

SABORSKI DNEVNIK

KRALJEVINAH

HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE

GOD. 1878—1881.

DIO I.

ZAGREB 1903.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

SABORSKI DNEVNIK

KRALJEVINAH

HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE

GOD. 1878—1881.

DIO I.

ZAGREB 1903.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

Kazalo.

*

*

Broj tekući	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet razpravljen	Strana
1178	Predsjedničtvo sabora odgadja saborske sjednice na neizvjestno vrieme	CVIII. od 17. velj. 1881.	1288
1179	Zapisnik sto i osme sab. sjednice od 17. veljače 1881.	isto	1289
1180	Predsjednik sabora priobćuje o izaslanih sab. deputacijah u Beč i Budapeštu, da prisustvuju aktu vjenčanja Njeg. Visosti kraljevića Rudolfa s prejasnom gospodjom nadvojvodkinjom Stefanijom . .	CIX. od 20. lip. 1881.	1291
1181	Grof Janko Vojkfy polaže mandat za ug. sabor	isto	1292
	Podnesci:		
1182	Kr. zem. vlada priobćuje sankcioniranje zakona, kojim se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi	isto	1292
1183	Kr. zem. vlada dostavlja osnovu zakona o zakladah za promicanje gospodarskih svrha kraljevine Hrvatske i Slavonije	isto	1292
1184	Kr. zem. vlada priobćuje sankcioniranje zakona o provizornih odredbah uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zak. čl. I. od g. 1880. inartikuliranom konvencijom tičućom se potrebitih mjera proti trsnom ušencu	isto	1292
1185	Kr. zem. vlada priobćuje sankcioniranje zakona tičućeg se preinake nekojih ustanova u zak. čl. I. g. 1868. i zakon od 30. studena 1873, kojim se uredjuju državno-pravna pitanja medju Ugarskom i kralj. Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom (ustanovljenje broja zastupnika iz bivše vojne Krajine za ug. sabor)	isto	1292
1186	Kr. zem. vlada dostavlja proglašenja radi zajed. zak. čl., i to: LVII., LVIII., LIX., LX., LXI., LXII. i LXIII. od g. 1880.	isto	1292
1187	Predstavka grada Bakra u pogledu političkog položaja grada Rieke . .	isto	1292
1188	Predlog nar. zast. Frana Folnegovića, da se predstavka grada Bakra glede grada Rieke uputi na posebni odbor ad hoc	isto	1292
1189	Zastupstvo obć. Dugoselo podupire predstavku obć. Trsat u riečkih poslovih	isto	1293
1190	Zastupstvo grada Senja isto	isto	1293
1191	Zastupstvo grada Zagreba isto	isto	1293
1192	Zastupstvo grada Križevca isto	isto	1293
1193	Skupština podžupanije sisačke isto	isto	1293
1194	Zastupstvo grada Siska isto	isto	1293
1195	Zastupstva obćine Trsat predstavka proti naumljenom selenju hrv. gimnazije i podžupanije iz Rieke	isto	1293
1196	Skupština podžupanije delničke isto	isto	1293
1197	Skupština podžupanije riečke isto	isto	1293

*

Broj tekući	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet razpravljen	Strana
1255	Zastupstvo obćine Sesvete podupire predstavku obćine Trsat u pogledu grada Rieke	CXIII. od 30. lip. 1881.	1344
1256	Zastupstvo obćine Popovec-Moravče isto	isto	1344
1257	Razprava generalna i specijalna o izviešću odbora za proračun o osnovi zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada	isto	1344
1258	Interpelacija nar. zast. Petra Horvata glede vojničko-oprostnih taksa .	isto	1346
1259	Odgovor kr. zem. vlade na istu interpelaciju nar. zast. Petra Horvata i Pavla Brantnera	isto	1348
1260	Interpelacija nar. zast. Jos. Zorića radi nedoznake kvinkvenija pučkim učiteljem	isto	1348
1261	Odgovor kr. zem. vlade na istu interpelaciju nar. zast. Jos. Zorića .	isto	1350
1262	Interpelacija nar. zast. Jos. Lehpamera glede potvorenja dvijuh članova sabora sbog uvriede Nj. Veličanstva	isto	1351
1263	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o zajmu	isto	1352
1264	Zapisnik sto trinaeste sab. sjednice od 30. lipnja 1881.	CXIV. od 1. srp. 1881.	1354
	Podnesci:		
1265	Izviešće odbora za zem. proračun o proračunu „Narodnih Novina“ za g. 1880. i 1881. i zemaljske tiskarne za g. 1881.	isto	1356
1266	Izviešće odbora za zem. proračun o predlogu nar. zast. dr. Frana Vrbanića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu“ iz aut. budgeta	isto	1356
1267	Izviešće odbora za zem. proračun glede osnove zakona o zakladi za promicanje gospodarskih svrha u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji . . .	isto	1356
1268	Izviešće odbora za zem. proračun u pogledu po kr. zem. vladi potražene privole za prodaju nekih državnih nekretnina ležećih u području kralj. Hrvatske i Slavonije	isto	1356
1269	Izviešće odbora za komunikacije glede uredjenja savskih prekopa kod Topolovca, Preloščice i Suvoja	isto	1356
1270	Izviešće odbora za zem. proračun o osnovi zakona o gradjenju novoga zem. kazališta u Zagrebu	isto	1356
1271	Zastupstvo obć. Bribir podupire predstavku obć. Trsat glede odnošaja grada Rieke	isto	1356
1272	Zastupstvo obćine Klanjec isto	isto	1356
1273	Skupština županije požežke isto	isto	1356
1274	Predlog nar. zast. dr. Jovana Subotića glede promjene §. 6. saborskoga poslovnika	isto	1356

Svečano otvorenje sabora i prva saborska sjednica,

obdržavana dne 28. rujna 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom najstarijeg člana sabora g. Mojsije Baltića.

Sadržaj. Govor odjelnog predstojnika Jovana Živkovića. — Rieč dobnoga predsjednika M. Baltića, kojim otvara sab. djelovanje. — Svetčano otvorenje sabora čitanjem reskripta. — Razdieljenje članova na pet verifikacionalnih odsjeka.

Pošto su se u 10 sati zastupnici naroda, velikaši i dostojanstvenici sakupili, uze rieč

Jovan Živković: Visoko štovana gospodo! Pošto smo se danas sastali kao novo izabrani zastupnici radi otvorenja sabora, to po dosadanjem običaju umoljavamo najstarijega člana medju nami, da zauzme predsjedničku stolicu te poprimi one predhodne mjere, koje vode k otvorenju sabora. A mislim da je medju nami takov član g. Mojsija Baltić.

(Sa „Živio!" popraćen zauzme g. Baltić predsjedničku stolicu.)

Predsjednik (zvoni): Visoko poštovana gospodo! Čast mi je vas sakupljene na ovom mjestu srdačno pozdraviti. Ovo izrazujem tim većim veseljem, jer vidim, da ste se skoro u podpunom broju sakupili na mjestu, gdje nam je raditi o boljku i napredku naroda i o koristi mile nam domovine posavjetovati se, te tomu shodne zaključke stvarati. Ovo je izraz veselja, što tim ujedno smatram, da su ovdje sakupljena gospoda svjestna si svoje velike i važne zadaće.

Neću o tom dalje da prosborim, nego hoću da idemo odmah k poslu, poradi kojega smo se sakupili. — Prvo svega čast mi je predložiti one predhodne mjere, koje su potrebne, da budući rad sabora ide svojim redom i putem, te smatram, da je ponajprvo potrebno da imenujem 4 bilježnika, koji će bilježiti poslove, koji se ovdje obavljaju da budu uspomena i za buduće i da se tim red pripravi, kako će se dalnji poslovi ovdje vršiti. U tu svrhu bi molio g. Rubidu, g. dra. Marjanovića, g. Štekovića i g. dra. Vrbaniča, da bi izvolili zauzeti bilježnička mjesta. (Živili!)

Visoko poštovana gospodo! Sada nam je do toga stalo, da se sabor što prvo otvori. U tu svrhu želim, da bi se to svečano i dostojno ovomu visoko poštovanomu sboru obavilo . . .

Jovan Živković (prekine ga): Ja bi molio za rieč, to dolazi kasnije. Prije svega dopustite, da se pročita kr. odpis, kojim se Njegova Preuzvišenost imenuje kr. komisarom, da otvori sabor. Ovaj po nalogu svietloga bana uručeni mi odpis glasi ovako: (Čita. Vidi zapisnik.)

(Kod čitanja podpisa Nj. Veličanstva zaoriše članovi oduševljen „Živio!")

Predsjednik: Visoko poštovana gospodo! Da se otvorenje pristojnim svečanim načinom obavi, molio bi, da se jedna deputacija iz sredine ovoga slavnoga sbora odašalje k svietlomu banu kao namjestniku Nj. Veličanstva, da ta deputacija pozove Nj. preuzvišenost, da bi izvolio doći u ovu kuću te otvoriti sabor za buduće ustavno djelovanje.

U tu svrhu molio bi, da u deputaciju izvole otići presv. g. barun Zmajić, g. grof Nugent, gosp. vel. župan Fodroczi, g. pl. Türk i g. Kukuljević.

(Deputacija ide po bana. — Ban unidje u 10 sati 14 min. u sabornicu; članovi sabora pozdrave ga sa „Živio!")

Ban **Ivan Mažuranić**: (Čita stojeć pred prestolnom stolicom pozdrav Nj. Veličanstva; zatim sjedne i metne kalpak na glavu. Kuća sluša stojeć previšnji kraljevski reskript.)

MI FRANJO JOSIP PRVI, po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Češki itd., i apostolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. — Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom naroda na saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim kraljevski Naš pozdrav!

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni ljubljeni vjerni Naši!

Otvarajuć nov zakonotvorni period, koji usljed kraljevskoga odpisa Našega od 12. rujna t. g. ima početi dne 28 istoga mjeseca, izričemo čvrstu nadu, da će vjernosti Vaše pri daljem izgradjivanju i učvršćivanju javnoga stanja ovih

Naših kraljevina i pri razpravljanju smjerajućih na to predloga vlade nastojati, započeto tako srećnim načinom djelo vremenu shodna napredka u zemlju nesame uzdržati u dosadanjem hodu nego ga i promicati i dalje razvijati.

Pri obstojećoj usljed medjusobnoga sporazumka zakonito izrečenoj zajednici najvažnijih političkih posala Naše ugarske krune ukazuje se u početku svakoga zakonotvornoga perioda naravnim načinom kao jedan od najbitnijih predmeta izbor propisana zakonom broja odaslanika za ugarski sabor.

Budući da se taj sabor, kojega čekaju važni zajednički poslovi i koji uz sudjelovanje odaslanika hrvatsko-slavonskih ima obaviti i izbor članova za ovogodišnje delegacije, ima sastati već 17. listopada t. g., pobrinut će se viernosti Vaše, da čim prije, nakon konstituiranja i ostalih formalnosti sabora pristupite k izboru potrebitoga broja odaslanika za ugarski sabor.

A buduć da je desetgodišnje trajanje medjusobne financialne nagode medju Ugarskom kraljevinom Našom i Našimi kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom već s koncem prošaste godine izteklo, a kriepost zakona od 21. veljače 1878., kojim ono trajanje privremeno bješe produženo, s tekućom godinom dočima, bit će nemanje briga viernosti Vaših, čim prije bude moguće, izabrati kraljevinsku deputaciju, po dosadašnjem običaju iz 12 članova sabora sastoječu, koja će u sporazumljenju sa sličnom iz ugarskoga sabora izaslat se imajučom kraljevinskom deputacijom, uredjenje tih financialnih pitanja utanačiti i saboru na dalje ustavno pretresivanje predložiti.

Nadamo se za stalno, da će izaslanim s jedne i s druge strane domoljubnim muževom, držeći se strogo izraženih u medjusobnoj državopravnoj nagodi načela, poći za rukom, za ta u razpravu dolazeća pitanja naći takovo riešenje, koje će vladarskoj volji Našoj za jednu i za drugu stranu jednakom mjerom oduševljenoj, lahko moguće učiniti, da tomu medjusobno utanačenomu blagoslovnomu djelu podielimo kraljevsko Naše privoljenje.

Što se tiče daljih zakonarskih predmeta, imajućih tečajem počimajućega zakonotvornoga perioda doći do razprave, bit će briga zem. Naše vlade, da Vam, osim svakogodišnjih proračuna i računskih zaključaka za prošaste godine kućanstva, malo po malo na razpravu budu predloženi oni predlozi, koji zasjecaju u struke autonomnoga zakonotvorstva, sveukupno i nepomično teže za jednom svrhom, neprekidnoga promicanja duševnoga i materijalnoga dobra zemlje.

Ponapose će se viernosti Vaše imat baviti s onimi predmeti razprave, koji su iz prošastoga zakonotvornoga perioda preostali sa shodnim vremenu uredjenjem gradova i trgovišta kao i občina seoskih; kojim će se predmetom, po okolnostih vremena, pridružiti i dalji predlozi Naše zemaljske vlade, smjerajući na uspješniji razvitak javne uprave, u svih njezinih granah i na promicanje pučkoga kućanstva što većma shodnim uredjenjem komasacije i segregacije, konjarstva, diobe pašnjaka, vinogradarstva i tako zvanih plemićkih zadruga.

U pogledu austrijanskoga kaznenoga zakonika, stoječega u krieposti u Hrvatskoj i Slavoniji, došlo se je već od dulje vremena do toga spoznanja, da mu shodnih vremenu promjena treba. Zemaljska vlada Naša brinut će se, da ono, što je potrebno i u obstojećih okolnostih moguće, malo po malo na ustavno pretresivanje saboru predloži.

Nego, buduć da je u novije vrieme u Ugarskoj kraljevini našoj, u kojoj se državno-pravnoj zajednici i kraljevine Naše Hrvatska i Slavonija nalaze, stvoren nov zakonik kazneni, bit će jedna od bitnijih briga zemaljske Naše vlade, da postojeće kazneno pravo i neobziruć se na njegovo obće preradjenje, čim prije moguće u svih onih čestih reviziji podvrgne, koje usljed svih zemalja Naše ugarske krune, jednake ustanove i uredbe potriebitimi čine.

Osim toga pobrinut će se vlada Naša zemaljska, da budu viernostim Vašim na razpravu predani izkustvom stečeni popravci zakona o karnostnoj odgovornosti sudaca, kao i zakona o mjestnoj sudbenosti, o gruntovnicah i o postupku u stvarih maličnih.

A imat će se viernosti Vaše malo po malo baviti i s različitimi u školstvo zasiecajućimi osnovami zakonâ.

Ovom prigodom izričemo nadu, da se primičemo onomu vremenu, gdje će bit moguće, riešiti pitanja državopravne cjelokupnosti zemlje za dobro i na zadovoljstvo svih strana.

Izjavljujuć Vam u ostalom kraljevsku Našu naklonost i milost, očitujemo sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije otvorenim.

Dano u Beču dne šestnaestoga rujna godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

Franjo Josip s. r.

Koloman Bedeković s. r. Ivan Mažuranić s. r.

(Kod čitanja imena Nj. Veličanstva zaoriše članovi oduševljen „Živio!“)

Ban **Ivan Mažuranić:** Kako sam sada imao sreću u ime Nj. Veličanstva izjaviti, tako proglašujem opet sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije otvorenim.

Sada pako pozivljem gg. zastupnike, da idemo u crkvu po starom običaju, da budemo prisutni pri „veni sancte spiritus“.

Predsjednik (zvoni): Molio bi visoko poštovanu gospodu, da bi se sada potrudili u crkvu sv. Marka, gdje će se pozvati duh sveti, da nam bude u pomoć. Onda molim, da se povrate natrag, pak ćemo sjednicu nastaviti.

(Članovi sabora otidu u crkvu sv. Marka, te se vrate za 15 časova.)

Predsjednik (zvoni): Molim gg. članove, da izvole zastupnici naroda svoje vjerodajnice, a velikaši i dostojanstvenici svoje banske pozivnice predati meni u ruke, da se verifikacija može obaviti. Ujedno molim, da bi svaki napisao na cedulju svoje ime, da će se moći raz

dieliti na 5 verifikacionalnih odsjeka za obavljanje verifikacije.

(Članovi predavaju ponajprije vjerodajnice predsjedniku, zatim cedulje sa svojim imenom).

Predsjednik (zvoni): Pošto je skrutinij za razdieljenje odsjeka za verifikaciju dogotovljen, pročitati će se imena svakoga odsjeka.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

I. odsjek:

Bedeković Koloman, Dungjerović Ivan, Fodrocy Aleks., Jakić Ante, Josipović Stjepan, Kamenar Gjuro, Kotur Vaso, Lončarić Marko dr., Mažuranić Ivan, Poh Antun, Štengel Gjuro, Tanhofer Milan, Vardian Ivan, Zindl Ante.

II. odsjek:

Beruta Josip, Bunjik Vatroslav, Cernadak Gjuro, Folnegović F. J., Muhić Pavao dr., Popović Stevo, Rogulić Mih., Sladović Matija, Šram Lav. dr., Steković Jovan, Starčević Ant. dr., Stražimir Dragutin, Topalović Božo, Vuščić Jos. dr.

III odsjek:

Brandtner Pavao, Derenčin Mar. dr., Horvat Petar, Gjorgjević Mil. dr., Jordan Ant. dr., Kušević Svetozar, Mihalović Jos., kard., Peičić Aleks. dr., Pogledić Drag., Seitz Vinko, Türk Franjo, Valušnig Andrija, Vidrić Lovro dr., Živković Jovan.

IV. odsjek:

Katkić Ignjat, Krestić Nikola, Lehpamer Josip, Maršo Ivan, Miškatović Josip, Nugent Art. grof, Petrović Ivan, Reizner Ljudevit, Raizer Franjo, Spevec Stjep. dr., Spišić Vojko, Vojkfy Janko grof, Zabrdac Petar, Zmajić Bartol barun.

V. odsjek:

Antolek Drag., Baltić Mojsija, Gjurgjević Vaso, Jančarić Ant., Kranjčić Gjuro, Kukuljević Ivan, Mrazović Matija, Marjanović Luka dr., Mesić Matija, Ožegović Ljud. bar., Rubido-Zichy Rad., Vrbanić Fr. dr., Vojnović Konst. dr., Zorić Josip.

Predsjednik: Sada ću moliti gospodu članove sabora, da se po ovdje izpalom razdjelenju sastanu, te da se konstituiraju, izabrav si svojega predsjednika. Kad se to dovršilo bude, onda ću moliti gg. predsjednike, da bi kod mene primili vjerodajnice, koje će izpitati.

Za sada zaključujem sjednicu, a druga će se objaviti, kad budu verifikacije u toliko dogotovljene, da prekopolovična većina bude verificirana.

(11 sati 15 časova.)

Druga saborska sjednica,

obdržavana dne 2. listopada 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom dobnoga predsjednika gosp. Mojsije Baltića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Izbor predsjednika — podpredsjednika — i 4 bilježnika. — Dnevni red dojduće sjednice.

(10 sati 15 časova.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Moliti ću gosp. bilježnika Stekovića, da izvoli zapisnik zadnje sjednice pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

I. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 28. rujna 1878. u glavnom gradu Zagrebu.

U deset sati prije podne sakupiše se velmože, dostojanstvenici i zastupnici naroda u sabornici i zasjedne kao najstariji član predsjedničku stolicu Mojsija Baltić, pozdraviv prisutne saborske članove, imenova po §. 1. saborskoga poslovnika Radoslava Rubidu Zichya, dra. Luku Marjanovića, dra. Frana Vrbanića i Jovana Stekovića privremenimi bilježnici sabora.

Predstojnik unutarnjega odjela Jovan Živković pročita sliedeći previšnji kraljevski odpis:

MI FRANJO JOSIP PRVI, po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Česki itd. i apostolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. — Velemožnomu banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Ivanu Mažuraniću. Vjerni Nam iskreno mili! Pošto je zakonarski period minuloga sabora dne 13. srpnja t. g. zaključen, obnašli smo na Vaš predlog sazvati novi sabor Naših kraljevina Hrvatske i Slavonije u zemaljski glavni grad Zagreb na dan 28. mjeseca rujna 1878. i opunovlašćujemo Vas, da pročitavši Naš dotični otvorni kraljevski odpis, isti sabor u Naše ime za otvoren proglasite. — Koji u ostalom ostajemo Našom kraljevskom milosti Vam blagonakloni. — Dano u Schönbrunnu dne dvanaestoga rujna godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme. Franjo Josip v. r. Koloman Bedeković v. r. Ivan Mažuranić v. r.

Zatim pozove predsjednik članove: grofa Alberta Nugenta, baruna Bartola Zmajića, Aleksandra Fodroczya, Ivana Kukuljevića i Franju Türka, da po starom običaju doprate u sabornicu preuzvišenoga bana kao kraljevskoga povjerenika.

Doveden po odboru u sabornicu preuzvišeni ban, pozdravljen oduševljenim „živio", pročita sliedeći na sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije upravljeni previšnji odpis:

MI FRANJO JOSIP PRVI, po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Češki itd. i apostolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije — Velemožam dostojanstvenikom i zastupnikom naroda na saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim kraljevski Naš pozdrav?

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni vjerni Naši!

Otvarajuć nov zakonotvorni period, koji uslied kraljevskoga odpisa Našega od 12. rujna t. g. ima poče dne 28. istoga mjeseca, izričemo čvrstu nadu, da će Vjernosti Vaše pri daljem izgradjivanju i učvršćivanju javnoga stanja ovih Naših kraljevina i pri razpravljanju smjerajućih na to predloga vlade nastojati, započeto tako sreć nim načinom djelo vremenu shodna napredka u zemlj ne samo uzdržati u dosadanjem hodu, nego ga i promi cati i dalje razvijati.

Pri obstojećoj uslied medjusobnoga sporazumka zakonito izrečenoj zajednici najvažnijih političkih posala svih zemalja naše ugarske krune, ukazuje se u početku svakoga zakonotvornoga perioda naravnim načinom kao jedan od najbitnijih predmeta izbor propisana zakonom broja odaslanika za ugarski sabor.

Budući da se taj sabor, kojega čekaju važni zajednički poslovi, i koji uz sudjelovanje odaslanika hrvatsko slavonskih ima obaviti i izbor članova za ovogodišnj delegacije, ima sastati već 17. listopada t. g., pobrinut ć se Vjernosti Vaše, da čim prije, nakon konstituiranja

ostalih formalnosti sabora, pristupite k izboru potrebitoga broja odaslanika za ugarski sabor.

A buduć da je desetgodišnje trajanje medjusobne financialne nagode medju Ugarskom kraljevinom Našom i Našimi kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom već s koncem prošaste godine izteklo, a kriepost zakona od 21. veljače 1878., kojim ono trajanje privremeno bješe produženo, s tekućom godinom dočima, bit će nemanje briga Vjernostih Vaših, čim prije bude moguće, izabrat kraljevinsku deputaciju, po dosadašnjem običaju iz dvanaest članova sabora sastojeću, koja će u sporazumljenju sa sličnom iz ugarskoga sabora izaslat se imajućom kraljevinskom deputacijom uredjenje tih financialnih pitanja utanačiti i saboru na dalje ustavno pretresivanje predložiti.

Nadamo se za stalno, da će izaslanim s jedne i s druge strane domoljubnim muževom, držeći se strogo izraženih u medjusobnoj državo-pravnoj nagodi načela, poći za rukom, za ta, u razpravu dolazeća pitanja naći takovo riešenje, koje će vladarskoj volji Našoj, za jednu i za drugu stranu jednakom mjerom oduševljenoj, lahko učiniti moguće, da tomu medjusobno utanačenomu blagoslovnomu djelu podielimo kraljevsko Naše privoljenje.

Što se tiče daljih zakonarskih predmeta, imajućih tečajem počimajućega zakonotvornoga perioda doći do razprave, bit će briga zemaljske Naše vlade, da Vam, osim svakogodišnjih proračuna i računskih zaključaka za prošaste godine kućanstva, malo po malo na razpravu budu predloženi oni predlozi, koji zasiecajuć u struke autonomnoga zakonotvorstva, sveukupno i nepomično teže za jednom svrhom, neprekidnoga promicanja duševnoga i materijalnoga dobra zemlje.

Ponapose će se viernosti Vaše imat baviti s onimi predmeti razprave, koji su iz prošastoga zakonotvornoga perioda preostali sa shodnim vremenu uredjenjem gradova i trgovišta kao i obćina seoskih, kojim će se predmetom, po okolnosti vremena, pridružiti i dalji predlozi Naše zemaljske vlade, smjerajući na uspješniji razvitak javne uprave u svih njezinih granah i na promicanje pučkoga kućanstva što većma shodnim uredjenjem komasacije i segregacije, konjarstva, diobe pašnjaka, vinogradarstva i tako zvanih plemićkih zadruga.

U pogledu austrijanskoga kaznenoga zakonika, stojećega u krieposti u Hrvatskoj i Slavoniji, došlo se je već od dulje vremena do toga spoznanja, da mu shodnih vremenu promjena treba. — Zemaljska vlada naša brinut će se da ono, što je potrebno i u obstojećih okolnostih moguće malo po malo na ustavno pretresivanje saboru predloži.

Nego, buduć da je u novije vrieme u ugarskoj kraljevini Našoj, u koje se državno-pravnoj zajednici i kraljevine Naše Hrvatska i Slavonija nalaze, stvoren nov zakonik kazneni, bit će jedna od bitnijih briga zemaljske Naše vlade, da postojeće kazneno pravo, i neobziruć se na njegovo obće preradjenje, čim prije moguće, u svih onih čestih reviziji podvrgne, koje, uslied zajednice svih zemalja Naše ugarske krune, jednake ustanove i uredbe potrebitimi čine.

Osim toga pobrinut će se vlada Naša zemaljska, da budu Vjernostim Vašim na razpravu predani izkustvom stečeni popravci zakona o karnostnoj odgovornosti sudaca kao i zakona o mjestnoj sudbenosti, o gruntovnicah i o postupku u stvarih maličnih.

A imat će se Vjernosti Vaše malo po malo baviti i s različitimi u školstvo zasiecajućimi osnovami zakona.

Ovom prigodom izričemo nadu, da se primičemo onomu vremenu, gdje će bit moguće, riešiti pitanja državnopravne cielokupnosti zemlje za dobro i na zadovoljstvo svih stranah.

Izjavljujuć Vam u ostalom kraljevsku našu naklonost i milost, očitujemo sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije otvorenim.

Dano u Beču dne šestnaestoga rujna hiljadu osam sto sedamdeset i osme. Franjo Josip v. r. Koloman Bedeković v. r. Ivan Mažuranić v. r.

Poslie toga proglasi preuzvišeni kraljevski povjerenik u ime Njegovoga ces. i kr. apostolskoga Veličanstva ovaj sabor otvorenim i odputi se na poziv predsjednika na čelu saborskih članova k svečanom prizivu sv. duha u crkvu sv. Marka.

Po obavljenoj crkvenoj svečanosti vratiše se članovi sabora u sabornicu, da predadu svoje vjerodajnice i da se u verifikacionalne odsjeke izžrebaju.

Za nadziranje tih posala imenova predsjednik narodne zastupnike: Vasu Gjurgjevića i dra. Antuna Jordana.

Predano je 75 vjerodajnica, koje su žriebom po §. 3. saborskoga poslovnika podieljene u 5 odsjeka i to:

u I. odsjek:

Bedeković Koloman, Dundjerović Ivan, Fodroczy Aleks., Jakić Ante, Josipović Stjepan, Kamenar Gjuro, Kotur Vaso, Lončarić Marko dr., Mojsinović Ante, Mažuranić Ivan, Poh Antun, Štengel Gjuro, Špišić Viktor, Tanhofer Milan, Vardian Ivan, Zindl Ante;

u II. odsjek:

Beruta Josip, Bunjik Vatroslav, Cernadak Gjuro, Folnegović F. J., Mihalović Drag., Muhić Pavao dr., Popović Stevo, Rogulić Miho, Sladović Matija, Šram Lavoslav dr., Steković Jovan, Starčević Ant. dr., Stražimir Dragutin, Topalović Božo, Vuščić Jos. dr.;

u III. odsjek:

Brandtner Pavao, Derenčin Marijan dr., Horvath Petar, Gjorgjević Mil. dr., Jordan Ante dr., Kušević Svetozar, Mihalović Josip, kardinal, Peičić Aleksa dr., Pejačević Ladislav grof, Pogledić Drag., Seitz Vinko, Türk Franjo, Valušnig Andrija, Vidrić Lovro dr., Živković Teofan, Živković Jovan;

u IV. odsjek:

Katkić Ignjat, Krestić Nikola, Lehpamer Josip, Maršo

Ivan, Miškatović Josip, Nugent Artur grof, Petrović Ivan, Reizner Ljudevit, Raizer Franjo, Spevec Stjep. dr., Špišić Vojko, Vojkfy Janko grof. Zabrdac Petar, Zmajić Bartol barun;

u V. odsjek:

Antolek Dragutin, Baltić Mojsija, Gjurgjević Vaso, Jančarić Ante, Kranjčić Gjuro, Kukuljević Ivan, Mrazović Matija, Marjanović Luka dr., Mesić Matija, Ožegović Ljud. barun, Rubido-Zichy Radoslav, Vrbanić Fr. dr., Vojnović Kosta dr., Zorić Josip.

Predsjednik zaključi sjednicu i pozove odbore, da se u svrhu konstituranja sastanu.

Baltić v. r. **Jovan Steković** v. r.
pr. sab. bilj.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovako sastavljenom zapisniku?

(Nema.)

Nema prigovora, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti vis. saboru, da je dosada prispjelo što narodnih zastupnika, što dostojanstvenika 77 članova u ovaj sabor. Verifikacionalni odbori su svoj posao dotle svršili, da je od ovih prispjelih članova saborskih 74 verificirano, a tri su vjerodajnice prepornimi proglašene. Ove zadnje će se u svoje vrieme staviti na dnevni red, da ih vis. sabor rieši. A pošto je konstatirano, da verificirani članovi imadu daleko nadpolovičnu većinu, to je došlo vrieme, da se po smislu poslovnika saborskoga uredi saborski bureau, t. j. da predjemo na izbor predsjednika, dvajuh podpredsjednika i četiriuh bilježnika. Da se ovaj posao može obaviti, potrebno je, da se pročita imenik verificiranih članova.

Molim g. bilj. Stekovića, da bi izvolio pročitati imena svih dosada verificiranih članova.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! U smislu §. 9. i 12. sab. poslovnika morali bi prije svega odnosni verifikacionalni odsjeci izviešća podnieti, i to svaki napose; a nakon toga imalo bi se dalnjemu radu pristupiti. U §. 9. je takodjer naznačeno, da se ima sastaviti središnji verifikacionalni odbor, i taj ima sastaviti imenik člânova, a onda istom na temelju toga imalo bi se preći na konstituiranje t. j. na izbor predsjednika, podpredsjednikâ i lježnikâ; jer dok se imenik ne sastavi, nema za taj izbor podloge. A nijedan imenik nije valjan, nego onaj, koji je u smislu poslovnika sastavljen.

Predsjednik: Ja imam g. dru. Vrbaniću odgovoriti to, da u §. 12. stoji, da kad je nadpolovična većina prispjelih članova verificirana, imade to predsjedničtvo proglasiti; a po §. 9. imade se postupati tek onda, kad je već saborski bureau konstituiran. Tako ja shvaćam stvar, i mislim da ima predsjednik proglasiti verificirane članove. Nu pošto g. bilježnik čita hitrije i kriepčije, nego ja, to bi njega umolio, da čitanje preduzme.

Dr. **Franjo Vrbanić**: To je proti poslovniku §. 9. koji veli (čita): „Kad verifikacionalni odsjeci svoje djelovanje svrše i sabor o tom izvieste, sabiru se“ itd.

Nu mi još neznamo o nikakvom izviešću.

Nikola Krestić: Po §. 12. sab. poslovnika, koji ovako glasi (čita): „Čim bude nadpolovična većina članova sabora verificirana, što privremeni predsjednik, proglasiv iz izviešća verifikacionalnih odsieka imena verificiranih zastupnika ustanoviti ima“ itd.

Dakle predsjedničtvo ima konstatirati, da je nadpolovična većina članova jur verificiranih, proglasiv imena tih članova. A to je g. predsjednik bio učinio, pošto je kazao, da je došlo na sabor toliko i toliko članova, da je od njih toliko verificiranih, — dakle nadpolovična većina. Može se dakle odmah k izboru predsjedničtva pristupiti.

Mihajlo Rogulić: Ali da može predsjednik to konstatirati, nuždno je, da predleži izviešće verifikacionalnih odbora.

Jovan Živković: Samo o tom je rieč, da li ono stoji, što je g. predsjednik kazao, ili ne stoji. Ima li izviešća o tom, nema li, to ne spada na nas da izpitujemo. Kad g. predsjednik kaže, da je crpio to izkustvo, da je nadpolovična većina članova verificiranih, iz izviešća tih odsjeka, onda je to istina. To nemože nitko u dvojbu staviti. G. predsjednik imade dotična izviešća na razpolaganje, a vis. kuća tomu vjeruje — ja barem vjerujem, te držim da nema nitko povoda o tom dvojiti.

(Glasovi: Neka se čita imenik!)

Predsjednik: Molim gospodu, neka poslušaju imena verificiranih članova.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Predsjednik: Vis. sabore! Sada nam je preći na izbor predsjednika, dvajuh podpredsjednika i četiriuh bilježnika. Da se to izvesti može, molim svakoga g. člana ovoga sabora, da bi izvolio napisati na jednu ceduljn napose ime predsjednika, na drugu ime prvoga podpredsjednika, a na treću ime drugoga podpredsjednika, na četvrtu pako imena svih četiriuh bilježnika zajedno. A te cedulje neka se izvole predati odboru, koji će obaviti skrutinium.

Molim g. dra. Lončarića, da čita imena svih zastupnika, da mogu predati svoje glasove. A nadalje molim g. dra. Šrama, g. pl. Türka, g. Crnadka i g. Jakića, da nadziru predavanje glasova, te da onda skrutinij obave zajedno s g. drom. Lončarićem.

Nikola Krestić: Molim liepo! Po poslovniku ima se za predsjednika i za svakoga podpredsjednika napose glasovati.

(Glasovi: Da! Tako je i kazano!)

Dr. **Marko Lončarić** (čita imenik. — Glasovi za predsjednika se predavaju.)

(Nakon obavljena skrutinija):

Predsjednik (zvoni): Čast mi je izviestiti vis. sabor, da je kod glasovanja za izbor predsjednika predalo glasove 72 člana, a od tih dobio je g. Nikola Krestić 63

glasa, a g. Vuščić 9 glasova. G. Krestić ima se dakle smatrati predsjednikom.

(Glasovi sa svih stranah sabornice: Živio Krestić!)

Predsjednik (Baltić): Sada molim, da se nastavi glasovanje za podpredsjednika.

Dr. **Marko Lončarić** (čita imenik).

(Nakon obavljena skrutinija:)

Predsjednik: Za saborskoga podpredsjednika glasovalo je 69 članova, od ovih dobio je 63 glasa g. dr. Josip Vuščić. (Živio! Živio!) Jedan glas dobio je conte Vojnović, 1 glas g. Beruta, a 4 glasa su bila prazna.

Dakle je prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.

(Glasovi: Živio!)

Predsjednik: Sada molim da se predje na glasovanje za drugoga podpredsjednika.

Dr. **Marko Lončarić** (čita imenik).

(Poslje skrutinija:)

Predsjednik (zvoni): Vis. sabore! Kod glasovanja za izbor drugoga podpredsjednika predano je 69 glasova; od ovih dobio je g. Petar Horvat 60 glasova, g. Beruta 2 glasa, g. Mesić 1 glas, g. Kukuljević 1 glas, g. Kušević 1 glas, g. Kamenar 1 glas, g. Živković 1 glas, g. Miškatović 1 glas, a 1 glas bio je prazan. Izabran je dakle većinom glasova g. Petar Horvat. (Živio!)

Vis. sabore! Pošto je predsjedničtvo sabora konstituirano, to mi dopustite, da pozovem gosp. Krestića kao predsjednika saborskoga, da zauzme ovo častno mjesto i da nastavi djelovanje kao takav. Isto tako molim gg. podpredsjednike, da bi svoja mjesta zauzeli. (Živili!)

Predsjednik (Krestić): Vis. sabore! Izrazujuć ovomu vis. saboru najsrdačniju zahvalu na povjerenju, koje mi je danas izkazao, kad me je za predsjednika sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije izabrao, izjavljam ja, da sam pripravan mjesto predsjednika zauzeti. — Ja ću nastojati, da predsjedničku dužnost vršim pravedno i bezzpristrano i mislim, da ću se baš onda najzaslužnijim izkazati za povjerenje Vaše, ako ustanove poslovnika bez obzira na ikoga savjestno i sdušno vršim i po drugih vršiti dam. (Odobravanje. „Živio!“)

Gospodo! U sadanjih vremenih, gdje junačka i pobjedonosna vojska našu svetu historičku zadaću naše monarkije vrši tolikim požrtvovanjem i tolikim junačtvom, gdje se i sinovi naše zemlje uz ostalu vojsku Nj. Veličanstva u hrabrosti i požrtvovanju svom takme, u sadanjih vremenih mučno je za sve nas onu trieznost i mirnoću duha sačuvati, koja je toli nuždna za razprave javnih saborskih posala.

A gospodo, isto tako kao što je meni poznato veliko Vaše rodoljubje, isto tako poznam veliki Vaš razbor politički, pa se nadam, da će vis. sabor u granicah zakonom mu ogradjenih svoje poslove, koji će njemu predloženi biti, mirno i sviestno razpravljati. Ja ću sa svoje strane vis. sabor u tom nastojanju podupirati, koliko je u mojoj moći, a molim Vas, da i Vi mene podupirati izvolite.

Bože štiti! Bože uzdrži Njeg. Veličanstvo našega kralja! (Članovi ustanu i zaore u gromoviti „Živio!“)

Dopustite mi, da svoj predsjednički rad tim započmem, da g. dobnomu predsjedniku Mojsiji Baltiću na njegovu trudu i eneržiji, kojom je vodio dosadanje razprave saborske, izreknem srdačnu zahvalnost u ime vis. kuće. Ja molim gg. članove, da ustajanjem sa svojih stolica ovomu čuvstvu izraza dati izvole. (Članovi ustaju i kliču: Živio!)

Podpredsjednik (Dr. Vuščić): Vis. sabore! Za povjerenje meni izkazano ovim izborom za podpredsjednika sabora ja se najtoplije zahvaljujem. I dočim ovaj izbor primam i mjesto mi podieljeno zauzimljem, obećajem Vam, da će biti uvjek moje nastojanje, da rad saborski po mogućnosti podupirem i tako odgovaram onomu povjerenju, koje mi je danas podieljeno. (Živio!)

Podpredsjednik (Petar Horvat): Vis. sabore! Zahvaljujem se najtoplije na povjerenju po treći put mi izkazanom prigodom izbora podpredsjednika. Nastojati ću, da očekivanju vis. sabora podpuno udovoljim. (Živio!)

Predsjednik: Sada će se preći na izbor 4 biljež-nika. Molim svakoga člana ove vis. kuće, neka četvoricu na jednu listu napiše, koje želi imati za bilježnike. Skrutatori imenujem g. Zindla, g. Tanhofera i g. Seitza. A g. bilježnik Steković neka izvoli imena čitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

(Poslie skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Rezultat skrutinija je sliedeći: Glasovalo je 72 članova. Od tih dobio je g. Steković 70 glasova, g. dr. Lončarić 70, g. Rubido 69, a g. dr. Marjanović 69 glasova. Ova gospoda imaju se dakle smatrati kao bilježnici sabora.

Pošto je sada izabrano predsjedničtvo i bilježnici, to ja izjavljujem ovaj sabor konstituiranim.

Ovo konstituiranje sabora, zatim imena predsjednika i podpredsjednika imaju se znanja radi Nj. Veličanstvu podnieti.

Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavljam izbor deset odbora. naime izbor odbora za pravosudje, odbora za bogoštovje i nastavu, za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje, za poslove agrarne, za poslove unutarnje zem. uprave, za občinarstvo, za razsudbu zem. računa za peticije i pritužbe i odbor za verifikacije.

Ujedno čast mi je javiti, da je u petak dne 4. o. m. imendan Nj. Veličanstva našega premilostivoga kralja Franje Josipa I., te će se isti dan obdržavati u katedralnoj crkvi u 9 sati svečana služba božja. Molim gg. zastupnike, da u crnom odjelu k toj službi božjoj doći izvoli.

Današnju sjednicu zaključujem, a sutrašnju uričem u 10 sati prije podne.

(11 satih 30 čas.)

Treća saborska sjednica,

obdržavana dne 3. listopada 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Izbor odborâ u smislu §. 22. sab. poslovnika. — Razprava o prešnosti predloga zast. Mrazovića i drugova. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 20 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

II. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 2. listopada 1878. pod predsjedanjem dobnog predpredsjednika Mojsije Baltića u prisutnosti 72 saborska člana.

Od strane vlade: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik konstatira, da je polag izvješća verifikacionalnih odsjeka nadpolovična većina izabranih zastupnika verificirana, pak da se po poslovniku ima birati predsjednik, 2 podpredsjednika i 4 bilježnika, svaki napose. Dr. Vrbanić pozivljuć se na §. 9. i 12. poslovnika tvrdi, da odsjeci verifikacionalni nisu još svojih izvješća saboru podnieli, niti su se izvjestitelji svih odsjeka sastali, da stave imenik svih verificiranih članova, na temelju kojega se mogu spomenuti izbori preduzeti.

Nikola Krestić pobija dra. Vrbanića pozivljuć se na §. 12. poslovnika i predlaže, da se izbori preduzmu, jer da je privr. predsjednik iz izvješća verifikac. odsjeka saznao, koliko ima ovjerovljenih članova. U istom smislu govori Jovan Živković.

Zatim pročita privr. bilježnik Jovan Steković alfabetnim redom imenik verificiranih članova.

Predsjednik pozove dra. Marka Lončarića, da prozivlje alfabet. redom članove, za skrutinium pako dra. Šrama, Crnadka, Türka i Jakića.

Glasovalo je za predsjednika 72 zastupnika, od kojih dobi 63 glasa Nikola Krestić, a dr. Josip Vuščić 9 glasova. Po tom je Nikola Krestić izabran većinom glasova za predsjednika.

Po tom se predje na izbor I. podpredsjednika. Glasovalo je 69, dr. Vuščić Josip dobio 63, Vojnović 1, Beruta 1, 4 glasa prazna.

Tim je većinom glasova izabran dr. J. Vuščić za I. podpredsjednika.

Po tom se predje na izbor II. podpredsjednika. Predano je 69 glasova, od tih je dobio: Petar Horvat 60, Beruta 2, Mesić 1, Kukuljević 1, Kušević 1, Miškatović 1, Kamenar 1 i Živković 1, 1 glasovnica bijaše prazna.

Po tom je izabran Petar Horvat većinom glasova za II. podpredsjednika.

Pr. predsjednik pozva izabrane, predsjednika i oba podpredsjednika, da zauzmu svoja mjesta. Predsjednik Nikola Krestić zahvali se za povjerenje opetovano mu poklonjeno obećavši, da će poslovnik bezpristrano vršiti i vršiti dati. Naglasi, da bi sadanje stanje, gdje junačka c. kr. vojska, a u njoj ponajviše naših sinova za interese države i domovine krv lije, moglo uplivati na saborske razprave, ali se nada, da će sabor razpravljati sve poslove triezno i domovini na korist. Završi svoj govor sa „živio" na Nj. c. kr. apošt. Veličanstvo, u što sav sabor ustavši sa sjedala kliknu. Napokon doda, da se ustajanjem sa stolica bivšemu predsjedniku po starosti Mojsiji Baltiću zahvalnost votira za njegovo dosadanje djelovanje.

Isto tako zahvališe se I. i II. podpredsjednik kratkim slovom.

Predsjednik pozva sabor, da predje na izbor 4 bilježnika saborskih te umoli g. Stekovića, da čita imena a za skrutatore pozva Seitza, Tanhofera i Zindla. Predane su 72 glasovnice: dr. Lončarić Marko dobi 70, dr. Mar-

janović Luka 69, Steković Jovan 70, Rubido-Zichy Radoslav 69.

Predsjednik proglasi rezultat ovoga izbora te sabor konstituiranim.

Predsjednik pozove sabor, da 4. o. mj., kao na imendan Njeg. c. i kr. apostol. Veličanstva, izvoli prisustvovati svetčanoj službi božjoj u prvostolnoj crkvi u 9 sati prije podne.

Nakon toga digne predsjednik sjednicu i ureče buduću za sutra 3. listopada u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Izbor odbora u smislu §. 22. sab. poslovnika.

Krestić v. r. **Dr. L. Marjanović** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

Dr. Jovan Subotić podnosi vjerodajnicu, po kojoj je izabran zastupnikom kotara iločkoga. — Ide odboru za verifikacije, koji će se danas birati.

Izbornici kotara iločkoga podnose prosvjed proti izboru dra. Jovana Subotića. — Ide takodjer odboru za verifikacije.

G. zast. Mrazović podnosi po desetorici članova podpisan sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

„Neka visoki sabor izvoli zaključiti: Na previšnji kraljevski odpis od 16. rujna t. g. ima se odgovoriti adresom. Za sastav ove adrese bira visoki sabor odbor od pet svojih članova. Obzirom na kratkoću vremena vis. sabor izjavljuje prešnost ovoga predloga".

Predsjednik: Ovaj će se predlog štampati i medju gg. članove sabora podieliti; a pitanje o prešnosti staviti će se danas na dnevni red.

Bar. Ožegović podnio je po desetorici članova podpisan sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se sve reprezentacije županijah, u poslu obstojećeg sistema pobiranja poreza na ovaj sabor upravljene, povjeriti imadu odboru posebnomu, sastojećemu iz pet saborskih članova, u tu svrhu birati se imajućemu, koji bi imao još u tekućem zasjedanju shodan predlog u sabor donieti".

Predsjednik: Ovaj će se predlog štampati i podieliti medju članove, pa onda će se staviti na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izbor trajnih odbora, kako ih propisuje §. 22 poslovnika. Gg. članovi se pozivlju, pošto se na jedanput svi odbori birati ne mogu, da za 5 prvih odbora ponajprije glasuju, i tò za odbor pravosudni, za odbor bogoštovni, za odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje, za odbor za poslove agrarne i za odbor za poslove unutarnje zem. uprave.

Svaki g. zastupnik neka napiše 5 cedulja s imeni dotičnika, koje bira u pojedini odbor. Za skrutatore imenujem g. Špišića, g. Tanhofera i g. Zindla.

Molim g. bilj. Štekovića, da izvoli imenik čitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita).

(Poslie skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija jest sliedeći:

U odbor za pravosudje izabrana su sliedeća gospoda zastupnici:

V. Gjurgjević sa 54, dr. Jordan sa 54, Mrazović sa 54, dr. Šram sa 54, dr. Vidrić sa 54, dr. Vojnović sa 54, dr. Spevec sa 53 glasa.

U odbor za bogoštovje i nastavu dobili su od 55 predanih glasova sliedeća gg. zastupnici glasove:

Beruta 55, dr. Gjorgjević Milan 55, Kukuljević 55, Mesić 55, dr. Spevec 55, dr. Subotić 55, dr. Vojnović 55 glasova.

U odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje izabrani su sliedeći:

Baltić sa 55, Jakić sa 55, bar. Lj. Ožegović sa 55, grof Lad. Pejačević sa 55, Špišić sa 55, dr. Starčević sa 54, Zindl sa 55 glasova.

U odbor za poslove agrarne izabrani su:

Baltić sa 55, Josipović sa 55, Mihalović sa 55, Mrazović sa 55, dr. Peičić sa 55, Stražimir sa 55, Vrančić sa 53 glasa.

U odbor za poslove unutarnje zem. uprave izabrani su:

Antolek sa 55, Bunjik sa 55, dr. Jordan sa 55, Kušević sa 52, Kranjčić sa 55, Mrazović sa 55, bar. Ožegović Ljud. sa 55 glasova.

Sada se prelazi na izbor za sliedećih 5 odbora: odbor za zem. proračun, odbor za razpravu zem. računa, odbor za peticije, odbor za obćinarstvo i odbor za verifikaciju.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita imenik. — Predavaju se glasovi.)

Poslie toga:

Predsjednik: Molim gg. skrutatore, da mi na koncu sjednice rezultat skrutinija prijave.

Prelazi se na drugu točku dnevnog reda, i to razpravu o prešnosti predloga zast. Mrazovića.

Molim gospodina predlagatelja, neka izvoli prešnost obrazložiti.

Mato Mrazović: Visoki sabore! Trajanje ove sjeditbe neće se moći protegnuti preko dana, kad će se ugarski sabor otvoriti; nu pošto naš poslovnik zahtieva, da svaki predlog bar 3 dana prije, nego dodje na pretresivanje u saboru, mora biti štampan i razdieljen medju članove, to ćete uvidjeti, da ove okolnosti opravdavaju prešnost predloga, kojega sam imao čast staviti u današnjoj sjednici na stol vis. kuće.

I kao što vis. sabor zna, ugarski će se sabor otvoriti dne 17. listopada, onda će morati hrv. zastupnici takodjer na ugarski sabor; a pretresivanje adrese u ovako važnom momentu, kao što je današnji, svakako će podulje vremena trajati već u samom odboru, a kamo li u saboru; pa radi toga nesmije adresna osnova doći prekasno na stol vis. kuće.

Ja sam bio dakle tako slobodan sa svojimi drugovi predložiti vis. saboru, da prešnost ovoga predloga izvoli priznati i opredieliti dan za sutra za izbor adresnoga odbora.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? (Nitko se nejavi.)

Pošto se nitko nejavi, to stavljam pitanje na vis. sabor: Smatra li vis. sabor predlog g. Mrazovića, poduprt po desetorici članova, prešnim ili ne? — Ona gospoda, koja su za prešnost, neka izvole ustati.

(Većina.)

Broj je dovoljan, ovaj se predlog smatra prešnim; pa pošto je već štampan i medju gg. članove podieljen, staviti će se odmah sutra na dnevni red.

Na dnevnom redu sutrašnje sjednice biti će dakle predlog g. zast. Mrazovića, eventualno izbor odbora za adresu i publikacija skrutinija onih 5 odbora, kojih se je izbor danas vršio.

Sada dižem sjednicu, a sutrašnju uričem u 11 sati prije podne.

($^1/_2$ 12 sati.)

Četvrta saborska sjednica,

obdržavana dne 4. listopada 1878. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red. — Objava rezultata skrutinija za izbor u nekoje sab. odbore. — Razprava o predlogu zast. Mrazovića i izbor adresnog odbora. — Dnevni red sliedeće sjednice.

(11 sati 15 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

III. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 3. listopada 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 58 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Dr. Jovan Subotić podnaša vjerodajnicu, po kojoj je izabran za narodnoga zastupnika za kotar iločki.

Ide odboru verifikacionalnomu, koji će se u smislu §. 22. poslovnika saborskoga danas birati.

2. Izbornici iločkoga kotara podnose prosvjed proti izboru zastupnika dra. Jovana Subotića, izabranoga za kotar iločki.

Ide odboru verifikacionalnomu.

3. Mato Mrazović, poduprt desetoricom saborskih članova, stavlja sliedeći predlog: Neka visoki sabor izvoli zaključiti:

Na previšnji kraljevski odpis od 16. rujna t. g. ima se odgovoriti adresom;

za sastav ove adrese bira visoki sabor odbor od pet svojih članova;

obzirom na kratkoću vremena visoki sabor izjavljuje prešnost ovoga predloga.

Predlog ovaj će se tiskati, medju članove podieliti i prešnost istoga danas na dnevni red staviti.

4. Ljudevit barun Ožegović, poduprt desetoricom saborskih članova, podnosi sliedeći predlog: Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se sve reprezentacije županija, u poslu obstojećeg sistema pobiranja poreza, na ovaj sabor upravljene, povjeriti imadu odboru posebnomu, sastojećemu se iz pet saborskih članova, u tu svrhu birati se imajućemu, koji bi imao još u tekućem zasjedanju shodan predlog u sabor donieti.

Predlog ovaj će se tiskati, medju članove podieliti i u svoje vrieme na dnevni red staviti.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izbor odbora u smislu sab. poslovnika, te bude predsjednikom pozvan Jovan Steković, da proziva pojedine članove sabora, a Viktor Špišić, Milan Tanhofer i Ante Zindl, da budu skrutatori kod predaje cedulja. Bira se ponajprije odbor 1. za pravosudje, 2. za bogoštovje i nastavu, 3. za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje, 4. za poslove agrarne, 5. za poslove unutarnje zemaljske uprave.

Iza svršena skrutinija proglasi predsjednik sliedeći rezultat:

Od 55 glasatelja izabrani su:

1. U odbor za pravosudje:

Gjurgjević Vaso sa 54, dr. Jordan Ante sa 54, Mrazović Mato sa 54, dr. Šram Lavoslav sa 54, dr. Vidrić Lovro sa 54, dr. Vojnović Kosta sa 54, dr. Spevec Stjepan sa 53 glasa.

2. U odbor za bogoštovje i nastavu:

Beruta Josip sa 55, dr. Gjorgjević Milan sa 55, Kukuljević Ivan sa 55, Mesić Mato sa 55, dr. Spevec Stjepan sa 55, dr. Jovan Subotić sa 55, dr. Vojnović Kosta sa 55 glasova.

3. U odbor za trgovinu, komunikacije i javne radnje:

Baltić Mojsija sa 55, Jakić Ante sa 55, Ožegovi Ljudevit barun sa 55, Pejačević Lad. grof sa 55, Spišić Vojko sa 55, dr. Starčević Ante sa 54, Zindl Ante sa 55 glasova.

4. U odbor za poslove agrarne:

Baltić Mojsija sa 55, Josipović Stjepan sa 55, Mihalović Drag. sa 55, Mrazović Mato sa 55, dr. Peičić Alek. sa 55, Stražimir Dragutin sa 55, Vrančić Ivan sa 53 glasa.

5. U odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave:

Antolek Dragutin sa 55, Bunjik Vatroslav sa 55, dr. Jordan Ante sa 55, Kušević Svetozar sa 52, Kranjčić Gjuro sa 55, Mrazović Mato sa 55, Ožegović Ljud. barun sa 55 glasova.

Prelazi se zatim k izboru sliedeće petorice odbora: 1. za občinarstvo, 2. za zemaljski proračun, 3. za razsudbu zemaljskih računa, 4. za peticije i pritužbe, 5. za verifikaciju. — Skrutinium se ima preduzeti, a rezultat će se u sutrašnjoj sjednici proglasiti.

Na dnevnom je redu nadalje prešnost predloga Mrazovićeva.

Predsjednik pita: Smatra li visoki sabor predlog Mate Mrazovića, poduprt desetoricom saborskih članova, prešnim?

Sabor se izjavi za prešnost, te će se predlog Mrazovićev metnut za sutra na dnevni red, eventualno izbor odbora adresnoga, a iza toga proglas današnjega skrutinija.

Tim bje današnja sjednica zaključena, a buduća urečena za sutra 4. listopada u 11 sati prije podne.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj visoki sabor nije stigao nikakav podnesak.

Prelazi se odmah na dnevni red. Na dnevnom redu je priobćenje jučerašnjega skrutinija.

Za odbor za občinarstvo glasovala su 54 člana ove vis. kuće, od tih dobio je:

G. zast. Jančarić 54, g. zast. Kamenar 54, g. zast. Mojsinović 54, g. zast. grof Lad. Pejačević 54, g. zast. Tanhofer 53, g. zast. Zabrdac 53, g. zast. Zorić 52 glasa.

Za odbor za zem. proračun glasovalo je 56 članova. Izabrani su sliedeći:

G. zast. Gjurgjević sa 56, g. zast. Jakić sa 56, g. zast. Kukuljević sa 56, g. zast. Kušević sa 56, g. zast. Mihalović sa 56, g. zast. Miškatović sa 56, g. zast. Mrazović sa 56, g. zast. grof Lad. Pejačević sa 56, g. zast. dr. Šram sa 56, g. zast. Stražimir sa 56, g. zast. pl. Türk sa 56, g. zast. dr. Vojnović sa 56, g. zast. dr. Vrbanić sa 56, g. zast. barun Zmajić sa 56, g. zast. Vaso Kotur sa 56 glasova.

Za odbor za razsudbu zem. računa glasovalo je 57 članova. Izabranimi imaju se smatrati:

Gospoda zastupnici Antolek, Folnegović, Jakić, Kotur, Raizer, Seitz, dr. Vidrić. Svaki je dobio 57 glasova.

U odbor za peticije i pritužbe izabrani su:

Gospoda zastupnici Katkić, Maršo, Popovič, Sladović, Valušnik, Stengl, Spišić. Glasovalo je 59 članova, od ovih dobio je svaki 59 glasova, izim g. Spišića, koji je dobio 40 glasova.

U odbor za verifikaciju izabrani su sliedeći:

Gospoda zastupnici Bunjik, Gjurgjević Vaso, Mrazović, Lehpamer i Brandtner. Glasovalo je 57 članova; a od tih dobio je svaki napomenuti 57 glasova.

Na dnevnom redu je predlog g. zast. Mrazovića. Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Mato Mrazović: Visoki sabore! Moj je zadatak vrlo olahkoćen jučerašnjim zaključkom vis. kuće, kad se je naime zaključila prešnost ovoga predloga i tim priznala važnost i osnovanost njegova. U ostalom uvidjeti će vis. sabor, da se tu radi o slučaju, koji se je već toliko puta u saboru hrvatskom ponavljao, t. j. radi se o slučaju, gdje zakonodavni faktor, naime narodno zastupstvo, želi neposredno očitovati pouzdanje svojemu vladaru i kralju. Uobičajeno je dakle već to i uobičajeno je pouzdanje, koje hrvvatski narod goji naprama vladaru, da mu se adresom odazove na kraljevski reskript, kojim se sabor otvara.

Predlog moj po tom nije nov, nego vrieme, u koje se ovo sbiva, gospodo, čini mi se, da ovomu predlogu daje novu važnost; vrieme naime, da Nj. Veličanstvo naš premilostivi vladar naprama sadržaju svoje kraljevske zakletve upravo sada izvede oslobodjenje kršćana i osvojenje onih djelova kraljevine Ugarske i kraljevinâ š njom sdruženih, koje je po svojoj prisegi obećao osloboditi.

Ovaj važan momenat nemože mimoići zakonodavno zastupstvo naroda hrvatskoga, da se zahvalnošću neodazove previšnjemu kraljevskomu reskriptu.

Osim toga sadržaje kraljevski reskript tako važnih predmeta, o kojih se zastupstvo, istom se evo sastalo, imade naprama svojemu vladaru očitovati, da bi bilo upravo nedopustivo ovu priliku mimoići i neučiniti, da stanovište svoje zastupnici hrvatski naprama točkam previšnjega kraljevskoga reskripta očituju.

S toga ja, kao što sam predložio jučer, predlažem danas na novo, neka vis. kuća zaključi, da se na previšnji kraljevski reskript odgovori adresom, i da se za sastavljanje adrese poseban odbor izabere. — Što se tiče samoga odbora, držim, da ovo netreba opravdavanja, jer je već u duhu poslovnika našega i u duhu vremena, da se razprave saborske izradci dotičnih odbora priprave.

S toga preporučam izbor odbora za sastavljanje adrese na Njegovo Veličanstvo.

Predsjednik: Prije svega ima biti diskusija o načelu ovoga predloga, da li se ima na prev. kr. reskript od-

govoriti adresom, ili ne. Ako vis. sabor zaključi, da se ima odgovoriti, onda će se alineja po alineju do ovoga predloga čitati, pošto je na jednu alineju stavio g. dr. Vrbanić amendement, koji još sada u razpravu doći nemože. Nu kad vis. sabor pristane na to, da se adresom odgovori na previšnji kr. reskript, onda će njegov izpravak na red doći, čim dodje do čitanja dotične alineje.

Želi li tko govoriti o načelu ovoga predloga?

(Nitko se nejavi.)

Pošto se nitko nejavi, to predsjedničtvo smatra, da je pitanje u načelu prihvaćeno.

Prelazi se na pojedine stavke predloga.

(Čita): „Za sastav ove adrese bira visoki sabor odbor od 5 svojih članova."

Na ovu alineju podnio je g. dr. Vrbanić sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Mjesto 5 članova ima se staviti 7."

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vrbanić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Fran Vrbanić**: Vis. sabore! Razlog, koji me je vodio na to, da predložim izpravak, kako je bio sada pročitan, jednostavno je taj, jerbo mislim, da i većinu vis. kuće vode parlamentarni obziri, koji zahtjevaju, da se u svaki odbor — imenito u ovako važan, kao što je ovaj — izabere i koji član od manjine.

Odbor od 5 lica mnogoj gospodi nebi dao povoda, da izaberu kojega člana manjine; dočim bi se onda, ako bude odbor sastavljen od 7 članova, moglo i numeričnoj manjini zadovoljiti time, ako se bar sedmina odbora popuni zastupnici ove strane.

S toga se nadam, da će vis. kuća upravo obzirom na tu okolnost uvažiti ovaj moj amendement, jerbo držim, da tako važan pojav, kao što je adresa, na Nj. Veličanstvo upravljena, iz razloga, koje je naveo g. zast. Mrazović, ima biti ne izjava jedne stranke, nego izjava čitavoga sabora. Jerbo upravo ovo vrieme zahtieva, da se postigne jednodušnost, a kad bi vis. kuća išla s toga gledišta, da bi ovom prilikom manjinu odbila, to je tim već ta jednodušnost izključena

Ja dakle mislim, premda neznam kako je zaključeno u vašem klubu . . .

Predsjednik (prekine ga): Molim g. govornika, neka klub nemieša amo, nego neka se drži stvari.

Dr. **Fran Vrbanić** (zaključi); Molim dakle, da se od glasovanja nevežete na cedulje, koje su ovdje predložene, nego da po savjesti birate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja razlikujem ovdje u amendementu dvie stvari: Hoće li se povećati ovaj adresni odbor, i zašto? Kad bi bio kazao gosp. predgovornik, neka bude 7 članova, jerbo je stvar velevažna i treba da ih je više unutri, da se ta stvar što bolje razjasni, da možda jedan ili drugi nezaboravi ovo ili ono, tada bi njegov izpravak imao smisla i vis. kuća mogla bi prosuditi, da li se odbor može pomnožiti ili ne. Zašto pako hoće g. dr. Vrbanić, da se odbor poveća? On to hoće za to, da se tobože tom prigodom uzme takodjer obzir na manjinu.

Ja, gospodo, nepoznajem u ovom saboru ni većine ni manjine; tek tečajem debate pokazati će se, da li ima i na čem se osniva većina ili manjina. Kako ja poznam g. predlagatelja dra. Vrbanića, on stoji na temelju nagodbe. Kad je tomu tako, to spada on u ovoj vis. kući u onu kategoriju, kao što ostala gg. zastupnici. Ja neznam, kakva je ta manjina i neznam, kako može on uzeti, da baš ona manjina, koju ima on u misli, za nečim drugim teži, nego uobražena većina. Nu ja držim, da će ne samo uobražena većina, nego da će sva gg. članovi vis. kuće uvjek ono predlagati, što je u interesu naše zemlje. Ako je tomu tako, onda ja opozicije dandanas nepoznam. A netreba, da „a priori" stvaramo opoziciju, jerbo neznamo, na čem se može ona temeljiti. Bude li se pako pokazalo, da ima manjina, koja ima ovakovih i onakovih načela, onda će doći i parlamentarni usus, da se obaziremo na nju. A pošto danas svega toga još nema, to se slažem s predlogom g. Mrazovića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto se nitko nejavi, ima rieč g. predlagatelj.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Razlogom, koje je g. predgovornik naveo, imam još to dodati, da će i onako ona gospoda, koja drže, da u manjinu spadaju, imati u saboru nezapriečenu priliku i pravo svoje mnienje očitovati, pa će se postići ono, što g. izpravljač predlaže, naime da bude adresa izrazivala volju čitavoga sabora.

Zato držim ja ovaj izpravak za posve suvišan.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu izvornom, koji glasi (čita): „Za sastav ove adrese bira vis. sabor odbor od pet svojih članova."

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog taj, te odpada nužda glasovati o amendementu g. dra. Vrbanića.

Pošto je ovo primljeno, ima se, jer je to bilo jučer s dozvolom vis. kuće na dnevni red današnje sjednice stavljeno, odmah izbor petorice odbornika preduzeti.

Molim g. bilježnika Stekovića, neka izvoli čitanje preduzeti. A za skrutatore imenujem g. Tanhofera, g. Zindla i g. Seitza.

Svaki od gg. članova neka izvoli imena petorice članova na cedulju napisati, koje želi birati u adresni odbor.

(Poslie skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Čast mi je javiti, vis. sabore, da je rezultat skrutinija sliedeći: U odbor za sastav adrese izabrani su g. Jakić sa 47 glasova, g. Kušević sa 52, g. Miškatović sa 52, g. Mrazović

sa 53, i g. dr. Vojnović sa 51 glasom. A glasovala su 53 člana ove vis. kuće.

Tim bi bio za danas dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se po mnienju ovoga predsjedničtva staviti:

1. Izvješće verifikacionalnih odsjeka i 2. razprava o priepornih izborih.

Je li to s voljom vis. kuće? (Prima se.)

Onda uslobodjuje se s dozvolom vis. kuće predsjedničtvo sabora staviti na dnevni red takodjer izbor odbora za imunitet, pošto je moguće, da će možda naskoro slučaja nastati, gdjeno će biti takav odbor od potrebe, pa da se nemora tek onda k izboru odbora za imunitet pristupiti. Ovaj odbor sastojao bi se po mienju predsjedničtva samo od pet članova.

Je li vis. sabor s tim zadovoljan? (Jest.)

Onda će se na dnevni red buduće sjednice takod[jer] staviti izbor odbora za imunitet.

Dr. **Fran Vrbanić:** Po §. 36. poslovnika mol[im] za rieč.

Predsjednik: Ja znam već, o čem ćete upitati.

Molim gospodu, koja su u pojedine odbore izabra[na], neka se izvole konstituirati i ovomu predsjedničtvu ja[viti] svoje konstituiranje. Isto tako molim izvjestitelje o[d] verifikacionalnih odsjeka, koji su se po §. 9. poslovn[ika] imali konstituirati, da se što prije konstituiraju, i da c[e] izrade, što im onaj §. nalaže. Mislim, da je ovo htio g. dr. Vrbanić potaknuti.

Dr. **Fran Vrbanić:** Jest.

Predsjednik: Današnju sjednicu zaključujem, a [bu]duću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

($^3/_4$12 sati.)

Peta saborska sjednica,

obdržavana dne 5. listopada 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga I. podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Izbor članova za odbor imunitetni. — Razprava o izvješćih odsjeka verifikacionalnih. — Dnevni red sliedeće sjednice.

(10 sati 15 čas.)

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik.

Bilj. **Rad. Rubido-Zichy** (čita):

Zapisnik

IV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u glavnom gradu Zagrebu dne 4. listopada 1878. u prisutnosti 54 članova.

Od strane vlade: svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 11 sati.

Čitan bje zapisnik posliednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da na ovaj visoki sabor nije stiglo podnesaka. Prelazi se na to na dnevni red, na kojem je priobćenje rezultata skrutiniuma ob izboru saborskih odbora za obćinarstvo, zemaljski proračun, razsudbu zemaljskih računa, peticije i pritužbe i za verifikacije.

Od 54 glasa izabrani su 1. u odbor za obćinarstvo; Jančarić Ante sa 54, Kamenar Gjuro sa 54, Mojsinović Ante sa 54, Pejačević Lad. grof sa 54, Thanhoffer Milan sa 53, Zabrdac Petar sa 53, Zorić Josip sa 52 glasa.

Od 56 glasova izabrani su: 2. u odbor za zemaljski proračun: Gjurgjević Vaso sa 56, Jakić Ante sa 56, Kotur Vaso sa 56, Kukuljević Ivan sa 56, Kušević Svetozar sa 56, Mihalović Dragutin sa 56, Miškatović Josip sa 56, Mrazović Mato sa 56, Pejačević Ladisl. grof sa 56, dr. Pram Lavoslav sa 56, Stražimir Drag. sa 56, Türk Franjo pl. sa 56, dr. Vojnović Kosta sa 56, dr. Vrbanić Fran sa 56, Zmajić Bartol barun sa 56 glasova.

Od 57 glasova izabrani su: u odbor za razsudbu zemalj. računa: Antolek Dragutin sa 57, Folnegović Fran sa 57, Jakić Antun sa 57, Kotur Vaso sa 57, Raizer Franjo sa 57, Seitz Vinko sa 57, dr. Vidrić Lovro sa 57 glasova.

Od 59 glasova izabrani su: 4. u odbor za peticije i pritužbe: Katkić Ignjat sa 59, Maršo Ivan sa 59, Popović Stevo sa 59, Sladović Matija sa 59, Stengel Gjuro sa 59, Valušnik Andrija sa 59, Špišić Viktor sa 40 glasova.

Od 57 glasova izabrani su: 5. u odbor za verifikaciju: Bunjik Vatroslav sa 57, Gjurgjević Vaso sa 57, Mrazović Mato sa 57, Lehpamer Josip sa 57, Brandtner Pavao sa 57 glasova.

Nakon toga pozove predsjednik, da zastupnik Mrazović obrazloži svoj i svojih drugova predlog, glaseći: „Neka visoki sabor izvoli zaključiti: Na previšnji kraljevski odpis od 16. rujna t. g. ima se odgovoriti adresom. — Za sastav te adrese bira visoki sabor odbor od 5 svojih članova. — Obzirom na kratkoću vremena visoki sabor izjavljuje prešnost ovoga predloga“.

Zastupnik dr. Vrbanić podnaša na alineju drugu tog predloga sliedeći izpravak: „Mjesto rieči „pet“ ima se staviti: „sedam“.

Predsjednik pozove poslie toga kuću, da najprije glasuje o predlogu g. zastupnika Mrazovića i drugova, koji bude po većini kuće usvojen.

Uslied poziva predsjednika prelazi se na izbor odbora petorice za sastav adrese na Njegovo Veličanstvo. — Taj izbor obavi se ceduljami, te bude nakon skrutinija po zastupnicih Thanhofferu, Zindlu i Seitzu po predsjedniku priobćen sliedeći rezultat skrutinija:

Od 53 glasa izabrani su u odbor za adresu:

Jakić Antun sa 47, Kušević Svetozar sa 52, Miškatović Josip sa 52, Mrazović Mato sa 53, dr. Vojnović Kosta sa 51 glasom.

Predsjednik pozove jošte odbore, da se odmah konstituiraju, napose da izviestitelji svijuh pet verifi-

kacionalnih odsjeka svoj rad započmu, te zaključi nakon toga sjednicu u 12 sati o podne, a ureče buduću za sutra 5. listopada 1878. u 10 sati prije podne, u kojoj bude na dnevnom redu:

1. Izviešće verifikacionalnih odsjeka;
2. razprava o prepornih izborih;
3. izbor imunitetnog odbora.

Dr. **Vuščić** v. r. **Rubido-Zichy** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, dakle zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci.

Svietli ban dostavlja zaglavne račune naukovno-zakladnog dobra Kutjevo za g. 1875.; zatim račun zaklada vjerozakonskog dobra Potočac, Ivanac, Bukovica, Svetice itd. za g. 1875. na ustavno pretresivanje.

Ide odboru za razsudbu zem. računa.

Zatim stigao je podnesak nadziratelja uza kot. suda u Požegi, koji mole za nabavu odjela pripadajuću svotu od 45 for. relute ili za odjelo u naravi.

Ide na odbor za peticije.

Nadalje prispjelo je očitovanje dr. Jovana Jovanovića, koji mandat vrhu svojega izbora polaže za kotar irižki.

Ovo dostaviti će se vis. zem. vladi, da razpiše za taj kotar novi izbor.

Nadalje stigle su takodjer ovomu vis. saboru prijave odbora saborskih, koji su bili u predposliednjoj sjednici izabrani vrhu svojega konstituiranja. Konstituirali su se na sliedeći način:

Odbor za pravosudje izabrao je predsjednikom g. Mrazovića, izvjestiteljem dr. Spevca. Odbor za bogoštovje i nastavu izabrao je predsjednikom g. Kukuljevića, a izvjestiteljem g. dra. Spevca. Odbor za poslove agrarne izabrao je predsjednikom g. pl. Mihalovića, izvjestiteljem dra. Peičića. Odbor za poslove unutarnje zem. uprave izabrao je predsjednikom g. Kuševića, izvjestiteljem g. Kranjčića. Odbor za obćinarstvo izabrao je predsjednikom g. grofa Lad. Pejačevića, izvjestiteljem g. Tanhoffera. Odbor za zem. proračun izabrao je predsjednikom g. bar. Zmaića, izvjestiteljem g. Gjurgjevića Vasu. Odbor za razsudbu zem. računa izabrao je predsjednikom g. Jakića, izvjestiteljem g. dra. Vidrića. Odbor za peticije i pritužbe izabrao je predsjednikom g. Katkića, izvjestiteljem g. Špišića. Odbor za verifikacije izabrao je predsjednikom g. Mrazovića, izvjestiteljem g. Gjurgjevića Vasu. Napokon odbor „ad hoc“ za adresu izabrao je predsjednikom g. Mrazovića, izvjestiteljem g. dra. Vojnovića.

Ovo konstituiranje prima se do znanja.

Sada se prelazi na dnevni red. Na dnevnom redu današnje sjednice je ponajprije — pošto je upravo u savezu sa konstituiranjem ovih odbora — izbor odbora za imunitet. Zato molim gg. članove vis. sabora, da izvol[e] kao što je odlučeno imena petorice članova . . (Glasovi sedmorice!) . . . dakle sedmorice članova na jednu ce[dulju] napisati, koje će birati u imunitetni odbor.

Za skrutatore imenujem gg. Zindla, Seitza i Raizer[a]. Molim g. bilježnika, da čita imenik članova.

Mato Mrazović: Ja bi molio vis. predsjedničtv[o] da bi izvolilo za četvrt sata sjednicu odgoditi, da s[e] mogu članovi dogovoriti glede izbora.

Predsjednik: Ja dakle sjednicu odgadjam na četv[rt] sata, da se gg. članovi dogovore glede izbora.

(Sjednica se odgadja u 10 sati 25 čas., pa se op[et] nastavlja u 10 sati 40 čas.)

Predsjednik: Molim g. bilježnika, da čita imeni[k] gg. članova.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

(Poslie skrutinija.)

Predsjednik: Rezultat skrutinija ovoga odbora z[a] imunitet je sliedeći:

Glasovalo je 47 članova.

Od ovih glasova dobio je g. Folnegović 47, g. K[u]kuljević 46, g. grof Nugent 45, g. grof Lad. Pejačevi[ć] 45, g dr. Spevec 47, g. dr. Šram 46 i g. dr. Vidrić 4[.] glasova.

Ova gospoda imadu se dakle smatrati izabranimi [u] imunitetni odbor.

Ostali glasovi su se ovako razciepali: g. Beruta d[o]bio je 3, g. Mihalović 1 itd.

Sada dalje na dnevnom redu stoji razprava o izvie[š]ćih odsjekâ verifikacionalnih i razprava o priepornih i[z]borih. Postupati ćemo takovim redom, da bude razpra[va] o prvom odsjeku na prvom mjestu, o drugom odsjek[u] na drugom itd. S toga molim g. izvjestitelja petoga o[d]sjeka, koji je prvi odsjek verificirati imao, da izvoli mjes[t]o zauzeti i dotično izviešće pročitati.

Dr. **Luka Marjanović** (čita izviešće).

Predsjednik: Vis. kućo! Iz ovoga izviešća proizla[zi] prvo, da glede onih članova, koji su jur verificirani i k[a]kovi primljeni u drugoj sab. sjednici, svako daljnje p[i]tanje odpada. Iz druge točke proizlazi, da su nekoja g[o]spoda narodni zastupnici izabrani i verificirani za dva k[o]tara. To po zakonu nemože obstojati, već se dotična g[o]spoda imadu pozvati, da si oni jedan kotar izaberu, a [za] drugi mandat polože. Ovaj poziv potaknuo je narodnog[a] zastupnika presv. g. Kolomana Bedekovića, da je podn[io] pismeno očitovanje, kojim si on pridržaje mandat kota[ra] virovitičkoga, a polaže mandat varaždinsko-toplički. — Zato će se vis. vlada pozvati, da za posliednji kotar no[vi] izbor odredi. Preostaje još za svietloga bana, da se izja[vi] koji kotar si pridržaje, i za koji se ima novi izbor odrediti. —

Ban **Ivan Mažuranić**: Ako vis. sabor dozvoli, da [s]ustmeno izrazim (Glasovi: Jest.), to sam nakan zadrža[ti] mandat belovarski, a vraćam u ruke izbornika mand[at]

novljansko-vinodolski sa zahvalom za povjerenje, koje su u mene položili.

Predsjednik: Pošto je svietli ban zadržao mandat kotara belovarskoga, to će se vis. vlada pozvati, da se za drugi kotar, naime za novljansko-vinodolski, novi izbor odredi.

Na red dolazi nadalje prieporni izbor gosp. Poha. Neka izvoli g. izvjestitelj pročitati iz izviešća one točke, koje se na taj izbor odnose.

Dr. **Luka Marjanović** (čita. — Poslie čitanja prosbori ovako):

Vis. sabore! Iz ovoga, što sam imao čast sada pročitati, uvjerio se je odsjek peti, da nikako nemože izbor g. Antuna Poha neprieporním proglasiti, već ga proglasuje prieporním. Izborni red od g. 1875., kao što i zak. članak od g. 1870. propisuje nekoje tako bitne formalnosti kod izbora, da se uslied neobdržavanja njih nemože nijedan izbor zakonitim niti valjanim smatrati. Ja podulje toga obrazlagati neću, nego očekujem od visoke kuće, da će zakon obdržavati i svimi silami oko toga nastojati, da se zakon obdržava.

Uslied toga predlažem, neka vis. kuća zaključi, kako odbor u svom izviešću predlaže.

Predsjednik: Izbor g. Poha je proglašen po dotičnom odsjeku prieporním. §. 5. poslovnika odlučuje glede prieporníh saborskih izbora to, da se o prieporníh izborih ima razprava povesti, i onda odlučuje vis. kuća. Zato ja predlažem predmet na razpravu i molim onu gospodu, koja žele govoriti o tom predmetu, da se dadu kod g. bilježnika zapisati, pa će onda po tom redu rieč dobiti.

Rieč ima g. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Iz izviešća, što smo ga čuli od g. izvjestitelja, mogao se je vis. sabor uvjeriti, da naprama propisom poslovnika, naročito prama §. 5. poslovnika, odsjek verifikacionalni nije mogao na ino, nego ovaj izbor prieporním proglasiti, jer §. kaže: ako se kakva sumnja proti zakonitosti izbora iz pritužbe ili iz samoga verifikacionalnoga zapisnika vidi, da verifikacionalni odsjek tada nije ovlašten verificirati ili ikakve druge odredbe glede samoga izbora učiniti, nego da mu je dužnost, stvar ovu na riešenje saboru podnieti. To je odbor učinio i tim je njegova zadaća svršena; a sada počima zadaća vis. sabora, da odluči, jesu li oni nedostatci i one pogrieške, koje su ovdje bezdvojbeno učinjene, tako bitne naravi, da bi se moglo dvojiti o istinoći samoga izbora; t. j. ima suditi vis. sabor, kad se one pogrieške nebi bile dogodile, bi li bio izbor drugčije izpao, nego je? Ja po momu uvjerenju držim, gledeć na podatke, koje smo čuli, da izbor u čazmanskom kotaru nebi bio drugčije izpao ni onda, kad se ove pogrieške nebi bile dogodile. Iz izviešća vidi se, da je 449 izbornika popisanih. Vidi se nadalje, da je od tih 449 izbornika 136 njih, koji spadaju u obćinu ivansku, naime u onu, u kojoj dan izbora nije bio proglašen. Ako ovih 136 odbijemo od 449, ostalo je 313 izbornika. Od ovih 313 došlo je na izbor 194, i od ovih 194 bilo ih je upravo jedva desetina iz one obćine, u kojoj nije bio proglašen dan izbora pribijenjem na obćinsku kuću.

Ovdje se mora nametnuti pitanje svakomu, kako je to, da je iz ove obćine, u kojoj nije bio pribijen oglas na obćinsku kuću, da se proglasi dan izbora, ipak 18 izbornika došlo na birailište i 10 od ovih da je glasovalo za zastupnika Poha. Nu odmah u zakonu samom lahko se odgovor nadje; jer kad je zakonodavac naložio proglašenje dana izbora u novinah, na obć. kući dotičnog sela i na biralištu, htio je naročito dati priliku svakomu, koji izborno pravo uživa, da ga može izvršiti, t. j. da nebude neznanjem preprečen doći na izborni dan u mjesto ono, gdje se izbor obavlja. Zato je zakon više načina proglašivanja odredio, t. j. putem novina, putem pribijanja oglasa na obćinskoj kući i na biralištu. Kako se iz aktâ vidi, putem novina je bio izbor proglašen, bio je proglašen i na biralištu, nu samo ne na obć. kući. Odatle pako, što na obćinskoj kući nije bio pribijen, nesliedi i nemora nuždno sliediti, da izborni dan nije bio poznat, dapače protivno je sliedilo u tom slučaju, sliedilo je naime to, da su birači iz one obćine, u kojoj nije bio oglas pribijen na vrata obćinske kuće, ipak došli na biralište.

Nemože se dakle tvrditi, da nije postignuta svrha, koju je zakon pred očima imao, naredivši oglašivanje na više mjestâ, jer su dotični izbornici zbilja znali za dan izbora, i to zaključujem odatle, što ih je 18 došlo na biralište te 10 njih glasovalo za g. Poha. Dapače, ne samo da su znali gg. izbornici, nego je to znao i protukandidat, koji to očituje u pismu, koje je na izborni odbor na sam dan izbora podnio, gdje je naveo razlog, što nije bio proglas pribijen na vrata obćinske kuće; a tim ujedno očituje, da je njemu poznat bio dan izbora. Dokazano je nadalje to izviešćem obćine, koje takodjer kaže, da je ona znala za dan izbora, premda nije od središnjega odbora dobila oglasa

Iz svih ovih okolnosti se razabire, da je dan izbora ne samo u onih 4 obćinah, nego i u obćini ivanskoj bio dobro poznat svim. I tim držim ja, da je duhu, smislu i nakani zakona, da svatko bude o danu izbora obavješćen, i glede obćine ivanske podpuno udovoljeno.

Pita se sada još jedino to, kad bi u obćini ivanskoj zbilja oglas, kojim se proglašuje dan izbora, pribijen bio, kakva bi razlika bila nastala kad bi svih 136 izbornika iz obćine ivanske bilo na biralište došlo, i kakav bi rezultat izbora bio tada?

I ovdje je očevidno, pošto se iz izviešća vidi, da je 10 žitelja iz ivanske obćine glasovalo za g. Poha, da bi protivni kandidat bio dobio najviše 126 glasova, makar da bi svi izbornici došli bili. A kandidat, dotično sadašnji zastupnik Poh bio bi dobio 194 glasa, kao što je zbilja dobio, te bi rezultat izbora bio onaj isti, koji je sada. Nu to nije niti vjerojatno, dapače nije niti moguće u

današnjih okolnostih, da je i svih 136 izbornika ivanske občine došlo na birališče. Zašto? Zato ne, jer je poznato, da je sada vojničtvo mobilizovano u čitavoj našoj zemlji, i već tim je mnogo izbornika od kuće odsutnih; drugo zna se, da su predprege radi ratnih potreba osobito u onih krajevih rekvirirane, i da je tim povodom mnogo izbornika odsutnih.

Razmjerje dakle, u kom su došli izbornici od cieloga kotara, naime od 449 izbornika njih samo 194, ovo razmjerje se mora uzeti i za broj izbornika občine ivanske, te bi od 136 izbornika na svaki način bila bar $\frac{1}{3}$ izostala, a rezultat bio bi onda još mnogo nepovoljniji po protivnoga kandidata.

Nadalje pita se ovdje, hoće li vis. kuća priznati, da občini stoji pravo protestovati proti izboru, pa budi iz kojega razloga? A ovdje se nalazi upravo protest od strane občine ivanske. Ja pako držim, da toga naprama naročitomu slovu zakona nemože vis. sabor priznati, jer izborniku ili kandidatu, nipošto pako občini stoji pravo protestiranja. I g. kandidat, koji je neku vrst nejasnoga protesta podnio, i on nije ovlašten kao takav na protest, jer se izrično odriče kandidature; pošto se pako odriče toga, onda se i odriče prava, koje je s tim skopčano, t. j. prava protestiranja.

Napokon onih 5 izbornika, koji su kandidirali gosp. Hitera, veli, da si pridržavaju pravo izvesti prigovor pismeno. A toga izvedenja se ja nesjećam, ja bar neznam, da li je ovdje čitano.

(Izvjestitelj: Jest.)

Nu kad g. izvjestitelj kaže, da jest, onda dakako taj moj razlog prestaje.

Ali iz drugih navedenih razloga uvidjeti će vis. kuća, da zakon u cilju svom t. j. da se izvjestan broj glasova oko koje osobe sakupi, nije pomućen, nego da je taj cilj postignut.

S toga držim, da se g. Poh verificirati ima, i ja predlažem da se verificira

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Fran Vrbanić:** Vis. sabore! Prije svega bio bi ja g. predgovorniku jako zahvalan, da je on kao predsjednik dotičnog odsjeka u samom odsjeku bio išta spomenuo, da razlozi, koje su navadjali članovi toga odsjeka proti verifikaciji, nestoje; nu na koliko se sjećam, on tim razlogom nije ništa prigovarao, nego se je dapače — kako mi se čini — takodjer izjavio sasvim u suglasju sa nazori odsjeka verifikacionalnoga. Moguće, da je poslie to pitanje studirao, i tečajem svojih studija došao do tih rezultata, koje danas zastupa.

On je ponajprije kazao, da pogrieške, koje su se dogodile kod izbora g. Poha, nisu bitne naravi. Ja, vis. sabore, tvrdim odrješito, da su te pogrieške naravi bitne s toga, jerbo se je očito proti zakonu postupalo. §. 17. zakona o izbornom redu veli: (Čita taj §.). Zakon dakle kaže, da se svi načini proglašenja, kako su ovdje navedeni, moraju zajedno upotriebiti; oglasiti se mora i u novinah i na svakom mjestu, koje spada pod izborni kotar, pa i na občinskoj kući. To, gospodo, učinjeno nije, jerbo u čitavoj jednoj občini, koja broji 136 izbornika, nije bilo oglašeno, kad će se izbor obaviti.

G. predgovornik kaže: kako je 18 izbornika došlo na birališće, tako je moglo i ostalih 120 doći. Ja pako velim: pa da je od tih 136 došlo 135 birača, da samo 1 nije došao, to bi bilo radjeno proti zakonu, kad se nije bio oglasio izbor onim načinom, kako to zakon zahtieva. Jerbo priznati ćete, da pravo birati narodnoga zastupnika je eminentno pravo svakoga državljana, jerbo tim mu se pruža prilika, da sudjeluje makar i načinom posrednim kod najvažnijih poslova, tičućih se njegove zemlje. Pa zato i propisuje zakon, da se svuda oglasi izborni dan. Čim se neoglasi, tada se zaprieči državljan u vršenju svojega prava. Ako je slučajno koji iz novina saznao da je izbor na taj i taj dan, onda to nevalja za druge jerbo imade izbornika, koji ne čitaju novina. Dapače nam, koji u centrumu živimo, dogodi se, da za mnoge stvari neznamo, koje su u novinama stajale. — Ja dakle držim, da je ovo bitan zahtjev zakona, i ako se neizpuni, to je bitna pogrieška učinjena i takav izbor nemože se smatrati zakonitim.

Drugo, što je g. predgovornik po svojih računih dokazivao, jest, da je rezultat izbora istinit. Moji računi slučajno nekako drugčije glase. (Veselost.) Prije svega se kaže, da ima 449 birača, a od tih pripada 136 občini onoj, u kojoj nije izbor proglašen. Ostaje ih dakle 313. Došlo je na birališće svega skupa 194 birača, dakle ih nije došlo 119 od onih, gdje je proglašen izbor. Ako još oduzmemo 10 onih, koji su došli od dotične občine, to ih je ostalo kod kuće 126, onda 126 + 119 čini 245 odsutnih izbornika. G. Poh dobio je 194 glasa; a 245 je svakako više nego 194. G. Poh nije dobio dakle niti nadpolovične većine svih glasova.

Vi, gospodo, koji ste imali sreću ili možda nesreću doživjeti velikih izbornih borba, vi znate, da često puta 1 izbornik odlučuje, i da možda pritegne na svoju stranu na birališću dva tri glasa. Pomislite, da je došlo 126 birača jedne občine, pita se onda, nebi li od 118 onih, koji nisu došli, a gdje je proglašen bio izbor, bilo ih jedno 50, 60 ili 100 povučenih na izbor od prijatelja iz občine ivanske? Vjerojatno je svakako, da ako bi bilo došlo onih 126 izbornika ivanskih, da bi bilo došlo više izbornika i od onih občina, gdje je bio izbor proglašen.

S toga držim, da račun g. predgovornika nestoji.

Treće je pitanje, da li pripada občini pravo protestovanja? Gospodo, ja nevelim, da pripada, niti nevelim da nepripada. Občina je ured, ona je samo konstatirala, da zakon nije vršen. Poslovnik pako veli (čita) „Ako verifikacionalni odsjek doznaje iz vjerodajnice ili iz pritužba, da je izbor prieporan —“, dakle je svejedno od kuda se saznade. Mi smo doznali, da zakon nije v

śen, i to nam je dosta. Zakon veli, da takodjer sukandidat može podnieti protest. G. Hiter bio je kandidat i podnio je pritužbu u onom listu, koji je bio prije ovdje pročitan. U onom naime listu pritužuje se g. Hiter proti tomu, da izbor nije bio proglašen svuda; dakle to on još govori kao kandidat. A u istom spisu poslie kaže, da odustaje od kandidature. Dakle dok je ono odozgo pisao, bio je kandidat. (Odobravanje.)

Iz ovih razloga držim, da tvrdnje g. Mrazovića nisu stalne, te se nadam, da će vis. sabor pokazati i vladi i čitavomu narodu, da drži do svetosti zakona, koji se ima vršiti, bio čiji god izbor prieporan; a to tim više, što je slovo zakona jasno, te je ujedno konstatirano, da se zakon nije vršio.

Ja dakle preporučam vis. saboru, da predlog verifikacionalnoga odsjeka prihvati, te izbor g. Poha neverificira.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec:** Vis. sabore! Ja ću biti tako slobodan najprije primjetiti nešto na opazke g. predgovornika glede držanja predsjednika dotičnog verifikacionalnog odsjeka. G. narodni zastupnik trećega kotara grada Zagreba radio je kao predsjednik verifik. odsjeka sasvim korektno, kad je glasovao za to, da se dotični izbor ima priepornim proglasiti poradi nekakvih nepravilnosti. Nu ako ję on glasovao za prieporost, to tim nije zajedno glasovao, da se mora zabaciti taj izbor.

Što se tiče samoga izbornoga zakona od 6. srpnja 1875., to imade u njegovu §. 17. vrlo bitnih ustanova, i imade takodjer kazuistike. Odredjuje se, da središnji odbor imade ustanoviti dan za izbor, te se odredjuje kao bitno vrieme, za koje se ima unapried ureći izbor, 10 dana. Nadalje mora ta odredba središnjega odbora biti proglašena, i to, razumieva se samo po sebi, naročito u službenih novina, jer kaže se: „ne samo u novinah“. Nadalje iz razloga shodnosti ima se oglasiti na dotičnih mjestih izbora, dakle na obćinskoj kući i svih mjestih dotičnog izbornog kotara. Neveli se pako, da se imade proglasiti samo u službenih novina i pribojenjem na obćinsku kuću; nego se kaže: na obćinskoj kući i svih mjestih dotičnoga kotara i na biralištu. Što onda, ako je bitno, da se na obćinskoj kući ima proglasiti? Onda je i bitno, da se ima proglasiti i na svih ostalih mjestih dotičnoga kotara.

Gospodo! Ja moram priznati, da sam u vrieme izbora putovao po zemlji, a nisam toga našao, da bi bio na svih mjestih proglašen dan izbora. Koliko sam ja mogao izkusiti, nije se dosada poradi toga još prigovaralo. Ja samo držim, da je bitna ustanova ta, da se 10 dana prije izbora imade dan izbora proglasiti. Što se ovoga konkretnoga slučaja tiče, to nedvojim, da je dan izbora bio zbilja proglašen na toliko, da su izbornici znali, kad je izbor. To se vidi iz pritužbe kandidata Hitera, to se vidi odatle, što je 18 izbornika dotične obćine došlo na izbor, i što je kandidat upravo na dan izbora svoj proglas uložio. Dakle nema dvojbe, da su izbornici znali za odredbu. Ali svakako nemarnošću ili nesposobnošću centralnog odbora učinjena je pogrieška ta, što nije taj izbor bio dojavljen obćini službeno, te nije bilo službeno naloženo, da ga imade pribiti na vrata obćinske kuće.

Ove slučajne okolnosti, koja se je pomutnjom dogodila, dohvatili su se oni, koji su nezadovoljni s rezultatom izbora.

Ja se neću upuštati u matematičke rezultate, koji bi bili došli na vidjelo, da su oni dotični izbornici došli na biralište; neću iztraživati sile i moći onih, koji su došli, naprama onim, koji nisu došli; neznam, da li bi jih bili nagovorili, da glasuju drugčije, nego li su glasovali, ali svakako moram reći g. predgovorniku, da je razvio teoriju, dosada mi nepoznatu, naime da narodni zastupnik mora biran biti absolutnom većinom izbornika popisanih u listinah biralištnih. (Glasovi: Nije tako mislio.) G. Poh zaista nije stekao absolutnu većinu svih glasova, nego relativnu većinu onih, koji su došli. A samo to se i po zakonu traži. Jer ako bi se po izbornom redu zahtievalo, da svi dodju, koji imadu pravo birati, onda bi se zbilja moralo u svakoj obćini ureda radi iztraga povesti, zašto nisu došli svi izbornici k izboru, nego n. p. samo $\frac{1}{4}$ ili $\frac{1}{3}$ i t. d.

Budući se dakle nemože tajiti, da se nikakva pogrješka nije dogodila, nego budući je vidjeti, da nije ta pogrieška bitno uplivala na rezultat izbora; jer kako g. zastupnik trećega kotara zagrebačkoga kaže: kad bi i svi bili došli i glasovali za protukandidata, to taj iz daleka nebi bio dobio toliko glasova, koliko ih je izabrani g. zastupnik kotara čazmanskoga zbilja dobio.

Nu zato, da bi bili svi, koji nisu došli, glasovali proti g. Pohu, zato ni nema nikakova jamstva. Dapače ja bi kazao, da se je moglo drugčije očekivati. Od 18 njih, koji su iz ivanske obćine došli, glasovalo je za g. Poha 10; po ovom ima razloga sumnjati, da bi bili svi drugi, koji su izostali, proti njemu glasovali.

I radi svih tih okolnosti pristajem ja uz predlog g. narodnoga zastupnika III. izbornog kotara zagrebačkoga, da se naime izbor narodnoga zastupnika za kotar čazmanski verificira.

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč prijavio . . . (Javi se g. Steković.)

Rieč ima g. zast. Steković.

Jovan Steković: Vis. sabore! Naš poslovnik jasno govori, tko ima pravo pritužbe, jer kaže (čita): „Pritužbe proti valjanosti izbora kojega zastupnika mogu podnieti samo njegovi sukandidati ili izbornici; a proti pozvanikom svaki član sabora“.

Ja neznam namah prosuditi, nisam pravnik, da li čovjek do polovice pisma može ostati kandidat, a na koncu nije više, nu toliko mi je poznato — i to moram navesti za podkriepu razloga g. Mrazovića, — s kojim se u ostalom podpuno slažem, da onih 136 izbornika nije ostalo kod kuće s toga, što nisu znali za dan izbora, nego drugi

ih je razlog vodio, koji je meni kao nekadašnjemu zastupniku te obćine poznat: uslied različitosti kalendara pada naime 27. kolovoz na 15. staroga kalendara, na koji dan sliedbenici pravoslavne vjere svetkuju Veliku Gospoju, a u centralnoj obćini je tada veliko proštenje pravoslavnih. Ti dakle nisu došli, jer taj dan slave ovu veliku svečanost. — A u ostalom sam uvjeren, da je od ovih 136 sigurno bio za g. Poha veći dio, jer su ga baš iste obćine jednoglasno u prošli sabor birale.

S toga dopunjujuć navode g. zast. Mrazovića kažem, da onih 136 birača nije bilo za protukandidata, te se izrazujem za verifikaciju g. Poha.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj

Izvj. dr. **Luka Marjanović**: Vis. sabore! Ja neću duljiti stvari, jerbo znam po prilici, kako će se riešiti

Nazori g. zast. Mrazovića nečine mi se temeljitimi, napose onaj nazor o oglašivanju izbornih akta. Gospodo! Svi znamo, da je središnja izborna deputacija službeni organ, a kao takova mora vrlo sdušno raditi. Svi akti njezini jesu akti službeni, napose pako oni akti, koji su za proglašenje opredieljeni. Nu proglašenje ovih akta u čazmanskom izb. kotaru nije izvedeno u smislu zakona. Akoprem je 18 izbornika iz obćine ivanske došlo na biralište, od kojih je desetorica za g. Poha glasovala, tim ipak nije dokazano ništa; jer dotičnici su mogli to slučajno saznati, kao što i mi često slučajno saznamo za fakta u novinah stojeća, premda ih nečitamo.

Nadalje se nepita, bili ostali izbornici bili došli k izboru, da im je bio dan izbora proglašen? Glavno je, da se obdržaje propis zakona, koji odredjuje oglašenje na svakom mjestu, ne samo u novinah. A to u ovom slučaju nije bilo učinjeno.

Onim, koji kažu, da protest nije bio valjano uložen, moram konstatovati iz zapisnika izborne deputacije, da je stranka protukandidata prosvjedovala svečano proti izboru. Na protestu podpisani su osim protukandidata Hitera, još g. župnik Starčić, Ivan Lisak itd. Njihov protest je sasvim vjerno u zapisnik uložen, kako to zakon propisuje.

G. dr. Spevec kaže glede §. 17. izbornoga reda, koji §. govori o oglašivanju izbornog dana, da je bitno oglašenje u novinah, a da se oglašenje na mnogih inih mjestih izbornoga kotara ni ne pribija tako, kako to zakon propisuje; pa da se nitko poradi toga nepritužuje.

Gospodo! Ako se zakon nevrši, pa se onaj, koji misli, da mu je tim krivo učinjeno, neprituží, to si je sam kriv. Ako se pako prituží, to se stvar mora riešiti po zakonu.

Dakle neodlučuje to ništa, da li su oni mogli slučajno saznati za dan izbora, ili ne, glavno je, da oni nisu bili pozvani zakonitim putem i načinom. Moram spomenuti g. dru. Spevcu i to, da ako se možda onaj prosvjed ivanske obćine, koja je slučajno saznala za dan izbora, može smatrati kao sredstvo agitacije za protukandidata Pohova, to se može obratno ta okolnost, što se izborni dan nije oglasio u dotičnoj obćini, smatrati kao sredstvo agitacije za kandidata Poha. Dakle ako je to sredstvo za jednoga, onda je i za drugoga.

Što napokon treći g. govornik Steković kaže, da su izbornici preprie čeni bili na biralište doći, pošto su na sboru bili, to neodlučuje ni najmanje u ovom pitanju. Mi znamo iz službenih data, da se je zakon povriedio, da svi bitni propisi nisu bili obdržavani, te da onaj nemože imati mandat, koji nije po zakonu izabran.

Ja dakle preporučam vis. kući jednoglasan zaključak verifikacionalnoga odsjeka glaseći, da se g. Poh neverificira.

Predsjednik: Sada će se pristupiti glasovanju. Po §. 8. poslovnika ima se glasovati tajno balotažom. Pitanje će glasiti tako: je li se izbor g. Poha verificira ili ne? — Ona gospoda, koja su za to, da se verificira, neka na cedulju napišu „da“, a ona, koja su proti verificiranju, neka napišu „ne“.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. predsjedničtvo! Ja bi imao jednu opazku glede formuliranja ovoga pitanja. Ovdje se glasuje o predlogu odbora verifikacionalnoga, koji glasi, da se izbor g. Poha neverificira. Tada po mojem mnienju moraju oni, koji glasuju za predlog odbora odnosno za neverificiranje g. Poha napisati na cedulju „da“, a koji su za verificiranje „ne“.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja bih bio za onakav predlog, kao što ga je stavilo predsjedničtvo glede glasovanja, jer će inače nastati metež. Jer glasi malo čudnovato, da onaj, koji je za verifikaciju napiše „ne“, a protivnik „da“.

Predsjednik: Ja sam predlog tako formulirao, jerbo mi se čini, da je odsjek nešto dalje išao u svom predlogu, nego to poslovnik propisuje. Odsjek nije imao dalje ići, nego dotle da kaže: ovaj izbor smatra se priepornim. A onda ima vis. kuća dalje odlučiti. Onda držim, da je najshodnije pitati, da li se ovaj izbor verificira ili ne.

Za skrutatore imenujem istu gospodu, koja su prije bila.

(Poslie skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat glasovanja je sliedeći. Glasovala su 52 člana. Od ovih izrazilo se je za verifikaciju 35, a proti verifikaciji 17. Indi je g. nar. zast. Poh verificiran. Dodje na red drugi odsjek za verifikaciju.

Izvj. dr. **Marko Lončarić**: Čita izvješće, u kojem se predlaže, da budu svi članovi toga odsjeka verificirani.

Predsjednik: Buduć su svi članovi ovoga odsjeka verificirani, to preostaje jedino to, da se pozove g. dr. Starčević, neka za jedan od obiju kotara, u kojih je nar. zastupnikom izabran, položi mandat.

Dr. **Ante Starčević**: Ja zadržim mandat kraljevički, a za gjurmanski se zahvaljujem.

Predsjednik: Pošto je dakle g. dr. Starčević položio mandat za gjurmanski izb. kotar, to će se vis. vlada pozvati, da za ondje razpiše novi izbor.

I tim je današnja sjednica zaključena. Buduću uričem za ponedjeljak u 10 sati. Na dnevnom redu je nastava ove razprave, koja je danas na dnevnom redu.

(12 sati 5 časova.)

Šesta saborska sjednica,

obdržavana dne 7. listopada 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika g. dra. Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Izviešće odsjeka verifikacionalnoga i razprava o verifikaciji Svetozara Kuševića. — Dnevni red dojduće sjednice

(10 sati 15 časova.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Molim gosp. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnlk

V. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 5. listopada 1878. pod predsjedanjem saborskoga I. podpredsjednika dra. Vuščića u prisutnosti 57 saborskih članova.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje sliedeće na sabor prispjele podneske:

Svietli ban dostavlja zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za god. 1875. i računske zaključke vjerozakonskih zakladnih dobara Diankovec, Vukovina, Svetice i naukovno-zakladnoga dobra Potočec-Ivanec, te vjerozakonsko-zakladnih zemljišta bivših manastira Expaulina i Exaugustina za godinu 1875. na ustavno pretresivanje. — Ustupa se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Nadziratelji uza kr. sudbenoga stola u Požegi mole pripadajućih im u ime odiela 40 st. a. vr. ili isto u naravi sa relutumom 10 st. za nabavu čižama. — Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Narodni zastupnik kotara irižkoga dr. Jovan Jovanović polaže mandat.

Pozvati će se zemaljska vlada, da u rečenom kotaru nov izbor odredi.

Sliedeći odbori prijavljuju, da su se konstiturali i to:

1. Odbor za pravosudje: predsjednik Mrazović Matija, izvjestitelj: dr. Spevec Stjepan.
2. Odbor za bogoštovje i nastavu: predsjednik Kukuljević Ivan, izvjestitelj dr. Spevec Stjepan.
3. Odbor za poslove agrarne: predsjednik Mihalović Drag., izvjestitelj dr. Peičić Aleksander.
4. Odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave: predsjednik Kušević Svetozar, izvjestitelj Kranjčić Gjuro.
5. Odbor za obćinarstvo: predsjednik Pejačević Ladislav grof, izvjestitelj Thanhoffer Milan.
6. Odbor za zemaljski proračun: predsjednik barun Zmajić Bartol, izvjestitelj Gjurgjević Vaso.
7. Odbor za razsudbu zemalj. računa: predsjednik Jakić Ante, izvjestitelj dr. Vidrić Lovro.
8. Odbor za peticije i pritužbe: predsjednik Katkić Ignjat, izvjestitelj Špišić Viktor.
9. Odbor za verifikaciju: predsjednik Mrazović Matija, izvjestitelj Gjurgjević Vaso.
10. Odbor ad hoc za adresu: predsjednik Mrazović Matija, izvjestitelj dr. Vojnović Konstantin.

Uzima se na znanje.

Prešlo se je za tim na dnevni red:

Izbor odbora imunitetnoga od sedam lica.

Predsjednik odgodi sjednicu na četvrt sata i poslje toga glasovalo je ceduljami 47 članova, te su u rečeni odbor izabrani:

Folnegović Fran sa 47, dr. Spevec Stjepan sa 47, Kukuljević Ivan sa 46, dr. Šram Lavoslav sa 46, dr. Vidrić Lovro sa 46, Pejačević Ladislav grof sa 45 i Nugent Artur grof sa 45 glasova.

Uzeto je u razpravu izviešće verifikacionalnih odsjeka saborskih i to: V. odsjeka ob izboru članova I. odsjeka, te sliedeći konačno ovjerovljeni: Bedeković Koloman, Dundjerović Ivan, Fodrocy Aleksander, Jakić

Ante, Josipović Stjepan, Kamenar Gjuro, Kotur Vaso, Lončarić Marko dr., Mojsinović Ante, Mažuranić Ivan, Stengel Gjuro, Špišić Viktor, Thanhofer Milan, Vardian Ivan i Zindl Ante, — a na dva mjesta izabrani preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić zadržaje mandat sl. i kr. grada Belovara, polažuć onaj kotara novljanskoga, a preuzvišeni gosp. ministar Koloman Bedeković pridržaje virovitički, ostavljajuć onaj kotara varaždinsko-toplićkoga.

Uzima se na znanje s tim, da se vlada pozove, da u rečena dva kotara nov izbor razpiše.

Ob prepornom izboru zastupnika Antuna Poha razpravljalo se i glasovanjem tajnim sa ceduljami na pitanje predsjednika: ima li se isti izbor smatrati verificiranim ili ne? glasovalo je sa „da“ 35, a sa „ne“ 17 članova, te je isti narodni zastupnik ovjerovljen.

Uslied u razpravu uzetoga izvieśća I. odsjeka ob izboru članova II. saborskoga odsjeka konačno su ovjerovljena sva gospoda članovi istoga: Beruta Josip, Bunjik Vatroslav, Crnadak Gjuro, Folnegović F. J., Mihalović Dragutin, Muhić Pavao dr., Popović Stevo, Rogulić Mihalj, Sladović Matija, dr. Šram Lavoslav, Steković Jovan, dr. Starčević Ante, Stražimir Dragutin, Topalović Božo i dr. Vuščić Josip; — ujedno dr. Ante Starčević izjavljuje, da mandat kraljevički pridržaje, a onaj kotara gjurmanskoga polaže, te će se vlada pozvati, da nov izbor za taj kotar razpiše.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 12 sati i ureče buduću za ponedjeljak dne 7. listopada u 10 sati prije podne sa dnevnim redom: Nastavak razprave ob izvieśću ostalih verifikacionalnih saborskih odsjeka.

Dr. **Vuščić** v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu zapisniku, kako je sastavljen?

(Nema.)

Prigovora nema nikakova, zapisnik se s toga verificira.

Na vis. sabor prispjela je prijava odbora za trgovinu, obrt i komunikacije, da se je konstituirao, izabrav si predsjednikom g. Baltića, a izvjestiteljem g. Zindla. — Ovo se prima do znanja.

Zatim prispjela je vjerodajnica nar. zast. gosp. Ive Magenheima. — Ova se upućuje na odbor za verifikaciju.

Za danas nema nikakvih daljnjih podnesaka; zato se stupa k dnevnomu redu.

Na dnevnom redu je izvieśće odsjeka verifikacionalnih i razprava o u njih pronadjenih prieporních izborih.

U ovom predmetu je danas prvi na redu odsjek III. Zato molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto.

Izvj. **Josip Beruta:** Vis. sabore! Po slovu i duhu sab. poslovnika imadu verifikacionalni odsjeci izjaviti, koji izbor, odnosno pozivnica, smatra se valjanom, a koji prieporním, nestvarajuć nikakova predloga.

Verifik. odsjek, pri kojem je meni čast biti izvjestiteljem, u tom smislu danas podnosi izvieśće vis. saboru o rezultatu svojih radnja. (Čita izvieśće.)

Predsjednik: Iz ovoga sada pročitanoga izvieśća proizlazi, da je u ovom odsjeku verificirano 15 članova po samom odsjeku, o kojih sada dalje govora nema, nu razpravi podpadaju ona dva izbora, koja su prieporním proglašena. O prieporních izborih ima po poslovniku odlučiti vis. sabor. Zato će se predložiti na razpravu vis. saboru.

Prvo je na redu izbor g. Kuševića za izborni kotar trgovišta Vukovara. Rieč ima ponajprije g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Beruta:** Vis. sabore! Drugi verifikacionalni odsjek držao se je u savjesti svojoj obvezanim izbor nar. zastupnika za trgovište Vukovar, kao i onaj za kotar tovarnički, izjaviti prieporním. To je on učinio prvo s toga, što su proti oba 2 izbora uložene pritužbe, podpisane od mnogo imena, što se u ovoj pritužbi navodi, da su bili u jednom i drugom kotaru takodjer protukandidati, te su se kod glasovanja tako podielili glasovi izbornika, da je faktično jedan zastupnik, i to onaj u kotaru vukovarskom, samo 17 glasova većine dobio, a u kotaru tovarničkom samo 7 glasova većine; dočim pritužitelji navode, da je kod prvoga izbora 49 izbornika bilo protuzakonito u izbornu listinu uvrštenih, a 2 ovlaštena bila su izpuštena: a kod tovarničkog da je 49 izbornika protuzakonito uvrštenih bilo, 50 pako ovlaštenih izpušteno.

Osim toga podupire svaka od rečenih pritužba svoje navode sa više od 20 priloga.

Ja ću dopustiti, da ovaj ili onaj razlog, što ga pritužitelji u svojih pritužba navode proti valjanosti jednoga ili drugoga izbora, nestoji. . .

Predsjednik (upadne mu u rieč): Ja bi molio, da g. izvjestitelj govori sada samo o prvom izboru glede g. Kuševića.

Izvj. **Josip Beruta** (nastavlja): Ja ću dopustiti, da je i izb. deputacija i sred. odbor imao opravdana razloga ovaj ili onaj utok, podnešen proti listinam izbornika, odbiti, ali nemogu nikako dopustiti, da je pretežan broj razloga, što no ih izbornici u Vukovaru u svojoj pritužbi navode, netemeljit. Ja to nemogu dopustititi tim više, što tužitelji priloženom urednom izpravom dokazuju, da su tvrdnje i navodi u odlukah i izb. deputacije i sred. odbora neosnovane; najviše, gospodo, što mogu dopustiti, bilo bi to, da je potrebno, da se i navodi tužitelja i navodi izborne deputacije i središnjeg odbora, što no su sadržani u njihovih pritužba, po nekom trećem nepristrano izpitaju i tako istina pronadje.

Spomenuti mi je, da je u sred. odboru za trgovište Vukovar, koji je imao riešavati u drugoj molbi utoke podnešene proti izb. listinam, bio i jedan odličnik kao član i zvaničnik. Navesti mi je, da pritužba navodi, kako je taj član sred. odbora, videći kakve se protuzakonitosti i nepravde sbivaju kod riešavanja utoka podnešenih proti izb. listinam, držao se u svojoj savjesti obvezanim iz sred. odbora izstupiti.

A najvažnije, gospodo, u toj pritužbi je to, što je isti taj odličnik i zvaničnik tu pritužbu sam svojim vlastoručnim podpisom podkriepio.

Napokon, vis. sabore, pritužitelji trgovišta Vukovar u svojoj pritužbi izjavljuju se pripravnimi, moleći iztragu glede valjanosti svojih prigovora, sve troškove, skopčane s tom iztragom, naplatiti. Dapače oni se nadalje izjavljuju pripravnimi i sam predujam tih troškova podmiriti u onom iznosu, u kom bi to vis. sabor za nuždno pronašao.

Gdje se, vis. sabore, ovako govori, ja mislim i moram misliti, da se govori promišljeno, da se govori od nužde, da se govori u tvrdom uvjerenju, da je pravda i da je pravo izbornika povriedjeno, da su oni u svojem pravu prikraćeni, a da se nipošto negovori od objesti ili možebiti iz kakvih osobnih obzira. — Ovo, što sam spomenuo glede izbora u trgovištu Vukovaru, valja takodjer u obćenitih obrisih glede izbora u kotaru tovarničkom.

S toga nemogu na ino, vis. sabore, nego umoliti, da i on prizna izbor zastupnika za trgovište Vukovar, kao što i onaj za kotar tovarnički prieporním.

U ostalom, želi li vis. kuća, ja ću kasnije pročitati doslovce dotične pritužbe

Podpredsjednik: Ona gospoda, koja žele za ili proti ovomu predlogu govoriti, neka se prijave.

Dr. **Aleksander Peičić**: Vis. sabore! Veoma mi je žao, što prvi put u ovom vis. saboru rieč uzeti moram, da govorim kao Cicero „pro domo sua." Iz ovoga molim, da neizvolite zaključiti, da mi je namjera govoriti i braniti vlastiti svoj izbor i pravo, na temelju kojega ja u ovom vis. saboru sjedim. O vlastitom svojem izboru neću, gospodo, niti jedne rieči prosloviti, neću prvo zato, što faktično o tom izboru ništa govoriti neznam, jer se za vlastiti svoj izbor brinuo nisam, oslanjajuć se podpuno na onu gospodu, koja su s izborom rukovati imala i koja su mi poznata bila, te su mi dovoljnu garanciju pružala, da ništa raditi neće što nebi bilo u zakonu utemeljeno, ili što nebi bilo moguće po zakonu opravdati.

Ja uzimajući rieč hoću jedino da govorim i branim izbor g. Kuševića u trgovištu Vukovaru; o kojoj stvari ja opet govorim, kao što prije rekoh, kao Cicero „pro domo sua", jer sam bio članom izborne deputacije, koja je tim izborom rukovodila.

Ja ću, vis. sabore, tako slobodan biti, te razlaganje svoje razdieliti u 2 diela: u obćeniti i u poseban dio. U obćenitom dielu hoću samo u kratko da potaknem pitanje to, da li je uputno i da li odgovara slovu zakona, ako se vis. sabor upušta u pretresivanje ovdje predležećih pritužba. Molim, da me neshvatite hrdjavo. Ja neću da se principielno upuštam u pitanje o kompetenciji sabora u tom pogledu; ja bar nedvojim, da je sabor u izbornih poslovih i u svem, što u djelokrug takovih spada, kompetentan riešiti onako, što za najbolje uvidja. Hoću samo, da se obazrem na stanje stvari i da razgledam, da li našemu izb. redu odgovara, da se vis. sabor u daljnje pretresivanje toga pitanja upušta, te da u pretresivanje uzme samu sadašnju pritužbu.

Kao što smo od g. izvjestitelja čuli, nijedna od tih pritužba netemelji se na formalnih mana, koje bi izb. deputacija bila učinila. Nijedna nekaže, da dotične listine — samo kao primjer hoću da to navedem — nisu bile uredno izložene, da nisu izložene kroz vrieme zakonom propisano, da oglasi o samom danu izbora nisu bili obavljeni onako, kako to zakon iziskuje, ili da su se pri samom izbornom činu dogodile takove mane, koje bi nullitet toga čina za sobom potegle. Po mom shvaćanju bila bi to pitanja, koja bi se mogla na razpravu vis. kući predložiti. — Ove pritužbe pako osnivaju se jedino na tom, da kako jedna, tako druga naprama riešenju izb. deputacije tvrdi, da je množina izbornika iz listine bila izostavljena, a s druge strane, da je veliki broj izbornika nepravilno i proti slovu zakona u izbornu listinu uveden bio.

Nastane na svaki način preporno pitanje izmedju izb. deputacije i središnjega odbora i mnienjem gg. pritužitelja. — Ja mislim, gospodo, da meni nitko protusloviti neće, ako kažem, da je izborni naš red u mnogom i mnogom manjkav, i da ima mnoga pitanja, koja se ovako i onako tumačiti mogu. Tko će izb. deputaciji i središnjemu odboru propisivati, i tko će joj biti valjanim tumačem? Ja, gospodo, držim, da u smislu izbornoga reda pitanje o sastavljanju izb. listina, koje pitanje ja mećem u red pripravnih poslova za sam izborni čin, spada jedino na kompetentno riešavanje izb. deputacije i sred. odbora, koje mnienje po mom shvaćanju podpuno se podkriepljuje §. 14. zak. čl. g. 1870., koji poznaje tri vrsti prosvjeda: naime prosvjed takav, u kojem izbornik kaže, da nije po zakonu u izbornu listinu upisan; druga vrst prosvjeda je, u kojem se tvrdi, da je tko treći upisan nezakonito; a treća vrst, da biranje izbornika nije obavljeno redovito, — koje posve odpada u ovom slučaju, jer u trgovištu Vukovaru biranje izbornika nema, i u nijednoj pritužbi se nekaže, da to biranje nebi bilo zakonito obavljeno.

Kad promatram ove ustanove te se obazrem i na §. 16. zak. čl. g. 1875., koji govori, da se proti sastavljanju listina prigovori imadu podnieti u prvoj liniji kod izb. deputacije, a uloženi utoci idu na središnji odbor, koji to pitanje u drugoj i posliednoj molbi riešava, — onda držim, da neodgovara strogomu smislu zakona, ako se vis. sabor u razpravu ovoga pitanja upušta. Dopustiv, gospodo, i to, da on to pravo ima, neka mi bude dozvoljeno samo vas upozoriti na to, što će biti posliedica, ako različita tumačenja toga pitanja u saboru razpravljamo? Posliedica će biti ta, da budu na sabor dolazila pitanja, tko je izbornik, tko ne, tko ima biti pravo uvršten u izb. listine, tko ne, i je li sred. odbor i izb. deputacija svoje riešenje doniela onako, kako zakon zahtieva, ili ne? — Ja mislim, da nijedna izb. deputacija, nijedan

sred. odbor nedonese drugo riešenje, van onakovo kakovo po svom uvjerenju za najbolje smatra. Ako je tomu tako, onda nemožete od nijednoga čovjeka, koji u obće na svoje mnienje drži, očekivati, da će danas ovako, a sutra onako svoje mnienje mienjati. Meni je žao, da se spominje moment onaj, da je jedan od odličnih članova sred. odbora izstupio. Meni je žao, da su ova izborna deputacija i sred. odbor u opreku došli sa mnienjem jedne pripoznane juridičke kapacitete: a ja ipak kažem, da držim, da niti izb. dep. niti sred. odbor neće se dati plašiti tim, što je g. Gmas izstupio iz njihove sredine makar i onako demonstrativnim načinom, kao što je on to učinio.

Prelazeć na pojedine stavke prosvjeda, obrazložiti ću jedno za drugim.

Ja se nadam, da ćete uvjerenje steći, da je izb. dep. i sred. odbor postupao onako, kako zakon propisuje. U uvodu mojega razlaganja dozvolite mi, da kažem način, po kojem je izb. dep. kod sastavljanja izb. listina postupala.

Prvi korak bio je taj, da si je dala od obć. poglavarstva porezne listine s popisom onih poreznika, koji u toj obćini porez plaćaju, poslati. Drugo pribavio sam ja rečeno za to, što je bio jedva 3 mjeseca prije obave ovoga izbora u trgovištu Vukovaru obavljen izbor obć. poglavarstva, kojom se je prilikom takodjer vrlo burno radilo, kao što prigodom ovoga izbora narodnoga zastupnika. Tom prilikom ventilirano je bilo sa svih strana pitanje, koje je još sada na žalost tako jako prieporno: tko se ima zavičajnikom kod nas smatrati, komu pripada pravo vršenja gradjanskih prava, komu ne? Prigodom sastavljanja izb. listina za Vukovar bilo je do 100 reklamacija, koje su sve u prvoj instanciji po obć. poglavarstvu, u drugoj po podžupaniji, a u trećoj po vis. zem. vladi riešene bile. — Ja sam u smislu tih posliednjih riešenja i u smislu tih izpravljenih listina vukovarske izb. listine izradio, i po tome je izb. dep. sastavila listine one, koje imaju temeljem služiti za izbor narodnoga zastupnika. Te izborne listine bile su izložene.

Nastane pitanje, ne da li je ovaj ili onaj u tu listinu uvršten valjano ili nevaljano, da li je ovaj ili onaj izostavljen, nego nastane pitanje to, da li je izb. deputacija pri daljnjih koracih, koje je učinila, postupala onako, kao što to zakon propisuje, naime, da li su reklamacije podnešene proti tim listinam riešene u smislu malo prije spomenutoga zakona?

Navodi se u dotičnom prosvjedu, da neki Mihalj Lorenc, koji je bio član izb. deputacije, nije imao pravo glasovanja za to, što se je iz Ugarske doselio, i što zavičajnu pripadnost u Vukovaru primio nije. I priložena je za dokaz obć. svjedočba. Ja konštatiram i iz spisa može se uvidjeti, da ta reklamacija u onom roku, u kom je svaki mogao prigovoriti, podnešena bila nije, da dakle izb. dep. odnosno sred. odbor nisu imali priliku, o tom pitanju govoriti. Osim toga, da je i podnešena bila, držim, da nebi bilo upliva imala, jer M. Lorenc je čovjek, koji je doživio svoju 54 god., koji je kao diete od 7 god. već u Vukovar se doselio, — dakle već 47 god. tamo stanuje, a njegov otac, koji je kao priseljenik onamo došao s dotacijom vlastelinskom, primio je pripadnost. Ja o takovih stanovnicih daljnjega izkaza nemogu iskati, koji imaju u Vukovaru izborno pravo.

U drugoj točci se veli, da je nepravilno uveden u listinu birača g. Jovan Rogulić, pošto on u obsegu vukovarske obćine neposjeduje nepokretnosti toliko, da 15 for. poreza plaća. Nesumnjam, da će biti ta stvar vis. saboru tim više poznata, što je g. Rogulić kroz 6 god. u ovoj vis. kući kao zastupnik sjedio, i napominjem još to, da je on star županijski činovnik, da je odvjetnik, koji istina to pravo nevrši, i koji već blizu 40 god. u Vukovaru stanuje. Plaća i poreza u puno većoj mjeri, nego zakon iziskuje; — te se po svem tom svakako u izb. listinu uvrstiti ima.

U istoj točci navodi se, da je upisan u izb. listine Demeter N., koji je svoju trgovinu preprodajom prekrstio, i da poreza onoliko, kao što zakon propisuje, neplaća.

Iz riešenja izb. deputacije vidi se, da je samo obć. poglavarstvo u poreznih izkazih navelo, da plaća 57 for. i nekoliko novčica poreza; a na temelju toga izkaza uvršten je on u izb. listinu. I ako je istina, da je svoju trgovinu preprodajom prekrstio, to već uslied onoga riešenja on uvršten biti mora.

Nadalje u toč. 3. kaže se, da je neki Petar Marković u izb. listine uveden, i ostavljen u njih nasuprot reklamacijam, što je pod stečajem. Ovo je, gospodo, istina, ali ne u onom obsegu, u kojem se u pritužbi navodi. Marković, kad je nad njim kr. sudbeni stol vukovarski stečaj otvorio, vansudskim je putem sa svojimi vjerovnici nagodio se, njemu je stavljen imetak natrag, on je dućan otvorio i predao je u ono doba molbu za dignuće stečaja, koja je jedino radi toga vraćena, što je podpis jedne bečke tvrdke, koja je s njim u savezu, ostao nelegaliziran da se legalizira. — S toga izb. dep. nije za nuždno pronašla uzkratiti P. Markoviću glas.

Gosp. pritužitelji se nadalje tuže za to, što je izb. dep. uvela u listinu gg. Ivana Albrechta i Matiju Mraka, o kojih imam napomenuti, da je prvi drž. odvjetnik, a drugi viećnik sudb. stola u Vukovaru. Pritužitelji kažu, da ta dva zato ne imaju glasa, što je prvi u Češkoj rodjen, drugi u Slovenskoj, i koji se nisu u nijednoj obćini u Hrvatskoj kao zavičajni pri adnici uvesti dali. — Ja, gospodo, držim, da drž. činovnici punopravno državljanstvo one države, u kojoj su namješteni, dobivaju. A medju prava punopravnoga državljanstva spada pravo izbora za sabor.

Gg. pritužitelji navode, da je David Löwy, nadrabin u izb. listine uvršten, koji je takodjer u Ugarskoj rodjen a ovdje nije primio zavičajnost. Glede ove točke čast mi je navesti, da je on već preko 30 god. izraelitički nad-

rabin, te je izbor. deputacija držala, da je to dovoljnom kvalifikacijom za biti uvršten u izborne listine.

Gg. pritužitelji tuže se nadalje, da je Petar Tucaković uveden u izborne listine, koji po glasu dotične obćine plaća zajednički sa svojom suprugom 18 for. 68 novč. zemljarine; da dakle nespada na-nj od ove svote onoliko poreza, kao što zakon propisuje — naime 15 for. Da ova okolnost nije istinita, dokazuje to, pošto dotični posjed, — kao što je u gruntovnici konstatirano — nespada na Petra i Mariju Tucaković, nego jedino na Petra.

Tuže se nadalje pritužitelji, što je u listine izbornika uveden Nikola Ogrizović, koji neplaća onolik porez, koliki je po zakonu propisan. N. Ogrizović bio je naveden još sa drugom petoricom u jednoj te istoj obć. svjedočbi, koja kaže, da dotičnici nikakova ili bar onoliko poreza neplaćaju, koliko zakon iziskuje. Pošto ta svjedočba nije bila izdata — kako se može iz dotičnih spisa uviditi — po blagajniku, koji je u tom obziru kompetentan, nego po obć. poglavarstvu, to je izb. deputacija tu svjedočbu u blagajni obćine sama pomoćju dotičnoga knjigovodje kontrolirala i pronašla, da nijedan od one petorice neplaća onoliko poreza, koliko navodi obć. svjedočba, nego da ga plaća čak više, nego zakon iziskuje.

U 7. točci se isto tako navode prosvjedi od obć. poglavarstva, da izbornici neplaćaju onoliko poreza, kao što zakon propisuje. Iz istoga razloga, pošto nisu bile svjedočbe po blagajniku izdate, nego po obć. poglavarstvu, i iz uzroka, što je izbor. dep. vidila, da s timi svjedočbami obć. poglavarstvo povlašću postupa, to je opet izvidjenje odrediti dala i osvjedočila se, da Tošo Petrović, Vlašković i Crnogorac plaćaju do 30 for. poreza; dočim su bila ostala šestorica uslied te reklamacije iz izb. listina izbrisana.

U 8. točci pritužuju se pritužitelji za to, što je prislušnik Novaković u izb. listine stavljen, a uslied reklamacije nije izbrisan. G. Novaković bio je za vrieme ono, kad se je o izboru radilo, prislušnik kod sudb. stola u Vukovaru. Pritužitelji su njega reklamirali s navodom, da je on na službu svoju resignirao, bez svakoga dokaza. Nu ipak se je izbor. dep. kod predsjednika sudb. stola ubaviestila, taj je potvrdio viest, da je Novaković resignaciju podnio; uslied toga bio je on iz izb. listina brisan. Kad je on saznao, da je brisan, došao je lično k izb. deputaciji i sada je on sam reklamirao i to zato, što je bio istina resignaciju podnio, a ta još nije bila primljena, te je on bio de facto još činovnik u Vukovaru. Čim se je izbor. dep. o toj izjavi kod predsjednika sudb. stola uvjerila, zadovoljila je njegovoj reklamaciji.

9. točka tiče se Pavkovića, koji je kao učitelj na konfesjonalnoj školi u Vukovaru uvršten u izb. listinu, a na pritužbu nije brisan. Zakon nigdje nekaže, da samo učitelji komunalnih škola imaju pravo izbora, nego veli „učitelji obćih pučkih škola“. A ova konf. škola izdava isto tako pred zakonom kriepost imajuće svjedočbe, kao što druge pučke škole.

U budućoj točki kaže se, da Stjepan Popović, koji je kao poštar u izb. listine uvršten, nije smio biti uvršten, jer da on nije poštar, nego samo poštarski odpravnik. Neću da razglabam, da li nema možda i upravo kao takav pravo glasovanja; ali fakt je taj, da on nije pošt. odpravnik, nego šef pošt. ureda, koji u svih stvarih pošt. ured reprezentira. Osim toga je predsjednik centralnoga odbora konstatirao, da Popović preko 80 for. poreza plaća.

Što se tiče 11. točke, napomenuti mi je sliedeće: Dotični reklamanti pridonieli su svjedočbu od vukovarskoga obć. poglavarstva, u kojoj se prosvjeduje, da u toj listini popisanih 33 stanovnika vukovarskih nisu u zavičajnu pripadnost Vukovara primljeni i da su se iz Ugarske amo doselili, uslied toga da nemaju izb. prava. Iz gore obrazloženoga držim, da će vis. sabor za opravdano smatrati, ako kažem, da ja ovakovoj svjedočbi, koja se tako generalno u velikom obsegu izdala, velike vriednosti pripisati nemogu. Ja sam se trudio površno izpitati, da li su one okolnosti istinite, da li ona svjedočba zaslužuje vjeru ili ne? I sada mi je za rukom pošlo iz te svjedočbe jedno 12 slučajeva iztaknuti, koji su očevidno neistiniti i na temelju kojih sam ja tu svjedočbu „in toto“ zabacio. Ja držim, da se neće izb. deputaciji pravo odreći, da je ona, uvjerivši se o neistinitosti tih data, cielu tu svjedočbu zabacila, i ne će se moći zahtievati, da je ona sve te slučaje konstatirala, a to tim manje, što to konstatiranje u dužnosti izb. deputacije po smislu zakona ležalo nije.

A da nijedna od onih reklamacija nije bila podnešena ustmeno, nego sve pismeno, tomu mogu služiti za dokaz dotični spisi. Dužnost je u smislu zakona podnositi te reklamacije ili pismeno ili ustmeno; ali daljnji propisi glase tamo, da u posliednjem slučaju dotični prigovaratelj dotične dokaze doprinieti ima. Ostavljeno je prigovaratelju, da li prigovori pismeno ili ustmeno, no izborna deputacija dužna je samo na ustmenu molbu da nuždna dokazala pribavi. Ovo pako u nijednom od svih nabrojenih slučajeva reklamacija nije bilo; sve su naprosto pismeno podnietе, gdje ima dokazala prigovaratelj nabaviti, a nigdje se nije taj zahtjev stavio, da izborna deputacija daljnja dokazala pridonese.

Kad sam ja vidio, da su u toj pritužbi nekoje okolnosti neistinite, išao sam dalje, i izbornoj deputaciji pošlo je za rukom konstatirati, da je petorica od onih, kojim se prigovara, rodjeno koje u Vukovaru koje u Osieku; dalje da je 5 ili 6 njih članovah protokoliranih tvrdka u Vukovaru još od ono doba, kad je Bachov sistem postojao i konstatirano je napokon, da jedan dio njih preko 30—40 godina u Vukovaru stanuje.

Nadalje pritužuju se pritužitelji, da N. N. nije uveden u izb. listinu unatoč tomu, što je dokazano, da 21 for. poreza plaća i što je dokazano, da je u Vukovaru zavičajnu pripadnost primio. Istina je, da on toliko poreza plaća, i da je u Vukovaru zavičajnu pripadnost primio,

a istina je i to — kao što se iz svjedočbe jasno vidi — da je primio zavičajnu pripadnost tek u maju ili junu ove godine; a zakon propisuje, da ima zavičajna pripadnost najmanje godinu dana prije primljena biti, ako hoće da pravo svoje vršiti može.

Napokon kod posljednje točke, gdje se veli, da Petar Fürster nije u izb. listine uvršten, premda toliko poreza plaća, koliko je zakonom propisano, imam ja konstatirati, da Petar Fürster, koji je kao vlastelinski činovnik u Vukovaru u istinu već nekoliko godina nastanjen, da istina dosta poreza plaća, a nije primljen u vukovarsku obćinu, niti mu se posjed tamo nalazi, nego je tek u mjesecu julu kao zavičajni pripadnik ondje primljen.

Ovo je cio sadržaj dotične pritužbe i nema ništa dalje, što bi se izbornomu činu prigovorilo.

Ja dakle, držeći sa svoje strane postupak izb. deputacije i središnjega odbora posve opravdanim, stavljam sa svoje strane predlog, neka se izbor g. Kuševića za trgovište Vukovar nepriepornim izjavi i po tome verificira.

Antun Jakić: G. predgovornik razpravljao je ovdje detaile, o kojih mi od g. izvjestitelja ništa čuli nismo, te je razpravljao cielo izviešće, koje ovdje čitano bilo nije i o kojem većina članova ove vis. kuće nije obavještena.

S toga bi molio, da se pritužba pročita, jer on pobija stvari, o kojih nismo ništa čuli.

Ja molim vis. predsjedničtvo neka odredi, da se pritužba pročita.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, neka pritužbu pročita.

Izvj. **Josip Beruta:** Ja sam držao, da nije nuždno točku po točku čitati, a pošto se je g. predgovornik u podrobnosti upustio, to si pridržajem pravo, takodjer s vremenom na pojedine točke odgovoriti.

(Glasovi: Neka se čita.)

Predsjednik: Ako vis. kuća to želi, izvolite pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Predsjednik: Pošto je pritužba pročitana, a za govor upisan nije . . . .

(Javi se g. Maršo.)

Rieč ima g. zast. Maršo.

Zast. **Maršo:** Vis. sabore! Iz cieloga govora g. dra. Peičića, bivšega predsjednika izborne deputacije vukovarske, vidi se, da i on sam priznaje nekoje nezakonitosti, naročito što se tiče Mih. Lorenca. Makar da taj čovjek sjedi tamo već nekoliko godina, to tim nije dokazano, da je Lorenc zbilja pripadnik obćine. Drugo g. Jovan Rogulić zaista u vukovarskom izbornom kotaru nema nikakova posjeda i neplaća ondje poreza, nego ga plaća u Rumi. Ja onda neznam, da li će vis. sabor to tako primiti, kao da je svejedno, gdje god ga plaća. Za Petra Markovića stečaj razpisan sudbeno dignut nije, a to će znati g. dr. Peičić kao dobar jurista, da takav čovjek, na kojega razpisan stečaj sudbeno dignut nije, nemože izborno pravo svoje vršiti. Isto tako Pavković nije imao pravo izbora, jer samo učiteljem pučkih učiona pripada pravo izborno, a ne i učiteljem konfesionalnih škola. Što se tiče Stevana Popovića, taj je uveden u izborne listine kao poštar, dočim on nije niti poštarski činovnik, jer njegov otac, stanujući u Vinkovcih, imade takodjer poštu vukovarsku u zakupu, — dakle Stevan Popović tu samo, rek bi, u „geschäftu“ zastupa svoga otca.

Onda mi je primjetiti, da onu točku pritužbe g. dr. Peičić nije niti spomenuo, u kojoj stoji, da su nekoji u izbornu listinu uvedeni, koji nikakova poreza neplaćaju.

Napokon primjetiti mi je, što je može biti svakomu članu vis. sabora u oči palo, koji je pomnjivo slušao govor g. dr. Peičića, da je on kao pristaša Kuševićeve stranke na svom mjestu kao predsjednik izborne deputacije pravio izvidjenja samo kod onih, o kojih se je nadao, da će za g. Kuševića glasovati, a gdje se je radilo o izvidjenju protivne stranke, tamo toga nije htio učiniti, — tobože što su oni pismeno zamolili, a ne ustmeno, kako po njegovu mnienju zakon zahtieva. U ostalom o tom neka sabor sudi.

Samo još jedno imao bi spomenuti glede Jakoba Rihtera, koji je zavičajnu pripadnost stekao tik pred izborom. (Zast. Popović: „Molim, da se konstatira dotični slučaj“.) Izvolite!

Obćinski izbori grada Vukovara tekli su isto tako burno kao što izbori za sabor. I to zato, jerbo su bile velike nezakonitosti počinjene od protivne strane. — Ako Jakob Rihter zato nije uvršten, što je malo prije dobio zavičajnost, to ću pitati g. dr. Peičića. . . .

Predsjednik (ga prekine): Molim, da u osobe nedirate.

Zast. **Maršo** (nastavlja): Ja ga moram pitati zato, jer je i on slično prije obćinskih izbora kupio i dao prepisati na sebe 20 jutara zemlje, samo da može postati odbornik trgovišta Vukovara. Dakle ni to nije bilo zakonito, jer treba biti obćinski zavičajnik bar godinu dana prije. — Ja držim, da vriedi isti zakon za Jakova Rihtera, kao za dr. Peičića.

G. dr. Peičić je u sumnju donio mnogo obćinskih svjedočba, rekavši, da se svjedočbam naših poglavarstva velika vjera pokloniti nemože. Ja ću samo toliko primjetiti, da je Vukovar jedno trgovište sastojeće od 8—9000 stanovnika; Vukovar je trgovište puno inteligencije, trgovina je veća, nego u mnogih drugi gradovih, a i sami obrtnici su ljudi, koji su prošli mnogo svieta; što više, sami naši poljodjelci su gotovo svi pisanju i čitanju vješti. Ja mislim, vis. sabore, da se ne može predmnievati, da je tako inteligentno obćinstvo vukovarsko izabralo sebi za obćinske poglavare ljude takove, koji bili u stanju neistinite svjedočbe pod službenim pečatom izdavati.

Ako se je pako zaista u tih osoba prevarilo, ako je zbilja tako, da se ne može mnogo vjere tim svjedočbam pokloniti, to bi onda već tim više vis. sabor trebao, da iztragu u tom slučaju odredi, pa ako vidi, da obćinsko poglavarstvo neistinite svjedočbe izdaje, neka se preda

sudu i neka se u smislu zakona kazni; ako pako uvidi, da tomu nije tako, neka se obćinskomu poglavarstvu dade satisfakcija za uvriedu, nanešenu mu pred čitavom zemljom! (Živio! Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! Neću se upuštati u pitanje, da li je sabor pozvan, da pritužbe proti riešenju središnjih izbornih deputacija meritorno riešava u onih slučajevih, koji su po smislu zakona kod tih deputacija u posliednjoj molbi riešene.

To je pitanje riešio sam sabor, kad je dotične zakone kruni predložio.

U tom je jasna volja sabora, jer je jasnim zakonima izraženo tamo, da se pritužbe ove vrsti od dotičnih sred. deputacija u posliednjoj molbi riešavaju.

No stupiti ću na zemljište onih, koji drže, da ova pritužba spada na razpravu sabora.

Tu je mjerodavna naredba §. 5. sab. poslovnika, koji odredjuje, da se samo onaj izbor može priepornim smatrati, kod kojega ima važnih razloga sumnje o njegovoj zakonitosti.

Pitanje je dakle: ima li važnih razloga sumnje o zakonitosti izbora vukovarskog?

Ja tvrdim da nema.

Razlozi sumnje mogu se jedino iz pritužbe izvoditi, mogu se samo onda uzeti kao postojeći, kad se dokazali pritužbe utemelje, i kad se izbornimi spisi ne obezkriepe.

U ovom slučaju dolazi kao takovo dokazalo pritužbe svjedočba obćinskoga vukovarskoga ureda.

Prije svega radja se pitanje: je li ova uredovna svjedočba podobna, da se za dokazalo uzme.

Ona bi bez sumnje barem silu izkaza imala, ako nije inače sumnjivom postala.

No ova obćinska svjedočba pobija se drugim jačim, jasnim izpravama.

Tako tvrdi ova obćinska svjedočba, da je izborna deputacija nekim izbornicima priznala obćinsku pripadnost, koja jim nepripada.

Na proti ovoj tvrdnji obćinske svjedočbe stavlja se pravomoćna riešitba treće političke molbe, kojom je ovo pitanje onako riešeno, kako je izb. deputacija uzela, i kojom se obćinska svjedočba posve pobija. Ovo se ni sa koje strane nenieče, a u riešenju izb. deputacije kao temelj riešenja iste uzima.

U svjedočbi obć. ureda navodi se, da neki u izbornu listinu uvedeni izbornici neplaćaju toliko poreza, koliko zakon traži, a drugi, iz izborne listine izostavljeni, da plaćaju više, nego je po zakonu potrebno.

U ovom pitanju stoji naproti svjedočbi obć. ureda izkaz kr. poreznoga ureda. I ovim izkazom dokazuje se protivno onomu, što svjedočba obć. ureda tvrdi.

Sa ove dvie strane pobijena je kriepost svjedočbe obć. ureda tako, da tim svaku dokaznu moć gubi.

Sa ove dakle strane ukazuje se pritužba, saboru podnešena, očito neosnovanom, nepruža dakle razloga sumnji o nezakonitosti izbora.

Drugi razlog pritužbe stoji u tom, da su činovnici javni uzeti u listinu izbornu i oni, koji nisu drugim načinom zavičajnu pripadnost stekli.

No i ovaj razlog pritužbe nema nikakve kriepost.

Javni državni činovnici smatraju se kao pripadnici one obćine, u kojoj stanuju.

Da se to tako neuzme, onda najveći dio javnih činovnika bio bi lišen najeminentnijega prava svakoga ustavnoga gradjanina.

Na ovom temelju uvedeni su javni državni činovnici svuda, i ovdje u Zagrebu, u izborne listine ovomjestnih izbornika.

Treći razlog pritužbe navodi se ovaj: da su neke osobe u izbornu listinu uvedene, koje neplaćaju u obćini onoliko poreza, koliko zakon izborni propisuje.

No u ovom slučaju nije izb. deputacija takove osobe uvela u izb. listinu na temelju poreza, nego na drugom temelju, koga pritužnici neporiču, i na kom su te osobe i prije ovoga izbora u izb. listine uvedene bile.

Na kratko svi razlozi, koje pritužba proti vukovarskom izboru navodi, ne samo da nisu pritužbom izkazani, nego su izbornimi uredovnimi spisi posve obezkriepljeni.

Na temelju ovoga stanja stvari nemože se vukovarski izbor uzeti priepornim, i zato ću glasovati proti predlogu verifikacionalnoga odsjeka.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Povodom govora g. predgovornika želio bi, da vis. sabor rieši pitanje to, da li član, koji nije verificiran, može prije verifikacije govoriti? Razlog tomu, što ja to želim, je taj, jer još nije prošlo ni godinu dana, da sam ja u ovoj vis. kući zamolio bio, budući još ne verificiran, rieč. Nu vis. sabor, na temelju istoga poslovnika i sastavljen iz večine ovih članova, zaključio je, da član, koji nije verificiran, nemože govoriti. Ja se s tim tumačenjem istina neslažem, jer držim, da kad može dotičnik ovdje sjediti, može i govoriti. Ali da se u buduće nedogadjaju može biti po istom saboru ovakova riešenja, i da oni članovi, koji nesjede u klubu, nedodju u položaj, da im se uzkraćuje rieč, prije nego što budu verificirani, to molim, da se rieši već sada pitanje: da li imadu članovi, koji još nisu verificirani, pravo govoriti u saboru?

Predsjednik: Ja mislim, da nećemo prekidati ovu razpravu s tim pitanjem. Meni se u ostalom vidi ustanova poslovnika dosta jasna, glaseća tamo, da oni članovi, koji još nisu verificirani, imadu do verificiranja u saboru sudjelovati, sjediti i glasovati. To je bila i praksa dosadanja.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Glede ovoga pitanja želim se takodjer i ja izraziti. Ja se dobro sjećam, da je bilo lani jednomu članu za to rieč uzeta, što nije bio verificiran. Ja sam bio tim iznenadjen, jerbo čitajuć naš poslovnik, nikada nisam dvojio, da onaj, koji ima

pravo glasovati, ima i pravo govoriti. Ja držim, da je najodličnije pravo člana u saboru pravo glasovanja. Imade osoba, koje imadu pravo u kuću doći i govoriti, a neimadu pravo glasovati. Tako n. pr. svi članovi vlade, koji nisu podjedno zastupnici naroda. S toga držim, da je glasovanje najeminentnije pravo, i onaj, koji može to vršiti, mislim, da može takodjer ono nuzgredno pravo uživati, naime pravo govorenja, koje je tako rekuć samo sredstvo, kojim se ono prvo pravo vrši.

Radi toga je potrebito, da se stvar definitivno rieši, jer bi mogli inače doći u vrlo nepovoljne okolnosti. Moglo bi se dogoditi, da bi svi, kad se sabor otvara, došli, sjedili i mirno prisustvovali ceremonijam, a nitko nebi smio govoriti, kao da su nam usta zatvorena, i da se moraju tek svečanim načinom otvoriti, kao n. pr. kod novoimenovanih kardinala.

Ja dakle držim, da se ima to za načelo uzeti, da onaj, koji ima pravo glasovati, ima takodjer pravo govoriti u saboru.

Predsjednik: Je li vis. kuća s ovim razjašnjenjem složna, i prima li to, da oni članovi sabora, koji nisu još verificirani, imadu do konačne verifikacije pravo sabor polaziti, glasovati i govoriti?

(Prima se.)

Ovo je dakle načelo primljeno.

Dr. **Stjepan Spevec** (nastavlja): Vis. sabore! Mene je potaknuo, da uz .em rieč u predmetu sada na dnevnom redu stojećem, veleštov. g. zastupnik kotara tovarničkoga g. dr. Peičić. Ja samo konstatiram, da se je on odmah u početku izrazio, da ni najmanje nesumnja o tom, da je sabor nadležan izpitati valjanost izbora u cielom obsegu. To mi je vrlo milo čuti, tim milije, što o nadležnosti sabora u ovakovih pitanjih nema dvojbe nigdje, gdje eksistira ustavna monarkija, a gdje je republikanski ustav, tamo još manje. Jedino u Turskoj neznam kakvi su propisi u tom pogledu, nu mislim, da mi se to neće u grieh upisati, jer nemislim, da Turska može u tom obziru služiti primjerom.

Nego g. zastupnik tovarnički izvolio je malo ograditi to svoje priznanje; on je naime kazao, da mu se čini, da ipak nebi bilo shodno, da se sabor upušta u izpitivanje ikakva drugoga pitanja, do li jedino toga, da li su formalnosti kod izbornoga akta sve obdržavane onako, kako to zakon propisuje. On scieni, da nebi bilo probitačno, da sabor izpituje, da li su materijalna pravila izb. zakona obdržavana, te drži, da je glede izpitivanja tih pravila samo izborna deputacija kompetentna i centralni odbor, na koji se mogu utoci podnieti proti riešitbi izborne deputacije. G. dr. Peičić nastojao je to podkriepiti ne samo s razlozi shodnosti, kojih u ostalom nije pobliže označio, nego takodjer na temelju pozitivnog zakona, pozivajuć se imenito na §. 14. zakona od g. 1870. i §. 16. od g. 1875.

U §. 14. govori se o prigovorih, a ti su trovrstni: drigovor može biti izpravljen proti tomu, što prigovornik nije upisan po zakonu u izb. listinu; zatim da je tko treći nezakonito upisan, i napokon, da biranje izbornika nije obavljeno redovito. O ovih 3 prigovorih imade riešavati izb. deputacija, odnosno centr. odbor, ako su putem utoka preda nj došli.

U §. 16. zakona od g. 1875. nalazi se i sliedeće, što g. dr. Peičić navodi: „Uloženi proti riešenju izbornih deputacija utoci imadu se onoga još dana, kad su uloženi, dotičnomu centr. odboru podnieti, koji će iste u posliednjoj molbi riešiti“. Ovdje da je izraženo ono, čim on svoju tvrdnju podkriepljuje. Ako je tomu tako, onda dakako saboru nepripada glede svih ovih točaka nikakva vlast, samo mu preostaje pitati, da li je sam čin izbora obavljen u formalnom obziru pravilno, da li su listine izložene u propisano vrieme, i da li su se oglasi o danu izbora pribijali po kućah, da li je bio predložen tko naročito po 10 izbornika za kandidata, ili po petorici, ili se je odmah počelo glasovati; ili može biti da nije po drugi put pročitana listina izbornika; — jednom riečju, da sabor imade paziti jedino na ovakove formalnosti.

Kad bi to istina bilo, gospodo, onda bi bila prva posljedica ta, da sabor nikakva sredstva nebi imao bditi nad tim, tko će biti njegovim članom. Moglo bi se dogoditi, da je izabran netko, o kom nije bilo nigdje razprave, niti kod izb. deputacije, niti kod centr. odbora. Uzmimo, da dotični izabranik nema nikakovih uvjeta, o kojih odvisi pasivno pravo izbora. Recimo, da je kažnjen zbog zločina, počinjenog iz koristoljublja, došao tek iz tamnice, omilio je pako dotičnim izbornikom, koji su ga i izabrali. Prigovora nije bilo, jer prigovora radi pasivne izborne nesposobnosti nema u §. 14. zakona od 1870. Ako pako sabor nije vlastan izpitati, da li imade pravo izbora, onda nema u obće načina, kako bi se takav član iz sabora odstranio. — Već ta posliedica mora nas ponukati, da ovo tumačenje proglasimo sasvim netemeljitim. Nu negledeć na to, idemo dalje. Ako izb. deputacija može sastavljati listine i utoke u družtvu s centr. odborom definitivno riešavati, ter odlučivati, tko ima pravo izbora, tko ne, — ovdje, gospodo, mogu se počiniti nastrašnije protuzakonitosti, može se načiniti nasilje državljanom, davajuć i uzimajuć svojevoljno izborno pravo. To bi pako demoraliziralo narod, kad mu se pravo priznava, a izborna deputacija ili centralni odbor uzkraćuje mu ga svojevoljno, a narod proti tomu nebi mogao naći zaštite u saboru samom. Ta demoralizacija bila bi tim ubitačnija, jer bi dolazila od zgora. Dotični mogli bi sastaviti listine nepravilno, mogli bi ih sastaviti od onakovih ljudi, koji nemaju pravo izbora. Tim pako bi bio zakon u svojih najbitnijih točka povriedjen.

G. dr. Peičić odlučuje se glede pitanja, komu pripada tumačenje izb. zakona, da li saboru ili izb. deputaciji, odnosno centr. odboru, za ove posliednje. Nu ja se protivim tomu nazoru i držim, da je prije svega zakonodavac sam zvan, da tumači zakone. Ja znam, da

tumačenje znanstveno pripada sudovom i u obće onim, koji se praktičnom uporavom zakona bave, a autentično tumačenje, koje je najjače medju svimi, pripada saboru. Ja to držim tim više za to, što sam iz konkretnoga slučaja uvjeren, da to tumačenje nije bivalo sasvim po pravilih, koja znanost za to postavlja. N. pr. govori se u zakonu izbornom u §. 8. medju ostalim o osobah, kojim izb. pravo pripada. Pa ako se pod slovom b) kaže: „ter učitelji i obćih pučkih i gradjanskih učiona", to su po mom mnienju stavljene u oprieku ne samo privatne pučke škole, nego takodjer konfesionalne škole; jerbo konfesionalne škole, premda su im svjedočbe uzporedjene sa svjedočbami obćih pučkih škola, ipak nisu obće pučke škole. Kad se veli „obće pučke škole", to su izuzete sve ostale pučke škole, po pravilu: „positio unius est alterius exclusio."

Drugo mi je spomenuti onu ustanovu zakona, gdje se kaže, da na ustmenu molbu dotičnika ima izb. deputacija učiniti sve one korake, koji su potrebiti, da se uvjeri, je li dotičniku pripada pravo izbora ili ne. Dogodilo se je u Vukovaru, da su nekoji pismeno tu molbu podnieli. To je po mom mnienju sve jedno, na formu se tuj nebi imalo gledati ništa. Nu ipak ondje nekoje reklamacije nisu bile zato uvažene, jer su bile pismeno podnešene, a ne ustmeno. Gospodo! Ja sam po zvanju svom u pravnoj povjesti našao sličnih primjera, gdje se je ovako tumačio zakon, a to kod nekojih naroda bar prije 2000 godina, kod drugih i kasnije.

Što je htio zakonodavac reći, što je izb. deputaciji naložio, da se mora i na ustmene reklamacije uzeti obzir? Htio je to učiniti, da deputacija bude obvezana i dužna dapače i na samu ustmenu molbu iztragu preduzeti, jer se molba može samo podnieti ustmeno ili pismeno. Pismena forma je teretnija, s toga nema nikakova razloga, da nevalja za pismenu, što je ustanovljeno glede ustmene. Zakonodavac je znao, da bi narodu, koji je tako malo pismen, bilo težko pismene molbenice podnašati, zato je osobito iztaknuo ustmene. — Ja dakle mislim, da iz takove ustanove, kao što se u izb. zakonu nalazi, nesliedi, da izb. deputacija pismene molbenice netreba uvažiti.

Što se tiče prigovora, da bi se vis. sabor imao držati samo formalnosti, moram još dodati, da ja niti u svih pozitivnih zakonih, niti u svih izjava proti mojemu mnienju nisam mogao razloga naći, kojim bi se to moglo podkriepiti. — Vlast sabora nije kodificirana izbornim redom; ovaj ustanovljuje samo uvjete, pod kojimi pripada komu aktivno i pasivno izborno pravo, zatim organe, koji izborne poslove imadu rukovoditi i opredieljuje način, kojim se izbori zastupnika rukovoditi imadu.

U nijednoj evropskoj državi nije vlast zakonodavnoga tiela kodificirana u izbornom redu, već je uredjena manjom ili većom podpunosti u državnom ustavu.

Mi nemamo takovoga podrobno izradjenoga ustava, ali vlast našega sabora uredjena je stranom nagodbenim zakonom, stranom pako zakonom ob uredjenju sabora od god. 1870.

Ali tamo nestoji nigdje, da se sabor odrekao izpitivati vjerodajnice svojih članova u cielom obsegu. Ovim potonjim zakonom ustanovljeni su medju ostalim i uvjeti pasivnoga izbornoga prava. Po tumačenju, koje je danas došlo na stol ove vis. kuće, bio bi sasvim illuzoran §. 10. zakona o uredjenju sabora; jerbo proti povriedi onoga §. nemože nijedan izbornik prigovora učiniti, a sabor nebi mogao iztraživati, da li je taj zakon obdržavan, pošto se ima držati samo formalnosti.

Nu ne samo, da nisam mogao nigdje naći ustanove zakonske, kojom bi se u tom obziru vlast sabora ograničivala, već imade sasvim jasnih pozitivnih ustanova, kojimi je ta vlast naročito priznana. Ustanove te sadržane su u saborskom poslovniku. Poslovnik saborski odredjuje u §. 5. sliedeće: (Čita.)

„Ako verifikacionalni odsjek budi iz vjerodajnice (izbornoga zapisnika ili pozivnice banske), budi iz podnešene pritužbe pronadje (§. 4.), da izbor, koji nije obavljen po zakonu, ili da bar ima važnih razloga sumnje o njegovoj zakonitosti, ili da pozvaniku, komu po zakonu nepripada virilni glas u saboru: takov se izbor odnosno svojstvo pozvanika smatra priepornim.

Od svih prieporih odlučuje sabor, kojemu se stvar po verifikacionalnom odsjeku ima za riešenje predložiti."

Ja sam ovaj §. pročitao opetovano, nisam mogao naći ograničenja kakova na formalnost. I kad bi bio sabor htio to učiniti, pa da je zbilja onako kazao, to bi se bio izvrgnuo prigovoru, da je netemeljito i površno radio. — Ovdje se radi o tom, da li je izbor obavljen po zakonu, t. j., da li su u obće propisi izbornoga reda obdržavani. Kad zakon nečini nikakove razlike medju formalnimi i materijalnimi ustanovami, mislim, da nema nitko pravo razlike te činiti, a to tim više, što se tako vim lučenjem nedolazi do rezultata, kojim bi se zakon popravio, nego upravo do protivnoga. Možda bi se moglo to proti mojemu mnienju navesti, što u tom §. stoji rieč „obavljen." Nu mislim, da niti ovako gramatikalno tumačenje neće nitko prihvatiti, jerbo se izborna deputacija bira, da obavi sve poslove izborne, a kad je zastupnik izabran, onda je izborni posao obavljen.

Pošto dakle u izbornom zakonu nenalazim nikakve podpore za taj nazor, da se sabor ima ograničiti na razsudjivanje formalnih pogriešaka, to sam podpuno uvjeren, da je sabor ne samo ovlašten, nego dapače dužan na to gledati, da se propisi svi izbornoga reda točno obdržavaju.

To čine svi parlamenti, kojih poslovnici su slični našim i kojih izborni red je sličan našemu. U najnovije vrieme istina dogodilo se je u nekojih ustavnih država, da su počeli izpitivanje priepornih izbora povjeravati organom neparlamentarnim, naime vrhovnim sudištem. To su nekoje države učinile za to, jerbo su mislile, da

sabor djeluje napokon kao sudac u svojih stvarih i da je dobro, ako se takova razprava povjeri tielu, koje je po svom položaju sasvim samostalno, koje može bez ikakve pogibelji za svoj osobni položaj izpitivati jedino, da li je zakon obdržavan ili ne.

Ima takovih država, ali ja nemogu nikako dopustiti, da je visoki sabor, koji je prije 3 godine stvorio izborni red, htio takova šta učiniti §. 16., gdje se veli, da centralni odbor u posljednjoj molbi riešava pritužbe i reklamacije. Ja bi se čudio, kad bi bio sabor ovako velezamašno pitanje tako riešio, da se tek poslie 3 godine dana sazna, što je sabor s tim htio učiniti. Ja o tom nisam nigdje traga našao, niti u javnih glasili, niti u dnevnicih sabora, niti u samom pozitivnom zakonu. To bi bilo tim čudnovatije, što se u drugih država ob ovakovih načelnih pitanji vodi žestoka razprava kroz tjedne i mjesece dana, dočim bi kod nas bilo nekako mučke, da nereknem kradomice, to pitanje riešeno.

Što se tiče konkretnoga slučaja, to je učinio na mene nepovoljan utisak i radi postupka izborne deputacije i radi pritužbe pritužitelja. Što se tiče prvoga, to sam opazio nekoje nepravilnosti — ja ih neću potanko izbrajati — kao što n. pr., da je jedan uvršten u izborne listine, koji je pod stečajem, da su odbite molbe, koje su bile pismeno podnešene, zatim, da su se uredovne svjedočbe obćinskih poglavarstva jednostavno ignorirale itd. Samo ću se jošte osvrnuti na prigovor, da obćinsko poglavarstvo nije pozvano svjedočbe o porezu izdavati. Meni nije poznato, da li obćinsko poglavarstvo vukovarsko pobira porez. Ako ga pobira, što je vjerojatno, onda je svakako pozvano, da posvjedoči, koliko tko poreza plaća. Već radi ovoga odnošaja deputacije prama obćinskomu poglavarstvu bio bi ja za to, da visoki sabor odredi iztragu, da se naime konstatira, je li zbilja moguće, da je obć. poglavarstvo u tom slučaju izdavalo svjedočbe krive, da li može javna oblast potvrditi okolnosti, koje neeksistiraju. Pa ako je tomu tako, onda se neka krivac kazni što strože. Ja sam tim više za iztragu, što se iz pritužbe i takodjer iz obrane nismo mogli podpuno uvjeriti o podpunoj istinitosti fakta. Ja se barem nisam uvjerio. Ja štujem uvjerenje onih, koji su prije mene govorili i izjavili, da su uvjereni o korektnom postupanju, nu ja nisam jošte uvjeren, i meni se čini, da će biti mnogo članova vis. sabora, koji takodjer još nisu uvjereni.

Radi toga, da s vis. sabora spadne svaka i najmanja sjenka pristranosti, neka vis. sabor izvoli ostaviti izbor „in suspenso“, i neka izvoli dati izpitati budi preko vis. vlade, budi povjerenstvom iz svoje sredine točno postupak dotične izborne deputacije, a onda će se prema rezultatu iztrage moći vis. kući shodan predlog učiniti.

Predsjednik: Pošto nitko više neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

(Medjutim se javi iznova dr. Peičić za rieč.)

Dr. **Aleksander Peičić**: Ja kao predlagač mislim, da me ide još jednom prije rieč.

Predsjednik: Vi ste jednostavno govorili proti predlogu verifikacionalnog odbora, al niste nikakav protupredlog stavili.

Dr. **Aleksander Peičić**: Ja sam taj predlog stavio, da se izbor verificira.

Predsjednik: To se nemože smatrati za predlog, to se smatra za prosti govor proti predlogu odbora. (Glasovi: Tako je!) Jerbo predlog mora biti po desetorici članova podpisan i prije na stol vis. kuće predan, nego dodje dotična stvar na razpravu. Samo takav predlagatelj ima pravo po drugi put govoriti, a ostali, koji samo proti predlogu govore i ništa više, oni nemaju pravo po drugi put govoriti. — Zato ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Beruta**: Vis. sabore! U pitanjih, u kojih u razpravu dolazi osobni momenat, tim je teži položaj izvjestitelja, što uz osobni momenat imade takodjer ocieniti zahtjeve pravde i pozitivnog zakona. Ja ću nastojati, da braneći zaključak verifikacionalnog odsjeka dokažem toli dužno štovanje naprama osobi, koli ono naprama zakonu. Ja ću nastojati, da braneći jedne obzire, nepovriedim druge.

Raduje i mene, što gg. dr. Peičić i dr. Subotić izjavljuju, da oni o kompetenciji sabora, suditi o svem kolikom tečaju izbora, nedvoje, niti nisu nakani ovo pravo u ičem okrnjiti. Ali tečajem govora ipak su oni tako udesili svoja razlaganja, kao da oni ipak dvoje o toj kompetenciji, ili da smatraju kao za neshodno, da se sabor upušta dalje u razpravu i ocjenjivanje drugih stadija izbornog čina na biralištu. Ja takodjer smatram za dužnost osvrnuti se na to načelno pitanje, odnosno na dvojbu, koja je tim postala glede kompetencije sabora razpravljati o ovom načelu.

Ja, gospodo, sam dopuštam, da ondje gdje nema nikakve pritužbe, bilo bi suvišno i posve nepotrebno pitati, kako su izborne listine sastavljene i kako su se utoci, podnešeni proti sastavljanju izbornih listina, riešavali? Bilo bi i neshodno, da se sabor u takova pitanja upušta. Ali, gospodo, gdje su pritužbe proti ikakvom stadiju izbornog čina podnešene, tada držim, da je ne samo pravo sabora, nego i njegova dužnost, da je ne samo shodno, nego upravo potrebno, da sabor odnosno verif. odsjeci izpituju, što pritužbe bud o kojem pojedinom dielu izbornoga čina govore. Ja scienim, gospodo, da dvojba o toj kompetenciji i svrsishodnosti nije nipošto na zakonu utemeljena, ja scienim dapače, da zakon posve izključuje takovu dvojbu. Istina je, da izborni red i onaj od g. 1870. i onaj od g. 1875., na koje se gg. protivnici pozivlju, šute o pravu sabora izpitivati takove pritužbe glede izbornih listina; al, gospodo, isto tako je stalno, da oba ova izborna reda šute i o svih verifikacija. Dosliedno, hoće li se izborni red u jednom i drugom dielu uzeti za mjerilo, tko se ima zakonito ili ne-

zakonito izabranim zastupnikom smatrati, tada svakolika verifikacija nema smisla, te je suvišna. Ali osim izbornog reda jednoga i drugoga je ovdje mjerodavan takodjer saborski poslovnik, jer se njim tekar normiraju prava i dužnosti sabora. Saborski pako poslovnik u §. 5. dapače već u §. 3. izrično spominje i pritužbe, koje bi se mogle proti jednomu i drugomu izboru ili njegovoj valjanosti na sabor podnieti. Sabora pravo i dužnost jest po ovom paragrafu sve pritužbe u cielom njihovom obsegu izpitati i vidjeti, da li je izborni čin u svih stadijih obavljen po zakonu ili nije. On je dužan izpitati, da li ima razloga sumnjati proti valjanosti izbora. Sabor dakle pita, da li je izbor obavljen po zakonu. Ondje nema sumnje po kojemu zakonu: po izbornom zakonu od g. 1870. i 1875. Ali oni zakoni imaju više §§. Onaj od g. 1870. ima ih 12, ovaj od g. 1875. pako 22. U ovih §§. zakona govori se ne samo o onom, što se ima sbiti i kako se ima sbiti na biralištu, nego i sve ono i način onoga, što ima samomu izbornomu činu predhoditi. Jedan §. ovoga zakona opredjeljuje, kako se ima izabrati izborna deputacija i središnji odbor, kako se imaju sastaviti izborne listine, kako se ima zakoniti rok obdržavati kod sastavljanja tih listina, kako se imaju utoci bud pismeno bud ustmeno proti izbornim listinam podnešeni riešavati, dapače se nalaže, da kod riešavanja ovih utoka imaju izborne deputacije i središnji odbori postupati velikom pomnjom i sdušnosti, da su dužni, gdje reklamant nedonese dokazala, sami si ih potražiti, i da ima oblast na ruku ići. O tom svem govori izborni zakon jedan i drugi dio. O onom pako, na što bi dotična gospoda željela, da se stegne razsudba, censura i kritika sabora, odnosno odsjeka verifikacionalnih, o onom govori §. 22., 23. i 24. zak. čl. od g. 1870. Za ove §§. znao je zakonodavac i kad bi bio htio, da kompetenciju sabora i njegovu povlast kod razsudjivanja pritužba stegne jedino na onaj §., onda bi bio to izrično kazao, a nebi bio rekao, da je dužnost verifikacionalnoga odsjeka izpitivati, da li je budi koji §. izbornoga zakona kod izbora povriedjen ili nije. Rečeni §. saborskog poslovnika spominje takodjer pritužbe, i on pri tom nikakve ograde nestavlja, on nigdje nekaže, da pritužbe mogu imati za predmet samo povriede onih §§. zakona, koje su se na biralištu sbile, nego on u obće kaže, da se ima pritužba izpitati, da li je zakon izborni u kojem god dielu povriedjen ili nije. Gdje pako poslovnik nikakve razlike nepravi medju jednim ili drugim §. zakona, mislim, da nismo ni mi vlastni tu razliku praviti. Ovakovo shvaćanje zakona neprotivi se niti §. 16. zakona od 6. srpnja 1875., koji §. dotična gospoda misle, da govori u prilog njihovu tumačenju. Istina da se kaže, da pritužbe proti izbornim listinam podnešene ima u prvoj molbi riešiti izborna deputacija, a utoke proti riešenju ove izborne deputacije, da imade riešiti središnji odbor u posljednjoj molbi. Ali, gospodo, ovdje se nekaže, da budi središnji odbor budi izborna deputacija nemaju stojati glede dalnjeg rada pod nijednom kontrolom. Ovdje se dapače kaže, da izborna deputacija i središnji odbor imaju podnešene utoke riešavati po zakonu i pravedno. Naravski da sam izborni zakon nemože govoriti o kompetenciji sabora u ovom smislu. Zašto ne? Zato, jer sabora onda jošte nema. Izborni red ima tek pripraviti i stvoriti priprave za sabor, imade strieti njemu put, te u obće izborni zakon nemože govoriti o povlasti i djelokrugu sabora. To spada na saborski poslovnik, a saborski poslovnik o tom podpuno jasno, neodvisno govori.

Ja mislim, vis. kućo, da ćete se svi s menom složiti, kad kažem, da izborna deputacija i središnji odbor nestoji nekako nad saborom, da nisu one suverene, nego je suvereno pravo sabora. Kaže se, da sabor nije vlastan izpitivati, ili bar da nije shodno, da svoje izpitivanje protegne dalje, nego na sam izborni čin na biralištu; kad bi to bilo, onda bi odatle nedvojbeno sliedilo, da izb. deputacija i središnji odbor stoje nad saborom, a ne da sabor stoji nad njimi. Neka mi dopuste dotična gospoda upitati, koji stadij izb. čina čini im se najvažnijim. To je doista sastavak izbor. listina. U izbornih listina sadržaje se jezgra u svekolike priprave k saboru, na njih počiva etični moment svega izb. čina. Dopustite, gospodo, pojedincu, dopustite vladi ili stranci, da ona izborne listine sastavlja po svoj volji, oni će vam drage volje prepustiti sve drugo kod izbornog čina. Na kakvoći izb. listina počiva kakvoća sabora, njegov ugled, njegova moralna vrstnoća i savkoliki njegov rad. Ja bi, gospodo, pojmio, da makar ili ustavna vlada ili ma tko drugi izjavi, da sabor nije kompetentan razsudjivati o ovom najvažnijem stadiju izb. čina, naime o sastavljanju izb. listina, ali, gospodo, da to izjavi, ili da o tom posumnja sam sabor, takav pokušaj od strane sabora držao bi ja za pokušaj moralnog samoumorstva.

Gospodo! Pred nami leži pritužba, podnešena proti valjanosti izbora iz sredine naroda, koji narod misli, da je u svojoj pravnoj sviesti smućen. On je ove pritužbe podnio saboru kao vrhovnoj svojoj oblasti, kao zadnjemu utočištu prava. Gospodo, hoćemo li kazati, da sabor nije ovlašten ove pritužbe u cielom obsegu izpitati? Kad to kažemo, to nam može onaj narod odgovoriti, da nas nepozna.

U toliko sam mislio osvrnuti se na načelnu stranu pitanja, a sada izvolite dopustiti, da predjem na pojedine točke pritužbe. Ja sam u početku današnje sjednice spomenuo, da ću ja dopustiti, da ova ili ona točka pritužbe nestoji, da ću dopustiti, da je izb. deputacija i odbor, riešavajuć ovako podnešene utoke proti izb. listinam, radio opravdano, ali ja ne mogu dopustiti, da sve točke pritužbe jesu netemeljite, nemogu dopustiti, da svjedočbe uredovnih oblasti imadu se smatrati neopravdanimi, netemeljitimi ili možda neistinitimi zato, što je izb. deputacija ili središnji odbor protivnog mnienja.

Ja ću biti tako slobodan samo na nekoje pritužbe svrnuti pomnju vis. sabora. U jednoj točci navode pritužitelji, da su Vaso Ostoić, Nedeljković, Stajković itd. uvršteni u izborne listine, premda im pravo izbora nepripada, jer neplaćaju zahtievanu kolikoću poreza. Pritužitelji navode, da su ove osobe u izb. listina i unatoč prosvjedu ostavljene bile. Dokazano je naime pod priloženom uredovnom svjedočbom poglavarstva obćine vukovarske, da n. pr. Vaso Ostoić samo 14 for. poreza plaća itd., a jedno trojica da neplaćaju nikakova poreza. Ja, gospodo, nemogu kazati i mislim, da nijedan od vas nemože kazati, da svjedočba, koja je pod pečatom obćinskog poglavarstva izdata, koje poglavarstvo rukovodi pobiranje poreza, te može znati i ima znati, koliko tko poreza plaća, da ova svjedočba nema nikakove valjanosti. Ja se s tim nemogu složiti nikako. Nadalje sadržaje jedna točka pritužbe to, da je g. Novaković, prislušnik sudb. stola u Vukovaru, prestao biti činovnikom, pošto je ostavku podnio i pošto je ta ostavka primljena. G. dr. Peičić priznaje sam, da je ostavka podnešena, ali ipak kaže, da mu pripada pravo izbora dotle, dok ta ostavka nije primljena. Ja sam u stanju uvjeriti vis. kuću, da su pritužitelji priložili svojoj pritužbi pod R) riešenje kr. sudb. stola u Vukovaru, kojim se potvrdjuje, da je ostavka g. Novakovića pod br. 6017 doista primljena. Dakle i glede toga nemože biti dvojbe, ja bar mislim, da se vukovarske uredovne izprave nemogu smatrati netemeljitimi, dapače ni sumnjivimi.

Pritužitelji navode u jednoj točci, da je Stjepan Pavković učitelj na pravoslavnoj učioni i da mu kao takovu po slovu §. 7. zak. od g. 1875. nepripada pravo izbora, dočim su izborna deputacija i središnji odbor protivno riešili, te ga ostavili u izbor. listina. Ja mislim, gospodo, da ovdje izključuje svaku dvojbu sam zakon.

Zakonodavcu je bila poznata jedna i druga vrst škola, i gdje tuj samo jednu vrst škola spominje, da imadu pravo izbora, a o drugoj šuti, to mislim, da nemože biti dvojbe o tom, da samo obće pučke škole, a ne i konfesionalne škole imadu pravo izbora. Ovdje se nepita, što je g. dr. Peičić spomenuo za razliku medju školami, koje imadu pravo izdavati svjedočbe i onimi, koje to pravo nemaju, nego se pita, da li je škola konfesionalna i škola obća pučka isto, kojoj posljednjoj zakon po §. 7. podieljuje pravo izbora.

U jednoj točci pritužbe navode pritužitelji, da su u jednom izboru 33 izbornika protuzakonito uvrštena u izborne listine, ponajviše što su doseljenici i što nisu još kao pripadnici u obćinu primljeni. Izborna deputacija prigovara ovomu utoku i pobija nazore prigovaratelja; pa pri tom navodi Josipa Fegera i Vilima Seidla, o kojih takodjer se dvoji, da li su pripadnici. Izborna deputacija veli, da su rodjeni u Vukovaru i da kao takovi imaju izborno pravo. Utočitelji nezadovoljni tim, doprinieli su svjedočbu uredovnu od županijskoga ureda vukovarskoga, gdje se tvrdi od strane istoga ureda, da Feger i Seidl nisu u Vukovaru rodjeni. Ja mislim, da se ovakove svjedočbe nemogu zvati neistinitimi. Napokon tuže se prigovaratelji, što Jakob Riffer i Petar Fürster jesu izključeni iz izbornih listina unatoč što su oba reklamirala svoje izborno pravo. Jakob Riffer dokazao je svjedočbom: prvo da je odpušten iz obćine Plavne, gdje je prije bio pripadnik, te da je drugo izdatom svjedočbom trgovišta Vukovara dne 1. srpnja 1878. u Vukovaru kao pripadnik primljen. Pozivlje se nadalje na poreznu tabelu B), da propisani iznos poreza plaća i po tom moli, da mu se dopita pravo izbora, koje mu je bila izborna deputacija odbila, pozivajuć se na slovo a) §. 7. zak. od g. 1875., koja točka glasi: (Čita.) — Ja mislim, gospodo, da je ova točka zakona očito krivo uporabljena na ovaj slučaj. Jakob Riffer nenavodi, da je gradjanin vukovarski ili da je za takova primljen, u kojem slučaju jedino bi imao dokazati, da je to pravo prije godinu dana uživao, nego on sam kaže, da je u obće u obćinu primljen i dotična gospoda će znati, kakova je razlika medju mjestnimi gradjani i pripadnici. Zakonodavac imao je razloga, ovu točku u zakon uvrstiti, jer je poznato, da su se u nekojih vremenih neposredno stvarali tako rekuć preko noći mjestni gradjani u prilog koje stranke. To je htio zakonodavac prepriečiti, pa je kazao, da dotičnik najmanje godinu dana prije ima takovim gradjaninom postati. Zato mislim, da je i ova točka pritužbe opravdana. To isto stoji i glede drugoga utočitelja Petra Fürstera. I on je dokazao, da je u obćinu primljen kao pripadnik i pozivlje se na poreznu tabelu pod B), iz koje se uvidja, da 15 forinti poreza plaća, al je ipak odbijen s toga, jer je izborna deputacija mislila, da kod pismeno podnešenih utoka nije dužna dokazala nabaviti za tvrdnje utočiteljâ. Ali već je jedan g. predgovornik dokazao, da je to mnienje neosnovano i da su izborna deputacija i središnji odbor dužni ne samo na pismenu nego dapače i na ustmenu molbu utočitelja takova dokazala si pribaviti.

I po tom molio bi vis. kuću, neka ono, što je verifikacijonalni odbor našao za shodno, naime da se izbor g. Kuševića za kotar vukovarski izjavi priepornim, odobri i prema tomu daljnja riešenja donieti izvoli.

Predsjednik: Pošto je debata dovršena, stupati će se na glasovanje. Glasovati će se prije svega o predlogu odbora, koji glasi, da se izbor narodnoga zastupnika Kuševića za izborni kotar trgovište Vukovar smatra priepornim. Glede ovoga predloga glasovati će se tajno kroz cedulje. Ako predlog odsjeka padne, da naime nije prieporan ovaj izbor, onda samo po sebi sliedi, da je gosp. Kušević verificiran. Ako pako glasovanje tamo ide, da je primljen predlog odsjeka, onda će sliediti daljnje pitanje imade li se prije verificiranja ili prije nego bude proglašen izbor nevaljanim, povesti iztraga na točke pritužbe. Ako se na ovo pitanje odgovori „ne“, to znači da je tim odmah izbor uništen i nevaljanim proglašen. Ako se pako primi, da se ima iztraga povesti, onda na-

stane treće pitanje: Je li vis. sabor izašalje za ovu iztragu iz svoje sredine izaslanike ili ne?

Na prvo pitanje, da li se prima predlog odsjeka, glasovati će se tajno ceduljami, na ostala dva pitanja, ako na red dodju, glasovati će se ustmeno.

Ja stavljam prvo pitanje: Je li se prima predlog odsjeka? Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka napišu na cedulju „da"; ona, koja su proti tomu, neka napišu „ne".

Molim g. bilježnika, da čita imenik članova, a za skrutatore imenujem gg. Crnadka, Kranjčića, Poha i Magenheima.

(Poslie glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Vis. sabore! Glasovanje je dalo sliedeći rezultat: Za predlog odsjeka, da se primi, glasovalo je 36, a proti, da se neprimi, glasovalo je 20.

Tim je onda predlog odsjeka primljen. Sada će se dalje pristupiti k glasovanju glede drugoga pitanja, naime onoga, imade li se prije nego bude verificiran ili prije nego bude nevaljanim izjavljen ovaj prieporan izbor, obaviti iztraga na točke pritužbe? Ona gospoda, koja su za iztragu, neka se izvole ustati.

(Većina.)

Nadalje je na redu pitanje još ovo: Imade li se ova iztraga obaviti kroz izaslanike sabora ili ne. Ona gospoda, koja su za to, da se iztraga obavi kroz izaslanike sabora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sam pako izbor izaslanika staviti će se sutra na dnevni red. I tako ja današnju sjednicu dižem, a sutrašnju uričem za 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Prvo, nastaviti će se izvješće verifikacionalnoga odbora, dotično razprava glede prieporních izbora; onda će doći na dnevni red predlog g. Ožegovića, da se bira odbor glede poreznog pitanja i eventualno sam izbor toga odbora.

($^1/_2$ 2 sata po podne.)

Sedma saborska sjednica,

obdržavana dne 8. listopada 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga I. podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Izviešća verifikacionalnih odsjeka. — Predlog bar. Ožegovića glede izbora odbora, koji bi imao razpravljati o podžupanijskih reprezentacijah, tičućih se pobiranja poreza. — Izbor toga odbora. — Odredba glede stavljanja interpelacija. — Odredba glede izvješćivanja peticionalnog odbora.

(10 sati 20 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

VI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 7. listopada 1878. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Jos. Vuščića u prisutnosti 48 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik prošle saborske sjednice, koji bi bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Odbor za trgovinu, obrt i komunikacije izvieščuje, da se je konstituirao, izabrav si za predsjednika Mojsiju Baltića, a za izvjestitelja Antuna Zindla.

Prima se na znanje.

2. Ivan Magenheim predaje svoju vjerodajnicu.

Upućuje se na verifikacionalni odbor.

Zatim se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak izviešća verifikacionalnih odsjeka.

Izvjestitelj II. odsjeka Josip Beruta čitajuć zapisnik II. verifik. odsjeka izvieščuje ob izborih članova III. odsjeka, u kom je izbor od 15 članova i to:

Brandtnera Pavla, dra. Derenčina Marijana, Horvata Petra, dra. Gjurgjevića Milana, dra. Jordana Antuna, Kuševića Svetozara za kotar kutjevački, Mihalovića Josipa, kardinala, Pejačevića Ladislava grofa, Pogledića Dragutina, Seitza Vinka, Türka Franje, Valušniga Andrije, dra. Vidrića Lovre, Živkovića Jovana, Živkovića Teofana verificiranim proglašen, dočim je izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar i dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički prepornim proglašen.

Predsjednik pozivlje vis. sabor, da razpravlja ob ovih dvajuh izborih i to ponajprije o izboru Svetozara Kuševića, te pozivlje izvjestitelja, da obrazloži zaključak II. verifik odsjeka.

Poslie izvjestitelja govori zastupnik dr. Aleks. Peičić i Jovan Subotić proti predlogu odsjeka, zastupnici Ivan Maršo i dr. Stjepan Spevec za predlog odbora.

Poslie razlaganja zastupnika dra. Peičića predlaže zastupnik Ante Jakić, da se čita pritužbâ izbornika vukovarskih, koju je dr. Peičić pobijao, da sabor sazna o čem se radi.

Bi zaključeno čitati tu pritužbu i dr. Marko Lončarić ju pročita.

Za razprave moli dr. Vrbanić od predsjednika rieč, da progovori u smislu poslovnika, predlažuć, neka se odluči, da li neverificirani član saborski ima pravo u saboru takodjer govoriti, buduć se je njemu ovo posliednje zadnje periode uzkratilo.

Predsjednik odvraća, da je to pitanje već samim poslovnikom riešeno, koji kaže, da i neverificirani član sabora ima pravo sjediti i glasovati u saboru, dok se o njegovu izboru nerieši, dakle ima pravo i govoriti.

Predsjednik stavlja na glasovanje pitanje: Da li neverificirani član sabora ima u saboru pravo sjediti, govoriti i glasovati? te bi u smislu poslovnika zaključeno, da ima pravo.

Iza ovoga medjuupadnoga pitanja nastavila se razprava o vukovarskom izboru Svetozara Kuševića.

Poslie dovršene razprave predsjednik formulira za glasovanje sliedeća pitanja:

a) Ima li se izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar smatrati u smilu predloga verifikac. odsjeka prepornim ili ne? pak da se o ovom pitanju ima u smislu poslovnika tajno ceduljami glasovati.

b) Ako se bude o predlogu verifikacionalnog odsjeka glasovalo, ima se onda glasovati javno o tom: da li se ima iztraga povesti ili ne? i ako glasovanje izpadne tako, da se ne ima iztraga povesti, biti će tim pitanje riešeno, da izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar nije verificiran.

c) Ako li izpane glasovanje tako, da se iztraga povesti ima: tko da ju povede, ili povjerenstvo izaslano iz sabora ili putem rekvizicije kr. zem. vlade?

Na prvo pitanje glasovalo je 56 zastupnika, 36 sa „da“, a 20 sa „ne“, te je po tom predlog verifikac. odsjeka primljen.

Na drugo pitanje glasovala je većina, da se iztraga povesti ima; a na treće glasovala je takodjer većina, da se iz sredine sabora povesti ima kroz izaslanike sabora.

Tim zaključi predsjednik sjednicu i ureče sliedeću za sutra 8. listopada u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak izvieśća verifikac. odsjeka.
2. Izbor iztražnoga povjerenstva iz sredine sabora za izpitivanje izbora vukovarskoga.
3. Predlog zastupnika baruna Ljudevita Ožegovića i eventualno izbor odbora u smislu ovoga predloga.

Dr. **Vuščić** v. r. **Luka Marjanović** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban dostavlja prijavu preuzvišenoga g. bar. Gustava Prandau-a, kojom naznačuje, da radi boležljivosti nemože doći na sabor.

Prima se do znanja.

Drugi podnesak stigao je od narodnoga zastupnika grada Varaždina g. Ivana Petrovića, koji moli 14-dnevni dopust. Molim vis. kuću neka izvoli izjaviti, je li se dopust dozvoljava? (Jest!)

Dopust se dakle dozvoljava.

Nadalje prispio je podnesak prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, kojim podastire predstavku u pogledu sustavnoga izsušivanja posavskih nizina.

Ovaj podnesak išao bi na odbor peticionalni; pošto je pako od velikoga zamašaja taj predlog, to neka izvoli odlučiti vis. kuća, ne bi li može biti odmah išao na odbor za trgovinu, obrt i komunikacije?

(Prima se.)

Nadalje stigao je podnesak grada Križevca, kojim umoljava, da sabor kraljevina ovih izhodi gradjenje željeznice Sisak—Novi i nadalje, da bi se po regnikolarnoj deputaciji izhodilo razširenje djelokruga naše vlade i vis. sabora. Ovo je takodjer predmet takav, koji utiče u interese ciele zemlje, zato predlažem vis. kući, neka izvoli odlučiti, kamo bi se imao poslati na razpravu.

(Glasovi: Odboru za komunikacije.)

Dakle ovaj podnesak ide na odbor za komunikacije.

Dr. **Fran Vrbanić**: Ja bi mislio, da bi to najprvo išlo na adresni odbor.

Mato Mrazović: Ja nisam dobro razumio, što je petitium u ovoj molbenici?

Predsjednik: Predmet je gradjenje željeznice Sisak—Novi.

(Glasovi: Neka dakle ide na odbor za komunikacije.)

Predsjednik: Prispjela je prijava za jednu interpelaciju. Pošto po smislu §. 65. još nisu dani za interpelacije opredieljeni, to će se danas nakon izcrpljenoga dnevnoga reda odlučiti onaj dan, koji će biti opredieljen za interpelacije.

Sada se prelazi na dnevni red. Na dnevnom redu je prieporan izbor narodnoga zastupnika dra. Peičića. Molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto.

Izvj. **Josip Beruta**: Visoki sabore! Drugi verifikacijonalni odsjek na temelju pritužbe sada pročitane nije mogao na ino, nego izbor gospodina dra. Peičića izjaviti prieporním, s razloga, što je proti tomu podnešena pritužba obširno i dobro obrazložena, te sa jedno 15 priloga podkriepljena; što je u ovom kotaru bio protukandidat, koji je dobio samo 6 glasova manje, nego li g. dr. Peičić (prvi je naime dobio 166, a posljednji 173 glasa), koji razmjer glasova postaje tim važniji, što pritužba navodi, da su 44 izbornika bila protuzakonito u izbornu listinu uvrštena i unatoč reklamacijam toli kod izborne deputacije koli kod središnjega odbora u listinah ostavljena; a drugi unatoč reklamacijam, podnešenim pravodobno, nisu uvršteni, što tobože nisu oni sami, nego drugi na njihovu korist reklamovali.

Pritužitelji dokazuju po priloženoj svjedočbi pod C., da je izborna deputacija i središnji odbor još i tu pogriešku učinio, što je obćeniti dohodarstveni prirez uračunao samo nekim biračem, a drugim opet ne. Nadalje navodi pritužba, da je do 50 izbornika izpušteno, što tobože nisu sami u vrieme reklamovali. Uzme li se pako u obzir §. 15. izbornoga reda od 6. srpnja god. 1875., tada ja mislim, da se ovaj razlog nebi mogao smatrati valjanim za odbijanje reklamacija. U ovom paragrafu stoji naime: (Čita ga.) Ja mislim, vis. sabore, po tom, da pošto je svakomu stanovniku slobodno ugledati listine i prigovoriti im i pošto mogu ove listine imati dvie mane, ili tu, da netko bude uvršten proti zakonu, ili da bude drugi koji izpušten, premda mu po zakonu pripada pravo biti izbornikom, da je svakomu slobodno prigovor staviti, bilo proti uvrštenju, bilo proti izpuštenju kojega izbornika. Ja mislim, da je to pravo tim više dozvoljeno,

*

što se nemože to shvatiti, kao da se sili netko na nešta, zašto nema volje, po drugom, koji naime za njega reklamuje. Pravo samoga reklamanta vriedi i onda, makar da je izpušten, jerbo i njegovi interesi dodju u pitanje, kad se tko narodnim zastupnikom bira. Nu gledati, da bude nečije pravo obezbiedjeno, ja mislim, da se tu nemože kazati, da se on sili na nešto, što on sam neće.

Osim toga izborna deputacija, kao što se iz pritužbe vidi, sliedi krivo pravilo, što je scienila, da kod pismeno podnešenih utoka nije dužna pribaviti od dotičnih oblasti dokazala za tvrdnje reklamanta, pa je s toga mnoge takove pritužbe zabacila.

S ovih razloga i pošto se pritužitelji, svjestni si, da je njihova pritužba utemeljena na razlozih, sami izjavljuju pripravnimi troškove potrebite u svrhu iztrage nositi, dapače i predujam platiti, mislim, da mogu staviti molbu na visoki sabor, da i on suglasno s predlogom odsjeka verifikacionalnoga izjavi izbor g. dra. Peičića priepornim.

Predsjednik: Ona gospoda, koja žele rieč uzeti u ovom predmetu, neka se prijave kod bilježnika.

Karlo pl. **Mihalović**: Vis. sabore! Ja prije svega moram moliti vis. sabor, da ovo nekoliko rieči, što ću jih sada progovoriti, izvoli uzeti ne kao da su naperene proti kojoj osobi, nego onako, kako dolaze iz mojega uvjerenja. Ja nisam jučer govorio, jer sam držao naprama onomu, što se je ove dane u visokom saboru dogodilo prigodom verifikacije članova, naročito prigodom verifikacije g. Poha, g. Valušnika itd., proti kojim su bili takodjer utoci podnešeni, a ipak su se ova gospoda svejedno verificirala, da će to isto valjati i glede g. Svetozara Kuševića i g. dra. Peičića. Nu osvjedočio sam se sada, da tomu nije tako.

Ja sam mislio, vis. sabore, ako to sve stoji, što sam ja čuo o nepristranosti ove vis. kuće. onda će za jednoga to isto valjati, što za drugoga. — Govoreći o stvari, neću se upuštati u načela pitanja, nego za mene je uvjek mjerodavno ono, što su izbornici izrazili t. j. za mene je mjerodavna volja naroda i onoga, koji je dobio većinu, smatram za narodnoga zastupnika, nebrineć se za verifikaciju ili neverifikaciju sabora.

Ja nemogu tom prilikom da nereflektiram na nekoliko rieči, koje sam čuo jučer od g. dra. Spevca, naime da je najmjerodavniji interpretant zakona zakonodavac sam. Ja to, gospodo, za jako pogibeljno držim; jer vidim, kako g. dr. Spevec sam različito interpretira zakon. On kaže: premda u izbornom redu stoji, da je treća i posljednja instancija dotična izborna deputacija u poslovih izbornih, to veli, da ipak po poslovniku saborskom pripada saboru pravo da sudi, je li se ima izabrani valjano izabranim smatrati, ili ne. A gdje govori o tom, je li ima pravo birati dotični učitelj konfesionalne škole, toga on nesmatra javnim, premda priznaje, da sve svjedočbe, što jih dotični učitelj izda, imadu istu zakonitu valjanost u javnosti, kao što druge svjedočbe. Kroz to pako on baš dokazuje, da ako se hoće, može se zakon interpretirati ovako il onako.

U onaj čas, kad se je o tom radilo, stavio je i g. dr. Vrbanić jedno pitanje na predsjedničtvo, koje takodjer mogu navesti ovdje za primjer raznoličnih interpretacija zakona. Pitao je naime, kako je to, da gospoda, koja još nisu verificirana, imadu pravo govoriti u saboru, premda u poslovniku stoji, da imadu pravo samo glasovati i — šutiti. (Smieh.) A lani — kako se sjećate — g. Krestić uzkratio je rieč g. dru. Vrbaniću s pozivom na isti poslovnik! Nu jučer je vis. kuća sasvim protivno odredila.

Indi, gospodo, oprostite, ako se zakon jedanput tumači ovako, drugi put onako, to za mene i moje pravo nije u zakonu nikakve garancije.

Analogičan slučaj za različito interpretiranje zakona imamo i kod ovih izbornih poslova. Ako su jedni izpušteni iz izbornih listina, a drugi u nje uvedeni, proti čemu su se digle pritužbe, to se je baš dogodilo uslied različitoga tumačenja izbornih propisa. Jedni tumače zakon ovako, a protukandidat onako. Ja sam razumio iz govora g. dra. Peičića, da su oni uzeli za mjerodavno odluke vis. vlade, kad su bili izbori za obćinsko poglavarstvo. Indi mislim, da su sasvim korektno postupali. — ali to je prošlo, dakle neću o tom duljiti.

Ali, gospodo, ja se jako bojim, da to ima drugi značaj. Ako čovjek prati osobito u najnovije vrieme dogodjaje u Sriemu i ono, što se tamo piše, osobito u onom „Hrvatskom Sriemu" ili kako se zove „Sriemskom Hrvatu", bojim se, da to dobiva značaj religiozni. Ja nemislim, da visoki sabor baš hoće da potvrdi ona načela, nego što sam ja inače čuo u našoj zemlji, čini mi se, premda živimo u 19. stoljeću, ipak još nisu prošle Torquemade i slične stvari. Ako ćemo to sliediti, onda se bojim, da ćemo tako daleko doći, da neće nijedan zastupnik sriemski moći prisustvovati saborskim razpravam. (Glasovi: Oho!) — Ja si nemogu predstaviti, da je to moguće, da bi isti onaj odbor, koji je onako tumačio zakon prije, sada se odrekao svojega načela te poprimio druge propise. A to pravo valjda saboru nepripada, da bi on mogao uništiti te odbore.

Ja nebih ovakove stvari, koje sam prije napomenuo držao toli pogibeljnima, kad se nebi sada baš približavalo ono vrieme, gdje se radi o budućnosti Bosne i Hercegovine.

Gospodo, čuvajmo to stanje, koje sada u Sriemu de facto postoji, prenositi u Bosnu i Hercegovinu. To bi bilo jako pogibeljno. Ja bi predložio vis. vladi, da na ono neprijateljstvo, koje vlada medju stanovnici sriemskim jednoga i drugoga vjeroizpovjedanja, svoju pozornost obrati. Neka ona tamo šalje najizvrstnije činovnike, da se uvede najbolje sudstvo i najbolji administrativni odnošaji, jer samo tim će se moći ono žalostno stanje poboljšati.

S toga sam zato, da se izbor g. Peičića verificira a predlog odsjeka verifikacijonalnoga da se neprimi.

Dr. **Stj. Spevec**: Vis. sabore! Ja uzimljem danas rieč samo da odgovorim na neke prigovore proti jučer izraženim mojim nazorom. G. zastupnik grada Osieka izvolio je napomenuti više nepravilnostih, koje su se dogodile kod verifikacije. Pozivlje se na verifikaciju g. Poha, zatim na nekoje verifikacije iz odsjeka verifikacionalnih, o kojih nije vis. sabor sam pobliže razpravljao, imenito glede g. Zabrdca i g. Valušniga. Nu baš u ovu kategoriju, u koju spadaju napomenuti, spada takodjer g. Mihalović sam. To napominjem samo radi popunjenja „sine ira et studio". (Nemir.)

Ja ću samo sravniti sada izbor g. Poha, koji je ovdje verificiran, s izborom g. Kuševića, koji je prepornim proglašen. Kakva je nezakonitost kod prvoga? Nezakonitost je ta, da pomutnjom centralnog odbora nije bio na občinskoj kući pribit oglas o danu izbora, a bio je proglašen po novinah i znali su po svoj prilici svi izbornici za njega Kad nebi bio proglašen nigdje, on bi se bio dakako u saboru anulirao. Ovdje je dakle povriedjena formalnost i ovakova formalna mana mnogo manje vriedja čuvstva pravednosti, nego ona, kad se silom ljudi izpuštaju iz izbornih listina ili nepravedno u nje uvršćuju. Ja bar mislim i moje pravno čuvstvo je takovo, da to mnogo manje vriedja, ako je formalna pogrieška učinjena, nego ako se strančarstvo dohvati izborne komisije, te se zbog toga nezakonitosti sbijaju. U obće mislim, da se vis. saboru nemože nikakva nepravilnost predbaciti glede jučerašnjega zaključka. Povesti će se naime iztraga, da se vidi, je li istina, što se u protestu navadja glede izbora g. Kuševića i prema tomu će se onda zaključak u saboru stvoriti.

Što se moga tumačenja zakona tiče, to moram žaliti, da je g. predgovornik kazao, da je pogibeljno načelo, da se zakonodavcu tumačenje zakona pripozna. Ako bi njegovo načelo stajalo, onda se ima ciela znanost pravna preobrnuti i stvoriti u novi pravni red. Do sada nije bilo nikakve sumnje, da zakonodavac ima pravo zakon tumačiti, nego se je samo razlikovao njegov tumač od tumačenja znanstvenoga, koje pripada n. pr. sudcu. Tumačenje ovog posliednjeg organa osniva se na temeljitosti znanja poduprtog logičkimi razlozi, a ono prvo osniva se na zakonodavnoj vlasti.

Što se tiče one treće instancije, koju g. Mihalović spominje, kazati mi je, da su u izbornom zakonu napomenute dvie instancije, a treće niti nema; jerbo vis. sabor nije htio, da vis. vlada izpituje takove stvari, a sabor sama sebe nije mogao učiniti trećom instancijom, jerbo ga još nema kod obćenitih izbora. Ja mislim, da je to razlog jasan. U ostalom ja o instanciji trećoj nisam ni govorio. Izborna deputacija i centralni odbor riešavaju reklamacije, sabor pako riešava samo pritužbe, koje su proti nezakonitosti podnešene.

G. predgovornik kazao je, da je naše tumačenje glede učiteljah pučkih škola jako čudnovato. Ja sam u interesu sabora, koji je zakon onaj stvarao, to tako tumačio. Ako je sabor htio kazati, da svi učitelji pučkih škola imadu pravo izbora, zašto je onda kazao: „Učitelji obćih pučkih škola?" Nu kad ovako stoji u zakonu, onda sam ja po zakonu logike prinuždjen držati, da zakonodavac nije mislio tu niti na učitelje privatnih niti konfesionalnih pučkih škola; jerbo ti su u opreci sa učitelji obćih pučkih škola.

Nadalje napomenuti mi je tumačenje poslovnika. Što se tiče slučaja, štono se je dogodio sa g. zastupnikom kotara virjanskoga, to je meni poznato — jer bio sam tada, čini mi se, baš bilježnik — da je g. predsjednik sbilja dotični paragraf tumačio tako verbalno, pošto stoji u poslovniku, da ima novoizabrani još neverificirani član samo pravo sjediti i glasovati, a ne i govoriti. Nu zaključak nije bio stvoren; pa zato preporučao sam jučer toplo, da se zaključak stvori, da onda gosp. predsjednik neće moći taj paragraf tako tumačiti. Ja mislim, da je to i u zapisnik došlo. (Jedan bilježnik kaže: Jest.)

G. predgovornik izvolio je jednu jako pogibeljnu stvar iztaknuti, što mi je vrlo žao, rekao je naime, da možebiti religiozni motivi imadu upliva kod ove debate.

Ja se nadam, da se nijedan od braće naše pravoslavnih pritužiti nemože radi kakvoga zelotizma ili religiozne pristranosti. Ja se dakle u ime svoje i svojih drugova ogradjujem proti takovoj osvadi. Meni je osoba ona. o kojoj se radi danas, jako simpatična u svakom obziru, ja ju vrlo štujem, možda više nego svakoga drugoga, koji bi mjesto nje možebiti amo došao; ja dakle od sebe odbijam svaku sumnju, da sam ja iz vjerskih razloga govorio (Živio!), ja sam za to govorio, jerbo se je bilo potaknulo pitanje o kompetenciji sabora i dužnost je svakoga, koji misli, da je pozvan na to, da svoju rieč uloži u to ime, da se pravo i ugled sabora nekrnji.

G. predgovornik kaže, da ako budemo tako nadalje postupali, da ćemo doći do toga, da sbilja neće iz Sriema nijedan zastupnik doći amo u sabor, jer kako veli. odbor dotični neće htjeti svojih nazora promieniti, nego će uvjek onako postupati; napokon dakle će sabor skinuti odbor, ako ima na to vlast — toga pako nema, uslied toga nemože ni novih odbora sastavljati. Ja kažem, da bi bilo neizmjerno žalostno, kad bi se našao odbor od 3 ili 4 lica, koji bi usuprot tomu, što je jasno konstatirano, da protuzakonito radi, ipak ostao kod onoga justamenta te upravo tako činiti htio.

Ako je to tako po sadanjem tumačenju zakona, kako bi tek bilo onda, kad bi se odbori priznali suverenimi u državi? U ostalom se nadam, da toga nijedan odbor činiti neće, jerbo za takove odbore, koji bi hotimice svoju vlast zlorabili, ima lieka u kaznenom zakonu. To sam imao reći na svoju obranu. (Odobravanje.)

Ivan Maršo: Vis. sabore! Ja sam si preduzeo o sriemskih izborih više u ovoj vis. kući neprogovoriti. Ako sam jučer govorio o izboru g. Kuševića, to mi može

svjedok biti ciela vis. kuća, da sam se strogo držao predmeta. U ovom analognom slučaju, gdje se radi o izboru tovarničkoga zastupnika, nisam htio da uzmem rieč, da me nije na to prisilila jedna primjetba gosp. zastupnika grada Osieka.

G. Mihalović naime braneći postupak protivne stranke naveo je, da cieli taj predmet, gdje se radi o izboru g. dra. Peičića, ima u sebi neki drugi značaj. Naveo je napose, da to dokazuje religioznu stranu cieloga toga predmeta i za potvrdu svojih riečih kazao je, da ona stranka, koja je g. dru. Peičiću protivna, imade nekakav svoj organ, koji se zove, kako je on rekao, „Hrvatski Sriem“ ili „Sriemski Hrvat“ i da je čuo, da se mnogošta u tom listu piše, o čem se čudi, da biva u 19. stoljeću. Budući sam i ja član one stranke, koje je organ „Sriemski Hrvat“ i pošto taj list mnogi nepoznaju, to ću spomenuti, da je to malen list, braneći katoličko-hrvatska načela, iz kojega je jučer takodjer g. Peičić čitao prosvjed proti vukovarskim izborom.

Ja prosvjedujem svečano proti tomu, da se u tom listu pišu stvari, kojim bi se u 19. stoljeću tkogod, a najmanje zastupnik u hrvatskom saboru, čuditi mogao. Program toga lista mogu sa dvie tri rieči označiti. Zadatak tomu listu je taj, da u katoličkom pučanstvu Sriema budi katoličku sviest i da uz katoličku sviest budi hrvatsku narodnu sviest.

Gospodo, ako je to čudnovato, da to biva u devetnaestom stoljeću, ako se tomu čudi zastupnik u hrvatskom saboru, da se u sriemskom hrvatskom narodu budi hrvatska sviest, onda neznam, što bi se moglo tomu prigovoriti.

Što više, gospodin Mihalović tako daleko ide, da upozoruje vis. vladu, neka tomu na put stane. I ja bih preporučio vladi, da pazi dobro na Sriem, jerbo se tamo sbivaju nekoje stvari . . .

Predsjednik (ga prekine): Molim g. govornika, da se drži predmeta.

Ivan Maršo (nastavlja): Molim, moja stranka, kojoj imam čast pripadati, je napadnuta, napadnuta je hrvatska stranka, a vis. vlada neka pazi na one, koji ruske himne pjevaju, koji barjake srbske na svoje kuće meću (Odobravanje na galeriji. Predsjednik opominje.), koji su zastavu srbsku takodjer na viećnici vukovarskoj iztaknuli, dok su viećnicu imali u ruci, i koji još sada na srbskoj konfesionalnoj školi u Vukovaru tu zastavu drže.

Na to valja upozoriti vis. vladu, a ne na „Sriemskoga Hrvata“, koji u malom formatu izlazeći samo hrvatsku sviest budi u tih predjelih, i kazati moram, da je do sada hvala bogu s uspjehom to činio.

Karlo pl. Mihalović: Molim rieč za osobnu primjetbu. Ja smatram za osobnu dužnost na to odgovoriti, što je g. Maršo izvolio kazati, i nekakovim načinom moj patriotizam u dvojbu staviti, poradi toga, što sam ja kazao, da bi se moglo u Sriemu dogoditi nešto, što se je dogadjalo u prijašnjih viekovih, i što se nesmije više dogoditi u 19. stoljeću. Gospodo, mislim, da nije nuždno, da svoje stanovište ovdje razložim, ja mislim, da od godine 1870. imali ste svi, i vi g. Maršo, priliku mene prepoznati te ste vidjeli, da sam uviek bio objektivan, te sam radio po svom uvjerenju iz patriotizma sve, što sam pronašao za najshodnije. (Živio!) Ja bih samo na to g. Maršo upozorio, da sam sigurno imao uviek toliko patriotizma, koliko ga ima on. (Živio!)

Ivan Maršo: Ja nisam sumnjao o vašem patriotizmu, nego sam samo sve to u obće kazao.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore? Ja nebih sada ni rieči progovorio, da me nije g. predgovornik Maršo izazvao; ja nebih govorio sada, da nije on ono govorio i naročito, da nije onako govorio, kao što jest.

Vis. sabore! Svakomu od vas prepoštovana gg. članovi ovoga sabora i svakomu Hrvatu poznato je, da je moja malenkost onaj, koji je u svako doba pokazao svoju nepristranost i prama pravoslavnim stanovnikom i prama katoličkim stanovnikom naše zemlje, i koji je jednom te istom ljubavlju ljubio i Hrvate i Srbe i hrvatstvo i srbstvo. O meni nemože nitko s razlogom sumnjati, da sam ja kadar stranačke strasti u ovom pitanju razpaljivati; ja sam pokazao uviek, da sam voljan i kadar te strasti držati u svojih granica.

Tako naročito pozivljem se na ono vrieme, kad sam god. 1861. bio prvim podžupanom u županiji sriemskoj, gdje su se počele te strasti baš od g. Maršo-a poticati; i baš ja sam onaj, koji je sam tomu nasuprot stao i za nuždno pronašao, da se nepita o tom, tko pripada jednoj crkvi, tko drugoj, tko nosi jedno ime, tko drugo. Poznato je, da je u Sriemu, dok sam bio ja tamo, vladala podpuna ljubav i bratska sloga. (Živio!) Tako sam radio uviek, tako radim sada i tako ću takodjer raditi, ne komu za ljubav, nego zato, što držim, da u tom leži spas naš, da u ljubavi bratskoj i u bratskoj slogi leže uvjeti boljoj i ljepšoj budućnosti.

I ta je posliedica trajala u Sriemu i kašnje — baš nije izčezla, dotle, dok nije donio slučaj, da je u ono vrieme došao u Sriem g. Maršo. Ja neću baš njemu to pripisati, nego samo slučajnost tu napominjem, da je bio onda mir, dok g. Maršo-a nije bilo u Sriemu, a da su razmirice odmah počele, čim je on došao onamo. (Smieh.)

Gospodo! Narodi, koji se u razvijanju nahode, moraju upotriebiti sredstva svojega razvoja i ništa drugo ne tražimo, nego da budu to sredstva zakonita, da budu to sredstva nauke, istine i prava. Kaže se, da se u Sriemu ide za tim, da se hrvatska sviest razvije. Pravo je to, ja to podpuno odobravam. To niti je komu štetno, niti komu nepovoljno; samo ona sredstva, koja se upotrebljuju mogu dati stvari lice ono, koje se odobriti nemože.

Gosp. zast. Maršo kazao je, da ima stranka, koja ima taj program, da u katoličkom pučanstvu u Sriemu budi katoličku sviest i da uz katoličku sviest budi

i hrvatsku narodnu sviest. Nitko nema ništa proti tomu. On je kazao, da ta stranka ima svoj organ u Vukovaru, i to neznatan malen list, kojega ja nisam vidio, niti čitao, jer imam većega i važnijega posla. Ali, gospodo, ona strastnost, kojom je g. Maršo ovdje govorio, pokazuje, da se u tom listu strastveno radi, i to se dade zaključiti tim više s toga, što ima g. Maršo ondje prvu rieč.

Nego prieći mi je sada na druge stvari. Kad bi taj list išao samo za onom zadacom, koju je g. zastupnik valpovački iztaknuo, nebih ja imao ništa proti tomu. Ali znam od ljudih, koji taj list čitaju, da taj list nesamo razprostranjuje hrvatsku sviest, što je liepo i pohvalno, nego da najoštrijim načinom vriedja sviest drugih ljudih, koji pripadaju drugoj crkvi, te nose drugo ime. To je ono, što ja sa svoje strane nebih mogao odobriti, da se naime napada protivnik onim načinom, koji ga vriedja i razjaruje i na odpor prinudja.

G. Maršo kaže, da podkriepi svoje nazore, da se u Vukovaru pjeva ruska himna. Gospodo, ja znam, da se to isto sbiva i u sredini liepoga, krasnoga i glavnoga grada Zagreba, te i ovdje rusku himnu pjevaju. A zašto i nebi? Ta Hrvati nisu neprijatelji Rusom, oni nisu neprijatelji slavenstva; oni što više žele upotriebiti svaku priliku, da napominju slavenstvo i da obožavaju slavenske narode . . .

Predsjednik: Ja molim g. govornika, da se stvari drži i da objektivno govori. (Čuju se prigovori proti opomeni predsjednika.)

Dr. **Jovan Subotić** (nastavlja): Dalje je kazao g. Maršo, da se u Sriemu srbske zastave razvijaju. Gospodo, vi znate što su srbske zastave. Pravoslavna srbska crkva ima za svoju metropolu svoje boje za zastave, i takove su bile u Vukovaru razvite. Proti takovim zastavam mislim da niti vis. vlada, niti tko drugi, neće imati prigovora. Ove stvari čine se g. Maršu tako pogibeljnimi, da pozornost vis. vlade na nje svraća, nu ja mislim, da su to tako nevine stvari, da jih tu niti napominjati netreba.

Ja, vis. sabore, zaključujem svoj govor tim, da molim, — a sa svoje strane to obećavam — da mi sve izbjegavamo što bi stranačkima strastima u tom pitanju moglo povoda dati. Ja nisam potaknuo to pitanje i uzdržavati ću ga se vazda dotle, dok nebude narodna stvar okrnjena ili narodno pravo napadnuto.

Dr. **Lovro Vidrić**: Na dnevnom redu je verifikacija dra. Peičića, nu ja sa žalošću opažam, da nijedan o predmetu negovori, nego da se govori o drugih stvarih, koje ovamo nespadaju. S toga predlažem konac debate.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Nikada još nisam bio tako jako osvjedočen, da nam treba izborni red promjeniti, koliko danas, i to u onom smislu promjeniti, kako su ga Magjari promjenili, t. j. da u zadnjoj instanciji riešava stol sedmorice preporne izbore. (Glasovi: „Na stvar!“) To je stvar, molim liepo.

Neugodno je o osobah govoriti, o osobah vriednih, za koje bi želio, da jih ima ovdje, a nemogu ovdje biti, jer se je pogriešilo kod samoga izbora. Mi znamo, kakvi su izbori prije bili, dok jih je vlada rukovodila. A kako se sada vrše, to bi ja mogao ne jedan, nego 20 izbora nezakonitimi proglasiti. Možda je sada gore u tom pogledu, nego je bilo ikada pod Rauchom. (Smieh.) Žalibože da je tako, skoro bi se moglo kazati, da smo naročito vani na selih još nesposobni za takav ustav. Zato sam osvjedočen, da bi najbolje bilo, kad bi vrhovna vlast sudačka imala priepорne izbore riešavati.

Visoka kućo! Važna su danas vremena. Cielo slavenstvo gleda danas na nas; dajmo dakle te radimo ne samo na probitak našega naroda, nego i na probitak cieloga juga! Na nas gledaju svi bratski narodi. Budimo s toga složni! Ja vas molim, budimo složni, budimo Hrvati, kao što su naši starci bili, (Živio! Odobrenje!) pa radimo za slogu!

Da je izbor gosp. dra. Peičića preporan, to stoji, — i mora biti preporan; jer bez floskula i natezanja §§. ovako i onako mora nam biti zakon svet. Što je nezakonito, mora se odstraniti. I ja žalim, da se je dogodilo takovih nezakonitih slučajeva, jedino radi nesposobnosti deputacije, koja je to dopustila. Pa s toga moram biti za to, da se proglasi izbor prepornim, i da se iztraga povede; neka se vidi tko je krivac. Neka se onda nevinu dade zadovoljština, a krivac neka se kazni.

Episkop **Teofan Živković**: Visoki sabore! Mene bi može biti pitanje verifikacije obavljenih izbora najmanje interesiralo kao virilca na ovom mjestu. Al ja sam u riečih onih, u episodah onih, koje su se oko razpravljanja ovoga pitanja izrekle i pale u ovoj vis. kući i izvan ove vis. kuće, našao povoda, da kao episkop u ovom predmetu svoju rieč progovoriti moram.

Ja sam pratio izvan ove vis. kuće i u njoj vrlo pazljivo i s velikom voljom cielu radnju oko verifikacije obavljenih izbora. Ja sam za sebe stekao to uvjerenje, da je svim preporom oko ovoga pitanja najviše uzrok nedostatnost izbornoga našega zakona. Ja sam za sebe stekao to uvjerenje, da se poradi nedostatnosti toga izbornoga zakona kod ovoga pitanja više porotno postupa, nego po objektivnih kriterija odnosnih napisanih pravila. Poradi takova postupanja, više porotnoga nego objektivnoga, ovjerovljeni su i takovi izbori, koji su bili najflagrantnija povrieda napisanih zakona. Ovjerovljena su gospoda Valušnik, Poh, Mihalović, Zabrdac i dr., te se nije pitalo, je li protest pravedan ili nije.

Poradi takove nedostatnosti pod pritiskom vrlo velike elastičnosti našega izbornoga zakona, vidili smo i takav slučaj, gdje je cio verifikacionalni odsjek jedan izbor zabacio, nu kad se je došlo na novu resumciju, u ovoj vis. kući, našao je sam predsjednik istoga verifikacijonalnoga odsjeka za dobro mutare consilium in melius. Nu i ja takovo postupanje sasvim odobravam i kažem,

da drugčije nije niti moglo biti i nemože biti, jerbo bi se inače moglo dogoditi, da pored ovoga zakona bude „summum jus summa injuria".

Nu kao što rekoh, ja sam sve to pratio, i prateći to stekao to uvjerenje za sebe, i iz toga uvjerenja ja sam svu radnju i postupanje iz duše svoje podpuno odobrio, i nadao sam se, da će isti razlozi i kod ovih pitanja rukovoditi vis. sabor. Nu nisu ga rukovodili; vis. sabor zna zašto ne, — većina je stvar riešila, ja se dakle u to neupuštam. I mnogo radje prelazim preko toga što — kao što rekoh — ja iz svojega položaja nisam pozvan, da se u meritornost ovoga pitanja, koje je na razpravi, upuštam.

Ali ja, visoka kućo, nemogu biti ravnodušan prama duhu, koji iz protesta, proti izboru dotičnoga gospodina podnešena i danas ovdje pročitana, provire, i koji duh je našao ovdje odziva u vrlo delikatnih opazka g. zast. Karla Mihalovića. Meni se čini, da će njegove opazke biti sasvim umjestne, meni se čini, da te njegove opazke opravdavanje štovanoga g. brata mojega s ove strane (g. Maršo-a) nije ni najmanje ublažilo.

U protestu onom, koji stoji na stolu vis. ove kuće, figuriraju rieči: „katoličko-hrvatsko poglavarstvo." Ja mislim — premda nisam čovjek od politike — da ni u Hrvatskoj, kamo li u Slavoniji nema katoličko-hrvatskoga poglavarstva. (Glasovi: Istina!) Ja mislim, da je takovo naimenovanje naših mjestnih političkih oblasti poteći moglo samo iz takova duha, koji nije kadar ili nije voljan izmiriti posliedice onih povoda, koji leže u ovakovih razprava ili u ovako nesretnoj politici.

Ja neću ništa prigovarati g. bratu (Maršo-u), koji je s ovoga mjesta govorio, nego ću ga samo uputiti, da je ovo pitanje političke naravi, možda bih ja kazao koju, porazgovoriv se s pametnimi ljudi, koji se s politikom bave. Nu pošto to pitanje nije političke naravi, ja bih ga na ono vrlo uvriedjeno patriotično čuvstvo, s kojim on zapinje tako strašno za one zastave, i s kojim on zapinje za spominjanje imena nekoga, uputio, neka mu na to govori napisani zakon moje crkve, koji danas važi. A taj je previšnji regulament u tom obziru, koji je u valjanosti danas, te će biti u valjanosti tako dugo, dok ga zakonodavni na to pozvani faktori u suglasju sa Nj. Veličanstvom nepromjene s drugim. A što se oduševljenja protivne stranke tiče, koja je njemu u interesu domovine zazorna, ja ga upućujem i molim neka razabire, što je u takovu pitanju narodne stvari s drugoga povoda i na drugom mjestu najrodoljubiviji, najrazboritiji i najslavniji patriota hrvatski g. Kukuljević g. 1865. i g. zastupnik Mirko Horvat na ovom mjestu govorio, i neka ono oduševljenje cieloga zemaljskoga sabora, s kojim su načela ove dvojice rodoljuba na ovom mjestu bila prihvaćena, u obzir uzme. Ja sam uvjeren, da će u onih misli, nazori i rieči dovoljno odziva naći brat moj, i ja nenalazim nikakove nužde, da se dalje u to upuštam. Samo bih molio vis. sabor, da bi imao dobrotu kod razpravljanja ovoga pitanja nedati se povesti razlozi, bilo s jedne bilo s druge strane, koji bi i prividno nosili na sebi biljeg, da potiču iz duha takovog.

Ja mislim, da okolnosti današnjeg vremena, u kojem živimo, i okolnosti naše domovine nisu baš takove, da bi mi mogli i prama mogućnosti najmanjeg povoda onoga ravnodušja biti, koje čini se da leži u duhu, što se kreće u Sriemu, neznam čijom krivnjom. Molim dakle visoki sabor, da bi se dao i kod ovih pitanjih rukovoditi onimi razlozi, koji su ga vodili kod ovjerovljenja izbora gg. Valušnika, Poha i Zabrdca.

Antun Jakić: Visoki sabore! Žao mi je, da smo se od predmeta, koji je na razpravi, odaljili na sasma drugo polje, te je tu palo i takovih rieči, koje po mom mnienju u normalnih vremeni, gdje zakoni svoju valjanost imadu, u zakonodavnih tielih mjesta imati nebi smjeli.

Kad se radi o verificiranju izbora, mislim, da nitko pravedan, koji nije strašću opojen, nesmije u tom vidjeti nekakvu krivdu, koja bi se komu nanosila. Uzklici: „Čuvajte se, jer mi nebi mogli ravnodušno podnositi vaših odluka!" mislim, da umjestni nisu, jer se grožnja nebojimo, a najmanje onakovih, koje su izušćene bez ikakvoga razloga i povoda.

Ja sam, gospodo, kao patriotičan Hrvat pratio politički pokret po svih strana naše domovine i mislim, da mi ništa nije pobjeglo s oka, što se gdje sbiva. Na jednoć čujem tužbe iz sriemske županije, da se nešto dogadja ondje kod izbora, čim da se nekim krivica nanosi itd.

Ja sam izpitao sa statističkoga gledišta pučanstvo sriemske županije. Vidio sam, da imade po statistici u županiji sriemskoj 55% takovih, koji se zovu Srbi; meni to nesmeta, jer neželim nikomu nametnuti, da se proti svojoj volji zove drugčije. Ali ima u sriemskoj županiji 45% katolika, koji neće da budu Srbi, dakle ih nitko niti nemože siliti, a nebi bilo pravo, ako bi ih tko silio da uzmu ime, kojim neće da se zovu.

Dakle, gospodo, kad ja uzmem na oko izbore sriemske županije, onda se nehotice moram pitati, kako to, da dolaze tužbe od braće pravoslavnih na Hrvate, da im se nanosi sila, kad na nje od 10 zastupnika, opredieljenih za sriemsku županiju, palo je 9 ili 8. Po svih argumentih ovoga svieta tužba nebi bila niti onda osnovana, kad bi im samo šest mjesta dopalo bilo. Pitam ja, je li se zbilja kakovo nasilje vrši nad braćom Srbi? Ima li traga kod Hrvata, koji su katoličke vjere, da bi uzeli za mjerilo to da sve, što je pravoslavno perhoresciraju? U Zagrebu etc. n. pr. imamo zastupnika pravoslavnoga, g. Krestića; u Sisku imademo pravoslavnoga zastupnika g. Kotura; u požežkom kotaru g. Svetozara Kuševića itd. Imade li dakle kakova traga, da bi samo katolička načela odlučivala kod izbora? Ja držim, da nema. Pa s toga i držim da je ovakova tužba neosnovana.

Meni je žao, da je ovaj oblik stvari dan, što je zasluga jedino g. Mihalovića.

Nečini mi se istinito, što je g. dr. Subotić kazao, da se nemir u Sriemu datira od onda, od kad je g. Maršo onamo došao. Gospodo, burkanje u sriemskoj županiji datira se od prije, a g. Maršoa će biti zasluga, da oni žitelji, koji neće da budu Srbi, prianjaju uz ime hrvatsko. Pa zar u sriemskoj županiji smije komu biti zazorno ime hrvatsko? Znam ja, da su sriemsku županiju pravoslavna braća smatrali svojim dominiumom, pa jim dakako nije po volji, da tomu bude kraj (Živio!)

Medjutim ja nisam bio nikada prijatelj nikakovih zavadjanja niti smutnja; ali moram kazati, da sam neprijatelj svakoga bezzakonja, svakoga nasilja, došlo ono od kojegod strane. Ja sam bio proti izboru g. Mihalovića, jer držim, da nije korektan; ali ovakova bezzakonja, kao što su se dogadjala kod ova dva prieporna izbora u Vukovaru i Tovarniku, takova nema kod nikakova drugoga izbora, koji je bio danas ili jučer ovdje verificiran.

Mene su ova dva izbora, vukovarski i tovarnički, upravo ozlovoljila, jer je skroz i skroz očito, da tamo vladaju odnošaji turski. Ja mislim, da bi valjalo našu zemaljsku vladu upozoriti, da ona oštrije pazi na oblasti, koje u sriemskoj županiji ureduju. Imade dakako primjera i u najbolje uredjenih država, da izborna deputacija u izborne listine upisuje ljude, koji neimadu pravo izbora, a izpušta one, koji imadu pravo. Nu ovdje izdavala je občinska oblast na reklamante svjedočbe, a predsjednik izborne deputacije je mnogu od njih posve ignorirao.

Ako je izborna deputacija vidila, da je oblast krivo svjedočila, bila je dužna na mjerodavnom mjestu odmah prijaviti, da je svjedočba falsificirana. Nu to nije učinjeno. A gdje vladaju ovakovi odnošaji, da se smije posumnjati o istinitosti dokazala koje oblasti, tu, gospodo, nije normalno stanje, u kom su izbori obavljeni.

Ako bi ovaj visoki sabor te izbore verificirao, učinio bi veliku nepravdu, koja se može nanieti moralu, koji ima biti podlogom svemu gradjanskomu životu.

Kad bi se taj izbor jednostavno kasirao, onda bi se opet postupalo neshodno, jer valja svakako izpitati je li ono istina, što je u pritužbi sadržano, ili ono što predsjednik izborne deputacije tvrdi.

Najnaravnije je, da se ovo strogoj iztragi podvrgne, i ako se dokaže, da je občina svojevoljno krivu svjedočbu izdala, onda se neka dotičnik kazni, kako treba.

Izborna deputacija mora biti takodjer posvema bezpristrana, ona mora vršiti što zakon propisuje. A ovdje se po mom uvjerenju ne može kazati, da je bila nepristrana. Ovdje nitko po svojoj savjesti nemože kazati, da su izbori vukovarski i tovarnički bili na temelju zakona obavljeni, jer gdje podpiše pritužbu 50 ljudi, ondje se ne može kazati, da nije istina to, glede česa se oni tuže. Ja mislim dakle, da vis. sabor drugčije postupati ne može, nego da dade stvar iztražiti, kao što je već jučer u analognom slučaju zaključio.

Uzmimo, gospodo, još to, da su sbilja glede izbora samo dvie instancije: izborna deputacija i centralni odbor, i da su to sbilja takove instancije, preko kojih ne ima više, što bi se moglo dogoditi? Dogoditi bi se moglo to, da ona tri, koja sačinjavaju centralni odbor, budu obavila sve izbore u našoj zemlji, jer ako dotični znadu, da proti njihovom činu nema priziva, onda se n. pr. izborna deputacija može staviti na stranačko stanovište, pa će uvesti u izborne listine, koji su njoj po volji, a sve one izpustiti, koji bi njoj ili njezinoj stranci protivni bili. To bi bili, gospodo, liepi odnošaji — po svoj prilici onakovi, kako su u sriemskoj županiji. Nu to se ne smije dopustiti, da nebi imalo višje instancije od izbornih deputacija, dakle mora sabor, kad vidi, da nije nešto kod izbora čisto u redu, izreći sud. A u predležećem slučaju netreba kazati niti da odobrava, niti da neodobrava izbor, nego ima ga dati iztražiti.

S toga glasujem za to, da se glede tovarničkog izbora upravo onako odredi, kao što se je jučer odredilo glede vukovarskoga, i da se uputi ista deputacija koja podje u Vukovar takodjer u Tovarnik, da izbor iztraži i vis. saboru izviešće podnese.

Stevo Popović: Visoka kućo! Neka mi se dopusti, da nereflektiram na ovu episodu, kojoj smo svjedoci bili ovaj čas, pa niti na izjavu g. Jakića u toliko, u koliko se neodnosi lih na predmet, koji je na dnevnom redu, naime na prieporuost ovoga izbora.

Kao što sam ja iz debate opaziti mogao, nitko od gospode zastupnika nije pokušao, da dokaže, da li je zaista osnovan predlog verifikacionalnoga odsjeka, koji traži, da se izbor proglasi priepornim, ili da bi se možebiti mogao verificirati. Što se je kazalo pri tom, to ja smatram kao prosto bačenu frazu bez dovoljnog študija ovoga predmeta. Koliko sam ja shvatio referat verifikacionalnoga odsjeka, dvie su grupe navoda, na kojih se osniva predlog ovaj proti valjanosti izbora. U tih dviuh grupa navoda, koji bi htjeli, da dokažu zakonitost ili protuzakonitost izbora ovoga, navodi se prvo, da je 30 osoba uvršteno protuzakonito u izborne listine i da je jedno 50 birača, koji bi imali pravo biti u izborne listine uvršteni, izostavljeno, odnosno, da nisu ni na reklamaciju u nutra uvršteni. To bi bila dva gravamina, koja bi mogla stvar alterirati. Nu pita se, da li to onako postoji; jer na onu prosto bačenu frazu ne može nitko glasovati zato, da se predlog od odbora usvoji, kaže se u prvoj grupi navoda: ovaj i ovaj uveden je u izbornu listinu, a nema propisanoga censusa i kaže se poimence sa sumami, izvadjenimi iz poreznih tabela pod B, da ovi neplaćaju dovoljno poreza. Ja, gospodo, bio sam član verifikacionalnoga odsjeka i kušao sam, da raztumačim odsjeku, da dokaz te tabele nema valjanosti, dokazavši to, odpada jedan razlog, koji govori proti verifikaciji. Ja mislim, da tabela B nesvjedoči pravo

stanje. Nedovodim u sumnju samo taj spis, nego valjalo bi imati na obziru to, da knjige porezne, iz kojih su vadjeni podatci, nisu conformirane današnjim obćinam. I od tuda je zabluda. Stanovnici naime ne plaćaju toliko, kao što svjedoči tabela B, jer prije nego se je počelo arondiranje političkih obćina, postojale su manje obćine. Svaka manja obćina imala je svoje knjige porezne, koje su sačinjavale „atar te obćine“ vodjen u evidenciji poreznoj, kako su se pojedine obćine utopile u velike polit. obćine, meni nije poznato, da su porezne knjige modificirane. Nego i dan danas se po većih obćinah vode te knjige po starom šablonu i tako jedan, koji stanuje u jednoj obćini i plaća porez na svoje imanje, koje leži u bivšoj obćini, a imajuć imanje u drugoj obćini, plaća opet porez po drugoj knjigi itd. Takav je slučaj bio u mjestu Šidu.

Da su prosvjeditelji izvodili podatke iz svih tabela, onda mislim, da bi jedan razlog odpao, koji inače govori proti verifikaciji.

Za ovakove stvari dakle nebi bilo vriedno izbor proglasiti priepornim i poslati komisiju dolje, jer se možemo kod zemaljske vlade osvjedočiti, koja treba da kaže, da li su se porezne knjige konformirale stanju političkih obćina. Ako jesu, onda nemam pravo, ako nisu, imam.

Druga je stvar, koja se u protestu navodi, da je 40 izbornika izpušteno iz listina i da nisu kašnje pri reklamacija uvršteni u nutra; čim se hoće kazati, da je dotična izborna deputacija samovlastno postupala. Ja sam zavirio u spise, izvidio sam, da što se formalne strane tiče, to deputacija nije učinila ništa protuzakonita, jer je riešila svaki podnesak, kako zakon propisuje. Samo se pita, da li je riešila i pismene reklamacije. To su, gospodo, stvari koje se tiču samoga tumačenja zakona. Svako ovo tumačenje obazire se na §. 16. zakona o izbornom redu od g. 1875. i samo je pitanje, da li je ono tumačenje umjestno, koje je n. pr. jučer g. dr. Spevec učinio, kad je kao specijalista u ruci sa znanošću pokušao tumačiti dotičnu allneju §. 15., sbilja jedino pravo.

Ja, vis. sabore, vrlo poštujem znanost i njezine zastupnike i neće mi pasti na pamet, da bi se usudio naprama predstavniku jedne znanosti razvijati drugu teoriju. Ja samo nemogu usvojiti, da bi samo ono tumačenje jedino bilo umjestno.

Nu radi toga još izbor nije bio nezakonit, ako se nije ovako tumačila alineja §. 15. Zašto? Mi znamo, da zakonodavno tielo sa znanošću nestoji na istom niveau-u, znanost ima svoje radnike, koji se mogu dugimi študiji izključivo posvetiti tomu, da ju prate korak po korak. Ostali sviet, koji živi u drugoj atmosferi, takodjer nije dorasao tomu, da prama niveau-u nauke riešava jedno ili drugo pitanje. Ako je izborna deputacija bila drugoga mišljenja, to držim, da se nebi moglo uzeti, da je nezakonite korake učinila, s toga, što vi znate, kako su sastavljene izborne deputacije, kod kojih moramo mjesto mjerila znanstvenosti uzeti mjerilo praktičnoga zakonarstva u narodu, t. j. onoga stepena zakonarske sviesti, koji može biti u njem prama današnjem stanju kulture razvit. Izborna deputacija uzela je posljednju alineju §. 15. doslovce. (Čita §. 15.) Interpelantu je ovdje slobodno kazati: ta to se razumije samo po sebi, kad se kaže, da se ima na ustmene pritužbe obzir uzeti, da se mora svakako i još time više na pismene. Ja, gospodo, opet kažem, da se u izbornih deputacijah, u kojih nesjede pravoznanci, uvjek nemože zahtievati, da stvar drugčije tumače, nego što ju pred sobom vide. A u toliko su tim manje smjeli odustati od ovakova tumačenja; jer jednu redicu niže stoji ustmeno ili pismeno, a 5 lineah niže opet ustmeno ili pismeno. Ako čovjek ovakovu stilizaciju pred sobom vidi, onda si svakako sa svojega praktičnoga gledišta stvar tako tumači, kao što si je tumačila tovarnička izborna deputacija. Ja bar držim, da se od izborne deputacije nemože tražiti, da stoji na niveau-u sveuč. profesora glede juridičkoga znanja. Po tom držim, da neće biti posliedica ovakovu tumačenju, što birači nisu reklamaciju ustmeno podnieli, neverificiranje izbora, nego bi bila logička posljedica, da se donese interpretacija zakona izbornoga, a ovaj izbor da se verificira.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Meni je vrlo neugodno, da nije presv. gosp. biskup Živković sada više ovdje, jer upravo njegov govor me je potaknuo, da mu s nekoliko rieči odgovorim.

Iz čitavoga njegova govora probija nekakva obtužba proti ovomu saboru, da je kod verifikacionalnoga posla sliedio obzire vjerozakonske; obtužba, koja je najprije od štovanoga g. Mihalovića potekla i koju je obširnije presv. g. biskup Živković razvijao, mora se odlučno odbiti od ovoga sabora i ja ju — koliko se mene tiče — odlučno odbijam, a mislim, da će ju isto tako svaki drugi član vis. sabora isto tako kriepko odbiti.

Odbijam ju pako, da neduljim govor — s pozivom na dva slučaja, gdje su verifikacionalni odsjeci, upravo, da jim se nikakva pristranost nemože predbaciti, kad se je o pravoslavnih radilo, izbor verificirali, premda je bilo razloga ukinuti izbore ili jih priepornimi proglasiti t. j. izbor g. Baltića i izbor g. Zabrdca.

Verifikacija g. Poha toliko se puta za primjer navodi, tobože jer je on kao katolik proti prigovorom uspio, da je to opet iz vjerskih obzira učinjeno. Ja sam ovo htio spomenuti i žalim, da g. Mihalovića i presv. g. biskupa Živkovića nema ovdje, neka bi izvoljeli na um uzeti, da su oni prigovori neopravdani i da takovi prigovori nevode do sloge, nego do omraze. A sloga je i presv. g. Živkoviću i g. Mihaloviću mila. Tko pako slogu želi u našoj domovini, nebi smio onako krivo izopačivati fakta koja su se na očigled čitavoga sabora izvodila. Jerbo ovakove krive pomutnje omraze te neslogu podižu u narodu i u zakonodavnom tielu.

Što se tiče samoga predmeta, ja svoje uvjerenje o tom očitujem, da se izbor u kotaru tovarničkom meni nečini

takav, koji bi bilo uz držanje zakona po njegovu slovu i duhu priepornim proglasiti moći. Sam neposredni g. predgovornik izvolio je priznati, da su preko 30 izbornika u listinu izbornu uvedeni, o kojih se tvrdi u pritužbi, da jim pravo izbora nepripada radi toga, što poreza u dovoljnom iznosu neplaćaju.

G. predgovornik kaže, da je to pomutnja; jer ovaj prilog poreznog ureda, izvadjen iz poreznih knjiga, nedokazuje svega njihova poreza; oni ga valjda i u drugih poreznih občinah plaćaju. (Stevo Popović: „Vi ste me hrdjavo razumjeli.“) Ja sam tako razumio; nu ja prihvaćam opazku g. Popovića, i od tuda izvadjam, da je nuždno, da se ide iztraživati, da li je to istina ili nije. S toga je predlog odbora osnovan, da se iztraga povede.

Isto tako stvar stoji glede druge grupe, koju je g. Popović napomenuo i kojoj je izborno pravo uzkraćeno, premda joj to pravo pripada. G. Popović drži, da je to njim uzkraćeno na temelju onakova tumačenja zakona, kako ga puk može shvatiti.

Ja se neću vratiti na znanstveno tumačenje, kako ga je g. dr. Spevec jučer jako liepo izveo, nego ja ću posve pučki način tumačenja prihvatiti; pa ću iz §. 18. u savezu sa §. 15. izvesti upravo onaj rezultat, koji je jučer g. dr. Spevec iz znanstvenoga tumačenja izveo. A to zato, što §. 18. kaže, da su sve oblasti i uredi dužni u pomoć biti izbornim deputacijam u stvarih potrebitih za točno sastavljanje biračkih zapisnika i za temeljito riešavanje podignutih pritužba i prigovora. To treba dovesti u savez sa prvom alinejom §. 15., koja dopušta i pismene i ustmene prigovore. Ovaj §. nebi morao smisla imati, kad bi se §. 18. onako tumačio, kao što ga g. Popović tumači, da je samo na ustmeno zahtjevanje dužna komisija pribaviti si dokazala. Jer u §. 18. nekaže se, da mora na molbu ma i ustmenu ma i pismenu čekati komisija, nego u ovom §. nalaže joj se: čim je prigovor učinjen, makar nije nitko dokazala pribavio, da je dužna sama ta dokazala si pribaviti kod dotičnih ureda.

Ja dakle držim, da savez §. 15. s §. 18. nosi ono isto tumačenje, koje nosi učeno razlaganje g. dra. Spevca, t. j. da su komisije u svakom slučaju, tražilo se pismeno ili ustmeno, dužne pribaviti dokazala, — da su dužne to već na ustmenu pritužbu učiniti, a kamo li ne na pismenu.

Zato ja držim, pošto je komisija propustila to učiniti, da je pogriešila, i da je tumačila zakon ne kako ga puk tumači, nego ga je tumačila po svojoj formi, s kojim se tumačenjem visoki sabor nikako složiti nemože.

Predsjednik: Pošto nitko neželi rieč, ima rieč g. izvjestitelj.

(Glasovi: Neka se odmah glasuje!)

Izvj. **Josip Beruta**: Visoki sabore! Ciela razprava bila se odaljila od predmeta, koji je imao služiti za temelj razprave. Ja žalim, da je debata bila nadahnuta priličnom ogorčenosti, jedino g. Popović držao se je mehitornosti. Buduć da je g. Mrazović njegove navode pobijao, to se ja sada pokoravam vašim željam, da se odmah glasuje, te odustajem od daljnjega govorenja.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Ponajprije glasovati će se o predlogu odsjeka, koji ovako glasi, da je izbor narodnoga zastupnika g. dra. Peičića za kotar tovarnički prieporan.

Ako kod glasovanja padne ovaj predlog odsjeka, tim će biti ovaj izbor verificiran; ako bude pako primljen predlog odsjeka, onda će nastati drugo pitanje: imade li se prije verificiranja ili uništenja izbora povesti iztraga na podnešenu pritužbu? Ako padne glasovanje tamo, da se nema povesti iztraga, tim će biti odmah izbor uništen, ako padne pako tamo, da se ima povesti iztraga, onda će se staviti još treće pitanje: imade li se za obavljanje ove iztrage iz sredine sabora izaslati odaslanstvo?

Na prvo pitanje će se glasovati po poslovniku tajno s ceduljami; na ostala dva pitanja, eventualno ako do njih dodje, javno.

Ja stavljam prvo pitanje: prima li vis. kuća predlog odbora, da se naime izjavi izbor g. dra. Peičića priepornim? Ona gospoda, koja su za taj predlog odbora, neka napišu „da“, a koja su proti predlogu, neka napišu „ne“.

Za skrutatore imenujem g. Kranjčića, g. Crnadka. g. Magenheima i g. Zindla.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita imenik.)

(Poslie obavljena skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Skrutinij je obavljen. Glasovalo je 57 članova. Za predlog odbora, da se primi, glasovalo je 39 članova, a proti predlogu 18. Predlog odbora je primljen.

Stupati će se sada na drugo pitanje: Imade li se prije verificiranja ili uništenja izbora odrediti iztraga?

Ona gospoda, koja su za to, da se odredi iztraga, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dolazi daljnje pitanje: Imade li se obaviti iztraga kroz izaslanike iz sredine ovoga sabora? Ona gospoda, kola su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sada će se preći na izbor izaslanstva. Nu mislim, da bi se mogla spojiti ova iztraga s onom drugom, o kojoj se je jučer odlučilo, budući su ona dva mjesta tako na blizu, da isto povjerenstvo, koje se izašalje na jedno mjesto, može obaviti i drugu iztragu. Iztraga vršiti će se kroz dva člana ovoga vis. sabora.

Neka gospoda izvole napisati na cedulju dva člana sabora, koja će se izaslati na ovu iztragu.

Onu gospodu, koja su bila kod prijašnjega skrutinija molio bi i sada, da skrutinij obave.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita imenik.)

(Poslie skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Glasovanje je dovršeno. Za izaslanike ovoga vis. sabora, da povedu ovu iztragu, izabrani

*

su sliedeći: za g. Reiznera glasovalo je 36. a za g. Kranjčića 35 glasova (dočim je dobio g. Steković 2 glasa itd.).

Sada se dalje stupa na dnevni red. Na dnevnom redu je izviešće trećega odsjeka, koji je verificirao četvrti odsjek.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić:** (Čita izviešće.)

Predsjednik: Budući su svi članovi verificirani u ovom odsjeku, to odpada nužda svake daljnje debate, i prima se do znanja.

Jošte je jedan odsjek. I to izviešće o verifikaciji četvrtoga odsjeka, koji je verificirao peti odsjek.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita izviešće.)

Predsjednik: Pošto su i ovdje svi verificirani, s toga odpada daljnja debata.

Dalje je na dnevnom redu predlog g. bar. Ožegovića, koji glasi, da se izabere jedan odbor, koji bi imao izpitivati i predbježnu razpravu povesti o onih reprezentacija županijskih, koje su glede pobiranja poreza podnešene.

Rieč ima g. predlagatelj.

Ljudevit barun **Ožegović:** Ja neću uztrpljenje vis. kuće na dugu probu staviti, nego ću sasvim u kratko razloge navesti, koji su me na to prinukali, da sam ovaj predlog pred vis. kuću donio.

Stvar ta bila je već — u koliko se ja sjećam, u županijskih skupštinah pretresivana, i reprezentacije su bile odaslane na vis. sabor kroz vis. vladu u tom pogledu; — ja se samo čudim, da dandanas još nijedna reprezentacija u vis. kuću došla nije. Po običaju morala bi takova predstavka doći pred peticionalni odbor; nu dočim je pitanje, o kojem se radi, toli važno, te se u pitanje stavlja valjanost zak. članka 15. od g. 1876. za našu kraljevinu Hrvatsku; dočim i u oprieci stoji sa nagodbom bar dielomice, to mislim, da je ciela stvar tako važna, da bi se morala povjeriti jednomu odboru, koji bi imao ove reprezentacije uvažiti i u razpravu uzeti, zatim pak predlog vrhu ovih reprezentacija ovomu saboru donieti.

To je moja motivacija, i ja mislim, da ništa više dodati nemoram.

Svetozar Kušević: Samo s tim dodatkom bi ja predlog usvojio, da bi se mjesto predloženih 5 lica u taj odbor izabralo 7 lica.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog g. baruna Ožegovića, koji glasi tamo, da se poseban odbor „ad hoc“ izabere za izpitivanje ovih reprezentacija, i to odbor od 7 osoba?

(Prima se.)

Kad je predlog primljen, stupa se na izbor ovoga odbora. Neka izvole napisati na jednu cedulju 7 osoba, koje će ovaj odbor sačinjavati i dotične predmete riešavati.

Za skrutatore imenujem istu gospodu, kao što su prije bila.

(Poslie glasovanja.)

Predsjednik: Glasovanje je za ovaj odbor dovršeno: Glasovalo je 35 članova. G. Jančarić dobio je 35 glasova. g. Horvat 35, g. Kamenar 35, g. Kušević 34, g. Mihalović 35, g. barun Ožegović 35, g. Rogulić 35 glasova.

Tim se onda ova sedmorica izabranimi smatraju. Ja ih pozivljem, da se ovaj odbor konstituira.

Vis. kućo! Po §. 65. poslovnika ustanovljeno je, da za stavljanje interpelacije pripadaju dva dana na nedjelju. Pošto pako za ovu saborsku periodu jošte nisu ovi dani opredieljeni, to se ja usudjujem „ex praesidio“ staviti predlog, da se za interpelacije opprediele srieda i subota, tom primjetbom, da ako koji ovaj dan nebi bila saborska sjednica, da u takovu slučaju u sjednici prvoj dojdućoj pripada g. zastupnikom pravo staviti interpelacije.

Prima li to vis. kuća?

(Prima se.)

Jošte je jedan predmet, gdje se takodjer shodno vidi nešto ureda radi ustanoviti. U ovom vis. saboru izabran je odbor za razpravljanje peticija; uslied toga se sve peticije šalju na ovaj odbor, da o njih razpravlja, i kad je odbor gotov, onda dolazi na novo dotična molba pred vis. sabor, koji ju onda definitivno rieši: bilo da se odstupi vis. vladi, ako tamo spada, bilo da se uputi na koji odbor, u čijega djelokrug ona spada. U peticijah može biti predmeta i takovih, glede kojih je shodno, da nečekaju dugo na riešenje. S toga bi bilo shodno zaključak stvoriti za odbor peticionalni u tom smislu, da on podnese svake subote izviešće vrhu razprave onih predmeta, koji su mu onu nedjelju na razpravu predani.

(Prima se.)

I tim je današnja sjednica završena. Ja ovu sjednicu dižem, a buduća će se ureči onda — jer daljnjih predmeta za razpravu nema — kad će biti adresa gotova.

(1 sat 10 čas.)

Osma saborska sjednica,

obdržavana dne 11. listopada 1878. u 12 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dra. Vrbanića glede razpisa izbora na Rieci. — Dnevni red buduće sjednice

(12 sati 5 časova.)

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

VII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. listopada 1878. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. J. Vuščića, u prisutnosti 58 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban saobćuje, da je preuzv. gosp. barun Gustav Prandau prijavio, da sbog boležljivosti sjednicam saborskim prisustvovati nemože. — Prima se na znanje.

2. Ivan Petrović, narodni zastupnik I. kotara grada Varaždina, moli četrnaestdnevni dopust. — Dopust se dozvoljava.

3. Prvostolni kaptol zagrebački podastire predstavku u pogledu sustavnoga sušenja posavskih nizina. — Ide odboru za trgovinu, obrt i komunikacije.

4. Grad Križevac podnosi predstavku, da sabor izvodi gradjenje željeznice Sisak—Novi i da se kod ovove nagode uznastoji, da se u financijalnih i ekonomijskih pitanjih naše domovine razširi djelokrug našemu saboru i našoj kralj. zemaljskoj vladi. — Ide odboru za trgovinu, obrt i komunikacije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izvještaj drugoga saborskoga odsjeka o verifikaciji članova trećega odsjeka, dotično razprava o priepornosti izbora dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički.

Izvjestitelj Josip Beruta na ime odsjeka predlaže, da se izbor dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički priepornim proglasi.

Pristupajuć glasovanju, stavi predsjednik sliedeće pitanje: „Prima li visoka kuća predlog verifikacionalnog odsjeka, da se izbor dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički priepornim proglasi?“

„Glasovati će se tajno, ceduljami, te ona gospoda, koja su za predlog odsjeka, neka napišu na cedulji: da, a koja su proti predlogu odsjeka, neka napišu na cedulji: ne.“

Glasovalo je 57 saborskih članova; od ovih je 39 za predlog, a 18 proti predlogu odbora glasovalo. Predlog odbora je primljen, te je time izbor zastupnika dra. Aleksandra Peičića priepornim proglašen.

Predsjednik pita: „Ima li se prije verificiranja dotično uništenja izbora dra. Aleksandra Peičića odaslati iztražno povjerenstvo na lice mjesta, da iztragu povede?“

Sabor usvoji otaj predlog, te će se iztražno povjerenstvo odaslati na lice mjesta.

Predsjednik pita: „Ima li se ovo iztražno povjerenstvo od strane vlade poslati, ili će visoki sabor iz sredine svoje isto odaslati?“

Sabor odluči, da se iz sredine njegove odašalje povjerenstvo na lice mjesta, koje će izbor iztražiti, te u svoje vrieme izvještaj saboru podnieti.

Prelazi se na daljnji dnevni red: izbor dvojice saborskih članova, koji će na licu mjesta iztražiti izbor Svetozara Kuševića za kotar vukovarski, a zajedno mogu iztražiti i izbor dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički, te u svoje vrieme o tom izvještaj saboru podnieti.

Glasovalo je 41 saborski član.

Od tih je dobio: Reizner Ljudevit 36, Kranjčić Gjuro 35 glasova, te će ova dvojica imati iztražiti izbore za

kotar vukovarski i kotar tovarnički na licu mjesta i o tom izvještaj u svoje vrieme saboru podnieti.

Zatim izviešćuje odsjek III. o verificiranju članova odsjeka IV., da su sliedeća gospoda verificirana: Katkić Ignjat, Krestić Nikola, Lehpamer Josip, Maršo Ivan, Miškatović Josip, Nugent Artur grof, Petrović Ivan, Reizner Ljudevit, Reizer Franjo, Spevec Stjepan dr., Špišić Vojko, Vojkfy Janko grof, Zabrdac Petar i Zmajić Bartol barun.

Prima se na znanje.

Odsjek IV. izvještava o verificiranju članova V. odsjeka, da su sliedeća gospoda ovjerovljena: Antolek-Orešek Dragutin, Baltić Mojsija, Gjurgjević Vaso, Jančarić Ante, Kranjčić Gjuro, Kukuljević Ivan, Mrazović Matija, Marjanović Luka dr., Mesić Matija, Ožegović Ljudevit barun, Rubido-Zichy Radoslav, Vrbanić Fran dr., Vojnović Konstantin dr. i Zorić Josip.

Prima se na znanje.

Napokon bude u pretresivanje uzet predlog baruna Ljudevita Ožegovića, koji glasi: „Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se sve reprezentacije županija, u poslu obstojećeg sistema pobiranja poreza na ovaj sabor upravljene, imadu predati odboru posebnomu, sastojećemu iz pet saborskih članova, u tu svrhu birati se imajućemu, koji bi imao još u tekućem zasjedanju shodan predlog u sabor donieti“.

Zastupnik Svetozar Kušević izpravlja, da se mjesto 5 izabere 7 članova, te predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog baruna Ožegovića sa izpravkom Kuševićevim?“

Sabor usvoji predlog baruna Ožegovića sa izpravkom Kuševićevim, te će se namah, kako predlaže predsjednik, birati 7 članova u dotični odbor.

Kod biranja ovih 7 članova glasovalo je 35 članova sabora; od tih je dobio: Jančarić Ante 35, Horvat Petar 35, Kamenar Gjuro 35, Kušević Svetozar 34, Mihalović Dragutin 35, Ožegović Ljudevit barun 35, Rogulić Mihajlo 35 glasova, te su ova sedmorica izabrana u odbor za sastavljanje predloga glede pobiranja poreza.

Prama §. 65. saborskoga poslovnika predlaže predsjednik, da se srieda i subota opredіele kao dani, u koje se interpelacije staviti mogu; ako u te dane sjednice bilo nebi, to se interpelacija sliedeći dan staviti može.

Sabor usvoji ovaj predlog predsjednikov.

Predsjednik napokon predlaže, neka bi odbor peticionalni svake subote izvještaj o prispjelih preko sedmice molbah podnašao.

Sabor prihvati ovaj predlog.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u 1 sat po podne, te će buduću ureći, čim bude odbor adresni svojim poslom gotov.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

Odbor, imenovan za sastav adrese, podnaša svoje izviešće. Razprava ob istom staviti će se na dnevni red.

Središnji verifik. odbor podnosi u smislu §. 9. sab. poslovnika imenik svih na sabor prispjelih zastupnika i banskih pozvanika, a zatim takodjer imenik onih članova, koji bi bili imali doći u sabor, a došli nisu.

Stoji na uvid vis. saboru.

Vis. sabore! Poslovi pjeneznički tako se gomilaju, da ih ovo predsjedničtvo nije u stanju podnieti, nego bi molilo vis. sabor, da ga ovlasti, da iz sredine vis. sabora g. Crnadka imenuje pjeniznikom saborskim. (Živio!)

(Prima se.)

Na dnevnom redu su interpelacije danas, pošto u sriedu i četvrtak nije bilo sjednice.

Rieč ima g. dr. Fran Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Fran Vrbanić**: Visoki sabore! Na temelju izbornoga reda, stvorenoga i sankcioniranoga god. 1875., morala bi Rieka poslati dva zastupnika u ovaj sabor. Ako taj zakon stoji, zemaljska vlada dužna je radi vlastitoga svojega dostojanstva pobrinuti se za to, da oni organi, koji su pozvani, da izbor razpišu i obave, taj izbor ujedno i izvedu. Tim, što se na Rieci uzkraćuje izbor, vriedja se pravo manjine, koja — ako je neznatna — ipak ima pravo zahtievati, da se zakon vrši i na Rieci.

Ja držim, visoki sabore, kad bi koji drugi činovnik ovako postupao s pozivom visoke vlade, kao načelnik riečki, da bi ga svietli ban sigurno s njegove časti digniio.

Ako zakon stoji, to se ima vlada pobrinuti, da se taj zakon i vrši, jer ja inače nerazumijem, zašto je u izbornom redu onaj §., po kojem Rieka ima slati na ovaj sabor dva zastupnika?

Pošto na Rieci nije uvedena uprava takova, na koju naša vlada neupliva, zato bi imala vlada opravdati i navesti razloge, zašto toga učinila nije.

Visoki sabore! Ja nedržim za nuždno, za opravdanje svoje interpelacije više rieči navesti; spomenuti mi je samo to, da sve, što sam sada rekao, nisu ni misli moje, ni rieči moje, već da sam rieč po rieč naveo ono što je u tom pogledu spomenuo u 10. saborskoj sjednici dne 9. srpnja 1872. sadašnji načelnik odjela za pravosudje g. dr. Derenčin.

Ja se nadam, da je i on sada, akoprem je odličan član vlade, istih misli i nazora, koje je izjavio tada, te da će kao tako odličan vlade o tom nastojati, da se

na ovaj moj zakoniti zahtjev što prije odgovori, t. j. da vis. vlada što prije odgovori na moju interpelaciju, koja ovako glasi (čita): „Kani li visoka vlada navesti razloge, s kojih u gradu Rieci nisu obavljeni izbori na ovaj sabor? Ako kani, koji su to razlozi?“

Predsjednik: Prepis ove interpelacije dostaviti će se svietlomu banu s pozivom, da u prvoj budućoj sjednici izjavi: hoće li na ovu interpelaciju odgovoriti, ili ne?

Vis. sabore! Za danas bi bio dnevni red izcrpljen. Pošto je danas već osnova adrese štampana i medju gg. članove podieljena, to će dnevni red buduće sjednice sastajati iz razprave adresne, ako je to s voljom vis. kuće. (Prima se.) Onda će sliediti u 12 sati eventualne interpelacije i odgovori.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za ponedjeljak u 9 sati.

(½1 sat.)

Deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 14. listopada 1878. u 9 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Generalna debata o adresi. — Medju dnevnim redom u 12 sati: Odgovor svietloga bana na interpelaciju dra. Vrbanića glede izbora nar. zastupnika na Rieci.

(9 sati 15 čas.)

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik.

Bilj. **Rad. Rubido-Zichy** (čita):

Zapisnik

VIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 11. listopada 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 58 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Predsjednik otvori sjednicu u 12 sati o podne.

Čitan bje zapisnik posliednje sjednice te bude bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Izviešće odbora za sastavak adrese na Nj. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo.

Prima se na znanje i staviti će se na dnevni red.

2. Izviešće osriednjeg verifikacijonalnog odbora, s kojim se visokomu saboru predlaže:

a) imenik svih saborskih članova, koji su prispjeli;

b) imenik svih saborskih članova, koji su po izbornom redu imali doći na sabor, a došli nisu.

Prima se na znanje i sahranit će se medju saborskimi spisi.

Predsjednik iztaknuv preku nuždu izbora saborskoga blagajnika, predlaže za to mjesto nar. zastupnika Gjuru Crnadka.

Ovaj predlog bude po visokoj kući jednoglasno usvojen.

Buduć saborska sjednica na prošli za interpelacije ustanovljeni dan t. j. sriedu držana nije, a 12 sati već je minulo, to se prelazi na prijavljenu interpelaciju dra. Frana Vrbanića, upravljenu na kr. hrv.-slav.-zem. vladu koja glasi:

Kani li visoka vlada navesti razloge, s kojih u gradu Rieci nisu obavljeni izbori za hrvatski sabor?

Ako da, koji su ti razlozi?

Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu s pozivom, da se po §. 35. poslovnika u prvoj saborskoj sjednici izjavi, hoće li na interpelaciju odgovoriti.

Predsjednik javlja, pošto je osnova adresa na Njeg. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo jur tiskana i medju članove sabora porazdieljena, da se debata ob istoj za prvu buduću sjednicu na dnevni red stavlja.

Tim bje dnevni red izcrpljen, a predsjednik zaključ današnju sjednicu u $12\frac{1}{2}$ sati poslie podne, urekav buduću za ponedjeljak dne 14. lipnja 1878. u 9 sati prije podne, u kojoj će biti na dnevnom redu debata o prenavedenoj adresi na Njeg. ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo, — vrieme pako poslie 12 sati opredieljuje se za interpelacije, buduć se prediduće subote saborska sjednica nedrži.

Krestić v. r. **Rubido Zichy** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom tako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na visoki sabor stigao je jedan jedini podnesak, to je molba kr. nadcestara i kralj. riečkih vidoka, koj ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je prv čitanje osnove adrese na Nj. Veličanstvo.

Fran Folnegović: S pozivom na poslovnik moli za rieč. §. 23. poslovnika našega ustanovljuje red i prav publike u javnih sjednica hrvatskoga sabora; medjuti

čitam ja vani kod stuba jedan oglas, kojega niti je vis. predsjedničtvo podpisalo, niti je u poslovniku opravdan, a po kojem se dozvoljuje ulaz na galerije odnosno uzimanje ulaznica samo do početka sjednice. Gospodo! Vi znate, da nisu galerije samo za zagrebačku publiku, nego za čitav narod, za sve državljane, koji se interesiraju za rad hrvatskog sabora. Imade dakle slučajeva, da mnogi vanjski prijatelji dolaze u Zagreb jutarnjim vlakom oko 9 sati, interesiraju se možebiti za stvar na dnevnom redu stojeću, nu nemogu da dodju na galeriju hrvatskoga sabora. Ja držim, da je to tako drakonička naredba, da joj u nijednom parlamentu para nema, a suvišna je s toga, jer znate, da u hrvatski sabor od g. 1861. uvjek dolazi dosta publike, bez da bi se kakvi neredi sbivali, bez da bi publika uznemirivala debate, koje su možebiti nekoč važnije bile, nego su danas, pa nikad nije trebalo takove naredbe izdavati. A osim toga je to protuzakonito, jerbo u poslovniku nigdje toga nenalazim, a i nepravilno jeste, jerbo predsjedničtvo nije to podpisalo. S toga molio bi za ubavjest, je li to sa znanjem vis. predsjedničtva učinjeno, da se ulaz na galerije jedino prije, dok sjednica nezapočme, dozvoljava?

Predsjednik: Ja imam g. Folnegoviću odgovoriti, da je ovo svakako sa znanjem predsjedničtva učinjeno, a to zato, da se uzdrži red na galeriji, i zato, da se olahkoti posao našemu saborskomu činovničtvu. Gospodo! Morate uzeti, kad bi dopustili, da se svaki čas, dok god traje sjednica saborska, karte za galeriju izdavaju, to bi morao jedan činovnik neprestano sjediti u sobi i biljete za galerije dieliti. (Folnegović umetne: Ovako je do sad bilo. — Na galeriji nemir.) Molim galerije, neka se mirno vladaju. — I šteta je za pisarsko osoblje, koje ima drugoga posla. A imademo primjera kod drugih izobraženih naroda, da se pribavljaju biljete uvjek prije početka sjednice, mnogo puta dapače po 7 ili 8 dana prije dotične sjednice.

Mi nismo tom odredbom ništa drugo kazali, nego to, neka se gospoda, koja žele na galeriju doći, potrude po biljete prije, nego počima saborska sjednica. Mi nismo time nikakav ukaz izdali, koji bi priečio slobodu i javnost u saboru.

Fran Folnegović: Ja to ukazom proglašujem, jer u saborskom poslovniku te ustanove nema, i ja protestiram proti tomu.

Predsjednik: Ja mislim, da će se predsjedničtvo zadovoljiti s ovim protestom, jer držim, da je takova naredba u interesu same vis. kuće.

Prelazi se na dnevni red: prvo čitanje osnove adrese. Molim g. izvjestitelja, da izvoli čitanje preduzeti.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita):

(Poslie čitanja.)

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Štovana kućo! U jednoj od prošlih sjednica izvolila je visoka kuća stvoriti zaključak, da se na kraljevski odpis Njegova Veličanstva odgovori preponiznom adresom: a u to ime izvolila je izabrati odbor, koji će izraditi osnovu adrese.

Ovaj zaključak čini mi se, da je posve umjestan: nu ne samo umjestan, nego ga zahtieva dapače ona lojalnost, koju narod vazda goji naprama svietloj kruni.

Radi se sada o tom, da se osnova, koju je odbor izradio, uzme u pretres, i u tu svrhu započeti će generalna debata. U generalnoj debati može se govoriti o načelih; dozvoliti ćete, gospodo, dakle i meni, da ja svoja načela izrazim, po kojih bi se ova adresa imala osnovati, a u onom slučaju, ako nije osnovana na tih načelih, u koliko bi se imala dotjerati do onoga, kako ja za shodno i umjestno držim.

U naravi stvari leži, visoki sabore, da kad se odgovara na koje pismo, da se ima odgovoriti na one predmete, o kojih se u dotičnom pismu govori. Sada ćemo mi odgovarati na previšnji kraljevski reskript, u kojem se govori o nutarnjih pitanjih naše zemlje, o pitanju unutarnje cjelokupnosti. Na ovu točku valja u adresi uzeti obzir. I neka visoki sabor svietloj kruni, premilostivomu gospodaru svomu kaže sve ono, što drži u tom pogledu za potrebno, neka kaže sve one želje, koje narod tište.

Nu budući da je narod naš u najnovije doba velikih žrtava doprineo za velik i važan posao, koji se sbiva na iztoku, držao bi ja, da je umjestno, da se Njegovu Veličanstvu izrazi prepokorna čestitka na pobjedah, koje je nepobitna vojska Njegova Veličanstva na iztoku postigla.

Ujedno, gospodo, ja bi držao, da bi se to skladalo sasvim s položajem ove visoke kuće, da se Njegovu Veličanstvu u ime naroda našega kaže: da kako god je narod ovaj nosio u tom obziru žrtve do sada, da će jih tako i u napried nositi.

Sve to nalazim, da je u redu, ako se u adresu stavi, a držim takodjer, da je sada vrieme i mjesto, da se to kaže; jer je u obće svagda vrieme i mjesto, da se Njegovu Veličanstvu kaže ona lojalnost, koju narod naprama svietloj kruni goji.

To je okvir, u kojem bi se imala kretati ova prepokorna adresa, t. j. o nutarnjoj cjelokupnosti, a razumije se, da je posve na svojem mjestu, da se vrti i u poklonstvenih izrazih naprama Njegovu Veličanstvu, o Njegovoj nepobitnoj vojsci i požrtvovnosti našega naroda. Štogod preko ovoga okvira ide, gdjegod se što spominje o programu budućnosti, o pripojenju ili osvojenju zemalja inostranih, to čini mi se da prelazi granice adrese, koja bi se imala Njegovu Veličanstvu prepokorno podastrieti.

Ja ću dakle, kako god razumijem, da se adresa ima stvoriti i podnieti Njegovu Veličanstvu, u specijalnoj debati imati priliku pokazati dotična mjesta, koja bi se po mom nemjerodavnom sudu u tom smislu izpraviti imala.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj, da obrazloži ovu adresu:

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Preuzvišeni gospodin ban kazao nam je u kratko, kako se je baš odbor imao držati u nekih užih granica pri svom radu, te si priuzdržaje pravo, da kod razprave specijalne podastre visokomu saboru izpravke na pojedine točke naše adrese, tako da bi se ona imala ograničiti na puki odgovor previšnjemu reskriptu Njegova Veličanstva. Da se, gospodo, neopetuje rečeno više puta, i da vam skratim uztrpljivost i nuždno vrieme, ja ću, kad bude specijalna debata, o pojedinih točkah adrese navesti posebne razloge, na kojih se utemeljuje rad ovoga odbora. Dopustite mi dakle, da vam na kratko kažem, kako je kratko govorio i preuzvišeni gospodin ban, zašto je odbor baš razširio okvir svoga rada.

U svih razredih našega naroda leži, gospodo, neki osjećaj, da se hrvatski narod nalazi sada, kad to govorim, na razkršću svoje sudbine. Ovomu osjećaju nije se mogao oglušiti vaš odbor, kojemu ste povjerili zadaću, da vam pripravi osnovu, kako bi ovaj novoizabrani sabor odgovorio previšnjemu reskriptu Njegova Veličanstva. Taj osjećaj, gospodo, sastoji se u tom, da se jedan put sudbina naša primiče boljoj budućnosti. Vaš odbor bio je toga mnienja, da u dotičnoj osnovi ima biti odjeka čuvstva, želja i opravdanih zahtjeva naroda našega. On je držao, gospodo, da krećući se u okviru zakona, nije smio zatajiti one slutnje i ona prava, koje božja providnost silom dogodjaja uzkrisuje ovomu potištenomu, ali vazda hrabromu i poštenomu narodu, te je nastojao u svom radu dati svakome svoje; vladaru i premilostivomu našemu kralju ono, što naša odanost i naša viernost prama njemu zahtieva, cjelokupnoj državi ono, što je po našemu mnienju vrstno nju učvršćivati i držati u oluji svjetskih dogodjaja, koji se sbivaju, a Ugarskoj kraljevini, saveznici našoj, ono, što joj po današnjem zakonu pripada, narodu našemu pako ono, što ga ide i što je njegovo. Koliko je, gospodo, vaš odbor obavio svoju zadaću, to je do vašega razsudjenja. On je nastojao sve te slutnje, sva ta prava naroda izraziti u formi, koja se dolikuje naobraženomu narodu, kad govori posvećenoj glavi predja svoga. Do vas je razsudjivati, u koliko je on dužnost svoju izpunio, a meni je u svoje vrieme opravdat se.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele govoriti, neka se izvole prijaviti kod g. bilježnika Rubide-Zichya s naznakom, hoće li za ili proti govoriti.

Dr. **Ante Starčević**: Gospodo! Ja nemogu pomisliti stanje naroda, ni stanje vladara, kojim bi taj nacrt vaše adrese dolikovao; današnjemu stanju naše domovine i naše dinastije taj nacrt ni malo neodgovara. U tom nacrtu nema stvarih, kojih bi po mom sudu bezuvjetno u njem moralo biti; a stvari, koje ste u nacrt metnuli, bez svakoga su temelja — kako je već vriedni načelnik uprave opazio — i mogle bi bez svakoga grieha i kvara izostati. Način, kojim govorite, ni najmanje nedolikuje vladaru ikoliko razumnu i vriednu, ni tjelu, koje se bar samo štuje. Tu nema muževne iskrenosti, koja je vazda na mjestu, nego je tu ona poniznost, koju stanoviti stupanj zove potištenošću, narod pako hrdjom.

Predsjednik: Molim to nije izraz, koji se može u parlamentu rabiti.

Dr. **Ante Starčević** (nastavlja): Takov način vazda škodi i vladaru, naprama kojemu se upotrebljuje, i narodu, kojega se zastupstvo njim služi.

Evo: po smrti Josipa II. udariše se municipija hrvatska i ugarska natjecati u pritužbah proti ondašnjemu stanju. Leopold II. imadjaše savjetnike, koji bijahu muževi i razumni i pošteni; oni mu razložiše, da što najžešća municipija govore, to sav narod misli i da će prvom prigodom to i učiniti. Leopold II. opazi temeljitost te predstavke i stupi na zakoniti temelj. To je uzrok, da se je dinastija otela za onih velikih prevrata, a da toga nebude, za oslobodit se, narodi poimence Hrvatske i Ugarske, nebi bili čekali na proglas Napoleona I. iz Schönbruna.

Protivno, za Karla X. nekoliko zastupnika kaže u adresi, dakako u svoj smjernosti, da sigurnost domovine nije ujamčena. Karlo X. imadjaše savjetnike, koji se takodjer, kako sam iz ovoga reskripta opaziti mogao, zvahu mudri, obzirni, ponizni, prikloni itd. Oni kazaše, da je to uvrieda Veličanstva, da je to znak prevrata; da tako misli samo nekoliko razuzdanih ljudi, da tomu treba na put stati, da sav narod čezne i umire za Njegovim Veličanstvom. Karlo X. povjerova, pade iz jednoga bezzakonja u drugo, te opazi istom kad bijaše izvan Francezke, da je prevaren. U nadi, da će se narod oko njega skupiti i uzdržat ga, on je polahko putovao, nu uzalud je pomoć naroda izgledao.

Isto tako posliednji kralj napuljski, odgojen po takovih viernicih, takovimi nazori zadojen, koji su proti narodu i slobodi, govoraše, da bi volio biti austrijski desetnik, nego li ustavan kralj, nu onaj nesretnik danas se sakriva tudjim redarstvenikom. U obće, ja bi rado znati prevrat ili propast dinastije, koje neosnovaše i neizvedoše zli savjetnici i zlo svjetovani vladari.

Ja sam osvjedočen, a to osvjedočenje moguće da je bez temelja, da našoj dinastiji danas veća pogibelj prieti, nego li joj je prietila na dan smrti Josipa II.

Iz ugovora Villefranke, a kasnije iz zürichskoga izlegla se je propast talijanskih Bourbona i Habsburga. A ja držim, da ugovor San Stefanski i kasnije berlinski nisu manje pogibeljni gospodujućoj dinastiji.

U tom sudu, ja bi kralja opomenuo na onu pogibelj koja njemu i njegovoj dinastiji prieti iz domaćega stanja i iz vanjskih odnošaja. Ja bar smatram to za svetu moju dužnost, i ja ću pokušati izpuniti ju, premda me predsjednik već opominje. Kraj svih svojih slaboća nisam tako runjave duše, da bi mogao mirno umrieti, kad nebi pokušao sve, što na korist naroda i kralja smjera.

Kakvo je naše domaće stanje? Gospodo, odkad je dualizam uveden, monarhija je u miru, premda su vodjena dva rata, koja su za nju mnogo zamašnija nego za ikoju ratovavšu državu. U to vrieme mira štibre su povećane i dugovi povišeni. Toga pojava u redovito vrieme u nijednoj državi života nema. Drugdje se štibre povisuju, za izbjeći dugovom, ili se dugovi čine za neuvadjati nove štibre.

Danas je potrošak monarhije oko 700 milijunah forinti, a gdje su još ine daće, obćinski troškovi itd., a nema, nemogu reći novca, nego nema novčanoga obilježja toliko u tečaju. A po državno-gospodarstvenih načelih nikada štibra ili prihod zemlje nesmije biti nad polovicom novca, koji je u njoj u tečaju. I to se stanje može samo za kratko vrieme uzdržati, ako uztraje, gotova je propast.

A što je posljedica, da je tako malo novca, a velika potreba za novac? Posljedica je, da se više ljudih za jednu forintu otimlje, a tim sav prirad i prerad naroda nema one vriednosti, koju bi inače imati mogao. Posljedica je, da radilo se što mu drago, nije moguće ukloniti se ovrham za štibru. Iz ovoga stanja sliedi sve to dalje siromašenje puka, a to je, gospodo, već takovo, da tko pozna stanje rimskih sužanja i pogleda stanje našega naroda, mora priznati, da devet desetina našega puka mora zaviditi sreću rimskim robovom.

To je slika blagostanja, koje sačinjava jedan uvjet državnoga obstanka. Što se tiče moralnoga stanja, gospodo, to svi znamo, da su tamnice pune i da jih se nemože dosta sagraditi, da kradje, smutnje i pravde rastu, da se krive prisege od dana do dana množe, i da zloće i sebičnost mah otimlju. Gdje se takova pojavljenja u državi pokazuju, tu nema druge nego ili da se ona odmah iz korena preuredi ili da propadne. U tom pogledu ja se neću dalje upuštati u stvar.

Izvanjska je pogibelj po mom mnienju složena u Bosni. Ja ću u kratko nacrtati, da su savjetnici Njegova Veličanstva Rusiju nesamo ovlastili nego i primorali na rat proti Turskoj, da je Austrija-Magjarija držala za Tursku i proti Turskoj, i da je upravo ona Tursku u onu nepriliku dovela. Ja ću dokazati, da je po miru San-Stefanskom današnji korak u Bosnu nesamo bez koristi, nego da je upravo na veliku pogibelj ove monarkije.

Ja bi morao iz daleka zaseći za razjasnjenje, kako je taj rat nastao; nu samo da napomenem nekoliko crta.

Dok je Turska imala sve obale crnoga mora, dotle je smatrala ono more svojim vlastničtvom, tako, da se unj nisi mogao pokazati kao ni u tudji ribnjak. Samo kroz trgovačke ugovore mogao si štogod prava u tom moru dobiti. Kad li Rusija dobi onih obala, ona zahtjeva, da se i na nju obzir uzme. Tu bijaše zamršajah takovih, da je belgradskim ugovorom godine 1739. ustanovljeno, da Rusija u crnom moru nema nikakovu mornaricu, nego da će turski brodovi obavljati trgovinu Rusije. U ugovoru od godine 1774. od Kučuk-Kainardžia dobila je Rusija slobodu u crnom moru i prolaz kroz prevlake Bospora i Dardanela, i time je u svojem moru stekla samo ona prava, koja imadijahu Francezka i Englezka u onom tudjem moru po tako zvanih rekapitulacija. Od onda je Rusija na onih obala napredovala, te je ugovorom od Adrianopola godine 1829. izhodila za trgovačke brodove svih prijateljskih naroda u vrieme mira slobodan prolaz kroz prevlake Dardanela i Bospora. I tako je, tako zvana sebična Rusija, otvorila crno more svim narodom, namjesto da gospodstvo dieli sa samom Turskom, — samo šteta što nije nijedna druga država htjela tako sebična biti!

Sviet je vidio, kako je Englezka proti svakomu pravu u miru provalila i srušila 1807. godine Kopenhagen i kao zimus provalila kroz Dardanele, i bez dvojbe bila bi jednako učinila s Carigradom, da joj nebude general Sebastiano put pokazao. Rusija, zabavljena ratom u Kaukazu i drugčije zabrinuta za obale crnoga mora, za skladišta na ušću Dunaja i trgovačke gradove po onih liepih obala, sjećala se je onog englezkog čina kod Kopenhagena. Za uklonit se po mogućnosti takovoj pogibelji, sklopila je ugovor Unkiar-Iskelesi od god. 1833. To bijaše ugovor obranbeni proti svakoj povriedi, sklopljen medju Rusijom i Turskom. On trajaše osam godina. Članak, bivši tajan, nosijaše, da u slučaju, ako bi Turska morala Rusiji dati oružanu pomoć, da tada namjesto te pomoći ima Turska Dardanele zatvoriti tako, da nikakov ratni brod pod nikakovom izlikom kroz nje neprodje. Ostala Europa zadovoljila se je tim ugovorom kako tako, nu vlada Ludovika Filipa scienjaše, da mora biti protivna politici Napoleona i Bourbona starijih. Ona odpravi notu i kaza, da je onim ugovorom medju Rusijom i Turskom nastao odnošaj, o kojemu Evropa ima svoju rieč kazati. Zato, ako se Rusija u Turskoj pokaže za obranu Turske, da se francezka vlada smatra tako slobodnom, kao da onoga ugovora nema. Rusija odgovori kako valja i kod toga ostade. Nu sada oberlati zapad Tursku i ona od tada sustavno propada. Već godine 1840. bude mimogred, a godine 1841. sustavno londonskim ugovorom odredjeno, da prevlake Dardanela i Bospora za mira ostaju zatvorene svim stranjskim ratnim brodovom. Medju stranjske brojiše i ruske. I tako bijaše do parižkoga ugovora. Ovim ugovorom pako nadvladana Rusija morala je pristati na stvari, kojim se ukloniti nije mogla. Tu je proglašeno crno more neutralnim, zatvoreno naime svim ratnim brodovom, a otvoreno trgovačkim. Nu u prilogu I. k tomu ugovoru kaže se, da za mira Turske nesmije nikakov ratni brod kroz one prevlake prolaziti. Ipak je posebice ustanovljeno, koliko brodova ima Rusija, koliko Turska odkazane veličine u crnom moru držati. Isto tako odredjeno je, da svaka ugovarajuća država na ušću Dunaja može držati po dva ratna broda, i da ratni brodovi, služeći poslanstvom, mogu po onom moru ploviti. Na taj način Turska

mogaše u prevlakah, u egejskom moru i drugdje držati ili u Englezkoj ili drugdje kupiti, što je sbilja i radila, brodova, pak jih u svoje vrieme na Rusiju napustiti. A Rusija nemogaše ni korito u crno more uvesti. Isto tako, kad bi se Rusija zaratila, n. pr. s Englezkom, Turska mogaše bez povriede parižkoga ugovora englezke brodove proti Rusiji u crno more napuštati. Za oklopne brodove za parižkoga ugovaranja nije se znalo, i dok se ovi brodovi izumiše, njih nekoliko i najzneznatnije države mogahu ruske obale crnoga mora opustošiti.

Rusija je taj tako težak ugovor do zadnjega rata sveto obdržavala; obdržavala ga je i Austrija sve do dualizma. Već godine 1868. došla su najednom dva ratna broda austrijska u crno more; godine 1869. došla su na jednom tri. Rusija se je morala zadovolji prosvjedom. I tu se je vidjelo, da je Austrija počela parižki ugovor na korist Rusije ponešto mienjati, a već god. 1859. očitova poslanik Werner u Varšavi, da je parižki ugovor škodljiv Europi i Rusiji i da će Austrija primiti inicijativu za promienit ga na korist Rusije. Ovo bijaše prvi korak Beusta čim postade ministrom izvanjskih poslova. Ali evo: na 26. rujna 1870. pisa Kalil-bey, poslanik turski u Beču, svomu ministru izvanjskih poslova, velikomu veziru Ali paši, kako se je danas razgovarao s njegovom preuzvišenosti grofom Andrassyem. Njegova excellencia reče mi (tako on piše) da Austrija-Magjarija i Turska imadu se ratu ugibati, nego ako budu primorane ratovati, one moraju rat voditi do kraja i stalan mir izvojevati tako, da se Turskoj povrati sve, što joj je uzeto na crnom moru i da se Poljačka restaurira. Njegova preuzvišenost — rieči su Kalil-bega — upita me, koliko vojnika mi možemo staviti. Odgovorih: ako dobijemo zajam od 10 milijunah livra, mi možemo dignuti 500.000 samih Moslemina. To uzradova Njegovu preuzvišenost i reče mi, da Austrija-Magjarija ima pod oružjem 800.000 izvrstnih vojnika.

Gospodo, to je grožnja. Sutradan piše isti istomu, da je razgovor sa Andrassyem priobćio englezkomu poslaniku i ovaj da je kazao, da Turska može sigurno na pomoć Englezke računati. Na te grožnje Rusiji prosto bijaše ili siliti druge ugovaratelje, da obdržavaju parižki ugovor ili da ga uništenim proglasi, jer dok se jedan članak medjunarodna ugovora pogazi, povriedjenoj stranki prosto stoji povrieditelja na izpunjenje ugovora nagoniti ili ugovor i od svoje strane uništenim smatrati. To Rusija neučini, nego kaza okružnicom, da se nesmatra vezanom onimi ustanovami parižkoga ugovora, koje se protežu na crno more; u ostalom da je pripravna druge ustanove njegove skladno promieniti, potvrdit ili ponovit.

Sada nastane piskaranje kako po navadi kod nas. Dne 23. studenoga 1870. piše Beust poslaniku u London, Aponyu, da se Austrija - Magjarija smatra vezanom ugovorom parižkim od 15. travnja 1856. To je, gospodo, onaj poseban ugovor, kojim Francezka, Englezka i Austrija ujamčuju cielost i neodvisnost Turske, tako da se ustanovljuje, ako bi se tko usudio uzraditi proti parižkomu ugovoru od 30. ožujka 1856., da to ima biti casus belli, i da će one tomu oružanom silom na put stati. Dakle, Austrija-Magjarija smatra se vezanom ustanovami onoga ugovora, i kaže Englezkoj, da može za svaki slučaj na pomoć Austrije-Magjarije računati.

Dne 2. prosinca javi isti Beust Prokeschu, poslaniku u Carigradu, da je Austrija-Magjarija javila u London, da se smatra vezanom ugovorom od 15. travnja 1856., i da je pripravna izpuniti sve obveze njegove. Time Turska nebi se imala ništa bojati, jer će joj Austrija i Englezka vazda u pomoć biti.

Usuprot tomu dobi Rusija 1871. na londonskoj konferenciji zakonitu slobodu na crnom moru. Ona se zadovolji i mirova.

Sad se sjetimo, gospodo, da je bečka kancelarija najviše radila, neka se turske posade izvuku iz tvrdjavah Srbije. Sjetimo se, da su cincari turske Gradiške i drugi Bošnjaci tužbe proti Turčinu slali ne u Petrograd već u Beč. Sjetimo se, da je bilo tužba na austrijske konzule i odredjena bi medjunarodna iztraga, na koju se nije svidjelo našim konzulom doći. I tu je utvrdjeno, ne da Rusija, nego da konzuli Austrije-Magjarije bune kršćane Bosne proti Turskoj.

O pravu Rumunjske sklapati medjunarodne ugovore dalo bi se svakako razpravljati, nu to je znamenito, da se ni Rusija ni Njemačka, niti nijedna druga država nije usudila taj led probiti nego Austrija-Magjarija. I ona je prva medjunarodne trgovačke ugovore s Rumunjskom načinila proti očitovanoj volji Turske, samo za oslabiti ugled i snagu njezinu.

Austrija bijaše eto u isto vrieme za Tursku i proti njoj, za Rusiju i proti njoj. To šaranje u diplomaciji pade u oči tako, da je neki list, koji je u Austriji izlazio, donio dne 23. ožujka 1872. članak, u kom se kaže, da čovjek, koji tako šarenu diplomaciju vodi, čovjek, koji je službeno poznat pod imenom grofa Julija Andrassya, jest rodjen ciganin i da je ukrao ime plemićkoj obitelji ugarskoj. Bilo tomu kako hoće, vladar, kojega najsvetije pravo, pravo izvanjskih odnošaja, tako se upravlja, nemože imati onaj ugled, kojega bi imati morao: i narod, kojega su izvanjski odnošaji tako zastupani, nemože imati onu sigurnost i čast, koje spadaju medju uvjete državnoga obstanka.

Što je Rusija u iztoku radila, to nije nikakova tajna. Nu što nije radio do jučer Piemont po Taliji, Pruska po Njemačkoj, što nije radila što li neradi svaka država, koja u sebi ćuti snagu života? Nu kad je u Hercegovini nastala buna, Turska se netuži na Rusiju nego na Austriju. Austrija bijaše s Rusijom i Njemačkom prva, koja je predložila, da konzuli posreduju medju ustalci i medju Turskom. Tomu se je protivila Englezka, jer je znala, da je to proti parižkom ugovoru, nu sama nemogaše odoljeti. A, gospodo, Austrija, koja je ujamčila neodvisnost Turske i njezinu cielokupnost, odredjuje u noti grofa An-

drassya, kako ima Turska trošiti prihod Bosne. Napokon došlo je do konferencije, iz koje nije ništa bilo. Rusija naviesti rat i na zahtjev Englezke javi uvjete mira. Nikada država nije tako iskreno i tako stalno rat vodila ni uvjete mira obdržala. Medju onimi uvjeti mira, što jih je Rusija stavila dne 8. lipnja 1877. i medju ugovorom San-Stefanskim jedina je razlika ta, da je u onom memorandumu Rusije priznato, da se ima Bulgarija razdieliti do Balkana i opet od Balkana na jug, a u San-Stefanskom ugovoru ima samo jedna Bulgarija. I kako je berlinski ugovor ono razpravio, nema bitne razlike medju onimi uvjeti, koje je Rusija htjela, i medju današnjim stanjem.

Sada ćemo doći, i ja želim što moguće kratak biti, na berlinski kongres.

Ugovor San-Stefanski uglovio je za Bosnu i Hercegovinu, da one u sporazumljenju Ruske, Turske i Austrije-Magjarske dobiju bar ona prava, koja im je namienila carigradska konferencija, da se sve zaostale štibre u tih pokrajina brišu i da sav prihod, što ga te pokrajine daju, ima kroz dva ljeta upotriebiti za popravu one štete, koju je buna u onoj zemlji naniela. Tu, gospodo, ništa boljega ni pametnijega nije se moglo učiniti. Da se oni bjegunci, većinom zločinci, nisu mogli mirno povratiti u Bosnu, mislim, da je sasvim jasno, jer nitko neće zamjeriti muhamedovcem, što ne bi mirno primili ni gledali ljude, koji su jih okrali i popalili. Nu kad bi vlastela bosanska bila opazila, da Austrija-Magjarija u sporazumku s Rusijom i s njihovim vladarem iskreno radi, ja sam siguran, da bi se onaj muhamedanski puk bio umirio, i da su se oni bjegunci bez svake pogibelji mogli natrag povratiti. Ako toga nebi bili htjeli, kod nas zemlje ima dosta, ima i državnih imanja, pa na njih mogu oni raditi, a koji neće, neka se protjeraju preko granice.

Sada, meni je žao, ter se ja moram pozvati na vas sve, da medju moje slaboće ne spadaju osobnosti. Ja bi morao o zastupnicih Njegova Veličanstva na berlinskom kongresu nešto govoriti, ali nemogu uprav zato, jer bi to zasiecalo kao u osobnosti. Ja ću napomenuti samo jednu stvar, koja nije tako drzka. U drugoj sjednici kongresa radilo se je, da imadu zastupnici kraljevine Grčke pred kongres doći. Tu su zastupnici Francezke predložili, da onda, kad bude govora o pokrajina medjašećih sa kraljevinom Grčkom. Englezi dadoše na to izpravak, neka se kaže namjesto „pokrajinah medjašećih“ — „grčkih pokrajina“. To nije bilo nikakovo iznenadjenje, niti je sadržavalo u sebi kakovu diplomatičku dubljinu. U trećoj sjednici upitao je prvi zastupnik Austrije-Magjarije, neka mu se kaže, kakova je razlika medju medjašećimi s Grčkom pokrajinami i grčkimi pokrajinami. Na to mu je englezki zastupnik dao neko razjašnjenje, što no bi dolikovalo djačiću. Kod toga ostade.

U osmoj sjednici, mislim, ili u dvanaestoj, neznam baš točno, dosta, u jednoj sjednici, koja mi sad nepada na pamet, čitalo se je, da obćina Špica imade se priklopiti Dalmaciji. To mnogi smatra za malenkost, ali ja držim, da je to preznamenita stvar. Jer na takov način djelovi, što su dani Rusiji, imali bi se utjeloviti Besarabiji ili ruskoj Armeniji. Nu toga nije zato, što Besarabija i Armenija nisu osobe u medjunarodnom pravu. Kad su metnuli u onaj zapisnik, da se preda Špica Dalmaciji, tu će danas sutra doći do razjašnjivanja, a to nije ugodno, kad se sjetimo, da Dalmacija bijaše mletačka i da je kralj Italije nasljednik Mletačke.

U osmoj sjednici čitao je prvi zastupnik Austrije-Magjarije, kakvo je stanje u Bosni, i kako bi bilo vriedno, da se to stanje uredi. Na to je englezki zastupnik predložio, da Austrija-Magjarija ove pokrajine zauzme i upravlja. Ja vas, gospodo, upozorujem na tu rieč „upravlja“. Na to su pristali svi osim Turske. Poslje toga predložio je Andrassy, da onaj klin, što razstavlja Crnugoru i Srbiju, Austrija-Magjarija neželi zauzeti, nego će tamo imati samo mjesta za vojničku posadu, za vojničke i trgovačke ceste. To uze zastupnik Rusije ad referendum.

U desetoj sjednici odustade ruski zastupnik od ovih prigovora, to je sigurno dokaz, da ili se je Austrija zaista odrekla bila Novoga pazara ili je Ruska zaista znala za odgovor Turske. Taj odgovor Turske došao je u dvanaestoj sjednici i tu je Turska očitovala, da ona priznaje i klanja se tomu zaključku kongresa, da ima povjerenja u ta sredstva, nego da si pridržaje pravo sporazumjet se o tom ponajprije i neposredno s Austrijom-Magjarijom. Kad je to o Bosni i Hercegovini proglasio predsjednik kongresa konačnim i podpunim sporazumkom kongresa, nije se nijedan zastupnik Austrije-Magjarije tomu protivio. Kongres je dakle zaključio, da se naša vlada, prije nego li u Bosnu i u Hercegovinu ide, s Turskom sporazumjeti ima. Poznati prijatelji ove monarkije bojeć se, da ona ne će u Bosnu zagrizti, gledali su, da ovaj uvjet nedodje u zapisnik. I zbilja, kad se je redigirani ugovor čitao u sedamnaestoj sjednici, te klauzule o sporazumljenju nije bilo u njem. Zato je Turska stavila u osamnaestoj sjednici zahtjev, neka se ona klauzula o Bosni i Hercegovini umetne, i zbilja je umetnuta na kraj članka. Dva puta je kongres odlučio sporazumno u pogledu Bosne i Hercegovine, a o sporazumku o Novom pazaru nebijaše ni govora.

Drugi zaključak je, da Austrija-Magjarija ima zauzeti ove pokrajine; dok se što drugoga nepokaže, zauzeće ima se onako tumačiti, kako je dosada poznato. Znamo, da je Austrija zauzela Napuljsku, Toskanu, Piemont, za krimskoga rata Moldaviju i Valakiju, papinih pokrajina, da je Rusija dvaputa zauzela Moldaviju i Vlašku, da je Francezka zauzela Španjolsku, da je u vrieme grčke revolucije zauzela Moreju i nedavno Siriju i Rim. Pak kakova su bila ta zauzeća? Bila su takova, da je vanjska vojska domaćoj vlasti na ruku išla, i dok je tako bivalo, nije na vlastitu ruku nikad gospodarila ni upravljala. A što se tiče administracije, to se zna, da je vlada najveća izvršujuća oblast; ona stvara upravu i njezino osoblje

Kad je Austrija-Magjarija ovlaštena bila samo upravljati ove pokrajine, a ne i vladati, bilo je na svaki način potrebno sporazumjeti se sa Turskom, kako je to berlinski kongres odredio. Imadijaše se, velim, sporazumak dobiti: pod čijom vladom, pod čijimi zakoni mora Austro-Magjarija one zemlje upravljati. A proglase na tudje narode davali su dosada samo vladari ili oblasti vladara, koji su u ratu proti vladi onih naroda, ili pako buntovnici. Drugčije proglasa na tudji narod nema. Austrija-Magjarija nije naviestila Turskoj rat, i dok Bosna i Hercegovina nije prestala biti podložnica Turske, dotle bi bošnjaci, kad nebi bili austrijsku vojsku dočekali oružjem, bili učinili veleizdaju proti zakonitomu svomu vladaru, a taj je dosada sultan. Nego ja ne ću dulje razpravljati te stvari, nego samo pitam: što ćemo u Bosni?

To zauzeće nemože se drugčije dovršiti nego ili da se vojska van potegne ili da i nadalje unutra ostane. (Smieh.) Hoće li ići van, onda ja pitam, čemu je toliko novca i toliko života na nju potrošeno? Hoće li ostati unutra, onda ja pitam, pod kojim naslovom? Može li Austrija-Magjarija te zemlje smatrati osvojenimi? Ja mislim da osim kod amerikanskih divljaka nigdje osvojenje bez navještenja rata sliediti nemože. Hoće li dakle u njoj ostati kao u svojoj zemlji tobože zato, jer ju je umirila i uredila? Ali savjetnici Njegova Veličanstva morali su pomisliti, da li nemože Ruska čvršćim pravom zahtjevati Ugarsku i Erdelj kao zemlje, koje je ona umirila, i bivša zakonita oblast, diktator tih zemalja, nje Rusiji predala?

Hoće li dakle Austrija-Magjarija ove zemlje pridržati kao diel od Turske? To bi bio prvi korak za razdieliti Tursku. A što bi odtuda sliedilo? Kad no je Marija Terezija bez odkupnine dala posjesti Šipuška mjesta, što no jih bijaše kralj Sigismund založio Poljačkoj, Friderik II. prigrli tu priliku i nagovori Rusiju, da ona i on pograbe diele od Poljske. To bijaše povod razdieljenju ove kraljevine. Kasnije, kad su se stvari razvile, plakala je Marija Terezija nad ovim svojim korakom, a meni se čini, da će svi Habsburgi još groznije plakati nad zauzećem Bosne i Hercegovine. Pak ne će li i druge države iskati diele od Turske i koje jih u njoj ne dobiju, ne će li naknadu od Austrije najprije iskati?

Ali, gospodo, pustimo to sve, pa uz tolike druge petljanije neka ostane i to. Tako, gospodo, ja smatram taj korak s kojega mu drago stanovišta protuzakonitim i on zbilja nikakova dobra neobeća niti dinastiji niti narodu. Jer dok je Turska tako slaba, ja neznam, tko može pomisliti, da će Crnagora i Srbija pod ovim uplivom, pod kojim su, ikada dopustiti, da itko drugi ove zemlje dobije.

Da bude na onu mojih prijatelja ili na moju, dakako da bi stvari posve drugčije stajale. Dok je bilo vremena, mi smo gledali, da se u našoj domovini zakonito stanje povrati; i samo kraljevina Hrvatska ima pravo na one pokrajine. I kako Grčka svojaka svoja odnosna prava, uz priznanje Europe, tako bi kraljevina Hrvatska mogla svojakati one pokrajine, ali pošto nema u medjunarodnu pravu kraljevine Hrvatske, za to nema osebna kralja Hrvatske.

Ja sam siguran, da će zato biti još žalije dinastiji, nego Hrvatom i meni.

To je, gospodo, što sam ja želio, da se u adresu uzme.

Dalje ja smatram, da je današnje stanje u našoj domovini protuzakonito. Ja bi branio naše javno pravo proti onim napadajem, koji dolaze u kraljevskom odpisu od 8. studenoga 1861. Tako dakle bi ja sve ove pogibelji izvanjske i nutarnje, i obranu našega javnoga prava, i protuzakonito naše stanje u adresi na Njegovo Veličanstvo naveo, i nacrt takove adrese načinio sam, i sada odlučite, hoćete li ju slušati kao jednu cielost ili ćete ju slušati u pojedinih izpravcih, koje ću kod pojedinih točaka vaše adrese predložiti.

Predsjednik: Molim g. zastupnika, kad bi on htio adresu kakovu vis. saboru predložiti, morao bi to učiniti u obliku predloga; a taj mora biti podpisan po desetorici članova. Ako ima 10 podpisa, neka ju izvoli predati, ako nema onda po poslovniku nije slobodno čitati ništa.

Dr. **Ante Starčević:** Ovdje je nesporazumljenje. Predlog moj proti predlogu odbora ne stoji u odnošaju kontradiktornom, da oba nemogu skupa stajati, da jedan mora stajati, i da dok se jedan primi, drugi padne i obratno. Nego kad se radi o adresi, to se ponajprije stavi predlog taj, ili da se adresa kralju pošalje ili da mu se nepošalje. Ja sam za adresu kao i vi. Ali sadržaj se može promieniti, i predlozi glede promjene sadržaja nisu drugo nego izpravci.

Predsjednik: Predlog, da se adresa pošalje Njeg. Veličanstvu, bio je već pretresivan i riešen. O tom nemože biti više pitanja. Sada je predlog drugi i odbor za sastavljanje adrese predložio je naime osnovu za adresu; pa ako g. zastupnik ima novu adresu, mora ju predložiti u obliku onom, kako ju poslovnik zahtieva, a to je, da mora biti po desetorici članova ovog sabora supodpisana.

Ako on 10 podpisa ima, onda ima pravo čitati, ali meni se čini da nema.

Dr. **Ante Starčević:** To nije protupredlog, jerbo se neprotivi adresi, nego samo sadržaju i formi njezinoj.

Predsjednik: Ja ne mogu od ustanova poslovnika odstupiti. — Izvolite nastaviti svoj govor, ako želite.

Dr. **Ante Starčević:** Ja sam završio, nu ja sam samo kazao, je li želite, da ovaj nacrt ovdje pročitam kao jednu cielost.

Predsjednik: Ne, toga neželimo. To nesmije biti. — Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Fran Vrbanić:** Visoki sabore! Ako je ikada od potrebe, da zastupnik naroda u svom javnom poslu i radu bude mirne i hladne ćudi, a duboke i ozbiljne misli, to je doista tomu najveća nužda danas, kad veliki dogo-

djaji na iztoku Europe, koji i od hrvatskoga naroda iztisnuše znatnih žrtava u krvi i imetku, ruše nekad silnu državu osmanskoga carstva, kad brigom i skrbi napunjuju moćne velevlasti europejske, te kad usred tih dogodjaja narod hrvatski ovih osam županija stupiti ima prepokornom adresom pred lice svoga sjajnoga vladara, da mu odkrije boli i jade svoje, da mu izjavi misli i želje svoje. Imajući ovo čvrsto pred očima, niti me gone varavi fantomi, niti nerazborna zanešenost, da u visokoj kući, pred licem čitavoga naroda, glas svoj uzdignem proti adresi, koju je predložio odbor, izabran po visokoj kući.

Ja, visoki sabore, svoga glasa opravdati neću historičkimi dedukcijami, koje bi kadre bile dokazati, da predložena osnova adrese niti iz daleka od svietle krune netraži ono, što kraljevini Hrvatskoj po njezinu pravu i po njezinoj povjesti pripada; ja za podkriepu svoga stanovišta neću spominjati, kako se oni muževi, koji današnje stanje u domovini stvoriše, kraj sve svoje opetovane tvrdnje ipak nedržahu onoga temelja, na kojem se je po zaključku sabora od g. 1861. imao stvoriti naš odnošaj napram kraljevini Ugarskoj, jer ta kraljevina ni do danas, akoprem je uzpostavljena uža državo-pravna sveza medju njom i kraljevinom Hrvatskom, odgovorila nije na čl. 42. sabora od g. 1861., kako se to odredjuje u §. 2. spomenutoga članka. Ja ću, vis. sabore, postaviv se na faktično stanje, u kojem se nalazi ovih osam županija, koje su zastupane u ovoj visokoj kući, svoj glas nastojati obrazložiti tim, što velim: da osnova adrese, predložena po odboru, svietloj kruni iskreno i otvoreno neizriče, da javno stanje u našoj domovini neodgovara prošlosti hrvatskoga naroda, da ono nije u suglasju sa starodavnimi pravi kraljevine Hrvatske, da to javno stanje neodgovara potrebam naše domovine, te da se ono, i onakovo kakovo jest, po zahtjevu previšnjega kraljevskoga odpisa od 16. rujna t. g. izgraditi i učvrstiti nemože s toga, jer kraljevina Ugarska, akoprem nas je uz pripomoć sinova ove domovine u to stanje natjerala, neštuje ni neobdržaje onaj medjunarodni ugovor, koji je ovo stanje stvorio, i jer ta osnova adrese, sa svimi dopustivimi sredstvi nezahtieva barem to, da se prije izgradjivanja i učvršćivanja toga javnoga stanja, taj medjunarodni ugovor na dlaku izpuni.

Upravo je minulo 10 godina dana, što je na saboru hrvatskom, zastupanom po sedam županija, primljena zakonska osnova, kojom se imade sklopiti nagoda medju kraljevinom Hrvatskom s jedne, a kraljevinom Ugarskom s druge strane. Još mi je živo u pameti, kolikim je zanosom tada vladajuća stranka zagovarala i hrvatskom narodu preporučivala tu nagodu, kojom da nam se osigurava narodnost, cjelokupnost, autonomija i ustavni život; još se živo sjećam, kolikim je zadovoljstvom jedan od prvaka tada vladajuće stranke očito izjavio, da su ova obećanja magjarskoga naroda, što nam jih u nagodi obećaje, od praktične vriednosti, te da ćemo u slozi i u zajednici s Ugarskom prije do cjelokupnosti doći, nego kad ju sami uztražimo; još se napokon, visoki sabore, živo spominjem, kako je jedan od plemenitih velikaša hrvatskih spomenuo, da se neboji, da će ta obećanja, imenito ono o cjelokupnosti, ostati prazne rieči, jer da je poznato karakteristično svojstvo magjarskoga naroda, da ako jedared poštenu rieč dade, da tu rieč on i pošteno drži.

Nu još se nije ni osušilo crnilo, kojim bje ta hvaljena nagoda napisana, kada se u narodu digoše ozbiljni glasovi proti njoj i proti vladi, koja ju je pripomogla stvoriti; nastade ozbiljna borba, u kojoj je kolo vodila narodna stranka; borba, koja je imala odlučiti o životu i smrti ove i unionističke stranke. Borba ta, kako vam je, gospodo, poznato, dovršila se je pobjedom narodne stranke, koja medjutim nije ni prenoćila na osvojenih pozicija, već se je koncentrirala natražke, nu ne pod zastavom rujanskoga manifesta, pod kojom je bila u boj pošla, već pod zastavom revizije nagodbene. Netreba mi spominjati, da je ta revidirana nagodba prvobitnoj u stvari nalik kao jaje jajetu, s tom razlikom, da je na onoj prvoj napisan bio paušal od 2,200.000 for., a na ovoj drugoj 45%, te da je od to doba stvarno prestala razlika medju strankom narodnom i unionističkom. Prošlo je medjutim, gospodo, od to doba pet punih godina; brod natovaren dragocjenim blagom i noseć na jarbolu svom za nadpis cilj svoga putovanja t. j. cjelokupnost i samostalnost „trojedne kraljevine“, ne samo da se nije ni korak približio željno očekivanoj luki, već je, akoprem nije bilo ni vjetra ni oluje, odbrodio natražke i odmaknuo se od svoga cilja. Nu možebiti se prevarih, možebiti se taj brod nije ni otisnuo u more, jer je, kako reče jedan od prvaka vladajuće stranke, bio oštećen, bez jedra i krmila, te ga je trebalo popraviti.

Bilo medjutim kako mu drago, ili nije na mjestu kapetan broda, ili nevaljaju popravljaći broda, brod cilja svoga nedostiže, politika, koja je upravljala tim brodom, u najglavnijih pitanjih naroda hrvatskoga nepostignu nikakova uspjeha! Ja, visoki sabore, s toga neuspjeha nikoga kriviti neću, svatko tko je pripomogao taj brod popravljati ili voditi, neka sam daje račun o svom radu sebi i narodu, nu toga propustiti nemogu, a da neizreknem, da Magjari u toj nagodi pošteno zadane rieči držali nisu, da najbitnijih ustanova medjunarodnoga ugovora, što su ga sklopili s jednim dielom naroda hrvatskoga, sve do danas izpunili nisu, akoprem su imali vremena punih deset godina dana. (Živio!)

Da ova tvrdnja nije puka potvora, već da je živa istina, da se provedba nagodbenoga zakona nije samo u gdjekojoj ustanovi udaljila od njegova slova i duha, kako se to u osnovi adrese veli, već da se je taj medjunarodni ugovor u najbitnijih ustanova upravo hotice kršio i vriedjao, to ću, gospodo, nastojati umah točku po točku dokazati.

Uzmimo prije svega na oko cjelokupnost našu. Svatko, tko zaviri u saborske spise od g. 1868., naći će, kako su

tadanji zagovornici nagode pred narodom izjavljivali, da će Magjari živo nastojati oko sjedinjenja hrv.-slav. Krajine; spominjem samo jednoga od prvih dostojanstvenika crkvene vlasti, koji je već obzirom na svoje uzvišeno dostojanstvo morao istinu govoriti; biskup naime Soić reče u tom pogledu: „Državnici, koji su ugovarali s našom regnikolarnom deputacijom, obrekli su sve moguće učiniti, da se Krajina utjelovi materi zemlji. Mogu li sumnjati, reče biskup nadalje, da bi oni državnici mogli šta takova obreći, dapače i u diplomatički spis staviti, da će oni šta takova izreći, što nemože izvedeno biti?“ Pa ipak, gospodo, prošlo je već deset punih godina, od kako je to obećanje dano, stavljeno je sila božja interpelacija, odpravljeno je na svietlu krunu više adresa, ali Krajina još ni danas nije sjedinjena s materom zemljom; mjesto toga dokinuše Magjari bez zaprieke svoju Krajinu, a nama poslaše u previšnjem kraljevskom odpisu od 3. siečnja ove godine poruku, da se vrieme za sjedinjenje Krajine u obće već sada niti opredieliti neda, dočim se u posljednjem previšnjem odpisu samo mimogredce, kao o kakvoj malovažnoj stvari, posve jednostavno spominje, da se primičemo vremenu, gdje će biti moguće riešiti pitanje o cjelokupnosti. Pitam vas, gospodo, sada, znači li to držati svetost obećanja, znači li to štovati zakon, koji u §. 65. obriče, da će Ugarska uskoravati sjedinjenje Krajine. Da, ali se veli, nisu Magjari krivi, kruna se tomu opire. Ja, gospodo, do te izprike ne samo ništa nedržim, već ju upravo smatram smiešnom, a obzirom na svetost i dostojanstvo krune nedostojnom. Jer, gospodo, pitam vas, da su Magjari htjeli uskoravati sjedinjenje Krajine, bi li njihovo nastojanje moglo ostati bez uspjeha, kad su oni kadri zapriečiti gradjenje železničke pruge, o kojoj ovisi sreća i uspjeh naše vojske, bili njihovo uskorivanje ostalo bez uspjeha, kad su oni kadri zapriečiti gradnju železnice Sisak-Novi, akoprem se za nju živo zauzimlje kruna, akoprem ju živo zahtieva vojnička uprava, akoprem ju odlučno traže svi narodi monarkije osim naroda magjarskoga? Ne, gospodo, kruna se tomu neopire, jer se opirati nemože, buduć se je svečano zaklela živim Bogom, da će nepovriedjeno sačuvati zemljištnu cjelokupnost ne samo Ugarske, nego i posestrimah joj kraljevinah. A što da reknem o Dalmaciji? Kraj tolikih zahtjeva hrvatskih sabora, kraj svega obećanja, učinjena prigodom sklapanja nagode, da će se Dalmacija sjediniti s materom zemljom, kraj svega toga, što je dalmatinski sabor izjavio ne samo želju, nego i potrebu sjedinjenja. — Dalmacija jošte ne ima u krilu našem, dapače je isto pretresivanje o tom pitanju odklonjeno. Znači li, gospodo, to kakav uspjeh u vašoj politici, je li se, gospodo, vaš brod primakao cilju, ili se je od njega udaljio?

Pogledajmo, gospodo dalje. U §. 46. nagode naročito se odredjuje, da će „središnja vlada, tako činovnike za hrvatsko-slavonske odsjeke, koji će se kod središnje vlade ustrojiti, kao takodjer i one svoje organe, koji će uredovati u obsegu ove kraljevine, imenovat izmedju domaćih sinova kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“. Je li, gospodo, zadovoljeno ovoj ustanovi zakona? Pogledajte urede železnica, pošta i brzojava, pak si odgovor sami dajte. Da, ali će se reći, obzirom na strukovnu vještinu nisu se mogli svagdje imenovati hrvatski sinovi. Nu, gospodo, bit će vam poznato, a bilo je u tom pogledu i interpelacija na saboru, kako je vlada ugarska nadzornikom hrvatskih železnica imenovala čovjeka tudjinca, a zapostavila mu Hrvata vještaka, kojemu je vrstnoća od svih strana opetovano priznana; poznato vam je, gospodo, a posvjedočit će vam i hrvatski gradjevni odsjek, kako je ugarska vlada odpustila na železnicah činovnike Hrvate, a namjestila skoro same tudjince. Pitam vas sada, gospodo, znači li to štovati svetost zakona, znači li to vjerno izpunjavati medjunarodni ugovor, znači li to držati zadanu poštenu rieč?

A kako je, visoki sabore, s hrvatskim jezikom? Magjari nam zadadoše u §§. 56. i 57. nagode poštenu rieč, i zajamčiše ju svetošću zakona, da će u svem kolikom obsegu kraljevine Hrvatske službenim jezikom biti jezik hrvatski, da će se unutar granica kraljevine Hrvatske i organi zajednički služiti tim jezikom. Nu pogledajte, gospodo, na hrvatske železnice, pogledajte na hrvatske pošte, pogledajte na druge zajedničke urede u kraljevini Hrvatskoj. Magjarski jezik gospoduje svagdje, a gdje se magjarski nepiše, a ondje se piše njemački. Jeziku hrvatskomu ili nema ni traga ni glasa, ili se on kao prikrpina rabi uz jezik magjarski. Sve interpelacije, koje su u tom pogledu stavljene, nisu ništa koristile, sve je ostalo pri starom. Pitam vas, gospodo, znači li to štovati svetost zakona, znači li to vjerno izpunjivati medjunarodni ugovor, znači li to držati zadanu poštenu rieč?

Što se napokon tiče grada i kotara riečkoga, to se u §. 63. nagode ustanovljuje, da će se glede posebne autonomije i glede posebnih zakonodavnih i upravnih odnošaja grada i kotara riečkoga imati putem odborskih razprava izmedju sabora hrvatskoga i sabora ugarskoga obće sporazumljenje postići. Pa kad se to sporazumljenje medju oba izaslana odbora nije postiglo, zaključio je hrvatski sabor, zastupan po sedam županija, u sjednici od 20. srpnja 1870., da se u gradu Rieci s kotarom, dok se konačno ne rieši postojeća razmirica, privremeno uvede onakovo ustrojstvo, koje će odgovarati postojećim zakonom, imenito državopravnoj nagodi i dobro shvaćenim svestranim interesom. Ja, visoki sabore, neću da izpitujem, jesu li hrvatski zastupnici kod stvaranja i kod revizije nagode u riečkom pitanju postupali onako, kako to zahtieva čast i dostojanstvo Hrvatske, ali držim, da se naredba ugarskog ministra-predsjednika i ministra pravosudja, te bana hrvatskoga od 14. rujna 1871. protivi ne samo pravu i časti naroda hrvatskoga, već da se protivi i samoj nagodi i spomenutom zaključku sabora hrvatskoga od 20. srpnja g. 1870. Tom je naredbom Rieka

faktično izručena Ugarskoj, tom su naredbom Magjari faktično mimoišli §. 66. nagode, te nisu poslje o izvršbi toga §-a ni dali sobom govoriti. Pitam vas sada, gospodo, znači li to štovati svetost zakona, znači li to vjerno izpunjavati medjunarodna prava, znači li to držati zadanu poštenu rieč?

A kako je, gospodo, s onimi poslovi, u kojih je kraljevina Hrvatska i po toj nagodbi podpuno suverena, u pogledu kojih je narodu hrvatskomu u §. 48. zajamčena takozvana autonomija? Svaka zakonska osnova, koja se podnese na previšnju sankciju, ako se ne prilagodi interesom i zahtjevom Ugarske, ostaje neuvažena. Naše zakonodavstvo mora se uvjek prilagoditi zakonodavstvu Magjara, dokazom tome budi vam zakon o zavičajnosti, koji još danas nije dobio previšnje sankcije, jer se tobože čeka, dok i Magjari stvore sličan zakon; dokazom tomu budi previšnji kraljevski odpis od 16. rujna t. g., po kojem bi se naš zakon kazneni imao preinačiti prema ugarskomu kaznenomu zakonu, akoprem bi po nagodi Hrvatska u kaznenom zakonodavstvu posve suverena i nezavisna imala biti.

Visoki sabore! Ove povriede nagodbenoga zakona živo ilustriraju, kako je slab temelj, na kojem se osniva naše javno stanje, naš odnošaj napram Ugarskoj, jer ga bez kazni podkapaju upravo oni, koji su prvi zvani, da čuvaju čast, dostojanstvo i svetinju zakona, te bi s toga bilo možebiti mnogo izpravnije, da se je poznati Žuvićev patenat upravio na drugu adresu, mjesto što je izdan za narod hrvatski. Ovakovo stanje, visoki sabore, po mojem nazoru više postojati nebi smjelo, jer je protuzakonito, jer nije etično, jer nije lojalno.

Temelj obstanku i razvoju svake države jest, da se volja države slaže s činom njezinim, da uprava bude suglasna sa zakonom; gdje toga nema, tamo dolazi država u opreku sama sobom, tamo ta oprieka vodi do borbe, tamo nastaje stanje bezzakonito. U takovom stanju, gospodo, nalazi se obzirom na nagodu i naša domovina, jer se najbitnije ustanove te nagode stranom nedrže, a stranom se upravo radi protivno od onoga, što se u njih odredjuje. Oni, gospodo, koji takovo stanje stvoriše, oni, koji ga neprestano podržavaju, oni su ex lex, pa makar sto puta priznavali valjanost i zakonitost nagodbe; oni su ona prava adresa, na koju bi visoka vlada bila imala upraviti svoje obljubljene lekcije o ex lexih. Nu, gospodo, ovo stanje nije ni etično. Medjunarodni ugovor medju nami i Ugarskom, koji se nazivlje nagodom, sklopljen je u predpostavi i na podlozi medjusobnoga povjerenja i pouzdanja, ova medjusobna vjera, ovo je onaj etični momenat i ona silna moć, koja je temeljem i podlogom svemu životu naroda, tko tu vjeru zlorabi, taj, gospodo, prosudjuje svetost pogodbe samo po količini koristi, koju mu ona nosi, takav pako postupak, kako jedan filozof veli, jest velika surovost, proti kojoj se ćudoredna sviest svakoga i samo na pol izobraženoga čovjeka izjavljuje.

Ovo stanje napokon nije lojalno, ono nije lojalno prema našemu narodu, jer mu daje temeljit povod zaključku, da dogovor medju nami i medju Magjari prije sklopljene nagode nije bio iskren, da su nam oni htjeli samo oči zamazati, da su sklopili nagodu, samo da ju nedrže: — stanje ovo nije lojalno prema kruni, jer se odriešito protivi intencijam krune, koja je morala željeti iskrenu nagodu u interesu mira i poredka, u interesu napredka jednoga i drugoga naroda.

Pa kad, visoki sabore, druga pogodbena stranka nevrši ono, što bi na temelju medjunarodnoga ugovora, na temelju sveto zadane rieči vršiti morala, kako može kraljevina Hrvatska očekivati, da će kraljevina Ugarska unapredjivati naše interese i njezine koristi? Sve dosadanje izkustvo i sav dosadanji postupak kraljevine Ugarske ne samo da nas na to neovlašćuje, već nas upravo upućuje o protivnom. Gdje se god radi o koristi Hrvatske, tamo nalaze Magjari sto i sto zaprieka, da se naši zahtjevi neizvedu, gdje se pako radi o koristi Magjara, tamo zahtjevi njihovi postaju činom, pa bilo to na očitu štetu Hrvatske.

Tako zahtieva ne samo pravo, nego i korist Hrvatske, da se Krajina sjedini s materom zemljom, nu tomu ima tobože silnih zaprieka: Magjari naprotiv sjedinili su obzirom na poslove zajedničke Krajinu faktično s kraljevinom Ugarskom, oni imadu u hrvatskoj Krajini u poslovih financija, željeznica, pošta, brzojava i pomorstva isti onaj upliv, što ga na temelju nagode imadu i u gradjanskom dielu domovine. Magjarskim je zahtjevom zadovoljeno, pa što ih je dalje briga za nas. Korist Hrvatske zahtieva nadalje, da se izvede željeznica Zemun-Sisak, da se dogradi željeznička pruga Sisak-Novi. No tomu ima opet sto i sto ustavnih i neustavnih zaprieka, te se željeznice negrade, pa makar Hrvatska došla na prosjački štap, pa makar poginula od gladi sva vojska u Bosni; ali se zato grade željeznice one, koje su kadre uzdignuti Peštu, koje su kadre obogatiti neke magjarske krajeve, pa bilo to uz pripomoć hrvatskih šuma i hrvatskih žuljeva. (Odobravaju.) Jednom rieči, visoki sabore, u svih političkih i narodno-gospodarstvenih pitanjih naše domovine uviek su mjerodavni samo magjarski interesi i magjarski probitci, gdje se jednomu od tih interesa zadovoljiti može, tamo se netreba bojati za uspjeh, gdje pako korist i interes Hrvatske pa makar u neznatnu oprieku dolazi s interesom Ugarske, tamo je, gospodo, svaki trud, svako nastojanje jalovo. S toga vas, gospodo, pitam, u čemu sastoji to zajedinstvo interesa medju nami i Ugarskom? Je li nam tim zajedinstvom osigurana cjelokupnost, je li narodnost, je li samostalnost, je li ustavnost, je li možebiti narodno-gospodarstveni razvoj našega naroda? Nije, gospodo, po mojem sudu nijedno od ovoga, sve nade što su jih pred narodom izticali oni, koji su sklapali nagodu. ostale su neizpunjene, izkustvo dosadanjih 10 godina dokazalo je

Hrvatskoj, da ona nema interesa zajedničkih s Ugarskom, već da Ugarska ima interesa zajedničkih s Hrvatskom.

Ja bi, visoki sabore, za podkriepu ovih mojih navoda mogao još koješta navesti, ja bih se imenito mogao osvrnuti na najnovije dogodjaje, koji se sbivaju na iztoku, te s jedne strane naglasiti živu radost, koja kod okupacije Bosne i Hercegovine obuze hrvatski narod i iztaknuti vruću nadu, da će mu božja providnost možebiti ipak dosuditi čas, kad će Hrvatska, negda slavna i velika, biti jedna, sretna i zadovoljna, a s druge opet strane, mogao bih vas upozoriti na ustavne tobože zaprieke, koje su na putu željeznici Sisak-novljanskoj, na renitenciju magjarskih županija kod davanja predprega i na najnovije magjarske pučke skupštine — nu ja neću dulje zlorabiti strpljivost ove visoke kuće, ta i onako živimo usred tih dogodjaja, koji nam dovoljno pokazuju oprieku medju kraljevinom Hrvatskom i kraljevinom Ugarskom.

Visoki sabore! Kad bih sada na temelju svega, što dosada spomenuh, stvoriti htio zaključak, u podpunom suglasju s gornjimi premisami, kad bih htio izvesti sve konsekvencije, koje pripadaju pogodbenoj stranci, kad druga stranka ustanova uglavljene pogodbe nedrži, ja bih, gospodo, morao reći: prekinimo s Magjari.

Nu ja, visoki sabore, dobro shvaćajuć zamašaj tih rieči, imenito obzirom na većinu ove visoke kuće, dobro uvidjajuć sve njihove konsekvencije, ne ću ni da stvaram, ni da ovoj visokoj kući preporučujem toga zaključka, već ću, postaviv se na preobzirno stanovište većine saborske, uvažiti okolnosti vremena, koje nas u interesu javnoga mira i poredka nukaju, da ugovora umah i naprečac neprekidamo, da kao što smo toliko puta učinili, i danas sami sebe zatajimo, te da kraj svih povrieda našega prava postupamo triezno i hladnokrvno. Ali, visoki sabore, i ova trieznost i hladnokrvnost nalaže nam, da čuvamo čast, dostojanstvo i ponos naroda hrvatskoga, da pred licem svietle krune podignemo odriešitu tužbu proti kraljevini Ugarskoj na izpunjenje ugovora, da u tužbi našoj pred sjajnim licem našega kralja otvoreno i iskreno odkrijemo povriede prava naših, da u petitu te tužbe, upravo pogledom na previšnji zahtjev radi izgradjivanja i učvršćivanja javnoga stanja naše domovine, uztražimo načinom smiernim ali odrješitijim barem to, neka kraljevina Ugarska već jedanput točno i bez otezanja izpuni sve ono, na što se je u nagodi obvezala; te da napokon iskreno i otvoreno izjavimo, da dotle, dok se to nesbude, sabor hrvatski, zastupan po svih osam županija, ne može niti slati zastupnika na ugarski sabor, niti revidirati financijalnog diela nagode.

Ovaj način odgovarao bi časti i dostojanstvu naroda hrvatskoga. Ovaj je način ne samo lojalan, već je i od praktične vriednosti. Ovaj put dostojan je naroda hrvatskoga, jer njim narod hrvatski odrješitim načinom traži izvršbu svoga prava, jer se njim narod hrvatski iztiče kao samostalna i ugarskom narodu ravnopravna stranka. Ovaj je način lojalan, jer se njim netraži drugo, nego izvršba onoga, na što su se Magjari u nagodi obvezali, na što su oni svoju poštenu rieč uložili; on je lojalan i prama svietloj kruni, jer zahtieva samo izvršbu zakona, što ga je ona sankcionirala. Ovaj zahtjev, ovako izrečen, akoprem je minimum od onoga, što bi svaki Hrvat tražiti morao, napokon je i praktičan, jer kad svi dosadanji putevi, kojimi se je nastojalo možebiti postići ono, do česa se ovim načinom doći kani, nisu vodili do svrhe, jedva se može očekivati, da će Magjari na ovakav odlučni zahtjev propustiti izpuniti svetu svoju zadanu rieč; ako pako oni to doista učine, morati će sami odgovarati za posljedice toga svoga postupka; hrvatski pako narod imao bi tu zadovoljštinu, da je sve moguće učinio, da uzdrži u kriepost taj medjunarodni ugovor, koji se nagodom zove, a svietla kruna, kao onaj faktor, koji je u svakoj monarkičkoj državi zvan, da stoji nad strankami, da sudi po pravdi i pravici, neće moći nepristati uz nas, koji branimo zakon, što ga je ona sama sankcionirala.

Ja, vis. sabore, zaključujem; akoprem neimam nade da će ona stranka vis. sabora, kojoj ja neimam sreće pripadati, prihvatiti moje nazore, premda se radi o časti i dostojanstvu hrvatske kraljevine, premda se radi o životu i smrti onoga čeda, koga je narodna stranka 42. čl. od g. 1861. začela, te komu je kumovala poznatom revizijom nagode — to ipak gojim to uvjerenje, da sam svojom izjavom izpunio barem svoju svetu dužnost kao zastupnik naroda, a veselit ću se, ako budući dogadjaji pokažu, da je hrvatski narod došao do sretna života i do svojih prava onim putem, kojim je udarila većina ove kuće, t. j. kojim ja po svom dubokom uvjerenju ići nemogu.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja nisam bio nakan govoriti, da me nije ovo nekoliko rieči, koje je neposredno g. predgovornik izustio, prisililo, da u kratko odgovorim.

Ponajprije moram izjaviti, da je zadatak vlade danas vrlo težak, s jedne strane naprama adresi, koja njezinoj želji podpuno neodgovara, s druge strane joj je težak položaj napram ovakovim napadajem, koje smo mi u ovakvih prigoda proti nagodi uvjek vični slušati, a koji su zato ipak jako neugodni.

G. predgovornik kazao je, da želi triezno i objektivno govoriti. Ja to u daleko većoj mjeri molim za moju osobu; jer predmet, kojega ja branim, u daleko većoj mjeri zahtieva trieznost i objektivnost.

Na sve ono, što je prvi g. predgovornik progovorio, samo ću u kratko da odgovorim. On kaže, da bi on sasvim drugačiju adresu sastavio, kad nebi bilo ovoga zakona, koji sada postoji. On ovo sadašnje stanovište ignorira, te želi, da bi hrvatska zemlja na posve drugom stanovištu stojala, naime na stanovištu takovom, sa kojega bi mogla tražiti one provincije, o kojih je danas nepozvano u adresi rieč. Ja na to samo toliko g. doktoru kažem, da on jako dobro zna, kako je dotični naš zakon zakonom postao, on jako dobro znade računati sa post[illegible]

ećimi faktori i sa snagom zemlje. A na snagu svoju mora e osvrtati narod hrvatski; jer on nemože siliti vrieme, la se po njegovoj želji ravna; on se tomu pokoravati nora, kao što svatko od nas mora raditi i postupati, kako o okolnosti i vrieme dopuštaju.

Ja u obće neznam, kakav bi oblik zemlja naša danas a sebi imala, i u kakovu stanju bi se nalazila, da naš arod u ono doba nije učinio toga, što je učinio.

G. dr. Vrbanić kazao je prije svega nešto, što on iebi reći mogao, — bar kao pravnik ne, naime, da je Jgarska uz pripomoć sinova ove zemlje natjerala nas a ovo stanje, u kom se de facto nalazimo. Ako to stoji, ;ospodo, onda niti ovaj vis. sabor po većini svojoj nema akonitog izraza svojega obstanka. I ovo kaže jedan g. ravnik, doktor i sveučilištni profesor!

Gospodo! Vi jako dobro znate, kad se je nagodba klapala izmedju Hrvatske i Ugarske, da je tuj većina ve vis. kuće odlučivala, da je ta većina odlučivala na emelju stanovišta zakonita. Izabrali su se tada izaslanici, oji su imali ugovarati sa Ugarskom, a ne dati se natje-ati po kom. Oni odaslanici kazali su saboru svoje mnienje učinili predlog glede ugovora, i do onoga sabora bilo e ono mnienje i predlog prihvatiti ili neprihvatiti, bilo lesavouirati izaslani odbor ili ne; do onoga sabora bilo e sve one okolnosti u obzir uzeti, na koje je mislio, da e njegova deputacija osvrnuti može ili ne. A opet i do voga sabora stajati će, hoće li ovaj kralj. odbor birati vako ili onako i hoće li usvojiti u svoje vrieme ovo ili no mnienje istoga odbora. Ja sam znatiželjan, da li će e onda za godinu dana opet kakva prigoda pojaviti, gdje e se kazati, kao što smo danas čuli: natjerani ste bili omoćju vlastitih sinova nešto primiti, što nebi smjelo iti. Ako će se u buduće ovako dogoditi, onda sabor kao akonito tielo nepostoji, onda to nije tielo, koje je ovla-teno po zakonu zaključke donositi.

Gospodo! Čitati možemo danas u novinah, kako se tom pravcu jedna izreka tumači, koja je pala od jed-oga ministra, da se je naime dobila većina na način, oji nije baš najpošteniji. Pa je sva javna štampa ostrmila, li to moguće, da se dosjetno čast sabora i čast države pitanje stavlja. A to se čini, kada se kaže: da se iz ećine ovaj ili onaj glas neosniva na uvjerenju, nego na ečem drugom. Ja mislim, da se o tom niti posumnjati esmije, da je Petar ili Pavao dao svoj glas iz drugoga notiva, nego iz čistoga uvjerenja.

Ja iskreno kažem, da baš želim, da dodje gosp. dr. rbanić u tu deputaciju, koja bude imala zbilja jako ve-ki zadatak, a to tim veći t. j. teži, što je ova adresa ako udešena — da onda kašnje toj deputaciji nebude rigovarao, da je bila natjerana po vlastitih sinovih zemlje a to ili ono; i da se u obće nitko nebude pojavio, koji i rekao: ti većino, ti si bila na ovo ili ono natjerana.

Medjutim ja slušajući rieči g. predgovornika, kojimi htio izraziti svoje mnienje, nadao sam se posve drugoj konkluziji, nego što ju je on učinio. Konkluzija bila bi naime ona, koje se sam boji, naime razvrgnuti svezu sa Ugarskom. On pako veli: nečinite toga, jer niti sami neznamo, što bi po nas onda nastupiti moglo; nego postupajmo triezno i hladno! I u tom obziru se ja š njim podpuno slažem.

A sada prelazim na druge prigovore g. predgovornika. I to su prigovori, koje bi ja takodjer s koje druge strane prije bio primiti mogao, nego od njegove strane; g. predgovornik naime veli, da je stara nagodba slična novoj kao jaje jajetu. Ovo, gospodo, nestoji! Tko uzme na rešeto §. 3. revidirane nagodbe, taj će vidjeti, da ona nešto u sebi sadržaje, o čem stara nagodba niti snivala nije. Prvo, što se tiče financijalne strane, otvoren je put, da u tom pogledu možemo od 10 do 10 godina iz temelja ovo pitanje pretresu podvrgavati, kako mi mislimo, da našim potrebam najbolje odgovara.

Ali je, gospodo, daleko veća važnost ona, koja je postignuta revizijom u pravcu političkom (g. Kukuljević prigovara). Ako vi mislite, da nije tako, onda vas molim, da bi izvolili pomno nagodbu ovu pročitati, pa ćete se ponajprije osvjedočiti, da je nam podpuna neodvisnost za tri struke zajamčena i obezbiedjena. Zakon glasi jasno, da u neposrednih odnošajih dolazi ban kao odgovorna glava sa prejasnom krunom. Ono, što on zahtieva ili predlaže, ide direktno na krunu, te ima u tom pogledu Hrvatska isto tako one tako zvane „Staatshoheitsrechte“, kao što i Ugarska. Reći će se, da Ugarska možda uzgredno na te stvari upliva uzme. Nu ja velim, da se na onakove stvari, što no od vlade naše na krunu idu, nemože upliv uzeti — bar po zakonu ne. Uzima li se ipak, to mi imamo tomu opet lieka u osobi ministra našega, koji je takodjer dužan štititi interese Hrvatske u ministarskom vieću, te gledati, da se ono autonomno pravo naše zemlje neoskvrnuto očuva, kako nam ga zakon daje.

U ostalom mi se čini, da g. predgovornik u trećoj točki svoga govora ono priznaje, što u drugoj pobija. On naime priznaje i sam, da je po nagodbenom zakonu naša zemlja „suverena i neodvisna“. Ako to stoji, onda se to osniva ne na starom, nego na novom nagodbenom zakonu, t. j. na §. 3. revidirane nagodbe.

Gosp. predgovornik kaže nadalje, da politika narodne stranke ne valja, jerbo nema nikakova uspjeha. Gospodo! Ovdje molim, da svaki od nas samoga sebe upita, od koga zavisi uspjeh kakve politike? Ja neću biti nepravedan, pa se nadam i od g. predgovornika, da nije narodna stranka svemu kriva; nego, gospodo, mi svi smo krivi, i to leži u načinu našega postupanja, a i ponašanja prama Ugarskoj. I ja ću vam to dokazati. Pokojni Deak, kad se je g. 1867. dogovarao u ime Ugarske s nami, kazao je meni u oči, da medju nami t. j. medju Magjari i Hrvati o kakvoj ljubavi i naklonosti ni govora biti nemože, nas samo politički interesi sile na to, da se sporazumijemo i složimo; zato nezahtievamo od vas više, nego

što zahtieva državno zajedinstvo, a glede svega ostaloga možemo se dogovoriti.

Ja sam se usudio, gospodo, kad je ugarska štampa udarila na Hrvatsku, da ona ovako i onako postupa proti Magjarom, jerbo kod svake demonstracije pokazuju se anti-magjarske težnje, da se hrvatska vlada za to nebrine, itd., kazati istinu, te se nimalo nisam ustručavao reći, da Magjari neka od nas netraže ljubavi i simpatije, nego neka jednostavno štuju zakon, kao što ćemo ga i mi štovati: a to je najbolji interes, koji treba da nas medjusobno veže: nu to „štovanje zakona" treba da je iskreno i otvoreno.

Nu od kako je ova nagodba postala, zakon se s jedne strane neprestano napada kao nevaljan i neodgovarajuć potrebam zemlje naše, a s druge strane, kad se ovakovi pojavi pokazuju, opaža se nekakav stid, te se š njim ustručava braniti ono, što zakon propisuje. Ovo čuvstvo, koje se neogleda u štićenju zakona, nego u trpljenju toga zakona, to drugu stranku mora jako tištiti.

Gospodo! Moje uvjerenje nije to, što je možda mnogoga od vas, da će se naši sni o budućnosti naše zemlje ostvariti moći.

Ja u tome pogledu, držim, da će Hrvatska samo onaj položaj u budućnosti zadobiti, koji odgovarao bude interesom ukupne monarhije i države. Vi mislite, da će Hrvatska dobiti ono, što mi zaželimo; ja pako držim, da udes zemlje zavisi od toga, na koliko bude odgovaralo interesom ukupne monarkije; to je moje uvjerenje.

Kad je tomu tako to bi vrlo dobro i savjetno bilo, da se čuvamo vriedjati one faktore, koji udesom monarkije ravnaju, ter koji mogu k ostvaranju naših želja pripomoći. Ako dakle mi kod svake prilike pokazujemo, da smo s onimi nezadovoljni, i da sve dalje i dalje u nezadovoljstvu idemo, onda, gospodo, oni će faktori učiniti, da naš udes ne samo nebude onakav, kakovoga mi želimo, nego da bude takav, kako će izključivo samo njihovim interesom odgovarati.

Ako to stoji, onda neka g. predgovornik pomisli, da nije sam on lišen od svake krivnje, nego da smo svi krivi, koji bez obzira na svoje potrebe tako postupamo. Dakle ste valjda i vi, gospodo, na lievoj strani vis. ove kuće, tomu krivi radi neuspjeha, a ne samo narodna stranka; i to u koliko još nemamo Krajine, nismo samo mi krivi, nego svi oni, kojih su zahtjevi pretjerani. I mi ćemo s vremenom vidjeti, tko imade više pravo: ili onaj, koji je sve dalje i dalje išao, ili onaj, koji misli, da se u svakoj sgodi valja strogo držati zakona.

Ovdje ću samo s nekoliko rieči reflektirati na samu osnovu adrese. Ja sam vidio, da se je povodom adrese prvi gosp. predgovornik upustio u razglabanje izvanjske politike.

Ja prije svega mislim, da već danas o Bosni govoriti, svakako je pitanje politike izvanjske; jer Bosna i Hercegovina još nisu zemlje austro-ugarske monarkije. Ako pako još nisu, to je pitanje o njih pitanje europsko, pitanje diplomacije. Izvolite samo jedno poglavje zakona od g. 1867. pogledati, pa ćete vidjeti, da takova pitanja nespadaju niti u austrijski niti u ugarski sabor, nego ona spadaju nekamo sasvim drugamo. Oprostite dakle, da ja smatram, da se sa čednošću, koja bi imala biti nam ravnilom, kao narodu dosta malenu u monarkiji, nikako ne slaže toliko i tako govoriti ob onih stvarih, koje na naš sabor niti nespadaju. Ja bi mogao u tom obziru sve ono kazati, što je već preuzvišeni gosp. ban prije naveo. I ovo može biti razlogom, da se pomisli, je li savjetno ovomu narodu u dobi, kad on neimajuć još niti polovice onoga, što ga po pravu ide — niti Krajine, niti Rieke, niti Dalmacije — da stvara već cjelokupnost zemlje u savezu sa Bosnom i Hercegovinom! Gospodo! Suditi će o tom one vlasti i oni faktori, kojih se to u većoj mjeri tiče.

Ako nebude uspjela politika naša domaća, ako mi nedodjemo do Krajine, ja nazrievam u tom postupku našem veći razlog neg u onom, što no ga je g. dr. Vrbanić označio. On u tom obziru svu krivnju baca na Ugarsku. Ja, gospodo, neću da branim Ugarsku u tom pitanja, nu samo mislim, da niti g. dr. Vrbanić nemože kazati, da je samo Ugarska kriva, jer nema glede toga nikakovih pozitivnih dokaza. Gospodo, reći, pošto mi Dalmacije još nemamo, da je tomu samo Ugarska kriva, to je ipak nešto malo pretjerano; jerbo Ugarska, koja se u tom pogledu strogo drži zakona, zna, da drugi faktori cislajtanski na to upliva imaju; jerbo znaju, da Dalmacija ka[o] slavenska zemlja, ako bi došla ovamo, bi samo slavensk[i] element ovdje u Translajtaniji ojačala. Dakle nemože s[e] kazati, da je Ugarska jedino kriva, što mi Dalmacije ne imamo. To, kako rekoh, nezavisi od nje, nego i od pre[svijetle] jasne krune i od Cislajtanije. Ugarska u ostalom gled[e] Krajine nemože mnogo prigovarati, jer ona je svoje d[o]bila, što je dobiti imala, — a ostalo je autonomna stva[r] naše zemlje. Ako se dakako kaže, da nas Ugarska u to[m] nastojanju nepodupire, — to ću dopustiti. A da nas bud[e] podupirala, treba da mi ono, što imamo, štujemo i bra[]nimo. Nu mi se zbilja tako ponašamo, da nas Ugarsk[a] nemože podupirati.

Dakle, gospodo, nemojte neuspjehe pripisivati [na] račun krivnje većine ovoga vis. sabora, nego uzmite [u] um sve okolnosti, pa ćete uvidjeti, da se ima naša zeml[ja] samo onomu nadati, što bude odgovaralo interesom austr[o-] ugarske monarkije. A to možemo na našu korist tak[o] obratiti, ako se onako vladamo, da se oni faktori, k[oji] su tuj mjerodavni, nebudu rečenomu protivili, ter nebu[du] imali razloga od nas i naše politike zazirati.

S tih razloga nemogu se takodjer podnipošto sp[ri]jateljiti s predlogom g. predgovornika, da se dotle n[e] biraju zastupnici u ugarski sabor, dok nam se naši z[a]htjevi neizpune, niti da se donle neupuštamo u bira[nje] regn. deputacije i u obnovu financijalne strane nagodb[e]

Ja priznajem, da interesi naše zemlje nisu istovjetni sa interesi Ugarske. Žalibože da nisu. Ali gdje je mjesto, da mi do naših zahtjeva doći nastojimo? Ja mislim, da u ugarskom ili bolje ugarsko-hrvatskom saboru. Nam u svakom pogledu predstoji borba, bilo u Cislajtaniji bilo u Ugarskoj. Sve što nebi došlo Cislajtaniji u prilog, to bi izazvalo borbu ondje, kao što ju izazivlje ovdje ono, što nedolazi u prilog Ugarskoj. Ja tu mislim dakako samo na borbu ustavnu.

Gledajmo dakle, da uložimo rieč, koja ide dostojanstvu ovoga tiela na mjerodavnom mjestu. Gospodo! Naš glas na saboru ugarskom mnogo važi, nedajmo dakle, da se tamo odlučuje „de nobis sine nobis“, a to bi bilo, kad nebi naše zastupnike na zajednički sabor birali.

Niti o tom nemože biti govora, da prekidamo savez s Ugarskom; a to tim manje, što neznamo za što boljega. Ona konkluzija g. dra. Vrbanića dakle, da za postići sve ono, što on misli za cielokupnost zemlje, neidemo u Peštu i nebiramo zastupnike za ugarski sabor, dok Ugarska neobdrži svoju rieč — nemože biti umjestna. Ja prije svega mislim, da ako tko što predlaže mora misliti i na mogućnost većine za onaj predlog; a ako bi se većina postigla, onda bi se istom trebalo pitati, je li moguće sve to izvesti, što se predlogom postići namjerava? Uzmimo dakle, da nebiramo niti u kraljevinski odbor, niti u sabor, to ovo po mom mnienju neizključuje pravo i mogućnost, da sabor ugarski svoje poslove obavlja.

Ovo po tom nije nikakvo sredstvo, koje bi jih na izpunjenje naših zahtjeva prisiliti moglo. A što je najgorje, mislim ja, da bi ono pravo, koje je najsvetije zemlji ovoj, time došlo u pogibelj, naime pravo medjunarodnoga dogovaranja. Mi bi tim to pravo samo na kocku stavili, česa pako baš poradi njegove neizmjerne važnosti učiniti nebi smjeli.

Tim sam ja sa svojimi refleksijami gotov, a kod specijalne debate si pridržajem pravo kod izpravaka vlade eventualno koju progovoriti.

Predsjednik: Pošto je već 12 sati, to se mogu po poslovniku staviti interpelacije.

Interpelacija nije najavljena nijedna. Rieč ima svietli ban, da odgovori na interpelaciju.

Ban **Ivan Mažuranić**: U jednoj od prijašnjih sjednica izvolio je zapitati g. zastupnik virovljanski, je li vlada nakana kazati, koje su zaprieke, da na Rieci nije biran zastupnik? — Ja moram kazati g. interpelantu, da mi o tih zaprieka nije ništa poznato. Jedino kad sam već rieč uzeo mogu kazati to, da je vlada dne 18. srpnja t. g. pozvala g. gubernatora riečkoga, neka po zakonu i on tamo učini što treba, da se obave izbori. O zapriekah nekakvih, radi koji nije zastupnik ovamo došao, ili da nije izabran, nije mi ništa poznato; nego ja ću učiniti ono, što po zakonu bude išlo, da se bar sazna zašto nije nitko izabran.

To molim, da neka izvoli vis. kuća na znanje uzeti: ja ću učiniti ono, što mi pristoji po zakonu, da se taj zastupnik izabere.

Dr. **Fran Vrbanić**: Kad svietli ban sazna, zašto nisu došli, da će onda objaviti razloge, — u toliko se za sada zadovoljavam s odgovorom.

Predsjednik: Uzima li visoka kuća ovaj odgovor svietloga bana na znanje?

(Uzima se.)

Nastavak razprave o adresi. Rieč ima g. dr. Gjorgjević. Nu ako želi još gosp. dr. Vrbanić s pozivom na poslovnik progovoriti, ja mu dozvoljavam.

Dr. **Fran Vrbanić**: Presv. g. Živković se čudi, da sam ja kao pravnik, profesor i doktor mogao reći, da je Ugarska natjerala Hrvatsku u nagodbu; ja se nečudim, da je presv. gospodin mogao za zlo uzeti to; ali samo spominjem i pozivljem se u tu svrhu na onaj silan novac, koji je Rauch za izbore potrošio i na presiju, koju je tadanja vlada na izbore učinila . . .

Predsjednik (prekine ga): Nemate pravo obrazlagati. Rieč ima g. dr. Gjorgjević.

Dr. **Milan Gjorgjević:** Vis. sabore! Ja sam protivan ovoj osnovi adrese i dužnost mi je, da to svoje gledište obrazložim. Toga radi ćete mi dopustiti, da bacim pogled na unutarnje stanje ove naše monarkije i uže nam domovine i kako se ono prikazalo pod sjenkom velikih dogodjaja, što se na iztoku sbiše. Time mislim da ću naći opravdanje za svoje stanovište.

Prilikom ove iztočne krize najočevidnije se posvjedočilo, da je nešto trulo i nezdravo u ovoj našoj državi. Bila je to velika i burna nepogoda. Da je ova država čila duha i zdrava sklopa, u njojzi bi zaigralo srdce i poželjela bi junačkih djela. Ovako se pako patila kao što se previja bolestnik, kad nastupe mutni i nepogodni dani. Kolebalo se čitavo vrieme to izmedju hrišćanstva i muhamedanstva, nasjedala je u tom procjepu, bila je bez inicijative svoje tek je mandatom evropskim ušla u Bosnu i Hercegovinu bez jasno opredieljene cjeli, neznajući ni sada još, šta će i kako će tamo.

Pitamo li odkuda je to stanje u ovoj monarkiji. koje ju čini nesposobnom za veću povjestničku akciju — to ćemo lako naći odgovora na to pitanje. Poslje kraljev-gradačke katastrofe, kojom je Austrija potisnuta iz Njemačke i Italije, nije razvoj unutarnjeg državnog procesa pošao sretnim putem. U onom vremenu naravno bi bilo, da se ova država pribrala kod kuće, da je podjednako i pravedno zadovoljila svekolike narode svoje, te da se tim zadovoljenjem spremila, kako će bez unutarnjeg potresa datom prilikom i naravnim tokom prenieti svoje težište na iztok, kamo ju upućuje njezin sobstveni i obći evropski interes. Da je bilo iole državničkog duha, toliko bi se predvidjeti moglo već tada, da će poslje talijanskog i njemačkog pitanja doći na red slavensko pitanje, te da je po tome ovoj našoj monarkiji,

potisnutoj iz Njemačke i Italije, a koja sama broji svojih sedamnaest milijuna slavenskih državljana, uvidila bi bila, da je toj monarkiji prva briga i zadaća, kako će svoje Slavene na domu zadovoljiti, ako će da uzmogne spokojnom dušom dočekati ili na sam susret izići slavenskomu pokretu na evropskom jugo-iztoku.

Koliko bi takovo konsolidovanje bilo u interesu same ove monarkije, toliko bi odgovaralo i obćoj evropskoj potrebi. Po položaju i sastavu svome ova bi država trebala da bude velika i sretna postojbina pravde i narodne slobode, kako bi mogla uspješno posredovati zapadnu kulturu i zdrave političke ustanove u sklad dovoditi sa jednoobraznim iztokom. Time bi spasila Evropu od onoga straha, koji je popada, kad pomišlja na panslavenskog ili bolje reći panruskog bauka. Napoleonovo proročanstvo, da će možda Evropa poslje 50 godina postati kozačkom, izgubilo bi tada svoga značaja za sva vremena. Austrija bi usposobljena bila, da se natječe s Rusijom u pogledu simpatija kod slavenskog naroda na balkanskom poluotoku.

Pitanje to, jeda li ova naša monarkija može konkurisati s Rusijom u osvajanju ljubavi i prijateljstva kod iztočnih naroda, pitanje to vriedno bi bilo duljeg odgovora. Takozvani poluzvanični posvećeni krugovi u Budimpešti i Beču tvrde naprosto, da se ova država s Rusijom na iztoku natjecati nemože. Ti isti pak u isto vrieme puni su svakojakih pogrda na veliku Rusiju, na njezine vjerozakonske i političke ustanove, a' s druge strane puni hvalisanja svojom religioznom tolerancijom i svojim političkim slobodoumjem, koje bi morao osjetiti i sam „divlji instinkt“ iztočnih naroda, kad bi to religiozno - politično slobodoumje u istini tako bilo, kako ga oni hoće da svietu predstave.

To nije, i s toga imaju oni podpuno pravo, koji kažu, da ova monarkija s Rusijom konkurisati nemože i to će tako trajati sve dotle, dok ostane ovaka, kakva je. Ja idem još dalje, pa velim, da je ova naša država medju svimi evropskimi državami jedna od najnesimpatičnijih pojava.

Sve bi to dakako drugčije bilo, da je preuredjenje ove monarkije poslje kraljev-gradačkog poraza pošlo onim putem, kojeg sam malo čas nagoviestio. Mjesto toga šta se uradilo? Stvorio se dualistički sustav, podielilo se gospodstvo izmedju Njemaca i Magjara na račun slavenskih i drugih naroda u državi. Što je još gore, Ugarska, po kompaktnom položaju i po političnoj snazi magjarskog elementa, povladjivala je onu drugu polovinu carevine, takozvanu Cislitavu, koja se proteže od Galicije do Boke kotorske, bez jedinstvene misli u svojih stanovnika i naroda. Od tuda je morala sliediti mjerodavnost Magjarske ne samo u unutarnjoj, nego i u spoljnoj politici državnoj.

Što se pak južno-slavenskih naroda tiče, na koje je Austrija imala najbrižljiviju pozornost da obrati ako je htjela, da imade kakvog kulturnog poziva na iztoku, te je narode ona zapustila i predala Magjarom na milost i nemilost. Neću ovdje da spominjem mržnju i neprijateljski duh magjarski prema srbskomu narodu ne samo u južnoj Ugarskoj, već i s one strane Save i Dunava. Taj se duh za ovo posljednje vrieme dovoljno objelodanio i zaista nije u korist i na čast ove carevine. No neću o tom dalje da govorim na ovom mjestu.

Da uzmemo ovdje samo na oko trojednu kraljevinu i sudbinu hrvatskog državnog prava, koja se postigla od kad je ova zemlja stupila u tiešnju svezu s Ugarskom. Pitam vas, gospodo, eda li to stanje i blizu odgovara onomu, što ovoj zemlji po starodavnom i svečanom pravu, ili po samom narodnostnom suvremenom načelu pripada? Hoćete li imenovanje bana na predlog i uz premapodpis ugarskog ministra-predsjednika smatrati kao način, koji osigurava trojednoj kraljevini banove iz sredine naroda i po volji njegovoj, koji će samo njemu odgovarati za svoja djela?

Nije li u tom načinu imenovanja opasnost, da ćemo imati banove, koji će vjerno paziti na migove, što jih bude iz Budim-Pešte slao kakav Zeus gromovnik sa ministarske stolice svoje?

Mi šaljemo iz naše sredine poslanike na ugarski sabor, koji bi imali da zastupaju ovu zemlju u pogledu zajedničkih posala. Kakvo je to zastupanje, to svi znamo. Nije pretjerano, ako se kaže, da ta ustanova krši dostojanstvo ove zemlje i krnji nezavisan duh ovoga sabora.

Koliko je skučen djelokrug domaćeg zakonodavstva i izvršne vlasti i koliko se još većma hoće da skuči, najbolje svjedoči posljednji kr. odpis, prema kome i sama ova predložena osnova adrese ma i u najblažijoj formi nalazi za nuždno, da naglasi očuvanje autonomnog prava.

Pogledamo li na teritorijalna pitanja ove zemlje, onda nam se tu tek pogled mora pomutiti tugom i čemerom. Što je neosporno i od svih faktora priznato pravo ove trojedne kraljevine, to joj se pod raznim vidom i izgovorom i danaske uzkraćuje i samo se po kadšto liepom rieči i praznim obećanjem hoće da zavara. Medjutim dani i godine prolaze. Krajina, Rieka i Dalmacija stoje odvojene od matere zemlje i razturene na tolike strane. Očevidna je namjera Magjara i Njemaca pri tome, da narodna snaga naša ostane raztočena, kako bi oni lakše gospodariti mogli.

I tako je duh i upliv magjarsko-njemački kao ono crna kob razširio svoja krila na južne krajeve monarkije i u tom stanju dočekali smo one velike povjestničke dane, kada su slavenski narodi na balkanskom poluotoku tresnuli lancem robstva svoga o zemlju i u junačkoj borbi potražili spasenja svomu čovječanskomu pravu.

U takvih prilika doživili smo, da je u časovih najtežeg slavenskog izkušanja divlji bies magjarskog turkoljublja, svoj tanac poigravao na sramotu ovoga vieka i na poniženje slavenske većine u ovoj monarkiji.

Takovu državu berlinski kongres pri svojih diplomatskih krparija ovlastio je, da bude nepristran sudija izmedju hrišćanstva i korana i da u potlačene pokrajine — Bosnu i Hercegovinu — unese luč prosvjete, slobode i pravde.

Koliko je neprirodno to riešenje berlinskog kongresa i čl. 25. istoga ugovora, vidi se iz samog čina, kojim je provedena okupacija, a naročito iz unutarnjeg stanja, koje se u ovoj državi razvilo odmah onoga časa, kad je posjednuće postalo svršenim činom, te kad je nastupio trenutak, da se politička strana toga pitanja riešava. Nastupile su ministarske krize u obe polovine ove carevine, koje će se da izvrgnu u parlamentarne i državne krize. Monarkija je ova dospjela na razkršće i sada će se imati da odluči: hoće li i nadalje protislavenski duh rukovati sudbinom ove monarkije, ili će se jednom i slavenski živalj priznati kao državotvorni. Podje li se ovim novim putem, onda može taj pokušaj u posljednjem trenutku da spasi ovu državu, te da Bosna ne bude na prokletstvo i propast njezinu. Ostane li se pak pri dosadašnjem dualističkom pravcu, onda se sprema novo Nevesinje sa svimi posljedicami, koje smo već jednom na Turskoj vidjeli.

To je, gospodo, taj znamenit momenat, kada mi hoćemo pred krunu s adresom da izidjemo i u takom sudbonosnom trenutku, što vi, gospodo zastupnici narodni, kanite i smjerate? Po predloženoj osnovi adrese vi se strogo pridržavate onog okvira, u koji nas turiše Magjari svojim nagodbama.

Prema zak. čl. od g. 1868. vi ćete da birate svoje odaslanike za ug. sabor, vi ćete što više izaslanjem regnikolarne deputacije da obnavljate tu svezu sa Ugarskom, koja je toliko ubitačna po ovu zemlju.

Pa i onda, kad vam se iz tog skučenog okvira otimlje pogled na povjestničke dogodjaje na iztoku, i tada ostajete na dosadanjem temelju, pa želite, da se i Bosna ponosna uvuče pod skut Ugarske, ili da se bar usreći takvom upravom, kakvom smo mi danas žaliboże usrećeni, te da se tako spremi na sliepo orudje u rukama slavenskih neprijatelja, kao što smo mi danaske takovo orudje. U tu svrhu voljni ste vi, da podnosite i dalje žrtve u životu i imetku, onda ja ne bi, kad bi do mene stajalo, ni kapi krvi, ni probijenog novčića votirao, dok je god ovako stanje u ovoj monarkiji

Kad biste vi, gospodo, uočili prilike, što se danas na političkom horizontu viju, pa kad biste kao ono rimski plebejci upotriebili nesigurnost i kolebanje ove naime države, te se popeli na sveto brdo pasivnosti i odatle svečano proglasili svoja nezastariva narodna prava, kad biste rekli, da nećete više da budete „partes adnexae regni Hungariae“, nego da je ova zemlja ravnopravna s Ugarskom i da joj od volje stoji, hoće li i kakvu će svezu prema svojoj narodnoj i financijalnoj snazi s Ugarskom udešavati, kad biste taj odlučan korak učinili — a mogli bi to i danaske i bez poziva na Jelačićeve topove — ja bi se od svoje strane poklonio tomu velikomu činu, a uvjeren sam, da bi ga vaskoliki slavenski jug radostnim uzklikom pozdravio. Neznam, da li bi to urodilo željenim plodom. Dogodjaji su veoma krupni i veoma se brzo razvijaju. Možda je već kasno, da se ovdje stvara kristalizaciona točka, a mnogo bi ovdje trebalo još raditi, da se takova točka stvori, koja bi za iztočne narode privlačive snage imala i to još pod austrijskim dvoglavim orlom, pod kojim slavenski narodi još nikada sreće nenadjoše.

Predsjednik: Molim g. govornika, neka se lojalnijimi izrazi služi, kad govori o emblemima naše monarkije.

Dr. **Milan Gjorgjević** (nastavlja): Možda je kasno. No kad biste ipak pošli tom stazom, mnogo ne bi žrtvovali, a izpunili bi svoju svetu dužnost i spremili bi sebi položaj u budućnosti, koja možda nije tako daleka.

Vis. sabore! Nije moje u prvom redu, da vas potiskujem na taj put, koji vam se možda opasnim čini. Vaša je, da premjerite snagu svoga naroda i da se odlučite. Kao sin ove domovine i osjećajući bratimske ljubavi u svojih grudih, ja bi rad, da ova zemlja bude poštedjena od silnijih potresa, nego što su ovi, koje vam mi predlažemo, rad bi, da se skloni na stanovište, na kom je dogodjaji pregaziti ne će, rad bi, da se nepropusti sgodan trenutak, kojeg poslije neće čitavi viekovi naknaditi — vi to nećete. Iz toga ja u punoj sviesti svoje velike odgovornosti pred licem zemlje i naroda glasam protiv ovake adrese.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Izmedju važnih pojava ovoga sabora u njegovom dugom životu čini mi se, da nije se još iztaknuo takav, kako smo ga mi danas vidjeli.

Ja nebi, gospodo, nikada vjerovao, da glede onoga pitanja, koje leži na srcu svakoga Hrvata, koje naslućuje na budućnost, na sreću i slavu domovine naše, na njezinu veliku prošlost, koja nije tako izumrla, a da neće jedanput opet uzkrisnuti; ja ne bi bio vjerovao, da ćemo naći, ma bilo sa najplemenitijom namjerom, na jednoj strani ove vis. kuće protivnika. Još više se čudim, gospodo, što vidim složne svietloga bana, veleučenoga g. dra. Starčevića i veleučenoga g. dra. Gjorgjevića, u onoj istoj težnji naime, da se u osnovi adrese ono izpusti, što sačinjava stari program hrvatskoga naroda. Ja poznam, gospodo, i mogu prodrieti u namjere svietloga bana, ja mogu prodrieti u njegovu plemenitu težnju, premda vis. sabor neće biti s njim jedne te iste misli, da valja spasiti u razkomadanoj Hrvatskoj ono, što se spasiti dade. Ovaj položaj poznam, ali ja ne bi bio vjerovao, da se izmedju nas ovdje ne će podignuti jedan jediti glas u to ime, da u adresi, koju podastiremo presvietloj kruni, izjavimo, što

je sbilja bio san naših djedova i što će biti početak bolje budućnosti za Hrvatsku.

Dopustite, gospodo, da vam stvar u kratko obrazložim. Gosp. dr. Starčević progovorio je obrazlagajuć nam berlinski ugovor rieči, iz kojih sliedi, da zagovara sbilja pravo Turske na Bosnu, on je zagovarao pravo Turske na ugovor s Austro-Ugarskom, što se tiče uvjeta okupacije; on je tvrdio, da Hrvatska nema medjunarodnih odnošaja i nesmije uložiti rieči glede toga pitanja

Veleučeni gosp. dr. Gjorgjević došao je možebiti s drugoga stanovišta na isti zaključak, te se je našao u podpunom skladu sa veleučenim g. drom. Starčevićem. On neće da zna za buduće utjelovljenje Bosne Hrvatskoj, i on kaže, da bi to bila nesreća. Za koga bi bila to nesreća? Pitam ja, za Bosnu ili za nas? Neka on odgovara. To svakako stoji, da se s one strane vis. kuće neće da se u adresi govori o ponosnoj Bosni. Gospodo, komu će se odazvati narod? Ja nedvojim, da adresi našoj, jer ona nečini u tom smislu ništa drugo, nego izrazuje želju cieloga naroda našega. (Živio!)

Ja nemislim, gospodo, da je tako duboko spala Hrvatska naša, da se o njoj može kazati, da nema medjunarodnih odnošaja. Hrvatska, gospodo, je prama Ugarskoj u takovu položaju, da se može kazati, da ona stoji u medjunarodnom odnošaju s njom. Ona prema Ugarskoj ugovara kao kraljevina prema kraljevini. Taj položaj nijedna zemlja u monarkiji nema izim Ugarske same.

Taj položaj zavidjaju nam ostali narodi u monarkiji. Gospodo, ništa se nečini za njezinu jakost i ugled, kad se onako ponizuje hrvatski narod i položaj naš u monarkiji. Ima medjunarodnih odnošaja medju Hrvatskom i Ugarskom, te smije i ovaj sabor kazati svoju, kad se radi o budućnosti naroda svoga. Car i kralj ugarski ujedno je kralj hrvatski. Kruna nam je zajednička; ta kruna je ugarska i hrvatska. Nismo mi, gospodo, bili izravnani sa Cislajtanijom, niti imamo takav položaj kao pojedine provincije u Austrije. Naš državopravni odnošaj nije takav, da se može prispodobiti u kakvom god pravcu položaju, kojega ima žalibože sada naša Dalmacija ili koja god druga pokrajina u Austriji. Nemogu glede toga odobriti niti izraza veleučenoga gosp. dra. Vrbanića, kad on nazivlje ovaj sabor saborom od 8 županija. I tim, gospodo, nediže se ugled ove zemlje. Ja znam kao primorac, da kad brod plovi po velikom moru, pa kad stavi na jarbol zastavu, to on i usred velikog oceana kao na malom teritoriju zastupa svu svoju domovinu.

Istina, da ovdje nema još zastupnika Dalmacije i Krajine; ali Dalmacija i Krajina gledaju na hrvatski sabor te nazrievaju u njem zadnje utočište svojih prava; te kad ga nazivaju imenom, nazivaju ga hrvatskim saborom, pa makar u njem nebile zastupane sve hrvatske zemlje; jer vi, gospodo, koji ste ovdje, vi moralno zastupate cielu trojednu kraljevinu, vi ste sabor naše ciele trojednice. (Živio!)

Veleučeni gosp. dr. Vrbanić kazao nam je veliku povorku rušenja rieči od strane Ugarske napram hrvatskomu narodu. To je bio najglavniji predmet njegova govora. Nu on nije ništa nova u tom pogledu kazao. Narod naš zna dobro, da dočim on vazda izpunjuje zadatu rieč, te se po tom punim pravom zove vjernim narodom, to se od druge strane nepostupa na isti način. Nego na što ide ta povorka tegoba protiv Ugarske? Što se hoće time polučiti? Prvo, gospodo, dopustite, da vas pitam, je li ta povorka zala našla ili nije našla izraza u našoj adresi? Jeste, gospodo! Mi smo se blagim načinom istina, ali mi smo se tužili našemu kralju, da sbilja u medjunarodnih odnošajih s Ugarskom dosta se zamrsilo, da valja opet povratiti nagodbu na prijašnju čistoću, naime na onaj smisao, u kojemu je nagodba bila ugovorena. Negovorim o pojedinih historičkih faktih, s kojimi se je bavio g. dr. Vrbanić, složan sam ipak u cielosti s njim u tom, da nam je krivo učinjeno od strane Magjara. I opozicija i većina ove vis. kuće želi, da se ono, što je ugovoreno, izpuni. Nego kakav liek nam veleučeni g. doktor predlaže? Predlaže nam — i u tom se slaže i sa g. dr. Gjorgjevićem, neka se popnemo na Aventin, te da prekinemo donekle svaki odnošaj sa Ugarskom. Odrješitiji je svakako gosp. dr. Gjorgjević, dočim gosp. dr. Vrbanić to donekle bi htio, a donekle nebi htio. Nu, gospodo, što bi se time polučilo? Aventinska politika je sbilja politika mitologička, politika onakova, o kojoj se govori u rimskoj povjesti, ali koja je malokad korist doniela. Aventinska politika je istina bog politika borbe — ali borbe pasivne. Nu politika djelatnosti — borba aktivna je daleko više puta pobiedila u poviesti naroda nego politika aventinska. U najnovije doba pokazalo se je kod junačkog naroda českoga, kako se je ona strašno blamirala. Česki je narod pokazao velik značaj i veliku postojanost, izložio se je velikim kušnjam; ali sada eto na stranu stavlja aventinsku politiku, ulazi u pokrajinski sabor, a možda već sutra ulaziti će u rajhsrat bečki, te će tu nastati prava borba, aktivna, koja će donieti Česko sigurno daleko veću korist, nego politika pasivna, koju vi eto sada savjetujete Hrvatskoj.

Mi dakle, gospodo, kada se odazivljemo kr. reskriptu te kažemo, da ćemo poslati zastupnike u ugarski sabor i izabrati zastupnike u regnikolarnu deputaciju, to tim nismo kazali, da ćemo jih poslati tamo zato, da se poklone Magjarom, nego da izvojuju i brane ujamčena prava. Mi smo to izrično iztaknuli u osnovi adrese. I u regnikolarnoj deputaciji i u zajedničkom saboru naši zastupnici imati će zadaću, da se oči u oči, prsi u prsi ogledaju s Magjarom i da tamo obrane naša prava. Politika naša na to bi se svela, da bi se napadalo u ovom saboru na Magjare, a odvratilo bi nam se na peštanskom, a ostalo bi se pri starom, te nebi se došlo do nikakvih praktični

rezultata; tako da se može uztvrditi, da predlog, kojega čini gosp. dr. Vrbanić kao praktična, jest najnepraktičnije sredstvo, koje vam on savjetovati može. (Odobravanje.)

Gospodo, politika aventinska je politika od velikog komoditeta i politika od velike udobnosti. Ja sam u obće opazio — nu nipošto nemam u misli veleučenog gosp. dra. Vrbanića — da ljudi, kojim se mili lienčarenje, jesu osobito zauzeti za aventinsku politiku. Politika mejdana oči u oči je prava junačka politika. (Živio!) Mi zagovaramo tu politiku kao ozbiljni i triezni ljudi. Adresa nije saborski govor, adresa, kad ju upravlja narod posvećenoj glavi, kralju svojemu, ima biti sastavljena pristojnim načinom, načinom, koji dolikuje njemu i nam. U dostojanstvenoj formi sve, što vi želite, sve tužbe naroda našega nalaze odziva u adresi, kako ću imati čast kašnje dokazati. Medju vami i nami različit je samo modus procedendi, mi želimo, da budemo u blizini, da kažemo, u čemu se s druge strane prekršio zakon, da rečemo Magjarom: gospodo, vaši interesi zahtievaju, da sada, gdje se riešava sudbina iztoka, ne stvarate novo hrvatsko pitanje.

O tom su se počeli narodi u Austriji uvjeravati, da je politika umirenja vazda ona, koja se ima pokušati in prima linea, a da je mejdan vazda zadnje sredstvo, kojega red je latiti se. I vaš odbor je mnienja, da se ima još jedan put pomirenje pokušati sa protivnom stranom. Nego ima i drugih razloga, s kojih nije savjetovati ratnu politiku, a to je ponajviše obzir prama Njeg. Veličanstvu kralju našemu. Vi sami vidite, kako se okolo našeg kralja nagomilavaju svakojake neprilike, te se može slobodno reći, da malo koji uzvišeni vladar imao je toliko boli i borbe, kao što naš car i kralj. (Živio!) On izvadja sada politiku, koju vi, gospodo, na onoj strani, obsudjujete, koja opak nije poćudna Magjarom, ali svim Slavenom ide u prilog, pak u taj čas da mu mi pravimo novih nutarnjih neprilika, dočim vanjsko pitanje ima najveću važnost za monarkiju i za budućnost naroda. (Živio!) Gospodo, to nebi bilo razborito. Ne zaboravljajmo, da dok Hrvatska naša nebude sjedinjena, neće biti niti jaka, a u medjunarodnih pitanjih sila i jakost — veliki su faktori. Ako boluje hrvatski narod, boluje on zato, jer je slab. Vi predbacujete narodnoj stranki mnogo šta, što bi se imalo predbaciti slaboći naroda, koji je u ostalom učinio, što je god mogao. Ali, gospodo, kad njemački elemenat u monarkiji, koji imade za ledjima veliku Njemačku, mora paktirati s Magjarima i izaći u nagodbi kratkih ruku, to si možemo protumačiti, da Hrvatska nemože pokazati veću snagu.

Mi smo, gospodo, iztaknuli u adresi u prvom redu pitanje o cjelokupnosti, jer smo uvjereni, da dok nebudemo jaki, neće se Hrvatska povratiti na svoje zakonito stanje, dotle neće biti glas slabijega nikada glas jakoga. Mi želimo se okoristiti današnjim položajem, te dočim izjavljujemo naše stanovište narodno u pogledu uprave Bosne prama Hrvatskoj i cjelokupnoj državi, mi s jedne strane kuće protivština nalazimo. Gospodo, nemojte tražiti pravi uzrok naše slaboće drugdje van u našoj neslogi (Živio!), vičimo manje na Magjare, ali sliedimo njihovo rodoljubje i njihovu požrtvovnost, činimo što oni čine, kad se radi o važnih pitanjih po njihovu zemlju; tada bo je jedan državnik kao drugi, Simony kao Andrassy.

Visoki sabore! Jaka Hrvatska drugi će glas imati nego slaba; nego ipak puno može za budućnost jednoga naroda njegov ugled, te postojanost njegova puno može učiniti. Nijedan narod nema se strašiti od svoje malenkosti. Mi smo htjeli dati izraza u adresi osjećaju dostojanstva naroda. Gledajmo da ga sačuvamo to naprama stranjskim narodom, gledajmo kako ćemo triezno ali odlučno doći do svojega cilja. Nemojmo u politici skakati od jednoga zemljišta na drugo. Bilo je vremena, kad je bio rodoljub samo onaj, koji je bio za sjedinjenje s Bečom, a bilo je opet vrieme, kad je bio rodoljub samo onaj, koji je bio za sjedinjenje s Peštom. Pa tako se je kolebala zemlja od Beča do Pešte, od Pešte do Beča. Kad bi se to opetovalo, nebi bila muževna, nego djetinska politika. (Glasovi: Istina!)

Znajmo, gospodo, naš cilj, proučimo dobro naš položaj i polag našega dostojanstva i položaja činimo ono, što za polučenje cilja najshodnijim smatramo.

Ja dakle, gospodo, zagovarajuć adresu, kako je moja dužnost, nemogu ništa drugo, nego osvrnuti se još za jedan časak na navode presvietloga gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove.

Presvietli gosp. Živković slaže se više sa gospodom od opozicije, nego s nami u ovom predmetu. (Glasovi: Istina!) Kako on neće da znade za Bosnu, tako neće to niti gosp dr. Gjorgjević, niti gosp. dr. Starčević. To je faktum! A s kim će biti narod naš, to će se vidjeti s vremenom. Ja mislim, da će svakako biti sa onom stranom visoke kuće, koja zagovara budućnost i ujedinjenje Bosne sa materom zemljom. (Živio! Odobravanje.)

Predsjednik: Prelazi se k glasovanju. Pitanje glasi: Uzima li vis. sabor osnovu adrese, koju je odbor ad hoc sastavio i koja je danas pročitana, za podlogu specijalne debate? — Ona gospoda, koja su zato, da se prihvaća za podlogu specijalne debate, neka izvole ustati.

(Većina.)

Današnju sjednicu odgadjam na poslje podne u 5 sati.

(½2 sata).

Nastavak devete saborske sjednice,

obdržavane dne 14. listopada 1878. u 5 sati poslje podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Nastavak specijalne debate o adresi. — Dnevni red buduće sjednice.

(5 sati 10 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti. — Počimlje specijalna debata o adresi. Molim gosp. izvjestitelja neka izvoli alineju po alineju čitati.

Ona gospoda, koja žele kakav amendement staviti, neka to učine prije, nego dodje dotična alineja u pretres.

Izvj dr. **Kosta Vojnović** (čita 1. alineju):

„Vaše cesarsko - kraljevsko apoštolsko Veličanstvo, kralju i gospodaru Premilostivi!

Previšemu pozivu Vašega Veličanstva od 16. rujna, neka izabrano za ovu periodu narodno zastupstvo nastavi izgradjivanje razvojnih i spasonosnih ustanova zemlje, odazvati će se sa svom revnosti vjerni ovaj sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, smatrajući, da će u tom nastojanju doći do izvora narodnoga razvitka i narodne snage, u svako doba pripravne, odvažno stati za interese monarkije i previšnje dinastije Vašega Veličanstva."

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je k 1. alineji dapače takodjer k naslovu podnio g. dr. Starčević izpravak. Molim neka izvoli sam čitati, jer je nešto nečitljivo pisano.

Dr. **Ante Starčević** (čita naslov): „Veličanstvo!" (Onda obrazlaže):

Kad se govori vladaru, a tomu je ovaj spis namienjen, onda je u našem jeziku suvišno kazati „Vaše" ili „Njegovo Veličanstvo", nego kad govori glava u glavu, veli se samo „Veličanstvo!" jer uvjek se predmnieva, da mi govorimo kralju. Zato je suvišna rieč „Vaše".

Što se tiče rieči „gospodar", to je on niti gospodar zemlje niti naroda, nego je on zakoniti vladar i kao takova imamo ga mi štovati. A takav naslov, kao što ovdje stoji, nedaje se niti turskomu caru, i ja držim, da je to uvrieda Njeg. Veličanstva, kad bi mu mi takav naslov davali.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Bila je praksa još u prošloj adresi, da se je upotriebio naslov onakav, kako ga je baš odbor upotriebio ovdje. Ja neuvidjam razloga, poradi kojega bi se taj običaj promieniti imao, nego mislim, da je taj običaj i opravdan sadašnjim ustrojstvom monarkije, i opravdan takodjer običajem inih naroda. Govori se „Vaše carsko i kraljevsko Veličanstvo" baš s toga, jer je prije bilo to sjedinjeno, a sada se uslied dualističkoga sustava to separira. Govori se „apoštolsko Veličanstvo", jer znamo, da je kralj ugarski takodjer apoštolski kralj. Što ga mi zovemo „gospodarom", na to nesmije zaboraviti g. doktor, jer svoga vladara i najslobodniji narod na svietu — crnogorski narod — zove takodjer „gospodarom". Posvećeni kralj je glavar naše zemlje, pa ako ga zovemo gospodar, mislim, da nečinimo ništa kriva, a kamo li da bi to bila uvreda preuzvišene osobe vladara i kralja našeg.

Dr. **Ante Starčević**: Molim za rieč.

Predsjednik: Nemožete više govoriti. — Ona gospoda, koja su za to, da glasi napis, kao što odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na alineju 1. Čast mi je javiti, da je g. dr. Starčević podnio na ovu alineju nešto, što nazivlje izpravkom.

Dr. **Ante Starčević**: Ja držim, da ovo jeste izpravak. Taj izpravak glasi ovako:

(Čita.)

„Veličanstvo,

Težki udarci po dinastiju sklonuše Vaše Veličanstvo god. 1861. sazvati zastupstva naroda. Hrvatskoga zastupstva iz sedmih županija sastade se ne na temelju obćenita glasovanja, poslie god. 1848. jedinu zakonitu, nego po pripisu što ga one godine preka nužda za se smotrila. Onom zastupstvu predloženi su za prihvatiti listopadska diploma i veljački ukazi. Vaše Veličanstvo izjavi, da je izdalo taj prvi spis, po sankciji pragmatičkoj i po svojoj svevlasti za stalan i neopozivan državan temeljan zakon; prem kraljevina Hrvatska i njena sankcija pragmatička svu zakonotvornu vlast davaju samo svojemu saboru i svojemu kralju, i prem je onaj spis, poslie varšavskoga sastanka uništen veljačkimi ukazi.

Većina onoga hrvatskoga zastupstva postupa tako, da njezino nastojanje o dobru domovine bijaše izjednačeno samo zakonitošću naprama gospodujućoj dinastiji. Onakovo ponašanje nepogodi ljudem, koji su nesreće navalili na narode i na dinastiju. S toga, za krenuti ili za premoći onu većinu, bude i vojničkoj krajini odredjeno zastupnikâ u onaj sastanak odpraviti. Nego i ovi muži, sinovi i pouzdanici puka, u suprot svim načinom uztrajaše na stazi zakona i poštenja.

Ono zastupstvo, u adresi od 24. rujna dade odgovor na predloge, što ih je primilo. Onaj odgovor dolikuje kako pravom Hrvatske i časti one većine, tako i pravoj koristi dinastije. Zato je ono zastupstvo, spremivše se liečiti rane, što jih je tudjinac našemu narodu zadao, razpušteno odpisom od 8. studena. Taj korak oslabi i ono vjere i nade, što jih sinovi naše domovine možda imadjahu na bolju budućnost u vladajućih obstojnostih.

Razpuštajuć sastanak, obreče Vaše Veličanstvo, dok bude moguće, sazvati novo zastupstvo našega naroda, i njemu predložiti svoje nazore, odkrivene rečenim odpisom. Za načiniti, kako se htjelo, onu mogućnost, budu županijske skupštine ukinute; budu javni službenici upotriebljeni za službenike svojih višjih; budu podloženi samovolji ljudi, koji se držahu nad narodom i zakonom i ne stajahu u zajednici probitaka s narodom; bude sav javan život zabranjen; budu tudji pripisi natezani i upotrebljivani proti onim, koji nehtjedoše svoju domovinu i time činom kralja izdati. Postupalo se po Hrvatskoj, kako to može bivati samo pod upravom, kojoj je živalj nesreća i sramota naroda, zakletom proti svemu dobru, i borećom se samo za svoj nerazložan obstanak i za svoju odsudjenu svrhu, pod upravom ljudi, u koje bolji dio naroda nemogaše imati vjeru, a drugi ju dio izgubi, opaziv tko ih štiti.

Kad se scienilo, da je narod onimi občinjanji primoran prigrliti bezzakonje, Vaše Veličanstvo obreče, da se izbori imaju obaviti po prvašnjem pripisu. A izvadjanje toga pripisa, obavljanje izbora, izvrši ona uprava kako je htjela. Za odbiti one, koji bi bez netemeljitih obzira samo za obćenito dobro radili, bude na ovaj pripis pridana rieč „bezprikoran", a zahtjevalo se, da takov mora biti svaki poklisar. Dok nije zakonom odkazana, ona rieč dade se svakako tumačiti, a kod nas ju uzimahu tako, da prikoran bijaše, tkogod pokazivaše poštenja i otačbeničtva.

U odpisih dolazijaše govor o uredjenju državnopravnih odnošaja naše domovine. Ti odnošaji, u koliko nejasni ili dvojbeni, u toliko zlom namjerom izmišljeni, ni malo nespadahu na vojničku krajinu, dok je stajala samo pod tudjom, primljenih dobročinstva sviestnom, nu po svojoj povjestničkoj naravi nezahvalnom samovoljom. I tako reče Vaše Veličanstvo, da i granice zastupnici budu doći one odnošaje razpravljati. A na mjesto zastupnika, izabranih povjerenjem puka, dodjoše iz granice služeći vojnici, ljudi činom stojavši pod austrijanskimi pripisi ter lišeni svakoga prava na saborsko zastupanje, ljudi, o kojih poslanstvu zna se samo, da su do njega došli u pustinjah i ne po izbornom pripisu javno znanu.

Nad onim pripravljanjem mogućnosti za sazvati zastupstvo obuze narod osvjedočenje, da se radi o zatoru njegova državna prava, kao što mu je domovina upropašćena i narodna čast uvriedjena. Toj osnovi odgovori narod primjernim držanjem za pogibelji monarkije 1866.

Oni odredjenici iz granice, s banskim stolom, koji kao takav nema mjesta u saboru, i s nekoliko službenika iz sedmih županija, koji možda izabrani bijahu, proglasi se saborom, što ga Vaše Veličanstvo na 12. studena 1865. dalo otvoriti. Ovaj dan, prije četiri godine, zabranjena je našemu zastupstvu i zakonita radnja, ter je onim otvorenjem uvriedi pridana i poruga.

Oni ljudi, koji bi i bili spadali u sabor, neiznašahu broj članova, što ga za složenje sabora pita poslovnik, potvrdjen Vašim Veličanstvom. A skup, ostavši po odlazku vojnika i banskoga stola, niti se saborom konstituirao, ni po zakonu, ni po propisu konstituirati mogao. Onaj skup bijaše tako osvjedočen o svojoj nezakonitosti i o zlu na koje se namećen i odpravljen dao, da se proti ogorčenju naroda nepodstupi, prem pozvan Vašim Veličanstvom, po poslovniku razpravljati odpis od 8. studena 1861.

Onaj skup načini izboran red po nezakonitoj štibri i po povlasticah, koje su g. 1848. u javnu pravu Hrvatske zakonom prestale. Po tom izbornom redu manje državljana udioničtvuje u zakonarstvu, nego li ih je udioničtvovalo za povlašćenih staleža. I da izbiranje povlašćenika nebude van poruga na nje i sliepo orudje uprave, u svemu, koliko zna i može, narodu protivne, skup odredi kod izbiranja javno glasovanje. Po tom izbornom redu, još upravom svojevoljno na gorje promienjenu, pozva Vaše Veličanstvo sedam županija u sastanak za 8. siečnja 1868., i predloži mu svoje pismo od 20. listopada 1867. na baruna Levina Raucha. U tom pismu stoji, da je skup 1866. u svojih adresa na Vaše Veličanstvo pod 10. veljače, 10. ožujka i 19. prosinca priznao zajednicu kraljevine Hrvatske s kraljevinom Ugarskom, pa se skupština poziva na temelju tih adresa i priznanja, neka dovrši razpravu o naših odnošajih napram Ugarskoj.

Malo prije pokazasmo, tko bijaše onaj skup, kako je spravljen i kako je radio, o njegovih adresa dosta je napo enuti ovo: za adresu od 10. veljače glasovalo je izmedju 192 nazočna člana samo 78 ljudi; adresu od 10. ožujka nije se usudio skup ni tiskati, ni članovom priobćiti, ni na dnevni red metnuti, nego ju je iz rukopisa proštio i možda primio. Osim onih, koji ju sastaviše, i njihovih pouzdanika, nitko nemogaše znati, što stoji u tom spisu. Adresu od 19. prosinca, prem radi o državopravnih odnošajih, ter bi, po rieči Vašega Veličanstva, morala i od graničarâ razpravljana biti, smotri i odpravi skup, kako i onu od 10. ožujka, bez graničarâ. Mi smatramo za nedostojno i naše časti, i Vašega Veli-

*

čanstva, o tih adresa išto više govoriti, scienimo za suvišno, naime proglasit ih pravno ništetnima, ter već poradi načina, kojime su postale i odpravljene, o njih suditi, kad bi bilo vriedno, moglo bi se samo, kad bi bile poznane. kakove su predane Vašemu Veličanstvu.

U suprot svemu tomu, ona skupština proglasi se saborom, potvrdi i nastavi radnju skupštine od godine 1865.—7.; stavi temelj družtvenu i gospodarstvenu razsutku naroda: pridrža preživivše se i samo na korist pojedinaca služeće povlastice gradova: puku odviklu od slobode i zakona, za upodpuniti pokvarenje, navali oblasti, koje nemaju vlasti, a premnogo stoje; dopusti izabirati poglavare, koji nemaju ni ugleda ni znanja, što ih obstojnosti pitaju, ni vremena za gubiti, koliko ga služba zahtieva; uvede prazna imena oblastih bez prava, snage i koristna kruga za djelovanje; što prihvati, što postavi prekomjernu hrpu službenika, pogodnih samo upravi; dopusti vladaru držati ili nedržati sabor: pod bezobzirnim gospodovanjem ljudi u javnih služba, a za nje nevrstnih i nevriednih, zapovjedi javno glasovanje kod izbora poklisara: za da se neuzmogne pokazati prava volja naroda, nego samo želja zle uprave, isto razdieljenje izbornih kotara prilagodi hirim zapoviedajućih silnika; po svojoj samovolji priznade, pogazi, umali, uvede povlastica kao i skupština 1865.—7.: ljude, koji možda zastupaju samo svoju osobu i probitke pomješa s poklisari, koje bi morao narod izabrati: svim, koji su odvisni od uprave, dade osebno, a u stotinah, drugda tisućah duša, jedva da jednoj udieli pravo izbora; u javnu pravu povlasti sve, koje smatra svojim sigurnim orudjem; broj saborskih članova ostavi udesu i samovolji.

Po tom izbornom redu sazva Vaše Veličanstvo osam županija u sabor za 1. lipnja 1871. i nakon odgadjanja pusti ga otvoriti na 15. siečnja, kao što ga je odpisom još od 11. siečnja 1872., prije nego li se sastao, razpustiti dalo. Za razlog toga postupanja navadja odpis: svevlast Vašega Veličanstva, i veličine bivših članova neprijaznost obstojnostim naše domovine.

Veličanstvo, u državah zakona, a takova je pravno kraljevina Hrvatska, svevlast je u samu narodu, i ako vladari nisu osvjedočeni o toj istini, ter se nje nedrže, stanje se mienja samo na njihovu štetu. A da bi se odpis, za izgovor, pozvao na dopuštenje skupštine od 1868.—70., mi bi opazili, da ona skupština od naroda hrvatskoga niti je imala, ni budi komu makar kakovu vlast dati mogla.

Nami, i ostalim narodom pod žezlom Vašega Veličanstva bilo bi milije, a i priestolju koristnije, da se predvidjanja pokazuju u upravljanju javnih posala radje nego li kod buduće radnje ljudi, koji ju nisu ni načeli. A neprijaznost budi kakove većine makar kojim svojim obstojnostim nije van nedvojben dokaz, da se one obstojnosti zabaciti ili promieniti moraju, i ovo nedopuštat, odaje namjeru sviestnu o slaboći za satrti, a o jakosti za uzbijati napredak. U istinu, ako je, po onom odpisu, saboru dopušteno raditi, samo kad mu je većina pogodna obstojnostim, vladi i vladaru: sabor je suvišan i prosta nu predraga igra. Ta obsjena, ako se istinom nenadomjesti, leže stanje vlade samo po vladare preneugodnih posliedica.

Ukazom od 29. ožujka 1872. pozva Vaše Veličanstvo ovo osam županija u sabor za 15. lipnja one godine. U to spravište dodje ona ista većina, koja se bijaše i u siečnju sastala. Ali sada, neimavši ni jednoga suparnika, ona pusti mah svojim pohotnostim, i zato nije razpuštena.

Ono spravište izdade se za sabor, pak u šestih godina pogazi svetčanu rieč, na koju bijaše izabrano; pokvari, što bijaše za pokvariti u obstojavših tudjih pripisih, u poslu prvašnje skupštine o zadruga, o javnih službenicih i služba: nastaviv snovanje, na koje ona skupština nedospi, izjednači sabor zastupstvu občine; učini zemlju bez svakog sigurnog prihoda: težinu občinskih cesta navali na ljude, koji od njih najmanju korist, i za uzdržavat ih najmanju snagu imaju; uvede sveučilište, zlo osnovano, bez uvjetah, što ih pita hram znanosti i potreba naroda; zasnova početne učionice, kakove zatiru svaku klicu prosvjetljenja, i u svakom pogledu nemogu, nego narodu škodljive biti; pustiv karne odnošaje razsudjivati ljudem, što nevrstnim dobit, što nemogućim sliedit pravno osvjedočenje, učini karni zakon suvišnim; i na koliko neznadijaše zla učiniti svojimi zaključci, naknadi ga svojimi djeli, tumačenji i namješćenici.

Vaše Veličanstvo potvrdi radnje onih skupština, prem ih, kako ni nas, nije izabralo, nije izabrati povlasticu imalo ni deset tisuća ljudi domaćih, neodvisnih od tudje uprave, koja našu domovinu pustoši, i prem su one radnje posve protivne i državnu pravu i probitkom Hrvatske.

A mi tvrdo osvjedočeni, da nijedan sabor, nesazvan na temelju obćenita glasovanja, i nesložen takodjer iz zastupnika granice i Dalmacije, iz većega diela našega naroda, koji je pod gospodstvom Vašega Veličanstva, ter spada u ovu kraljevinu i u njezin sabor, nesmije, a po pravu nemože valjano pretresivati temeljna prava naše kraljevine, ni bitno mienjati njezino stanje i odnošaje; mi i duševnošću vezani raditi i kretati se samo na temelju i u duhu onih gradova, ter ih braniti proti navalam i oskvrnjivanjem: mi to cielo postupanje, i svaki čin napose onih sastanaka i njihovih sudjelnika, kako su već i u sebi pravno ništetni, ovime proglašujemo protuzakonitimi, ogradjujemo našu domovinu proti dosegu tih bezzakonja, ter pred bogom i pred narodi prosvjedujemo svom snagom nedostojno povriedjena prava, proti tomu postupanju i proti svim posljedicam, koje iz njega po Hrvatsku činom nastadoše ili bi u buduće nastati mogle. (Na galeriji aplaus.)

Predsjednik: Molim galeriju, neka nikakve izjave dopadnosti ili nedopadnosti nedaje.

G. dr. Starčević želi, kako sam ga ja razumio, da e alineja ova kako je predložena po odboru adresnom, riše, pa mjesto nje ono stavi, što je sada pročitao.

Dr. **Ante Starčević**: Jest.

Predsjednik: Vis. sabore! Ja to nemogu smatrati zpravkom. Izpravak ovaj se od predloga odbora bitno azlikuje, on bitno alterira smisao onoga, što odbor predaže. Nije li tomu tako? (Glasovi: Jest.) Ja mislim, da stoga nemogu to za amendement smatrati, i molim g. zvjestitelja, da drugu alineju čita.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik molim za rieč. — Vis. kućo! U našem poslovniku nema ustanove, koja bi točno precizirala razliku medju predlogom izpravkom. Ako se ovo tumačenje dopusti, kako ga je g. predsjednik izvolio navesti, onda može stranka jedna li druga po svojoj volji kazati: ovo i ovo se bitno protivi redakciji predloga odbora; i na temelju toga može svaki izpravak zabaciti.

Zato mislim, da glede svakoga izpravka, što ga koji član sabora predloži, ako ga takovim smatra, pošto nema pozitivnih ustanova, može graditi na diskreciji dotičnika.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Meni se čini, da ovo nimalo nesluži dostojanstvu ovoga sabora, što se misli polučiti čitanjem ovih t. zv. izpravaka. Ovdje se hoće nešto učiniti, čega sabor nemože nikako namjeravati, pa zato nemože čitanja dopustiti. Ja pitam svakoga člana, je li ikomu moguće, pošto je čuo pročitati ovaj t. zv. izpravak, suditi o izpravnosti njegovoj, je li moguće u ovo kratko doba sud svoj izreći i svoje misli izjaviti i glasovati. Gospodo! Ja sam uvjeren, da ovoga nitko od vas potvrditi nemože. Ja znam, da su gdjegdje opozicionalne stranke, kad su imale takove adrese, koje nisu mogle postaviti kao predlog protiv adrese, sa amendementi nadoknadjivati htjele, te su tako sa izpravci ipak svoje misli proturati kušale. Meni je ostao u pameti onaj slučaj, kad je francezka narodna skupština za Napoleona III. imala proti sebi opoziciju od 5 muževa. Ovoj petorici nije nikada bilo moguće svoju adresu podastrieti narodnoj skupštini; i oni su s izpravci htjeli nadoknaditi tu svoju nemoć, pa su stavili toliko alineja svojih izpravaka, koliko je alineja imala adresa većine. I svakoj je alineji doduše manjkao smisao prvobitne adrese, ali uvjek su njihovi izpravci započimali onimi istimi riečmi, kojimi je započimala dotična alineja adrese od većine, te je upravo tolika bila adresa njihova, kad se je po izpravcih sva pročitala, kolika je bila adresa većine. Pa onda je bilo moguće narodnoj skupštini svoj sud izreći ob onom, što je predložila manjina i prema tomu zaključiti, hoće li primiti prvobitni tekst, ili će primiti izpravak opozicije. A glede ovoga, što nam g. zastupnik kraljevički predlaže, upravo nijedna na svietu skupština — pa neka se od najženijalnijih ljudi sastojala — to učiniti nemože.

S toga mislim, pošto se ovdje neizpravlja alineja, koju je ovaj odbor adresni podastro, nego se pripovieda od Kulina bana, pripovieda se — koliko sam si zapamtio — kritičnim duhom, posve neobičnim u cielom svietu i cieloj zemlji, mnogo šta, čemu bi trebalo puno dana za razabiranje. Ovdje nam se pruža ne adresa, nego ciela razprava, koja bi se prije mogla nazvati memorandumom, a ne adresom, a još prije bi spadala u posebnu brošuru, koja bi se mogla nazvati — jerbo sve izabrane po narodu sabore nazivlje „nekakvimi skupštinami“, narodne zastupnike izjavljuje kao „nekakve ljude“ i „nekakav skup ljudi“, koji da su svakojake spletke pravili — prije pamflet, nego brošura.

S toga nemogu toga primiti kao izpravak, niti se nemože dopustiti, da se čita; jerbo mi se čini — koliko vidim na onom kupu papira — da bi to bila prilično velika brošura ili bolje pamflet, a ni s daleka nenaliči adresi, koju šalje sabor kralju svojemu.

Ja bi u ostalom rado znati, ako gosp. dr. Starčević sve, što je od g. 1861. u ovom saboru se dogodilo, nazivlje nezakonitim, na kojem pravu si on uzimlje slobodu, sve to tako prozvati?

Da zaključim. Zato, jerbo bi dakle trebalo mnogo vremena, dok se sve to promisli, što g. doktor predlaže, i jer mi se čini, da je sve to nekakva sežmarija, zato predlažem, da se dalje nedozvoljava čitanje.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik molim za rieč. Čini mi se, da g. predgovornik sam priznaje to izpravkom, jerbo se upušta u kritiku izpravka. Medjutim mi smo već izkusili ovdje, da ako se opazi, da koji izpravak meritorno . . . . (Miškatović: „G. Folnegović već je jedanput govorio.“)

Predsjednik: Neradi se o izpravku, nego o tumačenju poslovnika. Po mom mnienju ovo nije izpravak. Izvolite se glede toga izraziti.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik molim, da mi se neuzkraćuje rieč. — Dogodilo se je, da smo mi stavili takove izpravke, o kojih se nisu mogli zaključci stvoriti, pa se je onda stvar odputila na odbor, neka svoje mnienje kaže. To je ekspediens za izbjeći kakvo posjenčivanje, ali ne naprosto zabaciti izpravak ili zabraniti čitanje.

Vaso Kotur: Vis. sabore! Oprostite mi prije svega, da sam tako slobodan, ovom prigodom poprimiti rieč. Meni nije stalo obazirati se na ono, što je g. zastupnik Miškatović naveo, nego samo velim, da ja kao čovjek, koji nisam znanstven niti jezikoslovac, tumačim rieč izpravak tako, da se ima izpravkom smatrati lih onaj predmet, koji se u specijalnoj debati jedino proteže na sadržaj i smisao dotične alineje. Ja ću dopustiti, kad bi g. dr. Starčević svoju adresu kao predlog stavio bio, kad bi bila njemu za to mogućnost pružena, da bi onda dakako čitava vis. kuća bila dužna tu adresu slušati. Nu pošto to nije, to ova vis. kuća nikako nemože dozvoliti drugo tumačenje poslovnika, nego je ono tumačenje, koje sama rieč „izpravak“ u sebi sadržaje. Izpravak staviti naime

nije ništa drugo, nego popraviti ono, što redakcija govori. A kroz ono, što smo od g. dra. Starčevića čuli, alineja ova nebi popravljena bila.

S toga bo, da se neupuštamo u obće u razsudjivanje onoga, što smo imali čast slušati od g. dra. Starčevića, ja od svoje strane tumačeći poslovnik tako, da to nije izpravak, predlažem neka vis. kuća zaključi, da se slični izpravci više primiti nemogu.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Mi smo u prošlom saboru takodjer takav slučaj imali, gdje smo morali rieč „izpravak“ tumačiti. Već sama rieč „izpravak na ovu ili onu točku predloga“ etimologički uzeta znači, da se neradi o izmjeni, nego samo o tom, da se smisao ili sadržaj u nekom načinu promieni. I u tom smislu smo u prošlom saboru ono tumačenje uzeli, da se izpravkom smatra samo to, ako se od koje točke predloga nešto izpusti ili doda, ili samo nekoji izrazi izmiene.

Nipošto pako nemože se izpravkom smatrati ono, da se ciela koja alineja odstrani, pa se onda nešto sasvim nova podmiće. To se nemože izpravkom smatrati niti po etimologiji rieči „izpravak“ niti po tumačenju, kako vis. sabor ovu rieč tumači.

S toga sam toga mnienja, da se ovaj govor, koji je g. dr. Starčević pročitao, nemože smatrati izpravkom na alin. 1. naše adrese.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? — Rieč ima g. predstojnik unutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Koliko i ja rado pristajem uz one, koji razliku čine medju predlogom i izpravkom, to ipak scienim, da je neposredni gosp. predgovornik izpravak nešto preuzko tumačio. Kod mene je to mjerodavno, da pošto je adresa u načelu primljena i za podlogu specijalne debate uzeta, to se načelo njezino nemože više staviti u pitanje. I pošto adresa počiva na temelju zakona, to se ono, što načelo u pitanje stavlja, više primiti nesmije. A g. dr. Starčević u onom, što je čitao, zbilja sve u sunovrat okreće i stavlja u pitanje zakoniti temelj ovoga spisa. S toga to nije nikakav izpravak.

Dočim to dopuštam, to opet nemogu dopustiti ono, što g. predgovornik veli. On veli, da se pod izpravkom razumieva to, ako se izpravi koja rieč u predlogu, ali zato dotična alineja ostati mora. Tomu nije tako. Izpravci mogu biti takove naravi, da se 2—3 alineje brišu, pa stavi četvrta nova alineja; samo mora ta biti takovog sadržaja, da neće potresti iz temelja načelo ono, na kojem dotična osnova počiva.

S toga shvaćajuć ono, što je g. dr. Starčević predložio kao predlog, nemogu se druge strane složiti s nazorom gosp. predgovornika, koji pretiesno shvaća rieč „izpravak“.

Predsjednik: Ja sam imao sreću, da sam i u prošloj periodi predsjedao ovoj vis. kući: nu mogu kazati, da sam uvjek tumačio razliku izmedju izpravka i predloga. Vis. kuća je već u prošloj periodi adoptirala ovo mnienje, i nije mogla drugo, pošto po svih parlamentarnih pravilih izpravak nesmije biti protivan smislu i duhu onoga, što se ima izpraviti.

Nu ovo, što g. dr. Starčević predlaže, je sasvim protivno; s toga nema dvojbe, da se to izpravkom smatrati nemože. Ali budući da je vis. kuća najbolji tumač svojega poslovnika, to molim gg. članove sabora, neka ustanu oni, koji misle, da je ovo izpravak.

(Manjina.)

Nemože se smatrati izpravkom. S toga odpada nužda govoriti o tom.

Prima li vis. sabor alineju 1. kako je pročitana?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alineju 2.):

„U tom smjeru razpravljati će on i zaključivati predloge i zakonske osnove, koje mu podastre zemaljska vlada Vašega Veličanstva, i gledati će naročito, da gradske i občinske uredbe budu sigurna podloga dobroj upravi, i tražiti će sporazumak s vladom Vašega Veličanstva, neka na saborsku razpravu podnese sustavnu osnovu kaznenoga zakona, brigu vodeći i o tom, da se neoskvrnuto očuva autonomno pravo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i o tom, da se u ovom obziru nepovriedjeni očuvaju uvjeti državne zajednice.“

Predsjednik: K ovoj alineji stigla su dva izpravka; jedan od g. dra. Starčevića, kojega on bar nazivlje izpravkom, i jedan od g. dra. Marjanovića.

Molim vis. kuću, pošto se je pojavio glas, da nebi dozvoliti trebalo g. dru. Starčeviću, da svoje izpravke čita, pošto nisu izpravci, neka se vis. kuća izjavi, može li on to, što izpravkom nazivlje, čitati ili ne?

Franjo Folnegović: Kako možete to znati, da ni ovo nije izpravak?

Predsjednik: Ono je kao izpravak podnešeno, ali neće ništa drugo biti, nego kontinuacija prijašnjega.

U ostalom molim vis. kuću, neka se izjavi, da li se dozvoljava čitanje toga ili ne?

Franjo Folnegović: Visoka kuća ima pravo zaključiti, da li je ovo izpravak ili nije, i uslied toga može zabraniti i debatu o tom; ali prije nego li se što čita, kazati, to nije izpravak, — to mi je nepojmljivo.

Josip Miškatović: I meni bi bilo u istinu nepojmljivo, da bi se prije nešto proglasilo, da nije izpravak, nego što se je pročitalo. Ali pošto smo čuli prvi izpravak, i pošto može priznati i sam g. zastupnik senjski, da će drugi „izpravak“ biti samo nastavak prvoga, te pošto se je o prvom reklo, da nije izpravak, — zato možemo, i bez da se čita, unapried kazati da to nije izpravak.

To možemo kazati i zato, jer ja držim, da ako g. zastupnik kraljevički i nemisli kako drugi ljudi, to bar logički sastavlja svoje spise, te u njih logički dotjera stvar, koju je kanio izvesti. U ovih okolnostih može dakle vis. sabor s podpunim uvjerenjem unapried kazati, da to, što g. dr. Starčević predlaže, izpravci nisu; dakle se ne-

naju niti čitati, a visoki sabor neka izvoli zaključiti, ako mu drago. Samo mislim, tko upita kraljevičkoga . zastupnika, koji je čovjek do skrajnosti iskren, neka aže, je su li mu nastavci kao što je bio početak, ja mislim, da će kazati: jesu, jer su logička posljedica onoga, što am prije pročitao.

Dr. **Ante Starčević**: Ja bi imao samo za osobnu obranu nekoliko rieči progovoriti.

Ja sam već jutros kazao i svi ste mogli čuti, kakvu sam adresu ja želio, da ju kralju podnesemo. Medju ostalim rekao sam, da današnje stanje smatram protuzakonitim, nadalje sam kazao, da ja želim braniti naše javno pravo proti onim zlim nazorom, koji su odkriveni u prev. odpisu od 8. studenoga 1861. Jer dok na najvišem mjestu oni nazori vladaju, nije moguće, da se naše javno pravo štuje onako, kako bi se štovati imalo, i kako pita to korist i naroda i dinastije. Ono što će sliediti nije drugo ništa, nego obrana našega javnoga prava.

Ja sam čuo obrazloženje izpravka s više strana, nu ja držim, da kako sam jutros kazao, da protupredlog proti predležećemu predlogu može biti samo onda, kad bi tko htio, da kralju u obće neodgovorimo adresom; a dok smo u tom složni, da se adresa pošalje, dotle se samo pita o tom, što da u toj adresi kažemo i kako da kažemo? Na prvo pitanje: forma može biti ublaženija ili oštrija, nu svakako će biti adresa onakova, kako većina zaključi. Izpravak može mienjati ne samo rieč jednu i drugu ili prvobitan smisao, nego može i pridodavati i oduzimati; a dok nije medja ukazana, koliko se može pridodati ili oduzeti, dotle ja sudim, da je svakomu prosto zahtievati, da se ovo ili ono pridoda, a ovo ili ono izpusti. — Ja sam to u prvom izpravku učinio, a to ću i u budućem. Hoćete li ove izpravke primiti, to stoji do vas; nu meni duševnost nalaže, da pokušam sve, što mogu. Nu ako nedozvolite čitati, to me oslobodiste, da nemoram u vjetar govoriti.

Predsjednik: Meni se sada vidi, pošto je g. dr. Starčević ovomu predsjedničtvu podnio nekoje točke, koje nazivlje izpravci, da se neće moći o njih prije odlučiti, dok on to nepročita.

(Živio! na galerijah.)

Ja netrebam nikakva znaka dopadnosti. I ako galerija još jedan put to učini ma komu, ja ću ju dati izprazniti.

Zato dakle ja držim, da će najbolje biti, da g. dr. Starčević svoje izpravke pročita. To je i u interesu debate nuždno. Izvolite čitati.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Tim osvjedočenjem i državstvom vladani, za najsvetije smatramo izpraviti nazore odpisa od 8. studenoga 1861. Jer, prem su oni nazori postojećom silom uz pripomoć rečenih skupština činom uvedeni u našu domovinu, i tako to stanje mora kraj imati, i možda još stoji od početnikah i branitelja njegovih, da se ono bez prevelike štete narodah propadajuće monarkije i još veće po dinastiju, ako je vremena, zakonitošću nadomjesti.

Visoki odpis jamči rieču Vašega Veličanstva za plemenitost, nuždu i zakonitost namjere očitovane listopadskom diplomom. Možemo vjerovati, da je to jamstvo pruženo iskreno; nu ono nas nemože umiriti. Okolnosti bo znadu biti jače od volje i snage čovjeka. K tomu povjest našega naroda pod dinastijom Vašega Veličanstva uči kroz vjekove da rieči, da isti svetčani dvostrani ugovori i prisegami potvrdjeni, njegovih vladara prama njemu nebijahu izpunjeni. A i zališno i ozbiljnih muževa nedostojno je razpravljati namjeru, koju i čini i narava stvarih najjasnije tumače. Namjera o jedinstvu i jakosti Austrije, kako se snuje onom diplomom, protivna je i zakonom i sreći Hrvatske, i zato već u načelu nemože se sljubiti s nuždnom namjerom našega naroda.

Doista, postavljenjem i izvedenjem načela izraženih u onoj diplomi bez zakonita privoljenja Hrvatske i činom je odkrivena namjera, da se naša domovina, kroz vjekove pravno neodvisna i samostalna, ako neće hotice, silom utopi u pokrajine Austrije, pokrajine, koje neimadoše ili izgubiše medjunarodnu osebnost.

Ne samo sva prava samosvojnosti već su i po svojoj i po države naravi tako medju se svezana, da izgubitkom njih ijednoga sva ostala trpe, nego zemlja lišena svojega neodvisna izvanjskoga zastupstva, svojega penezja, svojega izmienjivanja prirada i prerada, svojega vojničtva, lišena je u istinu svih uvjetah obstanka i njezinim pravom kako i snagi, krug je stegnut na posle koje u državi dobro uredjenoj svaka obćina mora neodvisne imati. Onaj udarac namienjen i činom zadan našoj domovini, kad bi zakonit i stalan postao, uz izgubitak narodne časti bio bi time težji po Hrvate, što bi oni u svih grana državna života pravno stajali kao manjina naprama neprijateljnoj većini, i time nebi im bilo moguće izpunjenje ni najsvetijih prava, podmirenje ni najprečijih potreba njihovih.

Koja su prava utvrdjena i još za život, ta bez vjerolomja, u državi ustavnoj, nesmije vladar bez naroda, ni ovaj bez onoga ni pretresivati, a kamo odlučivati. Ako prava stoje od volje jednoga čovjeka, gradeć zakone i pravne odnošaje, narod bi se u zaludu samo ponižívao. Nema bo razloga, držati, da s novimi ustanovami nebude kako i s prvašnjimi bijaše. Time se podkapa vjera na sigurnost i upravo poradi sigurnosti odkazuju se prava i grade zakoni. Zato u državi pravnoj svako pravo, svaki zakon stoji dok ga zakonotvorno tielo drugom odredbom nenadomjesti ili neukine.

Medju Hrvatskom i medju zemljami koje vladahu stariji Vašega Veličanstva i samo Vaše Veličanstvo nikada nebijaše drugoga zakonita jedinstva osim onoga u osobi skupnih vladara. Paće, kakovo drugo jedinstvo nemogaše niti biti. Jer izuzev kraljevinu Ungariju i kneževinu Erdelj, ni jedna kraljevina ni zemlja dinastije nije sve

grane državna života o sebi riešavala kako no je to radila Hrvatska.

Kako bi nam drago bilo kad bi svi narodi pod žezlom Vašega Veličanstva mogli složni biti u ljubavi svojega vladara i monarkije, koja bi tada jaka bila, isto tako državnstvo nam je očitovati, da držeć se dinastije uz uzvratna prava i dužnosti, od prava Hrvatske na štetu nje, a na korist bilo čiju, nismo dužni ni voljni popušćati. I mi želimo ustavnim putem s napredkom javne uprave i zakonotvorstva koracati i time nam je žalije, što bijasmo i jesmo u tom poslu samosilno zapriečeni, i što nam naš ustav nije povraćen, ter nemožemo onu našu želju i potrebu domovine podmiriti. Ostala Europa i carevina Vašega Veličanstva napredovala je u upravi, u tjelesnih dobrih, u koristnih zamišljajih, u obćenjih, jer im nebijaše, kako narodu hrvatskomu, svaki napredak uzbijan od vladah i vladarah.

Nije naše razsudjivati dužnosti Vašega Veličanstva naprama carevini, kojoj vas da milost božja carem na čelo postavi, ni pretresivati način kojim Vaše Veličanstvo smjera usrećiti narode, da promislom vam povjerene. To sve spada na te narode i na tu carevinu. Nu zakonost nam nalaže, sjetiti Vaše Veličanstvo, da dinastiju Habsburg-Lorenah na prestolje Hrvatske postavi samo slobodan izbor našega naroda i da milost božja i promisao samo s narodi brane pravedne, a ruše nepravedne vladare. S tom carevinom, ni s timi narodi neimajuć ugovorne odnošaje, mi možemo stvari naše domovine razpravljati samo s Vašim Veličanstvom.

Za da budu neoskvrnjivi ugovori, koji zajednično vežu našu domovinu i gospodujuću dinastiju, treba da obje stranke neoskvrnjivo obdržavaju one ugovore i uvjete, pod kojimi su sklopljeni. Nu kako je narod hrvatski uz pretežke svoje žrtve kroz vjekove sveto obdržavao one pogodbe, tako ih je do danas gazila druga ugovarajuća stranka. U posjed naših starodavnih inštitucija niti je uzpostavljena, niti se uz listopadsku diplomu može uzpostaviti kraljevina Hrvatska.

Nazor, da vladar na svoju ravna korenita državna načela po vremenih i okolnostih, mi smatramo zubljom prevrata i nesigurnosti, i tu istinu potvrdjuje povjest i život država. Samo skladnom voljom naroda i vladara smotrene i s obje strane sveto štovane ustanove mogu onim nesgodam doskočiti. Drugačije, dok se narodi ugledav se u vladare, posluže vremeni i okolnostmi, nije moguće da nepravedne dinastije nepropadnu.

Narod hrvatski, za dar čvrstoće značaja, neoskvrnjene vjernosti i privrženosti starijim Vašega Veličanstva i istomu Veličanstvu Vašemu dobi uzdarje mnogo gorje nego li druge dinastije nevjeru naplaćuju.

God. 1848. sazva car Ferdinand I. zastupnike naroda iz svojih zemalja, načiniti ustav za one narode. Ondje mogaše biti pouzdanja u zakonost vladara, ter u valjanost i stalnost ovoga ustava. Iste godine sastavšega se sabora hrvatskoga nebijaše sazvano po zakonu, kraljem, ni zakonito izabranim, narodu i ustavu prisegnuvšim banom, ni po zakonitu izbornu redu. Ono bijaše sastanak, koji imadjaše osigurati domovinu od izvanjske pogibelji, koja bijaše zaprietila, a niti bijaše ovlašćen mienjati naš ustav, niti ga je mienjao. A istina je, u onom sastanku bijaše muževa, koji sudiše, da bi po Hrvatsku probitačno bilo s ustavnimi narodi Austrije u družtvu riešavati nekoje državne posle i odnošaje; nu to bez svakoga uštrba naše narodne osebnosti. Na takovo uredjivanje i mi smo pripravni sa svakim narodom i s narodi Austrije tím srdačnije, što nas sve već i susjedstvo na slogu i zajednicu opominje. Ali ta uredjivanja mogla bi uz korist i bez povriede osebnostih, samo onda nastati, kad bi narodi Austrije ili svi skupa slobodnom voljom jedno državno tielo sačinjali, ili bi njih svaki bio priznanom osobom. Nu onaj austrijanski sabor bijaše raztjeran, sila ojačena izvanjskom jakošću, zanašajuć se use i neukost narodah zabaci onu želju Hrvatah; narodi Austrije budu bačeni pod samosilje; naša domovina bude potlačena; ter ona požuda nekojih Hrvatah nebijaše zakonito ni očitovana, ni razvijena, ni prihvaćena, ni potvrdjena, ostade taštom željom nekojih ljudi.

Polutanski položaj naše domovine činom nastade za dinastije Vašega Veličanstva tako, što bijahu zametavana prava Hrvatske, prava kojih samih obdržavanje ovlašćuje tu dinastiju kraljevati Hrvatom. Taj polutanski položaj prestao bi, istina, listopadskom diplomom, jer bi Hrvatska postala udom Austrije. Za odbiti, ili ako nastane, za razbiti tu nesreću ili sramotu, nema žrtve, koju hrvatski narod neće učiniti i podnieti.

Javno pravo Hrvatske u oči dogodjaja god. 1848. bijaše sasvim isto koje i prije i za i poslje onih dogodjaja. Nego vlade starijih Vašega Veličanstva nastojeće Hrvatsku i Ungariju lišiti pravah, najprikladnijim sredstvom za tu svrhu smatrahu: Zavaditi narode ovih kraljevina, narode kojih srećan obstanak visijaše samo od njihova zajednična, prijateljstva i pomaganja. S onoga stajališta, za onim ciljem idući, one vlade podticahu zanešenike i nepravednike Ungarije proti Hrvatom, ter im prava naše domovine žrtvovahu i u isto vrieme razjarivahu Hrvate proti Ungariji. To je biljega naše povjesti oko četvrtoga vjeka, povesti složene iz medjusobnih neprijateljstvah ovih naroda, samo na korist urotnika tudjinca i ta težnja samo nesrećom i sužanjstvom odlična, nastavljala se i njegovala do kraja.

Do god. 1848. temeljno načelo našega javnoga prava bijaše: da u svih državnih poslih kraljevina i kralj zakonito razpravljaju i odlučuju. Kraljevinom bijahu povlašćeni staleži. Po onom načelu, dobivšem za sastavinu kraljevine sav narod, može se, i naša je najtoplija želja, naknadiv što je u kojoj strani državnih posala bez krivnje našega naroda zaostalo, s razvijanjem naroda napredovati.

A listopadska diploma i svi traci i pokušaji duha njezina posve su protivni onomu načelu i duhu našega ustava, ter im je, kako se i u životu vidi, drugi smjer nego li budi kakovo jamstvo za ljepšu i naprednīju budućnost naše domovine. Dokazano je i činom, da na ono načelo našeg ustava, uz koje ikoliko obdržavano kroz vjekove potica slobode i sreću u narodu, i ugleda ter moći n vriednih vladarih, nego da su načela ove diplome suhoparne i bezživotne formule neprava i bezglavja. Ono bo načelo sraslo se s narodom, koji ga je svakom prigodom branio, a ta načela diplome, prem prilagodjivana, samo činom provedena, nebijaše, nije i nebude moguće sljubiti pravnimi osvjedočenji narodah, kao ni s obstankom dinastije, ter su trajanjem samo to većma narodom odurna dinastiji pogibeljna.

Priznajemo, da ima postulata po narode i vladare kako i po druge, i upravo zato sudimo, da nema dobra po nikoga, ako se oni postulati nepodlože zakonu. Nije nam drago, da se srdcu Vašega Veličanstva na žao dalo, što mu se ufanja, koja smatra za najtemeljitija, neizpuniše zato, jer neprimismo listopadsku diplomu; nu nemožemo na ino, nego očitovati, da se ona ufanja nikada nebudu izpuniti od naroda, koji ako se i neštuje, bar ikoliko mari za svoju sreću. A plašeć se načela odsudjena i znanošću duševnošću svih boljih, načela koje neće da zna van samo za prava narave, mi nemožemo pristati na onaj nazor odpisa, kojim se polje izključiva postavna prava neplodnim smatra. Pače, mi sudimo, da je to načelo najpogibeljnije po dinastiju Vašega Veličanstva. Doista, ono je uzrok mnogim zlom, koja se izlegoše i još se legu. Živjeti po u družtvu i od družtva, a neštovat družtvene ustanove, to načelo ne može na dobro voditi. Zametavajuć pozitivna prava, ugovore, dinastija mora i narode na tu stazu krenuti.

Prava narave sveta su, kako je i ona. Ali, krivnjom odgojenja većina ljudih nemože za vremena do podpuna njih poznanja doprieti, njihovu posvetu očito i neposredno neopažuje, ter su ona zato prečesto mnogim nejasne i bez nuždne snage. Tih je prava i zakona glavno, najvišje načelo: da čovjek i narod imaju tražiti svoju sreću, dok ju najsavršenije nenajdu bilo pod kojim vladarom. Od ovoga državstva nitko ih nemože odriešiti, kako ni od ljudske narave, i zato su bez temelja i bez svake vriednosti sve ustanove i obveze, koje su protivne onomu načelu. — A postavna prava, koja to ime zaslužuju, nisu van predočena prava narave, ter ovih prava čvrsta, nedvojbena posveta i tumač. Zato nemožemo se uputiti, da bi ikakovo vlastničtvo, ikakav vladar, ikakova ustanova, da bi ikakova država mogla stajati bez svetosti prava postavnih. A ono načelo prava i zakona narave posvećeno je i postavnim zakonom za kraljevinu Hrvatsku naprema dinastiji Habsburžko-Lorenah, i dosada je, te strane, jednako gažen postavan i narave zakon.

Nauk i posljedice god. 1848., i svih zasluga našega naroda za tu monarkiju, jedino su izmedju gibalah, koja nas vode, da nada sve radimo za našu domovinu, i ništa drugo do korist i potreba Hrvatske i dinastije nadahnuše većinu zastupstva 1861. i nas, kadno branismo, kako branimo samosvojnost naše domovine.

Naša će se vruća želja izpuniti, ako si monarkija Vašega Veličanstva osigura najvažnije interese, ako se milioni državljana slože u konfiguraciji za srećan i napredan svoj obstanak; ako se uzdržanje toga organizma upili u mozag narodah; ako se s tim uzdržanjem skopči sreća i budućnost mnogih za život i prosvjetljenje vrstnih narodnih plemena, ter mir i razvitak jednoga djela ciele zemlje. Ali ne vidimo prilike izpunjenju te želje i sve obstojnosti proti njemu vojuju. Razlozi s kojih one blagodati želimo narodom i monarkiji, isti su koji nas dovedoše na temeljito stojalište, na kojemu i ostajemo, kao što ga nadjosmo i prigrlismo razpravljajuć mirno i bez strastih naše državne posle. One blagodati vežu i nas, ter ih i po rieči Vašega Veličanstva, nemožemo za volju koga drugoga ni na kocku metnuti, a kamo u gotov ponor rinuti. Tu žrtvu od nas zahtievati najmanje razloga imaju oni, koji našemu narodu nehtjedoše ni pravedni biti.

Nevidimo potrebu naše domovine, unići u organizam monarkije Vašega Veličanstva, ili taj organizam mimoići, nego i korist i potreba i pravo Hrvatske nagone nas, da u posebnu organizmu živimo uz taj susjedan organizam. Takovim preuredjenjem narodah možda bi se razbilo vladajuće osvjedočenje: da se nesrećam narodah može kraj učiniti samo raztočenjem te protunaravne kao i protuzakonite skupnosti.

Visoki odpis nosi da naše zakonito postupanje bez stanovitih preduvjeta i pretvorba u državnu pravu nemože roditi dobrim plodom i to za volju uzdržanja položaja, pače istog obstanka Austrije. Nakon izkustvah, što ih narod hrvatski u Austriji crpio i crpa, ono je očitovanje i onako čini utvrdjeno, za nas suvišno, i samo nemožemo dokučiti, kako mogu pouzdanici vladara kazati narodu, da on bez izvanjske sile neće ovoga prava štovati. Nu mi, kako moramo sili za vrieme podlagati se, tako nećemo ju nikada zakonom priznati, i dobro će nam doći prilika za ukloniti joj se. A oni preduvjeti i one pretvorbe u državnih pravih i u odnošajih medjunarodnih nastadoše i obaviše se znatno već davno, i tu istinu nemienja obstojnost, da onu promjenu nevide upravo oni, na koje ona najvećma spada.

Predsjednik: Smatra li vis. sabor ovo, što je pročitano, za izpravak ili ne? — Ovo predsjedničtvo drži, da to nije izpravak. Pošto nitko nije kazao da je, uzima se da nije izpravak. I sada se prelazi na izpravak g. dra. Marjanovića.

Bilj. **Rad. Rubido-Zichy** (čita izpravak):

Poslje 3. linije neka se metne točka, a mjesto sliedećih linija od rieči: „i tražiti će sporazumak“ do kraja alineje, neka se uvrsti sliedeći izpravak:

„Što se tiče austrijskog kaznenog zakonika, koji je od čitave iztočne polovine monarkije do danas jedino u ovoj kraljevini ostao u krieposti: ovaj će sabor sporazumno sa vladom Vašega Veličanstva prema duhu vremena i stepenu znanosti kaznenopravne izraditi samostalno i bez obzira na ostale zemlje pod krunom sv. Stjepana stojeće osnovu kaznenoga zakonika, koji će odgovarati potrebam ove kraljevine“.

Dr. **Luka Marjanović:** Visoki sabore! Obrazloženje mojega izpravka biti će vrlo kratko. Ona točka previšnjega kr. reskripta, koja govori o reviziji kod nas postojećega kaznenoga zakonika, jasna je svakomu od nas po svojoj namjeri. Alinea 2. osnove adresne imala bi biti odgovor na odnosnu točku previšnjega kr. reskripta, ali po mojem mnienju ona nenaglašuje dovoljno našu autonomiju i naše autonomno zakonarstvo. Ako ima biti adresa izraz želja i potreba naroda, mora se što odlučnije naglasiti naša autonomija u naših domaćih poslovih. Mi ćemo prigodom revizije kaznenoga zakonika, postojećega sada kod nas, sliediti najnaprednija zakonarstva kulturnih država, te ćemo ga upriličiti današnjemu stepenu pravne znanosti. Ako je ugarski kazneni zakonik zbilja tako vrstan, to ćemo ga mi i onako uzeti u obzir, učiniti ćemo to dragom voljom, ali samostalno i bez ičije preporuke ili siljenja.

S toga preporučam taj izpravak, koji po mojem mnienju bolje naglašuje našu autonomiju, nego ju naglašuju one rieči, koje sada u osnovi adresnoj stoje.

Dr. **Marijan Derenčin:** Visoki sabore! Ja moram iskreno izpovjediti, da mi je smisao ovoga izpravka ponešto taman. Kad se kaže, da vlada ima izraditi osnovu kazn. zakonika bez obzira na ostale zemlje stojeće pod krunom sv. Stjepana, to mi se čini, da ovaj izraz, što no je po g. dru. Marjanoviću predložen, može biti nekaže onoga, što bi g. dr. kazati htio. On hoće, ako se nevaram, da kaže, da kazn. zakonik ima biti izradjen bez obzira na državopravni naš odnošaj naprama Ugarskoj. Ako je to smisao, to mora vlada što odlučnije ovomu stanovištu prigovarati.

Gospodo! Kazneni zakonik nestvara državopravni odnošaj. Kazneni zakonik, kao što i svi drugi zakoni, koji normiraju odnošaje u državi, ima pred očima već stvorene i ustanovljene odnošaje u zemlji, on se mora nuždno obazrieti na državo-pravne odnošaje jedne zemlje naprama drugoj. Švajcarski kantoni n. pr. imaju puno veću autonomiju, nego li je naša u skupu zemalja ugarske krune, ipak neidu oni tako daleko, da bi mogli, kad stvaraju kaznene zakonike, ignorirati državopravni odnošaj, u kojem stoje napram švajcarskom savezu, dapače oni imadu ustanova kazneno-pravne naravi, koje nisu donešene zakonodavnim tielom kantonskim, nego zakonodavnim tielom saveza. Zato ja moram braniti izpravnost redakcije adresne, koja se u tom podpuno slaže sa previšnjim kr. odpisom, koji veli, da naš državno-pravni odnošaj napram Ugarskoj mora nuždno djelovati na kazneni naš zakon. Dotle, dok taj državno-pravni odnošaj obstoji, dotle ga nijedan zakon, kojega taj sabor stvara, nemože ignorirati. Dapače, kad bi se izpunile sve želje, koje smo čuli naglašivati od štovanog mog prijatelja g. dra. Starčevića, to bi i onda nastala nužda za naš sabor, da se osvrne bar na onu zajednicu, koja bi bila personalnom „unijom“ stvorena. Toga dakle, što g. izpravitelj želi, vlada nemože i nesmije učiniti u interesu same ove zemlje. Pomislite, gospodo, n. pr. na pitanje novčarstva ili na pitanje javnih vjeresijskih papira i na zaštitu, koju zakon njim pruža, to će vam biti poznato, da tu zaštitu nedaje naša zemlja, nego cielokupna država. Pa zato mi nemožemo ignorirati ustanova kaznenoga zakonika ugarskoga ili cislajtanskoga.

Već tim, što ćemo mi stvoriti kazneni zakonik, kojega će kruna sankcionirati, već tim izrazuje se naša autonomija. Naravska je stvar, gospodo, da sva zakonarstva nemogu stvarati novih zakona. Stečevina u tom pogledu nisu vlast jedne zemlje, nego obazrieti se valja svagda na stečevine ostalih zemalja, a pri tom obazrieti se takodjer na specijalne potrebe domaće zemlje.

Recepcija, gospodo — ma kako se proti njoj govorilo u ovom saboru — nije sramota, ona je diviza svih prosvietljenih naroda. U koliko ja znam, to u svietu postoje dva glavna zakona: kazneni zakon francezki i kazneni zakon njemački. Iz ovih dvajuh glavnih potekli su svi kazneni zakoni evropski. Mi se nemožemo protiviti tomu zajedničtvu. Ima dapače velika teorija, koja zagovara kosmopolitički kazneni zakon, a ta teorija ima silnih zagovornika u Europi; jer ova teorija nemože dokučiti, kako može biti nešto u jednoj zemlji kažnjivo što u drugoj nije. Teorija ta naime kaže: kažnjivo djelo, počinjeno u jednoj zemlji, odjekuje i u drugih i usljed njega štetuju i druge.

Ovoga zajedničtva, gospodo, neće se naša vlada nipošto odreći.

Zato da u kratko svedem, sve što sam rekao, kazati mi je, da osnova kaznenoga zakonika našega morati će se osvrnuti na državo-pravni odnošaj s Ugarskom u onih točka, u kojih taj državopravni odnošaj zahtieva, da se prilagodjujemo ne samo ugarskomu, nego i cislajtanskomu zakoniku. Tako n. pr. zločinstvo veleizdaje ili pako zločin uvrjede Njegova Veličanstva, kod nas nemože drugo sačinjavati, nego sačinjava u Ugarskoj ili Cislajtaniji, jer se ovaj zločin tiče osobe kralja, a kralj je nam i Ugarskoj zajednički, te i car austrijski. Isto tako patvaranje javnih papira nemožemo drugčije kazniti, nego u Ugarskoj i Cislajtaniji, jer je novčarstvo zajedničko, nesamo u Ugarskoj, nego u svih zemljah Njegova Veličanstva.

Zato zahtjev, da se podnipošto nemožemo obazirati na zajedničtvo s Ugarskom, nemože imati mjesta u adresi, nego se mi moramo obazirati na državo-pravni odnošaj naše zemlje naprama Ugarskoj i drugim zemljam u monarkiji.

Gosp. predgovornik naglašuje skladnost, koja tobože postoji medju adresom i kralj. odpisom. Ja bi uztvrdio, da je suglasje prividno. Kralj. odpis kaže, da će se malo po malo revidirati kazn. zakonik, i da će se ta revizija obaviti prema državopravnom odnošaju naše zemlje sa Ugarskom. I pošto se vladar boji, da tečajem ovoga trogodišta ne će biti izradjena sustavna osnova kaznenoga zakonika, zato je kazao u odpisu, da će se izpraviti one točke, koje zajedničtvo s Ugarskom zahtieva, da se najprije izprave. Zato ja nemam ništa proti ovoj točki, koju je adresni odbor predložio. (Čita dotični pasus iz adresne osnove.)

(Predsjedničku stolicu zauzme sada podpredsjednik dr. Vuščić.)

Franjo Folnegović: Visoka kućo! Ja bi se usudio podupricti izpravak g. dra. Marjanovića, a na to me baš nuka sama redakcija kr. odpisa. Po nagodbenom zakonu spada kazneni zakonik u djelokrug ovoga sabora. Medjutim kralj. reskript natuknuo je tu zajednicu tonom takovim, kojim se upravo nekom sigurnošću u dvojbu stavlja to naše suvereno pravo. Ja držim, da smo u pitanju stvaranja kaznenoga zakonika upravo tako neodvisni, kao što je neodvisna Ugarska od Cislajtanije.

Ja bi bio vrlo zahvalan presvietlomu g. predstojniku pravosudnoga odjela, da mi pokaže onaj passus u kralj. odpisu, upravljenom na magjarski državni sabor, u kojem se govori o redakciji kaznenog zakona takovim tonom, kao što se govori u sadašnjem našem kralj. odpisu. Tamo se ništa nespominje o zajedničtvu Cislajtanije i Ugarske, a isto tako nebi se smjelo spominjati ni ovdje o zajedničtvu Ugarske i Hrvatske, ako stoji ona tvrdnja, koju je presvietli gospodin Živković iztaknuo, da smo sada u tom obziru suvereni.

O toj suverenosti moram ja, tumačeći sav koliki kralj. odpis, sumnjati.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja imam g. predgovorniku odgovoriti samo glede one točke, gdje je on kazao, da smo mi kod stvaranja kaznenoga zakona prama Ugarskoj isto tako neodvisni, kao što Ugarska prama Austriji. Istina je to. Ali i Ugarska se kod stvaranja kaznenog zakonika obazire na Cislajtaniju . . . (F o l n e g o v i ć umetne: „Ali u kralj. odpisu na ugarski sabor nije bilo o tom govora.") Govora nije bilo zato, jer nije nitko podvojio o tom. (Odobravanje.) I ja se čudim, kako bi mi mogli nekoja zločinstva, koja se tiču jedne te iste stvari i u istih okolnostih, drugčije normirati, nego ih normira Ugarska i Austrija.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Dotičnu alineu kralj. reskripta primio je odbor, koji je ovu adresu sastavljao, a bez sumnje i većina ovoga sabora, s istim žalostnim osjećanjem, o kojem je spomenuo g. zastupnik senjski. Ja rado čujem sada tumačenje presvietloga gospodina predstojnika pravosudnoga odjela, koji nas uvjerava, da alinea ona previšnjega kralj. reskripta neznači ono, niti nema onoga domašaja, koji bi mi na prvi mah po tekstu same one alineje imali razloga predpostaviti i priznati.

To će sigurno biti ovom vis. saboru ugodno, jerbo tim se upravo dokazuje, da po tom, što je ovako glasila dotična alinea kr. reskripta, našemu autonomnomu pravu u pravosudnih stvarih nema nikakve opasnosti.

Ali jerbo je to tako shvatio odbor adresni, on je zato i napisao kao odgovor na kr. reskript ovu alineju, koja odlučno odbija, makar i samu misao, da bi netko drugi imao nalagati saboru, da stvara zakone, makar kojeg sadržaja u onih struka, koje su autonomne, a koji ne bi proizlazili iz vlastite njegove inicijative. Ovo se vidi u onoj alineji adrese, gdje se kaže, ne polemikom — jerbo adresa se nesastavlja u to ime, da se polemika vodi — niti formom memoranduma ili brošure, nego načinom, kojim govori i kraljevski reskript, previšnjemu vladaru: Ti si rekao, da će se kazn. zakonik podastrieti ovomu saboru, da će od vremena do vremena neku novelu sabor u tom pogledu razpravljati, a na to odgovara istim suverenim načinom sabor, da on toga činiti neće, nego da će primiti samo takovu osnovu kaznenoga zakona, koja bude potekla iz inicijative vlade, ili iz inicijative sabora. Sve to kaže se — kako rekoh — bez polemike, nego kaže se načinom suverenim, kojim govori i previšnji kraljevski reskript.

Kad bi se izpravak g. dra. Marjanovića samo ograničio na stvar, te se žešće izrazio proti dotičnoj alineji previšnjega kr. reskripta, možebiti bi sabor mogao pristati na njegov izpravak. Nu izpravak g. zastupnika dra. Marjanovića cilja preko glave, on ide dalje nego ga sabor po mom mnienju može uvažiti. On već unapred isto tako preskače cilj, kao što ga je možebiti i sam kr. reskript preskočio. On predlaže nešto da primimo, što po mom mnienju i po razlozih, koje je g. predstojnik pravosudnog odjela naveo, sabor nemože primiti. On naime kaže, da ćemo mi kazneni zakon stvarati bez ikakva obzira na monarkiju, u kojoj se nalazimo. O tom sam uvjeren, da je presvietli gospodin predstojnik odjela za pravosudje imao pravo, kad je kazao, da nekoje ustanove kazn. zakonika moraju biti istovjetne sa odnosnimi ustanovama ugarskog i cislajtanskog zakonika.

Zato jerbo smatram, da tako mora biti, nemogu pristati na izpravak štovanoga g. krapinskoga zastupnika, koji traži protivne ekstremnosti od kr. odpisa; pa zato glasujem za redakciju.

Dr. **Fran Vrbanić**: Vis. sabore! Iz rieči štovanog g. predgovornika došao sam do toga uvjerenja upravo sada, da mi je podupirati izpravak g. dra. Marjanovića, a to zato, jerbo, kako mi se čini, je onaj nepovoljni utisak, štono ga je kr. reskript u toj točki učinio i na g. Miškatovića, izbrisan istom sada tumačenjem presvietlog g. Derenčina (M i š k a t o v i ć rekne: „Adresom je izbrisan!"). Ja cienim presvietloga g. dra. Derenčina, ali moram izjaviti, da mnogo veću važnost dajem riečim kr.

*

reskripta, nego izjavi njegovoj. I upravo zato budući g. dr. Marjanović sa svojim izpravkom nepolemizira, buduć da nepiše nikakovih brošura, budući kratko nu odrješito izriče samo čuvanje našega prava, koje po zakonu pripada našoj domovini, držim, da treba primiti izpravak g. dra. Marjanovića.

Bojazan ona, da izpravak g. dra. Marjanovića cilja preko glave, nečini mi se temeljita. Jerbo već sama znanost će zahtievati, da n. pr. kod zločina uvriede veličanstva to isto ustanovimo, kao što Ugarska i Cislajtanija, jer nam je osoba kralja svim jedna te ista. G. dr. Marjanović nije mislio skakati preko glave, nego je htio izpravkom svojim izjaviti samo to, da kraljevina Hrvatska ovdje nedopušta na temelju §. 46. nagodbenog zakona, da joj se predpisuju već anticipando nekoji propisi, na temelju kojih ima sastaviti kazneni zakonik. Mi ćemo svakako morati osvrnuti se na tu zajednicu sa Ugarskom, ali nećemo, da nam se predpisuje: Vi morate za uzor uzeti zakon ugarski, što je smisao kr. reskripta. Toga mi nemožemo dopustiti. Pošto dakle izpravak g. dra. Marjanovića mnogo točnije izrazuje, da se ima neoskvrnjeno čuvati autonomno pravo naše domovine, za to ga preporučam.

Jovan Živković: Visoki sabore! Oba gg., predlagatelj i zagovornik njegova izpravka, badava se trude iz nagodbenog zakona pobijati onu alineju, o kojoj se radi, ja mislim da §. 1. iste nagode jasno i točno izrazuje državnu zajednicu medju Hrvatskom i Ugarskom. A ta državna zajednica je takove vrsti, da se nemože prispodobiti zajedničtvu medju Austrijom i Ugarskom, dočim su one dvie države, koje mogu imati različitih vrsti zločinstva, nu ipak nečine nikakove razlike, jer štuju jedinstvo ukupne monarkije. Mi kad i nebi htjeli imati jedne te iste vrste zločinstva sa Ugarskom, nebismo mogli toga učiniti, jer §. 1. nagodbe naše s Ugarskom kaže nam, da stojimo š njom u zajednici, jer po tom §-u su sve težnje krune ugarske u jednoj državnoj zajednici. Na uvjetu državne zajednice osniva se obrazloženje g. dra. Derenčina, te nestoji nipošto izvan nagodbe, nego baš na temelju nagodbenoga zakona.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Jako je težka tužba, koja se podiže proti dotičnoj alineji kr. reskripta, pa zato će i vis. sabor oprostiti, ako ja, kao član vlade, još jedan put o tom predmetu govorim. G. dr. Vrbanić kazao je, da kr. reskript anticipando predpisuje one propise, koji se imadu iz ugarskog kazn. zakonika u hrvatski prenieti. Toga, gospodo, reskript nekaže, nego veli, da će možebiti nastati nužda, da se nekoje ustanove kazn. zakonika austrijskoga, postavšega za absolutizma, preinače prama promienjenom državopravnom odnošaju naše zemlje napram Ugarskoj. Istina, da kr. reskript nekim načinom prstom pokazuje na kazneni zakonik ugarski, i to punim pravom; jer kazneni zakon kvalificira se prama postojećim državopravnim odnošajem dotične zemlje. I Ugarska doniela je novi kazneni zakonik prama državopravnom položaju zemlje, i naravska stvar, da ustanove ugarskog kaznenog zakonika odgovaraju tomu državopravnom odnošaju.

I prema tomu ćemo i mi dotične naredbe promieniti. Ali nije povriedjeno autonomno pravo naše zemlje, ako nam se kaže: stvorite takav i takav kazneni zakonik, dapače nebi bilo povriedjeno ni onda, kad bi bila vlada za shodno pronašla preporučiti podpunu recepciju ugarskoga kralj. zakonika, jerbo bi još uviek o volji vis. sabora ovisilo, da li će ga recipirati ili ne, i kako će ga recipirati. Zato mi se čini, da se nipošto nemože predbaciti previšnjemu kralj. reskriptu, da on vriedja u dotičnoj stvari zakonom zajamčenu autonomiju naše zemlje u tom obziru.

Dr. **Luka Marjanović:** Vis. sabore! Ja sam u onom passusu previšnjega kr. reskripta zbilja našao neku preporuku, da se naš sabor kod izradjivanja kaznenoga zakona koliko moguće obazire na dotični zakon ugarski. Ali bojazan, da se preko ugarske vlade nastoji ingerirati i uplivati na rad našega sabora oko tog kazn. zakonika, potakla me je, da izpravak podnesem. Dakako, gospodo, da ćemo se mi kod izradjivanja kazn. zakona osvrtati na zajednicu s Ugarskom, o tom sam ja i previše osvjedočen. Ja neću polemizirati proti gospodi predgovornikom, oni imaju za svoje nazore dovoljnih i valjanih razloga, ja sam htio samo bolje naglasiti autonomni naš položaj u tom pitanju kaznenog prava. Zato svoj izpravak još jednom preporučam.

Izvjestitelj dr. **Vojnović:** Vis. sabore! Ovaj predmet bio je izcrpljen, što se tiče gledišta znanstvenoga, već od strane presvietloga gosp. predstojnika odjela za pravosudje. Čini mi se, da gospoda, koja su prigovarala ovoj stavci, da su više činila kritiku reskripta, a manje su se osvrtala na sadržaj ove alineje adresne osnove. Onaj utisak, kojega ste vi osjetili kod čitanja reskripta, osjetismo i mi, da bi se moglo, premda možda najboljom namjerom, zbilja ovim načinom zasiecati u samo pravosudno pravo naše kraljevine. I s toga naša alineja kaže u tom predmetu nešta posve obratno, nego kr. reskript. U kr. reskriptu predlažu se novele, koje su prihvaćene po ugarskom saboru, te i ako to nije tako otvoreno rečeno, može se ipak bez dvojbe naslućivati. Mi, gospodo, nismo se odazvali ovakovim zahtjevom, nego samo kazali, da će se sustavni kazn. zakon načiniti i tim sačuvati autonomno pravo ovih kraljevina. To je čisto i bistro. A s druge će se strane uzeti dakako u obzir, što uvjetuje državna zajednica poradi onih razloga, koje je naveo presvietli g. predstojnik odjela za bogoštovje.

Dakle kad naš velevriedni drug g. dr. Marjanović kaže, da naša alineja nenaglašuje dovoljno autonomije naše zemlje, ja bi bio mnienja, da to nestoji tako, jerbo neznam, što se može jasnije kazati, nego to, da ćemo voditi brigu o tom, da se neoskvrnjeno čuva pravo kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Kažemo, istina,

da ćemo imati obzir na državnu zajednicu, ali dok ona zbilja postoji, moramo ju poštovati. Glede forme ove alineje suditi ćete vi, gospodo, ali svakako nemožete prigovarati odboru, da nije sačuvao posve neoskvrnjeno pravo kraljevine Hrvatske u tom pogledu.

Predsjednik: Najprvo će se glasovati o predlogu odbora. I pitanje će glasiti: Prima li vis. kuća alin. 2. po predlogu odbora?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina).

Izvj. dr. **Vojnović** (čita alin.) 3.:

„I svaki drugi predlog radostno će pozdravljati i zdušno razsudjivati vjerni ovaj Vašemu Veličanstvu sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kojim zemaljska vlada Vašega Veličanstva smjerala bude promicati moralno i materijalno dobro ovih kraljevina".

Predsjednik: Na ovu alineju stigao je izpravak g. dr. Starčevića. Neka ga izvoli pročitati.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Pravne spomenike, crpljene iz zakonika i povjesti, ter iz uma s njimi skladna, nedadosmo i ne dajemo za prosudjenje Vašemu Veličanstvu, nego pružismo i pružamo ih za da se svatko uman i pravedan osvjedoči, da je naše postupanje i zakonito i nuždno, i da bi svako drugo, njemu protivno, bilo izdajničko.

Stajalište naše domovine naprama toj monarkiji zakonom je odkazano i nemienja se, smatra li ga tko s pozitivne ili negativne strane. Jer kako se mi neuplićemo i nećemo uplitati u posle te monarkije, tako neprivolju-jemo, da se ona ili tko drugi, bez slobodna dopuštenja Hrvatske, u naše posle mješa. A dok Vaše Veličanstvo narodu hrvatskomu nepovrati njegovu domovinu i prava njegova; dok ovaj narod nemože i neće svoju propast podpisati: dotle ovomu narodu neostaje drugo, nego čekajuć odlučenje budućnosti, protiviti se svim nasrtajem, i neoristati na nikakovu ustanovu proti Hrvatskoj. To držanje nije ni malo negativno, ako se smatra kako se ima smatrati. Mi bo, držeć se našega zakonita, nedvojbena ustava, odbijamo sve što je njemu protivno. Tu je samo nuždna i opravdana obrana.

Mi smatramo pitanje o pravu za najzazbiljnije i najpitnije po narode i vladare; a držati ga za suhoparno što je što izići iz pravnih odnošaja i biti svjestan, da je pravo na protivnoj strani. U tom odpisu izpovjedaju se osobiti nazori o pravu postavnom i o pravu u obće. Kako pokazuje i sama narava stvarih, i prošlost i sadanjost utvrdjuju, uz te nazore nije moguće narode upokojiti ni države upravljati, ter nije čudo što dinastije zadojene timi nazori, koje propadoše, koje toliko da nisu potonule. Kad bi u obsegu narodah, koji su pod gospodovanjem Vašega Veličanstva, ijedan bio dobiven oružjem starijih ili sama Vašega Veličanstva, mi bi mogli vjerovati, da ti nazori potiču iz sviesti o vlastitoj jakosti, kojom opaki dok su jačji, prava nadomjestuju.

Nepriznati, da sam narod najbolje zna svoje prave koristi, nego tvrditi, da to znanje ima netko izvan njega, znamenuje u sljepoći primati na se preveliku odgovornost, kojoj se razumni vladari uklanjaju, znamenuje k preziranju naroda od kojih vladari stoje, još i porugu pridati. A neumno i pogibeljno je tvrditi, da se pravo može mienjati. To je tvrdjenje istovjetno s onim, koje bi htjelo, da se dobro u zlo, i uzvratno može izvrći. Od toga nazora nema ni netemeljitije bludnje ni škodljivijega nauka. Jer dok bi se to priznalo, prestala bi svaka obvezanost i s njom sigurnost. Nego mogu i često moraju se mienjati podloge, predmeti, načini dobivanja, uporabljivanja i izvršivanja prava. Sve ove promjene razsudjivat i uvadjat imaju samo oni na koje to spada, a ti su po našem ustavu: narod i vladar.

Uzeti ćemo da samo pometnjom stoji u odpisu, što je istini posve protivno, a to je: da su otci naši godina 1527. i 1712. promienili javno pravo Hrvatske. Onimi bo ugovori na mjesto koje druge dinastije ili vladara, dobiše Habsburg-Loreni pravo biti najprvimi predloženici, i uvjetno doći na prestolje Hrvatske. To pravo i s njime srastla dužnost nebijahu ni veća ni manja, ni drugačija kod te obitelji nego li kod prvašnjih, i nego li bi bila kod druge koje dinastije. Samo uz uvjet, da će obdržavati skup pravah samosvojnosti kraljevine Hrvatske stekoše stariji Vašega Veličanstva pravo postati i biti našimi kralji. Istina je, da one obe promjene dinastije i spola, naši stariji učiniše na korist obitelji Vašega Veličanstva, kako je istina i to, da se onimi promjenami nisu ni malo naša prava promjenila i da Hrvatska neprimi uzvratnu korist.

Jur pokazasmo u pravoj čistoći naš sastanak godine 1848. i njegov pravan doseg. Nazor odpisa nesklada ni tu s istinom ni s duhom, koji je i onda upravljao naš narod. Ovaj bo narod naprama monarkiji Vašega Veličanstva neimadijaše i nema lojalnosti ni nelojalnosti drugačije nego li naprama budi kojoj drugoj monarkiji. I one godine ustade narod hrvatski na oružje samo za obranu svoju i svojega kralja. Scienijaše bo, kako se pokazalo, bez temelja, da je probitak naroda i kralja istovjetan. Ali, kako i odprije, našlo se neharnika, koji i ono požrtvovanje Hrvata okrenuše proti našemu narodu i proti našoj samosvojnosti, ter ovaj narod uputiše, da zakonost naprama vladaru treba mjeriti onom mjerom kojom ju on narodu i njegovim pravom pokazuje. Zato sviest o nepravici pod kojom je neda mjesto strastim u narodu, kojega žrtvom vjernosti odgovara ne samo tlačenjem i bezzakonjem.

Neštujuć prava puka, nepazeć probitke njegove i svoje zakonite, vlade i vladari pripravljahu i onu oluju koja provali 1848. I gle sustala zakonost s obiju strana, ona oluja postade blagoslovom po narode i po vladare. Ali u Austriji, protimba zakonitu napredku na jednoj, strah i nužda na drugoj strani učiniše, da uztrpljenje mnogih naroda na izmak dojde, ter oni scieniše, da njihove prvašnje, još pooštrene nevolje oživljuju u ono doba kad no

Vaše Veličanstvo iznenada na prestolje stupi. A kad tudjinac nadvladao nemirne življe, na mjesto držati se pravice, pa krivce razmjerno pedepstati, a narodom prava povratiti, udari se daviti i one narode, koje nadvladati nebijaše prava ni snage, i one, koji za dinastiju radiše, ter bezobzirnu hasnu progonjenju samo izvanjska sila kraj učini. Narodi ni vladari nemaju zlotvorah do onih ljudih, koji u sebičnosti nepaze zakone ni narode. Gdje su vlade i vladari na tom putu, nabrzo ih i narodi tamo sljede.

Sloboda bez zakona nemože biti. U našu domovinu ni prije ni poslie listopadske diplome nije zakonito stanje povraćeno: tudji pripisi, silom uvedeni, ostaju, zakona ne gradi narod, koji bi ih gradit imao, neizvršuju ih zakonite oblasti. A i drugi vriedniji narodi otimlju se toj slobodi diplome kako no se otimahu iskrenu nasilju.

Nedosižemo, kako može u odpisu stajati, da Hrvatska, izuzev osobu vladara, s kraljevinami i zemljami te monarkije bijaše zakonito skopčana ikakovimi skupnimi interesi ili posli. Jer za napomenuti samo nekoliko podatka: od smrti Ferdinanda I. do Ferdinanda II. nebijahu li iz iste dinastije tri vladara i tri vlade nad ovimi narodi? Neimadijahu li, dok se neoslobodiše, Modena i Toskana posebne vladare iz te dinastije? Nebijahu li nasljedne zemlje uda carstva njemačkoga, i s njime u svih bitnih državnih poslih i odnošajih svezane? Nebijaše li Leopold I. sinu si Karlu namienio Tirol, ako Karlo nedobije prestolje španjolsko? Neimadijahu li kraljevine i zemlje Vašega Veličanstva do godine 1848. posebnih ustanova samo od njih i njihovih skupnih vladara, a ne od tiela ili zakonotvorstva kakovo se osnovalo listopadskom diplomom?"

Predsjednik: Pošto je gosp. dr. Starčević dokončao čitanje onoga, što predlaže kao izpravak na al. 3., stavlja se na vis. kuću pitanje: Smatra li vis. kuća ovo, što je g. dr. Starčević pročitao, za izpravak?

Ona gospoda, koja misle, da je izpravak, neka izvole ustati.

(Manjina).

Ovo, što je dakle g. dr. Starčević pročitao, nije izpravak. A pošto drugi izpravak nije stigao, stavlja se pitanje: Prima li vis. kuća alin. 3. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Vojnović**: (Čita alin. 4.):

„Za vremena pako pobrinuti će se ovaj sabor, da prema zak. članku od god. 1868. izabere za skupni sabor svoje odaslanike, koji će i u tom zastupstvu i u delegaciji po svetoj svojoj dužnosti zastupati koliko interese svoje domovine i blagostanja zemalja krune ugarsko-hrvatske, toliko djelovati za sigurnost, čast i moć ukupne monarkije Vašega Veličanstva, starajuć se ponapose za to, da blagodati javnih komunikacija, u kojih jedno od najprvih mjesta zauzima pruga Sisak—Novi, budu jednakom mjerom razpružene na vaskolik obseg zemalja krune ugarsko-hrvatske Vašega Veličanstva".

Predsjednik: Na ovu alineju podnio je takodjer g. dr. Starčević nešto, što nazivlje izpravkom, neka izvoli pročitati.

Dr. **Ante Starčević** (čita): Dok visoki odpis izpovieda, da Vaše Veličanstvo svoje pohotnosti nepodlaže pravu u obće, ni pravu, koje se radja iz dvostrana ugovora: i nami je iskreno očitovati, da proti takovu načelu razpravljati bilo bi poniženje naroda, kojega smo sinovi, i poniženje nas istih. A ako narod hrvatski za svoju korist upotriebi ono načelo, njegov će postupak i time opravdan biti. Nu osvjedočeni o svetosti stvari, koju branimo, i o istini, da proti njoj nema pravednih znalaca: moramo se pozvati na našu adresu od 1861., te o poslih, koje listopadska diploma zajedničkimi smatra, još ovo napomenuti:

Države, u svojih medjunarodnih zastupanjih uosebljene su u svojih vladarih, koji kao takovi obavljaju pojedine posle onoga zastupanja ili sami ili kroz muže, koje sude vriedne povjerenja. U tom pogledu nema razlike, da li je vladar načelnikom samo jednoj ili više država medju se neodvisnih. Tako nekad zastupahu cari Njemačke ukupnost državah carstva, tako zaslupaju kralji Švedske i Norvežke ove obe kraljevine, kralji Holandije ovu i Luxemburg. Time kralji Hrvatske bijahu i jesu ne samo ovlašteni, nego držani njezino medjunarodno zastupanje obnašati. Ovo zastupanje, stalnije i pravilnije razvilo se tek u XVII. vieku, pak i danas spada u prava, ne u dužnosti država. S tog bijaše i jest posve samosvojnih država, koje ne imaju stanovito zastupanje izvanjsko. One bo se u tom ravnaju po svojih koristih ili potreba. Time nasliedne pokrajine spojene s carstvom njemačkim, neimavše ni same svoje zastupanje, nemogahu našu domovinu ni vani zastupati, nego kako i sve bijahu po skupnu vladaru zastupane. S toga dok opazi narod hrvatski, da turske rate navlače nesigurni miri, bude godine 1536. načinjen zakon, po kojemu kod pitanja o miru s Turskom, na koliko se tiče Hrvatske, i ova kraljevina ima kroz svoje posebne zastupnike udioničtvovati.

Pravo na rat, u Austriji od volje vladara kako i drugo sve, u Hrvatskoj bijaše u saboru, od kojega stajahu i vojnici i novci, dva uvjeta, bez kojih ni danas, ni u najslobodnijih zemlja vladari ne mogu vojevati, prem im ustavi ono pravo dopuštaju. Ali vlade starijih Vašega Veličanstva, bivših careva Njemačke, te imavših svoje zemlje od Turčina zaklonjene Hrvatskom i Ungarijom radiše tako, da se krivnja rata na Turčina bacala. Tako Hrvatska i Ungarija braneć se, moradoše i nehotice vojevati. A istina je, da stariji naši, kako posljedak pokaza, na nesreću Hrvatske krv prolievaše na svih razbojih, na kojih vojevaše starij Vašega Veličanstva. Ali ono prolievanje nebijaše odredjeno tudjincem ni skupom, o kakovu se u diplomi radi, nego bijaše dobrovoljno, slobodno, odredjeno po naših saborih iz ljubavi do naših kraljeva, i kako se onda mislilo nadalo, za probitke Hrvatske.

Neodvisnost naše domovine u pogledu vojničtva bijaše tako podpuna, da god. 1567. kralj predloži hrvatskomu saboru, neka bi i Hrvatska uvela stalnih vojnika kakovih je Ungarija držala. Naš sabor zabaci taj predlog. Do novijih nasilja vremena samo oni Hrvati idjahu u vojsku, koje u nju naši sabori metnuše. Još god. 1759. Marija Terezija dvaput zaiska vojnika u hrvatskoga sabora. Na prvu prošnju sabor joj dade vojnika koliko je sudio da je pravo i bez prevelike štete po narod; na drugu prošnju nedade joj ni jednoga vojnika.

I financije hrvatske hijahu neodvisne. Isti novac tudji, prem kovan, mogaše po Hrvatskoj kolati samo uz dopuštenje sabora hrvatskoga. Tako je on godine 1537. njemačke i ugarske, god. 1621. carstva njemačkoga novce u Hrvatsku pustio. Naši kralji za redovite potrebe kraljevine i svoje imadjahu zakonom odredjen prihod, po imenice iz tridesetnica, iz državnih imanja, iz soli, kojoj sabor odredjiva cienu. A za podmiriti potrebe izvanredne, naši sabori davahu pripomoć, koja bijaše iskana i davana samo za potrebe kraljevine i kralja. S toga se dogadjalo, kako godine 1535.—1537., da sabori nevidiv temeljitost kraljeva predloga, ili zakljanjajuć narod od prevelikih daća, kroz više godina nedadoše nikakovu pripomoć.

U pogledu penezja napomenuti ćemo još samo jedan primjer Godine 1762—63. Marija Terezija triput predloži hrvatskomu saboru, da joj dopusti pozajmiti 10,000.000 forinta. Ovaj dug, u koliko razmjerno s Ungarijom pada na Hrvatsku, vjerovnikom bio osiguran onim prihodom, što ga kraljica redovito primala iz Hrvatske. Naš sabor nepristade na predlog, ter zajam nebude učinjen. Dakle sabori hrvatski imadjahu i izvršivahu ne samo pravo dopuštati ili zabranjivati daće, nego i ono nadzirati, na što se daće troše. A odtuda, što su naši kralji mješali prihod, koji dobivahu iz Hrvatske, sa prihodom ostalih zemalja, neda se temeljito zaključiti, da naše financije bijahu pomješane s onimi drugih naroda.

Dok je sabor hrvatski izvršivao ona prava na vojničtvo i na penezje, za zakonosti vladara, bijaše i s čašću zastave, i s blagostanjem naroda, i sa snagom, ter ugledom naših kraljah bolje, nego li je odkako nestade onih uvjeta.

Isto tako i trgovanje, na koliko se o njemu kod nas do u novija vremena može govoriti, bijaše u vlasti naših sabora. Oni bo, da napomenemo i primjerah, godine 1567., 1609—35., 1681. uredjivahu tridesetnice, izvažanje domaćih stvarih, i odlučivaše uvozninu za stvari iz Turske.

Tako dakle kraljevina Hrvatska zakonom nikada nebijaše medjunarodno zastupana po zemljah ili kraljevinah Vašega Veličanstva; nikada sinovi hrvatski nevojevaše van po dopuštenju hrvatskih sabora; nikada penezje ni trgovanje Hrvatske nebijahu pomješana ni upravljana s onimi kraljevina i zemalja Austrije. A kada priznajemo, da samosvojnost Hrvatske i u onih pogledih bijaše vriedjana i to od onih, koji ju pod prisegom štovat i branit imadjahu: tada sudimo, da bi pravo i koristno bilo, da mudrost Vašeg Veličanstva onim vriedanjem za svu budućnost na kraj stane, a da nezahtjeva, da Hrvati to ubitačno bezzakonje proglase zakonom.

Ali da nebude Hrvatska, kako pokazasmo da bijaše, u svakom pogledu samosvojna kraljevina i ta bez temelja predložena obstojnost nas bi tim većma nagonila, da našemu narodu samostalnost i neodvisnost pribavimo, i u tom nastojanju nebi nam se mogla nikakova zakonita pačka na put stavljati. Narod bo je naš upućen, da on samo kao medjunarodna oseba može svoju narodnu budućnost ujamčiti; i upravo u vlasti da može svoje stanje i odnošaje o sebi mienjati, stoji život naroda. I doista nebijaše i nije vrstna naroda, koji se tim pravom naravi ranije ili kasnije neposluži, i osim nepravednikah nitko se toj težnji naroda neprotivi. A sve protimbe ove struke naškodiše samim protivnikom, uspjeh bo ostade uz pravo kod naroda.

Izvršivajuć sva prava svoje samosvojnosti, kraljevina Hrvatska može, i ako bude vriedno, hoće više koristit i dinastiji nego li u drugom kojem stanju. Ono pokazuje sva prošlost, ovo sadašnjost. Narod hrvatski neće nikad odobriti, da itko od njega neodvisan i neovlašćen bez njegova odlučna upliva uredjuje njegove medjunarodne posle; ili da njegovi sinovi bez njegova odredjenja i njegove uprave igdje vojuju; ili da se budi tko neovlašćen upliće u njegovo cjelokupno gospodarstvo. A narod hrvatski hoće i one grane državna života tako ravnati, da iz njih on i njegova dinastija čim veće koristi crpaju.“

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Na ovu alineju kao i na nekoje druge u osnovi bi se ja usudio samo jednu opazku učiniti. Ovdje u osnovi zove se na jednom mjestu kralj „ugarsko-hrvatski“, što se meni čini, da je sasvim u redu; ali u al. 4. stoje rieči „kruna ugarsko-hrvatska“, a to mi se čini da neodgovara diplomatičkomu načinu. S toga jerbo to nije ovako, kako zahtieva stil diplomatički, usudio bi se misliti, da je možda pogrieška tiskarska, što bi bilo moguće, što se i ine dvie tiskarske pogrieške u toj osnovi nalaze: Na jednom mjestu stoji „orudje“ mjesto „oružje“, a u alineji 13. stoji rieč „nastojanje“ mjesto „pogibelj“. Mislim dakle, da je i ono gore rečeno pogrieška tiskarska i da se kao takova izpravi. Jerbo kralja „ugarsko-hrvatskoga“ ima, ali krune „ugarsko-hrvatske“ dosada nije bilo u diplomatičkih spisih, nego samo kruna ugarska.

Josip Miškatović: Ja, koji sam bio slučajno u odboru adresnom, moram izjaviti, da ova rieč „kruna ugarsko-hrvatska“ nije doduše tiskarska pogrieška. Ovako je odbor zbilja napisao, i ja bi zagovarao da ostane, kako je. Ja mislim, vis. sabore, da nitko nema više razloga željeti, da se iz ove zemlje ona kruna, koja se inače u Ugarskoj nazivlje samo krunom ugarskom, i nazove krunom hrvatskom. Ja mislim, gospodo, da je upravo to garancija

naše volje, da budemo privrženici te krune, kad ju prisvajamo i za svoju krunu. Kad se kruna ugarska prizna i hrvatskom, mislim, da do toga najviše vladi stojati mora, da i Hrvatska bude dio krune ugarske. Ovim naslovom ta se želja izrazuje; akoprem možda to nije diplomatički izraz, to je ipak izraz takav, proti kojemu Ugarska u vlastitom interesu nemože ništa imati. Ja bi dakle predložio, da vis. sabor to onako primi, kako je odbor napisao.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Ja nemogu na ino, nego se pridružiti opazkam g. Miškatovića.

Navlaš je odbor upotriebio tu rieč „kruna ugarsko-hrvatska“, imajuć obzira na prošlost, imajuć obzira na izbor te krune. Neću, gospodo, sada u kakovo povjestno iztraživanje doći, ali vam je dobro poznato, odakle je potekla ta kruna ugarsko-hrvatska. Od kada je izumrla narodna dinastija od tada usvojena je kao naša dinastija i ugarska pod Kolomanom; i tada se je dao napose okruniti Koloman kao kralj hrvatski. Ovaj historički čin je vrlo zamašan i za sadašnjost, jer zbilja na tom činu postoji medjunarodni odnošaj medju Hrvatskom i Ugarskom, koji premda je bio oskvrnut uslied nesreće narodâ, ipak se je u svojoj bitnosti uvjek sačuvao. I taj se iztiče u tom, da premda nam je jedna osoba kraljem i jedna kruna, ipak je ta kruna isto tako ugarska, kao što i hrvatska, i kao što je kralj ugarski takodjer kralj hrvatski. Evo razloga, radi česa obstoji ovaj izraz „kruna ugarsko-hrvatska“.

Predsjednik: Vis. kućo! Ponajprije će se staviti pitanje: Smatra li vis. kuća ono, što je g. dr. Starčević pročitao, izpravkom ili ne? — Ona gospoda, koja to smatraju izpravkom, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ono, što je gosp. dr. Starčević čitao, dakle nije izpravak.

Sada se prelazi na opazku, koju je izvolio svietli ban staviti. Pošto je ovo takodjer u formi opazke, a ne u formi izpravka, s toga se nemože smatrati za izpravak. Ide se na glasovanje: prima li vis. kuća 4. alineju po predlogu odbora? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita al. 5.):

„Kraljevinska deputacija sa dvanaest članova, koju će izabrati sabor za obnovu financijalne nagodbe medju kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom i kraljevinom Ugarskom, držat će se izraženih u nagodbenom zakonu načela, nastojeći rodoljubivo i sporazumno s ugarskom kraljevinskom deputacijom, da se nadje za medjusobne financijalne odnošaje takav način, koji bi shodnije odgovarao interesom jedne i druge kraljevine, i o kom se pouzdano nada ovaj sabor, da bi mu kraljevska volja Vašega Veličanstva, jednako oduševljena za obje stranke, mogla podieliti previšnju svoju kraljevsku sankciju“.

Predsjednik: Na ovu alineju podnio je gosp. dr. Starčević „izpravak“, neka ga izvoli pročitati.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„U nadi steći pomoć proti navalam austrijanske vlade, sabor hrvatski odluči g. 1790. u družtvu s kraljevinom Ungarijom uredjivati državne posle. Ona zajednica s obiju strana nastala dobrovoljno, mogaše se ovako i razvrći, nu prestala je god. 1848. ratom prenesrećnim po obje ove kraljevine. Poslje onoga razdruženja njih obje stupiše o sebi u sva prava medjunarodnih osoba, i mogu, kako im se svidi, bez ičijega pitanja urediti svoje odnošaje po svojoj koristi.

Privatni interesi i posli naše domovine i Austrije mogu se, kako od nekada bijaše i danas medju državami biva, svojim putem obavljati, bez da Hrvatska postane pokrajinom Austrije.

Što je Hrvatska namjeravala sankcijom pragmatičkom, to je i kazala. Ona nakana bijaše: da mužkarci i ženske iz dinastije Vašega Veličanstva imaju najprvi pravo sjesti na priestolje Hrvatske i da vladajuće hrvatske pokrajine Štajersku, Kranjsku i Korušku, ter stolujuć u Austriji, obdržavaju i obdržavati davaju prava Hrvatske. Tu je jedinstvo samo vladara, i samo u izkazanih zemlja, bez obzira na vladare u drugih zemlja. Drugo, budi kakovo jedinstvo ili vez, nepoznani su i našoj sankciji pragmatičkoj i kraljevini Hrvatskoj.

Naš starodavni ustav nije ni godine 1848. ni malo promienjen, nego je razširen broj njegovih djelnika i time je ustav upodpunjen, usavršen, učvršćen. Jer do onda bijaše naše javno pravo stegnuto na povlašćene staleže, a ukinućem podložničtva seljanah, postadoše i ovi slobodnimi vlastnici slobodnih zemalja i time djelnici javna prava kraljevinah. U tu svetinju, zakonom pribavljenu, nesmi se dirati; a sve državne posle, kako i odprije, imaju riešavati narod i kralj, ter zahvalnost naroda zaslužuju i primaju samo branitelji njegovih prava.

Mi neiskasmo i nemožemo iskati od Vašega Veličanstva povraćenje našega bivšega razmjerja napram Ungariji ili uvedenje kakova drugoga. Jer odnošaje ovih kraljevina odlučivati stoji od njih samih, a na vladare nespada nego potvrditi i izvesti što one odrede.

A kad Vaše Veličanstvo našemu zastupstvu predloži listopadsku diplomu i veljačke ukaze, pak u odpisu kaže, da podpuna valjanost onih spisa sa svimi njihovimi posljedicami i učini za našu domovinu nepristupljenjem Hrvatske na to pismo i njihove ustanove, nije obustavljena: mi sudimo, da bi bilo probitačnije po dinastiju odklonuti tu porugu, poteklu iz nezahvalnosti, odkloniti ju od naroda, koji je godine 1848. svojom krvju obranio priestolje i nanj postavio Vaše Veličanstvo. A sigurni smo, da posljedice neustavljenja onih pisama bude dinastija još težje ćutiti nego narod hrvatski.

Godine 1861. zahtjevaše zastupnici takodjer granice, da se ova zemlja povrati ustavu kraljevine. Dalmacija sa

svimi otoci imadoše već po miru Campu-Formia k ostaloj kraljevini i pod njezin ustav doći. Ovo udo kraljevine nije se svoje volje odtrgnulo, nije postalo medjunarodnom osebom, koja bi svoje posle o sebi odlučivala. U tom pogledu izgovor o pitanju na puk, o odgovoru, želji i volji puka one zemlje dok ju tudjinac oskvrnjuje, postupanje je, kojim se sakriva namjera nepravednu stvar netemeljito i nepristojno braniti. U ostalom, ovaj smjer odpisa ostade neizpunjen kako i svetčano obreknuće kralja Franje 1802., koji se priznade dužnim onu zemlju kraljevini utjeloviti.

Odkako je izumrla kraljevska dinastija hrvatska, kad kralji bijahu izvan kraljevine, ili zapriečeni, ili potreba pita sabor, bani hrvatski, bez da kraljem budi prijavljivahu, u podpunoj vlasti sazivahu sabore i potvrdjivahu njihove zaključke. Time ovi dostojanstvenici, zakoniti namjestnici kralja i njihove vlasti, gradijahu zakone. Ovo radiše, poimence godine 1273. ban Matej, god, 1434. bani Talovci, a ban Nikola izvršuje to pravo veličanstva god. 1344. i 1347. bez pitanja i znanja tako kralja kako i vojvode vladavšega Hrvatsku.

Proti onomu pravu osnovana je ustanova g. 1567. naperena neposredno oteti narodu i banu ono pravo, a posredno škoditi našoj domovini i tim načinom. Jer u ono vrieme, gdje s Turčinom nebijaše stalna mira, gdje svaki dan nastajahu nove potrebe, gdje obćenje bijaše pretežko, gdje se drugda sabor morao i po više puta u godini sastajati; u ono vrieme zahtievati da ban javi kralju o čemu će sabor razpravljati, da čeka dopuštenje kralja, koji prečesto bijaše izvan Austrije, da po tom dopuštenju sabor sazove, da se sabor za vremena sastane i da posle temeljito rieši, da se potvrdjenje izčeka i da se možda potvrdjeni zaključci proglase i u život uvedu za vremena: to, u istinu nemogaše biti i ne bijaše drugo nego raditi, da Turčin uzmogne Hrvatsku čim lakše i čim sigurnije upropašćivati. Za pokazati kako su kralji te dinastije riešavali posle Hrvatske, dosta nam je spomenuti, da zaključaka, što ih naši sabori načinili 1609.—1635., bijaše potvrdjeno tekar 1636.

Hrvatski sabori izabirahu bane ove kraljevine. Navesti ćemo samo jedan primjer koji pada u najnesretnije doba Hrvatske prije nego li joj zakraljeva obitelj Habsburg-Lorenah. God. 1402. banova u ovoj zemlji biskup zagrebački Eberhard, od državljana kraljevine učinjen banom hrvatskim. S toga god. 1527. već po načelu i zakonu ne primi sabor hrvatski za bana Franju Bačana, što no ga bijaše kralj Ferdinand banom učinio. Nego iz obzira na kralja stavlja sabor Bačanu uvjete uz koje će ga za bana priznati. Time i onaj ban bijaše voljom samo sabora, a ni malo voljom kralja.

Samo kad bi se za bansko dostojanstvo natjecalo više prevrednih muževa, te se skladan izbor nemogaše obaviti, dakle kad bi iz nesložna izbora bilo moglo nastati znatnih stranaka u narodu, samo tada bi naši sabori običavali kralju predlagati, preporučivati muže iz kojih on imade bana odabrati. Zato se drugda dogadjalo, za ukinuti ili za nestvoriti razdor u narodu, da bijaše više bana, bez da je to koja druga korist ili potreba kraljevine pitala. Tako god. 1567. kralj Maximilian odabra za bane Hrvatske Jurja Draškovića i Franju Krčki-Frankapan-Slunjskoga, tako god. 1622. odabra Ferdinand II. za bana ove zemlje Jurja Zrinskoga.

Tako biva dok neprijateljem naroda hrvatskoga nepodje za rukom moći svojevoljno u ovoj zemlji za se raditi; dok se neuze za zločin štovanje prava, slobode, domovine Hrvata; dok izdaja proti Hrvatskoj ne bijaše zaslugom smatrana; dok prejasne obitelji hrvatske ne bijahu zatrvene; dok se zatorom otačbeničtva, kriepostih i sreće u Hrvatskoj, domaćim i stranjskim nevriednikom ne otvoriše časti, vlasti, bogatstva u našoj domovini.

Predsjednik: Smatra li vis. kuća ovo, što je pročitano po g. dr. Starčeviću, kao izpravak na alineju 5 ? Ona gospoda, koja su za to, da je to izpravak, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovo dakle nije izpravak. Pošto drugoga izpravka nema, to stavljam pitanje: Prima li vis. kuća alineju 5. po predlogu odbora ?

(Prima se.)

Ja sjednicu zaključujem, a buduću uričem za sutra. Na dnevnom redu biti će nastavak specialne debate počam od alineje 5. adresne osnove.

(Na galerijah nemir.)

(7¾ sati u večer.)

Deseta saborska sjednica,

obdržavana dne 15. listopada 1878. u 9 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Nastavak i svršetak specialne debate o adresi. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 15 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

IX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. listopada 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane vlade: svietli ban Ivan Mažuranić odjelni, predstojnici Jovan Živković, dr. Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Na sabor stigao je sliedeći podnesak:

Molba kr. nadcestara i kr. riečkih vidoka, kojom mole, da im se godišnja beriva unapried, kao i ostalim zemlji službujućim izplaćuju.

Dostaviti će se odboru peticionalnomu.

Prešlo se je na dnevni red i čitana je prvi put osnova adrese na Njegovo c. i kr. apost. Veličanstvo, koja glasi:

Vaše cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo, kralju i gospodaru premilostivi!

1. Previšemu pozivu Vašega Veličanstva od 16. rujna, neka izabrano za ovu periodu narodno zastupstvo nastavi izgradjivanje razvojnih i spasonosnih ustanova zemlje, odazvati će se sa svom revnosti vjerni ovaj sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, smatrajući, da će u tom nastojanju doći do izvora narodnoga razvitka i narodne snage, u svako doba pripravne odvažno stati za interese monarkije i previšnje dinastije Vašega Veličanstva.

2. U tom smjeru razpravljati će on i zaključivati predloge i zakonske osnove, koje mu podastre zemaljska vlada Vašega Veličanstva i gledati će naročito, da gradske i obćinske uredbe budu sigurna podloga dobroj upravi i tražiti će sporazumak s vladom Vašega Veličanstva, neka na saborsku razpravu podnese sustavnu osnovu kaznenoga zakona, brigu vodeći i o tom, da se neoskvrnuto očuva autonomno pravo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i o tom, da se u ovom obziru nepovriedjeni očuvaju uvjeti državne zajednice.

3. I svaki drugi predlog radostno će pozdraviti i sdušno razsudjivati vjerni ovaj Vašemu Veličanstvu sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kojim zemaljska vlada Vašega Veličanstva smjerala bude promicati moralno i materijalno dobro ovih kraljevina.

4. Za vremena pako pobrinuti će se ovaj sabor, da prema zak. članku od god. 1868. izabere za skupni sabor svoje odaslanike, koji će i u tom zastupstvu i u delegaciji po svetoj svojoj dužnosti zastupati koliko interese svoje domovine i blagostanje zemalja krune ugarsko-hrvatske toliko djelovati za sigurnost, čast i moć ukupne monarkije Vašega Veličanstva, starajuć se ponapose za to, da blagodati javnih komunikacija, u kojih jedno od najprvih mjesta zauzima pruga Sisak—Novi, budu jednakom mjerom razpružene na vaskolik obseg zemalja krune ugarsko-hrvatske Vašega Veličanstva.

5. Kraljevinska deputacija sa dvanaest članova, koju će izabrati sabor za obnovu financijalne nagodbe medju kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom i kraljevinom Ugarskom, držat će se izraženih u nagodbenom zakonu načela, nastojeći rodoljubivo i sporazumno s ugarskom kraljevinskom deputacijom, da se nadje za medjusobne financijalne odnošaje takav način, koji bi shodnije odgovarao interesom jedne i druge kraljevine, i o kom se pouzdano nada ovaj sabor, da bi mu kraljevska volj

Vašega Veličanstva, jednako oduševljena za obe stranke, mogla podieliti previšu svoju kraljevsku sankciju.

6. Ovom sgodom nerado čini ovaj sabor, ali mu osjećaj rodoljublja i lojalnosti neda prešutiti nepovoljna izkustva, kako se je provedba nagodbenoga zakona u gdje-kojoj ustanovi udaljila njegovu slovu i duhu. Kraljevinske naše deputacije biti će dužnost i skrb, da s kraljevinskom deputacijom ugarskom ove nesporazumke u pomirljivom duhu izravna, te nagodbenomu zakonu podpunu čistoću povrati i utvrdi.

7. No kolikom god se pomnjom udubljuje ovaj sabor, te će se i u napried udubljivati u nutarnje državne potrebe zemlje i ukupne monarkije, opet mu se i duša i srdce zanosno otimlju u one iztočne krajeve, kuda je pobjedonosno oružje Vašega Veličanstva prosjalo novom sjajnosti i slavom, kuda je hrabra vojska Vašega Veličanstva, u kojoj takmili su se na hiljade sinovi ove zemlje i posestrime Dalmacije, počinila neobična djela požrtvovnosti, te uzkrisila najljepše uspomene monarkije i prošlosti hrvatske, pokazujući svemu svietu, da u ovom složnom kolu sjedinjenih naroda nikada neusahnjuje vrelo nepredobitna junačtva.

8. Održavši sjajnu pobjedu, hrabra vojska Vašega Veličanstva ne samo udara temelj sigurnoj budućnosti i veličini monarkije, nego i privadja slobodi, blagostanju i prosvjeti srodne nam krajeve, te izpunjuje veliki zadatak, koji krunitbena zavjernica polaže na dušu kralja ugarsko-hrvatskoga, da pod uzvišenu svoju krunu privede sve zlobom vremena odtudjene zemlje i krajeve.

9. Od duboke harnosti za ovo veledušje Vašega Veličanstva hrvatski je narod položio znamenitih i milostivo priznanih žrtava, a mi njegovi zastupnici svetčano izričuć narodnu zahvalnost, svetčano i glasno u njegovo ime izjavljujemo, da on ne će žaliti ni života ni imetka, da se započeto veliko djelo sretno i slavno dovrši, te dostojanstvo i interes monarkije od svake sjene i opasnosti sačuvaju.

10. Velik je zadatak, koji okupacijom Bosne na se preuzima austro-ugarska monarkija, i pouzdano je prosvietljenoj mudrosti Vašega Veličanstva predobro poznato, kako se on osigurati može. Ipak vjerni ovaj sabor smjerno drži, da bi se trajno osigurati mogao samo onda, ako se ustroj zadobivene pokrajine malo po malo tako udesi, kako bi s vremenom pripojiti mogao na ustroj kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u njegovu državo-pravnu odnošaju naprama kraljevini Ugarskoj, te ovako postane biserom krune ugarsko-hrvatske.

11. Ovakav pak ustroj samo se onda može pomisliti organično izvadjati, ako se za rana u život privede nagodbenim zakonom ujamčena, u interesu monarkije i Ugarske jednako ležeća cielokupnost kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te vjerni ovaj sabor u ovom smislu zahvalno pozdravlja i shvaća onu radostnu nadu u previšem odpisu Vašega Veličanstva, da se primiče vrieme, u kojem će se riešiti pitanje zemljištne cjelovitosti. I doista razcjepkanost ovih srodnih, nekoč spojenih zemalja, slabi jugoiztočne granice države, otegoćuje njihovu samoupravu, izazivlje neizvjestnost i s njom nezadovoljstvo, na koje neprijatelji monarkije danas opaznije nego ikada prije računaju.

12. I pošto je krajiška zemaljska oblast upravna provedbom civilne organizacije u Krajini riešila namienjenu joj zadaću, da utre put administrativnomu sjedinjenju razvojaćene krajine s materom zemljom, drži prepokorni ovaj sabor, da provedbi toga administrativnoga sjedinjenja ništa više na putu ne stoji, tim manje, što je Krajina u zajedničkih poslih jur podvrgnuta vladi zajedničkoj, i što predstoji utanačenje financijalne nagodbe.

13. Odredba Vašega Veličanstva, da se upravno sjedinjenje obijuh područja izvede, koju smjerno moli ovaj sabor, bila bi vrstna umiriti hrvatski narod, koji u produženju krajiškoga provizorija nazrieva pogibelj, da se izmedju obijuh područja danomice stvaraju opreke, koje njihovo upravno sjedinjenje otežčavaju.

14. Neizviestna sudbina posestrime Dalmacije, kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje, evo godinami traje, prieči joj narodni i materijalni razvitak otežčava joj prometnost s Hrvatskom, s monarkijom i srednjom Europom. Svi ju interesi i njezini i monarkije upućuju uz Bosnu na zajedinstvo s Hrvatskom, te pošto se dalmatinski sabor dva puta pripravno odazvao pozivu sabora ovoga i smierno molio, neka bi se obistinila velikodušna želja Vašega Veličanstva, da se odaslanici obijuh sabora sastanu i viećaju o uvjetih spojitbe, mi narodno zastupstvo usmjeljujemo se ponoviti ovu molbu, neka se konačno uredi južno-iztočna strana monarkije i izpuni želja i potreba vjernoga Vašemu Veličanstvu naroda.

15. Želeći konačno riešenje državo-pravnih pitanja, ne možemo zaboraviti na neuredjene još odnošaje grada Rieke, kojih sreća i budućnost tiesno su skopčane sa Hrvatskom i Slavonijom. Pak zato vjerno odani ovaj sabor prepokorno moli Vaše Veličanstvo, da se izpuni §. 66. nagodbe, te da se u sporazumljenju sa odaslanici sabora ovih kraljevina, kraljevine Ugarske i Rieke urede zakonodavni i upravni odnošaji ovoga grada i kotara, kojih posebni interesi i sloboštine naći će vazda kod nas bratskoga odziva.

16. Vaše Veličanstvo! Konačna ustrojba vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije polag zajamčenih jur u nagodbenom zakonu prava, koliko će udovoljiti najtoplijim željam i najprečim potrebam naroda, toliko će biti najčvršći nasip austro-ugarskoj monarkiji, toliko će biti najjača poluga za historičku zadaću, koju monarkija ima izvesti na bližnjem iztoku.

17. U ovaj veliki momenat, gdje no udes monarkije na historičkom razkršću stoji, nebijaše dopušteno ovomu vjerno odanomu saboru, da išta zataji Vašemu Veličanstvu, što je vrstno uzvisiti sjaj priestolja Vašega Veličanstva

ojačati snagu monarkije i utvrditi sreću Vašemu Veličanstvu viernoga naroda. Bog poživi i štiti Vaše Veličanstvo!

U Zagrebu, 10. listopada 1878."

i ob ovako pročitanoj otvorena generalna debata, koja je u 12 sati prekinuta prijavom predsjednika, da nijedne interpelacije nema.

Preuzvišeni gosp. ban odgovara na interpelaciju nar. zastupnika virjanskoga, dra. Frana Vrbanića, stavljenu u VIII. saborskoj dne 11. listopada t. g. držanoj sjednici u pogledu izbora zastupnika grada Rieke. Interpelant se za sada zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Zatim nastavljena je i svršena generalna debata i na pitanje predsjednika: da li sabor osnovu ove adrese prima podlogom specijalne debate, većinom glasova primljena.

Predsjednik u 1 sat poslie podne odgodi sjednicu na 5 sati poslie podne.

Nastavak iste sjednice.

Predsjednik otvara sjednicu u 5 sati poslie podne i počinlje specialna debata.

Na naslov adrese stavlja narodni zastupnik dr. Antun Starčević izpravak: da se mjesto cieloga naslova rieč „Veličanstvo" uvrsti.

Izpravak glasovanjem odklonjen, prima se redakcija i glasi:

Vaše cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo, kralju i gospodaru premilostivi!

Na 1. alineju podnosi dr. Ante Starčević izpravak o kojem se po pročitanju povede razprava, da li se izpravkom smatrati može i na pitanje predsjednika: smatra li se izpravkom, usvoji se glasovanjem protivno, prima se redakcija i 1. alinea glasi:

Previšnjemu pozivu Vašega Veličanstva od 16. rujna, neka za ovu periodu narodno zastupstvo nastavi izgradjivanje razvojnih i spasonosnih ustanova zemlje, odazvati će se sa svom revnosti vjerni sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, smatrajući, da će u tom nastojanju doći do izvora narodnoga razvitka i narodne snage, u svako doba pripravne odvažno stati za interese monarkije i previšnje dinastije Vašega Veličanstva.

Na 2. alineu stavlja nar. zastupnik dr. Ante Starčević izpravak, o kojem se na pitanje predsjednika, smatra li sabor pročitano po dru. Ante Starčeviću izpravkom, glasovanjem protivno odluči i tim odkloni. Zatim stavi nar. zastupnik dr. Luka Marjanović na 2. alineu sliedeći izpravak:

Poslie 3. linije neka se metne točka, a mjesto sliedećih linija od rieči: „i tražiti će sporazumak" do kraja alineje, neka se uvrsti sliedeći izpravak:

Što se tiče austr. kazn. zakonika, koji je od čitave iztočne polovine monarkije do danas jedino u ovoj kraljevini ostao u krieposti: ovaj će sabor sporazumno sa vladom Vašega Veličanstva prema duhu vremena i stepenu znanosti kazneno-pravne izraditi samostalno i bez obzira na ostale zemlje, pod krunom Sv. Stjepana stojeće, osnovu kaznenoga zakonika, koji će odgovarati potrebam ove kraljevine.

Glasovanjem usvaja se redakcija i tim odpada izpravak, te 2. alinea glasi:

U tom smjeru razpravljati će on i zaključivati predloge i zakonske osnove, koje mu podastre zemaljska vlada Vašega Veličanstva, i gledati će naročito, da gradske i obćinske uredbe budu sigurna podloga dobroj upravi, i tražiti će sporazumak s vladom Vašega Veličanstva, neka na saborsku razpravu podnese sustavnu osnovu kaznenoga zakona, brigu vodeći i o tom, da se neoskvrnuto očuva autonomno pravo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i o tom, da se u ovom obziru nepovriedjeni očuvaju uvjeti državne zajednice.

Na alineju 3. stavlja dr. Antun Starčević izpravak, da se ista ciela briše i pročitano uvrsti. Na pitanje predsjednika: Smatra li se izpravkom, bude glasovanjem odlučeno protivno, a redakcija usvojena te alineja 3. glasi:

I svaki drugi predlog radostno će pozdravljati i sdušno razsudjivati vjerni ovaj Vašemu Veličanstvu sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kojim zemaljska vlada Vašega Veličanstva smjerala bude promicati moralno i materijalno dobro ovih kraljevina.

Na alineju 4. predlaže nar. zastupnik dr. Ante Starčević, da se ista briše i čita što uvršćenim biti želi.

Na pitanje predsjednika: Smatra li se pročitano izpravkom, odlučeno je protivno te redakcija usvojena; alineja 4. glasi:

Za vremena pako pobrinuti će se ovaj sabor, da prema zak. članku I. od god. 1868. izabere za skupni sabor svoje odaslanike, koji će i tom zastupstvu i u delegaciji po svetoj svojoj dužnosti zastupati koliko interese svoje domovine i blagostanje zemalja krune ugarsko-hrvatke, toliko djelovati za sigurnost, čast i moć ukupne monarkije Vašega Veličanstva, starajuć se po napose za to, da blagodati javnih komunikacija, od kojih jedno od najprvih mjesta zauzima pruga Sisak—Nov[illegible] budu jednakom mjerom razpružene na vaskolik obse[illegible] krune ugarsko-hrvatske Vašega Veličanstva.

Na alineju 5. predlaže narodni zastupnik dr. Antun Starčević, da se ciela briše i čita, što bi se mjesto ist[illegible] uvrstiti imalo

Predsjednik pita: Smatra li sabor čitano izpravkom glasovanjem usvojeno je protivno, redakcija primljena [illegible] alineja 5. glasi:

Kraljevinska deputacija od dvanaest članova, koju [illegible] izabrati sabor za obranu financijalne nagodbe medj[illegible] kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom i kr[illegible]ljevinom Ugarskom, držat će se izraženih u nagodbeno[illegible] zakonu načela, nastojeći rodoljubivo i sporazumno s uga[illegible]skom kraljevinskom deputacijom, da se nadje za medj[illegible]sobne financijalne odnošaje takav način, koji bi shodni odgovarao interesom jedne i druge kraljevine, i o kom [illegible]

pouzdano nada ovaj ovaj sabor, da bi mu kraljevska volja Vašega Veličanstva, jednako oduševljena za obje stranke, mogla podieliti previšnju svoju kraljevsku sankciju.

Predsjednik zaključi sjednicu ob $7\frac{1}{2}$ sati poslje podne i ureče buduću za sutra 9 sati prije podne sa dnevnim redom: nastavak specijalne debate o adresi.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor nije stigao nikakav podnesak.

Neka mi bude dopušteno, prije nego se predje na dnevni red, opaziti sliedeće: Sinoć na koncu sjednice slučili su se izgredi na galeriji, koje ovo predsjedničtvo u interesu časti i dostojanstva ovoga sabora nikada trpiti niti može niti smije. Nema parlamenta kod izobraženih naroda, gdje bi obćinstvo na galerijah smjelo sebi prisvajati uticanje na razprave sabora. Ovo je poniženje vis. kuće i ja sada vis. saboru i obćinstvu na galeriji izjavljujem, da ću, ako se najmanji znak dopadnosti ili nedopadnosti na galeriji pojavi, dati odmah obćinstvo sa galerija odpraviti; a ako to nebi dovoljno bilo, pridržaje si ovo predsjedničtvo predlog učiniti, da se nekoji dielovi galerija za nekoje vrieme sasvim zatvore.

Sada se prelazi na dnevni red: Nastavak specijalne debate predloga o adresi.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita al. 6.).

Predsjednik: K alineji 6. podnio je g. dr. Starčević nešto, što nazivlje izpravkom. Neka to izvoli pročitati.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Da narod hrvatski zakonitim načinom izabire svoje bane, i da oni u obstojnostih zakonom odkazanih izvršuju pravo Veličanstva, od ovih čvrstih svetih prava Hrvatske mi nesmijemo, ni nemožemo popustiti, osobito u ovo vrieme gdje bi to popuštanje bila očita izdaja domovine. Moramo bo očitovati, da nam postupanje upravah Vašega Veličanstva vani i kod kuće, da nam cjelokupno stanje Europe i Austrije nepružaju ni mogućnost, a kamo jamstvo za obstanak, za nereći za srećnu budućnost monarkije. A mi neželimo našu domovinu, ni koliko od nas stoji, dinastiju u koliko bude pravedna, žrtvovati nikakovu preuredjenju Europe.

U nastajućih pogibeljih, zakoniti bani u punoj svojoj vlasti, uz uvjete zakonom ustanovljene mogli bi kako i nekada svojoj domovini i dinastiji premnnogo koristiti. Ako li bi kod izbiranja bana medju izbornici znatna razrožnost nastala, mi pristajemo na povjestnički zakoniti običaj, da kralj odabere za bana jednoga izmedju najviše trijuh muževa koje mu sabor predloži.

U članku 42. 1861. bijaše nacrtano točkah o temelju na kojemu bi kraljevine Hrvatska i Ungarija, ako slobodno uzhtjeju, mogle doći na dogovaranje u svojih budućih odnošajih. Vaše Veličanstvo imadjaše onaj nacrt na znanje uzeti pak, ako na to dojde, potvrditi ugovor sklopljen medju ovimi kraljevinami. Ali Vaše Veličanstvo potvrdi bez izpovedjena razloga onaj nacrt kao zakon; pak i tako proti njemu pozva god. 1865. naših velikaša i biskupa u peštanski sabor; proti njemu uputi naš odbor u Peštu bez da peštanski skup bijaše ijednu točku onoga nacrta priznao; proti njemu potvrdi zaključak onog odbora i njegova nezakonita ovlastitelja. Gdje u najsvetijih stvarih naroda i vladara ovi tako rade, tu oni nemogu gojiti, nemogu ni začeti povjerenje.

Krunjenje nije sastavina ni jamstvo ustava, nego gdje ga još ima, prosta nu predraga svečanost. Krunjenje Vašega Veličanstva za kralja Hrvatske, kad bi se to narodu pohtjelo, moglo bi se obaviti samo kad bi naša kraljevina bila upodpunjena i u uživanju svojega ustava. U mnienju da će Vaše Veličanstvo izpuniti te dužnosti, zaželiše nekoji našega zastupstva 1861., da se to krunjenje obavi.

Odnošaji medju kraljevinami Hrvatskom i Ungarijom bijahu i jesu posve jasni, osim za ljude, koji iz smutnje ovih kraljevina korist traže. K dokazom koje navedosmo za samosvojnost ovih obijuh kraljevina, još pridajemo: da u Hrvatskoj biskupe izabirahu puk i duhovničtvo, a u Ungariji kralji postavljahu biskupe; da Hrvati kao takovi vazda imadjahu sva prava državljanstva Ungarije, a da Ungarci bijahu iz Hrvatske posve izključeni; da odkako zavlada pogibelj od Turske, za skupnu obranu Hrvatska je davala samo polovinu štibre koju je Ungarija plaćala, da bojem muhačkim Turčin osvoji samo cielu Ungariju, a ne Hrvatsku, s česa car Sulejman u odgovoru na prošnju Ferdinanda I. za primirje, ovomu nedaje naslov kralja Ungarije nego naslov kralja Hrvatske, da prije onoga rata kraljevina Hrvatska nastavi rat proti Turčinu, nakon što kraljevina Ungarija bijaše s Turčinom mir sklopila; da poslje onoga rata i padnuća Ungarije, s kraljevinom Hrvatskom kao samosvojnom ugovarahu i carstvo tursko i republika mletačka; da kraljevina Hrvatska samosvojno izabra za kralja si Ferdinanda I., i da samosvojno ugovori sankciju pragmatičku.

Kraljevina Hrvatska nikada nebijaše i nije nasljedna. I god. 1527. i 1712. sklopljeni su medju ovom kraljevinom i medju tom dinastijom dvostrani ugovori, kojimi su obje strane jednako podložene. Ako ugovaratelji protegnu svoj ugovor i na baštinike si, ovi su njime vezani samo na koliko iz njega korist crpaju. Nitko bo pravno nemože nikoga na svoj ili trećega probitak, a na njegovu štetu stegnuti i nikada se narod napram jednomu čovjeku, ili bilo komu nemože u javnu pravu bezuvjetno obvezati. Gdje propasti, gdje pogibelji dinastijah nesviestnih dolaze glavno od netemeljita mnienja, koje nepriznaje, da svaki zakon stoji od volje državljana. Na prava koja vadi iz dvostrana ugovora, može se stranka, u javnom pravu

samo dotle pozivati, dok onaj ugovor naprama drugu si ugovaratelju sveto izpunjiva,

Kako narod hrvatski kralja, tako ni kralj baštinjenjem nedobiva prestolje hrvatsko, nego i narod i kralji nastavljajuć one ugovore, baštine medjusobno prava i dužnosti u kojih obdržavanju stoji, a u neobdržavanju prestaje s ugovorom zakonit odnošaj medju narodom i vladarem.

U nasljednih monarkija dolazi nedvojben baštinik na prazno priestolje i vlada bez da se posebno narodu obvezao. Ima bo ili sceni da ima pravo vladati. A u kraljevini Hrvatskoj, kako i onoj Ungarije nitko nemože zakonito ni koračiti na njihova priestolja, van jur obvezan ugovorom, stegnut dužnostmi napram ovim kraljevinam. Starijih Vašega Veličanstva bijaše podpuno osvjedočeno o toj istini. Oni znadijahu, da u pogledu baštinjenja kraljevske vlasti medju dobom zvanom izbornom i ovom Habsburg-Lorenah nije nikakove razlike. I onda bo, kako i sada, ako vladar imadjaše zakonito diete, ovo sklopiv s kraljevinami ugovor poznan pod imenom krunitbene diplome, dolazijaše na prestolje. A kad vladar bijaše bez zakonita dieteta, naravski da si kraljevine drugdje tražiše kralje. Ovo znanje vodijaše mudre starije Vašega Veličanstva, kad no Leopold I nasljednika si Josipa, Franjo I. nasljednika si Ferdinanda V. za sebe živih, na temelju ugovora, na priestolja ovih kraljevina posadiše, za da sigurno po smrti roditelja vladanje preuzmu. U nasljednih monarkija nema i nemože biti takovih čina.

Oni vladari znadijahu, da kralj hrvatske izborne uprave od 1527. i sankcije pragmatičke od 1712., kraj ugarskoga članka 2. 1687. i sankcije pragmatičke od 1723. njihova djeca u nasljednih zemlja nedvojbeni budući vladari, za priestolja Hrvatske i Ungarije nebijahu van najprvi kandidati i da će ove kraljevine drugdje iskati kralje si, ako s djecom onih vladara ugovore nesklope i nastavljenje zakonita odnošaja neutvrde. Tu se očito vidi, da u Hrvatskoj i Ungariji kralji postaju, a neradjaju se kako to biva u nasljednih monarkija: i da zakon ovih kraljevina budućemu baštiniku vladaru Austrije i drugih nasljednih zemalja samo zato dopušta pol godine po smrti kralja obstojeće zakone izvršivati, a u njih i u vladi ništa nemienjati, za da se on kroz to vrieme odluči hoće li, i ako hoće da se s ovimi kraljevinami pogodi ugovor sklopiti i time njihovim kraljem postati. Kroz 70 godina dvaput se podstupi dinastija i ove kraljevine smatrati nasljednimi. Posljedice su poznane.

Predsjednik: Eto sad ste, gospodo, čuli. Može li se ovo smatrati izpravkom na al. 6.? — Po mom mnienju ne. Neka u ostalom vis. kuća tumači. Ona gospoda, koja su za to, da je to izpravak, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Prima li vis. sabor alineju 6. tako, kako je pročitana?

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Molim još prije za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Ne jedanput, nego više puta čuli smo od svih strana i svih redova ove vis. kuće u sadašnjem kao prošlom zasjedanju tužbe proti krnuću nagodbe, koju smo mi sklopili s Magjari. Jučer smo čuli od veleuč. g. dra. Vrbanića cielu povorku takovih tužba i što se tiče sadržaja tih tužba, ja mislim, da će malo zastupnika ovdje biti, koji nebi uz takovo prikazivanje pristali. Nije se dakle mogao oglušiti niti ovaj vaš odbor takovim tužbam, koje se pojavljuju ne samo u ovoj vis. kući, nego u cielom našem narodu. — Radilo se o tom, kakav izraz će odbor dati ovakovomu nepovoljnomu stanju, kakav liek bi se mogao naći, da se ukine nepravica. Odbor je, gospodo, držao, da se još jedanput pokuša pomirljivim načinom doći do izravnanja razlika medju Hrvatskom i Ugarskom. što se tiče tumačenja i porabe nagodbe, sklopljene medju njima. Zašto je odbor to učinio? On nebi bio ovako radio, da je htio biti tumačem ogorčenosti cieloga naroda. Nego ima časova u životu naroda, gdje se najveća trieznost i razboritost nalaže njegovim zastupnikom. A u takovoj situaciji nalazimo se mi, gospodo, danas. Odbor je bio mnienja, da se nema u ovaj čas zamrsiti položaj monarkije sa novim pitanjem, bio je toga mnienja, da se nema umnožiti od naše strane broj onih neprilika, koje se gomilaju oko priestolja Nj. Veličanstva. Odbor je bio toga mnienja, da se, kako se pristoji iskrenomu narodu naprama drugomu narodu, pokuša mirnim načinom povratiti nagodbu na prijašnju čistoću i utvrditi ju na ovaj način. Odbor je bio toga mnienja, da će ugarski sabor i ugarski narod uvažiti ozbiljnost današnje situacije monarkije i da neće dalje zlovoljiti hrvatski narod. Odbor drži, gospodo, da Magjari nebi smjeli zaboraviti, da su u borbi, što su oni imali, kad se je radilo, da im se izvojšti opet ustavni položaj zemlje, njim vjerni saveznici bili Hrvati, dapače Hrvati su odbacili ponudu tičuću se cjelokupnosti zemlje, koja im se je ponuda stavila samo da bi htjeli poći u rajhsrat — jedino Ugarskoj za volju. Magjari neka nezaborave, da je pod ovim uvjetom bila Hrvatskoj obećana Dalmacija, ali da se hrvatski narod uvjek posve lojalno, kao pošten saveznik naprama ugarskomu narodu ponašao. Vi znate, gospodo, da je Deak kazao, da ostaje otvoren bieli list, kojega će napuniti hrvatski narod. Nu hrvatski narod ga nije napunio, nego netko drugi — kao što znate. Nastala je ženitba za nevolju, tako zvana „Nothehe“ medju Ugarskom i Hrvatskom. Vi, gospodo, znate, kakav je položaj takovog obiteljnog odnošaja, znate, da ono, što se gdjegod po nuždi sbiva, može vremenom svojevoljnim postati. Na taj put stavio se je hrvatski narod, kad se je popravljala nagodba i nada se, da će nastati nova era, gdje će se sa strane ugarske držati rieč, kao što hrvatski narod svoju drži. Nu nasuprot vidimo, da se s one strane krnji nagodbeni zakon, te ovomu stanju, držao je odbor, da valja jedanput na kraj stati. Liek će se sada pokušati u razpravah, koje će se voditi medju regnikolarnom deputa-

cijom. Odbor misli, da ćete tom namjerom primiti blagu formu, koju je dao svojim tužbam. On još nije izgubio nade, da će se doći do razboritosti tamo preko Drave, i da će jednoč Magjari prema Hrvatskoj pravedni biti. Neka nezaborave, da će se veliko iztočno pitanje riešiti samo tada u prilog i ugarskoj kraljevini, ako se bude jedanput došlo do iskrenog prijateljstva sa hrvatskim narodom i svimi slavenskimi narodi u monarkiji austro-ugarskoj. (Odobrenje.) U tom smislu predlaže odbor, da primite alineju 6.

Predsjednik: Prima li vis. sabor alineju 6. kako ju odbor predlaže?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alineju 7.).

Predsjednik: K ovoj alineji podnio je g. dr. Starčević izpravak.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Za ugovaranjah 1527. i 1712. svetčano obrekoše stariji Vašega Veličanstva štovati samosvojnost naše domovine i nju upodpuniti. Samo to ganu otce naše na ona ugovaranja. Ono obreknuće ostade neizpunjeno. Što bijaše Turčin do Vrbasa od Hrvatske usvojio, nije ovoj povraćeno, prem su Hrvati na rieke krvi prolievali i za zemlje, koje na nje ne spadahu. Pače velik komad ove kraljevine pronevjeren je Turčinu poslie 1527. Hrvatske pokrajine Štajerska, Kranjska, Koruška, Istrija odciepljene su i danas od kraljevine, i činom im je pridano, kako Ungariji Rieka na moru i Medjumurje, mnogo zemlje od ovoga komada kraljevine.

One pokrajine imadijahu stariji Vašega Veličanstva, dok postadoše našimi kralji, ovoj kraljevini utjeloviti. I što oni proti dužnosti i prisegam propustiše, to vladar tudjinac, nu štovatelj prava narave i narodah, po mogućnosti bijaše u jedno tielo složio.

Mirom medju Štefanom V. kraljem Hrvatske i Ungarije medju Otokarom kraljem Pemske nebijahu podpuno ustanovljene granice medju ovim dielom kraljevine Hrvatske i medju njezinimi sjevernimi pokrajinami. Za kralja Alberta, po smrti Matije I., i za Ferdinanda I. bude ovih granica premnogo činom poremećeno. Od onda zahtievaše sabori, da se ti razvodi urede, i kralji obećavahu pravicu. Ti razvodi još nisu uredjeni, i nije opaziti, da Vašemu Veličanstvu išto stoji do liečenja tih rana Hrvatske, te okolice Celja, Metlike, Kastva, Istrije, kroz ona poremećenja odciepljene, još su odtudjene. Žumberak, kao što je kraljevini povraćen, stoji pod tudjom upravom kako ostala granica, i Vaše Veličanstvo dopusti, da austrijanski rajhsrat pretresiva: spada li taj kus kraljevini Hrvatskoj ili pokrajini Kranjskoj.

Rieka na moru s okolicom bijaše imanje knezova Krčkih, samosvojnih samo na otoku Krku, i ovaj grad od nekada imadjaše posebnu upravu. Oni knezovi prodadoše to imanje, prem djedinsko, tudjincu, a Marija Terezija kako šipuška mjesta od Poljačke Ungariji, tako Rieku na moru od tudjinca povrati Hrvatskoj. Car Josip II. ovaj grad i županije sriemsku i virovitičku premetnu Ungariji, kako no županiju zaladsku Hrvatskoj. Već Karlo III. opazi znamenitost hrvatskoga primorja za trgovanje, i u tom smjeru odredi osnovah. Zato Rieka na moru kako i Bakar dobi posebno municipalno uredjenje.

S ovih municipalnih posebnostih bijaše i onaj grad smatran posebnom cielošću svoje vrste, kako no to bijaše, izmedju drugih granica Hrvatske i Ungarije, gradovi rudarski, okružja hajdučka, Kumanaca, Jazigaca, dà u ono vrieme bijahu Hrvatska i Ungarija u pogledu novca i rudstva, pod austrijanskom i upravom i pod austrijanskimi pripisi. I dok nitko uman iz posebnosti municipalnih ustanova, iz različnosti uprava što ih različni dieli kraljevinah imadjahu, neizvadja i ne može izvadjati različnost krunovina: i tako skupštine peštanska i zagrebačka uz odobrenje Vašega Veličanstva smatraju Rieku na moru dvojbenom krunovinom medju kraljevinama Hrvatskom i Ungarijom.

Nazor o službenosti hrvatskoga jezika sklada s ostalimi nazori odpisa: koliko se može, zabranjuje se i u Hrvatskoj onaj hrvatski jezik, kojim su se morali i u carigradskom dvoru služiti stariji Vašega Veličanstva. Nu sila dogodjaja nadjača i to odlučenje, i bude satrti nepravednike.

Tako dakle, da u tom pogledu završimo: plod ugovaranjah 1527. i 1712., plod žrtavah naroda hrvatskoga od Ferdinanda I. do danas ovaj je: naša je domovina izudjena, naš je narod potlačen i upropašćen, naša su prava pogažena, naša je narodna čast oskvrnjena i krivci nemare za liek proti tim bezzakonjem.

Predsjednik: Pošto ovo predsjedničtvo to ne smatra za izpravak, neka ustaju oni, koji drže, da je izpravak.

(Manjina.)

Pita se sada: Prima li vis. sabor alineju 7. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alineju 8.).

Predsjednik: I ovdje je podnio gosp. dr. Starčević nešto, što nazivlje izpravkom.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

Veličanstvo, dok je vaša dinastija vladala različne narode po različnih zakonih, dotle se u Evropi znalo za tu prejaku dinastiju, koja i odolieva svim neprijateljem, drža se i napredova. Zakon dinastije dolazijaše od narodah, koji, kraj svih težkoćah vjerovahu da jesu, a pojedini staleži i bijahu srećniji od svojih susjeda, i upravo zato bijahu sjedinjeni u ljubavi do svojih vladara. To bijaše u ono doba, u koje sebičnjaci ili neznalice sjajnost dinastije sreći pripisuju.

A težnju da se iz sastavinah bitno različnih, pače medju se protivnih, složi jedna cielost državna, ustopice sljedijaše nestajanje sreće, i zato propadanje naroda i dinastije. Ova težnja uviek škodljiva, postade pogibeljnom

po dinastiju dok se za moždac jedinstva uzela narodnost njemačka, imajuća susjedna zastupnika s kojim vlade austrijanske dok mogoše, nehtjedoše ili neznadoše napredujuć sporediti. Nadtiecanje susjedah nalaga, osobito od početka ovoga vieka, da dinastija i njezini pravi prijatelji, odsudiv i zabaciv rečenu težnju, svom snagom rade učvrstiti prestolje time, da svi narodi u svemu ostalom na svoju različni, oko njega jedni budu. Tu nemogaše, kako u drugih država, govora biti o jednomu makar kakovu sustavu državnu, nego samo o različnih sustavih kojih svakomu je svrha: stanovit narod bilo uz kakove zakone i uprave pod dinastijom uzdržavati. Ovo se neda dostignuti van srećom od koje većjoj narod nemože se drugdje nadati. Dok bo koji narod opazi da će drugdje biti srećniji, on je izgubljen po tu dinastiju.

Ali težnja za jedinstvom ostade, i gorkim izkustvom opaziti posliedice njezine nesluži van da se drugimi sredstvi za istu svrhu radi. Za vladanja Vašega Veličanstva promienjena su pet puta temeljna državna načela pojavljenje kakovo, za negovoriti o državah, koje su za život, ni kod susjedne države, koju mnogi umirujućom smatraju, od njezina postanka nije se pokazalo. Uz toliko takovih promjena nije moguće da se vjera u stalnost ili u budućnost, da se vjera osim one u stalnost rastućih nesreća začme, ili da ne usahne ako gdje klija.

U nijednoj tih promjena nije se ni taknulo u onu težnju i svrhu, i zato promjene ostadoše bez koristi. Bitno bo je pitanje samo ovo: ima li svaki narod, ako hoće, svoje posle riešavati sa svojim vladarem iz te dinastije? Ako se na to pitanje niječno odgovori, kako u svih rečenih promjena, tada je po narode podložene u stvari sve jedno, tko, kako, i gdje da one posle riešava.

Uz ono nijekanje gledaju već mnogo godina vlade i Vaše Veličanstvo o usrećenju sebe i ojačenju prestolja. I čime se većma radi, time se većma ona oba cilja odmiču i gube, te u supor promjenama i prilagodjivanjem, obstanak monarkije, ako u istinu nije mnogo nestalniji, on dosista nije ni malo sigurniji nego li bijaše u najžešćih vremenih povjesti. A narodi monarkije napredovaše ovo vrieme samo u neslogi, u medjusebnu neprijateljstvu i u siromaštvu sa svom pratnjom njegovom, te njih snaga timi zločami trvena nemože se upotrebiti za dobro obćenito, ni za ono njih pojedinih, ni za dobro dinastije, koja se ni na izvanjsku prijaznost ne može zanašati. I nije prilike, da bi to zlo na bolje okrenulo. Jer dok se radi o svrhi. koja se nikako ne može dostignuti, dotle ni u najboljem slučaju nije moguće van snagu i vrieme gubiti.

Za takovom svrhom ide listopadska diploma i svi njezini dodatci. Nemoguće bo je, jer proti naravi, načiniti jedinstvo oblasti, zakona, uprave, uz slobodu ili uz samovolju, kod narodah različnih pasminom, povješću, narodnošću, stupnjem prosvietljenja, zemljištnim ležajem, družtvenimi odnošaji, gospodarstvenimi probitci, zakoni vjere. Kroz ove razlike tako su razstavljeni narodi monarkije, da je sin jedne zemlje u drugoj tudjinac, neprijatelj, i ne može u njoj obastati u jednakosti s drugimi, nego ili gospodujuć ili podlagajuć se. Ove protimbe naravska je posliedica, da duha, otačbeničtva austrijanskoga nema, i da svaki narod dinastije, brinuć se za se, propušća i poznati stanje, potrebe i težnje drugih naroda. A bez toga podpuna znanja i dostojna ocienjenja nije moguće za državu uspješno raditi.

S toga u nekoliko godina ima monarkija desetak vladah koje, kako i prvašnje, možda radeć u dobroj vjeri, i tako nemogu nikakovo dobro izraditi. A kad se, kako u novije vrieme, pokaže prividna stalnost kod vlade, tomu je glavni uzrok: zadovoljstvo izvanjskih vlada, pa sdvojenje i zato nemarnost narodah monarkije, vedjanje razumnijih i poštenih domaćih muževa za radnju na nevaljalu temelju i za zlu svrhu, i bezobzirno, jer nepravedno i nesigurno postupanje gospodujućih za se i za svoje drugove. Ta preuredjivanja monarkije, idući od zla na gorje, glavnim su uzrokom s kojega ta monarkija nemogaše udioničtvovati u zadnjih ratih, prem su oni nada sve njezinu budućnost odlučili.

Za posliednjega preuredjenja monarkije složiše se u njezinu neposrednu susjedstvu dvie znamenite države, treća uznapredova i zauze vlast u najznamenitijih strana Europe. One sve tri države života su, imaju u ovih krajih pravah i potrebah za podmiriti, i u koliko im za postignuće tih svrha ne bi dosegnula vlastita snaga, one ju dobivaju što u željah, kad uztreba živih, što u nemarnosti, svakako u sdvojenju i slaboći naroda za kojimi teže.

Predsjednik: Predsjedničtvo ne smatra ovo za izpravak. Ona gospoda, koja su za to, da je to izpravak neka ustanu.

(Manjina.)

Ovo nije izpravak.

Čast mi je javiti, da je k al. 8. podnio svietli ban taj izpravak, da se ova alineja izpusti. — Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja sam već jučer imao priliku kazati, da bi po mom mnienju bilo i dobro i korisno i pristojno takodjer na ovom mjestu izraziti Njeg. Veličanstvu čestitku na držanju vojske svekolike monarkije, izraziti narodni ponos nad držanjem vojske i specijalno nad držanjem onih odjela vojske, u kojih su vojnici iz Hrvatske u ovom velikom poslu bili zaokupljeni, izraziti Njeg. Veličanstvu podjedno pripravnost naše domovine, da će podnositi i u buduće svoje žrtve, kao što jih je podnosila dosada u ovom velikom poslu. To bi bio onaj okvir, u kojem bi se adresa imala kretati, a sve, što prelazi ova okvir, to scienim, da ne bi bilo niti na svom mjestu, niti je sada vrieme o tom govoriti. Radi toga sam bio tako slobodan podnieti nekoliko izpravaka, koji bi ovim putem išli, te bi samo gledali, da se na ovaj put svrne osnova kako sam ga jučer označio. U tom pravcu podniet ću i

pravke takodjer na neke druge alineje. Na ovu podnašam izpravak specijalno radi toga, jerbo govori o zauzeću Bosne kao neke zemlje, koja je već na to, da rečem udesom dosudjena, da pripadne ovamo.

Ja neznam i nitko ne zna, što će biti od te zemlje, niti je sada mjesto o tom se razgovarati. Pa zato mislim, da bi se ova točka izpustila, a sliedeća u nekoliko izpravila.

Ja mislim, gospodo, da ću pogoditi istinu, ako kažem, da nam ovo koristiti neće, a strah me je, da bi nam moglo škoditi, i radi toga bi po mom mnienju mudrost već zahtievala, da se izpusti ono, što bi nam moglo škoditi, a o čem nema nade, da bi nam moglo koristiti. Glede drugih izpravaka neću više puno govoriti, jerbo mislim, da sam tim izcrpio sve, što sam kanio kazati.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja se usudjujem predložiti i umoliti vis. sabor, da usuprot predlogu, koji je donešen sa stolice vlade, zadrži ovu alineju. Ova alineja, vis. sabore, po svom sadržaju niti najmanje negovori o stvarih, o kojih bi se moglo reći, da se nezna, što će biti. Ova alineja negovori o Bosni u tom pogledu, što od nje ima bivati, kamo će se pripojiti itd.; nego govori samo to, da očuva i potvrdi one čine i fakta, koja su se već ili dogodila ili se još dogadjaju. U ovoj alineji kaže se samo, da monarkija izvadja onaj zadatak, o kojem nemislimo samo mi, da je to njezin zadatak, nego u svih izjavah europejskih ponavlja se neprestano, da ova monarkija, ako hoće svoj obstanak i svoju budućnost utemeljiti, mora ovaj zadatak na iztoku izvesti. Nu ne samo to, da su te izjave po svoj Europi učinjene, nego stoji i to, da ravnajući kruzi ove monarkije nipošto ne bi toliko žrtava uložili i u tolike se opasnosti upuštali, nasuprot nekim protivnim glasovom ustavnih faktora, kad ne bi bili uvjereni, da samo izvadjajuć ovaj zadatak i monarkiju i dinastiju na siguran temelj postaviti mogu.

Alineja pako ova nenalaže toga zadatka nikomu, nego misleći, da bi se ova zemlja s tim zadatkom mogla okoristiti i da joj taj zadatak u interes ide, predlaže samo vis. saboru, da ovu želju, kako ju je odbor u adresi izrazio, prihvati i odobri, jer ako se ona izvede, tim će se podpuno budućnost našega naroda osigurati. Zato mislim, da ova alineja neprelazi one granice, koje zakon našemu saboru daje. Ona gospoda članovi ovoga vis. sabora, koja su si uzela truda, da čitaju čim su se otvorili i o čem su viećali sabori s one strane Sutle, kojih je kompetencija daleko nižja, nego kompetencija ovoga sabora, mogla su opaziti, da predsjednici onih sabora, koji su ujedno zastupnici Njeg. Veličanstva, svuda su malo ne istimi riečmi ovaj zadatak spomenuli; da su dapače nekoji od tih sabora o zadatku monarkije na iztoku rieč uzeli, da su o tom zaključivali itd.

Kad bi naš sabor u ovoj stvari iskao nešto, — čega ova alineja ne ište — kad bi iskao, da se stvari, o kojih ova alineja govori, imadu odlučiti konačno samo u ovom saboru, kad bi zahtievala ova alineja i naša adresa, da ako se ovo ne dogodi, što mi ovdje spominjemo, onda će nastati to i to, tada bi ja dopustio, da bi to prelazilo kompetenciju našega sabora i dopustio bi, da se odstrani iz adrese. Nu toga ovdje nema. Zato mislim, da ova alineja ostati može, a to tim više, gospodo, što cio smjer ove alineje suglasno sa ostalimi alinejami, koje o istoj stvari govore, jest više naperen na interes, na sigurnost monarkije, nego li na korist ove zemlje. Misli li tko-god, da politike, koju ne preporuča, nego samo odobrava naša adresa, ne treba, misli li tko god, da oni faktori, koji na mjerodavnom mjestu odlučuju, toga nipošto ne će dalje izvadjati, to budi njihova volja; nu malo tko će biti u ovom saboru ili u Europi, koji ne će kazati, da druga politika u ovoj stvari može biti škodljiva Hrvatskoj, ali još sigurno mnogo više škodljivija monarkiji. Oni, koji su drugog mišljenja, neka se ravnaju po svom uvjerenju i neka po tom odlučuju. Ovaj sabor pako dužan je po onom mnienju, koje u našoj zemlji vlada, i po onom uvjerenju, kako se je pojavljalo kroz zadnje tri godine, kazati ono, što sav narod od njega očekiva i što je sigurno i u korist ove zemlje, kao što i u korist monarkije.

Moguće je, gospodo, da će se kazati, da mi ovdje ustrojavamo Bosnu; ja kažem, da nismo mi, nego da su se već drugi našli, koji ju ustrojavaju; da mi neprejudiciramo nikakvim ugovorom, nego znamo pozitivno, da su već sabrani nekoji ljudi, koji Bosnu ustrojavaju, a jerbo nas je strah, da će ju tako ustrojiti, kako ne će biti u korist našu, zato mi unapried izričemo mnienje — koliko moguće najpristojnije i najsmiernije naprama Njeg. Veličanstvu — kako bi se imala ustrojiti Bosna, da ne bude niti na štetu naše zemlje, a niti onda u posliedicah na štetu monarkije. Jer o tom nema dvojbe, sudbina Bosne može se odlučiti svakojako, može se odgadjati kroz 20 i više godina, nu ako joj nebude sudbina onakova, kako je u interesu slavenskih naroda na jugu, to je sigurno, da će najviše oko toga imati štete sama monarkija.

Ovim zaključujem, moleći vis. sabor, da primi i ovu alineju i one, o kojih će biti kašnje razgovor, a koje s ovom u tiesnom savezu stoje.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović:** Vis. sabore! Gospodin predgovornik vam je obrazložio i tumačio stvar, o kojoj se sada radi; nepreostaje mi dakle ništa drugo, nego iztaknuti, što je imao odbor pred očima, kad se je služio onimi riečmi, kojimi izpunjuje veliki zadatak, koji krunitbena zavjernica polaže na dušu kralja ugarsko-hrvatskoga. Obstoji naime, gospodo, inauguralna diploma, na koju neka gospoda zaboravljaju, kad im ide to u prilog, a koja je podlogom saveza Hrvatske s Ugarskom. U toj inauguralnoj diplomi pod člankom II. od g. 1867. medju ostalim obvezuje se kralj ugarski i hrvatski takodjer na sliedeće (čita): „Sve one dielove i pokrajine ugarske, koje su jur natrag dobivene, i one, koje će se božjom pomoći još natrag dobiti, mi ćemo u smislu naše krunitbene zakletve

opet sa gore imenovanom kraljevinom i saveznimi joj zemljami sjediniti". A, gospodo, u krunitbenoj zakletvi, koja čini docjelni dio istoga članka II. od g. 1867., stoji sliedeće u formi same zakletve: kralj naime kao apoštolski kralj ugarski i hrvatski kaže: „Zaklinjemo se Bogu svemogućemu, da nećemo niti odtudjiti niti povriediti granica Ugarske i njezinih saveznih zemalja, i sve, što onim zemljam bud pod kojim naslovom pripada, po mogućnosti umnožiti i razprostraniti . . ."

Gospodo! Ova inauguralna diploma i ova krunitbena zakletva ne spada u kakovo 13. i 14. stoljeće, nego je položena u Budapešti g. 1867., dakle prije 11 godina — Gospodo, čuditi se je drzovitosti nekojih poluslužbenih organa, koji, dočim kažu, da zagovaraju prava monarkije i dinastije, ipak nekim preziranjem na tu inauguralnu diplomu, na tu zakletvu našega kralja bacaju rieč nepristojnu. Neće se moći predbaciti ovomu vis. saboru, ako on, neopominjuć kralja na svoju zakletvu — jer to vam ne predlaže odborova osnova — konstatira samo faktum velikodušnosti i mudrosti kralja našega, koji je jur izpunio svoju zakletvu tim, što je okupirao Bosnu. Ovo je „fait accompli" konstatiran po našoj osnovi i ništa više.

Svietli ban u svojoj bojaznosti za dobro ove zemlje kaže nam: gospodo, ovo moglo bi vam škoditi, a svakako vam neće biti na korist. Ja sam, gospodo, toga mnienja, da malo što našemu položaju škoditi može, a nipošto neće nam škoditi one rieči, što jih je odbor ovdje iztaknuo.

Politika, koja se vodi proti Hrvatskoj tamo preko Drave, jest takova, da se sbilja svaki obziri, kad se radi o pravih naše zemlje, imadu staviti na stranu. Nisu vodila gospoda preko Drave nikakve utilitarne politike prama ovoj zemlji, nisu nastojali, da nam bude povraćena Krajina ili Dalmacija. Mi nismo ništa dobili od god. 1868., od onda, kad je bila sklopljena nagodba, premda se je zatajio ovaj sabor, premda od bojazni, da nečini još više kvara zemlji, malo je govorio, te je kao mrav radio oko posala svoje kuće, tako da su mnogi, koji na njega paze, prisluškivali, je li još živi. Ipak politika zatajenosti i požrtvovnosti nije ništa nigdje prudila.

Mi, gospodo, nećemo zaoštriti položaj monarkije, ali sve, što je u zakonu ustanovljeno, tražimo, i ništa više. (Živio!)

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. — Prima li se alineja 8., kako je predložena po odboru? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alineju 9.).

Predsjednik: K ovoj alineji podnio je g. dr. Starčević nešto, što on nazivlje izpravkom. Neka izvoli čitati.

Dr. **Ante Starčević**: (čita.)

„Na današnjih medjah države Hrvatske, iz utrobe ove kraljevine po povjesti i danas po narodnosti, u začetku su dvie države, koje i po naravi stvari, i po opravdanu uplivu, pod kojim ostaju, ne mogu nego napredovati proti toj monarkiji, ter se u današnjih obstojnostih neda razabrati, je li po prestolje Vašega Veličanstva pogibeljnije onim začetkom protiviti se ili podložiti im se. A zauzeće Bosne i Hercegovine, bez prava koje na te zemlje ima samo kraljevina Hrvatska, i bez jakosti, načinom, koji nosi biljegu potajna posvojenja, nemože imati drugi konac van da u kratko vrieme svojega trajanja upropasti i one zemlje, i da uskori zahtieve izvanjske proti toj monarkiji. Narod hrvatski mogao bi vjerovati, da će te zemlje ako ostanu pod žezlom Vašega Veličanstva, kraljevini Hrvatskoj utjelovljene biti, kad bi uda ove kraljevine, koja su pod tim žezlom, sjedinjena bila. A narod bi se hrvatski onomu utjelovljenju mogao veseliti samo onda, kad bi ova kraljevina imala svoja prava, kojih uživanjem bilo bi puku i onih zemalja pomoženo.

Da i nebudu tudjinci u 17 godinah triput oteli tu monarkiju od konačne propasti, njezina slaboća pokazavša se u novije vrieme bila bi dosta za utvrditi istinu, da je ona, kakova je, bez prava, bez snage, bez volje za živjeti, ne samo suvišna nego i škodljiva narodom i državam. Za toga sustava svojom cielom snagom na suhu i na moru ta monarkija nemogaše nekolika sela kotorska nadvladati. Na to njegovatelji sustava i stanja današnjega, za sakriti neukim ništetnost monarkije, a neprijatelji sustava i stanja za volju osebne samovolje koju gledaju uzpostaviti na mjesto današnje samovolje, koja je pasmina, jedni i drugi za pokazati pogibelj monarkije i svoju jakost, osnovaše smutnju u Rakovici za da ju utišaju na najveću krivicu najvećih nedužnika.

A plod toga sustava u pogledu gospodarstvenu pokazuje se u obstojnostih: da sve struke narodna gospodarstva to većma propadaju, da manjak i dugovi rastu uz povećane štibre, i to sve za duboka mira, kojemu se na dugo nije razložno nadati.

Monarkija je po imenu razdieljena u dvie umišljotine, i podložena dviem pasminam, koje medju se protivne, složne samo u tlačenju narodah, preče ugled i svaki napredak monarkije, i budu svoju povjestničku zakonost naprama dinastiji prvom sgodom zapečatiti. One umišljotine, koja danas činom neposredno zasjeca u naše posle, moramo stanje u kratko ocieniti. Ležaji kraljevina Hrvatske i Ungarije, njihova prošlost, pravi probitci obijuh: to sve zahtieva vez i najtoplije prijateljstvo njihovih naroda. Naša je iskrena želja i biti će radnja, da se to družtvo medju svimi kraljevinami uvede i učvrsti. Ali u današnjih obstojnostih ostaje u zaludu želja i ostala bi radnja naša".

Predsjednik: Ovo se ne može smatrati za izpravak. Ovo je predlog. Ona gospoda, koja su za to, da je izpravak, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovo dakle nije izpravak.

Čast mi je javiti, da je svietli ban predložio sliedeće da se alineja 9. preinači u prvom redku ovako: „Od du

boke harnosti za veledušni podhvat Vašega Veličanstva na iztoku itd.“

Želi li govoriti Vaša preuzvišenost?

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja bi imao samo kazati, da se ovim ništa nemienja. Nego budući bi po mojem prijašnjem nazoru, koji je pao, ovdje trebalo sada učiniti drugi savez, onda bi bilo valjalo ovdje kazati: „Od duboke harnosti za veledušni podhvat Vašega Veličanstva na iztoku hrvatski je narod itd.“ Ali to samo u savezu s onim, što sam predložio prije.

Predsjednik: Pošto je izpravak k alineji 8. pao, mislim da će svietli ban sada od ovoga izpravka odstupiti.

Ban **Ivan Mažuranić**: Dakako, onda ni ovo nemože ostati.

Predsjednik: Prima li se alin. 9., kako je pročitana? (Prima se.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alineju 10.).

Predsjednik: I ovdje je gosp. dr. Starčević nešto prijavio kao izpravak.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Jer većina skupštine peštanske, u onoj zemlji neznatna manjina, odpusti od ustava Ungarije sve što vriedi, pak ovu bivšu samosvojnu kraljevinu učini sastavinom nova državna tiela, zakupnicom same sebe uz prekomjernu zakupninu za tudjinca i sveza ju na tudje probitke, primiv sama, a svaliv na druge nepodnosljiva bremena. U tom stanju nemože s njome biti ni razumna ugovorenja, ni veza koristna po obje kraljevine. I doista, samo ljudi zagrebačkih skupština 1868. i 1872. mogoše se s onom zemljom u razpravljanja upuštati. Naravska je posljedica tih razpravljatelja i razprava: da Hrvatska nema svoje Medjumurje, ni svoju Rieku na moru; a Hrvatska plaća mirovine Riečana bez da dobiva prihod onoga grada; da se broje i na Hrvatskoj dugovi što ih je ona manjina učinila na korist svoju i Austrije, jer za gradjevine takodjer Ungariji škodljive; da su oni dugovi namienjeni Hrvatskoj, koja je svoj protuzakonit diel troškova podmirila iz svojih redovitih prihoda; da Hrvatska za svoje prineske nije ni najmanju korist, nego samo prevelike štete primila; i da su načinjeni i potvrdjeni samo oni zaključci naših skupština, koji su narodu škodljivi, a koristni, upravo potrebiti zaključci, da nisu ni predloženi.

Ona povlašćena manjina, sliedeć sustav što ga stvorila, satrla je narode u nekoliko godina štibrami jačje nego li je to kroz sedamnaest godina tudja vlada navlaš i sustavno škodeć mogla učiniti; obtrpala je zemlju kroz viekove slobodnu i zato najcienije uprave, hrpami nekoristnih i nepotrebnih nu predragih službenika, navalila je na narode množinu dugova, koji kako ni ostali prihod, zemljam neprude, nego su koristni pojedincem, pojedinim obiteljim, i ako najviše, pojedinim družbam; lišila je davna prava sve koji su njezinom krivnjom siromašni, a to je preznamenit broj najzaslužnijega i najvriednijega domaćega puka.

Predsjednik: Ovo predsjedničtvo nesmatra, da je ovo izpravak. — Ona gospoda, koja su za to, da je to izpravak, neka izvoli ustati.

(Manjina.)

Čast mi je javiti, da je svietli ban predložio, da se alineja 10. ove osnove izpusti. — Ako želi svietli ban rieč?

Ban **Ivan Mažuranić**: Neželim.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Kad se radi o Hrvatskoj, zaboravlja se rado na sve, i tako se zaboravlja takodjer na historiju, ako se u ovom saboru čuje glas o Bosni, nastane velika graja svuda, kao da govorimo možda o Australiji ili o kakvoj novo odkrivenoj zemlji, kao da ta Bosna nije bila nikada u savezu s našom. Ja neću prelekciju historije o prošlosti Bosne držati, ali je potrebno, da samo nekoliko podataka iztaknem, da pokažem, kako nije mogao odbor u ovaj čas mimoići Bosnu.

Gospodo, vam je poznato, kako je bila Bosna još od najstarijih vremena, od kako počimlje poviest i slava hrvatska, u užem savezu s nami. Vi znate, da je ban bosanski spadao u broj onih članova, koji bi birali kraljeve hrvatske. Vi znate, gospodo, da je veliki Krešimir bio takodjer kralj bosanski. Vi znate, da kad je izumrla dinastija narodna i kad je bio sklopljen prvi savez medju Ugarskom i Hrvatskom, Koloman kralj, koji se je dao okruniti u Biogradu, u povelji, koju je izdao u Dalmaciji u spljetskoj crkvi, naziva se kraljem Hrvatske, Dalmacije i Rame, koje bi se ime tada mjesto Bosne upotriebljivalo. Kralj hrvatski i ugarski dopusti bosanskomu banu Tvrdku, da se okruni kraljem.

Iza kobnih dana na Kosovu, Bosna je bila zadnji nasip, koji je stao na put slavodobiću Turčina u cieloj Europi. U 15. i 16. vieku bila je neprestana borba za održanje Bosne ponosne. U njoj su se najslavniji hrvatski junaci proslavili, kao što Frankopani, Keglevići, Berislavići itd. U 17. i 18. vieku malo po malo Bosna odpada i svaki pedalj zemlje stao je rieke hrvatske krvi prije nego je puštena Turčinu.

Dosta je ovdje spomenuto slavno poduzeće kneza Eugena, koji je sa 2000 Brodjana išao istim putem, kao što sada naš junak Filipović do Sarajeva. I u ono slavno vrieme se spominju bosanska mjesta, kao što su Maglaj, Žepče, Vranduk, dok se je došlo do Sarajeva.

God. 1669. sklopljen bi mir karlovački, koji je uzdržao našoj zemlji bosansku Posavinu.

Pa opet bukne rat, u kojem se proslavi Ivan Drašković, i koji se rat svrši požarevačkim mirom, sklopljenim dne 21. novembra 1718. Uslied ovoga mira zadržasmo opet bosansku Posavinu od Une do Drine.

U nesretnom miru biogradskom, sklopljenom god. 1738., pusti Niemac Neuper bosansku Posavinu, neznam

da li prevaren ili podmićen. A g. 1789. eto vam Hrvata pod Laudonom, koji su osvojili i Novi i Bribir i Biograd i Šamac, tako, da kad nebi bio stigao savez prusko-turski i da nije umro Josip II., Bosna bi bila hrvatska.

Ban Jellačić, tada pukovnik, uskočio je u Bosnu g. 1845. samo da prekine zastaru. A napokon iza 33 godine ukinuli su je Filipović i Jovanović za vazda.

Tako smo mi opet u Bosni, mi smo tu i nitko drugi nemože tamo biti, nego mi; Bosna nemože biti druga, nego hrvatska.

Dobro će biti, ako iztaknem, da se je još pod Turčinom jedan komad Bosne uviek zvao „turska Hrvatska“. Prostor ovaj obsiže jedno 200 kvadratnih milja, te sačinjava jednu trećinu Bosne, izuzevši Hercegovinu.

To nije mala stvar. Ima tamo oko 200.000 duša čistih i golemih Hrvata; tu su vam hrvatski gradovi Bihač, Jajce, Banjaluka, Ključ, Livno itd. Dobro je sve to spomenuti ovdje, jer historici cislajtanski nerazume dobro našeg zemljopisa. Dobro je iztaknuti to, da je sjeverni dio Bosne kod Save, Une i Vrbasa spadao u zagrebačku biskupiju, koja je g. 1334. još i god. 1551. preko Une 3 arcidjakonata i 45 župa imala. — Toliko u crkvenom obziru. A što se tiče političkoga, samo ću ovo spomenuti, da su se na sjeveru uz rieke Vrbas i i Unu prostirale županije Dubička, Sanska i Vrbaska. U 15. i 16. stoljeću prostirala se je županija zagrebačka preko Une. Ovdje u Zagrebu sudjelovali su zastupnici toga djela Bosne, o kojem govorim.

Nije dakle nami tudja ova zemlja, nije to zemlja, za koju se nema zanimati ovaj narod. Ja znam, da su Niemci, kojim to nije po volji, znali poslje dva vieka sjećati se na Elzašku i Lotaringiju; a mi, pošto je samo jedno stoljeće prošlo, gdje smo bili preko Save i Une, da se nesjećamo takodjer na našu djedovinu?

Što smo mi htjeli kazati u pogledu ove stvari u našoj adresi? Možda savjeta davati mudroj diplomaciji, koja se tako često vara? Nipošto. Valjda ćemo mi sami odlučiti o sudbini Bosne? Nipošto. Nego pošto se radi o našoj djedovini, odbor drži, da sabor nesmije prešutiti, kako bi se imala uprava Bosne udesiti s obzirom na njezin naravni položaj, na njezinu prošlost, tako, da osigura Hrvatskoj budućnost, a učvrsti ujedno i umnoži snagu i upliv monarkije na iztoku.

Evo smisao dotične točke iz adrese: Mi smo pustili mudrosti Nj. Veličanstva, dapače smo iztaknuli, da će on najbolje o tom prosuditi, kamo se ima privesti Bosna. Nego što se našega mnienja tiče, kazali smo, da bi najbolje bilo, da se sjedinjenje malo po malo izvede, i da se uprava Bosne tako udesi, kako bi se mogla sdružiti s Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom, i učiniti jedno tielo pod zajedničkom krunom.

Znam, gospodo, da će se sada izsmjehavati taj mali saborić, koji se usudjuje zalaziti medju veliku gospodu bečku i peštansku, da kaže svoju. Ali neznam, koji će se zadnji smijati. Vrieme pako će najbolje dokazati, koja je politika sposobnija bila, da li velika politika peštanskih i bečkih mudrijaša, ili ona, koju preporuča ovaj odbor. Neće biti, gospodo, zadnji put, da je najmanji valjda bio najmudriji. Mi, gospodo, nismo bahati, mi se neprecienjivamo, da smo bog zna kako veliki faktor; nego u našoj malenkosti mislim, da možemo razborito suditi o situaciji, koja se tiče kuće naše te izreći što je najbolje za sreću našega naroda i za učvršćenje cielokupne monarkije. — U ovom smislu radio je odbor, te vis. saboru preporuča, da izvoli 10. točku ove adrese primiti. (Živio!)

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Najprije će se glasovati o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da se al. 10. onako prihvaća, kako je odbor predložio, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alin. 11.):

„Ovakav pak ustroj samo se onda može pomisliti i organično izvadjati, ako se za rana u život privede nagodbenim zakonom ujamčena, u interesu monarkije i Ugarske jednako ležeća cjelokupnost kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, ter vjerni ovaj sabor u ovom smislu zahvalno pozdravlja i shvaća onu radostnu nadu u previšnjem odpisu Vašega Veličanstva, da se primiče vrieme, u kojem će se riešiti pitanje zemljištne cjelovitosti. I doista razcjepkanost ovih srodnih, nekoč spojenih zemalja slabi južno-iztočne granice države, otegoćuje samoupravu, izazivlje neizvjestnost i s njom nezadovoljstvo, na koje neprijatelji monarkije danas opaznije nego ikada prije računaju“.

Predsjednik: I na ovu alineju podnio je gosp. dr. Starčević nešto, što nazivlje izpravkom. Neka izvoli čitati:

Dr. **Ante Starčević** čita:

Ove opazke nacrtasmo kao da bi nam bila volja il kao da se smatramo ovlašćeni uplićati se u posle Ungarije i Erdelja, nego ih zabilježismo za razložiti, zašto nemožemo onu manjinu uzeti za većinu zemlje; zašto se ne možemo s tom manjinom ni s podloženimi zemljami u medjunarodne posle upušćati; zašto nemožemo mi na to strani našu domovinu učiniti delnicom nepravedna rata koji i negledajuć na prava, potrebe i pohotnosti izvanjskih kako i na druge zemlje monarkije tako i na Ungariju mora pasti, dok nemagjarski narodi opaze neplodnost svojih prava u Ungariji, pak sliedeć osvjedočenje i naputak rečena previsoka odpisa, počmu zadovoljivati svojim političkim i narodnim interesom, ter u tu svrhu dok budu primorani tražiti ili primati svoja prava i svoju domovinu od drugih osobito susjednih i srodnih si naroda i država

Predsjednik: Ovo predsjedničtvo nesmatra to za izpravak. Ona gospoda, koja su za to, da je to izpravak, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Čast mi je javiti vis. saboru, da su glede alineje 11. predložena dva izpravka.

Svietli ban predlaže, neka se izpusti početak do „ter“, a alineja neka počme sa: „Vjerni ovaj sabor zahvalno pozdravlja onu radostnu“ itd. do kraja, samo neka se još rieči „srodnih, nekoč spojenih zemalja“ zamiene riečju „kraljevina“.

Zast. dr. L. **Marjanović** predlaže sliedeći izpravak:

Mjesto rieči: „I doista razcjepkanost ovih srodnih nekoč spojenih zemalja“ neka se uvrste ove:

„I doista okolnost, što je kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija razciepkana na tri posebna upravna teritorija, nestojeća glede uprave u nikakovu medjusobnom savezu, a stojeć svaki u posebnom i drugačijem odnošaju naprama ukupnoj monarkiji“ itd. po odborovu izradku.

Na kraju neka se pako uvrsti ovo:

„Cjelokupnost ovih kraljevina tim je potrebitija, što bi bila očevidna polakšica za ovu siromašnu doduše imetkom, ali bogatu ljubavlju napram previšnjemu priestolju Vašega Veličanstva kraljevinu i njezino stanovničtvo, kad bi se samo vojnička Hrvatska materi zemlji povratila: narod bo brojeći u Krajini i u provincijalu zajedno jedva dva milijuna stanovnika, imao bi samo jednu središnju vladu, koja bi ujedinjenu zemlju doista manje troška stajala, nego što razdvojenu sada stoje dvie potrebne središnje vlade“.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja samo želim, visoka kućo, da se pitanje bosansko, koje se dovodi u razpravu, nebi dovelo u savez s pitanjem o Dalmaciji. Zašto? Zato, jer pitanje o Dalmaciji počiva na tvrdom temelju — na temelju zakona. Al pitanje t. zv. bosansko — kako ste ga krstiti izvolili — nepočiva na nikakvom tvrdom temelju, nego samo na željah naših i na željah ove adresne osnove. Pa zato nebi bilo umjestno dovesti u sklad ono, što počiva na tvrdom temelju, sa onim, što počiva samo na želja i na aspiracija.

Zato ja predlažem, da se samo početak ove alineje izpusti, gdje se govori o Bosni, a sve ostalo da se zadrži.

Zast. dr. **Luka Marjanović**: Vis. sabore! U riečih alineje 11. „razcjepkanost ovih srodnih nekoč spojenih zemalja“, nalazim ja pogriešku proti jeziku, proti logici, povjesti i državnom pravu Hrvatske. Što se tiče rieči „razcjepkanost“, ja bi, kad bi bio učitelj onoga, koji je skovao tu rieč, dao mu iz hrvatskoga jezika treći red. (Veselost.) Ta rieč niti je uzeta iz kojega rječnika, niti će doći u budući rječnik akademički. S toga molim, da se zamieni sa jasnijom riečju.

Što se tiče nadalje rieči „srodne“, to može biti samo narod, može biti samo pučanstvo srodno, ali zemlje mogu biti samo sjedinjene, sdružene itd., nipošto srodne. Jedinstvo je sigurno rieč, koja u tom pogledu bolje odgovara i pravu i povjesti naše zemlje. Ja neznam, kako su Hrvati dalmatinski sa Hrvati u Hrvatskoj i u Slavoniji živućimi srodni, kad stoji, da je to narod jedne domovine, jedne državne osebine, narod jednoga kralja itd. Jedinstvo i srodstvo nisu istovjetni pojmovi. Tako je n. pr. hrvatski narod sa svakim plemenom slavenskim srodan, ali nije jedin.

Čitajuć rieči „nekoč spojenih zemalja“, možda onaj, koji nepozna povjesti hrvatskog državnog prava, može pomisliti, da su ove kraljevine bile posebne kraljevine: Hrvatska za se, Dalmacija za se, Slavonija za se, koje su se razstajale i opet spajale, a ne jedna jedincata kraljevina Hrvatska Gospodo! Za ovo hrvatska povjest nezna, a naše državno pravo zna samo za jednu kraljevinu Dalmaciju-Hrvatsku-Slavoniju pod tri skupna imena.

A što je jedno bilo nekada, to opet nemože spojeno biti; spojeno je nešto, gdje se dielovi sastanu, što je pako cjelost od početka bila, mora se dakako prije razstaviti, nego se opet spoji. A taj slučaj ovdje nestoji. Poviest kaže, da je Hrvatska, odkako je stupila medju zapadne kulturne zemlje, bila posebna država, da se je nazivala Dalmacija - Hrvatska - Slavonija, a da je svaki pojam istovjetan sa drugim, i sva tri naziva izriču samo jedan pojam. Dapače kad se je nazivala ili samo Dalmacija ili Hrvatska, ili Slavonija, bio je to naziv mnogo punijega sadržaja. nego današnji naziv trojedna kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

Drugi dodatak na ovu alineju po mom osvjedočenju je ne samo potrebit, već je tako jasan, da netreba niti komentara niti pobližega obrazlaganja. Notorno je, da ova mala siromašna zemlja, jedva od dva miljuna stanovnika mislim provincijalnu i vojnu Hrvatsku — uzdržaju dvie vlade sa ogromno skupim aparatom.

Znam, da je ta okolnost Nj. Veličanstvu dobro poznata. Ali, gospodo, u adresi mi govorimo kao djeca svojemu dobromu otcu, te bi griešili proti iskrenosti, kad nebi naglasili ovu ranu i bolest. Ako je istina, gospodo, da proti svakoj bolesti imade lieka — samo da ga nema od smrti — to je opet to istina, da je duga bolest sigurna smrt. Ja se, gospodo, s vami skupa nadam i vidim, da narod hrvatski još nije na smrt bolestan; ali ovo stanje, koje se uzdržava u siromašnoj ovoj zemlji, je bolest naroda, koja, ako dulje potraje može smrt materijalnu narodu hrvatskomu donieti.

Tko podržaje to stanje, to je, gospodo, svakomu poznato. Kad bi htio izbrojiti sve, morao bi u osobnosti dirnuti, koje su izvan ove visoke kuće, a to bi bilo vrlo neugodno, radi toga tu stvar mimoilazim. Samo konstatiram, da kada god naglasujemo mi naše zahtjeve, da nam se s druge strane predočuje naša nezrelost, naše siromaštvo. Isti ljudi, koji će da nam dokažu to siromaštvo, — s kojim smo mi u ostalom zadovoljni — nalaze u tom „siromaštvu“ upravo izvor svojoj dobrobiti i svojemu blagostanju. Oni isti ljudi, koji će nam dokazati, da još nismo zreli, već znadu najbolje, zašto to čine.

S ovih razloga, mislim, da se imade dodati ono, što u svom izpravku predlažem.

(Predsjedničko mjesto zauzimlje podpredsjednik dr. Vuščić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Fran Folnegović: U zaključnoj obrani prigodom generalne debate izvolio je gosp. izvjestitelj toliku gorljivost u obranu svoga načela razvijati, da je skoro postao nepravedan prama ovoj strani, te mi je dužnost prigodom razprave o ovoj alineji njemu nekoliko rieči odvratiti.

Svadjajuć u savez nekoje članove vis. kuće na ljevici sjedeće sa organi naše autonomne vlade i dokazivajuć, da smo mi u nekojih pogledih jednomišljenici i da se s ove strane radi proti okupaciji Bosne, da se brani Turska, i da se s ove strane dokazuje, da u ovoj adresi zakonita temelja nema tražiti Bosnu i — na temelju toga, što je spomenuo svietli ban — ni Dalmaciju.

Ponajprije moram izjaviti, da je gosp. izvjestitelj u svojoj duši bio osvjedočen, da nije iskreno mislio, kad je to govorio. On zna najbolje nazore muževa s ove strane kuće, i zna, da nema čovjeka, koji bi se usudio rieč svoju dići proti sjedinjenju zemlje i proti ojačanju ove zemlje s onimi dielovi, koji su odavna pripadali ovoj kraljevini. Medju nami i vami s one strane su samo putevi različiti. A koji će put bolje voditi k cilju, o tom će suditi povjest, i ja vam čestitam, ako vi tako mirne duše očekivate sud povjesti, kao što mi s ove strane. Ako mi kažemo, da ovaj put, koji se osniva na temelju postojeće nagode, nije umjestan, to opetujem s toga, što vlada kaže, da jest. I to je po zakonu posve jasno; dok se taj zakon pozitivnim temeljem smatra, to je opravdan postupak vlade. Ja bi se usudio navesti, da postoji u tom pitanju opasnost, da vi na taj način vladu dovedete na manjinu, pa ju tako prisilite ili da odstupi, ili da ostaje u zemlji usuprot što ima manjinu za sebe, — i potvrdite onaj navod nekojih javnih glasila, da Hrvatska nema parlamentarne vlade.

G. dr. Marjanović potvrdio je svojim izpravkom, što mi mislimo o cjelokupnosti zemlje; pa ako se protivimo adresi, kako je sastavljena, činimo to zato, jer nezahtieva onom odrješitošću izvadjanje naših prava, koja je odrješitost upravo s obzirom na postojeće okolnosti opravdana, i jerbo se adresa nepostavlja na temelj podpunog državnog prava Hrvatske, nego stoji na temelju nagodbe hrvatsko-ugarske. Ja vas sjećam, gospodo, da se je g. 1866. u našem saboru kazalo: dok nismo cjelokupni, dotle se neupuštamo u pretresivanje zajedničkih interesa. Žalibože su se upustili. Ali u ono doba, koje nije bilo današnjoj situaciji jednako, pokazivala se je veća odrješitost u hrvatskoj sabornici, nego li se razvija danas. I u ono isto doba još se je pisalo iz ove sabornice i ovomu saboru od krune: sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, a danas odkad polazimo u Peštu, došli smo do toga, da se piše: sabor kraljevinâ Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dok dakle priznajem, da se s jedne strane slažemo s pravnimi nazori vlade u pogledu same adrese, moram upozoriti vladu, koja možda neće da to znade, kako se mi razlikujemo od nje, priznavajuć ne samo nezakonitost temelja nagodbenoga, nego tvrdeći tom prilikom opetovano, da bolje situacije za Hrvatsku ne može biti, nego je ta. U tom pogledu, gospodo, mnogo smo čuli prigovora od strane presv. g. Živkovića, koje u ostalom možemo čitati svake četvrt godine par puta u „Pester Lloydu“, ali svi ti neće nas uvjeriti o tom, da ovaj narod nema pravo riešavati svoje sudbine, kao što svaki drugi suvereni narod i nikada nećete nas uvjeriti, da na tom temelju za Hrvatsku išta drugo postići možemo, nego njezino podpuno uzakonjeno sužanjstvo!

Josip Miškatović: Ja moram izjaviti najprije, da nemogu pravo shvatiti, kako je g. predgovornik ovom prilikom, gdje se predlaže izpravak jedan vrlo neznatan (Folnegović umetne: „Vrlo znatan“.) mogao doći na ono, što je gosp. izvjestitelj u generalnoj debati govorio o adresi. On je izvolio u svom govoru takodjer spominjati stvari, koje se niti najmanje nebi mogle odnositi na izpravak ovdje i na ovu alineju, govoreć o tom, kako će vlada doći u manjinu i kako bi morala odstupiti itd.

Sigurno je ovomu visokomu saboru do toga stalo, da se odnošaj medju saborom i vladom tako razvija, da vlada — što se dosada podvojava — postane parlamentarnom vladom. I u to ime će većina sabora učiniti sve, što je moguće, da se to izvede. Nu g. Folnegović imao je to razmisliti, kad je obvezana koja vlada, ako dodje u nesklad sa saborom, ima ovaj nesklad ili svojim odstupom izgladiti ili razpustiti sabor i novimi izbori nastojati, da dobije većinu za sebe. Ja mislim, da je vlada dužna učiniti to samo onda, kad medju njom i većinom sabora dodje u bitnih i temeljnih stvarih do sukoba. (Glasovi: Tako jest.)

Ako vlada predlaže saboru nekoje izpravke, o kojih sama veli, da bi bilo shodnije, ako se prihvate, a netiču se niti temeljnih ustanova zemlje naše, niti temeljnih načela politike, ako dakle ovakovih sukoba nema u načelih bilo ustanova, bilo politike, onda ja mislim, gospodo, da nema dovoljno razloga sukobu onomu, koji cieli parlamentarni razvitak obustavlja, te novu agitaciju u zemlju baca — jednom riečju, nije toliko jakih razloga tomu sukobu, da bi mogli opravdati obustavljenje cieloga zakonotvornoga rada.

Pošto sam to kazao, mislim, da je opravdano i da to biva i u drugih kulturnih, vrlo parlamentarnih zemlja, da može vlada imati nebitnih kakvih nazora drugojačijih nego parlamenat ili većina njegova, pa onda nedolazi do onoga sukoba, da bi se morala vlada sa saborom razkrstiti, bilo da ona odstupi, bilo da sabor dade razpustiti.

Pošto sam ovo kazao, obratio bi se, što je g. Folnegović izvolio reći, k nekakvom oštrijem zahtievanju naše

cjelovitosti. Ja uvjek slušam ovo oštrije zahtievanje naših zakonom ujamčenih prava, ali nikada nemogu pravo shvatiti od onih, koji to predlažu, što misle pod oštrijim zahtievanjem; onda niti nikad nedokazuju, da li bi Hrvatska pod onakovim zahtievanjem postići mogla onaj cilj, koji se tim više ili manje energičnim načinom zahtieva.

Gosp. Folnegović kaže, da je dapače onaj sabor od g. 1866. takav oštar zahtjev postavio. Ja neću upuštati se u povjest sabora, koji je o tom zdvojio, jer ima ljudi, koji svake godine zdvajaju, jedni ob ovom, drugi ob onom — samo to znam, da kad promatram sve sabore od g. 1861. do danas, da samo jedan ekscerpt iz njih izvoditi mogu, a to je taj, da je vrlo težko stvoriti kraljevinu, koju su težki udarci tolikih vjekova razoravali, da je težko složiti sve napore narodne, da je težko spojiti sve nazore u jedan nazor, pa po njih raditi, da se postigne ono, što su kriva vremena i težke okolnosti razorile.

Toliko znam, da su g. 1866., kad su zdvajali, i g. 1861., kad nije nitko zdvajao, nego mislio, da će jednim udarcem stvoriti sve ono, što je narod kroz vjekove izgubio, ipak uvidjeli, da se uzprkos svim onim energičnim zahtjevom neda ništa postići, te se mi i dandanas truditi moramo o tom, da polagano stečemo svoja prava — koja možebiti, nemojte uzeti, da se od zlobe uzkraćuju, bar po mom mnienju ne, nego se uzkraćuju iz nekojih obzira — o kojih pravih misle, da mogu biti im na štetu, pa za to po njihovu mnienju ne smiju biti nam na korist, kao što i mi sa svoje strane, držeći ovo za svoju korist, neprinemo se, hoće li neće li biti drugim na štetu.

Ja sam vidio, gospodo, već jači narod, nego je naš, koji je postavio svoj zahtjev energičnim načinom i odlučnom voljom. Ja sam to vidio od velikih naroda u povjesti njihovoj, od francezkoga i njemačkoga, koji put im je pošlo za rukom ovakovom energijom što postići, a drugi put su plaćali ovakove odluke velikimi gubitci, koje su morali često kroz više vjekova popravljati.

Ja vidim kod poljskoga naroda vjekovitu enežiju, prerat i oštre odluke, da uspostavi svoju kraljevinu, koja je u istinu bila jača i poštovanija u Europi i svietu nego je — koliko god ljubim svoju domovinu — bila naša Hrvatska. Ipak, uz sve junačtvo, nije taj narod do danas mogao svoje zahtjeve postići, i može biti baš tim, što je takove junačke odluke stavljao, je možebiti danas dalje od cilja, nego je ikada bio u svom životu, tužnom i žalostnom. Ja dakle zbilja uvjek pitam, kad se služimo ovakovimi zahtjevi, da li ćemo tim cilj polučiti? Nebudemo li mi radili s drugimi, na čiju će to štetu biti? Koji će više izgubiti, da li onaj, uz kojega bi mi imali što raditi, ili mi? I mene je uvjek strah, gospodo, da bi veću štetu donieli našoj zemlji i narodu, nego li onomu narodu, komu bi mi odkazali sudjelovanje iz prkosa, iz onoga energičnoga zahtievanja.

Osobito, gospodo, u današnje doba — kao što kaže izvjestitelj — kad nam se svim čini, ja neznam kojim pravom, ali kako se zbilja dade naslućivati, da se u istinu pojavljuje neka rana svjetlost, da „zora puca“, koja nam otvara ljepše dane, koja nam daje puno nada, — osobito u današnje doba — dakle, ako budemo radili svimi silami enežije i mudrosti, koju je narod iz svih ovakovih svojih prošlih dana crpsti mogao, ja nisam siguran, da li ćemo u današnje doba uspjeti; nu to znam, ako se od sada potegnemo natrag, to smo sigurni, da onda u istinu ništa postići nećemo. I ovim odgovorio sam štov. g. zastupniku senjskomu.

Dr. **Fran Vrbanić**: Meni je vrlo žao, da nisam imao sreću, biti u početku razprave već ovdje. Nu koliko sam mogao razabrati iz rieči g. predgovornika, nemogu propustiti, da mu nešto ne odgovorim. — Pod konac svoga govora veli g. predgovornik, da energičan put ne valja, da neće voditi do cilja. On se pozivlje na izjave sabora od god. 1861. i kaže, da se je tada energično postupalo, nu da se nije ništa postiglo.

Ja se ne ću upuštati u daleko razglabanje, ja ću se samo osvrnuti na g. 1868. Te godine bio je čitav sabor tako popustljiv naprama Ugarskoj, da se popustljiviji više nemože misliti. Od te dobe svake godine bili su svi sabori uvjek što prikloniji kraljevini Ugarskoj. Uz sve to popuštanje, uz sve to što se dapače i u zakonu kaže, da će Ugarska uskorivati sjedinjenje Krajine, uz sve to pokazano je dovoljno, da smo na istom onom putu, gdje smo bili prije; t. j. da je taj blagi put vodio do istog rezultata, kao što energičan put g. 1861. Pa ako uzmemo, da tečajem prošlih 10 god. uz veliku popustljivost nismo ništa postigli, to nije učvršćenje u uvjerenju, da ta popustljivost ne valja, nego da se ima na njezino mjesto staviti energičnost.

Predsjednik: Ja vidim, da se je g. govornik odaljio od predmeta; radi se o izpravku g. Marjanovića, o predlogu odbora adresnoga i o izpravku vlade. (Glasovi: Tako je!) Imajte dobrotu toga se držati.

Dr. **Fran Vrbanić:** Ja se ogradjujem proti tomu. Ja odgovaram na izjavu g. Miškatovića; ako je njemu bilo slobodno govoriti o toj stvari, to mora biti i meni.

Predsjednik: Ja to ne mogu dopustiti u interesu debate, koja je na dnevnom redu? Želi li još tko govoriti?

(Nitko se ne javi.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović:** Vis. sabore! Odgovoriti ću prije svega g. dr. Marjanoviću, koji je podnio izpravak. Ja se ne ću upuštati š njim u kakvu akademičku razpravu, jer tomu u tom obziru nisam dorasao, ja ću se usuditi samo na opravdanje odborova predloga kazati mnienje vrlo kompetentnih osoba, da nije tako „barbarska“ rieč ta „razcjepkanost“, da bi zbilja kvarila tu točku. I rieč „srodnost“ može se posve dobro u prenešenom smislu upotrebiti, i da mogu biti „srodne zemlje“, premda nije zemlja živuće tielo, pa uzima li se sa pučanstvom „cum omnibus habitantibus in ea“, može se o srodnih zemljah govoriti.

Čudim se nadalje, zašto mu nije po ćudi rieč: „nekoč spojenih zemalja“. Odbor je htio kazati, da su bile te zemlje jedanput spojene, a sada nisu. A to je i istina, da smo bili jednoč spojeni, a sada smo razcjepkani u više zemalja. Ja neznam, jesmo li u odboru mogli biti bistriji. Toliko glede prvoga izpravka.

A glede drugoga izpravka mislim, da ono, što stoji ovdje, da zbilja u bitnosti stoji takodjer u 11. alineji, samo mi to, za što imade u izpravku nekoliko redaka, dvima riečima kažemo: da ovakova razcjepkanost srodnih zemalja otegoćuje njihovu samoupravu.

Nego jednu stvar ću prihvatiti, pošto sam se dogovorio s odborom, naime da na mjesto rieči: „kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“ stavimo: „kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“. Samo mi je g. Folnegoviću napomenuti, da se on ovoga plurala više boji, nego je treba. (Folnegović umetne: „Pitajte g. Tiszu“.) U ostalom mislim, da iz ciele adrese to jedinstvo provire, o kojem bi mi htjeli, da se jedanput stvori. Pa pošto zbilja nemože biti od nijedne strane u ovom saboru želje, da se ta razcjepkanost uzdrži nego svi želimo, da ona jedanput prestane, to predlažem, da budu naše želje što jasnije i bistrije izražene, neka se primi rieč kraljevine (genitiv singul.) mjesto kraljevina (genit. plur.) — Sada ću se osvrnuti samo još na prigovore g. Folnegovića, kojimi mi odvraća na moje jučerašnje opazke.

Predsjednik: Molim liepo; ja ne mogu dopustiti, kad se radi o jednom predlogu u spec. debati, da se prelazi na generalnu debatu. Ja vam g. izvjestitelju nemogu rieč dozvoliti.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Molim liepo, ja moram odgovoriti na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Ako je osobna stvar, onda izvolite.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Ja ću gosp. Folnegoviću kazati to, da su moje jučerašnje rieči išle na to, da, priznajuć plemenite namjere opozicije, rezultati njihove taktike idu na to, da opozicija u ovom pitanju stoji na jednom stanovištu sa vladom. To sam čisto i bistro kazao. Dakle o kakvoj namjeri, da opoziciji predbacujem neplemenite težnje, nema govora. I kad je g. Folnegović iztaknuo, da su meni poznate namjere opozicije, moram kazati, da su mi zbilja poznate njezine plemenite namjere, ali ja sam odsudio vašu taktiku parlamentarnu, koja vas stavlja na stanovište vlade, koje tvrdi, da nismo se smjeli upuštati u razpravu o Bosni.

Predsjednik: Ja mislim, da ste s ovim dovoljno razjasnili stvar. (Veselost.)

Dr. **Kosta Vojnović**: Jesam.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se ova alineja onako primi, kako odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na alineju 12.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Samo glede ove točke, gdje stoji rieč „kraljevina“ predlažem, da se stavi genetiv singulara „kraljevine“.

Predsjednik: To se razumije. — Prelazi se na alin. 12., izvolite ju pročitati.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita):

„I pošto je krajiška zemaljska oblast upravna provedbom civilne organizacije u Krajini riešila namienjenu joj zadaću, da utre put administrativnomu sjedinjenju razvojačene Krajine s materom zemljom, drži prepokorni ovaj sabor, da provedbi toga administrativnoga sjedinjenja ništa više na putu nestoji, tim manje, što je Krajina u zajedničkih poslih jur podvrgnuta vladi zajedničkoj, i što predstoji utanačenje financijalne nagodbe“.

Predsjednik: I na ovu alineju je podnio g. dr. Starčević t. zv. izpravak. Neka ga izvoli pročitati.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„A posliedice težnje za jedinsvom Austrije napomenusmo za pokazati kako nam jest i kako nam mora biti svet naš ugovoren ustav, koji od tih smutnja i nesreća može ukloniti naš narod i dinastiju. Jer ako narod hrvatski, uživajuć pravo samosvojnosti, s pojedinim narodom Austrije, ili s njimi svimi stupi u stanovit odnošaj, tu će ustanovu, dobre volje načinjenu i zato sigurnu i koristnu, Vaše Veličanstvo uz zahvalnost i blagoslov stranaka potvrditi moći. Drugačije samo neprijatelji dinastije mogu govoriti, da će ikoji narod u protinaravnu i škodljivu s[illegible] skupu raditi kako bude mogao o drugom osim o sebi; da će trpiti dulje nego li bude morao stanje uvedeno proti njegovoj budućnosti; ili da neće svakoga neprija[illegible]telja onomu skupu svojim prijateljem, svaku sgodu darom providnosti za svoje oslobodjenje smatrat i prigrliti.

Za takovo stanje morati je smatrati današnje obstoj[illegible]nosti u našoj domovini, i nakanu koja hoće da se on[illegible] uzdrže. Jer ta tudja od našega naroda neodvisna diplo[illegible]macija kad bi bila i razumnija i poštenija nego li bijaše nego li je, može našoj domovini, bez koristi i potrebe ov[illegible] kraljevine, rat navaliti, što je sbilja radila i evo učin[illegible]

Za dinastije Vašega Veličanstva nije Hrvatska nikad Turčinu rat naviestila; pak i tako krivnjom austrijansk[illegible] diplomacije bijaše naš narod na pregrdnu svoju štetu kro[illegible] vjekove na oružju proti Turskoj. Tako je mnogo Hrvat[illegible]ske, za probitke Austrije, palo pod Turčina, tako je i novije doba, požunskim mirom velik diel Hrvatske preda[illegible] Francezkoj. Ovo bijaše posliedica rata, što ga ne Hrvatsk[illegible] nego Austrija vodila proti Francezkoj.

Izvanjskih država svojaka mnogo zemlje te monarkij[illegible] Od svojakanja lahko dojde do rata, osobito uz današnj[illegible] stanje narodah i te monarkije, i uz načelo otimanja, koj[illegible] se u život povratilo. Tu bi Hrvati morali vojevati pro[illegible] državam, koje su im možda naklone, a stalno nisu nepr[illegible]jateljne kako Austrija, i služe se svojim pravom, mora[illegible] bi vojevati proti narodom, koji si polakšicu traže i pro[illegible] onim, koji im ju pružaju, a vojevati za zemlje, koje nis[illegible]

hrvatske i od kojih oni niti su kakovo dobro primili, niti mu se mare nadati dok su u sužanjstvu današnjem. A izvan rata hrvatski vojnici stojeć pod tudjom zastavom i upravom zanemaruju koristne nauke i radnje, priučavaju se dangubi i razuzdanosti, pak se u narod povraćaju pokvareni, nehajtavi za posao, brzi na zla. I dok austrijanska zastava davno nezna za dobića, dok se ona nerazvi ni za ratah najzamašnijih po tu monarkiju, svrha ljudih, koji su pod njom, nepokazuje se, ako ne ona, da se pomoćju tisuća oboružanih nesrećnika pljene milioni golorukih nevoljnika. Obskrbljenje vojnikah, kraj svih žrtvah, što ih narodi podnašaju, tako je, da od slabljine pogibaju koji nedobivaju pomoć od kućah, ili si nezakonitim putem sami nepomognu.

Predsjednik : Ovo predsjedničtvo nemože to smatrati izpravkom. Ona gospoda, koja drže, da je izpravak, neka ustanu.

(Manjina.)

Predsjednik : Ovo dakle nije izpravak. Nego podnio je g. Kukuljević jedan izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak) : Neka se pred kraj alineje 12. umetnu rieči: „te jedina (naime zemlja) u monarkiji, koja neuživa ustavna prava".

Ivan Kukuljević : Vis. sabore ! Predložio sam ovaj u istinu kratak izpravak, ali je po mom mnienju od većega domašaja radi toga, što će se njime u adresi zahtievanje naše glede sjedinjenja Krajine bolje precizirati i razlozi jošte pomnožiti radi kojih mi istu Krajinu želimo.

O Krajini u obće govorio je već jučer jedan od gg. članova opozicije, i naveo po mom mnienju razloge sasvim temeljite, glede povriede našega nagodbenoga zakona s obzirom na sjedinjenje Krajine. S toga se nisam mogao dosta načuditi, da se je našlo mnienja protivnih, — protivio mu se najviše jedan odličan član naše vlade . . . (P r e d s j e d n i k ga prekine: Molim liepo g. govornika, neka neprelazi na jučerašnju debatu, neka izvoli obrazložiti samo svoj izpravak.) Ja samo navadjam to, da je veoma krivo i pogriešno, kad se govori s gledišta nagodbenoga zakona na sjedinjenje Krajine, protiviti se i uvjek u oči sabora spočitovati, da se mi nagodbenog zakona nedržimo, premda bi trebalo tamo se obratiti, gdje se najviše krši, t. j. u Beč i Peštu, pa tamo gledati, da se zakon nagodbeni osobito glede sjedinjenja Krajine podpuno vrši, da se nagodba nekrši; jerbo ako se bude i nadalje ovako kršila — osobito glede sjedinjenja Krajine — prekoračeno je slovo našega internacionalnoga ugovora s Ugarskom, te ako ugovor jedna stranka prekine, prekine ga i druga . . . (P r e d s j e d n i k: „Ja molim g. govornika, neka se drži izpravka".)

Što se tiče samoga ustavnoga života Krajine, to moram izjaviti, da su različita mnienja, radi kojih se ustav Krajini uzkraćuje. Ima s jedne strane prigovora od onih, koji su privrženici sadašnje oblasti krajiške, koji kažu, da je u Krajini bolja uprava nego u civilnoj Hrvatskoj, da su tamo bolje uredjene obćine, da su bolje škole — premda znamo, da su većom stranom ponjemčene, — da se u obće u boljem duhu — naravno njemačkom — tamo upravlja, nego u našoj civilnoj Hrvatskoj.

S druge strane govori se od mjerodavnih faktora, da u Krajini jošte nije narod sazrio ili dozrio, da uživa blagodati ustava, i da se imadu kojekakve priprave učiniti, koje će uspodobiti onu zemlju i onaj narod za ustavni život. Gospodo ! Ja mislim bar, da krajiški naš narod isto tako je dozrio za ustavni život, kao što n. pr. u Erdeljskoj i Bukovini rumunjski narod, kao što marmaroški papunski i drugi žitelji u Ugarskoj, kao što u Galiciji Rusini i Gorali, kao što u Kranjskoj Kočevari. A svi ovi narodi uživaju podpunu blagodat ustava. Što više, bivši drugovi naših krajišnika u vojničkoj službi, koji su sada u Erdelju, Banatu ili razvojačenoj belovarskoj županiji, uživaju već odavna podpuna prava ustavna, — i to bez ikakvih zlih posljedica, a primili su taj ustav bez ikakvih priprava, koje kod naše Krajine žalibože već devet godina obstoje. Jedina dakle naša Krajina u Slavoniji i Hrvatskoj, koja je čitavoj monarkiji toliko vrstnih vojskovodja dala i daje ih još dandanas, koja je dala i daje nam u civilnoj Hrvatskoj i u Krajini veoma vještih činovnika u svih struka, veoma vještih svećenika jedne i druge crkve, koja nam je porodila prve pjesnike i književnike, — jedino ova zemlja u čitavoj, tako rekuć, ne samo monarkiji, nego u svoj zapadnoj Europi, nije kadra da uživa slobodu ustava i prava ustavna. (Odobravanje.)

Gospodo ! Ja mislim, da ako to nije samo sramota, ali je doista velika uvrjeda za čitav narod hrvatski, velika je uvrjeda za čitav ustavni život monarkije. S toga ja mislim, da neće s gorega biti, ako u našoj adresi svakako na to pozornim učinimo našu krunu ; a ja bi predložio, gospodo, još daljnje korake, jedino da se postigne sjedinjenje naše Krajine, predložio bi, da se regnikolarna deputacija neupušta prije u razprave . . . (P r e d s j e d n i k: „Molim liepo, to nespada na stvar") neupušta prije u razprave financijalne, dok nebudu zastupnici Krajine takodjer ustavno zastupani pri toj regnikolarnoj deputaciji. Ali, duhoviti naš g. izvjestitelj, odbio je već ovo mnienje, te nas uputio, da neće ništa tako škoditi u političnom životu, bud za jednu stranku, bud za drugu, bud za čitav narod, nego škodi pasivnost. I s toga jerbo ja za pasivan život nikada bio nisam, nego uvjek i uvjek za akciju, i ako je potrebno, za kriepku borbu ondje, gdje se o pravu našega naroda radi, s toga odstupljujem od onog prvobitnog predloga, nego samo preporučam izpravak svoj ovoj vis. kući. (Odobravanje. Živio ! na galeriji.)

Predsjednik : Gospoda na galeriji imaju se mirno vladati.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** : Presvietli g. zastupnik i predgovornik bio je zbilja tumačem cieloga sabora, kad je iztaknuo veliku nepravicu, koja se čini Krajini i hrv.

narodu, dočim se ona nesdruža s Hrvatskom, te je još uvjek lišena ustavnoga života. Zato će i odbor primiti izpravak taj, te ga usvojiti, da bude uvršten u točku 12.

Gospodo! Nema rane otvorene u tielu hrvatskom, koja boli tako strašno kako ova, jer nam najviše pokazuje, kako se postupa prama ovomu vjernomu narodu, od kojega se nezahtieva ništa drugo, nego podpuna lojalnost vazda i svuda, a kad se radi o njegovih pravih, to se zaboravlja — u kratko rečeno — na sve ono, što se može kazati o tom pitanju. Ima već nekoliko godina, odkad se je u samom carskom reskriptu budući razvoj Krajine spominjao, te se kazalo, da će se sjedinjenje sa materom zemljom sbiti. I o pripravah k tomu radilo se je pod prijašnjom i sadašnjom upravom Dobro, nećemo zaniekati zasluga krajiške uprave, što se tiče tih stvari. Ali ta je zadaća jur gotova, sada se neradi, da se izjednači s materom zemljom, radilo bi se, da se otvori jaz medju čestmi jedne te iste zemlje.

Gospodo! Svaki organizam po svojoj naravi, ako će živjeti za dugo vremena, ide za tim, da sačinjava jednu cjelinu sa čestmi svojega organizma.

Na što pako ide sav sustav u Krajini? Ide na to, da se načini od Krajine druga Dalmacija, tom razlikom, što Dalmacija bar uživa neku ustavnost, dočim naša Krajina jedina je u Europi zemlja — neizključivši niti samu Tursku, koja nema nikakova ustava. Bez velike nepravice nemože to stanje dalje trajati.

Poznato je, da je jur mnogo, što se tiče zajedničkih poslova u Krajini, podvrgnuto vladi zajedničkoj, tako da su znatna dobra spojena sa kraljevinom Ugarskom, samo što se tiče autonomnih posala, za te se nebriga nitko, da se sjedinjenje s Hrvatskom sbije. A kad bude regnikolarna deputacija s Ugarskom o revidiranju financijalne strane nagodbe radila, tada će biti liepa prilika, da se zahtieva, da se uzme obzir i na Krajinu.

Zato želi ciela vis. kuća i ciela zemlja, ne samo cienjeni g. predgovornik, da se pri samih razprava regnikolarnih deputacija to pitanje izrično naglasi.

Izvolite, gospodo, dakle prihvatiti ovu stavku 12. uz izpravak g. Kukuljevića.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da se al. 12. primi, kako odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Ona gospoda, koja su za to, da se al. 12. primi, kako je po odboru predložena s izpravkom g. Kukuljevića, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sliedi alineja 13.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita al. 13.).

„Odredba Vašega Veličanstva, da se upravno sjedinjenje obijuh područja izvede, koju smjerno moli ovaj sabor, bila bi vrstna umiriti hrvatski narod, koji u produženju krajiškoga provizorija nazrieva pogibelj, da se izmedju obijuh područja danomice stvaraju opreke, koje njihovo upravno sjedinjenje otežčavaju“.

Predsjednik: I k ovoj alineji podnio je gosp. dr. Starčević „izpravak“.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Plaćajuć dugove i troškove Austrije, narod hrvatski grieši proti samu sebi, zanemarivajuć svoje, brineć se za tudje. Služeć se pod silu novcem austrijanskim, koji nema stalnu ni priličnu vriednost, narod hrvatski škodi samu sebi kvarivajuć na prodavanju i na kupovanju. Taj novac nepriznaje ni onaj od koga je ter u tom pogledu nebijaše krivice po narod ni slaboća kod države, koliko su te obje s ovaj kraj g. 1848. Jer dok narod hrvatski davajuć pravu vriednost za ništetan papir, a u kupovanju pridavajuć nad vriednost papira, svaki dan biva to-siromašniji, tudjinac primajuć više nego daje ili dobivajuć pravu vriednost za ništa, biva svaki dan to-bogatiji.

Neogradjujuć se, kako njegova korist pita, razmjernimi daćami proti izvanjskoj odmašivšoj obrtnosti, a neumanjujuć gdje treba uvozninu, narod hrvatski nemože podignuti svoje obrte ni svoje trgovanje, i zato nemože postati delnikom probitka, što bi ga iz svojega gospodarenja primati mogao. A težačtvo je svezano s obrtnošću tako, da se ono bez ove ni ova bez onoga nemože razvijati. I doista, u europskih narodih sami su Hrvati, koji u svakom pogledu nazadovaše, odkako dinastiju Habsburg-Lorenah na svoje priestolje postaviše, ter je na njem i na drugih uzdržaše. Ovaj narod, poimence u zadnjih 30 godina ne samo nije ništa prištedio, ne samo nije iz pribitaka životario, nego je koje tri četvrtine bivših i onako slabih glavnica potrošario. A trošak je prošao ne na njegovu korist, nego na tudje, njemu protivne probitke, i to proti svakom pravu i zakonu. Ovaj je narod došao u stanje, u kojemu nema ništa za braniti ni za izgubiti, a izvan njega nema se ničesa bojati“.

Predsjednik: Ja nemogu ovo smatrati za izpravak. Pošto se nitko nije prijavio za rieč proti ovoj alineji, nije nuždno ni g. izvjestitelju govoriti, već će se odmah glasovati. — Prima li vis. sabor al. 13., kako je predložena?

(Prima se.)

Sliedi al. 14.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita al. 14.).

„Neizvjestna sudbina posestrime Dalmacije, kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje, evo godinami traje, prieči joj narodni i materijalni razvitak i otežčava joj prometnost s Hrvatskom, s monarkijom i srednjom Europom. Svi ju interesi i njezini i monarkije upućuju uz Bosnu na zajedinstvo s Hrvatskom, ter pošto se dalmatinski sabor dva puta pripravno odazvao pozivu sabora ovoga i smierno molio, neka bi se obistinila velikodušna želja Vašega Veličanstva, da se odaslanici obiuh sabora sastanu i viećaju o uvjetih spojitbe, mi narodno zastupstvo usmjeljujemo se ponoviti ovu molbu, neka se

konačno uredi južno-iztočna strana monarkije i izpuni želja i potreba vjernoga Vašemu Veličanstvu naroda".

Predsjednik: I ovdje podnio je g. dr. Starčević izpravak.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

„Probitci, kojih žrtvu od nas zahtieva osnovano preuredjenje Austrije, takove su naravi, da su nami škodljivi ako su narodom Austrije pogodni, i da su ovim škodljivi ako su nami koristni. Zato narod hrvatski osvjedočen da on sve posle nemože samosvojno razpravljati, nego da ih mora žrtvovati, on tu žrtvu doista neće učiniti na korist Austrije, ni na onu svojih kao zakletih neprijatelja, s kojih bezvjerjem on se dosada nadtjecao u požrtvovanjih, i s kojimi nema mu budućnosti.

Veličanstvo, u Hrvatskoj svimi darovi naravi preobilno providjenoj i stvorenoj, da u njoj najsrećniji narod žive, kod Hrvatah, naroda i umna i čvrsta i marljiva; u ovoj zemlji i u ovom narodu i moći, a kamo morat govoriti o potrebi, strašan je nu očevidan dokaz o stanju, u koje tudja neprijateljska vlada može i najplemenitiji narod i najblagoslovljeniju zemlju dognati. U ovom narodu, u ovoj zemlji nemogu se štibre od osiromašena puka ni oružjem utjerati. Uprave Vašega Veličanstva za podmirenje nezakonitih poreza razprodavaju i u ime nekakova erara same kupuju zemlje našega puka. Odtuda se radja i ojačuje vjera, da se sustavno radi o uvedenju javne kmetije ili o zakupničtvu, i to po samovolji tudjinaca, a svakako naš se puk nezakonito lišava svoje zemlje. Prekomierne i protuzakonite štibre za tudje i za domaće narodu samo škodljive svrhe, česte nerodice i pošasti izsisaše gospodarstvenu snagu i volju za radnju. Čovjek, radnja i zemlja, sva tri uvjeta gospodarstva izgubiše, a sve drugo dobi vriednost i cienu. Oslabljivanje i propadanje puka na broju i na snagi, napredovanje zloćah, čedo su i kruna tomu stanju.

Kad u zemlji ovako satrvenoj ljetina prebaci, hoće se što cielo što velikim dielom odpuštenje daća, pripomoč za sjeme, za prehranjenje puka i za uzdržavanje ovo malo blaga, što ga još potiče. A uz uprave Vašega Veličanstva poreredki težkom mukom i žrtvom kao kupe nedovoljnu pripomoć, ili popust štibre na koju godinu, i za povratit pripomoć, za podmiriti ostatak štibre, rinu blago ili zemlju, ako im ih nije već prije za druge dugove ili za štibru otelo, ili ako ih sami nisu za prehraniti se turnuli.

Državne zaklade, da se skupe i urede kako valja, mogle bi uz priličan pribitak cieloj zemlji veliku pripomoć pružati. Ali tomu nije izgleda. Ovo zakladah što ih uprava drži, često se upotrebljuje proti koristi zakladah, drugda bez razbora na korist nevriednika, kadšto uz velike troške a pomoć onih, koji pomoć zaslužuju. Od službenika poberu se postotci za mirovinu, i veće moraju golemu glavnicu iznašati. Narod nezna za tu glavnicu, a mirovine plaćaju se iz redovita prihoda zemlje".

Predsjednik: Vi ćete oprostiti, nu ja nemogu to za izpravak smatrati. Nu podnio je na ovu alineju svietli ban jedan izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić** (čita): Početne rieči ove alineje: „Neizviestna sudbina posestrime Dalmacije, k o j o j s e u p r a v o s a d a o t v a r a n a i z t o k u p r o s t r a n o z a l e d j e" itd., i niže dolazeće rieči: „Svi ju interesi i njezini i monarkije upućuju u z B o s n u na zajedinstvo s Hrvatskom" itd. (koje su ovdje r e d j e složene. neka se izpuste.)

Podpredsjednik dr. **Josip Vuščić** predlaže, neka se samo rieči „uz Bosnu" izpuste.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ovo, što sam se sada usudio predložiti, izvire iz one fundamentalne misli, da bi trebalo ukloniti se svega, što smjera na politiku izvanjsku. Budući se opet spominje, da se Dalmaciji otvara prostrano zaledje, s toga mislim, da bi se to uslied onih načela moglo izostaviti. Jerbo mi neznamo, otvara li se kakovo zaledje i za koga, neznamo je li za Dalmaciju, i neznamo za kakvu svrhu i hoće li u obće ikada spadati k monarkiji. — Budući da je dakle to u neizvjestnosti, držim, da nebi bilo shodno stvari u adresu primiti, o kojih sabor nemože s izvjestnošću govoriti.

Isto tako neka bi se izpustila rieč, da je Dalmacija upućena „uz Bosnu" na zajednicu s Hrvatskom. A ja tvrdim, da je upućena i bez Bosne na Hrvatsku.

Radi toga mislim, da bi se imalo napomenuto izostaviti.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Pošto je već ovaj isti izpravak, kojega sam stavio ja, stavio pred menom već svietli ban, to sada odstupljujem od ovoga izpravka, te samo izpravak svietloga bana k ovoj točki podupirem i to iz istih onih razloga, koje je svietli ban naveo. Ja samo u obziru stilističkom nalazim za hodno, da se u al. 14. red. 4. rieč „uz Bosnu" izpusti. Ovdje je naime nepravilnost stilistička. Adresa, koju razpravljamo, je poredana tako, da svako pitanje ima svoje opredieljeno posebno mjesto i posebnu alineju jednu ili više njih; imenito to valja glede pitanja o Bosni. O ovom pitanju govori alineja 7., 8., 9. i 10., koje su jur riešene. U ovih alineja izrazio je sabor sve želje svoje, koje bi se odnosile na pitanje bosansko i na samu Bosnu. A u al. 14. izključivo se radi o sjedinjenju Dalmacije, za koje sjedinjenje je poseban temelj u zakonu, a daljnjih uvjeta za sjedinjenje netreba.

S toga, kad o sjedinjenju Dalmacije govorimo, mislim da negovorimo opet o Bosni, koje je pitanje već prije riešeno, te po tom ovdje neumjestno. Zato ja predlažem, da vis. sabor izvoli ovaj izpravak primiti i rieči u 14. alineji „uz Bosnu" prosto izpustiti.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Koliko je opravdana ova točka adresne osnove, vi ćete sami razsuditi

*

iz ovo nekoliko rieči, što ću ih ovdje glede pitanja o sjedinjenju Dalmacije sa Hrvatskom progovoriti.

God. 1861. potaknuto je bilo po predlogu jednoga čestitoga člana ove vis. kuće pitanje o sjedinjenju Dalmacije sa Hrvatskom. Nastade tada narodni pokret u posestrimi Dalmaciji, koja se sjeti na svoju sjajnu prošlost, kad je još bila jedno tielo sa materom zemljom. Takodjer višji kruzi bili su tada privolili na sjedinjenje, te — kako vam je, gospodo, poznato — radilo se o tom, da odaslanici dalmatinskog sabora dodju amo, pa da vode razprave sa izaslanici ovoga sabora o našem sjedinjenju.

Vi znate, a malo prije sam to kazao, kako se je kašnje postavila Dalmacija kao neka ciena za polučenje drugih svrha, koje nisu odgovarale interesom naroda. Dočim se je podnašao dalmatinskomu saboru predlog, da se imenuju izaslanici, koji bi amo došli, davale su se tajne instrukcije dalmatinskom namjestničtvu, kako dalmatinski sabor nebi ih izabrao. Dalmatinski sabor, zastupan tada po protivnicih Hrvatske, odbaci taj predlog; i tim započme u Dalmaciji ona junačka borba medju privrženici sjedinjenja i protivnim elementom, koja još traje.

Program narodne stranke dalmatinske na to je išao, da se, pošto se sjedinjenje sa Hrvatskom nije moglo za tada obaviti, barem pohrvati Dalmacija, gdje je bila već raznarodjena, — da se uvede hrvatski jezik u javnost, u škole i urede. Neću, gospodo, pripoviedati o žestokoj borbi, koja se je usljed toga razvila, nego ću doći na opravdanje onih rieči, gdje se u osnovi adrese kaže, da „neizvjestnost njezine (Dalmacije) sudbine prieči joj narodni i materijalni razvitak“. Kako se, gospodo, to sbiva? Istina, napreduje se glede narodnoga jezika u pučkih škola, ali to ima Dalmacija opet našemu narodu zahvaliti, jer su občine došle u ruke narodne stranke, te nije moguće, nametnuti talijanske škole gdje su u občinskih zastupstvih narodni ljudi. Ali glede srednjih škola kako se postupa? U kakovu stanju se sada nalaze? — Istina, dubrovačka i kotorska gimnazija su pohrvaćene u onih predielih Dalmacije, gdje je potaljančenje bilo posve ograničeno. Jer. n. pr. u Dubrovniku uvjek je bio naš jezik mjerodavan u svih kruzih, te se je tim malo doskočilo potrebi naroda, kako se imalo doskočiti u doljnjoj Dalmaciji. Najvažnije gimnazije, kao što su spljetska i zadarska, ostale su uprkos najvećim naporom narodne stranke i narodnih občina potalijančene do sada, i sinjska hrv. je gimnazija ukinuta. Budi mi dopušteno jedan čin navesti. Preuzv. sadanji zapovjedajući upravitelj Krajine Filipović pokušao je, kad je bio namjestnikom u Dalmaciji, da se u srednje škole bar utraquizam uvede. Pa pošto on nipošto nehtjede od toga uzmaknuti, volio je dati svoju ostavku i otišao je iz Dalmacije. Od onoga vremena, gospodo, na spljetskoj i zadarskoj gimnaziji nepredava se nego u talijanskom jeziku. Sam hrvatski jezik predava se u naukovnom talijanskom. Ovo stoji glede zaprieka narodnomu razvitku Dalmacije.

Predsjednik (ga prekine): Molim liepo, to sve nespada na stvar.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Ja moram predlog odbora opravdati. I ja apeliram na vis. kuću, hoće li meni kao izvjestitelju uzkratiti rieč, kad opravdavam točku glede sjedinjenja s Dalmacijom.

Predsjednik: Izvolite nastaviti, ali vas molim, da se obazirete na ovaj amendement, koji predleži.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (nastavlja): A kako je s materijalnim? Istina je, gospodo, da usljed dogodjaja krivošijanskih od god. 1869., počelo se nešto misliti i činiti za Dalmaciju osobito za onu zapuštenu Boku kotorsku, koja je bila zadala toliko briga. Ali ni to neide onim putem, kojim bi imalo ići.

Za materijalni napredak Dalmacije stvorila su se dva vrlo znamenita zakona, naime zakon o željeznica i zakon o osušenju Neretve. Što se tiče prvoga, uzakonjeno je, da željeznička pruga ima spojiti Spljet sa glavnim gradom Zadrom. Ali taj odlomak željeznice nije se doćerao do Zadra, nego samo do Šibenika, te stoji tako, kako bi stala jedna pruga medju Zagrebom i Karlovcem,* a da nebi imala saveza sa nijednom drugom. Svatko može uviditi, da je takova pruga smješna i da jako malo materijalni razvitak zemlje promiče, dapače ona najviše služi zadarskomu poduzeću talijanskog družtva, koje eksploitira siveričku rudu.

Što se tiče zakona glede osušenja Neretve, kad bi se ovaj izveo, mogla bi Neretva postati malim deltom, nu neizvadja se, premda je potvrdjen od Nj. Veličanstva našega premilostivoga kralja. Za taj zakon osobito su žrtvovali svoj dobar glas oni Dalmatinci, koji su glasovali za neposredne izbore za „Reichsrath“. Uzprkos zakonu ipak carevinsko vieće nije htjelo, da se u tu svrhu uloži niti najmanja svota. A znate li koji razlog tomu od mjerodavnih krugova se naveo? Kazalo se: „Što ćemo ulagati investiciju u zemlju, koja će danas sutra pripast Hrvatskoj.“

Evo, gospodo, kako je opravdana ova točka, gdje se kaže, da „neizvjestna sudbina posestrime Dalmacije prieč i njezin materijalni razvitak“. Od jedne strane kaže se nećemo investicija tamo ulagati, jer će onako prije il poslje zemlja pripasti Hrvatskoj; a od druge strane čin se sve, da se nebi sjedinila Dalmacija s Hrvatskom. (Živio!)

U osnovi adrese veli se, da „svi interesi i njezini monarkije upućuju uz Bosnu na zajedinstvo s Hrvatskom“ Kaže se uz Bosnu, jer Bosna je zaledje Dalmacije, a bri šete li, gospodo, ovu rieč, nebrišete tim ono zaledje, koj će ipak ostati. Nego ako se radi samo o stilističkom iz pravku, kako da bi se ponavljala ista ideja, koja je ve u prijašnjih redcih izražena, tada one rieči mogu odpast.

Nego nipošto nebi mogao pristati uz predlog svietlo bana, koji glasi, da bi se imale izpustiti i one rieči „kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje

s toga razloga, da on nebi htio, da pitanje dalmatinsko stoji u ikakvom savezu s Bosnom.

Kako sam jučer iztaknuo, kad sam govorio o toj stvari, naša osnova ide na to, da cjelokupnost zemlje bude kao neka podloga ili ustroj, na koji će se osloniti jedanput takodjer Bosna.

Ako je odbor upotriebio rieči, „kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje“, nije to učinio bez obzira na pitanje bosansko. A želja, da Dalmacija bude jednoč sjedinjena s Bosnom, neizključuje zahtjev, da bude u toliko za sada sjedinjena s Hrvatskom. One rieči išle su i tamo, da se nebi po starom načelu „divide et impera“ mislilo razdieliti Bosnu, te polovicu n. pr. pripojiti Dalmaciji, a drugu polovicu Hrvatskoj, dočim Turska ujedinila je Bosnu u vilajetu bosanskom. I ovomu razcjepkanju bili bi podobni veliki austro-ugarski političkaši.

Zato je odbor iztaknuo, da je zaledje Dalmacije Bosna, da ju njezini interesi upućuju na zajedinstvo s Hrvatskom.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. — Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Po mom mnienju moralo bi se prije glasovati o amendementu g. dra. Vuščića, nego o izpravku svietloga bana, pošto amendement g. dra. Vuščića mnogo bliže stoji predlogu odbora.

(Glasovi: Jest!)

Ona gospoda, koja su za to, da se al. 14. onako primi, kao što je predložena po odboru, nu jedino da se izostavi rieč „u z B o s n u“, neka izvole ustati.

(Većina.)

Odpada nužda glasovati o izpravku svietloga bana.

Sliedi alin. 15

Izvjestitelj dr. **Vojnović** (čita al. 15.):

Želeći konačno riešenje državopravnih pitanja nemožemo zaboraviti na neuredjene još odnošaje grada Rieke, kojih sreća i budućnost tiesno su skopčane sa Hrvatskom i Slavonijom. Pak zato vjerno odani ovaj sabor prepokorno moli Vaše Veličanstvo, da se izpuni §. 66. nagodbe, te da se u sporazumljenju sa odaslanici sabora ovih kraljevina, kraljevine Ugarske i Rieke urede zakonodavni i upravni odnošaji ovoga grada i kotara, kojih posebni interesi i sloboštine naći će vazda kod nas bratskoga odziva.

Predsjednik: I ovdje podnio je g. dr. Starčević jedan izpravak.

Dr. **Ante Starčević** (čita):

U zemlju je uvedeno službenikah za četiri petine više nego ih treba. Za korist koju narod od njih prima, preplaćeni su; za živjeti kako se hoće nekoji za trud, prem neplodan, nisu dosta plaćeni. Nerazmjerjem koje se ima medju njihovim prihodom i razhodom oni su koje ovlašćeni, koje primorani služiti se načini drugdje nedopuštenimi i nečuvenimi. Na znanje, marljivost, moralnost službenikah nepazi se; za glavnu zaslugu smatra im se potištenost naprama višjim, redovito nevriednim, i tlačenje nižjih, uviek vriednijih i nesrećnijih od njih. Zato su javne oblasti bez ugleda; dok se čuje što sramotna, nepravedna, puku škodljiva, vjeruje se, da to od njih potiče; smatra se za grieh proti umu i škodljivo je od njih išto poštena očekivati; dok se izumi nov način puku oteti plod žuljah, gleda se uvesti nov roj službenika, koji će ga potrošiti, i dok se opazi vrstno orudje trti puk, odmah mu se i služba nadje; ter su još najvidjeniji službenici koji su samo prezirani; koliko je njih i njihovih hirih, toliko se pokazuje zakonah; zvanje njihovo očituje se samo u kvarenju papira i puka; i ovoga siromaštvo i sva zla kad se sporede s brojem onih vriednijoj manjini službenikah neostaje drugo van prilagoditi se ili propasti.

Predsjednik: Ovo ja nemogu smatrati izpravkom.

Prihvaća li vis. sabor al. 15., kako je pročitana po izvjestitelju?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita alin. 16.).

Predsjednik: I na ovu alineju podnio je gosp. dr. Starčević nešto, što nazivlje izpravkom.

Dr. **Ante Starčević** (čita).

Uz obstojeće prepise i oblasti, javni službenici, uz one i ove puk nemože bolji biti. On bo bivši priviknuo patriarkalnu životu, bez prava, odgovornosti, dužnosti, na mjesto da se prosvietli i osviesti, bačen pod neprijateljsko i sliepo nasilje, gledajuć da je pravo igračka u šakah jačjega, da samovolja dužnosti stvara, tumači i upotrebljuje, izgubi um i duševnost u koliko ga ne uhvatiše obstojeći pripisi, prisiljen biti ili žrtvom ili pomoćnikom bezzakonja; pak ili je pripisi i oblastmi nametćen na sebičnost, ili potrebom i primjeri primoran, često nepravedno i tudje svojaka, i brani se proti dužnosti. U ime Vašega Veličanstva kroji se pravica tako, da se redovito krivcem proglašuje tko nemože ili neće svoju krivnju odkupiti, ili nedužnost kupiti, i ako se pripisu slučajno po nešto zadovolji, čime je veći zločinac i strahovitiji zločin, time sigurnije priskoči pomilovanje. Po dovršenih parba redko da negubi i onaj kojemu je pravo dopitano. Imetak obćinah i sirotah, često bez svakog, uviek bez valjana nadzora i bez uprave, propada. Za ujemčiti nesigurnost osobe i imetka, puku je bez razbora oteto i zabranjeno oružje.

U mir je bačeno ljudih, koji bi po dobi, po čilosti i po znanju još mogli služiti, i drugih, koji bi morali službe lišeni biti. I tu uprave uklanjaju one koji im nisu po ćudi, ili su njihovim na putu. Zato narod mora uzdržavati ljudih i domaćih i tudjih, i suvišnih, i nevriednih, jedne zato jer mu škode, druge zato jer mu javno već nemogu škoditi, ter na njih uzdržavanje prolazi nemalo sav prihod zemlje što preteče od tudjih potreba.

Duhovničtvo lišeno slobode, upotrebljeno za svrhe protivne njegovu uzvišenu zvanju, bez pravog odgojenja,

bez razmjerna nadarja, gdje tonuć u blagu i u zločah, gdje stradajuć, gdje živjeti primorano dati se na obradjivanje zemlje i na trgovanje nedospjeva svojoj službi, uz redovnike preživših se crkvenih redova, koji su u zemlji siromašnoj samo na štetu puku i vjeri, izgubilo je nuždnu čast i snagu u narodu za dobro djelovati.

Ni naredbe odnoseće se na ukidanje vojničke granice nisu izdane zakonitim putem. Cilj tih odredba nije moguće opaziti van u težnji, da ova zemlja pod posebnom tudjom upravom i samovoljom i nadalje ostane razstavljena od ostale domovine ter da se prvom možda sgodom povrati u prvašnje sužanjstvo, a svakako da se njezinu puku uništi svaka mogućnost obstanka. Ni trećina tla ove zemlje nestoji pod obradjivanjem, nego je ili neplodno, ili stoji pod imenom šume, ili je pašnjakom. Ako se dakle po tih odredba puku otme polovina šuma, cilj naredba odviš je očit.

Da bi ova zemlja danas bila plodna, i da bi njezin puk imao u izobilju sredstva glavnicah i znanosti za obdjelavati ju i za gospodariti valjano, još ni tada, ni uz manje terete, a uz veću slobodu ona nebi mogla ni polovicu današnjih svojih stanovnika uzdržavati. A u istinu, ova je zemlja većinom iztrošena, opustošena i zanemarena, i kroz to skoro mrtva, njezini su stanovnici neuki, presiromašni, bez zanata, obrta, trgovanja i plemenitoga prirada, bez svih sredstva za težačtvo i za gospodarstvo, privezani na samu zemlju i štogod stada. Gornja je granica bregovita i kamenita, ostala je na strmcu potoka i bregova i na doljnjem sloju pjeskovitu. Dok ne stane gore, koje još potiče, ter zemlju zaklanja i brani, sva granica, otvorena navalam vodah i vjetrovah naskoro je ometena i napunjena pjeskom ter postaje kamenitom pustinjom.

Ovo je pustinja već nastala oko cesta, koje k moru vode, ter su vlade austrijanske, kako i u primorju jur zatrle goru po onih krajih, čemu je redovita suša naravskom posljedicom. Od nekada mogaše puk granice zemlju, koja nebijaše pojedinaca, uživati i nje koliko je trebao, mogaše pojedinac na se prepisati. To bijaše po javnu pravu Hrvatske. Po njemu bo je sva zemlja vlastničtvo kraljevine, naroda hrvatskoga kao osobe. Kada se pojedini podmire, zemlja koja preteče ostaje vlastničtvom države hrvatske. I ove zemlje mora se pojedincu kad uztreba, davati i u većih komadih kao imanja zaslužnim sinovom domovine darivati. Kada bez zakonita baštinika umre pojedinac, njegova bivša zemlja opet prelazi u vlastničtvo naroda. Time je država hrvatska vlastnikom zemlje samo za vrieme, i dužna je dok zemlju posjeduje, nju i njezin prihod upotrebljivati samo na korist ukupna naroda hrvatskoga.

U supor tomu i pravici i danas tudjinci pustoše šume granice, gdje se ikako dade izvoz načiniti. Tim postupanjem puk one zemlje, već danas na mjestih bez drvarije i lesa, naskoro ni u ovih šuma, a kamo u njih polovici nemože van golet imati. Takova postupanja nebijaše ni u Bosni, koju je Turčin oružjem usvojio.

Za cara Josipa II. radijaše austrijanska vlada o izčišćenju doljnje Save. U službenih spisih tom prigodom načinjenih poimence u gradiškoj pukovniji, duž rieke u svoj pukovniji nedolazi ni stopa zemlje, koja bi bila ičija osim dotične satnije, puka njezina. A šume na toj cieloj prugi dolazi ne kao erarialne, nego kao služeće za erarialne gradjevine samo u satnijah petrovoselskoj i raičkoj. I ove gradjevine bijahu samo za domaću korist i potrebu. Dakle vladar, koji nije mnogo na zakone gledao, i tako u današnjoj mjeri neoskrvnjiva prava naše domovine ni njezino vlastničtvo.

Istina po granici još je šumah, koje ako se nepotriebe posekav stabla, koja su doraštaj dostignula, gube od svoje vriednosti. Ali to bi se imalo po puku i po njegovih povjerenicih razgledati, znanstveno i bez štete za budućnost prokrčiti, pak uzpored na novo zasijati i zagajiti. Drugačije, onaj puk mora već i poradi same bezgorice propasti. Novac što se za les i za drva primi, s onim penzionalne zaklade i prihoda granice, kako i onaj iz zakladah sedmih županija ima se upotriebiti samo za težačke, za obrtničke, za trgovačke, u obće za gospodarstvene svrhe, pa za glavnicu iz koje bi vlastnici nepokretnina, obrtnici i zanatnici uz primjerno odplaćivanje glavnice i pribitaka mogli pomoć dobivati. Svaka druga svrha u koju bi se taj novac trošio, izdavala i činila se kakova komu drago, u istinu nebi bila van obsjena, koja bi i u najboljem slučaju po naš narod bez svake koristi ostala.

A i tako za penzionalnu zakladu granice, koja mora više milionah forinta iznašati, puk nezna; ostale glavnice u koliko ih je, neupravlja on ni drugi od njega ovlašten; šume zatire tudjinac kako sam hoće; puku se drva niti les neodkazuju za uzmoći globili ga; občinski imetak, kad ga krivnjom oblastih nestane, mora puk nadomjestiti; novac se troši na gradjanske učionice, i drugdje uvedene bez koristi, a osobito u granici gdje nije i na brzo nemože biti gradjana; novac se namienjuje željeznim cestam, prem narod nema i još dugo nebude imao što ni na kolih voziti, i prem se te ceste svagde drugdje grade ili uzdržavaju iz prihoda države, a ne onoga pojedinih zemalja. Dok se tako onaj novac puko trošiti namjerava, puk za pomoći priradu ili preradu čestito nikako, drugda bez ubitačnih žrtva nemože do novca doći, a plaća se množina službenika, prem bi ih i četvrtina dosta bila.

Za pokvariti puk do kraja, nametnulo mu obsjenu autonomije občinah, prem joj on kroz viekove u nevoljničtvu izgubio svaku ćut i o družtvenu a kamo o državnu životu, uz prvašnje pripise i druge obstojnosti nije dorastao, prem za nju nema dosta domaćih ljudi vrstnih i prem prvašnji službenici, koje s neznanja, koje po odgojenju, koje radeć navlaš naopako, i najbolju bi autonomiju na zlo okrenuli, osobito kad nema valjana nadzora

Kad no se ukinula vojnička granica na Tisi, prem u njoj bijaše i medju častnici vojničkimi tudjinacah bjegunacah, pak i tako, što pravica zahtieva, darovano je i ovim ljudem dosta zemlje za obstanak. A u našoj granici, dok se našemu domaćemu puku otimlje prava njegova zemlja nedaje se zemlje tisućam častničkih obitelji i častnika hrvatskih, koji ju izgubiše ili upustiše kroz viekove s ostalim našim narodom braneć dinastiju Vašega Veličanstva. Ovi unesrećenici i njihovo pokolenje imaju služiti ogledalom, koje kaže, kako se ne samo vjernost i žrtve nadaruju, nego kako se i pravica kroji, i taj dokaz, sigurni smo, nebude bez uspjeha stajati.

Veličanstvo, mi smo tvrdo osvjedočeni, da i ovo naše razloženje kako kroz viekove sva naših otaca i naša dokadanja ako izvanjski dogodjaji nenarenu, bude ostati bez pravedna posliedka, i da bude vrieme doći kada će se prekasno uz prevelike žrtve htjeti raditi, da se Hrvatska kraljevina i nje prava u svoj cielosti uzpostave. To osvjedočenje nemože nas uzbiti, da i ovom prigodom neproviedujemo proti bezzakonjem i da po mogućnosti neranimo i nezahtievamo prava naroda hrvatskoga. Izuniv ovo presveto državnstvo čista duševnost tieši nas razumnom vjerom da, razvilo se današnje stanje sa svojimi zamršaji kako hoće, nadošle iz vana u Hrvatsku obstojnosti makar kakove, ti razvitci nemogu biti škodljivi Hrvatom.

Medjutim narod hrvatski postupanjem drugih narama njemu riešen dužnosti i odgovornosti, s pouzdanjem gleda u susret dogodjajem, koji nemogu dugo postati, i koje da prežive ta monarkija kakova je, može izraziti želju samo Hrvat neiskren, ili nepoznavalac obstojnostih.

Predsjednik: Oprostiti ćete, al ja ovo za izpravak smatrati nemogu.

Prima li se al. 16. kako ju je odbor predložio?

(Prima se.)

Alineja 17.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita al. 17.).

Predsjednik: Na ovu alineju podnio je svietli ban izpravak, neka se sasvim izpusti. Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja nisam nakan mnogo govoriti za obrazloženje svojega izpravka, nego samo kažem to, da ova alineja onako u sebi nesadržaje ništa drugo nego to, što smo mi dosada u adresi kazali; ako se to izpuni, onda je izpunjeno sve ono, što smo željeli gore.

A s druge strane dolazi tuj jedan izraz, koji mi se čini, da nije shodan i koji bi mogao k nesporazumljenju voditi; govori se naime o „razkršću monarkije“. Ja neznam na kakvom „razkršću“ se ona nalazi, čini mi se, da bi težko bilo to definirati.

Ja mislim, da se izbjegne različitomu tumačenju, bilo bi možda najshodnije, ako se ciela alineja izbriše.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Ove zadnje rieči u predlogu odbora, vis. sabore, služe zbilja za opravdanje ciele adrese, te stoje zbilja u tako tiesnom savezu sa svim onim, što smo dosada naveli, da se one rieči izostaviti nemogu. Jerbo zbilja, da nije tako svečan ovaj moment, da se nenalazi na historičnom razkršću monarkija naša, nebismo bili sastavili takovu adresu. Uslied okupacije Bosne, ili će se, gospodo, sprijateljiti mjerodavni krugovi sa slavenskim elementom monarkije, ili ne; ako će se sprijateljiti, liepa se budućnost otvara monarkiji, a još ljepša našoj Hrvatskoj; nebudu li toga učinili, nebudemo si mi mogli predbacivati, da nismo prejasnomu vladaru kazali sve ono, što može dovesti do učvršćenja monarkije i do napredka i učvršćivanja hrv. naroda. — Odbor dakle predlaže vis. saboru, da kao što je primio ostale stavke adrese, primi i ovu, a to tim više, što ona nije drugo, nego zaključak svega onoga, što je bilo prije navedeno.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Vis. sabore! Tim je specijalna debata dovršena i dnevni red za danas izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti treće čitanje adrese, ako je s voljom vis. kuće. (Jest!)

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

($^3/_4$ 1 sat poslje podne.)

Jedanaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 16. listopada 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Treće čitanje adrese. — Razprava o verifikaciji izbora dra. Subotića i Magenheima — Medju dnevnim redom: Interpelacija Fr. Folnegovića o uporabi hrv. jezika kod dopisivanja s vanjskimi oblastmi i interpelacija gled pridruženja občine Gračani. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 20 časova.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

X. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. listopada 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 49 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik javlja, da na ovaj visoki sabor nije stigao nikakov podnesak te se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob adresi:

K alineji 6. predlaže dr. Ante Starčević, da se ciela briše i mjesto nje ono uvrsti, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Ima li se ovo, što je dr. Antun Starčević pročitao, izpravkom smatrati?"

Većina sabora odkloni to.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 6. onako, kako ju adresni odbor predlaže?"

Sabor usvoji alineju 6. koja glasi:

„Ovom sgodom nerado čini ovaj sabor, ali mu osjećaj rodoljublja i lojalnosti neda prešutiti nepovoljna izkustva, kako se je provedba nagodbenoga zakona u gdjekojoj ustanovi udaljila njegovu slovu i duhu. Kraljevinske naše deputacije biti će dužnost i skrb, da s kraljevinskom deputacijom ugarskom ove nesporazumke u pomirljivom duhu izravna, ter nagodbenomu zakonu podpunu čistoću povrati i utvrdi".

K alineji 7. predlaže dr. Antun Starčević, da se ciel briše i mjesto nje ono uvrsti, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Ima li se ono, što je dr. Antu Starčević sada pročitao, izpravkom smatrati?"

Većina sabora nesmatra to izpravkom, te se odklanj

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju onako, kako ju adresni odbor predlaže?"

Većina usvoji alineju 7. kako ju odbor predlaž te glasi:

„No kolikom god se pomnjom udubljuje ovaj sab ter će se i u napried udubljivati u nutarnje državne p trebe zemlje i ukupne monarkije, opet mu se i duša srce zanosno otimlju u one iztočne krajeve, kuda je p bjedonosno oružje Vašega Veličanstva prosjalo novo sjajnosti i slavom, kuda je hrabra vojska Vašega Ve čanstva, u kojoj takmili su se na hiljade sinovi ove zeml i posestrime Dalmacije, počinila neobična djela požrtvo nosti ter uzkrisila najljepše uspomene monarkije i prošlo hrvatske, pokazujući svemu svietu, da u ovom složno kolu sjedinjenih naroda nikada neusahnjuje vrelo nep dobitna junačtva".

K alineji 8. predlaže dr. Antun Starčević, da se bri i mjesto toga ono uvrsti, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, š je dr. Antun Starčević pročitao, izpravkom?"

Većina nesmatra to izpravkom, te se odklanja.

Nadalje k alineji 8. podnosi svietli ban sliedeći pravak: da se alineja 8. adrese izpusti.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor 8. aline onako, kako ju je odbor predložio?"

Sabor usvoji alineju 8. kako ju je odbor predlož te glasi:

„Održavši sjajnu pobjedu, hrabra vojska Vaš Veličanstva ne samo udara temelj sigurnoj budućnost

veličini monarkije, nego i privadja slobodi, blagostanju i prosvjeti srodne nam krajeve, ter izpunjuje veliki zadatak, koji krunitbena zavjernica polaže na dušu kralja ugarsko-hrvatskoga, da pod uzvišenu svoju krunu privede sve zlobom vremena odtudjene zemlje i krajeve" — te se izpravak svietloga bana odklanja.

K alineji 9. predlaže dr. Antun Starčević, da se ciela briše te mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je dr. Antun Starčević pročitao, izpravkom?"

Većina nesmatra toga izpravkom, te se odklanja.

K istoj alineji predlaže svietli ban sliedeći izpravak: „da se alineja 9., koja bi osmom, preinači u prvom redku ovako: „Od duboke harnosti za veledušni podhvat Vašega Veličanstva na iztoku" itd. kako u osnovi.

Svietli ban odustaje od ovoga izpravka te predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 9. onako, kako ju odbor predlaže?"

Većina usvoji alineju 9. kako ju je odbor predložio, te glasi:

„Od duboke harnosti za ovo veledušje Vašega Veličanstva hrvatski je narod položio znamenitih i milostivo priznanih žrtava, a mi njegovi zastupnici svetčano izričući narodnu zahvalnost, svetčano i glasno u njegovo ime izjavljujemo, da on neće žaliti ni života ni imetka, da se započeto veliko djelo sretno i slavno dovrši, te dostojanstvo i interes monarkije od svake sjene i opasnosti začuvaju".

K alineji 10. predlaže dr. Antun Starčević, da se ciela briše, te mjesto nje ono uvrsti, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je pročitao dr. Antun Starčević, izpravkom?"

Većina sabora nesmatra to izpravkom te bude odklonjen.

K istoj alineji podnaša svietli ban izpravak, da se ciela briše.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 10. onako, kako ju je odbor predložio?"

Većina usvoji ovu alineju po predlogu odbora, te glasi:

„Velik je zadatak, koji okupacijom Bosne na se preuzima austro-ugarska monarkija, i pouzdano je prosvietljenoj mudrosti Vašega Veličanstva predobro poznato, kako se on osigurati može. Ipak vjerni ovaj sabor smjerno drži, da bi se trajno osigurati mogao samo onda, ako se ustroj zadobivene pokrajine malo po malo tako udesi, kako bi se s vremenom pripojiti mogao na ustroj kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u njegovu državo-pravnu odnošaju naprama kraljevini Ugarskoj, ter ovako postane biserom krune ugarsko-hrvatske" — te se izpravak svietloga bana odklanja.

K alineji 11. predlaže dr. Antun Starčević, da se ciela briše, te da se mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je dr. Antun Starčević pročitao, izpravkom?"

Većina nesmatra to izpravkom, te se odklanja.

K istoj alineji podnose izpravke i to svietli ban: „da 11. alineja, koja bi postala 9., glasi ovako: „„Vjerni ovaj sabor zahvalno pozdravlja onu radostnu nadu u previšnjem odpisu Vašega Veličanstva, da se primiče vrieme, u kojem će se riešiti pitanje zemljištne cielovitosti. I doista razciepkanost ovih kraljevina slabi južno-iztočne granice države, otegoćuje njihovu samoupravu, izazivlje neizvjestnost i s njom nezadovoljstvo, na koje neprijatelji monarkije danas opaznije nego ikada prije računaju""; a dr. Marjanović mjesto rieči: „I doista razciepkanost ovih srodnih, nekoč spojenih zemalja", neka se uvrste ove: „„I doista okolnost, što je kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija razciepana na tri posebna upravna teritorija, nestojeća glede uprave u nikakovu medjusobnu savezu, a stojeć svaki u posebnom i drugčijem odnošaju napram ukupnoj monarkiji."" Na kraju ove 11. alineje neka se uvrsti ovo: „„Cjelokupnost ovih kraljevina tim je potrebitija, što bi bila očevidna polakšica za ovu siromašnu doduše imetkom, ali bogatu ljubavlju napram previšnjemu priestolju Vašega Veličanstva kraljevinu i njezino stanovničtvo, kad bi se samo vojnička Hrvatska i Slavonija materi zemlji povratila; narod bo brojeći u Krajini i u provincijalu zajedno jedno 2 milijuna stanovnika, imao bi samo jednu središnju vladu, koja bi ujedinjenu zemlju doista manje troška stajala, nego što razdvojenu sada stoje dvie posebne središnje vlade.""

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 11. onako, kako ju je odbor predložio s izpravkom, da se mjesto rieči: „kraljevinâ Dalmacije, Hrvatske i Slavonije", reče: „kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije?"

Većina usvoji ovu alineju onako, kako ju je odbor predložio, te glasi:

„Ovakav pak ustroj samo se onda može pomisliti i organično izvadjati, ako se za rana u ži‹v›ot privede nagodbenim zakonom ujamčena, u interesu monarkije i Ugarske jednako ležeća cjelokupnost kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, ter vjerni ovaj sabor u ovom smislu zahvalno pozdravlja i shvaća onu radostnu nadu u previšnjem odpisu Vašega Veličanstva, da se primiče vrieme, u kojem će se riešiti pitanje zemljištne cjelovitosti. I doista razcjepkanost ovih srodnih, nekoč spojenih zemalja, slabi jugoiztočne granice države, otegoćuje njihovu samoupravu, izazivlje neizvjestnost i s njom nezadovoljstvo, na koje neprijatelji monarkije danas opaznije nego ikada prije računaju" — te se izpravci svietloga bana i dra. Marjanovića odklanjaju.

K alineji 12. predlaže dr. Antun Starčević, da se ciela briše, te mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je dr. Antun Starčević pročitao, izpravkom?"

Većina nesmatra to izpravkom, te se odklanja.

K istoj alineji podnosi Ivan Kukuljević sliedeći izpravak: „da se u točki 12. u alineji 6. iza rieči: „vladi zajedničkoj“ uvrsti sliedeći stavak: „Što je jedina u monarkiji, koja još ne uživa ustavna prava“.

Predsjednik pita: „Ona gospoda, koja su zato, da se alineja 12. onako primi, kako ju je odbor predložio, neka ustanu“.

Većina ne primi ovu alineju onako, kako ju je odbor predložio.

Predsjednik pita: „Prima li se alineja 12. onako, kako ju je odbor predložio, s izpravkom Ivana Kukuljevića?“

Većina usvoji alineju 12. sa izpravkom Kukuljevićevim, te glasi:

„I pošto je krajiška zemaljska oblast upravna provedbom civilne organizacije u Krajini riešila namienjenu joj zadaću, da utre put administrativnomu sjedinjenju razvojačene Krajine s materom zemljom, drži prepokorni ovaj sabor, da provedbi toga administrativnoga sjedinjenja ništa više na putu ne stoji, tim manje, što je Krajina u zajedničkih poslih jur podvrgnuta vladi zajedničkoj, što je jedina u monarkiji, koja još neuživa ustavna prava i što predstoji utanačenje financijalne nagodbe.“

K alineji 13. predlaže dr. Ante Starčević, da se ciela briše, te mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je dr. Ante Starčević pročitao, izpravkom?“

Većina nesmatra to izpravkom, te se odklanja.

Predsjednik pita zatim: „Prima li visoki sabor alineju 13., kako ju je odbor predložio?“

Većina usvoji alineju 13. kako ju je odbor predložio, te glasi:

„Odredba Vašega Veličanstva, da se upravno sjedinjenje obijuh područja izvede, koju smjerno moli ovaj sabor, bila bi vrstna umiriti hrvatski narod, koji u produženju krajiškoga provizorija nazrieva pogibelj, da se izmedju obijuh područja danomice stvaraju opreke, koje njihovo upravno sjedinjenje otežčavaju.“

K alineji 14. predlaže dr. Ante Starčević, da se ciela briše, te mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je dr. Starčević pročitao, izpravkom?“

Sabor nesmatra to izpravkom, te se odklanja.

K istoj alineji podnose izpravke i to: svietli ban, „da se na prvom i drugom redku 14. alineje osnove izpuste rieči „kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje“, a u redku četvrtom rieči „uz Bosnu“ — i dr. Vuščić, „da se u 14. alineji redu 4. rieči „uz Bosnu“ prosto izpuste.“

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 14. onako, kako ju je odbor adresalni predložio.“

Manjina.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 14., kako ju je odbor predložio, s izpravkom Vuščićevim?“

Većina prihvati 14. alineju s izpravkom Vuščićevim te glasi:

„Neizviestna sudbina posestrime Dalmacije, kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje, evo godinami traje, prieči joj narodni i materijalni razvitak i otežčava joj prometnost s Hrvatskom, s monarkijom i srednjom Europom. Svi ju interesi i njezini i monarkije upućuju uz Bosnu na zajedinstvo s Hrvatskom, te pošto se dalmatinski sabor dva puta pripravno odazvao pozivu sabora ovoga i smierno molio, neka bi se obistinila velikodušna želja Vašega Veličanstva, da se odaslanici obijuh sabora sastanu i viećaju o uvjetih spojitbe, mi narodno zastupstvo usmjeljujemo se ponoviti ovu molbu, neka se konačno uredi južno-iztočna strana monarkije i izpuni želja i potreba vjernoga Vašemu Veličanstvu naroda.“

K alineji 15. predlaže dr. Ante Starčević, da se briše, te mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je g. dr. Starčević pročitao, izpravkom?“

Sabor nesmatra to izpravkom, te predsjednik pita: „Prima li vis. sabor 15. alineju onako, kako ju je odbor predložio?“

Većina usvoji 15. alineju te glasi:

„Želeći konačno riešenje državo-pravnih pitanja, ne možemo zaboraviti na neuredjene još odnošaje grada Rieke, kojih sreća i budućnost tiesno su skopčane sa Hrvatskom i Slavonijom. Pak zato vjerno odani ovaj sabor prepokorno moli Vaše Veličanstvo, da se izpuni §. 66. nagodbe, te da se u sporazumljenju sa odaslanici sabora ovih kraljevina, kraljevine Ugarske i Rieke urede zakonodavni i upravni odnošaji ovoga grada i kotara, kojih posebni interesi i sloboštine naći će vazda kod nas bratskoga odziva.“

K alineji 16. predlaže dr. Ante Starčević, da se briše i mjesto nje uvrsti ono, što on čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ovo, što je dr. Ante Starčević pročita, izpravkom?“

Većina to nesmatra izpravkom, te odklanja.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 16. onako, kako ju je predložio odbor?“

Većina prihvati 16. alineju, kako ju je odbor predložio te glasi:

„Vaše Veličanstvo! Konačna ustrojba vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije polag zajamčenih jur u nagodbenom zakonu prava, koliko će udovoljiti najtoplijim željam i najprečim potrebam naroda, toliko će biti najčvršći nasip austro-ugarskoj monarkiji, toliko će biti najjača poluga za historičku zadaću, koju monarkija ima izvesti na bližnjem iztoku.“

K alineji 17. predlaže dr. Ante Starčević, da se briše i mjesto nje uvrsti ono, što čitaše.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor ono, što je dr. Ante Starčević pročitao, izpravkom?“

Većina nesmatra toga izpravkom, te ga odklanja.

Nadalje svietli ban k istoj alineji podnaša izpravak: „da se alineja 17. izpusti“.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 17. onako, kako ju je odbor predložio?“

Većina usvoji alineju 17. onako, kako ju je odbor predložio, te glasi:

„U ovaj veliki momenat, gdje no udes monarkije na historičkom razkršću stoji, nebijaše dopušteno ovomu vjerno odanomu saboru, da išta zataji Vašemu Veličanstvu, što je vrstno uzvisiti sjaj priestolja Vašega Veličanstva; pojačati snagu monarkije i utvrditi sreću Vašemu Veličanstvu viernoga naroda. Bog poživi i štiti Vaše Veličanstvo!“

Izpravak banov se odklanja.

Završiv tako specijalnu debatu i izcrpiv dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu u $^3/_4$ 1, uričuć buduću za sutra 16. listopada u 10 sati sa sliedećim dnevnim redom: treće čitanje osnove adrese.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci.

Saborski odbor za verifikacije podnaša izviešće o izboru nar. zastupnika g. dr. Subotića za kotar iločki i g. Magenheima za kotar virovitički.

Vis. sabore! Pošto je današnji dnevni red vrlo kratak, onda bi se moglo u interesu vremena ovo izviešće danas na dnevni red staviti.

(Prima se.)

Presv. g. veliki župan Lazar Davidović podnosi svoju bansku pozivnicu. — Ide odboru za verifikacije.

Izbornici občine Cirkvenica mole, da se biralište iz Novoga u sredinu kotara vinodolskoga prenese.

Izbornici kotara vinodolskoga mole to isto. — Obje molbe idu odboru peticionalnomu.

Na dnevnom redu je treće čitanje osnove adresne.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović** (čita).

Predsjednik: Prelazi se k glasovanju. Pitanje glasiti će ovako: Prihvaća li vis. sabor osnovu adrese od rieči do rieči onako, kako je sada pročitana?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina).

Tekst adrese je primljen, te će se ova preponizna adresa poklonstveno podnieti Njeg. Veličanstvu. Kako izvoli vis. sabor odlučiti, da li će se po vladi, ili neposredno po izaslanicih sabora, a napokon po komu će se podnieti?

Rieč ima g. izviestitelj.

Izvj. dr. **Kosta Vojnović**: Polag običaja ovoga sabora kod prošlih adresa vaš odbor vam predlaže, da biste povjerili vis. predsjedničtvu ovoga vis. sabora, da podastre Njeg. Veličanstvu adresu ovako sastavljenu, kako ste ju vi danas u trećem čitanju primili.

Svetozar Kušević: Ja ovaj predlog podkriepljujem samo s tim dodatkom, da je dosadašnji običaj bio, da je adresu uvjek predsjednik sa prvim podpredsjednikom izručio prestolju Njeg. Veličanstva. I to ja takodjer sada predlažem.

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Ovu preponizu adresu predati će dakle predsjednik i podpredsjednik Njeg. Veličanstvu.

Na dnevnom redu je izviešće odbora verifikacionalnoga. Molim g. izviestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Iza kako je visoki sabor konstituiran bio, došle su odboru za verifikacije dvie vjerodajnice, odnosno dva izborna zapisnika: jedan o izboru g. dra. Subotića, a drugi o izboru g. Ivana Magenheima.

Odbor je pregledao i razpravio ove izborne zapisnike, te je zaključio i predložio vis. saboru, da izvoli oba izbora verificirati. Ja ću, gospodo, biti tako slobodan, da pročitam izviešće odbora verifikacionalnoga. (Čita.)

Predsjednik: Rieč ima najprije g. izviestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore? Ja ću biti tako slobodan prije svega da izviestim vis. sabor o prvom izboru, naime o izboru g. dr. Subotića za kotar iločki, i da obrazložim predlog verifik. odbora, koji ide na to, da se izbor ovaj verificira. Prije svega moram za opravdanje odbora navesti razlog, zašto nije već prije izbor ovaj verificiran i saboru predložen, a to zato, što — kako se već iz pročitana izviešća vidi — nije bilo moguće odboru za verifikacije odmah u prvoj sjednici donieti zaključak ob ovom izboru, pošto nije bilo ovdje spisa iz kojih bi se bilo moglo za temeljito riešenje crpsti sve ono, što treba, da se predlog obrazloži. S toga obratio se je odbor na podžupaniju vukovarsku i zamolio sve spise, koji se na izbor odnose; i ti su stigli dne 10. listopada. A onda se je odbor sastao dne 13. listopada, i donio onaj zaključak, kojega sam bio slobodan prije pročitati. Toliko za opravdanje, što nije odbor prije svoje izviešće podnio.

Što se tiče same stvari, navesti mi je sliedeće. Iz izbornih spisa, koji ovdje na stolu leže, proizlazi ovo: U izbornom kotaru iločkom bile su 3 političke občine s područnimi mjestnimi občinami, koje su učestvovale u ovom izboru narodnoga zastupnika za kotar iločki.

Izborna deputacija uzela je pri sastavljanju listina izborničkih za temelj i za mjerilo izkaze občinskih poglavarstva, u koje bili su uvedeni neposredni izbornici sa svojim značajem i porezom. I na temelju tako sastavljenih izbornih listina neposrednih izbornika preduzelo se je biranje izbornika. Izborna deputacija učinila je nekoliko promjena u onih uredovnih izkazih, i pošto ih je tako izpravila, izložila je listine izbornika javno kroz zakonito propisano vrieme.

*

Proti tim listinam primane su bile reklamacije opet u zakonitom roku, što pismeno, što ustmeno u zapisnik. Riešavala je izborna deputacija takodjer reklamacije i prigovore ili u zapisniku ili u posebnim pismenim riešenjem, što no ga je izdala dotičnim reklamantom. Sva ta riešenja jesu po članovih izborne deputacije — dotično po njihovih zamjenicih — vlastoručno predpisana.

Reklamacija bilo je ukupno 39, koje je izborna deputacija u prvoj molbi riešila ovako: (Čita), a inih prigovora svih 80. Uvaženo je reklamacija 29, a prigovora 39. Odbor verifikacionalni obnašao je iz dotičnih spisa, da je desetorici izbornika nepravilno uztegnuto pravo izborničko, a da je 30 izbornika opet nepravilno uvršteno u izborne listine. Ovo je odbor našao, da nije bilo korektno, i zato je odbor u svom zapisniku konstatirao, da ne samo da neodobrava taj postupak, nego da upravo strogo ukorava postupak takav, što ga je učinila izborna deputacija pri ovih izbornih radnja.

Nu ja sam dužan vis. saboru saobćiti, u čem se sastoji ta neredovitost. Od onih 10, kojim je nepravilno uztegnuto izborno pravo, jest sedmorica, koji pripadaju samostanu šarengorskomu i iločkomu i jesu reklamirali kao svećenici. Nu izborna deputacija kao i središnji odbor odbili su tu reklamaciju s toga, jer da nepripada otcem Franjevcem onih samostana neposredno pravo izborničko, nego da dotične samostane zastupa dotični predstojnik njihov — gvardian — a ostalim da to pravo nepripada. Ovaj nazor vodio je izbornu deputaciju i središnji odbor, kad su onih 7 reklamacija odbili. Reklamirali su dakle oni kao svećenici; al ja moram konstatirati, po dužnosti svojoj, da u spisih nema baš dokaza, da su zaista oni svećenici. U ostalom je verifikacionalni odbor ipak zaključio, da je toj sedmorici svećenika nepravilno i nezakonito uztegnuto pravo glasovanja.

Zatim je jedan reklamant odbijen za to, što ga izborna deputacija, odnosno središnji odbor nije za obrtnika smatrao. Na svoju reklamaciju bio je taj zaista uvršten u izborne listine, ali je poslie utoka, uložena po trećem jednom izborniku, koji je tvrdio, da dotičnik nije obrtnik, centralni odbor riešenje donio, da se ima ovaj obrtnik, imenom Ivan Jecić, brisati iz izbornih listina. I uslied toga ga je izborna deputacija brisala. Odbor verifikacionalni držao je to riešenje za nekorektno, jer je osvjedočen, da izborna deputacija bolje pozna svoje mjestne okolnosti i ljude, koji se ovdje obrtom bave, nego središnji odbor, koji je tako rekuć na periferiji. Taj je dakle po mnienju verifikacionalnoga odbora bio nepravilno iz listina izostavljen.

Isto tako je još glede ostale dvojice. Na reklamacije njihove riešila je izborna deputacija, da se uvrste kao obrtnici. Nu na utok proti tomu riešenju opet je središnji odbor odredio, da se imadu brisati iz listina izbornika, jerbo tobože nisu dokazali, da se obrtom bave i kao takovi 10 for. poreza plaćaju. — Iz onih istih razloga, koje sam prije naveo, držao je verifikacionalni odbor, da nije ovo riešenje centralnog odbora zakonito, i da nije bilo umjestno, što se je odredilo brisanje ove dvojice, nego da bi bilo moralo valjati riešenje izborne deputacije, koja je odredila njihovo uvrštenje u izborne listine.

S tih razloga je odbor držao, da je nezakonito onoj desetorici uzeto pravo izborničtva.

Što se tiče onih 30, o kojih je odbor zaključio, da drži, da su protuzakonito u listine izbornika uvršteni, stoje stvari ovako:

Svi oni, proti kojim je prigovoreno, što su u listinah, samo su izbornici iz obćine čerevićke i kameničke. Julijo Klobučar, načelnik obćine čerevićke, podnio je pismeni prigovor proti 80 izbornika iz svoje obćine. Na taj prigovor zaiskala je izborna deputacija zaglavne knjige od obćinskog poglavarstva, da se uvjeri, je li prigovaratelj ima pravo, ili ne, naročito ako ima pravo, kad kaže, da dotičnici neplaćaju 50 for. izravnoga poreza. Na molbu dobila je izborna deputacija te knjige za obćinu čerevićku, a za drugu obćinu nije mogla ni uslied više molba dobiti tih knjiga, i zato nije mogla iz njih crpiti, je li istina, što prigovaratelj tvrdi, ili nije. Od one prve obćine je prigovore ovako riešila, da je njih 39 uvažila, a odbila ih je ukupno 18. Od ovih 18, što su odbijeni, drži odbor verifikacionalni, da su opet četiri prigovora nezakonito odbijena, jer dotični nisu obrtnici, kako je i prigovaratelj zbilja dokazao; izborna deputacija je ipak ovu četvoricu kao obrtnike uvrstila u izborne listine, i to na temelju jedne svjedočbe obćinskog poglavarstva, te odbila prigovore Julija Klobučara, i na utok njegov potvrdio je središnji odbor riešenje izborne deputacije. A iz utoka kao i iz prigovova uvjerio se je odbor, da je riešenje izborne deputacije i centralnog odbora nepravilno, i da bi oni morali biti brisani iz izbornih listina, jer se nisu mogli kao obrtnici smatrati.

Ostala su još 23 od onih, za koje je verifikacionalni odbor držao, da su takodjer nepravilno uvršteni. Ovi svi spadaju pod obćinu Kamenicu. Ja sam prije iztaknuo, da je izborna deputacija uslied podnešenog prigovora zaiskala zaglavne knjige, da se uvjeri je li istina, da oni prigovornici neplaćaju 50 for. izravnoga poreza. A pri svem tom što je te knjige zahtievala, dobila je odgovor, da one nisu kod obćine, nego kod poreznog ureda u Rumi. I pošto tih knjiga nije bilo, da može zaviriti u nje, odbila je prigovore za to, te je kazala: pošto su u uredovnom izkazu obćinskog poglavarstva svi prigovornici uvedeni, da plaćaju poreza 50 for. i preko, a pošto prigovaratelj nije protivno dokazao, s toga odbija se njegov prigovor. Proti tomu uložio je dotičnik opet utok na središnji odbor, a ovaj opet kaže, da više vjeruje uredovnomu izkazu obćinskog poglavarstva, nego prostim navodom prigovaratelja, i zato ga odbija. Nu odbor verifikacionalni držao je, da to nije bilo pravilno, jer nije mogla izborna deputacija riešiti toga bez dotičnih knjiga, nego da je bila dužna prije donieti dokaze za to, je li istina, što tvrdi prigovaratelj, ili nije

zato je odbor verifikacionalni i ova 23 kao nepravilno unešene proglasio.

Tako stoji s onih 10, koji su iz listina izostavljeni i tako sa ovih 30, koji su nepravilno u listine uvršteni.

Pošto sam ovo sve razložio, konstatirati mi je još, da je nakon zaključenih izbornih listina konačno u listinah izbornika za kotar iločki bilo 357 izbornika. Od ovih došlo je na birahšte 213. Od tih 213 glasovalo je za g. dra. Subotića 150, a za protukandidata Livija Duboševića 39; za nikoga pako nisu glasovala 24. Medju onih 150, koji su za g. dra. Subotića glasovali, nalazi se samo 15 onih, za koje verifikacionalni odbor drži, da nisu bili pravilno u listine izbornika uvršteni. I prema tomu odbor je držao, da ovaj izbor visokomu saboru na verificiranje predloži iz ovih razloga: pošto je od svih upisanih izbornika na izbor uticala znatna nadpolovična većina; pošto je od ovih, koji su uticali i svoje pravo ovlašteni i voljni bili vršiti, velika nadpolovična većina glas svoj dala za dra. Subotića; pošto je za dr. Subotića velika većina neprieporuih glasova glasovala, te pošto i onda, kad nebi bile se dogodile one nepravilnosti i neurednosti, ipak nebi bio pri izboru drugi rezultat postignut, nego što jest sada. — to odbor drži, da se ovaj izbor verificirati može, te predlaže, da ga visoki sabor verificira.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Maršo.

Zastupnik **Maršo**: Visoki sabore! Ja nebih bio uzeo rieč, da nije g. izvjestitelj naveo na svršetku svoga govora nekoje brojeve, s kojimi želi dokazati nasuprot onim nezakonitostim, koje su se kod izbora počinile, da je izbor i drugčije obavljen bio, pa da bi bio svejedno g. dr. Subotić većinu glasova dobio. — Ovo bi možda onda stajati moglo, da se tuj neradi o drugom nego o tom, da li bi bio u protivnom slučaju g. Livius Dubošević izabran, ili ne. Nego, gospodo, ovdje se radi o tom, da li je vršen sankcionirani zakon, da li je komu učinjeno krivo, komu se nije smjelo krivo učiniti? Ja sa svoje strane nemoram razložiti, da je zakon povriedjen, to sam g. izviestitelj priznaje. Priznaje naime to, da su kod iločke izborne deputacije sudjelovale i takove osobe, koje u deputaciju nespadaju. Priznaje nadalje sam verifikacionalni odbor, da su desetorici uzkraćeni glasovi, koji su imali pravo glasovati. Sam g. izviestitelj priznaje, da je tridesetorici dano pravo glasovanja, kojim to pravo nepripada. Pošto je dakle slavni odbor to konstatirao, to se vidi, da je samo u ovom jednom slučaju do 40 puta povriedjen zakon. Zato sam ja proti predlogu odbora, da se izbor g. dra. Subotića verificira.

Predsjednik: Rieč ima g. Brantner.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Više puta imali smo u ovoj visokoj kući priliku čuti, da su se govornici osvraćali na t. zv. pribrajanje ili sbrajanje glasova, koji su bili dani na dotičnom izboru za ovoga ili onoga zastupnika, pa se je iz toga zaključivalo, da li je rezultat izbora pravedan ili nepravedan manjini. Gospodo! Izborni zakon stoji na nepristranom stanovištu, on nije nepravedan niti većini niti manjini. Uzmemo li da tomu nije tako, onda bi se lahko došlo na t. zv. umjetne većine, a kakve su posliedice tomu, to nam je poznato od prijašnjega života. S toga nemojmo se samo osvraćati na „većinu“, nego treba i na um uzeti pravo manjine.

Kako sam čuo, bila su u samom verifikacionalnom odboru dva glasa proti verifikaciji, a dva za nju, te je samo predsjednik imao odlučiti. Ja sada neznam, zašto to nije u izviešću toga odbora sadržano, jer §. 27. poslovnika saborskoga naročito kaže, da se onda, kad se glasovi u odboru razpolove, mora iznieti na vidjelo i mnienje druge polovine odbora. A ova ustanova poslovnika imala bi tek onda pravoga smisla, te bi se mogla konsekventno provadjati, kad bi u odboru bio parni broj lica. S toga bio bi ja u obće za to, da se §. 27. u tom smislu promieni.

Iz navedenih razloga pristajem ja uz rieči g. predgovornika, da se neosvraćamo na druge okolnosti, nego lih na to, da li je u tom slučaju zakon vršen ili nije. Nu pošto vidim, da odbor verifikacionalni sam priznaje, da je bilo nezakonitosti kod toga izbora, to odatle drugi zaključak nemože sliediti, nego da se izbor g. dra. Subotića nezakonito obavljenim proglasi te u visokom ovom saboru neverificira.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Visoki sabore! Ja nebi bio uzeo rieč, da me nije izazvao neposredni g. predgovornik svojimi opazkami o verifikacionalnom odboru. Nu on je na mene jednu krivnju bacio, tumačeć §. 27. poslovnika, koju na sebi ostaviti nemogu, a ja sam tim manje voljan to na sebi ostaviti, što je na me krivnju bacio krivim tumačenjem ovoga zakona. Zakon zbilja negdje kaže, da se onda, kad su se u odboru glasovi razpolovili, imade mnienje jedne i druge polovice saboru podnieti. U ovom slučaju pako, gospodo, nisu bili glasovi razpolovljeni, nego su na jednoj strani bila tri, a na drugoj dva glasa. A da je moj glas imao odlučiti, to opet sam zakon dozvoljava, koji kaže, da i predsjednik imade glasovati. Gosp. predgovornik misli, da se takovo razpolovljenje glasova nemože dogoditi, ako su parni brojevi u svih odborih, a ne neparni kao što u naših odborih. Nu tomu nije tako; imade n. pr. mnogo puta slučajeva, gdje svi članovi nedodju u odbor, te su zbilja na parne brojeve članovi prisutni. I u svih ovih slučajih se može dogoditi, da se glasovi razpolove, te poslovnik nemože nikako ovo razpolovljenje prepriečiti. Uzmimo n. pr., da — kao što u ovom slučaju — ima u odboru 5 članova; jedan izostane, te su prisutna samo četvorica, onda ja kao predsjednik, glasujuć uz koju mu drago polovicu, nebi mogao promieniti toga razpolovljenja. — Ovaj prikor g. predgovornika je dakle na posve krivom tumačenju zakona osnovan.

Što se pako tiče samoga predloga odbora verifikacionalnoga, visoki sabore, matematička je istina, da bi bio g. dr. Subotić svejedno izabran, pa da se nebi bila nijedna od ovih nekorektnosti kod izbora, respektive kod pripravа

za izbor dogodila. Kakav bi bio na ime rezultat? Rezultat bio bi taj, da bi bilo 10 glasova više u listine upisanih na jednoj strani, na drugoj pako 30 manje. Dakle radi se o 40 glasova. Uzmemo li, da je svih ovih 40 glasova glasovalo ma za kojega kandidata, a da je i tih 40, kao onih 39 glasova, što ih je gosp. Dubošević dobio, bilo sve za Duboševića, da bi na njegovoj strani bilo 70 glasova, dočim ih je g. dr Subotić de facto 150 dobio. Ja mislim, da iz ovoga fakta može svaki bistro uviditi. da je ovo razmjerje glasova tako čisto očitovalo volju većine izbornika u onom kotaru, da o tom nikakve dvojbe biti nemože.

I ja priznajem, gospodo, da je ovdje zakon povriedjen, ja ću priznati i onako, kako g. Maršo priznaje. da je 40 puta povriedjen — zato, jer se tiče 40 glasova — al ja uvjek pitam: kad nebi bio niti jedanput niti 40put povriedjen, što bi bio rezultat izbora? I uvjek se na to vraćam i na to dolazim, da nebi bio drugi, nego što je sada.

Kad je tomu tako, to ja držim, da ove povriede neunište i nekvare onoga glavnoga cilja, što ga imade svaki izborni zakon pred očima, t. j. da nekrivotvoreno javno mnienje ili nekrivotvorena većina dotičnoga kotara može svoju volju očitovati. Ovdje je to učinjeno; većina je svoje mnienje očitovala, i ja mislim, da je svrha zakona posve čista očuvana uzprkos ovim povriedam.

Istina je, da je neugodno čuti i da je čudnovato u zakonodavnoj kući govoriti i priznavati, da se je zakon povriedio, ali ipak tu povriedu neuvažavati. Nu, gospodo, to će se morati priznati, da smo mi istom u početku razvitka ustavnoga života, mora se priznati, da je uz onaj postotak inteligencije, koju naš narod imade na ladanju, vrlo težko sposobnih i valjanih ljudi naći, koji bi ovakove poslove kod izbora preuzeti mogli, — naročito ako se uzme na um, da je posao ovakovih deputacija bezplatan. (Glasovi: „Istina!“) S toga se možemo lahko uputiti, da će još mnogo godina proći, dok će se dovoljan broj sposobnih ljudi na ladanju naći, koji će korektno i bez pogriešaka izvoditi propise izbornoga zakona.

Od tuda nesliedi, da se onakove nekorektnosti već sada odobriti moraju, dapače ni odbor toga nečini, nego je naročito ukorio — kako je to učinila i visoka kuća u dva slučaja prije nekoliko dana — takove nekorektnosti. Visoka kuća je u spomenutih slučajih odredila takodjer iztragu; nu to za to, jer se je iz razmjerja broja glasova izmedju jednoga i drugoga kandidata uvidilo jasno, da je moguće bilo drugi rezultat dokučiti, budi za jednoga, budi za drugoga. U nazočnom slučaju pak to nije moguće.

Misli po tom odbor, da kako god je dužnost ove visoke kuće bditi nad čistim držanjem i izpunjenjem izbornoga zakona, da je nuždno obazirati se na sve okolnosti; i ako se čistoća izbora može konstatirati preko pogriešaka i preko protuzakonitosti, koje čistoću izbora nemute, da može preko njih proći. Inače bi po izkustvu, koje smo imali kod verifikacija u ovom saboru preko polovice izbora bilo prieporníh, kad bi se svaka pogrieška, koja je učinjena proti izbornom redu, kao ništetna uzela, i kad bi se radi toga svaki izbor prieporním proglasio. A što bi bila posliedica toga. Posliedica bila bi ta, da se mi nebi bili mogli u ovoj visokoj kući niti konstituirati, jer riedko koji zapisnik na čudo božje ne samo na ladanju, nego i u gradu i trgovištu, gdje je inteligencija u većem broju razsijana, jest posve korektno sastavljen, — akoprem si je vlada svega truda dala, da to bude, tim naime, što je formulare razposlala na sve oblasti, da ih priobće dotičnim izbornim deputacijam.

Kad smo dakle, gospodo, na ladanju tako slabo pripravljeni, ako budemo svaku pogriešku odmah uzeli ništetnom, to ćemo doći u položaj takav, da će svaki izbor moći se prieporním učiniti voljom jednoga člana deputacije, a to naročito voljom perovodje, koji može se hotimice neznalicom učiniti, te koga izpustiti iz listina, tako da će tim dotičnoga izabranika u najveću nepriliku i ovaj sabor u položaj dovesti, da nebude dotičnoga izabranika mogao verificirati.

Radi toga držao je odbor, da je u ovoj našoj nepripravnosti, koja će nam se još mnogo puta prikazivati, potrebno ostaviti stvar vremenu, dok se izvježba naše občinstvo za izvršivanje dužnosti, koje su skopčane sa vršenjem političkih prava; a treba samo na to gledati, što je svrha zakona, da se naime nigdje nepromieni prava volja većine izborne, nego da bude slobodna i štićena proti svakomu pritisku I radi toga držim, da je predlog odbora opravdan i da će ga visoka kuća prihvatiti.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Ja se nebi upustio u razpravu ovoga predmeta, kao što se nismo članovi ove strane sabora u verifikacije u obće upuštali, kad nebih opazio, da se razlaganjem ovoga pitanja sa strane gosp. predgovornika stvara precedens, koji se meni čini vrlo opasnim za budućnost. Pošto se je prekršilo samo slovo zakona i pošto se prelazi na polje „matematične sigurnosti“, dokazao je g. Mrazović, da se i ovaj rezultat izbora dra. Subotića može smatrati matematično sigurnim. Ja bi mogao dopustiti tu matematičnu sigurnost, ali bi ta matematična sigurnost sbilja morala biti matematična sigurnost, što pako de facto nije.

Gosp. dr. Subotić izabran je sa 150 glasova, a u izbornih listinah bilo je upisano 357 izbornika. Tu ja nemogu govoriti o matematičnoj sigurnosti, jer nije preko polovice njih bilo glasovalo za dra. Subotića. Kad bi preko polovice njih bilo glasovalo za dra. Subotića, onda bi bilo to istina, drugčije nije. Što jamči vam, da se veliki dio možda zato nije dao na biralište, jer je opazio možebiti pristranost izborne deputacije u predradnjah, pa je zdvojic o uspjehu. To dakle nije ovdje mjerodavno; mjerodavna je izborna listina i broj u nju unešenih izbornika. Pa ako je absolutna većina sbilja glasovala i dra. Subotića birala, onda bi na to ja stavio važnost, te bi bio za to

da se na temelju toga od jasnoga slova zakona odstupi obzirom na slabu inteligenciju ili pristranost perovodje. Ali dok to nije, nebi želio, da se matematička sigurnost onako tumači, kako ju tumači gosp. Mrazović, jer u tom nikakva jamstva nenalazim, da se pravo onako štuje, kako bi se štovati moralo.

Što se tiče opazke, da bi mogao sam perovodja osujetiti izbor, u tom pogledu absolutno doduše nije moguće ništa tvrditi, ali može se misliti i na to, da i sami izbornici, koji se za kandidata interesiraju, imadu pravo gledati, kako se zapisnik piše, i jesu sami krivi, ako perovodju neupozore na to, da zapisnik sastavi po propisu izbornog zakona. Pa ako on toga nečini, mislim, da ima i zakona pozitivnih, po kojih bi se takav čovjek mogao kazniti. S toga ja u tom nevidim nikakve opasnosti.

S ovih razloga ja bi se usudio uztvrditi, da je ovaj izbor nezakonit i da se nemože ovjeroviti.

Josip Miškatović: Vis. sabore! G. predgovornik odbio je matematički račun, koji je položio o izboru g. Mrazović s ovoga razloga — kako je kazao: Tko vam jamči, da izbornici oni, koji nisu došli na glasovanje, upravo za to nisu došli, što su vidjeli, da su neurednosti kod popisivanja listina počinjene, i što su sdvojili, da bi ove neurednosti ogle izkriviti sam izbor. Ja dopuštam g. senjskomu zastupniku, da bi s ovoga razloga mnogi mogli kazati: neidem na izbor, jerbo se bojim, da će tim, što su te neurednosti počinjene, onako biti izkrivljen izbor. Ali toga nemogu dopustiti, da svim tim izbornikom, kojih je bilo preko 300, a od kojih više od polovice nisu došli na izbor, nije bilo moguće protest uložiti. Kad bi se bili zbilja interesirali za izbor, pa su samo možda zato odustali, jer su mislili, da će se pokvariti zakoniti izbor, oni bi svi u tom interesiranju za izbor bili prosvjed podpisali, ali tako vidimo, da je podpisalo prosvjed, koji je amo stigao, samo njih 66. Odavle moram ne samo vjerojatnošću nego podpunom izvjestnošću zaključiti, da oni izbornici, koji nisu došli, a nisu podpisali prosvjed, nisu niti marili za izbor narodnoga zastupnika, a to tim više, što mi znamo, i ako uzmemo statistiku u ruke, naći ćemo u svih kotarih naše domovine, da je u svakom, ne samo ladanjskom nego i gradskom kotaru, izostala od izbora veća polovica i ondje, gdje nikakve nezakonitosti počinjene nisu, dakle gdje se nisu imali bojati, da će biti izkrivljena njihova volja.

Čini mi se dakle, da onaj prigovor nebi mogao toli važiti, da bi sklonuo vis. kuću, da izjavi radi toga izbor nezakonitim; i čini mi, da će g. predgovornik sam uviditi, da pošto drugih razloga nema, ni taj razlog niti za njega samoga nije dovoljan. A s druge strane ja držim s g. zastupnikom Mrazovićem, da sabor, riešavajuć ove stvari, osobito kod verifikacija nemože se smatrati onim strogim sudištem, koji radi formalnosti u zakonu samo materiju prava vrši, da se može reći: „summum jus, summa injuria". I kao što se sabor u svih svojih viećanjih i zaključcih imade uvjek obazirati više na koristi narodne, nego na strogu formu zakona, čini mi se, da bi i u ovoj verifikaciji te obzire imati morao; tim više, gospodo, što uzmimo mi stvar kako mu drago, na ovu našu verifikaciju gleda dobar dio našega naroda s velikom pozornošću. Ja se bojim, ako bi sabor verificirajuć ove izbore, možebiti preko potrebe strogo se obazirao na formalnosti zakona, al one prave namjere, koja je zakonom ovdje učinjena, t. j. ako bi preko toga išao, da izpituje, da li je u kojem kotaru izbor obavljen proti volji ovoga kotara, ja se bojim, da bi se kazalo, da to nije strogost zakona, nego možebiti pristranost, od koje nebi nikako htio, da padne ni najmanja sjenka na ovaj vis. sabor, koji imade o tom raditi, da se u našoj zemlji izbori dosada sa svakojakih razloga nekako u dvie vode tekući, slože u jednu rieku, da možemo tim uspješnije braniti našu domovinu proti neprijateljem, kojih žalibože izvan zemlje imamo.

S ovih razloga glasujem zato, da se verificira ovaj izbor.

Dr. **Luka Marjanović**: Vis. sabore! Po drugi put čujem glasove u ovoj vis. kući, da neka se kod izbora narodnih zastupnika gleda samo na rezultat, na svrhu postignutu, a neka se negleda na to, što se je prije izbora radilo, kakva su se sredstva rabila ili preporučivala, da izbor ovako ili onako izpadne. Čujem po drugi put načelo, da postignuta svrha posvećuje sredstva. Gospodo! To je načelo kako se veli, jezuitičko, ali pravije macchiavellističko. Ovo načelo jako je pogibeljno, jerbo se može i proti onim izvrnuti, koji ga sada zagovaraju. Pogrieške, koje su u tih slučajih učinjene, netiču se samo formalnosti, nego tu je imalo upravo i protuzakonitosti, pogrieška pako i protuzakonitost nisu identični pojmovi. Ako imamo izborni red, to treba da se vrši u narodu. Pa zato, što je konstatirana protuzakonitost ovoga izbora, ja sam odlučno proti verifikaciji toga izbora.

Svetozar Kušević: Ja smatram, da pri verifikaciji jednoga člana ove vis. kuće dva su glavna momenta, na koje se kuća osvrnuti mora. Prvi moment je taj, da se osvjedoči vis. sabor, da li je s namjerom i flagrantno zakon izborni povriedjen ili nije, a drugi momenat je taj, da li onaj koji je izabran ima kvalifikaciju za to i pravo na to, da u sredini ove vis. kuće sjedi. S toga gledišta izlazeći držim, da ovdje ni jednoga ni drugoga slučaja nema; nego s mojega gledišta nesmatram dotični protest za ništa drugo, nego za sredstvo nove agitacije. Kad, gospodo, promotrimo, tko te proteste pošilja, kakvim se načinom šalju i po kom se podpisuju i kakvim se načinom podpisi na te dobivaju, to ja nemogu toga uvjerenja biti, da je onih 60 podpisanih s te namjere podnielo protest, da se izbor ukine. Ako se dakle na to osvrnemo, gospodo, onda nema sumnje, da ćemo moći za polovicu izborâ svaki put proteste dobivati u vis. kuću.

Ja držim, gospodo, da je samo formalna pogrieška učinjena, ali je vrlo dobro g. Mrazović izvolio naznačiti, od kuda to dolazi; dolazi naime od neupućenosti dotičnih organa, a i od same nejasnosti zakona, jer svakoj ustanovi se lahko prigovoriti može.

Iz tih indi razloga, da ovaj protest druge cielji nema, nego samo nov izbor i novu agitaciju u narodu prouzročiti i s obzirom na to, da je gosp. dr. Subotić zbilja po većini izabran, preporučam ja vis. saboru, da se njegov izbor verificira.

Vaso Kotur: Vis. sabore! Ja nebi u ovoj stvari poprimio rieč, kad mi se nebi pružila slučajno sgoda — i to po mom shvaćanju jako interesantna sgoda — o kojoj mi je nekoliko rieči progovoriti. Dočim g. zast. krapinski veli, da neće glasovati za verifikaciju s toga, što drži, da se zakon vršio nije, veli njegov drug s iste strane, da neće glasovati za verifikaciju ne s toga, što se je zakon povriedio, nego s toga, što drži, da gosp. Mrazović sa svojom matematikom nema pravo. To je svakako vriedno u ovoj vis. kući konstatirati.

Ja sa svoje strane ću glasovati za verifikaciju. Premda nebi mogao zato, što su se sbile u istinu nezakonitosti tom prigodom — koje bi želio, da se nikada sbile nebi bile — nu ja ću glasovati za verifikaciju zato, jerbo sbilja nema drugog razloga do li onoga, kojega je gosp. Mrazović iztaknuo, a to je taj: kad bi i ovih 40 glasova, koji su uvršteni proti zakonu, a drugih 10, koji nisu bili uvršteni, bili glasovali proti dru. Subotiću, bio bi rezultat izbora istovjetan ostao.

Nestoji ono, što je g. Folnegović iztaknuo, da bi morala nadpolovična većina izbornika na izbor doći; to zavisi o njih i o tom nemamo mi prava suditi, da li su htjeli ili nisu htjeli vršiti pravo izbora svoga.

S tih razloga — i moleći vas za oproštenje, što sam poprimio u tom slučaju rieč — glasovati ću ja za verificiranje.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vrbanić.

Dr. **Fran Vrbanić**: Ja se čudim, da se svi mi puštamo u razpravu, premda nismo bili nakani govoriti. Ali i mene su oni nesretni računi doveli na to, da i ja uzmem rieč, da se o njih izjavim. Svi ti računi nepružaju nikakve sigurnosti, nego samo vjerojatnost. A kad se radi o izvršivanju zakona, ondje vjerojatnost nesmije doći u obzir. Jerbo da bi računi i oni g. prijatelja Folnegovića i oni g. zast. Mrazovića i g. Kotura stajali, ja bi mogao sada na jedanput izaći s računi, koji mi se čine, da bi bili najstalniji. Evo za g. dr. Subotića glasovalo je 150 izbornika; od tih bilo je nezakonito unešenih 30, onda ostaje za njega samo još 120 glasova. Za protivnoga kandidata računajmo 39 nezakonito nepripuštenih, onda 10 onih, koji su došli na izbor, i onih, koji su protest podpisali 62, to imamo njih ukupno 111. Dakle stoje brojevi 120 proti 111. Je li tu kakva sigurnost za to, da ima g. dr. Subotić zbilja kao zastupnik onoga predjela biti? Ja, gospodo, toga neuvidjam, i uslied toga svi ti računi nemogu stajati. Jerbo kao što je matematika izvjestna, tako se mogu različite premise postavljati, i prema tim različitim premisam dodjemo do različitih rezultata.

Ja pri svem tom dakle držim, da ima visoka kuća pravo, da iztragu odredi, i ja nemogu pristati uz nazor g. Kuševića, koji misli, da su samo formalne pogrieške učinjene.

Ako, gospodo, 40rici izbornika nije dopušteno doći na izbor i vršiti svoje sveto pravo, pitam ja: je li to formalna pogrieška? Ja mislim, da je to glavna stvar, da li mogu svi doći i dati svoj glas za jednoga ili drugoga zastupnika.

Upravo s toga, da visoki sabor sam pokaže, kako se ima zakon vršiti, i da pokaže, kako se taj mora vršiti, mislim, da bi se izbor imao zabaciti, koliko god mi je žao, što se tiče tako odlične osobe, kao što je gosp. dr. Subotić.

Stevo Popović: Visoki sabore! Meni se čini, da je ovu veliku bojazan u ovoj visokoj kući prouzročilo to što se naročito naglašuje, da su kod ovoga izbora učinjene nezakonitosti. Koliko sam ja iz izviešća razabrati mogao, nebi bio toga mnienja, da su tuj protuzakonitosti učinjene, dokle god nevidim onih posliedica, koje hoće da se iz tih izvode.

Kaže se, da je 30 izbornika uvršteno protuzakonito. Ovako, kako sam ja izviešće shvatio, nebi se to moglo pozitivno tvrditi, jer nigdje nije dokazano, da je taj čin sbilja protuzakonit. Što je dokazano, je to, da se na reklamacije jednoga birača nije riešila stvar, kako bi trebalo, a nigdje se nekaže: ovaj i ovaj mora ostati u izbornih listina na temelju ovih podataka, ovaj pako mora se brisati sbog toga i toga. Nego se kaže: izborna deputacija nije mogla dobiti nuždnih data, premda znamo, da je ona učinila sve, što je u tu svrhu učiniti mogla. Kad bi uzeli, da je to protuzakonito, onda bi bio slobodan pokazati na jedan sličan slučaj, naime na izbor gosp. Valušnika.

(Na to zazvoni podne u crkvi sv. Marka.)

Predsjednik: (prekine govornika.) Evo je 12 sati i to je vrieme opredieljeno za stavljanje interpelacija. Rieč ima g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Mjeseca ožujka ove godine izdala je naša kr. zemaljska vlada naredbu na municipija, kojom nalaže, da se vanjskim oblastim, naročito cislajtanskim, dopisuje njemačkim jezikom. I to se sada kod nekih oblasti prakticira, pa su se dogodili takvi kuriozumi, da je n. pr. municipij grada Zagreba, pisav u Maribor njemački, dobio slovenski odgovor, ili pišuć u Prag njemačkim jezikom dobio na to česki odgovor, i iz Galicije poljski itd. I onda se ljudi čude nad pravom kojim naš jezik dominira u svih grana javne uprave kao izključivo zvaničan!? Ja sam se trudio tražiti u naših zakonicih propise, kojimi se smatra vlada ovlaštenom

ovakove naredbe izdavati, a nigdje ih nisam mogao naći, pa zato sam slobodan upitati svietloga bana sliedeće: (Čita interpelaciju. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu. Rieč ima g. Folnegović, da stavi drugu interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Mjeseca srpnja o. g., prije nego se je prošli sabor razišao, bio sam prisiljen po želji žitelja mjesta Gračani staviti interpelaciju na visoku vladu, kani li zadovoljiti želji dotičnih žitelja i zaključku podžupanije, da Gračane neodciepi od občine sesvetske, gdje imadu svoju župu i školu, te da ih nepridieli občini Stenjevac, gdje nemaju niti interesa županijskih niti školskih i s nijednoga gledišta tamo negravitiraju izim možda zato, što sačinjavaju s navedenom jednu poreznu občinu. Na to odgovorio je g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, da je vlada sama uvidila, kako je to po ono žiteljstvo zbilja tegotna odredba, i da će vlada učiniti svoje, da se želji občine i podžupanijske skupštine zadovolji, i da će ona učiniti korake, da Gračane nadalje urbarskoj i poreznoj občini šestinskoj i mjestnoj občini sesvetskoj pripadaju, kamo su već na svoju želju prije 17 godina dodieljene bile.

Ova liepa obećanja, koja su mene posve umirila, izpunila je vlada tako, da su dobile one občine kategoričan nalog, da se imadu što prije odciepiti i pripojiti občini stenjevačkoj. Ja bi rado znati, je li to istina; al žiteljstvo mi je to priobćilo te me zamolilo, neka se u tom pogledu upitam kod zemaljske vlade. Sbog toga upravljam sliedeću interpelaciju na svietloga bana: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija staviti će se do znanja svietlomu banu.

Prelazi se sada na nastavak razprave o verifikaciji. Gosp. Popović neka izvoli nastaviti svoj govor.

Stevo Popović: (Nastavlja.) Za mene dakle ovih 40 birača, o kojih je rieč kao takovih, koji bi bili protuzakonito uvedeni, nije protuzakonito uvedenih, iz razloga, koje sam naveo; i ja mislim, kad bi se išlo dokazivati, moglo bi se dokazati, da su bili posve zakonito uvedeni. A radi te formalne oskudice u proceduri izbora mislim, da se nebi mogao izbor proglasiti prieporním, a još manje bi se mogao anulirati. — Što se pako tiče ostalih 10, mislim, da se nemože ni tu govoriti o nezakonitosti ili protuzakonitosti, nego samo o pogriešnom shvaćanju zakona i o pogriešnom tumačenju izbornog reda. Zaista obstoji praksa u Sriemu — možebiti zato što nije narod dovoljno poznat s termini zakona, da manastiri glasuju samo kroz nadstojnike svoje. Da li je to pravo ili ne, nemogu kazati; nu to mogu konstatirati, da ova okolnost nealterira rezultat izbora ni najmanje.

Niti se neda u današnjih odnošajih predpostaviti, da bi bilo došlo svih tih 30, jer znamo, da je bila mobilizacija i rekvizicija naročito u onih krajevih obćenita, i jer se je izbor obavljao u vrieme najvećih poslova gospodarstvenih. Uzmemo li nadalje, da visoki sabor u verifikaciji izbora zaista postupa po načelu porotnom, dakle sudi on prema svim datim okolnostim, a ne po slovu zakona, — pa onda mislim, da izbor gosp. dr. Subotića možemo verificirati.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Topalović.

Topalović: Visoki sabore! U ovom slučaju sasvim je jasno, da je izborni naš zakon, kao što je g. zastupnik Maršo naveo, zbilja 40 puta povriedjen.

Ja se neću osvrtati na matematičku razpravu u tom obziru, nego meni je dovoljno konstatirati, da je zakon povriedjen. A pošto je tomu tako, to ja po svom uvjerenju sudim, da je sabor kao zakonodavno tielo prvi pozvan, bditi vrhu toga, da se zakon doista u svakoj točci podpuno izvršava. Pošto je dakle zakon povriedjen, jer je uzkraćeno 40torici pravo glasovanja, s toga ja predlažem, da se imade ovaj izbor zabaciti. Gosp. Kušević blagoizvolio je navesti kao opravdanje ove nezakonitosti nevještinu izborne deputacije. Neka mi dopusti g. Kušević, da ja ovdje kažem, da tomu nije uzrok nevještina izborne deputacije, nego upravo pristranost. Jer kako je mogla biti tomu nevještina uzrokom, kad su se uvrstili u izborne listine baš oni ljudi, koji su bili za gosp. dr. Subotića, a izpustili oni, koji su bili voljni glas svoj dati za presvietloga gosp. dr. Muhića. Iz ovoga sudim, da je ovdje svakako bilo pristranosti kod izborne deputacije, a nipošto nevještine. S toga ja predlažem, da se ovaj izbor zabaci.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! U svakoj praksi, kad vrhovno sudište riešenje svoje donosi, obazire se ono ne samo na mrtvo slovo zakona, nego često i na intenciju samoga zakona. S ovoga gledišta naći će te čestoputa, da se riešenja ovakova neće dati u sklad dovesti sa mrtvim slovom zakona; ali naći će te to, da će se dovesti u sklad sa pravom intencijom zakonodavstva. Kad ovo važi za sudišta, koja imadu riešavati u sudskoj praksi, onda mislim, da još više drži za visoki sabor, koji je upravo vrhovno sudište politično. Svaki je parlamenat — dakle i ovaj naš — predstavnik naroda cieloga, a da bude pravi predstavnik naroda, zato bira narod iz svoje sredine i šalje zastupnike u sabor. I u tu svrhu vezani su izbornici na nekoje izborne zakone, u kojih se opredieljuje, tko ima pravo, da utiče u izbor i kako se ima postupati pri tom, kad se izbor obavlja. Kako vidimo izborni zakon ima dvie strane: jedna je formalne, a druga materijalne naravi. Izborni zakon ide na to, da se pojavi i izrazi kod izbora volja naroda, to je njegova glavna celj i samo na to je išao zakonodavac, kad je zakon stvarao. Kad uzmemo ovo, da je glavna celj, onda ćete, gospodo, dopustiti, da ako je pri kojem izboru volja naroda bilo jednoglasno, bilo većinom izbornika izražena, onda je upravo postignuta svrha zakona, pa ma da je u kojem pogledu tumačenja zakona i pogriešila prama jednomu ili drugomu

paragrafu. Sva ona gospoda, koja tvrde, da čim je povriedjena formalnost, da je već izbor nevaljan, izgledaju meni kao personificirana justicija zavezanih očiju, koji čim čuju, da je jedan paragraf malo povriedjen, odmah će da poruše sve neobaziruć se na ostale okolnosti, pod kojimi se je ta povrieda zakona dogodila. Ali mi, gospodo, nemožemo biti justicija svezanih očiju, nego moramo prosuditi sve okolnosti, pod kojimi se je izbor koji sbivao, i samo onda možemo kazati, je li povriedjen zakon tako, da je promašena njegova intencija, ili je samo jedna ili druga formalna pogrieška učinjena, pa je zato ipak volja naroda izražena. U ovom slučaju držim, da nije povriedjena intencija i svrha zakona. Je li koji paragraf u konkretnom slučaju povriedjen, to smo ostavili na razsudjivanje visokoga sabora priobćivajuć izborne spise, gdje je sadržano sve onako vjerno, kako se je dogodilo. Ali, gospodo, ja po svom uvjerenju moram iskreno kazati, da kao član odbora i kao član sabora tvrdim, da ne stoji, da su dotične stvari bile nezakonite. Uzmimo n. pr. onaj slučaj, u kojem izborna deputacija nije mogla dobiti zaglavnih knjiga, onda je mogla kazati: ja te prigovore odbijam, jer se nisam mogla o protivnom osvjedočiti. Uredovno poglavarstvo izdalo je u istinu izkaze, u kojih su svi oni bili uvedeni kao izbornici, proti kojim je prigovorio g. Klobučar, i na temelju te svjedočbe bili su od izborne deputacije u listine unešeni. Izborna deputacija odbila je prigovor, jer nije mogla dobiti zahtievanih zaglavnih knjiga. Je li to protuzakonito? Ja kao zastupnik kažem, da to nije nepravilno, akoprem kao izviestitelj izvješćujem ono, što je odbor mislio.

Nadalje se kaže: uztegnuto je desetorici pravo glasovanja, medju timi imade nekoliko duhovnika iz manastira i veli se, da je to flagrantna povrieda zakona. Istina, ovdje je povriedjeno pravo pojedinaca, ali nije tim zakon u svojoj pravoj intenciji povriedjen. Ja znam, da je duhovnikom samostanskim takodjer u kotaru virovitičkom i požežkom uzkraćeno pravo glasovanja, jer je i tamo izborna deputacija tako tumačila zakon, da samo predstojničtvu pripada pravo, a ne svim pojedinim duhovnikom samostana. Isto tako je izborna deputacija u Sriemu ne samo duhovnikom u ovom protestu navedenih samostana uzkratila pravo glasovanja, nego takodjer svim kaludjerom, osim samoga predstojničtva, jer tako je izborna deputacija riešavala pritužbe, kako je shvatila izborni zakon. I koji se hoće uvjeriti u izbornih spisih, moći će naći, da su sve tobožnje povriede načinjene iz nevještine, a o pristranosti kakovoj nema ni govora. Ako već o pristranosti govorimo, onda bi se moglo kazati, da je bilo na onoj strani, odkud je stigao prosvjed, više pristranosti, nego li u izbornoj deputaciji. Pošto sam u obće kazao, imam sada još samo na nekoje primjetbe gospode predgovornika svoje mnienje izreći. Gospodin zastupnik valpovački kazao je, da su sudjelovale osobe u izbornoj deputaciji, koje nisu bile članovi deputacije izborne. Ovo ne stoji. Koji je voljan uvjeriti se iz izbornih spisa, na stolu visoke kuće ležećih, naći će, da je svaki zapisnik i svako riešenje, koje je izborna deputacija izdala, podpisano po članovih izborne deputacije. Traga o tom, da je tko drugi radio osim člana izborne deputacije, nema.

Gosp. zastupnik Folnegović izvolio je nastojati da dokaže, da nestoji matematička sigurnost g. Mrazovića i veli, da ono 150 glasova, koji su predani za g. dr. Subotića, nije većina, pa pita, tko jamči, da nisu odsutni zato izostali, jer nisu htjeli doći tobože, da ima nezakonitosti? Ja držim, da kad bi ono uzeli, što hoće g. Folnegović, da bi bilo to još mnogo opasniji praecedens nego ono što g. Mrazović tvrdi. Onda bi uzeli u zaštitu one, koji su bili odsutni, te bi upravo vriedjali one, koji su došli, te bi vriedjali njihovu volju, kad bi pitali, što odsutni misle. Nego dviesto trinajst došlo jih je na biralište, 150 bilo ih je za g. dra. Subotića, a to je većina. Ako bi to stajalo, što g. Folnegović kaže, da bi oni može biti bili došli, da nije bilo nezakonitosti, ja držim, da je to onda od njih više prkos, nego izvršivanje njihovog prava. A u obće o onih, koji neće da vrše svoje pravo nećemo da vodimo računa. Zato nemogu dopustiti, da ima g. Folnegović sa svojimi navodi pravo.

Ja se imam samo još osvrnuti na račune g. Vrbanića, koji su takodjer jako pogriešni; nu on nije dobro brojeve uhvatio. Gosp. dr. Subotić nije naime imao od 150 glasova 30 prieporniih, nego samo 15. I uslied toga su sve posliedice, koje iz tih računa izvadja, pogriešne.

I pošto se u obće izjave onih, koji su proti izboru glasovali, osnivaju na ovom hrdjavom tumačenju prava te jedine intencije zakona izbornoga, s toga držim, da će vis. sabor prihvatiti predlog verifikacionalnoga odbora te izbor g. dra. Subotića verificirati.

Predsjednik: Neka se g. izvjestitelj izjavi i glede izbora g. Magenheima.

Izvj. **Vaso Gjurgjević:** Što se tiče ovoga izbora predlaže odbor, da ga visoki sabor izvoli verificirati, jer iz izbornog zapisnika proizlazi, da je izbor u redu obavljen te nema nikakve pritužbe niti prigovora.

Predsjednik: Za bolje orientiranje neka mi bude dopušteno najprvo predlog odbora pročitati: (Čita.) „S toga odbor predlaže, da visoki sabor izvoli izbor narodnoga zastupnika g. dra. Subotića za kotar iločki verificirati. Zatim da isto tako izvoli visoki sabor verificirati izbor g. zastupnika Ivana Magenheima".

Nužda nastaje, da se o jednom i drugom izboru glasuje balotažom, kao što to zakon propisuje. Ja si dakle uzimljem slobodu predložiti vam pitanja ovako:

Prihvaća li visoki sabor predlog odbora glede izbora narodnog zastupnika dra. Jovana Subotića za kotar iločki, zatim izbor g. Ivana Magenheima kao nar. zastupnika za kotar virovitički verificiranim ili ne? Ona gospoda, koji su za to, da se smatra izbor jedan ili drugi verificiranim, neka napišu na dotičnu od obajuh cedulja „da", a koji

su proti tomu „ne". Ako bi se pokazalo iz rezultata, da se ne prihvaća predlog odbora, onda će predsjedničtvo staviti ovo pitanje: Smatra li visoki sabor za nuždno iztragu povesti za ovaj kotar ili ne? O tom će se onda glasovati ne balotažom, nego ustajanjem.

Karlo pl. **Mihalović**: Ja mislim, da je to sasvim drugi predlog; po onom, što sam čuo od gosp. izviestitelja, predlaže dotični odbor, da se gosp. dr. Subotić verificira. Sada je pitanje, da li će visoki sabor verificirati taj izbor ili ne, ali o tom, što ima kasnije sliediti, nema sada govora.

Predsjednik: Po paragrafu 52. poslovnika ima predsjedničtvo (čita) iza dovršene razprave proglasiti formulovana pitanja i red kojim jih kani kući staviti. Ja ću se držati poslovnika. (Nemir.)

Za skrutatore imenujem gg. Poha i Seitza a gosp. bilježnika Stekovića molim, da izvoli imenik čitati.

(Poslie glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Rezultat skrutinijuma je sliedeći: Glasovao je za obojicu 61 član; od tih glasova bilo je za g. dr. Subotića 36 sa da, a 25 sa ne. Uslied toga ima se izbor smatrati verificiranim. (Živio dr. Subotić!)

Za gosp. Magenheima glasovalo je 58 sa da a tri sa ne.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice imao bi se uzeti — ako je s voljom visoke kuće — izbor odaslanika na zajednički sabor zemalja krune sv. Stjepana; zatim izbor kraljevinske deputacije sastojeće od 12 članova, a napokon izbor suda kraljevinskoga. (Prima se.) Dakle, ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 4 sata poslije podne.

(3/4 1 sat po podne.)

Dvanaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 17. listopada 1878. u 4 sata poslje podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Izbor članova za zajednički sabor, za kraljevinsku deputaciju i za kraljevinski sud. — Zaključenje ovoga zasjedanja.

(4 sata 15 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. listopada 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik prošle sjednice, koji bi bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor za verifikaciju predlaže izbore narodnih zastupnika dr. Jovana Subotića za kotar iločki i Ivana Magenheima za kotar virovitički, da se verificiraju.

Predsjednik pita, da li bi se ovo danas već na dnevni red stavilo, budć je današnji dnevni red i onako kratak. — Većina za to. — Predsjednik stavlja izviešće verifikacionalnog odbora na današnji dnevni red.

2. Lazar Davidović, veliki župan križevački, podnaša bansku pozivnicu na sabor.

Upućuje se na odbor za verifikaciju.

3. Molba izbornika mjestne obćine Cirkvenice, da se birališće narodnoga zastupnika iz Novoga u sredinu kotara vinodolskog prenese.

Upućuje se na odbor za peticije.

4. Molba izbornika nutrnjeg kotara vinodolskog radi premještenja biralištnog mjesta iz Novoga u Cirkvenicu.

Upućuje se na odbor za peticije.

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove adrese.

Izvjestitelj dr. Kosta Vojnović čita osnovu adrese, kako je primljena u specijalnoj debati, koja glasi ovako:

„Vaše cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo, kralju i gospodaru premilostivi!

Previšemu pozivu Vašega Veličanstva, od 16. rujna, neka izabrano za ovu periodu narodno zastupstvo nastavi izgradjivanje razvojnih i spasonosnih ustanova zemlje, odazvati će se sa svom revnosti vjerni ovaj sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, smatrajući, da će u tom nastojanju doći do izvora narodnoga razvitka i narodne snage, u svako doba pripravne odvažno stati za interese monarkije i previše dinastije Vašega Veličanstva.

U tom smjeru razpravljati će on i zaključivati predloge i zakonske osnove, koje mu podastre zemaljska vlada Vašega Veličanstva i gledati će naročito, da gradske i obćinske uredbe budu sigurna podloga dobroj upravi i tražiti će sporazumak s vladom Vašega Veličanstva, neka na saborsku razpravu podnese sustavnu osnovu kaznenoga zakona, brigu vodeći i o tom, da se neoskvrnuto očuva autonomno pravo kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i o tom, da se u ovom obziru nepovriedjeni očuvaju uvjeti državne zajednice.

I svaki drugi predlog radostno će pozdraviti i sdušno razsudjivati vjerni ovaj Vašemu Veličanstvu sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kojim zemaljska vlada Vašega Veličanstva smjerala bude promicati moralno i materijalno dobro ovih kraljevina.

Za vremena pako pobrinuti će se ovaj sabor, da prema zak. članku I. od g. 1868. izabere za skupni sabor svoje odaslanike, koji će i u tom zastupstvu i u delegaciji po svetoj svojoj dužnosti zastupati koliko interese svoje domovine i blagostanje zemalja krune ugarsko-hrvatske, toliko djelovati za sigurost, čast i moć ukupne

nonarkije Vašega Veličanstva, starajuć se ponapose za to, la blagodati javnih komunikacija, u kojih jedno od naj-prvih mjesta zauzima pruga Sisak—Novi, budu jednakom njerom razpružene na vaskolik obseg zemalja krune ugarsko-hrvatske Vašega Veličanstva.

Kraljevinska deputacija sa dvanaest članova, koju će izabrati sabor za obnovu financijalne nagodbe medju kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom i kra-ljevinom Ugarskom, držat će se izraženih u nagodbenom zakonu načela, nastojeći rodoljubivo i sporazumno s ugar-skom kraljevinskom deputacijom, da se nadje za medju-sobne financijalne odnošaje takav način, koji bi shodnije odgovarao interesom jedne i druge kraljevine, i o kom se pouzdano nada ovaj sabor, da bi mu kraljevska volja Vašega Veličanstva, jednako oduševljena za obe stranke, mogla podieliti previšu svoju kraljevsku sankciju.

Ovom sgodom nerado čini ovaj sabor, ali mu osjećaj rodoljuba i lojalnosti neda prešutiti nepovoljna izkustva, kako se je provedba nagodbenoga zakona u gdjekojoj ustanovi udaljila njegovu slovu i duhu. Kraljevinske naše deputacije biti će dužnost i skrb, da s kraljevinskom de-putacijom ugarskom ove nesporazumke u pomirljivom duhu izravna, ter nagodbenomu zakonu podpunu čistoću povrati i utvrdi.

No kolikom god se pomnjom udubljuje ovaj sabor, ter će se i unapried udubljivati u unutarnje državne po-trebe zemlje i ukupne monarkije, opet mu se i duša i srce zanosno otimlju u one istočne krajeve, kuda je po-bjedonosno oružje Vašega Veličanstva prosjalo novom sjajnosti i slavom, kuda je hrabra vojska Vašega Veli-čanstva, u kojoj takmili su se na hiljade sinovi ove zemlje i posestrime Dalmacije, počinila neobična djela požrtvov-nosti ter uzkrisila najljepše uspomene monarkije i prošlosti hrvatske, pokazujući svemu svietu, da u ovom složnom kolu sjedinjenih naroda nikada neusahnuje vrelo nepre-dobitna junačtva.

Održavši sjajnu pobjedu, hrabra vojska Vašega Ve-ličanstva, ne samo udara temelj sigurnoj budućnosti i veličini monarkije, nego i privadja slobodi, blagostanju i prosvjeti srodne nam krajeve, ter izpunjuje veliki zadatak, koje krunitbena zavjernica polaže na dušu kralja ugarsko-hrvatskoga, da pod uzvišenu svoju krunu privede sve dobom vremena odtudjene zemlje i krajeve.

Od duboke harnosti za ovo veledušje Vašega Veli-čanstva, hrvatski je narod položio znamenitih i milostivo priznanih žrtava, a mi njegovi zastupnici svečano izričuć narodnu zahvalnost, svečano i glasno u njegovo ime iz-javljujemo, da on neće žaliti ni života ni imetka, da se započeto veliko djelo sretno i slavno dovrši, ter dostojan-stvo i interes monarkije od svake sjene i opasnosti sa-čuvaju.

Velik je zadatak, koji okupacijom Bosne na se preuzima austro-ugarska monarkija, i pouzdano je pro-svjetljenoj mudrosti Vašega Veličanstva predobro poznato, kako se on osigurati može. Ipak vjerni ovaj sabor smjerno drži, da bi se trajno osigurati mogao samo onda, ako se ustroj zadobivene pokrajine malo po malo tako udesi, kako bi se s vremenom pripojiti mogao na ustroj kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u njegovu državo-pravnu odnošaju naprama kraljevini Ugarskoj, ter ovako postane biserom krune ugarsko-hrvatske.

Ovakav pak ustroj samo se onda može pomisliti i organično izvadjati, ako se za rana u život privede nagodbenim zakonom ujamčena, u interesu monarkije i Ugarske jednako ležeća cjelokupnost kraljevine Dalma-cije, Hrvatske i Slavonije, ter vjerni ovaj sabor u ovom smislu zahvalno pozdravlja i shvaća onu radostnu nadu u previšem odpisu Vašega Veličanstva, da se primiče vrieme, u kojem će se riešiti pitanje zemljištne cjelovi-tosti. I doista razcjepkanost ovih srodnih, nekoć spojenih zemalja, slabi jugoiztočne granice države, otegoćuje nji-hovu samoupravu, izazivlje neizvjestnost i s njom neza-dovoljstvo, na koje neprijatelji monarkije danas opaznije nego ikada prije računaju.

I pošto je krajiška zemaljska oblast upravna pro-vedbom civilne organizacije u Krajini riešila namie-njenu joj zadaću, da utre put administrativnomu sjedi-njenju razvojačene Krajine s materom zemljom, drži pre-pokorni ovaj sabor, da provedbi toga administrativnoga sjedinjenja ništa više na putu nestoji, tim manje, što je Krajina u zajedničkih poslih jur podvrgnuta vladi zajed-ničkoj, što je jedina u monarkiji, koja još neuživa ustavna prava i što predstoji utanačenje financijalne nagodbe.

Odredba Vašega Veličanstva, da se upravno sje-dinjenje obiuh područja izvede, koju smjerno moli ovaj sabor, bila bi vrstna umiriti hrvatski narod, koji u pro-duženju krajiškoga provizorija nazrieva pogibelj, da se izmedju obiuh područja danomice stvaraju opreke, koje njihovo upravno sjedinjenje otežčavaju.

Neizvjestna sudbina posestrime Dalmacije, kojoj se upravo sada otvara na iztoku prostrano zaledje, evo godinami traje, prieči joj narodni i materijalni razvitak i otežčava joj prometnost s Hrvatskom, s monarkijom i srednjom Europom. Svi ju interesi i njezini i monarkije upućuju na zajedinstvo s Hrvatskom, ter pošto se dal-matinski sabor dva puta pripravno odazvao pozivu sa-bora ovoga i smjerno molio, neka bi se obistinila veliko-dušna želja Vašega Veličanstva, da se odaslanici obiuh sabora sastanu i viećaju o uvjetih spojitbe, mi narodno zastupstvo usmjeljujemo se ponoviti ovu molbu, neka se konačno uredi južno-iztočna strana monarkije i izpuni želja i potreba vjernoga Vašemu Veličanstvu naroda.

Želeći konačno riešenje državopravnih pitanja nemo-žemo zaboraviti na neuredjene još odnošaje grada i kotara Rieke, kojih sreća i budućnost tiesno su skopčane sa Hrvatskom i Slavonijom. Pak zato vjerno odani ovaj sabor prepokorno moli Vaše Veličanstvo, da se izpuni §. 66. nagodbe, te da se u sporazumljenju sa odaslanici

sabora ove kraljevine, kraljevine Ugarske i Rieke urede zakonodavni i upravni odnošaji ovoga grada i kotara, kojih posebni interesi i sloboštine naći će vazda kod nas bratskoga odziva.

Vaše Veličanstvo! Konačna ustrojba vjerne Vašemu Veličanstvu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije polag zajamčenih jur u nagodbenom zakonu prava, koliko će udovoljiti najtoplijim željam i najprečim potrebam naroda, toliko će biti najčvršći nasip austro-ugarskoj monarkiji, toliko će biti najjača poluga za historičku zadaću, koju monarkija ima izvesti na bližnjem iztoku.

U ovaj veliki momenat, gdje no udes monarkije na historičkom razkršću stoji, nebijaše dopušteno ovomu vjerno odanomu saboru, da išta zataji Vašemu Veličanstvu, što je vrstno uzvisiti sjaj priestolja Vašega Veličanstva, ojačati snagu monarkije i utvrditi sreću Vašemu Veličanstvu viernoga naroda. Bog poživi i štiti Vaše Veličanstvo!"

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor tekst pročitane adrese, te ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati." — Većina.

Osnova adrese primljena je u trećem čitanju.

Predsjednik pita: Neka vis. sakor izvoli zaključiti, tko će adresu Nj. Veličanstvu prepokorno izručiti?

Bi zaključeno većinom, da ju izruče saborski predsjednik i I. podpredsjednik po dosadanjem običaju.

Predsjednik stavlja na dnevni red izviešće verifikacionalnoga odbora.

Izviestitelj Vaso Gjurgjević čita izviešće, na koje se zametne podulja razprava.

U 12 sati javlja predsjednik dvie interpelacije zastupnika Folnegovića, od kojih prva glasi ovako:

Kojim zakonom se kralj. zemaljska vlada hrvatsko-slavonska smatrala ovlaštenom izdati na municipija naredbu u ožujku 1878., da su ista dužna sa vanjskimi oblastmi ove monarkije dopisivati njemačkim jezikom?

Predsjednik reče, da će ovu interpelaciju dostaviti svietlomu banu.

Predsjednik pozivlje zastupnika Folnegovića, da stavi drugu interpelaciju, koja glasi:

Je li istina, da je kr. zemaljska vlada uzprkos izjave predstojnika nutrnjega odjela prigodom odgovora na moju interpelaciju, da i sama vlada priznaje opravdanom želju žiteljstva mjesta „Gračane" ostati uz svoju župu i školu pridieljen občini sesvetskoj — ipak odredila odciepljenje Gračana od Sesveta, te u koliko je zbilja zadovoljeno obećanju vladinu, stavljenu u odgovoru na interpelaciju moju u ovom predmetu?

Predsjednik veli, da će ovu interpelaciju dostaviti svietlomu banu.

Iza toga nastavila se je prekinuta razprava o verificiranju dra. Jovana Subotića za kotar iločki.

Po dovršenju iste predsjednik pita:

1. Prihvaća li vis. sabor predlog verifikac. odbora, koji glasi, neka visoki sabor izvoli verificirati izbor dra. Jovana Subotića za kotar iločki, a izbor Ivana Magenheima za kotar virovitički?

Glasovati će se balotažom. Koja su gospoda za verifikaciju, neka izvole na cedulju napisati „da", a koja nisu „ne".

2. Ako izbor nebude verificiran, glasovati će se ustajanjem, da li visoki sabor za nuždno drži iztragu povesti ili ne?

3. Ako se iztraga povesti imade, neka vis. sabor izvoli zaključiti, da li se ona preko izaslanika iz sabora ili putem rekvizicije kr. zem. vlade povesti imade?

Od predanih 61 glasova glasovalo je glede verifikacije izbora dra. Jovana Subotića 36 sa „da", a 25 sa „ne".

Predsjednik proglasuje izbor zastupnika dra. Jovana Subotića za kotar iločki verificiranim.

Glede verifikacije Ivana Magenheima predano 61 glasova, 58 sa „da", a 3 sa „ne".

Predsjednik proglasuje izbor zastupnika Ivana Magenheima za kotar virovitički verificiranim.

Tim bje dnevni red izcrpljen i predsjednik dignu sjednicu, urekav buduću za 17. listopada o. g. u 4 sata poslie podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izbor odaslanika na zajednički sabor zemalja krune sv. Stjepana.
2. Izbor regnikolarne deputacije od 12 članova;
3. Izbor kraljevinskoga suda.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Podnesak nije stigao niti jedan. S toga se predje odmah na dnevni red. Na dnevnom redu su 3 izbora. Izbor 36 članova za zajednički sabor, od kojih idu 34 u doljnju, a 2 u gornju kuću: zatim izbor odbora kraljevinskoga sastojećega iz 12 osoba i izbor kraljevinskog suda.

Ako je s voljom vis. kuće, obaviti će se sva 3 izbora na jedanput; samo će za svaki izbor poseban skrutinium biti.

(Prima se.)

Dr. **Ante Starčević**: Ja bi samo želio izraziti sliedeće: Kako sam već razložio, da današnje stanje nesmatram zakonitim, stoga neću birati niti za peštansku skupštinu, niti za t. zv. kraljevinski odbor, i da neprimam izbora, kad bi na mene pao.

Predsjednik: Prosvjeda neprima vis. kuća, pošto § 64. poslovnika kaže (čita): „Proti svojim zaključkom ne prima sabor prosvjeda".

Dr. **Ante Starčević:** Ovo nije prosvjed, već moje očitovanje, koje izvolite na znanje uzeti.

Predsjednik: Je li se uzima na znanje?

Josip Miškatović: Vis. kuća nema tu što uzeti na znanje.

Predsjednik: Kao što dakle rekoh, obaviti će se sva tri izbora podjedno, a skrutatori imenovati će se za svaki napose.

(Glasovi: Jest!)

Za skrutatore imenujem sliedeću gospodu, i to glede izbora za izaslanike na zajednički sabor g. pl. Mihailovića Dragutina, g. Kotura, g. dr. Vidrića i g. pl. Türka. Za skrutatore glede kraljevinske deputacije: g. dr. Lončarića, g. Zindla i g. Vrančića. A za skrutatore za kraljevinski sud: g. baruna Zmajića, g. Kuševića i g. baruna Ožegovića.

Molim, da ova gospoda skrutinij preduzmu, a g. bilj. Stekovića molim, da izvoli imenik čitati.

(Jedan glas: G. Vrančića nema tu.)

Ako g. Vrančića nema, onda molim g. Seitza, da mjesto njega preduzme skrutinium.

Bilj. **Steković** (čita imenik članova.)

(Poslije glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija jest sliedeći: Od 48 glasujućih dobili su 48 glasova, te se smatraju izabranimi u gornju kuću: Pejačević Lad. grof, Zmajić Bart. barun.

U doljnju kuću: Antolek-Orešek Drag., Bedeković Koloman, Beruta Josip, Cernadak Gjuro, dr. Derenčin Marijan, Gjurgjević Vaso, Horvath Petar, Jakić Antun, dr. Jordan Antun (sa 47 glasova), Katkić Ignjat, (sa 47 glasova), Kotur Vaso, Krestić Nik., Kukuljević Ivan, Kušević Svetozar, dr. Lončarić Marko, Mihalović Drag.. Miškatović Jos., Mrazović Matija, Ožegović Ljud. barun, Pejačević Adolf grof, Raizer Franjo, Rubido-Zichy Radoslav, Sladović Matija, Seitz Vinko, dr. Šram Lavoslav, Stražimir Drag. (sa 47 glasova), Steković Jovan, dr. Subotić Jovan, Türk Franjo, dr. Vidrić Lovro, dr. Vuščić Josip, Vojkfy Janko grof (sa 47 glasova), Živković Jovan, Zindl Ante (sa 47 glasova).

Zatim kraljevinske deputacije, u koju su izabrani: Horvath Petar, Jakić Antun, Krestić Nikola, Kušević Svetozar, Mrazović Matija, Mihalović Dragutin, Miškatović Josip, Subotić Jovan dr., Šram Lavoslav dr., Vuščić Josip dr., Vojnović Konstatin dr., Zmajić Bartol barun.

U kraljevinski sud su izabrani sliedeći članovi:

Dr. Hegedušić Ante, Janković Julio grof, Kušević Aurel, Nikolajević Svetozar, Ožegović Metel barun, dr. Smodek Matija, Šimunčić Aleksander, Trnski Ivan, Vrbančić Slavoljub, Vukotinović Ljudevit, Vežić Ladislav, Žigrović-Pretočki Franjo pl.

Predsjednik (nastavlja): Vis. sabore! Pošto je s tim današnji dnevni red izcrpljen, a zajednički sabor počimlje današnjim danom držati svoje sjednice, to nastaje nužda, da se sjednice ovoga sabora na jedno vrieme odgode, dok opet bude moguće ih sazvati. Ako vis. kuća ovlasti ovo predsjedničtvo, to će ih ono prema potrebi opet sazvati

(Ovlašćuje se.)

Ima se još zapisnik današnje sjednice „stante sessione“ napraviti. Pa zato odgadjam sjednicu na 10 časova.

(Poslie odmora.)

Predsjednik (zvoni): Vis. sabore! Zapisnik je gotov. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik.

Bilj. **Rad.** pl. **Rubido-Zichy** (čita):

Zapisnik

XII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u glavnom gradu Zagrebu dne 17. listopada 1878. u prisutnosti 58 članova.

Od strane vlade prisutni: preuzvišeni gospodin ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik otvara sjednicu u 4 sata po podne.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, te bude bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da na ovaj visoki sabor nije stiglo podnesaka.

Prelazi se na dnevni red, na kojem je:

1. izbor zastupnikâ u zajednički sabor za gornju i doljnju kuću u Budimpeštu;
2. izbor kraljevinske deputacije za obnovu financijalne nagodbe sa kraljevinom Ugarskom;
3. izbor hrv.-slav.-dalm. kraljevinskoga suda.

Nakon glasovanja, koje se ceduljama obavi, priobći predsjednik uspjeh skrutinija, obavljenog za izbor zastupnika na skupni sabor po zastupnicih Dragutinu Mihaloviću, Vasi Koturu, dru. Vidriću Lovri i Türku Franji; za izbor kraljevinske deputacije po zastupnicih dr. Marku Lončariću, Zindlu Antunu i Vrančiću Ivanu; za izbor hrv.-slav.-dalm. kraljevinskog suda po zastupnicih barunu Zmajiću Bartolu, Kuševiću Svetozaru i Ožegoviću barunu Ljudevitu.

1. Od 48 glasujućih izabrani su za zastupnike u gornju kuću: Pejačević grof Ladislav i Zmajić barun Bartol.

2 Od 48 glasujućih izabrani su za zastupnike u doljnju kuću: Antolek-Orešek Dragutin, Bedeković Koloman, Beruta Josip, Crnadak Gjuro, Derenčin Marijan, Gjurgjević Vaso, Horvat Petar, Jakić Antun, Kotur Vaso, Krestić Nikola, Kukuljević Ivan, Kušević Svetozar, dr. Lončarić Marko, Mihailović Dragutin, Miškatović J., Mrazović Matija, Ožegović barun Ljudevit, Pejačević grof Adolfo, Raizer Fr., Rubido-Zichy Radoslav, Sladović Matija, Seitz Vinko, dr. Šram Lavoslav, Šteković Jovan, dr. Subotić Jovan, Türk Franjo, dr. Vidrić Lovro, dr. Vuščić Josip, Živković Jovan — sa 48 glasova; a dr. Jordan Antun, Katkić Ignjat, Stražimir Dragutin, Vojkfy grof Janko i Zindl Antun sa 47 glasova.

3. Od 48 glasova izabrani su u kraljevinski odbor: Horvat Petar, Jakić Antun, Krestić Nikola, Kušević

Svetozar, Mrazović Mato, Mihailović Dragutin, Miškatović Josip, dr. Subotić Jovan, dr. Šram Lavoslav, dr. Vuščić Josip, Zmajić Bartol barun sa 48 glasova, a dr. Vojnović Kosta sa 47 glasova.

4. Od 48 glasa izabrani su u hrv.-slav.-dalm. kraljevinski sud: dr. Hegedušević Ante, Janković Julio grof, Kušević Aurel, Nikolajević Svetozar, Ožegović Metel barun, dr. Smodek Matija, Šimunčić Aleksander, Trnski Ivan, Vukotinović Ljudevit, Žigrović-Pretočki Franjo sa 48 glasova, a Vrbančić Slavoljub sa 46 glasova.

Predsjednik predlaže, da će buduću sjednicu — usljed toga, što se zajednički sabor već danas sastaje, a izabrani zastupnici hrvatski sjednicam prisustvovati imadu — s privolom vis. kuće polag potrebe u svoje vrieme ureći.

Pošto je kuća taj predlog usvojila, a dnevni red bje izcrpljen, bude ovaj zapisnik odmah tečajem sjednice sastavljen, pročitan i podpisan, a današnja sjednica u 5 sati poslje podne zaključena.

Krestić v. r. **Rubido-Zichy** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Želeći vam, gospodo, sretan put, dižem današnju sjednicu.

(Glasovi: Živio predsjednik!)

(5 sati.)

Trinaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 28. prosinca 1878. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Otvorenje zasjedanja s govorom predsjednika. — Podnesci. — Interpelacija dra. Vrbanića glede vršenja nagodbenog zakona u pogledu individualne samostalnosti kraljevine Hrvatske.

(11 $^1/_4$ sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Zapisnik prošle sjednice bio je — kao što je vis. kući poznato — „stante sessione“ verificiran.

Visoki sabore! U posliednjoj saborskoj sjednici, i to XII. dne 17. listopada 1878., zaključio je ovaj vis. sabor, da se sjednice na neizvjestno vrieme odgode, te je ovlastio ovo predsjedničtvo, da prema potrebi i mogućnosti opet novo zasjedanje otvori. Na temelju ovoga ovlaštenja uzelo si je ovo predsjedničtvo slobodu, da gg. članove sabora danas u sjednicu pozove. S toga ja sada pozdravljam gg. prisutne članove ove vis. kuće.

Ujedno imam dva tužna glasa javiti. Od onoga vremena, kad su bile sjednice odgodjene, izgubio je sabor dva vrstna člana svoja: Dne 6. prosinca u 1 sat u jutro preminuo je zastupnik kotara svibovačkoga prof Matija Mesić, a jučer poslie 12 sati zastupnik drugoga izb. kotara grada Zagreba Antun Jakić.

Visoki sabore! Ja mislim, da mi neće nuždno biti, da mnogo o gubitku ovih preminulih članova vis. kuće govorim. Veliko rodo- i domoljubje, bezprimjerna revnost u vršenju javnih poslova, pronicav um i naobraženost ove gospode, a tako isto i srce na svojem mjestu odlikovalo je ove pokojnike za života njihova. Ovo je gubitak po čitav narod velik, i ja mislim, da ću pogoditi čuvstva tuge i žalosti, ako pozovem gospodu članove ovoga vis. sabora, da ustajanjem sa stolica svojih dadu znak napomenutim čuvstvom.

(Svi članovi ustanu te kliknu: Slava!)

Molim g. biljež́nika, da uvrsti to u zapisnik.

Ujedno javljam vis saboru, da sam ja u ime sabora ovih kraljevina Nj. Veličanstvu kraljici dne 19. stud. kao na previšnji imendan i dne 24. pros. kao na previšnji rodjendan Njez. Veličanstva homagialne čestitke podnio.

(Prima se do ugodna znanja.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik priložen sliedećoj sjednici.)

Predsjednik: Vis. sabore! Budući je danas subota, a 12 sati će odmah biti, to su sada interpelacije na redu. — Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! U zakonu nagodbenom istinabog nema one klauzule, kojom se zaključuje inače svaki naš zakon: „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu“. Nu ja mislim, da nemože biti nikakove sumnje, da je i izvršba nagodbenog zakona povjerena banu, premda u njoj te klauzule nema. Ja držim i uvjeren sam, da svietli ban doista bdije nad tim, da se nagodbeni zakon u svakom pogledu vrši, a isto tako sam osvjedočen, da nastojanje svietloga bana ide za tim, da se taj nagodbeni zakon vrši i naprama gore. Ipak upravo uslied toga nemogu propustiti, da nepokažem povredu nagodbenoga zakona, koja se sbiva toli često.

Zakonom nagodbenim, kao što su tvrdili bar oni, koji su sklapali prvu nagodbu god. 1868., zajamčuje se individualnost kraljevine Hrvatske i Slavonije. Uslied ove individualnosti posebne, koju bi imala zauzimati kraljevina Hrvatska naprama Ugarskoj, nebi se smjela po mom mnienju kraljevina naša smatrati prikrpinom kraljevine Ugarske, a to već — bar ja tako držim — s razloga toga, što kraljevina Hrvatska imade bar u nekojih poslovih samostalnu upravu, te se ima smatrati saveznicom države ili kraljevine Ugarske. — Da je uslied toga naglašivanje ove posebne individualnosti za domovinu našu od važnosti, ja mislim, da mi netreba napose naglašivati, već držim, da je dužnost svakoga hrvatskoga rodoljuba, da svakom sgodom nastoji, da se ta individualnost svagdje naglašuje, te da se naša domovina svagdje imenuje posebnom kraljevinom Hrvatskom-Slavonijom-Dalmacijom.

Ja, gospodo, pozivljem se, da to tim očevidnije dokažem, samo na Magjare, koji svoju magjarsku individu-

jalnost svakom sgodom iztiču i naprama gore i naprama dolje. Najnoviji dokaz je upravo podnesak ili dopis predsjedničtva ugarskoga sabora, uslied kojega se zahtieva, da se kod vjerodajnica naših članova ima rabiti naslov drugčiji doduše, nego li ima glasiti po hrvatskom tekstu nagodbe, ali naslov takav, koji bi svakako imao više iztaknuti neku osebujnost ili samostalnost kraljevine Ugarske.

Ja, gospodo, uslied te okolnosti, jer Magjari svakom sgodom nastoje prikratiti naša prava i rušiti tu individualnost našu čim više, — što pokazuju tim, jerbo svagdje iztiču svoju osebujnost samo na štetu našu, — držim, da je tim nuždnije, da budemo na oprezu, te da se naša posebna individualnost svagdje iztiče.

I u previšnjem odpisu od 5. prosinca o. g. na sabor ugarski čini se, da se na ovaj naš zahtjev ništa nepazi, te se u naslovu govori samo o apoštolskom kralju ugarskom ; dočim je meni poznato, da je prije sklopljenja nagodbe uvjek bilo govora o apoštolskom kralju kraljevine Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Nekoliko redaka dalje u tom odpisu govori se o „kraljevini Ugarskoj i sdruženih joj djelovih“ : o kraljevini Hrvatskoj-Slavoniji-Dalmaciji tu govora nema. Pod izrazom navedenim može se razumjeti svaka županija Ugarska, može biti i samo Erdeljska ; ali ja držim, da je svakako povreda nagodbenoga zakona, ako se kraljevina Hrvatska jednostavno imenuje „sdruženim dielom“ Ugarske, te tako se neiztiče kao neka posebna individualnost. I ja se čudim, da na peštanskom saboru nitko od hrv. zastupnika nije tu povredu spomenuo. Budući da ja neimam sreće, da sjedim tamo, to stavljam u tom pogledu interpelaciju na svietloga bana, koja glasi : (Čita ju. — Vidi zapisnik priložen budućoj sjednici.)

Predsjednik: Interpelacija ova, iznimice prije 12 sati učinjena, uvrstiti će se u zapisnik, a prepis njezin predati svietlomu banu. Ova iznimka učinjena je samo s toga, — ja to napominjem da se tim nestvara kakav praecedens — da gg. članovi nemoraju nikakova odmora imati.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice ustanoviti će se, kad odbori svoje djelovanje svrše.

Današnju sjednicu dižem, a buduću ureći ću po potrebi.

($^3/_4$ 12 sati.)

Četrnaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 30. prosinca 1878. u 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Predbježni odgovor svietloga bana na interpelaciju dra. Vrbanića, stavljenu u prošloj sjednici — Dnevni red buduće sjednice.

(12 sati 30 časova.)

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 28. prosinca 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića, u prisutnosti 42 saborska člana.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik javlja:

1. da je zapisnik XII. saborske sjednice već u istoj sjednici sastavljen, pročitan i ovjerovljen;

1. da je sabor u sjednici od 17. listopada 1878. zaključio sjednice odgoditi te predsjednika ovlastio, da sazove saborsku sjednicu prema potrebi, te pozdravlja prisutne članove; ujedno javlja dva tužna slučaja po zemlju i sabor: da je naime svibovački zastupnik profesor Matija Mesić 6. prosinca, a zastupnik II. kotara grada Zagreba Ante Jakić 27. prosinca o. g. umro. Predsjednik posveti obim pokojnikom nekoliko toplih rieči te pozva sabor, da ustajanjem sa sjedala izrazi svoju žalost i učešće. To bi učinjeno te se po predlogu predsjednika uvršćuje u zapisnik.

3. Predsjednik javlja, da je previšnjemu imendanu i rodjendanu Njezina Veličanstva kraljice izrazio homagialne čestitke ovoga sabora.

Uzeto na znanje.

4. Predsjednik podnaša izviešće saborskoga predsjednika i I. podpredsjednika dra. Josipa Vuščića o uručenju saborske adrese na dan 7. studenoga 1878. Njegovomu ces. i kralj. apoštolskomu Veličanstvu kralju Franji Josipu I.

Uzeto na znanje.

5. Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela uzeti na previšnje znanje čestitke sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije, podnešene povodom previšnjega imendana, izjavivši k jednu premilostivo previšnju zahvalu i previšnje svoje priznanje.

Uzeto s poklonstvom do znanja.

6. Kraljevska zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjom odlukom od 18. listopada t. g. premilostivo uzeti na previšnje znanje prijavu o izboru saborskoga predsjednika i podpredsjednika.

Uzeto s poklonstvom na znanje.

7. Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 19. studenoga t. g. premilostivo uzeti na previšnje znanje prepokornu prijavu sabora hrvatsko-slavonskoga o obavljenom izboru izaslanika rečenoga zastupstva za obe kuće ugarskoga državnoga sabora te članova regnikolarne deputacije u svrhu dogovora financijalne nagode medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom.

Uzeto s poklonstvom na znanje.

8. Svietli ban dostavlja osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština na ustavno pretresivanje.

Ide odboru za proračun.

9. Svietli ban dostavlja na ustavno pretresivanje osnovu zakonu, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-

dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Ide odboru za proračun.

10. Svietli ban dostavlja u smislu §. 13. zak. čl. II. god. 1869. računski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za upravnu godinu 1876.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

11. Svietli ban dostavlja po računarskom uredu kr. zemaljske vlade sastavljeni računarski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za god. 1877.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

12. Svietli ban dostavlja sa dopisom od 6. rujna t. g. br. 16.688. sa previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih zakonskih članaka, i to: 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26. i 27. od god. 1878. s molbom, da se isti u saboru kraljevina Hrvatske i Slavonije proglase.

Stavit će se na dnevni red proglašenja radi.

13. Svietli ban dostavlja na temelju §. 28. zak. čl. I. od god. 1868. obračune izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije za vrieme od god. 1869. do 1874.

Ide odboru za zemaljski proračun.

14. Predsjednik zastupničke kuće ugarskoga sabora umoljava, da se u buduće kod izdavanja vjerodajnica hrvatsko-slavonskim zastupnikom drži izraza naznačenog u §. 31. zak. čl. XXX. od god. 1868.

Upućuje se na posebni odbor ad hoc, kojega izbor staviti će se na dnevni red.

15. Baron Gjuro Rukavina i dr. Stjepan Vučetić podnose svoje vjerodajnice, prvi za kotar gjurmanečki, drugi za varaždinsko-toplički.

Ide odboru verifikacionalnomu.

16. Grof Julijo Janković, Franjo Žigrović Pretočki i dr. Stjepan Hegedušević javljaju, da sa zahvalom primaju čast članova kraljevinskoga suda.

Uzeto na znanje.

17. Buduć se nova godina primiče, a sutra nema sjednice, pita predsjednik, neka ga visoka kuća ovlasti, da prigodom nove godine Njihovim Veličanstvom javi homagialne čestitke ove visoke kuće.

Prima se.

18. Predsjednik prijavljuje interpelaciju nar. zastupnika dra. Frana Vrbanića, koja glasi:

Jeste li, preuzvišeni gospodine, kao ustavan i odgovoran ban nakanili na nadležnom mjestu odlučno se zauzeti za to, da se u svih javnih i službenih izprava, u kojih se govori o kraljevinah i zemljah, koje budi pravno budi faktično spadaju pod krunu sv. Stjepana, spominjala bude kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, kako to zahtieva ne samo starodavno pravo kraljevine Hrvatske već smisao i duh iste nagode sklopljene s kraljevinom Ugarskom.

Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Predsjednik diže sjednicu, javljajuć, da će sliedeću u svoje vrieme na običan način oglasiti.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na vis. sabor stigli su sliedeći podnesci.

(Vidi zapisnik priložen sliedećoj sjednici.)

Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić:** Štovana kućo! U posliednjoj sjednici izvolio je g. dr. Vrbanić upraviti na mene interpelaciju, u kojoj tvrdi, da je u previšnjem reskriptu kraljevskom, kojim se postavlja vlada ugarska, resp. novo sastavljeno ministarstvo ugarsko, navedeno imenovanje naših zemalja imenom takovim, koje nije ustanovljeno u nagodbi.

Već iz ovoga viditi će vis. kuća, da je to akt takav, na koji ban nikakova upliva ne ima niti imati može I uslied toga bi ova interpelacija — kako je sam g. interpelant izvolio priznati — bolje bila podnešena ondje, gdje vlada zajednička ima priliku na to odgovoriti.

Ali medjutim, budući je interpelacija ovdje stavljena, ja ne mogu za sada odgovoriti drugo, nego da ću u istinu tu stvar, koja mi je bila dosada nepoznata, potaknuti kod zajedničke vlade, i ako ikada dobijem odgovor, da ću biti tako slobodan kazati vis. saboru, što je na stvari.

Ja mislim, da će se g. interpelant izvoliti zadovoljiti s tim, a visoka kuća imati će dobrotu primiti ovaj odgovor, koji za sada ne može biti drugi, nego kako jest.

Predsjednik: Na ovu izjavu svietloga bana ne nalazi se ovo predsjedničtvo prinukanim staviti pitanje, da li se prima do znanja, — pošto to nije meritoran odgovor. A po poslovniku ima svietli ban u istoj ili sliedećoj sjednici, kako je bila interpelacija stavljena, samo kazati, da li će odgovoriti i kad će odgovoriti na dotičnu interpelaciju. To je učinio, a kad bude meritoran odgovor sliedio, onda ću to pitanje staviti na vis. kuću.

Visoki sabore! Smrću Matije Mesića izpražnjeno je mjesto u odboru za bogoštovje i nastavu; a smrću Antuna Jakića izpražnjeno je više mjesta u raznih odborih, kao u odboru za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje, te u odboru za razsudbu zem. računa; nadalje mjesto jednog odaslanika za ugarsku zastupničku kuću i jednog člana u kraljevinskoj deputaciji.

Vis. sabore! Prieka je nužda, da se za odbor za bogoštovje i nastavu, za odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje, nadalje za odbor za zem. proračun i za odbor za razsudbu zem. računa odmah preduzme izbor po jednoga člana.

Ako je s voljom vis. kuće, to bi se odmah u prvoj sliedećoj sjednici mogao taj izbor obaviti. (Prima se.) Glede drugih izbora može se stvar još odgoditi. (Prima se.)

Ovi izbori bili bi dakle na dnevnom redu za sliedeću sjednicu.

Nadalje, vis. sabore, bilo je u prošloj sjednici zaključeno, da se bira jedan odbor „ad hoc", koji bi imao povodom onoga odpisa predsjedničtva ugarske zastupničke kuće, kako je bio jučer pročitan, shodan predlog podnieti. Pitanje nastaje: sa koliko bi se članova taj odbor sastojao? Ja mislim, ako je s voljom vis. kuće, da bi se moglo zaključiti, da neka iz pet članova sastoji. (Prima se.) Izbor ovih pet članova dakle bi se takodjer u budućoj sjednici preduzeti mogao. (Prima se.)

Tim bi bio danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice doći će uslied rečenoga izbor odbora „ad hoc" i izbor po jednog člana u navedena 4 odbora.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(1 sat poslje podne.)

Petnaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 31. prosinca 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Izbor odbora „ad hoc", nadalje izbor po jednoga člana u odbor za bogoštovje i nastavu, u odbor za trgovinu, u odbor za razsudbu zem. računa i u odbor za proračun. — Dnevni red dojduće sjednice.

(11 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik pl. **Rubido-Zichy** (čita):

Zapisnik

XIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 30. prosinca 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 37 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik prošle saborske sjednice, te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

Izviešće proračunskog odbora na po kr. zemaljskoj vladi predloženu osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Staviti će se na dnevni red.

Izviešće narodnog zastupnika Gjure Kranjčića i velikog župana Ljudevita Raiznera, kao u saborskoj sjednici od dne 7. listopada 1878. izabranog saborskog izaslanstva za iztragu ob izborih narodnih zastupnika u trgovištu Vukovaru i u izbornom kotaru tovarničkom.

Ide odboru za verifikacije.

Molba narodnoga zastupnika I. izbornoga kotara grada Varaždina Ivana Nep. Petrovića za podieljenje 12-dnevnoga dopusta.

Dozvoljuje se.

Molba narodnoga zastupnika Gjure Kamenara za podieljenje dopusta na neizvjestno vrieme.

Dozvoljuje se.

Svietli ban izjavlja, da će na interpelaciju dr. Frana Vrbanića, koju je isti u prošloj dne 28. prosinca o. g. držanoj saborskoj sjednici stavio, odgovoriti čim ob upitnom predmetu točne ubaviesti dobio bude.

Predsjednik priobćuje, da je smrću narodnih zastupnika Matije Mesića i Ante Jakića izpražnjeno po jedno mjesto:

a) u odboru za bogoštovje i nastavu;

b) u odboru za trgovinu, obrt i komunikacije i javne radnje;

c) u odboru za zemaljski proračun;

d) u odboru za razsudbu zemaljskih računa;

e) u poslaničtvu za zastupničku kuću skupnog ugarsko-hrvatskog sabora;

f) u kraljevinskoj deputaciji.

Ističuć gledom na predstojeći rad i prieku nuždu popunjenja odbora predlaže predsjednik, da se popunitbeni izbori u prenavedena četiri odbora na dnevni red buduće saborske sjednice stave.

Prima se.

Predsjednik predlaže, da se u odbor ad hoc, koji će po zaključku prošle, dne 28. t. m. držane saborske sjednice imati razpravljati dopis predsjedničtva zastupničke kuće zajedničkog hrvatsko-ugarskog sabora, tičući se izraza upotriebit se imajućih u vjerodajnicah hrvatsko-slavonskih zastupnika na zajedničkom saboru izabere pet lica, te da se izbor istih na dnevni red buduće saborske sjednice stavi.

Prima se.

Zatim digne predsjednik sjednicu i ureče buduću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

izbor prenavedenog odbora ad hoc;

izbor po jednog člana:

u odbor za bogoštovje i nastavu;

u odbor za trgovinu, komunikacije i javne radnje;
u odbor za zemaljski proračun;
u odbor za razsudbu zemaljskih računa.

Krestić v. r. **Rubido-Zichy** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor nije stigao nikakav podnesak; s toga prelazi se odmah na dnevni red. Na dnevnom redu je izbor 5 članova odbora „ad hoc". Molim gg. članove sabora, neka izvole na jednu listinu napisati imena, koja žele birati u taj odbor „ad hoc".

Molim g. bilježnika Stekovića, da čita imenik, a za skrutatore imenujem gg. Seitza, Zindla i Poha.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

(Poslie skrutiniuma.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija jest sliedeći: Od 35 prisutnih članova glasovalo je 34. Od tih dobila su gg. Folnegović, Miškatović, dr. Šram, dr. Spevec, dr. Vojnović sve glasove. Ovi dakle sačinjavaju odbor „ad hoc".

Dalje je na dnevnom redu izbor pojedinog jednog člana u odbor za bogoštovje i nastavu, u odbor za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje, u odbor za razsudbu zem. računa i u odbor za proračun.

Svaki od gg. članova neka izvoli 4 cedulje uzeti te na svaku izmedju njih napisati ime onoga, kojega želi birati u dotični odbor. — Skrutatori ostanu isti.

Bilj. **Jovan Steković:** (čita imenik.)

(Poslie skrutiniuma.)

Predsjednik (zvoni): Glasovalo je 36 članova, od tih dobio je u odbor za bogoštovje i nastavu g. Lehpamer 35 glasova, u odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje g. Rogulić Mihailo 36, u odbor za proračun g. Folnegović 35, a u odbor za razsudbu zem. računa g. pl. Türk 35 glasova.

Molim, da dotična gg. članovi odbora — osobito gdje predsjednik fali — odmah još danas predsjednika birati te se konstituirati izvole, da mogu zatim svoje radnje započeti.

Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će razprava o zakonu, kojim se ovlašćuje kralj. hrvat.-slavon.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1870., zatim osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za četvrtak u 11 sati prije podne, a u 11 sati zato, jerbo je u 10 sati rekvium za našega bivšega druga Jakića u crkvi sv. Marka; i ja molim gg. članove vis. sabora, neka se potrude k tomu rekviumu.

(½ 12 sati.)

Šestnaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 2. siečnja 1879. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Razprava o osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnj samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. — Odgovor Jovana Živkovića na interpelaciju F Folnegovića glede odcjepljenja sela Gračane od obćine Sesvete. — Interpelacija Drag. Stražimira glede ceste zagrebačko-varaždinske. — Odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija Andr. Valušnika glede luizinske ceste. — Odgovor svietloga bana na ov interpelaciju. — Nadopunjenje ovoga odgovora po predstojniku odjela za unutarnje poslove. — Interpelacija Jos. Miškatovića glede p vratka bosanskih bjegunaca. — Odgovor J. Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija J. Zorića glede prodaje dobra Rugvice. — Odgovor dra. Muhića na ovu interpelaciju. — Interpelacija dra. Starčevića glede postupka riečkoga suda proti uredniku lista „Sloboda" — Dnevni red sliedeće sjednice.

(11 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 31. prosinca 1878. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 36 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: preuzvišeni g. Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik prošle saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen i pošto nijednoga podneska nema, prešlo se na dnevni red, i to: na izbor petorice članova u odbor ad hoc za razpravu dopisa predsjedničtva zastupničke kuće zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga sabora u pogledu upotriebiti se imajućih izraza u vjerodajnicah zastupnika hrvatsko - slavonskih na zajedničkom saboru, te su u taj odbor poimeničnim glasovanjem:

Folnegović Fran sa 34, Miškatović Josip sa 34, dr. Šram Lavoslav sa 34, dr. Spevec Stjepan sa 34, dr. Vojnović Kosta sa 34 glasa izabrani.

Isto tako poimeničnim glasovanjem popunjena su izpražnjena mjesta u sljedećih odborih i izabran je:

u odbor za bogoštovje i nastavu: Lehpamer Josip sa 35 glasova:

u odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje: Rogulić Mihajlo sa 36 glasova:

u odbor za zem. proračun: Folnegović Fran sa 3[illegible] glasova i napokon

u odbor za razsudbu zemaljskih računa: Türk Fran[illegible] sa 35 glasova.

Predsjednik proglasi izbore tim, da se odbor ad hc i onaj za razsudbu zemaljskih računa konstituira te za ključi sjednicu u 1/212 sati, urekav buduću na dan 2. sie[illegible]nja 1879., u kojoj se na dnevni red stavlja:

osnova zakona, kojom se ovlašćuje kralj. hrvatsk slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje p[illegible] treba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slav[illegible] nije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. i

osnova zakona o produljenju valjanosti zakona [illegible] 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postot[illegible] prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravn[illegible] i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kral[illegible] vina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih p[illegible] trebština.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sliede[illegible] podnesci:

(Vidi zapisnik, priložen sliedećoj sjednici.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je ra[illegible] prava ob osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-sla dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarn

samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Molim gosp. izvjestitelja, neka izvoli svoje mjesto zauzeti.

Izvjestitelj **J. Miškatović**: Visoki sabore! Žalibog mjesto da leži ovdje osnova proračuna, koju bi visoki sabor razpravljao, leži pred nami osnova zakona, kojim visoka vlada ište dozvolu, da može bezbudgetnim vladanjem unapried trošiti zemaljske prihode na potrebe zemlje naše.

Visoki sabor izvolio je izabrati odbor, koji je imao ovu osnovu razpraviti i podnieti svoje mnienje u obliku izviešća glede rezultata svojega viećanja. Proračunski odbor izpitao je prije svega, je li u istinu bila potreba, da se mjesto budgetne podnese ovakova zakonska osnova, pa da bi mogao na temelju te potrebe zaključiti i preporučiti saboru, da poprimi ovu zakonsku osnovu? — I proračunski odbor u svom viećanju izpitao je one okolnosti, koje su predilazile ovu osnovu, te je crpio osvjedočenje, da u istinu vladi nije bilo moguće podnieti proračun, nego da je bila prisiljena, — da se zakonitost u njezinu vladanju neprekine, — podnieti zakonsku osnovu, koja se ima smatrati kao neka karika u neprekidnosti zakonitoga budgetnoga vladanja.

Pa zašto nije mogla vlada podnieti proračun sam na ustavno pretresivanje saborsko? To je pitanje važno za to, jer o ovom pitanju ovisi, da li sabor može bez prigovora na ovu zakonsku osnovu pristati. Ako se visoki sabor izvoli sjetiti na okolnosti, koje su u posljednje vrieme u našoj monarhiji vladale i koje su do toga dovele, da se ova zakonska osnova podnosi, to ja mislim i nadam se, da će visoki sabor i sam priznati potrebu ove zakonske osnove.

U ono doba naime, kada se obično sastavlja preliminar budgetni, da se može za vremena podnesti na razpravu saborsku, dogodilo se je uslied političkih okolnostih to, da je onaj ministar, koji obično preliminar sastavlja i podnaša saboru, dao ostavku. Uz njega podniela je takodjer ciela ugarska vlada ukupnu svoju ostavku. Onda je povjerila svietla kruna provizornoj vladi, da vodi poslove dotle, dok se može nova definitivna vlada sastaviti. Predsjednik-ministar uzeo je prisiljen financijalni portfelj iz nužde, jerbo nije mogao naći drugoga, koji bi bio voljan preuzeti ovu struku privremeno na se. Ministar-predsjednik kao privremeni neizkusni ministar financija, nije htio sastaviti preliminara, niti ga nije mogao sastaviti, zato, jerbo nije bio siguran, da li će okolnosti političke takovu narav zadobiti, da može ostati definitivan predsjednik ministarstva. Pa zato je odgodio preliminar državni i zemaljski hrvatski, neka ga sastavi onaj ministar financija, koji će definitivno i konačno preuzeti upravljati financijama zemlje. Pošto nije dakle bilo uslied ovih okolnosti ministra financija, koji bi bio sastavio i podnio našoj visokoj vladi preliminar budgeta kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, to je naravnim načinom sliedilo, da vlada nije mogla za vremena podnesti visokomu saboru osnovu proračuna, koja bi služila za temelj saborske razprave i saborskih zaključaka.

Pošto dakle proračunske zakonske osnove ne ima, to je pitao proračunski odbor sebe, je li nuždno i shodno, da se poprimi ova predležeća zakonska osnova?

Visokomu saboru je poznato, da se svi parlamenti, sva zakonodavna tiela, kada u dotičnih okolnostih nije moguće budgetni zakon stvoriti, utiču k ovako provizorno ustanovljenomu zakonu, koji čini mogućim, da se vlada u zemlji i bez budgeta zakonito i ustavno, te da bude u obće zakonskoga temelja takovu bezbudgetnomu vladanju.

Što je običaj svih parlamenta uz neprekidno zakonite budgetne vlade i što je bilo nuždno u sličnih okolnostih svuda, to je mislio proračunski odbor, da je shodno i nuždno predložiti i ovomu visokomu saboru, da se uzčuva kontinuitet zakona, neka ovu predležeću zakonsku osnovu o indemnitetu prihvatiti izvoli.

Ja dakle, koji sam samo privremeni izvjestitelj za ovu zakonsku osnovu, budući pravi i definitivni g. izvjestitelj nije slučajno mogao u tih sjednicah sudjelovati, — ja predlažem i molim visoki sabor, da izvoli ovu zakonsku osnovu primiti.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, neka izvoli prvo čitanje preduzeti.

Izvj. **J. Miškatović** (čita): Osnova zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

§. 1. Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotaka svih izravnih i neizravnih poreza, i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879., upotriebiti za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. na pokriće potreba javne autonomne uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granica zakonom od 28. ožujka 1878. ustanovljenoga proračuna za godinu 1878.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Izvještaj proračunskoga odbora. Proračunski odbor, sastav se 29. o. m. u sjednicu, u kojoj je većina članova sudjelovala, razpravljao je po zemaljskoj vladi predloženu osnovu zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. te kano rezultat svoga viećanja predlaže visokomu saboru, da spomenutu zakonsku osnovu razpraviti i prihvatiti izvoli.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod gosp. bilježnika Stekovića. Rieč ima predstojnik za unutarnje poslove.

Odjelni predstojnik **Jovan Živković**: Visoki sabore! Uz ono, što je predgovornik g. izvjestitelj proračunskoga odbora naveo, vrlo je kratko obrazloženje vlade u ovoj stvari. Prije svega imam za opravdanje vlade, zašto nije uz ovu kratku zakonsku osnovu nikakova obrazloženja podniela, navesti sliedeće: Istina je, da bi moglo takovo obrazloženje služiti za orientiranje odboru i samoj visokoj kući; nu stvar je posve jednostavna i vlada pridržala si je, da ovu zakonsku osnovu, kako u odboru financijalnom tako i u visokom saboru ustmeno obrazloži. Prema tomu, što je gosp. referent sam već iztaknuo, čast mi je stvari nadovezati još nekoliko rieči. Indemnitet zahtieva se stranom „a priori" stranom „a posteriori". „A priori" zove se tada, ako vlada unapried izkaže nuždu ili potrebu, radi koje treba trošiti dotičnu svotu novaca; „a posteriori" pako tada, ako je vlada morala nešto izdati. nešto potrošiti na izvedenje koje stvari, što no je bilo troškom skopčano, a nije bilo pokrićem po vis. saboru providjeno, te naknadno traži odobrenje koraka, koji je učinila. Ovdje tražimo unapried indemnitet, mi tražimo od vis. sabora dozvolu, da smijemo trošiti kroz šest mjeseci onako i na one svrhe, kako smo trošili po budgetu prošle godine. Zašto tražimo to?

Kako poznato, pošto imamo jedinstvo financijalne uprave s Ugarskom, to ima po postojećem ustavu ugarski ministar financija sastavljati preliminar za sveukupni budget iz svih vrsti poreza za sve grane javne uprave onako, kako pronadje za shodno; jerbo on ima odgovarati za to, da se nam dotičan novac izda, a mi imamo odgovarati za to, da ga trošimo onako, kako je po zakonu dozvoljeno. Ovaj preliminar nije mogao biti sastavljen, — ja ne mogu reći za stalno, s kojih razloga to nije učinjeno, ali mislio bi, da zato, što je provizorna ugarska vlada držala, da ne može izaći pred kuću s dotičnim budgetom; kada postane definitivnom, onda će ga sastaviti, a kako sam čuo, biti će zbilja podnešen još do 6. o. mj. financijalnomu odboru ugarskoga sabora za pretresivanje. Pa tako ćemo mi saznati onu svotu, koja bude preliminirana za nas.

U ugarskom saboru je vladi indemnitet podieljen na tri mjeseca, a mi ga tražimo na šest mjeseci. Zašto to? Zato, jerbo nije izgleda, da bi naš budget — kako dosadanja praksa pokazuje — mogao biti prije u visokom ovom saboru razpravljen. Potrebe našega proračuna jesu već sada ustanovljene i vlada nebi bila, što se vremena tiče, u nazadku sa svojom dužnošću, kad bi bio taj preliminar sa strane ugarskoga ministarstva u svoje vrieme podnešen. U ostalom pako, ako se proračun razpravi i pretrese po ovom visokom saboru, te zadobije previšnju sankciju prije izminuća toga šestmjesečnoga roka, onda će se trošiti po dotičnom proračunu, a ne više po načinu, koji je opredieljen ovom indemnitetnom zakonskom osnovom. S toga molim visoki sabor, da izvoli prihvatiti ovu zakonsku osnovu, kako ju financijalni odbor predlaže, za podlogu specijalne debate

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Starčević.

Dr. **Ante Starčević**: Gospodo! U okolnostih, u kojih jesmo, držim da nema prigovora obrazloženjem, koje smo čuli od g. izvjestitelja i od g. predstojnika odjela za unutarnje poslove. Nu druga je stvar, što se tiče načela. Ja bi ovaj predlog razpravljao samo onda, kad bi nosio odjeću, koja je samo iz jednoga komada skrojena. Nu toga nema. U ostalom bio naš zaključak ovakav ili onakav, ja nevjerujem, da li će uslied toga vis. vlada dobiti ili izgubiti kakvih novaca za trošiti. Dok je dakle tako, ja ne znam, kako bi mogao ovaj predlog razpravljati. A kad bude proračun gotov, ja ću ga razpravljati onako, kako se pristoji razpravi proračuna.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Fran Vrbanić**: Visoki sabore! Dužnost mi je, da u kratko navedem razloge, koji me nukaju glasovati proti predlogu proračunskog odbora, koji smiera na to, da se visokoj vladi podieli takozvani indemnitet za vrieme od 1. siečnja do konca lipnja 1879. Ti razlozi nepotječu, kao što će možebiti mnogi misliti, odtuda, što nesjedim na onoj strani vis. kuće, već odtuda, što su ti razlozi narav takove, da bi me nukali govoriti proti predlogu odborovu onda, kad bih imao sreću pripadati i većini ove visoke kuće. Negledeć, visoki sabore, na to, da li je u redu votirati indemnitet vladi, koja od svih zaključaka, što jih je stvorio visoki sabor prigodom posljednje razprave proračuna, nije izvela tako rekuć niti jednoga (pozivljem se na saborski zaključak, da se još za prošle sjeditbe sabora podnese osnova zakona o uredjenju zemaljskog arkiva, o uredjenju žandarmerije, o pomnožanju osoblja u sveučilištnoj knjižnici, osnova da se sagradi gimnazijalna sgrada u Zagrebu itd.) — negledeći na sve to, nečini mi se shodnim glasovati za taj indemnitet s razloga, jer je uzrok, zašto vlada traži taj indemnitet, potekao odtuda, što ona tobože nije mogla proračuna u vrieme predložiti na ustavnu razpravu zato, buduć da usljed kojekakvih okolnosti u Ugarskoj, ugarska vlada nije mogla ugarskomu saboru predložiti svoga proračuna, te buduć da se usljed toga nije moglo ustanoviti pokriće za podmirbu naših potreba, jer da to pokriće mora biti prije svega fiksirano u ugarskom proračunu.

Ovaj razlog, visoki sabore, po mojem sudu niti stoji niti se po nagodbi dopustiti može; jer se ovom tvrdnjom kraljevina Hrvatska stavlja u ovisniji položaj prema kraljevini Ugarskoj, nego li to ista nagodba dopušta. Prije svega se u nagodi veli, da za podmirbu potreba kraljevini Hrvatskoj pripada 45% svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka; nu svatko će mi morati priznati, da se ti dohodci neustanovljuju nipošto proračunom ugarskim, već da su ti dohodci ustanovljeni

odredjeni posebnimi zakoni, koji se samim proračunom mienjati nemogu. Dohodke te ugarska vlada nije samo vlastna, već je upravo dužna pobirati na temelju tih posebnih zakona. Kad je pako tomu tako, kad ugarska vlada te dohodke pobira na temelju tih posebnih zakona, to je ona po financijalnoj nagodi dužna kraljevini Hrvatskoj dati za podmirbu njezinih potreba 45 % onih dohodaka, što jih bude brala na temelju tih posebnih poreznih zakona, a ne na temelju proračuna. Pita se sada, mogu li se ti dohodci unapried ustanoviti? Uzev u obzir način, kako se u svih državah ustavnih i neustavnih proračun tih dohodaka stvara, držim da mogu. Jer se ti dohodci ustanovljuju na temelju prosjeka prijašnjih godina, a na temelju toga prosjeka zna se, koliko iznosi 45 % tih javnih dohodaka u našoj domovini, naime 3,167.000 for. Ja sam, gospodo, uvjeren, da ugarski ministar financija neće javne dohodke u našoj domovini za ovu godinu preliminirati drugačije nego li svotom, od koje će 45 % iznositi gornji iznos, a uvjeren sam, da sabor ugarski neće tu svotu ni manjom ni većom ustanoviti.

A kad se, visoki sabore, to znade, kada ugarski sabor zakone o vrsti i o pobiranju poreza proračunom samim promieniti nemože, pitam, zašto je od potrebe otezati proračunom našim? Zašto je od potrebe čekati razpravom našega proračuna, dok sabor ugarski svoj proračun nerazpravi? To čekanje nije utemeljeno niti po slovu niti po duhu nagode, to čekanje je pače proti nagodi, jer mi proračun za naše tako zvane autonomne potrebe razpravljamo samostalno i neovisno od proračuna ugarskoga, pak zato dozvoliti indemnitet, jer se proračun nije mogao predložiti, budući da nije razpravljen ugarski proračun, znači učiniti ustavnu razpravu našega proračuna ovisnom od dobre volje Magjara, što ja nikada dopustiti niti smijem niti hoću.

Nu, reći će se, gospodo, uzkratiti indemnitet znači uzkratiti državi uvjete njezinu obstanku, znači učiniti da državna makina zapne. Oprostite, gospodo, meni se ova tvrdnja čini zastarjelom, ona se s novijim razvojem državoslovne nauke ne slaže, ona nije nego puka fraza. Jer, gospodo, što može nastati, ako mi taj indemnitet uzkratimo? Može nastati to, da vlada za podmirbu onih potreba, koje nisu osnovane na zakonu, neće imati novčanih sredstva, za one pako potrebe, koje su osnovane na posebnih zakonih, na posebnih privatnopravnih ugovorih, ne samo da će ona moći, već će upravo morati upotriebiti dohodke od onih 45 %, koje je ne samo vlastna nego i dužna pobirati po nagodi, jer ju toga troška nemože riešiti proračun, već samo poseban zakon. Dapače, gospodo, ja polazim za korak dalje, te velim, da vlada i za one potrebe, koje nisu ustanovljene posebnim zakonom, ako su to potrebe neobhodno nuždne, pod svoju vlastitu odgovornost ne samo može, nego i mora trošiti, te da će takove troškove samo naknadno morati predložiti saboru na odobrenje. Meni nije zadatkom, ovu okolnost ovdje potanje razlagati, ja vas, gospodo, samo sjećam na pojam i na narav takozvane nuždne naredbe. S te dakle strane nema, gospodo, bojazni, da bi državna makina mogla zapeti. Reći će mi se, gospodo, da je ovo načelo neliberalno, da je ovo neustavno. Nu ja se toga prigovora nestidim, akoprem spadam ovoj strani visoke kuće.

Ja se, gospodo, pozivljem na narod, koji do ustava doista mnogo drži, koji se svojim ustavom ponosi, na narod englezki. Tamo se indemnitet ovakav, kao što je ovaj, indemnitet za troškove unapried, tako rekuć ni nezna, tamo se skoro svake godine dogadja, da se tako zvana appropritionalna klauzula, to jest, ovlast za podmirbu izdataka, izdaje na koncu parlamentarne sessije, te da je vlada za novu računarsku godinu trošila prije, nego li je po parlamentu proračun na pretresivanje uzet, pa ipak niti vladi englezkoj pada na um unapried iskati indemnitet, niti komu reći, da je to neustavno. Dapače, gospodo, ja polazim za korak dalje, te velim, da bi po ustav bilo bolje nedozvoliti vladi indemniteta unapried, jer će vlada u tom slučaju mnogo točnije i saviestnije paziti na svoju odgovornost, kad bude znala, da joj je za one troškove, koji nisu zakonom posebnim odredjeni, koje je dakle ona učinila na temelju nuždne naredbe, tražiti indemnitet naknadno, jer će znati, da će zakonodavno tielo prije odobrenja učinjenoga troška točno izpitati, je li odnosna naredba u istinu bila osnovana na neizbježivoj nuždi. Ovakav postupak bio bi, gospodo, izpravniji već s toga, jer bi se izbjegli kojekakvi nelogični rezultati, do kojih se dolazi predlogom odbora financijalnog.

U tom se naime predlogu veli, da vlada za pol godine može trošiti na temelju proračuna od god. 1878. ili drugimi riečmi, vlada se ovlašćuje, da potroši polovinu onoga, što je lani potrošila, i upravo u one svrhe, u koje se lani imalo trošiti, dapače budući je vlada odgovorna i zato, da će ona zbilja trošiti novac u one svrhe, u koje je ovlašćena, jer je inače i zakon o proračunu i ovaj o indemnitetu bez smisla — to će ona morati i ove godine trošiti u sve one svrhe, u koje je i god. 1878.; nu uzmimo od mnogih slučajeva na umu samo jedan: već tri godine daje se za slavonsku ratarnicu svaki put 20.000 forinti te je prošle godine dozvoljen zadnji obrok; nu vlada, akoprem je dobila već 60.000 for., još nije u tu svrhu potrošila niti novčića: svatko komu je stalo do ustava, svatko tko je načela kako se veli liberalnih, morao bi pozvati vladu na odgovor: zašto nije još ni cigle dovezla za slavonsku ratarnicu, te razgledati, nije li ona taj novac potrošila u druge svrhe. Nu zakonom o indemnitetu čini se protivno, mjesto da se vlada pozivlje na odgovor, ona se još nagradjuje, vi joj, gospodo, u indemnitetu dajete još kao nagradu, da pod tim imenom može potrošiti 10.000 for., vi joj povrh prvobitno odredjenih 60.000 forintih dajete 10.000 for. Je li to logično, je li to ustavno, to neka prosude gospoda, koja misle možebiti, da je moje razlaganje neliberalno?

*

Nemogu prije nego dovršim, a da nespomenem još jedan praktični posljedak, koji nastaje usljed moga razlaganja. Ako se vladi neda indemnitet, ona će prije svega nastojati, da čim prije saboru podnese proračun, a zatim neće u buduće trebati samo radi ovako malene i nepotrebite stvari sazivati sabor, i za takovu malenkost potrošiti dosta veliku svotu novca; jer, gospodo, mogu za stalno reći, da je sabor sazvan samo zato, da votira indemnitet, razlog bo, da se je morao sastati i zato, da produlji nagodu, nestoji, jer se je zakon o produljenju ne samo mogao nego i morao već u listopadu predložiti. Da li pako sam zakon o indemnitetu vriedi toga troška, to prepuštam razsudi vašoj, ja sudim, da nevriedi, jer se tim zakonom niti čuva ustavnost, niti parlamentarizam, jer je on sasvim suvišan i jer se njim, obzirom na razlog, s kojeg je nastao, činimo odvisnijimi od Magjara nego li nam treba.

Jovan Živković: Visoki sabore! Prigovori, koje smo čuli od prvoga predgovornika g. dr. Starčevića, a i oni, koje je naveo neposredni gospodin predgovornik dr. Vrbanić, jesu jedne te iste naravi, — samo se je prvi izrazio krače, a drugi obširnije. Svi njihovi prigovori dadu se pako razdieliti na tri vrsti.

Jedan prigovor glasi tamo, da indemnitet u obće nije potreban; drugi prigovor, izjavljen po g. dr. Vrbaniću, sastoji se u tom, da vlada nije izvršila one zaključke, koje joj je sabor naložio, dakle da ona nezaslužuje indemniteta; a treći se prigovor tiče pitanja, tko je tomu kriv, da vlada nije u svoje vrieme proračun podniela? Ja ću na sva tri prigovora što kraće odgovoriti. Najkraći će biti odgovor na ovaj prigovor, da vlada nezaslužuje povjerenje, jer nije izpunila raznih zaključaka vis. sabora, n. pr. ustrojenje slavonske ratarnice, gradjenje gimnazijalne sgrade u Zagrebu, uredjenje arkiva itd. Ja držim, da se ovdje neradi o tom, je li vlada kriva, što nije toga i onoga izvela i izvesti mogla, nego radi se o potrebi indemniteta za tekuću godinu.

Ja mislim, da će biti prigodom razprave o proračunu za g. 1879. prilike, pozvati vladu na odgovornost, zašto nije potrošila novca za ratarnicu, gimnazijalnu sgradu, ili na uredjenje arkiva itd., ili se pako može to putem interpelacije učiniti, i ja neću propustiti u ime vlade odgovoriti na te stvari. Ali sa pitanjem današnjim, je li indemnitet potreban ili nije, nestoje te stvari u nikakovu savezu.

Prelazim na drugi prigovor, da indemnitet u obće nije potreban. Ovo je nova teorija, koju još nismo čuli u nijednoj zemlji austro-ugarske monarkije, niti u njezinih državnih saborih, niti u izvanjskih zemljah, čak ni u samoj Englezkoj. Ustanovljenje onoga, što i koliko i na koji način se ima trošiti, t. j. ustanovljenje proračuna jest u svih ustavnih zemljah stvar zakonodavstva.

Pa ako je to stvar zakonodavstva, kako može biti taj isti posao stvar izključivo zemaljske vlade? Da vlada može bez proračuna trošiti, što joj volja i koliko, samo da to može pred saborom opravdati, — to bi bio unicum u ustavnoj praksi! Pored svega toga, što g. predgovornik kaže, da može vlada trošiti koliko joj se svidi, pa da će samo ubaviestiti o tom sabor, — ona bi mogla tu teoriju prihvatiti. Nu baš ova strana dokazuje, da to nebi bio put, koji bi se mogao nazivati ustavnim. Ovako postupajuć, vlada nebi nipošto ustavno postupala. I sam g. predgovornik bio bi sigurno medju onimi, koji bi mogli onda kazati: ti vlado nisi imala toliko potrošiti, niti nisi smjela na taj način trošiti! Jednom rieči, vlada bi na taj način naišla na odpor baš s one strane, od koje dolaze sada navedeni prigovori, i glede načina i glede svrhe, kako je trošila. Medju nami bolje je da se držimo gesla: „Clara pacta, boni amici!“ — Ako već nema proračuna, to se neka bar ustanovi ovim načinom, kako i koliko se ima trošiti.

Zemaljska vlada je dakle polazila tim putem, kao što to čini ustavna i liberalna vlada u Pešti, ili kao što to čini vlada u Cislajtaniji. Sve to je po tome u duhu ustava učinjeno.

Na ono drugo pitanje, što no je g. predgovornik izvolio naglasiti, možda će se sa druge strane ove vis. kuće temeljitije odgovoriti, da je naime sasvim što drugo odobrenje naknadno nego indemnitet. — I ondje, gdje se zahtieva, da se smije pobirati porez, te toliko i toliko trošiti, i ondje treba indemniteta, samo se pita: hoćemo li ga dati ovoj vladi ili ćemo ga dati drugoj? (Glasovi Tako je!) — Dakle i što se tiče potrebe i što se tiče načelnog pitanja, indemnitet je opravdan.

Što se tiče „nuždnih naredaba“, te mogu doći; n[illegible] prije svega se mora znati, koliko i na što se može i ima trošiti. „Octroi“ je moguć bio u kojoj grani javne uprave. Tuj vlada na svoju ruku radi i troši. A kasnije podnes[illegible] saboru račun, od kojega zavisi, da li će to odobriti il[i] neodobriti. To nemože biti providjeno u nijednom prora[-]čunu. Ako se stvori proračun „a priori“, to vlada u po[-]jedinih okolnostih, ako što treba da potroši, radi prem[a] tim okolnostim po svojoj najboljoj uvidjavnosti; a u svoj[e] vrieme izkaže se pred saborom: to i to sam učinila, s tog[a] i toga razloga.

S toga ja mislim, da vlada nestvara tom zakonskom osnovom nikakve nove teorije, nego da dobro čini, ak[o] najvažnije pravo sabora vrši time, što pokaže javno, d[a] neželi bez njegova znanja ništa trošiti.

Pa zato ostajem kod toga, da je potreban indemnitet ondje, gdje proračuna nema.

Prelazim na treći prigovor.

G. predgovornik izvolio je navesti kao prvi razlo[g] u tom pogledu, tko je kriv, da nam nepredleži već sa[d] proračun, to, što sam ja u odboru proračunskom tobo[ž] kazao, da ugarski proračun još nije gotov. Ne tako, ne[go] ja sam kazao, da zato, što dotični hrvatski prelimin[ar] nije još sastavljen po ministru financija i uvršten u pr[-]

račun zajednički. Ja pitam g. predgovornika: je li ona okolnost, da u zajedničkom ugarskom proračunu stoji i naša svota, suvišnost ili je potreba? Pa kad zbilja stoji, quae est ratio, da ondje stoji? Tomu je temelj nagodbeni zakon. Po njem nam se ima dati 45 %; koliko ti postotci specijalno svake godine iznose, za to ima nam odgovarati ministar financija. On sastavi preliminar, i prema tomu nam smije izdati tu svotu, koja nas ide; a mi odgovaramo za to, da tu svotu onako potrošimo, kako bude u proračunu odobrena.

Ja sam kazao, da ministar financija nije bio u stanju sastaviti preliminar, te mi ga još danas nemamo; mi dakle nismo u stanju znati, kolika će svota doći po preliminaru ove godine u naš proračun. A to je konsekvencija naše financijalne zajednice, koja se na zakonu osniva.

Dakle onaj preliminar mora doći u proračun zemaljski i državni, da se znade, koliko sačinjava financijalni trošak ukupni, za koji ministar financija odgovara i njim i nam.

To sam mislio u kratko navesti za opravdanje onoga, što je neopravdano pobijao g. predgovornik.

Predsjednik: Vis. sabore! Razprava se ima prekinuti, pošto je 12 sati — vrieme za interpelacije. Prelazi se dakle na interpelacije. Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Vis. sabore! U prvoj saborskoj sjednici stavio je g. zast. Folnegović interpelaciju, koja je već prije jedanput podnešena bila, radi odcjepljenja sela Gračane od obćine Sesvete.

Kad je zemaljska vlada arondirala obćine, ona je imala novim političkim obćinam dati nekakav temelj za razdieljenje. A temeljem nije mogla biti niti županijska niti školska obćina, nego jedina t. zv. porezna obćina. Zemljištne knjige, gruntovnice itd., to sve se pravi po obćini poreznoj. I tu nije mogla vlada dopustiti, da se one cjepkaju na više upravnih ili političkih obćina. Danas to još manje može biti, jerbo političke obćine odgovaraju za utjerivanje poreza. Nije dakle načelno moguće, da se koja obćina dieli na dva porezna odsjeka, niti na to nebi mogla privoliti financijalna oblast.

Nego pošto to stoji, da je mnogo lakše Gračanom, da sa Sesveti obće, nego sa Stenjevcem, to je vlada uslied opetovanih prigovora potrudila se saznati, je li bi se moglo učiniti, da se porezna obćina kao takova odciepi, je li nebi bilo to s prevelikim troškom skopčano? A financija je podniela izjave, da nije protivna tomu, da se utjelovi političkoj obćini sesvetskoj, ako bude sama porezna obćina za se, te ako je voljna nositi dotičan trošak — koji u ostalom neće biti velik. Posredovanjem vlade dospjela je dakle stvar dotle, da će se mjestna obćina gračanska zbilja izlučiti iz porezne obćine, u kojoj dosad bijaše, t. j. vlada će poprimiti sada korake, da bude obćina Gračane za sebe kao obćina porezna, a kao takova da će pripadati pod političku obćinu sesvetsku, a vlada će obustaviti pripojenje obćini stenjevačkoj.

Franjo Folnegović: Obzirom na stvar, budući je svrha polučena, ja se zadovoljavam s odgovorom na interpelaciju. A gledeć na obrazloženje imao bi dovoljno razloga, da se protivim tomu, jerbo se nemogu sprijateljiti s nazori onih, koji drže, da je obćina samo za to, da porez pobira; nadalje nemogu niti to pojmiti, da ako je kroz 20 godina mogla biti u takovom savezu, zašto nebi mogla u buduće više biti?

Ja bi mogao stvar obširnije razlagati, nu učiniti ću to kod druge prilike.

Dakle samo s meritumom odgovora sam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li visoki sabor odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima g. zast. Stražimir, da stavi interpelaciju.

Dragutin Stražimir: Visoki sabore! Znano je, da su naše ceste u Hrvatskoj prije nekoliko vremena bile na vrlo dobru glasu, a naročito državne ceste bile su takove, da su se kola kao kruglja na stolu kretati mogla. U obće je Hrvatska bila na glasu poradi dobrih puteva kod svih susjednih zemalja. Nu čim su usljed nagodbenoga zakona prešle nekoje naše ceste pod upravu zajedničkoga ministarstva ugarsko-hrvatskoga, ide sve od godine do godine na gore, te se upravo sistematički postupa kao da se hoćemo baciti u duboku Aziju glede naših komunikacija. Osobito ako se osvrnemo na stanje ceste varaždinsko-zagrebačke, od koje nije bilo niti pol milje u posljednje vrieme navoženo, a posljednje godine ne vidimo upravo ništa, što bi se za ovu cestu činilo, te tako od Sesveta do Zagreba, osim nekoliko kupova kamenja oko Dubrave, nije za popravak njezin učinjeno ništa. Ma niti ruka se nije digla, da bi cestu poravnala ili te kupove na shodna mjesta razbacala. Usljed toga ova je cesta varaždinsko-zagrebačka ne samo tako loša, nego se je i snizila preko ¼ stope, čim joj je velika šteta nanešena, te se je sav u nju kapital od prijašnjih godina tako rekuć badava uložio. Na cesti od Sesveta do Zagreba bio sam ja svjedok, da su ljudi kola čepami iz blata dizati morali, pa i mostovi na istoj cesti, koji su nekoč prekrasni bili, nalaze se sada u takovu stanju, da se samo pogibelju života preko njih proći može. Ja u obće dvojim, da li može u tom pogledu u Bosni, koja se je jedva od Turske oslobodila, gore biti nego li je kod nas.

Ja dakle mislim, da ovakovo stanje u interesu našega gospodarstva ne može dalje postojati. Naš narod biti će doskora nesposoban plaćati svoje poreze i svoje daće, jer, gospodo, ako bude tako otegoćen promet, odkuda će naš seljak za porez novaca smoći? Ako dodje u Zagreb na tržište, to se usljed takova stanja cestâ dva puta toliko troši, dva put toliko dangubi, te se i dva puta toliko izmuči, nego li prijašnjih godina, kada su naime bile ceste u boljem stanju.

Ako ministarstvo financija od nas traži, da točno plaćamo porez, to je posve pravedno, da i mi zahtievamo od zajedničkoga ministarstva, neka ono svoju dužnost vrši, koju je preuzelo napram Hrvatskoj.

Gospodo! Ako je u obće sav kapital, što je potrošen na ove ceste, skoro zabačen, a što ćemo kazati onda, ako se sjetimo na ceste u Slavoniji, na onaj užas i vapaj, koji uslјed njihova žalostna stanja iz Slavonije svaki dan čujemo. Žitelji ondje kao da su internirani od cieloga svieta. Preko Krndije n. pr. čovjek ne može van da prije teštament napravi te se tri puta prekriži, kada se preko te ceste vozi. Promet medju Požegom i Osiekom je zapriečen. Isto je tako sa cestom Osiek—Vukovar. I tu je sav promet zapriečen. Pa ako već tko ovuda vozi, to se vozi pogibelju života.

Priznajem gospodo, da bi moja dužnost bila staviti ovakovu interpelaciju na ugarskom saboru, nu držim kao Hrvat ponajprije svojom svetom dužnošću, da ono, što se interesa Hrvatske tiče, najprije u hrvatskom saboru na vidjelo iznesem, a onda tek predstoji drugi korak na ugarskom saboru; a tim pokazujemo ujedno više svoju neodvisnost i samostalnost.

Drugo pako činim ja to ovdje i za to, da dadem priliku našoj zemaljskoj vladi, koja uvjek na braniku naših interesa stoji, da svojim načinom opomene vladu ugarsko-hrvatsku, neka ona, kao što mi zadovoljavamo svojim dužnostim, takodjer sa svoje strane učini ono, što joj dužnost prama Hrvatskoj nalaže.

S ovih razloga neka mi dopusti vis. sabor, da na vladu stavim ovu kratku interpelaciju (čita):

„1. Da li je poznato visokoj vladi hrdjavo stanje, u kojem se nalazi državna cesta zagrebačko-varaždinska?

2. Da li je znano visokoj vladi, da se na državnoj cesti osječko-vukovarskoj, što nije onaj dio od Klisa do blizu željezničke postaje vukovarske dogradjen, voziti nemože, i napokon

3. da li je poznato visokoj vladi ono strašilo od državne ceste, koja vodi preko Krndije? — Pa ako je visokoj kr. vladi sve to znano, što je nakana učiniti, da zajednički ugarsko-hrvatski ministar komunikacija preuzetoj dužnosti svojoj zadovolji, te da cestu zagrebačko-varaždinsku postavi u ono stanje, u kakovu ju je preuzeo, kada se je nagoda utanačila; — da se onaj dio državne ceste osječko-vukovarske izgradi, — a cesta preko Krndije počme jednom graditi, da se tako promet i putovanje na tih državnih cestah osjegura“.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima svietli ban, da odgovori na ovu interpelaciju.

Ban **Ivan Mažuranić:** Vis. sabore! Ja mogu odmah odgovoriti na ovu interpelaciju.

Ovdje, kako smo čuli, radi se o državnih cesta, a ne o zemaljskih. Toga radi je pravo izpovjedio g. interpelant, da bi stvar spadala pred sabor ugarski; medjutim drži on iz razloga shodnosti za potrebito, da ju tu predloži.

Ja samo to kažem, da se je vlada zauzimala za državne ceste, a ja ću se na temelju ove interpelacije opet za stvar zauzeti i dozvoliti će g. interpelant i vis. kuća, da onda u svoje vrieme rezultat svojih koraka pred vis. saborom na vidjelo iznesem.

Ja mislim, da bi se mogao g. interpelant za sada s tim odgovorom zadovoljiti.

Drag. Stražimir: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor svietloga bana na znanje?

(Uzima se.)

Rieč ima g. zast. Valušnik, da stavi interpelaciju.

Andrija Valušnik: Visoki sabore! Predmet moje današnje interpelacije jest lujzinska cesta. Ja mislim, da je ova interpelacija vrlo važna ne samo za pučanstvo onoga kotara, kojega imam ja čast zastupati, nego i za cielu domovinu našu. Dopustite mi dakle, gospodo, da u kratko stvar obrazložim. Visoki sabore! Pokojni kralj Franjo I. odredio je svojom odlukom od 14. veljače god. 1820., da družtvu, koje je sagradilo lujzinsku cestu, kojom se spaja Karlovac sa Riekom i Bakrom, daje povlasticu pobirati cestovinu kroz 50 godina, t. j. do godine 1870. Nakon izminuća toga roka imade pako uslјed ovoga istoga povelja to družtvo izručiti cestu državi bez ikoje naknade ako iz točno pregledanih računa bude proizašlo, da je družtvo trošak za uzdržavanje i upravljanje ceste sa 10% kamati izplaćen dobilo. Ustanovljeno je takodjer bilo, da ako budu zahtievali prometni interesi, da je država vlastna odkupiti ovu cestu i prije izminuća toga roka, nu uz podpunu odštetu. Nu taj pravedan zahtjev pučanstva županije riečke, da se cesta odkupi, žalibože visoka vlada nije uslišala. Lujzinsko družtvo naužilo se podpuno cesarske povlastice i preko ustanovljena vremena, jer godine 1870 bila je na neizvjestno vrieme stvar odgodjena. A kada se je gradila željeznica Karlovac—Rieka, podredilo se je pomenuto družtvo samo oblasti, te je bilo voljno predati državi cestu uz primjernu odštetu. Ali pošto državna vlast nije još bila ustanovila, da li i kakova odšteta ima se dati u smislu povlastice od god. 1820. tomu družtvu, to nije ona htjela ceste primiti. I tako je ova veličanstvena cesta sada razrovana i zapuštena, kao da ničija nije. Družtvo ju je zapustilo, a država je neće, pa ako to još dulje potraje, ostati će ova cesta sama razvalina. Gospodo to je žalostno današnje stanje lujzinske ceste. Obzirom na to, da je dakle uz željeznicu karlovačko-riečku lujzinska cesta jedini spoj, koji Hrvatsku s Primorjem i s susjednom Kranjskom veže, te što je za pučanstvo onih krajeva od životne važnosti, jer trošak odpremanja po željeznici znatno obterećuje malu trgovinu, dočim mali producenti mogu puno jeftinije svoje proizvode dovesti lujzinskom cestom na tržište, obzirom napokon, što nije dično ni častno za hrvatski narod, da zapusti ovu vel

častvenu cestu, ovaj krasni spomenik naše prošlosti, uslobodjujem se staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„1. Zašto je kr. poveljeno lujzinsko družtvo razprodalo sve zgrade i zemljišta lujzinskoj cesti spadajuća i njoj neobhodno potrebita?

2. Da li su vladini organi kontrolirali u smislu kr. povlasti dohodak lujzinske ceste, za moći pri predaji ustanoviti, da li i kakova odšteta družtvu pripada?

3. Da li i kakovo obračunanje je obavljeno, i da li i koju odštetu i na kojem temelju traži lujzinsko družtvo za cestu?

4. Ako to nije još obavljeno i ustanovljeno, koje je mjere visoka vlada poprimila i koje kani poprimiti, da uzčuva zemlji ovu veoma nuždnu i veličastvenu cestu, koja je kroz cestovinu poveljenomu družtvu obilato preplaćena".

Predsjednik; Čast mi je javiti vis. saboru, da je interpelacija pismeno podnešena; ona će se staviti u zapisnik i predati svietlomu banu.

Ban **Ivan Mažuranić**: Visoka kućo! Iz ove interpelacije čini mi se, kao da g. interpelant misli, da je dužnost hrvatske vlade i naše zemlje, uzdržavati tu cestu. Meni se čini, da ima mnogo manje rodoljubja u ovoj ideji, nego u onih koracih, koje sam ja dosada u tom pogledu učinio. Ja sam se dosada uviek branio tomu, da ima naša zemlja tu cestu uzdržavati, a gosp. interpelant misli, da ima. — Za sada kažem samo to, da ja držim, da zbilja nebi bila hrvatska zemlja dužna uzdržavati tu cestu; nego da je to cesta, koju je država kupila i koju bi imala država uzdržavati.

U tom smislu se vode te razprave, a do uspjeha još nije došlo; a kad se dodje, onda ću ja na posebna pitanja odgovarati.

Jovan Živković: Ja ću tako slobodan biti, da nadopunim ono, što je svietli ban kazao.

Dotično družtvo je sa vladom ugarskom već na čistu. Ceste državne imadu se uzdržavati iz zajedničkih sredstva. A prepušteno je vladam ugarskoj i hrvatskoj, da ustanove, koje su ceste zajedničke i koje dakle padaju na teret zajednički. Uslied toga poslala je vlada u Budapeštu povjerenstvo, koje je zajedno sa dotičnim povjerenstvom sa strane Ugarske uvrstilo lujzinsku cestu u red državnih cesta. Tako nemože nitko više pitati, da li je cesta državna ili nije? Dakle njezina narav je državna cesta.

A što se je kasnije dogodilo? Dogodilo se je, da je ugarska vlada doniela — gdje mi nismo sudjelovali — to načelo, da se sve državne ceste, koje teku paralelno sa kojom željezničkom prugom, imadu predati onomu predjelu, kojemu na korist služe; i tako lujzinska cesta, pošto ide uzduž željeznice, ima pasti na teret zemlje. Ovo je načelo donešeno — kako rekoh — bez upliva naše hrv.-slavonske zem. vlade.

Kad se je nam to načelo do znanja stavilo te nam se reklo, da primimo tu cestu pod svoju upravu, tada je svietli ban rekao: čekajte malo, — pita se, jesmo li mi dužni tu cestu preuzeti, koja stoji na god. jedno 25.000 for.? Kad nam se je odgovorilo, da smo dužni, jerbo da ide ta cesta paralelno s željeznicom, onda je zem. vlada odgovorila, da to načelo nije bilo donešeno uz sudjelovanje i s naše strane, nego izključivo od ugarske vlade. Treba naime, da budu sporazumno obie vlade ustanovile, koje su te ceste, i koje kao takove obstajati moraju. A onda, kad će zem. vlada vidjeti, da ima preuzeti toliko i toliko tih cesta pod svoju upravu, onda će se povesti pitanje o novoj percentuaciji.

Vidi se dakle, da je to pitanje takovo, koje se nemože riešiti samo po Ugarskoj, nego se mora riešiti i uz sudjelovanje naše. Zem. vlada odbija s toga od sebe dužnost uzdržavanja te ceste, dok se to pitanje nerieši. A pošto je to pitanje novčane naravi, neka se uputi na regnikolarnu deputaciju.

Tako je zem. vlada odgovorila. A što se je dogodilo?

Ministar zajednički s tim odgovorom nije bio zadovoljan; a kad je vidio, da je to odlučna rieč hrv. vlade, onda se je obratio na našega ministra. Tako se je medjutim ustanovilo, neka se troši na cestu iz zajedn. dohodaka, dok deputacija tu stvar nerieši. I opet je ugarska vlada zahtievala, da mi cestu preuzmemo. Mi smo pak isto tako opet zahtievali, da se ima to pitanje riešiti po regnikolarnoj deputaciji. A donle molili smo, da se troši na cestu bar toliko, da nepropadne.

Vidite dakle, gospodo, da se vlada brani radi novčanih obzira preuzeti na sebe dužnost uzdržavanja te ceste, jer drži, da to spada na ugarsku vladu. A kako će se zbilja stvar riešiti, to zavisi od regnikolarne deputacije.

Na onaj odgovor hrv. vlade, kojega sam naposlied napomenuo, nisu stigli od ugarske vlade nikakvi daljnji dopisi u tom pogledu. — Samo to sam još privatnim putem saznao, da zajednički ministar komunikacija uvidja, da stvar spada na regnikolarnu deputaciju, samo još prigotavlja neku zak. osnovu, kojom će, da se ta cesta izluči iz reda cesta državnih, te da se nam preda. Ako bude tako, valja se na zajedn. saboru zauzeti, kako treba.

To je sve, što vlada sada o stvari može odgovoriti.

Andrija Valušnik: Ja nisam zadovoljan s odgovorom, jer cesta propada; već je sada u takovu stanju, da je sramota, a za jedno pol godine biti će u upravo grozotnom stanju. Nešto se dakle mora doskora učiniti, to zahtieva interes naše zemlje. Ali ako čekate mjesto da što činite, onda je to za nas jako opasno. — Ja mislim, da visoka kuća nemože taj odgovor primiti do znanja, jer bogme to nije ništa, ako ćemo mi čekati; donle pako nam pučanstvo propada, pošto je lišeno sveze s morem.

Predsjednik: Želi li vis. vlada što odgovoriti na ovu izjavu g. interpelanta?

(Neželi.)

Onda stavljam pitanje na vis. sabor: Prima li vis. sabor odgovor vlade, naime odgovor svietloga bana i odgovor g. predstojnika odjela za unutarnje poslove do znanja? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Rieč ima g. Miškatović, da stavi interpelaciju.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Oni siromasi, koji su prije dvie tri godine iz Bosne pobjeći morali u našu zemlju, da u njoj nadju utočište proti težkomu zulumu turskomu, i koji su tim načinom pokrenuli cielo iztočno pitanje, te se učinili zaslužnimi za oslobodjenje cieloga iztoka te zajedno i za bolju budućnost naše zemlje i našega pobratimskoga plemena, oni siromasi — koliko god su našli podpore i ljubavi — uzdišu za zavičajem i žele, da bi im samo bilo jednom vratiti se na svoja ognjišta, uvjek mila svakomu, a osobito mila narodom primitivnim.

Pa sada, kad je došla ugodna hora, da se povrate, mjesto da pjesmu zapjevaju, podižu vapaj sdvojenja, koji se do neba čuje, jer ih povratak, mjesto da ih povede na mila ognjišta, na smrt tura. Ovaj se vapaj samo nije mogao čuti u onih kruzih, do kojih stojaše, da dozvole povratak u ono vrieme, kad bi povratak značio spasenje.

Vi znate, gospodo, koliko se je pisalo u istinitih slika, što oni patnici patiti moraju, vraćajuć se u najnesgodnije vrieme u svoje zemlje! Molili su dotičnici odgodjenja na samo nekoliko mjeseci, a nisu ga mogli dobiti. — Meni je doduše poznato, koliko je bilo vladi u istinu težko, jerbo joj je kredit uzkraćen za daljnje uzdržavanje tih siromaka, uslišati njihovu molbu.

Nu, gospodo, ja mislim, da onaj kralj, koji je deputaciju primio s onolikom milošću te prihvatio ponudu njihovu, da će mu biti vjerni podanici, da onaj kralj nemože dopustiti, da prvi početak onoga saveza i odaničtva bude označen crnimi slovi pisanimi u novu povjest. Zato mislim, da ćete i vi, gospodo, podići vapaj one želje, neka bi se u ovoj nesretnoj dobi dozvolilo, da se bosanskim izagnanikom dopusti još nekoje vrieme u ovoj zemlji ostati. Možebiti je naša vis. vlada — bar se je čulo — u to ime štogod učinila. A ja mislim, da će ona dobro učiniti, ako svoje dosadanje nastojanje u tom pogledu pomnoži. Jer opet baš na ove najveselije u kršćanskom svietu dane došli su odaslanici tih bjegunaca u Zagreb te su liepo molili kod vlade, da im priteče u pomoć. Ja mislim, da bi bilo moguće njim u pomoć što učiniti, pa zato stavljam na vis. zem. vladu sliedeću interpelaciju (čita):

„Je li i što je vis. zem. vlada, budući joj velika tegoba povratka bosanskih bjegunaca u ovo zimno doba poznata, koliko je do nje učinila, da se taj povratak na proljeće odgodi“.

Ja mislim, njezini koraci, poduprti tako težkimi razlozi, mogu još u ovo posliednje vrieme siromakom u pomoć doći.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu. — Rieč ima gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! U ovoj stvari je položaj vlade vrlo težak, jerbo tuj dodju u sukob interesi čovječanstva sa onimi interesi državnimi, koji kažu, da to košta sila novaca.

Ovi bjegunci stajaše državu preko 9 milijuna. Zato je delegacija, kojoj je članom i gosp. interpelant, sasvim žicu stegnula i kazala: nedam ti više preko novembra. — Ministru je zbog te uzkrate i faktičnih potreba vrlo težko. Nu pored svega toga učinila je zem. vlada korake, da se sudbina tih naših bjednika koliko moguće ublaži. Sad je tih ljudi po Krajini još kakovih 8000, a po našem području oko 23.000. Iz izkustva znamo, da se oni, koji su prešli preko Save u svoj zavičaj, bore sa velikom nuždom. S toga je zem. vlada zajedno sa krajiškom upravom izhodila, da se oni, koji su još ovdje, negone preko, nego da ostanu do polovicu veljače ili ožujka, i do onoga vremena da jim se dadu potrebita sredstva za uzdržavanje. Vlada drži, da nevrši samo dužnost čovječanstva, ako to čini, nego da je dužna štediti i štititi sile i snagu u ovoj zemlji, koju je monarkija sada pridobila.

I tako će oni ovdje ostati, nu morati će se zadovoljiti s onom malom podporom, koju im mi možemo dati u naših okolnostih, i koja premda neće biti više toliko, kao što je bila prije, ipak će biti za nje bolje, ako ovako ovdje živu, nego da bi išli preko.

Josip Miškatović: Ja sam zadovoljan s ovim odgovorom.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima g. zast. Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić stavlja sliedeću interpelaciju:

„Kani li visoka vlada prodaju dobra Rugvice pospješiti i dobiveni novac onako uložiti, kako će namienjenoj svrsi što izdašnije koristi nositi. *)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! S dozvolom svietlog bana čast mi je odgovoriti g. interpelantu na ovu interpelaciju.

Već god. 1875., kad je dobro Rugvica bilo predano občini u upravu, odlučila je vlada dobro ovo prodati s onih istih razloga, koje je izvolio navesti g. interpelant jer je obično občina ili zemlja najlošiji gospodar kakova dobra, i jer je vladi poznata poslovica: quod est omnium est nullius. Al da nije već g. 1875. pristupila k prodaji tomu su bili krivi oni vrlo zamašni gospodarstveni odnošaji toga dobra, koji su se imali razriešiti, a imenito što nije bila izvedena procjena njezina, naročito komasacija i segregacija. A to zna svaki gospodar, da dok se komasacija i segregacija neizvede, nije moguće kakav posjed s uspjehom prodati.

*) Obrazloženje izgubilo se je kod gosp. interpelanta.

Opazka saborske pisarne.

G. 1878. dne 13. kolovoza izviestila je zem. vladu kr. podžupanija zagrebačka, da je komasacija i segregacija dobra već obavljena. I zem. vlada je odmah pozvala drž. nadodvjetničtvo, da sastavi prodajne uvjete i to bez odvlake. — Pošto drž. nadodvjetničtvo te uvjete nije još podnielo, urgirala je vlada ovih dana, da ih podnese. I čim ti uvjeti dodju, zemaljska će vlada pristupiti k onomu, što želi g. interpelant.

Podjedno je zem. vlada pod istim danom i brojem, pod kojim je pozvala drž. nadodvjetničtvo, da podnese prodajne uvjete, pozvala kr. podžupaniju zagrebačku, pod koje nadzorom se to dobro upravlja, da nadalje dade u zakup to dobro na godinu dana; jer je vlada znala, da se ta prodaja odmah izvršiti nemože. A jer nije mogla vlada znati, hoće li s obzirom na rezultate razprave ona biti u stanju sklopiti ugovor sa dostalci, zato je uputila podžupaniju, da na jednu godinu dana dade dobro u zakup. Inače vlada nebi bila odredila, da se ma koje dobro na 1 godinu u zakup daje, jer se dobro zna, da razboriti zakupnik neće uzeti na 1 godinu nijedno dobro u zakup; i ako uzme, to će nastojati izcrpiti svukoliku korist iz njega, a neće nipošto nastojati, da se kakva melioracija izvede. — To je razlog, da dotično dobro nije davano u zakup na više nego 1 godinu dana.

Molim visoku kuću, da izvoli uzeti ovaj odgovor na znanje.

Josip Zorić: Ja se s odgovorom zadovoljavam, želeći, da se stvar što više pospješi.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor gosp. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na znanje? (Uzima se.)

Rieč ima g. zast. dr. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Ante Starčević**: Primorska tiskarna na Sušaku izdava list „Slobodu". Posjednici lista stanuju na Sušaku. G. dr. Stanko Dall' Asta predade riečkomu sudu prijavu poradi uvriede poštenja, nanešene nekim članком izišavšem u rečenom listu, te naperi tu prijavu proti nekim osobam tiskarnice i proti suradnikom lista.

Na to riečki sud pozove pred se g. Grünhuta, dodieljenoga od družtva upraviteljstvu tiskare. On neznajući o čem se radi, dodje pred sud, i pošto je doznao uzrok i svrhu poziva razloži, da ni on ni predmet nespadaju pred riečki sud. Usuprot tomu sud riečki kaže, kao da namjerava voditi prediztragu, da se bez znanja i dozvoljenja onoga suda nesmije nikamo maknuti. To postupanje riečkoga suda tako je jasno, da držim za suvišno ovdje dulje o tom razpravljati.

Ja sam poznajem dra. Dall' Astu, te vjerujem, da ima toliko znanja, da ta njegova prijava nespada pred riečki sud. Po gotovo pako riečki sudci nemogoše misliti, da je riečki sud tuj nadležan. Čin taj bijaše dakle samo ono zagrizanje, koje je u ćudi magjarskoj naprama Hrvatom. Magjar pod toljagom najpodliji, pruži se preko svake mjere čim oćuti, da ga nebiješ. On po izreci Petra I. cara Rusije, pobjegli sužanj Rusije, koga bi ona mogla i poiskati, mogao bi bio dobro uvidjeti, kamo ga je to svojstvo dovelo. Uzev samo jedan primjer: Košut, muž izvanredno vedra duha, zabrazdio je reći, da Hrvatske nema. Tu izreka nanese zlo preveliko njegovoj domovini, a i nam. Tu izreku oplakuje Košut, ako je ikoliko k sebi došao od pogrieške svoga naroda. A Magjaru neće pomoći niti unija s Austrijom, niti ta nagodba s Hrvatskom. Od kako smo se ovdje sastali, dapače od kako je nagodba načinjena, nečuje se u nas drugo, nego jadikovanje, da Magjari nedrže ovu ili onu ustanovu nagodbe. I danas čuli smo opeta to isto. Ja sam osvjedočen, da će tomu onda kraj biti, kad budu Magjari dospjeli u ono stanje, za koje su stvoreni, i izvan kojega za nje drugo nepredstoji. —

Jerbo je stvar, o kojoj sam u uvodu govorio, izišla u javnom glasilu, imam razloga vjerovati, da je stavljena do znanja vis. vladi. Zato nepitam, da li vis. vlada zna za taj slučaj, nego držeći, da joj je poznat, stavljam sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Je li visoka vlada već učinila kakov korak proti nasilju, kojim riečki sud preda se pozivlje osobe primorske tiskarnice i lista „Slobode" na Sušaku, te proti onim osobam vodi iztragu poradi uvriede poštenja?

Ako je visoka vlada u tom smieru već učinila kakov korak, može li nam kazati, kakov je uspjeh imala?

Ako visoka vlada još ništa nije učinila proti ovoj nezakonitosti, namjerava li štogod proti njoj učiniti?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Pošto g. interpelant kaže, da se je dotičnik neposredno obratio na mjerodavno mjesto, a meni dosada nije dopao u ruke onaj akt, to ću imati čast u subotu na ovu interpelaciju odgovoriti.

Predsjednik: Pošto je g. Folnegović odustao za danas od interpelacije, da će ju drugi put staviti, to su tim interpelacije dovršene. Nu pošto je već ¼ na 2, mislim da neće biti s voljom vis. kuće nastaviti generalnu debatu. S toga bi se imao sada ustanoviti dnevni red buduće sjednice. Taj bi sastojao u nastavku generalne i početku specijalne debate o zakonu glede indemniteta, zatim u debati o zakonu glede produljenja nagodbe na godinu dana, — ako je taj dnevni red s voljom vis. kuće. (Jest.)

Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(¼ 2 sata poslie podne.)

Sedamnaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 3. siečnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Razprava o osnovi zakona o indemnitetu. — Razprava o osnovi zakona glede produljenja financijalne strane nagodbe. — Dnevni red dojduće sjednice.

(10 sati 15 čas..)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 2. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik prošle saborske sjednice, te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da svietli ban dostavlja osnovu zakona, kojom se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br: 190 d. z. l. u pogledu ovrhe na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade namještenih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

Ide odboru za pravosudje.

Zatim se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom redu je zakonska osnova, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Razprava se otvorila izviešćem privremenoga izvjestitelja odbora proračunskoga Josipa Miškatovića.

Predsjednik obustavlja razpravu u 12 sati radi interpelacija i pozivlje predstojnika nutarnjih posala, do odgovori na jednu interpelaciju.

Predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Frana Folnegovića donešenu u XI. saborskoj sjepnici od 16. listopada 1878.

Interpelant se je zadovoljio odgovorom, kuća je uzela odgovor na znanje.

Nar. zastupnik Dragutin Stražimir stavlja na kr. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

„1. Da li je poznato visokoj vladi hrdjavo stanje, u kojem se nalazi državna cesta zagrebačko-varaždinska?

2. Da li je znano visokoj vladi, da se na državnoj cesti osječko-vukovarskoj, što nije onaj dio od Klisa do blizu željezničke postaje vukovarske dogradjen, voziti nemože i napokon

3. da li je poznato visokoj vladi ono strašilo od državne ceste, koja vodi preko Krndije? — Pa ako je visokoj kr. vladi sve to znano, što je nakana učiniti, da zajednički ugarsko-hrvatski ministar komunikacija preuzetoj dužnosti svojoj zadovolji, te da cestu zagrebačko-varaždinsku postavi u ono stanje, u kakovu ju je preuzeo, kada se je nagoda utanačila; — da se onaj dio državne ceste osječko-vukovarske izgradi, — a cesta preko Krndije počme jednom graditi, da se tako promet i putovanje na tih državnih cestah osjegura".

Ban Ivan Mažuranić odmah odgovara na interpelaciju tako, da će se zauzeti za predmet interpelacije i da će u svoje vrieme uspieh priobćiti.

Interpelant se zadovoljuje ovim odgovorom, a kuća ga uzimlje na znanje.

Nar. zastupnik Andrija Valušnik stavlja na svietlog bana interpelaciju, koja glasi:

„1. Zašto je kr. poveljeno lujzinsko družtvo razprodalo sve zgrade i zemljišta lujzinskoj cesti spadajuća i njoj neobhodno potrebita?

2. Da li su vladini organi kontrolirali u smislu kr. povlasti dohodak lujzinske ceste, za moći pri predaji ustanoviti, da li i kakova odšteta družtvu pripada?

3. Da li i kakovo obračunanje je obavljeno, i da li i koju odštetu i na kojem temelju traži lujzinsko družtvo za cestu?

4. Ako to nije još obavljeno i ustanovljeno, koje je mjere visoka vlada poprimila i koje kani poprimiti, da uzčuva zemlji ovu veoma nuždnu i veličanstvenu cestu, koja je kroz cestovinu poveljenomu družtvu obilato preplaćena".

Ban Ivan Mažuranić odmah odgovara na interpelaciju. Predstojnik Jovan Živković dopunjuje odgovor banov.

Interpelant se nije zadovoljio odgovorom, kuća ga je uzela na znanje.

Narodni zastupnik Josip Miškatović stavlja interpelaciju koja glasi:

„Je li i što je vis. zem vlada, budući joj velika tegoba povratka bosanskih bjegunaca u ovo zimno doba poznata, koliko je do nje, učinila, da se taj povratak na proljeće odgodi?"

Interpelacija predati će se svietlomu banu.

Predstojnik Jovan Živković odgovara odmah na interpelaciju.

Interpelant se zadovoljuje odgovorom, a kuća ga uzimlje na znanje.

Nar. zastupnik Josip Zorić stavlja na visoku vladu interpelaciju, koja glasi:

„Kani li visoka vlada prodaju dobra Rugvice pospješiti i dobiveni novac onako uložiti, kako će namienjenoj si svrsi što izdašnije koristi nositi."

Interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu dr. Pavao Muhić odgovara mjesto bana na ovu interpelaciju.

Interpelant se je zadovoljio s odgovorom, a kuća ga je uzela na znanje.

Nar. zastupnik dr. Ante Starčević stavlja na vladu interpelaciju, koja glasi:

„Je li visoka vlada već učinila kakov korak proti nasilju, kojim riečki sud preda se pozivlje osobe primorske tiskarnice i lista „Slobode" na Sušaku, ter proti ovim osobam vodi iztragu poradi uvrede poštenja;

ako je visoka vlada u tom smieru već učinila kakov korak — može li nam kazati kakov je uspjeh imala;

ako li visoka vlada još ništa nije učinila proti ovoj nezakonitosti, namjerava li štogod proti njoj učiniti?"

Interpelacija će se dostaviti svietlomu banu.

Predstojnik pravosudja dr. Marijan Derenčin javlja, da će vlada sliedeće subote odgovoriti na interpelaciju.

Na to predsjednik diže sjednicu urekav sliedeću za 4. siečnja o. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Nastavak generalne debate i razprava specialne spomenute zakonske osnove te razprava o zakonskoj osnovi o produljenju financ. nagode na godinu dana.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik, priložen sliedećoj sjednici.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je razprava o osnovi zakona, „kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.;" i to nastavak generalne i onda specijalna debata. Želi li tko uzeti rieč?

(Javi se g. Folnegović).

Rieč ima gosp. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Meni se je obazrieti samo na rieči g. predstojnika odjela za unutarnje poslove, na koliko je on mislio, da ima uzroka pobijati nazore, koje je razvio moj štov. drug i prijatelj g. dr. Vrbanić u jučerašnjoj debati.

Biti ću posve kratak, samo ću konstatirati, što svakomu Hrvatu mora jako u oči pasti, a to je okolnost, da se s ove strane vis. kuće, s koje se nagodba s načelnoga gledišta perhorescira, ona mnogo povoljnije tumači, nego sa strane naše vis. vlade.

G. zast. dr. Vrbanić dokazivao je, kako smo na temelju sada postojeće financijalne nagodbe toliko neodvisni od Ugarske, da možemo razpravljati naš proračun i bez obzira na to, da li je proračun zastupničkoj kući ugarskoj predložen; i ja bi se usudio tvrditi, da mu je dokaz pošao za rukom. O protivnom hoće nas osvjedočiti onaj muž u hrv. saboru, koji nikada neprestaje, od kada se je počelo raditi o reviziji nagodbe, pjevati slavospjeve o nagodbi u ovoj vis. kući. — Gospodo! Ova zak. osnova ima i tu dobru stranu, da nam i s te strane ilustrira našu autonomiju: mi samo zato, jerbo Ugarskoj nepredleži proračun za njezine skupne potrebštine, za naše autonomne potrebštine proračun razpravljati nemožemo.

U koliko je g. predstojnik odjela za nutarnje poslove razvio nazore o povjerenju naprama vladi te došao do protivnih rezultata, nego g. dr. Vrbanić, to moram ja kazati, da ga nisam shvatio; ali onda sam pri onom, što sam jučer mislio, t. j. da su nazori g. dr. Vrbanića jako jasni i čisti, kad kaže: povjerenja nemogu votirati vladi, koja nije ovomu i onomu zahtjevu sabora zadovoljila; a zašto ona zadovoljila nije, ja sam posve na čistu, — i s toga posve logički i patriotički radim, ako joj povjerenje uzkratim.

*

U ostalom nuzgredna je stvar, votirati ili nevotirati indemnitet u ovom ili onom obliku, jer pregledavši razsudbu zem. računa u prijašnjih godina, vidimo, da se tu sbivaju prekoračenja tako znamenita za naš mali proračun, da je svaka razprava o proračunu postala po mom mnienju iluzorna.

Predsjednik: Molim g. govornika, neka se izjavi, prima li, neprima li predloženu zak. osnovu za podlogu spec. debate?

Franjo Folnegović: Čim sam kazao, da se slažem s nazori g. dr. Vrbanića, s tim sam podjedno izjavio, da ju neprimam.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Josip Miškatović:** Visoki sabore! Pošto su gospoda predgovornici priznali, da su one okolnosti, koje sam ja naveo, preporučujuć za prihvat ovu zakonsku osnovu, istinite, to mi se nije više osvrtati na te okolnosti; a tim je meni kao izvjestitelju puno olahkoćen posao, te možemo ostati pri tom, da prihvatimo ovu zakonsku osnovu po predlogu proračunskoga odbora.

Nu priznavajuć ove okolnosti, koje su učinile nuždnom ovu zakonsku osnovu, imadu ona gospoda svaki sa svojega gledišta nekoje načelne prigovore.

Najprije gospodin zastupnik kraljevički izjavljuje, da on u načelu nemože pristati na ovu zakonsku osnovu. Nu koje načelo njemu to zabranjuje? — On po svojem običaju držeći, da samo dogme propovjeda, koje će vjernici njegovi i onako vjerovati, bez da su razlozi podkriepljeni, nije izvolio obrazložiti, zašto je proti tomu, da se ova zakonska osnova zabaci. Nu nešto izvolio je kazati, naime, da kad bi bila iz jednoga komada haljina, da bi o njoj možda razpravljao, pošto pako to nije, nepača se dalje u to.

Gospodo! Što će reći: haljina iz jednoga komada? — Istina je da ima djece, koja nose ovakove haljine iz jednoga komada, nu ljudske haljine, koje će pristojati tielu, moraju biti iz više komada načinjene. A i sva ustavna mašinerija sastoji iz neizmjerno mnogo različitih komada, od kojih se samo to ište, da se slažu, da jedan drugomu zaprieke nepravi i onda djeluju sve skupa u onom pravcu koji je koristan po narod i zemlju.

Toliko mi se čini, da sam ipak razumio gosp. kraljevičkoga zastupnika, da on shvaća predležeću zakonsku osnovu kao takovu, koja ugadja i ugoditi ima visokoj vladi. Meni se čini, da tomu nije tako. Nego ja držim, da ovom zakonskom osnovom vlada dolazi saboru u susret, te hoće da zadovolji onim pravom sabora, uslied kojih ima on opredieliti, što se smije izdati i koliko se može trošiti na potrebe zemlje. Ništa nije laglje i komotnije po vladu, nego da se ona po zahtjevu g. zastupnika kraljevičkoga i njegova jednomišljenika g. dra. Vrbanića u tom pogledu prilagodi toj teoriji, pa kaže: ja nemam dužnosti to učiniti, da tražim unapried indemnitet; ja ću trošiti, kako je meni pravo, — a za to sabor po toj teoriji pitati nema.

Ovom zakonskom osnovom je dakle zadovoljeno pravu sabora.

Navedenu teoriju gosp. zastupnika kraljevičkoga, kojoj nema nigdje u nijednom parlamentu para, — ja bar za nju nigdje neznam — prihvatio i obrazložio je na dugo i široko gosp. zastupnik virjanski. On kaže, da vlada na onakove potrebe, koje su zakonom sistemizirane, i onako trošiti mora, da ju zakon na to sili, te da joj nije potrebna u tu svrhu nikakva dozvola od strane sabora. Kako već rekoh, ovo je jako komotna teorija za vladu a komotnija još za jednu vrst ljudi u zemlji, — za činovnike, koji beru plaće. Jerbo, po teoriji dra. Vrbanića vlada nije samo ovlaštena, nego dapače dužna, izplaćivati plaće činovnika, a netreba se bojati, je li to vrši po pravu koje ima naprama zakonodavnom tielu ili ne.

Gosp. zastupnik virjanski pozvao se je na Englezku da tamo nebivaju razprave o redovitom budgetu, nego se samo naknadnom apropriacijom dozvoljuju po parlamentu.

Ja kažem, da ako i postoji u Englezkoj takav običaj to ni najmanje nesvjedoči proti pravu indemniteta. U Englezkoj, gospodo, ustav je vrlo razvijen, upravo do savršenosti dotjeran. Nu valja na um uzeti, da nije uvjek tako bilo. Nekoč je bilo sve to vrlo uzburkano, ne samo debatami, kao što jih vidimo i u našem saboru, nego i prevratom i riekami krvi. U ono doba nikada se nije usudio kabinet englezki niti jednoga novčića potrošiti bez predhodne dozvole sabora. Parlament englezki uživajuć pravo, da vlada može pobirati poreze i namirivati državne potrebe samo uz njegovu dozvolu i samo onda, ako unapried indemnitet dobije, izvojevao je to, da danas može uživati onu mirnu i gladku, uzornu parlamentarnost. Takovu sreću neuživaju dan danas drugi parlamenti kopna europskoga. Što su Englezi mnogimi prevrati i mnogom krvlju zadobili, o tom se trude mnogi narodi na kopnu europskom; pa povadjaju se za tim, ne što danas biva u Englezkoj, nego što je nekoč bivalo; oni bdiju nad tim da vlada njihova kad nemože predložiti budget mora unapried iskati indemnitet. Ja neznam, bi li baš bilo u interesu naše zemlje, ako bi sabor koji nema samo bditi nad svojim pravom naprama vladi, — koja u ostalom ovom osnovom priznaje, da želi poštovati to pravo, — nego koji imade takodjer čuvati svoja prava i naprama saveznim zemljam, jednostavno kazao, da se unapried od riče prava, koje svi narodi smatraju kao bedem, da će se ustavnost poštovati. Po mojem mnienju on toga nebi imao učiniti.

Gosp. zastupnik virjanski kaže nadalje ovako: „a to je svejedno, zašto nebi naknadno odobrili troška, jer vlada će i onako trošiti, što mora, imala, neimala unapried indemnitet." Ja neznam, kakva je tu razlika medju njegovim i našim mnienjem u načelu? Onaj, koji misli, da se može naknadno davati i mora davati indemnitet,

nemogu dokučiti, zašto se protivi predhodnomu indemnitetu? — Meni je poznato iz prakse, da kad vlada jedanput kakav izdatak učini, novac se potroši, stvori se „fait accompli", postane gotov čin, pa bila dotična stvar, na koju se je trošilo, dobra ili zla. Nu ja držim, da je uvjek teže naknadno kazati: mi sada nedozvoljujemo toga potroška, koji je učinjen, nego li unapried troškove — ma samo i obćenito — opredieliti ili označiti; nego dapače kazati će se: pošto je taj potrošak već učinjen, to nemožemo na ino, nego da se odobri. Evo štete gotove, i dokaza jasna, koliko vriedi ono, gdje se daje indemnitet naknadno mjesto predhodno.

Kaže se nadalje, da će svaka vlada već zato, što je prisiljena naknadno iskati povlasti ili absoluciju sabora, biti diskretnija u ovom trošenju, nego u protivnom slučaju. Ja neznam, zašto bi se narodno zastupstvo više oslanjalo na diskreciju vlade, nego na svoje pravo, da unapried opredieliti može dotične troškove, tako da nemože nitko po indiskreciji svojoj ili po manjkavosti običnoj ljudskoj učiniti nešto, što nebi bilo pravo ili u redu. Što sabor za dobro pronadje, što mu se čini potrebnim, to može unapried opredieliti uslied istoga svojega prava.

A što se gosp. zastupnik virjanski poziva na neke učene Njemce, koji istu njegovu teoriju propovjedaju, koju je on prihvatio, naročito na prof. Gneista (dr. Vrbanić odvraća: „Ja ga nisam spomenuo!"), ja se vrlo duboko klanjam toj učenoj gospodi njemačkoj; nu izkusio sam i uvjerio sam se, čitajuć njihove knjige o ovakovih poslovih, da je jako mučno razumjeti i najbistrijoj glavi, koja nije naučena od mladih godina u takovih spekulativnih umovanjih vježbati se, kakove su obično njemačke škole, te stvari, koje se ondje napominju. Ja moram po inferioritetu svojega uma priznati, da mnogo toga nisam razumio, što prof. Gneist pripovieda o općinah englezkih, o razvitku englezkoga ustava itd., pa se bojim — možebiti se varam — da ni g. zastupnik virjanski nije toga razumio, što prof. Gneist pripovieda o indemnitetu.

Prof. Gneist neveli, da prava indemniteta sabor nema i da ga imati netreba, nego on kaže, da pravo indemniteta neide tako daleko, da se uzkrati zemlji potreban potrošak radi toga, jerbo recimo, vlada ova ili ona nije narodnomu zastupstvu po volji. On pripovjeda, da se za potrebe zemaljske mora dati indemnitet, moraju se odobriti nuždni troškovi, da nezapne mašina upravna, a kod apropriacije istom pristoji pravo saboru, da kaže: pošto sam priznao potrebe zemlje, koje se imadu pokriti, to ipak nepriznajem ovoj vladi, da jih ona pokriva. Ovo je smisao nauke prof. Gneista. (Na lievoj čuje se glas: Nije!) On je dakle protivan pravu indemniteta u toliko, što se može dotičnoj vladi uzkratiti pravo da troši, a u obće zemlji nemože se uzkratiti po njegovoj nauci to pravo.

Ako se zastupnik virjanski pozivlje na Englezku, to nije umjestno, jerbo se zna, da su jednom u englezkom parlamentu uzkratili vladi ne samo da smije trošiti, nego su joj zabranili dapače i sam porez pobirati. I tim su sami tjerajuć mak na konac izvojevali današnje uživanje mirne, normalne i redovite svoje ustavnosti.

Ja, gospodo, dopuštam, da zastupnici oni, kojim se čini, da je vlada ovo ili ono, što je imala učiniti, učiniti propustila, ili što je imala propustiti njim nepovoljna, da je izvela, vladi nedadu povjerenja radi tih njezinih čina ili propusta. Nu onda će oni ovako nabaciti pitanje: neradi se o tom, hoćemo li uživati prava, koja nam daje ustav, da možemo dati indemnitet zemlji, nego o tom se radi, da zemlji to dademo, ali pošto smo to dali zemlji, nadovezat ćemo pitanje povjerenja ili nepovjerenja. — To biva u Englezkoj, bilo predhodno ili naknadno, naime pitanje t. zv. apropriacije: Hoćemo li dati kod apropriacije znak povjerenja ili nepovjerenja vladi? pita se ondje. Premda u ovom slučaju niti je mislio odbor proračunski, niti je vladi palo na pamet, da na ovo nadoveže pitanje o povjerenju ili nepovjerenju, — pitanje, koje se u ostalom može svaki dan nabaciti. Misli li g. zastupnik, da je od potrebe, može i ovom sgodom, može svaki dan u saboru zapodjeti to pitanje; i onda će visoki sabor po svojoj uvidjavnosti, po svojem pravu ili u ovom ili u onom smislu odsudu izreći, ali na to neće doći, da ili uzkrati zemlji mogućnost istinitoga ustavnoga života, ili da se odrekne prava, koje mu ustav daje — prava najeminentnijega, koje ga ovlašćuje, da se niti jedan novčić bez njegove dozvole potrošiti nesmije.

Što je g. zastupnik virjanski govorio o tom, da zato nema ovdje budgeta predložena, jerbo ga nema tobože još u ugarskom saboru, — ja toga nisam naveo, niti sam se na to pozvao, niti bi se htio na to pozvati. Ja samo to velim, da ministar financija nije našega preliminara predložio vladi zemaljskoj, pošto ga predložiti nije mogao. Ja sam jučer naveo razloge potanko, zašto on to nije mogao učiniti, zašto uslied toga nije mogla visoka vlada predložiti zakonske osnove o budgetu.

Iz onoga, što je jučer g. predstojnik odjela za unutarnje poslove razložio u toj stvari, mogao se je visoki sabor uputiti, da i sama vlada misli, da nije potrebno, da ugarski sabor ima o budgetu prije razpravljati, pa da istom onda mi možemo o našem razpravljati. Ta i sama vlada misli i mora tako misliti, jerbo ima precedens za ovakovo mnienje, da nije potrebno, da ugarski budget bude predložen i razpravljen prije našega, u tom, pošto smo mi već dvaput zemaljski budget razpravljali i zaključili prije, nego se je ugarski sabor sastao, da razpravlja o budgetu.

Čini mi se dakle, da nije potrebno uvadjati u razpravu stvari, koje mogu možebiti komu ugoditi, ali nisu osnovane, nisu temeljite, te samo prepriečе pravo razsudjivanje o samom meritumu stvari.

Možebiti bi tu bilo sgode reći, da članovi odbora nebi imali iznositi pred sabor zapuštenih i napuštenih dokaza, koji su možebiti u naglosti bili u odboru navedeni,

pa su se odmah napustili. To svakako nije dobro, jerbo tečaj odborova rada nemože biti predmetom razprave saborske.

Oni drugi konkretni prigovori virjanskoga g. zastupnika, da n. pr. taj strah njega vodi, nebi li palo na um vladi, pošto u lanjskom budgetu stoji neka svota za parižku izložbu, da nekoga sada pošalje u Pariz — to mi se čini puno malenkostniji razlog, nego je malenkostan razlog, zašto smo bili sada pozvani na saborsko zasjedanje. Što se prvoga tiče, neznam, kako bi vladi palo na um slati koga u Pariz sada na izložbu, pošto izložbe nema? — O našoj vladi može se svašta misliti, ali na ovako bezumje nije niti od opozicije pravedno da se misli.

Nadalje veli g. virjanski zastupnik glede ratarnice slavonske ovo: Pošto je već lani bilo opredieljeno za tu ratarnicu 20.000 for., nu nije potrošeno, pa bi svejedno sada opet polovicu lanjske svote t. j. 10.000 u tu svrhu votirali, to bi značilo sada još vladu nagraditi sa 10.000 za to. Meni se čini neosnovan ovaj prigovor, jerbo vlada je lani iskala 20.000 for., ali sada nikako neište 10.000 u tu svrhu, najmanje pako u obliku nagrade; nego novac dotični bude svakako upotrebljen u korist makar kakvoga materijalnoga promaknuća zemlje.

Meni se takodjer čini, da nije malenkost povodom, kao što g. virjanski zastupnik misli, zašto smo se ovdje sastali, zašto smo bili ovamo pozvani. Prvo već za ovaj zakon, koji nam štiti toli vriedno pravo, — a to već nije malenkost; a kamo li kad imademo i drugih važnih poslova, medju kojimi — kako ćete izvoliti vidjeti — jest pregledanje zemaljskih računa i pregledanje obračuna izmedju naše zemlje i Ugarske. To su poslovi u istinu vrlo važni, to su poslovi velike kontrole sabora nad vladom i parlamentarni obračuni medju našom zemljom i Ugarskom. To je tim više potrebno i važno, što se neprestano, osobito od samoga gosp. virjanskoga zastupnika tvrdi, da nas Ugarska prikraćuje u naših prihodih. A sabor ima sada priliku vidjeti, je li u istinu osnovana vladina osvada, da saveznik naš vara našu zemlju glede njezina prihoda.

Meni se dakle čini, da je veoma nuždan ovaj posao, i držim da nije — kao što je izvolio g. zastupnik virjanski malo demagogički reći — bačen novac u vjetar. I ako se taj posao u istinu valjano i temeljito obavi, biti će od velike koristi našoj zemlji.

Ja nemogu ništa više navesti na obrazloženje predložene zakonske osnove, nego samo još molim, da visoki sabor izvoli primiti ovu osnovu za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Generalna debata je svršena. Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi: Prihvaća li visoki sabor u načelu i uzima li za podlogu specialne debate osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na spec. debatu. Ona gospoda, koja žele kakav izpravak podnieti, neka to učine prije, nego dodje dotični §. na red. Molim g. izvjestitelja, neka izvoli čitati najprije naslov.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita).

(Prima se.)

Čita §. 1.

(Prima se.)

Čita §. 2.

(Prima se.)

Predsjednik: Specialna debata je svršena. Na dnevnom redu je nadalje prvo čitanje osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Izvještaj proračunskoga odbora. U svojoj sjednici, sazvanoj na 29. o. m. uz prisutnost većine svojih članova, razpravljao je proračunski odbor osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevine Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština, ter je osnovu zakona, kako ju zem. vlada predlaže, većinom glasova prihvatio i zaključio predložiti visokomu saboru, neka ju odluči staviti na dnevni red ter razpraviti i primiti po predlogu zemaljske vlade, uz izpravak, da joj se doda §. 2., koji bi glasio: „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu, i uz pripomenak, koji visokomu saboru uvjek pred očima lebdi, da se nagodbeni zakon s obiju strana točno višiti ima.“

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki će sabor pročitavši ovu zakonsku osnovu, uvidjeti odmah, da se ona poziva i kriepost polaže na sličnu osnovu, koju je sabor lanjske godine u ovo doba po prilici razprâljao i prihvatio. Ja moram pohvalo izjaviti, da se je to učinilo na inicijativu jednoga odličnoga člana opozicije, koji je svojim savjetom u istinu u onoj neprilici, u kojoj se je sabor tada nalazio, pokazao pravi put, kojim se može izvući iz one neprilike, dok se nagodba medju Hrvatskom i Ugarskom nebude mogla obnoviti u zakonitom roku.

Kad navadjam ovu pohvalnu inicijativu poštovane opozicije ovoga visokoga sabora, onda sam možebiti odmah i to postigao, da će se poštovana opozicija u pogledu ovoga zakona složiti sa protivnom stranom ove visoke kuće, te će zakon, koji je od njezine inicijative potekao, prihvatiti.

Pita se samo, visoki sabore, kao što se je pitalo jučer, nedvojeći o potrebi, da se ova zakonska osnova u oko

nostih, koje postoje, prihvati, — pita se samo to, da li se nije moglo prepriečiti, da nedodje do potrebe takove zakonske osnove? Jesu li takove okolnosti bile, da bi bila vlada mogla predložiti sam zakon, kojim se obnovljuje financijalna nagodba medju Ugarskom i Hrvatskom? — Ja ću navesti okolnosti, iz kojih ćete uvidjeti, da nije bilo moguće donesti takav zakon, pa da se je zato morala donieti zakonska osnova, kojom se prošasti zakon produžuje. Poznato je visokomu saboru, da o financijalnoj nagodbi, koju ugarski saveznik smatra savršenošću dobrobiti i koristi za Hrvatsku, u Hrvatskoj govore protivno, da je naime ona na veliku štetu naše zemlje. I pošto se ovakovih glasova sve to više podiže, to je mislila i ona strana, koja je ovu financijalnu nagodbu već prije sklopila i prihvatila i u jednom za našu zemlju koristnom pogledu popravila, da će biti najbolje, i da će biti to neko susretanje naprama narodu, ako propusti taj posao dotle, dok se novi izbori obave u zemlji, — da narod, koji dobro zna, da se ima ta nagodba opet obnavljati, na to misleći, unapried podpunim svojim povjerenjem dade dovoljno ugleda novim zastupnikom, odlikovanim povjerenjem naroda, koji novi zastupnici mogu onda odlučno i odrješito o nagodbi ugovarati.

Imajuć dakle ovo na umu, narodna stranka, koja je u nagodbu dosele nosila, nije se htjela žuriti, da nju prije novih izbora sklopi ili obnovi. To je jedan razlog — i, kako ja mislim, razlog, koji će se u narodu uvažiti i koji će uvažiti — kako se nadam — i poštovana opozicija, zašto da nagodbeni zakon do sada nije donešen.

Drugi je razlog bio taj, što je onako i ugarski sabor prošle godine imao po zakonu ustavnom izteći u prilično rano doba godine, a pošto je nagodbeni zakon veoma važna stvar i za Ugarsku i za Hrvatsku, to nikako nije bilo moguće proračunati, da će se tako velevažan ugovor moći obaviti bilo za mjesec dana, bilo za 5 mjeseci; — svakako je potrebno, da se u tu svrhu što duže vremena upotriebi, ako se hoće posao temeljito obaviti. I pošto je takodjer naš sabor izticao oko polovine godine, nije bilo umjestno, niti uputno, da se već lanjske godine počme dogovarati sa strane sabora, koji s napomenutih razloga nije bio siguran, da li će ga moći do kraja dotjerati.

Za Hrvatsku bilo je i s toga koristno, da se prošle godine nezapočmu dogovori, što je prošle godine u svih svojih odnošajih bila naša zemlja nekim maglovitim nebom zastrta, te nikomu jasno nije bilo, kako će se ovi oblaci raztjerati, koju će svjetlost unutar monarhije baciti; tako da sklapajuć nagodbu prošle godine po mom mnienju ne bi bili mogli postupati naši zastupnici s onom sigurnošću i jasnošću, kao što mogu ove godine postupati, gdje su odnošaji puno jasniji i u našoj monarkiji i u cieloj Europi.

Ništa nije dakle preostalo, i ništa nije bilo koristnije za Hrvatsku, nego da se nagodba financijalna neobavi prošle godine, nego da se prepusti novomu zastupstvu, koje ima od naroda nedvojbeno pouzdanje i povjerenje; pa da to novo zastupstvo uzmogne i potrebitog vremena dobiti i nuždne u takovih stvari jasnoće užiti se, da toli važan ugovor valjano i po zemlju koristno izvesti može.

Ovomu dakle saboru i ugarskomu i našemu pripala je ta veoma težka i velika zadaća.

Pošto naš i ugarski sabor — a osobito ugarski — nisu mogli niti nikakvih drugih meritornih poslova u ovih okolnostih definitivno riešiti, nego su si svuda skoro pomogli s provizorijem, n. pr. kod zakona za obranbu zemlje itd., nastala je naravita nužda, da si i u ovoj stvari provizorno pomognemo.

Ja, po onom, što sam prije razlagao, za nikakvu nesreću nedržim ovaj provizorij, nego mi je dapače drago, te mislim, da je po zemlju koristno, što se je tako dogoditi moralo. A pošto se je tako dogodilo, dogoditi moralo, mislim, da neće biti prigovora proti ovoj zakonskoj osnovi, koja imade to na umu, da štiti zakonom neprekidnost onu zakonitu, koja je tim potrebitija Hrvatskoj, čim je istinito, da upravo slabiji treba više zaštite zakona, nego jači, kojemu i sila u pomoć priskočiti može.

S toga preporučam visokomu saboru ovu zakonsku osnovu za prihvat.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod g. bilježnika pl. Rubide.

Dr. **Ante Starčević**: Predmet, što stoji na dnevnom redu, grana je vaše nagodbe. Ja sam o toj nagodbi moje mnienje kazao, zato sada drugo ništa neimam kazati, nego ponoviti to, da toga predmeta za mene nema.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Ne samo što me je g. izvjestitelj provocirao ponekle svojim obrazloženjem ove zak. osnove, nego i iz posebnih razloga moram moliti za rieč, da sa nekoliko rieči svoje mnienje izjavim.

Ponajprije želim ga izpraviti, u koliko je on kao zaslugu jednoga člana opozicije iztaknuo tu okolnost, što je zak. osnova o produženju nagodbe u prijašnjem saboru donešena bila. Moram ga sjetiti, da tu zak. osnovu nije donio nitko od opozicije, niti je tko od nas predlog taj formulirao u proračunskom odboru, da se takova osnova donieti ima, jerbo se to protivi temeljnomu načelu našemu, nego sjetili smo na vašu vlastitu dužnost vas, koji stojite na stanovištu nagodbe, kako bi vi morali u tom pogledu korektno postupati. — Toliko obzirom na zaslugu, koju nam pripisujete. I po tom mi ni najmanje nismo vezani glasovati za takovu nagodbu, nego bi dapače nedosliedno radili, kad bi to učinili. U ostalom sjećate se, gospodo, da smo mi proti onoj zak. osnovi i u generalnoj i u spec. debati govorili.

Nego, gospodo, čemu se moram diviti, to je onaj ozbiljan ton, kako g. izvjestitelj, osvjedočen o važnosti svojega zadatka, obrazlaže ovu zak. osnovu. Gospodo! Šteta vremena! — On je mogao samo to kazati: gospodo, nagodbu financijalnu medju Hrvatskom i Ugarskom je ugarski sabor produljio; ovaj zakon je tako rekuć sankcioniran u ugarskom saboru, jer je prošao velikašku i zastupničku kuću. Što vam drugo preostaje, nego da i vi ovdje to isto primite.

To bi bilo obrazloženje pravo i iskreno, — premda ponizavajuće za hrvatski narod.

Jovan Živković: Samo povodom zadnjih rieči gosp. predgovornika imao bi kazati to, da ta zak. osnova nije potekla niti iz inicijative ugarske vlade niti ugarskog sabora, nego iz inicijative vlade naše. Pošto mi nismo mogli za vremena stvoriti novu nagodbu, morali smo, da neostanemo bez zakona, uteći se k ovakovomu zakonu.

I, gospodo, iste okolnosti, koje su silile sabor ugarski, da takav zakon poprimi, sile i nas na to. Jer zašto naime nismo mogli stvoriti nagodbu? Ja ću u tom pogledu samo nadopuniti rieči g. izvjestitelja. Zato nismo mogli prije stvoriti novu nagodbu, jer smo željeli, da neka povjerenici novoga sabora taj posao u ruke uzmu, pošto je prijašnji sabor bio u ono doba već na izmaku svoje trogodišnje legislativne periode, te da tako nebi morao taj zakon biti stvoren na temelju provizorija kakova, — kojega naročito vlada neželi — nego da bude stvoren na zakonitoj podlozi. Osobito je valjalo na um uzeti tu okolnost, što nije bilo očekivati, da bude kraljevinska deputacija sa svojim poslom u vrieme gotova, a kamo li, da sabor njezine predloge prihvati, a kamo li da dotična zakonska osnova sankciju postigne za ovu godinu. Dakle očevidno bio bi ugarski sabor punim pravom kazao: čemu birate deputaciju, koja neće moći svojega posla dogotoviti. To bi bio dakle samo započetak posla, kojega bi morao svakako drugi sabor nastaviti, i možebiti da bi sve zabacio te iz nova započeo tu radnju.

A to je krivo, ako se veli — kako smo čuli od g. predgovornika — da je ova zakonska osnova zato donešena, što su isti zakon već Magjari stvorili i tako rekuć sankcijonirali. Nego, gospodo, to je slučaj, da su oni nam u tom naprvo došli, moglo bi biti i obratno. Toliko na onu ponižavajuću opazku, kojoj dakle nipošto mjesta nema.

Dr. **Fran Vrbanić**: Vis. sabore! Ja ću se samo na jednu točku osvrnuti, a ta je osobito važna; ja naime držim, da ste vi, predlažuć ovaj zakon, zabacili upravo nagodbu, koju produljiti hoćete. Zašto? Osnova zakona, kojim se produljuje nagodba, svakako je zakon, koji valja godinu dana. Zadnji paragraf nagodbenoga zakona kaže, da se taj zakon samo onim putem, kojim je nastao, produljiti može. Nagodbeni zakon nastao je putem razprava regnikolarne deputacije. I vi, da radite konsekventno i da radite na temelju zakona, morali bi tu nagodbu produljiti samo onim putem, kojim je nastala. U tu svrhu moralo bi se po mom sudu postupati tako, da se kraljevinski odbori sastanu te oni predlože jednomu i drugomu saboru produljenje nagodbe.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Josip Miškatović: Da odma odgovorim g. predgovorniku, moram kazati, da zakon nagodbeni nije nastao po nagodbi deputacija, koje nemaju pravo stvarati zakon nego je nastao po zaključku jednoga i drugoga sabora (Odobravanje.) Regnikolarne deputacije nisu drugo ništa nego odbori izaslani u to ime, da olakšaju ovako težak posao, da priprave dotičan materijal; ali da bi tko rekao da su one stvorile nagodbu — to nestoji. (Glasovi Tako je!)

Što se tiče prigovora g. zastupnika senjskoga, ja g[...] molim, da ono čini meni, što i pravedno od mene zahtie[...] vati imade. A pravedno imade zahtievati, da ja priznan[...] samo one dokaze, koje on navede, te da mu nepodmićem one, koje on nemisli. To tako biva u svakom družtvu, [...] kojem ljudi medju sobom živu, poštujuć potrebe družtv[...] i potrebe države. A pošto on pravedno to od mene za[...] htievati može, to takodjer ja od njega zahtievam, da n[...] nepodmiče rieči i dokaza, koje nisam nikad ovdje naveo[...] on ima pravo samo to kritizirati, što sam naveo, — a[...] da mi i druge stvari podmiče, mislim, da se neslaže s[...] izobraženošću ljudskom, koja u družtvu postojati mož[...] Sasvim je, gospodo, neosnovana sumnja, da primamo sam[...] za to ovaj zakon, što je već na ugarskom saboru primljen[...] nego mora se primati i ovdje i ondje, ako hoćemo d[...] zakonitost i nadalje postoji.

Što se tiče prigovora gosp. kraljevičkoga zastupnik[...] nalik je onomu čovjeku, koji je 15 godina govorio, d[...] Napoleona nema, da poznaje samo generala Bonaparte[...] ali cara Napoleona da nepozna; on dakle takodjer ni[...] htio nikada priznati one okolnosti, koje postoje. Ovo [...] doduše jako lagana teorija, ali se na nju nitko neobazir[...]

Što se napokon tiče onoga prigovora g. Folnegović[...] da se ovdje ovakovimi poslovi samo vrieme kvari, on[...] bi ga ja pitao, zašto on pomaže vrieme ovimi tobo[...] praznimi i ništetnimi tricami „kvariti". Ako misli, da [...] samo bezposlice činimo, onda zbilja nerazumijem, ka[...] mu se hoće ovakove bezposlice ovdje obavljati.

Predsjednik: Generalna debata je svršena. Stupa[...] glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sab[...] u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osno[...] zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. velja[...] 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kr[...] ljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravn[...] poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokri[...] unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština. — O[...] gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljeno je. Stupa se k specialnoj debati. Ona gospoda, koja imadu kakav izpravak, neka ga prijave predsjedničtvu prije, nego dotični paragraf na red dodje.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov).

(Prima se.)

(Čita §. 1.)

(Prima se.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Proračunski odbor, razpravljajuć o toj osnovi, mislio je, da joj manjka jedan paragraf, koji je običan u svih zakonih, naime, da se izvršba dotičnoga zakona povjerava banu.

Po tom bi glasio §. 2.: „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu." (Prima se.)

Predsjednik: Specijalna debata je svršena i tim je današnji dnevni red izcrpljen.

Vis. sabore! Na dnevni red buduće sjednice staviti će se, ako je s voljom visoke kuće, treće čitanje zakona o indemnitetu, zatim treće čitanje zakona o produljenju nagodbe, koji je bio upravo u specijalnoj debati prihvaćen.

Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u $\frac{1}{2}$12 sati prije podne.

($\frac{3}{4}$ 12.)

Osamnaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 4. siečnja 1879. u pol 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Treće čitanje zakona o indemnitetu. — Treće čitanje zakona o produljenju financijalne strane nagodbe. — Izviešće odbora verifikacionalnoga. — Odgovor predstojnika odjela za unutarnje poslove na interpelaciju Fr. Folnegovića glede dopisivanja sa cislajtanskimi oblastmi u njemačkom jeziku — Odgovor dra. Derenčina na interpelaciju dra. Starčevića glede postupka riečkoga sudišta proti uredniku lista „Sloboda". — Interpelacija Fr. Folnegovića glede štete savskom poplavom nanešene. — Interpelacija J. Zorića glede odštete predprežara, koji su bili u Bosni. — Interpelacija B. Topalovića glede ceste Djakovo—Našice.

($^1/_2$ 12 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. pl. **Rubido-Zichy** (čita):

Zapisnik

XVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 3. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 43 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje saborske sjednice, te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Upravljajući odbor hrv.-slav. gospodarskoga družtva u Zagrebu moli, da se za razne ogranke gospodarstva u Hrvatskoj i Slavoniji dozvoli subvencija od 10.000 for. za god. 1879.

2. Upravljajući odbor hrv.-slav. gospodarskoga družtva u Zagrebu moli, da mu se za godinu 1879. dozvoli subvencija od najmanje 6000 for.

Obe ove molbe upućuju se proračunskomu odboru.

3. Preponizna predstavka pisara kr. kotarskih sudova u obsegu kr. podžupanije riečke i delničke te karlovačke i jaskanske za milostivo povišenje godišnje plaće i stanarine te promjena naddnevnog razreda u skladu pisara kr. podžupanija u obće ili onih u susjednoj Cislajtaniji.

Ide peticionalnomu odboru.

Prelazi se na dnevni red, na kojem je nastavak razprave o osnovi zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Nakon dovršene generalne debate i na pitanje predsjednikovo:

Prihvaća li visoki sabor u načelu i prima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Glasovalo se je ustajanjem, te bude osnova na dnevnom redu stojeća ogromnom većinom glasova za podlogu specijalne debate prihvaćena.

Prelazi se uslied toga na drugo čitanje.

Prihvaćeni u specijalnoj debati naslov po predlogu odbora glasi:

ZAKON,

kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

§. 1. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i od padajućih četrdeset i pet postotaka svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879., upotriebiti za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. na pokriće potreba javn

autonomne uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granica zakonom od 28. ožujka 1878. ustanovljenoga proračuna za godinu 1878.

§. 2. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Čitana je za tim na dnevnom redu stojeća osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština, te se o njoj otvara generalna debata.

Nakon dovršene generalne debate i na pitanje predsjednikovo:

Prihvaća li visoki sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština?

Glasovalo se je ustajanjem, te bude osnova na dnevnom redu stojeća ogromnom većinom glasova za podlogu specijalne debate prihvaćena.

Prelazi se uslied toga na drugo čitanje.

Prihvaćeni u specijalnoj debati naslov po predlogu odbora glasi:

ZAKON

o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

§. 1. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Kriepost zakona od 21. veljače 1878. produljuje se ovim na daljnju jednu godinu od 1. siečnja do konca prosinca 1879.

§. 2. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Zatim zaključi predsjednik današnju sjednicu, urekav buduću za sutra, dne 4. siečnja 1879. u 11 ½ sati prije podne sa dnevnim redom: treće čitanje danas prihvaćenih ovijuh zakonskih osnova.

Krestić v. r. **Rubido-Zichy** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik priložen sliedećoj sjednici.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Molim g. bilježnika pl. Rubidu, da izvoli čitati ovu zakonsku osnovu.

Bilj. pl. **Rubido-Zichy** (čita).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu u cielosti, kako je sada pročitana? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Bilj. pl. **Rubido-Zichy** (čita zakonsku osnovu o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu u cielosti, kako je iz specijalne debate proizašla, i kako je sada pročitana? — Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na dnevnom redu je izviešće odbora verifikacijonalnoga. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Od vjerodajnica upućenih na verifikacijonalni odbor pregledao je odbor tri, naime bansku pozivnicu Lazara Davidovića, izborni zapisnik glede izbora baruna Rukavine za kotar gjurmanečki i izborni zapisnik ob izboru dra. Stjepana Vučetića za kotar varaždinsko-toplički.

Banska pozivnica g. Lazara Davidovića osniva se na temeljnom zakonu ob ustrojstvu sabora. S toga odbor predlaže, da ga vis. sabor ovjerovi.

(Prima se.)

Drugi je izbor baruna Rukavine. Po dotičnom izbornom zapisniku izbor je obavljen redovito; nema niti pritužbe, s toga predlaže odbor, da se ovaj izbor g bar. Rukavine za kotar gjurmanečki ovjerovi.

(Prima se.)

Isto tako ima se sa izborom g. kanonika dra. Vučetića za kotar varaždinsko-toplički. Izborni zapisnik je u redu pronadjen, a ni tu nema niti prigovora niti pritužbe; s toga odbor predlaže, da vis. sabor taj izbor verificira.

(Prima se.)

Predsjednik: Pošto još nije 12 sati, kad se mogu interpelacije stavljati, s toga dajem odmor od 5 minuta.

(12 sati odzvoni.)

Predsjednik: Na dnevnom redu su interpelacije i odgovori na interpelacije. Rieč ima g. predstojnik odjela za nut. poslove, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! U saborskoj sjednici dne 16. listopada stavio je g. zastupnik Folnegović na zem. vladu sliedeću interpelaciju (čita ju).

Visoki sabore! Ovdje treba prije svega razlikovati dvie vrsti vanjskih oblasti, i to: cislajtanske oblasti od onih, koje spadaju pod krunu sv. Stjepana.

Što se ovih potonjih tiče, postoji zakon, koji kaže da imademo pravo i dužnost upotrebljivati hrvatski jezik, kako u obsegu naše kraljevine, tako u zajedničkih nam poslovih s kraljevinom Ugarskom. A glede autonomnih struka, naime kultusa, pravosudja i unutarnjih poslova, postoji reciprocitet; oni nam magjarski dopisuju, mi pako njim hrvatski, bez ikakve zaprieke ma na kojoj strani. To postoji od početka nagodbe, a vrši se i danas svom strogošću.

Što se pako tiče cislajtanskih oblasti, to je druga stvar. Mi š njima nemamo nagodbe, a š njima treba tako postupati, da vlada medju nami reciprocitet; taj se je i prakticirao: oni nam njemački, mi njim hrvatski. Cislajtanske oblasti šiljale su na naše oblasti njemačke dopise, a naše su jim oblasti odgovarale hrvatski. Što su oni s timi hrvatskimi odgovori radili, to je bila njihova briga; — mi se u to nemiešamo, niti su oni kazali, da tih odluka rabiti nemogu. Nego drugčije stoji stvar, kad mi kao stranka štogod zahtievamo. Što se je tada dogadjalo?

Cislajtanske oblasti primale su uviek naše rekvizicije u hrvatskom jeziku; nu jerbo jih nisu bile same u stanju prevesti, da bi jih razumjele, obratiše se na svoje ministarstvo, da jim stvar prevede, ili prevod priskrbi. Ovo pako ministarstvo, jerbo sada nema više prevodne pisarne za sve jezike, obratilo bi se nadalje na našega hrvatskoga ministra, koji se je opet na našu vladu u istoj stvari obratio. I tako je išlo od jednoga ministra do drugoga, i u trećem redu došlo je do hrv. zem. vlade, koja je onda dala prevesti dotični akt, — a taj je išao zatim istim tim putem preko obijuh ministarstva natrag na opredieljeno mjesto. Izvolite, gospodo, sada sami prosuditi, kako je štetovala zavlačenjem dotična stvar, osobito ako je bila važna i prešna.

Oblasti cislajtanske nisu dakle neprimale naših hrvatskih rekvizicija, jerbo je tuj reciprocitet medju nami, nego su samo kazale: mi nerazumijemo — dajte nam protumačite!

I tako su stvari tekle više godina. Mi smo uvidjeli, da tim trpi zaista stvar sama, i da je to na uštrb stranaka, naročito — kako već rekoh — ako je stvar prešna. Ja ću za primjer navesti jednu stvar: Ako ima koja od naših obćina — što se često dogadja — utjerati trošak, kojega je imala za uzdržavanje pripadnika strane koje obćine, to je dotični dopis išao od naše obćine na odnosnu stranu obćinu u hrv. jeziku. Ta ga je možda poslala na predpostavljenu si oblast, ili pako obično nije se za nj brinula, nerazumivši ga, te nije nikakova odgovora dala. Naša obćina bila je prisiljena po dva po tri puta obratiti se u istom poslu, a još nije postigla rezultata; napokon obrati se dopisom u njemačkom jeziku, i odmah stigne ne samo odgovor, nego obično i novci. — To je jedan primjer, koji dosta illustrira te odnošaje.

Vlada zemaljska mislila je dakle, kako da iz toga škripca izadje? I tuj joj je služio za primjer postupak magjarske vlade. I medju Ugarskom i Cislajtanijom postoji isti onaj reciprocitet na temelju dogovora, kao što medju nami i Cislajtanijom. A u Cislajtaniji razumiju isto tako malo magjarski kao što i hrvatski. Sbog toga išli su magjarski dopisi, poslani cislajtanskim oblastim, sličnim putem natrag, da se prevedu, a onda tek opet na svoje prvobitno mjesto opredieljenja, kao što sam prije glede naših dopisa razložio. Sada je ugarska vlada uvidila, da pored svega reciprociteta ipak tako nevalja dalje prakticirati, jerbo je to na veliki uštrb stvari ili dotične stranke; te je uputila političke oblasti, neka one u svih važnih poslovih službe i stranke, gdje su poslovi prešni, pišu magjarski, ali da prilože njemački prevod. Osim toga jim se je kazalo, na koliko bi se poradi takovih postupaka dogodilo tarenje izmedju naših i njihovih oblasti, neka se obrate na ministra a latere kod previšnjeg dvora, i preko njega će se te rekvizicije prevesti, ako same nisu u stanju taj prevod obaviti.

I tako se postupa sve do danas, bez povriede reciprociteta i bez da se onaj ugovor poremeti ili na temelju ovakova reciprociteta nov ugovor sklapa.

Mi, kad smo vidjeli, da se tamo tako postupa u interesu službe, poveli smo se za njimi, i svietli ban je isto tako odredio takodjer za našu zemlju. Ona naredba, na koju se poziva g. interpelant, donešena je baš onda, kad se je mobiliziralo, te je povodom tim svaki dan jedno desetak komada za prevadjanje dolazilo na našu prevodnu kancelariju, koja samo od dvie osobe sastoji. Te dvie osobe nipošto nisu mogle svim tim zahtjevom zadovoljiti. A u toj nuždi i potrebi pronašao je svietli ban za shodno, izdati takovu naredbu, kojom je uputio sve podžupanije, neka se u dotičnih slučajevih obraćaju na odnosne oblasti cislajtanske u njemačkom jeziku, da zatezavanjem stvari uslied prije opisanoga postupanja služba netrpi.

Ta naredba, nastala u vrieme najnuždnije potrebe u službenih obzirih, trajala je godinu dana. S toga mislim, da bi se sada, pošto je ta prieka potreba prestala, nemožebiti išlo na to, da opet čisto hrvatski radimo u onih slučajevih na štetu stvari i na uštrb službe, van da taj uzus u toliko i unapried postoji, da u najvažnijih i najnuždnijih slučajevih kod dopisivanja sa oblastmi cislajtanskimi prilažemo uz hrvatski izvornik njemački prevod. I tim pravcem bi ona obstojeća naredba dobila svoje preinačenje glede velike nužde.

Nam je u ostalom vrlo lahko to dokinuti, samo se bojimo, da ćemo naići na one potežkoće, na koje su u Ugarskoj naišli, hoteći to isto učiniti.

Što se pako tiče pravosudnih poslova, tu su opet u Ugarskoj sudovi upućeni uz sve to da postoji taj reciprocitet, u koliko nisu u stanju u važnijih poslovih sami

prevod nabaviti, da se obrate na ministra pravosudja, koji imade dužnost prevod sastaviti i svojim putem na dotično mjesto odpraviti.

Što se dakle u većoj mjeri kod Magjara prakticira, to neka valja u manjoj mjeri i kod nas; jerbo to je ne samo — kako već rekoh — u interesu službe, nego svakako u interesu novčanom. Ja bi uslied toga molio, da se u interesu službe, nadalje u interesu dotičnih stranaka, a napokon u interesu samoga budgeta g. interpelant s odgovorom zadovolji, a visoka kuća, da ga primi do znanja.

Predsjednik: Neka se izjavi g. interpelant, da li je s odgovorom ovim zadovoljan?

Franjo Folnegović: Visoka kućo! Ja ću kazati, zašto se nemogu s odgovorom zadovoljiti. Prvo nemogu se zadovoljiti zato, jer kod ovako zamašnih pitanja ja nikada nemogu dopustiti, da se mogu putem naredbe riešavati, nego ona bi se mogla jedino putem zakona riešiti. Ako je već kakva preinaka glede jezika potrebita, treba da bude predmetom razprave saborske, nipošto pako predmetom kratke koje naredbe. — Drugo, — premda je presvietli gospodin predstojnik odjela za unutarnje poslove izjavio, da je ta naredba samo na kratko, naime za vrieme mobilizacije, bila izdana, te da je sada stupila izvan krieposti, to ipak ja znam, da tomu nije tako. Ta naredba — ja sam ju čitao — nije privremena niti je samo za vrieme mobilizacije izdana, niti se ograničuje samo na prešne predmete, nego je obćenite naravi. A to je po mom osvjedočenju protuzakonito; a ne samo protuzakonito, nego je po mojem uvjerenju ta naredba takodjer posve suvišna. Služeći naime u javnih službah naših, ja sam se osvjedočio, da je svaka ovakova naredba suvišna; jer tko je kod nas činovnik bio, znade, da ako je bilo u interesu privatne stranke, pa je trebalo obćiti s vanjskom oblašću uz izgled, da ta neće hrvatski dopis razumjeti, to se je prakticiralo tako, da je dotični činovnik uz original hrvatski priložio prevod njemački. To je činovnik učinio iz obzira oportuniteta naprama svojoj stranci. Ali činovnika siliti na to, da mora prilagati njemačke prevode za stanovite oblasti, znači od njega zahtievati kao uvjet njegova namještenja u službi znanje njemačkoga jezika. A to nije stvar nuzgredna već upravo po zakonu neustavna. Ja držim, da bi valjalo prepustiti uvidjavnosti dotičnih organa, da priklapaju prevode, kad je to od absolutne nužde. I moći se je zanesti na naše organe u tom obziru. A mi ćemo si prištediti onakovih poraza javnih, koje smo si stekli tim, što su naši uredi, buduć prisiljeni njemački dopisivati s cislajtanskimi oblastmi, dobivali na njemačke svoje dopise odgovore u slovenskom, češkom ili poljskom jeziku. S toga se ja nemogu zadovoljiti s ovim odgovorom, nego si pridržajem pravo, u svoje vrieme shodan predlog donieti.

Predsjednik: Želi li još što odgovoriti g. predstojnik odjela za unutarnje poslove?

Jovan Živković: Vis. sabore! Imam samo to dodati onomu, što sam prije rekao, da vlada nije povriedila dotičnom naredbom nikakav zakon, jerbo je to učinila iz razloga shodnosti ili oportuniteta bez povriede zakona; a ta naredba kako je god postala, tako može i prestati. Nadalje moram konstatirati, da od to doba izmedju nas i Cislajtanije nikakovih trvenja nema, što svakako više koristi obćini, državi i privatnikom, nego da postojali odnošaji još nadalje postoje, gdje kroz 2 do 3 mjeseca nismo mogli od cislajtanskih oblasti na hrvatske dopise odgovora dobiti. Napokon moram vis. sabor upozoriti na to, da u ovoj naredbi nema nikakova silenja za dotične naše činovnike; koji nemože njemački, onaj može hrvatski pisati. Nego o uputi je tu govor, i ja baš kažem, da ćemo ju ograničiti na najvažnije poslove ondje, gdje je moguće. Ja nisam u vrieme mobilizacije, kad su se bila ova dopisivanja toli izvanredno pomnožila, da jih nije bilo skoro moguće svladati i gdje su bile sve stvari veoma prešne. Tada je dakle svietli ban dotičnu naredbu izdao, da se posao olahkoti i vrieme prištedi. Danas te potrebe dakako više nema; nu ja svejedno mislim, da se mogu uputiti naše oblasti da ondje, gdje važnost i prešnost predmeta zahtieva, mogu priklopiti njemački prevod hrvatskomu originalu u interesu same stvari. Nu — kako sam već opetovano naglasio — postala je ta naredba u nuždi; te nužde sada više nema — bar u onoj mjeri ne, i ako visoka kuća uzželi, to ćemo dotičnu naredbu sasvim kasirati. A i to neka služi vis. saboru na ravnanje, što znamo, da su Magjari ćak već i od toga odustali, da naslove na poštarske pošiljke ne pišu više magjarski, jerbo su se mnoge pošte pritužile, da nerazumiju magjarski, i da nemogu takovih pošiljaka dostavljati. To se je uvidilo sa strane Magjara i odustali su od toga — bez povriede zakona, jedino iz razloga oportuniteta. (Na to g. Folnegović umetne: „Ali nema naredbe!“ — a odjelni predstojnik odvrati mu:)

Naredba ima medju oblastmi domaćimi, ali je nema medju Austrijom i Ugarskom; to oni medjusobno tacite čine u interesu stvari, al ne na temelju kakva javna dogovora, a još manje ugovora.

S toga opet molim, da izvolite ovo u toliko uzeti na znanje, što vlada obriče, da će se dotična naredba svesti na najnižu mjeru, te jedino valjati za one slučajeve, gdje je to od prieke nužde, a siliti neće se dotičnom naredbom nitko na to, da njemački prevod priláže.

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je 11 članova predložilo, da se ob ovom odgovoru poimence glasuje, da li se prima do znanja, da li ne, s toga će se uslied propisa poslovnika u tom slučaju poimence glasovati.

Molim g. bilježnika pl. Rubidu, neka izvoli imenik čitati, a g. bilježnik dr. Lončarić neka glasove bilježi.

Pitanje glasi: Prima li vis. sabor na znanje odgovor vlade na interpelaciju g. Folnegovića ili ne? Ona gospoda, koja su za to, neka kažu „d a“, a koja su proti tomu, neka kažu „n e“.

Bilj. pl. **Rubido-Zichy** (čita):

Baltić da; Beruta ne; Brantner ne; Crnadak da; dr. Derenčin da; Dungjerović ne; Gjurgjević da; Folnegović ne; dr. Gjorgjević ne; Jančarić da; Kranjčić ne; Kukuljević ne; Kušević da; Lehpamer ne; dr. Lončarić da; dr. Marjanović ne; ban Mažuranić da; Miškatović ne; Mojsinović ne; Mrazović ne; dr. Muhić da; Ožegović Ljud. ne; Poh ne; Reizer Fr. ne; dr. Rogulić da; Rubido da; Seitz ne; dr. Spevec ne; Špišić Viktor ne; Špišić Vojko ne; dr. Šram ne; Stengl da; Stražimir ne; Starčević ne; Türk da; Topalović ne; Valušnik ne; dr. Vidrić ne; dr. Vojnović ne; dr. Vrbanić ne; dr. Vučetić ne; dr. Vuščić ne; Zmaić da; Zindl ne; Živković da; Zorić ne.

Predsjednik: Rezultat glasovanja je sliedeći: 15 ih je glasovalo sa „da", a 25 sa „ne". *) Ima se dakle po ustanovi predposliednje alineje §. 65. poslovnika staviti ovaj predmet na dnevni red.

Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! U samom faktumu, da riečko sudište preslušava hrvatske pripadnike, zemaljska vlada nemože nazrieti ni nezakonitosti ni nasilja, a to najmanje sada, ako se taj pripadnik hrvatski dobrovoljno stavi pred sud, pa nije bio prisiljen staviti se pred taj sud možebiti organi, koji u našem teritoriju nevrše jurisdikcije. Sam taj faktum dakle nesačinjava po mnienju vlade nezakonitosti, a još manje nasilja.

Nu gosp. interpelant, obrazlagajuć svoju interpelaciju, uztvrdio je izrično, da riečki sud progoni pripadnike hrvatske radi kažnjiva djela počinjena ne na Rieci, nego na Sušaku, kao na neprieporno hrvatskom teritoriju.

Vladi nije ništa o tom poznato; nu ako je g. interpelant pravo obavješćen o stvari, to vlada neoklieva izjaviti, da u tom slučaju riečko sudište postupa nekompetentno, jer vriedja onaj princip, koji je u pravosudju priznat svuda, ono načelo, koje vlada u svoje vrieme hoće zastupati pred ma kim.

Nu drugo je pitanje, da li je sada vrieme, da vlada išta preduzme u toj stvari?

Vlada drži, da joj u tom stanju ove sudbene razprave nije moguće s uspjehom nijedan korak poduzeti; a ja se nadam, da će gosp. interpelant sam uviditi, da se stvar tako ima.

U Ugarskoj, gospodo, postoje zakoni, koji nedopuštaju upravnoj oblasti da upliva na uredovanje sudbenih oblasti. A stožerno načelo svakoga pravosudja jest, da sud u konkretnom slučaju smije odlučiti o granicah svoje kompetencije.

Kad bi se dakle vlada u današnjem stanju sudbene razprave obratila na pravosudnoga ministra ugarskoga, te zahtievala, da zaustavi uredovanje riečkoga sudišta, on bi punim pravom mogao odgovoriti, da on toga nije vlastan učiniti. A naša vlada zatajila bi onda načelo, koje ona prama vlastitim sudovom izpunjuje, neuplivajuć nikada na njihovo uredovanje.

S toga u sadašnjem stanju stvari vlada nemože nikakova koraka učiniti, a to onda, kad bi se zahtievalo od nje, da ona uredovnom svojom moći podupire ili da sudjeluje kod uredovanja ma kojega nehrvatskoga sudišta proti hrvatskomu pripadniku. — Ako se bude zahtievalo od vlade, da prizna nekompetentnost stranoga suda suditi pripadniku Hrvatske, onda će to učiniti onimi zakonitimi sredstvi, o kojih valjda nije potrebno, da se pred ovom visokom kućom pobliže izrazim.

Dr. **Antun Starčević**: Čim više je gosp. predstojnik razvijao svoje nazore, tim sam se temeljitije osvjedočio, da tim odgovorom nemogu biti zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor g. predstojnika odjela za pravosudje na znanje? — Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Rieč ima g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Svim nam je u živoj akoprem žalostnoj uspomeni velika šteta, koja je narod naš zadesila ove jeseni, osobito naš jadni posavski puk, poplavom savskom. Ljudi, koji odanle dolaze i koji su interesirani kod same stvari, slikaju nesreću poplavom nanešenu najcrnijimi bojami, i to ne samo po pojedince, nego i po zemlju samu. A što budi osobitim predmetom današnje moje interpelacije, to je tužba, koja se pojavljuje ove godine, da naime savski nasipi, koji su tolikim trudom i žrtvami naroda, donekle i našega autonomnoga budgeta izgradjeni, ove godine prigodom ove poplave nisu pokazali niti iz daleka, da zadovoljuju očekivanju, koje se u nje stavlja. Imade i iz same vladajuće stranke vrlo trieznih i vriednih muževa, koji se ne samo privatno nego i u javnih skupštinah tuže, da su opazili, kako oni nasipi, na koje se je toliko nade stavljalo, nisu gradjeni dovoljnim izkustvom, da su u obće ove žrtve, koje narod preko mjere tište, tako rekuć uzalud učinjene i nedoku[illegible] čuju, kako se je moglo na takovu stvar potrošiti 50.00[illegible] forinti. Za dokaz toga navode — neznam da li pravo valjano — da je Sava nove nasipe na 46 mjesta pro[illegible]valila, te tako ovomu narodu, koji jesenas usljed velikih kiša i poplava nije posve ništa mogao sijati, prieti po[illegible]gibelj, da neće moći niti u proljeću, pošto voda ostaje [illegible] nizinah, ništa sijati. Uslied toga njemu prieti velika ne[illegible]sreća, t. j. glad. — Uslied ove velike poplavice je pu[illegible] takodjer mnogo toga, što si je dosada priradio, izgubio[illegible] Stogovi siena stajali su skoro polovicu godine pod vodom a mnoge je voda posve odniela. Kukuruz stajao je tako[illegible]djer na više mjesta pod vodom, i tako je sagnjio. Marv[illegible] se je nekoja utopila, a velika čest marve, što nema pa[illegible]

*) Ovako je u istinu predsjednik proglasio rezultat glasovanja, buduć je bilježnik prozivajući imena odveć brzo čitao, tako da ga bilježeći glasove nije mogao stizati. Pravi pako rezultat glasovanja jest: 31 glas sa „ne", 15 sa „da".

ili što je morala stati dulje vremena u vodi, tako je ološala, da je izgubila daleko preko polovice svoje vriednosti.

Sada, kakva perspektiva otvara se ovomu puku? — On će morati ovih 46 luknja zatrpati milom ili silom, ako hoće živjeti. Čim? Marva mu skapava, kruha sam nema; robota će doći, morati će raditi. A kako će živjeti dalje? — Ovo pitanje pako zanima onaj puk i prijatelje puka; nu nezanima samo njih, nego i t. zv. veliki posjed, koji istina neće sbog toga stradati gladom, ali koji silne tužbe diže, kako njegova imanja u Posavini ležeća strahovito na svojoj vriednosti gube. Ja nebi dotičnim veleposjednikom usluge učinio, kad bi ovdje slikao njihovo materijalno stanje; ali skoro bi bilo potrebito, da predočim vam i vis. vladi žalostne slike, koje pokazuju, kakve pogibelji priete ovdje i velikomu i malomu posjedu. Dosta da spomenem, da jedno prekrasno imanje, blizu Zagreba ležeće, pod sekvestar stavljeno, neplaća svojim vjerovnikom niti novčića kamata; pa nitko se od vjerovnika neustane da proda to imanje, jer svatko kaže: ja u današnjih okolnostih za ovo imanje nebi mogao absolutno ništa dobiti. Čekaju svi, a neznadu sami, što čekaju; samo znadu dobro, da neuživaju od svojih kapitala niti novčića kamata. Kako je sa javnim kreditom kod nas, predstavite si sami! — Ja sam čitao u „Narodnih Novina“ izvještaj krajiške zem. vlade o šteti, koju je poplava naniela zemlji pod upravom krajiškom stojećoj, ali nisam slična izvještaja čitao od naše zem. vlade. Al buduć da vrieme hiti te je skrajna nužda odmah sada misliti na sredstva, kako da se izpravi šteta, koju je elementarna nesgoda doniela i zemlji i narodu, držim, da mi je kao nar. zastupniku dužnost upravo u tom biti na čistu, i s toga razloga stavljam na vis. vladu sliedeće pitanje: (Čita.)

„Je li preuzvišenosti Vašoj potanko naznačena golema šteta, koja je jesenas poplavom nanešena žiteljstvu Hrvatske i Slavonije, naročito u Posavini?

Ako jest:

Na koliko mjesta je Sava provalila nasipe do Siska, a na koliko od Siska?

U koliko je osnovan glas, da su novosagradjeni nasipi nezgodnijim pravcem i slabije gradjeni od prvašnjih?

Kakvimi sredstvi kani zemaljska vlada popraviti izkvarene nasipe?

Da li se pokazuje potreba zemaljske podpore za postradalo žiteljstvo? Kolika je ista potreba? I kani li joj zemaljska vlada, te kojimi sredstvi doskočiti?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima g. zast. Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić upravlja na kr. zemaljsku vladu sbog odštete predprežarah, koji su bili u Bosni, sliedeću interpelaciju:

„Nalogom visoke hrv.-slav. zemaljske vlade u Zagrebu dignulo se u Hrvatskoj i Slavoniji više tisuća podvoza za odpremanje vojničkih potrebština za Bosnu i Hercegovinu. Mnogi od ovih podvoza postradali su stranom u Bosni, stranom na povratku iz Bosne, nedobiv ili zakonito odmjerene plaće, ili izgubiv konje i kola.

Pošto se je visoka zemaljska vlada pobrinula, da se pretrpljena šteta popiše i procieni, izdavši u tom smjeru naloge na sve obćinske organe i pošto je s druge strane poznato, da su obćine tim nalogom zadovoljile, to si tim pogledom uzimljem slobodu na visoku vladu staviti sliedeću interpelaciju:

a) Da li se je visoka zemaljska vlada na mjerodavnu mjestu i za novčana sredstva pobrinula, da se postradalomu narodu konstatirana šteta izplati, i

b) ima li izgleda, da će se ta šteta u što kraćem roku, barem u prvoj polovici ove godine, izplatiti?“ *)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima g. zast. Topalović, da stavi interpelaciju.

Božo Topalović: Visoki sabore! Ako su opravdane tužbe gg. zastupnika iz gornje Hrvatske u pogledu loših cesta državnih, kojimi upravlja državno ministarstvo komunikacijâ, ako vi, gospodo, prije, nego li stupite na te ceste, napravite pokoru te se tri puta prekrižite i Bogu dušu preporučiti morate, tada, gospodo, što da istom mi zastupnici iz doljnje Hrvatske t. j. iz Slavonije, poimence iz djakovačke podžupanije, rečemo, ne ću reći o državnih cestah, nego o cestah zemaljskih i podžupanijskih.

Gospodo, obćenita je u Slavoniji poslovica: Bože nas oslobodi iločke pravde i ruske šale. Ovim riečim ima se još dodati u najnovije doba: „Bože nas oslobodi puteva podžupanije djakovačke!“

Ja, vis. sabore, zastupam podžupaniju djakovačku. Ova podžupanija, kroz koju prelazi Sava na četiri mjesta, te imade državnih cesta, koje je tamošnje pučanstvo velikim trudom sagradilo, jedina je valjda u čitavoj trojednoj kraljevini, gdje su putevi najzanemareniji, tako, da je većina obćinâ u neko godišnje doba odsječeno od Djakova. Tako n. pr. obćina drnjanska, obćina semenička, obćina levanjsko-varoška, koje su spadale na bivši kotar djakovački, ne samo da su one sada odsječene od Djakova, kao od trgovačkoga mjesta, nego su isto tako odciepljene i od Osieka, kamo bi moglo dotično pučanstvo svoju robu na tržište donosit. I bivši kotar lašićki, koji k podžupaniji djakovačkoj pripada, odsječen je sada od Djakova, naročito sada u zimno doba tako, da nije moguće tamošnjemu pučanstvu radi neuredjenih cesta do siela podžupanije. Prije neko je zakon o odkupu javne radnje u život stupio, počeo je kotar djakovački graditi cestu, koja bi ga bila sa kotarom lašićkim spojila. A kako je taj zakon u život stupio, nije se dogradjivanje te ceste ni za jedan pedalj nastavilo. U interesu komunikacijâ, u interesu tamošnjega pučanstva, koje znatnu šti-

*) Obrazloženje izgubilo se je kod gosp. interpelanta.

Opazka saborske pisarne.

bru državi i zemlji plaća, i koji se većom stranom gospodarstvom bavi, pa svoje proizvode ne može nikako do trgovačkih mjesta Djakova i Osieka dovesti, posve ćete, gospodo, opravdat, da se ovdje javno za ovu cestu zauzmem. Jer, gospodo, samo jedan ću vam primjer navesti, iz kojega ćete jasno uvidjeti, u kako lošu stanju nalaze se dotični putevi.

Gospodin prijatelj i zastupnik djakovački Dungjerović, kojega je od Djakova obitavalište $^{3}/_{4}$ sata udaljeno, vozio se je na svojih kolih tom cestom podpuna 4 sata. Gospodo, kada dva dobra konja prazna kola 4 sata voziti moraju na putu, koji se jedva $^{3}/_{4}$ sata proteže, pitam vas, kako će ono pučanstvo budi žito, budi rakiju, budi što drugo dovesti na prodaju i kako će svoj prihod moći unovčiti?

Obzirom na sve to smatram si za dužnost na vis. vladu staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Je li poznato visokoj kr. zemaljskoj vladi zločesto stanje ceste Djakovo-našičke? Ako je, tad s kojih se je razloga postupalo dosad maćuhinski s tom cestom, te napokon, kakove mjere odlučila je poprimiti, da se upitna cesta dogradi?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Vis. sabore! Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice nemože se još ništa staviti, pošto odbori i uz najveće nastojanje oko svojih zadaća nisu još sa svojimi poslovi gotovi.

Ja dakle dižem današnju sjednicu, a buduću ureć ću po potrebi.

(1 sat po podne.)

Devetnaesta saborska sjednica,

obdržavana dne 8. siečnja 1879. u pol 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red dojduće sjednice.

(3/4 12 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 4. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik prošle saborske sjednice, koji i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Odbor za verifikacije predlaže svoje izviešće.

Predsjednik privolom kuće stavlja ga već na današnji dnevni red.

2. Ljudevit Vukotinović prima sa zahvalnošću čast člana kraljevinskoga suda.

Uzeto na znanje.

3. Šišman Landsinger iz Osieka, slikarski učenik u ...imu, moli za milostivo doznačenje podpore za nastavu ...ikarske nauke.

4. Uprava družtva u podporu oskudnih pravnika moli podporu.

Molbe se upućuju na odbor za proračun.

Zatim se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakonske osnove, kojom se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada za pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

Bilježnik saborski pl. Rubido-Zichy čita zakonsku osnovu, koja glasi:

ZAKON

kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.

§. 1. Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotaka svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji, za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879., na pokriće potreba javne autonomne uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granica zakonom od 28. ožujka 1878. ustanovljenoga proračuna za godinu 1878.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik stavlja pitanje:

Prima li visoka kuća u trećem čitanju zakonsku osnovu, kojom se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879.?

Glasovalo se ustajanjem, te buduć je većina za to ustala, proglasi predsjednik, da je većinom ova zakonska osnova primljena.

Zatim je na dnevnom redu treće čitanje zakonske osnove o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Saborski bilježnik Rubido-Zichy čita zakonsku osnovu, koja glasi:

ZAKON

o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

§. 1. Kriepost zakona od 21. veljače 1878. produljuje se ovim na dalju jednu godinu od 1. siečnja do konca prosinca 1879.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik pita:

Prima li visoka kuća u trećem čitanju zakonsku osnovu o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština?

Glasovalo se ustajanjem i primljeno većinom glasova.

Predsjednik proglašuje, da je većinom glasova primljena u trećem čitanju spomenuta zakonska osnova.

Na dnevnom je redu izviešće odbora verifikacionalnoga.

Izvjestitelj odbora, Vaso Gjurgjević, predlaže, da se banski pozvanik veliki župan Lazo Davidović, zatim barun Gjuro Rukavina za izborni kotar gjurmanečki i dr. Stjep. Vučetić za izborni kotar varaždinsko-toplički verificiraju.

Na pitanje predsjednikovo, da li visoka kuća prima izviešće verifikacionalnoga odbora, većina je primila to izviešće.

Zatim odgodi predsjednik sjednicu na 5 minuta.

Predsjednik stavlja na dnevni red interpelacije i odgovore na interpelacije.

Predstojnik nutrnjega vladina odjela odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Frana Folnegovića, stavljenu na vladu u XI. sab. sjednici od 16. listopada 1878.

Interpelant se nije zadovoljio odgovorom.

Buduć je jedanaestorica članova predložila, da se ustmeno poimence glasuje, pita predsjednik, da li kuća prima odgovor vladina predstojnika na znanje ili ne.

Od 40 glasova, glasovalo je sa da 15, a sa ne 25 članova sabora.

Vladin odgovor nije uzet na znanje, te će se ovaj predmet u smislu poslovnika staviti na dnevni red.

Predstojnik odjela za pravosudje odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika dra. A. Starčevića, stavljenu u sjednici XVI. od 2. siečnja o. g.

Interpelant se nije zadovoljio s odgovorom, kuća ga je uzela na znanje.

Narodni zastupnik Fran Folnegović stavlja interpelaciju, koja glasi:

Je li preuzvišenosti Vašoj potanko naznačena golema šteta, koja je jesenas poplavom nanešena žiteljstvu Hrvatske i Slavonije naročito u Posavini?

Ako jest:

Na koliko mjesta je Sava provalila nasipe do Siska, a na koliko od Siska?

U koliko je osnovan glas, da su novosagradjeni nasipi nesgodnijim pravcem i slabije gradjeni od prvašnjih?

Kakvimi sredstvi kani zemaljska vlada popraviti izkvarene nasipe?

Da li se pokazuje potreba zemaljske podpore za postradalo žiteljstvo? Kolika je ista potreba? I kani li joj zemaljska vlada te kojimi sredstvi doskočiti?

Interpelacija će se dostaviti svietlomu banu.

Nar. zastupnik Josip Zorić stavlja na kr. zemaljsku vladu interpelaciju, koja glasi:

a) Da li se je visoka kr. zemaljska vlada na mjerodavnu mjestu i za novčana sredstva pobrinula, da se postradalomu u Bosnoj narodu konstatirana šteta izplati; i

b) Imade li izgleda, da će se ta štela u što kraćem roku, barem u prvoj polovici t. g. uplatiti?

Interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Nar. zastupnik Božo Topalović stavlja na kr. zemaljsku vladu interpelaciju, koja glasi:

Je li poznato vis. kr. zemaljskoj vladi zločesto stanje ceste djakovačko-našičke? Ako je, tad s kojih razloga postupalo se je do sad maćuhinski sa tom cestom? Te napokon kakove mjere odlučila je poprimiti, da se upitna cesta dogradi?

Interpelacija će se dostaviti svietlomu banu.

Predsjednik diže sjednicu, izjavljujuć, da će buduću ureći po potrebi.

Krestić v. r. **Dr. Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Dr. **Kosta Vojnović**: Kad se radi o glasovanju poimence, vriedno je, gospodo, da se iztiču imena onih koji su glasovali za ili proti dotičnomu predlogu. Takovo glasovanje nečini se u obće drugčije, nego tada, kad se radi o važnom kakvom predlogu, te je u interesu svakoga zastupnika, da on zna sebe opravdati pred narodom, da je glasovao sa „da“ ili sa „ne“. Sada ja ne vidim u ovom zapisniku, da su naznačena imena onih zastupnika, koji su glasovali za ili koji su glasovali proti dotičnomu predlogu. Ja bi dakle molio, da bi se nadopunio taj zapisnik, i da bi se naznačilo koji je bio za a koji proti, kad se je radilo o tom, da li se uzme na znanje odgovor vlade na interpelaciju g. Folnegovića.

Predsjednik: Molim, na ovaj prigovor g. dra. Vojnovića imam mu odgovoriti sliedeće: §. 34. poslovnika pod slovom l) kaže, da se u zapisnik stavlja rezultat glasovanja. U ostalom praksa je našega sabora i inih par

lamenta, da se imena nikada nestavljaju u zapisnik. Ono, što g. dr. Vojnović hoće, da njegovi birači i u obće publika želi znati, kako je tko glasovao, postignuto je tim, što su sjednice ovoga sabora javne, te je svakomu slobodno doći na galerije, da čuje tko je glasovao sa da i tko sa ne.

Bureau sabora želi, da se poslovnik vrši, s toga držim, da se taj prigovor nemože uvažiti.

Dr. **Fran Vrbanić**: Ja mislim, da je baš u smislu poslovnika, da imena dodju u zapisnik. U poslovniku se veli: Rezultat glasovanja ima se staviti u zapisnik, a rezultat je baš to, da je X kazao „da", a Y „ne". — U ostalom, ako se g. predsjednik ovako upire na onu točku glede glasovanja, kako da se neobazire tako strogo i na druge točke poslovnika. Tako ja n. pr. nikada nenalazim u zapisniku naznačen broj prisutnih članova.

Predsjednik: Ovo je posve druga stvar, o kojoj se sada neradi. Izvolite se držati prigovora gosp. dr. Vojnovića, a vam prosto stoji o tom drugom prigodom interpelirati.

Dr. **Fran Vrbanić**: Ja dakle mislim, da se posve slaže s §. 34., ako se navedu u zapisniku imena zastupnika, kako su glasovali. U ostalom to je i praksa u svih saborih, samo u našem dakako nije bila, jer se ciele 3 godine niti jedanput nije poimence glasovalo.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja bi bio proti predlogu g. dr. Vojnovića, i to zato, jerbo zapisnik nije ono, što imade biti saborski dnevnik. U dnevnik dolazi rezultat glasovanja sa svimi svojimi predhodnimi i posliedičnimi akti. Zapisnik je samo zrcalo, koji predstavlja što kraće rezultat dotične sjednice. Što želi g. dr. Vojnović postići, da se saznade u publiki, kako je tko glasovao, to je dnevnik za tu porabu, a i javna glasila imadu taj zadatak, da se razglasi, što se je sbilo u saborskoj sjednici. I to je istina, da praksa svih sabora toga nepozna. (Dr. Vojnović umetne: Nije tako!) Ja sam bio sam članom sabora, u kojem se je često poimence glasovalo, pa znam dobro, da u tom saboru nikada u zapisnik nedolaze imena ovako ili onako glasujućih. I to bi se liepo zahvalio dotični bilježnik, da bi morao toliko imena (osobito u inih saborih) u zapisnik stavljati.

Mislim dakle, da se prigovor g. dr. Vojnovića nema uvažiti: prvo jer nije potrebno, jerbo to nadoknadjuje saborski dnevnik i javna glasila; a drugo, jerbo niti ovdje niti u inih saborih nije bila praksa, da se to čini.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi govoriti, stavljam pitanje na vis. sabor: Usvaja li se primjetba gosp. dr. Vojnovića, da se zapisnik u dotičnom pravcu izpravi. — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovaj se dakle zapisnik verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik, priložen sliedećoj sjednici.)

Ovim je, vis. sabore, za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti: prvo, razprava ob izviešću odbora „ad hoc" o dopisu predsjedničtva zajedničkoga sabora glede upotrebljivanja naslova kod izdavanja vjerodajnica zastupnikom na zajedničkom saboru; drugo, razprava ob izviešću pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojom se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenog gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota, i treće proglašenje zajedničkih zakona, — ako je s voljom visoke kuće. (Prima se.)

Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za petak u 10 sati prije podne.

(12 ¼ sati.)

*

Dvadeseta saborska sjednica,

obdržavana dne 10. siečnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Razprava ob izviešću odbora „ad hoc" glede odpisa predsjedničtva zajedničkoga sabora. — Razprava generalna i specijalna o osnovi zakona, kojim se preinačuju ustanove §. 460. i §. 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. dr. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 49 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice.

Zastupnik dr. Vojnović prigovara zapisniku, da nisu kod glasovanja poimenična u posliednjoj sjednici poimence navedeni glasatelji.

Kod glasovanja o tom prigovoru pita predsjednik: Koja gospoda usvajaju prigovor dra. Vojnovića, te da se u zapisnik naknadno uvesti imadu imena glasatelja? Manjina. — Prigovor odpada, te se zapisnik verificira.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban saobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica premilostivo do znanja uzela preponiznu čestitku prigodom rodjendana od sabora podnešenu.

Prima se s poklonstvom na znanje.

2. Odbor ad hoc podnaša svoj izvještaj o odpisu predsjedničtva zajedničkoga sabora o upotrebljenju naslova u vjerodajnicah hrvatskih zastupnika na ugarskom saboru.

Stavit će se na dnevni red.

3. Odbor pravosudni podnaša izvještaj ob osnovi zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradj. postupnika od 16. rujna 1852. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

Stavit će se na dnevni red.

4. Svietli ban dostavlja saborskoga pretresivanja radi računske zaključke zaklada narodnih učiona i štipendijalne Marija-Terezijanske za god. 1875., 1876. i 1877.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

5. Svietli ban dostavlja na pregledanje računske zaključke zemaljskih pod upravom kraljevskoga vladnog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

6. Municipij bakarski moli, da se u Bakru na trošak zemlje ustroji nautička škola.

Ide odboru za peticije.

7. Ljudevit Darany, kamenotiskar u Zagrebu, moli za nagradu za obavljene za visoki sabor litografičke poslove.

Ustupljuje se predsjedničtvu sabora na uredovanje.

8. Ivan Vončina, izabrani narodni zastupnik za kotar novljanski, podnosi svoju vjerodajnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

9. Kr. gr. del. kot. sud u Vukovaru podnosi prijavu dr. Šandora Rogulića, odvjetnika u Vukovaru, proti Ivanu pl. Maršou, umirovljenomu ministerijalnomu tajniku i narodnomu zastupniku, sbog uvriede poštenja, na daljnje uredovanje.

Ide odboru imunitetnomu.

Budući da za danas na dnevnom redu predmeta neimade to zaključi predsjednik današnju sjednicu u ¼ 1 sat po podne uričuć buduću za petak 10. siečnja t. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Razprava ob izvještaju odbora ad hoc o dopisu predsjedničtva zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga sabora ob upotriebljenju naslova u vjerodajnicah hrvatskih zastupnika na ugarskom saboru.

5. Razprava ob izviešću pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

3. Proglašenje zajedničkih zakona.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik priložen sliedećoj sjednici.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je razprava o izviešću odbora ad hoc glede dopisa predsjedničtva zajedničkoga sabora, kakav se naslov ima u vjerodajnicah hrv. zastupnika na ug. sabor upotrebiti. — Molim gosp. izviestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Josip Miškatović**: Neka mi bude dozvoljeno, vis. sabore, da pročitam ovo izviešće odbora „ad hoc“: (Čita.)

Odbor ad hoc, izaslan od visokoga sabora, da razpravi i izviesti o dopisu predsjedničtva zajedničkoga sabora predsjedničtvu hrvatskoga sabora, dotično o zaključku zajedničkoga sabora, kakav se naslov ima u vjerodajnicah hrvatskih zastupnika na ug. sabor upotrebiti za zajednički sabor, konštituirao se je, izabravši predsjednikom zastupnika dra. Šrama, a izvjestiteljem Josipa Miškatovića, te nakon razprave složio se je u tom, da predloži sliedeće:

„Sabor izjavljuje, da toga naslova, pošto ga temeljni zakon nagodbeni jasno opredieljuje, navadjajuć izrično „kraljevine ugarske krune“, i „kraljevine krune sv. Stjepana“, nemože niti zajednički niti hrvatski sabor jednostrano i po svojoj volji označivati i nalagati, ter zato prepušta predsjedničtvu hrvatskoga sabora, da bez obzira na dopis predsjedničtva zajedničkoga sabora može upotriebiti i unapried naslov zakonom opredieljeni i dozvoljeni. Da se pako nebi ponovio u dopisu slav. predsjedničtva zajedničkoga sabora spomenuti, jednoj i drugoj strani neugodni zametak sličnih pitanja, neka predsjedničtvo hrvatskoga sabora u odgovoru na onaj dopis spomene, da bi u to ime najshodnije bilo tako promieniti ustanove poslovnika na zajedničkom saboru, da vjerodajnice hrvatskih zastupnika, kano poslanika kraljevine, kolektivno od sabora izabranih, nebudu unapred predmetom razprave i zaključka verifikacionalnih odsjeka“.

Cieloj ovoj razpravi, gospodo, dalo je povoda pismo predsjedničtva ugarskoga sabora na naše predsjedničtvo, koje ću biti tako slobodan pročitati. (Čita. — Onda nastavlja ovako):

Visoki sabore! Ja ću, da se bolje razumije ovaj dopis, sa nekoliko rieči razložiti, kako je on postao. Ugarski sabor, kad se imadu ovjeroviti zastupnici njegovi, podieli se u devet odsjeka; a od ovih bila su dva takova, u kojih je opozicija magjarskog sabora imala većinu. Većina opozicionalna u ovih dvajuh odsjecih, imajuć po svoj prilici samo tu namjeru, da što manje članova onakovih, o kojih misli, da će biti u većini, ovjerovi, da oni kod izbora predsjedničtva neće sudjelovati moći, zaključi iz kojekakovih izlika i povoda, da se nemaju verificirati oni članovi hrvatskog sabora, koji su podpadali pod sud ovih dvaju odsjeka. Glavni je pako prigovor opozicionalnih članova tih odsjeka potekao od tuda, što tobože dolazi u vjerodajnici hrvatskih zastupnika naslov nezakonit. Zašto nezakonit? Zato, jerbo je u vjerodajnicah hrvatskih zastupnika u svih izdanjih, ne samo u onih, koja su došla u ruke onih dvajuh odsjeka, bilo zapisano, da se šalju na „zajednički sabor kraljevinâ krune svetoga Stjepana“; oni pako kažu, da ima biti „krune ugarske“, i pozivlju se na §. 31. nagodbenog zakona, koji govori o pošiljanju hrvatskih zastupnika na sabor zajednički. Tamo dolazi sbilja naslov „zajednički sabor kraljevinâ krune ugarske“. A da je ovo samo prazna izlika bila i da to nije nikakov zakoniti prigovor, vidi se od tuda, što u istom temeljnom nagodbenom zakonu dolazi naziv krune ove s primjetbom „krune svetoga Stjepana“ i „kruna ugarska“. Dakle naziv je zakonit i jedan i drugi. A uzprkos tomu, što su priznavali i sami članovi većine, da je i jedan i drugi naslov zbilja zakonit, zaključio je sabor ugarski na predlog jednoga verifikacionalnoga odsjeka, neka bi se naložilo predsjedničtvu našega sabora, da kad bude izdavalo vjerodajnice hrvatskih zastupnika, napiše naziv samo taj, da se šalju zastupnici hrvatski na „zajednički sabor zemalja ili kraljevina krune ugarske“. Tim misle, da se je unapried prepriečila ovakova anomalija, da sedam odsjeka verificira naše članove, a dva ih neverificiraju, premda su svi po jednom te istom zakonu, po jednom te istom činu izabrani. Taj odpis predsjedničtva ugarskoga sabora došao je pred odbor, koga je visoki sabor „ad hoc“ izabrao, te podnaša sada svoje izviešće, u kom ovako misli, da ugarski sabor kao što niti hrvatski sabor nemože od nazivâ, koje sam zakon opredieljuje, po svojoj volji sada ovoga, sada onoga odabrati, te po tom nemože naložiti jedan sabor drugomu, da se samo toga ili onoga naziva držati

ima. Nego odbor drži, da pošto sam zakon upotrebljuje i jedan i drugi naslov, to možemo i mi svagdje, kao što i u ovom pogledu upotrebljivati i jedan i drugi zakoniti izraz. A da se nebi dogodilo to, što želi i samo predsjedničtvo sabora ugarskoga, da jedni hrvatski zastupnici budu po odsjecih verificirani, a drugi ne, to je mislio odbor, da je nepotrebno i suvišno, ako se vjerodajnice hrvatskih zastupnika na zajedničkom saboru u obće verificiraju; jerbo članovi, koje hrvatski sabor šalje na zajednički sabor, jesu već ovdje verificirani. A pošto su ovdje verificirani i pronadjeni, da je zakonito svaki pojedinac izabran, to drži odbor, da ugarski sabor nema nikakova temelja niti razloga na novo verificirati hrvatske zastupnike.

Zakon opredieljuje, da hrvatski sabor izabere 34 svoja zastupnika na zajednički sabor, i dovoljno će biti, ako javi predsjedničtvo sabora hrvatskoga, da su ovi i ovi izabrani na sabor zajednički; i tomu ima se vjerovati bez daljnjega iztraživanja.

Zato odbor predlaže visokomu saboru, da se tom sgodom, pošto je posve suvišno ovaj dopis ugarskoga predsjedničtva ovamo stigao, na koji se po uljudnosti odgovoriti imade — u odnosnom odgovoru spominje, neka bi se ne u nalaganju naziva zakonita za ugarski sabor, nego u tom tražio liek proti ponavljanju takvih anomalija, košto su se tom prigodom sbile, da vjerodajnice hrvatskih zastupnika u obće niti nedodju pod verifikaciju dotičnih odsjeka u ugarskom saboru. Onda se neće moći nikakav povod naći, da budu usljed malicije kakovih opozicionalaca ili drugih zastupnika ovdje povoda ili izlike, da se jedan hrvatski zastupnik verificira, a drugi ne.

I tako je odbor mislio, da se ova stvar može riešiti, a ja molim vis. sabor, da prihvati predlog odbora.

Predsjednik: Premda nije svrha ovomu predlogu stvoriti zakon, to ipak mislim, da se ima i u načelu o njem diskusija voditi. S toga otvaram sada generalnu debatu. Ona gospoda, koja žele udioničtvovati, neka se prijave kod g. bilježnika pl. Rubide.

Dr. **Ante Starčević**: Taj predmet kako i drugi, o kojih smo ovaj dan viećali, nastali su povodom vaše nagodbe. — Ja sam već kazao, da ta nagodba nestoji pravom, s toga nijednoga toga predmeta za mene nema.

Predsjednik: Ja sam već rekao, da to nije naša nagodba, nego nagodba zemlje.

Dr. **Aleks. Rogulić**: Molim, da mi se dozvoli staviti jedno pitanje. Koliko se sjećam, čitao sam ja u magjarskih novina, da se vjerodajnice zato nemogu verificirati, jer su bile hrvatski pisane i jerbo nije bio priložen magjarski prievod.

Izvjestitelj **Josip Miškatović**: Ovoliko je istina, da su neki zastupnici — a čudnovatih zastupnika ima svaki sabor — pošto su te vjerodajnice bile pisane hrvatskim jezikom, te ih nisu mogli razumjeti, rekli: mi ih nemožemo verificirati, jer ih nerazumijemo. Nu pošto im se je kazalo, da je zakonito opravdan hrvatski jezik, onda su od toga odustali.

Predsjednik: Ja drugi put neću moći dopustiti ovakova pitanja na izvjestitelja, nego ću dati rieč samo onoj gospodi, koja su se kod bilježnika prijavila, da će u generalnoj debati rieč povesti. Pošto se nitko više nije za rieč prijavio, uzima se, da se predlog u načelu prihvaća. Prelazi se na specijalnu debatu. Molim g. izvjestitelja, neka izvoli čitati:

Izvjestitelj **Josip Miškatović**: Prije nego počmem u specijalnoj debati čitati pojedine točke, imao bi odgovoriti g. kraljevičkomu zastupniku samo to, da je njegovo zastupstvo ogranak naše nagodbe i pošto on nepozna nagodbe naše, to niti ja nepoznam kraljevičkog zastupnika. — (Odobravanje.)

(Čita):

„Odbor ad hoc, izaslan od visokoga sabora, da razpravi i izviesti o dopisu predsjedničtva zajedničkoga sabora predsjedničtvu hrvatskoga sabora, dotično o zaključku zajedničkoga sabora, kakav se naslov ima u vjerodajnicah hrvatskih zastupnika na ug. sabor upotrebiti za zajednički sabor, konštituirao se je, izabravši predsjednikom zastupnika dra. Šrama, a izvjestiteljem Jos. Miškatovića te nakon razprave složio se je u tom, da predloži sliedeće:

„Sabor izjavljuje, da toga naslova, pošto ga temeljni zakon nagodbeni jasno opredieljuje, navadjajuć izrično „kraljevine ugarske krune“, i „kraljevine krune sv. Stjepana“, nemože niti zajednički niti hrvatski sabor jednostrano i po svojoj volji označivati i nalagati, ter zato prepušta predsjedničtvu hrvatskoga sabora, da bez obzira na dopis predsjedničtva zajedničkoga sabora može upotrebiti i unapred naslov zakonom opredieljeni i dozvoljeni. Da se pako nebi ponovio u dopisu slav. predsjedničtva zajedničkoga sabora spomenuti, jednoj i drugoj strani neugodni zametak sličnih pitanja, neka predsjedničtvo hrvatskoga sabora u odgovoru na onaj dopis spomene, da bi u to ime najshodnije bilo, tako promieniti ustanove poslovnika na zajedničkom saboru, da vjerodajnice hrvatskih zastupnika, kano poslanika kraljevine, kolektivno od sabora izabranih, nebudu unapred predmetom razprave i zaključka verifikacionalnih odsjeka.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj ovako stilizirani zaključak? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je. Prelazi se na daljnju točku dnevnoga reda.

Na dnevnom redu je izviešće saborskoga pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenog gradjanskog postupnika od 16. rujna 1852. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita):

„Visoki sabore! U XVI. saborskoj sjednici predana je ovomu saborskomu odboru na izvieštaj osnova zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. dr. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

U sjednici držanoj dne 5. siečnja o. g. uzeo je saborski ovaj odbor gori spomenutu zakonsku osnovu u pretres, te ju nakon kratke razprave prihvati, izpustivši u §. 1. rieč izključivo, jer je suvišna, a u §. 2. veznik s, jer tamo nespada. Čast mi je s toga podpisanomu saborskomu odboru predložiti, da visoki sabor izvoli prihvatiti zakonsku osnovu, koja glasi ovako:

ZAKON

od ...... kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

§. 1. Na redovite plaće, osobne (službovne) doplatke, stanarine, ter ostala beriva, kao što i na mirovine i milostinje činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota može se voditi ovrha po ustanovah zakona od 10. ožujka 1878. o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osoba spadajućih k stalnoj c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udova i sirota (br. 12. sbornika od godine 1878.).

§. 2. Danom, kojim zakon ovaj stupi u kriepost, prestaje valjanost ustanova §. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. broj 190. drž. z. l. u pogledu osoba spomenutih u §. 1. ovoga zakona.

§. 3. Provedba zakona ovoga povjerava se banu.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Za razjašnjenje ove ustanove neka mi bude dopušteno poseći malo na vrieme ono, gdje su imali činovnici privilegij, da se na plaće njihove nije mogla ovrha voditi. Privilegij taj počeo se razvijati pod konac prošloga vieka u kraljevini Ugarskoj i u zemljah monarkije austro-ugarske. Razvijao se je raznimi dvorskimi patenti i dekreti dvorske kancelarije, te se razvio napokon tako, da se na beriva aktivnih činovnika, bila to plaća, bili razni doplatci osobni ili percentualni, nemože ovrha prisilnim načinom voditi. Jedino kod tražbina, tičućih se obiteljskih odnošaja, n. pr. za hranu žene i djece, mogla se je ovrha voditi. Ovo stanovište postojalo je u podpunoj kriepost onda, kad je načinjen naš parbeni postupnik; te posljedica toga bila je ta, da je u §. 460. došla ustanova, koja podpuno odgovara ustanovam patenta i dvorskih dekreta, koje smo prije spomenuli. Po §. 460. naime, nemože se kod nas ovrha voditi na aktivna beriva činovnika izuzamši tražbine alimentacije za djecu i ženu, dočim o alimentaciji roditelja nema govora u spomenutom paragrafu. Ova ustanova potekla je bez dvojbe prije svega iz nakane, da se interes javne službe obezbiedi proti slučaju i pogibelji, koja bi mogla odatle nastati, da se činovnikom zemaljskim uzkrati plaća, te nebi onda imali od česa živjeti i nebi mogli obavljati onih funkcija državnih, koje su im povjerene. Ovaj obzir ima doista mnogo opravdanosti u sebi, al ja sam uvjeren, da nema opravdanosti u toliko, da bi se činovnici u tom pogledu sasvim privilegirali. Nu bez dvojbe obstojali su tu i drugi obziri: Htjelo se je naime postići, da činovnik, imajuć svoje stalno berivo, uredi svoj život i kućanstvo tako, da izlazi s onim, što imade, i da se neupušta u poslove vjeresijske, da nedolazi u doticaj sa privatnimi ljudi, gdje to njegova služba sobom nedonosi.

To se je sbilo u ono vrieme, gdje se je nastojalo činovnike, kao posebnu kastu, od ostalih privatnih osoba odieliti. Medjutim ovo stanovište nemože se nikako opravdati niti s obzirom na materijalnu korist činovnika niti na ugled činovnika, a niti se može odobriti s gledišta pravednosti, da se naime jedan čitavi razred državljana izuzme izpod valjanosti obćenitih zakona. To neodgovara interesu činovnika zato, jerbo se ni najsvjestniji i najsdušniji činovnik nemože tako urediti, da nebi po nesretnih sgodah došao u nuždu, da se mora poslužiti vjeresijom; on naime nemože prepriečiti n. pr. nesreće u obitelji, i radi toga može svaki doći u potrebu, da se služi kreditom. U takovih okolnostih privilegij njega niti najmanje neštiti, nego mu dapače čini zaprieke, jerbo znajuć oni, koji se bave kreditnimi poslovi, da nemogu ovrhe voditi na njegovu plaću, neće mu kreditirati; ili ako mu kreditiraju, to će se obilato eskomptirati za taj slučaj, što nemogu ovrhe voditi na njegovu plaću. Svi oni, koji bi mogli po svojoj sdušnosti lahko dobiti kredit pod povoljnimi uvjeti, moraju ga skuplje plaćati baš radi svoga privilegija. Lahkoumnim pako činovnikom taj privilegij ništa neprieči, da prave dugove. Oni ih svejedno prave, makar se sto putâ zabrani, da se ovrhe na njihovu plaću nemogu voditi, prave ih stranom radi svojih nekrieposti, stranom radi ovoga privilegija, koji — kako rekoh — pače potencira uvjete, pod kojimi primaju novce.

Do toga uvjerenja nisam ja došao sa spekulativnim razmišljanjem ili možebiti logičkom dosljednošću, nego takodjer izkustvom, jerbo imam priliku mnogo obćiti sa činovnici, a nisam naišao u novije vrieme na nijednoga, koji bi tvrdio, da je ovakav posvemašnji privilegij u interesu činovnika. Nego obratno, svi kažu, da su uvjereni, da bi mnogo laglje dobili kredit pod povoljnijimi uvjeti, kad bi se ovrha — makar i pod ograničenimi uvjeti — mogla na njihovu plaću dopustiti.

U ostalom niti ugledu činovnika ta ustanova neodgovara, jerbo oni, koji nisu sdušni, sakrivaju se pod privilegij ovaj, kad prave dugove već unapried s nakanom, da ih neće plaćati, jerbo vjerovnik ih nemože prisiliti; ali ako nebi apriorno, mala fide, to učinili, to je kašnje svakako nekorektno, kad se za takav privilegij sakrivaju.

Ovdje dakle daje država pojedinim osobam priliku, da se pozivlju na iznimno stanje i da tim drugim štetu nanose. Ovakova šteta pravi se osobito onim osobam, koje se nebave vjeresijskimi poslovi, kano obrtnikom, manjim trgovcem i t. d., koji neznadu, da se nemože na plaću činovnika ovrha voditi. Takov nepazi, jer nije učio dotični postupak, komu posudjuje novce, i s toga može vrlo lahko upasti u tu pogibelj, da bona fide, oslanjajuć se na ugled činovnika i na njegove obilne dohodke, postrada.

Ako bi se htjelo sasvim pravedno postupati, da se činovnici glede svojih plaća privilegiraju, onda bi se moglo izrično kazati, da činovnici nesmiju dugova praviti, t. j. morala bi se njihova osobna sloboda ograničiti. A ja mislim, gospodo, da nikomu nemože pasti na pamet, da takova vlast pripada zakonodavcu; to u pravnoj državi nesmije postojati. A odatle sliedi, da se nesmiju niti privilegija izdavati, koja ovakvim zlim porabam povoda dati mogu; a ovakav privilegij pokazuje se zaista kao zamka, u koju pada neizkusni kreditor.

Napokon neodgovara taj privilegij niti pravednosti, jerbo vrlo čudnovato glasi, da je tko ovlašten, da može primiti novac na posudu, a pod jedno je zaštićen, da se u slučaju neplateža neće u njegovu plaću dirnuti. Ovdje vidimo ono staro priznato načelo: „do ut des, facio ut facias."

Radi toga nebijaše taj privilegij obćenit, nego je bio ograničen na austro-ugarsku monarhiju, jerbo Francezka ga je ograničila tako, da se može ovrha na činovničku plaću voditi samo u onih slučajevih, gdje to posebna naredba ustanovljuje; i u Njemačkoj je priznato, ovršivati činovničku plaću, te je činovniku samo 400 talira sačuvano kano ona svota, na koju se nesmije ovrha voditi. Isto tako biva i u Hanoveranskoj. A to je prošlo i u postupak obćenit za njemačko carstvo, koji će postupak doskora u život stupiti. Dakle bili su činovnici štićeni i u inih zemlja, ali nisu bili sasvim privilegirani, tako da bi se bili mogli služiti tim privilegijom na štetu drugih osoba.

Ovo stanovište ograničenja privilegirane plaće zauzelo je zakonodavstvo ugarskog sabora. Ugarski sabor ustrojio je naime zakonski članak XXXI. od god. 1867., u kojem se sasvim analogno, kao što to u Njemačkoj postoji — razlika je samo glede količine svote, a ne u načelu — dopušta ovrha na aktivna beriva činovnika. Pravila ovoga zakona nisu u našoj domovini ništa nova, jerbo su u glavnom izložena u našem domaćem zakonu od 10. ožujka 1878., al uvedena su tim zakonom samo za naše sudove, u koliko se tiču osoba spadajućih k c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu; nisu pako protegnuta ona pravila na činovnike civilne, spadajuće na zajedničku ili pako na autonomnu upravu naše kraljevine. — Ugarsko zajedničko ministarstvo obrati se na kr. zem. vladu, kako se vidi iz obrazloženja, koje je priloženo ovoj osnovi, s molbom, da se glede zajedničkih činovnika uvedu ista pravila kod nas, koja postoje o ovršivanju plaće činovničke u kraljevini Ugarskoj. A ne samo da se je ministarstvo obratilo na kr. zem. vladu, nego je dapače Njegovo Veličanstvo naložilo svojoj hrvatskoj vladi, da ovakovu osnovu saboru podnese. Kr. zem. vlada odazvala se je molbi i pokorila se nalogom izdanim po Njegovom Veličanstvu, te je predložila takovu osnovu u istinu samo za činovnike zajedničke, t. j. one, koji obavljaju zajedničke poslove na teritoriju kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Nije se vis. vlada upustila u meritorno riešavanje pitanja, da li je probitačno, da se ovrhe dopuste u nekoj mjeri na plaće činovnika, nego je samo poput one molbe podniela takovu osnovu.

Pravosudni odbor uzevši osnovu u pretres, nebijaše, što se motiviranja tiče, sasvim istoga mnienja kao što vis. vlada, nego je scienio, da se ovakova ustanova neimade donieti samo zato, jer to moli ugarsko ministarstvo i jer to zapovjeda Nj. Veličanstvo, nego da se imade donieti upravo zato, jerbo odbor u većini svojoj je uvjerenja toga, da je ovršivost u stegi, koja se predlaže u ovom zakonu, na korist činovnika, da ih podpomaže materijalno, diže njihov ugled, jer onemogući zloporabe, koje se inače mogu lahko dogoditi. S toga bio bi odbor drage volje prihvatio osnovu, koja bi bila ovršivost plaće i glede autonomnih činovnika ustanovila; a buduć vlada toga nije učinila — a sa formalnih obzira nije htjela toga učiniti — pristao je odbor na predloženu zakonsku osnovu, te ju prihvatio skoro bez ikakve promjene.

Po ovoj osnovi imala bi se, kad naime postane zakonom, ovrha dopustiti na plaće zajedničkih činovnika te bi se stavio ovom osnovom §. 460. gradjanskoga postupnika izvan krieposti. Po tom paragrafu nemože se — kako rekoh — ovrha voditi na nikakova aktivna beriva činovnika, izuzev alimentaciju, koja se ima dati djeci il supruzi. A po zakonu, koji ima stupiti na mjesto ovoga paragrafa, imala bi se ovrha dopustiti tako, da činovniku ostane 600 for., koji su sasvim izuzeti od ovrhe, kao ona minimum, koji je potrebit za njegovu eksistenciju, i koji u interesu javne uprave mora njemu ostati. Od onoga viška je $^1/_3$ na ovrhu uzeta. A vidi se iz toga, da se je zakon još uvjek dosta pobrinuo za uzdržavanje činovnika nu ipak je ublažio one nepovoljne posljedice, koje mogu iz podpunoga privilegija nastati. Jerbo vjerovnik, makar i nemože biti od dotične svote, na koju se može ovrha voditi, namiren, može bar s vremenom do svoga doći. Nego čini se takodjer razlika izmedju običnih dugova

dugova, koji nastaju iz obiteljske dužnosti; naime alimentacija djece, supruge i alimentacije roditelja. Ovaj zakon ima tu prednost pred §. 460. gradjanskoga postupnika, što i roditelje naročito spominje kao takove, kojim se mora alimentacija davati. To je naime sasvim u redu; jerbo ako roditelji uzdržavaju djecu dok imadu čim, onda su i djeca dužna uzdržavati roditelje, kad imadu čim. Dužnosti uzdržavanja jesu medjusobne. Nu ograničenje postoji u tom pogledu i u toliko, što se i ovdje imade ostaviti činovniku kao minimum za eksistenciju 300 for., dočim po §. 460. nema nikakova ograničenja, kad se radi ob ovrhi radi alimentacije.

U toliko čini mi se korektnije ova ustanova naprama §. 460., jerbo dužnost alimentacije postoji pod tim uvjetom, da on sam, koji tu dužnost imade, dobije neku vrst alimentacije; ako naime toga nema, onda dužnost sama po sebi prestaje.

Zakon koji imade stupiti na mjesto §. 460. čini takodjer razliku izmedju stanarine i ostale plaće, kao što su osobni doplatci, službovnina, vremeni doplatci itd. te dozvoljuje ovrhu stanarine samo u svrhu podmirenja najamnine. Ovo je pravedno, jerbo stanarina daje se prije svega zato, da se namire troškovi stana.

Što se tiče činovnika umirovljenih, to dopušta §. 460. ovrhu na njihovu mirovinu ili milostinju, ako nadilazi 100 for.; i onda dopušta ovrhu samo do polovice iznosa mirovine. Zakon novi je mnogo povoljniji, jerbo on ostavlja činovniku umirovljenomu 350 for. kano onaj minimum, do kojega se ovrha nemože voditi, i to opet u tom slučaju, ako se neradi o alimentaciji; kod alimentacije može se i po novom zakonu uzeti čitava mirovina pod ovrhu. Ovo posliednje dakako nije posve koristno, nu pošto se tu neradi o naših činovnicih, to odbor nije htio ništa mienjati na osnovi vis. vlade.

Razlozi ovi, vis. sabore, potaknuli su odbor, da je osnovu vis. vlade, što se tiče meritornog zakonitog sadržaja, prihvatio u cielom obsegu bez ikakove promjene. S toga je meni čast vis. saboru preporučiti, da ovu osnovu izvoli uzeti za temelj specijalne debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele udioničtvovati kod generalne debate, neka se prijave kod g. biljежnika pl. Rubide.

Dr. **Kosta Vojnović**: Samo nekoliko rieči, vis. sabore, ću kazati, da opravdam moje stanovište, što se naime tiče toga, da ću glasovati proti ovoj osnovi. Razlog tomu stoji u zadnjoj točci obrazloženja, na kojem naša visoka zem. vlada osniva potrebu toga zakona. Zemaljska vlada nije principielno pitanje, o kojem se dalje razpravlja, riešila u svojem obrazloženju, nije kazala, da ga je proučila, nego kazala je (čita): „da će se donešenjem toga zakona izgladiti oprieka izmedju zakonarstva kraljevine Ugarske ter Hrvatske i Slavonije."

Ovo je dakle, što je dalo povoda ovomu zakonu, naime da se izgladi oprieka izmedju zakonodavstva kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske, da se zadovolji želji zajedničke vlade. A glede principielnog pitanja: može li se priznati, da je štetonosna povlastica, koju uživaju javni činovnici, ili nije, je li koristna za državu ili samo za činovnike; u ovo pitanje nije prodrla zemaljska vlada, kako bi se to pristojalo vladi, koja kakovu zakonsku osnovu vis. saboru podnaša. Nego vis. zemalj. vlada ogradila se je proti tomu, te želi samo, da se jednostavno zadovolji tim zahtjevom zajedničke vlade prihvaćenjem ove zakonske osnove.

Gospodo! Po mom osvjedočenju meni se čini, da nije ovo dovoljan uzrok za podnešenje kakove zakonske osnove. Nije dovoljno, da zahtieva zemaljska vlada, da se preinači naše autonomno zakonodavstvo, jer to zajedno izgladjuje zaprieke izmedju zakonodavstva zajedničkoga i autonomnoga. Kad se ima stvoriti koji zakon, ima se prije svega izpitati, je li je zakon potriebit za zemlju, za koju je stvoren ili za koju se ima stvoriti. Ovo je prvo pitanje. Drugo pitanje, koje ima biti pravo rekuć prvo, jest, je li pravedna osnova zakona, koja se ima podastrieti saboru, je li izazivlju potrebe zemlje same, da se preinači dotični zakon. Onda tekar dodju zajednički interesi i zajedničke potrebštine. Vis. zemaljska vlada nije prodrla niti u prvo niti u drugo pitanje, nego se je zadovoljila osnovu ovu predložiti samo za to, jer to zahtieva izgladjenje oprieka izmedju kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske.

Neću ulaziti u ovo principielno pitanje, koje je g. izvjestitelj naveo, ja sam se ograničio odmah u odboru proti tomu. Štititi današnje povlastice činovnika, to je pitanje, za koje nije dovoljno izkustvo svih odbornika, nego valja, da bude to svestrano pretresivano i rezultat ima se povući iz dugoga iztraživanja stvari. Nu na koliko mi je poznato, naši sudovi izrazili su se glede toga pitanja u protivnom smislu, i po mom mnienju su oni najkompetentniji. Oni su kazali, da njihovo mnienje i osvjedočenje je to, da bi bila šteta, ako se ukine ta povlastica.

A zajednička vlada neželi samo, da se u tom pogledu s Ugarskom izjednačimo, nego kako poznato, hoće to isto postići i glede ustanova kaznenoga zakona. I tako se vidi neka težnja od strane zajedničke vlade, da se malo po malo izravna zakonodavstvo naše sa zakonodavstvom ugarskim. Gospodo, ovoj težnji pako, u koliko potreba zemlje nezahtieva, nema se tako na lahku ruku zadovoljiti.

Istina da je vis. sabor ukinuo te povlastice, u koliko se tiču pripadnika vojske, jednim zakonom, koga je stvorio prošle godine. Nego sasvim je drugi položaj ostalih činovnika. Vojska je jedina jedinstvena stvar uz preuzvišenu osobu našega kralja u cieloj monarkiji, ali činovnici nisu sjedinjeni s vojskom, koja ima posebno svoje zakonodavstvo, i posebnu svoju jurisdikciju. Bilo je dakle potrebno, pošto se je uvela ta ustanova u Ugarskoj i u Cislajtaniji, premda je primila onu prvu ustanovu, te se tim izjednačila sa Ugarskom, to ipak nije htjela baviti se s ovim drugim pitanjem, s kojim se mi sada bavimo.

I još se razpravlja na stolu ministra pravosudja ovo pitanje, u koliko se ima ili nema ukinuti ta povlastica kod činovnika.

Premda je g. izvjestitelj liepo obrazložio, zašto bi se imala ukinuti ta povlastica, ipak zaključak njegova govora posve drugčije glasi: jerbo zakon neukida tu povlasticu, nego ju samo ograničuje donekle, to je dapače — veli on — povoljnije za stanje činovnika. Ovaj je razlog vodio odbor, kad je podnio ovu zakonsku osnovu. Razloge zemaljske vlade osim navedenoga odobravam, ali nemogu odobriti razlog, kojega je gosp. izvjestitelj u ime odbora naveo. Ovdje se dakle neukidaju te povlastice činovnika, nego se samo ograničuju; nu u ostalom ja nebi izrazio toga mnienja na lahku ruku, da je to povlastica nadovezana na osobu činovnika — u koliko se je htjela učiniti razlika medju takovom tobožnjom kastom činovnika i drugimi ljudi — to nije privilegij na korist činovnika, nego na korist službe. A ako je to povlastica za službu, onda je sasvim jasno, da nesmije zemaljska vlada niti pitati, da li se ima ukinuti niti za domaće niti za zajedničke činovnike.

Ovo pitanje dakle — kako vidimo — niti je dobro izučeno, niti je dobro riešeno. Pa s toga biti ću proti predlogu odbora, jerbo niti nebi rado, da se tim kakav praecedens stvori, da možda sutra, kad bi podnieli koji zakon glede ukinuća te povlastice za sve činovnike, sabor ovaj zakon s toga razloga, jer valja za zajedničke činovnike, takodjer na naše autonomne činovnike protegne. I, gospodo, dočim imamo mnienje sudova, koje glasi, da bi bilo to štetonosno za našu zemlju, — koje mnienje ja cienim — i zato sam proti ovoj osnovi.

A koliko stoji do mojega slaboga glasa, da činim uztuk za izjednačenje zakonodavstva kraljevine Hrvatske sa zakonodavstvom kraljevine Ugarske, uvjek ću glasovati proti tomu.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! U kratko neka mi bude dozvoljeno, da učinim sliedeću opazku: Ako po mnienju g. izvjestitelja ova zakonska osnova donosi pogodnosti zajedničkim činovnikom, to bi bila sasvim logička konsekvencija, da se ta pogodnost nedade samo zajedničkim činovnikom, nego i domaćim. A usljed toga imao bi bio predlog odbora tamo glasiti, da se ova osnova povrati visokoj vladi natrag i da se ona pozove neka predloži takovu osnovu za sve činovnike. Odbor pako toga nije učinio, i ja sam zato proti predloženoj zakonskoj osnovi, jer neuvidjam razloga, ako je to pogodnost, zašto ju dajemo samo zajedničkim, a ne takodjer našim činovnikom.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! G. izvjestitelj izcrpio je tako temeljito predmet o kojem se radi, da bi ja mogao biti oprošten dužnosti, da o toj osnovi govorim. Nu prigovori g. dra. Vojnovića i g. predgovornika sile me, da u ime vlade koju o tome reknem.

Pitanje o ovršivosti plaće činovnika je takovo, koje zanima razna zakonodavstva. Zemaljska vlada se je ovim pitanjem bavila, nu nije još došlo do konačnoga riešenja, jer kao što g. dr. Vojnović veli i kao što sam ja u odboru kazao, naši sudovi, saslušani o tom mnienju, izjaviše se proti promjenam postojećih ustanova glede ovršivosti plaće činovnikâ. Pitanje dakle, da li se imadu preinačiti postojeće ustanove i u pogledu naših autonomnih činovnika, nalazi se kod vlade još u razpravi i doći će do svojega riešenja u svoje vrieme. Medjutim zajednička je vlada izrazila želju, da bi se ustanova ugarskoga zakona, tičuća se ovršivosti plaće činovnikâ, razpružila i na zajedničke činovnike službujuće u ovoj kraljevini. Vladi dakle namaknulo se je to pitanje, ima li, nema li se zadovoljiti toj želji, je li opravdana, i ako je, ima li se podnieti dotična osnova vis. saboru? Vlada drži, da pitanje o ovršivosti plaće činovnikâ treba neko vrieme motriti u velikoj mjeri sa gledišta činovničke dispozicije. Ako pako ona vrhovna oblast, kojoj podpadaju činovnici, drži, da su koristne stanovite promjene s obzira na tu dispoziciju, to ja držim, da se i onaj faktor, koji može izvesti promjene, nebi mogao pravom i razlogom oprieti toj želji. Vlada je tim više pristala uz želje ugarskoga ministarstva, što će to pružiti temelj, da prosudi djelovanje te ustanove, da vidi, radja li dobrim plodom, i da dobije podataka zato, da li se može razpružiti ta ustanova i na činovnike autonomne. O tom dakle, da bi bilo što god na lahku ruku donešeno, čini mi se, da tu govora nema. Vlada drži to mnienje uviek visećim za autonomne činovnike, dotična razprava još uvjek teče, te će se nastaviti u svoje vrieme, a naročito čim ćemo se okoristiti izkustvom, kako će djelovati predležeća zakonska osnova u opredieljenom smjeru.

Jovan Živković: Visoki sabore! Neka mi bude dozvoljeno, da ne kao član vlade o ovom pitanju progovorim, nego ja ću svoje vlastito uvjerenje kazati. Malo prije je g. predgovornik stanovište vlade označio, a ja sa svojega stanovišta držim, da će biti uspjeh studijâ, koja drži vlada u tom pogledu, taj, da će se te povlastice činovnika kasirati. Jer, gospodo, uzmite, kad je postala ta ustanova? Ovaj postupak datiran je od god. 1852., dakle od onda, kada je država, smatrajuć u činovniku neku posebnu kastu, koja se je htjela u životu ljudskom nekako izpostaviti, mislila, da će tu kastu ovom ustanovom na neki ugled podići i nekim načinom tutorstvo nad njom vršiti. U tu svrhu imala je ta ustanova smisla, jer država kazala je: ja nedam činovnika, da ga ti pod eksekuciju staviš i tim njegov ugled podkapaš. To dakako dandanas izgleda smiešno. Nastupila su vremena, koja su izključila svake vrsti privilegija, izuzam privilegije umjetničke; nastupila su vremena, koja su otvorila u svakom pogledu i na svakom polju slobodnu konkurenciju. Ima u ostalom jedna ustanova, koja je donešena kašnje iza ovoga postupka i koja kaže, da tko stoji pod stečajem, nemože

biti činovnik. Pita se sada evo, kako činovnik pored ovoga paragrafa može ipak doći pod stečaj? Činovnik ovlašćuje se praviti dugove, izdavati mjenice itd., samo pod ovrhu ne može doći. Odvjetnici pako jako dobro stvar prakticiraju; jer ako vide, da nema odkuda platiti, onda pronadju način i ime, pod kojim dotičnik dodje pod stečaj. A čim je proti njemu stečaj otvoren, onda gubi privilegij, koji mu daje §. 460. Dakle ovaj paragraf nemože spasiti činovnika, ako on može praviti dugove. — A kad su ona vremena, gdje se je htjela kako rekoh iz činovničkog stališa načiniti posebna kasta, sada izumrla, te ova ustanova nema više smisla, a to tim manje, jer se drugim načinom vjerovniku doskočiti može i doskočeno je, da dodje do svoje tražbine.

Već ovaj jedini razlog, kojega je g. referent jako dobro naznačio, što može činovnik samo mnogo skuplje do novaca doći, jer ga nemožete eksekvirati, nego onaj koga možeš eksekvirati, — mogao bi nas dovoljno potaknuti na to, da odstranimo čim prije tu ustanovu.

S toga držim ja, da izkustvo, koje je učinilo zajedničko ministarstvo i ratno ministarstvo, biti će i kod nas mjerodavno, te će se i sbilja ovaj privilegij, koji dandanas nema nikakova smisla u praktičnom životu, preinačiti ili ukinuti.

A sada prelazim na razloge g. dra. Vojnovića.

Ja mislim, da njegovi razlozi nikako nestoje. Na koliko je kazao, da je posve druga stvar glede vojnika i posve druga glede civilnih činovnika, držim ja, da to baš nije. Ako imamo kod vojnika obzir, da ga čuvamo, kad znamo, da je njegov položaj takov, koji bi, ako se neosujeti, mogao donieti državi najviše štete, čemu da onda kod nas naše civilne činovnike hoćemo tim načinom obože štititi? Mi znamo, ako napravi koji vojnik kakav dug, mora odmah kvitirati. Pak kad se može kod njih aj privilegij dokinuti, to je tim opravdano glede svih ostalih činovnika, da se ukine!

Nadalje je g. dr. Vojnović kazao, da ga najviše žaca, zašto mi baš na želju zajedničke vlade to činimo. Gospodo, ako je moći izpuniti komu štogod bez svoje štete, mislim, da će svaki drage volje to činiti; a to tim više ondje, gdje se radi o prijateljskom odnošaju ciele zemlje naprama drugoj. Nadalje, ako je moguće medju zemljami u jednoj državi, bez uštrba na interes materijalni ili duševni, zakone izjednačiti, to, gospodo, nije nesreća, dapače sreća; kamo sreće, da može biti takovih zakona, koji bi svuda bili jednaki. Pa ako se mogu izjednačiti, to nije na štetu, nego na korist pučanstva.

G. dr. Vojnović kazao je nadalje, da to vriedja naše autonomno zakonodavstvo. (Dr. Vojnović umetne: Toga ja nisam rekao.) Evo rieči po meni zapisanih: „Nije dovoljan razlog, da se preinači naše autonomno zakonodavstvo". Ako ste se zarekli, onda ja od te tvrdnje odustajem. Al svakako mislim, da se niti najmanje tim nedira u naše autonomno zakonodavstvo, dapače ova osnova dokazuje, da mi čuvamo u krieposti naše zakonodavstvo, upravo tim, što ju donašamo; a ako toga nebi učinili, onda držim, da bi se naše zakonodavstvo u nekom pravcu krnjilo. S toga mislim, da g. predgovornik nije mislio reći ovako, kako se iz njegovih rieči izvadjati može.

Napokon se je pozvao g. dr. Vojnović na sudove. Gospodo! Meni je sveta odluka sudova, ali mnienje sudova podpada kritiki znanstvenoj, pa makar bilo mnienje samoga vrhovnoga suda. Pa ako je to samo mnienje sudova, to mogu ja slobodno i prvoj i drugoj, a i trećoj instanciji prigovoriti, da ja nikako nesmatram opravdanim, da taj privilegij još nadalje kod nas postoji. A pošto nismo još dospjeli, da donesemo takovu osnovu za sve naše činovničtvo, to ni nema razloga, da neprihvatite bar ovo glede onih činovnika, na koje se odnosi.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Mi imamo više potrebština, kojim bi valjalo posebnim zakonom doskočiti. Mnogim se je već htjelo doskočiti različitimi zakoni, n. pr. zakonom o zdravstvu ili obćinarstvu; ali ugarska vlada je tom primjetbom odputila nas od razpravljanja tih osnova, jer da taj i onaj zakon još u Ugarskoj nije uveden. Sada imamo pred sobom obratan slučaj. Svi smo uvjereni o neshodnosti toga privilegija, da se zabrani ovrha na činovničku plaću; samo nemogu ja na ovu osnovu s toga gledišta pristati, jer se nije protegnula na sve naše činovničtvo, nego jer se proteže samo na zajedničke u našoj zemlji službujuće činovnike. Ja bi naime želio, da se i naše činovničtvo u tom pogledu obezbiedi. U toliko bi predložio, da se povrati vis. vladi, koja neka donese takovu zakonsku osnovu, koja će imati valjanost za sve činovnike, službujuće u našoj zemlji.

Predsjednik: Ja molim g. govornika, on nema ništa predlagati. Izvolite se samo izjaviti, primate li ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate ili ne?

Pavao Brantner: Ja sam proti tomu.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti! (Nitko se nejavi.) Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ovdje se s dvijuh različitih strana predbaciva, da je postupano nedosljedno, kad se je doniela ova zakonska osnova. Nu ja moram kazati, da su ona gospoda, koja su bila tako dobra, pozorno slušali moje razlaganje, već podučeni o stanju stvari. Ja sam samo kazao, da bi bio odbor rado prihvatio osnovu, koja bi se u tom pogledu odnosila na sve činovnike stanujuće u teritoriju Hrvatske i Slavonije, ako bi ju bila vis. vlada podniela. Nu ako je svejedno ovu zakonsku osnovu prihvatio, to ovdje nema nikakove nedosljednosti. Jer zašto nije odbor ovu osnovu vladi natrag povratio? Zato, jerbo ju drži za dobru i koristnu; i odbor nije htio zabacivanjem takove stvari, koja je sama po sebi dobra, — ako i ne reknem — izazvati konflikt, ali svakako pravit zlu volju kod naših saveznika. Pa ako u takovih obzirih nebi njihovu želju izpunili, gdje se radi o stvari, koja je sasvim dobra sama po sebi, onda ja ne-

znam kakove uvjete obstanka imade naša medjusobna eksistencija. I ako bi bili ovu stvar odgodili, to bi se bilo kod naših saveznika razno tumačilo. Pa i onaj razlog, odbor je držao, valja uvažiti, koji je g. predsjednik odjela za pravosudje spomenuo, da će se moći praktički konstatirati, da li ova osnova djeluje koristno po dotične činovnike; pa ako to, onda će se protegnuti i na autonomne činovnike.

G. zastupnik djakovački izvolio je kazati, da ovo mnienje još nije proučeno i da je vis. vlada jedino s toga razloga ovu osnovu podniela, jerbo ju je imalo zajedničko ministarstvo i jer je to naložilo Nj. Veličanstvo. Ja neprimam prigovora, da ovo pitanje nije proučeno; pače se čudim g. zastupniku kako može tvrditi, da izkustvo odbora u toj stvari nije dovoljno za podkriepu njegova mnienja. Ja neznam čije izkustvo će odbor upotriebiti. da svoje mnienje izreče: on po svojem mnienju predloge čini, i ako se to neslaže sa mnienjem vis. kuće, ona ga može zabaciti. Kad bi se zbilja o tom pitanju radilo samo nekoliko dana, odkada je pravosudni odbor svoje sjednice držao, onda bi se takodjer ja bojao, da to mnienje nije proučeno. Ali, gospodo, o tom pitanju radi se tako dugo, kako taj privilegij postoji. U odboru sjedili su takodjer pravnici izkusni, koji su već mnogo puta sudjelovali kod pravosudja, te mogli uviditi, kako taj privilegij djeluje. I moja malenkost imala je priliku doći do toga uvjerenja teoretičkim putem, da je taj privilegij u istinu štetonosan po činovnike. Ja sam u jednom sboru, gdje je bilo mnogo činovnika, pitao, kako se misli glede toga privilegija. a svi su kazali, da žele, da bude što prije ukinut. — Ja dakle s teoretičkog gledišta nemam nikakove bojazni više, a što se tiče praktičkog djelovanja, imam temelj ne samo u mojem izkustvu, nego i u izkustvu činovnika, kojih se to tiče. S toga sam mogao bez ikakvoga oklievanja glasovati za predlog u odboru, i ovdje ga takodjer zastupam. — Ako je ova misao pravedna, onda bi bilo zbilja čudnovato, da ju mi samo zato zabacimo, jerbo nas moli zajednička vlada da ju prihvatimo. A da se ovim zakonom nipošto nekrnji autonomnost našega zakonodavstva, to je već g. predstojnik odjela za nutarnje poslove dokazao. Nijedna država nemože propisati drugim državam formalnih zakona. Hrvatska kraljevina je od ugarskoga pravosudja neodvisna. Njezini sudovi nemogu drugoga pravila upotriebiti, vršeći svoju dužnost, nego zakon domaći, koji je recipiran g. 1861., ali je kašnje po ustavu stvoren. Dakle nemože se drugi zakon uporabljivati, ako hrvatski sabor sam dotični zakon nestvori.

Ja pristajem, gospodo, na obranu gosp. predstojnika odjela za nutarnje poslove, jer sudovi su govorili kano vještaci, a vještačko mnienje njihovo smije se pobijati; nijedno mnienje nesmije biti sveto, ako nije opravdano zakoni logike ili znanosti.

Ona razlika, koju je g. dr. Vojnović činio izmedju vojske i civilnog činovničtva, moram priznati, da me neosvjedočuje o ničem. On je više krat izvolio iztaknuti jedinstvo vojske, koja imade posebno zakonodavstvo. A ja mislim. da i za vojsku stvara obćeniti zakonodavni faktor zakone. A što se tiče naredaba, to je dakako drugo pitanje; pa i glede vojske, na koliko s njome posluje civilni hrvatski sud, valjaju oni propisi, koje je postavio sabor. Jedinstvo ovo medjutim nije razlog takav, koji bi dovoljan bio, razlikovati vojsku od činovnika; ja toga jedinstva u istinu nepoznam, i ako to već valja za stajaću vojsku, onda sigurno nevalja za domobranstvo.

Zakoni pako, koji kod nas u krieposti stoje, valjaju isto tako za stajaću vojsku, kano i za domobranstvo.

Tim mislim, da sam kazao sve, što sam imao kazati. a držim. da se nemože odboru predbaciti, da je nekorektno postupao, kad je ovaj predlog prihvatio; pa makar da ga je vodio i razlog dobrih prijateljskih odnošaja naprama savezniku našem, to ipak po mom mnienju nebi bilo shodno, da se stvar odgodi, jerbo bi se moglo to različito tumačiti. Nu pošto idemo na susret novim dogovorom, to imamo tim manje povoda zlu volju radjati. S toga preporučam još jedan put ovu zakonsku osnovu. da se prihvati.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona, kojom se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. njihovih udova i sirota? — Ona gospoda, koja su za to. da se prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predsjednik: Specijalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele kakov izpravak podnieti. neka ga predadu ovomu predsjedničtvu prije, nego dodje red na izpraviti se imajući paragraf.

Izvolite drugo čitanje preduzeti.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita naslov):

ZAKON

od . . . . . . kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privemenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

(Prima se.)

§. 1. Na redovite plaće. osobne (službovne) doplatke, stanarine. ter ostala beriva. kao što i na mirovine i milostinje činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. njihovih udova i sirota, može se voditi ovrha po ustanovah zakona od 10. ožujka 1878. o stegi ovrhe na

plaće, mirovine i ine pristojbe osoba spadajućih k stalnoj c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udova i sirota (br. 12. sbornika od godine 1878.).

(Prima se.)

§. 2. Danom, kojim zakon ovaj stupi u kriepost, prestaje valjanost ustanova §. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. broj 190. drž. z. l. u pogledu osoba spomenutih u §. 1. ovoga zakona.

(Prima se.)

§. 3. Provedba zakona ovoga povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Nadalje je na dnevnom redu proglašenje zajedničkih zakona.

Molim g. bilježnika Rubidu, da izvoli čitati.

Bilj. **Radoslav** pl. **Rubido-Zichy** (čita. -- Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ovim je proglašenje zajedničkih zakona obavljeno.

Valja ustanoviti dnevni red sutrašnje sjednice. Na dnevni red staviti će se s dozvolom vis. kuće treće čitanje zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota; zatim u 12 sati interpelacije.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u ½ 12 sati prije podne.

Dvadeset i prva saborska sjednica,

obdržavana dne 11. siečnja 1879. u pol 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Predlog bar. Zmajića glede proslave 25-godišnjice vjenčanja Njeg. Veličanstva. — Dnevni red: Treće čitanje zakona, kojim se preinačuju ustanove §. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. dr. z. l. — Odgovor odjelnog predstojnika J. Živkovića na interpelaciju zast. Topalovića glede cesta. — Interpelacija baruna Lj. Ožegovića glede načina utjerivanja poreza. — Odgovor odjelnog predstojnika J. Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija zast. Crnadka glede zagrebačkoga kolodvora. — Interpelacija dra. Vojnovića glede nautičke škole. — Odgovor dra. Muhića na ovu interpelaciju. — Dnevni red buduće sjednice.

($^3/_4$ 12 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Radoslav** pl. **Rubido-Zichy** (čita):

Zapisnik

XX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 10. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 42 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 10 sati prije podne.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, te bude bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli slijedeći podnesci:

1. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskom zaključku potrebe i pokrića autonomnoga budgeta za upravnu godinu 1876.

2. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa ob računskom zaključku potrebe i pokrića autonomnoga budgeta za godinu 1877.

Oba ova izviešća staviti će se na dnevni red.

3. Sava Stojšić podastire vjerodajnicu, polag koje je izabran za narodnoga zastupnika za kotar irižki.

Ide odboru za verifikacije.

4. Metel barun Ožegović prima sa zahvalom čast člana kraljevinskoga suda.

Uzima se na znanje.

Prelazi se na dnevni red, na kojem stoji razprava ob izviešću odbora ad hoc o dopisu predsjedničtva zajedničkoga ug.-hrv. sabora, o upotrebljenju naslova kod izdavanja vjerodajnica hrvatskim zastupnikom.

Predlog odbora bude nakon kratke debate i na pitanje saborskoga predsjednika:

„Prima li visoki sabor predlog odbora ad hoc po izviešću na dnevnom redu stojećem onako, kako ga je izviestitelj sada pročitao?“

Većinom glasova u načelnoj i specijalnoj debati po saboru usvojen, kao što sliedi:

„Sabor izjavljuje, da toga naslova, pošto ga temeljni zakon nagodbeni jasno opredieljuje, navadjajuć izrično „kraljevine ugarske krune“ i „kraljevine krune sv. Stjepana“ nemože niti zajednički niti hrvatski sabor jednostrano i po svojoj volji označivati i nalagati, ter zato prepušta predsjedničtvu hrvatskoga sabora, da bez obzira na dopis predsjedničtva zajedničkoga sabora može upotrebiti i unapred naslov zakonom opredieljeni i dozvoljeni. Da se pako nebi ponovio u dopisu sl. predsjedničtva zajedničkoga sabora spomenuti, jednoj i drugoj strani neugodni zametak sličnih pitanja, neka predsjedničtvo hrvatskoga sabora u odgovoru na onaj dopis spomene, da bi u to ime najshodnije bilo, tako promieniti ustanove poslovnika na zajedničkom saboru, da vjerodajnice hrvatskih zastupnika, kano poslanika kraljevine, kolektivno od sabora izabranih, nebudu unapried predmetom razprave i zaključka verifikacijonalnih odsjeka.“

Prelazi se na razpravu na dnevnom redu stojeću ob izviešću pravosudnoga sab. odbora, o osnovi zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugar.-hrv. vlade, namje-

štenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

Nakon kratke debate i na pitanje predsjednikovo: „Prima li visoki sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona, kojom se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota, — bude upitna osnova zakona većinom glasova za podlogu specijalne debate prihvaćena, te i u drugom čitanju u svoj cielosti po glasu izviešća pravosudnoga odbora većinom glasova primljena,

Naslov prihvaćen po predlogu odbora i glasi:

ZAKON

od . . . . . kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. dr. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

§. 1. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Na redovite plaće, osobne (službovne) doplatke, stanarine, ter ostala beriva, kao što i na mirovine i milostinje činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota· može se voditi ovrha po ustanovah zakona od 10. ožujka 1878. o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osoba, spadajućih k stalnoj c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udova i sirota (br. 12. sbornika od godine 1878.).

§. 2. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Danom, kojim zakon ovaj stupi u kriepost, prestaje valjanost ustanova §. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852 br. 190. d. z. l. u pogledu osoba spomenutih u §. 1. ovoga zakona.

§. 3. prihvaćen po predlogu odbora glasi:

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Prelazi se na proglašenje zajedničkih zakona te budu pročitani:

Zak. čl. XVII. od god. 1878. „o državnom proračunu za god. 1878. proglašen u kući zastupnika dne 27., a u kući velikaša dne 28. lipnja t. g.“;

zak. članak XVIII. od god. 1878. „tičući se produženja krieposti carinskih i trgovačkih ugovora, sklopljenih s Francezkom, Talijanskom i Njemačkom“;

zak. članak XIX. od god. 1878. „o razmjerju, po kojem će zemlje krune ugarske prinašati k troškovom državnih poslova, što no su zak. člankom XII. 1876. zajedničkimi priznani“;

zak članak XX. od god. 1878. „o carinskom savezu sklopljenom medju kraljevinami krune ugarske i ostalimi kraljevinami i zemljami Njegova Veličanstva“;

zak. članak XXI. od god 1878. „tičući se sveobće tarife carinske austrijsko-ugarskoga carinskoga područja“;

zak. članak XXII. od god. 1878. „tičući se pogodbe, sklopljene medju vladami zemalja krune ugarske i ostalih kraljevina i zemalja Njegova Veličanstva glede uzajemnoga pripuštaja družtva dioničarskih, družtva asekuracionalnih i zadruga privrednih i gospodastvenih“;

zak. članak XXIII. od god. 1878. „o porezu na slador“;

zak. članak XXIV. od god. 1878. „o porezu na žestu“;

zak. članak XXV. od god 1878. „o podignuću i o povlastici austro-ugarske banke“;

zak. članak XXVI. od god. 1878. „o pogodbi, što se ima sklopiti o državnom dugu od 80 milijuna forinti, koji se aktivno tiče poveljene austrijske narodne banke“;

zak. članak XXVII. od god. 1878. „tičući se brodarstvenoga i poštarskoga ugovora s parobrodarskim poduzećem austrijsko-ugarskoga Lloyda“.

Time bude dnevni red izcrpljen.

Predsjednik zaključi današnju sjednicu u 12 sati uričuć buduću za sutra 11. siečnja 1879. u $^1/_2$12 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Treće čitanje zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. (d. z. l.) u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.
2. U 12 sati interpelacije.

Krestić v. r. **Rubido-Zichy** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu tako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik priložen sliedećoj sjednici.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik barun Zmajić.

Bartol barun **Zmajić**: Vis. sabore! Dne 24. travnja 1854. slavili su narodi ukupne monarkije znamenit dogodjaj u carsko-kraljevskoj obitelji, slavili su naime vjenčanje Nj. Veličanstva našega premilostivoga kralja i vladara s prejasnom bavarskom vojvodkinjom, koja danas kao ljubljena kraljica, urešena krieposti ljubezne supruge i nježne majke, olahkoćuje našemu premilostivomu kralju težko breme vladanja. Dne 24. travnja ove godine, gospodo, minuti će 25. godina sretnoga toga braka. I ja nedvojim, vis. sabore, da će opet narodi ukupne monarhije slaviti taj sretni dogodjaj. I narod hrvatski, gospodo, koji nije nikada zaostao u vjernosti i ljubavi prama sretno

vladajućoj kući za ostalimi narodi, sigurno neće ni ovaj put zaostati, da izrazi čuvstva svoje viernosti i svojega veselja. Ja mislim, vis. sabore, da ću biti izraz vaših čuvstva, ako izrečem, da i vi gospodo želite, da takodjer ovaj sabor kod ove svečane prilike bude shodnim načinom zastupan i da shodnim načinom sudjeluje kod ove svečanosti. (Živio! Odobravanje.) Ja, vis. sabore, nebi bio progovorio danas o tom i nebi bio ovaj predlog učinio, koga namjeravam učiniti, da bi bilo sigurno, da će naš sabor u ono doba, kad se bude slavio taj dogodjaj, sakupljen biti. Nu za slučaj ako nebi bio, — premda ja se ufam, da će biti, — mislim, da sam ugodio vašoj želji, ako stavim sliedeći predlog. (Čita. Predlog vidi u zapisniku.)

Visoki sabore! Ja mislim, da medju nami sjedili mi na ovoj ili onoj strani, ako i kadkada nismo složni u kojih poslovih tičućih se naše domovine, nema razlike glede viernosti prama prejasnoj dinastiji, nego osvjedočen sam, da smo u tom pogledu svi složni i da smo svi jednaki. (Živio! Živio!) Ja mislim, gospodo, da ćete vi izvoliti mimoići formalnosti našega poslovanja i da ćete ovaj predlog primiti; te u znak toga, da ste ga primili, molim vas, da bi se izvolili ustati i uzkliknuti: Živio premilostivi naš kralj! (Svi ustaju, te kliču trostruki: Živio!)

Predsjednik: Visoki sabore! Ovo predsjedničtvo sretnim se ćuti, da mu je ovaj toli častni nalog podieljen. Za slučaj ako visoki sabor za onda nebi svoje sjednice držao, nastojati će ovo predsjedničtvo, da isto tako svečanosti ovoj, po cieloj monarhiji proslavit se imajućoj, kao i dostojanstvu ovoga sabora, shodnim i dostojnim udionikom bude. — Ja dakle mislim, da je ovaj predlog jednodušno i uzklikom prihvaćen, i staviti će se u zapisnik.

(Dr. Vrbanić hoće staviti jednu interpelaciju.)

Predsjednik: Ja znam, što hoće g. dr. Vrbanić, al to ima pravo tekar onda, kad bude minulo 12 sati. Sada je na dnevnom redu treće čitanje zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. dr. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

Molim g. bilježnika, da izvoli čitati.

Bilježnik **Radoslav Rubido-Zichy** (čita).

Predsjednik: Prima li vis. sabor zakon, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. (br. 190. d. z. l.) u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina.)

Na dnevnom su redu interpelacije i odgovori na interpelacije. Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, da odgovori na interpelacije.

Jovan Živković: Visoki sabore! U predprošloj sjednici stavio je g. zastupnik Tolapović sliedeću interpelaciju: (Čita.)

Stanje ove ceste poznato je zemaljskoj vladi, kao što i stanej svih ostalih cesta, koje se u cestovnoj mreži nalaze, kako je odobrena po vis. saboru. Ove ceste ima nešto preko pet milja. Jedan dio i to od Djakova napried u duljini do 8 kilometra i onda drugi, od Našicâ do Kljuvice u duljini do 3 kilometra, je sagradjen, veći dio pako je neizgradjen. Taj neizgradjeni dio je naravno u jeseni i zimi i proljeću neprohodiv, kao što u obće ceste u Slavoniji. Kako su ceste bile gradjene prije zakona ob odkupnini javnih težaka, to je poznato, — i takove je dobila zemlja. Ako bi bio prije narod više prionuo uz te ceste ili da ga je oblast više na to silila, sigurno bi bile u boljem stanju predane, nego što su u istinu. A da su u onakovom stanju predane, tomu, gospodo, nije zemalj. vlada kriva. Gospodo, ovaj dio neizgradjene ceste, što iznosi jedno 26 kilometara, taj bi nas najmanje 200.000 fr. stajao, da ga u red stavimo. Mi smo sredstvi, kojimi razpolažemo, odkada smo preuzeli odkupninu, od koje $^3/_4$ na zemaljske ceste dodje, i dotacijom, koja se razdieljuje u sve podžupanije jednakom mjerom, dogradili cestu našičko-virovitičku, koja nas stoji 36.000 for. A lani je na upitnoj cesti takodjer jedan dio dogradjen, koji vodi od Sitnice prema Pokrajini, taj će nas stajati po prilici 19.000 for. — Dakle vidi se, da vlada postupa po svojih sila i čini sve, što joj je moguće. Što se tiče one ceste o kojoj g. interpelant u svojem obrazloženju govori, to je jedan dio njezin obćinski, naime od Kušnice prema Drnju; jerbo taj dio izpušten je iz cestovne mreže. A zemaljska vlada nije ovaj komad, kao što ni neke druge s nikakovih drugih razloga izpustila iz cestovne mreže nego zato, jerbo se je ujedno sa saborom uputila o tom da je nemoguće sve one ceste staviti u mrežu, koje su bile do onda kotarske ili zemaljske; izpuštene su dakle one, koje nisu od prieke nužde, te metnute su u cestovnu mrežu oni putevi, koji su sbilja od prieke nužde. Ali ako je koja cesta sada obćinska, to nestoji, da bude zato uvjek obćinska ostala, nego ostaje dotle, dok dospijemo do sredstava. Dok pako to nebude, svakako je nuždno, da se brine za dotičnu cestu dotična obćinska oblast, a nam pripada dužnost, da uputimo obćine, da nezamare svojih cesta.

Dakle, kako rekoh, u podžupaniji djakovačkoj već je sagradjena jedna cesta sa 36.000 for., a da se nadalje dogradi, potrošeno je na jedan dio 19.000 for., a iz toga se vidi, da je dosta učinjeno u razmjeru sa našimi silami. A pošto bi, da se ova cesta podpuno i u red stavi, stojala zemlju jedno 200.000 for., to možete razumjeti, da se ova svota samo postepeno namaknuti može.

Vlada će učiniti sve, a obećati nemože, da će to učiniti već sutra, nego će to učiniti prama dotaciji, o kojoj sabor sam odlučuje, i naprama odkupnini, kako će se moći utjerati.

Mislim, da g. interpelant, videći ovako brigu vlade, može se zadovoljiti ovim odgovorom.

(Medjutim zauzme predsjednikovo mjesto prvi podpredsjednik dr. V u š č i ć.)

Predsjednik: Je li se zadovoljava g. interpelant sa odgovorom?

Božo Topalović: Nemogu se zadovoljiti i pridržajem si pravo po §. 65. poslovnika podnieti shodan predlog.

Predsjednik: Prima li visoka kuća odgovor vlade na znanje? (Prima se.)

Rieč ima g. barun Ljudevit Ožegović, da stavi interpelaciju.

Ljud. bar. **Ožegović.** Visoki sabore! U Cislajtaniji govori se mnogo o tom, da se obćinam pobiranje poreza povjeri. Kod nas već je davno ta želja izpunjena, nu kako? Mislilo se je, da će se narod usrećiti zakonskim člankom XV. od god. 1865., a tomu podnipošto nije tako. U potanju kritiku toga zakona neću se upuštati, premda pravu kritiku imamo u tom, što onaj isti zakonski članak u §. 86. kaže: „Provedba ovoga zakona povjerava se ministru financija, ministru unutarnjega odjela i ministru pravosudja, a glede Hrvatske ministru financija sporazumno sa banom kraljevine Hrvatske i Slavonije.“

Da dakle mi o tom zakonu kritizovati možemo, leži u tom, što se provedba njegova takodjer našoj vladi povjerava i što se isti tiče obćina naših, koje su zakonskim člankom od godine 1870. kao autonomne proglašene i na temelju naše nagode tako uredjene, da one ništa drugo činiti neimadu, nego samo sudjelovati kod pobiranja poreza. Po tom dakle mislim, da imam svakako pravo o ovom zakonskom članku pobliže govoriti.

Potanje dokaze, da ovaj zakonski članak za nas nikakove važnosti imati nemože, na koliko se isti na dužnost pobiranja poreza po obćinah proteže, za drugu ću priliku ostaviti. Sada samo predpostavljam, da ovaj zakonski članak valja. Nu kako se vrši kod nas? Prvo jesu financijalna nadzorničtva, koja imadu kod nas takovo mjesto, da mogu sasvim samostalno utjerivati porez, kako im je volja. Ako jim baš novca uztreba, negledajuć niti najmanje, da li je koja obćina vršila svoju dužnost, šalju ne na trošak obćine kakova „familijara“ ovoga nadzorničtva, neka ide plienit. Ako što taj zaplieni, to onda ovo zaplienjeno nadomješćuje i ono drugo, što možda nije zaplienjivo. A to se protivi §. 54. napomenutoga zakona.

Ja se sjećam jednoga slučaja u Desiniću, koji se je prije dvie godine dogodio, gdje je poradi 70 novč., koje je dotični seljak dugovao na porezu za prvi kvartal, došao ovrhovoditelj u kuću, pa mu lajbec s klina uzeo. Što se s njim dalje dogodilo, neznam.

Gospodo, koliko se zadnjih krava, negledeć na to, da li bi se sbilja smjele zaplieniti i koliko se tegleće marve ovršnim putem proda, koja je potrebita za gospodarstvo! Gospodo, ja znam, da mnogomu velikomu posjedniku, koji ima dosta vina i žita, zaplienili su baš volove, koji su mu bili potrebiti za gospodarstvo. Dva su mi slučaja takodjer poznata, gdje su dvie krave prodali za sto forinti, dakle izvanredno jeftino, ako uzmemo, da kilo mesa ovdje u Zagrebu 52 novč. stoji.

Tako se zlorabi ova vlast, koju su si „familijari“ prisvojili! Navesti imam još i to, da ove godine u obće vina i žita, kojega imamo dosta, niti neće zaplieniti, a prodati vina posjedniku nije moguće, jer su trgovci vinom nekakov rek bi „štrajk“ utanačili, te se zanj skoro ništa nedobije.

Gospodo, to su slučajevi, koji moraju ovu visoku kuću prinukati, da stvar ozbiljno promisli, a prinukati moraju ne samo vladu, nego takodjer regnikolarnu deputaciju, koja će nagodbu utanačivati, da bi pomislila na to, u koliko bi bilo od potrebe, da dobijemo, samostalnu upravu naših financija. Cieli zakon porezovni kako vidimo, imao bi namjeru ujeftiniti cienu pobiranja poreza, nu na uštrb cieloga naroda vidimo, da je režija znatno poskupila. Pogledajmo, koliko je bilo poreznih ureda prije, sada jih je nekoliko kasirano, te je ponešto broj poreznih ureda umanjen. Nu kako izgleda u svakom pojedinom poreznom uredu? Prije su bile dvie osobe dosta, sada treba četiri, jer imadu podvostručen broj osoblja. Nismo imali financijalnih nadzorničtva, sada jih imamo, a prije imao je nadzornik svoj biró sa „familijarom“, koji je išao na daleko i široko novce utjerivat. Tako nam je dakle sada kvantitet činovnika podvostručen. Nu na onu režiju, koju obćine nositi imadu, nitko ni negleda. A ipak je to takav trošak, da ga mnogi obćinski budget jedva smaže.

Nego još o načinu, kako se porez utjeriva, imam nešto nadovezati. Ako n. pr. ovrhovoditelj dodje na selo van, da učini ovrhu, to se često dogadja, da mu dotičnik nudja novce, koje na porezu duguje, nu on nipošto ne će da novce primi, nego hajd s marvom na sajam, da se ondje proda. Mi smo imali jedan ovakav slučaj u Šestinah. Pa radi takovih postupaka imali smo dosta bune u Slavoniji i kod nas u hrvatskih bregovih. Ljudi su se stavili na stanovište sasvim opravdane obrane, pa ako je eksekutor sa revolverom došao, te dao vezati dotičnika, prieteći mu najstrožijimi sredstvi, to moramo priznati, da to nigdje u zakonu nestoji. Ja znam za takovih flagrantnih slučajeva više, a naročito napominjem jedan slučaj, za kojega istinitost za svaku rieč jamčim i koji je doista tako flagrantan, da sam ga baš u formi interpelacije stavio. S toga si uzimljem čast na svietloga bana sliedeću interpelaciju staviti:

„1. Je li došlo do znanja vis. kr. zemaljskoj vladi, da je porezni oficijal Slavan Vrančić, izaslan po poreznom

nadzorničtvu u Varaždinu u obćinu Vojakovec, kao ovrhovoditelj poreza na trošak obćine dne 9. prosinca 1878. došavši sa načelnikom iste obćine, sa jednim šerežanom i sa 10 bosanskih bjegunaca s kolcima oboružanih u selo Gjurgjic, dao vezati Baru Šugavić samo zato, što nije bilo njezine krave kod kuće, zatim dao je vezati Tomu Šugavića branećega Baru, napokon da je pograbio Andru Vukovića za prsluk i naperio na njega revolver, te tim načinom prouzročio cieli ustanak, a 7. prosinca da je prigodom porezne ovrhe udario dva puta svojim štapom Miku Šugavića, 8. prosinca pako u samu nedjelju da je dao takodjer prigodom ovrhe porezne vezati lancem Miju Mastinčevića iz Lemeša ?

2. Je li je znano visokoj vladi, da porezna nadzorničtva izašiljaju bez svake kontrole političkih oblasti, koju vrši u Ugarskoj na temelju §. 62. z. čl. XV. : 1876. o rukovanju poreza županijski upravni odbor, (a glede kojeg kontrolnog prava se Hrvatska i Slavonija radi nejasnoće zakona u iznimnom stanju nalazi) svoje činovnike, kakav je Vrančić, na trošak obćina i onda, kada temeljitog uzroka nema, pa da si prisvajaju neku disciplinarnu vlast, koja jim po zakonu nad obćinskimi kao autonomnimi organi nepripada; da nameću obćinam, koje i onako pod teretom javne uprave izdihavaju, suvišne troškove, da uzbunjuju takvim postupkom red i disciplinu u obćinskoj upravi, tako, da se na koncu ni jedan pošten čovjek naći neće, koji bi obćinsku službu obnašati hotio ili mogao.

3. Ako je to visokoj vladi poznato, kao što bi moralo biti, koje korake je učinila, da se na takav način uredujući porezni oficijal Vrančić službenoj kazni podvrgne, i koje korake namjerava učiniti, da se nepodobštinam poreznih organa, koji se niti jasnog slova spomenutog zakona nedrže, nego većim dielom po svojoj volji rade, prodavajuć i ono, što nije nikad po propisu zaplienjeno bilo, a nemareći ni najmanje za propis §. 54. glede stege porezne ovrhe, jedared na put stane, i političkim oblastim onaj upliv na porezni posao u krieposti uzdrži, koji jih glede uzdržavanja discipline nad obćinskimi organi po zakonu izključivo ide ?“ (Odobravanje.)

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu za odgovor.

Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Ja sam u stanju na ovu interpelaciju, koliko je važna, ipak odmah odgovoriti. Kako vidimo, ima interpelacija tri točke: prvo, je li je vladi poznat onaj toli flagrantan slučaj, da je jedna žena vezana prigodom utjerivanja poreza. Ovaj slučaj je poznat vladi; podnešena je predstavka od križevačkog velikog župana, iz koje se vidi, da se je sbilja tako dogodilo i da je bilo dotičnomu familijaru i deset bosanskih bjegunaca, kano tobožnja „asistencija“ pridodano (velika veselost), kad je išao utjerivati porez. Prije nego o tom dalje govorim, moram se osvrnuti na dotični zakon.

Svatko, tko je zakon bar površno pregledao, mogao je viditi onaj nesklad izmedju porabe naše naprama porabi u Ugarskoj. Porezni nadzornik u ugarskih županija je jedno udo ili jedan član onoga županijskoga upravnoga odbora, koji vrši oblast nad njim i kojemu je odgovoran. Kod nas toga nema, on je tako rekuć sam sebi ostavljen. Podžupan ima, istina, po istom zakonu pravo kontrole, kako se vrše poslovi poreza, kako se vodi knjiga, kako se propisuje porez i kako se utjeriva, pa ako vidi, da obćinsko poglavarstvo nevrši svoju dužnost, on ga može globom kazniti. Jedino to mu daje zakon, ništa više, a svu oblast, koju žup. upravni odbor u Ugarskoj zauzimlje, to kod nas na financijalno ravnateljstvo dodje; a podžupanija nema nikakve vlasti nad njim. I to je onaj nesklad. Medjutim u tom pogledu, kako je interpelacija glasila, zakon je dosta nejasan i tim povodom, jer su pritužbe kod zem. vlade na dnevnom redu glede te stvari to je sada povodom tim uzela zem. vlada, da tumač ovaj paragraf zakona tako, da se podieli upliv i političko oblasti, te da bez njezina znanja dotični organi nikakov korake disciplinarne nemogu poduzeti.

Vlada će se glede toga na ministarstvo obratiti.

Ja sam putujuć po zemlji vidio na vlastite oči, da je jedan porezni nadzornik našega obćinskoga činovnik dignuo sa službe. Nu odmah išla je stvar na dotičnu županiju, koja je to kasirala. Ja priznajem, i to stoji, da on toga prava nema. Medjutim nebudući on član tiela koje može nad njim vršiti vlasti, lahko on tako samovoljno postupa. Ali zem. vlada će u sporazumku sa financijalnim ravnateljstvom postići, da će politička oblast naša moći učiniti korake, u koliko će viditi, da obćin sbilja nezadovoljava svojim dužnostim, te se neće dopustiti, da onaj organ ovako samovoljno postupa u buduće.

Financijalno ravnateljstvo u ostalom sporazumno j s tim, da se vrši ta vlast na navedeni način, a onda ć vlada sa svoje strane poprimiti korake naprama financ jalnomu ministarstvu, da se taj nejasni paragraf tak razjasni, da pristane naša vlada u sporazumljenje s finan cijalnim nadzorničtvom glede vršenja napomenute vlast Ako bude odgovor glasio, da ministarstvo toga nemož po naredbi učiniti, nego bi se putem zakona učiniti mo ralo, onda će zahtievati zemaljska vlada, da se tim pute ovaj paragraf tako tumači, da se uzčuva upliv politič oblasti, a ne da bude nadalje izlučeno, kao što je dana

Ja mislim, da se gosp. zastupnik s tim odgovoro može zadovoljiti.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovi odgovorom ?

Ljudevit barun **Ožegović**: Ja sam s ovim odgovoro tim više zadovoljan, dočim iz rieči g. predstojnika odje za unutarnje poslove sliedi, da vlada sama uvidja post jeću nepravednost, te obećaje raditi u tom pravcu, da bu drugčije.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima gospodin zastupnik Crnadak, da stavi interpelaciju.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! Kad se je prva željeznica iz Zidanoga mosta u Zagreb gradila, po prilici god. 1861. ili 1862., našlo se je u nas dosta ljudi, koji su već onda predvidjeli, da grad Zagreb u željezničkoj mreži ukupne monarkije danas sutra važna točka postati mora; pa su naprama tomu dokazivali i zagovarali, da već s prva početka u našem gradu kolodvor u većem razmjerju osnovati valja Kad su u ono doba dva prvaka družtva južne željeznice u Zagreb došla, grof Zichy i tadašnji ravnatelj Bontou, uputilo se je jedno izaslanstvo trgovačke komore k njima, da jim važnost zagrebačkoga kolodvora razloži, i da naglasi, kako bi potrebno bilo, da se prvo na većem prostoru kolodvor osnuje, drugo da se nema postaviti na onu točku, kao što su tadanji prvaci južne željeznice bili zamislili, naime na skrajnjoj točci zapadnoj našega glavnoga grada; nego je ono izaslanstvo dokazivalo, da bi valjalo kolodvor zagrebački sagraditi naprama poludnevnoj strani, naprama sredini grada, po prilici na onom prostoru, kojim sada medju Savskom cestom i Petrinjskom ulicom željeznica Žakanjska teče.

Žalibog ono razlaganje ostalo je bez uspjeha, jer se prvaci družtva južne željeznice na to obazirali nisu, pošto je njim sa razloga jeftinoće u prilog išlo, postaviti kolodvor ondje, gdje stoji.

Kasnije sagradila se je željeznica od Zagreba preko Karlovca na Rieku, a nadalje svezala je takodjer Zagreb sa Žakanjem. I tim je postao kolodvor u Zagrebu središnja točka od trijuh željezničkih pravaca vrlo važnih u trgovinskom obziru, naime Budimpešta-Rieka, Beč-Sisak i Sisak-Trst. Sva roba i putnici, koji iz Pešte i Magjarske na Rieku idu, svi koji iz Beča preko Siska u Slavoniju i Bosnu putuju, ili iz Trsta isto tako u Slavoniju ili Bosnu predju, a obratno svi proizvodi Slavonije, koji bližu Save leže, i svi proizvodi Bosne, koji svoj put naprama Beču ili Trstu udare, — prolaze našim gradom; te je izkustvo duljega vremena pokazalo, da prostor zagrebačkoga kolodvora ni iz daleka neodgovara potrebam i zahtjevom javnoga prometa. Sasvim je naravna posljedica, da tu neurednosti nastaju zakašnjivanjem vlakâ u odvažanju i dovažanju, da nastaju potežkoće glede iztovarivanja robe, koje potežkoće trgovini i obrtnosti silno smetaju.

U sasvim normalnih vremenih je trgovački i prometni red zapriečen na našem kolodvoru, tako da skoro nije moguće, kad vlakovi odilaze ili dolaze, kroz nagomilanu svjetinu radnika i putnika proći. — Što se tiče robe, to mora često puta pod vedrim nebom ležati, te je tako izvrgnuta pogibelji, da se pokvari.

To su štete, pod kojimi trgovina silno trpi. A još teže je sve to u nenormalnih vremenih, kad nastanu izvanredni slučaji, kao što je to bilo prošle godine, kad se je za Bosnu mobiliziralo. Tada je bio nastao velik prevoz vojske i različitih potrebština za vojsku, prevažali su se ranjenici i bolestnici itd.; i tada je bio sbilja čovjek u pogibelji, da na našem kolodvoru život riskira. Znamo naime dobro, da se je ne jedan put, nego mnogo puta dogodilo, — i dogadja se, — da vlak, koji je došao blizu naše postaje, nije mogao u postaju, jer mu nije bilo mjesto priredjeno; pa je tako morao izvana stajati i čekati ondje pol ure ili cielu uru, a kadkad još i dulje. Ako uzmemo na um, da u Zagreb sa trijuh krajeva na samo jednoj kolotečini vlakovi dolaze, moramo si predstaviti, kakav strah putnike pred postajom stojeće obuzimlje, kad znadu, da svaki čas iza njihovih ledja može doći drugi vlak iz Siska, Žakanja ili Zidanoga mosta.

Sukob, koji se je nedavno dogodio pred našim kolodvorom, najjasnije svjedoči i živo opominje družtva, kojih se to tiče, da zagrebački kolodvor razširiti valja.

A potežkoće iz gledišta prometa osoba, iz gledišta sigurnosti ljudskoga života jesu još veće, nego one, koje se tiču prometa robe, jer život ljudski je mnogo dragocjeniji.

Ja dakle držim, da bi bilo sasvim umjestno, da se družtvo južne željeznice i ugarskih državnih željeznica pozove, neka kolodvor zagrebački razširi. Ovim družtvom, koja sa 100 milijuna razpolažu, neće biti težko žrtvovati nekoliko tisuća u tu svrhu, da se naš kolodvor onako razširi, kako to interes javnoga prometa i interes putujućega obćinstva zahtieva. — S toga stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju. (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu za odgovor.

Rieč ima g. zastupnik dr. Vojnović, da stavi interpelaciju.

Dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Svi naukovni zavodi u našoj Hrvatskoj ili su se preustrojili još prije nego smo zadobili našu autonomiju ili pako poslie, kad smo ju stekli. U ovo zadnje vrieme spada preustrojstvo pučkih učiona, preparandije i križevačkog zavoda. Tim preustrojstvom osiguralo se je dobro stanje dotičnih zavoda, a i budućnost učiteljskoga osoblja i obitelji, nego jedina iznimka u tom pogledu je nautička škola u Bakru. Dočim su se sve nautičke škole u monarkiji, tako i bližnja na Rieci, preustrojile, te sada spadaju medju srednje učione, dočim dapače na riečkoj nautičkoj školi vidimo, da ona sve to više cvate i da je vrlo dobro dotirana, to naša nautička škola u Bakru, koja je jedini zavod, gdje se sbilja u toj naukovnoj struci naši mladići mogu izobraziti, izgleda osobito naprama riečkoj nautičkoj školi kao kakova pepeljuga. Učitelji te nautičke škole neznadu, u koji razred ova škola spada; nemaju pravo na kvinkvenija, nemaju osiguranu budućnost. Nemože se zaniekati, da upliva ovako hrdjavo stanje na ugled naš u Pri-

morju i kod susjeda naših. Rieka, gospodo, nenalazi se sada žalibože u naših ruku, nego ipak ima pedalj zemlje na Rieci, gdje još kao Hrvati stojimo, a taj je riečka gimnazija. O riečkoj gimnaziji doći će vrieme, gdje ćemo se razgovarati; a drugi pedalj, gdje se vidi, koliko se razvijaju umne sile kod nas, to je nautička škola u Bakru. Čovjek, koji prispodablja stanje ove škole sa stanjem riečke, može uvidjeti, da mi nestojimo dobro — da neupotrebljujem oštrijih izraza.

Gospodo, radi se dakle o ugledu našem u Primorju, radi se takodjer o naukovnom napredku u našoj zemlji, kad se pita o nautičkoj školi u Bakru. Dobro je poznato svim, da se dobre sile niti nemogu nabaviti, niti održati, gdje nije dovoljno proskrbljeno za budućnost učitelja. Prije svega dakle moraju se u ovom pogledu shodni koraci poprimiti, jer nemože se govoriti o kakvom napredku stalnom kod te nautičke škole, ako nije osigurana budućnost njezinih učitelja.

Pošto stvar tako stoji, čast mi je obratiti se na vis. zem. vladu, te ju upitati, kani li podastrieti ovomu vis. saboru zakonsku osnovu o uredjenju beriva učitelja na nautičkoj bakarskoj učioni.

Predsjednik: Molim g. interpelanta, neka izvoli predati interpelaciju. (Preda ju.)

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić:** Vis. sabore! Čast mi je odgovoriti odmah na ovu interpelaciju g. zastupnika djakovačkoga. Ustrojni štatut bakarske nautičke škole izradjen je po štatutu škola iste vrsti u inih pokrajina monarkije Austro-Ugarske, imenito po štatutu riečke i spljetske nautičke učione. Bakarska nautička škola ustrojena godine 1871./2., a u njezinom ustrojstvu do danas nije ništa promienjeno. Priznaje zem. vlada, da su štatuti ostalih nautičkih škola tečajem vremena na bolje promienjeni, ali te nautičke škole postoje mnogo dulje nego što postoji škola bakarska. Zem. vlada brineći se za napredak mladeži, koja se naumi posvetiti mornarstvu, motrila je uvjek pozornim okom školu bakarsku, te je zato prije tri godine ustrojila pripravni tečaj, te ga naumi razširiti na dvie godine. Taj pripravni tečaj bio je veoma potrebit, stranom s toga, što su mladići, došav iz pučkih škola, došli u nautičku školu slabo pripravljeni, i stranom zato, što se po štatutu ustrojnom primiti mogu samo oni učenici, koji su navršili 14. godinu; a pučku školu ostavljaju djeca i mladići sa 11—13 godina, pa tako se često dogadja, da mladić i ono zaboravi, što se je u pučkoj učioni naučio, dok se primiti može u nautičku školu. To je bio dakle uzrok, što je zem. vlada prije dvie godine ustrojila pripravni tečaj. Medjutim i to moram opaziti, da se vlada od grada Bakra nada, da će tečajem vremena ustrojiti gradjansku školu, te bi onda ova bila pripravilištem za školu nautičku; i onda bi se ovaj pripravni tečaj mogao spojiti sa gradjanskom bakarskom školom. Zem. vlada misli dakle o napredku nautičke škole i zato ja uvjeravam g. interpelanta, da će se ovo pitanje što prije moguće proštudirati i da će vlada izaći sa svojim predlogom naprvo.

Opaziti imam i to, da će vlada takodjer svoje zahtjeve na dotične učitelje povisiti, čim se reorganizira ova škola i čim se povisi plaća; zahtievati će od njih, da si steku ono usposobljenje, koje učitelj nautičke škole imati mora. U ostalom još je pitanje otvoreno, da li će spadati u vrst srednjih učilišta ili će biti za se strukovna škola. Medjutim može se uzeti analogija od gospodarske učione križevačke, te će se po prilici onako ustrojiti kako je ta preustrojena.

Ta škola bakarska do sada se slabo polazi. Ove godine, kako smo se uvjerili, imala je u pripravnom tečaju 17 učenika, a u samoj nautičkoj školi u obijuh tečajih 13. Vis. sabor je prije nekoliko godina dozvolio u ime štipendija 1000 for., i pet učenika vuklo je uslied toga stipendij od 200 for. Ja sam u lanjskom saboru imao čast predložiti, da se nekaže u budgetu: pet štipendija po 200 for., nego predložio sam, da se jednostavno dozvoli 1000 for. u ime štipendija, jer se je vlada osvjedočila, da je za mnoge mladiće — imenito za one, koji su u Bakru ili okolici rodjeni — podpora od 200 for. prevelika. Mislio sam dakle, da je bolje, da se obali na 150 for. ili 100 for. pojedini štipendij, a da se može podieliti na to više učenika vriednih i zaslužnih.

Ovo je moj odgovor na interpelaciju, i molim g. interpelanta, neka ga izvoli uzeti na znanje.

Predsjednik: Je li se g. interpelant s odgovorom zadovoljava.

Dr. **Kosta Vojnović**: Zadovoljavam se.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje? (Prima se.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Vojnović, da stavi drugu interpelaciju glede gradjenja gimnazije zagrebačke.

Dr. **Kosta Vojnović**: Ako dozvoljava vis. kuća, budući je već kasno, ja bi tu interpelaciju odgodio za buduću sjednicu.

Predsjednik: Prima li se to?

(Prima se.)

Stavljanje ove interpelacije odgadja se dakle na buduću sjednicu. I tako je izcrpljen dnevni red današnje sjednice, te će sjednica zaključenom biti.

Na dnevni red buduće sjednice staviti će se: 1. izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računarskih zaključcih g. 1876. i 1877.; 2. izviešće odbora za verifikaciju o prepornih izborih zastupnika za kotar tovarnički i za trgovište Vukovar; 3. izviešće odbora za imunitet glede dopustiti se imajućega sudbenoga postupanja proti narodnomu zastupniku g. Maršo-u na tužbu g. dra. Rogulića.

Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za utorak u 10 sati u jutro.

(1 ¼ sata po podne.)

Dvadeset i druga saborska sjednica,

obdržavana dne 14. siečnja 1879. u pol 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Izviešće odbora za razsudbu zem. računa ob računskom zaključku o potrebi i pokriću autonomnoga budgela za upravnu godinu 1876. — Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računarskom zaključku potrebe i pokrića autonomnoga budgeta za god. 1877. — Izviešće odbora za verifikaciju glede priepornih izbora narodnih zastupnika u kotaru tovarničkom i vukovarskom. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 20 čas.)

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića, u prisutnosti 48 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posliednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Odbor verifikacijonalni podnaša svoj izvještaj o priepornih izborih nar. zastupnika dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički, Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar, o izboru narodnoga zastupnika Ivana Vončine za kotar vinodolski te Save Stojšića za kotar irižki.

Stavit će se na dnevni red.

2. Odbor za imunitet izvješćuje o zamolnici kr. gr. del. kot. suda u Vukovaru u svrhu privole na progonjenje narodnoga zastupnika Ivana pl. Maršoa na tužbu dra. Šandora Rogulića.

Stavit će se na dnevni red.

3. Skupština križevačke županije od 24. lipnja 1878. podnaša predstavku, kojom moli obustavu uvadjanja ustanovah §§. 11., 35., 42. i 52. zajed. zak. čl. XV.: 1876. i naredbe kr. ug. ministarstva financija od 29. veljače 1878. br. 1610 u pogledu razpisivanja drž. poreza.

Ide odboru ad hoc za sakupljanje predstavaka u pogledu razpisivanja poreza.

4. Fr. Kuhač moli za podporu od 2000 for. za izdavanje druge knjige svoje sbirke „Narodnih popievaka“.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik podieli rieč zastupniku barunu Zmajiću, da stavi sliedeći predlog:

„Za slučaj, da sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije nebude sakupljen u vrieme, kad se bude nakon 25 godina srećnoga braka slavila uspomena vjenčanja Njihovih Veličanstva kralja i kraljice, — ovlašćuje se već sada predsjedničtvo sabora, da učini shodna, kako će ovaj sabor tom sgodom izraz dati homagialnim čuvstvom neograničene svoje radosti“.

Predlog ovaj bude jednodušno s uzklikom: „Živio kralj!“ primljen, te će se predsjedničtvo sretnim smatrati, u smislu ovoga predloga želji vis. sabora odgovoriti.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje „zakona od . . . . kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna god. 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota.

§. 1. Na redovite plaće, osobne (službovne) doplatke, stanarine, ter ostala beriva, kao što i na mirovine i milostinje činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota, može se voditi ovrha po ustanovah zakona od 10. ožujka 1878. o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osoba spadajućih k stalnoj c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udova i sirota (br. 12. sbornika od godine 1878.).

§. 2. Danom, kojim zakon ovaj stupi u kriepost, prestaje valjanost ustanova §. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. broj 190. drž. z. l. u pogledu osoba spomenutih u §. 1. ovoga zakona.

§. 3. Provedba zakona ovoga povjerava se banu.

Iza pročitanja pita predsjednik:

Prihvaća li visoki sabor zakon od . . . . . kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. br. 190. d. z. l. u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke ugarsko-hrvatske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota u cielosti, kako je sada pročitan?

Većina prihvati ovaj zakon, te će se svojim putem u svrhu sankcije na previšnje mjesto podastrieti.

Sliede nadalje interpelacije i odgovori vlade na interpelacije.

Predsjedničtvo zauzimlje prvi podpredsjednik dr. Josip Vuščić.

Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovori na interpelaciju zastupnika B. Topalovića u pogledu ceste djakovačko-našičke. Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a kuća primi odgovor vlade na znanje.

Predsjednik podieli rieč zastupniku Ljud. barunu Ožegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Je li je došlo do znanja vis. kr. zemaljskoj vladi, da je porezni oficijal Slavan Vrančić, izaslan po poreznom nadzorničtvu u Varaždinu u občinu Vojakovec kao ovrhovoditelj poreza na trošak občine, dne 9. prosinca 1878., došavši sa načelnikom iste občine, sa jednim serežanom i sa deset bosanskih bjegunaca s kolcima oboružanih u selo Gjurgjic, dao vezati Baru Šugavić samo za to, što nije bilo njezine krave kod kuće, zatim da je dao vezati Šimu Šugavića branećega Baru, napokon da je pograbio Andru Vukovića za prsluk i naperio na njega revolver, te tim načinom prouzročio cieli ustanak: a 7. prosinca da je prigodom porezne ovrhe udario dva puta svojim štapom Miku Šugavića. 8. prosinca pako u samu nedjelju da je dao takodjer prigodom porezne ovrhe vezati lancem Miju Martinčevića iz Lemeša?

2. Je li znano visokoj vladi, da porezna nadzorničtva izašiljaju bez svake kontrole političkih oblasti, koju vrši u Ugarskoj na temelju §. 62. z. čl. XV. 1876. o rukovanju poreza županijski upravni odbor (a glede kojeg kontrolnog prava se Hrvatska i Slavonija radi nejasnoće zakona u iznimnom stanju nalazi), svoje činovnike à la Vrančić na trošak občina i onda, kada temeljitog uzroka nema, pa da si prisvajaju neku disciplinarnu vlast, koja im po zakonu nad občinskimi bar autonomnimi organi nepripada; da nameću občinam, koje i onako pod teretom javne uprave izdihavaju, suvišne troškove, da uzbunjuju takvim postupkom red i disciplinu u občinskoj upravi, tako da se na koncu nijedan pošten čovjek naći neće, koji bi občinsku službu obnašati hotio ili mogao.

3. Ako je to visokoj vladi poznato, kao što bi moralo poznato biti, koje korake je učinila, da se na turski način uredujući porezni oficijal Vrančić zasluženoj kazni podvrgne, i koje korake namjerava učiniti, da se nepodobštinam poreznih organa, koji se niti jasnog slova spomenutog zakona nedrže, nego većim dielom po svojoj volji rade, prodavajuć i ono, što nije nikad po propisu zaplienjeno bilo, i nemareći ni najmanje za propis §. 45. glede stege porezne ovrhe, jedared na put stane, i političkim oblastim onaj upliv na porezni posao u kriepost uzdrži, koji ih glede izvršivanja discipline nad občinskim organi izključivo ide?

Odjelni predstojnik Jovan Živković s mjesta odgovara na ovu interpelaciju; interpelant je s odgovorom zadovoljan, a kuća primi odgovor vlade na znanje.

Predsjednik podieli nadalje rieč nar. zastupniku Gjur Crnadku, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Je li preuzvišenost Vaša koji korak na nadležnom mjestu već učinila, da se željeznički kolodvor u Zagrebu prama potrebi javnoga prometa poveća i razširi, pa ako nije:

2. Što misli Vaša preuzvišenost preduzeti, da se ovoj velikoj potrebi u interesu trgovačkoga prometa, a isto tako i u interesu putujućega občinstva čim prije udovolji?

Interpelacija ova dostavit će se svietlomu banu.

Predsjednik podieli rieč zastupniku dru. Vojnoviću da stavi sliedeću interpelaciju:

Kani li kr. zemaljska vlada podastrieti saboru zakonsku osnovu o berivih učiteljskog osoblja na kr. nautičkoj učioni u Bakru?

Odjelni predstojnik dr. Pavao Muhić odgovara odmah na ovu interpelaciju; interpelant se s odgovorom zadovoljava, a kuća prima odgovor na znanje.

Rieč bi imao nadalje dr. Vojnović, da stavi interpelaciju u pogledu gimnazije zagrebačke, medjutim moli da se to za buduću sriedu odgodi. Sabor na to pristade.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u ½2 po podne, uričuć buduću za utorak 14 siečnja sa sliedećim dnevnim redom:

I. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih račun ob računskom zaključku potrebe i pokrića autonom. budgeta za g. 1876.

II. Isto za god. 1877.

III. Izviešće odbora za verifikaciju o prepornih izborih nar. zastupnika za izborni kotar tovarnički i trg Vukovara.

IV. Izviešće odbora imunitetnoga glede dozvoliti s imajućega sudbenoga postupka proti nar. zastupniku Ivan Maršou, radi počinite uvrede poštenja na štetu dra. Sandora Rogulića.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Vis. sabore! Ima li kakova prigovora proti ovomu tako proglašenomu zapisniku?

(Nema.)

Nema prigovora, zapisnik se ovjerovljuje.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik, priložen sliedećoj sjednici.)

Budući više nikakovih podnesaka nije stiglo, prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće odbora za razsudbu zem. računa ob računskom zaključku o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za upravnu godinu 1876.

Molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita):

Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa ob računskom zaključku o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za upravnu godinu 1876., predloženom po vis. kr. zemalj. vladi ddo. 28./12. 1878. br. 64/sab.

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računa pregledavši računski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za upravnu godinu 1876. podnaša sliedeće izviešće:

Glavni svotnik računarskoga zaključka pokazuje, da su potrebe prekoračile proračun za 172.139 for. 68 nč.
a posliedak pokrića prama proračunu da je za . . . . 177.192 for. 06 nč.
nepovoljniji.

Nepovoljniji uspjeh kod pokrića dolazi odtud, što je na račun 45 % prema prelimin. svoti od 3,050.000 fr. iz državne blagajne za godinu 1876. izvadjeno manje za . . . . . 190.075 for. 55 nč.

Nepovoljniji posliedak potrebe kod svih trih vladnih odjela dolazi pako iz sliedećih razloga:

1. Kod provadjanja novoga ustrojstva političkih oblasti i sudova prekoračena jest preliminirana svota za 27.742 for. 93 nč.

2 Za uredske, pisarničke i putne troškove kr. podžupanija potrošeno je 35.733 for. 31 nč.

3. Za cesto- i vodogradnje izdano je više . . . . 25.214 for. 81 nč.

4. Za bosanske bjegunce izplaćena jest u prosincu svota od . . 81.545 for. 10 nč.

Ova svota refundirana jest tekar u mjesecu svibnju i lipnju 1877.

5. Prirasle su povodom preustrojstva političkih oblasti i sudova mirovine preko preliminara za . . . 20.911 for. 02 nč.

6. Potrošeno je kod kr. kot. sudova za uredske, pisarničke i putne troškove preko preliminara . . . 16.731 for. 33 nč.

7. Za uznike i kaznene iztrage potrošeno je više za . . . . . 30.613 for. 33 nč.

Po detailnih računskih zaključcih imademo sliedeće posliedke:

I. Odiel za nutarnje poslove prekoračio je preliminar za svotu od . 130.432 for. 25 nč.

Ova se svota na pojedine grane ovako porazdieljuje:

a) Zemaljska vlada. Tuj dolazi nepovoljniji posliedak za . . . . 26.050 for. 71 nč.

Kraj prištednje na plaćah i stanarini od 4301 for. 9 nč. od tud, što je potrošeno za uredske, pisarničke i putne troškove, nadnice i litografije preko preliminara 3683 for. 36 nč., zatim što je na statistički ured potrošeno više 2013 for. 53 nč., a poglavito pako zato, što je kod preustrojstva političkih oblasti preko preliminara potrošeno 27.742 for. 93 nč. više i to zato, jer su od ovud dobivali razpoloživi činovnici do konca svibnja 1876. plaću zato, što su i odpremninu činovnici iz ove stavke dobivali.

b) Kod naslova 3. „Zemaljska blagajna" prekoračen je proračun za 1529 for. 46 nč., što su beriva razpoloživog blagajnika Janka Milića produljena do dalnje odredbe, te što su plaćene nadnice sa 956 for., budući je uslied ukinuća županijskih blagajna, rukovodjenje svih zaklada predano kr. zem. vladi, koja je kroz čitavu godinu tri dnevničara upotrebljivala.

c) Kod naslova „Arkiv" prekoračen je proračun za 148 for. 87 nč. i to radi razpoloživoga arkivara županijskoga.

d) Kod „Gradjevnog odsjeka" prekoračen je proračun za 1500 for. 11 nč., jer uzprkos prištednje kod plaća i stanarine od 1200 for. 57 novč. izdano je više za uporabne doplatke gradjevnih činovnika, za 712 for. 47 novč., te što je radi nepopunjenih mjerničkih mjesta na nadnicah za dva tehnička dnevničara izdano 1813 for.

e) Kod naslova „Sabor" prekoračen je preliminar za 11.091 for.

f) Kod naslova „Političke oblasti I. molbe" potrošeno je preko preliminara 17.295 for. 6½ nvč. i to ponajviše na putne troškove, jer uslied nastale povodnje u zemlji pokazala se potreba istoga putovanja političkih činovnika, napose pako mjerničkoga osoblja kod gradnje savskih i dravskih nasipa, ter zato, što su sporadičke bolesti, pojavivše se u zemlji, prouzrokovale često putovanje podžup. liečnika i veterinara.

g) Kod naslova „Cesto- i vodo-gradjevine" prekoračen je proračun za 25.214 for. 51 nč., i to zato, što su nekoje već god. 1875. projektirane zemaljske i kotarske ceste izgradjene tekar g. 1876.

h) Kod naslova „Razne potrebe i nepredvidjeni troškovi" pokazuje se višak za 79.206 forinti 1½ novč. s toga, što je predujmljeno na alimentaciju bosanskih bjegunaca u prosincu izplaćenih 81.554 for. 10 novč., koja svota refundirana bje tekar u svibnju i lipnju 1877. godine.

j) Kod naslova 15. „Mirovine" prekoračen je pro-

račun za 20.911 for. 2½ novč., jer se je uslied ustrojstva političkih i sudbenih oblasti pomnožao broj činovnika i službenika, stavljenih u stanje mira.

Povoljniji posliedci postignuti su pako kod naslova „Zemaljsko računovodstvo“ za 373 for. 50 novč., kod naslova „Zemaljske sgrade“ za 11.297 for. 90 novč., kod naslova „Zdravstvo“ za 10.631 for. 84 novč., kod naslova „Kaznione“ za 1314 for. 88 novč., kod naslova „Žandarmerija“ za 21.243 for. 12 novč., kod naslova „Prinesci za narodne zavode i narodno-gospodarske svrhe“ pokazuje se povoljniji uspjeh za 7653 for. 64 novč., no ovaj posliedak povoljniji dolazi od tuda, što od preliminiranih 20.000 for. za osiečku ratarnicu nije potrošeno u tu svrhu ništa. Za narodno kazalište u Zagrebu bio je doprinos veći za 12.032 for., a za gospodarsko družtvo u Zagrebu za 1999 for. 33 novč.

Kod poglavja II. pokazuje se posliedak nepovoljniji za 1023 for. 32 novč. Kraj znamenitih prištednja kod pojedinih stavaka ovoga poglavja ipak je ukupni uspjeh nepovoljan zato, što zakladno dobro „Kutjevo“ znamenite troškove prouzročuje.

Kod poglavja III. pokazuje se nepovoljniji uspjeh potreba za 40.683 for. 71 novč. Ovaj višak opravdan je tim, što bje nuždno nabaviti tiskanice za novi kazneni postupovnik, te zato, što su kod naslova „troškovi svih sudova I. molbe“ preko preliminara sliedile poveće doznake za nadnice dnevničarske, kojih se je broj za vrieme neobhodne potrebe po više puta povećati morao, zatim zato, što je na gradjevne troškove radi preduzetih povećih adaptacija izdano preko preliminara 4362 for. 69½ novč. te napokon zato, što je na troškove uznika za kaznene iztrage preko preliminirane svote potrošeno još 30.613 for. 33½ novč., te napokon i za to, što je broj činovnika stavljenih u stanje mira povećan.

Što se tiče pokrića, to je isto povoljnije kod poglavja II. za 11.516 for. 69 novč., kod III. pako poglavja nepovoljnije za 459 for. 60 novč. i to zato, što nekoji sudovi I. molbe nisu predali pravodobno ućerane troškove kaznenoga postupka odnosnim kr. poreznim uredom.

1. Odbor predlaže, da vis. sabor predloženi po vis. vladi obračunski zaključak za godinu 1876. odobriti izvoli.

2. Zatim predlaže odbor, neka opetuje vis. sabor zaključak vis. sabora od 11. srpnja 1878., donešen na zaključne račune za godinu 1876., glaseći:

Kr. zem. vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanja proračunom odobrenih svota za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora, obrazloživ potrebu toga prekoračivanja, potraži odobrenje sabora. — a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.

3. Napokon predlaže odbor, da vis. sabor zaključi: vis. vlada poziva se, da glede putnih troškova činovnika strogo pazi, da se putovanja ograniče na neobhodno nuždne poslove, te da se troškovi putni nedopitavaju ondje, gdje je dotični činovnik dobio odštetu za putni trošak iz inog naslova.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Kad su bili ovi računi odboru na pregledanje podastrti, stavio si je pitanje, kakvim će načinom račune izpitati, pak je došao do uvjerenja, da mu je ova zadaća prama svakdašnjem zakonu proračunskom olahkoćena. Odbor imade bo izpitati, na koliko ti računi odgovaraju proračunu. U detaile same, u čitav računarski posao držao je odbor, da nije njegova dužnost da se upušta; kad bi to njegova dužnost bila, trebalo bi umjesto odbora ustrojiti poseban bureau, koji bi kroz čitavu godinu sa jedno 40 činovnika radio kao nekakvo podpuno računarsko sudište. Zato se je odbor ograničio kod izpitivanja proračuna na ove bitne stavke proračuna, te je samo gdjegdje uzeo i detaile u pretres, na koliko mu se je činilo, da nestoje u skladu sa proračunom. Nu pregledavši odbor ovim načinom sve, našao je, da je kod nekojih neznamenitih stavaka prekoračen proračunski zakon te potrošeno nešto više nego li je prvobitno bilo opredieljeno, a kod drugih nešto manje. Izpitavši odbor razloge tomu, pronašao je, da su prišedci i izdatci preko proračuna uslied vladinog obrazloženja opravdani, pa je s toga odbor stavio predlog vis. saboru, da vis. sabor te računske zaključke odobriti izvoli. Nego odboru predležao je zaključak sabora od god. 1878., gdje je sabor prekoračivanja proračuna vis. vladi nekim načinom zabranio tim, da bi ona imala za eventualna prekoračivanja vazda u prvoj sjednici sabora posebnim zakonom zaiskati dozvolu. Ovaj zaključak donešen g. 1878. nije dakle mogao djelovati na račune od god. 1876., pa je s toga odbor predložio, da se jednostavno taj zaključak pro futuro opetuje. Napokon palo je odboru u oči, da se na putni trošak preko preliminara i kod činovnika političkih i kod sudbenih znamenito troši. Vlada prekoračila je u toj stavci god. 1876. znamenito proračunom opredieljenu svotu. Odbor pregledao je i nekoje detailne račune te pronašao, da su kod njih opravdani ti poveći izdatci tim, što je bilo god. 1875. preustrojenje političke i sudbene uprave, a i tim, što su god. 1875. osobito kod političkih činovnika bila opravdana službena putovanja stranom radi bolesti vladajuće u zemlji, stranom pako radi savskih i dravskih nasipa.

Nu ništa nemanje je odbor vidio, da jedna vrst činovnika nestoji pod kontrolom vlasti, naime činovnici sudbeni, koji nepolažu računovodstvu svojih putnih dnevnika na obredjenje, pa uslied toga nije moguća kod njih nikakva kontrola. Radi toga predlaže odbor vis. saboru da zaključi, da se vlada pozivlje, da glede putnih troškova činovnika strogo pazi, da se putovanja ograniče na neobhodno nuždne poslove, te da se troškovi putni nedopitivaju ondje, gdje je dotični činovnik dobio odštetu za putni trošak iz inoga naslova: tako da nebude onda jedan činovnik za jedno putovanje dva puta nagradjen

To su rezultati, koje odbor vis. kući preporuča na odobrenje.

Predsjednik: Vis. sabore! Ovim se otvara generalna debata. Ona gospoda, koja izvole uzeti rieč, neka se jave kod g. bilježnika.

Dr. **Fran Vrbanić**: Vis. sabore! Ja se neću upuštati u potanje razsudjivanje ovoga izviešća odbora za razsudbu zemaljskih računa, jerbo se na temelju ovoga izviešća u to upustiti niti nemogu. Ovo izviešće nedaje meni kao narodnomu zastupniku dovoljno podloge, da mogu prosuditi te zemaljske račune. Ja sam, gospodo, uvjeren, da se odbor nije mogao upustiti u skroz detailno razglabanje tih računa, ali, gospodo, ja bi želio, da je odbor ono, što je ovdje iztaknuo, iztaknuo onako, da si može svaki narodni zastupnik o tom sud stvoriti. Ja, gospodo, toga učiniti nemogu. Prije svega neka dokažem svoju tvrdnju. Spomenuti mi je, da sam imao pred očima tu okolnost, da proračun hrvatski nije takav, koji razpolaže s kakovih 100 milijuna forinti, već je to proračun onakav, koji razpolaže dosta malenom svotom. Pa baš usljed toga mora svaka i najmanja svota u oči pasti i svoje opravdanje imati. Prije svega kaže se u tom izviešću, da je god. 1876. izvadjeno na račun 45% prema preliminiranoj svoti iz državne blagajne manje za 190.075 forinti 55 novč. Ovo je, gospodo, okolnost za mene jako važna; ja bi bio želio, da je odbor ovdje svakako iztaknuo, kako da ono nije izvadjeno, je li možebiti porezi nisu toliko iznosili, ili je možebiti unišla ona preliminirana svota, ali ju vis. vlada nije digla.

Ja dakle iz ovoga izviešća toga razabrati nemogu, radi toga želio bi, da bi se bio obdržavao taj običaj, da se kod svake poveće svote dotično obrazloženje pridoda.

Nadalje kod naslova „zem. vlada“ dolazi nepovoljniji posliedak za 26.050 for. 71 novč. Ako ja, gospodo, sbrojim svote niže navedene, gdje se raztumačuje taj višak, to ja vidim, da taj višak sbrojen iznosi ne 26.050 for 71 nvč., nego da iznosi 33.439 for. Ja ću uzeti, da samo ono još, što je prištedjeno na plaći činovnika u iznosu od 4301 fr., valja u obzir uzeti, ali kraj svega toga izlazi, da je nepovoljniji posliedak ne za 26.000 for., nego za 29.000 for. i nešto više. Kako da to odbor nije providio, nemogu razumjeti; tiskarska pogrješka to nije.

Kod „gradjevnoga odsjeka“ veli se, da je prekoračen preliminar za 1500 for., načinjena je pako — kako ovdje stoji — prištedнja kod plaća i stanarine od 1200 for., uslied toga prekoračen je, ako pogledamo i sravnimo proračun g. 1876., preliminar de facto samo za 1324 for., dakle za 175 for. manje, nego je ovdje navedeno.

Nadalje kod naslova „političke oblasti prve molbe“ veli se, da je potrošeno preko preliminara 17.295 for. 1/2 novč. i to ponajviše na putne troškove. Gospodo, ja mislim, gdje se radi o tolikih svotah, mora se kazati, koliko je to „ponajviše“ i kamo je druga svota.

Kod „mirovina“, kaže se, prekoračen je proračun za 20.611 for. $2^1/_2$ novč., jer da se je uslied ustrojstva političkih i sudbenih oblasti pomnožao broj činovnika i službenika u stanje mira. Ovdje, gospodo, nije jasno, kako dolaze ovamo pod ovu stavku mirovine sudbenih oblasti, to treba razjasniti tim više, jer kad pogledamo poglavje III., vidimo, da je dotični višak obrazložen opet tim, „što je veći broj sudbenih činovnika stavljen u stanje mira“.

Ovakovih, a još eklatantnijih protuslovja ima više, naročito kod računa za god. 1877.

Gospodo, ja si nisam mogao stvoriti nikakova vlastita suda glede tih računa i da je na moje, ja bi svakako bio zato, da se odboru povrate, da bar kod većih svota obrazloženje podnese. No akoprem se ja s tim izviešćem zadovoljiti nemogu, to ipak mogu iz njega dva zaključka izvesti.

Prvo vidim iz toga, da je kod pojedinih naslova više potrošeno, nego li je preliminirano. Ja se, gospodo, pitam, kako je to? §. 4. proračunskoga zakona i onoga od god. 1876. i onoga od 1877. kaže, da nema mjesta prenašanju medju naslovi ni medju poglavji.

Ali ipak vis. zem. vlada pokrila je sve svoje deficite u jednom naslovu tim, što je preniela prištednje iz jednoga naslova u drugi. Gospodo, zakon proračunski je takav zakon, kao što svaki drugi, on mora vezati vladu isto tako, kao što ju vežu drugi zakoni, ona je odgovorna za izvršbu proračunskoga zakona, kao i za izvršbu svakoga drugoga zakona. Ja mislim, da onaj §. 4. nije samo onako u vjetar bačen, pa da i je, vlada se ima toga zakona držati. Vlada nije vlastna nijedan zakon dokinuti, pa ni promieniti i to niti onda, makar bi bio dotični zakon neumjestan. Ja, gospodo, uvidjam, da se u nijednoj državi ovoga svieta, pa bilo bog zna kako savršena, neda vladati bez zakona. Ja takodjer uvidjam, da može nastati slučaj, da vlada mora ne samo u nuždi koji zakon nadomjestiti, nego da mora kadkada izdati kakovu nuždnu naredbu, koja će biti proti obstojećemu zakonu. Zato pojmim, da je mogao nastati slučaj, gdje vlada nije mogla na kraj s preliminiranom svotom jednoga naslova i da ju je morala prekoračiti. Ali, gospodo, dužnost svake vlade je, da ona takovu odredbu, koja nastaje u slučaju nužde, odmah u sliedećem saboru opravda, te uztraži odobrenja toga postupka, koji je nastao uslied nužde, koja je silila vladu raditi proti zakonu.

To je put ustavan, to je put korektan; ali prekoračivati proračun ili prenašati suvišak iz jednoga naslova u drugi, pa nereći ništa saboru, to držim da nije u redu i toga vlada nebi smjela raditi.

Gospodin izvjestitelj kaže, da će se pozvati vlada, da u buduće to nečini i to s obzirom na onaj poziv, kojega je odbor za razsudbu zem. računa lani učinio. Ja, gospodo, nevidim potrebe toga poziva; vlada je bila dužna učiniti to već prije, jerbo prekoračivanjem zakona krši onu ustanovu proračunskoga zakona, koja kaže, da pre

našanju nema mjesta i ako se prenaša, to je vlada dužna u sliedećem zasjedanju to opravdati.

To je jedno, što mogu razabrati iz toga izviešća, i to je jako važno, jer ako se to tako dalje bude radilo, onda sudim, da čitava razprava o proračunu nije drugo, nego puka forma, koja žalibože više novaca stoji, nego vriedi.

Drugo, što mi je u oči palo, je sliedeće: Kaže se, da je novac opredieljen za ratarnicu u Osieku potrošen u posve druge svrhe.

Gospodo, ja držim, da kad se votira proračun, to je vlada dužna sve one stavke, koje su ondje opredieljene, u onom istom smislu izvršiti, kao što je sabor votirao. Inače bi vlada mogla u formi pištednje neizvršivati najplemenitije intencije sabora. Sabor je god. 1876. uvidio, uslied predloga vlade same, da treba ratarnice u Slavoniji i radi toga se je odvažio za ustrojstvo te ratarnice votirati iste godine 20.000 for. i svake sliedeće opet 20.000 for. u tu svrhu.

Te ratarnice, gospodo, ili treba ili netreba; ako treba, mora se novac potrošiti, koji je potrebit, ako ne treba, čemu je vlada to zahtievala? A što se je dogodilo? Te svote je nestalo, vlada ju je potrošila u druge svrhe i svih onih 60.000 for., koje je sabor u tu svrhu votirao. Sada, ako želimo, da se ratarnica u Osieku ustroji, moramo opet iznova tu svotu votirati početi, jerbo od prijašnje nema ništa.

Gospodo, ja držim, da ovakovo stanje stvari nemože mene zadovoljiti. Vlada, ako je vrlo u nuždi da potroši te novce, imala je doći pred sabor te kazati: ja nemogu te ratarnice ustrojiti, trebam novce u druge svrhe; a ja sam uvjeren, da bi bio sabor tu svotu dozvolio te bi dapače i ova strana vis. kuće bila za to glasovala, jerbo se tu neradi o pitanju državopravnom.

Napokon jošte jedno. God. 1875. bio je izvjestitelj odbora za razsudbu zem. računa pokojni Jakić i rečeno je bilo u onom izviešću, kojega je sabor prihvatio, da se pozivlje zem. vlada, neka podnese zakon o vršenju vrhovne kontrole nad računi. Ja držim, da bi bio onaj zakon neobhodno nuždan. Nu ni na onaj zaključak sabora nije se vis. vlada obazriela.

Vis. sabore, s tih razloga, ako se nezaključi, da se ovo izviešće proračunskomu odboru natrag povrati, da ga potanje izpita, ja ću glasovati proti.

Jovan Živković: Vis. sabore! Povodom ovih dosta važnih prigovora nemogu propustiti, da nekoliko rieči progovorim.

Konkluzija prigovora g. predgovornika je, da se povrati stvar odboru, da ju bolje izpita. Ako bi se to i učinilo, to bi proizašle one iste posliedice, kao što predleže sada. Jer, gospodo, što su odbori, i zašto ih biramo? Zato, jer nije moguće u saboru cielu stvar potanko izpitati, jer nije moguće zaviriti u najmanji kutić dotičnog predmeta, prepuštamo odborom, da progledaju, kako stvar stoji, da li je gdje koja mana, da li bi se moglo gdje prigovarati rezultatu. I, gospodo, kad odbor svoju dužnost svrši, dodje pred vis. sabor, te kaže: evo, to smo pronašli, primite naš predlog! — Al ako se tomu ne će vjerovati, što odbor pronadje, onda mislim, da odbori nebi imali nikakova smisla. U ostalom, gospodo, svatko imao je priliku i pravo doći u odbor i uvjeriti se o tečaju razprava. Ta to i biva kod odbora proračunskoga, gdje gospoda zastupnici u sjednice njegove dolaze, da se uvjere o stanju stvari; pa to su mogli i ovdje učiniti, mogli su zaviriti u one priloge, mogli su se obavjestiti od dotičnoga računarskoga činovnika, gdje su željeli, pa tako ih poslie nebi trebalo uvjeravati o stvarih, o kojih su se mogli u samom odboru uvjeriti.

Medjutim i ova četiri pitanja, koja g. predgovornik stavlja glede površnoga načina sastavljanja ovoga izviešća, nestoje, premda bi se čovjeku na prvi mah činilo, da ima pravo. On ponajprije veli, da smo g. 1876. digli iz državne blagajne 190.075 for. manje, nego nas ide po preliminaru. Ja moram suzbiti tu sumnju, da moramo mi onoliko dići, koliko nam se daje. Preliminar znači: toliko smiješ dići, ali nemoraš: ako dakle netrebamo dići, i to ostane svake godine kao t. zv. „Kassabestand" za buduću godinu. Mi dižemo svaki mjesec ili svaki drugi mjesec, koliko mislimo da ćemo trebati za pokriće naših potreba, ali cielu svotu nedignemo, pa niti nam se uzkraćuje od strane Ugarske, niti je izgubljena, ako ju nedignemo; jer računi pokazuju, da nijedna krajcara nije izgubljena.

Drugi prigovor g. predgovornika tiče se onih 22.000 for., koji su potrošeni kod naslova „političke oblasti" više nego li je bilo preliminirano; te veli, da je potrošeno čak 30.000 for., a ne samo 26.000 for. Gospodo, moguće, da se dade ova cifra pobijati, ali zato svakako stoji razlog odbora, koji glasi, da je ovaj višak opravdan. G. izvjestitelj obrazložio je, da je taj višak nastao uslied ovih onih nesgoda, koje su stigle god. 1876. našu zemlju; odbor se je uvjerio o tom, da to tako stoji. A ja mislim da ćete imati toliko povjerenja u odbor, da je izpitao stvar točno, i da je pronašao, da je sbilja opravdan onaj višak, koji je ondje naveden.

Treći prigovor tiče se mirovina, da se nezna, koliko je umirovljenih osoba. Gospodo! Svaki može vidjeti iz priloga, na koliko su se ti naši umirovljenici pomnožili ili umanjili: to je tako jasna stvar, da se nemože potrošiti niti krajcare više niti manje, nego što je potrebno. A visoki sabor nemože se maltretirati s tim, da pregledava, koliko je dotične godine umirovljenika umrlo i koliko je novih nadošlo, to je stvar računarskoga činovničtva: ono stvar izpituje, te nemože biti niti više niti manje izdano nego onoliko, koliko se izdati mora.

Prelazim na načelne prigovore. Prije svega prigovara g. predgovornik, da se naslovi prekoračuju i da se iz jednoga naslova prenaša u drugi, ili da se potrebe jednoga naslova pokrivaju uzkraćenjem drugoga naslova a tim da se vriedja zakon, kojega se vlada držati mora

Istina, gospodo, da bi se tim vriedjao zakon, ako bi vlada trošila iz jednoga naslova na drugi. Ali to nestoji, i može se uvjeriti g. predgovornik, kao što i svaki drugi, da ako se na koji predmet iz budgeta troši, to u svakoj odnosnoj odredbi stoji naznačeno kod svakoga predmeta, pod koji naslov on spada. Sada se može dogoditi, da koji naslov nadmašuje svotu, koja je bila za nj opredieljena; tako je bilo n. pr. kod troška za putovanje. Budget kaže, da se u tu svrhu opredieljuje 50.000 for., jer je sabor iz troška prošlih godina u tu svrhu načinjena uvidio, da prosječno toliko na jednu godinu dolazi. Nu može se dogoditi, da trebamo baš dotičnu godinu više, jer nitko unapred nezna za sve eventualitete. Ako dakle potrošimo u ime toga naslova n. pr. 70.000 for., to nitko neće moći kazati, da smo potrošili s drugoga naslova; nego mi smo uvidjeli, da se na taj naslov trošiti mora, na koliko potrebe iziskuju, a konac godine će pokazati, u koliko se je prekoračio, a mi ćemo vidjeti, na koliko će se ono prekoračenje pokriti moći. Uzmimo sada, da jedan naslov nije potrošen, kao n. pr. svota opredieljena za ratarnicu, ili da nije potrošeno onoliko, koliko je sabor dozvolio, — što biva onda? Koncem godine vidimo kako stojimo; sve ono, što nije potrošeno, to bi imalo činiti t. zv. „Kassabestand", kao višak, koji bi imao u gotovu biti tu; ali za sve ono, što bi potrošeno preko preliminara, gdje je dakle prekoračen naslov, za to dakako treba izhoditi dozvolu vis. sabora. Sada, gospodo, ako mi koncem godine nemamo u kojem naslovu ništa kao „Kassabestand", ako smo potrošili na druge svrhe, to nije učinjeno zato, jerbo smo prenieli iz jednoga naslova na drugi, nego na jedno izadje stvar: ili vi kažete, da je tu „Kassabestand" od 20.000 for., ili na drugoj strani uvrstite 20.000 for. u drugi naslov, koji ondje manjkaju. Na jednoj strani je 20.000 for. kao pokriće, na drugoj ima se kao potreba uvrstiti u proračun. To dakle dodje na jedno te isto. — A tako biva takodjer u Ugarskoj i u Cislajtaniji, t. j. ako se koji naslov prekorači, kod drugoga se pako prištedi, onda svagda izhodi dotični ministar, da se ovaj višak smije uvrstiti za pokriće u budući proračun. — Gospodo! Vi ste izvolili odrediti to, da na koliko se koji naslov nebi mogao pokriti sa preliminarom one godine, da zato netreba zakona, nego da se izhodi u tom pogledu naknadno odobrenje sabora. I to je vlada od onoga doba činila.

Tu dakle, vis. sabore, o kršenju zakona govora biti nemože, jer se sbilja nije prenašalo iz jednoga naslova u drugi.

Nadalje kazao je g. predgovornik, da vlada može u slučaju potrebe izdati naredbu — ako sam ga dobro shvatio — kojom preinačuje u nuždi postojeći zakon; dakle nekim načinom može i glede proračuna protivno odrediti, nego proračunski zakon glasi, nu samo mora to kasnije opravdati, t. j. putem oktroja. Ja sam, gospodo, u tom pogledu više opozicija nego g. predgovornik, te mislim, da vlada nema pravo naredbenim putem takova šta činiti. Ja mislim, da kad sabor korake vlade odobri, onda postanu zakonom, ako ne, onda stvar prestane. Putem naredbe se tu ništa učiniti nemože.

G. predgovornik veli takodjer, da poziv na vladu, koji se nalazi u izviešću, nije od potrebe, toga da se vlada i sama držati mora. Istina je, da se ima toga držati, i to kod svih pojedinih naslova, gdje je svota fixirana. Ali, gospodo, koliko smo primorani trošiti i kod naslova, koji nemaju fiksirane cifre! U tom slučaju je vlada dužna opravdati, i ona će opravdati, što je izdala. Ali to — kako već prije rekoh — nestoji, da je ona iz jednoga naslova uzela, pa drugamo preniela; nego faktično bilo je ovdje više, ondje manje potrebito, što je ona i jedno i drugo u stanju opravdati pred vis. saborom.

Nemože se dakle kazati, da je vlada novac opredieljen za ratarnicu potrošila u druge svrhe; to nestoji, niti je gdje kazano: uzmi iz naslova „ratarnica" 20.000 for. pa daj amo. Nego stvar stoji tako, kako sam prije razložio. Pa zašto nije vlada potrošila one svote, koju je sabor za ratarnicu opredielio? Gospodo, ta stvar nije još bila perfektna. I ja mogu uvjeriti g. predgovornika, da vlada nije bila u stanju niti pomisliti na izdavanje tih novaca baš zato, jer stvar nije bila još tako perfektna, da se samo novac treba još u tu svrhu dati; nije bilo odlučeno još za zemljište, niti nismo bili na čistu sa fondom. — Medjutim, ako i nisu potrošeni novci, mi imamo naš „Kassabestand", pa možemo na godinu kakvih 40.000 for. dati u tu svrhu. I vis. sabor imade proračun ustanoviti, pa ako vidi, da se može dotična prištednja ovako upotriebiti, neka učini, kako mu se svidi. Vlada može samo predložiti, a vis. sabor odluči.

G. predgovornik spominje zakon o vršenju vrhovne kontrole. Ja sam priznajem, da na koliko se vlada nebi htjela držati zakona proračunskoga, da bi razprava o proračunu bila puka forma. A to, gospodo, nemože se vladi predbaciti, da radi protuzakonito, jer ona kod svakoga naslova može opravdati, zašto i koliko je potrošila.

Ako zahtievate pokriće putem posebnoga zakona, i to će vlada učiniti. A to nema u nas praktične svrhe, jer Ugarska i Cislajtanija mogu to zato činiti, pošto imadu priliku namaknuti potrebita sredstva na svaki način; tu ima porez, tu ima dugova itd., a mi imamo samo onu svotu, koja nam je na razpoloženje stavljena svake godine, pa onda čemu da zakonom tražimo pokriće u drugom proračunu, kad onako znamo, da, bude li dovoljno novaca u tom proračunu na razpolaganje, moći ćemo to pokriti; nebude li pako, onda trud zabadava, jer drugih sredstva nemamo do li one gotovine, koja nas svake godine po dotičnih % ide.

Ja dakle mislim, vis. sabore, da se nemože s razlogom prigovoriti niti odboru, da je izviešće svoje površno sastavio, niti vladi, da nije korektno postupala; nego držim, da se možemo pouzdati u savjestno vršenje dužnosti na jednoj i drugoj strani. S toga bi molio, da se

*

nevraća natrag na odbor, jerbo on je izpitao koliko je za shodno pronašao, a koliko bi nas stalo, ako bi kod ovih računa dali svaku i najmanju stvar štampati, kako se n. pr. u Ugarskoj čini. Mi nismo u stanju toga učiniti, jer moramo svaku krajcaru na vagu dati prije nego ju izbacimo.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Bivši članom ovoga odbora za razsudbu zem. računa, uvjerio sam se, da bi bila prieka nužda, da u buduće nerazpravlja poseban odbor zemaljskih računa, nego da to čini proračunski odbor sam. Ja sam više puta došao na misao, da bi trebalo glede raznih ovih točaka i slova, kako su tu postavljena, sa višci i manjci, vladi predložiti, da se to nesgadja, ali uvjek se je kazalo: to neka čini proračunski odbor. Dakle da proračunski odbor može ozbiljnije i trieznije svoju zadaću riešiti, on mora najpomnije kontrolirati zem. račune. — To glede formalnosti stvari.

Drugo, što sam opazio kod ovih računa, je stvar, koja se preinačiti nemože, koju moramo votirati, jerbo nije zakon prekršen, samo stvar nije izvedena; ali faktum je žalostan, da se mnogo prekoračuje ondje, gdje nije koristonosno za narod, a mnogo štedi ondje, gdje je koristno za narod trošiti više. Kod investicija se je pričtedilo, a trošak na činovničtvo, na penzije raste rapidnim načinom u našem proračunu. Uzporedimo li u tom pogledu trošak od danas s onim od prije 10 godina, to moramo priznati, da smo u tom tako daleko napredovali, da ako će to još jedno pet godina trajati, nismo kadri smoći sredstva za podmirivanje lih plaće i penzije.

Tu se valja duboko zamisliti i upravo zato morao bi proračunski odbor jako na um uzeti tu okolnost, a dotični podatci morali bi služiti mjerilom njegovu budućemu djelovanju.

Obazriev se na razlaganje dra. Vrbanića, moram izjaviti, da i ja dielim te nazore, da je vlada pogriešila, kad je prekoračivala pojedine naslove, i da je to bilo neumjestno, premda se je presv. g. Živković trudio protivno dokazati. Mene bar njegovo dokazivanje nije nimalo o protivnom osvjedočilo. U ostalom ako je sav novac, koji je n. pr. za ratarnicu kroz tri godine bio votiran, uslied njegova tumačenja sačuvan, onda je valjda u štedionici koristonosno uložen, i mi ćemo svakako već znatne kamate od onih 60.000 for. vući. — (Veselost. — Predsjednik opominje galerije.)

Što se tiče formalnih pogriešaka u ovih računih, koje je g. dr. Vrbanić iztaknuo, to moram reći — premda sam nisam imao vremena, da tim računom toliku pomnju posvetim — ako već te pogrieške postoje, da bi bio ja zato, ako ih g. izvjestitelj nebude znao posve razbistriti, da se računi neodobre, nego da se na odbor povrate, koji neka tu stvar izpita, da mi nebudemo ništa zaključili, što bi bilo neistinito; jer cifra bar mora biti jasna; a to je najmanje, što se može zahtievati.

S tih obzira ja priznajem, da drugo nepreostaje, nego poprimiti korake, da se cifra rektificira. Al u buduće ima se stvar mnogo ozbiljnije raditi nego do sada, i to bi imala biti zadaća proračunskoga odbora, koji treba da nešto temeljitijega sastavi.

Jovan Živković: Jošte imam dvie stvari natuknuti, koje sam prije zaboravio navesti: prvo, da je vlada baš umanjila trošak putovanja, donesav pred više mjeseci naredbu, uslied koje će se znatne prištednje učiniti. Sve je svedeno glede putnih troškova na najnižu mjeru, i već po dosadanjem izkustvu znamo, da će se moći mnogo prištediti. To isto tvrdi i naše računovodstvo.

To je jedno. Drugo što imam napomenuti, tiče se kontrole. Svatko će priznati, da bi od potrebe bilo, da se vrši u buduće kontrola što sdušnije i što temeljitije; ali onakova kontrola, o kojoj g. dr. Vrbanić govori, mora biti posve neodvisna po svom položaju, te se oni činovnici ničim drugim nesmiju baviti nego samo s dotičnim poslom, kao što to vidimo kod računarskih dvorova u Beču i Pešti. Ali kod nas je ta stvar saboru ostavljena. A pitam ja, je li to nebi bilo moguće, da visoki sabor, koji je tako rekuć najneodvisniji po svom položaju, te vrši kontrolu nad vladom glede njezinoga uredovanja, kroz svoj odbor te račune izpita, kao što jih izpituje u Beču ili Pešti onaj organ, koji je zato postavljen? Ako budemo htjeli prionuti više uz rad, te imali više smisla za posao, tim ćemo načinom stvar najbolje obaviti; vlada će dati odboru ili eventualno saboru potrebite ubaviesti, jedan član će mnienje drugoga nadopunjavati ili izpravljati; pa tako će se moći sastaviti jedna cjelost, koja će svrsi odgovarati. S toga, gospodo, nemojte zahtievati, da idemo naše činovničtvo još pomnožavati, koje onako već silan novac zahtieva.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! O tom nemože nikakve dvojbe biti, uslied izviešća od god. 1876. i 1877. da se kod nas prekoračuje budget u mnogo većoj mjeri nego to biva kod drugih dobro uredjenih država; da se prekoračuju ne samo pojedina poglavja, nego da se ujedno i prenosi iz jednoga naslova u drugi.

G. predstojnik odjela za unutarnje poslove nastojao je dokazati, da tomu nije tako; ali mene nije uvjerio o tom, jerbo nastaje pitanje — kao što je jedan g. predgovornik dobro opazio — odkle su ti novci, kojimi je višak namiren? Vlada se je valjda morala vjeresijom poslužiti, ali buduć toga nije učinila, ona je morala prenašati iz jednoga naslova u drugi. Dakako da formalno ne daje se naputak, neka se uzme iz ovoga naslova pa neka se prenese u drugi, nego spominje se samo onaj naslov u koji se ima uvrstiti. Medjutim ja neću pripisivati krivnju vladi, da to tako biva, ja pripisujem krivnju i saboru ali u ostalom i jedan i drugi može se opravdati.

Razlog, zašto se toliko puta prekoračuje budget, nalazi se najviše u tom, što se dobro neustanovljuju potreb-

u pojedinih naslovih. Ako potreba nije valjano ustanovljena, onda kad nastane vrieme da se namiri, pitam ja, od kuda će se namiriti? Da li iz blagajne, ili će se vjeresijom namaknuti potrebiti novac? To je napokon glede namirenja svejedno, ali dakako da red zahtieva, da se neprenosi iz naslova jednoga u naslov drugi. Nego morali bi se naslovi, koji ostaju nenamireni, pretresivati onda, kad se budgetni zakon stvara; moralo bi se pitati, je li potrebito, da se ove godine namire? Pa ako vlada kaže, da jest, onda se u tu svrhu novac opredieli.

Vlada kaže: mi smo prištedili. Ali, gospodo, prištednja je onda, ako bi se više preliminiralo, nego li je potrebno bilo; ali kad se za potrebe priznate po saboru ništa neizda, to nije nikakva prištednja. Ja se slažem s tim predlogom, koji ide na to, da valja u svakom slučaju, gdje je prekoračen budget, indemnitet zatražiti. To donosi sobom pravna država. Ali ako se ono, što je preliminirano po saboru, neizvrši, onda se najvažnije pravo sabora krnji.

Medjutim moja nakana nije bila govoriti u obće o tih stvarih, nego ću samo iztaknuti jednu stvar, koja mi se čini čudnovata.

Zakon od 15. studenoga 1874. o polit. upravi I. molbe naredjuje u dodatku pod br. 3., da veliki župani i podžupani dobivaju za putovanja po svojih podžupanijah primjeran paušal; ostalim pako činovnikom pripadaju dnevnice sa miljarinom po obstojećih propisih. Ovdje u zakonu stavljaju se dakle u oprieku podžupani i župani sa ostalimi činovnici županijskimi glede putnih troškova. A u računu sam opazio, da u praksi nebiva tako; podžupani i vel. župani dobivaju doduše paušal, ali pored toga podnašaju nekoji svoje putne dnevnike na obredjenje računovodstvu; nekoji pako nepodnašaju, ili barem prije nisu podnašali. Tu je moguće samo dvoje: ili je dovoljan onaj paušal, kojega imaju, ili možda ovi posliednji neputuju onoliko, koliko bi u interesu javne uprave trebalo. — Ja dopuštam, da nije nikakva zloporaba učinjena; ja dopuštam, da putni paušal, koji je dosta ograničen, kadkada neće biti dovoljan, onda bi se morao zakon u tom pogledu promieniti, pa bi se moralo kazati: i župani i podžupani dobivaju za njihovo uredovno putovanje putni trošak, miljarinu itd. Jer čemu paušal, ako se još povrh toga putni trošak plaćati mora? Ali ponajviše se to nesmije trpiti zato, jerbo se tim zakon vriedja.

Reći će se, da je ustanova tako jasna, da nikakva pogibelj nenastane za pravni red. Ja pako držim, da svaka povrieda zakona ima štetnih posljedica. Glavno je, da se zakon drži. A svaka razlika medju zakonom i naredbom prestaje, ako se drži, da gdje nije shodno, da se može zakon promieniti naredbenim putem. Tim se stvara takodjer veliki praecedens, koji bi mogao kasnije služiti za opravdanje novih povrieda zakona.

U ostalom što se izviešća tiče, imam ja mnogo razloga prigovaranju, imenito glede prištednja, koje se svake godine prave kod nastavnih i kod gospodarstvenih zavoda. Tu se prištednje osobito rado prave, ali ja držim, da produktivnijega ulaganja nema, nego ovdje, te velim odlučno, da je neopravdano, kad se u ovih struka štedi.

Red u ostalom nastati će kod nas, ako se budu tako ozbiljno stvari uzimale, kao što su se počele uzimati. Ako uzmem na um, kako se je prije nekoliko godina radilo sa ovimi računi, — gdje se kadkad niti nisu polagali, pa ako su se polagali, to se nisu izpitali, — onda ja nazrievam u tom sadanjem postupku znameniti napredak prama prošlosti. Ja bi želio, da bude u buduće još veća točnost i strogost u tom pogledu. A za sada prihvaćam ovo izviešće.

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ja ću ponajprije s dozvolom vis. kuće odgovoriti g. zastupniku virjanskomu. Prvo, što se tiče njegova prigovora, da odbor nije imao vremena da te račune dovoljno pretrese, imam mu kazati sliedeće: Ja priznajem, gospodo, da je bilo odboru odmjereno vrlo kratko vrieme za pregledanje računa; ali ja odbijam odlučno prigovor, da je odbor pregledavši račune podnio izviešće na temelju nepovoljne upute; jerbo što je u odboru nestajalo u vremenu, to je morao nadoknaditi češćimi sjednicami. — Na pojedine formalne mane, koje g. virjanski zastupnik u izviešću nalazi, moram ja opaziti, da sam ja kod sastavljanja izviešća uzeo kod stanovitih poglavja ukupni posliedak, pa od njega odbiv eventualnu prištednju, stavio dotični nepovoljni posliedak.

Tako je n. pr. kod odjela za unutarnje poslove naslov 1. nepovoljni uspjeh naveden u čitavom za 26.050 for. 71 novč.; ali ako bi sbilja taj nepovoljni posliedak u pojedinih točkah sbrojio, dobio bi u čitavom 33.839 for. 82 nč.; nu odbiv prištednju u iznosu od 7789 fr. 11 nč. ostane rezultat 26.050 for. 71 nč. — To je posve korektan postupak odborov.

Glede stavke „mirovine" napominjem sliedeće: Mirovine su prirasle kod polit. oblasti za 20.911 fr., a kod sudbenih prirasle su za 7592 for.; pa kad se u odjelu I. o zem. vladi govori, tamo su i iztaknute pod br. 5. sa 30.911 for., dočim kod naslova „pravosudje" nisu napose brojevno naznačene, tamo je čitav nepovoljni posliedak, kako se kod svih naslova pokazuje, skupa uzet.

Druga opazka g. virjanskoga zastupnika tiče se „gradjevnoga odsjeka", gdje je prekoračen preliminar za 1500 for. 11 novč.

Faktično je prekoračenje, ako bi sve stavke uzeli, veće, nego ako se prištednja izbroji, onda je nepovoljan rezultat samo 1500 for. 11 nvč.

Nemože se ipak od odbora zahtievati, da kod svake stavke dotično izviešće i sve pojedine rezultate predlaže. Ako se želi to imati, onda bi ja jednostavno predložio, neka se dade čitav materijal tiskati, tako da svaki pojedini član

sabora imade priliku sve napose preštudirati. A takovu zadaću nemože g. virjanski zastupnik vindicirati odboru za razsudbu zem. računa.

Prešav na stvarne prigovore same, ja sam jur u nekoliko rieči prije stanovište odbora označio, kad sam govorio o tom, zašto ona dva zaključka, odnosno predloga, vis. kući predlaže. Prvi predlog naime glasi, da se opetuje zaključak prošloga sabora, glaseći (čita):

„Kr. zemaljska vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanja proračunom odobrenih svota za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora obrazloživ potrebu toga prekoračivanja, potraži odobrenje sabora, — a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi."

A drugi glasi (čita):

„Napokon predlaže odbor, vis. sabor neka zaključi: Vis. vlada poziva se, da glede putnih troškova činovnika strogo pazi, da se putovanja ograniče lih na neobhodno nuždne poslove, te da se troškovi putni nedopitivaju ondje, gdje je odnosni činovnik dobio odštetu za putni trošak iz inog naslova."

Ovimi dvimi predlozi mislio je odbor doskočiti i onomu, što predlaže g. virjanski zastupnik i onomu što predlaže g. dr. Spevec. U tih dvajuh zaključcih sadržano je generalno i jedno i drugo. Ali dočim odbor s druge strane scieni, da se u tih računih nije prekoračivalo protuzakonito, tako da se nebi mogao podieliti absolutorij vladi, predlaže vis. saboru, da te račune odobriti izvoli.

Predsjednik: Razprava je zaključena. Sada će se pristupiti k glasovanju. Pošto se predlog odbora sastoji iz tri točke, to će se glasovati ponajprije o načelu. Ako će biti predlog u načelu prihvaćen, onda će se preći na glasovanje o pojedinih točka. Ako nebi bio primljen predlog odbora u načelu, onda po naravi stvari ima sliediti to, da se ima opet na odbor povratiti, jerbo je dotične račune sabor odboru za pregledanje predao i taj ih ima dalje razpravljati.

Medjutim prispio je zahtjev od 11 članova podpisan, koji ide tamo, da se glasuje poimence. Kada to zahtieva deset članova, onda se ima po poslovniku glasovati poimence.

S toga javljam, da će sliediti poimenično glasovanje. Molim g. bilježnika dra. Lončarića, da čita imenik članova, a drugi jedan bilježnik neka izvoli imena bilježiti.

Biljježnik dr. **Marko Lončarić** (čita imenik.)

(Dr. **Luka Marjanović** bilježi glasove.)

Antolek da; Baltić da; Beruta ne; Brantner ne; dr. Derenčin da; Dungjerović ne; Folnegović ne; dr. Gjorgjević ne; V. Gjurgjević da; Horvat Petar da; Jančarić da; Katkić da; Kranjčić da; Kušević da; Lehpamer da; dr. Lončarić da; dr. Marjanović ne; Maršo da; ban Mažuranić da; Miškatović da; Mrazović da; dr. Muhić da; Magenheim da; Ožegović Ljud. da; Popović ne; Poh da; Raizner Franjo da; Rukavina ne; Sladović da; Seitz da; dr. Spevec da; Špišić Viktor da; dr. Šram da; Stengel da; dr. Starčević ne; Tanhofer da; Türk da; Topalović ne; Valušnik ne; Vrančić da; dr. Vojnović da; Vončina da; dr. Vrbanić ne; dr. Vučetić ne; Zmajić da; Zindl da; Živković da; Zorić da.

Predsjednik: Vis. sabore! Rezultat glasovanja je sliedeći: Glasovalo je 49 saborskih članova, od ovih glasovalo je sa „da" 36, a sa „ne" 13. Tim je dakle predlog odbora u načelu primljen.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim za rieč. — Učinio bi, vis. sabore, predlog, da bi se čitala sada imena onih, koji su glasovali sa „da", a onda onih, koji su glasovali sa „ne", tako, da nenastane nikakva dvojba, koji je glasao afirmativno, koji negativno.

Kad sam prvi put bio učinio takav predlog, reklo se je, da je ta stvar za dnevnik, a ja baš zato, pošto pravilnik nedaje vlasti, da se u samom zapisniku naznače imena glasujućih i njihovi glasovi, predlažem, da nebi nastala kakva sumnja, neka jedan od g. bilježnika čita imena onih, koji su glasovali sa „da" i onih, koji su glasovali sa „ne." Tako neće nastati onaj slučaj, da se dogodi kakova pogrieška, koja se inače može dogoditi.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja se moram odlučno izjaviti proti ovomu predlogu. Naš poslovnik ustanovljuje dvie vrsti glasovanja: imade glasovanje s ustajanjem i glasovanje poimence; a one treće točke, glasovanje poimence s naknadnom nekakvom kontrolom, te vrsti glasovanja naš poslovnik nepozna. U obće kad se glasuje, i ako bi se porodila kakva sumnja, kad bi se kazalo, da ovo ili ono nije točno pobilježeno, da broj nesudara sa aktualnim stanjem, onda bi se većma mogao staviti takav predlog. Ali kad nema s nijedne strane prigovora, onda bi mogao takav predlog samo na to smjerati, da verificira sabor stante sessione operat stenografa, dotično dnevnik. Ali na to sabor nije pozvan. Na koliko upliva na verificiranje dnevnika, to biva napose, ali ne ovim načinom stante sessione.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Uzprkos primjetbi g. predgovornika, da poslovnik neustanovljuje treće vrsti glasovanja, o kojoj nije niti govora, jerbo g. dr Vojnović nepredlaže glasovanje nego čitanje glasova, ja bi ga podupro u onom slučaju, da je on svoj predlog podnio u pravoj formi, kao što to naš poslovnik propisuje. Ali ovako ga moram smatrati bezpredmetnim, jerbo nije u pravoj formi podnešen.

Predsjednik: Budući zahtjev g. dra. Vojnovića nije u formi predloga podnešen, nego je naprosto zahtjev, koji se protivi poslovniku, s toga ja pitam vis. kuću, je li pristaje na to, da se preko ovoga zahtjeva prelazi na dnevni red?

(Prelazi se.)

Sada će se stupati k pojedinim točkam.

Izvjestitelj dr. **Lovo Vidrić** (čita točku 1.):

„Odbor predlaže, da vis. sabor predloženi po vis. vladi obračunski zaključak za god. 1876. odobriti izvoli".

(Prima se).

(Čita točku 2.):

„Zatim predlaže odbor, neka opetuje vis. sabor zaključak vis. sabora od 11. srpnja 1878. donešen na zaključne račune za g. 1876., glaseći: Kr. zem. vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanja proračunom odobrenih svota za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora obrazloživ potrebu toga prekoračivanja, potraži odobrenje sabora, a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi".

(Prima se).

(Čita točku 3.):

„Napokon predlaže odbor, vis. sabor neka zaključi: Vis. vlada poziva se, neka glede putnih troškova činovnika strogo pazi, da se putovanja ograniče lih na neobhodno nuždne poslove, te da se troškovi putni nedopitaju ondje, gdje je odnosni činovnik dobio odštetu za putni trošak iz inog naslova".

(Prima se).

Predsjednik: Tim je generalna i specijalna debata ob ovom predmetu svršena.

Sada će se stupati k izviešću odbora za razsudbu zem. računa ob računarskom zaključku potrebe i pokrića autonomnoga budgeta za g. 1877.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli čitati.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić** (čita):

Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa ob računskom zaključku potrebe i pokrića autonomnoga budgeta za godinu 1877., dostavljena saboru po vis. vladi dne 27. prosinca 1878. broj 71 sab.

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računa pregledavši računski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za godinu 1877. podnaša sliedeće izviešće:

Iz glavnoga svotnika računskog zaključka o autonomnom budgetu za godinu 1877. proizlazi sliedeće:

I. Potreba. Tuj prekoračen jeste proračun za svotu od . . 36.160 for. 66½ nč.

II. Pokriće. Povoljnije od proračuna za . . . . 104.438 for. 61½ nč.

Na pojedina poglavja ovaj posljedak razdjelivši, dobivamo sliedeće lice:

a) Kod poglavja I.: „Sabor", potrošeno je manje od proračunane svote . . . . 8.024 for. 35 nč.

b) Kod poglavja III.: „Nutarnji odjel", prištedjeno je . . 57.262 for. 89 nč.

Ukupna prištednja iznaša po tome . . . . 65.287 for. 64 nč.

Nasuprot potrošeno je kod poglavja II., IV. i V. preko proračunane svote . . . . 101.498 for. 30½ nč.

Odbiv povoljniji od nepovoljnijega posljedka dobivamo gore iztaknutu svotu preko proračuna za 36.160 for. 66½ nč.

Ovaj posljedak temelji se na sliedećih razlozih:

I. Kod poglavja II.: „Ban i njegov bureau", nastao je veći potrošak od 3007 for. 79 nč. s toga, što je za putovanja službena nešto više izdano, ter s toga, što je predsjedničtvo više troškova iziskivalo, nego se predvidjeti moglo.

II. Kod poglavja III. nutarnjega odiela polučen je povoljniji uspjeh od 57.262 for. 89 nč. No ovaj uspjeh prividno je povoljniji. Jer tečajem god. 1875. i 1876. predujmljena bje iz autonomnog budgeta za alimentaciju bosanskih bjegunaca svota od 83.228 for. 51 nč., koja bi refundirana od zajedničkog ministarstva god. 1877. Odbiv po tome povoljniji posljedak od 57.262 for. 89 nč. od ove refundirane svote, tada pokazuje se nepovoljniji uspjeh za 25.965 for. 62 nč., koji dolazi iz sliedećih razloga:

1. Kod naslova: „Središnja uprava", prekoračen je preliminar za 4538 for. 92½ nč. zato, što je mjeseca srpnja 1877. popunjeno mjesto zemaljskog veterinara, na koje se kod proračuna obzir uzeo nije: zatim uslied danih predujmova uz povratke, za koje se ništa nepreliminira.

2. Kod naslova 2.: „Gradjevni odsjek", prekoračen je preliminar za 4437 for. 62 nč., jer je gradjevnim činovnikom uz redovitu plaću i stanarinu doznačen još i uporabni doplatak, koji proračunan ne bje, nadalje zato, što su se radi povećih gradnja uz sistemizirano tehničko osoblje morali upotrebljivati i dnevničari.

3. Kod naslova 8.: „Zdravstvo", potrošeno je više 12.381 for. 54 nč. ponajviše zato, što su mnoge tražbine za g. 1875. i 1876. od stranih bolnica tek godine 1877. na likvidiranje predložene; zatim zato, što se broj bolestnika znatno povećao; ter napokon zato, što bje u mnogih bolnicah obskrbna ciena povišena.

4. Na „mirovine" potrošeno je preko preliminara za 25.940 for. 50½ nč., jer je kod preustrojstva političkih oblasti više činovnika stavljeno u stanje mira.

5. Kod zemaljskog arkiva i blagajne izdano je više 532 for. 99 nč.

Povoljniji uspjeh polučen je pako:

a) kod naslova 3. „računarski ured" za 1439 for. 36 nč.

b) kod naslova 4. „statistički ured" za 1766 for. 05 nč.

c) kod naslova 7. „političke oblasti I. molbe" za 3402 for. 29 nč.

d) kod naslova 9. „zemaljsko oružničtvo" za 10.726 for. 07 nč.

e) kod naslova 11. „zemaljske cesto- i vodogradnje" za 12.726 for. 64½ nč.

f) kod naslova 12. „prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarstvenim svrham“ pokazuje se prištednja od 4310 for. 60½ nč., no ovaj uspjeh jeste prividan, pošto nije 20.000 for. na osiečku ratarnicu preliminiranih potrošeno, već je dano preko preliminara kazalištu u Zagrebu 14.250 for., a pastuharni varaždinskoj preko preliminara 5773 for. 90½ nč.

g) kod naslova 13. za 70.986 for. 68 novč., jer su alimentacije za bosanske bjegunce, koje su godine 1875. i 1876. predujmice iz aut. budgeta izplaćene, tek tečajem godine 1877. povraćene.

h) kod naslova „zemaljske sgrade“ za 425 for. 35 nč.

III. Kod poglavja IV.: „Odjela za bogoštovje i nastavu“ pokazuje se kod potrebe nepovoljniji posljedak za 34.982 for. 49 nč. i to ovako:

6. Kod naslova „središnja uprava“ prekoračen je preliminar za 2358 for. 04 nč.

7. Kod naslova „zemaljski prinos u svrhe bogoštovne“ pokazuje se nepovoljniji posljedak za 57.190 for. 3 nč., što nije unišao prinos iz sjemeništne i komasirane vjerozakonske zaklade od 55.149 for. kao i preliminirani interkalarni dohodak od 10.000 for., nadalje zato, što je u ime nagrada i podpora za vrlo oskudne svećenike biskupije senjsko-modruške preko preliminara izdano 1855 for.

Usuprot postignut je povoljniji uspjeh kod ovog poglavja:

a) kod dotacije za 5848 for. 22 nč.

b) kod nadopunitba za 1397 for. 49½ nč.

c) kod svećeničkih obrazovališta za 1567 for. 94 nč.

d) kod „izvanredne potrebe“ 4865 for. 72 nč.

8. Kod „mirovina“ prekoračen jeste proračun za 3433 for. 94½ nč. Povoljniji uspjeh polučen jeste kod naslova 3. „sveučilište“ za 4174 for. 39 nč. na plaćah i stanarini, kod naslova 4. „srednja učilišta“ za 24.223 for. 45½ nč.

IV. Kod poglavja V.: „Odjel za pravosudje“ pokazuje se kod potrebe nepovoljniji posljedak za 63.458 for. 2½ nč. i to zato, što se je kod sudbenih stolova i kotarskih sudova za uredske, pisarničke i putne troškove, zatim za nabavljanje tiskanica za novi kazneni postupovnik veća potreba pokazala, nego bi preliminirano, nadalje zato, što je znatna svota u ime obskrbnih troškova za g. 1875. i 1876. u kaznioni Ilovi tek g. 1877. doznačena.

Na pojedine naslove ovaj se posljedak ovako razdjeljuje:

9. Kod naslova „središnja uprava“ prekoračen jeste preliminar za 2433 for. 7 nč.

10. Kod naslova 4. „sudbeni stolovi“ potrošeno je više za 56.092 for. 53 novč. ponajviše zato, što je na troškovih za uznike i kaznene iztrage preko preliminara potrošeno 10.725 for. 17 nč.

11. Kod naslova „kotarski sudovi“ prekoračen je preliminar za 4713 for. 8½ nč., kraj toga, da je na plaćah i stanarini ovog poglavja prištedjeno 41.041 for.

12. Kod naslova „kaznione“ pokazuje se nepovoljn posljedak za 18.896 for. 7½ nč.

13. Kod mirovina prekoračen jeste preliminar za 5461 for. 42½ nč.

Povoljniji uspjeh pako postignut jeste u ovom poglavju:

a) kod „stola sedmorice“ za 2583 for. 18 nč.

b) kod „banskog stola“ za 16.101 for. 62 nč. po glavito zato, što od preliminirane svote od 6800 for. za odplatu kupovnine za kuću narodnog doma nije ništa iz dano, jer kuća nije kupljena.

c) kod naslova „zemaljske sgrade“ za 5452 for. 36 nč

Ukupni čisti posljedak pokrića izkazan je u glavnom svotniku sa 104.438 for. 61½ nč. povoljnim zato, što j na račun 45% prema preliminaru od 3,050.000 for. i državne blagajne godine 1877. izvadjeno više za 340.56 for. 38½ nč.

U inih naslovih pako posljedak pokrića jeste nepo voljan i to ovako:

a) kod odjela za unutarnje poslove za 5263 for. 5 nč. zato ponajviše, što nisu unišle kamate od zajmov občinam pozajmljenih.

b) Kod odjela za „bogoštovje i nastavu“ sa 26.40 for. 94 nč., što je prinos iz komasirane ugar. naukovn zaklade za god. 1877. realiziran tek god. 1878., ter pri hod iz krajiške imovne, obrazovne i odgojne zaklad realiziran tek godine 1878.

c) Kod svote iz unišlih 63% poreznih zaostatkah d godine 1867. za 208.816 for. usljed toga, što je n račun prinosa iz rezervne zaklade za pokriće troškov autonomne uprave tečajem godine 1877. samo 50.000 for provedeno, dočim je ostala svota realizirana tek tečajen godine 1878.

Odbor predlaže, da vis. sabor zaključiti izvoli:

„Računski zaključak glede potrebe i pokrića budget kraljevine Hrvatske i Slavonije za g. 1877. odobrava se

Vis. sabore! Odbor pregledavši račune opazio je ove godine nekoja prekoračivanja prema proračunu, m nije držao za nuždno, da opetuje zaključak, kojega j podnio g. 1878., jerbo mu se je činilo suvišnim da t opetuje za sastavljanje budućih računa, a ovi su izdatc učinjeni prije donešenja toga zaključka. — U ostalom s je uvjerio, da su računi u redu i predlaže vis. saboru da ih odobriti izvoli.

Predsjednik: Počimlje generalna debata. Ona go spoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod g. bi lježnika.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Isti razlozi, koj su me priečili, da se izviešćem za g. 1876. zadovoljim prieče me tim više, da se zadovoljim sa predležećim z g. 1877. Ja ću spomenuti samo nekoje točke:

Pod toč. 10. stoji (čita):

„10. Kod naslova 4. „sudbeni stolovi“ potrošeno j više za 56.092 for. 53 nč. ponajviše zato, što je na tro

škovih za uznike i kaznene iztrage preko preliminara potrošeno 10.725 for. 17 nč."

A nije rečeno, kamo je ostalih 45.367 for. 36 nč. potrošeno? — Ja mislim, da bi bio odbor morao potanje tu stvar izpitati.

U toč. 11. veli se (čita):

„11. Kod naslova „kotarski sudovi" prekoračen je preliminar za 4713 for. 8½ nč. kraj toga, da je na plaćah i stanarini ovog poglavja prištedjeno 41.041 for."

Dakle svega skupa potrošeno je 45.754 for. 8½ nč. što, kako, zašto? — to ja iz izviešća odbora nemogu dokučiti.

Nadalje kod naslova „banski stol" postignut je povoljniji uspjeh za 16.101 for. 62 nč. poglavito zato, što od preliminirane svote od 6800 for. za odplatu kupovnine za kuću narodnog doma nije ništa izdano, jer kuća nije kupljena. Kako je to došlo, da kuća nije kupljena, neznamo; a osim toga nije jasno, kako je vlada mogla u proračun opet uvrstiti svotu od 6800 for. za ovu kuću, ako je bilo već g. 1877. uvršteno, a nije kupljena? —

Nadalje je još jedna točka, koja po mom sudu u izviešću odbora nije razjašnjena.

Meni je poznato, da se davaju predujmovi iz proračuna. Neodobravam, da se na jedno poduzeće, „Agramer Zeitung", koje svake godine ima do 5000 for. deficita, daje svake godine iz proračuna predujam. Ja, gospodo, neznam, kako se na to poduzeće, koje je svake godine pasivno, i koje nepruža garancije, da će se predujam povratiti, može davati predujam? — Čuo sam, da je n. pr. zaklada „Narodnih Novina" morala, da se pokrije za jednu godinu manjak „Agr. Zeitung-a", dati predujam iz svojega fonda. Ja bi molio razjašnjenje.

S toga sam glede ovoga izviešća istih nazora kao što sam bio glede prijašnjega.

Predsjednik: Pošto nitko više neželi rieči, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Ja i ovdje moram opetovati, što sam malo prije kazao, da je odbor konačni rezultat pojedinih poglavja, — odbiv prištednje od viška ili obratno, — vis. saboru izvjestiti za nuždno držao, ali nije držao se obvezanim, da čitav posliedak, kako je u detailnih obračunih obrazložen, vis. saboru predloži; jer tada bi bolje bilo, da se svi računi tiskaju.

S toga bi molio vis. kuću, da ovaj predlog odbora prihvati.

Predsjednik: Razprava generalna je zaključena; pristupiti će se k glasovanju. Pošto odbor jednostavno samo predlaže (čita): „da se računarski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1877. odobrava", — to će se glasovati samo o primljenju predloga toga.

Zato stavljam pitanje na vis. sabor: Prima li vis. sabor predlog odbora glede računskoga zaključka o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za g. 1877.?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dolazi nadalje na dnevni red izviešće sab. odbora za verifikaciju glede priepornih izbora zastupnika saborskih u kotaru tovarničkom i vukovarskom, i glede kasnije obavljenoga izbora g. Vončine u kotaru vinodolskom i g. Stojšića u kotaru irižkom.

Molim g. izvjestitelja.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće verifikacionalnog odbora, onda nastavlja).

Visoki sabore: Ovi sada pročitani predlozi rezultat su viećanja odbora verifikacionalnog. Kako i na kojem temelju je odbor do ovih predloga došao, o tom neka mi je dopušteno malo obširnije izviestiti vis. sabor. Ja ću pri tom sliediti onaj red, kojim je odbor verifikacionalni one izbore pretresivao i kojim redom predlaže ove izbore na razpravu. S toga ću biti tako slobodan, da izvjestim o izboru narodnoga zastupnika za kotar tovarnički. Pri viećanju o ovom izboru imao je odbor, kao što ima i vis. sabor ovdje na stolu, sve spise, koji se odnose na taj izbor, naime spisi izborne deputacije kao i središnjega odbora o prigovorih i utocih, zatim pritužbu nekih tovarničkih izbornika, a napokon leži ovdje spis o izvidjenjih, što ih je učinilo saborsko povjerenstvo, koje je bilo izaslano uslied pritužbe na mjesto izbora.

Glede ovih spisa i glede izviešća saborskoga poslanstva stvar se ima ovako:

Izborni kotar tovarnički sastoji iz nekih 16 mjestnih občina. Izborna deputacija sastavila je listine izbornika na temelju izkazâ, koje je dobila bila od pojedinih občinskih poglavarstva. Kad je izborna deputacija dogotovila listine izborničke, bilo je uvršteno svega 452 izbornika, te je proti takovim sastavljenim izbornim listinam primio odbor ili izborna deputacija u zakoniti rok prigovore i reklamacije, koje su bile proti sastavljanju izbornih listina učinjene. Bila su ustmena prigovora samo dva, te je izborna deputacija oba uvažila, naročito je jednoga reklamanta uvrstila, a jednoga, proti komu je prigovoreno, da je nezakonito uvršten, opet brisala, tako da je onda broj izbornika ostao 452. Nu bilo je i pismenih prigovora, i to tri izbornika podniela su prigovor proti 105 unešenih. Od ovih reklamirana su 43, a prigovoreno je 63-ma, da su nezakonito uvršteni. Sve ove pismene prigovore odbila je izborna deputacija s razloga, što nisu reklamanti sami, pa i oni, koji prigovaraju, pridonieli dokaza ob onom što tvrde u svojih prigovorih. Proti ovakvu riešenju izborne deputacije uložen bi utok na središtni odbor, al je i taj riešenje deputacije s istih razloga potvrdio. Tako je onda ostala izborna listina sa 452 izbornika. Od ovih došlo je na biralište 339 te je njih 166 glasovalo za kandidata Marijana Derenčina, a 173 glasovala su za dra. Peičića; tako dakle je kandidat Peičić dobio većinu od sedam glasova, te ga je izborna deputacija proglasila kao većinom glasova izabranoga narodnoga zastupnika za kotar tovarnički.

Proti ovomu izboru, kako je poznato, podnieli su neki izbornici tovarnički pritužbu, i ta je bila predmetom razprave u vis. saboru. Uslied te pritužbe bilo je takodjer izaslano saborsko povjerenstvo i podnielo je izviešće, koje ovdje na stolu leži i iz kojega proizlazi sliedeće:

Saborsko povjerenstvo je u Šidu dne 26. listopada god. 1878. saslušalo občinskoga načelnika i bilježnika, zatim predsjednika izborne deputacije, a napokon još neke izbornike, proti kojim je prigovoreno, da neplaćaju onoliko poreza, koliko je potrebito, da mogu izvršivati pravo izborno.

Saslušanjem občinskoga načelnika i bilježnika konstatirano je, da politička občina šidska sastoji iz četiri porezne občine, ali da samo Šid spada u izborni kotar tovarnički, ostale pako u kotar erdevički. Nadalje izkazali su načelnik i bilježnik, da su oni pri sastavljanju izbornika dali izkaz ili propisnik poreza od god. 1878., a predsjednik izborne deputacije izkazao je to, da je zaista izborna deputacija upotrebila porezne propise od god. 1878., da dohodarinski prirez nije izborna deputacija računala u porez izravni, niti u Šidu niti drugdje, a da je napokon porez, što neki Šidjani u Berkasovu plaćaju, računan zajedno sa onim porezom što ga u Šidu plaćaju, za njihovo pravo izborno.

Ovo je konstatirano u Šidu. Onda je još saborsko povjerenstvo saslušalo pojedine izbornike, glede kojih bijaše kazano, da neplaćaju dovoljno poreza, te je konstatirano knjižicami, da oni sbilja neplaćaju onoliko koliko bi trebalo za izvršivanje prava izbornoga. Pa tako je našlo povjerenstvo, da nije kod svih osnovana pritužba, nego da od 38 njih, stoji pritužba samo glede 23.

Napokon je konstatirano u Šidu još i to, da se tamo učiona uzdržava iz blagajne političke občine.

Onda je nastavilo saborsko povjerenstvo svoje izvidjenje u Tovarniku. Ovdje je opet saslušalo načelnika i bilježnika. Ti su izkazali, da su u občini tovarničkoj bili upotrebljivani propisnici poreza od god. 1877., a ne od god. 1878., da su oni zahtjevali, t. j. tovarnički načelnik i bilježnik, da se uračunava i prirez dohodarinski u izravni porez, ali da izborna deputacija toga nije uvažila, jer je kazala, da toga u nijednoj občini neće računati. nego računa samo čisti izravni porez. Zatim je povjerenstvo pronašlo, da se je zahtjevalo, da budu i kapelani tovarnički u izbornu listinu uneešeni, ali da izborna deputacija toga nije uvažila. Ovo je u Tovarniku izvidjeno.

Napokon je saborsko povjerenstvo i u Sotinu saslušalo občinskoga načelnika i bilježnika, te je i tu konstatirano, da je upotrebljivan pri sastavljanju listina porezni propisnik od god. 1877., da nije računan dohodarstveni prirez u izravni porez, akoprem su to zahtjevali občinski načelnik i bilježnik. S toga je saborsko povjerenstvo svoja izvidjenja na samom licu mjesta zaključilo. — Još nastavi dne 27. listopada u Vukovaru preslušanje velikoga župana i školskoga nadzornika u toj okolnosti, da li su naime škole u Šidu i Tovarniku sbilja proglašene občinimi pučkimi školami ili nisu. A konstatirano je, da jesu proglašene i da učitelj ima pravo izbora.

I s tim je povjerenstvo svoja izvidjenja zaključilo.

Na osnovu toga svoga mnienja dolazi povjerenstvo, te se izjavi prvo o tom, da izborna deputacija nije bila niti vlastna, niti je korektno postupala, što je u Šidu sastavila izborne listine po propisniku od god. 1878., u ostalih pako mjestih po porezovnom propisniku od godine 1877.; jer nije tako jedan ključ upotriebila, što bi bilo moralo biti, da bude učinjena pravda pri sastavljanju izbornih listina. Akoprem o ovom samom mnienju odbor nije iznio konkretnog predloga, ipak izjavljuje, da ovo mnienje saborskoga povjerenstva stoji. Nu medjutim bilo to, da se izborne listine u Šidu po poreznom propisniku od god. 1878. i 1877. sastavljaju, to nebi nikako na sam rezultat izbora uticalo, niti bi ga mienjalo, pa s toga držim, da je ovo okolnost, preko koje je moći preći. Ali ipak je nuždno, da se javno čuje, da li se smije rabiti propis od god. 1878. za Šid ili ne. Odbor je bio toga mnienja, da se pri sastavljanju listina u Šidu imade upotriebiti porezni propisnik od god. 1877. Ja moram kazati, da sam u odboru bio drugoga mnienja i ja sam tako slobodan, to javno iznieti. Ja držim, da u tom nije izborna deputacija ništa pogriešila, kad je uzela za osnovu svojih listina porezni propisnik od god. 1878., jer valja znati, da u ostalih občina nije mogla zato poreznoga propisnika od god. 1878. upotriebiti, što tuj nije bio još dogotovljen, niti po nadzorničtvu odobren i pregledan, a u Šidu je bio. Zato ga je u Šidu uzela, a u drugih ga občina nije mogla uzeti, jer ga nije bilo.

Odbor verifikacionalni veli većinom glasova, da se čini nepravedno, kad se u jednoj občini upotrebljuje porezni propisnik od jedne, a u ostalih občina od druge godine. Ako kažemo, da se uzima i u Šidu propisnik za 1877. god., onda moramo kazati, da je opet nepravedno za ove občine, koje su za god. 1878. plaćale onoliko, da mogu izvršivati izborno pravo. a za god. 1877. slučajno još ne. S toga nije izborna deputacija nekorektno radila nego po mom mnienju sasvim korektno. — Saborsko povjerenstvo je na temelju svojih izvidjenja prigovorilo izbornoj deputaciji, da nije pravo radila, što je glasom izjave saslušanih svjedoka, občinski dohodarinski prirez brisala. To je mnienje usvojio i odbor, jer zaista stoji da se ima i mora taj prirez pribrojiti i da se ima računati kao ostali porez, kad se hoće, da se kvalificira občinar, da ima svojstvo za izbornika. Zatim je saborsko povjerenstvo dalo svoje mnienje, da je izborna deputacija proti §. 8. g. 1875. radila, kad je priračunala nekim Šidjanom i onaj porez, što ga plaćaju u občini Berkasovo a da nije računala samo onaj koji plaćaju u občini šidskoj. Ovo, gospodo, kada se strogo tumači slovo zakona doduše stoji, jer izborni red u §§. 7. i 8. littera A. kaže

da dotični izbornik mora plaćati od posjeda onoga, koji leži u dotičnom izbornom kotaru, gdje vrši svoje pravo. Zato je odbor držao, da se nemože tako postupati u Šidu pri sastavljanju izbornih listina, te da se nemože onaj drugi porez ovamo računati.

Ja sam pako bio i tu protivnoga mnienja i slobodan sam takodjer ovo svoje mnienje iznieti. Istina je, vis. sabore, da izborni red propisuje tako, ali se nemora s toga protiviti slovu zakona, jer moramo pitati, što je zakon mislio, kad je to ustanovio. Po mom mnienju htio je zakon samo da preprieči to, da jedan izbornik nemože na dva mjesta svoje pravo vršiti i ja mislim, da se toj intenciji zadovolji tim, što dotični izbornik samo u jednom kotaru birati može i birati ima. A tako je ovdje i bilo. Šidjani, koji plaćaju u dvijuh obćina porez, samo su upisani pri glasovanju u kotar tovarnički. Ali, kazati će se, izborno pravo mora biti u istom izbornom kotaru, gdje se plaća. Ovo je istina, ali valja znati osobite okolnosti, koje u Šidu i Berkasovu vladaju. U Berkasovu posjed Šidjana nije odieljen, te je jedan cielostni kompleks, koji je nekoć s urbarskih razloga bio odciepljen, ali faktično je uvjek jedan kompleks; pa zato mislim, da bi se dotičnikom nepravda činila, kad od jednoga komada svoega posjeda slučajno u Šidu plaćaju porez, a od drugoga u Berkasovu. Uzmimo da plaća n. pr. u Šidu 49 for., a u Berkasovu takodjer jednu znamenitu svotu, to ipak po ovom načelu u Šidu izborno pravo nemože izvršivati, jer neplaća 50 for., a u drugoj obćini opet ne s istoga razloga. To je, gospodo, nepravda. Zato držim, da iz okolnosti, koje u Šidu postoje, nema se ovako izvadjati to načelo.

Četvrto, kaže iztražno povjerenstvo, da je izborna deputacija nepravedno radila, što je tri kapelana iz izbornih listina izpustila. Ovo je takodjer usvojeno u odboru verifikacionalnom, jer se kapelanom, kao svećenikom, nemože uzkratiti izborno pravo.

Napokon pod točkom 5. spominje saborsko povjerenstvo, da je pronašlo prispodabljanjem knjižica nekih sa glavnom poreznom knjigom i uvidom tabele B., da ovdje navedenim 23, nepripada pravo izborno s toga, što plaćaju izpod 50 for. izravnog poreza. Pa pošto ovdje ima 23 takova porezovnika, a g. dr. Peičić je dobio samo sedam glasova većine, i pošto su ova 23 za njega glasovala, to je bilo mnienje saborskoga povjerenstva, koje je i odbor verifikacionalni usvojio, da se na temelju ovakova stanja izbor g. dra. Peičića nemože verificirati i zato odbor predlaže vis. saboru, da ga neverificira.

Ovo je predložio odbor, nu ja sam i u odboru dao svoje mnienje zato, da se verificira, pa zato sam slobodan ovdje svoje mnienje iznieti. Ovako, kako sam dosada izvješćivao, stoji polag spisa saborskoga povjerenstva. A ja sam predložio to mnienje, da se ovaj izbor nemože nevaljanim proglasiti, bar ja nemogu sa svojim uvjerenjem u sklad dovesti glas, da se neverificira. Zašto? — Prvo je pravilo uvjek bilo, da se sasluša na tužbi i onaj koji je tužen. Pritužitelji izbornici tužili su izbornu deputaciju, da je radila pristrano i našlo se je izraza, koji nisu prikladni, da dodju u podnesak sabora. Ja dakle mislim, da bi se svakako izborna deputacija imala saslušati o svem onom, što tužitelji navode proti njoj, pa onda tek bi mi znali u čem je pritužba osnovana, a u čem nije. Saborsko povjerenstvo pako išlo je saslušati samo one iste, koji tužbu vode, jer osim načelnika šidskoga i bilježnika, ostali svi saslušani, podpisani su na pritužbi, a članovi izborne deputacije nisu pri svem tom niti saslušani ob onom, što se u pritužbi navodi i zato sam ja mislio, da nebi bilo umjestno, kada bi vis. sabor svoj sud izrekao tamo, da se ovi izbori neverificiraju, jer bi tim odsudio izbornu deputaciju prije nego ju je saslušao. Naročito iztičem to, da valja saslušati izbornu deputaciju o tom, kako i na kojem temelju je ona uzela, da oni porezovnici plaćaju poreza onoliko koliko treba, da budu u izbornu listinu mogli uvršteni biti, kad im se od strane pritužbe očituje, da to nije istina. Na to se je odgovorilo u odboru, da to nije bilo od potrebe, jer povjerenstvo je, razgledav knjige porezne, vidilo, da ona 23 neplaćaju toliko poreza. Sada je pitanje, hoćemo li pribrojiti ovamo onaj porez, koga u obćini Berkasovo plaćaju? Po mom mnienju da, jer oni od jednoga te istoga posjeda u jednom te istom hataru ležećega plaćaju. I to nije u redu, što iztražno povjerenstvo nije knjige svakoga pojedinoga imalo pred sobom, ovo bar neproizlazi iz zapisnika njegova.

Odbor je uslied toga g. Kranjčića pozvao pred sebe, koji je izvjestio o svem, što je bilo potrebno znati i što se nemože izviditi iz zapisnika. Kako je g. Kranjčić izjavio, da nisu bili svi ti porezovnici sa knjižicami prisutni, nego da ih je bila većina, pa zato moram ja kazati, kad nije bilo svih, te nije bila saslušana izborna deputacija, zato ja nemogu biti osvjedočen, da ti neplaćaju toliko poreza, da bi mogli zaista vršiti izborno pravo.

Napokon je svakako od potrebe bilo, da se sasluša izborna deputacija, jer ili je istina, što pritužba kaže, jer onda nemože voditi rukovodjenje jednoga izbora, ili pako nije istina. Sad se nemogu izjaviti ni o jednom ni o drugom. Pak zato sam toga mnienja, da se to izvidjenje nadopuni saslušanjem izborne deputacije, ali da se prištedi trošak, držim, da se u to ime rekvirira podžupanija, da ona dotičnike sasluša, jer zato nije potrebno, da ide na lice mjesta samo saborsko povjerenstvo.

Ovo je moje mnienje. A ja sam bio slobodan obrazložiti takodjer ono mnienje, na kojem odbor svoje zaključke osniva.

Ja preporučam vis. saboru, da svoje zaključi.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kranjčić.

Gjuro Kranjčić: Visoki sabore! Ja mislim, da se ovdje netreba upuštati u to pitanje, kako je izborna de-

putacija riešavala reklamacije pojedinih izbornika proti izbornim listinam, jer o tom bilo je već onda govora, kad se je radilo prvi put o verifikaciji izbora g. dra. Peičića i kad je bila baš odredjena iztraga o tom izboru. Nego ja ću se jedino na sama fakta osvrnuti, koja su lebdila pred očima iztražnoga povjerenstva. Ja, kano bivši izaslanik ovoga vis. sabora, sa velikim županom g. Reiznerom, sam na svaku pojedinu točku odgovor točno u zapisnik uvrstio; a prvi prigovor bio je glede toga, da nije bilo u redu, što su se porezni propisnici od g. 1878. u jednoj obćini upotriebljivali, dočim su se kod ostalih upotriebljivali oni od god. 1877. u sastavljanju imenika izbornika. Ako to i stoji, da nisu bili porezni propisnici u ostalih obćina još gotovi, stoji i to, da je obćina šidska imala one propisnike za god. 1877. sigurno gotove, te su se mogli ovi isto tako upotriebljivati, kao što u ostalih obćinah izbornoga kotara tovarničkoga. Glede drugoga prigovora g. izvjestitelja, da bi se svakako imao sbrojiti onim, koji u dvijuh izbornih kotarih posjed imaju, dotični porez, odgovoriti mi je, da se je iztražno povjerenstvo moralo držati §. 8. slova A. izbornoga reda od g. 1875., koji glasi (čita §. 8.). Po istom zakonu, po točci 71. §. 2. spada Berkasovo na izborni kotar sa biralištem u Erdeviku, a ne u Tovarniku, te je samo Šid tamo uvršten. Dakle, ja mislim, da tu iztražno povjerenstvo nije prekoračilo svojega mandata, kad je tako priličilo porez onaj, što ga pojedini izbornici šidski plaćaju, u obćinu Berkasovo. Medjutim, kad bi bilo i to priličilo, nebi ništa mienjalo na uspjeh samoga izvida, jer valja na umu imati, da ako i sve one porezovnike dade u izborne listine unesti, koji ovako na dva mjesta porez plaćaju, onda se broj izbornika mienja za 4. I tako bi u mjesto 23 ostalo još uviek 19 onakovih, koji su nezakonito u izborne listine unešeni. Što g. izvjestitelj prigovora, da nije saslušana sama izborna deputacija, jer ona kao obtuženik mora da bude saslušana, tomu, gospodo, ima dva razloga: Prvo, jer je predsjednik izborne deputacije upravo onaj dan, kad je iztražno povjerenstvo stiglo u Šid, tako opasno obolio, da nismo bili pripušteni, da ga saslušamo; pa kad smo bili gotovi, dalo nam se je na znanje, da možemo nekoliko rieči s njim spominjati. Učinili smo i to, što je takodjer u samom izvidnom zapisniku uvršteno. A drugi razlog, da naime nismo članova izborne deputacije saslušali, je taj, što nismo imali iztragu voditi proti izbornoj deputaciji, nego smo imali samo konstatirati, je li ono sve istina, što je izborna deputacija učinila. Mi smo javnimi knjigami konstatirali, da je sbilja u izborne listine uvršteno i takovih izbornika, kojim pravo izborno nepripada; pak zato netreba, da na odgovor povlačimo članove izborne deputacije, zašto su tako radili. Da su pako javne izprave, koje je iztražno povjerenstvo podnielo, mjerodavne, osvjedočit se može svatko, jer su iz raznih poreznih knjiga unešene svekolike porezne dužnosti svih onih obćinara šidskih, kojim se prigovara, da nemaju prava izbornoga. Obćinsko poglavarstvo, upitano, neka savkoliki porez pred nami izkaže, izkazalo je, da ovaj plaća toliko, onaj onoliko, dapače kod onih, koji pod dviema stavkama plaćaju, izkazana je napose svaka stavka. Mi smo bili pozvali pred sebe i pojedine porezovnike, da se napose iz njihovih knjižica osvjedočimo, je li je tako unešeno, košto u glavnih porezovnih knjigah stoji. Pa sbilja je tim načinom dokazano, da nema nikakove promjene u jednom i drugom pravcu. Istina bog, da svi do jednoga nisu stigli, ali ih je ipak preko $^3/_4$ bilo se stavilo pred iztražno povjerenstvo. Nu dočim kod ove $^3/_4$ nije bilo razlike medju porezovnimi knjižicami i glavnom poreznom knjigom, može se predmnievati, da nije bilo ni kod drugih. A kad bi i bilo, to nebi moglo ni iztražno povjerenstvo, ni vis. sabor protivno dokazati, da sbilja plaćaju više poreza, jer kod propisivanja poreza može se dogoditi, da se u porezne knjižice može više upisati, ali ovo nevriedi ništa, nego tek ono, što je u glavnih poreznih knjiga izkazano.

Iz svih tih razloga, mislim, da bi bilo vrlo čudnovato, kad bi se sada išlo na novo preslušavati samo s onih razloga, kako ih je g. izvjestitelj izvolio navesti. Ovdje se može tek, gospodo, osvjedočiti iz svih po izbornoj deputaciji predanih spisa, koje smo donesli za veći dokaz, da tu nije niti ona izborna deputacija rabila nikakovih od obćine izdanih izvadaka porezovnih, nego si je sama sastavila to, kako joj se je svidjelo. Dakle, da se to nemože smatrati kao onakovo, da je obćinski ured izdao izbornoj deputaciji one imenike.

Dočim sam tako dokazao, da je iztražno povjerenstvo posve objektivno postupalo i pronašlo, da medju timi izbornici, koji su glasovali za g. dra. Peičića imade ih 23 kojim po zakonu nipošto izborno pravo nepripada, a dočim je on samo 7 glasova većine dobio, to se samo po sebi vidi, da, kad se 23 odbiju, ostane on u manjini, te da se po tom njegov izbor nemože verificirati.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Gjorgjević.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Visoki sabore! Višji političn[i] obziri sile me, da prosborim rieč u toj razpri. Oni višj[i] političi obziri bješe u ovoj vis. kući već napomenuti onom prilikom, kad se je razpravljalo o verifikaciji dr. Subotića. G. Miškatović opazio je već onda, ako se dobro sjećam, dvie struje u ovoj zemlji, dvie rieke, koje bi imale teć[i] uvjek uzporedom, a koje se po njegovu mnienju stiču [u] jednu rieku. Ja ću biti tako slobodan, te ću ove dvi[e] struje imenovati pravim imenom. To su: srbska struj[a] i hrvatska struja.

Ja bi mogao primetnuti, da ove dvie struje netek[u] uzporedom, već da su počele teći jedna proti drugoj. T[o] je faktum, s kojim mora računati svaki pravi prijatel[j] ove zemlje, ako neće, da se njim okoristi naš zajednič[ki] neprijatelj. A ovaj faktum nedatira od dugo vremena. Stvari nestajahu onako tada, kad se borismo zajedno, n[a] jednom te istom državopravnom temelju, kad se borism[o]

proti vladi bana Raucha. Tada bijaše zaista jedna struja, i to toli silna, da joj je morala podleći protunarodna vlada.

Tekar za vremena tako zvane „narodne vlade i njezine stranke“ počele su se ove dvie struje razticati, i to osobito s razloga, jer „narodna vlada“, kao što svuda, tako i tu, oponaša ugarsku vladu i njezinu politiku naprama srbskomu narodu.

Ona nije smatrala srbsko-hrvatske odnošaje kulturnim pitanjem, koje će riešiti vrieme i sveobći napredak, nego jednostavno pitanjem sile.

Ja neću ovdje navadjati sve korake vladine, koji karakterišu ovu politiku hrvatiziranja; pružit će se za to sgodnija prilika. Neka bude dovoljno, ako napomenem samo silovito iztjerivanje ćirilice iz svih političkih, a sada u najnovije vrieme takodjer iz svih sudbenih ureda u Sriemu.

A to biva u onom Sriemu, o kom je već nedavno umrli zastupnik Jakić tvrdio, da imade 52% srbskog i 48% svim ostalim narodnostim i vjeroizpovjedanjem pripadajućeg žiteljstva.

Takovim i sličnim postupanjem stvorene su one dvie struje, one dvie rieke u ovoj našoj zajedničkoj domovini.

Na to nadodje još iztočno pitanje na dnevni red. Imalo se odlučiti o sudbini Bosne i Hercegovine, a to zaoštri još više naše protivne odnošaje. I ovdje tekoše one dvie rieke uzporedom, djelomice dapače u protivnom smjeru.

Ako bi bila — počam od nevesinjskog ustanka — medju Srbi i Hrvati jedna struja, jedna težnja i volja, iztočno pitanje bilo bi se sjegurno sasma drugčije razvilo. A ovako bijaše Bosna za srbskog rata, po Andrassyu . . . za Srbiju noli me tangere, Hrvatom pako odreklo se u Budapešti prilikom primanja posliednje saborske adrese svako pravo u bosanskom pitanju. Sve to se valjda ne bi bilo dogodilo, ako bi bilo naše djelovanje zajedničko proti našemu obćemu neprijatelju napereno.

Onda nebi bilo razpre medju nama, ne bi bilo razpre „de lana caprina“, a s Bosnom i Hercegovinom stojalo bi sasma drugčije, nego sada stoji.

Sve ove okolnosti, politika hrvatiziranja, borba za bosansku jabuku, koja još na drvetu dozrieva, sve to je doprinosilo, da se dandanas u Sriemu kandidati za sabor većinom netraže i nebiraju po njihovih političkih nazorih, nego se samo pita, da li je kandidat Srb ili Hrvat, pravoslavni ili katolik.

Mihajlović kandidira proti Kuševiću, Peičić proti Denčinu, premda bi sva četvorica, ako bi došla ovamo, sjedila u jednom klubu. A što je još žalostnije, u borbu upliće se i religiozni moment, na obijuh strana utiče i svećenstvo, a ipak se radi tu o našoj narodnoj eksistenciji.

To je pojav, gospodo, o kojem bi morali vodje naroda dobro razmišljati.

Napokon, kako stoji sa pitanjem, koje nam sada valja riešiti? Verifikacionalni odbor predlaže, neka se izbor tovarnički anulira. Navadja se tu, da spisak izbornika nije zakonit, i da po tom ni rezultat izbora nemože biti zakonit.

Uzmimo za trenutak, da je tomu faktično tako, i anulirajmo izbor. Što će sliediti? Oni koji bi želili u tovarničkom kotaru drugi izborni rezultat, oni se možebiti neće prevariti, nu kao dobri politici očekivati moraju takodjer neki sasma drugi rezultat, koji će biti sjegurno posljedicom ovom anuliranju, i to mnogo sjegurnije nego onaj, komu se najviše nadaju. — Taj rezultat naime jest, da će u napomenutom kotaru započeti žestoka izborna borba, borba, koju sam ja baš označio veoma žalostnom, i koja neće ostati bez daljnjih refleksa.

Ja znam, da će mi se kazati, da ovu visoku kuću ili većinu kod anuliranja tovarničkog izbora nevodi načelo, što je dr. Peičić pravoslavni Srb, tko to tvrdi, tomu ja prepuštam na njegovu savjest, da li je njegova tvrdnja i sbilja istinita. I ja hoću da vjerujem, da vodi samo načelo pravde i istine takodjer one, koji hoće da anuliraju taj izbor, i da ovdje nema ni izkrice ovih političkih motiva, koje sam prije napomenuo.

Nu što koristi moja misao, moja vjera, da je tomu sbilja tako? Ako bi bio narod u Sriemu i ondješnje javno mnienje o tom osvjedočeno, ja bi bio zadovoljan, te bi izgubio svoju rieč. Nu, u koliko poznam mišljenje duhova u Sriemu, imam dosta razloga da dvojim, je li će se anuliranje ovog izbora tamo tako shvatiti, i radi toga, vis. kućo, moralo bi se u tom pitanju tim opreznije postupati.

Visoka kućo! Tko je osvjedočen, da je sreća i budućnost Hrvata osjegurana, ako pohrvate Srbe, ili obratno: tko misli, da se mora stvoriti na slavjanskom jugu medju Srbi i Hrvati isti tragički odnošaj, koji postoji medju Rusi i Poljaci — tužna i živa slika slavjanske nesloge; tko napokon misli, da se imade takav odnošaj prenesti kao tužna baština od jedne generacije na drugu, tko tako misli, taj će u tom konkretnom slučaju, u pitanju tovarničkog izbora, moći uzkliknuti: „fiat justitia, pereat mundus!“

Ja toga učiniti nemogu. Nijedan smrtnik, koji si je svjestan svoje odgovornosti, pa bio još tolik muž u družtvu čovječjem, nijedna frakcija, nijedna politička stranka, ja velim, nitko nebi mogao počiniti čin, koji je možebiti sam po sebi neznatan, nu koji bi slučajno održao i u buduće one dvie rieke, koji bi i u buduće održao razticaj dvijuh istoplemenih bratskih naroda, te, kao što bi rekao gosp. Miškatović, priećio njihov tek u jednu rieku.

Ja se izjavljam s toga za to, da se izbor dra. Peičića verificira. Peičić je član kluba većine, dakle ne istih političkih nazora, koje imadem ja čast da ovdje zastupam. Nu sve političke stranke u zemlji, sve interese i obzire stranaka nadvisuje pitanje srbsko-hrvatskog jedinstva.

Predsjednik: Pošto je ovaj predmet onakav, da se danas nemože riešiti, s toga sada, kad je već kasno, završujem sjednicu. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će nastavak razprave, koja je sada prekinuta; zatim izviešće imunitetnoga odbora o dozvoli sudb. postupanja proti g. zast. Maršo-u. A iza ovih predmeta dolazi na dnevni red još izviešće odbora za razsudbu zem. računa o zaglavnom računu naukovno-zem. dobra Kutjevo za g. 1875. ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Expaulinskih i Exaugustinskih za god. 1875.; — onda izviešće odbora za razsudbu zem. računa o rač. zaključcih pod upravom kr. vlad. odjela za unut. poslove stojećih zaklada za g. 1875., 1876. i 1877.; — napokon izviešće odbora za razsudbu zem. računa o rač. zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendijalne Marija-Terezijanske za g. 1875.—77. — Ja današnju sjednicu dižem, ... (Dr. Vrbanić hoće da prigovara ustanovljenomu dnevnomu redu) ja sam rekao da današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati.

(½ sata.)

Dvadeset i treća saborska sjednica,

obdržavana dne 15. siečnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Nastavak razprave o izviešću verifikacionalnoga odbora glede priepornih izbora. — Interpelacija Bože Topalovića glede dužnosti saborskih članova sjednicam prisustvovati. — Odgovor Jov. Živkovića na interpelaciju J. Zorića glede odštete za predpregu u Bosnu. — Odgovor istoga na interpelaciju Gj. Crnadka glede zagrebačkoga kolodvora. — Interpelacija dra. Vojnovića glede sgrade za zagrebačku gimnaziju. — Odgovor dra. Muhića na ovu interpelaciju. — Interpelacija dra. Stjepana Vučetića glede regulacije Save. — Odgovor Jov. Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija P. Brantnera glede prihoda od krajiških šuma u korist razvojačenih dielova vojne Krajine. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 20 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Luka Marjanović:**

Zapisnik

XXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. siečnja 1879. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Jos. Vuščića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Izvještaj odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zemaljskih pod upravom kr. vladnoga odiela za unutarnje poslove stojećih zaklada za g. 1875., 1876. i 1877.

Stavit će se na dnevni red.

2. Izvieće saborskoga odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskom zaključku zaklada narodnih učiona i štipendijalne Marija-Terezijanske za god. 1875., 1876. i 1877.

Stavit će se na dnevni red.

3. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o glavnom računu naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za god. 1875. i računske zaključke vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovec, Vukovina, Svetice i naukovno zakladnoga dobra Potočec-Ivanec, te vjerozakonsko-zakladnih zemljišta bivših manastira Expaulina i Exaugustina za god. 1875.

Stavit će se na dnevni red.

4. Gradski municipij bakarski moli za promjenu §. 39. obranbenoga zakona.

Ide odboru peticionalnomu.

5. Nar. zast. Božo Topalović stavlja sliedeći predlog:

Neka visoki sabor blagoizvoli zaključiti, da se pruga od Močila preko Kućanca i Drenja do Kamenoloma uvrsti u broj kotarskih cesta.

Ide odboru za komunikacije.

6. Ant. Bezenšek, državno-izpitani učitelj stenografije za više gimnazije i realke, moli za kreiranje jednoga stalnoga mjesta učitelja stenografije na zagrebačkih srednjih škola.

Ide odboru za bogoštovje i nastavu.

7. Izviešće odbora proračunskoga u pogledu obračuna izmedju Ugarske s jedne, te Hrvatske i Slavonije s druge strane, za vrieme od god. 1869. do 1874.

Stavit će se na dnevni red.

Zatim se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa ob računskom zaključku o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za godinu 1876.

Izvjestitelj dr. Lovro Vidrić čita odborsko izviešće, a poslje čitanja bi otvorena generalna debata, poslje koje predsjednik stavlja pitanje:

„Prima li visoki sabor u načelu izviešće odborovo, a buduć jedanaestorica članova zahtieva ustmeno glasovanje, ima se glasovati poimence sa „da“ i sa „ne.“ Zatim će staviti na glasovanje specijalna pitanja po predlogu odborovu.

Bilježnik dr. Lončarić čita imena, a bilježnik dr. Marjanović bilježi glasove. Glasovalo je 49 saborskih članova, 36 sa „da“, 13 sa „ne.“

Po tom je predlog odborov u načelu primljen.

Za tim stavlja predsjednik na glasovanje predloge odborove, koji glase:

„Odbor predlaže, da visoki sabor predloženi po vis. vladi obračunski zaključak za g. 1876. odobriti izvoli.“

Taj predlog bude većinom glasova prihvaćen.

Zatim predlaže odbor, neka opetuje vis. sabor zaključak vis. sabora 11. srpnja 1878. donešen na zaključne račune za godinu 1876. glaseći:

„Kr. zemaljska vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanja proračunom odobrenih svota za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora, obrazloživ potrebu toga prekoračivanja, potraži odobrenje sabora, — a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.“

Ovaj se predlog većinom glasova prihvaća.

Napokon predlaže odbor: „Vis. sabor neka zaključi, vis. vlada poziva se, da glede putnih troškova činovnika strogo pazi, da se putovanja ograniče samo na neobhodno nuždne poslove, te da se troškovi putni nedopitivaju ondje, gdje je odnosni činovnik dobio odštetu za putni trošak iz inog naslova.“

I ovaj predlog bude većinom glasova prihvaćen.

Po tom je izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa ob računskom zaključku o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za god. 1876. u cielosti prihvaćeno i odobreno.

Prelazi se na 2. točku dnevnoga reda:

Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa ob računskom zaključku potrebe i pokrića autonomnoga budgeta za godinu 1877.

Izvjestitelj dr. Vidrić čita izviešće:

Predsjednik pita:

Prima li visoki sabor predlog odbora za razsudbu zemaljskih računa, koji glasi: „Računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1877. odobrava se?“

Glasovalo se ustajanjem te bude predlog odborov većinom glasova prihvaćen.

Prelazi na 3. točku dnevnoga reda: Izviešće odbora verifikacionalnoga.

Izvjestitetj Vaso Gjurgjević čita izviešće odborsko, na koje se je nadovezala razprava.

Predsjednik prekida razpravu u 1/22 sata sazivljuć sjednicu za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Nastavak razprave ob izviešću verifikacionalnoga odbora.

II. Izviešće imunitetnoga odbora glede izdanja dozvole za progonjenje nar. zastupnika Ivana pl. Maršoa.

III. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladinog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877.

IV. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i Marija-Terezijanske za god. 1875., 1876. i 1877.

V. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaglavnom računu naukovno-zemaljskog dobra Kutjevo za g. 1875., ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diakovac, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Expaulinskih i Exaugustinskih za g. 1875.

Dr. **Vuščić** v. r. **Luka Marjanović** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Vis. sabore! Ima li kakova prigovora proti ovomu tako proglašenomu zapisniku?

(Nema.)

Nema prigovora, zapisnik se ovjerovljuje.

Visoki sabore! Za današnju sjednicu prispjeli su na vis. sabor sliedeći podnesci:

(Vidi zapisnik kod sliedeće sjednice.)

Prelazi se na dnevni red, koji je bio jučer prekinut. Na dnevnom redu je nastavak razprave o izviešću verifikacionalnoga odbora o prieporniih izborih.

Molim gosp. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti. Ona gospoda, koja žele uzeti rieč, neka se izvole kod g bilježnika prijaviti. — Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Bilo je prije jedn tri mjeseca dana, što je u ovoj dvorani stavljena bila na dnevni red razprava o izboru jednoga zastupnika u župa niji sriemskoj, kao što ta razprava i danas opet na dnev nom redu stoji. Tom prigodom rekao sam ja, da se kod razsudjivanja izbora ima na to paziti, ne toliko, je li koja nepravilnost ili neznatna nezakonitost počinjena, nego je li kod dotičnoga izbora dana bila prilika, da se jasno pravilno izjavi javno mnienje, i je li prema tomu jav nomu mnienju rezultat izbora izpao. Ako je to učinjeno držim ja, da bi se onda kod razsudjivanja zakonitosti iz bora možebiti više pazilo na političke razloge, nego na nuzgredne pravilnosti samoga izbora. I onda sam nave uslied toga, što se je radilo o izboru u sriemskoj župa niji, da se imadu one dvie struje u obzir uzeti, koje našoj zemlji uzpored teku, te da mi imamo nastojati, da se u jednu rieku sliju. S toga sam ja tada branio verifi kaciju onoga izbora. U jučerašnjoj pako sjednici, poziva juć se na moje rieči jedan g. predgovornik, uzeo je po vod odatle da razloži, koje su te dvie struje u našo zemlji i da razloži, da ove dvie struje nekim načinom hrvatska vlada sve to više uzbujava, te da se s hrvatsk strane sve to više radi o tom, da te dvije struje postoje A za dokaz navadjao je sa svoje strane činjenice, kojih mislim, da je vriedno progovoriti i da je vriedn njim pravo znamenovanje naći.

G. zastupnik dr. Gjorgjević medju ostalim reče, da se od strane zemaljske vlade proganja ćirilica. Ja proganjanje ćiriličnoga pisma nalazim u čitankah, propisanih za cielu hrvatsku zemlju, nalazim taj progon u nalogu vlade, da se sva djeca ove zemlje uče poznavati ćirilsko pismo; a držim na pose, gospodo, da kao što u cielom svietu, tako ni u našoj zemlji nebi imalo pismo biti označenjem kojega plemena ili koje stranke, (Glasovi: tako je.) i da se s pismom ni najmanje nemože spojiti obilježje eksistencije kojega plemena ili koje narodnosti.

Ja proganjanje vlade naše proti elementu srbskomu nalazim u tom, što je na čelo unutarnjega odjela neumoljivo sin srbskoga naroda postavljen, što je na čelu sabora našega i opeta sin srbskoga naroda; i ja se ujedno radujem, kad god čujem, da su ti sinovi srbskoga plemena dostojni obnašati najviše službe naše domovine. — A drugi razlog, što ga je naveo g. dr. Gjorgjević, odnosi se na iztočnu politiku, poimence pako naprama pitanju bosansko-hercegovačkomu. I po njegovu mnienju imalo bi to biti činjenica, da je protivština ili rivalnost s hrvatske strane naprama srbskomu elementu na neki način to proizvela, da je Bosna i Hercegovina postala austrijskom, a ne srbskom. Ovdje, gospodo, pripisao je g. dr. Gjorgjević toliku snagu hrvatskomu elementu, koja, kada bi u istinu tako osnovana bila, nesamo bi se ja radovao, nego držim, da bi se radovao kao sin bratinskog plemena i sam g. dr. Gjorgjević. Ja bi se, vis. sabore, ponosio, da je Hrvatska mogla razviti snagu i taj plemeniti rivalitet naprama srbskomu elementu, da je ona od Zagreba pošavši došla do Travnika, a Srbija od Biograda do Sjenice, te bi se bile sastale kod Sarajeva, otimajuć se, koji će prije oslobobiti susjednu zemlju Bosnu i Hercegovinu. Možebiti bi se u Sarajevu našao najprikladniji vez medju jednom i drugom zemljom, medju jednim i drugim plemenom.

Žalibože ovako nije bilo, Srbiji nije kazala Hrvatska — stoj! nego na Sjenici kazali su joj Bošnjaci, a kod Niša kazali su Srbiji — stoj! Abdul-Kerimpaša i Deligrad. Ne radi Zagreba morala je Srbija obustaviti svoje djelovanje, nego uslied onih dogodjaja i uslied osuda i predsuda svih vlasti europejskih. Sa srbske strane, kada se je započelo bosansko pitanje, kako je u prvi mah puknuo glas, neka zauzme Bosnu Hrvatska — jer je Srbiji bilo to u obće nemoguće, — bio je na to odgovor: „radje vidimo, da Bosnu i Hercegovinu Turčin posjeduje, nego da se Bosna pripoji Hrvatskoj.“ Odovuda se, gospodo vidi, tko uzbujava ove nesretne struje, koje kroz našu zemlju teku.

Kako je nastata ova, u istinu neugodna i nemila razmirica u sriemskoj županiji, radi koje mi i danas moramo razpravljati? — Nastala je ovako, da je bratinsko naše pleme srbsko, sriemsku županiju smatralo svojom nedodirljivom domenom i da je ovo bratimsko pleme, imajuć birati svoje činovnike za sriemsku županiju, izključilo sve Hrvate, te bez razlike biralo ljude svoje vjere i svojega plemena. (Glasovi na lievoj: To nije istina! — Predsjednik opominje na mir.)

Na ovo počeo je puk u sriemskoj županiji ovako misliti: u sriemskoj županiji imade skoro polovina stanovnika i druge religije no pravoslavne, dakle sriemska, županija nemože biti domenom jednoga plemena i jedne religije; — te je poduzeo zakonitim načinom, kao što mora biti u svih pravnih država, da dokaže da mnienje pristašâ druge religije nije istinito. Kako je na to odgovorilo bratinsko pleme, evo se vidi iz današnje razprave. Ono je opet, mjesto da nastoji, da se ove dvie struje u jednu rieku spoje, preko svoje izborne deputacije, imajuć u njoj većinu, izposlovalo, da su se birali opet samo sinovi jedne religije i jednoga plemena. I pošto su se stvari ovako razvile, onda možemo dokučiti, da onaj, koji uživa vlast u jednom području, nastoji tu vlast svimi sredstvi podržati, te sva sredstva upotrebljuje, koja vode k tomu, da cilj svoj postigne. U ovoj borbi, koja se ondje za prevlast zapodieva te i nedopuštenimi sredstvi vodi, u toj borbi i u toj opreci ova je dvorana sudac, koja ima biti nepristrana i paziti na to, ne da u borbu udara, ne da jednu ili drugu stranu odsudi, nego da medju njima pravicu dosudi. I mi imajuć ovaj zadatak kod toga izbora, imamo na to paziti, jesu li u dotičnom kotaru tolike nepravilnosti počinjene, da je njimi rezultat samoga izbora izvrnut i da je javnomu mnienju dotičnoga kotara nepravda učinjena? Iz dosadanje razprave, gospodo, i iz navedenih podataka, ja sam se uvjerio o tom, da je kod ovoga izbora, o kojem je danas sud, ovo u istinu učinjeno, te bez obzira na ikakove druge okolnosti ja moram glasovati za to, da se ovaj izbor neodobri, jerbo je ovim izborom nanešena nepravednim načinom sila većini javnoga mnienja kotara onoga, o kojem se radi.

Za to u to ime glasujem ja, neka se ovaj izbor uništi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Rogulić.

Dr. **Aleksander Rogulić**: Visoki sabore! Ja ću u ovoj stvari vrlo kratak biti, te ću samo nekoliko rieči g. predgovorniku reći; ne ću na veliku politiku poći, nego ću samo okolnosti, koje se tiču Sriema, razjasniti. Da je pravoslavni živalj u Sriemu tako protivan hrvatskomu, kao što g. predgovornik tvrdi, to ne stoji; mi smo to pokazali pod banom Rauchom, kadno smo stajali sa Hrvati na jednoj te istoj strani. Napominjem to, da smo mi pravoslavni birali g. Živka Ogjića, neplašeći se pritiska sa magjaronske strane. Ovo dakle predbacivanje je neumjestno i nije osnovano. Ja kažem, neka se vrši pravica. Mi smo u ostalom imali više izbora, ali se nije vazda pravica vršila. Ja neću da iznosim na vidjelo data. Samo ću konstatirati to, što se je dogodilo kod posliednjega

tovarničkoga izbora. Tu se kaže s protivne strane, da ih je 15 uvršteno u izborne listine, koji neplaćaju dovoljno poreza. Povjerenstvo misli, da je to iznašlo, i ja držim, da je moguće, ali uvjeren nisam o tom. Nu u to ne ću da se upuštam, nego samo to ću konstatirati, da sam opazio iz izviešća odbora, da stvar još nije izpitana. — Ako pitamo, što je izborna deputacija u Šidu radila, moramo odgovoriti, da se je držala slova zakona. Što se predbacuje, da se je samo na ustmene molbe obazirala, to moramo uzeti na um, da u tom pravcu zbilja nije jasan zakon. Gospodo, ako se uzme nadalje na to obzir, kako je bilo javno mnienje u tovarničkom kotaru, to moramo priznati, da je bilo za gosp. dra. Peičića. Ja sa svoje strane nisam bio za njega, jer sam želio, da bude član opozicije izabran. U ostalom znam, da je poglavarstvo tovarničko rimo-katoličke izbornike sa bajoneti tjeralo na to, da glasuju za gosp. dra. Derenčina. A kad je bio svršen izborni čin, rekli su i oni: „mi bi bili glasovali za gosp. dra. Peičića, nu nismo mogli.“ U takovih okolnostih dobio je ipak većinu glasova g. dr. Peičić, s toga sam ja zato, da se njegov izbor ovjerovi.

Stevo Popović: Ja mislim, da se po poslovniku ima o svakom predlogu odborskom napose glasovati. I ako je još koj govornik prijavljen, da govori proti verifikaciji ovoga izbora, molio bi ja kašnje za rieč, jer sam za verifikaciju.

Predsjednik: Nema nikoga više ubilježena, zato izvolite sada govoriti.

Stevo Popović: Ja, vis. sabore, nemogu se pridružiti mnienju verifikacionalnoga odbora. Razlog tomu, nalazim u samom karakteru protesta, kojim se ovaj izbor alterirati hoće, a s druge strane nalazim razlog tomu u samom izviešću iztražnoga saborskoga povjerenstva, koje jedno s drugim čini podlogu predloga odborova. Dopustite mi, gospodo, da kratkimi potezi obilježim, što znači taj protest proti izboru podnešen, da vidite iz kojih je motiva mogao poteći; jer mi, kao najviši sud, imamo da sudimo o tom, da li je povriedjen zakon, da li je korektan postupak izborne deputacije i da prema tomu preslušbu obavimo. — Protest proti izboru tovarničkom podnešen netuži se nijednim slovčetom na sám čin izbora, nigdje se nekaže, da se je prigodom izbora dogodilo ovo ili ono, što bi bilo nezakonito. Nego kaže se, da je izborna deputacija, sklapajući izborne listine, postupala nezakonito, da je uvodila u izborne listine izbornike, koji nemaju prava na izbor i odbijala one, koji bi imali pravo itd. Medjutim podnašali su se prosvjedi, koji su išli svojim putem na riešavanje: izborna komisija a i centralna komisija riešavale su prosvjede prama zakonu. Kad bi dotičnoj stranci bilo stalo do toga, da se sačuva zakon proti povredi, hotimičnoj ili nehotimičnoj od strane izborne deputacije, onda bi trebalo, da je došla ta stranka, pošto su joj bile sve te okolnosti poznate, na lice mjesta, pa da je kazala, mi se nemožemo u izbor upuštati, jerbo su izborne listine nezakonito sastavljene, mi ulažemo protest. To bi bilo za svakoga jasno, da je dakle dotična stranka došla sa punom sviešću na izbor, koja nedopušta nijednomu, da se vriedja zakon.

Toga pako nije protivna stranka učinila. Ona je doista iztaknula svoga kandidata i došla na izbor, premda je dotičan kandidat odrekao se za vremena kandidature. A to je dotična stranka takodjer znala, da, ako i pobiedi protivni joj kandidat, da će opet do novoga izbora doći. Što pako, gospodo, znači takovo postupanje? Znači, da je bila uvjerena, da neće imati većinu, koje uvjerenje je crpila iz izviešća svojih korteša, koji su bili činovnici občinski i koji su mogli takodjer ličnim autoritetom uticati na izbornike.

Protivnici naši su dakle već unapried mislili, da ćemo mi dobiti većinu, premda su držali, da ta većina prave vriednosti neće imati, jer da će se taj izbor morati anulirati. Po mom mnienju to je onda znak, da su oni imali druge namjere i druge intencije, ne da se zadovolji zakonu, nego da manifestiraju pomoć onu, koje se sa višje strane nadati imaju.

I tako su se upustili u izbor, glasujuć do posliednjega čovjeka; pa da su imali osam glasova još uz to, onda gospodo, mi nebi imali ni danas, ni prije tri mjeseca dana debate o tom. Ja vas, gospodo, pitam, bi li bio onda taj izbor korektan? Taj izbor bio bi korektan, jer mi bi naravno kazali, sasvim je u redu sve, niti je zakon povriedjen, niti je izborna deputacija nekorektno postupala, niti centralni odbor, — i sve bi bilo liepo i krasno. Ovdje dakle nije težnja, da se zakoni štuju, nego težnja je sasvim druga.

Saborsko povjerenstvo bilo je izaslano na lice mjesta, da nam podnese podatke, koji bi imali da nam služe za ubaviest, da li je dotična izborna deputacija korektno postupala ili nije. Kaže se, mi hoćemo korektnost izbora i zato je saborsko povjerenstvo 26. oktobra dole išlo, te povelo na jedan dan iztragu u Sotinu, Tovarniku i Šidu; prem put čini svega skupa osam milja simo i natrag, ipak je sve to za jedan dan obavljeno. To je do duše hvalevriedna brzina, ali sve to na mene čini utisak, da iztraga nije mogla biti baš tako valjano obavljena. Nu što nam je donielo saborsko povjerenstvo? Donielo nam je preslušanje obćinskoga poglavarstva tovarničkoga, donielo nam je nadalje jedan popis iz tabele B., koliko poreza plaćaju prieporni izbornici šidski, i preslušan bi predsjednik izborne komisije. Ja držim, gospodo, da smo te podatke mogli imati i bez iztražnoga povjerenstva. Nego ja mislim, da je saborsko povjerenstvo bilo izaslano zbog ovoga jedinoga obzira, što se tada uztvrdilo, da su odnošaji mjesta Šida tako prepleteni, da zahtievaju študija na licu mjesta, te bi se samo ondje moglo doznati, zašto je izborna komisija činila, kako je činila a ne drugačije. Naročito se u izviešću iztražnoga povjerenstva na

glasuje, da je moguće, da izbornici šidski plaćaju porez na dvie strane, i da se prema tomu vode o njih dvie porezne knjige, što naravski protest podnešen nije tražio, niti smo mi to tražili. U tom punktu nisam ja niti najmanje zadovoljan sa iztragom. Ovdje stoji stvar tako, da sam zakon o izbornom redu nije mogao okolnosti predvidjeti. Šidsko zemljište razdielilo se je naime nekojim slučajem na 2—3 hatara; u izbornom zakonu po §. 7. stoji: „Tko plaća na svoj posjed propisani iznos poreza u onom kotaru, u kojem stanuje, taj ima ondje pravo glasa, a što spada na drugi kotar, to se ne računa.“ Iz toga razloga mislim, da je dotično povjerenstvo uzelo, da nije vriedno stvar dalje izpitivati. Stvar pako ovako stoji: Berkasovo odaljeno je od Šida po prilici pol milje, do sada je činilo za sebe jednu političku obćinu, dočim je Šid činio drugu, svaka obćina imala je svoje porezne knjige, kamo su se upisivale porezne dužnosti obćinara. Medjutim, kako je bila dioba tadanjih obćina, ta dioba nije se vršila po hataru svakoga mjesta, nego je povučena bila linija preko šidskoga hatara ne samo kao zemljišta, nego povučena je jednim dielom Šida, tako da n. pr. jedna ulica i ciela bašća od biskupskoga dvora križevačkoga spada obćini berkasovskoj, a kuća sama obćini šidskoj. A ono zemljište, koje tamo spada, nije bilo u tudjem hataru de facto, nego samo formom. Biskup plaća tako porez na svoju kuću u Berkasovu, a od bašće u Šidu. Iztražno povjerenstvo saborsko trebalo je dakle iztraživati, zašto je to tako; ja samo znam, da je to zateklo Bachov sistem, onda je prešlo na provizorij i tako je ostalo do danas. Naš izborni zakon povukao je liniju, pa je kazao: „Berkasovo spada pod izbornički kotar erdevički, a Šid pod tovarnički. Dok dakle to nebude izpitano, nemožemo mi pravo prosuditi, da li je izborna deputacija postupala korektno ili nije, kad je dotičnikom uračunavala i onaj porez, kojega u drugoj obćini plaćaju. Nu ima još nešto. Kad bi postojao predlog, da se popuni iztraga, kao što je g. izvjestitelj jučer predlagao, a bi bio za to, jer je to jedini korektni put, kojim možemo doći do pravoga stanja stvari, te bismo uvidili, da li su dotičnici po zakonu uvršteni u izborni zapisnik ili nisu. Kao što sam rekao, saborsko povjerenstvo nije podpuno razjasnilo stvar, nego je vrlo nepodpuno izvelo svoju zadaću.

Spomenuto je takodjer u izvješću, da je saborsko povjerenstvo pregledalo knjižice a ne sve; nu nigdje nije spomenuto, što je tamo našlo.

Veli se, da knjižice mogu biti pogriešne, a glavna knjiga da je mjerodavna. To je istina, ali ipak bi se iz pojedinih knjižica mogla saznati suma cjelokupnoga poreza i strana na koju se plaća, onda broj itd.

Ja nemogu da se otresem sumnje, da saborsko povjerenstvo nije svoju dužnost posve izvršilo; stvar mi dakle nije jasna.

Nadalje moram spomenuti, da mi je u oči pao izkaz poglavarstva vukovarskoga, koji kaže na jednom mjestu: Od nas nisu htjeli članovi izborne deputacije uzeti porezne knjige od god. 1878. za podlogu sastavljanja izbornih listina. — Tu opet nije preslušana izborna deputacija, da se vidi, da li su tamo bile gotove onda dotične knjige; a izaslanstvo saborsko nije si uzelo truda, da to konštatira.

Ja neću da bacam kakovu sumnju na vis. sabor, ali nemogu pojmiti, kako se mi, koji svuda zahtievamo korektan postupak, zadovoljavamo ovdje sa vrlo nekorektnim i nepodpunim izviešćem. Dakle, niti je po mojem shvaćanju ova iztraga izcrpljena, jer nije osvietljeno ono, što čini glavni kamen spodticanja na ovoj stvari, niti je prosvjed tako osnovan, da bi se imao uvažiti; pa po tom ja držim, da bi bio vrlo nekorektan put, ako bismo išli ovaj izbor uništiti. Korektno bi bilo, kad bi se dopustila iztraga, da se odnošaji razbistre, ne samo za ovu stvar, nego i zato, da se postave norme, pa da se razjasni, kako bi izborna deputacija mogla u tih i sličnih stvarih postupati; pa ako je zaista zakon izborni povukao ondje takovu liniju u razdiobi, onda se to mora izmieniti, jer to bi bila očevidna nepravda.

Ja ću završiti, samo mi je još reflektirati na nekoje navode g. zastupnika kotara križkoga, koji je iztaknuo nekoje stvari, koje je vrlo liepo izrekao, ali koje po mom mnienju nestoje. Mogao bi i ja poći putem ironije, pa kao god je g. zastupnik htio da pokaže, kako on nalazi poštovanje hrvatske vlade naprama tamošnjem elementu u tom i onom, i ja bi mogao kazati ovako, da mi s druge strane vidimo blagodat vlade u tom, što se iz zvanične uporabe izključuje pismo jedno, koje je svim onim ljudem vično, što se to pismo iztiskuje iz političke uprave i sudstvenoga uredovanja, kako je to g. zastupnik erdevički jučer jasno iztaknuo. (Nemir.) Govoreć o iztočnoj politiki, naveo je g. zastupnik križki, takodjer malo čudnovate stvari. Velika politika zaista nespada ovamo, ali to mogu kazati, da nisu Bošnjaci doviknuli Srbiji: „natrag?“ niti je kazao Abdul Kerim, nego je kazala Austrija. (Glasovi: Tako je!)

Opet se vraćam gospodo — da završim sasvim svoj govor — na to, da mi možemo vrlo lahko zabaciti ovaj izbor, nu da će posljedice toga biti tako neugodne, ne samo po nas, nego i po ovaj sabor, da je lahko moguće, da mi gadjamo u „circulus vitiosus.“

Ja neću apelirati ni na prijateljstvo ni na uvidjavnost, držim pako, da ima medju nami toliko ljubavi do naše zemlje, da nećemo dopustiti, da se na jednom kraju, koji može da bude koristan po cielu zemlju, ovako zakon zanemaruje. Vaše je, da riešite stvar, kako hoćete, ja dalje nemam ništa pridodati.

Ivan Maršo: Visoki sabore! Meritum ove stvari već je izcrpljen, zato sam tako slobodan, osvrnuti se samo na govor g. dra. Gjorgjevića. On je naime spomenuo jučer, da je krivo toj neslozi u Sriemu svećenstvo; ja držim,

da je tu mislio na svećenstvo pravoslavne grčko-iztočne crkve, jer koliko se tiče svećenika pravovjerne katoličke crkve, to mi je primjetiti — na koliko ih ja poznam — da se u Sriemu svi skoro osobito odlikuju svojim žarkim rodoljubljem hrvatskim, da su uviek samo ono radili, što je na boljak ove domovine bilo i da se pametnim načinom niti nemože predmnievati, da će ti hrvatski rodoljubi sijati sjeme razdora, koje bi moglo biti na uštrb domovini. Drugo je primjetio g. dr. Gjorgjević, da se ćirilska slova iz sudova i političke uprave proganjaju. Ja sam jučer slučajno kod g. zastupnika Bože Topalovića vidio čitanku za pučke škole, koja je izašla nakladom hrvatske zemaljske vlade i koja kruto vezana stoji 34 nč., pa u toj čitanci ima više ćirilicom napisanih članaka nego latinicom, naime podpunih 68 imade tiskanih ćirilskimi slovi. Dakle, gospodo, to neznači proganjati niti srbstva niti ćirilice. — U ostalom, da vidimo kako prama nam postupaju braća Srbi. Pred menom leži jedan zemljovid, koji je izdan po g. dr. Jovanu Gjorgjeviću g. 1861. Naslov tomu zemljovidu je sliedeći: „Karta Bačke, Srema i Banata, sa predloženima od blagoveštenskoga sabora za vojvodinu srbsku granicama. — Izdao J. Gjorgjević. Na kamenu rezao J. Fuks u Novome Sadu 1861.“

Tu je, gospodo, ne samo cieli Sriem uvršten u mapu kao srbska županija, već kao takova paradira i varaždinska bivša regimenta. Ta karta priložena je knjizi „Radnja sabora blagoveštanskoga naroda srbskoga od g. 1861.“, iz koje ću nekoja mjesta navesti (čita):

„Čl. I. Vojvodina srbska zauzimlje . . . Sriem i petrovaradinsku pukovniju.

Čl. II. „Savjet vojvodski“ ima poglavito Srbima pravoslavno-iztočne vjere popunjen biti.

Čl. III. Vojvodu srbskog bira iz naroda srbskog, pravoslavno-iztočne vjere, obšti sabor sviju Srba u Ugarskoj, Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i u cieloj vojnoj granici živućih.

Na saboru trojedne kraljevine ima vojvoda srbski glas i stolicu odmah za banom.

Čl. VI. U vojvodini srbskoj zvanični je jezik srbski sa ćirilicom.

Čl. VIII. Svi sudovi imaju se popuniti poglavito Srbima pravoslavno-iztočne crkve.

Čl. XIII. Patron srbske vojvodine je sv. Sava.“

Eto, to su bili nama u Sriemu Srbi namienili: činovnici su imali biti sami pravoslavni Srbi, jezik je imao biti u uredih samo srbski s ćirilicom, dapače i patron nam je imao biti sv. Sava, dočim je patron Sriema sv. Dimitrije.

Molim, iz ovih se stvari može viditi, koliko mi ćirilicu proganjamo, a koliko se naša jednoplemena braća za nas brinu.

Stevo Popović: Ja sam prije zahtievao prema poslovniku, neka se po redu govori, jedan za, a jedan proti, pak se je kazalo, da nema nikoga više, a sada vidim, da se je javio g. Maršo i još se javlja g. Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Govorom gosp. Popovića bio sam upravo izazvan, da o toj stvari progovorim.

Predsjednik: Ja imam odgovoriti, da se sbilja prije nije bio nitko više prijavio, ali pošto su se sada prijavili to se nemože razprava prije prekinuti, nego oni progovore, jer nema povoda, da im se rieč uzkrati.

Dragutin Antolek-Orešek: Ja se moram svojemu prijatelju g. Popoviću čuditi, zašto se već unapried protiv mojemu govoru, kao da bi već unapried znao, da ću govoriti nešto, što mu nije po volji; možebiti ću upravo za njega govoriti. Gospodo, iz izviešća odbora, kao i iz govora g. zastupnika grada Karlovca, koji je bio član iztražnoga povjerenstva, sam se ja podpuno osvjedočio o nezakonitosti izbora g. dra. Peičića; a od svih predgovornika, koji su prije govorili, nije se nijedan htio upustiti u to pitanje, da li su to zakonitosti ili nezakonitosti nego svi su se vrtili više manje na polju politike. Indi je, gospodo, dokazano, da je izbor nezakonit. Sada nastaje pitanje: hoćemo li se držati toga, što je izbor nezakonit, da ga uništimo, ili ćemo našoj braći, koja se nazivlju Srbi, za volju kazati: „neka vam bude“, te ćemo ga verificirati. (Veselost.) Što se mene tiče, da bi bio osvjedočen onako, kako nisam osvjedočen, da bi ona ista braća sama koncesionirala ono, što bi već odavna bila morala priznati, naime pripravnost našu, da svakom zgodom želimo slogu, onda bi ja glasovao za verifikaciju. Nu još jučer smo čuli iz usta jednoga g. zastupnika, kako je on sve nevolje, koje su u Bosnoj i Hrvatskoj, pripisao krivnji Hrvatske. Ja bi savjetovao g. Popoviću, neka on svojemu dobromu prijatelju, uredniku „Zastave“, preporuči, da bi on malo ljepše pisao u „Zastavi“, što se tiče sloge medju Hrvati i Srbi. Gospodo, s naše strane nefali sloge, mi smo bili već slogi za ljubav Ilirci, mi smo bili Jugoslaveni; medju nami imade tako zvanih hrvatskih Srba, a možebiti bi njim za volju dapače i Srbi postali (Glasovi: „Oho“, na galerijah; veselost u dvorani); ja to samo tako velim, — pa da bi se i sve to učinilo, ja vas mogu uvjeriti, da pravoslavni niti s tim nebi bili zadovoljni. (Veselost.)

Čudnovato je, da se g. Popović tuži na progon ćirilice, ali, gospodo, ja sam se iz knjižicâ svoje djece osvjedočio, da imade u njoj sbilja polovica ćirilskih pismena. Indi kod nas u Hrvatskoj, gdje smo Hrvati sigurno u većini, nalaze se takove školske knjige, pa još se tuži braća pravoslavna, koji su u manjini, da nisu ni s tim zadovoljni. Gospodo. nemojmo tjerati politike. Mi smo već tolike izbore na temelju kompromisa odobrili, da je već sbilja skrajnje vrieme, da prestanemo o tom. Gospodo imali smo već četiri izbora, kao što su: erdevički, iločki pakrački i belovarski, koji su svi formalnih mana imali ali mi smo ih odobrili; nu nemojte ovdje zahtievati, gdje je dokazano, da takove nezakonitosti postoje, da sabor ovaj izbor odobri. jer to bi odviše čudnovato izgledalo S toga ja preporučam predlog verifikacionalnoga odbora

Predsjednik: Pošto nitko više neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj, da sa stanovišla odbora govori.

Izvjestitelj dr. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Kako sam već jučer imao čast obrazložiti stvar objektivno po spisih odnosećih se na taj izbor, uvjeriti se je mogao vis. sabor, da je malo čudnovat moj položaj. Ja sam nastojao prvim govorom, da obrazložim objektivno stvar po spisih i mislim, da sam tomu zahtjevu dovoljno odgovorio, jer sam pružio podataka vis. saboru, po kojih može sud i zaključke svoje udesiti za predlog odbora, ili za mnienje, koje sam ja bio slobodan, da ga izjavim. Ja sam tečajem razprave, gospodo, čuo, da se pojavljuje mnienje za predlog odborski; onda je bilo mnienja i takovih, da bi dobro bilo, da bi se dopustila ta izvidjenja još jednom na licu mjesta, a napokon je bilo još treće mnienje, da se naime predlog odbora neprimi, nego da se izbor verificira. Medjutim, ja sam moram priznati, da bi volio, da se rieši stvar ovamo ili onamo, nego da još jedanput dodje pred sabor. (Odobravanje.)

Zaista za ljubav stvari i ljubav sloge želiti moramo, da se odustane od ovakovih prepiraka, kao što smo ih prigodom ove razprave čuli. Što se mene tiče, ja sam svoje mnienje kazao, ali moram iskreno priznati, da me se je malo neugodno dojmila ova razprava, nu žao mi je, da nemogu odgovoriti na to sa ovoga mjesta; ali ipak jedno imam g. Marši kazati, da je on sve ono, što je malo prije priobćio vis. saboru, u „ono vrieme“ sâm podupirao. (Odobravanje. Veselost.) U ostalom, ako ćemo potezati stare knjige na vidjelo, onda nećemo nikada sloge niti ljubavi medju sobom imati. Zaboravimo što je bilo, ali nastojmo u buduće, da osnujemo čvrst temelj slozi i ljubavi našoj! (Živio! Živio!)

Predsjednik: Razprava glede ovoga izbora je zaključena, i pristupiti će se na glasovanje. O prepirkah izbornih ima se glasovati balotažom, tajno. Ona gospoda, koja će glasovati zato, da se primi predlog odbora, glasuju time zato, da se izbor neverificira, a oni koji glasuju zato, da se neprimi predlog odbora, glasuju dakle, da se izbor verificira; prvi neka napišu na cedulje da, a drugi ne. Posljedica toga će biti, ako bude primit predlog odbora, da izbor nebude verificiran, onda će se odrediti novi izbor; ako pako padne predlog odbora, onda će biti izbor verificiran. Za skrutatore imenujem g. Magenheima, g. Zindla i g. Seitza.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita imenik).

(Poslije glasovanja.)

Predsjednik: (Zvoni.) Glasovalo je 49 saborskih članova. Sa „da“, naime, da se primi predlog odbora, glasovalo ih je 37, sa „ne“ glasovalo ih je 12. Tim dakle primit je predlog odbora, da se izbor g. Peičića neverificira. Uslied toga pozvati će se vis. vlada, da odredi za kotar tovarnički novi izbor.

Sada bi se imalo prelaziti na drugi predlog izviešća odborova, ali pošto je skoro 12 sati, to nastaje vrieme za interpelacije, koje su danas na dnevnom redu, te držim, da bi bez prejudiciranja za buduće nekoliko časova, koji fale do 12 sati, neuzeli u obzir, nego da predjemo odmah na interpelacije, a kašnje da se povratimo na dnevni red.

Dr. **Fran Vrbanić**: Ja sam po poslovniku proti tomu, jer mislim, da nije u njem zabadava ta ustanova, da se interpelacije tek poslije 12 sati stavljati mogu; ako pako ova ustanova nije umjestna, onda bi bilo bolje, da se poslovnik promieni.

Predsjednik: Ja sam takodjer pripravan držati se poslovnika, a po mom mnienju nije vriedno, da se za 3 časa sjednica prekida. Nu da bude točnost, to do 12 sati dižem sjednicu.

Predsjednik: Pošto je po saborskoj uri već 12 sati, te je vrieme za interpelacije prispjelo, to se sjednica nastavlja.

Božo Topalović: Pozivom na poslovnik molim za rieč. Po §. 20. poslovnika propisuju se dužnosti saborskih članova. Ovdje se nalazi, da je dužnost saborskih članova prisustvovati saborskim sjednicam, pak samo u onom slučaju, ako vis. predsjedničtvo dade dozvolu ili dopust od 8 dana, ili ako vis. sabor sâm podieli dopust na 14 dana, može biti dotičnik odsutan, ali da je tko posvema riešen dužnosti prisustvovati saborskim sjednicam, to meni nije poznato. Gospodo, mi vidimo, da fali puno licâ saborskih članova, o kojih meni nije poznato, da bi bio zaiskao koj dopust, bilo od vis. sabora, bilo od predsjedničtva. S toga se pozivljem na §. 10. saborskoga poslovnika, te molim vis. predsjedničtvo, da bi na temelju toga §. pozvalo vis. zemaljsku vladu, da nove izbore razpiše onamo, gdje zastupnici na sabor došli nisu.

Predsjednik: Ja imam po poslovniku „ex praesidio“ odgovoriti g. interpelantu to, da u ovom slučaju, kojega on napominje, ako bi se i obistinio sasvim, to se ipak nemaju razpisati odmah novi izbori, nego se imadu ona gospoda, o kojih se znade, da su bezvlastno odsutna, po predsjedničtvu pozvati, da dodju u sabor u odlučeno vrieme. Tim, mislim, da je stvar riešena.

Jovan Živković: Čast mi je na dvie interpelacije odgovoriti, i to na interpelaciju g. zastupnika Zorića o predmetu odštete za predprege u Bosni, koja glasi ovako. (Čita ju.)

Na ovo bi se dalo vrlo kratko odgovoriti sa- da, nu ja ću u kratko još dodati, što je vlada učinila, da se ta šteta namiri. Mjeseca kolovoza dobile su naredbu sve podžupanije, da putem obćinskih poglavarstva dadu konštatirati štetu, koja bude nanešena kolim onih, koji su davali predprege u Bosnu. Kad je vlada vidila, da nije bio ovaj nalog dobro shvaćen, izdala je u sporazumku sa vojničkom intendancijom naputak, kako se kod označivanja tih šteta postupati ima, što se ima staviti u izkaz i kako se imadu ti operati vladi podnieti na daljnje uredovanje. Ovi operati povratili su se od vlade dvim natrag,

jerbo nisu bili podpuno u redu, a od svih drugih nisu bili još niti stigli: ti operati imadu se donekle nadopuniti, a kad opet vladi stignu, onda će zadobiti stvar svoje riešenje; od vlade će naime ići na intendanciju, od nje će ići na vojno ministarstvo, a onda će biti novac asigniran, gdje i koliko treba dotičnomu, da se šteta namiri.

Josip Zorić: Ja se s odgovorom zadovoljavam, samo mi se nedopada sporo uredovanje obćinskih i administrativnih organa, koji se nisu odazvali svojoj dužnosti u toliko, što tako sporo podnašaju dotična izviešća o štetah počinjenih na predpregah. Kako su dva organa to mogla učiniti, tako su mogli i drugi. Stoga bi molio vis. vladu, da ponuka dotične organe, da čim prije tomu zadovolje.

Predsjednik: Prima li se na znanje ovaj odgovor vlade? (Prima se.)

Jovan Živković: Druga interpelacija, na koju imam odgovoriti, stavljena je od g. zastupnika Crnadka glede razširenja kolodvora zagrebačkoga. (Čita ju.) Prije ove interpelacije već se je mislilo o tom, da bi dovoljno bilo, da se samo magazini na kolodvoru razšire prema potrebi prometa i u tom pogledu već je obrtničko-trgovačka komora u Zagrebu učinila svoje korake. I pošto je vlada saznala o tih koracih, to je bila nakana obratiti se na mjerodavna mjesta, da sazna, u kakovih se stadijih danas ta stvar nalazi i da onda znade, kako može sudjelovati, da se stvar povoljno rieši.

Gjuro Crnadak: Ja se zadovoljavam s ovim odgovorom.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima g. dr. Vojnović, da stavi interpelaciju.

Dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Zagrebačka gimnazija po svom položaju u glavnom gradu naše Hrvatske, gdje obstoji sveučilište, i po valjanih silah, koje posjeduje, imala bi biti uzor-gimnazija ciele naše zemlje. U toj gimnaziji ima ove godine 674 učenika, ima četiri paralelke, tako, da se može slobodno kazati, da u zagrebačkoj gimnaziji ima 12 razreda, a ne samo osam.

To množtvo učenika, gospodo, natrpano je u 12 soba, nizkih, neprozračnih, okuženih nečistim zrakom. Da ta naša gimnazija, najveća i najznamenitija u zemlji, nemože polučiti visoku onu svrhu za koju obstoji, velim visoku svrhu, jer je ona u središtu zemlje i jer ovdje imamo sveučilište, najviše je kriva sgrada sama, koja ne samo što nije dovoljna potrebam gimnazije, nego još je štetonosna po zdravlje mladeži.

Kazao sam i dobro sam promislio, kad sam rekao, da su te njezine sobe okužene (Glasovi: Jesu u istinu!), jer ako se može dokazati po izviešću samoga ravnateljstva ove gimnazije, zbilja je tu izloženo pogibelji zdravlje učenika i učitelja. U takovom faktičnom stanju, gospodo, gimnazija ta nemože polučiti svoju svrhu ni glede discipline, ni glede znanstvenoga napredka; ona nemože biti uzor gimnazija za cielu zemlju pokraj svega napora učiteljskih sila.

Nego, gospodo, ne samo što se svrha gimnazije nemože polučiti uslied tako nespretne sgrade, nego nemože ni naše sveučilište, uslied takove gimnazije postignuti svoju. Gimnazija zagrebačka naime po broju svojih učenika imati će malo ne polovicu od svih učenika gimnazijalnih ciele zemlje naše, i ona je po tome najvažnije gojilište za naše sveučilište. Kakovi izilaze učenici iz gimnazije, takova će biti mladež sveučilištna. Nepoluči li se svrha, na koju smjera gimnazija — a nemože se u takovoj zgradi — onda je i sveučilištu stranom osujećena njegova svrha.

A još sa drugoga gledišta valja stvar razmatrati. Sgrada, u kojoj stoji naša gimnazija, opredieljena je po svom položaju, kao stara akademička sgrada, za naše sveučilište. Gimnazija ondje nemože obstajati, a sveučilište uz gimnaziju nemože se razvijati, dapače, nemože ni svojim sadašnjim potrebam odgovarati. Jer predavanja na našem sveučilištu drže se u tri sgrade, a i onako ograničeno, kako se sada predaje, u sveučilištnoj sgradi stvar hrdjavo ide.

Svaki semestar moraju profesorski sborovi umjetne kombinacije stvarati, da kako će pravilno moći predavati u ono malo soba, koje su sada za predavanje opredieljene. A ta predavanja uslied takovih kombinacija štetuju zdravlju dotičnih učenika i samih profesora, jer se sobe nemogu dovoljno prozračiti. Rektorat mora da stoji u posebnoj sgradi, za koju se mora 450 for. najamnine plaćati; profesori sveučilištni nemaju nijedne sobe, u kojoj bi se sastajali i razpravljali o svojih poslovih: dekani nemogu uredovati, jer u tih drže profesori svoje prijateljske i razne neobhodno potrebite sastanke: botanički zavod ima najnespretnije sobe. A što je sa bibliotekom? Ona nema više mjesta. da se kamo stave knjige. A uzrok svemu tomu jest taj, što gimnazija mora razi zemlje, a stranom u prvom katu u nesretnih 12 soba vegetirati oduzevših prostorija sveučilištu.

Nećete dakle, gospodo, reći, da pretjerivam, kad kažem, da sgrada gimnazije zagrebačke spada medju najpreče potrebe zemlje naše, i da njezino pitanje zasjeca u budućnost naše zemlje, te da sadanje stanje gimnazijalnih prostorija uznemiruje pravedno na stotine od najboljih obiteljih hrvatskih.

I sam visoki sabor uvažio je takovo stanje ne jedanput, nego dva put, kad je stvorio sliedeća dva zaključka: prvo, neka podnese vis. vlada osnovu zakona, kako će se sagraditi gimnazija zagrebačka; pa pošto se to nije od strane vis. vlade učinilo, tada je dan nalog, da se ima početi graditi još g. 1878. i da se ima pokriti dotičan trošak sa zaostatci poreza od god. 1867. amo. Svakomu Hrvatu bilo je milo i drago, što su se tolike liepe sgrade u našem glavnom gradu podigle, al obće mnienje složno

je u tom, da prečije i nuždnije sgrade do sgrade za zagrebačku gimnaziju nema. Jer se tu radi, gospodo, o zdravlju velikoga diela mladoga naraštaja, tu se radi o njegovoj i našoj budućnosti.

Pošto je dakle, vis. sabore, faktično stanje stvari tako, a zaključak ostane, gospodo vami, — čast mi je obratiti se na vis. zem. vladu, te ju upitati sliedeće:

„1. Zašto nije vis. zem. vlada počela sgradu zagrebačke gimnazije graditi još godine 1878.?

2. Kad kani zadovoljiti ovoj priekoj potrebi zemlje?"

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! U ime svietloga bana čast mi je odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika djakovačkoga. Ima tomu više godina (Jedan glas: Žali-bože!), što se je zem. vlada osvjedočila o potrebi nove sgrade gimnazijalne u Zagrebu; a da dosada ona tu odluku izvesti nije mogla, glavni je uzrok nedostatnost razpoloživih novčanih sredstva. Oni porezni zaostatci, o kojih je govorio g. zastupnik djakovački, do god. 1867., upotriebljeni su po zaključku vis. sabora od god. 1877. na gradjenje cesta najviše u Slavoniji. Tih zaostataka sada više nema ili su vrlo neznatni.

Da je zem. vlada mislila sve ovo vrieme na gradjenje sgrade gimnazijalne, o tom će se uvjeriti g. interpelant i vis. kuća iz toga, što je vlada već prije dvie godine zametnula dogovore sa zastupstvom grada Zagreba glede gradilišta gimnazije. U najnovije vrieme ponudio je grad Zagreb tri ili četiri gradilišta i već su imenovani vještaci, koji će ta gradilišta pregledati, i ono, koje bude za svrhe te najprikladnije, predložiti će se.

Zapela je ta razprava o gradjenju gimnazijske sgrade i tim, što je bila prije dvie godine iznešena na vidjelo ta osnova, da bi se ona sgrada, u kojoj je sada vojarna u Petrinjskoj ulici, upotriebila za gradjenje gimnazije i još nekojih drugih učevnih zavoda. A to se nije moglo izvesti, jer se još nezna, čija je ta sgrada. Najprije moraju se na čisto izvesti odnošaji osoba, koje imaju pravo na tu sgradu; pa zato misli zemaljska vlada, da nećemo moći čekati, dok ti odnošaji budu uredjeni. Nu zem. vlada će, čim se ustanovi gradilište, nastojati, da se gradjenje što prije započme i dovrši. Samo treba u tu svrhu novčanih sredstva, a da tih dosada nije bilo, o tom će se uvjeriti i vis. sabor iz pretresivanja zem. računa i iz onih razprava, koje će se povesti o zemaljskom proračunu za ovu godinu, da li ima, da li nema za to potrebitih novčanih sredstva. A vlada će nastojati svimi silami, da se sgrada sagradi, jer je uvjerena o prekoj potrebi te sgrade, da zadovolji obćenitoj želji ne samo vis. sabora, nego cieloga pučanstva u Hrvatskoj i Slavoniji. Molim, neka vis. sabor uzme na znanje ovo očitovanje.

Predsjednik: Je li se zadovoljava g. interpelant s odgovorom vlade?

Dr. **Kosta Vojnović**: Pošto je izjavio presvietli gospodin, da ono vrelo, iz kojega je imala zem. vlada izvoditi novac, da pokrije tu potrebu, i vrelo, o kojem baš glasi dotični zaključak sabora, da je usahnulo, gospodo, tim je onda osujećen onaj zaključak sabora, koji se odnosi na sgradu gimnazijalnu u Zagrebu, i jer je sabor sám ukinuo taj zaključak tim, što je vladi dozvolio, da upotrebi tu svotu za drugu svrhu. Ja se moram, gospodo, na silu zadovoljiti s tim odgovorom (Veselost.), kad nema onih sredstva, koja su bila prije sbilja odredjena; a za to ima drugih, koja se moraju staviti na razpolaganje, kad se radi o tom, da se gradilište kupi i da se čim prije sagradi ta gimnazija. Ja mislim, da će presvietlomu gosp. predstojniku odjela za bogoštovje i nastavu poći za rukom, kao što je pošlo presvietlomu g. predstojniku odjela za pravosudje, da će takodjer ostaviti spomenik svojega djelovanja u visokoj njegovoj službi. Dotična sgrada je tako dična, da će zbilja uvjek ostati kano spomenik njegove revnosti za našu zemlju.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor vlade na znanje?

Budući da se neprijavi glas sa „ne", to se uzima, da je ovaj odgovor prihvaćen. U ostalom ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Rieč ima g. dr. Vučetić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Poznato je u cieloj domovini našoj, kako Sava, koja bi mogla biti blagoslovom ciele zemlje, svake godine najveću štetu sačinjava. Ona se iz korita svojega izlieva i glibove stvara, ona potaplja na takov način ne samo pojedina zemljišta, nego ona oduzima čitave table, ter ih na drugu stranu prenaša; ona mienja strugu i tako u pogibelj stavlja čitava sela, ona okužuje zrak, ter uslied toga pojavljuju se groznice i druge bolesti, a pučanstvo se uslied ovih okolnosti uvjek umanjuje. — Ova bieda nije u novijem vremenu postala, ona je već stara. I budi na čast starijim našim kazano, da su oni tu nesreću pripoznali te su već onda o tom nastojali, da se ta pogibelj odstrani. — Tako je Navigations-Ingenieur Pongratz već g. 1793. osnovu naredio, uslied koje bi se imala Sava regulirati; no osnova nije izvedena.

Izvan ove osnove nalaze se u arkivu ovdašnje Generalkomande osnove od g. 1819., 1827. i 1832., koje su na to smjerale, da se ova nesreća od domovine naše odkloni; no i ovo nastojanje ostane jalovo.

G. 1844. napravio je tadašnji Navigations-Ingenieur barun Zornberg novu osnovu, koja nije samo tamo smjerala, da pogibelj od Save prieteću odstrani, nego je ingenier o tom nastojao, da korist zemlji namakne kroz posvemašnju regulaciju Save, t. j. on nije htio samo strugu Save urediti, nego i to oživotvoriti, da se kroz nasipe, priedore i ustave zemljišta spase i da posjedateljem korist nose.

Napokon i u novijem vremenu trsilo se je i zakonodavno tielo kano i vlada, da tomu zlu doskoči, ter da zemlju našu od ove nesreće spasi, — no i ovo nastojanje ostade bezuspješno.

Razmišljavao sam mnogo o uzroku ove naše nemoći i pitao sam samoga sebe, kako je to moguće, da uz sve nastojanje, da uz uvidjavnost dostatnu stvar ovako nuždna, koristna i potrebita, nemože provedena biti? Ja mislim, da bi i danas još po poljanah gatanja tumarao, da nebi bio u ruke dobio knjige pod imenom „Associations de Dettachement en Hongrie". Iz ove knjige sam naučio, da Francuska, koja je teritorijalno malo manja od naše ciele carevine, nema više od milijuna i dvie sto hiljada jutara zemlje poplavi izvržene; iz iste knjige sam i to naučio, da ciela Njemačka nema više no 100.000 jutara poplavi izvržene zemlje, dočim je Ugarska 5,000.000 rali močvarne zemlje imala. — A kako stoji sada stvar? Ista knjiga me uči, da Ugarska u vremenu od 3 do 5 godina bude ove nesreće spašena, i da će se močvare pretvoriti u livade i oranice, koje će obilatu korist posjedateljem i korist zemlji nositi. No kojimi sredstvi je to Ugarska tako spasonosno uredila? Odgovor mi daje na ovo pitanje ista ona knjiga. Priaz kaže, da k tomu nije samo doprinielo valjano zakonodavno tielo, nego i pripomoć vlade, ne samo intelektualna nego i realna, t. j. vlada nije išla družtvom samo na ruku, da jeftin novac dobiju, nego gdje je preka nužda bila, tu je vlada i novčanu podporu sama davala.

Uslied ovoga nastojanja družtva i uslied ove novčane podpore vladine izsušeno je u vremenu od 30 godina 4,780.643 rali zemlje, a stajalo je ovo sve dosada 36,000.000 for.

Nu, kako stoji stvar kod nas? Mi imamo na teritoriju malomu, počevši od Rugvice do Siska na lievoj i desnoj strani Save preko 200.000 jutara zemlje poplavi izvržene. Pak što je u tom pogledu učinjeno? Gotovo ništa. A što je učinjeno, to nije cieli shodno, to nije sustavno, a treće — neka mi oprosti visoka vlada — to nije u smislu zakona.

Ja ću, vis. sabore, trsiti se, ako i u kratko, razložiti, da je ono istinito, što sam uztvrdio.

Budući da Sava iz susjedne bregovite zemlje običava nahrupiti u našu domovinu, to je ona tako rekuć preko noći u stanju i korito svoje izpuniti i preko nasipa u poljane i livade razlievati se. Za potrebit odtok indi potrebno je, da je struga tako široka, da može svu množinu vode u sebe primiti i dalje odpremiti, a izvan toga su potrebiti nasipi, koji neleže tik struge, nego koji su dosta odaljeni, da voda može, ako se i prelieva, izmedju tih nasipa put svoj nastaviti; a k tomu je potreban dosta širok t. zv. Querprofile. Izvan toga mora se gledati na tlo, koje strugu sačinjava, da li je tlo tvrdo, da li je predjasto, da li je pjeskovito, jerbo ob ovom zavisi pad ili skok vode, širina krune, visina a i širina nasipa, na koje okolnosti osobitu pažnju imati mora onaj, koji vodu regulirati želi.

Da li je ovo sve kod gradnje tih nasipa bilo u obzir uzeto, ja imam razloga dvojiti; jerbo kod 14 inženira i predstojnika graditeljnoga odsjeka, koji su stvar rukovodili i koji su sebi preko 50.000 for. diurna naračunali, dogodilo se je, da su oni prilikom izmjerbe zemlje jednu falingu od 250.000 metara učinili. To je zaista nečuveno, a što se mene tiče, ja si nemogu pomoći, da nedvojim o sposobnosti onih ljudi, koji nisu uzeli obzir na sve napomenute okolnosti; a da toga zbilja učinili nisu, znak je tomu, da je Sava na jedno 45 mjesta nasipe prodrla. A što je na stvari najsmješnije, i što je znak, da vlada nije dobro informirana bila, to su oni ordeni, za koje je vlada dotične kod toga posla učestvujuće ljude predložila. Ja žalim, što vlada nije to znala, jer drugčije sbilja nebi bila baš onaj čas predložila te ljude za odlikaše, kad je Sava na 45 mjesta nasipe prodrla. (Veliko odobravanje.)

Što se sustavnosti tiče, visoki sabore, to moram izjaviti, da istoj ni traga nema. Ja sam proučio operat prof. Beyera, koji je vis. Generalkomanda tiskati dala, isto tako sam proučio knjigu dvaju hydrotehnika, koji su se sa regulacijom Save bavili. Iz ovih djela naučio sam to, da mogu prosuditi nevaljanost dosadanje radnje oko Save i nasipa. Sava će samo onda prestati škodna biti, ako se zahtjevi znanosti u obzir uzmu, ako se postulatom i zakonom naravi zadovolji. A što nam kaže narav i hydrostatika? Kaže nam, prvo, da se voda nikad u vis nepenje izvan uslied sile, koja je pretežnija, i koja njezinu težinu i nagon razlievanja nadmašuje; drugo, da se voda obratno iz visine neodoljivom silom u nizine razlieva. Pak premda su ovi zakoni naravi nepromjenljivi i stalni, to se ipak na iste nikakav obzir uzeo nije.

Visoki sabore! Sava teče svojim tokom, ona znade kadkad bjesniti, obale prekoračiti, te veliku pogibelj i nevolju prouzročiti; no nadvladajte tu divlju silu njezinu sa nasipi, obuzdajte strahovitost njezinu kroz uredjenje pada, pokratite joj put, koji je vijugast i zavijajućoj zmiji sličan, — to nikakvu korist nebudete zemlji pružili, ako regulacija nebude sustavno provedena.

Jedan pogled na kartu, pak je dosta, da vas o istinitosti moje tvrdnje osvjedoči. Sava leži u sredini izmedju dvie neuredjene, kadkada silovite vode, izmedju Odre na desnoj i Lonje na lievoj strani. Odra ima svoje pritoke, a isto tako Lonja. Kada se Sava napuni vodom, onda se ove dvie rieke obično razlievaju po dolinah i nizinah, te povodnju prouzročuju. Što je tomu uzrok? Gospodo moja, oni zakoni naravi, koje sam prije naveo. Odra odtiče u Kupu; no kada? Samo onda, ako je Kupa nizka; ali ako Kupa naraste, onda se ona prelieva u Odru, te ju obustavlja i odtiskuje. A ono je naravno. Hydraulici su putem vodomjera pronašli, da je kote Kupe, kada naraste, 101 metar visok, a kote Odre, kada je voda najveća, iznaša 98 maximum 99 metara. Kupa je dakle 2 metra višja nego li Odra, mora indi uslied naravnih zakona Kupa u Odru, a ne Odra u Kupu teći. — Isto ovo biva na lievoj strani Save. Lonja prima u se Čamac,

Čazmu, Ilovu i druge vode, ter se od utoka ovih voda Trebeš zove. Ova Trebeš morala bi se u Savu izlievati, no to nemože, jerbo je kote Save kod utoka Trebeša u Savu višja nego li Trebeš; jerbo kote Save iznaša 97 metara, dočim kote Trebeša, kada je voda najveća, 95 metara, a od ušća malo dalje i 94 metra; uslied naravnih zakona, mora dakle Sava u Trebeš, a ne Trebeš u Savu uteči.

Povodnju indi neprouzročuje Sava sama, nego ju prouzročuje i Kupa, a prouzročuje ju cieli položaj zemlje, kroz koju ove rieke teku. — Jednostavna regulacija Save dakle nema nikakove koristi; regulacija se mora sustavno provesti, i to kroz ustave „Wasserschleussen.“ To pako dosada nije učinjeno, novac je dakle zabadava izbačen.

No kazao sam i tvrdim na novo, da je dosadašnja regulacija Save, što se namaknuća sredstva tiče, protuzakonito provedena. Ja, gospodo, čutim zamašaj ove moje tvrdnje, i nebi se usudio vis. vladu obiediti, da nebi mogao zakonikom u ruci istinitost svoje tvrdnje dokazati.

Visoki sabore! Nagoda od g. 1868. kano i zakon od g. 1873. ob izvadjanju javnih radnja, dieli ceste i rieke u državne, zemaljske, kotarske i občinske. Na temelju ove razdielbe propisuje zakon §. 6., da državne gradjevine spadaju u djelokrug skupnoga ministarstva, a što se zemaljskih cesta i rieka tiče, odredjuje §. 9. istoga zakona: „Zemaljske i kotarske radnje i gradjevine u §§. 7. i 8. spomenute izvadjaju se zemaljskimi dotacionalnimi sredstvi i trimi četvrtinami odkupnine javnih težaka.“ Sada se pita, što je sadržano u §. 7.? Biti ću tako slobodan, da pročitam lit. b). (Čita.)

Premda je dakle zakon razgovjetan, nedvojben i razumljiv, što je vis. vlada ipak učinila? Ona si je lahko pomogla, pozivajuć se na §. 14. istoga zakona, koji ob elementarnih nezgodah i izvanrednih slučajih govori, (čita §. 14.) te prisilila narod oko Save obitavajući, da on iz svoga žepa regulira rieku, koja je zemaljska i koja se može i smije jedino sa zemaljskimi sredstvi regulirati. — Ovo postupanje vis. vlade nije u smislu zakona bilo, nego proti očitom smislu istoga.

A što će sliediti iz ovakova obterećivanja siromašnoga naroda? Bez dvojbe posvemašno osiromašenje i nesposobnost štibru uplaćivati, izseljivanje i umanjenje pučanstva. Ja ću, vis. sabore, samo jedan primjer navesti. Zagrebački kaptol ima jedno imanje, ležeće na Kupi, imenom Sela. To imanje dano je u zakup za godišnjih [illegible]000 for. Kaptol plaća štibre preko 1000 for. Uslied one naredbe morao je isti kaptol za regulaciju Save u 2 god. preko 8000 for. plaćati. Kaptol dakle 5 god. unapried nebude od toga imanja nikakove koristi imao, ma niti ...ću svoju neće moći od tih dohodaka pobieliti. A ovo valja i za sve ostale posjedatelje, koji imaju tu nesreću blizu Save stanovati. Ali moram još spomenuti, da vis. vlada u tom pogledu nije postupala sasvim konsekventno. Navesti ću jedan flagrantan slučaj. Južna željeznica, koja ima svoju prugu od Zagreba do Siska, nalazi se od Lekenika počamši u Savinom Innundationsterainu. Od podžupanije sisačke dobila je nalog, da takodjer doprinese u gorenapomenutu svrhu, a ona odgovori, da to na nju nespada; i zbilja nije ni krajcare doprinìela.

Uslied svega prenavedenoga usudjujem se sliedeću interpelaciju na svietloga bana staviti. (Čita.)

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik. Rieč ima g. predstojnik unutarnjega odjela, da odgovori na onu interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! Kad bi bili u onako sretnom položaju, kao što su drugi parlamenti, da je čovjek u stanju odmah drugi dan govor, držan u današnjoj sjednici, čitati po stenografskih bilježkah, to bi bio ja tako slobodan odgovoriti sutra na sada stavljenu interpelaciju; ali pošto moramo čekati više dana, dok saborski stenograf dovrši prepis, to sam tako slobodan, da odmah na stavljenu interpelaciju gosp. dra. Vučetića odgovorim, dok su mi još u živu utisku njegove rieči.

U koliko sam ja shvatio govor g. predgovornika, on je — neka mi oprosti — nekako pomiešao stvari, navadjajuć ovdje mnogo šta, što ovamo nespada. (Prigovaranje.) Pomiešao je naime stvar u toliko, jer je ono, što valja za Francezku, a još bolje za Holandiju, pomiešao sa onim, što valja za Hrvatsku i Ugarsku. Ako se ondje u dotične svrhe toli silan novac troši, to je svakomu od nas posve jasno, jer u Francezkoj i Holandiji nema jutar zemlje za 5 for., kao što kod nas, ma ni za 50 for., ni za 100 for., pa možda ni za više. G. interpelant će dobro znati, da se one zemlje, koje su u stanju milijune na posušenje močvara trošiti, nalaze u posve drugih okolnostih, nego Ugarska ili Hrvatska. I mi bi trošili; a zašto netrošimo? Zato, jerbo nemamo od kuda. Pa kako si Ugarska pomaže kod osušivanja tih močvara? Pogledajmo zak. članak V. od god. 1873., koji kaže, da je to stvar izključivo interesenta; a vlada ima samo stvar proizpitati, te ići na ruku, da se kroz asociaciju dobije kapital, što no ga se više zahtieva, nego ga privatan čovjek namaknuti može. Dalnje obveze država nije preuzela. — Hoće li Ugarska — o čem danas više, nego ikada dvojim — biti u stanju potrošiti na te močvare koji milijun forinti, o tom čemo se uvjeriti na zajedničkom saboru u Pešti. Jesmo li mi u stanju u tu svrhu — da negovorim o milijunu — baciti bar jedno 100.000 for.? Ja držim, da nismo. Iz svega toga proizlazi, da nema nikakve paralele izmedju Francezke i Ugarske ili Hrvatske.

Prelazim na dalnje tvrdnje gosp. interpelanta, da nisu odnosne radnje na obalah Save radjene niti cjeli shodno, niti sustavno, niti po zakonu.

Gospodo! Vi jako dobro znate, da je rak-rana već od preko 100 godina za našu zemlju naše lonjsko polje. Koji god je taj posao poduzeo, čim je zavirio unj, odmah se je odaljio; tako da je zem. vlada, misleća, ako hoćemo to pitanje jednom kraju dovesti, uzela sama tu stvar u

ruke. Pa što je našla? Našla je, da onaj zakon, koji je stvoren u svrhu osušenja lonjskog polja, nevalja, da je tako rekuć bio niti promišljen, niti presudjen, niti pravedno donešen. A tu se je baš pokazalo, da i sabor zna kadkad što učiniti, što nije bilo dobro promišljeno. Gospodo! Onaj zakon sadržaje u sebi kontradikciju; s jedne strane naime kaže: pitaj interesente sve, kojih se stvar tiče o osnovi, kako se polje izsušiti dade, i o dotičnih troškovih; a odmah u §. 2. veli se: oni moraju platiti te troškove i sudjelovati. Dakle pitaj ga, a unapred već mu se takodjer kaže: ti ćeš morati platiti. — Pa da je zbilja vlada rabila prisilna sredstva u tom pogledu, onda bi bio nastao bankrot cieloga onoga pučanstva; a ne samo to, nego još više, nastao bi bio odpor silovit, jer nema sile, da prisili narod nešto učiniti, što on faktično učiniti nemože. — Jednom riečju, vis. sabore, onaj posao o osušenju lonjskoga polja pokazao se je neizvedivim. I baš to zlosretno lonjsko polje, koje bi bilo blagodat za zemlju, da se onako o njem razmisli, kako bi bilo moguće osušenje njegovo izvesti, — baš to polje je krivo, da gradnja oko naših savskih nasipa već kroz jedan decenij tako rekuć spava. Prijašnja vlada, imajuć pred očima lonjsko polje, nije se usudila dirati u te nasipe. Mislilo se je, ako diramo u te nasipe, diramo u poduzeće glede lonjskoga polja. Sve to trajalo je tako do g. 1876. Pa kad smo uvidjeli, da svaka povodnja sve to više oštećuje posjednike, naročito one s velikim posjedom, mislila je ova vlada; što ćemo? Mi ćemo riešiti stvar, kako se baš za silu dade, kako je u naših okolnostih moguće. — Sada opet dolazim na to, da je g. interpelant nekoje stvari pomiešao. Nije se naime radilo, niti se neradi o regulaciji Save, i oni dotični inženiri, koje je g. interpelant spomenuo, nisu išli Savu regulirat. Nego dotična komisija otišla je na lice mjesta, da se uvjeri, kako su bili dosada nasipi vodjeni, i da mogu biti „ratione existente“ ondje, gdje i kako su bili do sada. Pa kad je komisija vidila, da su nekoji razrušeni, dala ih je nadograditi; a ostao je onaj već prije stvoreni sustav. Išlo se je samo popravljati, da se bar od prieke nužde narod spasi bar za ono vrieme, dok nedodjemo bilo do regulacije Save — do čega doći nećemo, bar ova generacija po mom mnienju ne, — ili dok se stvar neudesi onako, kako to zaiskuje obezbiedjenje cieloga pučanstva. Dakle, valjalo se je ograničiti na najpotrebitiju nuždu, valjalo je izpitati stanje postojećih nasipa, te ih toliko popraviti, da se narod od prieke nužde spasi. Toliko glede toga, da je sbilja radjeno cjeli shodno.

Što se tiče sustavnosti, kako se je u tom pogledu postupalo? Gdje je vlada vidila, da staroga nasipa nema, ili, da je postao nemoguć, dala je napraviti novoga. A kako je postao koji stari nasip nemoguć. — Naš narod, kao god i patka, samo da je do vode, pa misli, da je već dobro po njega. On nemisli, da je bolje ići dalje od vode, nego drži, da je najbolje, ako sagradi svoju kuću makar i samo dva hvata od Save. Tako se je bilo bojati, da ako im se sagrade nasipi tik pred kućom, da se budu srušili opet u Savu, jer nema dosta prostora za širok i jak nasip. I inženiri mislili su, da bi trebalo nove nasipe graditi, i to tako, da budu dalje vodjeni, nego što su bili stari. A u tu svrhu trebalo je kuće premjestiti; pa što se narod sam tomu otimlje, morali smo im mi dati na naš trošak kuće prenašati. To se je učinilo i nasipi su ondje sagradjeni, kako valja.

Ako dakle g. predgovornik tvrdi, da nisu nasipi gradjeni valjano, ni to nestoji. Mi smo sagradili tih nasipa jedno 500.000 kubičnih metara. Do danas je na tih nasipih provalila Sava na kakvih 35 mjesta; a na 94 mjesta vodile su se prije te gradjevine. Nu gdje je onih 35 mjesta, na kojih je Sava provalila? Evo, ako nevjerujete, iz spisa možete se uvjeriti, da su ta mjesta većom stranom na starih nasipih, a ne na novih. A na starih zato, jerbo su oni bili lošije gradjeni, pa makar da su postali već tvrdji, to su provaljeni zato, jer su uži i niži, medjutim, da su naši noviji širji i viši. Uz to mora se uzeti na um, da je lanjska voda bila tako velika, kako već valjda 100 godina nije bila; pa uslied toga nije se ni čuditi, da je nasipe na toliko mjesta provalila. Valja nadalje u obzir uzeti i tu okolnost, što je lani bila mobilizacija, morale su se davati predpregе itd. u interesu austro-ugarske monarkije, pa zato nije mogao naš narod u pravo vrieme nekoje priedore začepiti, što, ako bi bilo učinjeno za vrieme, bilo bi znatno prepriečilo toliku nesreću, koja je sada pred našima očima. Medjutim, gospodo, i ova šteta će se pronaći i izviditi tek onda najbolje, kad budu ove radnje s nova izvedene načinom onim, o kojem ću malo kašnje progovoriti.

Što se tiče načina, kako su se te radnje gradile, to je i onako poznato g. interpelantu. Pozvali su se na lice mjesta svi interesenti; s njimi u dogovoru započele su se radnje. Ali vlada dala im je tehničku silu za nadzor i savjet. Nu radilo se je dakako s pomoćju interesenta. Na kojem temelju učinilo se je to? Evo, na temelju zakona od god. 1873., po kojem se takove stvari gradi imadu pomoćju samih interesenta. Tako je i u Ugarskoj, samo s tom razlikom, što ondje postoje družtva ili asocijacije u svrhu odvadjanja vode. Nu, gospodo, takova se družtva stvaraju dobre volje, a ne silom. Ako bismo mi čekali, dok se stvori u nas takovo jedno družtvo, mi valjda nikada nebismo došli do ničesa u tom pogledu. Tà sami najbolje znate, da duh udruženja još nije poznat u našem narodu. Radi toga moraš ga upućivati i voditi, da bar ondje štogod učini, gdje se o njegovoj koži radi. Za nas bi bio dakle takav zakon kao što je u Ugarskoj u tom pogledu, mrtvo slovo. Mi smo dakle tuj, neću reći doskočili, nego tumačili smo zakon, kako smo si bili mogli pomoći u toj nuždi. Odsudite nas, ako ste u stanju. I baš §. 14., na koji se poziva gosp. interpelant, dao je vladi sredstvo u ruke, da uputi pučanstvo, da samo se

izbavi iz pogibelji, jer taj slušaj bio je zbilja izvanredan, bio je „Elementarereigniss“. Dopustiti će mi sam g. interpelant, da se tolika povodnja, kako je bila lanjske godine, riedko pojavlja, dakle, to nije slučaj redovit, nego — kako već rekoh — izvanredan i riedak, a da u ovom §. nisu dotične sgode taksativno nabrojene, nego eksemplifikativno.

Vlada dakle nije radila niti cjeli neshodno, niti nesustavno, niti nezakonitim putem, kad je u onoj skrajnoj nuždi onako postupala, kako sam sada obrazložio.

Nego ja bi kazao, da je poglaviti razlog i povod ovoj interpelaciji dalo ono 8000 for., koje je morao prvostolni kaptol zagrebački platiti. (Veselost.) Ja Vas pako mogu uvjeriti, ako mi nećemo koji novcem, koji rukom, koji glavom, svi skupa učiniti sve što je u naših silah, da se iz pogibelji izbavimo, to ćemo silom ukupno propasti.

Gospodo! Ja nemogu dopustiti tvrdnje, da ćemo kroz te radnje doći na bankrot: nego neugodnomu materijalnomu stanju naše zemlje krive su posve druge okolnosti i drugi uzroci, o kojih nisam rado ovdje razpravljati, jer je to rak-rana ciele naše države.

S toga mislim, da je vlada samo patriotičnu dužnost vršila, kad je dokinula onu zaprieku, koju je stavljao posao s lonjskim poljem, te je otvorila put, da se može o tom postupku valjanije i ozbiljnije misliti. Nadalje držim, da je vlada radila po zakonu, davši §. 14. ono tumačenje, koje sam prije napomenuo; a napokon da po zakonu o tom nemože govora biti, da se naplate troškovi dotičnim interesentom, što no su ih kod tih radnja imali. — Ako pako možda vis. kuća za buduće može namaknuti sredstva, koja bi vladi mogućnost pružala, da ne samo za inženire nego i za koju drugu stvar kod tih radnja doprinese koju krajcaru više, nego je dosada bila u stanju, to će svakako moći taj posao interesentom olahkotiti i započete radnje će se prije i uspješnije k cilju dovesti.

Molim dakle, da se g. interpelant s ovim odgovorom zadovolji, a vis. kuća, da ga primi do znanja.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Vis. sabore! Ja nisam tako sretan, da bi bio u ovom zasiedanju dulje u ovoj vis. kući, nego samo 14 dana; nego već sam bio jedanput ovdje, te sam imao priliku duboku promisaonost presvietloga gosp. predstojnika odiela za unutarnje poslove razmatrati, pa uvidio sam i to, da se obično sve zadovoljuje s njegovimi odgovori, samo ja toga nisam uvjek učiniti u stanju. Dopustite mi, da kažem razloge, zašto se u ovom slučaju nemogu s njegovim odgovorom zadovoljiti.

Presvietli gospodin, koj zna, da ga ja radi njegova znanja poštujem, dozvoliti će mi, da ga danas smatram dobrom gazdaricom, koja hoće, da pogosti svoje gostove, pa punu zdjelu neraztučenih oraha pred nju metne; koj hoće lupiti, slobodno mu, a tako, koj danas hoće ovaj vladin odgovor malo razglabati, neka ga razglaba. Ja sam, gospodo, kazao, da sam dobio u ruke prije navedenu francezku knjigu, te sam iz nje uvidio, koliko neizsušene zemlje ima Francezka, a koliko Njemačka, i što se tiče naše domovine, ja sam spomenuo, da imamo 200.000 jutara takove zemlje, što je u razmjerju sa drugimi zemljami neizmjerno mnogo. Pa, nadovezao sam odmah, da i u Magjarskoj ima 5,000.000 rali takove zemlje, ali da ima ondje asocijacija, koje su dobile od vlade intelektualnu i realnu pripomoć, da oko izsušivanja tih močvara nastoje. Ja dopuštam, vis. sabore, da naša vlada realnu podporu u tu svrhu nemože dati, ali intelektualnu podporu mogli bi iziskivati od nje u toliko, da bi ona gledala, da se stvore, kao što i u drugih zemlja, takove asocijacije, koje bi pod vladinim rukovodjenjem nastojale oko savskih radnja sistematičnim načinom, a nebi onako krparile, kao što do sada vidimo.

Ja dakle govorim o sustavnom reguliranju s obzirom na to, da se ujedno onim naravnim zakonom, na koje sam se prije pozvao, u susret dolazi. — Što se tiče onih 8000 for., koje je presv. gospodin meni htio potaknuti kao uzrok mojih navoda, to je zbilja neka malicija bila od presv. gospodina. Ja sam samo kazao, da je za takovu krpariju šteta onih 8000 for., te bi želio, da novu haljinu dobiju. Kako rekoh, nasipi nevaljaju ništa, krune nisu dosta široke itd., jednom rieči, sva radnja je nevaljana, kao što se je to upravo „ad oculos“ pokazalo tada, kad je Sava na onaj dan, kad su se dielili ordeni, sve nasipe na tolikih mjestih porušila. (Velika veselost.)

Presv. g. Živković kazao je, da bi bio jako pogibeljan precedens, ako bi se zakon onako shvaćao, kao što ga shvaćam ja.

Ja priznajem, da su u dotičnom §. elementarne nepogode eksemplikativno, a ne taksativno navedene, ali gospodo, to ćete dopustiti, da kad nisu nasipi u redu načinjeni, kad nisu krune dosta široke, kad nije visina i širina obale u pravom razmjeru, pa ako onda dodje velika povodnja, koja te nasipe provali, da onda nisu pojedinci dužni, da žrtve doprinašaju za cijelu zemlju. Ako sada uz razgovietno i jasno slovo zakona vlada veli: ja sam ovako shvatila stvar, a ne onako, to je, gospodo, jako pogibeljan precedens, jer onda neznam, koj zakon ili koja konštitucija može nas osigurati proti samovolji vlade. Ja želim, da se zakon sveto drži odozgor i odozdol. Ja dakle molim vis. sabor, da neide stvarati prihvaćenjem vladinoga odgovora ovakav pogibeljan precedens. Zato ja molim, da kao što ja neću i nemogu primiti na znanje odgovor vlade, tako i vis. kuća, molim da ga neprimi na znanje.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja imam samo još dvie ili tri rieči k onomu nadovezati, što sam već prije rekao. Naročito imam se osvrnuti na izraze g. interpelanta, kao što jesu: regulacija, — krparija, — ordeni i precedens.

*

Vis. sabore! Vlada se je ograničila kod ovih radnja na ono, što je najnuždnije bilo, da se je odstranila svaka moguća šteta od dotičnih stanovnika. Nije dakle tuj o kakvom reguliranju govora, jerbo reguliranjem nazivljemo to, ako se dotične radnje obavljaju na jednoj i drugoj strani rieke. I pravom je dakle donekle kazao g. interpelant, da je to samo krparija, jer se je zbilja samo onoliko učinilo, što je bilo od prieke nužde, da se dotično pučanstvo izbavi od pogibelji, koja mu svake godine prieti.

Što se ordena tiče, moram kazati, da su bili u toliko umjestni i opravdani, što je tako reći cio ovaj posao zavisio više manje jedino od dobre volje dotičnoga pučanstva. Je li to bilo umjestno i opravdano, da se taj puk i oni činovnici, koji su se oko toga posla trudili, odlikuju, te na daljnju marljivost potaknu timi ordeni? Ja mislim, da jeste I vlada je mislila, da je upravo dužna to činiti naprama onomu pučanstvu i onim činovnikom baš u tu svrhu, da jih obodri na daljnju marljivost u tom pogledu. I uslied toga je, po mom mnienju, neshodno, takove stvari još predbacivati vladi, što je ona u najboljoj nakani i namjeri učinila.

Precedens pako mislim, da se nestvara time nikakav, ako prihvatite ovaj odgovor na znanje; jer „des mihi factum, dabo tibi jus".

Predsjednik: Neka se izrazi g. interpelant, je li se s odgovorom zadovoljava ili ne.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja sam već jedanput rekao, da se ne zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća na znanje odgovor vlade?

Dr. **Fran Vrbanić**: Molim, da se konstatira, da li je dovoljan broj članova prisutan.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović**: Prisutno je 37 članova.

Predsjednik: Prima li dakle vis. kuća na znanje odgovor vlade? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Odgovor nije primljen na znanje i staviti će se na dnevni red.

Još je jedna interpelacija za danas prijavljena i to g. zastupnika Brantnera.

Pavao Brantner: Ako bude dozvoljeno, da sutra stavim interpelaciju, onda bi se za danas odrekao.

Predsjednik: Sutra nebude dozvoljeno, jer nije dan za interpelacije.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Poznate su žrtve, koje je graničarski narod tečajem viekova prolievanjem krvi za cara i domovinu doprineo. Njegovo Veličanstvo samo obaziralo se je na njega, te priznalo njegove zasluge, nadariv ga obilno kraljevskimi darovi, s jedne strane s krasnimi sgradami, s druge strane vlastitom prištednjom, a s treće strane razdieljenjem šuma. Poznato je vis. kući, da od tih šuma uslied previšnjeg razdieljenja pripada jedna polovina vlastitoj porabi naroda, a druga polovina ima se upotriebiti tako, da se iz izvanrednih dohodaka imadu popraviti graničarske ceste, te se imade u obće taj novac potrošiti na svrhe granice. Nu nam u belovarskoj županiji učinjena je glede toga velika nepravda. Mi u belovarskoj županiji se radujemo, videći, kako krajiška vlada diže s onimi novci u granici pučke učione i obćinske urede, a belovarska županija nikako se nemože tim ponieti, da kao bivši dio granice učestvuje na tih blagodatih; u obće tečajem prošlih osam godina nikakova dara iz carske ruke dobila nije. Mi u belovarskoj županiji donieli smo iz županijske skupštine zaključak da bi se imalo takodjer na belovarsku županiju, osobito kod izvanrednih prihoda iz krajiških šuma obzir uzeti nu žalibože nikakva odgovora nismo dobili. Pa to mi je dalo povoda današnjoj interpelaciji na vis. vladu.

Mi Križevčani i Gjurovčani bili smo prvi, kojim je bilo sudjeno da se spojimo s materom zemljom. Samo Nj. Veličanstvo priznalo je to, da smo mi tako mirljivim načinom primili naš ustavni život, samo moramo kazati da nas je to boljelo, jerbo nam je nepravda učinjena tim što nemožemo od izvanrednih krajiških prihoda ništa dobiti, prem imamo velikih nužda i potrebština. Vis. zem. vlada imala bi u tom pogledu naše interese zastupati uslied previšnje zapoviedi, pa pošto toga nije učinila, čast mi je obratiti se na vis. zem. vladu sliedećom interpelacijom. (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija staviti će se u zapisnik i predati vis. vladi.

Jovan Živković: Vis. sabore! Pored svega toga što će biti odgovor jako nepovoljan, mogu ga ipak odmah dati.

(Glasovi: Nema dovoljna broja članova prisutnih.)

Jovan Živković; Onda ću sutra odgovoriti, jer vlada nije rado dužna odgovore na ovako važne interpelacije.

Franjo Folnegović: Ja molim, da se u zapisniku konštatira to, da na koncu sjednice, kad su se interpelacije stavljale, nije bilo dovoljno članova u sabornici.

Predsjednik: (Broji članove.) 34 su prisutna, sjednica se nemože nastavljati.

Stevo Popović: Molim onda, što je posliedica?

Predsjednik: Sjednica neće se nastaviti, nego ova interpelacija staviti će se u zapisnik i prijaviti svietlom banu za odgovor. I tim se današnja sjednica zaključuje. Dnevni red za buduću sjednicu biti će isti, kao što je danas bio, jerbo nismo danas ni prvoga predmeta izcrpili; nastavljati će se naime izviešće verifikacionalnog odbora, onda će sliediti izviešće odbora za imunitet, onda izviešće odbora o zemaljskih računih.

Franjo Folnegović: Molim s pozivom na poslovnik za rieč. Još jedno pitanje imam na vis. predsjedničtvo. §. 65. poslovnika kaže: ako sabor neprimi na znanje odgovor vlade, ima se taj staviti na dnevni red, te o njem povesti saborska razprava.

Predsjednik: To sam i ja kazao.

Franjo Folnegović: Ja bi još pitao, što je s onom interpelacijom, koja je bila prije 10 dana odbita, pa još uviek nije stavljena na dnevni red. Usus postoji u svih parlamentih, pa to i sama narav stvari sobom donosi i poslovnik sam se ovako tumačiti može, da se ovakav odgovor ima odmah na dnevni red staviti, čim se iza toga prvi dnevni red ustanovljuje. Medjutim smo mi već triput dnevni red ustanovili, a nikad nije bilo ovo metnuto na dnevni red; pa tako ja absolutno neznam, kada će to doći na dnevni red, — da li to zavisi od milosti ili nemilosti predsjednika? Ja se proti tomu običaju najsvečanije ogradjujem, te molim, da se poslovnik vrši naprama gore, kao naprama dolje.

Drugo imam opaziti to, da ustanova poslovnika propisuje, da je vlada dužna izjaviti u prvoj budućoj sjednici, hoće li, neće li i kada će na koju interpelaciju odgovoriti. Ja sam prije 12 dana stavio interpelaciju u sličnoj stvari, kao što g. doktor Vučetić, a nije mi još bilo rečeno, kada će se na nju odgovoriti, a kamo li, da bi se dao odgovor sam. Ja mislim, da je dužnost vis. predsjedničtva paziti na to, da se i prama vladi i prama pojedinim zastupnikom ustanove poslovnika vrše. Molim dakle za razjašnjenje.

Predsjednik: Što se tiče prvoga prigovora to poslovnik ovako glasi (čita): „Ako sabor neprimi na znanje odgovor vlade na interpelaciju, ima se taj odgovor staviti na dnevni red, ter o njem povesti saborska razprava.“ Ovdje se nekaže, da za prvu ili za drugu sjednicu dodje to na dnevni red, nego kad okolnosti dopuste, da se iza dovršenih važnih predmeta može na dnevni red staviti. Što se tiče drugoga prigovora, ako vlada u prvoj sliedećoj sjednici nekaže, hoće li i kada hoće odgovoriti, to onda pravo pripada g. interpelantu, da dalje interpelira, neka odgovori.

Jovan Živković: Neka mi bude dozvoljeno kazati, zašto vlada nije odgovorila. Ona zato nije odgovorila, jerbo je izčekivala rezultat podžupanijske skupštine, iz kojega će se moći razabrati, kako stoji stvar.

Jer to izviešće još nije stiglo, to je razlog, da nije mogla vlada odgovor dati. A čim stigne, vlada je pripravna u prvoj sjednici na to odgovoriti.

Predsjednik: Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati.

($\frac{3}{4}$ 2 sata po podne.)

Dvadeset i četvrta saborska sjednica,

obdržavana dne 16. siečnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Interpelacija B. Topalovića na predsjedničtvo, da vrši ustanove poslovnika glede prisustvovanja nekojih zastupnika kod sab. sjednica. — Dnevni red: Nastavak izviešća verifikacionalnoga odbora i debata o toč. 2.—7. toga izviešća. — Tajna razprava o izviešću imunitetnoga odbora glede zahtjeva sudb. stola u Vukovaru, da se može proti zast. Maršou sudben postupak vršiti. — Dnevni red buduće sjednice.

(½ 11 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 15. siečnja 1879. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Jos. Vuščića u prisutnost 52 saborska člana.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Predsjedničtvo sabora podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 28. rujna do 31. prosinca 1878.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

2. Odbor peticionalni podnosi svoje I. izviešće.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak razprave ob izviešću verifikacionalnoga odbora napose ob izboru tovarničkom.

Po dovršenoj razpravi pita predsjednik: „Prima li visoki sabor predlog odbora verifikacionalnoga, da se izbor dra. Peičića za kotar tovarnički neverificira? Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka napišu na cedulju „da", a koja su proti predlogu odbora, neka napišu na cedulju „ne".

Predsjednik imenuje skrutatori: Ivana Magenheima, Vinka Seitza, Antuna Zindla i dra. Luku Marjanovića.

Iza obavljena skrutinija javlja predsjednik rezultat.

Glasovalo je 49 saborskih članova i to sa „da" glasovalo je 37, a sa „ne" 12 saborskih članova, te tim je predlog odbora verifikacionalnoga, da se izbor nar. zastupnika za kotar tovarnički dra. Peičića neverificira primljen, te će se pozvati kr. zemaljska vlada, da za kotar tovarnički novi izbor razpiše.

Predsjednik na to odgodi sjednicu na deset časova.

U 12 sati nastavak sjednice, te su na dnevnom redu interpelacije i odgovori vlade na interpelacije.

Predstojnik odjela za unutarnje poslove Jovan Živković, odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Josipa Zorića u pogledu odštete narodu za izgubljenu predpregu i kola u Bosni.

Interpelant se s odgovorom vladinim zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Odjelni predstojnik za unutarnje poslove odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Gjure Crnadka u pogledu razširenja zagrebačkoga kolodvora.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieli rieč narodnom zastupniku dru. Kosti Vojnoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Zašto nije kr. zemaljska vlada još godine 1878. počela graditi gimnazijsku sgradu u Zagrebu?

Kad misli zadovoljiti ovoj prekoj potrebi zemlje, i što je dosada u tu svrhu učinila?"

Odjelni predstojnik za bogoštovje i nastavu dr. Pavao Muhić s mjesta odgovara na ovu interpelaciju.

Interpelant se s odgovorom vladinim zadovoljava, a kuća prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieli rieč nar. zastupniku dru. Stjepanu Vučetiću, da stavi sliedeću interpelaciju:

„1. Na kakovom temelju je Preuzvišenost Vaša odredila

da se nasipi na Savi imadu izvesti na trošak obćina i pojedinaca, koji slučajno uz Savu stanuju — dočim zakon od g. 1873. ob izvedenju javnih radnja naročito propisuje, da „zemaljske i kotarske radnje i gradjevine u §§. 7. i 8. izvadjaju se zemaljskimi dotacijonalnimi sredstvi i trimi četvrtinami odkupnine javnih težaka?“

2. Je li Preuzvišenost Vaša pripravna zakonom propisana gori spomenuta sredstva namaknuti, te pučanstvo tik Save stanujuće od tereta osloboditi, koji je on do sada, kroz više godina, protuzakonito podnositi morao?

3. Je li Vaša Preuzvišenost pripravna i u koje vrieme naknaditi trošak i štetu nanešenu svojom odredbom obćinam i pojedincem iz zemaljskih sredstva?“

Predstojnik unutarnjega odjela Jovan Živković odgovara namah na ovu interpelaciju.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor odgovor vlade na znanje?“

Manjina. Odgovor vlade neprima se na znanje, te će se u svoje vrieme staviti predmet na dnevni red.

Predsjednik podieli rieč nar. zastupniku Paji Brantneru, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Je li visoka kr. zemaljska vlada zastupa interes belovarske županije u povjerenstvu o izvanrednih prihodih krajiških? Ako ne, čim će visoka kr. zemaljska vlada taj svoj postupak opravdati.“

Ova interpelacija dostaviti će se vis. kralj. zemaljskoj vladi.

Iza toga zaključi predsjednik današnju sjednicu u ¾2 sata, uričuć buduću za sutra dne 16. siečnja u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I Nastavak razprave ob izviešću verifikacionalnoga odbora.

II. Izviešće imunitetnoga odbora glede izdanja dozvole za progonjenje nar. zastupnika Ivana pl. Maršoa.

III. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladinog odiela za unutarnje poslove stojećih zaklada za g. 1875., 1876. i 1877.

IV. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendijalne Marija-Terezijanske za god. 1875., 1876. i 1877.

V. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaglavnom računu naukovno-zemaljskog dobra Kutjevo za god. 1875. ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovec, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Expaulinskih i Exaugustinskih za god. 1875.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Na koncu jučerašnje sjednice zahtievao je g. Folnegović, da se stavi u zapisnik i konštatira, da na koncu sjednice nije bio dovoljan broj članova prisutan, i da se gg. članovi, kad se u 12 sati interpelacije stavljaju, odaljuju od sjednice. Budući je taj zahtjev bio pravedan, a budući ga nema u zapisniku, to molim vis. predsjedničtvo za razjašnjenje.

Predsjednik: Ja imam g. dru. Vrbaniću samo to odgovoriti, da on sam kaže, da je bilo konštatirano, da nije bio propisani broj od 35 članova prisutan. Ako nije bio, onda se nije mogao stvoriti nikakav zaključak u tom pogledu, a s toga držim, da se ova primjetba ima sasvim odkloniti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Drugo imao bi primietiti, da bi se interpelacija g. Brantnera imala izostaviti iz zapisnika, i da bi se imala još jednom staviti za to, jerbo onda, kad je g. Brantner interpelirao — kako je bilo konštatirano — nije bilo 35 članova prisutnih. A budući je došla u zapisnik, to je tobože stavljena u sjednici, a ja ono sjednicom nemogu smatrati, ako nema dovoljan broj članova; s toga predlažem, da se smatra, kao da nije učinjena i da g. Brantner dobije pravo danas staviti interpelaciju.

Predsjednik: Na ovu primjetbu moram kazati, da to u svih parlamentih biva, ako se stavlja koja interpelacija, koju nekoja gg. neće slušati, da oni odu iz sjednice, te se za slušanje govora pojedinoga člana nezahtieva nikada propisani broj članova. (Glasovi: Oho!) To često biva, ako koji govor nije po volji većini, a zaključak uviek se mora stvoriti u prisutnosti propisanoga broja članova. S toga je mogao g. Brantner interpelaciju staviti, bez da je bilo prisutno 35 članova. U ostalom, kako g. bilježnik kaže, on je brojio, kad je g. Brantner stavio interpelaciju, članove, bilo ih je 37 prisutnih. (Nemir.)

Josip Miškatović: Neka mi bude dozvoljeno u ovoj stvari svoje mnienje kazati. Ako u vrieme ono, kad je g. Brantner svoju interpelaciju stavio, nije bio dovoljan broj članova, da bi se sjednica mogla smatrati zakonitom, onda mislim, da taj broj niti nije onda bio dovoljan, kad je odgovorio g. predstojnik odjela za unutarnje poslove; i što je sabor zaključio, da neprima na znanje njegov odgovor, po tom nebi uslied onoga, što je predložio g. dr. Vrbanić, valjao, niti taj zaključak, da se odgovor vlade neprima na znanje. Odtuda bi pako sliedilo, da se mora njegov odgovor na onu interpelaciju još jednom opetovati i neka onda sabor odluči, da li se prima na znanje ili ne.

Dr. **Josip Vuščić**: Kad je jučer glasovanje sliedilo na odgovor vlade glede savskih nasipa, onda je bilo najprije konštatirano, je li je dovoljan broj zastupnika prisutan, i bilo ih je 37 izbrojeno. A tomu je sliedilo glasovanje uz prisutnost 37 članova. Da su se možda nekoja gospoda medju govorom g. Brantnera udaljila, zato je ipak interpelacija kod zakonitoga broja stavljena, jerbo je g. interpelantu bila dozvoljena rieč onda, kad je bio

još podpuni broj prisutan. Budući pako nije bio za glasovanja podpuni broj, s toga nije sliedio odgovor vlade, nego je stavljeno u zapisnik, da se interpelacija priobćuje vladi, da prema poslovniku na nju odgovori. To je posve normalno postupanje.

Predsjednik: Usvaja li se primjetba g. dra. Vrbanića? Ona gospoda, koja su zato, da se ima zapisnik prema toj primjetbi izpraviti, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Dakle je usvojena primjetba g. Miškatovića.

Josip Miškatović: Ja odstupljujem od svoje primjetbe.

Predsjednik: Ovaj zapisnik, pošto primjetbe nisu prihvaćene, verificira se.

Vis. sabore! Na ovaj sabor stigli su sliedeći podnesci. (Vidi zapisnik, priložen sliedećoj sjednici.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak razprave o izviešću verifikacionalnoga odbora. Molim g. izvjestitelja.

Božo Topalović: Vis. sabore! Svako družtvo mora imati stanovita svoja pravila, koja pravila svaki član ovoga družtva obdržavati mora; i čim bude dozvoljeno svakomu pojedinomu članu, bilo predstojniku, bilo komu drugomu, gaziti pravila onoga družtva, to takovomu družtvu obstanka biti nemože. Kao što svako družtvo, tako ima i vis. sabor stanovita svoja pravila, a to je t. zv. saborski poslovnik. Ovoga poslovnika, ja mislim, da se svaki član sabora držati mora; jer, ako se neće ustanove ovoga poslovnika točno obdržavati, ako će biti slobodno svakomu pojedinomu članu po svojoj volji postupati i narušavati poslovnik, kako ga je volja, tada, vis. sabore, je poslovnik sasvim suvišan, — ovomu saboru onda nema mjesta. Zašto? Ako će te dozvoliti svakomu pojedinomu saborskomu članu, doći u sabor kad ga je volja, a opet izostati kad ga je volja, nepitajuć niti predsjedničtvo niti sabor, to ćemo mi samo uzalud trošiti krvavim znojem zaslužen novac našega naroda, jer nećemo moći držati sjednice, niti saborisati onako kako bi morali. Ja sam jučer stavio pitanje na predsjedničtvo, kako da ima nekoliko članova saborskih, kojih još nisam imao čast vidjeti u ovom zasiedanju. Odgovorilo mi se: „Morali bi se istom pozvati."

Vis. sabore! Ja mislim, ako smo mi, koji na ovoj strani vis. kuće sjedimo, dobili od vis. predsjedničtva pozivnice, da dodjemo na sabor, ako je g. Brantner mogao dobiti u ruke pozivnicu svoju, koja je čak po Hercegovini hodala, — ako smo dakle mi pozivnice dobili, mislim, da su ih dobili i drugi, te bi morali isto tako doći kao što i mi. A tu vidim, da nema našičkoga zastupnika g. grofa Pejačevića, nema ni g. Adolfa Pejačevića, a niti g. zastupnika Vase Kotura. Ipak §. 10. poslovnika jasno govori, kako se ima postupati u takovih slučajevih. (Čita §. 10.) — Ja moram zahtievati, ako poslovnik važnost ima, da se strogo po ovom §. 10. postupa.

Predsjednik: Čast mi je primjetiti, da su namjere g. interpelanta jako shodne, samo nije predlog u shodno vrieme stavljen, §. 38. poslovnika u posliednoj alineji veli: „Pojedini članovi imadu pravo zaiskati, da im se podieli rieč, kad hoće, da se pozovu na poslovnik ili da odgovore na osobne primjetbe." To se razumije tako, da ako imadu što navesti, da se na dnevni red nemože preći po poslovniku, onda imadu pravo zatražiti rieč s pozivom na poslovnik, drugčije ne. Ovdje pako g. interpelant imade jedan posve novi predmet; s toga mislim, da vis. sabor ovaj nered dopustiti nemože. Zato će se preći na dnevni red, a g. Topaloviću prosto stoji sutra, prije nego će se preći na dnevni red, opetovati ovaj predlog.

Dr. **Franjo Vrbanić:** G. Topalović nije stavio predlog, nego je samo pozvao predsjedničtvo, da se ustanove poslovnika vrše.

Predsjednik: Ja imam odgovoriti g. dru. Vrbaniću samo to, da mu se liepo zahvaljujem na ovoj opomeni, te ga osiguravam, da je imalo predsjedničtvo uviek pred očima ustanove poslovnika i takodjer sve odnosne posliedice. Predsjedničtvo si pridržaje pravo, shodan predlog učiniti u tom pogledu; a sada molim, da se predje na dnevni red. Molim g. izvjestitelja.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević:** Visoki sabore! Čast mi je izviestiti o drugom predlogu verifikacionalnoga odbora, koji glasi, da se izbor g. zastupnika Kuševića za kotar vukovarski neverificira.

Vis. sabore, kako i na kojem temelju je odbor verifikacionalni došao do ovoga predloga, biti ću slobodan, da obširnije izvjestim, kao što sam to i glede tovarničkoga izbora učinio

Ja ću cieli izbor redom od početka do svršetka predstaviti, kako to proizlazi iz spisa, štono predleže na stolu vis. kuće. Izborna deputacija u Vukovaru, kad je započela svoju radnju, zahtievala je od obćinskoga poglavarstva u Vukovaru, da izdade popis onih porezovnika, koji po porezu svojem imadu pravo izbora. Izborna deputacija zahtievala je nadalje od obćinskoga poglavarstva izkaz onih birača, koji su vršili pravo to pri posliednjem izboru obćinskoga zastupstva. I jedan i drugi izkaz poslalo je obćinsko poglavarstvo izbornoj deputaciji. I na temelju ovih izkaza sastavila je izborna deputacija listine izbornika, te uvršćivala u njih one, o kojih se je uvjerila, da plaćaju poreza onoliko, koliko se propisuje zakonom o izbornom redu. Kad su bile listine tako sastavljene, budu izložene u zakonitom roku, te su prigovori primani proti listinam, te bijahu riešavani u jednoj i drugoj instanciji. Prigovori bili su trovrstni: prvo, da nisu uvršteni oni, koji bi po zakonu imali pravo, da budu uvršteni; drugo, da su neki uvršteni, kojim to pravo po zakonu nepripada; treće, da su uvršteni neki, koji doista dosta poreza plaćaju, ali nisu pripadnici obćine vukovarske. Ove prigovore je riešila izborna deputacija u prvoj a središtni odbor u drugoj instanciji, stranom povoljno

stranom nepovoljno. Razloge, iz kojih je izborna deputacija odbijala prigovore ove, je posliednji put izvjestitelj ovdje vis. saboru saobćio, kada se je radilo o tom, da se povede iztraga o izboru u Vukovaru. S toga neću da ponavljam te riešitbe, pa ću samo kazati, da je na temelju tako sastavljenih izbornih listina izbor u Vukovaru obavljen, i da je većinom od sedam glasova izabran g. zastupnik Kušević.

Proti tomu izboru podnieli su nekoji izbornici pritužbu, koja je povodom, da je vis. sabor odredio iztragu i da je izaslao saborsko povjerenstvo, koje je iztragu na licu mjesta vodilo.

Ja sam o izboru tovarničkom kazao bio, da nisam podpunoga uvjerenja crpiti mogao, je li izbor zakonit ili nije, jerbo mi se čini, da nisu bila izvidjenja u dovoljnoj mjeri vodjena; ali ovdje moram baš naprotiv priznati, da je saborsko povjerenstvo sve okolnosti izcrpilo, koje su u pritužbi navedene bile i koje mogu uticati na zakonitost ili nezakonitost ovoga izbora. Pak što je bio rezultat toga izvidjenja? Evo, našlo se je, da u mnogih točkah nestoji pritužba, a našlo se je opet, da u nekih točkah pritužba stoji. Ja neću da pojedince ovdje iznosim za izvidjenja saborskoga povjerenstva, samo ću se ograničiti na sam rezultat.

Saborsko povjerenstvo, izpitavši sve one, kojim je prigovoreno bilo, pa i samo obćinsko poglavarstvo, pa i predsjednika izborne deputacije, uvjerilo se je o tom, i stavilo svoje mnienje, da jedanaestorici nepripada pravo izbora, a da osim tih 11 ima 15 onakovih, o kojih saborsko povjerenstvo misli, da im je to pravo prieporno. Nu saborsko povjerenstvo, sastojeće od dva člana, razišlo se je u tom mnienju, te je jedan član mislio, da samo jedanaestorici nepripada pravo izbora, a da onim ostalim pripada to pravo. Ovo mnienje usvojio je odbor, koji je i ostala izvidjenja sva u pretres uzeo, te je zaključke donio ovakove: glede sedmorice je jednoglasno odlučeno, da imaju pravo izbora; bilo je mnienje o četvorici ostalih, da bi se nekim moglo dati to pravo, ali je ipak većinom glasova zaključeno, da ukupno jedanaestorici nepripada to pravo. Od ostalih 15, koji su po saborskom povjerenstvu kao prieporni označeni, odbor je jednoglasno zaključio, da jednomu pripada pravo; a glede ostalih 14 zaključeno je većinom glasova u odboru, da im nepripada pravo izbora. — Prema ovomu rezultatu glasi sasvim dosliedno predlog odbora, da se ovaj izbor narodnoga zastupnika u trgovištu Vukovar neverificira s razloga, što je pronašlo, da dvadeset i petorici nepripada pravo izbora, a za sedam je samo ona većina glasova, koju je dobio jedan kandidat.

Ja sam već kazao, da se je saborsko povjerenstvo razišlo u ovom mnienju, a ovo što sam naveo, je mnienje odbora, koje je proizašlo iz njegove većine. A sada sam slobodan, izviestiti potanje o protivnom mnienju, pošto sam ga sám u odboru zastupao.

Glede devetorice bili smo sporazumni svi, da im nepripada pravo glasovanja. Ja sam svoj glas odielio kod Vojina Novakovića zato, što je bio uvršten u listine činovnika, kao bivši činovnik kod sudbenoga stola u Vukovaru. Pošto je proti njemu prigovor podnešen bio, da je dao svoju ostavku na službi, brisala ga je izborna deputacija iz izbornih listina; pa onda došao je sam pred predsjednika izborne deputacije i kazao je: „Molim, ja još nisam dobio rečene ostavke, pa zato molim, da me uvrstite“. G. dr. Peičić otišao je kano predsjednik izborne deputacije k predsjedniku sudbenoga stola, da se o stvari ubaviesti. On je znao, da njegova stvar nije još riešena i zato ga je na naročitu njegovu reklamaciju uvrstio u izborne listine. Ali kašnje je protivna stranka toga istoga dana izradila to, da mu je još onoga dana bilo dostavljeno riešenje, da je njegova ostavka primljena. Na tom se osniva pritužba, koja glasi, da Novakoviću nije pripadalo izborno pravo. A ja moram kazati, da ga je izborna deputacija po zakonu uvrstila, jer je onda, kada je reklamacije riešavala, Novaković još imao to pravo.

Isto tako nemože se Stjepanu Pavkoviću, učitelju na konfesionalnih škola u Vukovaru, odreći pravo glasovanja. Ja to zastupam s gledišta slobodoumnoga, jer nemogu pomisliti, da će hrvatski sabor, donašajući izborni red, htjeti tako daleko ići, da izključi učitelje konfesionalnih škola onakovih, koje zemaljskomu školskomu zakonu podpuno odgovaraju; jer nemogu pomisliti, da će ukinuti pravo glasovanja onim učiteljem, koji su isto tako, kao što i drugi učitelji stekli sposobnost za učiteljevanje, te ju vrše na školah konfesionalnih, koje sve oblasti pripoznavaju, da su javne. Ja držim, da ovo niti je htio, niti je mogao sabor zaključiti, kad je pravio izborni red, te se nemože dotičnim učiteljem odreći to pravo samo zato, što nisu učitelji obćih pučkih škola. To mnienje ću ja uviek zastupati.

Napokon mi je još izviestiti o jednom izborniku, koji je preporan medju samimi članovi saborskoga povjerenstva, a to je Adolf Stein. G. Kranjčić ga je uzeo kao takova, koji nema pravo glasovanja, a g. Reizner uzimlje da ima. Adolf Stein bio je odsudjen sbog kride; nu u onoj dobi još nije bio odsudjen. Što se mene tiče, to ja dielim mnienje g. Kranjčića i velim, da mu nepripada pravo izbora, jer je bio pod stečajem.

Još moram spomenuti g. dra. Rogulića, kojemu su pritužitelji htjeli da uzkrate pravo izbora. G. dr. Rogulić je izbornik u Vukovaru, te je već više puta sjedio u ovoj vis. kući kano član sabora; on plaća znatnu svotu poreza od svojega posjeda, istina, ne u Vukovaru, nego u Šatrincih u Sriemu. Pritužitelji kažu, da u Vukovaru neplaća toliko poreza, koliko treba, da može vršiti to pravo, a u Šatrincih nemože ga vršiti, jer tamo nestanuje. Polag toga bio bi g. dr. Rogulić bez prava izbornoga, premda plaća preko 300 for. poreza. Tomu je htio odbor da izbjegne, te je riešio stvar tako, da njemu pri-

pada pravo izbora po sadašnjem izbornom redu, ako ne kao porezovniku, a ono kao diplomiranom odvjetniku. Mnienja su bila različita, da li on zato, što neizvršuje prava odvjetničtva, premda ga ima, može biti izbornikom.

Odbor je tumačio zakon tako, da je sabor mislio tim, što je dao odvjetnikom pravo izbora, samo njihovu inteligenciju u obzir uzeti, a ne to, da li oni izvršuju svoje zvanje ili ne. Nu pošto je on diplomiran odvjetnik, to je odbor riešio, da imade takodjer pravo izbora.

Preostaje još, da prigovorim onoj ostaloj četrnajstorici. Kod ovih je jedan prigovor i jedno riešenje. Sva ova četrnajstorica plaćaju poreza toliko, koliko je potrebito, da mogu izvršivati pravo izbora, ali ima pritužba, da oni nisu pripadnici obćine vukovarske. Ovaj broj je upravo odlučujući, jer, dade li se ovoj četrnajstorici pravo izbora, onda je izbor ovaj zakonom valjan, nedade li im se, onda se po onoj konsekvenciji, koju je sabor uviek imao, neće moći kazati, da je valjan. Glede toga pitanja o pripadnosti bilo je viećanje u odboru, pak su zaključci stvoreni prema ovomu načelu. Pošto je više nego 14 takovih, kojim je s ovoga gledišta prigovoreno, riešio je odbor, da onim, koji su prije 1848. g. došli u Vukovar, pripada pravo izbora, jer su pripadnici obćine. A koji su poslije 1848. g. došli, tu je odbor riešio prema patentu od g. 1859. i zakonskom članku XVI. od g. 1870., da im nepripada pravo pripadnosti. Saborsko povjerenstvo, odnosno jedan član, a i većina odbora držala se je toga, da onomu, koji se nije izkazao, da je stekao to pravo pripadnosti bilo rodjenjem, bilo da je u savez obćine primljen, nepripada pravo pripadnosti i da ga neide pravo izbora. I tako, buduć da se kod ove četrnajstorice nije moglo dokazati, da su pripadnost stekli, uzeo je odbor, da nemaju pravo izbora i zato je zaključio, da se ovaj izbor neverificira. — A bilo je protivno mnienje moje kao i jednoga člana saborskoga povjerenstva, da se dotičnikom nemože odreći pravo pripadnosti s razlogâ sliedećih: Od ovih 14 ima samo jedan ili dva, koja su tek prije 3 ili 4 godine došla u Vukovar, ali ima i takovih, koji su već od g. 1859 u Vukovaru, dakle ima ih mnogo, koji su preko 20 g. u Vukovaru; pa, vis. sabore, nameće nam se to pitanje, kakova je kod nas bila praksa, kad se je odlučivalo o tom, tko je pripadnik obćine, tko nije. Ja nisam ovo pitanje kod ostalih obćina studirao, ali vidim, kako je u Vukovaru, pa s toga zaključujem, da je tako i kod ostalih obćina. Ako je došao tko u obćinu, pak je plaćao porez, vršio je sva ona prava, kao i drugi, je li stekao pravo pripadnosti ili nije. Ali ne samo to, nego bilo je i takovih slučajeva, — ja neću reći, da ih ima mnogo — da su nekoji otišli k oblasti i molili, da se primu u obćinu, te predali odnosnu molbu; a najviše ih ima i takovih, koji su platili i dotične takse, te im je bilo rečeno: „Vi ste sada pripadnici obćine“. Tako su mnogi došli u obćinu, a nisu dobili nikakvih izkaza, niti se nezna, da li je sbilja stavljeno u zapisnik; a to je svakako žalostno, da po izkazu bilježnika, koji već 40 god. tamo služi, nema traga o tih spisih. On veli: „to je sve bačeno na tavan, ja vam bogme neznam, je li tko stekao pripadnost ili nije“. Ima mnogo i takovih ljudi, koji su tražili molbenicami, da budu primljeni kano pripadnici obćine, pak su dobili od bilježnika jednostavno odgovor: „vi ste primljeni“; nu nije im se uručila nikakova odluka, nego ti ljudi su sada pred saborskim povjerenstvom pokazivali dotične molbe, koje su im bile po vraćene.

Sada, vis. sabore, već taj nered dovoljnim je povodom, da neidem na ono najstrože tumačenje zakona i da baš mora biti odgovoreno formi, da su stekli oni to pravo jer sam dokazao, kakve su bile okolnosti u Vukovaru. Nu svih ovih 14 izbornika vršili su svoje pravo pri izboru obćinskog zastupstva, dapače imali su neko vrieme i pravo izbora kod biranja saborskoga zastupnika, pa im nije nitko prigovorio, da njim to pravo nepripada. Što više izborna je deputacija sasvim korektno radila, kad je njih uvrstila, i priznati moramo, da je obdržavala uzoriti red i točnost pri svojih radnja, kad je zaiskala od obćinskog poglavarstva izkaze onih, koji su birali po sliednji put mjeseca travnja pr. g. u obćinski odbor i obćinsko zastupstvo. Glede onih izkaza takodjer u ono vrieme, nije prošlo mirno u Vukovaru, nego je tu riešila županija vukovarska, dapače i sama kr. zem. vlada, i su uslied tih prigovora, utoka, reklamacija, ovi izkazi pri posliednjem izboru obćinskoga odbora rektificirani prema tim riešenjem. Dakle tu su svi, koji misle, da im pripada pravo, učinili prigovore i podnešene su reklamacije takodjer glede onih, kojim nepripada izborno pravo, pa tako je taj izkaz postao pravomoćnim. Oni, koji su u taj izkaz došli, smatraju se kano pripadnici, jer samo kano pripadnici mogu vršiti to pravo; i tada je izborna deputacija posve korektno radila, kada je uzela nje kao pripadnike.

Iz ovih razloga držim ja, da bi bilo nepravedno i žalostno, kad bi tko kazao, da ovi nisu pripadnici. Ima ih medju njimi, koji preko 50 for. poreza plaćaju, im valjanih i vriednih gradjana, pa da sada njim kažete vi niste pripadnici, onda mislim, da bi mi, izvršujuć prav učinili najveću nepravdu.

Iz ovih razloga držao je g. Raizner, a isto tak držim i ja, da ovoj četrnaestorici nemožemo kazati, da s vršili pravo izbora nezakonito i da im se nemože odre to pravo pripadnosti s razloga, što je najbolje, da to p tanje niti nepretresivamo, jer ako stvar strogo uzmen po patentu od g. 1851., to ćemo naći mnogo obćin da možda niti polovica pripadnika po ovom formalno načinu u obćinu primljena nije. Ja dakle držim, da zakonito vršili svoje pravo i nemože im se odreći pra glasovanja. A pošto se četrnaestorici nemože odreći pravo, s toga je moje mnienje, da je izbor g. Kuševi zakonit. Ovo je mnienje dielilo i saborsko povjerenstv

i ja sam bio tako slobodan, razložiti pred vis. saborom kako je razprava i iztraga tekla, te na kojem temelju je predlog odbora osnovan, glede kojega neka vis. sabor svoje odlučiti izvoli.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kranjčić.

Gjuro Kranjčić: Vis. sabore! Kad je mjeseca listopada pr. godine vis. sabor zaključio, da se o izboru narodnoga zastupnika Svetozara Kuševića povede iztraga, poglaviti je bio razlog taj, što se je od izborne deputacije prigovorilo nekoj obćinskoj svjedočbi, koja o 36-orici tadanjih izbornika svjedoči, da nisu pripadnici niti obćine vukovarske niti Hrvatske i Slavonije. Bivši ja članom toga iztražnoga povjerenstva sa gosp. velikim županom Raiznerom, obratio sam poglavito na onu svjedočbu obćinske uprave pozornost, da vidim, je li istinita ili nije. Medjutim do te svjedočbe mi nismo mogli doći, jer je negdje kod dostavljanja strankam nestalo, te ju prigovoritelji natrag nisu dobili, niti je nije u spisih izborne deputacije. niti u spisih središnjega odbora. Medjutim zavirio sam u spise izborne deputacije, te sam našao u zapisniku imenik svih onih, kojim je prigovoreno bilo, te sam glede svakoga pojedinoga, da se osvjedočim, je li zbilja obćina izdala tako krivu svjedočbu, kao što ju je izborna deputacija okrivila. Bivši svaki pojedini izbornik, kojemu se prigovara, preslušan, naveo je jedan ovo, drugi ono, kako je došao u Vukovar. Medjutim mi je kazano, da su svi iz Ugarske se doselili, te da nije skoro ni jedan iz koje hrvatske obćine onamo došao. Mi, znajući dobro, da po sada u krieposti stojećem zakonskom članku XVI. od god. 1870. imadu odlučiti obćine same, odnosno dotični obćinski odbori, kad se pojavi priepor o tom, tko je pripadnik, a tko ne, a priziv da ide na podžupaniju, a onda na zem. vladu, nismo se mogli upuštati u to, da odsudu izreknemo, da li zbilja oni izbornici imadu ondje pripadnost ili ne. Kad smo preslušavali pojedince, pronašlo se je, da ima medju njimi takovih, koji su se prije 1848. godine u Vukovaru naselili. Glede tih scienili smo, da ne treba dalje iztraživati, je li su pripadnici one obćine, nego smo držali, da se mora uzeti, pošto su se za vrieme vlastelinske jurisdikcije tamo preselili, da su pripadnici obćine vukovarske. I tako dalje idući, došli smo do toga, da su 14-orica sasvim prieporni, jer se glede njih nipošto nije moglo uzeti, da su po postojećem kojem zakonu mogli steći pripadnost. Medju ovom 14-oricom je stanoviti Josip Gebauer, koji je izrikom priznao, da je tek prije tri godine iz Bačke se doselio u Vukovar, pa da nije primljen, premda je tobože tražio pripadnost, ali odgovora nije dobio. Drugi je Ivan Bumlinger, koji je takodjer priznao, da se je prije četiri godine doselio, a zavičajnost da niti je tražio niti dobio. Treći je Jakob Fridrich, koji se je god. 1862. iz Bačke doselio; taj je napravio molbu, da bude primljen u savez obćine, ali je nije predao obćinskomu poglavarstvu, i tu je molbu nam pokazao. Četvrti je Alois Wertheimer, koji se je doselio prije 11 godina, a zavičajnost niti je tražio niti dobio u Vukovaru. Peti je Mihovil Tury, postolar, koji se je takodjer iz Bačke u Vukovar doselio. On je tražio pripadnost, ali nije nikakav odgovor dobio; dokle nije obćina o tom odlučila, je li ga prima ili ne prima u obćinski savez, dotle ne može se smatrati pripadnikom obćine vukovarske niti pripadnikom Hrvatske i Slavonije. Šesti je Jakob Badar, koji se je god. 1862. iz Bischoflacka u Kranjskoj amo naselio. On kaže, da nije dobio na svoju molbu nikakove odluke, pa da se nije dalje za nju ni brinuo. Sedmi je Adolf Kolar, koji je prije sedam godina u Vukovar došao. On se nije za pripadničtvo ništa brinuo. Osmi je Adolf Fischoff, koji je god. 1862. zaiskao bio pripadničtvo, ali je bio izrikom odbijen. Deveti je Moritz Lang, koji kaže, da je u obćini tovarničkoj zadobio pripadničtvo od kotarskoga sudca Vrančića, a dotične odluke ili nije dobio ili je nema. Deseti je Jakob Polak, koji se je god. 1859. iz Bačke doselio; otvorio je u Vukovaru kramariju i tim misli, da je zadobio pripadničtvo; ali tim se pripadničtvo ne zadobiva. Jedanaesti je Jakob Kohn, koji veli, da nije zavičajnost niti tražio niti dobio. Dvanaesti je Moritz Goldschmidt, koji se je god. 1852. naselio, pa je god. 1855. tražio pripadničtvo, ali nije nikakve odluke dobio. Trinaesti je Martin Wolfling; taj se je prije 16 godina naselio, tražio je pripadničtvo, ali nema nikakve odluke. Četrnaesti je Vaso Damjanović, koji se je iz Beograda prije 16 godina doselio u Vukovar, te izrikom priznaje, da nije niti državljanstvo niti obćinsko pripadničtvo u ovoj kraljevini stekao.

Prema tomu ja sam scienio, da baš ova četrnaestorica nepobitno nisu pripadnici ni obćine vukovarske ni kraljevine Hrvatske i Slavonije; jer dok kod nas obstoji ovaj zakon, koji izrikom normira, kako se može obćinsko pripadničtvo steći, dotle mislim, da ne mogu niti ja, niti zakonodavno tielo normirati, kako se može zadobiti. Obćinsko poglavarstvo, kad je izdalo onu svjedočbu izbornoj deputaciji, držalo se je slova zakona o izbornom redu od 6. srpnja 1875., koji kaže, da tko nije primljen u obćini kao pripadnik, da nema pravo izbora, pa je mislilo, da ni svi oni ostali nisu stekli pravo, koje ovaj zakon na umu ima. Medjutim, kako već rekoh, mislim, da se mogu mimoići i oni, koji već dugo vremena u Vukovaru stanuju, te im se može i bez formalnoga primljenja priznati zavičajnost i pravo izbora dozvoliti.

Što se tiče prigovora, da su svikolici, kojim je pravo zavičajnosti prieporno, ipak kod obavljanja izbora za obćinski odbor vukovarski kao izbornici sudjelovali i da je izborna deputacija te listine rabila, moramo priznati, da je istina, da su zbilja svi ti prigovoreni izbornici bili u te listine unešeni, ali tim nisu zadobili pripadnost ni u obćini vukovarskoj ni u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji; jer te listine sastavljalo je obćinsko poglavarstvo, koje ne može odlučivati o tom. A u ostalom izborna deputacija kod riešavanja tih prigovora nije tih listina ni rabila;

tek kad smo mi na iztragu došli u Vukovar, pribavio si je, ne znam kojim načinom, predsjednik izborne deputacije te listine, i onda ih je podnio nam za dokaz, da su svi ti izbornici priznati za pripadnike obćine vukovarske. U spisih izborne deputacije, koji su bili kod podžupanije, nije bilo ni spomena o tih listina.

Iz ovih razloga ja mislim — kako sam i sada čuo iz izviešća samoga odbora verifikacionalnoga — da zbilja ovoj četrnaestorici ne pripada pravo glasa, jer su oni nedvojbeno inostranci u obćini vukovarskoj i u ovoj kraljevini.

Moj drug g. Raizner bio se je u tom mnienju od mene odružio, misleći, da kad sam rabio izraz „inostranci", da nemam pravo, jer na temelju zakonskoga članka od god. 1868. imamo sa Ugarskom zajedničko državno pravo. Nu tu valja pred očima imati §. 13. zakonskoga članka XVI. od god. 1870., koji veli, da o primanju obćinara u savez obćinski odlučuje obćina sama, a isto to veli i carski patent od 24. travnja 1859. A pošto ovi nisu bili primljeni u savez obćine, to jim po našem izbornom redu ne pripada pravo izbora, pa zvali se oni inostranci ili ne.

Tim mislim, da sam dovoljno obrazložio mnienje povjerenstva, koje je i odbor prihvatio.

Što se tiče Vojina Novakovića, o kojem izviestitelj misli, da mu pripada izborno pravo, imam kazati sliedeće:

Novaković je službovao kao askultant kod sudbenog stola u Vukovaru, te je onih dana, kad se je radilo o izboru, podnio ostavku; i kako g. izvjestitelj razlaže, bila je njegova ostavka dne 5. kolovoza pr. godine prihvaćena. Medjutim isti dan ga je izborna deputacija unesla u listine, je li pravilno ili nepravilno, to je jako težko iztražiti. Izborna deputacija kaže, da je bio na njegovu reklamaciju uvršten, prije nego je bila njegova ostavka prihvaćena; drugi kažu protivno. Ali svakako, čim je ostavka primljena 5. kolovoza, a izbor se obavio 8. kolovoza, to on poslije 5. kolovoza nije imao više pravo izbora, jer drugoga naslova za izvršivanje prava izbora nije imao, do li svoje službe. U ostalom se askultant niti pravim činovnikom ne smatra, jer je samo adjutumom namješten.

Što se tiče Pavkovića, to je izborna deputacija sama priznala, da je on učitelj konfesionalnih škola, a naš izborni zakon u §. 7. kaže, da samo učitelji obćih pučkih škola imaju pravo izbora. Da je zakon mislio u obće sve škole, ne bi bio rekao „obće pučke škole". Čim je taj izraz u zakonu, mislila je većina verifikacionalnoga odbora, da se ima Pavković brisati iz izbornih listina.

Na ovaj dakle način, kad se ovim jedanaestim, koji su bili nedvojbeno nezakonito unešeni u izborne listine, pribroji onih četrnaest, koji nisu pripadnici kraljevine Hrvatske i Slavonije, niti obćine vukovarske, pokazuje se broj od 25 takovih, koji su nezakonito glasovali. A dočim je g. Kušević dobio samo 17 glasova većine, to je jasno, da se njegov izbor ne može verificirati.

Dr. **Aleksander Rogulić:** Vis. sabore! Ja nisam kanio govoriti, ali povodom govora gosp. predgovornika moram nešto izpraviti. Saborsko povjerenstvo smatra svjedočbu obćinskoga poglavarstva kao većom stranom istinitu. Ta svjedočba išla je u korist tužiteljem, te je bila uredna svjedočba obćine vukovarske. Kao što se iz pritužbe vidi, prigovoreno je bilo 30-orici i nešto više. Taj prigovor riešavala je izborna deputacija i središnji odbor. I tu je većinom glasova riešeno proti predlogu, da se ta svjedočba odstupi državnom odvjetničtvu. Iz spisa izborne deputacije vidi se, da je izborna deputacija ova riešenja, koja je učinila zajedno sa središnjim odborom, poslala sa posebnim dopisom na obćinsko poglavarstvo i na tom putu, ne znam gdje, nestalo je nje. Ali pošto je svjedočba išla u prilog onim, koji su prigovorili, bili bi bar mogli dobiti koncept od ove uredovno izdane svjedočbe. Dakle, da je obćinsko poglavarstvo bilo uvjereno o istinitosti onoga, što je posvjedočilo, to bi se bio mogao bar koncept pružiti od one svjedočbe. — Toliko sam imao navesti, da se odbaci sumnja od izborne deputacije kao da je ona nekorektno postupala.

Prelazim na onu petnaestoricu, kojim se prigovara da nisu pripadnici obćine vukovarske.

Gospodo, mjeseca travnja bio je izbor obćinskoga poglavarstva, i tu je tekla, ako ne žešća, a ono isto tako žestoka borba, kao što kod biranja narodnoga zastupnika. Već tada je obćinsko poglavarstvo sastavilo popis birača koji imadu pravo birati, taj popis je bio u zakonitom roku na uvid izložen i tomu je prigovoreno.

Kod one prilike brisano je dosta onih, koji nisu pripadnici obćine vukovarske. Prigovori riešavali su se u prvoj inštanciji po obćini, u drugoj po podžupaniji, i u trećoj po vis. vladi: i konačno bi odlučeno: ovi su pripadnici, oni nisu. Na temelju tih popisa obavljeni su izbori za obćinsko poglavarstvo. Ja mislim, da se riešenju vlade, tko je pripadnik, tko nije, nemamo razloga protiviti. A čudnovato mi se čini, kako vis. sabor sada dolazi da riešava, tko je pripadnik obćine vukovarske, tko nije. Pa ako zbilja imade još prieporních medju pripadnici, onda moramo ići dalje, te se mora vis. vlada pozvati, da i obćinsko zastupstvo vukovarsko razpusti, i da odredi, da se na temelju izpravljenih popisa novo bira.

Što se mene tiče, ja držim, da se tim ljudem ne može odreći pripadnost, pa ću s toga glasovati za to, da je taj izbor korektan.

Dr. **Milan Gjorgjević:** Vis. sabore! Oni isti razlozi koji su me naveli, da govorim za izbor g. dra. Peičića vode me i sada, da govorim za izbor g. Svetozara Kuševića. Političke razloge ne ću da ponavljam, i to tim više što ne bi rado, da možda tim neslogu sijem. Nego ako sam ih kazao, učinio sam to za to, jer je moja dužnost bila da svoje stanovište otvoreno izjavim. Ja sam to učinio u koliko sam mogao u glavnih potezih. Žao bi mi bilo ako bi ovo nekoliko rieči povodom poslužilo, da se n

nje nadoveže debata, koja nebi nikomu koristi, nego samo štete naniela. Moje je skromno mišljenje, da pristupimo k glasovanju bez dalnjega dokazivanja i uvjeravanja.

Božo Topalović: Vis. sabore! Ja se neću upuštati u pobijanje nazora g. izvjestitelja niti g. predgovornika, nego moje je skromno mnienje to, da je ovaj čitav posao glede ovoga izbora sasvim suvišan. Jerbo je Kušević, koj je izabran u dvijuh kotarih, zadržao sebi mandat kao kućevački zastupnik — što je potvrdio tim, jer je primio takodjer kao takav zastupstvo na ugarskom saboru, zahvalio se je na vukovarskom izboru; jerbo je poznato, da nitko nemože na dvijuh mjestih zastupnikom biti. (Glasi: Tako je.) Ovakova debata košta nekoliko tisuća forinti. (Odobravanje.)

Stevo Popović: Vis. sabore! I ja bi bio na prvi mah mislio, da je najbolje ovu debatu dovršiti, kao što gosp. predgovornik predlaže, jer ovo nekoliko rieči njegovih, izgleda zbilja vrlo logično, ali po mom mnienju pogriešan je iz osnova ovakav nazor. S toga, što je jedan zastupnik u dvajuh kotarih mandat dobio, nemože sliediti, da bi odpala verifikacija drugoga mandata; ja takove teorije nisam nigdje čuo, a čudim se, da se je moglo u obće u našem saboru naći slučajeva, da su nekolicina zastupnika sa dvostrukim mandatom providjeni bili kao što n. pr. dr. Starčević i još dva druga. S toga, što je g. Kušević već ovjerovljen s jednim mandatom, na temelju kojega je biran u Peštu, nemože sliediti, da je razprava o korektnosti drugoga izbora suvišna. I pitanje o tom, da li je izbor vukovarski korektan ili nije, još izborom g. Kuševića u delegacije nije riešen. I ovdje, kao što je jučer kod tovarničkoga izbora, radi se lih o tom, da li je bio korektan postupak u predradnjah izbora. — Ja mislim, da je g. izvjestitelj izložio sva data, koja je s druge strane štovani član saborskoga iztražnoga povjerenstva potvrdio, i tako ja u samu stvar nebi mogao nijednoga novoga elementa pridonieti. Ali ova prilika me nuka, da izjavim pred vis. saborom, da smo imali više izbora, koji nisu bili posve korektni, pa smo ih mi ipak ovjerovili; tako n. pr. nije bio posve korektan izbor zastupnika grada Osieka, niti onaj u kotaru čazmanskom i još koji. Kazalo se je naročito, što nitko nije podnio protest, nemože se dvojiti u tom, da li se ima ovjeroviti ili ne. Nu, gospodo, vlada je ona stranka, koja treba podnieti protest, ako hoće, da bude čuvar zakona, na što je ona zbilja pozvana. A onda, kad se ovako postupa od strane vis. sabora kod verifikacije raznih zastupnika, izgleda stvar onako, kao da mi, koji u posliednjoj inštanciji sudimo o korektnosti postupanja drugih ljudi, sami nekorektno radimo. Logika bi bila, da onaj, koj sam neradi pravilno, nema pravo od drugih tražiti, da korektno postupaju.

Uslied takova postupanja s naše strane čini se, kao da smatramo pitanje o verifikaciji pitanjem sile. (Glasovi: Oho!) G. zastupnik erdevički izjavio je, kako će se ondje ovakav korak tumačiti. Ja, gospodo, iz rezultata jučerašnje debate nisam došao do toga uvjerenja, da će njegovu tvrdnju naša radnja oboriti. S toga ja kažem, da zaista možemo završiti ovu debatu, koja se vodi kroz toliko sjednica, kao što se o nijednoj drugoj stvari za vrieme ove periode još nije vodila, te da riešimo glasanjem, na koju stranu misli većina sabora da pritegne svojom silom, a rezultati će sami sobom sliediti. Ja svaku odgovornost u tom pogledu od sebe odbacujem, te glasujem zato, da se predlog odbora zabaci.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više prijavio, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ja mislim, da sam prvim svojim razlaganjem dosta objektivan bio i da se pri svem tom, što sam protivno svoje mnienje izjavio, nisam pogriešio o dužnosti izvjestiteljskoj. Ja sam zahvalan osobito g. Kranjčiću, koji je za predlog odbora govorio i nadopunio ono, što sam ja možda nehotice izostavio. G. Kranjčić se tako rekuć u svem samnom slaže, samo se razlikuje u tumačenju zakona; pa zato sam mislio, da se neću pogriešiti o dužnosti izvjestiteljskoj, ako ja tumačenje zakona drugčije shvatim.

G. Kranjčić izjavio se je o onoj četrnaestorici, koja upravo odlučuju valjanost ili nevaljanost ovoga izbora, da je glede njih preporno, da li su mogli steći pravo pripadnosti. To je istina, da su si oni mogli steći, nego preporno je samo to, jesu li si zbilja stekli. Ja mislim, gospodo, da ćemo najpravednije postupati, ako se manimo i naredbe od god. 1851. i patenta od god. 1859., pa ostanemo na temelju našega zakonskoga članka XVI. od god. 1870. Uzmimo dakle, da zbilja o tom pitanju, da li ova četrnaestorica imadu pravo ili ne, postoji priepor, pa idimo na temelju ovoga sada u krieposti stojećega zakona na §. 16., koj kaže (Čita ga.) i na sliedeći §., koj glasi ovako. (Čita §. 17.) Prema ovomu mislim ja, da je sasvim jasno, da ovaj prepor u pitanju prava pripadnosti one četrnaestorice možemo mirnom dušom riešiti tako, da su zaista občinari i pripadnici občine vukovarske. Napose moram se osvrnuti na onu dvojicu, koju je izvolio gosp. Kranjčić navesti kao najviše prepornu, to je Adolf Fischof i Vaso Damjanović. Za ovoga posliednjega kaže, da se je rodio u Biogradu, pa da je prije 16 godina došao u Vukovar. Iz spisa ja nemogu izvesti, kako s njim stoji, ali znam to privatnim putem. Njegovi roditelji bili su u Vukovaru, a onda, kad se je on rodio, bili su slučajno u Biogradu, a onda su opet došli u Vukovar. Medjutim, bilo kako mu drago, ja ga brišem, kao što ću brisati i prvoga. Nu ostaje ih još 12, za koje sam blagodaran g. Kranjčiću, da ih je ovako poimence ovdje izneo, jer vi ste mogli odtuda uviditi, da je zbilja ono istina, što sam ja kazao, da su najme dotičnici ponajviše 10, 15 do 20 godina u Sriemu i Vukovaru. Ja sam mu zahvalan i zato, što je konštatirao, da su oni zaista vršili

pravo izbora i pri obćinskom izboru. A isto tako sam zahvalan g. dru. Roguliću, što je izjavio, da se je pri izboru u obćinsko zastupstvo već riešavalo to pitanje, da li je koj pripadnik obćine ili nije, pa da je zaista riešeno po zem. vladi kod onih, kojim je bilo prigovoreno, koji jesu pripadnici, koji nisu.

Stvar je dakle riešena svojim putem i ja takodjer nemogu razumjeti, kako može sabor riešavati pitanje ono, koje treba da bude izvan sabora riešeno. Mi smo osvjedočeni, da je jako opasno, ako vis. sabor izpituje izborne listine, jer može lahko preći u jedan stranački tabor i učiniti drugoj stranci nepravdu; jer tkogod izpituje izborne listine, načini nepravdu jednoj ili drugoj stranci, a sabor, treba da stoji nad svimi strankami. Pa zato postoje zbilja organi, i ako koj misli, da mu je nepravda nanešena, neka se prituží, pa će svoje riešenje dobiti. A to nije bilo učinjeno, pa zato se mora uzeti, da su faktično sva 12-orica izvršivala svoje pravo, jer oni jesu faktično pripadnici. Sada se pita, hoćemo li mi u tom pitanju pripadnosti ići tako daleko, da izpitujemo i to, je li formi zadovoljeno? Tu valja osobito na um uzeti, da je u Vukovaru kod dotičnih organa takov nered, da nemožete temeljito prosuditi, je li tko stekao to pravo ili nije; jer nema reda, nema dotičnih spisa. Prama takovim okolnostim držim ja, da bi najumjestnije bilo, neupuštati se u pitanje pripadnosti. A kad su dotičnici do sada uvjek izvršivali pravo izbora, mislim, da im se nemože uzkratiti, da ga i odsada izvršuju.

Ja mislim, vis. sabore, da ćemo mi, ako verificiramo ovaj izbor, ako ne odkloniti sasvim, to bar nešto ublažiti onaj žalac, koj se je jučerašnjim zaključkom nekojoj strani učinio, te mislim, da ćemo učiniti i pravo i cieli shodno, ako verificiramo ovaj izbor. Ja prepuštam vis. saboru, neka svoje odluči.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik molim za rieč.

Ja sam vrlo pomno slušao g. Gjurgjevića, i razabrao sam, da on nijedne rieči nije govorio kao izvjestitelj, nego, kao zastupnik Gjurgjević. Zato smatram, da debata još nije dovršena, nego da se može opet o meritumu stvari govoriti.

Predsjednik: Ja držim, da je g. izvjestitelj razložio najprije mnieje odbora, a onda je izjavio mnienje svoje. Neka se izvoli vis. kuća izjaviti, smatra li ovu debatu svršenom ili ne? (Smatra se svršenom.)

Franjo Folnegović: A da se kakav praecedens iz toga nestvara?

Predsjednik: Molim liepo, samo jedanput se može govoriti. (Veselost.)

Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor predlog odbora, da se smatra izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar nevaljalim? Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora prima, neka izvole napisati na cedulju „da“, a koji su proti, neka napišu „ne“: Za skrutatore imenujem g. zastupnika Poha, g. Vojka Špišića, g. Crnadka i g. Dundjerovića. A g. bilježnika dr. Lončarića molim, da izvoli imena čitati.

(Bilježnik dr. Lončarić čita imenik.)

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat glasovanja je sliedeći: Glasovalo je 48 članova, sa „da“ glasovalo je 29, a sa „ne“ 18, jedna cedulja bijaše prazna. Izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar smatra se dakle nevaljalim. Ima se pozvati vis. zem. vlada, da novi izbor razpisati izvoli.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita daljnji predlog): „Da se trošak kod iztraživanja ovih izbora iz saborskoga budgeta namiri“.

Gospodo! Kako je poznato, naš poslovnik u §. 7. odredjuje, da pritužitelji, kad padnu sa svojom pritužbom, imadu svoj trošak izplatiti, ali nema odredbe za to, tko ima platiti trošak onda, kad uspiju, kao što ovdje. Pošto te ustanove nema, predlaže dakle odbor, da vis. sabor usvoji, da se trošak ove iztrage podmiri iz saborskoga budgeta.

(Prima se.)

Četvrto predlaže odbor, da se poslovnik sabora u §. 7. nadopuni, u toliko, tko ima podmiriti iztražne troškove u tom slučaju, ako pritužitelji uspiju. Iz onoga, što sam malo prije rekao, sliedi samo sobom.

(Prima se.)

Nadalje predlaže odbor, da ustanove §. 6. i §. 7. izbornoga reda uzme za predmet proučavanja.

Vis. sabore! Baš tečajem ovih razprava o zakonitosti ovih izbora pokazalo se je u mnogom pogledu, da izborni red ili nije jasan, ili je zaista nepravedan. Tako je osobito palo u oči odbora, da §. 6. propisuje, tko ima pravo izbora, veleći: „Tko je u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji rodjen, ili u savez koje obćine kao pripadnik primljen“. Ovaj izraz dao je baš povoda pritužiteljem, da tumače to sasvim drugčije, nego je bila intencija zakona, kad se je stvarao; jer se je dogodilo, da niti je tko rodjen u Hrvatskoj, niti je primljen kao pripadnik ovdje, pa onda pritužitelji izvadjaju odtuda, da zbilja nije pripadnik. To je bilo u Vukovaru, gdje se je prigovor stavio glede državnoga odvjetnika vukovarskoga, da nema pravo glasa po tom §., jer niti je pripadnik, niti je rodjen ovdje, niti je primljen u savez obćine. A, gospodo, može se pravo pripadnosti steći i drugim načinom. Pa baš zato je ta ustanova nejasna i s toga odbor predlaže, da ju uzme vis. vlada za predmet proučavanja i da u svoje vrieme donese shodan predlog pred vis. sabor, tako da neće dati ovaj §. povoda raznomu tumačenju.

Nadalje §. 7. lit. b) glasi ovako, (Čita ga.) a §. 8 lit. a) kaže sliedeće. (Čita.) Odbor verifikacionalni uvjerio se je iz razprava dosadanjih, da se je zaista nepravda sbivalo u tom pogledu; vrlo često dogodilo se je naime

sliedeće: Jedan vlastnik nepokretnina plaća poreza ne 15 for. — kako se u §. 7. ište — nego možda 50 fr., ili dapače i više, kao što gosp. dr. Rogulić, koj plaća 300—400 for. poreza; ali slučajno sve te nepokretnine neleže u onom kotaru, gdje on stanuje, i gdje po §. 6. istoga zakona jedino može izvršavati izborno pravo. Sada se može dogoditi, da ondje zbilja neplaća toliko poreza, koliko je propisano, gdje stanuje, nego ga plaća drugdje: pa tako je taj čovjek, koj toliko poreza plaća, ipak lišen prava izbora. Ovo je, gospodo, nekako nepravda, i ja držim, da je ta ustanova, da mora u dotičnom izbornom kotaru plaćati toliko poreza, samo slučajno unišla u ovu odredbu; odbor je držao, da je dovoljno, ako leži dotičan posjed u obsegu naše kraljevine Hrvatske i Slavonije. Ja držim, da je htio izborni red tom ustanovom samo to izvesti, da nitko nemože na dvajuh mjestih birati, a ja mislim, da će se tomu doskočiti, ako se ovaj §. razjasni onako, da može dotičnik birati u onom kotaru, gdje stanuje, pa ako nema u istom izbornom kotaru svojih nekretnosti, može ih imati i u drugih izbornih kotarih Hrvatske i Slavonije.

S toga je odbor mislio, da bi se trebalo ovo svakako nekako razjasniti, da se ta nepravda odkloni, jer se tim nepravedno uzkraćuje nekojim pravo izbora. I u tu svrhu predlaže, da se pozove kr. zemaljska vlada, kao što sam prije napomenuo, da donese shodan predlog i o tumačenju spomenutih §§. izbor. reda.

Analogon ovomu nalazimo u §. 8. lit. c). U raznih izbornih deputacija različito se tumači ta ustanova ovoga §. Jedne izborne deputacije pribrajaju kod obrtnika onomu porezu, što ga plaćaju kao obrtnici, i onaj, što ga plaćaju kao posjednici nepokretnina, ma da nije nijedan porez sam za sebe dovoljan, da bude na temelju toga u izborne listine uvršten. On plaća n. pr. 20 for. poreza kao obrtnik, a ne plaća 30 for., pa stoga nemože biti uvršten. Ujedno plaća n. pr. 40 for. od nepokretnina, dakle opet nemože biti uvršten. Pa tako, ako mu se to nepribroji, onda nemože biti uvršten niti kao obrtnik, niti kao vlastnik nepokretnina. Jedne izborne deputacije to pribrajaju, druge opet izostavljaju. Dakle, da se odkloni i to, predlaže odbor, da uzme i ovu stvar vlada za temelj proučavanja, te da u svoje vrieme shodan predlog podnese.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita točku 6.). Da se izbor Ivana Vončine za kotar vinodolski verificira.

Vis. sabore! G. Vončina izabran je jednoglasno, proti izboru nema pritužbe, zato predlaže odbor, da se verificira.

(Prima se.)

(Čita točku 7.)

Odbor predlaže nadalje, da se Savo Stojšić, kao narodni zastupnik, izabran za kotar irižki, verificira. On je izabran većinom glasova, proti njemu nema prosvjeda, zato odbor predlaže, da se verificira.

Božo Topalović: Vis. sabore! Ja se izjavljujem proti ovjerovljenju ovoga irižkoga izbora, ne može biti zato, što sjedim na ovoj strani vis. kuće, niti zato, što bi ja kao katolički pop njemu bio protivan kao pravoslavnomu popu. Ja sliedim samo glas savjesti svoje i osvjedočenja svojega, i kad kažem, da nema razloga njega verificirati, tada se neću upuštati u to, da je možda kakova materijalna ili formalna pogrieška učinjena: nego držim, da je s ovoga gledišta izbor sasvim korektan. Ali molim, vis. sabore, to bi bilo jako zločesto načelo, ako bi se to usvojilo, da se može i odsutan član verificirati. Zašto? Pogibeljno bi bilo zato, jer ako ima svatko pravo, da može jednostavno svoju vjerodajnicu na sabor poslati, to se možemo onda svi tim pravom poslužiti, te kod kuće ostati; pa pitam vas, tko će vas verificirati. Ovo, što navadjam, nisam naveo iz svoje glave, nego se je već dogodilo god. 1865. Tada je bio g. Vončina izvjestiteljem verifikacionalnoga odbora, bilo je to u sjednici dne 30. studenoga 1865.

Tad se je ticalo izbora g. Miletića, koj je bio poslao vjerodajnicu ovamo, da se verificira, verifikacionalni odbor predložio je takodjer verifikaciju, a sabor ju nije primio, jer je zbilja pogibeljno to načelo, da se verificira jedan član, koj u sabor nije došao. Moglo bi se dogoditi, da mi tako i mrtva člana verificiramo, (Glasovi: Živio! Veselost.) pa zato neka dodje on ovamo i onda nemam ništa proti tomu, ako se verificira.

Predsjednik: Ja imam samo primjetiti to, da se neverificira osoba, nego da se verificira izbor. U ostalom želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja nemam ništa drugo pridodati; ja mislim isto, što vis. predsjedničtvo misli.

Predsjednik: Mora se glasovati balotažom i ceduljami, pošto je proti izboru učinjen prigovor.

Za skrutatore imenujem istu gospodu, koja su bila i prije. Ona gospoda, koja su za predlog odbora, da se izbor g. Stojšića verificira, neka napišu „da", a koja su proti, neka napišu „ne".

Bilježnik dr. **Lončarić** (čita imenik).

(Poslije glasovanja.)

Predsjednik: (Zvoni.) Rezultat skrutiniuma je slijedeći: Glasovalo je 47 članova, sa „da" 26, a sa „ne" 21. Izbor g. Stojšića za kotar irižki ima se dakle valjanim smatrati.

Prelazi se na dalnju točku dnevnoga reda. Na dnevnom je redu izviešće odbora za indemnitet o predaji zastupnika g. pl. Maršo-a, da se može proti njemu sudbeno postupati. — §. 32. poslovnika glasi ovako: „Saborske sjednice su javne, nu na predlog predsjedničtva ili desetorice članova sabora može se javna sjednica pretvoriti u tajnu, u kojoj se prije svega zaključi o izključenju jav-

nosti". Ja predlažem dakle, da se ova javna sjednica pretvori u tajnu. Molim gospodu na galerijah, neka se izvole udaljiti.

(U $^1/_2$1 sat nastavlja se tajna sjednica, koja traje do $1^1/_4$ sata.)

Predsjednik (zvoni, javljajući, da je sjednica opet javna): Pošto je diskusija svršena, stupa se glasovanju. Pitanje glasi, prima li vis. sabor predlog odbora za imunitet, da se sudbeni postupak proti g. pl. Maršo-u dozvoli? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su proti predlogu neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora dakle nije primljen, s toga se gosp. Maršo neće predati.

Vis. sabore! Pošto je već $^1/_2$2 sata, to mislim, da se ima današnja sjednica zaključiti. No prije, nego sjednicu dignem, ima se ustanoviti dnevni red.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi doći: Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladinog odjela za unut. poslove stojećih zaklada za god 1875., 1876. i 1877.; — onda izviešće odbora za razsudbu zem. računa o zaglavnom računu naukovnog zem. dobra Kutjevo za g. 1875., ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Expaulinskih i Exaugustinskih za g. 1875.; — nadalje izviešće ob obračunu medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom; — iza toga odgovor vis. vlade glede naredbe o porabi njemačkog jezika, koji je već sliedio na interpelaciju Fr. Folnegovića, nu nije bio uzet na znanje. — Je li je to s voljom visoke kuće? (Jest.) Ja dakle današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

($^1/_2$2 sata.)

Dvadeset i peta saborska sjednica,

obdržavana dne 17. siečnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladinog odjela za unut. poslove stojećih zaklada za god. 1875., 1876. i 1877. — Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske za g. 1875., 1876. i 1877. — Izviešće proračunskog odbora u pogledu obračuna izmedju Ugarske s jedne te Hrvatske i Slavonije s druge strane, za vrieme od god. 1869.—1874. — Generalna i spec. debata o svakom od tih izviešća.

(10 sati 15 čas.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. siečnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik prošle saborske sjednice, koji e bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban dostavlja prev. sankcijom providjene prv. izvornike na skupnom ugarsko-hrvatskom saboru doešenih zajedničkih zak. članaka i to 30., 31., 32., 34. i 35., u svrhu proglašenja.

Stavit će se na dnevni red.

2. Odbor za razsudbu zem. računa izvješćuje o računih položenih o saborskih troškovih i pokriću za vrieme od 28. rujna 1878. do 31. prosinca 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće verifikacionalnoga odbora ob izboru zastupnika trgovišta Vukovara.

Izvjestitelj Vaso Gjurgjević izvješćuje o tom izboru, te se zatim zametne razprava po dovršenju koje predsjednik stavlja na glasovanje ceduljami pitanje:

„Prihvaća li vis. sabor predlog odbora i smatra li izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar neverificiranim?“

Za skrutatore imenuje predsjednik Crnadka, Dundjerovića, Poha i Špišića Vojka.

Bilježnik dr. Lončarić čita imena.

Glasovalo je 48 saborskih članova, 29 sa „da“, 18 sa „ne“, jedna cedulja bijaše prazna.

Po tom je izbor Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar proglašen neverificiranim i nevaljanim te će se pozvati kr. zemaljska vlada, da za spomenuto trgovište razpisati dade nov izbor.

Izvjestitelj Vaso Gjurgjević prelazi na druge točke izvještaja.

Predsjednik pita:

„Prihvaća li vis. sabor predlog odbora, da se trošak prouzrokovan iztragom ovih izbora podmiri iz saborskoga fonda?“

Primljeno većinom glasova.

Predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor 4. predlog odbora, koji glasi: da se poslovnik sabora §. 7. nadopuni u tom pogledu, tko ima podmiriti trošak iztrage u slučaju, ako pritužitelji sa pritužbom svojom uspiju?“

Primljeno većinom glasova.

Predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor peti predlog odbora, koji glasi: da se visoka kr. zemaljska vlada pozove, da ustanove §. 6., 7. lit. b) i §. 8. lit. a) i c) zakona od 6. srpnja 1875. uzme za predmet proučenja te da vis. saboru podnese predlog za preinaku tih ustanova u pravcu, kako je to iztaknuto u zapisniku odborskom pod 1.“

Primljeno većinom glasova.

Predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor predlog odbora, da se izbor na

rodnoga zastupnika Ivana Vončine za kotar vinodolski verificira?"

Primljeno.

Izvjestitelj predlaže u ime odbora, da se izbor nar. zastupnika Save Stojšića za kotar irižki verificira.

Budué je zastupnik Božo Topalović prigovorio verifikaciji s razloga, što svaki zastupnik mora osobno svoju vjerodajnicu predsjedničtvu saborskomu predati, to se je o tom predlogu odbora glasovalo tajno ceduljami. Koji su za predlog odborov, za verifikaciju, imadoše na cedulju napisati „da" a koji nisu „ne".

Za skrutatore imenova predsjednik Crnadka, Dundjerovića, Poha i Špišića Vojka.

Glasovalo je 47 sab. članova, 26 sa „da" a 21 sa „ne".

Po tom je izbor zastupnika za kotar irižki Save Stojšića verificiran.

Na dnevni red dolazi izviešće odbora imunitetnoga glede izdanja dozvole za progonjenje narodnoga zastupnika Ivana pl. Maršoa.

Po poslovniku pretvori predsjednik u 12 ½ sati javnu sjednicu u tajnu, koju je u 1½ sata pretvorio u javnu.

Predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor predlog odbora za imunitet, koji glasi, da vis. sabor na progonjenje pred kazn. sudom Ivana pl. Maršoa na tužbu dra. Šandora Rogulića privoliti izvoli".

Manjina.

Po tom se zastupnik Ivan pl. Maršo nema na progonjenje izdati.

Predsjednik po tom diže sjednicu urekav sliedeću za sutra 17. siečnja u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladnog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za g. 1875., 1876. i 1877.

II. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendijalne Marija-Terezijanske za godine 1875., 1876. i 1877.

III. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaglavnom računu naukovno-zemaljskog dobra Kutjevo za god. 1875. ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovec, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Expaulinskih i Exaugustinskih za g. 1875.

IV. Izviešće proračunskoga odbora u pogledu obračuna izmedju Ugarske s jedne te Hrvatske i Slavonije s druge strane, za vrieme od godine 1869. do 1874.

V. Odgovor predstojnika unutarnjega odjela kr. zem. vlade Jovana Živkovića na interpelaciju stavljenu po nar. zastupniku Franu Folnegoviću u XI. saborskoj sjednici držanoj dne 10. listopada 1878. u predmetu dopisivanja sa cislajtanskimi oblastmi u njemačkom jeziku.

Dr. **Vušćić** v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci.

(Vidi zapisnik, priložen sliedećoj sjednici.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu prvo: Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladnog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić** (čita):

IZVIEŠĆE

odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladinog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877.

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računa podnaša o računskih zaključcih zemaljskih pod upravom kr. vladinog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877., predanih vis. saboru dne 7. siečnja 1879. broj 106 sab., sliedeće izviešće.

Odbor pretresivao je zaključne račune zaklada: I. regnikolarne, II. komercialne, III. sirotinjske, IV. osječkog sirotišta, V. bolničke županije zagrebačke, VI. bolničke županije varaždinske, VII. bolničke županije križevačke, VIII. narodnog zemaljskog kazališta, IX. zemaljske gojitbe, X. stradajućih, XI. komasirane za dobrotvorne svrhe, XII. jamničke kiselice, XIII. Raffajeve, te pronašao sliedeći posliedak:

I. Regnikolarna zaklada.

Koristonosno uloženi imetak ove zaklade bio je

koncem godine 1874.	336.822	for.	80	novč.
„ „ 1875.	329.705	„	34	„
„ „ 1876.	333.972	„	29	„
„ „ 1877.	341.992	„	22	„
Umnožio se dakle imetak za	5.569	„	42	„

II. Komercialna zaklada.

Plodonosno uloženi imetak ove glavnice bio je

koncem godine 1874.	629.213	for.	14	novč.
„ „ 1875.	615.347	„	4 ½	„
„ „ 1876.	591.679	„	50 ½	„
„ „ 1877.	590.140	„	79 ½	„
Umanjila se po tome tečajem trijuh godina glavnica za	39.072	„	34 ½	„

III. Sirotinjska zaklada.

Imetak plodonosno uloženi ove zaklade bio je

koncem godine 1874.	600.609	for.	49	novč.
„ „ 1875.	617.332	„	71	„
„ „ 1876.	641.274	„	90	„
„ „ 1877.	672.506	„	6	„
Umnožao se indi imetak ove zaklade za	71.896	„	57	„

IV. Zaklada osiečkog sirotišta.

Plodonosno uloženi imetak ove zaklade iznašao je
koncem godine 1874. 443.450 for. 19 novč.
„ „ 1875. 433.781 „ 99 „
„ „ 1876. 428.779 „ 51 „
„ „ 1877. 423.624 „ 24 „
Imetak ove zaklade umanjio
se za 19.825 „ 95 „
to pako zato, što je iz ove zaklade pridonešena znamenita svota u svrhu sagradjenja osiečke bolnice.

V. Zaklada zagrebačke županijske bolnice.

Imetak koristonosno uloženi bio je
koncem godine 1874. 145.389 for. 43 novč.
„ „ 1875. 152.799 „ 62 „
„ „ 1876. 158.883 „ 13 „
„ „ 1877. 150.624 „ 74 „
Umnožao se po tome imetak za 5.235 „ 31 „

Razlog, da se imetak u godini 1874. umanjio za 8258 for. 39 novč. leži u tome, što je iz ove, ter iz zaklada križevačke i varaždinske bolnice stvoren fond za zemaljsku sgradu u Stenjevcu za umobolne, pa je jur tečajem godine 1877. u tu svrhu izvadjena svota pod stavkom 18 sa 20.000 for.

VI. Zaklada bolnička županije varaždinske.

Plodonosno uloženi imetak zaklade bio je
koncem godine 1874. 80.019 for. 50 novč.
„ „ 1875. 86.292 „ 74 „
„ „ 1876. 89.685 „ 62 „
„ „ 1877. 86.665 „ 73 „
Umnožao se indi imetak za 6.646 „ 23 „
Umanjenje imetka u g. 1877. za 3.019 „ 89 „
dolazi odtud, što je iz ove, ter iz zaklade bolničke zagrebačke i križevačke stvoren fond za gradnju sgrade u Stenjevcu za umobolne, pa je u tu svrhu izvadjeno iz ove zaklade 10.000 for.

VII. Zaklada bolnička županije križevačke.

Plodonosno uloženi imetak ove zaklade iznašao je
koncem godine 1874. 113.324 for. 28 novč.
„ „ 1875. 119.092 „ 93 „
„ „ 1876. 123.097 „ 58 „
„ „ 1877. 109.951 „ 35 „
Umanjio se po tome imetak
ove zaklade za 3.372 „ 83 „
i to zato, što je i ova zaklada povučena u fond za zemaljsku sgradu u Stenjevcu, pa je godine 1877. iz nje izvadjeno u tu svrhu 20.000 for.

VIII. Zaklada kazalištna.

Imetak zaklade bijaše
koncem godine 1874. 79.688 for. 54 novč.
„ „ 1875. 81.358 „ 56½ „
„ „ 1876. 86.216 „ 53 „
„ „ 1877. 87.934 „ 87 „
Imetak pomnožao se tečajem
ovih godina za 8.246 „ 33 „

IX. Zaklada zemaljske gojitbe.

Stanje glavnično zaklade bijaše
koncem godine 1874. 21.385 for. 80 novč.
„ „ 1875. 24.106 „ 39 „
„ „ 1876. 24.053 „ 34 „
„ „ 1877. 25.011 „ 36 „
Umanjak godine 1876. od 53 for. 5 novč. posliedio jeste od uplaćenih, no neuloženih anuiteta. U cielom ova se zaklada umnožila tečajem ove periode za 3.665 „ 56 „

X. Zaklada stradajućih.

Imovno stanje ove zaklade jeste sliedeće:
koncem godine 1874. 26.593 for. 02 novč.
„ „ 1875. 26.940 „ 47 „
„ „ 1876. 26.898 „ 32 „
„ „ 1877. 28.528 „ 64 „
Manjak god. 1876. sa 42 for. 15 novč. usliedio je uslied uplaćenih no neukamaćenih anuiteta, u cielom povećala se je zaklada za 1.935 „ 62 „

XI. Zaklada komasirana za dobrotvorne svrhe.

Glavnica ove zaklade bijaše
koncem godine 1874. 46.271 for. 80 novč.
„ „ 1875. 46.557 „ 38 „
„ „ 1876. 48.790 „ 10 „
„ „ 1877. 50.418 „ 59 „
Pomnožila se ova zaklada za 4.146 „ 79 „

XII. Zaklada jamničke kiselice.

Stanje glavnično bje
koncem godine 1874. 14.838 for. 50 novč.
„ „ 1875. 14.839 „ 50 „
„ „ 1876. 15.838 „ 50 „
„ „ 1877. 16.088 „ 52 „
Umnožila se po tome zaklada za 1.250 „ — „

XIII. Zaklada Raffajeva.

Stanje koncem godine 1874. 16.564 for. 15½ novč.
„ „ 1875. 16.541 „ 79½ „
„ „ 1876. 17.017 „ 18½ „
Umnožila se ova zaklada za 454 „ 03 „

Za godinu 1877. nije položila vis. kr. zem. vlada računa ove zaklade s razloga, što se počam od g. 1877. više u proračun ne stavlja, jer nije zaklada zemaljska.

Opazka. Komercijalna zaklada umanjena je tečajem godina 1875., 1876. i 1877. za 39.072 for. 34½ novč. za to, što dohodci ovih zaklada ne dosižu preliminiranih iz nje plativih potreba. Buduć pako scieni odbor, da spada trošak za višju realku u Zagrebu, ter za križevački zavod na zemaljski autonomni budget, na koliko zakladni dohodci za podmirbu troškova na uzdržavanje realke i križevačkog zavoda ne dosižu, to predlaže, da visoki sabor zaključiti izvoli:

Vis. kr. zem. vlada poziva se prvo, da nadoknadi,

pa makar iz zemaljskog budgeta komercijalnoj zakladi 39.072 for. 34½ novč., drugo, da višak troškova do namirenja iz zakladnih dohodaka nedospjevših preliminira, ter podmiri iz autonomnog budgeta.

Konačno predlaže odbor, neka visoki sabor zaključi:

„Računski zaključci zemaljskih, pod upravom kr. vladinog odjela za unutarnje poslove, stojećih zaklada, odobravaju se.“

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Pročitavši izviešće odbora, ja ću se ograničiti samo na obrazloženje predloga odbora glede komercijalne zaklade. Komercijalna zaklada služi u tu svrhu, da se namirivaju troškovi više realke u Zagrebu i troškovi ratarnice u Križevcih. Dok je stanje realke u Zagrebu bilo manje, dok nije imala podpunih tečaja kao što sada, te dok se nije križevački zavod bio povisio i razširio, dotle su dohodci te zaklade bili dovoljni, da se iz njih troškovi realke i ratarnice namire. Nu čim bi se troškovi jednoga i drugoga zavoda tako povisili, da dohodci zaklade nisu dosizali za pokriće potreba, tada bude trošeno iz glavnice same. Bilo je naime stavljeno u proračun, da se ima na one zavode trošiti, a po tom je vlada prema proračunu iz one glavnice trošila, koliko je bilo potrebno, da se uzdržaje zagrebačka realka i ratarnica u Križevcih. Nu odbor scienio je, da se ne bi smjelo u kapital zaklade same dirati, nego da ima ostati glavnica netaknuta, te na koliko dohodci te zaklade ne bi bili u stanju namirivati troškova napomenutih dvaju zavoda, tada se neka višak namiri iz zemaljskoga autonomnoga budgeta, tim više je scienio odbor, da i realka u Zagrebu i ratarnica u Križevcih upravo spadaju na autonomni budget.

Iz ovih razloga predložio je odbor, da se glavnica reintegrira, nu pošto imade ova zaklada znamenitih zaostataka stranom u neuplaćenih kamatih, stranom u neuplaćenih prinoscih, to će biti mogućnost dana vladi, da nadopuni ovu glavnicu iz tih zaostataka. Občina grada Zagreba imala bi naime svake godine 2000 for. doprinieti za uzdržavanje realke; nu ona toga nije učinila, te je tako nastalo znamenitih zaostataka od 23.000 fr., i operacija, kako da se taj zaostatak u pravu zakladu kao imetak uvede, jest jako jednostavna: može se naime dati zajam od 23.000 for., a obveznica neka se u korist zaklade pripiše. Nu na koliko ne bi taj posliedak mogao sliediti, ako bi se možda neprekidljive zapreke stavile, da se ne može taj zaostatak uplatiti, tada misli odbor, da ne bi smjela ostati ta zaklada, a da ne bude nadoknadjena, pa stoga predlaže, da se iz samoga budgeta ima to nadoknaditi.

Glede zaklade križevačke, varaždinske i zagrebačke bolnice imam opaziti, da je po zaključku vis. sabora iz ovih triju glavnica stvoren fond, iz kojega se ima graditi sgrada za umobolne u Stenjevcu. U buduće ne će ove tri zaklade doći više niti u preliminaru, niti u konačnom obračunu, te će, čim bude sgrada dogotovljena, služiti u svrhu te bolnice za umobolne u Stenjevcu.

Pošto je jur tečajem godine 1877. iz tih triju zaklada izvadjeno u svrhu sagradjenja bolnice znamenitih svota, odtuda dolazi to, da se je stanje glavnice od godine 1876. na 1877. umanjilo. Ja predlažem, vis. saboru, da predlog odbora prihvatiti izvoli.

Predsjednik: O ovom predmetu stigao je jedan poseban predlog od g. dra. Vrbanića, podpisan od deset članova. Medjutim, pošto se odnosi samo na zadnje točke ovoga izviešća, s toga će se na svojem mjestu u razpravu uzeti, a sada, ako tko želi o cielom predlogu govoriti, neka se prijavi za rieč.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja bi samo pitao vis. vladu, kako je to, da računi zaklade realne vjeresije nisu ovdje?

Predsjednik: Pošto ovi računi realne vjeresije sada u saborskoj razpravi predbježno nisu, s toga o njih nema sada nikakova daljnja govora, te ne mogu služiti temeljem razprave.

Dr, **Franjo Vrbanić**: Meni je jako žao.

Predsjednik: Izvolite se dakle izjaviti o onih predmetih, koji su na dnevnom redu.

Dr. **Franjo Vrbanić**: U proračun zaklade uvršen je uvjek i proračun zaklade realne vjeresije, pa dosljedno je, da se saboru i zaključni računi o njoj tada predlažu, kada se predlažu i o ostalih zaklada. Meni se jako čudnovato čini, kako da vis. vlada ne može dati odgovora, što je s tom zakladom.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Odboru stigli su računi oni, kako sam ih sada pročitao; kašnje će doći i drugi, naročito oni, koji stoje pod upravom odjela za bogoštovlje i nastavu. Dosada upitni računi još nisu stigli, a stići će svakako u svoje vrieme.

Predsjednik: Pošto se o cielom predmetu nitko neprijavi za rieč, stupa se glasovanju. Pitanje glasi: Prima li vis. sabor ovaj predlog u načelu? Ona gospoda, koja su za to, da se primi neka izvole ustati.

(Većina.)

Sada će se glasovati o pojedinih točka, koje dolaze pod imenom opazke, a koje, ako se po saboru prihvate, postaju zaključci.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić** (čita): „Vis. kr. zem. vlada poziva se, prvo: da nadoknadi, pa makar iz zem. budgeta, komercialnoj zakladi 39.072 for. 34½ novč. drugo: da višak troškova do namirenja iz zakladnih dohodaka nedospjevših preliminira, te podmiri iz autonomnoga budgeta.“

(Prima se.)

(Čita.) Konačno predlaže odbor: Vis. sabor neka zaključi: „Računski zaključci zemaljski, pod upravom kr vladnog odjela za unutarnje poslove, stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877. odobravaju se.“

Predsjednik: Na ovu točku stigao je poseban predlog koji bi se imao staviti kano dodatak k ovomu zaključku

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić** (čita ovaj predlog. — Vidi zapisnik).

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Franjo Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Povod ovomu mojemu predlogu nalazi se u samom izviešću odbora za pregledavanje zemaljskih računa. Ono. što je vis. vlada prakticirala kod pròračuna, da je nedostatak u jednom naslovu podmirivala iz prištednje drugoga naslova, akoprem je to proračunski zakon naročito zabranio, analogno je prakticirala i ovdje kod zaklada. Ona je naime, kad nije dosegnuo trošak, jednostavno uzela samu glavnicu, te ju načela. Vis. sabore! Ja moram iskreno kazati, da ja neznam, kako bi okrstio ovaj postupak, najblaža rieč, koju imam zato, je, da kažem, da je to negospodarstveno i da je to postupak, koji se sa narodno-ekonomičkog gledišta posve zabaciti mora. Ako bude i nadalje tako prakticirala nepitajuć ništa, može se jednoga dana dogoditi, da iz zaklada onih, iz kojih podmirujemo znatne troškove, niti novčića više nećemo imati, pa da ćemo morati čitav trošak iz budgeta podmirivati.

Gospodo, ja držim, da nema nijednog narodnog ekonoma, koji bi mogao, makar iz daleka odobriti postupak taj, da ako nema novaca, da se načme sama glavnica zaklade. Ja moram kazati, da ako ništa neželim svojoj domovini toliko, kao autonomne financije, morati ću se ipak te želje odreći, jerbo kod članova zem. vlade nenalazim muža, koji bi mogao biti ministrom financija.

Ovaj predležeći predlog donekle je sadržan u samom predlogu odbora, nu on se ograničuje lih na zakladu komercijalnu, a moj dodatak je više naravi generalne, te se proteže u obće na sve zaklade. Kao što se je dogodio slučaj, da je vlada načela glavnicu iz komercijalne zaklade, tako bi se moglo dogoditi, da iz druge koje glavnice to isto učini. I ako vlada dodje u položaj, da nedostigne svota kojega naslova, a treba pokrića, naravna stvar je, da od samoga sabora ima zatražiti dozvolu, da iz proračuna podmiri taj nedostatak. Pa zato držim, da je potrebno, da se izrično reče vladi, da nijedan manjak nesmije pokrivati iz glavnice koje zaklade. Istina, da se to samo po sebi razumieva, ali praksa pokazuje, da se to dosada kod nas nije vršilo. S toga preporučam svoj predlog vis. saboru.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ova stvar nije baš tako strašna, kao što ju je gospodin predgovorvik predstavio. Vlada je u dobroj namjeri i vjeri to učinila, nadajuć se, da će prihodi, koji pripadaju ovoj zakladi, sbilja unići, potrošila je ono, što je vis. sabor odredio, da se iz te zaklade imade potrošiti. Medjutim, današnji prigovori služe vladi u pouku, da će se moći u buduće ograditi proti onim potrebam, koje joj sabor i narodno zastupstvo silom nameće, a kojih vlada sama nezahtieva; vlada je, kako rekoh, u dobroj vjeri, da će se namaknuti dotični taj trošak, primila odnosan predlog sabora, a u buduće će biti svakako opreznija, te će se znati ravnati kod ovakovih predloga, za koje nema stalnoga troška. Vis kuća votirala je, kako se sjećate, 46.000 for., koji se mogu potrošiti iz ove zaklade. Trošak realke se je podvostručio, a trošak križevačkog zavoda povisio se je na 20.500 for. To se je moralo podmiriti, a pošto prihodi nisu doticali, što je vlada učinila? Vlada je vidila, da ima u toj zakladi toliko i toliko kamata za utjerati, da ima još doći toliko i toliko prinosa, pak je u dobroj vjeri, da će zbilja sve to unići, tu glavnicu načela, jerbo iz budgeta nije mogla ništa dobiti, pošto sav trošak ima već svoje opredieljenje. Mi moramo iz onoga novca trošiti, koji nam lih na razpolaganje stoji. Napomenuti imam i to, da grad Zagreb nije bio u stanju položiti one godine ono, što je obećao, ali u obrocih će doći taj novac i vlada će taj manjak namaknuti brzo onda, kad bude grad Zagreb svojoj dužnosti zadovoljio. Kad se dakle svi ovi interesi utjeraju, onda će taj manjak sasvim izčeznuti.

S toga se ja čudim, da g. predgovornik baš toliko udara na vladu, kad dobro zna, da se u proračunu tako točno mjerimo po pokriću našem, a da je vis. kuća tada u dobroj namjeri povod dala vladi, da prekoračuje, jer vlada, kako rekoh, u nadi, da će unići dotični prihod, primila je i takovih potreba, za koje nije skrbiti mogla. Dočim ja, dakle, obečajem u ime vlade, da se mora podmiriti glavnica, molim, da bi se vis. sabor zadovoljio s predlogom odbora.

Što se tiče samostalnih financija, neznam, kako bi izgledala stvar, ali na koliko mi nismo dobri gospodari, znam, da su još manje oni, koji nam to predbacuju.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Iz ovoga, što je izvolio kazati presvietli g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, ja bi ovako sudio o tih zaklada: da nijedna zaklada nije potrošena onim načinom, koji zabranjuje narodno gospodarstvo, nego da je učinjen predujam, koji će se u buduće povratiti. (Glasovi: Tako je!) Zato ja u postupku vlade nenalazim ono, što je našao g. predgovornik, naime manjak takav, koji njega, želećega jamačno samostalne financije, plaši od same pomisli, da bi zemlja dobila samostalne financije. Pa uzmimo, da u članova vlade nebi bilo jamstva za dobro i razumno gospodarstvo, možebiti bi naše mlado i liepo cvatuće sveučilište dalo vrstnih gospodara i financijalnih muževa, koji bi vješti i sposobni bili, ravnati našimi financijami. Ako se imamo razloga plašiti samostalnih financija, nebi ih se imali plašiti glede današnjih članova vlade, nego ja bi se bojao, kada bi došlo na razpravu pitanje o samostalnih financija gledajuć praznu listnicu za samostalne financije, imade li ljudi, koji bi znali onim Mojsijevim štapom udariti o zemlju, odakle bi provreli dohodci, koji jedini dopuštaju garanciju financijalne samostalnosti. U ostalom, ovo rekavši, ja mislim, da vis. sabor nebi mogao ništa prigovoriti proti predlogu g. predgovornika, jerbo on ništa drugo nezahtieva, nego što u obće glede svih računa naše zemlje biva, da ako se prekorači potrošak, da

se prvom sgodom to ima dati saboru na znanje i da se pita za izvore. To ima valjanost glede cieloga budgeta i glede svake zaklade, pa ja se nebi mogao protiviti predlogu ovomu — odbijajuć naravno svaku sjenku nekakove sumnje u postupku vlade, kojoj sumnji ja nevidim razloga — samo radi toga, jerbo je to samo po sebi naravno, te se može slobodno zahtievati glede svih zaklada naših.

Fran Folnegović: Koliko je g. predstojnik nutarnjega odjela sam potaknuo, da nije pazio, što je radio, pa je pustio votirati zemlji veće izdatke iz komercijalne zaklade, nego što je biti moglo, radi čega je vlada bila prisiljena u samu zakladu dirnuti, mislim, da ga imam izpraviti; jerbo, kako se svi sjećate, nije se u bitnih točkah vladinoga predloga prigodom proračunske razprave ništa mienjalo, nego se je jednostavno predlog vlade usvojio. Pa ako je vlada mislila, da tomu nemože naći pokrića u samih dohodcih i dotičnoj zakladi, morala je biti na to spremna, da eventualni manjak pokrije iz autonomnog budgeta. Ja nemislim, da je bila krivnja sa strane sabora, i držim, da on nije ništa ovdje pogriešio. Medjutim stvar je ova sama po sebi od eminentne važnosti u toliko, u koliko iz izviešća vlade i iz izviešća odbora neproizlazi ili nije izrično spomenuto, da se ovaj manjak imade smatrati predujmljenim i da se imade natrag vratiti. Dakle treba naročito ovdje naznačiti, da se ta glavnica nesmije pod nijedan način narušiti; i radi toga je posve umjestan predlog g. dra. Vrbanića.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Na koliko sam razumio predlog veleuč. g. dra. Vrbanića, to taj sadržaje u sebi, da se kod zaklade nastali manjak iz budgeta pokrije, a u buduće, da se kod sličnih trošenja uviek unapred prema tomu preliminar postavi. (Dr. Vrbanić umetne: „Nije tako“.)

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Predlog g. dra. Vrbanića ide tamo, da se generalizira predlog odbora. (Čita još jednom predlog dra. Vrbanića.)

Dr. **Lavoslav Šram**: (Nastavlja.) Vis. sabore! Na koliko se ovdje radi o komercijalnoj zakladi, ja bi mislio, da je to, što hoće g. dr. Vrbanić postići, već sadržano u predlogu odbora, a na koliko se odnosi na druge zaklade, mislim, da je ovaj predlog bezpredmetan. Glede komercijalne zaklade konstatirano je u izviešću odbora, da se je umanjio tečajem 3 godina od 1875.—1877. za 39.072 for 34½ nč. Ali je i to rečeno, da je to potrošeno u ime posve urednim putem povećanoga troška za realku zagrebačku i zavod križevački, t. j. glede onih svrha, koje se imadu uredovno pokrivati iz ove zaklade. Pa je od strane odbora predloženo, da se poduzmu mjere u tom smislu, da se ova zaklada opet ucieli. Glede drugih zaklada ja bih kazao, da je ovaj predlog bezpredmetan, jer kako vidim, sirotinska zaklada, kako je ovdje izkazana, množila se je, a zaklada osiečkoga sirotišta je umanjena za 19.825 for. 95 nč.; to je tako umanjak samo prividan, jerbo je iz ove zaklade pridonešena znamenita svota u svrhu sagradjenja osječke bolnice; dakle je ta svota investirana. Glede zaklade zagrebačko-županijske bolničke, koje se je imetak takodjer umanjio za 8258 for., moramo na um uzeti to, što je dotična svota uložena u zem. sgradu u Stenjevcu, dakle, ni tu nije nestao dotični dio, već je potrošen u investicije.

Što se tiče zaklade bolničke županije varaždinske tu je upravo tako, kao sa zakladom županije zagrebačke. Isto tako stoji sa zakladom županije križevačke. Zaklada kazalištna pomnožila se je tečajem ovih godina za 824(for. Zaklada zem. gojitbe umanjena je za 3665 for.. al je i to umanjenje prividno, jer je nastalo odtuda, jer još nisu nekoji dužnici svoj anuitet uplatili.

Isto tako je sa zakladom stradajućih; a zaklada ko masirana za dobrotvorne svrhe je pomnožana za 4146 for. Isto tako je pomnožana zaklada jamničke kiselice za 125(for. Zaklada Raffaelova umnožila se je za 453 for. Ako se na sve to osvrnemo, to su se sve zaklade pomnožile izim dviju, gdje je dotični manjak samo toliko prividan što je uložen u investicije, a u ostalih je nastao manjak zato, jer još nisu dotični anuiteti uplaćeni, t. j. t. zv. schwebende Schuld — to je manjak samo efemeran.

Ja dakle dolazim do svoga izhodišta, pa kažem: U pogledu komercijalne zaklade je predlog odbora dostatan a u pogledu ostalih je takav predlog bezpredmetan, pa zato glasujem za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima još jednom g. predlagatelj.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Najprije mi je svratiti se na prigovore g. predgovornika veleuč. g. dra Šrama. Ja moram kazati, da me njegovo razlaganje nije moglo nipošto uvjeriti o suvišnosti moga predloga.

On je kazao: Sve su zaklade aktivne, do li dvojice pa zato je moj predlog bezpredmetan. Ali, gospodo, moj predlog neide za onim, što je bilo, nego za onim, što b moglo biti. Zaklade, koje su danas još aktivne, tko vam daje garanciju, da n. pr. u slučaju, ako dodje druga vlada da neće i ona, kao što je ova već učinila, ne u dobro vjeri, nego možebiti mala fide, posegnuti u zaklade i po trošiti iz njih toliko, da budu pasivne. Taj slučaj možem jako dobro predvidjeti, i ako ništa drugo, to barem s toga da se podusretne taj slučaj, mislim, da je moj predlo umjestan. U toliko držim, da pobijanje g. predgovornik nije u stanju moj predlog kao suvišan odklonuti. — Jo mi se je na to svratiti, što su nekoja gospoda tvrdila, d taj slučaj, što se je komercijalna zaklada umanjila, nij manjak, da je to tobože zajam. Ja neznam, kako je s tim, a se držim onoga, što je štampano u predlogu odbora, gdje s kaže, da bi se imao taj nedostatak nadoknaditi, pa maka iz zemaljskoga budgeta. Ako je, gospodo, to zajam, čem ga treba onda nadoknaditi iz zemaljskoga budgeta; zajam je osiguran po propisih, pa će se u svoje vrieme vratit isto tako, kao što se iz drugih zaklada pozajmljen nova uzimlje kao activum, tako bi se mogao onda i taj uzet

Ali toga odbor nemisli, čim misli, da se taj manjak ima nadoknaditi. Uslied toga držim, da je zbilja ta svota potrošena, ali nije pozajmljena.

Napokon, osvrnuti mi se je na malo razdraženu izjavu g. predstojnika, odjela za unutarnje poslove. Ja nisam nipošto kazao, da je vlada ovu svotu izdala u zloj namjeri; ja dopuštam, da ju je izdala u dobroj vjeri, ali nemogu dopustiti, da makar u najboljoj vjeri ovoga svieta uzme novac iz zaklade. Jer čemu je onda sabor? Ona može doći pred sabor, te može kazati: Ja nemam novaca, da troškove podmirim, daj mi novaca! — Što se tiče opazke, da će to vlada uzeti ad notam kod budućih predloga, to moram izjaviti, da ja dapače držim, da vis. sabor i financijalni odbor u razpravi svojoj nikada neće dozvoliti trošak veći, nego je bio preliminiran od vlade same.

Ja, dakle držim, da su svi prigovori proti mojemu predlogu netemeljiti; jer predlog neide za tim, da bi se htjelo reći, mi se nepouzdajemo ili neprima se do znanja, nego ide za tim, da se zaklada osigura od svih mogućih nezgoda, kojih predvidjeti nemožemo. Ja uslied toga predlažem, neka se za sve zaklade predloži, da se glavnica prekoračiti nesmije, i da vlada, ako treba pokrića, dodje pred sabor, te zahtieva dozvoljenje potrebite svote.

Jovan Živković: Vis. sabore! Samo nekoliko rieči imao bih još kazati; jerbo vidim, da se nešto podmiće vladi, česa ona nije sakrivila.

Ja pitam g. predgovornika i sve one, koji se s računi bave, je li postupak vlade korektan ili nije? Ja tvrdim, da je posve korektan. Kad zaklada imade svoje potrebe, imade i svoje pokriće. A kako može to pokriće glasiti? Svakako se mora u pokriće uvrstiti sve ono, što zakladi stoji na razpolaganje, t. j. postojeći kamati i svi prinosi, koliko ih je tko obećao. Od grada Zagreba moralo bi bilo unići u ime kamata 24.000 for. Vlada je uzela bona fide, da će ta svota unići. A pošto nije bila unišla, što je vlada radila?

Ona nije mogla uzeti iz budgeta, jer nema prava na to; iz dohodaka zaklade nije se moglo više pokriti, dakle se je uzelo iz zaklade same; a ona nije manjak, kako misli g. dr. Vrbanić, nego se mora onako uzeti, kako to odbor shvaća. Ja dakle držim, da je vlada posve korektno i po načelu gospodarstvenom postupala, kad je metnula u pokriće kamate, koji svakako nisu izgubljeni. Vlada ima sama toliko saviesti i osjećaja prama svojoj dužnosti, da nesmije dirati u glavnicu; pa i to zna, da, ako se prevari sa kojim prihodom, da ga mora namaknuti iz budgeta. I na koliko je odbor mislio, da bi mogli interesi propasti, to bi bio onaj manjak, koj se ima iz budgeta nadoknaditi. To pako mislim, da se nemože sve dotle smatrati pravim manjkom, dok se zbilja nebi pokazalo, da je n. pr. grad Zagreb insolventan postao. A dok toga slučaja nema, vlada može ono uviek kao pokriće uvrstiti, koje se po gospodarskih zakonih kao takovo smatrati može. U toliko dakle mislim, da je predlog g. dra. Vrbanića posve suvišan, a što se tiče predloga odborova, ja ga nepobijam, nego držim, da je sa gledišta odbora opravdan.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim za rieč.

Predsjednik: Nitko nema više pravo govoriti poslje drugoga govora g. predlagatelja. Rieč ima gospodin izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Predlog odbora potekao je iz načela, da ima svaka zaklada zemaljska ostati nepotrošena u cieloj svojoj cielosti; i ovo načelo usvojeno je po vis. kući i po vis. vladi, nu ipak je komercijalna zaklada bila prošlih godina načeta, koj se je slučaj sada evo opetovao. Ovaj slučaj nastao je uslied toga, što je za realku i križevački zavod više potrošeno, nego su dohodci zaklada iznosili, pa je vlada sama predložila, da se manjak iz budgeta nadoknadi. Naglasivati napose to načelo, nije nuždno, jer zaključak, čim je stvoren, jamči nam za to, da bude u buduće zaklada u cielosti računana. Što se tiče drugih zaklada, kako u obće sada stoje, tako hvala Bogu, nisu stojale od god. 1850. pa kašnje od god. 1860. Ja neću kriviti tadašnji sistem, ali toliko iz poviesti zaklada naših sliedi, da su bile zaklade naše tadanjim upraviteljem zazorne, pa su tečajem tih 10 godina nekoje zaklade tako založene bile, da je bila skoro njihova imovna vriednost sasvim potrošena. Tek napor sadašnje vlade mogao je to postići, da se je imetak svih naših zaklada razteretio. Odtuda neka izvoli g. dr. Vrbanić crpiti, kako da su domaći ljudi kao upravitelji domaćega imetka bolji financijeri nego tudjinci.

Za predlog gosp. dra. Vrbanića ja nemogu govoriti, jer se protivi svim tim načelom, koja sam sada u kratko izrazio. A slutnje za budućnost navadjati, to se meni čini kao ograda, stvorena na papiru, jer, ako mi nebudemo znali čuvati prava naše zemlje drugimi sredstvi, nego takovimi, tada držim ja, da je sudbina naša u pogibelji. S toga predlažem za prihvat predlog odbora.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Najprije će se glasovati za predlog odbora, bez dodatka g. dr. Vrbanića. Na koliko bi ovaj pao, onda će sliediti drugo glasovanje za predlog odbora, sa dodatkom gosp. dra. Vrbanića.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja mislim, da bi se imalo najprije pitanje staviti, prima li se ovaj predlog odbora. Bio primljen ili neprimljen, to neizključuje moj predlog.

Predsjednik: Molim liepo, to je bilo uviek tako, da se je glasovalo o predlogu odbora bez dodatka, jerbo ovo nije niti drugo, nego dodatak. Stvar je u meritumu ona ista, je li se glasuje ovako ili onako. Zato ja molim g. izvjestitelja, da još jedanput pročita predlog, kako glasi, a k tomu da još pročita dodatak g. dra. Vrbanića.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (Čita. — Vidi gore).

Dr. **Lavoslav Šram**: Ali ima još jedan drugi predlog.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić:** Taj je već primljen.

Predsjednik: Prvo pitanje glasi: Je li visoka kuća prima predlog odbora bez dodatka gosp. dra. Vrbanića? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora je primljen bez dokatka. Prelazi se na dalnji dnevni red.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita izviešće):

Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske za godine 1875., 1876. i 1877.

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računa podnaša o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske za godine 1875., 1876. i 1877., predanih saboru dne 7. siečnja 1879. br. 107 sab., sliedeće izviešće:

Naprama proračunu pokazuje se sliedeći posljedak:

A. Zaklada narodnih učiona.

Imetak koristonosno uloženi ove zaklade bio

koncem godine 1874.	198.931	for. 99	nvč.
„ „ 1875.	203.670	„ 27	„
„ „ 1876.	205.177	„ 68	„
„ „ 1877.	210.276	„ 98	„
Pomnožao se indi imetak tečajem god. 1875., 1876. i 1877. za	11.344	„ 99	„

B. Zaklada štipendialna Marije Terezije.

Uloženi imetak ove zaklade iznašao je

koncem godine 1874.	28.697	for. 32	nvč.
„ „ 1875.	28.676	„ 47	„
„ „ 1876.	28.676	„ 47	„
„ „ 1867.	28.676	„ 47	„

Umanjio se uloženi imetak ove zaklade za 20 for. 85 nvč. i to zato, što uplaćene anuitete od 20 for. 85 nvč. nisu plodonosno uložene.

Odbor predlaže: Vis. sabor neka zaključi:

„Računski zaključci zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske zaklade za g. 1875., 1876. i 1877. odobravaju se“.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu.

(Nitko se nejavi.)

Pošto se nitko nejavi, stupa se na glasovanje.

Prima li vis. kuća predlog odbora onako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je nadalje treće jedno izviešće istoga odbora.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita izviešće):

Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaglavnom računu naukovno-zemaljskog dobra Kutjevo za g. 1875., ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Ekspaulinskih i Eksaugustinskih za godinu 1875.

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih zaključnih računa podnaša o zaglavnom računu naukovno-zakladnoga dobra Kutjevo za g. 1875. i računskih zaključcih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovec, Vukovina, Svetice i naukovno-zakladnog dobra Potočec-Ivanec, ter vjerozakonsko-zakladnih zemljišta bivših manastira Ekspaulina i Eksaugustina za godinu 1875., predanih saboru dne 4. listopada 1878. br. 22 sab., sliedeće izviešće.

Posliedak prema proračunu bio je sliedeći:

I. Dobro Kutjevo:

a) Poljsko-gospodarska struka.

1. Prihod. Nepovoljniji od proračunane svote za	6438	for. 64	nvč.
2. Razhod. Nepovoljniji za	5533	for. 10	nvč.

b) Šumsko-gospodarska struka:

1. Prihod. Nepovoljniji od proračuna za	3587	for. 84 ½	nvč.
2. Razhod. Nepovoljniji za	1681	for. 77 ½	nvč.

II. Dobro Diankovec:

a) Poljsko-gospodarska struka:

1. Prihod. Nepovoljniji za	199	for. 52	nvč.
2. Razhod. Nepovoljniji za	122	for. 48	nvč.

b) Šumsko-gospodarska struka.

1. Prihod. Nepovoljniji za	245	for. 66	nvč.
2. Razhod. Nepovoljniji za	50	for. 33	nvč.

III. Dobro Vukovina.

1. Prihod. Nepovoljniji za	445	for. 46 ½	nvč.
2. Razhod. Nepovoljniji za	459	for. 53 ½	nvč.

IV. Svetice.

a) Poljsko-gospodarska struka:

1. Prihod. Nepovoljniji za	39	for. 95	nvč.
2. Razhod. Povoljniji za	54	for. 51 ½	nvč.

b) Šumsko-gospodarska struka:

1. Prihod. Povoljniji za	17	for. 88 ½	nvč.
2. Razhod. Povoljniji za	3	for. 71	nvč.

V. Potočec-Ivanec.

a) Poljsko-gospodarska struka:

1. Prihod. Nepovoljniji za	33	for.	
2. Razhod. Povoljniji za	12	for.	

b) Šumsko-gospodarstvena struka:

1. Prihod. Nepovoljniji za	66	for. 57	nvč.
2. Razhod. Nepovoljniji za	4	for. 50	nvč.

VI. Zemljišta bivših manastira: Ekspaulina Eksaugustina u Cirkvenici:

1. Prihod. Nepovoljniji za	132	for. 56 ½	nvč.
2. Razhod. Povoljniji za	45	for. 2 ½	nvč.

Odbor predlaže: Visoki sabor neka zaključi: „zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjevo za g. 1875., ter računski zaključci vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovec, Vukovina, Svetice i naukovno-zakladnog dobra Potočec-Ivanec, te vjerozakonsko-zakladnih zemljišta bivših manastira Ekspaulina i Eksaugustina za g. 1875. odobravaju se.“

Vis. sabore! Ja imam k ovomu izviešću dodati to

da je po zaključku vis. sabora donešen zakon, po kojem se imadu prodati ova dobra. Po tom zakonu već su nekoja prodana, tako n. pr. dobro Svetice i dobro Potočec-Ivanec, većom stranom, a prodaja drugih će još sliediti. Prama tomu zakonu, koji je donešen od strane vis. sabora, ne može biti gospodarstvo od strane vis. vlade tako, kao što bi bilo, da se ta dobra prodati ne namjeravaju. Jerbo sada u ta dobra investirati nekoliko hiljada forinti, koji tekar za jedno 50 godina mogu plod nositi, bilo bi doista nerazumljivo; s toga se ovaj manjak, što je glede dohodaka tih dobara u proračunu izkazan, vrlo jednostavno opravdava.

Što se tiče nepovoljnoga viška u razhodu, to nam je sasvim poznato, da porezi u zadnjih godina rastu, te se nisu mogle unapred u proračunu dovoljne svote preliminirati u tom pogledu. — S tih razloga mogu se nepovoljne posljedice opravdati.

Predsjednik: Že li tko progovoriti?

(Nitko se ne javi.)

Pošto se nitko ne javi, stupa se na glasovanje.

Pitanje glasi: Prima li visoki sabor predlog odbora glede ovih zaklada, kako je bio po gosp. izvjestitelju pročitan?

(Prima se.)

Nadalje je na dnevnom redu izviešće proračunskoga odbora glede obračunanja postotaka medju kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom. Molim gosp. izvjestitelja Gjurgjevića, neka izvoli mjesto zauzeti.

(Nema ga u sabornici.)

Molim g. bilježnika, neka čita izviešće.

Bilj. dr. **Luka Marjanović**: Ja predlažem, neka se razprava ob ovom predmetu odgodi, pošto nema ovdje izvjestitelja.

Predsjednik: To bi bilo novo načelo, da ako izvjestitelj oboli, dotičan predlog bude odklonjen; onda je u redu i praksi, da biljježnik čita. Je li visoka kuća to odobrava?

(Prima se.)

Bilj. dr. **Luka Marjanović** Ja ne mogu čitati, ja sam takodjer bolestan.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Izviešće proračunskoga odbora u pogledu obračuna izmedju Ugarske s jedne, te Hrvatske i Slavonije s druge strane, za vrieme od godine 1869. do 1874.

Vis. sabore! U sjednici XIII. dne 28. prosinca g. 1878. držanoj, podniela je kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada visokomu saboru ovom obračun izmedju Ugarske s jedne, te Hrvatske i Slavonije s druge strane za vrieme od 1869.—1874. u smislu §. 28. čl. I. od god. 1868., a visoki sabor je uputio podnešeni obračun odboru proračunskomu na pretres i razpravu.

Odbor proračunski je predmet taj povjerio najprije jednomu pododboru svom, koji je obračune te potanko razvidio i izpitao, te je pododbor o tom svom poslu izviestio poslje odbor proračunski, kako to pod ./. privito izviešće pododbora pokazuje.

Izviešće to služilo je odboru proračunskomu za podlogu pri razpravi gore spomenutih priobćenih mu obračuna za vrieme od god. 1869.—1874., te je odbor proračunski nakon svestranoga pretresa i razjašnjenja, dotično izjave od strane zastupnika kr. zem. vlade, uvjerio se:

1. Da glede upitnoga obračuna izmedju naše autonomne i ugarske vlade postoji neka diferencija od . . . . 8.823 for. 05½ novč.

Ova razlika po obrazloženju zemalj. računovodstva od tuda dolazi, što isto tvrdi, da g. 1872. na administraciju županije belovarske nije potrošeno . . . . 78.900 for. 72½ novč. kako to Ugarska navodi, već samo svota od . . . . 70.077 for. 67 novč.

Osim toga pronašlo je naše računovodstvo neke neznatne diferencije u iznosu od . . . . 23 for. — novč.

Razprava o ovih razlika nalazi se još u tečaju medju našom vladom i kr. ugarskim ministarstvom financija.

2. Da se u županiji belovarskoj pobira tako zvani „župnički bir“ kao porez k zemljarini i to: od jutra oranice 7 novč., a od jutra vinograda 14 novč.

Ovaj bir ne bi se nikako smatrati mogao javnim dohodkom zemaljskim ravnim ostalim porezom, dokaz tomu je to, da ga ne plaćaju svi državljani naše zemlje, već samo stanovnici dotične županije i to samo katolici, te bi ovaj u specijalnu svrhu namienjeni prihod imao izključivo, t. j. ne samo sa 45%, nego vaskoliki pripasti u korist Hrvatske i Slavonije.

U ime toga bira, dotično dohodka, uplaćeno je od g. 1872. do konca 1877 . . . . 110.259 for.
a do konca g. 1874. . . . . 47.562 for. 94 novč
te je našoj domovini izručeno samo 45%, t. j. samo svota od 21.403 for. 32 novč.
a 55%, t. j. svota od . . . . 36.159 for. 62 novč.
pridržana je Ugarskoj, dočim bi se i ta svota Hrvatskoj i Slavoniji svakako povratiti, dakle refundirati imala.

3. Da kr. zemaljska vlada kod sastavljanja upitnih obračuna nikakvoga upliva ne vrši, dočim se takovi izključivo po kr. ugarskom ministru financija sastavljeni obračun bez predhodnoga budi uvida ili ikakvoga uticaja od strane naše autonomne zemaljske vlade, odmah neposredno kr. vrhovnomu računarskomu dvoru na prosudjenje i riešenje podastire, koji ga nakon donešene odluke, i to izključivo u magjarskom jeziku, zajedničkomu saboru ugarsko-hrvatskom na preizpitivanje i konačno riešenje podnosi, a odavle se preizpitan obračun našem saboru dostavlja, da ga na znanje uzme.

Pošto ovakov postupak kod sastavljanja takovoga

obračuna izmedju jedne i druge zemlje ne može odgovarati smislu i duhu nagodbenoga zakona, imenito §. 28. čl. I. od g. 1868. i ostalih sa ovim paragrafom u savezu stojećih ustanova zakona, te pošto se s timi ustanovami ne može u sklad dovesti taj način pri sastavljanju obračuna, da bi kr. zem. vlada kod zaračunavanja prihoda i razhoda Hrvatske i Slavonije od kojih ju 45% ide, od svakoga uticaja posve izključena biti mogla, drži ovaj proračunski odbor svakako potrebnim, te i u nagodbenom zakonu osnovanim:

a) Da kod konačnoga obračuna svakogodišnjih računa zajamčen bude upliv kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi pri obredjivanju tih racuna;

b) da kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi bude zajamčen uvid u sam postupak zaračunavanja dohodaka kraljevine Hrvatske i Slavonije;

c) da bi kr. računarski dvor kao zajednička vrhovna računarska oblast, poput ostalih zajedničkih središnjih oblasti ili ministarstva svoj ustroj glede odsjekâ i osoblja tako udesiti imao, da upitni obračun Hrvatske i Slavonije bude u jednom izvorniku sastavljen i na jeziku hrvatskom.

Odbor proračunski na temelju svega toga predlaže, neka visoki sabor izvoli zaključiti:

I. Kr. zemaljska vlada poziva se, da glede razlika po računarskom uredu sa 8823 for. 5½ novč. i 23 for. iztaknutih, sa ugarskom vladom jur zametnute razprave čim prije na korist autonomnoga budgeta Hrvatske i Slavonije svomu kraju privede; isto tako

II. da glede tražbine od župničkoga bira belovarske županije dolazeće, te od 1872.—1874. sa 36.159 for. 62 novč. iznoseće, sa ugarskom vladom jur započetu razpravu nastavi, i po očitom pravu zemlje na toj specijalnoj svrsi namienjeni prihod na korist ovozemaljskoga budgeta izvesti nastoji.

III. Da se podastrti obračun izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1869.—1874. u smislu §. 28. zak. čl. I.: 1868. uzima na znanje, no bez ikakvoga praejudica po izhod razprave glede tražbina ovozemaljskoga proračuna pod I. i II. iztaknutih, kao i glede načina sastavljanja upitnih obračuna i njihova priobćivanja hrv.-slav.-dalm. saboru na hrvatskom jeziku i u hrvatskom izvorniku.

Predsjednik: U zapriečenju redovitoga izvjestitelja zauzeti će njegovo mjesto g. zastupnik Miškatović.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Gospodin Gjurgjević, izvjestitelj proračunskoga odbora, obolio je; a pošto sam ja bio članom toga istoga odbora, to neka mi dozvoli visoki sabor, da za slučaj nužde njega zamienim. Naravno ne zamjenjujem ga u vještini obrane ovoga izviešća, nego u obdržavanju forme, koja je k tomu nuždna.

Posliedak ovih razprava proračunskoga odbora položen je, visoki sabore, u samom izviešću, te tko god je poslušao ovo izviešće ili si je sam uzeo truda pročitati ga, mogao je opaziti vrlo jasno, o čem je proračunski odbor upravo najviše viećao. Njegova je bila naime zadaća izviditi prvo, kako se proračun izmedju Ugarske kraljevine i Hrvatske sastavlja. I tu je proračunski odbor odmah opazio, da se obračuni medju Hrvatskom i Ugarskom obavljaju bez ikakova sudjelovanja od strane Hrvatske.

Koliko smo mogli razabrati u odboru iz izviešćivanja zem. vlade, ona je davno već bila preduzela korake u tom, da se njoj zakoniti i u interesu stvari nuždan upliv kod sastavljanja obračuna podieli. Te razprave jošte teku, pa je odbor mislio, da će dobro učiniti visoki sabor, ako u tom nastoji zemaljsku vladu poduprieti ovakovim zaključkom, koji se ovdje predlaže, da se primi (čita):

„a) Da kod konačnoga obračuna svakogodišnjih računa zajamčen bude upliv kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi pri obredjivanju tih računa;

b) da kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi bude zajamčen uvid u sam postupak zaračunavanja dohodaka kraljevine Hrvatske i Slavonije.

Drugi je zaključak proračunskoga odbora bio taj, da pošto oblasti kraljevine Ugarske po nagodbenom zakonu imadu obćiti s ovom kraljevinom u jeziku hrvatskom, pa da bude moguće ovo izvesti, u to ime ima svaka skupna oblast jednu sekciju, sastavljenu od naših domaćih ljudi, jedino računarski dvor toga nema, — s toga je odbor predložio sliedeći zaključak (čita):

„c) da bi kr. računarski dvor, kao zajednička vrhovna računarska oblast, poput ostalih zajedničkih središnjih oblasti ili ministarstva svoj ustroj glede odsjekâ i osoblja tako udesiti imao, da upitni obračun Hrvatske i Slavonije bude u jednom izvorniku sastavljen i na jeziku hrvatskom".

Zašto pako je potreban upliv onaj, koji se ište, da ga autonomna vlada izvršuje kod sastavljanja obračuna? — Zato, da se sporazumno i skupnim načinom svi prihodi, u istinu kako jih naša zemlja ima, uzmu u obzir kod tih računa i da se potanko sazna, koje skupne poslove ima naša zemlja po nagodbenom zakonu uz Ugarsku pokrivati.

Odbor je osim ovih načelnih pitanja, pregledavajuć obračune, pronašao, da su se uzeli kao skupni prihod nekoji prihodi naše zemlje, o kojih on misli, da nisu odredjeni kao skupni prihod, nego da imadu biti prihod naše zemlje. Tako n. p. naročito se ovdje spominje onaj bir u podžupaniji belovarskoj, naime onaj porez, koji obćine belovarske županije u to ime prinose, da se svećenstvo katoličko iz tih prihoda podmiruje. Ugarska vlada misli, da pošto se ovaj bir pobire, da je to porez obćine, kao što svaki drugi; pa kao što od svakoga poreza obćine pobire Ugarska 55%, drži ona, da i od ovoga imade 55% prilaziti u skupne prihode i za skupne poslove.

Dakle ovakove stvari, koje je opazio proračunski odbor, iztaknuo i predložio je u svom izviešću visokomu saboru, da ih uvaži, te podupre zem. vladu, koja o njih

razpravu vodi, ne bi li ona podporom sabora i zaključkom njegovim laglje te pravedne zahtjeve naše zemlje izvojevala.

A izticalo se je u proračunskom odboru, što se i u izviešću spominje, da će osobito ove vrsti prepirka i razmirica biti sgodan predmet za onu regnikolarnu deputaciju naše zemlje, koja će doskora početi obnovu financijalne strane nagodbe s Ugarskom, da ovaku dvojbenost i nesporazumljenje na čistac izvede, da se točno i pravilno znade, koji se prihodi zemaljski imadu smatrati porezom takovim, od kojega 55% — ili koliko već bude u buduće utanačeno — imamo dužnost davati za skupne poslove Ugarskoj.

Još jedno je opazio proračunski odbor — čemu u ovom izviešću nema traga, — naime to, da je u originalnom obračunu, što nam ga je poslao računarski dvor, iztaknuto, da kraljevina naša imade u pokrivanju skupnoga paušala kroz više godina manjak od jedno 10 milijuna, t. j. da naš prinos ne izmaže za pokriće onoga diela skupnih poslova, koji namirivati imademo, i da to Ugarska za kraljevinu Hrvatsku nadoknadjuje.

Pošto pako po nagodbenom zakonu kraljevina Hrvatska Ugarskoj nije ništa dužna, nego 55% od svojega prihoda, te ako ove točno i savjestno podmiri, to onda o kakvoj diferenciji naše zemlje o pokrivanju skupnih poslova govora biti ne može, zato sam ja uvjeren, da će cio vis. sabor u istinu strogo odbiti onaku podmetnutu misao, da naša zemlja nekakav dug imade za kraljevinu Ugarsku ili nekakav deficit, koji nam se više puta u saboru ugarskom i u magjarskom novinstvu predbacivati hoće, da bi se od tuda tobože izvodila nekakva veća prava naprama našoj zemlji, te se rado pozivlju uviek na to: vi ste siromasi, za vas plaćamo, i t. d. Jednom riečju, nepriličnе su posliedice, pošto je sigurno, da mi 55% točno plaćamo, te o toj diferenciji ne može po zakonu, koji postoji, biti govora; i neopravdan je svaki prigovor, i svako izvadjanje nekakova tutorstva nad našom zemljom tobože odatle, jerbo Ugarska kraljevina za našu kraljevinu mora podmirivati manjak. (Živio!)

Ovako sam mislio, nepripravljen za ovo izvješćivanje, navesti; pa možebiti ako na koncu još koja opazka bude potrebita, ja ću učiniti, na koliko sam u stanju. — Molim još samo, da izvolite primiti ovo izviešće za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Pošto ovaj predlog imade više točaka, to će se generalna debata otvoriti glede cieloga predloga. Onda kasnije preći će se na pojedine točke. Ona gospoda, koja žele u generalnoj debati rieč uzeti, neka se prijave.

Dr. **Ante Starčević**: Ja imam samo učiniti tu primjetbu, koju sam već više puta učinio, da toga predmeta za mene nema, pošto ne priznajem temelja, na kojem se osniva, t. j. nagodbe.

Jovan Živković: Visoki sabore! Od strane vlade imam samo u kratko očitovati to, da ona nije protivna predlogu, kako ga je podnio proračunski odbor, niti u načelu, niti u pojedinih stavka.

Izviešće ovo pokazuje, da je proračunski odbor i njegov pododbor temeljito razglabao i prosudio stvar, te da je sve iztaknuo, što se je iztaknuti moglo. Ovo izviešće pokazuje, da je proračunski odbor izpitao cielu stvar i saslušavši vladu glede upita, koji su na nju stavljeni bili, uvjerio se da se rezultati ovi kao postojeći smatraju, te jih je uvrstio u svoje izviešće.

I zbilja, glede one prve stvari, koja govori o nekom dugu, stoji, da je još u razpravi i vlada nema ništa proti tomu, ako se ovdje zahtieva, da se što prije koncu privede. — Isto tako je glede bira.

A prigodom ove generalne debate imam samo to kazati, da je naša nagodba ostavila u sebi neku prazninu, koja bi se imala izpuniti u tom pravcu, što ništa ne ustanovljuje, kako se ovi obračuni sastavljati imadu. Samo se veli, da imade računarski dvor te račune zajedničkomu saboru ugarsko-hrvatskomu na preizpitivanje podnieti, a odavde se preizpitan obračun našemu saboru dostavlja, da ga na znanje uzme. Kako, na koji način se ima to vršiti, to ustanovljeno nije.

S toga jako dobro predlaže proračunski odbor saboru, da se na znanje uzmu ti računi, ali bez praejudica glede toga, kako se u buduće sastavljati imadu. I proračunski odbor je podjedno jako dobro primietio, da je to stvar kraljevinske deputacije.

A na koliko se bude još zahtievalo razjašnjenje vlade u kojem pogledu, ja ću biti tako slobodan dati ga; — ali od strane vlade podjedno predlažem, neka vis. sabor izvoli primiti obračune za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Izviešće odbora i predlozi, koji su podjedno podnešeni našemu odobrenju, nisu ništa drugo, nego neki prolog nastajućemu ponovljenju naše nagodbe s Ugarskom Prvi put je naime, gospodo, odkad se je nagodba sklopila medju Ugarskom i Hrvatskom, da su nam priobćeni računi obstojeći medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom. Prvi put je, što smo u stanju bili zaviriti u te račune. Nego kako se vidi iz samoga izviešća, nismo bili sretni doći do onih razjašnjenja, koja su bila potrebita za savjestno odobrenje naših medjusobnih financijalnih odnošaja.

Gospodo! Svake hvale vriedna je naša zem. vlada, što je zametnula razpravu s ugarskom vladom, kako bi joj moguće bilo vršiti neki upliv na obredjivanje tih računa. Nego napori njezini u zalud su bili. Zajednički sabor odobrio je račune, pa su bili ovi nam poslani, samo da ih uzmemo na znanje.

Što znači, gospodo, račune uzeti na znanje, kad ne možete zaviriti u podatke, na kojih se oni osnivaju? — To je dobro uvidio naš financijalni odbor i njegov pod-

*

odbor, koji vam je podastro ovdje izviešće i zaključke, koji u bitnosti na to idu, da se ne imadu ti obračuni po vami zatvorenih očiju odobriti, dapače, da se visoki sabor ogradi proti svakoj posliedici, koja bi se mogla izvesti iz toga, što nije bilo dozvoljeno našoj vladi vršiti svoj upliv tamo, gdje se može voditi neka kontrola naših financija.

Na čem, gospodo, počiva naš odnošaj s Ugarskom? — Dobro će biti nešto o tome iztaknuti u ovoj prigodi. Mi nismo prema Ugarskoj kakva kolonija, niti kakva osvojena zemlja. Slobodno smo došli u doticaj s njom prije nekoliko stotina godina, pak smo bili uslied dogodjaja, koje ovdje ne ću da spominjem, — jer nebih rad baciti koju oštriju rieč u sadašnjih okolnostih — mačem od nje raztrgnuti, te smo došli s dobro promišljenom voljom opet u svojevoljni savez sa Ugarskom.

Što nas je na to sklonulo? Sklonula nas je želja i potreba, da se medjusobno obezbiedimo proti napadanju budi od koje strane na ustav i na slobodu.

Ovo je dalo povoda onomu znamenitomu članku XLII. god. 1861., gdje naša Hrvatska, utvrdivši svoje pravo na samostalnost i cielokupnost, izrekla je, da opet sklapa savez sa Ugarskom.

Ne ću se, gospodo, upuštati u potanje razlaganje poviesti one dobe, i onako dobro vami poznate, od g. 1861. do 1873., kada se je ponavljala nagodba.

Narodi se, gospodo, sjedinjuju ili od srodnosti ili od interesa.

Srodnosti medju nami i Ugarskom nema; interes sam nas je sklonuo, da mi dodjemo opet u doticaj i savez s njom. Taj interes, kako vi znate, bio je dosta prieporan u onoj znamenitoj prigodi, te kako se je odlučila Hrvatska, da sklapa savez s Ugarskom u ono kobno vrieme, tako je mogla doći u savez i staviti svoje uvjete spojenju sa Cislajtanijom. (Glasovi: Tako je!) Slobodan nam je bio izbor. Ugarska nije nam nikakva nasilja učinila, nego kao slobodan narod prema našim interesom smo se odlučili za savez s njom.

Jesmo li mi dobro uvažili tada naš interes, to je drugo pitanje, o kom ne ću sada govoriti.

Nego, gospodo, pošto su naši interesi odlučili, da se vežemo s Ugarskom, ne će biti s gorega, da i mi i naši saveznici znadu, da u toliko će se učvrstiti i uzdržati taj savez, u koliko naši interesi biti će tim bolje obezbiedjeni.

Sada je pitanje, kako su ti naši interesi obezbiedjeni nagodbom, koja je sklopljena g. 1868., pak je popravljena g. 1873.?

Bez ikakva izraza mržnje, koja je element vazda smetajući u politici, a nedostojan naroda, obće mnienje u tom, gospodo, rek bi da je složno, da naša nagodba, onako kako obstoji, ne zajamčuje i ne obezbiedjuje naše interese. A tomu, gospodo, najbolji su vam dokaz ovi računi, koji su vam podastrti. — Saveznici smo, upravlja se našim novcem, novcem našega slobodnoga naroda, a naši zastupnici — kako vidite — i vlada, koja je na čelu zemlje, ne mogu zaviriti u te račune; vi, gospodo, samo ste pozvani, da uzmete na znanje ono, što se upravlja bez ikakvoga uticanja vašega i naše vlade.

Tim se, gospodo, ne obezbiedjuje onaj interes, koji je bio temeljem ili motivom našoj nagodbi! — Mi nećemo, gospodo, plivati u moru ideala, ali, biti ćemo pravedni naprama našoj saveznici, pa ćemo reći — bar to je iskreno osvjedočenje moje, pošto sam imao sreću živjeti takodjer za dugo vrieme u Cislajtaniji, te sam došao u prigodu, da vidim, koji pritisak zna vršiti na naš narod Niemac: naši narodni interesi donekle su bolje obezbiedjeni u savezu sa Magjari, nego bi bili u savezu sa Niemci! (Živio!)

Ali istom iskrenošću i nepristranošću, kojom sam mogao do sada prosuditi odnošaje naše, mogu kazati, da naši materijalni interesi u savezu sa Ugarskom nisu nipošto obezbiedjeni, te kada se ne bi oni bolje učvrstili kada ne bi našli bolje zaštite kod Magjara, naš savez s njimi uzdrmao bi se u svojih temeljih.

Najbolji tomu dokaz, gospodo, — kako već rekoh — jesu ovi računi, koji su vam ovdje podastrti. — U zadaću regnikolarne deputacije ne ću dirati. Nego dobro će biti, gospodo, da ne zaborave Magjari i mi sami, da pošto smo na temelju interesa sgradu nagodbe podigli, ima nam biti pravcem i pri ponavljanju nagodbe ono, što nam je premilostivi naš kralj i cesar kazao, da će on štititi pravo jedne i druge zemlje; a kao pravedan sudac gledati će, da ne bude učinjena nepravda ni tamo, ni amo. Dakle pravica i istina biti će temeljem budućemu odnošaju medju Ugarskom i Hrvatskom, te kod sklapanja buduće nagodbe na interes jedne i druge zemlje valjati će imati obzir.

U tom, gospodo, ne će biti razlike stranaka medju nami; ovaj sabor ne će nikada odobriti nikakve nagodbe ako ti interesi s njome ne budu obezbiedjeni. Ja sam podpuno osvjedočen o patriotizmu svakoga pojedinoga člana ovoga sabora. A scienim takodjer, da se u buduće ne imadu Magjari uzdati u popustljivost novoga kakvoga sabora, jer kad bi se i našao takav sabor, koji bi sklopio nagodbu s Magjari, neka se ne ufaju, da bi se tim učvrstio naš savez s njima, on bi tada dapače moralno za uviek propao.

Mi smo, gospodo, istina, malen narod još, jer smo raztrgani, te od Magjara često čujemo predbacivanja, da smo im mi pasivni. Evo pogledajte zadnji rezultat cifra ovoga računa. Što nam on kaže? Veli se ovdje: „Pokazuje se, da 55% čistoga dohodka Hrvatske i Slavonije na rečene zemlje padajućih zajedničkih troškova do svote od 4.463.576 for. 64·5 novč. nije (godine 1874.) pokrivalo“.

Da bi, gospodo, u ovakovo izviešće zavirio Francez ili Englez, da bi imao po njemu prosuditi naše odnošaje

sa Ugarskom. što bi kazao? Rekao bi: „ali vi živite od milosti Magjara! Vi dugujete svršetkom godine 1874. preko 4½ milijuna; a što će biti do konca godine 1878., a što onda unapried? Taj dug će tako narasti, da će vam se jedanput čitava zemlja na javnoj dražbi prodati, da se tako obračunani manjak podmiri!“ — Ali taj Francez ili Englez, koji bi zavirio u ove račune, govorio bi tako, kad nebi pitao, kakvu smo mi nagodbu sklopili s Magjari. Slobodan je bio naš savez — na to se opet vraćam — mi smo se pogodili s Magjari pri popravljanju nagodbe, da ćemo doprinašati 55 % na zajedničke poslove. Jesmo li od ovih 55% uzkratili Magjarom ma samo jedan novčić? — Morati će svatko priznati, kako oni isti priznavaju, da nismo Dapače ovaj malen narod zna, ne na temelju kakvih fiktivnih računa, nego na temelju podataka, koje je naše računovodstvo savjestno iztražilo, da su nam Magjari dužni 8000 for., koja se je diferencija pokazala na korist autonomnoga budgeta iz obračuna od god. 1869.—1874.; nadalje tražbinu od župničkoga bira belovarske županije za 36.159 for., dakle ukupno preko 44.000 for. Na tu svotu imamo mi podpuno pravo. Pa premda je to malenkost, ipak slast je prama velikomu gospodinu imati koji put vjeresiju makar samo od jedne forinte.

Ali, gospodo, nije umjestno mjeriti korist jedne zemlje samo po financijalnom prihodu, kojeg ona daje.

Gospodo! Znamenitost zemlje koje nemjeri se po njezinih prihodih. Pitajte Englezku, kakva joj je znamenitost Malte ili Gibraltara. Bi li Englezka predbacila jednoj ili drugoj ovoj važnoj točki, da za nju više troši nego iz nje ućerava? To bi bilo smiešno.

I o Dalmaciji često puta čujete takih predbacivanja: „Vaša Dalmacija je pasivna.“ — Ali toj pasivnoj Dalmaciji ima većom stranom zahvaliti austro-ugarska monarhija, da zauzimlje mjesto velevlasti u Europi. Toj Dalmaciji može Austro-Ugarska zahvaliti, da se je ona u najkobnije vrieme njezino na Viškom boju proslavila i da se tim ublažila velika bol našega premilostivoga vladara na drugom polju pretrpljena. Ovoj malenoj Hrvatskoj, kojoj se predbacuje taj znatan dug, imade se dosta zahvaliti slavodobiće kod Kustoce, gdje su se lovorikom ovjenčali neki generali, koji se zovu Rodić i Maroičić, koji su o boku junaka nadvojvode održali veliku pobjedu u ono isto vrieme za monarkiju. Ovoj malenoj Dalmaciji, Hrvatskoj i njezinomu narodu, imade Austro-Ugarska većom stranom zahvaliti, da je mogla zauzeti tako važni položaj i igrati znamenitu ulogu u iztočnom pitanju.

Bez Hrvatske i Dalmacije nemože Austro-Ugarska izvesti nikakve velike zadaće na iztoku, dapače ju može izvesti ponajviše opet kroz ovu malu zemlju. Nije dakle istinito, neodgovara pravici niti potrebi onih pomirljivih odnošaja, koji se imaju gojiti medju Ugarskom i Hrvatskom, kad se u saboru peštanskom usudjuju magjarski zastupnici predbacivati ovoj zemlji, da je pasivna. To bi bio dotični zastupnik imao pravo samo tada kazati, kad nebi mi bili izpunili naše dužnosti kao saveznici prama Ugarskoj. Dokle god se to ne sbiva, taj je prigovor netemeljit i nepravedan

Neka mi nezamjeri naša opozicija, ako ću ovdje nešto natuknuti o nekoj izreci, koja je malo prije utekla u govorničkom zanosu mojemu prijatelju i kolegi prof. dr. Vrbaniću. Pregledavajuć zemaljske zakladne račune on je kazao, da na neki način bi se strašio, kad bi došle u naše ruke financije, videći, da tako zlo gospodari zem. vlada.

Gospodo! I da je to istina, veleuč. g. dr. Vrbanić nije imao to kazati; i to zato, jer premda izgleda, da Magjari preziru ono, što se govori u ovoj dvorani, vjerujte mi, da oni prate pazljivo svaku našu rieč i da se oni znadu okoristiti svakom nespretnom ovdje izraženom riečju proti nama. Bude li regnikolarna deputacija stavila na zeleni stol pitanje o financijalnoj samostalnoj upravi, — kako se nadam da će staviti — nebi htio, da nam Magjari kažu: „kako vi možete financijalnu upravu pitati za vas, kad iz vašega kola zastupnik kaže, da se nebi usudio dati vam u ruke financije?“ Ja nebi htio, da nam se to predbacuje; tješim se, da kad bi nam se predbacile ove rieči, znao bi svak od nas odgovoriti onda, da naša Hrvatska negospodari bar gore, nego gospodare Magjari i sami Cislajtanci.

Ja mislim, visoki sabore, da našoj vladi nemože se predbaciti, da ona razmeće novac zemaljski, kako se joj nemože ni to predbaciti, da negleda i nepazi na svaki novčić, kako i kamo ga potroši. Dogadja se pri svakoj upravi financijalnoj, da neidu stvari onako kako bi imale ići, ali Hrvatska može slobodno kazati, da se u tom pogledu nesrami pred Magjari! Kako stoje njihovi računi, žao mi je, što je s njihovimi financijami skopčan udes naših. — To glede naše financijalne uprave.

Vis. sabore! Zaključak onoga, što sam imao čast vam kazati, jest ovaj, da se možemo nadati, te će razboritost i korist nadahnuti Magjare, da postupaju prama nam — u koliko im je stalo do njihovih interesa, nekažem da oni uzmu u obzir naše — pravedno, tako da nedodje do toga škripca, da se interesi naše zemlje nedadu dovesti u sklad s interesom Ugarske. Jerbo historija nam dokazuje, da kad nemogu uzpored ići koristi sdruženih zemalja, savez onaj, koji medju jednom i drugom obstoji, nemože za dugo trajati. (Živio! Živio!)

Neka nezaborave Magjari i to, da ako su sada izhodili povoljniju nagodbu sa Cislajtanijom, oni imadu dosta zahvaliti Hrvatskoj. Po čem? Po tom, što je Hrvatska za trajanja dogovora mirna bila, jer nije bilo hrvatsko pitanje zaoštreno medju Ugarskom i Hrvatskom; dočim usuprot izišla je Cislajtanija kratkih rukava, jer česko pitanje nije bilo riešeno, jer njemački i česki element bili su u sukobu, jer se je ona slabom izkazala

prama Ugarskoj, a Ugarska bila je složna prama razciepkanoj Cislajtaniji.

Ono, gospodo, što se je dogodilo Austriji prošle godine, moglo bi se dogoditi Magjarom u vrieme buduće nagodbe sa Cislajtanijom. Neka dakle gleda Ugarska svoje razmirice s nami izjednačiti najpravednijim putem, neka ne zaoštri opet hrvatsko pitanje, koje bi Magjarsku oslabilo. Jer kad bi došli do nove nagodbe, — a što je deset godina u životu naroda? — pokazala bi se Cislajtaniji oslabljena Ugarska uslied hrvatskoga pitanja, te bi joj se dogodilo ono isto, što se je ovaj put dogodilo Cislajtaniji. Bude li Cislajtanija složna, — a na tu slogu se sada ide — mogli bi Cislajtanci uz našu neslogu prevagu imati.

Neka služi Ugarskoj takodjer za pouku, da premda je njemački elemenat u Cislajtaniji jak, premda imade preko českih gora na milijune srodnika, ipak nalazi sada za koristno doći u susret českomu elementu i pomiriti se s njim. A može li magjarski elemenat se uzporediti sa njemačkim toli kriepkim i mnogobrojnim? Mislim, da o tom ne može biti dvojbe!

Ove rieči, gospodo, kazao sam „sine ira et studio, quorum causam procul habeo“.

Gospodo! Ja nisam imao sreću biti u ovoj zemlji kad ste zametnuli junačku borbu o nagodbi, nego sam ju pratio treptećim srcem iz mile naše Dalmacije. Vam koji ste u toj borbi sudjelovali, mogla bi uteći, sjetivši se na prošlost, kakva gorka rieč, kakva opravdana rekriminacija. Ja sam došao u ovu zemlju bez ikakovih predsuda glede onoga naroda, s kojim imam posla, te jih ne gojim ni sada. Ja se divim značajnosti onoga naroda, divim se plemenitim vrlinam, kojimi se odlikuje, divim se požrtvovnomu njegovu rodoljublju, spremnomu sve pregorjeti, samo da se Ugarska spasi i svaki put, kad o tome mislim, želim, da bi se ona žilavost magjarska preniela na ovu našu zemlju. — a ova bi sretnija bila, sretnija i u samih njezinih odnošajih naprama Ugarskoj.

Još jedno. Sa tako vitežkim narodom, koji je u nekoliko godina toliko u svakome pravcu napredovao, vriedno je biti saveznikom; samo neka bude temeljem savezu pravednost. Neka dobro promisle Magjari, da Ugarska, ako toliko važi u vagi Austro-Ugarske monarkije, ima puno toga zahvaliti Hrvatskoj. — Neka Ugarska napokon promisli, da njezini interesi više joj nego naši savjetuju, da ona bude pravedna prema nam, jer samo na pravednosti države se učvršćuju, jer nepravica, gospodo, srušila je velikih država i stoljetnih saveza. Tko krši tu pravicu, ili prije ili poslije mora svoj grieh okajati.

Bez predsudah imajuć obzir na naše interese i na interese pravedne zajednice, poći ćemo u susret Magjarom. Na temelju pravice moći ćemo podignuti sgradu, koja će odoljeti budućim olujam.

Bez toga, gospodo, crno obzorje se otvara budućnosti Ugarske. Ja se još uzdam, da nije minulo ono vrieme, gdje će državnici ugarski doći do uvjerenja, da je veoma koristno i nuždno s hrvatskim narodom poštenu nagodbu sklopiti; a Hrvatska ima još toliko žilavosti, toliko patriotizma, toliko sredstvâ, da može odoljeti nepravici i da ju može jedan put i svladati! (Veliko odobravanje. Živio! Živio!)

Predsjednik: Neka se izvoli g. govornik i glede predležećega predloga izjaviti.

Dr. **Kosta Vojnović**: Ja sam za predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja se ne ću upuštati u meritum same stvari, te ne ću govoriti iz onako visoka stanovišta, kao što je govorio gosp. predgovornik dr. Vojnović, ja ću biti sasvim nizak, pa ću se osvrnuti na jednu okolnost, to jest, na paragraf 28. nagodbenog zakona, koji propisuje način, kako se obračun medju Ugarskom i Hrvatskom obredjivati imadu. Po ovoj ustanovi nagodbenoga zakona naš je upliv u ovom pogledu nikakav. Sabor ugarski račune izpituje, kao što je izpitao i ove, sabor ugarski jih odobri ili ne odobri, kao što je odobrio i ove, i onda gospodo — mirna Krajina. Kad se je sve to dogodilo, dolaze ovi računi na znanje sabora hrvatskoga.

Ja se s toga bojim, da ove tražbine, koje se ovdje predlažu po proračunskom odboru, ne će imati radi toga nikakova uspjeha, jerbo te pogrieške, na koje se odnose, nisu pogrieške računa, nego će ovaj deficit biti uslied kojekakovih naslova.

Što ja izvodim iz toga? Izvodim, te se vraćam na jedan izraz gosp. predgovornika, koji je kazao: računi razpravljaju se bez uticanja vlade i bez uticanja našega. Istina je, gospodo, da su ovi računi razpravljeni bez uticanja vlade, ali ne stoji to, da su razpravljeni bez uticanja našega. Mi imamo, gospodo, na ugarskom saboru 34 zastupnika, i kad su se razpravljali ovi računi, bila je njihova dužnost ustati te kazati: to i to ne valja. Nu meni nije znano, da bi bio tko ustao i zahtievao ono što ovaj sabor zahtieva: kad bi to bilo učinjeno onda bi bilo više uspjeha, nego što ga je sada. (Živio! na lievoj.)

Jovan Živković: Vis. sabore! Meni je samo obratiti pozornost vis. kuće na jednu izreku prvoga gosp. predgovornika, koja mi se čini, da nije izpravna. I kako bi ga pobijao u saboru ugarskom, tako ga moram pobijati i ovdje. Ako bi se naime tko usudio povesti rieč o tom da je Hrvatska dužna Ugarskoj 4 milijuna for., isto tako bi se morao ondje podići glas, da to ne stoji, kao god što ja držim, da je krivo mnienje, ako on to nekim načinom sbilja kao dug smatra.

Ja mislim, ako se pojavi takov glas, to ga valja svesti na pravu mjeru. Elaborat, koji je podnešen u pogledu obračuna izmedju Ugarske i Hrvatske, ne smatra ovo dugom, kako će da ga smatra sabor ugarski, pa zato svakako nije dobro, da itko izmedju nas to dugom krsti.

Vis. sabore! Dva paragrafa nagodbena i to paragraf

11. i 12. protežu se na ovu stvar. Paragraf 11. veli, da su Hrvatska i Slavonija dužne pridonašati u svrhu zajedničkih poslova po razmjeru poreza svojega i po proporciji, kako to čini Ugarska naprama monarkiji. To je načelo p isvojeno, jerbo nismo htjeli — ne ću reći mi nismo htjeli, nego oni, koji su pravili nagodbu — nisu htjeli dopustiti, da Hrvatska od ugarske milosti živi. Konsekvencija paragrafa 11. zrcali se u paragrafu 12., ta proporcija bila bi 93.55% prama 6.45% i ta proporcija odgovarala bi dužnosti našoj. To načelo i ta proporcija ušla je u nagodbu i to je cifra statistička. Mi plaćamo po tom od dohodka naše zemlje Ugarskoj 55%, a preko toga nismo ništa dužni dati. Hoće li oni izići s tim na kraj, to nije naša stvar Dakle tu govoriti još o kakvom deficitu, gdje postoji pakt medjunarodni, kojemu se s naše strane zadovoljava, to nije moguće.

Nu u ostalom, gospodo, tko zna, nije li Hrvatska i Slavonija po Ugarsku daleko više vriedna, nego svi percenti, koji ovdje stoje? A to ću imati tim više razloga držati, ako se osvrnem na ono, što je gosp. prvi predgovornik kazao glede Dalmacije. Istina, ako se uzme novčana vriednost Dalmacije, to je ona pasivna, kao što joj se predbacuje, ali uzme li se na um okolnost, da je poradi svojih morskih obala pristaništem ciele monarkije, onda je ne samo nepasivna, nego velika potreba i sreća za dotičnu državu, koja ju posjeduje. (Glasovi: Tako je!)

Kod nas smo u toliko u boljem položaju, što niti ovaj pasivitet niti novčana vriednost ne stoji onako kao u Dalmaciji, jer mi sami sebe uzdržavamo; mi od našega dohodka dajemo Ugarskoj 55%, a za naše autonomne potrebe ostaje nam 45%.

Zato sam od strane zemaljske vlade dužan odbiti onaj prigovor, da smo mi Magjarom što dužni; pa, gospodo, nemojmo ni mi sami smatrati to dugom, jer tim bismo indirektno taj prigovor Magjara usvojili, bez da gdje taj dug stoji. Vis. sabore! Taj dug ne stoji i ne može stojati.

Što se tiče govora gosp. predgovornika, čini mi se, da je u toliko bio obširan, što nije spadao strogo na ovaj predmet, osim na koliko je tim htio da dokaže, da je interes zemlje naše indentificiran sa modalitetom, kako se prave obračuni. I ta forma, istina, ne pruža dovoljno garancije za nas, to možemo reći, ali to još ne izključuje, da interesi naši nisu obezbiedjeni nagodbom, kako postoji. To je u ostalom stvar regnikolarne deputacije, da te odnošaje promieni, na koliko ne bi odgovarali interesom naše zemlje. Što se tiče forme, to je svakako neka praznina u zakonu u ovom pogledu, koja se medjutim lahko dade izpraviti.

Ja, vis. sabore, ne mogu dopustiti, bar od strane vlade ne, da su sbilja ovi računi u ikojem pogledu bili neizpravni.

S toga smatrajuć ja, da ova stvar ne može biti predmetom preizpita našega, a forma sama, da interes zemlje naše ne pobija, jerbo se dade izpraviti svojim putem i načinom, na što i vlada ide, želim samo, da se prigovor glede ovoga duga suzbije, u ostalom pako mislim, da se može „tuta conscientia“ primiti predlog odbora.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja ću samo sa nekoliko rieči reflektirati na ono, što je rekao g. predgovornik veleučeni g. dr. Vrbanić. Ja ga nisam čuo, da bi se izrazio konkretno glede ovoga predloga, nego je izvolio staviti samo jednu primjetbu u pogledu naših zastupnika na zajedničkom saboru. Ja se ovaj čas ne ću upuštati u razglabanje ovoga pitanja, kako se ima s našimi zastupnici u konkretnom ovom slučaju, jer ne imajuć kod sebe diariuma, mogu samo toliko navesti, da je u zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru bio rezultat ovoga obračuna veoma sumarnim načinom pretresivan. — Nego još jedno. Ne pita se, — kako bi se moglo indirektnim načinom implicite od tuda izvesti, da je ovo predbacivanje g. predgovornika kao neki napadaj na predlog odbora, — ne pita se za broj naših zastupnika tamo, nego u predlogu odbora pita se sasvim nešto drugo. U tom pogledu biti ću tako slobodan, da se izjavim.

Predlog odbora smjera na to, da se u pogledu duha §. 28. t. j. u pogledu istinskoga obezbiedjenja dotičnih tamo usadjenih interesa postupak onako udesi, kako bi to bilo u skladu sa samimi timi interesi. A reć bi, da je g. dr. Vrbanić kazao, ili da bi se od tuda dalo izvesti ono, da kad bi naši zastupnici na zajedničkom saboru prigodom razprave toga obračuna bili vršili svoju dužnost, da bi ovakav smjer, ovakav postupak suvišan postao.

Proti tomu bio bih ja iz gledišta samoga onoga, koje leži u predlogu odbora, kao što iz gledišta veleučenoga g. dra Vrbanića.

Naši zastupnici su doista članovi sabora u Pešti, ali u onaj čas, kad se ono izpituje na tom zajedničkom saboru, ne sjede ondje naši zastupnici kao kompaciscenti — jer to je sabor sam — te se onda tim ne suplira ono, što hoće odbor postići.

Jesu li, nisu li oni vršili svoju dužnost, o tom ne ću da dalje izpitujem, nego samo velim, da kad bi bili i podigli svoj glas, to ne bi mogli uslied toga suvišni postati predlozi odbora, jer se tuj ne pita za glas onaj, koji se podigne na zajedničkom saboru, nego pita se samo to, da se ovoj poli osigura onaj upliv, što bi ga imala vršiti sa ove strane.

Tako ja tumačim §. 28. nagodbe, te ne dielim mnienje g. predgovornika, da bi po ovom §-u bio predlog odbora a priori izključen. Pa ako i dodju dotični obračuni pred sabor, koji jih ima uzeti na znanje, to se tim ne izključuje, niti se ne veli, da bi tim bio izključen a priori onaj upravo mjerodavan upliv onoga faktora, koji zemlju naprama vanjštini zastupa, a to je vlada.

Dakle u duhu §. 28. ne leži ono, što je g. dr. kazao, pa je ovaj predlog samo nastavljanje paragrafa 28. te sa-

svim u skladu s nagodbenim zakonom. Zato glasujem ja za predlog odbora.

Izvjestitelj **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Pošto se je ob onom, što se u obračunu ugarskoga računarskoga dvora zove deficit, a ne toliko dug naše zemlje, povela rieč u ovoj razpravi, ja bi samo još to imao dodati, da istina po ključu, koji je uzet u zakon i po kojem mi imamo doprinositi za skupne poslove, može se govoriti o deficitu, ali tvrdim to radi osobitih obzira već ovdje, da je taj ključ posve nepravedno nametnut našoj zemlji, te moramo sve sile u to upotriebiti, da se izpravi. Jerbo, gospodo, nije pravecno, da po onom istom ključu, po kojem doprinaša Ugarska naprama cieloj monarkiji, doprinaša i naša zemlja naprama Ugarskoj. Ugarska naime doprinaša za onu vlast, pod kojom može po svojoj volji i bez ikakve zaprieke od strane monarkije promicati svoje interese i napredovati — dakle može ključ i nepovoljniji prihvatiti: — ali prema tomu ključu ne može Hrvatska uzeti prinose za skupne poslove s Ugarskom, pošto upravo onih poslova, o kojih visi materijalni razvitak, nema Hrvatska u svojih rukuh, nego za nju upravlja timi poslovi kraljevina Ugarska. Dapače, Ugarska može sustezati materijalni razvitak naše zemlje, ne hotimice, nego zato, jerbo njezin materijalni probitak ište veću pomnju i brigu, nego materijalni razvitak naše zemlje. — Dakle, dužnost Hrvatske prama Magjarskoj ne može biti jednaka sa onom dužnošću, koju je Ugarska uzela naprama monarkiji. Stanovište dakle, s kojega se je u tom pogledu pošlo, bilo je nepraktično, pa s toga je posliedak takodjer nepraktičan, i o izpravku toga raditi će morati ova zemlja, dok god se tomu liek ne nadje.

Ja ne bi htio smanjivati onoga vrlo ugodnoga utiska, što ga je g. dr. Vojnović svojim liepim govorom u ovoj dvorani proizveo, i kojega bi i u zemlji njegov govor, da se sluša, proizvesti morao. (Fran Folnegović umetne: „A u Pešti?“) Tamo ne će uzhititi, čini mi se, dosta da ovdje uzhićuje. Ja dakle ne bi htio smanjivati onoga vrlo ugodnoga utiska, nego mislim, da je najbolje, i da svaka zemlja najkoristnije u svojem interesu radi, ako se hladno i bez svake obmane upusti u razmatranje okolnosti. Ja ću kazati — što je poznato visokoj kući — kakva je narav sviju ugovora jedne zemlje naprama drugoj. Ugovori ustanovljuju se u istinu uviek po prirodnih zakonih i dobre volje, ho'e li jih zemlja u svom interesu prihvatiti, ne će li jih prihvatiti. A interes jest ne samo izvor, nego ujedno i najveća snaga i jakost svakoga ugovora. Nu ja moram reć, da će Ugarska ovakav ugovor medju Hrvatskom i sobom toliko učvrstiti, koliko bude nastojala, da interese naše i materijalne i duševne ne samo što više obezbiedi, nego i podupre.

Po ugovoru od prije je dakako Hrvatska dužna biti u savezu s Ugarskom, ali dužna je samo dotle, dok bude našim interesom zadovoljeno. Hrvatska ne može reći, da ne će biti u savezu s Ugarskom. — ona toga ne može kazati, da ne učini nasilje zakonu. Ona može to reći, po prirodnih zakonih, nu onda idemo u susret posliedicam historičkoga razvitka, i onomu, što nam Bog dade i sreća junačka.

Živa je to istina, što je kazao gosp. predgovornik dr. Vojnović, da su Maroičić i Rodić i oni vitežki mornari, koji su na jadranskom moru bitku višku zadobili, vrlo nuždni monarkiji, i da bez njih ne bi bilo tih pobjeda; ali ja moram kazati, ako hoćemo triezno da sudimo odnošaje, da bez skupnosti i saveza medju Ugarskom i monarkijom po svoj prilici Rodići i Maroičići ne bi Italiju obustavili, da ne zauzme Istre i Dalmacije, da ne protegne svoje vlasti preko naših zemalja.

A što se tiče te opazke g. dra. Vojnovića, da ne će biti dužnost regnikolarne deputacije, nego i ovoga sabora, da kod sklapanja nove nagodbe, što više u oči uzme osigura materijalne interese naše zemlje, ovo je podpuno istina, i o tom zbilja nastoji i mora nastojati svaki faktor, koji je pozvan, da se bavi javnim životom naše domovine. Samo je to nekako netemeljito, što je g. dr. Vojnović naveo, da je Ugarska jako dobro prošla sklapajuć najnoviju financijalnu nagodbu s Austrijom, a Cislajtanija da je ostala kratkih rukava. Ja pako, kad slušam ljude političke i državnike ugarske, toliko čujem, da Ugarska nije dobro prošla s Austrijom, nego da je žrtvu načinila, te da su ju Niemci prevarili; a Niemci isto tô govore naprama Ugarskoj. Pitanje je tu uviek, što je objektivno uzevši stvar, istina? — Je li istina, da su Niemci prevarili Ugarsku, ili je istina, da su Magjari prevarili Niemce? — Ja kažem, da nije ni jedno ni drugo, te velim, da je svaka zemlja toliko dobila, koliko je po njezinoj snagi i po nekojih zahtjevih života tražiti mogla i tražiti morala, a toliko je svaka ustupila, koliko je bilo nuždno, da se ova monarkija ne razpadne. Jer jedna i druga strana misli, da bez skupnosti niti interes jedne niti druge ne može biti spašen.

Ja takodjer mislim, da kad sklapamo nagodbu medju Ugarskom i Hrvatskom, ovaj zakon historički djeluje kod sklapanja ugovora medju jednim interesentom i drugim od početka do danas. A za regnikolarnu deputaciju osvjedočen sam, da će se naći izmirivi interes onih stranaka, koje su svojimi potrebami života i historijom pozvane i primorane, da u skupnoj zajednici živu.

Gospodinu dru. Vrbaniću ne bi imao mnogo kazati, nego da mi se čini nekako neprikladno — ja bi se rad najprijaznije izraziti — ono neprestano „peckanje“ u tom pogledu, što rade naši zastupnici na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru. Ja mislim, da nije moguće, da bude itko censorom javnoga vršenja dužnosti jednoga ili drugoga člana ovoga visokoga sabora. Ako hoće štovana opozicija prepirati se o načelnih pitanjih, slobodno joj, ali ovakova zadirkivanja, da su imali članovi ovoga sabora to i to samo učiniti, pa nisu učinili, to ne odgovara dostojanstvu ovoga sabora. Ja kažem, pa da su oni i uč

nili sve ono, što g. dr. Vrbanić zahtieva, bila bi stvar upravo ovako došla tamo, kao što je sada. Jer kako je g. dr. Šram dobro razložio, naši zastupnici na ugarskom saboru nisu kompaciscent, nego to je ovaj sabor; pa zato bi ovaj sabor opet svejedno o tom razpravljao i bio prinuždен ovakove predloge stvarati, kao što jih sada proračunski odbor predlaže. Ja dakle, gospodo, nevjerujem, da je išta izgubljeno, što nisu naši zastupnici u Pešti u tom obziru svoj glas podigli, jer time nebi i onako ništa postigli, pošto mi se čini, da ni ovaj ni onaj sabor nema pravo obračune zahtievati.

U proračunskom odboru se je pojavilo pitanje, imaju li sabori pravo račune, koje davaju onakove vlasti, kao što je računarski dvor, proglasiti nevaljanimi? Meni se čini, da nemaju pravo, nego da i onaj sabor, kao što i ovaj, moraju uzeti na znanje, što je od strane računarskoga dvora predloženo. Toliko pako znadem, da nijedna ni najveća pogrieška računa nikada zastarjeti nemože o tom, da li ju je koji sabor uzeo na znanje, ili ne, jerbo cifra jače govori, nego mrtvo slovo zakona.

Ako se dakle u istinu pronadje, da ovu ili onu tražbinu po zakonu pravedno ova zemlja tražiti mora, ja sam uvjeren, da će ju i zadobiti. Pa ako ništa drugo nepostigne, to ove tražbine, n. pr. o biru župničkom u belovarskoj županiji, bar stoje u savezu ili u nekom odnošaju naprama tražbini, koju ugarska vlada izvadja na ovu zemlju. Ona naime izvadja, da je Hrvatska radi toga, što je nekakav prihod krajiški primila, dužna taj prihod vratiti. A prema toj tražbini mi stavljamo svoju tražbinu; i ako to ništa drugo nekoristi, to je bar koristno zato, da se vidi, da mi bdijemo nad našim pravom. Ovoliko držao sam za nuždno progovoriti na primjetbe gospode predgovornika. A konačno predlažem visokomu saboru, da ovaj predlog proračunskoga odbora primiti izvoli.

Predsjednik: Razprava se zaključuje. Glasovati će se o cielosti ovoga predloga. Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora primi za podlogu specialne debate, neka izvole ustati.

(Većina.)

Molim g. izvjestitelja, da čita pojedine točke.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita):

I. Kr. zem. vlada poziva se, da glede razlika po računarskom uredu sa 8823 for. 5½ nv. i 23 for. iztaknutih, sa ugarskom vladom jur zametnute razprave čim prije na korist autonomnoga budgeta Hrvatske i Slavonije svomu kraju privede.

(Prima se).

II. Da glede tražbine od župničkoga bira belovarske županije dolazeće, te od 1872.—1874. sa 36.159 for. 62 nvč. iznoseće, sa ugarskom vladom jur započetu razpravu nastavi i po očitom pravu zemlje na taj, specialnoj svrsi namienjeni prihod na korist ovozemaljskoga budgeta izvesti nastoji.

(Prima se.)

III. Da se podastrti obračun izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1869.—1874. u smislu §. 28. zak. čl. I.: 1868. uzima na znanje, no bez ikakvoga praejudica po izhod razprave glede tražbina ovozemaljskoga proračuna pod I. i II. iztaknutih kao i glede načina sastavljanja upitnih obračuna i njihova priobćivanja hrv.-slav.-dalm. saboru na hrvatskom jeziku i u hrvatskom izvorniku.

(Prima se.)

Predsjednik: I tim je razprava ova sasvim dovršena.

Pošto je na današnjem dnevnom redu još jedan jako zamašan predmet, to se sjednica odgadja do 5 sati poslije podne.

(1¼ sati po podne.)

Nastavak dvadeset i pete saborske sjednice,

obdržavane dne 17. siečnja 1879. u 5 sati poslije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Podnesak. — Dnevni red. Razprava ob odgovoru vlade u predmetu naredbe izdane glede uporabe njemačkoga jezika u dopisivanju sa cislajtanskimi oblastmi. — Dnevni red buduće sjednice.

(5 sati 20 čas.)

Predsjednik (zvoni): U jutro odgodjena sjednica se nastavlja.

U ovu nastavljenu sjednicu prispio je jedan podnesak, naime vjerodajnica Mirka Hrvata, izabranog narodnog zastupnika u kotaru svibovskom. On ujedno moli od predsjedničtva dopust od četiri dana. — To spada u djelokrug predsjedničtva i ono mu je dopust dozvolilo. A ova vjerodajnica ide na odbor verifikacionalni.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je odgovor vis. vlade u predmetu naredbe glede uporabe njemačkoga jezika izdane. Molim g. bilježnika, neka izvoli taj odgovor pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović**. (Čita. — Vidi sjedn. od 4. siečnja.)

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto ovdje odgovor vlade sačinjava predmet razprave saborske, to tim takodjer predstavlja predlog; ali drugoga predlagatelja nema, koji bi imao ovaj predlog obrazložiti, nego sama vis. vlada. Zato, ako želi ona ovaj odgovor dalje obrazložiti. to ima rieč predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Fran Folnegović: Pozivom na poslovnik ja bi se usudio zamoliti, da se dotična naredba pročita, da znamo, o čem razpravljamo.

Jovan Živković: Ja sam i sam mislio dva pasusa ove naredbe pročitati, oko kojih se sve vrti, te držim, da nije od potrebe pročitati cielu naredbu. Stvar, koje se naredba tiče, dogodila se je u studenu god. 1877. kadno su se vršile, kako poznato, priprave za mobilizaciju. Buduć mi ne imademo u našoj prevodnoj pisarni više nego dvie osobe, od kojih je pako jedna već u starijoj dobi, te nemože tako brzo obavljati svoj posao kano mladjane sile, zato smo bili prinuždeni u naredbi kazati sliedeće (čita): „. . . Poslovi prevodne pisarne zem. vlade tako su znamenito u posliednje doba narasli, da dotično osoblje nemože više svim zahtjevom zadovoljiti, pa zato je nuždno, da se stegnu njezini poslovi na najvažnije i najpotrebitije stvari, te gdje dotična oblast sama te poslove obavljati može . . . . naročito kada svoje dopise upravlja na cislajtanske urede i oblasti, upućuje se, neka ih sastavlja u njemačkom jeziku . . . .: u pogledu dopisivanja sa oblastmi kraljevine Ugarske, imade se i nadalje hrvatski jezik upotrebljivati, pošto i u Pešti postoje prevodne pisarne . . . . .“ itd.

Ovdje dakle imam u kratko samo to naglasiti, za što sam kazao prvi put, da se nevriedja zakon. Medju nam i Cislajtanijom naime nema nagodbenog zakona, ali uvel smo naime reciprocitet i kad bi mi makar i u hrvatskom jeziku od njih što zahtievali, to nam nevraćaju dotičn dopis natrag, jer da ga neće primiti, nego dodje nam natrag zato, da ga mi prevedemo. Kad smo vidili, da te puno vremena i troška iziskuje, učinili smo to, što čin i ugarska vlada, kad dopisuje sa oblastmi Cislajtanije ona naime prilaže magjarskomu originalu njemački prevod, da se tako stvar brzo rieši. Gospodo, ako pročitat pomnjivo ovu naredbu, to možete takodjer razabrati, da se je svela na što važnije i nuždnije poslove i nije t nalog nikakav, nego je samo uputa na dotične organe; t. j. vlada očekuje od njihova patriotizma, da će u interesu same stvari onako postupati, kako se ovdje propisuje. Zakon se tim nipošto nepovriedi, jer se tu sam radi o uputi, koja smjera na prištednju vremena i novca u toliko, da se obraćaju na one oblasti cislajtanske onim jezikom, koji one bolje razumiju.

Kako dakle vidite, to nije nikakov strogi nalog, nego u interesu službe je ovakav postupak opravdan. A to j naravska stvar, da oni podžupanijski uredi, koji neb znali njemački sastavljati, mogu se slobodno obratiti n pisarnu našu, što se i de facto čini i proti čemu nem prigovora sa strane vlade.

S toga nemogu drugo, nego pozvati se na samu naredbu i na moj prvi odgovor, neka bi se vis. sabor tim zadovoljio, naročito pošto vlada obećaje, da će se svest naredba na što važnije i prešnije poslove i da će se t svakako bez povriede zakona vršiti, te će se u obće vrši samo ondje, gdje interes službe naše zahtieva. U ostalom u razvitku debate viditi ću, što je prava želja sabora prama tomu imati će vlada prilike, da svoje nazore mož biti potanje obrazloži.

Predsjednik: Zatim ima rieč g. Folnegović, koji j s interpelacijom svojom toj razpravi povoda dao.

Fran Folnegović: Vis. sabore! Ja sam, odgovarajuć g. predstojniku odjela za nutarnje poslove, povodom svoje interpelacije ono u kratko kazao, što o toj stvari mislim i meni se sve tako jasno vidi, da mi je suvišno nadalje razlagati. Samo ću razpraviti nekoje okolnosti, koje mi se čine da nisu posve jasne vis. vladi. G. predstojnik odjela za nutarnje poslove pozivlje se, da vlada nije nikakova zakona prekoračila, izdavajuć ovu naredbu, na nagodbu, kano da nema nikakav drugi zakon, nego nagodba, koja je sklopljena medju Ugarskom i Hrvatskom i koja neustanovljuje baš ništa medju nami i Cislajtanijom. Ja mislim, kada se kaže: u svih naših zakonih i poslovih je uredovni i nastavni jezik hrvatski, da je to temeljno načelo, na kojem može počivati sav naš javni rad, te se nesmije nigdje iztiskati jezik hrvatski. Ja se nisam pozivao na nagodbu, kad sam stavio interpelaciju.

G. predstojnik odjela za nutarnje poslove izpričao se je potrebami; nu kod svakog kršenja zakona odozgor kazalo se je: bilo je potrebno. Ali mi, koji zakone stvaramo, nesmijemo dopustiti, da se kršenje kojega zakona potrebami izpriča, i ako se to kršenje izvede, mi moramo tomu naknadno dati dozvolu. Što se tiče oblika naredbe, u oči vam pada po predstojniku odjela za nutarnje poslove iztaknuta razlika izmedju slične naredbe u Ugarskoj i naše. Magjari nisu kazali: ti ćeš dopisivati sa Cislajtanijom njemački, nego Magjari prilažu magjarskomu originalu njemački prevod, kada to potreba iziskuje: kod nas pako se kaže: ti ćeš sastavljati dopis njemački. Glede forme, što se kaže u dotičnoj naredbi i što je takodjer naglasio predstojnik odjela za nutarnje poslove: „upućuju se oblasti“, imam napomenuti to, da je takova uputa na oblast odzgora formalan nalog po svih pojmovih službene stilistike. Kad bi se kazalo „savjetuje se“, onda bi bilo što drugoga, a ako se kaže „upućuje se“, to je, gospodo, ferman.

Drugo nisam imao iztaknuti. Samo ako bi mi se dozvolilo, da i donekle politički momenat te stvari natuknem, to će biti taj: priznaje li sabor i odobrava li postupak vlade, da naši uredi imadu dopisivati sa cislajtanskimi oblastmi njemački, doći će vrlo brzo s magjarske strane sličan poziv i kazati će se: što iz oportuniteta naprama cislajtanskim oblastima činiš, ja mislim, da nam, kano saveznikom, možeš sličnu uslugu učiniti. I ako ste vi, gospodo, čuli, košto jamačno nikoga nema, koji nebi znao, da se narivava magjarština u Hrvatskoj, to će se izpričavati naši prijatelji i saveznici s druge strane ovako: kako da se Hrvati proti nam ogradjuju kad vidimo, da se niemštinom prijatelje. Upravo iz tih razloga moramo biti jako oprezni i nedajmo povoda s nikoje strane misliti, da mi od temeljnog prava našega glede porabe našega jezika u svih poslovih ikada i ma kojim obzirom odustati hoćemo. S ovih razloga ja se usudjujem predložiti sliedeći motivirani dnevni red. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja proti ovomu predlogu, kojega smo ovaj mah čuli, usudjujem se staviti sliedeći predlog. (Čita. — Vidi zapisnik.) Podpisa imam dovoljno, s toga se može po poslovniku uzeti u razpravu. Prije svega ću kazati, visoki sabore, da sam posljednji put, kada se je glasovalo: prima li sabor na znanje odgovor vlade, ponajviše zato glasovao sa „ne“, da bude prilika saboru, a i meni o ovoj stvari moje mnienje izjaviti glede naredbe, o kojoj se razpravlja. Ja bi najvolio — i to će mi se po svoj prilici vjerovati — da je narodu njemačkomu, koji stanuje u Cislajtaniji, tako potrebna naša knjiga i izučavanje našega jezika, kao što trebamo mi njemački jezik i čitanje njemačkih knjiga. Onda bi bio jednostavan ovaj odnošaj, da bi u dopisivanju Hrvatske sa Njemačkom i Cislajtanijom ona u ovom predmetu razpravljala, a ne mi. Ja, čuvši kako glasi naredba, a osobito čuvši to, kako ju je i sada i prvi put g. predstojnik odjela za nutarnje poslove obrazložio, nebi htio reći, da je vlada, da nereknem prekršila zakon, ali bar sigurno nije ga mislila prekršiti. I zato nebi mogao biti za predlog g. Folnegovića.

Ja bi mogao iz samih onih rieči „upućuje se“ dokazivati, da u istinu nije ono nalog, što je pročitano, jer kad bi imala biti imperativna zapovjed, da se imade njemački dopisivati, to mislim, da bi se upotriebila ona rieč, od koje dolazi „naredba“, naime „naredjuje se“. „Upućuje se“ znači pokazati ono, što je shodno, pokazati pravi put. Nu ja se neću na ovu finu razliku ograničiti, ali svakako po ovom znamenovanju rieči slabije glasi, nego rieč „naredjuje se“; meni je dosta, da je vlada sama kazala, kako to uzimlje, jer ona najbolje znade, što će postići, kad što odredjuje; pa ona izrično veli, da nije mislila nikomu zapoviedati, da mora izvesti ono, što je tamo iztaknuto, nego da iz onih razloga shodnosti, koji su u samoj naredbi izbrojeni, to preporuča i to postupanje ondje odobrava, gdje je u interesu stranaka ili u interesu javne službe po uvidjavnosti činovnika samih. A bez toga ja se sjećam, da je gospodin predgovornik i zastupnik senjski u ono vrieme ili obrazlažuć svoju interpelaciju ili odgovarajuć na odgovor vlade sam ovako izjavio: „ta, gospodo, naši činovnici, znajuć dobro, da je tako oportuno i po stranke koristno, to onako čine za volju strankam, te dodavaju njemački prevod hrvatskomu originalu ili napišu njemački dopis“. Čim dakle činovnici sami tako postupaju, nečekajuć naredbe vladine, to mislim, da ovdje o kršenju zakona govora biti nemože, jer po zakonu moraju svi, dakako samo hrvatski pisati, pošto je u Hrvatskoj samo hrvatski jezik službenim jezikom; ali ako ipak, nečekavši odredbe, oni onako postupaju, kako g. Folnegović kaže, to su već tim dokazali, da je uputak vlade sbilja od potrebe bio, jerbo su sami već prije to radili, bez da bi po nazorih g. Folnegovića kršili zakon. On bar jim toga nezamjerava i pravo je, da im nezamjerava. A ni to nezamjerava g. Folnegović, da naše

više oblasti šalju svoje spise našoj prevodnoj kancelariji, da ih prevede na njemački jezik, te u Cislajtaniju šalje. A kao što naša, tako ni najviše naše oblasti nebi smjele s nikim drugčije dopisivati nego hrvatski. Jednom rieči, gospodo, ovdje su tolike okolnosti, da ja u tom, što je ona uputa izdana, naročito pošto ju je vlada tako raztumačila, pošto joj dade takovo znamenovanje, da nije htjela odrediti imperativno, nego je samo stvar na mjere shodnosti ograničila, — nemogu nikakove protuzakonitosti naći; ali ako se kaže, da imadu naši činovnici uz hrvatski izvornik dodavati njemački prevod, to po mom mnienju nije našim činovnikom jako ugodno, jer oni svakako vole mjesto dva posla jedan obavljati. Nu pošto je vlada htjela onako štititi ovaj zakon, koji odredjuje, da je samo hrvatski jezik službenim, to u tom nemogu viditi nikakova prekršenja zakona, a najmanje volju, zakon prekršiti. Ovoj našoj razpravi čuditi će se medju činovničkim stališem, koji će iz očitovanja vlade i iz izjave g. zastupnika još bolje shvatiti naredbu, pa će znati u buduće, da im toga činiti nije nuždno, jerbo ih niti zakon na to neveže, niti naredba vlade toga strogo nezahtieva, pa će se u buduće vladati samo po onom, što interes stranaka i službe zahtieva, te će, gdje je potrebno, sbilja sdušno dodati prevod njemački, ako pako ne, to će stvar kao dosada ići onim dosadanjim putem, da se prevede; nu onaj naš temeljni zakon neće uslied toga propasti.

Ja vas molim, gospodo, kad o ovoj stvari već razpravljamo, sjetite se na to, da i mi tražimo od Cislajtanije koje kakove pogodnosti za naše stvari; znade se dobro, kako je velevriedni rektor našega sveučilišta išao pred Nj. Veličanstvo, tražeć za Cislajtaniju pogodnosti za pripadnike njezine, koji dolaze na naše sveučilište i t. d.; a imade i drugih raznovrstnih obzira, koji nam nalažu, da se ovdje možebiti manje pazi na strogo pravo, nego se u drugih slučajevih paziti ima, jer ja sam uvjeren, da naša zemlja naprama Cislajtaniji mora pokazivati, ako ne veći, to bar onaj oportunitet, kojega pokazujemo naprama ikojoj drugoj europejskoj državi. Tim dakako neće se povriediti u temelju naš zakon, nu ipak će se polakšica stvoriti za naše stranke, a naš budget će si znatne svote prištediti. Zato se usudjujem ovaj moj predlog vis. saboru preporučiti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? — Rieč ima g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Meni se čini, da se glavna važnost ove razprave stavlja na onu rieč naredbe zem. vlade, gdje se kaže „da se oblasti upućuju". G. Folnegović smatra rieč „upućivati = naložiti", dočim gosp. Miškatović kaže, da je to samo neki savjet na oblasti. Ja, vis. sabore, bio sam tako sretan, te sam takodjer bio u službi političkoj, baš kod same vis. vlade i koliko je meni poznato, nikada nisam shvatio rieč „upućuje se" drugčije, nego da znači ono isto, što znači rieč „nalaže se". I mislim, kad bi potražili spise u arkivu zem. vlade, to bi iz tih spisa mogli crpiti 100 dokaza, iz kojih bi proizašlo, da uputa na podredjene činovnike znači ono isto, kao što da bi im se kazalo, ti imaš to i to učiniti. Ja mislim, da kod ovakoga shvaćanja rieči „upućuje se" upravo se čuva autoritet oblasti; i posve je u redu, da se ta rieč tako tumači, jer ja već radi ugleda, kojega vlada ima naprama podčinjenim oblastim, nebi drugčije shvaćao tu rieč nego „nalaže se". (Glasovi: Tako je! na lievici.) Gospodo, ako tumačite rieč „upućuje se" tako, da je ostavljeno na volju pojedincu učiniti ili neučiniti ono, glede česa se upućuje, to ćete vidjeti, da se u 80% neće izvršiti, a zapeti će tako čitava državna mašina. Nu s toga nebi smio kao narodni zastupnik dopustiti, da se rieč „upućuje se" drugčije shvati, nego „nalaže se".

Čim se pako oblasti kaže, da joj se nalaže, da mora dopisivati njemački, to se svakako — što i g. Miškatović dopušta — radi protiva ustanovam pozitivnoga zakona, neću reći mala fide, nego u interesu službe. Sada pitam, može li se interes službe postići tako, da se i neradi proti zakonu? Može se. Ako može dotična oblast njemački pisati, t. j. ako je dotični činovnik vješt njemačkomu jeziku, to će radi kraće stvari priložiti njemački prevod sám, i tim je sačuvan zakon i interes službe.

A u Cislajtaniji, gospodo, nebi našli u tom pogledu nikakva zametanja našega jezika, dapače našli bi nekakvu uljudnost u tom; a opet mi bi čuvali naš jezik, što je svakako jedna od najbitnijih potrebština svakoga naroda. To me, gospodo, upućuje, da glasujem za ovako motivirani dnevni red, kao što ga je predložio g. Folnegović. A spomenuti mi je ovdje još jednu okolnost, — možebiti će vlada to potanje razjasniti — kako dodje, da je „povod ovoj naredbi dala mobilizacija", jer je ta naredba izdana u studenu god. 1877. Meni nije poznato, da je bilo onda štogod mobilizirano, jerbo mobilizacija je bila u srpnju 1878. Moguće, ja ću dopustiti, da je vis. vlada znala, da će se mobilizacija dogoditi, pa da se je pripravljala potajno na to, ali svakako bi bilo dobro, da vlada tu okolnost razjasni.

Jovan Živković: Ne samo radi ovoga upita, nego i radi toga, što vidim, da počima debata malo jednostranim pravcem ići, uzimam rieč da odgovorim, da su predradnje za mobilizaciju počele 8. travnja 1877., a tko nevjeruje, može se iz spisa uvjeriti, da je tomu tako. Zem. vlada je pored svih naših zakona učinila taj expediens, uslied kojega je jedino moguće bilo, da doprinese, koliko moguće, u interesu velike akcije, koja se je imala poduzeti. Da smo se držali toga, da dopisujemo hrvatski, a krajiška vlada nam njemački, pitam ja, kamo bismo bili došli? Od te ciele akcije nebi bilo možda ništa. Kriegsminister znao nam je kadkada čitav tabak telegrafirati, što ima ban izvesti, što krajiška uprava, i t. d. Stvar je bila vazda prešna i nismo imali vremena, da ide sve preko prevodne naše pisare, jer onda bi bilo lahko sve zapelo.

Kod dogovora upotrebljivao se je njemački i hrvatski jezik; na njemački odgovorili smo takodjer njemački, a na hrvatski opet hrvatski. Samo tim načinom mogli smo toliko izvesti, koliko smo zbilja izveli izvanrednimi žrtvami. I dužnost i popularitet za onu akciju, koja je bila započeta, dalo nam je povoda za takovo postupanje, pa to je i bio — k ko rekoh — jedini put, da se ono učini, što se je učiniti moralo. Gospodo, do vas sada stoji, da prosudite, da li je to potrebno bilo ili ne?

A sada ću preći na ono, što vidim, da jednostrano ide debata. Kao što već u prvom odgovoru stoji, ova je naredba postala u najvećoj nuždi, kada se zbilja nije moglo drugčije postupati, nego ovako, da poslovi ne zapnu. I ja sam rekao, da do vas stoji prosuditi, je li to istina ili nije. Nadalje sam rekao, da je ta nužda sada prestala, pa da će se naredba ograničiti na najnuždnije slučaje, gdje će se uz hrvatski izvornik prilagati prevod u njemačkom jeziku. Pitanje sada nastane, prvo, je li visoki sabor opravdava, što je vlada ovako postupala, a drugo, je li po volji vis. saboru, da se u buduće ovako postupa? Gospodo, ovo jedno od drugoga ne može se odieliti i s toga mislim, da se nema jednostrano prosudjivati korak vlade, kao što g. Folnegović predlaže, nego da se ima postupati onako, kako g. Miškatović misli. — Neka mi bude još dopušteno nadovezati, kako kanimo mi postupati u buduće, ako se odobri dosadanji postupak? Mi ćemo preporučiti našim oblastim, — ako struja u vis. kući ne bude drugčiji zaključak proizvela, — da one iz patriotizma olahkote posao prevodne pisarne, te prevod njemački prilože, nu ako ne znadu, neka se obrate prije na nas, nego što pišu hrvatski onamo, gdje naš jezik nije poznat.

Još nješto. Mi živimo u državi, gdje se mnogo jezika rabi, i ako bi se primio predlog g. Folnegovića, bila bi od njega sliedeća konsekvencija: Hrvatski dopis išao bi onim putem, kako sam ga posljednji put označio, a hrvatskoga ministra, taj bi rekao: ja nemam prevodne pisarne, evo stvar natrag; kako ćeš prevesti, to nije moja briga. Nitko nam ne bi prigovarao, da nismo ovlašteni i prinukani po zakonu samo hrvatski pisati, nu pitam ja, bi li vis. kuća ovakav postupak odobravala? Vis. kuća kazala bi, ti vlado nisi proti zakonu radila, ali ne znam, da li je baš najprimjernije u interesu službe i stranaka, da se tako postupa. Gospodo, ne traže nas Cislajtanci toliko, koliko mi njih. Izvolite to uzeti u obzir. Ako se budemo dakle na taj način kinezkim zidom ogradili, ne znam, kakove posljedice će odtuda nastati.

Izvolite dakle uzeti cieli odgovor na razmatranje, a ne samo onu naredbu. Prosudite, je li bio primjeran ovakav postupak, i je li shodno, da se u buduće onako postupa, kako sam sada obrazložio. Ja mislim, da se može primiti predlog g. Miškatovića, obzirom na ono obricanje vlade, koje je prije učinila i koje opet danas čini.

Dr. **Kosta Vojnović**: Vis. sabore! Sa nekoliko rieči ću opravdati, zašto u zadnjem pretresivanju, kad se je radilo o naredbi vlade, nisam uzeo odgovor presv. gosp. predstojnika odjela za nutarnje poslove na znanje, i zašto ne mogu sada podupirati predlog g. zastupnika Folnegovića, dapače, da ću glasovati za dnevni red, kako ga predlaže g. Miškatović i drugi.

Dva momenta, gospodo, valja u ovom pitanju iztaknuti: Što je bilo i što će biti. Što je bilo? Bila je naredba od strane vis. zem. vlade tako sastavljena, da je izgledala kao neka zapovjed hrvatskim činovnikom, da imadu dopisivati njemačkim jezikom u odnošajih sa Cislajtanijom. Bile koje bile namjere vis. vlade kod takove naredbe, a ja mislim, da su bile najplemenitije, da ta naredba je potekla iz nužde onih okolnosti, bile koje bile, a najplemenitija namjera vis. zem. vlade ipak nije mogla narediti hrvatskim činovnikom — a meni se čini „uputiti“ i „narediti“ je ono isto — da se služe drugim jezikom nego hrvatskim; jer pod uvjetom poznavanja toga jezika oni su dobili službu u hrvatskoj kraljevini. Ja ne odobravam tu naredbu, zato nju nisam uzeo na znanje. Nego, gospodo, što smo čuli? Budimo pravedni o vladi, kako o pojedincu. Kad vis. vlada kaže, kako je presv. gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove rekao, da izpovjeda svoju pogriešku, kad ju opravdava tim, što su okolnosti izvanredne prisilile vis. vladu, da se lati ovoga koraka, i pošto kaže ona vis. saboru, da unapred ne će se držati ovoga pravca, nego da će samo onda, kad će najprešnije okolnosti zahtievati, naložiti hrvatskim činovnikom, da prilože hrvatskom izvorniku njemački prevod za olahkoćenje posala, — ja više od vis. zem. vlade ne mogu zahtievati. A da je tako gospodo, evo vam u odgovoru točaka, iz kojih izviru njezine namjere (čita): „van da taj usus u toliko u napried postoji, da prilažemo prevode njemačke kod dopisivanja sa cislajtanskimi oblastmi samo u slučaju velike nužde“.

Što više zahtieva g. Folnegović? Ništa više, nego ono, što nam obećava zem. vlada u današnjem razlaganju interpelacije. Zašto bismo dakle dali ukor zem. vladi? Jer na što ide motiviran dnevni red g. Folnegovića? Da mi uzprkos ovomu povoljnomu očitovanju ipak našoj vladi dajemo ukor na ukor. Jer ne uzevši na znanje prvi njezin odgovor, ipak smo ju sjenili na izvršivanje zakona; a sada, pošto ona očituje, da će ići onim pravcem, kojim želimo, da joj kao nagradu dajemo još drugi ukor? Ja mislim, gospodo, da to ne bi bilo niti pravedno, niti shodno, niti koristno po našu zemlju. Prije svega neka dopusti g. Folnegović, da mu kažem, da tu o kršenju zakona u pravom smislu rieči ne može biti govora; jer svako kršenje zakona predpostavlja zlu namjeru, a ovdje je sve učinjeno u iskrenoj i poštenoj namjeri. U toliko bi se možda moglo govoriti o kršenju zakona, da dotični činovnici, uzprkos uvjetom, koje su sklopili sa vladom kad ih je namjestila, imadu pisati jednim jezikom, kojega ne poznavaju. Ali dobro je kazao presvj. gospodin, da što

se tiče uredovnoga jezika, to mi imamo nagodbu za naš odnošaj naprama Magjarskoj. Imamo istina, kako kaže g. Folnegović, naše zakone, iz kojih se bez dvojbe dade zaključiti, da je unutar granica zemlje jedini poslujući jezik hrvatski. A što će biti sa inozemstvom? To je pitanje, o čem se radi. Ja neću smatrat Cislajtaniju u širjem smislu kao inozemstvo, nego svakako sa pravnoga gledišta, u koliko smo samostalni, je Cislajtanija prama nam kao inozemstvo. Sadâ možete vidjeti, da je položaj Cislajtanije prama Hrvatskoj isti, kao što položaj Hrvatske n. pr. prema Italiji. Gospodo, koj zakon bi se kršio, kad bi koj ured hrvatski, ako bi se u njem našao činovnik, koji piše talijanski, pisao dotični dopis jezikom talijanskim? Na to, gospodo, odgovorite! Što bi se moglo nadalje predbaciti, kad bi u naših odnošajih sa Francezkom koj naš ured pisao jezikom francezkim? Evo griešnika, pa ga odsudite. Ja sam baš imao prigodu griešiti u tom kao rektor hrv. sveučilišta. Bio je akademički senat odredio, da naše sveučilište stupi u doticaj se inimi sveučilišti, t. j. sa talijanskimi, francezkimi i belgijskimi. Kojim jezikom ćemo obćiti? (Dr. Vučetić umetne: „Latinskim".) Mi smo sa ruskimi sveučilišti obćili našim hrvatskim jezikom, jer smo predpostavljali, da će doći do poznavanja dotičnoga dopisa; ali sa talijanskimi, belgijskimi i francezkimi sveučilišti dopisivali smo taljanskim i francezkim jezikom. I što se je dogodilo? Dogodilo se je, da su nam došla u susret taljanska, francezka i belgijska sveučilišta, te su se veselila, videći, da imamo na svojoj strani ljude, koji mogu i voljni su služiti se njihovim jezikom.

Pa jesmo li učinili štogod pogriešna? Nismo. Jer je ipak neka prednost, kad se znade, da uz naš jezik znademo upotrebljivati i druge jezike. Nije dakle povriedjen zakon, kad se u obćenju sa inostranimi oblastmi upotriebljuje dotičan jezik u našem interesu.

Toliko glede pitanja o kršenju prava. Nego čini mi se, gospodo, da vi iz drugoga razloga nećete pristati uz meritoran dnevni red g. Miškatovića; a to je iz ovoga razloga: vi se naime bojite tumačenja, kojemu bi dao taj meritoran dnevni red povoda. A zašto? Jer uzmite kako hoćete moritoran dnevni red ili dobrom namjerom ili radi nepoznavanja naših okolnosti; nu zlobnom namjerom mogao bi se tumačiti dnevni red nekako tako, da zaziremo od prijateljskih odnošaja, u kojih se nalazimo sa Cislajtanijom. Bilo je vrieme, gospodo, kadno je bio veliki rodoljub onaj, koj je govorio proti njemačkomu jeziku. Ta vremena su prošla. Ako je glede česa obezbiedjena naša budućnost, možemo kazati, da je svakako glede našega jezika. Ovo je, gospodo, stečevina osigurana za sva vremena, natrag neide se više. Neću se laskati vladi Ivana Mažuranića — ovako ću ga zvati —, kad izjavim, da pod vladom Ivana Mažuranića nemamo se bojati, što se tiče porabe hrvatskoga jezika, da će se kršiti zakon. (Živio!) Tako se može svaki hrvatski rodoljub iskreno i sa podpunim osvjedočenjem izjaviti. Nemojmo, gospodo, razmišljati o tom, što će o nas govoriti Niemci: „Was wollen diese Kroaten?" Ovo pitanje će staviti samo, ako dobiju dopis u našem jeziku; zvati će nas šovinisti i pretjeranci; nu ako priložimo njemački prevod, glasiti će njihov sud drugačije. Mi se, gospodo, nebojimo njemačkoga jezika, niti se ga imamo povoda bojati, mi ćemo ga upotriebiti za naš napredak i za našu kulturu. Dok sam bio u Dalmaciji, smatrao sam zločinstvom, da bi bio kao Hrvat progovorio koju rieč taljanski; sada, kad sam tako sretan, da mogu ovdje vazda govoriti samo hrvatskim jezikom, sada mogu bolje prosuditi kulturu taljansku, pa sam sretan, ako mogu kadkada sa veleštovanim drugom barunom Zmajićem ili sa presv. g. dr. Derenčinom koju talijansku riečcu prosboriti, jerbo neima onoga pritiska više. — Mi smo, gospodo, u takovom položaju da nesmijemo se otudjiti cielomu svietu, dapače imamo potreba doći sa inozemstvom u doticaj onakav, kako se pristoji narodu, koj je ponosan imenom svojim, plemenom svojim i jezikom svojim. I, gospodo, kazati ću vam iskreno, da smo već u takovih okolnostih, gdje nam se sa nijedne strane neprieti za našu budućnost; ja neb zahtievao od zem. vlade, da naredjuje, neka se pridoda onaj original u hrvatskom jeziku, nego, gospodo, nema još puno vremena, odkada smo se oslobodili od ovakove njemštine, a mi smo dobroćudni, pa zato znamo često popuštati preko potrebe, te znamo često puta bit više tudji, nego svoji. Pa zato neka ide matica hrvatska uz prevod njemački, da se dočuje o našem plemenu, kad dodjemo u doticaj sa stranimi narodi, jer imamo razlog biti ponosni na našu narodnost, pa zato slobodno bić hrvatsko vazda pred Niemci pokažimo, neka oni kažu „A das ist wieder ein Kroat". A čovjek živi od svakdašnjih poslova, neživi od velikih narodnih pitanja; ni zato ipak neimademo zaboraviti, kako naš narod živi s malimi poslići, koji prepliću vazda život naroda. Nemojmo dakle tu praktičnu stranu zaboraviti! Nemojmo zazirati od susjednih narodnostih, kao što su Niemci. Kad će oni primati naše dopise u naših poslovih, pa će se možebiti radovati, ako vide njemački prevod; ali od naše strane neka vazda onaj pečat dodje na vidjelo, da smo Hrvati. Nemojmo se braniti doticaja sa svimi narodnostmi, gdje znanost, gdje trgovina, gdje medjusobni interesi zahtievaju. — Pored svega toga ću glasovati za dnevni red onako, kako ga g. Miškatović i drugovi predlažu. (Živio!)

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Ja sam jedan od onih, koji su podpisali predlog g. Miškatovića, pa s toga naravska stvar, da ću glasovati za taj predlog. Nu s toga, što sam se uvjerio iz očitovanja vis. vlade, da je ta naredba bila stegnuta na najniže mjere i zato, što mi se čini, da u buduće niti u toj mjeri se neće rabiti njemački jezik, nego da će se bitno uredovati hrvatski, pa samo prema potrebi njemački prevod dodavati, s toga gledišta dakle nebi trebao ni rieči uzeti, pošto negovorim rad

onda, kad nije neobhodno nuždno: nego mene je izazvao g. predgovornik u više točaka, da uzmem rieč. Prvo, što se tiče uredovanja na sveučilištu, ja sam imao prilike kod vrlo svečanih sgoda čuti, da je tek god. 1877. i 1878. stupilo se u odnošaj sa ostalimi sveučilišti i da se je tom prigodom služilo koje kakvimi jezici. Ja, kano drugi rektor hrvatskoga sveučilišta, imam to donekle izpraviti. Hrvatsko sveučilište stupilo je kod otvorenja svojega u najuži savez sa drugimi sveučilišti, jer su sva sveučilišta tako rekuć tada kumovala, te su mnoga svoje zastupnike ili svoje adrese vrlo odličnim načinom u Zagreb poslala. A to je poznato svemu izobraženomu svietu, da je službeni jezik na sveučilištu latinski; tu se je dakle samo latinski občilo. Posljedica toga saveza bila je, da smo se mi nekako odazvali tim prijateljskim ponudam, te ih prihvatili drage volje i kad je bila naštampana naša spomenica, te saljevena ona uspomena medalja, upravo je bila moju malenkost zapala zadaća, da dostavim svim sveučilištom, počam od ruskoga do portugalskoga, onu medalju; a ta je popraćena u svih slučajevih pismom u latinskom jeziku, izuzam ruska sveučilišta, kojim se pisalo hrvatski. Dakle obćeno je sa svimi sveučilišti, englezkimi, njemačkimi, francezkimi itd. u latinskom jeziku. Samo ako se je kojemu pojedinomu odličnomu članu poslala posebna spomenica, tu se je upotriebio možebiti i drugi jezik; tako n. pr. kad se je pisalo onomu, koji je zastupao najstarije sveučilište, naime bolonjsko, njemu se je pisalo francezkim jezikom, jerbo tadanji rektor nije bio dovoljno vješt latinskomu jeziku. U toliko dakle bilo mi je izpraviti stvar, što se tiče uporabe jezika na našem sveučilištu. Što se tiče ostalih sveučilišta, s kojimi veli g. dr. Vojnović, da se u novije vrieme takodjer stupilo u savez, čini mi se, da je imao osobito pred očima novija, tako zvana katolička sveučilišta, koja su u Francezkoj nastala. S njimi je valjda francezki dopisivao; a to je indiferentna stvar. Nu pošto su na našem sveučilištu indeksi latinski, pošto su absolutorii latinski, te diplome za doktorat latinske, onda je svakako službeni jezik latinski, premda moram priznati, da mu se je u mnogih točka učinio kraj, n. pr. što se tiče svjedočaba državnih izpita.

Što se tiče ostalih navoda gosp. pregovornika, neću se na nje osvrtati, samo mi se čini, da je malo pogibeljno ono načelo, gdje kaže, da dok je bio u Dalmaciji, da je zazirao od taljanskoga jezika, a sada, kad je u Hrvatskoj, da mu je vrlo mio taljanski jezik, jerbo drži, da neprieti više pogibelj domaćemu jeziku od strane talijanskoga. Ja pako mislim, gospodo, da se neradi o osobnoj pogibelji, nego o pogibelji cieloga naroda u tom pogledu. Ja takodjer držim, da je sada isto tako pogibeljan talijanski jezik u Dalmaciji, kao što je bio onda, kad je bio on tamo. Radi toga se čudim, da je on tako promienio svoje nazore.

Što se tiče njemačkoga jezika, držim, da je i taj jako pogibeljan, jerbo znam, da imade ljudi u Hrvatskoj, koji se drže za nešto finijega i izobraženijega, ako mogu tim jezikom govoriti; pa zato ću svakom sgodom tomu zaprieke stavljati, što se tiče porabe njemačkog jezika u Hrvatskoj. Premda ja znam cieniti zasluge njemačke kulture za Hrvatsku i priznajem, da se moramo služiti njemačkimi knjigami, novinami itd., ipak odatle nesliedi, da se moramo poniemčiti. Ono vrieme, odkada je prestao njemački jezik biti službenim u Hrvatskoj, je odviše kratko, da nam nebi mogao biti više pogibeljan. Zato sam s prva bio toga mnienja, da se neprimi odgovor vlade na znanje, a kad sam se uvjerio, da se neće od strane vlade nikakove zaprieke činiti uporabi hrvatskoga jezika, tada sam podpisao predlog g. Miškatovića, da se predje na dnevni red; i naročito sam za to sada, kad je vlada očitovala, da se ova naredba ima smatrati kano opozvanom. S toga preporučam vis. saboru predlog g. Miškatovića.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim za rieč o osobnom pitanju. (Prigovori.) Molim, imam li pravo ili nemam pravo po poslovniku u tom pitanju rieč uzeti? (Glasovi: Ima!)

Gospodo, ja nisam govorio onako, kako me g. dr. Spevec shvaća i čudim se svemu onomu, što je sada izustio. Ja nisam iztaknuo nikakove zasluge moje, niti mojega rektorata, nego sam kazao, da je akademički senat zaključio, da se dolazi u doticaj sa inostranimi sveučilišti. Nisam kazao, da je to bilo prvi put pod mojim rektoratom, nego da se je prvi put, kad smo došli u izmjenu naših publikacija, sa strane sveučilišta ovako postupalo. G. dr. Spevec htio je meni kazati, kao da nije to moja zasluga ili kano, da sam ja preko njegovih zasluga rektorskih mukom prošao; nu o tom se neradi, nego ja sam kazao, da su se prvi put, kad se je došlo u doticaj s drugimi sveučilišti u tu svrhu, da se izmiene publikacije, upotrebljivali napomenuti jezici; a nisam govorio glede katoličkih sveučilišta, nego radilo se je o svih sveučilištih francezkih i belgijskih. Dakle neka bude istina na svojem mjestu!

Drugo, nisam ja kazao, da sada nije pogibeljan talijanski jezik u Dalmaciji. To bi bilo absurdno. Nego, ja sam kazao, pošto imam sreću pod ovakovim podnebjem živjeti, gdje nema u tom pogledu više pritiska, da mi je milo izmieniti koju rieč talijanskim jezikom. Ja mislim, da g. dr. Spevec nije ovlašten, meni lekcija davati glede rodoljublja.

U ostalom, ja neznam, da je sveučilištno pitanje ovdje u razpravi, nego radi se o sasvim drugom pitanju. Nu, ja se čudim g. dru Spevcu, da glasuje za meritoran dnevni red g. Miškatovića, jer da si je ostao dosliedan, te nadovezao na ono što je prije kazao, pokazavši u toliko prijateljem i zagovornikom hrvatskoga jezika, morao bi bio glasovati za predlog g. Folnegovića, a ne za predlog g. Miškatovića.

Dr. **Stjepan Spevec**: Molim za rieč. (Nemir.) Molim

za rieč, da odgovorim na osobnu primjetbu. G. predgovornik kazao je, da je sveučilištni senat zaključio prvi put, da se stupi sa dotičnimi sveučilišti u doticaj . . . . (Dr. Vojnović; „Za izmjenjivanje publikacija." — Nemir. — Nekoliko rieči se nečuje) a ja imam čast opaziti, da su sveučilištom njemačkim, nizozemskim, francezkim i talijanskim, već prije bile dostavljene publikacije sveučilišta hrvatskoga, te se kašnje za vrieme rektorata g. dr. Vojnovića nisu mogle odašiljati na sva sveučilišta, nego samo na katolička. (Nemir.)

Ja se u ostalom takodjer ogradjujem proti tomu, da bi mi tko lekcije davao, kakove imam logičke dedukcije dobiti za ono, što sam naveo. Za to nije nitko drugi odgovoran, nego ja sam.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vučetić.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Vis. sabore! Ja nebi govorio o tom predmetu, da me nije izazvao gosp. dr. Vojnović. Neki dan, kako ja znam, vlada je to isto izjavila, što i danas, a onda je bio proti tomu; danas pako votizira opet za nju, podupiruć predlog g. Miškatovića. Ja mu moram doviknuti, ko što je meni prije nekoliko godina kazao g. predstojnik odjela za nutarnje poslove, da se je može biti razmislio, te sada veli: „mea culpa". — To je prvi razlog što sam nakanio govoriti. Ali ja neću činiti ko što čini on, nego, buduć je vis. vlada i onda to isto kazala što danas izjavljuje, ja ću biti za predlog g. Folnegovića, pa ću kašnje kazati razloge, zašto. Drugo što je meritorno, da govorim, gospodo, je prekoračivanje zakona glede uporabe hrvatskoga jezika. To prekoračivanje dokazano je u našoj domovini, ja neću iztraživati uzroka, zašto; nego to stoji, da smo čuli na desno i na lievo kod kuće i izvan kuće, ako se je jedna blanketa kod željeznice pokazala pisana magjarskim jezikom, da se od strane Magjara zazire od hrvatskoga jezika.

Istina je, gospodo, da se tim, ako Magjari pišu na blankete, koje nam rabe u Hrvatskoj, magjarskim jezikom, vriedja zakon, koji pravom zapovieda, da se imade unutar granica naše domovine upotrebljivati hrvatski jezik Ja se dakle nemam zato bojati, ako Magjari i kadkada pišu magjarskim jezikom, da ih nebi mogli od toga odvratiti, jerbo oni su dužni hrvatski pisati, to mora biti u smislu zakona, koji je medju nami i njimi legalnim putem načinjen. Nu kaže se, da je suvišno, ako n. pr. u nekih slučajih stoji uz hrvatski jezik i magjarski; i ja kažem, da je suvišno. Oni pako kažu: nuždno je, jerbo kod željeznica n. pr. moramo imati od početka do kraja magjarski, jer se može dogoditi koja nesreća, pa ako se sada piše odavle hrvatski, onda da se tamo prevede, pa opet natrag magjarski i tu da se prevede, to je jako težko; isto tako da je kod brzojavnih ureda.

Gospodo, to je u zakonu, da nam Magjari moraju uslied ugovora u skupnih stvarih hrvatski odgovarati, a mi imamo pravo, hrvatski im pisati, a u drugih stvarih koje nisu skupne, pišu oni nami magjarski, a mi njimi hrvatski. To zahtieva reciprocitet. Ali uzmimo, ako vlada sada ovako govori prama Magjarom, s kojimi imamo tolike stvari skupne, te zahtieva, da se sav dotični zakon ad literam provede — ona imade dakako pravo to činiti — a što bi se moglo dogoditi? Što se niemštine tiče, viditi će Magjari, da smo voljni dopisivati sa cislajtanskimi uredi njemačkim jezikom, pa će kazati: čudnovati ljudi ti Hrvati, uslied kontrakta kojega s njimi imademo, oni se habaju našega jezika, a s druge strane sami idu na to, da cislajtanskim oblastim odgovaraju njemački. (Veselost.)

Nu niti toga se nebi bojao, ali imam nešto drugoga pred očima. Ako se rieč uputa onako uzme, kao što je g. Folnegović kazao, što sliedi od toga? Sliedi, da svaki činovnik u Hrvatskoj mora znati njemački; jerbo, ako nezna, onda ovaj uputak vlade nemože izvršivati. I nadalje sliedi odatle, ako su dva konkurenta za jednu službu, od kojih jedan zna njemački, a drugi ne, to će dobiti mjesto onaj, koj zna njemački, a drugi jedino s toga propasti, što nezna njemački.

Vjerujte, gospodo, da sam ja u njemačkom jeziku gimnaziju svršio, da sam u Beču opet u njemačkih škola studirao, te sam na taj način u njemačkom jeziku i iz njemačkih knjiga svoje naobraženje crpio, dakle nemam razloga ni povoda, da bi proti njemačkomu jeziku bio, jer ga uslied navedenih okolnosti neizmjerno štujem; nego, gospodo, kad se u domovini našoj imade glede uporabe jezika stranoga nešto odrediti, to po mom mnienju za svaku odredbu mora biti nužda i opravdanje. Ja pako te nužde i toga opravdanja neuvidjam; ja znam, da su si slovenski i hrvatski jezik brat i sestra, te se moraju medjusobno razumjeti, česki je već težije razumjeti, a još težje poljski; ali u bližnjoj Dalmaciji, u Istri, i kako rekoh u Kranjskoj, koje zemlje imaju toliko saveza sa Hrvatskom, moraju razumjeti naš jezik. Pa zato mi se čini sasvim opravdan predlog g. Folnegovića, da se koliko je moguće u najnuždnijih i najpotrebitijih stvarih njemački jezik upotriebljuje, kad se u koju stranu zemlju piše, ali da se kaže: lih samo njemački ima se pisati, — to je ono, što ja držim, da nije pravo; nego ima se to kazati fakultativno. Ja sam u ostalom osvjedočen, da vis. vladu nije nikakova druga namjera vodila, kad je izdala dotičnu naredbu, nego ona, da su u ono težko vrieme, kad su se tako rekuć dvie polovine svieta tukle i borile radi velike historičke stvari, gdje je naša domovina bila na poprištu, izvaredna sredstva potrebna bila.

To dakle ja dopuštam i ja nisam time, što sam proti vladinoj naredbi glasovao, htio vladi nepovjerenje dati. Nu sada sam uvidio, da predlog g. Folnegovića zaista odgovara i časti i dostojanstvu i zakonu naše domovine, što se jezika tiče, pa zato ga podupirem.

Gospodo, dobili smo naš jezik i oholi smo na to, držimo ga sada i nemojmo ga ničim oskvrnuti. Ja dakle preporučam predlog g. Folnegovića.

Jovan Živković: Ja nemogu mukom mimoići nekoje primjetbe gosp. predgovornika, koje tamo smieraju, kao da vlada hotimice zapostavlja jednu stranu naprama drugoj, t. j. da vlada vriedja Ugarsku, kad neće da popusti naprama njoj nješto, što popušta naprama Cislajtaniji. Te rieči izazvale su me, da ih nješto ilustriram.

G. predgovornik veli: ako vlada kaže, piši i obraćaj se na cislajtanske oblasti jezikom njemačkim, onda bi morala dosliedno takodjer kazati: piši magjarskim vlastim magjarski. Nu, gospodo, ta ravnopravnost u odnošajih izmedju naše zemlje i Ugarske s jedne strane, a naše zemlje i Cislajtanije s druge strane nestoji. Mi smo sklopili s Ugarskom državopravni ugovor; i tu smo našli za shodno čuvati ono, što je naše i nepopuštati ni za vlas. A medju nami i Cislajtanijom postoji reciprocitet. Reciprocitet pako uviek valja razlikovati od pravednosti. To je jedno. Drugo ne stoji ono, da će Ugarska nam kazati: vidiš Hrvati se „nehabaju“, da pišu njemački, a magjarski netrpe nipošto. To neće kazati zato, jer znadu, da i mi stojimo sa Cislajtanijom u istom savezu, kao što stoji Ugarska; t. j. medju njimi je ugovoren reciprocitet, koj je poprimljen s istih razloga praktičnosti, kao što je poprimljen i s naše strane naprama Cislajtaniji. Pravo rekuć su nam dapače Magjari pokazali, da je to laglji i praktičniji put u obćenju sa Cislajtanijom.

Napokon mi je jošte to pridodati, da je ova naredba čisto administrativne naravi, koju možemo svaki čas kasirati; ta naredba nije naravi zakonodavne, nije one naravi, za koju treba da tražimo odobrenje sabora. Kad sabora nema, ta je naredba nuždna, onda vlada, uzimajuć na sebe odgovornost, izda potrebitu naredbu, to je t. zv. „oktroa“; pa ako nebi izvolila vis. kuća taj korak vlade odobriti, onda ta naredba prestaje. Ali vlada, kod tih naredaba administrativne naravi nemože tražiti odobrenje sabora; ona ih udešava onako, kako misli, da interes stvari zahtieva. Zato vlada nije smatrala za potrebno, da za ovu naredbu traži odobrenje od vis. kuće. Nu svakako će joj sada nazor vis. kuće biti za ravnilo, kako se ima naredba preustrojiti, da će odgovarati želji vis. sabora.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Ja želim samo na kratko progovoriti o istom predmetu, da obrazložim svoje mnienje glede toga, što želim pristupiti uz predlog gosp. Miškatovića. Moram prije svega izjaviti, da je meni ova naredba vlade, osobito onaj duh, kojim odiše, nepovoljna, buduć da me rieči, gdje se kaže, da se činovnici odlučno upućuju na to, (Svietli ban umetne: „Odlučno“ nestoji unutri.) ako neuzrujavaju, a to ipak znatno uznemiruju. I s toga sam ja tada takodjer glasovao sa „ne“, kad se je radilo o tom, da se odgovor vlade prima na znanje. Nu pošto je od strane vlade dostatno bilo obrazloženo, da vlada nije ni prije namjeravala, a još manje da namjerava u buduće ovu naredbu ili uputu obligativnom smatrati, nego je dapače pripravna kasirati ju, kako kaže g. predstojnik, odjela za nutarnje poslove, to sam se ja posve umirio i rado pristajem na to, da se predje na dnevni red. Nu nemogu pristati uz obrazloženje nekoje gospode u tom pogledu, što se pod Cislajtanijom razumieva vazda samo njemački narod i vladajući tamo njemački jezik. Mi, gospodo, kao Hrvati nesmijemo nikada zaboraviti, da smo Slaveni, mi nesmijemo nikada zaboraviti, da Cislajtanija nije njemačka, nego da narod, koj tamo stanuje, je slavenski, te da ima u našoj monarkiji 17 miljuna Slavena; pa s toga mislim, da bi bila luda pogrieška, kad bi se stalo od strane Hrvatske dopisivati našoj hrvatskoj braći u Dalmaciji i Istri njemačkim jezikom, kad bi sa Slovenci, Česi i Poljaci njemački dopisivali, nego ja mislim, da je naša dužnost, kad god dodjemo u službeni doticaj sa ovimi narodi, vazda se služiti svojim narodnim jezikom, kao što će nam milije biti, da oni budu u svojem jeziku nam dopisivali.

Druga je stvar sa čistim Niemcem i sa njihovimi organi valja obćiti onim jezikom, koji oni razumiju, nu onakovim načinom, kako se ovdje razlaže, u najnuždnijih sgoda i to putem prevoda, ali nužda samo permisivnim načinom.

Iz toga razloga se ja nemogu slagati sa predlogom g. Folnegovića, koj predlaže, da se u najnuždnijih sgoda upotriebljuje u dopisih onaj jezik, koj se rabi ondje, kamo se ima pisati. Iztaknuti mi je takodjer taj veoma pogibeljan nazor štovanoga prijatelja i druga g. kanonika Vučetića, koj je ovdje — na koliko sam ga razumio — iztaknuo, da Magjari zakonito postupaju, kad uvadjaju magjarski jezik kod željeznica i telegrafa. Ja mislim, da ovo načelo naš sabor još nikada nije priznao, niti će se ikoji zastupnik naći, koj bi to zakonitim smatrao, dok mi, bilo u našem državnom pravu hrvatskom, bilo na temelju nagodbenoga zakona, stojimo. Jerbo, nagodbeni zakon čvrsto i jasno govori, da u obsegu naše kraljevine nema drugi jezik vladati ni uz ni nad hrvatskim, nego jedino domaći jezik hrvatski. Iz toga mislim, da se je štovani g. dr. Vučetić ovdje možebiti zlo služio, kad je napomenuo, da Magjari zakonito postupaju.

Napomenuti mi je takodjer tu okolnost, da nema analogije glede dopisivanja u njemačkom jeziku medju nami i Magjari. Magjar može jedino uz prevod njemački ili koji god drugi moderni jezik prilagati svoj original magjarski s toga, jerbo po čitavoj monarkiji nema nijedne kraljevine ili pokrajine, koja bi magjarski razumjela, dočim smo mi u sasvim drugom odnošaju, pošto — kako sam napomenuo — imamo toliko srodnih naroda, da se možemo našim domaćim hrvatskim jezikom služiti, kad s njimi dopisujemo. Iz tih razloga pristajem uz predlog g. zastupnika Miškatovića.

Predsjednik: U razpravi stoje dva posebna predloga; prvo predlog g. Folnegovića, a drugo predlog gosp. Miškatovića. Rieč ima još jednom g. Folnegović, da po drugi put svoj predlog obrazloži.

Fran Folnegović: Biti ću vrlo kratak i početi ću

tim, da se veoma kajem, što sam ovaj predlog predložio, kajem se zato, jer sam uvidio za vrieme razprave, da je daleko u preblagoj formi stavljen.

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Debata, koja se je oko ovoga predloga razvila, meni se čini, da je tako odlučno branila pravo hrvatskoga jezika, i svetost dotičnoga zakona, da ja nikako neuvidjam razloga, zašto bi se g. senjski zastupnik imao kajati, što nije možebiti predložio, da se kakve strožije mjere poprimu glede dotične naredbe.

Od gospode predgovornika pao mi je osobito u oči g. zastupnik varaždinsko - toplički, koj je izjavio, da je samo zato uzeo rieč, jerbo ga je govor g. zastupnika djakovačkoga na to prinukao. Nu, ja moram priznati, da sam vidio sjenku g. zastupnika varaždinsko-topličkoga, koja se je digla, da uzme rieč prije, nego je zastupnik djakovački govorio. Meni se čini, da je zastupnik varaždinsko-toplički ne zato govorio, što ga je izazvao predgovornik njegov, nego da je htio na neki način uzeti u obranu pred saborom postupak vlade ugarske, koja proti zakonu narivava jezik magjarski našoj domovini. (Dr. Vučetić: „To nestoji!“)

Ova bi namjera bila posve skladna sa opazkom, koju čitamo u nekih novina magjarskih, da je izabran protiv jednomu ultra nacionalcu u kotaru varaždinsko-topličkom ugarsko-hrvatski patriot na sabor hrvatski, o kojem se patriotu znade, da je pako kulantan u odnošajih naše zemlje naprama Ugarskoj. G. zastupnik varaždinsko-toplički najbolje bi bio stvar obrazložio, kad bi bio kazao: s jedne strane obraniti ću Magjare, koji to rade, a s druge strane ukoriti ću hrvatsku vladu. Ovo je jako fino osnovana politika. Kad bi se radilo o tom, da li mi koji god jezik ljubimo, njemački ili magjarski, a ne o tom, što je potrebno u našem obćenju službenom naprama Cislajtaniji, onda bi se moglo govoriti o tom, kad je već naloženo njemački, zašto se neodgovara u poljskom, českom i slovenskom jeziku? Nu, gospodo, negovori se o tom, da se nekakva pravednost jeziku njemačkomu učini, nego o tom, da se dobavi nekakva pogodnost našim strankam, koje obće s timi oblastmi. Ako bi zahtievali, da pišu svakim mogućim jezikom, koje sam prije naveo, to bi značilo zahtievati, da naši činovnici budu Mezzofanti, pa da mogu pisati u svih jezicih. Gosp. Kukuljević kaže naime: u Cislajtaniji ima slavenskih naroda više, nego njemačkoga, pa bi bilo, da se tamo slavenski piše. Nu, gospodo, ja sam stajao u savezu sa redakcijami vrlo narodnih listova, n. pr. sa g. dr. Gregerom, kad je taj uredjivao „Narod“, pak me je molio, neka mu u nekojih stvarih dopisujem, dodavši: oprostite, ali ja ću laglje razumjeti dopis, ako je sastavljen njemački, nego ako je sastavljen hrvatski. A dr. Greger je sigurno dobar patriota Češki. Ovdje se dakle neradi o tom, da se zadovolji onim narodnostim, nego radi se o potrebah naših stranaka i naših sudržavljana, koji imadu nešto tražiti u Cislajtaniji.

Da bi odtuda, što se naredjuje, neka se u dopisivanju sa cislajtanskimi oblastmi njemački prevod dodaje, mogla Ugarska izvadjati nekakva prava, te bi kazala: vi ste u savezu s nama, pa za što naprama nam toga ne činite glede magjarskoga jezika? — toga ja nemogu pojmiti. Tu valja obzir uzeti na ono, što je gosp. zastupnik djakovački kazao: onomu, kojega veže zakon, neučini nikakovih koncesija, nego ga uputi na strogo obdržavanje zakona. Tamo imadu prevodnu pisarnu, koja će dotične dopise sve raztumačiti. Postoji i kod nas prevodna pisarna, kojom se mogu okoristiti dotične oblasti, koji nemogu ili neće prilagati prevoda njemačkoga, nu, ako ga same dodaju, to je svakako u korist dotične stranke i u korist našega budgeta.

Ova se je razprava onako već predugo zategnula, tako, da ja opet iza svih obrazloženja, što smo ih čuli, samo preporučam vis. saboru svoj predlog.

Predsjednik: Razprava je zaključena, stupa se na glasovanje. Glasovati će se za oba predloga, da se bude vidjelo, koj će imati većinu. Prvi stoji na redu predlog g. Folnegovića. Molim g. bilježnika, da ga prije još jednom pročita.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za ovaj sada pročitani predlog g. Folnegovića, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Molim g. bilježnika, da pročita predlog gosp. Miškatovića.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za ovaj predlog, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog g. Miškatovića je primljen i tim je razprava ob ovom predmetu zaključena. Pošto je tim današnji dnevni red izcrpljen, to će se sjednica zaključiti. Na dnevni red buduće sjednice staviti će se: 1. Odgovor visoke vlade glede gradjenja savskih nasipa, 2. izviešće odbora peticionalnoga, 3 izviešće odbora za razsudbu zem. računa, glede saborskih računa, 4. izviešće odbora za komunikaciju glede gradjenja željezničke pruge Sisak—Novi, 5. Proglašenje zajedničkih zakona, a 6. izbor jednoga zastupnika za regnikolarnu deputaciju, jednoga za sabor ugarsko-hrvatski i jednoga člana za odbor agrarni mjesto g. dra. Peičića, koj nije bio verificiran.

Sutra u jutro neće biti sjednice, nego će biti po podne u 5 sati.

($7^1/_4$ sati na večer.)

Dvadeset i šesta saborska sjednica,

obdržavana dne 19. siečnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Odgovor Jovana Živkovića na interpelaciju Fr. Folnegovića glede savske poplave. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede stanja vjerozakonskih zaklada. — Dnevni red: Razprava o odgovoru vlade na interpelaciju nar. zastupnika dra. Vučetića, stavljenu dne 15. siečnja 1879. u predmetu regulacije savskih nasipa. — Izviešće peticionalnog odbora. — Izviešće odbora za pregledanje zemalj. računa za g. 1878. — Izviešće odbora za komunikacije glede gradnje željezničke pruge Sisak—Novi. — Proglašenje zajedničkih zakona. — Izviešće verif. odbora o izboru nar. zastupnika Mirka Hrvata. — Izbor jednog člana na zajednički sabor, jednoga u regnikolarnu deputaciju i jednoga u odbor agrarni. — Dnevni red buduće sjednice.

($^3/_4$12 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 17. siečnja 1879. pod predsjedanjem I. saborskog podpredsjednika dra. Jos. Vuščića u prisutnost 47 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela je uz premilostivu izjavu previšnje zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje čestitku sabora hrvatsko-slavonskoga, podastrtu povodom nove godine.

Istim načinom blagoizvoljela je i Nj. Visost kraljević radostno i zahvalno primiti istim povodom podnešene mu čestitke hrv.-slav. sabora, želeći sa svoje strane kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji svaki napredak i blagostanje.

S poklonstvom prima se do ugodnoga znanja.

2. Juraj grof Jelačić podnosi svoju vjerodajnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

3. Odbor za komunikacije podnaša svoj izvještaj o molbi grada Križevca u pogledu gradit se imajuće željeznice Sisak—Novi.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladinog odjela za unut. poslove stojećih zaklada za g. 1875., 1876. i 1877.

Po pročitanom izviešću predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor u načelu izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih pod upravom kr. vladnog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za god. 1875., 1876. i 1877.?

Većina prihvati to izviešće u načelu.

Prelazi se k glasovanju o pojedinih točkah izviešća.

Predsjednik pita:

Prima li visoki sabor predlog odbora za razsudbu zemaljskih računa: da se vis. kr. zemaljska vlada poziva prvo, da nadoknadi, pa makar iz zemaljskog budgeta komercijalnoj zakladi 39.072 fr. 34$^1/_2$ nv., drugo da višak troškova do namirenja iz zakladnih dohodaka nedospievših preliminara, ter podmiri iz autonamnog budgeta.

Većina prihvati ovaj predlog: te se poziva vis. kr. zemaljska vlada prvo, da nadoknadi pa makar iz zemaljskoga budgeta komercijalnoj zakladi 39.072 for. 34$^1/_2$ nv., drugo da višak troškova do namirenja iz zakladnih dohodaka nedospjevših preliminara, ter podmiri iz autonomnog budgeta.

Konačnomu predlogu odbora podnaša nar. zastupnik Franjo Vrbanić desetoricom zastupnika poduprt sliedeći predlog:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da za slučaj onaj, ako dohodci pojedine zaklade nebi dosegnuli preliminirane svote, potrebite za podmirbu proračunom ustanovljenih

potreba, uztraži dozvolu sabora, kako da se eventualni manjak podmiri iz autonomnoga budgeta, te da bez dozvole sabora nepokriva nijednoga manjka iz glavnice same zaklade.

Predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor predlog odbora, da se računski zaključci zemaljskih pod upravom kr. vladinog odjela za nutarnje poslove stojećih zaklada za god. 1875., 1876. i 1877. odobravaju bez dodatka dra. Vrbanića?

Većina prihvati predlog odbora bez dodatka Vrbanićeva, te se računski zaključci zemaljskih pod upravom kr. vladinog odjela za nutarnje poslove stojećih zaklada za godine 1875., 1876. i 1877. odobravaju. Predlog dra. Vrbanića odpada.

Na dnevnom redu je nadalje izviešće odbora za razsudbu zemalj. računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske za god. 1875., 1876. i 1877.

Po pročitanom izviešću pita predsjednik:

„Prima li visoki sabor izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske za godine 1875., 1876. i 1877. sa predlogom: da se računski zaključci zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske zaklade za godine 1875., 1876. i 1877. odobravaju".

Većina prihvati predlog odbora, te se računski zaključci zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske zaklade za god. 1875., 1876. i 1877. odobravaju.

Na dnevnom redu je nadalje: Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaglavnom računu naukovno-zemaljskog dobra Kutjevo za god. 1875., ter o zaključnih računih vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Expaulinskih i Exaugustinskih za g. 1875.

Predsjednik pita:

„Prima li vis. sabor izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaglavnom računu naukovno-zemaljskog dobra Kutjevo za g. 1875. ter o zaključnih računih vjerozakonsko - zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice, Potočec-Ivanec, ter zemljišta Ekspaulinskih i Eksaugustinskih za god. 1875. sa sliedećim predlogom: zaglavni računi naukovno-zakladnoga dobra Kutjevo za g. 1875., ter računski zaključci vjerozakonskih zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice i naukovno-zakladnog dobra Potočec-Ivanec, te vjerozakonsko-zakladnih zemljišta bivših manastira Ekspaulina i Eksaugustina za g. 1875. odobravaju se.

Većina prihvati predlog odborov, te se zaglavni računi naukovno zakladnoga dobra Kutjevo za god. 1875. ter računski zaključci vjerozakonsko-zakladnih dobara Diankovac, Vukovina, Svetice i naukovno-zakladnog dobra Potočec-Ivanec, te vjerozakonsko-zakladnih zemljišta bivših manastira Ekspaulina i Eksaugustina za god. 1875. odobravaju.

Sliedi izviešće proračunskoga odbora u pogledu obračuna izmedju Ugarske s jedne, te Hrvatske i Slavonije s druge strane za vrieme od god. 1869. do 1874.

Po svršenoj generalnoj debati pristupilo se glasovanju, te predsjednik pita:

„Prima li visoki sabor u načelu izviešće proračunskoga odbora u pogledu obračuna izmedju Ugarske s jedne, te Hrvatske i Slavonije s druge strane, za vrieme od godine 1868. do 1874. za podlogu specijalne debate? Većina prihvati izviešće u načelu.

Nadalje pita predsjednik, prima li visoka kuća točku I. po predlogu odbora, koja glasi:

Kr. zemaljska vlada poziva se, da glede razlikah po računskom uredu sa 8823 for. 5½ nv. i 23 for. iztaknutih sa ugarskom vladom jur zametnute razprave čim prije na korist autonomnoga budgeta Hrvatske i Slavonije svomu kraju privede.

Primljeno.

II. Da glede tražbine od župničkoga bira belovarske županije dolazeće, te od 1872—1874. sa 36.129 for 69 nvč. iznoseće sa ugarskom vladom jur započetu razpravu nastavi i po očitom pravu zemlje na toj specialno svrsi namienjeni prihod na korist ovozemaljskoga budgeta izvesti nastoji.

Primljeno.

III. Da se podastrti obračun izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1869. do 1874. u smislu §. 28. zak. čl. I.: 1868. uzima na znanje, no bez ikakvoga praejudica po izhod razprave glede tražbina ovozemaljskoga proračuna pod I. i II. iztaknutih kao glede načina sastavljanja upitnih obračuna i njihova priobćivanja hrv.-slav.-dalm. saboru na hrvatskom jeziku u hrvatskom izvorniku.

Primljeno.

Na to se odgodi sjednica na 5 sati po podne.

Sjednica se nastavlja u 5 sati poslije podne.

Predsjednik javlja, da je na visoki sabor stigla vjerodajnica Mirka Hrvata, koji je u kotaru svibovačkom izabran narodnim zastupnikom, te da mu je predsjedničtvo dozvolilo četverodnevni dopust.

Vjerodajnica ide odboru verifikacionalnomu.

Nastavlja se dnevni red. Na dnevnom redu je odgovor predstojnika nut. odjela Jovana Živkovića na interpelaciju narodnoga zastupnika Frana J. Folnegovića stavljenu u XI. sab. sjednici dne 16. listopada 1878. o predmetu dopisivanja sa cislajtanskimi oblastmi u njemačkom jeziku.

Zastupnik Fran Folnegović podnosi k tomu odgovoru sliedeći motivirani dnevni red:

Sabor hrvatski, smatrajuć naredbu kr. hrv.-slav.-dal

zemaljske vlade od 20. prosinca 1877. br. 23.688 s postojećimi državnimi zakoni nesuglasnom, prelazi preko odgovora kr. zem. vlade povodom odnosne interpelacije od 16. listopada 1878. danoga na dnevni red pouzdano očekivajuć, da će kr. zem. vlada odnosnu naredbu modificirati tako, kako će nestati sukoba med njom i postojećimi državnimi zakoni.

Zastupnik Josip Miškatović podnosi naprotiv ovaj motivirani dnevni red:

Sabor, iza obrazlaganja vlade, kako je shvaćala i shvaća svoju naredbu o dopisivanju svojih podredjenih oblastih s oblastmi zemalja zastupanih u carev. vieću, prelazi na dnevni red.

Iza posvemašnje razprave prelazi se glasovanju.

Predsjednik pita:

Ona gospoda, koja su za predlog Folnegovića, koji glasi:

Sabor hrvatski, smatrajuć naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade od 20. prosinca 1877. br. 23.688 s postojećimi državnimi zakoni nesuglasnom, prelazi preko odgovora kr. zem. vlade povodom odnosne interpelacije od 16. listopada 1878. danoga na dnevni red pouzdano očekivajuć, da će kr. zem. vlada odnosnu naredbu modificirati tako, kako će nestati sukoba med njom i postojećimi zakoni, neka izvole ustati.

Manjina. Odpada.

Predsjednik pita:

Ona gospoda, koja su za predlog Miškatovića, koji glasi:

Sabor, iza obrazlaganja vlade, kako je shvaćala i shvaća svoju naredbu o dopisivanju svojih podredjenih oblastih s oblastmi zemalja zastupanih u carev. vieću prelazi na dnevni red, neka izvole ustati. Većina, te je motivirani dnevni red Miškatovićev primljen.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu uričuć buduću za sutra 18. siečnja 1879. u 5 sati po podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Odgovor vis. vlade glede gradjenja savskih nasipa, dan i na znanje neprimit.
2. Izviešće odbora peticionalnoga.
3. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa glede saborskog računa za god. 1878.
4. Izviešće odbora za komunikacije glede gradjenja pruge željeznice Sisak—Novi.
5. Proglašenje zajedničkih zakona.
6. Izbor zastupnika na zajednički ugarsko-hrvatski sabor mjesto Ante Jakića, a isto tako izbor za regnikolarnu deputaciju i jednog člana u odbor agrarni.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Božo Topalović: Molim za rieč.

Predsjednik: Najprije imadem javiti podneske. — U posliednjoj sjednici podnešena vjerodajnica glede izbora Mirka Hrvata za kotar svibovački, je bila odpućena na odbor za verifikaciju. Poslije zaključene sjednice i predane vjerodajnice na verifikacionalni odbor prispio je prigovor proti ovomu izboru, i ovaj je putem predsjedničtva „brevi manu" odpućen na isti odbor verifikacionalni, koji je jur razpravljao o verifikaciji toga izbora. Odbor je sada dovršio svoje djelo, te podnaša svoje izviešće. A riešenje onoga prigovora staviti će se u današnjoj sjednici na dnevni red. (Prima se.)

Drugih podnesaka za današnju sjednicu nema.

Božo Topalović: Svietli bane! Presvietla, prečastna, poglavita, velemožna gospodo i zastupnici! . . .

Predsjednik (ga prekine): Što želite? Je li hoćete interpelirati? Sada još nije 12 sati, nego, pošto jučer nije bila držana sjednica, to je danas vrieme za interpelacije, — nu poslije 12 sati. I tomu primjerno će se onda stupati na interpelacije.

Božo Topalović: Ali ja mislim, da mi pripada rieč.

Predsjednik: Samo po poslovniku, drugčije ne. — Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove, da odgovori na jednu interpelaciju.

Jovan Živković: Vis. sabore! U sjednici dne 4. siečnja stavio je g. Folnegović sliedeću interpelaciju (čita ju). Ova šteta, gospodo, nije zem. vladi potanje poznata; ali joj je poznato u obće, koliko je moguće bilo saznati i koliko su oblasti označile, da je pučanstvo znatno postradalo poplavom. Vlada je odmah, čim je vidila, što je povodnja učinila, obaviestila o tom Nj. Veličanstvo, i ono je blagoizvolilo u tu svrhu podieliti vladi na razpolaganje znamenitu svotu od 10.000 for. Svietli ban, kad je vidio iz izviešća podžupanije od prilike kakova je šteta, porazdielio je prema preporuci podžupanije taj novac. Drugih sredstva nije bilo. A na koliko se je potreba pokazivala i gdje je bila preka nužda, vlada je skrbila, da doskoči po mogućnosti toj jakoj nevolji.

Uz ovo pitanje još su tri pitanja, koja su u ostalom u uzkom savezu sa interpelacijom g. dra. Vučetića; nu na sva ova tri pitanja odgovorila je g. Folnegoviću vlada već onda, kad je dala odgovor na interpelaciju g. dra. Vučetića, koj odgovor će biti takodjer danas podlogom saborske razprave. I g. interpelant će se sa dotičnim odgovorom zadovoljiti na toliko, koliko mu bude po ćudi ono riešenje, koje će zadobiti danas interpelacija g. dra. Vučetića.

Predsjednik: Je li se zadovoljava g. interpelant sa odgovorom vlade?

Fran Folnegović: Ja odustajem od zahtieva, da se moja interpelacija stavlja na dnevni red; i u toliko se zadovoljavam; buduć je vis. kuća odgovorila na interpelaciju gosp. dra. Vučetića, koja je o istom predmetu

stavljena i s kojim se ja takodjer nisam zadovoljio, za danas na dnevni red stavila, da se o njem razpravlja. Dakle ja ću predmet svoje interpelacije uplesti u razpravu današnju glede interpelacije g. dra. Vučetića.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor vlade na znanje? (Prima se.) — Rieč imade g. dr. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! U sjednici od 14. siečnja g. 1875. izjavio je svietli ban na interpelaciju tadanjega zast. g. dra. Račkoga, da su dogovori medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom u pogledu naukovnih i vjerozakonskih zaklada zametnuti. Od to doba prošlo je više vremena i ja za svoju osobu nisam čuo, niti neznam, kako stoji s timi zakladami, koje spadaju u smislu nagodbe kraljevini Hrvatskoj. Uslied toga sam slobodan staviti interpelaciju na svietloga bana, i to tim više, što kurziraju kojekakvi glasovi, iz kojih se može, neznam, pravom ili nepravom razabrati, da naša braća Magjari, koji nam predbacuju, da nas uzdržaju, žele iz tih zaklada potegnuti veliku svotu k sebi i nas kane prikratiti. Ja držim, da to po svoj prilici neće biti istinito, i da će biti u interesu cieloga sabora saznati, kako se stvar ima, tim više, što će dotični odbor skoro započeti dogovaranja o financijalnoj strani nagodbe s Magjarskom, treba da se ta stvar, ako ne svrši, bar ondje zametne. S toga pitam sliedeće. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu na odgovor. Pošto daljnjih interpelacija nema, to se prelazi na dnevni red. Na dnevnom redu je odgovor vis. vlade glede gradjenja nasipâ savskih. Molim g. bilježnika, neka izvoli pročitati taj odgovor vlade.

Ivan Vončina: To se smatra pročitanim. (Glasovi: Jest.)

Predsjednik: Ako vis. sabor smatra odgovor, koji je tiskan i porazdieljen medju članove, pročitanim, to se može na razpravu samu preći.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Odgovor zem. vlade na interpelaciju g. dra. Vučetića imao bi se sada uzeti u pretres. Koli sadržaj interpelacije, toli i sadržaj odgovora od tolike su eminentne važnosti, da si na prvi mah, saslušavši odgovor vladinog zastupnika ili pročitavši ga tiskana, nemože nitko stvoriti sud, kakovu poziciju da ima zauzeti naprama tomu odgovoru; jer prije svega trebalo bi, da se svaki točno obaviesti o čitavom tečaju tih posala, da prouči spise, koji su u tom pogledu sastavljeni i da sasluša takodjer strukovnjake kod tih poslova. Sabor u cielosti svojoj nemože inače da to prouči, nego po posebnom odboru. Zato bi ja bio toga mnienja, da sabor imenuje odbor, koji bi te stvari točno i temeljito proučio i da u prvom budućem zasiedanju saboru predloži obrazloženo svoje mnienje. Ja sam tako slobodan, da predložim saboru predlog, koji ovu misao u sebi sadržaje i formuliram ga ovako (čita ga. — Vidi zapisnik).

Ja mislim, da imam ovdje naglasiti još to, da se p[o] sebi razumije, da rad toga odbora nebi imao vladi v[e]zati ruke, da čini u tom poslu ono, na što ju nukaju o[b]ziri na njezinu dužnost i odgovornost. Odbor pako moga[o] bi se po mom mnienju sastojati od sedam članova, i t[o] iz sliedećih: presv. g. vel. župan Pogledić, g. dr. Šra[m], g. dr. Vučetić, g. Zorić, g. Folnegović, g. Baltić i [g.] Tanhofer.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja sam bio nakan, znajuć, š[to] posliednji put odgovor vlade nije bio primljen, da [ću] uslied toga danas doći na dnevni red, staviti jedan pre[d]log, podpisan po više prijatelja svojih, u kojem izjavlj[u]jem, da bi sabor odredio, neka dade vlada cieli predm[et] po vještacih proučiti, i da u budućem zasjedanju uči[ni] shodan predlog, kako i na koj način bi se moglo onom[u] zlu doskočiti. Nu buduć sam vidio, da je onaj predlo[g], koj je učinjen od strane narodnoga zastupnika g. Vo[n]čine, istosmjeran sa mojim i da želi onaj isti cilj posti[ći], kojega sam htio postići ja, to odustajem od svojega pre[d]loga, te podupirem predlog g. Vončine. (Glasovi: Živio[!])

Jovan Živković: Vis. sabore! Od strane vlade ča[st] mi je izjaviti, da ona nema proti predlogu g. Vonči[ne] ništa i da se s njim slaže pod uvjetom, koj je naved[en] u obrazloženju g. Vončine, da vladi nisu vezane ruke, [da] do onda, dok se stvar ovim putem rieši, poduzimlje [u] pogledu tih nasipa one mjere, koje su kadre bar privr[e]meno sačuvati ono pučanstvo od velikih nezgoda.

Predsjednik: Pošto nitko neželi više rieč, razpra[va] se zaključuje i stupa se glasovanju. Prima li vis. ku[ća] predlog g. Vončine, kako je sada pročitan? — Ona g[o]spoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina.)

Dalje je na dnevnom redu izviešće peticionalnog o[d]bora.

Izvjestitelj **Viktor Špišić**: Vis. sabore! Peticional[ni] odbor uzeo je u pretres molbe, koje su mu po vis. s[a]boru bile na uredovanje predane, te jih je riešio tak[o], da se predaju vladi na dalnje uredovanje i ja moli[m] vis. sabor, da tako sliedeća predbježna riešenja prim[iti] izvoli. (Čita pojedine molbenice sa dodatci: odstuplju [se] se vladi na uredovanje. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Tim je izviešće odbora peticionalno[g] riešeno. Na dalnjem je dnevnom redu izviešće odbora [za] pregledanje zemaljskih računa glede saborskih računa [za] god. 1878.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Za vrien[e] od 28. rujna god. 1878. do 30. prosinca g. 1878. pol[o]žilo je saborsko predsjedničtvo račune o saborskih tro[š]kovih, a odbor za razsudbu zem. računa, koj je te r[a]čune izpitao, pronašao je sve u redu, te predlaže, da v[is.] sabor račune te za napomenuto vrieme odobriti izvoli.

Predsjednik: Buduć da nitko neće rieč uzeti o ovo[m] predmetu, stupa se na glasovanje. — Prima li vis. ku[ća] izviešće odbora glede saborskih računa? — (Prima s[e].)

Na dalnjem dnevnom redu je izviešće odbora za k[...]

ıunikacije glede gradjenja željezničke pruge Sisak—Novi. Iolim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Izvjestitelj **Ante Zindl**: Vis. sabore! U saborskoj sjedıici držanoj dne 7. listopada prošle godine, odpućena je ıolba križevačkoga gradskoga poglavarstva na ovaj odıor komunikacionalni. Kad je odbor tu molbenicu u razıravu uzeo, imao je posve lahak posao i to zato, jer se o om pitanju već davno javno razpravlja. U svih naših glailih javno mnienje priznaje, da je ta željeznička pruga ıesamo u interesu trgovačkoga prometa, već takodjer u ıteresu financialnom od prevelike važnosti. Zato odbor ıije mogao na ino, nego da se složi u tom, da se stvori aključak taj, da se pozivlje vis. vlada, da uznastoji zaedno sa zastupnici na ugarskom saboru kod zajedničke lade tamo djelovati, da ista zakonsku osnovu o gradjenju eljezničke pruge Sisak—Novi na razpravu predloži. S toga, ime komunikacionalnoga odbora predlažem, da vis. saıor ovaj njegov zaključak primiti izvoli. — (Čita taj zaljučak.)

Predsjednik: Želi li tko progovoriti o tom predmetu? – Pošto nitko ne želi, stupa se glasovanju. — Prima li is. kuća predlog odbora komunikacionalnoga? — (Priıa se.)

Na dnevnom redu je nadalje proglašenje zajedničkih akona.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita zajedničke zaone. — Vidi zapisnik).

Predsjednik Čitanje zajedničkih zakona je dovršeno. Ia dnevni red današnje sjednice stavljeno je takodjer iziešće verifikacionalnoga odbora o izboru narodnoga zatupnika Mirka Hrvata za kotar svibovački, a onda taodjer verifikacija banske pozivnice grofu Gjuri Jelačiću.

Izvjestitelj dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Iza osliednjega izviešća ovoga odbora upućene bijahu još vie vjerodajnice na verifikacionalni odbor i taj sada predıže prvo, da se banska pozivnica grofu Gjuri Jelačiću ana 18. rujna g. 1878. verificira; jer ova se osniva na ajedničkom zakonskom članku II. od god. 1870., nema akle nikakova prigovora proti njenoj verifikaciji.

Predsjednik: Prima li se predlog verifikacionalnoga dbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Drugi je predlog veifikacionalnoga odbora, da se izbor g. Mirka Hrvata za zborni kotar svibovački takodjer verificira. — Vis. saore, tečajem razprave o ovom izboru dostavljen je odoru po saborskom predsjedničtvu jedan prosvjed ili utok ekolicine izbornika proti tomu izboru, i s toga je odbor zeo u pretres u isto vrieme izborni zapisnik sa dotičnim rosvjedom. Da uzmognem temeljito prosuditi onaj provjed, ja ću biti tako slobodan, da najprije izborni zaisnik a onda prosvjed pročitam. (Čita.)

Vis. sabore, iz izbornoga zapisnika vidi se, da se e jedan kandidat odrekao kandidature, i da je od 102 upisana izbornika došlo ih na biralište 76 pa od tih da su glasovala 43 za kandidata Mirka Hrvata, dočim su ostali dali svoje glasove za protivnoga kandidata, koji se je pako bio odrekao kandidature, a tih je glasova bilo 33 na broju. Svakako dakle je od prisutnih izbornika nadpolovična većina glasovala za g. Mirka Hrvata i pošto je on tako većinom glasova izabran, proglašen je od izborne deputacije narodnim zastupnikom toga kotara. Proti tomu izboru podnešen je prosvjed; nu ja mislim, da ovako sastavljen prosvjed nemože nikomu uzdrmati vjeru u to, da je izbor zakonito obavljen. Uzmimo pojedince njegove točke, to ćemo vidjeti, da utok nema nikakova temelja ni osnove, te nam ni najmanje ne daje povoda za kakovu iztragu, jer nema podataka, po kojih bi se moglo sumnjati, da je kakova nepravilnost počinjena. Prvo, kaže se u utoku, da nisu bili svi izbornici za vremena obavješteni. Oni dakle nekažu, da nije izbor po zakonu oglašen bio, nego samo tvrde, da nisu bili obavješteni. Da li misle, da mora svaki pojedinac dobiti pozivnicu, ili kako to shvaćaju? Jednom rieči, ovo nije okolnost, iz koje bi čovjek mogao pomisliti, da nije štogod po zakonu učinjeno.

Što nisu mogli izbornici medjusobno izmieniti mnienja, nemože biti razlogom, da se kaže, da je taj izbor nezakonit. Napokon su oni pri samom izbornom činu imali vremena, da se porazgovore; dapače, porazgovorili su se i kandidirali drugoga, koj pako nije htio kandidature primiti. Dakle u tom pogledu utok nemože stajati.

Drugi je prigovor, da je izbor preduzet u maloj sobici. On je preduzet ondje, gdje je bilo urečeno, da će biti. To nije nezakonito. I oni takodjer nekažu, da je u drugoj prostoriji bio preduzet, nego je bio odredjen, oni samo kažu, da je bila sobica malena. A, gospodo, to nije nikakov razlog.

Nadalje tvrde, da je jedan od protivnikâ dva put glasovao. Nu oni nekažu nikakova imena, koji je to bio: niti nekažu, da će tkogod to posvjedočiti, nego naprosto bacaju u prosvjed tu tvrdnju. Ovakova pako tvrdnja nemože nam služiti za temelj, da posumnjamo o istinitosti izbora. — Napokon kažu, da Samuel Širer nije htio glasovati. Ni u tom nevidim ništa protuzakonita, jer on je mogao činiti, što je htio.

Napokon, pozivlju se na još jednu činjenicu, da je naime jedan izbornik bio izostavljen iz listina biračkih. Nu nemože se razabrati, je li bio izostavljen iz listine izbornika ili iz glasovnice. Nu bilo jedno ili drugo, to bismo imali razliku samo za jedan glas, koji pako nebi nipošto alterirao rezultat izbora.

Pošto dakle medju svimi linijami pritužba nestoji, zato predlaže odbor na temelju zakona, da se ovaj izbor verificira.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Vis. sabore! Eminentno pravo svake države sastoji se u tom, da zakoni njezini u svetosti postoje u cieloj državi. Neću razsudjivati, kako je

izborni naš zakon postao, ali svakako, ako jest jedan put zakon, mora on sve atribute svetosti u sebi sadržavati i mora se naprama tomu vršiti. Mi znamo, gospodo, da se zakon stvara s jedne strane kroz reprezentante naroda, koji volju naroda u sebi nose, izražavajuć ju na svojem mjestu; volja njihova mora se sudarati sa drugim faktorom, sa Nj. Veličanstvom, i ako je jednom zakon donešen, mora se sveto obdržavati Izim toga zakona ima i drugih, koji su zato stvoreni, da obezbiedjuju slobodu onih reprezentanta, koji imadu zastupati volju naroda. Nu, gospodo, ta volja mora sasvim čista na sviet doći, nije slobodno joj ništa nasuprot staviti; ko što i vlada, koja eksekutivnu vlast u svojih rukuh ima i obavlja, mora sveta biti, isto tako mora s druge strane vlada zadovoljna biti s onom vlašću, koju ima u vladanju, te se nesmije miešat u stvari, koje su prepuštene slobodnoj volji naroda. S druge strane dakle mora biti zakonâ koji su zato stvoreni, da nepromienljiva i čista volja naroda dodje do izraza, uslied kojih mora se dati mogućnost, da narod svoju volju bez svakoga pritiska izjaviti može.

Gospodo, ja neću kazati ovdje, da je od strane vlade koji pritisak bio učinjen, ali buduć da sam sâm u jednom susjednom kotaru izabran, to sam imao priliku viditi kod mojega izbora, da je tamo vel. župan jako veliko nagnuće imao na to, da bi zaprečio izbor osobe moje. Gospodo, ako vel. župan kroz svoj organ u tom smislu djeluje i ovako postupa, onda ćete dopustiti, da svoju vlast i svoj upljiv zlo rabi. (G. Miškatović umetne: „To nespada na ovu stvar".) Nego, gospodo, vel. župan imao bi gledati, da se ovakove neurednosti, koje su se n. pr. ovdje pojavile, nedogadjaju.

G. izvjestitelj kaže, prvo, da se dotičnici pritužuju, što nisu bili pozvani, niti za vrieme o izboru obavieśćeni. Ali g. izvjestitelj sam kaže, kako oni to razumievaju, jerbo oni ne kažu, da zakonitim putem nisu bili pozvani, oni samo kažu, da nisu bili obaviešteni. Da se to može razumjeti, moram kazati, kako u praksi biva. Ma koja sjednica bila, ma bio koj izbor, to je običaj u onom kotaru, da se dotićnikom šalju cedulje i ako tko cedulju nedobije, to je znak, da se ta sjednica nebude obdržavala. Dakle, ako je to samo običaj, onda je svakako izborna deputacija pofalila, da taj usus nije obdržavala. (Glas: Oho!) Nadalje kaže se u pritužbi, da nisu mogli svi izbornici pristupiti k izbornomu činu, jerbo se je izbor u maloj sobici obavljao. Vis. sabore, tko zna, da od načelnika, od notarijuša i od odbornika mnogo toga zavisi, taj će uviditi, da je možebiti zbilja svojevoljno odredjen izbor u takovoj sobici samo zato, da ona čitava volja naroda nedodje do izjave.

Nadalje pritužitelji kažu, da je jedan glasovao dva puta. Gospodo, kad se može uzeti, da je jedan dva puta glasovao, onda bi se takodjer moglo uzeti, da su možda svi dva puta glasovali: pa g. izvjestitelj je to lahko uzeo, da je jedan iz listinâ izpušten. Gospodo, ako je tako lahko jednoga iz listinâ izpustiti i to opravdati, onda može izborna deputacija, koja već unapred zna, kako će po prilici tko birati, svakoga; kojega hoće iz listinâ izpustiti. (Jedan glas: Neka reklamira.)

Zato ja iz ove pritužbe vidim, što sam već prije kazao, da prigodom ovoga izbora volja naroda nije mogla na površje doći, nije se mogla posve izraziti. Zato sam slobodan vis. kući predložiti, da se s obzirom na to, što se zakon nije u svoj svetosti obdržavao, izašalje jedan povjerenik visokoga sabora, da stvar iztraži i da vis. saboru referira, je li zaista izbor pravo, valjano i zakonito obavljen ili nije.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Ja doduše vidim iz izbornoga zapisnika nekojih nepravilnosti, koje bi me mogle možda nagnuti na to, da glasujem proti verifikaciji, nu obzirom na važnost, koja se upravo tomu izboru daje i obzirom na osobito važno mjesto, koje veleštovani g. Mirko Hrvat zauzimlje u saboru, smatram za patriotičku dužnost neglasovati proti izboru. (Živio.)

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ova liepa svjedočba koju je g. predgovornik sada izdao, je vrlo odlična za g. Mirka Hrvata, nu kad bi ja nalazio kakovih nepravilnostih o njegovom izboru, koliko god cienim vriednost i potrebu Mirka Hrvata u saboru, to moram kazati, da ja nebi glasovao za izbor.

A neznam, vis. sabore, bi li bilo vriedno i potrebno odgovoriti drugomu g. predgovorniku, koj nam je jako liepo pripoviedao o svetosti zakona, o potrebi, da se zakon izvršuje, da se volja naroda neokaljano i čisto sazna i sluša, — nu samo bi to opazio, da se volja naroda dade izkriviti ne samo uplivom vlade, nego i uplivom gorjih sredstava, gdje imadu pojedini privatni ljudi priliku uplivati još nedopuštenijimi i ne toliko čistimi sredstvi na volju naroda u kojem kotaru, nego što može vlada svojim uplivom učiniti. Je li to bivalo u drugih kotarih, gospodo, u vrieme izbora, ja ovdje dalje izpitivati neću.

Što se tiče prigovora g. dra. Vučetića proti predlogu odbora, da se verificira ovaj izbor, jedino mi se čini, da bi bio osnovan onaj, gdje on kaže, da to nije mala stvar, ako se makar samo jedan birač ili izbornik iz listinâ izpusti. I ja to kažem, da na ovo treba saboru paziti, da istinu oni ljudi, koji imadu pravo na izbor, budu k izboru pripušteni. Nu ja tvrdim, gospodo, da listina izbornika, o kojoj se sada radi, nije sastavljena u oči ovoga izbora, nego je bila sastavljena u oči izbora onoga zastupnika, kojega smrt smo svi toli srdačno oplakivali.

I kad smo verificirali onoga zastupnika, tada ovog prigovora proti onim listinam bilo nije. A po zakonu mi se čini, da proti listini, koja je već jedan put stvorena, nepodnose se prigovori, nego da može onako kroz tri godine ostati. Pošto pako proti listini izbornika u onaj put nebi prigovoreno, to držim, da oni prigovaratelji, koji tada u prvi mah nisu imali ništa prigovoriti proti nj

nemaju niti sada nikakva razloga prigovarati. A oni drugi prigovori nemaju nikakova znamenovanja. Jer, ako se kaže, da je soba mala bila, da je moglo samo nekoliko osoba u nju, ja ne bi vjerovao, jer poznam župničke sobe, pa gdje može jedno 30 ljudi objedovati, može i nekoliko ljudi redom glasovati. Što se tiče primjetbe, da može načelnik obćinski ili bilježnik uplivati na izbornika, moramo uzeti na um, da je baš načelnik, koji bi tu upliva imati mogao, onaj isti, za kojega su ona gospoda protivnici Mirka Hrvata glasovali. Taj sigurno nije upotrebio nasilja kakova, da nagovori svoje prijatelje, neka glasuju za njegova protivnika. Ovo predmnievanje čini mi se, da bi bilo upravo bezumno. A kad bi bilo u njega takove sile, to ipak moralne sile, izviruće iz volje izbornika, nije mogao podnieti; a za onoga, koji moralnoj sili podlegne, u obće nije vriedno mnogo izpitivati. — Ja sam dakle zato, da se izbor g. Mirka Hrvata verificira.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević**: Ja ću se samo u kratko osvrnuli na nekoje prigovore g. dra. Vučetića, pa ću odgovoriti sliedeće: G. zastupnik dr. Vučetić pozivlje se na to, da se u ovom vis. saboru ima paziti na zakon, kao na neku svetinju. To je istina. Ali, gospodo, kad odobravamo to, onda isto tako ne možemo dopustiti pojedinim izbornikom, da oni upotriebljuju od zakona chikane, pa da makar kakvim prosvjedom prigovaraju proti izboru, koji je inače možda najzakonitiji. A zbilja se prave ovako od nekojih pritužba samo chikane. O ovom prosvjedu čuli smo, da nema nijednoga razloga, da bi mogli posumnjati o tom, da li je izbor zakonit ili nije. Da nije bilo nikakva pritiska, gospodo, to se vidi odtuda, što sami pritužitelji o tom ništa ne spominju. Oni samo kažu, da nisu bili obavješteni. G. dr. Vučetić kaže, da je tamo osobiti mjestni običaj, o kojem drugdje još nisam čuo, ali moram ogovoriti na to, da nismo u Ugarskoj, gdje nema kodificiranih zakona, nego mi imamo u tom pogledu jasno slovo zakona, pa je dopušteno to jasno slovo zakona razviti, i onda nismo više odgovorni, je li tko bio pozvan po prijatelju, da dodje, kad je dan izbora, ili nije bio pozvan. Ako tko ne će ići na izbor, tomu nije nitko kriv. Zato držim, da ovaj prigovor nije temeljit. — Što se tiče prigovora, da je jedan dva puta glasovao, pa izlazi odatle, da su mogli svi 43 dva put glasovati, to izgleda smiešno, jer onda bi bio dobio izabrani kandidat 76 glasova, a skupa sa protivnimi bilo bi odano 119 glasova; nu više nije ih niti bilo upisano, nego 102. To dakle nije bilo moguće.

Što se tiče jednoga izbornika, koji nije bio upisan, to je odgovorio vrlo dobro g. predgovornik. Ako je bio prisutan na biralištu, kao što prijatelji kažu, pa nije bio pripušten k izboru, jer nije uvršten u listine izbornika, to si je sam kriv, jer zašto nije prigovorio u zakonito vrieme. Pošto dakle on toga učinio nije, a u oči samoga izbora ne mogu se listine izpravljati, s toga je bilo sasvim korektno, da ga izborna deputacija, ako je i bio na biralištu, nije k glasovanju pripustila.

Pošto dakle nijedan prigovor ne stoji, i pošto se vidi, da je izbor na zakonu osnovan, to molim vis. sabor, da predlog odbora usvoji.

Predsjednik: Razprava je zaključena i pristupa se glasovanju. Glasovanje biti će tajno balotažom. Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora primi, neka napišu na cedulju „da", a ona gospoda, koja su proti, neka napišu „ne". Za skrutatore imenujem g. Poha, g. Špišića i g. Vrančića.

(Poslije glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat glasovanja je sliedeći: Glasovala su 42, 3 glasa su pala sa „ne", jedna cedulja bijaše prazna, a 38 sa „da"; onda je izbor g. Mirka Hrvata verificiran.

Vis. sabore! Sada se ima obaviti još izbor jednoga zastupnika za regnikolarnu deputaciju, onda izbor jednoga zastupnika na sabor ugarsko-hrvatski u Peštu, napokon izbor jednoga člana za izbor agrarni. Ova sva tri izbora obaviti ćemo na jedan put. Kojega tko želi birati u napomenute svrhe, neka svakoga napose na cedulji napiše. Skrutatori biti će isti, kao što prije.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imenik).

(Poslije glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat glasovanja je sliedeći: U svih slučajih glasovalo je 40 zastupnika. U regnikolarnu deputaciju izabran je g. Mirko Hrvat sa 40 glasova. U ugarsko-hrvatski sabor izabran je g. Ivan Vončina sa 40 glasova, a u odbor agrarni gosp. Poh sa 40 glasova. (Živili!)

Ovim je za danas dnevni red izcrpljen, i predmeti za razprave ovoga zasiedanja su riešeni, samo imam još prijaviti, da se je izabrani odbor glede nasipa savskih konštituirao, te izabrao predsjednikom presv. g. velikog župana Pogledića, a izvjestiteljem g. Folnegovića. Tim ovu sjednicu zaključujem, a za proglašenje ovoga zapisnika uričem sjednicu za danas u 6 sati na večer.

(1¼ sati po podne.)

Dvadeset i šesta saborska sjednica,

obdržavana dne 19. siečnja 1879. u 6 sati poslije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Proglašenje i verificiranje zapisnika prošle sjednice. — Zaključenje ovoga zasjedanja.

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik jutarnje sjednice.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. siečnja 1879. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 48 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik prošle saborske sjednice, koji bi bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Izviešće verifikacionalnoga odbora o banskom pozivu viriliste grofa Jelačića i o izboru narodnog zastupnika za kotar svibovački Mirka Hrvata.

Stavit će se na današnji dnevni red.

Budué je 12 sati, predsjednik javlja, da je red na stavljanje interpelacija, odnosno na odgovore vladine na interpelacije.

Predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Folnegovića o savskih nasipih.

Interpelant nije se zadovoljio s odgovorom, kuća je uzela odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč zastup. dru. Vrbaniću, da stavi interpelaciju, koja glasi:

1. U kojem se stadiju nalaze pregovori kr. zemaljske vlade sa vladom ugarskom u pogledu izručbe vjerozakonske i naukovne zaklade pod upravu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade?

2. Imade li nade, da će kraljevina Hrvatska doći u posjed spomenutih zaklada? i ako da

3. Hoće li se te zaklade uručiti kraljevini Hrvatsko[j] neokrnjene i u cielosti svojoj?

Interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Za tim se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu odgovor kr. zem. vlade na interpelaciju zastupnika dra. Vučetića.

Zast. Vončina stavlja predlog na zaključak, koji glasi:

Ne budući sabor u stanju izjaviti se u pogledu odgovora vladinoga na interpelaciju narodnoga zastupnika Folnegovića i dra. Vučetića, dok ne uvidi i ne prouči n[a] gradjenje nasipa savskih odnoseće se spise, zaključuj[e] sabor, ne utičuć tim nimalo u prava i dužnosti eksek[u]tive: da se imenuje odbor sedmorice, kojemu će biti za[]daća na temelju svestrano proučenih spisa i saslušav[ši] ako uztreba strukovne organe vladine i ine vještake, k[o]liko u pogledu rečenih interpelacija toliko i u pogled[u] odgovora vladina do budućega prvoga zasiedanja sabor[]skoga obrazloženo mnienje podnieti. Odbor sedmorice: Pogledić, Baltić, Folnegović, Tanhofer, dr. Šram, dr. Vučetić i Zorić.

Od strane vlade Jovan Živković izjavi se za predlo[g] s dodatkom, da za izvadjanje radnja za osiguranje pro[tiv] povodnjam od Save, vladi ne budu vezane ruke činiti sv[e] što scieni, da je u tom pogledu potrebito i koristno.

Tu izjavu primi kuća na znanje.

Predsjednik pita:

Prima li vis. sabor predlog zastupnika Ivana Vo[n]čine, kako je pročitan.

Primljeno većinom glasova.

Na dnevnom redu je izviešće peticionalnoga odbor[a]. Izvjestitelj toga odbora pročita odnosno izviešće, ko[je] bi većinom glasova primljeno.

Na dnevni red dolazi izviešće odbora za razsud[bu] zemaljskih računa o računih položenih o saborskih tr[oš]kovih o pokriću za vrieme od 28. rujna 1878. do 3[1.] prosinca 1878.

Izvjestitelj dr. Vidrić pročita izviešće poslje čega predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog ovoga odbora, da visoki sabor računarski zaključak saborskih potreba i pokrića za vrieme od 28. rujna 1878. do 31. prosinca 1878. odobriti izvoli.

Primljeno jednoglasno.

Na dnevni red dolazi izviešće odbora za komunikacije.

Izvjestitelj zastupnik Ante Zindl pročita izviešće sa predlogom koji glasi:

Sabor kraljevine Hrvatske pozivlje vis. kr. zemalj. vladu, da uznastoji, — zajedno sa hrvatskimi zastupnici na ugarskom saboru, — kod zajedničke vlade tamo djelovati, da ista što skorije predloži zakonsku osnovu o izgradjenju željezničke pruge Sisak—Novi.

Predsjednik pita, prima li se predlog odbora za komunikacije.

Primljeno većinom glasova.

Zatim dolazi na dnevni red čitanje zajedničkih zak. članaka, i to: 30., 31., 32., 34. i 35., donešenih na skupnom ugarsko-hrvatskom saboru.

Poslije ovoga čitanja dolazi na dnevni red izvještaj odbora verifikacionalnoga.

Izvjestitelj zastupnik Vaso Gjurgjević izvješćuje o pozivu grofa Gjure Jelačića i izboru nar. zastupnika Mirka Hrvata za kotar svibovački.

Predsjednik pita:

Prima li se predlog verifikacionalnoga odbora da se banski pozvanik grof Gjuro Jelačić verificira?

Primljeno.

Buduć je proti izboru Mirka Hrvata stigao utok (prosvjed) od nekoliko izbornika kotara svibovačkoga, to predsjednik poziva na glasovanje ceduljami i formulira pitanje:

Koja su gospoda za predlog odbora, da se izbor Mirka Hrvata verificira, neka napišu na cedulju „da", a koja nisu „ne".

Za skrutatore imenuje zastupnike: Poha, Špišića i Vrančića.

Rezultat glasovanja bijaše:

Glasovala su 42 sab. člana, 38 glasovalo je sa „da", a 3 sa „ne", 1 cedulja prazna.

Po tom je izbor zastupnika za kotar svibovački verificiran.

Na dnevnom redu je izbor jednoga člana za regnikolarnu deputaciju, jednoga za hrvatsko-ugarski sabor a jednoga za agrarni odbor.

Glasovalo se je za svu trojicu na jednom.

Za člana regnikolarne deputacije glasovalo je 40, te je dobio Mirko Hrvat svih 40, te se po tom smatra izabranim.

Za člana hrv.-ugarskog sabora glasovalo je 40, te je dobio svih 40 Ivan Vončina, te se tako smatra izabranim.

Za člana agrarnoga odbora dobio je Antun Poh svih 40, te se tako smatra izabranim.

Predsjednik izjavljuje, da se je odbor danas izabrani na predlog Ivana Vončine već konstituirao izabrav si za predsjednika Pogledića, a za izvjestitelja zastupnika Folnegovića.

Predsjednik po tom odgodi sjednicu na 6 sati poslije podne.

U nastavljenoj sjednici u 6 sati poslije podne bude ovaj zapisnik pročitan i odobren, na što predsjednik izjavi, da je tim rad ovoga zasjedanja sasvim dovršen, pošto nema nijednoga predmeta više, i s toga da odgadja sjednice do onoga vremena, dok prispiju daljni predmeti za saborski rad.

Dr. **Vuščić** v. r. **Luka Marjanović** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Od strane predsjedničtva imam samo prigovoriti proti onomu izrazu u zapisniku, da predsjedničtvo „pozivlje" sabor na interpelacije. Neka se izpravi ovako: Predsjednik izjavljuje, da je vrieme za interpelacije.

(Prima se.)

Ima li vis. kuća proti ovomu tako proglašenomu zapisniku kakova prigovora?

Mato Mrazović: Malu opazku imao bih glede zapisnika tamo, gdje se kaže glede izbora za regnikolarne deputacije za ugarsko-hrvatski sabor i za agrarni odbor, da je ovaj dobio 40 glasova, onda ovaj 40 glasova i t. d., pa da se za to smatraju izabranimi; a nigdje nije spomenuto, koliko je u obće članova glasovalo.

Bilj. dr. **Luka Marjanović**: Ja nisam čuo, da je od predsjedničtva bilo kazano, koliko je članova glasovalo.

Predsjednik: Bilo je od predsjedničtva izjavljeno, da je glasovalo 40 članova, i da su svi izabrani sve ove glasove dobili.

Bilj. dr. **Luka Marjanović**: Dakle će se izpraviti prama primjetbi g. Mrazovića ovako: „Dobio je od 40 glasujućih sve glasove".

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja imam primjetbu proti tomu. Ja znam, da nisam glasovao i tako ih ima jedno 5 ili 6, koji nisu glasovali. Dakle tomu neodgovara, ako se kaže: „Od 40 glasujućih dobio je 40 glasova".

Dr. **Lovro Vidrić**: Koj nije glasovao, taj nije glasujući. (Nemir! Čuju se razni prigovori.)

Predsjednik: Ja mislim, da će tim svim opazkam zadovoljeno biti, ako se kaže: Glasovalo je 40 članova i od tih dobio je 40 glasova taj i taj.

(Prima se.)

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita ovako izpravljeni zapisnik na dotičnih mjestih).

Predsjednik: Pošto je zapisnik izpravljen, kako se zahtieva, to se isti zapisnik verificira.

Vis. sabore! Proglašenjem ovoga zapisnika je rad

ovoga zasiedanja sasvim dovršen tako, da nema za rad saborski u ovom zasiedanju nijednoga predmeta više i s toga neprestaje drugo, nego da se vis. sabor odgodi do onoga vremena, dok prispiju opet predmeti za saborski rad, i tada će narodno zastupstvo na taj rad pozvano biti.

Do toga vremena, gospodo, želim, da ostanete zdravi, da se sretno vratite u vaše zavičaje i da se u svoje vrieme opet povratite simo, i to tim više, što će predstojati veoma važni predmeti, koji će zahtievati sve vaše sile. Medju timi predmeti biti će naročito proračun i još ne koliko osobito važnih predmeta; pa zato vam već una pred na srce stavljam, da se odmah, čim vam poziv stigne sakupite. (Članovi pojedini izilaze iz sabornice.)

Stevo Popović: Molim, je li završeno? Ja nisam čuo, da je predsjedničtvo izrikom dignulo sjednicu, pa zato bi zamolio rieč za kratku primjetbu.

Predsjednik: Već je završeno.

(½7 sati na večer.)

Dvadeset i sedma saborska sjednica,

obdržavana dne 14. lipnja 1879. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Izviešće saborske deputacije kod srebrnog pira Njihovih Veličanstva. — Priobćenje zakonskih osnova o proračunu za godinu 1879. i o uredjenju selskih i gradskih obćina. — Ostali podnesci.

Predsjednik (zvoni): Vis. sabore! Kada se je ovaj vis. sabor u 36. sjednici svojoj dne 19. siečnja g. 1879. držanoj odgodio, ovlastio je ovo predsjedničtvo, da po potrebi saborsko zasjedanje sazove. Ovoj zadaći odazvalo se je predsjedničtvo i kako se je dobar broj saborskih predmeta sakupio, sazvalo je predsjedničtvo saborsku sjednicu za današnji dan, kako pozivnice glase, te tako a sada ovu sjednicu otvaram.

Prvi je predmet ove sjednice izviešće odbora ovog, koji bijaše izaslan u Beč k svečanoj proslavi sretnog 25-godišnjeg braka Njihovih Veličanstva.

Poznato je vis. saboru, da je u sjednici 21. na predlog narodnoga zastupnika baruna Zmajića bilo ovlašteno ovo predsjedničtvo, da neka takove pripreme učini, da i ovaj vis. sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije kod iste svetkovine pristojno zastupan bude.

Zgodilo se i to, da saborskog zasjedanja nije medjutim bilo, a predsjedničtvo pobrinulo se je, da čestitku podaničke vjernosti podnese Njihovim Veličanstvom, i da u tu svrhu jedan odbor odličnih lica sastavi, koji će tu čestitku predati. Predsjedničtvo podnaša vrhu tog čina svoje izviešće, te molim g. biljеžnika, da ovo izviešće pročita:

Biljеžnik **Jovo Steković** (čita):

Visoki sabore: U XXI. dne 11. siečnja t. g. držanoj sjednici prihvatio je vis. ovaj sabor jednoglasno po narodnom zastupniku Bartolu barunu Zmajiću učinjeni sliedeći predlog:

„Za slučaj, da sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije nebude sakupljen u vrieme, kada se bude nakon 25 godina srećnoga braka slavila uspomena vienčanja Njihovih Veličanstva kralja i kraljice, — ovlašćuje se već sada predsjedničtvo sabora, da učini shodno, kako će ovaj sabor tom sgodom izraz dati homogialnim čuvstvam neograničene svoje radosti“.

Na temelju toga zaključka pozvao sam sve u Zagrebu i u blizini stanujuće p. n. gg. saborske članove na dan 9. travnja t. g. u Zagreb na konferenciju, u svrhu, da se ustanovi način, kako da sabor kraljevina ovih dostojno sudjeluje kod sjajne te svečanosti.

U toj konferenciji bude zaključeno, da se izašalje saborska deputacija u Beč, koja će imati predati Njihovim Veličanstvom preponiznu homogijalnu čestitku, a u deputaciju bijahu izabrani sliedeći p. n. gg. saborski članovi: Aleksander pl. Fodroczy, metropolita Prokopije Ivačković, Svetozar pl. Kušević, Vaso Kotur, Ivan pl. Kukuljević, stožernik Josip Mihalović, Šišman barun Ottenfels, Ljudevit barun Ožegović, biskup Janko Pavlešić, Dragutin pl. Pogledić, Radoslav pl. Rubido-Zichy, biskup Josip Juraj Strossmayer, dr. Lavoslav Šram. Franjo pl. Türk, Janko grof Vojky, I. podpredsjednik dr. Josip Vuščić, dr. Franjo Vrbanić i podpisani predsjednik kao voditelj deputacije.

Usljed toga uputio sam se dne 18. travnja t. g. sa rečenom saborskom deputacijom u Beč, kojoj se jošte pridružiše i p. n. gg. Petar grof Pejačević, Ladislav grof Pejačević, Marko grof Bombeles, Dragutin pl. Mihalović i veliki župan Ognjoslav Utješenović, gdje su nas Njihova ces. i kr. apoštolska Veličanstva premilostivi nam kralj Franjo Josip I. i uzvišena mu supruga premilostiva nam kraljica Jelisava dne 21. travnja t. g. u 11½ sati prije podne u mramorskoj palači bečkoga svoga dvora u svečanoj audienciji najmilostivije primiti blagoizvoljeli.

Izručiv Njihovim c. i kr. apoštolskim Veličanstvom preponiznu homogijalnu saborsku čestitku, koja je doslovce ovako glasila:

„Njihovim cesarskim i kraljevskim apoštolskim Veličanstvam cesaru i kralju Franji Josipu prvomu i cesarici i kraljici Jelisavi presmierni poklon sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u slavu dvadesetpet-

godišnjice Previšnjega Njihova vjenčanja na dan 24. travnja 1879.

Vaša Veličanstva!

Okolo priestola, po sva vremena najsjajnijega velikimi zadaćami u razdobju od dvadeset pet godina vezla je sreća vience od sunčanih traka i još više prieka sudbina razpuštala burne vjetrove i oluje.

Al je nad njim nepromjenljivo lebdio dobar genij uzvišena žena angjeoskoga srca i milostiva duha, uzor svake krasote, predraga supruga kraljevskomu svomu suprugu, predobra majka vjernim svojim narodom, sipajući prava čarobna kraljica, oko sebe sve dragosti i miline, na zamjerno udivljenje svemu svietu, na očarajuću sreću svomu prevedrome vojnu i velikoj jedinstvenoj porodici svojih naroda.

Sve te uspomene u jednoj slavi, u jednoj radosti spajaju Vaša Veličanstva i vjerne narode.

Medju njimi hrvatski narod smjerno pristupa k priestolu i polaže na koljeno svoga kralja i kraljice na dar sve, što mu je Bog udielio, svoju tvrdu vjeru, svoju hrabru desnicu, i sve nade svoje budućnosti.

Bog živi i štiti Vaša Veličanstva!“

Popratio sam istu ja podpisani saborski predsjednik sliedećim govorom na hrvatskom jeziku:

„Vaša Veličanstva!

S homogijalnim poklonstvom stupamo mi izaslanici svagda vjernoga sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pred previšnji priestol, da prigodom dvadesetpet godišnjeg pira Vaših Veličanstva u imenu istoga sabora predamo njegovu najponizniju adresu, te da tako uz izjavu neuzkolebive vjernosti dademo izraz onim čuvstvom neograničene i bezprimjerne radosti, koja tom svečanom prigodom isto tako nas kao i sve ostale narode oduševljavaju.

Bog da poživi, Bog da štiti Vaša Veličanstva!“

Na ovo je Njegovo Veličanstvo naš premilostivi kralj u njemačkom jeziku odgovoriti blagoizvolilo, što sliedi:

„Die Bevölkerung Meiner Königreiche Croatien und Slavonien hat Mir stets so viele Beweise der Treue und Anhänglichkeit gegeben, dass Ich auch diese erneuerten Versicherungen ihrer Loyalität und freudigen Theilnahme an dem Mich beglückenden Familienfeste, nicht nur mit besonderem Wohlgefallen, sondern auch mit der vollsten Ueberzeugung von der Aufrichtigkeit der von Ihnen zum Ausdruck gebrachten Gefühle entgegennehme.

Ich danke zugleich in Namen der Kaiserin und Königin Ihnen, Ich danke Ihren Sendern, und Ich danke der ganzen Bevölkerung, welche Sie vertreten, aus vollem Herzen für diese Glückwünsche, und baue mit Zuversicht darauf, dass gleich wie bisher, so auch die kommenden Jahre, unberührt von den wechselvollen Ereignissen der Zeiten, jenes Band immer mehr befestigen werden, welches die treuen Croaten und Slavonier mit Meinem Hause und Meiner ungarischen Krone seit Jahrhunderten unlösbar verbindet.

Ueberbringen Sie Ihren Committenten Unseren Dank und die Versicherung Unserer besonderen Gewogenheit“

(Prevod previšnjeg odgovora glasi):

„Pučanstvo mojih kraljevina Hrvatske i Slavonije dalo mi je uvjek tolike dokaze vjernosti i privrženosti, da ova obnovljena uvjeravanja o njegovoj lojalnosti i ra dostnom učestvovanju kod obiteljske svečanosti, koja me usrećuje, primam ne samo osobitom povoljnom, nego takodjer podpunim uvjerenjem, da su iskreni osjećaji koje ste Vi izrazili.

Ja se zahvaljujem ujedno u ime cesarice i kraljice Vam, ja se zahvaljujem Vašim pošiljateljem, ja se zahva ljujem čitavomu pučanstvu, koje Vi zastupate, svim srcem za ove čestitke i pouzdano se nadam, da će kao do sada, tako i buduće godine, netaknute vrlo promjenljivim dogodjaji vremena, sve više učvrstiti onu svezu, koja vierne Hrvate i Slavonce sa mojom kućom i mojom ugarskom krunom nerazriešivo spaja.

Ponesite svojim pošiljateljem Našu hvalu i uvje renje u Našoj osobitoj naklonosti“.

Iza toga su Njihova Veličanstva saborsku deputaciju u milosti odpustiti blagoizvolila.

Nadalje mi je čast jošte visokomu saboru izviestit da je saborska deputacija takodjer dne 23. travnja t. g. u $3\frac{1}{2}$ sata poslije podne od Njegove ces. i kr. visos prejasnoga gospodina nadvojvode Karla Ljudevita bil najmilostivije u audijenciju primljena, u kojoj se je sa borska deputacija predstavila Njegovoj Visosti i tom pr likom izjavila svoju hvalu, što je Njegova Visost blag izvolila saborsku deputaciju pozvati na svečano posv ćenje pod Njegovim pokroviteljstvom dovršene zavjet crkve (Votivkirche) na dan 21. travnja t. g. kao na da dvadesetpetgodišnjice previšnjega vjenčanja Njihovih ce i kraljevskih apoštolskih Veličanstva.

Što mi je čast visokomu saboru do ugodnoga znan staviti.

Krestić v. r.

Dr. **Ante Starčević**: Želim rieč.

Predsjednik: Gosp. narodni zastupnik dr. Starčev ima rieč.

Dr. **Ante Starčević**: Kad no se je zimus ovdje p vela rieč, da Njihovim Veličanstvom čestitamo za sret brak od 25 godina i da taj što znadem, prvi slučaj gospodujućoj obitelji svetčanošću proslavimo, ja sam sv srdno pristao na onaj korak i kod njega ostao. Kada n je ljetos naš poštovani predsjednik, kojega na žalost d nas medju nami nema, pozvao u sjednicu za 5. travn o. g., i u onom pozivu bijaše govora samo o svetk vini za proslavu srebrena pira. U tom predlogu pos složan s mojimi poštovanimi drugovi, ja sam sudio da n netreba u onoj sjednici i zato u nju nisam došao. Nu sa

opazih, da se u toj adresi nije ostalo kod čestitke, nego se je zaseklo i u politiku.

Da budem tu namjeru znao ili samo slutio, bio bih došao u onu sjednicu i bio bi razložio moje mnienje o pitanju; da li imamo tom prilikom dati kakovo političko izjavljenje, i ako damo, kakovo da bude?

To želim, da danas učinim s onom iskrenošću i s onom ozbiljnošću, koje i sám predmet, i naša čast i skupno dobro narodno i vladara iziskuje.

Tomu je 100 i nekoliko godinah. što se je čestitalo Mariji Tereziji. Medju čestitari bijaše i takov, s kojim ona mogaše iskreno govoriti. Kada joj ovaj razloži, koliko je sretna, ona mu je odgovorila: „Marija Terezija jest srećna: ali carica nije srećna“.

U istinu vidjela je Marija Terezija kruniti se tudjinca u Lincu, u Frankfurtu i u Pragu, njezinom krunom i u njezinih po njekoj način baštinah. Nu njezini narodi ustadoše i obraniše ju. Osim pravilne hrvatske vojske vojevalo je preko 30 hiljada hrvatskih dobrovoljaca za Mariju Tereziju. Šlezija izgubljena, da bude pameti, mogla se je povratiti. Za nju je i onako Marija Terezija dobila više nego naknadu u Italiji. Time ona nije ništa izgubila, van je mnogo dobila i uzčuvala si ljubav svojih naroda. Na sjajnom prestolju svojih starijih posljednja duša ona dade velik porod. i ostavi mu lepu državu, i motreć svoju djecu dobro odgojenu i koliko moguće dobro obskrbljenu, djecu, koja su ju obožavala, ona mogaše reći, da je kao žena i kao majka sretna.

Nu što je mučilo Mariju Tereziju kao caricu? Mučila ju je prekasno nezina duševnost, jer je dala povoda, da je Poljačka izdjena. Onim činom došla je monarkija habsburžka u susjedstvo Rusije, a Marija znadijaše što će odtuda sliediti.

Mariju Tereziju mučilo je dalje strašno načelo, koje se iz njezina dvora oglasilo. Jer kada se je zastupnik poljački potužio na nepravednu navalu saveznikah proti Poljačkoj, odgovorio mu je glavni ministar Marije Terezije: „Država, koja se nemože uzdržati neka propadne!“ Bahati Kaunitz nije mislio, da će se za koju stotinu godinah ovo strašno načelo upotriebiti na onu državu, kojoj on pravim ministrom bijaše.

Napokon, mučilo je caricu Mariju Tereziju i to, što se već za nje po Europi razprostranio duh o kojemu, dalo se razpravljati, bijaše li slobode i napredka, ili sužanjstva svoje vrste i barbarstva, nu svakako duh s kojim se Marija Terezija nikako nije mogla pogoditi. I premda nebijaše susjeda, kojemu monarkija Marije Terezije nebi mogla dohrvati, i tako, one tri obstojnosti tištiše Mariju Tereziju, i zadavaše joj brigu i skrb za njezinu obitelj.

Sada, kada se čestita praunuku Marije Terezije, ako on ima koga, s kojim se može iskreno razgovarati, kako bi mu na čestitke odgovorio?

Kad ovaj praunuk dodje na prestolje, monarkija bijaše uzbunjena i prestolje toliko da ne srušeno. Tada za obraniti svoga kralja, njegov ugled, njegovu čast, vojevalo je preko 100 hiljada Hrvata, a uz ove pristade sve, što bijaše vjerno gospodujućoj obitelji, pristade najvećma zato, jer jemstvo, zalog uspjeha bijaše u narodu hrvatskom.

Hrvati obraniše Italiju, bili bi ukrotili i nepravedne nemirnjake Ungarije, da se nebude radilo proti Hrvatom, kako i proti onim na koje Hrvati idjahu. Nu ovako, Hrvati obraniše prestolje i monarkiju, dok nedodje izvanjska pomoć. Ovom pomoćju prestala je Austrija brojiti se medju neodvisne države, i došla je pod tudje skrbničtvo, pod kojim je i danas, akoprem ne službeno. Kamo takovo stanje vodi? mogli su viditi i oni, koji to možda neznadu. U Italiji za krimskoga rata nemogaše Austrija pristati uz nijednu ratujuću stranku. Zato u parižkom kongresu mali Piemont zauze mjesto Austrije medju velikimi vlastmi Europe, i što je više, onaj Piemont naviesti Austriji rat okružnicom od 16. travnja 1856. na prve zastupnike Francezke i Englezke, bivše u onom kongresu. To bijaše diplomatički rat, i kratkovidi ljudi čudiše se smjelosti Piemonta nu umni znadijahu, da je Piemont jači od Austrije i da će se ona, ne on kajati. Jer je ova monarkija nepravednu stvar branila, jer je vladarom Italije proti njihovim narodom pomoć obećivala, a nedala i nemogla dati, buduć ni samoj sebi nije mogla pomoći; jer se oni vladari zanašahu na pomoć Austrije, i zato nepomiriše se za vremena sa svojimi narodi. Iz onoga diplomatičkoga rata izlegao se rat krvav, kojim Austrija najljepšu pokrajinu, rodjaci i prijatelji Austrije svoja priestolja Italije izgubiše.

Za onoga rata palo je u oči, da Hrvati nevojuju, kako su nekada vojevali i sudilo se za pametno, hrvatske dobrovoljce nepustit pred neprijatelje. Držanje Hrvata odlučilo je posljedak rata.

Zatim je ona monarkija proti svakomu zakonu išla od Danske za Njemačku otimati Šlezvig-Holštajn.

Tim je korakom ona ovlastila načelnika Njemačke, da on, kada mu se svidi, od Austrije može zahtievati njemačke pokrajine. Jer se Austrija i u Njemačkoj protivila svakomu, i najrazložnijemu, i najpotrebitijemu napredku, jer je i njemačkim vladarom proti narodom pomoć obećivala, a nedala i nemogla dati, izlegao se je novi rat, kojim je Austrija bačena iz Njemačke, izgubila ponajljepšu pokrajinu; Niemci padnuše pod jednog, Talijani pod jednog vladara, a prijatelji Austrije u Njemačkoj bačeni su pod skrbničtvo Prajske, koja je povjestnička neprijateljica Austriji.

Za onoga rata, hrvatsku vojsku pravilnu, jer joj duh poznadoše, nepustiše proti Prajzu, a primljenu u Italiji nepustiše iz tvrdjava.

A nebijaše moguće nagovoriti, niti kupiti, a niti prisiliti nijednoga Hrvata, da stupi u dobrovoljce. Tako daklem, gdje god Hrvati htjedoše biti pametni, gdje god pokazaše da im do kralja stoji koliko i kralju do njih, svagdje je kralj izgubio, jer nije pazio na njihove pra-

vedne želje. I nije izgleda, da će praunuk Marije Terezije povratiti svojoj obitelji, svojim rodjakom i prijateljem ono, što je izgubljeno, nego je sva prilika, da je njegova monarkija stopram počela gubiti, i nezna se bude li gubitkom kraj dok ona sve neizgubi.

Poslije Solferina nastade kod naroda monarkije veliko veselje. U visokih krugovih bečkih bijaše tolika sljepoća, da nerazumiše to veselje, ter načelnik redarstva dade zapovjed svojim podčinjenikom, neka razgledaju pak jave, odkuda dodje, da se narodi vesele takovoj nesreći, kakova je monarkiju snašla.

Gospodo! Ja sudim, da je danas stanje ove monarkije mnogo gorje, nego bijaše na večer Solferine ili Sadove; da je sljepoća u visokih krugovih mnogo veća nego je onda bila, i da će se narodi ove monarkije novoj nesreći njezinoj još više radovati, nego li su se onim radovali.

U istinu ova monarkija danas imade toliko jakih neprijatelja, koliko ima susjeda. Prijatelja iskrenog nema nijednoga, i kakova je, nije moguće ikoga prijateljem imati.

Njezini narodi pogibaju od zla, čeznu za oslobodjenjem, i nekoji mu se nadaju samo ako prestanu biti udi te monarkije.

Prestala su vremena prevratom i bunam, ter su to postala suvišna griešna djela, jer sami sretni narodi pružaju svojevoljno pomoć nesretnim narodom. Nestalo je vremena, gdje se moglo jedan narod trti drugim narodom; prigoda kakovimi se poslužiše narodi turski, talijanski i njemački, ja mislim da neće uzmanjkati ni narodom Njegova Veličanstva našega kralja. Za okruniti i osjegurati tu pogibelj, da nerečem još gorje, ova se monarkija kao sliepo orudje pustila u tudju zemlju, u kojoj nemože bez štete biti, iz koje bez štete i sramote nemože iziti. Napokon ona će morati iz one zemlje van, i scieniti će se presretnom, ako se zamršaj završi samo tom štetom.

Ja sudim, da Njegovo Veličanstvo, naš kralj, bar ponješto iz prošlosti pamti, da današnjost vidi i da nazire razvitak zamršaja u budućnosti. Ako se u tom sudu nevaram, Njegovo Veličanstvo naš kralj čestitaru kojemu može iskreno govoriti, na iskrenu čestitku odgovorio bi po prilici ovako: „Franjo Josip muž i otac je sretan; ali car, ali kralj nije sretan, nego je najnesretniji vladarčić najnesretnijih naroda. Ako vi meni iskreno čestitate kako ja vam iskreno odgovaram, nastojati će te i sami i drugi, i sa mnom da usrećimo narode, jer bez sretnog naroda nema sretna vladara, i samo usrećujuć narode radi se sbilja o pravoj sreći vladara“.

Ja sam uvjeren, da je po prilici ovakov odgovor bio u duhu Njegova Veličanstva, premda ga nije izustilo. Kako napomenuh, uz nesreće, koje su ovo 30 godina monarkiju trle, koje njezine narode taru i danas, uz nesreće, koje joj izvana priete, uz stanje, iz kojega nije moguće van da se nove nesreće izlegu, uz sdvojene nutarnje i vanjske odnošaje monarkije, ja sudim, da nikakov državnik nemože o javnih stvarih nimalo dobra kazati i svaka rieč ove vrste i proti njegovoj volji pokazuje se rugalicom, satirom.

Ja ljubim rugalicu, ali ju nebi upotrebljivao, kad govorim u ime i na račun drugih, kad govorim o javnih poslovih, kad govorim vladaru.

Kad bi se radilo o čestitki n. pr. Aleksandru II., daklem vladaru, koji je izbrisao i popravio posljedice nesretnoga rata; koji je desetkom milijuna svojih državljana slobodu dao; koji je napredak i blagostanje svoga naroda temeljito i osiegurao, koji je ugled i moć monarkije razširio, koji je i stranskih naroda oslobodio i drugim narodom nadu pružio na oslobodjenje i tom prigodom ljudi, na kojih kostret neraste, rekli bi mu: „Našu vjeru, naše desnice imati ćeš ako ih zaslužiš, a zaslužiti ćeš ih samo onda, ako budeš radio o dobru našega naroda, a budućnost, ta ima ostati u rukuh našega naroda“. Ako sam pravo razabrao, zadnju ili predzadnju rieč te adrese, tu obrekoste Nj. Veličanstvu vjeru i nadu u budućnost ter desnice. Bez dvojbe to ste učinili osebno i za to posve pravo, i za sigurno će se Nj. Veličanstvo mnogo tim darom okoristiti. A ja sudim, da u današnjem sustavu monarkije vjeru i nadu u budućnost u ovoj monarkiji mogu imati samo ona stvorenja, koja mogu i trnje brstiti (Smieh). Jest, gospodo, pri današnjih obstojnostih ove monarkije ljudi ikoliko razumni nemogu imati ni vjeru ni nadu u budućnost, i to ne samo u Austriji-Magjariji ili pod njom nego ne ni s njom.

(Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Ja opominjem g. govornika, da o previšnjoj osobi vladara negovori. Parlamentarnost nedopušta ni najmanje, da se osoba vladarova upliće u razpravu. Molim, da govornik govori o predmetu a o osobi vladarovoj ne.

Dr. **Antun Starčević**: Ja sam uvjeren, da nisam nikakove nepristojne rieči o osobi Nj. Veličanstva izustio. Tako ste godine 1866. vaše desnice ponudili, pa koliko ste tada učinili vi i drugi na vašu rieč? U buduće nemožete učiniti manje, nego dosad učiniste. Ja sudim, da će hrvatske desnice braniti samo svoje, samo Hrvatsku a dok to nebudu mogle, one neće braniti tudje krunovine. Gospodo! Stanje našega naroda valjda poznavate i vi prem nekažete. Takovo je stanje, više manje i kod ostalih naroda ove monarkije.

Svi su narodi bez iznimke složni bili u iskrenoj čestitki na srećan brak Njihovih Veličanstva, i u obće za domaću sreću gospodujuće obitelji. Nu izvan službeno u čestitki kojom se hvali dosadanja politika ili se nad njom radost očituje, ne bijaše, nije i u današnjih okolnostih n nebude nijednoga naroda monarkije. Pače, ako ova monarkija nestupi na zakonitu stazu, i ako nebude dala narodom, što jih ide, kada nastanu seljenja, kakova bijahu iz Italije i Njemačke, a ta seljenja budu, moraju nastati tada gospodo u desetkih miljunah duša monarkije, u

kojih ime šalju se tako šuplje čestitke, biti će preriedke duše tako odane, da će seliteljem želi'i sretan put.

Dok ovako stvari stoje, ja sudim, da ovako stoje, bar sam osvjedočen, dok je vaš odbor jesenas na vašu adresu onako slabo složen odgovor primio, kakova ja ne znam, da su ikad Bulgari ili Bošnjaci s carigradskoga, sultanâ prestolja primili, ja izpovjedam, gospodo, da ne dokučujem, čemu bi bila politička izjava. A dok ljudi sebičnošću zaslieplјeni vladaru baju o sreći i vjernosti naroda samo za svoju korist; dok se ljudi, koje bi imalo voditi samo dobro skupno narodom i vladaru, u neistinah nadtječu sa izgubljenimi udvoricami; dok ni kralj nije sveznajući, a neznam kako bi kralj mogao pravo vidjeti stanje monarkije, kako li narodom prava dati.

Predsjednik: Ja velim po drugi put, da govornik ne govori o osobi Njegova Veličanstva, jer ako tako nastavi, umoliti ću vis. sabor, da mu se rieč uzkrati za cielo zasiedanje.

Dr. **Ante Starčević**: Dok je tako, ja ne vidim uspjeha nikakovoj političkoj izjavi.

Ovako po prilici, ja bi vam razložio moje mnienje, po kojemu sam, tom prigodom, proti svakoj političkoj izjavi. A kad bi to moje mnienje bilo zabačeno, što je sigurno, ja bi zahtievao, da u svoj smjernosti nu za bilja pozovemo Nj. Veličanstvo kralja, neka Hrvatom povrati prava i domovinu njihovu, i neka dokine i popravi krivice, koje ovaj narod trpi. Ako kralj ne bi mogao ili ne bi htio, što je po narod sve isto, ono učiniti, što ja nevjerujem, onda neka Nj. Veličanstvo zna, da će Hrvati raditi samo za probitak Hrvatske, i time i proti njihovoj volji, da će se moći dogoditi, da će kralj od Hrvatâ dočekati ono, što su Hrvati od Nj. Veličanstva i od njegovih starijih dočekali.

Samo ovako čestitajuć, gospodo, ja sudim, da bi mi bili i Nj. Veličanstvu dostojno, jer iskreno i zakonito čestitali, i bili bi pravi tumač ćućenjâ i mišljenja Hrvatske. A kad je stvar gotova, meni ne ostaje drugo, nego izjaviti, da mene nema u toj rieči adrese, gdje se govori o vjeri, o nadi u budućnost i o sreći, o desnicah hrvatskih, do daljnjeg mene tu nema.

(Pleskanje i „živio" na galerijah.)

Predsjednik: Želi li tko možebiti progovoriti na ovu kratku adresu našu?

(Nitko se ne javlja.)

Ja ne nalazim, vis. sabore, potrebnim, da bi se na ovo izviešće vrhu jedne obavljene svetkovine razpravljala politika i neumjestno je, da se ovdje, kada se izviešće podnaša, politika u razpravu povadja, te zato predlažem, da se ovo izviešće samo primi homagialnim poklonstvom na ugodno znanje. Prima li to vis. sabor?

(Primljeno na ugodno znanje.)

Daljnji podnesci današnjega zasjedanja jesu:

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 10. siečnja t. g. uz izjavu previšnje zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje homagialnu čestitku sabora hrv.-slav., podastrtu povodom nove godine.

Ovo se uzimlje s poklonstvom na ugodno znanje.

Nadalje presvietli gospodin posvećeni biskup i prior Vranski, Ivan Pavlešić, predlaže bansku pozivnicu s molbom, da se na temelju iste verificira.

Ovo ide odboru verifikacionalnom.

Narodni zastupnik g. barun Zmajić moli tronedjeljni dopust radi bolesti.

Je li vis. sabor dozvoljava ovaj dopust?

(Nitko se proti tomu ne javlja.)

Zamoljeni dakle dopust dozvoljuje se.

Isto tako nar. zast. g. Radoslav pl. Rubido-Zichy radi bolesti očiju moli za šest nedjeljni dopust i prilaže liečničku svjedočbu, kojom dokazuje, da je doista na očijuh bolestan.

Je li vis. sabor ovaj dopust dozvoljuje?

(Nitko se proti tomu ne javlja.)

Dopust je dakle dozvoljen.

Svietli ban priobćuje, da je Nj. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 10. veljače t. g. premilostivo potvrditi osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kralj. Hrv. i Slav. iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Uzimlje se na znanje.

Svietli ban priobćuje dopisom svojim od 23. veljače t. g. br. 3323., da je Nj. c. i kr. apošt. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 10. veljače t. g. zakonu, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kralj. Hrv. i Slav. za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. premilostivo podieliti previšnju svoju sankciju.

Uzimlje se takodjer do ugodnog znanja.

Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, priobćuje, da je Nj. ces. i kralj. apošt. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 15. veljače t. g. osnovi zakona, kojom se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privrem. gradj. postupnika od 16. rujna 1852. (br. 190. drž. zak. list) u pogledu ovrhâ na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke hrv.-ug. vlade, namještenih u kralj. Hrv. i Slav., njihovih udova i sirota, premilostivo podieliti previšnju svoju sankciju.

Prima se takodjer do znanja.

Svietli ban predlaže zakonsku osnovu o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za god. 1879.

Vis. sabore! Ova osnova ide za pretresanje odboru za proračun. Budući je, kako ste iz prijašnjeg podneska vidili, g. barun Zmajić, koji je predsjednik toga odbora, odsutan, pozivljem s toga onu gospodu, koja u ovaj od-

bor spadaju. da si zamjenika predsjedniku izaberu, kojemu će se ovaj predmet za predbježno pretresivanje priobćiti.

Kralj. zemalj. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, predlaže ustavnoga pretresivanja radi proračun zaklade narodnih učiona i stipendijalne Marija Terezijanske za g. 1879.

Ide takodjer odboru za proračun.

Kr. zemalj. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnog pretresivanja radi osnovu zakona o uredjenju seoskih i trgovištnih obćina u kraljev. Hrvatskoj i Slavoniji; za tim osnovu zakona o ustrojstvu gradskih obćina u kraljev. Hrvatskoj i Slavoniji. Pošto ove dvie osnove već po drugi put u saborsko pretresivanje dolaze, to mislim, da bi se kao i prvi put onako isto postupalo, kada se je to odboru za unutarnje poslove i odboru obćinarskom na pretresivanje dalo. S toga bi želio. da vis. sabor i sada ove osnove uputi na ista dva odbora.

Je li se prima ovo?

(Nitko se proti tome ne javlja.)

Šalje se dakle ovim dvim odborom.

Kraljev. zem vlada. odjel za unutarnje poslove, dostavlja na broj 315 ex 1876. spise o vodjenoj razpravi sa kralj. ugar. ministrom za javne radnje i komunikacije u predmetu preustrojenja željezničkoga stojališta „Gradac“ na Zagreb—Žakanjskoj pruzi u redovitu postaju za primanje robe i putnika.

Ovo ide odboru za komunikacije.

Kr. zem. vlada dostavlja previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na skupnom ug.-hrv. saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka, i to: zak. čl. 36. od god. 1878., te 2., 3. i 4. od god. 1879. u svrhu proglašenja u saboru. Radi proglašenja stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

Kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike zakonah donešenih na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru, i to zak. čl. 6., 7., 9., 10. i 11. od god. 1879. u svrhu proglašenja.

Stavit će se za proglašenje na dnevni red.

Skupština podžupanije sisačke podastire predstavku, kojom moli, da se pučanstvu podžupanije sisačke što prije nesnosljivi teret kod gradnje savskih nasipa olahkoti i pitanje o gradnji nasipa za buduće po pravdi i prama koristi rieši.

Ova predstavka ima ići odboru za komunikacije.

Fran Folnegović: Ja bi se usudio predložiti, da se to preda posebnomu odboru. odboru ad hoc, što je izabran sbog savskih nasipa uslied interpelacije g. kanonika Vučetića i moje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog, da bi se odboru ad hoc ova stvar na razpravljanje predala?

Fran Folnegović: Proti tomu nemam ništa, da se na oba dva odbora ovo preda i da skupno oba odbora o tom viećaju.

Predsjednik: Je li prima vis. kuća predlog ovaj, da bi se odboru ad hoc spojenom sa odborom za komunikacije ova stvar predala?

Stjepan Josipović: Vis. sabore! Ja bi bio toga mnienja, da se predade odboru ad hoc, jer ako bi se to jednomu i drugomu odboru predalo, ne bi najzadnje znali, komu to spada, te bi svaki zasebice radio.

Predsjednik: Nije se mislilo, da bi svaki odbor zasebice radio, nego zajednički.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja bi se usudio neke opazke u tom pogledu učiniti, za da se poslovi ne mješaju, koji jedan na drugoga ne spadaju.

Odbora je naime specialnog zadaća, da kao takav uz današnje stanje stvari predloži saboru, da li se može odgovor, kojeg je vlada dala, primiti na znanje ili ne, te da tako prema tomu shodan predlog dade, koji bi se u svoje vrieme na dnevni red stavio. On je omedjašen i imade „rebus hic stantibus“ samo vidjeti, je li vlada pravo radila ili ne.

Predstavke ili molbe ne mogu ići na taj odbor, koji ima sasvim drugu zadaću, te se ne može s onim, što je u njegovom obsegu, ova stvar spojiti. Neka se to izruči peticionalnomu odboru, koji će, kada stvar razvidi, u svoje vrieme kazati, je li vriedno, da se uputi specialnomu odboru ad hoc, ili da se drugačije posebnim putem rieši.

S toga, gospodo, mislim, da se odbor specijalni ne mieša u iztraživanje, nego samo u izpitivanje, je da li je odgovor vladin pravilan ili ne, i da o tom izrazi svoje mnienje. Drugi zadatak ne može imati, nego onaj, koje mu je sabor povjerio. Zato želim, da se ova stvar peticionalnomu odboru predade.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Meni se čini, da je velecienjeni g. predgovornik zadatak odbora preuzko shvatio.

Koliko se mogu sjetiti, glasio je zaključak vis. sabora onamo, da se s razloga, što se sabor nije mogao uputiti o stanju stvari, predmet savskog nasipa, predmet koji je bio povodom interpelacija, povjeri posebnomu odboru, koji će, saslušav vještake i uputiv se podpunoma o stanju stvari, svoje izviešće vis. saboru podnesti. Ja bi rekao, da je ovo doslovce sadržaj odluke, koju je donio vis. sabor, kako se može iz dotičnih predloga i zaključka uvjeriti. Kada je tako, onda bi ja mislio, da je zadatak odbora, kako ga je izvolio nacrtati presvietli gosp., da bi se isti naime imao baviti time, da li se odgovor na one interpelacije ima uzeti na znanje ili ne, svakako preuzak, jer taj odbor ima cielo stanje stvari razpitati, o svem se obaviestiti i svoj predlog staviti, pak u onom smjeru i djelovati. U ostalom ovo neprejudicira to, da vis. kuća odluči, da se taj posao makar komu od tih odbora, pa makar i komunikacionalnomu ustupi. Ja mislim toliko navesti, da zadaća i položaj odbora ne može izključiti, da mu se taj podnesak dade. dapače mislim, da je vlastan

i pozvan taj odbor, da mu se to povjeri. S toga se pridružujem predlogu g. zast. Folnegovića, da se ovaj podnesak povjeri odboru ad hoc.

Predsjednik: Ako nitko neželi progovoriti u ovom predmetu, reći mi je, da su ovdje izjavljena tri mnienja. Jedno, koje tamo ide, da bi se ova stvar uputila odboru komunikacionalnomu; drugo gosp. Folnegovića, da bi se uputila posebnomu odboru ad hoc, koji je glede nasipa savskih izabran, a treće g. predstojnika nutarnjeg odjela, da bi imala ići na odbor za peticije.

Neka izvoli vis. kuća odlučiti, na kojeg od ovih odbora da se ova stvar uputi?

Ja bi molio, neka se izvoli javiti, je li želi, da ide na odbor za komunikacije?

(Nitko se nejavlja.)

Dočim nije nitko zato, to ovaj predlog pada.

Želi li vis. kuća, da ide na odbor specijalni ad hoc?

(Većina se diže.)

Većinom je dakle glasova odlučeno, da ide ova predstavka odboru posebnom ad hoc, izabranom za izpitivanje savskih nasipa.

Kralj. sudbeni stol u Zagrebu umoljava za izdanje dozvole za sudbeno progonjenje nar. zastupnika Petra Zabrdca. — Ide odboru imunitetnom.

Predstavka zastupstva občine begtežke, kojom moli, da se rukovodjenje državnih poslova kao više nesnosljivo od občina oduzme i financijalnoj upravi natrag preda.

Dočim je ovdje jedan posebni odbor porezni izabran, to bi se imao ovaj predmet na taj posebni odbor uputiti.

Dragutin Pogledić: Vis. sabore! Ja mislim, da bi shodnije bilo, da se ova stvar uputi na občinarski odbor, s kojim je u najužem savezu i u kojeg agendu to spada.

Predsjednik: Mislim, da je najshodnije, da se ovaj predmet uputi poreznomu odboru. Neka se vis. kuća izjavi, da li to prima?

(Većina se diže.)

Upućuje se dakle na posebni odbor ad hoc za porez za riešavanje predstavka.

Tako su ovime riešeni svi današnji predmeti, koji su bili na dnevnom redu, i time zaključujem današnju sjednicu, a buduća će se sjednica po potrebi ureći, kada bude predmeta za razpravljanje.

*

Dvadeset i osma saborska sjednica,

obdržavana dne 10. srpnja 1879. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prijašnje sjednice. — Priobćenje podnesaka.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. lipnja 1879. pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 37 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik javlja:

1. Da je zapisnik XXVI. saborske sjednice već u istoj sjednici sastavljen, pročitan i ovjerovljen.

2. Da je sabor u sjednici od 19. siečnja 1879. zaključio sjednice odgoditi te predsjednika ovlastio, da sazove saborsku sjednicu prema potrebi, te pozdravlja prisutne članove.

3. Predsjednik podnaša izviešće saborskoga predsjednika o predvodjenoj deputaciji na dan 21. travnja t. g. u Beču i podastrtoj saborskoj adresi Njihovim Veličanstvom, te na istu premilostivo dobivenu odgovoru prigodom proslavljenja dvadesetpet-godišnjice previšnjega njihova vjenčanja.

Odobravajuć postupak predsjedničtva uzima sabor premilostivi odgovor Njegovoga Veličanstva sa homagijalnim poklonstvom do ugodnoga znanja.

4. Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 10. siečnja t. g. uz izjavu previšnje zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje homagijalne čestitke sabora hrvatsko-slavonskoga, podastrte povodom nove godine.

Uzima se sa poklonstvom na ugodno znanje.

5. Presvietli gosp. posvećeni biskup i prior Vranski Ivan Pavlešić predlaže bansku pozivnicu te moli, da se na temelju iste verificira.

Ide verifikacionalnomu odboru.

6. Narodni zastupnik barun Zmajić moli tronedjeljni dopust.

Dozvoljeno.

7. Narodni zastupnik Radoslav pl. Rubido-Zichy moli šestnedjeljni dopust bolesti radi.

Dozvoljava se.

7. Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 10. veljače t. g. premilostivo potvrditi osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 21. veljače 1878. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije i svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Uzima se na znanje.

9. Svietli ban priobćuje sa dopisom od 23. veljače t. g. 3323., da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo sa previšnjim riešenjem od 10. veljače t. g. zakonu, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1879. premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Uzima se na znanje.

10. Kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 15. veljače t. g. osnovi zakona, kojim se preinačuju ustanove §§. 460. i 461. privremenoga gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. (br. 190. drž. z. list.) u pogledu ovrha na aktivna i mirovinska beriva činovnika i službenika zajedničke hrvatsko-ugarske vlade, namještenih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavo-

niji, njihovih udova i sirota, premilostivo podieliti previšnju sankciju svoju.

Uzima se na znanje.

11. Svietli ban predlaže zakonsku osnovu o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879.

Ide odboru za proračun s dodatkom, da si prorač. odbor ima izabrati zamjenika odsutnomu predsjedniku barunu Zmajiću.

12. Kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, predlaže ustavnoga pretresivanja radi proračun zaklada narodnih učiona i štipendialne Marija-Terezijanske za god. 1879.

Ide odboru proračunskomu.

13. Kralj. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi:

1. „Osnovu zakona o uredjenju seoskih i trgovištnih občina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji" — i

2. „Osnovu zakona ob ustrojenju gradskih občina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji".

Ide odboru kombiniranomu za unutarnje poslove i za občinarstvo.

14. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove dostavlja na br. 315 ex 1876. spise o vodjenoj razpravi sa kr. ugarskim ministrom za javne radnje i komunikacije u predmetu preustrojenja željezničkoga stajališta „Gradac" na zagreb.-žakanjskoj pruzi u redovitu postaju za primanje robe i putnika.

Ide odboru za komunikacije.

15. Kr. zemaljska vlada dostavlja previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na skupnom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zajedničkih zak. članaka i to: zak. čl. 36. od god. 1878. te 2., 3. i 4. od g. 1879. u svrhu proglašenja u saboru.

Staviti će se na dnevni red radi proglašenja.

16. Kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike zakonah donešenih na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru i to:

Zak. čl. 6., 7., 9., 10. i 11. od god. 1879. u svrhu proglašenja.

Staviti će se na dnevni red proglašenja radi.

17. Skupština podžupanije sisačke podastire predstavku, kojom moli, da se pučanstvu podžupanije sisačke što prije nesnosljivi teret gradnje savskih nasipa olahkoti i pitanje o gradnji nasipa za buduće po pravdi i prema koristi rieši.

Većinom glasova odlučeno uputiti odboru ad hoc, izabranomu za izpitivanje savskih nasipa.

18. Kr. sudbeni stol u Zagrebu umoljava za izdanje dozvole za sudbeno progonjenje nar. zastupnika Petra Zabrdca.

Ide odboru imunitetnomu.

19. Predstavka zastupstva občine begtežke, kojom moli, da se rukovanje državnih poreza kao više nesnosljivo od občina oduzme i financijalnoj upravi natrag preda.

Ide odboru ad hoc za sabiranje predstavaka o pobiranju poreza.

Predsjednik zaključuje sjednicu s dodatkom, da će buduću ureći kad potrebito bude.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sljedeći podnesci:

Posilović Juraj, biskup senjsko-modruški, podnaša bansku pozivnicu na sabor, te moli, da se verificira.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Barun Ferdinand Inkey Palinski predlaže bansku pozivnicu s molbom, da se ovjerovi.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Bubanović Julio, vel. župan sriemski, predlaže bansku pozivnicu i moli, da se verificira.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Dr. Stanko Andrijević podnaša izborni zapisnik, kojim je izabran za narodnog zastupnik za II. izborni kotar grada Zagreba.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Čast mi je vis. saboru javiti, da je gosp. dr. Andrijević svoje zastupničko mjesto zauzeo.

Josip Marek, c. kr. umirovljeni gradjevni oficial I. razreda i Franjo Bauer podnašaju prosvjed proti izboru narodnoga zastupnika dra. Stanka Andrijevića za II. kotar grada Zagreba.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Narodni zastupnik Bartol barun Zmajić moli, da mu se radi bolesti očijuh daljnji 4-nedjeljni dopust podieli, i ujedno moli, da se s toga primi njegova odreka kao člana regnikolarne deputacije.

Ja mislim, da mu visoki sabor neće odreći zatraženi 4-nedjeljni dopust.

(Nitko se nejavlja.)

Vis. sabor dozvoljuje, da se podieli gosp. barunu Zmajiću 4-nedjeljni dopust.

Prima li vis. sabor odreku njegovu kao člana regnikolarne deputacije?

(Prima se.)

Želi li vis. sabor, da se izpuni njegovo mjesto kao dvanaestog člana regnikolarne deputacije?

(Glasovi: Svakako želi. — Prima se.)

Mjesto člana regnikolarne deputacije izpuniti će se, i staviti će se na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Stjepan Vučetić moli bolesti radi 5-nedjeljni dopust.

Mislim, da visoki sabor neće isto tako odreći ovaj 5-nedjeljni dopust.

(Nitko se nejavlja.)

Gosp. zastupniku dr. Vučetiću podieljuje se 5-nedjeljni dopust.

Narodni zastupnik A. Mojsinović moli bolesti radi 6-nedjeljni dopust. Ja mislim, vis. sabore, da će i njemu ovaj dopust dozvoljen biti.

(Glasovi: Dozvoljuje se.)

Dozvoljen je daklem dopust nar. zastupniku Mojsinoviću.

Saborski odbor za zemaljski proračun podnaša izviešće ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljev. Hrvatske i Slavonije za god. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

Vis. kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proračune zemaljskih pod upravom kr. vladinog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada u svrhu ustavnoga pretresivanja.

Ide odboru za proračun.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja previšnjom potvrdom providjeni hrv. izvornik na zajedničkom državnom saboru donešenoga zak. čl. 36. od god. 1879. o nastanjivanju zajedničke vojske, bojnoga pomorstva i domobranstva u svrhu proglašenja.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proglašenja radi previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zakonskih članaka, i to: zak. čl. 12., 13., 16., 17., 21., 22., 23. i 24. od god. 1879.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proglašenja radi previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zakonskih članaka, i to: zak. čl. 1., 8. i 15. od god. 1879.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Skupština županije križevačke podnaša predstavku, da se zak. čl. XV. od god. 1876. o rukovanju poreza na zajedničkom saboru hrvatsko-ugarskom shodno promieni.

Ide odboru ad hoc za porezovne poslove.

Predstavka županije križevačke, da se kod kralj. zem. vlade ustroji posebni odjel za narodno gospodarstvo.

Ide odboru peticionalnomu.

Zastupstvo grada Varaždina moli, da se prinos, što no ga ta občina za kr. realnu gimnaziju doprinaša, na teret zemaljski preuzme.

Ide odboru peticionalnomu.

Municipij grada Bakra moli, da se sgrada za nautičku školu troškom zemlje sagradi.

Ide odboru peticionalnomu.

Municipij grada Bakra moli, da se zagovara obsta[nak] slobodne luke.

Ide odboru peticionalnomu.

Žitelji občine Trsat mole, da se odciepe od upravn[e] občine Draga-Kostrene.

Ide odboru peticionalnomu.

Ravnateljstvo kr. vel. gimnazije hrvatske na Rie[ci] podastire molbu učiteljskoga sbora za godišnji doplata[k] od 150 for.

Ide odboru peticionalnomu.

Kralj. sudbeni stol u Zagrebu umoljava za dozvol[u] sudbenoga progona nar. zast. Josipa Miškatovića radi po[] činjenog u časopisu „Obzoru“ prestupka bunjenja.

Ide odboru imunitetnomu.

(Smieh na galerijah.)

Ja molim, da se galerije čuvaju. Neka demonstraci[je] neprave, jer ću inače shodne mjere poprimiti. Ja smieh nedopuštam na galerijah.

Občina pleternička moli za izposlovanje, da se sho[d]nije pobiru državni porezi, ili da se natrag povjeri p[o]biranje poreznim uredom ili da se za taj posao kod o[b]ćina postave državni činovnici.

Ide odboru za poslove porezne.

Trgovištna občina Daruvar moli, da se odieli od [u]pravne [?] vanjske občine Daruvar.

Ide odboru peticionalnomu.

Ravnateljstvo zemaljskog muzeja moli, neka mu [se] još za ovu god. 1879. dotacija povisi i neka se odre[di] svota za iztraživanje Bosne i Hercegovine i za naba[vu] starina ondješnjih.

Ide odboru peticionalnomu.

Hrvatsko arkeologičko družtvo u Zagrebu moli [] godišnju podporu.

Ide odboru peticionalnomu.

Popović Lazar i Janošević Ivan, paroci g.-izt. crk[ve] u dolj. gradu Osieku, mole za dopitivanje stalne godišn[je] nagrade za vršenje dušobrižnih dužnostih u osiečkoj ze[m.] bolnici.

Ide odboru peticionalnomu.

Veleposjed topolovački moli pomoć proti odredbi k[r.] zem. vlade, kojom mu se nameće 10.000 kub. metara n[a]sipa savskih god. 1879. sagraditi.

Ide odboru peticionalnomu.

Žiga Landsinger, slikarski učenik u Rimu, moli po[d]poru za nastavu slikarske nauke.

Ide odboru peticionalnomu.

Lugarsko osoblje kr. zakladnog dobra kutjevačkog moli za povišenje plaća i ustanovljenje mirovine.

Ide odboru peticionalnomu.

Josip Freudenreich, nadredatelj i glumac nar. ze[m.] kazališta, moli za mirovinu.

Ide odboru peticionalnomu.

A. Krajčović i drugovi, izbornici vukovarski, mole, [da] se izbor nar. zastupnika za trg. Vukovar obaviti da[]

kroz posebno saborsko povjerenstvo ili kroz izbornu deputaciju po kralj. zem. vladi imenovati se imajuću.

Ide odboru peticionalnomu.

Predstavka obćine Orle, s kojom moli, da se žitelji Novo-Čiče rieše plaćanja mirovine Ivanu Pajloku, bivšemu učitelju u Novih Čičah.

Ide odboru peticionalnomu.

Obćinari Naradina, Grgeteka, Sela, Prnjavora, Krušedola te Velike Remete mole, da se odciepe od političke obćine Irig, i da se ustroji za njih zasebna politička obćina.

Ide odboru peticionalnomu.

Time su svi podnesci, koji su na ovaj vis. sabor stigli, svršeni.

Na dnevni red buduće sjednice staviti će se izviešće saborskog odbora za zemaljski proračun, kojim se podnosi osnova zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879. (Glasovi: Izbor člana regnik. deputacije.)

Želi li vis. sabor, da se i izbor člana regnikolarne deputacije obavi. (Glasovi: Želi!)

Ako želi, to se može i izbor dvanaestog člana regnikolarne deputacije obaviti u budućoj sjednici.

Vis. sabore! Prije nego li zaključim sjednicu, neka mi bude dozvoljeno javiti, da si je odbor za svečani prenos ostanaka i odkriće spomenika našeg velikog pjesnika Petra Preradovića uzeo slobodu pozvati visoko ovo tielo na tu svečanost.

Ta svečanost obdržavati će se, kao što je gospodi članovom poznato, dne 14. srpnja po programu, koji je u tu svrhu takodjer po ovom odboru izdan.

Ja molim, da se gospoda saborski članovi tomu pozivu odazovu, te da prisustvuju toj svečanosti.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem u utorak u 10 sati prije podne.

(Sjednica zaključena u $11^3/_4$ sata.)

Dvadeset i deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 15. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava glavna o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879. i izbor 12-tog člana u regnikolarnu deputaciju.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik prošle sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 10. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i sva tri odjelna predstojnika.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor za zemaljski proračun podnaša izviešće ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

2. Posilović Juraj, biskup senjsko-modruški, podnaša bansku pozivnicu na sabor, te moli da se verificira.

Ide odboru verifikacionalnomu.

3. Barun Ferdinand Inkey Palinski predlaže bansku pozivnicu s molbom, da se verificira.

Ide odboru za verifikacije.

4. Bubanović Julio, veliki župan sriemski, predlaže bansku pozivnicu i moli, da se verificira.

Upućuje se na odbor verifikacionalni.

5. Dr. Stanko Andrijević podnaša izborni zapisnik, kojim je izabran za narodnoga zastupnika za II. izborni kotar grada Zagreba.

Ide odboru za verifikacije.

6. Ivan Marek, c. kr. umirovljeni gradjevni oficial I. razreda, i Franjo Bauer podnašaju prosvjed proti izboru narodnog zastupnika dra. Stanka Andrijevića za II. kotar grada Zagreba.

Ide odboru verifikacionalnomu.

7. Narodni zastupnik Bartol barun Zmajić moli, da mu se radi bolesti očijuh daljnji 4-nedjeljni dopust podieli i ujedno moli, da se s toga primi njegova odreka kao člana regnikolarne deputacije.

Sabor dozvoli Bartolu barunu Zmajiću 4-nedjeljni dopust, te prihvativ odreku njegovu kao člana regnikolarne deputacije, zaključi, da se imade izbor novoga člana za regnikolarnu deputaciju preduzeti u prvoj budućoj sjednici.

8. Narodni zastupnik dr. Stjepan Vučetić moli bolesti radi 5-nedjeljni dopust.

Dozvoljen.

9. Narodni zastupnik A. Mojsinović moli bolesti radi 6-nedjeljni dopust.

Dozvoljava se.

10. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove dostavlja proračune zemaljskih pod upravom kr. vladinog odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada u svrhu ustavnoga pretresivanja.

Ide odboru za proračun.

11. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja previšnjom potvrdom providjeni hrv. izvornik na zajedničkom državnom saboru donešenoga zak. čl. 36. od g. 1879. o nastanjivanju zajedničke vojske (bojnoga pomorstva) i domobranstva u svrhu proglašenja.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

12. Kr. zem. vlada. odjel za unutarnje poslove, dostavlja proglašenja radi previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko - hrvatskom saboru donešenih zakonskih članaka i to: zak. čl. 12., 13., 16., 17., 21., 22.. 23. i 24. od god. 1879.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

13. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proglašenja radi previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zakonskih članaka, i to zak. čl. 1., 8. i 15. od 1879.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

14. Skupština županije križevačke podnaša predstavku, da se zak. čl. XV. od 1876. o rukovanju poreza na zajedničkom saboru hrvatsko-ugarskom shodno promieni.

Ide odboru ad hoc za porezne poslove.

15. Skupština križevačke županije moli, da se kod kr. zem. vlade ustroji posebni odjel za narodno gospodarstvo.

Ide odboru za peticije.

16. Zastupstvo grada Varaždina moli, da se prinos, što no ga ta občina za kr. realnu gimnaziju doprinaša, na teret zemaljski preuzme.

Ide odboru peticionalnomu.

17. Municipij grada Bakra moli, da se sgrada za nautičku školu troškom zemlje sagradi.

Ustupljuje se odboru peticionalnomu.

18. Municipij grada Bakra moli, da se zagovara obstanak slobodne luke.

Ide odboru za peticije.

19. Žitelji občine Trsat mole, da se odciepe od upravne občine Draga-Kostrene.

Odboru za peticije se ustupljuje.

20. Ravnateljstvo kr. velike gimnazije hrvatske na Rieci podastire molbu učiteljskoga sbora za godišnji doplatak od 150 for.

Ide odboru za peticije.

21. Kr. sudbeni stol u Zagrebu umoljava za dozvolu sudbenoga progona nar. zastupnika Josipa Miškatovića radi počinjenog u časopisu „Obzoru“ prestupka bunjenja.

Ide odboru imunitetnomu.

22. Kr. sudbeni stol u Zagrebu umoljava za dozvolu sudbenoga progona nar. zastupnika Josipa Miškatovića radi počinjena u časopisu „Obzoru“ prestupka bunjenja.

Ide odboru za imunitet.

23. Občina pleternička moli za izposlovanje, da se shodnije pobiru državni porezi, ili da se natrag povjeri pobiranje poreznim uredom ili da se za taj posao kod občina postave državni činovnici.

Ide odboru za poslove porezne.

24. Trgovištna občina Daruvar moli, da se odieli od izvanjske občine Daruvar.

Ide odboru za peticije.

25. Ravnateljstvo zemaljskog muzeja moli, neka mu se još za ovu godinu 1879. dotacija povisi i neka se odredi svota za iztraživanje Bosne i Hercegovine i za nabavu starina ondješnjih.

Ide odboru za peticije.

26. Hrvatsko arkeologičko družtvo u Zagrebu moli za godišnju podporu.

Ide odboru za peticije.

27. Popović Lazar i Janušević Ivan, parosi g.-izt. crkve u dol. gradu Osieku, mole za dopitanje stalne godišnje nagrade za vršenje dušobrižnih dužnostih u osiečkoj zemaljskoj bolnici.

Ide odboru peticionalnomu.

28. Veleposjed topolovački moli pomoć proti odredbi kr. zem. vlade, kojom mu se namiće 10.000 kub. metara nasipa savskih g. 1879. sagraditi.

Ide odboru peticionalnomu.

29. Žiga Landsinger, slikarski učenik u Rimu, moli podporu za nastavu slikarske nauke.

Ide odboru peticionalnomu.

30. Lugarsko osoblje kr. zakladnog dobra kutjevačkoga moli za povišenje plaće i ustanovljenje mirovine.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

31. Josip Freudenreich, nadredatelj i glumac nar. zem. kazališta, moli za mirovinu.

Ide odboru peticionalnomu.

32. A. Krajčović i drugovi, izbornici vukovarski, mole, da se izbor nar. zastupnika za trg. Vukovar obaviti dade kroz posebno saborsko povjerenstvo ili kroz izbornu deputaciju po kr. zem. vladi imenovati se imajuću.

Ide odboru za peticije.

33. Občina Orle moli, da se žitelji Novo-Čiče rieše plaćanja mirovine Ivanu Krst. Pajloku, bivšemu učitelju u Novih-Čičah.

Ide odboru za peticije.

34. Občinari Neradina, Grgeteka, Sela, Prnjavora, Krušedola te Velike Remete mole, da se odciepe od političke občine Irig i da se ustroji za njih zasebna polit. občina.

Ide odboru peticionalnomu.

Napokon javlja predsjednik, da odbor za svečani prenos ostanaka blagopočivajućega Petra Preradovića, hrvatskoga pjesnika, moli vis. sabor, da blagoizvoli prisustvovati svečanomu prenosu, što no će se dne 14. o. m. ovdje obaviti.

Sabor zaključi, da prisustvuje tomu svečanomu prenosu.

Nebudući za danas drugi predmet na dnevnom redu zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^1/_2$12 sati uričuć buduću za utorak 15. srpnja o. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izviešće odbora za zemaljski proračun za godinu 1879
2. Izbor jednoga člana u regnikolarnu deputaciju.

Krestić v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se ne javlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Odbor proračunski podnosi izviešće o proračunu zaklada kraljevina Hrvatske i Slavonije stojećih pod upravom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za bogoštovje i nastavu, za god. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor za verifikaciju podnaša izviešće o vjerodajnicah na nj upućenih.

Stavit će se na dnevni red.

Imunitetni odbor podnaša izviešće na dopis kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 9. lipnja 1879. broj 3740, da se izdade dozvola sudbenoga progonjenja narodnoga zastupnika Petra Zabrdca.

Stavit će se na dnevni red.

Imunitetni odbor podnaša izviešće na dopis kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. broj 3946, da se izdade dozvola sudbenoga progonjenja narodnoga zastupnika Josipa Miškatovića radi bunjenja.

Stavit će se na dnevni red.

Imunitetni odbor podnaša izviešće na dopis kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. broj 3991, da se izdade dozvola sudbenoga proganjanja narodnoga zastupnika Josipa Miškatovića radi bunjenja.

Stavit će se na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Antun Starčević i drugovi predlažu osnovu zakona ob ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Ide odboru za bogoštovje i nastavu.

Svietli ban dostavlja bilanciju o gospodarstvu tiskare „Narodnih Novina“ za god. 1878. i ujedno osnovu naredbe o privremenom uredjenju tiskare „Narodnih Novina“ zemaljskom tiskarom.

Ide odboru proračunskomu.

Preuzvišeni g. Levin barun Rauch predlaže bansku pozivnicu, te moli, da se verificira.

Ide odboru za verifikaciju.

Skupština županije zagrebačke moli, da se izhodi promjena zakona državnoga XXIV. : 1878. o žesti.

Ide odboru peticionalnomu.

Josip Lovrenčić moli oprost od nametnoga mu doplatka godišnjih 2800 for. kao dopunjak najmovine za Jamničku kiselicu.

Ide odboru peticionalnomu.

Janko Herceg moli podporu.

Ustupljuje se predsjedničtvu sabora.

Stjepan Zorc, saborski podvornik, moli podporu.

Ustupljuje se predsjedničtvu sabora.

Narodni zastupnik Vaso Kotur moli šest-nedjeljni dopust. Mislim, da se vis. sabor ovoj molbi ne će protiviti, i da se može ovaj dopust dozvoliti.

(Glasovi: Dozvoljava se.)

Gosp. zastupniku Vasi Koturu dozvoljuje se dopust od šest nedjelja dana.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće odbora proračunskoga ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879.

Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti i prvo čitanje preuzeti.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita):

Izviešće

saborskoga odbora za zemaljski proračun ob „osnovi zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1879.“

Visoki sabore! U XXVII. sjednici sabora, držanoj 14. lipnja 1879., podniela je kralj. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada „osnovu zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1879.“ Zaključkom vis. sabora u istoj sjednici stvorenim predana je ta osnova saborskomu odboru za proračun, da ju izpita i svoje izviešće o njoj saboru podnese.

Odbor je u svojih dne 16. i sliedećih dana mjeseca lipnja te 1. i sliedećih dana mjeseca srpnja t. g. držanih sjednica rečenu osnovu zakona pretresao, te podnosi ovim visokomu saboru svoje izviešće sa predlogom, da izvoli visoki sabor prihvatiti rečenu osnovu zakona sa promjenami i predlozi, navedenimi u ovom izviešću, uz sliedeći zaključak:

Premda se je uvjerio ovaj sabor, da je neki dio javnih prihoda, pripadajući na temelju nagodbenog zakona kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji iz 45% tangente uvrštene kao pokriće u proračunu izlučen, ipak nehoteć preticati kraljevinskomu odboru, koji će prigodom dogovora o financijalnih pitanjih i o izlučenih prihodih u pokriću autonomnih potrebština s ugarskim kraljevinskim odborom i onako do skora razpravljati, ter svoje zaključke podastrti na ustavnu saborsku razpravu i odluku, prima po odboru predloženi proračun za podlogu specijalne debate.

A. POTREBA.

Poglavje I. Sabor.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli prihvatiti redovitu potrebu ovoga poglavja sa 40.000 for kako je i vlada predložila.

Poglavje II. Ban i njegov bureau.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli prihvatit stavku 1. tek. br. 1 i 6 u iznosu po vladi predloženom kao redovitu potrebu, a tek. br. 2, 3, 4 i 5 kao izvanrednu potrebu u istom iznosu, kako je i vlada predložila.

Isto tako predlaže odbor, da se stavka 2., 3. i 6. prihvati kao redovita potreba u iznosu po vladi predloženom stavka pak 4., da se prihvati takodjer kao redovita potreba u iznosu od 2000 for., a da se briše 1000 for.

Stavka pak 5. da se prihvati u iznosu od 100 for kao izvanredna potreba.

Prema tomu predlaže odbor, da vis. sabor izvoli odobriti u poglavju ovom redovitu potrebu sa . . . . 29.700 for.
a izvanrednu sa . . . . 9.050 for.
Ukupno . 38.750 for.

Od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 448 for.
Ostane . 38.302 for.

Ujedno predlaže odbor, da vis. sabor izvoli zaključiti:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da u buduće neuvršćuje u proračun banov bureau.

Poglavje III. Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1. Središnja uprava.

Proračunski odbor predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti pod stavkom 1., 2., 3., 4., 5., 6. i 7. u ovom naslovu po vladi predloženu svotu redovite potrebe sa . . . 80.535 for.
a pod stavkom 8., 9. i 10. izvanrednu potrebu sa . . . . 1.200 for.
Ukupno . 81.735 for.

Naslov 2. Gradjevni odsjek.

Odbor predlaže, da se prihvate po predlogu vladinom stavke 1., 2., 3., 4. i 5. ovoga naslova u ukupnom iznosu od . . 20.806 for.

Naslov 3. Računarski ured.

Odbor predlaže, da se u ovom naslovu odobri redovita potreba sa . . . . . . 41.780 for.
a izvanredna sa . . . . 100 for.
Ukupno . 41.880 for.

Naslov 4. Statistički ured.

Odbor predlaže, neka vis. sabor izvoli primiti po predlogu vladinom u ovom naslovu redovitu potrebu u iznosu od . . 4.500 for.

Naslov 5. Zemaljski arkiv.

Stavke 1., 2. i 3. ovoga naslova kao redovita potreba u iznosu od . . . . . 3.352 for.
predlaže se visokomu saboru na prihvat i odobrenje, kao što je i vlada predložila.

Ujedno predlaže odbor, da izvoli visoki sabor izreći ovaj zaključak:

Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, da još za ove sjeditbe sabora podnese osnovu zakona o preustrojstvu zemaljskoga arkiva; zatim da nastoji, da se u zemaljskom arkivu prikupe i pohrane svi spisi i sva pisma nekadanjih županijskih arkiva.

Naslov 6. Zemaljska blagajna.

Proračunski odbor predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti u naslovu ovom po predlogu vladinom stavke 1., 2., 3., 4. i 5. kao redovitu potrebu u iznosu od . . . 11.283 for.
a stavku 6. kao izvanrednu potrebu sa . 1.150 for.
Ukupno . 12.433 for.

Naslov 7. Kr. političke oblasti I. molbe.

Predlaže se visokomu saboru na odobrenje u naslovu ovom u stavki 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. i 8. po vladi predložena svota redovite potrebe sa . . . . 356.955 for.
a izvanredne sa . . . . 5.845 for.
Ukupno . 362.800 for.

Naslov 8. Zdravstvo.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti u ovom naslovu pod stavkom 1., 2. i 3. po vladi predloženu svotu redovite potrebe sa . . . . 119.060 for.

Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli odobriti u naslovu ovom pod stavkom 1. i 2. po predlogu vladinom izvanrednu potrebu u iznosu od . . . . 224.430 for.

Ujedno predlaže odbor, pošto je kr. zem. vlada u proračunskom odboru očitovala, da je priredila osnovu zakona o zemaljskoj straži sjegurnosti, i da nije mogla te osnove do sada sbog nekih zaprieka saboru predložiti, — da izvoli vis. sabor opetovano zaključak izreći:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da svakako još tečajem ove saborske periode predloži osnovu zakona, kako da se zemaljska straža sjegurnosti uredi prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Naslov 10. Zemaljske županijske sgrade.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli odobriti, kako je vlada predložila, u ovom naslovu svotu potrebe redovite sa . . . 16.400 for.
a izvanredne sa . . . . 5.000 for.
Ukupno . 21.400 for.

Naslov 11. Cesto- i vodogradjevine.

I. Cestogradjevine. Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti po predlogu vladinom svotu potrebe redovite sa . . . . 229.073 for.
a izvanredne sa . . . . 84.800 for.
Ukupno . 313.873 for.

II. Vodogradjevine. Predlaže odbor, da visoki sabor izvoli odobriti redovitu potrebu po predlogu vladinom sa . . . . . . 28.670 for.

Prema tomu, da izvoli visoki sabor odobriti u ovom naslovu ukupnu svotu sa 342.543 for.

Ujedno predlaže odbor, da vis. sabor izvoli izreći zaključak:

I. Pozivlje se kr. zem. vlada, da uz proračun za godinu 1880. predloži saboru program o nuždnih i koristnih vodogradjevina u Hrvatskoj i Slavoniji, te o načinu, kako da se troškovi za ove radnje namaknu.

II. Pozivlje se kr. zem. vlada, da predloži saboru osnovu zakona o sklapanju zajma za izgradjenje cesta,

koje su za izgradjenje odredjene u cestovnoj po saboru jur prihvaćenoj mreži.

Naslov 12. Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji.

Proračunski odbor predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti redovitu potrebu pod stavkom 1. sa . . . . 32.000 for.
a pod stavkom 2. sa . . . . 14.960 for.
kao što je i vlada predložila; ujedno, da visoki sabor izvoli zaključak izreći:

Preporučuje se kr. zemaljskoj vladi, da već početkom škol. godine 1879./80. ustroji na gospodarsko-šumarskoj učioni u Križevcih tečaj za naobrazbu mladićâ u prvih počelih liečenja domaće životinje, u podkivanju konja i škopljenju omladine životinjske.

Stavku 3. da izvoli visoki sabor primiti po predlogu vladinom sa . . . . 6.000 for.

Na stavku 4. predlaže odbor, da visoki sabor izvoli odobriti svotu od . . . . 20.000 for.
umjesto predložene po vladi svote od 8.000 for. s tim, da se iz svote ove od 20.000 for. imade ujedno pokriti i trošak za putujućega učitelja vinogradarstva.

Isto tako predlaže odbor, da visoki sabor izvoli za stavku 5. umjesto po vladi predložene od 1.000 for. odobriti svotu od 2.000 for.

Stavku 6. neka izvoli visoki sabor primiti po predlogu vladinom sa . . . . 300 for.

Ujedno predlaže ovdje odbor, da visoki sabor izvoli zaključak izreći:

Pozivlje se kr. zem vlada, da u budućih proračunih pod ovim naslovom ostavi samo one stavke, u kojih je uvršten prinos narodnim zavodom, zatim zemaljski štipendiji, a da se za zemaljsko kulturno vieće i prinose narodno-gospodarskim svrham novi posebni naslov u ovo poglavje unese.

Stavku 7. predlaže odbor, da izvoli visoki sabor u iznosu po vladi predloženom sa . . . . 50.900 for.
odobriti kao izvanrednu potrebu, a brisati ju iz redovite potrebe.

Ujedno predlaže odbor, da izvoli visoki sabor izreći zaključak:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da uslied promienjenih odnošaja u upravi pastuharstva tečajem iduće godine nastoji prema znanosti, izkustvu i potrebam upravu tako preurediti, da se uzmognu polučiti bolji rezultati kod oplemenjenja konja, nego li su uz sadanji način uprave polučeni.

Odbor predlaže dalje, da visoki sabor izvoli odobriti stavku 8., 9., 10. i 11. po predlogu vladinom.

Kod stavke 12. predlaže odbor, da visoki sabor izvoli odobriti svotu od . . 20.000 for.
kao izvanrednu potrebu s tim, da se ta svota imade smatrati kao drugi obrok troškova za podignuće ratarnice u Slavoniji, dočim se u proračunu za godinu 1878. jur odobrena svota od 20.000 for. kao prvi obrok istih troškova smatrati, te u svrhu podignuća ratarnice u Slavoniji upotrebiti imade.

Stavku 13., 14. i 15. predlaže odbor na odobrenje po predlogu vladinom.

Prema svemu tomu predlaže odbor, da visoki sabor izvoli u ovom naslovu odobriti svotu redovite potrebe u iznosu sa 13.000 for. više, dakle sa . . . . 81.510 for.
a izvanrednu potrebu sa 20.000 for. više, dakle u iznosu od . . . . 78.900 for.
Ukupno . 160.410 for.

Naslov 13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli primiti stavku 1., 2., 3. i 4. redovite potrebe sa 10.300 for.
zatim stavku 5. i 6. izvanredne potrebe sa 25.404 for.
Ukupno . 35.704 for.
kako je to i vlada predložila.

Naslov 14. Mirovine.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti, kao što je vlada predložila u ovom naslovu stavku 1. redovite potrebe sa . . 175.377 for.
stavku 2. izvanredne potrebe sa . . . . 3.031 for.
Ukupno . 178.408 for.

Poglavje IV. Odiel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Središnja uprava.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli odobriti u ovom naslovu, kako je vlada predložila, stavku 1., 2., 3., 4. i 5.

Kod stavke 6. tekući broj 1, predlaže se, da visoki sabor izvoli odobriti nadnice samo za 4 dnevničara, i to
1 sa 1 for. 20 novč . . . . 438 for.
3 sa 1 for. -- novč. . . . . 1095 for.
a brisati nadnice za 4 dnevničara sa svotom od 365 for. koja je u ovogodišnji proračun kao višak uvrštena.

Stavku 6. tek. br. 2, zatim stavku 7. i 8. redovite potrebe predlaže odbor, da visoki sabor prihvati po predlogu vladinom.

Isto tako predlaže odbor, da visoki sabor odobri stavku 9. izvanredne potrebe u naslovu ovom u iznosu po vladi predloženom sa 550 for.

Prema tomu, da izvoli visoki sabor odobriti redovitu potrebu u ovom naslovu sa svotom od . . . . 33.823 for.
a izvanrednu potrebu sa . . . . . 550 for.
Ukupno . 34.373 for.

Naslov 2. Zem. prinos za svrhe bogoštovne.

Odbor predlaže, da vis. sabor prihvati po predlogu vladinom u ovom naslovu iznos redovite potrebe sa . . . . 89.409 for.

Ujedno predlaže odbor, da visoki sabor ponovi zaključak:

Poziva se kr. zem. vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincialne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota, odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji uvrsti u proračun za godinu 1880.

Naslov 3. Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Proračunski odbor predlaže: da visoki sabor primi stavku 1. tek. br. 1 i 2 u iznosu po vladi predloženom da tek. br. 2 glasi:

8 izvanrednih profesora, od kojih su 4 sistemizirana, i 4 su namještena mjesto redovitih profesora po 1400 fr. plaće i 300 for. stanarine.

Tek. br. 3, 4, 5 i 6 predlaže odbor na prihvat visokomu saboru po predlogu vladinom.

Ujedno se predlaže, da visoki sabor zaključiti izvoli:

I. Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojom se plaće i stanarina sveučilištnih pisara izjednačuju sa plaami pisara kod političkih oblasti.

II. Poziva se kr. zemaljska vlada, odiel za bogoštovje i nastavu, da još ove saborske periode predloži osnovu zakona o pomnožanju osoblja u kr. sveučilištnoj knjižnici ob uredjenju beriva njihovih, a do toga, da se prema nastaloj potrebi dade sveučilištnomu knjižničaru u pomoć vješta i pouzdana osoba.

Stavku 2., 3., 4., 5., 6. i 7. predlaže odbor visokomu saboru na odobrenje; ujedno da visoki sabor izvoli zaključiti:

I. Ovlašćuje se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da za nabavu potrebnih djela u sveučilištnoj knjižnici izda do 5000 for. iz prištednja kod ovoga naslova.

II. Poziva se kr. zem. vlada, da u smislu zaključka saborskog od prošle godine 1878. prištednje polučene tečajem iste godine 1878. kod naslova ovog: „Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu" izda za nabavu potrebnih djela sveučilištnoj knjižnici do svote od 5000 fr.

Napokon predlaže odbor, da vis. sabor odobri svote od stavkom 8., 9. i 10. redovite potrebe, a pod stavkom 1. izvanredne potrebe u iznosu po vladi predloženom, te prema tomu da izvoli visoki sabor odobriti u ovom naslovu ukupnu svotu redovite i izvanredne potrebe sa 5.261 for.

Naslov 4. Srednja učilišta.

Proračunski odbor predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti redovitu potrebu u ovom naslovu sa	156.835 for.
izvanrednu sa	308 for.
Ukupno .	157.143 for.

kao što je i vlada predložila.

Uz to preporučuje odbor, da izvoli visoki sabor usvojiti sliedeće predloge:

I. Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojim se podieljuje profesorom na kr. gimnaziji riečkoj i osiečkoj mjestni doplatak, kakov uživaju profesori na kr. gimnaziji u Zagrebu.

II. Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da čim prije počme graditi gimnazijalnu sgradu u Zagrebu, i to iz poreznih zaostataka kraljevina Hrvatske i Slavonije, koji su do konca godine 1867. uključivo nastali.

III. Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da se opravda u saboru, zašto nije izveden zaključak saborski od prošle godine, koji glasi: Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, ako poglavarstvo sl. i kr. grada Osieka još tečajem g. 1878. nepočme graditi sgrade gimnazijalne u Osieku, da sadanju sgradu zatvori, na trošak gradske obćine najmi shodne prostorije za smještenje gimnazije, te poglavarstvo grada Osieka primjerenimi sredstvi prisili na izpunjenje dužnosti, zakonom mu naložene.

Naslov 5. Primaljsko učilište.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti redovitu potrebu u ovom naslovu po predlogu vladinom sa	4780 for.

Naslov 6. Uprava pučkih škola i preparandije.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti stavku 1., 2., 3., 4., 5. i 6., tek. br. 1. 2. 3, 4, 5 i 6 po predlogu vladinom

Kod stavke 6. tek. br. 7. predlaže odbor, da visoki sabor izvoli brisati svotu od 1200 for., a odobriti iznos ove stavke sa 1800 for.

Tek. br. 8. stavke 6. i stavku 7. i 8. da izvoli sabor primiti po predlogu vladinom, te prema tomu odobriti redovitu potrebu u ovom naslovu u iznosu od . . .	34.575 for.

Ujedno predlaže odbor, da visoki sabor izvoli usvojiti sliedeći zaključak:

Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da podnese saboru prigodom proračuna za godinu 1880. statistički obrazloženo izviešće o stanju pučkih učiona i preparandije od uvedenja školskog zakona unapried; o eventualnom napredku ili nazadku školstva, o uspjehu ili bezuspjehu novog školskog zakona za pučke učione; o eventualnih preinaka, koje bi školski zakon trebovao.

Naslov 7. Štipendiji i obće obrazovne svrhe.

Stavku 1. tek. br. 1, 2, 3 i 4, predlaže odbor visokomu saboru na odobrenje po predlogu vladinom.

Kod tek. br. 5 stavke ove predlaže odbor, da izvoli visoki sabor odobriti svotu od 500 for. s tim, da se dotični štipendiat umjetnik obveže, da će jedan umotvor svoj pokloniti jednomu od domaćih zavoda.

Tek. br. 6 i 8 ove stavke predlaže odbor visokomu saboru na prihvat po predlogu vladinom.

Kod stavke 2. tek. br. 1 predlaže odbor, da visoki sabor dozvoli u mjesto po vladi predložene svote od 10.000 for. svotu od 12.000 for., a tekući broj 2, 3 i stavku 3. da izvoli visoki sabor prihvatiti po predlogu vladinom.

Kod stavke 4. predlaže odbor, da visoki sabor izvoli u mjesto 1000 for., kako je vlada predložila, odobriti svotu od 2000 for., a kod stavke 5 umjesto 500 for., da izvoli visoki sabor odobriti 1000 for.

Prema tomu predlaže se, da visoki sabor izvoli u ovom naslovu odobriti redovitu potrebu sa . . . . 33.973 for.
a izvanrednu sa . . . . 3.000 for.
Ukupno . . 36.973 for.

Naslov 8. Mirovine.

Predlaže se visokomu saboru, da izvoli primiti redovite potrebe stavku 1. tek. br. 1 sa 572 for., tek. br. 2 sa 13.895 for., tek. br. 3 sa 6402 for., a stavku 2. izvanredne potrebe po predlogu vladinom sa 588 for.

Prema tomu dakle da izvoli vis. sabor u naslovu ovom primiti redovitu potrebu u iznosu sa . . . . 20.869 for.
a izvanrednu sa . . . . 588 for.
Ukupno . . 21.457 for.

Poglavje V. Odiel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava.

Odbor predlaže, da se odobri redovita potreba u naslovu ukupno sa . . . . . 27.858 for.
kao što je i vlada predložila.

Naslov 2. Kr. stol sedmorice.

Predlaže se visokomu saboru, da izvoli odobriti u naslovu ovom po predlogu vladinom redovitu potrebu sa . . . . 47.182 for.
izvanrednu sa . . . . 4.800 for.
Ukupno . . 51.982 for.

Naslov 3. Kr. banski stol.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti stavku 1., 2. i 3. kao redovitu potrebu po predlogu vladinom.

Stavku pak 4. da izvoli visoki sabor brisati iz redovite potrebe. i primiti ju kao izvanrednu potrebu sa 4.170 for.

Ostale stavke 5., 6., 7., 8. i 9. neka visoki sabor izvoli odobriti kao redovitu potrebu po predlogu vladinom.

A stavku 10. da izvoli visoki sabor odobriti po predlogu vladinom kao izvanrednu potrebu sa 350 for.

Prema tomu neka visoki sabor izvoli u naslovu ovom odobriti redovitu potrebu sa 109.398 for.
a izvanrednu sa . . . . 4.520 for.
Ukupno . . 113.918 for.

Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi.

Odbor proračunski predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti u naslovu ovom redovitu potrebu sa . . . . 382.788 for
a izvanrednu sa . . . . 33.925 for
Ukupno . . 416.713 for
kao što je i vlada predložila.

Ujedno predlaže odbor, da visoki sabor izvoli za ključak izreći:

Poziva se kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, d podnese saboru osnovu zakona, kojom se dokidaju na grade za obavljanje zemaljsko-odvjetničkih posala i to

a) drž. nadodvjetniku sa 800 for.,

b) zamjeniku njegovu sa 400 for.,

c) državnomu odvjetniku sudbenoga stola u Zagreb sa 400 for.

d) 5 državnim odvjetnikom ostalih sudbenih stolov po 200 for.

Naslov 5. Kr. kotarski sudovi.

Proračunski odbor predlaže, da izvoli vis. sabor odobriti redovitu potrebu u naslovu ovom sa . . . . 288.039 fo
a izvanrednu sa . . . . 1.412 fo
Ukupno . . 289.451 fo
po vladinom predlogu.

Naslov 6. Kaznione.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti u na slovu ovu stavku 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 1 i 12. kao redovitu potrebu po predlogu vladinom.

A stavku 13. da izvoli vis. sabor brisati iz redovit potrebe, a u izvanrednu potrebu uvrstiti svotu, koju vlada pod tom stavkom predložila sa 1000 for.

Stavku pak 14. da izvoli vis. sabor primiti kao re dovitu potrebu, a stavku 15., 16., 17., 18., 19. i 20. ka izvanrednu potrebu po predlogu vladinom.

Prema tomu neka visoki sabor izvoli odobriti u naslovu ovom redovitu potrebu sa 110.914 fo
izvanrednu sa . . . . 4.405 fo
Ukupno . . 115.319 fo

Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli odobriti u naslovu ovom po predlogu vladinom redovitu potrebu sa . . . . . . 40.712 fo

Naslov 8. Mirovine.

Odbor predlaže. da visoki sabor izvoli primiti u na slovu ovom redovitu potrebu stavke 1.:

tek. br. 1. Središnja uprava sa . . . . . 1.660 fo
„ „ 2. Stol sedmorice sa . . . . . . 10.460 fo
„ „ 3. Banski stol sa . . . . 11.833 fo
„ „ 4. Mjenbeni sud sa . . . . . . 350 fo
„ „ 5. Distriktualni stol sa . . . . . 465 fo
„ „ 6. Žup. sudbeni stolovi sa . . . 41.472 fo

ek. br. 7. Kr. sudbeni stolovi sa . . . 233 for.
„ „ 8. Kr. kotarski sudovi sa . . . 2.618 for.
„ „ 9. Kaznione sa . . . . 2.895 for.
„ „ 10. Gruntovne oblasti sa . . . . 1.014 for.

Ukupno . . 73.000 for.

Odbor proračunski preporučuje nadalje visokomu saboru još sliedeće obćenite predloge. Neka visoki sabor izvoli zaključiti:

I. Preporučuje se kr. zem. vladi, da pri sastavljanju budućih proračuna uzme više obzira na investicije te svrhe narodno-gospodarstvene.

II. Preporučuje se kr. zem. vladi, da u buduće nedaje više predujma listu „Agramer Zeitung" iz zemaljskih sredstava, i da ne bude više deficita.

III. Preporučuje se kr. zem. vladi, da u buduće podnese saboru podpuno i obširno obrazloženje proračuna.

B. POKRIĆE.

Poglavje I. Odiel za poslove nutarnje.

Naslov I. Prihod odiela za nutarnje poslove.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti redovito pokriće u ovom naslovu pod stavkom 1., 2., 3. i 4. po predlogu vladinom.

Ujedno predlaže odbor na stavku 4. tek. br. 1., da visoki sabor izvoli uz redakciju zaključkom učiniti sliedeći predlog:

Poziva se kr. zem. vlada, odiel za unutarnje poslove, da sporazumno sa odielom za bogoštovje i nastavu odluči, da li se još do izmaka ove godine imade visokomu eraru najam u sveobćoj zemaljskoj bolnici, sada tvornici duhana u Zagrebu, odkazati, i tvornica u svrhe nastavne upotrebiti.

Nadalje predlaže odbor visokomu saboru, da izvoli primiti stavku 5. tek. br. 1 po predlogu vladinom, a tek br. 2 da izvoli iz proračuna brisati.

Napokon stavku 6. predlaže odbor na prihvat po predlogu vladinom.

Prema tomu predlog odbora je, da visoki sabor izvoli u ovom naslovu odobriti redovito pokriće sa svotom od . . . . . 33.817 for.

Poglavje II. Odiel za bogoštovje i nastavu.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti po vladi predloženo redovito pokriće u ovom poglavju sa svotom od . . 89.946 for.

Poglavje III. Odiel za pravosudje.

Proračunski odbor predlaže, da visoki sabor izvoli po predlogu vladinom primiti redovito pokriće u ovom poglavju sa . . 25.880 for.

Ujedno predlaže odbor na zadnju 12. stavku ovoga poglavja, da visoki sabor izvoli izreći ovaj zaključak:

Poziva se kr. zem. vlada, da u buduće ovu stavku razloži, koliko koja zaklada prinosi u ime troškova u ovoj stavci navedenih.

Poglavje IV. Tangenta poreza i javnih dohodaka.

Odbor predlaže, da visoki sabor primi redovito pokriće u ovom poglavju po predlogu vladinom sa . . . . 3,056 498 for.

Poglavje V. Prilog k tek. br. 5. glavnoga svotnika za proračun g. 1879.

Prihod iz aktivnih tražbina autonomnoga budgeta.

Predlog je odbora proračunskoga, da visoki sabor izvoli prihvatiti po predlogu vladinom izvanredno pokriće u ovom poglavju sa svotom od . . . . 43.602 for.

Zatim da izvoli visoki sabor u poglavju ovom kao drugu stavku izvanrednog pokrića uvrstiti: prihod iz unišlih 63% poreznih zaostataka do godine 1867. u iznosu od . . . . 30.944 for.

Ujedno predlaže odbor, da vis. sabor izvoli izreći sliedeći zaključak:

Poziva se kr. zem. vlada, da u buduće svagda rezultat iz zaključenih računa jedne godine uvrsti u prvoj stavci budućega obračuna.

Konačno prema svemu tomu predlaže odbor, da vivisoki sabor izvoli primiti sliedeći

ZAKON

od . . . o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879.

§. 1.

Za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1879. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna dvie stotine osamdeset tisuća šest sto osamdeset i sedam forinta a. vr. (3,280.687 for.).

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I.

Sabor . . . . 40.000 for.

Poglavje II.

Ban i njegov bureau . . . . 38.302 for.

Poglavje III. Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1. Središnja uprava . . . . . . 81.735 for.
„ 2. Gradjevni odsjek . . . . . . 20.806 for.
„ 3. Zem. računarski ured . . . . 41.880 for.
„ 4. Statistički ured . . . . 4.500 for.
„ 5. Zemaljski arkiv . . . . . . 3.352 for.
„ 6. Zemaljska blagajna . . . . . 12.433 for.
„ 7. Kr. političke oblasti I. molbe . 362.800 for.
„ 8. Zdravstvo . . . . 119.060 for.

Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo . . . . 224.430 for.
„ 10. Zemaljske i županijske zgrade 21.400 for.
„ 11. Zemaljske cesto- i vodogradjevine 342.543 for.
„ 12. Prinosi za nar. zavode, nar. gospodarstvo i zemaljski štipendiji 160.410 for.
„ 13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi . . . . 35.704 for.
„ 14. Mirovine . . . . 178.408 for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Središnja uprava . . . . . . 34.373 for.
„ 2 Zem. prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne . . 89.409 for.
„ 3. Kr. sveučilište Franje Josipa I. 85.261 for.
„ 4. Srednja učilišta . . . . . . 157.143 for.
„ 5. Primaljsko učilište u Zagrebu 4.780 for.
„ 6. Uprava pučkih škola i preparandija 34.575 for.
„ 7. Štipendiji i obće obrazovne svrhe 36.973 for.
„ 8. Mirovine . . . . 21.457 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava . . . . . . 27.858 for.
„ 2. Kr. stol sedmorice . . . . . . 51.982 for.
„ 3. Kr. banski stol . . . . 113.918 for.
„ 4. Kr. sudbeni stolovi . . . . . 416.713 for.
„ 5. Kr. kotarski sudovi . . . . . 289.451 for.
„ 6. Kaznione . . . . 115.319 for.
„ 7. Zemaljske i županijske sgrade . 40.712 for.
„ 8. Mirovine . . . . 73.000 for.

§. 3.

Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. vlastitimi dohodci, i to:
a) odiela za nutarnje poslove sa . . 33.817 for.
b) odiela za bogoštovje i nastavu sa . 89 946 for.
c) odjela za pravosudje sa . . . . . . 25.830 for.

2. Svotom dosad proračunanom od 45 postotaka izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije i razvojačenih i utjelovljenih dielova krajine i opredieljenih za troškove nutarnje samouprave istih kraljevina sa . 3,056.498 for.

3. Svotom iz unišlih 63% poreznih zaostataka do godine 1867. u iznosu od . 30.944 for.

4. Aktivnimi tražbinami aut. budgeta od 43.602 for.

§. 4.

Prenašanju ne ima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškova; nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II., III. i IV. samo glede onih troškova, koji su u proračunih do uključivo g 1876. za sva tri odjela kr. zemalj. vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! U ovom sada pročitanom pismenom izviešću odborskom vide se samo gotovi zaključci, koji su postali tečajem razprave odborskimi zaključci i koje odbor predlaže vis. saboru na prihvat i usvojenje. Je li i kako je odbor došao do tih zaključaka i zašto on ove zaključke i ovakav predlog iznosi vis. saboru, dužan sam to ustmeno obrazložit ovaj put, čini mi se, tim više, što su razprave u odboru proračunskom ovaj put trajale malo duže nego obično, a nisu te razprave kao inače skoro nimalo dopirale u javnost. Što su razprave u odboru proračunskom duže trajale, tomu je uzrok, visoki sabore, donekle i to, što je obrazloženje proračuna veoma nepodpuno i nedostatno, tako, da je odbor morao za svaku najmanju stavku tražiti razjašnjenje od zemaljske vlade. Da takovo razjašnjenje iziskuje uviek više vremena, nego li što bi iziskivalo pismeno već razjašnjenje, netreba ni dokazivati. Da u buduće u tom pogledu bude drugačije, zato je odbor donio onaj predlog da se pozove kr. zemaljska vlada, da u buduće donese podpuno i obširno obrazloženje samoga proračuna. Nu mnogo važniji razlozi i uzroci, zašto se je ovaj put razprava odborska potegla, jesu neka načelna pitanja, koja su i zbilja ovaj put na površje izašla, te su izazvala živiju i dužu razpravu nego to obično biva. Medju ovimi načel na prvom mjestu stoji pitanje, koje se iztaklo u pokriću kod tangente od 45% izravnog i neizravnog poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Odbor naime, znajući s jedne strane, da su porez i javni tereti u posljednje vrieme narasli, da su prilično veći i povišeni, a videći opet s druge strane, da se u proračun ovogodišnjeg preliminara manja svota uvršćuje nego li što je bila u prošastom proračunu, morao se nehotice zapitati, kako i odkuda to dolazi i kako to može biti. S toga je zatražio prije svega od zemaljske vlade u tom pogledu razjašnjenja, koja je i dobio, te se je po tome odbor uvjerio, da je ova prelimininirana tangenta ove godine manja, jer su nekoji prihodi, koji su prije bili uračunavani, ovaj put bili izlučeni. Odbor imajuć pred očima prvi fakt, da su ti prihodi prije u tangentu on uračunavani i uzimani a videći sada, da su ti prihodi izlučeni, iztaknuo je pitanje, da li će se u obće moći ova krnjeni proračun uzeti u razpravu ili ne. O tom se je vodila poduža razprava, te je odbor većinom glasova ipak usvojio ono mnienje, da se ova osnova proračuna predloži vis. saboru za podlogu specialne debate, ali uz pr uzdržaj uz kautelu, kojom se pridržava pravo na nek izlučne prihode.

Odbor je držao, da su ti prihodi naravi financijalne kao što i jesu, a vidi se, da su razprave kraljevinsk deputacije na vratih, te pošto je kraljevinskoj deputaci poglavito zadatak taj, da pretrese financijalni dio nagodb to će se svakako i ovo pitanje o izlučenju prihoda neki u toj deputaciji razpraviti, te će se onda u svoje vriem svoj predlog na ustavnu razpravu i odluku saboru donie

a sabor će dobiti sgodu i priliku, da o tom svoj zaključak donese. S toga je odbor držao, da može vis. saboru ovaj proračun donieti uz zaključak, koji se predlaže odmah na početku ovoga izviešća, kojim se salvira pravo na te izlučene nekoje prihode.

Odbor je proračunski u daljnjoj razpravi držao za svoju dužnost poglavito to, da izpita, da li se i koliko se pruža narodu ekvivalenta za ono, što se od naroda dobiva i pobire. Da li se snaga ona, koja služi podlogom i izvorom u okviru ovoga proračuna, podržava; da li i koliko se ta snaga pozitivnijom čini? Žalibože odbor je pri tom izpitivanju naišao na to neugodno čuvstvo, da se u tom pogledu vrlo malo, da nerečem, skoro nimalo nečini i da je u tom pogledu prema današnjem stanju i sustavu uprave i nemoguće mnogo šta učiniti. No odbor je vidio što više i to, da i ono malo, što bi se možda i moglo i što bi se u proračun moralo uvrštivati, da je i to poslje u ovogodišnjem proračunu izostalo. Odbor je našao, da se je u ovogodišnjem proračunu u naslovu onom, u kojem su uvršteni prinosi za narodne zavode i gospodarstvene svrhe, da je u tom naslovu manje uvršteno za kojih 30.000 forinti.

Visoki sabore! Narod, koji je poslao zastupnike svoje ovamo, upire oči svoje u sabor ovaj i u vladu, izgledajuć dan na dan, da mu se olakša breme, da mu se skinu tereti, koje već jedva može da snosi, ali mjesto olakšica uvjerio se je odbor, da uprava, da sudstvo, da nastava dan na dan sve to veće žrtve i terete od naroda ište. Prema tomu, vis. sabore, nije čudo, ako se podižu glasovi i proti sudstvu, i proti upravi i proti nastavi; nije čudo, da su se i u samom proračunskom odboru podigli glasovi proti svemu tomu, jer se je reklo: ma bila i najbolja uprava, sudstvo i nastava, to ćemo prema današnjemu stanju doći do toga, da nećemo moći više uzdržati ni toga. Odbor je u toj preozbiljnoj situaciji podvrgao bio razmišljanju i pretresivanju cieli današnji sustav i cielo ustrojstvo. Naročito se govorilo, kako su naše obćine preobterećene i materijalno i moralno. Materijalno sbog prevelikih troškova, a moralno sbog premnogih poslova, koji su na obćine navaljeni. Nu žalibože sustav i ustrojstvo u zemlji nemože se tako lahko i svaki čas mienjati, a osobito, kada se mjesto sada postojećega sustava nepruži drugi pozitivni predlog, o kojem bi bilo izkustvo, da je bolji i jeftiniji. Prema tomu odbor razpravljajuć to načelno samo nije mogao do nikakvog konkretnog predloga i zaključka doći, premda se neda tajiti, da ta razprava ipak nije bezplodnom ostala. Nije, jer je ipak odbor držao, da i prema sadanjemu ovome stanju našim proračunom i u okviru današnjega sustava može se ipak više činiti u to ime, da se snaga naroda podržava, uzdržava i okriepi. Zato je odbor ondje, gdje je u zakonskoj osnovi bilo umanjeno, povisio potreboće za 33.000 forinti, naročito kako potrebe u gospodarstvene svrhe i kod pojedinih kulturnih narodnih zavoda. Ali prema tomu, kako se je odbor uvjerio, da se i prema današnjemu stanju proračuna i u ovom okviru sustava dade ipak više činiti za investicije, za narodno-gospodarstvene svrhe, nije mogao drugo, nego predložiti, da vis. sabor zaključi, da se pozove kr. zemaljska vlada, da pri sastavljanju proračuna u buduće uzme više obzira na investicije i na narodno-gospodarstvene svrhe. No u tom smjeru donio je i predlog na zaključak vis. sabora odbor proračunski kao i one predloge u izviešću, koji govore o cesto- i vodogradjevinah, predlog jedan, kojim se pozivlje kr. zemaljska vlada, da podnese saboru program o nuždnih cesto- i vodogradjevinah, kao i način, kako da se sredstva za to namaknu, zatim drugi predlog za osnovu zakona o sklopljenju zajma, kojim bi se ceste imale izgraditi, koje su već za izgradjenje u cestovnoj mreži odredjene. Ovo sve potaklo je odbor na to, da u budućem proračunu bude u svrhu narodnoga gospodarstva u obće što više učinjeno. Ali je odbor, kako rekoh, već i sada uvrstio više u tu svrhu svotu od 33.000 forinti. Nu ujedno je na pojedinih dotičnih mjestih u svojem izviešću preporučio odbor i predložio vis. saboru, da se preporuči vladi, da se kod uprave sudstva i nastave stegne što više moguće na najveće potreboće. Iz te težnje ponikli su oni predlozi glede „Agramer Zeitunga", da se ništa više u to ime predujma nedaje, i da se, ako ništa drugo, dokine onaj zakon, kojim se državnim odvjetnikom daje za obavljanje državnih poslova posebna nagrada. To su predlozi, koji su potekli iz te težnje, da se, koliko moguće, kod uprave i sudstva štedi i da se samo ono, što zahtievaju najveće potrebe, izdaje.

Tim, što je odbor uvrstio više 33.000 for. za gospodarske svrhe, prekoračio je pokriće proračuna predložena po vis. vladi i to za 33.000 for., jer žalibože nije se moglo niti dalo ušteda više učiniti nego za 8.500 for. i to ponajviše kod mirovina, i tako je nastao manjak od 33.943 fr. Na obće čudo uvjerio se je odbor, da stoji na putu zakon pozitivni, kojim se već unapred sistemiziraju različita beriva kod uprave, sudstva i nastave, tako, da je skoro već tim zakonom izcrpljen malo ne sav proračun i ako drugčije nebude, doći će se dotle, da će se morati ili u sklad dovesti taj zakon s ostalimi potreboćami narodnimi, ili će se sam zakon dokinuti morati.

Za pokriće manjka od 33.000 for. uzeo je odbor 63% zaostataka, koji su nastali bili do godine 1866. i koji se nalaze razpoloživi. Odbor je mislio, da će pokriće toga manjka iz ovih razpoloživih zaostataka uroditi boljim plodom i većom blagodati, nego što bi ti porezni zaostatci donieli, kad se nebi upotrebili u onu svrhu, u koju jih namienjuje odbor proračunski.

Nemogu, visoki sabore, da se neobazrem na dva momenta pri ovom proračunu i to na jedan, da ovaj proračun za godinu 1879., kako vidimo, u sredinu godine same pada. Ja mislim, vis. sabore, da se važnost proračunske razprave neuzima tim, jer neleži po mom mnienju

važnost razprave u tom, što se pojedini brojevi mienjaju, nego je važnost u tom, što se tom sgodom i prilikom zrcali cielo stanje u narodu i što se tom prilikom iznose nedostatci, koji su se u narodu opazili, te se imadu pružiti sredstva, kako će se tim nedostatkom doskočiti i kako vladu upozoriti prema pojedinim nedostatkom. A što je ovaj put kasno proračun došao u razpravu, poznato je, da su tomu uzrok dogodjaji vanjski, koji su i nutarnje odnošaje u cieloj monarkiji bili poremetili.

Drugi moment, vis. sabore, jest taj, što držim, da će vladin ovaj proračun biti posliednji, koji se osniva na temelju stare financijalne nagodbe, te da će vladi u budućem proračunu služiti već temeljem nova financijalna nagodba, koju će evo doskoro imati kraljevinske deputacije da razprave i da saborom na ustavno razpravljanje predlože. Onda mislim, da ćemo znati, hoćemo li, kako i koliko moći olakšati sebi i narodu i prema tomu udesiti radikalno sredstvo za preustrojivanje našega narodnoga života. A za sada i dotle preporučam ja po odboru ovako pretresen proračun za podlogu specijalne debate i ovako zaključujem uz ovaj zaključak, kako je ovdje u izviešću.

Predsjednik: Generalna debata započimlje. Ona gospoda, koja žele govoriti, neka se izvole prijaviti kod g. bilježnika naznakom, da li žele „za" ili „proti" predlogu odborovu govoriti.

Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Kad je početkom ove godine sabor hrvatski dozvolio vladi indemnitet za prvu polovicu godine, reklo se je s nadležne strane, da će se sabor za vremena sastati, da bude mogao odobriti proračun za godinu 1879. Nu to obećanje nije se izpunilo, jer se je hrvatski sabor sazvao istom polovinom prošloga mjeseca, dakle u doba, kad mu absolutno nije bilo možno razpraviti proračun za vremena tako, da on prije prvoga srpnja postane zakonom. Ja se, vis. sabore, neću upuštati u razlaganje, kako usljed ovoga fakta tvrdnjam i teorijam većine ove visoke kuće i vlade nestaje svakoga temelja, ja vam, gospodo, neću da predočujem s ove strane i s vladine stolice više puta izjavljene izjave, da država nemože niti jednoga časa biti bez proračuna, da državna mašina mora onaj čas zapeti, čim nebude proračuna ili indemniteta, — dosta je, ako, gospodo, spomenem, da od prvoga srpnja o. g. niti imamo proračuna, niti ima vlada naša indemniteta; dovoljno je, ako reknem, da je ovomu po nazorih same štovane većine ovoga sabora nenaravnomu stanju kriva okolnost ona, što se i u samih tako zvanih autonomnih poslovih smatramo od Magjarâ ovisnijimi, nego li sbilja jesmo, te što sudimo, da, dok se na ugarskom saboru vieća i govori, naš sabor nemože zasjedati.

Je li, nije li ovo stanje opravdano i temeljito, da li ono odgovara časti naroda hrvatskoga, neka sudi svaki član ove visoke kuće, ja držim da ne, te da je bilo prilike sazvati sabor hrvatski za vremena tako, da prora čun za ovu godinu postane zakonom prije, nego li je iz minulo vrieme za indemnitet. Nu kad, gospodo, to nij učinjeno, nepreostaje drugo, nego li sada, kad taj prora čun leži na stolu vis. kuće, razglabati ga i razmotri njegov sadržaj. Učinimo li pako to, i nehotice nam s na prvi mah zaustavlja oko na jednoj točki, koja je tak rekuć glavnim temeljem našega proračuna, te o koj ovisi ciela razredba naših potreba, a to je, gospodo, on točka o pokriću, koja nam izrazuje tangentu izravnih neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kraljevin Hrvatske i Slavonije.

Prema tomu, gospodo, kako ova točka u našem tak zvanom zemaljskom proračunu raste i pada, dobiva d movina naša i glavna sredstva, nuždna za podmirbu sv jih potreba. Prispodobimo li pako onu točku u ljetošnje proračunu sa dotičnom točkom proračuna g. 1878., vidim veliku razliku, jer dočim je ta svota prošle godine iznosi 3,167.000 for., uvršteno je ove godine manje za 110.502 fo t. j. 3,056.498 fr. uza sve to, što naši javni dohodci uslj povišenih poreza i usljed silovitijega njihova utjerivanj svakom godinom većimi postaju. Nastaje s toga pos opravdano pitanje: zašto je ta tangenta ljetos tako m lena, a napose zašto je ona manja od iste tangente g dine 1878.? Odgovor na ovo pitanje posve je lahak: zat jer je ugarski sabor tu tangentu u rečenom iznosu uvrst u svoj proračun i jer u našem proračunu po dosadanj praksi kod pokrića figurira samo onolika svota, koli odredi sabor ugarski. Drugo je dakle pitanje, je li t postupak opravdan, te može li ugarski sabor po svoj uvidjavnosti i po svojoj volji u ime te tangente odred svotu, koja mu se svidi.

Da mi se nepredbaci pristranost, ja toga pitanja ne prosudjivati sa svoga stanovišta, jer bi to pravo napreč morao ugarskomu saboru zaniekati, ja ću na to pitan odgovoriti s gledišta štovane većine ovoga vis. sabor te velim, da na temelju iste nagode, koju ste sklop s kraljevinom ugarskom, sabor ugarski toga prava nem §. 3. revidirane nagode od g. 1873. izrično veli, da potrebštine unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske Slavonije pokrivati imadu prije svega sa 45% izravn i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kraljevi Hrvatske i Slavonije, te ujedno dodaje, kako se tih 45 čistih javnih dohodaka ima izračunati. Ujedno se u t revidiranoj nagodi veli izrikom, da se 45% tih javn dohodaka ima izručivati u onu blagajnu, kamo će to ž ljeti zakonodavstvo ili vlada hrvatska, a 55% svih javn dohodaka da se ima za pokriće zajedničkih trošk izručivati u zajedničku državnu blagajnu.

U toj dakle revidiranoj nagodi govori se samo o to kamo i u kojem će se omjeru izručivati ti javni doho naše domovine, a neveli se nigdje niti slovce o tom, t će te dohodke preliminirati i koji se preliminar od t dohodaka ima svake godine uvršćivati u hrvatski pror

čun. Odatle pako, što nagoda revidirana o tom ništa ne spominje, dopuštati ili pače priznavati to pravo saboru ugarskomu ne samo da se protivi pojmu i naravi tako zvanog autonomnog prava, o kojem govori nagoda, već neodgovara ni naravi samoga proračuna. Čim se naime kraljevini Hrvatskoj dopušta tako zvano autonomno pravo u nekih struka javnoga života, čim je po članku II. hrv. sabora od god. 1869. zemaljska vlada dužna saboru predložiti svake godine proračun o potrebi ukupne uprave, tako se u zakonu veli, zemaljske, tim se indirekte priznaje kraljevini Hrvatskoj pravo, da ona za te potrebe po svojoj uvidjavnosti preliminirati može, ne samo potrebu, nego i pokriće, jedino ograničenje toga preliminara leži u tom, što po revidiranoj nagodi kraljevina Hrvatska ne može preliminirati svih svojih dohodaka, već samo jedan stalno opredieljeni dio t. j. 45%. Kolika je pako efektivna svota tih 45%, to ima prosuditi svake godine prema postojećim okolnostim ne ugarska vlada i ugarski sabor, već hrvatska vlada i hrvatski sabor, dakako, na svoj riziko i svoju pogibelj. Jer, kad bi se to pravo dopuštalo ugarskoj vladi i ugarskomu saboru, tada bi pojam tako zvane autonomije, koja nam se u nagodi daje, bio osnovan, ne na zakonu, već na dobroj volji Magjarâ, tada bi se moglo dogoditi, da bi sustav percentuacije, uveden revidiranom nagodom, bio u mnogih slučajevih gori od sustava paušalnoga.

Kad bi se to pravo priznavalo ugarskoj vladi i ugarskomu saboru, tada mogu Magjari odnosnu tangentu preliminirati svake godine, kako im se svidi, kao što učiniše i ove godine, tad se potrebe našega proračuna, budući se simo uvršćuje samo ona tangenta, koja je preliminirana na ugarskom saboru, moraju stezati prema svakogodišnjoj dispoziciji Magjarâ, tim pako postupkom možemo doći do slučaja, da će Magjari budi s kakovih razloga, koje će oni naći za opravdane, našu tagentu stegnuti na tako nizku svotu, da ne ćemo imati sredstva ni za pokriće polovine najnuždnijih troškova, te da ćemo radi pomanjkanja novca morati se odreći polovine naših tako zvanih autonomnih institucija, jer koja, gospodo, korist i od najobsežnije autonomije, kad nemamo sredstvâ za izvedenje njezino!

Prigovoriti će mi se, tà to je samo preliminar, te ako se kod konačnoga obračuna pokaže višak, moraju nam Magjari taj višak povratiti. Mene taj prigovor ne može od mojih nazora odvratiti; evo zašto ne: gospodarstvene investicije u svakoj državi uredjuju se prema pokriću uvrštenom u proračunu, evo najboljega dokaza od nas, kad je pokriće veće, opredieli se veća svota za ceste i druge gospodarstvene uredbe, tad se te godine gradi više cesta i uvodi više narodno-gospodarstvenih uredaba i opet protivno; potrebe naroda ne čekaju zaključak računâ, one se razvijaju bez obzira na taj zaključak. Nije, gospodo, svejedno, možemo li ove godine uvrstiti za cesto- i vodogradjevine 500.000 forinti ili samo 200.000 for. Vama, gospodo, koji se bavite praktičnim gospodarstvom, dobro je poznato, da je često puta u dobar čas bolje u institucije narodno-gospodarstvene uložiti 500.000 for., nego li za pet godina 800.000 for.; a ima uredaba, koje se nikada više izvesti ne mogu, ako se promaše u dobar čas.

Pa kad bi se, gospodo, višci tih zaključnih računa povraćali svake godine, još kako tako, nu tomu nije tako; upitajte, gospodo, vladu, koliko su nam Magjari već povratili od tih suvišaka, a poznato vam je, da su nam zaključni računi do sada predloženi samo jedan put i to ne na odobrenje, već samo na znanje.

Sve su ovo, gospodo, okolnosti, koje nam jasno govore, da je razlika, stvara li preliminar od tih 45% hrvatska vlada i hrvatski sabor, ili ugarska vlada i ugarski sabor.

Nu ni naravi samoga proračuna neodgovara, ako svakogodišnji preliminar naših 45% opredieljuje drugi faktor, a ne onaj, koji stvara sam proračun t. j. sabor hrvatski. Na pojam državnoga proračuna spadaju naime bitno dva momenta: s jedne strane obračun državnih potreba, a s druge strane obračun njihova pokrića.

Pojam pako budgeta donosi sa sobom, da o jednom i drugom momentu odlučuje jedan te isti zakonodavni faktor; gdje toga nema, tamo je čitavo pravo budgeta iluzorno, tamo gdje o pokriću odredjuje jedan sabor, a o potrebah drugi, tamo, gospodo, nema govora o državnom proračunu; tamo se o budgetu govoriti ne može. Čim se s toga dopušta ugarskomu saboru opredieljivati preliminar naše tangente, ruši se ustanova §. 13. zakonskog članka II. : 1869. sabora hrvatskoga, jer bi onda bilo nenaravno i nelogično obvezati vladu, da predlaže svakogodišnji proračun, kad o proračunu kod nas ni govora biti ne može.

Da, dakle, gospodo, ustanove same nagode sobom u oprieku ne dodju, a da se s druge strane ustanova §. 13. zak. članka II. : 1869. neučini iluzornom, nepreostaje drugo, nego §. 3. revidirane nagode tumačiti onako, kako jest, t. j. od pobranih javnih dohodaka imale bi financijalne oblasti 45% uručiti u naše blagajne, a 55% u ugarske, kako će si koja vlada i koji sabor u proračunu preliminirati te dohodke, to je njegova stvar, a ako se koji faktor u tom preliminaru prevari, njegova šteta, odnosno njegova korist, a samo za ustanovu te štete i te koristi obavlja se medju jednom i drugom kraljevinom konačni obračun.

Iz svega ovoga, vis. sabore, sljedi, da po duhu i smislu nagode i zakonâ na njoj osnovanih, Ugarska ima preliminar stvarati od 55% naših dohodaka, a Hrvatska od 45%. Tomu pako, gospodo, kao što ni jedne, tako ni ove godine, nije zadovoljeno. Posljedice toga protuzakonstva, ili ako mi dopustite, protu-nagodbenoga postupka, jasno su izražene u preliminiranoj tangenti od 3,056.498 forinti. Jer da je Hrvatska stvarala taj preliminar, tada

bi ta tangenta iznosila barem oko 300.000 for. više, nego li je uvršteno u ovogodišnji proračun, a to zato, jer uzev u račun prosjek neto-primitka svih javnih dohodaka u našoj domovini od g. 1875., 1876. i 1877., te uzev na um, da su prihodi javnih dohodaka g. 1878. bili daleko povoljniji, imali bi mi po svih pravilih, po kojih se proračun pravi, temeljite i opravdane nade, da će tih 45% naših dohodaka iznositi i ove godine za toliku svotu više. Nu akoprem se mora dopustiti, da je i Ugarska taj preliminar stvarala na temelju prosjeka prijašnjih godina, opravdano je pitanje, kako je ipak ta razlika tolika, te zašto nije preliminirano barem onoliko, koliko prošle godine? U proračunskom odboru izjavila je vlada, da je to učinjeno zato, jer da su izlučeni tako zvani krajiški proventi, koji su se do sada računali u spomenutu tangentu, a to zato, jer da je ugarski računarski dvor pronašao, da je Hrvatska tobože postotak od tih proventa dosada nepripadno dobivala, pak da u ime toga nepripadnoga primitka već za godinu 1874. i 1876. duguje Ugarskoj oko 820.000 forinti, za sliedeće godine razmjerno dakako još više. Pak da nam naša podravska braća izkažu tobože milost neku, te da Hrvatska ne bi došla u škripac, kako bi ona vratila taj dug, bili su Magjari tako dobri, te prije, nego li se to tobože preporno pravo definitivno rieši, uztegnuli su nam oni ove godine te provente, jer ako parnicu dobijemo, da te svote i onako nećemo izgubiti, buduć da Hrvatska valjda ima toliko povjerenja u Ugarsku, da će joj moći te novce vratiti.

Vis. sabore! Ja se ne ću upustiti u dokazivanje, da po postojećoj nagodi kraljevini Hrvatskoj pripada pravo i na te provente; ja ne ću razlagati, da me srce boli, kada se u ugarskom saboru od naših tolikih zastupnika nije našao ni jedan, koji bi javno i odrešito svoj glas podigao proti takovu samovoljnomu postupku i proti takovoj jednostranoj eksekuciji napram našoj domovini . . . (Odobravanje i „živio“ na galeriji.)

Predsjednik (zvoni): Molim, galerija ima se mirno vladati i ne smije nikakovih znakova dopadnosti ili nedopadnosti davati, jer ako to još jedan put učini, ja ću dati odstraniti gospodu sa galerije.

Dr. **Franjo Vrbanić** (nastavlja): Ja, visoki sabore, takav postupak sa strane Ugarske smatram pravom jačega, ja ga smatram za povredu časti naroda hrvatskoga, ja si, gospodo, kao zastupnik naroda smatram za svetu dužnost, da proti takovu samovlastnu postupku svoj glas odlučno uzdignem.

Nu, gospodo, dato sed non concesso, da su Magjari mogli jednostavno uztegnuti te krajiške provente, meni se čini i onda, da je naša svota prenizko preliminirana upravo kod dohodka duhana i soli, koji dohodak sačinjava znatan dio naših javnih prihoda. Ja se, gospodo, ne ću obazirati na onu okolnost, da je bilo nepravedno, za jedan dio dohodka uzeti prosjek od g. 1873.—1877., a za drugi opet od g. 1875.—1877., ja ne ću razlagati, kako nije uputno kod velikoga diela prihoda u kombinaciju uzimati g. 1875., jer su te godine vladale sasvim druge okolnosti od sliedećih godina, u kojih su i porezi novi uvedeni i utjerivanje se jače provadjalo, ja ne ću dokazivati, kako se je time griešilo proti temeljnomu pravilu svake prispodobe, da se samo jednake oline mogu prispodabljati, ali ću naglasiti, kako nam se, po mojem sudu, za neke vrsti prihoda, napose za one, koji su od krajine razlučeni, sačuvaju odviše veliki izdatci, i kako se usljed toga naša tangenta znatno snizuje. Tako n. pr., gospodo, dolazi kod dohodka duhana u Hrvatskoj i Slavoniji bez krajine na svaku forintu brutto-prihoda troška g. 1875. i 1876. po 59 novčića, u čitavoj iztočnoj poli pako samo 49—50 novčića. Ova razlika, gospodo, od 10 novčića čini, da je u nas trošak kod dohodka duhana za preko 130.000 for. veći, nego li je razmjerno kod jednakoga brutto-dohodka u čitavoj iztočnoj poli. Kada bi se pako onaj trošak proračunao samo za Ugarsku bez obzira na Hrvatsku, bila bi ta razlika još većom.

Meni, gospodo, istina nije poznato, po kojem su se razmjeru dielili izdatci kod prihoda soli i duhana na krajinu i na gradjansku Hrvatsku, ali, gospodo, to znam da je ta razdielba za nas nepravedno učinjena.

U zaključnih naime računih, predloženih prošle godine hrvatskom saboru, u kojih je izdatak za sol i duhan zajedno računan za oba diela domovine, iznosio je trošak god. 1873. 1,191.166 for., a godine 1874. 911.928 for.; u izkazu pako, što ga je vlada predložila proračunskom odboru, računa se na gradjanski dio od tog troška god. 1873. 994.371 for., a za god. 1874. 836.811 for., dakle ostaje za krajinu god. 1873. samo 196.789 for., a god. 1874. samo 75.117 for. Po mojem sudu ova je svota za krajinu premalena, a za gradjansku Hrvatsku prevelika. Jer, uzmemo li, gospodo, da se kao prosjek brutto-prihoda kod dohodka duhana za godine 1873.—1877. za gradjanski dio Hrvatske računa 1,743.799 for., a za krajinu 515.933 for., te obazremo li se na to, da se po tom prosjeku računa izdatak za gradjansku Hrvatsku na 993.255 for., to bi u istom tom razmjerju morao za krajinu iznositi trošak prosjekom na godinu 295.566 for., pa ipak, gospodo, uz sve to, računa se krajini za izdatak g. 1873. sa 98.777 for., za g. 1874. sa 220.449 for. manje, nego li iznosi godišnji prosjek, što po mojem nemjerodavnom sudu nipošto nije možno, te s toga držim, da je opravdan moj zaključak, da to biva na štetu gradjanskog diela domovine, te da bi izdatci kod duhana morali biti mnogo manji u gradjanskoj Hrvatskoj, nego li su doista za ovu godinu preliminirani. Ja bi, vis. sabore, slične okolnosti mogao dokazati i kod dohodka soli, nu ne ću više zlorabiti strpljivosti vaše.

Vis. sabore! Kada se razpravlja ovogodišnji proračun, bila bi mi dužnost, osvrnuti se ovom sgodom na naše nutarnje odnošaje, nu obzirom na to, što držim, da će se proračun za buduću godinu još tečajem ove godine

razpraviti, te što će onda biti sgode baviti se pobliže našimi unutarnjimi odnošaji, toga za ovaj put nečinim, naglasujem samo, da nemam nikakova temeljita razloga odstupiti od onih nazora, koje sam imao čast razviti prigodom razprave proračuna za god. 1878., dapače protivno imam dovoljno uzroka tvrditi, da kod nas boljega napredka neće biti dotle, dok se naši odnošaji imenito financijalni napram kraljevini Ugarskoj sgodnije i po kraljevinu Hrvatsku koristnije i pravednije neurede.

Zaključujuć, visoki sabore, izjaviti mi je, da obzirom na to, što su u prelimiuiranoj i u proračun uvrštenoj tangenti samovlastno uztegnuti tako zvani krajiški proventi, te što je i uzprkos tomu odnosna tangenta prenizko preliminirana i napokon što i o postojećoj nagodi nemogu priznati, da se odnosna tangenta u naš proračun uvrstiti ima samo prema preliminaru ugarskoga državnoga proračuna, nemogu za osnovu specialne debate primiti proračun, predložen za god. 1879. niti uz predloženu kautelu, jer ju smatram nedostatnom. (Odobravanje na ljevici i na galeriji.)

Predsjednik: (Prvi podpredsjednik gosp. dr. Josip Vuščić, koji zauze mjesto predsjedničko prigodom govora dra. Vrbanića.) Pošto se nije nitko više predbilježio za generalnu debatu, ima rieč presvietli g. predstojnik nutarnjeg odiela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Neka mi bude dopušteno progovoriti nekoliko rieči na refleksije veleštovanoga gosp. predgovornika o načinu i vrsti našega budgeta i onih konsekvencija, koje izvodi iz toga: „da je naš budget takove naravi, kakove nebi morao biti; da je iluzoran“ i nepravilan, jer se neodlučuje u njem o obih momentih, kako bi se odlučivat moralo, naime o autonomnih potrebah i o pokriću. Dočim se dakle radi o potrebah, to o pokriću da nema govora, jer kako vidimo, ugarska vlada preliminira, te je tako ova važna strana budgeta u rukuh ugarske vlade, nipošto pako u rukuh naše vlade i našega sabora itd.“ Nu prije nego na ovo predjem, čast mi je od strane vlade na sve ono, što je prvi predgovornik, gospodin izvjestitelj, izvolio reći i to samo na neke izraze njegove, koji bacaju sjenu na zemaljsku vladu, prigovoriti, a to je, gdje se kaže, da je budget podnešen bez ikakova detaila i stavlja predlog, koji se preporučuje na prihvat, da se ima pozvati vlada, da u buduće temeljitije proračun pretrese, te da ga podpuno i obširno obrazložena donese. Na ovaj prigovor neka mi bude dopušteno samo nekoliko rieči odgovoriti, naime, zašto je vlada onako a ne inako podniela ovaj proračun? Kako vidite, gospodo, naš te preliminar formalno jedan je isti i osniva se uvjek na potreboćah zakonom ustanovljenih, „sistemiziranih“, te u okviru danoga pokrića t. j. iz preliminara, koji je dan po ugarskoj vladi i zato se vlada osvrnuti ima poglavito na one preinake, koje u proračunu prama prijašnjemu naprvo dolaze, na koliko veli upravne troškove povisiti ili smanjiti. S toga i poglavito zato nije vlada, znajući da predstoji financijalna nagodba s Ugarskom, koja će financijalnu snagu ove zemlje točno i jasno definirati, nalazila za nuždno, da se sada upušta u potanko obrazloženje ovoga u istinu mršavoga proračuna, ter da opravdava umanjivanje onih potreboća, koje su inače vrlo nuždne i koje su se morale brisati radi toga, što pokrića neimahu, i s toga je mislila, da negovori mnogo o tom, da nema više novca, kada ga u istinu nema za ovu ili onu granu uprave i narodnoga gospodarstva. Mislim, da nije daleko vrieme, gdje će se znati, kolika je snaga naše zemlje, a onda će se moći sistematički urediti i detaili providiti sve, kako treba, i to će vlada tada učiniti. Medjutim je daleko važniji prigovor g. neposrednoga predgovornika glede načina našega proračuna. Više puta je već bilo rieči o tome, nu on podpuno odgovara onomu državopravnomu ustroju, koji je izmedju nas i Ugarske po nagodbi prihvaćen i primljen. Ono, što želi g. doktor polučiti, moglo bi biti samo onda, ako misli, da bi naša zemlja imala postati financijalno samostalnom napram Ugarskoj. Čije je pravo i čija dužnost, da financije u našoj zemlji rukovodi? Ugarske vlade i ugarskoga sabora, tako zvane zajedničke vlade i ona, koja to rukovodi, ona za to i odgovara. Zato na ono pitanje, tko da ima „preliminirati“ trošak za naš autonomni budget, odgovaram: naravski onaj, koji imade rukovoditi financijalne poslove, a to je zajednički ugarski ministar financija.

Istina je, što gosp. predgovornik veli, pozivajuć se na zakon nagodbeni, koji kaže, da se imade izručiti nama 45 %, a njima 55 % od pobranih javnih dohodaka. Nu tko to ima učiniti? Kada se dodje do „izručenja“, onda je stvar čista i jasna, ali izručenju imade nešto predhoditi, a to je preliminar, ustanovljenje naime onoga, čemu se od prilike ove godine imamo nadati, a to pak opredieliti, kakovi će biti prihodi ove ili one godine od javnih dohodaka naše zemlje, nema pravo vlada hrvatska nego vlada ugarska, t. j. zajednička. Ona dakle mora biti taj organ, koja kaže: Vi se imate nadati ovakovu prihodu za ovu, a onakovu za onu godinu. Time pako nije jošte rečeno, da mi nebi imali pravo uticati u način, kako da se taj preliminar pravi. Ja ću uputiti veleštovanoga g. predgovornika na §. 28. nagodbenoga zakona, koji kaže, koja štadija ima proći naš obračun, i ovdje je način obračunavanja ustanovljen.

Istina je i ja dopuštam gosp. dr. Vrbaniću i priznajem mu, da u nagodbenom zakonu imade neka praznina glede toga načina od velike važnosti i obzirom na sastavljanje proračuna. Istina je, a to je uvidjela i vlada ugarska i to onda, iza kako je nagodba stvorena. Tražilo se je, tko ima prvi račun taj sklopiti izmedju onih zemalja, pak je ugarska vlada pozvala Hrvatsku, da pošalje svoje izaslanike, da se način obračunavanja ustanovi i kod toga dogovora bilo je ustanovljeno, da svakako imade biti organom, koji će taj obračun sastavljati, ministar

financija, koji za državne financije odgovara, pak će takodjer i za naše odgovarati. Ali, gospodo moja, žalibože nije došlo izmedju nas i Ugarske do podpuna sporazumka u tome, da se naime izvede način, kako bi taj obračun, koji naravno i na naš preliminar djeluje, imao biti uvjek sastavljen uplivom i sudjelovanjem takodjer i hrvatske vlade. To je praznina, o kojoj zna ne samo g. dr. Vrbanić, nego i vlada. Za doskočiti tomu, nema drugoga lieka, nego da se u tom pravcu zakon nagodbeni budi razjasni, budi protumači, da se zna pravi račun i da u buduće prestane u tom svaka razmirica izmedju Ugarske i Hrvatske. Nu zato ipak o kakovoj samovolji ovdje po postojećem zakonu nemože biti govora, t. j. da ugarski ministar financija postupa, kako on hoće i da je to u njegovoj vlasti. Mi znamo iz prakse, nesamo iz teorije, da svaki ministar financija uzima za preliminar neki temelj, prosjek bilo tro- ili petgodišnji, te kako to u drugih država biva, tako i u našem zakonodavstvu, gdje ministar uvjek uzima prosjek zadnjih prošlih godina, bilo to od tri, pet ili kako mu drago.

Svakako dakle nije to u volji financijalnoga ministra, nego se prema podatkom financijalnih organa glede dohodaka sastavlja preliminar. To će se i svaki uvjeriti, da tu o kakovoj samovolji, da li može napraviti iz cifre milijun ili hiljadu, nema divana, jer ministar odgovara za svoj postupak. Nemože dakle, gospodo moja, biti ni rieči o kakovoj samovolji ministra financija, jer on, kako rekoh, temelji na podatcih svoj preliminar.

Buduć dakle nije stvar hrvatske vlade ni sabora, da ustanovljuje preliminar, jer on neupravlja financijami, niti za nje neodgovara, možemo to samo kod nove nagodbe tražiti, da nam se dopusti ona kontrola, koja nas ide kao jednakopravni faktor i da zna naša vlada, kako se vode dotični računi i obračuni. Tu kontrolu imamo tražiti i ta će nam se sigurno i dati, a to je stvar nove nagodbe.

Prigovori dakle oni, koji su danas stavljeni, naime, da se je postupalo, kako se je htjelo, neimahu temelja i nisu opravdani. Glavno je u ostalom to, što je ovdje iztaknuo g. predgovornik, zašto on neprima ovo izvješće za podlogu specijalne debate, da ne samo da mi nemamo u rukuh preliminara našeg, kojeg nemožemo de lege lata niti imati, — nego da je ovdje jednostrano postupala vlada ugarska, dočim je iz preliminara neke prihode ove zemlje izpustila, izlučila jednostrano i samovoljno, proti čemu se on ogradjuje i radi čega g. predgovornik proračun za podlogu saborske razprave neprima.

Kako je vidjeti, vis. sabore, odbor je predložio drugi ekspediens, premda se je vidjelo, da je prihod od soli, duhana i biljegovine u istinu izlučen; on je toga radi prihvatio kautelu te nije htjeo o tom razpravljati u ovom budgetu, a zašto nije? Zato, jer drži, da će to pitanje na svojem mjestu i u svoje vrieme riešiti onaj faktor, koji je na to po zakonu pozvan, a taj je faktor kraljevinski odbor u prvoj liniji, a u drugoj sabor i kruna.

I sbilja je tako, vis. sabore! Ja se podpuno slažem s gosp. doktorom, da su faktično izlučeni neki proventi. Pitanje je samo, hoćemo li mi sada riešenje ovih prepora u svoje ruke primiti ili dopustiti, da se rieši na onom mjestu i ondje, kamo spada i gdje se to riešiti ima. Većina je proračunskog odbora prihvatila ono drugo načelo, koje ja svakako držim za jedino korektno.

Drugi prigovor, koji je podigao g. predgovornik, jest onaj proti našim zastupnikom na ugarskom saboru, da su šutili, kad je bila rieč o tom. Taj prigovor nikako nije opravdan, jer ja držim, da su dobro činili, kad su šutili i da nisu zapodjenuli to pitanje, jer su bili drugoga mnienja, pak bi bili podlegli većini saborskoj, koja jedina odlučuje.

Ja ostavljam g. doktoru i svim onim, da dobro prosude, da li je bilo pametnije od naših zastupnika da su šutili, kada su se uvjerili, da to tamo nespada. Nemojte misliti, da ako se je šutilo, da se nije ništa radilo. Reklo se je na svom mjestu i to sasvim ozbiljno, da se neželi, da se to pitanje tu rieši i ako se rieši, da će i od strane zastupnikâ i od strane vlade posve drugi koraci biti poprimljeni. Ako se dakle nije u saborniei javno govorilo, govorilo se je to sigurno na svojem mjestu, da se onamo, kamo spada, taj priepor prenese. I sbilja, gospodo, tim ozloglašenim zastupnikom na ugarskom saboru pošlo je za rukom, da su sistirali odluku u toj stvari, koja je na sabor ugarski stigla, da se naime krajiški proventi, koje je tobož nepovlašteno Hrvatska pobirala, od nje utjeraju. Mi smo rekli, da riešenje toga pitanja onamo, t. j. na ugarski sabor nespada, te da se mi istina nećemo javno ogradjivati proti tomu, ili, ako dodje do toga, da se namah ovdje razpravlja to preporno pitanje, tada se moramo otvoreno proti tomu podići, jer pitanje: da li je to naše ili vaše, ima se onim načinom riešiti, kako to nagodba uglavljuje, usljed koje je pozvan zato kraljevinski odbor i obe legislative, kako to §. 70. nagodbe propisuje. Što je pak bilo usljed toga učinjeno? To naime, da taj predlog ob utjeranju upitne tražbine nije niti došao do saborske razprave ni do zaključka, jer premda je bio taj predlog stavljen onda dok smo još mi tamo bili, ipak nije stavljen na dnevni red, nego se je tacite stvar prešla a medjutim imat će kraljevinski odbori učiniti svoje.

Dosta je to, da su naši zastupnici parirali prvu navalu, da se nam nametne taj dug, koji je vrhovni računarski dvor pokrenuo, oni su to parirali pametnim načinom, a što će donieti sudbina, nije u naših rukuh. Naši su zastupnici za sada učinili sve, što su mogli, da se ta stvar sbilja nije putem jednostranim riešila, kako je bilo početo. Moramo dakle biti pravedni i reći, da je ono bio jedino korektan način, kojega smo se tamo latili. Ja držim, da ti „proventi“ idu nas de lege lata i da su naši.

No to isto počimlju sa svoje strane i ugarski državnici i ugarski sabor držati, da to spada zajedničkoj

vladi. Najviše je to dakle, što bi u takovu položaju stvari zahtievati mogli, neka se ti proventi drže in suspenso. dok se ta stvar zakonitim putem rieši, a kada se rieši i ako mi pobiedimo, vlada će nam ugarska moći dati tih nekoliko 100.000 forinti, koji su medjutim iz toga preliminara izlučeni.

Držim dakle, da nema sada povoda onoj ogradi proti jednostranomu postupku vlade i sabora ugarskog, dok god nevidimo, hoće li poći to za rukom i kako će se ta stvar riešiti putem deputacija. O tom jasno govori §. 70. nagodbenog zakona, na koji upućujem g. predgovornika, koji kaže, kako se što nadopuniti i promieniti imade putem naime obijuh faktora, obijuh sabora u svoje vrieme.

To sam mislio reći na umirenje gosp. veleštovanog predgovornika, koji će mi bar u toliko dati pravo, što se tiče pitanja i mnienja, koji je put bolji. Je li naime onaj, koji vodi tamo, da mi sada opet jednostrano tu parnicu počmemo, kako je to htio sabor ugarski, ili je onaj put pametniji, kojeg je predložio odbor, da se ta stvar naime uputi tamo, kamo spada, kako većina misli i kako predlog odborov glasi.

Držim, ako već na temelju zakona stojimo, da je ovaj put, koji je odbor poprimio, da se naime ta stvar onomu faktoru preda, koji je za to pozvan, jedino korektan; jer za manje zemlje i za manje slabije narode nema boljeg oružja, nego li je zakon.

Tko je jači, može gledati ovo pokušati i kojim drugim načinom. Mi pako, ako se strogo slova zakona držimo, moramo reći, da ova parnica, ovaj priepor spada na oba faktora i u tome načinu baš leži i ovaj paritet, do koga je i g. predgovorniku stalo, da se uzčuva. A pošto mi uvjek o paritetu govorimo, zato se valja i držati toga pariteta i samo tu smo jaki.

S toga mislim, pošto g. veleštovani predgovornik važnih razloga našao nije, da nema povoda, da se ovaj proračun radi neke praznine, koju i sam priznajem, zabaci, nego da se ovo izviešće primi za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Vis. sabore! Na dnevnom redu današnje sjednice jest izbor jednog člana regnikolarne deputacije. Ja mislim, da je sada vrieme, da se taj izbor preduzme Generalna debata nastaviti će se u budućoj sjednici

Izbor taj ima se obaviti ceduljami.

Svaki od gospode neka imade dobrotu na cedulji ime onoga, kojega predlaže, napisati.

Za skrutatore imenujem gg. narodne zastupnike Brantnera, dra. Jordana i Franju pl. Türka.

(Izbor se obavlja ceduljama.)

Predsjednik (zvoni): Molim gg., da izvole svoja mjesta zauzeti.

Rezultat glasovanja jest sliedeći:

Glasovalo je svega skupa 47 članova. Od tih dobili su: g. Vončina 24, grof Ladislav Pejačević 17, dr. Vrbanić 3, Folnegović 1 glas. G. Vončina imade se smatrati dvanaestim članom regnikolarne deputacije.

Za danas je izcrpljen dnevni red. Današnju sjednicu dižem, a uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne. Na dnevnom će redu biti nastavak generalne debate o proračunu za godinu 1879.

(Svršetak u 1½ sata po podne.)

Trideseta saborska sjednica,

obdržavana dne 16. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika zadnje sjednice. — Nastavak i svršetak generalne debate o izviešću proračunskoga odbora za godinu 1879. — Početak specijalne debate o izviešću proračunskog odbora o proračunu za g. 1879. sve do uključivo naslova 10. zemaljske županijske sgrade. — Interpelacije.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita zapisnik zadnje sjednice):

Zapisnik

XXIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 15. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 62 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Odbor proračunski podnosi izviešće o proračunu zaklada kraljevina Hrvatske i Slavonije, stojećih pod upravom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za bogoštovje i nastavu za god. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

2. Saborski odbor za verifikaciju podnosi izviešće o vjerodajnicah nanj upućenih.

Stavit će se na dnevni red.

3. Imunitetni odbor podnaša izviešće na dopis kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 9. lipnja 1879. br. 3740, da se izdade dozvola sudbenoga progonjenja nar. zastupnika Petra Zabrdca.

Stavit će se na dnevni red.

4. Imunitetni odbor podnaša izviešće na dopis kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3946, da se izdade dozvola sudbenoga progonjenja nar. zastupnika Josipa Miškatovića radi bunjenja.

Stavit će se na dnevni red.

5. Imunitetni odbor podnaša izviešće na dopis kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3991, da se izdade dozvola sudbenoga progonjenja nar. zastupnika Josipa Miškatovića radi bunjenja.

Stavit će se na dnevni red.

6. Narodni zastupnik dr. Antun Starčević i drugovi predlažu osnovu zakona ob ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Ide odboru za bogoštovje i nastavu.

7. Svietli ban dostavlja bilanciju o gospodarstvu tiskare „Narodnih Novina“ za g. 1878. i ujedno osnovu naredbe o privremenom uredjenju tiskare „Narodnih Novina“ zemaljskom tiskarom.

Ide odboru proračunskom.

9. Skupština županije zagrebačke moli, da se izhodi promjena zakona državnoga XXIV. : 1878. o žesti.

Ide odboru za peticije.

10. Josip Lovrenčić moli oprost od nametnutoga mu doplatka godišnjih 2800 for. kao dopunjak najmovine za jamničku kiselicu.

Ide odboru peticionalnomu.

11. Janko Herceg moli podporu.

Ustupljuje se predsjedničtvu.

12. Stjepan Zorc, saborski podvornik, moli podporu.

Ustupljuje se predsjedničtvu sabora.

13. Franjo Dragović, Josip Pudjak i Mato Rakoczy, saborski podvornici, mole podporu za nabavu odjeće.

Ustupljuje se predsjedničtvu sabora.

14. Narodni zastupnik Vaso Kotur moli šestnedjeljni dopust.

Dozvoljava se.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće odbora proračunskog ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879

Iza prvoga čitanja i obrazloženja izvjestitelja proračunskoga odbora Vase Gjurgjevića započe generalna debata.

Predsjednik prekine u 1/41 sat po podne debatu, te se predje na drugi predmet današnjega dnevnoga reda, t. j. izbor jednoga člana u regnikolarnu deputaciju, te u tu svrhu imenuje skrutatorima sliedeće nar. zastupnike: Brantnera, dra. Jordana i Franju pl. Türka.

Glasuje se ceduljami.

Iza svršena glasovanja proglasi predsjednik sliedeći rezultat skrutinija: Od 47 glasujućih dobio je Vončina 24, Pejačević 17, dr. Vrbanić 3, Folnegović 1, te je izabran za člana u regnikolarnu deputaciju Ivan Vončina.

Izcrpiv time dnevni red za danas opredieljen zaključi predsjednik današnju sjednicu u 1/21 sat po podne, uričuć buduću za sutra 16. srpnja u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Nastavak generalne debate o proračunu za godinu 1879.

Krestić v. r. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja).

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na visoki ovaj sabor nije stigao za danas nikakov podnesak, te se prelazi odmah na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak razprave o izviešću proračunskog odbora, naročito nastavak generalne debate o proračunu za godinu 1879.

Rieč imade g. zastupnik barun Rukavina.

Barun **Gjuro Rukavina**: Moj izborni kotar izabrao je mene kao pristašu stranke prava. Ja polag mojega mandata moram, da jesam očiti protivnik današnjega političkoga stanja, odnosno i vlade današnje, koja to stanje ima braniti i u interesu naroda zastupati.

Gospodo! Vi ste bili protivnici Rauchove vlade, koja je zamienjena vašom drugom vladom. A koja je zajedno razlika medju jednom i drugom vladom, hoću vam ja ovdje u kratko navesti.

Gospodo moja! I ja sam bio politički protivnik Rauchove vlade, jer je išla otvorenim putem svojim pravcem, držeći se zakona, što ob ovoj vladi tvrditi ne mogu.

Rauchova je vlada, ako ne bolja, a to za mnogo jeftinija bila od ove vlade, dočim je imala samo 8 županija, a vi ste si jih 20 stvorili (Glasovi u središtu: Nije tako! Nije tako!) sa tolikobrojnim činovničtvom; a što je bila svrha vlade pri tome stvaranju? Bila je svrha ta, da si stvori što više zavisnih ljudi, da time što veći pritisak na narod i izbor narodnih zastupnika učiniti može, da može svim mogućim načinom udušiti javno mnienje proti sebi.

Kakovi su bili posljednji izbori zastupnikâ, znamo svi dobro, a najbolje znam ja iz vlastitoga izkustva, što sam ga doživio u Zlataru.

Rauchova vlada, gospodo moja, izposlovala nam je utjelovljenje dviju krajiških regimenta, dočim nam ova današnja niti jedne izposlovala nije.

Rauchova je vlada imala ugled i kada se je zauzela zašto, to se je upravo ozbiljno zauzela.

Gospodo moja! Ja pripadam poljodjelstvenoj struci, kao što skoro svi oni, koji su mene izabrali. Što se radi za poljodjelstvo? Ništa! A za narodno gospodarstvo? Takodjer ništa, a niti je vlada sama sposobna niti voljna što učiniti . . .

Predsjednik: Molim g. govornika, kada o vladi ili o visokoj ovoj kući govori, neka se parlamentarnijimi izrazi služi . . . (Govornik: Kako, kako?) Vi ste izvoljeli kazati, da vlada nije sposobna, a to mislim, da nije parlamentarno, te vas moram opomenuti.

Barun **Gjuro Rukavina** (nastavlja): Ova nas je vlada dapače još više obteretila, dočim mi te i tolike terete pod Rauchovom vladom nismo nosili. (Posmieh u dvorani.) Smijte se vi, kako vam drago, ali to je bitna istina. Ona nas je vlada što više čuvala, što ova posve prepušta, te nas ona nije pritiskala utjerivanjem poreza. što ova vlada čini. Ovdje se je naglasilo, da se vlada skrbi za neke odredbe, tičuće se samog narodnog gospodarstva, te da se u tu svrhu opredieljuje nekoliko hiljada forinti, a više će potrošiti činovnici graditeljstveni i politički, nego će se potrošiti za popravljanje Save. Ja više ništa nemam govoriti.

Predsjednik: Molim liepo, g. zastupniče, vi se niste izjavili, da li uzimljete ovo izviešće o proračunu za podlogu specijalne debate ili ne.

Barun **Gjuro Rukavina**: Ja nisam za to.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Ako je s jedne strane nepobitna istina, da u smislu nagodbenog zakona zajednički ministar financija imade sastavljati zajednički proračun i ugarski i hrvatski, naravno ovaj posljednji u smislu autonomije sporazumkom domaće naše vlade, to je s druge strane takodjer istina, da autonomni naš proračun ima sastavljati jedino naša domaća zemaljska vlada, buduć da će za nj ovomu saboru odgovarati.

Ja se ne ću sada upuštati u potanje razmatranje predloženog nam, ako i krivog preliminara, po zajedničkoj vladi i po zajedničkom ministru financija, jer proti tomu predlogu glede pokrića naših potreba predložio je već i proračunski odbor svoju ogradu, a uvjeren sam, da će predstojeći kraljevinski odbori urediti tako mudro i pravedno i patriotično sve naše financijalne odnošaje napram Ugarskoj, kako će svestrano zadovoljstvo zahtievati, a riešiti se mora povoljno ovo financijalno pitanje osobito zato, jer od toga zavisi budući udes zajedničkog saveza s Ugarskom i budućeg državnog zajedničkoga živovanja. No ja hoću, da izjavim prije svega, da podpuno odobravam sve one preinake, koje je predložio proračunski odbor i to poslje dugog i zrelog razmatranja i pretre-

sivanja, jer sve ove preinake smieraju onamo, da predložene troškove u proračunu, što god je moguće, umanjimo i štednju da učinimo s jedne strane, a s druge strane takodjer da podpomognemo zanemarenomu našemu gospodarskomu i materijalnomu stanju, koje i doista u žalostnom stanju stoji, kao što se je moj predgovornik izvolio izjaviti. No jedno načelno mnienje, gospodo, zavladalo je isto tako u proračunskom odboru, kao što vlada skoro po čitavoj našoj zemlji, na koje ja želim osobito pozornim učiniti visoki ovaj sabor i domaću našu zemaljsku vladu, a to mnienje glasi onamo, da je uprava ove zemlje, ili da se bolje izrazim, da su dvie uprave ove zemlje ustavne i neustavne za ovu malenu zemlju preskupe, i da, ako se nadalje ovako bude zemlja upravljala na dvoje, da ćemo mi doskora do ruba propasti doći.

Dok je razvojačena krajina bila jošte ustrojena sasvim na vojničku, nosio je sav teret njezine uprave jedini erar državni, erar naravno bez odgovorne vlade. Od kada je razvojačena krajina ustrojena na neku vrst civilne uprave, koja sačinjava neki „mixtum compositum“, za koju mi pravog izraza nemamo, bila i ostala je još i nadalje pod neodgovornom vladom i nosi ipak narod tamošnji sav teret i sve troškove svoje uprave, bez da znade, na koje svrhe, kamo i kako se obraćaju oni veliki dohodci i one težke daće, što jih tamošnji narod doprinaša. Jedino to znamo mi s ove strane, da onaj dio naše zemlje ne pridonaša ništa za one zavode, koji takodjer njemu na korist služe, kao što je naše sveučilište, kao što je naša kazniona, kao što je naša buduća ludnica i kao što su neki drugi zavodi ove druge polovice našega naroda i naše zemlje. Dok je krajina stenjala jošte pod absolutizmom njemačkim, uveden je birokratički sistem, taj sistem prvi krat poslje kako je narod krajiški 1000 godina uživao svoj starodavni ustav. Taj birokratički sistem bijaše za absolutističko vrieme, a i kašnje mnogo jeftiniji, rekao bih stostruko jeftiniji, nego li je žalibože pod sadanjom odgovornošću i parlamentarizmom, što moram i opet priznati, da je istinu govorio moj g. predgovornik.

To je obćenito, da je sadanja uprava veoma skupa i da nas birokratizam neizmjerno mnogo stoji. Ja ne ću osudjivati, gospodo, one, koji su mjesto starog nereda vladavšeg prije godine 1848. i poslje godine 1861. uveli bolji red uprave, no uvjeren sam u duši, gospodo moja, da bi se domovina naša manjim i jeftinijim birokratičkim aparatom upravljati dala, nego što se sada upravlja. Mi zaboravljamo svagda, gospodo moja, kada što ustrojavamo, kada gradimo i stvaramo zakone, da naš narod po svojoj naravi, po svojih običajih i nazorih, kao i po svom zemaljskom položaju pripada iztočnoj, a ne zapadnoj poli Europe, pa ako je naša inteligencija od ovo 30 ili 50 godina odgojivana u smislu i u duhu kulture zapadne, to je ipak narod još uviek ostao na svom prvom stanovištu, a on se ne može uzporediti s narodi zapadne kulture, ne može se uzporediti s njihovimi potrebami, s njihovim materijalnim i duševnim stanjem i razvitkom.

Mi namjesto da učimo potrebe našega naroda, uvadjamo takove institucije, koje ne odgovaraju našemu narodu i našemu stanju, nego koje pripadaju daleko napredujućim narodom zapadnim, koji dapače sami sa sobom jošte nisu na čistu, da li su ove institucije za nje više koristne ili više štetonosne. Kod nas, gdje još nije razvijena agrikultura, premda smo agrikulturan narod, kod kojeg je racionalno gospodarstvo i obrtničtvo malo poznato, kod kojega imade malo domaćih trgovaca i zanatlija, u kojega nema potrebitih cesta niti željeznica, gdje su naše rieke, moja gospodo, kako je svima poznato, i naši potoci tako neuredjeni, da 1000 i 1000 jutara naše zemlje pokrivaju poplave i močvare, a druge tisuće jutara zemlje leže neobradjene na ugaru i služe za pašnjake na kojih raste drač, trava, trnje i grmovi.

Mi, gospodo moja, kod kojih su većom stranom manji posjednici u tako žalostnom stanju kroz velike i ogromne terete, osobito poreze, da će do skora do toga doći, da se ne budu više mogli zvati vlastnici svoji, nego zakupnici ili arendatori dotičnoga ministra financija. Mi, gospodo moja, u tako žalostnom stanju, idemo ipak na to samo, da nam uprava i nastava odgojiva sve to veće i sve to skupocienije činovničtvo. Za ove zemaljske, državne i obćinske činovnike, gospodo moja, troši naša zemlja dvie trećine naših dohodaka od izravnih i neizravnih poreza, od zemaljskih zaklada i od obćinskih nameta. Ako će to dalje napredovati, prispodobiti će se moći s vremenom naša domovina velikoj pisarni, u kojoj će se oko mrtvih paragrafa kretati čitava domaća inteligencija, a zemlja naša i narod naš pasti će pod pandže tudjega zakupnika, tudjega trgovca i obrtnika, tudjeg zanatliju, umjetnika, jednom riečju tudje ljude, a isti naš posjed pasti će u sasvim tudje ruke tudjih vlastelina i veleposjednika, koji se ovaj čas u našoj domovini dan danas sve to više šire i plode.

Na ovaj žalostni momenat, gospodo moja, svraćao se je i naš proračunski odbor i svu svoju pozornost obratio je na to, te bi već sada bio predložio način, kako da se promieni ovaj sistem tako dobro sudstveni, upravni kao i nastavni, osobito pogledom na skupoću, što želim naglasiti, na gradjanski i kazneni postupnik i na školski zakon, koji se već sada u najnovije doba pokazuje, da neodgovara sasvim svojoj svrsi i to radi onog prevelikog tereta, kojeg nose obćine za škole i poradi neodgovarajućih nadzorničtva istih škola. Ali je ovaj odbor za sada toliko učiniti propustio, jer je uvjeren, da će naša zemaljska vlada sama pomisliti na to, da se ovako s ovimi malimi dohodci, što jih imamo u ovom malom okviru zemlje, na kojem mi živimo, dalje napredovati ne može.

Buduć, da je bio tada uvjeren naš proračunski odbor da će kraljevinski odbor svakako onamo smjerati i gledati, da poboljša naše financijalno stanje, ne samo naše

financijalno stanje, nego da će i glavnoj želji i temelju ovomu poboljšanju uprave i financija zadovoljiti, da zahtieva jedva jedan put u zakonu utemeljenu cjelokupnost naše zemlje, da se nebude u napredak naša zemlja upravljala po dviju zemaljskih vlada i po dviju različitih protivnih političkih sistemih, to jest na ustavnu i neustavnu. Pošto je dakle proračunski odbor, bivši sastavljen iz najboljih sila jedne i druge strane ovoga sabora, u složnu dogovoru sve ono učinio, što je ikada u sadanjih okolnostih učiniti mogao i pošto se je nadalje po mogućnosti vazda obazirao na štednju i na materijalne i duševne potreboće našega naroda u proračunu, to ja nemogu na ino, nego da primim čistom savješću za podlogu debate ovaj proračun, no čudim se jedino jučerašnjemu jednomu veleštovanomu g. predgovorniku od opozicionalne strane, pošto je i on sudjelovao zajedno sa svojimi drugovi u proračunskom odboru, i marljivo je i pomnjivo razmatrao i pretresivao zajedno sa članovi ove strane čitav proračun i pošto je uz njihove mnoge nazore pristala većina i poprimio njihov nazor, da on, neznam kojom dosliednošću sada onaj isti proračun, kojeg je tako pomno prorešetao, tako pomno pretresivao i razpravljao, sada na jedan put nepriznaje i neprima za podlogu specijalne debate, što ja mislim, nebi ni najmanje škodilo niti njegovu stanovištu, niti njegovim nazorima, da ga primi, jer ako bi ovako dalje ostalo upravo po njegovu mnienju, onda ćemo visiti bez svakog proračuna medju ustavnošću i medju absolutizmom. jer ne ćemo imati niti proračuna niti indemniteta, a ovako niti može vladati vlada, niti obstojati sabor.

S toga pristajem, da se primi ovo izviešće proračunskog odbora za podlogu specijalne debate. (Živio! u središtu.)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Dr. Marjanović se diže.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Marjanović.

Dr. **Luka Marjanović**: Vis. sabore! Kada bi hotio svoj votum proti proračunu obširno obrazložiti, nebi trebao drugo, nego per analogiam uzeti u ruku dnevnike prijašnjih sabora, te razloge od opozicije prijašnjih godina i ove godine, pak od samih nekih štovanih članova sadanje većine navedene sabrati, složiti i ovdje izgovoriti. Lahko bi našao tu stotine razloga, zašto ne mogu biti zadovoljan sa sadanjim stanjem naše domovine. Zadovoljiti ću se samo s jednim i to po mojem mnienju i osvjedočenju najglavnijim.

Gospodo! Učeć povjest naroda našega i ostalih naroda, znam, da se samo na veliku teritoriju u velikoj državi dadu svakojake reforme izvoditi, dapače u najvećih modernih država svaki prelaz iz stanja prijašnjeg u novo stanje bilo i zakonitim načinom, stoji mnogo novaca, treba mnogo razboritosti i mnogo mudrosti. Ja ne ću biti pesimista, štovana kućo, ja ću reći, i rado priznajem, da smo mi mnogo koraknuli napred od preporoda hrvatskoga naroda, a na pose našeg ustavnog života. Ali mnogo, što se je tu pokušalo i započelo, ostalo je bez uspjeha i ostati će bez uspjeha, dok budemo mi na ovom komadu zemlje skupociene eksperimente izvadjali.

Što se kaže, da naša sveza s našim prekodravskim saveznikom datira više od 800 godina, ja se usudjujem reći, da je ta sveza bila uviek naravnija, nego li je sada, od kada se je taj savez počeo paragrafi utvrdjivati.

Ti paragrafi, sadržani u nagodbi, na kojem temelju vi stojite, priznaju nama našu cjelokupnost. Pitam vas, gospodo, jeste li vi izvršili nagodbu sa svoje strane, jeste li učinili sve, što vam nagodba daje u ruke, da i vi dobijete od nagodbe ono, što su naši saveznici dobili? Sve što nagodba Magjarom u prilog govori, sve su oni do sada dobili i izveli, a samo mi nismo ništa postigli. Gospodo moja, ako na koga pada odgovornost, to mi nemojte zamjeriti, ako već sa svoga opozicionalnoga stanovišta kažem, to pada odgovornost na našu domaću vladu i njezinu stranku, koja ju je do sele podupirala i podupire. Vi, gospodo, imate već šest godina vlast i sudbinu naroda u rukuh. Pitam vas, jeste li sva lojalna sredstva, napose nagodbu, na kojoj stojite, upotrebili, da i mi sa svoje strane iz nagodbe izvadimo ono, što nam ona sama pruža? Dopustite, da ja sa svoje strane to zaniečem, da toga niste do sada samo niti pokušali.

Gospodo moja! Komad ove zemlje, na kojoj hoćemo da tolike reforme izvadjamo i prokušavamo izvadjati, ne može nam dati garancije za ikakav zdrav napredak ove zemlje. Vam je bila dužnost kod savjetnikâ svietle krune, kod vlade ugarske, s kojom vi na tako dobroj nozi stojite, kazati, zašto ne možemo mi napredovati, jer upravo ta okolnost, neizvedena cielokupnost naše domovine, jest kriva, da ćemo biti sve više i više pasivni. Lahko bi bilo izbrojiti sve razloge i koristi, koje bi nam bar sjedinjenje krajine donielo. Ja ću s negativnoga stanovišta poći, pak ću opet razloge poprimiti, koje gospoda većine ove kuće navadjaju.

Velite vi: Magjari se boje sjedinjenja krajine — da nereflektiram za sada na Dalmaciju — boje se, da bi se tim pripojenjem ravnovjesje moglo poremetiti, mi bi se ojačali i mogli bi se državopravni računi pomrsiti.

Gospodo moja! Ja se ne bojim toga, jer prigodom sklopljenja prve nagodbe godine 1868., kako vi dobro znate, Magjari su izjavili bojazan, da se ne će naći 34 Hrvata, koji bi na peštanski sabor išli.

Gospodo moja! Izkustvo je u ovo kratko vrieme dokazalo, da je još premalo mandata za peštanski sabor. Žalibože, moram i to priznati, da naš narod brzo zaboravlja na sve. Kada se krajina sjedini, koje se Magjari s vami zajedno tako boje, osvjedočen sam, da će se i iz krajine naći ljudi, koji će isto tako rado ići u peštanski sabor kao i vi. (Smieh na galeriji.) Nemojte mi zamjeriti, to je moje osvjedočenje.

I to moram još sa žalošću spomenuti — bez uvrede — da se naš sabor smatra samo kućicom, kroz čija se

vrata i preko čijeg se praga može doći u peštanski sabor. Ja ne ću više na tom stanovištu ostati, ne ću da ukore dielim, jer je to daleko od mene. Samo kažem to: Ako ovako okrnjena, neujedinjena naša domovina nemože dobiti položaja, kakov ju po njezinu pravu ide, to će se ponešto mienjati samo cifre u proračunu od godine do godine, a nikada se ne će moći pravo stanje naše domovine saznati. Ja bih rekao, da mi ovako ne možemo u nijednoj struci našega narodnoga života napredovati, barem ne u ovo nekoliko podžupanija koje imamo.

Uzprkos tomu, što smo tako neujedinjeni, ja bih želio i morao bih kao rodoljub zahtievati, da ta naša kućica, kako je malena i siromašna, bude čisto i dobro uredjena, kao što smo vikli, kada u kućicu stupimo, koja je tako uredjena, odmah opaziti na prvi pogled, da u njoj vlada zadovoljstvo. Takav red i takovo zadovoljstvo moralo bi vladati i u našoj kućici, koju hrvatskom domovinom zovemo, a naša vlada imala bi sve činiti, što joj je dužnost, da tako bude. Dok tako ne bude i dok iz proračuna ne vidim ovakove bar slike naše domovine, dotle ne mogu vladi povjerenje niti budgeta votirati.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije javio za rieč, to ima rieč g. izvjestitelj.

(Diže se g. zastupnik Sava Stojšić.)

Rieč ima g. zastupnik Stojšić.

Sava Stojšić: Vis. sabore! Nikada se nebih većma radovao, kada bi punim uvjerenjem i mirnom savjesti mogao pristati na ovu predloženu osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za tekuću godinu, i nitko od mene ne bi radje podpomagao vladu i stranku, što stoji uz nju, kad bi samo osvjedočen bio, da bi se time postigao neki blagodatni plod za unapredjenje materijalno i duševno našega srbskoga i hrvatskoga naroda. (Vika, lupa i nemir u dvorani i na galerijah.)

Predsjednik: Ja opominjem galerije, da se mirno vladaju, jer ću inače gospodu odstraniti.

Sava Stojšić (dalje): Ali ljubav i privrženost prama zemlji i pravu njezinom, ljubav i odanost prama sreći i napredku našeg naroda jednog i drugog, jednako ugušuju u meni svaku takovu radost i gone me silom, da prama vladi i njezinoj stranki protivno stanovište zauzmem.

Proračun je, gospodo, kao što je poznato, vierno ogledalo cielokupnog života naroda i države. U njemu jasno vidimo, koliko vriedi snaga svake pojedine grane narodnoga života. Pa kad prema tomu pomislim, da je ova predložena zakonska osnova donešena po saboru ugarskom, istina sa sudjelovanjem našeg zastupstva, koje se ipak prema velikoj većini magjarskoj sasvim gubi; kada pomislim, da smo jedva u sredini godine pozvani, da razpravljamo taj proračun, onda je odnošaj zemlje naše prama zemlji ugarskoj takov, da nam nitko na svietu za takov odnošaj zaviditi ne će niti zaviditi ne može.

Ne samo, da je naša zemlja s takozvanom nagodbom god. 1868. i 1873. u takav nepravedan, u takav štetan odnošaj prama Ugarskoj dovedena, nego nam se u granicah same te nagodbe od strane Ugarske po mome mnienju velika nepravda čini, jer je na našu zemlju mnogo veći teret plaćanja poreza navaljen, nego što bi mi u smislu pomenute nagodbe snositi dužni bili, i toli silan teret, da se pod njim naš narod u vječnu propast i nesreću survati mora. Taj teret mora naš narod snositi ne samo sa državopravnog gledišta, nego i sa gledišta politike, koju današnja vlada i njezina stranka naprama narodu srbskomu vodi; i ja s toga ne mogu pristati na ovu osnovu zakona o proračunu.

Visoki sabore! Mislim, da mi nije nužda i potreba obširnije dokazivati, da je ljubav i sloga izmedju srbskog i hrvatskog naroda jedini uvjet napredka i obstanka jednog i drugog naroda. Ta ljubav i sloga imati će svoj temelj u zajedničkom poštovanju i uvažavanju svega onoga, što je milo i drago za jedan i drugi naš narod. Shvaćajuć po mome najdubljem uvjerenju, da je to jedino plodonosno i spasonosno po naš narod gledište, moram ovdje pred licem sabora težkim srcem priznati, da narod srbski u ovoj kraljevini nemože biti sa sadašnjom vladom zadovoljan. (Vika i buka u dvorani i na galeriji. Glasovi: Nema ovdje Srba!)

Govornik: Ima! (Glasovi: Nema, nema. Nemir.)

Mislim, da jih ima i medju mojimi sudrugovi. (Nemir i buka.)

Predsjednik (zvoni): Ja molim opetovano, da se galerije mirno vladaju.

(Prama govorniku izvolite dalje.)

Sava Stojšić: Nemogu biti zadovoljan, kada pomislim, da se je naš narod od današnje vlade i njezine stranke mnogo boljemu nadao; a imao je tomu punim pravom i razloga, jer je doprineo tomu, da je na kormilu današnja vlada i njezina stranka.

Ako se nečini baš otvoreno i javno, kao što to drugi čine, protiva imenu srbskomu i narodnosti srbskoj, to se čini ćuteći pojedinim djelima, što je svakako još gore i mnogo opasnije za narod srbski.

Sadašnja vlada i njezina stranka uveli su školski zakon za pučke škole, koji je srbskom narodu silom nametnut bez ikakova obzira na pripoznavanje prava njegova u crkvi njegovoj i prosvjetnim odnošajima njegovim. Taj zakon ne samo da je protivan imenu i narodu srbskome, nego je protivan i samoj vjeri pravoslavnoj. (Na galerijah nemir i buka u dvorani: Oho! oho!)

Sadašnja vlada i njezina stranka izključila je ćirilicu preko svake pravde i zakona. (Vika i lupa na galerijah i u dvorani.) Izključila je, velim, u sudovih, u svojoj političkoj upravi i u najnovije vrieme i u samih obćina naših ćirilicu, čega i nenarodna vlada bana Raucha učinila nije!

Vis. sabore! Svakomu bezpristranomu mora u oči pasti velika razlika, koja je medju podporami za crkvu pravoslavnu i katoličku, na čije je svrhe 80.000 for. odredjeno,

dočim je na svrhe pravoslavne crkve samo 9.000 for. opredieljeno, što je velika nepravda za pravoslavni narod srbski.

S razloga daklem, što je sadašnja vlada i njezina stranka neodgovarajuć ni spoljašnoj politici, odveć popustila prama Ugarskoj, što je po zemlju i narod štetna; što je prema narodu srbskomu bezobzirna i nepravedna, ne mogu primiti predloženu osnovu zakona o proračunu, van moram proti njoj svoj glas dići.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima gosp. izvjestitelj. (Diže se zastupnik Stevo Popović. Molim za rieč.)

Predsjednik: Molim liepo, ja sam već kazao, da rieč ima gosp. izvjestitelj. Ja sam pozvao gg. zastupnike, neka se prijave, a dočim se nitko prijavio nije, imade sada samo izvjestitelj rieč. (Žamor i vika: Neka govori.)

Fran Folnegović: Za generalnu debatu može biti pripravan i nepripravan i u zadnjem momentu može se govoriti, ako je tko provociran. G. Popović čini se, da je provociran po g. drugu Stojšiću. (Posmieh u dvorani i na galeriji.) Ja bih molio, da mu se dozvoli rieč.

Predsjednik: Kada bi sve stojalo, što g. zastupnik sada kaže, dužnost bi bila g. Popovića upisati se kod g. bilježnika Stekovića, koji govornike upisuje. Ja sam pitao g. bilježnika, je li se još tko upisao, a on je rekao, da nije. S toga ja g. Popoviću ne mogu dati sada rieč.

Stevo Popović: Pozivam se na poslovnik, te molim, da mi je dozvoljena samo ta opazka, da ja nisam bio govorom g. zastupnika Stojšića provociran, kako je izvolio kazati g. Folnegović, već sam hotio nešto progovoriti prije, nego što rieč imade g. izvjestitelj.

Predsjednik: Rieč imade g. izvjestitelj.

Vaso Gjurgjević: Vis. sabore! Nekako se je produžila debata u onom smjeru, u kojem sam i ja kao izvjestitelj počeo govoriti. Ali ako sam ja tako rekao, moram iskreno ovdje izpovjediti, da nisam mislio, da opet sav teret i svu odgovornost za sve ono, što držimo, da je zlo i da je žalostno, na vladu svalimo. Ja bar nisam tako mislio, a držim, da se ne može radi toga, što danas ovdje postoji, bilo to dobro, bilo zlo, sva odgovornost na vladu baciti, jer sve, što danas ovdje postoji, sve je to donio sabor i sve to stvorio sabor, dakle vlada izvodi samo ono, što je sabor stvorio. Nemojmo dakle sa svojih pleća svu odgovornost baciti samo na vladu, nego nastojmo svi uzpored sa zemaljskom vladom, da ono, što držimo, da nije dobro i da nije spasonosno po zemlju, boljim izmienimo. Ja sam kazao, da proračunski odbor nije bio ovaj mah u stanju, da predloži sve, što je mislio, da nije dobro, a nije mogao sbog toga, što je imao odviše kratko vrieme, da pozitivan u tom pogledu predlog stavi. Tko dakle misli, da ovo nije dobro, dužan je kao patriota, da iznese sve ono na vidjelo, što drži, da bi bilo bolje.

Iskati od vlade, da ona ono krnji, što je uvela, što drži, da je dobro, nije moguće. Oni naprotiv, koji drže, da ne valja, moraju izaći pozitivnim predlogom i kazati: Ovo držimo boljim, a ovo gorim, pa ako mi to svi prihvatimo, to će biti vlada dužna, da to izvadja. To sam bio dužan, da reknem kao izvjestitelj. Mi, gospodo, ne možemo za sve ono, što se želi, na vladu odgovornost bacati. Ja ću samo nekoliko rieči da odgovorim g. zastupniku virjanskomu, pošto mu je obširno odgovorio presv. g. predstojnik odjela nutarnjeg. Odgovorit ću mu samo, što se same kautele tiče. Odbor je predložio kautelu u svom izviešću zato, što je htio, da se ogradi proti jednostavnomu činu ugarskoga ministra financija, koji je jednostavno izlučio prihode, koji su bili u tangentu uračunani. Zato je odbor mislio, da ne može bez kautele ovaj proračun vis. saboru za podlogu specijalne debate preporučiti. Ali pošto se o samih prihodih izlučenih nije jošte nijedan faktor, koji je na to pozvan, izjavio, zato je odbor mislio i uvjerio se, da će najbolje biti uputiti prieporno pitanje o izlučenju prihodâ na dotične faktore, t. j. na kraljevinski odbor, a medjutim neprigovarati ovom preliminaru, kako ga je ugarski ministar financija predložio, zato, što je on sam izlučio te prihode. Ja ne mogu, da krstim te prihode onim imenom, kojim jih krsti g. Vrbanić, da su to neki krajiški prihodi. Ja to nisam kazao, niti sada kažem, jer držim, da nisu krajiški, nego su to prihodi naši, koji nam pripadaju.

Ja sam znao, da će štovani zastupnik virjanski biti proti proračunu, jer sam držao, da on s onog stanovišta, koje zauzimlje, nemože biti za proračun, dočim je vlada s ovim proračunom na stanovištu nagodbenom, koje štovani zastupnik virjanski ne priznaje, ali ne mogu, da zatajim, da oni razlozi, koje je štovani zastupnik virjanski naveo, da naime obrazloži svoju protivnost proti tomu proračunu, da oni razlozi, velim, ne bi mogli biti proti proračunu. Štovani g. zastupnik virjanski naveo je kao jedan najglavniji razlog, što su ti prihodi izlučeni. Zato, što su ti prihodi izlučeni, nije jošte riešeno to pitanje, da će time budi zemlja, budi ma tko drugi, ovdje štetovati, jer je to pitanje ostavljeno, da ga rieši dotični faktor. Mi se punom nadom ufamo, da će na nadležnom mjestu ovo pitanje po nas biti povoljno riešeno, a ovo nije bilo sada već moguće uvrstiti. O prihodih u preliminaru dovoljno je dokazao presvietli g. predstojnik, kao što i to, da ne stoji onaj nazor, da bi mi sami sebi mogli u tangenti preliminirati. O tom se je svatko uvjerio, koji poznaje tekst nagodbe i koji poznaje naše današnje državopravne odnošaje.

Što je za preliminar rekao g. zastupnik virjanski, to ni najmanje ne bi mogao biti razlog proti proračunu, jer ako je preliminar manji, kao što on biva, kamo sreće, neka je manji, a efektivno neka bude sve veći. To će biti predmet obračuna, te mi moramo svakako sbilja tu efektivno veću svotu dobiti. Mislim, da je bolje i da je veća sreća, ako se manje preliminira, a više utjera, nego ako se više preliminira, a manje utjera. Držim dakle, da nije s tih razloga mogao biti proti proračunu.

Što se tiče ostale gospode, to će, mislim, biti dovoljno

da na kratko štovanomu g. zastupniku barunu Rukavini rečem, da ja nisam po svojoj naravi vičan nijednoj vladi slavospjeve pjevati; ako je g. Rukavina vičan, kao što sam danas izkusio, čudim se, da te slavospjeve pjeva vladi baruna Raucha, učiniv paralelu izmedju ove i Rauchove vlade. Ja sam bio tako isto kao i g. Rukavina protivnik tadašnjoj vladavini baruna Raucha i znali smo svi dobro, i to vrlo dobro, zašto smo bili protivnici, pak držim, da i danas, kada bi došla ta vladavina, ako bi onakova bila, kakova je bila, ne bi joj mogli biti niti g. Rukavina niti drugi, nego protivnici.

Ja ću se obazrieti takodjer sa nekoliko rieči i na štovanog g. zastupnika dr. Marjanovića radi peštanskih mandata. Ja, gospodo, držim, da moram odbiti u ime ovoga sabora ovu uprav rekuć insinuaciju, kao da bi ovaj naš sabor bio samo vrata, preko praga kojih bi se dolazilo u peštanski sabor. Ja mislim, gospodo moja, da, kada bi to tako bilo, nebi niti trebalo, da niti mi, niti g. Marjanović u ovom saboru sjedimo, i kada ne bi ovaj sabor bio ništa drugo, nego samo prag za peštanski sabor, nebi nijedan zastupnik u njem mjesta imao, ali neponjam, kada već ovdje sjedimo i razpravljamo, da se može kazati, da je ovaj sabor samo za to, da bira za peštanski sabor. Da se mora za peštanski sabor birati, naravna je stvar, jer to leži na stanovištu zakona, koji to diktira, a zakon poštovati moramo, jer za manje narode, kao što je jučer rekao g. predstojnik nutarnjeg odjela, najveći je štit i najveće orudje zakon. Što smo u manjini i što ne možemo u Pešti nadvikati većinu, tomu nismo mi krivi i to ne može nitko od nas iskati, a da mi činimo u Pešti sve, što se može, može se svaki, koji hoće, da se uvjeri, uvjek uvjeriti. Ako se ne može nagovoriti, to se ipak radi, te se može kazati, da se postigava, da ne bude bar većega zla, ako nije veće sreće. A što bi bilo, kada ne bi u obće posredovali?

Od refleksija na govor g. Stojšića mislim, da će me vis. sabor poštediti. Ja, gospodo moja, na temelju svega toga, što sam sada naglasio, držim, da ako već mislimo, da današnje naše stanje nije povoljno, da zato još ne možemo biti proti proračunu, jer proračun je sredstvo, da se državna mašina, u obće uprava u zemlji podržaje, a kada već u ovom saboru teče glavna razprava, koja je neki temeljni ton (Grundton), kojim se povlači i naglasuje u ovom saboru nazadovanje, ne mogu za utjehu reći nego to, da to nije samo kod nas, nego kao što ste čuti i vidjeti mogli, i u ostalih saborih, provlači se kao crvena nit kroz govore ne samo u našoj monarkiji i u našem saboru, nego i u drugih zemljah i u drugih parlamentih. Danas je običaj, da se kaže: težko je narodu živiti, težko je javne terete snositi, trebamo druge promjene, da budemo lakše živjeli, za tim teže svi narodi, pa i mi. Ja mislim, da dotle, dok težimo za tim, ne možemo nijednoj vladi uzkratiti proračuna. Ja moram uprav dakle s tih razloga poprimiti predlog po odboru stavljen.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako:

Prihvaća li vis. sabor osnovu proračuna u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate izviešće proračunskoga odbora o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1879.?

Pošto zahtieva deset članova ove kuće poimenično glasovanje, pozivljem gg. zastupnike, da oni, koji primaju osnovu proračuna za podlogu specijalne debate, glasuju sa „da“, a koji ne primaju, sa „ne“. Molim g. bilježnika Stekovića, da čita imena, a bilježnici da bilježe glasove.

Bilježnik **Jovo Steković** (čita po redu imena).

Predsjednik (zvoni): Rezultat je glasovanja sliedeći: Glasovalo je 58 članova, od tih je glasovalo 48 sa „da“, a 10 sa „ne“. Izviešće proračunskog saborskog odbora o osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879. prihvaća se u načelu za podlogu specijalne debate. Prelazi se na specijalnu debatu. Ona gospoda, koja kakav izpravak na koji §. podnieti imadu, neka po §. 30. poslovnika, prije nego li započme razprava, svoje izpravke podnesu, tako, da će se moći prije razprave iza pročitana predloga odmah pročitati i izpravak. No, vis. sabore, ja mislim, prije svega ima se razprava voditi o kauteli onoj, koja je nekim načinom kao uvod u zakonsku osnovu. Pitanje, da li se ima o kauteli glasovati ili ne, riešeno je već time, što je ovo u izviešću, u kojem je kautela, prihvaćeno već u načelu i uzeto za podlogu specijalne debate. Sada može biti samo pitanje o kakovu izpravku.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita kautelu): „Premda se je uvjerio ovaj sabor, da je neki dio javnih prihoda pripadajući na temelju nagodbenog zakona kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji iz 45% tangente, uvrštene kao pokriće u proračunu, izlučen, ipak nehoteći preticati kraljevinskomu odboru, koji će prigodom dogovora o financijalnih pitanjih i o izlučenih prihodih u pokriću autonomnih potrebština s ugarskim kraljevinskim odborom i onako do skora razpravljati, ter svoje zaključke podastrieti na ustavnu saborsku razpravu i odluku, prima po odboru predloženi proračun za podlogu specijalne debate“.

Predsjednik: Izpravka nema nikakova. Prima li se ova kautela?

Fran Folnegović: Molim vis. predsjedničtvo, ja sam ga podnio.

Predsjednik: Molim g. bilježnika, da pročita taj izpravak.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak g. zastupnika Folnegovića, koji glasi): „Kautela neka se izpusti“. (Glasovi: Već je primljeno!)

Predsjednik: Molim liepo, rieč ima g. izpravitelj.

Fran Folnegović: Ja sam, gospodo moja, ovaj izpravak stavio onda, kada sam mislio što i sada mislim, da sabor može u generalnoj razpravi prihvatiti proračun

za podlogu specijalne debate, ali može kautelu promieniti ili kasirati. Medjutim g. predsjednik misli, da smo mi glasujuć za proračun, hoće li biti podlogom specijalne debate, već i za kautelu glasovali.

Josip Miškatović: Molim, da se još jedanput pročita ovaj izpravak!

Predsjednik (čita izpravak gosp. Folnegovića na kautelu).

Vis. sabore! Meni se čini, da ovo nije izpravak, nego je predlog, koji je već riešen velikom većinom vis. ovog sabora. S toga bi molio g. zastupnika Folnegovića, da izvoli odustati od toga.

Fran Folnegović: Molim, ja neću govoriti o tom izpravku, nego ću govoriti pozivom na poslovnik.

Ja držim, da smo mi u generalnoj debati primili proračun za podlogu specijalne debate, i da time niste ni jednu točku ovog proračuna dirnuli, pak niti ovu, koja se ovdje zove „kautela". Ako to stoji, onda vi možete daklem o kauteli debatirati, možete ju posve i kasirati. Nesmierate li pako uzeti ovaj moj izpravak, nesmarajuć ga izpravkom, to ja odustajem od toga, te donašam drugi predlog, da se ova kautela posve izpusti.

Josip Miškatović: Ako g. predgovornik opoziva ovaj izpravak, onda ja nemam ništa više reći, jer on zahtieva nešto, što je sabor već zaključio, i zato se nemože nikako uzeti niti u razpravu.

Predsjednik: Ja moram g. Folnegoviću polag mog predsjedničkog stanovišta kazati, da sam stavio ovakovo pitanje: „Prihvaća li vis. sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate izviešće odborsko. Visoki je sabor velikom i ogromnom većinom od 48 glasova proti 10 to primio, a time daklem i priznao u ovome izviešću sadržanu kautelu. Predlog je taj g. Folnegovića daklem prekasno donešen, jer je već riešen.

Fran Folnegović: Ja se gospodo pozivljem na poslovnik i kažem, da se sve izviešće nesmatra u ovih prvih šest redaka, nego u cielom operatu, kako je ovdje donešen. Pak ako će se o drugih točka ovoga izviešća razpravljati, i ako će se dopustiti, da se koja točka istog promieni ili izpusti, morati ćete dosljedno tomu takodjer dopustiti, da se ova kautela izključi ili ne. Ja taj izpravak donašam, da se kautela ta izpusti.

Predsjednik: Izpravci se pismeno donašaju. Izvolite daklem pismeno vaš izpravak donesti.

Fran Folnegović: Molim toliko strpljivosti, da napišem, da se ovo izpusti.

(Predan bi izpravak predsjedniku pismeno).

Biljеžnik dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak, koji glasi): „Kautela neka se izpusti".

Josip Miškatović: Ja mislim, da se nemože ovako biti formulirati ovaj izpravak. Da se primi kautela, zaključeno je velikom većinom glasova. Od članova sabora može biti samo predlog glede kautele taj, da ona ima drugačije glasiti, nego što je odbor predložio. Ali, da se kautela izpusti, nemože predložiti nijedan član ovoga sabora, pošto je već sabor zaključio da se primi. Ona se može primiti u drugoj formi i drugač stilizirana i sastavljena, ali da se sasvime izpusti, o tom nemože biti razgovora, jer je već zaključeno, da se primi.

Pošto je to daklem primljeno, može biti samo o tom prepirka, da li će se ona u ovoj predloženoj ili u kojoj drugoj formi primiti.

Predsjednik: Gosp. Folnegović imade rieč, da brani svoj izpravak. (Prama zast. Folnegoviću:) Izvolite se izjaviti, zašto je ovo izpravak i što je izpravak. (Smieh u dvorani.) Molim, izvolite samo.

Fran Folnegović: Ja hoću taj izpravak opravdati time, što hoću, da se izpusti ono, što držim, da je opasno po zemlju hrvatsku i interese Hrvatske.

To je izpravak, a vi izvolite tumačiti po svojih paragrafih, kako vam je volja.

Predsjednik: To svakako nije izpravak, nego je predlog. Pitam sada: Prima li vis. sabor kautelu ovu ovako kako je u izviešću predložena?

(Prima se.)

Fran Folnegović: Neka se ustanu, koji su zato.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Primljena je daklem kautela u izviešću predložena. Molim g. izvjestitelja, da dalje nastavi.

Vaso Gjurgjević (čita iz izviešća: A. Potreba. Poglavje I. — Sabor. — Alineja I.).

Manje daklem nego što je prve godine bilo.

Predsjednik: Prima li vis. sabor poglavje prvo ovako kako je predloženo? (Glasovi: Neka se glasuje!)

Molim liepo, dosada nismo kod pojedinih stavaka glasovali, osim ako je preporna, a preporna nije, pošto se nijedan glas nije proti toj stavci prijavio.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Poslovnik točno propisuje, kako se ima glasovati, ili ustajom ili poimence.

Predsjednik: Nemogu odstupiti od onoga načela, pošto vidim, da nije preporno. Idemo dalje.

(Galerije i dvorana od strane ljevice se prazne. Velik štropot na galeriji od izlazećih.)

Molim liepo, da se galerije mirno razilaze.

Vaso Gjurgjević (čita iz izviešća: Poglavje II. Ban i njegov bureau, i to sve alineje toga poglavja).

Vis. sabore! U ovom poglavju čini odbor proračunski kako se vidi, promjene neke, koje ja svodim u tri vrsti. Jedna je promjena, što se tiče samih cifra, t. j. da je u stavci 4. odbor brisao 1000 for. mjesto predloženih po vladi 3000 for. tako, da se uvršćuje samo 2000 for.

Druga vrst je promjena ta, da je jedna stavka po proračunskom odboru ostala u redovitih potreboća, a druga u izvanrednih potreboća.

Treća je vrst, koja je na kraju ovoga izviešća pod

poglavjem, kojim se pozivlje vis. kr. zem. vlada, da u buduće neuvršćuje u proračun banov bureau.

Ja ću, vis. sabore, razložiti, zašto je ovako odbor predložio.

Vis. sabore! U prijašnjem proračunu bio je sabor, ban i njegov bureau, t. j. ban sam i odjel za unutarnje poslove pod jednim poglavjem. Onda je sabor prije 3 —4 godine zaključak donio, da se ovo imade razrediti posebno, za se sabor, za se ban, za se odjel za unutarnje poslove i prema tomu zaključku predlagani su bili proračuni, ali u onom zaključku, kojim je ovo razredjeno bilo, nije bilo spomena o bureau-u banovu. Odbor sada, upustiv se u razpravu ovoga poglavja, držao se je, pošto ni u onom zaključku ne ima spomena o bureau-u i pošto taj bureau nema u nijednom zaključku svoga osoblja, i pošto osoblje, koje bureau sačinjava, spada u status zvaničnih činovnika kr. zem. vlade odjela za unutarnje poslove, to je odbor mislio, da treba tamo te stavke, u koju upravo je uvršteno to osoblje, staviti, kamo spadaju, a to u poglavje III. odjel za unutarnje poslove. Odbor je to sbog toga mislio, da tako predloži, što nema rado, da stvara ma kakav bureau, jer ga ni zakon do sada nije stvorio. Nu odbor ipak nije mislio, da briše u obće ovu stavku time, što ju je stavio u izvanrednu potreboću. Odbor nije mislio, i ja sam, kao izvjestitelj, moram dopustiti, da ovaj predlog ovdje, kako je na kraju pod ovim poglavjem iznešen, nije jasno iznešen. S toga ja kao izvjestitelj slobodan sam doprinieti ovaj predlog odborov isto tako, kako je bila misao upravo u odboru, kada je stavio one stavke u izvanredne potreboće. Pošto dakle nije bila misao, da se briše, nego samo prenese u III. poglavje, i to u posliednju alineju, to se usudjujem staviti izpravak, koji bi se II. poglavju kod posliednje alineje imao dodati, i koji bi glasio:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da u buduće neuvršćuje u proračun banov bureau, već da stavke ovdje u izvanrednu potrebu prenešene u budućih proračunih uvrsti u poglavje III. odjel za unutarnje poslove“.

Time mislim, da sam ovime obrazložio vis. saboru po ovom odboru predložene promjene i molim, da izvoli vis. sabor predlog odborov prihvatiti.

Jovan Živković: Kod ovoga poglavja imam od strane vlade samo ovo napomenuti, da vlada i nadalje ostaje kod svoga predloga za ovu godinu. Jedino, na što pristaje, jest to, da se briše onih 1000 forinti, koje je odbor proračunski brisao, s toga predlažem, da se ostavi banov bureau onako, kako je uvršteno.

Predsjednik: Gosp. Kamenar ima rieč.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja bi podupirao vis. vladu u tome, jer je i sam proračunski odbor prije tri godine od vlade tako zahtievao, da se ovakav proračun donese i vlada je tomu zahtjevu udovoljila. Ja bi preporučio, da bi se svakako primila i redakcija odborova i redakcija vlade.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Vaso Gjurgjević: Vis. sabore! Na ovo, što je gosp predgovornik izjavio, nemogu se upuštati, jer on ide dalj nego vlada sama. Vlada sama hoće i priznaje, da se briš onih 1000 forinti. Gosp. predgovornik kaže, da se t osniva na zaključku saborskom, a ja opet kažem, da s neosniva. I sbilja, ako danas g. predgovornik pročita t zaključak, uvjeriti će se, da nema u njem spomena bureau, nego samo o banu. Ja sam proti tomu samo zat da odbor nedolazi u sukob sa zaključkom i dužan sa bio ovo kazati u pogledu redakcije.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o poglavju II i to o alinejah 1., 2., 3., 4. i 5., a zatim o zaključk toga poglavja. Prima li vis. sabor poglavje II. „ban njegov bureau“, alineje 1., 2., 3., 4. i 5. onako, kako odbor predložio?

(Prima se.)

Ona gospoda, koja su za to, da se primi zaključa kod ovoga poglavja onako, kako je po odboru predlože neka izvole ustati; dakako s onim izpravkom g. dr Gjurgjevića.

(Prima se.)

Zaključak ima dakle po izpravku g. dra. Gjurgjevi glasiti:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da u buduće neuvršću u proračun banov bureau, već da stavke ovdje u izva rednu potrebu prenešene u budućih proračunih uvrsti poglavje III. odjel za unutarnje poslove“.

Vaso Gjurgjević (čita poglavje III. „Odjel za un tarnje poslove“. Naslov I. Sriedišnja uprava, alineju prvu

Predsjednik: Prima li vis. sabor poglavje III. n slov I. „Središnja uprava“, onako, kako je odbor pre ložio? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov II. „Gradjevni odsjek“

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov II. „Gr djevni odsjek“ po predlogu odbora?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov III. „Računars ured“).

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov III. „R čunarski ured“ po predlogu odbora?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov IV. „Statistički ured“

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov IV. „Stat stički ured“ onako, kako odbor predlaže?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov V. „Zemaljski arki sa svimi alinejami).

Vis. sabore! Ovdje nema nikakove promjene, š se tiče broja, nego samo preporučam vis. saboru zaklj čak proračunskoga odbora na prihvat, jer je bio već prijašnjem proračunu.

Predsjednik: Prima li vis. kuća naslov V. „Zema ski arkiv“ onako, kako predlaže odbor?

(Prima se.)

Molim, prima li vis. sabor predlog odborov glede zaključka?

Jovan Živković: Na opravdanje moram ovdje samo toliko navesti, da nije vlada u stanju već ove godine izvesti, što se u tom predlogu želi. Da li će moći ove godine izvesti, to će izvidit. To mi je bilo navesti samo zato, da nebude kašnje govora, zašto nije izvedeno.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora glede zaključka u tom naslovu? (Glasovi: Ne!)

Ona gospoda, koja su za to, da se ne prima, neka izvole ustati. (Manjina ustane.) Primljen je dakle ovaj predlog odborov glede zaključka.

Vaso Gjurgjević (čita naslov VI. „Zemaljska blagajna").

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov VI. „Zemaljska blagajna" onako, kako odbor predlaže?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov VII. „Kr. političke oblasti I. molbe").

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov VII. onako, kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov VIII. „Zdravstvo").

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov VIII. onako, kako ga je odbor predložio?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov IX. „Zemaljsko oružničtvo").

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predlogu? (Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, pita se: prima li vis. sabor naslov IX. onako, kako ga je odbor sastavio?

(Prima se.)

Prima li se zaključak ovomu naslovu po odboru predložen? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov X. „Zemaljske i županijske sgrade").

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov X. onako, kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov XI. 1. „Cestogradjevine").

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov po predlogu odbora?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov XI., 2. „Vodogradjevine").

Predsjednik: Prima li vis. sabor u naslovu XI. dio „Vodogradjevine" onako, kako ga je odbor predložio?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita u istom naslovu 1. zaključak).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog onako, kako ga odbor na točku 2. predlaže?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita u naslovu XI. točku 2., zaključak 2.).

Predsjednik: Molim liepo, ovoj alineji podnio je presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela izpravak, da se zaključak 2. po odboru stavljen izpusti. (Glasovi: To nije izpravak, nego predlog.) Molim, vlada ima pravo i predloge praviti. Molim, neka se obrazloži.

Jovan Živković: Vis. sabore! Vlada sa svoje strane nedrži u vrieme, da se već danas pozivlje na to, da sklopi zajam za izgradjenje cesta.

Predstoji nam uredjenje financijalnih odnošaja sa Ugarskom, koje će možda vladi namaknuti sredstva, da redovitim načinom izvede ono, što vis. sabor zahtieva, t. j. izgradjenje cesta. Nije dakle vrieme, da se to već sada od vlade zahtieva, koja nebude mogla tomu odgovoriti, ako li nebudu financ. okolnosti povoljne, a nadam se, da će biti uslied financ. dogovora sa Ugarskom, i onda će se moći pristupiti zajmu.

Neka se dakle vis. sabor potrpi dotle, dok vidimo, kako će se finac. odnošaji sa Ugarskom urediti. S toga molim, da se za sada ovim pozivom pričeka, te da se u predlogu odborovu ovaj poziv na vladu glede sklopljenja zajma za izgradjenje cesta za sada izpusti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Vaso Gjurgjević: Žao mi je, da moram proti ovomu predlogu biti, a braniti predlog odborski s onih razloga, koje je naveo proračunski odbor, da ovaj predlog vis. saboru na zaključak iznese.

Ja sam čuo od strane vis. vlade ove razloge, da se naime pričeka, dok se nevidi, kako će se utanačiti nova financ. nagodba i da ćemo onda znati, hoćemo li moći više ili manje učiniti u svrhu cestogradjevina.

Ja znam, vis. sabore, da je zemlja naša razpolagala sa svotom od 2,200.000 for., nu nije se niti onda za ceste ništa činilo, pak se kazalo, da se nemože ništa činiti. Povišena je poslije toga paušalna svota ona na 3 milijuna 200 do 300 hiljada; malo se je opet za ceste činilo, i mi smo sada opet pozvani na to, da čekamo dok se financijalni odnošaji utanače, i dok se financijalno stanje popravi. Ja držim, ako li bude u zemlji bolje financ. stanje, čemu se ja nadam, da nemarimo čekati s time, i ovaj poziv nestoji na putu ni najmanje. Upravo, ako budu bolji financ. odnošaji, biti će onda tim više opravdan i poziv.

Mi uslied financ. novih odnošaja možemo imati više novaca na razpolaganje, ali nikada nećemo moći toliko imati, da ćemo moći izgraditi te ceste iz vlastitih sredstva iz budgeta, jer za to nebi dosizala 100—200 hiljada forinti, van bi to zaseglo i u milijune.

Mi, mislim, nećemo imati u budgetu našem na razpolaganje jedan milijun forinti, da gradimo ceste. S toga je odbor mislio, da se mora za gradjenje cesta uzajmiti

jedna poveća svota uz amortizaciju, koja će se već polag svote i tangente izplaćivati bilo to kroz 10 ili 20 godina.

Gradjenje cesta nemože se od godine do godine zavlačiti, van se to mora čim prije delati, da narod naš dobije prilike i sredstva, da može ono, što dobije, lakše i sgodnije prodati. Svaki je, gospodo, od vas uvjeren dobro o tom, da imade sbilja u nekih krajevih naše domovine takovih cesta, da se nemogu nazvati cestami. A kada je svaki o tom uvjeren, mislim, da ćete prihvatiti predlog odborov, koji tamo ide, da se putem zajma kao jedino mogućim sredstvom potrebne ceste grade. O tom se je i odbor proračunski sasvim uvjerio.

Financijalni položaj naše zemlje može biti bolji, ali ako li nebude, što je onda? — Da nemožemo opet graditi ceste. Za to netreba čekati, van ovo jedino sredstvo poprimiti. Svaka je iluzija onih u tome pogledu zabadava, koji misle, da se cesta dadu i mogu drugačije izgraditi nego ovako. S toga razloga preporučam vis. saboru predlog odbora.

(Diže se zast. Ivan Maršo.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Maršo.

(Glasovi: Nema rieči!)

Molim liepo, gosp. se je Maršo prije prijavio, nego je ustao referent, s toga mu ja moram dati rieč.

Ivan Maršo: Ja ću samo nekoliko rieči reći.

Stevo Popović: Molim, da se ovaj slučaj više nedogodi, da zastupnik dobije rieč poslije referenta.

Predsjednik: Molim, ovo je sasma drugi slučaj.

Gosp. referent ima pravo na početku i na koncu govoriti. Uslied toga je on ustao i počeo govoriti. To je njegovo pravo i ja mu ga neoduzimljem, a nemogu ga niti g. Maršou uzeti. Molim gosp. zastupnika Maršoa, da govori.

Ivan Maršo: Ja ću u mome govoru preveć kratak biti. Kada pogledam zemljovid, u kojem su bojadisane cestovne mreže i to bojom crvenom, koja veliku radost izrazuje, da su već ceste izgradjene, i žutom, da jošte izgradjene nisu, opažam na veliku žalost, da je te žute boje najviše po kotaru valpovačkom, koji imadem ja čast zastupati. Zato u interesu moga izbornoga kotara, koji veće ceste nema, pa time niti dobre trgovine niti blagostanja, kao i u interesu ciele Podravine, pristajem uz predlog, kojeg je stavio odbor proračunski, da se naime zajam digne za gradjenje cesta dosada neizgradjenih, i to tim više, što je već skrajna nužda, da se to već jedanput učini.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada se nitko nejavlja, prieći nam je na glasovanje.

Pitanje glasi: „Prima li vis. sabor predlog odborski o zaključku II. kod naslova o cesto- i vodogradjevinah, koji ovako glas.: „Pozivlje se kr. zem. vlada, da predloži saboru osnovu zakona o sklapanju zajma za izgradjenje cesta, koje su za izgradjenje odredjene u cestovnoj po saboru jur prihvaćenoj mreži.“

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvol[i] ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj je predlog odborov primljen.

Na dnevnom su redu interpelacije.

Rieč imade gosp. zastupnik Maršo, da stavi inter[-]pelaciju.

Ivan Maršo: Prije nego što interpelaciju stavim uslobodjujem se pročitati drugu stavku dopisa, koji j[e] 21. siečnja o. g. po predsjedničtvu ovoga sabora upravlje[n] na vis. kr. zem. vladu pod br. 118. Ta stavka glasi ovako (Čita navedenu stavku tog dopisa, u kojoj se navadja, d[a] je izbor zastupnika saborskog u Vukovaru ništetnim pro[-]glašen uslied iztrage i poziva se vlada, da za izbor po[-]trebita odredi.)

Tako glasi taj dopis.

Ja sam uvjeren, da je zem. vlada učinila shodne od[-]redbe, i nebi mogao posumnjati, da se nebi ista ovakovo[m] pozivu narodnog zastupstva odazvati mogla. O tome neć[u] da govorim, jer je sbilja tamo izbor narodnog poslanik[a] odredjen na 25. o. mj. po dotičnoj izbornoj deputacij[i]. No, da vidimo, što je učinila u tome izborna deputacij[a] za trgovište Vukovar. — Ona u tome nije ništa učinil[a], jer je, oslonivši se na neke tobožnje praznine izborn[og] zakona, u svojoj stranačkoj zanešenosti odlučila podn[i-] pošto izbor saborskoga zastupnika u Vukovaru obaviti, st[a-]vivši se naravno povrh sankcioniranog zakona, povr[h] ovoga vis. zastupstva i povrh vis. kr. zemaljske vlad[e].

Tom se drzovitošću i samovoljom dotle tjera, [da] trgovište Vukovar, imajuće 9000 stanovnika i blizu 7[0]0 izbornika, imajuće znatnu trgovinu i promet, što ried[ko] koji grad Hrvatske i Slavonije ima, da velim to trgovi[šte] ostane nezastupano na ovom dičnom mjestu u sabo[ru] kraljevine Hrvatske.

Ja, vis. sabore, kao i svaki misaon čovjek, drži[m] da nemogu pojmiti, da bi u intenciji zakonodavca ležal[o] da se zlovolji jedne izborne deputacije prepusti, hoće ona mjesto starog nevaljalog izbora novi izbor prove[sti] htjeti ili ne. Jer ako bi to obstojalo, onda bi ovaj vi[s.] sabor bio nepodpun i konstitucionalno krnjen. Viso[ki] je sabor bio sjegurno istoga mnienja, dočim je odredi[o] da se izbor što prije provesti dade, jer nije sjegur[no] vis. vlada držati mogla, da bi kakve praznine izbor[ni] zakon imao.

Pošto je pako provedba toga izbornoga zakona p[o-]vjerena njegovoj svietlosti, osobi preuzvišenoga g. ban[a] to sam tako slobodan, staviti na Njegovu svietlost sl[je-]deću interpelaciju.

(Čita interpelaciju koja glasi):

„Koji su razlozi nukali Preuzvišenost Vašu, da vid[ev] da izborna deputacija vukovarska izbor narodnoga z[a-]stupnika za trgovište Vukovar obaviti neće, nije izbor [li] sama obaviti dala kroz imenovanu po sebi izbornu d[e-]putaciju: i

ako Preuzvišenost Vaša drži, da možda takav postupak nebi u zakonu utemeljen bio, što kani Preuzvišenost Vaša učiniti, da izbor u trgovištu Vukovaru jednom već proveden bude?"

(Tečajem govora interpelanta zauze predsjedničko mjesto prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i priobćiti svietlomu banu.

Svietli ban: Odgovor će dobiti štovani gosp. interpelant za koje vrieme, dok se razvidi, kako stvar stoji i dok se uvidi iz dotičnih akta, koji su koraci dosada učinjeni.

(Zastupnik Maršo: Bilo je za to vremena već šest mjeseci.)

Predsjednik: Sada je dovršena ta interpelacija, te će ići svojim putem. Sjednica se nastavlja.

Fran Folnegović: Molim, više je interpelacija prijavljeno.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Visoki sabore! Neka mi bude mimogred ovdje reći, da se ja u načelu posve slažem sa školskim zakonom od 1. listopada 1875., imenito sa §. 136., kojim je zajamčen definitivno namještenim učiteljem pet-godišnji doplatak u iznosu od 10% najmanje plaće one, u koju je uvrštena ona škola, kod koje dotični učitelj služi. Zakonodavac, stavljajuć ovu ustanovu u školski zakon učinio je to, kao što je evidentno, s razloga toga, da se učiteljem, kojim se kao ostalim činovnikom nepruža prilika postepena napredovanja u častih, nagradah, užitcih, njihovo obće koristno djelovanje tečajem stanovitog obsega vremena, nekim načinom prizna. Zakonodavac smjerao je očito ustanovom ovom dati, da se stanje učitelja popravi, te da se ti doplatci uvedu na temelju zakona ondje, gdje jih moguće ili nema ili gdje su možda već bili takovi 10-godišnji doplatci. Da se do uvedenja novog školskog zakona postojali desetgodišnji doplatci pretvore u petgodišnje, zakonodavac nije ovom ustanovom htio niti mogao nanieti nikomu štete. S toga nije zakonodavac niti htio u zakonu potanko odredjivat vrieme, odkada, kako i komu se ovi računati i izplaćivati imadu, jer se svaki novi zakon istom vladinimi naredbami potanje protumačiti ima. Pošto, gospodo moja, novi školski zakon imade valjanost istom od 1. listopada 1875., to bi se ovom ustanovom glede petgodišnjih doplataka, kada bi se ona obćenito uzela, neosvrćuć se na prijašnja prava pučkih učitelja, učinila očita nepravda onim učiteljem starijim, koji su već na temelju ugovora sa stanovitom obćinom dobili pravo na stanovite doplatke, budi na kvinkvenale, budi na decenale. Jasna je, gospodo, stvar, da se ni jednom novom ustanovom onim učiteljem, koji su pravo stekli na decenale, to pravo nemože oduzeti. Imade obćina takovih u našoj domovini, koje tumače ovu ustanovu tako, da onim učiteljem, koji su imali pravo na decenale, a ne na kvinkvenale i kojim je možda trebalo samo dva tri dana do 1. listopada 1875., da se, velim, tim učiteljem niti decenali niti kvinkvenali, koje su već na temelju stečenog prava i na temelju poglavito zasluga u obćini stekli, nedadu. Medju takove obćine spada za čudo jedina obćina grada Zagreba, koja bi morala prva biti u čitavoj domovini i prednjačiti svim obćinam. Učitelji zagrebačkih pučkih škola imali su prije pravo na decenale nego li je novi školski zakon u kriepost stupio. Dogodio se je, vis. sabore, slučaj taj, da je učiteljem, kojim je iza uvedenja novog školskog zakona manjkalo samo dva, najviše tri mjeseca, dok bi navršili 10 godina službe i time zadobili pravo na desetgodišnji doplatak, zagrebačka obćina rekla: Vam učiteljem, koji mislite, da imate pravo na decenale, nedamo ovo pravo nego istom godine 1880., računajuć načine od uvedenja školskoga zakona i to od 1. listopada god. 1875. Time, je gospodo, učiteljem nanešena očita šteta i učinjena očita nepravda.

Usljed toga obratili su se zagrebački pučki učitelji na visoki sabor, a sabor je sasvim korektno radio, kada je tu stvar ustupio vis. vladi, a visoka vlada, uvidiv pravednost zahtjeva učiteljskih, izdala je naredbu od 19. prosinca 1877. br. 6290, gdje se kaže: „Učiteljem, dotično učiteljicam, koji su prije 1. listopada 1875. po zaključku dotičnih obćina uživali i pravo imali na 10-godišnje ili 5-godišnje doplatke, nemože se to prije novoga škol. zakona stečeno pravo §. 136. istoga zakona okrnjiti, već pravednost zahtieva, da oni ne samo u uživanju stečenih tim pravom novčanih probitaka ostanu, već da jim se ti probitci, na koliko jih prije 1. listopada 1875. steći nisu mogli, naknadno prema službovanju do 1. listopada 1875. odštete. Zato će se bez obzira na nastavše možda klasifikacijom škola povišenje plaća, uživani prije 1. listopada 1875. desetgodišnji ili petgodišnji doplatci dotičnim učiteljem i učiteljicam u tečaju ostaviti, a za vrieme službovanja do 1. listopada 1875., koje nečini podpuna desetgodišta ili petgodišta, ima se učiteljem i učiteljicam, koji su pravo na desetgodišnje ili petgodišnje doplatke prije krieposti novoga školskoga zakona imali, od postojavšega desetgodišnjega ili petgodišnjega doplatka dopitati i počevši od 1. listopada 1875. u tečaj staviti toliko desetina ili petina, koliko su dne 30. rujna 1875. punih godina službe navršili".

Sve su, gospodo, obćine usljed ove naredbe vis. vlade priznale pravednost odluke ove i neoklievajuć izplatile su i uredile na temelju ove naredbe učiteljem dotične decenale i kvinkvenale, jer su se morale uvjeriti, da je vlada naravski sasvim korektno postupala izdav ovu naredbu. Samo, gospodo moja, obćina jedna, a to je obćina glavnoga grada Zagreba, na štetu dotičnih učitelja proti njihovu stečenom pravu i proti jasnoj odredbi vis. kr. zemaljske vlade nije zadovoljila ovoj naredbi. Usljed toga izdala je vlada drugu naredbu od 9. prosinca 1878. Nu gradska

općina zagrebačka nije niti usljed ove druge naredbe zadovoljila pravu, što ga imadu dotični pučki učitelji. Dogodilo se dapače protivno, da je općina grada Zagreba naložila, da se pučkim učiteljem od njihove učiteljske plaće uz pribroj odnosnoga decenalnoga doplatka ima odbijati odnosni postotak za mirovinu.

Gospodo moja! Ovakav postupak općine i ovakovo neizvršivanje naredaba vladinih svakako ruši ugled same vlade i daje, gospodo moja, zločest primjer općinam čitave naše domovine, koje svakako oči svoje i u školskom pitanju upiru na glavni grad Zagreb. Neda se tajiti, da se tim nanaša šteta samo obuci, jer se dotičnim učiteljem uzimlje svaka volja na pravi rad i neda jim se prilika, da se oni u svojoj struci naobraze!

Gospodo! Obzirom na to i u interesu ugleda samoga zakona, u interesu i ugledu samih naredaba, koje bi se imale vršiti, pa u interesu napredka i same pravičnosti, slobodan sam staviti na presvietlog g. predstojnika odsjeka za bogoštovje i nastavu sliedeću interpelaciju:

„1. Što je odredila vis. vlada, da se onim pučkim učiteljem, koji su prije uvedenja novoga školskoga zakona pravo imali na desetgodišnje doplatke, na koliko prije 1. listopada 1875. to pravo nisu mogli steći, ti probitci naknadno prema službovanju do 1. listopada 1875. čim prije odštete?“

„2. Je li visoka vlada u interesu vlastitoga ugleda voljna preduzeti stroge mjere, kojimi će se općina grada Zagreba prisiliti, da u tom pogledu čim prije zadovolji intencijam novoga školskoga zakona i izričnoj naredbi visoke vlade od 19. prosinca 1877. broj 6290?“

Predsjednik: Ova će se interpelacija staviti u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Godine 1868. stvoren je zakonski članak II., na temelju kojeg je bila ovlaštena kr. zemaljska vlada, da u ime kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sklopi s konsorcijom lonjsko-poljskim ugovor o provedbi osušenja lonjskoga polja. Na temelju po konsorciju predložene osnove 26. svibnja 1869. načinjen bi formalan ugovor s konsorcijem. Po §. 2. ovoga ugovora imale su se dotične radnje i gradnje u vrieme od 3 mjeseca od podpisa ugovora računajuć započeti, a po §. 7. toga ugovora u 2 godine, iza kako je ugovor sklopljen, sasvim dovršiti.

Konsorcij lonjsko-poljski primio se je na temelju ovog ugovora posla, no radi poznatih okolnosti ovomu vis. saboru, stvar je zapela i kroz 5 godina vladala je u toj stvari podpuna neizvjestnost. Na jedanput pod 23. siečnja 1878. br. 24.541 izdala je vis. kralj. zemaljska vlada odpis na konzorcij, kojim mu javlja, da ona smatra, da je svoju djelatnost u tom predmetu izcrpila i da nema povoda glede istoga dalje išto odredjivati, iza kako je konsorcij izkazao na kontokorentu bečkoga zemaljskoga vjeresijskoga zavoda, da je u taj posao jurve uložio prek[o] četiri stotine hiljada forinti

Naravska je stvar, da konsorcij sada traži svoj[e] novce, koje je uložio u taj posao. On je uvjeren, da j[e] ugovoru sa svoje strane zadovoljio, ter zato da nemož[e] svoga novca kvarovati.

Konsorcij je usljed ovoga riešenja vis. kralj. zemalj[-]ske vlade upravio na veleslavni kr. sudbeni stol u Za[-]grebu tužbu, kojoj naslov ovako glasi.

(Čita naslov i petit tužbe.)

Ovaj je gospodo konsorcij dao ovu tužbu sastavit[i] velikim trudom i kako ju vidite, evo kod mene ona je tiskana.

Tiskana knjiga tužbe iznosi 111 strana, a njezin zah[-]tiev u najgorem po zemlju slučaju iznosi 1 miljun 66[7] hiljada forinti.

Ja neću preticati osudi sudišta, neću se staviti n[a] stanovište vlade niti konsorcija, niti smatram koristnim ovdje upuštati se u poviest samoga ovoga predmeta, neg[o] ću biti posve objektivan, ter se obazrieti samo na to, d[a] imadem tužbu pred sobom.

Pročitav ovu tužbu vidim, da nije sastavljena lahko[-]umno, ter dosliedno moram suponirati, da se ona, kao št[o] svaka tužba, može primiti ili odbiti. Pak jer je moguć[e] da zemaljski erar ovu parnicu izgubije, moram mislit[i] već sada, je li bila potreba, da je došlo do parnice. Ak[o] je bila potreba, da je došlo do parnice i budemo li m[i] nju izgubili, odkuda ćemo smoći taj novac? Meni nije po[-]tanje poznat odnošaj zemaljske vlade s konsorcijem, da[-]pače, kada je zimus u ovom vis. saboru povodom neprim[-]ljenog odgovora na interpelaciju g. zastupnika Vučetić[a] donekle i moju, izabran poseban odbor, kojemu je bil[a] zadaća izpitati stvar o savskih nasipih, mislio je odbor ova[j] da je po naravi dotičnoga predmeta i svoga mandat[a] ovlašten izpitati i ovaj odnošaj s konsorcijem, pa je zah[-]tievao od vlade, neka mu ustupi odnosni ugovor i s njim u savezu stojeće vladine naredbe.

Kako se, gospodo, iz izviešća budete uvjerili, koj[e] ćete od tog odbora za koji dan primiti, nije odbor dobi[o] od vlade nikakovih spisa, a po tom nije niti izvršio svog[a] zadatka prema želji svojoj i očekivanju naroda.

Dapače u konferenciji interesenta, koju je odbor a[d] hoc u Zagrebu sazvao bio, izvolio je izjaviti zastupni[k] vlade, da vlada niti nije dužna predložiti spisa, dapač[e] da je opasno izručiti jih, jer predstoji parnica, pak s[e] ima razloga čuvati koješta tajnim, premda smo mi sam[i] one spise zahtievali, koji predleže ovoj tužbi uz drugi[h] 237 priloga, za koje vrlo dobro konsorcij znade.

Gospodo! Tko pozna, kakovo je stanje naših ze[-]maljskih financija, tomu nemože biti svejedno, ako n[i] 1,600.000 for. izgubimo, i taj se mora zdravo zamislit[i] odkuda da mi tu svotu namirimo? Zato mislim, da sa[m] ovlašten pitati od vlade ubavjest, neka kaže na naše svoje vlastito umirenje, što je učinila i da li je dužnos[t]

ɪvojoj zadovoljila. da odvrati od zemlje pogibelj, koja joj ɪrieti za slučaj taj, ako zemaljski erar proces izgubi? ᵓogibelj takova bila bi kadra, osobito s obzirom na to, to se uslied prenapete financijalne snage zemlje svakim anom manjim prihodom nadati imamo, kadra bi bila, elim, uzdrmati jako naše autonomne financije. S toga razɔga držim, da imadem pravo i dužnost pitati svietloga ɪana ovako (čita):

1. Je li Preuzvišenost Vaša pokušala izvansudnu agodu u ime hrvatskoga zemaljskoga erara sa konzorijem za izsušenje lonjskoga polja sbog njegovih, tužbom r. sudbenomu stolu zagrebačkomu predanom, označenih ražbina?

2. Ako jest, s kojih razloga nije izvansudbena naoda uspjela?

3. Ako nije pokušana izvansudbena nagoda, zašto nije?

4. Napokon: za slučaj, ako bi hrvatski zemaljski erar parnicu izgubio, odkud misli Preuzvišenost Vaša podmiriti odnosni trošak?

(Za vrieme ove interpelacije zamieni I. podpredsjednika na predsjedničtvu predsjednik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Visoki sabore! Za danas će biti dosta. Nastavak specijalne debate o izviešu proračunskoga odbora biti će predmetom buduće sjednice. Današnju sjednicu dižem. a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $\frac{1}{2}$1.)

Trideset i prva saborska sjednica,

obdržavana dne 17. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak specijalne debate o proračunu za potrebštin unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879. i to: naslov 12., 13. i 14. poglavlja III. odjela za unutarnje poslov — Svršetak specijalne debate o proračunu odjela za unutarnje poslove.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XXX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da na ovaj vis. sabor nisu stigli nikakvi podnesci.

Prelazi se za tim na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak generalne debate o proračunu za god. 1879.

Poslije svršene generalne debate, stavlja predsjednik na glasovanje pitanje:

„Prima li vis. sabor osnovu proračuna u načelu i izviešće pror. odbora za podlogu specijalne debate?"

Pošto zahtieva 10 članova ove kuće glasovanje poimenično, pozivlje predsjednik zastupnike, da oni, koji primaju osnovu proračuna za podlogu spec. debate, glasuju sa „da", a koji ne primaju, sa „ne".

Bilježnik Steković čita imena, a bilježnici bilježe glasovanje.

Po svršenom glasovanju predsjednik javlja: Glasovalo je 58 članova. Sa „da" glasovalo je 48, a sa „ne" 10 zastupnika.

Po tom je primljeno izviešće proračunskog odbora za podlogu spec. debate i po tom u načelu osnova proračuna.

Pelazi se na specijalnu debatu.

Predsjednik pozivlje članove, da izpravke u vriem[e] podnose, za tim se prelazi na kautelu, koju izvjestite[lj] Vaso Gjurgjević čita:

„Premda se je uvjerio ovaj sabor, da je neki d[io] javnih prihoda, pripadajući na temelju nagodbenog z[a]kona kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji iz 45% tangen[te] uvrštene kao pokriće u proračunu izlučen, ipak nehote[ć] preticati kraljevinskomu odboru, koji će prigodom dog[o]vora o financijalnih pitanjih i o izlučenih prihodih u pokri[će] autonomnih potrebština s ugarskim kraljevinskim odb[o]rom i onako doskora razpravljati, te svoje zaključke pod[a]strti na ustavnu saborsku razpravu i odluku, prima [p]odboru predloženi proračun za podlogu specijalne debate."

Nar. zast. Folnegović podnosi izpravak, koji glas[i]: „Kautela neka se izpusti".

Predsjednik izjavljuje, da to nije izpravak već pre[d]log, koji nije u dovoljnoj formi podnešen.

Glasovanjem je taj predlog odbit.

Prelazi se na:

A. POTREBA.

Poglavje I. Sabor.

Prima se po predlogu odbora sa . . 400.000 f[or.]

Poglavje II. Ban i njegov bureau.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa	29.700 f[or.]
A izvanredna sa	9.050 f[or.]
Ukupno .	38.750 f[or.]
Odtuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	448 f[or.]
Ostane .	38.302 f[or.]

Ujedno se prima odborov zaključak sa izpravkom Vase Gjurgjevića, koji glasi:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da u buduće ne uvršćuje u proračun banov bureau, već da stavke ovdje u izvanrednu potrebu prenešene u budućih proračunih uvrsti u poglavje III. odjel za unutarnje poslove.“

Poglavje III. Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1. Središnja uprava.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 81.735 for.

Naslov 2. Gradjevni odsjek.

Usvojen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 20.806 for.

Naslov 3. Računarski ured.

Primljen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 41.880 for.

Naslov 4. Statistički ured.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 4.500 for.

Naslov 5. Zemaljski arkiv.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 3.352 for.

sa sliedećim zaključkom:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, da još za ove sjeditbe sabora podnese osnovu zakona o preustrojstvu zemaljskog arkiva; zatim da uznastoji, da se u zemaljskom arkivu prikupe i pohrane svi spisi i sva pisma nekadanjih županijskih arkiva.“

Naslov 6. Zemaljska blagajna.

Usvojen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 12.433 for.

Naslov 7. Kr. političke oblasti I. molbe.

Primljen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 362.800 for.

Naslov 8. Zdravstvo.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 119.060 for.

Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo.

Primljen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 224.430 for.

sa sliedećim zaključkom:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da svakako još tečajem ove saborske periode predloži osnovu zakona, kako da se zemaljska straža sjegurnosti uredi prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevina Hrvatske i Slavonije.“

Naslov 10. Zemaljske županijske sgrade.

Usvojen po predlogu odbora sa svotom od . . . . 21.400 for.

Naslov 11. Cesto- i vodogradjevine.

I. Cestogradjevine.

Primljen po odborovu predlogu sa . . 229.073 for.
redovite, a izvanredne potrebe sa . . . . 84.800 for.

II. Vodogradjevine.

Usvojen po predlogu odbora sa . . . 28.670 for.
Ukupno . 342.543 for.

sa zaključkom:

I. „Pozivlje se kr. zem. vlada, da uz proračun za g. 1880. predloži saboru program o nuždnih i koristnih vodogradjevinah u Hrvatskoj i Slavoniji, te o načinu, kako da se troškovi za ove radnje namaknu.“

Na naslov 11. Cesto- i vodogradjevine podnaša kr. zemaljska vlada na točku II.: „Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da predloži saboru osnovu zakona o sklapanju zajma za izgradjenje cesta, koje su za izgradjenje odredjene u cestovnoj po saboru jur prihvaćenoj mreži“, da se ona izpusti.

Predsjednik pita: Prima li se predlog proračunskog odbora?

„Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da predloži saboru osnovu zakona o sklapanju zajma za izgradjenje cesta, koje su za izgradjenje odredjene u cestovnoj po saboru jur prihvaćenoj mreži?“

Primljeno većinom glasova.

Pošto je 12 sati, predsjednik javlja, da je vrieme za interpelacije.

Zast. Ivan Maršo stavlja na kr. zem. vladu interpelaciju, koja glasi:

„Koji su razlozi nukali Preuzvišenost Vašu, da vidiv, da izborna deputacija vukovarska izbor nar. zastupnika za trgovište Vukovar obaviti ne će, nije izbor taj sama dala kroz imenovanu po sebi izbornu deputaciju obaviti, i ako Preuzvišenost Vaša drži, da možda takav postupak ne bi u zakonu utemeljen bio, šta kani Preuzvišenost Vaša učiniti, da izbor u trgovištu Vukovaru jednom već proveden bude?“

Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i prepis dostaviti svietlom banu.

Preuzv. g. ban izjavljuje, da će za koji dan na ovu interpelaciju odgovoriti.

Nar. zastup. dr. Fran Vrbanić stavlja interpelaciju, koja glasi:

1. Što je odredila vis. vlada, da se onim pučkim učiteljem, koji su prije uvedenja novoga škol. zakona pravo imali na desetgodišnje doplatke, na koliko prije 1. listopada g. 1875. to pravo nisu mogli steći, ti probitci naknadno prema službovanju do 1. listopada 1875. čim prije odštete?

2. Je li visoka vlada u interesu svoga vlastitoga ugleda voljna preduzeti stroge mjere, kojimi će se obćina

grada Zagreba prisiliti, da u tom pogledu čim prije zadovolji intencijam novoga školskog zakona i izričnoj naredbi vis. vlade od 19. prosinca 1877. br. 6290?"

Interpelacija ova dostavit će se svietlomu banu.

Nar. zast. Fran Folnegović stavlja interpelaciju, koja glasi:

„1. Je li Preuzvišenost Vaša pokušala izvanrednu nagodu u ime hrvatskoga zemaljskoga erara sa konsorcijem za izsušenje lonjskog polja, sbog njegovih, tužbom kr. sudbenom stolu zagrebačkom predanom, označenih tražbina?

2. Ako jest, s kojih razloga nije izvansudbena nagoda uspjela?

3. Ako nije pokušana izvansudbena nagoda, zašto nije?

4. Napokon: Za slučaj, ako bi hrv. zemaljski erar parnicu izgubio, odkud misli Preuzvišenost Vaša podmiriti odnosni trošak?"

Ova interpelacija dostavit će se svietlom banu.

Nakon toga digne predsjednik sjednicu, urekavši sliedeću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1879.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se ne javlja.)

Primjetbe nema zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Molba Marka Lenara, bivšega učitelja na pučkoj učioni remetskoj, da mu obćina remetska dopita odštetu ili odnosno nagradu za uredjenje školskog vrta.

Narodni zastupnik kotara garešničkoga gosp. Pavao Brantner sa drugovi podnaša sliedeći predlog.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita predlog, koji glasi):

Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da se prema §. 21. kr. odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih obćina Senja, Belovara i tvrdjave Ivanić, zatim obćine Siska 2. banske krajiške pukovnije iz vojne u gradjansku upravu, koji glasi doslovce ovako: „Obćinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će im se od sgrada, što iz vojne uprave prelaze u kr. hrvatsko-slavonsku državnu upravu, one, koje se neupotriebe u svrhe upravnih i sudstvenihoblasti, bezplatno predati za podizanje bolnica, obć. ureda itd., onda za ine obće koristne svrhe", odašalje smjerna predstavka na Nj. Veličanstvo kralja, da se u istinu prama zadatoj carskoj rieči izruče bezplatno obćinam potrebne sgrade za obće koristne svrhe, a novac dobiven iz prodanih razpoloživih sgrada upotrebi za školske svrhe bivše varaždinske brigade, a sadašnje belovarske županije.

Predsjednik: Predlog ovaj stavit će se na dnevni red.

Prelazi se sada na dnevni red.

Na dnevnom redu jest nastavak specijalne debate o proračunu.

Molim gosp. referenta, neka izvoli mjesto zauzeti, i neka izvoli čitati od alineje do alineje, da se može razprava dovršiti.

(Izvjestitelj Vaso Gjurgjević zauzimlje mjesto izvjestiteljsko.)

Vaso Gjurgjević (čita naslov XII. — Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji — alineju 1. do „ujedno").

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odborov? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita alineju drugu izviešća naslova 12).

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da je na ovu alineju presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela sliedeći izpravak podnio.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita izpravak, koji glasi): da se na drugu alineju u prvom redu iza rieči „da" stavi „po mogućnosti".

Predsjednik: Ovu alineju isto tako i g. zastupnik Kamenar izpravlja.

(Napram gosp. zast. Kamenaru): Izvolite li izpravak povući natrag?

Gjuro Kamenar: Ja ga povlačim natrag.

Jovan Živković: Izpravak je zato vlada doniela, pošto sbilja nije moguće odoljeti tome, da se već ove godine stvori tečaj; a s druge strane, pošto zakon daje vladi vlast, da putem naredbe nadopuni pojedine u tom pogledu grane na koliko ih potrebitimi pronadje i na koliko bude djaka dosti. Vlada dakle ima to već u vlasti, pak će nastojati, ako bude moguće, već ove godine, ako li ne, dojduće godine, da udovolji onome, što visoka kuća ište.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Vaso Gjurgjević: Vis. sabore! Pošto se od strane visoke vlade neporiče potreba, da se na gospodarsko-šumarskoj učioni u Križevcih ovakav tečaj što prije otvori, s toga nemam ništa proti tome, ako vis. sabor prihvati predlog odborov s ovakovim izpravkom vis. vlade.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predloženi po odboru zaključak onim tekstom, kako je predložen? — Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odborov nije dakle s tekstom njegovim primljen.

Prima li visoka kuća predlog odborov s izpravkom presv. g. predstojnika odjela za unut. poslove? — Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog dakle odborov glede zaključka primljen je s izpravkom presv. g. predstojnika odjela za nutarnje poslove

Molim dalje.

Vaso Gjurgjević (čita stavku 3. naslova 12. izviešća odborova).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita stavku 4. naslova 12. izviešća odborova).

Vis. sabore! U ovoj stavci, kako se vidi, predlaže proračunski odbor promjene, i to takove, da se za 12.000 for. veća svota votira od strane vis. ovog sabora u svrhe gospodarstvene.

Ja sam bio tako slobodan, visoki sabore, u mojem prvom govoru iztaknuti, da si je proračunski odbor ovaj put naročito zadatak uzeo, da gleda, gdje se dade štogod u bude moguće više uštediti, i da to, što se uštedi, u gospodarstvene svrhe upotrebi.

Mislim, da će svaki član ovog vis. sabora duboko o tom osvjedočen biti, da su najveće potrebe kod nas investicije i unapredjivanje narodnog gospodarstva. A pošto je ova stavka u obće te vrsti, to je odbor u tom pogledu ovdje i stavio svoj predlog, da se predložena po radi svota za 12.000 for. poveća.

Molim, da vis. sabor izvoli predlog ovaj odborov primiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odborov? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita stavku 5. naslova 12. izviešća odborova).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovu stavku g. zastupnik Zindl, poduprt po 10 ostalih članova, slieдеći predlog podnio.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita predlog g. zastupnika Zindla, koji glasi):

Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da se u naslovu 12. 5. stavka, koja glasi: „Za pošumljenje krša u Primorju 1000 for.“ briše; a mjesto nje uvrsti ovo: „Za čišćenje Karašice i Vučice 2000 for.“

(G. se zastupnik Zindl diže.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zindl.

Ante Zindl: Visoki sabore! Neka mi bude dozvoljeno, da sa nekoliko rieči ovaj moj izpravak obrazložim. Neka gospoda nemisle, da bi se ja protivio tomu, što je ova stavka uvrštena i da je dapače po proračunskom odboru na 1000 for. povišena. Ja sam se interesirao i informirao na više strana, pak sam se osvjedočio, da je na ovo pošumljenje krša, odkada je započeto, preko 12.000 forinti potrošeno i to bez svakog uspjeha, bez da bi se za to komu krivnja nanieti mogla, jer se veli, da je odviše strm i gol, te da prvom kišom, koja dodje, sve, štogod se zasadi, voda odnese. Kad je tomu tako, da se tamo ništa polučiti nemože, čemu onda, da se badava, da se samo jedan novčić u to ime troši i to tim više, jer je kako je znano, nesreća ove godine na sve strane naše zemlje. Pomislimo, kako je u krajini slavonskoj, u Podravini. Narod, živući tamo, neizmjerno je postradao poplavam. Preko 54 rali na 1000 rali zemljišta posve je uništeno. Sieno i pašnjaci takodjer su otrovani, a ono, što bi moglo služiti, jest pliesnivo i sasma izgoreno. Moram takodjer i to napomenuti, da narod, da se oslobodi tih silnih poplava, doprinaša izvanredne žrtve. Jedan su kanal prokopali u Dravu u dužini od 730 metara.

Kada se pomisli, da je taj kanal 24 metra širok, a bar 2—3 metra dubok, to je ogromna radnja. Bilo je svaki dan 4—5000 ljudi, koji su kod toga posla radili. Mislim, da taj narod, koji vlastitom svojom voljom nastoji, da si koliko toliko pomogne, nebude u buduće izvrgnut tim poplavam.

Ja sam se razgovarao s gosp. mjernikom, kojega pohvala ide, jer je o sobitom pripravnošću od jutra od 3—4 sata do kasne večeri tamo radio, napućivao ljude, svakomu pojedinomu posao razdieljivao, jer se taj posao nije mogao u hrpi obaviti. On si je dao truda, te je posao tako liepo išao i napredovao, da se je svaki dan to moglo viditi i da se je napredku tomu bilo upravo čuditi. On je kazao: Ako se Karašica nepočisti, ako se u njoj ostave oni panjevi, klade, hrastovi, šikarje, vrbe, ono grmlje i trnje, nebude se svrha postigla, da se narod oslobodi od budućih poplava. Da se tomu pomogne i da se narod občuva od gorih poplava, to bi molio vis. sabor, da se netroši novac tamo, gdje netreba, gdje nema svrhe, jer sam čuo, da ondje nema nikakova grma i ako je gdjegod na sgodnu mjestu kakav grmčić porasao, nepozna se. Kada je tomu tako, to vas molim, nemojte trošiti u ovo oskudno vrieme, gdje narod jadikuje, te je pritišten porezom i obćinskimi daćami. Sa ovih pako 1000 forinti mogla bi se Karašica i Vučica bar donekle od poplava riešiti. Molim vis. vladu i sabor, da izvoli prihvatiti moj predlog.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Po poslovniku imade biti svaki predlog tiskan, te se imade 3 dana prije porazdieliti medju saborske članove, ako će se o njem viećati. Ovo je formalan predlog i tim više treba da se držimo poslovnika, jer je izmedju uredjenja Karašice i pošumljenja krša razlika.

Predsjednik: Molim liepo g. dra. Vrbanića, neka izvoli ovaj §. pročitati, koji kaže, ako se koji predlog odnosi na predlog, koji je u izpravku, imade se predlog razpravljati.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Neznam, gdje je to.

Predsjednik: Odmah ću vam pročitati.

(Čita §. 29. poslovnika saborskog alineju 2., koja glasi: „Predlozi se imadu predati na ruke predsjednika sabora prije započete saborske sjednice; ako se pako odnose na koji na dnevnom redu stojeći predlog kao protupredlog, svakako prije, nego započme saborsko viećanje o protivnom predlogu“.)

Ovo je učinjeno. Taj predlog nalazi se s predmetom u savezu. Po §. 29. poslovnika mogao je g. Zindl donieti taj predlog, a sada se o njem viećati ima.

Fran Folnegović: Po tomu bi se moglo zaključiti, da bi se čitava debata imala prekinuti tako dugo, dok se nestavi na dnevni red. To je logika poslovnika, koji i ovdje pokazuje svoju veliku manjkavost i nepodpunost. U ostalom netratimo time vremena, je li to predlog ili nije. Ja sam osvjedočen, da je to izpravak. Za mene je čitav operat proračunski, kako ga je odbor predložio i sve, što u jednoj ili drugoj česti alterira, izpravak, a ništa drugo. Ja bih se poklonio onomu, koji je protivnih nazora, ako mi ne iz europskog, to bar iz carigradskog i egipatskog parlamenta protivne dokaze donese. (Smieh.) Ja ću to kao izpravak dozvoliti i izrazit ću se o tom izpravku.

Gosp. Zindl učinio je ne jedan, nego dva izpravka. Prvi je, da se za pošumljenje krša izpusti 2000 forinti, a drugi, da se 2000 forinti dade za čišćenje Karašice. Što se prvoga predloga tiče, da se izpusti 2000 forinti za pošumljenje krša, ja se tomu izpravku protivim, jer su za me mjerodavniji razlozi vlade i samoga odbora, koji su pronašli za potrebno, da se 2000 forinti dotira, nego li nazori Zindlovi, koji je samo čuo nešto, da nevalja, nu nije imao prilike dokazati svoje tvrdnje. Ja bih se usudio protivno tvrditi. Neka se izvoli potruditi u Senj, i viditi će, kako se je tamo za nekoliko godina sve liepo razzelenilo, gdje je grad sam o svom trošku zasadjivao. Na čitavu Primorju su jednake visočine i strmine, imade raznih dolina, i dalo bi se mnogo učiniti, da se sistematično radi i na godine porazdieli, i postigao bi se s vremenom veliki uspjeh. Ja se odlučno protivim izpravku, kojim se ova svota umanjuje ili posve briše za pošumljenje krša. Da se za čišćenje Karašica 2000 forinti opredieli, to bi značilo novce u vodu bacati. Nije ovdje niti na mjestu ovaj predlog, koji bi spadao u naslov „cesto- i vodogradjevine", a pod ovaj naslov „prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, zatim zemaljski stipendiji" nikako nespada, jer bi bilo to smiešno. G. Zindl imao je onda priliku staviti taj izpravak ili kako se kaže predlog, ali ovdje podnipošto nije na mjestu.

Predsjednik: Imam samo to odgovoriti g. zastupniku Folnegoviću, da mu neće trebati študirati carigradskog i egipatskog poslovnika. Neka uzme svaki poslovnik europejski u ruke, pa će se uvjeriti, da je velika razlika izmedju izpravka i predloga. Gosp. Zindl želi, da se one 2000 forinti, koje su ovdje namienjene za pošumljenje krša, zamiene sa reguliranjem i čišćenjem Vučice i Karašice. On je tu svoju želju donio u formi predloga, a vam slobodno ju je primiti, ako vam se dopada. Ovo je predsjedničtvo dužnim smatralo svakako ovaj predlog publicirati i učiniti ga predmetom današnje razprave. — Želi li tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Ja se takodjer protivim tomu izpravku g. Zindla. Mi bi trebali i 100.000 for., da to polučimo, što možemo. Radi se o tome revnim nastojanjem tamošnje gospodarske podružnice, da se krš sa cielog Primorja odstrani. Istina je, da mi to nemožemo sa 100 for. polučiti; ali toliko možemo polučiti, da se barem ručni težaci podmiruju. Mi bi svi željeli, da se krš, št su nam ga tudjinci naprtili, kad su nam uništili šum pretvori opet u liepe predjele, ali odmah toga stvori nemožemo van po malo, jer da ništa nečinimo, što l nam sviet kazao, zato preporučam, da činimo, što na je moguće i da predlog odborov prihvatimo i to ov 2000 for. za pošumljenje krša, kako i prošle godin Kada nam budu sredstva dopuštala, tada ćemo i više dat

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Vaso Gjurgjević. Vis. sabore! Ja kao izvjestite proračunskog odbora zagovaram i preporučam odbor predlog, i ujedno izjavljujem, da se neprotivim predl ženomu izpravku. (Glasovi: Nespada!) Molim, ja ću v razložiti. Neprotivim se i zato držim, da ga mogu top preporučiti na uvaženje visokoj vladi, koja će ga mo možda uvažiti iz nepredvidljivih troškova. Neprotivim s tomu ni zato, jer sam uvjeren, da je zaista potrebn nu nemogu ga u ovom naslovu preporučiti, jer nem mjesta, nego ga preporučam, da ga vis. vlada uvaži p mogućnosti, kad bude predstavka podnešena.

Predsjednik: Molim, ako sam dobro razumio, je referent za to, da se ostane kod predloga odborov

Vaso Gjurgjević: Ja imam samo to dodati, d nemogu zatajiti, da se govori, da slabo uspjeva ovo p šumljenje, nego sam čuo govoriti, da bi za to treba najmanje svotu od 6000 for. Pošto ove godine nism mogli uvrstiti onu svotu od 6000 for., morali smo ipa uvrstiti malo veću, nego što vlada preporuča, jer ako sa 1000 for. mali uspjeh postizava, to će se sa 20 for. ipak nešto veći uspjeh polučiti. Preporučam dak predlog odborov.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog onak kako je po odboru stavljen, da se u naslovu 12. stav 5. za pošumljenje krša uvrste 2000 forinti? Koja su g spoda za to, neka se izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog je odborov primljen. Molim dalje.

Vaso Gjurgjević (čita stavku 6. naslova 12. i viešće proračunskog odbora).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku p predlogu odbora?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita zaključak stavke 6. n slova 12.).

Predsjednik: Želi li tko govoriti g

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, stavljam pitanje: Prim li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita stavku 7. naslova 12.).

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nut njeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Od strane vlade umoliti mi je, da se kod vladinog predloga ostane, da se najme ova svota u redovitu potrebu, a ne u izvanrednu uvrsti.

Često je bilo o tome govora i na drugom mjestu i „pro“ i „contra“ i svaki je vidio, da to treba ovoj vrlo važnoj grani gospodarstva. Kada daklem treba, zašto se nebi uvrstilo u redovitu potrebu. Uprava je ovdje formalne naravi, bila ona ovakova ili onakova, svakako se troši i svakako treba. Nenalazim razloga, zašto bi se to stavljalo u izvanrednu potrebu, što bi dalo samo povoda kakovom krivom tumačenju.

U potrebah izvanrednih nemožemo u Hrvatskoj početi, dokle god nismo u boljih financ. okolnostih. Ako se ovo stavi u redovitu potrebu, to vis. sabore neće vladu priečiti, ako opazi prigovore kakove u pitanju uprave, da to popravi ili ovako ili onako ustroji.

Dočim daklem nema o tom sumnje u vis. saboru, da je potreba redovita, to nije razloga stavljati to u izvanrednu potrebu, i molim, da se ostane kod predloga vladina i ovo nebriše iz redovite potrebe.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Vaso Gjurgjević; Vis. sabore! Predlog u ovoj stavci sedmoj stoji u uzkom savezu s predlogom zaključka o ovoj stavci. Vis. sabore! Ja nemogu zatajiti da nerečem, da nije odbor mislio, da je to nepotrebna stavka i da bi se imala brisati. Odbor se je uvjerio o tom, da je potrebito; ali se s druge strane uvjerio i o tom, da je uprava kod ove pastuharne tako loša, tako hrdjava, da nestoji korist od tog pastuharstva ni najmanje u razmjerju s troškom, koji se u tu svrhu izdaje. To je, zašto se odbor uvjerio, da se moraju u toj upravi promjene učiniti, i može biti, da se postigne veća korist nego li s upravom dosadašnjom. Da se vis. vlada upravo potakne, da što prije promjene učini, upravo se je zato ove godine u izvanrednu potrebu stavilo.

Uvjeri li se odbor, da će uprava, što ju vlada predlože, ići na bolje, što do sada nije bilo, to će kod budućeg proračuna staviti tu potrebu u redovitu. Iz ovih razloga molim, da se prihvati predlog odborov.

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na to, da se stavka 7. naslova 12. u iznosu od 50.900 for. uvrsti kao izvanredna potreba? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Diže se manjina.)

Ostaje se dakle kod predloga vladina.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita zaključak ovoj stavci 7. naslova 12.).

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predlogu? (Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, pitati mi je: Prima li vis. sabor zaključak ovoj stavci 7. naslova 12. po predlogu odborovu? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita alineju 12. izviešća prorač. odbora).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odborov? (Prima se.)

Vaso Gjurgjević (čita 13. alineju izviešća prorač. odbora).

Predsjednik: Ovoj je stavci podnio g. zastupnik Topalović izpravak.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak): „Kod naslova 12. točke 12. neka vis. sabor izvoli odobriti, da se svota od 20.000 for. briše, te samo uvrsti svota od 10.000 for. kao štipendiji za mladiće ratarnice u Križevcih.

Predsjednik: Meni se čini, vis. sabore, da ovo nije niti izpravak, jer ovdje se ište sasvim nešto drugo.

Gjuro Kamenar: Primam za izpravak.

Predsjednik: Gosp. Kamenar sam nije vlastan, nego vis. kuća samo može to primiti.

Smatra li prije svega vis. sabor ovo za izpravak? (Prima se.)

(Topalović se diže.)

Rieč imade g. zastupnik Topalović.

Božo Topalović: Uzimajuć rieč, vis. sabore, da obrazložim svoj izpravak, činit će se možda vis. kući čudnovato, da upravo ja kao zastupnik tako zvane Slavonije ustajem proti ratarnici u Slavoniji. Premda sam Slavonac rodjen, stanujem i živim u Slavoniji, ipak se, gospodo moja, izjavljujem proti podignuću ratarnice u Slavoniji. A zašto? Zato, jer smo razciepkani, gospodo, već i onako, a u toj razciepkanosti sastoji se naše razsulo. Mi niti smo Slavonci, niti Srbi, nego smo Hrvati (Živio! na galeriji.) i nepoznamo drugo i nemožemo biti drugo, van ono što smo, t. j. Hrvati, a možemo biti vjere ove ili one. Mi smo u politici svi Hrvati, pa s toga nismo radi, da se ciepkaju Hrvati i Slavonci, nego da smo svi Hrvati, pa s toga sam i zato, da se u zavodu, koji stoji u Križevcih, kao u sredotočju naroda našega, trojednice naše, ako je što u njem nevaljana, što boljega stvori. Ja, gospodo i visoki sabore, uvidjam, da će po seljačtvo slavonsko mnogo veća korist biti, ako dobe seljaci 50 štipendija od tih 10.000 for. Ako u obsegu budi Djakova ili kojeg drugog mjesta u Slavoniji podignemo ratarnicu, pitanje je, komu će biti koristna ta ratarnica? Koristna može biti samo onim mjestam, na kojih bude podignuta; može biti da će biti koristna žiteljstvu budi osječkomu, budi požežkomu, budi vukovarskomu, budi djakovačkomu. Hoće li biti pristupna našemu seljačtvu, za koje se ponajviše podiže ta ratarnica, hoće li mu koristiti? Ja velim, da nemože niti neće. A zašto? Zato, jer je naše seljačtvo preveć ugnjeteno i odveć siromašno, da neće smoći toliko novaca, da svoje mladiće daje u Vukovar, Požegu, Osiek ili Djakovo u nauk. Ovi pako mladići, ako dobe od zemlje po 200 for. godišnje štipendije, pa ako pokažu dovoljnu sposobnost, moći će

nauku slušati, te time razprostraniti umno gospodarenje u Slavoniji.

Visoki sabore! Iz ovoga sam razloga, kao što sam ovdje naveo, za to, da se štipendije utemelje, a ne da se podigne ratarnica u Slavoniji. A zašto? Neka mi visoka vlada oprosti, mene bojazan obuzimlje, da bi opet ovih 20.000 for. moglo proći kao i onih 40.000 forinti, koje je prije nekoliko godina votirao za ratarnicu vis. sabor. Kad je bio naš sabor prije 3—4 godine 20.000 for. opredielio za ratarnicu u Slavoniji, da je onda tih 20.000 for. za štipendije upotriebio, to bi danas imali, vis. sabore, u Slavoniji preko 100 izučenih gospodara, koji bi kao izučeni gospodari rationalno gospodarstvo tjerali. Taj bi se novac izplatio i bila bi od toga novca velika korist. Ja se toga bojim, da bi ovih 20.000 for. pripalo kakovu dispozitionsfondu, a ratarnica bi opet izostala. Vis. sabore! U proračunskom odboru, u kojem sam imao čast prisustvovati, svaki čas podizali su se sa svih strana glasovi, da štedimo. Naš je budget tako malen, da nemožemo na kraj izaći. Ako dakle hoćemo, da štedimo, evo nam načina, kako možemo prištediti, ne samo za ovu godinu, nego i za čitavu budućnost. Ako podignemo u Slavoniji takov zavod, pitam, koliko će uzdržavanje toga zavoda stajati? Morati ćemo imati učitelje, morati ćemo imati sgrade, morati ćemo imati zemljište, morati ćemo na sve strane trošiti, a kada se na više strana troši, uvjek više treba, nego kad se troši na jednu, a time bi bila štednja postignuta, i moći će se uvjek bolji i vrstniji učitelji naći, koji će mladiće u struci gospodarskoj podučavati. Iz ovih razloga molim, vis. sabore, u obzir uzimajuć zanemareno gospodarstvo u Slavoniji, da bi ovaj moj izpravak, kao što je naveden, izvolio prihvatiti odnosno odobriti time, da bi se ta štipendija za 50 mladića iz Slavonije opredielila. — Molim, ovdje imam još jednu reći. Ima štipendija do 1500 for. u ovom naslovu uvrštenih, i to za križevački zavod, — neznam za koliko mladića — pa znam slučaj, i to u mojoj župi, u Gorjanih, da je mladić, koji je svršio četverorazrednu pučku školu i koji je sve potrebite svjedočbe doprineo na temelju razpisana natječaja dva puta i to god. 1877. i 1878. po drugiput, molio za jedan takav štipendij, i imajuć sve sposobnosti, nije ga ipak polučiti mogao, — neznam s kojega razloga. Rekli su, da je molbenica kasno stigla, akoprem znam, da je molbenica stigla u svoje vrieme. Možda je tko ovdje bio bliži, pak se je prije prijavio, pa je tako i dobio. Ja bih rado, da ova svota bude lih opredieljena za mladiće iz Slavonije.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Meni se je u kratko od strane vlade izraziti i proti izpravku i proti predlogu odborovu, da se opravda, zašto nije u proračun ništa uvršteno za ratarnicu, koja bi se podigla u Slavoniji, bud u Osieku, bud u Požegi. Vlada je uvidila najpreču potrebu te ratarnice po našu zemlju, za koju su jedni htjeli da bude u Osieku, a drugi u Požegi. Pošto pako iz pokrića, iz kojega se je htjelo za to troškove namiriti, ništa preostalo nije, to vlada nije mogla, nemajuć razpoloživih sredstva, uvrstiti u tu svrhu u proračun 20.000 forinti jer upravo nije imala odkuda. Istina, da su bila u proračunskom odboru takova mnienja, koja su išla na to da sabor imade pravo votirati potrebe, pak tražiti, da se i pokriće namakne, nu nije tu dosta dozvoljivati samo izdatke, a nebrinuti se za pokriće, koje razpoloživo upravo vlada nema i nije ga u stanju namaknuti, jer ona ne može dug praviti, a nemože niti poreza niti nameta narodu udariti.

To su razlozi, zašto se ove godine niti novčića nij moglo u tu svrhu dati.

Istina je, da imade jedan financijalni fond od on 63% poreznih zaostataka, koji su narasli za nekoliko forinti, ali ti služe za izvanredne potreboće. Izvolite uzet račun od tih novaca u ruke, pak ćete uviditi, da se ne može nit jedna krajcara u tu svrhu potrošiti. Ti novc služe s jedne strane za izvanredne potreboće, a s drug strane za pokriće eventualnih diferencija izmedju naše ugarske zemlje. Imade i takovih troškova, za koje ni vlada sama unapred nezna, da jih treba i vlada bi bil u najvećoj neprilici, i bog zna kakove bi posljedice s tog proizašle, da nema takova fonda. Kako je poznato, va raždinska je županija tučom hametom potučena, i vlad će morati sa nekoliko hiljada forinti u pomoć priteć Kod svih tih porez će odpasti, te se na te porezne z ostatke nit nemože računati. Vlada je pametno postupal da nije dala u taj fond bez preke nužde dirati. Dopusti mi, da svoje mnienje glede te ratarnice izrečem. Imaju a posteriori izkustvo, a nestidim se reći, što mi se čin da bi taj zavod bio problematičke naravi, jer ne samo d bi za sagradjenje njegovo trebalo jedno 20.000—30.000 for nego bi i uzdržavanje njegovo svake godine do 17½ h ljada forinti stajalo, a k tomu imali bi i učenike kup vati i sami jih uzdržavati, jer su se od strane obćin samo četiri učenika javila. Obćine su, kako iz izkustv znamo, tako siromašne, da nebi u stanju bile na sv trošak učenike onamo slati, te bi se moralo, ako bi htje kakovu korist od toga zavoda imati, bar 30 štipendija p 100 for. utemeljiti. Ti bi se izdatci imali svake godine redovite potrebe našega budgeta uvrstiti, što se nemo već danas učiniti, jer neznamo, kako će nam sutra fina cijalna nagodba, o kojoj se govori, izpasti. Vlada ni mogla stvari precipitirati, dokgod nevidi, kako će na financijalno stanje izpasti, i to zato, da joj se poslije n prigovara. Kada pako vlada vidi, kako će financijal stanje naše biti uredjeno, biti će vrieme i u dvanaesto času, da nešto učini. Je li vlada grieši, ako o tom misl Mislim, da ne, jer nije sramota za vrieme faliti, ali bilo faljeno, da se već sada stvar precipitira i neznaj

kakovo će naše financijalno stanje biti. Medjutim, bilo to u Hrvatskoj ili Slavoniji, ovdje se neradi o drugom ničem nego o tom, da svaki prediel zemlje ima ono, što ga po naravi njegovoj ide. Ako hoćemo vinarsku škola, eno nam Sriema, gdje bi trebalo već po naravi onoga predjela, da se takova škola osnuje. U Slavoniji ima tla i suviše i zemlja je ondje više agrikulturna, i oni hoće, da imadu ondje ratarnicu, ali ja se bojim, da bi bio zaman taj novac u Slavoniji potrošen, akoprem je ovdje narod siromašan, neću reći lien, ali jako indolentan, zašto? Zato, jer je Slavonija vrlo slabo napučena, a zemlje je suviše. Čega pako nema? Nema puteva, nema cesta, pa što joj koristi najbolja škola, kada toga nema? Vlada je uvidila tu potrebu i imajuć prvi i ovaj put za to razloge, to se nije, nemajuć novca, usudila kod investicije štogod više uvršćivati. Vi ste opredielili ovdje 20.000 for., a tim bi se novcem dalo liepo stočarstvo podići i išao bi novac tako rekuć iz ruke u ruku, i dala bi se pasmina liepih bikova i liepih krava zavrći, pa bi od toga blaga svaka občina daleko veću korist imala, nego od škole problematičke i tim bi takodjer porezna snaga naroda bolja bila. Narod u Slavoniji znade, kako se ore, sije, žanje, ciepi itd., ali, gospodo, ako se nebude narod upućivao i ako ga nebude svećenik svakom sgodom podučavao i propoviedao mu, da ga podigne iz one letargije, sve će biti tamo badava i narod će ostati, kakav jest. Čuo sam i to govoriti, da su tomu Turci krivi, čiju da su narav poprimili; moguće i to, ali to treba izkorieniti podučavanjem, dobrimi primjeri i dobrom političkom upravom, i moći će se mnogo dalje doći, nego ovakovimi školami, koje bi toliko novaca za sagradjenje i uzdržavanje svoje stajale. Odkuda će se taj novac smoći, kada nam predstoji u dva prediela otvoren glad, gdje treba što prije pomoći. To je bilo, što sam imao reći za opravdanje vlade i zato nemogu biti niti za ovaj predlog niti za izpravak. Ako vis. kuća već uvidja nuždu podignuća te ratarnice, valjalo bi ipak prije izpitati po vladi sve okolnosti i potreboće i znati joj valja, kako će biti predstojeće financijalno pitanje riešeno, te bi se onda moglo uvrstiti u budući proračun, koji će se možebiti mjeseca studenoga ove godine razpravljati. Niti za izpravak nemogu za sada biti, dok se nerazvidi potrebiti broj učenika za smještenje u zavodu križevačkom, da se može odgovarati tako učevnoj snagi, kao što i prostorijam u zavodu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Obećajem unapred, da ću biti jako kratak. Nisam mogao šutiti niti nikako pristati na ono, što sam čuo, naročito sa strane presvietlog g. predstojnika unutarnjega odjela. Ja dielim ono mnienje, da sigurno u našoj domovini nema nikoga, koji nebi htio širiti ideje, da smo svi jednaki državljani ili pripadnici trojedne kraljevine. Na to je odgovorio presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela. Nu ja ipak mislim, da bi na temelju argumentâ g. zastupnika Topalovića sliedilo logično to, da mi u Slavoniji sve gimnazije, sve realke i sve institute ukinemo, pa da reknemo: Dajte nam štipendije, da šaljemo svoje sinove u Varaždin i Zagreb! To bi logična posljedica bila onoga, što je kazano. Gospodo moja! U onom, što je presvietli gospodin izvolio razjasniti, ukazuje se protuslovje. On je prije svega hotio i želio dokazati, da je podignuće ratarnice za poljodjelstvo problematične naravi, ipak kašnje dodje do toga, da je vlada želila, da se podigne ratarnica, ali da nema sredstva za to. Ja neznam. Prije 3 godine, kada je predložena svota od 20.000 forinti, kašnje od 20.000 for., lani opet od 20 forinti, je li onda izvolio gosp. predstojnik misliti na onu problematičnu narav, te je sam iskao od vis. sabora, da se metne ona svota u proračun i da se može upotrebiti za druge svrhe. Ako je onda to mislio, to je imao pravo, jer je to sbilja učinjeno, ove su svote bile upotrebljene u druge svrhe, bez da se je od sabora tako zvani indemnitet ili odobrenje tražilo.

Ako nije mislio presvietli gosp. ovako, nego ako je mislio, da je uspjeh problematičan, onda ja nerazumijem, kako je mogla vlada, kada se uvjerila, da je uspjeh problematičan, kroz 3 godine govoriti, da se svota od 20.000 for. uvrsti u proračun. Usljed toga se je pobudila konkurencija medju Osiekom i Požegom i moguće je bilo ratarnicu otvoriti. Veli presvietli gospodin, da u Slavoniji svatko znade orati, sijati i t. d. Ja mislim, gospodo, da se je presvietli gosp. sigurno uvjerio, da i u Belgiji, Njemačkoj, Francezkoj još bolje znadu orati, sijati i kopati. Neka izvoli presv. g. uzeti u ruke statistiku, pa će viditi, koliko ratarnica imadu ove države. Nu netreba nam da idemo u Belgiju ili Francezku, ostanimo u našem susjedstvu, Češkoj, pa ćemo i tamo viditi, koliko imadu ratarnica. Što se tiče onoga, da su potrebitije one investicije, od kojih ima narod „greifbare Resultate", na to je jako težko odgovoriti; jer ako tko od gg. zastupnikâ ište, da budu resultati „greifbar", kako je g. Zindl želio, odgovorit će vlada, da nema novaca. Indi, s tih razloga sliedi konsekvencija, da nema novaca ni za ovo ni za ono. Ja se bojim, da je ona nesretna regnikolarna deputacija, na koju se stavljaju sve želje i težnje naše domovine, jako problematične naravi, kako je izvolio presv. g. kazati. Ja se bojim, da će i na godinu biti ovakav proračun, gdje ćemo biti prisiljeni, da si zajmom ili drugačije pomožemo. Nemogu ni to propustiti bez odgovora, što se kaže, da je naš narod turske naravi. Ima nešto u tom, gospodo moja, ali ja vas pitam, ako je taj narod kroz stoljeća uvjek bio po turskom načinu obrazovan i po turskom načinu od svega onoga, što mu je za korist i razvijanje služilo, odbijan, ostati će i nadalje takav. Presvietli g. izvolio je sam kazati, da su nam najnuždnije ceste, jer što hasni sve, kad mi bez cesta nemožemo niti doći na tu ratarnicu. Za stvoriti ratarnicu, trebali bi, kako smo čuli, do 30.000 for., a za nekoliko godina neće biti niti ovih 30.000 for. dosta, s toga ćemo morati uči-

niti zajam, koji će nas jako eksponirati. Ja sumnjam, da će vlada u tu svrhu i 20.000 for. upotrebiti, nu ipak moram prihvatiti predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Kada sam zagovarao ovaj izpravak, nisam znao, da će do ovako plemenite i zamašne razprave doći. Raduje me, da se o tom izpravku razpravlja. Na mojem stanovištu prama dvama Slavoncima, meni je vrlo težko za onaj izpravak govoriti, što ga je g. Topalović predložio, koji je, kako Niemac veli, „handgreiflich" koristan. On hoće odmah imati nešto, ja bi ga podupro u tom, da se sbilja štipendije dadu slavonskim mladićem i bilo bi najveća korist od toga. Jer ako mi stvorimo ratarnicu u Slavoniji, neznam, da li će biti dovoljno učitelja za tu ratarnicu i nemogu podupirati taj predlog baš iz razloga, koji je g. predgovornik kazao. Mi moramo gledati, da ustrojimo u našoj zemlji što više ratarnica, nesamo u Slavoniji. Ja bi želio ratarnicu i u mojem kotaru, želio bi jih barem 12 imati u našoj zemlji. Istina je, moja gospodo, da se od mladića, koji ratarsku školu polaze, nijedan nepovraća kući kao ratar, nego ide radje služiti kao „Weindazer" i Bog zna što. Ja mislim, da je tomu uzrok odgojenje u ratarnici, neznam, kako je to u Križevcih, nu možda se tamo mladići preveć po gospodski odgojivaju. Tamo dodju kao seljaci, pa se obuku u crnu kabanicu, a onda kada dodju kući, nemogu polučiti crne kabanice, pa idu u službu.

Ja sam zato, da se odborov predlog prihvati nu nemogu nikako podupirati presvietloga g. predstojnika nutarnjega odjela, da se nebi uvrstilo ovih 20.000 for. Ja se podpuno nadam od vis. vlade, da će ozbiljno uzeti u pretres to pitanje, dočim je u Slavoniji tako živahna konkurencija za taj zavod, samo da vlada nešto učini, bilo to sada u Osieku ili u Požegi. Mislim, da je kod nas najveća pogreška zavladala ta, što je stvoren nesretni zakon za odkup javne robote. Čuo sam kako je jedna sgrada ovdje u blizini grada gradjena . . . .

Predsjednik: Molim, da govorite o predmetu.

Gjuro Kamenar: To je predmet jako važan. Ja ću uzeti, kako je ova sgrada gradjena. Ponajviše je gradjena ručnimi težaci našega naroda, a da nije tako gradjena, koštala bi neizmjernih novaca.

Predsjednik: Molim, izvolite se predmeta držati.

Gjuro Kamenar: Mislim, da ratarnica neće mnogo koštati. Takovoj gradnji narod će rado pomagati, dovažati će kamen i sve, što je potrebno, bezplatno i sagradit će si ratarnicu. Istina je, da je onaj narod indolentan i ne samo u Slavoniji, nego svagdje je naš narod takav. Treba ga rukovoditi, a nitko ga nerukovodi. Narod se sam sebi prepušta, nitko se nebrine zanj; valjalo bi ga rukovoditi ne zato, što nezna orati, kako bi trebalo, nego da mu se pružaju sredstva u ruke, da može rationalno svoje gospodarstvo voditi. Mi samo gospodarimo, kako znamo, i ja bi želio, da bolje znam. Ja sam za to, moja gospodo, da se ratarnice u Požegi i u Osieku grade i to čim prije, a da se ova u Požegi odmah podigne, pa da ovih 20.000 forinti odmah ponudimo jednomu ili drugomu gradu, da čini potrebite za to korake. Što se tiče mladićâ, občine mogu se prisiliti, da kakovih 50—100 for. u tu svrhu doprinašaju, da se pošalju mladići onamo, da se nešto nauče. Prošle godine bilo je rieči, kada je g. Crnadak dokazivao potrebu, da se gradi u Senju pomorska škola, reklo se je od strane vlade, da je takova škola u Bakru, pa da neodgovara svrsi. Ja znam, kada je u Zagrebu bio jedan Spezereihandlung u dugoj ulici, pa ga netko mislio zatvoriti, a danas je toliko trgovaca, pak svi živu . . . .

Predsjednik: Molim liepo (zvoni). Držite se predmeta.

Gjuro Kamenar: Što više škola, tim više učenika, jer će onda u narodu biti probudjen duh i biti će volje za školu. Meni su ljudi često kazali, kako je dobro, što su tolike škole ustrojene. Danas nije više tako, da se škole nepolaze, danas se djeca rado šalju u školu, a tako će se i u ratarnicu slati.

Primam predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Kada bi naša financijalna sredstva dopuštala, pak kada bi bio uvjeren, da će podignuće ratarnice u Slavoniji od koristi biti, ja bi sjegurno gledao za tim, da nam sredstva novčana dopuste, da se ta ratarnica podigne; o tom smo svi uvjereni. Ali da ratarnica u Slavoniji nikakove koristi nebi dopriniela, uvjeren sam ja, koji tamo živem.

Ja sam uvjeren, da bi podignuta u Slavoniji ratarnica pusta bila, i najviše bi one učenike imala, koji bi dobili štipendije. S toga ja, gospodo moja, nemogu biti za predlog odborov, nego mogu biti za izpravak g. zastupnika Topalovića.

Kaže doduše gospodin moj prijatelj Mihalović, da bi Slavoniji od koristi bila ratarnica, i to tim veća, što se Osiek i Požega otimlju za podignuće te ratarnice. Ja mu vjerujem, da bi ratarnica budi u Požegi budi u Osieku, dotičnomu mjestu od koristi bila, jer bi tu korist davali profesori i učenici. Ali, da bi Slavonija od toga korist kakvu imala, to nevjerujem s toga, jer sam uvjeren, poznavajuć indolenciju našeg naroda, da nećete u toj ratarnici niti dva učenika imati.

Ja nedielim to mnienje i nisam proti podignuću ratarnice u Slavoniji radi toga, što bi to bilo pravu kraljevine Hrvatske na uštrb, nego sam radi novčanih sredstva proti tomu. Na ono što je g. Mihalović g. zastupniku Topaloviću izvolio kazati, da bi se najme po njegovoj logici morale u Slavoniji sve realke i svi inštituti zatvoriti, a mladićem štipendije dati i sve u Zagreb poslati, pristao bih ja, kada bi bila osiečka i požežka škola pusta. Ali, dočim imade tamo mnogo učenika, pokazuje se i potreba onih gimnazija.

Budite uvjereni, i ja sam takodjer uvjeren, da moj

prijatelj Mihalović u srcu isto tako misli, kao što i gosp. Topalović, da bi naime podignuta u Slavoniji ratarnica sjegurno pusta ostala, i s toga nije ono predbacivanje g. Topaloviću logično. Ja sam daklem iz ovih razloga za izpravak g. Topalovića, i to tim više, što bi poprijećem predloga odborova t. j. da se u Slavoniji podigne ratarnica, koja bi po mome uvjerenju pusta ostala, štetne posliedice po zemlju nastale, jer bi bacili tolike hiljade i više nego se misli u tu sgradu, dobili bi učitelje, koji bi bez posla plaću vukli, te bi im se, ako se nebi mogli upotriebiti i penzije morale date, što se već drugačije nebi moglo učiniti, nego li s prodajom sgrade. Od izpravka g. Topalovića nevidim pako nikakove štete, van upravo korist, te sam zato za njegov izpravak.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja nesmatram ovdje stavljeni izpravak izpravkom, jer sadržaje sasvim nešto drugog od predloga odborova, nego smatram ovdje stavljeni po g. Topaloviću predlog kao poseban predlog i koji je kao takav ovdje neumjestan.

Gospoda zastupnici iz Slavonije danas poslje tri godine dana kažu, da Slavoniji ratarnice netreba! — Mi smo svi živi svjedoci, da su svi zastupnici iz Slavonije s onima iz Hrvatske ovu stvar onda jednodušno poprimili i nuždnom ju smatrali. Mi ćemo, gospodo moja, doći u vrlo smiešan položaj, ako mi poslje 3—4 godine dana hoćemo da oborimo posebnim predlogom ono, što je sabor zaključio. S toga držim, da je taj predlog neumjestan; a da je tomu tako, dokazom je to, što teče evo već 4. godina, da se ta stavka u proračunu nalazila.

Znano je meni i svima, da je vis. vlada u tome pogledu odlučne korake učinila i u Osieku i u Požegi, i da su dotične obćine u uvjerenju tome, da će zavod taj biti od velike koristi, pripravne bile velike žrtve učiniti. Kako se sada dolazi na to, da ta škola nema temelja, da je problematična, i da neće imati nikakvog uspjeha? To je opasno tvrditi, a najpače sa vladine stolice. Ako je tome tako, moglo se je prije 2—3 ili 4 godine tvrditi, a ne sada „post festum“. Pak ako bi ta tvrdnja stajala, da ta škola neće imati uspjeha i da bi bila problematične naravi, onda neznam, kako sa drugimi školami stoji! Dosta je izvolio g. Mihalović reći, od kolike bi potrebe ta ratarnica bila i kakav bi uspjeh imala. Moguće, da će druge škole puste ostati, ali ta neće, jer će slati dotične obćine uzprkos svoj njihovoj sirotinji svoju djecu u nju. Držim da se ono, što je već ovdje uvršteno i što je već po saboru zaključeno, nemože niti putem izpravka niti putem predloga srušiti. Zato ja iz sobstvenog osvjedočenja, da ono, što postoji, i nadalje ostane, glasujem za predlog odborov.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Kada se je prije nekoliko godina razpravljalo o preustrojstvu križevačkog gospodarskog zavoda i učiteljih, izrazio sam se ja onom prilikom proti tome, jer sam držao, da neće odgovarati svojoj svrsi i kazao sam onom prilikom, da mi se čini najkoristnije, kada bi se u Križevcih ostavila ratarnica, ali razširiti bi se imala bar na jedno 200 do 300 pitomaca ratarničkih. Ja sam tu svoju tvrdnju time obrazložio, što sam iz izkustva znao, da se onih 10, 12 ili najviše 20 ratara, što sada van izlaze, u onom velikom obsegu zemlje izgube, i da se ti ljudi obično odvrgnu od one svrhe, kojoj su se posvetili i da se možebiti — kako je g. Kamenar kazao — pisarničkoj službi, pak i svakoj drugoj, samo ne gospodarskoj, posvete. — Kada bi se svake godine 100 ili barem 80 mladića iz križevačke ratarske učione van medju narod pustilo, to nebi onda toliki mjesta mogli naći medju pisari i Weindazeri, pak bi bili prisiljeni posvetiti se gospodarstvu i prema tomu bi počeo ovaj zavod svojoj svrsi odgovarati, dočim sada, gospodo, ni najmanje neodgovara, jer ni najmanju korist za razvitak gospodarstva nepruža. Iz ovoga možete, gospodo, razabrati, da sam ja prijatelj i Hrvatom i Slavoncem i želio bih, da se što više podigne ratarnica, koje bi nastojale oko gospodarstvenog razvitka. Ako to znate, valja nam samo biti na čistu; budi da držimo za one, koji zagovaraju ratarnicu u Slavoniji, budi za one, koji misle, da se stipendije imadu namaknuti pitomcem križevačke ratarnice. Što se mene u tome pogledu tiče, to ja držim, da je bolji za postignuti svrhu onaj put, koga čestiti zastupnik g. Topalović predlaže, nego li onaj, kojeg odbor predlaže, kojemu sam ja tako dugo bio privržen, dok mi se nije predlog od strane slavonskih zastupnika, onih muževa, kojima se nemože separatizam predbacivati, praktičnijim učinio.

Gospodo moja! Meni se je ovdje na tri momenta obazrieti. — Što misli vlada, što odbor, a što predlog g. čestitog zastupnika Topalovića. Vlada kaže: „Ja nekanim u obće ratarnicu graditi, to se neće izplatiti, za to nemamo novaca, financijalno stanje nam je neizvjestno. jer nam predstoji financijalna nagodba s Ugarskom i kad se ta povoljno rieši, onda će se moći nešto učiniti; akoprem je ta svota u tu svrhu već tri godine uvršćivana, nu nova ratarnica nije jošte ustrojena, a nebi se ni sada ustrojila“. Odbor veli: „Mora se delati, zato uvršćujemo u proračun za potroške 20.000 for., za koje vlada kaže, da ih nema“. G. Topalović kaže, „da se od onih 20.000 forinti, koji bi se imali po predlogu odborovu u proračun za podignuće ratarnice u Slavoniji uvrstiti, 10.000 forinti odluči za stipendije slavonskim pitomcem na križevačkom zavodu“.

Prema ovome, gospodo, razsudite, što vodi svrsi. Ja pako mislim, da vodi najbolje svrsi predlog ili izpravak g. Topalovića, koji će sigurno željenim plodom uroditi.

Za sada pako, dok odnošaji ovakvi obstoje, mislim, da nije dobro ratarnicu stvarati. Sa 20.000 forinti ustrojavati ratarnički zavod, koji bi imao svojoj svrsi odgovarati, nije moguće, jer inače neće od njega nikakove koristi biti. Tomu se hoće ne samo 20.000 for., van

150 do 200 hiljada forinti. Tu se hoće sgrada, koje bi prema sadašnjim okolnostima 100 do 150 hiljada forinti stajale. Pogledajte onu sgradu u Jamnici, koja je „in illo tempore“ 40.000 for. stajala, u ono dakle vrieme, kad se je za polovicu današnje ciene načiniti mogla; a k tomu znajte, da je u Slavoniji skuplje nego li u Beču, jer se sve izvana dovažati mora, a koliko to samo novaca stoji. Gdje je fundus instructus? Gdje su strojevi, a gdje kabineti? Ako svega toga nema i ako sve to nije valjano, zavod neće korist nositi i biti će sav novac u taman bačen. Dajte križevačkomu zavodu 10.000 for., pak ćete više učiniti za narodno gospodarstvo, nego da za posebnu ratarnicu potrošite 100 hiljada forinti. Tu su kabineti gotovi, profesori usposobljeni i definitivno namješteni, „fundus instructus“ je dosta omašan, a ima i strojeva. Prema tomu naravska je stvar, da treba svake godine nešto potrošiti i u tu svrhu u budget uvrstiti, pak će se polučiti veća korist, nego li, ako se ustroji poseban zemaljski zavod. Pak kada bude ratarnica ta naša sada iz svih krajeva naše zemlje obilato napučena, osvjedočen sam, da će odgovarati posve svojoj svrsi, isto tako u Slavoniji kao i u Hrvatskoj. Naravski, da će trebati preinake, jer sam ja odlučno protivan tomu, da se ti mladići uniformiraju, nego da se drže nošnje one okolice, iz koje su došli, i da se osvjedoče, da nisu purgari nego ratari, a ništa drugo, i da im valja prianjati uz ralo i motiku. Mnogo bi se više svrsi odgovaralo, kad bi mi imali velik broj učenika u nutri, koji bi svake godine van izlazili bez zaprieke od strane države, koja bi im mogla, da se sasvime svomu zvanju posvete, neke blagodati, koje dan danas nemaju, u vojničtvu dati.

Ja sam s ovih razloga za predlog ili izpravak g. Topalovića, i nadam se, da pod nijedan način nećete naprosto primiti predlog vladin, da se u tom pogledu ništa neučini, jer držim, da se nešto učiniti imade. Moguće je, jer su dosada tri predloga, da će jedan, drugi i treći predlog pasti. Za taj slučaj mislim, da će biti posljedica ta, da se imadu sva tri predloga odputiti na proračunski odbor, od kojega se nadam, da će ovaj predlog čestitog g. zastupnika Topalovića ozbiljno u pretres uzeti, i prema tomu u plenumu ove vis. kuće svoj predlog donesti.

Jovan Živković: Moram za umirenje g. govornika i predlagatelja izpravka nekoliko rieči navesti. Vlada nije mislila, da se to zabaci. Ona je u najnovije vrieme odobrila onaj nazor, da se povisi u križevačkom učilištu broj učenikâ, u koliko jih je moguće tamo smjestiti, ali bi joj trebalo prije izviditi, koliko imade mjesta i koliko se djaka može u zavod smjestiti, pak će onda, kada to sve razvidi prema intenciji visokoga sabora u buduće uvrstiti ono, što je ove godine propustila. Podpunim uvjerenjem može se osloniti na vladu, da ona uvažava povišenje štipendija u buduće više za Slavonce. Time i g. zastupniku Kuševiću odgovaram, da vlada neodbija podignuće ratarnice, već joj je ona u misli: quod differtur, non auffertur. Danas je sve to prerano, jer vlada nije u stanju ovaj čas ništa učiniti, nu danas molim, da se odu stane od toga, a vlada će u budućem proračunu na to već obzir imati i uzeti. (Mjesto predsjedničko zauze prv podpredsjednik dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zindl.

Antun Zindl: Visoki sabore! Meni je žao, da se moram protiviti predlogu odbora. Premda je danas sve strano izcrpljen, nemogu da onoj gospodi, koja misle, da su od koristi Slavoniji budi ratarnica, budi štipendiji, ne rečem, da neće od koristi biti niti ta ratarnica, niti t štipendiji, dok se komasacija u našoj domovini nepro vede, bar ondje, gdje je moguće u Slavoniji. Pitam vas gospodo, neka dodje iz Križevaca najizvrstniji gospodar u Slavoniju, pa neka preuzme jednu sesiju seljačku, koja je razbacana na 20—30 komadića, kako će tu izvest rationalno gospodarstvo? Nami treba dati ponajprije zakon o komasaciji, pa ga izvedite i vidjeti ćete, da će za 20 godina biti najboljih i najizvrstnijih gospodara. Ono što je neki gospodin primetnuo, da djaci iz Križevaca što sam i ja opazio, kad se kući vrate, neidu k plugu nego idu kao pisari i nadzirači, kao bestellteri, potvrdjujem i ja, jer im neide u prilog oranje, kopanje i žetva.

Što se pako tiče primjetbe g. Kuševića, hvala Bogu da je vlada i danas uvidjela, da nema svrhe ta ratarnica a i ja sam se uvjerio, da kad bi tu ratarnicu uvela, da bi ta ratarnica, kako je g. Horvat rekao, prazna bila, jer gospodar, koji malo znade misliti, taj znade unapred, da njegovo gospodarstvo nije onakovo, kao što je vlastelinsko. Kada bi komasacija bila na sve strane provedena nebi bilo poplave, jer bi svaki gospodar oko svog komasiranog zemljišta šanceve i kanal uz put prokopao, kamo bi se voda slievala. Tako bi izvrstni ratari gospodarili kad bi bila komasacija provedena, i odgovaralo bi prije svrhi, nego ono, da se sagradi ratarnica.

Dapače, ja se protivim iz istoga razloga onomu predlogu glede štipendija, jer znam, da učenici neidu na svoja zemljišta ratariti i gospodariti i da ne ostaju kod svoga zvanja, jer nemaju praktična primjera, koji da jih rukovodi. Oni će svakomu drugomu zvanju preći, a samo neće u ovih okolnostih kod svoga zvanja ostati.

Ja nemogu iz svih tih razloga podupirati, niti da se ove godine uvrsti predlog odbora za gradjenje ratarnice, niti onaj predlog za štipendije, nego bi za to bio da visoka vlada, ako ima sredstva, fondova, neka to stvori može biti za 10, 15, 20 godina, kada komasaciju izvede, i onda neka se šalju mladići tamo u takova učilišta, da se naobraze, da budu znali različite vrsti sjemenja i njihovu vrstnoću poznavati. To bi, gospodo, od potrebe bilo.

Mi, gospodo, danas nismo gospodari svoga zemljišta, niti smo u stanju, ma da imamo i najizvrstnije zemlje, obradjivati ih, jer se moramo uvjek obazirati na svoga susjeda, pak ga pitati: Što ćeš ti brate sijati? A on od-

vrati: sijati ću zob i ječam; a zašto kukuruzu nesadiš? zato ne, jer nisam za nju nadjubrio. Evo vidiš, ja sam nadjubrio, pak sam posijao djetelinu, i ona mi liepo uspieva, a kukuruzu nemožem saditi zato, jer dodju pastiri, pak mi sve unište i poharaju. Ako se dotičnici kazne, što biva tu? — Izadje zlobnik, pak po noći jašuć ono utre. Lani je bilo slučajeva, gdje je jedan usijao na prostu polju lan, konoplje, a što su mu učinili? Izašli su noćju van, pak su mu to uništili.

Kada bi bila zemlja komasirana, imali bi dotični gospodari od svoje zemlje veću korist. Ja s toga razloga nemogu biti za to, da se sada stipendiji osnuju, nego za 20, 30 godina. Za danas pako glasujem za predlog visoke vlade.

Predsjednik: Rieč ima g. Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Nebih se upuštao u ovu razpravu, ma da i jest jako važna, jer se je od strane gospode zastupnika dosta gospodarstveno govorilo, da nisu ovdje iztaknuti razlozi, kojimi se hoće da podpomogne izpravku g. zastupnika Topalovića za stipendijate i kojim bi se izpravkom htjelo pomoći stanovnikom Slavonije, da se gospodarstveno odgoje, a s druge strane, da se škola gospodarstvena napuni djacima. Dokaz, da je škola prilično prazna, jest sporedan. Glavni je taj, što sam čuo, da pitomci te škole križevačke, kada svrše nauku, neće da idu kući pak da uvedu u svojoj zemlji znanje stečeno i da ga produciraju, nego traže službe pisarničke i druge, kako sam od g. zastupnika Folnegovića i od neposrednog govornika čuo, samo ne one svojega zvanja. To bi bio za mene dokaz, da i te škole netreba, jer što koristi putem stipendija prisiliti omladinu, da ona tu školu posieća, kad bi to bio elemenat neproduktivan, koji čeka da pojede ono što je sabrala sirotinja, kojoj se sa svih strana indolencija predbacuje.

Ja mislim daklem, da bi prema tome taj fakat pobio sam po sebi predlog onaj, da bi trebalo stipendijate u Slavoniji ustrojiti za školu križevačku, kojom bi se podiglo ratarstvo. Mi nećemo nikada svrhu postići, dočim iz te škole činovnici izlaze, zato i držim, da je i ta škola štetna.

Spomenuti mi je ovdje, da ekonomijska škola ne zato što je položena u jednom ili drugom mjestu, da nebi odgovarala svojoj svrsi, nego ona neodgovara radi toga svojoj svrsi, radi koje je dignuta, samo u onom slučaju, ako joj je osnova nevaljana, ako nije udešena tako, da se pitomci odgojivaju samo za smjer onaj, radi kojeg zemlja prinosi sredstva za uzdržavanje. Prema tomu bi po mome mišljenju bilo, neusvojiti izpravak narodnog zastupnika Topalovića. Ja bi bio za predlog odborov, ma da i znam, da se sa 20.000 for. nemože mnogo učiniti; nu želio bi, da nebude onakova škola, iz koje bi činovnici izlazili, nego da bude škola organizovana tako, da producira izučene radnike, a ne verwaltere.

Za volju manjih naturalnih ekonoma, koji imadu raznovrstna zemljišta, nestoji to, da se ratarska škola udešava tako, da iz nje izlaze djaci i ljudi, koji misle, da se samo u obsezima nešto činiti dade, jer polag pedagogije ekonomičke dadu se i razkomadati zemljišta i prema takvomu zemljištu imala bi i škola osnovana biti. Ako vis. sabor i zemaljska vlada usvoje predlog ovoga odbora, ja bi bio zato, da se položi temelj, da se votira ovdje novac ne samo s toga razloga, što je već u 3 godine dana votiran i potrošen, nego s toga razloga, jer ako nećemo učiniti početka, da počmemo trošiti načinom i putem, kojim ćemo doći do blagostanja naroda, to je jedini od toga načina i od tih puteva zaista naobraženje i osiguranje ratarskoga stališa, kao jedinog predmeta zemlje bar per eminenciam. Ako to nećemo, onda je sve drugo prazna deklamacija. Ja mislim, ciela nevolja za nas jest ta, što nemamo sustavna plana za upravljanje naše zemlje, jer mi ono malo, što dajemo, dajemo na sve strane i ondje, gdje bi imali više davati, dajemo malo, a gdje bi imali manje davati, dajemo mnogo. Treba sravniti našu zemlju s čovjekom, koji je došao u pritišteni ekonomijski položaj, a ljudi svjestni svoga položaja u takovoj prilici bace sve ono, ma bilo i najviše, bez čega mogu biti onaj mah, pa si misle uzdržati to, što jim je najnuždnije za eksistenciju i za život. Ja mislim, da bi mi od prilike tako činiti imali kod onih zavoda, koje imamo, pa žrtvujmo momentano za potreboće, bez kojih nemožemo biti. Glasujem za ovaj predlog odbora.

Predsjednik: Pošto se nije više nitko prijavio za rieč, rieč imade izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Nemogu a da neizjavim prije svega, da me se je razprava ova tako dojmila, da mi stoji rieč u grlu, da mi je vrlo težko govoriti, a ipak moram da se obazrem na pojedine razloge, koji su navedeni proti predlogu odbora. Skoro bi morao reći poput poslovice: „Odkuda misliš, da te sunce grije, od tuda te led bije“. Tako moram da odgovorim i zastupniku iz Slavonije, koji misli, da je predlog ili protupredlog drugi cielji shodniji i bolji, nego predlog odborski. Ja bi ponjao, gospodo moja, kada bi se reklo: Dajmo štipendije, jer ratarnice neće biti možebiti niti ove, niti druge, niti treće godine, kada nebi to izgledalo tako, kao da zagušimo samo ratarnicu u Slavoniji. Nije se u to zaseglo s toga, kao da je naš narod u Slavoniji najgori. Ja neću kazati, da je izmedju najboljih, ali da je takav, kako se ovdje govori, nisam se uvjerio, jer nije u tako žalostnu stanju. Kada bi to tako bilo, i kada bi ono stajalo, što je g. zastupnik Mirko Hrvat kao nekim proročanskim glasom rekao, da će ta ratarnica uvjek pusta biti, ja bi morao desperirati o našem narodu, kad bi to sbilja stajalo, da će mu ovakova škola biti vavjek pusta i držim, da ovakova izkustva nije mogao nitko učiniti, koji u Slavoniji živi. Odbor proračunski, kada je ovu stvar zaključio, imao je pred očima, da je sabor već u 3 maha votirao po 20.000 for. za ratarnicu i da je vis. vlada u pregovore stupila s gradovi Vukovarom,

Požegom i Osiekom; odbor nije mogao da neuvriedi dostojanstvo vlade i samoga sabora, da mimoidje ovakav zaključak, kao što je žalibože danas u ovom visokom saboru, ovdje javno predložen. Mislim, da je odbor, koji je dva, tri puta zaključak donio, za cielo morao misliti, poznavajuć naš narod, kao što je danas, da nema takovih razloga, koje bi mogao navesti proti ratarnici i nije mogao reći ono, što je jučer rekao, da je potrebno, danas da nije potrebno te nije mogao tako daleko ići pak prorokovati, kao što g. Hrvat, da te ratarnice netreba niti za 200 godina. Nu držim, da baš zato, ako je narod tako indolentan, mora se tim više nešto učiniti, da se narod trgne iz letargije i indolencije.

Mislite li sa štipendijami štogod učiniti? Baš sa štipendijami nemože se to postignuti. Sa nekoliko štipendija na godinu nećete narodno gospodarstvo unaprediti, nego nekoliko činovničkih služba, jer je poznato, da štipendije nisu odgojivale zemlji ratare nego činovnike. Nema dvojbe, da mnogo zavisi o tom, kakova se škola ustrojava. Ja kažem, kada bi se ratarska škola u Slavoniji podigla, nebi bio za sistem i ustroj po kakovoj teoriji izobrazovnoj, jer znadem, kako se u Francezkoj po ovom sistemu radi, nego sam za takovu ratarnicu, gdje bi narod vidio, kako se u njoj radi. Gosp. zastupniku Zindlu moram da se čudim, da upotrebljuje razlog proti predlogu odbora, koji govori upravo za predlog odbora. Hoćete li vi našemu narodu, za koji g. Zindl znade, da se neda kompensirati za tu komasaciju, da mu dokažete, da je vrieme novac, morate mu na očigled dokazati, da on vidi, da ima bolje raditi, nego li je dosada radio, a to dokazuje, da moramo imati takav zavod, koji će ga naučiti potrebu komasacije. Ja nebi bio protivan predlogu g. Topolovića, jer sam uvjeren, da ga je podnio iz najplemenitijeg svog uvjerenja, kada bi uvjeren bio, da će imati uspjeha. Pitam vas, gospodo moja, možemo li mi zahtievati, da ratari iz Slavonije idu u ratarnicu u Križevce? (Glasovi: I sada idu!) Ja mislim, da je mnogo prirodnije, kada vi ratarstvo ondje dižete, gdje mu je već i priroda kazala, da mu je mjesto. Kako možemo zahtievati, da idu Slavonci iz Sriema u Križevce učit, kako se zemlja obradjuje, kad je tamo drugačija priroda!? Ja druge svrhe u tih štipendijah nevidim, osim te, da se ratarnica u Slavoniji obori, a sa zadovoljstvom primam izjavu vis. vlade, što sam uvjeren, da neće ipak predlog odborov, ako i padne, za uvjek pasti, nego da će vis. vlada, kada joj budu pružena sredstva i kada bude dopustilo vrieme, opet nanovo taj predlog oživotvoriti, jer znam, da kod vis. vlade nevlada to mnienje, da ta ratarnica nebi bila za ništa, da nebi odgovarala svojoj svrhi nego da je najglavnije to, što nemamo danas sredstva, a ovaj razlog mislim, da nestoji na putu, da se neprihvati predlog odbora.

Još imam samo nešto kazati g. Topaloviću. Nemogu mu na sve odgovoriti s ovoga mjesta, nu držim, gospodo moja, da treba bar kod ratarnice da neuplićemo pl[...] menske odnošaje; držim, da nije imao razloga, zašto je[...] upleo u svoj izpravak; ali, gospodo moja, ja sam već vi[...] puta čuo to: Dajte najprije škole, a danas sam čuo: Daj[...] nam ceste, pak onda škole. Kada mi za Slavoniju ces[...] ištemo, onda nam se kaže: Najprije školu treba, a on[...] ceste, a po tom, gospodo moja, neće biti nikada niti ces[...] niti školâ. (Smieh.) Gospodo moja! Ja moram kazati, [...] nisam zato separatista, ako želim, da se tamo podig[...] ratarnica, o kojoj sam uvjeren, da bi uspjevala, ali [...] onako, kako g. Hrvat kaže, da naime iz toga naro[...] neće nikada ništa biti, i držim, da bi povriedili dost[...] janstvo sabora i vlade, kada bi mi danas pustili ov[...] predlog pasti. Preporučam vis. saboru predlog odbora.

(Nj. preuzvišenost ban se diže.)

Preuzvišeni g. ban: Ja mislim, da će mi visol[...] predsjedničtvo dozvoliti nekoliko rieči, makar i poslje [...] izvjestitelja. — O čem se radi ovdje, o čem se gov[...] ovdje već skoro $1\frac{1}{2}$ uru? Radi se o tom, da se po mni[...] nju odborovu uvrsti 20.000 for. za ratarnicu u Slav[...] niji, ne samo za ovu godinu 1879., nego i 20.000 f[...] drugih za god. 1878. Nije mnienje odborovo to, da [...] ti novci ljetos potroše, jer nije moguće, da budu pot[...] šeni, nego samo nekim načinom zahtieva odbor, da sab[...] pristane na to, da se ti novci uzmu ad depositum i [...] se čuvaju u tu svrhu. S druge strane govori se od stra[...] upravo jednoga zastupnika iz Slavonije, da to nebi b[...] koristno, nego neka se izbriše tih 20.000 for. kao i o[...] drugih 20.000 for. i da se mjesto toga uvrsti 10.000 for. u[...] svrhu, da se pošalje nekoliko mladića iz Slavonije u K[...] ževce, da se uče ratarstvu. Sada, gospodo, dočim odbor pr[...] laže, da se 40.000 for. konsignira nekim načinom, koji ljet[...] nemogu biti potrošeni i koji u našoj i onako siromašnoj b[...] gajni imadu ostati, predlaže se s druge strane, da se i o[...] 10.000 for. konsignira u svrhu štipendijâ. Je li mogu[...] potrošiti ovih 10.000 for. ljetos? Ljetos nije moguće, [...] ovaj proračun nema trajati nego do konca prosinca o[...] godine, dakle ovih 10.000 for., koji bi se odredili u [...] kovu svrhu, nije moguće potrošiti, po tom se dakle n[...] jedan predlog neda ljetos izvesti, jer je vrieme prekrat[...] i mi imamo samo nekoliko mjeseci s tim budgetom [...] vjeti. Ja mislim, da je svaki od nas čuo razloge o[...] koji govore za ratarnicu u Slavoniji, a čuo je i one pr[...] toj ratarnici, jer se misli, da nebudu novci bačeni za[...] man za investiciju i da nebudu druge godine na [...] vatskom budgetu veliki tereti, kojih možebiti nebi mog[...] podnositi. Jer, da se dogodi ono, česa se plaše neka g[...] spoda, da nebude u Slavoniji djaka, onda, gospodo, n[...] znam, da nebi novci bili bačeni. Zemlja bi 15, 16, [...] 17.000 for. svake godine morala plaćati za učitelje, [...] treba k tomu i sgradu i „fundus instructus“ bar u o[...] kvomu redu, kakov se zahtieva za takav zavod. Sa[...] gospodo, ovdje, dokle se ovakove sumnje i ovakove dvoj[...] poradjaju, moram kazati, da nepojmim, da bi se mog[...]

što obistinit. Šo je dakle mnienje vlade? Mnienje vlade jest to, da joj dajte vremena, dokle štogod u toj stvari učini. Ja to priznajem, da bi to bilo korisno, da se nekoliko šlipendija za Križevce odredi. A zašto bi to korisno bilo? Bilo bi korisno ne samo s toga, da bi se im pokazao put slavonskoj mladeži, da se uči ovu jako koristnu znanost, koja je za našega seljaka od veće potrebe nego li najdublja filozofija. Zato, gospodo, ja vidim, da bi bilo dobro, nego tvrdim, da to samo ljetos neće biti moguće. Da se vidi, hoće li se tko javiti za onu školu, bio bi jedini put, da se razpiše natječaj, a to se može i ljetos učiniti i vidjet će se, je li proročanstvo g. Hrvata istinito, da se neće nitko javiti, i po tom izkustvu moći će se u budućem budgetu, koji mora i onako pred sabor doći, učiniti oni koraci, koji su potrebni. S toga držim, da se ova stvar nemože drugačije shvatiti, nego kako ju ja shvaćam, jer je suvišno uvršćivati onih 20.000 forinti, kao i ovih drugih 10.000 for. u budget, što bi samo cifru obteretilo, a u realnosti nebi bilo od nikakve realne vriednosti, koja bi jedino u tom sastojala, što se je ovdje jako mudro i temeljito razgovaralo o naših bitnih potreba. Dakle, ja želim i moje mnienje bilo bi to, da se za ljetos ove svote u proračun neuvršćuju.

Mirko Hrvat: Ja bi imao samo nekoliko rieči kazati na osobne primjetbe. Preuzv. g. ban izvolio je kazati, da sam ja rekao, da se za štipendije u Križevcu neće javiti nitko, dočim sam ja rekao, da se za ratarnicu u Slavoniji, a ne za štipendije, neće nitko javiti.

Preuzv. g. ban: Nisam ja tako mislio. Rekao sam: Vidjeti ćemo, hoće li se tko javiti za štipendije, a vi ste rekli, da neće biti djaka. Vidjeti će se dakle, hoće li to imati praktična temelja.

Predsjednik: Debata je završena, pošto je izvjestitelj svoj govor zaključio. Stupat će se na glasovanje, a za glasovanje biti će dva predloga. Prvi je predlog odborov naj, gdje odbor predlaže to, da se uz onih 20.000 for., koji su dozvoljeni za god. 1878., a nisu potrošeni, dozvoli za ovu godinu još 20.000 for. To je prvi predlog za glasovanje. Ako predlog odborov padne, glasovati će se za izpravak gosp. zastupnika Topalovića, da se od onih 20.000 for. 10.000 briše i obrati preostalih 10.000 for. na štipendije u križevačkom zavodu. Ako oba predloga padnu, onda sliedi to, što je vlada predložila, naime da se za ovu godinu u tu svrhu ništa neuvrštuje. Glasovati će se prvi krat za predlog odbora. Gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora nije primljen. Ona gospoda, koja su za izpravak g. Topalovića, da se naime samo 10.000 for. dozvoli i da se ovo obrati na štipendije ratarske škole križevačke, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Izpravak g. Topalovića je primljen. — Molim g. izvjestitelja, da izvoli dalje nastaviti.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita 14. alineju izviešća odborskog naslova 12. stavku 13, 14. i 15. do uključivo „vladinom").

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog odbora? (Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita 15. alineju izviešća odborskog, naslova 12. od „prema svemu" do uključivo „ukupno 150.410 for.").

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj predlog odbora?

(Prima se uz izpravak cifre prema izpravku Topalovićevu.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 13. sav „Razne potrebe i nepredvidjeni troškovi").

Predsjednik: Na ovaj naslov stigao je izpravak od g. Zindla.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita izpravak na naslov 13., koji glasi): „Neka se stavka 4., koja glasi „za razne nepredvidjene troškove", koji nisu navedeni u nijednoj stavci drugog kojeg naslova, 4000 for., ovako promieni: Za razne nepredvidljive troškove, koji nisu navedeni u nijednoj stavci drugog kojeg naslova, 3000 for., a za čišćenje Karašice i Vučice 1000 for."

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zindl, da svoj izpravak obrazloži.

Ante Zindl. Visoki sabore! Iz istih razloga, koje sam prije naveo kod svoga izpravka glede čišćenja Karašice i Vučice, gdje sam žalibože propao i zabadava trošio rieči, podnašam ovaj moj izpravak, glaseći tamo, da se kod stavke 4. „za razne i nepredvidljive troškove" od onih 4000 for., koji nisu u nijednoj stavci drugog kojeg naslova navedeni, 3000 for. ostavi, a 1000 for. ostavi za čišćenje Vučice i Karašice. Ja se bojim, ako se nebudu te rieke Karašica i Vučica osnažile, da će narod s poplave postradati, koji je tako rekuć ove godine upropašten izljevom tih voda. Ja molim, da se bar ova malena svota od 1000 for. primi. Da je vis. vlada izjavu podniela, da će bar nešto u tom pogledu učiniti, to ja nebi niti podnašao ovoga izpravka. Kada mi pomislimo, kako su se Magjari pobrinuli za svoje Segedince i u samom saboru i po cieloj zemlji! Sabor njihov je reklamovao za njih po cielom svietu, dapače i mi smo u našoj zemlji, koliko ja znam, što posredno, što neposredno za one nesretnike preko 10.000 for. sakupili, a pitam, koliko smo za naše Posavce sakupili? Jako malo. Ja netražim, da od našega mršavoga proračuna dajemo bog zna koliku svotu, koja bi iznašala do 100.000 for., kada bi se htjelo ovo temeljito urediti, nego želim, da bar pomognemo u toliko, da nije onomu narodu trud, što ga je uložio u taj kanal, zabadava, da se bar Karašica pročisti, da se voda laglje odciedjuje u Dravu.

S tih razloga netreba da razlažem nuždu, da se mora pomoći, a neka se pomože bar išto, akoprem znam, da se sasvime pomoći nemože, za sve potreboće podmiriti,

*

zato molim vis. sabor, da pristane na moj izpravak i odredi 1000 for. za čišćenje Karašice i Vučice.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Maršo.

Ivan Maršo: Vis. sabore! Uvažavajuć sve razloge, koje je naveo g. zastupnik Zindl, nemogu na ino, nego iz svega srca podupreti predlog njegov. Ako se nebi mogla ova svota iz ove stavke namiriti, to bi se mogla iz koje druge, jer kada vidim, da se za glasbeni zavod i druge stvari opredieljuju znamenite svote, premda sam i ja veliki prijatelj muzike, to mislim, da bi se za čišćenje ovih dvijuh rieka zaista najkoristnije mogla uložiti jedna hiljadica forinti, Ja sam dakle za izpravak g. Zindla.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Ja ću proti predlogu g. zastupnika Zindla govoriti i to posve na kratko. Moja gospodo, da se primi ovaj izpravak, stvorili bi takov precedens, ako možda ne za ovoga zasiedanja, a to na godinu sigurno, da bi morali votirati i 50.000 for. u takove svrhe. Gospodo, svagdje ima potoka, pa kada bi se vidjelo, da se na čišćenje ovih rieka troši, tražili bi to i drugi. Neka se g. Zindl izvoli potruditi, da razpita, kako se u podžupaniji varaždinskoj čisti Plitvica, pak će viditi, da se čisti po onima, kojim štetu nanaša. Ako nije šteta razmjerna s troškovi, onda nije treba toga troška za čišćenje tih potoka. Povodnja je bila ove godine svuda i nisam čuo zastupnika, koji bi zahtievao pomoć iz zemaljskoga budgeta. U okolici varaždinskoj, gdje je proračunano čišćenje Plitvice na 80 i nekoliko hiljada for., ovo je čišćenje obavio narod sam. Ove ga je godine i tuča stigla, nu nije se digao nijedan zastupnik iz onih občina, da podporu zaište. Mi sbilja vidimo, da za najnuždnije potreboće, za koje se može reći, da su potreboće ciele zemlje, nesmažemo novca. Naš budget mislim, da nemože imati novce za to, da se milostinje ovdje diele. Zato preporučam predlog odbora.

Ante Zindl: Ja netrebam nikakovih prelekcija. Moram uvjeriti g. Antoleka, koji je tobože htio, da kaže, da se u onoj občini, gdje sam ja načelnikom, ništa nečini, da g. Antolek u okolici, gdje živi, nije sigurno učinio toliko veliki i ogromni posao, kao što ja. Ja sam bio onaj, koji je poticao narod na radnje, koje bi bile stojale najmanje 50.000 for. (Nemir u kući.)

Predsjednik (zvoni): Osobna primjetba je dovršena. Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Vis. sabore! Ja sam mislio, da ću doći u položaj ob ovom predmetu govoriti. Meni je drago, da mi je g. Zindl dao povoda, da o tom nešto progovorim. Ja prije svega izrazujem, da ću prihvatiti predlog g. Zindla, da se i ovo imade pokriti iz nepredvidljivih troškova, a ne iz razloga onoga, radi kojega se protivi gosp. zastupnik Antolek, jer ipak ima razlika, medju potočići i potoci Vučicom i Karašicom. Ovakovi potočići, kao što su Vučica i Karašica, kadri su, gospodo moja, pokvariti na stotine hiljada rali zemljišta i sve uništiti. To već nisu takovi potočići, koji bi se mogl[i] jednostavno čistiti, premda sam osvjedočen i uvjeren, d[a] se s ovih 1000 forinti neće mnogo pomoći. Ja sam, gospodo, zato uzeo rieč, da sjetim onoga gospodina, koji j[e] bio lanjske godine u tako zvanom kulturnom vieću, sigurno će i pamtit, kako smo mi s naše strane razloži[li] vladi sve naše nevolje i nekim načinom udarili put, n[a] kakav bi se način dalo zemlji bar toliko pomoći i d[a] poplave nebi bile u tako veliku razmjerju, jer sbilja on[o] stoji, što je izvolio g. Antolek kazati, ako se bude sval[i] u svom kotaru brinuo za svoje šanceve i kanale, držin[i] da nebi bile ovako velike poplave. Ja sam čitao s ve[-]likim veseljem, kada se je o ovakovih okolica pisalo, d[a] se pomaže i da ide jako liepo, nu uvjerio sam se una[-]pred, da će to sve samo na papiru ostati. I tako je bil[o.] S tih sam indi razloga prisiljen zagovarati predlog g. Zindl[a] da se onim siromahom sa 1000 for. pomogne i molin[i] da vis. vlada ima osobitu brigu na to, da ako izda ka[-]kovu naredbu, koja je na korist ciele zemlje, da se t[a] naredba i izvrši. Ja prihvaćam mnienje g. Zindla.

Predsjednik: Rieč ima g. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja se protivim i[z-]pravku g. Zindla, ne s toga, da se narodu nepomogn[e,] nego namjerom pravom, čistom i iskrenom, da se naro[d] shodnim putem pomogne. Naravski, ova stavka nebi o[d-]govarala onoj cielji, da se ovo specificira pojedinom sta[v-]kom, jer ima mnogo važnijih predmeta, koji bi treb[a] nuždnije pomoći i koje bi trebalo prije uvrstiti. Ja držin[i] da vis. vladi u dužnosti leži, ona imade volju i ho[će] učiniti, i ako bude potrebno više od 1000 for. dati [i] odkloniti pogibelj od naroda, ako bude od potrebe. S to[ga] sam uvjeren, da ćemo tim putem prije doći k cilju, ne[go] ako ovdje izpostavimo jednu hiljadu forinti. I zato se [ja] tomu predlogu protivim.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Hrvat.

Mirko Hrvat: Ja nemogu pristati na izpravak [g.] Zindla. Meni je potok ili potočić Karašica poznat, p[a] sumnjam, da prepori oni, koji u toj vodi leže, nisu t[a-]kove naravi, da bi jih zemlja morala čistiti, nego mi [se] čini, da su ti prepori postali hrastovljem i šumom, u t[oj] okolici ležećom i da su vlastnici tih šuma u tom sluča[ju] dužni čistiti, jer su prepore prouzrokovali, a ne n[iti] občina niti zemlja. Visoka vlada imala bi se obaviest[iti] i iztražiti, kakove su naravi ti prepori, tko je kriv ti[m] preporom i tko je dužan te prepore odstranit, a sam[e] prepore elementarne naravi nebi imali pojedinci odstr[a-]njivati.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojn[ik] nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Možda će služiti za okončanje ra[z-]prave, da sada nekoliko rieči rečem, u koliko se apelu[je] na vladu, je li ona to učinila. Istina je, da je vlada i[z-]dala naredbu prije jedne godine dana, da se imadu s[vi] potoci čistici po interesentih, jer se njih tiče. Zajednič[ki]

zakon glasi, gdje se radi ob uredjenju vodâ, a tiče se interesenta, to oni imadu točno izvesti. Po toj naredbi čistila se je i Plitvica, o kojoj g. Antolek govori, i sve vode u našoj zemlji. Medjutim vlada ipak pomaže, koliko može, ona daje orudja, daje nadzor, daje tehničke sprave, pa daje, ako treba i planove na zahtievanje interesenta po svojih činovnicih. Gdje vidi, da se odkuda može izdavati koja krajcara, to daje, ona i predujmove daje. Ako ovaj predlog g. Zindla svojim putem podnese vis. vladi preko podžupanije, pak navede razloge, na koliko uvidi vlada, da pučanstvo treba pomoći, ona će stvar dati razviditi i kada razvidi, napraviti će proračun, pak će gledati, da i one povuće u računski obseg, koji su prouzrokovali tu štetu, kako veli gosp. Mirko Hrvat. Jednom rieči, ta će razprava pokazati, je li će moći vlada dalje što izvesti i kojimi sredstvi. Ta stvar, gospodo, nije danas zrela; da se danas to uvrštuje, ne bi dobro bilo, prije, nego li vlada nerazvidi potanko i jasno, što se zahtieva. Pa kad sve to razvidi, što je potrebito za zemlju, uvrstit će u budući budget podpore i pomoći, a za sada nije proti tomu predlogu zato, što neuvidja potrebu, nego što nije danas vrieme tomu, a najmanje pako, da se to ovdje učini u toj stavki, koja govori o raznih potreba i nepredvidljivih troškovih, a ne za izvjestno stanje. S tih razloga nemogu ovoga izpravka u ime vlade primiti.

Predsjednik: Rieč imade zastupnik g. Jančarić.

Antun Jančarić: Ja bi objeručke prihvatio predlog Zindlov, kada bi se i na ostale predjele Podravine obzir uzeo, jer i tamo ima bregovite zemlje, i potoka kao Bistra, Bednja, koji dodju dolje, pa nam poplave sve. S toga prihvaćam predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. Josipović.

Stjepan Josipović: Mi se uvjek tužimo, da u našem budgetu ništa nije uvršteno, što bi plodonosno uloženo bilo za zemlju, nego da u našem budgetu dolaze službe, same plaće ovoga i onoga, a tko je tomu kriv? Sami smo si krivi. Evo g. Zindl predlaže, da se za čišćenje Vučice i Karašice 1000 forinti votira. Pa što kažemo mi na to? Da nemamo odkuda, pa kada bi se ovdje dalo, da bi morali i Podravini kod Varaždina dati. Gospodo, ako budemo tako postupali, onda sbilja nećemo ništa plodonosna u našoj domovini učiniti. Mislim, da to ne stoji, ako ja nedobijem ništa, da i ti zato nesmiješ dobiti ništa. Danas on, sutra ću ja, samo da jedanput počmemo ulagati novce u našu zemlju, one novce, koje si je naš narod morao krvavo pribaviti i onda, gospodo, uvidit će se blagodat naše zemlje i vidjet će se, kako će se razvijati. Ovako, kako se radi, jest stari hrvatski jal, kada ja ne dobijem, ne dobiješ ni ti. Gosp. je zastupnik vlade liepo kazao i pravo ima, da se mora prije ciela stvar izviditi, i kada se izvidi, da je sbilja potrebita, da će se načinit. To je sve liepo. I mi Posavci imamo velike terete sa savskimi nasipi, a to se uvidja i kaže se, da bi se ovdje moralo nešto učiniti, ali da nema za to novaca u budgetu, da će se to prije razviditi i drugo ljeto učiniti. I kad dodje to drugo ljeto, onda se i opet tako kaže. I tako se mi uvjek vrtimo u „circulu vitiosu“, i nećemo nikada k svrsi doći. S toga podupirem predlog g. Zindla, da se 1000 forinti dade za čišćenje pomenutih potoka, pošto hoću dobro raditi za domovinu.

Predsjednik: Rieč ima zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Mislim, da se neće moći toj svrsi udovoljiti sa milostinjom od 1000 forinti, dočim se to nemože delati sa 1000 for. Mi nemožemo van vaditi s našim novcem iz tih potoka ono granje, one hrastove, one panje, koji su nepodobštinom pojedinih gospodara u Slavoniji, koji na milijune iz šuma dobivaju. po potocih razbacani i mislim, da to nije zemlja dužna činiti. Čudim se, da danas neustaje g. Zorić, koji je iz onoga predjela, gdje Sava hoće nekoja sela odnieti, i čudim se g. Beruti, koji je prije nekoliko godina za Dravu tako odvažno govorio, da i danas negovori. Od svih se strana ište i da se svakomu udovolji, trebalo bi zato milijune. Za nas nečini država ništa i nam se kaže, da nema država novaca, a kad se kaže, „država“, onda su to Magjari. Jako dobro kaže g. Josipović, da vlada samo izvidjenja pravi, a kada razvidi, onda veli, da nema zato novca u proračunu. Ona bi morala za ovakove ekonomičke troškove bar 100.000 forinti u reservi imati osobito u ovakovoj zemlji primitivnoj. Ono je užasno stanje kod g. Zindla i pravo je kazao, da mi znamo za našu braću Magjare 10.000 forinti dati, a za našu vlastitu i pravu braću Slavonce i za nas same ništa nemožemo smoći. Znamo iz novina, da je onomad u varaždinskoj podžupaniji potukla tuča. To je užasno ondje stanje, da se je isti Bog na nas razsrdio te nas tučom bije i tako sada ovdje i ondje nešto treba. A pošto se tomu svemu nemože sa 1000 forinti pomoći, kad bi se moglo pomoći, ja bi drage volje uz to pristao, a ovako nemogu biti za ovaj izpravak i jesam za predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević:** Ja nemam, vis. sabore, ništa više da kažem.

Predsjednik: Pošto je debata zaključena, to će se glasovati o ovom 13. naslovu. Predlog vis. vlade, kao i predlog odbora ide na to, da se ova svota od 35.704 for. votira, a izpravak g. Zindla ide tamo, da se iz ove svote posebice dozvoli 1000 for. G. Zindl slaže se s time, da se ova svota dozvoli, samo da se iz ove svote 1000 for. dade za čišćenje Karašice. Glasovanje biti će tako, da će se prvi krat glasovati, je li se prima naslov po predlogu odborovu bez izpravka g. Zindla. Ako nebi bio taj predlog primljen, onda će biti glasovanje, je li se naslov prima s izpravkom g. Zindla, da se naime iz ove svote dozvoli 1000 for. Sada je glasovanje za predlog odborov bez izpravka g. Zindla. Koja su gospoda za predlog odbora bez izpravka g. Zindla, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je primljen, a time je dakako izpravak pao. — Molim g. izvjestitelja, da izvoli dalje.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov sav 14. izviešća odborskog „Mirovine").

Predsjednik: Pošto nema na ovaj naslov nikakva izpravka, to stavljam pitanje: Prima li visoka kuća kod ovoga predlog odborov?

(Prima se.)

Time je danas ovo poglavje „odjel za unutarnj poslove" dovršeno. Sutra će se nastaviti i na dnevnom će redu biti daljnja razprava o proračunu i to o djel za „bogoštovje i nastavu". Današnju sjednicu dižem, sliedeću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1 sat 15 časova.)

Trideset i druga saborska sjednica,

obdržavana dne 18. kolovoza 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1879. i to: Poglavje IV. Naslovi 1., 2., 3. i 4. — Prešnost predloga g. Topalovića glede zak. osnove o izvadjanju segregacija i komasacija.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 17. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 55 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje sljedeća dva podneska:

Molba Marka Lenara, bivšega učitelja na pučkoj učioni remetskoj, da mu obćina remetska dopita odštetu ili odnosno nagradu za uredjenje školskoga vrta.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Narodni zastupnik kotara garešničkoga Pavao Brantner sa drugovi podnaša sljedeći predlog:

Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da se prema §. 21. kr. odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz bijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih obćina Senja, Belovara i tvrdjave Ivanić, zatim obćine Siska 2. banske krajiške pukovnije iz vojne u gradjansku upravu, koji glasi doslovce ovako: „Obćinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će im se od grada, što iz vojne uprave prelaze u kr. hrvatsko-slavonsku državnu upravu, one, koje se neupotriebe u svrhe upravnih i sudstvenih oblasti, bezplatno predati za podizanje bolnica, obć. ureda itd., onda za ine obće koristne svrhe“, odašalje smjerna predstavka na Nj. Veličanstvo kralja, da se u istinu prama zadatoj carskoj rieči izruče bezplatno obćinam potrebne sgrade za obće koristne svrhe, a novac dobiven iz prodanih razpoloživih sgrada upotrebi za školske svrhe bivše varaždinske brigade, a sadašnje belovarske županije.

Stavit će se na dnevni red.

Prešlo se je zatim na dnevni red, na kojem je nastavak specijalne debate o zemaljskom proračunu za godinu 1879.

Naslov 12. Prinos narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zem. štipendiji.

Stavka 1. primljena po predlogu odbora sa . . . . 32.000 for.

Stavka 2. sa . . . . 14.960 for.

sa zaključkom odbora, na koji zastupnik vlade Jovan Živković sliedeći izpravak predlaže, da se na drugu alineju u prvom redu iza rieči „da“ stavi „po mogućnosti“, koji se glasovanjem i prima, te glasi:

Preporučuje se kr. zemaljskoj vladi, da po mogućnosti već početkom školske godine 1879|80. ustroji na gospodarsko-šumarskoj učioni u Križevcih tečaj za naobrazbu mladića u prvih počelih liečenja domaće životinje, u podkivanju konja i škopljenju omladine životinjske.

Stavka 3. prima se sa . . . . 6.000 for.

Stavka 4. po predlogu odbora sa . . 20.000 for.

s tim, da se iz te svote imade ujedno pokriti i trošak za putujućega učitelja vinogradarstva.

Na stavku 5. predlaže narodni zastupnik Ante Zindl:

Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da se u naslovu 12. 5. stavka, koja glasi: za pošumljenje Krša u Primorju 1000 for. briše; a mjesto nje uvrsti ovo:

„Za čišćenje Karašice i Vučice 2000 for.“

Što je glasovanjem odklonjeno, a stavka po predlogu odbora usvojena sa . . . . 2.000 for.

tako i stavka 6. sa . . . . 300 for.

i sliedećim zaključkom odbora:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da u budućih proračunih pod ovim naslovom ostavi samo one stavke, u kojih je uvršten prinos narodnim zavodom, zatim zemaljski štipendiji, a da se za zemaljsko kulturno vieće i prinose narodno-gospodarskim svrham novi posebni naslov u ovo poglavje unese.

Stavka 7. primljena kao redovita potreba sa . . . . 50.900 for.
sa sliedećim zaključkom odborskim:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da uslied promienjenih odnošaja u upravi pastuharstva tečajem iduće godine nastoji prema znanosti, izkustvu i potrebam upravu tako preurediti, da se uzmognu polučiti bolji rezultati kod oplemenjenja konja, nego li su uz sadanji način uprave polučeni.

Stavka 8., 9., 10. i 11. primljene po predlogu vlade ukupno sa . . . . 6.250 for.
dakle ukupna redovita potreba sa . . . . 132.410 for.

Izvanredna potreba.

Na stavku 12. stavlja narodni zastupnik Božo Topalović sliedeći glasovanjem priznani izpravak:

Kod naslova 12. točke 12. neka vis. sabor izvoli odobriti: „da se svota od 20.000 fr. briše, te samo uvrsti svota od 10.000 for., kao štipendiji za mladiće ratarnice u Križevcih,“ koji je kod glasovanja većinom glasova usvojen, a predlog odborski i vladin odklonjen.

Stavka 13., 14. i 15. primljena po predlogu vlade i tako:

Ukupna izvanredna potreba sa . . . 68.900 for.
Dakle naslov 12. ukupno sa . . . . 150.410 for.

Naslov 13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Na kojega stavku 4. narodni zastupnik Ante Zindl sliedeći izpravak stavlja:

Neka se stavka 4., koja glasi:

„Za razne nepredvidljive troškove, koji nisu navedeni u nijednoj stavki drugoga kojega naslova 4000 fr.“ ovako promieni:

Za razne nepredvidljive troškove, koji nisu navedeni u nijednoj stavki drugoga kojega naslova, 3000 fr., a za čišćenje Karašice i Vučice 1000 for.,
koji pada, usvaja sabor glasovanjem ukupno sa 35.704 for.

Naslov 14. Mirovine.

Primljen po predlogu vlade i to:
Stavka 1. redovite potrebe sa . . . . 175.377 for.
Stavka 2. izvanredne potrebe sa . . . 3.031 for.
Ukupno . 178.408 for.

Predsjednik zatim zaključi sjednicu u 1 sat poslie podne i ureče buduću za sutra dne 18. srpnja u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Nastavak specijalne debate o proračunu za god. 1879.

Krestić v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Gosp. Sigismund barun Ottenfels podnaša bansku pozivnicu, te moli, da se verificira.

Ide odboru za verifikacije.

Nar. zast. Topalović, poduprt desetoricom drugova stavlja sliedeći predlog:

„Poziva se visoka zemaljska vlada, da još tečajem ovoga saborskoga zasiedanja podnese u saborsku razpravu zakonsku osnovu o izvadjanju segregacija i komasacija.

Podjedno mole, neka se predlog ovaj prešnim proglasi.“

Predsjednik: Pitanje o prešnosti stavit će se danas na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je specijalna debata o proračunu. — Molim g. izvjestitelja, da izvoli alineju po alineju čitati.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** čita. (Poglavje IV. — Odjel za bogoštovje i nastavu. — Naslov 1. — Središnja uprava — alineju 1. izviešća odborskog.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 2. istog naslova i poglavja).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj odborov?

(Prima se.)

Dr. **Pavao Muhić** (diže se i želi govoriti).

Predsjednik: Visoki se je sabor već o tome izjavio, da je primljeno, i ja vam nemogu dopustiti rieči.

Molim dalje.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 3. istog naslova i poglavja izviešća odborskog).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Molim g. izvjestitelja, da izvoli dalje čitati.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 4. istog naslova i poglavja izviešća odborskog).

Predsjednik; Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 5. istog naslova i poglavja izviešća odborskog).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 2. — zemaljski prinos za svrhe bogoštovne — alin. 1. izviešća odborskog).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 2. naslova 2.).

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predloženom zaključku?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, onda se prima.

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 3. — Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu — alineju 1. izviešća odborskog).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita naslova 3. alineju 2.).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita 4. i 5. alineju naslova 3. izviešća odborskog I. predloženi zaključak).

(Presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu diže se.)

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Pavao Muhić: Visoki sabore! Zemaljska vlada lahko bi bila sastavila osnove zakonske, o kojih je govor u prvoj i drugoj točki, ali je drugo pitanje, kako će zem. vlada naći potrebita sredstva za pokriće ovih troškova. Kako sada stvari stoje, nema zem. vlada temeljite nade, dapače je temeljita bojazan, da se na previšnjem mjestu ovaj potrošak ne bi odobrio; jer što se tiče imenito ove druge točke, kojom se pozivlje vlada, da predloži zakonsku osnovu o pomnožanju osoblja u sveučilištnoj knjižnici i ob uredjenju beriva njegovih, to bi po predlogu senata akademičkog iznašao trošak ovoga uredjenja 6.800—6.900 forinti, dočim sada uredjenje knjižnice iznosi 2500 for. Razlika, koja bi time nastala, iznosila bi . . . .

Predsjednik: Ja molim presvietlog gospodina, da se ovdje radi o prvoj točki predloga odborova, kojom se pozivlje kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojom se plaće i stanarina sveučilištnih pisara izjednačuju sa plaćami pisara kod političkih oblasti. O tome se sada radi.

Dr. **Pavao Muhić**: Ja ću odgovoriti na to, gdje je trošak manji, nego li kod druge točke. Okolnosti su financijalne takove, da vlada ne bi mogla zagovarati ovog predloga, tim manje, što je osvjedočena, da se taj predlog na dotičnom previšnjem mjestu ne bi prihvatio, a vlada sama izvrgla bi se pogibelji, da nešto predlaže, što se realizirati ne može. Zem. vlada uvidja nadalje, da su dohodci odnosno plaće pisara sveučilištnih nerazmjerno malene, oni imadu 400 for. plaće i 100 for. stanarine, što iznaša za svakoga 500 for., što je premalo u Zagrebu. Zemaljska vlada ipak daje svakom prilikom dotičnim pisarom ne samo predujmove, jer to nije upravo blagodat, nego jim daje podpore, i u buduće, dok se ova stvar ne uredi, davat će jim takodjer podpore, da njihovo biedno stanje po mogućnosti olahkoti. Sada, kako velim, ne bi bilo vrieme, da se osnova zakonska o tom podnese vis. saboru, za koju bi se osnovu morala izhoditi previšnja sankcija, koju vlada mora tražiti prije, nego li ju predloži vis. saboru na pretresivanje. S toga ja molim, da se ova točka izpusti.

Predsjednik: Želi li tko govorit?

(Diže se dr. Vrbanić.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja se upravo moram čuditi, da je vis. vlada protivna ovakovu predlogu, kojim bi se imao proračun povisiti za 200, 300, najviše za 400 for., predlogu, kojim se za tim ide, da se pomogne upravo sirotinji. Kada bi se radilo o plaći velikog kakova činovnika, kada bi mu se plaća imala povisiti na 2—3000 for., to sam ja uvjeren, da bi jedva vis. vlada toliko skrupula imala, koliko ima danas. Nu jedno neka mi bude dopušteno reći, da u predlogu, koji je stavljen u proračunskom odboru, vlada velika anomalija, koja se je mogla pomutnjom uvući u zakon sveučilištni, da činovnik, koji je u zakonu uvršten u 11. dnevni razred, imade manje plaće, nego isti sluga. Gospodo! Podvornici kod zemaljske vlade imadu 500 for. plaće, odjelo i stanarinu, a činovnik 11. dnevnoga razreda imade 400 for. plaće. Velika je razlika u vanjštini, koju ima zauzimati podvornik, a koju činovnik, dapače je na istom sveučilištu sveučilištni pedel, koji nije činovnik, bolje dotiran, nego li pisar, i imade isto tako kao pisar stanarinu i ogriev, imade dakle veći prihod od pisara.

Gospodo moja! Pisar sveučilištni mora imati veća svojstva nego li prosti običui županijski pisar, jer dolazi u položaj, da samostalno riešava stvari, dolazi u položaj, da manipulira u odsuću kvestora s blagajnom sam, u kojoj ipak imade 5—6000 forinti. Gospodo, to su okolnosti, kojim još to dodajem, da pisar sveučilištni svakako spada u dio sveučilištne oblasti, on dolazi u doticaj sa sveučilištnom mladeži. Pomislite, gospodo, čovjeka, koji se ima boriti oskudicom, gladom, nevoljom, koji imade djece, a izgleda po svojoj vanjštini kao prosjak, kako može kao takav zastupati oblast? To su razlozi, s kojih sam uvjeren, da kada bi se predložilo Nj. Veličanstvu, sigurno da ne samo nebi imalo Nj. Veličanstvo ništa proti ovakovoj osnovi, kojom bi se imala povisiti plaća pisarom sveučilištnim, nego bi ono, o tom obaviešteno, vlastitom svojom inicijativom naložilo, da se ugled činovnika povisi. Tu se neradi o tom, da se povisi plaća, nego da se plaće sveučilištnih pisara izjednače sa plaćami pisara kod političkih oblastih, akoprem županijski pisari dolaze u te okolnosti, da si kod komisija ipak nešto zasluže, dočim se o sveučilištnom pisaru to ne može reći, imenito

o onom ne, koji u knjižnici sjedi od jutra do noći neprekidno, svakako kada ima zadaću tu, da zastupa bibliotekara i da dieli knjige. Ja apeliram na pravdu i humanitet vaš i molim, da izvolite primiti predlog, kako je predložen po odboru.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Ustaje predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.)

Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ja priznajem, kao što sam priznao u prvom govoru, da je stanje tih pisara kukavno, imenito pako onoga, koji služi u knjižnici, i koji je vezan na svoju službu od rana jutra do kasne večeri i nema prilike, da si štogod zasluži. Što se tiče sveučilištnoga pisara, nije tako vezan svojom službom, dapače da često obavlja i poslove one, koje bi inače koncipienti obavljati imali i pisar sveučilištni ima dosta prilike, da si štogod zasluži preko svoje plaće, a za tu službu dobiva i nagradu. Pisar sveučilištni, koji se bavi u kvesturi dobiva svake godine koncem 1. i 2. semestra nagradu od onih %, koji se plaćaju u zemaljsku blagajnu od naukovine. On se takodjer upotrebljava kod povjerenstva za izpite na srednjih učiona. I tu imade prilike svaku godinu po koju stotinu forinti zaslužiti. Nepobijam razloge g. dr. Vrbanića, ali samo velim, da nije sada vrieme, da se ovo pitanje sada potakne. jer potakne li ga sada zemaljska vlada, pak ne postigne povoljni rezultat, onda ga nekoliko godina ne bude mogla potaknuti. Ako se pako promiene nepovoljne okolnosti, to bi pitanje opet moglo doći na dnevni red. Tim, da bi zem. vlada pokušala podnieti zakonsku osnovu. ne bi se uspjeh postigao, nego bi se više škodilo dotičnoj osobi, nego bi se koristilo.

Što se veli, da imadu podvornici veću plaću ili da imadu toliko, koliko imadu ovi pisari. to ne stoji u svemu. Samo jedan podvornik kod zemaljske vlade imade plaću od 500 for., a to je podvornik, koji preko 35 godina služi kod zemaljske vlade, to je jedan jedini; drugi imadu po 300, 350, samo nekoji imadu po 400 for. Zatim, ovi podvornici nemogu si ništa zaslužiti, te su ograničeni samo na svoju plaću,. dočim si pisar sveučilištni može izim svoje plaće još koju forintu zaslužiti. Ono, da si nemože zaslužiti, to stoji i to priznajem glede pisara, koji je u sveučilištnoj knjižnici.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se ne javi.)

Kada nitko ne želi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Odbor proračunski sbilja je uvažio one razloge, koje mu je izvolio navesti član i odbornik g. dr. Vrbanić, te je stavio ovaj predlog vis. saboru na zaključak. Što smo danas čuli, rekao bih, vis. sabore, da to nije oslabilo ovaj predlog. Po mojem mnienju ova dva sveučilištu nuždna pisara treba platiti i izjednačiti jih sa ostalimi pisari, a nemojte nikada, gospodo, na to ići, da upućujete budi činovnika budi pisara na to, da si gleda još što zaslužiti, jer je to hrdjav princip, i predmnievajuć, da su pisari sveučilištni isto tako, ako i ne više obterećeni od ostalih pisara poslom, ne mogu drugo, nego da preporučim predlog odborov.

Predsjednik: Predlog odbora glasi (čita): „Poziva se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojom se plaća i stanarina sveučilištnih pisara izjednačuje sa plaćami pisara kod političkih oblasti."

Ona gospoda, koja su za to, da se ona prva točka zaključka, po odboru predložena, primi, neka se izvole dignuti.

(Većina ustaje.)

Zaključak je primljen. Prelazi se na drugu točku predložena zaključka.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita II. točku predloženu po odborovu zaključku kod 3. naslova).

Predsjednik: Želi li tko ob ovom govoriti?

(Diže se g. dr. Muhić.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Glede ove točke imam izjaviti ono, što sam uz ono malo prije izjavljeno, hotio izjaviti. Polag predloga, kojega je zem. vlada dobila prije dvi godine dana od akademičkoga senata, iznašao bi troša[k] ovoga uredjenja 6.900 for., dočim sada iznaša 2.500 fr. razlika bi dakle bila preko 4000 for. Ovo je takav iz[datak], koji se ne bi mogao u sadašnje vrieme opravda[ti] i opet velim ono, da zem. vlada nema nade, da bi s[e] ovo odobrilo na previšnjem mjestu.

Ako zem. vlada podnese ovakovu osnovu zakona n[a] predhodno odobrenje, i ako ne poluči toga predhodno[g] odobrenja, onda bi za nekoliko godina ova stvar zaspal[a]. Jedino, što bi mogla zemaljska vlada prihvatiti od svoj[e] strane, jest to, da se do toga, dok se knjižnica ured[i], kako bi se urediti morala, da se prema nastaloj potreb[i] doda sveučilištnoj knjižnici vješta i pouzdana osoba. J[a] ne bi sada ovaj predlog od strane vlade mogao zagova[ra]ti, jer je razlika troškova znatna od 4000 for., što j[e] za naš budget velika svota. Zato molim, da se ova drug[a] točka izostavi, a vlada će sama učiniti ono, što bude pr[o]našla, da je potrebno za držanje reda u knjižnici i z[a] obavljanje poslova u istoj, te će, kao što je i prije dv[ie] godine dozvolila, knjižničaru dozvoliti, da si nadje p[o]uzdanu i vještu osobu za pomaganje kod obavljanja knjižn[i]čarskih poslova, nu tada je knjižničar izjavio, da on osobe netreba i tako nije bila niti upotrebljena.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Diže se dr. Spevec.)

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Pitanje ob ur[e]djenju knjižnice spada medju ona, koja još nisu riešen[a], jer su se odmah pokazali znatni nedostatci osobito gle[de] osoblja, koje imade u knjižnici poslovati. Već kod samo[g] imenovanja knjižničara bila je velika potežkoća, jer s[e]

lotičnici, koji su pozvani na to, da kompetiraju, držali plaću od 1.400 fr. odviše malenom, i baš sadanji knjižničar dao se je sklonuti na to, da prihvati mjesto biblioekara, nu samo pod tim uvjetom, što mu je bilo obećano, da će se ta njegova plaća nastojati jednom sgodom povećati, imenito, da će se on uzporediti s redovitimi proesori, što se tiče materijalnog položaja t. j. plaće. U najgorem slučaju bilo mu je u izgled stavljeno, da će mu se dati doplatak. Osim, što se plaće knjižničara tiče, bili su jako veliki nedostatci i u samoj knjižnici, jer je osoblja premalo, imenito, je premalo podvornika i pisara. Što se podvornika tiče, imade jedan, koji ima 300 for. na godinu, dakle 25 for. na mjesec plaće. Taj mora rano u jutro u knjižnicu ići, cieli dan mora tamo sprovesti sve do večeri, jer se čita do 7 sati u večer, mora ostati bar do ½8 sati u knjižnici. Taj čovjek nemože nikakove na svietu sgode upotriebiti, da si koj krajcar zasluži izvan knjižnice. Opet mora sluga taj inteligentan biti; premda je podvornik, mora se izvježbati, da nadje knjige, da može dvoriti u knjižnici. Tamo nemože biti običan sluga, koji težačku radnju obavlja.

Visoki sabore! Dotičnik, koji je preuzeo knjižnicu, bio je u položaju i već je htio nekoliko puta pobjeći; samo nagovaranjem, da će mu se položaj poboljšati, bilo je izposlovano, da nepobjegne; ako pobjegne, biti će najveća neprilika, jer tko će ondje dvoriti, gdje je puno čitatelja? Morati će tomu zadovoljavati sam knjižničar, je li to njegova zadaća? Rekao bih, da nije.

Glede pisara isto su takovi nedostatci, jer je ovaj zamjenik knjižničara te ima sve poslove knjižničara obavljati. Što se je predložilo vis. vladi, i radi česa bi se malo naravski potrošiti do 4000 i još nekoliko for., nebi se mogao sporazumiti, ali sam čvrsto uvjeren, da bi se moralo nešto učiniti. Mene neumiruje izjava vis. vlade, koja kaže, da se to sada nebi učinilo, jer bi na previšnjem mjestu bilo zabačeno i da se nebi moglo ponoviti kroz nekoliko godina.

Ako je vis. vlada uvjerena, da potreba u istini postoji, onda sam uvjeren, da se na previšnjem mjestu neće zabaciti. Ako potreba postoji, treba joj doskočit. Ako se dakle to zabaci, što mi se čini nevjerojatno, zašto se nebi na godinu opetovalo? Meni nije poznato, ako se odbije predlog, da bi se nekoliko godina moralo čekati, dok se zaboravi; to bi se moralo još ljetos učiniti, dok nagodba dospieva, jer kada se nagodba sklopi, neznam, hoćemo li imati koju krajcaru za to. Ako bi se reklo, da nema novaca, što bi se jedino moglo reći, da nemožemo te potrebe namirivati, dakle kasirajmo uredbu onu, za koju nemožemo trošak nositi.

Ako vis. vlada misli, da nebi bilo shodno, da se upravo sada osnova zakonska podnese, to ja nebi imao ništa proti tomu, da se to odgodi. Ja bi se umirio s izgovorn vis. vlade pod tim uvjetom, ako bi se već sada nešto učinilo, ako i ne baš skroz korektno, što se tiče zakona, ali po običaju, kako se kod nas uvjek vrši. Kod nas postojao je običaj, da se je u budget uvršćivala stanovita svota prama potrebi do stalnoga uredjenja, kojom se je nastojalo popraviti, barem privremeno, stanje dotičnim jadnikom. Kada bi se takova šta učinilo, onda bi se ja zadovoljio, ali ovakav izgovor, da se ovo za sada zabaci i opet za nekoliko godina ponavlja, mene neumiruje, i ja ću radi toga glasovati za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! U Zagrebu stanuje vlada hrvatska, u Zagrebu je sveučilište hrvatsko, a sveučilište ima svoj senat, koji je ovdje u ovom saboru liepo zastupan od jedno 3—4 sveučilištna profesora.

Nam, koji nismo niti sveučilištni profesori, niti smo članovi onoga senata, vrlo se je težko sada odlučiti, da li ćemo glasovati za vladu ili za ove članove senata. Ako je taj senat, koji je ovdje sada ovako liepo zastupan i čiji su članovi svi osvjedočeni, da sbilja treba nešto učiniti, čudim se, kako dolazi u opreku sa vladom, koja kaže, da to netreba.

Ja neuvidjam, moja gospodo, kada mi sveučilištu dajemo 80—100.000 for. na godinu, da nebi dali, ako je potrebito 2—3000 for. knjižnici, koja je glavna stvar kod sveučilišta. Ako se ta knjižnica nemože redovito upotrebiti, što će vam onda sveučilište? Ja, koji iz sela dolazim kao narodni zastupnik, kao i mnogi drugi, koji ovdje sjedi, ja bi rado znati, čemu je sveučilište, kada slušatelj nema knjižnice, ili ju nemože valjano upotrebiti? S toga je meni vrlo težko glasovati, nu pošto smo izabrali naš proračunski odbor, a taj proračunski odbor držao je za shodno predložiti ovaj zaključak, to ja nemogu inače, nego da prihvatim zaključak našeg izaslanog odbora, te ga vis. saboru i preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Buduć da se predgovornik pozivlje na odbor proračunski, to ja moram izpoviediti, da nisam bio ja, a s toga razloga neću niti sada biti za to. Ja idem još dalje i ja sam uvjeren jedino od moje strane, da, ako bi dolazila vis. kuća do povišenja plaća činovničtva, što bi po razlaganju vis. vlade do 6000 for. iznašalo, to ja neznam, gospodo, da nebi vis. sabor i moj cienjeni predgovornik došli u protuslovje. Mi uvjek silimo vladu i preporučamo joj molbe, da čim više u budgetu predloži za narodno-gospodarstvene svrhe, a s druge strane sbor akademički predlaže, da se povise plaće profesorom itd. Neznam, komu ćemo zadovoljit. Vladi je jako težko tomu zadovoljiti, osobito kada veli, da nemamo novaca i drži, da bi za to bio potreban izdatak od 6000 forinti.

Ja, gospodo, uz današnje okolnosti nemogu biti za to. Istina je, da ima sve ono važnosti, što je g. zastupnik Spevec izvolio kazati, nu nije ipak tako potrebno za sada buduć se je ipak našlo, koji su tu službu primili. S toga sam ja za predlog vis. vlade, a proti predlogu odborovu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se neću upuštati u daljnje razglabanje stvari, nego ću samo glede onih rieči, da bi bili u „protuslovju", konstatirati to, da je ovaj zaključak prigodom razprave god. 1878. donešen, pa mi se čini, da je vis. vlada tada bila sporazumna s ovim predlogom. Neznam, kako dolaze mnogi članovi do toga, koji su lani glasovali za isti predlog, dapače ga jošte branili, da su sada proti njemu. Ja se nemogu s toga protiviti predlogu odborovu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Gosp. predgovornik izvolio je izjaviti, da on nemože dokučiti većega protuslovja nego je u tomu, da ove godine imade članova u ovom saboru, koji misle, da se može primiti predlog vlade, a ne predlog odbora, a ipak su prošle godine za ovaj predlog bili i jedino su za ovakav predlog, kakav je sada donešen, glasovali. Ovo nije veliko protuslovje, gospodo, ako se uzme na um, da se sa svih strana, dapače iz samoga odbora proračunskog ove godine podiže silna vika, da se sve daje na činovničtvo, a na investicije gospodarstvene i plodonosne da se ništa nedaje.

Ovakova vika, moja gospodo, mora uzbuniti i samu vladu i članove sabora. Ja kažem, da treba sbilja pomisliti, imadu li se povisiti plaće činovnikom knjižnice. Ja se samo ovomu protuslovju više čudim, gospodo, da gospoda profesori, kada se radi o povišenju troškova na činovničtvo i upravu, koji se netiču samih učilišta, viču, da se na činovničtvo i upravu strašno mnogo troši. Kada se pako radi o sveučilištu, o povišenju plaće na osoblje učiteljsko, čini se, kao da zaborave na potrebe gospodarstvene i investicije plodonosne, čini se, da se nikada nemože dosta nadieliti plaća u ovih struka. Ja mislim, da mi se ovo čini veće protuslovje. Držim, da nema prava dolaziti na ovo protuslovje niti vlada, niti sabor, niti pojedini slojevi, bilo uprave, bilo gospodarstva, bilo učilišta naših, nego da treba jedanput popustiti u ovom tapanju po mraku, te osnovu pravu sastaviti, kako bi se naši izdatci u neku harmoniju doveli, da bude u svih struka potrebam zadovoljeno, da nebudu izdatke i potroške nekih struka jedni navlačili na jednu, a drugi na drugu stranu, i uvjek jedan drugomu prigovarali, da se troši bez razbora i da se troši prekomjerno, te da se nedopušta drugim granam dizati. Zato ću ja biti za predlog, koji predlaže vlada.

Predsjednik: Moram g. predgovornika upozoriti, da vlada ništa nepredlaže. Ovdje je samo predlog odbora. Ako predlog odbora padne, onda nema ništa.

Josip Miškatović: Ja ću glasovati za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Rieč mi je uzeti kao sveučilištnomu profesoru, da odgovorim g. predgovorniku, da sveučilištni profesori nisu nikada u ovom vis. saboru predlagali povišenje svojih plaća, nego, ako su podigli rieč, podigli su ju samo za povišenje plaća onoga podredjenoga osoblja, kojemu je nepravda učinjena glede plaće u samom stvorenom zakonu.

Gospodo, to je dobar primjer, jer kada se stara zastupstvo za one više razrede, kojim bi se imalo zadovoljiti, to se čini uvjek u korist države, a kada se predlaže štogod na povišenje plaća višega razreda, tada o tom razgovora nikada nije bilo od strane sveučilištnih profesora. Niže činovnike ili ukinite ili jih dobro plaćajte, ako nećete, da postanu nevjerni ili ako nećete uzeti nesposobne ljude ili nevaljalce.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Ja ću biti veoma kratak. Moram iskreno reći, kada bi ja vidio iz ovoga proračuna da je moguće svim potreboćam sveučilišta zadovoljiti, ja bi svoj glas dao za to. Ja se vrlo čudim tomu, kada se kod drugih sabora kod ovakova proračuna, koji vlada predlaže, ono, što se smatra luksusom, — jer vlada meće sve što je moguće — briše, a kod našeg se pako proračuna svaki čas vlada pozivlje, neka osnovu predloži o onom, što bi stajalo do 6000 for. Nigdje nije zaključak stvoren, kojim bi se odredjivalo, odkuda da se to plati. Ja mislim, da svaki, koji troši, mora znati, odkuda da troši. Mi možemo vladu pozivati, da to i to učini, a vlada pita na koncu: odkuda? Vi vidite, gospodo, da je i onako proračun prikraćen i moram vam iskreno reći, da nemogu za predlog odbora glasovati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto nitko neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Iz govora neposrednog predgovornika i govora g. zastupnika Miškatovića proviruje ta misao, da i proračunski odbor nije baš konsekventno radio, kada je težio za tim, da se iz proračuna našega upotrebi što više na invensticije i narodno gospodarstvo, a s druge strane drugčije se predlaže, da se pomnoži osoblje, da se plaće poboljšaju. Ako to činite, onda nije konsekvencija, kako ćemo investirati, kako narodno gospodarstvo podići. Ja ću kazati, da nema ovdje inkonsekvencije. Evo zašto: Neda se tajiti, vis. sabore, da izmedju bogoštovja i nastave s jedne strane, zatim pravosudja i uprave nije pravo razmjerje bilo. Uvjek se je obziralo više na odjel nutarnji i pravosudni i uvjek se je za te odjele znalo više odkidati nego za odjel bogoštovja i nastave. On je ostao uvjek kao neko sirotče izmedju ovih. Ja bar s moje strane moram kazati, da sam zato bio za ovaj predlog, i uvjeren sam biti, zato, što sam težio, da se ondje odkine, gdje smo mislili, da nije tolika potreba, a da vis. sabor bolje dotira ondje, gdje je potreba i da dademo ondje nešto, gdje je malo, dotle, dok stvorimo nešto, gdje ćemo moći više učiniti. Odbor proračunski učinio je štednje kod odjela za pravosudje i nu

arnje poslove, ali kod ovoga nije mogao. Ja moram iskreno kazati, da se dade gdjegdje odkinuti, ali ovdje od odjela za bogoštovje i nastavu vrlo je težko štogod odkinuti, jer kako rekoh, postupalo se je kod ovoga odjela već unapred maćuhinski. Ovo su razlozi, koji su odbor naveli, da gdjegdje kod ovoga odjela povisi i da izjednači bar sva tri odjela. Prvo pitanje jest, je li potreba nastala za pomnožanje osoblja i za poboljšanje plaća. Ja, analizirajuć sve govore, nisam mogao čuti niti rieči naći, koja bi se odnosila na to, da se kaže, da nije potrebno. Nitko toga nije rekao, da nije potrebno, pa niti sama vis. vlada, nego se samo na dva razloga pozvala, zašto nemože biti za ovaj predlog. Jedan je razlog taj, da se neće osnova možda odobriti gore. Visoki sabore! Ovaj razlog nemože biti mjerodavan za zastupstvo; ja mislim, da se na previšnjem mjestu, kada se dokaže potreba, koja se ovdje neporiče, nemože uzkratiti odobrenje ovakove osnove. Drugi je razlog, da je trošak onaj, što ga senat universitetski predlaže, preveć velik. Ja mislim, da vis. vlada neće biti vezana na elaborat, što joj je predložen po senatu. Visoka vlada znati će preinačiti status i udesiti ga kako će odgovarati svojemu cilju i znati će naći sredstva, kojimi će to moći podmiriti. Ja držim, da nije bilo nikakova razloga, kojim bi se mogao pobiti predlog odbora i molim, da ga izvoli vis. sabor primiti

Predsjednik: Predloženi zaključak glasi ovako: „Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da još ove saborske periode predloži osnovu zakona o pomnožanju osoblja u kr. sveučilištnoj knjižnici i ob uredjenju beriva njegovih, a do toga, da se prema nastaloj potrebi dade sveučilištnomu knjižničaru u pomoć vješta i pouzdana osoba."

Ona gospoda, koja su za to, da vis. sabor ovako predloženi zaključak stvori, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Ovaj predloženi zaključak je pao.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 7 izviešća odborova naslova 3.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 8. izviešća odborova I. predloženi zaključak).

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu.

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, prima li vis. sabor ovaj zaključak?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 9. izviešća odborova II. predloženi zaključak).

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, prima li vis. sabor ovaj zaključak?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita predlog odborov. zadnju alineju naslova 3.).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odborov?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 4. „Srednja učilišta" alineja 1.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita predlog 1. ovog naslova).

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predlogu?

(Diže se g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.)

Dr. Pavao Muhić: Visoki sabore! O doplatku mjestnom, koji bi se imao podieliti gimnaziji riečkoj, govoreno je već u proračunu za godinu 1878. Ja sam onaj predlog pobijao, pobijam ga i sada i to iz sliedećih razloga.

Plaće profesora na srednjih učilištih uredjene su zakonom od g. 1874. Minulo je dakle istom 5 godina i ne sasvim 5 godina, odkada su te plaće u tečaj stavljene. Ja mislim, da nema dovoljna razloga, da se iza pet godina opet novi zakon stvara, kojim se plaće ili ina beriva povisuju. Zagovarao se je mjestni doplatak za grad Rieku tobože zato, jer je na Rieci velika skupoća. Velika je skupoća možda vladala prije nekoliko godina, ali te skupoće sada tamo nema, jer kako sam ja iz pouzdana vrela čuo, stanarina je u gradu tom na polovicu spala: koji su plaćali 400 for., plaćaju sada 200 for Ja dopuštam, da je kruh i meso tamo skuplje, nego u drugom gradu domovine naše, ali s druge strane mnogo je jeftinija roba kolonijalna, koja se u velikoj količini troši, zatim je ovdje skladište tkanina, koje se jeftinije dobivaju nego li u kojem gradu domovine naše. Izim toga opazujem i ovo, da je na srednjih učilištih sistemizirano 12 učiteljskih mjesta i nisu sva popunjena, a ona se mogu tečajem godine ili na godinu popuniti, a tim veća je nada, da će se popuniti, što imade sada na sveučilištu kandidata za srednja učilišta, nesamo naobraženih, već i usposobljenih, koji su propisane izpite položili. Odkako sveučilište postoji i odkako je ovdje povjerenstvo izpitno za srednja učilišta ustrojeno imamo sve više i više usposobljenih profesora. Ako uzmemo 12 profesora, što je sistemizirano, po 150 for. mjestnoga doplatka, to čini 1800 forinti za jednu gimnaziju, za drugu gimnaziju osječku opet 1800 for., a to, gospodo, čini 3.600 for.

Ako se dade mjestni doplatak gimnaziji osječkoj, onda se mora dati i realki osječkoj, jer realka i gimnazija stoje u istoj kategoriji, te je zato mjestni doplatak dozvoljen ne samo gimnaziji zagrebačkoj, nego i realci. Ako se trim ovim zavodom dozvoli mjestni doplatak, prouzrokovat će to već trošak od 5.400 for. Nemojmo si, vis. sabore, praviti iluzija. Ako se dozvoli ovim 3 za-

vodom mjestni doplatak, doći će skoro i grad Senj, grad pomorski, u kojem su isti odnošaji, kao i u gradu Rieci, pak ćete imati 4 zavoda s istim doplatkom. Napokon neće se moći uzkratiti mjestni doplatak gimnaziji varaždinskoj, koja je isto tako posjećena, kao što i gimnazija osječka, gdje skupoća sigurno neće biti manja nego li u Varaždinu. Ostaje nam grad Požega. Mi grad Požegu, odnosno gimnaziju požežku nemožemo iz ove kombinacije izpustiti. Kada bi sve gimnazije dobile mjestni doplatak, morala bi ga dobiti i gimnazija požežka, a time bi prestao to biti mjestni doplatak, nego bi bila redovita plaća, jer mjestni doplatak je samo onda, ako se jednomu ili drugome mjestu dade iz stanovitoga razloga; ako se većini tih zavoda dade taj doplatak, onda će on izgubiti narav svoju. Ako se pako svim gimnazijam dade taj doplatak, odnosno poboljšica plaće od 150 forinti, onda ćemo imati veći trošak od 10.800 forinti. Može li taj veći potrošak podnašati naš budget, to neka izvoli vis. sabor razsuditi. Zato sam ja proti ovomu zaključku i molim, da se ovaj zaključak izpusti, kao što se je izpustio i godine 1878.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom predmetu.

(Diže se dr. Vrbanić.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. Fr. Vrbanić: Visoki sabore! Ja nebih bio govorio o ovom predmetu, ali presvietli je gospodin iztaknuo sve, samo nije iztaknuo glavni razlog, koji mi se čini, da je vodio većinu odbora proračunskoga, kada je predložio ovaj predlog. Nije bio razlog odborov taj, da li je na Rieci skuplje ili jeftinije, da li je ova roba jeftinija ili ona, to nisu bili razlozi, koji su vodili odbor na ovaj predlog, nego, što se napose tiče Rieke, ja sam bar glasovao s toga za taj predlog, jer učitelje riečke gimnazije smatram kao one, koji su dandanas faktično na Rieci, žalibože faktično u zemlji tudjoj, koji pripomoći nemaju, ali koji su jedini u toj tudjoj zemlji, koji goje hrvatsku ideju ondje i koji su ondje eksponirani navalam magjarštine i talijanštine.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja sam danas dobio od mojih drugova narodnih ekonoma vrlo težki ukor, što sam govorio za onaj predmet, koji je već riešen. Bilo je nuždno riešiti to, gospodo, jer ako je što, što nije savršeno, moramo učiniti da sbilja bude savršeno.

Ovdje je, gospodo, zakonom ustanovljeno glede svake gimnazije, nu iz proračuna vidim, da jedina zagrebačka gimnazija imade doplatak, jer je Zagreb glavni grad, jer sbilja gospoda učitelji imadu silna posla ovdje. Uzmimo drugi razlog, što su ovdje tolike paralelke, dočim je drugdje veoma malen broj učenika. Tu se mora dati doplatak i baš s razloga ekonomičnih ja sam proti predlogu odbora, jer ono svakako stoji, što je presvietli gospodin predstojnik za bogoštovje i nastavu kazao.

Ako damo Rieci, podignut će se glas, neću navadjat osobe, i za Osiek, pa ako se dade Osieku, doći će druge godine Varaždin i Požega i svi po redu, i reći će kako se može drugomu dati, tako se može dati i meni. Zato sam ja proti ovomu predlogu i preporučam vis. saboru, da ga neprihvati.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Valušnig.

A. Valušnig: Ja, gospodo moja, nebi bio govorio o ovom predmetu, ali kada vidim, da je vis. vlada tako protivna riečkoj gimnaziji, moram ipak nešto reći. Već se glasno govori, da se hoće, vis. sabore, za volju Magjarâ otresti upravo te gimnazije, koja je najveći trn u oku Magjarom. Ja mislim, da ta gimnazija zaslužuje u svakom pogledu obzir neki i ako zagrebačka gimnazija imade doplatak, to ja mislim, da ga riečka gimnazija više zaslužuje i to samo s toga razloga, što ta gimnazija stvara Hrvate i to dobre Hrvate. Gospodo moja! Nije samo riečka gimnazija za Rieku, nego i za obližnje hrvatske otoke i za obližnji hrvatski živalj. Tamo dolaze učenici sa kvarnerskih otoka, sa Krka, Čresa, iz Istre, iz Kastavštine, iz Vinodola, iz gorskoga kotara i t. d. Već bi na to morali obzir uzeti, da će ti mladići biti pravi Hrvati, a to je velika zasluga tamošnjih profesora. Ja, gospodo moja, nemogu na ino, nego da preporučim taj predlog odborov, dočim nam je svim poznato, kakove dobre domorodce odgojiva riečka gimnazija, kao što su poimence gg. Dežman, Fiamin, Pilepić, Vio, Holcabek, Lenac, Derenčin i t. d., a to su najvatreniji i najbolji domorodci. Ja molim, vis. sabore, s toga, da se obzir na to uzme i da se primi taj predlog za doplatak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! U prošlom saboru bijaše proračunski odbor iznio predlog, da se ovaj doplatak dade samo gimnaziji riečkoj. Moja malenkost bila je tako slobodna, da podnese izpravak, da se doplatak dade i profesorom na gimnaziji osječkoj. Tada je pao predlog jedan i drugi s izpravkom mojim. Razlozi su bili onda navedeni, na koje se i danas pozvati moram i koji su i danas za me kod ove stvari važni i odlučni. Mi smo čuli, gospodo moja, u prošlom saboru i sada čujemo jedini razlog, koji je više političke naravi, a moram iskreno kazati, da nebi morao biti s ovoga razloga za ovaj predlog, jer dobar učitelj, gospodo moja, mora narodnu sviest ondje, gdje služi, buditi i odgojivati domorodce bez obzira na to, da li ima taj doplatak ili ne. Drugi je ovdje naveden razlog glede skupoće; tu valja znati narav i cieli smjer mjestnoga doplatka, a ta mislim da leži u tome, da se onim profesorom, koji slučajno služe na mjestu, gdje je veća skupoća, nego na ostalim mjestih, dade doplatak, da mogu živjeti. Ako se taj razlog, gospodo, uzme, onda moram kazati, da se neda tajiti, da je jednaka skupoća u Zagrebu, Rieci i u Osieku. (Gla-

sovi: Aaaa!) Tomu se nije, gospodo, čuditi, jer ako nije skuplje u Osieku, nego drugdje, a to nije sigurno jeftinije. Ja mislim, ako se ovaj razlog uzme priznati će se time, da je taj predlog osnovan.

Ja mislim od gospode zastupnika, koji neodobravaju ovaj razlog, možda misle na drugi neki razlog. Meni se čini, da se uzima taj razlog, što zagrebačka gimnazija treba najboljih sila, da se u njoj prikupe. Ovaj razlog može biti samo na uštrb učiteljstvu, jer time dajete strašan žalac stanju profesorâ na ostalih gimnazija, jer bi oni mogli kazati: Mi isto tako služimo, i imademo više zadatak, što bi mogli s brojevi dokazati, nego li profesori zagrebački, i ako je taj razlog, to morate dati doplatak prije osječkoj gimnaziji, nego li zagrebačkoj. Taj razlog nisam htio navesti, nu kada vidim, da se neodobrava ekonomijski razlog, morao sam ga navesti, te držim obzirom na to, što treba da se izjednače beriva u onih mjestih, gdje su jednake okolnosti, da je predlog odborov osnovan, te nemogu drugačije, nego vis. saboru preporučiti, da ga izvoli usvojiti.

Predsjednik: Predlog odborov glasi ovako (čita): „Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojim se podjeljuje profesorom na kr. gimnaziji riečkoj i osječkoj mjestni doplatak, kakov uživaju profesori na kr. gimnaziji u Zagrebu.“

Ona gospoda, koja su za to, da vis. sabor takav zaključak stvori, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Ovaj je zaključak pao.

Izvjestitelj dr. **Vaso Gjurgjević** (čita II. predloženi zaključak odbora kod naslova 4.).

Predsjednik: Ovomu je zaključku podnio g. zastupnik Vončina izpravak, kako ga on nazivlje, ali ja dvoim, da je izpravak. Vis. će ga sabor čuti, neka ga g. bilježnik izvoli pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita izpravak, koji glasi): „Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da uzme u razmatranje, nebi li se gimnazija zagrebačka mogla smjestiti u prostorijah sveučilištne sgrade, kad bi se sveučilište premjestilo u zemaljsku sgradu, gdje se sada nalazi tvornica duhana.“

Predsjednik: Visoki sabore! Ovdje se po mom mnienju, sasma drugi predmet predlaže. Ja ovo iz moga gledišta nemogu smatrati izpravkom. U ostalom vis. sabor može odlučiti, da li se ovo može smatrati izpravkom ili ne. Ona gospoda, koja su za to, da se ovo kao izpravak ima smatrati, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Molim dakle g. zastupnika Vončinu, da obrazloži svoj izpravak.

Ivan Vončina: Vis. sabore! Ja sam ovaj izpravak podnio u predlogu proračunskoga odbora, jer sam osvjedočen, da zidanje nove gimnazijske sgrade u Zagrebu niti je od potrebe, niti se dade iz gospodarstvenog gledišta opravdati. Zato nije od potrebe, jer imamo u Zagrebu zemaljsku sgradu, u kojoj je smještena tvornica duhana, koja stoji zemlju do 400.000 for., a čini mi se, da se dobiva za nju u ime stanarine jedva 7.000 for. na godinu. Ova je sgrada posve prikladna, da se u nju smjesti sveučilište. Nemože se opravdati ovo pitanje gimnazijalne sgrade niti sa gospodarstvenoga gledišta, jer bi zidanje ovakove sgrade stajalo zemlju do 300.000 forinti. Ovaj trošak nebi se mogao inače namaknuti nego na uštrb financijalnog ravnovesja državnog gospodarstva.

S toga bi preporučio, da se ovaj predlog, kako ga je stavio proračunski odbor, ne bi prihvatio. Premještenjem sveučilišta u sgradu zemaljsku, u kojoj je sada tvornica duhana, izpraznilo bi se dovoljno prostora za zagrebačku gimnaziju, a ako bi se eventualno koja potreba na sgradi sadanjoj, koja leži na tako zvanom Strossmajerovom šetalištu, ukazala, to bi bio za pregradjenje iste toli neznatan trošak, da nije niti vriedno o njem progovorit. S toga predlažem, da izvoli vis. sabor ovaj moj izpravak prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, priznala je i priznaje sada skrajnju potrebu, da se nešto učini za gimnaziju zagrebačku, jer onako, kako je sada, nemože duže ostati. Ne samo što je neumjestno, da budu dva toli različita zavoda, kao što je sveučilište i gimnazija, spadajuć u kategoriju srednjih učilišta, budu u jednoj sgradi, nego i s toga, što ovaj prostor niti nebi za sveučilište niti za gimnaziju dovoljan bio niti onda, kada bi sve sobe, koje ima ova sgrada, bile uporabive, jer imade tu soba, koje se rabiti nemogu zato, jer su vlažne, jer su nizke i nezdrave. A da nije dovoljna ova sgrada za ovo učilište, to netreba da obširnije dokazujem. Gimnazija zagrebačka nema samo osam razreda. Istina, velika gimnazija sastoji od osam razreda, ali zagrebačka gimnazija ima često i 12, često i 16 razreda, jer u nekojih razredih ima po 2—3, a kadkada i po 5 paralelka. Ovakova sgrada dakako da nemože zadovoljiti tolikim potreboćam. Sveučilište stisnuto je u tako uzkom prostoru, da se pojedini razdjeli sveučilištni moraju smještati u druge sgrade, pa ni knjižnica nemože se sbog tiesna prostora urediti, niti se mogu dobaviti potrebite prostorije za sveučilištno osoblje.

Ja bi na predlog ili na izpravak g. Vončine pristao uz dva uvjeta. Prvo: da se razvidi, da li je ona sgrada, koja se preporuća za smještenje sveučilišta, u svem prikladna za sveučilište i može li se sveučilište tamo smjestiti; drugo: ako se pronadje, da je sgrada prikladna, onda bi morao grad Zagreb odmah učiniti shodne korake, da se druga sgrada dobavi za tvornicu duhana, ako se neće, da grad Zagreb izgubije tvornicu duhana, koja je u ovom gradu vrlo nuždna, prvo s toga, što sirotinja imade tamo zasluge, drugo što toliko hiljada fo-

rinti ostaje u Zagrebu, ciela zasluga ove siromašne klase. Ako se hoće, da se tamo sveučilište smjesti, to bi se moralo zastupstvo grada Zagreba pobrinuti, da se odmah druga sgrada za tvornicu duhana nadje, jer je nužda tako prešna, da se duže čekati nemože.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Tečajem proračunske razprave došao sam i ja do osvjedočenja, da se zagrebačka gimnazija u shodnije prostorije premjesti i to je bio povod, da sam ja sa svoje strane za ovdje predloženi zaključak, t. j. da se ponovi ono, što je već prijašnje godine govoreno. Tečajem daljnjega razmatranja došlo se je, gospodo, do toga, da bi se ta cielj, taj premještaj gimnazije imao čim prije provesti. Držim, da je sada prilika to učiniti i da ćemo prije ovim izpravkom do toga doći, nego ako opet pristanemo uz ovaj zaključak, da vis. vlada o tom študira, kako da potrebita priskrbi, pa onda istom da o premještenju svoj predlog učini. Ako je sbilja onako, kako se je ovdje govorilo, da se u sadašnjoj prostoriji nemože ostati, onda je skrajnje vrieme, da se čim prije tomu doskoči. Držim, da kada već zemlja imade tako skupocienu, tako gorostasnu sgradu, koja je sigurno u svom stanju i monumentalna, da bi trebalo prije svega upotriebiti sgradu za onu cielj, koja je ovdje, kako se veli, flagrantna. Proračunski odbor obzirao se je na koncu izvješća svoga na ono, što je g. zastupnik Vončina izvolio ovdje u formi izpravka predložiti, t. j. proračunski odbor se je osvjedočio, da ta sgrada, koja je ogromna, nikakovim načinom nije kamatami obezbiedjena, jer kako je poznato, ta sgrada do 400.000 for. zemlju košta, a nosi samo 7000 for. godišnjih. Odbor proračunski mislio je, da će bolje i shodnije biti, ako se ta sgrada u prosvjetne ciljeve upotrebi.

Ono, što je izvolio presvietli g. predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu reći, imalo bi se u obzir uzeti, da se grad Zagreb postara za to, da tvornica duhana ovdje ostane, t. j. da on shodnu sgradu u tu cielj priredi, a to će možebiti grad sa svotom od 100.000 for. vrlo lahko polučiti moći, tim više, ako mu se državni erar obveže 7000 for. u ime najmovine davati. Ako je zaista od prieke nužde, da se gimnazija premjesti, to će se najshodnijim načinom polučiti, ako se ova sgrada razprostrani, a sveučilište u onu sgradu, koja je i onako zemaljska, premjesti. S toga preporučam izpravak gosp. Vončine.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Pitanje je ovo o gradnji gimnazije zagrebačke staro tako, da je već pravo na to steklo, da se svake godine prigodom proračuna razpravlja i u tiesnom je savezu sa postankom sveučilišta i njegovih prostorija. Dobro je iztaknuto od strane vis. vlade, da je skrajna nužda nastala i to toli na gimnaziji, koli i na sveučilištu, da se u tom pogledu nešto učini, da se jedan ili drugi zavod seli, jer obadva ova zavoda u istinu zajedno obstati nemogu. Dosada se je svake godine ponavljao zaključak stari i pozivala se je vis. vlada, da grad[i] gimnaziju, a neke se je godine dapače htjela ciela potrebita svota za gradnju gimnazije, nu nije prihvaćena bila. Onda se je radilo o tom, da se samo odplatna svota za amortizaciju uvrsti u budget. Ni to nije prihvaćeno nego se je reklo: Mi ćemo svakako graditi. God. 1875 izvoljela je vis. vlada pisati na akademički senat, da je odlučila graditi gimnaziju i radi toga zahtievala od sve[u]učilišta prostorije za jedan ili dva semestra. Ovo je pitanje dakle, što se potrebe tiče, sasvim željno i priznato sa svih strana. Nastaje dakle pitanje, što je probitačnije i što vodi prije svrsi, da li ono što odbor predlaže il[i] ono, što predlaže g. zastupnik novljanski. Po izjavi vis[.] vlade čini mi se, da je sigurniji put, koji predlaže odbor[.] Vis. je vlada sama izvoljela izjaviti, da bi prihvatila izpravak samo pod dva uvjeta i to: 1. ako bi se konštatiralo, da li je sgrada za sveučilište posve shodna, [i] 2. da li je grad Zagreb pripravan graditi tvornicu duhana[.]

To su dva uvjeta, o kojih se danas nemože reći, d[a] postoje. Nitko nemože reći, da je grad Zagreb pripravan graditi tvornicu i radi toga je to sasvim nesigurno, je[r] odvisi od dva uvjeta, o kojih nemožemo danas reći, d[a] će se izpuniti. Ja razabirem iz izjave vis. vlade, da j[e] ona pristala na ono, što je odbor predložio, jer pošt[o] kaže, da bi uz izpravak pristala, razabirem, da prista[je] i uz predlog odborov. Ako je tomu tako, to moram sva[]kako za predlog odbora glasovati. U ostalom, što se mog[] individualnog nagnuća tiče, rado bi, da se čim prij[e] makar i u onu sgradu preselimo.

Predsjednik: Rieč ima presvietli g. predstojnik odje[la] za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Nekim načino[m] izazvan od gosp. predgovornika, moram tumačiti svo[je] rieči. Ja ovoga izpravka nisam imao u ruci, nego sa[m] samo čuo, kada je čitan. Ovdje se veli, neka zem. vlad[a] uzme u razmatranje, nebi li se to i to moglo izvest[i]. Ovaj izpravak g. zastupnika novljanskog mora primi[ti] vlada bezuvjetno, kako je ovdje stavljen, dakako, da [će] se iz ovoga razmatranja vidjeti, je li ona sgrada pr[i]kladna za to, da se tamo smjesti sveučilište, jer ako s[e] pronadje, da nije prikladna, onda će biti resultat tog[a] razmatranja nepovoljan, a svakako će se prije doći d[o] svrhe, ako se pristane na izpravak g. Vončine, jer imam[o] sgradu gotovu, dočim bi za drugu graditi trebalo 2— godine, dok bi ju prikladnom učinili za smještenje sv[eu]čilišta.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Meni se čini, vis. sabore, da pre[d]log odbora i izpravak g. Vončine nisu jedan drugom protivni, nego da jedan i drugi na to ide, da zemlja dod[je] do takove sgrade, dočim gimnazija u sadanjoj sgradi vi[še] obstati ne može. Pita se sada samo to, hoće li se doći [do] takove sgrade prije po predlogu g. Vončine ili po pre[dlogu]

logu odbora? Presv. g. predstojnik izvolio je izjaviti ova dva uvjeta o predlogu g. Vončine, a bilo je dobro, ako ih je presvietli gosp. opozvao, nu opet ti uvjeti sami po sebi stoje i to prvi, je li ona sgrada sbilja shodna za sveučilište, da se može upotrebiti shodno za sveučilište, a drugo, je li pravo, da se iz one sgrade ukloni tvornica, koja nekakovu korist nosi i zemlji i gradu Zagrebu. Što se prvoga uvjeta tiče, ovomu će se lasno i brzo doći na kraj, da se razvidi stanje te sgrade. Svi misle, da taj uvjet postoji, da sgrada ima dovoljno prostorija, dovoljno dvorana za predavanje. Onaj drugi uvjet, da li će grad Zagreb drugu tvornicu graditi, to je posao, o kojem zemlja nemože voditi računa, nego ja se bojim, da će predlog, koji predlaže odbor, manje biti svrsi shodan nego li predlog ili izpravak gosp. Vončine, koji je realniji, jer neznamo, hoće li biti sredstva novčanih za to, da se nova sgrada gradi, i pošto ja držim, da je taj uvjet puno teži nego svi drugi uvjeti, koji mogu priečiti predlogu gosp. Vončine, to ću glasovati za njegov predlog ili izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Da nije presvietli gosp. predstojnik naglasio ono, što baš simo nespada, o tvornici duhana, nebi ustao. Kaže se ovdje, da se nemože tvornica duhana tamo naprečac van iztjerati i radnici odpustiti, jer da to neku korist daje, akoprem je nerazmjerno, da nam za sgradu, koja je zemlju stajala 400.000 for., Magjari daju samo 7000 for. na godinu. To je sbilja „neka“ samo korist. Tvornicu duhana, veli se, neka gradi grad Zagreb, jer da je ta tvornica u korist gradu. Zašto nebi zemlja sagradila tu sgradu, koja ju može lakše sagraditi, pak će i nadalje dobivati onih 7000 forinti, koje sada dobiva. Mislim, da nije potrebno niti zemlji, niti vladi, da glede gradnje s gradom Zagrebom u dogovor stupi. Ova je sgrada, gdje je tvornica duhana, sbilja veličanstvena i monumentalna i kako mi je poznato još od složbe, to su sbilja sve ondješnje prostorije sposobne za sveučilište, dočim sveučilište, kako sada stoji, nemože dulje ostati i moglo bi se lahko tamo smjestiti. Zašto bi se gradila nova sgrada, kada novaca nemamo, jer morate, gospodo, i to znati, ako sada priznajemo, da bi za gradnju nove gimnazije trebalo 300.000 for., da će sigurno trebati 500.000 for., jer svaki, koji računa troškove koje gradnje na 100.000 forinti, uzme još nekoliko stotina hiljada forinti više. Mi nemožemo graditi gimnazije slabije, nego li gradi grad pučke škole, koje su sbilja liepe i veličanstvene, sa nekoliko hiljada forinti, dočim bi nas gradnja gimnazije koštala do 400.000 forinti. Bilo bi vrlo uputno, da se vlada odkloni od gradnje te tvornice i vlada može sama graditi.

Još mi je jedno iztaknuti, da naime vrlo žalim, da od onda, odkada sveučilište obstoji, nije ni jedan sveučilišni profesor došao na mjesto te sgrade, da ju pregleda, da li je u svih svojih prostorija sposobna za sveučilište. Ako vam je na srcu sveučilište, izvolite, gospodo, pregledati tu sgradu i budite vladi u pripomoć i nebi se onda rieči svake godine ovako utaman trošile i vrieme utaman gubilo. Ja bi preporučio dakle visokoj vladi i sveučilištnomu senatu, da potanko razgledaju dotičnu sgradu, da li je sposobna za premještenje sveučilišta. Još bi vam imao nešto iztaknuti. Ako bi sveučilište došlo ovamo u sgradu tvornice duhana, to bi više popravci stojali, nego li nova tvornica, jer, kako sada stoji ta sgrada, početi će zidovi odpadati, ako se nepopravi, a k tomu je dotični duh od duhana prodro u zidove tako, da se neće moći upotrebiti ta sgrada kroz godine i godine za ovakav zavod, za kakav se namjerava. Ja sam svakako za izpravak gosp. Vončina.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Prije svega držim, da je predlog g. Vončine suvišan, jer odbor proračunski sam predlaže u tom pogledu nešto, i to na str. 15. izviešća odborskoga stoji kao zaključak odborski sliedeće (čita):

„Poziva se kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, da sporazumo sa odjelom za bogoštovje i nastavu odluči, da li se još do izmaka ove godine imade visokomu eraru najam u sveobćoj zemaljskoj bolnici, sada tvornici duhana u Zagrebu, odkazati, i tvornica u svrhe nastavne upotrebiti“.

(Za vrieme ovoga čitanja galerije se halabučno prazne.)

Predsjednik: Gospodu na galerijah molim, neka izlaze mirno i neka nesmetaju gospodu članove sabora.

Dr. **Franjo Vrbanić** (nastavlja): Dakle vis. sabore, ono, što je hotio g. Vončina postići svojim predlogom, to se isto može postići i na temelju predloga samog proračunskog odbora. Razlika je medju jednim i drugim predlogom, gospodo, samo ta, što se s predlogom g. Vončine odgadja stvar ad calendas graecas, tako, da nikada nećemo doći do gimnazije, jer vlada na temelju zaključka odborova, ako ga sabor prihvati, dobiva ovlast, da ona izpita stanje stvari, a to je ono isto, što želi i g. Vončina. Nego nastaje drugo pitanje, na koje je izvolio pozornost obratiti presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu: da li ona sgrada sbilja odgovara smještenju sveučilišta ili ne. Uzmimo, da neodgovara, što će se vještački ustanoviti, a za to će proći bar jedna godina dana, a što onda? Vlada će morati izaći s predlogom na sabor u tom smislu i reći: Vis. sabore! Sgrada neodgovara namienjenoj svrsi, dajte mi ovlast, da sagradim novu sgradu, i to će vrieme badava izminuti. Po predlogu, što ga predlaže odbor, dobiva vlada za onaj slučaj, ako ona na temelju drugoga predloga pronadje, da sgrada neodgovara svrsi, onaj čas sgodu pozvati se na zaključak ovaj drugi, te u tom smislu na temelju zaključka početi graditi gimnaziju. Ja mislim, da se ovaj predlog upitni i ovaj o pokriću može kombinirati zajedno, da jedan drugoga neizključi. U tom slučaju je zabadava predlog g. Vončine, koji je sada sbilja suvišan. Dolazi pitanje

novčano, a to je pitanje riešio sabor, kada je rekao, da se za to upotrebe porezni zaostatci od godine 1867., koji preko 200.000 for. iznose, a ti bi porezni zaostatci bili za onaj slučaj, kada se nebi mogla upitna sgrada upotrebit.

Ja dakle, gospodo, držim, da je predlog g. Vončine suvišan i da se njegovoj želji zadovoljava zaključkom proračunskog odbora o pokriću. Kada bi se ovo izpunilo, nebi se stvar zategla izpravkom i govorom gosp. Kamenara, koji neka nemisli, da sveučilištni profesori nemisle na ovu sgradu, ali moram primjetiti, da se iznajmljenje ove sgrade temelji na pogodbi, koja je postojala i postoji sa erarom te koja se nije mogla naprečac dokinuti, i otvorenje sveučilišta u onoj sgradi otezati će se dotle, dok neizmine pogodba.

Ja pristajem uz predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Ja prihvaćam izpravak g. zastupnika Vončine iz dva razloga. Prvi razlog osniva se na razlogu onom, što ga je vriedni gosp. predgovornik izvolio kazati. Ja nalazim u izviešću odbora nekakovo protuslovje, jer gdje se o pokriću ima govoriti, tamo se preporuča, da se odkazati imade u zemaljskoj bolnici najam visokomu eraru, a sada tvornici duhana, i upotrebiti za nastavne svrhe, a kašnje preporuča odbor, da se imade gimnazija graditi iz zaostataka poreznih.

Nu imade još i drugi razlog, i što bi imao ovdje navesti, već je navedeno po g. Miškatoviću i gosp. predlagatelju, nego gosp. moja, sigurno biti ćete uvjereni ob onom, na što ćemo doći u trećoj stavci predloženoga zaključka, t. j. o nuždi gradjenja gimnazije u Osieku. Kakovo je stanje gimnazije tamo, proizlazi iz toga, što odbor predlaže saboru već po drugi put, da se sili na gradjenje gimnazije. Gospodo moja! Ako bi se upotriebila ciela ona svota za gradjenje gimnazije osječke, nebi bilo dosta izvan zaostataka poreznih. Ja sam uvjeren, gospodo, ako bi grad Osiek molbenicom došao pred ovaj vis. sabor, da mu, ako ne sve, a to bar nešto dozvoli za gradjenje gimnazije i ako bi se mislilo iz onoga, što je za gradjenje gimnazije zagrebačke opredieljeno, što niti za samu tu gradnju nije dosta, to nebi za Osiek preostalo ništa, a kada bi se tvornica dala upotrebiti za pomenutu svrhu, moglo bi se onda jedno 50—60.000 for. Osieku dati, da sagradi veliku gimnaziju. S toga sam ja za izpravak g. Vončine.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije najavio za rieč, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Kada bi bio štovani gosp. zastupnik Vončina ovo kao predlog podnio, imao bi bio još razloga, da govori i ja mislim, da bi bio dopunio razlog svomu izpravku. Ovako ja stojim upravo na razkršću izmedju predloga odborova i izpravka Vončinova. Ja sám znadem to, vis. sabore, da se gimnazijalna sgrada u Zagrebu već odavna gradi, a nikada se nevidi. Kada bih znao, da će se ona i nadalje tako graditi kao dosada, ja bi sbilja morao napustiti predlog odbora i prihvatiti Vončinov predlog, ako stoji, da će se tim izpravkom doći do svrhe i da će se premjestiti mladež iz prostorija onih u ove za mladež prikladnije. Ja mislim tako kao i g. dr. Vrbanić, da jedan predlog neizključuje drugoga i da bi mogla oba stati. Ako bude rezultav takav, da se neće moći tamo smjestiti, istina je, da će se moći vis. vlada držati staroga zaključka. Ja samo to želim, da se što prije dodje do gimnazije zagrebačke, a vi izvolite zaključiti kako vam drago.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Najprije će se glasovati o predlogu odbora, koji ovako glasi (čita): „Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da čim prije počme graditi gimnazijalnu sgradu u Zagrebu i to iz poreznih zaostataka Hrvatske i Slavonije, koji su do konca godine 1867. uključivo nastali“.

Ako bi ovaj predlog pao, onda se mora glasovati za izpravak g. Vončine, koji ovako glasi: „Poziva se kr. zem. vlada, neka uzme u razmatranje, nebi li se dala gimnazija smjestiti u sveučilištnu sgradu, a sveučilište u sadanju tvornicu duhana“.

Ona gospoda, koja su za to, da vis. sabor zaključak stvori onako, kako je predložen po odboru, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Predlog odbora je pao. — Ona gospoda, koja su za to, da se zaključak odbora primi polag izpravka g. zastupnika Vončine, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Izpravak g. Vončine je primljen na predloženi predlog odborski.

Visoki sabore! Na dnevnom je redu danas pitanje o prešnosti predloga g. zastupnika Topalovića. Molim g. zastupnika, neka izvoli tu prešnost obrazložiti i u tom obrazloženju, molim, da se strogo prešnosti drži.

Božo Topalović: Prešnost ovoga predloga tim ću obrazložiti, što je sama vis. naša zem. vlada obrekla već prošle godine, neznam već u kojoj sjednici, na interpelaciju g. Zindla, da će u prvom zasjedanju donieti tu zakonsku osnovu u saborsku razpravu. Pošto smo se od onda već tri puta ovdje sabrali, a vis. vlada dosada toga još nije učinila, to sam si smatrao za dužnost, predlog ovaj podnieti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Diže se g. zastupnik dr. Vuščić.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Visoki sabore: Ovaj predlog ima za predmet segregaciju i komasaciju i traži se za njega prešnost. Kada nebi imali zakona za to, onda bi bio isto tako i ja osvjedočen i uvjeren o potrebi ovoga zakona i prešnosti ovoga predloga. Ali mi imademo redovito donešeni zakon, kako o segregaciji tako o komasaciji, koji se izvadja po sudovih; jedino je, što to nemože napredovati, jer kod potrebitih poslova sudovnog poslovanja

najviše ti poslovi zapinju. Budući da obstoji zakon, koji se upravo sada izvadja, to nevidim potrebe, da bi se mala prešnost u tom izjaviti. Ja dopuštam, da taj zakon ima mana, i da bi se imao stvoriti drugi zakon, kojim bi se uspješnije poslovalo u predmetu segregacije i komasacije, ali kada mi imamo zakon već o tome, po kojem se faktično radi, nevidim prešnost, kako rekoh, toga predloga. Ako se hoće zakon novi podnesti, to se neka podnese dobro promišljeni zakon, dočim vidimo, da ovaj zakon, koji postoji, nije dosta uspješan, a to se nemože precipitirati, da se tako naglo podnese zakon, koji nebi mogao uspješno djelovati. S toga držim, da vlada redovitim putem podnese dobro promišljenu i proštudiranu osnovu zakona, i da bi se preko prešnosti predloga prešlo na dnevni red.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić:** Visoki sabore! Komasacija u ovom predlogu navedena razumieva se valjda ona, na koju se proteže segregacija u pomenutom zakonu o segregaciji i komasaciji. Nastaje, vis. sabore, samo to pitanje, da li je predlog ovaj, da se zakon donese, prešan, da li je osnova zakonska, koja bi se donesti imala, prešna? Ja, vis. sabore, u tom pogledu dielim nazor onaj, da nije niti zakon prešan, a po tome dakle niti sam upitni predlog i to iz vrlo jednostavnog razloga. Pitanje o komasaciji stoji na dnevnom redu u našoj zemlji od onda, kada je narod počeo zemlju obdjelavati, i stajati će dotle, dok god bude naroda na zemlji. Samo pako pitanje zakona zanima manje ili više sve narode kulturne. Naći ćete, gospodo, mnogo zemalja, gdje zakoni podnešeni nisu postigli svoje svrhe, pak su se kudili i na nje se je tužilo, mjesto da se je s njihovom dobrotom hvalilo. A toga se i ja bojim, ako mi donesemo zakon naglo i nepromišljeno. Pustimo prije, da se taj zakon promisli i valjano izpita po kompetentnih ljudih u ovoj zemlji tako, da bude dozrio. S toga sam ja, vis. sabore, proti prešnosti toga predloga.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja sam imao čast biti u odboru kulturnoga vieća, kojega je vis. vlada prošle godine sazvala. Ovdje je podniela vis. vlada nacrt, po kojem bi se imao taj zakon svim većim gospodarom na razmatranje podvrći, da oni o njem svoja mnienja izreku. Ja mislim, da i sama vlada već namjerava ovaj zakon iznieti ovoj vis. kući na pretres, a to je povoda dalo predlagatelju, koji taj predlog prešnim čini ili hoće, da se prešnim proglasi. Ja nebi imao ništa proti tomu, akoprem znam, da u ovoj vis. kući ima mnogo važnih predmeta, koji nisu došli u nikakav pretres, niti su za prešne predlagani. Ja mislim, kada se prihvati ovaj predlog, da se neće iznenaditi time vis. vlada i da će vis. vlada, prihvativ tu prešnost, doskora podnieti taj zakon ovamo na pretresivanje. Ja podupirem taj predlog, jer želim, da dodje taj zakon čim prije, i ako bi bilo moguće, već danas u pretres. Da li je taj zakon potreban, o tom mi netreba razlagati, jer je u nekojih okolicah, kako smo čuli od g. Zindla, tako raztrgano zemljište, da nije moći više niti gospodariti, a imade nekih zadružnih obćina, koje su već pred 50 godina raztepene, a imade opet nekih obćina, kojim taj zakon neće niti za 200 godina trebati, a imade jih, koje taj zakon već danas trebaju. Imao sam priliku, da su me došli ljudi pitati, da li je taj zakon došao već u pretres, da bi se oni radi kao i ciele neke obćine raztrgati. Zato podupirem prešnost ovoga pvedloga.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram:** Visoki sabore! U pogledu prešnosti ovoga predloga, moram se izjaviti proti prešnosti, jer nemogu dokučiti, da je predlog prešan, koji predlog sam po sebi, kako je predložen, nije za razpravu niti vrstan niti prikladan, da doskoči onomu, čemu je namienjen. Na koliko sam razumio, čitajuć predlog taj, glasi on onamo, da se vis. vlada pozove, da čim skorije podnese osnovu zakona o komasaciji i segregaciji . . .

Predsjednik: Molim liepo, čast mi je ovdje upozoriti g. govornika, da se nepredlaže „čim prije“, nego „tečajem već ovoga zasiedanja“, da se podnese osnova zakonska o izvadjanju segregacije i komasacije. Tako taj predlog glasi.

Dr. **Lavoslav Šram** (nastavlja.) Dakle da se podnese još tečajem ovoga zasjedanja zakonska osnova o izvadjanju segregacije i komasacije. Ja nemogu razumiti doseg ovih rieči inače, nego tako, da gosp. predlagatelj i gospoda, koja ga podupiru, težnju polažu upravo na izvadjanje segregacije i komasacije, a da proti samomu zakonu, koji je u tom pogledu donešen, nekane donieti kakvu novu osnovu zakonsku ili novi zakonski predlog. Usljed toga bi bio ja još više proti tomu predlogu, jer ako je moći štogod prigovarati, što je u istinu moći, onomu sustavu, kako bi rekao, zakonskomu organizmu, koji postoji u pogledu arondiranja, u pogledu segregacije i komasacije; ako je moći tomu štogod prigovoriti ili samomu izvadjanju segregacije i komasacije tamo, gdje je već ima i gdje je već došlo do kakove sudbene ustanove, to u tom pogledu nisam čuo prigovora te u istinu nebi znao, kako bi se tomu novom zakonskom osnovom doskočilo.

Kada bi se dalo iole razabrati iz predloga g. predlagatelja što god u pogledu sada postojećeg zakona o segregaciji i komasaciji i u pogledu njegovog sustava, onda bi se dalo prepirati i diskusija voditi, nebi li se dala u toj komasaciji ležeća svrha arondiranja uspiešnim putem polučiti. O svem dalo bi se pako onda diskutirati, kada bi bio u ovom predmetu najprije zakon donešen.

Budući da svega toga u ovom predlogu nemogu razabrati, toga ne smatram prešnim i glasovati ću proti prešnosti istoga.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Rogulić.

Mihajlo Rogulić: Ja nebi o ovom predmetu ništa progovorio, da mi nije nešto napomenuti.

*

Ja neznam, kako je ovdje u Hrvatskoj, ali znam, kako je u tom pogledu u Sriemu i u Slavoniji iz izkustva, da je zakonska osnova od prieke nužde u pogledu siegurnog uredjenja odnošaja. Imade kod nas slučajeva, da parnice traju po 24 godine, ima ih koje traju od god. 1848., a to zato, jer se uvjek zakon tumači drugačije.

S toga držim, da je u pitanju stojeći predlog prešan i da je nuždno da se vis. vlada pozove, da što prije tu zakonsku osnovu podnese, i zato ću glasovati za prešnost tog predloga.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Kušević.

Svetovar Kušević: Visoki sabore! Ja držim da prešnost predloga, kako je ovdje razložena, smisla nema.

Kada bi se konkretnim kakvim predlogom tražila zakonska osnova, i kada bi se prešnost meritornog pretresivanja i riešenja iste zahtievala, bilo bi razumljivo.

Što hoće ovaj predlog? — Hoće to, da se upozori vis. vlada na potrebu osnove zakona, koja bi došla na dnevni red, i onda bi se zahtjevu zadovoljilo. S toga držim, da tu prešnosti mjesta nema, nego da se taj predlog stavi na dnevni red.

Preuzv. g. ban: Ja moram otvoreno kazati, gospodo, da ja ovoga predloga nisam razumio. Čuo sam ga dva puta, nu nisam razumio, što bi ovaj predlog rado; zašto ga nisam razumio — a sudim, da ga možebiti mnogo gospode nije razumilo — razlog je taj, jer g. predlagatelj nije mogao niti je umio obrazložiti, što predlaže, jer se ovdje neradi o meritumu, nego o pitanju, je li to prešno ili ne. Već je ovdje rečeno od strane vis. predsjedničtva, da će se to staviti na dnevni red, a kada dodje ta stvar na dnevni red, onda će gosp. predlagatelj imati priliku postignuti ono, što je mislio, da postigne ovim predlogom. Danas se ovdje neradi o drugom, nego o tom, ima li se to već danas uzeti za prešno ili ne. Ja kažem od strane vlade, da to nije prešno i da se gosp. predlagatelj može zadovoljiti time, da će taj njegov predlog stavljen biti i onako još tečajem ovoga zasiedanja na dnevni red. U ostalom, kada se govori o jednom predmetu, jako je težko ostati kod toga, da se o nekom drugom predmetu negovori. Bilo je ovdje govoreno već o zakonu, o osnovi zakonskoj. Govorilo se je, da je gosp. predlagatelj pogriešio, što nije predložio osnove, a kada se je već ovdje o osnovi govorilo, moram kazati, da je kod vlade već u tom smieru radjeno i da će biti i onako doskora vlada u stanju zakonom sličnim ovamo izaći; a hoće li taj zakon po volji biti predlagatelju, to neznam i nemogu znati s toga, jer neznam, što on hoće i što bi rado. Buduć se dakle danas neradi o meritumu, s toga ja držim, gospodo, da nije ta stvar prešna i da se može u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Meni se čini, da je g. predlagatelj, kada je zahtievao prešnost svoga predloga, htio, da dodje zakonska osnova još za vrieme ovoga zasiedanja. Ako to stoji, kao što stoji, onda sbilja neznam zašto se nebi ovaj predlog prešnim proglasio. Što se pako tiče same zakonske osnove, koju tražimo, to moram reći da netreba osnove o izvadjanju komasacije i segregacije nego upravo da treba nova osnova, obligatorna osnova da naime one občine, koje to nisu dužne učiniti, t. j komasirati po zakonu današnjem, da se prisile, da to moraju činiti. (Glasovi: To ne!) Ja znam, da je to.

Molim, gospodo, po sadašnjem zakonu segregacija mora se izvesti, ili to zahtievao vlastelin ili ne. Ako vlastelin zahtieva, to se ona danas izvadja ureda radi, a neide li to izvadjanje u prilog vlastelinstvu, neizvadja se i kaže se, da nisu svi na to privoljeli, a imade primjera gdje je velika većina u občini za to, pa zašto se nebi to izvelo? Ako je u načelu već priznato, gospodo moja da je iz gospodarstvenoga gledišta komasacija potrebita što se nemože niti zaniekati, zašto se onda nebi vis. vlada pozvala, da još za vrieme ovog zasiedanja zak. osnovu ovamo predloži i zašto nebi bio takav predlog prešan Ja držim, da je naravska stvar, da je taj predlog prešan i da bi se izvolio prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zindl.

Ante Zindl: Ja sam već jučer rekao, o čem mislim da nije nitko podvojio, da je komasacija od najveće potrebe po naš narod. Ja bi bio jako mnogo razloga za to nabrojio, dočim se neka gospoda komasaciji protive, nu to ću ovaj put propustiti, jer vidim, da bi daleko išlo. Na ono, što je g. zastupnik dr. Vuščić rekao, da imademo u tom pogledu već zakon i da nam netreba druge zakonske osnove, imam primjetiti to, da je istina, da zakon postoji, ali samo za one odnošaje izmedju vlastelina i izmedju podanika ponajviše. Tim se zakonom neće nikada do toga dovesti, da se komasacija u narodu provede, (Glasovi: Oho!) jer imade občina, gdje dvie trećine zahtievaju, da se komasacija zakonito provede, dočim je jedna trećina proti tomu, to se ona neizvadja, jer nije većina za to.

Ako ćemo mi, gospodo, čekati do većine, to bi trebali još 500 godina čekati, dok narod dodje do uvidjavnosti, što bi trebalo, da o toj potrebi učitelji poduče djecu . . .

Predsjednik: Molim liepo, da gospodin izvoli samo o prešnosti govoriti.

Ante Zindl (nastavlja): Ja želim baš prešnost obrazložiti i velim, da ćemo čekati, dok se komasacija provede, 500 godina, prije, nego li nebudu učitelji nastojali u školi, da djecu poduče o toj koristi, dok narod nedodje do te uvidjavnosti. Ja podpunoma pristajem uz to, da se ovaj predlog prešnim proglasi i da vis. vlada izvoli drugi zakon novi poslje toliko izcrpljena izkustva ovamo na razpravljanje podnesti i želim podpunoma, da se ovaj ovdje vis. kući donešeni predlog prešnim proglasi.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više za rieč prijavio, ide rieč gosp. predlagatelju.

Božo Topalović: Kada sam stavio ovaj predlog i zahtievao prešnost njegovu, vodili su me ti razlozi, jer je izkustvo već dokazalo, da predlozi pojedinih članova sabora nisu došli po godinu i više dana na saborsko razpravljanje. S toga tražim prešnost moga predloga i želim, da dodje odmah u razpravu. (Glasovi: Ne, ne, da, da! Članovi se razilaze po dvorani.)

Predsjednik: Molim gospodu saborske članove, da izvole svoja mjesta zauzeti, jer će se brojenjem prisutnih članova, kojih se za ovaj predlog dvie trećine zahtieva, to konstatirati. Molim g. bilježnika, neka izvoli konstatirati, jesu li dvie trećine članova prisutne.

Bilježnik **Steković** (broji članove saborske i priobćuje rezultat brojenja vis. predsjedničtvu).

Predsjednik: Molim vis. sabore, članova je sabora ovdje prisutnih 55, a dvie trećine sačinjavaju 37. Ona gospoda, koja su za to, da se predlog g. Topalovića i drugova, koji je već poznat, nu ako izvolite, može se pročitati, (Glasovi: Poznat je!) da se, velim, predlog g. zastupnika Topalovića i drugova ima smatrati prešnim, neka izvole ustati.

(Članovi ustaju.)

Molim g. bilježnika, da izvoli prebrojiti.

Bilježnik **Steković** (broji i priobćuje broj vis. predsjedničtvu).

(Manjina.)

Predsjednik: Prešnost je ovog predloga pala, stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

Na dnevnom redu buduće sjednice biti će nastavak specijalne debate o proračunu.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Po zaključku saborskom imalo bi izviešće peticionalnoga odbora doći na dnevni red.

Predsjednik: Molim liepo, meni je to poznato, ali dotičnoga izviešća još nema. U ostalom ja znam svoju dužnost, pak će se to i učiniti u svoje vrieme.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 sati prije podne, a današnju dižem.

(Svršetak u 1/2 1 sat.)

Trideset i treća saborska sjednica,

obdržavana dne 19. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prijašnje sjednice. — Čitanje podnesaka. — Nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1879. i to Poglavje IV. Naslov 5., naslov 6., naslov 7., naslov 8. — Poglavje V. Naslov 1., naslov 2., naslov 3., naslov 4. — Interpelacija g. za stupnika Zorića glede pogibelji Save kod Nartskih Novaka, Okomšćaka i Struge. — Interpelacija g. zastupnika Stojšića glede posvetn izprave Kuzmana i Katarine Populić. — Odgovor g. zastupnika vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, na interpelaciju od 19. siečnj 1879. u XXII. sjednici, po dru. Vrbaniću u pogledu izlučenja naukovne zaklade iz ugarske zaklade.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Gosp. Sigismud barun Ottenfels podnaša bansku pozivnicu, te moli, da se verificira.

Ide odboru za verifikacije.

Narodni zastupnik Topalović, poduprt desetoricom drugova, stavlja sliedeći predlog:

„Poziva se visoka zemaljska vlada, da još tečajem ovoga saborskoga zasiedanja podnese u saborsku razpravu zakonsku osnovu o izvadjanju segregacija i komasacija.“

Podjedno moli, neka se predlog ovaj prešnim proglasi.

Prešnost ovoga predloga stavit će se danas jošte na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1879., i to:

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov prvi. Središnja uprava.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . .	33.823 for
A izvanredna sa svotom od	550 for
Ukupno .	34.373 for

Naslov 2. Zemaljski prinos za svrhe bogoštovne

Usvojen po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . . 89.409 for

sa sliedećim zaključkom:

Poziva se kr. zem. vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji, uvrsti u proračun za g. 1880.

Naslov 3. Kr. sveuč. Franje Josipa I. u Zagrebu

Usvojena je stavka 1. tek. broj 1. i 2., te tek. br. 1 glasi: 8 izvanrednih profesora, od kojih su 4 sistemizirana, a 4 su namještena mjesto redovitih profesora po 1400 for. plaće i 300 for. stanarine.

Tekući brojevi 3., 4., 5. i 6. prihvaćeni su po predlogu odbora sa sliedećim zaključkom:

I. Poziva se kralj. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojom se plaće i stanarina sveučilištnih pisara izjednačuju sa plaćami pisara kod političkih oblasti, dočim je drugi zaključak, koji glasi: „Poziva se kralj. zemaljska vlada odjel za bogoštovje i nastavu, da još ove sab. periode predloži osnovu zakona o pomnožanju osoblja u kralj. sveučilištnoj knjižnici i ob uredjenju beriva njegovih, a do toga da se prema nastaloj potrebi dade sveučilištnoj

njižničaru u pomoć vješta i pouzdana osoba" — glasovanjem pao.

Stavka 2., 3., 4., 5., 6. i 7. prihvaćene su po predlogu odbora sa sliedećimi zaključci:

I. Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da za nabavu potrebnih djela u sveučilištnoj knjižnici izda do 5000 for. iz pištednja ovoga naslova.

II. Poziva se kr. zem. vlada, da u smislu zaključka saborskoga od prošle godine 1878. prištednje polučene tečajem iste godine 1878. kod naslova ovoga: „Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu", izda za nabavu potrebnih djela sveučilištnoj knjižnici do svote od 5000 for.

Napokon stavka 8., 9., 10. i 11. primljena po predlogu odbora, te je u ovom naslovu ukupna svota redovite i izvanredne potrebe primljena sa 85.261 for.

Naslov 4. Središnja učilišta.

Prihvaćeno po predlogu odbora u ovom naslovu:

Redovita potreba sa . . . . . . 156.835 for.

A izvanredna sa . . . . 308 for.

Zaključak odbora, koji glasi: „Poziva se kralj. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojim se podieljuje profesorom na kralj. gimnaziji riečkoj i osiečkoj mjestni doplatak, kakov uživaju profesori na kr. gimnaziji u Zagrebu", glasovanjem pade.

Drugomu zaključku odbora, koji glasi: „Poziva se kralj. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da čim prije počme graditi gimnazijalnu sgradu u Zagrebu, i to iz poreznih zaostataka kraljevine Hrvatske i Slavonije, koji su do konca godine 1867. uključivo nastali", podnosi zastupnik Ivan Vončina sliedeći izpravak: „Poziva se kralj. zemaljska vlada, da uzme u razmatranje, nebi li se gimnazija zagrebačka mogla smjestiti u prostorije sveučilišta, kad bi se ovo premjestilo u zemaljsku sgradu, u kojoj se sada nalazi tvornica duhana".

Glasovanjem pade zaključak odbora, te bude većinom usvojen izpravak Ivana Vončine, koji glasi:

„Poziva se kr. zemaljska vlada, da uzme u razmatranje, nebi li se gimnazija zagrebačka mogla smjestiti u prostorije sveučilišta, kad bi se ovo premjestilo u zemaljsku sgradu, u kojoj se sada nalazi tvornica duhana".

Predsjednik prekine specijalnu debatu, te se predje na viećanju o prešnosti predloga Topalovićeva, štono je danas stavljen na dnevni red.

Glasovanjem pade prešnost predloga Topalovićeva, te će se staviti na dnevni red.

Iza toga zaključi predsjednik sjednicu u $^1/_2$1 sat po podne, uričuć buduću za sutra 19. srpnja 1879. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom: specijalna debata o proračunu 1879.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Visoki sabore! Ima li kakove primjetbe na ovaj tako proglašeni zapisnik?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema nikakove, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je danas samo jedan podnesak i to: Izviešće peticionalnoga odbora vrhu peticija do sada podnešenih. Ovo izviešće stavit će se na dnevni red, sada se pako prelazi na dnevni red.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita zaključak izviešća odborova naslova IV.).

Visoki sabore! Kada je odbor proračunski ovaj zaključak stvarao, imao je prije toga razjašnjenje od zem. vlade, što je u tom pogledu učinjeno, pak iz onoga razjašnjenja, što ga je odbor proračunski dobio, uvjerio se je odbor, da nije nikakova propusta bilo od strane vis. zem. vlade i ja prema tomu moram kazati, da neodgovara ovdje u ovom predlogu upotriebljeni izraz „da se vlada opravda u saboru" prema namisli, koju je odbor imao, zato ja sa svoje strane prema namisli odborovoj moram izpraviti rieči ove sa onima, koje odgovaraju o toj namisli, da se naime izvoli vis. vlada izjaviti, što je sve učinjeno na zaključak predjašnjeg sabora i navesti razloge ovdje u saboru, i time preporučam predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Zakonom od 29. siečnja 1877. o preuzeću realke osiečke, gradske realke one, na trošak zemlje, rečeno je u §. 2., da ima grad Osiek za vrieme od 5 godina iznova sagraditi sgrade za veliku realku i za veliku gimnaziju. Prema toj obvezanosti grada Osieka, koja mu je naložena zakonom, pozvala je kralj. zemaljska vlada pod 11. veljače 1878., dakle iza godinu dana, pošto je zakon u kriepost stupio, gradsko poglavarstvo, da zadovolji preuzetoj dužnosti, izjaviv, da nemože dalje gledati, da u takovih neshodnih za zdravlje i napredak mladeži prostorijah i nadalje ti zavodi ostanu. Vlada je ozbiljno pozvala gradsko poglavarstvo, da učini, što po zakonu učiniti mora i da podnese čim prije osnovu zemaljskoj vladi na odobrenje, i da počme graditi sgradu, kako je obvezano. Do 24. svibnja 1878. nije stiglo zem. vladi od grada Osieka, odnosno od gradskog poglavarstva osiečkog nikakovo izviešće. Budući se je medjutim udaljio g. savjetnik Jurković radi inšpekcije srednjih učilišta u Osiek, uvjerio se je, da ima tamo prostorija, koje bi se imale odmah policajno zatvoriti. to je zem. vlada 24. svibnja 1878. opetovano pozvala gradsko poglavarstvo, da učini, što učiniti mora, da se pobrine za to, da se gradnja gimnazije i realke odmah započme. Prevarila se je vlada u toj svojoj nadi i izjavila je grad. poglavarstvu, da će ona učiniti ono, na što ju zakon ovlaštuje i što joj dužnost nalaže. Na ovo je odgovorilo gradsko poglavarstvo grada Osieka u mjesecu

rujnu, i vlada je taj dopis dobila 12. rujna 1878. Poglavarstvo grada Osieka razložilo je u tom svom izviešću nepovoljne financijalne okolnosti grada, zatim je napomenulo nepovoljan onaj položaj grada Osieka, koji je na veliku prostoru razsijan. Poglavarstvo je mislilo, da bi se ovi zavodi, ove sgrade imale sagraditi u središtu grada, da budu pristupne mladeži iz svih predjela gradskih. Ravnateljstvo realke zahtievalo je, da se sagradi sgrada za realku u gornjem grada, a za gimnaziju da se gradi sgrada u doljnjem gradu. Ravnateljstvo realke zahtievalo je 43 prostorije u realki i zemljištnu površinu za tu sgradu od 2000□ hvati. Poglavarstvo je mislilo, ako se prama svrsi ovih zavoda budu gradile sgrade u srednjem gradu, to će se morati polovica nutarnjega grada ekspropriirati, da se dobije površina zemljišta od 2000□ hvati. Nadalje je navelo poglavarstvo osiečko, da je tražilo od ravnateljstva realke izkaz najnuždnijih prostorija, a ravnateljstvo realke nije se tomu odazvalo do 24. rujna 1878., tobože zato se nije odazvalo, što je izjavio dotični ravnatelj, da bi ga gradjevni odbor imao pismeno na to pozvati. Dakle radi puke neke formalnosti stvar se je tako zategla. Na ovo izviešće pisano je opet gradu Osieku u mjesecu listopadu 1878., a najprije ravnateljstvu realke, da budu umjereni u svojih zahtjevih i da se nedrže tako strogo formaliteta, što prieči izvedenju onoga, što bi se čim prije imalo izvesti, je li pozvano ustmeno ili pismeno, to da je napokon za rezultat stvari svejedno, dakle ravnateljstvo bilo je pozvano, da za 8 dana podnese ovamo osnovu i naznači prostorije, koje je sada reduciralo od 43 na 34. Zemaljska vlada mislila je, da će u sadašnjih financijalnih okolnostih grada Osieka zadovoljiti 27 prostorija u tu svrhu. Izjavu ravnateljstva realke dostavila je vlada gradu Osieku, odnosno poglavarstvu grada Osieka u mjesecu studenom 1878. i pozvala je poglavarstvo, buduć da sada ima izjavu i osnovu ravnateljstva realke, da počme graditi, i da napokon zadovolji svojoj dužnosti, inače da će vlada učiniti ono, što po zakonu i po svojoj dužnosti učiniti mora. Na to je odgovorilo poglavarstvo grada Osieka 30. siečnja 1879., da su tako nepovoljne financijalne okolnosti grada Osieka, da je nemoguće u isto doba početi graditi jednu i drugu sgradu. Molilo je dakle, neka zemaljska vlada pristane na to, da se počme graditi gimnazijalna sgrada. Zemaljska vlada odgovorila je 16. veljače 1879., da glede pitanja o smještenju obijuh zavoda u obih sgrada nemože odriešiti grada Osieka od obvezanosti, koju je preuzeo i da u tom nemože ništa promieniti. Obzirom ipak na razložene okolnosti pristaje kr. zem. vlada na to, da se počme gradnja prije sa gimnazijom, ali da poglavarstvo grada Osieka tu gradnju tako pospješi, da bude napokon moguće smjestiti gimnaziju i realku u prostorije shodne, a medjutim, dok se sagradi realka, da se poglavarstvo pobrine, kako bi neshodne sobe zatvorilo i drugimi jih zamienilo. Ovaj odpis na poglavarstvo priobćuje znanja radi i ravnateljstvu realke ali ravnateljstvo realke naziralo je i op[...] neko zapostavljenje i tako rekuć uvriedu. Ravnateljstv[...] realke izjavilo je, da ga je iznenadio odpis zemaljsk[...] vlade, da se počme prije gimnazija graditi, a onda realk[...] tobože, da ako se gimnazija prije realke dogotovi, da [...] svakolika mladež hrliti u novu sgradu, i da će realk[...] ostati pusta. To su izgovori sofistički, koje ravnateljstv[...] navadja, jer mladež neide u školu radi sgrade, nego ra[...] svrhe, koju stavlja na svoje naobraženje. Zato je zemaljsk[...] vlada rekla, neka se ravnateljstvo realke nemieša [...] te poslove i da vlada neće i nemože opozvati svoj[...] naredbu, neka nestavlja na put nepriugotovljena pitanj[...] o gradjenju realke, dočim je pitanje o gradjenju gimnazi[...] već dozrelo. Medjutim je došlo od ordinarijata biskupi[...] djakovačke ovamo izviešće, odnosno prijava, da je gos[...] biskup djakovački poklonio gradu zemljište za gradnj[...] gimnazije pod nekojimi uvjeti, a buduć da gradsko p[...] glavarstvo nije izviestilo, da li je te uvjete prihvatilo, [...] je ono pozvano na to, da ovamo izviesti, a umoljen [...] gosp. biskup djakovački, da ovamo podnese privolu sve[...] stolice glede odtudjenja onog zemljišta, koju privolu ze[...] maljska vlada mora tražiti u smislu postojećih propis[...] jer se imovina spadajuća na nadarbinu, imenito zemljišt[...] spadajuće na nadarbinu, nesmije otudjiti bez privoljen[...] svete stolice, koje privoljenje može za nekoliko godi[...] dati bečka nuncijatura. Napokon imam još i to doda[...] da je zem. vlada početkom ovoga mjeseca pozvala gradsk[...] poglavarslvo i naložila mu, da u 3 dana ima podnie[...] izviešće o svem, što je dosada učinjeno. Ovaj je poz[...] odpravljen 5. srpnja, ali od onda do dandanas nije j[...] dobila vlada zahtievana izviešća.

Iz ovoga razlaganja uvjerit će se vis. sabor, da [...] zem. vlada učinila sve, što je učiniti mogla, da ona n[...] niti časa časila, da opomene poglavarstvo grada Osiek[...] na izpunjenje dužnosti, da je zem. vlada višeputa nap[...] menula poglavarstvu, neka ima pred očima ugled i ča[...] glavnog grada Slavonije, neka ima pred očima zdrav[...] i napredak mladeži i neka prema tomu djeluje. Vidi [...] nadalje iz ovoga izviešća, da se je stvar ova zategla str[...] nom usljed nepovoljnih financijalnih okolnosti grad[...] Osieka, stranom i radi pukog nekog formalizma, što ni[...] pozvan ravnatelj realke pismeno, nego samo ustmeno [...] odboru, da podnese izkaz onih prostorija, i tako se je stv[...] zategla do sada. Medjutim zemaljska vlada nebi mog[...] zadovoljiti onako zahtjevu, kako se ovdje formulira, „[...] sadanju sgradu zatvori i da na trošak gradske obći[...] najmi shodne prostorije za smještenje gimnazije te p[...] glavarstvo grada Osieka primjerenimi sredstvi prisili [...] izpunjenje dužnosti zakonom mu naložene.“ Ako u obz[...] uzmemo okolnosti grada Osieka, to bi ovaj poziv, da [...] naime sadašnja sgrada zatvori, značio toliko, koliko p[...] ziv, da se gimnazija osječka zatvori, jer mi znamo [...] izkustva, kako je i u Zagrebu težko dobiti sgradu za ko[...] učilište. Mi znamo ovdje, koliko je truda i vremena st[...]

jalo, dok je našla vlada skupa sa gradom Zagrebom prikladne prostorije za žensku preparandiju i skopčanu s njom vježbaonicu. Takove prostorije, gdje bi se mogla smjestiti ciela gimnazija osječka, mislim da, izuzam neku sgradu u nutarnjem gradu, — kasarnu, — takove sgrade u Osieku nema. I sadašnja gimnazija smještena je u 3 kuće, jer se u jednoj smjestiti nije mogla. To je dakle otegoćenje nadzora i velika neprilika za učeću mladež, te će vlada nastojati, da mjesto tih prostorija uzme druge, koje više odgovaraju svrsi zavoda i koje će više odgovarati tomu, da bude sgrada ili prostor upotrebljen kao učilište, kao gimnazija.

Neka izvoli vis. sabor na temelju ove moje izjave zaključiti, da je ovaj poziv na zem. vladu, koji se navadja u točki 3. izviešća proračunskog odbora, suvišan, jer će se učiniti sve, kao što je vidio vis. sabor, da vlada nije ovdje „in mora“, da je ona neprestano radila, da se postigne ono, što se postići moglo, a glede grada Osieka da je imala pred očima „ad inpossibilia non datur obligatio“. Vidi se iz toga, što si je grad Osiek pribavio potrebito zemljište za sgradu, da će grad Osiek, čim prije bude moguće, početi gradnju gimnazije, inače si zemljište nebi bio pribavio, kao što si je pribavio od Hruševićevih nasljednika za gradnju realke. To sam imao na poziv vlade odgovoriti.

Predsjednik: Pošto je vis. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, odgovarajuć zaključku odbora, dala ovdje razjašnjenje, iz kojega proizlaze sve one obširno navedene zaprieke, koje su dosada vladi na putu stajale za izvedenje zaključka saborskog, zato se pita vis. kuća: Je li prima ovo razjašnjenje, ovo očitovanje vis. vlade na znanje?

(Prima se.)

Očitovanje vis. vlade prima se na znanje.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 5. izviešća proračunskoga odbora „Primaljsko učilište“, alineju 1.).

Predsjednik: Vis. sabore! Izpravka ovdje nema. Je li želi tko govoriti? Ako nitko, pitam vis. sabor: Prima li po predlogu odbora predloženi ovaj naslov?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 6., izviešća odborskog „Uprava pučkih škola i preparandija, alineju 1.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog odborov?

(Prima.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju drugu 6. naslova).

U ovoj stavci za obdržavanje vanrednih produžnih navlastito gospodarskih tečaja i tečaja za gimnastiku, mislio je odbor proračunski, vis. sabore, da se ove godine ovdje može brisati od 3000 for. svota od 1200 for., i odobriti iznos ove stavke sa 1800 forinti, pošto je i onako rečeno, da su izvanredni tečaji i da se može, kada je već vanredno, ove godine zadovoljiti sa 1800 for.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. zastupnik vlade, predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! U ime zemaljske vlade pristajem na to, da se briše ova svota od 1200 for., jer preostala svota od 1800 for. biti će dovoljna za obdržavanje produžnih tečaja za učitelje, a obdržavanje produžnih tečaja gospodarskih na križevačkom učilištu može se za ovu godinu odgoditi, tim više, što je zem. vlada naumila kod preustrojstva preperandije preinake učiniti u tom, da će se više brige posvetiti gospodarstvu, nego što se je dosada posvećivalo i da se preparandiji dade neko pokušalište, gdje će se budući učitelji i praktično vježbati u gospodarstvu. Pristajem za to od strane vlade, da se to ovdje briše.

Predsjednik: Prima li vis. sabor drugu alineju po predlogu odbora?

(Prima se.)

Druga je alineja primljena po predlogu odbora. Molim dalje.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 3. naslova 6.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća alineju 3. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 4. i 5. ovoga naslova).

Visoki sabore! Ovaj zaključak donio je proračunski odbor poslje podože razprave, koja se je povela bila o stanju pučkih škola i o nadzorničtvu današnjih pučkih učiona u tom, da li to odgovara svojoj svrsi ili ne i o tom, kolik je trošak današnje te nastave pučkih učiona. Poslje svega toga odbor se je složio u ovaj zaključak, a to tim više predlaže odbor proračunski vis. saboru na zaključak, što je i sama vis. vlada izjavila, da je ovako statistički obrazloženo izviešće gotovo, i da će biti u stanju predložiti ga već god. 1880.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade, odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Pošto sam ja kao zastupnik vlade već u odboru financijalnom izjavio, da je ovaj statistički izkaz, odnosno izviešće o stanju pučkih učiona i preperandije već gotov i da će se nalazit za koji dan pod štampom, a sada mogu izjavit, da se već tamo nalazi; s toga bi mislio, da je ovaj poziv na zem. vladu suvišan, jer je ona već učinila ono, na što se ovdje opominje i pozivlje. Onda je stvar bila gotova, a sada se je počela tiskat, pa ako nedodje u ovom zasjedanju, sigurno će doći u ruke vis. kuće prije nego što se predузme razprava budgeta za godinu 1880. To će izviešće biti ne samo o stanju pučkih učiona i preperandije u onom smislu, kako se vlada ovdje pozivlje, nego i o srednjih učilištih i o samom sveučilištu.

Predsjednik: Ako neželi nitko govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević**: Ja za opravdanje odbora moram navesti, da nenalazim svu silu u tom ovdje, što

razjašnjeno stanje družtva jednoga i drugoga, jer ako se ovim družtvom uzkrati ona podpora, koju su lani imali, to će doći ova družtva u najveću nepriliku već zato, što su računala i za ovu godinu na ovu podporu. S toga preporučam vis. saboru ovaj predlog odbora.

Predsjednik: Je li vis. kuća prima predlog odbora u petoj alineji sadržan za jedan zavod od 2000 for., a za drugi od 1000 for. Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je primljen.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita 6. alineju naslova 7. t. j. zaključak prorač. odbora).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predloženi zaključak odbora k ovomu naslovu? (Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 8. „Mirovine", alineju I. i II.).

Visoki sabore? Ovdje kod ovoga naslova uštedjeno je za 2529 for. zato, jer je odbor proračunski uzeo izkaz pristojba mirovinskih od 1. siečnja 1879., dakle kasnije, nego što je imala vis. vlada pred očima, kad je pravila ovaj proračun mjeseca kolovoza 1879. Preporučam vis. saboru ovaj predlog na prihvat.

Predsjednik: Proti ovomu naslovu nema izpravka. Prima li vis. sabor naslov 8. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Dolazi sada na red „Odjel za pravosudje". Molim g. izvjestitelja, neka izvoli čitati alineju po alineju.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje V. „Odjel za pravosudje", naslov 1. „Središnja uprava").

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora, koji se slaže s predlogom vlade?

(Prima se.)

Predlog ovaj je primljen.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 2. „Kr. stol sedmorice").

Predsjednik: Prima li vis. kuća naslov 2. po predlogu odbora sa 51.982 for.?

(Prima se.)

Ovaj je 2. naslov primljen.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 3. „Kr. banski stol", alineju I.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća prvu alineju ovoga naslova po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 3. drugu alineju).

Ovo je, vis. sabore, najmovina za smještenje stola sedmorice i banskoga stola i za smještenje državnoga nadodvjetničtva. Odbor se nada, da će se medjutim naći druge prostorije za ova tiela.

Predsjednik: Želi li tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Prima li vis. kuća ovu drugu alineju po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 3. naslova 3.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu alineju po predlogu odborovom?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 4. naslova 3.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća četvrtu alineju po predlogu odbora?

(Prima se).

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 5. naslova 3.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća alineju 5. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 4. „Kr. sudbeni stolovi").

Predsjednik: Prima li vis. kuća alineju 1. naslova 4., kako je po odboru predložena?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 2. naslova 4.).

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade odjela za pravosudje.

Dr. **Marian Derenčin**: Visoki sabore! Ja bi molio u ime vlade, neka se taj predlog proračunskog odbora neprihvati i neka mi bude dopušteno u kratko razložiti, kako se stvar ima, koja se tiče predloga odborova.

Naravni djelokrug državnih odvjetnika stegnut je na kaznene progone. Prema tomu djelokrugu odmjerene su i plaće organom državnoga odvjetničtva, naročito državnoga nadodvjetničtva kao i kod prizivna sudišta, a zamjeniku njegovu i ostalim drugim odmjerena je plaća kao viećnikom sudova prve molbe. Za vrieme jedinstvene organizacije monarkije postojale su tako zvane c. kr. prokurature, koje su zastupale ne samo sveukupni državni erar, nego takodjer i posebnu imovinu pojedinih krunovina i zemalja monarkije. Nakon preustrojstva monarkije na dualističkom temelju prestale su uredovati c. kr. prokurature u zemljah ugarske krune te su za te bila ustrojena tako zvana kraljevska erarska odvjetničtva, koja zastupaju samo sveukupni ugarsko-hrvatski državni erar ne pako imovinu ove zemlje, ali zastupanje zemaljskog erara i zemaljskih zaklada pripalo je autonomnomu zakonarstvu ove zemlje.

Vlada je, ako se nevaram, god. 1867. povjerila, što je bilo dakako privremeno, zastupanje hrvatskog zemaljskog erara i zemaljskih zaklada privatnomu odvjetniku ter mu je u to ime plaćala godišnju nagradu od 4000 for. i preko toga prepuštala mu je sve troškove, koje su mu sudovi kod vodjenja parnica u ime zemaljskog erara dopitivali. Ali to se je pokazalo neumjestnim i nepraktičnim.

Negledeć na troškove, skopčane takovom uredbom, valja priznati, da će interes zemaljskoga erara biti pouzdanije i sigurnije obezbiedjen, ako se zastupanje to povjeri uredu odvisnomu od vlade, koja je odgovorna za upravu zemaljske imovine, nego li privatnim odvjetnikom

Naravno je dakle, gospodo, da se je zametnula misao, stvoriti ured zemaljski, kojemu bi se povjerilo zastupanje zemaljskoga erara i zemaljskih zaklada. Izvedba te zamisli zapela je o trošku, koji bi potreban bio za taj posebni ured od 15—20.000 forinti. Ovim je načinom i radi toga dozriela misao, da se zastupanje povjeri uredu u zemlji jur postojećem, naročito državnomu nadodvjetničtvu i podčinjenim mu organom. Ova misao nije nova, nije originalna, ona ima primjera i u njemačkih manjih država, u kojih takova uredba uspješno djeluje. U izvedenju te zamisli podnešena je zakonska osnova o ustrojstvu zastupanja zemaljskoga erara i zemaljskih zaklada po državnih odvjetničtvih, dotično po nadodvjetničtvu i ovomu podčinjenih organih. Vlada i sabor mislili su, da u zakonu, kojim se zastupanje zemaljskog erara i zemaljskih zaklada povjeriti ima državnomu odvjetničtvu dotično nadodvjetničtvu preko njihova redovita djelokruga, da u tom zakonu valja takodjer nešto ustanoviti glede nagrada tih organa za njihovo izvanredno djelovanje, jer su vlada i sabor pošli sa stanovišta, da se beriva činovnika takovih odmjere prema odgovornosti njihova uredovanja i prema važnosti uredovanja, koje je s tim uredovanjem skopčano. I tako se došlo do toga, da je u zakonu ovom, kojim je povjereno bilo zastupanje zem. erara i zem. zaklada državnomu odvjetničtvu, dotično nadodvjetničtvu, da je za ove ustanovljena godišnja nagrada i to za državnoga nadodvjetnika 800 for., za njegova zamjenika godišnja nagrada od 400 for., a za ostale državne odvjetnike nagrada od godišnjih 200 for. Naravna je stvar, da sami državni nadodvjetnici niti državni odvjetnici nebi bili u stanju nadvladati sami posao skopčan uredovanjem, koje im je izvorno dosudjeno, zato je u istom zakonu nadalje ustanovljeno, da je vlada vlastna dodieliti iz sistemiziranog sudbenog osoblja državnomu nadodvjetničtvu osobe, koje su potrebne, da se svlada posao, tim uredovanjem skopčani. Daklem kao što sam rekao, trošak, koji je sa ustrojenjem toga ureda ili te uredbe nametnut zemlji, taj izvanredni trošak iznosi samo 2600 for. t. j. doplatci, koji se plaćaju državnomu nadodvjetniku, zamjeniku njegovu i državnim odvjetnikom, jer su plaće njihove redovite već sistemizirane u budgetu, te sačinjavaju već redoviti izdatak zemaljskog budgeta.

Iz ovog razjašnjenja, gospodo, mogli ste uviditi ovo, da vlada drži, da je potrebito ustrojiti ured, koji će zastupati zemaljski erar. A da se pako toj potrebi doskoči, otvorena su tri puta, i to:

1. put, da se ustroji posebna prokuratura, koja bi, kao što sam rekao, zemlju stojala 15—20.000 for.;

2. put, da se povjeri privatnomu odvjetniku zastupanje zemaljskog erara, što je opet skopčano sa troškom od [illegible]000 forinti i preko toga bi mu se još prepuštali i parbeni troškovi po sudovih dopitani;

3. put, koji se čini najjeftiniji, koji je opredieljen ovim zakonom, iznosi 2600 for. i možebiti neki manji iznos za prostorije, koje su potrebite za taj ured i za pisarničke potreboće.

U oči svega toga, vlada nemože nikako pristati na to, niti držati za to, da se u pitanje stavi shodnost današnje uredbe, a niti da se štogod krnji od doplataka, što su u zakonu ustanovljeni za organe one, koji su odgovorni, jer misli, da bi time povredili načelo, prema kojem se odmjeruju plaće državnim činovnikom, ono načelo, da im se plaće odmjeruju prema obsegu važnosti uredovanja dotičnih organa. — Zato sam ja proti predlogu odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Kako čusmo netom, vis. sabore, iz ustiju gosp. predstojnika pravosudnog odjela, obavljaju kr. državno nadodvjetničtvo i kr. državna odvjetničtva zastupanje države u kaznenih stvarih i zastupanje zemaljskog erara u privatno-pravnih poslovih. Za obavljanje poslova kaznenog zastupstva beru činovnici tih ureda plaću sistemiziranu ter u ovom budgetu na odnosnih mjestih iztaknutu, a za obavljanje poslova u zastupanju zemlje u privatno-pravnih poslovih doplatak u ukupnom iznosu od 2600 for. Nastaje pitanje, da li može država povjeriti činovniku uz njegov posao jošte drugi, ter, da li je dužan činovnik taj drugi posao obavljati bezplatno?

Ovo pitanje čini se da je paradoksnim, jer kad država činovnika namješćuje, tada teži za tim, da odnosnomu činovniku povjereni posao čitavu djelatnu snagu njegovu obuhvati.

Ovu težnju svoju kani postignuti država prvo, što traži od činovnika sposobnosti, drugo, što mu propisuje uredovne ure.

Sposobnost ustanovljujemo izpiti. No kod izpita traži se od odnosnog samo znanje do stanovite medje. Neki minimum tuj se traži. No nije svatko položio izpit jednako kvalificiran. Spretniji, sposobniji činovnik, obavljati će povjeren mu posao laglje i brže nego slabiji, pa će svršiv svoj uredovni posao, upotriebiti ostalo vrieme na druge svrhe.

Drugo, čime država činovnika na rad veže, jeste, da propisuje uredovne ure.

Tuj opet postavlja država neku granicu, do koje mora da radi. Propisuje na primjer država 7 uredovnih ura na dan, te je svaki činovnik dužan, da radi do ovog propisanog vremena. Više raditi nije dužan. No tuj opet država propisuje, koliko da mora raditi, ali nezahtieva, da radi više, nego koliko može. Medju „morati raditi“ pak „moći raditi“ imade razlike. Nekoji može i više nego 7, može 10, 12 i 14 sati na dan raditi, kako koji.

Motrimo činovnika marljivijeg, sposobnijeg, pa ćemo vidjeti, da je svoj navadni posao svršio za tri ili četiri ure, a može raditi na dan 10 ura. Takav će vam, gospodo, činovnik, svršiv svoj uredovni posao, ostalo vrieme upotriebiti u svoje osobne svrhe kao čovjek razuman.

misliti nemože. jer je to jedna cjelina, koja zajednički stvara zakone. Nego je očevidno, gospodo, da stoji nekakova opreka medju našim poslovnikom i pozitivnim zakonom, i da je težko odlučiti, što ovdje valjati imade, da li temeljni zakon ili poslovnik. I pošto je to težko, to mislim, vis. sabore, da se ovo jednostavno prostim glasovanjem nemože niti odlučiti, nego da će biti potrebno i najshodnije, da se ova stvar razpravi i da će biti od potrebe, da se u to ime poseban predlog učini, usljed kojega će se poslovnik pregledati, da se svede ova opreka u nekakav sklad. Ja bi dakle mislio, moja gospodo, da se ovdje prostim glasovanjem nebi imala stvar odlučiti, nego da bi se prešlo preko ovog pitanja na glasovanje o samom predmetu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog g. Miškatovića, da se preko ovog pitanja predje na dnevni red. (Glasovi: Dnevni red! Dnevni red!)

(Prima se.)

Idemo na dnevni red preko ovoga pitanja.

Na dnevnom redu je glasovanje vrhu predloga odborova u drugoj alineji pod naslovom 7. sadržanoga koji glasi ovako: „Kod tek. br. 5. stavke ove predlaže odbor, da izvoli visoki sabor odobriti svotu od 500 for. s tim, da se dotični štipendiat umjetnik obveže, da će jedan umotvor svoj pokloniti jednomu od domaćih zavoda".

Ovo je predlog odborov. Prima li vis. kuća ovaj predlog odborov? Molim onu gospodu, koja su za to, da izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj je predlog odborov primljen.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita treću alineju naslova 7.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog odborov u 3. alineji?

(Prima se.)

Ovaj predlog odborov je primljen.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju četvrtu naslova 7.).

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Pošto je svih ovih godina bila uvrštivana svota od 12.000 for. za podporu narodnih učiona, te nema vlada ništa proti tomu, da se ove 2.000 for. uvrste u proračun.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog odbora, sadržan u 4. alineji izvieśća.

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita 5. alineju naslova 7.).

To je, vis. sabore, podpora „Matici hrvatskoj" za njezine literarne podhvate i družtva sv. Jeronima u Zagrebu za izdavanje pučkih spisa, te je sada tako uvršteno, kako je bilo prošle godine. S toga preporučam ovaj predlog vis. saboru.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ja sam ovoj preinaki. koju je izvolio odbor financijalni ovdje uvrstiti, po kojoj je povisio svotu od 1000 for. na 2000 for., a 500 for. na 1000 for., prigovorio u financijalnom odboru, jer sam mislio u ime vlade, da je podpora od 1000 for. za jedan, a podpora od 500 for. za drugi zavod dovoljna osobito u sadašnjih našil nepovoljnih financijalnih okolnostih. Napomenuo sam i to, da je ovo izvanredna potreba, a izvanredna potreba nemora se uvrstiti svake godine u jednom iznosu, da odatle nebi nastalo mnienje, da ovako mora biti svake godine i da neka ostane ova izvanredna potreba potrebom redovitom. To sam samo htio vis. saboru izjaviti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Žao mi je, da moram govoriti, ali kada vidim, da se za neke veće izdatke koji su nuždni usljed zakonskih osnova, za koje se vlada po 2 i 3 puta pozivlje, da ih donese, s jedne strane vlada prigovara, da za investicije i druge potrebite stvari ništa netroši, a s druge strane, kada vidim, da joj isti sabor nije zadovoljan s promjenom vlade u toj stavci, nego je upravo proti volji njezinoj, dočim ovdje više daje nego li ona traži od zastupstva, to se ja sbilja, gospodo, tomu nemogu dosta načuditi! S toga nisam na nikakov način za predlog odborov van za predlog vladin.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Da je g. predgovornik slušao one liepe rieči, koje je g. izvjestitelj jučer kazao, nebi se sada ustao i nebi mi trebalo sada govoriti i duljiti taj predmet. On je naročito kazao, da se ondje troši, gdje nebi trebalo trošiti, ali baš na ovaj odjel da se najmanje troši.

Mi znamo svi, koji čitamo knjige i koji jih razpačujemo medju narod i koji s pukom i u školi imamo posla, da smo dužni ova dva zavoda podupirati, jer ako ova dva zavoda nećete podupirati, to se neće moći kod nas o kakovu napredku niti govoriti. Mi znamo, kako je „Matica hrvatska" tumarala, dok joj nismo segli pod rukom. Mi znamo, kako se knjiga razpačava, da ju je bolje prije sažgati, nego li tiskati. Danas, kada se dobre knjige izdavaju za srednju klasu i puk, dužnost je podupirati nam te zavode i ta družtva tako bar, da mogu obstojati.

Istina je, što je presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu kazao, da je ovo izvanredna potreba i da se može mienjati, ali, moja gospodo, družtva se nemogu mienjati, kako ova izvanredna svota.

Ako uzkratite podporu tim družtvom, to će ona malaksati i neće moći izdavati knjige medju narod i izgubiti će ono malo članova, koje imadu. Vi znate, gospodo, što će biti najbolje povjerenikom tih družtva poznato, kako je težko razpačavati te knjige i kako je težko za nje krajcare sabirati kod naroda, koji novaca nema. S toga smo dužni priteći tim družtvom u pomoć bar nešto, jer ovo nije velika svota, koju jim namienjujemo, a tim ćemo mnogo dobra, neizreciva dobra učiniti, jedno to, da

lajemo narodu knjigu, a drugo da ćemo podupirati i diati našu narodnu knjigu, koja je dosele malo ugleda mala. Zato preporučam odborov predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Stražimir.

Dragutin Stražimir: Visoki sabore! I ja sam zato preporučam, da se dade podpora ovim zavodom, jer mi, ako je vis. saboru i vis. vladi poznato, sve činimo za rosvjetu puka našega: uvadjamo škole u veliko, univeritete, i činimo sva moguća, da se prosvietli naš narod. Iedjutim ovo sve stoji na slabu temelju, ako nema naod i puk što čitati, jer on izišav iz škole, nema hrvatke knjige, koju bi čitao, pa tako se povuče za njemačom knjigom, te se odgojiva u njemačkom duhu. Uzalud am je universiteta, uzalud su nam djevojačke škole, sve e nam se ponjemčiti, kako žalibože sada vidim, gdje se ıjesto za hrvatskom knjigom teži za knjigami, tudjim ezikom pisanimi. Žali bože, što sam kazao i tužnim srem očitovati moram, da naš narod sbilja nema što čiati. Mladež, kada izadje iz školâ, zaboravlja ono malo, to je naučila, jer nema daljnje nastave i nema shodnih učkih knjiga, koje bi u ruke uzela. A to sve biva zato, er nemamo zavoda, koji bi dovoljno podupirao pučku njigu, i koji bi izdanje pučkih knjiga dizao. Drugdje arodi, da podižu prosvjetu puka, navlastito prostog, da e naobrazi u gospodarstvu i u uljudnosti, nesamo da taova družtva podupiru, koja se izdavanjem pučkih knjiga ave, dapače i časopise podupiru u prostom za puk jeiku pisane, kako je dovoljno svim nam poznato.

Iz ovoga razloga sveta je dužnost naša priteći naodu u pomoć, ako hoćemo, da nezaboravi ono, što je aučio u školi i podupirati družtva, koja se bave provjetom i više su intelektualna i za veću su znanost kao ona, koja se pučkom literaturom bave. S toga sam ja a predlog odborov, kako je stavljen, da se „Matici hratskoj“ za njezine literarne podhvate sa 2000 for., a ružtvu „sv. Jeronima“ u Zagrebu za izdavanje pučkih pisa sa 1000 for. pomogne.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Kod nas se rieč „štedja“ jako puno upotrebljuje. Ta rieč „štednja“ ima mjesta svih parlamentih svieta, nu nigdje nema toliko ıjesta, koliko u austro-ugarskoj monarkiji, a nemože maje mjesta imati, koliko u ugarskom i hrvatskom saboru. tieč „štednja“ ima mjesta i smisla ondje, gdje se namiće arodu teret, ali ondje, gdje se nenamiće time narodu eret, kao što u hrvatskom saboru, ondje rieč „štednja“ ema nikakova mjesta. Štedite vi, koliko vam drago, ospodo, dok tereti ostaju isti, koji postoje, vi nećete me prištediti narodu ništa, vi sbilja samo uzkraćujete no, što bi mu mogli i morali dati za njegove doprineene žrtve. To sam, gospodo, govorio u obćenitoj formi a obćeniti neki pojam. Ako imade u hrvatskom saboru ieč „štednja“ mjesta, onda valja znati, da znamo, gdje made mjesta. Ona imade mjesta ondje, ako pitamo, na kojem je načinu i u kakovu razmjerju prema našim javnim prihodom dielimo. Ako ju nedielimo razumno, pravim razmjerjem jednoga, drugoga i trećega odiela naše samostalne vlade, onda možemo reći: Mi ovdje nismo štedili; a možemo reći: Ovdje smo, gospodo, preveć štedili.

Faktum je, da je kod nas štednja potrebita, ali upravo najmanje ondje, odkuda se najviše sa vladine stolice štednja preporučuje i to od strane presv. g. zastupnika vlade, odjela za bogoštovje i nastavu. Kada sabor misli na štednju, treba da najmanje misli pri zavodih, a najviše da misli kod uprave svoje. Ovo nekoliko rieči budi obćenito govoreno za onu gospodu, koja misle, da je proračunski odbor inače razvrstio naš autonomni prihod, nego kako bi to trebalo učinit, i koja misle, da je možebiti kakovu pogriešku učinio proti načelu štednje. Što se tiče izpravka i predloga vlade, neka mi bude dozvoljeno u kratko kazati, da bi možebiti bilo sgodno, da se o tom predlogu debata povede, kada bi vis. vlada bila, podnašajuć svoj izpravak, isti obrazložila. Pita se ovdje, gospodo, jesu li zavodi, kojim se subvencija votira, doista vriedni, jesu li zaslužni, jesu li dosadašnjim svojim djelovanjem u buduće potrebni. Na ovo pitanje treba znati odgovoriti i onda bi se možebiti ovo predloženo pitanje i predlog ovaj temeljitije mogao uvažiti.

Ja mislim, pošto nije proturazlog ovdje sa strane vis. vlade podnešen, da bi se obazirali na razloge odbora. Zašto je odbor predložio ovo povišenje? Odbor se je osvjedočio, da je jedno i drugo družtvo na pravom putu, da je na pragu, gdje se je počelo liepo razvijati i blagotvorno djelovati.

Odbor je mislio, da bi bilo nesgodno sada, kada se jedno i drugo družtvo u zametku nalazi, kada se je počelo razvijati, kada je počelo dokazivati narodu, da znade ozbiljno živjeti, da nebi bilo sgodno, da se ovdje zahtieva, uztegnuti onim zavodom i podrezavati im krila, te im tako njihov djelokrug ograničiti, da počmu malaksati sada, kada bi se baš žrtvom sabora mogli uzkrisiti.

Ovo su bili razlozi, koji su vodili odbor, da predlog ovaj, povišenje naime jedne i druge dotacije, i koji mislim, da su bili mjerodavni, stavi vis. saboru za prihvat, što i ja takodjer sa svoje strane preporučujem.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja imam samo sa nekoliko rieči preporučiti predlog odborov.

Nemogu zatajiti ono, da je svakako važan razlog, što ga je izvolio navesti zastupnik vis. vlade, da sbog toga, što je prošle godine bilo u to ime opredieljeno 2000 for. i 1000 for., nemora biti i ove godine. To je istina, nu proračunski odbor nije zato samo, što je prošle godine bilo 2000 for. i 1000 for. predloženo, i ove godine predložio, da se u to ime uvrsti, nego je to učinio zato, što je bilo odboru proračunskomu obrazloženo i

je gotovo izviešće, nego u tom, da mi prigodom razprave o proračunu za godinu 1880. dobijemo izviešće, te da se uvjerimo o tom, kakav je uspjeh bio dosada u tih pučkih učionah i preparandiji. Mislim, da nema zapreke, da vlada odgovori tomu pozivu, s toga preporučam predlog odborov.

Predsjednik: Zaključak odbora glasi ovako:

„Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da podnese saboru prigodom proračuna za godinu 1880. statistički obrazloženo izviešće o stanju pučkih učiona i preparandije od uvedenja školskoga zakona u napred; o eventualnom napredku ili nazadku školstva; o uspjehu ili bezuspjehu novog školskog zakona za pučke učione; o eventualnih preinakah, koji bi školski zakon trebovao“.

Prima li vis. sabor ovaj zaključak odbora?

(Prima se.)

Zaključak odbora je primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 7. alineju 1. „Štipendiji i obće obrazovne svrhe“).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita drugu alineju ovoga naslova).

Dr. **Pavao Muhić**: Ja molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade, predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Zemaljska vlada za ovu godinu nije ništa uvrstila za obrazovanje domaćih umjetnika, slikara i kamenorezara, stranom uslied nepovoljnih financijalnih okolnosti zemlje, a stranom zato, što dosada nije niti bilo nijednog štipendijalnog kandidata. Svi oni, koji su dosada uživali te štipendije, svršili su svoju nauku. Sada se radi o jednom štipendijskom kandidatu, koji je na vis. sabor podnio molbenicu, da mu se dade podpora, a odbor je financijalni zaključio, da se u tu svrhu metne 500 forinti. Je li to u obće u današnjih financijalnih naših okolnostih dopušteno, neka izvoli vis. sabor odlučiti, a ja mislim, da o tom može biti rieč i u budgetu za godinu 1880. Naši ovi umjetnici malo kada koriste neposredno svojoj domovini, nego pošto su uživali štipendije 3, 4 do 5 godina, onda idu u inozemstvo, pak tamo vrše svoju umjetnost, moglo bi se dakako reći, na slavu domovine naše, ali ipak na svoju korist. Imali smo i umjetnicu, za koju je potrošeno mnogo stotina i tisuća forinti, pa kada se je naobrazila, onda je ostavila svoju domovinu, služila je inozemstvu. Toliko sam imao reći od strane vis. vlade za to, da obranim ovu stavku u ime budgeta, gdje je izpuštena svota od 900 for., koja je bila uvrštena za naobraženje domaćih umjetnika, slikara, kamenorezara itd.

Predsjednik: Ako nitko neželi više govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgević**: Vis. sabore! Poznato je, d[a] je u predjašnjih proračunih bila uvjek uvrštena za do[]maće umjetnike veća svota, pa jer se nije nitko javio, t[o] je vlada izostavila tu svotu i nije za umjetnike ništ[a] uvrstila. Ali sada se je pojavio jedan i odbor proračunsk[i] uvjerio se je, da bi bila šteta odbiti ga, pokvariti m[u] volju i presjeći mu možda put k njegovom naobraženju. Ta svota nije tako znatna, da se nebi mogla dati iz pro[]računa tim više, što je bila i prije uvjek uvršćivana. T[o] bi izgledalo tako, kao da se uvršćuje onda, kada se ne traži, a neuvršćuje kada se traži. Mislim, da se nebi pre[]sjecao put daljnjemu naobraženju mladića, koji se je onako obvezao, da će zato jedan umotvor dati jednom od domaćih zavoda, premda sam ja proti tomu, jer znam da ćemo platiti što dobijemo.

Predsjednik: Rieč ima preuzv. g. ban.

Preuzv. g. ban: Iz riečih g. izvjestitelja razumieva se, da se ovdje radi upravo o stanovitom individuu. Gospodo moja! 500 for. nije velika svota, a Hrvatska neće propasti, ako to dade. Samo bi imao prigovoriti proti ovakovoj metodi, kojom se to podieljuje. Ja tvrdim, da je to stvar administrativna, kada se imade pred očima hoće li se dati što ili ne, dočim je stvar zakonotvorstva samo ono pitanje, je li u obće potrebno i je li moguće da se iz zemaljskih sredstva neki štipendiji odrede. Zakonotvorstvo nesmije nikada imati pred očima stanovit individuum, nego imade, kako rekoh, stvar u obće riešiti je li potrebna ili nije. Ako je potrebno, gospodo, da mi naobrazujemo slikare, o tom se treba izjaviti i odmah pokazati vrelo, odkuda će se za to dati. Ali da se vis. sabor ide u administrativne poslove miešati, mislim, gospodo, da ćete i sami uviditi, da to neide. Tu bi stvar imali riešiti principielno, a nebi smjeli govoriti o nekojoj osobi, a ta je osoba jedan Osječanin, koji se je na vladu za to već obraćao, pa pošto vlada nije imala odkle dati obratio se je sada na sabor, a sada sabor hoće, da oktroira vladi ono, čega ona nije bila u stanju učiniti; to mi se nevidi pravilno. Izvolite, gospodo, riešiti ovu stvar principielno, hoćete li za slikariju odrediti jedan štipendij ili ne. Ja držim, da je to suvišno i da se može kašnje razgovarati o tom, a ako vlada bude imala sredstva, to će ona učiniti.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ovo je već drugi krat, što je vlada poslje izvjestitelja govorila, a ja mislim, da se polag poslovnika nesmije poslje izvjestitelja govoriti. U ostalom ja neznam, što vi mislite; izvolite riešiti.

Jovan Živković: Ja mislim, vis. sabore, da je u zakonu osnovano, da vlada imade pravo, na koliko ju okolnosti nukaju, u svako doba govoriti, i ako pronadje za shodno, ima pravo i dužnost i poslje izvjestitelja govoriti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se protivim tomu u smislu poslovnika, imenito §. 45., koji kaže: „Iza kako je izvjestitelj odnosno predlagatelj predloga, o kojem se nepo-

redno razpravlja, po drugi put izgovorio, ima predsjednik zjaviti razpravu zaključenom. Kada je razprava zaključena, nije slobodno nikomu o razpravljenom predmetu ovoriti". Dakle u smislu poslovnika nema prava poslje zvjestitelja nitko govoriti o razpravljenom predmetu, akle niti sama vlada.

Jovan Živković: Ja se nisam na poslovnik pozivao, ego na zakon, koji je stariji i jači za vladu od poslovnika.

Predsjednik: Rieč ima g. Hrvat, da progovori o oslovniku.

Mirko Hrvat: Ja držim, vis. sabore, da poslovnik emože derogirati pravu vlade, koje ona ima po zakonu uredjenju sabora, gdje se naročito kaže, da vlada ima ravo, u svako doba govoriti, dakle i poslije izvjestitelja nade pravo govoriti i to je svagdje na svietu.

Stevo Popović: Ja se pozivljem na poslovnik i braćam pozornost na to, da je pred dva dana ovdje vis. redsjedničtvo jednomu članu sabora, mislim g. Maršo-u, ieč uzkratilo, kada je htio iza drugog govora izvjestiteeva govoriti.

Fran Folnegović: Pozivajuć se na poslovnik, mom, da se nebi dovadjao on u koliziciju sa postojećim akonom, da nebi znali, tko ima pravo govoriti. Ja nebi ado, da se na uštrb poslovnika samo na zakon pazi ili a uštrb zakona, da se samo na poslovnik pazi, kojeg gnorirate, ako se zakona držite, a koji je ipak za nas ıjerodavan, kao što i sam zakon, jer je za nas zakon ućni red, po kojem ja nenalazim nikakova uštrba zakonu. 'oslije, kada izvjestitelj izgovori, ako se sa strane vlade adje sa posve novimi argumenti proti izvjestitelju i nebi e dalo nikomu već govoriti, držim, da bi time postala va razprava iluzornom i mi bi, kako no Niemac veli, ili „überrumpelt" i naš bi parlamentarizam dobio često rugi karakter. Dok se to nepreinači u praksi, imali bi e držati poslovnika bar obzirom na ono pravo, koje se aje izvjestitelju, da zadnju rieč progovori, te da se, ako oslije govora njegova od strane vlade tko govori, usljed oslovnika opet izvjestitelju dade svakako zadnja rieč. ato mislim, da, ako se već nebi drugomu dala rieč obirom na kolisiju, koja obstoji, da se bar u smislu polovnika zadnja rieč dade g. izvjestitelju.

Predsjednik: Drži li vis. kuća, da imade g. izvjeitelj govoriti?

(Glasovi: Neka se glasuje!)

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Predlogom ovim, kojeg g. predsjednik stavio, da se odluči ovdje o tom, ima izvjestitelj poslije vlade govoriti ili ne, preinačuje se polovnik, po kojem nema pravo govoriti o razpravljenom redmetu niti predsjednik, niti ikoji član ovoga vis. saora, a za preinačivanje poslovnika nuždan je zaključak aborski o takovom predlogu od dvie trećine prisutnih člaova, te nemogu nikako pristati na to, da vis. sabor sada ešava o tom, van molim, neka se predje na glasovanje predmetu samom.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada prelazimo na glasovanje o predlogu onom, koji se je razpravljao kod naslova 7.

Fran Folnegović: Molim, neka se glasuje o ovom predlogu, da li izvjestitelj ima pravo rieči.

Predsjednik: Prelazi se preko ove prepirke.

Gjuro Kamenar: Molim vis. predsjedničtvo, da govorimo o poslovniku. Vis. sabor nije nakanio govoriti o osobi kakovoj, nego o predmetu samom, što mi je na utjehu preuzv. g. bana kazati. Sabor nemože nikada dopustiti, da bi na njem ostao ukor, kad bi posljednju rieč imala Nj. preuzvišenost ban. To bi bilo proti dostojanstvu sabora. Zalo imade posljednju rieč g. izvjestitelj, jer vlada je imala dosta vremena, da kaže, što je kazati imala ili hotjela.

Jovan Živković: Od vlade nije nikomu ukor dat niti je bilo u namisli vlade komu ga dati; nego je vlada vršila svoje pravo, kojeg ima čuvati uzimajuć rieč, kada joj se za potrebno svidi.

Ovdje je zavladao način s vladom postupati onako, kako se nigdje nepostupa.

Dopustite, gospodo, ovdje se neradi o članu sabora nego o faktoru zakonodavstva, koje nesmije dopustiti, da mu se dira pravo i o tom da se glasuje.

Nije zakonito, da se ovdje glasuje o tom, da li imade vlada pravo govoriti, jer nju u tome pravu štiti zakon, koji je nad poslovnikom.

Odgovoriti mi je još na ona sofizma, što ih je g. predgovornik rekao u pogledu govora vlade nakon izvjestitelja to, da će se vlada, kada se usudi staviti u zadnjoj rieči predlog, držati poslovnika, pak će ga staviti onako kako to poslovnik odredjuje, dočim je i ona na poslovnik vezana, i imati će vis. sabor povoda i priliku o tom govoriti.

Vlada ima govoriti, kada joj se svidi; nu ona nije činila toga osim jednom i to prekjučer, kada je izvolila ovdje nešto navesti glede neke stavke, i danas, kada je po g. referentu na to izazvana bila, na obranu svojega stanovišta, na što je po zakonu pravo imala.

Pošto je to vladino pravo, da može kada joj se svidi govoriti, utemeljeno na zakonu, i pošto je to već, kako bi Njemac rekao, „ein überwundener Standpunkt", to nemože o tome biti ovdje glasovanje.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Onaj dokaz g. zastupnika Folnegovića, da ovim načinom, ako vlada posljednja govori i iznese nove razloge, pa time iznebuši sabor, mogao bi se okrenuti sa strane vlade proti saboru, premda ja nedielim vladu od sabora i mislim, da je to u parlamentarizmu jaka cjelina. Ovaj bi se dokaz mogao izvrnuti sa strane vlade i vlada bi mogla kazati: Nemogu niti ja dopustiti, da me iznebuše novi razlozi od referenta izrečeni. Ovdje su u takovoj sgodi i nesgodi jednaki i sabor i vlada, premda ponavljam, da se sabor bez vlade po-

*

Ako li takovomu činovniku povjeri država osim njegova uredovna posla još koji drugi, zar je on dužan taj drugi posao obavljati badava? Nije; jer prama državi stoji on u pogodbenom odnošaju, pa nemože zahtievati to, da povrh svoje dužnosti i druge poslove obavlja. Po tome posve je opravdano, da se daje malena odšteta kr. državnomu nadodvjetniku, ter kr. državnim odvjetničtvom za to, što preko njihove propisane službe obavljaju na temelju posebnog zakona i zastupanje zemlje u privatno-pravnih poslovih. Biva li, visoki sabore, gdje drugdje tako?

U zemlji imademo financijalne sudove, kojim su članovi naših sudova I. i II. molbe. Za obavljanje ove službe plaća zajednička blagajna tim članovom suda godišnje 400—600 for. kako komu. Nikomu pako nije ni na kraj pameti, da briše zaslužbu ovu, jer da imadu ti činovnici i onako sistemiziranu plaću. A to se nečini za to, jer bi se ova gospoda umah odrekla tog drugog posla, pošto ga obavljati badava dužni nisu.

Imademo na sveučilištu prof. dr. Pilara i Spiridiona Brusinu sa profesorskom plaćom. Osim toga plaća regnikolarna zaklada njima svakomu na godinu 300 for. za obavljanje poslova kod narodnoga muzeja. A posve je pravedno, da to tako biva, jer nisu dužni uz svoju službu obavljati i drugu.

Da napomenem jošte jedan primjer. Sveučilištni profesori beru svoju plaću, a osim toga ide jim naukovina i pristojbe za izpite. A u našoj sredini imademo četvoricu gg. profesora, kojim ide i dnevnica za njihovo poslovanje na saboru.

Nitko pako nemože tvrditi, da ova gospoda nevrše dužnosti profesorske, jer su zastupnici ujedno i na saboru, a opet nitko nesmije reći, da zanemarivaju zastupanje naroda, jer su ujedno i profesori. Nasuprot, da mogu vršiti savjestno jednu i drugu dužnost, moraju svoj rad pomnožati, pa nije nego pravo, da jim bude odšteta malena za taj veći njihov rad.

Promotrimo u kratko obseg radnje, skopčane sa zastupanjem zemlje u privatno-pravnih poslovih. Tuj imademo zastupanje svih zemaljskih zaklada, zastupanje za piae causae, ter zastupanje u svih pravnih poslovih, porodivših se iz autonomnoga budgeta. Taj ogroman posao, da obavljaju kr. državno nadodvjetničtvo ter kr. državna odvjetničtva uz njihovo posebno zvanje badava, nitko zahtievati prava neimade.

Kraj toga valja, vis. sabore, uvažiti, da nije svaki sudac sposoban, da zastupa zemlju pred sudom i izvan suda. Po našem gradjanskom parbenom postupniku neiztražuje sudac ureda radi, gdje da je pravo, da li kod tužitelja, da li na strani tuženika. Nasuprot zavisi više puta uspjeh parnice o većoj ili manjoj vještini odnosnog zastupnika. Pred sudom imade zastupnik zemaljski posla sa odvjetnici, pa mislite vi, gospodo, u ovoj kući ob odvjetnicih, kako vam drago, toliko stoji, da su odvjetnici u pravilu na većem stepenu juridičkoga znanja, ne sudci, jer zvanje njihovo to zahtieva.

Tuj biva nuždno, postaviti ravna zastupnika gledo na sposobnosti sa protivnom strankom, ako nećemo, zemlja trpi štete radi zla zastupanja. Tražimo li sposo nijeg činovnika za zastupanje zemlje, ter naprtimo i osim toga jošte drugi posao, pa nedajemo mu za jed posao nikakove odštete, tada nećemo dobiti kvalificiran činovnika za zastupanje zemlje, jer neimademo sile, nekoga proti njegovoj volji obteretimo više, nego li dužan da čini. K tomu skopčana je sa zastupanjem zem u pravnih poslovih velika odgovornost. Po §. 4. zako od 21. studenoga 1874. odgovoran je kr. nadodvjetnik svaku štetu što ju zemlja njegovim zastupanjem pretr čitavim imetkom svojim.

Tražimo dakle više sposobnosti, odgovornosti i već rada, pa nije nego pravedno, da dajemo za to odštet

Došla je meni u ruke, vis. sabore, tužba lonjsk poljskog poduzetničtva proti kr. zem. eraru na 468.000 f Uzgredice opažam, da je ova tužba tiskana poput br šure ter dieljena medju članove ove vis. kuće. Meni n poznato, tko ju dieli, nu moram reći, da nazrievam tom činu neku izvansudbenu agitaciju, ali držim, da prav koje se u nas, gdje imademo neodvisne sudove, služi ov kovimi sredstvi, mora da stoji na vrlo slabu temelju. ovu tužbu sa 112 tiskanih strana imat će zemlja d odgovor. Odnosni sastavitelj odgovora morati će potroš po koji dan, dok prouči sav materijal ter dok sabere sv što mu je nuždno in facto et lege, da sastavi dostoj zemlje odgovor.

Za ovu jedinu parnicu, vis. sabore, potrošila bi zen lja, kad bi ju povjerila privatnomu odvjetniku, više, ne iznaša deseterostruko pomnožani jednogodišnji doplat kr. državnog nadodvjetničtva ter kr. državnih odvjetnik

Iz ovih je razloga predlog financijalnog odbora n pravedan, netemeljit ter pristran, pa molim vis. kuću, ga neprihvati.

Predsjednik: Visoki sabore! Na dnevnom su re interpelacije. Ja sada ovu razpravu prekidam i stupit se na interpelacije.

Rieč ima g. zastupnik Zorić, da stavi interpelacij

Josip Zorić: Visoki sabore! Od ono mnogo nepri telja, koji prieče gospodarstvenomu razvitku našega n roda, broji se bez sumnje i onaj, koji je minule godi najplodniji prediel Posavine sasvim uništio, a to je Sav koja osim toga imade podjedno svoju točku, kamo se svo snagom upire te ogromnu štetu nanosi tamošnjemu p čanstvu. Takova je jedna točka u okolici dugoselske o ćine, gdje je Sava upiruć se svom snagom u lievu obal počela zaokruživati ondje ležeća sela i prietiti jim, da jih uništiti. Kako je pako ova pogibelj nastala, evo kratko ću vam kazati.

Prijašnjih godina Sava je protivnim pravcem išla se je sa svom silom upirala kod Strmca u desnu obal

i prietila mu je propašću. Bila je velika nužda, da se Strmcu pomogne i da se spasi. Na to je došlo povjerenstvo, koje je pogibelj tu iztražilo i pronašlo, da za spasiti onaj prediel Posavine na desnoj obali nepreostaje drugo, nego načiniti prokop proti lievoj obali. Kada se je to spašavalo, zabrinuli su se žitelji na lievoj obali Save, navlastito kod Nartskih Novaka, Okunšćaka i Struge, pak su komisiju upućivali, da će štetno taj prokop djelovati na lievu obalu, i da, ako se prokopom možebit pomogne desnoj obali, da kroz to očevidna pogibelj prieti cieloj lievoj obali. Medjutim se je onim žiteljem odgovaralo, da te pogibelji nema, pak ako bi i nastala ta pogibelj, da će vlada priskočiti u pomoć. Od ono doba obistinila se je bojazan žitelja na lievoj obali Save, naime u Nartskih Novacih, Okunšćaku i Strugi, što se je prokopom tim kod Strmca Sava odbila od desne obale, te je svom silom navrnula na lievu nizku i muljastu obalu, gdje leže gore spomenuta sela, tako, da jih zaokružuje i da se nalaze posve blizu savišta. Ako se Sava spoji i tim spojenjem zaokruži pomenuta sela, to su ista očevidnoj propasti izvržena, jer bi se tako medju dvie vode nalazila, dapače pripoviedaju seljaci, koji dobro poznadu to stanje i koji su tamo rodjeni i tamo odrasli: da, ako Sava nadalje ovako ostane. — a moguće, da bi mogla uljeći u korito svoje — tada bi naniela okolišu onomu toliku štetu, koja se možda nebi dala niti sa milijuni odštetiti. Pogledom na ovu činjenicu, koja mi je poznata i koju sam ja sám svojima očima gledao, usudjujem se na vis. sabor stavili sliedeću interpelaciju:

„Da li je vis. zem. vladi poznata pogibelj, što prieti žiteljem na lievoj obali Save kod Nartskih Novaka, Okunšćaka i Struge, nastala time, što se je prokopom kod Strmca sva sila savskih valova navrnula na lievu, nizku i muljastu obalu, gdje leže gore spomenuta sela. Ako li joj pako to nije poznato:

da li se je voljna, pošto je na to upozorena, o toj pogibelji osvjedočiti kroz mješovito povjerenstvo i napokon: bude li o njoj uvjerena,

da li je nakana shodne mjere poduzeti, da se pogibelj od tamošnjega žiteljstva odkloni i time zaprieči jošte veća šteta i pogibelj?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik, a prepis predati svietlomu banu.

Nadalje imade rieč gosp. zastupnik Stojšić, da stavi interpelaciju.

Sava Stojšić: Visoki sabore! Godine 1865. preminuo je u Irigu Kuzman Populić i ostavio je pismenu oporuku, u kojoj je postavio svoju suprugu Katarinu za nasljednicu i naložio joj, da ona 10.000 for. odluči za izobraženje ženske djece srbske narodnosti u mjestu Irigu. Ona je sliedeć vjerno odredbu svoga pokojnoga supruga to učinila, te je izdala obveznicu vrhu 10.000 for. i predala ju odboru od 13 članova, koji je ona sama imenovala i koji odbor i danas privremeno razpolaže i rukuje tom imovinom. Po dovršenoj razpravi ostavštine Populićeve poslao je tadašnji kr. županijski sudbeni stol u Vukovaru izviešćem svojim god. 1867. pod br. 1506 razpravne spise, koji se tiču ostavštine Populićeve uz prepis oporuke pokojnikove za utemeljenje zakladnice za zavod djevojački u Irigu, tada obstojalomu namjestničkomu vieću u Zagrebu, koje je iste spise izručilo bilježniku za sastavljenje posvetne izprave od strane pokojnikove, koji je to i učinio i danas se u rukuh zemaljske vlade nalazi. Srbska pravoslavna crkvena obćina irižka odaslala je godine 1877. molbu na vis. kr. zem. vladu radi odobrenja pomenute izprave, koju sve do današnjega dana obćina irižka dobila nije. S toga se ja kao zastupnik irižkoga kotara prinukanim nalazim, te se usudjujem na vis. vladu podnieti sliedeću interpelaciju:

„Šta stoji na putu, da posvetna izprava, kojom su gradjani irižki Kuzman i Katarina Populić utemeljili zakladu od 10.000 for. za izobraženje ženske djece srbske narodnosti u Irigu, te koja izprava još 1. ožujka 1867. izdana, još do danas po vis. kr. zem. vladi potvrdjena nije?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i prepis iste dostavit svietlomu banu.

Rieč ima g. zastupnik vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! U sjednici saborskoj od 19. siečnja t. g., podnio je g. virjanski zastupnik dr. Franjo Vrbanić sliedeću interpelaciju: 1. „U kojem se štadiju nalaze pregovori naše kr. zem. vlade sa vladom ugarskom u pogledu izlučbe vjerozakonske i naukovne zaklade iz ugarske zaklade pod upravu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade?“

Na ovu prvu točku čast mi je odgovoriti u kratko ovo: Ima tomu skoro 30 godina. odkako se vodi razprava medju Hrvatskom i Ugarskom o izlučenju i izručbi tih zaklada vjerozakonske i naukovne, nu nije se mogao postići povoljan uspjeh, pa je zato zemaljska vlada u financijalnom odboru za proračun g. 1878. izjavila, da je ona naumila, pošto nemože postići željenog uspjeha, cielu stvar predati kraljevinskomu odboru, koji se je imao izabrati za financijalnu nagodbu, koja će se sklopiti za dalnjih 10 godina. Zemaljska je vlada sastavila i predala predsjedničtvu kraljevinskog odbora obširan i obrazložen exposé, a zadaća će biti kraljevinskoga odbora, da ovo preporno pitanje glede naših zaklada meritorno rieši.

Tim mislim, da sam odgovorio na prvu točku ove interpelacije.

Druga točka ove interpelacije glasi: „Ima li nade, da će kraljevina Hrvatska doći u posjed spomenutih zaklada i ako da, hoće li se te zaklade uručiti kraljevini Hrvatskoj neokrnjene i u cielosti svojoj?“

Na ovu drugu točku nebi mogao gosp. interpelantu dati točna odgovora, jer će to pokazati razprava kraljevinskoga odbora, koji već u tom predmetu radi i uspjeh tih razprava podnieti će vis. saboru.

Molim, da ovaj moj odgovor izvoli primiti do znanja.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s ovim odgovorom vlade?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Buduć je vlada odgovorila samo na prvu točku moje interpelacije, to se odgovorom na onu točku zadovoljavam, a pošto na drugu nije odgovorila, to se ja do toga odgovora nemogu zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća na znanje odgovor vis. vlade na interpelaciju g. zastupnika dra. Vrbanića na znanje?

(Prima se.)

Odgovor je vladin primljen na znanje.

Pošto daljnjega predmeta nebi bilo, s toga ja današnju sjednicu dižem, a za buduću naznačujem sliedeći dnevni red:

1. Nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1879.

2. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za godinu 1879.

3. Izviešće verifikacionalnog odbora o verifikaciji dr Stanka Andrijevića, Julija Bubanovića, baruna Ferde Inkeya, biskupa Janka Pavlešića te biskupa Jurja Posilovića.

4. Izviešće imunitetnoga odbora o sudbenom progonjenju narodnoga zastupnika Petra Zabrdca i Josipa Miškatovića.

Buduću sjednicu uričem u utorak 22. o. mj. u 10 sati u jutro.

(Svršetak u ½1.)

Trideset i četvrta saborska sjednica,

obdržavana dne 22. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Nastavak specijalne debate o proračnnu za godinu 1879., i to: Poglavje V. Odjel za pravosudje, naslov 4. — Svršetak specijalne debate o proračunu za g. 1879. — Generalna razprava vrhu izviešća odborskog za proračun zaklada kraljevine Hrvatske i Slavonije stojećih pod upravom vis. kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za bogoštovje i nastavu za g. 1879. — Svršetak generalne debate.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XXXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. lipnja 1879. pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 58 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je stiglo na sabor izviešće peticionalnoga odbora.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu za god. 1879. i to:

Poglavje IV. Odiel za bogoštovje i nastavu.

Na naslov 4. točke III. daje predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu razjašnjenje i očitovanje, koje sabor uzimlje na znanje, te po tom padne predlog odborov, koji glasi:

III. Poziva se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da se opravda u saboru, zašto nije izveden zaključak saborski od prošle godine, koji glasi: „Poziva se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, ako poglavarstvo slob. i kr. grada Osieka još tečajem god. 1878. nepočme graditi sgrade gimnazijalne u Osieku, da sadanju sgradu zatvori, na trošak gradske občine najmi shodne prostorije za smještenje gimnazije, te poglavarstvo grada Osieka primjerenimi sredstvi prisili na izpunjenje dužnosti, zakonom mu naložene.

Naslov 5. Primaljsko učilište.

Primljeno po predlogu odbora sa svotom od . . . . 4.780 for.

Naslov 6. Uprava pučkih škola i preparandija.

Primljeno po predlogu odbora sa svotom od . . . . 34.575 for.
sa sliedećim zaključkom:

Poziva se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da podnese saboru prigodom proračuna za godinu 1880. statistički obrazloženo izviešće o stanju pučkih učiona i preparandija od uvedenja školskog zakona unapried, o eventualnom napredku ili nazadku školstva; o uspjehu ili bezuspjehu novog školskog zakona za pučke učione; o eventualnih preinaka, koje bi školski zakon trebovao.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu preporuča, da se taj predlog odborov kao suvišan zabaci, budnć kr. zem. vlada i onako sprema obširno izviešće o stanju pučkog školstva, koje će doskora štampano biti.

Glasovanjem primljen je predlog odborov.

Naslov 7. Stipendiji i obće obrazovne svrhe.

Primljen po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . .	33.973 for.
Izvanredna potreba sa svotom od . .	3.000 for.
Ukupno .	36.973 for.

*

Naslov 8. Mirovine.

Primljen po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . .	20.869 for.
Izvanredna potreba sa svotom od . .	588 for.
Ukupno .	21.457 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava.

Primljen po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . .	27.858 for.

Naslov 2. Kr. stol sedmorice.

Primljen po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . .	47.182 for.
Izvanredna potreba sa svotom od . .	4.800 for.
Ukupno .	51.982 for.

Naslov 3. Kr. banski stol.

Primljen po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . .	109.398 for.
Izvanredna potreba sa svotom od . .	4.520 for.
Ukupno .	113.918 for.

Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Redovita potreba sa svotom od . . .	382.788 for.
Izvanredna potreba sa svotom od . .	33.952 for.
Ukupno .	416.710 for.

Predlogu odbora, da visoki sabor izvoli zaključak izreći: Poziva se kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, da podnese saboru osnovu zakona, kojom se dokidaju nagrade za obavljanje zemaljsko-odvjetničkih posala i to:

a) drž. nadodvjetniku sa . . . . . . 800 for.
b) zamjeniku njegovu sa . . . . . . 400 for.
c) drž. odvjetniku sudbenoga stola u Zagrebu sa . . . . 400 for.
d) 5 državnim odvjetnikom ostalih sudbenih stolova po 200 fr. — protivi se predstojnik odjela za pravosudje.

U 12 sati predsjednik prekida specijalnu debatu o proračunu i javlja, da je vrieme za interpelacije.

Nar. zast. Josip Zorić stavlja na vladu interpelaciju, koja glasi:

a) Da li je vis. zem. vladi poznata pogibelj, što prieti žiteljem na lievoj obali Save kod Nartskih Novaka, Okunščaka i Struge, nastala time, što se je prokopom kod Strmca sva sila savskih valova navrnula na lievu nizku i muljastu obalu, gdje leže gore spomenuta sela? Ako li joj to pako nije poznato:

b) Da li se je voljna, pošto je na to upozorena, o toj pogibelj osvjedočiti kroz mješovito povjerenstvo. i napokon bude li o njoj uvjerena,

c) Da li je nakana shodne mjere poduzeti, da se ona od tamošnjega žiteljstva odkloni, i time zaprieči jošte veća šteta i pogibelj.

Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Nar. zast. Sava Stojšić stavlja na vis. vladu interpelaciju, koja glasi:

Šta stoji na putu, da posvetna izprava, kojom su gradjani irižki Kuzman i Katarina Populić utemeljili zakladu od 10.000 for. za izobraženje ženske djece srbske narodnosti u Irigu, te koja izprava. još 1. ožujka 1867. izdana do danas po vis. kr. zem. vladi potvrdjena nije.

Interpelacija uvrstit će se u zapisnik, a prepis dostaviti svietlom banu.

Zastupnik vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, odgovara na interpelaciju stavljenu u XXII. sjednici od 19. siečnja t. g. po zastupniku dru. Vrbaniću u pogledu izlučbe naukovne zaklade iz ug. zaklade.

Zastupnik Vrbanić zadovoljava se s prvom točkom odgovora, a nezadovoljava se neodgovorom vlade, nu kuća uzimlje odgovor vladin na znanje.

Predsjednik diže u $12\frac{1}{2}$ sati sjednicu, uričuć sliedeću za 22 o. mj. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1879.
2. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zem. zaklada za god. 1879.
3. Izviešće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji dra. Stanka Andrijevića, Julija Bubanovića, baruna Ferd. Inkeya, biskupa Janka Pavlešića te biskupa Jurja Posilovića.
4. Izviešće imunitetnoga odbora o sudbenom progonjenju nar. zastupnika Petra Zabrdca i Josipa Miškatovića.

Vušćić v. r. — Dr. **Luka Marjanović** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Vis. sabore! Ima li kakove primjetbe proti ovomu tako proglašenom zapisniku?

Dr. **Pavao Muhić:** Ja bi molio g. bilježnika, da bi izvolio pročitati onu 3. točku zaključka glede gimnazije osiečke.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita 3. točku zaključka odborova):

„Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da se opravda u saboru, zašto nije izveden zaključak saborski od prošle godine, koji glasi: Poziva se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, ako poglavarstvo slob. i kr. grada Osieka još tečajem godine 187? nepočme graditi sgrade gimnazijalne u Osieku, da sadanju sgradu zatvori, na trošak gradske obćine najn shodne prostorije za smještenje gimnazije, te poglavarstv

grada Osieka primjerenimi sredstvi prisili na izpunjenje dužnosti, zakonom mu naložene."

Dr. **Pavao Muhić**: A što je sabor zaključio?

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita zapisnik na tu 3. točku): „Na naslov 4. točku 3. daje predstojnik odjela za bogoštovje razjašnjenje i očitovanje, koje sabor uzimlje na znanje, te po tom padne predlog odborov".

Dr. **Pavao Muhić**: Onda bi molio odgovor g. zastupnika dra. Vrbanića, da se iz zapisnika pročita. On je rekao, koliko se sjećam, da se odgovorom na 1. točku zadovoljava, a odgovorom na drugu točku, da se nemože zadovoljiti. Tako je bilo.

Predsjednik: To stoji; tako je bilo.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! Ja bi imao primjetbu baš na istu točku, na koju se pozivlje presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu. Nije u saboru zaključeno, da pada predlog odborov, nego je predlog odborov primljen izpravkom onim, koji sam ja kao izvjestitelj sám stavio, naime mjesto rieči „da se opravda" da stoji u predlogu odborovu: da „navede razloge saboru". Tim je predlog primljen i vis. je vlada dala razjašnjenje, koje je ovaj vis. sabor na znanje uzeo.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita dotično mjesto zapisnika glede odgovora dr. Vrbanića, koje glasi): „Zastupnik Vrbanić nezadovoljava se odgovorom vlade, a kuća uzimlje odgovor vladin na znanje."

(Bilježnik izpravlja polag primjetbe dra. Pavla Muhića dotično mjesto zapisnika, koje izpravljeno ovako glasi: „Zastupnik Vrbanić zadovoljava se s prvom točkom odgovora, a nezadovoljava se odgovorom vlade na drugu točku, nu kuća uzimlje odgovor vladin na znanje".)

Predsjednik: Pošto su ove primjetbe, koje su dosada učinjene, izpravljene, a daljnje primjetbe nema, to se onda ovako izpravljeni zapisnik verificira.

Visoki sabore! Na današnji sabor prispjeli su slieweći podnesci:

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja po računarskom uredu sastavljeni računski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za g. 1878.

Ustupa se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Predstavka zastupstva upravne obćine trsatske, da se izposluje promjena traktata izmedju Austrije i Italije, tako da u hrvatskih i ostalih lukah i moru u austro-ugarskoj monarkiji budu strani malobrodari podvrgnuti platežu pristojbe, opredieljene za brodove daleke plovitbe.

Dostavit će se odboru peticionalnomu.

Drugih podnesaka za danas nema nikakovih i time se prelazi na dnevni red, koji je u posljednjoj sjednici prekinut kod odjela za pravosudje, naslova 4. zaključka, koji glasi. (Čita dotični zaključak odborov.)

U ovom predmetu je posljednji progovorio g. zastupnik vlade. Sada će se nastavit debata. Tko želi dalje govoriti, neka se izvoli za rieč prijaviti.

(G. dr. Vrbanić ustaje.) Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! U proračunskom odboru, kada je predlog ovaj predložen bio od strane jednoga člana, bio sam ja proti njemu i nisam glasovao u proračunskom odboru za predlog ovaj s razloga, jer mi se je učinilo opravdanim i temeljitim, da državni odvjetnici, dotično nadodvjetnici budu nagradjeni za obavljanje zemaljsko-odvjetničkih posala. Nu usljed govora g. dra. Vidrića, koji je izašao tako temeljitimi razlozi na vidjelo, ja po svojoj savjesti odstupljujem od svoje prijašnje misli, te kao što sam u odboru proti predlogu glasovao, to moram sada po svojoj sviesti i dužnosti u saboru glasovati za ovaj predlog. Meni je žao, da je g. Vidrić postigao svojim govorom možda ne samo kod mene, nego i kod drugih članova sabora protivan rezultat, te će se moći možda na nj uporabiti naša poslovica, koja veli: „Bože očuvaj me mojih prijatelja, a od neprijatelja čuvat ću se sam".

Visoki sabore! Ja sam smatrao i držao, da je obavljanje erarskih poslova po državnih odvjetnicih, dotično nadodvjetnicih, integrirani dio njihove radnje i njihova posla, nu iz razlaganja g. dra. Vidrića, koji mi se čini u tom pogledu vrlo vjerodostojan svjedok, jer on po svom položaju kao odvjetnik znade, kako se vrši i kako se obavljati ima služba erarskih poslova. Iz ovoga razlaganja proizlazi, da se obavljanje tih erarskih posala smatra samo nuzgrednim nekakvim poslom. Po njegovom razlaganju sliedilo bi to i ja sam si morao stvoriti zaključak takov, da državni odvjetnici obavljaju svoje poslove, koje su dužni kao odvjetnici obavljati u kaznenih stvarih do stanovito opredieljenog uredovnog sata, 2—3 sata poslje podne, tu svoju službu strogo obavljaju. Po njegovom razlaganju, poslje podne, kada minu uredovni sati, za koje su oni svoje sudbene poslove obavljali, imadu oni vršiti službu kao erarijalni odvjetnici. Ja sam držao, da se obadva ta posla nebi smjela ovako shvaćati, nego da je erarski posao integrirani i glavni dio njihova poslovanja isto tako, kao što je glavni dio njihova poslovanja u stvarih kaznenih. Nu razlaganje g. Vidrića nije bilo razlogom, da sam si ja mislio, da se iz obavljanja erarskih poslova stvara, štono se kaže njemački, neki „Nebenverdienst". Ja sam bio sve do onog časa protivna mnienja.

Gosp. Vidrić zagovara stvar iz subjektivnog gledišta. On tu govori, da se daje neka nagrada spretnijim i marljivijim itd., a ja držim, da je zakon donešen u obće, kao za sud tako i za državna odvjetničtva. Ako se pako dogadja, da su namješteni kod državnoga odvjetničtva spretniji i marljiviji, to nema valjati za buduće, te je zakonodavac, kada je stvarao zakon, imao pred očima, da su svi sudci jednako spretni i jednako marljivi, a nipošto nije išao za tim, da se daje kakova nagrada ili doplatak marljivijim i spretnijim. Tko nije spretan i marljiv, taj nije za službu i proti tomu postupat će se drugim načinom.

Gosp. dr. Vidrić izvolio je reći, da oni pokraj svoga

zvanja obavljaju svoje poslove, a to je gospodo ono, što nebi smjelo biti, da je obavljanje erarskih posala isto tako zvanje državnih odvjetničtva, kao i obavljanje državnih posala.

G. dr. Vidrić izvolio se je osvrnuti i na sveučilištne profesore. Mimogred mi je reći, da je zavladao neki običaj, da se uvjek nekim načinom obazire na te profesore. Ja neću te razloge pobijati, jer sam tvrdo uvjeren, da je g. dru. Vidriću bolje znano nego li meni, da je sasvim nešto drugo, ako sveučilištni profesori obavljaju zvanje narodnih zastupnika i dobivaju dnevnice, nego ako državni odvjetnici i nadodvjetnici u obavljanju kaznenopravnih posala vrše takodjer zastupanje zemaljskog erara, jer oni moraju po zakonu obavljati poslove u zastupanju zemaljskog erara, dočim sveučilištni profesori nemoraju biti zastupnici narodni.

Toliko mi je bilo u dužnosti izjaviti, jer je upravo gosp. dr. Vidrić, kao što sam rekao, u meni probudio sasvim protivno mnienje.

Dr. **Lovro Vidrić**: Molim rieč!

Predsjednik: Ako mislite na osobne primjetbe govoriti, to možete, inače nemate prava govoriti.

Dr. **Lovro Vidrić**: Pošto je gosp. predgovornik izrazio subjektivnost i druge jošte primjetbe, koje nisu naravi strogo objektivne, odvratiti mi je, da sam ja rekao, da je zaključak odbora netemeljit, a g. predgovornik uvjerio je visoki sabor, da je to istina, jer je bio kod zaključka odborova zato, a sada je proti tomu.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Ja molim rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja se nebi ustao u ovoj vis. kući, da branim ovaj predmet, jer ovdje ima vještijih doktora, koji ga mogu braniti i proti istomu govoriti, nego kao ekonom, kao gospodar ustajem, da branim ono, što ću sada u kratko kazati.

Ja, vis. sabore, uvidjam, da je zakonodavstvo kod ustrojstva pravosudja jedino kod ove stavke patriotično kao dobar gospodar postupalo, jer je kod ove stavke, štogod je više moglo, štedilo. Mi smo čuli ovdje u subotu, da bi prokuratura, taj ogromni aparat, stajala zemlju 20—25.000 for. za obavljanje onih poslova, koji nas sada stoje 2600 for. Da se pako ovi poslovi neobavljaju više po državnih odvjetnicih, to sam ja proti tomu i nemogu se u tom pogledu s odborom slagati, i osvjedočen sam, da nebi bio niti odbor do ovog zaključka došao, da je imao u tom pogledu točnog razjašnjenja, koje bi bio trebao imati.

Odbor je mislio štediti, ali se to upravo ovdje nemože. Neću razlagati ono, što je g. dr. Vidrić vješto razložio glede doplataka, koji se daju osobam, koje su jih zavriedile. On si u svom govoru nije ništa protuslovio, nego je istinu govorio.

Kolika je vriednost, vis. sabore, današnjeg zastupanja po državnih nadodvjetnicih i odvjetnicih pram prijašnjemu zastupanju po prokuraturi, mislim, da ć mnogoj gospodi u saboru poznato biti, kako se sada rie šavaju te stvari brzo i pravedno za narod, dočim su prij po 10 godina neriešene ostajale, a državna su odvjet ničtva i nadodvjetničtva sve one stvari, koje su neriešen bile, morala u nekakav sklad dovesti i dvie godine imal su time posla. dok su te zaostatke u red i u sklad stavila.

Zato sudim, vis. sabore, da nebi pristao na ova predlog odbora, koji, kako sam rekao, nebi niti sam ov predložio, da je imao obavještenja. Ako ovo izbrišemo morali bi prokuraturu ustrojiti, jer je naravski, da državn nadodvjetničtva i odvjetničtva nebi pristala na to, d bezplatno obavljaju te poslove, te bi se morala zakonsk osnova predložiti, koju ovaj sabor nebi mogao prihvatit te bi došli na ono isto pri čem smo i sada. S toga sam proti predlogu odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade odjela z pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja moram konstatirati. da s u ovom vis. saboru nije prigovorilo načelu institucije, kojoj je sada rieč, t. j. da nije bilo govoreno proti spo jenju zastupanja zemaljskoga erara sa državnim nadod vjetničtvom i odvjetničtvi. Tu može samo biti govor tih doplatcih, koje zakon ustanovljuje za organe držav noga nadodvjetničtva i odvjetničtva za obavljanje poslova koji nisu u kompetenciji njihovoj. U koliko sam ja moga shvatiti g. dra. Vidrića, a ja sam ga tako shvatio. d stoji na onom istom stanovištu. na kojem stoji i vlada na onom naime. da se beriva činovnika imadu odmjeri prema važnosti, prema obsegu njihova poslovanja. Dotl dok su državni odvjetnici obavljali samo kazneno-pravn poslove, imali su manju plaću. a čim se je djelokru njihov razširio, držim, da je odgovaralo sasvim načel pravednosti, da se i njihova beriva povise. Na tom sta novištu stajao je g. dr. Vidrić. a na tom stanovištu dana i vlada stoji i dočim nema prigovora proti spojenju ostati će vlada i nadalje na onom stanovištu, na kojem i sada stoji. S toga držim, da je suvišno. dalje o tom govoriti.

Predsjednik: Pošto nitko neželi više o tom govorit rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Tko j pratio razpravu ob ovom predlogu, uviditi će, da je z mene sbilja kao izvjestitelja odbora proračunskog polož malo paradoksan.

Dočim se predlog odborski napada upravo s on strane, koja sastavlja većinu ovoga sabora, brani se o naprotiv s druge strane od one gospode, koja su u ma njini. U ovom nisam upravo čuo nijednoga glasa iz ve ćine, koji bi ovaj predlog odborov branio. Medjutim j nemogu zatajiti, da je meni kao izvjestitelju proračunsko odbora težko, moram upravo iskreno kazati. vrlo težk

ı se sva obrana toga predloga ostavlja jedino i samo vjestitelju odborskom. Ja nemogu zatajiti, da ta praksa je inače u drugih parlamentih, da izvjestitelj mora uvjek 10 braniti, što dotični odbor predlaže. Ali kada je već mu tako. i kada ja po dužnosti svojoj imadem braniti edlog odborov, to bi, vis. sabore. slobodan i dužan bio ije svega kazati, kako je postao taj odborski zaključak zašto je postao. U tiesnom savezu s ovim predlogom lborovim stoji i stavka o pokriću proračuna kod pra›sudja, gdje se govori o naknadnom trošku za obavınje posala zastupanja zemaljskog erara i zemaljskih klada po državnom nadodvjetničtvu i odvjetničtvih, gdje uvrštena svota od 5833 forinta kao pokriće za naknadu ı troškova. Kod ove stavke odbora proračunskoga mnogo je prepiralo i mnogo razpravljalo. Svota od 5833 for., klo se je, da je uvrštena za to, što to doprinose pojene zaklade zemaljske, koje takodjer državno nadodvjetčtvo, dotično državna odvjetničtva zastupaju. Povelo se odboru pitanje, je li to pravedno, da zaklada naknaıje ove troškove sa dvie trećine i bilo je glasova, koji kazali, da nije pravo, a drugi opet, da je pravo i da akako treba, da plate troškove. Prigodom ove razprave ljelo se je, da zaklade plaćaju 5833 for. u ime toga stupanja, a ujedno se je vidjelo dalje kod potrebe, da emaljski budget plaća za to zastupanje 2600 for. Tim vodom porodila se je misao, nebi li se dalo tu štogod tedit. Govorilo se je u odboru proračunskom i o tom, li će biti ovo zastupanje kako je danas, cieli shodno, e li najvrstnije, kao što se misli, ili ne. Bilo je tu ıienja od jedne strane, da jest, a od druge, da nije, napokon je odbor proračunski preko toga pitanja o nom sistemu i načinu današnjeg zastupanja zemaljskog ıra i zemaljskih zaklada prešao, ne sbog toga, što se mislio, da je to absolutno najbolji sistem, nego sbog a, što se je držalo, da u današnjih okolnostih našim ıošajem ovaj sistem neodgovara. Prešlo se je preko a pitanja. i odbor, kako vidite iz predloga. nedira ništa način današnjega zastupanja ni najmanje, nego ostavlja, i u buduće zastupaju državni nadodvjetnik i državni vjetnici zemaljski erar i zemaljske zaklade. Ali odbor je ›računski mislio, da za to zastupanje nije potrebno, ›ače upravo mi je kazati, da nije pravedno, da imadu ı još posebnu nagradu, dočim oni, koji su proti pred›u, vele, da se te nagrade nemogu ukinuti, da se neiešimo o pravičnost, ali pri svem tom, što odbor nije svom predlogu alterirao današnji način zastupanja, pri m tom su govornici izticali razloge, kojimi hoće to›će da se dokaže, da je sbilja taj način najshodniji, bolji i najjeftiniji. Ja sa svoje strane moram kazati, da am uvjeren niti o jednom niti o drugom mnienju, te m, da ovaj sistem nije niti najbolji, niti najjeftiniji. la bi ono stajalo, što je izvolio g. zastupnik kotara dskog navesti, da današnje zastupanje stoji u ruu najsposobnijih i najboljih sudaca, onda, po mojem mnienju, sve bi države tako radile i sve bi države spojile prokurature sa državnimi odvjetnici i nadodvjetnici, kada bi to naime najbolje i cieli shodno bilo. Mi vidimo, da nije tako, mi vidimo, da se u svakoj državi i svagdje ide za tim, da se podieli rad, jer se time upravo usavršuju ljudi u specialnoj struci, a drugo, jer to bolje odgovara cielji i zvanju dotičnikâ. Kod ogromnoga zvanja i posla ide se svagdje za tim, da se rad podieli, zato i vidimo u većih i bogatijih država, da je sbilja to podieljeno; naprotiv vidimo u manjih zemlja, da je to spojeno, a zašto? Ne zato, da odgovara najbolje cielji samo to zastupanje, nego za to, što je jeftinije i mi kao mali narod nemožemo kazati: Ovaj je sistem absolutno najbolji, nego je relativno najbolji, jer nas malo stoji, što prema okolnostim našim drugčije nemože biti bolje.

Ja sam se zato upustio u to razlaganje, što sam izazvan tvrdnjom, da je to quasi najbolji sistem. Držim, da je sada za nas najbolji, dok se nebude drugčiji ustanovilo. Ja se nadam, kad se bude danas sutra Krajina spojila, da ćemo mi u taj sretniji položaj doći, da ćemo moći bar podieliti rad, jer ćemo imati za cielo više prihoda, a manje troškova, nego što danas imamo, na dvie strane trošeć.

Što se tiče tvrdnje, da je to najjeftinije, držim, da nije, i u tom nije bilo razlaganje najsretnije. Ja sam čuo, da je to prije bilo u rukuh privatnog odvjetnika, što se nije zagovaralo. ali svakako je onda bilo jeftinije, jer se kaže, da se je plaćalo privatnomu odvjetniku 4000 for. i uz to da su bili njegovi troškovi, a ovo je mnogo jeftinije bilo. Mi moramo osim onih 8400 forinti uzeti još trošak za ono osoblje, koje je opredieljeno, da radi državno-odvjetničke poslove sbog toga, što državno odvjetničtvo, dotično nadodvjetničtvo nemože raditi poslove one, za koje je opredieljeno, nego radi poslove zemaljske prokurature. Ja neću mnogo zasegnuti, kada kažem, da vladu stoji to osoblje, ako ne više, a to najmanje 5—6000 for. Uzmite ovomu onih 8400 for., to vidite, da to stoji 14 do 15.000 forinti. Nemože se dakle kazati, da je ovaj sistem najjeftiniji, nego neću poreći, da je to zastupanje danas u dobrih rukuh i da bolje napreduje, nego što je prije bilo, da je brže i točnije, rado to ja sve pripuštam. Nego pri svem tom držim ja, da neće ići manje točnije i savjestnije, kada se onim činovnikom, koji su za svoju službu kao činovnici već plaćeni, ove posebne nagrade ovdje dokinu.

Štovani zastupnik kotara brodskog izvolio je navesti kao razlog proti predlogu, da je pristran predlog i to zato, što neveli, da se ukidaju ostali doplatci, nego što veli, da se samo baš ovdje ukinu. Na to moram odgovoriti, da u našem proračunu sbilja, kada bi ja usljed njegova govora računao, vidio bi, da ti doplatci zajedno sa svimi onimi kvinkveniji profesorskimi, ovimi nagradami i drugimi različitimi iznose okruglu svotu od 25.000 forinti. Moramo kazati, da je odbor zaista mislio, da se ondje,

gdje se god dade što ukinuti i uštediti, to učini, ali kod doplataka, dopustit će mi štov. g. zastupnik kotara brodskog, da to nemože biti. To su doplatci osobni, koji su na osobe vezani i koji prestaju, čim osobe prestaju. To su doplatci, koji su bili odredjeni na temelju ugovora ili za to, što su nekim osobam pri novom ustrojstvu manje plaće bile odredjene, nego su prije imale. Pak što je zakonodavac mislio, da se neogrieši o pravičnost, zato su pri manjoj plaći kod novoga uredjenja doplatci ovi kao osobni odredjeni. Ovdje se neda dokinuti ništa, jer to su posebni doplatci i mi bi se griešili proti pravičnosti, kada bi to dokinuli. Mislio je odbor još na nešto, gdje se što prištediti dade i to kod nagradâ povjerenikom kod gruntovničkih uložaka. Povela se rieč o tom u odboru, nebi li se i te nagrade ukinuti dale, pošto i oni rade one poslove kao državni činovnici, kada one, za koje su plaćeni, nemogu raditi. Na to je zastupnik vis. vlade izjavio, da se o tom pitanju već pregovori vode i da vlada misli na to, kako bi se ovi poslovi bez ove nagrade obavljati dali. Odbor je držao prema tomu, da je suvišno, da u tom što predlaže, ali kod ovog ovdje obavljanja državno-odvjetničkih poslova, držao je odbor, da može predložiti vis. saboru, da se ove nagrade mogu dokinut.

Nemogu da i ja mimoidjem one razloge, koje je zastupnik brodski naveo proti predlogu, koje ja mogu oboriti, akoprem nisam profesor sveučilišta.

G. zastupnik kotara brodskoga pozivlje se na to, da imadu sveučilištni profesori doplatke i izim toga još neke zasluge. To baš neznam, da zasluge imadu. Reklo se je, da imadu naukovinu. Ja moram na to kazati, uzporediv plaću sveučilištnih profesora s plaćom osoblja kod banskoga stola i kod sudbenoga stola, naći ćemo, da te plaće nisu tako izdašne kod profesora sveučilištnih, kako su ovdje kod sudaca, a jesu li one malo bolje, nego li kod viećnika sudb. stolova, to su vrlo malo bolje, a to ćete dopustiti, da će profesor, gdje je danas, ondje biti i 20 godina, a to mu nadoknadjuje veoma slabo kvinkvenijum i ona naukovina. Neznam, bi li gosp. zastupnik brodski, da bi koji profesor podupirao predlog, da se ukine naukovina, kazao to, da je vriedno, da se i državnim odvjetnikom za obavljanje toga posla ta nagrada dokine. Državni su odvjetnici bolje plaćeni, nego sveučilištni profesori radi toga posla, koji u isto vrieme rade sa svojimi ostalimi poslovi i neznam, zašto bi se dva puta platili za ono, što u jedno vrieme rade.

Štovani je zastupnik kotara brodskoga naveo još za razlog osobitu sposobnost, koja se ište, ali će mi dopustiti gosp. zastupnik, da tim razlogom nije utemeljio svoga protupredloga, jer kada je eminentni zadatak državnog odvjetničtva kazneno progonjenje, držim ja, da je upravo grieh, što smo im naprtili taj posao, zastupanje naime zemaljskog erara i zemaljskih zaklada, jer time smo mi odvratili svu njihovu pažnju od njihova uprav glavnog zadatka kod kazneno-pravnih posala. To smo pogriešili, gospodo, osobito onaj mali, kada se je zaveo tek kazneni postupak, gdje bi sva njihova pažnja koncentrirana morala biti. Ja sam uvjeren, kada bi tako bilo, da bi možebiti manje ovih obtužba bilo, koje se donašaju i manje bi bilo bezuspješnih razprava, koje se na te obtužbe vode, pak bi se ukazale razprave temeljitije i nebi se često ukazalo, da nema niti objekta za kazneni progon. Kada bi jim prepuštali, da svoj posao vrše, to bi taj posao pravi bio i oni bi bili u njem usavršeni, a ovako, naprtivši jim poslove zastupanja zemaljskog erara i zemaljskih zaklada, odvratili smo pažnju njihovu od pravog njihovog posla i time nismo dobro uradili, jer nemože nikada čovjeka jednoga sposobnost biti za dva posla takova, kao što za jedan posao. Ako je državni odvjetnik, kao što treba da jest, valjan kriminalista, nemože biti valjan civilista i nije za posao gradjansko-pravni i kazneno-pravni jednako sposoban, pa sve da i jest, to se nemože od njega iskati. Držim, da taj razlog sposobnosti i nesposobnosti nemože stajati.

Naveo je g. zastupnik brodski jošte i odgovornost onu, koju nalaže §. 4. zakona od g. 1874. državnim odvjetnikom i nadodvjetnikom za taj posao, t. j. da oni odgovaraju svojim imetkom za štetu, koja bi se naniela. To je istina, nu i ovaj razlog negovori za to, da se predlog neprimi, jer ne samo, da zakon nalaže odgovornost državnomu nadodvjetniku i državnim odvjetnikom, nego i svakomu sudcu kao i drugim činovnikom. Svaki je sudac odgovoran za svaku štetu, koju svojom krivnjom bilo državi, bilo privatnoj stranki nanese, ali za to, što je odgovoran, nije nikomu palo na pamet, da mu se za tu odgovornost jošte posebna nagrada daje. Ima jedan sam slučaj, kada se za odgovornost nagradjuje činovnik, to u onom slučaju, kada ima položiti jamčevinu, pa ... za nj bila šteta, kada se za položenje te jamčevine ne... njemu šteta odštetila budi po državi, budi u obće ... kojem privatnom zavodu.

Još je štovani g. zastupnik brodski izvolio predoč... neku brošuru, koja je u posljednje doba izašla proti z... maljskomu eraru u parnici, koju bi imao podići lonjsk... poljski konsorcij proti eraru i tom brošurom težio je d... kazati, kako velika odgovornost i kako velika sposobno... iziskuje se u tako važnoj parnici. To je istina, ali svaki posao za državnoga odvjetnika ili nadodvjetnika onda, kada zastupa zemaljski erar, važan i on mora svagd... da nastoji najboljim svojim znanjem i najboljom svojo... savjesti zastupati zemaljski erar. Je li time, što je ovoj brošuri parnica dokazana kao važna i što ta pa... nica zasiže u veliki iznos, je li time dokazano to, ... treba za to posebne nagrade. Ja nevidim toga. A je to tako važan i težak posao, to će ne samo državni o... vjetnik i nadodvjetnik, nego i svaki drugi, koji bi na... bio pozvan, uprieti tim više sile, da odgovori zadat... svomu. A što bi bilo onda od te odgovornosti, kada se slučajno izgubila ta parnica, koja bi skoro u milj...

forinti zasiecala? Što hasni onda odgovornost, ako se zemlji šteta nanese? Tu je odgovornost iluzorna. I ja sam uvjeren o važnosti te parnice i po njezinu iznosu i po juridičkom pitanju, o kojem se radi u toj parnici. Ja držim, i nesumnjam bar, da će svietli ban i odnosno zemaljska naša vlada prije, nego što se upusti u ovu parnicu, da će uz veoma veliku sposobnost današnjih sila potražiti takodjer i mnienja ostalih jošte naših juridičkih kapaciteta, jer držim, da više glava više znade. Po tom, što zemaljski erar imade valjanih sila, neizključuje se, da se i ostali prvaci za svoja mnienja upitaju, kao što se to i u svakom drugom slučaju čini.

Pošto dakle, vis. sabore, odbor proračunski nedira upravo u sistem današnjega zastupanja i pošto su državni odvjetnici kao što i državni nadodvjetnik za svoje službovanje plaćeni, nastaje pitanje, je li se tim službovanjem absorbira sve vrieme, koje državni odvjetnici i nadodvjetnici imadu, ili ne. Ako se absorbira, onda sam ja i sam za to, da ih treba nagraditi u to ime, te ako mi izvan vremena uredovnog njima propisi ustanovljenog za obavljanje državno-odvjetničkih posala, ove poslove obavljaju, sasvim je opravdano, da se za to nagrade. Ali ja držim, da oni toga ne čine, jer ste čuli, gospodo, da je tamo za zastupanje zem. erara i zakladâ dodieljeno posebno osoblje, da se mogu poslovi državnih nadodvjetnika i odvjetnika obavljati što lakše i brže, a kad se dakle to osoblje dodieljuje, znači, da se upotriebljuje uredovno vrieme na obavljanje poslova erarsko-zemaljskih. A kada su oni za to jedanput već plaćeni, kao državni činovnici, nevidim razloga, zašto bi se oni za to isto poslovanje, za koje su plaćeni, još jedanput nagradjivali. Držim dakle, da se neće vis. sabor ogriešiti o pravičnost, ako se ove nagrade ukinu, za čim težiti moramo, jer ako se možebiti nedokinu ovakove nagrade, bojim se, da ćemo doći do toga, da ćemo morati malo po malo same plaće dokinjivati. I kada te nagrade dokinemo, ne samo da se nećemo ogriešiti o pravičnost, nego ćemo učiniti ono, što u današnjih okolnostih učiniti valja. S toga molim vis. sabor, da izvoli predlog odbora primiti.

Predsjednik: Stupa se sada na glasovanje.

Preuzv. g. ban: Molim vis. predsjedničtvo za rieč.

Predsjednik: Rieč ima Nj. preuzvišenost sviet. ban.

Preuzv. g. ban: Ja nebi bio ustao, da nije g. izvjestitelj tolikim trudom i tolikom obširnošću branio predlog proračunskog odbora.

Gospodo! Ja shvaćam ovu stvar sa više gledišta. To je abeceda svakog reprezentativnog parlamentarizma, da je inicijativa zakonarstva i kod krune i kod sabora. Kod krune, koja vrši to pravo putem svoje vlade, a kod sabora, koji opet može u danih okolnostih poprimiti inicijativu, budi tim, da samo učini predlog kakve zakonske osnove, budi tim, da pozove vladu, neka na njegov poziv tu inicijativu u drugom redu poprimi. Što se tiče dakle toga, gospodo, je li sabor vlastan inicijativu poprimiti, o tom mislim da nema govora, jer je to u našem zakonu zajamčeno. Je li pako vlastna kruna to učiniti, nemože biti niti o tom govora, jerbo je i to zajamčeno u našem zakonu, a leži i u naravi same stvari, da kruna kao vrhovna vlast u državi, na svaki način mora inicijativu izvršivati. Kada kruna vrši inicijativu, to biva putem vlade i vlada onda saboru na ustavno pretresivanje osnovu krune, respektive osnovu vlade predlaže. Što dakle sliedi? Sliedi to, da je sabor vlastan primiti ili neprimiti ono, što se predlaže od strane vlade, a to je konstitucionalno. Isto je tako, gospodo, konstitucionalno i to, da kada sabor budi izrazi želju, da se koji zakon stvori, budi načini sam osnovu kakova zakona, da opet mora kruni, respektive vladi pripasti to pravo, da to uzme na rešeto i pretrese. I kako se suponira, da svaka vlada mora imati obzir na javno dobro, ako nadje to dobro koristno, probitačno po narod i zemlju, onda će primiti, respektive sankcionirati kruna ono, što je sabor zaključio. Mi smo danas u ovom slučaju.

Odbor predlaže, neka se ukine neki zakon i neka se mjesto toga zakona postavi drugi zakon, koji će neke doplatke u onom stvorenom zakonu, u sadašnjem zakonu dokinuti.

Gospodo! Ovdje u ovom slučaju vlada ima podpuno ustavno pravo, da to primi, da to odobri ili da to zabaci. Ja sam u ovom posljednjem slučaju i ja velim, da ja ovo od strane vlade primiti nemogu. A zašto ne? Evo zato: Tvrdi se ovdje, da bi se tu prištedila koja stotina forinti. Istina je, moglo bi se prištediti, ali bi se moglo prištediti i drugdje, ako hoćete dirati obstojeće pravo, ako hoćete plaće na niže suzbiti svote, za čim možebiti neide nijedna zemlja u ovoj prostranoj monarkiji. Nu to sve može biti. Može se učiniti sve jeftinije, ali što nam se može dogoditi? Ja sam jednom čitao anekdotu, gdje je neki čovjek kupio sukna, pa si je htio načiniti hlače, — oprostite, što govorim o tako trivialnom predmetu, — i pozvao je krojača, veleć mu: Evo ti sukna, načini ti meni hlače! Hoće li biti dovoljno sukna? Krojač veli: Bit će dakako dovoljno. Sada ovaj čovjek pomisli: Ovaj krojač načinit će od ovoga sukna nesamo meni hlače, nego i sebi prsluk, pa ga onda zapita: Čuješ, možeš li ti načiniti i dvoje hlače od toga sukna? Veli ovaj, koji je opazio kamo to cilja: Možem! I tako se je pogadjajuć dotjeralo i do pet pari hlača. Kada je došao dan, da krojač donese hlače, donese ovaj na pet prstih hlače i to na svakom prstu po jedan par hlača. Ovaj se čudio tomu, na što mu onaj reče: Ti si naručio i zahtievao, da ti od ovoga sukna načinim pet pari hlača i evo ti ih dakle!

Gospodo! Ova doista trivialna, ali iz života crpljena anekdota, može nam pokazati, da se može u istinu štediti, dakle štediti i kod ureda, ali kakav će to biti ured i kakovi činovnici? Tvrdi se ovdje sa strane izvjestitelja, da će svaki činovnik i bez plaće, ili bar kako se on izjavio, s manjom plaćom raditi onako marljivo i onako

sdušno, kako radi s većom plaćom. To je istina, ali bi tomu trebalo, da su i potrebe života k tomu, t. j. da potrebe svakdanje odgovaraju onomu, što je svakom potrebno, koji se stavi na ovaj gorki kruh javnoga činovničtva.

Ja dakle dopuštam to g. izvjestitelju, da bi se to dalo jeftinije načiniti, dapače mislim, da bi se našao koji od gg. odvjetnika, koji bi taj posao jeftinije preuzeo. nego je to bilo.

Prije nekoliko godina, prije nego li sam ja došao ovamo, bio je taj posao povjeren jednomu privatnomu odvjetniku i onda, kada sam ja došao na vladu, plaćalo se je za to tomu privatnomu odvjetniku 4000 forinti i bili su mu ugovorom osigurani uz to svi deserviti.

Ja ću dopustiti, gospodo, da gospoda odvjetnici današnji dan jako slabo prolaze. Ja ću dopustiti, da bi se našlo za jeftinije novce to zastupanje, da nebi trebalo niti 4000 for. davati, te bi se gdjekoji možda samo timi deserviti zadovoljio, ali pitam, gospodo, kakova će to biti radnja, kako biste vi zahtievali od mene ili kako bi ja pristao na to, da ja jamčim, — jer su pod mojim jamstvom javne zaklade — za novac našega naroda? Ja, gospodo, na to pristati ne bi mogao.

Veli g. izvjestitelj, da ovo nije absolutno najbolji sistem, a to ja vjerujem, kadgod mi tko reče: Ovo nije „optimus mundus", jer je to filozofička zasada, koja se razumieva kod svake misli i ideje čovječanske, da ovo nije najbolji sviet, ali ja sam zadovoljan s onim, što veli g. izvjestitelj, kada kaže, da ovo nije absolutno najbolje, nego da je za nas dobro, i jako sam zadovoljan, jer ako je za nas dobro, gospodo, onda ja netražim drugo.

Veli g. izvjestitelj, da svaki činovnik mora jednu struku tjerati, osobito, kada se govori o činovnicih sudbenih, da onda jedan mora biti vješt kaznenomu pravu, a drugi civilnomu. Ja velim, gospodo, da to svaki vidi i to gosp. izvjestitelj sam zna, da je svakoga sudca dužnost ne u jednoj struci, nego u više struka, u svih struka njegova ureda biti na svom mjestu. Što se napose tiče onih doplataka, o kojih je rieč ovdje, to su ovi doplatci nastali zakonom, koji je poslie načinjen, nego su bili uredjeni sudovi. Ovo je neka nova služba, koja je dodana onoj službi, koju su državna odvjetničtva prije imala. I odatle sa samo po sebi razumieva, da, kada je nametnuta nova dužnost ljudem, činovnikom, imenovanim već po Nj. Veličanstvu i stojećim na temelju obstojećega zakona, kada im je, velim, nametnuta nova služba, koja osim toga leži u koristi zemlje, da to nije nikakova anomalija, kada im se odredi nekakav doplatak.

Ja dakle, gospodo, već sada unapred kažem sasvim otvoreno, da ja nebi bio u stanju za onaj slučaj, ako vis. kuća primi ovaj zaključak, takovu zakonsku osnovu podnieti, a zašto? Za to, jer nisam s time sporazuman. Kada od strane vlade dodje na sabor koja osnova, onda nije štil vlade taj, da reče saboru: Sabore, ti se pozivaš, da primiš osnovu, nego je štil taj: Vis. kući predlaže se osnova ta i ta s molbom, da ju izvoli uzeti na ustavno pretresivanje, a s ove strane upotriebljava se sasvim drugi štil: Pozivlje se vlada, neka to i to učini.

Gospodo! Budimo jednom iskreni! Ja vam, koje vas jako štujem, kažem, da se ja na tu pozivnicu nebi nikada mogao odazvati, kao i u nijednomu slučaju, gdje nisam osvjedočen o potrebi i koristi poziva.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada će se stupiti na glasovanje.

Pitanje se stavlja sliedeće: Prima li vis. kuća zaključak proračunskog odbora, koji ovako glasi (čita):

„Poziva se kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, da podnese saboru osnovu zakona, kojom se dokidaju nagrade za obavljanje zemaljsko-odvjetničkih posala i to a) državnomu nadodvjetniku sa 800 for.; b) zamjeniku njegovom sa 400 for.; c) državnom odvjetniku sudbenog stola u Zagrebu sa 400 for.; d) 5 državnim odvjetnikom ostalih sudbenih stolova po 200 for." — Ona gospoda koja su zato, da se predlog ovaj odbora primi, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Predlog odbora je pao.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 5. „kr. kotarski sudovi).

Predsjednik: Prima li vis. kuća naslov 5. onako kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

Naslov 5. je primljen onako, kako je po odboru stavljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 6. „kaznione").

Predsjednik: Prima li vis. kuća prvu al. naslova 6.

(Prima se.)

Prva je alineja ovoga naslova primljena.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita drugu alineju naslova 6.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća drugu alineju naslova 6. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Druga je alineja primljena.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita al. treću naslova 6.)

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu treću alineju po predlogu odbora?

(Prima se.)

Treća je alineja ovoga naslova po predlogu odbora primljena.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju 4. naslova 6.)

Predsjednik: Prima li vis. kuća alineju 4. ovog naslova po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 7. „Zemaljske i županijske sgrade").

Predsjednik: Prima li vis kuća naslov sedmi po predlogu odbora?

(Prima se.)

Sedmi naslov primljen je.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov 8. „Mirovine" prvu alineju).

Ovdje je vis. sabore prištednja učinjena od 2962 for., jer u osnovi zakonskoj, koju je vis. vlada predložila saboru, mirovine su bile uvrštene još po onom stanju, koje je vladalo mjeseca kolovoza 1878., kada je naime ona proračun pravila, a odbor proračunski uzeo je mirovine po izkazu mirovinskih pristojba i to po stanju onom, koje je bilo 1. siečnja 1879., a prema tomu se je ukazala ova prištednja od 2962 for.

Predsjednik: Prima li vis. kuća naslov 8. sa svimi tekućimi brojevi po predlogu odbora?

(Prima se.)

Naslov 8. primljen je sa svimi tekućimi brojevi.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita prvi predloženi zaključak k ovomu naslovu).

Visoki sabore! Što se tiče prvoga predloga, mislim, da je vec tečajem proračunske razprave dovoljno sam po sebi obrazložen. Meni je samo ovom prilikom navesti to, da mi sbilja možemo i moramo uzimati više na investicije i svrhe narodnog gospodarstva. Odbor se je uvjerio iz štatističkih podataka, da male zemlje, kakova je naša, n. pr. Kranjska, Štajerska itd., da te zemlje daleko više čine za gospodarstvene svrhe, nego što mi činimo, dapače uvjerio sam se, da se je u tih zemljah kroz ovo 10 godina, odkako mi u proračun za ovo uvrštujemo svote, ako ne tri puta, to za cielo dva puta, velim, u to ime toliko potrošilo koliko kod nas. A da kod njih bolje stoji ta grana i struka, netreba dvojiti. Prema tomu držao je odbor, da nesmijemo iz vida pustiti, i da se moramo u buduće više obazirati na te svrhe narodno-gospodarstvene, te je potaknut odbor na taj predlog upravo tim, što ne samo da nije po vis. zemaljskoj vladi za tu svrhu više uvršteno. nego je dapače daleko manje ove godine uvršteno, za nekoliko hiljada forinti, pod onim naslovom „Prinos narodno - gospodarskim svrham". Na tom temelju stojeć predlažem ovaj zaključak prvi vis. saboru na odobrenje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predloženom zaključku prvom? Ako neželi nitko, stupit će se na glasovanje.

(Ustaje odjelni predstojnik za unutarnje poslove.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Kao što u odboru proračunskom, tako ni ovdje nemogu propustiti, da samo nekoliko rieči neprogovorim na ono, gdje se misli, da vlada nema pred očima svrhu, koja se želi postići time, da ona pri sastavljanju budućih proračuna uzme više obzira na investicije te svrhe narodno-gospodarstvene.

Ovdje se izmedju nas i drugih zemalja nemože paralela povući, a najmanje medju onimi, koje nepokrivaju iz svojih sredstva nego iz državnih te potreboće, dočim smo ih mi dužni iz razpoloživih zemaljskih sredstva pokrivati.

Dužnost mi je da kažem, da je zemaljska vlada iz razpoloživih sredstva ovo 4—5 godina za svrhe narodno-gospodarstvene više dala nego što je prije bilo, a da bi trebalo u tu svrhu više trošiti, priznaje sama. ali uz ovaj upravni sistem, uz ovu upravu, koju treba uzdržavati, nije joj bilo moguće više trošiti, o čem ste najbolje sami uvjereni.

S toga moram onu misao, da vlada nema pred očima narodno - gospodarstvene svrhe, što je primitivan uvjet svakoga napredka zemlje, odbiti od strane vlade, koja će i u buduće prema financijalnoj snazi zemlje na to misliti, te držim, da je ovaj predlog posve suvišan i ja sam za to, da se izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Meni je vrlo žao, da je presv. g. predstojnik ustao, jer se meni nebi trebalo ustajati, a dočim se je on ustao, moram se i ja ustati, akoprem nisam htio uticati u razpravu ove točke, da se samo razprava nedulji. Mi, gospodo, svi koji sjedimo ovdje na uzvišenih stolicah kao narodni zastupnici, moramo prihvatiti ovu točku prvu predloga odborova.

Istina je donekle, što je presv. gospodin kazao, ali vis. vlada mora sbilja nastojati o tom, da nadje vrelo, ako ne inače, to da preustroji zemlju, da se može više prinašati za narodno - gospodarstvene svrhe i više investirati. Ja sam dovoljno govorio o tom kroz prošle tri godine i govorilo se je sa više strana tako, da je već prešlo u živac vis. kuće, te nisam trebao govoriti o tom, da se treba obazirati na narodno-gospodarstvene svrhe, ako hoćemo, da sbilja možemo uzdržati ono, što smo u zemlji velikim trudom ustrojili.

Ja preporučam ovu točku i mislim, da ju može vis. vlada poprimiti, dočim se u njoj samo „preporuča", a ne „pozivlje" vlada, da imade više obzira na investicije i svrhe narodno - gospodarstvene. S toga ja ovaj predlog odborski vis. saboru preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Imali smo prilike vidjeti kroz ovo prošlih nekoliko godina i to godine 1876., 1877. i 1878., koliko je iz autonomnoga budgeta potrošeno na ceste. Tuj dolazi svota od 567.000 for. Ja, vis. sabore, prispodabljajuć ovu svotu u našem autonomnom budgetu, moram kazati, da je ova svota nerazmjerno velika, da mi trošimo više u razmjerju našega budgeta na komunikacije, nego što bi trošiti mogli. S toga ja izvadjam konsekvenciju, da je ovaj poziv na vis. vladu, u kojem da ona više u granicah toga budgeta čini, nepravilan, te sam s toga proti predlogu odbora.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

*

Izv. **Vaso Gjurgjević**: Ja se odričem svake rieči.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako:

Prima li vis. sabor u prvoj točki kod naslova sedmoga dolazeći zaključak po predlogu odborovu, koji ovako glasi (čita):

„Preporučuje se kr. zemaljskoj vladi, da pri sastavljanju budućih proračuna uzme više obzira na investicije te svrhe narodno-gospodarstvene".

Ona gospoda, koja su za to, da se primi ovaj zaključak prvi odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje većina,)

Zaključak je prvi odbora primljen.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita drugi zaključak naslova 8.).

Visoki sabore! U odboru proračunskom prigodom razprave o pokriću iztaklo se i to pitanje, kako je i što je sa listom „Narodne Novine" i kako i što je sa listom „Agramer Zeitung"? Pošto je vis. vlada u odboru proračunskom izjavila, da će glede „Narodnih Novina" na ustavno pretresivanje saboru podnieti osnovu, kojom misli, da se uredi tiskara „Narodnih Novina" i sam list, to se je odbor proračunski tim zadovoljio i čuli smo, da je vlada vis. saboru podniela dotičnu osnovu glede „Narodnih Novina". Glede „Agramer Zeitunga" uvjerio se je odbor o tom, da je ovaj list zemaljska vlastnost, jer je nabavljen zemaljskimi novci još pod vladanjem prijašnjim baruna Raucha. Kada je dakle zemaljska vlastnost, to je mislio proračunski odbor, da se svakako o tom listu mora voditi nekakav račun i da mora o tom računu i traga biti u samom zemaljskom proračunu, i je li od toga lista kakova korist ili šteta. Žalibože uvjerio se je odbor proračunski, da tu o kakovoj koristi nema ni govora, nego, da je kod toga lista obično svake godine neki manjak, koji treba da se namiri iz pokrića, a taj manjak bio je prošlih godina u nekom iznosu od 2500—2600 forinti, što se je pokrilo iz zemaljskoga proračuna. Pak da toga nebude više, odbor proračunski predlaže vis. saboru, da zaključi preporuku vladi, da u buduće nedaje više predujma listu „Agramer Zeitungu" iz zemaljskih sredstva i da nebude više deficita. Molim za oproštenje, da se neogriešim, jer nije tako rečeno, da je to manjak, koji se pokriva, takav, da se izgubi, nego je samo predujam dat listu uz dužnost, da imade to nadoknaditi, ali je odbor proračunski slabo uvjerenje imao o tom, da će doći to sretno vrieme, kada će se moći nadoknaditi taj predujam, s toga je držao odbor, da će najbolje biti, ako se više nedade predujam tomu listu. Zato odbor proračunski predlaže, kao što stoji ovdje, da vis. vlada u buduće nedaje više predujam listu „Agr. Zeitungu" iz zemaljskih sredstva. — Ja preporučam za to predlog odborov.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, stupa se na glasovanje.

(Nitko neustaje.)

Prima li vis. sabor zaključak drugi, koji ovako glas (čita):

„Preporučuje se kr. zem. vladi, da u buduće nedaj više predujma listu „Agramer Zeitunga" iz zemaljskih sredstva, i da nebude više deficita".

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj zaključak drugi primi po predlogu odbora, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Zaključak drugi primljen je po predlogu odbora.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita zaključak III. naslova 8.).

Ovaj predlog, vis. sabore, imao sam čast preporučit već u prvom svom govoru, jer kako rekoh, sbilja je ov obrazloženje sadašnjeg proračuna tako nedostatno, nepod puno i manjkavo, da se iz tog obrazloženja iz nijedn stavke nemože vidjeti, zašto je ova stavka ovako, a nij onako, a zašto nije drugačije. To je bilo uzrokom, da s je razprava u odboru proračunskom raztegla, jer se j kod svake stavke moralo tražiti obrazloženje i razjašnjenj čega nebi bilo od potrebe, da je to kod pojedinih stavak već bilo učinjeno. A da toga u buduće nebude, predlaž odbor na usvojenje vis. saboru ovu preporuku na visok vladu, da u buduće podnese saboru uz proračun podpun i obširno obrazloženje proračuna, koji predlog i ja s svoje strane preporučam.

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, stupa se n glasovanje i stavlja se pitanje: Prima li visoki sabor tre zaključak po predlogu odbora, koji ovako glasi (čita):

„Preporučuje se kr. zemaljskoj vladi, da u buduć podnese saboru uz proračun podpuno i obširno obrazlo ženje proračuna".

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj zaključa odbora primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj treći zaključak primljen je po predlogu od borovu.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita Pokriće. Poglav I. Odjel za poslove nutarnje. Naslov 1. Prihod odjela z nutarnje poslove alineju I.).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu prvu alinej po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita drugu alineju ovog naslova).

Predsjednik: Ovdje na ovu točku predložen je jeda izpravak po g. zastupniku dr. Andrijeviću. Molim gos bilježnika, da izvoli pročitati taj izpravak.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita izpravak): Na kon da se doda: „Kod te odluke neka se po mogućnosti obz uzme na to, da se tvornica duhana uzdrži u Zagrebu

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Andrijevi da obrazloži taj izpravak.

Dr. **Stanko Andrijević**: Visoki sabore! Ja drži da je ovaj predlog odbora postao suvišan ovdje, i

ısljed zaključka, što ga je onomad vis. sabor stvorio, prihvativ izpravak veleštovanog g. zastupnika Vončine, premda onaj zaključak i ovaj predlog nisu posve istovjetni, jer se ovdje nešto više traži, nego li ondje. Ondje se naime traži, da vis. vlada uzme u razmatranje, da li se sgrada ona, gdje je sada tvornica duhana, može upotriebiti za smještenje sveučilišta, a ovdje treba odlučiti još tečajem ove godine. Po ovom su oba predloga u načelu suglasna. Ja držim, da je vis. vlada već ovim zaključkom na ovaj predmet dovoljno upozorena i za to nebi trebalo iznova onu istu stvar zaključivati. Zato predlažem, da se predlog odbora ovako neprihvati, nu ipak, pošto neznam unapried, hoće li vis. sabor pristati na ovo mnienje i moje mnienje dieliti, to sam tako slobodan preporučiti ovaj izpravak, koji je pročitan, te ću ga obrazložiti u kratko. Neću se upuštati u dokazivanje, kako svakomu od nas i svakomu drugomu mora stalo biti do toga, da se gradjevine razvijaju i napreduju, ponajpače u našem glavnom gradu Zagrebu, nego mi je napomenuti samo to, da je obstanak tvornice duhana u Zagrebu za grad ovaj od velike koristi, jer si pučanstvo mnogo zasluga tim dobavlja, osobito siromašniji razred i to ženski spol, koji bi inače bio svake zasluge lišen. Kada je veleštovani zastupnik gosp. Vončina svoj izpravak podnio, ja nisam onda držao za potrebito dalje progovoriti, jer sam osvjedočen bio, da će vis. vlada, razmatrajuć ovaj predmet, takodjer uzeti obzir na interese grada Zagreba, u koliko se dadu složiti sa višjimi interesi zemlje. Ali ovdje bojim se, kada bi se prihvatio odborov predlog ovako, kako jest, da se vladi prepusti način, da bi se odluka ova ove godine stvorila, obuzimlje me bojazan, da se uslijed najbolje volje interes grada Zagreba nebi mogao u obzir uzeti. Ja dopuštam, da nebi bilo pravedno, da grad Zagreb zahtieva, da se višji interesi zemaljski zametnu nekim posebnim interesom i držim, da to nije potrebito, gdje će se moći ova dva interesa u sklad privesti. U tom smislu preporučam svoj izpravak za onaj slučaj, ako nebi predlog odbora sasvim pao.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Kada sam govorio o ovom predmetu k izpravku gosp. Vončine i kada se je kazalo od strane zastupnika vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, da bi grad Zagreb tu tvornicu graditi imao, ja sam naročito kazao, da se nebi mnogo obaziralo u tom pogledu na grad Zagreb, ako neće i ako nemože graditi, jer znamo, da imade mnogo toga graditi, i kasarnu i silu učilišta drugih, nego da bi to sama zemlja gradila, t. j. vlada. Ja mislim, da i vis. kuća tako misli i da će to primiti. Kada se je moglo toliko godina čekati, može se čekati još jedna godina, da tu tvornicu sagradi budi grad budi zemlja; ako ne grad, to zemlja, samo da se neizgubi.

Ja sam svakako za to, moja gospodo, i mislim, da će vis. kuća prihvatiti ovaj izpravak g. predgovornika, i njegove razloge uvažiti, da je ta tvornica od velike važnosti po nas i da kod nas ostane, jer bez toga nemamo tako rekuć nikakove tvornice te vrsti u zemlji, a da onu naprečac iz one sgrade odtjeramo, neznam, što bi nam sviet strani kazao.

S toga ja preporučam ovaj izpravak i držim, da se može primiti kao dodatak ovomu pozivu u zaključku odborovu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja držim, da je taj izpravak, kako je ovdje stavljen, sasvim neumjestan, jer je zadatak sabora brinuti se za ono, što je najpreče i što mu je najnuždnije. Kod razprave ovoga predmeta u ovoj sabornici govorilo se je, da je to kuća zemaljska i da ju treba u tu svrhu, koja se ciele zemlje i cieloga naroda tiče, upotriebiti. Ja držim, da nitko nije protivan u ovoj vis. kući toj tvornici, a kamo sreće, da jih čim više imamo ne samo u Zagrebu, nego i u cieloj zemlji! Tu držim u prvoj liniji, da je grad dužan brinuti se za to, da neizgubi ono, što mu korist donaša. Neznam, da grad nebi bio u stanju graditi tu sgradu, jer on imade sredstva, ako hoće. S toga nebi bio za to, da se sa strane zemlje ova sgrada gradi i da se to kao zemaljski zadatak uvaži.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ja se s moje strane neću protiviti izpravku gosp. zastupnika dra. Andrijevića, jer držim, da će i onako vis. vlada uzeti u razmatranje tu cielu stvar, pa bude li vis. vlada uvidjela, da joj konvenira, da sama uzme u ruke podignuće te tvornice, to će ona učinit, a nebude li ona toga uvidjela, onda neće to učiniti i onda će se eo ipso sam grad Zagreb, ako drži, da mu je koristno, pobrinuti za to, kako će moći doći do te tvornice. U ostalom neka mi visoki sabor ovom prilikom dozvoli obazrieti se na ovaj izraz „poziva se“, kojemu je od strane preuzv. g. bana kod predjašnje prilike zamjereno, te izjaviti na obranu odbora proračunskoga, da je on zatekao štilizaciju toga izraza, koja je dosada postojala i sada postoji. Meni se čini, a neću apodiktično tvrditi, da je i na ugarskom saboru takova štilizacija obična. Držim, da nije mislio proračunski odbor o dostojanstvo vis. vlade pogriešiti, nego da je to obična štilizacija. S toga molim, da izvoli visoki sabor predlog odbora primiti.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Prima li visoki sabor zaključak odbora ovako, kako ga je predložio, bez izpravka t. j. dodatka g. dra. Andrijevića? (Glasovi: „Neka se još jedanput čita“.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): Na koncu alineje da se doda: „Kod te odluke neka se po mogućnosti uzme obzir na to, da se tvornica duhana uzdrži u Zagrebu“.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Prima li vis. sabor zaključak odbora s izpravkom t. j. dodatkom g. dra. Andrijevića.

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Zaključak odbora s dodatkom gosp. dra. Andrijevića je pao.

Prima li vis. sabor ovaj zaključak odbora onako, kako je predložen, t. j. bez izpravka ili dodatka?

(Ustaje većina.)

Predlog odbora bez izpravka je primljen.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju treću ovoga naslova).

Ovo je, vis. sabore, prinos grada Zagreba zemaljskomu kazalištu sa 2000 for., a pošto se i u zemaljskom proračunu kazalištu votira svota od 32.000 for. kod potrebâ, a u pokriću dolazi ova svota kao prinos grada Zagreba zemaljskomu kazalištu, s toga drži odbor, da se ova svota neidentificira s tereti kod potreba, te da se ovdje u pokriću briše.

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, stupa se na glasovanje. Prima li vis. sabor predlog ovaj, kako ga je odbor predložio.

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita alineju četvrtu toga naslova.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj, kako ga je odbor stavio?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita alineju petu ovoga naslova).

Predsjednik: Na ovu stavku prispio je jedan izpravak od g. zastupnika Kuševića. Molim, da ga izvoli g. biljежnik pročitati.

Biljеžnik dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak g. Kuševića, koji glasi): „Kod pokrića neka vlada izkaže prihod, koji služi zakladi mirovinskoj".

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja držim, da je ovo mimoišlo pazku proračunskoga odbora. Znano je, kao što su ovdje stavljene činovničke plaće, da bi bilo shodno i potrebno, da se ono, što se od plaća kod imenovanja javnih činovnika priuzdržaje, t. j. jedna trećina, koja služi zakladi mirovinskoj, da bi se u budućem pokriću evidentiralo, jer se po mojem mnienju čini to kao potrošak, s toga mislim, da bi shodno bilo, da se to, što u ime toga u samom budgetu dolazi, kod sva tri poglavja u pokriću izkaže.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovaj bi predlog veleštovanog gosp. predgovornika jako koristan bio po našu zemlju, ali se neka nemisli, da vlada toga pitanja nije potakla već prije više godina i mislila je sama sbilja, da ona trećina, koju činovnici plaćaju u ime mirovine, da bi to imalo biti zakladom činovničkom, iz koje bi se, kada bi se povećala, mirovine izplaćivale. Ali tomu nije tako. Kada se je sa strane ove vlade glede toga obratilo na ugarsku vladu, držeć, da su to naši novci, dočim su se naši činovnici samo iz našeg budgeta plaćali, odgovorilo se je, da su to prihodi naše zemlje, od kojih nam pripada tangenta od 45%, a njima 55%. Vlada se je sbilja uvjerila i sama, da je tomu tako, jer je dobila takodjer podatke u tom pogledu od austrijske vlade, po kojih podatcih vidjelo se je, da nisu mirovinski prihodi zajednički. Vlada nas je austrijska pobila u prvom redu, a prema tomu i ugarska vlada svojim odgovorom. Iz toga dakle vidite, da stvar inače stoji, nego se je mislilo i da nije pažnji ove vis. vlade to mimoišlo, ali se je ona uvjerila, da prinosi činovnički, uplaćeni u ime mirovina, nečine nikakove zaklade, već da je to prihod, od kojega nam pripada tangenta od 45%. S toga se nemože predlog ili izpravak uvažiti, jer nema substrata svoga.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

(G. zastupnik Kušević ustaje i hoće da govori.)

Molim, ovo nije predlog, nego izpravak, a kod izpravka govori se samo jedanput.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Ovo je pitanje tako važno, da mi je sbilja na njega iznebuha vrlo težko odgovoriti. Moram kazati, da sam jako uznemiren time, što sam čuo od g. zastupnika vis. vlade. Ja držim — možda imadem krivo, — da je to upravo smješno u juristici, kada mi, koji iz našeg zemaljskog proračuna plaćamo naše činovnike, a oni od toga novca u ime mirovine daju nešto i mi opet od te mirovine 45% dobivamo. Ja držim, da to nije opravdano nikakovim zakonom, dosada bar ne, i neosniva se niti bogami na temelju nikakova prava, nego bi rekao, da je to više pitanje moći, da onaj, koji je jači, tako radi. Ja na ovaj predlog štovanog zastupnika gosp. Kuševića neznam što bi rekao. Prihvatio bi ga, kada bi znao, da će se riešiti ovo pitanje; pošto držim, da se neće riešiti, s toga nisam za ovaj predlog.

Jovan Živković: Neka mi bude dopušteno za razjašnjenje stvari još nešto ovdje navesti. Ja mislim, da ovo što se i kako se ovdje predlaže, nije substrat nikakav za naš budget. To nije pokriće, jer kao takovo, kako se čuli od strane vis. vlade, nepostoji i ovdje dakle o tom govora nemože biti. Ali gospodinu predlagatelju ili izpravitelju, ili kako se već zove, prosto stoji na vladu interpelaciju glede toga staviti, kako se postupa s onim taksami, koje činovnici plaćaju u ime mirovine i polag odgovora vlade biti će vis. vlada u stanju prosuditi pravednost ili nepravednost postupka, te prema tomu, kad se nebi interpelant zadovoljio, prosto mu stoji, onako kako za shodno pronadje, svoj predlog u tom pogledu stavit. To je put običajni, dočim ovaj nema ovdje nikakova smisla. S toga mislim, da bi g. izpravitelj mogao u tom pogledu poseban predlog ili interpelaciju doniet pak će se razprava vrhu toga voditi, po kojoj će vis. kuća čuti cieli genesis stvari, dapače će joj se i svi spisi u tom pogledu predočiti.

Svetozar Kušević: Ja si pridržajem poseban predlog u svoje vrieme učinit, a za sada potežem ovaj moj predlog natrag.

Predsjednik: Pošto je ovaj izpravak natrag povučen, stupati je na glasovanje o predlogu odborovu. Prima li vis. sabor zadnju alineju ovoga naslova po predlogu odborovu?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje drugo „Odjel za bogoštovje i nastavu“).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo drugo poglavje po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje treće „Odjel za pravosudje“ alineju I.).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu prvu alineju, kako ju odbor predlaže?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita zaključak odbora u ovom naslovu).

Predsjednik: K ovomu je zaključku donešen izpravak zastupnika g. Brantnera, koji bi se kao dodatak ovomu zaključku smatrati imao. Molim g. bilježnika, da izvoli ovaj izpravak i dodatak pročitati.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita izpravak zastupnika g. Brantnera, koji glasi):

„Odsele voditi će se zaklade posebice medju zakladami, a u koliko se nisu izlučile, neka se izkazuju“.

Presjednik: Molim g. izpravitelja, da izvoli svoj izpravak obrazložiti.

Pavao Brantner: Prihode imovinske zaklade sačinjava takodjer i tako zvana naša belovarska županija, s toga smo se mi strašno interesirali glede ove točke, jer se je u naših belovarskih županijskih skupština jedno tri puta tražilo od vis. zem. vlade, da nam blagoizvoli račun položiti o tih prihodih, da vidimo, na što su se trošili, i akoprem se je 2—3 puta tako zaključivalo, nismo ipak nikada još došli do toga računa i nismo se mogli osvjedočiti, na što su se ti prihodi tako zvane belovarske županije trošili.

S toga sam razloga tako slobodan, predložiti ovoj stavci svoj dometak, da se može vidjeti, na što se pojedini troškovi upotrebljavaju. Mi bismo se takodjer skupštinari belovarske županije zadovoljili bili, da smo se iz stavke 8. po vladi predložena proračuna poglavja II. odjela za bogoštovje i nastavu, osvjedočiti mogli o tom, na što su se ti prihodi trošili, a pošto se taj prihod izkazuje u svoti od 19.533 for., neuvidjam, kako se je i zašto se je trošilo i s toga gledišta ja taj dometak stavljam, da vidimo, kako se je postupalo sa prihodi ovih zaostalih zaklada. Sa strane vis. vlade trebalo bi, da se opravda to, jer se ti prihodi nisu trošili na ono, na što su bili namienjeni.

Saznali smo, kada je Nj. Veličanstvo povećalo svećenstvu u belovarskoj županiji plaće do minimalne svote od 500 for. godišnjih, pa pošto su Magjari svoj 55% povisili od župničkih bira, što jih je katoličko žiteljstvo plaćalo za svoje svećenstvo, to je visoka vlada, nemajuć novaca, da plaća svećenstvo, prihvatila prihode te i naplaćivala svećenstvo belovarske županije, što se je protivilo sa zaključci belovarske županijske skupštine, koja je naročito zaključila, da se ti neimadu na ništa drugo trošiti, nego na štipendije mladićem, a s druge strane za podporu siromašnijim občinam za gradjenje novih učiona. Na taj je način visoka vlada radila upravo unatoć zaključku belovarske županije, gdje je ono, što je preteklo kod ovih prihoda, trošila na uzdržavanje senjske gimnazije, što nam je, pošto belovarska županija nema sa Senjom ništa, upravo čudnovato, jer ako se obazremo i razgledamo po vojnoj krajini, vidjet ćemo, da je i u varaždinskoj i banatskoj i u gornjoj krajini prosvjetno središte, gdje se mladići svaki od svog kraja tamo sakupljaju i nauku traže. Vidimo, da iz slavonske krajine dolaze mladići u vinkovačku gimnaziju i crpe ondje znanost, vidimo, da se mladići iz slavonske krajine kupe i na velikoj realci zemunskoj, a opažamo isto tako, da se u gornjoj krajini mladež kupi u senjskoj gimnaziji i u rakovačkoj velikoj realci, a isto tako napose osvjedočeni smo, da mladići belovarske županije dolaze u belovarsku gimnaziju, s toga nevidim, kako se dolazi do toga, da se oni prihodi, koji su namienjeni belovarskoj županiji, troše za gimnaziju senjsku, kako ta gimnazija do toga odnošaja dolazi? Mi se nemožemo osvrnuti na siromaštvo gornje krajine, jer kod razdiobe prihoda krajiških po volji Nj. Veličanstva imade se sav taj imetak podieliti po broju pučanstva, te tako ja mislim, da bi isto tako i grad Senj jednako bio kod te razdiobe participiran s tangentom ovih zaklada prema pučanstvu grada, a ne da se troši iz tangente, pripadajuće belovarskoj županiji, da ona svoju vlastitu realnu gimnaziju zanemaruje. Koji je cilj i koja svrha te obrazovne i odgojne zaklade, meni nije poznato, nego samo nazivlje njezino dokazuje, da bi se ti novci imali upotrebiti lih za štipendije. S toga držim, da bi trebalo u pokriću vidjeti, koliko je tih štipendija i koliko se krajiških mladića obrazuje iz tih štipendija i odkud su ti mladići, koji upotrebljavaju ta štipendija i moralo bi se u pokriću kazati, na što su se ti novci trošili. To su razlozi, koji su mene potakli, da umetnem taj svoj dodatak i to s toga gledišta, jer prije ili kašnje po samom previšnjem reskriptu, kojim se razriešava varaždinska brigada, imadu se te zaklade izlučiti, a u koliko se nisu izlučile, to se u izviešću zaklada vidjeti mora s jedne strane, a s druge strane osvjedočit se, kako se s tim novcem postupa. S toga preporučam vis. kući ovaj dodatak, jer će se tim dati prvo vis. vladi prilika, da se opravda trošeć ove prihode, a drugo će se občinstvo županije umiriti, jer će se osvjedočiti, da se sa prihodi tih zaklada pravedno postupa.

Predsjednik: Iz ovoga obrazloženja vidim, da ovo nije niti predlog, a nemogu držati to niti za izpravak, jer se neda nadovezati ovoj osmoj točki, koja je ovdje u

pokriću, nego je to sasma poseban predmet razprave, koji se osniva više na zakladah nego li na pokriću. Zato bi držao, da ovo nije shodno, da se u svrhu ovoga kao izpravka danas glasuje, nego g. predlagatelj može donieti svoj formuliran predlog, koji će se staviti u razpravu.

Pavao Brantner: Ja si pridržajem k ovoj stavci donieti formuliran predlog.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! To je stavka, na koju sam se pozvao, kada sam govorio o državnih odvjetnicih i državnom nadodvjetniku. To je uvršteno u odjelu za pravosudje pod stavkom 12. „Naknada troškova za obavljanje odvjetničkih posala za zemaljske zaklade po kr. nadodvjetničtvu i kr. državnih odvjetničtvih" s iznosom od 5833 for.

Sada se je u odboru proračunskom povela rieč o tom, je li pravo, da doprinose zaklade k ovomu trošku ili nije. Povela se rieč i o tom, da li sve zaklade bez razlike, bile javne ili privatne, doprinose tu naknadu troškova, a napokon nije se moglo na to ništa odgovoriti, niti se je mogao o tom kakav zaključak stvoriti s toga, što nije bilo u odboru proračunskom dovoljna razjašnjenja, kako i koliko koja zaklada doprinosi u ime ovih naknadnih troškova. S toga je odbor proračunski, prije, nego li bi se u tom pogledu upustio u kakav predlog ili zaključak, držao za shodno, da zaište od vis. vlade, da se u buduće razloži kod ove stavke, koliko koja zaklada doprinosi u ime troškova u ovoj stavci navedenih. Prema tomu je odbor proračunski zauzeo stanovište, na kojem stavlja ovaj predlog, i molim, da izvoli vis. sabor ovaj predlog odborov zaključkom učiniti.

Predsjednik: Ako neželi nitko govoriti, stupat će se na glasovanje. Prima li vis. kuća ovaj zaključak po predlogu odbora?

(Prima se.)

Zaključak odbora je primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje IV. „Tangenta poreza i javnih dohodaka")

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovo poglavje četvrto?

(Prima se.)

Poglavje četvrto je primljeno.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje V. „Prilog k tek. br. 5. glavnoga svotnika za proračun god. 1879. Prihod iz aktivnih tražbina autonomnoga budgeta" alineju I.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog je odbora primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita drugu alineju toga naslova).

Pošto je, vis. sabore, prekoračena svota od 39.000 for., ali 9000 pokriveno je prištednjom, to odbor proračunski misli, da se manjak od 30.000 for. iz ovih poreznih zaostataka do godine 1867. pokrije, a ostala je svota manja, pošto su neke stavke promienjene tečajem razprave, a ovdje je samo principielno rečeno, da li se imade manjak pokriti iz unišlih do godine 1867. poreznih 63% zaostataka, s toga odbor predlaže vis. saboru ovaj predlog i moli, da ga vis. sabor izvoli usvojiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu svotu uz promjenu od 20.944 for.

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita zaključak ovoga poglavja, alineju 3.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj zaključak po predlogu odbora?

(Ustaje Nj. preuzvišenost ban.)

Rieč ima Nj. preuzvišenost svietli ban.

Preuzv. g. ban: Visoka kućo! Meni se čini, da ovo nemože stajati, jer se protivi poslovom financijalno-računarskim i budgetno-računarskim. Rezultat iz zaključenih računa jedne godine uvrstiti u prvoj stavci budućega obračuna, buduće godine, ovo već radi toga nemože biti jer ovo predpostavlja, da se računi zaključni za g. 1879 dogotove i odmah, da se višak metne u godinu 1880 To nemože biti, jer to predpostavlja, da budu zaključni računi od danas do sutra gotovi. Uči nas izkustvo svih većih zemalja, a naročito i naše male zemlje, koja ima polagati račun vrhu 3 milijuna forinti, da po dosadašnjem izkustvu to nemože biti. Zašto ne? Dva su tomu razloga. Prvi je razlog taj, što se svaki budget za prošastu godinu do 4 mjeseca produljuje u buduću godinu. Što je bilo rađeno godine 1878. a nije bilo plaćeno, a bilo je u budgetu, da se imade izdati iz dotacije za godinu 1878., to se je sve imalo platiti, akoprem još nije bilo računa te godine do konca travnja. Ove tekuće godine, gospodo, to nemože doći, ako još 4 mjeseca u sadašnju godinu idu izdatci iz prošaste godine. To nemože nikako biti, da se rezultat računa ili obračuna stavi u budući račun.

A drugi je razlog taj, što je to posao ogroman. Molim vas, mali kakav trgovac ili trgovčić može možebiti od 31. decembra do 1. januara kroz jednu noć račun napraviti, ali zemlja, koja imade račun dati o 3 milijuna nemože račun učiniti u jednoj noći. Molim dakle, gospodo ja bi upravo u interesu vis. kuće sam preporučio, da se ono izpusti; zašto? Iz toga razloga, jer ono pokazuje da proračunski odbor nije pravo promotrio, vidio niti poznao tečaj toga posla. Ako vis. kuća ovo odobri, neka bude bez zamjere rečeno, da bi tim pokazala, da se ne razumije u te poslove. Ovo je nepraktično i nemože biti makar da se bog zna koliko puta zaključuje, što nemož biti, — nemože biti. Zato bi ja upravo u interesu ugleda ovog vis. tiela želio, da se ovakova stvar, koja nema praktične vriednosti, koja se dapače posvema protivi praksi racionalnoj, da se ovo izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Meni je ovdje zagovarati predlog odbora i razjasniti ga. Svietli ban izvolio je navesti ono, česa u ovom zaključku nigdje nema

da se naime imade od prošaste godine staviti rezultat zaključnih računa ili obračuna, nego se kaže, da se svagda rezultat iz zaključnih računa jedne godine uvrsti u prvoj stavci budućega proračuna. Nije sliedstvo, da mora biti prošasta godina, nego, kao što danas imade na stolu vis. kuće, ovdje nema i obračuna za godinu 1878. Trebalo bi nadovezati računu, je li štogod kod koje stavke od prošle godine preostalo ili nije. To je smjer ovoga predloga, da se stavi obračun u dotične stavke, a to se može staviti u proračun buduće godine, jer su računi zaključni predloženi.

Ono imade temelja, što je izvolio preuzv. g. ban reći, da se računi jedne godine koncem solarne godine nemogu zaključiti, ali svakako treba, da ide zaključni račun u proračune buduće godine, da se pretrese. S toga ja mislim, da to u nikakovu protuslovju nestoji i da se može primiti.

Preuzvišeni g. ban: Meni je samo to odgovoriti, ako sam pravo razumio g. predgovornika, neradi se tu o obračunu, nego se sada radi o preliminaru, a vi ste govorili, ako sam pravo razumio, o obračunu. Molim vas, kakav obračun spada u današnji pretres. Taj će doći napose u pretres, a ovdje nespada. Ako do kakovih opazaka dodje, moći će se onda učiniti, ali ovdje u proračunsku debatu ova opazka nemože ulaziti, koja se tiče drugoga predmeta, ne proračuna, nego obračuna.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Odkako smo mi s Magjari nagodbu sklopili i dobili tangentu od 45% naših dohodaka, neznamo mi bar od posljednjih godina nijedne godine računa, kako bi morali znati. Na to se nije mislilo u proračunskom odboru do ove godine. Ja sam tu razpravu dobro slušao i dobro sliedio i dosada se nezna, kamo s onimi zaostatci. Vis. vlada je ove godine sama rekla, da imade 43.000 for. zaostataka. I proračunski odbor sam traži, da se to u pravi red metne, jer se, gospodo, i kod svakog privatnog računa hoće reda. Ja mislim, da bi to mogli prihvatiti, dočim i sama vlada meće ovo pod posebno poglavje, a odbor i netraži drugo, nego da se ti računi pregledno svake godine metnu u pravi red kao zaostatci. Ja mislim, da proti tomu ni vis. vlada nemože ništa imati, jer sbilja i ona čini tako. Pošto dakle sbilja nije to dovoljno razjašnjeno, a odbor imao je to pred očima, s toga ja mislim, da bi se taj predlog mogao prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dagutin Mihalović: Visoki sabore! Ja sa svoje strane mislim, da je preuzvišeni g. ban podpuno pravo imao, a on nije mislio, da netreba nikakve evidencije nego je mislio, da to nespada ovamo, da nema mjesta u proračunu. Ako dotični predlagatelj hoće taj predlog staviti, da se zaključni računi u budućih godina pokažu, to je nešto drugo. Ja sam toga mnienja, da ovamo nespada i zato ću glasovati proti predlogu odborovu.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovdje se može stvar uzeti tako ili da je obračun onaj, koji se tiče Ugarske i nas, ili ovaj, kako mi naše kućanstvo vodimo, t. j. kako ga preliminiramo. Ako li mislite onaj obračun izmedju nas i Ugarske, to će se viditi, kada definitivno utanačeno bude, kako stojimo u tome pogledu, te će nam se, ako mi što dobit imamo, izplatiti. Naravska je stvar, da će onda onaj višak, kojim bi mi razpolagati imali, morati doći u proračun kao sredstvo za pokriće i to je naš prihod. Ako se pokaže, da smo mi njima dužni, onda je opet naravno, da je stvar vlade, kako će se to pokriti, a zato je bilo dosada vrelo u rezervnom fondu. Računi vrhu toga svega doći će pred sabor i ako se pokaže, da je što preteklo, doći će eo ipso u proračun.

Ako pako mislite onaj obračun vrhu našeg kućanstva, kako mi stojimo koncem godine, to se je preliminiralo 3 miljuna 200.000 forinti, a effektivno se je više potrošilo, a ne manje. Ako bude manje, onda će to, što bude preostalo, polag „Kassabestanda“ morati doći u budući budget, ali mi obično više potrošimo, nego li je u preliminaru. Prekorači li se ova ili ona rubrika, to bi za taj slučaj bio suvišan ovaj zahtjev, jer nema rezultata, nego bi moglo biti, da tražimo u budućem budgetu pokriće za ono, što smo prekoračili. Mimoići nemožemo okolnost onu, ako bude više ili manje, jer ako bude višak, doći će, kako sam rekao, u proračun kao pokriće; bude li pako manjak, to će vlada trošiti pokriće u budućem proračunu. Samo onda traži vlada prekoračenje kod sabora, ako li se tako daleko prekoračuje, da se preliminar cieli prekorači i onda valja, da se putem zakona traži pokriće. Tako je vis. sabor stvorio zaključak i toga se valja strogo držati. Ja držim u svakom pogledu, da je ovaj poziv sasvim suvišan i bez predmeta.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević:** Vis. sabore! Ja samo znam toliko, da je ovaj predlog odbora postao poslje razprave o tom, što će s onim iznosom, koji naša zemaljska vlada prima od zajedničkog ministarstva financije preko preliminirane svote. Odgovorilo se je, da je evidencija u zaključnom računu, a nastalo je nadalje pitanje, što onda, ako bude iznos tu, koji nije potrošen? Taj treba da se evidentira, a sad nastoji predlog, neka se to evidentira, neka se taj resultat zaključnih računa jedne godine uvrsti u prvoj stavci budućega obračuna. Ja sam vidim, da to nije moguće u obračunu, nego bi to moglo spadati u proračunu kao pokriće. Mi smo čuli, a dosada je bio riedki slučaj, da je bilo veće pokriće od troška, nego se je uvjek više trošilo, a druge se je godine nastojalo, ne bi li se ekvivalisalo ono više sa manjim. Ja preporučam predlog odborov tim, da se mjesto rieči „obračuna“, metne rieč „proračuna“. (Glasovi: To je još manje!)

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Zaključak od-

bora glasi ovako (čita): „Poziva se kr. zem. vlada, da u buduće svagda rezultat iz zaključenih računa jedne godine uvrsti u prvoj stavci budućega obračuna“, a kako g. izvjestitelj sada izpravlja, „proračuna“.

Prima li vis. kuća ovaj zaključak odbora?

(Ustaje manjina.)

Predloženi odborov zaključak je pao. Time je pokriće dovršeno.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita konačni predlog proračunskog odbora, koji glasi): „Konačno prema svemu tomu predlaže odbor, da vis. sabor izvoli primiti sliedeći zakon o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za god. 1879.“

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj naslov?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 1. zaključnog predloga).

Vis. sabore! Ova je svota manja, pošto su tečajem razprave nekoje promjene učinjene, prema kojim je sada u iznosu od 3,270.687 for.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj §. s ovimi promjenami?

(Prima se.)

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 2. poglavja I. zaključnog predloga).

Predsjednik: Prima li vis. kuća §. 2. poglavja I.?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje drugo zaključnog predloga).

Predsjednik: Prima li vis. sabor poglavje II. sa 38.302 for.?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje III. zaključnog predloga).

I ovdje je, vis. sabore, učinjena promjena, naročito kod naslova 12., gdje se je brisalo od one svote, koju je odbor predložio, sa 160.410 for. I ovdje je takodjer mienjana svota.

Predsjednik: Prima li vis. sabor poglavje III. sa onom svotom, koja se ima promieniti?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje IV. zaključnoga predloga).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovo poglavje po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita poglavje V. zaključnoga predloga).

Predsjednik: Prima li vis. sabor poglavje peto po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 3. poglavja V. zaključnog predloga).

Vis. sabore! Kod treće točke ovoga paragrafa manja je svota, te se imade izpraviti i primiti polag razprave proračunske.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 3., kako ga je odbor predložio s izpravkom, koji će sliediti?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita §. 4. zaključnog predloga).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 4. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita §. 5. zaključnog predloga).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 5. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Ovim je, vis. sabore, razprava o proračunu dovršena. Preostaje sada treće čitanje ovoga zakona, koje će se preduzeti u prvoj sjednici. Sada je nadalje na dnevnom redu razprava o proračunu zaklada kraljevine Hrvatske i Slavonije, stojećih pod upravom kr. zemalj. vladnoga odjela za unutarnje poslove i pod upravom odjela za bogoštovje i nastavu za g. 1879.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Dragutin Stražimir (čita cielo izviešće saborskog odbora za proračun o proračunu zaklada).

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj, da obrazloži postupak proračunskog odbora.

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Vis. sabore! Za preporuku ovoga izviešća za podlogu specijalne debate nemam mnogo kazati. Proračunski odbor za izpitivanje tih zaklada opredieljen, postupao je svom pomnjom i točnošću u svojih sjednicah, držanih 11. i 12. srpnja t. g. Razvidiv svekolike zaklade, uvjerio se je podpunoma o točnosti i redovitosti uprave tih zaklada, te ne samo, da se je o tom uvjerio, nego se je dapače i osvjedočio o vještini uprave tih zaklada na toliko, što su nekoje zaklade znatnom glavnicom povećane, kako to pokazuje ovdje priležeći izkaz počam od godine 1874. do konca godine 1877. S toga mislim, vis. sabore, da je podpunoma za dovoljeno očekivanju. Proračunski je odbor u svojoj točnosti pokraj svega toga kod nekojih zaklada neke primjetbe stavio jedino radi toga, što je htio još veću jasnoću imati o upravi zaklada: da se razvide sva neprijateljska mnienja, koja su prouzročila strah u nekih krugovih, kao da se zaklade troše u druge svrhe, nego li je odlučeno. U tom svom iziskivanju stavlja proračunski odbor nekoje svoje primjetbe i to zato, da se neke glavnice, koje nisu do sada osigurane, kao što vidimo, osiguraju i sačuvaju posve zakladam, koje su posebno vlastničtvo naše kraljevine Hrvatske. Tako je želio proračunski odbor svojim pozivom takodjer za sva buduća vremena sačuvati netaknutu glavnicu svih tih zaklada, da nebi u buduća vremena ničija ruka posegnuti mogla za ovom posebnom imovinom naše domovine.

Nemam više uslied kratkog ovog obrazloženja drugo reći, nego molim, da izvoli vis. sabor ovo izviešće za podlogu specijalne debate primiti, gdje se može o svem obširnije govoriti, nego li u generalnoj debati.

Predsjednik: Sada se otvara generalna debata o zakladah u obće. Ona gospoda, koja bi željela govoriti u generalnoj debati, neka se izvole za rieč prijaviti.

(Ustaje g. zast. Folnegović.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. narodni zastupnik Folnegović.

Fran Folngović: Ja se neću upuštati dalje u razpravu same stvari, nego ću radi formalne stvari prigovoriti izviešću, a to zato, jer proračun zaklada nije tiskan, nego se sada samo iz pismenih excerpta izradilo izviešće, pa je s toga nemogućom postala debata. Ja bih rado amendement na jednu točku kod regnikolarne zaklade učiniti, ali ovako nemogu. Buduć dakle, da ovo nije tiskano i u saboru medju članove porazdieljeno, to je svaka ozbiljna razprava o tom iluzorna. S toga se u generalnoj debati moram očitovati proti izviešću, jer se na temelju njegovu nemože ozbiljna razprava voditi.

Jovan Živković: Meni je odgovoriti na to, da se je o tom povela rieč i u proračunskom odboru, pak se je čulo, da bi to tiskanje stajalo više stotina forinti. Ako želi visoki sabor, da se to učini, može dati tiskati kao svaku drugu stvar, ali pošto bi trošak za to iznašao više stotina forinti, to se radi ištednje nije to učinilo. Kod razprava o tih zakladah stajao je vladin referent i kazao je, kako se s timi zakladami razpolaže i obavjestio je o svakoj zakladi potanko na svako pitanje. S toga se, vis. sabore, nije za nuždno to tiskanje pronašlo, jer to silan novac košta, a kod nas se neštedi s tiskanicami, koje i onako u hlad idu. Mi nismo htjeli toga učiniti, kako rekoh, radi ištednje, nu ako želi vis. sabor misli, da bi ovo bio jedini razlog, da se nerazpravlja sada proračun zaklada, neka se tiska, vlada nije proti tomu, i odbor je sam radi ištednje preko toga prešao. A da se nemisli, da toga vlada nije htjela tiskati, to ja od strane vlade taj prigovor odbijam, koja nije tomu kriva. Može se vladi to predložiti, pa će ona to učiniti po želji vis. sabora, nu ako se razprava sutra nastavi, nebi to bilo moguće učiniti, te nit razprava o tom nebi bila moguća. Ako tko zaželi štogod na razjašnjenje, vlada je pripravna i na ovomu mjestu svakomu potanku obavjest dati.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja neću o zakladah u generalnoj debati govoriti, ali to stoji glede one primjetbe, da bi na nama bilo, da damo tiskati ovo, nu pošto to do sada nismo učinili, to sam ja za to, da se to druge godine učini. Mi nismo dosada toga učinili zato, jer nismo svih zaklada imali na okupu, jer su bile pomiešane. A kako znamo, sada su te zaklade uredjene i u sklad metnute, moći je to tiskati, i bilo bi jako potrebno za budući sabor, da se to učini, neštedeć nekoliko forinti, da svaki zastupnik može imati pred sobom sbilja te zaklade, dočim se iz ovog izviešća našeg nemože specijalna razprava voditi onako, kako bi se imala voditi. Ja se neslažem s gosp. Folnegovićem, da nije moguće bez tiskana proračuna zaklada voditi razprave. Jest moguće, a komu je ležeće, da se osvjedoči, kako stoje te zaklade, može se onim načinom poslužiti, koji je i do sada bio, da se obavjesti o svakoj pojedinoj zakladi. Ja sam za to, da se ovo ove godine uzme u pretres, a svakako u buduće da se tiska proračun zaklada i medju članove porazdieli, te preporučam ovo izviešće za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Dragutin Stražimir**: Doduše je formalna pogrieška, koja sastoji u tom, što nije proračun zaklada štampan. To priznaje proračunski odbor. Buduć su u proračunskom odboru sve zaklade točno pretresane, gdje se je o svakoj pojedinoj točki odbor obavjestio, a tko nije mogao točnost vodjenja uprave tih zaklada razabrati, mogao se je poslužiti posebnim izviešćem kralj. zemaljske vlade. Od zastupnika visoke vlade bile su dapače i knjige donešene, iz kojih se je uvjerilo i osvjedočilo, komu se daju glavnice na kamate. Usljed toga upustio se je odbor u pretres specijalni tih zaklada. A buduć da imamo i sada još sve to ovdje pri ruci, to se može svaki član sabora o svem osvjedočiti. Može se dakle bez ikakova prejudicija ovo izviešće za podlogu specijalne debate primiti. Medjutim, ako visokom saboru do toga stoji, da se o potankostih osvjedoči i ako se nežaca tolikoga troška, kako je presvietli gospodin predstojnik, kao zastupnik vlade, izvolio kazati, može se dati tiskati, što mislim, da nebi bilo nipošto potrebito, a vis. sabor neka odluči, je li potrebno to sada ili za buduću godinu.

Predsjednik: Sliedi glasovanje. Prima li vis. sabor izviešće odbora proračunskog glede zaklada, podnešeno za podlogu specijalne debate?

Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Izviešće odborovo za proračun zaklada primljeno je za podlogu specijalne debate. Tim današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za prekosutra u četvrtak 10 sati u jutro, sa sliedećim dnevnim redom:

Treće čitanje osnove zakona o proračunu za potreboće unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1879. (Vidi zapisnik 34. sjednice.)

Nastavak specijalne zaklade o proračunu zem. zaklada za god. 1879.

Izviešće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji gg.

*

dra. Stanka Andrijevića, Julija Bubanovića, Ferde Inkeya, biskupa Janka Pavlešića i biskupa Jurja Posilovića.

Izviešće imunitetskog odbora o sudbenom progonu narodnih zastupnika Petra Zabrdca i Josipa Miškatovića. Predlog narodnog zastupnika Pavla Brantnera i drugova glede izlučenja sgrada iz bivše vojne Krajine za obće koristne svrhe.

Predlog narodnog zastupnika Topalovića i drugova, o predloženju zakonske osnove o izvadjanju segregacija i komasacija.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Po poslovniku molim za rieč: — Ja neznam, zašto se nebi sjednica sutra nastavila i to tim više, jer se ovdje uvjek govori o štednji, a svaki dan narodni zastupnici stoje toliko stotina forinti. Ja dakle u interesu štednje kažem, da bi se mogla sjednica sutra nastaviti.

Jovo Steković: Visoki sabore! Kao najbolji razlog štednje moglo bi se preporučiti, da se manje govori, a više pretresa, i stvari da se nezatežu. Ali dočim nije moguće do sutra današnji zapisnik sastaviti, a kamo li ga prepisati, to se nemože sjednica sutra obdržavati, i tu, gospodo, o štednji mjesta nema.

Predsjednik: Kako sam rekao, sjednica biti će u četvrtak, prije nemože biti.

(Svršetak u ½2 sata po podne.)

Trideset i peta saborska sjednica,

obdržavana dne 24. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Treće čitanje zakonske osnove o proračunu za g. 1879. — Specijalna debata i svršetak iste ob izviešću saborskog odbora za proračun zaklada kraljevine Hrv. i Slav., stojećih pod upravom kr. zem. vlade odjela za bogoštovje i nastavu, za g. 1879. — Izviešće verifikacionalnog odbora. — Izviešće imunitetnoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 22. srpnja 1879. pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 58 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik javlja, da su na sabor stigla sliedeća dva podneska:

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja po računarskom uredu sastavljeni računarski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za godinu 1878.

Ustupa se odboru za razsudbu zem. računa.

Predstavka zastupstva upravne obćine trsatske, da se izposluje promjena traktata izmedju Austrije i Italije, tako da u hrvatskih i ostalih luka i moru u austro-ugarskoj monarkiji budu strani malobrodari podvrgnuti plaćežu pristojbe, opredieljene za brodove daleke plovitbe.

Dostavit će se odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red. Nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1879. i to na predlog odborov u naslovu 4. odjelu za pravosudje, koji glasi:

Poziva se kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, da podnese saboru osnovu zakona, kojom se dokidaju nagrade za obavljanje zemaljsko-odvjetničkih posala, i to:

a) drž. nadodvjetniku sa	800 for.
b) zamjeniku njegovu sa	400 for.
c) drž. odvjetniku sudbenoga stola u Zagrebu sa	400 for.
d) 5-orici drž. odvjetnika ostalih sudbenih stolova po	200 for.

Predlog odborov glasovanjem pada.

Naslov. 5. Kr. kotarski sudovi.

Primljeno i to:

Redovita potreba sa	288.039 for.
Izvanredna potreba sa	1.412 for.
Ukupno .	289.451 for.

Naslov 6. Kaznione.

Stavka 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. i 12. po predlogu vlade; stavka 13. sa 1000 for. primljena po predlogu odborovom u izvanrednu potrebu, stavka 14. primljena kao redovita potreba, a stavka 15., 16., 17., 18., 19. i 20. kao izvanredna potreba po predlogu vladinom i tim ovaj naslov primljen:

Redovita potreba sa	110.914 for.
Izvanredna potreba sa	4.405 for.
Ukupno .	115.319 for.

Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade.

Primljen po predlogu vlade i to:

Redovita potreba sa . . . . 40.712 for.

Naslov 8. Mirovine.

Primljen po predlogu odborovu sa . 73.000 for.

Zatim su primljena glasovanjem sliedeća tri obćenita saborska predloga:

I. Preporučuje se kr. zemaljskoj vladi, da pri sastavljanju budućih proračuna uzme više obzira na investicije, te svrhe narodno-gospodarstvene.

II. Preporučuje se kr. zem. vladi, da u buduće nedaje više predujma listu „Agramer Zeitung" iz zemaljskih sredstava, i da ne bude više deficita

III. Preporučuje se kr. zem. vladi, da u buduće podnese saboru uz proračun podpuno i obširno obrazloženje proračuna.

B. POKRIĆE.

Poglavje I. Odjel za poslove unutarnje,

Naslov 1. Prihod odjela za unutarnje poslove.

Stavka 1., 2., 3. i 4. prima se po predlogu vlade, na stavku 4. tek. br. 1 prima se glasovanjem sliedeći predlog odborov:

„Poziva se kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, da sporazumno sa odjelom za bogoštovje i nastavu odluči, da li se još do izmaka ove godine imade visokomu eraru najam u sveobćoj zemaljskoj bolnici, sada tvornici duhana u Zagrebu, odkazati, i tvornica u svrhe nastave upotriebiti", dočim sliedeći izpravak dra. Stanka Andrijevića: „Kod te odluke pako da se po mogućnosti obzir uzme na to, da se tvornica duhana u Zagrebu uzdrži", padne.

Stavka 5. tek. br. 1. primljena po predlogu vlade, a tek. br. 2. briše se.

Stavka 6. po predlogu vlade, i tim ovaj naslov primljen redovito pokriće sa 33.817 for.

Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Primljeno redovito pokriće sa . . . . 89.946 for.

Poglavje III. Odjel za pravosudje.

Primljeno redovito pokriće sa . . . . 25.880 for. sa sliedećim na stavku 12. predloženim zaključkom odborskim:

„Poziva se kr. zem. vlada, da u buduće ovu stavku razloži, koliko koja zaklada prinosi u ime troškova u ovoj stavci navedenih."

Poglavje IV. Tangenta poreza i javnih dohodaka

Primljeno redovito pokriće po predlogu vlade sa . . . . 3,056.498 for.

Poglavje V. Prilog k tek. br. 5. glavnoga svotnika za proračun g. 1879.

Primljeno po predlogu vlade izvanredno pokriće sa . . . . 43.602 for.

Uvršćeno u drugu stavku izvanrednog pokrića prihoda uniślih 63% poreznih zaostataka do god. 1867. i prima se u iznosu od 20.944 for., a predloženi po odboru zaključak: „Poziva se kr. zem. vlada, da u buduće svak rezultat iz zaključnih računa jedne godine uvrsti u prvo stavci budućega obračuna" — odklonjen.

Konačno prima se sliedeći

ZAKON

od . . . o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879.

§. 1.

Za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna dvie stotine sedamdeset tisuća šest sto osamdeset i sedam forinti a. vr. (3,270.687 for.)

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I.

Sabor	40.000	for

Poglavje II.

Ban i njegov bureau	38.302	for

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove.

Naslov	1. Središnja uprava	81.735	for
„	2. Gradjevni odsjek	20.806	for
„	3. Zem. računarski ured	41.880	for
„	4. Statistički ured	4.500	for
„	5. Zemaljski arkiv	3.352	for
„	6. Zemaljska blagajna	12.433	for
„	7. Kr. političke oblasti I. molbe .	362.800	for
„	8. Zdravstvo	119.060	for
„	9. Zemaljsko oružničtvo	224.430	for
„	10. Zemaljske i županijske sgrade .	21.400	for
„	11. Zemaljske cesto- i vodogradjevine	342.543	for
„	12. Prinosi za nar. zavode, nar. gospodarstvo i zemaljski štipendiji	150.410	for
„	13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	35.704	for
„	14. Mirovine	178.408	for

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu

Naslov	1. Središnja uprava	34.373	for
„	2. Zem. prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne . .	89.409	for
„	3. Kr. sveučilište Franje Josipa I.	85.261	for
„	4. Srednja učilišta	157.143	for
„	5. Primaljsko učilište u Zagrebu .	4.780	for
„	6. Uprava pučkih škola i preparandija	34.575	for
„	7. Štipendiji i obće obrazovne svrhe	36.973	for
„	8. Mirovine	21.457	for

Poglavje V. Odjel za pravosudje.

Naslov 1.	Središnja uprava	27.858 for.
„ 2.	Kr. stol sedmorice	51.982 for.
„ 3.	Kr. banski stol	113.918 for.
„ 4.	Kr. sudbeni stolovi	416.713 for.
„ 5.	Kr. kotarski sudovi	289.451 for.
„ 6.	Kaznione	115.319 for.
„ 7.	Zemaljske i županijske sgrade	40.712 for.
„ 8.	Mirovine	73.000 for.

§. 3.

Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za unutarnje poslove sa	33.817 for.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa	89.946 for.
c) odjela za pravosudje sa	25.880 for.

2. Svotom dosad proračunanom od 45 postotaka izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, i razvojačenih i utjelovljenih dielova Krajine i opredieljenih za troškove nutarnje samouprave istih kraljevina sa . 3,056.498 for.

3. Svotom iz unišlih 63% poreznih zaostataka do godine 1867. u iznosu od . 20.944 for.

4. Aktivnimi tražbinami aut. budgeta od 43.602 for.

§. 4.

Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškova; nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II., III., IV. i V. samo glede onih troškova, koji su u proračunih do uključivo g. 1876. za sva tri odjela kr. zemalj. vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Čitano je zatim i uzeto u proračun izviešće saborskoga odbora za proračun o proračunu zaklada kraljevina Hrvatske i Slavonije stojećih pod upravom kr. zem. vladnoga odjela za unutarnje poslove i pod upravom odjela za bogoštovje i nastavu za god. 1879., otvorena generalna debata i glasovanjem usvojeno za podlogu specijalne debate.

Predsjednik zaključi sjednicu ob 1 sat poslje podne i ureče buduću za 24. srpnja u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Treće čitanje osnove zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879.

II. Nastavak specijalne debate o proračunu zemaljskih zaklada za g. 1879.

III. Izviešće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji dra. Stanka Andrijevića, Julija Bubanovića, baruna Ferde Inkeya, biskupa Janka Pavlešića i biskupa Jurja Posilovića.

IV. Izviešće imunitetnoga odbora o sudbenom progonjenju narodnog zastupnika Petra Zabrdca i Josipa Miškatovića.

V. Predlog nar. zastupnika Pavla Brantnera i drugova glede izlučenja sgrada iz bivše vojne Krajine za obće koristne svrhe.

VI. Predlog nar. zastupnika Topalovića i drugova o predloženju zakonske osnove o izvadjanju segregacija i komasacija.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Saborski odbor za verifikaciju podnaša svoje izviešće, kojim predlaže za verifikaciju Levina baruna Raucha i Sigismunda baruna Ottenfelsa.

Stavit će se na dnevni red sa izviešćem već prije podnešenim istoga odbora.

Mihaljević Ivan i drugovi, izbornici kotara tovarničkoga, mole za preinaku izbornoga reda.

Ide odboru za peticije.

Zastupstvo upravne občine Trsat u hrvatskom Primorju moli, da se pomiluju novački bjegunci iz hrvatskoga Primorja, te da se slobodno kući povrate.

Ide odboru za peticije.

Občina Stupnik moli, da se odciepi od občine Rakovpotok.

Ide odboru peticionalnomu.

Odbor za proračun podnosi izvještaj ob osnovi naredbe o privremenom uredjenju tiskare „Narodnih Novina" kao zemaljske tiskare.

Stavit će se na dnevni red.

Dragutin Eltz knez od Stroinberga i grof Pejačević Petar podnose banske pozivnice moleći, da se verificiraju.

Ide odboru za verifikacije.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje zakonske osnove o proračunu za godinu 1879. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati ovu zakonsku osnovu.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita zakonsku osnovu o proručunu za 1879.).

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor osnovu zakona o proračunu za godinu 1879. u cielosti i onako, kako je sada pročitana? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Osnova zakona o proračunu za godinu 1879. je primljena i podnesti će se propisanim putem na previšnju sankciju.

Na dnevnom je redu specijalna debata o proračunu zaklada za godinu 1879. Molim g. izvjestitelja, da izvoli zauzeti mjesto.

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Pošto je izviešće odbora proračunskog o zakladah primljeno za podlogu specijalne debate, to prelazim na čitanje, da se preuzme specijalna debata o zakladah, stojećih ponajprije pod upravom kr. vladnog odjela za bogoštovje i nastavu.

(Čita alineju I. izviešća odbora za proračun o zakladah.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Dragutin Stražimir** (čita II. alineju istoga izviešća).

To je vis. sabore učinio proračunski odbor na temelju zaključka saborskog od 8. srpnja 1870., gdje bijaše opredieljeno godimice u ime redovitih podpora 12.000 for. iz budgeta kao podpore narodnim učionam, za gradjenje sgrada i ostalih stvari. Pošto je vis. vlada uvidila, da ima štediti, jer su umanjeni dohodci domovine naše, snizila je tu svotu na 10.000 for., proračunski odbor pako videći, da potrebe rastu i da treba mnogo podpore za gradnju pučkih učiona, to je natrag tu stavku povisio na temelju istog ovog zaljučka, da se ova svota uzdrži i ovamo stavi.

Preuzv. gosp. ban: Je li primljena ova svota u budgetu?

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Jest, primljena u budgetu u poglavju IV. naslovu 7. kod stavke 2. br. 1.

Predsjednik: Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli još jedanput pročitati.

Izvjest. **Dragutin Stražimir** (čita alineju II. istoga izviešća).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Dragutin Stražimir** (čita alineju 3. istoga izviešća).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Dragutin Stražimir** (čita alineju 4. istoga izviešća).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Dragutin Stražimir** (čita alineju 5. istoga izviešća).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **Dragutin Stražimir** (čita alineju 6. i 7. istoga izviešća).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita II. „Zaklade štipendijalne Marije-Terezije“, svih 5 alineja).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Dragutin Stražimir** (čita „Zaklade stojeće pod upravom kr. vladnog odjela za nutarnje poslove“. Proračun: 1. Zaklade komercijalne prvih 5 alineja).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 6. alineju istoga izviešća zaklada komercijalnih).

Ova opazka, vis. sabore, učinjena je na stavku 4 prema obrazloženju vlade, gdje se dokazuje, da je kazalištna uprava predujam primila, te da se ovoj zakladi imade povratiti, da se dug namiri.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predmetu

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, stavljam pitanje: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita II. „Zaklade osiečkoga sirotišta“ sve alineje.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita III. „Zaklade bolničke“ cielu alineju).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita IV. „Zaklade narodnog zemaljskog kazališta“ sve alineje).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita V. „Zaklade zemaljske gojitbe“ prve 3 alineje).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 4. alineju zaklade zemaljske gojitbe).

Ovo je učinjeno, pošto je uvidjeno iz proračuna, da ova zaklada posve nikakova drugog troška niti svrhe nema, niti se označila narav te zaklade, osim toga, da se plaća 14 for. u ime poreza, jer nije ova zaklada prosta od poreza. S toga se predlaže vis. saboru, da izvoli ovu opazku ili primjetbu odobriti po predlogu odborovu.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se ne javlja.)

Ako nitko, pitanje glasi: Prima li vis. sabor ovaj o odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 6. „Zaklade stradaićih" prve 3 alineje).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 4. alineju, zaključak dbora).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru redloženi zaključak?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 7. „Zaklada jamičke kiselice" sve alineje).

Visoki sabore! Ova je opazka učinjena na temelju avke 1. do uključivo 6. pod b), gdje vis. vlada izkazuje .815 for. duga i to je uvršteno za naplatu hospitalarnoj akladi; zato je ova opazka stavljena, da se znade i da e evidentira, koliko duguje ta zaklada jamičke kiselice ospitalarnoj zakladi?

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, a se stavka 1., 2. i 3. redovitoga pokrića sa 7815 for., stavka 1. do uključivo 6. redovite potrebe sa 7815 or. onako primi, kao što je vlada predložila?

(Prima se.)

Prima li vis. sabor predlog odbora, da se stavi zaljučak, da izvoli vis. sabor pozvati kr. zem. vladu, da budućem proračunu izkaže, koliko još duguje ova zaada zakladi hospitalarnoj, te da se taj dug u evidenji vodi?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 8. „Zaklade komarane za dobrotvorne svrhe", prve 3. alineje).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 4. alineju, 1. zajučak).

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predlogu?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, neka mi dopušteno bude pitati: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi ikljućak?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Dragutin Stražimir** (čita 5. alineju 2. ikljućak).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je ovomu predženomu zaključku podnio g. zastupnik dr. Vidrić sliedeći izpravak. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita izpravak dra. idrića, koji glasi): „Ovlašćuje se vis. kr. zem. vlada, ı iz ove zakade za podporu vriednih pravnika i filozofa 00 for. potrošiti može.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Svota od 150 for. čini mi se premalena, ako hoćemo, da njom djelotvorno pomožemo siromašnim sveučilištnim slušateljem. Nije iznos po meni predložen bog zna kako velik, ali će ipak gdjegdje moći koristno djelovati. S toga sam ja ovu svotu od 150 fr. izpravio na 200 for., a po načinu, kako se ima ta svota svojoj svrsi namieniti, razilazi se izpravak u tom, da se prepušta vladi jednostavno s razloga, što vis. kuća ima pravo donašati zaključke, a dužnost je vlade, da jih izvrši.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Diže se zastupnik g. Ivan Kukuljević.)

Rieč ima g. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Ja bi ovaj predlog g. predgovornika tim više podupirao, buduć da ima naša sveučilištna mladež takodjer jedno družtvo, koje je vriedno, da se takodjer podupire, jer imade svrhu literarnu, a to je družtvo „Hrvatski dom". Ja sam uvjeren, kada se ovo družtvo obrati na vis. vladu, da će ona uvidjeti, da je neobhodno potrebno, da se toli koristno poduzeće od strane zemlje podupire i ako nebi možda ova svota dostatna bila, da će štogod doprinieti ne samo iz ove svote, nego i iz druge koje zaklade, ako potreba bude. Zato svakako podupirem predlog g. predgovornika.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nije nitko prijavio za rieč, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Što se mene tiče kao izvjestitelja proračunskoga odbora u tom poslu, nebi imao ništa proti izpravku, dapače bio bi s veseljem prihvatio, da je predlagatelj još 2000 for. za podporu siromašnim djakom predložio. Jedino za opravdanje proračunskog odbora kazati mi je to, da je proračunski odbor stanovitu svotu ovdje predložio na temelju prijašnjih zaključaka, kako su imali običaj prijašnji sabori učiniti i kako to dokazuje prošle godine sabor. Medjutim da je bila norma propisana, kojim se načinom imade opredieljivati koja svota, to bi se ta norma obdržala bila. Buduć nije ta norma propisana bila, s toga se nikako nije moglo drugačije učiniti, nego se držati zaključaka prijašnjih sabora, tim više, što nisu po vladi uvažena i druga družtva, kao „jugoslav. akademija", „hrvatski pedagogijski sbor", „arkeologijsko družtvo Siscia", te nisu stavljena u proračun i to radi nedostatka sredstva. Ja kao izvjestitelj proračunskog odbora o zakladah prihvaćam u ime njegovo ovo, a u buduće ćemo gledati, da se drugimi izrazi poslužimo. To mi je bilo samo reći.

Predsjednik: Prije svega ima se glasovati o predloženom odborskom zaključku, koji glasi (čita): „Ujedno predlaže odbor, da izvoli vis. sabor zaključiti, da se opredieljuje od prištedjene svote iznos od 150 for. za tekuću

godinu oskudnim sveučilištnim gradjanom u sveučilištu u Zagrebu, i to družtvu za podporu siromašnih pravnika 100 for., a za podporu siromašnih filozofa 50 for., na ruke mudroslovnog fakulteta, te da se opredieljena svota po kr. zem. vladi doznači u naznačene svrhe.

Ona gospoda, koja su zato, da visoki sabor ovakav zaključak stvori, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predloženi po odboru zaključak je pao.

Ona gospoda, koja su zato, da se zaključak stvori polag izpravka zastupnika dra. Vidrića, koji bi ovako glasio: „Ovlašćuje se kr. zem. vlada, da iz pritštednja ove zaklade može potrošiti za vriedne pravnike i filozofe na sveučilištu 200 for.", neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Izpravljen po g. zastupniku dru. Vidriću zaključak primljen je.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 9. „Zaklade realne vjeresije" sve alineje).

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora glede zaklade realne vjeresije?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 10. „Zaklade sirotinske" sve do zaključka prve četiri alineje).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita zaključak kod „Zaklada sirotinjskih", predložen po odboru).

Visoki sabore! Ovaj primjetak i preporuka odbora učinjena je ponajviše na tom temelju, što je ovdje velika pritštednja od 34.810 for., koja bi se morala u dobrotvorne kakove svrhe upotriebiti, jer je sabor po svom zaključku od 21. svibnja 1861. pod §. 36. preporučio, da se iz ove zaklade upotriebljuje 10.000 for. u dobrotvorne svrhe, kao n. pr. na muzej, na sveučilište itd. Kako ovdje izviešće svjedoči, koje se takodjer osobito preporuča, da se od svih glavnica jedan procent priključi glavnicam, a ostale pritštednje da se upotriebe na dobrotvorne svrhe, kako se vis. sabor može ovdje osvjedočiti. Uslied toga preporučam vis. saboru, da izvoli ovaj dometak primiti i preporučiti vis. vladi, ako je moguće, da se tih 10.000 for. upotriebi za dobrotvorne svrhe, a navlastito u one, koje se preporučuju.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predloženi po odboru zaključak, koji glasi (čita): „Poziva se kr. zemalj. vlada, da u budućem proračunu pobliže obrazloži narav i svrhu te zaklade".

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita 11. „Zaklade regnikolarne" prve 4. alineje).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

Preuzv. g. ban: Ja bih samo štovanu kuću želio upozoriti na računarsku pogriešku, koja je ovdje. Ovdje se vidi, da se izkazuje višak od 894 for. To nije korektno ni točno, jer se izkazuje višak od 10.894 for., cielih je dakle 10.000 for. izostalo. (Glasovi: To je tiskarska pogrieška.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti? Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Molim vis. sabor, da izvoli ovo izpraviti, jer je ovdje označeno pokriće u svoti od 18.078 for., a potreba u svoti od 7.184 for., a po tom se izkazuje višak za tekuće godine od 10.894 for., a ne od 894 for., i to je samo štamparska pogrieška.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora ovako, kako je sada izpravljen

(Prima se.)

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita zaključak kod zaklada regnikolarnih).

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da je ovomu predloženomu zaključku podnio g. zastupnik dr. Vidrić sliedeći izpravak. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita izpravak dra. Vidrića, koji glasi): „Preporuča se kr. zem. vladi, da iz eventualnih pritštednja ove zaklade može davati podporu za izdavanje južno-slovjenskih popjevaka".

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vidrić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! U mom izpravku nedolazi svota od 894 for., niti je napomenuto, komu da se imade dati ta svota od 894 for. To nije zato uvršteno jer je to zamienjeno sa riečmi iz „eventualnih pritštednja"; i to zato, što je proračun taj već sada godinu dana sastavljen, a od onda do sada trošilo se je možda iz eventualnih pritštednja, tako, da se nezna sada sbilja, je li ta svota danas obstoji. Moguće, da su pritštednje i veće, moguće da su razpoloživije i veće, nego li je svota od 894 for., jer ja, vis. sabore, kažem, da bi najvolio, da se ako bude jedne godine višak, taj višak nepotroši, nego da bi pripao toj zakladi kao njezina imovina, da zaklada ta raste, jer neznam, kojim pravom mi smijemo ono, što je kojoj zakladi priraslo, pritegnuti, pa namaknuti na druge svrhe. Medjutim sam o svrhi, u koju se višak upotrebljavati ima, govorio i stavio izpravak u tom smjeru da se gleda dati iz eventualnih pritštednja u namienjenu tu svrhu. Samo sam, visoki sabore, ovu svotu izpustio za to, jer mi se čini, da je vrlo odiozno kod zakonodavnog tiela, da za neku svrhu poimence neke osobe označuje. Dužnost je vlade razviditi, da li je vriedna sbirka popjevaka podpore ili ne.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da mi je ovaj mal podnio izpravak k ovomu izpravku zastupnik gosp. dr Vrbanić, gdje je dodano „do iznosa od 3000 for.". Ja moram iskreno kazati, da bi se ovaj izpravak morao odmah staviti nakon proglašenja ovoga izpravka i prije

ɪgo li je razprava o njem započela i to odmah onda, ɪda je g. dr. Vidrić počeo govorit. Medjutim, ako je voljom vis. kuće, ja nemam ništa proti tomu. Pristaje vis. kuća na to?

(Glasovi: Pristaje.)

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Vrbanić, da obrazloži 'oj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Ja sam stavio 'aj izpravak s toga razloga, jer je poznato svakomu anu ove vis. kuće, koliko je troška sa izdavanjem onaɔvih pjesama, te da se je dotični izdavatelj sklonuo na davanje ove sbirke uz nadu, da će ga svake godine poɪpirati narod, i respektive sabor dozvoliti mu svake ɔdine po koju svotu. U drugih država, u drugih nadih daju se velike svote u takove svrhe. Ja uvidjam, ɪ mi nemožemo one žrtve doprinašati kao drugi narodi, i poduprimo barem po mogućnosti takova poduzeća! . sam svotu od 3000 for. zato stavio, jer nisam mogao 'ugu taksirati, ja sam ju stavio do iznosa, koji je možda aksimum, ako bude pištednja veća, što mislim, da će ti tim više, što kod narodnoga muzeja nije sve osoblje ɪmješteno, koje bi moralo namješteno biti. S toga preɔručam svoj izpravak vis. saboru.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko za rieč nejavlja, rieč ima gospodin ɪvjestitelj.

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Visoki sabore! Uzimajuć ɪ pretres proračunski odbor ovu zakladu, našao je već ɾošle godine, da se je iz ove zaklade podupiralo izdaɪnje narodnih pjesama po g. Franji Kuhaču, i upravo ɪ naznačeno u tu svrhu 2000 for. Proračunski odbor ɪje mogao mimoići prošnju istog gospodina i ovaj put, ɪ si je smatrao za svetu dužnost staviti predlog, da se ɪilja podupre takovo narodno poduzeće, jer, gospodo, ako ɪ Magjari što takova imali, oni nebi škrtarili, van bi ɪ i 50 hiljada u tu svrhu potrošili. S toga je proraɪnski odbor držao, da to narodni ponos, narodna korist ɪ samo hrvatsko-slavonskog naroda, nego sveukupnog ɪgoslavenskog naroda zahtieva (smieh na galeriji), da se ɪ sbirke izdadu. Znamo pako, kako je težko i mučno ɪzpačivati takova djela vrlo važna, dočim i to znamo, ɪ i narodne pučke knjige imadu kupaca. S toga si je ɪoračunski odbor držao za dužnost po srcu svom i po ɪojoj duši, i po ponosu svomu, da poduzetnika narodɪg, koji narodno blago cielim svietom na vidjelo iznaša ɪponos hrvatski širi, da ga podupre. S toga bi ja bio ɪ to, da na svaki način, ako se prihvati izpravak gosp. ɪedgovornika zastupnika dr. Vidrića, da bi se na svaki ɪčin obazrielo još na onaj izpravak, koj je predložio g. ɪstupnik dr. Vrbanić, da se sbilja, ako je ikako moguće, ɪ svota povisi do one svote, kako je prošle godine bila.

Predsjednik: Rieč ima preuzv. gosp. ban.

Preuzv. g. ban: Meni je dužnost, štovana kućo, otvoreno kazati, da bi jako rado doprinjeo i pomogao predlogu, stavljenu u vis. kući, da bi se za ono koristno djelo, koje se ovdje tako hvali, iz zemaljskih sredstva što više učinilo. Ali ja mislim, da je za postignuće ove svrhe posve dovoljan izpravak, kako ga je štovani član kuće, g. zastupnik dr. Vidrić, ovdje predložio. Na ovaj drugi izpravak morao bi kazati to, da je mene jako strah, hoće li biti onako, kako g. zastupnik dr. Vrbanić veli, kada misli, da će biti tu bog zna kakove pištednje. Ja mislim, kada štovana kuća daje vlast vladi, da sama učini iz ove zaklade, što se bude dalo učiniti, da će tako i biti. Ali cifre metati unutra, gospodo, ja bi molio, da odustanete od toga, jer te cifre jako vežu ruke čovjeku, a s druge strane daju povoda tomu, da onaj, u čiju svrhu je to učinjeno, dolazi i napastuje, da mu se to učini u takovih okolnostih, u kojih sbilja to učiniti nije moguće. S jedne strane zadovoljuje se ovoj plemenitoj svrhi, o kojoj ovdje govori izpravak g. dr. Vidrića, posvema. Ja proti njemu neću imati ništa, dočim molim, da se ovaj drugi izpravak ukloni.

Predsjednik: Najprije se glasuje o predlogu odbora, koji ovako glasi (čita).

Ona gospoda, koja su za to, da vis. ovaj sabor ovakav zaključak stvori, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Predloženi po odboru zaključak je pao.

Zaključak, kako ga je predložio gosp. zastupnik dr. Vidrić, glasi ovako (čita).

Ona gospoda, koja su za to, da se zaključak ovako izpravljen primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predloženi po g. dr. Vidriću izpravak prima se zaključkom te prestaje nužda glasovati o izpravku g. zastupnika dr. Vrbanića.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja mislim, da se i o mojem izpravku imade glasovati, jer taj izpravak neizključuje moga.

Predsjednik: Molim liepo, kada je već onaj izpravak primljen generalno, nemože se glasovati o vašem izpravku. Ja glasovanje nedopuštam. Idemo dalje!

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita zaključak 1. kod „zaklade regnikolarne“ 4. alineju).

Ovo je učinio proračunski odbor i preporučio saboru za to, da se točan i podpun pregled svih zaklada znade. S toga preporučam vis. saboru ovaj predloženi zaključak odbora.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja bi molio, da se ovaj prvi poziv na vladu izpusti, jer nije vrieme, da se kod proračuna o tom govori, nego kada se podnesu računi i izviešće o stanju svih zaklada, što će doskora biti, jer će vlada za 14 dana podnieti zaključne račune o stanju svih zaklada, a kada to dodje na vis. sabor, i kada

*

se razvide ti računi, onda će se moći uvjeriti vis. sabor, ne samo o stanju zaklade one, o kojoj se sada govori, nego i o svih zaklada, budi ove, budi one, o kojih mu se vidi potrebno znati račune, pa će onda moći svoje primjetbe stavit. Drugo, ovdje nije precizirano, od koje se godine stanje zaklada misli. Dakle, kako rekoh, kada se vidi čitavo stanje pojedinih zaklada, budi ove, budi one, i kada se uvjeri vis. sabor o cielom stanju zaklada, onda će moći shodan zaključak učinit. Vlada se tomu neprotivi nipošto, nego misli, da nije ovdje na svom mjestu. S toga molim, da bi se ovo ovdje izpustilo.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja mislim, da ova želja nije samo u ovogodišnjem proračunu stavljena, nego je već to i prije bilo zahtievano i bile su već glede toga i interpelacije u ovom vis. saboru još u ono vrieme, kada je pitanje stavljeno, da se iz zaklada banka hipotekarna stvori. Visoka je vlada odgovorila, da nisu još zaklade u redu, da treba za to vremena. Sada smo razabrali, da je to sve dovršeno, s toga mislim, da bi se ovaj poziv mogao prihvatiti i preporučiti vis. vladi tim više, jer nam se je ozbiljno pobrinuti, da sbilja jedanput o tom radimo, kako da tu hipotekarnu banku za naš narod ustrojimo. A čim vidimo, kako ove zaklade stoje, moći ćemo i više toga učiniti. Ja mislim, da ova preporuka neće smetati vladu, jer ćemo tako čim prije doći do svrhe.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Dragutin Stražimir:** Za preporuku toga predloženoga zaključka nemam mnogo, vis. sabore, kazati, buduć da u bitnosti sbilja nestoji, pošto su zaključnimi računi od 13. siečnja tek. god. već glavnice izkazane od god. 1874. do 1877., kako su rasle. Dakle to u bitnosti niti što škodi, da se neprimi, niti škodi, ako se primi. Ja mislim, da se može ostati kod zaključka predloženog, jer tu nema nikakova prepora i ništa stvar nemienja. (Glasnije razgovaranje medju članovi u dvorani.)

Predsjednik: Molim liepo, nerazgovarati se. — Prima li vis. sabor predloženi po odboru zaključak, koji glasi (čita): „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da kod budućega proračuna predloži stanje glavnica svih zaklada poslje od god. 1868.“?

Ona gospoda, koja su za to, da se ovakav zaključak stvori, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj predloženi po odboru zaključak je primljen.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita zaključak drugi kod zaklade regnikolarne).

Predsjednik: Rieč ima presvj. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Biti će badava i ovdje poziv, te molim od strane vlade, da se ovdje pomnjivije postupa, te da se ovo izpusti, jer sbilja ako se ovo primi, nekrivite vladu, ako u budget onakovi troškovi dodju, koji na njega nespadaju. Jedna je samo zaklada, o kojoj može to valjati, a to je komercijalna, kojoj dolazi u pomoć budget, što kod nijedne druge zaklade nije. Ovdje je rečeno, visoki sabore, da se, ako dohodci pojedine zaklade nebi dosegnuli preliminarne svote potrebite za podmirbu proračunom ustanovljenih potreba, nesmije dirati u glavnicu same zaklade, nego da se manjak podmiri iz autonomnog budgeta. To pako, visoki sabore, neide. Svaka zaklada imade svoju svrhu, na koliko pako nema, idu kamate na glavnicu i ova se povećava, dočim se kod zaklada, koje imadu svoju svrhu, troše kamate u tu svrhu, te se dogodi, da se kod pojedine zaklade nešto više potroši nego li iznose kamate, ali vlada tada izjednači to buduće godine i zaklada ništa neštetuje. Da se pako eventualni manjci zaklada pokrivaju iz autonomnog budgeta, toga, visoki sabore, dosada nije bilo; a niti nesmije biti, da se što na proračun u obće svaljuje, i bilo bi opasno, jer bi uslied toga mogli na autonomni budget pasti troškovi koji na njega nespadaju, te bi budget primio na se jamstvo za manjke zakladne, koje jamstvo je na njemu samo za komercijalnu zakladu, ali za nijednu drugu ne. U ostalom, o tome niti nije mjesta danas govoriti, već onda, kada se podnese izvješće vrhu zakladnih računa, gdje će se viditi stanje zaklada i gdje će se moći o tom govoriti.

Nemojte, gospodo, teretiti budget, koji je i onako dosta obterećen. Nemojte nešta stvarati, česa dosada nije bilo. Ovo se je možda nekom pometnjom u štilizaciju uvuklo, te bi se imalo izpustiti, pošto je bezpotrebno, dočim se znade, da samo komercijalna zaklada dobiva svoje potrebe iz budgeta, što glede ostalih zaklada ne stoji. S toga molim, da ovo visoki sabor izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Zaklade podupiru budget, a budget nikada nepodupire zaklada. Ovdje je zaista pogrieška morala doći. Tko je slušao govoriti presv. gosp. predstojnika nutarnjeg odjela, i koji je o svih zaklada čitao, sigurno neće se iz te razprave ništa naučiti dapače će doći u takav metež, da neće znati, zašto će glasovati. Naša je dužnost, da glavnice zaklada pridržimo bar onako, kakove su danas, a tomu je hotio doskočiti odbor ovim zaključkom, da se glavnice zaklada neumanjuju. Da bi budget zakladam doskočio, to ja mislim, odbor nije niti mislio, kako sam ja vidio iz razprave, niti je to svrha njegova bila, jer zaklade podupiru budget i svojе njihove kamate uzdržaje budget. Da nemamo tih zaklada neznam, kako bi mnoge stavke izplaćivali. Zato je sbilja ovdje morala biti pogrieška učinjena u ovom zaključku jer se kaže ovdje (čita drugi predloženi zaključak, koji je gori uvršten). Ta nemože se više proračunati, nego koliko ima zaklada dohodaka, jer ona danas proračuna svoje kamate, te po tom podmiruje eventualni manjak, i podupire budget. Ovo bi se moralo povratiti odboru, da s

sporazumi, te da nam nešto drugo predloži. Ja neznam, e li se umanjuju ili povisuju glavnice; to nije izkazano. Ako se umanjuju, to sam ja zato, da se nesmiju umanjivati. Dočim to nije izrečeno, to bi potrebno bilo, da e to povrati odboru za donešenje drugog predloga, i to la nebude smetnje.

Predsjednik: Molim, da se govornik izvoli izrazit, la li je za ovaj predlog ili nije, jer po ovom, što je reao, nemože se znati, je li za predlog ili proti.

Gjuro Kamenar: Ja sam izrekao ovdje dovoljno, da e ovim nemože ono postići, što se namjerava.

Predsjednik: Vi ste dakle proti predlogu?

Gjuro Kamenar: Ja nemogu biti proti predlogu (smieh), er bi bio za predlog, kad bi se odbor jasnije izrazio, er se glavnice nemogu i nesmiju umanjivati, a dočim to nije dovoljno izrazito, to bi se imalo odboru povratiti, la se jasnije izrazi.

Predsjednik: Ja smatram, da se je gosp. zastupnik Kamenar izrazio proti tomu predlogu.

Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se prije svega moram čuditi, vis. sabore, da je danas gosp. zastupnik vlade govorio proti ovomu predlogu, dočim u proračunskom odboru, kada se je viečalo i zaključivalo, vis. sabore, ne samo la nije bio proti, nego se je dapače izjavio suglasno za ovaj predlog . . .

Jovan Živković: Pardon!

Predsjednik: (zvoni): Molim liepo, da se nevodi diskusija.

Jovan Živković: Ja mislim, da mi je slobodno ovu rieč izreći . . .

Predsjednik (zvoni . . .).

Dr. **Franjo Vrbanić**: Što se tiče same stvari, bilo je dovoljno razloga, da odbor stvori ovaj zaključak. Neka mi dopusti visoki sabor, da ga protumačim. Ovdje kaže odbor (čita zaključak 2., kako je gore naveden). Potreba zaklade komercijalne proračunana je, ako se nevaram, sa 24.800 i nekoliko, a manjak pokazuje se sa 10.900 for. Taj račun ima se iz autonomnoga budgeta pokrivati. Što se je dogadjalo prošlih godina, kada je manjak nastao u komercijalnoj zakladi, nikada se nije pitao sabor za dozvolu naknadnog kredita, nego se je, — neznam po kojih pravilih naturalne ekonomije — dirnulo u kapital zaklada i tako su se glavnice umanjile i umanjuju se svake godine. A ako se tako nadalje postupalo bude, može se doći do toga, da za 100 godina nestane glavnica, a posljedica tomu biti će ta, da će se sve svaliti na budget, dakle citav će teret, što ga nosi komercijalna zaklada, doći na budget. Ova je zaklada komercijalna bila povod, da je ovaj predlog ovako štiliziran. Druga stavka, koja glasi, „da vlada bez dozvole sabora nepokriva nijedan manjak iz glavnice same zaklade“, — mislim, da je sasvim naravska, te mi netreba dalje obrazlagati razlog, samo mi je osvrnuti na prigovor vis. vlade, koja kaže, da to nespada ovamo. Ja neznam, nu ako se nevaram, da lane, kada se je predložio sličan predlog za konačne račune zaklade, mislim, da se je reklo, da to nespada onamo, a sada se veli, da nespada ovamo. Dakle kada nespada niti ovamo niti onamo, kamo onda spada? A ja sudim, da spada ovamo, jer proračunski odbor prije, nego li je pretresao zaklade, svakako je morao imati na umu stanje glavnica, da prema tomu stanju glavnica može prosuditi dohodke, a ti dohodci svakako spadaju u preliminar, jer bez preliminiranog dohodka nemože se nikakav proračun stvoriti. Čim pako odbor mora znati stanje glavnica, treba da ujedno stvori i ovakav zaključak. Kada nastane slučaj, da se te glavnice dokidaju usljed svakogodišnjeg manjka, mislim, da ovaj zaključak upravo spada na odbor proračunski, koji treba da svake godine konstatira stanje glavnica. I ja sam uvjeren, da visoka vlada neće biti u ničem zapriečena ovim zaključkom i da nema temeljita razloga, da se protivi ovomu zaključku, tim više, jer ga je indirektno priznala time, što je ovdje u proračunu ove godine uvrstila svotu od 28.000 for., ako se nevaram, kojom se svotom ima pokriti manjak, koji je nastao u glavnici komercijalnoj. Dakle da za buduće vrieme ostane u tom pogledu neko pravilo, s toga mislim, da nema razloga zabaciti ovaj predlog, kojega preporučam vis. saboru.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Ako je svrha ovoga predloga ta, da se onaj manjak, što se je porodio kod komercijalne zaklade, nadoknadi, tada je taj predlog suvišan, jer je vis. sabor prošle godine donesao zaključak, da se manjak ove zaklade namiri iz autonomnog budgeta. Vis. sabore! Kada bi se stvar shvatila s jednostavnoga gledišta imovine, pa kada bi se sjednačila imovina zaklada sa imovinom budgeta, tada bi svejedno bilo, odkuda da se potrebe namiruju, da li iz zaklada ili iz budgeta. To je-napokon svejedno. Nu ovdje se radi o imovini zemaljskih zaklada, o posebnoj imovini. Tu je, vis. sabore, opetovano zaključeno, da se imadu manjci u kojoj zakladi iz budgeta pokriti i trošiti na potrebe, koje su veće, nego li dohodci donašaju. Prema tomu bio bi taj predlog odbora dosljedan, nu obzirom na to, što je donešen prošle godine zaključak radi komercijalne zaklade i što je ove godine tomu zaključku udovoljila vis. vlada, držim, da je ovaj predlog posve suvišan.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ako se osvrnem na smjer ovoga predloga, to ja držim, da će vis. vlada vrlo lahko na nj pristati moći. Ovim se predlogom smjera, da se zemaljske zaklade imadu, kolikogod i štogod je moguće, neoskvrnute držati. Na to vode ovdje sadržana dva predloga. Ako se sluči, da jedna zaklada treba pokrića, koje spada na autonomni budget, da se to po vis. vladi u sporazumljenju sabora učiniti može. Što se posebne te točke tiče, tu imademo, gospodo, već jedan pred-

hodni zaključak, što smo ga stvorili o komercijalnoj zakladi, jer smo se uvjerili, da 7.020 for., koji su uzeti iz zaklade, pokriti nisu, a spadaju na autonomni budget. Da se nebi takovim načinom manjak u kojoj zakladi stvorio, koji na budget zemaljski spada, zato se ovaj predlog odnosi na to, ako nastane takav manjak, da se imade pokriti iz onoga fonda, koji je na to pozvan, ako je i sam budget zemaljski. Što se tiče onoga, da imade takovih slučajeva, koje je izvolio g. predstojnik nutarnjega odjela iztaknuti, gdje zaklada imade na svoju glavnicu ruku metnuti, to mu je doskočeno ovim drugim predlogom, gdje se kaže: Ako se naidje potreba, može se njoj doskočiti u sporazumljenju sa saborom.

Ja držim, da ovo nije ni najmanje praejudicionalno, i da nepači vis. vladi i da nije štetonosno, dapače, da je za osiguranje same zaklade potrebno i za dispozicije vis. vlade pruža se prilika, da se sabor odazove ovomu predloženomu zaključku, kojim će se vis. vladi priteći u pomoć. S toga držim, da je ovaj predloženi zaključak opravdan i da se prihvati.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja moram uzeti rieč, jer vidim, da nisam dobro shvaćen. Gosp. dr. Vrbanić govorio je o zakladi komercijalnoj, što je već izravnano, dočim se na druge, koje neimadu prava apelirati na budget, nije osvrnuo.

Na druge zaklade nemože se predloženi zaključak protezati, a to je upravo ono, proti čemu se vlada mora negativno izraziti i nije se time u odboru proračunskom slagala, jer nemože nikako dopustiti, da se manjci ostalih zaklada pokrivaju iz autonomnog budgeta, dočim se, kako sam malo prije rekao, prekoračenje pokrića koje zaklade izjednaćuje buduće godine, bez da se dira u budget, jer znamo, da se potrebe ostalih zaklada nesmiju na budget prenašati. Dočim je pako u ovom, po odboru predloženom zaključku rečeno, da bi se za slučaj onaj, ako dohodci pojedine zaklade nebi dosegnuli preliminirane svote potrebite za podmirbu proračunom ustanovljenih potreba, taj manjak imao podmirivati iz autonomnog budgeta, jest upravo ono, proti čemu vlada uzdiže svoj glas. Istina je, kao što je izvolio g. predgovornik reći, da sam ja privolio na ono, što je odbor zahtievao, da se naime nedira u glavnice; nu nije pako istina to, da bi ja bio i na to privolio, da se manjci svih zaklada podmiruju iz budgeta, što samo kod komercijalne zaklade može biti, dočim za druge zaklade nema taj zaključak nikakove vriednosti, dapače niti predmeta.

Što se komercijalne zaklade tiče, to je napokon svejedno, je li ona jača ili slabija, pošto i onako nezadovoljava svojoj svrhi, već to čini autonomni budget, te bi najshodnije bilo, pošto ta zaklada po svojoj naravi nije zaklada i pošto ona nemože da namiruje ono, što podmiruje, da se svi troškovi, koje ona podmiruje, uvršćuju naprosto u zemaljski budget kao potreba, a njezini dohodci kao pokriće. Kada daklem komercijalnu zakladu izostavimo, to nema nijedne zaklade, na koju može ovaj predloženi zaključak mjesta imati. Zato opetovano molim, da se za buduće odstrani svako nesporazumljenje izmedju sabora i vlade, da se ovo izpusti, inače je vlada upućena, da sve manjke svih zaklada podmiruje iz budgeta, što do sada nije nikada bilo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Dragutin Stražimir:** Vis. sabore? Moram navesti razloge, koji su vodili proračunski odbor, kada je stavio ovaj poziv. Proračunski odbor smatrao je ove zaklade kao javno posebno dobro kraljevine Hrvatske. Slavonije i Dalmacije, dakle trojedne kraljevine, budi rečeno Hrvatske, u koju posebnu imovinu nitko nesmije dirati bezpravno nikakovom rukom, te znamo, da na posebno vlastničtvo zemlje nedira nitko niti onda, kada se oružanom rukom stupa proti njoj. Proračunski odbor htio je dakle ovu narodnu svetinju za sva buduća vremena koja bi mogla budi povoljna budi nepovoljna nastati očuvati neoskvrnjeno i sveto, da se imade, ako bi nepovoljna vremena nastala, kamo priteći i uteći. To je glavno. A to nije učinio proračunski odbor s onoga razloga, kao da nebi pouzdanje stavio na kr. zem. vladu, koja je upravo dokazala, da upravlja vješto zakladami, buduć da su od godine 1874., kako izkaz dokazuje, većom stranom glavnice rasle, i da će vlada uvjek tako rodoljubna i domoljubna biti, da nam te glavnice za sva buduća vremena osigura. To je glavni razlog, gospodo, zašto je odbor ovakav zaključak predložio, da nikada nitko nedira u glavnice pravno-posebnih zaklada, tim više, što su svi sabori nastojali o tom, da se glavnice netaknute uzdrže. Već sabor od g. 1861. predložio je usljed izvješća proračunskog odbora, podpisanog po predsjedniku Brigleviću i g. dru. Vuščiću kao izvjestitelju, da se netaknute čuvaju glavnice i dapače, da se sa 1% povisuju svake godine. Ovo je tako znameniti razlog, da možemo na to pristati i svim mogućim načinom nastojati, da nitko nedira u te glavnice. Buduć da znamo i poznato nam je, da su ove javne zaklade jedino utočište, kamo se možemo uteći u silah i potrebah naših, pa da ovih zaklada nema, pitam ja, kojim bi načinom uzdržavali naše inštitute, naše gimnazije, naše realne škole i druge stvari! Pitam, gospodo zar nebi mogao to javni budget učiniti, koji bi uzdržavao narodne škole, jer budgetu u prilog dolaze zaklade, a zakladam nedolazi u prilog budget, jer je to posve naravski. Sve su države, i Ugarska i Austrija, kada su učililišta stvarale, iz državnih novaca ustrojavale sve svoje inštitute dočim smo jih mi stvarali iz posebne naše narodne imovine, a nije nam niti Ugarska niti Austrija u pomoć pritekla za uzdržavanje naših inštituta. Dakle ako sada dopuštamo, da se to narodno dobro okrnji kojim načinom

to bi neizmjernu pogriešku učinili. Iz ovoga razloga, buduć da nedolazi u pomoć budget zakladam, nego zaklade budgetu, držim, da bi se moralo jošte od strane Austrije, s kojom smo jednoč spojeni bili, a i Ugarska doprinašati posebno za naše inštitute, a to čine naše posebne zaklade, koje smo našom pištednjom sabrali. S toga svega stoji konsekvencija ta, da sbilja moraju zaklade netaknute ostati. Iz ovih razloga, vis. sabore, preporučam, da se ovaj zaključak tako uzdrži, kako je ovdje doprinešen. Ako je to ovdje neumjestno radi toga, jer je prošle godine bilo stavljeno kod zaključnih računa, kako je izvolio kazati g. predgovornik, to se jedanput mora ipak priznati, gdje mu bude mjesto. Proračunski odbor mislio je, kada mu tamo nije mjesta bilo, neka mu bude ovdje i neka se to prihvati kao narodna svetinja. S toga ja još jedanput preporučam, da se prihvati ovaj predlog, da se naše zaklade netaknute i kao sveto dobro naroda našega neoskvrnjene uzdrže.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor predloženi po proračunskom odboru zaključak, koji ovako glasi (čita): „Pozivlje se kr. zem. vlada, da za slučaj onaj, ako dohodci pojedine zaklade nebi dosegnuli preliminirane svote potrebite za podmirbu proračunom ustanovljenih potreba, uztraži dozvolu sabora, kako da se eventualni manjak podmiri iz autonomnoga budgeta, te da bez dozvole sabora nepokriva nijednoga manjka iz glavnice same zaklade".

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj zaključak stvori, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj zaključak, predložen po odboru, je primljen.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita): „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da podnese račun i izvještaj o zakladi muzealnoj".

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Dragutin Stražimir**: Nemam tomu ništa pridodati, pošto se znade, da postoji neka zaklada muzealna, koja nedotiče za trošak, što ga imade muzej. S toga je proračunski odbor stavio ovaj predlog, koji ja preporučam vis. saboru, da vlada podnese račun i izviešće o zakladi muzealnoj na umirenje naše, buduć da i ta zaklada na avne zaklade spada.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predloženi ovaj po odboru zaključak?

(Prima se.)

Tim je, visoki sabore, proračun zemaljskih zaklada konačno dovršen. Na dnevnom je redu izviešće verifikacionalnoga odbora o verificiranju gospode: biskupa Jurja Posilovića, biskupa i priora vranskog Ivana Pavlešića, preuzv. g. baruna Levina Raucha, presv. gg. Ferde Inkeya Palinskoga, baruna Žige Ottenfelsa, vel. župana Julija Bubanovića i dr. Stanka Andrijevića.

Visoki sabore! Polag poslovnika imalo bi se o verifikaciji izbora glasovati balotažom, nu kada bi se o svakom pojedinom glasovalo balotažom, to bi mnogo vremena trebalo. Toga radi usudjujem se predložiti, da bi mi taj predmet podielili u grupe, i to u grupu virilista i u grupu izabranih zastupnika, pa će se o svakoj grupi posebno glasovati. Je li vis. kuća time sporazumna?

(Ustaje dr. Spevec.)

Rieč ima zastupnik g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Meni se čini, da se ustanova poslovnika nemora tako tumačiti, da se u obće o svakom izboru mora balotažom glasovati, nego samo o prepornih izborih. Ako prepornih izbora nema, onda nije potrebna balotaža, nego se uzme samo na znanje. Tim se posao znamenito skraćuje.

Predsjednik: Ja mislim, da je, visoki sabore, „ratio legis" ove ustanove taj, da se podpuna sloboda gospodi članovom sabora kod verificiranja zajamči. Uzimajuć pako u obzir ono „personalia sunt odiosa", jest razlog, da se balotažom glasuje. U ostalom nemam proti tomu ništa, ako se primi predlog g. dr. Spevca, da se ondje, gdje nema prepora o izboru, neglasuje, nego da se jednostavno uzme na znanje.

Prima li visoki sabor predlog zastupnika gosp. dr. Spevca?

(Prima se.)

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće verifikacionalnoga odbora).

Vis. sabore! Na odbor verifikacionalni upućene su banske pozivnice presv. gosp. biskupa Jurja Posilovića, baruna Ferde Inkey-a Palinskoga, vel. župana Bubanovića, biskupa i priora vranskoga Ivana Pavlešića, preuzv. g. baruna Levina Raucha i presv. gosp. baruna Žige Ottenfelsa.

Pošto su ove banske pozivnice, vis. sabore, osnovane na temelju zakona ob ustroju sabora, to odbor verifikacionalni predlaže, da vis. sabor izvoli ove sada napomenute viriliste kao članove sabora ovjeroviti na temelju banskih pozivnica.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora?

(Prima se.)

Gospoda dakle: Presv. g. biskup Juraj Posilović, barun Ferdo Inkey Palinski, veliki župan Julio Bubanović, biskup Ivan Pavlešić, preuzv. gosp. barun Levin Rauch i presv. g. barun Žiga Ottenfels smatraju se verificiranimi članovi ove vis. kuće.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Zatim je, vis. sabore, upućena na odbor verifikacionalni vjerodajnica g. dra. Stanka Andrijevića o izboru njegovu za zastupnika II. zagrebačkog izbornog kotara, obavljenu dne 21. lipnja 1879. i u savezu tim pritužba Ivana Mareka i Franje Bauera, gradjana zagrebačkih, proti tomu izboru.

Odbor verifikacionalni, vis. sabore, vidio je, da je

zapisnik izborni po propisu zakona sastavljen, vidio je iz zapisnika, da je taj izbor redovito i zakonito obavljen, vidio je, da je g. dr. Stanko Andrijević nadpolovičnom većinom glasova izabran, a iz pritužbe, vis. sabore, nevidi se nijedan razlog niti činjenica takova, koja bi bila po zakonu zapriekom ovomu izboru. Sama pritužba nenapada izbornu listinu, niti sam izborni čin, nego činjenicu neku, koja je više privatne naravi i koja nit najmanje nemože biti razlogom i zaprekom, da se ovaj izbor g. dr. Andrijevića neovjerovi. S toga, vis. sabore, predlaže odbor verifikacionalni, da vis. sabor izvoli izbor g. dr. Stanka Andrijevića za II. zagrebački izborni kotar verificirati.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Prima li vis. sabor predlog odbora, da se izbor g. dr. Stanka Andrijevića, obavljen u zagrebačkom II. izbornom kotaru, verificiranim i valjanim smatra?

(Prima se.)

Izbor gosp. dra. Stanka Andrijevića smatra se dakle valjanim, te je on verificiran.

Na dnevnom je redu izviešće imunitetnog odbora o sudbenom progonjenju gg. narodnih zastupnika Petra Zabrdca i Josipa Miškatovića.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvj. dr. Lovro Vidrić zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Odbor imunitetni predlaže (čita): „Da se zamolnici kralj. sudbenog stola u Zagrebu od 4. lipnja 1879. br. 3740 kaz. udovolji, pa predlaže, da visoki sabor podieli dozvolu za sudbeno progonjenje nar. zastupnika Petra Zabrdca.

(Ustaje nar. zastupnik g. Petar Zabdrdac.)

Predsjednik: Rieč imade g. nar. zastupnik Zabrdac.

Petar Zabrdac: Vis. sabore! Ja sam proživio preko 60 godina dana bezporočno i lojalno. Ja bi jako krivo imao, ako bi zaveo ovu vis. kuću, da bi se pod mandat saborski sakrivao, i kao nečist i sumnjiv muž medju ovakovom odličnom gospodom u krugu sjediti usudio! Znajući pako, da je ova osvada iz zlobnoga pera proizišla i osjećajući se sasvime nevinim želim, da se sam proti ovoj navali u ovoj sabornici opravdam i molim vis. sabor, da me ni najmanje nepokriva, jer se ja dobrovoljno sudu predajem.

(Živio u sabornici i na galerijah!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Dočim se nitko nejavlja, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Iz priležećih spisa nije imunitetni odbor crpio osvjedočenje, da su prijave podnešene samo zato, da se zastupanje narodnomu zastupniku timi prijavami osujeti. Iz materijala, što ovdje u spisih predleži, kako rekoh, odbor tog uvjerenja crpiti nije mogao. Kada je to tako stajalo, bilo je pitanje u odboru, može li on učiniti predlog, da visoki sabor uzkrati dozvolu ili ne. Imunitetni odbor držao je, da on predloga za uzkratu dati nemože, jer u dostojanstvu vis. kuće same stoji, da se obične povriede pred redovitim sudom razpravljaju. Iz tih razloga preporučam, da visoki sabor prihvati predlog odbora.

(Ustaje g. zastupnik Stevo Popović.)

Predsjednik: Molim liepo, ja vam nemogu dati rieč, pošto je zadnju rieč imao g. izvjestitelj.

Stevo Popović: Ja nemogu smatrati ovaj govor g. izvjestitelja kao završen i konačan govor, nego samo produženje izviešća. Dočim pako niti u prvom svome govoru nije ništa kazao van ono što je u izviešću bez ikakvog obrazloženja, zato molim visoko predsjedničtvo, da bi bilo korektno, da se dopusti daljnja debata ob ovom predmetu jer niti iz govora g. izvjestitelja, a niti iz govora g. zastupnika Zabrdca neznamo što je na samoj stvari.

Predsjednik: Reći mi je g. zastupniku Popoviću, da po našem poslovniku pripada zadnja rieč izvjestitelju. Kada je g. izvjestitelj svoje izviešće pročitao, i dao sam rieč gosp. zastupniku Zabrdcu. Poslje toga pozvao sam članove ove visoke kuće, da li želi još tko ob ovom predmetu govoriti. Dočim se nitko od gospode članova nije za rieč ustao, to sam onda dao zadnju rieč gosp. dru. Vidriću kao izvjestitelju. Mislim daklem, da sam sasvime korektno postupao, to nemogu u pogledu tome ukora s nikoje strane primiti.

(Ustaje g. zastupnik Josip Miškatović.)

Nemogu dati rieč, van ako želite o poslovniku govoriti.

Josip Miškatović: O poslovniku ću govoriti.

Ja ću pripoznati visokomu predsjedničtvu, da je sa svoje strane posve korektno postupalo; nu moram i to, visoki sabore, kazati, da su članovi ovog sabora ovaj put bili u bludnji time, čime nije gosp. izvjestitelj nikakove rieči u prvi mah uzeo, pak su mislili, da će još imati priliku govoriti, premda moram, kako rekoh, priznati inače korektnost visokog ovog predsjedničtva. Pošto pako držim da su članovi ovog sabora bili u nekoj bludnji, nemože se radi te bludnje njima uzeti pravo, da dalje ob ovoj stvari govore, te predlažem, da se rieč dopusti.

Predsjednik: Nemogu rieči polag poslovnika dopustiti, izim ako to želi visoka kuća, mogu iznimice dozvoliti.

(Glasovi: „Neka se govori. — Neka se govori.“)

Dr. **Franjo Vrbanić**: Pripuštam, da se je visoko predsjedničtvo svaki put držalo poslovnika; ali molim da se ovaj put, pošto neznamo što je na stvari, iznimice daljnja rieč ob ovom predmetu dozvoli.

Predsjednik: Hvalim liepo gosp. dru. Vrbaniću; nu pošto vidim, da je obća želja ove vis. kuće, da se dalje govori, to dajem rieč, i molim g. izvjestitelja, da glasnije govori.

(Ustaje g. zastupnik Svetozar Kušević.)

Rieč imade g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Meni je prije svega ›vdje primjetiti, da govor g. zastupnika Popovića nikako ıa to smjerao nije, da visokomu predsjedničtvu ma ikakav ıkor daje, jer mu to nepripada; samo je želio, da se ta ebata nastavi, jer nismo čuli, što je na samoj stvari.

Što se same stvari tiče, meni je na ono, što je gosp. zvjestitelj izvolio reći, primjetiti, da bi trebalo konsevencije radi korektnije postupati. Iz rieči g. izvjestitelja idi se, da odbor nije mogao naći dovoljno povoda onoj ›btužbi, kojom se jedan član ove visoke kuće okrivljuje; ıedjutim je dotični odbor pronašao ipak, da se taj gopodin kao okrivljenik predaje na progonstvo od strane uda. Kada nebi bilo, gospodo, u ovoj visokoj kući već akovih zaključaka, koji su uzeli pojedine članove u obranu ›roti osvadam takovim, onda bi se moglo to i na ovaj lučaj ovdje protegnuti. Ali buduć, gospodo, mi znati moamo, iz kakovog izvora potiče ta obtužba, to bi imao munitetni odbor prije svega prosuditi, ima li dovoljno azloga za sudbeno progonjenje ili ne. Nu pošto toga iz zviešća nismo čuli, to bi visoki sabor, koji imade svoje lanove u obranu uzeti, korektno postupao, da i ovog lana u svoju obranu uzme, te sam zato, da se ovaj lan, koji se traži, neizda.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje g. zastupnik dr. Subotić.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** U podobnih slučajevih biva vuda, na svih saborih, pak bi i kod nas bivati moralo, la imunitetni odbor nije pozvan da kaže, ima li razoga, da se tko drži krivim ili ne, nego samo da vidi, ma li povoda progonjenju i da li je tu kakva veksacija li ne. Iz onih spisa mogao se je imunitetni odbor o tom ıvjeriti, a i mi moramo prije svega sve znati, nego li to udovoljimo sudbenomu zahtjevu.

Iz ovoga, što je g. izvjestitelj kazao, dolazim do tog ıvjerenja, da u spisih predležećih nema povoda, kojim ›i se iz objektivnoga gledišta opravdanim držao ovaj na›adaj, ova osvada, i ovo progonjenje.

Iz onoga, što mi je poznato iz samoga života, i što :nadem iz vlastitog izkustva, držim, da se ovdje opravlanim može uzeti, da je veksacija sa izviestne strane u ome slučaju. Gospodo moja! Ako znam da je tako, to ›i se imao prije nego se ta stvar meritorno rieši, pozvati ›dbor, da nam potanko izviešće podnese, da možemo ›ravedno suditi; jer bi bila velika nepravda, da se jedan ıaš zastupnik, koji hoće sam da se progoni, ne iz lju›avi pravde na temelju uvjerenja osnovane, nego radi ⁊eksacije sa izviestne strane. Pošto nam dovoljno razloga :a izdanje na sudbeno progonjenje nepredstoji, i pošto :nam iz osobnog izkustva, da je tu baš u pitanju veksa:ija sa izviestne strane, to sam zato, da se ovaj član ıeizda na sudbeno progonjenje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, rieč imade gosp. izvjestitelj još jedan put.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić:** Meni je vrlo žao, što nije prilika dana, da se svi spisi svakom pojedinom članu ove visoke kuće do znanja stave, jer bi onda svaki pojedini član ove visoke kuće priliku imao stvoriti si o čitavoj stvari podpuni sud.

Imunitetni odbor išao je prije svega za tim, da si stvori juridičko osvjedočenje. Je li ovdje kakva pristranost ili veksacija s koje strane dokazana, da se ovo bezuvjetno odbije. Toga uvjerenja, visoki sabore, imunitetni odbor iz spisa crpio nije. Kada je pako tome tako, onda je logički zaključak taj, da se zamolnici udovolji, i za obranu tog predloga imutetni odbor nema ništa drugo navesti.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Je li volja vis. kuće stvoriti sliedeći zaključak po predlogu odborovu, da se zamolnici kralj. sudb. stola u Zagrebu od 4. lipnja 1879. br. 3740|kazn. udovolji i podieli dozvolu za sudbeno progonjenje narod. zastupnika Petra Zabrdca?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen, te se g. nar. zastupnik Zabrdac predaje sudu.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli dalje nastaviti.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita): Nadalje predlaže imunitetni odbor, da se zamolnici kr. sudb. stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3946|kazn. neudovolji, te da vis. sabor neprivoli, da se narodni zastupnik Josip Miškatović sudbeno progoniti može radi prestupka bunjenja počinjena u časopisu „Obzoru“.

Vis. sabore! U časopisu „Obzor“ od 6. lipnja 1879. uvršten je kratak članak o iztočnoj politiki monarkije, imenito Bosne. Ovaj članak bude po kr. državnom odvjetničtvu inkriminiran, te kr. sudbeni stol u Zagrebu traži, da se urednik „Obzora“, narodni zastupnik Josip Miškatović sudbenog progonjenja radi izda. Imunitetni odbor pročitao je, visoki sabore, taj članak, te je došao do tog uvjerenja, da bi prestala svaka kritika u javnih poslovih, kada bi se dozvolilo, da se spisatelji u ovakovom pravcu pisanih članaka na sudbeno progonjenje izdadu. S toga u interesu slobode štampe i u interesu političkog kretanja pojedinih zastupnika, baveći se pitanji političkimi, nije imunitetni odbor mogao zamolnici kr. sudb. stola u Zagrebu udovoljiti, pak predlaže, da nebi privolio vis. sabor na izdanje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predlogu?

(Nitko se nejavlja.)

Kada se nitko nejavlja, stavljam sliedeće pitanje: „Prima li visoki sabor predlog imunitetnog odbora, koji glasi: da se zamolnici kr. sudb. stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3946|kazn. neudovolji, te da vis. sabor

neprivoli, da se narodni zastupnik Josip Miškatović sudbeno progoniti može radi prestupka bunjenja, počinjena u časopisu „Obzoru"?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj predlog odbora prima se; idemo dalje.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita): Napokon predlaže imunitetni odbor: da se zamolnici kr. sudb. stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3991/kazn. udovolji, te da visoki sabor privoli, da se narodni zastupnik Josip Miškatović sudbeno progoniti može radi prestupka bunjenja, počinjena u časopisu „Obzoru".

Visoki sabore! U časopisu „Obzor" od 9., 10. i 11. lipnja t. g. uvrštena su tri dopisa iz Broda. Ovim dopisom ponajviše je povod način uprave, kako se ista u Brodu, a kako u obće u Krajini obavlja; ali je način pisanja sišao s puta objektivnog, napadajuć strastveno preuzvišenog gosp. upravitelja Krajine. Imunitetni odbor nije mislio, da može uzeti u zaštitu ovakov politički pravac napadajući osobe, nego je voljan uzeti u zaštitu objektivno pisane članke, a ne one po subjektivnosti zaudarajuće, te preporučuje vis. saboru, da stvori zaključak, da se g. narodni zastupnik na progonjenje izdade.

(Glasovi: Neka se glasuje!)

Predsjednik: Molim liepo! Želi li još tko govoriti ob ovom predlogu?

(Ustaje g. nar. zast. Gjuro Kamenar.)

Rieč imade g. nar. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja mislim, da veći zločin nemože biti, nego ovakav način pisanja, i ja sam za to, da se preda redaktor „Obzora" na sudbeno progonjenje. (Smieh veliki u dvorani i na galerijah.) Osobito sam za to, jer se tu napada glava jedne zemlje, poglavica jedne zemlje, kojom upravlja. Ja bi ovakove ljude najstrožije progonio! (Opetovani veliki smieh u dvorani i na galerijah.) Gospodo moja! Mi znamo, kako to krv probudjuje, kada se na vladu ovu ili onu napada onim načinom, s kojim se nebi smielo napadati. Zato iz osvjedočenja preporučam ovoj vis. kući, da jednoglasno preda gosp. narodnog zastupnika za sudbeno progonjenje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada se nitko nejavlja, stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor predlog imunitetnog odbora, koji glasi: da se zamolnici kr. sudbenog stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3991/kaz. udovolji, te da vis. sabor privoli, da se narodni zastupnik Josip Miškatović sudbeno progoniti može radi prestupka bunjenja, počinjena u časopisu „Obzoru".

(Glasovi: Ne! ne!)

Ona gospoda, koja su za to, da se taj predlog primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Visoki sabore! Za danas bi bilo dovoljno. Na dnevni red buduće sjednice ima doći:

1. Predlog narodnog zastupnika Pavla Brantnera i drugova glede izlučenja sgrada iz bivše vojne Krajine za obćekoristne svrhe.
2. Predlog narod. zastupnika Bože Topalovića i drugova o predloženju osnove zakona o izvadjanju segregacija i komasacija.
3. Izvieštaj peticijonalnoga odbora.
4. Čitanje nekih zajedničkih zakona.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za subotu u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1/2 1 sat po podne.)

Trideset i šesta saborska sjednica,

›bdržavana dne 26. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o predlogu nar. zast. Pavla Brantnera i drugova glede erarijalnih sgrada. — Interpelacija nar. zast. g. dra. Franje Vrbanića o nepravednosti naprama Novom Sisku. — Interpelacija nar. zast. g. Pavla Brantnera glede plaćanja pristojba učiteljskih u mirovinsku zakladu. — Interpelacija nar. zast. g. Steve Popovića glede globa u podžupaniji rumskoj. — Interpelacija nar. zast. g. Steve Popovića o ukinuću malte vukovarske. — Interpelacija nar. zast. g. Frana Folnegovića glede zemaljskog muzeja. — Odgovor vladina zastupnika, predstojnika odjela za unutarnje poslove, presv. gosp. Jovana Živkovića, na interpelaciju nar. zast. g. Pavla Brantnera glede participiranja kod prodaje krajiških šuma. — Odgovor vladina zast. predstojnika odjela za unut. poslove, na interpelaciju g. nar. zast. Ivana pl. Maršo-a glede izbora u Tovarniku i Vukovaru.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. ›ilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

{XXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i ›lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zarebu dne 24. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskog ›redsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji e bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli liedeći podnesci:

1. Saborski odbor za verifikaciju podnaša svoje iziešće, kojim predlaže za verifikaciju Levina baruna ›aucha i Sigismunda baruna Ottenfelsa.

Stavit će se na dnevni red sa izviešćem već prije odnešenim istoga odbora.

2. Mihaljević Ivan i drugovi, izbornici kotara tovarićkoga, mole za preinaku izbornoga reda.

Ide odboru za peticije.

3. Zastupstvo upravne obćine Trsat u hrvatskom ›rimorju moli, da se pomiluju novački bjegunci iz hrv. ›rimorja te da se slobodno kući povrate.

Ide odboru za peticije.

4. Obćina Stupnik moli, da se odciepi od obćine ›akovpotok.

Ide odboru peticionalnomu.

5. Odbor za proračun podnosi izvještaj ob osnovi naredbe o privremenom uredjenju tiskare „Narodnih Novina" kao zemaljske tiskare.

Stavit će se na dnevni red.

6 Dragutin Eltz knez od Stromberga i grof Pejačević Petar podnose banske pozivnice, moleći, da se verificiraju.

Ide odboru za verifikacije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o proračunu za g. 1879.

ZAKON

od . . . o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879.

§. 1.

Za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna dvie stotine sedamdeset tisuća šest sto osamdeset i sedam forinti a. vr. (3,270.687 for.)

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I.

Sabor . . . . 40.000 for.

Poglavje II.

Ban i njegov bureau . . . . 38.302 for.

*

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove.

Naslov	1. Središnja uprava	81.735 for.
„	2. Gradjevni odsjek	20.806 for.
„	3. Zem. računarski ured	41.880 for.
„	4. Statistički ured	4.500 for.
„	5. Zemaljski arkiv	3.352 for.
„	6. Zemaljska blagajna	12.433 for.
„	7. Kr. političke oblasti I. molbe	362.800 for.
„	8. Zdravstvo	119.060 for.
„	9. Zemaljsko oružničtvo	224.430 for.
„	10. Zemaljske i županijske sgrade	21.400 for.
„	11. Zemaljske cesto- i vodogradjevine	342.543 for.
„	12. Prinosi za nar. zavode. nar. gospodarstvo i zemaljski štipendiji	150.410 for.
„	13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	35.704 for.
„	14. Mirovine	178.408 for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov	1. Središnja uprava	34.373 for.
„	2. Zem. prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne	89.409 for.
„	3. Kr. sveučilište Franje Josipa I.	85.261 for.
„	4. Srednja učilišta	157.143 for.
„	5. Primaljsko učilište u Zagrebu	4.780 for.
„	6. Uprava pučkih škola i preparandija	34.575 for.
„	7. Štipendiji i obće obrazovne svrhe	36.973 for.
„	8. Mirovine	21.457 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje.

Naslov	1. Središnja uprava	27.858 for.
„	2. Kr. stol sedmorice	51.982 for.
„	3. Kr. banski stol	113.918 for.
„	4. Kr. sudbeni stolovi	416.713 for.
„	5. Kr. kotarski sudovi	289.451 for.
„	6. Kaznione	115.319 for.
„	7. Zemaljske i županijske sgrade	40.712 for.
„	8. Mirovine	73.000 for.

§. 3.

Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za unutarnje poslove sa . . 33.817 for.

b) odjela za bogoštovje i nastavu sa . 89.946 for.

c) odjela za pravosudje sa . . . . . 25.880 for.

2. Svotom dosad proračunanom od 45 postotaka izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, i razvojačenih i utjelovljenih dielova Krajine i opredieljenih za troškove nutarnje samouprave istih kraljevina sa . 3,056.498 for.

3. Svotom iz unišlih 63% poreznih zaostataka do godine 1867. u iznosu od . 20.944 for.

4. Aktivnimi tražbinami aut. budgeta od 43.602 for.

§. 4.

Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškova; nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II., III., IV. i V. samo glede onih troškova, koji su u proračunih do uključivo g. 1876. za sva tri odjela kr. zemalj. vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Iza pročitanja pita predsjednik:

„Prima li visoki sabor zakon o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1879. onako, kako je sada po treći put pročitan?“

Većinom glasova usvoji sabor taj zakon, te će se svojim putem previšnje sankcije radi Njeg. Veličanstvu podastrieti.

Sliedi na dnevnom redu: Specijalna debata ob izviešću saborskoga odbora za proračun zaklada kr. Hrv. i Slav., stojećih pod upravom kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i pod upravom odjela za bogoštovje i nastavu za god. 1879. i to zaklade stojeće pod upravom kr. vlad. odjela za bogoštovje i nastavu.

1. Zaklade narod. učiona.

Prihvaćeno po predlogu odborovu:

Stanje glavnice izkazuje se koncem godine 1877 sa . . . . 210.276 fr. 98 nč.

a) Stavka 1. redovitoga pokrića sa 10.274 fr.

i stavke 2. tek. br. 1. sa . . . 250 fr.

Na stavku 2. tek. br. 2., gdje vlada predlaže iz autonomnoga budgeta . . . . 10.000 fr.

sabor zaključuje povišenje sa . . . 2.000 fr.

te odobrava svotu od 12.000 for. prema saborskomu zaključku u poglavju IV. naslov 7. kod stavke 2. br. 1. zem. budgeta, gdje je ta svota u istom iznosu povišena, po tom je prihvaćena stavka 2. tek. br. 2. sa . 12.000 fr.

stavke 2. tek. br. 3. sa . . . . . . 1.194 fr.

i stavke 3. i 4. sa . . . . 15.060 fr.

b) Stavke 1. i 2. red. potrebe sa . 4.134 fr.

Kod stavke 3. prima se u mjesto po vladi predloženih 10.000 for. prema predlogu pod a) na stavku 2. tek. br. 2. i prema saborskomu zaključku na poglavju IV. naslov 7. kod stavke 2. tek. br. 1. kod autonomnoga budgeta svota sa . . . . . . 12.000 fr.

Stavke 4., 5., 6., 7., 8. i 9. sa . 22.644 fr.

Prema g. 1878. pokazuje se veća svota redovitog pokrića kao i redovite potrebe sa . . 15.146 fr.

2. Zaklade stipendijalne Marije Terezije.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Stanje glavnice bje koncem go-
ine 1877. . . . . 28.676 fr. 47 nč.
a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 1.294 fr.
b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 1.271 fr.
Pokazuje se višak za tek. g. od 23 fr.

Zaklade stojeće pod upravom kr. vladnog odjela za nutarnje poslove:

PRORAČUN

1. Zaklade komercijalne.

Prihvaćeno po predlogu odbora i to:

Glavnice plodonosne izkazuju
e koncem god. 1877. sa . . . . 590.140 fr. 79½ nč.
a) stavke 1., 2., 3. i 5. redovi-
oga pokrića sa . . . . 33.924 fr.
b) stavke 1. do 12. uključivo
edovite potrebe sa . . . . 44.863 fr.
U ovom naslovu predlaže se
rema g. 1878. manje sa . . . . 3.234 fr.
Prema tomu pokazuje se ma-
ljak za g. 1879. . . . . 10.939 fr.
koji će se namiriti iz autonomnoga budgeta sa sliedećim zaključkom na stavku 4. pod a):

„Poziva se kr. zem. vlada, da kazalištnoj upravi dozvoljeni predujam, a nepovraćen jošte zakladi u svoti od 7.020 fr. sa 5% kamati uvrsti u budući zemaljski proračun za g. 1880., da se iz zemaljskog budgeta zakladi povrati.“

2. Zaklade osječkog sirotišta.

Prihvaćeno po predlogu odbora i to:

Glavnica koncem godine 1877.
izkazuje se sa . . . . 423.624 fr. 24 nč.
a) stavke 1. i 2. redovitoga po-
krića sa . . . . 21.587 fr.
b) stavke 1., 2. i 3. potrebe sa . . 16.499 fr.
prema tomu pokazuje se za tek. god.
višak od . . . . 5.088 fr.

3. Zaklade bolničke županijâ

zagrebačke, varaždinske i križevačke u smislu zakona upotrebljene su za gradnju zemaljske ludnice u Stenjevcu.

Primljeno na znanje.

4. Zaklade narodnog zemaljskog kazališta.

Prihvaćeno po predlogu odbora:

Glavnica izkazuje se koncem god.
1877. sa . . . . 87.934 fr. 87 nč.
a) stavka 1. redovitoga pokrića sa 4.449 fr.
b) stavke 1., 2., 3. i 4. redovite
potrebe sa . . . . 3.681 fr.
po tom se pokazuje za tek. g. višak od 768 fr.

5. Zaklade zemaljske gojitbe.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Stanje glavnice izkazuje se kon-
cem g. 1877. sa . . . . 25.011 fr. 36 nč.
a) stavka 1. redovitog pokrića sa . 1.270 fr.
b) stavka 1. i 2. redovite potrebe sa . 14 fr.
prema tomu pokazuje se za tek. god.
preostatak od . . . . 1.256 fr.
sa sliedećim zaključkom:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da u budućem proračunu za g. 1880. označi narav te zaklade i ustanovi svrhu, u koju da se rabi.“

6. Zaklade stradajućih.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Glavnica izkazuje se koncem g.
1877. sa . . . . 28.528 fr. 64 nč.
a) stavka 1. i 2. redovitoga pokrića sa 945 fr.
b) stavka 1. redovite potrebe sa . 16 fr.
pokazuje se god. tek. višak od . . . 929 fr.
sa sliedećim zaključkom:

„Preporuča se kr. zemaljskoj vladi, da pištednju prema potrebi podieli poplavljenikom u Hrvatskoj i Slavoniji.“

7. Zaklade jamničke kiselice.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Glavnica se izkazuje koncem g.
1877. sa . . . . 16.088 fr. 50 nč.
a) stavke 1., 2. i 3. redovitoga po-
krića sa . . . . 7.815 fr.
b) stavka 1. do uključivo 6. redo-
vite potrebe sa . . . . 7.835 fr.
sa sliedećim zaključkom:

„Poziva se kr. zem. vlada, da u budućem proračunu izkaže, koliko još duguje ova zaklada zakladi hospitalarnoj, te da se taj dug u evidenciji vodi.“

8. Zaklade komasirane za dobrotvorne svrhe.

Prihvaćeno po predlogu odbora i to:

Glavnica se izkazuje koncem g.
1877. u svoti . . . . 50.418 fr. 59 nč.
a) stavka 1. redovite potrebe sa . 2.750 fr.
b) stavka 1. redovite potrebe sa . 2 fr.
pokazuje se za tek. god. višak od . 2.748 fr.
sa sliedećim zaključkom:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da u budućem proračunu razjasni narav te zaklade, pak da po tom opredieli svake godine stanovitu svotu u ime podpora dobrovoljačkim zakladam, osnovanim za dobrotvorne svrhe.“

Zaključku odborovu, koji glasi:

„Da se opredieljuje od prištedjene svote iznos od 150 for. za tekuću godinu oskudnim sveučilištnim gradjanom na sveučilištu u Zagrebu, i to družtvu za podporu siromašnih pravnika 100 for., a za podporu siromašnih

filozofa 50 for. na ruke mudroslovnoga fakulteta, te da se opredieljena svota po kr. zem. vladi doznači u naznačene svrhe", podnosi dr. Vidrić sliedeći izpravak:

„Ovlašćuje se visoka kr. zem. vlada, da iz ove zaklade za podporu vriednih pravnika i filozofa po 200 fr. potrošiti može".

Kod glasovanja pade predlog odbora, te bude primljen izpravak dra. Vidrića, koji glasi:

„Ovlašćuje se vis. kr. zem. vlada, da iz ove zaklade za podporu vriednih pravnika i filozofa 200 for. potrošiti može."

9. Zaklade realne vjeresije.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Zakladna glavnica izkazuje se koncem g. 1878. sa . . . . 227.700 fr.

a) stavke 1., 2. i 3. redovitoga pokrića sa . . . . 20.295 fr.

b) stavke 1., 2., 3. i 4. redovite potrebe sa . . . . 10.898 fr.

te se pokazuje za tek. god. višak na korist zaklade od . . . . 9.397 fr.

10. Zaklade sirotinjske.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Glavnica zaklade iznosi koncem god. 1877. . . . . 672.506 fr. 6 nč.

a) stavka 1. i 2. redovitog pokrića sa . . . . 36.174 fr.

b) stavke 1., 2. i 3. redovite potrebe sa . . . . 1.364 fr.

pokazuje se za tek. god. višak od . 34.810 fr.

sa sliedećim zaključkom:

„Poziva se kr. zem. vlada, da u budućem proračunu pobliže obrazloži narav i svrhu te zaklade".

11. Zaklade regnikolarne.

Primljeno po predlogu odbora i to:

Imovina zaklade u glavnici izkazuje se koncem g. 1877. sa . . . 341.992 fr. 22 nč.

a) stavke 1. i 2. redovitog pokrića sa . . . . 18.078 fr.

b) stavke 1. do uključivo 13. redovite potrebe sa . . . . 17.184 fr.

te se izpravlja tisk. pogrieška izviešća; po tom se izkazuje višak za tek. god. od . . . . 894 fr.

Predlogu odborovu, koji glasi, da sabor zaključi:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, da prištednju dolazeću kod potrebe ove zaklade u svoti od 894 for. doznači Franji Kuhaču kao pripomoć za izdavanje njegove sbirke južno-slovjenskih popjevaka za god. 1879." podnosi dr. Vidrić sliedeći izpravak:

„Preporučuje se vis. kr. zem. vladi, da iz eventualnih prištednja ove zaklade može dati pripomoć za izdavanje sbirke južno-slovjenskih popjevaka za g. 1879.", a dr. Vrbanić podnosi sliedeći nuzizpravak: „Neka se doda do iznosa od 3.000 for."

Kod glasovanja pada predlog odbora, te prihvaćen većinom glasova bude izpravak dra. Vidrića, koji glasi:

„Preporučuje se vis. kr. zem. vladi, da iz eventualnih prištednja ove zaklade može dati pripomoć za izdavanje sbirke južno-slovjenskih popjevaka za g. 1879.", a nuzizpravak dra. Vrbanića odpada.

Napokon prihvati sabor sliedeća tri zaključka po predlogu odbora:

„1. Pozivlje se kr. zem. vlada, da kod budućeg proračuna predloži stanje glavnicâ svih zaklada poslije od g. 1868.

2. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da za slučaj ovaj ako dohodci pojedine zaklade nebi dosegnuli preliminirane svote, potrebite za podmirbu proračunom ustanovljenih potreba, uztraži dozvolu sabora, kako da se eventualni manjak podmiri iz autonomnoga budgeta, te da bez dozvole sabora nepokriva nijednoga manjka iz glavnice same zaklade.

3. Pozivlje se kr. zem. vlada, da podnese račun i izvještaj o zakladi muzealnoj."

Sliedi izvještaj odbora za verifikaciju, koji predlaže da se verificiraju banski pozvanici: biskup Juraj Posilović, barun Ferdinand Inkey-Palinski, vel. župan sriemski Julijo Bubanović, biskup i prior vranski Ivan Pavlešić Levin barun Rauch, Sigismud barun Ottenfels i zast. II kotara grada Zagreba dr. Stanko Andrijević.

Predsjednik upozoruje, da se posebice balotira za banske pozvanike, a posebice za zastupnika.

Dr. Spevec predlaže, da se balotažom samo o preportnih izborih odlučuje, a nepreporni izbori i banski pozvanici, da se primu na znanje. Sabor usvoji taj predlog te budu verificirani:

Biskup Juraj Posilović, barun Ferdinand Inkey-Palinski, veliki župan sriemski Julijo Bubanović, biskup i prior vranski Ivan Pavlešić, Levin barun Rauch i Sigismund barun Ottenfels, napokon dr. Stanko Andrijević zastupnik 2. kotara grada Zagreba.

Sliedi izvještaj odbora imunitetnoga, koji predlaže „da se zamolnici kr. sudb. stola u Zagrebu od 4. lipnja 1879. br. 3740/kaz. udovolji, pa predlaže, da vis. sabor podieli dozvolu za sudbeno progonjenje nar. zastupnika Petra Zabrdca."

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog imunitetnoga odbora, koji glasi: da se zamolnici kr. sudb. stola u Zagrebu od 4. lipnja 1879. br. 3740/kazn. udovolji i podieli dozvola za sudbeno progonjenje nar. zast. Petra Zabrdca?"

Većina prihvati taj predlog, te će se Petar Zabrdac izdati.

Nadalje predlaže imunitetni odbor: da se zamolnic

r. sudb. stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3946|kaz. eudovolji, te da visoki sabor neprivoli, da se nar. zastupnik Josip Miškatović sudbeno progoniti može radi restupka bunjenja, počinjena u časopisu „Obzoru".

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog imuitetnoga odbora, koji glasi: da se zamolnici kr. sudb. tola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3946|kaz. nedovolji, te da vis. sabor neprivoli, da se nar. zastupnik osip Miškatović sudbeno progoniti može radi prestupka unjenja, počinjena u časopisu „Obzoru"?

Većina prihvati ovaj predlog, te se zastupnik Josip liškatović nema izdati.

Napokon predlaže imunitetni odbor: da se zamolnici r. sudbenog stola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 991|kazn. udovolji, te da visoki sabor privoli, da se ar. zastupnik Josip Miškatović sudbeno progoniti može adi postupka bunjenja, počinjena u časopisu „Obzoru".

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog imuitetnoga odbora, koji glasi: da se zamolnici kr. sudb. tola u Zagrebu od 18. lipnja 1879. br. 3991|kaz. udoolji, te da visoki sabor privoli, da se nar. zastupnik osip Miškatović sudbeno progoniti može radi prestupka unjenja, počinjena u časopisu „Obzoru".

Većina neprihvati toga predloga, te se zast. Josip liškatović nema izdati.

Na to zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^{1}/_{2}$1 at poslije podne, uričuć buduću za subotu dne 26. srpnja 879. u 10 statih prije podne sa sliedećim dnevnim edom:

1. Predlog nar. zastupnika Pavla Brantnera i druova glede izlučenja sgrada iz bivše vojne Krajine za bćekoristne svrhe.
2. Predlog nar. zastupnika Bože Topalovića i druova, o predloženju osnove zakona o izvadjanju segregaija i komasacija.
3. Izvještaj peticionalnoga odbora.
4. Čitanje nekih zajedničkih zakona.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu vako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Saborski petic. odbor podnosi svoje drugo izviešće.

Visoki sabore! Pošto je već jedno izviešće ovog eticionalnog odbora stavljeno na dnevni red, to ja nislim, da će visoka kuća pristati na to, da se i ovo zviešće zajedno s onim stavi na dnevni red. Pristaje li isoka kuća na to?

(Glasovi: Pristaje. — Pristaje.)

Ovo se dakle prima.

Izviešće odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa.

Stavit će se na dnevni red.

Teodor grof Drašković predlaže bansku pozivnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Rikard grof Sermage predlaže bansku pozivnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Smierna predstavka občine Novi, kr. podžupanije riečke, radi odštete imanog troška zatvorom zemaljske medje prama Krajini povodom vladavše govedje kuge.

Ide odboru za peticije.

Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se Malo Skrljevo (strana bakarska) pridruži mjestnoj občini Skrljevo spadajuće pod kr. podžupaniju riečku.

Ide odboru peticionalnomu.

Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se rukovanje državnog poreza od občina oduzme.

Ide odboru ad hoc za sabiranje predstavaka za pobiranje poreza.

Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se občina Hreljin i Krasica razdruže i na novo onako uzpostave, kako su g. 1875. arondirane bile.

Ide odboru peticionalnomu.

Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se izlučeni dio kotarsko-karolinske ceste Plase-Skrljevo kao što i ostali dio iste uzdržava iz državnih sredstva t. j. na novo uvrsti u red kotarskih cesta.

Ide odboru za peticije.

Luka Stakić, Miko Fugaš, Luka Sivec i Stjepan Fugaš, zastupnici občine Kloštar-Ivaničke, mole, da se na odnosnom mjestu izhoditi blagoizvoli, da im se povrati oduzeti pašnjak Čret-Varoški-lug, promjenom s imovnom občinom križkom.

Ide odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu razprava o predlogu nar. zastupnika Pavla Brantnera i drugova. Molim g. bilježnika, da izvoli prije svega predlog pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita predlog gg. zastupnika Pavla Brantnera i drugova, koji glasi):

Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da se prema §. 21. kr. odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih občina Senja, Belovara i tvrdje Ivanića, zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije, iz vojne u gradjansku upravu koji glasi doslovce ovako:

„Občinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će jim se od sgrada, što iz vojne uprave prelaze u kr. hrvatsko-slavonsku državnu upravu, one, koje se neupotrebe u svrhe upravnih i sudstvenih oblasti, bezplatno predati za podizanje bolnica, občinskih ureda itd., onda za ine obće koristne svrhe";

odašalje smierna predstavka na Njegovo Veličanstvo kralja, da se u istinu prama zadatoj carskoj rieči izruče bezplatno občinam potrebne sgrade za obćekoristne svrhe, a novac dobiveni iz prodanih razpoloživih sgrada upo-

trebi u školske svrhe bivše varaždinske brigade, a sadašnje belovarske županije.

Predsjednik: Čast mi je javiti visokomu saboru, da je na ovaj predlog g. zastupnik Beruta, poduprt po desetorici sab. članova, podnesao sliedeći protupredlog.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita protupredlog g. zastupnika Josipa Berute na predlog gosp. Brantnera, koji glasi):

Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da kod provadjanja §. 21. previšnjega kr. odpisa od 8. lipnja 1871. ob ustanovah za prelaz obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara vojnih obćina Senja, Belovara i tvrdje Ivanića, zatim obćine Siska 2. banske krajiške pukovnije iz vojne u gradjansku upravu:

a) konačnu predaju sgrada, koje obćinam bezplatno za obćekoristne svrhe pripasti imaju, pospieši,

b) u koliko dosadanje provadjanje prehvaljenoga kr. odpisa u kojoj obćini nije prema namjeri §. 21. istoga obavljeno, nastalu odatle po dotične obćine štetu na njihovu pritužbu popraviti nastoji.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Brantner, da obrazloži svoj izpravak.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Krajina je već odavna bila Njegovu Veličanstvu draga zenica. Glavni uzrok, što je Nj. Veličanstvo tako pomilovalo bivšu Krajinu, te ju je razvojačilo, jest taj, što je bila veoma teretna služba, kojoj je taj narod skoro kroz dva podpuna stoljeća podvržen bio. Krajina personificirana kasarna, Krajina krvava haljina, bile su fraze, koje nismo mogli pravo razumjeti.

Istom, kada je u najnovije vrieme sveobća vojna dužnost zavedena, zlokobne se posljedice pokazale, uvidilo se je nevoljno stanje, koje je taj narod morao podnositi. Kod nesretne okupacije Bosne i Hercegovine, koja je bila u nehoru izvedena, koja je nesretno svršila i koja je krivnjom nemilih mudrijaša mnogo milih žrtava progutala, ona je otvorila strahotu zala, koja je naš narod dva skoro stoljeća morao podnositi.

To nevoljno stanje i veliki teret, koji je narod podnašao, uvidilo je Nj. Veličanstvo, te ga je priznalo u svom proglasu ovako (čita):

„Ovo sada tim više iziskuje pravda, što uvedenjem sveobće vojne dužnosti u cieloj monarkiji prestaju uvjeti onoga težkoga iznimnoga stanja, koji dosada bijahu povodom, te je vojna Krajina naprama drugim zemljam monarkije bila nerazmjerno jako obterećena."

Te rieči Nj. Veličanstva priznale su iznimno stanje u kojem se graničarski narod nalazio toliko vremena, da možda nema na europskom kontinentu poljane, gdje graničarski narod svoju krvcu prolievao nije. S toga je Nj. Veličanstvo nadalje u istom proglasu izrazilo previšnju hvalu s riečmi (čita):

„Primite jošte hvalu Vašega cara i kralja za nepokolebivu vjernost i odanost, kojom ste se Vi kao i Vaši predci za priestol i otačbinu vazda zaslužnimi učinili"

Nije dovoljno, što mu je Nj. Veličanstvo hvalu izreklo, nego je i kazalo, da će ga nagraditi, što je hrvatski graničarski narod prvi, koji je u svako doba na braniku stupao te vjerno služio, gdje mu je reklo (čita):

„Mojom naredbom od 8. lipnja o. g. i Mojim odpisom od istoga dana označena su stalnim načinom sva prava i osobite pogodnosti, koja Vam po izlučenju iz krajiške uprave ostaju zajamčena".

Ove carske rieči, to su temelj svih opravdanih želja koje ima belovarska županija ili bivša Krajina. Ove carske rieči obranom su proti možebitnoj magjarskoj pohlepnosti koja bi graničarskimi žuljevi i znojem htjela popraviti svoje financijalno zločesto stanje. §. 21. tako je jasan, da netreba nikakova tumačenja, jer se ondje kaže, da se sgrade, koje su razpoložive, bezplatno ustupiti imadu graničarskomu narodu na koristne svrhe, a naročito obćinskim uredom itd., kako ja mislim, da bi najpotrebitije bilo za škole. Kako je došao ugarski financijalni ministar do toga, da trguje sgradami, to je meni nepoznato. Ja mislim, da ovaj §. kraljevskog reskripta ima biti temeljištem takodjer svih osobitih faktora, te da bi se imao doslovce izvršiti.

Inicijativu uzeo je sam svietli car, što je odlučio, da se imadu bezplatno te sgrade graničarskomu narodu dati, ali je poslje potajno svojim uplivom ugarski financministar izhodio, da se ove sgrade imadu prodavati, što nije pravo. Ja mislim, da je bilo krivim načinom Nj. Veličanstvo zavedeno, da je rieč svoju imalo opozvati. S toga mislim s jedne strane, da je bilo drzko trgovati onim, što je već car poklonio, a s druge strane, da nije bilo nuždno, da se Nj. Veličanstvo meće u takovo zasienje, da što jednom rukom daje, to da drugom uzimlje, s treće pako strane čini mi se, da nije pravično, da taj narod, koji je kroz stoljeća stajao na braniku i borio se uz svog cara, da taj narod bude na taj način oštećen.

Takav postupak u obće zahtieva, da bi se onaj, koji tako radi, morao upravo pod obtužbu staviti.

Način, kako su te graničarske sgrade postajale, koji većini vis. sabora nije upravo poznat, razložit ću ja. Kad su se te sgrade dizale, morao je ponajviše naš narod raditi, te dovažati drva, ručne i vozne težake davati. Kod nas u granici imale su satnije, tako zvane kumpanijske zidare i tesare, a što je god novaca trebalo, davalo se ja iz provent-fonda ili tako zvanog imovinskog fonda, koji je takodjer bio zajednički graničarski imetak.

Upravo novcem graničarskim, njegovimi žuljevi i njegovim znojem podizale su se te sgrade. Neznam i upravo čudim se, kako se je do toga došlo, da ono, što je svietli car poklonio, a narod gradio, za novac kupovati moramo.

Ja već 14 godina službujem medju graničarskim narodom, te moram priznati, da što je najnevaljanije, naj

epodnosljivije, najnepovoljnije, što je upravo zapušteno, o su pučke škole. Pa ako se putuje po našoj belovarskoj upaniji, vidit će se, da gdje su god najzadnje, najlošije, najgadnije sgrade, da su to obično pučke učione. U toj evolji, gdje nam je sam car ruku milostnicu pružio, ıjesto da nam se u nevolji pomogne, vidimo, gdje ugarsko nancijalno ministarstvo zahtieva, da ono kupujemo, :o nam je car dao. — S toga mislim i nadam se, da e takodjer i vis. kuća uvidjeti te razloge, pa kao što se prije zauzela jednom sgodom za graničare, naime onda, ada su Magjari pružili ruku, da nam otmu naše graičarske šume, od kojih bi se dobiveni za nje novac po amoj odredbi Njeg. Veličanstva imao upotriebiti na svrhe raničarske, te pošto je vis. sabor obranio graničarske ume, da se nema iz nje dobiveni novac upotrebiti na ruge svrhe, nego na svrhe Krajine, obraćam se s toga a vis. sabor, jer znam, da će i sada, kao i prvi put raniti prava graničarska proti pohlepnosti i uhvam se, a će uvažiti moj predlog, koji ide na to da se sreća učanstvu belovarske županije zajamči. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Beruta, da brazloži svoj protupredlog.

Josip Beruta: Visoki sabore! Cienjeni gosp. predgornik izcrpio je sve, što se je dalo obćenitim govorom crpiti. Ja se tim slažem, da bi trebalo u toj stvari budi redlogom, budi protupredlogom nešto učiniti; lučim se ak od njega u tom, što sam držao i držim, da ovaj ačin, koga je on u svom predlogu iztaknuo, da se naime abor obrati na Nj. Veličanstvo predstavkom, nije shodan meni se čini, da je ovaj put za sada preran. Ciela stvar, kojoj je ovdje govor, nalazi se još u tečaju razprave; islim dakle, da bi bilo prerano sada već u toj stvari odizati neku tužbu — bilo samu predstavku, — na jeg. Veličanstvo, jer nemožemo kazati, da je stvar zlo ešena dotle, dok nebude riešena, a nema ovdje niti jesta, jer držim, da je ta stvar više administrativne naavi. Neradi se tu o kakovu novom zakonu, dočim već kon o tom obstoji; mislim dakle, da ima tim manje azloga na Njeg. Veličanstvo obraćati se, nego na sabor. asvim tim držao sam i držim, da je opravdana želja, a se nešto u stvari učini i tako je moj protupredlog nstao. On se bitno razlikuje u formi od predloga g. rantnera i drugova; dočim on zahtieva, da se obrati u oj stvari predstavkom na Njegovo Veličanstvo, tražim ja mojem protupredlogu, da se zaključak stvori, kojim se ozivlje vlada: 1. da pospješi predaju i izlučenje onih grada, koje obćinam bezplatno za obćekoristne svrhe ripasti imadu; 2. da se u koliko to provadjanje nije rema duhu §. 21. previšnjega odpisa obavljeno, nastala otuda obćinam šteta nadoknadi. Ja mislim, da su obje očke moga predloga pravedne. Prva točka, što je poznato is. vladi, da doscle nije odlučeno glede svih sgrada, ömu imadu pripasti; usljed toga došle su one u hrdjav oložaj i prieti jim očita propast, jer se nestara za nje, pošto nisu jošte konačno dopitane zemaljskoj upravi. Želi se, da se to već jednom rieši, da se zna, čije je što i da se može za to i postarati i da se podrtine nebi predavale. Na to smiera prva točka moga predloga, koji je tim više opravdan, što se već tečajem 9 godina o tom radi, a nije kraju privedeno, akoprem se je već više puta radi toga obraćalo na visoku oblast.

Što se tiče druge točke moga protupredloga usudjujem se uztvrditi, da je ona opravdana u samom predlogu gosp. Brantnera. Govori se, da su neke sgrade pod uvjeti prodane. Poznato je meni i mojim cienjenim drugovom, koji zastupaju dotične kotare iz nekadašnje Krajine, da su te sgrade samim obćinam prodane, budi za pol ciene, budi za ukupnu cienu, kako je naime procienjeno po dotičnom povjerenstvu. To se jedno i drugo protivi namjeri §. 21. previšnjega odpisa od 8. lipnja 1871., jer te sgrade, koje su prodane, jesu očevidno takove, na koje je vojni erar imao participirati, te jih nebi prodavao za nikakovu cienu, da jih je trebao, a kada jih je prodao, znao je, da jih netreba.

Za takove sve sgrade, koje netrebaju, odlučeno je previšnjim odpisom, da se imadu bezplatno obćinam uručiti u svrhe obćekoristne. To nije učinjeno, a po tom mislim, da dotičnim obćinam svakako pripadaju i tim je svakako šteta učinjena. Neću time jošte kazati, da vis. vlada nije možda svoju dužnost učinila, — jer još nije o tom konačno zaključeno, — i da nije pripravna doskočiti tomu. Svakako sam za shodno držao, da se to spomene. — Mislim dakle, da sam dovoljno obrazložio svoj protupredlog, zato ga i preporučam vis. kući na prihvat.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik unutarnjih poslova.

Jovan Živković: Visoki sabore! Prije nego li se vis. sabor upusti u razpravu jednoga ili drugoga predloga, neka mi bude dopušteno, stanovište vlade u toj stvari obrazložiti u kratko; a možda ću biti u tome i malo dulji od jednog i drugog g. predlagatelja, jer je stvar ova po svojoj naravi vrlo zamašna. U svih pitanjih, koja se tiču koristi naroda, ne samo da imade vlada korist pred očima, nego se ona i obazire uvjek i kod svake sgode na to, da narodu pomogne gdjegod je moguće, da narod do svoga prava dodje i u koliko sredstva dopuštaju idu mu i ondje u pomoć, gdje nema prava po strogo pisanom zakonu, te zato i teži vlada danas u ovom pitanju zauzeti protivan položaj proti jednom i drugom predlogu. Ako je tomu tako, onda dopustite, da je naravna posljedica ta, da vlada mora ovdje u ovoj stvari obzirnije postupati, da razjasni svoje stanovište i da vam kaže pravo stanje stvari.

Premda sam vičan u svih stvarih na pamet govoriti, to ću prije, nego li odgovorim na ovaj jedan i drugi predlog, pročitati kratak eksposé, iz kojega će se cieli tečaj prijašnje razprave i rada sadašnje naše vlade vidjeti. Taj eksposé glasi (čita):

„Glede erarialnih sgrada u bivših obih varaždinskih pukovnija izdane su prigodom razvojačenja njihova dvie glavne odredbe. — Prva sadržana je u c. kr. naredbi od 8. lipnja 1871. pod §. 13., te glasi:

„Prije nego što se predavanje počme, imaju se od erarskih sgrada i zemljišta ona izlučiti, koja se na porabu za svrhe stajaće vojske i domobranstva kao staništa, skladišta, mjesta za vježbanje i streljanje itd. shodnimi i nuždnimi pronadju. Sve ostale u tih kotarih nalazeće se sgrade i svi državni predmeti, uključivo državne šume, i sve vojenim svrham posvećene erarijalne zalihe, imaju se gradjanskoj upravi predati“.

Druga odredba sadržana je u §. 21. kr. odpisa od 8. lipnja 1871., te glasi: „Občinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će jim se od sgrada, što iz vojne uprave prelaze u kraljevsku hrvatsko-slavonsku državnu upravu, one, koje se neupotrebe u svrhe upravnih i sudstvenih oblasti, bezplatno predati za podizanje bolnica, občinskih ureda itd., onda za ine obće koristne svrhe“.

Na temelju previšnjih ovih odredaba je c. kr. povjerenik za razvojačenje varaždinske brigade Rosenzweig, uz odobrenje c. kr. zajedničkoga ratnoga ministarstva od 25. ožujka 1872. br. 7179., razdieljenja erarijalnih sgrada u području novoustrojene županije belovarske, izuzamši grad Belovar, obavio tako:

a) da su 23 „erarijalne sgrade“ ostavljene nadalje občinam za obće koristne svrhe, i to 13 erarijalnih školskih sgrada i 8 pčelinjaka (u Vukovju, Trnovici, Samarici, Čazmi, Križu, gradu Ivaniću, Sv. Ivanu, Grubišnompolju, Rači, Gjurgjevcu, Virju, Pitomači i Topolovcu), zatim dva župnička stana u Velikoj Pisanici i u Ferdinandovcu.

b) 28 „erarijalnih sgrada“ pridržano je za „vojničke svrhe“ (i to u Gjurgjevcu 4, u Virju 5, u Pitomači 4, u Novigradu 6, u Peterancu 4, u Sokolovcu 4, u Hlebini 1).

c) 22 erarijalne sgrade“ pridržane su za „domobranstvo“ (i to u Bereku 4, u Ivanskoj 5, u Gudovcu 4, u Severinu 4, u Rači 5).

d) 43 „sgrade“ predane su „županijskoj upravi“ (dotično „financijalnoj“) i to za smještenje 7 kotarskih oblasti, 7 kotarskih sudova, 4 porezna ureda i 8 oružničkih postaja.

e) „Preostala 101 erarska sgrada“ ostala je kao razpoloživa do daljnje odredbe pod upravom c. kr. povjerenika, dotično županije, a stranom i financijalnoga ureda u Belovaru, ter su se ove sgrade stranom upotrebljivale za smještenje občinskih ureda i škola, stranom dane su u najam, gdje je je to bilo moguće, a većim dielom stajale su prazne.

Medju ovimi razpoloživimi sgradami, na broju njih 101, imade: 5 satničkih stanova, 2 satnijske pisarne, 2 satnijska zatvora, 4 stana upravnih častnika, 5 liečničkih stanova, 58 častničkih stanova, — „Stationsgebäude“ izvan sjedišta kumpanije, — 1 stan stražmeštra, 8 suša za gradjevni materijal, 10 muštrana, 3 šumske stražarnice, 1 mesnica, 1 strieljana, 1 maltarska kućica“.

To je sve dakle, gospodo moja, jošte za vrieme Rosenzweiga učinjeno, da su preostale sgrade pale stranom pod financijalnu upravu i da jih je dobila financijalna oblast i da on već nije smatrao, da spadaju pod gradjansku upravnu oblast. Ako se misli, da je kakova pogrieška učinjena, to je od njega potekla, akoprem nemože biti pogrieška po jasnom slovu zakona, po kojem i financijalna uprava kao takova imade od njih dobiti što treba i da su to takove sgrade, koje ne samo našoj oblasti već i državnim spadaju iza toga razdieljenja i kada je ta stvar došla na našu današnju vladu „rebus hic stantibus“ što je ona učinila? (čita): „Na opetovani predlog kralj. vladnoga odjela za unutarnje poslove usljed opetovanih predstavaka županije belovarske, pristalo je kr. ugarsko financijalno ministarstvo dopisom od 18. listopada 1874. br. 47.756 na to, da se sastavi mješovito povjerenstvo, kojemu će biti zadaća, izpitati potrebe upravnih oblasti i občina, ter u duhu §. 21. kralj. odpisa od 8. lipnja 1871. učiniti predlog glede razdieljenja razpoloživih „erarijalnih sgrada“, kojih imade, kako sam malo prije kazao, 101. (čita): „Usljed toga sastalo se je kod kr. zemalj. vlade dne 16. prosinca 1874. mješovito povjerenstvo pod predsjedničtvom odsječnoga savjetnika Jurkovića i članova i to od strane vojne uprave pukovnika od genija Ebnera, od kr. financijalnoga ravnateljstva nadsavjetnika baruna Kušlana i nadšumara Withea, od županije belovarske podžupana Markovića, ter je za temelj uzet elaborat županije belovarske, koja je, poznavajuć najbolje položaj i vrst svake sgrade, upotrebljivost iste i potrebu občina, za svaku pojedinu razpoloživu sgradu stavila predlog, kakova da se s njom razpoložba učini. Operat toga povjerenstva predložen je kr. ugarskomu financijalnomu ministarstvu dopisom od 30. studenoga 1875. br. 22.622 s predlogom glede konačnoga razdieljenja razpoloživih sgrada, a riešen je dopisom kr. ugar. finan. ministarstva od 8. rujna 1876. br. 16.600.“ — O tom je odlučilo zajedničko ministarstvo na predlog ugarskog ministra financija. Da vidimo, što je učinjeno (čita): „Ovim riešenjem ustupljeno je občinam 19 sgrada povećih bezplatno za občinske i školske svrhe, 12 sgrada uz naknadu polovice procienbene vriednosti, a 7 sgrada uz naknadu ciele procienbene vriednosti. Uz odštetu ustupljene su sgrade onim občinam za školske svrhe, koje jur imaju školskih sgrada, ali su jim u lošu stanju, te občine nisu u stanju podizati nove škole. Napokon su dvie sgrade ustupljene uz naknadu procienbene vriednosti za župničke stanove u Vukovju i Vojakovcu“ jer glede ovih nije bilo razloga, da se poklone; tu se dakle zahtievala podpuna vriednost — (čita): „Šest častničkih stanova, što no jih je povjerenstvo po predlogu županije belovarske predložilo, da se dadu občinam, pridržano je za financijalnu upravu za porabu šumske uprave“ za porabu dakle šumske uprave, koja je zajednička; tu su uzeli, da ta uprava imade kao što i ostale financijalne uprave dobiti svoje urede od takovih sgrada. O tom je

dlučilo zajedničko ministarstvo financijâ i kazalo, da se ati imadu (čita):

„Nakon ovako obavljene razdiobe bile su pozvane bćine, kojim su dopitani stanovi uz naknadu polovice ili ele procienbene vriednosti, hoće li namienjene jim sgrade reuzeti, a prije toga bile su dotične sgrade procienjene. o sada već su sve obćine, osim jedne, izjavile zaključkom bćinskoga vieća, da su voljne preuzeti dotične erarske grade, ter se sada ima samo jošte obaviti formalna preaja tako bezplatno kao i onih uz naknadu ustupljenih grada, za da se budu mogle dotične sgrade gruntovnički renieti na dotične, kojim pripadaju. Ovom faktičnom formalnom predajom izvršit će se konačno odredba preišnjega kraljevskoga odpisa od 8. lipnja 1871. §. 21.“

Iz ovoga, gospodo moja, razviditi ćete cieli tečaj tvari do danas. Sada mi je preći na obrazloženje jednoga drugoga predloga i to glede forme i sadržaja njihova. to se forme tiče, to ja, gospodo moja, mislim, da nije ova orma običajna, da se sabor obraća predstavkom na Njeg. 'eličanstvo u onih predmetih, koje je Njeg. Veličanstvo vojim odgovornim vladam prepustilo i za izvršenje kojih lade odgovaraju. Ako nije zakon u duhu, smislu i pravcu zveden, kako glasi, čemu ima kruna svoje odgovorne miistre, kada se mi u takovih stvarih na nju a ne na vladu braćamo? Mislim, da u ustavnih zemljah, kao što je svatako naša zemlja, gdje imate vladu, koja budi posredno, udi neposredno ima vršiti, što zakon nalaže, to vlada dgovara za vršenje zakona a ne kruna. Da se sada u tvarih administrativnih obraćate predstavkom na krunu, o se neslaže sa zakonodavnim tielom, koji se strogo ima držati forme, koju ustav nalaže. Ako mislite, da nije zakon rršen, pitajte vladu, koja je odgovorna i mi ćemo odgovoriti. Mislim dakle, da predložena po g. Brantneru forma neodgovara volji ni dostojanstvu ovoga tiela, tim manje, ošto bi svietla kruna ovo poslala onamo, gdje se izvadja i pitala, kako se je to izvelo? Opet bi dakle to došlo vladi u ruke, koja bi kazala, što je i kako je učijeno. A najmanje mislim, gospodo, da se može u predstavki svietla kruna pozivati na svoju rieč, kao da ona nije namjeravala tu rieč svečano održati. Ako nije izvedeno kako treba, odgovorni su dotični ministri, odgovorne su dotične vlade, s toga se nikako vlada sa svoga stanovišta nemože sprijateljiti s ovim predlogom formalno protuustavnim, a što se tiče sadržaja ovih predloga, usljed kojih se izvodi tumačenje, da je ugarski financ. ministar zaveo krunu, kada je predložio, da se ovako učini, neda se to tumačenje izvesti iz §. 21., koji kaže: „od sgrada“ da se ima dati obćinam, dakle ne sve sgrade, jer se imadu iste takodjer i u državno-upravne svrhe upotrebit za upravne potreboće. Od državno-upravnih dakle potreboća nemožemo jih izlučiti, kao što faktično izlučene nisu, nego dati polag prenavedenog riešenja, što se komu dati ima. Vlada neće prekršiti volju gospodara, ona vlada, koja je prva pozvana, da sve točno izvede. Sve se krivo razumieva, kada se misli, da se rieči „državnu upravu“ neprotežu na upravu financijalne oblasti, nego samo na našu. Ili se možda misli, da ovdje ove rieči nisu na svom mjestu, da bi moralo biti „zemaljsku upravu“ i da je ovdje pomiešano rieč „zemaljsku“ sa riečju „državnu“. Zakonodavac, gospodo moja, na rieči jako pazi, te nije ovo slučajno ovdje navedeno, nego imade smisla, kao što se pokazuje, da su se odmah sve sgrade, koje su trebali porezni uredi, njima prve dale.

Ja ću dopustiti, da se može govoriti i da se dade vojevati za to, da bi to sve bilo naše. Ali tvrditi, da je to očito protuzakonito i da je očito zavedena kruna, jer da nije po smislu zakona učinjeno, mislim, da se to nemože tvrditi ni najmanje po zakonodavnom tielu, koje treba na sigurnoj podlozi da radi i da se ovakovi nazori nemogu prihvatiti, koji neleže niti u duhu niti u smjeru zakona. — To je, što sam imao reći glede sadržaja.

Sada ću preći na predlog ovaj drugi.

Gospodo moja! Ovaj sadržaje suvišne stvari. Kako se vidi u prvoj točki toga predloga upozoruje se vlada, neka pospieši predaju, a u drugoj točki da gleda, ako se je šteta dogodila obćinam, da se ta šteta odstrani. Što ću ja ovdje ob ovom govoriti, tiče se onoga, da kažem, što je vlada htjela učiniti glede toga. Sada je svakako, gospodo moja, do toga, da zemaljska vlada sbilja jednom izvede ono, što se u odluci ministarstva navadja. Vlada to namjerava izvesti u što kraćem roku, da se zna, što je čije i da će ona to učiniti, daje izjavu visokomu saboru, da nebude krivnja njegova, ako se to što prije neizvede. Sada mislim, da može svaki i visoki sabor, polag ove izjave uzeti to na znanje i umirenje, da će to sbilja učinjeno biti. Ako je tomu tako, onda je svakako litera a) ovoga predloga suvišna; suvišna je i druga, ako se to izvede, što se hoće i mora svakako izvesti.

Čuli ste, da su obćine pripravne namienjene jim sgrade uz naknadu polovice ili ciele procienbene vriednosti preuzeti. Ako je tomu tako, onda se može uzeti, da su obćine već u faktičnom preuzeću tih sgrada. Može se dogoditi slučaj, kao što ima više molbenica kod zem. vlade, da jim se pribave sgrade uz polovicu ciene ili manje; evo ovdje se od strane vlade javno kaže, da će vlada poprimiti sve korake i mjere, koje zakon dopušta, da se to učini. Ako je tomu tako, nenalazim da je potrebno ovdje govoriti o kakovoj šteti i da se navadja, da je naredba carska izkrivljena i krivo tumačena. Ono, što sam naveo, jedino je, što može vlada učiniti. Po tom dakle nije se smjelo niti iz daleka vriedjati onoga, od kojega rieči i volji zavisi, da naš narod dodje do tih sgrada. Nemojte dakle, gospodo, ako želite uspjeh, koji se hoće postignuti, nemojte ga već sada u klici unapred oštećivati i odsudjivati, jer, kako je izvolio reći g. Brantner, da je zavedena kruna, — to nestoji. Mi smo tako sretni, da naši govori nedolaze odmah u novine, a zato se niti nebrinemo, jer bi u mnogih slučajevih to stvari više škodilo,

*

nego li koristilo. Ovakovu izjavu ja nesmatram koristnom. Isto je tako, kao što g. Brantner i zemaljska vlada za tu stvar oduševljena; samo je ona izabrala put praktičniji i izvediviji i cieli shodniji. Ona će u toj stvari saslušati možebiti pravedne želje ovih i onih občina i prijateljskim će načinom posredovati kod ugarske vlade te joj stvar razjasniti, a ona se sigurno neće opirati pravednim zahtjevom, je se ide za tim, da se izvede intencija Njeg. Veličanstva. Ovim će se putem prije doći do svrhe, nego li onim, koji već unapred nazire štetu, da su občine oštećene i daje povod sumnji, da je izkrivljena volja Njeg. Veličanstva. Zato vlada nemože, gospodo moja, uz najbolju volju u interesu same stvari, niti uz jedan niti uz drugi predlog pristati, nego preporučiti, da se preko jednog i drugog na dnevni red predje, ili da se zabace, pošto vlada, kako ste čuli, tvrdo obećaje, da će ona sigurno, kada izpita sve potreboće, preduzeti sve mjere i sve korake, koji su cieli shodni, da se dodje što skorije do izvedenja. S toga molim, vis. sabor, da niti jedan niti drugi predlog neprimi.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Ja ću govoriti i glasovati proti predlogu g. zastupnika Brantnera i to ne baš s onih razloga, koje ste malo prije čuli sa vladine stolice, kao da ne bi bilo ustavno, da se sabor mimo vlade obraća na svietlu krunu, jer da mjesto krune obavlja poslove državna vlada. Ne, dakle s tih razloga, jer sam baš ovih dana slučajno čitao, da se i u drugih ustavnih saborih i prvih parlamentih mimo vlade predlažu predstavke na krunu, nego ću govoriti zato proti predlogu zastupnika g. Brantnera, što njegova predložena predstavka nedolikuje saboru, nego samo županijskoj možebiti skupštini. Predstavka u mojih očiju nije mnogo više od molbe, a molbe sabor odašiljati nemože, nego kada se sabor obraća na krunu, onda običaje uzimati jednu formu, kojom se može obraćati do krune, a to je — adresa, a adrese šalju se, vis. sabore, na krunu za najviše interese zemlje. Kolikogod je taj predmet za občine belovarske brigade vrlo važan i koristan, ipak ga nedržim tako obćenitim interesom zemlje, da bi mogao svjetovati ili pristati na to, da se radi njega šalje adresa na svietlu krunu. S ovih razloga nebi bio za predlog g. zastupnika Brantnera, ali bi bio ipak za onu stvar, koju hoće da postigne. Jer nalazim, da tu stvar postizava predlog g. zastupnika Berute, za to ću biti za taj predlog. Jer što hoće gosp. Brantner da postigne? Hoće to da postigne, da sabor pripomogne nastojanju vlade, da podkriepi vladu u tom, da občine belovarske nekadašnje brigade dobe obećane one sgrade, koje jim trebaju. Mislim, da već ova sama naša razprava služi tomu cilju, a još više služi tomu predlog g. zastupnika Berute, — zato ga podupirem.

Kako ja smatram tumačenje §. 21. previšnjeg kr. odpisa od 8. lipnja 1871., koji je dao povod ovoj razpravi, — i kako smo od vis. vlade čuli, ovaj je §. nejasan, — za čudo mi je, da se ta nejasnoća hoće da do kaže riečju „od“, gdje se veli „od sgrada“, kao da b ova riečica mogla mienjati smisao samoga paragrafa. Ist tako dovodi se u sumnju jasnost ovoga §. po ovoj drugo rieči, gdje se veli: „u hrvatsko-slavonsku državnu upravu“ — ja sada neznam, što su mislili pod ovimi riečmi „državna uprava“, a koji je ovo kodificirao, taj dobr znade, da kada imade participirati kod ovih sgrada ugarska državna uprava, da bi jamačno upotriebio rie „ugarsku“ mjesto „hrvatsko-slavonsku“, jer oni za državn stvari radje izpuštaju „hrvatsko-slavonsku“ nego li „ugarsku“. U svih odredbah državnih i u svih atributih državnih, gdje se država razumieva u širjem smislu, izpušt se radje „hrvatsko-slavonska“ nego „ugarska“. Ja sam uvjeren, da bi se i ovdje upotriebila rieč „ugarska“, da imade participirati kod ovih sgrada i ugarska država.

Ali recimo, gospodo, da je ovdje tako, da se imad razumievati pod ovim paragrafom, da uprava državna u širjem smislu, ona ugarsko-hrvatska, imade vlast i prav na ove sgrade, što onda sliedi? Ja i onda mislim, gospodo, da ministar financija nepostupa prema ovomu paragrafu i da bi se naša vlada morala proti njegovu postupku ograditi. Jer što se kaže u ovom paragrafu? U ovom paragrafu kaže se, da one sgrade, koje nisu potrebne vojničkomu eraru, kao ni one, koje nisu potrebne državi u svrhu upravnih i sudstvenih oblasti, pa recimo da se i ovdje imadu razumievati sgrade za upravu financijalnu itd., dakle koje sgrade nisu njoj potrebne, one da se bezplatno predati imadu občinam u njihove svrhe. Što pako radi ugarski ministar financija? On mjesto da bezplatno predaje takove sgrade, kojih netreba u svoje svrhe, on ih nudi cienom ili podpunom ili pod polovicu ciene. Ako on može, gospodo moja, one sgrade prodati, to je sigurno, da jih netreba, jer ako jih treba u svoje upravne svrhe, nebi jih prodavao, a čim ih u svoje upravne svrhe netreba, onda jih, gospodo, prodati nesmije, nego jih mora po jasnom slovu ovoga zakona bezplatno dati občinam u njihove svrhe; dakle makar se ovaj §. i tumačio onako, kako smo ga čuli tumačiti sa vladine stolice, to bi se i malo proti tomu postupku financijalnoga ministra, koji se protivi jasnomu slovu zakona, koji veli, da se sgrade, netrebajuće u državno-upravne svrhe, imadu bezplatno davati u svrhe občinske, da bi se bar proti tomu postupku imala naša vlada svakako oprieti i nastojati u to ime, da občine one sgrade, kojih sgrada ugarska niti naša domaća uprava netreba, da bar one sgrade dobe občine bezplatno. Jer ja mislim, gospodo, da se na ovo ovakovo tumačenje odnosi predlog g. zastupnika Berute i da taj predlog u tom nastojanju imade poduprieti našu vladu u korist občina nekadašnje belovarske brigade, zato ću ja glasovati za predlog g. zastupnika Berute.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Steković.

Jovo Steković: Visoki sabore! Predlog štovanoga druga g. Brantnera smiera sam po sebi na dobru cilj, i

on se ničim nerazlikuje od onog drugog predloga, što se njegove svrhe tiče. Nu, što se njegove forme tiče, to se ja podpuno slažem s gospodinom predgovornikom, da nije niti predstavka niti adresa umjestna u ovoj stvari, jer pri svoj važnosti toga predmeta nije predmet tako ogromne važnosti, da mi taj put poprimimo iz ovoga zakonodavnoga tiela.

Što se tiče drugoga predloga, moram unapred kazati, da se š njime slažem, jer sam ga protupodpisao.

Poslje kako je visoka vlada ovdje po svojemu zastupniku svojim očitovanjem razložila ovu stvar, uvjerio sam se, da ima sgrada, koje su poklonjene belovarskoj županiji, a nekadašnjoj brigadi i da je to učinio razvojačitelj barun Rosenzweig. Što je poslije toga bivalo i što se djelatne snage u tom predmetu poslije toga tiče, uvjerio sam se iz razlaganja visoke zemaljske vlade, da je ona poprimila i učinila sve korake i da je svagdje radila u prilog i na korist občinam; ali se samo neslažem s onom izjavom, da je ovog drugog predloga g. Berute prva i druga točka suvišna

Visoki sabore! Mi nemožemo uvjeriti one, koji željno očekuju riešenje toga pitanja i naše komitente inače, nego da podignemo naš glas ovdje, i oni će biti zadovoljni. Mi čekamo, gospodo, na konačno riešenje tog pitanja 8—9 godina i skrajno je vrieme da se to pitanje rieši. Jer, ako se te sgrade skoro u konačno vlastničtvo nepredadu, predavati će se ruševine, jer ovdje, gospodo, gospodara nema; a gdje nema gospodara, nema niti popravka sgrada i čim dulje ostane to pitanje neriešeno, tim će više ciena sgradam padati i občine će tim više štetovati.

Što se drugog predloga tiče, gdje se naime u drugoj točki istog ovog predloga navadja, da je time šteta učinjena, neću ja to reći, da bi se time kakva sjena bacala, nego pouzdano znadem, da su občine na mnogih mjestih glede tih sgrada prikraćene. Ali držim i to, da će te občine, kao što se ovdje i kaže, svoje pritužbe podnesle, na koje pritužbe želio bi baš pomnju i brigu visoke vlade svrnuti, da se za nje kod konačnog riešenja obazre i njima zadovolji.

Znamo, da financijalni erar radi i treba da zadovolji tim težnjam, jer imade u belovarskoj županiji sgrada, koje su same ruševine bez najma, a imade ih, koje se nemogu iznajmiti, jer ih nitko nepopravlja, te tako nedonose nikakove koristi. S toga bi bilo mnogo bolje i spasonosnije, da se dotične sgrade poklone občinam, da ih one upotrebe za svoje svrhe, i da njima služe na korist.

Ja se nadam i vidim, te sam iz same ove razprave uvjeren, da će se ovo djelo čim prije izvesti i da će se kod konačne predaje one občine, koje su prikraćene, uzeti u zaštitu, a naročito one, kojih pritužbe u tom obziru već predleže, i da će se uzeti u zaštitu interes dotičnih občina, pa zato podupirem predlog g. zastupnika Berute.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Da se u čitavoj sadašnjoj belovarskoj županiji, to jest u podžupaniji belovarskoj i u podžupaniji križkoj, da se po svih onih stranah visoka naredba od 8. lipnja 1871. naime §. 21. isto tako i §. 13. isto onako tumači, kao što je tumačio g. predlagatelj Brantner, o tom se je najbolje moći osvjedočiti, ako čovjek uzme u ruke onu predstavku od g. 1873., ako se nevaram, mjeseca kolovoza, podnešena u belovarskoj županijskoj skupštini. U onoj se predstavci, gospodo, očito kaže. da je u bivšoj belovarskoj brigadi, t. j u novo ustrojenoj belovarskoj podžupaniji, jedno jedincato mnienje. da se sve one sgrade, koje nesluže za vojničke svrhe i to lih vojničke, i koje nisu potrebite za administraciju, da se sve one sgrade imadu predati občinam. S toga je g. predlagatelj tako daleko išao, da nije samo tražio, da se sve te sgrade predadu občinam, nego je jošte nadovezao, da ako se već koje sgrade imadu prodati, da se taj novac na ništa drugo obratio nebi, nego jedino na občinske svrhe ove podžupanije, a tu se ižtiču naročito školske svrhe, jer je u tom pogledu potreba sbilja najveća. Visoki sabore! Ja se dakle nemogu nikako odieliti od smisla tako jasna kao što je smisao §. 21., gdje se otvoreno kaže, da se sve one sgrade, koje se neupotrebe u svrhe upravnih i sudstvenih oblasti, bezplatno imadu predati za podizanje bolnica, občinskih ureda itd., pa onda i za ine občinske svrhe, pa s toga ne samo da podupirem predlog ovaj glede svog sadržaja, nego preporučam vis. kući, da se ovdje upravo naglasi i kaže, da se pomenute sgrade bezplatno ustupe občinam, jer neznam, kako dolaze občine do toga, da sada plaćaju sgrade, koje su im obećane i darovane po Nj. Veličanstvu. To je sbilja velika anomalija, gospodo, ako se pomisli, da su te sgrade, kao što je sama županija belovarska u svojoj preponiznoj predstavci izrazila, upravo trudom, troškom, mukom i novcem bivšeg krajiškog, a sada stanovničtva belovarske županije podignute.

Ja dakle preporučam vis. kući, da u ovom smislu podupre predlog g. Brantnera. Što se pako same forme tiče, ja takodjer nemogu pristati na to, da se u toj stvari kakova predstavka šalje, jer stvar stoji u tečaju, a vlada naša, koja takodjer tim upravlja i o tom radi, ona će za stalno, kada je čula obću želju i mnienje, gledati i nastojati, da se pravednim željam nekadašnje belovarske brigade zadovolji, pa s toga izjavljujem, da pristajem na protupredlog g. Berute, koji podupirem i koji sam supodpisao.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Prije svega izjavljujem, da sam ja za predlog g. Brantnera. Prigovori presv. g. predstojnika nutarnjega odjela smieraju na to, da se forma toga predloga neslaže s ustavnom državom. Kada bi, gospodo, naša država bila ustavna, to bih se i ja složio s timi prigovori. Za pojam ustavne države zahtieva se dvoje: prvo da je ona ustavno-zakonodavna, a drugo da je ustavno-parlamentarna. Po svih

dosada izjavah naše vlade nije ona niti ustavna ni parlamentarna i s toga ja nemogu prema faktičnomu položaju naše države dovesti sasvim u suglasje i savez predlog g. zastupnika Berute i drugova.

Drugo, što je izvolio prigovoriti štovani g. Miškavić, da nebi naime bilo dostojno za sabor hrvatski u ovom poslu obraćati se na krunu, ja priznajem, vis. sabore, da se sabor neobraća na krunu molbom, nego da u takovih okolnostih postoji drugi put.

Štovani g. zastupnik izvolio je reći, da se taj put prihvaća samo onda, kada se radi o kakovom obćem interesu. Ja sudim, da se predlog g. Brantnera dade spojiti s takovim obćim interesom, jer, gospodo, već je punih osam godina, odkako je Nj. Veličanstvo premilostivo blagoizvoljelo izdati previšnje riešenje, kojim se bivšoj vojničkoj Krajini davaju spomenute blagodati, pa tečajem punih osam godina ipak još nisu provedene intencije Nj. Veličanstva, bar što se tiče predaje sgrada. Ja priznajem, da u današnjih odnošajih u tom poslu nema krivnje u našoj vladi zato, jer se interesi drugog faktora sudaraju, koji je jači i snažniji od naše vlade, a to je, gospodo, ugarski ministar financija

Ja držim, da obći interes zahtieva, da se jedanput volja Njeg. Veličanstva, koja je uzakonjena po saboru, vrši. Tu se dakle neradi o nikakovom drugom pitanju, nego o vršenju zakona u obće, pa kada je već to pitanje nastalo, da se nevrši zakon, da se taj zakon nije proveo, nije izvršio, onda mislim, da je ovdje svakako nastao moment, da se prepokornom adresom u toj stvari obratimo na Njeg. Veličanstvo, jer je adresa jedini formalni put, kojim možemo stupiti pred Njeg. Veličanstvo, te tako dovesti tu stvar k željnoj svrsi.

Drugi predlog, što je ovdje stavljen, nuka me, da govorim za predlog g. Brantnera i to s toga, jer je stvar, u koliko je meni znano, donekle već riešena po ugarskom ministru financija, riešena je u toliko, jer je meni poznat slučaj, da ima sgradâ, u kojih se nalaze krčme, jer je poslije prestale potrebe financijalni erar dao te kuće u zakup, dočim u selih nema prikladnih sgrada za škole, već se iste nalaze u poderanih kuća, koje su pogibeljne sa zdravstvenih razloga.

Dakle, gospodo, kada je ugarski ministar tako stvar riešio, da nebudu te sgrade poklonjene, držim, da visoka vlada uz najbolju volju nemože ništa, jedino Njeg. Veličanstvo biti će kadro sklonuti ugarskoga ministra financija, da od dosadanjeg postupka odustane, te da prione uz to, da se izvrši intencija Njegova Veličanstva, i samo onda, kada se bude prema izričnoj volji Njegova Veličanstva radilo, samo onda dobiti će i naša vlada snažnu podporu, da postupak ministra financija od sebe opravda. S toga razloga podupirem predlog g. Brantnera.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Crnadak. — Imao bih umoliti g. zastupnika, neka što kraće govori, jer će biti odmah 12 sati, te se ima onda preći na interpelacije.

Gjuro Crnadak: U predlogu toli cienjenoga g. zastupnika kotara garešničkoga razlikujem ja tri stvari. Prva je u njem bitnost glede sadržaja, a druga je glede forme, po kojoj svoju svrhu postići namjerava, a treća glede vremena, u kojem je isti predlog podnešen. Što se bitnosti sadržaja tiče, to moram istinito izpoviediti, i ja zagovaram glavnu misao toga predloga, da se naime obećane sgrade, koje se nebudu upotrebile za upravne i sudstvene svrhe, bezplatno obćinam dadu. To zagovaram i ja u svako doba, kao što i onaj gospodin, koji je naglasio, da je te sgrade u svoje vrieme ondješnji narod svojim trudom i troškom sagradio, a koji je narod i preko toga često na svakom bojnom polju za čast i monarkije svoju krv prolievao. Ja mislim, da taj narod zaslužuje, da se na nj pravedan obzir uzme. Samo se nemogu složiti s formom predstavke, kojom se to polučiti namjerava, jer kao što ste čuli, približuje se vrieme, u kojem će se riešiti ta stvar.

Ja mislim, gospodo. da su rieči previšnjega reskripta tako jasne, da nikakove dvojbe nedopuštaju u toj stvari, te da će se podpuno izvršiti, što se ondje obećaje. U toj nadi i očekivanju mislim, da je forma g. Berute mnogo shodnija od forme prvoga g. predlagatelja, pa zato glasujem za protupredlog g. Berute.

Predsjednik: Visoki sabore! Razprava prestaje, te će se nastaviti u svoje vrieme, a sada nam je preći na dnevni red. Na dnevnom se redu nalaze interpelacije. — Rieč ima gosp. zast. dr. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Previšnjim reskriptom od 8. lipnja 1871. godine, kao i zakonom od 30. prosinca 1873. dokinuta je obćina vojni Sisak te je spojena sa starim Siskom u jedinstvenu obćinu, tako glede obćinskog gospodarstva kao i glede administracije. Na temelju ovoga previšnjega riešenja i na temelju ovoga zakona sklopljen je neki nagodbeni ugovor medju novim i starim Siskom u svrhu, da se zakonom odredjeno sjedinjenje na obće zadovoljstvo izvede. U stvaranju ove nagodbe sudjelovao je kao vladin povjerenik štovani g. narodni zastupnik Ivan Vončina, nu gospodo, kakogod imamo sreću u čitavoj našoj nagodbi, tako je bila sreća i kod ove. Novi Sisak došao je ovom nagodbom prama staromu Sisku skoro u onaj analogan položaj, u koji je položaj došla usljed obće nagodbe Hrvatska prama Ugarskoj. Po toj nagodbi imade obćina staroga Siska dvie trećine, a obćina novoga Siska jednu trećinu zastupnika. Uslied toga su glasovi nerazmjerno podieljeni te je došlo do toga, da je obćina stari Sisak nastojala i nastoji za se usljed ove nagodbe izcrpiti sve prihode i sve dobro, dočim kod toga novi Sisak vrlo slabo prolazi.

Tako je, vis. sabore, god. 1874. nastala razmirica, jer ustanova ove nagodbe, naročito §. 13., koji govori o školi, nije se izpunio. Usljed te razmirice obratila se obćina Novi Sisak na vis. vladu, da izpita stvar, nu vlada izpitav stvar, nije zadovoljila želji obćinara Novoga Siska.

Usljed ove okolnosti bili su zastupnici Staroga Siska još više ojačani i osokoljeni, te su počeli u buduće još manje štovati ustanove ove nagodbe.

Tako, vis. sabore, da spomenem neku točku u toj ustanovi. U §. 11. i 13. te nagodbe kaže se, da se trećina prihoda, koji preostaje godimice iza navedenih potrošaka, imade upotriebiti na korist Novoga Siska. Poznato je, vis. sabore, da je grad Sisak za nagradu, što je u svoje vrieme izabrao zastupnika iz unionističke stranke na sabor, od tadanje vlade izhodio povlast, da može pobirati tako zvanu prevozninu, koja prevoznina iznosi na godinu 20 do 30.000 forinti. Po tom ugovoru i po toj nagodbi ima se $^1/_3$ te prevoznine upotrebljivati upravo na korist Novoga Siska. Ove je godine razpisana jeftimba za kojekakove radnje u Sisku, te od one svote, koja je dobivena i od koje je odredjeno za Novi Sisak $^1/_3$, nije Novi Sisak dobio $^1/_3$, nego samo $^1/_{79}$ od svih tih prihoda. Nadalje, vis. sabore, §. 16. ove nagodbe odredjuje, da se ima u Novom Sisku držati mjestni sud napose i to radi okolnosti, koje se imadu uvažit. Nu, gospodo, taj mjestni sud nije se nikada držao u obćini Novoga Siska, niti se sada drži.

Nadalje, gospodo, svi zahtjevi, koji smieraju od strane zastupstva Novoga Siska na to, da se vrše ti nagodbeni ugovori, ne samo da se neizpune, nego se dapače Novomu Sisku predbacuje siromaštvo, koji na godinu troši nekoliko hiljada forinti.

U Starom Sisku troši se svake godine na popravak ceste, puteva i promenade 100.000 for. i preko stoje nasipi i utvrde obala u Starom Sisku, dočim se u Novom Sisku toga nevidi, tako da Novi Sisak sasvim očitoj propasti ide i već sada kao kakova ruševina izgleda, što je od tim veće štete, jer je na kraju Novoga Siska pristanište parobrodarskoga družtva, što su upravo na onom kraju magazini i što parobrodi staju. Usljed svega toga Novi Sisak očito propada i to je bio povod, da u novije vrieme, prije nekoliko dana, kad je bio izbor gradskog zastupstva i od prvog izborničtva nije došao na biralište nijedan izbornik, a od drugog došla ih je sedmorica, koji su izabrali čovjeka, koji je položio svoju čast; a sada se ide za tim, da se predstavkom obrate na Nj. Veličanstvo, da se Novi Sisak od Staroga Siska opet oddieli.

Ja od svoje strane nemogu nipošto odobriti ovakav korak, te bi bolje bilo nastojati za tim, da se nagodba sklopljena medju jednim i drugim dielom izpuni, i to zato, jer je nade, da će se Krajina sjediniti i kao što je štovana većina prigodom izbora obećivala, da će se do godine svakako sjediniti, pa ako, gospodo, već tim sada ozlovoljujemo nekadašnje krajišnike neobziruć se na nevršenje takova ugovora i takove nagodbe, to će ta zlovolja krajišnika s vremenom biti još veća, a to mora svakoga narodnoga zastupnika boljeti. Nu ne samo to, vis. vlada i štovana većina ove visoke kuće ima 100 i 100 drugih razloga zauzeti se. da se ugovorena nagodba u korist obćine Novi Sisak vrši. Poznata je stvar, da, kada je narodna stranka podigla barjak, da se podigne proti prijašnjemu saboru i vladi i da sruši tadanju vladu, našao je njezin generalni štab svoj stan upravo u Novom Sisku, i da nisu stanovnici Novoga Siska tako liepo tih borioca u svoje krilo primili, — ja bar mislim, — da se nebi bila „narodna stranka“ tako razširila po domovini, te nebi bila niti mogla srušiti prijašnju vladu i popraviti si stanje, jer je upravo Novi Sisak tako liepo objeručke primio suradnike „Zatočnika“ i članove „narodne stranke“. Ja mislim, da bi bilo temeljita razloga, da vlada putem svoga posebnoga povjerenika temeljito izpita cielu tu stvar i tužbe Novoga Siska, pa da bi bilo u redu, da se u buduće preprieči svaki prekršaj dotičnoga nagodbenoga ugovora, da se kod pretresivanja zakonske osnove o gradskih obćina uzme obzir na sve ove okolnosti. S toga sam slobodan staviti na preuzv. gospodina bana sliedeću interpelaciju. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zast. g. Brantner.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Zadnji je put kazano, da su upravo na temelju previšnjega reskripta osnovane sve želje žiteljstva belovarske županije.

Ovih dana javio mi se molbom neki Mijat Klobučar, ravn. učitelj iz Čazme, da je vis. vlada odredbom od 5. svibnja t. g. br. 1992 odredila, da imadu uplaćivati pristojbe u mirovinsku zakladu pučki učitelji. Gospodi, koja nisu u Krajini živila, nije poznato, kako je glede škola kod nas bilo. Mi smo imali u Krajini tako zvane pučke škole, ili kako jih je narod običavao nazivati „carske škole“. Iz ovih pučkih škola prelazila je mladež u tako zvane „trivialne škole“, te škole bile su na nekakovom višjem stepenu, učiteljstvo na ovih škola bilo je uvršteno u kategoriju činovnika, s toga sam se začudio, kada sam vidio, da vis. vlada mimo §. 16. previšnjega reskripta od 8. lipnja, kojim se učiteljstvo i nadalje smatra kao činovničtvo, zahtieva sada u mirovinsku zakladu pristojbe pučkih učitelja. Ja mislim, da je to povrieda smisla rečenoga kralj. reskripta i mislim, da se bivši krajiški erarijalni pučki učitelji nemogu prisiliti, da tu pristojbu plaćaju u mirovinsku zakladu pučkog učiteljstva naše civilne struke, jer im mirovina i onako pripada po §. 16. previšnjega kr. odpisa od 8. lipnja 1871., koji glasi (čita): „Svikolici urednici spomenutih činovničkih i službenih kategorija imadu se ostaviti u časti uz osiguranje pripadajuće jim sada mirovine i prava na obskrbu njihovih udova i sirota“.

Dakle ovim učiteljem, kojim su spadali, neznam u zadnju ili predzadnju činovničku kategoriju, učinjena je naredbom kr. zemaljske vlade od 5. svibnja o. g. krivica, jer se ovom naredbom zahtievaju pristojbe u mirovinsku

zakladu od onih, kojim je bila mirovina osigurana. Kako dakle dolaze sada bivši erarijalni krajiški pučki učitelji do toga, da moradu pristojbe plaćati, ako hoće imati pravo na mirovinu. S toga mi je čast staviti na visoku vladu sliedeću interpelaciju. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zastupnik g. Popović,

Stevo Popović: Visoki sabore! Ponajprije mi je prijaviti interpelaciju na Nj. preuzvišenost svietloga bana, koju podnašamo istomu ja i moj sudrug iz irižkog sreza. Interpelacija ova glasi ovako. (Vidi zapisnik.)

Da obrazložim ovu interpelaciju vis. saboru onako, kako bi bilo dovoljno, da ilustriram sve ono, o čem ona radi, trebao bi za duže vremena uztrpljivost ove visoke kuće umoliti. Ja to neću učiniti, jer nitko neće posumnjati, da ova interpelacija nepotiče s važnih razloga i da je učinjena na želju s više strana, pa zato nit neću navadjati mnogo slučajeva, što bi navesti morao, da što bolje podkriepim, što je ovdje rečeno, jer se držim onoga, da su „exempla odiosa“. Štogod se čulo dosele tužba, od nigdje nismo čuli, da je u kojoj podžupaniji toliko tužba kao što u podžupaniji rumskoj prema dotičnim vlastim. U toj podžupaniji, gdjegod se susretne čovjek s čovjekom i pita ga, kako jest, odmah će ti se potužiti i pripoviedati, kako se ondje drage volje daje, što car zahtieva, a ono, što obćina zahtieva, to se snosi po nevolji. Tu se veli narodu: Plati, — narod plaća rado, čini sve, a nitko to neuvažava. Žalim, vis. sabore, da mi nije pošlo za rukom dobiti cifre, kojimi bi dokazao, kako se je od dana do dana umnažala zaklada podžupanijske bolnice globami za najmanje policajne izgrede. Ja bi mogao i te cifre dobiti, pa bi se vidjelo, kako se nepravedno strogo u tom pogledu u rumskoj podžupaniji postupa. Čovjek, po tih cifrah sudeć, mislio bi, da je naš Sriem stanište tolikih izgreda, da je narod ondje već tako razpušten, da nije moći s njim drugačije, van da ga odmah kazniš, ali, gospodo, tu ima blaga, a nitko se za nj nebrine, nego se svaki čas čuje samo o kaznah sa 30, 50, pa i 200 for., tu se nastoji samo, da se ove kazne utjeraju, a ništa drugo. Narod je, gospodo, ovdje poslušan; da nije bogat, to pokazuju najbolje silne reštancije drž. poreza, koji nezna niti za Boga niti za dušu, van se utjeruje najvećom strogošću. Što biva odavle, gospodo? Biva to, da se narod s jedne strane sili na rad kao iz prokšije, da se šalje da izbavlja poplavljena zemljišta, te da nije čudo, ako uz ovakove okolnosti državne sgrieši i kakav maleni izgred počini, a s druge strane biti će prevelika revnost upravnih organa „in puncto“ za ovu stvar, te se čini, da je istim samo do toga stalo, da se što veći fond učini, a neuzima se u obzir, da narod kod takova postupka duševno i tjelesno strada, a oblasti pribavljaju mu glas natražnjački, mjesto da mu otvaraju vrata do dobra glasa i do zaslužbe, što bi sigurno bolje bilo, nego li da ga pod devisom „dobre uprave“ onako nemilosrdno ugnjetavaju.

S toga sam bio tako slobodan staviti na preuzv. g. bana sliedeću interpelaciju. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ova će se interpelacija uvrstiti u zapisnik i dostaviti svietlomu banu

Rieč ima zastupnik g. Popović, da stavi drugu interpelaciju.

Stevo Popović: Druga se interpelacija tiče lokalne stvari, koja će u toliko zanimati ovaj vis. sabor, što se je o njoj u svakom saborskom zasiedanju, a često i u jednoj periodi više puta govorilo. To je, gospodo, ukinuće vukovarske malte. U ovom je predmetu podignuo rieč zastupnik g. Kušević u 10. saborskoj sjednici od g. 1876., što je kašnje takodjer i urgirano. Visoka je vlada odgovorila, da se tamošnja maltarina temelji s jedne strane na privilegijah vlastele, a s druge strane na ugovorih, te da se prije svega imade stvar medju dotičnici urediti. Medjutim u najnovije dobe izašao je jedan akt od vis. kr. zemaljske vlade i to akt od 30. siečnja 1879., u kojem se dotična obćina upućuje na put poravnanja s dotičnim vlastelinstvom. Visoki sabore! Kada se vis. vlada o toj stvari ovako izjavila, onda je uvjerena, da pravo vlastničtva na malti vukovarskoj počiva na privilegijah s jedne strane, a s druge strane na ugovoru. Što se tiče ugovora, to isti nemože imati takove pravne valjanosti, da se ga dotičnici prema današnjem stanju te stvari nebi odriešiti mogli, dočim je stvar već sama po sebi kadra dati povoda, da se obširnije i temeljitije pretrese, nego li je to dosada učinjeno. Glavno je ovdje, da se nebi nikako smjelo trpiti, da se maltovina pobire na cestah erarnih ili državnih, jer je to za promet vrlo otegoćeno. Ja držim i to, da je vrlo čudnovato, da se dopusti pobirati novac komu na očitu štetu dotične obćine, jer je obćina vukovarska pri tom kvarna, dočim je ona prije pravo do toga imala. Ovo, gospodo, vrlo otegoćuje promet. Ako je vlastelinstvo investiralo to pravo, neka se to strogo izpita, da se nebi sbilja ova stvar privatnikom prepustila, a medjutim, da se ta stvar nebi zaboravila i da se nebi zaboravilo na ono, što je vis. vlada već prije tri godine rekla. s toga razloga slobodan sam staviti sliedeću interpelaciju (čita. — Vidi zapisnik).

Predsjednik: Ova će se interpelacija uvrstiti u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zastupnik g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Gospodo! 14. rujna g. 1878. stvoren je zakon ob uredjenju zemaljskoga muzeja, na temelju kojega zakona razdielio se zemaljski muzej u tri razdiela, a na čelo stavljen je poseban ravnatelj. Dva razdiela zemaljskoga muzeja podpadaju pod dotične profesore sveučilišta, koji su jim uz neki doplatak ujedno i ravnatelji.

Kako se vidi, poglavita svrha zemaljskoga muzeja mora biti svakako ta, da nauci o prirodi na našem sveučilištu pruža valjana pomoćna sredstva. Za prirodne znanosti uredjeni su i drugdje slični kabineti, kojih se dopuštaju velike dotacije za povećanje svojih sbirka, za nabavu strukovnih raznih preparata, za knjižnice itd.

Kod nas dakako nemože se zahtievati, da se već sada učini onoliko, koliko čine drugi narodi, koji novaca imadu.

Proračun naše regnikolarne zaklade izkazuje manju svotu za nabavu prirodnina, za iztraživanje zemlje, i to opredieljeno je u tu svrhu 600 for., što je i ove godine u proračun metnuto, nu kako mi je poznato, vis. vlada od ovih 600 for. nedaje više dotičnomu ravnatelju na razpolaganje nego 100 for. Gospodo! Ako još uvažite, da je za muzej, i to za prirodni odjel, naročito za odjel zoologijski dotirano 1705 for., a za nabavu knjižnice, za nabavu strojeva postoji uz to poseban paušal. Ako je za ove, svakako manje potrebe votirano 1705 for., pitam vas, u kakovu razmjerju stoji dotacija od 100 for. za nabavu prirodnina i za iztraživanje zemlje, koja se dotičnomu ravnatelju na razpolaganje stavlja? Odatle, gospodo, moći je zaključiti, da se onih 500 for. u koje druge svrhe troše, koje svrhe niti su znane meni, niti ravnatelju dotičnoga muzeja. Ako već nebi trebalo, da ja za to znam, svakako bi bilo potrebno, da zna za to ravnatelj zavoda muzealnoga, koji je odgovoran za napredak ne samo narodu, nego i samomu svomu zvanju kao profesor, jer nemože djelovati savjestno kao takav, ako si nebude mogao nabavljati niti najnuždnijih sredstva.

Čini se, da dotični referent ni to nezna, da se tih 600 for. podieljuje godimice u to, da se tom svotom podupre muzej kao zemaljski zavod, a ujedno i kao pomoćni kabinet sveučilišta; čini se, da taj referent misli, da taj muzej dobiva godišnju redovitu dotaciju, jer inače nemogu dokučiti, kako je mogao predložiti na podpis svietlomu banu, da se ravnatelju muzeja samo 100 for. na dispoziciju stavi, akoprem se je taj ravnatelj smatrao ovlaštenim potrošiti $^2/_3$ od ovih 600 for., jer bi bio on imao po potrebi kupiti stvari, nuždne za muzej, pa onda jednostavno vladi podnieti račun vrhu kupljenih stvari.

Zato, da se razbistri ova stvar i da nebude možda s koje strane nesporazumljenja radi možda kakovih osobnih interesa na štetu zavoda, za kojega i zemlja i podanici mnoge žrtve doprinašaju, da budu dotični upravitelji mogli savjestno vršiti svoje zvanje, a da nebude nastradao ugled našega hrvatskoga sveučilišta, slobodan sam upitati vis. vladu ovo (čita. — Vidi zapisnik).

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlome banu.

Rieč ima presvietli g. predstojnik nutarnjega odjela, da odgovori na nekoje interpelacije.

Jovan Živković: Vis. sabore! U prošlih sjednicah saborskih stavljene su neke interpelacije na vladu, na koje mi je čast, i to na tri u kratko odgovoriti. Najstarija je g. narodnoga zastupnika Brantnera, koji pita vladu ovo (čita. — Vidi zapisnik).

Visoki sabore! Ja mislim, da je i samom g. Brantneru dobro poznato, od koga dolaze ti darovi Krajini, namienjeni njezinim interesom i njezinim probitkom; od toga naravski zavisi onda i odluka, kako da se upotriebi taj previšnji dar. Vlada je poprimila shodno želji i jednodušnomu zaključku vis. sabora korak u tom pogledu, da se udovolji onoj intenciji, koju gospodin interpelant stavlja na visoku vladu, t. j. da bude i županija belovarska dionikom svih onih blagodati, koje su po zadanoj rieči Njegova Veličanstva Krajini namienjene bile, te se je na dotičnom mjestu u tom pogledu i posredovalo, nu previšnja odluka je u tome pogledu tamo glasila, da upitni previšnji dar pripada samo onomu dielu Krajine, koji kao takav još postoji, t. j. koji nebje utjelovljen provincijalu. Vlada dakle nije u stanju taj previšnji dar drugačije tumačiti, nego li je ležalo u intenciji Njegova Veličanstva kao darovatelja, a ta je: da belovarska županija nespada medju one krajišnike, kojima je namienjen. S toga molim, da vis. kuća izvoli ovaj odgovor vladin do znanja uzeti.

Predsjednik: Pozivam g. interpelanta, da se izjavi, zadovoljava li se s ovim vladinim odgovorom na svoju interpelaciju ili ne?

Pavao Brantner: Visoki sabore! Ja se nemogu nikako zadovoljiti s odgovorom presvietlog g. predstojnika nutarnjeg odjela s razloga toga, jer se na taj način nanosi velika šteta narodu onomu, kojega imadem ja čast, visoki sabore, zastupati. Ja se protivim i nemogu se zadovoljiti s odgovorom presvietloga gospodina s razloga toga, što se upravo naročito u zakonu kaže, da se imadu upotriebiti ovi prihodi od velike prodaje tih šuma upravo za Krajinu. S razloga toga, što belovarska županija sačinjava sastavni i ravnopravni dio Krajine, s razloga toga, jer to nestoji, što je ova brigada razvojačena, da bi iz toga gledišta pravo izgubila, dočim nije samo ona razvojačena, nego i sva bivša vojna Krajina, te bi na taj način i sva Krajina izgubila ono pravo, a Magjari bi postupali s našim imetkom, kako bi htjeli. S razloga, nadalje toga, što mi nismo sami sjedinjeni, nego je sva Krajina razvojačena, te se ima po želji Njeg. Veličanstva sjediniti po vremenu s materom zemljom, pa će se takodjer i sjediniti, s razloga, upravo toga, jer su banatska Krajina i titeljski bataljun takodjer razvojačeni te ujedinjeni Ugarskoj materi zemlji, kojoj državopravno pripadaju, s Krajinom pače participiraju na izvanrednih krajiških prihodih. Odredjeno za to povjerenstvo zasjedava u Temišvaru. S razloga toga, što je vis. vlada takodjer član toga povjerenstva, te je subjekt bez svakoga objekta u tom povjerenstvu, ako nezastupa interesâ belovarske županije u njem.

Sa svih se dakle tih razloga nemogu s odgovorom zadovoljiti i pridržajem si pravo, u sgodan čas svoj predlog donieti.

Predsjednik: Želi li presvietli g. predstojnik nutarnjega odjela štogod na ovo primjetiti.

Jovan Živković: Imao bih samo to reći, da su ti razlozi obširno već navedeni bili u dotičnoj preponiznoj predstavci, ali se nisu na odlučnom mjestu uvažili. Tu nepreostaje dakle drugo, nego se pokoriti najvišoj volji darovatelja, koji je tako odlučiti blagoizvolio.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika nutarnjega odjela? Gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Odgovor vlade nije uzet na znanje, te će se staviti u svoje vrieme na dnevni red.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Druga je interpelacija gospodina narodnoga zastupnika Maršo-a, koga, kako vidim, nema ovdje. Ova se interpelacija tiče izborâ u Tovarniku i Vukovaru, te glasi ovako. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Visoki sabore! Ovdje je za vladu mjerodavan jedino zakon, koji ima svoju normu, što se ima činiti, kada se gdje mjesto kojega zastupnika izprazni. Vlada je poslije uništena izbora u Vukovaru od 7. veljače 1876. učinila razpravu po zakonu, te je odmah pozvala središnji odbor, da poprimi mjere, koje vode k izboru narodnoga zastupnika. Izviešće velikoga župana, da je pozvao izbornu deputaciju, vlada je uzela na znanje i uputivši ga na §§., naložila mu, da strogo nastoji, da se čim prije to izvede. I kada je za kotar zagrebački odredjen izbor narodnoga zastupnika, gdje je naime umro naš štovani drug Jakić, i onda je vlada pozvala izbornu deputaciju vukovarsku, da se čim prije obavi izbor narodnoga zastupnika, da uzmogne za vrieme doći u sabor. Posljedica toga vladina poziva bila je ta, kako se čuje, da je jučer imao biti izbor zastupnika u Vukovaru. Ob uspjehu toga izbora još nemamo glasa. Vlada nema, gospodo, toga prava, da kasira izbornu deputaciju i da novu imenuje, te nemože u takovih okolnostih sbilja ništa drugo učiniti, nego da izbornu deputaciju pozove na vršenje njezine dužnosti. Vlada će taj izbor još jednom urgirati, pa ako bi se takovi slučaji učestali, ako se ovakove nepodobštine češće pokažu, onda će vlada gledati, da tomu doskoči putem zakona, a dosada, gospodo, u tom pogledu nemamo strožijih mjera.

Toliko na interpelaciju gosp. zastupnika Maršo-a. U ostalom, u koliko je vlada došla s ovim izborom u neugodnost, u toliko se mora ona ipak braniti, kao da je od nje potekao ovaj izborni red. Ovaj je izborni red izašao inicijativom prijašnje vlade, a sabor ga je poprimio, te nije bilo osim slučaja, o kojem je govor, nigdje jošte takovih neprilika. Moguće, da su prijašnje vlade strožije postupale kod toga, pa da su uzele svu moć dotičnim izbornim deputacijam, ali, gospodo, vlada nema toga prava, ona može zapoviedati samo svojim velikim županom, a u posao izbornih deputacija nesmije se miešati po izbornom redu, kako on danas postoji. Ja nebih niti držao potrebnim, da se za ovaj jedan slučaj zakon mienja, pa molim vis. kuću, da se zadovolji s ovim odgovorom. Vlada će još jednom shodne korake poprimiti, da se zakonu udovolji, a za sada neka se nedira u sam zakon.

Predsjednik: Prima li vis. sabor . . .

Fran Folnegović: Molim za rieč, ja ću govoriti glede poslovnika.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović, da govori o poslovniku.

Fran Folnegović: Pozivajući se na poslovnik, predlažem, da se ob ovom odgovoru neglasuje, pošto interpelanta nema ovdje, nego da mu se dade prilika i pravo da se izjavi, je li se zadovoljava s odgovorom ili ne, da mi možemo razjašnjenje crpiti s jedne i druge strane. Ako to može biti nekorektno, onda mi se čini, da je odgovor od strane vlade još nekorektniji. Po §. 65. poslovnika dužna je vlada odgovoriti u budućoj saborskoj sjednici iza kako je interpelacija stavljena, reći, hoće li ili neće odgovoriti. Kada bi bio interpelant znao, a po svoj prilici nije znao, pošto dopusta nema, a nije stvar stavio vladi na dispoziciju, on bi bio ovdje, da čuje odgovor i imao bi pravo svoje mnienje ob odgovoru kazati. Onda bi mogao vis. ovaj sabor nakon jedne i druge izjave svoj votum dati, da li se zadovoljava s odgovorom ili ne. Zato, kada vidimo, da nema interpelanta ovdje, da je odsutan, želio bi, da se odustane od glasovanja dotle, dok ga ovdje nebude i dok se neizjavi.

Jovan Živković: Ja ću moliti, da se nebi vladi nekorektnost predbacivala i prigovaralo, da je ona zato sada odgovorila, jer nema interpelanta, kao da će vlada onda laglje odgovoriti. Vlada imade ne samo pravo da kaže, hoće li odgovoriti, nego imade i to pravo, da kaže, kada će odgovoriti. Vlada je kazala, da će u prvoj sjednici dati odgovor i to ne jedanput, nego dvaput, te je gosp. interpelant jako dobro znao, da ću mu odgovoriti. Medjutim, ako gospoda žele, ja proti tomu nemam ništa, nego mi je samo reći, da je vlada učinila, kako je obrekla.

Predsjednik: Moram izjaviti, da ovo nije nikakav iznimni slučaj u parlamentarnom životu. Ja sam sám doživio takav slučaj i bio sam prisutan takovim sjednicam, gdje je, naročito u Ugarskoj — što je takodjer i kod svih sabora — vlada odgovorila na interpelacije one gospode, koja nisu bila prisutna. Ja neću kazati, da je baš danas imao povoda presv. g. predstojnik nutarnjega odjela na to odgovoriti, ali je on odgovorio, te se niti pitanje nemože suspendirati, da li vis. sabor ovaj odgovor prima na znanje ili ne.

Josip Miškatović: Molim za rieč.

Predsjednik: Molim, o čem želite govoriti?

Josip Miškatović: O poslovniku.

Predsjednik: Izvolite!

Josip Miškatović: Meni je poznato to, da je gosp. nterpelant Maršo dobro znao, da će dobiti odgovor, nu ijega je danas vukao posao, da se udalji.

Što se tiče predloga gosp. zastupnika Folnegovića, ržim, da je nekorektan, jer se sabor u svom glasovanju, oće li primiti na interpelaciju odgovor vlade na znanje i ne, nevlada po tom, što će kazati interpelant, da li e zadovoljava s odgovorom ili ne. Sabor odlučuje vrhu noga, što je vlada rekla, a ne što je interpelant rekao...

Fran Folnegović: To nestoji.

Josip Miškatović: To stoji svuda, da se sabor po nom ravna, što je vlada rekla, a ne po onom, što je nterpelant rekao.

Fran Folnegović: Zašto ne?

Josip Miškatović: Da mu je bilo stalo do toga, da e izjavi, je li se zadovoljava ili ne, sigurno bi ostao bio vdje i slušao odgovor vlade, i izjavio bi se, a jer njemu amomu po svoj prilici nije stalo bilo do odgovora, i remda je znao, da će dobiti odgovor, ipak se je udajio, najbolji je dokaz, da je htio, da se odgovor do znaja primi. To je stvar sasvim irelevantne naravi i zato ije potrebno čekati s glasovanjem, dok on dodje, što može biti možda i buduće godine. Ja sam dakle za to, la se glasuje.

Gjuro Kamenar: Molim liepo, ja bi molio za rieč.

Predsjednik: O čem želite govoriti?

Gjuro Kamenar: O poslovniku.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar, da govori o poslovniku.

Gjuro Kamenar: Ja nebi želio, da se to tako i nalalje radi, to jest, da vi nestvarate danas praecedens, da e naime poslije kaže, da je to tako bilo, i da mora i nalalje tako biti. Ja mislim, da interpelant nije stavio inerpelacije možda zato, da vladu u nepriliku stavi, nego la se osvjedoči, kako stvar stoji i što je s tim izborom. Samo nebi dopustio, da vlada odgovara na interpelaciju onda, kada zastupnika nije ubavjestila, da će odgovoriti. Čudim se g. zast. Miškatoviću, kako je on ono mogao govoriti, jer smo vidjeli malo prije, kada se nije interpelant zadovoljio s odgovorom vlade, da ga niti sabor nije na znanje primio, te je glasovao baš protivno odgovoru vlade. (Govornik hoće da dalje govori.)

Predsjednik: To je pravo sabora. Vi ste izvoljeli kazati, što ste imali. Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika odjela za nutarnje poslove na interpelaciju g. Maršo-a? Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Odgovor presv. g. predstojnika odjela za unutarnje poslove primljen je na znanje.

Fran Folnegović: Pozivljem se na poslovnik . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, već se je glasovalo, ja nemogu daljnje rieči o tom dopustiti.

Visoki sabore! Pošto je već dosta kasno, a za nastavak debate iziskuje se više vremena, to će se morati nastavak za buduću sjednicu odgoditi.

Jovan Živković: Da nebude opet prigovora vladi, to odmah sada javljam, da će biti u budućoj sjednici odgovor glede zastupstva riečkog.

Predsjednik: Ovo ste morali prije kazati. — Na dnevnom redu buduće sjednice bit će nastavak razprave o predlogu g. Brantnera i razprava o predlogu g. zastupnika Topalovića, drugo i treće izviešće peticionalnoga odbora, proglašenje zajedničkih zakona, izviešće saborskog odbora za proračun ob osnovi naredbe o privremenom uredjenju tiskare „Narodnih Novina“ kao zemaljske tiskare, izviešće odbora ad hoc za proučenje spisa glede savskih nasipa.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za ponedjeljak u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $^3/_4$1.)

*

Trideset i sedma saborska sjednica,

obdržavana dne 28. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom sabor skoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak razprave o predlogu nar. zastu[illegible] Brantnera u pogledu razdiobe erarskih sgrada u belovarskoj županiji. — Razprava o predlogu gosp. nar. zast. Topalovića glede segr[illegible] gacije i komasacije.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XXXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 26. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Drugo izviešće peticionalnoga odbora.

Predsjednik pita: „Buduć je već jedno izviešće odbora peticionalnoga na dnevni red stavljeno, neka se i ovo spoji s onim.“

(Prima se.)

2. Izviešće odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa.

Stavit će se na dnevni red.

3. Teodor grof Drašković predlaže bansku pozivnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

4. Rikard grof Sermage predlaže bansku pozivnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

5. Smierna predstavka občine Novi, kr. podžupanije riečke, za odštetu imanog troška zatvorom zem. medje prama Krajini povodom vladavše govedje kuge.

Ide odboru za peticije.

6. Zastupstvo občine Hreljin - Krasica moli, da se Malo Skrljevo (stran Bakarska) pridruži mjestnoj obćin[illegible] Skrljevo, spadajućoj pod kr. podžupaniju riečku.

Ide odboru peticionalnomu.

7. Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se ru[illegible] kovanje državnog poreza od občina oduzme.

Odboru ad hoc za sabiranje predstavaka za pobi[illegible] ranje poreza.

8. Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se ob[illegible] ćina Hreljin kao i Krasica razdruže i na novo onako u[illegible] postave, kako su g. 1875. arondirane bile.

Ide odboru peticionalnomu.

9. Zastupstvo občine Hreljin-Krasica moli, da se iz[illegible] lučeni dio kotarsko-karolinske ceste Plase-Skrljevo, ka[illegible] što i ostali dio iste uzdržava iz državnih sredstva t. [illegible] na novo uvrsti u red kotarskih cesta.

Ide odboru za peticije.

Luka Stakić, Miko Fugaš, Luka Sivec i Stjepa[illegible] Fugaš, zastupnici občine Kloštar-Ivanić mole, da se n[illegible] odnosnom mjestu izhoditi blagoizvoli, da im se povrat[illegible] oduzeti pašnjak Čret-Varoški-lug promjenom s imovnon[illegible] občinom križkom.

Ide odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je predlog nar. zast. Pavla Brantnera i drugova, koji glasi:

„Neka izvoli visoki sabor zaključiti, da se prem[illegible] §. 21. kr. odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prela[illegible] obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojni[illegible] obć. Senja, Belovara i tvrdje Ivanića, zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije, iz vojne u gradjansku upravu koji glasi doslovce ovako: „Občinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će im se od sgrada, što iz vojne uprave prelaze u kr. hrvatsko-slavonsku državn[illegible] upravu, one, koje se neupotrebe u svrhe upravnih i sudbenih oblasti, bezplatno predati za podizanje bolnica, ob-

činskih ureda i t. d., onda za ine obće koristne svrhe", odašalje smierna predstavka na Njegovo Veličanstvo kralja, da se u istinu prema zadatoj carskoj rieči izruče bezplatno občinam potrebne sgrade za obće koristne svrhe, a novac dobiven iz prodanih razpoloživih sgrada upotrebi u školske svrhe bivše varaždinske brigade, a sadašnje belovarske županije".

Narodni zastupnik Josip Beruta, poduprt po desetorici saborskih članova, podnosi protupredlog, koji glasi: „Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

Poziva se visoka kr. zemaljska vlada, da kod provadjanja §. 21. previšnjega kr. odpisa od 8. lipnja 1871. ob ustanovah za prelaz obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih občina Senja, Belovara i tvrdje Ivanića, zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije. iz vojne u gradjansku upravu:

a) konačnu predaju sgrada, koje občinam bezplatno za obće koristne svrhe pripasti imaju, pospieši;
b) u koliko dosadanje provadjanje prehvaljenoga kr. odpisa u kojoj občini nije prema namjeni §. 21. istoga obavljeno, nastalu odatle po dotične občine štetu na njihovu pritužbu popraviti nastoji."

Ob ova dva predloga zametnu se razprava, koju predsjednik u 12 sati prekine te javi, da je vrieme za interpelacije, te pozivlje narodne zastupnike, da iste stavjaju.

Zastupnik dr. Franjo Vrbanić stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Jeste li preuzvišeni gospodine voljni putem posebnoga vladinoga povjerenika temeljito izpitati, da li se nagodbeni ugovor, sklopljen medju občinom Stari i Novi Sisak, točno i savjestno vrši?

2. Jeste li u eventualnom slučaju nakani, preuzvišeni gospodine, svaku povrjedu toga ugovora odlučno i čim prije zapriečiti?

3. Da se u buduće zaprieči svako neobdržavanje toga ugovora, jeste li preuzvišeni gospodine pripravni nastojati, da se prigodom stvaranja zakona o uredjenju gradskih občina ustanove toga ugovora u spomenutom zakonu uzakone?

Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Zastupnik Pavao Brantner stavlja na visoku kr. zemaljsku vladu interpelaciju, koja glasi:

Koji su razlozi ponukali vis. kr. zemaljsku vladu, da izda naredbu pod br. 1992 od 5. svibnja t. g., kojom se naláže erarialnim iliti državnim učiteljem, da prinose za njih nezakonitu, nepravednu pristojbu u mirovinsku zakladu, što se protivi previšnjemu kr. odpisu od 8. lipnja 1871. §. 16., koji glasi: „Svikolici urednici spomenutih činovničkih i službenih kategorija imadu se ostaviti u časti uz osiguranje pripadajuće jim sada mirovine i prava na obskrbu njihovih udova i sirota?"

Buduć se naredba pod br. 1992 od 5. svibnja t. g. visoke kr. zemaljske vlade, odiel za nastavu i bogoštovje, skrozimice protivi §. 16. previšnjega kr. odpisa od 8. lipnja 1871., kani li vis. kr zem. vlada upitnu naredbu opozvati? Ako ne, zašto ne?

Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Zastupnik Stevo Popović stavlja na preuzvišenoga gosp. bana sliedeću interpelaciju:

1. Je li visokoj zemaljskoj vladi poznato, da je u podžupaniji rumskoj zavladala ta upravna praksa, da se za najmanji policajski izgred, što više i za nedovoljno visoku mjeru rešpekta prema organom od strane prostog, osobitoj subordinaciji nevičnog, ali vriednog i poštenog naroda, udaraju na pojedine globe od 5, 10, 20, 30, 50 i 100 for. a. vr., koje ulaze u fond za osnivanje podžupanijske bolnice u Rumi i ubožke zaklade.

2. Ako jeste, da li je već učinila nuždne korake, da se ta praksa svede na najnuždniju i pravednu mjeru?

3. Ako nije, da li je voljna što prije to učiniti?

Isti zastupnik stavlja na visoku kr. zem. vladu drugu interpelaciju, koja glasi:

1. Smatra li ona, da je već pitanje o ukinuću malte vukovarske sazrelo, da se već može definitivno u povoljnom pravcu po mjesto Vukovar i okolicu riešiti?

2. Ako smatra, misli li to riešenje uzeti u svoje ruke i kad ga dovršiti?

Obe interpelacije dostaviti će se svietlomu banu.

Zastupnik Franjo Folnegović stavlja na visoku kr. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

Je li istina, da kr. zem. vlada onih 600 for., koji su u proračunu regnikolarne zaklade namienjeni pojedinim odjelom zemaljskoga muzeja za iztraživanje zemlje, te nabava praeparata i prirodnina za muzej, proti interesu zavoda troši mimo dozvole dotičnih muzealnih ravnatelja, imenice kod zooložkoga odjela.

Ako je to istina, kako opravdava kr. zem. vlada taj postupak obzirom na prava i dužnosti muzealnih ravnatelja, temeljenih u zakonu ob uredjenju muzeja.

Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Predstojnik nutarnjega odjela Jovan Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Pavla Brantnera, stavljenu u XXIII. sjednici od 16. siečnja 1879. glede onih novaca, koji se dobivaju od prodanih šuma belovarske županije.

Interpelant se nije zadovoljio s odgovorom niti ga kuća uzela na znanje.

Ovaj predmet staviti će se na dnevni red.

Predstojnik nutarnjega odjela Jovan Živković odgovara na interpelacije zastupnika Ivana pl. Maršo-a glede izbora tovarničkoga i vukovarskoga, stavljenu u XXX. sjednici od 16. srpnja t. g.

Buduć interpelanta nema u saborskoj sjednici, primio je sabor odgovor vlade na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela Jovan Živković javlja, da će na interpelaciju dra. Vrbanića glede riečkih zastupnika u budućoj sjednici odgovoriti.

U $^3/_4$1 sat zaključi predsjednik sjednicu, uričuć buduću za 28. srpnja t. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak razprave o predlogu Brantnerovu i razprava o predlogu Topalovićevu.
2. II. i III. izviešće peticionalnoga odbora.
3. Čitanje zajedničkih zakona.
4. Izviešće sab. odbora za proračun ob osnovi naredbe o privremenom uredjenju tiskarne „Narodnih Novina“ kao zemaljske tiskarne.
5. Izviešće odbora ad hoc, izaslanoga za proučenje spisa i odgovora o gradjenju savskih nasipa.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Narodni zastupnik Radoslav Rubido-Zichy moli bolesti radi četveronedjeljni dopust.

Neka izvoli visoki sabor odlučiti na tu molbu. — Ja mislim, kada mu se je prije dozvolio dopust radi bolesti očijuh, za koju kaže da ju još uvjek ima, da mu se i sada taj dopust dozvoli.

Dozvoljava li vis. sabor zamoljeni ovaj dopust?

(Glasovi: Dozvoljava se.)

Zamoljeni se ovaj dopust daklem dozvoljava.

Izbornici kotara tovarničkoga podastiru prosvjed proti izboru dra. Aleksandra Peičića u kotaru tovarničkom.

Dostaviti će se odboru verifikacionalnomu.

Predstavka grada Senja proti ukinuću slobodne luke u Senju.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Prelazi se sada na dnevni red.

Na dnevnom je redu razprava o predlogu g. nar. zastupnika Pavla Brantnera.

Rieč ima g. nar. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **J. Subotić**: Visoki sabore! Iz razprave u ovoj visokoj kući vodjene u ovom predmetu doznao sam za ove tri stvari: 1. Da se ovdje previšnje riešenje u ovom predmetu izvadja već kroz osam godina; 2. da se je za to vrieme više dotičnih predmeta tako izkvarilo, da se moraju uzeti prije za ruševine nego li za sgrade; 3. da u smislu previšnje naredbe one sgrade, koje nisu za potrebu države, imadu dati na zahtjev občina njima natrag na njihove obće koristne svrhe bezplatno. Konstatira se, da imade takovih sgrada, koje potrebi državnoj nezadovoljuju, prodavaju se i nedaju se bezplatno občinam, nego se ište nagrada budi uz cielu procienbenu vriednost budi za polovinu iste.

Visoki sabore! Ove stvari netiču se samo dotičnih občina, nego i cieloga našega naroda, te obraćam svu pozornost na to, i to s razloga, što svi znamo, da su sgrade izgradjene trudom i mukom, znojem i novcem istoga naroda; svi dakle osjećamo, da je ono previšnj riešenje pravo i pravedno, da se u njem odredjene sgrad samo občinam na njene obće koristne cielji bezplatn dadu.

Zna se, vis. sabore, da se ovaj posao, koji se je ima izvesti, nemora kroz godine i godine razvlačiti, da se mož u kraćem vremenu obaviti, dakle već to, što se kr osam godina izvadja, mora obratiti pozornost kak svakog pojedinog domorodca, tako vis. ove kuće kao za stupnika naroda. S ovih trih okolnosti, koje su iz govor pojedinih zastupnika i izviešća vis. vlade podpuno kon štatirane, dolazim ja do toga uvjerenja, da se ovdje za ista moramo zauzeti, da se ovo djelo što skorije izved i to u smislu previšnje odredbe. Sabor dakle, kao što j držim, ima podpuno opravdanje za svoje posredovanj Nisam doduše nijednog glasa čuo, koji nebi predmet predloga gosp. zastupnika Brantnera podpunu važnost s svoje strane podielio. Ja držim, da se neću varati, ak uzmem, da su svi članovi ovog sabora u tom jedne misl nu čuo sam, da se predlažu dva načina, kojimi da p sreduje sabor u ovom pitanju.

Sa strane g. zastupnika Brantnera i onih, koji s njegov predlog supodpisali, predlaže se kao način posr dovanja taj, da se predstavka upravi svietloj kruni i d se ona umoli za posredovanje, da se izvrši, što je pr višnjom odredbom učinjeno.

Čuo sam s druge strane g. zastupnika Berutu, d se tim putem nepodje, nego putem neposrednoga poziv na vladu, da ona učini to, što može učinit, da se ov posao što prije izvede u smislu previšnje naredbe.

Gospodo moja! Čuli smo svi, da ovdje ima vi faktora, koji ove stvari izvadjaju. Jedan od tih fakto jest naša zemaljska vlada, a drugi od tih faktora jest izviešću vladinom označeni i ovomu saboru na znanje da

Gospodo! Kada bi mi sada udarili putem bilo pre stavke bilo adrese, što bi bilo u stvari samoj? U stva samoj bila bi pritužba kruni, da se njena odredba nei punjava onako, kako je u previšnjem riešenju. Uzeli m gospoda moja, tu predstavku kako hoćemo, to jest jezgr njezina, i kada bi vis. sabor tim putem pošao, onda kao tužitelj stupao pred krunu i proti našoj zemaljsk vladi i proti onim drugim faktorom, koji su na izva djanje pozvani i koji medju ovim saborom i krunom p sredovati imadu. Taj čin — bila predstavka, bila adres valjalo bi, vis. sabore, po mome nazoru, da sadržaje m tive i temelje takove, da se oboriti nemogu, jer ako tak postoji, onda bi vis. sabor risikao svoj ugled prema kru i može se reći, da je nešto učinio, na što nema temel bez pozitivna znanja stvari. Slušao sam, što su ona g spoda navela, koja su za formu predstavke. Možebiti, d su moji nazori ti, ali ja se držim, da ovomu saboru ni pružena takova informacija, da stvar nije tako priredjen

da ovakav temelj može stati temeljem prigovora onim drugim faktorom, koji su s krunom u savezu. To je, gospodo, jedan razlog, koji mene pobudjuje, da nemogu glasovati za predstavku. Drugi je razlog, gospodo moja, taj, što u slučaju, ako podnesemo predstavku ili adresu, što bi bila posliedica tomu? Posliedica biti će na svaki način ta, da će se iskati informacija, u kojem je stanju stvar, je li u onom stanju, u kojem ju mi predlažemo. Ovo će na svaki način sliediti morati, jer se nitko nemože saslušati, u toliko prije sliediti će to morati, što mi svakako već sada nismo u stanju tako izcrpiti stanje stvari i sve razloge i temelje pružiti, proti kojim nikada prigovora nebi bilo. Da bi se moglo to saslušanje poprimiti, predstavite si, i da se ta predstavka naša dade na saslušanje i na izviešće, ja neznam, a mislim, da se tomu rok opredieliti nemože, kako dugo ta stvar može trajati. Može trajati godinu, dvie, tri; mi nemamo pravo urgiranja, a nemamo niti prava prigovaranja, i tako bi se ova stvar na duže vremena zategnula, a mi bi rado, da se što prije svrši. Drugi predlog sadržaje u sebi taj način, da mi našoj vladi vjerujemo, da se ona sa svoje strane zauzme, da se ova stvar čim prije i što podpunije u smislu previšnjeg odpisa rieši. Na svaki način stoji ovomu vis. saboru taj način posredovanja po zakonu otvoren i po pravu mu pripada. Što bi posliedica tomu bila? Tomu bi posliedica po mom nazoru bila ta, da vis. vlada, imajuć takav poziv sabora, znade, da odgovornost na sebe uzima i da će na tu odgovornost pozvana biti, ako pozivu tomu neodgovori ili ako neuredi te stvari za što kraće vrieme i u onom smislu, u kojem to mi želimo. Ili, ako ona nije u stanju učiniti toga, navesti će vis. saboru sigurne razloge, zašto nije u stanju to učiniti i dati će nam temelje i okolnosti stanja stvari, na što ćemo mi onda prvim temeljem možebit nastupiti onaj drugi put, put pritužbe i molbe svietloj kruni, da se ova stvar u smislu previšnje odredbe provede. Ako naša vlada, gospodo, toga neučini za vrieme, koje se zahtieva, onda je svagda u našoj ruci pitati, što je uradila ili ako nije uradila, zašto nije uradila. Mi dakle nedajemo iz svojih ruku toga prava, nego si ga zadržajemo u svojih rukuh, u toliko ne, što možemo našu vladu uviek pozvati, da se faktično ono izvede, što se izvesti ima i što naša vlada s nami u dodiru stoji. Ja dakle, gospodo moja, s ovih razloga držim, da je u ovom stanju stvari jedini pravi ustavni i zakoniti način i jedini način, koji odgovara tomu, da mi prihvatimo protupredlog gosp. zastupnika Berute.

Iz ovih razloga glasovati ću ja proti predlogu gosp. zastupnika Brantnera i sudrugova, a za protupredlog g. zastupnika Berute.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Jančarić.

A. Jančarić: Visoki sabore! Na dnevnom redu stojeći predlog g. zastupnika Brantnera izcrpljen je od svih zastupnika razvojačene strane naše domovine, i budući sam i ja zastupnik ove razvojačene strane, to nemogu propustiti, da u toj stvari nešto neprogovorim. Ja, živuć do dan danas, vidio sam žalibože mnoga prikraćenja od onoga, što se je u visokom reskriptu razvojačenim djelovom dalo, a medju ostalim i prikraćenje ovo po gosp. Brantneru predloženo.

Gospodo moja! Kada bi ja znao, da mi možemo što predstavkom postići, ja bi mogao više tegoba navesti, pa bi kazao, kako se sjećam iz knjige sastavljene po gosp. kapetanu Hostineku, gdje se navadja, da su bile zaklade prije razvojačene Krajine, kojih danas nema; a kako se maćuhinski dielilo kod šuma, poznato nam je. Poznato je i to, da je bio nekakav fond u granici, obstojavši tako-zvani „Proventfond" s velikom svotom, nu od te svote mi žalibože nismo dionici, kao da nismo vriedni toga.

Obstojali su zavodi za naobraženje ciele krajiške mladeži, kao u Petrinji, Rakovcu itd., za te zavode davali su se stipendiji, koje su djeca krajiška uvjek pravo imala tražiti i koje su dobivala. Medju ostalim mogu kazati, da je takav štipendij jedan mladić dobio od mene, a poslje razvojačenja nikada više, i taj, koji je dobio, išao je iz Peteranca, jer mu se nije dalo da služi u razvojačenoj Krajini kao učitelj, van da služi u nerazvojačenoj strani Krajine.

Nu, gospodo moja, kada već podjemo na to, da se o tih sgrada toliko govori, to moram reći istinabog, da je za te sgrade velika šteta narodu učinjena uslied odpisa, koji nam predleži, a osobito je šteta učinjena podravskomu predjelu. Što se tiče podravskoga predjela, gospodo moja, to sam ja, kada je g. c. kr. povjerenik Rosenzweig došao u Belovar, bio tako sretan pozvan biti, kada su se u Podravini mjesta pobliže opredieljivala, odredilo se je, da se ustanove najprije mjesta, gdje bi ti kotari i sudovi bili, i odredilo se je u Peterancu za sud i za kotar, u Novigradu za sud, u Virju za kotar, u Gjurgjevcu za kotar, u Pitomači za sud, i najviše uzeo se tu obzir na broj pučanstva. Gosp. c. kr. povjerenik Rosenzweig odlučio je sgrade za maltarinu, a kada je sgrade za maltarinu odlučio, kazao je, sada treba odlučiti sgrade za političku upravu i za financijalni erar, tako, da obćine u Podravini nisu ništa postigle. Kako je poznato, bivša varaždinska brigada obrnjena je u Veclarski regiment i taj Veclarski regiment premješten je u Podravinu, gdje je te sgrade odmah i preuzeo. Poslje toga, kako se je to već sve sbilo, mi smo Podravci iz skupštine belovarske jadikovali i molili, da se nešto preduzme, da se s nami maćuhinski nepostupa, stavljali smo molbu na generalkomandu, tu smo bili odbiti, stavili smo molbu na ratno ministarstvo, i tu smo bili odbiti, a stavili smo molbu i na sabor, odkuda nikada odgovora, dapače išla predstavka na Njeg. Veličanstvo i deputacija, nu žalibože ni tu nije ništa postignuto. Poslje 4—5 godina, nemogu se pravo sjetiti, kada se je u ovom vis. saboru razpravljalo, da se ustroji zemlja na drugi način, da se kotari

ostave i podžupanije urede, veselili smo se mi i ciela Podravina, da ćemo dobiti urede od tih sgrada, u kojih se je prestalo uredovati, a što se je dogodilo? Sgodilo se je to, da je Veclarski regiment otišao iz Podravine, sgrade su prazne ostale, a mi smo opet maćuhinski odbiti, a zašto? Zato, jer se je vojno konjaničtvo nastanilo u tih sgrada i te su sgrade trebali. To je zaista nepravedno, da u varaždinskoj brigadi pet najjačih kumpanija, pet najjačih obćina nije ništa dobilo. Žalibože, naše škole nisu dobile ništa, koje su prepunjene tako, da učitelj sbilja više tumara, nego li uči. Mi imamo za školu djevojaka i djećaka, trebalo bi, gospodo, paralelke učiniti, a jer treba za to novaca, nemože se to postići.

Jedina bila bi utjeha, što smo čuli od vis. vlade, da bi možda na ovaj način što postići mogli, jedino s toga nemogu biti za predlog g. Brantnera, nego ću glasovati za protupredlog g. Berute.

Predsjednik: Želi li još tko ob ovom predmetu govoriti?

(Ustaje zastupnik Lehpamer.)

Rieč ima zastupnik g. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Meni je tečaj sada poznat s toga, što sam imao čast zastupati obćinu gjurgjevačku, tako u županijskoj skupštini, kako u saboru, pa se pozivljem ovdje na predstavku iste skupštine, koja je u 44. sjednici 25. listopada 1873. ovamo predložena bila i po meni zagovarana i preporučena, te je poslana vis. vladi na daljnje uredovanje.

Ja rado prihvaćam izviešće visoke vlade u tom, te nebih imao prigovoriti ništa, kada nebi gosp. zastupniku visoke naše vlade bio protivan predlog gosp. zastupnika Berute, proti kojem je ustao time, da je prvi i drugi njegov zahtjev posve suvišan. Presv. gosp. predstojnik vladina odjela naročito se je upustio u tumačenje samog smisla previšnje te odredbe. Ja bi želio glede toga neko razjašnjenje dati, da mogu gospoda uvidjeti, kako je to tumačenje po mom sudu netemeljito. Presvietli gospodin izvolio je tamo u §. 21., gdje se to odlučuje, tumačiti tako, kao da ima pravo „ingerencije", pravo kompetencije financijalni erar ugarski. Ja upozorujem gospodu na to, da u §. 21. nema o financijalnom eraru nijedne slovce, a molim gospodu, koja imadu taj kralj. odpis od 9. lipnja 1871., neka izvole pogledati §. 9., gdje se naročito spominje djelokrug financijalnog ugarskog ministarstva. Ja obraćam taj §. proti presvietlomu gospodinu, jer je izvolio kazati, da se je kod kodifikacije previšnjeg ovog odpisa dobro promišljala svaka pojedina stavka i rieč, zato mislim, da kada bi sbilja imao pravo financijalni ugarski erar na ove sgrade i zemljišta, tada bi na temelju moga umovanja bili jamačno oni, koji su kodificirali ovaj zakon i Njegovu ga Veličanstvu na potvrdu podnieli, na onom mjestu, gdje se veli, da se imadu te sgrade iz zemljišta predati hrvatsko-slavonskoj dažavnoj upravi, rekli bi, da se imadu predati kr. ugarskomu financijalnomu ministarstvu, upravo tako, kano što u §. 9., gdje je rečeno da poslovi šumski prelaze na kr. ugarsko ministarstvo financija. Dakle za ministarstvo financija znalo se je opredieljen mu je taj djelokrug, da imade šumske poslove uzeti, ali od sgrada i zemljišta, što se je ostavit imalo i narodu podielit, nedolazi nijedna slovca. Da sbilja imade to moje tumačenje temelja, molim gospodu, da izvoli druge §§. sravniti, pak će naći, da se tu naročito spominje kr. hrvatsko-slav. zemaljska blagajna, spominje se municipalna oblast, kao u nekih stvarih i ugarski ministar-predsjednik. Ondje, gdje se govori o gradjanskoj oblasti, o gradjanskoj upravi, sve to hoće da se rekne prema oprieci, koliko imade vojnički erar, a koliko civilna uprava primiti. Ja dakle mislim, da sam time dokazao da ona rieč, koju je izvolio presv. gospodin tumačiti naime „kr. hrvatsko-slavonska državna uprava" imade značiti „kr. hrvatsko-slavonsku vladu", pa po tom i podčinjenu upravu. Upravo je nesreća ta, da su te sgrade, kada se je stao provadjati previšnji odpis glede sgrada, dopale po nesreći kompetenciji financijalnog ugarskog ministarstva, i tako se je dogodilo, da se je kod onoga malog što je preostalo vojničkoj i državnoj upravi, upleo ugarski financijalni erar kano faktor, komu pripada dio od tih sgrada. I to je nesreća po nas htjela, da su u te sgrade šumarnici i njihovi uredi smješteni; dapače sjećam se pravo, da je u jednom mjestu u takvoj jednoj sgradi smješten i brzojavni ured, jer je i ministarstvo komunikacije i trgovine reklo, da i njemu pripada dio od tih sgrada, svima dakle, samo ne obćinam!

Pošto se dakle ta stvar tako daleko zavukla, i razvlači se već osam godina, mislim, da nije neumjestan niti suvišan onaj poziv, koji je sadržan u predlogu g. zastupnika Berute, da se naime visoka zemaljska vlada pozove, neka nastoji pospješiti taj posao, te mislim, da je taj predlog posve umjestan.

U drugoj točki predloga gosp. zastupnika Berute navadja presvietli gospodin, da je suvišna zato, što su dotične obćine drage volje bile pripravne primiti dotične sgrade, budi za cielu procienbenu vriednost, budi za polovicu procienbene vriednosti. Poznato mi je, i ovih dana imao sam priliku jednog zastupnika obćine gjurgjevačke čuti, gdje me je molio, neka nastojim kako tako izhoditi gdje znam i kako znam, — pošto su prisiljeni — da im se one prazne tamo erarske sgrade i ona zemljišta dadu, ako ne bezplatno, to bar pod pol ciene ili cielu cienu ili kako god, pošto su im za obće koristne svrhe neobhodno potrebite. Ovo „drage volje", što je presvietli gosp. proglasio, imade se tako tumačiti: Kao što se u nuždi i potrebi drage volje daju lihvaru lihvarski kamati i čižmaru ciena čizama, kad ih čovjek nema, tako su uprav i obćine drage volje prinuždene nuditi za one sgrade i ona zemljišta bilo polovicu procienbene svote bilo cielu svotu.

Ovdje se nepita, da li obćine drage volje kupuju

nego se samo to pita, da li občine imadu pravo bezplatno dobiti te sgrade i ta zemljišta, a ne kupovati; jer najprvo dati, pak onda kupovati, nemogu si to protumačiti, kako bi se dalo izvesti. Držim, da se ovdje imade naročito to naglasiti, da občine imadu pravo ne samo na sgrade nego i na zemljišta, što financijalni erar prodaje protiva previšnjem odpisu, jer tu se naročito spominje, da se jedino one sgrade u §. 13. previšnje odredbe označene u obzir uzeti imadu za svrhe stajaće vojske i domobranstva, a nije se tu uzeo obzir na to, da mora svaki častnik imati svoj stan bezplatno, kao što n. p. u Belovaru.

Ja držim, da nije bila previšnja intencija, da se sve one ostale sgrade i sva ona zemljišta, koje se neupotrebe za svrhe stajaće vojske i t. d., imadu predati gradjanskoj upravi. Tako glasi §. 13. previšnje te naredbe.

Prema tomu dakle, vis. sabore, držim, da je opravdana druga točka predloga g. zastupnika Berute. Ako bi se već imalo trgovati i prodavati, što držim, da svaki gospodar mudro radi, ako vidi, da su mu sgrade suvišne, a zemljišta nemože obradjivati, da ih proda; ali se pita: čije je to, i tko ima pravo prodavati? Ako je od sgrada i zemljišta što prodano, pita se, kojim je pravom prodano, koje pravo, ja mislim, po zakonu samo občinam pripada. Ako se je to pako prodavalo bez občina, koje imadu pravo same to prodavati, to se dobiveni odatle novac imade ustupiti občinam u njihove blagajne i za njihove obće koristne svrhe, kao što je to bila intencija Njegova Veličanstva, da im se te preostale sgrade i zemljišta dadu bezplatno za podizanje bolnica, ureda i t. d. i za ine obće koristne svrhe. Držim dakle, da je ova točka druga predloga g. Berute posve temeljito obrazložena, i držim, da nije suvišno zahtievati, kao što je presvietli gospodin izvolio kazati, i u toj se točki predlaže, da se občine odštete, te zato i glasujem za taj predlog.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Ja nemam ništa proti tomu, da g. veleštovani predgovornik glasuje za izpravak ili predlog gosp. zastupnika Berute, ali njegove razloge nemogu ćutanjem preći, jer oni nekoju sjenu bacaju na vladu, pa ako bi se ćutanjem ovi razlozi prešli, kazalo bi se, da im se vlada ugiblje i moglo bi se prihvatiti za valjano ono, što je g. predgovornik izvolio reći.

Dopustite, gospodo, da ja, neuvažujuć razloge navedene, rečem, što je vladu nukalo, da se je onako očitovala proti jednomu i drugomu predlogu.

Nezavisi, gospodo moja, uspjeh od želja naših, nego od odlučujućeg faktora, od kojega odvisi, kako se stvar ima shvatiti, pa bilo pravo ili ne. Kada bi razlozi gosp. govornika temeljiti bili, onda bi postupak ugarskog ministra financije bio protuzakonit do sada. (Glasovi: Tako je! . . Tako nije! Glasovi: Je!) . . Tako nije! Ja uzimam rieč, da nebude poslje govora o tom, da vlada nije znala postupati u toj stvari onako, kako bi trebalo po zakonu. Ima više takovih §§., ne samo onaj §. 9., na koga se pozivlje g. predgovornik, koji govori o djelokrugu ovom i onom upravnog faktora, na kojeg kompetenciju spada ona upravna grana, kao što je n. pr. glede šumarstva itd. Kod tumačenja, kako se što razdieliti ima po smislu §. 21., i što je naše, što je zajedničko, ima se uzeti njemački tekst, koji je u tom autentičan i kojega se držati valja, gdje se naime kaže: „An die königliche kroatische Staatsverwaltung in erster Linie“. Što to znači „an die königliche kroatische Staatsverwaltung in erster Linie“? To će reći po mom shvaćanju, da to „in prima linea“ spada na hrvatsko-slavonsku državnu upravu, a tko je to „državna uprava“ u našoj zemlji? To je ona, koja državom upravlja, a to je vlada zajednička, ugarska državna naime vlada, a ne hrvatska. (Glasovi: Oho! Oho!) Tako je, jer državnu upravu ima Ugarska, a Hrvatska samo zemaljsku. (Nemir.)

Ja, molim, gospodo, ja tako govorim po onom shvaćanju, koje se mora uzeti pod ovom riečju „Staatsverwaltung“. Pod riečju „Staatsverwaltung“ nerazumieva se naša zemaljska vlada, jer nije rečeno „Landesverwaltung“, već vlada zajednička, koja ima u našoj zemlji svoje organe i urede, koji su s odobrenjem ratnog ministarstva u prvoj liniji dobili od sgrada, što su trebali. Mi financije i sve, što je zajedničko, nemamo u naših rukuh, van mi imamo „de lege“ samo zemaljsku hrvatsko-slavonsku upravu u rukuh po nagodbi i mi ćemo preuzeti preostale sgrade onako, kako je bila intencija previšnjega darovatelja ili ove carske naredbe, t. j. da občine one sgrade, koje trebaju, dobiju bezplatno.

Istina, može biti o tom pitanje, je li pravo, da občine, makar i polovicu ciene plaćaju za sgrade, kada bi trebalo po duhu zakona, da ih dobiju bezplatno? To je vlada branila i braniti će, ali to reći, da je protuzakonito, što je državni erar dozvolom krune preuzeo neke sgrade, koje su bile porazdieljene i preuzete prije, nego je došla sadanja vlada, i reći da je vlada odgovorna, da nije shodne mjere poprimila i gledala, da ih dobije u svoje ruke, može se sve reći, ali ne dokazati.

Prema tomu ja držim, gospodo moja, da je cieli najshodniji put onaj, kojega je vlada označila, t. j. da izpita u svakom pojedinom slučaju potrebe občina, te da posreduje molbenim putem i načinom, da one občine, koje trebaju sgrada, do njih dodju načinom najprikladnijim. Vlada će poprimiti taj put, jer je cieli najshodniji i najpraktičniji.

Što se ovdje veli, da sam ja rekao, da je zato suvišna druga točka predloga gosp. zastupnika Berute, jer su občine uvažavajuć svoje potreboće, prema tim potreboćam drage volje pripravne za sgrade platiti, bilo cielu bilo polovicu procienbene vriednosti, to sam uvjeren, da se to tako tumačiti ima, a tumači li se pako onako, kako je g. predgovornik tumačio, onda bi još draže občini bilo, kad bi im se to dalo badava, a najdraže, kada

bi im se te sgrade dale ne samo badava, nego popravljene i u najboljem stanju.

Najbolje će biti za obćine, što su ove takodjer i drage volje pripravne učinit, ako uzmu za neznatnu cienu ono, za što bi pet, šest i više puta više potrošile, nego kada bi same gradile. S toga imadu obćine u tom obziru pravo i praktično postupaju, kada su pripravne uzeti potrebite im sgrade, koje im erar za neku krajcaru nudi. Medjutim ja nisam hotio reći, da se vlada nije htjela i da se neće u pojedinom slučaju za to zauzeti i poprimiti svojim posredovanjem one mjere, da obćine dodju do onoga, što trebaju. Ali vlada nemože tu odgovornost na se primiti, da se ovdje razumieva samo naša uprava, i da ona ima po što po to gledati, da te sgrade primi u svoju upravu, jer se, — kako sam malo prije rekao, — pod onom rieči „Staatsverwaltung“ nerazumieva „Landesverwaltung“, t. j. zemaljska naša uprava, nego se razumieva zajednička uprava.

Ovo je, gospodo, smier zakona, inače nebi mogla doći zajednička vlada do tih sgrada, kako je u istinu došla prije, nego li je ova vlada na ovom mjestu stajala.

Predsjednik: Želi li još tko ob ovom predmetu govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, to pripada rieč gosp. predlagatelju.

Pavao Brantner: Čast mi je ovdje izjaviti, da upravo srdcu mome godi, kad vidim zastupnike različitih stranaka zajednički u tom, da brane jednodušno interese županije belovarske. Jedino mi je konstatirati to, da se razilaze od mene glede forme i načina.

Ja, koji već 14 godina medju graničari živim, navikao sam š njimi u svakoj nuždi i biedi, u kojoj su se dosada nalazili, na preblago srdce Njeg. Veličanstva obraćati se. Iz toga gledišta i veli hrvatska poslovica, da je nauka muka, a oduka sto muka.

Drugi razlog, koji me je naveo udariti tim putem, jest upravo visoka zemaljska vlada, koja se u svakom slučaju, gdje se radi o koristi naroda, obazire ponajviše prama gore, te gleda, je li se tamo vedri ili mršti, te onda, ako se tamo vedri, podupire svaku korist naroda, makar je i malo vedrine; ako li se pako naprotiv tomu mršti tamo, dočim je jasna korist naroda Magjarom možda nepovoljna, onda ona dakako udari protivnim putem, makar narodu i nepovoljnim.

Treći je razlog taj, da Magjari nemogu nikako zaboraviti godinu 1848., te dižu osobito na graničarski narod kuku i motiku, kako bi ga nukali prigovoriti, da mogu zajam ne s dobrim, nego zlim vratiti. To je glede forme i glede načina.

Presvietli gosp. izvolio je kazati, braneć svoje stanovište, da je prije svega falio gosp. kralj. povjerenik podmaršal Rosenzweig. Nesamo da kažem, da je falio, nego ja kažem, da je krupno falio.

Kada je imao razredjivati te stvari, prvo je bilo, št je on imao učiniti, da pozove sve obćine po njihovih za stupnicih, te ih zapita, koje bi one od razpoloživih sgrad trebale. Toga on nije učinio, već je u svojem bureau-sjedeć odlučio samovoljnim načinom, toliko i toliko sgrad ima se u to ime dati, a toliko i toliko u ono. Da li je gospodo, on time zadovoljio §. 21. kralj. previšnjeg od pisa, da li je pomogao obćinam, koje su upravo odatl iz ovog §. očekivale svoje veliko olahkoćenje? Ja velim da nije.

Presvietli g. izvolio je tumačiti rieči „od sgrada“ Ja neznam, što je namislio time izvesti. Po svoj prilic to, da kralj. ugarsko financ. ministarstvo imade prav nekakvo na stanoviti broj sgrada, koje bi se imale uzeti Ja mislim, da je ova riečica „od“ u najužjem savezu sa §. 13., gdje se naročito upravo ta rieč „od“ spominje Taj §. naime glasi doslovce ovako: „Prije nego što s predavanje počme, imaju se od erarskih sgrada i zem ljišta ona izlučiti, koja se na porabu za svrhe stajać vojske i domobranstva kao staništa, skladišta, mjesta za vježbanje i strieljanje i t. d. shodnimi i nuždnimi pro nadju. Sve ostale u tih kotarih nalazeće se sgrade i sv državni predmeti, uključivo državne šume, i sve vojenim svrham posvećene erarijalne zalihe, imaju se gradjansko upravi predati“; dočim §. 13. doslovce kaže: „Obćinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će im s od sgrada, što iz vojne uprave prelaze u kraljevsku hr vatsko-slavonsku državnu upravu, one, koje se neupotreb u svrhe upravnih i sudstvenih oblasti, bezplatno predat za podizanje bolnica, obćinskih ureda i t. d. onda za ine obće koristne svrhe“. Iz toga se dakle vidi, da je ova rieč „od“ u §. 21. u najužem savezu sa §. 13., je se kaže, da su sve druge sgrade izvan onih, koje se imad upotrebiti u državne svrhe, i onih, koje se imadu upo trebiti u svrhe upravnih i sudstvenih ureda, razpoložive i da se imadu dati obćinam upravo bezplatno. Rieč „kraljevsku hrvatsko-slavonsku državnu upravu“ smatram ja upravo u onom smislu, kako i štovani g. zastupnik Miškatović; jer iz onoga, kako je izvolio presvietli gosp tumačiti, sliedilo bi to, da mi nismo država. Ja, gospodo moja, neću toga dopustiti, nego stojim pri tome, da smo mi sami sobom država, koja je ravnopravna Ugarskoj, koja je po stanovitih uvjetih sjedinjena s državom Ugarskom. Isto je tako i prečastni g. Lehpamer izvolio ovo veoma dobro shvatiti, jer gdje se god ugarska država misliti hoće, obično se tu reče rado „gradjanska uprava“. Pod timi pako riečmi „gradjanska uprava“ nemože se drugo misliti nego li zemaljska vlada, koja te sgrade ima primiti i š njimi onako razrediti, kako je to previšnja volja.

Stavimo, da bi se te rieči po smislu presv. gospodina mogle rabiti, to ja onda mislim, da ugarski financ. ministar nebi smio dobljenim od tih stvari novcem tako baratati, kako bi ga u ždrielo ugarske države zarinuo.

nego bi se taj novac imao upotriebiti upravo u korist občina nekada krajiških ?

Znano je, da prihodi iz prodaje šuma utiču u tako zvanu „investicionalnu zakladu"; to mislim, da i ti novci, dobljeni iz sgrada, nebi smjeli drugamo nikamo uticati, nego li u tu zakladu, a neznam, čijom krivnjom smo mi izključeni iz te bogate zaklade!

Moj je predlog dakle na to išao, da bar nešto malo ugrabimo, da se belovarska županija išto podigne, jer ta rieč „bezplatno" tako je jasna, da joj netreba tumačenja.

Ja nemogu dokučiti, kako se je usudio ugarski financ. ministar ovu rieč „bezplatno" čisto drugačije tumačiti? Da li je to kralj. ug. financ. ministar sam učinio po svojoj volji, bez da se je kod Njeg. Veličanstva upitao, nije mi znano. Ako li je pako u sporazumljenju sa Njeg. Veličanstvom radio, to onda ostajem kod svoje rieči, što sam naime prije izjavio, da je Njegovo Veličanstvo zavedeno bilo. Takovo je postupanje bezprimjerno, i takovo se postupanje, rekao sam, može bezobzirnim nazvati, gdje se kruna meće u takvu zasjenu, da krši rieč, premda ju je zadala, akoprem znade ovaj naš narod, da se carska rieč nikada nije kršila!

Imade i drugih slučajeva, na što mi je čast pozornost visoke kuće svrnuti. Imade naime takovih sgrada, koje su jedno vrieme bile nerazpoložive, a poslje su opet postale razpoložive premještenjem ureda na koje drugo mjesto, te su se imale opet na temelju §. 21. občinam predati u njihove obće koristne svrhe. Ja mislim, da je ugarski financijalni ministar drugačije ovo shvatio, dočim je inače radio, te pristajem opet uz mnienje štovanog g. Miškatovića, da se ugarski financ. ministar nemože nigdje pozvati, niti u carskoj naredbi, niti na previšnjem odpisu, da imade pravo na ikakovu sgradu; a ako je to učinio, to je učinio putem uzurpacije.

U srdcu moje občine u mjestu Ercegovcu bio je smješten takav porezni ured, nu on bijaše na moju najveću žalost, akoprem nismo imali sgrade za školu, u Čazmu premješten, i tako su sve sgrade razpoložive postale. Občina ta nema stana za načelnika, nema ga niti za bilježnika, niti za blagajnika, niti za školu. Što će da uradi, nego da traži sgradu za školu, koju joj ug. financ. ministar neda već pod cienu od 600 for., što je proti jasnomu slovu zakona, po kojem bi se takva sgrada bezplatno ustupiti imala občini.

Izjavljujem pred visokim saborom, da mi nije stalo do moje taštine, da bi moj predlog pao. Ja sam skroz zadovoljan u svojoj svjesti, da sam potakao stvar iz čistog rodoljubja, i milo mi je osobito, što gospoda uvidjaju i priznaju važnosti mog predloga, dočim uz njega jednodušno pristaju!

Presvietli gospodin izvolio je kazati, da to neide onako kako bi mi želili, nego kako će gore učiniti. To me je upravo prinukalo i tjeralo, da udarim putem ovim, da zamolimo naime krunu, neka uznastoji, da se njezina zadata rieč izvrši; jer, ako opet ostane kako je bilo, to bog znade, hoće li i kada će doći naš narod županije belovarske do svojih krvavih potreboća.

Pošto je pako presvietli gospodin u ime zemaljske vlade pred visokom ovom kućom izjavio, da će sve moguće učiniti, da narod sbilja dodje do svojih krvavih potreboća, to ja, pridržavajuć si pravo, da ću, ako li vis. zemaljska vlada nebi blagoizvolila zadovoljiti izjavi svojoj, drugom sgodom sličan i u drugoj formi predlog učiniti, povlačim za sada svoj predlog natrag, i preporučam protupredlog velecienjenog zastupnika g. Berute.

Predsjednik: Rieč imade g. protupredlagatelj Beruta.

Josip Beruta: Visoki sabore! Prije svega odgovoriti mi je na prigovore one gospode, koja adresu na Njeg. Veličanstvo glede forme shodnijom drže, nego li predstavku predloženu po g. zastupniku Brantneru.

Štovanomu gosp. zastupniku dru. Vrbaniću mili se adresa poglavito s toga razloga, što on drži, da u nas nema prave parlamentarne vlade i što s toga treba pomoć tražiti neposredno kod same krune.

Bez dvojbe veleučeni g. dr. Vrbanić znade vještije razpravljati o uvjetih i svojstvih prave vladavine, ali ja se usudjujem kazati, da i mi možemo razabrati i lučiti pravo od krivoga i podpuno od nepodpuna, i s toga bi se usudio kazati, da sud g. dra. Vrbanića o postojećoj našoj vladavini nije opravdan, i po tom da razlog, što ga je naveo za predlog g. Brantnera, naime, da se na Njeg. Veličanstvo odašalje adresa, nije shodan. Zemlja, koja podpunom slobodom svoje zastupnike bira, zastupnici, koji podpunom slobodom govore i zaključuju, sabor, kojega se ustavno djelovanje kreće po obstojećih za sada u najslobodnijih zemljah načelih i oblicih, vlada, koja se stvara iz većine sabora, te koju svaki od zastupnikâ, kada ga je god volja, može upitati za razloge njezinih djela, glava zemlji i vlada, za koju je, vis. sabore, zakon poseban o njezinoj odgovornosti, dapače i poseban po saboru izabrani sud, koji ima pravdu krojiti za slučaj, kada bi interesi zemlje bili povredjeni, to su, vis. sabore, mislim, elementa i biljezi prave narodne parlamentarne vladavine.

Dopuštam, da u nas, ali ne samo u nas, nego i u svih najslobodnijih zemljah, dapače i u republikanskih država, može nastati pitanje, da li se vlada i zakonodavno tielo služe valjanim ustavom, da li oni pravo shvaćaju prava i dužnosti ustavom nametnute i da li to savješću vrše. Kada mi se na to pitanje odgovori, mogao bi se u koječem složiti s gosp. drom. Vrbanićem i nebi samo ostalo ovo pitanje, o kojem mi danas ovdje razpravljamo. Prijašnja bivša vlada i prijašnji sabor skrivili su nepravdu, koja danas sačinjava predmet naše razprave, ali nipošto sam parlamentarizam i nipošto mane parlamentarnoga rada u nas.

Recimo, da sve bude ono i još neke atribute da ima

vlada, kako si predstavlja u svojoj ideji čestiti g. dr. Vrbanić, još i onda, vis. kućo, držao bi ja formu adrese na Njeg. Veličanstvo manje shodnom od one forme, koja je u mojem protupredlogu sadržana, jer i onda i uvjek, ma kakova vladavina bila, jest, gospodo moja, kruna najviši forum, a na ovaj najviši forum utiče se samo onda, kada je stvar od nadležne oblasti konačno riešena. To pako u ovom slučaju nepostoji, jer stvar nije jošte konačno riešena, ona je dapače još u tečaju, ona se tek provadja.

Što bi dakle značila u ovom stanju stvari adresa na Njeg. Veličanstvo? Ona bi značila mimoići najbliži i redoviti faktor, pak udariti izvanrednim načinom. Ja dopuštam, da bi se i tim putem moglo poći, ali tek onda, kada stvar bude podpuno riešena ili možda nepravedno riešena. Ali sada to još nije. Mi bi se dapače jedne inštancije tim drage volje riešili, kada si već sada najvišu inštanciju pridržajemo, zato držim, da je shodnije ovim putem ići, kako ga moj protupredlog kaže.

Još mi je koju rieč obratiti na presv. g. zastupnika vlade. On uztvrdjuje naprosto, da su obe točke moga protupredloga suvišne i to zato da su suvišne, jer da vis. vlada i bez našeg posebnog poziva i onako nastoji o riešenju ovoga predmeta, a zatim da su suvišne i zato, što se u ovom poslu nije moglo tumačenje kr. odpisa drugčije uzeti, nego li kako se je dosada uzelo. Ali mi je presvietlomu gospodinu priznati, da se nastojanje, koje osam godina traje, ima uzeti kao nastojanje sporo, pak zato mislim, da je opravdana ona točka moga protupredloga, koja sadržaje želju, da se to nastojanje pospieši; jer to i ništa drugo nesadržaje prva točka moga protupredloga i opravdana je u sadržaju prve točke. S toga ja mislim, što se nepospješuje ova stvar, nego se zateže još dalje, da bi se time osujetila i sama previšnja namjera Njeg. Veličanstva, dočim upitne sgrade, koje nemaju svoga gospodara i skrbnika, danomice sve to više propadaju i tako te razdrmane sgrade primiti, makar i bile poklonjene, ipak znači radi velikih troškova, koje one trebaju, da nisu poklonjene nego kupljene, dočim, kada bi se to već bilo obavilo, i kada bi se to bilo sporazumno obavilo, onda bi bila dvostruka korist, jer „qui cito dat, bis dat“.

Pogledom na smisao previšnjeg odpisa, poimence na §. 21., koji o tom naročito govori, mislim ja, da je istina to, da oni, koji su u vrieme, kada je previšnji kraljevski odpis potekao, ovom zemljom upravljali, nisu imali srca za hrvatski narod, kada su kazali, da kraljevski odpis i njegov smisao nije posve jasan.

Ja bar mislim, da nemože biti zakona jasnijega, nego što je ovaj. On o istoj stvari na dva mjesta govori, i to u §. 21. kralj. odpisa i u §. 13. previšnje naredbe pod istim danom izdane. U njima se o ničem drugom negovori, nego o vojničkom eraru i onda o upravnih i sudstvenih oblastih, o hrvatsko-slavonskoj državnoj upravi, a nigdje ne o ugarskoj upravi, a napokon o općinah. Zakon je dakle taj posve jasan po svom slovu i duhu govori u prilog našemu narodu, ali oni upravitelji dopu[stili] su ingerenciju nekog trećeg, naime ugarskog erar[a] posve krivično i to u dvostrukom smislu: Prvo u smisl[u] tom, da pokraj vojničkog erara, pokraj uprave zemaljsk[e] naše i pokraj općina bude još i on participand na sami[h] sgrada; u drugom je smislu krivičan, da još te sgrade kojimi bude on namiren i kojih on nebi trebao, nepripadaju narodu, koji jih je svojimi žuljevi sagradio, nego d[a] se one prodadu budi za cielu, budi bar za polovicu pro[cienbene] vriednosti, a ne da se poklone. Buduć da s[e] neporiču posljedice proizticuće iz činjenice, da je nejasa[n] zakon, nego iz izkrivljenog zakona, to ja mislim, da j[e] i druga točka moga protupredloga posve opravdana.

Ovom naime točkom veli se, da se krivica više ob[]ćinam nečini, a ako je učinjena, i u koliko je dosad[a] učinjena, da se popraviti nastoji. Osim toga, vis. sabore dobre opomene, ponukala i pobude nikada nisu suvišne nego su dapače koristne, kad što baš potrebite za nas ljude a pošto vlada sastoji od ljudi, zato mislim, da obe točk[e] moga predloga nemogu drugačije nego koristiti. Ja sa[m] s toga slobodan, i opet vis. kući preporučiti svoj protu[]predlog.

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto je g. zastupni[k] Brantner od svoga predloga odustao, nu razprava je ve[ć] započeta, to mi je na temelju §. 46. poslovnika dužnos[t] staviti pitanje na vis. sabor: tko od gospode članova že[li] usvojiti predlog g. Brantnera?

Dr. **Franjo Vrbanić:** Ja ga usvajam.

Predsjednik: Dakle g. dr. Vrbanić usvaja predlo[g] g. zastupnika Brantnera. — Prije nego će se glasova[ti] o ovih predlozih, držim za nuždno, da se oba predlog[a] pročitaju, te molim g. bilježnika, da izvoli prije sveg[a] pročitati predlog gosp. Brantnera, a sada dra. Vrbanića zatim protupredlog g. Berute.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić:** Predlog g. zastupnik[a] Brantnera, a sada g. dra. Vrbanića glasi ovako (čita — V. zapisnik).

Predlog g. zastupnika Berute glasi ovako (čita. — V. zapisnik).

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlog[u] prije g. Brantnera, a sada zastupnika g. dra. Vrbanića Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor predlog ova[ko] pročitani g. zastupnika Brantnera, a sada g. dra. Vrbanića? Ona gospoda, koja su za to, da se prihvati, nek[a] izvole ustati.

(Manjina ustade.)

Predlog prije g. Brantnera, a sada dra. Vrbanić[a] pao je.

Sada se glasuje o protupredlogu g. zastupnika Berute

Ona gospoda, koja su za to, da se protupredlo[g] g. zastupnika Berute ovako, kako je pročitan, primi, nek[a] izvole ustati.

(Većina ustade.)

Protupredlog g. zastupnika Berute jest primljen.

Na dnevnom je redu razprava o predlogu g. zastupnika Topalovića.

Rieč ima g. zastupnik Topalović, da obrazloži svoj predlog.

Božo Topalović: Visoki sabore! Moj predlog, kojega sam imao čast staviti visokoj ovoj kući u sjednici od 18. srpnja, već je na prvi mah naišao na velik odpor, to od strane zemaljske vlade kao i od strane nekih častnih članova ove visoke kuće, na odpor i uzbunjenje toliko, kao da bi predlog moj neznam kakovu pogibelj našoj trojednici donieti mogao, odpor i uzbunjenje s jedne i druge strane ponajviše s toga razloga, kao da vis. zem. vlada, a takodjer i nekoji članovi ove vis. kuće nebi bili razumili niti shvatili sadržaja predloga moga.

Ja se veoma čudim, kako su mogla gospoda onda tolikom žestinom ustajati proti predlogu ovom, kojega smisao nebi bili shvatiti mogli. Već onaj dan, kada sam bio potražio prešnost predloga svoga, već sam onda spomenuo, kamo smjera predlog po meni stavljen. Spomenuti mi je, da se pozivljem na odgovor presv. g. predstojnika za unutarnje poslove u sjednici 106. na interpelaciju štovanoga zastupnika g. Zindla, dakle da je već onda označeno, što ja želim. Štovani gosp. zastupnik Zindl u saborskoj sjednici 71. od 10. studenoga 1876. stavio je interpelaciju slična sadržaja na vis. kr. zemaljsku vladu, a ta je interpelacija glasila ovako (čita):

„S razloga, što se u našoj domovini prekomjerno šume haraju, što imade na stotine još neriešenih urb. odnošaja, i što pogibelj prieti, da će mnoge občine bez šume ostati, ako se to pitanje što skorije nerieši;

s razloga, što je manji posjed, n. pr. $^1/_4$ urb. selišta na 7, 14 i 21 parcelu razbacan te tako racionalno gospodarstvo onemogućeno, — porez za nju u podpunoj mjeri plaćati mora; napokon

s razloga, što je skrajnje vrieme, da se narodu, koji u jednoj državi živi, jednake terete nosi i jednaka prava podiele, odnosno, da se tako idealna regalna prava što skorije ukinu, stavljam na vis. kr. zem. vladu sliedeće pitanje:

1. Koji je razlog, da vis. kr. zem. vlada zak. osnove o segregaciji, komasaciji i ukinuću regalnih prava sve do danas ovoj vis. kući na razpravu predložila nije, premda su iste već 1875. godine gotove bile?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada te zakonske osnove prvog saborskog zasjedanja god. 1877. ovoj vis. kući na razpravu predložiti?"

Na ovu interpelaciju odgovorio je presv. g. predstojnik unutarnjega odjela (Predsjedničko mjesto zauzimlje prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.) u saborskoj sjednici 106. dne 11. srpnja 1878., dakle poslije 19 mjeseci i jednog dana sliedeće (čita odgovor vlade na interpelaciju g. Zindla).

„Gospodo! To su važni zakoni, koji zasiecaju u materijalno blagostanje naroda, i koje treba dobro i pomnjivo sastaviti, da se nebudu morali preinačiti.

Vlada je napravila dotičnu zak. osnovu, pretresla ju svestrano, poslala ju je svim podžupanijam, da one prema crpljenom izkustvu jave, kako o tom misle; a onda ju je dala još kulturnomu vieću na pretresivanje.

Sada imamo dakle sav materijal pri ruci, i vlada neće se protiviti, da se u budućem saboru te osnove stave na dnevni red.

Samo glede regalnih prava treba još izkustva. Vlada neželi, da taj odkup bude novim teretom občinam, nego da bude odkupljen, da se sam izplati; pa onda će možebiti postati vrelo novih dohodaka. Vlada želi, da bude obrt slobodan. I ovo mnienje se u svih občina prima s velikim zadovoljstvom. Kad bude i u tom pogledu sav materijal pretresen, vlada neće propustiti, da budućemu saboru nepodnese dotičnu zak. osnovu.

Visoki sabore! Ja mislim, da se je onda i štovani zastupnik g. Zindl zadovoljio tim odgovorom, i pošto je taj odgovor vlade išao u prilog vis. kući, uzela ga je takodjer na znanje. Dakle, kada sam se ja, vis. sabore, u onoj saborskoj sjednici pri obrazloženju prešnosti svoga predloga pozvao prvo na stavljenu interpelaciju štovanoga zastupnika g. Zindla, a kada sam se s druge strane pozvao na odgovor presv. gospodina Živkovića, time sam ujedno označio, što namjeravam tim svojim predlogom. Nisam se ja hotio upuštati ovdje možda u razlaganje i razglabanje, kakova bi imala biti ta zakonska osnova. O tom ćemo onda govoriti, kada bude ta osnova visokoj ovoj kući podastrta. Nu ja znajuć, da oni razlozi, koje je g. zastupnik Zindl u svojoj interpelaciji naveo, i dan danas još postoje, znajuć, da se sbilja šume haraju, a občine kraj toga lahkim načinom mogu biti prikraćene, a u zakonu njima pripada diel šuma, znajuć, da naše seljačtvo kraj onako razciepljenih zemljišta, koji je u svakoj struci za drugimi naobraženimi narodi daleko zaostao, da će tako isto i u gospodarstvenoj struci zaostati; znajuć, da naš narod kraj onog silnog poreznog tereta, koji na zemljah njegovih počiva, ako li nebude doskora brze pomoći, propasti mora, znajuć dobro iz izkustva, da su zemlje naše onako razciepkane i raztrešene, da neimadu prave one vriednosti, koju bi imati mogle, da su te zemlje komasirane; znajuć iz izkustva, da se bar u kotaru djakovačkom selišta, sastojeća od toliko kvadratnih rali lahkim načinom mogu kupiti za mali novac, ovo sve znajuć i opet, pošto je vis. sabor podieljen u razne odbore i znajuć, da mi nismo, gospodo, mandat primili od izbornikâ svojih, da svake godine ovamo dodjemo, pa da vis. zem. vladi votiramo proračun, nego, da su nas naši izbornici poslali ovamo i u nas povjerenje stavili, da ovdje u zakonodavnom tielu donesemo takav zakon, koji će zakon njemu koristan biti. Da je pako taj zakon sbilja koristan i potreban, ja mislim, da neće biti nijednoga člana ove visoke kuće, koji bi mogao protivno uzraditi.

S toga, vis. sabore, kao što sam ja želio i obrazložio i pošto se je vis. zemaljska vlada izjavila, da imade u pripravi tu zakonsku osnovu i pošto saborsko zasjedanje netraje samo ovo nekoliko dana, nego saborska perioda traje tri godine i pošto se upravo medju sadašnjimi članovi vis. ovog sabora nalaze vrstni strukovnjaci i gospodari, s toga sam mislio, da je upravo umjestan ovaj moj predlog, da se ova zakonska osnova čim prije stavi na dnevni red i da se uzme u pretres.

To je, vis. sabore. moj predlog, koga preporučam, ako ga vis. sabor shodnim pronadje. Ja sam uvjeren, da ćemo veliku ogorčenost prouzrokovati vani, ako nebude samo jedan odbor radio, dočim je naš sabor na 10 odbora podieljen, a to će ogorčenje biti kod naših izbornika, kada budu čuli, da se mi ovdje po Zagrebu samo šećemo.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Meni je u istinu žao, da se medju vladom i g. predgovornikom nalazi neko nesporazumljenje, ali ja nemogu drugačije, nego moram radi toga ovaj predlog od strane vlade odbiti i neprihvatiti, jer ga vlada sbilja nerazumije.

Kada tko, gospodo, od strane vis. kuće interpelaciju na vladu stavlja, on kaže i razloge, zašto ju stavlja i pokaže pravac, koji želi, da bude i za koji pita vladu, da mu odgovori.

Kada vlada na to pozitivan odgovor dade, onda će biti u stanju taj odgovor primiti ili neprimiti.

Gosp. zastupnik Zindl pitao je izvjestno za ovu ili onu zakonsku osnovu. Vlada mu je u tom pravcu i pozitivno odgovorila i prema tomu se je on zadovoljio i time ova stvar prestaje.

Kada vidim predlog ovaj i onaj, to ja nikakve sveze nenalazim u predlogu g. predlagatelja i zastupnika gosp. Zindla. Tko želi predlog kakav stavit, koji imade biti saborskim zaključkom, taj mora biti jasan i podpun. Nitko, gospodo, od vas neće izvoditi iz ovoga predloga, da je on u savezu s predlogom, odlučenim u prošlom saboru, kojega je stavio g. zastupnik Zindl, osim onoga, koji nema u glavi predloga g. Zindla i onu stvar.

Što znači izvoditi komasaciju i segregaciju?

Ovo, gospodo, prvo niti nije jedna zakonska osnova, nego zakonske osnove, a drugo, gospodo, posve je drugo segregacija, a posve drugo komasacija, ako i jesu bile nekada u jednoj osnovi.

Vlada ona, koja želi, da sve tragove iztisne nekadašnjeg takozvanog kmetstva, da se svi odnošaji, koji postoje izmedju vlastelinâ s jedne, a izmedju podanika s druge strane, odstrane, ona misli o tih zamršenih pitanjih i ona radi o tom, te kada bude u svoje vrieme gotova, donieti će to pred vis. kuću. Gosp. predlagatelj nije imenovao ovu ili onu osnovu svojim pravcem i načinom, te vlada nezna, što on hoće i što o tome misli, Ako mu nije bilo dosta, što je vlada odgovorila, onda je mogao podnieti u svoje vrieme svoj predlog i kazati izvjestno, što želi: da li osnovu o segregaciji ili osnovu o komasaciji, a ne baciti neke rieči o izvadjanju segregacije i komasacije, što nemože biti jednako. Jer o čem imadu segregacije raditi? Segregacije uzimlju prava dotičnikom ona, koja su uživali, kao pravo drvarenja i pravo pašnjaka tako, da dodje svaki do vlastničtva. Sasvim je drugo komasacija. To je stvar čisto narodno-gospodarstvene naravi, da se naime različita i raztrešena zemljišta izjednače i da se omogući racionalno gospodarstvo.

S toga nevidim, što je u tom smislu i u ovom pravcu g. predlagatelj ovim predlogom htio. Vlada kani ne samo jednu osnovu, nego i više osnova u toj stvari vis. saboru na razpravu predložiti. Ona misli i radi o tih osnova i nemože ih prije, dok ih svestrano nepromisli, podastrieti, da joj se nepredbaci, što je učinila.

Neka dakle vis. kuća promisli, je li vlada kadra ovako nejasan i neopredieljen predlog primiti, koji svakako treba da je podpun, da se zna i vidi, što se hoće i da se označi vladi pravac, koji se želi. Ja od strane vlade mogu samo to reći, da vlada, kako sam rekao, misli i radi o tom i da se je u tom pogledu upitala i kod podžupanija i kod kulturnog vieća. Dosada su se vodili u tom sudovi, pak nisu uspjeli za to, jer je postojeći postupak nepraktičan, te imade preko 600 i nekoliko občina, gdje segregacije izvedene nisu.

Zato vlada proučava stvar, da osnove izpadnu svrsi čim shodnije i po narod pravednije. To nije, gospodo, dopustite da rečem, djelo od nekoliko sati, već je to djelo, koje zahtieva izkustvo od više vremena. Imade občina, koje nisu voljne izvadjati segregacija i komasacija, kako se vidi iz tužba, koje sa svih strana dolaze.

S toga vlada imade misliti, da nešto boljega i uspješnijega iznadje.

Neznam nadalje, što misli g. predlagatelj, da li se imade komasacija imperativno ili fakultativno provadjati. Ako on misli imperativno, t. j. da se mora izvesti, to mu danas mogu reći, da vlada toga nije u stanju izvesti bez oružane sile, bez vojnikâ.

Fakultativno — to može biti, ako se dogovore oni, kojih se tiče i izjave želju, da hoće komasirati zemljišta, Ovo je najbolji način, kojim da se izvede komasacija.

Čuo sam dapače od nekog gospodina i to, da komasacija nije najbolja, jer ako seljak imade u jednom komadu zemljišta, to mu tuča, kad dodje na onaj komad, sve potuče i neostane mu ništa, a kada bi mu bila razkomadana zemljišta, to bi mu ipak možda nešto ostalo na drugom zemljištu, ako bi mu na jednom tuča potukla. S toga, gospodo, nemojte ga siliti kad neće, jer on pozna najbolje narav svoga zemljišta.

Pošto je dakle ovo vrlo zamašna stvar, to se mora vladi dati vremena, da ona o tom razmišlja.

Vlada ima tri zakonske osnove gotove, samo jih štu-

lira. da se nebi poslje kazalo, da nevaljaju i da se je ostalo kod staroga. Jednom riečju, vlada će preko svojih podžupanija to sve prokuhati i prema stečenu izkustvu tako udesiti, da osnove budu zahtievanoj svojoj svrsi odgovarale, te vam od strane vlade izjavljujem, da vlada ozbiljno misli i radi o tom.

Zato vlada, koja je odgovorna, nemože primiti ovakovog nejasnog predloga, jer se tuj neradi o jednoj, nego o više osnova, i s toga molim u ime vlade, da izvolite preko ovoga pitanja za sada preći na dnevni red i ovaj predlog neprimiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Meni se učinilo, da ovaj predlog radi o predmetu, koji duboko zasieca u život našega naroda i zato sam malo više mislio o tom predlogu, nego možebit, kada bi drugačije štiliziran bio. Ovdje se vlada pozivlje, da podnese saboru osnovu o segregaciji i komasaciji. Što to može značiti? To može značiti, da ili nemamo takove zakonske osnove, pa da ju vlada donese ili da se što drugog donese, što se razkuje od obstojećeg, što imamo. Čini mi se, da je ovo vrlo velik manjak u ovom predlogu.

Kada nisam znao sam sebi odgovora dati, pitao sam gospodu, koja su ovaj predlog podpisala, što se misli ovim predlogom? I čuo sam, gospodo moja, gdje se kaže: mi hoćemo, da se zemljišta svih pojedinih bivših podložnika prisilno komasiraju. Kada sam ovo čuo, gospodo moja, pitao sam opet, da li se to proteže i na one slučajeve, gdje komasacija nije izvedena, koja se dosada izvadjala? Kazalo mi se je, da i ondje, gdje se izvadja, pa i ondje neka se proti volji obćina posjed urbarski prisilno komasira, ex officio naime, gdje je već komasacija izvedena, a takovih imade mnogo, gdje su vlastnici posjeda odaljeni od posjeda zasebnog bivših urbarskih podložnika.

Ja vam, moja gospodo, moram kazati, da sam si predućeo govoriti proti ovom predlogu, a navesti ću zato pravski razloge, iz kojih ću govoriti proti. Sada sam čuo željno obrazloženje ovoga predloga, a što sam čuo? Čuo sam prvo to, da je povodom ovoga interpelacija g. zastupnika Zindla, koja se odnosi na izvjestnu nama svima poznatu osnovu i koja neradi ob ovom, nego o sasvim drugom. Čuo sam dalje, da se ovdje kaže: opustošavaju se šume. Ja znam, da haranje i pustošenje šuma nespada u urbarsku razpravu, nego da imade svoj put, svoj način i svoje organe. Čuo sam, gdje se kaže, da je naš posjed tako razdieljen gdjegdje na više hiljada parcela, što cienu zemljišta umanjuje, ali, gospodo moja, neradi se o kakovu novu zakonu, nego o onom, koji postoji, a po sadanjem zakonu stoji slobodno obćinam iskati ne samo da si svaki zemljište komasira, nego iskati, da se podložnička zasebna zemljišta komasiraju. Ako toga, gospodo moja, nije dosada bilo, znajte, da narod toga nije htio, jer da je htio, kao, to bi se moralo učinit, te stoji samo do obćinara, da to zatraže. Kada sam ono čuo, gospodo moja, onda moram zaista priznati, da ovaj zakon prvo, neodgovara ni intenciji samoga gosp. predlagača, drugo, da zastupnik vlade ima pravo kazati, da se naznači pozitivno ono, što se kazati kani, a treće, da se neuvede ona misao u ovu zakonsku osnovu, t. j. vlada i cieli sabor neadaptiraju tu misao i predlog takove zak. osnove, gdje bi se prisilno komasacija izvadjala.

Ja sam protivan ovakovoj misli, ovakovoj namjeri i ovakovoj osnovi i držim, da mi se je ovom prilikom izjaviti, da ja, gospodo moja, poznajem misli našega naroda na cieloj iztočnoj strani naše domovine u tom pogledu.

Gospodo moja! Tamo je koštalo mnogo truda i muke, dok se je narod na to sklonuo, da se vlastelinski posjed komasira, a na mnogih je mjestih odustalo se od komasacije, a na nekojih je mjestih ostala ograničena. Ali, gospodo moja, kada bi mi zakon donieli, da se prisilnim načinom posjed bivših podložnika komasira, budite uvjereni, da bi to na cieli narod — bar na onih strana, koje sam ja označio, — vrlo zlo djelovalo. To stoji narodu prosto izvesti i sada već; ako se slože, mogu komasirati svoj posjed. Ali ovdje zahtievati, da se mora to izvesti, nije shodno. Do sada ima dovoljno sredstva u obstojećem zakonu, da se provedu komasacije, gdje je to s voljom naroda, nu dalje se nemože segnuti, ako se nemisli naići na veliku renitenciju.

Ja dakle, gospodo moja, imam samo to spomenuti, da i onda, kada se je o urbarskom pitanju radilo i kada se je naredba o komasaciji izdavala, onda se porodila upravo ta misao, da se vlastelinski i posjed svakog zasebnog prisilno komasira. Pa što je bilo prečka tomu? Bilo je to, što se je poslje doznalo, da bi to narod u veliku nesreću dotjeralo i tako se faktično odustalo od te pomisli, ograničivši pitanje komasacije i vlastelinskog posjeda i zasebnog posjeda o volji pojedinaca. Ja dakle zato ustajem, da proti ovoj osnovi govorim, i zato ću glasovati proti istoj, jer držim, da nebi smjela ova misao u osnovu doći.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja nebi bio progovorio o tom, da nije veleštovani gosp. predgovornik spomenuo supodpisatelje predloga, na dnevnom redu stojećega. Meni se čini, da se ovomu predlogu i sa strane vis. vlade i sa strane gospode predgovornikâ daje mnogo veća važnost, nego li što ju u istinu ima. Niti g. predlagatelj, niti oni, koji su taj predlog podpisali, nisu mislili nipošto na one detaile, na koje je mislio g. predgovornik. Gosp. zastupnik Zindl stavio je prije 2 godine i nekoliko mjeseci interpelaciju na vladu, a poslje 19 mjeseci vlada mu je odgovorila. Sada je već tomu skoro godina dana, gdje se vlada izjavila, da će donieti takove osnove o segregaciji i komasaciji pred sabor.

Gosp. Topaloviću bilo je do toga, da se to obećanje

što prije izpuni, a on je to htio postići putem interpelacije ili putem predloga, te da vlada dobije povoda čim prije zadovoljiti intenciji predlagatelja. Na to je gosp. Topalović smjerao svojim predlogom, a to smo mislili i mi, koji smo taj predlog podpisali. One posebne detaile, koje je izvolio g. predgovornik navesti, držim, da ovaj posve izključuje, dočim taj predlog samo na to smjera, da vladu pozove, da ona svoje obećanje čim prije izpuni, Zato i glasujem za ovaj predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zindl.

Ante Zindl: Visoki sabore! Štovani gosp. predlagatelj dovoljno je obrazložio potrebu komasacije. Ja ću se samo osvrnuti na neke prigovore.

Jedan gosp. predgovornik nastoji dokazati, da sam narod nije za komasaciju i da se je kod provadjanja iste na mnogih mjestih morala i oružana sila upotriebiti. Nu to se je samo ondje dogadjalo, gdje su sudovi pristrano postupali, gdje su vlastelini nastojali, da sve bolje zemlje okupiraju.

Ja znadem, gospodo, da se je i segregacija i komasacija u kotaru valpovačkom i miholjačkom bez bog zna kakovih potežkoća izmedju vlastelinâ i podanika provela. Ja priznajem, da ima u svakom selu po nekoliko ljudi, koji se u obće protive komasaciji, a to su oni, koji imadu mnogo marve, koji sa istom ne samo cieli hatar uživaju, već i ono malo usjeva, što manji posjednici na razciepkanu posjedu imadu, uz zlobne pastire uništuju. Gospodar razciepkana posjeda ne samo što nije u stanju osloboditi se silnih šteta, već u obće nije gospodar svojih usjeva. Kod nas u Slavoniji često se dogadja, da, dok seljak sa svojom družinom na jednoj njivi radi, za to vrieme koji lopov iz druge njive kradomice žito odvaža. Gospodo! To su žalostne činjenice. Takovim nesgodam moglo bi se samo komasacijom predusresti. Toliko, što se tiče prigovora.

Sada ću se osvrnuti na još jednu blagodat, koja bi od komasacije potekla ne samo za manjega posjednika i prezaduženoga porezovnika, već i za obćinu i samu vis. državu.

Vi znate, gospodo, da tako rekuć u svakoj obćini imade, ako ne više, a to najmanje jedna trećina prezaduženih porezovnika, koji već od 5—6—10 i više godina nikomu ništa neplaćaju. Posljedice su tomu silni zajmovi i povišenje poreza. Isto se tako nemože od prezaduženih porezovnika utjerati obćinski namet, te se svake godine dotični manjak u obćinski proračun uvrštuje i tako imućnijim porezovnikom grozne nepravde nanaša. Ako tako još koju godinu potraje, tada će i ovi imućniji porezovnici naskoro iznemoći.

Vi znate, gospodo, i to, da se kod prezaduženih porezovnika realna ovrha provadja, koja većinom ostaje bezuspješna, što je posve naravno, jer razciepkani posjed uman gospodar neće kupovati. I ako se gdješto i proda, to biva uz bezcienje.

Ja znadem slučajeva, gdje su selišta sa kućom ostalimi sgradami javnom dražbom prodana tako, da s sa kupovinom jedva plienitbeni i sudbeni troškovi pod mireni. Jedino komasacijom mogao bi se povoljan uspje polučiti, da i obćine i država realnom ovrhom kod pre zaduženih porezovnika do svoje tražbine dodju, a da s ipak daljnji obstanak našega naroda osjegura i to na ova način:

Prigodom komasacije i visoki bi erar kod prezadu ženih porezovnika mogao po nekoj prosječnoj cieni za plieniti onoliko rali poljske zemlje, koliko treba za pod mirenje dotičnoga duga, te bi tada te zaplienjene zemlj sa obćinom komasirati dati mogao, a da bi se za takov komasiranu zemlju dovoljno kupaca ili zakupnika našlo o tom nema dvojbe, osobito, ako bi se povoljni uvje postavili.

Uzmimo na primjer: Neki seljak posjeduje jednu se siju ili 28 rali zemlje sa kucom i nuzgrednimi sgradam koje bi, kada bi se iz nova gradile, 2—3000 for. stajale a duguje 600 for. poreza, te kada bi taj posjed dana pod ovrhu došao, to sam uvjeren, da se za isti ni 3—400 for. postići nebi moglo. A kada bi država o toga posjeda samo 20 rali, po 30 for. ral računajuć, za plieniti i komasirati dala, to sam uvjeren, da bi se ta kovo komasirano zemljište veoma lahko i preko ove cien prodati moglo. Takovim postupkom oslobodili bi se pre zaduženi porezovnici svojih dugova, osjegurao bi im s ostanak u kući sa nekoliko rali komasiranog zemljišta, država bi stekla sjegurnije porezovnike. Obćine bi dobil uzorne gospodare, kojih žalibože u našoj domovini vrl malo ima. Prezaduženi bi porezovnici mogli tada svo daljnji rad na sigurnoj podlozi nastaviti. Omogućilo b jim se naime po koje blažče uzgajati, mogli bi kod vla stelina, trgovaca i drugih gospodara službe zauzimat što danas i uz najbolju volju učiniti kadri nisu, a t zato, jer čim takav prezaduženi porezovnik koje blažč nabavi, dodje ovrhovoditelj, zaplieni ga i proda. Podje u službu, eto opet ovrhovoditelja, zaplieni plaću i de putat, te podmiri plienitbene troškove i možda koji di zateznih kamata, a dug ostaje dug.

S toga je skrajnje vrieme, da u tom pogledu štogo učinimo.

Što se tiče prigovora, da se ovaj predlog nemož primiti, što nije dosta jasan, čini mi se odviše skrupu lozno.

Ja sam uvjeren da i vis. vlada i ostali protivni dobro znadu, što g. Topalović svojim predlogom posti želi, pak se upravo u čudu nalazim, da gospoda, premd svestrano priznaju potrebu komasacije, ipak se protiv ovomu predlogu.

Ja bih taj postupak razumio, da su gospoda protiv nici kakav protupredlog stavila, koji bi jasniji bio i bolj cieli vodio. Ja bih tada od ovoga odustao, a rado z drugi bolji glasovao.

Ja moram iskreno izpovjediti, da mi se mnogo više nejasno čini to, što se već od godine 1861. neprestano pred izbori proglasuje: „Ova stranka nastojati će, da se segregacije i komasacije provedu i regalna prava krčmarenja i mlinarenja zakonom rieše.“ A kad u sabor, onda se niti ovakav jednostavan predlog neprima.

Pošto sam ja, gospodo, u duši uvjeren, da je komasacija jedino sredstvo, koje racionalnomu gospodarstvu i materijalnomu blagostanju vodi, i pošto nema dvojbe, da je materijalno blagostanje najsigurnija podloga duševnom, političkom i državnom napredku, s toga ću glasovati za ovaj predlog i molim vis. sabor, da ga prihvati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, imade rieč g. predlagatelj.

Božo Topalović: Visoki sabore! Da se svrnem na odgovor presvietloga gospodina, gdje presvietli gospodin sam sebe pobija, izjavljujuć prije, da je osnova gotova, a danas, da takova osnova još nije gotova i veli, da se narod nemože siliti na komasaciju i bog zna što. Ja bi vam mogao, gospodo, navesti upravo protivno. Dakako da narod neželi, da se provadja komasacija onako, kako se na nekojih mjestih povela. Premda je naš narod neuk, ipak je u našem narodu, premda prostom, probudilo se od nekog vremena uvidjenje koristi i potrebe komasacije. Dakako, težko je složiti i ujediniti čitavo jedno selo, da najedanput reče: „Mi se hoćemo komasirati.“ To je težko, a i ja ću vam navesti samo jedan slučaj. U mojem mjestu Gorjanih ima 106 selišta. To bi dakle polag onog zakona morali imati za komasaciju preko 50, a najmanje 57 selišta, koja zahtievaju komasaciju. Našlo se je u nas 46 selišta, koja su bila naprednija, te su se htjela komasirati, nu nisu se mogla, jer su bila u manjini. Ja mislim, da bi nas zakon i u tom morao štititi, pa kazati, da nije za naprednije pravedno, da kroz toga propadaju, jer nemogu sijati na onom zemljištu, koje nije sasvim njihovo i plaćati državni porez od onoga, što neuživaju. Tu dakle već pravednost zahtieva, da se komasacija provede. Netreba narod na to siliti i reći, da mora biti upravo nadpolovična većina. Neka samo dodje jedanput zakonska osnova, koju nedržim za sveto pismo, da ju nebi smjeli okrnjiti, to ćemo mi onda rušiti i izpustiti ono, što nam se nebude dopalo, a što bude praktično, umetnut ćemo u nju. Ako li se pako ona drži za sveto pismo, onda nas tu netreba.

Ja dakle ostajem, vis. sabore, uz svoj predlog, jer uvidjam, da je upravo taj predlog od velike koristi po naš narod i ja sam uvjeren, da će vis. sabor, bilo prije, bilo poslje, doći do toga, da će uzeti u pretres ovu osnovu, a da je vis. vlada osvjedočena o koristi i potrebi komasacije, pokazala je već time, što je počela sastavljati te zakonske osnove i time je već priznala potrebu i korist komasacije. Ja tako bar shvaćam to na sigurnom temelju crpljena izkustva. Protive se dakako na gdjekojem mjestu komasaciji, a to ondje, gdje se pri tom velike nezakonitosti dogadjaju. Ja možda nebi bio toga predloga podnio, da me upravo nije jedna občina u Djakovštini, koja se komasirati htjela, a do danas komasirana nije, (Glasovi: Glasno!) umolila, da tu stvar u vis. saboru potaknem. Oni su upravo željeli, da se komasiraju. Kod njih nije se nitko na to silio, niti su se oni protivili tomu, nego su svojevoljno zahtievali komasaciju. Ali prigodom izvadjanja njihove komasacije dogodile su se mnoge nezakonitosti. Već 10 godina traje tamo komasacija od godine naime 1869., i još nije dokončana. Sada neznadu, što će početi: hoće li orati staro ili novo zemljište, ili neka čekaju. Istina je, podžupanija je odredila, gdje imadu sijati zemlje, koje su dobili, ali još nije stvar sudbeno riešena, jer su se mnoge nezakonitosti dogodile. Kakove nezakonitosti? Takove, da je mnoge mjernik izpustio, koji su imali posebno selište svoje i nisu dobili ništa, nego samo svoju kućicu, a zemlje ne; drugim su odlučili zemlje bez da su jih odštetili, a nekojim su dali šikarje, nekojim čiste livade, na kojih nikada nitko nemože sijati.

Ja bi bio protivnoga mnienja, da me nisu takove nepravde na ovo potakle, jer nema nikoga, da one ljude štiti. Ako i jesam ja u manjini, da bi morao izgubiti, to ja ipak mislim, da nepravdu i nezakonitost nesmije štititi ni manjina ni većina, nego pravednu stvar.

Mnogim su oduzeta zemljišta, na kojih su imali svoju šumu, koja je došla drugomu u posjed. Ovaj sada onu šumu nedaje i neće da dade bez odštete. Mnogi su izgubili svoje voćnjake, i reklo im se, da nije vriedno, da se to procienjuje. Mnogi su izgubili svoju kuću i svoje sgrade. Poslie je sudbeni stol obustavio proizvadjanje te komasacije, a zašto? Radi prevelikih nezakonitostih, koje su se sbile. Odluka sudbenoga stola, koje se prepis nalazi u mojih ruku, glasi ovako (čita dotičnu odluku sudb. stola).

Premda je ovako odlučeno, ipak je podžupanija djakovačka prisilila ljude, da su se morali zadovoljiti s onimi zemljami. 56 žitelja uložilo je utok na vis. vladu proti tomu, da bi blagoizvoljela iste štititi, da bi oni do konačnog riešenja ostali u uživanju starog svog posjeda, da jim se procieni vriednost i da se odštete.

Vis. zemaljska vlada pronašla je za dobro odrediti, da se nemogu štititi. Dotično riešenje vis. zem. vlade glasi ovako (čita dotično riešenje vis. kr. zem. vlade).

Vidi se, vis. sabore, da naš narod nije protivan komasaciji i vidi se, da će komasacija biti koristna po naš narod, s toga držim, da je moj predlog umjestan, ali se možebit nesvidi vama glede forme, nu treba tu gledati na samu stvar i na bitnost moga predloga, koji u tom sastoji, da vis. zemaljska vlada podnese tu zakonsku osnovu u razpravu saborsku, pa ćemo se mi, gospodo, onda složiti u tome, hoćemo li, da se komasacija imperativno ili fakultativno provadja, i navesti ćemo razloge i

proturazloge za jedno i za drugo i upustit ćemo se tek onda u razglabanje same stvari.

Predsjednik: Ja molim gospodu saborske članove, da zauzmu svoja mjesta, jer će se glasovati.

Jovan Živković: Ja bi imao još dvie tri rieči reći.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Meni se čudno vidi, da se ovdje razprava vodi o vladi ovoj, koja misli, da sdušno i savjestno postupa u toj stvari.

Ako se vlada sili, da što brže koji zakon donese, pa takav dodje pred sabor neprokuhan, kaže joj se, da lahkoumno postupa i da zakon preko noći stvara; a kada pako vlada koji zakon dublje študira, onda joj se opet kaže, da ništa neradi. I tako je vlada uvjek u neprilici.

Ja, gospodo, nisam čuo u zakonodavnom tielu, da se vladi prigovara to, ako ona kaže i moli vis. sabor, da joj pusti vremena za razmišljanje kod stvaranja zakona, koji je veoma zamašan.

Da ona sbilja o tom razmišlja, dokaz je tomu, što su te osnove već prije tri dana gotove, nu nemogu se saboru podastrieti, dok se sasvim neprokuhaju prema dobivenu izkustvu, jer se je vlada daljnjim proučavanjem uvjerila, da nisu posve shodne, te jih je dužna još bolje proučiti i prema potrebi prenapraviti.

Zašto se u te stvari, u taj zakon, koji postoji i u drugoj polovici naše države, nitko neusudjuje dirati, dočim se kod nas već po treći put ide za tim, da se zakon preinači, a to će reći, da se u tih stvarih, koje najviše razmišljanja trebaju, brže postupa nego li bi se postupati moralo. A baš govori gg. predgovornika pokazuju, da sami sa sobom nisu na čistu u postignuću svrhe. Govori se ovdje o haranju šuma, o nepodpunom uživanju prava drvarenja itd., te da se tomu stane na put zakonskom osnovom. Mi za to, gospodo, imamo već šumski zakon, i gdje se vidi, da se u šumu dira, tu se stane na put tim zakonom, te u tom pogledu niti neće druge ustanove novi zakon donesti, jer tu već valja zakon i radi se samo o postupku.

Kaže se ovdje, da se prigodom izbora obriče izbornikom sve i svašta, obriče im se segregacija, komasacija i riešenje regalnih prava. Dopustite da rečem, da mi mnogo toga obričemo, što je možda onda nepromišljeno i neda se tako lahko izvesti. Ako se obriče štogod našim izbornikom, dosta je, da se zauzmemo za stvar, kojoj treba više vremena dok dozrije, a ne da ju moramo odmah i izvesti; mnogo bi stvari koristili, da se govori o njoj onda, kada dodje na dnevni red, a ne, da se danas već precipitira.

Gosp. predgovornik daje svojemu predlogu posve drugi zamašaj, nego ga vlada dati može, ako misli, da se tu silovati može. Sve zloporabe što su učinjene, poznate su i vladi, koje će nastojati u buduće zapriečiti. Ali gdje je već jednom konačno u tih stvarih sudjeno, tu nema uzpostave u prijašnje stanje, i tu zakon nemože kazati: „te se parnice imadu iznova rešetati". Takav zakon nemože biti, jer bi to značilo poremetiti cielo pravno stanje u zemlji.

Gosp. predlagatelj i g. Vrbanić mogu liepo misliti ali nisu kazali jasno što misle, a vlada nemože pogadjati što tko misli. Treba dakle, da je jasno kazano, što se misli, da se vidi, što se hoće.

Ja mislim, da je za gospodu uvjerenje dovoljno, kada kažem, da vlada sbilja o tom razmišlja i radi; ali pošto je to pitanje zamašno, treba za to još koje vrieme.

Takve okolnosti i takvi odnošaji, bar tim slični, postoje u Ugarskoj, i mi smo se i ondje upitali, na kojem se temelju i kojim načinom to izvesti kani, i sve se je pokušalo, da se naučimo i da se saboru može reći, kako stvar stoji. Pak što nam se je reklo? Reklo nam se je to, da je svakako potrebno, prije nego se što stvori, razmišljati o tom pitanju. Dakle vidite, gospodo moja, i oni su došli na expediens bolji nego što obstoji.

Treba dakle da vlada o tome razmišlja, i kada vidi da je hora, da se saboru podnese, podnesti će, te ćete vi onda imati priliku vrhu toga razpravljati i svoje mnienje dati. Toga pako vlada nemože već u ovome zasjedanju učiniti, ako će savjestno i sdušno raditi, jer neće da joj se prigovara, da preko noći zakone stvara, dočim se i onako već danas kajemo za mnoge stvorene zakone, koje kajanje neće prestati, ako li se zemaljska vlada usudi ovo prije podnesti saboru nego li sama dobro neprokuha.

S toga molim u interesu same stvari, neka se za danas bar preko ovog predloga predje na dnevni red.

Predsjednik (zvoni): Stupa se na glasovanje. Molim g. bilježnika, neka izvoli pročitati predlog g. zastupnika Topalovića.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita predlog zastupnika Topalovića. — V. zapisnik).

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor predlog ovaj sada pročitani g. Topalovića? Ona gospoda, koja su zato da se primi, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Predlog g. Topalovića je pao.

Na dnevni red buduće sjednice stavilo bi se drugo i treće izviešće peticionalnoga odbora; proglašenje zajedničkih zakonskih članaka; izviešće odbora za proračun o osnovi naredbe o privremenom uredjenju tiskarne „Narodnih Novina" kao zemaljske tiskarne; izviešće odbora ad hoc izaslanog glede savskih nasipa.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za sutra u pol 11 sati prije podne.

(Svršetak u 1 sat poslije podne.)

Trideset i osma saborska sjednica,

ıbdržavana dne 29. srpnja 1879. u pol 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — II. i III. izviešće peticionalnoga odbora i razprava o njem.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim gosp. ilježnika, da izvoli pročitati zapisnik prošle sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

:XXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu ne 28. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga redsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuraić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji e bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli liedeći podnesci:

Nar. zast. Radoslav Rubido-Zichy moli bolesti radi etveronedjeljni dopust.

Sabor mu dozvoljava.

Izbornici kotara tovarničkog podastiru prosvjed proti :boru dra. Aleksandra Peičića u kotaru tovarničkom.

Dostavit će se verifikacionalnomu odboru.

Predstavka grada Senja proti ukinuću slobodne luke Senju.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Prešlo se je zatim na dnevni red, te je nastavljena ızprava o predlogu nar. zast. Pavla Brantnera u pogledu ızdiobe sgrada belovarske županije bivše varaždinske rigade, i budući je predlagatelj svoj predlog natrag poukao, a dr. Vrbanić ga usvojio, glasovalo se je najprije sliedećem predlogu prije Brantnerovu po nar. zastup. 'ranu Vrbaniću usvojen:

Neka izvoli visoki sabor zaključiti, da se prema §. 1. kr. odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz bijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih občina Senja, Belovara i tvrdje Ivanića, zatim obć. Siska 2. banske krajiške pukovnije, iz vojne u gradjansku upravu, koji glasi doslovce ovako: „Občinam nekadašnjih krajiških okružja zajamčuje se, da će im se od sgrada, što iz vojne uprave prelaze u kr. hrvatsko - slavonsku državnu upravu, one, koje se neupotrebe u svrhe upravnih i sudstvenih oblasti, bezplatno predati za podizanje bolnica, občinskih ureda i t. d., onda za ine obće koristne svrhe", odašalje smjerna predstavka na Njeg. Veličanstvo kralja, da se u istinu prema zadatoj rieči carskoj izruče bezplatno občinam potrebne sgrade za obće koristne svrhe, a novac dobiven iz prodanih razpoloživih sgrada upotrebi u školske svrhe bivše varaždinske brigade, a sadašnje belovarske županije;

i pošto je pao, o protupredlogu nar. zast. Josipa Berute, koji glasi:

Poziva se vis. kr. zem. vlada, da kod provadjanja §. 21. previšnjega kr. odpisa od 8. lipnja 1871. ob ustanovah za prelaz obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih občina Senja, Belovara i tvrdje Ivanića, zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije, iz vojne u gradjansku upravu,

a) konačnu predaju sgrada, koje občinam bezplatno za obće koristne svrhe pripasti imaju, pospieši;

b) u koliko dosadanje provadjanje prehvaljenoga kr. odpisa u kojoj občini nije prema namjeni §. 21. istoga obavljeno, nastalu odatle po dotične občine štetu na njihovu pritužbu popraviti nastoji;

te je protupredlog taj većinom glasova primljen.

Razpravljalo se je zatim o predlogu narod. zastupnika Bože Topalovića u pogledu segregacije i komasacije, koji glasi:

Poziva se visoka kralj. zemaljska vlada, da još tečajem ovoga saborskoga zasjedanja podnese u saborsku razpravu zakonsku osnovu o izvadjanju segregacija i komasacija.

*

Glasovanjem odbačen je ovaj predlog.

Predsjednik nakon toga zaključi sjednicu ob 1 sat poslije podne i ureče buduću za 29. srpnja t. g. u 10½ sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. II. i III. izviešće peticionalnoga odbora.
2. Čitanje zajedničkih zakona.
3. Izviešće sabor. odbora za proračun ob osnovi naredbe o privremenomu uredjenju tiskare „Narodnih Novina" kao zemaljske tiskare.
4. Izviešće odbora ad hoc, izaslanoga za proučenje spisa i odgovora o gradjenju savskih nasipa.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Stevo Kojadinović i drugovi mole, da se porezne stvari u zakoniti red dovedu.

Ide odboru ad hoc za sabiranje podataka o pobiranju poreza.

Franjica Horvat, udova pok. Ignjata Horvata bivšeg podvornika vis. sabora, moli za novčanu podporu.

Ako je s voljom vis. kuće, da se ovo predsjedničtvu ustupi.

(Glasovi: Da, da, predsjedničtvu.)

Ova se molba dakle ustupljuje predsjedničtvu ovog sabora.

Osim ovih podnesaka nije nikakov drugi podnesak na ovaj vis. sabor stigao. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće saborskog molbenog odbora.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti, i ujedno ga molim, da izvoli po redu od stavke do stavke ići.

(Izvj. Viktor Špišić zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvjestitelj **Viktor Špišić:** Visoki sabore! Peticionalni odbor uzeo je u pretresivanje molbe, koje mu je vis. sabor na riešenje dodielio, te predlaže, da vis. sabor, sliedeća riešenja tih molba primiti izvoli (čita): „Municipij grada Bakra od 20. prosinca 1870. br. 1880 moli preinaku §. 39. obranbenog zakona.

Pošto ovaj sabor nije nadležan o tom predmetu razpravljati, jer u djelokrug zajedničkog sabora spada, to predlaže odbor, da se ta molba daljnjeg uredovanja radi zemaljskoj vladi uputi.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, stavljam pitanje: Prima li vis. sabor predlog ovaj peticionalnoga odbora?

(Prima se.)

Molim dalje.

Izvjest. **Viktor Špišić** (čita): Učiteljski sbor riečk gimnazije moli godišnji doplatak od 150 for.

Peticionalni je odbor zaključio bio, da se ova molb predade visokoj vladi na uvaženje, nu pošto je medjutir sabor riešio proračun, te u dotičnoj stavci nedolazi ta doplatak učiteljem riečke gimnazije, s toga nepreostaj drugo, nego da se ta molba svojim putem moliteljen povrati.

Predsjednik: Molim, što je predlog odbora?

Izvj. **Viktor Špišić:** Da se molba moliteljem povrati

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Neuvidjam razloga, da bi s ta molba jednostavno povratila. Ako je vis. sabor izvoli zaključiti, da se predlog proračunskoga odbora nem uvažiti, učinjeno je to samo za ovu godinu, a to neiz ključuje, da se buduće godine nebi na to obazrielo. Pred lažem, da se ova molba vis. vladi na uvaženje s prepo rukom ustupi, da kod sastavljanja budućega proračun na istu obzir uzme.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutar njega odjela.

Jovan Živković: Ja sam u obće protivan, da vis sabor molbenice vladi s „preporukom" šalje, jer vlad nije uvjek moguće, da uvaži svaku molbenicu. S tog mislim, da bi najbolje bilo, molbe na uredovanje vlad uputiti, i ona će vidjeti, što je moći učiniti. To je jedin što bi najbolje bilo saboru učinit, da naime sve molb na uredovanje stanju stvari shodno vladi uputi.

Predsjednik: Rieč ima zast. g. dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić:** Visoki sabore! Ovaj je predme već u saboru riešen, a ovdje opet sada u istom zasiedanj po drugi put dolazi. Sabor je ovo bezuvjetno odbio, a sada da u istom zasiedanju zaključi, da se vlada za buduće preporuči, to bi bilo protuslovje, jer je taj ist predmet već jednom riešen. Zato se ja slažem s pred logom odbora, da se ova molba moliteljem povrati.

Predsjednik: Rieč ima zast. g. Valušnig.

Andro Valušnig: Ja bi molio, da se pročita ov predstavka, jer možda ima u njoj takovih razloga, s kojil bi ju vis. sabor mogao uvažiti.

Predsjednik: Neka dakle izvoli g. izvjestitelj ov molbenicu pročitati.

Izvj. **Viktor Špišić** (čita molbu učiteljskoga sbor riečke gimnazije za podieljenje doplatka).

Predsjednik: Želi li ob ovom predmetu govoriti g zastupnik Valušnig?

Andro Valušnig: U istinu, gospodo, u ovoj molbenici ima takovih razloga, s kojih bi se ista svakako imala preporučiti vis. vladi na uvaženje, da u budućem proračunu dodje taj doplatak ne od 1. siečnja 1879., kako se ovdje traži, nego od 1. siečnja 1880., t. j. u budućem proračunu, da se toj gospodi dade doplatak. S toga bi molio vis. kuću, da ovu molbu vis. vladi na uvaženje uz preporuku uputi.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Meni je najprije primjetiti, da je ova molba podastrta prije peticionalnomu odboru, nego se je ta točka pretresivala u zemaljskom proračunu za ovu godinu.

Peticionalni odbor uvažio je ovu molbu i s toga je istu preporučio vis. vladi, ali preporučio ju je najviše s toga razloga, jer se je nadao, ako se ljetos nemože na nju nikako obzir uzeti, da će se uzeti obzir na nju u budućem proračunu. Peticionalni odbor uvažio je razloge, koji su u toj molbenici navedeni, najvećma s toga, što je riečka gimnazija žalibože kao oaza medju tudjimi elementi, što su na Rieci drugi zavodi, gdje učitelji mnogo bolje stoje, nego hrvatski učitelji na našoj gimnaziji ondje, uvažio ju je i zato, što je sbilja veća skupoća na Rieci, nego li na drugih mjestih.

Gospodo! Kada je peticionalni odbor preporučio ovu molbu na uvaženje, mislio je na to, da izmedju osoblja na raznih gimnazija naše zemlje treba i emolacije i promacije, jer svi nemogu biti ravnatelji i svi nemogu doći na zagrebačku gimnaziju, te bi trebalo i ovdje stvoriti neki medium, i taj medium bila bi riečka, recimo i osječka gimnazija, pa da se na ovih dvih gimnazijah dade doplatak od godišnjih 150 forinti. Ovo je sve uvažio peticionalni odbor, te je zaključio, da se ova molba vladi preporuči na uvaženje i peticionalni odbor od one preporuke, koju je napisao, nemože odustati. S toga preporučam predlog peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja držim, da ova molba nemože niti po sadržaju svom, niti po načinu, kojim je ovamo došla u pretres vis. sabora uzeta biti i nemože se na nju uzeti obzir obzirom na zaključak, koji je u tom predmetu vis. sabor već jednom stvoriti izvolio, i ja držim, da je to neumjestno, a najmanje umjestno od onakove korporacije, koja treba da znade propisani put molbenicam i dotičnu vlast, koja je prva pozvana, da razsudi, je li molbenica temeljita ili ne. Držim, da je neumjestno, da se profesori neposredno na sabor obraćaju, s toga predlažem, da se ova molbenica vladi na daljnje uredovanje odpravi.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Mene je izazvao presvietli gosp. predgovornik time, što je predbacio profesorom riečke gimnazije neku nekorektnost, da se obraćaju na sabor u stvari, koja stvar ne samo za profesore govori, nego koju je stvar veliki dio zastupnika ove vis. kuće i većina proračunskog odbora temeljitom i osnovanom smatrala. Ja sam osvjedočen, da su profesori sbilja prije pokušali s tom stvarju kod vlade, pa jer nije ondje uspjela, onda je učinjen korak na sabor, na što su gospoda profesori ovlašteni, kao što i svaki zadnji prosjak ove zemlje, te mislim, da jim se radi toga nemože niti najmanje zamjeriti. Istina je, da je sabor većinom glasova zaključio, da se za ovu godinu neuvaži predstavka profesora riečke gimnazije, nu zato tim sabor nije odbio za uvjek molbu profesora riečke gimnazije, što jim je molbu za ovu godinu odklonio, koja se može do godine kod razprave proračuna uvažiti, ako imade za to razloga i sredstva. Ja sam osvjedočen podpuno, da razloga tomu imade, a možda će se naći tomu sredstva.

Gospodo! Profesori gimnazije zagrebačke uživaju doplatak s razloga, kako je presvietli gospodin predstojnik kod proračunske razprave kazao, da se neka odlikovanja i promaknuća pojedinim vrstnijim i starijim profesorom omogućuju. Ja dopuštam, da je to korektno i pravo, ali nedopuštam, kojim si pravom upravo zagrebačka gimnazija tu vrlinu svojata. Doduše, Zagreb je glavni grad zemlje, ali svaki profesor, koji se, gospodo, hoće baviti ozbiljno svojim znanjem, i kojemu je takodjer literarna nauka u obće mila, taj svaki želi u Zagreb doći, ma da i onoga doplatka nema, koji već u Zagrebu postoji, on je već tim odlikovan, što je u Zagrebu. Kako je u tom pogledu na Rieci? Gospodo! Riečka je gimnazija za profesore gotovo kazniona; tamo je čovjek u socijalnom životu ograničen na najuži krug; nema pomoćnih sredstva za nauku: on je čovjek, na koga vreba i pazi sve, što je na Rieci protivno hrvatstvu, on je izvržen ondje denuncijacijam i progonstvu, za koje ovdje nije vriedno, da se dalje na široko pripovieda. O tom bi gospoda znala više pripoviedat i da su hotjeli biti indiskretni, to bi bili predstavku drugačije napisali, nego što su ju napisali. Obzirom na to, što su profesori na Rieci isolirani, što je njihov položaj tamo eksponiran, obzirom na zadaću, koju oni imadu na riečkoj gimnaziji, obzirom na to, što riečku gimnaziju polaze ne samo riečki i iz bližnje okolice Hrvati. nego i istarski Hrvati, mislim, da moramo gledati, da najbolje sile na tu gimnaziju dolaze, a dolazit će najbolje sile onda, ako jih razmjerno budemo plaćali prema njihovu zvanju i položaju. Ako se nebude moglo naći sredstva za to, da se doplatak dade toj gimnaziji, što ga imade zagrebačka gimnazija, ja bi bio za to, da se polovica toga doplatka zagrebačkim profesorom uzme i da se medju riečke profesore porazdieli, da i ovi nešto dobiju.

S ovih razloga molim, da se primi izviešće peticionalnoga odbora, t. j. koje tamo smiera, da se vis. vladi preporuči ova molba riečkih profesora na uvaženje, a ako bi taj predlog pao, to sam zato, da se ova ista predstavka odputi na proračunski odbor ovoga sabora, da ju prigodom razprave proračuna za g. 1880. u obzir uzme.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ja sam ob ovom predmetu govorio već kod razprave proračuna za g. 1878. i god. 1879. tako obširno, da nebi mogao sada ništa nova navesti. Zato ću u kratko samo to kazati, zašto je vlada, stvarajuć zakon o plaćah učitelja na srednjih učilištih, opredielila Zagreb za to, da profesori dobivaju

mjestni doplatak od 150 forinti. Vlada je hotjela jednu gimnaziju izmedju svih gimnazija nekim načinom odlikovati, ona je htjela jednu gimnaziju učiniti prvom medju jednakimi, da ostalim profesorom, koji su namješteni na drugih gimnazijah, ostane neka emolucija, da se trse doći na zagrebačku gimnaziju. Ona nije mogla više gimnazijam dozvoliti mjestnoga doplatka, jer sredstva nisu dopuštala. I u ostalih pokrajina monarkije, imenito u Cislajtaniji, takodjer se mjestni doplatak daje samo onim gimnazijam, koje su u glavnih gradovih zemlje, i taj mjestni doplatak, koji imadu profesori srednjih učilišta, najveći je u Beču.

Što je gospodin predgovornik govorio, da u Zagrebu imadu profesori zasluge za literarnu radnju više u Zagrebu, nego li na Rieci, istina je, ali će mi dopustiti g. predgovornik, da imade profesor na bečkoj gimnaziji još više zasluga, nego na zagrebačkoj gimnaziji, pa ondje imadu ipak profesori ne samo mjestni doplatak, nego i veću plaću. Što se tiče riečke gimnazije, ako joj danas dozvolimo mjestni doplatak, to će se odmah iztaknuti gimnazija senjska i osječka, gdje se ljudi tuže, da je skupoća tolika, kao i na Rieci. Ako damo doplatak gimnaziji riečkoj, nemožemo izlučiti gimnaziju senjsku, ako dademo gimnaziji senjskoj, nemožemo napokon izključiti od toga gimnaziju osječku, koja se već dvie godine javlja. Pa ako to obadvim damo, to će biti za svaku gimnaziju troška 1500 for, a za obadvie 2100 for. Reći će se možda, da se neće sva profesorska mjesta popuniti, ali moramo uzeti i to u račun, da će poslje nekoliko godina biti mnogo profesora stavljeno u stanje mira, koji uz svoju plaću vuku i mjestni doplatak, a čim je više profesora s mjestnim doplatkom, tim će više dolaziti molbenica za mjestni doplatak, pa će doći više nego 40 na jednu gimnaziju.

Razumio sam ovdje iz molbenice i iz govora gosp. predgovornika, da se tu namjerava podieliti mjestni doplatak ne samo profesorom redovitim, nego takodjer i izvanrednim i namjestnim. Po zakonu od g. 1874., kojim su uredjene plaće profesora na srednjih učilištih, pripada mjestni doplatak samo redovitim profesorom, a redoviti su profesori takovi, koji su potvrdjeni kao profesori za stalno u Zagrebu i to ne prije, nego poslje obavljena trogodišnjeg službovanja. Drugi profesori, ma bili redoviti, nedobivaju mjestnoga doplatka. Suplenti doplatka neimadu niti neidu za tim, da bi dobili doplatak.

Što se tiče onoga predloga, da se uzme polovica mjestnoga doplatka zagrebačkim profesorom, pa da se dade riečkim, to je predlog vrlo radikalan, jer da se onim, koji već imadu taj doplatak od 150 forinti, sada uzme, neznam, je li bi to i sam g. predgovornik mogao odobriti.

Fran Folnegović: Poslao bi jih na Rieku.

Predsjednik: Molim liepo . . .

Dr. **Pavao Muhić** (nastavlja): Da se za buduće to uredi. trebalo bi promieniti cieli zakon od godine 1874. Zato ja mislim, da je dovoljno, ako se ova molbeni[ca] predade vladi na uredovanje bez svake preporuke.

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. Brantn[er].

Pavao Brantner: Visoki sabore! Ja bi ovu mol[bu] preporučio na uvaženje, samo bi imao odvratiti pre[ma] g. Kuševiću, koji je kazao, da bi se ova molba uredovni[m] putem imala dotičnikom povratiti, da taj običaj do sa[da] nije postojao. Ja se slažem s primjetbom štovanoga [g.] Folnegovića, da se sve molbenice, koje prispiju na sabo[r], imadu ovdje i riešiti. U tom je pogledu prije nekoli[ko] dana, kada je bila razprava o prešnosti predloga prij[a]telja moga g. Topalovića, bila nesmotrena rieč izušten[a], uz koju nemogu nikako pristati . . .

Predsjednik: Molim liepo imajte dobrotu govori[ti] o predmetu, a ne vraćati se na prošlu sjednicu. Ja [to] nemogu dopustiti; izvolite dakle o predmetu govoriti.

Pavao Brantner (nastavlja): Mi smo uvjek vi[še] prijatelji Magjarom nego Magjari samim sebi. Gledajm[o] na Rieci djelovanje Magjara, pa ćemo vidjeti, kako o[ni] svoje ljubimce, svoja mezimčeta njeguju. Magjari sm[a]traju se već kao da su sbilja gospodari grada Riek[e]. S toga je dužnost naša, da se ugledamo u njihov pr[i]mjer, pa da podupremo sve faktore, koji šire hrvatstv[o] na Rieci, a takav faktor je upravo riečka gimnazija. [Ja] sam s toga gledišta za to, da se podupru oni, koji ši[re] svjest i ideju hrvatstva u gradu Rieci, jer se tu nera[di] o skupoći, pošto je skupoća svuda u zemlji našoj i [za] svakoga činovnika. Da se dakle uzmogne oprieti stanj[u], koje Magjari na Rieci šire, to se valja obazrieti jedin[o] na riečku gimnaziju. S toga razloga preporučam, da [se] uvaži predlog g. dra. Vrbanića.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmet[u]?

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja mislim, da [bi bilo] potrebno bilo, da g. izvjestitelj zaključak pročita, j[er] gospoda toga neznadu.

Predsjednik: To je moja stvar. Zaključak čitati [će] se onda, kada dodje red na to. Ja mislim, da ćete g[o]voriti o predmetu.

Gjuro Kamenar: Ja bi govorio o predmetu, ali [za] sada neznam, kakav se zaključak po odboru predlaže.

Predsjednik: Molim liepo, zaključak će se čitati, vi ćete imati glasovati za ili proti njemu.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Kada je bio gov[or] u proračunskom odboru o riečkoj i osječkoj gimnaziji, [ja] sam bio upućen od vis. vlade i sam po sebi iz prora[]čuna, da nemožemo taj doplatak davati, jer se je u pr[o]računskom odboru zagrozio (Glasovi: Oho!) presviet[li] g. predstojnik odjela za bogoštovje, da će i požežka [i] sve ostale gimnazije to tražiti. Tada sam govorio i gl[a]sovao proti svakomu doplatku, jer se je hotjelo nešt[o] prištedit. Nu, vis. sabore, da ja danas nezagovaram pre[d]stavku ovu i molbu i to jedino iz uzroka, jer je pres[]

gosp. narodni zastupnik Kušević kazao, da se nebi smjele takove molbe uvažit, nego da se odbiju čim kraće, kada dolaze na sabor, mislim, da smo mi zadnja inštancija, koja odlučuje kao korporacija i s toga sam svakako za to, da se uvaži svaka predstavka, a najpače ova. Neću na dugo govoriti, gospodo moja, o tomu, kako je važno, da podupremo dotičnu gimnaziju, jer sam dobio poslje ubavjest, da je tamo najskuplje, da se niti Osiek niti sam Zagreb u skupoći živeža sa Riekom izjednačiti nemože. Radi te same skupoće morali bi već dati doplatak riečkoj gimnaziji, a ne radi onoga, što oni tamo zastupaju, jer je to dotičnim profesorom kao rodoljubom dužnost, a to je dužnost ne samo profesora nego i svakog Hrvata, da hrvatstvo brani svagdje, gdje jest. Gospodo moja! Posve je drugačiji život profesora ovdje u Zagrebu, nego li na Rieci. Ondje je život, gospodo moja, profesorom vrlo otegoćen. U Zagrebu ima raznih družtva, u koja mogu zagrebački profesori badava doći, dočim na Rieci moradu se u družtva uvući i plaćati, zato im je i skuplji život i još se priekim okom gledaju.

Zato pristajem na to, da se vis. vladi preporuči ova molbenica na uvaženje, da ona sve potrebe razvidi, pa dade taj doplatak tim više, jer čujem, da baš na Rieku neželi nijedan profesor doći, pa da tamo, koji služe, samo iz nužde služe. A kako oni zastupaju tamo hrvatstvo, kada nemaju onoga, što bi morali imati, možemo si misliti. Preporučam dakle vis. saboru, da se ova molba preporuči vladi na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima presvietli g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Imadem samo nekoliko rieči kazati. Moram upozoriti vis. kuću na tu okolnost, da mi idemo svaki dan za štednjom i vidimo, kako je mršav naš proračun kod najviših struka, a sada se opet veći izdatci preporučaju davanjem doplataka riečkim profesorom. Ja razumijem gospodu, koja to zagovaraju, nu nerazumijem, da oni to zagovaraju radi patriotizma. Zar nije u svakom dielu naše domovine patriotizam, bilo to na Rieci, u Varaždinu ili Osieku?

Ovdje se naglašuje skupoća, kao da te nebi bilo u Osieku, Varaždinu i Zagrebu u većoj mjeri nego li na Rieci. Nu nema razgovora o skupoći prema ostalim dielovom naše domovine. Kada je tomu tako, da se svaki slobodno obraća neposredno na sabor, to nestoji kod onih zborova i korporacija, koje stoje pod nadzorom vlade i koje bi morale imati obzir prama svojoj predpostavljenoj vlasti.

Kako se sada to slaže, zagovarati tu demoralizaciju? Vidili smo iz teksta predstavke, česa ja prije nisam znao, da su se oni usudili upuštati u rešetanje samog budgeta i rekli, da ima dosta, što bi se moglo iz budgeta brisati te njima doplatak dati. Zar je to zadatak profesora riečke gimnazije, koji treba da uče mladost disciplinu, a ne da sastavljaju ovakove predstavke na sabor preko vlade i da tuže vladu saboru. Kroz to odobravanje ruši se upliv i autoritet vlade. Treba, da ona gospoda znadu, da je njihov gospodar vlada i nitko drugi. Čudim se, da nisu naveli rubriku, koja da se iz budgeta briše, pak njima dade. Ako je njihov položaj težak, neka idu svojim putem, da si ga poprave, a ne ovim protuurednim, kojim su udarili. Zna se, da ondje nema toliko skupoće kao u ostalih gradovih i da je daleko veća skupoća u Osieku, nego li na Rieci. U ostalom će se vlada, kada dodje u bolji financijalni položaj, sjetiti na podieljenje doplatka i povećanje plaćâ. Za sada tomu nije vrieme, da se povišenje plaćâ ili podieljivanje doplatka zagovara, jer neznamo naš budući financijalni položaj. Zato se valja za sada strpiti i pričekati do buduće godine, gdje će biti vremena u proračunskom odboru o tom razgovarati, a hoće li pako biti naš financijalni položaj bolji nego li ove godine, to će skorija budućnost pokazati, i velim vam po sto i sto puta, da je financijalni naš položaj odvisan od uspjeha financijalne naše nagodbe. Za sada imamo mi daleko prešnijih posala, nego li je uvadjanje doplataka.

Predsjednik: Želi li još tko o tom predmetu govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko ne javlja za rieč, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Viktor Špišić**: Visoki sabore! Ja sam spomenuo, da je peticionalni odbor zaključio, da se ta molbenica imade vladi na uvaženje predati. Nu pošto se je u ovom saboru iza toga zaključka čulo, da nebi ova molba imala uspjeha za ovu godinu, to ja pristajem na to, da se ista molba preda vladi na uvaženje kod sastavljanja proračuna za buduću godinu.

Preuzvišeni g. ban: Ja mislim, da g. izvjestitelj nemože drugo predlagati, nego što je zaključeno u odboru. Tamo ste izvoljeli jedanput drugčije predložiti, a sada opet drugčije predlažete, dakle što predlažete?

Predsjednik: Molim liepo, preuzv. gospodine, čitat će se prije glasovanja predlog odbora. Subjektivno mnienje gosp. izvjestitelja nije mjerodavno, nego predlog odbora. Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli pročitati predlog odbora.

Izvj. **Viktor Špišić** (čita predlog odbora. — Vidi zapisnik).

Predsjednik: Koja su gospoda za to, da se primi predlog odbora, neka izvole ustati.

(Diže se dvojbena manjina.)

Molim onu gospodu, koja su proti predlogu odbora, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je pao.

Pošto nema drugoga predloga, to se ova molba upućuje natrag na peticionalni odbor, da stavi drugi predlog. Idemo dalje.

Izvj. **Viktor Špišić** (čita): Municipij grada Bakra

od 28. svibnja 1879. br. 431 moli, da se zgrada za nautičku školu sagradi na trošak zemlje.

Predsjednik: Što je predlog odbora?

Izvj. **Viktor Špišić**: U jednoj sjednici bijaše takova molba ovomu saboru podnešena, te je peticionalni odbor tako zaključio, da se ista vis. vladi na uvaženje predade i to s toga razloga, jer je Primorju neobhodno potrebna nautička škola. S toga i sada peticionalni odbor predlaže, da vis. sabor odluči, da se ta molba vis. zemaljskoj vladi na uvaženje predade,

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati predlog odbora.

Izvj. **Viktor Špišić** (čita): Predlog odbora glasi, „da se ta molba dostavi kralj. zem. vladi na uredovanje uz preporuku".

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu? Ako nitko neželi govoriti, onda će se glasovati.

Jovan Živković: Ja sam čuo, vis. sabore, od gospode primoraca, da je ova škola suvišna, nu pošto ta gospoda danas šute, to vidim iz njihove šutnje, da bi ta škola i sbilja bila suvišna.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Dr. **Pavao Muhić**: Kada je godine 1871. otvorena nautička škola u gradu Bakru, odnosno prije nego se je ta škola otvorila, obvezao se je grad Bakar, da će prostorije za tu nautičku školu sagraditi na svoje troškove. Zemaljska je vlada više puta, buduć prostorije nisu prikladne za nautičku školu, pozivala grad Bakar, da zadovolji dužnosti svojoj. Grad Bakar obećao je, da će zadovoljiti svojoj dužnosti, a ove mu je godine najedanput na um palo, neka se na trošak zemlje gradi ta škola, dapače oni su zahtievali, da se otvori privatni pripravni tečaj. Vlada jim je odgovorila, da dok oni neprirede prostorije za taj pripravni tečaj, da dotle nemože njihove molbe uvažiti. I tako stvar sada stoji.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Viktor Špišić**: Ja mislim, da svi uvažavamo neobhodnu potrebu te škole tamo, pa kad oni sami nemogu smoći sredstva za podignuće te škole, to mislim, da se njihova molba svakako preporučiti može. (Smieh u dvorani.)

Predsjednik: Molim, da još jedanput pročitate predlog odbora, da se može glasovati. (Smieh. Predsjeduik zvoni.)

Izvj. **Viktor Špišić** (čita predlog odbora).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao. Ova se molba vraća odboru, da drugu odluku izreče.

Izvj. **Viktor Špišić** (čita): Zastupstvo grada Varaždina od 19. travnja br. 549 moli, da se prinos, što ga ta obćina za kralj. realnu gimnaziju doprinaša, na teret zemaljski preuzme.

Odbor predlaže, da se ta molba kralj. zem. vladi na uredovanje dostavi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Viktor Špišić** (čita): Ravnateljstvo zemaljskoga muzeja u Zagrebu od 16. lipnja 1879. br. 102 moli neka mu se još za godinu 1879. dotacija povisi, i neka se odredi svota za iztraživanje Bosne i Hercegovine i za nabavu starinskih predmeta na tom putu.

Odbor predlaže, da se ta molba uputi kralj. zem. vladi s preporukom, da prema razpoloživim sredstvom još ove godine ovoj molbi zadovoljiti uznastoji.

Predsjednik: Molim liepo, želi li tko govoriti o tom predmetu?

Jovan Živković: Ova se molba kao obično ustupa vladi bez preporuke na uredovanje.

Predsjednik: Molim, oprostite gospodine, gospodin je izvjestitelj dosta glasno pročitao zaključak odbora. (Smieh. Glasovi u dvorani: Živio predsjednik!) Želite li o tom govoriti?

(Ustaje dr. Pavao Muhić.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Ja sam čuo rieči Bosna i Hercegovina, nu neznam, o čem se radi. Ja vis. kuću mogu izvjestiti, da je profesor i ravnatelj mineralogičkog i geologičkog odjela dr. Pilar već prvih dana ovoga mjeseca otišao u Bosnu, te da mu je vlada dala podporu, koliko je želio i kazao da treba za put u Bosnu, i već je tamo. Kako se znade, već je i nekoliko listova poslao o svom putovanju.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja mislim, da se kod nas odviše malo čini za ovu stvar, zato pristajem uz predlog i zaključak odbora, jer se s ovim bog zna šta neučini, ako se vladi „preporuča". Presvietli gospodin uvjek se je lecnuo, kad se je reklo, da se „preporuča". (Smieh u dvorani.) Ja neznam, zašto se leca, za to je predstavka da ju sabor uvaži i preporuči, i to se zahtieva i želi se postići. Zato prihvaćam ovu preporuku, da ju vlada u obzir uzme.

Dr. **Pavao Muhić**: Imam g. zastupniku Kamenaru samo to odgovoriti, da je preporuka sada suvišna, buduć da je vlada prije mjesec dana učinila ono, što se ovdje preporuča.

Gjuro Kamenar: Onda živila vlada! (Smieh.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Ja mislim, da nije zamašaj cieli ovoga predloga presv. gospodin shvatio, čim držim, da predstavka ide tamo, da se povisi dotacija za muzej, da bude sada moguće nabaviti znamenite starine iz Bosne

Hercegovine, koje će biti ovom prigodom najlaglje nabaviti, a ne samo da se tamo putuje. Drago nam je, da putuje strukovnjak iz Hrvatske po Bosni, i da se njegov put namiruje iz zemaljskoga budgeta, ali je li se što od strane vlade za to učinilo, da sve starine, koje su po Bosni, nebudu putovale u inozemstvo, to mi neznamo. Želili bi, da sve, što je bolje u Bosni, neputuje u inozemstvo, van da se i nam što sačuva.

Preuzv. g. ban: Možebit bi, visoko predsjedničtvo, dobro bilo, da se pročita sadržaj te peticije, da se vidi, što je na stvari, jer jedni vele ovo, drugi ono.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati tu molbu. (Prama izvjestitelju:) Možda vam je težko čitati, dati ćemo drugomu. (Smieh.)

Molim g. bilježnika Stekovića, da pročita ovu molbu.

Bilj. **Jovo Steković** (čita molbu muzealnoga ravnateljstva za povišenje dotacije).

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu?

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja bi imao samo to spomenuti, što se tiče prvoga diela peticije, gdje se želi, povišenje dotacije. Ova je peticija već prekasna, jer je proračun svršen, pa može samo glede toga biti govor, što se traži pomoć za putovanje, nu ta se dovoljno daje i prema tomu je ta stvar svršena. Vlada daje i drugo i u većoj mjeri, nego što se ovdje zahtieva.

Preuzv. g. ban: U ostalom, ako se sjećam rieči, nije posve točno, što je ovdje u toj stvari govoreno, jer premda su te dotacije nizke bile, ipak su razmjerno dosta visoke prema našim slabim silama, ali ovdje opet nisam ništa čuo, da je napomenuto, da je zemlja učinila prošle godine jako mnogo za kupovanje nekih starinskih zlatnih novaca, koji su se u Zemunu našli. Ti su novci bili od velike vriednosti, te su se nabavili za naš muzej. Sada opet otišao je g. dr. Pilar u Bosnu na zemaljske troškove. Iz toga će uviditi štovana kuća, da vlada uvjek čini u toj struci, štogod može. Moram napomenuti jošte i to, da ovo, što govori ovdje g. kustos, da mu je bilo nuždno za nabavu kojekakvih predmeta iz Bosne do 2000 for., nije meni poznato. Da se je obratio na vladu, vlada bi bila možebit štogod učinila, nego ako on misli, da je vlastan iz svoga vlastitoga djelokruga nabaviti takove stvari, a da vladi niti neprijavi, onda se nemože ni tužiti, dapače mislim, da bi njegova dužnost bila prijaviti, ako je bilo što vriedna za nabavu, a vlada bila bi to uzela u razmatranje, je li vriedno nabaviti ili ne, ili sve ili bar koji dio, te bi i promislila, odkuda da se što nabavi. Dakle, gospodo, s jedne strane, što se u ovoj peticiji ide na to, da se u budgetu stvori veća svota, nego je dotirana, s te strane nema govora, a s druge strane nema o tom govora, što je već u Bosnu odaslan gosp. dr. Pilar, koji će se brinuti o tom, da tamo iztraži bar nekim dielom od prilike iste predmete, o kojih je govor. Iz toga držim, da će biti najbolje, da se ovaj predlog neprimi, nego da se jednostavno pošalje vladi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu? (Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč imade gosp. izvjestitelj.

Izvj. **V. Špišić**: Ja mislim, da bi se mogao ovaj predlog poprimiti, jer je zastupnik vlade sam izjavio, da je sbilja nešto potrebno učiniti, dočim je već i jedan odredjen, koji je išao tamo, da traži starine, i kojemu se već zato nešto dalo. S toga držim, da taj predlog može stati. da se prema razpoloživim sredstvom još ove godine zadovolji ovoj potrebi.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati dotični predlog.

Izvj. **V. Špišić** (čita predlog).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Manjina ustade.)

Predlog odbora nije primljen. Idemo dalje. Razumieva se, da svaka ovakova molba, koja nije dobila riešenja, pa ako je predlog odborov pao, mora natrag ići, da dobije drugi predlog.

Preuzv. g. ban: Ja sam predložio, vis. predsjedničtvo, da se ova molba priobći vladi na uredovanje.

Predsjednik: Molim liepo, oprostite preuzv. gospodine, ja taj predlog nisam čuo, nu vladi pripada pravo predlagati, te se ima vrhu predloga glasovati.

Prima li vis. sabor predlog preuzv. g. bana, da se ova molba dostavi jednostavno vladi na uredovanje?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina ustade.)

Predlog preuzv. gosp. bana je primljen.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli dalje.

Izvj. **V. Špišić** (čita): Lugarsko osoblje kr. zakladnog dobra kutjevačkog od 20. travnja 1879. moli za povišenje plaće i ustanovljenje mirovine.

Pošto ova molba u djelokrug vlade spada, to odbor predlaže, da se ta molba jednostavno ustupi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora? (Prima se.)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Šišman Landsinger iz Osieka, slikarski učenik u Rimu, moli za doznačenje podpore za nastavu slikarske nauke.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, da izvoli riešenje odborovo pročitati.

Izvj. **V. Špišić** (čita): Predlog odbora jest, da se ta molba uputi opetovano kr. zem. vladi na uvaženje prema razpoloživim sredstvom.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predlogu?

Moram upozoriti vis. kuću, da se ovdje nepredlaže, da se ova molba jednostavno šalje vladi na uredovanje, nego na uvaženje prema razpoloživim sredstvom.

Jovan Živković: Vlada, vis. sabore, već je višeputa molila i u saboru i u odboru, da joj se nepreporučuju

osobe, budi za štipendije, budi za podpore, pošto je to njezina stvar i ona će najbolje moći prosuditi, je li dotična osoba dostojna štipendija ili podpore, te da se nebi sabor upuštao u specificiranje ove ili one osobe. S toga predlažem, da se ova molba jednostavno ustupi vladi na uredovanje, tim više, pošto je već i u odboru rečeno, da nije dostojno, da se ovdje osobe imenuju. Vlada će znati, kome može dati štipendij ili podporu, a kome ne.

Predsjednik: Neželi li nitko više o tom govoriti? Želi li gosp. izvjestitelj štogod govoriti?

Izvj. **V. Špišić**: Istoga sadržaja molba bila je podnešena već u prošlom zasjedanju saborskom, te je peticionalni odbor predložio, da se ta molba vladi na uvaženje prema razpoloživim sredstvom ustupi. I s toga je razloga ovaj odbor i sada ovakav predlog učinio, tim više, što je taj molitelj rodjen u našoj zemlji, što se je s vrlo dobrimi svjedočbami o vještini u slikarstvu izkazao i što je u to ime vis. sabor kod proračunske razprave stanovitu svotu opredielio za umotvorstvo. S toga preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora?

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Prima li vis. kuća predlog g. predstojnika nutarnjega odjela, da se ova molba ustupi vladi na uredovanje?

(Prima se.)

Idemo dalje.

Izvj. **V. Špišić** (čita): Hrvatsko arkeologičko družtvo u Zagrebu od 16. lipnja 1879. moli godišnju podporu.

Odbor predlaže, da se ta moba uputi kr. zemalj. vladi preporukom na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Ja predlažem, da se ova predstavka prepusti odboru nastavnomu, neka meritoran predlog podnese saboru.

Predsjednik: Možda će nuždno biti, vis. sabore, da se pročita ova molba.

Preuzv. g. ban: Mislim, da bi bilo dobro, da se pročita.

(Glasovi: Neka se čita!)

Predsjednik: Molim dakle g. bilježnika Stekovića, da ju pročita.

Bilj. **Jovan Steković** (čita dotičnu molbu).

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? Rieč imade g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Po propisu poslovnika imade se predlog svakog saborskog člana napisati i po desetorici saborskih članova podpisati. Nu ako se nebude obaziralo na poslovnik, kao što danas nije, nastati će takav metež, da se bude jedanput zato, a drugi put proti glasovalo. Ako se namjerava tako postupati, neka se poslovnik promieni.

Predsjednik: Imam čast g. zastupniku dru. Vrbaniću kazati, da kod peticija, gdje dolazi jedna peticija za drugom, nije bio nikada drugi modus praecedendi, nego ovaj, koji je danas u vis. ovoj kući, i to je bilo uvjek u praksi. Da se strogost, koju poslovnik propisuje, uporavi kod riešenja peticija, to bi trebalo 4—5 nedjelja za riešenje tih peticija. Mislim, da ćemo kod dosadanje prakse ostati; ako je pako volja vis. kuće, da se strogo držimo poslovnika, ja ću ga drage volje uporaviti. Nu, pošto vidim, da je dispozicija vis. kuće ta, da se kod dosadašnje prakse ostaje, to je neumjestan prigovor g. zastupnika dra. Vrbanića.

Želi li još tko govoriti?

Jovan Steković: Visoki sabore! Ta praksa postoji već više godina u saboru, i neznam, koja bi druga bila, kada se podnašaju odborski predlozi. Ova je molba pretresana u odboru, te je odbor stavio svoj predlog i ne može se ona odboru natrag vraćati, već na uredovanje vladi, koja će znati svojim načinom uredovati š njome. (Glasovi: To je već riešeno!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o predmetu, koji je na dnevnom redu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, možda želi gosp. izvjestitelj govoriti?

Izvj. **V. Špišić**: Obzirom na to, što po družtvenih pravilih ciela imovina družtva i svi predmeti, koji se kod izkapanja pronadju, pripadaju zemaljskomu muzeju, preporučam vis. saboru, da se ova molba vis. zem. vladi na uredovanje uputi.

Predsjednik: Molim, je li s preporukom?

Izvj. **V. Špišić**: Jest, sa preporukom.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen.

Fran Folnegović: Molim, neka se glasuje o mojem predlogu, da se ova molba na nastavni odbor uputi.

Predsjednik: Ja neznam, da ste vi taj predlog stavili.

Fran Folnegović: Jest, ja sam ga izrično stavio.

Predsjednik: Nu dobro; ako je vis. kuća za to, da se o predlogu g. Folnegovića, meni ovako javljenu, glasuje, da se naime ova molba odboru nastavnomu preda, neka se glasuje. Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog g. Folnegovića primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog g. Folnegovića je pao. — Molim dalje.

Izvj. **V. Špišić** (čita): Trgovištna obćina Daruvar od 18. lipnja 1879. moli za svoje samostalno uzdržavanje i odieljenje od izvanjske obćine Daruvar.

Odbor predlaže, da se ova molba uputi kr. zem. vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Municipij grada Bakra od 28. svibnja 1879. br. 910 moli zagovaranje obstanka slobodne luke.

Odbor predlaže, da se ta molba ustupi kr. zemalj. vladi sa naročitom preporukom, da nastoji svojim putem ovoj pravednoj molbi zadovoljiti.

Jovan Živković: Vis. sabore! Je li pravedna ova molba ili ne, to je stvar vlade. Ona ima prosuditi, je li pravedna ili nije. A kako se može odbor uputiti o tom, je li to pravedno ili ne? On može samo preporučiti molbu, a ne kazati, da je pravedna. To ima vlada izpitati.

Predsjednik: Molim liepo, gosp. izvjestitelj već će opravdati predlog odbora. — Da ga dakle čujemo!

Želi li dakle još tko govoriti?

Rieč ima g. zast. Folnegović.

Fran Folnegović: Ovo je prevažno pitanje, koje upravo vrije u Primorju radi toga, što se hoće sve slobodne luke ukinuti osim riečke i tršćanske. To je propast svih naših primorskih gradova. Ovo pitanje samo onako baciti bez uvaženja, bilo bi s naše strane griešeno, a pošto imamo neki odbor za komunikacije i trgovinu, to bi od toga odbora, o kojem se u ostalom nikada ništa nečuje, zadaća bila, ovu molbu u pretres uzeti, jer ja neznam, kada će imati taj odbor drugu koju zadaću, ako ne ovu. Zato predlažem, da se ova molba uputi tomu odboru, neka obširan meritoran predlog podnese ovomu saboru.

Predsjednik: Molim liepo, to je predlog, koji se ne odnosi na ovu peticiju.

Fran Folnegović: Ja sam za to, da se ova predstavka uputi na odbor za komunikaciju i trgovinu.

Gjuro Kamenar: Ja bi odustao od predloga odborova, ako se ovaj predlog prihvati.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Vončina.

Ivan Vončina: Vis. sabore! Ovo je pitanje koje će se ugovorom riešiti i odlučiti izmedju jedne i druge polovine carstva, t. j. izmedju Austrije i Ugarske. Dakako, da će tu biti oštećeni ne samo naši Primorci, nego će tu takodjer biti velika šteta kroz vjekove za Istriju i za Dalmaciju.

Na ovom mjestu, čini mi se, da nije shodno niti koristno, da se o tom ovdje govori. Ovo će se pitanje razpraviti na sasvim drugom mjestu i to, ako bude sgoda, biti će dužnost zastupstva ovoga sabora, da svoju rieč uloži i da brani interes Primorja, kako se bude dalo. Ovdje neznam, što bi taj odbor za komunikacije i trgovinu s tom molbom radio, pošto uspjeha nemože unapred znati. Zato predlažem, da se ova molba vladi na uredovanje predade.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Po izjavi presv. g. predstojnika odjela za nutarnje poslove, čini mi se, da je peticionalni odbor nekakov dvoživac ili amfibia, jer neki traže od njega sve, a drugi mu oduzimlju istu sjenu njegova obstanka. (Smieh. Čujmo! Čujmo!) Visoki sabore! Na molbeni odbor dolaze molbenice, koje govore o traktatih europejskih; dolaze molbenice, da se traktati o jadranskom moru promiene. Takove molbe, kakovih ima više, davaju peticionalnomu odboru neizmjerno visoku vlast, a s druge strane, vidimo sa stolice vladine, da se tomu peticionalnomu odboru upravo uzimlje svaka preporuka, da nesmije izustiti niti rieči „na uvaženje". Taj peticionalni odbor ima čitati sve molbenice, pa kada se osvjedoči i uvidi, da je koja stvar važna i opravdana, prema tomu on sasvim u kratko izrekne svoje mnienje, da ih prema okolnostim i financijalnim sredstvom preporuči, a vlada da izvoli uvažit, pa ako se i ona osvjedoči, da je ono vriedno, što je navedeno u dotičnoj peticiji, to će učiniti, što se traži, van ako je ovaj odbor kakav komisar predprega, t. j. da nema ništa drugo, van da složi sve peticije, pa da ih preda saboru. Ako je tako, onda mislim, da nebi ni trebalo toga peticionalnoga odbora, jer sve molbenice dolaze na predsjedničtvo sabora, a predsjednik sabora odmah, čim vidi, kakav je petit, mogao bi ih razdieliti raznim odborom, pa bi taj peticionalni odbor prestao živiti. Ja se dakle, visoki sabore, veoma čudim, da mi — peticionalni odbor — niti toliko upliva neimademo, da preporučimo što ili molimo za što vladu, da buduć osvjedočeni, da je važan petit, tražimo kao opravdano, da ga i vis. vlada uvaži. Toliko sam bio dužan kazati kao član peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Molim, za koji je predlog g. govornik?

Ignjat Katkić: Ja sam zato, da ova molba nepredje na odbor za komunikacije i trgovinu, nego da vis. sabor zaključi po predlogu peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Meni je jako žao, da nije prava narav peticionalnoga odbora shvaćena. U svih parlamentih postoji, da odbor peticionalni mora imati neki generalni značaj o svih predmetih, koji dolaze na sabor, a njemu je zadaća samo ta, da on poslije sve predmete prosudi, kamo spadaju, pa da ih dade u onaj kanal, gdje se riešiti imadu. On nema ništa riešiti, samo imade staviti shodan predlog, kako da se stvar rieši. Ako dodje na njega jedna stvar, koja se tiče administracije, to ju on ima uputiti vladi na uredovanje, a riešiti ju nema pravo. Odbor je peticionalni, tako rekuć, prvi organ, koji daje stvari tamo, kamo spadaju. Da toga odbora nebi bilo, onda bi sabor odlučivao, kamo bi koja stvar spadati imala. Da se pako odbor uputi, kamo koja stvar spada, to on ima u tom jako lahku zadaću, preko koje nemože ići, kao što se ovdje kaže, da se ovoj „pravednoj molbi" udovolji. Kada on kaže, da je molba „pravedna", to treba, da je ne samo on, nego i zakonodavno tielo podpuno uvjereno o pravednosti te molbe.

Ja nevjerujem, da je g. predgovornik podpunoma

uvjeren o tome i da će se latiti dokaza, da je molba pravedna, tako, da će biti u stanju zemaljska vlada njoj udovoljiti.

Ova stvar dapače, kako je g. predgovornik Vončina naglasio, niti nespada ovamo, nego je to stvar, koja spada na obe državne polovice, pa ako bude štetna budi po jednu, budi po drugu polovicu, to će svaka znati u svoje vrieme i na svom mjestu poprimiti shodne korake, da se štetne posljedice odstrane, ali ne da ova vlada tomu udovolji, koja nemože tomu udovoljit. Ja mislim, da bi daleko shodnije bilo, da peticionalni odbor tako rieši stvar: „upućuje se vladi, da učini, što za shodno vidi i što za shodno pronadje". Ona bi onda vidila, što će učiniti moći, a ne, da već sada bez izpitivanja te stvari kaže: „Ova je molba pravedna; treba joj zadovoljiti". S toga ja idem malo dalje, nego li g. Vončina i predlažem, da vis. sabor uputi ovaj podnesak vladi, da ona u ovoj stvari učini, što za shodno pronadje.

Ivan Vončina: To je ono isto, što sam i ja kazao.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Ja ću si samo jednu opazku dopustiti, naime ja znam, da je nadležnost ovoga sabora žalibože dosta spala od onoga, na što ima pravo, ali da ovaj vis. sabor ne može uvažiti najviših interesa zemlje, pak preporučiti onomu organu, koji imade braniti te interese, ja mislim, da tako nizko nismo spali. Ja znam, da u dalmatinskom saboru, koji ima daleko manju nadležnost, nego li naš, pa da je taj sabor uzeo u pretresivanje, u duboko pretresivanje traktat medju Italijom i Austrijom, te je svoje mnienje o tom ministarstvu preko namjestničtva izrekao u tu svrhu, da se uvaži kod pretresivanja toga traktata. Kada to zemaljski sabor cislajtanski može učiniti, a da neradi preko nadležnosti, čini mi se, da to može učiniti naš sabor, kada se radi o interesu našega Primorja, da ovaj sabor smije kazati, neka se uvaži tamo, gdje se ima uvažiti. Podupirem dakle predlog zastupnika Folnegovića, pošto je to sbilja pitanje takovo, koje pristaje u onaj odbor, čija je to nadležnost i koji se ima baviti s ovim predmetom, jer taj će odbor sigurno predložiti, da se preporuči ova molba, koja je u interesu Primorja, vladi, da uloži rieč tamo, gdje ju svaka hrvatska vlada uložiti ima, kada to interes Hrvatske zahtieva.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

Preuzv. g. ban: Ako mi vis. predsjedničtvo i štovana kuća dozvoli, kazao bi nekoliko rieči za obavjest. Bakarska deputacija bila je kod mene pred mjesec dana i govorila mi je o toj stvari. Ja sam štovanim onim muževom, koji su bili odaslani od strane municipija, kazao, neka načine molbenicu u tom smislu, pa da ću ja učiniti sve, što bude u mojoj vlasti. U ostalom nisam propustio istim ono pripomenuti, što su i sami znali, da to u ruci hrvatske vlade nestoji, nego da ona može učiniti korake one u njihovu interesu, koji su joj koraci dopušteni u njezinu djelokrugu. To su štovani oni muževi jako dobro razumili i u istinu, ako ova peticija dodje vladi vlada će ju uzeti u razmatranje i ja ću sam nastojati, da se učini ono, što sam onoj deputaciji rekao. S toga držim, štovana kućo, da je posve suvišno, da ide ova molba na drugi odbor, što dugo vremena zahtieva. Jer što će učiniti taj odbor u stvari? Ako se dade štogod učiniti, trebalo bi brzo učiniti.

Ta stvar ne spava, gospodo; ta će se stvar riešiti možebit za koje vrieme i nebi trebalo, da se ta stvar upućuje na novi odbor, pa onda istom na vladu itd. Ovim načinom prošlo bi dosta dugo vremena, pa bi moglo biti i prekasno, dok se to sve prouči i razpita. S toga bih ja mislio, da se ta molba odašalje vladi s preporukom da to uvaži po mogućnosti; samo bi valjalo izostavit ono što mi se čini suvišno, a to je ona rieč, da je molba „pravedna".

Najposlje morali bi imati nekakove podatke, zašto je ta molba „pravedna". Ja nisam čuo u ovoj štovanoj kući ni jedne rieči, na što bi se taj sud mogao osloniti, koji je o pravednosti te molbe izrečen. Ja mislim, da nijedan član štovane ove kuće nemože uztvrditi, da je ova molba pravedna, dok se o tom neosvjedoči. Štovana kuća može se osloniti na vladu i na njezinu poštenu volju, da će ona sve učiniti, što se dade učiniti. S toga molim u interesu ove stvari, koja je tolike važnosti, da izvolite učiniti zaključak takav, da se ova molbenica preporuči vladi s preporukom, da ona učini u tom pravcu, što njezin djelokrug dopušta i što joj njezin patriotizam zapovieda te da se izpusti ona rieč „pravedna".

Predsjednik: Rieč im g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! I meni se čini kada bi ovaj predmet, koji je sada u razpravi, prelazio u drugi odbor, da bi taj odbor mogao doći do viećanja istom onda, kada već ova stvar bude odlučena. O drugom se ovdje nemože raditi, nego da oni faktori, koji u ovoj zemlji neku rieč imadu kazati, da kažu, jer što će odbor komunikacionalni u toj stvari drugo učiniti, nego opet onaj predlog učiniti, koga sada peticionalni odbor čini. Reći će: Ovo je dobra stvar za Bakar i za druge naše luke, preporučimo dakle, da se uvaži. Taj je interes dakle i drugih luka našega Primorja i drugo neće moći reći odbor komunikacionalni, makar viećao koliko i kako mu drago. Ja mislim, da će nam biti dovoljno nastojanje vlade, o kojem smo sada čuli, da je preuzv. g. ban već zastupnikom grada Bakra i saboru svoju rieč položio, da će od svoje strane, koliko može i koliko je vriedno, molbu grada Bakra poduprieti. Zato se ja slažem time, da se ova molba preporuči vladi, da ona učini sve, što može učiniti, da se izpune želje u toj molbenici navedene.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Viktor Špišić**: Predloženomu po odboru zaključku bio je taj razlog, da bi bila velika nepravda i

teta gradu Bakru i cielomu Primorju, kada bi se naše lobodne luke ukinule, a gradu Rieci i Trstu ostavile. toga odbor misli, da je bolje, ako se stvar preda vis. ladi, da ona svojim putem, kako joj bude moguće, natoji, da se toj stvari pomogne. Ja mislim, da bi se svakako nogao taj predlog primiti tim više, pošto je preuzv. gosp. an sa svoje strane obećao, da će učiniti u toj stvari ve, što se dade učiniti.

Predsjednik: Visoki sabore! Ovdje su 4 predloga. 'redlog odbora, koji glasi ovako: da se ova molba ustupi r. zemaljskoj vladi s naročitom preporukom, da nastoji vojim putem ovoj pravednoj molbi zadovoljiti,

onda je predlog g. zastupnika Folnegovića, da se va molba odstupi odboru za trgovinu, obrt, komunikaju i javne radnje,

treći je predlog zastupnika g. Vončine, da se ova nolba jednostavno vladi na uredovanje preda (Vončina: preporukom!) . . . molim liepo, na uredovanje,

a četvrti je predlog preuzv. g. bana, da se ova molba ladi s preporukom na uredovanje podnese.

Ivan Vončina: Ja odustajem od svoga predloga; ja sam mislio s „preporukom".

Predsjednik: Dakle onda su tri predloga. Najprije će se glasovati o predlogu odbora; ako ovaj padne, glasovati će se o predlogu zastupnika g. Folnegovića, ako i ovaj padne, o predlogu preuzv. g. bana.

Ona gospoda, koji su za to, da se predlog odbora primi, naime, da se ova molba ustupi kr. zemalj. vladi sa naročitom preporukom svojim putem ovoj pravednoj molbi zadovoljiti, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen.

Za danas bi, visoki sabore, dosta bilo. Za buduće sjednice ustanovljuje se dnevni red, koji je bio za danas opredieljen.

Današnju sjednicu zaključujem i uričem drugu za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak ½1 sat poslje podne).

Trideset i deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 30. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Nastavak razprave o II. i III. izviešću peticionalnoga odbora. — Interpelacij g. nar. zastupnika Bože Topalovića o komasaciji u Satnici.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 29. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 46 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Stevo Kojadinović i drugovi mole, da se porezne stvari u zakoniti red dovedu.

Ide odboru ad hoc za sabiranje podataka o pobiranju poreza.

2. Franjica Horvat udova pokoj. Ignjata Horvata, bivšeg podvornika visokoga sabora, moli za novčanu podporu.

Ustupljuje se predsjedničtvu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj peticionalnoga odbora i to:

1. Municipij grada Bakra od 10. prosinca 1870. br. 1880. moli preinaku §. 39. obranbenoga zakona.

Primljeno po predlogu odbora, da se uputi zemaljskoj vladi na uredovanje.

2. Učiteljski sbor riečke gimnazije moli godišnji doplatak od 150 for.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog peticionalnoga odbora o molbi profesora riečke gimnazije gled doplatka od 150 for., da se naime preporuči kr. zemalj skoj vladi, da u budućoj zak. osnovi o proračunu ov molbi svakako zadovolji.

Većina neprihvati ovaj predlog, te se peticionalnom odboru molba na novo upućuje, da novi predlog podnes

3. Municipij grada Bakra od 28. svibnja 1879. b 431 moli, da se sgrada za nautičku školu sagradi n trošak zemlje.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog o bora, da se ta molba dostavi kr. zemalj. vladi na ur dovanje uz preporuku.

Većina neprihvati ovaj predlog, te se peticionalnom odboru molba na novo upućuje, da novi predlog podnes

4. Zastupstvo grada Varaždina od 19. travnja 187 br. 549 moli, da se prinos, što ga ta obćina za kr. realn gimnaziju doprinaša, na teret zemaljski preuzme.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog od bora, da se ta molba kr. zemalj. vladi na uredovanj dostavi.

Primljeno.

5. Ravnateljstvo zemalj. muzeja u Zagrebu od 1 lipnja 1879. br. 102 moli, neka mu se još za ovu go dinu 1879. dotacija povisi i neka se odredi svota za i traživanje Bosne i Hercegovine i za nabavu starinski predmeta na tom putu.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog od bora, da se ta molba uputi kr. zemaljskoj vladi s prepo rukom, da prema razpoloživim sredstvom još ove godin ovoj molbi zadovoljiti uznastoji.

Predlog odbora pade, te bude primljen predlog svietlo bana, da se ta molba ustupi vladi na uredovanje.

6. Lugarsko osoblje kr. zakladnog dobra kutjevačko od 20. travnja 1879., moli povišenje plaća i ustanov ljenje mirovine.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odbora, da se ta molba dostavi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje?

Primljeno.

7. Šišman Landsinger iz Osieka, slikarski učenik u Beču, moli doznačenje podpore za nastavu slikarske nauke.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odbora, da se ta molba uputi opetovano kr. zemalj. vladi na uvaženje prema razpoloživim sredstvom?

Predlog odbora pade, a primljen bje predlog predstojnika unutarnjih posala, da se ustupi vladi na uredovanje.

8. Hrvatsko arkeologičko družtvo u Zagrebu od 16. lipnja 1879., moli godišnju podporu.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odbora, da se ta molba uputi kr. zemalj. vladi s preporukom na uredovanje?

Primljeno, a predlog Folnegovićev, da se ovaj petit preda nastavnomu odboru, pade.

9. Trgovištna obćina Daruvar od 18. lipnja 1879. moli za svoje samostalno uzdržavanje i odieljenje od izvanjske obćine Daruvar.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odbora, da se ova molba uputi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Primljeno.

10. Municipij grada Bakra od 28. svibnja 1879. br. 910, moli zagovaranje obstanka slobodne luke.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odbora, da se ta molba ustupi kr. zemalj. vladi s naročitom preporukom, da nastoji svojim putem ovoj pravednoj molbi zadovoljiti.

Predlog odbora bude primljen, a predlog Folnegovićev, da se ovaj petit preda odboru za komunikacije i predlog Vončinin, da se preda vladi na uredovanje sa preporukom, pade.

Zatim zaključi predsjednik današnju sjednicu u ½1 sat poslije podne, a ureče buduću za sutra 30. srpnja 1879. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak izvieštaja peticionalnoga odbora.
2. Proglašenje zajedničkih zakona.
3. Izviešće prorač. odbora o uredjenju tiskare „Narodnih Novina“ zemaljskom tiskarom.
4. Izviešće odbora ad hoc o proučenju spisa i odgovora vlade na interpelacije dra. Vučetića i Frana Folnegovića o gradjenju savskih nasipa.

Krestić v. r. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigao je jedan jedini podnesak, i to:

Gosp. zastupnik Dragutin pl. Mihalović moli, da se časti člana proračunskog odbora rieši.

Molim g. bilježnika, da izvoli ovu molbu pročitati.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita molbu gosp. nar. zastupnika Drag. pl. Mihalovića, da se rieši časti člana pror. odbora).

Predsjednik: Što izvoli visoki sabor u pogledu te molbe zaključiti? — Želi li možda tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, to se ovoj molbi zadovoljava, i staviti će se na dnevni red izbor jednog člana za odbor proračunski.

Prelazi se na dnevni red. — Na dnevnom je redu nastavak razprave o izviešću peticionalnoga odbora.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvj. Viktor Špišić zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Popović Lazar i Janošević Ivan parosi grčko-iztočne crkve u doljnjem gradu Osieku od 18. lipnja 1879. mole za dopitanje stalne godišnje nagrade za vršenje dušobrižnih dužnosti u osiečkoj obskrbnoj bolnici.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **V. Špišić** (čita): Predstavka skupštine županije križevačke od 19. lipnja 1879. br. 69/pred., da se ustroji kod kr. zemaljske vlade poseban odjel za narodno gospodarstvo.

Odbor predlaže, da se ta molba uputi kr. zemalj. vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog ovaj odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **V. Špišić** (čita): Veleposjed topolovački od 20. lipnja 1879. moli pomoć proti odredbi kr. zem. vlade, kojom mu se nameće 10.000 kilometara nasipa savskih 1879. izgraditi.

Odbor predlaže, da se ova molba ustupi odboru ad hoc za savske nasipe.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog ovaj odbora?

(Prima se.)

Izvjest. **V. Špišić** (čita): Josip Freudenreich, nadredatelj i glumac narodnog zemaljskog kazališta, moli mirovinu.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi vladi s preporukom na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu?

Jovan Živković: Ja predlažem, vis. sabore, da se ova molba jednostavno vladi uputi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **V. Špišić**: Buduć da se je molitelj već u mladosti posvetio narodnomu kazalištu, te u tom zvanju već preko 30 godina proveo i zasluge si stekao, to molim, da se ovaj predlog odbora primi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odborov? Koja su gospoda za to, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje,)

Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog g. predstojnika nutarnjega odjela primi, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Oba su predloga pala. Ova će se molba vratiti molitelju natrag.

Idemo dalje.

Izvjestitelj **V. Špišić** (čita): A. Krajčović i dr., izbornici trgovišta Vukovar od 4. srpnja 1879. mole, da se izbor narodnoga zastupnika za trgovište Vukovar obaviti dade kroz posebno saborsko povjerenstvo ili kroz deputaciju, po kr. zem. vladi imenovati se imajuću.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi kr. zemalj. vladi s pozivom, da prema zaključku saborskom od 16. siečnja 1879. izbor zastupnika vukovarskog već jednom zakonitim putem izvesti dade.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **V. Špišić** (čita): Žitelji obćine Trsat od 20. travnja 1879. mole za odciepljenje od upravne obćine Draga-Kostrena.

Odbor predlaže, da se ova molba ustupi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **V. Špišić** (čita): Predstavka obćine Orle od 23. lipnja 1879. br. 1859/pol., da se žitelji Novo Čiće rieše trha plaćanja mirovine Ivanu Pajloku, bivšemu učitelju u Novih Čičah.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Poglavari i obćinari mjesta Neradina, Grgetega, Sela i Prnjavora, Krušedola te Velike Remete mole odciepljenje od političke obćine Irig, te ustrojenje svoje zasebne političke obćine.

Odbor predlaže, da se ta molba ustupi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvjestitelj **V. Špišić** (čita): Franjo Kuhač moli za podporu od 2000 for. za izdavanje druge knjige svoje sbirke narodnih popievaka.

Odbor predlaže, da se ova molba dostavi vladi na uredovanje s preporukom prema razpoloživim sredstvam.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu?

Jovan Živković: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč imade presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ta je stvar već riešena u proračunskoj razpravi, te se nemože sada opet separatno u pretres uzeti, te je suvišna sada svaka preporuka, jer bi vlada time došla u nepriliku.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Ova je peticija došla na peticionalni odbor i riešena je prije, nego li se je o Kuhaču razgovaralo u proračunu, i peticionalni odbor kada je rekao, da predaje ovu peticiju vis. vladi na uredovanje s preporukom prema razpoloživim sredstvam, nije ni najmanje pogriešio. To dokazuje upravo ta okolnost, što se je prigodom proračunske razprave sbilja obzir uzeo na tu molbu. Pogrieška bi jedino bila samo u tom, što je prije peticionalni odbor radio, nego li se je u proračunskoj razpravi povela rieč o toj molbi. Zato mislim, buduć se je već zadovoljilo peticiji toga gospodina, da se predlog odbora primiti može.

Predsjednik: Želi još tko o tom predmetu govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Želi li možda g. izvjestitelj govoriti?

Izvj. **V. Špišić**: Ja ostajem kod predloga odborova.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Izvjest. **V. Špišić** (čita): Josip Lovrenčić st. moli za oprost nametnutog mu doplatka godišnjih 2800 for. kao dopunjak najmovnine za jamničku kiselicu.

Odbor predlaže, da se ova molba dostavi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Izvjestitelj **V. Špišić** (čita): Skupština županije zagrebačke sa dopisom od 18. ožujka t. g. broj 7401 moli za izhod promjene zajedničkog zakonskog članka XXIV od god. 1878. glaseći o žesti.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi vladi s preporukom, da svojim putem zahtievanu preinaku ovog zakona izhoditi uznastoji.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? (Ustaje g. zastupnik Zorić.)

Rieč ima g. zastupnik Zorić.

Josip Zorić: Visoki sabore! Pošto je ova predstavka daslana na vis. kuću jednodušnim i jednoglasnim zaljučkom županijske skupštine zagrebačke od 18. ožujka . g., pošto je županijska skupština povjerenje u vis. kuću tavila, a sami članovi ove kuće neznadu sadržaja te redstavke, s toga bi predložio, da se ova predstavka poajprije pročita.

Predsjednik: Molim g. bilježnika Stekovića, da izoli ovu predstavku pročitati.

Bilježnik **Jovo Steković** (čita dotičnu predstavku).

Predsjednik: Želi li gosp. zastupnik Zorić govoiti? Ako želi govoriti, dajem mu rieč.

Josip Zorić: Visoki sabore! Porezna snaga Hrvatske a podmirivanje raznih troškova tako je nategnuta, da se dalje natezati nemože. S toga je najsvetija dužnost gledati, kako bi se ta porezna snaga u narodu podići mogla. U Hrvatskoj nema puno industrije, a ono malo, što je imade, ograničeno je na proizvod rakije. U Hrvatskoj imade mnogo šljivika i mnogo se radi o tom, da se šljiici sade i da se voćnjaci u dobrom redu drže. Ovo stoji malo njegovanja, a ipak je priličan dohodak. I sbilja, šljiva hrvatska bila je na glasu, a i rakija, koja se š nje proizvadja, bila je na dobru glasu. Prije se je mnogo proizvadjalo rakije, a sada od godine do godine ide sve na manje.

Ako postoji zakon takav, kakav je stvoren o industriji god. 1878., to članak 24. toga zakona ne samo da prieči ovu industriju, nego ju upravo ubija. U §. 2. ove naredbe čl. 24. daje se neka pogodnost producentom, ali se ta pogodnost pečenja rakije vrlo lahko znade ocieniti, jer imade vrlo malu praktičnu vriednost. Po tom zakonu može svatko za svoju porabu jedan hektolitar rakije izpeći, pa ako išto malo proda, što nemože potrošiti, pada pod globu. Drugo, što mora producent, koji želi tu pogodnost steći, unapred godinu dana dozvolu od financialne oblasti tražiti, da smije peći rakiju. Nu ako se je ko ljetos i prijavio za pečenje rakije, da mu bude dozvoljeno za svoju porabu jedan hektolitar rakije izpeći, neće naravski ljetos nikakove koristi imati, jer šljive nisu rodile, a na godinu nema prava, pošto ta pogodnost samo godinu dana traje, a ta bi pogodnost imala veću praktičnu vriednost, kada bi se to vrieme produljilo. Članak 24. dozvoljuje nagodbu sa financijalnom oblasti, ali ta je ustanova tako stegnuta, da od te nagodbe skoro nikakove koristi nema. U prijašnje vrieme bilo je to mnogo praktičnije. Producent je prijavio oblasti financijalnoj, ta je došla, pregledala šljive i proračunala, koliko može biti rakije, te je sklopila nagodbu i producent je palio rakiju, kako je znao i mogao, bez odgovornosti i brige dotičnoj financijalnoj oblasti. Sada tako nije. Tko se želi sada nagoditi, takovi mu se uvjeti stavljaju glede kolikoće rakije i kotlova, da se nemože nagoditi, te se radje i nenagadja. Osobito je to kod velikih posjednika, koji imadu više šljiva i koji radi prištednje vremena moraju imati više kotlova i većih kotlova. U članku 24. uvjetuju se najmanje dva hektolitra i da se takav kotao ima u 24 sata tri puta izpaliti. Tko se bavi time, tomu absolutno nije to moguće, ako želi dobru rakiju imati, a najviše je, ako može dva kotla kroz dan i noć izpaliti. A ako hoće valjano paliti, jedva jedan kotao može kroz dan izpaliti. Vrlo je pako pogibeljno to, gdje se sili, da narod po noći rakiju pali, jer znamo slučajeve, da se je uslied toga i vatra porodila. Ako se je pako tko nagodio, da peče rakiju, nije mogao kotla od dva hektolitra tri puta izpaliti, nego jedva dva puta, a to mu se onda neizplati. Što je onda posljedica tomu? Posljedica je ta, da su mnogi posjednici pustili palenje rakije, pa ako ova ustanova potraje i nadalje, to će se naš narod posvema odreći palenja rakije.

Ja znam, da taj zakon nije stvoren kod nas, na našem saboru i da nepodpada kompetenciji našega sabora, nego ugarskoga, gdje je taj zakon stvoren. Nu i tamo dolaze naši zastupnici iz Hrvatske, koji su dakako izloženi magjarskoj većini, te bi morali nastojati, akoprem se to neda naprečac ukloniti, da se koliko toliko pomogne. S toga, kada bi naši zastupnici na ugarskom saboru sporazumno i kolektivno radili, pa kada bi došao ovakov zakon, koji u interes kraljevine Hrvatske zasieca, pa kada bi zakon na umu imali, proučili bi ga, pak kada bi upozorili vladu na ubitačne posljedice, koje taj zakon osobito za manje producente ima, ja kriv, ako bi se ugarska vlada i ugarski sabor oglušili, pošto taj zakon niti najmanje nekoristi ugarskomu eraru, dapače je štetan po ugarski erar isto tako, kao i za pojedine posjednike.

S toga bi ja bio za to, da se ova predstavka uvaži, te da se stavi na srce i savjest ugarskoga sabora, da u buduće naši zastupnici iz Hrvatske u Ugarskoj svojim načinom i putem nastoje, da se ovaj zakon promieni i da se prilagodi interesom naše zemlje.

Predsjednik: Molim g. govornika, neka se izvoli izraziti, je li za predlog odbora ili ne.

Josip Zorić: Jest, ja sam za predlog odbora, da se ta predstavka preporuči.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Gospodin je predgovornik malo prije rekao, da znade, da ovaj zakon nespada na kompetenciju našega sabora. Ako je tomu tako, kako se je odbor mogao upustiti u to, da prosudjuje valjanost toga zajedničkoga zakona. Što se našim zastupnikom, koji su u ugarskom saboru, predbacuje, da su morali na taj zakon, koji našemu narodu štetne posliedice donaša, paziti, to se je moglo i zastupnikom ugarskim reći, jer se na iste neprilike, na koje se naš narod tuži, i onaj narod preko Drave tuži.

Gospodo moja! Taj je zakon zajednički i nisu ga kadri niti zastupnici na ugarskom saboru prosuditi, hoće li u svojih posljedicah biti dobar ili ne. To je dužnost vlade i jedne i druge i njezinih organa, da izpituju posljedice ove i one i da prema tim štetnim posljedicama takove korake poprimu, da se te posljedice odstrane. Nije „crimen laese majestatis“, ako se pokaže koji zakon štetan, kojeg će dotični zastupnici, kad bude donešen na sabor, prosuditi, i to se, ja mislim, poreći neda. S druge strane vidim, da se namjerava preporučiti ovaj zakon zastupnikom na ugarskom saboru, a ipak se predlaže, da se to vladi ustupi, da shodnim putem preinaku toga zakona izhodi. Oprostite, neću dirati u kompetenciju zajedničkoga sabora i našeg, da se o tom sada prepiremo, nego ću reći ob onom, što se ovdje predlaže, da se izhodi to i to, te da se primi odluka o tom, da je ovaj zakon nevaljan, to mi je na ovu vrlo smjelu odluku opaziti, da mislim, da na ovu odluku mi nebi bili kompetentni. Zato bi, gospodo, bio ja tako slobodan preporučiti vis. saboru, da se ova predstavka dade litografirati, pa da se svakomu zastupniku našemu na ugarskom saboru dostavi na znanje i ravnanje, da se svaki može uvjeriti, je li istina, što se tamo kaže. Pa kada budu uvjereni o štetnih posljedica ovoga zakona, to će se polag najboljeg znanja i uvjerenja učiniti sve, što se može na ugarskom i zajedničkom saboru učiniti.

Ja nisam protivan tomu, da se to vladi dade naprosto na uredovanje. Što će vlada učiniti? Vlada je dužna, da se sama uvjeri, je li ovaj zakon štetno djeluje na narod. A kada se vlada kroz svoje organe uvjeri, činiti će ono, što i u drugih stvarih čini, ona će se obratiti na zajedničko ministarstvo, pa kazati: ovaj zakon ovako ili onako djeluje i mislim, da bi ga valjalo u ovom pravcu na bolje okrenuti, to ti preporučam, a to do njega stoji, a ne do vlade hrvatske, koja se mora uvjeriti o stanju stvari, te ju izpitati i onda učiniti svoje korake. S toga ja stavljam dva predloga: 1. da se ovo našim zastupnikom na ugarskom saboru na znanje dade, da se i oni o tom upute, a 2. da se vladi ustupi na shodno uredovanje.

Predsjednik: Molim liepo, kako bi glasio predlog, jer ja nepoznam toga, da bi mogao jedan član dva predloga staviti.

Jovan Živković: Ja predlažem: 1. da se ovo našim zastupnikom na ugarskom saboru na znanje dade, da se i oni o tom upute, a 2. da se vladi ustupi na shodno uredovanje.

Predsjednik: Ja moram iskreno kazati, da ovaj predlog u ovoj formi nemože biti predmetom glasovanja.

Jovan Živković: Ja držim, da može ovaj drugi dio predloga stajati, predlog naime vlade, da se jednostavno odstupi ova stvar visokoj vladi na uredovanje.

Dragutin Stražimir: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Stražimir.

Dragutin Stražimir: Vis. sabore! Ja se neću upuštati u potanko razglabanje toga teretnog zakona. Dovoljno ga je obrazložio štovani zastupnik g. Zorić. Taj zakon, gospodo, toli je teretan ne samo za ugarsku i hrvatsku kraljevinu, da uništuje sav obrt, nego i za Austriju, za Cislajtaniju. Taj zajednički zakon stvoren je u sporazumku obijuh ministarstva financija, i tamo se proti tomu zakonu dosta jadikuje i dokazuje, da će uništiti sav obrt. Podigao se glas i u ugarskom saboru, da je to strahota od zakona, koji je teretan po narod ugarski i uništuje savkoliki obrt palenja žeste. Ja sam bio sam nazočan u ugarskom saboru, kada se je upravo ovaj zakon pretresivao i kada su se tegobe stavljale proti tomu zakonu. Proti tomu zakonu bila je ne samo opozicija, nego i ciela konzervativna stranka i jednodušno su, rekao bi zaključili, da se imade zakon promieniti. I mi hrvatski zastupnici, mislim, da nas je moglo biti nekih 15, izrazili smo glasovanjem tegobu proti tomu zakonu, da se je tada ugarski ministar Szapary ustao, pak dokazao, da taj zakon sbilja štetne posljedice ima i da mu je to do znanja stavljeno od posjednikâ, te je poštenu rieč zadao u ugarskom saboru, da će svakim mogućim načinom nastojati da se taj zakon promieni i taj teret s naroda skine. Ni on reče: „Oprostite, gospodo, to nije samo ugarsko-hrvatski zakon, nego zajednički, austro-ugarski. Ja se imam prije svega dogovarati sa zajedničkim ministarstvom, pak sporazumno taj zakon ukinuti“.

Hrvatski zastupnici, koji su na ugarskom saboru zadovoljili su svojoj dužnosti, ako i nisu mnogo govorili glasovali su zajedno proti njemu i time pokazali, da je taj zakon i sbilja teretan po Hrvatsku.

S toga mislim, gospodo, da tu nebi trebalo drugo učiniti, nego ovaj savkoliki predmet do znanja primiti. Ja sada neznam, koji bi način korektniji bio, ili ga — možda bi shodnije bilo — dostaviti simpliciter ugarskom ministru financija, i pozvati ga, da održi rieč zadatu ugarskom saboru.

Predsjednik: Ja mislim, da ovaj predlog nebi stajao, jer naš sabor nemože obćiti s ugarskim ministrom financija, nego samo s našom vladom. Valjda da je smisao govora g. govornika taj, da se našoj vladi ustupi.

Dragutin Stražimir: Dakle našoj vladi da se izvoli predati i da se tim još jače dokaže taj teret za hrvatsku zemlju, a drugim putem nije moći poći, pošto je u ugarskom saboru tomu već zadovoljeno.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Ova predstavka stigla nam je od podžupanije zagrebačke, a podžupanija zagrebačka osvjedočena je, da je zakon o pečenju žeste s obzirom na veliki posjed i s obzirom na mali posjed štetonosan, pače da ovaj zakon uništuje probitak naše zemlje. O čem je zagrebačka županija osvjedočena, o tom je osvjedočena i čitava naša zemlja. Nema nijednoga člana u saboru, koji o tom takodjer nije čuo prigovora i tužbi

O tom je takodjer bio osvjedočen peticionalni odbor, pa kada je ova molba na peticionalni odbor stigla, taj molbeni odbor nije mogao drugačije raditi nego što je uradio. On je naime ono učinio, što je presv. g. predstojnik nutarnjega odjela rekao. Rekao je, da je vlada u tom slučaju potrebito učiniti dužna. Presv. gospodin rekao je, da je ovaj zakon proglašen isto tako kod nas kao i na ugarskom saboru i da je vlada vezana i da će paziti na praktičnost i na posljedice ovoga zakona, pa ako se vlada uvjeri, da je taj zakon sbilja glede svojih posljedica štetonosan, da je vlada dužna to predložiti obćemu financialnomu ministru, pak ako se jedan te isti glas jedne i druge vlade proti zakonu o pečenju žeste podiže, to će se poprimiti inicijativa, da se taj zakon preinači.

To je mislio peticionalni odbor, pa kada je tako uradio, mislim, da je sasvim korektno postupao, jer predlog peticionalnog odbora glasi, da se ova peticija, koja se temelji na nepobitnih razlozih, preda vis. vladi s preporukom, da ona shodnim putem preinaku toga zakona izhodi.

To, ja mislim, da je sasvim suglasno s onim, što je presv. g. predstojnik nutarnjega odjela rekao, da vlada učiniti mora, van ako peticionalni odbor nije ništa drugo nego „non sens" ili listonoša u poštarskom uredu, koji listove u razne predjele upravlja. Zato kažem, da je peticionalni odbor sasvim korektno postupao i predlažem, da se predlog peticionalnog odbora primi i uvaži.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Mi smo navikli više puta čuti od presv. g. predstojnika nutarnjega odjela sad o ovom, sad o onom zakonu, da je to zajednički zakon, te da nespada na ovaj vis. sabor. Ja neznam, što bi se na to moglo odgovoriti, kada jedna podžupanijska skupština, kada jedno savjetujuće vladino kulturno vieće može o ovakovih zakonih govoriti, pa da vis. ovaj sabor toga nemože, to ja nemogu shvatiti. Ja to odbijam sa svom mogućom jakošću od ovog vis. sabora, da mi nebi mogli govoriti. Mi možemo govoriti i posavjetovati se, kada se sastanemo iz daljnjih krajeva, pa kada vidimo, da je što ubitačno po narod, tad možemo i naš glas podići i savjetovati, a vlada mora savjestno taj savjet slušati i izposlovati, da takav zakon netišti narod. Kralju, državi i vladi mora biti ležeće na tom, da narod dobije sredstva, odkuda će toliku štibru plaćati. Tim zakonom oduzimlje se narodu jedini ovaj u našem narodu obrt palenja šljiva. Mi znamo, da već dugo nisu šljive rodile i da je narod za to vrieme sve badnje za porez morao prodati, a kada su šljive rodile, morao jih je u zemlju bacati, jedno, što nije imao badnjâ, a drugo, što ga je priečio u palenju ovaj zakon.

Kako je g. predgovornik Zorić dobro naveo, bilo je prije u tom pogledu svakako bolje, jer su bile sudčije seoske, došao je komisar financijalni u svaku sudčiju, vidio je šljive, procienio jih je i sklopio nagodbu i polag toga plaćala se je neka tangenta, bilo odmah, bilo na rate, te se je u takovu nagodbu polag okolnosti i više sudčija sdružilo. Istina je, da su se i kod toga možebiti kakove mane ili varanja dogodila i da je težko bilo doći do svih zloporaba, nu nije bilo ipak štetno po naš narod, kao što danas po ovom zakonu. Naš seljak pali cieli dan kotao rakije; ako ju po noći pali, dogodi se, kako je dobro g. predgovornik napomenuo, kadšto i vatra. Mali posjednik može nešto učiniti, a veliki je upravo upropašćen, jer nije kadar tri kotla jedan dan izpaliti i to mu upravo nije moguće, da sva moguća sredstva upotriebi, osim velikih obrtnika, koji sve mašinom rade i ugljenom pale, dočim oni, koji drvom pale, nemogu to izpaliti.

Prošle godine imao je naš narod nešto šljiva, a ove godine nema ništa, pak ih možebiti 5 i 10 godina neće imati. Prošle godine, kada je dakle bilo šljiva, nije se mogao naš narod okoristiti svojimi šljivami, iz kojih bi mogao na hiljade i hiljade koristi vaditi, jer su mu se svakojake priečke stavljale. Po svetkih naš narod, koji je pobožan, nije naučan delati, niti paliti rakije, to mu se ti dani nisu uzimali dakako u obzir, van mu se je reklo od strane financijalnih organa, da to njih nije briga i da oni nepoznadu niti boga niti svetaca, te je tako morao i za svetce platit. (Smieh.) Naš seljak neće na blagdane da pali, jer se kao kršćanin boji, da će ga Bog vatrom pedepsati, pak ne samo, da je morao platiti tri kotla, kojih nije izpalio, niti mu jih je bilo moguće izpaliti, nego je morao i za one dane platiti, na koje nije palio, tako, da mu je palenje više štetilo, nego li koristilo.

Presv. gosp. kaže, da će se počekati, dok se vidi, što će podžupanijske skupštine i kulturno vieće donieti. U studenu je prošle godine o tom već zaključivalo kulturno vieće, pak su i podžupanijske skupštine o tom zaključivale, a sada čujem, da pri vis. vladi nema nijednoga od tih zaključaka. Ako vlada imade takove organe, koji takovih zaključaka nepriobćuju vladi, mi tomu nismo krivi, nego vlada, koja imade zahtievati od svojih organa te zaključke. Sada, kad je bilo nešto zaključeno i kada smo se nadali polakšicam, a kada tamo to nema vlada nikakovih zaključaka . . . .

Predsjednik: Molim liepo, ja nemogu dopustiti, da se o drugom govori, van o predmetu.

Gjuro Kamenar: To sam morao navesti, jer je presv. g. rekao, da mu još nisu stigle ubavjesti od podžupanijskih skupština. Ja nevjerujem, da bi tako nemarne bile podžupanijske oblasti, da nisu vladu o tih zaključcih obaviestile, nu ako su bile, vladina je dužnost bila upitati se o tih zaključcih i dalje raditi, te zakon takov dati, koji neprieči, da naš narod dobije sredstva za svoje uzdržavanje. Jer čemu onda vlada? Što čini vlada? Što čini sabor? A što čine naši zastupnici na ugarskom saboru?

Ja bi vjerovao i nevjerovao g. zastupniku Stražimiru, nu on tako govori, da si sam protuslovi . . .

*

Predsjednik: Molim, da nevriedjate nijednoga zastupnika.

Gjuro Kamenar: Ja nevriedjam, kada kažem, da nebi vjerovao. On si protuslovi, kada veli, da su svi proti zakonu glasovali, a ipak je prihvaćen zakon. (Odobravanje na galeriji.)

Predsjednik: Molim liepo, govornik nije razumio g. zastupnika.

Gjuro Kamenar: Ja sam uvjeren, da su naši zastupnici glasovali s ugarskom vladom za taj zakon, jer je primljen.

Predsjednik: Molim g. govornika, neka o predmetu govori. Ako se želi osvjedočiti, što je radio g. zastupnik Stražimir, neka izvoli pročitati diarium ugarskoga sabora. Molim, držite se predmeta!

Gjuro Kamenar: Ovo je tako ubitačan zakon po sav naš narod, da narod nemože inače, nego da se na nas obraća, dalje nemože. A mi kamo ćemo? Na vladu, da ona izposluje nešto. Ja ću biti korektan, pa ću kazati, dok smo bili spojeni s Bečom, imali smo nekakove polakšice, ili smo imali bar takove zakone, koji nisu priečili našim proizvodom i stavljali su neku vriednost u nje. Danas, gospodo, kad imamo naše zastupnike na ugarskom saboru, kada smo prijatelji i braća Magjarom, dobivamo takove zakone, da se nastoji, da nas upravo u svakom slučaju materijalno unište Magjari. (Živio!) Mi vidimo, gospodo, da to nije samo pri ovom zakonu, nego to je svagdje skoro.

Predsjednik: Molim liepo, neka g. govornik govori o žesti.

Gjuro Kamenar: Ja molim samo malo . . .

Predsjednik: Ja molim liepo, ja vas pozivljem na red. Izvolite o predmetu a ne o zakonih u obće govoriti.

Gjuro Kamenar: Ja ću zaključiti i neću govoriti dalje, akoprem sam htio jedan drugi predmet predočiti. Kada nam ide što u prilog, nedaje nam se, a kada neide, onda imademo pravo i moramo nositi teret.

Predsjednik: Što izvolite predložiti?

Gjuro Kamenar: Molim vis. predsjedničtvo, neka ima uztrpljenja. Ja mislim, da govorim kao narodni zastupnik i da ja ništa negovorim, što nebi zasiecalo u život naroda našega, a mislim, da me je moći slušat, a to govorim onim zastupnikom na ugarskom saboru i vis. vladi za neki pravac, da se znadu ravnati, kad su već oblasti tako nemarne bile, da nisu zaključaka skupštinskih vladi priobćile, da jih ona sa svom ozbiljnošću k srcu primi i da olahkoti narodu taj teret. Naš seljak rado plati, ali je svemu tomu, gospodo, uprava kriva, je se narodu neide na ruku, da može platiti, nego mu se zaprieke stavljaju. Zašto imademo mi financijalne oblasti i financijalnu stražu? Da mi moramo k njima ići? Prije je došao financijalni komisar u sudčiju, a danas niti u obćinu nedolazi, nego mora svaki pojedini seljak k njima ići. Ima jih, koji su 4 – 5 sati odaljeni od štajerske medje, pak dolaze u jeseni, te nenadju te milostivne gospode, a kada jih nadju, kaže jim se: Došao se prekasno ili prerano. (Smieh. Živio!) Tako se je sbilo jednomu seljaku, da je tri puta došao i nije dobio dozvole. To je priečka za naš narod, komu mi moramo pomoći, da dodje do krajcare, kod kojega će se možda naći jesti, ali novaca ne, a oko toga se novca sve vrti. (Živio!) Dopustite, da vam o novcu nešto rečem.

Predsjednik: Molim g. govornika, neka se drži predmeta i da nebi vriedjao nikoga u ovoj kući.

Gjuro Kamenar: Molim, moja gospodo, da nije toga novca, nebi nas Magjari tako čvrsto prigrljivali (Smieh; Živio!), jer mi nit nemamo drugih novaca, nego u financijalnoj nagodbi, a o financijalnoj nagodbi nemožemo govoriti.

Predsjednik: Molim liepo, nije ovdje pitanje o financijalnoj nagodbi, nego o predstavci. Izvolite se predmeta držati.

Gjuro Kamenar: Što je u ovoj predstavci označeno nije dovoljno označeno, jer da su svi zaključci ovamo došli, više bi se toga znalo, što prieči ovomu ili onomu. Kako čujem, nisu niti vlada niti sabor dobili tih zaključaka i ostalih predstavaka, akoprem sam ja u veljači u podžupanijskoj skupštini jastrebarskoj rekao, da se jedna predstavka ima upraviti na vladu, a jedna na sabor, pak bi onda naši zastupnici, koji u Zagrebu sjede i nepoznadu naših okolnostih, bili o tome obaviešteni. Nu niti te predstavke nije dobila niti vlada, niti sabor. To je, što sam htio primjetiti, da je upravo žalostno, što nisu zaključci podžupanijskih skupština niti kulturnoga vieća ovamo došli.

Predsjednik: Molim liepo, ovdje nije razprava o kulturnom vieću.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio, da me nepriečite, jer zašto je to kulturno vieće? (Smieh).

Predsjednik: Ja nemogu u obće dati govora o kulturnom vieću, nego o žesti.

Gjurb Kamenar: Dakle ja zaključujem vis. sabore kažem, da vis. vlada, ako nije dobila ubaviesti od kulturnoga vieća i podžupanija, neka jih prisili, da sve te zaključke ovamo pošalju.

Ja bi preporučio, da vis. sabor pristane na to, kako je rečeno, akoprem je premalo rečeno.

Predsjednik: Molim, na što pristajete?

Gjuro Kamenar: Na zaključak odborov, akoprem bi još nešto više tomu dodao, ali neka se i to primi, jer se presv. gospodin i tomu protivi.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Proti ovomu zakonu kada je stupio u život, listom je ustalo sve u Hrvatskoj. Gospodarska družtva, a najpače hrvatsko, zaključila su jednoglasno predstavku na sabor proti tomu zakonu podnieti. Medjutim, kako vidim i kako mi se čini predstavka gospodarskoga družtva nije stigla na sabor

ilo je nekih razloga za odgodu te stvari. Pokazao se aime neki preokret u nazoru ovoga pitanja. Reklo se je ajedanput: Nije zakon baš tako loš, kao što se kaže, ali e nevaljala obsolutno provedba toga zakona. Narod ema niti pojma o tom zakonu, njemu nije niti taj zakon roglašen: doduše, dobila je svaka občina sbornik, ali puk tom upravo ništa nezna. Oblasti, koje imadu u život aj zakon privesti, same govore, da ga nerazumiju, često a hotice zlorabe. U tom je pogledu kontrola naših nancijalnih organa upravo absolutno nemoguća. Na teielju ovoga zakona i usljed toga zakona ljudi stradaju trahovito. I prošle godine, kao što je kazano u gospoarskom družtvu i u skupštinah, da je šteta, koja je odoga zakona nastala za Hrvatsku, bar ½ milijuna forinti našala. Ovo su razlozi, s kojih ja moram pristati na redlog odbora, premda ga nedržim podpunim, jer on ide amo za tim, da se preporuči vladi, neka nastoji, da se aj zakon preinači. Dotle, gospodo, nemojmo čekati, da e to preradi, jer od te preradnje neobičaje se mnogo obiti, nego treba iskati, da vlada pazi, da se zakon taj aljano upravlja. A vlada može i sama, što je i dužna, pitati u tom pogledu sve nedostatke i manjkavosti toga akona i preko svojih podžupanijskih organa izcrpiti blaodati zakona i odstraniti vrlo mnogo nesreća od našega aroda. Kako je taj zakon stvoren, ja neznam, ali to nam, da je ovaj zakon, kao što i svi najvažniji zakoni, oji najviše u materijalni interes zemlje zasiecaju, stvoren a ugarskom saboru. I to znadem, da o nijednom ovom akonu, kao što niti o ovom danas ovdje, nisu hrvatski astupnici u ugarskoj sabornici pitali i onda u javnosti eferirali, bar u naših javnih glasilih. Ja prilično pomno itam javna glasila, ali nisam nikada čitao tumačiti poedine zakonske osnove, razpravljane u ugarskom saboru, oji se nas tiču, kao da se nas niti netiču, kao i sve one, oji duboko zasiecaju u interes naše zemlje, za nas se ikada neventiliraju u naših javnih glasilih. Što se radi klubu, to neznam, jer se nespominje, tako, da vidim datle, da upravo u tom leži nesreća za hrvatsku zemlju, to mi najvažnije stvari dajemo zaključivati u ugarskom aboru, koji niti nezna, što je u interesu naše zemlje i emože učiniti takav zakon, koji bi nam konvenirao, pošto aših okolnosti nepozna, niti jih ima na umu.

Ja, iskreno kažem, da mi je absolutizam stoputa miji nego li parlamentarizam, koji je danas u dualističkom ustavu Austrije, jer su se tada kod stvaranja zakona vi faktori pitali i svi odnošaji izpitivali, pa se je prema omu načinio zakon, i ako se je vidjelo, da se isti zakon o svih provincijah neda provesti, učinila se iznimka, pa e je reklo: za ovu provinciju ovo, za onu ono. A kod nas e o tom niti nepita, nego se u ugarskom saboru stvori akon kao zajednički Ugarskoj i Hrvatskoj, premda bitno olidira našim okolnostima, najpače pako u ovom zakonu mi e daleko u interesih razlikujemo od svih provincija ustrijske monarkije. Kod nas je ovo pitanje, gospodo, ne samo obrtnog, nego u obće pučkog interesa. Palenjem žeste bave se ne samo fabrikanti, nego upravo najniži slojevi naroda. Posve su drugi interesi seljačkog naroda, nego obrtnog, koji strojevi radi i koji imade novina, kojimi se gleda usavršiti u svom nastojanju. Kod nas se žalibože u tom pogledu nemože prispodobiti s drugimi provincijami. Ovo je kod nas najvažnije pitanje, pa se kod ovoga najvažnijega pitanja najmanje na Hrvatsku obazire, kao što se je obaziralo, kad se je taj zakon stvarao i kao što se obazire kod mnogih drugih predmeta, koji su zajedničke naravi. Ja zaključujem, podupirajuć predlog odbora, a govora je moga namjera ta, da vis. vladu upozorim, da se ne samo na ovaj predlog odbora obazre, što mi od nje očekujemo, nego da ona vrlo pomno pazi, kako se ovaj zakon provadja, i da ona svojim podčinjenim občinam i organom dade najbolje inštrukcije, da ljude upute o tom zakonu, i ako bude jošte velikih zloporaba sa strane financijalnih organa, što se je često dogodilo, da se budu mogli od tih zloporaba braniti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Dok sam ja bio mladji, vis. sabore, i slušao, kako se svi patriote bore za ustavnost, uvjek sam čuo najposlje taj razlog, da absolutizam po svojoj naravi, osobito koji se razprostire na mnoge zemlje, neizpitujuć narav posebnih potreba svake pojedine zemlje, stvara zakone jednako absolutne svim provincijam i time ubija sve provincije. To je bio najpoglavitiji razlog i najviše se je izticalo, zašto je potreban ustav i zašto su potrebne ustavne institucije. Sada najedanput slušam predgovornika, g. zastupnika senjskog, da on upravo u ustavu nalazi pogibelj u stvaranju zakona, koji odgovaraju probitkom zemlje . . .

Fran Folnegović: Sada postojećih.

Predsjednik: Molim liepo!

Josip Miškatović: . . . i na neki način vapije za samim absolutizmom, koji da je bolji, nego li ovakav ustav. Ako sam shvatio dobro g. predgovornika, on je sam rekao, da ovaj zakon u sebi nije zločest i da je radi toga, što taj zakon u sebi nije zločest, gospodarsko družtvo, kojemu je najprva skrb za materijalno dobro naroda, obustavilo odluku glede toga zakona. Meni se čini, da nije bio najsgodniji predmet i da nije bila prava točka, oko koje bi se vapaj za absolutizmom podići imao.

Ako je zakon ovaj u sebi dobar, i samo je njegova provedba kriva, onda ovaj zakon nije povod za ovakove desperatne misli i žalbe. Ja mislim, gospodo, da se medju Hrvatskom i Ugarskom ovdje nema razpravljati pitanje u obće, je li taj zakon dobar i koristan i nije li dobar ni koristan, da jedna zemlja, stvarajuć za drugu zakon zajednički, ostaje u stvaranju toga zakona u manjini. To je pitanje občenito, nego ograničujuć se mi na ovo pitanje, mogu li dvie zemlje stvarati zajedničke zakone, ja mislim, sudeć po prošlosti našoj, po svih odnošajih i po materijalnom i moralnom razvitku našega naroda,

nebi bio tako silan razlog, po kojem bi se reći moglo, da je absolutna nužda, da stvarajuć zemlja jedan zakon za obe, mora drugu uništiti. To se meni čini jasno.

Gosp. predgovornik Kamenar žalibože misli, kada stane o jednoj stvari govoriti, da će njoj pomoći, ako sve stvari u obseg svojeg razmatranja uzme, pak mieša, što no se veli, repu i kupus, tako da onda nevalja ni repa ni kupus. (Smieh.) Ovo je stvari na uštrb. Njegovi inače često jako dobri savjeti i pouke iz narodnog našeg života, jamačno bi se vrlo rado uvažili sa zahvalnošću, kada nebi g. Kamenar, obuhvaćajuć predmet, pokvario sam utisak svoga savjeta. Medjutim, to je njegov posao, nego mu moram reći, da nije shvatio gosp. Stražimira, a to mu moram reći zato, jer mi se čini, da je on u svom tumačenju ostavio neki trag smiešnosti hrvatskih zastupnika na ugarskom saboru, koji bi ja trag rado satrti.

Gosp. Stražimir je kazao, da je taj zakon o pečenju rakije već davno postojao, pa poslje da su mu uvidjali zle posljedice ne samo skupština zagrebačka, jaskanska i karlovačka, nego da je te zle posljedice uvidila i sva Ugarska i Hrvatska i po tom uvidjenju došao je taj predmet u razpravu ugarskog sabora, te su svi zastupnici, i ugarski i hrvatski, koji su se ondje nalazili, glasovali za to, da je tomu zakonu nuždna promjena i kada su tako glasovali, onda je ugarski ministar financija obrekao, pošto i sam već znade i pošto je uvjeren, da imade mnogo zlih posljedica u tom zakonu, da će nastojati, da se te zle posljedice shodnom promjenom zakona sbilja i dokinu. Dodao je medjutim to, da je to stvar zajednička, koja spada i na ministra austrijskog i da mora š njim najprije takodjer ovu stvar razpravljati i sporazumno š njim promjene predložiti. Ako se ovako stvar imade i razlaže, onda će i sam g. Kamenar uviditi, da nije bilo razloga onim ukorom, koje je davao g. zastupnika Stražimiru, niti povoda onomu smiehu, koji je odtuda nastao u ovoj vis. kući.

Što se peticija tiče, koje dolaze u razpravu ovoga sabora, to mi se čini, gospodo, da imadu dvie zaprieke. Jednu tu, što se gospodi petentom ili družtvom, koja peticije šalju na ovaj sabor, daje možebit više važnosti, nego one po postojećem zakonu imaju. Druga je zaprieka ta, što jim presv. g. predstojnik opet nedaje nikakove važnosti i onda sve te oprieke nastaju i odtuda nastaju onda sve te obširne debate, koje napokon nevode k ničemu. A kako postaju ovakove peticije? Postaju ovako, da najprije neki ljudi opaze kakovu manu, te se medju sobom o tom razgovaraju, te nekane ići dalje, da napišu u javnih organih štogod ob ovom i onom zakonom, da nije dobar i da ima zle posljedice, a pošto su to već novine razpravljale, predju ove stvari u korporacije, koje po zakonu postoje te imadu pravo po zakonu razpravljati o svih potreboćah onog područja, u kojem postoje; tu se razpravljaju i tim više dobivaju stvari važnost.

Napokon se pomisli, da je potrebno peticiju slati vladi, a vlada zapita o njih dotične županije, a kada s vidi napokon, da možebit te peticije neurode plodom misli se, da će još veća važnost biti, ako se pošalju n sabor. Ovako nastane ona glavna poluga svih u držav i narodnom životu pokreta, napokon predloga i zahtieva te se javno mnienje kristalizira oko nekih misli, ok nekih predloga i oko nekih zahtieva, a vrhunac se svem tomu pokretu izražuje naravno u saboru i tim imade t stvar veću važnost, čim je više sigurno, da je u svako zemlji sabor najvažnija korporacija. Ako se ovako uzm ova stvar, a ja mislim, da se ovako uzeti mora, onda j posve naravno, da ovakove peticije dolaze sa predlogon odbora, neka sabor uvaži, neka radi što može, da se onc što se u peticiji predlaže, obistini. Ako je pako ovo istina onda ja u istinu nerazumijem, zašto bi se visoka vlad ovakovu predlogu protivila. Nijedna od ovih peticija n išt od sabora, da on stvori novi zakon, nego se sam preporučuje, da se taj zakon, koji postoji, te je škodlji promieni tamo, gdje se promieniti ima. Ako se stva ovako uzme, a ja ju drugačije uzeti nemogu, onda j posve naravan ovakav predlog peticionalnog odbora posve po mom mnienju nenaravna protimba vlade pro ovakovu predlogu. S toga sam ja za predlog peticiona nog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Mane u ovoj pre stavci izražene, sigurno su cieloj zemlji obće poznate p poznate su ne samo svakomu pojedinomu zastupniku n ugarskom saboru, nego i svakomu članu našega narod poznate su sigurno i vis. vladi.

Znam i uvjeren sam, da svi o tom nastojimo i sve obstojeće vlade nastoje o tom, da se doskoči t manam. Ja držim, da je važno, kako da se taj podnesa koji je stigao vis saboru, najshodnije rieši. Predlog, se ta stvar skupnomu saboru podnese, mislim, da nem imati smisla, a da se to dotičnomu ministru šalje, ni nema značenja. Ja dakle mislim, da je jedini mogu način tomu doskočiti, ako se uvaži predlog peticionalno odbora, te ako se ovamo stigavša i sigurno vladi pozna peticija vladi pošalje, da ona shodnim putem uznast izliečiti ono, što se izliečiti može, jer ja mislim, da se predloge i mnienja naše centralne vlade dotični financ jalni ministar obazrieti može i mora. Ja nipošto nisa zato, da se od strane sabora to litografira i dotični zastupnikom u Pešti porazdieli, jer to znači u neko smislu instrukciju davati, što smisla nema. Osim to držim, da će zastupnici naši, ne samo na ugarsko saboru, nego i svagdje svoju dužnost vršiti, pa su ju i tom smislu zastupnici naši na skupnom saboru u Pe kako je g. Stražimir izvolio kazati, vršili. S toga drži da je jedini način svrsi shodan, da se ova stvar visok vladi na uvaženje dostavi, te sam s toga za predl odbora.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Fran Folnegović: Molim, ja bi imao nešto reći na sobne primjetbe.

Predsjednik: Izvolite!

Fran Folnegović: G. Miškatović nije me dobro azumio. Ja nisam kazao, da zakon nije dobar. Ako sam ekao, da je gospodarsko družtvo obustavilo predstavku, činilo je to, ne zato, što smatra zakon dobrim, nego za o, jer o njem nije na čistu. Ja, kada pristajem uz predog odbora, koji ide za preinakom zakona, nemogu kazati, a je zakon dobar i tim odpada i sve ono, što je gosp. liškatović tomu nadovezao.

Predsjednik: Želi li g. Miškatović govoriti?

Josip Miškatović: Nemam ništa više reći.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za ieč, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Viktor Špišić**: Visoki sabore! Pošto je sbilja lokazano, da je zakon o žesti, o kojem je sada govoeno, u istinu štetan i po državni erar i po producente, osobito manje, držim odborov predlog sasvim opravdanim, la se molba vis. vladi uputi, da ona svojim putem natoji preinaku zakona izposlovati i da se priobći ugarkomu financijalnomu ministru, koji će prema tomu novi redlog ugarskomu saboru donieti, gdje će naši zastupnici moći braniti interese našega naroda. S toga prepoučam predlog odbora.

Predsjednik: Sada će se glasovati. Predlog odbora lasi, da se molba ova dostavi vis. zem. vladi s prepoukom, da svojim putem zahtievanu preinaku ovog zaona izhoditi uznastoji.

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaju svi zastupnici.)

Predlog odbora je primljen. (Glasovi: Jednoglasno!)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Marko Lenac, bivši pučki učitelj u Remetah, moli, da mu općina remetska dopita odštetu ili nagradu za uredjenje školskoga vrta.

Odbor predlaže, da se ta molba ustupi vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora? (Prima se.)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Zastupstvo občine Trsat moli, da se izposluje promjena traktata izmedju Austrije i Itaije, kako da u hrvatskih i ostalih lukah i moru u Austro-Ugarskoj monarkiji budu strani malobrodari podvrgnuti platežu pristojbe opredieljene za brodove velike plovidbe.

Odbor predlaže, da se ova molba dostavi vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora? (Prima se.)

Izvj. **V. Špišić** (čita): Ivan Mihaljević i drugovi, izbornici kotara tovarničkog, mole za preinaku zakona ob izbornom redu.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora? (Prima se.)

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim za rieč.

Predsjednik: Ja vam nemogu u tom predmetu po poslovniku dozvoliti rieči, jer se je glasovalo i primio predlog odbora.

Ivan Vončina: Nije formalno glasovano.

Predsjednik: Ja sam rekao, da nemogu dozvoliti rieč o predmetu, koji je već svršen.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio, da se dozvoli rieč g. dru. Vrbaniću, jer ćemo prije biti gotovi, nego da se prepiremo.

Fran Folnegović: To je očito proti poslovniku, da se ovako glasuje, kao što se je sada glasovalo. Na temelju poslovnika ima se glasovati ustajanjem ili poimence, što ovaj put nije učinjeno, zato zahtievam rieč za gosp. dra. Vrbanića.

Predsjednik: Molim liepo! Jučer je vis. kuća zaključila, da se na ovaj način kod peticija glasuje. Ja sam stavio pitanje i vis. je kuća na to pristala time, pošto nije nikakav prigovor doniela. Ja nemogu dakle niti prigovora g. zast. Folnegovića u obzir uzeti.

Ivan Vončina: Molim, ako se ova praksa uvede, onda bi izključena bila razprava i ondje, gdje bi bila razprava od potrebe. Ovo je pitanje bilo prenaglo iza predloga izvjestiteljeva, tako naglo, da se nije moglo razabrati, hoće li se ili neće govoriti. Ja mislim u ovom slučaju i u buduće, kada se naglo glasuje, da bi se dopustila rieč.

Predsjednik: Nu ako je prenaglo bilo stavljeno pitanje, čekati ću u buduće dva minuta, ali sada, pošto je već stvar zaključena, nemogu više dati rieči.

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Ako želite govoriti o poslovniku, onda izvolite.

Gjuro Kamenar: Ja bi želio, da se svaka peticija čita. Dotle bi se mogao svaki zastupnik razabrati, da li će govoriti ili ne.

Predsjednik: G. Miškatović ima rieč.

Josip Miškatović: Ja mislim, vis. sabore, da je istina, što je kazalo vis. predsjedničtvo, da sabor zaključka, što ga je jučer stvorio, nemože danas opozvati, jer je zaključeno, da se može nedizanjem i nepozivanjem imenâ glasovati, i da sbilja može biti pravilno i zakonito glasovanje, pak se zato i nedižu gospoda članovi u saboru. Istina je i to, vis. sabore, da je vis. predsjedničtvo već izjavilo, da se zaključak prima, te da se po poslovniku o tom nebi moglo govoriti. Meni se čini i to, da vis. predsjedničtvo po svoj prilici gledajući na drugu stranu, nije opazilo, da se je jedan od gospode članova podigao, hoteći uzeti rieč, a podigao se je prije, nego li je vis. predsjedničtvo zaključak izreklo. Ja sam opazio g. zastupnika dra. Vrbanića, da se je odmah digao za rieč, prije nego li se je pitalo, hoće li sabor primiti ovaj predlog. Zato pravednost u ovom slučaju zahtieva, da mu se rieč podieli.

Predsjednik: Ja moram na primjetbu g. Miškatovića odgovoriti, da se ja običajem svagda prije, nego li izrečem zaključak, ogledati na sve strane i nisam vidio, da se je g. dr. Vrbanić ustao, nego onda istom, kad se je zaključak izrekao. S toga neka mi vis. sabor oprosti, da se ja nemogu od poslovnika udaljiti, jer, kada rieč predsjednika, da je zaključeno, nebi valjala, mogao bi se svagda taj zaključak u novu debatu uzeti.

Rieč ima zast. g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Moram priznati g. Miškatoviću, da je imao pravo, što je govorio, nu nipošto nebi mogao pristati, da mi predsjedniku našeg sabora kakovu prelekciju dajemo, kako imade zaključak staviti. To mi nemožemo, oprostite gospodo, braniti. Da to nebude u buduće, ja bi molio, da se izviešće toga odbora dade tiskati i medju članove porazdieli, da svaki član unapred znade o čem se radi. Ja iskreno moram kazati, da nisam rieči razumio, niti izvjestitelja, niti predsjednika, niti ništa.

Predsjednik: Ovoj želji g. zastupnika, da se tiska izviešće peticionalnoga odbora, zadovoljit će se u buduće.

Molim, da se ide dalje.

Izvj. **V. Špišić** (čita): Zastupstvo upravne obćine Trsat, od 17. prosinca 1878. br. 2477, moli, da se kod Njeg. Veličanstva izposluje pomilovanje za slobodni povratak novačkih bjegunaca iz hrvatskoga Primorja.

Odbor predlaže, da se ova molba ustupi kr. zemalj. vladi na uredovanje.

Predsjednik: Molim liepo, ja ću jedan minut pričekati.

(Ustaje presv. g. Živković.)

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Ja bi molio, da se ova predstavka pročita.

Predsjednik: Neka ju dakle izvoli g. bilježnik pročitati.

Bilj. **Jovo Steković** (čita dotičnu predstavku).

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, stavljam sliedeće pitanje: Prima li vis. kuća ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Visoki sabore! Pošto je već 12 sati, a u 12 sati je vrieme za interpelacije, nu pošto je ovdje samo još jedan kratak predmet peticionalnoga odbora za riešiti, možda će biti s voljom vis. kuće i s dozvolom g. interpelanta, da se dalje nastavi.

(Pristaju na to sabor i interpelant.)

Izvolite dakle čitati dalje.

Izvj. **V. Špišić** (čita): Seoska obćina Stupnik moli, da se odciepi od obćine Rakovpotok i kao samostalna obćina uredi.

Odbor predlaže, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Ja bi samo vis. vladu upozorio n ovakove predstavke, da obzir uzme na nje, jer su viš puta vrlo važne. Nezadovoljstvo biva u toj obćini sv veće i vriedno je, da se vis. vlada na nju obazre. To j samo moja primjetba.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, pitam: Prima li vis. sabo predlog ovaj odbora?

(Prima se.)

Tim je, vis. sabore, II. i III. izviešće peticionalnog odbora riešeno.

Prelazi se na interpelacije.

Rieč imade g. zastupnik Topalović, da stavi inter pelaciju.

Božo Topalović: Vis. sabore! Satnica je jedno o većih urbarijalnih sela u bivšem kotaru, sada podžupani djakovačkoj, posjedujuć do preko 60 urbarijalnih selišta

U toj urbarijalnoj obćini nekoliko žitelja djakovačkil nakupovalo je od propalih žitelja satničkih razkomadan parcele zemljišta; u toj urbarijalnoj obćini nalazi se na selbina Niemaca, Magjara i Čeha.

Kad je sl. vlastelinstvo djakovačko svoje zemlje ko masiralo, uvidjajuć žitelji korist komasacije, koje je svrh unapredjenje narodnoga gospodarstva, odlučili su, da s njihove zemlje komasiraju, u nadi, da će se ta komasa cija pravedno i zakonito, bez obzira na veće i manje po sjednike. izvesti i da će se pri izvedbi te komasacije jed nako štititi interesi, kako većih tako i manjih posje nika. Nu imade do 56 žitelja u Satnici, kojim je kriv učinjeno, i to ponajprije po djelujućem mjerniku g. Da nilu Draganiću, zatim po podžupanijskoj oblasti djako vačkoj.

Kako? Evo ovako? Sudbeni stol, kao urbarski sud Osieku, povjerio je gosp. Draganiću, da priredi operat z predaju komasiranih zemalja, nu, vis. sabore, g. Dragan izradio je taj operat sasma po svojoj volji, neobaziruć s ni najmanje na zakonske i sudbene odredbe glede koma sacije; po svojoj volji, rekoh, sastavio je i odredio zen ljišta, kakova je i gdje je komu hotio. Kada je sudber izaslanik 5. listopada 1876. izašao, da na licu mjesta p tom operatu izvede predaju komasacijom odredjenih ze malja, uvidio je, da po tom operatu nije predaja moguća jer su se tim operatom sasma obišle zakonite i sudben odredbe glede komasacije.

S toga se predaja nije mogla ni obaviti, te je kı sudbeni izaslanik g. Draganiću povratio operat na pc pravak prama postojećim zakonskim i sudbenim odredbar

Nu kr. podžupanija djakovačka uzela je u zaštit nekoliko posjednika djakovačkih, kojim je taj Draganiće operat u prilog išao, jer su mjesto pokupovanih neva ljanih zemalja dobili zemlje i najbolje i zemlje takov gdje su i kako su htjeli, te je nečekajuć konačnog rie šenja sudskog posjed zemalja odmah po tom još neodc

)renom i po mnoge žitelje satničke štetnom operatu od-
•edila, i taj jošte neizvjestni posjed u mjesto stari do
·iešenja sudskog u zaštitu uzela i to svojom odlukom od
;. studenoga 1876. br. 9567 pod pretnjom globe od 5
lo 100 for. eventualno jednog do dvadeset dana zatvora.
?roti ovoj odredbi kr. podžupanije uložili su utok i pred-
;tavku na vis. zem. vladu, navadjajuć potanko, kako su
nnogi mjesto dobrih dobili zločeste zemlje, kako su
nnogi mjesto čistih zemalja dobili šikare i zemlje trnjem
)brašćene, kako su nekoji prigodom te komasacije ostali
)osve izdieljeni, a nekoji manje dobili nego li su prije
mali, kako su mnogi izgubili livade, a dobili kojekakve
·itove, gdje nitko i nikad nije kosom zakosio, mnogi iz-
gubili tom komasacijom bez ikakove odštete svoje salaše,
;omade šuma, koje su trudom oplemenili i sgrade, koje
;u na svojim zemljah bili podigli, što se očito protivi
:es. patentu od god. 1857 od 17. svibnja §. 23.—24.

Nu, visoki sabore, žitelji satnički u pravednoj nadi,
la će jih bar vis. zem. vlada u zaštitu uzeti, ljuto su se
)revarili; jer odkud su se nadali, da ih sunce ogrije,
)danle jih led bije. Jer vis. zem. vlada odbila je utok
iešenjem svojim od 30. prosinca 1876. br. 23.299 s raz-
oga, „što se vladi vidi mnogo prikladnije i umjestnije,
la se štiti 41¼ selišta u preuzetom novom posjedu i
7¾ selišta sile na podredjenje svoje volje većini, nego
i obratno.“ Nu meni se čini, da bi bilo valjalo ostaviti
štititi stari posjed sve dotle, dok se nebude novi posjed
akonitim putem odredio i ustanovio, al zakonitim putem,
ie pako po samovolji mjernika Draganića i nekoliko po-
jednika djakovačkih, jer što je nezakonito, nesmije se
tititi ni za volju večini ni manjini, a u ovom slučaju
.okazano je, da je samovoljno, dakle nezakonito novi po-
jed odredjen i da to ni sam urbarski sud odrediti nije
hogao, tim je manje to politička oblast odrediti trebala
tim je prije vis. vlada utočitelja trebala u zaštitu uzeti.

Taj prepor nije medju podložnici i vlastelinstvom,
eć medju samimi posjedatelji urbarijalnih zemljišta, a
adaća i suda i ostalih oblasti ima biti svim jednako po
zakonu pravicu dieliti bez obzira na brojevnu većinu,
koja manjinu iz posjeda boljih zemljišta iztisnuti namje-
rava. Taj prepor još do danas nije sudbeno riešen, a ži-
telja do 56 iztisnuto je iz svojega staroga posjeda od-
lukom podžupanijske oblasti. S toga si za svoju zastup-
ničku dužnost smatram, interpelirati vis. zem. vladu, po-
imence predstojnika nutarnjeg odjela: Pošto je postupak
podžupanijske oblasti i vis. vlade veliku ogorčenost medju
žitelji u Satnici probudio, pošto ostale obližnje obćine,
koje su bile voljne svoja zemljišta komasirati, ovakav ne-
zakoniti i nepravedan postupak strahom napunjuje, te
volju gube prema komasaciji, pošto sam uvjeren, da je
intencija vis. zem. vlade, da se zemljišta komasiraju, jer
već od više godina neumorno študira na zakonskoj
osnovi o komasaciji zemljišta, pošto, ako se ovako po-
stupalo bude, sama vlada provedbi svoje osnove silne
zaprieke stavlja, s toga stavljam sliedeću interpelaciju
(čita. — V. zapisnik).

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u za-
pisnik i predati svietlomu banu.

Na dnevnom je redu proglašenje zajedničkih zakona.
Molim g. bilježnika Stekovića, da ih izvoli proglasiti.

Bilj. **Jovan Steković** (čita zajedničke zakone. Vidi
zapisnik).

Predsjednik: Tim je, vis. sabore, proglašenje zajed-
ničkih zakona svršeno. Ja mislim, da bi za danas bilo
dosta. Na dnevni red buduće sjednice ima se staviti
ovo, što je bilo već na današnjem dnevnom redu, i to
izviešće odbora za proračun o osnovi naredbe o uredjenju
zemaljske tiskarne „Narodnih Novina“, zatim izviešće od-
bora ad hoc, izaslanog za proučenje spisâ u predmetu
savskih nasipa i odgovor vlade na odnosnu interpelaciju.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za
sutra u 11 sati prije podne.

Ujedno molim gospodu članove sabora sutra u pol
10 sati prije podne u dvoranu na konferenciju.

(Svršetak 12¾ sati).

Četrdeseta saborska sjednica,

obdržavana dne 31. srpnja 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću proračunskoga odbora glede tiskar[illegible] „Narodnih Novina“.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XXXIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 30. srpnja 1879. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Dragutin Mihalović, narodni zastupnik, moli, da se časti člana proračunskoga odbora rieši.

Primljeno s primjetbom, da će se izbor jednoga člana u proračunski odbor na dnevni red staviti.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak izvieštaja peticionalnoga odbora.

11. Popović Lazar i Janošević Ivan, parosi grčkoiztočne crkve u doljnjem gradu Osieku od 18. lipnja 1879., mole za dopitanje stalne godišnje nagrade za vršenje dušobrižnih dužnosti u osiečkoj zemaljskoj bolnici.

Prima se predlog odborov, da se ta molba dostavi kr. zem. vladi na uredovanje.

12. Predstavka skupštine županije križevačke od 19. lipnja 1879. br. 69 pres., da se ustroji kod kr. zem. vlade posebni odjel za narodno gospodarstvo.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba uputi kr. zem. vladi na uredovanje.

13. Veleposjed topolovački od 20. lipnja 1879. mo[illegible] pomoć proti odredbi kr. zem. vlade, kojom mu se nami[illegible] 10.000 kubičnih metara nasipah savskih 1879. izgradi[illegible]

Predlog predstojnika unut. odjela, da se ta mol[illegible] jednostavno vladi ustupi, kod glasovanja pao, kao što predlog odborov, pak će se vratiti odboru, da dru[illegible] predlog donese.

14. Josip Freudenreich, nadredatelj i glumac naro[illegible]noga zem. kazališta, moli mirovinu.

Vraća se molba molitelju natrag.

15. A. Krajčović i drugovi, izbornici trga Vukovar od 4. srpnja 1879. mole, da se izbor nar. zastupnika [illegible] trg. Vukovar obaviti dade kroz posebno saborsko povjere[illegible]stvo ili kroz deputaciju po kr. zem. vladi imenovati se imajuć[illegible]

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba d[illegible]stavi kr. zem. vladi s pozivom, da prema zaključku s[illegible]borskom od 16. siečnja izbor zastupnika vukovarskog [illegible] jednom zakonitim putem izvesti dade.

16. Žitelji obćine Trsat od 24. travnja 1879. mo[illegible] za odciepljenje od upravne obćine Draga-Kostrena.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta mol[illegible] ustupi kr. zem. vladi na uredovanje.

17. Predstavka obćine Orle od 23. lipnja 1879. [illegible] 1359 pol., da se žitelji Novo Čiče rieše trha plaćanja [illegible]rovine Ivanu Pajloku bivšemu učitelju u Novih Čičah.

Prima se predlog odborov, da se ta molba dosta[illegible] kr. zem. vladi na uredovanje.

18. Poglavari i obćinari mjesta Neradina, Grgeteg[illegible] Sela i Prnjavora, Krušedola, te velike Remete mole o[illegible]ciepljenje od političke obćine Irig, te ustrojenje sv[illegible] zasebne polit. obćine.

Prima se predlog odbora, da se ta molba ustupi [illegible] zem. vladi na uredovanje.

19. Franjo Kuhač moli za podporu od 2000 for. za izdavanje druge knjige svoje sbirke „Narodnih popjevka“.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje s preporukom prema razpoloživim sredstvam.

20. Josip Lovrenčić st. moli za oprost nametnutoga mu doplatka godišnjih 2800 for. kao dopunjak najmovine za jamničku kiselicu.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba dostavi kr. zemalj. vladi na uredovanje.

21. Skupština županije zagrebačke sa dopisom od 18. ožujka t. g. br. 7401 moli, da se izhodi promjena zajed. zak. čl. XXIV. od god. 1878., glasećega o žesti.

Predstojnik unutar. odjela predlaže, da se predstavka ova vladi na uredovanje ustupi.

Kod glasovanja primljen je predlog odbora, da se ta molba dostavi kr. zemalj. vladi s preporukom, da svojim putem zahtievanu preinaku ovog zakona izhoditi nastoji.

22. Marko Lenac, bivši pučki učitelj u Remetah, moli da mu občina remetska dopita odštetu ili nagradu za uredjenje školskog vrta.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba ustupi vladi na uredovanje

23. Zastupstvo občine Trsat moli, da se izposluje promjena traktata izmedju Austrije i Italije, kako da u hrvatskih i ostalih luka i moru u austro-ugarskoj monarkiji budu strani malobrodari podvrgnuti platežu pristojbe opredieljene za brodove daleke plovitbe.

Prima se po predlogu odbora, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje.

24. Ivan Mihaljević i drugovi, izbornici kotara tovarničkoga, mole za preinaku zakona ob izbornom redu.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje.

25. Zastupstvo upravne občine Trsat od 17. prosinca 1873. br. 2477 moli, da se kod Njeg. Veličanstva izposluje pomilovanje za slobodan povratak novačkih bjegunaca iz hrvatskog primorja.

Prima se predlog odbora, da se ta molba ustupi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

26. Selska občina Stupnik moli, da se odciepi od občine Rakovpotok i kao samostalna občina uredi.

Primljeno po predlogu odbora, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje.

Zastupnik Karlo Mihalović predlaže, da se u buduće izvještaj peticionalnoga odbora tiska i medju članove sabora porazdieli.

Predsjednik izjavlja, da će se u buduće izvještaj peticionalnoga odbora tiskati i medju članove sabora porazdieliti.

Tim je II. i III. izviešće peticionalnoga odbora riešeno.

U 12 sati javlja predsjednik, da je vrieme za interpelacije.

Zastupnik Božo Topalović stavlja na kr. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

S kojih je razloga Vaša preuzvišenost nepravednu te po mnoge satničke žitelje štetnu odluku slavne podžupanije djakovačke od 6. studenoga 1876. broj 9567, kojom je u zaštitu uzela nekoliko veleposjednika djakovačkih proti žiteljem satničkim, riešenjem svojim od 30 prosinca 1876. br. 23.299 odobriti odnosno potvrditi mogla, te pošto još do danas nije to preporno pitanje sudbeno riešeno, što namjerava Vaša preuzvišenost preduzeti, da se to pitanje po dotične utočitelje bez znatne štete što skorije rieši?

Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Na dnevni red dolazi proglašenje sliedećih zakonskih članaka, stvorenih na zajedničkom državnom saboru.

1. Zak. članka XXXVI. od god. 1878. tičućega se trgovačkoga ugovora s carevinom njemačkom dne 16. prosinca 1878. sklopljenoga, proglašena u obih kuća državnoga sabora dne 30. prosinca pr. god.

2. Zak. članka II. god. 1879. od godine 1879. potrebnih vjeresijskih operacija.

3. Zak. članka III. godine 1879. tičućega se produženja dne 11. prosinca 1866. s Francezkom sklopljenoga brodarstvenoga ugovora, konzularske konvencije, o uredjenju nasliedstva glaseće konvencije, kao i konvencije osiguravajuće vlastničko pravo djela duševnih i umjetničkih.

4. Zak. članka IV. god. 1879. tičućega se carinske konvencije dne 20. siečnja 1879. s Francezkom sklopljene.

5. Zak. članka VI. od godine 1879., o produljenju krieposti zak. članka XXXII. godine 1878. slovećega o javnih teretih i državnih izdatcih, imajućih se nositi i pokriti u prvom četvrtu god. 1879. do 30. dana mjeseca travnja god. 1879. zakonskoga članka VII. od g. 1879. o daljsko-vinkovačkoj željeznici.

6. Zak. članka IX. od godine 1879. o podignuću državne sgrade u Budimpešti u tvrdjavi, za smještenje ministarstva za zemaljsku obranu i o pokriću u tu svrhu potrebitih troškova.

7. Zak. članka X. od godine 1879. ob izgradjenju mezöutursko-sarvaške željeznice.

8. Zak. članka XI. od godine 1879. o stavljanju izvan krieposti zak. članka XLI. god. 1870. odnosećega se na sagradjenje ugar. sjeverno-zapadne željeznice.

9. Zak. članka XII. od godine 1879. o državnom proračunu za god. 1879. proglašena u obih kuća državnoga sabora dne 7. travnja t. g.

10. zak. članka XIII. od god. 1879. o preinačenju nekojih ustanova ugovora, sklopljenoga sa kneževinom Rumunjskom dne 31. svibnja god. 1874. u pogledu željezničkih priključenja, proglašena u kući zastupnika državnoga sabora dne 26. travnja t. g., a u kući velikaša dne 1. svibnja o. g. (Izmjena potvrdnih izprava uzsliedila je u Beču dne 14. travnja 1879.).

*

11. Zak. članka XVI. od godine 1879. tičućega se registrovanja trgovačkih brodova morskih, proglašena u kući zastupnika državnoga sabora dne 10. svibnja o. g., u kući velikaša dne 12. svibnja o. g.

12. Zak. članka XVII. od god. 1879. ob odkupu lujzinske ceste, proglašena u obih kuća državnoga sabora dne 14. svibnja 1879.

13. Zak. članka XXI. od godine 1879. o pokriću dugovine, koja se na teret Ugarske pokazuje polag obračuna, osnovanog na zajedničkom zaključnom računu god. 1875., proglašen u kući zastupnika državnoga sabora dne 24. svibnja o. g., a u kući velikaša dne 15. svibnja o. god.

14. Zak. članka XXII. od god. 1879. o pokriću dugovine, koja se na teret Ugarske pokazuje polag obračuna, osnovanog na zajedničkom zaključnom računu god. 1876., proglašena u kući zastupnika državnoga sabora dne 24., a u kući velikaša dne 25. svibnja o. g.

15. Zak. članka XXIII. od god 1879 o svotah, koje zemlje krune Ugarske „imaju na troškove zajedničkih poslova za god. 1878. naknadno platiti“, proglašena u kući zastupnika državnoga sabora dne 24., a u kući velikaša dne 25. svibnja o. g.

16. Zak. članka XXIV. od godine 1879. o kovanju sitnog novca od pol novčića.

17. Zak. čl. I. od g. 1879., tičućeg se s Talijanskom dne 27. prosinca 1878. sklopljenoga carinskoga i trgovačkoga ugovora, proglašena u obih kuća državnoga sabora dne 1. veljače 1879.

18. Zak. članka VIII. od godine 1879. ob uzakonjenju berlinskoga ugovora, proglašena u obi kuća državnoga sabora 30. ožujka o. g.

19. Zak. članka XV. od godine 1879. o utjelovljenju občine Špice teritoriju Dalmacije; i

20. Zak. članka XXXVI. od godine 1879. o nastanjivanju zajedničke vojske (bojnoga pomorstva) i domobranstva.

U 12 ¾ sata poslije podne zaključi predsjednik sjednicu, urekav sljedeću za sutra 31. srpnja u 11 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Izviešće proračunskog odbora glede tiskare „Narodnih Novina“.

Izviešće odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa i odgovora vlade na odnosne interpelacije.

Dr. **Vuščić** v. r. **Luka Marjanović** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na današnju sjednicu ovog visokog sabora stigao je jedan jedini podnesak i to je: Predlog g. zastupnika Maršo-a. poduprt po desetorici članova saborskih, o nadopunitbi odnosno preinaci izbornoga reda, o kojega prešnosti razpravljati će se iza predmetâ n[a] današnji dnevni red stavljenih.

Ovaj predlog staviti će se na dnevni red, jer obsto[ji] ustanova našeg poslovnika, da se nemože nego po pred[logu] poduprtom sa dvie trećine saborskih članova izbor[ni] red mienjati, niti kakova promjena učiniti. Za ovo dakl[e] vidjeti, i je li mjesta pretresivanju, staviti će se svakak[o] na dnevni red.

Ivan pl. **Maršo**: Ja sam takodjer molio, da se ova predlog izjavi prešnim.

Predsjednik: Molim gosp. bilježnika, da izvoli ova predlog pročitati.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita):

Predlog osnove zakona o nadopunitbi zakona o 6. srpnja 1875. o preinaci i nadopunitbi zakonskog članka III.: 1870. ob izbornom redu i zak. članka o 30. prosinca 1873. ob uzakonjenju previšnjih odredab od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gju[r]gjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije, zatim vojno krajiških obćina Senja, Belovara, Ivanić tvrdje i obćin[a] Siska i sjedinjenja njihova s kraljevinami Hrvatskom Slavonijom i Dalmacijom.

Neka se u §-u 5. kao posliednja alineja dodad[e] sliedeće:

„Ako podžupanijske, dotično gradske skupštine nel[i] htjele u §. 4. i 5. ovoga zakona naznačene bud središn[je] odbore, bud izborne deputacije izabrati, ili ako izabra[ni] bud središnji odbori, bud izborne deputacije nebi htje[li] koje u §§. 4., 5., 11., 12., 13., 14., 15., 16. i 17. ovog zakona navedene poslove obaviti, ovlašćuje se kr. zem[aljska] vlada, odjel za unutarnje poslove, da imenuje središn[ji] odbor, dotično izbornu deputaciju, i to za cielu saborsk[u] periodu.

Za slučaj onaj ipak, ako bi se tečajem saborske p[e]riode bud županijska bud gradska skupština promienil[a], pripada njoj pravo izabrati središnji odbor i izborne d[e]putacije.“

Molimo, da se ovaj predlog prešnim izjavi.

Predsjednik: Visoki sabore! Ovaj predlog gle[de] prešnosti staviti će se na dnevni red i zajedno pretresa[ti] s onimi predmeti, koji su danas na dnevnom redu.

Sada se pako stupa na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće proračunskoga odbo[ra] o osnovi naredbe o privremenom uredjenju zemaljske t[i]skarne „Narodnih Novina“.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Mjesto izvjestitelja proračunskoga odbora Vase Gju[r]gjevića zauzimlje narodni zastupnik g. Josip Miškatović.)

Josip Miškatović: Najprije vis. sabore moram izj[a]viti, da je, kao što je poznato, izvjestitelj proračunskog odbora g. Vaso Gjurgjević, a ne ja. Ja ovo mjesto sam za sada zauzimljem, jer je gosp. pravi izvjestitelj slučajn[o] odsutan iz Zagreba, pak nemože svoju dužnost vrši[ti]

Proračunski odbor podnaša sliedeće izviešće o tom predmetu. (Čita izviešće proračunskoga odbora o osnovi naredbe o privremenom uredjenju zemaljske tiskare „Narodnih Novina“.)

Ja ću sa nekoliko rieči razložiti, kako je proračunski odbor došao, da ovaj predlog učini vis. saboru. Već prije godinu ili dvie proračunski se je odbor, znajući da imade nekakva tiskarna takozvanih „Narodnih Novina“, upitao kod vis. vlade, kako je postala ta tiskarna, čemu ona služi, koji je njezin cilj, i pozvao vis. vladu, neka o toj tiskarni takozvanih „Narodnih Novina“ i proračunskomu odboru i saboru svoj izvještaj podnese, naročito u tom obziru, da se znade, kolik je kapital u nju uložen i koliko ona nosi, i je li koristna ili štetna po zemaljski budget.

Ovomu pozivu odazvala se je vis. vlada ovaj put proračunskomu odboru, te je podniela nekakav izvještaj, koji se može nazvati naredbom, iz koje je vidjeti, da visoka vlada želi ustanoviti ne više tiskarnu „Narodnih Novina“, nego tiskarnu zemaljsku, koja je, kako priložena bilancija dokazuje, narasla u vriednosti svojoj do jedno 30.000 forinti, a do jedno može biti 15 do 20 hijada forinti da imade gotovine, pak da bi naročito s ovom gotovinom vlada htjela za tu svoju zemaljsku tiskarnu sagraditi kuću, da laglje tiskarnu upravljati može.

Ako mi je dozvoljeno, visoki sabore, ja bi pročitao dopis visoke zem. vlade, kojim se o tome obavješćuje proračunski odbor. Taj dopis ovako glasi (čita dotični dopis vis. zem. vlade).

Vidi se daklem iz ovoga dopisa, da je najprije imovina ta, koja je uložena u tiskarnu i koja se oko nje veže, prilično znamenita i da vlada tu imovinu nakanjuje upotriebiti u to: 1. da osnuje tiskarnu zemaljsku, 2. da zemaljsku tiskarnu smjesti u vlastitu kuću, koju s gotovim kapitalom hoće da kupi.

Odbor je mislio, da se može prihvatiti i dapače da se mora prihvatiti ova naredba vlade, koja kani sadašnju tiskarnu „Narodnih Novina“ pretvoriti u zemaljsku tiskarnu. Odbor je mislio, da se nemože niti proti tomu ništa reći, ako se s gotovim novcem, koji postoji, nabavi kuća. Je li taj novac dovoljan, da se od njega kuća nabaviti može? Sam odbor je mislio, da nebi mogao pristati na onu odluku vis. vlade, koja se izjavljuje u tome, neka se pripusti vladi uzimajuć na znanje, da imade biti sadanja tiskarna „Narodnih Novina“ tiskarna vlade i da će se nabaviti kuća za tu imovinu, te neka se pripusti nadalje ono stanje vladi, koje je dosada postojalo, t. j. da ona administrativnim putem sve poslove uredi, pak istom onda, kada izvede svoju odluku, da će definitivno urediti ovu stvar i saboru podnesti predlog.

Proračunski je odbor dapače mislio, da je upravo nuždno, da se neostavi administrativnim željam ili odredbam, da se ovoliki zemaljski imetak upravlja bez sudjelovanja saborskog, nego upravo za buduće osjeguranje takovoga zavoda, kao što je zemaljska tiskarna i kao što je nabava kuće za nju, imade se postupati sa sudjelovanjem i pripomoći sabora, i s toga predlaže on visokomu saboru zaključak u ovom smislu:

Neka bude sbilja po nakani vlade ova tiskarna, koja se danas zove tiskarna „Narodnih Novina“, zemaljska tiskarna; ali da se ta namjera zakonom izvede, zato predlaže prvu točku, gdje se veli, da imade vlada podnieti zakonsku osnovu o štatutu, kojim se ima urediti zemaljska tiskarna, a zatim da se u budućem proračunu dohodci i izdatci zemaljske tiskarne postavljaju u proračun medju zakladne račune.

Ovo je glavno, što je odbor proračunski mislio predložiti, i ja ovo preporučam visokomu saboru.

Predsjednik: Vis. sabore! Ovdje je jedan izpravak, ali se neodnosi na cielu osnovu. Ovo izviešće sadržaje dva predloga: 1. Predlog odbora, da se podnesak visoke vlade, kojim podnaša bilancu o računu ove tiskarne, primi do znanja, o kojem mislim, da se ima prije svega glasovati. Druga strana ovoga predloga predlaže tri točke glede budućega uredjenja ove tiskarne. Ako tko želi progovoriti o tom u obće u generalnoj debati glede cielog predmeta, molim, da se javi; ako nitko neželi progovoriti, stupit će se na glasovanje i to najprije glede bilance, je li ju sabor prima do znanja po predlogu odbora. Kada bi to bilo riešeno, prešlo bi se na pojedine točke predloga, a proti pojedinim točkam podnešen je izpravak.

Ako se vis. sabor time slaže, to će se tako postupati.

Preuzv. g. ban: Ako sam pravo razumio vis. predsjedničtvo, misli predsjednik, da bi se glasovalo o tom, prima li se predlog odborov, koji se sastoji u tom, da se onaj dopis i sadržaj onoga dopisa prima na znanje glede bilancije i glede one administrativne naredbe, koju je nakanila vlada izdati privremeno na ravnanje.

Josip Miškatović: Najprije o tom, a onda o drugih predlozih . . . .

Predsjednik (prekinuv govornika): Buduć nitko neželi o tom govoriti, glasovati će se o prvoj strani ovoga predloga, naime: prima li vis. sabor na znanje predlog odbora glede bilancije po vis. vladi predložene?

(Glasovi: Neka se čita!)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita predlog odbora glede bilancije po vladi predložene).

Dakle samo, je li se ta bilancija prima na znanje?

Predsjednik: Koja su gospoda za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Prva je strana predloga primljena, sada se stupa na drugu stranu, naime na predlog odborov, koji sadržaje zaključak, sastojeći iz trih točaka. Proti ovomu predlogu podnešen je izpravak g. Vončine, koji glasi.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita): 1. Dosadašnja tiskarna „Narodnih Novina“ proglašuje se zavodom zemaljskim i ima nositi ime: „dalmatinsko-hrvatsko-slavonska zemaljska tiskarna“.

Proračun ovoga zemaljskoga zavoda ima se svake godine podnositi saboru na odobrenje onako, kako mu se podnose proračuni zemaljskih zaklada.

3. Preporuča se zemaljskoj vladi, da ob ovom zavodu čim prije saboru podnese osnovu dotičnoga štatuta.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vončina, da obrazloži svoj izpravak.

Ivan Vončina: Vis. sabore! Razlika izmedju ovoga izpravka i predloga proračunskoga odbora jest prije svega ta, da se u predlogu proračunskoga odbora zahtieva osnova zakona o zakladnom štatutu, kojim se tiskarna „Narodnih Novina, kao zemaljska tiskarna ustrojava, dočim se u ovom izpravku sada već prije svega ova tiskarna „Nar. Nov." proglašuje zavodom zemaljskim. Što se tiče potreba pokrića ove tiskarne, da se uvrštuju strogo u proračun medju zemaljske zaklade, to se ovaj izpravak s predlogom odborovim posve sudara i slaže, što u trećoj točki predlaže odbor, da dnevnika „Narodnih Novina" imade biti izdavateljicom zemaljska tiskarna, to mi se čini samo sobom tako razumljivo, da bi bila suvišna u tom svaka rezolucija saborska, jer bi neumjestno bilo, da sabor ide odredjivati, u kojoj da tiskarni vlada izdaje ove ili one novine. To je posao eksekutive, kojoj bi u ostalom mogla biti dužnost, da se pobrine, kako će od ovoga zemaljskoga zavoda zemlji biti što veće i što izdašnije koristi. Razlika napokon izmedju ovoga izpravka i odborova predloga jest ta, što se u predlogu odbora zahtieva, da se ustrojstvo ove tiskarne uredi zakonom, dočim se po mojem izpravku hoće, da se to postigne štatutom. Meni se čini ovaj način shodnijim i jednostavnijim, jer nesmatram, da je od potrebe pokrenuti u ovom poslu sve faktore državnog zakonarstva, koji se može urediti sporazumkom izmedju sabora i kr. zem. vlade. I drugdje ima takovih tiskarna državnih. Da netrebamo dalje ići, eno jih u Beču, Pešti, Budimu, ali niti su one stvorene, niti uredjene posebnim kakovim zakonom, nego zakonotvorna tiela na jednu i drugu stranu imadu samo toliko ingerencije u te tiskarne, što jim se svake godine imade predlagati u proračunu potreba i pokriće. Tako se ovim izpravkom hoće da uredi i kod nas, dapače ovdje se ide dalje, što vlada po mogućnosti gleda preustrojiti ovu tiskarnu po štatutu, koji će se medju njom i saborom konačno uglaviti.

S toga preporučam vis. saboru, da ovaj izpravak izvoli prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima preuzv. g. ban.

Preuzv. g. ban: Samo za razjašnjenje neka mi bude dozvoljeno ovdje nešto spomenuti. Vlade obično, koje ikoliko imadu važnih poslova, gledaju, da imadu svoju tiskarnu. Buduć da ovdje postoje „Narodne Novine" kao list službeni, nije bilo ništa naravnijega, nego da se je gledalo, da se nabavi tiskarna za te novine i to u tu svrhu, da budu te novine mogle čim bolje i čim čvršće stajati na vlastitih noguh. Osim toga, gospodo, moramo promisliti, da smo mi u najnovije doba stupili u fazu takovu, gdje naša vlada mnogo više dužnosti i prava vrši, nego li je to prije u starije vrieme bilo. Ovdje se kod naše vlade izdavaju putni listovi, koji su tako tankoćudne naravi, da se nemogu u kojem mu drago bilo zavodu štampati; takav posao zahtieva da bude štampan pod kontrolom vlade i ta je kontrola zato, da se zloporabam doskoči, koje bi možebiti nastati mogle. Osim toga najnovijim je zakonom ustanovljeno u našoj zemlji, da se imadu likvidirati sve one tražbine, koje dosadanja vlastelinstva imadu na izvanselištna zemljišta. Ustanovljuje se istim zakonom, da se imadu obligacije izdavati onim, kojim bude koja svota likvidirana. Molim, izvolite pomisliti, da se formulari takovih obligacija nemogu davati bog zna kakovim zavodom, gdje bi se moglo dogoditi neprilika. Osim toga da i nespominjem mnogih ostalih ogromnih poslova, koje trebamo štampati, već se iz ovoga vidi, da se je vlada morala pobrinuti o tom, da se tiskarna „Narodnih Novina", koja je postojala ovdje pomoćju vlade, malo razširi; tiskarna se je načinila, ali se nije dovršila onako, kako bi trebalo, jer taj zavod nema svog lokala, nego stoji u tudjoj sgradi, gdje bi mogao doći svaki čas u nepriliku, da se mora seliti, a najgore se je seliti pri tako gorostasnu poslu, kojega svaki dan imade i o kojem zavodu može se reći „nulla dies sine linea". I ostali poslovi moraju biti ovdje svaki dan obavljeni; dakle ništa nije naravnijega, nego da se za taj zavod sagradi kuća, tako, da kada se preseli, da se preseli bar u kuću vlastitu. Razumieva se, da će i štamparna kao i „Narodne Novine" doći u vlastničtvo zemlje. Ja dakle sada na ova dva predloga, koja su ovdje učinjena, moram primjetiti samo to, da sam ja po želji vis. sabora priobćio današnje stanje novčano koncem godine 1878., i to je uzeto u pretres, a ujedno sam priobćio privremeni štatut za ravnanje ovoga zavoda, u kojem se štatutu sasvim jasno u §. 1. kaže, da se imade smatrati kao zemaljski zavod.

Ovdje u predlogu odborskoga proračuna navodi se, da bi se to imalo osigurati zakonom; to je jedno, a drugo, da bi se imali svake godine uvrštivati dohodci i razhodi u proračun i na odobrenje saboru predlagati; treće, da se „Narodne Novine" imadu štampati u tom zavodu. Što se tiče bitnosti ovoga predloga, ja nebi proti njemu imao ništa, samo mi se nedopada to, kako je izvolio g. predgovornik izpravitelj kazati, da se veliki aparat zakonarstva stavlja u gibanje i micanje u stvari, koja još nije dozrela. Kada bude potrebno i kada sabor uvidi, da će biti potrebno, da se taj veliki aparat u gibanje stavi, moći će se stavit, za sada pako držim, da će dovoljno biti, da se to sporazumno izmedju sabora i vlade učini i da se samo izrazi, neka vlada predloži osnovu štatuta, koji će moći za nekoliko godina posve dovoljan biti.

Drugo, što se tiče predlaganja proračuna, tomu se neprotivim, jer je posve naravno, proračun će se svake

godine kao što proračun zemaljskih zaklada predlagati saboru i sabor će imati prilike svaki put svoje opazke stavljati.

Treća točka, koju predlaže odbor, da se imadu novine štampati u tom zavodu, čini mi se, da je posve administrativne naravi i bilo bi izpod dostojanstva ovoga sabora te posve suvišno, da se bavi time, gdje da se koji list štampa.

Nego mjesto toga predlaže g. predgovornik i izpravitelj, da se vladi preporuči, da čim prije moguće bude, predloži osnovu takova štatuta saboru. S toga iz ovih kratkih opazaka neka izvoli vidjeti štovana kuća, da se ja nebi mogao složiti sa odborom, premda u bitnosti držim, da nije ništa pogrešna u predlogu proračunskoga odbora, već s onimi izrazi, koji mi se vide shodniji u izpravku. Molim s toga, neka se primi izviešće proračunskoga odbora s izpravkom.

Predsjednik: Želi li tko progovoriti?

(Zastupnik dr. Vrbanić se diže.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**; Visoki sabore! Što je preuzv. g. ban izjavio, mislim, da ćemo se tim složiti svi, jer nitko, ja bar tako sudim, neće oporeći potrebu posebne tiskarne za vladu, tim manje, što ta tiskarna već faktično obstoji, te nebi bilo skroz opravdano niti s narodno-gospodarstvenoga gledišta, kada bi se ta tiskarna, koja faktično obstoji, išla ukidati osnovom time, da se ustroji tiskarna kao zemaljski zavod. Ja si bar mislim, da će se u tom složiti svi članovi sabora. Sada je samo pitanje drugo, kako da se dodje do ustrojstva toga zavoda. Puta su dva. Jedan put predlaže odbor, a drugi put predložio je član ovog visokog sabora, veleštovani g. Vončina. Ja vam moram iskreno priznati, da se ja s ovim drugim putem pod nikakav način nemogu složiti s toga, jer držim, da upravo nije logično, da tielo zakonodavno stvara nekakve statute. Visoka vlada predložila je bila ovdje nekakovu osnovu, naredbu, a naredbe izdavati ili sankcionirati nespada u zakonodavstvo, to je stvar eksekutive. Posao sabora jest stvarati jedino i ništa drugo nego zakone, i ona država, koja se upravlja što više moguće sa zakoni, ta je država, gospodo, po mome mnienju tim bliža idealu ustavnosti. Makar bila kakova mu drago malenkost, nijedna stvarca, nijedan odnošaj u državi nije tako neznatan, nije tako malen, da nebi mogao biti prikladan za zakon, t. j. da nebi bio prikladan, da se uredi u sporazumljenju sa zakonodavnim faktorom, t. j. sa saborom i krunom.

Ako, gospodo, već državna znanost obćenito uči, da sabor nije zvan stvarati naredbe, to tim više ima vlast uticati u ovaj odnošaj kao što je uredjenje tiskarne, jer o čem se ovdje radi? Radi se o imovini zemaljskoj, a razpolagati sa imovinom zemaljskom nemože nitko po mojem sudu, nego narod putem ustavnim, t. j. sudjelovanjem zastupstva i sudjelovanjem drugoga faktora t. j. sudjelovanjem krune. Za sudjelovanje jednoga i drugoga faktora treba opet nešto drugo, neki zakon, jer, gospodo, ako se prizna princip, da se može razpolagati s imovinom državnom jednostrano putem naredaba, to mi, gospodo, koji nevidimo u budućnost, niti neznamo, što se može dogoditi za 50, 100 i 200 godina, time priliku pružamo jednostranu razpolaganju narodnoga imetka, a to nebi smjeli nikada. Za obstanak narodnoga imetka s jedne se strane zahtieva, da se sudjelovanjem jednoga i drugoga faktora t. j. zakona, privede imetak svrsi svojoj. Nadalje, gospodo, svrha, u koju ima služiti ta tiskarna zemaljska, ta svrha opet je tako važna, da o njoj nemože odlučiti nijedan faktor samovlastno, niti može samovlastno odlučiti po mojem sudu sabor, niti vlada, nego imade jedini faktor zakonodavni odlučiti, t. j. sabor i kruna zajedno; treba dakle opet zakona. Nemojte se, gospodo, varati, jer tko vam jamči da neće, neznam za koje vrieme, uzmimo za 100 godina, doći vlada, koja će biti kadra upravo radi toga, jer je svrha tiskarne „Narodnih Novina" uredjena jednostrano, a ne putem zakona, da će ta vlada tu svrhu opet upotriebiti onako, kako njoj bude išlo u prilog i da ona taj zemajski inštitut neće upravo obratiti proti samomu narodu. Da se takova eventualnost odkloni i da se proti njoj osigura, opet treba, da se ta svrha uredi sudjelovanjem jednoga i drugoga faktora t. j. treba da se uredi zakonom. Ja bar neznam, kamo bi uvrstio zaključak takav, koji se stvara sporazumno sa saborom i vladom. To po mojem sudu i pojmu svih državoslovnih znanostih nije ništa. Sabor stvara samo zakone, a zaključke stvarati u sporazumljenju s vladom, ja bar nepojmim to, nego pojmim to, da vlada imade dužnost zaključke saborske podnašati kruni, pak ako se vlada neslaže s timi zaključci sabora, da vlada kaže: Slavni sabore, ja se neslažem s time, nego s bogom! To je, gospodo, put u ustavnom životu. Pošto tomu putu zaključak g. Vončine absolutno neodgovara, s toga se moram odriješito izjaviti proti.

Preuzv. g. ban izvolio je prigovoriti trećoj točki odborovih predloga, onoj gdje se kaže, da tiskarna ima biti ujedno izdavateljicom „Narodnih Novina". Ja bi, gospodo, držao u načelu te prigovore opravdane, ali zato ipak nebi mogao biti za to, da se jednostavno izpusti ta točka. Kada bude razprava o toj točki, ja ću biti slobodan staviti izpravak toj točki. Moje je mnienje, ne da se kaže, da tiskarna ima biti izdavateljicom „Narodnih Novina", nego da se obstanak i „Narodnih Novina" uredi zakonom, jer su i te „Narodne Novine" imovina zemaljska, kupljene su novcem zemaljskim, što nije nigdje izrečeno, i nitko nezna, da bi bilo to gdje inartikulirano, nego to znamo samo iz praktičnoga života, i nigdje nije rečeno, da novac, koji je dat za te „Narodne Novine", da je i sbilja dat u tu svrhu i da ima to biti i ostati zemaljsko, a to bi se imalo svakako reći. I ta treća točka po mojem sudu imala bi glasiti:

Kao što tiskarna, tako i eksistencija „Narodnih No-

vina“ imade se urediti zakonom. Onda, gospodo, imade narod sigurnost, da u onu imovinu, koja sačinjava tiskarnu, onu imovinu, koja je potrošena za „Narodne Novine“, neće jednostrano nikada nitko dirnuti. Gospodo, radi te ingerencije biti ću tako slobodan u svoje vrieme podnieti izpravak.

Predsjednik: Ja imam upozoriti g. govornika, da je g. Vončina podnio izpravak na sve tri točke. Sada se razpravlja o svih točkah; neka izvoli o trećoj točki dovršiti svoj govor i neka posebice izpravlja.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Moj predlog smjera na to, da se prve dvie točke predloga odborova prime, a mjesto treće točke, gdje se kaže: Tiskarna ima biti izdavateljicom „Narodnih Novina“, da se veli: „da se eksistencija „Narodnih Novina“ ima urediti zakonom, a tko će izdavati novine, to se već razumieva.

To je tim više potrebno, jer po mojem sudu z e m a l j s k a t i s k a r n a, u koju dosadašnja tiskarna „Narodnih Novina“ hoće da se pretvori, i l i s t „Narodne Novine“ nebi se smjele u savez stavljati, jer su „Narodne Novine“ bile prije nego li tiskarna, pa iz „Narodnih Novina“ postajala je tiskarna, a da nije „Narodnih Novina“ bilo, nebi zemlja nikada došla do tiskarne, jer dobitak, koji je dobiven, dobiven je ponajviše iz „Narodnih Novina“, a i taj dobitak hoće da se upotriebi samo za ustrojstvo tiskarne.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Ako mi je, gospodo, uzporedjivati predlog odbora s jedne strane s protupredlogom g. Vončine na izpravak, onda moram svakako biti za predlog odbora, jer ga držim daleko korektnijim, nego li je taj protupredlog. Da se o narodnom imetku, gospodo, nemože disponirati mimo zakona, to ćete valjda svi priznati, pa kad se kod nas tako daleko u tom pogledu ide, da se donašaju posebne zakonske osnove, ako se plaća universitetskomu kvestoru od 900 forinti ima na 1000 for. povisiti, dopustit ćete, da je ovo svakako važna stvar, koja iziskuje posebnu zakonsku osnovu, dočim se radi o ustrojenju zavoda, koji može zemlji na godinu hiljade nositi i zemlju hiljade stajati. Ja bi dokučio i razumio onu gospodu, koja su proti tomu, da se to zakonom uredi i znao bih takodjer izpričati, kada bi oni uvrstili tiskarnu „Narodnih Novina“ kao zemaljski imetak u redoviti autonomni budget, s njezinim prihodom i razhodom, kao što druge zemlje i države rade, i ova razmirica, koja medju nami postoji, mislim, da bi prestala. Ali se to ovdje nepredlaže, nego se veli: To se mora kao posebna zaklada upravljati i kao posebna zaklada mora svoj proračun svake godine izkazivati. Toga ja nedokučujem, po kojoj logici i po kojem pravnom pojmu može se to učiniti. Zaklada se privatna može stvoriti mimo zakona i država može š njom upravljati, ali samo polag volje dotičnika, koji je zakladu stvorio i ta se volja nesmije mienjati. Nu ako zemlja ustrojava zakladu, ona ju nemože drugačije ustrojiti, nego li po zakonu. Da vi gospodo, mislite, da sadašnja tiskarna „Narodnih No-vina“ nije zaklada, nego da se uvrsti u redoviti budge svake godine sa svojim prihodom i razhodom, onda sam ja s vami. Nu pošto držite, da imate razloga neuvrštat njezin prihod i razhod u autonomni budget, onda činite ono, što jedino možete načiniti, t. j. načinite zakonsku osnovu, da se tuj ustrojava posebna zaklada. Ili, ako ope držite, da imate razloga nestvarati zakonske osnove, onda pridružite imovinu „Narodnih Novina“ jednoj već postojećoj zakladi.

U Českoj ima tiskarna, koja je zemaljski zavod, al koje prihodi upotrebljavaju se za izdavanje pučkih knjiga Ja bi bio posve sporazuman, da se što takova s koj strane predloži, tim više, jer mi imamo zakladu narodnih učiona, kojoj bi se tiskarna „Narodnih Novina“ lasno pridružiti mogla. Tomu netreba zakona, jer bi se samo prenesla imovina iz jedne rubrike u drugu, za što po mom sudu zakona netreba. Ali drugo što činiti s ovom imovinom, držim da nismo ovlašteni na nijedan način mimo zakona. Ja bih bio u tom pogledu u proračunskom odboru glasovao za predlog vladin, kada bi vlada odboru predlagala: Tiskarna „Narodnih Novina“ proglašuje se svojinom zaklade narodnih učiona: ali visoka je vlada izjavila, da nije na čistu u tom predmetu, akoprem je tomu četiri godine što disponira tiskarnom, a od onoga se vremena već veliki dio orientalskoga pitanja riešio samo mi ovim predmetom nemožemo na čistac doći. Držao sam za to, da bi bilo prerano s ovim predlogom izaći s naše strane u odboru, i zato privolih na sada pročitani predlog odborski. Kada pako sada vidim, da se kani protupredlogom i ono dobro, što je u odborskom predlogu, osujetiti, onda moram svakako glasovati proti protupredlogu g. Vončine, koji je samo zato donešen, da onemogući predlog odborov. Daklem, kada dodje do glasovanja, glasovati ću za predlog odborov, ali uz izpravak dra. Vrbanića, jer i ja dajem pitanju ovomu mnogo veću važnost, nego li ju daje svietli ban i g. protupredlagatelj. „Narodne Novine“ svojina su zemlje, „Narodne Novine“ vuku redovite velike prihode iz zemlje. One imadu privilegij, da samo one mogu donašati službene oglase a službeni se oglasi vrlo skupo plaćaju. To zajamčuje „Narodnim Novinam“ redoviti prihod, kojim je ovlaštena zemlja disponirati. Da nije bio prihod malen, pokazuje najbolje to, pošto „Narodne Novine“ kao i ustrojena tiskarna, koja je upravo iz „Narodnih Novina“ postala reprezentiraju liep kapital. Da se ovo pitanje ob upravi „Narodnih Novina“, koje su, kao što je priznato, zemaljska svojina, rieši putem zakona, držim, da je posve korektno i opravdano. Nu i proti tomu nebih imao ništa da se „Narodne Novine“ proglase svojinom zaklade narodnih učiona, ali sam svakako zato, da se to pitanje rieši zaključkom sabora, glasom izpravka g. dra. Vrba

nića, koje ima ići na to, da se u tom pogledu stvori zakon. Nemam ništa više kazati.

Preuzv. g. ban: Oba dva gospodina predgovornika, čini mi se, da su previše daleko išla. Oni su razvijali, osobito g. zastupnik dr. Vrbanić, takovu teoriju o zakonu, koja možebiti da stoji gdjegod, ali u našoj zemlji nestoji. Veli štovani g. dr. Vrbanić, da kod svakog razpoloženja imovinom zemaljskom treba putem zakona raditi, a ja velim, gospodo, da to nestoji. Uzmite sve one zaklade, o kojih smo onomad razgovarali i ovdje jako mnogo opazaka učinili, dapače i razpoloženja takova, koja zadiru u novac zemaljski. Uzmite izvore ovih zaklada, kako su nastale i na kojem su temelju počivale, pak ćete naći, da nema nijedne, koja počiva na temelju zakona, nego da imade nekojih, koje počivaju na temelju previšnjih resolucija, a imade veći dio takovih, koje nepočivaju na nikakovu temelju, zato su ipak te zaklade imovina zemaljska i sabor ima posvema pravo, kada on izpitava njihov proračun, kada izdavatelju popievaka narodnih votira neku nagradu, neku podporu. To biva sve ne putem zakona, nego putem onim, koji se čini dru. Vrbaniću, da nije korektan. Ja držim, da je korektan, jer u ovoj zemlji našoj i u drugoj zemaljski sabori sa svojim imetkom — negovorim o budgetu, nego o vlastitom imetku — razpolažu u sporazumljenju sa svojimi vladami. Nije me briga, kako je to u drugih zemljah, nego me briga samo za našu zemlju. Držim, da ovo pravo ove zemlje, kada bi ga izvolio velecienjeni gosp. dr. Vrbanić razpitati, da ga nebi možebiti kao veliki patriota i borilac ove zemlje išao pobijat. (Dr. Vrbanić. Bi!) Ono, što je govorio g. predgovornik, čini mi se, da je više teorija, nego što drugo, jer on postavlja alternativu „aut, aut“: ili je to imetak budgeta ili je to zaklada, a ja velim, da nije to niti imetak budgeta, a niti zaklada za sada. Ovo može biti imetak zaklade, ali imetak budgeta nemože biti nikada. Zašto nemože biti imetak budgeta? Zato, jerbo je u budgetu definitivni izdatak, a ovaj zavod kao takav, on je akvisitor onoga, što je akvirirao, a akvirirao je za zemlju; zato će on živjeti kao zavod na svojih nogah. Ako danas sutra, čemu se i ja nadam, bude imetak ovoga zavoda takav, da se bude moglo novcem njegovim u druge svrhe i druge potreboće našega naroda razpolagat, i to će se učiniti i onda će on postati upravo zakladom narodnom. Stavimo n. pr. taj slučaj, da ova tiskara za nekoliko godina steče imetak sa 20—30 hiljada forinti, koji neće biti više njoj potreban, onda će sva korist od toga kapitala biti u rukuh sabora, u koje da se svrhe uloži. Pravo je kazao g. Folnegović, da bi to bilo dobro, da se to dade u svrhu narodnoga školskoga fonda, ali o tom nije vrieme sada govoriti, biti će vremena govoriti onda, kada vlada kaže svoje mnienje saboru i kada podnese takav štatut. Onda će se moći opredieliti svrha, u koju da se upotriebi ta zaklada, koja za sada kao zaklada nemože biti, jer niti kuća, koju je vlada nakanila uzeti, niti tiskarna, kojom ona razpolaže, nije danas zaklada, nego velim opet: zaklada može biti, i ja se nadam, da će se ona stvoriti, i moći će se upotriebiti budi u školske, budi u druge literarne i prosvjetne svrhe.

Neka gospoda jako veliku važnost polažu u taj zakon, koji držim, da nije ništa drugo, nego li sporazumljenjem vlade i sabora stvoreni zaključak njegovih članova, daklem i sporazumljenjem same zemlje. Forma je samo druga, ali efekt takovog zaključka, koji ide na sankciju, i zaključka, koji je stvoren u autonomnih stvarih zemlje, mislim, da je isti, jer kako god se može promieniti štatut, može se tako isto i zakonom osnovana zaklada promieniti, i ako bude takav sabor u ime hrvatske zemlje i vlada takova, da zaključe razoriti zakladu koju, razoriti će ju, počivala ona ma na kakvom mu drago temelju. To sam samo imao na pameti, da kažem gospodi, da su malo predaleko u svojoj revnosti pošli. Ja vidim, kamo to ide; — boje se, da će imovina izčeznuti, a ja velim, da se neboje, ako sabor običaj uvede, da se svake godine proračun zaklade podnese saboru, i on će imati priliku kazati svake godine svoje mnienje, kako da se upotrebljuje, i stajati će sve dotle čvrsto, dokle god budu sabori u hrvatskoj zemlji, koji budu gledali svoja prava sačuvati.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Ja ću se uslobođiti govoriti neposredno u pogledu toga, što je Njegova preuzvišenost izvoljela kazati, da se ovaj zavod ili ova imovina nemože smatrati niti dielom budgeta, niti da se nemože smatrati zakladom. Moram iskreno kazati, da ja uz taj nazor pristati nebi mogao, jer zemlja nemože imati drugu imovinu, nego onu, koja dolazi iz redovitog njezinog prihoda, te koja sačinjava čest svakogodišnjeg prihoda i razhoda. To je imovina, koja podpada razpolaganju budgeta, ali može biti imovina naravi takove, koje već nekim trajnim casusom sačinjavaju trajni predmet, koji imade stanovitu svrhu, a to je kod zaklada. Istina, da se nemože za sada još kazati, da je ovo iz formalnoga gledišta podpuna zaklada, pak donle da bi se imala smatrati quasi-zakladom, hoću reći, u toliko, u koliko nosi narav i obilježje zaklade. Ja bi se time zadovoljio sve dotle, dok se to neizreče. A radi toga, što je to svakako neki intermezzo, neki provizorium, i da nebi spadalo niti amo niti tamo, to si ja predstaviti nemogu.

Što se same stvari tiče, glasovati ću za izpravak g. predlagatelja Vončine, jer držim, da je time stvari svakako pomoženo i da će se time postignuti ono, što bi i ja htio, da se postigne, naime to, da će sabor imati svake godine podpunu ingerenciju zaviriti u taj razhod i prihod, što će se svake godine proračun donesti i taj proračun podvrći saboru na izpitivanje i sabor će vršiti ovaj zadatak, što ga imade vršiti glede zemaljske imovine. U toliko se pozadovoljavam time. A što se veli glede treće točke, gdje imade opreke s jedne strane u predlogu od-

borovu sa zahtjevi i to u prvoj točki, da se čim prije donese osnova zakona o zakladnom štatutu i ovdje, gdje se zahtieva, da se samo taj štatut donese, rekao bi, da napose i ova treća točka po svom razvoju, svakako pako po uspjehu predmeta, novca i zaklade, neizključuje, da se i kašnje može donieti osnova zakona, ali za sada rekao bih, da se možemo udovoljiti time, da se ovim načinom fiksira ono, što se fiksirati hoće, naime, da imade jedna imovina, glede koje si sabor vindicira pravo i mogućnost, da može kontrolu voditi glede razpolaganja i rukovodjenja, a fiksirat će se time, što mu se svake godine na razpravu podnaša proračun i da se u tom pogledu od strane vis. vlade donese štatut. Tim bi se postiglo ono, što se sada postići namjerava, a pokaže li se potreba daljnja osnovu zakonsku donieti, to se ova mogućnost time neizključuje. Ali za sada bi stvar ova sve donle ostala u toliko neriešena, dočim bi se ovim načinom, kada bi mi treću točku izpravka primili, već u toliko riešila privolom sabora i voljom vlade, koja bi imala u tom pogledu na potanko izradjeni štatut donieti. Ja bi se dakle slagao s izpravkom.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja sam imao priliku jednoć već govoriti o tiskarni toj u ovoj visokoj kući i to onom prigodom, kada se hotjelo razoriti ovaj kapital, koji osigurava budućnost ove zemaljske tiskarne. Ja sam se ustao i za to bio onda, da se spasi ta tiskarna i njezin kapital i utemelji na čvrstu temelju za svu budućnost, jedino zato, da nam bude koristna osobito za izdavanje pučkih knjiga, koje danas moramo iz Beča i bog zna odkuda dobivati. Visoki sabor neka mi dopusti, kada nijedan predgovornik toga nije htio navesti, da ću se ja morati osvrnuti na samu historiju, kako je to postalo, dočim je i sama vlada tako nježna bila, da nije htjela toga učiniti. S toga ću ja sam to učiniti. Visoki sabore! Da li je ikada vis. vlada od nas tražila jednu krajcaru, da damo za tu tiskarnu, da li je ikada preuzv. g. ban i ma koji od predgovornika došao i od nas zahtievao, da mu štogod u tu svrhu damo? Velim da nije. Naš preuzvišeni gosp. ban stvorio je iz ništa ovu stvar, samo svojom dobrom voljom kao patriota i dobar gospodar. On je stvorio, kako nam našastar dokazuje i kako smo čuli, do 30.000 forinti vriednosti tiskarne i do 20.000 for. gotova kapitala. To je kroz nekoliko godina preuzvišeni g. ban samo kao dobar gospodar stvorio. Sada se najedanput počelo propitkivati za tu tiskarnu i od preuzv. g. bana zahtievati, da kaže, kakova je to tiskarna. (Smieh.) Ja vas neću dalje na smieh napeljavat, nego vam kažem, da sam ja ban, ja vam nebi o tom nikakova računa davao. (Smieh.) Nego preuzv. g. ban u svojoj otčinskoj dobroti, da pokaže, da želi dobro svojoj domovini i narodu, učinio je to, što ja nebi bio učinio, dok nebi ono postigao, što preuzv. g. ban postići želi, dok se naime podpunoma neosigura zaklada ta ili jednom rieči, dok se ta tiskarna nestavi na čvrste noge, da bi mogla koristiti našemu hrvatskomu narodu. Moja gospodo! Sada najedanput zahtievate vi od preuzvišenoga bana, da pošto ima stvar u rukuh, da zakon napravi i naprćujete nekakav zakon njemu, koji je stvorio iz ništa ovu stvar i pribavio toliko kapitala. On vam veli: Ja se neprotivim tomu, samo dopustite, da ja to do kraja dovedem, do onoga vremena pustite mi mira, dok ja to osiguram, t. j. dok se kuća i još možebit koja stotina for. više nabavi itd. Ja, gospodo moja, ako je itko tu uvjeren, to sam ja uvjeren, kada smo baš u eri ustavnoj, da nebi rado, da se nezakonito vlada u ovoj zemlji našoj, jer se u nijednoj ustavnoj zemlji, pak ni u ovoj našoj nemože se bez zakona vladati. Ja se u tom sa štovanim gosp. predgovornikom drom. Vrbanićem slažem, da se sve zakonom mora vladati, nu, gospodo moja, ovdje netreba zakona, gdje je uprava ova u dobrih rukuh, kako je i preuzv. g. ban kazao, i ja mislim, da neće biti takav hrvatski sabor i hrvatski narod, koji će dopustiti, da se ono, što je stvoreno, krnji i raztepe. A ako se to učini, biti će si sam narod kriv, koji bi takovo zastupstvo ovamo poslao i koje bi to dopustilo, a ja mislim, da neće biti niti takova bana niti takova zastupstva. Gospodo moja! Mi imademo ovdje punom sviešću glasovati, nu o čem ćemo glasovati? Da li o predlogu odbora, kojemu neću odricati ni najmanje, da je patriotičan i da je bog zna kakovo zlo počinio, kojega nebi bilo dobro sada primiti, van za dvie tri godine. Ja nebi mogao za njega glasovati, dočim nije još tiskarna uredjena, a kada se uredi, onda ću ja sa svom sviešću glasovati za taj predlog, nu danas moram glasovati za izpravak g. Vončine zato, jer tako faktično postoji stvar. Preuzvišeni g. ban dao nam je račune, pokazao štatut, kojim će se to upravljati i posve drugačije preinačiti, a kada se tiskarna podpuno uredi, valja i zakon za nju sastaviti i osigurati zakladu, iz koje će se moći vidjeti njezin prihod i razhod, a to će biti u vlasti tadanjega budućega sabora i vidjet će se, je li predlog shodan ili ne. Za sada je dovoljno, ako prihvatimo izpravak gosp. Vončine; time ćemo podpuno zadovoljiti i vladi i narodu i podpuno osigurati tu imovinu. Zato glasujem za ovaj izpravak i preporučam ga vis. saboru.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Ja ću i nadalje zagovarati predlog proračunskoga odbora, a jerbo nebi rado, da se krivi dokazi za išto navode, biti će mi dopušteno, da samo s nekoliko rieči opazke učinim na dokaze i razloge, koje sam čuo i s one strane, uz koju ću imati čast glasovati za ovaj predlog. Gosp. dr. Vrbanić kaže, da jedini zakon može osigurati ovu zakladu ili ovaj imetak, na što je dobro odgovorio preuzv. g. ban, da nemože baš niti zakon sasvime toga osigurati u onu svrhu, koju mi opredieljujemo, jer naši potomci mogu

što tako zakonom drugo odlučiti. Ja bi na to ipak mogao odgovoriti preuzv. gosp. banu, da učini li to budući sabor, učinit će kao zastupnik naroda i učinivši to, mora se reći, da je narodu pravo, ako njegovo zastupstvo nešto zaključi, što bi bilo proti narodu, jer je takav sabor bio takovo zastupstvo, kakovo je narod izabrao. Ali nemogu pravo složiti u jedan sklad, što je gosp. zastupnik Folnegović rekao, da mi nesmijemo bez zakona imovinu ovu proglasiti zakladom i stvoriti ju bez zakona kao posebnu zakladu, ili da bi bez zakona mogli ovu imovinu pridružiti kojoj drugoj zakladi već postojećoj. Ja mislim po mom sudu, da mi nemožemo niti jedno niti drugo, pošto nemožemo stvoriti novu zakladu osim zakona, tako mi se čini, da niti ovu imovinu, koju želimo u zakladu stvoriti, nebi mogli bez zakona pridieliti kojoj drugoj zakladi postojećoj, nego braneći ja po svih pojmovih, koje mogu imati o zadatku i o namjeri sabora, braneći ja, da je ovo, što kanimo učiniti, nuždno učiniti putem zakona, ja sam u istinu više prijatelj ovdje vladi nego li možebiti opoziciji. Ja upravo u interesu samoga preuzv. g. bana smatram, da je neobhodno nuždno u ovom postupati samo i jedino zakonom i najviše u interesu njegove osobe, a više nego li u ime onih težnja i želja, koje imadem čast dieliti sa gg. drom. Vrbanićem i Folnegovićem. U njegovom dakle interesu i nadalje preporučam, da primi sabor predlog odbora.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada će se stupati na glasovanje. Glasovati se ima prvi krat . . .

Preuzv. g. ban: Visoki sabore! Veli g. izvjestitelj, da on u interesu osobe moje želi zakonom to ustanoviti. Na to bi se usudio reći, samo to, da je gosp. Kamenar već sada malo prije kazao jako dobro: ako zemlja obnadje za koje vrieme, da je to potrebno ustanoviti zakonom, da će se to ustanoviti zakonom, ali dočim nije ova stvar gotova, a kada bude, može se i to učiniti, da se ustanovi zakonom. Ja tvrdim samo to, da danas nije još tomu vrieme, dok svar još stoji onako nezrela, kako stoji. Kada bude stvar gotova i kada vlada učini ono, na što se je danas pozvala od strane vis. sabora, da predloži svoje misli, kako bi se to ustanovilo, kako bi se to uredilo i osiguralo u korist obstanka zavoda toga samoga, onda će biti prilike o tom se razgovarati i to učiniti. Ako sabor obnadje, da se postupa putem zakona, moći će se putem zakona postupati. Ali moram izpraviti mnienje onih, koji misle, da će to za sva buduća vremena tako ostati, i uvjeriti gospodu, da toga mnienja nije nikada vlada bila. Danas je potrebno počekati, dok se to ustanovi, a kada se ustanovi, i kada dodje u razpravu sabora, onda će biti vremena i prilike o tom razgovarati, kojim putem da se ta stvar u svom obstanku sačuva.

Predsjednik: Visoki sabore! Stupajući na glasovanje, ima se prvi krat glasovati o predlogu odborovu. Pošto je predlog odbora tako u razpravu došao, da je proti trećoj točki predloga odborova podnešen jedan izpravak, o kojem se posebno ima glasovati, zato mi se vidi ovdje potrebnim, da se glasuje pojedince o svakoj točki, i to o 1., 2. i 3., a kada se dodje do treće točke, onda će se glasovati prvi krat: Je li se prima bez izpravka, a drugi krat: je li se prima s izpravkom? Molim . . .

Fran Folnegović: Ako to padne, onda će se glasovati za izpravak, proti kojemu nema protuizpravka; ako se prva točka primi, eo ipso pada cieli izpravak g. Vončine. Molim, da se to zna i da budemo na čistu.

Josip Miškatović: Ja mislim, da se imade ovako uzeti: Prima li vis. sabor prvu točku predloga odborova, pa ako se ta točka primi, onda time nepada 2. i 3. točka sa izpravkom g. Vončine.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Ja mislim, da bi najshodnije bilo o svih trih točakah u cielosti glasovati.

(Jedan glas: Glasujmo o obih točkah s izpravkom i bez izpravka).

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati cieli predlog odbora.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita cieli predlog odbora. Vidi zapisnik).

Predsjednik: Sada se neka izvoli pročitati izpravak na treću točku predloga odborova.

Izvj. **Josip Miškatović**: Izpravak na treću točku glasi ovako: Sabor očekuje od kr. zem. vlade zakonsku osnovu o uredjenju „Narodnih Novina“.

Predsjednik: Sada se stupa na glasovanje. Najprije će se glasovati o cielom predlogu odborovom sa svimi trimi točkami, zatim će se, ako ovaj padne, glasovati ob istom predlogu sa izpravkom g. nar. zastupnika dra. Vrbanića. Padne li i ovo, glasovati će se onda o izpravku g. nar. zastupnika Vončine o istom predmetu podnešenom. Stavljam dakle pitanje:

Prima li vis. sabor predlog odbora sa svimi trimi točkami i onako, kako je predložen? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati!

(Ustaje manjina).

Predlog odbora je pao. Sada će se glasovati za predlog odbora sa izpravkom g. dra. Vrbanića.

Josip Miškatović: Ja mislim gospodo, da nije moguće ob ovom izpravku glasovati, jer se nema na što osloniti, pošto je predlog odbijen.

Dr. **Lavoslav Šram**: Kada se je glasovalo o cielom predlogu odborovom, mora se glasovati o njem i sa podnešenim izpravkom. Kada je ovaj predlog odborov u cielosti svojoj odklonjen, nezna se jošte, kojega je mnienja sabor glede predloga, kada bi došao na red sa izpravkom. O tome će se glasovanjem saznati. Ako li pako i ovo padne, doći će na red izpravak g. Vončine, pak će se o njem glasovati.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Glasovati će se o predlogu odbora sa izpravkom g. dra. Vrbanića na treću točku.

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora

sa izpravkom gosp. dra. Vrbanića primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog je odbora sa izpravkom g. dra. Vrbanića pao. (Opozicija prazni dvoranu.)

Prelazi se sada na glasovanje ob izpravku g. nar. zastupnika Vončine.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: Nema nas dosta za zaključivanje.

Josip Miškatović: Gospodo! Mi nemožemo ništa zaključivati, pošto nas nema u dovoljnom broju.

Predsjednik: Molim g. biljежnika, da izvoli prebrojiti.

Bilj. dr. **M. Lončarći** (broji prisutne u dvorani članove i priobćuje rezultat predsjedniku).

Predsjednik: Pošto su samo 32 člana prisutna, to dovoljan broj nije, da se može kakav zaključak stvoriti, zato današnju sjednicu nastaviti nemogu, van ju dižem i uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Glasovanje ob izpravku g. nar. zastupnika Ivana Vončine.

Izviešće odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa i odgovora vlade na odnosne interpelacije.

Razprava o prešnosti predloga nar. zastupnika Ivana pl. Maršo-a i drugova u pogledu preinake izbornoga reda.

(Svršetak u 12¼ sati poslije podne).

Izpravak: XL. sjednica obdržavana je 1. kolovoza, a ne 31. srpnja, kako je pogriešno štampano.

Četrdeset i prva saborska sjednica,

državana dne 2. kolovoza 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Glasovanje ob izpravku g. narodnog zastupnika Ivana Vončine na predlog odbora o tiskari „Narodnih Novina". — Razprava o prešnosti predloga nar. zast. Ivana pl. Maršo-a o preinaci i nadopunitbi izbornoga reda i ob uzakonjenju previšnjih odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije, zatim vojno-krajiških obćina Senja, Belovara, Ivanić-tvrdje i Siska, te sjedinjenja njihova s materom zemljom. — Razprava o izviešću odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. ilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovo Steković** (čita):

Zapisnik

:L. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zarebu dne 1. kolovoza 1879. pod predsjedanjem prvoga aborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuraić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji e bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik prijavljuje, da je nar. zast. Ivan pl. Maršo drugovi podnio predlog o nadopunitbi odnosno preinaci zbornoga reda, o kojega prešnosti razpravljat će se iza predmetah na današnji dnevni red stavljenih.

Prelazi se na dnevni red

Uzima se u razpravu izviešće proračunskog odbora glede tiskare „Narodnih Novina" te je predložena bilancija glasovanjem do znanja primljena, zatim glasovalo se je I., II. i III. točki predloga odborova, koje glase:

I. Prije razprave proračuna za god. 1880. očekuje sabor osnovu zakona o zakladnom štatutu, kojim se tiskara „Narodnih Novina" kao zem. zavod ustrojava.

II. Potreba i pokriće dalmatinsko-hrvatsko-slavonske zemaljske tiskare do sad nazvane tiskare „Narodnih Novina" ima se počam od godine 1880. izkazati u proračunu zemaljskih zaklada.

III. Dnevniku „Narodnih Novina", kao svojini zemaljskoj, ima biti izdavateljicom zemaljska tiskara.

i kod glasovanja odklonjene. — Poslije toga glasovalo se ob istom predlogu sa sliedećim izpravkom narodnoga zastupnika dra. Franje Vrbanića:

Mjesto 3. točke neka se stavi:

Sabor očekuje od kr. zem. vlade zakonsku osnovu o uredjenju „Narodnih Novina",

te kada je i to glasovanjem neusvojeno, prijavi predsjednik, da ob izpravku narodnoga zastupnika Ivana Vončine, u istom predmetu podnešenom, o kojem bi se glasovati imalo, glasovati se nemože s razloga, što dovoljnoga, za stvaranje pravovaljanih zaključaka, broja zastupnika prisutnih nema, te zaključi sjednicu u 12¼ sati poslije podne i ureče buduću za 2. kolovoza t. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Glasovanje ob izpravku narodnog zastupnika Ivana Vončine.

Izviešće odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa i odgovora vlade na odnosne interpelacije.

Razprava o prešnosti predloga narodnog zastupnika Ivana pl. Maršo-a i drugova u pogledu preinake izbornoga reda.

Krestić v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigao je sliedeći podnesak:

Magistrat grada Bakra moli, da se otvori II. pripravni tečaj nautičke škole.

Ide odboru za peticije.

Izim ovoga podneska, nije nijedan drugi na sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu vis. sabore glasovanje ob izpravku g. zastupnika Vončine na 1., 2. i 3. točku odborova predloga u predmetu tiskare „Narodnih Novina".

Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Jovo Steković** (čita izpravak g. nar. zast. Vončine na 1., 2. i 3. točku predloga odborova u predmetu tiskare „Narodnih Novina").

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se u izviešću mjesto 1., 2. i 3. točke predloga odborova primi izpravak g. nar. zast. Vončine, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovaj je izpravak primljen.

Na dnevnom je redu pitanje o prešnosti predloga g. zastupnika Maršo-a.

Fran Folnegović: Pozivajuć se na poslovnik, čast mi je izjaviti, da izstupam današnjim danom iz svih saborskih odbora.

Predsjednik: Molim liepo! — Ja mislim, vis. sabore, da bi se ovakav izstup imao pismeno obrazložen prije ovomu predsjedničtvu prijaviti. Moliti ću s toga g. nar. zast. Folnegovića, da imade dobrotu to pismeno donesti, jer tako naročito poslovnik naš propisuje.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Čast mi je javiti, da ću to isto i ja učiniti.

Predsjednik: Molim g. predlagatelja Maršo-a, neka izvoli obrazložiti svoj predlog.

(Glasovi: Nema ga ovdje. — Doći će odmah.)

Molim liepo visoku kuću, da se malo potrpi, on će odmah doći.

(Dodje u dvoranu gosp. predlagatelj Maršo, i zauze svoje mjesto.)

Molim gosp. zastupnika Maršo-a, neka izvoli samo o prešnosti svoga predloga obrazložiti bez merituma stvari.

Ivan Maršo: Molim visoko predsjedničtvo, da me izvoli informirati, što je to „o prešnosti".

Predsjednik: Molim liepo! Pod prešnošću razumieva se to, da izvolite kazati, da je ovaj vaš predlog takav predlog, koji bi čim prije zakon sačinjavao i u kriepost stupio, buduć da je nužda nastala. To je prešnost.

Ivan Maršo: Ovo je kao neki nastavak moje interpelacije, koju sam bio slobodan staviti na Nj. preuzvišenost svietlog bana, na koju mi je presv. g. predstojnik odjela za nutarnje poslove dosta indiskretno odgovorio . . .

Predsjednik: Molim liepo, da nevriedjate nijednog člana visoke vlade, a niti nijednoga člana ove vis kuće.

Ivan Maršo: Molim, ja nevriedjam nijednoga člana! U toj interpelaciji naveo sam to, da ima na žalost dva kotara u našoj domovini, koja nisu ovdje zastupana, a to je kotar tovarnički i kotar vukovarski. Zemaljsku je vladu naročito ovaj sabor zamolio od 21. siečnja o. g pod br. 118., da naloži, da se ti izbori u kotaru tova nićkom i vukovarskom, koji su ovdje nevaljanimi pro glašeni bili, provedu. U tovarnićkom je kotaru jedva ovi dana izbor proveden, ali u vukovarskom kotaru još n sada nije. Središnjeg odbora bila je intencija ta, kao št je i sada, da vukovarski kotar ovdje zaista nebude za stupan. Kao što bi se to i u drugih kotarih dogodi moglo. Dopustiti se nemože nikako, kao što rekoh, d zavisi izbor zastupstva o dobroj i zloj volji koje izborn deputacije, i da se izbor nezakonit provadja. S tog mislim, da će vis. sabor uviditi, da prešnost samog pred loga mog u tome leži, da se izborni zakon u tome pravc ne izmjeniti, nego nadopuniti imade, te preporučam preš nost tog mog predloga.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu

(Ustaje g. nar. zast. Miškatović.)

Rieč imade g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Mora se priznat da će biti težko naći u kojoj zemlji anomaliju pravnu koja se je pokazala u tome, što neke izborne deputacije pozvane po zakonu i pozvane po vladi više puta, ipa nisu htjele za vremena obaviti zakonom propisani izbo nar. zastupnika. Medjutim, ovo nas nemože, gospodo, po taknuti na korak, koji bi, dobro nepripravljen i nepro mišljen, mogao izborni red mjesto popraviti, pokvarit

Izborni je red, gospodo, jedna od najvažnijih inštitu cija, jedna od najplemenitijih garancija ustavnoga života O takvoj garanciji u ustavnom životu, o takvom temelj nom zakonu, koji je temelj ustava, nesmije se na preča štono je rieč, preko koljena prekinuti.

Ja mislim, možebiti se u tome varam, kada mislim da niti atmosphera u ovoj vis. kući nije najčistija o svake munjevne slobode, kako bi rekao, da bi mi tak važan predlog imali prihvatiti; da bi se mi u ovaj pa gdje smo već na razstanku, tako rekuć, da bi se mi pr mili toli važna posla, kao što je preinačivanje izborno reda i to tim više, jer kada se počme u izbornom red jedna točka popravljati, biti će jamačno i više točaka u njemu, koje su dostojne nekih popravaka. Za sada nism nikako pripravni na to, s toga moram izjaviti se pro predlogu ovom i zamoliti ovaj visoki sabor, da prešnos ovog predmeta neprihvati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom pred metu? Želi li g. predlagatelj?

Ivan Maršo: Ja nemam ništa više reći.

Jovan Živković: Ja bi molio za nekoliko rieči.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Svakako i vlad mora biti proti tomu predlogu već zato, što ona drži, d joj za ovaj važni zakon treba dati vremena, da o njen razmisli, i da ono, što treba od nje potječe, a ne od vis kuće. Već to, gospodo. da je ovaj izborni red onakav

akav je potekao od strane visoke kuće, već to pokazuje vdje i ondje neke mane.

Dopustite, gospodo, nije dužnost zastupnika narodnog oji podnaša takav predlog, da se na sve okolnosti obaire. Ovdje g. predlagatelj ima pred očima samo okolosti onoga kraja, iz kojega je on ovamo došao.

Ivan Maršo: Bože sačuvaj!

Jovan Živković (nastavlja): Molim liepo, ja mislim, a je tomu tako, da su uzrokom ovoga predloga one kolnosti i dogodjaji, koji se u samom Sriemu sbivaju. . predlagatelj nezna i nemože znati, da nema inih kakvih kolnosti, koje ovo ili ono savjetuju!

Ja mislim visoki sabore, da se vladi kada ona kaže, ı želi sama tu stvar prosuditi, pak ju onda visokoj kući ostatno predložiti, može povjerovati. Vlada nemože inače, ego na ovaj način svestrano razpraviti taj zakon, te neıože niti snivati o prešnosti kakovoj, jer je ovo tako ıžan zakon, da niti vlada nemože dopustiti, da se na-ečac postupa. S toga molim, vis. sabore, od strane vlade, a se na svaki način ova stvar sada neprosudjuje, nego a se odbije sa dnevnog reda, jer ju nismo u stanju sada retresti. Na godinu se mogu opet iz sredine ovog sabora akve preinake ovog zakona pronaći, pak bi se moglo adi prigovoriti, što nije upozorila visoki sabor onom rilikom na to, i što nije to u svoje ruke uzela i podpun redlog učinila. S toga molim, da nebude dakle s nikoje rane vladi prigovora, da visoki sabor odluči proti ovomu edlogu.

Predsjednik: Smatra li vis. sabor predlog g. nar. astupnika Ivana pl. Maršo-a o nadopunitbi zak. od 6. srpja 1875. o preinaci i nadopunitbi zakonskoga članka od 0. prosinca 1873., ob uzakonjenju previšnjih odredaba l 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-križeačke pukovnije, zatim vojno-krajiških obćina Senja, Beovara, Ivanić-tvrdje i obćine Siska i sjedinjenja njihova kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom prešim? Ona gospoda, koja su za to, da se smatra razprava b ovom predlogu prešnom, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Prešnost ovog predmeta je pala, s toga se ovaj cieli edmet upućuje odboru za unutarnje poslove zemaljske rave.

Predsjednik: Na dnevnom je redu izviešće odbora l hoc u predmetu savskih nasipa.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj Franjo Folnegović zauze mjesto.)

Čast mi je javiti vis. saboru, premda imadem vreena i kasnije javiti, da je proti ovom predlogu odborom podnešen protupredlog po gosp. zastupniku Beruti, ojeg ću onda dati čitati i proglasiti, kada bude predlog lborski proglašen.

Izvj. **Fran Folnegović** (čita izviešće odbora ad hoc predmetu savskih nasipa).

Visoki sabore! Odbor ad hoc, štono ga visoki sabor izabra u sjednici saborskoj 19. siečnja t. g., da saboru podnese obrazloženo mnienje ob interpelacijah nar. zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Franje Folnegovića, tičućih se savskih vodogradnja, kao i ob odgovoru vladinom na nje, izabrav si presjednikom Dragutina pl. Pogledića, a izvjestiteljem Frana Folnegovića, ima čast o svom djelovanju vis. saboru izvjestiti ovo:

Predlog po g. zastupniku I. Vončini učinjen, a po saboru prihvaćen, na temelju kojega je ovaj odbor izabran, zahtieva, da odbor na temelju svestrano proučenih spisa, te saslušav strukovne organe vladine i ine vještake, obrazloženo mnienje budućemu saborskomu zasjedanju predloži.

Nedobiv odbor kroz dva mjeseca nikakovih spisa, osim interpelacije zastupnika Vučetića i odgovora vladinoga na nju, obratio se 18. ožuka t. g. na visoku kr. zemaljsku vladu, neka mu pošalje sliedeće spise tičuće se odnosnoga predmeta:

1. Interpelaciju zastupnika Folnegovića i odgovor vladin na nju.
2. Informaciju gradjevnoga odsjeka zem. vlade, koja je vladi služila podlogom za odnosne odgovore vladine.
3. Operat lonjskopoljski Zornbergov sa vještačkim mnienjem Panetievim iz godine 1866.
4. Operat konsorcija i ugovor štono ga je zem. vlada s istim sklopila.
5. Izviešće lonjskopoljskoga odbora, koje je služilo vladi podlogom za odluku, kojom se je s konzorcijem vlada razkrstila, i dotičnu odluku.

Nu kr. zem. vlada glasom odpisa svoga od 12. travnja t. g. odbila je ovaj zahtjev, kao što to pod ·/. dopis dokazuje.

Odbor nedieli nazora kr. zem. vlade, da mu se mogu uzkratiti spisi, koje on smatra na temelju svoga mandata ovlaštenim zahtievati, jer mu se čine nuždni za proučenje stvari. Odboru se takodjer nije činilo umjestnim, da ga vlada napućuje na novine, iz kojih da si traži nuždne za svoj posao informacije. Odbor je ovako, nemajući nikakovih spisa, a pozvan da svestrano prouči stvar i sasluša vještake, smatrao se ovlaštenim, neupuštati se u svoj posao, prepustiv saboru, neka sudi med njim i visokom vladom. Ali na silne molbe mnogobrojnih interesenta, ter osvjedočen o velikoj nevolji, koja čitavu hrvatsku Posavinu upravo tekuće godine sbog poplave zatire, odbor je držao rodoljubivom dužnosti, premda mu je djelokrug bio uzkratom spisa veoma ograničen, podvrći sudu svomu tako odnosne interpelacije kao i odgovore na nje, nadajuć se odatle, ako ne neobhodno nuždne i radikalne predloge moći činiti, a to bar dokazati potrebu njihovu.

Za podlogu svoga izviešća, ter na njem osnovanoga predloga uzeo je odbor povrh odnosnih interpelacija i odgovora zakon ob odkupu javnih radnja, ter izjave interesenta, kojih najznamenitije je prizvao na konferenciju u Zagreb, držanu dne 9. svibnja uz prisutnost zastupnika vlade i skoro svih pozvanika.

Prije svega valjalo se odboru obazrieti na čin, da se sabor nije zadovoljio s odgovorom vlade na odnosne interpelacije. Prema tomu imao je iztražiti uzroke, s kojih je većina sabora odbila odgovor vladin. I tuj su se odboru nametnula sliedeća pitanja: jeda li je postupak vladin u poslu gradnje savskih nasipa a) zakonit, b) pravedan i c) svrsi shodan.

I. Za opravdati zakonitost svoga postupka, oslanja se vlada na zak. od 30. lipnja 1873. naročito na §. 14. istoga zakona. Odbor nemisli, da se ovaj zakon može tumačiti po vladinu. U dokaz toga dovoljno budi ovdje navesti rieči iz predstavke sisačke podžupanije od 25. svibnja t. g., koje doslovce glase:

„Ako i jest po §. 14. zakona od 30. prosinca 1873. žiteljstvo obvezano kod elementarnih nesgoda i izvanrednih slučajeva u naravi obavljati potrebno djelo, ipak nemože se dosadanja radnja pravednim načinom pod ovim paragrafom razumjevati; jer smo uvjereni, da se obveza ova razumjevati može samo dok traje elementarna nezgoda i dok se radi o tom, da se opre izvanrednom slučaju. — Prema tomu dužno je žiteljstvo loviti na primjer klade, razbijati led, da se nerazori most, — gasiti vatru, da nepogori šuma; ali ono nije dužno niti graditi mosta, ako ga je elementarna nesgoda ipak razorila, niti zasaditi druge šume, ako je od vatre obraniti nebijaše moguće, naravno ako već po naravi stvari nije kao občina obvezano na gradnju mosta ili sadjenje šume. Prema tomu opazi li se, da je voda gdje nasip nadrla, ili je nasip popucao ili je inače bojazni, da bi nasip prodrieti mogao, dužno je žiteljstvo nasip obraniti, ili ako voda za povodnje nasip prodre, dužno je žiteljstvo, ako se to može, odmah zatvoriti priedoru, da se nasip dalje nedere; ako na pojedinih mjestih voda za povodnje nasip prelieva, dužno je žiteljstvo, ako se to može, nasip odmah povisiti.

Ali se jedva može dokučiti, da se pod ovakove elementarne nesgode i vanredne slučajeve može uzeti gradnja većinom novih nasipa, kad su elementarne nesgode već davno minule i kad se nemože govoriti o vanrednom slučaju, niti se amo uzeti može gradnja, za koju se već godinu dana i više unapred znade, i koja je već za buduću godinu proračunana; niti se ovakovom vanrednom i slučajnom gradnjom može nazivati gradnja, koja se redovito svake godine jednako ponavlja i mnoge hiljade kubičkih metara iznosi.“

Odbor se posve pridružuje nazorom ovdje iztaknutim, i zaključuje odatle, da se vlada nije mogla smatrati ovlaštenom na tri godine projektiranu gradnju savskih nasipa na temelju odkupnoga zakona nametnuti žiteljstvu u Posavini. A kad bi i bila ovlaštena, onda se nije držala zakona, na koji se sama pozivlje, jer odkupni zakon uvjetuje namet na glave, dočim je vlada repartirala posao na posjed.

I zato je odbor uvjeren, da je to bio jedan od razloga, što sabor nije primio na znanje odgovor vladin na interpelaciju zastupnika dra. Stjepana Vučetića.

II. Razmatrajuć drugo pitanje, je li pravedno ovak[o] razdieljenje tereta bilo, odbor je došao do sliedećih r[e]zultata:

Vlada je repartirala gradnju nasipa na posjed i[z]vržen poplavam, razdieliv ga u dvie glavne kategorij[e] po plodovitosti za svaku obalu savsku napose. Onaj posje[d] koji sačinjava takozvani poplavni terain lonjskopoljski, te koji je imao sav nositi troškove gradnje savskih nasip[a] vrlo je raznoliko interesiran kod gradnje nasipa; dapač[e] dok se namjerava, — kao što se to faktično do sad radi, — samo gradnjom savskih nasipa poplave Posavin[e] prepriečiti, tu su interesi posjeda onoga mjestimice uprav[o] protivni. Izgrade li se nasipi duž Save onako na bliz korita, kao što su sada, pak budu li dovoljno jaki cieli visinu vode uzdržavati, oni će vodu u Savi tako povisit[i] da ona mora s desne strane preko ušća Odre, a s liev[e] na ušće Trebeša provaliti u zaledje Savi i potopiti ogrom[an] dio onoga istoga zemljišta, koje je, pošto spada u po[plavni] obseg lonjskopoljski, moralo ogromni teret gradnj[e] nasipa snašati. I tako veliki dio posjednika u Posavi[ni] mora podnositi dvojaku štetu: mora velikim troško[m] graditi nasipe, a ti isti nasipi povećaju jošte samo pog[i]belj s povodnje. Ako pak nisu oni nasipi dosta jak[i] k čemu toliko na nje trošiti.

Nije indi pravedno bilo razdieliti teret gradnje je[d]nako na one, kojim gradnje nasipa mogu koristiti, ka[o] i na one, kojim one mogu upravo toliko i škoditi. Je[r] upravo ta okolnost najbolje dokazuje, da se ovakov[e] gradnje, dok se neizvode samo o trošku države ili zemlj[e] smiju na posjednike repartirati jedino prema manjoj i većoj koristi, koja odatle po nje nastati ima. A da [u] praksi to nije mala stvar, budi za primjer naveden slu[č]čaj, štono ga sam g. interpelant spominje, gdje je d[o]minij Sela imao u prošle dvie godine do osam tisuć[a] forinti platiti za gradnju nasipâ, a to će reći prihod o[d] 4 godine žrtvovati, dočim po ključu boniteta, to je[st] prema valjanosti zemljišta i koristi, koju od gradnje na[]sipa isto dobiva, nebi bio dužan doprinašati skoro ništ[a] dotle, dok se nezaštiti barem zaporom na Odri od po[]vodnje.

Veleposjed topolovački, a š njim razmjerno i svi o[stali] Posavci s lieve strane niže Siska, kojih je posjed d[o] savske obale popriečno samo pol kilometra odaljen, ist[o] tako nemaju od najboljih nasipa nikakove koristi dotl[e] dok se ili Lonja s Trebešom neobgradi nasipi, ili ba[r] dok i na ušću Trebeša nebude izgradjen zapor.

Nema po tom sumnje, da nije pravedno tražiti z[a] upitne gradnje jednake žrtve od svih posjednika posa[v]skih, koji su očito pri ovakom poslu vrlo raznoliko in[]teresirani.

Ako se pako na temelju ključa bonitetnoga izklju[či] od gradnje onaj posjed, kojemu ona ništa ili bar manj[e] koristi, to bi na preostale interesirane posjednike spa[o] tako ogromni teret, da ga oni absolutno snositi nel[i]

nogli; pače oni bi možda toliko pod njim patili, koliko od najvećih poplava.

Nu da je to onomu nesretnomu pučanstvu i moguće zvesti, nije to pravedno od njega samoga zahtievati.

Sava je od česti državna, od česti zemaljska rieka. edva će biti u svietu primjera, da država ili zemlja radnje na onih rieka, koje si sama svojata državnimi li zemaljskimi, tako rekuć izključivo namiće obližnjemu iteljstvu. Civilizovane države namičuć takove dužnosti ineresentom, znadu dobro, tko se sve pod interesenti raumievati ima. Ne samo što se vodogradnje na državnih ieka grade posvema ili bar u znamenitom dielu o trošku državnoga erara, nego moderno zakonodavstvo pošlo je ur odavna tako daleko, da se troškovom i za one vodoradnje, koje nisu državne, te se po privatnicih izvode, laje prednost pred svimi javnimi daćami. Da je dakle država, odnosno zemlja kod gradnje savskih nasipa ponajnamenitiji interesent, toga dokazivati čini se odboru ovdje uvišnim; on se i ovdje priključuje nazorom podžupanijske kupštine sisačke u priloženoj predstavci iztaknutim.

Napokon nesmije se s uma smetnuti, da posavsko iteljstvo, jednako kao i ostali državljani, plaća odkupninu javne rabote. Premda je ona izrično namienjena i esto- i vodogradnji, neodpada od nje ipak na vodogradnju išta. To nije korektno bar dotle, dok postoji načelo, da se zemaljske i kotarske cesto- i vodogradjevine imadu graditi zemaljskom podporom, na koliko tomu nebi dotekla odkupnina, a to tim više, jer se velika čest savskih nasipa rabi ujedno i za ceste.

S koje mu indi drago strane promatrali postupak vladin, kojim sili posavsko žiteljstvo graditi nasipe na Savi o svom trošku, on se odboru čini nepravednim, i zato odatle zaključuje, da je bio daljnji razlog, što sabor nije prihvatio odgovora vlade na interpelaciju g. zastupnika dra. Vučetića.

III. Prelazimo na treće pitanje:

Je li ovakova gradnja nasipa sama po sebi odgovara svrsi t. j. štiti li Posavinu od redovite poplave?

Minula je već puna stotina godina, odkad se radi ob osušenju Lonjskoga polja. Pun viek bile su vlade hrvatske uvjerene o neizmjernoj koristi i potrebi ovoga podhvata. Netko je sračunao, da su komisije oko toga posla već do pred trideset godina zatrošile jedan milijun forinti.

Na taj posao mislilo se dakle ozbiljno već onda, kada se tehnička znanost nije ni iz daleka bila onako razvila kao danas, a to će reći, kada je uspjeh ovakova posla bio mnogo manje vjerojatan, a daleko skuplji nego danas. Što se misli pod osušenjem Lonjskoga polja? Reguliranje Save i njezinih pritoka. Dakle od sto godina sve vlade i svi sistemi bili su u tom složni, da se samom gradnjom zemljenih sipova duž Save neda prepriečiti poplava, neda obezbiediti ekonomski razvitak hrvatske Posavine. a to će reći najplodnijega diela srednje Hrvatske. Zar se sada na što takova smije pomišljati, odkad su tolike šume izsječene, ter Sava uslied toga sve to više pogibeljnijom biva?

Presvietli gospodin zastupnik vlade u svom odgovoru sam nazivlje u pitanju stojeću gradnju nasipa krparijom, samo što će ta krparija s ovogodišnjom namišljenom gradnjom nasipa proždrieti do pol milijuna forinti narodnjega radnoga kapitala. U koliko se može narod nadati, da će takova radnja u današnjih pogibeljnijih vremenih koristiti državi i pučanstvu? U kakovom razmjerju stoji ova žrtva prema koristi, koja će od nje poteći?

Ako su ovako slabo izgradjeni nasipi bez dovoljna razmaka u obće potrebni, komu će koristiti? Oni će ponešto štititi kuće na obalah savskih, to dopuštamo. Ma što to znači? To znači, ili ako neznači danas, značit će doskora, štititi život i krov hrpi prosjaka, koji zaljubljeni u svoj otčinski prag, od njega se neodkidaju, ali koji ga moraju braniti sa svom svojom materijalnom snagom, bez da jim bude moguće i veliku većinu polja svoga štititi od povodnje, ter si na njem redovito živež privredjivati, bez da jim bude moguće ogromne državne i obćinske daće smagati, bez da se u onom bogom blagoslovljenom predielu onomu bistromu. liepomu puku obezbiedi zdravlje, to ponajveće blago ljudsko! Ma i ta korist od nasipa savskih je problematične vriednosti. Nasip savski bez dovoljne širine, bez dovoljnoga razmaka, bez nuždnih utvrda obale, bez čišćenja korita savskoga, bez čišćenja ili reguliranja pritoka — a sve to niti se do sada izvodilo, niti se odlučilo izvadjati — gotovo se smije smatrati na temelju stečenoga izkustva obsjenom, kojom si puštamo puku umišljati, da se može sigurnim smatrati pod krovom svojim, premda znamo, da će iole veća voda izpod njega tjerati i opet na novi naporni jednako malo koristni posao ga siliti.

Nevalja pako zaboravit, što se jur u izviešću dokazalo, da savski nasipi neštite Posavine od poplave, pošto se voda preko ušća Odre i Trebeša tim silnije vraća u zaledje, ter tim više zemljišta nataplja, čim se više medj savskimi nasipi digne.

Uvažimo li sve to, nije čudo, što Posavci danas govore, da već neznaju koje zlo jih više tišti, ili povodnja ili gradnja nasipa. Nije čudo, što se toliko mnogo utoka proti odlukam za gradnju nasipa diže, nije čudo, što se čete oružnika za pricérivanje puka na nasipe rabe. Nije čudo, da redom svi posjednici duž Save jednodušno pristajuć uz nazore interpelante, kliču: pomozite nam odmah, jer kraj ovakova gospodarenja mogla bi nam pomoć lahko i prekasno doći. Nije dake ni to čudo, što sabor odklanja izjave vladine, koje dokazuju, da se važnost ovoga po ekonomski razvitak Posavine životnoga pitanja sa strane eksekutive pravo neshvaća.

Napokon na treće pitanje zastupnika dra. Vučetića u pogledu odštete za učinjenu radnju odbor se nesmatra pozvanim ni obvezanim izjaviti se.

Ovako si, visoki sabore, tumači odbor uzroke, s kojih sabor nije bio kadar prihvatiti odgovor vladin na

interpelacije. i premda je s druge strane uvjeren o tom, da se sa strane eksekutive onako postupalo i sveudilj postupa dobrom namjerom izvesti nešta potrebna po narod, ipak sciene, da će i samoj stvari koristiti i nazoru legislative odgovarati i svoju zadaću izcrpiti, ako predloži, neka visoki sabor

izjaviv, da niti sustavno i valjano gradjenje savskih nasipa nebi za obranu Posavja od redovitih poplava dotjecalo, dok god se s ovom gradnjom nespoji reguliranje Save i njezinih pritoka uz valjano utvrdjenje obala;

izjaviv, da se dosadanji postupak eksekutivnih organa u pogledu porazdieljivanja rada i narodnoga tereta sa sada postojećim zakonom u sklad dovesti neda;

izjaviv, da je od neobhodne nužde podvrći zakon od 30. lipnja 1873. temeljitoj reviziji;

predje preko interpelacija zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Franje Folnegovića, kao i preko dotičnoga vladinoga odgovora, na dnevni red.

Time se sa strane odbora riešava i predstavka podžupanije sisačke, koja mu je iz 27. saborske sjednice dostavljena bila.

Predsjednik: Želi li g. izvjestitelj govoriti?

Fran Folnegović: Motivirani dnevni red je sam naznačen u pročitanom sada izviešću i suvišno je, uvodno govoriti.

Predsjednik: Protupredlog podnešen po gosp. zastupniku Beruti glasi ovako:

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita protupredlog g. zastupnika Berute. V. zapisnik).

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Beruta, da obrazloži svoj protupredlog:

Josip Beruta: Visoki sabore! Nehoteć ni najmanje sumnjati o plemenitoj volji i nakani odbora ad hoc, dapače hvaleć i priznavajuć onaj trud, što ga je imao kod proučenja predležećeg pitanja, nemogu ipak dostatnim smatrati rezultat njegovoga rada, kako ga iz pročitanoga izviešća razabirem.

Odbor pozvan, da predloži obrazloženo svoje mnienje, mislim, da si je odmjerio preuzko svoju zadaću, misleći, da mu jedino valja odgovoriti na ova tri pitanja: da li je dosadanji postupak oko gradnje savskih nasipa bio zakonit, bio pravedan, bio svrsi shodan.

Odbor odgovarajuć na navedena pitanja, visoki sabore, mislim ja, da nije dovoljno poslužio niti nam, niti vis. vladi, niti samomu narodu, a mislim, niti samim interpelantom, koji su, držim ja, svojimi interpelacijami namienili neki veći, pozitivniji rezultat, nego li jedino taj, da saznadu, kakav je u prošlosti bio postupak od strane visoke vlade kod gradnje savskih nasipa.

Shvativši ovako, bar po mojem sudu, jednostrano odbor svoju zadaću, morali su dakako i njegovi predlozi, kako smo jih sada čuli, biti više negativne nego li pozitivne naravi. Oni taj predmet uz nekoje izjave ostavljaju i saboru i vladi bez daljnje direktive. Oni iz ove izjave prelaze preko svega, u živac samog naroda zasiecajućeg predmeta, na dnevni red. Ovakovim odgovorom, jedino ovakovim odgovorom, vis. sabore, mislim ja, da se nemožemo zadovoljiti, da se nemožemo primiriti niti sustaviti, jer ona neizvjestnost ostaje za sabor i za vladu glede daljnjih radnja oko savskih nasipa, napokon nemožemo se sustaviti s toga, što onaj golemi trud i trošak, što je od zemlje i od naroda u ove radnje uložen, ostavlja se očitoj propasti. Ja bar mislim, gospodo, da prema ovomu predlogu, kako smo ga sada čuli, morala bi vlada svaki daljnji rad oko ovih nasipa prekinuti, a što bi pri tom bilo najžalostnije, ona bi svoj nerad podupirala zaključkom samoga sabora, ona bi možebiti gledala sa sažaljenjem, kako se onaj narod guti, topi, u vodi davi, ali mu pomoći nebi mogla. Da li bi to, gospodo, našoj dužnosti i samoj nakani visoke kuće moglo odgovarati? Mislim, da ne. Ja dapače držim, da jedinim ovakovim odgovorom, jedino ovakovim predlogom, nebismo mi zadovoljili u svojoj dužnosti, ni svojemu zvanju, niti dapače očekivanju naroda. Nu u tom obziru držim, da bi intenciji same vis. kuće zadovoljio više moj protupredlog, koji ne samo da izriče sud za prošlost glede upitne radnje, nego sadržaje u sebi sud i za buduće radnje i da valja ovakav protupredlog tim više primiti. jer je, kako rekoh, odbor preuzke granice svojoj zadaći stavio. Istina, odbor te granice, kako smo sada čuli, izvodi iz te nekim načinom okolnosti, što sabor prvi odgovor vlade nije primio na znanje, ali neprimiv sabor odgovora vlade na znanje, što je tim htio? Ja mislim nipošto ono ili bar ne jedino ono, što odbor odatle izvodi. Sabor, uvidiv i dovoljno upućen o stvari, želio je, da se bolja pomoć pruži, želio je, da ta stvar još jednoć dodje u pretres i da mu se tim sgoda pruži, izjaviti se o tom pozitivnije, izjaviti se ne samo za prošlost nego i za budućnost. To je, vis. sabore, mislim, bila i mogla biti misao sabora, kada odgovora vlade nije primio do znanja. Čuvši sada od samoga odbora obširnije izviešće, mislim, da bude riešen predmet jednostavno time, da se neke izjave učine vladi i da se sud izreče o toj prošlosti, pak da se time jedino predje na dnevni red, mislim ja, da nebi bilo na mjestu i da nebi bilo svrsi shodno.

Istina je, odbor ište i nastoji negativno svoje stanovište još jednim drugim razlogom opravdati. On naime kaže, da zahtjevanih spisa od visoke vlade, premda jih je posebnom molbom zatražio, nije dobio. Moram priznati, vis. sabore, da bi vis. vlada imala pripravnijim odgovorom u susret doći odboru, osobito na njegovu molbu, odboru, kojemu je nešto od sabora bilo povjereno, osobito posao ovako važan. Medjutim vlada, ja neznam s kojih razloga, ne samo da nije traženih spisa predala odboru, nego je, kako je moći razabrati iz svega, nekako uztezajuć se vladala u cielom radu odborskom. Medjutim niti ovo po mojem sudu neopravdava samo posve negativno, rekao bih ekskluzivno stanovište odbora; ta od njega nije se

tražila kakova detailirana osnova rada i troškovnika oko ovoga rada, već se je očekivao više neki obćeniti načelni sud, toli glede postupka vlade, koli za prošlost toli za budućnost. A za ovo, vis. sabore, mislim ja, nije više trebalo kakove spise zahtievati. Odbor od vlade zahtieva vaskoliki operat lonjskopoljske affaire, kako ga je u najnovije vrieme g. Zornberg započeo, lonjskopoljski konsorcij nastavio, a lonjskopoljski odbor dovršio. Nu ovaj zahtjev, vis. sabore, čini mi se, da ide predaleko, jer držim, da nije imao na umu uzkrisiti na novo veliki posao osušenja lonjskoga polja, u veliko zasnovan u posebnom štilu, kako vam je poznato, nego je imao na umu ograničiti se na najnuždnije izvedljive savske nasipe. Pak recimo, da je vlada i podastrla odboru svekolike tražene spise, što bi si bio odbor njimi pomogao? Niti je sabor mogao od odborskih članova zahtievati, niti su si oni mogli prisvajati toliko tehničke vještine. niti je imao vremena, da ovaj operat na novo i znanstveno može prosuditi.

Preći mi je sada pobliže na taj operat i mislim, tkogod ga pročita, visoki sabore, naći će, da u njem dosta jasno prosjeva mnienje, da kod radnje savskih nasipa nije baš tako dobro i pravedno sve provedeno, naći će, da vlada, pozivajuć se na zakon od 30. prosinca 1873., nije zakon pravedno po njegovu duhu, dapače niti po njegovu slovu uporavila, t. j. da svi interesenti, osobito država i zemlja nisu u pravednu razmjerju u pomoć zvani. I u ovom obziru usudjujem se reći, da se moj protupredlog doduše ponešto luči od predloga odborova, ali ne toliko u samoj jezgri, koliko više u formi, nu čim se on luči, jest to, da on neprelazi preko ovoga pitanja na dnevni red, izrekav samo svoje negodovanje glede dosadašnjih radnja, nego on predlaže neki pozitivni substrat, koji će moći služiti za buduću direktivu vladi. On najprije priznaje, da vlada po svojoj dužnosti i po svojoj dobroj volji nije se mogla oglušiti nuždi, koja je nastala skrajnom potrebom, da nije mogla mirno gledati, a ništa neraditi, ona je bila pozvana, da nešto učini, a što možebiti više nije učinila, mislim, da nije ona sama tomu kriva, jer je mislila na sve, što je sabor opredielio, a nadalje možebiti, da nije niti u tom kriva, što nije sve te radnje sliedom pravde izvadjala.

Poznato je, kada je sila velika, da se nemože u svem gledati na vlas na pravednost i da u obće kod ljudi te pravednosti, koja bi se na vlas mjerila, nema, a osobito u ovako naglu i prenaglu poslu. Recimo, na što se izviešće odborovo gorko tuži, da nekoji interesenti, premda su u manjoj mjeri interesirani, morali su isto toliko pomoći koliko i drugi, koji su više interesirani, recimo, da se to sve može spotaknuti, što bi onda, gospodo, bilo? Obćenito je priznanje, da je toga posla bilo svima dosta, što i izviešće odbora dosta jasno naglasuje. A što bi bilo onda, da se je ta radnja tako strogo vagala, tako strogo mjerila, da samo na neke interesente teret padne? Bi li se svrha polučila? Bi li se postiglo najnuždnije, što se postići namjerava? U tom dakle obziru moj protupredlog, što se budućnosti tiče, neka pozitivna data označuje, on zahtieva od vlade, da ona nepusti i nadalje s oka ovu nuždu, nego da budnim i pozornim okom prati, da nepusti poginuti ono, što je toli velikim trudom i žrtvom uloženo, nego da prema strogoj pravednosti te radnje dalje po mogućnosti nastavi i dovrši. Pridružuje se nadalje moj protupredlog predlogu odborovu i u tom, što i on nalazi za shodno, za nuždno dapače, da se obstojeći zakon o javnih radnjah potankoj reviziji podvrgne, jer su se novi nedostatci ovom sgodom pokazali i u tom pogledu, da se vlada pozove, koja ne da nemože svoj postupak opravdati, ali sasvim tim, kako sam mogao razabrati, bilo je dosta takovih mjera učinjeno, koje nisu stajale u skladu s ovim zakonom ili bar bile krivo subsumirane pod taj zakon. Napokon, visoki sabore, buduć se moj protupredlog s odborovim predlogom osobito ondje slaže, što on zahtieva, da oni glavni interesenti, koji su manje participirali kod ovih radnja, i to zemlja i država, sa izdašnom pomoći ovomu se poslu priključe, mislim, da sam dovoljno obrazložio predlog i zato ga preporučam visokoj kući.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predlogu?

(Ustaje presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela Jovan Živković.)

Odjelni predstojnik **Jovan Živković**: Visoki sabore! Ja prije svega u ovoj stvari moram apelirati na objektivnost svakog od vas gospodo, jer se ovdje radi ne toliko o tom, tko da ima pravo, nego poglavito, da se onomu narodu pomogne. Svaki interesent, i jedan i drugi, traži pomoći, a tomu se niti vlada neželi oprieti, da se pomogne. Samo se pita, kojim se putem do toga doći može i da li je opravdano ono, što se je u tom pogledu proti vladi što pisalo, što govorilo.

Prije svega moram kazati i sa svoje strane priznati, da možda nije bio opravdan onaj moj odgovor, kojeg sam meritorno prvi put u ovoj stvari izrekao, glede same stvari i glede forme. Ali na ovu formu silio me je naš poslovnik, silila me je praksa, koja je zavedena po našem poslovniku. Naš naime poslovnik kaže ovako: Vladi je prosto na svaku interpelaciju odgovoriti ili odmah ili poslije, a kada odgovara, tumači se to tako u praksi, da ona može i mora samo meritorno odgovoriti. Moja gospodo, toga ja nisam u nijednom parlamentu državnom, in specie nisam ni u ugarskom parlamentu vidio, da vlada, kada govori, mora i meritorno odgovoriti. Meni je, gospodo moja, stalo bilo do toga, da gospodinu narodnomu zastupniku Vučetiću, koji je takovimi i tolikimi osvadami nasrnuo na vladu, suzbijem i to odmah, one njegove prigovore i onaj utisak, koji je govor g. interpelanta u kući učinio, a to je dužna svaka vlada učiniti, koja si je svoje zadaće svjestna. Na nastavljena pitanja mogao sam kasnije, t. j. drugi put odgovoriti, da bi takav postupak u praksi dopušten bio, i tako, kada sam po praksi na-

šega poslovnika dao odmah meritoran odgovor, odmah se je visoka kuća upustila bez izpitivanja stanja stvari u odgovor, da li moj odgovor prima do znanja ili ne.

Kod nas nije tako, kako u Ugarskoj, gdje sam više puta čuo Tiszu, gdje nije odmah na interpelacije meritorno odgovarao, već je rekao: Dobiti ćete odgovor u svoje vrieme, ali je ipak zato prama potrebi na napadaje dotičnoga interpelanta odnešta odgovorio.

Kada se in illo tempore usudio svietli ban kod nas tako postupati, to jest, da nije odmah meritorno odgovorio, nego samo suzbio napadaje interpelanta, reklo mu se je ovdje, da to neide po našem poslovniku. Ja sam se bojao takovih sličnih prigovora, pa sam se samo zato odmah upustio u podpuni odgovor. Ovo velim, štovana kućo, ne da bi stvar danas drugčije stajala, nego onda već da opravdam, ako je, zašto je stvar u tome možda bila prenagljena, bar da sada u ovom poslu, koji visoki sabor i zemlju toli zanima, apeliram na što veću objektivnost svakoga od vas gospodo i kažem, da je vlada u ovoj stvari tako na čistu, da se nije ogriešila o zakon i da je sve ono što je činila, po najboljem svom znanju i uvjerenju činila.

Prvo mi je govoriti o izviešću, zatim ću preći na protupredlog. Proti predlogu odbora ad hoc nebi vlada, što se zahtievanja tiče, imala ništa proti tomu, naime da se preko interpelacije i odgovora vlade na dnevni red predje, ali se to popraćuje takovimi izjavami, koje vlada nemože primiti, dočim onu izreku može primiti, da valja podvrći zakon „o izvadjanju naših javnih gradnja i gradjevina“ shodnoj preinaci. Proti takovoj preinaci nebi vlada imala ništa i ako bi se uz tu izjavu na dnevni red prešlo, sporazumna bi bila, dočim nikako nebi mogla primiti prve i druge izjave.

Prije nego bi prešao na ove dvie izjave, dopustite, da predjem na izviešće, koje uzimljem više kao govor g. izvjestitelja, što i drugo nije, kako je i sam g. izvjestitelj u ovoj vis. kući rekao, te mi se valja na ovo osvrnuti.

Prvo se prigovara vladi to, da ona nije hotjela dati dotičnomu odboru traženih spisa niti ubavješćenja. Moja gospodo! Istina, nije čitan u saboru onaj dopis, kojim je njima od strane vlade bilo rečeno, da se oni spisi, koji se tiču ove same stvari, sadržavaju u jednom fascikulu, koji je možebit 50 funti, dapače jednu centu težak i nije moguće bilo ovakov akt donieti, pak da se odbor ubaviesti iz jednog i drugog spisa, kako stvar stoji, reklo mu se je od strane vlade, neka zahtieva što hoće, pa će mu se dati potanka ubavjest o svem. Vlada je dala po svojih organih sastaviti pregledno djelce o svem, što se te stvari tiče i dala je potanko obrazloženje u „Narodnih Novina“, koje da je odbor samo proučio u svoje vrieme, bio bi potanko ubavješten o cieloj stvari. Ja mislim, da je to hvalevriedno, da se nadju u vladi jedan dva organa ili makar koja druga privatna osoba, koja to tako potanko opiše, kako je ovo djelce, nu naravno za pročitat i proučiti to sve, treba i vremena i dobre volje. On b se tad uvjerio bio, kako se je postupalo s timi nasipi o početka pa sve do današnjega dana i bilo bi mu to puto kazom, a dobio bi uz to svaki akt, koji želi imati i koj ima pravo zahtievati, osobito onakove spise, koji nis tajni, ali je odbor, kako rekoh, zahtievao sve spise, koj se sadržavaju u više fascikula, a tomu zahtievu nij mogla vlada udovoljiti. Vlada se nije protivila, da spis neda, nego je kazala način, kojim da se može do ovi spisa doći i pripravnom se učinila, dati mu i činovnik kod iztraživanja podataka u pomoć, koji bi odbor uputi imao u svem, što bi se tražilo. Nadalje je vlada kazal u svom odgovoru, da nije pozvana, što se drugih spis tiče, naime treći zahtjev odbora, kojim zahtieva opera lonjskopoljskoga konzorcija itd. udovoljiti, te je kazala da se na to nenalazi ovlaštenom, znajući, da nije bio za datak odbora niti njegova dužnost, da se upušta u izpitivanje predmeta lonjskopoljskog konzorcija u obće, napose ugovora njegova itd. To se može putem interpelacije postignuti, pak će vlada dati odgovor i kazati će što misli. Ali ovako mimogred iskati, da se izruče spis lonjskopoljski odboru, koji ima samo to izpitati, da li j vladin odgovor osnovan ili ne, da li je zakonit ili ne nije se nalazila vlada ovlaštenom, te je naravski i odborov zahtjev odbila.

Iza ovoga prigovora ide odbor na ona tri pitanja o kojih se dade malo a i mnogo govoriti:

1. Je li ovaj postupak vlade zakonit, 2. je li pravedan glede razdieljenja radnje, 3. je li svrsi shodan?

Je li zakonit, na to se pozivlje odbor na obrazloženje podžupanije sisačke od 25. svibnja t. g. Tko ov predstavku pomno pročita, taj nemože izvoditi one konsekvencije iz nje, koje je skupština izvela i koje je izvodio odbor. Ovdje se uzima za podlogu §. 14. zakona od 30. prosinca 1873., ali taj §. samo tako taleko ide, dok traju elementarne nesgode, a dalje ne. Da čujemo, gospodo, kako glase ovi paragrafi, radi kojih nas biede, da smo taj zakon prekršili.

§. 6. ovoga zakona glasi ovako (čita). . . . dakle govori o tom, tko upravlja u zemlji našoj javnimi gradjevinami, a to je zem. vlada. (Čita §. 7.)

Medju te gradjevine, kojimi upravlja vlada, a to su te iste gradjevine, spadaju. (Čita.)

Tu se obilježuje pravi djelokrug.

Sada §. 9., u kojem su citirana sredstva, o kojih je vis. kuća sudila, kaže. (Čita §. 9.)

Dakle zemaljska sredstva!

§. 14. kaže ovako. (Čita §. 14.)

Prije nego li predjem na tumačenje ovoga zakona, gospodo moja, neka mi bude dopušteno od strane vlade, da nekoliko rieči kažem o tih nasipih. Mnogo sam toga čitao i svakomu mora biti, gospodo moja, poznato, da su ti nasipi mrtvi ležali više godina i da nitko nije u iste

avirio niti se za nje starao, niti pučanstvo, niti vlada. esu li tomu političke okolnosti bile krive, neću izpitivati, er je naša zemlja bila sbilja tako rekuć u nekom neprestanom procesu i radi drugih pitanja malo se je bavila narodno-gospodarskimi pitanji. Ja bih rekao, da je omu ponajviše kriv bio onaj zakon o osušenje lonjskoga olja, gdje su i ti nasipi sadržani, te se je čekalo na izvedenje toga zakona i iza toga je ta stvar naravski pavala. Neznam, da li su svi, nego većina je mislila, da d toga zakona neće biti ništa, i te okolnosti su pokazale, da je taj zakon nedonošče, mrtvo-rodjeno diete.

Da se zahtieva privola svih interesenta, pozivljem e na članak XXV. i XXXVI. od godine 1832|6., onda a članak X. od godine 1840., koji tu privolu uvjetuje; tomu naprotiv opet §. 2. lonjskopoljskog zakona imperativno kaže, da se mora toliko i toliko plaćati, a opet ajednički zakon sabora ugarskoga veli, da samo onda ajamčuje utjerivanje ratâ poput državn. poreza, ako je otični „ključ“ ustanovljen privolom interesentâ. Dakle, ospodo, vidite: što se jednom rukom daje, objeručke e opet natrag uzimlje.

Vlada se je bavila tim pitanjem i pokušala ga je iešiti ovako i onako, nu nije išlo niti ovako niti onako, e je razriešila taj gordički čvor svojim načinom, izdavši dluku, koju je držala za dobro izdati, da se razkrsti edan put sa lonjskopoljskim konzorcijem, buduć da stvar ikako nije mogla dalje ići; a sada se rado pokorava udu, da se vidi, da se takav zakon nemože izvesti uz ajbolju njezinu volju. Vlada je javila konzorciju: ti, ako nisliš, da imaš kakovo pravo, traži ga svojim putem i ačinom, a ja nemogu sebe, tebe i narod varati. Kada je, ospodo moja, pukla odluka ona od vlade, moram prinjetiti, da vlada nije time ništa novoga uradila, nego je a jur po prijašnjoj vladi utrtom putu, koja je povjerentveno preslušavanje interesenta odredila, dalje postupala, ok nije ciela stvar radi neprivoljenja puka zapela i ada, kada je vidila vlada, da od ovoga posla nemože iti ništa, počela je ozbiljnije misliti na savske nasipe i ojim bi se načinom u tome najuspješnije moglo djelovati sačuvati bar ono, što valja, da nepropadne.

Oko godine 1876. nadošla je povodnja, koja je nalpe kvarila i rušila, te cieloj Posavini propašću prietila, vlada je, kada je vidila, da tu nema vremena narod pitivati, preduzela odmah nuždne mjere i potrošila, ako nevaram, 6000 i nekoliko stotina forinti. Kada se je idilo, da treba kod Strmca 5—6 prodora zatvoriti, polala je vlada tamo svoga činovnika, neka malo razpita ndješnje okolnosti i interesente i neka se s njimi dogoori, kako da se začepe ti prodori. Narod je sam priolio, da se ti prodori zatvore i očitovao se pripravnim, m to izvesti, samo je zahtievao upućivanje, rukovodjenje potrebito orudje. Vlada ovdje nije pitala samo §. 14., ideći, da je s druge strane i sam narod voljan raditi; mislila je, neka se radi, kako god je samo moguće, da se narod od prieteće pogibelji spasi.

Medjutim nadodje kašnje god. 1877. opet nagla povodnja i trebalo je upitati narod, kojim načinom da se izvede razdieljenje, da bude razredjeno pravedno, a tako je i učinjeno t. j. po posjedu, koji u poplavni obseg spada. To je narodu bilo po volji. Ovdje se kaže, da se to imade izvesti po ključu boniteta, t. j. prema valjanosti zemljišta i koristi, koja se od gradnje tih nasipa dobiva. Istina je, gospodo, kada uzmemo članak 25. i 36. od god. 1832|6., koji kaže, kada se družtvo koje sklopi u svrhu tu, da se močvara kakova izsuši, onda se ključ ima opredieliti po koristi. Ako nebi bilo sporazumljenja, odluči in ultima linea oblast. Vlada isto tako misli, ali ovdje, gdje se o tome radi, ako se hoće, da se obćuva narod od poplave, koja mu prieti na 180.000 jutara, a to je kojekakovih 18.000 četvornih milja i kada se je vidjelo, da nije dovoljno samo kod tih prodora ostati, te da nije niti porezni ključ mogao mjerodavan biti, a niti ključ boniteta, jer tko bi, gospodo moja, izpitivao kod svake milijunske parcele, koliko ovomu ili onomu ide u korist taj nasip, morao se je uzeti cieli poplavni obseg ter i svi oni, koji spadaju u nj, toli vlastela, koli obćine, i to je bio sasvim naravski ključ i po tom ključu bilo je sasvim naravno odredjeno i izvedeno tako, da ga je objeručke pučanstvo prihvatilo i na taj ključ privoljelo, t. j. da je svaka obćina i dotična vlastela dobila prema svome u poplavni obseg spadajućem posjedu toliko i toliko kubičnih metara za izvedenje, a obćina je poslije to medju sobom porazdielila na pojedine.

Moja gospodo! Veli se ovdje o utocih. Za onda t. j. god. 1876. nije bilo utoka, kašnje su se pojavili. Nu ako se jedanput privoli na izvedenje koje radnje, onda utok nije nikakav dokaz, da se nema izvesti onako, kako je već u načelu prihvaćeno i primljeno i tomu se svatko mora podvrći.

Ja velim, gospodo, da je i ovdje zakon uticao i to ne samo zakon već i slobodna i dobra volja samoga naroda; zakon u toliko, što hoće, da se ovo djelo, koje je onda u nuždi započeto, a još dovršeno nije, u svojoj cielosti izvede, ako se hoće, da se od prieteće pogibelji posavsko žiteljstvo spasi, a taj posao obuhvaća više godina, i ako se neizvede sve, badava je cieli rad, a to smo svi priznali, da je tomu tako.

Ako pomno pročitate zakon, viditi ćete, je li se zakonito postupalo ili nije, je li se zakon tumačio onako, kako se tumačiti ima. Da vidimo, gospodo! Ja ga neću opet čitati, samo ću naglasiti ondje, gdje se ima naglasiti, ondje, gdje se govori o elementarnih nesgoda u izvanrednih slučajevih. (Čita.)

Što se tiče tih izvanrednih slučajeva, takovih nije bilo prije sto godina, kakovi su sada bili. Zar to nije „izvanredno“, što se poslije tolikog vremena dogadja? Kada već eksemplificiram taj slučaj, pitam vas, zar to nisu bile

do sada izvanredne povodnje, koje su one nasipe, koji su bili dragovoljno po pučanstvu podignuti, pokvarile i srušile? Ja držim, da je to bila baš takove naravi povodnja, o kojoj zakon u §. 14. govori, povodnja, koja je sve radnje poremetila i cieli dosadašnji rad u pitanje stavila. Tko hoće, da se drži strogo rieči, on kaže, da nemamo pravo sve ono raditi, da se nasip očuva, van ga samo, ako se gdje provali, odmah začepiti. To nije dosta, van se mora, ako se vidi pogibelj, da će koji nasip propasti, novi nasip prigraditi, jer to sve treba, da se narod spasi kod izvanrednih nesgoda; ne samo dakle, da se imadu svi nasipi začepiti, nego podgraditi i povisiti, ako uztreba, a to sve spada u obranu nasipa, ako nećemo, da propadne. To je duh ovoga zakona, a nije onako, kako se drži slova zakona, gdje se smije donekle dotjerati, a više ništa ne. To nije smisao zakona, nego se taj zakon ima tako tumačiti, da se u nuždi i nevolji učini ono, što se smatra, da se u pogibelji i nesgodi u izvanrednih slučajevih, o kojih zakon govori, učiniti ima.

Gospodo moja! Što kaže zakon za slučaj izvanrednih povodnja kod obrane nasipa? Kaže to, da su dužni i „obližni žitelji“, a ne samo interesenti kod obrane sudjelovati, što dokazuje jako dobro onaj „i“, naime ovi in specie, kojih se neposredno tiče, kao „i oni“, kojih se posredno tiče. Jer kada moja kuća gori, koja se netiče komšijine, van se tiče posredno njegove, to on mora ipak ići gasiti.

Što hoće zakon da kaže, t. j. da ako je povodnjom koji nasip porušen, koji se posredno tiče kojeg sela, to mora i ono u pomoć priskočiti, ako neće da bude poplavljeno. Jednom rieči hoću da kažem to, da se u ovakovih slučajevih nemora baš strogo držati slova zakona, neka mi bude dopušteno da kažem, kao pijan plota, van se neka pomaže, kako se može. Ako i je vlada možda nekom darežljivošću uzela pa kazala: I ti spadaš ovamo, ajte braćo u kolo svi ako i niste još poplavljeni, mislim u ovakovih slučajevih nije pogriešila proti zakonu, dapače, da je dobro učinila, jer da smo mi prama onomu žiteljstvu, koje je u toj poplavi jedva sjemena doseglo, tako okrutni i tako tiesne grudi bili, da mu kažemo: Samo oni neka rade, na čijem je teritoriju ili zemljištu bila već poplava, taj bi narod propao. Mi smo bili čovječni, mi smo bili ljudi, te smo se latili posla tako i držali smo se smisla zakona, a ne mrtva slova zakona i smrt bi bila u prvom redu Posavcem po onih, koji žele, gospodo, da se samo interesenti izbave. (Čita.) Imade pučanstvo izvesti „cielom svojom snagom“, — što će to reći? Da se ne pita, da li odgovara obavljanje ovih poslova ovoj ili onoj snagi naroda ili ne. Ja kažem, da se ovdje u ovom slučaju vlada nije mogla ogriešiti o zakon, ako je išla sačuvati ono, što je sa narodom prije dvie godine dobrovoljno izvela. Nadalje je, kako već rekoh, ovomu zakonu nadošla i dobra volja naroda, on se nije otimao tomu i privolio je na to, da se to učini. Kod razdieljivanja odlučila je i riešila vlada stvar svojom uv[...] djavnošću i ona je tu u izvanrednih slučajevih držal[...] da nisu mjerodavni §§. 6., 7. i 9., nego je po §. 1[...] cielu snagu naroda uzela iz cielog poplavnog obsega, i [...] je bio jedini mogući način, da se taj posao razdieli, inač[...] nebi bilo nikada tomu kraja ni konca. — Toliko, gospod[...] moja, o zakonitosti toga postupka, a ja ću možebiti ima[...] priliku tečajem ove razprave još na koje u tom pogled[...] doći, jer nemogu da se sjetim na sve, što sam htio kaza[...] glede prigovorene nezakonitosti, a možebiti mi i kašn[...] na pamet dodje. Sada samo da kažem glede naše novčar[...] snage za umirenje onih, koji misle da je vlada dužn[...] sve iz zemaljskih sredstva podmirivati.

Ovdje se ponajviše radi o podžupaniji sisačkoj i [...] sredstvih, kojimi vlada razpolaže. Poznato je, gospod[...] iz budgeta — biti ću u tom kratak — da se odkupnin[...] imade od kakovih 400.000 forinti na godinu, velim, k[...] kovih, jer nemožemo uzeti 350 - 360.000 forinti, imadem[...] dotacije do 280.000 for., to je 630 do 640.000 forin[...] Uzmite, gospodo, 20 podžupanija, uzmite 80.000 samo [...] nove gradjevine, ovo već okrnjuje tu svotu, uzmite 28.00[...] za vodogradjevine, a imamo do 330 i nekoliko milja cest[...] uzdržavanje istih dolazi od ove svote na 1500 do 2000 fo[...]

Kako stoji sa podžupanijom sisačkom? Ona im[...] 24.000 for., a treba za uzdržavanje cesta u svom okvi[...] 39.000, dakle dodaje budget 15.000 for., a po razdieljen[...] na ceste mogla bi dobiti samo 11.000 forinti, dakle d[...] bije više 3500 do 3600 forinti, od vodogradjevne svo[...] od 28.000 for. odpalo bi na nju najviše 2000 for. A[...] bi se strogo držali onih sredstva, koja su nam opredi[...] ljena na razpolaganje mi nebi mogli niti motikom ud[...] riti na nasipu. Je li dakle kod takova stanja stvari m[...] guće bilo vladi više učiniti, nego li je učinila? Ona je [...] više dodala, jer je dozvolom vis. kuće dobila 50.000 fo[...] za savske i dravske izvanredne vodogradjevine, k tom[...] je pomogla i orudjem, tehničkimi organi, nadzorom, ruk[...] vodjenjem itd., samo da pomogne izvesti taj ogromni posa[...] Je li vlada sdušno postupala? držim svakako da jes[...] Prosudite sami! Ako uzmemo na oči, kako stoji dužno[...] naše zemlje u tom poslu podžupanijâ, velim dužnost, j[...] na koliko se ovdje kaže u izviešću, da je nečuvena stva[...] da se za te poslove u podžupanijah tako malo daje, n[...] čuveno može to biti u drugih zemljah, ali u Austr[...] Ugarskoj ne. Moja gospodo, u Ugarskoj postoji dvie z[...] konske osnove, nu ovdje neću da maltretiram te [...] kažem, o čem govore. Svi ti poslovi i stvari kreću [...] jedino oko interesenta, dapače iste rieke državne su sam[...] u toliko, da država troši na učvršćenje njihovih oba[...] radi brodarstva. Ako treba učvršćivati Savu ili drug[...] koju rieku, koja je u prilog doticnim vlastnikom ili ž[...] teljstvu, ovi to imadu učiniti. Tako glasi zakon, tak[...] glasi i sada podnešena jedna novela u ugarskom sabor[...] a da se postupak kod tih radnja popuni i usavrši, osta[...] u Ugarskoj kod toga načela, da to asocijacije izvrše,

ne vlada. Ona samo rukovodi to, ona jamči u to ime za amortizacionalne rate, i veli, da se zajmovi imadu platiti za 36 godina, ali drugo u tom pogledu država na se neuzimlje. Ako Ugri kod kuće tako rade, da nedaju na te stvari, bi li se mi mogli nadati, da će kod nas drugačije s nami postupati, nego li sa sobom? Kod nas vidimo, da ovaj zakon samo o redovitih potrebah govori, a na te vlada troši, dočim se na izvanredne nije mogla inače odlučiti, nego ovakovim načinom, o kojem zakon govori.

Drugo se kaže, je li bilo pravedno ovakovo razdieljenje tereta. Ja mislim, da sam to kod tumačenja samoga zakona na toliko razjasnio, da svaki uvidi, je li u ovih izvanrednih okolnostih, o kojih ovaj zakon negovori, pravedan ključ, je li onaj ključ bio jedino cilju shodan t. j. da se neuzima porezna forinta niti snaga ručna pojedinca u obzir, nego poplavni obseg, koji dobiva jedino isključivu korist od ovoga nasipa, da se porazdieli i prema tomu radnja ustanovi, kako je to učinjeno, i što je praktično.

Što se govori, da nije bilo svrsi shodno, to je stvar tehnička, u to se dalje upustiti nemogu niti neću, samo mi se čini i držim, da se niti odbor nije mogao o tome sasvime kompetentno izraziti. Sadašnja se vlada nebi imala u tome pogledu odsuditi, nego sve dosada učinjene radnje oko tih nasipa, koje su se kroz toliko godina zategle, a sve nebi izvedene bile, ako nebi bilo nadjeno za opravdano, da je tim načinom moguće bilo izbaviti narod od poplave, kako je sbilja i učinjeno. Što više. Neki dan se je ovdje reklo, da je na jednom mjestu, gdje je prodrla takov nasip voda, preko 100.000 forinti štete učinjeno. Znamo, da će biti posao oko gradnje nasipa, kako sam rekao, samo krparija, sve dotle, dok se Sava neregulira. Ali, gospodo, ako mi budemo prekrštenih rukuh čekali dok se Sava regulira, to ćemo čekati do sudnjega dana. Lahko je to kroz tehničke vještake i celebritete izpitati pak napisati knjigu o uredjenju Save, a kada se kaže, da bi to izvedenje stajalo nekoliko miljuna forinti, slegne se onda s pleći. Kada dodjemo u položaj Belgije, Holandije i Francezke, onda istom mogli bismo ne samo Savu, nego i ostale rieke regulirat. Tu rieku imala bi regulirati sama zemlja, a ne država, jer na državu, kako je znano, spada Sava samo od Siska ili još malo dalje od Siska do Zemuna, a do Siska je naša. Na taj način nebi, gospodo moja, nikako mogli čekati, dok bi mi u stanju bili Savu regulirat, jer se veli, da metar nasipa oko Save dodje od 10—34 forinti, a toga ima 180.000 metara, jedna četvrtina došla bi preko miljun forinti, ako se izvede. To sve dakle o novcu zavisi, kojim danas naša zemlja nerazpolaže. A da za to, što se ovo nemože izvesti, da se za to ništa neradi, i da se narod od pogibelji nenastoji sačuvat, to, gospodo moja, mislim, da je smjelo izreći, jer je praksa pokazala, da nije bio badava posao. Ako se ovo djelo, koje još nije izvedeno i koje cielost sačinjava, jednom svrši, bit će narod naš miran od ogromnih radnja oko tih nasipa, a vlada neće propustiti, kada i koliko bude moguće, našom dozvolom priskočiti jim u pomoć i ne samo njima, nego i drugim, koji trebaju, da jim se u tom pogledu što god učini. Da bi pako moguće bilo ugarskoga ministra financija odvesti od onoga nazora, koji je u zakonu osnovan, da je dužnost te radnje interesenta, ako ne spada na čuvanje brodarstva, onda bi se mogli nadati, da bi se za koji god komad obale štogod doprinielo sa strane države. Ovdje mi nije, gospodo, moguće odkloniti sasvim pitanje lonjskopoljsko; ako bi se došlo do toga, da se osušenje lonjskoga polja izvede, to se nebi moglo drugačije učiniti, nego li kakovim podhvatom, učinjenim putem zajma, od Posavaca. Tu bi država možda mogla doprinieti to, da bi uzela financiranje duga na se i dala oslobodjenje od poreza ne na 15 godina, kako sadanji zakon glasi, nego na toliko godina, dok se cieli dug neamortizuje, a to bi bilo za 32 ili 36 godina. Takav današnji zakon, koji kod nas i u Ugarskoj u ovakovih slučajevih daje samo 15 godina oslobodjenja poreza za poplavni obseg, onemogućuje izvedenje ovakova podhvata, kao što je osušenje lonjskoga polja; jer ako bi se po tome postupalo, morao bi se nakon 15 godina podpuni porez od amelioriranoga zemljišta plaćati, a k tome još i amortizacionalne rate duga; to bi od jutra toliko došlo, da bi onaj narod na mjesto usrećio uprav ga upropastio.

Ako bi se daklem došlo do izvedenja tako ogromnoga posla, to bi se jedino od države moglo zahtievati, da ona kroz toliko godina porez oprosti, dok se dug amortizira, a ne da nam što ona pokloni, jer je za vodogradjevine u obće vrlo malo u proračun stavljeno. Zemlja pako ide u takovu slučaju u pomoć, kada narod n. pr. nema smisla o tom, da se „udruži“ (asocijira), ter da sam taj posao rukovodi, da vlada inicijativu poprimi, da daje tehničko osoblje, da naredi planove, da jamči za to, da će se rate točno utjerivati, kako to i lonjsko-poljski zakon zahtieva itd., a dok se to neizvede ovim načinom, vlada nije mogla drugačije učiniti, nego je postupala tako, kako je postupala. S toga neću na dugo da plaidiram za praktičnost toga postupka, nego kao što sam kazao, da nisam kompetentan prosudjivati „shodnost“ njegovu, mislim, da neće biti niti ona gospoda kompetentna to prosudjivati, koja kažu, da posao nevalja sve dotle, dok se Sava neregulira. Iza toga svega, gospodo, veli ovaj odbor, i zahtieva, da se vis. sabor jednostavno izjavi: „da niti sustavno i valjano gradjenje savskih nasipa nebi za obranu Posavja od redovitih poplava dotjeralo, dok god se s ovom gradnjom nespoji reguliranje Save i njezinih pritoka uz valjano utvrdjenje obala“.

Ja mislim, da ovakovu izjavu vis. sabor izdati nemože, jer nema nikakove podloge za takovu izjavu, dočim su Posavci te nasipe ne samo svojimi rukami, kao interesenti u užjem smislu, nego i rukami drugih susjednih

županija gradili. Kada se je time moglo toliko godina uspješno proti navalam vode opirati, nemože se reći, da je sada takov trud uzaludan i da ga za buduće netreba, jer primi li izjavu ovu sabor, onda sbilja nema drugog, nego zaustavit sve radnje i kazat, dok nebudemo u stanju reguliranje Save i osušenje lonjskoga polja izvesti, neka spava sve!

Takovu izjavu visoki sabor nemože dati od sebe. Vlada sama priznaje, da nije kako se kaže sustavno postupala i radila, a o tom su i njezini organi govorili u javnih listovih, jer bi time, kada bi se sustavno radilo, i narod sustavno upropastio, jer nema tu samo jedno selo, van imade više sela tik Save, kojim nije stalo do sustavne osnove, nego jim je stalo samo do toga, da jim se kuće spase. Vlada mora čuvati dokle god je moguće sela ona i rukovoditi onaj narod, koji se sam rukovoditi nemože, da se od prolieva Save očuva, jer se on do skrajnje nevolje drugamo odseliti neće. Vidili smo pred Zagrebom u Trnju, gdje oko kuća stoje čamci, ali se zato onaj narod neće da seli, van se proti vodi bori i neće da ide sa svoga ognjišta, i da svi žandari dodju, nebi ih mogli razseliti; o sustavnom kakovom gradjenju nemože se govoriti sve dotle, dok je narod poplavi izvržen i dok za takovo djelo nebude dovoljnih sredstva.

Izvolite vlastele pitati, kojih je ovdje nekoliko, što bi oni rekli, kada bi se to stalo sustavno radit i kada bi koji od njih vidio, da bi od svoga sadanjega zemljišta morao izgubiti po koju stotinu jutara zemlje, jer se nebi išlo kod toga posla sadanjom linijom, nego kako bi korito Save sa sobom donašalo. Ta to zna svaki tehnik, i mi laici, da bi se tu išlo na to, što bi se praktičnim ukazalo. Prigovor dakle glede sustavnosti odbijam kao posve nepraktičan i radi velikog troška, kojemu bi se najviše, opirali oni, kojih se tiče, a to je sam posavački narod. S toga mislim, da se nebi mogla ova prva izjava mirnom svješću od sabora poprimiti. Drugu izjavu, gdje se veli, da se dosadanji postupak eksekutivnih organa u pogledu porazdjeljivanja rada i narodnoga tereta sa sada postojećim zakonom u sklad dovesti neda, vlada nemože poprimiti, jer držim, da se je držala duha i smisla zakona, a uz to i volje samoga pučanstva, koje je na to privoljelo.

Treće, što se tiče revizije zakonskog članka od god. 1873., to sam ja priznao, da je taj zakon manjkav. Mi smo se tim zakonom u toliko prenaglili, što nismo u ono doba imali pred očima okolnosti našega puka, da on nezna još cieniti vrieme, da on nema odkuda plaćati, te ga je bolje siliti na rad ili bar dopustiti da svoje odradi, a osobito gdje takov postupak same okolnosti onoga predjela preporučuju. Da smo sbilja koliko toliko ostali kod rada, naše bi ceste bolje cvale. Sada a posteriori vidi se, da je taj zakon manjkav i nepraktičan i treba ga zato nadopuniti.

U drugom pogledu vidi se, da je kod ovakovih izvanrednih radnja sbilja težko, ako se zakonom neustanovi odredba ta, koga se upravo te radnje ticati imaju: ili se ovdje ima držati poplavnog obsega, ili kako je prije bilo, da ciele županije kod toga posla u pomoć priteku. U tom pogledu, jednom riečju, valja nadopuniti taj zakon, da budu izmedju njih „clara pacta". Ja u tom nebi protivan bio i molim od strane vlade, da bi vis. kuća izvoljela uz jedino onu izjavu, da se zakon podvrgne reviziji, preći na dnevni red.

Predsjednik: Molim liepo, je li to predlog visoke vlade?

Jovan Živković: Ja ću preći još na drugi predlog. U ovakovom stanju može imati vlada i predlog alternativan. Uz onu treću izjavu, da se predje na dnevni red, neće biti niti nije vlada protivna predlogu odbora. Ako visoka kuća vidi, da nemože ovu treću izjavu sa predlogom, da se predje na dnevni red, primiti, to vlada nije protivna niti protupredlogu g. Berute. Veleštovani gospodin zastupnik potrudio se, kako sam kaže, obrazložiti onu želju vis. kući, da u tu radnju i zemlja i država utiče. Danas država i zemlja nemože drugačije, nego kako pokazuju novčana sredstva. Ja mislim, da je i ono djelce jednog ozloglašenog i toliko opadanog gradj. činovnika iztaknulo potanko potrebe i snagu našega naroda i naše zemlje, da bi mi trebali svake godine najmanje 350.000 forinti, da možemo samo ono, što je najnuždnije, uzdržavati. Tu bi bilo i više takovih močvara, koje su danas po naredbi i zakonu sami interesenti čistiti dužni, a nitko drugi. Vidite iz ovoga, gospodo moja, da vlada zna, kako postupati valja, kada bi imala odkuda trošiti. Toliko na ovaj predlog, koji želi, da se zemlja više zauzme sa sredstvi za ovakove radnje. Ja mislim, ako se naše okolnosti malo na bolje okrenu, to će se u toj stvari i više moći u pomoć priteći. Ja nevidim sa strane vlade, da se ide hotomice kršiti zakon na štetu zemlji i narodu i da bi se vlada na odgovornost zvala za to, što je po svom najboljem zvanju i uvjerenju radila. Ja mislim, da smo mi sasvim glede toga u sporazumljenju, stoga se i nadam, da će vis. sabor, dapače i ona gospoda, koja su iz Posavja, uviditi najbolju volju i težnju vlade, da će izostaviv prvu i drugu izjavu izviešća odborskog primiti izjavu treću uz predlog, da se na dnevni red predje, a nebude li toga htjela primiti, molim, da se prihvati protupredlog g. Berute.

Predsjednik: Rieč ima g. Josipović.

Stjepan Josipović: Visoki sabore! Kada se je ustao presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela, mislio sam, da će za temelj opravdanja dosadanjega postupka eksekutivnih organa kod radnje savskih nasipa uzeti to, da pošto, kako su vis. vlada, vis. sabor i svi članovi istoga priznali, pošto zakon o odkupu javnih radnja nije dostatan i pošto eksekutivni organi dotično vis. vlada nije mogla iz novaca onih dohodaka, koji prilaze njoj iz odkupa javnih radnja, taj posao poduzeti i viditi, da je vis vlada u tako izvanrednom slučaju izvanredne mjere po-

primila, to bi bilo sigurno po mojem uvjerenju opravdano, jer je sbilja vis. vlada dužna, da se za dobro naroda pobrine, a naravski taj zakon nije bilo moguće onako naprečac promieniti. akoprem se je dugo govorilo o tom i već više godina o tom radilo, a da i nevelim znamo zašto nije, i to bi već vis. vlada ili može biti vis. sabor poprimili, da bi se bio taj zakon preinačio. Ali, gospodo moja, gosp. predstojnik nutarnjih posala sada to sa drugoga stanovišta brani. Vlada kaže, da su se upravni organi eksekutive držali zakona i da je postupak njihov zakonit bio. Ja mislim, da ako bi mi poprimili protupredlog, t. j. predlog g. Berute, da bi mi upravo dosadanji postupak vlade sankcionirali i vladi kazali: Daj ti dalje tako radi. Ja se neću, gospodo moja, upuštati u tehničke dokaze, koji dolaze kod savskih nasipa, jer to nerazumijem, ali samo hoću vis. kući predočiti ono, što je bivalo i kako biva u našoj tužnoj Posavini. Gospodo moja! Ova interpelacija, koja je stavljena bila na visoku kuću o radnji savskih nasipa, bila je samo jeka, koja je doprla u visoku kuću kao jauk onih, koji u Posavini već od četiri godine tuže. Moja gospodo! Siromašna Posavina i oni predjeli, kamo spada i jedan dio Turova polja, oni su bili, kada su u zimi ili u proljeću pukli savski nasipi, poplavljeni i sve im je usjeve poplava odniela. Kada sunce ograne na zemlju, dodju žandari i tjeraju narod, da radi. To se tako mienja svake godine i nikada nije gotovo. Zašto ovi nasipi nisu onako naredjeni, da pošto svake godine Sava prodre, a pošto radne sile nedosižu potrebi radnje savskih nasipa, da nebudu samo krparija, kako je presv. g. predstojnik izvolio kazati? Nu ta krparija stoji, kako smo čuli, do stotine hiljada forinti, svake godine leži pusto nekoliko stotina jutara zemlje, a narodu, kada kukuruz okapa i kada kosi sieno, uzimlju se težaci, voda pako u jeseni sve pokvari, da puku nevalja ništa. Strukovnjaci dolaze van, pa jednostavno vele: Što ti bedak znaš, mi smo to proračunali i tako mora biti. Da vam kažem jedan slučaj. Godine 1877. u jednom selu dodje gospodi inžinirom na pamet, da nasipe izjednače, pa kako su to mudro radili? Stare su nasipe kopali, pak su zemlju vozili na nove nasipe. (Smieh.) Muž veli: Ako voda meljutim dodje, što će gospodine iz toga biti? A oni mu vele: Tà, što bi voda došla! To je sve istina, dok je liepo vrieme, ali kad je zlo vrieme i kada voda udari, provali sve nasipe, odnese jih pa ne samo nasipe, nego i kuće. Čitavo selo, kako se to dogodilo u Horvatih. Da je došla povodnja do knjeginje Thurn-Taxis, potopili bi se bili i ljudi i bilo bi na usjevih kvara do 100.000 forinti. Nu to je već prošlo, za to sada nitko više nemari, nego samo oni siromasi, kojih se to tiče. Gospodo moja, ja nepredbacujem vladi, da je ona u tom pogledu zlo postupala i da je ona tomu zlu kriva, jer sam osvjedočen, gospodo, da se je branilo, nego velim, da su njezini organi tomu krivi; vlada je bila zlo informirana, da to narod dobrovoljno čini i da toj radnji sa svoje strane žrtve doprinaša: narod je morao na tu pomoć privoljeti, jer se je reklo kod konkurencijalne razprave, gdje sam i ja bio: Vi morate delati! „E pa kad moramo, — moramo“, pa su delali, kako su znali. (Smieh.) To vam je istina, gospodo! Kaže se, da nikakove pritužbe nedolaze. Mi smo pisali i prituživali se, ali što smo pisali, bilo je badava. Kazali smo: Idemo u Zagreb, nu za to trebalo bi občini plaćati bar dvojici put, koji bi pismo nosili u Zagreb. Na to, gospodo, nastane apatija, koja je slična agoniji, koja već pred smrt dolazi. — G. predstojnik za nutarnje poslove kaže, da bi vlada rado pomoći i da bi vlada rado sve učinila za dobro zemlje, ali da nije moći pomoći, jer da nema novaca. Moja gospodo! Ja neznam, kada smo prvobitnu nagodbu s Ugarskom sklopili, imali smo 2 miljuna 200.000 forinti, pa smo sve naše činovničtvo time izplatili, a sada imamo 3 miljuna 56.489 fr., dakle za 1 miljun i mnogo hiljadah više, i opet nemamo novaca, da što investiramo i da pomožemo narodu. Kako je to na jedanput došlo, da sada, kada smo sklopili novu nagodbu, i kada imamo 1 miljun i nešto više forinti, da opet nemamo za investicije i za glavne potrebe ništa? Gospodo! Rieka Sava, koja našom domovinom kroz sredinu teče i dieli ju, uz koju su najplodnija zemljišta naše domovine i moram kazati najljepši i najkrasniji narod naše Hrvatske i Slavonije, nemože ništa dobiti. Uzmimo mi, gospodo moja, n. p., da se 100.000 forinti svako ljeto za Savu potroši, što bi to bilo za ovaj glavni posao naše domovine? Sa 100.000 for. dalo bi se vrlo mnogo načiniti. Prije nekoliko godina dala je vlada 50.000 for., ali, gospodo, poštenu vam rieč dajem, da niti jedan kubični metar zemlje nije time navežen. Došlo je van 15 inžinira, oni su dobili vozarinu, predprege, doplatke, naplatke i miljarine i bog zna, što sve ne. I tako vam je prošlo tih 50.000 forinti. (Smieh.) To vam je, gospodo, faktum. Tamo vam je, gospodo, bio takav metež, da nijedan inžinir nije znao, a kamo li bi muž znao, gdje mu je sekcija. Nalog je bio, da ljudi dodju savske nasipe delati, a kad su došli inžiniri kamo, nisu znali, gdje su profili. Ljudi su jedan drugoga pitali, gdje će i hoće li oni raditi, ili će tko drugi. Tako su ljudi morali ići 3 do 4 puta simo tamo, dok su saznali, gdje imadu raditi. Ja mislim, da ovdje danas niti nije pitanje, kako da se Sava bog zna kako sustavno regulira. Ovdje se sada mieša još i Lonjsko polje, da se u obće stvar čim više pomrsi i da ju bude teže riešiti. (Nemir u dvorani.) Ovdje je, gospodo, samo to pitanje, da se propadajućemu posavskomu narodu s mjesta pomogne. To je glavno pitanje. Budite, gospodo, uvjereni, da ja, kako bi se njemački reklo, nemam kod toga nikakav „Hintergedanken“, nego govorim, kako u srcu ćutim, kako mi dužnost nalaže, i govorit ću tako ne samo jedanput nego i stoput, da treba da mi našemu narodu i žiteljstvu ovdje pomognemo, jer narod naš nemože više toga podnašati. On je dvostruko kažnjen. Jedanput ga voda potapa, a drugi put mora ra-

diti. Nesamo prosti narod, nego i vlastelinstvo pri tom trpi i radi, a pri većem posjedničtvu onaj, koji nemože sam svojom rukom obaviti posla, ima dvostruku štibru. Ja, gospodo, moram iskreno kazati, da se neslažem niti s predlogom odborova izviešća, niti s protupredlogom g. Berute, jer vam to sve jedno i drugo ide na dnevni red „auf die lange Bank". (Smieh.) Ovdje se veli, da se ide preko toga na dnevni red, a što je pomoženo siromahu, makar se to stavilo na dnevni red. Dok taj dnevni red dodje, možda nebude više niti mene niti onoga, koji tako dugom rieči taj dnevni red zagovara. A vidi mi se, da je onaj protupredlog g. Berute još pogibeljniji, jer bi mi njim, gospodo, upravo sankcionirali dosadanji postupak eksekutivnih organa, i nesamo da bi time odobravali dosadanji njihov postupak, nego bi jih i opunovlastili time, da i nadalje tako rade. S toga, gospodo, nisam drugi protupredlog načinio, nego ja se, kada vidim, da nije drugačije, za sada već time zadovoljavam, što je to akutno pitanje, stojeći jednom u pretresu sabora našega, u javnost došlo. Ja sam osvjedočen, da će to pitanje naskoro u drugčijoj možda formi doći, a do toga si pridržajem svoje mnienje i svoj votum. Dakle, za sada neću niti glasovati.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Kao član odbora smatram se pozvanim i sam, da upotrebim sgodu, da u tom predmetu rieč progovorim.

Ponajprije moram izjaviti, da me se jako ugodno dojmio onaj upravo susretajući način, kojim je izvolio g. zastupnik Beruta obrazlagati svoj protupredlog.

Donekle moram priznati, da je tako postupano i sa strane vis. vlade. Ovo mi je tim ugodnije, kao i svakomu, ako se u ovakovih pitanjih mimo svake neobhodno nepotrebite oštrine ostaje kod jezgre i ako se tu ovako postupajuć dolazi do mogućeg kakova rezultata. U samoj stvari osvrtati mi se je najprije na predlog odbora i na one prigovore, koji su proti ovomu predlogu donešeni. Poglavito se prigovara predlogu odborovu, da je negativne samo naravi, jer u ovom, kako se obćenito priznaje, sigurno velevažnom, da u obće prevažnom pitanju, da nije postavljen nikakav pozitivan predlog, nego da je postavljen samo motiviran dnevni red.

Ja ću jako rado priznati, da i ja dielim mnienje one gospode, nu mislim, da su bili svi članovi odbora toga mnienja, da u tom pitanju treba i pozitivan postupak, te da nije dovoljno, da se ovo pitanje budi kakovim načinom jednostavno odloži, i ja sam toga mnienja, da nije ovo niti ležalo u intenciji odbora t. j. odbora predlažućeg motivirani dnevni red.

Mislim, da je odbor tim riešio onaj zadatak, što je podnešen vis. saboru u sjednici od 19. siečnja t. g., ali tim nije mislio izjaviti, da smatra ovaj predmet sam po sebi već podpuno izcrpljen i da se u istinu preko njega može preći na dnevni red. Odbor je držao, da se imade vis. saboru predložiti, da se preko interpelacije jedne i druge i preko odgovora vis. vlade može preći na dnevni red, nu nije mislio, kako velim, da bi odgovaralo mnienju, koje imade u ovom pitanju, kada bi scienio, da se preko samoga pitanja predje na dnevni red. Da opravdam u tom pogledu stanovište odbora, koji je mislio, da se time, da se u pogledu držanja vis. sabora i u pogledu ocienjivanja ovoga pitanja, na koliko se odnosi na interpelacije i odgovor vis. vlade, imade pozadovoljavati, da opravdam ovo stanovište odbora, navesti mi je to, da je prije nekoliko časova sam g. predlagatelj ove rieči doslovce naveo, upravo rieči odbora, koji je imao to izpitati, da li je vladin odgovor osnovan ili ne; dakle i sama vis. vlada, napose presv. g. predstojnik bio je toga mnienja, a ovo je mnienje takodjer donekle izvolio izjaviti u više ograničenu razmjeru i u saborskoj sjednici od 14. lipnja o. g., da je bio onoga mnienja, da je odbor time, što ocienjuje interpelaciju i odgovor vis. vlade, svomu zadatku zadovoljio.

Stupajuć na ovo dakle stanovište, nije se niti hotio oteti pozitivnomu razglabanju ovoga pitanja, a nije mu niti na kraju pameti bilo unapred postaviti kakovu zapreku promaku ovoga pitanja.

Izvolite, gospodo, položaj i postupak odbora u ovom smislu shvatiti. Ako se stoji na drugom stanovištu u pogledu zadatka odborova, te ako se misli, da je već sam odbor vlastan, dapače pozvan u tom pogledu donieti pozitivan kakav predlog, onda se dakako dolazi do rezultata onakova, koji može biti donekle identičan odborovu djelovanju, ali koji još dalje ide, pak preko ovoga postavlja pozitivan predlog. Ja bih rekao, da je na ovo stanovište izvolio stupiti g. zastupnik Beruta, koji je mislio, da će tim u pogledu pozitivna riešavanja ovoga pitanja jedan korak naprvo učiniti, ako pozitivan predlog donese.

Ja moram kazati, da bi bio očekivao i da bi se možda nekim pravom nadao, da će možda i sama vis. vlada u tom pogledu doći odboru, dotično saboru, u susret izjavom, koja bi donekle pokazala, da se misli u pogledu riešenja ovoga pitanja, koje pitanje u istinu stoji na dnevnom redu i to onako, da se odložiti neda, da će u pogledu riešenja ovoga pitanja i sama podastrieti budi kakovih predloga. Ja držim i rado ću dopustiti, da je donašanje u tom pogledu pozitivna kakova predloga osobito težko, jer pozitivno riešenje pitanja trajnoga osjeguravanja savskih nizina prije svega uvjetuje onakovih uvjeta, kakovih pribaviti nije moći, nego velikom i preveliko žrtvom, nu ipak bih držao, da bi u tom pogledu jedan put na toliko morali biti na čistu, da bi se ustanovilo u ovom pitanju ono, što neobhodno treba svakako i pod svaki uvjet izvesti, da se onda u tom pogledu misli o načinu, kako da se to u istinu odjelotvori.

Ja nisam mogao misliti, da bi u istinu zadatak, koji moramo u autonomnom djelokrugu preuzeti, bio onaka

zadatak, kojemu nebi dotjecala sredstva budi ovim, budi onim načinom, jer kada bi se ovo dopustilo, išle bi konsekvencije tako daleko, da se nebi mogli niti jedan časak time baviti.

Kako rekoh, ja bi volio, da imamo u tom pogledu za pozitivan kakav korak podlogu od strane vis. vlade, ali kada je nemamo, ja ću biti tako slobodan pokazati pogibelj ove pozitivne podloge, koja ovdje predleži.

Ja moram kazati, da, kada se stavi pitanje, da li sam ja za pozitivan kakav predlog, da ću reći, kao što sam malo prije kazao, da jesam, a kada se pita, da li me ovaj predlog zadovoljava, reći ću, da me ovaj predlog nemože zadovoljavati s toga, jer u mnogom pogledu nije dosta opredieljen, a u mnogom pogledu nije jošte niti podpun. Istina, imade u tom protupredlogu mnogo liepih, i da reknem upravo plemenitih zamišljaja, patriotičnih zasnova, pa možda, da će ovaj predlog u toliko moći biti podlogom za daljnji rad, da se na njegovu temelju buduće ovo pitanje, kako rekoh, i po njegovu razvoju u ovom visokom tielu, i po samoj naravi na eminentan način na dnevni red stavi. Ovo pitanje neda se već s dnevnoga reda metnuti, a na ovom temelju možebiti će se postići pozitivan kakav resultat, nu kako velim, ovako. kako je ovdje predložen, kada bi ovo primili za konačni rezultat naših težnja, ja se njim nebi mogao pozadovoljiti. Veli se, te se je prigovaralo sa strane vis. vlade, da u predlogu odborovu leži ono, da, kada bi se ovaj predlog poprimio, da bi vis. vlada bila primorana svaki rad obustaviti. Ja bih rekao, da ono samo donekle stoji, jer je rad i dosada obavljalo, i to neposredni rad obavljalo pučanstvo, pak će i nadalje pučanstvo radu tomu svojim naravnim instinktom u pomoć priteći, gdje se radi o neposrednoj i neobhodnoj obrani prema eminentnoj kakovoj pogibelji. Ja bih rekao, da vis. vlada, kako ju ja poznaem i kako sam uvjeren o njezinu patriotičkom shvaćanju ovoga pitanja, da se nebi niti oteti mogla, makar bi danas ovo i tumačila ovako, da ovo pitanje onako, što no se veli, samomu sebi prepusti, na to se nije niti mislilo, kako sam prije kazao, jer se je odbor po svom shvaćanju ograničio jedino na ocienjivanje dosadanjega materijala, koji mu predleži iz dosadanjeg razvoja ovoga pitanja. Ali odbor, barem kako ja shvaćam, ovaj je predlog stavio kao postulat sistematična na trajnu podlogu počivajućega riešenja toga pitanja, dakle odbor nije time htio, kako ja shvaćam, tako stvar shvatiti, da se unapred ovo pitanje samomu sebi prepusti.

U pogledu tom, oprostite mi gospodo, što kod razpravljanja ovoga pitanja nemogu onako sustavno postupati, već se moram višeputa vratiti i na stanovište, koje sam već zauzeo, ali sbog same materije ovoga pitanja moram reflektirati sad na ovu, sad na onu primjetbu, tako rekuć, moram se vratiti i opet na ono pitanje, koje sam prije potaknuo i koje je ovdje i odbor iztaknuo, pa glede kojeg mu se sa strane vis. vlade odriče, da je bio opravdan zahtievati operat lonjskopoljski Zornbergov sa vještačkim mnienjem Passetievim iz god. 1866. i izviešće lonjskopoljskoga odbora, koje je služilo vis. vladi podlogom za odluku, kojom se je s konzorcijem razkrstila.

Nemogu, da se nebi tu osvrnuo na primjetbe presv. g. predstojnika nutarnjega odjela, koji i danas drži, da vis. vlada nije imala ovog podnieti ili ovo uručiti i predati odboru i koji je o ovom pitanju mnogo toga govorio i sam ovo pitanje u savez postavio sa pitanjem na dnevnom redu stojećim, pa je i sam kazao, da je onomu 1876. godine postojalomu stanju nasipâ pitanje lonjskopoljsko krivo, a u obće, da se ovo pitanje neda riešiti nego uzpored jedno s drugim. S toga stanovišta pošao je i odbor, pa se je upravo htio informirati o savezu jednog i drugog pitanja i držao je, da nemože o pitanju o savskih nasipih donieti konačni i valjano obrazloženi predlog, ako ovo pitanje svestrano neprouči, nesamo čitajuć interpelaciju i odgovor, nego i proučujuć i onaj operat, koji dosada u tom pogledu predleži.

Glede tumačenja zakonâ biti ću u toliko pravedan, pak ću kazati položaj vis. vlade, glede kojega odbor izrazito priznaje i naglasuje, da je uvjeren, da je vlada u tom pogledu u najboljoj namjeri postupala. Položaj vis. vlade bio je takav, gospodo moja, da je kod nastalih godine 1876. izvanrednih slučajeva imala pred očima zakon od 30. prosinca 1873., koji je donešen usljed sasvim drugoga poticanja i položaja i sasvim iz drugoga stanovišta, nego koje bi se imalo prilagoditi ovomu slučaju i ovim nesgodam, koje su nastale god. 1876., t. j. kada bi se danas zakon o javnih radnja izpravljao, i kada bi se danas razpravljao zakon o provedbi razdieljenja tereta kod radnja onakovih, koje se moraju sa gledišta javne sigurnosti posjeda narediti i izvadjati. Tada bi se na temelju crpljena izkustva sigurno u tom zakonu reflektiralo na dužnosti, na pravi položaj, na pravo razmjerje, u kom se imade uticati kod ovih radnja i u kom se razmjerju može zahtievati pripomoć vlade budi posredno, budi neposredno i u kojem razmjeru se može zahtievati pripomoć od strane države. Dakle, kad bi se već danas razpravljao ovakav zakon, bez dvojbe bi se moralo reflektirati na položaj vlade, stojeć napram nesgodam god. 1876., jer se one nesgode u istinu nisu mogle lahko suzbiti u okviru svakako preuzkog zakona od god. 1873.

U toliko ću dopustiti, da je vlada tu bila u sasvim izvanrednom i osobitom položaju i da je vodjena namjerom svakako doskočiti ovim nesgodam i da je pošla i dalje, nego li se to pravilno po §. 11. tumačiti i po onom zakonu opravdati dade.

Izvolio je presv. g. predstojnik nutarnjega odjela kazati, — a to se odnosi na onu točku odbora, gdje se kaže, da ključ prinosbeni nije pravilan u toliko, što se nije doplatno reflektiralo na bonitetno razmjerje, t. j. po valjanosti zemljišta i one koristi, što jih dotični prinositelji od gradnje nasipa imadu — izvolio je kazati, da je

u tom pogledu jako težko donieti u naglosti naprečac pravedan ključ, jer je težko kod toliko i toliko miljuna parcela ustanoviti to bonitetno razmjerje, ali veli, da se je tu moralo pozadovoljiti s obćenitim opredjeljivanjem poplavnoga raiona, nu to je upravo ono, što se je odboru nepravedno činilo, jer sve parcele nisu jednake vriednosti, niti su iste nizine i visine, nisu u istom niveauskom odnošaju, niti jednako odaljene od rieke. A kada bi se prema tomu i poplavni raion opredieljivao, tada bi po mnienju odborovu i prinosbeni ključ sasvime drugačije izpao.

Veli se, te se naglasuje sa strane vis. vlade, da bi reguliranje Save i njezinih pritoka kakovih 20 milijuna for. i nekoliko stajalo. Ovo je dakako tako ogromna cifra, da bi prema ovakovoj cifri svaki dokaz u tom pitanju prestao. Medjutim meni se čini, da će vis. vladi biti poznato, da poglavito u ovom pitanju imade raznih mnienja, ali napose mi je pod ruku došao jedan spis, koji je bez dvojbe i tehničkomu odjelu vis. vlade poznat: spis ovaj, koji je sastavljen po jednom strukovnom vještaku i koji se upravo tim pitanjem bavi te koji naznačuje, da, kada nemožemo prema našim sredstvom izvesti sve ono, što bi se u tom pitanju ht[illegible] lo i moglo u obće bolje izvesti i što bi se dalo izvesti, — kada nemožemo dakle toga, da bi mogli izvesti one neobhodne radnje, koje bi poplavni terain trajno osigurale, a te radnje mogle bi pokriti svotom od 2 miljuna forinti, razdieljenom na turnus od 10 godina t. j. na periodu od 10 godina tako, da bi svake godine u to ime valjalo 200 hiljada forinti trošiti. Te radnje mogle bi se dogotoviti, pak tim donekle bar ono postići, što je u tom pogledu neobhodno potrebito. Ako se ovo uvaži, to bi se dalo opravdati i svojim putem izhoditi, da se dobije u pogledu ovom pripomoć države, i to bar negativna pripomoć tim, što bi se za daljnje radnje ove porez dotičnikom odpustio, kojega sada plaćaju, pa kada time bar pokrijemo jedan veliki dio, velim bar znatan dio ove svote od 2 milijuna forinti, pa kada bi se uzelo, da bi u tom pogledu pravedno bilo, i da bi se jedan dio po samih adjacentih pokrio, što nemože drugačije biti, tada bi se velim reducirao ovaj iznos, pa bih rekao, da bi na temelju toga u tom pogledu dospjeli do kakova pozitivna rezultata, za kojim svakako težiti moramo, jer kao što se to češće naglasuje sa strane vis. vlade, da je to posao dosada u tom pogledu negativne naravi bio, jer smiesa na obranu prema eminentnoj pogibelji, to velim, da bi se u tom pogledu moglo proći ovako na polju pozitivnije, pa zamisliti i donieti kakav u svih detailih izradjeni program, bez kojeg, ja bi rekao, ovo se pitanje odložiti nemože, jer je pitanje onakovo, koje se mora riešiti već po tom, što je štatistično dokazano, da je upravo ovaj poplavni terain od 180.000 jutara onakav, da bi se, kada bi se naravi tuj osiguranjem trajnim u susret došlo, pokrile potreboće ciele Hrvatske i još bi što preostalo za druge potreboće.

Stanovište, koje ja kanim zauzeti u ovom pitanju, ja bi rekao, biti će već jasno. Kao član odbora glasovati ću za predlog odborov, a kada bi ovaj pao, smatram za patriotičku svoju dužnost bar ono prihvatiti, što se ovdje predlaže, t. j. kada nema pozitivne druge podloge izim ove, ja smatram, da bi se dalo i na ovom temelju dalje postupati i dalje graditi. Obzirom na to, što je, kako velim, ovo pitanje svakako na dnevnom redu, da li mi to hoćemo, da li nećemo, ja ću na kratko samo jošte reflektirati na točke ovoga protupredloga, jer držim, da može biti s toga, ako se u samom saboru, ne samo sa strane g. predlagatelja, nego i sa protivne strane, — jer stojimo dosada na protivnu stanovištu, na koliko stojimo na ovoj formuli, da se pojedine točke protupredloga i sa protivne strane donekle podupiru, — nedonese tako rekuć tumačenje u tom pogledu pitanja, da bi se kašnje moglo dvojiti o dosegu i o smjeru ove ili one točke.

Držim, da bi to možebiti probudilo neizvjestnost ovakovu, koja bi se dala možda proti interesu same stvari tumačiti.

Prva točka, koja glasi: „Sabor uvjeren, da kr. zemaljska vlada kod odredjivanja i izvadjanja gradnja savskih nasipa bila je vodjena nemanje dužnosti, kao i dobrom namjerom zaštititi život i imetak pogibelji izvrženih žitelja."

Ovo je točka takova, proti kojoj sa svoje strane prigovora nemogu imati.

Druga točka veli: „Ali isto tako iz poznatih mu činjenica upućen, da upitne radnje, ma da su bile oslonjene na postojeći u krieposti zakon od 30. prosinca 1873., nadkriljujuć radinu snagu posavskoga žiteljstva, nisu dosele očekivanju u svem odgovoriti mogle."

Ja ovo stanovište dielim, samo što bi još dalje išao, pak bi rekao: ne samo da nisu u svem odgovorile, nego samo onda, ako se pozadovoljujemo time, da je u eminentnom kakovu slučaju naprečac radnjam udovoljeno.

Treća točka glasi: „Pozivlje kr. zemaljsku vladu, da dok nenastupe žudjene okolnosti i vrieme, da se nesamo reguliranje Save i njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu preduzeti uzmogne itd."

Ja ću ovu točku tako tumačiti, da se tim naglasuje potreba ovoga, jer se veli: „Dok nenastupe žudjene okolnosti", da se time naglasi potreba sustavnoga riešenja ovog pitanja u pogledu reguliranja Save i reguliranja njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu. Uz ovakovo tumačenje mogao bih onda pristati i uz ovu sliedeću točku, koja predlaže, da vis. vlada: „Upitne radnje, u koliko su u dobro promišljenu omjeru zasnovane, nastavi i dovrši."

Ja ću ovdje kazati, da bi u toj točki mogla vis. vlada naći opravdanje, jer se predlaže „nastaviti i dovršiti radnje na koliko budu potrebite."

Ja ću samo primjetiti to, da molim vis. vladu, neka svakako to uvaži, a to je istina, da je ovaj narod već

iznemogao, da se dakle kod toga, da se u dobro promišljenom smjeru zasnovane radnje nastave i dovrše, na ovu činjenicu, koja obstoji, svakako obzir uzme. Pak ovako tumačeć, pristao bi i na ovu sliedeću točku, koja glasi: „Po shodnih priprema za promjenu zakona od 30. prosinca 1873., kojega nedostatci jesu i ovom sgodom opaženi. misli, te prema tomu za njegovu preinaku osnovu saboru na razpravu čim prije podnese." Ovo je analogno onako sa stanovištem, koje je zauzeo u tom pogledu odbor, ali kada se ovdje razpravlja o pozitivnom predlogu, onda bih se ja uslobodio reći, da se ovo „čim prije" nekoliko puta podvuče, t. j. da se u istinu čim prije donese ovakova zakonska osnova.

Zatim dolazi najzadnja točka, koja glasi: „Osim što Sava kao i Drava sačinjava državnu i zemaljsku rieku, imajući još od čuvanja i držanja porezne snage dotičnoga žiteljstva toli država koli zemlja svoju korist, nastoji izdašnijom podporom to iz državnih, to iz zemaljskih sredstva radinoj snagi naroda u pomoć priteći."

Ovo mi se čini, da je točka po mojem shvaćanju najnejasnija i najnepodpunija. U ostalom ja ću tu smatrati, da ova točka, makar i ovako redigirana, neizključuje intenciju onu, da se u ovom pogledu čim prije, što se ovdje neveli, donese zakonska osnova za valjano i trajno riešenje ovoga pitanja. Držeći, da će u istinu ovo pitanje, makar da su ovdje onako odviše nježno i blago one potreboće naglašene, da će velim ovo pitanje već samo po sebi i nadalje ostati na dnevnom redu, mogao bi se sprijateljiti s ovom točkom; svakako pako velim kao član odbora, da ću glasovati za predlog odbora, a padne li ovaj, ja ću primiti onaj protupredlog, jer je ovo jedini pozitivni predlog, a donieti ću u svoje vrieme prijetbe.

(Za vrieme ovoga govora zauze predsjedničko mjesto prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Neznam, je li nastalo vrieme za interpelacije?

Predsjednik: Danas nije nikakova interpelacija prijavljena.

Drag. Mihalović: Gospodo! Ja nisam htio u ovom predmetu prije progovoriti, dok nisam čuo sa strane vis. vlade izjavu u ovoj stvari, jer je ona izjava za me mjerodavna i jer se nadam, što mislim, da će govor presv. gosp. predstojnika vis. kuću u toliko umiriti, da će bar kazati za budućnost, kakovim bi se načinom imale te radnje izvadjati. Ja sam mislio, premda moram priznati i ciela će kuća priznati, i mi smo čuli iz više ustijuh, da su te gradnje silne, ali ipak mislim, da, kako sam čuo, nije lani vis. sabor odgovor na znanje primio (Glasovi: Ljetos!), van je primio vis. sabor odgovor na interpelaciju ljetos na znanje. Kada sam vidio i pročitao ono izviešće odbora, onda sam sbilja mislio, da će najbolje biti poslušati vladu, da mogu mirno glasovati za predlog odbora, koji je, kako mi se čini skoro isti, kao što i protupredlog g. Berute, ili pako neglasovati. Presvietli g. Živković najviše se je ograničio u svom govoru na to, da je vlada na temelju zakona radila i da to nekim načinom dokaže. izvolio je u svom govoru navesti, da je bio prisiljen upuštati se na dotičnu interpelaciju u meritoran odgovor, a izim toga, da nije bio pripravan, da se u takav meritoran odgovor upušta.

Ujedno je dodao, da mu je poznat običaj, da se u drugih parlamentih dogadja, da se vladin odgovor neprima na znanje, nego, da se preko njega predje. Ja, moja gospodo, imam sreću već 8 godina sjediti u parlamentu, ovom i zajedničkom, pa mi nije nijedan slučaj poznat, da se vladin odgovor na interpelaciju neuzimlje ili na znanje ili na neznanje. Presv. g. predstojnik izvolio je dokazivati paragrafom 14., da je vlada podpuno zakonito radila, kada je na temelju toga paragrafa te radnje dalje izvadjala. Ja sam dočuo, da se je presv. g. predstojnik branio i tim, da su te radnje bile neobhodno nuždne i da su se morale dati izvadjati itd., nu nikada nebi se bio nadao, da će se presv. g. braniti sa §. 14. Ja se neću upuštati u daljnje i obširno razglabanje paragrafa 14., što on veli. ali ću svakako nešto o tom §. napomenuti. Uvjeren sam, da su izvjestitelji odbora i županijske skupštine već na to odgovorile, kada je bio pročitan taj §. 14. Čuo sam, da taj §. 14. nalaže i punomoćje daje vladi, da kod elementarnih nesgoda svaki imade na poziv vlade ručne i vozne težake davati bezplatno. To stoji i tomu se nitko nije protivio, niti se neće protiviti. Ali s toga nesliedi, bar po mojem mnienju, da se posao imade razdieliti na hiljade i hiljade jutara i da se imade platiti toliko i toliko forinti itd. Ja mislim, da se to iz onoga zakona nemože izvadjati, ja bar to nebi mogao, a nebi mogao to osnivati niti na onom drugom zakonu od god. 1836. niti na zajedničkom zakonu od g. 1873., jer se tamo naročito veli, da se za ovakav rad, što se imade opredieliti na više godina, imade družtvo konštituirat, da se mora nadzirati, da se utoci polažu, da se dotični interesenti moraju pred očima imati, da se izvede taj rad itd.

Ja, gospodo moja, naravno nisam mogao prosuditi izviešće odborovo niti nisam danas to u stanju, jer neznam sigurno, da li to stoji, što je izvolio presv. gosp. predstojnik kazati, da su dotični spisi, što jih je odbor zahtievao, tako ogromni, da do cente iznose i da jih nije bilo moguće tamo donieti. Ja sam se informirao dalje pak neznam, je li to stoji, pa ću drage volje svoju rieč uzeti natrag, ako to sbilja tako stoji. Uvjeren sam do danas, ako je vis. kuća izabrala odbor ad hoc, gospodo, i sabor nije primio na znanje odgovor vladin, onda je bar vlada morala sve učiniti, da uputi odbor o svem, što je trebalo znati i da mu je sve moguće bludnje imala razjasniti. Odbor bi onda sigurno sa sasvim drugim rezultatom pred sabor stupio. Kako sam čuo, presv. gospodin veli, da nije ni tehničko osoblje prisustvovalo tomu odboru,

niti da ga je u obće presv. g. na to ovlastio. Oprostite, gospodo, mi stojimo na taj način danas upravo tamo, gdje smo onda bili, kada nismo primili na znanje odgovor vlade i izabrali za to odbor ad hoc, iz čijega izviešća niti danas jedne rieči više neznamo. Mi smo dakle samo upravo ondje, gdje smo prije bili; niti smo korak bliže, niti korak dalje. Ja, gospodo moja, neznam, što će biti u buduće, jer se nemože ništa dalje raditi kada nemamo od vlade nikakove sistematički nacrtane osnove i neznam, kako bi se dalo štogod uspješna polučiti, ako se bude radilo, kao do sada, a to stoji, da narod već nije kadar niti mu je moguće išta izraditi. Ako opet to stoji, da bi zato trebalo toli ogromne svote novaca, koje nemožemo iz budgeta nasmagati, a narod sam nije kadar, da to učini, onda opet te radnje nećemo izvesti. Kada je tomu tako, onda će biti na svaki način najpraktičnije, da se to rieši sa strane visoke vlade nekakvim sistematičkim planom na temelju kakvoga zakona, bilo to na temelju zajedničkoga zakona što je proglašen, bilo to na temelju onoga zakona od god. 1836. ili kakovim načinom na temelju onoga zakona, iz koga nam predleži poznati §. 14.

Ja ću svršiti, jer vidim da je vrieme jako uznapredovalo, i velim, da me u tom pogledu niti izviešće odborovo niti onaj protupredlog g. Berute nezadovoljava, te sam proti jednomu i drugomu predlogu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja nebi bio govorio, da nije g. Mihalović ustao. Ja si držim za dužnost ono navesti u kratko, što mislim, da je potrebno za razjašnjenje. Ovdje imade vis. kuća dva predmeta u predlozih. Odbor predlaže jedan, g. Beruta drugi predlog. U tih predlozih glavno pitanje dielim ja na tri diela. Tu se radi glavno o nasipih. Moja gospodo, mi danas razpravljamo kao historiju, jesu li potrebiti oni nasipi, ili nisu, odkuda ćemo za to sredstva smoći i je li država dužna tomu štogod doprinašati ili ne. To je glavno načelno pitanje u ovom predmetu danas. Da su nasipi potrebni, to su dokazali viekovi, sad nam je samo pitati, kako narod radi i zašto se sada tomu radu protivi. To je glavni moment, koji je bio povodom interpelacije. Mi znamo kako se radi i tko radi. Jedina je râja bila, koja je radila sve puteve i nasipe, a danas, kad je došlo do toga, da se veli: „Radi i ti gospodine!" diže se buka i graja i u tom grmu, gospodo, leži zec. Prije su korporacije, ciela županija zagrebačka i križevačka morale raditi te savske nasipe. Nije se ovdje pitalo za medje, niti za predjele, gdje tko stanuje, dočim mi znamo, da su najveći posjednici naše, hrvatske zemlje, baš tamo. Imade tamo 30—40 hiljada rali zemlje medju Kupom i Savom, koja je uvjek poplavi podvržena, pa i tamo takodjer nisu radili vlastelini i plemenitaši ništa, nego je radila samo râja, ta se je samo topila i tjerala odozgor i odozdol da radi. Mi imamo dosta svakojake nevolje. Nam se svaki dan briegovi ruše, moramo nešto raditi, da imamo nekakov promet i nekakov život, da možemo bar bolje državne poreze plaćati, što se sad nemože. Danas se nemože više narod tjerati i na te radnje, danas vi nemožete njega natjeravati, da izpod Siska ili Prelošćice sve nasipe napravi. Kad je došlo do toga, da se radi, reklo se je: Oni neka rade, koji imadu štetu! Što može vlada drugo činiti, gospodo moja? Mi dobro znamo iz absolutističkog zakona poslije god. 1848., da se ni onda nije mogla kukavna raja tjerati na djelo, jer je postala slobodna i nije se za cielo vrieme absolutizma ništa radilo. Nastala je godina 1861., a tada su se gonila samo velika politička pitanja i nismo vidjeli prave naše potrebe da se brani zemlja nasipi i da se ovo ili ono dobro za narod učini, čekalo se timi nasipi sve do ove godine dok nije ova vlada na kormilo došla. Jako je labko, gospodo, iz Zdveraca gledati, kako se narod davi, ali mu treba pomoći. Ja sam se sam osvjedočio o strahotah kada jedan nasip pukne i usljed toga poplava nastane sve je pod vodom te se samo djeca vesele, koja se kuplju u toj vodi, ako je topla. To vam nije moći opisati tu nevolju i strahotu, koju taj narod ondje podnaša. Mi znamo, da su uz one obale sami dvorovi, najbogatija sela i najbolja selišta. To je sve istina, ali, moja gospodo, taj narod nemože sam svega podnašati, jer ima velik terain. Uz sve nevolje, koje ima tamo narod, davi ga i groznica koja tamo svake godine vlada. Mi sada samo moramo pitati, što nam je u tih okolnostih činiti? Vlada je odgovorila na interpelaciju i uvidila je nuždu, te je radila što je god mogla i držala se je zakona. Ja, moja gospodo, znam dobro, da je vlada mislila, da je plemenito djelo, što ga je izvela u Posavini i u obsegu iste, a nije mislila, da će na odpor i negodovanje i same vis. kuće doći ovo njezino plemenito djelo. Ona nije mogla to sustavno raditi, jer bi za to trebala miljune u šakah imati. Tamo su vam, gospodo, čitava sela i prostrana polja trebalo bi i nove sgrade podizat mjesto onih, koje su poplavi izvrgnute, a sve to stajalo bi silu novaca, i sad nije moguće drugo, nego krpariti i pomagati, kako se može, ako hoćemo da narod neizvrgnemo većoj pogibelji. I krparija je potrebna, dok nedodjemo do boljih sredstva. Ja neću reći, da vlada i nadalje baš tako radi kod tih nasipa, ali se ona nesmije oglušiti onomu siromašnomu narodu. Na njezinoj je brigi, da se pravedno razdiele te radnje.

Drugo važnije pitanje jest pitanje odkupnoga zakona, od kojega se pravo kaže, da je za nas poguban. Ja, koji medju narodom živim, vidim, kako je nepravilno ovaj zakon u prijašnjem saboru stvoren, da će zlo djelovati na naš narod. A zašto? Zato, jer nemože ni onih 600.000 forinti platiti, kojih nema, a onih 600.000 for. nije niti jedna desetina, ako bi kadri bili uzdržavati ručne težake. Kod podizanja novih cesta najbolje se vidi, kako je taj zakon manjkav, nu zato, gospodo moja,

je mjesta ovdje, da mi govorimo o tom odkupnom zakonu, dosta je, da vidimo, da je nedostatan i da je potreba, da se preinači i da se sredstva pruže, da vlada može ovdje i ondje, kako se potreba ukaže, raditi. Da li imala pravo vlada, da se pozivlje na ovaj zakon? Tada je imala pravo, jer da nije imala ovoga zakona, nebi mogla inače raditi, nego odrediti da oni rade, koji imadu najveću korist ili štetu. Ja vjerujem, da je kneginja Thurn-Taxis 5 do 6000 forinti na te radnje platila. Ja znam i to, da sam se razgovarao s predstojnikom Thurn-Taxisčinih dobara, pa sam ga pitao, hoće li dobro Kutjevo kupiti, ali što mi je na to odgovorio? On rekao: U onoj zemlji, gdje se za kulturni napredak naroda ništa nedaje niti čini, nije vriedno ništa kupovati, već i ono prodati, što se ima. Ja vjerujem, da je gospodina, kakova je Thurn-Taxisčina, više investirala nego je dobila; ona je dala za ral 73 forinta, a investirala je na dotičnu ral 50 forinta, a tad je došla poplava i uništila sve njezine investicije.

Sada dolazi glavno i najveće pitanje, a to je, da li takove radnje imade narod ili država izvadjati? Hodite u koju god državu ne samo preko medje hrvatske nego austrijske, jer za malo bolje ide ondje nego li kod nas. Idjite u Bavarsku i idite dalje u Francezku, tu ćete naći, da su ceste u svakom selu regulirane, a to zato, jer se pomoćju države radi, koja odatle korist ima. A kakovu korist imamo mi od naše austrijske carevine? Mi se davimo u Dravi, Kupi i Savi. Mi možemo kričati i jaukati, koliko nam drago, nitko nam neide u pomoć, nego si moramo sami pomagati. Ja, kao državljanin, koji sam vjeran kralju i neću mu se iznevjeriti sigurno, dok sam živ, ja vam kažem, da onaj, koji od mene porez bere, on se je dužan za obstanak moga života i imetka brinuti, a to je država, koja se mora brinuti. (Živio! na galeriji.) Jer odkuda će se porez utjerati od Posavaca, ako jim nepomognemo, jer si sami oni nemogu nikako pomoći, te ni od poplava obraniti. Tamo se na više hiljada jutara nalazi svake godine nevaljala siena. Posavina će propasti, ako joj se nepomogne i mora se pobrinuti, odkuda da ona porez plaća, dočim se zato ni najmanje danas nebrini. Dužnost je države, da se zato pobrine, pak da u pomoć priteče, da nam Posavina nepropadne, jer kada država od nje porez traži, imade takodjer i dužnost pobrinuti se za sigurnost imetka i osobe onoga puka. Zato dolazimo danas tako daleko, gdje tu dužnost odbijamo od države, i da ona nema ništa doprinašati za savske nasipe. Država neka manje drži stajaće vojske, pak neka se brini za blagostanje naroda, pak će biti ona sigurnija od navala. Ako ovako ostane, to nebudemo mogli plaćati poreza, a po tom nebude mogla niti država obstati.

Ja moram biti proti predlogu odborovu, kojega sam izviešće možda 30 puta pročitao, a još neznam, što hoće, jer da predlog taj poprimimo, ostavili bi narod i nadalje da se davi, jer tko može znati, da nedodje možda za jedno dva dana takova oluja, koja mu može sve uništiti; nego prihvaćam samo onu jednu točku, koja ide na to, da se dotični zakon reviziji podvrgne. Ja sam zato, da se prihvati protupredlog g. Berute, koji bar nešto veli i daje vladi punovlast, da dovrši započete radnje i da vlada nadalje radi. Polag svoje sviesti i uvjerenja moram izreći hvalu vladi, što je dosada tako radila i ja neznam što bi se tu istom vikalo na tu Mažuranićevu vlast, da nije ništa učinila, dočim je sad prigovora dosta, gdje je svojimi čini dokazala, da je sve moguće učinila. S toga sam joj i hvalu izrekao.

Predsjednik: Dočim se nitko više nije prijavio, ako je volja vis. kuće, ja dižem današnju sjednicu i uričem buduću za ponedjeljak u 10 sati prije podne. Na dnevnom je redu nastavak predmeta savskih nasipa.

(Svršetak sjednice u ½2 sata poslje podne.)

Četrdeset i druga saborska sjednica,

obdržavana dne 4. kolovoza 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak razprave ob izviešću odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XLI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 2. kolovoza god. 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Magistrat grada Bakra moli, da se otvori II. pripravni tečaj nautičke škole.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je glasovanje ob izpravku Ivana Vončine, da se mjesto I., II. i III. točke odborova predloga o tiskari „Narodnih Novina“ prihvati:

I. Dosadanja tiskara „Narodnih Novina“ proglašuje se zavodom zemaljskim i ima nositi ime: „dalmatinsko-hrvatsko-slavonska zemaljska tiskara.“

II. Proračun ovoga zemaljskoga zavoda ima se svake godine podnositi saboru na odobrenje onako, kako mu se podnose proračuni zemaljskih zaklada.

III. Preporuča se zemaljskoj vladi, da ob ovom zavodu čim prije saboru podnese osnovu dotičnoga statuta.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor izpravak Vončine u mjesto predloga odbora o tiskari „Narodnih Novina?“

Većina prihvati izpravak I. Vončine, koji glasi:

I. Dosadašnja tiskara „Narodnih Novina“ proglašuje se zavodom zemaljskim i ima nositi ime: „Dalmatinsko-hrvatsko-slavonska zemaljska tiskara.“

II. Proračun ovoga zemaljskoga zavoda ima se svake godine podnositi saboru na odobrenje onako, kako mu se podnose proračuni zemaljskih zaklada.

III. Preporuča se zemaljskoj vladi, da ob ovom zavodu čim prije saboru podnese osnovu dotičnoga statuta.

Na dnevnom je redu prešnost predloga narodnoga zastupnika Ivana pl. Maršoa ob izmjeni izbornoga reda.

Predsjednik pita: „Smatra li visoki sabor predlog Ivana pl. Maršoa o nadopunitbi zakona od 6. srpnja 1875. o preinaci i nadopunitbi zakonskoga članka III. 1870. ob izbornom redu, i zakonskoga članka od 30. prosinca 1873. ob uzakonjenju previšnjih odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije — zatim vojno-krajiških občina Senja, Belovara, Ivanić-tvrdje i občine Siska i sjedinjenja njihova s kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, prešnim?“

Većina neuvaži prešnost toga predloga, te se isti upućuje odboru za unutarnje poslove.

Na dnevnom redu je nadalje izvieštaj odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa.

Zastupnik Josip Beruta podnaša izvještaju odbora sliedeći protupredlog:

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

Sabor uvjeren, da kr. zemaljska vlada kod odredjivanja gradnja savskih nasipa bila je vodjena nemanje dužnosti. kao i dobrom namjerom zaštititi život i imetak pogibelji izvrženih žitelja,

ali isto tako iz poznatih mu činjenica upućen, da upitne radnje, ma da su bile oslonjene na postojeći u krieposti zakon od 30. prosinca 1873., nadkriljujuć ra-

dinu snagu posavskoga žiteljstva, nisu dosele očekivanju u svem odgovoriti mogle,

pozivlje kr. zemaljsku vladu, da dok nenastupe žudjene okolnosti i vrieme, da se ne samo reguliranje Save, nego i njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu preduzeti uzmogne:

a) upitne radnje, u koliko su u dobro promišljenu omjeru zasnovane, nastavi i dovrši,

b) o shodnih priprema za promjenu zakona od 30. prosinca 1873., kojega nedostatci jesu i ovom sgodom opaženi, misli, ter prema tomu za njegovu preinaku osnovu saboru na razpravu čim prije podnese,

c) osim što Sava kao i Drava sačinjava državnu i zemaljsku rieku, imajući još od čuvanja i dizanja porezne snage dotičnoga žiteljstva toli država koli zemlja svoju korist, nastoji izdašnijom podporom to iz državnih to iz zemaljskih sredstva radinoj snagi naroda u pomoć priteći."

Iza podulje debate zaključi predsjednik današnju sjednicu u $1\frac{1}{2}$ sata poslije podne uričuć buduću za ponedjeljak t. j. 4. kolovoza o. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Nastavak razprave o izviešću odbora ad hoc glede savskih nasipa.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor stigli su sljedeći podnesci:

Gosp. narodni zastupnik dr. Vrbanić javlja, da se zahvaljuje na časti člana proračunskoga odbora.

Prima li vis. sabor ovaj izstup?

(Glasovi: Ne, ne!)

Ovaj se izstup neprima.

Po §. 24. našeg poslovnika dužan je svaki član sabora osim predsjednika izbor, koji na njega padne, primiti; samo sabor može pojedinoga člana iz važnih razloga riešiti te dužnosti. Ovakvi se razlozi, vis. sabore, imadu pismeno podnieti, što u ovom slučaju nije učinjeno, s toga se ova odreka neprima!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim liepo, ovo nije jošte riešeno, jer se nije glasovalo.

Predsjednik: Dobro dakle, ako izvolite, glasovati će se.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim prije da navedem razloge.

Predsjednik: Molim! Vi ste dužni bili, ako ste htjeli navesti važne razloge, prije to učiniti i to samo pismeno. Izvolite poslovnik uzeti u ruke pak ćete viditi, da se naročito kaže, kako se u ovakovom slučaju postupati ima, i da ovdje nema primjetbe.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim, da se odgodi glasovanje, ja ću razloge pismeno doprinieti.

(Glasovi: Dobro, dobro!)

Predsjednik: Gosp. nar. zastupnik Fran Folnegović moli takodjer izstupljenje iz istog odbora.

Što misli vis. sabor?

Fran Folnegović: Molim liepo, ja sam molio, ne samo da izstupam iz proračunskoga odbora, nego takodjer i iz imunitetnoga odbora i onoga za razsudbu zem. računa. Ako vis. kuća misli, da se imadu pismeno razlozi pridonieti, onda ja povlačim sada moje očitovanje natrag, pak ću pismeno moje razloge doprinieti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Isto tako i ja povlačim moje očitovanje sada natrag, pridržajući si pravo, obrazloženu ostavku u svoje vrieme podnieti.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak debate o izviešću odborovu glede savskih nasipa. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! U zadnjoj sjednici hotio sam uzeti rieč, nu pošto je bila sjednica odgodjena, neka mi bude sada dopušteno, nekoliko rieči navesti na sve ono, što sam ovdje u vis. kući čuo glede radnje oko savskih nasipa. Zaista, kada uzmem, kolikim se je trudom dokazivalo cielo stanje stvari i obrazlagalo, pa ipak čujem glasove, da stvar jošte nije na čistu i da nije još dosta obrazložena. Neznam, što bi moći više o toj stvari kazati, nu ipak moram reflektirati na nekoja, koja sam čuo, te da bar nekoliko rieči odgovorim.

Gosp. veleštovani Josipović on je u glavnom rekao i prigovori su njegovi to, da je došla voda na jedan nasip i odniela ga krivnjom inžinira, ovakove radnje da nevaljaju, da su silni utoci, koji uvaženi nisu, dokaz tomu, da nisu radnje valjane, da su inžiniri pojeli one novce, koje je vis. kuća dala, da se u tu svrhu upotriebe, da se ovdje poglavito o tom radi, kako da se narodu pomogne i da nije bilo prave podloge u ovom postupku. To neudovoljava zadnjega, niti njemu prediđućega govornika g. dra. Šrama, koji kažu, da dosadašnjim radom neće biti stalne podloge za budućnost. Na sve ovo što sam čuo, nemogu ja od strane vlade privoljeti, kao i na ono, što je zastupnik g. Mihalović kazao, da nije uvjeren o tom, da je vlada po zakonu postupala.

Glede onoga prigovora, da je voda nasipe pokvarila krivnjom vlade i njezinih organa, odgovaram to: Kako sam se uvjerio iz dotičnih spisa, dogodilo se je to tamo sve baš proti zapovjedi inžinira. Kako sam već u prvom mojem govoru kazao, da su ljudi na onih mjestih, gdje stari nasip nije valjao, gdje je nužda bila, da se drugi pred njim ili za njim podigne, da se sačuva ono zemljište, bilo je potrebito, da se mjesto tih starih nasipa podignu novi, jer stari nisu odgovarali svrhi i rečeno je, da se stari onda odstrane, kad budu novi gotovi.

Medjutim, dok se je inžinir udaljio, bilo je onim ljudem lakše stare nasipe rušiti i zemlju na nove metati, te tako dodje voda i odnese jedne i druge. To je bilo ne po nego proti zapovjedi inžinira. Na 94 mjesta nadgledavalo se nad hiljadu ljudi, i nije bilo moguće svakomu za vratom stajati da radi, i viditi kako radi. Ako nisu ljudi savjestni bili svoju dužnost vršiti, to je stvar občina dotičnih, koje su jih onamo poslale, pa ako su jih onamo poslale, pa ako se je na jednom mjestu tako dogodilo, nemože se krivnja baciti na vladu i njezine organe. Dosta je to, da su inžiniri zapoviedali dobro, ali se je protivno izvršilo, te se je taj nesretni slučaj i zbilja dogodio. Na ono pitanje, o kojem se je ovdje toliko puta govorilo, da je vlada zahman trošila, evo vam potanka računa, do krajcare, kuda je otišao taj novac. 18.520 for. otišlo je za sve tri godine ne samo za inžinire, nego i za nadzore kod radnje, za putne troškove kod razprava činovnikom, inžinirom i nadziračem. Evo dalje za premicanje kuća 3200 for., a za osiguranje obala 8155 for. To je svega do 30.000 forinti. Pošto ova svota nije samo za podžupaniju sisačku, nego i za dravske vodogradjevine u podžupaniji belovarskoj i koprivničkoj odredjena, gdje se je potrošilo 11.800 forinti, kako se dakle može, gospodo moja, kazati, da je to sve pojedeno po inžinirih, kako se je moglo reći, da su to sve oni potrošili? Sve se to može potanko iz spisa dokazati kako stvar stoji, kada se uzme, da je svaki, kako rekoh, inžinir, imao svoju porciju i da su imali na 94 mjesta nadgledati, kako se radi.

Lanjske godine bilo je 100 i toliko hiljada kilometara dužine za raditi, pregledati i nadzirati, a ovaj je nadzor radnje bio kroz 3 godine i ovdje se je moralo još i orudje nabaviti. Izvolite dakle prosuditi, je li 18.000 for. mnogo potrošeno, gdje se je izvelo do blizu 800.000 kubičnih metara radnje?

Što se je reklo, kako se misli u buduće postupati i pitalo ovdje i ondje, meni je u kratko odgovoriti na to, da ja smatram, kako sam već kazao, da se ove godine naravno nije moglo ništa nova izvesti, nego se je izvelo ono, što je za prieku potrebu, naime za obranu pučanstva pronadjeno bilo. I ovo je svršetak onih radnja, koje su započele prije 2—3 godine, a kada se izvede to, onda prestaje i sama sobom uporaba §. 14. našega zakona o izvadjanju javnih gradnja i onda će uzdržavanje prieći na redovite potrebe, koje podmirivati treba iz zemaljskoga budgeta, i ako bude vlada u stanju dati i koju hiljadu forinti više, to će ona učiniti od svoje i vaše dobre volje, a to više valja de futuro. A sada rebus hic stantibus nameće zakon taj, koji postoji, interesentom te stvari, a da se to u većem obsegu i u većoj mjeri izvede, to zavisi, kako rekoh, o budućnosti, o kojoj neznamo, a zemaljska vlada, kada vidi, je li moguće kakav veći podhvat izvesti, kao što je to osušenje lonjskoga polja itd., to će se izvesti drugim načinom, i to sudjelovanjem našega i ugarskoga zakonarstva, a danas ne. A za izvedenje nuždnih radnja bit će mjerodavan zakon, koji će propisivati, kako se ima kod toga postupati i vlada će onim istim načinom raditi i potrebita izvadjati polag onih sredstva, koja će vis. sabor votirati.

Što se toliko govori o usiljih i utocih, dao sam si truda i razpitati, da vam mogu pobliže s akti dokazati, kako ta stvar izgleda. Evo, ja sam si sve pobilježio, a vi izvolite suditi, u koliko to stoji ili nestoji, da nije narod privolio na razdieljenje radnje i na ključ. Ta stvar stoji ovako: Prošle godine, kada je bila najveća radnja za izvesti, nije mislio narod sbog velike vode i okupacije Bosne i Hercegovine na radnju i da nije bilo tih nesgoda, moglo se je više radnja izvesti.

Od 74 občine, koje su imale izvesti 259.000 kubičnih metara nasipa, nisu do današnjega dana nego dvie uložile utok. Od 75 občina, koje su imale izvesti 453.000 kub. metara, uložilo je utok njih 17, od 15 občina, koje su imale izvesti 45.000 kub. metara, nije uložila utok ni jedna. Summa summarum: Od 164 občina uložilo jih je 19 utok. To nije niti 5% može se reći, došlo utoka. Što se kaže, da se je takovim radnjam narod silom opirao, to je možda zato bivalo, što narod nije uvidio prieku potrebu tih radnja, i što se kaže, da mu se nije dopao taj ključ; mislio je, da mu je potrebito manje te radnje, dočim je on dobio više.

Na ono, što se kaže, da je utokom bio kratak rok i da se nisu nekoji utoci riešili, reći mi je, kako evo ovdje svaka odluka glasi, da nije vlada, što je god bilo podnešeno, bilo posredno ili neposredno, niti radi prekasnog podnešenja povratila, van su bili svi utoci meritorno riešeni, i nema nijednoga, koji je zabačen. Svi su ti utoci bili riešeni, i svaka odluka ima preko jednoga tabaka pisana.

Neću da vas ovdje trudim, da vam čitam svaku tu odluku, da vidite obrazloženje, gdje je svaki navod u utoku dobio svoj odgovor. I u toj svakoj odluci stoji i odgovor glede ključa (Čitano). To je odgovor u kratko na onu primjetbu veleštovanog g. Mihalovića, koji kaže, da su tu ručni težaci mjerodavni po zakonu, a ne kubični metri. Moja gospoda, gdje ima do 200 občina na jednom obsegu i kada se taj poplavni obseg izmjeri, vidit će se odmah, koliko na ovu, koliko na onu občinu spada, i tako se radnja razdieli i tada one občine medju sobom razredjuju svoje ručne težake. Dosta to, da su vlada i organi njezini mislili, da je to najpravednije, dapače najpraktičnije, da si občine medju sobom radnje porazdiele, i tome se nije s nijedne strane bar ne občinske prigovaralo, a drugačije se niti nije moglo postupati. Toliko, gospodo i visoki sabore, o onih utocih u tom prisilnom postupanju.

Medjutim, gospodo, još jednu okolnost imam napomenuti i to je ta, što se vlastelinstva tiče. Oni su prvi hvalevriednom revnošću uvidili potrebu radnje, te su podpomagali i novcem i ručnimi težaci. U tom se je naljepše pokazalo vlastelinstvo kneginje Thurn-Taxis, koje je samoj

vladi već unapried obećalo i više novaca i ručnih težaka dati, nego bi to išlo po ikojem ključu, samo ako vlada uzme rukovodstvo tih radnja u svoje ruke, jer bez rukovodstva nema posla i bez tutorstva ove vlade, na koju ste jučer udarili, nema ništa, a da je tomu tako, najbolje su uvjereni oni, koji živu u narodu. Sada, gospodo, kada je pomoć narodu ovdje i ondje pružena, da su ovi i oni, neću reći usjevi, nego zemljišta i spahiluci možda očuvani, pomoću ne samo vlastelinstva, nego i naroda, bilo bi nepravedno misliti, da neće i nadalje ta vlastela, pošto su sačuvana njihova zemljišta, te da imadu sada manje interesa raditi, istu pomoć narodu pružiti, koju je malo prije narod njima pružio. Narod je sve do jučer radio i njemu valja i nadalje pomoći, što će vlastelinstva rado učiniti, nu samo vlastelinstvo nijedno svega toga naravno da nemože učiniti, pa bilo i najbogatije, već je reklo, da će svega više dati, samo neka i ostali vrše u tom pogledu svoju dužnost. Sada daklem zahtievati, da se započeti rad zaustavi i da se napusti, nije pravedno i od strane vlade nije se moglo onim zadovoljiti, koji su zahtjevali, da se ta radnja dalje neuzimlje u ruke i da se nenastavi. Mogu vam otvoreno kazati, kada se je radilo u tom pogledu u dotičnom saborskom odboru, gdje su bili pozvani i komeš turopoljski i vlastela kroz svoje zastupnike, udarila su ta gospoda na vladu i rekla su, da se nije po zakonu postupalo. Ja sam im kazao, da oni nisu na to pozvani suditi, da li je taj postupak bio zakonit ili ne, nego da samo očituju, kako je postupano bilo, i da li je ta radnja bila shodna; i ja se proti tomu i sada ogradjujem, da nije vlada zakonito postupala, kada je išla narod taj od nevolje izbavljati.

Čini mi se upravo sada čudnovato, da ona gospoda, koja su najviše molila, da se te radnje izvedu, sada tomu prigovaraju. Kada se pučanstva tiče, komu valja pomoći, jer ondje, gdje su još sada upitne radnje na dovršenju, i koje se izvesti imadu, nedolaze toliko vlastela, koliko sam narod u pitanje. Gospodo! Ja rado dopuštam, da je to bio velik teret za narod, ali metnite ruku na srce, pa ćete uviditi, je li bilo moguće drugačije uraditi.

Što se dakle tužite glede žandara, to ćete mi dopustiti, da nit najmanji sajam nemože bit bez žandara, a ovdje, gdje je na hiljade ljudi radilo, trebalo je i nešto više žandara za uzdržati medju tolikimi radnici potrebiti mir i poredak i nemože se raditi bez njih, pa makar prosti seljak obrekao i Bog zna kako da će raditi, jer se nekoji ipak podkrade i legne spavat, te neradi. To nije pravo i takav se mora siliti, da radi, jer bi inače za nj drugi morao raditi. Nepravedno je dakle, gospodo, tužiti se na žandare ondje, gdje radi na toliko hiljada kubičnih metara na hiljade ljudi iz toliko občina, dapače ja vam velim, da nije narod onakav, kakav jest i da više drage volje neradi, nebi bili ni žandari dovoljni, van bi trebalo ovdje na regimente soldata, kako je to prije bivalo. Danas netrebamo vojničke sile, a dokaz je tomu najbolji, da narod sam uvidja svoju korist i potreboću, nu sbog toga, što je po koji žandar htio koga odtjerati ili nemarnjaka na rad pritegnuti, nije se nitko pritužio, da ga je i glava zaboljela. To sam imao kazati na prigovore glede žandara.

U najnovije doba, gospodo, dobila je vlada izviešća od podžupanija glede tih radnja ove godine, koje se koncu primiču ove godine, iz kojih se može uviditi kako danas u tom pogledu stvari stoje. Treba, da se ove godine izvede 210.000 kub. metara radnje, zato se hoće toliko ručnih težaka, te bi se imali, ako bi koji po nehajstvu izostao, prisiliti na radnju, nu vidi se, da se ipak nije upotrebljivala nikakova sila, jer narod uvidja, kako sam rekao, već sam potrebu i korist tih radnja. Ovaj posao, koji odgovara nuždi, koja se je pokrila, netreba više mnogo da se izvede. Je li dakle opravdano, da se u ovoj visokoj kući tolika graja diže na posao, koji još nije izveden i za koji u buduće obećava vlada, da će se izvesti? A da se izvede i svomu cilju privede, na to ste već jedanput privoljeli i vladu ovlastili, da te nuždne radnje izvede. Neka izvoli vis. sabor uviditi nesamo pravilnost nego i potrebu onoga, što je vlada izvela i što za buduće izvesti kani. S toga preporučam vis. saboru ovo očitovanje vlade, kojoj nije moguće primiti predloženi predlog odborov u izjavi prvoj i drugoj i to u prvoj, gdje se osudjuje sve ono, što i kako je dosada radjeno, da nevalja, i u drugoj, da nije vlada zakonito postupala, gdje se tako rekuć vlada za njezine patriotične čine ovako nagradjuje. Toliko sam držao za nuždu na sve dosadanje prigovore odgovoriti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Beruta.

Josip Beruta: Visoki sabore! Odgovoriti mi je na prigovore, iztaknute po g. mojem predgovorniku. Pošto je ovdje o tih savskih nasipih dosta navedeno, neću se upuštati u detaile same stvari i to tim manje držim za potrebito, što se je presv. gosp. Živković i sada prilično u detailiranje same stvari upustio i na te prigovore odgovorio. Meni budi dakle zadatkom, da se na obćenitu narav same stvari osvrnem. Veleštovani g. Josipović, za kojega žalim, da ga nema ovdje, nije zadovoljan s predlogom odbora, i to, kako sam dobro razumio, s istih razloga, s kojih i ja; ali njega isto tako neudovoljava niti moj protupredlog. Ja bi se s g. Josipovićem možda laglje sporazumio, da je on o ovom predležećem predlogu učinio svoj poseban predlog, buduć je i sam, kako reče, sudjelovao kod upitnih radnja te poznavajuć iz vlastitog izkustva tečaj posla, naveo je ovdje više podataka, s kojimi bi nam, koji smo od savskih nasipa odaljeni, mogao olahkotiti orientiranje kod tih poslova i bio bi, velim vrstan i pozvan, da nam konkretnim savjetom t. j. posebnim predlogom u pomoć dodje. Buduć on nije toga učinio, to je meni samo jedino odgovoriti na njegove prigovore.

On najprije veli, da primiti moj protupredlog zna-

čilo bi odobriti sav dosadanji nekorektni postupak vlade. Naprama ovomu prigovoru pozivljem se na članove ove visoke kuće, da sam ja i u svojem protupredlogu i u njegovu razlaganju dopustio i priznao gdješto i nepravilnosti od strane eksekutivnih organa u dosadanjem postupku učinjenih. Ako je to, onda mislim, da prigovori g. Josipovića nestoje. Ja ću priznati, kako rekoh, nepravilnosti, ali osuditi nepravilnosti i odvraćati u buduće od nepravilnosti, mislim, da neznači podržavati nepravilnosti. Smisao mojega suda glede prošlosti bio je taj, u jezgri samo taj, da ja priznavši učinjene pogrješke, držim, da su ove pogrješke manje zlo, nego li bi bilo, da vlada nije ništa radila, a u tom će se, mislim, i g. Josipović sa mnom složiti, jer se nije on niti ufao bezuvjetno i u cielosti dosadašnji postupak vlade osuditi. Isto tako mislim, kao što misli, ako mi dopustite, i g. Josipović, kao i svaki drugi od gospode, da bi se, kada bi on bio sjedio na stolici g. Živkovića, bojao izreći, da se nebi u svem poslu nikakova nepravilnost dogodila, osobito kada on, imajuć ovaj isti nedostatni zakon u ruci, kojim se je morao služiti g. Živković, i imajuć onim budgetom odmjerenim računom braniti od poplava ne samo Posavce nego i Podravce i imajuć, velim, sve to, bojao bi se on jamačno izreći, da se nebi bila nikakova nepravilnost pod njegovim izvadjanjem dogodila. Nadalje nezadovoljava gosp. Josipovića moj protupredlog s toga, što u njem nevidi fiksirane svote od 100.000 forinti u uzkom našem budgetu za daljnje radnje savskih nasipa. On misli, da bi ovaj zahtjev tim više opravdan bio, što naši sadanji autonomni dohodci jesu znamenito veći, nego su bili pri obstojaloj paušalnoj svoti. Premda ja priznajem ovu činjenicu i zahvalan sam g. Josipoviću, da ju priznaje, nedržim ipak, da bi bio onaj njegov prigovor bar napram meni opravdan, jer prvo, ako ja u svom protupredlogu i nisam fiksirao svote, koja bi se imala nadalje uložiti u daljnju gradnju savskih nasipa, to sam ipak sasvim tim izrazito tražio, da vlada nastoji u buduće izdašnijom podporom to iz zemaljskih, to iz državnih sredstva narodu radi nemoći njegove u pomoć priteći; drugo, dopustit će mi g. plemeniti Josipović, da ja bar neodobravam sada postojeći državni sistem, koji stvara goleme skupociene i nedostatne potreboćam radnje, koji oponašajuć i ovdje kod nas u našoj zemlji i drugdje cvatuće pustolovstvo, oduzimajuć potreban novac najnuždnijim i najplodonosnijim investicijam, troši ga drugamo i nerazumno njim vlada. Ja sam tu pustoloviju prigodom generalne debate o budgetu ožigosao i odlučno osudio i kada bi gosp. Josipovića jednoć zapalo tegotno zvanje gospodariti državnom ili zemaljskom blagajnom ili krojiti državni sistem, to bi mene uvjek našao, ako i slaba, a ono odlučna zagovornika boljega gospodarstva.

Obraćam se sada drugomu prigovorniku, velecienjenomu gosp. dru. Šramu. Njegov položaj bio je u ovoj razpravi u toliko teži, što on kao član odbora morao je njegov predlog braniti. Pa, ako je ipak i on bar uvjetno, kako sam ga mogao dobro razumjeti, izjavio se za moj protupredlog, to se time upoznaje nepristranim boriocem, s kojim mi je kao takovim posao dosta lahak. On bi želio prije svega, da je pozitivna strana moga protupredloga bolje opredieljena, ali dočim odbor nestavlja nikakova predloga osim onog jedinog pozitivnog, da se uz neke izjave preko dotičnih interpelacija na dnevni red predje, to mislim, da svakako moj protupredlog imade pozitivniju stranu i da on svakako želji g. dra. Šrama bolje zadovoljava, nego predlog odborov. Pak u kojem smjeru da bude moj predlog bolje opredieljen, u koliko sam ja ovdje slušao gosp. dra. Šrama i koliko sam imao priliku ćuti i drugu gospodu privatnu, želili bi oni imati nekakovu tehničku osnovu na stolu ove visoke kuće u formi tehničko - sustavnog aparata, u formi zakonske osnove, po kojoj bi se gradnje savskih nasipa imale nadalje izvadjati. Ali kako se iz predstavljene stvari misli, i moguće da se varam, ali ja mislim, da ovakova osnova nebi žudjenomu cilju dovela, jer, gospodo, ovu željenu osnovu mi nebismo mogli kao nevještaci i onako izpitati: nju bi mogli samo tehnički vještaci izpitati i svoje mnienje o njoj izreći, a takovu osnovu vladini vještaci imadu, te su ju oni i izpitali. Tako bar ja predpolažem. Nadalje ta željena tehnička osnova bila bi ili ista ona, po kojoj su se do sada radnje izvadjale i po kojoj se namjeravaju i nadalje izvadjati, ili druga. Ako bi bila ista, onda bi, gospodo, bila suvišna, ako je pako druga, tada bi se ja usudio kazati, po mojem sudu, da bi bila prekarnom, jer, gospodo, molim, izvolite prosuditi, bi li bilo shodno i prema našim financijalnim dohodkom opravdano, da sada, nakon što su se radnje po stanovitoj osnovi započele i nakon što se je mnogo truda i novca uložilo i nakon što su one radnje danas već uspjele, sada da to najedanput sve razvrgnemo i da novu osnovu zatražimo i da opet polag te nove osnove počmemo raditi u drugom valjda smjeru, u drugom valjda većem obsegu, do li utvrdjenja granice i obale uz bolji uspjeh. Je li gosp. Šram možebiti želio od mene precizniji predlog glede osušenja cielog lonjskog polja, to moram odvrati prvo: da je glede toga predlog odborov još mnogo manje odredio, a drugo, da se ja o predlogu, koji je kroz tolike strukovne vještake, kroz toliko godina, da rečem, kroz toliko povjerenstva, kroz toliko vlada i sabora ventiliran, nedržim ni vlastnim ni ovlaštenim više izreći, nego što sam u svom protupredlogu izrekao. A napokon mislim, da nije bilo u nakani niti vis. ove kuće povodom ovim, koji je nuždnu razpravu izazvao, ovaj predmet opet staviti na dnevni red i ovdje ga, rekao bi „ex professo“ opet ventilirati. Ovim mislim, da sam u glavnom odgovorio na čuvene ovdje prigovore. Neznam, što će cienjeni gosp. izvjestitelj kazati i na ovo, što sam ja rekao i na ono, što su druga gospoda rekla. Moguće, da će on mnogo govoriti, moguće, da će on navoditi ovdje

podatke i da će se u detaile upustiti u svom govoru, koji ovdje nisu spomenuti; ali, gospodo, ja vam opet kažem, da mislim, da je zadaća ovdje naša više obćeniti načelni nekakav sud izreći u ovom predmetu, nego li se u detaile upuštati, osobito u ovom, što smo danas čuli od presv. g. Živkovića, mislim ja, da bi sabor mogao mirnom savješću primiti moj protupredlog, jer štogod se bude dalje išlo preko ovih načela, koja su ovdje izvedena, mislim, da nebi moglo biti na spas nego prije na pogub. Zato ja, vis. sabore, opetovano preporučam svoj protupredlog. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović kao izvjestitelj.

Izvj. **Fran Folnegović**: Gospodo! Nastojeći, koliko se dade proniknuti smisao govora, rečenih ovdje proti izvieśću odborovom, ja sam se uvjerio, da bi u mjesto svakoga drugoga odgovora najsgodnije bilo i opet pročitati napadnuto ovo odborsko izvješće. Prigovori, koji su proti njemu iztaknuti, mene su tek o jednom uvjerili: da ovo izviešće nečini dovoljno odrješiti predlog. I upravo zato, da ovu svoju tvrdnju opravdam, uzimljem rieč, da si ogledam prigovore proti izviešću iztaknute.

Ponajprije moram kao član zakonodavnoga tiela žaliti, da ovaj predmet sami članovi zakonodavnoga tiela s pravne strane tako malo uvažavaju. A ipak, ja bar mislim, da vas o tom nitko nesumnja, kako je zakonodavno tielo odredbe admistrativne upravo s pravne strane dužno najsavjestnije izpitivati. Ako onaj faktor u državi, komu se povjerava provedba zakona, sam zakone mimoilazi ili krivo uporavlja, pak makar on to činio u najplemenitijoj namjeri, takav će korak uvjek više škoditi narodu, nego li koristiti. Ako pak sabor ovakove pogrieške nekonstatira, nego dapače naprosto povladjuje, on tim navlači na sebe najtežu odgovornost prema svojem mandatu. I tim se ona odgovornost teže opravdava, čim je onakav korak manje potreban bio.

Jeda li je postupak administrativnih organa kod gradnje nasipa zakonit, o tom je odbor rekao svoju, i kod toga doslovce ostaje. Redovita, na više godina proračunana gradnja nasipa nemože se subsumirati pod §. 14. izbornoga zakona, isto tako kao ni redovita na više godina zasnovana gradnja koje ceste. Sliediti i redom pobijati protivno umovanje, koje smo prekjučer čuli, suvišno je tim više, što držim, da su u tom svi članovi sabora složni.

Repartirati gradnju po posjedu, na temelju zakona, koji uvjetuje daću na glave, može biti pravičnije, ali zakonito nemože biti nikako.

I dok smo toga uvjerenja, je li smije odbor jednoga zakonodavnoga tiela ovo ignorirati? Nije li on to dužan konstatovat? S kakovim licem bi izašao odbor s izviešćem, koje ovoga nebi iztaknulo, pred onaj sabor, koji je odbio odgovor vladin upravo s ovoga istoga razloga?

Odbor je dokazivao nepravednost reparticije. On je spomenuo, da nasipe mora graditi ne samo on, komu oni mogu koristiti, nego on, komu ništa ni nekoriste, pače škode.

Konstatiram, da se na to nije ništa drugo odgovorilo, van što bi sami interesenti imali previše posla, pak jim se odredila pomoć njihovih susjeda. Kojim pravom? Kako baš njim? Koji su ti susjedi? Nije li presv. gosp. kao vlastnik kuće na Jelačićevu trgu u Zagrebu bliži susjed Savi nego li obćinari iz Kutine ili Repušnice, koji su od Save preko dvie milje udaljeni? Zar nebi bilo pravednije, da on pomaže gradit nasip, nego li seljaci na obalah Odre i Trebeža, koji savskimi nasipi na svoj prag moraju vodu tjerati? Ima li primjera tomu, gospodo, da se nekomu nametne ime interesent, zato da bude primoran samomu sebi propast kopati?

Ali s vladine strane niti se nebrani toliko zakonitost i pravednost ovoga postupka iz slova zakona, koliko iz privole tih interesenta. A stara je istina: Volenti non fit injuria. Evo, gospodo, kako se ima s tom dobrovoljnom privolom.

Čuli smo s vladine strane pozivati se na jasnu kneginju Thurn-Taxisovu, te njezinu veliku ljubav k ovoj gradnji nasipa savskih. Evo, gospodo, rieči iz njezine predstavke, koju je na sabor god. 1877. upravila, pa sudite iz njih neosudjuje li i ona sadanji način gradnje najodlučnije. (Čita.)

Pod 9. lipnja t. g. upravila su gg. sliedeću izjavu na predsjedničtvo odbora ad hoc (čita imena).

Ovo nisu gospodo imena opozicionalnih „vikača". Čujte jih. (Čita izjavu.)

Što o toj dobroj volji misli „raja", kako je g. Kamenar možda nehotice dobro okrstio seljačtvo, čuli ste, gospodo, iz ustiju g. župana Josipovića, a o tom bi vam osobito pouzdane podatke moglo dati zapovjedničtvo žandarmerije u Zagrebu, o tom se napokon mogoste uvjeriti i iz same ponizne predstavke kr. podžupanije sisačke, medju članove sabora podieljene. Samo mi se jedno čudno vidi, izjava presv. gosp. predstojnika unutarnjih poslova, da nije bilo mnogo utoka podnešeno proti tomu postupku, dočim znam, da se je jedan perovodja zemaljske vlade nekoliko nedjelja samo s timi utoci morao zanimati, koji su bili tako proti samoj razdiobi kao proti nametu u obće veoma razgovjetno sastavljeni.

Kada dakle pitanje zakonitosti i pravednosti tako stoji, je li mogao odbor manje učiniti, je li smio blažije motivirati dnevni red, nego li je to učinio izjaviv, da se postupak eksekutivnih organa neda u sklad sa zakonom dovesti?

Tim se primakoh protupredlogu štovanoga zastupnika koprivničkoga, koji upravo glede toga pitanja stoji u opreci sa izviešćem odborovim.

Po ovom, što sam do sada rekao, znate već, gospodo, što sudim o tom protupredlogu. Ja ću vazda nastojati, da nebudem manje pravedan od štovanoga gosp. zastupnika Berute. Ja zato rado izjavljujem, kako u njem

osobito štujem pronicavi um, čist karakter i nesebično rodoljublje. Ali baš zato ga molim, neka mi nezamjeri, što se svom odrješitosti usudjujem tvrditi, da on ovakova protupredloga nebi nipošto u saboru stavio, kad bi sjedio u župi martinskoveškoj ili na Selih, a ne u Koprivnici. On kraj sve svoje ozbiljnosti i pravednosti nije promislio, da mimo zakona nema pravo, makar je narodni zastupnik, navaljivati nesnosne terete na tudja ledja, niti ima pravo to odobravati, ako što takova tko drugi čini, a najmanje oni, kojim prinadleži dužnost po zakonu štititi tudji imetak. On je previše obziran prema vladi, koja se i uz predlog odborov može čista iz ove afaire izvući, zametnuo dužni obzir prema narodu.

Po njegovu predlogu i pravi i tobožnji interesenti obvezani su i nadalje dosadanje, na zakonu netemeljene terete snašati sve dotle, dok se regulacija Save nepočme izvoditi ili dok se rabotni zakon nepreinači, — a morda i dulje. — To će reći: On poručuje posavačkim žiteljem, vi morate povrh svih javnih daća veći dio sve svoje poljske privrede žrtvovati za gradnju nasipa, makar vam ona nekim malo, a nekim upravo ništa nekoristi.

Odbor je mislio, da nema pravo tako daleko ići. I samo pitanje odštete, koje odbor stavlja in suspenso, g. predlagatelj razsjekao je kao čvor mačem. Priznav mučke zakonitost postupka, onemogućuje svaku prodaju zemljišta u Posavini, pošto nitko nezna, koliko nosi zemlja, dok joj nisu zakonom označeni tereti. Član zakonodavnoga tiela nema mandata za takav postupak. A i sam g. predlagatelj nije toliko izticao shodnost svoga predloga, koliko ga je opravdavao tim, što mu se predlog odborov čini stranom opasan, stranom nedostatan. Opasan, jer po njegovu sudu sistira svaki rad i prieti potopiti Posavce; nedostatan, jer negativno obara postojeće a ne predlaže ništa nova. I kad nebi ona dva prigovora stala, meni se sve čini, on nebi bio ni stavljao protupredloga.

A kako je s timi prigovori? Zar odbor predlaže, da se ima sistirati svaki rad na nasipih? Nepredlaže.

Zar bi se po smislu našega motiviranoga dnevnoga reda morao možda ipak on sistirati? Nipošto, gospodo!

Vlada, ako nema zakonitoga sredstva za izgraditi najnuždnije nasipe, neka jih zakonom zatraži od sabora. Za to se može za pet, šest dana učiniti zakon, premda ima tomu i više vremena.

Zar nevidite, kako čini ugarska vlada sa Segedinom? Tu se posebnim zakonom stvara komisarijat, posebnim otvara kredit, posebnim opredieljuje — radnja.

Zar mislite, da je segedinska katastrofa veća za Magjare nego li posavska za Hrvatsku? Ona je, gospodo, razmjerno manja, ako i jest njezin tragički efekt bio jači.

Znam, da mi se gdje tko posmješkuje, misleć, kako ja neću da vidim, kako smo mi drugo, a Magjari drugo. Vidim ja to, gospodo, jako dobro, jer si neželim tako s bliza gledati kao vi, a ja niti neočekivam već danas za nas zakon o zajmu za investicije ovakve, ja neočekivam danas subvencija na tisuće. Ali što bi imao razloga i pravo očekivati, jest to, da se oni preogromni tereti, pod kojimi ovaj narod propada, pravično podiele na cielu zemlju, a rad sam zasnuje na solidnoj podlogi. To je moguće, ako već nikako drugačije, a to sredstvom nameta zemaljske ili obće zemaljske rabotarine i to sve za ovaj čas.

Zar je nemoguće? I zar je to manje pravedno nego, ako nekoliko Posavaca okrstimo imenom interesent, za da jim zadnju kravu za nasip prodamo ili ga iz njegova polja, gdje si nastoji koricu kruha pridjelati, oružnici iztjeramo i na nasipe nagonimo?

Dakle i uz prihvat odborova izviešća ostavljena je mogućnost, da se najnuždniji posao nastaviti može.

Drugo nam gosp. Beruta zamjerava, što nečinimo pozitivna predloga.

Istina, on priznaje, da smo mi zato i razloge naveli, ali ti razlozi ga nezadovoljavaju. On uvidja, da je odboru bio položaj težak, jer su mu uzkraćeni zahtievani spisi. On te uzkrate takodjer neodobrava.

Ali ipak, on bi želio, da nešto pozitivna predložimo, pak jer toga nečinimo, poslužit će nas on.

Da je štovani g. predlagatelj bio član odbora ad hoc, i tuj imao prilike dublje se zamisliti u stvar, mislim, da nebi ni on činio pozitivnijih predloga nego odbor, kao što to nije nijedan član odbora ni pokušao.

Odbor je mislio, da niti može, niti mora, a niti smije pozitivniji predlog staviti.

Vi ste, gospodo, i sami čuli, da vlada nije ustupila odboru ni onih spisa, tičućih se lonjsko-poljske stvari, koji su bezdvojbeno njezino vlastničtvo, pak nestoje u savezu sa parnicom, koju imamo na vratu. Evo odpisa (čita odpis).

Vi ste čuli, kao i odbor, da te stvari na odbor nespadaju, premda je g. zastupnik vlade dobar dio svoga govora izpunio lonjskopoljskim pitanjem, premda je na temelju po lonjskopoljskoj komisiji označenoga poplavnoga terraina odmjerivana gradnja nasipa i premda nitko nesumnja, da gradnja savskih nasipa niti nije drugo, nego jedna i to najvažnija grana radnje tako zvanoga operata lonjskopoljskoga i premda je uvjeren, da se ovaj ogromni trud neizplaća, ako se posao svestrano neizvede.

Je li mogao odbor usljed toga u tehničkom pogledu činiti ikakav predlog?

Ali zar nebi s pravno - administrativne strane bio mogao što pozitivna predložiti? Još manje.

Kako znate, gospodo, ovaj isti posao samo u većih i savršenijih dimenzijah povjeren je zakonom i ugovorom stanovitomu konsorciju. Zar da vladu pozovemo, neka zakonu i ugovoru zadovolji i posao pospješi? Dok zakon stoji, dok ugovor nije razvrgnut, ovo bi bio jedini mogući razumni predlog. Ali odbor je bio uvjeren, da s tim predlogom nebi ni malo ugodio vis. kući, niti bi polučio

u samoj stvari praktični uspjeh. A što bi drugoga mogao bio odbor predložiti?

Odbor nije mogao pozitivnoga predloga podnieti s dva razloga. Pošto mu je vlada uzkratila spise, koje on nije u drugoj namjeri mogao zahtievati, nego da jih prouči, pa na tom temelju da čini predloge; ona je tim pridržala odgovornost za ovo pitanje na samoj sebi, a odbor misli, da bi bilo po zemlju koristnije, kad bi tu odgovornost s vladom i sabor podielio. Ako pak to sabor želi, neka spise zahtieva. Nije mogao nadalje ni zato, jer, kako je gosp. dr. Šram sgodno jur primjetio, odbor nemisli, da se tim ovo pitanje samo s dnevnoga reda skida, ono pače sada tek ima pravo doći na dnevni red, bude li molba odborova prihvaćena. Samo se odnosne interpelacije ovim riešavaju.

Napokon, odbor nije ni smio pozitivnih predloga činiti zato, jer mu je vlada u sjednici javila, da će se zametnuti parnica sa konsorcijem od velikoga zamašaja, dočim je ona po uvjerenju odbora u uzkom savezu sa u pitanju stojećimi radnjami savskimi, i jer odbor nije imao naročitoga mandata i glede ovoga pitanja izjaviti se, a i u materijalne podloge za ovakovu izjavu.

Nu reći ćete, gospodo, zašto je g. Beruta s drugovi našao pozitivni predlog? Ja sam već rekao svoju o njem. On ga je našao, gospodo, jer ga nije tražio iz same stvari, nije ga tražio iz onoga fakta, da je sabor odklonio odgovor vladin na interpelaciju gosp. Vučetića, nego ga je tražio iz ovoga izviešća, namjerom, ne toliko koristiti jadnim pritisnutim Posavcem, ne toliko računati sa votumom ovoga zakonodavnoga tiela, nego sa inače poštenom i lojalnom namjerom spasiti vladu iz neprilike, makar i na račun ugleda samoga sabora.

Ja žalim taj korak vrlo štovanoga zastupnika, jer sam uvjeren, da samoj stvari može škoditi, da ugled zakonodavnoga tiela, koje ovako sankcionira pomutnju pravih pojmova, do kraja obara — a sve to, gospodo, — bez koristi i bez potrebe.

Opetujem: bez potrebe. Izviešće saborskoga odbora, makar ga ovdje zagovara član opozicije, kreirano je po muževih vladajuće stranke, koji su dobro promislili sve obzire, koje moraju imati tako prema saboru kao i prema vladi. Ja, prem protivnik vaš ovdje i premda osvjedočen, da bi imao pravo i razloga na ovom pitanju pokušati zakon ob odgovornosti vlade za činiti, što se češće činiti mora, za dobro nesretne Posavine, pridružio sam se k nazorom većine, nastojeći lojalno svoj zadatak izvršiti zagovorom mocije, koja odgovara pojmu pravednosti, zadovoljava časti zakonodavnoga tiela, a ipak neizazivlje krize.

Nitko nije nepogriešiv. Ni od vlade se to neočekiva. Ona je ovdje pogriešila. Ali i odbor je najpripravnije priznao, da se to radilo s najboljom nakanom. Ovakova izjava neobara ugleda vladi, a nekalja čast saboru. Ona može samo tu posljedicu imati, da odvrati eksekutivu od krive staze, kojom je zalutala — budimo iskreni, gospodo, ne malom krivnjom legislative.

Za absolutizma bili su danci polovinom manji nego danas i još se dospjelo trošit velik novac na Savu. Sada su danci povišeni do skrajnosti, dohodci državni podvostručeni; a mi prodajemo na licitaciji orudje, kojim se za absolutizma čistilo korito Save, jer mi nemamo novca čim bi Savu čistili.

Onda, kad su javne daće bile tako neznatne, tehnička znanost tako nesavršena, trošile se hiljade za provesti ovaj toliko važni, a toli nesretni posao lonjsko-poljski. Sada se dokazuje nekoristnost takova posla od nekih, od drugih se opet odgadja na bolja vremena. Na bolja vremena! Nje, gospodo, nestvoriše legije činovnika i vojske. One legije nas evo dovedoše amo, gdje jesmo, pa kad se nitko nemiče za potresti ovim organizmom, kad se sve radi samo za utvrditi ga, onda ovakova utjeha na bolja vremena sjeća me na liečnika, koji na sušici bolujućega čovjeka poučava, neka liečenjem počeka, dok se neojači.

Visoku vladu molim, neka se neopire predlogu, koji spašava čast zakonodavnoga tiela, kojega je i ona odlični član. Neka odustane od postupka, koji, netemeljen u zakonu niti ozbiljno nezasnovan nemože blagoslova imati. Neka obraduje sabor sa predlozi, koji makar postepeno i lagano, ali sigurno i zakonitim sredstvom ovo za naš ekonomički razvitak toli neizmjerno koristno djelo kraju privesti mogu.

Neka sebe i nas nestraši bez potrebe onom strašnom cifrom od 18 milijuna za vodogradnje. Nekoč, dok su se vlade ograničile jedan najvažniji projekt kraju dotjerati, dotle se kako tako pomicalo napred. Odkad se izašlo na polje sa skupnom potrebom od toliko ogromne svote, napušta se svaka sustavna radnja, te se uzkraćuje i ona podpora zemlji, koju nikada vlada u Europi svojoj zemlji uzkratiti se neusudjuje.

Dočim se n. pr. zakonom u Vestfalskoj tako daleko ide, da se poplavna šteta iznad deset talira iz državne blagajne namiruje; dočim prusko zakonodavstvo naročito iztiče, da se željezničko poduzeće kao interesent za vodogradnje pritezati imade, a vodogradjevni namet svim drugim dankom predpostavlja, dočim se u onoj Cislajtaniji, iz koje mi tako rado presadjujemo k nam razne administrativne uredbe, koji evo sav prihod zemlje absorbiraju, namienjuje zakonom od 24. veljače o. g. za reguliranje Ečave čitave stotine hiljada iz državnih sredstva (govornik ovdje čita u izvoru odnosni zakon), dočim se ondje za sušenje tako zvanoga Marchfelda opet 116.000 subvencije izdalo, za reguliranje Drave četiri desetine troška na državu, četiri desetine na zemlju, a tek ostatak na posjednike repartira, dočim evo upravo ovaj čas Ugarska za reguliranje Gjura čini zajam od dva i pol miljuna forinti; mi, gospodo, kopirajuć tako rado ove zemlje u kreiranju ureda, eto kao da i nemislimo na

svetu dužnost, odlučiti jedan dio zemaljskih daća za investiciju, kojom bi se i onako prenapeta porezovna snaga zemlje dići mogla! A da se na to ozbiljno nemisli, premda to štovani g. protupredlagatelj predpostavlja, odbor se je uvjerio iz izjavâ samoga zastupnika vlade u odborskih razprava.

On nam je izjavio, da si vlada kod gradnje nasipâ nije izradila nikakove osnove, po kojoj bi se u savezu s tim reguliranje Save nastaviti moglo, niti se je držala pri tom operata Zornbergova, a niti konsorcijalnoga. Na čišćenje korita savskoga, bez kojega ovi slabi nasipi još manje vriede, vlada nemisli, a tomu je dokaz, što je i samo orudje za čišćenje rieke razprodala. Ob zaporih na ušću Trebeža i Odre izjavila nam je, da jih nekani graditi niti ove pritoke savskimi nasipi ograditi. Za utvrde obalâ, prokope u cieloj zemlji, zahtieva 22.000 for., a što se tim postići daje?

Ovako stoje stvari, gospodo, a taj postupak stranom sankcionirati, stranom otegnuti u neizvjestnu budućnost, to može biti, gospodo, jedina zadaća protupredlogu gosp. Berute, i zato mu se ja po dužnosti i uvjerenju odlučno opirem.

Na posljedku jednu gosp. Kamenaru.

Iz štovanja prema poštenomu srcu njegovu, ja neću bacati refleksija na logičku stranu njegova govora. — Samo mislim, da mi je dužnost reći svoju ob onoj tvrdnji njegovoj, kojom baca sumnju na vlastelu posavsku, da ona zato samo viče na ovaj postupak, jer ga s „rajom“ dieliti mora, a „raja“ da je zadovoljna. Vara se ljuto g. Kamenar u tom. Čuli ste izjavu vlastele, kojom ona ne samo pripravno preuzimlje terete, nego pače inicijativu od vlade zahtieva u tom poslu. Ali naravno za takovo djelo, od kojega ona koristi ima u razmjerju prema ovoj koristi. A „raja“ pako, kako je g. Kamenar morda ni nemisleć zašto, sgodno okrstio seljaka, „raja“ doduše neviče, jer se uvjerila, da joj od vike pomoći nema, ona nešilja listom utoke na vladu, jer se uvjerila primjerno, da joj je nekoristan trošak za pisariju, ali sporazumna s poslom nije ona, gospodo, kao ni vlastela, jer upravo nju ovaj teret gotovo upropašćuje.

Ja sam bio, gospodo, dolje med tom „rajom“ 14. svibnja o. g., ja sam gledao strahotu, koja onaj jadni puk satire, pak sam težko požalio, da ju od visoke vlade nije nitko gledao. Ja sam vidio selo, u kom su ljudi stojeći osam mjeseci pod vodom — uzprkos zabrtvenim nasipom — slamu iz krova pukali i blago njom hranili, njihova polja ležahu pod vodom, kad je doba bila kuruzu okapati, — pred mojima očima otvorila se užasna perspektiva glada med onim pukom; pa zato i jesam proti tomu, da se onaj jadni puk tjera samo još i ono malo danâ, kad bi si bar štogod dospio pridjelati, na gradnju nasipâ. Nije objest, već skrajna nužda pisala iz podžupanije sisačke na sabor predstavku, vapeći za pomoć već tečajem ove godine; nisu predstavke izaslali vlastelini sami, već i zastupnici obćinâ, t. j. one „raje“ koje probitke gosp. Kamenar po mom sudu ovdje ovako nesretno brani.

Završujem, gospodo, i preporučujuć odborsko izviešće, opet vas uvjeravam, da je ono, sastavljeno od muževa, kojih prijateljski odnošaj prema vladi iznad dvojbe stoji, savjestno obazire na vladu, ali da mu jednako lebdi pred očima tako interes same stvari, kao što i ugled zakonodavnoga tiela — sabora hrvatskoga.

Gjuro Kamenar: Molim liepo, da mi bude dozvoljeno na osobne primjetbe nekoliko rieči reći.

Predsjednik: Molim liepo, vi niste nigdje napadnuti, te vam nemogu dati rieči.

Gjuro Kamenar: Ja molim, gosp. izvjestitelj kaže, da sam ja rekao, ...

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, ja vam nemogu rieč dati.

Gjuro Kamenar: On kaže, tako dugo dok je raja sama radila . . . .

Predsjednik (zvoni podulje):

Rieč ima presvietli g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Presv. g. **Jovan Živković**: Imao bi još nešto reći, ako vis. sabor ima jošte uztrpljenja, i to na one dosada sbilja više manje izrečene fraze, a resignirat ću na rieči, ako nebude vis. kuća toga uztrpljenja imala. (Glasovi: Čujmo!) Moja gospodo! Ja nisam čovjek, koji bi frazami zaključivao govor o spasu i ugledu vlade i o dostojanstvu hrvatskoga sabora.

Fran Folnegović: Žalibože, ako su to samo fraze!

Presv. g. **Jovan Živković**: Jesu upravo fraze! (Glasovi: Čujmo! Čujmo!) Ja odbijam te rieči od strane vlade, jer se nije ovdje ništa predlagalo niti činilo, što nebi odgovaralo budi ugledu vlade, budi dostojanstvu ovoga sabora. Veli se, prije svega treba da se čuva ugled zakonodavnoga tiela. Ja se u tom podpuno slažem s gosp. predgovornikom, samo ga pozivljem, da neka to i u pameti drži, kada ja budem to isto zahtievao te se na to pozivao. Za sada držim, da o ugledu zakona nema nikakve dvojbe i nepoznam nikakove u tom razlike, nego žalibože, što sada prvi put ovdje čujem od strane opozicije naglasivati ugled zakona. Istina je, gospodo, to, da treba ugled zakona čuvati, samo se ovdje krivo tumači onaj zakon, kojemu ugled izbaviti želite. Visoka je kuća već toliko čula o tih stvarih, i nije odluka utemeljena, da bi se to za vladu kao „crimen laesae majestatis“ moglo uzeti i da se toliki kamen smutnje na vladu baca, koja je i na temelju zakona i na temelju povjerenstvenih razprava radila, štogod je moguće bilo, da obrani narod i njegov imetak od propasti.

Gospodo! Nitko od prigovaratelja nije niti pokušao reći, da te radnje nisu nuždne bile za izbaviti ono pučanstvo.

Ja sam pripravan donieti fascikule, da pokažem, kako se je dosada kod tih radnja postupalo i tko je bio pozvan te radnje izvadjati, i o tom će se moći svaki osvjedočiti i pravo suditi. Pita se: „koji su interesenti kod tih radnja?“ dočim je sto i sto puta bilo već rečeno, da su oni, koji spadaju u poplavni obseg. Oni, koji još dalje idu i koji hoće, da zakon krivo tumače, kažu, da nisu samo ti interesenti Posavina, nego ciela hrvatska zemlja, a to, gospodo, nestoji, jer zakon, akoprem je iznimice stvoren, obilježuje granice i kaže, da su to dužni obližnji žitelji raditi. Pošto je tolik poplavni obseg, nije htjela vlada dirati u ono žiteljstvo, kojega ondje nije, prama postojećem zakonu da te iste nasipe radi, što nije mogla niti prije toga zakona „in illo tempore“, jer su tereti znatno manji bili, učiniti.

Što se tiče grada Zagreba i moje malenkosti, budite uvjereni, da ako pučanstvo grada Zagreba dodje do toga uvidjenja, što žalibože još nije došlo, da uvidi potrebu, da se što u svrhu savskih nasipa doprinese, i ja ću u to doprinieti i možebit i više, nego li se misli. Ali se u Zagrebu danas još uvjek radje gledaju poplave, nego li da bi se uvidjala potreba pomoći, a nitko nemože niti siliti ovo pučanstvo na to, jer nema prieke nužde, pa može i bez toga obstati. A kada dodje do toga, i kada bude ovo pučanstvo na tu pripomoć pozivano, onda će sigurno i moja kuća učiniti ono, što vi želite.

Medju ostalim napominje se ovdje i Segedin. Ja mislim, da nemože biti niti prispodobe medju Segedinom i našimi poplavljenimi predjeli. Tim se hoće s dotične strane samo sve pobijati i čini mi se, da je cielo umovanje g. predgovornika kuća od karata. Neka g. predgovornik izvoli vidjeti što je u Potisju učinjeno, gdje imade 1000 i 1000 jutara zemlje, vidjeti će, da nije ondje država u pomoć zvana, nego su se tamo stvorile asociacije, družtva, koja su morala bankrotirati, kad je poplava došla i odniela njihov toliko godišnji trud, premda su te zemlje hiljade i hiljade nosile na godinu i svakomu je trebalo svoje povratiti. Ni nama nestoji ništa na putu, da stvorimo onakove asociacije, koje su po zakonu dopuštene, ali odkuda nam novaca? Veli se, da bi se to moglo nametom postići; vlada nebi bila protivna tomu, ali što će reći oni siromasi, koji su plivali pod vodom, ako se namet na cielu zemlju udari. Lahko je govoriti, ali treba za govor dokazah i treba viditi, kako stvar stoji. Kada kubični metar radnje 30 novčića stoji, trebali bi mi samo u sisačku podžupaniju 300.000 forinti, kada se uzme miljun metara po 30 novčića, a kada bi toliko trebalo za onu podžupaniju, koliko bi istom trebalo za Slavoniju, jer i one nemogu trpiti povodnje. Vidite, da za to treba na miljune forinti, pa odkud jih smoći? Ta i onaj namet od cesta naših nemože se utjerati, te je i on šantav. Liepo je tako govoriti, da je sredstva, ali nije to sada izvedivo, jer naš narod nema odkuda, te se nemože iz ništa nešto stvoriti, a niti vlada nema sredstva, niti joj je poznato, odkuda bi jih smogla. Gospodo, nigdje nije onako, kako bi se željelo. Navadja se postupak kod drugih rieka, kod Etsche i Gjure, ali se ondje radilo o reguliranju i uredjenju tih rieka, što je na miljune stajalo, a i više će stajati, ako se bude htjelo sasvim regulirati, nu razlika je izmedju tih rieka i Save, kod koje se sada neradi o reguliranju nego o podignuću nasipâ, da se odkloni prieka pogibelj od pučanstva. U tu se svrhu dalo 50.000 forinti, a kamo sreće, da se je moglo 100.000 forinti dati i preko toga bi se dalo, da se može, nu ipak se pomaže zemlji i dotičnim interesentom, da podhvat bude što uspješniji time, da jim se dade u pomoć koja krajcara, da jim se dade nadzor i orudje, tehničko osoblje itd., a više se preko toga nemože dati, jer se nema odkuda dati. I ja bi bio mogao više i ljepše o tome govoriti, da ondje sjedim, gdje g. predgovornik nego ovdje; možebit je i on tomu kriv, da se manje daje u ove svrhe. Nu o tom budi dosta rečeno, samo nemogu priznati, da je budi u čem kroz to ugled vlade trpio. Nemogu priznati, da je prigovor g. predgovornika opravdan, kojim se je srušio na g. zastupnika Berutu. A što traži gosp. Beruta? On traži nešto pozitivna i rekao je: dopustite vladi, da ona izvede što je započeto, i da nepropadne, što je već izvedeno. I vlada to želi učiniti, ali se samo po sebi razumieva, da se nemože naprečac što učiniti. Priznati vladi, što je učinila i ovlastiti ju, da narodu izvede ono, što je za njegovo dobro započela izvadjati, da ga sačuva od pogibelji, makar i nije to popularno kod osobe ovoga ili onoga od gospode, nije to toliko lojalno, koliko je patriotično. Dalje mi je prigovoriti na ono, što no se veli, da bi se time ovaj sabor desauvoirao; ja mislim da još danas zamašaj one izreke sabora ovoga, kada odgovor vlade nije na znanje uzeo, neznači, da nebi sabor danas smio odgovor vlade na znanje uzeti. Danas je kadra vis. kuća iza ovih izjava vladinih uzeti odgovor njezin na znanje i preći preko svih interpelacija na dnevni red, a da se nije onda odgovor vladin na znanje primio, uzrokom je to, što sam ja bio onda tako nesretan, da se nisam mogao ex abrupto izraziti na interpelaciju g. zastupnika dr. Vučetića. Sada pako, iza kako je vis. kuća čula iz opetovanih vladinih izjava na temelju spisâ, koje je mogla ugledati, kako stvari stoje, došla je u stanje, da može primiti odgovor vlade na znanje bez povrede ugleda ovoga sabora. Prigovor pako proti g. predlagatelju Beruti mislim, da je posve neopravdan i pripuštajuć to sve sudu vis. sabora, sbilja nemogu više ništa kazati.

Predsjednik: Visoki sabore! Ovdje predleže tri predloga. Predlog odbora „ad hoc“, koji motivira dnevni red i koji bi ovako glasio: Neka vis. sabor izjavljujuć, da niti sustavno i valjano gradjenje savskih nasipa nebi za obranu Posavja od redovitih poplava dotjecalo, dok god se s ovom gradnjom nespoji reguliranje Save i njezinih pritoka uz valjano utvrdjenje obalâ; izjavljajuć, da se

dosadanji postupak eksekutivnih organa u pogledu porazdieljivanja rada i narodnoga tereta za sada postojećim zakonom u sklad dovesti neda; izjavljujuć, da je od neobhodne nužde podvrći zakon od 30. lipnja 1873. temeljitoj reviziji: predje preko interpelacijâ dra. Stjepana Vučetića i Frana Folnegovića, kako i preko dotičnoga vladinoga odgovora, na dnevni red". Ovo je predlog odbora, samo mislim, vis. sabore, da mi se ovo nekorektnim čini, da se predje preko interpelacijâ na dnevni red, jer niti nemože sabor preko interpelacija preći na dnevni red, niti interpelacije mogu biti predmetom diskusije sabora. Interpelacija je pravo, zakonom zajamčeno, koje po poslovniku svakomu članu sabora pripada, ali se samo preko odgovora vladinih može preći na dnevni red, a ne preko interpelacija. Ako bi vis. sabor usvojio ovo mnienje, što ja mislim, da je korektno i na zakonu osnovano, onda bi imao kazati, da „prelazi preko odgovora vladina na interpelacije gospode zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Frane Folnegovića na dnevni red."

Preuzv. g ban: Pita se samo, je li vlastno visoko predsjedničtvo ovu korekturu sada praviti. Na ovaj predlog glasuje se onako, kako je stavljen, te ja mislim, da se sada nemaju nikakove korekture dopuštati.

Fran Folnegović: Ja se pridružujem nazoru visokoga predsjedničtva, da olahkotim stvar.

Predsjednik: Moja gospodo! Ja mislim, da se može ovako izmieniti, jer je korektnije. Ako želite pri tom ostati, izvolite odlučit.

Josip Miškatović: Ja mislim, da se nebi sada u korekturu upuštali. U ostalom držim, da jedno i drugo malo ili ništa nevriedi i bilo ovo ili ono, jednaka je vriednost.

Predsjednik: Moram g. zastupniku reći, da se nepita ovdje, što vriedi ili nevriedi, nego što je korektnije kada u zapisnik dodje. O tom se pita.

Gjuro Kamenar: Neka ostane, kako je!

Predsjednik: Želi li vis. kuća ostati kod prvobitnog formuliranja?

Ona gospoda, koja su za to, da se kod prvobitnog formuliranja ostane, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje).

Ovo bi dakle glasilo ovako: Prelazi se preko vladina odgovora na interpelacije gg. zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Frane Folnegovića na dnevni red.

Drugi je predlog vlade.

Preuzv. g. ban: Taj predlog nije bio stavljen ovoj vis. kući.

Predsjednik: Molim liepo, to je već izrečeno i nemože biti više o tom pitanja. Drugi predlog vis. hrv. zemaljske vlade, kao takodjer nekim načinom motivirani predlog, glasi ovako:

„Visoki sabor izjavljajuć, da je od neobhodne nužde revizija zakona od 30. lipnja 1873., prelazi preko vladina odgovora na dnevni red".

(Glasovi: Toga nismo čuli).

Molim liepo (zvoni), ovaj je predlog stavio g. predstojnik odjela za nutarnje poslove, pak je naročito izjavio, da, ako ovaj predlog nebi bio primljen, da se primi predlog g. Berute.

Treći predlog jest g. Berute, koji ovako glasi: „Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da vlada kod odredjivanja i izvadjanja gradnjâ savskih nasipa bila je vodjena ne manje dužnosti, kao i dobrom namjerom zaštititi život i imetak pogibelji izvrženih žitelja, ali isto tako iz poznatih mu činjenica upućen, da upitne radnje, ma da su bile oslonjene na postojeći u krieposti zakon od 30. prosinca 1873., nadkriljujuć radinu snagu posavskoga žiteljstva, nisu dosele očekivanju u svem odgovoriti mogle: pozivlje kr. zemaljsku vladu, da, dok nenastupe žudjene okolnosti i vrieme, da se ne samo reguliranje Save nego i njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu preduzeti uzmogne,

a) upitne radnje, u koliko su u dobro promišljenu omjeru zasnovane, nastavi i dovrši;

b) o shodnih priprema za promjenu zakona od 30. prosinca 1873., kojega nedostatci jesu i ovom sgodom opaženi, misli, ter prema tomu za njegovu preinaku osnovu saboru na razpravu čim prije podnese;

c) osim što Sava kao i Drava sačinjava državnu i zemaljsku rieku, imajući još od čuvanja i dizanja porezne snage dotičnoga žiteljstva toli država koli zemlja svoju korist, nastoji izdašnijom podporom to iz državnih to iz zemaljskih sredstva radinoj snagi naroda u pomoć priteći".

Prije svega glasovati će visoki sabor o predlogu odborovu.

Jovan Živković: Ja ću moliti po poslovniku za rieč. Radi se o trećem glasovanju na moj predlog, koji je ovako formuliran: da se uz izpuštenje prve i druge izjave odborske prihvati treća i predje preko vladina odgovora na interpelacije gg. zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Franje Folnegovića na dnevni red. Akoprem to nekorektnim smatram, to ja sa svoje strane danas kapituliram, no mislim, vis. predsjedničtvo, da su to bitne preinake u predlogu, jer vladi nemože biti svejedno, da li se preko njezina odgovora predje na dnevni red ili ne; nu pošto je meni ona izjava treća odborova konvenirala, bio sam š njom sporazuman, predlog pako vladin onako, kako je po vis. predsjedničtvu stilizovan, čini mi se nekorektnim, jer to nemože biti svejedno, da se preko svih odgovora na dnevni red predje. Za danas se podvrgavam tomu, ali molim, da se za buduće ovo na znanje primi, da se nebude tako više postupalo, što nigdje doživio nisam, da se naime bitni predlozi kod glasovanja nemienjaju, nego ostave onako, kako jesu.

Predsjednik: Prije svega mi je reći, da sabor neprima nikakova prigovora s nijedne strane, dakle niti sa strane vis. vlade, i čast mi je samo to još primjetiti, da ovo predsjedničtvo nije došlo do prilike, da svoje pri-

mjetbe stavi. Ja sam se usudio primjetbu staviti, a vis. je sabor tu primjetbu usvojio, sada o tom više nema govora, pošto je ova stvar već svršena.

Najprije će se dakle glasovati o predlogu odbora; ako bi predlog odbora pao, onda će se glasovati o predlogu g. predstojnika za unutarnje poslove, koji je mnogo bliži predlogu odborovu, pa ako bi i ovaj pao, glasovati će se o predlogu g. zastupnika Berute.

Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Dakle predlog odbora je pao, pošto je za njega samo 18 glasova bilo, a proti njemu 46.

Ona gospoda, koja su za predlog presv. gosp. predstojnika za unutarnje poslove, neka izvole ustati.

(Neustaje se.)

Ovaj predlog dakle takodjer nije primljen.

Ona gospoda, koja su zato, da se prihvati predlog g. zastupnika Berute, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog g. zastupnika Berute je primljen.

I time su, vis. sabore, za danas svi predmeti, koji su bili na dnevnom redu, izcrpljeni. Po mojem mnienju, vis. sabore, na osnovu zakona o uredjenju seoskih i trgovištnih obćina, zatim na osnovu zakona o uredjenju gradskih obćina, bitno upliva rezultat financijalne nagodbe, koja će se, kao što je svim vam poznato, naskoro na stol ove vis. kuće staviti.

Ja mislim, vis. sabore, da će u interesu samih ovih važnih zakonskih osnova biti, ako se svaka razprava ob ovih zakonskih osnova sistira sve dotle, dok nebude rezultat financijalne nagodbe u ovom saboru poznat.

Je li dakle s voljom vis. kuće, da se viećanje o tom sistira?

Fran Folnegović: Molim rieč.

Predsjednik: Dakle prije, nego se počme viećati o tom predlogu ovoga predsjedničtva, predlažem, da se ova javna sjednica pretvori u tajnu, jer ja sam ovdje zaključak konferencije predložio, koja me je na to ovlastila.

Fran Folnegović: Ja nenalazim proti tomu ništa, ali samo želim, da se o tom ustmeno glasuje.

Predsjednik: Sjednica javna pretvara se u tajnu.

(Galerije se sve prazne kao i mjesta novinarskih izvjestitelja i saborskih stenografa.)

(Nakon toga pretvara se tajna sjednica u javnu.)

Predsjednik: Vis. sabore! Dočim nije primljen predlog ovoga predsjedničtva, to se stupa dalje na dnevni red. Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti: Izbor jednoga člana u proračunski odbor, zatim odgovor presv. g. predstojnika odjela za nutarnje poslove na interpelaciju g. narodnoga zastupnika Brantnera, stavljenu u 23. saborskoj sjednici dne 15. siečnja 1879. u predmetu izvanrednih prihoda krajiških.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za prekosutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1/2 2 sata poslije podne.)

*

Četrdeset i treća saborska sjednica,

obdržavana dne 6. kolovoza 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Izbor jednoga člana u proračunski odbor. — Odgovor vladina zastupnika odjela za unutarnje poslove na interpelaciju g. zastupnika Pavla Brantnera, stavljenu dne 15. siečnja 1879. u XXIII. sab. sjednici glede izvanrednih prihoda krajiških. — Interpelacija g. zastup. Josipa Zorića glede izgreda 14. etapne eskadrone. — Odgovor zastupnika vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, na interpelaciju g. zastupnika dra. Frana Vrbanića, stavljenu dne 16. srpnja 1879. glede doplataka učiteljskih. — Istoga odgovor na interpelaciju g. zastupnika Pavla Brantnera, stavljenu dne 28. srpnja 1879. glede doprinašanja prinosa u mirovinsku zakladu. — Odgovor istoga na interpelaciju g. nar. zastupnika Frana Folnegovića, stavljenu dne 26. srpnja 1879. glede razpolaganja muzealnom dotacijom. — Odgovor g. zastupnika vlade, odjela za unutarnje poslove, na interpelaciju g. nar. zastupnika Josipa Zorića, stavljenu dne 19. srpnja 1879. glede nartskog prekopa. — Odgovor istoga na interpelaciju g. narodnoga zastupnika dra. Frana Vrbanića, stavljenu dne 11. lipnja 1879. glede zastupnika grada Rieke.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XLII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 4. kolovoza 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

Zastupnik dr. Vrbanić javlja, da izstupa iz proračunskoga odbora, a

zastupnik Fran Folnegović, da izstupa iz odborâ za proračun, imunitet i za razsudbu zem. računa.

Pošto nisu naveli razloga izstupa, povlače svoje izstupe natrag, pridržavajuć si pravo obrazložene ostavke u svoje vrieme podnieti.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak razprave ob izviešću odbora ad hoc u predmetu savskih nasipa.

Po dovršenoj razpravi predsjednik izjavljuje, da su ovdje tri predloga i pita: Prima li visoki sabor predlog odbora ad hoc, koji glasi:

„Neka vis. sabor izjavi, da niti sustavno i valjano gradjenje savskih nasipa nebi za obranu Posavja od redovitih poplava dotjecalo, dok god se s ovom gradnjom nespoji reguliranje Save i njezinih pritoka uz valjano utvrdjenje obalah;

izjaviv, da se dosadanji postupak eksekutivnih organa u pogledu porazdieljivanja rada i narodnoga tereta sa sada postojećim zakonom u sklad dovesti neda;

izjaviv, da je od neobhodne nužde podvrći zakon od 30. lipnja 1873. temeljitoj reviziji:

predje preko interpelacija zastupnika dr. Stjepana Vučetića i Frana Folnegovića, kako i preko vladinoga odgovora, na dnevni red."

Predsjednik dodaje, da je nekorektna stilizacija, da „sabor prelazi preko interpelacija zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Frana Folnegovića kao i preko dotičnoga vladinoga odgovora na dnevni red", pa da bi korektnije bilo, da se izpravi: „sabor prelazi preko odgovora vlade na interpelacije zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Frana Folnegovića na dnevni red."

Sabor usvoji ovu korekturu većinom glasova.

Drugi je predlog vis. kralj. zem. vlade, koji glasi: „Neka vis. sabor izjavi, da je od neobhodne nužde podvrći zakon od 30. lipnja 1873. temeljitoj reviziji, predje preko odgovora vlade na interpelacije zastupnika dra. Stjepana Vučetića i Frana Folnegovića na dnevni red."

Treći predlog je zastupnika Berute i drugova, koji glasi:

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

Sabor uvjeren, da kr. zemaljska vlada kod odredjivanja i izvadjanja gradnja savskih nasipa bila je vo-

djena nemanje dužnosti, kao i dobrom namjerom zaštititi život i imetak pogibelji izvrženih žitelja,

ali isto tako iz poznatih mu činjenica upućen, da upitne radnje, ma da su bile oslonjene na postojeći u krieposti zakon od 30. prosinca 1873., nadkriljujuć radinu snagu posavskog žiteljstva, nisu dosele očekivanju u svem odgovoriti mogle:

pozivlje kr. zem. vladu, da dok nenastupe žudjene okolnosti i vrieme, da se ne samo reguliranje Save, nego i njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu preduzeti uzmogne,

a) upitne radnje, u koliko su u dobro promišljenu omjeru zasnovane, nastavi i dovrši,

b) o shodnih priprema za promjenu zak. od 30. prosinca 1873., kojega nedostatci jesu i ovom sgodom opaženi, misli, ter prema tomu za njegovu preinaku osnovu saboru na razpravu čim prije podnese,

c) osim što Sava kao i Drava sačinjava državnu i zemaljsku rieku, imajući još od čuvanja i dizanja porezne snage dotičnoga žiteljstva toli država koli zemlja svoju korist, nastoji izdašnijom podporom to iz državnih to iz zemaljskih sredstava radinoj snazi naroda u pomoć priteći".

Najprije se glasovalo za predlog odbora, za koji je bila manjina.

Za predlog vladin nije nitko ustao.

Predlog Berutin primljen je većinom glasova.

Predsjednik javlja, da je dnevni red izcrpljen, pak buduć nema nikakva predmeta za razpravu priugotovljena, napose da odbor obćinarski nije pretresao zakon. osnove o redu za gradove i za seoske i trgovištne obćine, pita, je li s voljom vis. kuće, da se sjednice saborske na neizvjestno vrieme odgode. Buduć se glasovi čuli, da nije s voljom vis. kuće, pretvori predsjednik javnu sjednicu u tajnu, buduć ovlašten od vis. konferencije predložiti pitanje odgode sabora. U 12¼ sata počela tajna sjednica, a svršila se u 1¼ sata.

U 1½ sata proglasi predsjednik sjednicu javnom, te javlja, da vis. sabor nije primio predloga predsjedničtva, te će se usljed toga saborske sjednice nastaviti.

Po tom predsjednik zaključi sjednicu urekav sljedeću za 6. kolovoza u 10 sati prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

1. Izbor jednoga člana za proračunski odbor.
2. Odgovor vlade na interpelaciju zast. Brantnera glede izvanrednih prihoda krajiških.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor sligli su sliedeći podnesci:

Unutarnji odjel kr. zem. vlade dostavlja proglašenja radi previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na skupnom ugarsko-hrvatskom državnom saboru donešenih zak. članaka i to: zak. članke 14., 27., 29., 32. i 33. od g. 1879.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Predstavka grada Senja, da se tako zvana Vukasovićeva sgrada prepusti gradu na razpolaganje na temelju §. 21. previšnjeg odpisa od 8. lipnja 1871.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Osim ovih podnesaka nije nikakav drugi podnesak stigao. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izbor jednoga člana za odbor proračunski.

Ja molim gospodu članove vis. ovoga sabora, neka izvole na cedulje napisati, koga žele imati za toga člana.

Za skrutatore imenujem gg. dra. Vidrića, Zindla, Petrovića i Brantnera.

Molim g. bilježnika, da izvoli imena čitati.

Bilj. **Jovo Steković** prozivlje alfabetičkim redom imena gg. članova saborskih.

(Glasuje se ceduljami.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija jest sliedeći: Glasovala su 42, od tih dobili su gg. zastupnici Dragutin Mihalović 29 glasova, Vončina 12 glasova, a Kamenar 1 glas. Prema tomu se izabranim smatra gosp. zast. Dragutin pl. Mihalović.

Predsjednik: Na dnevnom je redu neprimljeni do znanja odgovor presv. g. predstojnika nutarnjega odjela na interpelaciju g. narodnoga zastupnika Brantnera.

Molim, neka izvoli g. bilježnik taj odgovor pročitati.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita odgovor presv. g. predstojnika nutarnjega odjela Živkovića, izrečen u 36. saborskoj sjednici od 26. srpnja 1879. na interpelaciju g. zast. Brantnera o prihodu krajiških šuma).

Predsjednik: Želi li možda g. predstojnik nutarnjega odjela obširnije razložiti dotični svoj odgovor?

Jovan Živković: Ovdje se neda ništa obširno govoriti, jer kako vidim, već je u nekoliko rieči jezgra o samoj stvari izrečena, samo sam slobodan ovime da kažem genesis same stvari, kako je bilo, kada je zasnovana u ovoj vis. kući. To je bilo pretresano 11. siečnja 1878., kada je vis. sabor donio zaključke neke, medju kojimi je i ovaj, da se izhodi od svietle krune, da se ta blagodat glede prihoda krajiških razprostrani i na županije razvojačene Krajine. Onda je povodom toga koraka, koji je išao gore putem, ako se nevaram, adrese, bila sastavljena konferencija ministarskog vieća pod predsjedničtvom Nj. Veličanstva, kojoj su prisustvovali svietli ban i svi faktori, kojih se je ta stvar ticala, i krajiška vlada i vojničko ministarstvo i ugarska vlada po svojih zastupnicih. Kada se je medju ostalim i ovaj predmet pretresivao, pronašlo se je i odlučeno je bilo, da se taj previšnji dar

Nj. Veličanstva ne tiče belovarske županije, koja je razvojačena, nego ostalih djelova, koji su ostali u krajiškoj svezi. Ovo je obširno Njegova preuzvišenost razložila i izviestila vis. sabor u sjednici dne 11. siečnja 1878. potanko o uspjesih i koracih i posredovanju vlade, respective poslovih u tom pogledu Nj. preuzvišenosti i na to je vis. predsjedničtvo stavilo na ovaj sabor pitanje, uzima li on to izviešće na znanje ili ne, na što je sabor izvolio to glede svih zaključaka uzeti na znanje. Ova je dakle stvar, gospodo moja, riešena, premda nas nije ugodno dirnula, a ipak je u ovom vis. saboru riešena, s toga ja neuvidjam potrebu, upuštati se u daljnje obrazloženje ove stvari, jer je već, kako rekoh, sabor to riešio i uzeo do znanja ubavjest Nj. preuzvišenosti. S toga molim, pošto saboru prigovori više nepomažu, jer nemože ići od svojih zaključaka, da se uzme na znanje ubavjest ove vlade, i ako želi vis. sabor, i ako je nuždno, to bi mogao cielu ubavjest Nj. preuzvišenosti ovdje pročitati.

(Nitko ne stavlja taj zahtjev.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Brantner.

Pavao Brantner: Povod mojoj interpelaciji bijaše svestrano promatranje previšnjega c. kr. odpisa naredbe od 8. lipnja i previšnje naredbe na c. kr. državnoga vojnoga ministra. Isto me tako potaknulo na taj korak novinstvo, u kojem čitah, koliko se iz investicionalne krajiške zaklade potrošilo na razne investicije u slavonskoj, banovačkoj, te u gornjoj Krajini, svota sveukupna za dvie godine iznosila je do 4 milijuna forinti. Nu varaždinska krajina bje izključena.

Čast mi je s jedne strane izraziti radost, a s druge strane zahvalnost, što je vis. sabor hrvatski za prošle svoje periode taj predmet svestrano pretresao povodom predloga presv. g. Kukuljevića, predanoga u sab. sjednici 75. 11. rujna 1877., koji je glasio ovako: „Neka se pozove vis. kr. zem. vlada, da predade odmah saboru sve spise, tičuće se tako zvane hrvatsko-slavonske krajiške investicionalne zaklade s točnim izviešćem o početku, razvitku, današnjem stanju iste zaklade, te da se ovaj predlog po vis. saboru prešnim proglasi“.

Usljed toga izabran je odbor od 5 lica, kojemu je bio zadatak proučiti sve te spise, te dobivene rezultate vis. saboru u svoje vieme doprinieti. Predlog gosp. Kukuljevića potiče na to, što je kr. ugarski financ-ministar htio sagraditi iz upitne zaklade željeznicu, koja ne samo što nebi Krajini koristila, nego bi joj i škodila. Proti toj pruzi diže se sav narod u Krajini, kao što i u gradjanskom dielu, te uspije. Stožerno pitanje bilo je, je li investicionalna zaklada vlastničtvo Krajine ili države? Njeg. Veličanstvo, na prihvaćenu rezoluciju u saborskoj sjednici 87. 26. rujna 1877. blagoizvoljelo se na usta preuzv. g. bana izjaviti, da ta zaklada nije vlastničtvo Krajine, već da je državni novac, koji se imade previšnjom voljom Njeg. Veličanstva potrošiti u Krajini i u svrhe Krajine. Tom previšnjom izjavom riešeno je pitanje, koje duboko zasieca u interese krajiškoga pučanstva, koji si je tadašnji hrvatski sabor zadaćom učinio, prepustiv drugo pitanje, jeda li ima belovarska županija participirati u toj zakladi ili ne, budućemu saboru, t. j. ovomu vis. saboru. Na taj način bila bi moja interpelacija sgodnom kopčom, koja će djelovanje sadašnjega sabora u tom predmetu nadovezati na djelovanje predidućega sabora.

U predidućoj saborskoj periodi podnio je presv. g. veliki župan Rajzner izpravak, koji bi bio jurve tada uztvrdio pravo belovarske županije na udioničtvovanje iz te zaklade, te je radi važnih razloga oportuniteta pao, nu prihvaćen sgodniji izpravak preč. g. Lehpamera, koji je posredno izricao i branio isto pravo. Jednom rieči, sva štovana gg. zastupnici bili su u tom složni i vis. kr. zem. vlada, koja je blagoizvoljela na usta presv. gosp. Živkovića izjaviti se. Rieči su sliedeće: „Vlada smatra, da je belovarska županija sastavni dio vojne Krajine, te hoće i u tom pogledu shodne mjere poprimiti, da se neizluči iz onih blagodatih, koje su podieljene previšnjom odredbom ostalim djelovom Krajine“.

I ja sa svoje strane tvrdim, da je varaždinska brigada, sadanja belovarska županija, dielnikom upitne zaklade, što sam obrazloživao djelomice prigodom stavljene interpelacije, djelomice prigodom izjave, da se nezadovoljujem s odgovorom vis. kr. zem. vlade.

Temeljem dokazne sgrade, da se uzpostaviti može pravo belovarske županije na upitnu zakladu, po mom mnienju jeste točka 5. previšnje zapovjedi na državnoga vojnoga ministra, koja glasi: „O izvanrednih“ itd. Sastavni dio toga povjerenstva jest vis. kr. zemalj. vlada. Njeg. Veličanstvo izazvano rezolucijom, prihvaćenom u sab sjednici 87. od 26. rujna 1877. protumačilo je smisao točke 5. i ograničilo upitno povjerenstvo samo na savjet, t. j. da upitno povjerenstvo nema prava inicijative, već samo savjetujuću narav. Pošto je Njeg. Veličanstvo odsjeklo djelokrug upitnoga povjerenstva, ipak ostaje moja zasada tvrdnja, da belovarska županija imade pravo na investicionalnu zakladu.

Vis. kr. zemaljska vlada, član je sastavni toga povjerenstva, imade dakle pravo davati savjet na korist stanovitoga interesenta. Nije li taj interesent belovarska županija, tad vis. kr. zemalj. vlada nema mjesta u tom povjerenstvu, te je subjekt bez objekta, što sam uztvrdio u obrazloženju na odgovor vis. kr. zem. vlade, što zakonodavac nije mogao zagrliti takov smisao, jer je nelogičan.

Točka 5. previšnje zapovjedi i odgovor Nj. Veličanstva po preuzvišenom g. banu zajamčuju to pravo belovarske županije, jer se i u previšnjoj zapovjedi i u previšnjem tumaču te previšnje zapovjedi sankcionira, da je investicionalna zaklada vlastničtvo državno, no prihodi imadu se upotrebljivati lih na korist Krajine. Da je Nj. Veličanstvo namislilo izključiti varaždinsku brigadu, sa-

stavni dio Krajine, to bi bilo izrično i navelo, čega učinilo nije.

Daljnji razlozi, koji utvrdjuju to pravo, sliedeći su:

1. Varaždinska krajina imade diel svoj u svih zaklada, n. pr. imovinskoj, odgojnoj, obrazovnoj, kako dolazi varaždinska krajina, da bude izključena iz najbogatije zaklade — investicionalne.

2. Uzrokom izključenja nemože biti, što je razvojačena, jer je u isti čas počela se i ostala Krajina razvojačivati, a danaske je već sva razvojačena tako, da Krajine i nema; tko će dakle uživati upitnu zakladu?

3. Uzrokom izključenja nemože biti, što je s materom zemljom i jurve spojena, jer će se po volji Njeg. Veličanstva Krajina sjediniti, utjeloviti s majkom zemljom prama carskoj rieči: „dosadašnji sustav moje vojne Krajine ukorienjen je u dugoj prošlosti i tiesno je skopčan s običaji, nazori i navikami graničara. — Nagli prelaz u novo ustrojstvo uprave na cielom velikom prostoru vojne Krajine bio bi s toga potežka, ako ne takva zadaća, koja bi se jedva svladati mogla.“

Iz tih previšnjih rieči sliedi, da imade prelaziti po malo ostala Krajina pod gradjansku upravu. — To potvrdjuje i banatska Krajina s izključenjem varaždinske brigade i titeljskoga bataljuna, koji su priklopljeni k hrv.-slav. Krajini, jer je jur utjelovljena s Ugarskom, te povukla sa sobom svoju posebnu investicionalnu zakladu za banatsku krajinu. A varaždinska krajina ne samo da nema svoje vlastite zaklade investicionalne, već da bude još izključena iz udioničtvovanja kod investicionalne zaklade hrv.-slavonske krajine? Toga ja razumiti nemogu.

4. Vienac zasluga sve Krajine jedan je jedincati, koji je ona uzajemno vila svojom krvi, svojim požrtvovanjem; kako dolazi do toga kr. ugarski financijalni ministar, da on izvodi parodiju na krvave zasluge varaždinske krajine, zar smo mi krivci kakove kukavštine? koje radi bi imali mi biti kažnjeni, zar Njeg. Veličanstvo manje mari za nas, nego li za ostale krajišnike. Evo vam, štovana gospodo, carskih rieči: „Vaši su predci bili, koji su se prije tri stoljeća prvi neprekidnoj obrani monarkije posvetili i zavod vojne Krajine osnovali. — Vi opet budite prvi, kojim je sudjeno, da ostalim graničarom prednjačite na stazi državnoga ustavnoga života i zakonom opredieljenog slobodnog razvitka“.

5. Koja li nelogika rodi se iz netom spomenutih previšnjih rieči, ako li se ustanovi zasada, da iz investicionalne zaklade neka uživa njene blagodati drugi, treći, četvrti, a prvi, koji imade per eminentiam pravo na nju, neka bude izključen, još k tomu bez svake krivnje.

To su, vis. sabore, razlozi, na kojih temelju ja svojatam pravo belovarskoj županiji na investicionalnu zakladu hrv.-slav. krajine, a uvjeren sam, da će jih i vis. kuća priljubiti i uvažiti.

Razlozi, kojimi odbija kr. ugarsko financijalno ministarstvo pravo belovarske županije na investicionalnu zakladu, koje je ono u posebnom dopisu, upravljenom na vis. kr. zem. vladu, odjel za bogoštovje i nastavu, navelo, sliedeći su:

Belovarska županija imade željeznicu žakanjsku, imade brodivu rieku Dravu, krasan geografički položaj, imućtvene okolnosti su skroz povoljne, jednom rieči, kr. ugarsko financijalno ministarstvo opisalo je belovarsku županiju obećanom zemljom, kojom protiče med i mlieko. Koli su to slabašni razlozi, kakva li praznina u njih! Može li se naša županija mjeriti pa i u čem s brodskom, gradiškom krajinom, ima li bogatije i svimi blagodatmi, kojimi narav usrećuje pojedine predjele, zemlje, nego li je banatska krajina?

Izvolite, gospodo, suditi klimavost takova argumentiranja! — Poručuje nam kr. ugarsko financijalno ministarstvo, da se odrečemo investicionalne zaklade, pa da se utješimo nadom, da, čim se investicije na državne najnuždnije potrebe izvedu i čim bude suviška u državnoj blagajni, da će se tada osvrnuti i na potrebe belovarske županije. Čudne li mi nade, gospodo moja, koja nit utješit može, jer od nje niti možeš živjeti niti umrieti.

Ta izjava mi istom otvorila oči, te istom sada opažam uzrok, s kojega se s nami tako milo postupa, te se tješimo praznim obećanjem. To su državne krajiške šume belovarske županije. Čist prihod od prodaja prezrelih šuma na mjesto da teče u investicionalni fond, na mjesto da se taj suvišak godišnji upotrebi na korist belovarske županije, njega guta državni fiskus. Hic Rhodus, hic salta!

Iz tih razloga preporučam svoj predlog: Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se odbor od 5 lica odabere, koji će sastaviti adresu, koja da se podastre Nj. Veličanstvu, da belovarskoj županiji, bivšoj varaždinskoj krajini, zajamči njeno pravo na investicionalnu zakladu.

Predsjednik: Rieč ima Nj. preuzvišenost, svietli ban.

Preuzv. g. ban: U ovom predmetu, koji je već bio pretresivan u ovoj vis. kući, mislim, da neće biti potrebno dugo i široko govoriti, jer je stvar, kako velim, već bila i putem adrese Nj. Veličanstvu podastrta, a i vis. kuća u ono doba, kada se je ova adresa votirala i poslije prilikom odgovora, koji sam ja bio slobodan vis. kući dati, imala priliku svoje mnienje izraziti. Moram samo kazati štovanomu gosp. predgovorniku, da svoju stvar jako dobro brani, moram kazati iskreno, da su ovi isti argumenti, koje je danas naveo, naveli i ovaj sabor, da se je bio zauzeo zato, mogu kazati još i više, da sam i sám bio toga mnienja, da bi bilo na pravednosti utemeljeno, da i onaj dio Krajine, koji je odciepljen i pripojen i utjelovljen materi zemlji, bude dionikom u ovom investicionalnom fondu. Ali, gospodo, svi razlozi padaju pred onim faktumom, da investicionalni fond u istinu nije ništa drugo, nego li previšnja milost Njeg. Veličanstva. Nj. Veličanstvo odredilo je, da i šume erarske, koje se nalaze u Krajini, a glede takovih, gospodo, treba pred očima imati, da su erarske šume, da to nisu

šume naše zemlje, nego žalibože erarske, to je izvoljelo odrediti Nj. Veličanstvo, da se iz erarskih šuma sve one svote, koje su za veleprodaju stabala zrelih postignute, imadu upotrebiti u korist Krajine. Sada se pita: Koje Krajine? Njegovo je Veličanstvo izvoljelo sasvim jasno kazati, u koje se svrhe ima taj novac upotrebiti, nego je bila samo dvojba o tom, u korist koje Krajine, je li u korist belovarske županije, nekadašnje varaždinske krajine. Ja moram opet reći, da sam i ja bio toga mnienja, da bi pripadalo, da i belovarska županija dobije nekakovu svoju tangentu, ali, gospodo, kada je došlo do odlučna mjesta, Njeg. Veličanstvo je izvoljelo — oprostite, da miešam osobu Nj. Veličanstva, ali nije moguće drugačije govoriti, — reklo, da to nije bila Njegova namjera. I to sam ja kazao saboru ovimi riečmi ovdje (čita iz dnevnika ubavjest svoju, izjavljenu u saborskoj sjednici od 11. siečnja 1878.).

Eto, gospodo, ovdje stoji sasvim jasno rečeno, u čiju je korist Nj. Veličanstvo to odredilo. Moram žaliti, da nije odredjena ovdje i neka tangenta za belovarsku županiju, ali, gospodo, proti previšnjoj volji Nj. Veličanstva, koje je samo iz svoje vlastite inicijative to učinilo, mislim, da se nebi ovdje više govorilo i ja u istinu moram reći, da nebi bio u stanju nijedan drugi korak u toj stvari preduzeti, buduć da je to već jedanput tako obrečeno i riešeno.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu? Ako nitko, stavit će se ovo pitanje na glasovanje: Prima li vis. sabor sada na znanje odgovor presvietlog g. predstojnika nutarnjih posala na interpelaciju g. zastupnika Brantnera, stavljenu u 23. saborskoj sjednici dne 15. siečnja 1879. u predmetu izvanrednih prihoda krajiških. Ona gospoda, koja su zato, da se sada ovaj odgovor, pošto je još bolje obrazložen, na znanje primi, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Odgovor presvietloga g. predstojnika nutarnjeg odjela na interpelaciju g. Brantnera primljen je sada na znanje.

Vis. sabore! Ja ovu sjednicu odgadjam do 12 sati, pošto sada na dnevnom redu više ništa ne stoji, a u 12 sati dolaze interpelacije na red.

Jovan Živković: A zašto sada ne?

Predsjednik: Nemogu dupustiti; poslovnik kaže u 12 sati.

(Nadošlim 12. satom.)

Predsjednik (zvoni): Rieč ima g. zastupnik Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić: Vis. sabore! Bilo je 24. ožujka t. g. kada je na povratku iz Bosne 14. etapna eskadrona uljegla u Dugo selo. U tom činu nema ništa izvanredna. Ali ono, što se je sbilo istoga dana u tom selu i što je prošlo u sve domaće i inostrane novine i što je nesamo u Dugom selu, nego ja velim i u cieloj zemlji neugodan utisak učinilo, to je onaj čin, o kojem mislim danas vis. kr. zem. vladu interpelirati. Kada je zapovjednik 14. etapne eskadrone na svojem putu u Dugo selo dahvatati ljude po svojih vojnicih, kada su se isti vraćali sa svoga posla kući, štapom po glavi tako dugo tući, dok im je krv potekla; u kratko vrieme, dok je ova eksekucija trajala, palo je tih zlostavljenika okrvavljenih šestorica na zemlju. Zlostavljeni ovi ljudi pošli su s mjesta u občinski ured i potužili su se obć. načelniku, pitajuć, što jim je sada činit, da za svoje zlostavljanje kakovu zadovoljštinu dobiju? Občinsko poglavarstvo i načelnik s mjesta su s timi ljudmi sastavili zapisnik, i izjavi svakoga pojedinoga zlostavljenika priklopili ujedno i liečničku svjedočbu o zlostavljanju, pa su to odmah istoga dana poslali slavnoj kr. podžupaniji zagrebačkoj, ali drugi dan namah došla je i opet šestorica takovih zlostavljenih ljudi iz občine Dugog sela i Lupoglave, kojim se je isto takov nesretni slučaj dogodio. I s ovimi ljudmi sastavilo je občinsko poglavarstvo zapisnik poduprt sa liečničkimi svjedočbami i poslalo u Zagreb. Od ono doba proteklo je mjesec dana i dodje poziv svakomu zlostavljeniku, da se stavi pred kotarski sud dugoselski. I iznovice dao je tamo svaki svoje očitovanje, te je bio nakon toga odpušten. Što se je kašnje dogodilo, toga ja neznam. To je učin. A kako se je sbio taj učin, to se potvrdjuje u Dugom selu, to se potvrdjuje kod podžupanije zagrebačke i to se potvrdjuje kod kotarskog suda dugoselskog.

Ja mislim, vis. sabore, da svaki državljanin, noseći i vršeći dužnosti, imade ujedno i pravo, najveće pravo, što ga državljanin imati može, a to pravo zahtieva od države, da mu se štiti život i imetak. Ako se pako takovoj očevidnoj samovolji pojedinca izlaže život naroda, to se jamačno ondje pokazuje žalostan znak u zemlji. Ja, gospodo moja, znam i vi ste uvjereni, da je občina dugoselska uvjek točno i savjestno vršila svoje dužnosti, znam i to, da je najviše žrtva doprinašala za vrieme okupacije Bosne i Hercegovine, gdje je ne samo 300 predprega dala za vojnu potreboću Bosne i Hercegovine, već je ona kroz cielo vrieme, dok je vojska polazila u Bosnu, sve predprege imala nositi, koje su potrebite bile za pojedine transporte, koji su kroz občinu Dugo selo prolazili, ona je dakle nosila sve terete i troškove za etapne transporte. Narod občine dugoselske tako je blagoćudan i dobar, da je najvećom pripravnošću primao svoju braću i sve na stan i svima je, koji su onamo došli, rado dao svoj krov i stol i zalogaj hljeba. Taj vam je narod tako dobrostiv, da je isto blago iz svojih štala pustio, samo da carsko blago smjestiti može.

Kada se tako spokojni narod, tako mirno žiteljstvo zlostavlja, to mi je dalo povoda, jer me dotičnici popitkuju, da li je stvar zaspala, da li će sbilja takovi ljudi, koji su zlostavljeni bili, bez ikakve zadovoljštine ostati, staviti na vis. vladu sliedeću interpelaciju:

„Da li su visokoj kr. zemaljskoj vladi poznati izgredi što jih je zapovjednik 14. etapne eskadrone počinio u Dugom selu dne 24. ožujka, zlostavljajuć do krvi mirne i nedužne žitelje obćine dugoselske, i ako su joj poznati, da li je preduzela shodne mjere, da se zlostavljenim primjerna zadovoljština dade?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predat će se svietlomu banu.

Rieč ima presv. gospodin predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na nekoje interpelacije.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Čast mi je odgovoriti najprije na interpelaciju zastupnika g. dr. Vrbanića, koja glasi ovako (čita interpelaciju, stavljenu u 30. saborskoj sjednici od 16. srpnja 1879 glede doplatka zagrebačkih pučkih učitelja).

Zemaljska vlada izdala je obćenitu naredbu pod 19. prosincem 1877. na sve gradove, municipija i podžupanije. Peta točka ove naredbe, koja se odnosi na predmet interpelacije, glasi ovako (čita).

Na ovu točku naredbe odgovorilo je zastupstvo, odnosno poglavarstvo grada Zagreba po prilici ovo: Da oni tih desetgodišnjih doplataka, na koliko nisu dospjeli 1. listopada godine 1875., kada je školski zakon u kriepost stupio, niti u cielosti, niti u desetinskoj tangenti nije voljno izplatiti učiteljem. Gradsko je poglavarstvo godine 1862. dopitalo svojim učiteljem desetgodišnje doplatke, a godine 1865. stvoren je zaključak, kojim je obćina grada Zagreba obvezana, da ima učiteljskomu osoblju te doplatke u tečaj staviti. Ovaj zaključak gradskoga poglavarstva potvrdilo je kr. namjestničko vieće godine 1865., nu gradsko poglavarstvo tvrdi dalje, da ono nije bilo obvezano dozvoliti učiteljskomu osoblju 10-godišnje doplatke, da je ono po svom pravu moglo ustanoviti plaće učiteljske po svojoj volji, ako se tim ustanovljenjem stečena prava nevriedjaju. Gradsko je poglavarstvo ipak dozvolilo 10-godišnje doplatke svim onim učiteljem, koji budu navršili u službi učiteljskoj 10 odnosno i 20 godina i to za revno i uspješno službovanje, a na to, da se i onim učiteljem, koji nisu navršili 10 godina dade 10-godišnji doplatak, da se poglavarstvo nikada nije obvezalo. Na to je vladni odjel za bogoštovje i nastavu gradskomu poglavarstvu odgovorio 28. prosinca 1878., da svi ovi razlozi, što jih navodi gradsko poglavarstvo, nisu mogli uputiti odjela za bogoštovje i nastavu, da je njegova naredba nepravedna i da bi se ona imala promieniti ili opozvati. Što tvrdi gradsko poglavarstvo, da nije dužno bilo i da nije dužno davati 10-godišnji doplatak onim učiteljem, koji nisu doslužili 10 godina, na to je odgovorila vlada, da je samo gradsko poglavarstvo priznalo pravednost te naredbe, kada je glasom svojega izviešća od 30. rujna 1875. dozvolilo desetgodišnji doplatak jednomu učitelju, koji je istom koncem listopadada iste godine, dakle poslje nastale krieposti novoga škol. zakona navršio svoje 10-godišnje službovanje. S toga je zemaljska vlada pozvala gradsko poglavarstvo, da njezinoj naredbi u svih točkah i u cielosti zadovolji, velim u svih točkah i u cielosti, jer se u onoj naredbi osim ovih 10-godišnjih doplataka odredjivalo i glede drugih dužnosti poglavarstvâ i obćinâ, imenito glede eventualnoga prinoska i glede načina pobiranja mirovinskih pristojba.

Svi su ostali gradovi Hrvatske i Slavonije, izuzam grada Požege i Zagreba, dosada već zadovoljili ovoj naredbi, a zemaljska vlada nastojati će, da i grad Zagreb i grad Požega istoj zadovolje.

Veli gosp. interpelant: je li vis. vlada u interesu svoga vlastitoga ugleda voljna preduzeti stroge mjere? Na to mi je odgovoriti, da će vlada nastojati, da se to i postigne, samo nemogu propustiti, da još nekoliko rieči u tom predmetu neprogovorim.

Zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, svjestna si je, da ovamo od god. 1874. pak do današnjega dana odriešito nastoji štititi i braniti interese pučkoga učiteljstva i narediti na njegovu korist, samo se nemože zemaljskoj vladi zamjeriti, ako ona od svoje strane zahtieva i ako punim pravom očekiva, da i pučko učiteljstvo odgovori svomu zvanju, nastojeć širiti izobraženje medju mladeži, jer samo tako podupirati će učiteljstvo zemaljska vlada u njezinu nastojanju, da radi u interesu pučkoga školstva i pučkoga učiteljstva. Tako će se omogućiti vladi, da ona bude mogla braniti školski sustav proti onim mnogim prigovorom, koji se nanj dižu, osobito u najnovije vrieme i kojim prigovorom, mogu reći, većom stranom krivo je samo učiteljstvo. U njegovoj ruci i u njegovoj vlasti stoji, da vlada bude mogla uspješno raditi i nadalje za boljak i napredak pučkoga školstva i za interese pučkog učiteljstva, jer ako učitelji nevrše savjestno svoje dužnosti, onda se nemože očekivati, da i drugi vrše svoje preduzete obveze naprama učiteljstvu.

Ja sam imao priliku izjaviti prošle godine u odboru financijalnom, kada se je povela rieč o tom, da su naše škole većinom stavljene u previsoke razrede i da su pučki učitelji i preko mjere plaćeni, ja sam onda rekao, da u rukuh samoga učiteljstva stoji, ovim prigovorom na put stati. Radeći oko prosvjete narodnje, omogućiti će narodu, da on bude mogao plaćati i sadašnje plaće učiteljske i da bude mogao te plaće povisiti, jer narod bogat, dobro stojeći, može svoje učitelje primjereno plaćati, dočim narod siromašan nemože toj dužnosti zadovoljiti. — Toliko mi je bilo odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika dra. Vrbanića i molim vis. kuću, da ovaj moj odgovor izvoli uzeti na znanje.

Predsjednik: Molim g. interpelanta, neka se izvoli na ovaj odgovor izjaviti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Dočim je visoka vlada sbilja podpuno osigurala izvršbu dotične naredbe, to se ja zadovoljavam tim odgovorom; što se tiče drugoga diela odgovora, nesamo da nemam ništa prigovoriti, nego ga posve odobravam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu?

Ovaj odgovor primljen je na znanje.

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na drugu interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Druga je interpelacija narodnoga zastupnika g. Pavla Brantnera, koja glasi (čita).

Ja ću odgovoriti gosp. zastupniku u kratko, da kr. zemaljska vlada nekani opozvati ove naredbe, niti se drži vlastnom, da ju opozove. Istina je, da su erarski učitelji imali ujamčeno pravo na mirovinu i to do god. 1871., kada je izdan novi školski zakon za razvojačenu krajinu. Ali u tom zakonu, kako ga je vojno zapovjedničtvo kao vrhovna upravna oblast razvojačene krajine tumačila, u tom se zakonu veli naročito: Učitelji erarialni do god. 1871., 1872. ostaju u uživanju svojih prava stečenih prije krieposti ovoga zakona. Ali čim budu prešle one škole krajiške u red ili kategoriju obćih pučkih škola, dužni su dotični učitelji plaćati u mirovinsku zakladu pristojbu od 25% normalne svoje plaće. Oni dakle učitelji, koji su bili god. 1871. stavljeni u stanje mira, oni su dobili svoje mirovine iz one zaklade, iz koje su vukli svoje pristojbe kao učitelji, a koji su kašnje stupili u stanje mira, ti su upućeni na mirovinsku zakladu. To izrično veli dopis, koji nam je priobćilo vojno zapovjedničtvo, kao vrhovna upravna oblast razvojačene krajine. Obzirom ipak na to, što su tamošnji učitelji erarijalni pristojbe platili, obzirom na to, što u plaćah i drugih odnošajih tamošnjih učitelja nije nikakova promjena učinjena školskim zakonom, oprošteni su ti učitelji od plaćanja onih 25%, ali je Njeg. Veličanstvo premilostivo dozvolilo, da se u školsku zakladu uplati svota od 2000 for., da se nenanese nikakova šteta onoj obskrbnoj ili mirovinskoj krajiškoj zakladi i za to nije moglo imati povoda vojno zapovjedničtvo, kao vrhovna upravna oblast razvojačene krajine, jer u plaćah učiteljskih nije ništa promienjeno. Oni su ostali kod onih plaća, koje su imali prije, a to je bilo u pravilu 300 forinti. Krajiški učitelji, t. j. u razvojačenoj krajini, imadu služiti 40 godina, da dobe pravo na podpunu mirovinu, dočim učitelji u provincijalu imadu služiti samo 30 godina, a to je velika polakšica za učitelje i to je uzrokom, što mnogi krajiški učitelji prelaze odanle k nam i oni se, akoprem su tamo u mirovinsku zakladu mnoge stotine uplatili, podvrgavaju i plaćanju u provincijalu. Povela je bila doduše vlada razpravu sa upravom razvojačene krajine, da se uvede neki reciprocitet, da oni nam dadu ono, što su oni učitelji uplatili. Mi ćemo onda biti zadovoljni, da plate ono, što imadu još izim toga platiti. Na to uprava krajiška nije pristala i mi smo bili prisiljeni zahtievati od svih učitelja, da plaćaju onih 25% od svoje normalne plaće jedanput za svagda i da plaćaju osim toga 2% tako dugo, dok službuju. Kada bi zemaljska vlada oprostila bivše erarijalne učitelje od plaćanja tih pristojba, ona bi naniela štetu onoj mirovinskoj zakladi i navalila bi teret na zemaljski erar, koji će biti dužan poslije g. 1885. preuzeti teret svih mirovina, a zato se nije držala zemaljska vlada ovlaštenom.

Toliko sam imao odgovoriti g. interpelantu i on će sam uvidjeti, da zemaljska vlada one naredbe nemože opozvati.

Predsjednik: Ja molim g. interpelanta, neka se izvoli izjaviti, da li se zadovoljava s odgovorom presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu.

Pavao Brantner: Ja sam zadovoljan s tim odgovorom.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor ovaj?

(Uzima se na znanje).

Visoki sabor uzeo je odgovor ovaj na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na daljnju jednu interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Imadem čast odgovoriti na treću interpelaciju i to na interpelaciju g. zastupnika Folnegovića (čita interpelaciju zastupnika Folnegovića o uredjenju muzeja).

Odgovarajuć na ovu interpelaciju, moram najprije nešto primjetiti: Vlada misli, da nije bilo umjestno niti je bilo u redu od g. ravnatelja zoologičkog odjela muzealnog, da pitanje sasvim administrativne naravi iznosi na vidjelo pred sabor i tako rekuć, da obtuži saboru kr. zemaljsku vladu, a to je bilo tim neumjestnije. što je isti gospodin medjutim nečekajuć riešenja zem. vlade na podnešenu kasniju svoju predstavku, to učinio. On je podnio predstavku zem. vladi te je u redu bilo, da čeka riešenje zem. vlade na tu predstavku, a da nije zemaljsku vladu tužio ovdje pred saborom u stvarih, koje su sasvim administrativne naravi; jer ako se, gospodo, tako postupalo bude, onda neznam, kamo ćemo doći, ako bude vis. sabor riešavao i predmete administrativne. U onoj svojoj predstavci, koja bi se mogla, na koliko sam ju ovih dana čitao, nazvati protestom, veli gospodin taj, da se on svečano ogradjuje proti toj riešitbi, što ja mislim, da se neslaže sa odnošajem činovnika napram vladi.

Na samu stvar imadem to odgovoriti: Još kada je bio zemaljski muzej pod neposrednom upravom jugoslavenske akademije, pozvala je vlada predsjedničtvo akademije, neka ona sastavi program, neki sustav, po kojem će se preduzimati znanstvena iztraživanja zemlje i nabavljati aparati prirodnih stvari, jer se je zem. vlada osvjedočila, da znanstveno iztraživanje, koje se preduzimlje bez svakoga sustava, niti koristi mnogo znanosti, niti koristi praktičnu životu.

Pod 6. travnjem o. g. pozvano je bilo ravnateljstvo muzeja, da podnese predlog, po kojoj će sustavnoj osnovi i u kojem objemu znanstvena iztraživanja zemlje preduzimati i prirodnine nabavljati. Na to je odgovorilo ravnateljstvo muzeja zoologičkog odjela, da ono nemože sada

nikakova predloga učiniti, ter je molilo zem. vladu, neka ona sudjelovanjem strukovnjaka izradi ili izraditi dade program, po kojem programu imat će se u buduće postupati, da znanstvena iztraživanja budu imala praktičnu i znanstvenu korist. Medjutim je i u javnih glasilih i inače izražena želja, da Hrvatska učestvuje u iztraživanju geologijsko-mineralogijskom, koja se preduzimlju u Bosni i Hercegovini, kamo su se uputili strukovnjaci iz Englezke i Francezke, ako se nevaram i iz Italije, i u najnovije doba iz Austrije. Koncem mjeseca lipnja dobio je gosp. dr. Pilar, predstojnik odjela geologijskog i mineralogijskog, i poziv i putni list od bosanske vlade, da se uputi tamo i da se pridruži onim učenjakom, koji će doći iz Beča, da tamo iztraživanje zemlje preduzmu u obziru geologijskom i u obziru mineralogijskom. Zemaljska je vlada mislila, da se želji, izraženoj u javnih glasilih i tomu pozivu odazvati mora, jer nije u redu i nebi bilo u redu, da naši učenjaci crpe iz onih vrela i onih podukâ podatke, koje su drugi tamo odkrili, drugi tamo pronašli, da bude nešto i samostalne radnje u korist, možda i u slavu Hrvatske i Slavonije. Zemaljska vlada dala je izprva g. dru. Pilaru pripomoć za to putovanje od 400 for., ali se je za kratko dokazalo, da sa 400 for. nije moći boraviti u Bosni niti dva tjedna, a kamo li dva mjeseca, a to zato, što si je dotični gospodin, kao što i drugi, koji su kroz Zagreb putovali, morao pribaviti sve sprave za kuhanje, i morao si pribaviti neke predmete za prenoćivanje, što je taj gospodin, putujuć od mjesta do mjesta po Bosni, gdje nema željeznica, niti ima cesta uredjenih, niti ima dostavnikâ, niti ima predprega, niti ima poštâ, prinuždem bio najmiti tamo konja, i najmiti tamo provodića, koji će ga od mjesta do mjesta pratiti i koji će mu prtljagu nositi i možebit braniti, ako bi ga tko napao. U Bosni i Hercegovini, kako sada stvari stoji, čovjek plati za svaku podvorbu, za svaku uslugu, ma bio i najmanji njegov zahtjev, 3—4 puta toliko, koliko plati u Hrvatskoj ili u kojoj drugoj kulturnoj zemlji. Gdje se ovdje plati po koji forint za svaku moguću takovu uslužbu, to mi je izvjestno poznato, da tamo ljudi neznadu drugo zahtievati, nego vele: Platite mi dukat! Zato je zemaljska vlada bila prisiljena na one 400 for. dodati još 400 for., a to neće biti niti preveć za g. dra. Pilara. Zemaljska ga je vlada uputila, da on nastoji raditi tamo sasvim neodvisno, da on nebude kao neki pomagač ili možebiti tumač onih njemačkih, francezkih i talijanskih strukovnjaka. Zemaljska je vlada iz razpoloživih sredstva, opredieljenih za muzealne svrhe, dala g. dru. Pilaru 200 for., a drugih 200 for. dala mu je iz drugih sredstva, 100 for. dala je ravnatelju zoologičkog muzeja, po kojeg izjavi moći je suditi, da ove godine neće preduzeti nikakova putovanja znanstveno-zoologijska, a pri tom moram još i to napomenuti, da je prigodom predaje zemaljskog muzeja pod upravu zemaljske vlade bilo uručeno gosp. ravnatelju zoologijskog zavoda od strane predsjedničtva jugoslavenske akademije preostalih 312 for. 84 novčića, koje on prošle godine nije mogao potrošiti. Iz toga se vidi, da zem. vlada nije one novce razsula bez koristi, nego da jih je upotrebila na svrhe koristne. Jugoslavenskoj akademiji, koja je eto skoro do početka ove godine upravljala muzejom zemaljskim, dala je 300 for. zato, da nastavi i dovrši znanstvena iztraživanja, koja je god. 1877. i 1878. započela. To dakle blago nije izgubljeno, nego je bolje upotrebljeno, nego bi se inače moglo upotrebit i nego što bi se moglo upotrebiti, da je ostalo u zemaljskoj pjeneznici. Zemaljska je vlada svakom prigodom nastojala podupirati znanstvena poduzeća. Ona je god. 1877. predujmila preko 2000 for., da se nabavi onaj zlatni novac, izkopan kod Zemuna. Istina je, da joj je taj novac povraćen, jer su se od onih novaca pridržali oni, koje naša numismatička sbirka nema, a što je bilo suviše, prodala je i vaskolik trošak namirila. Zemaljska je vlada dala, neznam već koliko, ali do stotine je išlo, predstojniku arheologijskog odjela, da nabavi iz muzejâ povećih gradova staro ono oružje, koje je taj gospodin kao velevriedno označio, pa ako se pokaže neobhodna potreba, da za zoologijska iztraživanja treba nešto doprinieti, zemaljska vlada neće se niti tomu oduprieti i naći će mislim sredstvâ, da i u tom pogledu zadovolji. Onaj gospodin imade na razpolaganje 312 for. 84 novč., što mu je predalo predsjedničtvo jugoslavenske akademije, a dobio je sada 100 forinti, a da je bio čekao riešenje zem. vlade, nebi bio morao on ovdje te interpelacije provocirati.

Predsjednik: Je li se gosp. interpelant zadovoljava s ovim odgovorom?

Fran Folnegović: Meni je žao, da sam baš ja tako nesretan, koji se nemogu zadovoljiti s odgovorom presv. gosp. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, premda spadam medju njegove najiskrenije osobne štovatelje.

Presvietli gospodin baca krivnju na ravnatelja zoologijskog odjela, kao da je on ovdje interpelaciju stavio, i kao da ju nije stavio narodni zastupnik, koji imade pravo i dužnost staviti ju, ter koji i svaku odgovornost u tom pogledu na sebe preuzima.

Ja sam se s mojim prijateljem, ravnateljem onog zavoda, razgovarao jednom prigodom prije, nego što se je razpravljao u saboru proračun regnikolarne zaklade i tom se je sgodom on meni potužio, da se š njime nepostupa s vladine strane onako, kako bi to korist samoga zavoda zahtievala. To je bio razlog, što sam spomenuo u razpravi proračunskoj regnikolarne zaklade, da želim uplivati u samu razpravu iste zaklade, ali mi se poslije to nije činilo sgodno, pošto gospoda članovi sabora, neimajuć detailirana proračuna, nebi kadri bili valjano ocieniti zamašaj same stvari. Zato sam se ja usudio ovo pitanje iztaknuti u formi interpelacije, za koju, kako rekoh, preuzimljem ja svu odgovornost na sebe.

*

Moram iskreno kazati, da kolikogod rado priznajem svakomu njegove vrline, to će se ipak malo, osobito u učenom svietu Hrvatske, naći muževa, koji onako savjestno vrše svoju dužnost, onako ozbiljno shvaćaju svoj zadatak, kao što ovaj g. ravnatelj muzeja. Zato upravo žalim, da baš on imade nesreću tu, da dolazi u koliziju sa vis. zem. vladom. Ja to žalim u interesu ne njegove osobe, jer o tom se tuj neradi, nego u interesu zvanja, koje je u uzkom savezu s interesom tako zemaljskog muzeja, kao i sveučilišta hrvatskog, kojega je on odličnim članom.

Kao što znate, gospodo, proračun regnikolarne zaklade namienjuje po 600 for. svakomu odjelu zemaljskoga muzeja za povećanje sbirke, za znanstvena putovanja i za nabavljanje aparatâ. Time je dotirano ujedno i sveučilište naša, kojemu odnosne muzealne sbirke takodjer služiti imadu. Kada bi se, gospodo, sveučilištnomu profesoru i ravnatelju zoologijskog odjela htjelo putovati n. pr. našom Krajinom, Slavonijom ili Bosnom u interesu zavoda, držim, da vlada nebi imala razloga ni prava na temelju zakona uzkratiti mu iz ove dotacije putni trošak. Gosp. ravnatelj jamačno zna i cieniti lagode putovanja, koje su i samomu zdravlju pogodne. Ma on poručuje vladi: „Ja nekanim putovati i to zato, jer se sustavnom iztraživanju zemlje hoće veći trošak i valjan program, koga još nema i koga ja nekanim vladi diktirati, nego ga želim sporazumno s njom i s inimi strukovnjaci izraditi i jer se iz ovih 600 for. jedva mogu najnuždniji aparati za sveučilištna predavanja nabaviti, a valja i za povećanje sbirke takodjer odavle štogod namaknuti, zato vas molim: dajte mi onih 600 for. za ovu svrhu, kako mi to na temelju muzealnoga zakona i pripada, a razumije se samo od sebe, da ćete pri zaključku godine za svaki novčić račun dobiti. Nemojmo zaboraviti, da je muzeju dvojaka zadaća novim zakonom nametnuta. Svaki lahko uvidja, da se sada tek može zametak stvoriti onomu, što se po pravu sveučilištnim zoologičnim kabinetom nazivlje. A bez toga kako se možete nadati uspjehu od sveučilištnih predavanja?

A što na to odgovara vlada? Ona mu uzimlje od onih 600 for., koje mu je sabor dopitao po njezinom vlastitom predlogu, cielih 500 for. i disponira njimi mimo njegove privole i ne u korist njegovu odjelu, a njemu za sve ono ostavlja jednu stotinu forinti.

Gospodo! Ja neznam, tko te stvari kod vlade riešava, ali moram misliti, da odnosni referent ni toga nije znao, da se za 600 for. ujedno i sveučilište dotira, inače nebi mogao dokučiti, kako bi se bio usudio od sistemizirane po saboru dotacije uzimati najvišemu prosvjetnomu zavodu zemlje skoro cielu svotu.

A da vidimo, što je s tih 500 for. učinjeno? Veli presvietli gospodin, da se je dalo 200 for. g. dru. Pilaru, koji putuje po Bosni, a 300 for. jugoslavenskoj akademiji.

Što se tiče onih 200 for., koje je dobio gosp. dr. Pilar, to mi je ponajprije izjaviti, da se ja veselim, što dr. Pilar putuje, jer ga poznam kao ozbiljna učenjaka i čovjeka, koji će sigurno zemlju okoristiti svojim radom. Meni je drago, da je baš njega vis. vlada u Bosnu izaslala i želim, da ga i nadalje izdašno podupire. Ali sam podjedno osvjedočen, da niti g. dr. Pilar niti absolutna potreba nezahtieva, da se to učini na štetu druga mu i prijatelja Brusine i na štetu odjela zoologijskog. Ako se već može dozvoliti vladi prenos iz jednoga naslova ili stavke u drugi, ja nepojmim, zašto nije vlada posegnula onamo, gdje nebi trebala nikomu krivde nanieti. Ta, mi smo u regnikolarnoj zakladi votirali za svaki pojedini odjel po 1000 for. za muzealne pristave, a znam, da je samo jedan pristav muzealni imenovan, nota bene, da je ondje imenovan, gdje je najmanje potreban.

Ja neuvidjam, zašto se nije od onoga novca, koji u tu svrhu nije potrošen, nešto odkinulo i dalo dru. Pilaru. Čovjek upravo mora pomišljati, da se ovakovim postupkom kani sekirati strukovnjak, da se intriguom nastoji očemeriti njegov rad, koji rad jest, gospodo, tako temeljit i osbiljan, da mu se pače i izvan granicâ Europe priznanje neuzkraćuje.

Gotovo još je čudnije s onih 300 for., za koje čujemo, da su akademiji dani. Čast zavodu, komu je svrha znanstvena i ozbiljna, ali ja mislim, akademija imade sama 15—16.000 for. prihoda i može si laglje odavle pomoći, ako treba kakovo putovanje preduzeti, bez da posegne za mršavom dotacijom zoologičkoga muzeja. A kada bi ona podpore trebala, to imade, gospodo, i načina i puta, da dodje do nje. Neka se uteče saboru i vladi za podporu u svrhu znanstvenih putovanja. A to je dosada i činila akademija, kada je što trebala. Zato i opet nedokučujem, kako se dolazi do toga, da se uzimlje iz jednog naslova, koji je u proračunu za posve drugu svrhu votiran, pa da se iz toga naslova, t. j. na štetu drugoga zavoda i to bez privole onoga, koji je u prvoj liniji za napredak zavoda odgovoran, smije novac trošiti. Ja ću taj postupak sa svoje strane najblažije nazvati nekorektnim. Neznam, koja je zadaća tomu akademičkomu putovanju, neznam, što će nam donieti ono i u koliko će obogatiti naš zoologijski muzej; mene za to nije briga, ali držim, da imam pravo i dužnost upitati, u koliko se zakon i zaključci saborski korektno izvode ili ne. Držim, da je smisao zakona muzealnog taj, da, kada se iz jednog odjela štogod trošiti imade, da se to može samo sa znanjem i privolom odnosnoga ravnatelja trošiti. Zato opetujem želju, da neka vis. vlada izvoli u tom pogledu izravnati stvar s gosp. ravnateljem u smislu zakona, u smislu proračuna, koji smo ovdje votirali zakladi regnikolarnoj te prema koristi sveučilišta i muzeja. Neka se gosp. dru. Pilaru dadu za takova putovanja sredstva iz drugoga naslova, od kojega se može većim pravom i više odkinuti. Za onaj trošak neka traži vlada naknadni

kredit kod sabora, kada ga nije u proračun uvrstila kod razprava o tih zaklada, ali neka nedira u sistemiziranu dotaciju pojedinog odjela bez izrične privolje sabora, jer inače vi očemeriste svakomu ozbiljnomu mužu njegovo djelovanje, pošto mu se sa ovo nekoliko krajcara, za koje je pripravan uvjek položiti najtočniji račun, nedozvoljava razpolagati po vlastitoj uvidjavnosti za korist zavoda, o kojega razvoju usudjujem se reći, da referenti vis. naše vlade nisu najkompetentniji niti najnepristraniji sudci. Zato se nemogu s odgovorom presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu zadovoljiti, nego si pridržajem pravo u tom pogledu u svoje vrieme predlog učiniti.

Predsjednik: Želi li presvietli g. predstojnik na to štogod odgovoriti?

Dr. **Pavao Muhić**: Ja sam svoje učinio.

Predsjednik: Uzimlje li vis. sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na interpelaciju g. zastupnika Folnegovića?

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj odgovor uzme na znanje, neka izvole ustati.

(Većina ustade.)

Odgovor presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, uzet je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Ja bih imao odgovoriti još na jednu interpelaciju g. zastupnika Stojšića u pogledu zaklade za djevojačku školu u Irigu, nu pošto g. Stojšića ovdje nema, a predmet je taj medjutim riešen, to za sada neodgovaram ništa. Ako bude trebalo, odgovorit ću u svoje vrieme.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojnik nutarnjega odjela, da odgovori na neke interpelacije.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja imam u kratko na dvie interpelacije odgovoriti. Prva je g. zastupnika Zorića, koja glasi (čita).

Visoki sabore! Ona navala Save na onom mjestu obale, o kojoj je ovdje rieč, postala je daleko prije, nego li ona, pred kojom je učinjen prokop, o kojem se je ovdje pitalo i to kod Save, gdje je kod Strmca od desne obale najvećom snagom tekla na lievu obalu. Taj je prokop po strukovnih nacrtih izveden g. 1866. i to u svrhu tu, da očuva četiri mjesta, koja su bila velikoj pogibelji izvržena. Vidi se odtuda, gospodo, da nije uzrokom toga prokop onaj, koji je posve pravilno po tehničkih vještacih izveden. I sada isto tako Sava udire ali samo ne onakovom jakošću, kao što prije i ne onako direktno, kao što prije. S toga nemože vlada dopustiti, da je tomu onaj prokop kriv, koji je jedino za to izveden, da občuva mjesta ona, o kojih sam malo prije kazao. Ovdje medjutim ovaj način gradnje tih reguliranja Save pokazuje vladi najbolje, kako je nespretno ići mjestimice pomagati, a kroz to drugomu odmagati. Vlada je uvjerena, gospodo, da joj valja za sačuvati žiteljstvo na većem predjelu, sistematično postupati, ali za tu svrhu nemamo dovoljnih sredstva. Vlada je voljna kao što je i do sada bila narodu pomagati i otimati ga iz pogibelji. Zato mi je od strane vlade odgovoriti:

1. Da će se vlada upoznati sasvim dobro sa novim stanjem rieke Save.

2. Da će vlada sadašnje stanje rieke Save, koje se svake godine mienja, izviditi, dati će odrediti očevid, i istomu će interesente pozvati, i na koliko od potrebe bude, radnje izvadjati, da će se

3. prema uspjehu tog očevida pružiti najpotrebitijoj radnji pripomoć, u koliko naša sredstva u budgetu dopustila budu.

Tim odgovorom mislim, da će se moći g. interpelant zadovoljiti.

Predsjednik: Je li se g. interpelant s ovim odgovorom zadovoljava.

Josip Zorić: Kada sam na vis. sabor stavio pomenutu interpelaciju, bijaše mi namjera upozoriti na one pogibelji, na koje su i mene upozorili moji komitenti i molili me samo da dodjem na lice mjesta. Doduše ja se u tehničke stvari nerazumijem, jer u današnje vrieme kao da je u modu prešlo, da samo strukovnjaci imadu mjerodavno mnienje, ali oni, koji slušaju tamošnje žiteljstvo, koje na obali Save žive i koji vide tečaj Save od djetinstva, oni takodjer imadu u tom neki mjerodavan sud, pak su me svi upućivali, da je sbilja ovaj prokop štetan po žiteljstvo na lievoj obali. Dakle, ovdje velim, da se nazori tamošnjega žiteljstva i moji neslažu s nazori vis. vlade. Ja sam to iztaknuo s interpelacijom, da pomenute radnje oko nasipâ na savskoj obali, koliko jih god imade, nisu kadre očuvati žiteljstvo od pogibelji, dok se na put nestane utvrdjivanjem obalâ. Ja sam htio na to upozoriti vis. vladu, da tamošnji narod imade radnih sila te radi te nasipe i dogotavlja jih, ali je upravo žiteljstvo obćine dugoselske, koje je toliko radilo i tolike žrtve doprinielo, zabrinuto i svi tamo kažu: Ako se obale tamo neutvrde, ako se potrebite mjere nepreduzmu, da su svi ti nasipi, koji su mnogim trudom podignuti, problematične vriednosti i sav rad da je zabadava. Nu pošto je zem. vlada izjavila sada, da će čim prije po mješovitom povjerenstvu ona potrebita izvidjenja, koja su nuždna za očuvati tamošnje žiteljstvo, da se preprieči svaka ta pogibelj, preduzeti, to se ja s toga zadovoljavam s tim odgovorom vis. kr. zemaljske vlade.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor kr. zemaljske vlade na interpelaciju g. zastupnika Zorića?

(Prima se.)

Rieč ima presvietli gospodin predstojnik nutarnjega odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Na interpelaciju gosp. dra. Vrbanića, zašto nisu riečki zastupnici ovdje, koje su zaprieke i zašto se na put nestane tomu. Na to je izvoljela Nj.

preuzvišenost već odgovoriti, da su kao što i ostali saborski zastupnici propisanim putem i načinom pozvani i da zaprieke Nj. preuzvišenosti i vladi još poznate nisu. U čem se sastoji stvar, u kratko mi je ovdje navesti. Stvar je ona ista, koja je i prije 3—6 i više godina bila, odkako smo se iza oživotvorenja nagodbe ovdje sastali, kada jih je pozvala vlada, da dodju amo. Taj poziv otišao je putem gubernija na zastupstvo municipija riečkog, ali su se oni izjavili, da nije promjenjeno stanje stvari od ono doba, kada su god. 1871. prvi zaključak o tom donieli, a to je bio taj, da, pošto odnošaji Rieke prama našoj zemlji, koji su državopravne naravi, jošte riešeni nisu i pošto se s toga nalaze u nekom provizornom stanju, neželeć da bi taj provizorijum za vrieme, kojeg nisu zastupnike ovamo slali, prejudicirao budućemu položaju i potrebi, da budu ovdje zastupani, to nenalaze, da bi prama nepromienjenim okolnostim potrebno bilo, da bi se upustili u izbor zastupstva i odmah su se izjavili, da nežele tim zaključkom ni najmanje vriedjati čuvstva zemlje naše, s kojom žele pod jednom krunom u novom odnošaju stvarî i nadalje ostati i živjeti. Sada kažu, da, pošto je provizorijum, kojeg treba po zakonu uredit, a pošto taj još nije definitivno uredjen, da se nemogu za sada upustiti u izbor zastupstva, akoprem je njim javljeno, da slobodno birati mogu i da sa strane Ugarske nema nikakovih zaprieka i da se zakon neprotivi tomu. Moja gospodo! Vlada nije imala drugih sredstva, da taj municipij prisili na izbor zastupstva i zakon joj nedaje tu nikakovih drugih sredstva. Ako bi se možda htjelo dalje ići, mogli bi se oni opetovano pozvati, neka se zakonu pokore, a što bi se moglo dogoditi od toga? Dogodilo bi se možda to, da nebi na to biralište došli ili kada bi došli, da nebi htjeli nikoga birati i rekli „nessuno“. Ili bi možda došli ovamo u sabornicu s protestom. Zato, gospodo, mislim, da pošto nemamo drugoga stanovišta u toj stvari, dok se nisu okolnosti promienile, da nebi dalje u tu stvar dirali. Vlada da občuva pravo, činila je sve i činila bi nadalje, da se oni opetovano pozovu, nu prama njihovu odgovoru nije vlada za shodno našla nikakav drugi korak činiti. S toga bi molio vis. sabor i gosp. interpelanta, da se s ovim odgovorom zadovolji, pošto u današnjih okolnostih nije mogla vlada drugačije po zakonu činiti, nego što je činila.

Predsjednik: Je li se g. interpelant zadovoljava s ovim odgovorom presv. g. predstojnika nutarnjega odjela?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se nipošto nemogu s tim odgovorom zadovoljiti, i to zato, jer je za mene, kao i za presv. gospodina samoga, mjerodavan zakon o izbornom redu. U tom se zakonu kaže, da bude Rieka zastupana po 2 zastupnicih, a zadnji §. kaže, da se provedba zakona povjerava banu, dakle se kaže, da preuzv. g. ban preduzme po zakonu sva sredstva, koja ima preduzeti, da se zakonu zadovolji. Istina je, da je po nagodbi odnošaj Rieke drugi t. j. da možda vlada nema onoga upliva na odnošaje riečke, kao što na naše, nu, gospodo, to po mom sudu nije razlog nikakav, da ban neizvrši zakon na Rieci. Ja dopuštam, da je u tom pogledu krivnja i na samom saboru, jer je imenito onaj §., koji govori o riečkih zastupnicih, tako stiliziran, da tako rekuć riečko pitanje drži svedjer na umoru. Po izbornom redu, stvorenom na saboru po stranki tako zvanoj unionističkoj, nije se nikako reklo, kako imade Rieka birati te zastupnike, nego se je mislilo, da Rieka imade birati te zastupnike onim načinom, kao što se biraju u ostalih djelovih Hrvatske i Slavonije. Nu sabor stvarajuć novelu, kao da je zabašuriti htio riečko pitanje, rekao je, da način izbora ima ustanoviti sam grad Rieka t. j. da se to pitanje imade ad calendas graecas staviti.

Istina je nadalje, da je po §. 66. nagodbe ustanovljen neki provizorijum, nu upravo taj provizorijum stvoren na Rieci, daje banu pravo, da može uplivati na izbor saborskog zastupnika na Rieci isto onako, kao što može uplivati i kod nas. Ja ovom prilikom nemogu, gospodo, prešutiti, da nerečem, da se kod izbora zastupnikâ saborskih za grad Rieku po nagodbenom zakonu imenito §. 66., koji kaže, da će se imati putem odborskih razprava izmedju sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevine Hrvatske i Slavonije i grada Rieke obće sporazumljenje postići. Prošlo je tomu već 10 godina i od kada se je jednom samo nešto pokušalo, a od onda je sva stvar zaspala. Sada, kako sam čitao, isti nuncij našega kraljevinskoga odbora nije se na ovaj §. 66. osvrnuo i nije se o njem niti mislilo. Kada bi se, gospodo, radilo samo o tom, da riečki zastupnici nebi htjeli doći ovamo i nebi htjeli birati zastupnike svoje, bilo bi drugačije. Ja bih samo želio, da vlada upotrebi sva sredstva, koja joj zakon daje, imenito izborna novela, i to onaj paragraf, gdje se kaže: „da se izvršba toga zakona povjerava banu“. I tu se nikakova iznimka nečini u provedbi toga zakona.

To su razlozi, s kojih se nemogu zadovoljiti s odgovorom vis. vlade.

Predsjednik: Želi li možda što govoriti presv. gosp. predstojnik nutarnjeg odjela?

Jovan Živković: Nemam više o tome ništa reći.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor presv. gospodina predstojnika nutarnjega odjela na znanje? Ona gospoda, koja su zato, da se primi odgovor na znanje, neka izvole ustati.

(Većina se diže.)

Odgovor ovaj primljen je na znanje.

Rieč ima preuzv. g. ban.

Preuzv. g. ban: Štovana kućo! Biti će poznato svakomu članu ove štovane kuće, da je onomadne tako rekuć bila poplavljena svakolika sabornica nekom brošurom, iz koje se, kada se pročita, vidi, da je tužba, koju je nakanilo neko bečko družtvo podignuti proti eraru zemaljskomu i to u ime naknade za one troškove,

koje je to družtvo bečko imalo oko neizvedenih radnja osušenja lonjskoga polja. Odmah onom prilikom i bolje rekuć na isti dan, kada se je izvješćivalo o ratarnici križevačkoj u ovoj sabornici, uzeo je tu priliku štovani g. zastupnik Folnegović i stavio je interpelaciju na vladu toga sadržaja, je li vlada nakanila ili je li pokušala bila neku izvansudbenu nagodbu sklopiti s dotičnim konsorcijem, i što namjerava učiniti za taj slučaj, ako bi se taj proces izgubio?

Ja moram kazati, gospodo, da mi je jako neugodno bilo čuti ovu interpelaciju već stoga, što u ono doba nije tu tužbu niti sud dobio. Tekar kašnje nekoliko dana, kako sam službeno obavješten, predana je u istinu ta tužba ovdje kod zagrebačkog županijskog sudbenog stola, a bilo mi je neugodno s toga čuti, što se radi tu o parnici, kojoj kao svakoj parnici, može biti izhod ili izlazak sretan, a može biti i nesretan. Radi toga, gospodo, već u ovih razlozih izvolite naći možebiti razlog, zašto nenalazim u interesu zemlje na ovo štogod odgovoriti.

Pita g. interpelant o nagodbi, a pita i o odšteti. Ako bude odšteta potrebita, ja mislim, gospodo, da nije ni u jednom ni u drugom predmetu u interesu zemlje odgovarati. Ova parnica, buduć da je započela, teći će svojim putem. Kako brane protivnici svoje pravo, tako će braniti i zemlja svoje pravo, a izlazak te pravde stoji i stajati će u rukuh sudaca neodvisnih i pravednih, koji, ja mislim, da neće učiniti niti jednoj niti drugoj stranci krivo. Ja mislim, da će i upitni gospodin sam uvidjeti, da se može zadovoljiti ovakovim odgovorom negativnim, jer u istinu o parnici tekućoj, koja je na iztragi, nije dobro ovdje javno govoriti, a ja izjavljajuć ovo, molim, da u interesu zemlje neka izvoli tako isto kako gosp. upitnik, tako i vis. kuća, ovaj odgovor na znanje uzeti.

Fran Folnegović: Kada sam ja onu interpelaciju stavio, čuli ste rieči, kojimi sam ju popratio i mislim, da ste iz tih rieči mogli razabrati, da mi nije bilo do drugoga, nego do interesa zemlje i da sam ja gledao motivirati tu svoju interpelaciju na takav objektivni način, kao što narodni zastupnik smije i nazire to učiniti.

Visoka vlada nama danas poručuje, da nemože odgovoriti na tu interpelaciju; ona imade svojih razloga za to i ja uvidjam, da se može imati razloga za neodgovoriti na ovu interpelaciju, osobito ovaj čas. Ja proti tomu sa svoje strane nemam ništa, samo konštatiram, da tako dugo, dok se zakonodavno tielo o tom pitanju neizrazi, da se tako dugo svaka odgovornost o toj neugodnoj stvari od strane zakonodavnoga tiela obali, koju ja bar sa svoje strane obaljujem.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje izjavu preuzv. g. bana, da neće odgovoriti na interpelaciju u ovom predmetu. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Odgovor Nj. preuzvišenosti svietlog bana uzima se na znanje.

Vis. sabore! Svi su predmeti, stavljeni na dnevni red današnje sjednice, riešeni. Ja današnju sjednicu, pošto nikakova daljnjega predmeta nema, dižem, a buduću ću ureći po potrebi, po potrebi velim zato, pošto su svi odbori, naime odbor naukovni, odbor za razpravu o osnovi zakona glede uredjenja gradskih, trgovištnih i seoskih obćina, zatim odbor za nutarnje poslove glede predloga g. Maršoa, svi ti po predsjedničtvu pozvani, da svoj rad nastave i svrše. Kada budu ovi odbori izviešća svoja podnesli, ovo će si predsjedničtvo držati za dužnost te će sjednicu ureći. Za sada zaključujem ovu sjednicu a buduću, kao što sam rekao, ureći ću po mogućnosti i potrebi. (Živio! u dvorani).

(Svršetak u ½2 sata poslije podne.)

Četrdeset i četvrta saborska sjednica,

obdržavana dne 11. kolovoza 1879. u pol 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Tajna sjednica, zatim opet javna. — Izbor sedam članova, koji imadu popuniti odbor ad hoc za razpravu gradskoga i obćinskoga reda.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu, i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XLIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 6. kolovoza 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 42 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i bez primjetbe odobren.

Predsjednik javlja, da su na sabor stigla sliedeća dva podneska:

Br. 271/sab. Unutarnji odjel kr. zemaljske vlade dostavlja proglašenja radi previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na skupnom ugarsko-hrvatskom državnom saboru donešenih zak. članaka, i to: zak. čl. 14., 27., 29., 32. i 33. od god. 1879.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Br. 274/sab. Predstavka grada Senja, da se tako zvana Vukasovićeva sgrada prepusti gradu na razpolaganje na temelju §. 21. previšnjega odpisa od 8. lipnja 1871.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red: izbor jednoga člana u proračunski odbor.

Glasovalo se je ceduljami, te je narodni zastupnik Dragutin Mihalović od 42 glasa sa 29 glasova u rečeni odbor izabran.

Predstojnik unut. odjela kr. zemaljske vlade Jovan Živković odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Pavla Brantnera, stavljenu u XXIII. saborskoj sjednici dne 15. siečnja 1879. u predmetu izvanrednih prihoda krajiških.

Većinom glasova prima sabor odgovor vlade do znanja, dočim se interpelant sa istim nezadovoljava.

Predsjednik s razloga, što na dnevnom redu stavljena predmeta nema, a interpelacije se tekar u 12 sati po poslovniku stavljati imadu, odgadja do toga vremena sjednicu.

U nastavljenoj u 12 sati sjednici stavlja nar. zastupnik Josip Zorić sliedeću interpelaciju:

a) Da li su vis. zemaljskoj vladi poznati izgredi, što jih je zapovjednik 14. etapne eskadrone počinio u Dugom selu dne 24. ožujka zlostavljajuć do krvi mirne i nedužne žitelje obćine dugoselske, i ako su joj poznati,

b) da li je preduzela shodne mjere, da se zlostavljenim primjerena zadovoljština dade.

Uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti kr. zemaljskoj vladi.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu dr. Pavao Muhić odgovara na interpelaciju nar. zastupnika dr. Frana Vrbanića, stavljenu u 30. sab. sjednici dne 16 srpnja 1879. držanoj, u predmetu podati se imajućih doplataka učiteljem grada Zagreba.

Sabor i interpelant uzima odgovor do znanja.

Isti predstojnik odjela odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Pavla Brantnera, stavljenu u 36. sab. sjednici dne 28. srpnja 1879., držanoj u predmetu doprinašanja po državnih činovnicih prinosa u mirovinsku zakladu.

Sabor i interpelant uzima odgovor na znanje.

Isti predstojnik odjela odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Frana Folnegovića, stavljenu u 36. sab. sjednici dne 26. srpnja 1879. u predmetu razpolaganja sa muzealnom dotacijom.

Sabor prima odgovor na znanje dočim se interpelant nezadovoljava.

Predstojnik odjela nutarnjega Jovan Živković odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Josipa Zorića, stavljenu u 33. sjednici dne 19. srpnja 1879. u predmetu nartskog prekopa.

Odgovor prima sabor i interpelant na znanje.

Predstojnik istoga odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika dra. Frana Vrbanića, stavljenu u 8. sjednici dne 11. lipnja 1879. u predmetu poslanika grada Rieke na hrv. sabor.

Sabor uzima odgovor na znanje, a interpelant se nezadovoljava.

Svietli ban izjavljuje, da na interpelaciju narodnoga zastupnika Frana Folnegovića, stavljenu u 30. sjednici dne 16. srpnja 1879. u predmetu lonjskopoljskom, odgovoriti neće.

Predsjednik zaključi u $1\frac{1}{2}$ sata sjednicu s tim, da će buduću ureći po potrebi.

Krestić v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izviešće u pogledu predloga narod. zastupnika dra. Ante Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I.

Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izviešće u pogledu kreirati se imajućeg stalnog mjesta učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

Stavit će se na dnevni red.

Poglavarstvo grada Bakra moli za obustavu prisilnoga utjerivanja poreza.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik: Visoki sabore! Dne 18. kolovoza slave svi narodi prostrane naše monarkije rodjendan Njeg. Veličanstva cara i kralja našeg apoštolskog, a dne 21. kolovoza isto tako slave rodjendan Nj. Visosti najdvojvode kraljevića nasljednika Rudolfa.

Ja mislim, vis. sabore, da ću čuvstvo lojalnosti vis. ove kuće najbolje izraziti, kada držim, da ću moći Njeg. Veličanstvu caru i našemu apoštolskomu kralju i Njeg. Visosti kraljeviću nasljedniku podnieti lojalnu čestitku ove visoke kuće.

(Živio!)

Ovo se dakle prima.

Visoki sabore! Ovim bi za danas dnevni red bio izcrpljen, nego je podnešen ovomu predsjedničtvu predlog, po desetorici gg. zastupnika poduprt. Molim g. bilježnika, da izvoli ovaj predlog pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita): „Javna sjednica saborska neka se pretvori u tajnu“.

Predsjednik: Po §. 32. poslovnika pretvara se ova javna sjednica u tajnu.

(Galerije se prazne, tako isto i mjesta novinarskih izvjestitelja, kao i saborskih stenografa.)

(U $^{3}/_{4}1$ otvara se opet javna sjednica.)

Predsjednik: Visoki sabore: U tajnoj je sjednici zaključeno, da se imade odbor ad hoc, kojemu je zadaća u razpravu uzeti zakonske osnove o uredjenju obćina seoskih i o uredjenju obćina trgovištnih i gradskih, pomnožiti sa sedam lica i da se imade ovaj izbor odmah još u današnjoj sjednici obaviti. Ovaj izbor obaviti će se ceduljami. Molim g. bilježnika Stekovića, da izvoli imena prozivati. Za skrutatore imenujem gg. zastupnike: Poha, Kranjčića, dra. Spevca i Zajca.

Svaki od gospode članova neka izvoli napisati sedmoricu onih lica, koja želi u ovaj odbor imati.

(Bilježnik Steković pozivlje poimence gg. zastupnike, koji redomice prinašaju skrutatorom svoje glasovnice.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutiniuma jest sliedeći: Glasovalo je 38 zastupnika. Od tih je dobio g. dr. Andrijević 37 glasova, g. Vončina 37, g. Josipović 34, g. Folnegović 31, g. Beruta 25, g. dr. Vrbanić 23 i g. Mihalović 16 glasova. Ova sedmorica imadu se smatrati kao oni, koji bi se imali onim 14 pridružiti u odbor ad hoc, da razpravljaju osnove zakona ob uredjenju gradskih, trgovištnih i seoskih obćina.

Visoki sabore! Tim bi bio za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavit će se osnova zakona ob ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa u Zagrebu, zatim izviešće odbora za bogoštovje i nastavu u pogledu kreirati se imajućeg učiteljskog mjesta stenografije na srednjih škola u Zagrebu.

Današnju sjednicu zaključujem i buduću ću ureći prema potrebi i nuždi.

(Svršetak $^{1}/_{2}2$ sata po podne.)

Četrdeset i peta saborska sjednica,

obdržavana dne 1. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću odbora za bogoštovje i nastavu za predlog gosp. dra. Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XLIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. kolovoza god. 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 43 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izviešće u pogledu predloga narodnog zastupnika dra. Ante Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I.

Prelazi se na dnevni red.

2. Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izviešće u pogledu kreirati se imajućeg stalnog mjesta učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

Stavit će se na dnevni red.

3. Poglavarstvo grada Bakra moli u pogledu nautičke škole i pripravnog tečaja.

Ide odboru za peticije.

4. Magistrat grada Bakra moli za obustavu prisilnoga utjerivanja poreza.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik saobćuje, da je dne 18. kolovoza o. g. rodjendan Nj. c. i kr. apoštolskoga Veličanstva kralja Franje Josipa I., a dne 21. kolovoza rodjendan Nj. Visosti kraljevića Rudolfa, te se nada da će biti tumačem lojalnosti visokoga sabora, ako tom prigodom Nj. Veličanstvu caru i kralju i Nj. Visosti kraljeviću Rudolfu podastre najpokorniju čestitku uz izraz homagijalnoga poklonstva.

Sabor jednodušno odobri izjavu predsjednikovu.

Iza toga, pošto za današnji dnevni red nebijaše predmeta, podnese nar. zastupnik Gjuro Crnadak, poduprt od 10 saborskih članova, predlog, da se javna sjednica pretvori u tajnu. Sjednica javna bude u tajnu pretvorena, u kojoj se prije svega zaključilo ob izključenju javnosti.

U javnoj sjednici proglašuje predsjednik, da je vis. sabor u tajnoj sjednici zaključio, da se odbor ad hoc za razpravu obćinskoga i gradskoga reda popuni, dotično povisi sa 7 članova, i da se otaj izbor još u današnjoj sjednici preduzme.

Predsjednik imenuje sliedeću gg. za skrutatore: Kranjčića, Poha, dra. Vidrića, Spevca i Seitza za izbor 7 članova u odbor ad hoc.

Glasovalo se ceduljami bilo je 38 glasujućih, od tih je dobio: dr. Andrijević 37, Vončina 37, Josipović 34, Folnegović 31, Beruta 25, dr. Vrbanić 23, Mihalović 16 glasova. Ova sedmorica smatraju se izabranimi u odbor ad hoc.

Nakon toga zaključi predsjednik današnju sjednicu u 1/2 sata po podne, te će ureći buduću po potrebi sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu dra. Starčevića ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I.

2. Izvještaj odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu kreirat se imajućega stalnoga mjesta učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

Krestić v. r.

Dr. **Luka Marjanović** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Preuzvišeni gosp. ban priobćuje, da je Njegovo cesarsko i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 23. kolovoza t. g. uz izjavu previšnje zahvale uzeti na previšnje znanje očitovanje lojalnosti hrvatsko-slavonskoga sabora, podnešeno povodom previšnjega rodjendana.

(Živio!)

Prima se sa homagijalnim počitanjem do najugodnijega znanja.

Saborski odbor za razpravu zakonskih osnova ob ustroju gradskih obćina i ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji podnosi izviešće o razpravi zakonske osnove o ustroju gradskih obćina.

Stavit će se na dnevni red.

Bogoštovni odjel kr. zem. vlade predlaže saborskoga pretresivanja radi po vladnom računarskom uredu sastavljene računske zaključke zakladâ narodnih učiona i stipendijalne Marije Terezijanske za god. 1878.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Rudolf grof Erdödy podnosi bansku pozivnicu, te moli, da se verificira za člana sabora kralj. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru za verifikacije.

Stjepan grof Erdödy podnosi bansku pozivnicu, te moli, da se verificira za člana sabora kralj. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru za verifikacije.

Kr. podžupanija belovarska od 14. kolovoza 1879. podnaša molbu zastupstva obćine pitomačke radi odstranjenja dužnosti odpisivanja i pobiranja poreza od obćine.

Ide odboru ad hoc za porezovne poslove.

Selo Repušnica moli za riešenje od radnja savskih nasipa.

Ide odboru za peticije.

Obćinski činovnici podžupanije vukovarske mole, da se označene ustanove za ustanovljenje mirovinske zaklade za obćinske činovnike uvaže.

Ide odboru za peticije.

Izim ovih podnesaka nije nikakov drugi na ovaj vis. sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće odbora za bogoštovje i nastavu na predlog zastupnika gosp. dra. Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa I.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli svoje mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj dr. Spevec zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvjest. dr. **Stjepan Spevec** (čita izviešće odbora za bogoštovje i nastavu).

Visoki sabore! Zadaća izvjestitelja u ovom pitanju jest vrlo olahkoćena time, što je odbor nastavni uvrstio u izviešće samo sve najvažnije razloge, koji vojuju proti predlogu i proti podnešenoj zakonskoj osnovi. Bilo bi suvišno, da ja te predloge opet ustmeno ovdje ztičem, jer mi se čini, da su razumljivi tako, da jih netreba pobliže tumačiti. Samo ću dodati u kratko to.

Kada je prije nekoliko godina ustrojavano hrvatsko sveučilište, onda je naročito bilo iztaknuto načelo, da se sveučilište naše imade sasvim ustrojiti prema ostalim sveučilištom monarkije austro-ugarske. To je bilo za to izrečeno, jer se je htjelo u istinu sveučilište postići, koje bi sa ostalimi sveučilišti austro-ugarske monarkije ravnopravno bilo i koje bi stajalo bar po svom organizmu na istom niveau-u, na kojem stoje ostala sveučilišta austro-ugarske monarkije. Radi toga, ako se uzporedi ustrojstvo našega sveučilišta s onimi, vidit će se, da je u istinu sasvim jednako. Tamo je sloboda nauke na temelju novijem, a ta je i kod nas prihvaćena. Tamo imade izvanrednih profesora, privatnih docenta, a to je i kod nas. Tamo imadu stanovitu plaću profesori, a isto takova, ako izuzmemo sveučilište bečko i pražko, odmjerena je u istom iznosu i na našem sveučilištu. Osim plaće, koju dobivaju od države, dobivaju oni stanovita beriva, nagrade iz tako zvane naukovine, a ta je naukovina po istih pravili uvedena i na našem sveučilištu, samo što je za 50% manja, nego li tamo. Jednom rieči, nastojalo se strogo držati organizma onoga, koji je u zemljah austro-ugarske monarkije. To je bilo učinjeno s jedne strane radi toga, jer se mislilo, da smo odviše maleni i da je naša zemlja odviše malena, nego da bi mi mogli možda kakav samostalni sustav razviti, a s druge strane, jer su se uvjerili dotičnici, koji su sudjelovali kod ustrojenja sveučilišta, da je takov ustroj njemačkih sveučilišta, koji se donekle popravlja i koji se smatra kao uzor, za koji se pojavljuju vrlo važni glasovi u Francezkoj, Englezkoj i Americi, ali nije dakako uveden dosada još u nijednoj ovih zemalja, jer imadu posebne odnošaje, o kojih sada naravski nebi bilo probitačno, da se ovdje neposredno govori, kao i ob uzrocih, zašto nije još u ovih zemljah uveden. Ali ta okolnost, što su se pojavili glasovi vrlo važni, da se fakulteti sveučilištni ustroje prema njemačkim, mora svakako biti vrlo važno opravdanje za one, koji su naše sveučilište ustrojavali, da su ovako postupali. Vrlina ovih sveučilišta njemačkih i austro-ugarskih pokazuje se i u tom, što, gospodo, imadu sveučilišta, osobito u Njemačkoj i austrijskoj poli, internacionalan karakter. Ta sveučilišta polaze Englezi i Amerikanci i nesamo barbari iztoka, nego jih polaze i pripadnici zapadnog prosvjetljenog naroda. Sve je to dakle dokazom, da su ona sveučilišta dobro ustrojena, bar u glavnih svojih ideja. Dakako da ima prigovora amo tamo i tomu ustroju, ali gdje imade ustroja, komu nebi bilo prigovora, ali tako radikalna prigovora, kao što je u ovoj osnovi,

*

koja danas ovdje predleži, tako radikalna prigovora, velim, nisam nikada jošte čitao niti čuo proti nijednomu sveučilištu njemačkom i austro-ugarskom. Prigovara se amo tamo, da je možda preveć slobode, prigovara se amo tamo, da je naukovina prevelika, koja je u Njemačkoj razmjerno mnogo veća nego kod nas, te se prigovara, da bi se mjesto naukovine uvela školarina i takove stvari, ali da bi se naukovina ukinula i da bi bezplatno naučanje na sveučilištu bilo, toga prigovora nisam nikada čitao. To neodgovara podnipošto niti pravednosti niti interesu zavoda znanstvenoga, da bi tamo naučanje bezplatno bilo. Poznato je, da je to samo u nekih država i to samo u pučkih škola, gdje je proglašena obligatorna nauka, gdje svako diete, koje je postiglo stanovitu dobu, mora u školu ići. U mnogih država proglašena je nauka obligatornom, ali ipak nije bezplatnom kod srednjih učilišta. Kod vrlo naprednih država priznata je bezplatnost kod pučkih učiona, ali kod srednjih, viših i strukovnih učilišta nema bezplatnosti nigdje na svietu, svagdje se mora za porabu tih zavoda nagradjivati. Ako uzmemo u obzir, da postoji mogućnost, da se oprosti koji siromašniji od naukovine, onda je uredba ovoga ustrojenja vrlo opravdana, jer i onomu, koji nebi bio kadar plaćati naukovine, otvorena su vrata, da se posluži tim zavodom, ako dotičnik imade stanovitu kvalifikaciju i ako je postigao u napredku onaj stepen, koji se zato propisuje i ako je njegovo ćudoredno ponašanje sasvim korektno. Čim je ova mogućnost stvorena, to odpada svaki prigovor proti naukovini, da je možda naukovina nepravedna uredba. Ja, kako rekoh odmah u početku svoga govora, neću sada svih razloga opet ponavljati, nego si pridržajem pravo, da ću u drugom mojem govoru, koji mi kao izvjestitelju pripada, odgovoriti na prigovore, ako budu s koje strane donešeni.

Predsjednik: Rieč imade gosp. predlagatelj dr. Antun Starčević.

Dr. **Antun Starčević**: Gospodo! Ja sam si smatrao za osobitu čast ono odlikovanje, koje su mi naši akademički gradjani izkazali, povjeriv mi preporuke njihove prošnje za ukinuće naukovine na našem sveučilištu. Nu, osvjedočen, da tko prosi, već tim pokazuje, da mu prošnja može zabačena biti i uvjeren o podpunoj temeljitosti i pravednosti prošnje gradjana akademičkih, nastojao sam, da prošnja dodje u dostojnu obliku ovamo i doista našlo se je, koliko se htjelo, vrlih i vriednih drugova, te je ona prošnja kao predlog pred vas došla. Nu ovo odlikovanje i povjerenje nisu bez primjese tuge, ne kao da ja nebi htio ili mogao opravdati ih, nego jer je onaj zahtiev tako pravedan i tako očevidan, da je svaka rieč suvišna, koja bi se za njegovu preporuku upotrebila. I upravo zato, jer je to tako pravedna stvar, jer radi o dobru obćenitom, ja se za nju ovdje borim. Nu taj strah nemože me uzbiti, da nekoliko rieči ovdje za nju neprogovorim. Za ukloniti svako nesporazumljenje, u koliko stoji do mene, ja izpovjedam, da gledajuć na potrebe, koje su sve nas pritisnule, nitko nema preveć, zato neka nitko ne sudi, da bi ja govorio, da profesori na sveučilištu imadu više, nego trebaju.

Ja ću prispodobiti radnju i plaću, kako je s naukovinom kod prosvjetljenih naroda i s plaćanji učitelja i onda ću nekoliko rieči progovoriti o samoj naukovini, kako stoji.

Dok je država uzela podučavanje mladosti u svoje šake i učitelje učinila svojimi službenici, dotle su učitelji, javni službenici i ta njihova radnja, bila dobra ili zla, više spada na sav narod, nego li bi radnja bila kojeg drugog javnog službenika, a svakomu javnomu službeniku za njegovu službu u uredu odmjerena je plaća, dakle je učitelj za svoju radnju u školi podpunoma svojom plaćom podmiren. Kako bi dakle bilo, da oni javni službenici, koji sa strankami imadu posla neposredno ili posredno, zahtievaju posebnu plaću za to što njihove stvari razglabaju. To se čini čudnovato, ali bi bilo mnogo temeljitije i pravednije, nego li naukovina, a zašto? Zato, jer čim je više onih stranaka i razprava, tim ovi javni službenici imadu više posla, a protivno radnja učitelja, ili ga sluša 5 djaka ili 500, jest jedna te ista. Uzmimo, da radnja učitelja u školi traje na tjedan kakovih 10 ura, koliko javnomu službeniku traje na dan, a često po noći mora raditi, što nije dospio po danu. Uzmimo, da učitelji imadu blizu pol godine praznika, a drugi javni službenici nemadu praznika niti pokoja ni na božić. Uzmimo, da imadu 5-godišnje doplatke, česa neimadu drugi javni službenici. Uzmimo, da učitelj može doći brže do mirovine, a drugi javni službenici mnogo teže i kašnje. Uzmimo sve to u obzir, to moramo priznati, da su učitelji u razmjeru prama drugim javnim službenikom i bez naukovine dovoljno plaćeni. Ali kaže se i drugo: Službenici za svoju službu izvan ureda u poslovih povjereničkih posebnu plaću dobivaju. Tako i jest, gospodo, pa neka i učitelji dobivaju za svoju radnju izvan škole. Ostali službenici i povjerenici moradu napose za se trošiti, oni moraju derati obuću, moraju plaćati prilike, moraju podnašati nepogode vremena, često i ljudi više puta si zdravlje pokvare, a ono, što su zanemarili u uredu, dok su bili na povjereničtvu, moradu na štetu svoga sna i zdravlja po noći raditi. Tu se dade razumiti, da se njim za izvanrednu radnju dade primjerena nagrada, a u stotini slučajeva, težko da je on s njom na dobitku.

Ali jedni misle, da učiteljem treba čitati, da nesamo nezaostanu u nauci, nego da po mogućnosti napreduju, a to da je njihova dužnost. Za uzmoći čitati, hoće se knjiga i novina, a k tomu hoće se novaca. Recimo, da je to istina, nu netreba li još više čitati javni službenik, koji odlučuje o časti, o slobodi i imetku i životu državljanina? Nemoraju li ti ljudi čitati, kako njihovi drugovi kod prosvjetljenih naroda slične predmete po istom ili sličnom propisu riešavaju? Razumieva se, da trebaju i toliko više. Gospodo! Čim su njihova riešavanja znamenitija i neposrednija nego predavanja u školah? A čemu

čitanje na sveučilištu, gospodo? Svaki zna, da riedko biva čitan napredak u znanosti, kojih su glavna načela već prilično razvijena, a svaki takov napredak moći je naći u kakovom znanstvenom pregledu ili časopisu, a u naukah pozitivnih biva znatniji napredak riedko, izuzam u načinu predavanja, u bistrini dokazivanja, u živahnosti onoga nadahnuća, koje učitelj ima djaku uliti. Ova tri dara dobivaju se, gospodo, razmišljanjem, a ne toliko čitanjem, jer čim se više ista stvar u različitih oblicih čita, tim je teže o toj stvari jasnu sliku načiniti si i drugomu ju predstaviti.

To je, gospodo, razlog, da učitelji na sveučilištu imadu više nego itko drugi razmišljavati, a manje čitati nego ikakov drugi javni službenik. Učinimo još jednu liesniju prispodobu medju samimi učitelji. Samo na parižkom sveučilištu imadu učitelji fakulteta 2000 forinti i na svih ostalih fakultetih francezkih samo 1600 forintih. Ja to govorim iz „beleze dictioneur universel". Francezi za postati učitelji na fakultetih, moraju desetak godina učiti, moraju, gospodo, dokaz pružiti ne samo o svom znanju, nego i o načinu predavanja, o jakosti rieči, jednom rieči, o vještini koja se u zemljah naprednih hoće i bezuvjetno zahtieva za učitelja, makar na kakovu zavodu, a kamo li ne na sveučilištih. Oni učitelji francezki dobivaju nešto za izpite, a od naukovine nedobivaju ni novčića. Oni nemaju stanarine, oni nemaju nikakova doplatka niti petgodišnjeg niti desetgodišnjeg, jednom riečju ona plaća, koju imadu, jest i njihova mirovina. Ako dakle u Francezkoj, koju valjda neće nitko kod nas smatrati siromašnijom od Hrvatske, ako tamo mogu učitelji izlaziti sa 2000 forinti, ja sudim, da gledajuć na stanje naše domovine, na stanje našega puka, na vještinu, koja se hoće kod učiona kod nas, sudim, da je sa plaćom našim učiteljem njihov trud po razmjeru, kako rekoh, dovoljno i dobro naplaćen. Dakle i ta prispodoba govori za predlog moj i mojih drugova.

Istina je, kako se kod nas kaže, da siromah može biti oprošten od te naukovine. Nu, gospodo, ja neznam, kako se u družtvu odličnijih muževa može što takova kazati. Zar nestoji prosto svakomu vjerovniku, da svoj dug oprosti dužniku pak itako neutjerivaju li se tražbine i od siromaha eksekucijom. Čemu zahtievati, da učitelji drugačiji budu, nego li svi ostali? Jer, dok njima zakon dopušta naukovinu pobirati, tko može zahtievati od njih, da oni to kao svaki drugi svoj dug neutjeruju?

Gospodo! Medju učitelji i djaci moraju biti najsvetiji i najplemenitiji odnošaji, takovi odnošaji kao medju braćom, ili kao medju roditelji i djecom. Dok ta naukovina stoji u ovoj siromašnoj zemlji, nije moguće, nego da bude najneugodniji sukob, to će reći, da djak svoga učitelja, kojeg bi morao poslije boga i roditelja smatrati najvećim prijateljem, smatra upravo svojim neprijateljem. Pa danas kod nas tko je taj, napokon, koji nije siromašan, kad se kaže, da siromašni mogu biti oprošteni. Nisu li siromasi seljani, koji, kada imadu kaše, neimadu soli? Nisu li siromasi niži obrtnici, koji često niti kruha neimadu, a nisu li siromašni i javni službenici i ostala tako zvana inteligencija, ljudi koji imadu obitelj, pak svojom zakonitom plaćom ili zaslužbom stoje često tako, da moraju biti više gladni nego li siti. Ostaju veliki posjednici, veći obrtnici, veći trgovci, ali veći posjednici stoje tako uz riedku iznimku, kada bi jih vjerovnici napeli, ja neznam bi li jim što preostalo da mogu naukovinu platiti uz najbolju volju, a novčari bogatiji, to znamo, da oni šalju svoju djecu u druge struke života, u kojih je moći više zaslužiti i dobivati, nego kroz nauke sveučilišta. Ali recimo, gospodo, da smo svi bogati, kako može temeljita biti razloga u ovih obstojnostih za pobiranje naukovine? Nemora li državi najviše stajati do toga, da se ljudi čim više prosvjetle i naobraze? Doista mora. Ako je tako, kako se to načelo sklada, da se siromah zato, jer je siromah, nemože prosvjetliti niti nauke svršiti.

Drugdje se smatra siromaštvo za nesreću, ali za zločin i sramotu, kako kod nas, nesmatra se nigdje. Uzmimo sav školski sustav. Kada mladić dodje na fakultet, on se 12 godina potezao kroz škole, dakle pustiti njegove roditelje da se iztroše, a pustiti mladića, da se odbije od svakog drugog posla i zanata, od kojega bi mogao živjeti, pustiti ga da postane sasvim nesposoban za bilo kakovo zvanje, osim za ono, za koje se je pripravljao, to sve dopustiti pak tada kada dodje u fakultet iztisnuti ga za to, što nemože plaćati naukovine, znamenuje njega time upropastiti. Jer čemu je vrstan takav mladić onda? Vrstan je za prepisivati, ako mu tko što dade. Kada bi ta naukovina bila uvedena na početku srednjih škola, nebi bila tako škodljiva, ni ubitačna kako sada, jer oni, koji ju nebi mogli plaćati, dali bi se za vremena u drugi kakov stališ. Ako se dakle o tom radi, da učitelji bez naukovine nemogu biti, kako stoji onda ovo pitanje? Tako, gospodo, kano da se radi o plaći bilo kojeg mu drago javnog činovnika.

Ni učitelji nisu se vjenčali sa svojom učiteljskom stolicom, kako ni drugi službenici sa svojimi uredi. Dakle i njim nepreostaje drugo, nego ili se zadovoljiti s manjom plaćom ili zahtievati od države, da jim ju poveća, ili ako država neće i nemože ju povećati, pa ako nisu oni s ovom plaćom zadovoljni, prosto jim stoji primiti se drugog zvanja, koje će jim više nositi nego li jim škole nose. Tim budi dosta o onih razlozih, koji su moje drugove i mene naveli na ovaj predlog.

A sada ću gledati što moguće u kraće ocieniti one razloge, koji se navadjaju za naukovinu.

Gospodo! Kaže se, da je naukovina i kod drugih naroda. Ja sam zasegao u Francezku i ja ću kazati, kako je tamo, pa ćemo vidjeti i ja sam siguran, da će svi djaci i svi roditelji jednoglasno prositi, da se onakova naukovina kod nas uvede, kakova je u Francezkoj.

Prije svega znamo, da su francezke škole tako uredjene, da mladić svršiv 4 godine fakulteta tada je svega skupa išao u školu 12 godina, dočim je kod nas 16 godina išao, dakle, gospodo, 4 godine prištedjeno je djaku muke i napora, a roditeljem troška i brige. To je vriedno da se nečim naplati. I ovdje recimo da to bude naukovina. Osim toga uz tolike škole različite slikarstva, kiparstva, trgovine, obrtnosti, šumarstva jako su riedki, koji za dobiti način življenja u Francezkoj, moraju ići u tako zvane latinske škole, a kod nas, gospodo, tko kakovu bez tih škola javnu službu ili drugo kakovo zanimanje može dobiti? Dakle, gospodo, tu vodi ljude neka ljubav, a ne potreba do znanja i tu je pravedno i nije prisiljeno, kada se za što takova ište naukovina.

Nu, gospodo, još nije to dosta! U Francezkoj nitko nemora svršiti jednu godinu prava osim onih, koji hoće da budu avouèji; nitko nemora svršiti tri godine prava osim onih, koji hoće da budu odvjetnici ili sudci; nitko nemora svršiti četiri godine prava osim onih, koji hoće da budu doktori ili profesori iz prava. Osim ovih, gospodo, koje vam evo izbrojih, nijedan Francez za dobiti bilo javnu ili državnu službu nije dužan niti pokazati se u fakulteti juridičkoj.

Javni bilježnik u Francezkoj je doista znameniti službenik. Za postati javnim bilježnikom netreba pokazati svjedočbe ni o prvoj normalki, nego treba vježbanja kod javnog bilježnika šest godina, pak ako je prazno mjesto postaje javni bilježnik. Za postati u Francezkoj prefektom, koji dobiva 20 do 40.000 franaka, isto tako nije treba pokazati svjedočbe, ni — opet po našu govoreć — ni o prvoj normalki. Dakle, gospodo, vidimo, na koliko se je ljudi stegnuo taj fakultet juridički. A kako kod nas stoji?

Naš mladić, koji je devet godina išao u školu, svršio je pet latinka, a njegov drug u Francezkoj, koji je već iste godine s njim u školu pošao, svršio je već prvu godinu prava, može se ići vježbati, i postaje avouè. Nu što je taj avouè u Francezkoj, koji samo treba jednu godinu prava i ništa više? To je, gospodo, zvanje, koje se može prodati; a oni, koji ga imadu u Parizu, neprodavaju ga nikada izpod 250.000 franaka, a veselo se kupuje i za 400.000 franaka. Tu se razumieva, da to prodavaju oni avouèji, koji su već novcem obskrbljeni, ili kojima se neće raditi. Izvan Pariza i kod prizivnih sudova avouèji imadu manje, a u Parizu kod prizivnih sudova nikako izpod 100 do 200.000 franaka. Dakle, gospodo, metnimo na interes glavnicu, za koju se prodavaju tamo te službe, to se dobije do 10.000 forinti na godinu; a za to u Francezkoj netreba drugo, nego svršiti jednu godinu prava i 5 godina vježbati se kod avouè-ja.

Kada je Francez svršio četiri godine prava, dakle dvanaest godina kada je išao u školu, onda je Hrvat njegov drug došao stopram u prvu godinu prava. Uz tolike polakšice, gospodo, sudim, da je dovoljna razloga za stanovitu daću, koju djak u Francezkoj mora platiti, a ja ju naukovinom zovem, jer bez nje neprima se djak na fakultetu, ali od nje učitelji nedobivaju ništa.

Ta taksa koju smatram naukovinom, ta naukovina kroz četiri godine prava, pristojbe učiteljem za izpite troje teze, što je nekada na naših sveučilištih bilo, prigodom promocije, tiskati jim tri diplome, sve to u Francezkoj iznosi 700 i nekoliko forinta. Od ovoga svega pako oprošten je siromah. Ali tamo se ničijoj samovolji neprepušta, da odredjuje, je li tko siromah, nego po zakonu stanovita oblast izda svjedočbu o slabom stanju roditelja djakovih, pak daljnjeg pitanja nema, on je oprošten od svega. Ali ne samo siromašni djak, da je od svega ovoga oprošten, nego, gospodo, i svaki onaj djak Francezke, pak makar on ili njegovi roditelji na godinu na milijune dohodka dobivali, oprošteni su od svih troškova naukovine, izpita učiteljem, diplomâ, teza, koji prigodom promocije znameniti predmet dobro brane. Tamo je i djak dobar dovoljno providjen. Svake se godine u Parizu za djake na sveučilištu, počev od naše pete gimnazijalke, razpisuje natječaj i daju se dobrim djakom nadarja, koja su već stranom utemeljena, a stranom nekoja i otačbenici saberu, a daje jih i sama vlada. Ove godine sjećam se jednog takovog nadarja, koje bijaše zlatna kolajna u vriednosti od 3000 franaka. U jednom liceju Ludovika velikoga bilo je ove godine 26 nadarja, ono od 3000 franaka nije ni najveće ni najmanje, jer ih ima i do desetak tisuća franaka. Pravnik treće godine, koji dobije nadarje prvo ili drugo, oprošten je ne samo od naukovine one godine, troškova za diplomu, teze i za izpite, nego i unapred za dojduću godinu oprošten je od svih troškova, a ti iznašaju do kakvih 600 franaka. Uz takav sistem školski, ako hoćete uvesti naukovinu, evo mene prvoga za nju, i stalno jagmiti će se i djaci za nju.

Ali još nije stvar izcrpljena onako, kako bi morala biti, nego samo za pokazati, da naukovina nestoji kod prosvjetljenih naroda. Na prvi pogled možebiti čini se to sbilja kao da nije naukovina, čim ju neplaća svatko. Neplaća ju dobar djak, a neplaća ju siromak. Ako što preteče, to u nadarja, diplome, teze mora vlada potrošiti. Čemu ta komedija? Gospodo! Tamo je naukovina blagoslov po roditelje, koji ju plaćaju, jer u Francezkoj nemože se djak upisati nego za tri mjeseca. Za uzmoći biti upisan na sliedeća tri mjeseca, imade se izkazati svjedočbami, da je marljivo polazio i pazljivo slušao sve one predmete za koje se je upisao. Dakle, kada svaka tri mjeseca sin ište od roditelja za naukovinu, roditeljem netreba drugo, nego reći: „Pokaži svjedočbu, da si izpunio dužnost kroz ova tri mjeseca“, a nepokaže li on toga, to od volje roditelja stoji, hoće li dalje na diete trošiti. Znadu, da se je diete učilo, jer se je od tri do tri mjeseca svjedočbami izkazalo. Kada je jedna godina dovršena, sada već nisu dosta svjedočbe, da je slušao, nego prve godine mora pokazati svjedočbom da je položio izpite, druge godine mora pokazati diplomu takalaureata, treće godine

iplomu licenciata, a četvrtu godinu diplomu doktorata. Dakle, gospodo, u nikakovu slučaju nisu francezki roditelji uže u vjetar na svoje diete trošili od tri mjeseca. A ako kod nas stoji? Čuo sam i mogu vjerovati, da se je jetko potezao devet godina na gradačkom sveučilištu. Istina je, da je roditelje upropastio i da nije položio nijedan rigorozum iz liečničtva, na koji se je bio dao. Gospodo! Uz takove obstojnosti i jamstva koje roditelji imadu, nije li vriedno da plaćaju i da se bez svoje volje neunište u imetku, trošeć na nevriednu djecu? A neće li oni uz takovu sjegurnost makar od svojih usta odkidati za odgojenje djeteta.

Ona je naukovina i blagoslov i za djaka. Znamo, djakom redovito nemari se željeti dobar tek i da im novaca nikada nepretiče. Znamo kako se drže kada naukovinu plaćaju; ali znamo takodjer to, kako se drže onda, kada dobivaju natrag naukovinu, i prištede si kojih 5 do 600 franaka, i može biti još nadarje dobiju. Tu se djaci dobro uče i budu savršeni u svojoj struci. To je, gospodo, blagoslov za učitelja, jer nikada francezki učitelj veseliji nije, nego kada gubi pristojbu onu za izpite djaka. Kako to? Ako, gospodo, prosto stoji učiteljem pobirati pristojbe, što je naravnije, nego li da djaci idu slušati učitelja koji je najbolji, a najbolji je bez dvojbe onaj, koji imade najviše slušatelja, i oni najbolje napreduju.

Kazao sam sada, kako se izkazuje napredak, a što će dakle učitelj. On će gledati da dobije čim više slušatelja; mora se natjecati sa svojimi drugovi i napredovati svakako, da dobije čim više djaka. Ako je ove godine deset pristojba izgubio, dobit će ih do godine možebiti deseterostruko, jer će se k njemu novih djaka dorojiti.

Nu još nije ovaj predmet svakako okružen, niti je još sasvime na čistu, jer bi se moglo reći, da je i kod nas tako, da i kod nas može djak pokazati, da je upisan. Tamo, gospodo, nije moguće i nemože se niti pomisliti, da učitelji neistinu govore ili krivicu svjedoče. Ali to propustimo i recimo, da se pokuša, kako i kod nas. Da vidimo, kako svaki predmet ima nekoje stvari, koje su teže i znamenitije od drugih, a koje su te stvari, znati će najbolje učitelj. K tomu na izpitu vidi on, koje su stvari djakom najteže razumjeti i koje najlakše. Javnim predavanjem one stvari učitelj razvija i tumači, kako treba, pa ako ga djak nesluša, nije moguće, da on na izpitu ili nepropadne ili da se težkom mukom izvuče.

Pak dobro, kaže se, samo da se je provukao! Ali svaki djak imade ponosa dok mu ga neubiju i nijedan neće da bude slab i neće nijedan da ga drže za slabića, jer u zemlji dobro uredjenoj slaba djaka slabija još budućnost čeka. Učitelj bio bi najveći neprijatelj djaku, kada bi mu dao svjedočbu, da marljivo polazi nauke, kad ih marljivo nepolazi. Ali kaže se: Na izpitu mogu se sporazumiti; ni to nije moguće, jer ako bi se takova šta pokazalo, odmah će se pitati, gdje je taj djak bio kod natječaja, jer bi se kao dobar djak bio morao natjecati za radnje. Time bi stvar izašla na vidjelo. Recimo, učitelj će odpraviti djaka na natječaj, a to je gotova propast slabu djaku. Takav djak obruži sebe i učitelja, a što će se onda učitelju reći? Reći će se: Kada je po tvojoj svjedočbi djak marljivo polazio predavanje, kada te je marljivo slušao, a slab uspjeh postigao, to nije drugo, nego ti nisi učitelj na mjestu; moguće, da si za kakovu drugu službu, ali za učitelja nisi, s tobom iz škole van. Ovim natjecanjem, ovim razsudjivanjem radnjâ, razdieljivanjem nadarja, učitelji nemaju ništa. Tako dakle, gospodo, koliko je moguće, ja sam nacrtao i opet kažem, da bi takove obstojnosti bile dobre kod nas. Što se dalje kaže, ja neću napominjati, da u Rusiji već od gimnazije počam siromašnim djakom vlada i zavod daje nesamo knjige i odjeću, nego, ako uztreba i cielo uzdržavanje. I Rusija, gospodo, imade vladu i vladara, kojim stoji do napredka, do slave i sreće naroda. Nu medju razlozi protivnimi mojemu predlogu, govori se o nekakovu uredjenju temeljnu sveučilišta, o slobodi podučavanja i učenja, nekakovu uspjehu. Kada bi te stvari bile u pretresivanju, ja bi moju rieč kazao, nu ovdje se o tih stvarih, gospodo, neradi, nego o naukovini i ja želim se držati predmeta. Ja nikako nerazumijem, dok mi se nedokaže, da naukovina ima, osim kako napomenuh, u Francezkoj, ikakav upliv i kakovu znamenitost na uredjenje, ili preuredjenje nauka. Ja nedokučujem, da ona ista imade uplivati na slobodu poučavanja učitelja i djaka ili na uspjeh. Nu ako je to sloboda, da se siromak nemože učiti bez da plati; ako je to sloboda, onda, gospodo, ja, kojega do sada nitko nije držao za neprijatelja slobode, iskreno kažem, da želim, da ta sloboda iz Hrvatske za uvjek izgine.

Kada se pozivlje na sveučilišta njemačka i austrijska, i njihove uspjehe, ja to propuštam, prem ja držim, da svi vještaci o tom sasvim drugčije sude, nego se to obično kod nas dogadja, ali, jer i to zasieca u pitanje o naukovini, ja ću i o tom nekoliko progovoriti.

Gospodo! Na početku ovoga vieka bilo je različitih družtva u Njemačkoj, kojih su bili djaci glavni članovi. Ova družtva digoše narod proti Napoleonu, a tim proti slobodi. Občinske vlade i vladari obećivahu narodom zlatna brda i više nego li Napoleon. Ali, kada je Napoleon pao, vlade su zaboravile na obećivanja i udarile na staru. Ta družtva nezadovoljna postupkom vlada pristajahu osobito uz djake, uz njihovo pošteno ponašanje i dobru nauku pristajahu gradjani, seljaci i sav narod, a osobito djaci zahtievahu, da se zadana rieč koliko toliko uzdrži. Zato, gospodo, za satrti djake i upokoriti puk kroz sveučilišta, učitelje i djake, kada postanu javni službenici, držan je za to, gospodo, 1820. glasoviti kongres u Karlsbadu. Meternik znadijaše, da je pokvarenje naroda nož, koji ima dva oštraca. On znadijaše, da su carevi rimski pokoravali Rimljane i bez straha prevrata lahko jim mogahu zapoviedati, ali znadijaše takodjer, da svaki barbar kod navale na Rimljane bijaše jači od Rimljana.

Zato je Meternik preuredio drugačije njemačka sveučilišta, a drugačije svoja austrijska. Godine 1848. kod občenitoga pokreta pokazali su se Niemci i njemački djaci sa svojim napredkom slabo, a drugačiji se pako pokazali bečki djaci.

Gospodo! O svrhi i težnji ovoj ili onoj može se svakako suditi, ali to je utvrdjeno, da su ondašnji bečki djaci pokazali znanja, poštenja, osvjedočenja i snage, a toga ničesa nebijaše kod njemačkih djaka. Zato nasljednici Meternikovi preurediše austrijska sveučilišta više po njemački. Jedan izmedju prvih koraka despotizma bijaše to uredjenje sveučilišta. I time je ono dosta ocienjeno. U njemačkih sveučilištih u Njemačkoj pokazuje se svaki dan kod djaka sve to veća razuzdanost, bezobraznost i pijančevanje. Gospodo! Mi vidimo, kako danas stoji u Njemačkoj. U Austriji još 30 godina nestoji to preuredjenje sveučilišta po njemački, a koji je uspieh, koga neki hvale, neka se pogleda u kriminalnu statistiku. To će preuredjenje do vremena svoj plod donieti. Mi stariji po svoj prilici morati ćemo uteći u ledinu, nu vi mladji budete doživjeli taj plod njemačke kulture i njemačkoga napredka i njemačkog sveučilišta. Vi ćete to za sigurno doživjeti, izuzam jedino dva slučaja: ili da se Austro-Magjarija čim prije razpadne pa dodju narodi pod druge vlade i vladare, koji bi mogli i htjeli preurediti jih kako valja; ili da se ovi narodi čim prije sami temeljito preurede: čemu u koliko ja opažujem, nepokazuje se za to nimalo snage i težko da bi doteklo vremena i mene nije nimalo straha, izuzev ove slučaje, da budete vi to, gospodo mladja, uživati. Njemački učitelji, gospodo, idu u krčme i ne samo da s djaci piju, nego pokazuju i priliku, kako treba piti. (Smieh.) Ja nisam nikada bio na njemačkom sveučilištu, nego su mi to kazali oni, koji su tamo bili. Ja molim vas, gospodo i gospodina predsjednika, da mi nezamjerite, kada kažem nepristojnu rieč i kada čovjek preko potrebe pije, da ja to nemogu dičnije nazvati nego lokanje. Tamo, gospodo, upravo loču i natječu se, koji će od koga više, i onaj je najodličniji, koji može najviše popiti. Tamo, gospodo, onakovim učiteljem za samo pijančevanje na godinu treba kakovih 1000 for., a država, koja neće ili nemože, da to učiteljem dade, nečini drugo, nego to djaku natovari, da djak dobro debelo plaća za nauku, koju dobiva i rieči i djelom kod svojih učitelja. Ako, gospodo, takov uspieh želite, a već ga žalibože imade, ako hoćete, da mladići budu nevaljani, onda ja razumijem, što se ugledate u njemačka sveučilišta.

I u Njemačkoj siromahe učitelji opraštaju od naukovine, valjda zato, gospodo, da se i siromah uzmogne pokvariti. Videći bo dan na dan kako troše i živu oni, koji imadu, oni se nauče, kako će i sami raditi, kada jim do ruke dodje. To je, gospodo, u pogledu toga.

A što se govori o nekakovoj uzajamnosti sveučilišta, to vam ja iskreno kažem, da nerazumijem niti nemogu dokučiti, ako Njemci svoje djake taru, da bi mi morali i svoje trieti. A da naše sveučilište neodgovara podpuno svojoj svrsi, — ja sudim, da će isti naš štovani g. izvjestitelj to priznati, — vidi se odtuda, da djaci, koji god mogu drugdje plaćati naukovinu, redovito ostave naše domaće sveučilište, pa idu drugamo učiti na tudje sveučilište tudjim jezikom potrebite nauke. Ja neznam, da li imade mnogo na našem sveučilištu stranaca, nego bi se usudio reći, da tu dolaze samo oni, koji nemogu drugamo ići ili da imadu možebiti sasvim drugu svrhu, nego da se što više nauče, nego li drugdje.

Navadja se i taj razlog za naukovinu, da bi se bez nje sveučilište ponizilo do pučke škole. Ja sam kazao, da u Francezkoj, prem učitelji nedobivaju naukovine, nisu sveučilišta nimalo ponižena. Dapače svaki onaj pučki učitelj, koji kroz godinu dana makar samo jedno diete naučio čitati i pisati, više se muči i više je za občenito dobro učinio, nego li redovito učitelj na sveučilištu. Ja sam uvjeren, da će naš štovani drug sa sveučilišta to priznati, da onu težkoću, koju pučki učitelji imadu, morajn obavljati oni ili drugi onakovi učitelji. Ne samo na našem, nego na svakom sveučilištu može se obično djak što naučiti iz knjiga bez svakog učitelja. Dakle po potrebi i po zasluzi treba mjeriti, pa kako pučki učitelji imadu u svom krugu djelovanje, neka tako gledaju i učitelji na sveučilištu, da tako sjajno postupaju i zasluge si steku u svojoj struci, onda, gospodo, bude sveučilište uzvišeno, a ne poniženo.

To su, gospodo, moji nazori u kratko o onih razlozih, koji se navadjaju za uzdržanje naukovine. Kazah razloge mojega predloga, nacrtao sam razloge, koji su proti njemu, a do vas stoji ocieniti jih i odlučiti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Ja nisam naumio ob ovom predmetu niti slovce progovoriti, da se nereče, da kao profesor govorim: „Cicero pro domo sua.“ Dočim sam pako čuo od gosp. pregovornika neke izjave, kojimi je navalio na njemačke profesore i na njemačku znanost, to mi je progovoriti i reći, da se ogradjujem svečano i odriešito proti tim njegovim izjavam. Ja, gospodo, što znam, — mislim, da nespadam medju najzadnje ljude domovine, koji najmanje znadu — imadem zahvaliti sveučilištu njemačkom, njemačkoj znanosti i njemačkim profesorom, i da nisam crpio znanosti iz Njemačke i od njemačkih profesora, nebi, gospodo, ništa znao. Zato iz zahvalnosti prama njima dužan sam da odriešito odbijem onu izjavu, koja se odnosi na pijančevanje profesorâ sa djaci. Toga ja neznam, nego znam, da se njemački profesori na njemačkih sveučilištih slave po čitavom svietu radi učenosti, moraliteta i vrstnoće: ako imade gdje koji kakvi primjer, to se nemože i nesmije uporaviti na obćenito.

Ja se nadalje svečano ogradjujem proti tome, kada se kaže, da je takvo stanje već i kod nas. Ja opet odlučno i pred čitavim narodom kažem, da takvog pijan-

čevanja sveučilištnih profesora na zagrebačkom sveučilištu nema. (Istina je! Živio!)

Kada sam već u rieči samog predmeta, to moram mimogred otvoreno reći, da se neslažem s predlogom odbora u toliko, da se danas predje preko toga jednostavno na dnevni red. Ja uvidjam, da imade mnogo poteškoća sa naukovinom, i uvidjam, da bi toj naukovini trebale neke reforme; a te bi se reforme imale poglavito sastojati u tome, da se naukovina nebi plaćala onako, kako se sada plaća, da naime svaki djak plaća onoliko, koliko sati sluša, nego mi se čini po mome izkustvu da bi bolje bilo, da se naukovina „paušaliter“ plaća, a djak neka onda sluša koliko hoće. S toga gledišta bilo bi po mome nazoru bolje, da se ta stvar povrati odboru, koji bi imao sveučilište saslušati, da i ono rekne svoju. To je, što sam imao reći.

Predsjednik: Rieč imade presvietli g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Da neposegnem u najstariju davnost, kada su se oko Pitagore, a kojih sto godina kašnje oko Platona i njegova velikoga učenika Aristotelesa sakupljali najodličniji muževi i mladići grčke zemlje, da slušaju nauke mudrosti, koje su ti velikani predavali, govoriti ću samo o sveučilištih današnjih, koja svoje poriеklo imadu u srednjem vieku.

Ova sveučilišta bila su u prvom postanku samostalne stališke korporacije za višje znanstveno naobraženje: ovdje se nije mislilo na to, da je naobraženje, koje se dobiva na sveučilištu, uvjet za obavljanje kojega javnoga zvanja; svećenik, sudac, liečnik, učitelj, naobrazuju se, kako jim je volja, sveučilište prima svakoga, nepitajuć, da li će ono, što mu pruža u svojoj nauci, za njega biti praktično, koristno; ono neizključuje nikoga od ma kojega diela svoje nauke, neizpituje nikoga, van ako tko sam to zahtieva, a samo si ustanovljuje pravila, kako će izpitivati. Akademičke časti, koje podieljuje, nedavaju nikomu prava, da vrši koje zvanje, one su samo svjedočanstvo, da se je tko u stanovitoj struci naobrazio; sveučilište je u toj dobi svojega života samostalno, od državne uprave sasvim neodvisno, koja niti utiče na unutarnje ustrojenje njegovo, niti što doprinaša za njegovo uzdržavanje, ostavljajuć to onim, koji se žele njegovom naukom okoristiti.

Kada su se iz sredovječnoga kaosa počele države organički razvijati i svoju upravu sustavno uredjivati, tražila je ta nova uprava muževe, koji su si na sveučilištih dobavili samostalno znanstveno naobraženje; ona počimlje takovo naobraženje zahtievati kao uvjet za stanoviti zvanični rad; u svih strukah namieštaju se činovnici, koji su svršili fakultetne nauke; sudac mora rimsko pravo, svećenik bogoslovje, liečnik znanstveno liečničtvo sustavno proučiti.

Kada je pako država od svojih organa zahtievala znanstveno-strukovno naobraženje, dužna je bila skrbiti za potrebita u tu svrhu sredstva, a tim je dobila upliv i pravo učestvovati u radu sveučilištnih organa, i tako povlači po malo ali neodoljivo samostalna sveučilišta u novi sustav svojega rada oko naobraženja, i sveučilište postaje udom toga sustava, ono mora i nehotice svoj znanstveni rad udesiti prama zahtjevom, koje država na svoje buduće činovnike stavlja, ono mora misliti na to, kako će se zadovoljiti izpitom, radi kojih mnogi polaze sveučilište; tako nastaje potreba, da se uvede sklad medju nauci i medju izpiti, izražen u redu naukâ; tu nije ukinuto načelo samouprave sveučilištne, ali je osnovom naukovnom (Studienplan) ograničeno, te je slobodni pokret znanosti uveden na stalnu mjeru i u stanovite granice.

Podpora, koju je sveučilištom davala država, bila je u početku subsidiarna, a kašnje postala je glavno vrelo, iz kojega su sveučilišta podmirivala svoje potrebe. Troškove dakle za uzdržavanje sveučilišta nosi država, na koliko nisu pojedini vladari, ili svjetovne i duhovne korporacije ili drugi mecenati utemeljili u tu svrhu posebne dotacije, nu pored svega toga smatra se naukovina, koju plaćaju slušatelji, kano pripomoć za podmirivanje velikih troškova, koje zahtieva uzdržavanje sveučilištâ. Ovi su troškovi sada mnogo veći, nego što bijahu nekoč; razgranjenjem pojedinih znanosti nastala je potreba, da se utemelje nove učiteljske stolice i da se nabave ostala sredstva, bez kojih nema napredka, osobito u prirodoslovnih struka; država nit je htjela, nit je mogla vaskoliki teret navaliti na sve državljane, koji samo posrednu korist imadu od sveučilišta, misleći, da je pravedno, da u to ime prinose oni, koji se njimi služe, ter imadu od njih neposrednu korist.

Sveučilišta njemačka nisu nikada bila pod jedinstvenom upravom koje države. Svaka je zemlja mogla po svojoj volji ustrojiti sveučilište, pa je ipak medju njimi tolika jednoličnost, jer se je svigdje uvažila zadaća sveučilišta i njegove potrebe, koje se, što se bitnosti tiče, nerazlikuju. Na svih sveučilištih plaća se dosta umjerena pristojba za imatrikulaciju, zatim naukovina za predavanja pojedinim profesorom. Sloboda naučanja i sloboda nauke (Lehr- und Lernfreiheit) smatraju se kano uvjet znanstvenoga napredka, a s tim je spojena slobodna konkurencija, jer bez ove slobode naučanja i nauke nema ni smisla ni vriednosti. Na pražkom sveučilištu priznalo se je već godine 1370., kako nije dobro „ut quilibet librorum ordinariosum tantum per unum magistrum legeretur“, nego da je mnogo bolja „moderata concurentia“, ipak su samo dvojica mogla sa redovitim (ordinarius) konkurirati, koji je imao pravo izabrati si uru.

Ako je konkurencija na polju materijalne radnje od tolike važnosti, da joj se pripisuje vaskoliki onaj divni napredak, koji se je tu postigao u naše doba, zašto se nebi takovu uspjehu nadati mogli i na polju radnje nematerijalne, duševne. I profesori su ljudi, a kao takovi podvrženi su svim slabostim i manam, kojim je u obće

čovjek podvržen. Ona revnost, kojom je počeo profesor vršiti svoje važno zvanje, može s vremenom popustiti, ohladnjeti, osobito u premakloj dobi, u kojoj je čovjek sklon na veću udobnost, a to tim prije, ako nema nikakove vanjske pobude na rad.

Profesor, koji je 20 i više godina neumorno radio, misliti će napokon, da je sada dosta, buduć više znade, nego mogu znati njegovi slušaoci, a što je naučio, misli, da mu je za cieli život dosta. Nu znanost nestoji nepomična, ona nepočiva, ona se neprestano razvija i tko taj razvoj nesliedi uzastopce, taj će pri svoj ženijalnosti svojoj zaostati.

Ja neprecienjujem inštituciju privatne docenture, ali ju smatram kano sjemenište budućih profesora, i kano sredstvo, kojim se sadašnji profesori potiču na neprestani znanstveni rad. Tu se neradi samo o materijalnom interesu, — da naime privatni docent nepreotme profesoru nekoliko slušatelja i tim ga prikrati u naukovini, — nego više o tom, što nijedan profesor, i negledeć na iznos naukovine, neće lahko htjeti dopustiti, da ga drugi, osobito mladji nadkrili, pa će zato sve sile napeti, da se usavrši, neće on 30 godina čitati „scripta“, koja je još kao djak napisao.

Svako sveučilište nastoji pridobiti što izvrstnije sile, a to je s velikimi novčanimi žrtvami spojeno. Učenjaci na glasu, koji se nadaju, da će imati mnogo slušatelja, neće se ni za veliku plaću skloniti, da prime ponudjeno mjesto, ako jim se neosigura naukovina, koja na dobro posjećenih sveučilištih iznaša mnogo više, nego ma i podvostručena plaća.

Prigovor, da se plaćanjem naukovine radja medju profesori i djaci neugodan odnošaj, stajao bi onda, kad bi iznos naukovine ustanovljivali sami profesori, ter se s djaci o tom pogadjali, i kad bi oni sami naukovinu od djakâ pobirali; ali ni jedno ni drugo nestoji, jer iznos naukovine ustanovljuje ili zakon, ili običaj, ili akademički štatut. Godine 1366. ustanovljena je naukovina na fakultetu filozofskom pražkoga sveučilišta. Honorar (partus) za metafiziku Aristoteles 8 groša, za fiziku toliko, — „de longitudine et brevitate vitae“, 2 groša „per duas septimanas“.

A koliko su ti groši vriedili, vidi se odatle, što je podjedno odredjeno, da onaj djak, koji nema više nego 12 forinti na godinu, ima biti oprošten od plaćanja. Profesori nigdje nepobiraju sami neposredno naukovinu, nego ju pobire kvestura i koncem semestra izplaćuje profesorom, i tako nedolazi profesor nikada u neugodan doticaj radi naukovine. Napokon bi se moglo naukovini prigovarati iz navedenoga razloga, kad bi ona samo na ovom sveučilištu postojala, nu ova postoji na svih sveučilištih.

Pitanje ob ukinuću naukovine pokrenuo je monakovski profesor Kleinschrad u dopisih. oglašenih u „Pester Lloydu“, nu taj predlog monakovskoga profesora nije nov. Već je g. 1833. to isto uz druge takodjer reforme predlagao barun Wessenberg u brošuri „die Reform der deutschen Universitäten“, — neznam, zašto se nije povelo pitanje i o drugih mnogo važnijih reforma, koje se tu preporučaju.

Misli nadalje g. predlagatelj, da su profesori za svoj rad sjajno plaćeni i da jim netreba naukovine; profesor ima, — veli g. predlagatelj, — 8 do 10 ura na tjedan, dočim drugi činovnici rade svaki dan po 6 i više ura. Komu je poznata zadaća profesora, uvidit će, da g. Starčević nema pravo. Profesor neradi samo u školi, on se mora prije, nego stupi na stolicu, valjano pripraviti. Ja govorim iz izkustva, jer sam bio 36 godina profesor i morao sam mnogo čitati i misliti, ako sam hotio valjano zadovoljiti svojoj dužnosti, a ne samo mekanički jednu uru čitati „scripta“.

Njemačka sveučilišta došla su samo usljed slobode naučanja i učenja do svoje savršenosti, kao što su austrijska počela napredovati istom poslje godine 1849., do koje kano da je bila neka stagnacija u radu sveučilištnih profesora. Od Sonnenfelsa, koji je svoje djelo „Grundsätze der Polizei, Handlung und Finanz“ izdao u drugoj polovici prošloga vieka, do g. 1846. malo se je producirało na tih sveučilištih; polag Sonnenfelsa predavale su se političke znanosti do godine 1849.

U Francezkoj nema slobode naučanja niti slobode nauka. Profesor smije predavati samo predmet, za koji je imenovan; djak mora obučati sve predmete propisanim redom; on neplaća naukovine profesorom, ali zato nije obuka bezplatna. Na liečničkom fakultetu plaća djak za 4 godine 1260 franaka, na jurističkom pako 1904 franka, dakle na godinu 476 franaka 25 centi, a osim toga svake godine 150 franaka za konferencije, koje ipak nije obvezan polaziti, akoprem ih većina djakâ polazi, da se priprave za izpite. Da su francezka sveučilišta inače uredjena, da je usljed slobode naučanja i učenja otvorena slobodna konkurencija, sigurno bi se, obzirom na ženijalnost francezkoga naroda, povoljniji rezultati i tamo polučili.

O englezkih sveučilištih i njihovu uredjenju samo ću toliko reći da onakova, kakova jesu, mogu obstojati samo u Englezkoj, gdje silno bogatstvo i razvijeni socialni i politički odnošaji mogu djelomice nadoknaditi nedostatke teoretičke obuke. Oxford, Cambrigde sa svojimi na samostansku uredjenimi „colleges“ i „halls“ imadu za obuku u klasičnoj filologiji, povjesti i matematiki stanoviti broj kućnih učitelja „fellows“, a profesure su tako rekuć sinecure, pošto profesori jedva 4, najviše 40 ura na godinu predavaju strukovne znanosti: izim nešto bogoslovja slabo su zastupane na sveučilištih englezkih.

Italija počimlje u novije vrieme ozbiljnije misliti o reorganiziranju svojih neuredjenih sveučilišta, i pošto je vlada italska godine 1876. sabirala podatke o sveučilištih austro-ugarskih, a sigurno i njemačkih, sva je prilika, da će se ustrojstvo njihovo približiti ustrojstvu naših sveučilišta.

Iz navedenih razloga preporučujem visokom saboru, kao zastupnik zemaljske vlade. predlog odborov. (Živio! u dvorani.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vučetić.

Dr. Stjepan Vučetić: Visoki sabore! Ja sam bio jedan od onih. koji su podpisali taj predlog, koji je danas stavljen na dnevni red, nu nisam imao prilike navesti za to razloge, zato se ustajem, da u kratko svoje stanovište označim. Poznato je, gospodo, kako je velika radost i veselje u cieloj Hrvatskoj bilo, kada se je razglasilo i čulo, da će se hrvatska universiteta otvoriti. Na mjesto toga veseloga oduševljenja hrlili su učenjaci i deputacije i djaci sa svih strana, da prisustvuju onoj svečanosti. Znamo, gospodo moja, da su i vlada i sabor sva sredstva, koja su moguća bila, upotrebili, da što dostojanstvenije urede naš universitet. A što su, gospodo, učinili vlada i sabor? Označili su gospodi profesorom takova dostojanstvena mjesta, da su oni, ako se sjećam u 7. ili 6. razred stavljeni s odgovarajućom plaćom. Ali tom prilikom, gospodo, mislio je sabor, da će dobro učiniti, ako presadi onaj teret ovamo, koji obstoji, kako se ovdje prozvalo, u Cislajtaniji i Translajtaniji. Istina Bog, gospodo moja, da tamo obstoji ta naukovina, ali to ćete mi dopustit, da je velika razlika, ako razloge navedem tamo za obstojnost te naukovine i ovdje. Naprotiv tomu, gospodo, znamo, koliko u ugarskoj zemlji imade tih akademija, koje gotovo već svaka veća varoš imade, kao Veliki Varadin, Debrecin, Kečkemet i Požun. Svi, koji su siromašniji, imadu priliku u ove male gradiće ići, gdje je polovica poljodjelaca, pa si tamo lahko nabave jesti i piti malim novcem, a što dobiju od kuće, nabave si zato haljine. Njim je dana prilika i mogućnost, da se mogu izškolati, samo oni, koji su bogatiji, hrle dakako u znatnije gradove, u Peštu, da si nauku iz češćeg izvora crpe. Nu, gospodo moja, uzmimo u Austriji, koliko imade tamo universiteta, ali, ako gledamo one ljude, koji dadu djecu svoju školati tamo i gledamo, koji su odnošaji u ovoj našoj domovini, osobito u granici, to ćete sa mnom skupa, moja gospodo, dopustiti i uviditi, da je polovica naše domovine sirotinja. Tu nema velikih posjednika, nema niti trgovaca niti obrtnika, nego su svi siromasi. Takovi siromasi dodju u Zagreb, budi u sjemenište, ili koji drugi zavod, jedan dan ima jelo ovdje, drugi dan ondje, spava opet drugdje sa svojim drugom, koji ga uzme u svoj kvartir, — jednom riečju gleda, kako je moguće, da prodje i da si potrebita znanja steče.

Što biva, gospodo, na universiteti? Tamo se jave djaci, ali dakako pod tom pogodbom primaju se, ako plate tu naukovinu. Istina Bog, da profesori i sami žele, da djaci polaze sveučilište i da drage volje gdjekomu odpuste tu naukovinu, ali to je prekarna stvar. Odpušta se onomu, komu se hoće, a većina njih ipak mora naukovinu platiti. Uzmite, gospodo, neka se tko nadje, da 10, 12 godina uzdržaje djaka, i daje mu sve, što treba, da se može izučiti i najedanput javi se na universitet, profesori ondje negledaju na to, što je ova sirotinja toliko godina od milostinje živjela, nego gledaju na one, koji su ih školali, da oni imadu novac i neka plate. To je, gospodo, svakako teret za nas u našoj domovini. Mi se nemožemo uzporediti sa bogatom Cislajtanijom, niti bogatom Ugarskom, a da je to teret nema dvojbe. Sam presvietli gospodin predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu je pripoznao, da su i tamo učitelji bili, koji su se borili za to, da se ukine naukovina. Imade razloga pro i contra, ali nema dvojbe, gospodo, da su već u početku ovog stoljeća i prije u njemačkih zemljah nastojali o tom, da se naukovina ukine. Tako je želio Fichte, koji kaže (čita njemački).

Mislim, da se to može povjerovati, da je težko u velikih gradovih stanovati i škole svršavati. Pošto se to nemože, to bi trebalo za svaku varošicu u Njemačkoj, koja 20.000 stanovnika broji, ustrojiti universitetu, gdje bi nesamo profesori naučavali, nego bi i činovnici, koji su graduirani, mogli bezplatno predavati. Gervinus, koji se je bavio školstvom, i u pogledu tome predloge stavljao i učenjačke knjige pisao, isto to prima i kaže, da je naukovina velik teret i da su mnogi i mnogi mladići, koji su izvrstno učili, prisiljeni bili ostaviti svoje mjesto, svoju školu, jer nisu bili u stanju plaćati naukovine. Razpitajte se, gospodo, kod siromašnoga djaka, pak ćete vidjeti, kakovimi se potežkoćami moradu boriti, da budu u stanju platiti naukovinu.

Ja jedan primjer znam, što mi ga je slučajno sam djak pripoviedao, koji ima od general-komande štipendij od godišnjih 420 for., dakle, gospodo, 35 for. na mjesec. Iz toga mora on kvartir, drva, odjeću i školarine 60 fr. platiti, tako, da kaže, da je primužden kadkada sa 15 krajcara na dan izlazit, te da nije u stanju više prištediti od 10—15 krajcara na dan, da životari. Gospodo moja! U takovih okolnostih, kao što su poznate, mislim, da naša zemlja, koja je tako velikodušno mnogo i mnogo žrtava za sveučilište naše doprinielа, znati će i u napredak ma kojim načinom žrtve doprinieti, da se kao u ostalih prosvjetljenih zemljah docentom prilika dade, da se usposobe i uvježbaju tako, da se mogu takmiti sa drugimi učenjaci i da tako napreduju i oni sami i školstvo uza nje.

Akoprem sam ja za ukinuće naukovine, no ipak mislim, videć s jedne strane potežkoće, stavljene po g. predlagatelju, a s druge izjavu vis. vlade, da bi visoki sabor sasvim umjestno radio, ako bi ovaj predmet predao odboru tim naputkom, da predloži ovo sboru universitetskih profesora, jeda li se nebi mogao kakav modus naći, da i siromasi polaze universu, i da se pri tom pravedno postupa i da nezavisi od čije volje, kao što predlagatelj kaže, da je u Francezkoj, ako je pokazao kvalifikaciju i svjedočanstvo siromaštva, eo ipso da se takav oprosti; ili pako da se kakova aversualna svota ustanovi, o kojoj nemogu govoriti, pošto bi to bio novi predlog, kojega neću staviti. S toga mislim, da je sasvim umjestno, da se

*

ovaj predmet povrati odboru, koji bi imao universitetski sbor zapitati, na kojem bi se temelju mogao predlog staviti, kako bi se mogla ta stvar urediti.

Predsjednik: Ja imam g. zastupniku samo to kazati, da ovaj vis. sabor niti nemože u položaj doći, da takav nalog dade odboru, pošto nije s nijedne strane nikakav predlog stavljen.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja nisam rekao, da bi se imalo to odboru naložiti, nego da bi vis. sabor imao tu stvar na novi predlog povratiti.

Predsjednik: Molim liepo, to nije bio nikakav predlog. Rieč ima g. zast. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Ja nebi rieč uzeo, da nevidim sa strane onih, koji upravo naukovinu plaćaju, nikoga o tome predmetu progovoriti. O tom su govorili gosp. dr. Starčević, kao predlagatelj i zastupnik mladeži, koja ga je na to pozvala, g. zastupnik vlade u ime vlade, i drugi jedan g. kolega, ne sa strane vladine; ali sa strane onih, koji za svoju djecu naukovinu plaćaju, nisam čuo nikoga progovoriti, zato molim samo za kratko vrieme strpljenja, da ja, koji sam za svoju djecu naukovinu plaćao, o tom nešto kažem.

Ako bi ono stojalo, što je predlagatelj g. dr. Starčević navodio, onda netreba ukinuti naukovinu, nego sveučilište. Ja neću, da opetujem sve ono, što je g. predlagatelj naveo, van ću se ograničiti samo na naukovinu. Čuo sam, gospodo moja, da naši mladi ljudi odilaze iz našeg sveučilišta, pak idu na drugo, njemačko sveučilište. Je li tako, ja neznam. Ako je pako tome tako, to nije tomu uzrok naukovina, jer se naukovina i tamo plaća. Kao što sam rekao, ja ću se samo na naukovinu ograničiti. Oni, koji su podvrženi naukovini, dvojake su vrsti; jedni su siromasi, a drugi su, koji mogu plaćati. Čuli smo, a i uvjereni smo, da su oni, koji nemogu plaćati, od naukovine oprošteni, a takovih imade na sveučilištu više od polovice. Za one pako druge vrsti, koji mogu naukovinu plaćati, držim, da je pravedno, da ju plate; jer kada ja hoću dignuti kakvu parnicu pred sudom, moram i biljege plaćati, što se rado čini, samo da se dobije pravo. Bi li bilo pravedno, da u tome slučaju drugi, koji nevodi parnice, te biljege plaća? Ja držim, da nebi, a to je isto i kod sveučilišta. Istina Bog, država je dužna svojim gradjanom stvarati takve zavode, da se može na njima mladež naša u nauki naobraziti i za daljnji život pripraviti, ali, gospodo, držim, da nije pravedno, da onaj, koji imade neposrednu korist od toga, što god u ime naukovine neplati, što onome sigurno težko nije za plaćati, koji može plaćati. Kaže se, gospodo moja, da parižki profesori imadu samo plaću. Ali profesori, gospodo moja, u Parizu, imadu priliku tiskanjem svojih knjiga i izdavanjem naučnih elaborata 20 puta više zaslužiti, nego li kod nas. Kod nas se niti nemože to tražiti niti dobiti, što se u Parizu ili u drugih izobraženih zemljah traži i dobiva. Pak se i u bogatijoj i jačoj Njemačkoj, gdje profesor imade prilike više zaslužiti, nego li kod nas, plaća naukovina. Mi vidimo, kako naši profesori u tom pogledu stoje. Vjerujte mi, gospodo, da oni stoje mnogo gore na svome mjestu, nego ma koji drugi činovnik. On si nemože nigdje zaslužiti, te je upućen, ako mu se ništa nedade putem pravednim, ili gladovati, ili ostaviti školu, pak se ogledati na drugu koju stranu, jer zašto da gladuje polag svojih talenata.

Oni imadu dakle pravo, od onih, koji svoju djecu duševno razvijaju, a mogu plaćati, za svoj trud nešto iskati.

Gledeć, gospodo, na dosadašnje izkustvo, i gledeć na sliedstvo, koje proizvodi ta institucija naukovine u ostalih zemljah, te znajuć, kako je ta inštitucija blagodatna, ima ona svakako ostati sa slobodom naučavanja, i morali bi dobro promisliti prije, nego li ju ukinete.

Naše sveučilište, gospodo, mora našu nauku stvarati, mora našu nauku razvijati. A kako će se nauka razvijati, kada su oni, koji ju imadu razvijati, tako nuždom skučeni, da izgube svu volju misliti, pisati i čitati.

Gospodo moja! Čuo sam s neke strane reći, neka država to plaća. Ako bi to država plaćala, onda nismo time ništa učinili, jer opet to narod sam plaća, te bi se tako samo iz jednoga žepa dalo, što bi se iz drugoga uzelo, i time nebi bilo ništa pomoženo.

Pošto sam kazao, da su oni, koji neimadu, od te naukovine zaštićeni, to nije nikakva nepravda za one, koji imadu, i hoće, da im se djeca u nauci razvijaju, da nešto plate, što oni rado čine. Uzrokom pako, što naša mladež druga sveučilišta polazi, kao što sam malo prije rekao, nije naukovina, van je tome neki drugi uzrok. Ako je uzrok, da se na drugom sveučilištu može bolje učiti i više naučiti, onda je tim više nuždan obstanak te naukovine, koja pomaže profesorom, da mogu sve svoje sile upotrebiti na razvijanje nauke, i onda upravo nebi smjeli ustajati proti tome, koji hoćemo, da se naše sveučilište razvije i da dobije slavno ime. Ja dakle iz ovoga svega držim, da sa strane onih, koji naukovinu plaćaju, i sa strane obćeg interesa, da naukovina obstoji dotle, dokle nebude naš narod mogao tako nagradjivati profesorska djela, da će se moći ista izdavati, kao što i kod drugih izobraženih naroda. Ja sam dakle za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj.

Dr. **Antun Starčević**: Ja bi želio, da bi se razprava za sutra odgodila, pošto ovaj čas nemogu govoriti.

Predsjednik: Želja je g. predlagatelja, da bi se razprava za sutra odgodila. Ja mislim, da će vis. sabor ovoj želji zadovoljiti.

(Glasovi: Zadovoljava se!)

Dižem dakle današnju sjednicu, a uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne, gdje će biti na dnevnom redu: Nastavak današnje razprave i izviešće odbora za bogoštovje i nastavu o kreirat se imajućem mjestu učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

(Svršetak u ½1 sat po podne.)

Četrdeset i šesta saborska sjednica,

obdržavana dne 2. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Nastavak razprave o izviešću odbora za bogoštovje i nastavu na predlog dra. Antuna Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. — Razprava o izviešću odbora za bogoštovje i nastavu o kreirat se imajućem mjestu učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XLV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 1. rujna 1879. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

1. Svietli ban priobćuje, da je Njeg. cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 23. kolovoza t. g. uz izjavu previšnje zahvale uzeti na previšnje znanje očitovanje lojalnosti hrvatsko-slavonskoga sabora, podnešeno povodom previšnjega rodjendana.

Sabor prima sa homagijalnim počitanjem do najugodnijega znanja.

2. Saborski odbor za razpravu zakonskih osnova ob ustroju gradskih obćina i ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji podnosi izviešće o razpravi zakonske osnove ob ustroju gradskih obćina.

Stavit će se na dnevni red.

3. Bogoštovni odjel kr. zem. vlade predlaže saborskoga pretresivanja radi po vladnom računarskom uredu sastavljene računske zaključke zaklada narodnih učiona i stipendijalne Marije Terezijanske za g. 1878.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

4. Rudolf grof Erdödy podnosi bansku pozivnicu, te moli, da se verificira za člana sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru za verifikacije.

5. Stjepan grof Erdödy podnosi bansku pozivnicu te moli, da se verificira za člana sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru za verifikacije.

6. Kr. podžupanija belovarska od 14. kolovoza 1879. podnaša molbu zastupstva obćine pitomačke radi odstranjenja dužnosti odpisivanja i pobiranja poreza od obćine.

Ide odboru ad hoc za porezovne poslove.

7. Selo Repušnica moli za riešenje od radnja savskih nasipa.

Ide odboru za peticije.

8. Obćinski činovnici podžupanije vukovarske mole, da se označene ustanove za ustanovljenje mirovinske zaklade za obćinske činovnike uvaže.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu dra. Starčevića ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I.

Iza obrazloženja odborova izvjestitelja dra. Spevca započe generalna debata, koja se protegla do $^1/_2$1 sat po podne, u koje doba zaključi predsjednik današnju sjednicu, uričuć buduću za sutra 2. rujna u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak razprave o predlogu dra. Starčevića ob ukinuću naukovine.

2. Izvještaj odbora za bogoštovje i nastavu o kreiranju stenografske profesure na srednjih učilištih.

Krestić v. r.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja).

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor nije stigao nikakov podnesak. Prelazi se odmah na dnevni red.

Na dnevnom je redu razprava ob izviešću odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu dra. Antuna Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I.

Rieč ima predlagatelj g. dr. Antun Starčević.

Dr. **Ante Starčević**: Gospodo! U koliko se je razprava predmeta držala, moje će opazke biti kratke.

Neki štovani govornik došao je do prosvjeda i svojaka si kuratelu. Ja nedokučujem, kako je na to moglo doći. Kada je onaj štovani naš drug očitovao, da on svoje znanje zahvaljnje njemačkoj školi, ja izpovjedam, da je to očitovanje bar za mene bilo suvišno i nemogu vjerovati, da će on, izuzev one, koji su š njime iz istoga vrela pili, moći imati navidnika ili takmaca u znanju.

Poštovani predstojnik za prosvjetljenje počeo je od Platona i Aristotela za dovršiti s očitovanjem, da visoka vlada nemože pristati na ukinuće naukovine.

Spominjajuć one muževe, napomenula je njegova presvietlost, da i oni učitelji od svojih djaka primahu novce za odnosnu nauku. Ali, bez dvojbe u plemenitu oduševljenju, kojim po svojoj navadi brani dobru stvar, on je propustio kazati, da i Plato i Aristotel nebijahu državni službenici i da nisu dobivali za svoje učenje ni novčića. Nu jer se već onda opazilo, da siromasi nemogu plaćati naukovine i da zato nemogu školu polaziti, i jer se takodjer opazilo, da su siromasi redovito najotvorenije glave, a jer je glavno stajalo, da se sav narod koliko moguće prosvjetli i izuči, i jer je svrha i dužnost svake slobodne i neslobodne vlade, bditi nad podučavanjem mladosti i nad razvijanjem onih načela, na kojih je država osnovana i hoće da stoji, upravo zato, gospodo, ukinute su one škole i učitelji, i država je preuzela podučavanje mladeži u svoje šake, i učitelji su primili svoja službovanja u podučavanju, za koja su od države plaćeni. Time je naukovina za učitelje, gdje nema nečistih obzira, prestala.

Njegova presvietlost skočila je ćak u Englezku. Ja neznam, u koliko se to s našim predmetom slaže, nu kada se čudi, da englezki profesor u godini dana kadšto četiri ili najviše 40 prelekcija dade, ja ga mogu uvjeriti, da se englezki profesor za one 4 prelekcije kakovih 10 mjesecih pripravlja i radi, da je u onih prelekcijah složeno veliko izkustvo, razmišljanje i ljubav do znanosti i ljubav do napredka naroda. Jer je presvietli gospodin sjajno obnašao mjesto učitelja kroz više godina, mislim, da ću samo ugoditi njegovoj časti, kada se pozovem na njega, i rečem kako sam osvjedočen, da glavna načela n. pr. državne ekonomije moći je u 4 prelekcije složiti. Razumije se, da tu nesmije, tu nemože biti mjesta sitnarijam, nego kako rekoh, glavnim samo načelom. Upravo tako i Englezi predavaju, i zato nije se čuditi, što upravo političku znanost obično sav sviet upravo od Engleza uči. Toliko o Englezih.

Da u Francezkoj nema slobode podučavanja i učenja — ako sam dobro razumio, to je presvietli gospodin tako kazao — onda ja nedokučujem, kako su upravo iz Francezke u kopnu Europu slobode sve potekle!

Ja sam kazao jučer, da su razdieljene u Francezkoj i državne službe, i oni nauci, koje treba da se djak nauci, da uzmogne odnosnu službu obnašati. Ako tu nije podpuna sloboda u izboru staleša i nauka, ja izpovjedam, da nedokučujem tu slobodu, koja hoće, da se n. pr. odvjetnik nešto drugo uči, nego ono, što spada na zvanje odvjetnika.

Po njemačkom sustavu, i poimence kod nas, svaki djak, bez obzira što će u životu trebati, mora slušati sve 4 godine i sve ono, što zakon nalaže; i od njegove volje stoji samo to, da li će sutra ili danas slušati ono, što svakako slušati mora.

Da se francezki učitelj drži školskih knjiga, to njegova presvietlost nije razjasnila, i zato mislim, da se budemo oba složili. Svako nesporazumljenje mora prestati.

Školske su knjige više za djake nego li za učitelje. Svaka država, bila kakova hoće, ima stanovita načela, na kojih ona stoji, i ta načela ona niti hoće niti može pustiti, da itko podkaplje. Dakle u takovih školskih knjiga stavljaju se ona glavna načela, i kaže se učitelju, da se on tih načela držati mora, i on se jih drži upravo zato, jer ih je izabrao da jih predaje, jer je za nje plaćen, i jer ga je država za to postavila. Ali kod tih predavanja učitelj može i upravo je dužan razpravljati i druge stvari, koje s onimi načeli u ikakvom znatnijem savezu stoje. Tako je sigurno i njegova presvietlost, ako je, recimo, morala po propisu držati se ekonomije Kudlera, polag toga mogla i imala napominjati slušateljem i sistem Malthusa, Laya, Rikarda itd. Nu djak nije bio dužan znati nego ono, što je bilo u školskih knjiga propisano. Zato, gospodo, djak je mogao sigurno, bez obzira, da li mu je učitelj prijatelj ili neprijatelj, na izpit ići, ako je znao ono, što je zakonom propisano. Gdje toga nije, tu, ako učitelj štogod čita u novinah, pak od dugog časa u školi napominje, te na izpitu djaka to upita, pa djak toga slučajno nezna, tu može djak dobiti drugi red.

Taj sistem vodi tamo, da se mladić već za rana priuči, da niti znanje, niti ponašanje, niti poštenje ništa ne koristi, nego da tu odlučuje samovolja i milost, a k tomu vodi, gospodo, stanoviti sistem sveučilištâ.

Njegova presvietlost napomenula je takodjer, da mora biti pripravnika za profesuru. Bez dvojbe to mora biti i to je u redu. Ali nema li sudbena struka svoje pripravnike i druge struke, recimo financijalna i upravna? Imadu doista. Pa tko jih plaća? Plaća jih država, a ne

pojedina kakova struka. Kako se dakle to imade, da samo pripravnike za školu moraju plaćati djaci, a ne država?

Njegova presvietlost, u koliko sam razumio, tumačila je nadtjecanje medju učitelji i slobodu podučavanja tako. da svaki pojedini učitelj može predavati, što je njemu volja. Nedaj bog, da bi ja komu podmitao rieči, ili misli, nego velim koliko sam razumio. Ako je to presvietli gospodin rekao, ja kažem, da tomu ne samo nigdje na svietu nije tako, nego da tako nigdje na svietu nemože biti. Ako li on to nije rekao, onda naravska stvar, ove moje rieči neimadu temelja, neimadu mjesta.

Moja gospodo! U Rusiji u gimnazijah stoji to, da je za stanovitu stolicu učitelju propisano toliko i toliko ura i toliko i toliko plaće: Toliko ura daješ, toliko imaš plaće! Ako li on više ura daje, nego li mu donaša njegova stolica, onda za sve one suvišne ure dobiva posebnu plaću, i ta plaća često može veća biti, nego ona, koju on dobiva za svoju stolicu kao učitelj. U gimnaziji može što takova biti. Nauci na sveučilištu tako su razvijeni, da najvještije glave iz pojedine nauke riedko se mogu hvaliti, da su na mjestu, a to je nečuveno, da bi jedan profesor dva predmeta mogao sustavno i valjano predavati. Na sveučilištu to nije, gospodo, moguće. A da to sbilja nije moguće, to je činom dokazano i kod nas i tako je dokazano svagdje; jer, kada jedan učitelj oboli, ne da ga u tom njegov kolega zamieni u kakovoj prelekciji, nego onda u obće predavanja nema. To, držim, sasvim je u redu, i dok nema više učitelja iz svakog predmeta, drugačije nemože stajati.

Njegova presvietlost spomenula je takodjer, da se pokazuju glasovi u Italiji, Englezkoj i Francezkoj i drugdje za preuredjenje sveučilištâ po njemačku. Ja ću njegovoj presvietlosti dopustiti ne samo to, nego ću dopustiti, da je taj sistem upravo uveden kamo god hoće. Nu što bi odtuda sliedilo? Po mom sudu sasvim ništa, nego da su to gola fakta, koja bi bolji ljudi imali razsuditi.

Njegova presvietlost znade, da se je u istoj domovini rodio ne samo Fabricij i Camilo uz stotine drugih muževa, nego takodjer Kaligula i Heliogabalus. Njegova presvietlost znade takodjer, da narod, koji bijaše ognjištem poštenja, krieposti, junačtva, da je onaj narod u svoje vrieme primio svu hrdju i sve zlo naučio se od Grčke, i da je time postao ruglom svih barbara, koji su ga tukli. Nu recimo dakle, da se preko tih glasova predje, recimo, da se onakovih glasova pokazuje: ja to dokučujem, gospodo, da oni, koji po Rusiji kuće pale, veselo pristaju uz načela Proudhona, ja dokučujem, kako nove misli, bilo kakove, u svakom narodu nalaze sliedditelja, dok se one pravo nepretresu, dok se temeljito neprosude, dok se živo i posvuda neprokuhaju, i dok se, koliko moguće u posljedicah nevide: ja velim, da medjutim nije moguće, da svaka ideja nedobije kakova privrženika. Ali da će narodi, koji poznadu sustav, kakov vlada u njemačkih sveučilištih, da će oni dobre volje, dok se neizrode, taj sustav primiti, ja nevjerujem.

Bez da sam prorok, mogu kazati, da Niemci prije ili poslije, samo ako im nebude prekasno, budu gledali svoj sustav sveučilištni promieniti, bolje rekuć povratiti na onaj temelj, na kojem je bio, a to je onaj, uz koji može ljudsko družtvo obstojati u sreći i slobodi. Tim sam sa opazkami njegove presvietlosti gotov.

Nu jedan štovani govornik kazao je, da naukovinu ukinuti isto je, što sveučilište ukinuti. Ja tu dosljednost nedokučujem; nu kada bi i to bilo, gospodo, i recimo, da sveučilište zatvorimo, pa da se ono kakovih 100.000 for. razdieli u stipendija i nadarja za marljive i dobre djake, pa da se ti djaci pošalju na sveučilište prosvjetljenih naroda, u Belgiju, Francezku, Švajcarsku i Italiju, uz taj trošak i onaj, što ga čine roditelji svake godine, ja sudim, da mi nebi ništa slabije mladiće dobivali, nego li jih dobivamo uz današnje obstojnosti, i dobivati moramo od našega sveučilišta. To je nesreća, za koju ja u ostalom nisam, nego ja sam uvjeren, da sveučilište, kako sam pokazao kod Francezke, može stajati bez naukovine za učitelje, i kada bi nas ta nesreća stigla, mislim, da nebi ništa izgubili.

Isti gospodin govornik kazivao je, da roditelji za svoju djecu rado plaćaju. Gospodo! Ja neznam, ja roditelj nisam, ali ja nemogu vjerovati, da itko može veselo u vjetar trošiti; ja nedokučujem, kakova je korist po roditelje i po djake iz naukovine, nego svaki plaća zato, jer se plaćanju ugnuti nemože. Kaže se takodjer, da roditelji moraju plaćati za odgojivanje djece. — To ja priznajem, ali neradi se ovdje, da li oni dobre volje plaćaju ili plaćati moraju, nego da li mogu. Osim toga, onaj vriedni govornik, — žao mi je, da ga nevidim ovdje, — morao bi znati i to, da je jedina ljubav roditeljska čista i nepristrana; nu da ima okolnostih, koje i tu ljubav znadu satrti. Takove su okolnosti: siromaštvo, sužanjstvo i pokvarenje. Onaj vriedni govornik morao bi znati, da bijaše poznameniti narod, u kojem se u stanovito vrieme pokazala mržnja napram braku. Za nagnati mužkarce na brak, zakon je gledao samoglavice stegnuti jako uzko u pravu baštinstva, nu za dobiti puka bilo kojim načinom, zakon bijaše prisiljen pogaziti moral, i dopustio je držati concubinam, liberorum quaerendorum causa. I to bijaše uzalud.

Onaj vriedni predgovornik i njegovi drugovi, ako su ikoliko pazili stanje naše domovine, mogli su opaziti, da biva u njoj strahovitijih pojavljenja, nego li se pokazivahu u Rimu, kada no izidje „lex Julia".

Kazao je takodjer, da su naši učitelji izgovoreni zato, što ni školske knjige nepišu i neštampaju, i za izgovor služi, da nemaju učitelja, a da je to drugčije u Parizu i u Francezkoj. Gospodo! Meni je ta stvar sasvim nerazumljiva. Ja nebi rado o tom govoriti; ali kad moram, ja ću gledati moje nerazumljenje priobćiti.

Kada no je dio Hrvatske izabrao Ferdinanda I. za kralja, u ono je vrieme Franjo I. u Francezkoj počeo uvadjati francezki jezik u službene posle. Onaj Ferdinand odpravio je poslanike u Carigrad i zapoviedio im je, da u onom dvoru, onda najsjajnijem i najmogućnijem, imadu govoriti njemački. Ali, jer se u Carigradu nije našlo duše, koja bi znala njemački, oni poslanici, gospodo, govoriše upravo hrvatski. A to nije babja pripovjedka; to piše Njemac Austrijanac Hamer.

Gospodo! Još nije preko 100 godina tomu, da je kralj pruski sve, što je znao da je vriedno, pisao jezikom francezkim. Dakle, kako je stajao onda njemački jezik u istoj Njemačkoj, a kako je stajao francezki u Francezkoj za Ferdinanda I.? Još nije prošlo 100 godina, 1799., kada su u Francezkoj departementi uvedeni, — a žao mi je, što nema ovdje koga od gospode, koji bi te starosti bili, — onda medju timi 83 departementi bilo jih samo 75 gdje se je govorilo francezki, a svi ostali govorahu jezici različitimi od francezkoga, medju timi bijahu mnogi vrstni za knjižtvo.

Tako bijaše onda, a kako je danas sa jezikom francezkim, kako je sa jezikom njemačkim, a kako je s jezikom hrvatskim? Ako su one jezike i u njih nauke učitelje kroz svoje djake tako razširili, ja nedokučujem, kakovi su naši učitelji, koji ne samo nisu naš jezik s onoga stepena za koji stepen dalje pomaknuli, nego za njih i za njemačke kulture on je propao tako, da mu skoro ni u Hrvatskoj niti traga nema. Zato, tko je kriv, gospodo, da nemamo čitatelja ni za školske knjige? U ostalom školske knjige moraju biti . . .

Predsjednik: Oprostite, žao mi je, što vas moram prekinuti, ali molim liepo, da se stvari držite.

Dr. **Antun Starčević** (nastavlja): Školske knjige moraju biti u kratko pisane, a onaj učitelj, koji nemože svoju struku u kojih 10 araka stegnuti, onaj nije za učitelja. Nego one kratke izreke imade učitelj na javnom predavanju razviti i ako to učitelj radio bude, neka se neboji, da neće imati dosta slušatelja.

Razabrao sam takodjer, da je naukovina neka nova vrst poticala, da djaci idu u školu. Tu se daje razumjeti, da mladić težko pregori ono, što je platio i gleda bar da se štogod nauči. Nu, gospodo, ako je to jedini razlog za naukovinu, ja u tom nikakove valjanosti nevidim. Uzima li se naukovina za naknadu, što djaci neće da se uče, dakle, ako je po neki način naukovina i neučiti se, ili u školi nepaziti, istom onda se može iskati naukovina od drugog svakog, nesamo od djaka.

U ostalom ja znam, da mladići nerado idu u školu i da se nerado uče i to je bilo više manje kod nas svih, gospodo moja! A sada je to najobičajnije, i to sve sada biva u najvećem stepenu, i ja ću kazati zašto.

Na sveučilišta dolaze mladići iz gimnazija. Kada su naše gimnazije osnovali, bivši ministar ponudi podučavanje mladosti u gimnazijah Isusovcem. Isusovci poučiše sustav i odgovoriše, da taj sustav nije nego za satrti duh i tielo mladića i po onih knjiga da oni neće podučavati. Jer se je upravo o onom radilo, sustav je ostao, a Isusovci nisu htjeli predavati.

Gospodo! Nakon 12 godina učenja ovako suhoparnih stvari, kakove se u gimnazijah uče, nije čudo, što se mladić mnogo nenauči, i što mu se neda učiti. Njegov je duh već obtrpan, on nemože probavljati. Nu kada je mladić izmedju 4 fakulteta jedan već, po svojoj volji, nekojim načinom izabrao, tu se dade priličnom sigurnošću zaključiti, da on do nauke toga fakulteta ima veću ljubav, nego do nauke drugog kojeg fakulteta, i da će radje učiti tu, nego drugu nauku. Kako dakle to, da mnogi mladići neidu u školu? Ja sam, gospodo, napomenuo jučer, kako francezki učitelji predavaju i kako svaki pravi učitelj predavati mora. A recimo, da recitira učitelj makar iz svoje knjige, ili iz druge da samo čita, uzmimo da tako biva, pa sudimo, nebi li bila griehota i šteta, da mladić dere obuću i odieću, da zoblje prašinu, da podnosi nepogode vremena, bez svake potrebe i koristi, nebi li to sve bilo sasvim u vjetar, jer se u školi ništa više nenauči, nego u svojoj sobi ležeć i čitajuć. U takovih obstojnostih ja se nimalo nečudim, da se mladiću u školu nerači.

Ja bi imao još nekojih pojedinkosti napomenuti, nu nemogu da nastavim. Ja sam za dobro pronašao, i zadovoljan sam s onim, što sam do sada kazao, a vi gospodo zaključujte, kako vas je volja.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Pavao Muhić:** Ja bi molio samo nekoliko rieči, da izpravim neke navode.

Predsjednik: Izvolite! — Rieč ima presv. gospodin predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić:** Gospodin predgovornik izvolio je reći, da sam ja kazao: Englezka i Francezka namjeravaju preustrojiti svoja sveučilišta na njemačku. Ja moram izjaviti gospodinu predgovorniku, da ja nisam rekao o Englezih i Francezih, da će preustrojiti svoja sveučilišta, nego sam rekao, da Englezi uvidjaju, da ovako kako jest, nemože obstojati, i zato Englezi misle, kako bi preustrojili svoja sveučilišta.

U Italiji misli se već od nekoliko godina, da se sveučilišta preustroje, i mislilo se iz početka, da će Talijani preustrojiti svoja sveučilišta na francezku. Poslje su se ljudi osvjedočili, da žele preustrojiti ne na njemačku sasvime, nego po primjeru Njemačke. U tom sam se ja utvrdio time, što je talijanska vlada 1876. tražila u Njemačkoj i u monarkiji Austro-Ugarskoj podatke o ustrojstvu sveučilišta. Ako oni uzmu za primjer sveučilišta njemačka, nesliedi odatle, da će sasvime na njemačku ustrojiti sva sveučilišta.

Što je gosp. predgovornik rekao o pripravi za profesuru, ja sam rekao, da su docenture sjemeništa budućih profesora, i to tvrdim i sada. U drugih službah imade doduše pripravnika, kao u sudačkoj imade auskul-

tanta, u upravnoj praktikanta, ali takvi nepostaju odmah viećnici, predsjednici, savjetnici ili predstojnici, nego moraju proći sve škale hierarhije činovničke, dok dodju dotle; dočim pripravnik, koji bi se odgojivao za sveučilištnog profesora, odmah bi takov postao.

Jošte je rekao g. predgovornik, da nijedan profesor nemože dvojakoj stolici zadovoljiti, o tom sam i ja osvjedočen i nisam mislio, da bi profesor, koji 8 sati na tjedan predaje, drugu stolicu sa isto toliko sati preuzeo. U našem sveučilištnom sustavu i u obće u naučnom sustavu vlada podpuna sloboda, i vlada nepropisuje učitelju mnienje koje on imade sliediti. Ako se opazi, da jedan učitelj udari jednostranom strujom, tu će jednostranu struju u interesu same znanosti moći pobiti drugi profesor, ako uzme samo 4 ili 3 sata na tjedan. Mi znamo, da je već u Rimu bilo raznih sustava glede njihove „juris prudentiae“. Bilo je Sabinijanaca ili Prokurijanaca, pa i kod nas imade raznih sustava. U političkoj znanosti imade raznih sustava. Može profesor udariti jednostranim pravcem, a taj jednostrani pravac mora pobiti profesor sravniv ga s drugim sustavom. Udari li jedan profesor sustavom prohibitivnim, tad će valjati, da drugi koji protumači druge sustave. U interesu je same znanosti, da mladić, koji sluša narodnu ekonomiju, i sluša o sustavu slobodne obrtnosti i trgovine, nešto čuje i o ekstremnom. Tako imade u svakoj znanosti raznih struja, raznih načela, koje treba, da se izravnaju.

Što je govorio gosp. predgovornik o Proudhonu, to su i meni ponešto njegova načela poznata, ali ista nisu tako prevratna, kako se na prvi mah misli. On je, po navodu Franceza, na čelo svoje nauke postavio najprvo načelo: „Svojina je kradja“, ali on nije bio neprijatelj svake svojine, nego je bio neprijatelj posjeda nepokretnosti i posjeda kapitala. Kako je hotio gospodarstvo radnje nad kapitalom učvrstiti, hotio je ustrojstvo obćenite narodne banke, koja bi davala kapital bez kamata; ali se je napokon i on osvjedočio, da to nije moguće, a nije moguće zato, jer ako nebude kamata, neće biti niti kapitala.

Zato mu je neki pošpotno odgovorio: „Proudhon je kao onaj englezki ekonom, koji znajuć, da su ovce, čim imadu manje glave, tim cienije, a krmad, čim imade manje noge, time cienija i bolja, ali nijedan ekonom neće tako daleko doćerati, da proizvodi ovce bez glava, a svinje bez nogu“.

Što je nadalje g. predgovornik govorio o Camilu i Heliogabalu, koji je bio svećenik sunca i zato je tim imenom nazivan, to mi je od njih poznato, da su bili glasoviti muževi u rimsko doba. Ja u ostalom ostavljam drugim osvade profesora, što se njih i njihovog rada tiče.

Predsjednik: Rieč imade gosp. izvjestitelj.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Moram priznati, da mi je vrlo težko govoriti ne radi toga, što bi bili možda ovdje navedeni razlozi, koji bi me bili osvjedočili o drugom čem, nego što predlaže odbor, koji bi temeljitost razlogâ odborovih porušili, nego radi toga, što se ovdje s pitanjem ovim, koje je dosta ograničeno, osobito, ako se imade pred očima sám predlog predlagateljev, stavlja u savez koješta na svietu: i visoka politika, i štatistika i lex Julia et Papia Poppaea, dakle stvari iz staroga i novoga vieka.

Sve se pozivlje u pomoć, da se dokaže, da je predlog ovaj dobar, i sliediti sada u svem gosp. predlagatelja, mislim, da nije potrebito i da će me te dužnosti visoki sabor riešiti.

Kada motrim razloge, koji se navadjaju proti naukovini, moram priznati, da su izvanredno mršavi. Svi se svadjaju na to, da su profesori sveučilišta dosta dobro plaćeni i da je djakom naukovinu težko plaćati. Moram priznati, da je od svih agitacija proti naukovini ova najslabija, te će meni i ovi slabi razlozi proti naukovini olahkotiti obranu. Proti naukovini agitira se već vrlo dugo, agitira se u Njemačkoj, agitira se u Austriji, a agitira se evo i u Hrvatskoj, koja tek 5 godina ima sveučilište. Moglo bi nastati mnienje, da možda proti naukovini agituju idealni muževi, koji preziru materialno dobro i koji teže samo za uzvišenijim duševnim dobrom, dakle, koji bi rada narod usrećit, a da se za naukovinu bore samo sebičnjaci, možebit glupaci, jer ju stavljaju u savez sa jednom institucijom, najme sa slobodom nauke i naučanja, o kojoj je sám gosp. predlagatelj jučer sasvim odrješito rekao, da nestoji u nikakovu savezu, jer se veli, da samo sebičnjaci i ljudi neuki svaki radi svojih sebičnih svrha brani naukovinu. To bi se mnienje moglo poroditi, kada čovjek razmatra ove pojave, nu tomu u istinu nije tako. Medju onimi, koji agituju proti naukovini, imade bez dvojbe muževa vještih, uzhićenih za napredak čovječanstva i za usrećenje domovine svoje. Ali isto tako nemogu se poreći ove krieposti onim muževom iz vrlo velike povorke, koji su sasvim odrješito i uvjek ustajali za to, da naukovina ostane, jer stoji u savezu sa ustrojem njemačkih sveučilišta i sveučilišta onih, koja su po njemačkom uzoru ustrojena. Ja neću spominjati svih primjera, nego ću samo jedan spomenuti od god. 1848. Kada su se narodi svi, potaknuti po pokretu francezkom, otresli okova absolutizma i bili prevladali reakciju, nastalo je u Njemačkoj pitanje, nebi li dobro bilo, da se naukovina ukine, pa su se sastali mjeseca rujna u Jeni, koja je od vajkada središtem slobodnoga života, osobito akademičkog bila. U vrieme, kada je najveća reakcija u Pruskoj i u nekih manjih njemačkih država vladala, sastali su se tamo muževi najodličnijega, najzaslužnijega i najsjajnijega imena njemačkoga učenoga svieta. Oprostite mi, gospodo, ako ta superlativa upotrebljavam, jer ja u istinu pred mnogimi njemačkimi učenjaci vrlo duboko kapu skidam, a neporičem ni najmanje učenosti niti francezkim, niti englezkim, niti talijanskim učenjakom. Sastalo se dakle pod predsjedničtvom

muža, koji je jednako glasovit u civilnom i kriminalnom pravu, što nije lahka zadaća i kojimi se još dandanas Njemačka ponosi. Sastali se prvi profesori njemački, sastali se muževi sa velikih sveučilišta i malih njemačkih, a i mnogi profesori sa sveučilišta austrijskih, gdje nije još bilo naukovine. Pa što su zaključili na svojem kongresu u Jeni? Zaključili su, da se imade naukovina pridržati, jer je u interesu privatnih docenta, jer je u interesu profesora i u interesu znanosti i samih sveučilišta. Nije moguće da su ove muževe vodili nizki, sebični motivi. Ovu rezoluciju stvorili su muževi, kojim nije ni najmanje stajalo do koje stotine forinti iz naukovine. Bilo je takovih, koji nisu faktično predavanja niti držali, te najposlje naukovinu nisu imali ni očekivati. Ti profesori u onoj su struji god. 1848., kada se je svaka zaprieka rušila, koja je državljanskoj slobodi na putu stajala, zaključili, da interes znanosti i sveučilišta zahtieva, da naukovina ostane. I tako je u istinu ostala u Njemačkoj u mnogo većem dakako iznosu izmjerena, nego u Austriji. Posljedica toga bijaše najposlje ta, — premda se je prije u Austriji jako mnogo o tom radilo, — da su i u Austriji sveučilišta preustrojena na temelju tako zvane slobode nauke i naučavanja i izrekla je upravo vlada po mnienju vještaka, koji su izradjivali dotičnu naredbu, — jer stoji u savezu sloboda nauka i naučavanja s naukovinom — da se zato dokida stara školarina i uvadja naukovina na sveučilištih. Zato je upravo u Austriji službeno izrečeno, da naukovina upravo u savezu stoji sa slobodom nauke i slobodom naučavanja. Sveučilišta austrijska uredjena su bitno po kalupu njemačkom. Od god 1848. do godine 1850. i 1855., kada je taj organizam dogotovljen i popravljen mnogimi promjenami i mnogimi poboljšicami imenito na pravo- i državoslovnih fakultetih, nastale su takove poboljšice, da se je od onog vremena u Njemačkoj počelo nastojati o tom, nebi li se i njemački fakulteti popravili prema onim, kako su u Austriji uredjeni. Od onoga vremena učinila su sveučilišta cislajtanska, — a ova imadem osobito pred očima, — učinila su napredak upravo prije neslućeni. Tko neće to priznati, ja sam glede njega u velikoj neprilici, jer neznam, je li nevidi, ili neće da vidi, dočim o tom ne može nikakove dvojbe biti, jer i neprijatelji Austrijanaca, pa i sami Niemci, Englezi, Francezi, Rusi, Talijani, svi priznaju, da su ta sveučilišta neizmjerno velik napredak učinila. Jer kako su stajala austro-ugarska sveučilišta do godine 1848., i kako su bila uredjena? Bili su imenovani profesori, koji su opredieljene knjige imali, po kojih su predavanja držali. Da li su te knjige opredieljene za djake ili profesore, neću se prepirati s gosp. predlagateljem, ali svakako nestoji ono, da su bile samo za djake, nego se je i profesor morao bitno držati te knjige, i morao je po načelu tih knjiga predavanja držati. A što u knjizi nije bilo, to se nije spominjalo. Profesorom su dodijala i ta predavanja, pak su i ta skraćivali. Upotrebljivali su repetitoria, te su se absentirali. Da po tom nenastane podpuni nered. morali su se staviti profesori pod strogi nadzor državni, te je svaki fakultet stajao pod direktorom, jer nisu bili fakulteti korporativni. Ti su direktori pazili, je li na predavanje dolazi profesor i je li neizlazi prerano van, a nedolazi prekasno unutra, i je li drži svoje propisane satove. A u ostalom nije bilo nikakove slobode. Što je bila posljedica toga? Posljedica toga bila je ta, da su sveučilišta austrijska zaostala izvanredno za sveučilišti njemačkimi u svih znanostih, u filologiji, filozofiji, u pravoslovju i u istoj medicini. Nu glede medicine mogao bi mi tko prigovoriti, da to nestoji sasvime, i istina je. Glede medicine mora se iznimka jedna učiniti. jer su već u prvoj polovici ovoga vieka (Čuje se na ulicah trubljenje vatrogasnih rogova i zvonjenje zvonova na vatru; nemir u dvorani i na galerijah, djelomičnim praznenjem istih.) profesori fakulteta medicinskog položili klicu slavi toga fakulteta, tako, da si je bečki medicinski fakultet veliki europejski glas stekao, kojom se slavi i danas, premda se čini, da se okreće stvar u najnovije vrieme malo u natražke. Kako se je to dogodilo? To se je dogodilo tako, što su profesori medicine uz propisana svoja predavanja, koja su držali u školi pod nadzorom direktorâ, što su uz krevete bolestnikâ imali tudjince. inostrance djake, koji su se hotjeli bolje uputiti o stvari, te su si uzeli slobodu . . . .

Predsjednik: Molim gospodu na galeriji, da se mirno razilaze.

Dr. **Stjepan Spevec** (nastavlja) . . . uzeli slobodu predavati i za to su dobivali nagrade i nekim načinom anticipirali naukovinu te doprinieli tomu, da je ovaj fakultet prije nego ikoji drugi došao na glas.

Kako je stajala do godine 1848. jurisprudentia u Austriji? Početkom ovoga vieka uveden je gradjanski zakon, koji je na temelju rimskoga prava i na temelju obćeg tako zvanog prava stvoren. Ali kada je taj zakon u kriepost stupio, onda se je mislilo, da se mora u Austriji prekinuti sa svimi tradicijami tako glede rimskoga prava kako i glede obće pravne znanosti, te se je ograničilo na tumačenje samih §§. zakona. Odatle je nastala dosta živahna literatura, dosta dobrih komentara gradjanskoga zakonika, ali nije nastao nikakav napredak za pravnu znanost. Često se je upravo držalo slova paragrafa, pak se je došlo do rezultata, koji su sasvim protivni od rezultata, postignutih u novije vrieme. Kada se je tradicija stara uzpostavila, kada se je počeo na temelju obće pravne literature obradjivati gradjanski zakon, onda se je vidilo, kako je velika distancija i kako je veliki nazadak u Austriji upravo glede pravne znanosti.

Ja ću biti tako slobodan, nekoje stvari navesti.

Austrijska je monarkija tako sretna bila, da se je upravo na njezinu teritoriju pronašlo za pravo reći izvanredno važno odkriće, a to je odkriće Goyevih inštitucija i to u Veroni, koji je grad takodjer za onda spadao

pod Austriju, a druga dosta znamenita relikvija našasta je u dvorskoj knjižnici u Beču. To je prvo odkriće do godine 1816.

Mislite li, gospodo, da je koji austrijski djak znao za to g. 1848., da su se god. 1816. Goyeve inštitucije odkrile i da je profesor za to odkriće znao, da su relikvije te u dvorskoj knjižnici u Beču? O tom se nije znalo ništa. O tom je u Njemačkoj bila velika razprava i postala je o tom velika literatura, koja je poduprla ne samo poznavanje rimskoga prava, nego i odnošaje rimske. Naročito nije se o tom u Austriji znalo ništa, zato, jer knjige, prije štampane, po kojih su profesori predavali u školah, u obće nisu cielomu smjeru odgovarale. A da se takova znanost goji, na to se nije uzimao obzir. Vidi se iz toga, da je velika diferencija bila u obrazovanju pravne znanosti u Njemačkoj i u Austriji, a zašto? Za to, jer je u Njemačkoj postojala sloboda nauka i naučavanje, a u Austriji nije.

Ja moram iskreno kazati, da pojam o slobodi nauke i naučavanja nisam ovdje čuo dobro obrazložen. Imenito je vrlo površno po mojem mnienju shvaćanje ono, koje je izvolio priobćiti g. predlagatelj.

Sloboda nauke i naučavanja nesastoji se u tom, da profesor može predavati ovo ili ono. To nije nikakova sloboda nauke.

U Njemačkoj svaki profesor znade jako dobro, da mu jedan veliki predmet zadaje sasvim dovoljno posla, da netreba zasizati u drugi. U čem dakle sastoji se sloboda nauke? Drugi vele: Sloboda nauke sastoji se u tom, da u svom predmetu predaje, koliko ga volja. Nu niti to nije sloboda nauke, jer po sustavu austro-ugarskom mora profesor predavati najmanje 6 do 8 sati, kao što kod nas. Glede toga broja sati nema nikakove slobode i mora predavati 6—8 sati. To vrieme mora izpuniti, bilo da predaje ekonomiju narodnu, rimsko pravo, umno pravo, pravnu filozofiju itd. Sve to dakle vrieme mora izpuniti urami, koje su mu za njegov predmet opredieljene. Gdje je tu sloboda? Tu nije slobode, kada mu se propisuje, da mora 6—8 sati predavati. Istina, u tom neleži sloboda nauke i sloboda naučanja, nego leži u idealnom spojenju tako zvanog podučavanja sa razvijanjem znanosti. A to je podučavanje specialitet njemačkih sveučilišta i to se drži, da stoji u savezu s naukom i na sveučilištih austrijskih nastoji se samo o tom, da se to postigne.

Do 1848. godine na austrijskih sveučilištih imali su djaci stanovitu sumu znanja nauke, „Kenntnisse“, da si pribave bez ikakova znanstvenog obrazloženja. Nije se tu pitalo, kako se došlo do tih rezultata, kojim se putem išlo i koja su sredstva upotrebljena, da se dodje do istine, i djak je morao „jurare in verba magistri“ t. j. naučiti na pamet i onda je siguran bio, da će izpit načiniti. To nije sloboda nauke i podučavanja.

Sloboda nauke sastoji se u tom, da profesor nastoji djaku priobćiti stanovitu svotu istina, koja sačinjava njegovo naučno zvanje. Profesor njemački radi tako, da djak njemački vidi u njegovu načinu njegov trud, da vidi, kako je došao do toga, a kada vidi put i upozna se sredstvi, dolazi se time do samostalna mišljenja, a to je opet specialitet njemačkih sveučilišta. Dakako, da tu treba više duševnoga rada, nego ga treba onda, kada valja učiti samo na izust stanovitu knjigu. Dakako, da se kod slobode nauke mnogo njih nadje, koji nerade i neće da rade, koji da nedodje u veliku nepriliku, na brzu ruku nauči nešto za izpit, ali ja bih rado znati, gdje ima u čovječjih odnošajih stvari tako savršenih i dobrih, da nebi imale nikakovih neprilika i manâ. To je dakle ono idealno spojenje naučanja kod čovjeka sa znanstvenim iztraživanjem. To je svojstvo njemačkih sveučilišta.

Sada nastaje pitanje, da li stoji naukovina u savezu s tim? Ja ću opet moliti gosp. predlagatelja za oproštenje, ako dadem prednost njemačkomu Humboldu, Savignyu, Wächteru, austrijskomu Ungeru i samomu grofu Thunu, koji je uvadjao reforme na austrijskih sveučilištih, ako ovim muževom dadem prednost pred njim. Ovi su svi uvjereni, da naukovina stoji u savezu sa slobodom nauke i naučavanja.

Gospodin predlagatelj kaže, da nestoji, ali ja držim da stoji i to na temelju vjere držim za to, jer vjerujem onim autoritetom, koji su ustrojavali sveučilišta i koji su u sveučilištnoj službi osiedili, dočim se je g. predlagatelj malo time bavio. Stojećemu dakle na temelju te vjere, svatko će mi oprostiti, da dajem prednost ovim pred onimi, koji za sveučilišta ni najmanje učinili nisu. Nego negledeć na to, ja sam uvjeren iz sobstvena motrenja, da to stoji u savezu. Zašto? Zato, jer profesori imadu od države plaću, a za ovu plaću imadu i opredieljenu zadaću, jer moraju, recimo, minimum 6—8 sati predavati. To već kvantitativno često nije dovoljno za predmet, koji zastupa. On zastupa predmet tako ogroman, da nije sasvim dostatno, da 6—8 sati predaje. Tko će ga prisiliti, da više predaje, nego li je dužan? Zašto bi više predavao, kada on za veći trud i veće nastojanje nebi sasvim ništa dobio, nego ono, što mu je za minimum dano. Plaće sveučilištnih profesora nisu za njihovo cielo nastojanje idealnog shvaćanja odmjerene, nego za prosječnu uslugu, koju mogu učiniti time, da budu profesori. Ako se pako profesor reducira na ovo prosječno djelovanje, onda sam ja podpuno uvjeren, da će znanost prestati napredovati i da će se ona gojiti od pojedinih privatnika, koji za to preduvjeta imadu, ali na sveučilištu neće se gojiti Nu nesamo radi kvantitativnog djelovanja treba, da se podupire plaćanje naukovine, nego je to još u mnogo većoj mjeri za kvalitativni rad potrebno.

Dok nije bilo slobode nauke i naučavanja, tako dugo nije bilo nikakovih specijalnih kolegija. Odkada je sloboda nauke uvedena, od onda imade specijalnih kolegija

na sveučilištih cislajtanskih, a imade jih i na sveučilištu hrvatskom. A ta specijalna kolegija osobito i izvanredno su važna za postignuće znanstvenog naobraženja na sveučilištu. jer onaj djak, koji je dosta darovit i imade volju, da sliedi profesora i specijalna kolegija polazi, on, kada učini izpit, gotov je tako rekuć učenjak za svoju struku. On je imao prilike upoznati se ne samo sasvim potanko sa dotičnim predmetom, već znade i svu njegovu književnost. Poznati su mu puti i sredstva, kojimi može iztraživanja i znanstveni rad nastaviti. Takovih specijalnih kolegija nema nigdje gdje nema naukovine, i nemože jih biti. Zašto? Ja dopuštam, da se može naći medju profesori idealnih naravi, koji će biti uzhićen za zvanje svoje, te će badava predavati i više činiti, nego je dužan činiti. Nadalje dopuštam, da imade sretnih profesora, koji si mogu sredstva nabaviti za takav rad bez naukovine, pa da će raditi. Ali ja nemogu vjerovati, da bi se redovito i trajno ovakova radnja na sveučilištu mogla uzdržati, jer nisu svi profesori jednako oduševljeni. I profesori su ljudi, i kod svakoga nemože jednako oduševljenje duha potrajati; a absolutni je zakon svega duševnoga i materijalnoga života, da nemože ništa živjeti, ako materijalnih svojih uvjeta neproducira, s toga nemože niti slobodna radnja (podučavanje) trajati bez toga uvjeta.

Zato sloboda nauke stoji u savezu s naukovinom, jer radnja bez nagrade može neko vrieme potrajati, ali riedko dobra biva i odvisi od osobito sretnih okolnostih, nu gdje takovih okolnostih i uvjeta nema, reducirati će se na običnu prosječnu radnju.

To bi dakle jedan razlog bio, da stoji u savezu sloboda nauke s naukovinom. Da se dokaže, da tomu nije tako, poseglo se je čudnovatim načinom u nastavni ustroj Francezke.

Francezka ima nastavni ustroj, osobito što se tiče nižih učilišta, skroz različit od ustroja našega sveučilišta i od tako zvanog njemačko-austrijskog sustava.

Ona debata, ona razprava o nastavnom ustrojstvu bila bi se mogla držati, kada se je sveučilište ustrojavalo, ali mislim, da nije bila potrebna i umjestna jučer.

Što se nastavnog sustava francezkog tiče, ja kako rekoh, neću se unj upuštati, ali jer mi se čini, da se to obično kod nas drži znakom neznanja, kada čovjek tudje stvari neupliće u svoj govor, a kada sve skupa mieša i plete, znak je velike učenosti i božanstvena duha, pred kojim se mora sve klanjati i kapu skidati, zato ću u kratko spomenuti, kako je to u Francezkoj.

Rečeno je jučer, da za 12 godina može u Francezkoj djak svršiti sve škole, dočim kod nas nemože prije 16 godina, ali nije rečeno zašto.

Rečeno je i iztaknuto je, da za državnu službu netreba nikakovih škola svršiti. To je samo za toliko istina, što u Francezkoj nema državnih izpita, s toga nije potrebno da dokaže, da je te i te nauke svršio i izpit načinio. S toga mogao bi čovjek pomisliti, da su valjda oni zavodi, koji nadomješćuju i reprezentiraju gimnaziju, da su oni krači, i tako, da je nauka stegnuta. Ja to tim više naslućujem, jer je danas izvolio g. predlagatelj reći, da je sustav austrijski utukao mladež, pa zato da nema volje i sposobnosti da sluša predavanja na sveučilištu. Medjutim je u Francezkoj tako zvana nauka na srednjih učilištih u istinu vrlo komplicirana. Jedna je vrst zavodâ, koji najviše odgovaraju gimnazijam, a to su tako zvani „Lycées“, a to je ono, što je kod nas gimnazija. Pitati će me tko, koliko godina i koliko tečaja ima. Prije revolucije imali su ti „Lycées“ devet tečaja, a u najnovije vrieme imali su usljed reforme od g. 1852. opet devet tečaja, a imali bi po reformi od god. 1863., koje je reforme dotično ministarstvo uvelo, deset godina trajati.

Vidi se dakle, da francezke gimnazije nisu kraće od naših, ali se drugačije diele, na tri divizije, i to:

a) division élémentaire (8. i 7. razred);

b) division de grammair (6., 5. i 4. razred);

c) division superieure (3., 2. 1b i 1a razred).

Ministar nastave Fortoul reformirajuć ove zavode 1852. god. uveo je u viših razredih t. zv. bifurkacionalni sustav, po kom se „division superieure“ dieli na „section de lettres“ i „section des sciences“. Pak što se uči tamo? Uči se francezki jezik, klasični jezici, obširna povjest, matematika, priroda itd., jednom rieči oni nauci, koji i na naših gimnazijah. U posebnih podrazdjelih više divizije i to u „section de lêttres“ njegovale su se izključivo humanističke, a u „section des scienes“ više realističke nauke.

Nu tomu se je bifurkacionalnom sustavu mnogo prigovaralo, te je godine 1863. ministar Duruy opet uvadjao reforme i nastojao imenito lučenje viših razreda u struku humanističku i realističku ograničiti. U ostalom neprestano se radi o tom, kako bi Francezi što bolje uredili svoja srednja učilišta, kao što se o tom nastoji i u Njemačkoj, Austriji, a i kod nas.

„Lycées“ su zavodi, gdje nauka duže traje, nego na gimnazijah naših. U lycej dodje francezki djak, čim znade nešto čitati i pisati francezki, a tim se opet ovdje počme učiti i mora znati dobro čitati i pisati francezki.

Kada naš djak dolazi u gimnaziju, nije strogi propis, da baš mora prije četiri godine svršiti nego na gimnaziju dodje. Ako on ima propisanu dobu i položi predizpit, dodje on, ako i nije sve četiri godine prije svršio, u gimnaziju. A zar je potrebno, da svrši prije nego maturira, svih osam razreda? Poznato je i g. predlagatelju više slučajeva, gdje su javni djaci tu nauku u gimnaziji kontrahirali, a još više mogu ju kontrahirati oni, koji privatno uče, jer se mogu dati izpitati za onoliko razreda, za koliko su se pripravili. Ako su pripravni za cielu gimnaziju, mogu se izpitati za cielu gimnaziju i pustiti na maturu. Može se dakle i kod nas kratiti nauka.

Ali jedno je, u čemu se bitno razlikuje naš nastavni sustav od Francezke, a to je u pogledu državnih izpita, dočim u Francezkoj nepostoje. Je li bolje imati ili ne-

ıati državne izpite? O tom nije vrieme sada razpravljati. Iislim medjutim, ako se tvrdi, da kandidati pored dravnih izpita nedolaze dovoljno pripravljeni u državnu lužbu, da bi bez državnih izpita još manje pripravljeni lolazili. Što se tiče viših učilišta u Francezkoj, to se ona ıitno razlikuju od sveučilišta, dapače niti to ime univeriteta u Francezkoj nepostoji. Jer ono, što u Francezkoj ıod tim imenom postoji „Université de France", ono nije ıveučilište, ono je organizam ukupne nastavne uprave.

Nauka uči se u Francezkoj na tako zvanih fakultetih, ɩoji su samostalni i jedan od drugoga razdieljeni, izuzam menito Pariz. Ti fakulteti nestoje u nikakovu savezu. U ednom se predaje pravoslovje, u drugom medicina, u treıem filozofija, samo što je ovaj fakultet opet na dva faɩulteta razdieljen: na „faculté de léttres" i „faculté de sciences", te su ovi posljednji više tehničke, da reknem ıaravoslovne naravi, dočim su prvi humanističke naravi, ı to isto je i fakultet theologički. Na tih fakultetih neıostoji sloboda nauke. Tamo profesori, kako je izvolio gosp. predlagatelj reći, imadu 1600 for. Njihova je zaıaća, da djakom pribave u propisano vrieme onu svotu znanja dotične struke, koja se potrebitom smatra, da može lotičnik u javnom životu djelovati. To je zadaća njihova. Njihova zadaća nije nauku u savezu sa napredovanjem znanosti razvijati, jer ju oni nepredaju znanstveno, nego onako, kako mladić može što više zapamtiti. U tom su francezki profesori slični tutorom Oxforda i Cambrigda, koji nastoje što više pravila znanosti utupiti mladeži u glavu. Osim grada Pariza francezki profesori imadu za znanost vrlo malu ili nikakovu zaslugu, jer se vrlo malo bave literaturom, već baveć se svakojakimi drugimi stvarmi zanemaruju svoja predavanja i mjesto njih moradu predavati suplenti.

Dobro je iztaknuo g. predlagatelj, da na njemačkih sveučilištih nema suplentâ. Nema jih zato, jer je sloboda poučavanja, i gdje nije te slobode, tamo su suplenti mogući. Zato se u Francezkoj drži gotovo kao „faux pas", ako se mlad čovjek posveti profesuri na kojoj fakulteti izvan Pariza, jer si time nekim načinom zatvara budućnost, koja se u drugom kojem zvanju postizava.

To je u kratko glede fakulteta i profesorâ.

Što se tiče grada Pariza, to su u Parizu fakulteti bar u mjestnom obziru spojeni svi skupa i sačinjavaju „colege de Françe" i „la Sorbonne". Ovdje su ti fakulteti u mjestnom obziru spojeni, ali sustavno medju njimi nepostoji nikakova zajednica, dočim po sustavu njemačkom i austrijskom postoji bitna zajednica izmedju strukovnih fakulteta i izmedju obćenitog fakulteta filozofičkog, koji imade nekim načinom držati i uzpostavljati jedinstvo u cielom tom organizmu. Toga u Francezkoj nema.

Dakle kako je uredjen „colege de Françe" ili „La Sorbonne"? To je zavod, koji najviše naliči njemačkoaustrijskim sveučilištem. Sveučilište to je uredjeno tako, da profesori imadu tamo 2000 for. plaće, kako je sam gosp. predlagatelj rekao, premda ja nestojim za to. Ja sam se o toj stvari uputio, jer me je interesirala. Ovdje je bezplatno predavanje, kojemu može svatko doći, može doći bio djak, bio zubat kritik, bio učenjak, koji iztražuje stvar, bio danguba, bio čovjek, koji jedino radi zabave dodje, jednom rieči, svatko može doći na to predavanje. Kakove posljedice ima to za profesora? Ima posljedice te, da nezna, s kim imade posla, nezna, da li s djakom, da li kritikom ili s učenjakom, ili čovjekom, koji je došao samo da potrati svoje vrieme. Svakako mora profesor prama toj publici neko stanovište zauzeti. On se mora pripraviti, osobito, što se formalne strane tiče. On se mora izvanredno pripraviti i to tako, kako se nigdje drugdje ne pripravljaju profesori. On mora gledati, da bude njegovo predavanje osobito u formalnom obziru upravo savršeno, radi toga upravo, jer nezna s kim ima posla i kakovoj publici predaje. Danas se u najnovije vrieme publici tako predaje, da profesor bitnu svoju pažnju mora svratiti na formalnu stranu te često liepimi frazami, sjajnim govorom, sjajnom dialektikom sakriva stvarnu prazninu, koja se u govoru nalazi. Darovit muž, imajući dovoljno sredstva, može ovakovim načinom sbilja doći do rezultata, do kojih se drugdje nedolazi lahko. On djaku nekaže nimalo, da on vidi, koja sredstva je upotriebio i kakovim je putem išao, sve to je sakriveno za onom sjajnom formom govora, jer mu priobćuje samo rezultate. Tako se dogadja, da su u Sorbonni predavanja savršena i divna, ali iz toga nesliedi, da tu ima obćenite znanstvene radnje, kao u Njemačkoj. Da to u istinu nije, mogu se pozvati na jednog Franceza, na primjer, na vrlo učenog Renana. Ja se samo bojim, da ga nebi gosp. predlagatelj u onu kategoriju stavio, u koju je danas uvrstio sve one, koji bi se usudili sveučilišta i učilišta francezka po uzoru njemačkom bar popraviti, neću reći urediti sasvim. To nije Herostrat za cielo, već je patriot.

Taj Renan kaže inter paranthesim, da se u istinu na Sorbonih sjajna predavanja, i sjajni govori drže, ali da za znanost nema Sorbona toliko zasluga, koliko najmanje sveučilište njemačko za znanstveno naobraženje djakâ. Kaže Renan, govoreć o francezkih i englezkih odnošajih, da nespretni njemački profesor i gladni privatni docent više čine svaki dan za znanost, nego Oxford sa svim svojim sjajnim bogatstvom. U Oxfordu ne goje se neke struke izvanrednom temeljitosti, ali dakako negoje se u obćenitom znanstvenom smjeru, nego izključivo po predmetih, koji su izabrani. Može izaći iz Oxforda djak, koji može latinske vježbe praviti, i najvještiju razpravu o odi Horacijevoj napisati, koji znade dobro braniti cara Aleksandra velikoga itd., ali sredstva ona, kojimi bi on mogao svestrano tu stvar proučiti i izpitati i ustanoviti, gdje bi se mogao upoznati s rezultati dotične nauke kod čitavoga prosvjetljenoga svieta, to mu sve manjka. Tu je njemački seminarista, koji je često nespretan, što se tiče

forme, bogatiji znanjem i bliži je vrelu onih sredstva, kojimi si može rad popuniti. Dopuštam, da mnogo njih nemože to dobro upotriebiti, ali imade takovih, koji to sjajno upotriebe i koji dolaze do rezultata, kakovih nenalazimo niti kod francezkih niti kod englezkih učenjaka.

Kaže se, da je njemačka znanost takova, da se njom nije vriedno ponositi, da nitko, koji se njemački naobrazi, neće naći takmaca, da nitko nije ponosit na nju i da nitko nezavidi onomu, koji se je u Njemačkoj naobrazio.

Ja, vis. sabore, neznam, što bi na to rekao! Ja sa svoje strane poznavajuć prilično literaturu francezku i donekle englezku i druge literature, priznati moram, da sam se bitno njemačkimi sredstvi i njemačkom literaturom izobrazio. Toga se ja nestidim reći i to ću uvjek sa zahvalom spomenuti i nebojim se, da će me radi toga ikoji Hrvat prozvati Herostratom ili drugim kakovim Efialtesom. Da, Niemci imadu hegemoniju u nekih struka znanosti, a imade opet znanosti, gdje Francezi i Englezi prednjače, to bi se u obće moglo reći za državne znanosti i gospodarstvo naroda, a imade znanosti, kao što je privatno pravo, gdje je Njemačka tako usvojila hegemoniju, da svi drugi narodi od nje zavise, i Englezi, i Francezi, i Talijani.

Neka izvoli gosp. predlagatelj koje od najnovijih djela francezkih o pravu uzeti u ruke, pak će vidjeti, koga citira Mainz u Bruselu, koga Rivier u Bruselu, koga Demangeat i mnogi drugi, koji u novije vrieme pišu, svi ovi citiraju Savignya, Puchtu, Waltera, Rudorffa itd., dakle citiraju mnogo više njih, nego li svojih zemljaka.

Bilo je vrieme, kada su Francezi imali hegemoniju. Bilo je to u 16. vieku. Neka izvoli u taljansku literaturu zaviriti. Taljanski su profesori upravo radi toga na glas došli, jer su počeli posredovati izmedju njemačke pravne znanosti i potrebami pravnoga taljanskoga života, kako se o tom može svatko uvjeriti uzevši u ruke ma koje novije djelo osobito o privatnom pravu. Ako je tomu tako, onda ja neznam, kakova bi ja razloga imao stiditi se reći, da sam se bitno njemački naobrazio, premda, nebudi meni u hvalu rečeno, imao sam i francezkih djela na razpolaganje, jer to svatko zna, da je jezik francezki mnogo prikladniji i bliži našemu, nego njemački. Svatko zna, da je jezik francezki glede sloga i načina mišljenja bliži našemu jeziku nego njemački. Ovom sgodom nemogu mimoići i reći moram, da je upravo uvrieda, koja je nanešena njemačkoj znanosti i njemačkim profesorom u oči zastupstva cieloga hrvatskoga naroda, u prisutnosti zastupnika žurnala različitih, a to je: kada je jučer rečeno, da su njemački profesori pijanice, pa je upotrebljen još krupniji izraz, kojega neću opetovati, da se po krčmah sastaju, pa tamo pijančuju, pa da jim zato djaci naukovinu plaćaju, da mogu više pijančevati.

Visoki sabore! Tko o muževih, kao što su bili Humboldt, Savigny, Mommsen itd. i sila božja drugih, kaže, da nisu drugo nego pijanice, o tom moram jako ozbiljno podvojiti, da li je bio triezan, kada je tako govorio! . .

Predsjednik: Molim gosp. izvjestitelja, neka se izvoli u kratko izraziti.

Dr. **Stjepan Spevec**: Molim, jučer nije ništa rečeno u obranu, a ovo je stvar internacionalna.

Predsjednik: Molim, da se nebi napadalo na nijednoga člana ove vis. kuće.

Dr. **Stjepan Spevec**: Ne samo, da je to rečeno, nego je rečeno, da se od te uredbe i u istom Zagrebu dapače vide posljedice, t. j. valjda da i zagrebački profesori u krčmah pijančuju sa djaci. Kada se to profesorom cieloga sveučilišta kaže, to ja neznam, što bi bila dovoljna zadovoljština, da se tomu odvrati . . .

Dr. **Antun Starčević**: To nije kazano!

Dr. **Stjepan Spevec**: Koliko mi je sveučilištni život poznat, znam, da profesori nepijančuju, a i sastanci se nedrže u takove svrhe. Ako se drži kakav akademički komers, nepijančuje se niti tamo, a kod takovih komersa više je prisustvovao gosp. predlagatelj nego ja.

Predsjednik: Molim liepo gospodina izvjestitelja, neka mirnije, a ne tako strastvenim tonom govori!

Dr. **Stjepan Spevec**: Molim, ja nisam tim izrazom uvriedio nikoga, što sam kazao, da se u komersih nije pijančevalo, i molim g. predsjednika, da bi me izvolio mirnije slušati.

Predsjednik! Ja od gospodina izvjestitelja nikakove nauke neprimam, nego ga molim, da mirnim i pristojnim tonom govori!

Dr. **Stjepan Spevec** (nastavlja): Kaže se, da je Meternik njemačka sveučilišta uredio, i tako uredio, da je pokvario mladež, jer mladež uzhićena za slobodu, stupila je medju dobrovoljce, i kada su utukli Napoleona i time upropastili slobodu, prevarila ih je vlada, te nije uvela slobode, koju jim je obećivala. I tako je demoralizirana mladež ostala, ali za Meternika da je bila mnogo bolja austrijska mladež. A u čem je bila bolja? U tom valjda, što se je godine 1848. na barikadah hrabro borila. Ja moram priznati, da to nestoji u nikakovu tiesnu savezu sa dobrotom ili nedobrotom sveučilišta, jer tko se može akademičkoj mladeži protiviti, da se nelati oružja za obranu slobode. Kada sav narod vrije oduševljenjem za slobodu, onda neostaje obično niti akademička mladež mirna. Nu kad bi sveučilište pripravljalo mladež za tu svrhu, svako bi radilo izvan svoga djelokruga i promašilo svoju zadaću pravu. Jedan od važnih razloga, zašto se njemački djaci nisu god. 1848. odmah u legije poredali, bijaše taj, što je tamo sloboda nauke postojala, dočim su se u Austriji tek morali boriti za to. Sloboda sveučilištne nauke, sloboda štampe, sloboda sastajanja itd. bijahu prvi i najvažniji zahtjevi pokreta austrijskoga od god. 1848. Kada bi u ostalom Meternik slutiti bio mo-

gao, da je na austr. sveučilištih takav sustav, po kojem se mladež dovodi na barikade, bio bi ga sigurno njemačkim sistemom zamienio, nu zato, jer je slobodu nauke i naučavanja držao pogibelju, zato ga nije uveo.

Toliko budi rečeno o odnošajih našega sveučilišta prema Njemačkoj i odnošajih naukovine prema slobodi naučavanja. Nego se kaže: Čemu profesori naukovinu dobivaju, oni su dosta plaćeni i vuče se paralela medju činovnici i medju profesori. Moram opet priznati, da me je ta paralela iznenadila. Kaže se: Profesori najviše 10 sati na tjedan, a 2 sata na dan predaju, da imadu uza to ferije pol godine, svake pete godine doplatak, poslije 30 godina da može u penziju ići, i da stoje sjajno prema drugim činovnikom državnim, jer državni činovnik da imade na jedan dan 10 ura uredovati, a to ne samo po danu, nego i po noći da mora raditi, ako se poslovi nagomilaju, da mora 40 godina služiti, pa da nema ništa zato. Pitam samo, vis. sabore, kako je to, da ipak, kada se natječaj razpiše za koju profesorsku stolicu, da ima neizmjerno malo kompetenta, osobito iz naše domovine, a vrlo često niti se jedan nejavi. A kada se koje činovničko mjesto razpiše, to imade toliko kompetenta, da je često u najvećoj neprilici dotična oblast, koja ima popuniti mjesto. Ako je profesura tako lahak posao, ako se tu neradi, ako se dangubi, ako je plaća tako mastna, zašto se toj struci i drugi neposvećuju? Kako je moglo zakonodavstvo do toga doći, da za ovakovu malenu i toliko pogrdniju službu više pruža, a za drugu veću, tegotniju mnogo manje? Valjda da zakonodavstvo nije poznavalo odnošaje, kad je takova što uradilo? Ja moram priznati, da ovo nestoji. Činovnik imade svoje uredovne sate i te uredovne sate mora on izpunit radom i prema tomu, kakove je naravi njegov posao, nijedan činovnik nije dužan raditi preko svojih uredovnih sati. Ako to on ipak čini, imade za to vrlo važnih razloga, pa ima onda nadu remuneraciju dobiti, ili, što je najviše, ima nadu biti promaknut, da se popne na viši stepen.

A kakova je radnja profesorska? Zar on sbilja ima samo dva sata posla na dan? Zar bi on sbilja time svoju zadaću svršio? Ja se mogu pozvati na glasovitoga Franceza Cujaciusa, koji je rekao, da nikada neide na predavanje, ako prije 3 sata neradi, da se pripravi za predavanje, a profesorovao je preko 40 god. Glasoviti romanist njemački, Thibaut, privrženik umne pravne škole, kaže, da treba 3—5 sati priprave za jedan sat predavanja. Dakle, ako profesor hoće savjestno svoju dužnost vršiti, to mu nije češće za dva sata predavanja niti čitav jedan dan dovoljan, već mora od svoje noći žrtvovati, ako želi savjestno izpuniti svoju dužnost. Drugo je u uredu raditi, pak makar radio dotični, znade, koliko ura imade raditi, i toliko i radi, i više preko toga u uredu neradi. Ali zvanje profesora nije takovo, da on, čim udari sat, pobere svoje „Hefte", te da može kazati, da ga do sutra 10 sati nije ništa više briga. Zvanje je profesora idealno, i tko ga idealnim neshvaća, nepozna ga, te neće postići nikakovih osobitih rezultata. To je zvanje, koje se nikada sasvim izpuniti niti izcrpiti nemože. Tko tako to zvanje shvaća, imade dosta muke, makar samo jedan sat na dan predavao, i kamo li onda, ako ima dva sata predavanja?!

Proti razlogu, da profesori moraju mnogo na knjige trošiti, rečeno je, da to moraju i drugi državni činovnici. Dapače, ovi još u većoj mjeri, nego li profesori, i da osobito oni, koji odlučuju o slobodi, imetku i životu, moraju više čitati, nego profesori.

Neću poreći državnim činovnikom, da moraju i oni, kao i profesori, koji se u obće intelektualnom radnjom bave, čitati i napredovati, ali me je ono iznenadilo, što je gosp. predlagatelj rekao glede profesora, da oni netrebaju toliko čitati, i da nije dobro, što oni mnogo knjiga čitaju i da bi bilo bolje, da manje knjiga čitaju, a više misle. Ovo me je sasvim iznenadilo. Ja sam do sada uvjek drugačije čuo i drugačije radio, te ću i od sada raditi. Ako se jedna knjiga prouči, što si može čovjek misliti? Mora si postaviti svojevoljne predmnjeve, te na to uporavljati obćenite abstraktne šablone, te će sve, što tomu neodgovara, odsuditi i kasirati. Ja dopuštam, da profesor, gdje nema slobode nauke i naučavanja, netreba čitati, jer imade knjiga i predaje po toj knjigi, i već je jako mnogo naučio, ako ju na pamet nauči. Ali to nije pravo znanje profesora. Gospodo, žalostan je to profesor, koji se neprestano izvan profesure literaturom nebavi, koji važne pojave literature nije kadar pratit, koji nemože djakom svih pojava literature pokazati. Ja bih, gospodo, proplakao nad takovom radnjom profesora sveučilištnih i ja bih takova profesora ćerao sa hrvatskoga sveučilišta, kada bi se takav našao. (Živio!) Što je onda potrebno? Da je knjižnica sveučilištna što bolje dotirana, a da se može pratiti literatura, potrebno je, da profesor što više moguće teži za literaturom i da mora biti u svojoj struci sasvim na čistu, a bilo bi dobro, da pojave iz druge strane prati, jer profesor nije, gospodo, glede izpita upućen samo na svoju struku.

Ja neću reći, što rade naši činovnici, nego ako je to istina, da činovnici kupuju knjige, makar i ne u toj mjeri, u kojoj ih kupuju sveučilištni profesori, to sam ja jako zahvalan gosp. predlagatelju, što je to kazao. Što se mene tiče, ja neznam, da bi tako bilo, a dao Bog, da je tako, ali moram se sasvim odlučno proti tomu izjaviti, da sveučilištni profesori netrebaju čitati. Zar se čitanjem nekrešu misli nikakove? Zar često loše čitanje i lošega djela nepobudjuje zrelih misli, dapače i zablude pisca često novo svjetlo otvaraju duhu čovječjemu? Dakako, koji se drži jako darovitim i toliko umnim, da mu je dovoljna jedna knjiga, on će možda hotjeti zadaću profesora time izpuniti, ako samo jednu knjigu pročita, te misli neprestano, ali dvojim, da bi rezultati njegova mišljenja stajali u skladu sa obćenitim napredkom.

Reklo se ovdje medju ostalim, da naukovina nepovoljno djeluje na odnošaje izmedju mladeži i profesorâ, jer da taj odnošaj imao bi biti takav, kao što je odnošaj starijega brata prama mladjem i odnošaj roditelja prama djeci.

Ja ovo sasvim odobravam, da je u istinu takav odnošaj medju učitelji i učenici. Ja pietetom susretam one, koji su me na gimnaziji, kao što i one, koji su me na višili učilištih učili, i koji su me doveli do naobraženja, nego ja nisam toga mnienja, da je naukovina kadra pomutiti te odnošaje. Zašto nisam? Zato, jer su ovakovi odnošaji etični i nekim načinom quasi „parentelae", koji postoje samo na njemačkih učilištih i koji se i u Austriji pokazuju. Ti odnošaji uredovno nepostoje u Francezkoj, gdje je djak profesoru obično sasvim tudj. Kada svrši predavanja, nebrine se poslije za njega, kao što ni sudac ili koji upravni činovnik, koji svoje uredovanje svrši, te sa strankom vani nemaju posla i negledaju ju izvan ureda. I Englezi i Francezi zavide i dive se onim nježnim odnošajem izmedju djaka i profesora, pa ipak je u Njemačkoj naukovina za 50% veća nego li kod nas. Zašto kod nas takovi odnošaji nepostoje, neka mi bude oprošteno, da ovdje nenavadjam zašto. Kažem samo to, da nisu niti profesori, niti djaci, nego su sasvim drugi uzroci tomu krivi, i preko toga idem dalje. (Živio!)

Kaže se nadalje, da jedan pučki učitelj više vriedi, koji je naučio diete čitati i pisati, nego sveučilištni profesor, koji je cielu godinu predavao. Odbor nastavni nije niti najmanje hotio ugleda ili zasluga pučkim učiteljem poreći; odbor je nastavni uvjeren o velikih zasluga, pače i o težkom položaju pučkih učitelja; premda znade i mane, koje se tamo nalaze; ali kada se kaže, da je veća muka naučiti diete čitati i pisati, nego li cielu godinu predavati na sveučilištu, moram to uzeti, da nije ozbiljno rečeno. (Živio!)

Danas je gospodin predlagatelj izvolio popuniti donekle svoju obranu, ali je tako daleko zašao u rimsko carstvo i stavio u savez naukovinu s padanjem narodâ u okviru naše domovine, da ga ja nisam dužan sliediti na toj stazi.

Nadalje prigovara se predlogu odborovu, da je djakom težko plaćati naukovinu, da je čudnovato, da se na sveučilištu, koje je tolikim uzhićenjem i tolikim požrtvovanjem našega naroda osnovano, da se traži, da plaća djak naukovinu.

Imenito valja znati zastupniku kotara varaždinsko-topličkoga, koji je izvolio iztaknuti, da bi bilo dobro i u interesu mladeži, ako bi se pronašao shodan modus, kako bi se siromasi od naukovine oprostili, jer kako dosada stvar stoji, kaže, da nisu siromasi oprošteni, jer da se dogadja, da nema djak sasvim ništa, osim da si nadje kojeg dobročinitelja, i da taj dobročinitelj mora naukovinu platiti. To je izvolio kazati g. zastup. varaždinsko-topličkoga kotara. Na to mi je čast odvratiti, da je g. zastup. dru. Vučetiću dobro poznato, da se lahko može dogoditi, da koji štićenik nema uvjeta, da bude oprošten od naukovine, pa ako nema uvjeta, naravski da nije oprošten, te će onaj, koji nosi sve troškove za nj, morati plaćati tu naukovinu, ako hoće, da nesustane na putu napredka, i da neizostane iz škola.

Poznato je istomu g. zastupniku, da, ako se dogodi, da štićenik imade uvjeta za oproštenje od naukovine, da je on oprošten, pa makar da mu je štićenik i kanonik kaptola zagrebačkoga. To izkustvo imade i sam gospodin dr. Vučetić, za kojeg u istinu nemam dovoljno rieči, da ga pohvalim u požrtvovnosti, kojom on mladež podupire. (Živio!) Ali što se tiče onoga, kako da se pronadje modus, da se siromasi oproste od naukovine, taj modus kod nas postoji i točno je normiran i na minimum sveden. Tko je dovoljnim uspjehom gimnaziju svršio, i to se uzimlje, da je dovoljno, ako ima većinu redova dostatnih, ipak se oprašta od naukovine. A što se drugo traži, da ima odličnu ćudorednost, moram iskreno kazati, da riedko kada ćudorednost u toj formi dolazi, nego dolazi u formi „pohvalno", — i to se kao „odlično" uzimlje za oprost, a čim nije dovoljna ćudorednost, nego je „bezprikorna" ili „ne sasvim bezprikorna" ili „priporna", toga profesorski sbor nemože niti nesmije oprostiti, ako neće, da radi proti intenciji zakona, koja se kanila postići, kada je naukovina uvedena, jer se naročito kaže, da se propisi o naukovini imadu tako rukovoditi, da nebude naukovina pukom obsjenom.

Medjutim, što se ipak dogadja? Dogadja se, da dolaze djaci siromasi, koji se kao takovi izkažu imovinskom svjedočbom, te bi radi toga bili oprošteni, da im nije ćudorednost takova, da se nemogu oprostiti. Što se onda dogadja? Dotičnik plače, pošto se nemože upisati, pa profesori, da nekorektno nerade proti propisom, nekim načinom privatno dadu nalog kvesturi, da dotičnika upiše. Dakle, dotičnici u izkaznici figuriraju, kao da su platili naukovinu, dočim ju oni u istinu neplaćaju. To čine profesori našega sveučilišta i ja sam sám u veliku broju to već učinio. Da profesori nepostupaju kod toga „pro domo sua" ili „in propria causa", mislim, da će najbolje pokazati statistički podatci.

Prošle godine bilo je na juridičkoj fakulteti 210 djaka, od tih je sasvim oprošteno 70, a od polovice oprošten je jedan. Na filozofičkom fakultetu bilo je 58 djaka, a od tih je oprošteno sasvim 13, a od polovice 11. Kada se smatra ovo razmjerje i kada se stavi u savez sa sveučilištem u Črnovici, koje je mladje sveučilište i manje od našega, koje tek četiri godine postoji, onda će se vidjeti, da u Zagrebu nije povoda, da se agitira proti naukovini, s toga razloga, jer su profesori tobože sudci u svojoj stvari. U Černovici bila su prošle godine 92 pravnika i od tih je jedan sasvim bio oprošten, a 17 njih od polovice, svega dakle skupa bilo je oproštenih $9^1/_2$.

Na filozofičkom fakultetu bilo jih je 48. Od tih je bilo 7 sasvim, a 5 od polovice naukovine oproštenih. Ovo razmjerje, koje se povoljnim smatra, sravnite s rezultatom, koji je naveden na juridičkom fakultetu ovdje službenimi navodi, pa ćete uvidjeti, da, kada profesori naukovinu sabiru, nerade na svoju korist, nego da imadu pred očima interese zavoda, premda je ovo najneugodnija dužnost svega profesorskoga djelovanja.

Kroz 5 godina, odkada naše sveučilište postoji, oprošteno je na juridičkom fakultetu preko jedne četvrtine djaka, a na filozofičkom fakultetu još više. Bilo bi jih još više oprošteno, da se nije žalibože hrvatsko sveučilište već prvih godina imalo boriti sa neredi i izgredi, koji nisu pomogli niti napredku niti njegovu dobru glasu. Mnogi dakle mladić radi nećudoredja nije bio oprošten, a mnogi drugi što je popustio kolokvirati, te je tako zanemario nauke; što jih dakle još više oprošteno nije, to nije krivnja profesorâ, nego je krivnja onih, koji nisu imali uvjetâ za oproštenje.

Ja sam uvjeren, da bi svakomu profesoru ugodnije bilo, da mu se ta naukovina u primjerenoj plaći odšteti, ali da se to učini i da se naukovina ukine, nebi bilo dobro za znanost i rad našega sveučilišta i ja bih se nje drage volje odrekao, da nemam pred očima svrhu zavoda.

Izjavio je imenito g. zastupnik virjanski, da nije za predlog, ali da se niti neslaže s predlogom odbora, jer mu se čini, da bi se imali svakako pozvati sveučilištni profesori, da mnienje svoje izreku glede promiene te naukovine. U koliko sam naslućivao, nalazi on za shodnije, da bi se naukovina paušaliter ustanovila i da se paušalno plaća. Što se tiče onoga, da bi se imalo mnienje profesora saslušati, to je bilo odboru vrlo težko, jer je taj predlog došao u ferijah, a u odboru je bio i onako prorektor i jedan profesor.

Poznajuć okolnosti, uvjeren sam, premda to pitanje nije tamo razpravljano, i ovdje govorim samo u svoje ime, da sveučilištni profesori nebi mogli na predlog ovako, kako je donešen, ništa drugo reći, nego što je odbor predložio, naime, da se predje preko njega na dnevni red. Jer što se navodi na samo izviešće, bila bi posljedica ta, da bi bila nauka bezplatna, a, gospodo, nijedan profesor nije se tako malo školom bavio, da bi to mogao zagovarati.

Što se tiče onoga, da se paušalni sustav uvede, moram kazati, da bi bio proti njemu, a radi toga bi bio proti, jer bi naukovina prestala biti naukovina, te bi postala školarina i došli bi na stanovište francezkih sveučilišta i na prijašnju pravoslovnu akademiju našu, jer se tamo plaćala školarina, koja je išla u blagajnu, i od koje su dobivali profesori samo neki paušal. Svrhe dakle, za koje naukovina postoji, dale bi se jedva školarinom postići.

U ostalom odbor nastavni nije imao nikakova povoda, ovaj predlog uzeti u pretres, da li je na sveučilištu bolja naukovina ili školarina, jer ako tko želi takav predlog učiniti, neka ga izvoli predložiti, pa će doći pred odbor, a odbor će svoju reći, što je bolje. Ovakav predmet razpravljao se je živahno prije 3 godine u carevinskom vieću kroz 2 dana, da se naime mjesto naukovine uvede školarina, a naukovina pridrži za privatne docente. Posljedica ovoj vrlo živahnoj i temeljitoj debati bila je ta, da su predlozi odborovi svi zabačeni i da se je ostalo kod naukovine.

Ja mogu već danas svoje individualno osvjedočenje izreći, da sam i proti školarini. Razlog, koji se prilično obćenito navadja proti naukovini, da ju je težko djaku plaćati, nepostoji. Dopustite, da je i porez u obće težko plaćati, pak se ipak plaća. To je već nekako obćenito, da se radje prima, nego li daje, i kad podaje, premda se inače veli, da je davati blaženije nego primati. (Smieh.) To leži u odnošajih i naravi ljudskoj.

Kada se uzme u obzir, da se mogu oni oprostiti, koji imadu uvjete zato, pa ako nisu oprošteni, da su sami krivi, to se onda nemože reći, da je radi toga uredba naukovine nekakav drakonički postupak. Kada bi bila naukovina tako velik i strašan teret za djake, onda nebi bio u kratko vrieme broj djaka tako poskočio, kao što sada. U našoj prijašnjoj akademiji, kada je razmaknuta na 4 godine, bilo je mnogo, kada je bilo 175 djaka upisanih, dočim je na sveučilištu našem u posljednje vrieme na jednom fakultetu bilo preko 200 djaka, a bilo jih je već blizu 250, posljednji semestar bilo jih je 210. Dakle se vidi, da broj djakâ raste i da nepada. A tko tvrdi protivno, neka dokaže.

Ja iskreno izpovjedam, da nije nijedan djak dosada ostavio našega sveučilišta za to, što nebi bio mogao platiti naukovine. Kada su takovi došli, koji nisu mogli plaćati, a nisu bili oprošteni, to su profesori učinili ono, što sam malo prije rekao. Iz toga se vidi, da naukovina nije tako strašan teret. Na akademiji plaćalo se je 16 for. konvencionalnoga novca, a često sada djak dolazi u položaj, da plaća samo 12 forinti. Nije dakle razmjerje ništa veće. Ako se sve to u obzir uzme, onda mislim, da nije bilo opravdano, da se u našem saboru, u našoj domovini potaknula agitacija proti naukovini.

U ovo kratko vrieme od 5 godina nije još bilo prilike, da se je ikoja štetna posljedica od plaćanja naukovine pokazala. Žalostno je to, da se o našem sveučilištu, koje tako kratko vrieme postoji, vodi razprava u žurnalih, sastancih, gdje se kritiziraju profesori, da ništa neznadu, da ništa nevriede, da znanost stoji kod nas na najnižem stupnju, da u naše sveučilište hrvatsko ide samo onaj, koji je siromah, a da onaj, koji može, ide drugamo, sve to je vrlo žalostno, kada se u Hrvatskoj govori. Kada bi to govorili naši protivnici, bilo bi onda dosta žalostno. (Živio!) Kaže se, da naše sveučilište samo oni polaze, koji nemogu plaćati. Ja sam izkusio dosada, da to nije istina. Siromah sbilja prije dodje ovamo u Zagreb, nego li u Beč i Prag.

Mnogo mladića ide onamo, jer znadu, kako je u velikih gradovih veća zabava, da jih ondje nemože nitko kontrolirati, niti roditelji niti profesori, svaki dan drugu zabavu uživaju, pa zato upravo nagovaraju svoje roditelje, da ih u Beč ili u Prag puste, jer tamo nenatjerava sve znanost, nego zabava. Dakle takav neide onamo iz plemenitih ideja, nego zato, jer bi rado bio samostalan. A poradi svega toga ostaje ipak djaka, koji mogu plaćati, jer nisu na sveučilištu našem samo prosjaci, a koji otidju, vrate se opet, te sravnjuju predavanja inih sveučilišta sa predavanji našega sveučilišta i to sravnjivanje obično glasi povoljno za nastojanje hrvatskoga sveučilišta. (Živio!)

Visoki sabore! Ja sam i onako uztrpljivost visokog ovog sabora u većoj mjeri zlorabio, nego li što sam nakanio, a pošto je bio predmet od velike važnosti, za to ćete mi oprostiti. A pošto sam stvar izcrpio, molim, da vis. sabor izvoli prihvatiti predlog odbora, da se naime preko predloga ob ukinuću naukovine predje na dnevni red. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Debata je svršena. Predložena po g. zastupniku dr. Antunu Starčeviću i drugovih osnova zakona o ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, sastojeća iz jedinog članka, glasi ovako: „Na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu naukovina se ukida. Time zakona od 5. siečnja 1874. §. 64. i svi §§-i š njime u savezu, u koliko se protežu na naukovinu, ostaju bez svakoga pravna dosega. Izvršenje ovoga zakona povjerava se banu“.

Predlog pako odbora za bogoštovje i nastavu glasi, da se preko ovoga predloga dra. Starčevića i drugova prelazi na dnevni red.

Sada će se glasovati najprije o predlogu odbora.

Vis. sabore! Pošto desetorica gospode saborskih članova zahtieva, da se poimence glasuje, to molim jednoga od gospode bilježnika, da izvoli imena čitati, a drugog da izvoli glasove bilježiti. Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole sa „da“ glasovati, a ona, koja su proti predlogu odbora, sa „ne“.

(Nastaje prozivanje gg. zastupnika, bilježenje i brojenje glasova).

Predsjednik (zvoni): Glasovalo je 45 saborskih članova: 39 sa „da“, a 6 sa „ne“. Preko predložene po g. zastup. dru. Antunu Starčeviću i drugovah osnove zakona o ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu prelazi se dakle na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće odbora za bogoštovje i nastavu o kreirat se imajućem mjestu učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti i izviešće odborovo s predlogom pročitati.

Izvjest. dr. **Stjepan Spevec** (čita izviešće odborovo s predlogom).

Vis. sabore! Odbor nije mogao u svom predlogu kakvu drugu formu uzeti i možebiti pozvati vis. vladu, da to odmah učini, jer mu nisu predležali potrebiti podatci; ali ipak nije mogao na ino, nego li izraziti svoje uvjerenje, da je sbilja koristno, da se u Zagrebu stalan jedan učitelj stenografije namjesti, bilo to molitelj ili tko drugi.

Do sada se je predavala stenografija na gimnaziji i na realki, i dotični je učitelj dobivao u to ime malu podporu, i to po 1 for. od imućnije, a po 50 novč. od siromašnije mladeži na mjesec, te radi toga i nisu mnogi sudjelovali kod učenja stenografije. Ovdje se neradi o drugom, nego o tom, da vis. vlada opredieli stalnu plaću za namještenje stalnog učitelja, koji bi predavao stenografiju ne samo na gimnaziji i realki, nego i na sveučilištu. To bi bilo sbilja jako koristno u našoj domovini, u kojoj je ta umjetnost jako malo razširena, dočim se na drugih sveučilištih riedko predavanja bilježe običnimi pismeni, nego stenografički. To su bili razlozi, s kojih je odbor ovaj predlog stavio.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predmetu? (Nitko se nejavlja.)

Dočim nitko neželi govoriti, stavljam pitanje:

Prima li vis. sabor izviešće odbora za bogoštovje i nastavu s predlogom odbora?

(Prima se.)

Time je dnevni red današnje sjednice izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice staviti će se osnova zakona ob uredjenju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za četvrtak 4. ovog mjeseca u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 2 sata poslije podne.)

Četrdeset i sedma saborska sjednica,

obdržavana dne 4. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Generalna i specijalna debata ob osnovi zakona o ustrojstvu gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. — Interpelacije dvie gosp. zastupnika Dragutina Mihalovića, i to: jedna o nesigurnosti, a druga o nevolji u Slavoniji. — Odgovor presv. g. predstojnika odjela za unutarnje poslove na interpelaciju g. zast. Josipa Zorića o izgredih vojničkih u Dugomselu.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XLVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 2. rujna 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe odobren.

Predsjednik javlja, da na ovaj sabor nije stigao nikakov podnesak.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu dra. A. Starčevića i drugova ob ukinuću naukovine na kr. sveučilištu Franje Josipa I.

Pošto je predlagatelj za svoj predlog, a izvjestitelj odbora za predlog odbora govorio, stavlja predsjednik na glasovanje pitanje:

„Prima li vis. sabor predlog odbora za bogoštovje i nastavu, koji glasi, da se preko predloga dra. Starčevića i drugova, koji glasi:

Osnova zakona,

o ukinuću naukovine na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Članak jedini.

Na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu naukovina se ukida. Time zakona od 5. siečnja 1874. paragraf 64. i svi paragrafi š njime u savezu, u koliko se protežu na naukovinu, ostaju bez svakoga pravna dosega.

Izvršenje ovoga zakona povjerava se banu.

Prelazi na dnevni red.

Buduć 10 saborskih članova ište, da se glasuje poimence, neka ona gg., koja su za predlog odborov, glasuju sa „da“, a koja nisu, sa „ne“. Jedan bilježnik neka čita, a drugi neka bilježi imena.

Poslje glasovanja predsj. javlja resultat glasovanja:

„Glasovalo je 45 saborskih članova: 39 sa „da“, 6 sa „ne“. Po tom je predlog odbora za bogoštovje i nastavu primljen“.

Na dnevni red dolazi izviešće odbora za bogoštovje i nastavu o kreirat se imajućem mjestu učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu.

Izvjestitelj dr. Spevec čita izviešće odborovo s predlogom:

„Neka vis. sabor izvoli zaključiti: Molbenica Antuna Bezenšeka za kreiranje samostalnoga mjesta učitelja stenografije na srednjih učilištih u Zagrebu ustupljuje se kr. zemaljskoj vladi s preporukom na uredovanje“.

Predsjednik stavlja na glasovanje pitanje: „Prima li vis. sabor izviešće odbora za bogoštovje i nastavu sa predlogom odbora?“

(Prima se.)

Buduć je tim današnji dnevni red izcrpljen, predsjednik zaključi sjednicu urekavši sljedeću za četvrtak 4. o. m. u 10 sati prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

Osnova zakona ob uredjenju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Dr. **Vuščić** v. r. — **Luka Marjanović** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Visoki sabore! Ima li kakve primjetbe proti ovomu zapisniku, kako je sada proglašen?

(Nitko se nejavlja.)

*

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Za današnju sjednicu na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Preuzvišeni g. ban priobćuje, da je Njeg. c. kr. Visost prejasni g. kraljević Rudolf blagoizvolio glasom dopisa naddvornika svoga od 25. kolovoza t. g. sa dopadnošću primiti čestitku sabora hrvatsko-slavonskoga, podnešenu mu povodom visokoga Njegova rodjendana, ter ujedno odrediti, da se hrvatsko-slavonskomu saboru izjavi duboko osjećana zahvala.

(Trokratni Živio!)

Prima se s homagijalnim poklonstvom do najugodnijega znanja.

Gosp. nar. zastupnik Pavao Brantner, poduprt desetoricom saborskih članova, stavlja sliedeći predlog:

„Neka izvoli vis. sabor zaključiti, da vis. kr. zemaljska vlada blagoizvoli uznastojati na svojem mjestu, da se dokine porez na oružje".

Ide odboru ad hoc za sabiranje predstavaka za pobiranje poreza.

Za današnji dan nema više nikakvog podneska, s toga se prelazi na dnevni red. Na dnevnom redu je izviešće odbora obćinarskoga o osnovi zakona ob ustrojstvu gradskih obćina u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti i izviešće pročitati.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita odborsko izviešće).

Predsjednik: Iza ovog prvog pročitanja osnove zakona po odboru predložene, imade rieč g. izvjestitelj, da načela iste osnove pobliže obrazloži.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Visoki sabore! Najprije molim, da mi se dozvoli priobćiti, kako je odbor došao do toga, da je najprije osnovu zakona ob ustroju gradskih obćina preuzeo u razpravu, drugu osnovu, dotično osnovu o uredjenju seoskih obćina odložio, dok s ovom gotov bude.

Kada su obe ove osnove odboru ad hoc za razpravu i predtečno viećanje povjerene bile, i kada se je odbor konštituirao, povelo se je ponajprije pitanje o tom, koju od ovih imenovanih osnova odbor ponajprije da razpravlja. Neka su gospoda zahtievala, da se najprije osnova o uredjenju seoskih obćina u pretres uzme; druga opet, da se ona ob ustroju gradskih obćina u pretres uzme, pak je prevagnula ona strana, koja je zahtievala, da se osnova ob ustroju gradskih obćina najprije u pretres uzme i to s toga razloga, što mi do sada u našoj zemlji zakona ob ustroju gradskih obćina imali nismo, dočim za seoske obćine i za trgovišta imademo zakonski članak XVI. od god. 1870. sabora našeg. Naše gradske obćine upravljale su se do god. 1850. po svojih posebnih povelja i štatutih. God. 1850. 7. rujna izdana su bila tri patenta, kojimi su se uredjivale gradske obćine Zagreb, Osiek i Rieka. A tako 19. kolovoza 1851. izdao je blage uspomene ban Jelačić naredbu, kojom su se uredjivali ostali gradovi i neka trgovišta, koja su imala uredjene magistrate, dočim za gradove krajiške, koji su iz Krajine izključeni, i materi zemlji pridruženi, postoji carski reskript od 8. lipnja 1871. Tako su dakle naši gradovi bili po različitih patentih, naredbah i reskripti do sada upravljani. Da se jednoličnost u tome upravo postigne, već je prijašnji sabor pozvao vladu, da podnese zakonsku osnovu o uredjenju gradskih obćina, i vlada odazvavši se tomu pozivu, podnesla je tu osnovu zakonsku vis. saboru na ustavno razpravljanje, koju je osnovu odbor u svojih sjednica potanko pretresao, to je uspjeh njegove razprave i viećanja upravo sada visokomu saboru pročitan.

Po ovoj, netom sada pročitanoj osnovi, koja je iz viećanja odborskog proizašla, mogao je vis. sabor razabrati, da su neke ustanove vladine osnove promienjene. Najglavnije su promjene bile stilističke, koje se neodnose na nikakva načela; ali bitne promjene u samih načelih bile bi sljedeće: Odbor je aktivno izborno pravo za biranje naime gradskih zastupnika razširio, podielivši ga svim samostalnim obćinarom bez razlike spola uz stanovite uvjete, tamo pobližje naznačene, i to ponajprije gradjanom i začastnim gradjanom, kako je u vladinoj osnovi bilo, i obćinarom zavičajnikom, koji spadaju u razred činovnika, i drugih honoracija, da imadu pravo glasa bez obzira na kakve stege porezne; dočim je za druge obćinare ustanovio census najmanjih 5 for. godišnjeg poreza, ako su zavičajnici, a ako nisu zavičajnici, census od 10 for. Visoka je pako vlada predložila za gradove Zagreb, Osiek i Varaždin višji census, i razlikuje se na toliko, na koliko zahtieva obrt, nekretnine ili drugi koji prihod ili zanimanje, i plaćanje stanovitog poreza od toga, dočim je odbor sve izjednačio, tako da je census za sve jednako ustanovljen. Po vladinoj osnovi nadalje imao bi se grad Zagreb na tri izborna kotara dieliti, dočim je odbor prihvatio dosadašnji običaj i ustanovu patenta od 7. rujna 1850. gdje se grad Zagreb dieli na dva izborna kotara. Zatim bi se po vladinoj osnovi imali izbornici svakog grada odnosno svakog izbornog kotara razdieliti na dva izborničtva, dočim je odbor dozvolio gradovom Zagrebu, Osieku i Varaždinu razdieljenje izbornika na tri izborničtva. Zatim se razlikuje vladina osnova od odborske glede broja samih zastupnika, jer je po onoj ustanovljen broj zastupnika prema broju pučanstva na 12, 18, 24 i 40 zastupnika, dočim je po ovoj ustanovljen broj zastupnika prema broju pučanstva na 12, 16, 20, 24, 30, a za gradove Zagreb i Osiek na 40 zastupnika. Tako se isto odborska osnova razlikuje od vladine osnove glede broja popunit se imajućih izpražnjenih mjesta. Zatim je odbor glavnu ustanovu osnove, kojom se izabire gradski načelnik, promienio, jer je odbor pridržao dosadašnji običaj, da se gradski načelnik bira iz sredine samog zastupstva, i nezahtievajuć od njega, da mora osobita kakva svojstva izkazati, kako se to u vladinoj osnovi zahtieva, koja dopušta, da se gradski načelnik bira izmedju obćinara u obće. Odbor je ograničio takodjer i vrieme službovanja

gradskog načelnika na 4 godine, dočim bi po vladinoj osnovi imala trajati njegova služba 6 godina. Nadalje je brisao odbor iz vladine osnove ustanovu onu, kojom se podieljuje gradskomu satniku neki samostalni djelokrug, i to tim više i tim laglje, što po samoj osnovi vladinoj gradskomu zastupstvu prinadleži pravo, da ono opredieli broj činovnika, njihovo djelovanje i plaću štatutom, koji ono samo sastaviti ima.

Nije se dakle moglo o gradskom satniku najposlje ovdje ništa niti govoriti, jer možda svi gradovi niti neće gradskog satnika niti imenovati. Tako je isto brisao odbor iz vladine osnove onu ustanovu, koja propisuje, da bi imali svi činovnici osim manipulacionalnih dobivati kvinkvenal, i to obzirom na to, što je gradskomu zastupstvu dozvoljeno predložiti poseban štatut, koji će ustanoviti i beriva gradskim činovnikom, i prosto je gradskomu zastupstvu, da u tom štatutu i kvinkvenale gradskim činovnikom dozvoli. Napokon, kako se je vis. sabor mogao osvjedočiti, skraćena je osnova proizišla iz viećanja odborskog za 5 paragrafa prema osnovi vladinoj, jer ova imade 99 paragrafa, dočim odborska imade samo 94 paragrafa. Tu nisu brisane nikakve bitne ustanove, već su neki paragrafi vladine osnove u jedan paragraf skopčani, a drugi, koji su u vladinoj osnovi opetovani, izpušteni.

U ovoj osnovi, koju odbor vis. saboru predlaže, sačuvana je, kako se je mogao sam vis. sabor iz pročitanja iste osvjedočiti, autonomija gradskih občina dovoljno, i ja mislim, da mi nebi trebalo više niti rieči tratiti, da ju u obće bolje obrazložim i preporučim, nego jedino molim, da ju vis. sabor izvoli za podlogu specijalne razprave primiti.

Predsjednik: Visoki sabore! Iza ovog obrazloženja ima sliediti generalna debata o ovom predmetu. Ona gospoda, koja žele u generalnoj debati govoriti, neka se izvole prijaviti, da se uzmognu zabilježiti.

Jovan Živković: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Prema sada po g. izvjestitelju iztaknutih razlikostih osnove odborove i vladine dužnost mi je prije svega, za označiti u kratko stanovište vladino, nekoja progovoriti.

Pošto je g. izvjestitelj potanje obrazložio genesis, kako se je došlo do ove osnove, to meni nije potrebno o tom moj govor nadalje duljiti, tim manje, što predpostavljam, da je o tom vis. sabor dostatno upućen iz obširnog obrazloženja zemaljske vlade, kojim je ona svoju osnovu visokomu saboru na ustavno pretresivanje predložila. Nu glede onih razlikostih moram reći, da jih zemaljska vlada nesmatra tako bitnimi, da nebi u stanju bila i one sa svoje strane prihvatiti istu osnovu odborsku za podlogu specijalne debate.

Razlike osnivaju se na mnienju odborovu, da bi bilo ovo ili ono bolje udešeno, kako je odbor mislio proti mnienju vladinom, koja je u tom imala svoje nazore, i koji bi, gospodo, jednostavno bili ovi: Pošto zemaljska vlada smatra, što će i vis. sabor sjegurno dopustiti, da su gradovi kao municipija sastavina iz državnog organizma, i da je morala ići na to, da se kod ove osnove obzir uzme na što moguće veću i širju autonomiju, da se gradovi razvijaju u svom autonomnom djelokrugu, i da potraži uvjete uprave od onih, koji su ju preuzeli, i koju vrše preko ovog zakona kao prva molba u našem upravnom organizmu. U tome je, dakle, gospodo, razlika, da je odbor mislio, da je vlada u tom dalje posegla, nego li bi poseći imala. Da samo ovu razliku navedem, što je vlada mislila, da se osobe, koje za tu upravu odgovaraju, takve postavljaju, da nešto više jamstva pružaju, da pod njihovim rukovodstvom bude uprava što stalnija, što vrstnija i što točnija, a to su gradonačelnici. S toga je držala, da gradonačelniku treba dati više vremena, da se upozna sa upravom, i ako je u dva puta polučio povjerenje grada i sugradjana, da se više netreba trećemu izboru podvrgavati, i smatrala je službu njegovu šest godina od potrebe, da se podpuno uputi o upravi koju vrši, dočim odbor misli sa svoje strane, da mu netreba više nego li četiri godine, i da se i nadalje izboru podvrgava. Da li je pako ovo ili ono bolje, visoki će sabor suditi o tom. Tako isto je mislila vlada, da za osjeguranje izbora načelnika valja posegnuti i izvan kruga zastupnika gradskih, koji su već povjerenici grada i netreba jim vezati ruke, da moraju birati načelnika izmedju sebe, nego da mogu birati slobodno za takvog jednog svojih sugradjana, koji sposobnosti ima, i koji je dorasao upravi; dočim je odbor sa svoje strane mislio, da treba uživati povjerenje ne samo kod zastupnika gradskih, nego tako rekuć cielog izborničtva, koji zastupnike biraju, te da bude biran u ovom ili onom kotaru, i da uživa povjerenje izbornika. Ovime bi se izgubio gradovom mnogi vrstan, valjan i čestit muž, koji se nemože upustiti u vrtlog agitacija, i čim on vidi, da je njegov izbor ovisan od ove ili one okolnosti, nemieša se u agitaciju izbornu i više je kod toga pasivan, dočim se od njega znade, da bi dobar šef onoga grada bio, i prema svomu znanju i prema drugoj svojoj sposobnosti. Takova osoba po ovome nemože doći na mjesto načelnika; jer onaj, koji hoće da bude načelnik, mora se truditi pošto po to, da bude i zastupnikom gradskim, inače je mjesto to za njega izgubljeno, pak ne samo za njega, već i za grad. Mi znamo, kakva se oskudica trpi, kada se dodje do toga, da se valjana u svakom pogledu osoba za gradonačelnika izabirati ima. Time je dakle, visoki sabore, u pogledu toga postupak vladin opravdan i u interesu uprave, i u interesu samih gradova.

Nadalje je razlika ona dosta bitna glede vršenja aktivnog prava izbora, jer vlada nije uzela obzir na ženski spol, dočim je odbor u tome otišao jedan korak dalje, i nije našao razloga izključiti ženski spol od prava izbornog pod onimi uvjeti, koje osnova u sebi sadržaje. Vlada,

nemože reći, da je to nepravedna misao. Razlozi su njezini posve drugi, da je ona te osobe izkljućila, koje će razloge ona iztaknuti, kada bude o tom razgovora. Tako si vlada priuzdržaje pravo, ne glede svih ustanovah odborske osnove, nego glede pojedinih, na koliko ona to za shodno pronadje rieč povesti, i uz taj priuzdržaj ona prihvaća osnovu odborsku za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Pošto nije nitko za rieč u generalnoj debati ubilježen, i pošto je vis. vlada osnovu po odboru predloženu i po gosp. izvjestitelju obrazloženu za podlogu specijalne debate primila, to će se sada glasovati, i stavljam sliedeće pitanje: Prima li visoka kuća osnovu zakona o ustroju gradskih obćina u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji onako, kako ju je odbor izradio i predložio u načelu za podlogu specijalne debate? Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje ogromna većina.)

Predložena osnova odborska primljena je za podlogu specijalne debate. Sada se stupa na specijalnu debatu. Molim g. izvjestitelja, da sve paragrafe po redu jednoga za drugim čita. Ako bi koji od gospode zastupnika imao na koji god paragraf izpravak, to molim, da ga izvoli prije čitanja dotičnog paragrafa ovomu predsjedničtvu dostaviti, da se uzmogne zajedno s paragrafom i riešiti.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov): Osnova zakona ob ustroju gradskih obćina u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov ovaj onako, kako ga je odbor predložio?

(Prima se.)

Naslov je primljen.

Izvjest. **Gjuro Kranjčić** (čita poglavje I. obćenitih ustanova):

§. 1. Gradske obćine, koje imaju uredjene magistrate, podredjene neposredno kr. zem. vladi i vrše vlast prve političke molbe, ustrojavaju se i upravljaju po ovom zakonu.

Predsjednik: Izpravka nema ovomu paragrafu. Prima li visoka kuća ovaj §. 1. onako, kako ga je odbor predložio?

(Prima se.)

§. 1. primljen je po prezlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 2.):

§. 2. Upravna vlast gradske obćine proteže se na sveukupno današnje njezino zemljište.

U buduće moći će se teritorijalni obseg gradske koje obćine promieniti samo zakonom.

Predsjednik: Izpravka ovomu paragrafu nema. Prima li vis. kuća §. 2. onako, kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

§. 2. je primljen po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 3.):

§. 3. Gradovi, koji imaju vlastiti svoj grb, mogu se njim služiti na uredovnom svojem pečatu. Podieljivati nove grbove pridržano je odluci kraljevskoj.

Predsjednik: Izpravka ovomu paragrafu nema. Prima li vis. kuća §. 3. onako, kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

§. 3. je primljen po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 4.):

§. 4. U red gradova može se koja obćina podignuti samo posebnim zakonom.

Predsjednik: I ovdje nema izpravka. Prima li vis. kuća §. 4. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 4. je primljen po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 5.):

§. 5. Svaka gradska obćina dužna je prema ustanovama ovoga zakona sastaviti statut o nutarnjem svom ustroju i poslovanju, te predložiti ga na odobrenje kr. zem. vladi, odjelu za nut. poslove.

Predsjednik: Na §. 5. nema izpravka. Prima li vis. kuća §. 5. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 5. je primljen po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita poglavje II. — Obćinari gradske obćine. — §. 6.):

§. 6. Obćinar gradske obćine jest svaki ugar.-hrvat. državljanin, koji spada u savez iste. Obćinar je ili zavičajnik ili nezavičajnik.

Kod ovog paragrafa, vis. sabore, opaziti mi je, da je odbor na toliko promienio vladinu osnovu, što se u njoj u naslovu navadja: „Stanovnici gradske obćine“. Odboru se nije svidilo, da to na prvom mjestu stoji, buduć da se govori dalje o takovih, koji nestanuju u obćini i nisu stanovnici, ipak jesu obćinari. Usljed toga je razloga u naslovu stavio: „Obćinari gradske obćine“, i izpustio je ono, da se stanovnici diele na obćinare i na strane, te je odmah počeo od alineje 4. vladine osnove, koja označuje obćinare. Zatim je kod pobližje oznake obćinara nezavičajnika u toliko odstupio od vladine osnove, što je nezavičajnikom priznao svakog, koji, makar i u obćini nestanuje, ali ovdje kakovu trgovinu, obrt ili nekretninu posjeduje i od nje izravan porez plaća; dočim se po vladinoj osnovi smatra nezavičajnikom onaj, koji nestanuje u obćini, i u njoj kakvu nekretninu posjeduje, i od nje izravan porez plaća. Inače nije razlike nikakove izmedju vladine i odborske osnove.

Predsjednik: Proti ovomu 6. paragrafu takodjer nema izpravka, ali se je za rieč prijavio zastup. g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Gospodo! Sviest mi nedopušta, da glasujem za §. 6. osnove zakonske radi prve točke istoga paragrafa, gdje se kaže sliedeće (čita): „Obćinar gradske obćine jest svaki ugarsko-hrvatski državljanin, koji spada u savez iste“. Dužnost, mi je, gospodo, navesti razloge, radi kojih ja neću glasovati za ovaj paragraf. Ovaj paragraf, gospodo, barem se dotiče pitanja državljanstva i na neki način mogla bi štilizacija njegova pobuditi sumnju, da je „i m p l i c i t o“ riešeno. Dopustite,

gospodo, da nekoliko rieči o tom pitanju kažem i da opravdam time svoje nesuglasje.

Pitanje državljanstva, gospodo, prije uvedenja dualističkog sustava bilo je jednostrano riešeno time, što se nije poznavalo, nego samo jedno državljanstvo i to austrijsko državljanstvo. To austrijsko državljanstvo bilo je uredjeno gradjanskim zakonom. Usljed uvedenja dualističkog sustava, Ugarska je pridržala sebi posebno državljanstvo i time smo vidjeli i doživjeli dvie vrsti državljanstva, iliti dvojako državljanstvo: s jedne strane u Austriji austrijsko, a s druge strane, zovimo ga za sada, translajtansko. Je li time Ugarska riešila to pitanje? Riešila ga je prama Austriji, ali prama Hrvatskoj po mojem mnienju nije. Ovo pitanje državnoga saveza naravski, gospodo, na sliedećem pitanju obstoji. Da li je posebnoga državljanstva za Hrvatsku? Ovo pitanje može se takodjer svesti na drugo: Je li Hrvatska država? To pitanje, gospodo, kako možemo mi riešiti? Mi ga možemo riešiti samo onim načinom, kojim se ono nam namiće, dapače, koje nam riešenje namiće naša prošlost i naše pravo. Gospodo! Kada je zadobila svoju neodvisnost usljed uvedenog dualističkog sustava Ugarska, nije našla Hrvatsku bezpravnom. Tim je Hrvatska sama zadobila takodjer svoje pravo, svoje starodavno pravo. Pravo hrvatske države se je samo po sebi razvilo, te je starodavnije od Ugarske, kako joj je bio starodavniji i ustav. (Živio! na galerijah.) Gospodo, ona je uživala u svoje staro doba sva ona prava državna, koja prianjaju svakoj državi, dobro uredjenoj. Ako smo mi „reliquia regnorum“ s jedne strane, to možemo takodjer kazati s druge strane, da je naš ustav „reliquia libertatum“. Neka državna prava ipak smo znali uzdržati, premda su okrnjena, svakako su ostala. Okrnjena su našom zlosretnom nagodbom g. 1868., ali ipak ta nagodba uzdržava Hrvatskoj neku državnu moć i neke državne vlastitosti. Ta državna moć, gospodo, koju smo mi zadržali, ona je sadržana i priznata u §. 59. naše nagodbe od godine 1868. U tom paragrafu što se priznaje gospodo? Priznaje se, da mi sačinjavamo politički narod, da imademo svoj teritorijum i da imademo svoje vlastito zakonodavstvo u nekojem djelokrugu. Taj je djelokrug za pravosudje, za nutarnje naše poslove, za nastavu i bogoštovje. Unutar ovih granica dakle, gospodo, imademo neko državno pravo i svaki dionik te države, toga političkoga naroda, gospodo, uživa neka prava, kako izvršuje neke dužnosti. Ta vlastitost, gospodo, pripada svakomu članu političkog ovog naroda, koji je priznat po nagodbi. Ta vlastitost, po kojoj svaki član našega naroda uživa neka prava i izvršuje neke dužnosti, sačinjava neko posebno državljanstvo, koje je hrvatsko državljanstvo. Da li valjda, gospodo, ovo državljanstvo izključuje neko zajedničko državljanstvo? Neizključuje ga. Ali kako ga neizključuje? Tako nazvano zajedničko državljanstvo nemože niti absorbirati niti uništiti naše posebno. Istina je, gospodo, da je u §. 10. nagodbe rečeno, da je zakonodavstvo o državljanstvu usredotočeno u Pešti. To stoji, ali, gospodo, što se tim kaže? Tim se kaže, da je to zajedničko državljanstvo i da će biti uredjeno po onih činbenicih, koji su vlastni polag nagodbe sami riešiti ga. A kada će se to pitanje zajedničkoga državljanstva riešiti u saboru peštanskom, tim neće ovaj moći lišiti ovu zemlju svog posebnog državljanstva. Jeda li je, gospodo, zemlja naša u uživanju toga posebnoga državljanstva? Jest. Jeda li to državljanstvo naše zemlje spada u resort naše zemaljske vlade? Jest. Po čemu? Po tome, što je gradjanski zakon onaj, koji uredjuje sada naše državljanstvo. A gradjanski zakonik, kako znate dobro, spada u resort pravosudja. A tko izvršuje, gospodo, dotične propise gradjanskoga zakonika? Tko podieljuje to državljanstvo? Zemaljska naša vlast, i nijedna druga vlast. Izvršuje li zemaljska vlast to pravo u prenešenom kakovom djelokrugu? Nipošto, ona ga neizvršuje u vlastitome svome djelokrugu, kako ga naš gradjanski zakon uredjuje. Vi nećete meni kazati, gospodo, da je to nešto . . .

Predsjednik: Ja bi molio g. govornika, da se kraće izrazi. On nije predloga niti izpravka podnio. Njemu je samo govoriti o tom, da obrazloži razloge, zašto neglasuje za ovu stvar.

Dr. **Kosta Vojnović** (nastavlja): Molim, gospodo, ovo su razlozi, koje ja navadjam; ako mi ovo uzkratite, dobro, to je vaš posao, ali meni je pravo obrazložiti svoje mnienje. (Glasovi: Čujmo! Čujmo!) Ima dakle po mom osvjedočenju, gospodo, neko posebno državljanstvo hrvatsko, koje nije izključeno po onom zajedničkom. Znam, gospodo, da po obćenitih pravnih pojmovih, kako će mi potvrditi veleštovani g. predstojnik za pravosudje, imalo bi državljanstvo biti zajedničko. U svakoj državi nema nego jedno samo državljanstvo. Ali, gospodo, niti vi, niti ja nismo stvorili dualizma, nego su ga stvorili dogadjaji, a pošto je stvoreno državljanstvo austrijsko i translajtansko, dopustite, da ja takodjer iztaknem ono posebno hrvatsko, koje nagodba s Ugarskom nije izbrisala. Gospodo! Na što ide moj govor? Jesu li ti odnošaji bistro riešeni glede ovoga pitanja? Nisu. Ja neću, gospodo, nipošto kazati, da je to pitanje tako lahko, da se dade tako jednostavno riešiti. U Austriji, gospodo, i u našem dualističkom sustavu, na polju javnog prava našeg, ovakva pitanja nedadu se tako na brzu ruku riešiti. To je istina, ali, gospodo, gdje se državna pitanja neriešavaju tako lasno, gdje se znadu zaplesti, gdje su zapletena po svojoj naravi, kako je ovo pitanje zapleteno, što nam preostaje? Držati se u okviru onoga, što imamo sada, pošto bar dosada nismo imali ugarsko-hrvatskog državljanstva. To ugarsko-hrvatsko državljanstvo unešeno je stopram ovom osnovom. A što smo imali dosada, gospodo? Imali smo dosada ipak toliko, da nam je bilo priznato to hrvatsko-slavonsko državljanstvo. To je nešto značilo, gospodo! A tko je označio to hrvatsko-slavonsko državljanstvo?

Ovaj sabor, ako se nevaram, koji je sklopio nagodbu god. 1868.

Što se je dogodilo, gospodo, u naših odnošajih medju Hrvatskom i Ugarskom, da se to hrvatsko-slavonsko državljanstvo imade sada pretvoriti u hrvatsko-ugarsko? Koji se fakat dogodio od 1870. do 1879., da se prvo u drugo imade pretvoriti? Gospodo, videći, kako se to pitanje malo po malo približuje nekomu kraju, meni zadava neki strah. Godine 1870. imali smo hrvatsko-slavonsko državljanstvo, pak kada je podniela zemaljska vlada svoju prvu osnovu obćinskog reda, imali smo državljanstvo „pure et simpliciter", a kod predležeće osnove nema sada više niti toga, nego smo došli na ugarsko-hrvatsko državljanstvo. Evo kako smo polagano sašli do take granice, da kad bi nam treća kakva osnova podnešena bila, to novo državljanstvo „ugarsko-hrvatsko" izčeznulo bi u prosto ugarsko i time bi, gospodo, metamorphosa naša bila svršena. (Živio!) Sada, gospodo, liepo molim, da nam se kaže, koji su razlozi bili, koji su mogli sklonuti odbor na to, da se tako predloži? Ja mislim, da vi mene nećete nazvati kao prećerana, ili kao kakova šovinistu, kada vam kažem i kada pitam sl. odbor, zašto nije prihvatio bar sadržaj u §. 4. u prvoj točki zakona god. 1870., koji ravna sada svimi ladanjskimi obćinami? Što vam kaže onaj paragraf? Kaže vam ovo (čita): „Hrvatsko - slavonski državljanin, koji budi osobom, budi imetkom stoji u obćinskoj svezi, obćinar je dotične obćine". Što ima, gospodo, naravnijega od ovoga paragrafa? Što bi vam bilo reklo ministarstvo peštansko, koje nebi imalo prava uticati u naše zakonske osnove, kada bi vi, gospodo, predložili takav sastavak, kako se ovdje u ovoj prvoj točki predlaže? Ja vam nepredlažem, da vi riešite sada ovo pitanje državljanstva, nego, pošto to pitanje nije jošte riešeno medju jednim i drugim narodom, da se držimo „status quo", i da nepustimo onoga stanovišta, na kojem stojimo. Držimo se onoga „beati possidentes", jer ako izgubite posjed višeput, izgubili ste i vlastnost.

Gospodo! U današnje vrieme držimo se našega posjeda, da se nas sutra, kada bismo imali revindicirati vlastnost, nepita: gdje su vam dokazi? Vi znate, tko riešava to pitanje. Dokazano je žalibože, da ga riešava jači. Dakle, držimo se onoga, što imademo, a za budućnost vidit će se. Evo, na što ide moj govor. Vi ćete mi kazati, na što dakle smiera ono, što sam obrazložio? Na to, da vi odbacite ovaj paragraf. Koja će tomu biti posljedica? Biti će ta, da ćete vi odpraviti ovaj paragraf opet na odbor, i da taj odbor, ako će misliti, da je uvaženja vriedno, što sam ovdje naglasio i naznačio, predložiti će vam, da prihvatite onu istu izreku, koju sadržava §. 4. obstojećeg obćinskog reda.

Gospodo! Najlakše je niz brdo slaziti. Ustavimo se, gospodo, na vrieme, nepopuštajmo od onoga, što imademo, jer i tako malo imamo. Nemojmo pokazati, gospodo, da ovaj sabor manje uvažuje stanovište državno, nego sabor od god. 1870., a tim se neće škoditi uspjehu osnove nipošto, jer preinaka kakva je sadržana u §. 4. zakona od god. 1870., nemože proizvesti nikakovih zlih posljedica, nego će ostaviti netaknuto ovo pitanje vrlo zamršeno za svoje privatne i političke posljedice. Dopustite mi, gospodo, pošto nije dopušteno po poslovniku dva put uzeti rieč, predusresti prigovor, koji bi mogao učiniti gospodin predstojnik pravosudja. Moglo bi se naime pitati, da li može obstojati državljanstvo tako razciepkano?

Ali, gospodo, imade ipak u našoj prošlosti nešto slična, a imade takodjer i primjera, koji nam vrlo blizu stoje. Prije svega neću zaboraviti i kažem odmah, da sam se naučio od velecienjenog gosp. zastupnika kraljevičkog, da su u staro doba Hrvati imali svoje hrvatsko državljanstvo, a u isto doba da su uživali obširnije državljanstvo kao Ugri. Budemo li taj pojam upotriebili, tim nije izključen, gospodo, niti pojam zajedinstva, niti pojam posebnoga prava državljanstva našeg, te neznam, gospodo, kako se nebi mogao dovesti u sklad jedan s drugim. Imamo li kakav primjer u novije vrieme? Jest, gospodo! Dok su tako rečene nasljedne pokrajine austrijske bile u savezu s „bundom", sa federacijom njemačkom, svaki je pripadnik dotičnih zemalja uživao u isto doba indigenat bunda, a bio je uz to državljanin austrijski. Premda je okrnjeno državno naše pravo, ipak obstoji neki federativni odnošaj medju Hrvatskom i Ugarskom, a taj se odnošaj, gospodo, personificira osobito u onom, pravu, koje ima ova zemlja urediti prama Ugarskoj svakih 10 godina svoje financijalne odnošaje, a u svoje vrieme i državopravne. Po ovoj državnoj ravnopravnosti imamo kano Hrvati naše posebno državljanstvo, a po zajednici kojoj pripadamo, zajedničko sa svimi članovi zemalja ugarsko-hrvatske krune. Dakle, može se dati i može se dovesti u sklad to državljanstvo u tom širjem smislu rieči sa državljanstvom u užem smislu rieči, jer ovo užje i širje, gospodo, kako znate, to je sbilja kruh svakdanji juridičke tehnologije.

Gospodo moja! Ja vam nepredlažem ovdje definitivnoga riešenja u ovom pitanju; ali, pošto je ono zamršeno, nesmijemo ga na brzu ruku riešiti. Nemojte dakle prihvatiti redakciju odborovu, kojom biste mogli dati povoda, da se to pitanje toli zamašno rieši u smislu nama nepoćudnom i protivnom našim interesom, našoj prošlosti i našemu pravu. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Da nisam po g. predgovorniku opetovano izazvan, nebi bio govorio. On zna moje mnienje u tom pitanju. Razlika medju menom i njim postoji u tom, što ja stojim na temelju postojećeg zakona, dočim ga on nepriznaje. Ja držim, da na temelju postojećega zakona njegovo razlaganje ni najmante nestoji. Nema dvojbe, gospodo, da nagodbeni zakon izriče jasno

nedvojbeno, da kralj. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija kralj. Ugarska sjedinjena s Erdeljem tvore jednu jedinu državnu zajednicu, tvore jednu državu. O državljanstvu, gospodo, može se govoriti samo prema drugim neodvisnim samostalnim državam. Državljanstvo predpostavlja uvjek dvie države, koje su medju sobom neodvisne i samostalne. O državljanstvu pako u jednoj te istoj državi nije moguće govoriti. Iz zajednice državne, iz jedinstva državnog, izlazi nuždno i jedinstvo državljanstva.

Istina, gospodo, da mi u državi ugarskoj uživamo stanovita prava, stanovita autonomna prava, koja se izražuju atributom državne vlasti; ali ovaj atribut nemože naći izraza u državljanstvu prema Ugarskoj, jer je ugarski pripadnik isto tako kao i hrvatski pripadnik državljan ugarske krune po §. 1. nagodb. zakona, gdje se kralj. Ugarska sjedinjena s Erdeljem i kralj. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija prikazuju kao jedinstvena, kao jedna država. Državljanstvo nije, kao što je g. predgovornik rekao, pitanje, koje se riešava u privatnom pravu. Istina je, gospodo, da naš gradjanski zakonik to pitanje riešava; nu priznato je obćenito, da je to sasvim pogriešno učinjeno, i da pitanje državljanstva nespada u privatno, nego u javno pravo, jer, gospodo, pitanje državopravno, nije naravi privatno-pravne. Ja držim, da bi se nakon nagodbe sklopljene s Ugarskom moglo tvrditi, da ustanove gradj. zakonika o stečenju i gubitku državljanstva možebiti nisu mjerodavne za ove krajeve. Ja velim, da bi se to moglo tvrditi, akoprem sam ja toga mnienja, da još danas postoje te ustanove, a to samo zato, što smo načelo izrekli, da svi austrijski zakoni, koji su uvedeni bili do nagodbe, dakle i oni, koji spadaju u kategoriju zajedničkih ugarsko-hrvatskih zakona, da postoje dotle, dok se ustavnim putem nepromiene. Po tom načelu moglo bi se braniti mnienje, da ustanove gradj. zakonika, koje se tiču stečenja i gubitka državljanstva, postoje u Hrvatskoj dotle, dok se novim zakonom neustanovi to državljanstvo. Ovaj zakon već je izradjen, i zemaljska vlada imala je priliku o njem se već izjaviti. Ja ću samo to da kažem, da je pitanje o državljanstvu riešeno već nagodbenim zakonom, da je riešeno onom glavnom ustanovom nagodbenog zakona, koja kaže, da kralj. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija i kraljev. Ugarska sjedinjena s Erdeljem sačinjavaju jednu državnu zajednicu, i da je riešeno to pitanje §. 5. nagodbenog zakona, koji naročito kaže, da zakon o državljanstvu spada medju zajedničke poslove, i da se u jednoj te istoj državi nemože o posebnom državljanstvu govoriti u onom smislu, u kojem se državljanstvo shvaća t. j. prema trećoj državi.

Istina je, gospodo, da imamo podpunu autonomiju u pravosudju, i istina je, da se donekle može pripadnik ovih zemalja prema pripadniku u Ugarskoj u privatno-pravnih stvarih smatrati kao tudjinac. To je istina, gospodo, ali ovo neizražava pojam državljanstva. Ovo je odnošaj, koji je riešen u nagodbenom zakonu. Ovo je odnošaj nutarnje naravi, ali podnipošto nije odnošaj, koji se tiče javnog prava prema trećoj državi, nego javnog našeg prava prema Ugarskoj. U privatno-pravnih poslovih može se smatrati hrvatski pripadnik prema ugarskomu inozemcem; ali ovo nije pojam državljanstva u onome smislu, kojeg hoće da razloži gosp. predgovornik.

Stojeći dakle na temelju postojećeg zakona, nije moguće govoriti o drugom državljanstvu, nego o državljanstvu zemalja krune ugarske, ili kako je ovdje rečeno, o državljanstvu ugarsko-hrvatskom, i drugačije po postojećem propisu niti nemože biti.

Ivan Kukuljević: Molim ja za rieč na izpravak.

Predsjednik: Glede izpravka, visoki sabore, naš poslovnik u §. 30. kaže sliedeće: „Izpravci na pojedine točke predloga, o kom se u saboru vieća, imaju se spisani predati predsjedniku svakako prije, nego započme razprava ob onoj točki, na koju se izpravak odnosi, tako, da će se moći prije razprave, iza pročitane točke predloga, odmah pročitati i izpravak.“ Ovdje nema takvog izpravka, na kojeg se g. zastupnik Kukuljević pozivlje, jer se prekasno predani izpravci nemogu primiti, i mi za glasovanje nemamo drugo nego §. 6. kako ga je odbor predložio; zato stavljam pitanje: Prima li visoka kuća §. 6. onako, kako ga je odbor predložio? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

Ivan Kukuljević: Molim pošto je vis. predsjedničtvo dozvolilo o tome govoriti gosp. Vojnoviću, to se je ovdje i bez izpravka svakako u debatu upustilo. Predpostavljajmo, da je ovdje, ako i ne pismen, to ipak ustmen izpravak donešen. S toga razloga mislim, da meni prosto stoji govoriti.

Ljud. barun **Ožegović**: Da je želio g. Vojnović izpravak staviti, on bi ga bio stavio. On je govorio proti §. 6., što mu je slobodno bilo kao i svakomu, kad dodje koji paragraf na red. Iz stanovitih razloga gosp. Vojnović taj paragraf neprima, pak ako li on kod glasovanja padne, posljedica je naravska, da će se vratiti na novo pretresivanje odboru natrag.

Predsjednik: Nema druge, nego da se stupa na glasovanje. Gosp. Vojnović nije podnio izpravka, nego je samo proti dotičnomu paragrafu govorio; a ako li taj paragraf kod glasovanja padne, to će po njegovom zahtjevu ići natrag odboru. S toga ja stavljam pitanje: Prima li vis. kuća §. 6. onako, kako je po odboru predložen? — Ona gospoda, koja su zato da se primi, neka izvole ustati.

(Manjina ustaje.)

Ovaj je paragraf propao, i ići će odboru na novo pretresivanje.

Sada se ova razprava prekida, i nastavit će se poslje, jer je dan za interpelacije.

(Glasovi: Jučer je bio dan za interpelacije. — Jučer je bila srieda.)

Predsjednik (zvoni): Budući jučer nije bilo sjednice,

to moraju danas kao drugi dan doći interpelacije na red poslje 12 sati.

Rieč ima g. zastupnik Mihalović, da stavi interpelaciju: a poslije interpelacija nastavit će se, ako doteče vremena, dnevni red.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ja imam jako malo primjetiti mojim interpelacijam, jer su tako jasne, tako jednostavne, da će se odmah moći razumiti i od strane vis. vlade, i od strane vis. sabora.

Jedna je interpelacija, koja se tiče nesigurnosti imetka i života kod nas u jednom predjelu naše domovine, i preporučam osobito preuzvišenomu gosp. banu i vladi našoj, da skrajne mjere poprimi, da se tomu doskoči, jer će doći do toga, da stražari, koji su kod nas u svakom majuru postavljeni, ubiju nekoliko lopova, te će se morati za obranu proti zločincu kojem, ako ga ubiju, pred sudom braniti.

Interpelacija glasi ovako:

Je li vis. kr. zemaljskoj vladi do znanja došlo, da je u podžupaniji osječkoj kradja provalom tako mah preuzela, da se svaki dan pojavljuje 6 do 8 slučajeva marvinske kradje?

Ako jest, kakove je odredbe unutarnji odjel proti tomu učinio? Ako li nije, što namjerava učiniti, da se gradjanstvu imetak i osobna siegurnost obezbiedi?

To je prva interpelacija.

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i priobćiti svietlomu banu.

Dragutin Mihalović: Druga je moja interpelacija upravo onako jednostavna i razumljiva kao i prva, te se tiče nerodice i poplave u jednom dielu naše domovine, u kojem naš narod glad trpi. Budite siegurno uvjereni, da u Slavoniji naš narod osim nekoliko predjela već poslje božića i nove godine neće imati što jesti, i ako se nebude pružila pomoć, da će morati krasti, što je posve naravski. Indi, ja molim, da vis. vlada imade brigu, da se tome dielu pomogne, ako ne drugačije, to kroz javne gradnje, kao što su ceste, kanali itd., ili drugu pomoć, samo da narod prežive dotle, dok si može što nasijati. Skrajna je već tu nužda, gospodo, kada Slavonci pri svom imetku idu tražiti svaki dan službu i to po 10, 15 i 20 njih. Ako je već do toga došao naš narod u onome dielu naše domovine, onda mu je siegurno prieka nužda.

Interpelacija glasi ovako:

Uslied poplave i skoro posvemašne zločeste žetve izvrženo je pučanstvo u jednom dielu Slavonije najvećoj nuždi, te se je bojati, da će ondje nastati glad.

Ima li zemaljska vlada o tome ubaviesti, pa ako ima, da li je voljna u toj nuždi pomoći, to jest kroz javne gradnje pučanstvu zasluge dati, da si oskudnici uzmognu kruha nabaviti.

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove, da odgovori na jednu interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! U prošloj je sjednici g. zastupnik Zorić stavio na vladu sliedeću interpelaciju. (Čita.)

Vlada je saznala za taj slučaj, te se je radi toga obratila na nadležnu oblast i dobila je dva puta odgovor, da je dotičnik stavljen pod strogu iztragu, koju će doskora svršiti nadležni sud i vlada će biti o tome ubaviještena. Ja mislim, da će se g. interpelant s otim odgovorom zadovoljiti.

Predsjednik: Je li se zadovoljava gosp. interpelant s ovim odgovorom?

Josip Zorić: Zadovoljavam se.

Predsjednik: Prima li visoka kuća na znanje odgovor vis. vlade.

(Prima se.)

S odgovorom visoke vlade zadovoljava se g. interpelant i vis. kuća prima ga na znanje.

Dalje nema u predmetu interpelacija razprave, prelazi se s toga na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o ustroju gradskih obćina. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli dalje čitati §. 7.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 7.):

§. 7. Zavičajnost uredjuje posebni zakon.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 7. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 7. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 8.):

§. 8. Gradjani su, koji sada imaju pravo gradjanstva u kojoj gradskoj obćini, ili koji će ga u buduće steći po ovom zakonu.

Pravo gradjanstva može u buduće podieliti gradsko zastupstvo na molbu samo onim zavičajnikom gradske obćine, koji uživaju izborno pravo po ovom zakonu, te su neporočni.

Proti uzkratnomu zaključku gradske obćine nema priziva.

Ženska o sebi nemože steći gradjanstva, ali ako se uda za gradjanina postaje učestnicom koristi gradjanstva. U ovom odnošaju ostaje i za vrieme udovanja.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 8. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 8. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 9.):

§. 9. Tko bude imenovan gradjaninom, imade u gradsku blagajnu platiti pristojbu ustanovljenu gradskim statutom, koju mu može gradsko zastupstvo s osobitih razloga i oprostiti.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li vis. kuća §. 9. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 9. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 10.):

§. 10. Tko bude za gradjanina primljen, ima se zavjeriti pred gradskim poglavarstvom, da će izpunjavati sve gradjanske dužnosti, promicati na koliko uzmogne dobro obćine, i po svojih silah odvraćati od nje svaku štetu.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li vis. kuća §. 10. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 10. primljen je po predlogu odbore.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 11.):

§. 11. Gradsko zastupstvo vlastno je imenovati začastnimi gradjani muževe zaslužne za državu, za zemlju ili za obćinu.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li vis. kuća §. 11. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 11. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 12.):

§. 12. Svaki gradjanin ima se ubilježiti u gradjansku knjigu, te mu se ima, čim bude imenovan, izdati gradjanski list.

Predsjednik: Niti ovdje nema izpravka. Prima li vis. kuća §. 12. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 12. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 13.):

§. 13. Gradjanstvo gubi:

1. tko prestaje biti ug.-hrv. državljaninom,
2. tko bude odsudjen radi zločina, ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena sa koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti,
3. tko padne pod stečaj, dok ovaj traje, a poslije toga, ako bude usljed stečaja osudjen.

U slučajih naznačenih pod 2. i 3. neprotežu se posljedice gubitka gradjanstva na odsudjenikovu ili stečajnikovu ženu, ni na djecu, koja su začeta prije toga gubitka.

Predsjednik: Ovomu paragrafu podnio je g. zastupnik dr. Luka Marjanović izpravak. Molim g. izvjestitelja, da ga pročita.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita izpravak):

„Zadnja alineja neka se izpusti“.

Predsjednik: Rieč ima g. izpravitelj, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Luka Marjanović**: Visoki sabore! Po mojem je mnienju zadnja alineja ovog §-a sasvime suvišna, gdje se naime ustanovljuje, da se posljedice gubitka gradjanstva neprotežu na odsudjenikovu ili stečajnikovu ženu, ni na djecu, koja su začeta prije toga gubitka. Ovo je samo pometnjom proizišlo, jer se samo po sebi razumievati može, da se posljedice kazni tiču samo krivca. Ako je tko počinio kažnjivo dielo u ovom §-u kvalificirano, to nosi krivac posljedice sve, i nemogu se one proteg-nuti niti na njegovu ženu niti na djecu, jer za osobne čine imade samo dotična osoba odgovarati i trpiti.

Stoga razloga mislim, da se zadnja alineja ovog §-a izpusti, jer je suvišna i mogla bi opetovane pometnje proizvesti.

Dr. **Kosta Vojnović**: Usljed zaključka vis. kuće kod §. 6. naravski je, da se takodjer i 1. točka §. 13. gdje se kaže: „tko prestaje biti ug.-hrv. državljaninom“, imade povratiti odboru na redakciju, jer je ista u savezu sa alinejom prvom §. 6. Prema onoj redakciji, koju će odbor izraditi, valja takodjer da odbor promieni ne samo ovu točku, nego sve točke, gdje dolaze rieči „ug.-hrv. državljanin“, s toga molim, neka visoka kuća u tom smislu i ovdje zaključi.

Predsjednik: Želi li tko progovoriti o izpravku g. zast. Marjanovića, da se naime zadnja alineja ovog §-a izpusti, kako i o prigovoru g. dra. Vojnovića, da se i ovaj §. cieli odputi na odbor, jer sadržava isti izraz kao i §. 6.

Dr. **Kosta Vojnović**: Samo 1. točka ovog §-a.

Predsjednik: Dakle samo 1. točka.

Jovan Živković: Molim za rieč!

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja nisam uzeo rieči prije zato, jer se g. predgovornik pozvao na mog veleštovanog g. dra. kolegu, koji nam je odgovorio, što i kako misli o državljanstvu.

Pošto g. predgovornik nikakvog predloga stavio nije, to vlada nije imala povoda kod §-a onoga rieč povesti. Ustmeni se pako predlozi mnogo manje mogu stavljati, nego li izpravci, jer je predlog više, nego li izpravak. Da se nešto, što nije po propisu našeg poslovnika niti predlog niti izpravak, za to uzimlje, može se kod nas dogoditi, kada u brzini našoj idemo preko poslovnika, koji je u tome mjerodavan.

Ja znam dva načina, kada jedna stvar ide odboru natrag. Prvi je način, kada vis. kuća primi kod pojedine ustanove takove razlikosti i preinake, koje izazivaju potrebu nove redakcije donešene osnove, koja se nemože u kući odmah izpraviti, a niti to nemože biti zadaća ove kuće. To je jedan način, a ovdje te potrebe nema, niti onog, što bi izazvalo ovaj način upućenja osnove na odbor.

Drugi je način to, kada se predlog stavi, predlog, koji je od velikog zamašaja, o kojem u stanju nije vis. sabor odmah odlučiti, te pronadje za potrebno, da se odboru povrati, da iznova proštudira, i kaže svoje mnienje, česa takodjer ovdje nije bilo.

G. izpravitelj izvolio je dopustiti, neka mjesto rieči „hrvatsko-slavonski“ bude simpliciter rieč „državljanin“, a time se razumieva državljanin krune svetog Stjepana, a ne austrijski. Odbor nije u stanju nestavljeni predlog uzeti natrag u razpravu; i ovo odboru natrag slati, jest tako nenaravno, da sam ja upravo znatiželjan, što će

*

odbor s ovim nesastavljenim predlogom učiniti. Da se ovo učini kod ovog §-a, da se naime vrati odboru na redakciju, bio bi to „unicum“ postupka, komu traga u poslovniku nema. i ja se moram mjesto vis. predsjedničtva proti takovom postupku odriešito ograditi, da se naime mogu na ovakov način upućivati paragrafi pojedini zakonske osnove na odbor. Pošto sam iz gledišta poslovnika to kao nedopustivo označio, neka mi bude dopušteno, da nekoje izjave nadopunim ob onom, čemu se prigovara i što se izpustiti kani, a to su rieči: „tko prestaje biti ugarsko-hrvatskim državljaninom“. Istina, vis. sabore, da je ovdje bila prije rieč „državljanin“, jer se je smatralo sa strane vlade i tako se mora smatrati i razumiti, državljanin, koji u vez krune svetog Stjepana spada. A dočim je u monarkiji našoj dualizam uveden, nemože se misliti državljanin cislajtanski; jer one zemlje, koje su zastupane u carevinskom vieću, sačinjavaju državnu posebinu. kao što i ove u Translajtaniji tako zvanoj, sačinjavaju državnu posebinu svih zemalja, koje pod krunu svetog Stjepana spadaju, kako je to moj g. kolega vrlo dobro označio.

Da se uzme §. 1. nagodbenog zakona na rešetanje, došlo bi se do uvjerenja, da je postulat te zajednice državljanstva, državljanstvo obćenito, ugarsko-hrvatsko državljanstvo. Obćenito pako državljanstvo neizključuje mogućnost posebne autonomije, koju mi imamo, i koja neuvjetuje posebnog državljanstva. Za sve je stanovnike zemalja krune svetog Stjepana jedno zajedničko obćenito državljanstvo, koje svim stanovnikom te države daje podpuno obćenito pravo, te pojam tog obćenitog prava, proiztičućeg iz obćenitog državljanstva, izključuje mogućnost još kakovog posebnog državljanstva.

Ako je hotio velenčeni g. Vojnović ili drugi koji u ovoj kući reći, da državljanin, premda zajednički, ako je iz Ugarske, nema ipak prava onih, koja se podieljuju državljaninu krune Ugarske, koji je u Hrvatskoj i Slavoniji; ako je htio praviti razliku izmedju našeg i strogo ugarskog državljanina, te se pravi razlika ondje, gdje se hoće izključiti državljanin strogo ugarski od našeg državljanina u našoj zemlji. Ta se razlika pravi kod prava izbornog, da nemože biti zastupnikom ove kuće strogo ugarski državljanin, već mora biti strogo hrvatski. Ovdje pako ta razlika nema mjesta, jer je ovdje uzeto načelo slobodnog preselivanja „Freizügigkeit“, pak je tako državljanin ugarski, koji je rodjen u Ugarskoj, isto tako u Hrvatskoj kao i doma, i tako smo i mi u očiuh zakona jedinstvenog u Ugarskoj kao i kod kuće naše. Iz tih obćenitih načela izvire i zakon gradski, i ovdje stroga razlika nebi bila dopustiva, te nebi bila umjestna, da se ovo odpućuje odboru na novo pretresivanje. Ako se je već jednom u tom pogledu učinila pogrieška kod §. 6., nestoji, da se ta pogrieška mora repetirati; pak što na posljedku da odbor kaže. S toga, vis. sabore, molim, pošto ovdje nepredleži niti izpravak, niti propisani predlog, i nema dakle mogućnosti po našem poslovniku, da se ovo odputi na odbor, da se ob ovom §-u razpravlja, kako on glasi, prema jedinom obstojećem izpravku gosp. dra. Marjanovića, uz kojega i ja pristajem, jer vidim, da sbilja imade g. Marjanović pravo.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se čudim visokomu predsjedničtvu, da je dalo govoriti o prvoj točki §. 13., jer se kaže, da sabor proti zaključkom svojim prigovora neprima. U ostalom, što se tiče tumačenja poslovnika, to se ja nemogu nikako složiti s razlaganjem g. predgovornika, jer uzmimo, da padne ovaj predlog, pa da ovaj §. neide na odbor, to se logično mora doći do promjene ovog §-a, jer je inače nemoguće, da se dokine protuslovje, i stavi u savez zaključak sabora, i to je sasvim naravska posljedica, da ovo ide odboru natrag.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Čim smo, vis. sabore, zaključili kod §-a 6. da ga zabacimo i da ga odboru natrag povratimo, moramo tomu dosljedno i kod ovog §-a učiniti.

Predsjednik: Vis. kućo! Točka 1. §-a 13. jest istovjetna sa alinejom 1. §. 6. Predlog ide na to, da se samo ova točka 1. §. 13. konsekventno §. 6., o kom je zaključeno, da se povrati odboru na redakciju, istomu odboru povrati na novo pretresivanje. S toga je dosljedno, da dakle i ova točka 1. §-a 13. mora na odbor ići, što u ostalom neprieči da se glasovanje nastavi i da se ob ovom §-u glasuje.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim samo za dvie tri rieči o poslovniku.

Nije se htielo velike mudrosti za razumiti, da sam htio „amendement“ staviti. da bi ga bio stavio; nu nisam ga stavio zato, jer sam imao razloga zato. Medju ostalim, ja ću naznačiti samo jedan razlog, zašto nisam htio iznieti kao „amendement“, a taj je, jer sam smatrao, da je pitanje tako važno, da zahtieva promatranja i proučenja od samog odbora, komu se ima to povratiti konsekventno §-u 6., koji sačinjava integrentni dio osnove zakona, da on u suglasju učinjenim zaključkom, ako nećete autonomiju izvesti. sve paragrafe te zakonske osnove promieni.

Predsjednik: Rieč imade g. zast. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja se neslažem sa izpravkom g. zastupnika krapinskog, da se izpusti posljednja alineja §. 13., koja glasi: „U slučajevih naznačenih pod 2. i 3. neprotežu se posljedice gubitka gradjanstva na odsudjenikovu ili stečajnikovu ženu, ni na djecu, koja su začeta prije toga gubitka.“ Neslažem se radi toga, jer bi i onda, ako se ovo izpusti, mogla nastati dvojba, što je sa ženom i djecom onom, koja gradjanstvo izgube, jer gubitak gradjanstva nije kazano u strogom smislu. To je nedvojbeno, što je rekao g. izpravitelj, da se kazni samo krivac, a gubitak gradjanstva je nekim načinom posljedica, koju imade kazan, nu time nije dvojba izključena, da posljedice moraju ostati jedino kod onoga, koji je kažnjen. Mogla bi nastati dvojba, kada

izgubi otac gradjanstvo, što je sa djecom, a tako bi isto mogla nastati dvojba, kad muž izgubi gradjanstvo, što je sa ženom. dočim se žena ravna po mužu u gradjanstvu. To bi dvojba nastala, da, ako muž nije gradjanin, da valja nije niti žena. Da pako ta dvojba nenastane, čini mi se umjestno, da se u zakonu naročito to izreče, i to je razlog, s kojeg se neslažem s izpravkom.

Predsjednik: Pošto nitko neželi više govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Na izpravak g. dra. Marjanovića meni se je u ime odbora izjaviti, da je baš i odbor onako mislio, kako upravo g. dr. Spevec razlaže, da treba naime u zakonu samom pobližje ustanoviti, na koga se protežu posljedice gubitka gradjanstva. Ovaj se zakon stvara za gradske občine, u kojem mora svakomu jasno biti čim §. dotični pročita, da se upravo posljedice te neprotežu na djecu i suprugu, kada im otac i suprug gube gradjanstvo.

Što se pako tiče predloga g. dra. Vojnovića, mislim da ovaj §. 13. dotično 1. točka §. 13., nije u tako uzkom savezu s prvom alinejom §. 6., da bi se moralo jednako postupati.

U §. 6. govori se naime o občinarih gradske občine, gdje bi se. kako mi se čini, po nazoru gosp. Vojnovića imalo stegnuti pravo občinara na državljane hrvatsko-slavonske, dočim se u §. 13. govori o gradjanstvu i gubitku gradjanstva, koga gubi onaj, koji prestane biti ug.-hrv. državljaninom; ako tko najposlije prestane biti gradjanin hrvatski, ostao bi ugarski gradjanin u užjem smislu, pa po tom nazoru on samo gubi gradjanstvo u našoj občini, jer nije rečeno, ako izgubi zavičajnost u občini, da izgubi i gradjanstvo. Gradjanstvo se doduše podieljuje občinarom zavičajnikom, ali, tko u drugoj občini steče, a u ovoj izgubi zavičajnost, time neizgubi gradjanstvo. S toga mislim, da bi točka 1. ovog §. 13. mogla ostati na mjestu, i zato preporučam vis. saboru, da izvoli primiti ovaj §. onako, kako je iz odborskog viećanja proizašao.

Predsjednik: Vis. sabore! Po poslovniku mora se najprije glasovati o cielom §-u, kako ga je odbor predložio. Ako cieli paragraf sa svimi alinejami nebude primljen, onda će sliediti glasovanje najprije o izpravku g. zastup. dra. Marjanovića, onda o prigovoru, — jer ga nemogu drugačije krstiti, buduć nije predlog redoviti stavljen, gosp. dra. Vojnovića, koji tamo ide, da se 1. točka ovog §-a povrati odboru na preinaku. Pitanje dakle prvo glasi ovako: Prima li vis. kuća cieli ovaj §. 13. sa svimi alinejami onako, kako ga je odbor predložio? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

Jovan Živković: Molim za rieč! Meni se formulacija pitanja, koju je vis. predsjedničtvo stavilo, nevidi korektnom; jer se najprije imade glasovati o cielom §-u po predlogu odbora, zatim, ako ovo padne, onda će se glasovati o tom §-u, opet uz izpravak g. dra. Marjanovića. Primi li se ovo, onda nema substrata trećemu glasovanju, kao niti onda, ako se primi cieli paragraf onako, kako je po odboru predložen.

Vaso Kotur: Po mojem sudu nemože biti razgovora o prvoj točki §. 13., koja govori o gubitku gradjanstva. Po tom je i prigovor veleučenog g. dra. Vojnovića posve suvišan, jer je logična konsekvencija, da će odbor, ako u §-u 3. glede toga pronadje kakove promjene, to isto učiniti i kod svih ostalih alineja. Nemojmo se dakle puntati.

Dr. **Luka Marjanović**: Ja odustajem od mog izpravka.

Predsjednik: Dočim je g. dr. Marjanović svoj izpravak natrag uzeo, glasovati se imade o cielom §. 13. sa svimi alinejami po predlogu odbora.

Ona gospoda, koja su zato, da se §. 13. posvema primi onako, kako ga je odbor predložio, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

§. 13. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 14.):

§. 14. Svatko u občini ima pravo zahtievati:

1. da mu gradska oblast štiti osobu i imetak, ležeći u obsegu gradske občine;

2. da se koristi gradskimi zavodi po mjeri postojećih uredaba.

Predsjednik: Ovomu paragrafu nema izpravka. Prima li vis. kuća §. 14. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 14. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 15.):

§. 15. Občinari (zavičajnici i nezavičajnici) imadu pravo:

1. boraviti slobodno u občini;

2. upotrebljivati občinsko dobro po postojećih uredba;

3. birati gradske zastupnike pod uvjeti ovoga zakona.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 15. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 15. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 16.):

§. 16. Občinari zavičajnici imadu pravo na izberivost u gradsko zastupstvo pod uvjeti ovoga zakona i ako osiromaše na podporu od občine, kako to obći zakoni i posebna pravila propisuju.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 16. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 16. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 17.):

§. 17. Gradjani, njihove udove i sirote imadu ponapose još i pravo tražiti obskrbu iz onih zaklada, koje su naročito utemeljene za gradjane.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 17. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 17. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 18.):

§. 18. Občinari dužni su:

1. Obdržavati sve odredbe občine, izdane na temelju vlasti, pripadajuće joj po zakonu;

2. nositi razmjerno občinske terete.

Dužnost ta nastaje onim danom, kad stupe u odnošaj občinara prama občini, a traje sve dotle, dok taj odnošaj neprestane.

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 18 po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 18. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 19.):

§. 19. Strancu nemože se uzkratiti vremeniti boravak u občini, ako se izkaže valjanom domovnicom, ako se neporočno vlada i ako ima sredstva da uzdržava sebe i svoju obitelj.

Ako li koji stranac misli, da mu se u tom obziru krivo čini, može se pritužiti kr. zem. vladi, odjelu za nutarnje poslove.

Stranci, boraveći u občini, vezani su vršiti sve dužnosti občinara, ali neuživaju posebnih njihovih prava.

Predsjednik: Niti ovdje nema izpravka. Prima li vis. kuća §. 19. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 19. primljen je po predlogu odbora, i time je poglavje drugo riešeno.

Ja današnju sjednicu dižem i uričem buduću sutra u 10 sati prije podne, u kojoj će biti na dnevnom redu nastavak ove specijalne debate.

(Svršetak u 1 sat poslije podne.)

Četrdeset i osma saborska sjednica,

obdržavana dne 5. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Upit g. zast. Bože Topalovića na vis. sab. predsjedničtvo glede izbora zastupnika kotara tovarničkog. — Odgovor visokoga predsjedničtvo na taj upit. — Specijalna debata ob osnovi zakona o ustrojstvu gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji i to od §. 20. do uključivo 40.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XLVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 4. rujna god. 1879. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe odobren.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban priobćuje, da je Njeg. c. kr. Visost prejasni g. kraljević Rudolf blagoizvolio glasom dopisa nadvornika svoga od 25. kolovoza t. g. sa dopadnošću primiti čestitku sabora hrvatsko-slavonskoga, podnešenu mu povodom visokoga Njegova rodjendana, ter ujedno odrediti, da se hrvatsko-slavonskom saboru izjavi duboko osjećana zahvala.

Prima se s homagijalnim poklonstvom do najugodnijega znanja.

2. Zastupnik Pavao Brantner, poduprt desetoricom saborskih članova, stavlja sliedeći predlog:

„Neka izvoli visoki sabor zaključiti, da vis. kralj. zemaljska vlada blagoizvoli uznastojati na svojem mjestu, da se dokine porez na oružje“.

Ide odboru ad hoc za sabiranje predstavaka za pobiranje poreza.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj odbora obćinarskoga ob osnovi zakona ob ustrojstvu gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Iza prvoga čitanja osnove zakona, uze rieč izvjestitelj odbora Gjuro Kranjčić, da obrazloži načela rečene osnove, te poslije kratke generalne debate pristupilo se glasovanju.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor osnovu zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji onako, kako ju je odbor predložio u načelu za podlogu specijalne debate.“

Sabor usvoji otu osnovu za podlogu specijalne debate, te se namah prešlo na specijalnu debatu osnove zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Naslov: „Zakon od . . . ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.“

Primljeno po predlogu odbora.

Poglavje I.

Obćenite ustanove.

§. 1. Gradske obćine, koje imadu uredjene magistrate, podredjene su neposredno kr. zemaljskoj vladi i vrše vlast prve političke molbe, ustrojavaju se i upravljaju po onom zakonu.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 2. Upravna vlast gradske obćine proteže se na svekupno današnje njezino zemljište.

U buduće moći će se teritorijalni obseg gradske koje obćine promieniti samo zakonom.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 3. Gradovi, koji imaju vlastiti svoj grb, mogu se njim služiti na uredovnom svojem pečatu. Podieljivati nove grbove pridržano je odluci kraljevskoj.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 4. U red gradova može se koja občina podignuti samo posebnim zakonom.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 5. Svaka gradska občina dužna je prema ustanovam ovoga zakona sastaviti statut o nutarnjem svom ustroju i poslovanju te predložiti ga na odobrenje kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove.

Primljeno po predlogu odbora.

Poglavje II.

Obćinari gradske obćine.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 6. pade kod glasovanja većinom glasova, te se isti §. odpućuje na odbor na novo pretresivanje.

U 12 sati interpelira zastupnik Dragutin Mihalović: Je li vis. kr. zemaljskoj vladi do znanja došlo, da je u podžupaniji osječkoj kradja provalom tako mah preuzela, da se svaki dan prijavljuje 6 do 8 slučajeva marvinske kradje?

Ako jest, kakove je odredbe unutarnji odjel proti tomu učinio?

Ako li nije, što namjerava učiniti, da se gradjanstvu imetak i osobna sigurnost obezbiedi?

Isti zastupnik stavlja drugu interpelaciju, koja glasi:

Uslied poplave i skoro posvemašne zločeste žetve izvrženo je pučanstvo u jednom dielu Slavonije najvećoj nuždi. te se je bojati da će ondje nastati glad.

Ima li zemaljska vlada o tome obaviesti, pa ako ima, da li je voljna u toj nuždi pomoći, to jest kroz javne gradnje pučanstvu zasluge dati, da si oskudnici uzmognu kruha nabaviti?

Obe interpelacije će se dostaviti svietlomu banu.

Predstojnik nutarnjega odjela kr. zemaljske vlade odgovara na interpelaciju Zorićevu glede izgreda vojničkih u Dugom selu.

S odgovorom je zadovoljan i interpelant i sabor.

Iza toga nastavila se specijalna debata.

§. 7. Zavičajnost uredjuje posebni zakon.

Primljeno po predlogu odbora.

Gradjani.

§. 8. Gradjani su. koji sada imaju pravo gradjanstva u kojoj gradskoj obćini, ili koji će ga u buduće steći po ovom zakonu.

Pravo gradjanstva može u buduće podieliti gradsko zastupstvo na molbu samo onim zavičajnikom gradske obćine, koji uživaju izborno pravo po ovom zakonu, te su neporočni. Proti uzkratnomu zaključku gradskoga zastupstva nema priziva.

Ženska o sebi nemože steći gradjanstva, ali ako se uda za gradjanina, postaje učestnicom koristi gradjanstva. U ovom slučaju ostaje i za vrieme udovanja.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 9. Tko bude imenovan gradjaninom, imade u gradsku blagajnu platiti pristojbu ustanovljenu gradskim statutom, koju mu može gradsko zastupstvo s osobitih razloga i oprostiti.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 10. Tko bude za gradjanina primljen, ima se zavjeriti pred gradskim poglavarstvom, da će izpunjavati sve gradske dužnosti, promicati na koliko uzmogne dobro obćine, i po svojih sila odvraćati od nje svaku štetu.

Primljeno po predloga odbora.

§. 11. Gradsko zastupstvo vlastno je imenovati začastnimi gradjani muževe. zaslužne za državu, za zemlju ili za obćinu.

§. 12. Svaki gradjanin ima se ubilježiti u gradjansku knjigu, te mu se ima, čim bude imenovan, izdati gradjanski list.

Primljeno po predlogu odbora.

Na §. 13. podnosi zastupnik dr. L. Marjanović sliedeći izpravak: „Zadnja alinea neka se izpusti“, koji povuče natrag te kod glasovanja bude §. 13. primljen po predlogu odbora, te glasi:

Gradjanstvo gubi:

§. 13. 1. Tko prestaje biti ug.-hrv. državljaninom,

2. tko bude osudjen radi zločina, ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena sa koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti,

3. tko padne pod stečaj, dok ovaj traje, a poslije toga, ako bude usljed stečaja osudjen.

U slučajih naznačenih pod 2. i 3. neprotežu se posljedice gubitka gradjanstva na odsudjenikovu ili stečajnikovu ženu, ni na djecu. koja su začeta prije toga gubitka.

Prava obćinara i stranaca u obće.

§. 14. Svatko u obćini ima pravo zahtievati:

1. Da mu gradska oblast štiti osobu i imetak, ležeći u obsegu gradske obćine;

2. da se koristi gradskimi zavodi po mjeri postojećih uredaba.

Primljeno po predlogu odbora.

§. 15. Obćinari (zavičajnici i nezavičajnici) imadu pravo:

1. Boraviti slobodno u obćini;

2. upotrebljivati obćinsko dobro po postojećih uredbah;

3. birati gradske zastupnike pod uvjeti ovoga zakona.

Primljeno po predlogu odbora.

Pravo obćinara zavičajnika napose.

§. 16. Obćinari zavičajnici imadu pravo na izberivost u gradsko zastupstvo pod uvjeti ovoga zakona i ako osiromaše na podporu od obćine, kako to obći zakoni i posebna pravila propisuju.

Primljeno po predlogu odbora.

Pravo gradjana napose.

§. 17. Gradjani, njihove udove i sirote imadu poapose još i pravo tražiti obskrbu iz onih zaklada, koje u naročito utemeljene za gradjane.

Primljeno po predlogu odbora.

Dužnost obćinara u obće.

§. 18. Obćinari dužni su:

1. Obdržavati sve odredbe obćine, izdane na temelju lasti, pripadajuće joj po zakonu;

2. nositi razmjerno obćinske terete.

Dužnost ta nastaje onim danom, kad stupe u odašaj obćinara naprama obćini, a traje sve dotle, dok aj odnošaj neprestane.

Primljeno po predlogu odbora.

Odnošaj stranaca.

§. 19. Strancu nemože se uzkratiti vremeniti boravak obćini, ako se izkaže valjanom domovnicom, ako se eporočno vlada i ako ima sredstva, da uzdržava sebe svoju obitelj.

Ako li koji stranac misli, da mu se u tom obziru rivo čini, može se pritužiti kr. zemaljskoj vladi, odjelu a unutarnje poslove.

Stranci, boraveći u obćini, vezani su vršiti sve dužosti obćinara, ali neuživaju posebnih njihovih prava.

Primljeno po predlogu odbora.

Iza toga zaključi predsjednik današnju sjednicu uričuć buduću za sutra 5. rujna u 10 sati prije podne sa slieećim dnevnim redom:

Nastavak specijalne debate ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

Josip Zorić: Imade!

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zorić.

Josip Zorić: Visoka je zemaljska vlada odgovorila u posljednjoj sjednici na moju interpelaciju glede izgreda vojničkih dogodivših se u Dugomselu, a g. je biljažnik čitao glede predpregah. S toga molim, da bi se to popravilo.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: Ovo je pogrieška pisarska, te će se izpraviti.

Predsjednik: Pošto je ovo pogrieška pisarska, to se prije svega izpraviti ima.

(Zapisnik se izpravlja.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravljeno mjesto zapisnika).

Predsjednik: Ima li još kakve primjetbe proti ovom zapisniku?

(Nitko se više nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira, pošto je izpravljena pogrieška. Na ovaj vis. sabor nije za danas stigao nikakov podnesak.

Rieč ima g. zastupnik Topalović, da stavi pitanje na ovo predsjedništvo.

Božo Topalović: Visoki sabore! Dva su paragrafa saborskog poslovnika u uzkom savezu, i to: §. 20., koji nalaže saborskim članovom dužnost, da saborskim sjednicam imadu prisustvovati, te koji visoko predsjedničtvo ovlašćuje, dopust članovom sabora do osam dana dati, a za dulji pako dopust od osam dana ovlašćuje se sabor, dočim dopust na neopredjeljeno vrieme nesmije se nikomu dozvoliti; zatim §. 10., koji nalaže strogu dužnost svakom zastupniku, da imade, čim bude sabor otvoren, u roku od osam dana na sabor doći, ili ako nedodje, dopust potražiti. Ako bi se ipak koji god bez dopusta udaljio iz mjesta saborisanja, ili koji bi svojevoljno promašio rok podieljenog mu dopusta, pak se nebi u roku od 14 dana na poziv sab. predsjednika povratio, smatra se, da se je odrekao zastupstva, te će predsjednik pozvati zem. vladu, da odredi na mjesto njegovo novi izbor.

Visoki sabore! Ova dva paragrafa tako su jasna, da nikakvog komentara netrebaju. Imajuć s jedne strane ova dva paragrafa pred očima, a s druge strane promatrajuć, da će evo već jedna trećina saborske ove periode minuti, a ovdje zastupnika tovarničkog nema, akoprem je njegov izbor obavljen, jer je prosvjed na ovaj vis. sabor stigao, a saboru ovomu nije poznato, da je potražio dopust budi od vis. predsjedničtva, budi od vis. sabora; niti je poznato, da li je izborna deputacija §. 26. izbornoga reda zadovoljila, po kojem ona mora bezodvlačno, čim je obavljen izbor, ime izabranog u njezinom području narodnog zastupnika banu prijaviti, priloživ tomu svomu izviešću izborni zapisnik; a u ovom izbornom kotaru velika ogorčenost vlada i nekim se načinom baca sumnja na vis. sabor, kao da on onu nezakonitost, koja se tamo sbiva, nekim načinom odobrava i u zaštitu uzimlje, nameće se meni kao članu sabora ovog sljedeće pitanje na visoko predsjedničtvo: Je li vis. predsjedničtvu službeno poznato, da je izbor tovarnički obavljen? Ako je, je li visokomu predsjedničtvu poslao izabrani zastupnik svoju vjerodajnicu, te možda zamolio dopust, pošto ga u saboru nema, te je li se vis. predsjedničtvo, uzev po izbornom redu, da je taj zastupnik neobdržavanjem propisa o predloženju vjerodajnice i o dolazku na sabor prestao imati saborski mandat, obratilo na kraljevsku zemaljsku vladu, da se obavi novi izbor?

Predsjednik: Na ovo pitanje g. zastupnika Topalovića čast mi je odgovoriti, da do dan danas nije u zapisnik visokog ovog sabora stigla nikakva vjerodajnica od gosp. dra. Peičića, te niti predsjedničtvu niti ovom saboru nije dakle poznato, da li je g. dr. Peičić zastupnik izbornog kotara tovarničkog. Iz protesta onog, gospodo, ovo predsjedničtvo nije u stanju razabrati, da je sbilja

obavljen izbor, jer protest nije nikakov dostovjeran, autentičan čin, i po tom se nemože uzeti, da je sbilja g. dr. Peičić izabran.

Pošto dakle ovom predsjedničtvu ni do dan danas, niti od strane visoke vlade, niti od strane g. dra. Peičića nikakova viest stigla nije, da je on izabran u kotaru tovarničkom narodnim zastupnikom, to ovo predsjedničtvo niti je moglo, a niti je smielo ikakov korak u tom pogledu učiniti.

Što se tiče izbora u kotaru tovarničkom, to mi je čast javiti, da se je ovo predsjedničtvo odmah, čim je bio prvi put izbor g. dra. Peičića po ovom vis. saboru neverificiranim izjavljen, obratilo na visoku vladu, da preduzme novi izbor

Ovo mi je čast odgovoriti na pitanje g. zastupnika Topalovića. Sada se prelazi na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o ustroju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i to poglavje III.

(Izvjestitelj zauzimlje svoje mjesto.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita poglavje III. §. 20.):

§. 20. Poslove gradske obćine obavlja:

1. Gradsko zastupstvo kao organ zaključujući,
2. gradski načelnik,
3. gradsko poglavarstvo kao organ izvršujući.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 20. poglavja III. sa svimi trimi točkami onako, kako je sada pročitan?

(Prima se).

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 21.):

§. 21. Broj članova gradskoga zastupstva ustanovljuje se za gradske obćine, koje imaju do 2000 stanovnika na 12

preko 2000 do 4000 stanovnika na 16

„ 4000 „ 6000 „ „ 20

„ 6000 „ 12000 „ „ 24

„ 12000 „ „ 30

za gradove Zagreb i Osiek na 40

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 21. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 22.):

§. 22. Pravo birati imaju:

1. Gradjani i začastni gradjani.

2. Obćinari zavičajnici:

a) Stalno namješteni i umirovljeni državni, zemaljski i obć. činovnici; svećenici svih kršćanskih vjeroizpovjestî i židovski rabini; članovi jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti; ravnatelji, profesori, učitelji i docenti svih kolikih državnih, zemaljskih i obćinskih učilišta; doktori svih fakulteta; odvjetnici i kr. javni bilježnici; diplomirani tehnici; magistri kirurgije i farmacije i veterinari, koji su stekli akademički stepen ili diplom na kojem austro-ugarskom učilištu, i napokon: pomorski kapetani trgovačkih brodova, koji imaju povelje.

b) Umirovljeni vojnički častnici i činovnici, koji u obćini stalno prebivaju.

3. Svi ostali samostalni obćinari, koji su navršil 24. godinu i koji u obćini plaćaju, ako su zavičajnici najmanje 5 for., ako su pako nezavičajnici, najmanje 10 for. godišnjega izravnoga državnoga poreza.

4. Korporacije, zadruge, udruge i družtva, koja imadu svoje sjedište u gradskoj obćini, zatim državne zemaljske i obćinske zaklade, koje su vlastnice nekretnina ležećih u obćini, ako po svojoj poreznoj dužnosti spadaju u prvo izborničtvo; nu javni članovi javnih i komanditnih trgovačkih družtva vrše izborno pravo svaki za sebe prema izravnomu porezu, koji spada na njegov dio družtvene imovine.

5. Suvlastnici nekretnina, ako izravni porez, odpadajući na svakoga pojedinoga, iznosi pod 3. navedenu svotu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 22. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 23.):

§. 23. Nemogu vršiti aktivnoga izbornoga prava:

1. Osobe, koje su pod otčinskom vlasti, štitničtvom ili skrbničtvom;
2. osobe, koje uživaju ubožku podporu;
3. osobe, koje su u služinskom odnošaju ili živu od nadnice ili tjednice;
4. častnici i vojnici c. kr. vojske, ratne mornarice i kr. domobranstva, koji su u prezentnoj službi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 23. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 24.):

§. 24. Od aktivnoga izbornoga prava izključene su:

1. Osobe, odsudjene ili obtužene (§. 39. zakona od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku) radi zločina ili radi drugoga po kaz. zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja, ili proti javnoj ćudorednosti;
2. osobe pod stečajem, dok ovaj traje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 24. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 25.):

§. 25. Gradskim zastupnikom može biti izabran svaki zavičajnik obćine mužkoga spola, koji ima pravo birati po ovom zakonu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 25. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 26.):

§. 26. Izabrani nemogu biti:

1. Aktivni gradski činovnici, pučki učitelji i poslužnici;
2. koji su s obćinom u parnici;

3. podhvatnici gradskih dobava i radnja, zakupici gradskih dobara i prihoda;

4. koji imaju ob upravi obćinske imovine ili obćinskoga kakova zavoda ili o povjerenom im po obćini poslu račun položiti, a nisu ga položili;

5. nemarni dužnici obćine i oni, koji su državni porez ili obćinski namet dužni za cielu prošlu godinu;

6. koji su svrgnuti s javne službe disciplinarnim putem radi prestupka učinjena s koristoljublja.

Predsjednik: Prima li se §. 26. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 27.):

§. 27. Grad Zagreb dieli se na dva izborna kotara. U prvi izborni kotar spadaju porezne obćine gornji i doljnji grad, koje biraju trideset i dva zastupnika, a u drugi porezne obćine Vlaška ulica, Kaptol i Novaves, koje biraju osam zastupnika.

Grad Osiek dieli se na tri izborna kotara:

1. Gornji grad, koji bira 16 zastupnika;
2. doljnji grad, koji bira takodjer 16 zastupnika;
3. unutarnji i novi grad, koji bira 8 zastupnika.

Ostali gradovi sačinjavaju svaki samo po jedan izborni kotar, nu kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ovlašćuje se, da na predstavku gradskoga zastupstva putem naredbenim ustanovi i u drugih gradovih izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar (§. 21.).

Predsjednik: Tečajem čitanja ovoga paragrafa predao je meni g. Katkić izpravak na taj paragraf, kojega ja primiti nemogu, jer nemam niti vremena niti znam kamo spada.

Čast mi je javiti, da je na §. 27. stavio g. zastupnik Mihalović izpravak. U buduće molim gg. članove, neka, kao što poslovnik propisuje, prije nego li se dodje na čitanje stanovitog paragrafa, izpravak podnese.

Ignjat Katkić: Ja sam ga prije predao, nego se je pročitao §. 27.

Predsjednik (prama bilježniku): Izvolite najprije pročitati izpravak g. zast. Mihalovića, onda g. Katkića.

Bilj. **Jovo Steković** (čita izpravak gg. zastupnika Mihalovića i Katkića. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović, da obrazloži svoj izpravak.

Dragutin Mihalović: Vis. sabore! Ja ću jako kratak biti, jer je stvar tako naravska, i tako jednostavna, da se vis. kuća neće protiviti mojoj pravednoj molbi, da izvoli prihvatiti moj izpravak.

Gospodo moja! Grad Osiek sastoji iz 17.247 stanovnika. Moram prije primjetiti i kazati, da se grad Osiek dieli na tri diela, i to: na gornji grad, doljnji grad i tvrdjavu i tako zvani novi grad, koji se može smatrati kao pripadajući doljnjemu gradu. Broj pučanstva, gospodo, razdieljen je ovako: gornji grad ima 8498 stanovnika, doljnji grad 6694, tvrdjava ili nutarnji grad 983, novi grad 1072 stanovnika; inače bi okružena svota bila: u gornjem gradu 8500, u doljnjem 6700, u tvrdjavi i u novom gradu 2000 stanovnika. Gospodo moja! Mislim, da tu netreba mnogo razlaganja, i mora odmah u oči pasti, kakvo je to razmjerje, kada n. pr. jedan dio grada, koji imade 8000 stanovnika, bira 16 zastupnika, a drugi dio, koji imade 2000 stanovnika, 8 zastupnika bira. Osim toga, gospodo, ako uzmemo porez kao nekakav temelj, to će se viditi i tu nerazmjerje, jer je gornji grad polag izviešća do konca god. 1878. 106.000 for. poreza platio, dočim je doljnji grad 50.000 for., tvrdjava 17.000 for., a novi grad 8000 for. poreza platio.

Gledeć dakle na to, reći mi je sasvime objektivno, i bez obzira na koji dio grada, da je nerazmjerje i da je nepravedno, ako nutarnji i novi grad bira polovicu onoliko zastupnika, koliko gornji grad. Zato moj izpravak ide na to, da prema razmjerju poreza i pučanstva gornji grad bira mjesto 16 zastupnika 18, a nutarnji i novi grad mjesto 8 zastupnika 6, i molim, da ga izvoli visoki sabor uvažiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Katkić, da obrazloži svoj izpravak.

Ignjat Katkić: Posljednja alineja §. 27. glasi ovako: „Ostali gradovi sačinjavaju svaki samo jedan izborni kotar, nu kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ovlašćuje se, da na na predstavku gradskoga zastupstva putem naredbenim ustanovi i u drugih gradovih izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar."

Ja sam, visoki sabore, za preinaku ove alineje, prvo s toga, jer mi se ono u drugih gradovih nečini posve logično ovamo metnuto, gdje se kaže: „ostali gradovi sačinjavaju svaki samo jedan izborni kotar; a drugo, buduć sam uvjeren veoma dobro, da je taj pasus, koji se u mom izpravku navadja, naime, da se zem. vlada ovlašćuje, da u onih gradovih prema potrebi i više kotara ustanovi, i isto tako opredieli broj zastupnika, koji će se imati u svakom takovom izbornom kotaru birati, potreban, buduć da se i broj pučanstva mienja i mogu nastati možebiti kakve ine okolnosti i može se obzir uzeti na dosadašnje ugovore i nagodbe, koje u nekih gradovih postoje. S toga sam ja toga mnienja, da se drugi dio ove alineje promieni, pak da se rekne, da u slučaju potrebe ovlašćuje se zem. vlada, saslušav gradsko zastupstvo, putem naredbenim ustanoviti izborne kotare i opredieliti broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar. Ako se ovako ta alineja §. 27. promieni, biti će mnogo suglasnija, i postići se može ono, što je ovdje rečeno, a veća se nekim načinom sloboda daje gradskim obćinam. S toga preporučam, da se izpravi ovako ta alineja.

Predsjednik: Rieč imade presvietli gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

*

Jovan Živković: Vis. sabore! Meni je sasvime u kratko odgovoriti od strane vlade na ovaj izpravak veleštovanog gosp. zastupnika Mihalovića, da se vlada slaže s predlogom odbora, i da kod toga ostaje.

Za opravdanje postupka vladina, neka mi bude dopušteno navesti samo to, da se je ona držala temelja historičkog, držeć, da ona kod gradova imade štititi postojeće okolnosti, osobito one, koje zaslužuju više obzira, kao što kod gradova Siska i Osieka, i može biti danas ili sutra kod drugih gradova, koji su na više dielova razdieljeni, gdje se imade ravnovesje i sloga medju pojedinimi dielovi dotičnih gradova uvažiti. Pozvalo se je od strane g. izpravitelja na porez. Meni je na to sasvim u kratko odgovoriti, da je porez sasvime druge naravi, te se mienjati može svake godine, i može trostruko veći biti u doljnjem gradu i opredieljeniji. Tako je isto i pučanstvo „fluktuantno", i može biti u doljnjem gradu tri puta veći broj njegov i pretežniji, nego li u gornjem gradu: nu ipak u interesu sloge i ravnovjesja isti broj zastupnika u gornjem i u doljnjem gradu ostati ima, i to: 16 i 16, t. j. 16 zastupnika za gornji, a 16 za doljnji grad.

Ovo su dakle bili obziri, s kojih je vlada tako predložila, zato ću ostati kod predloga vladina dotično odborova, te se neslažem sa izpravkom gosp. zastup. Mihalovića, dočim se sa izpravkom g. Katkića slažem.

Predsjednik: Rieč ima g. veliki župan Pogledić.

Dragutin Pogledić: Samo to mi je primjetiti na izpravak g. zastup. Mihalovića, da bi vis. sabor, kada bi uvažio ovaj njegov izpravak, nekim načinom došao u sukob s ustanovom, koja je već riešena u §. 21., gdje se naročito postavlja raznjerje glede gradova i kaže se, da gradovi od 6 do 12 hiljada stanovnika imadu jednaki broj zastupnika. Ovdje baš što je gosp. Mihalović naveo, vidi se, da u cifrah nema razlike, jer daleko preko 6000 stanovnika ima gornji i doljnji grad, a preko 12.000 nema nijedan. S toga sam ja razloga zato, da se odborov predlog prihvati, i da bude jednak broj zastupnika za gornji i doljnji grad, a unutarnji novi grad 8 zastupnika, kako je odbor predložio.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Godine 1809. postade grad Osiek slobodnim kraljevskim gradom.

U ono vrieme, a još više prije toga vremena bio je doljnji grad i po broju stanovnika i po imanju i po svačem upravo i jedino Osiek, a gornji grad bio je manje, neznatnije mjesto.

Doljnji grad zaslužio je upravo i pribavio si povelju sl. kr. grada. Nu u odredjivanju zastupstva podielio je doljnji grad broj zastupstva sa gornjim gradom jednako; svaka je strana dobila po 16 zastupnika. Pak pošto su djelovi novoga ovoga grada, doljnji grad, gornji grad, tvrdjava i nova varoš upravo 4 različita mjesta, to je dano i tvrdjavi i novoj varoši posebno zastupstvo; svakoj strani po 4 zastupnika.

Pri ovom podieljenju zastupstva raslo je blagostanje svih 5 dielova, a naročito blagostanje gornjega grada tako, da je ovaj poslje 4 godine dostigao doljnju varoš u onom, u čem ga je dostići mogao; u posjedu zemlje ostao je dabogme daleko za njim, pošto je sva skoro zemlja na zemljištu doljnjega grada.

Gornji grad napredovao je, kako rekoh, u veliko, ali doljnjemu gradu nije nikada na um palo, da traži, da se broj zastupstva toga diela varoši smanji, a broj njegova zastupstva poveća.

Iz ovoga se vidi, da jednaki broj zastupstva nečini nikakove smetnje napredovanju doljnjega ili gornjega grada. Iz ovoga se vidi, da bi gornji grad samo dug svoj doljnjemu gradu odplatio, kada nebi iskao, da se broj zastupstva mienja.

Ova dva diela grada Osieka leže na jedan sat hoda jedan od drugoga. Značaj njihov posve je različan; interesi njihovi često su u oprieci izmedju sebe.

I po tom je nesamo potrebno, nego baš od prieke potrebe, da oni u pogledu zastupstva stoje u ravnoteži i da se drugim dvama, unutarnjem gradu i novom gradu, dade, da mogu pitanje s posve hladnom krvi trećega neinteresiranoga riešiti.

Zato je i dano jednako zastupstvo unutarnjemu gradu i novoj varoši.

I ova se je naredba pokazala u mnogo prilika sasvim cieli shodnom.

Već ovi momenti govore za to, da se broj zastupnika u gradu Osieku nemienja, da se stari broj nedirnutim ostavi.

U najnovije vrieme porodi se želja u gornjem gradu, da dobije veće zastupstvo i on potraži 1873. godine od vlade, da mu dade od 40 zastupnika 22, a 18 da se ostavi doljnjemu, unutarnjemu i novomu gradu.

Trvenje je bilo žestoko: oni zajedničari, koji su prije u slogi napredovali, stanu jedan drugom smetati i tako se pojavi ono neizbježivo sliedstvo, razstajanje u mnogom, dakle nazadovanje.

Logika života uputi stranke, da nadju „modus vivendi" i doista uklone se odnošaji, koji su izazivali trvenje, i mir se pojavi u Osieku, premda je broj zastupstva ostao stari.

Evo, sad je to pitanje došlo pred samo zastupstvo naroda.

Ja se bojim, da će se novom naredbom, ma kakova ona bila, neprijateljstvo i trvenje na novo zapaliti i razpaliti, a to će samo po napredovanje svih stranaka biti škodljivo.

A Osiek naš tako je grad pun nade, pun liepih sila i dobre volje, da bi griehota bila što učiniti, da mu razvitak ovih elemenata paralizira.

I samo ova želja mene pobudjuje da govorim u ovoj stvari, što bi držao za neoprostivo neučiniti ono, što bi moglo poslužiti, da se ova neugodna perspektiva izbjegne.

Gornji grad traži, da mu se dade 20 zastupnika, dakle polovica od ukupnoga gradskoga zastupstva.

Već ova okolnost čini mi se, da neodgovara osiguranju svestranoga interesa.

Ona strana, koja ima samo polovicu zastupstva, dok druge tri strane znatne minoritete toga samo imaju, ima upravo svu snagu u svojim rukama, koju zastupstvo daje.

A gdje ima 4 zajedničara i gdje većina ima da odlučuje, tu je onaj zajedničar gospodar, koji polovicu glasova ima, tu on o interesima druga tri zajedničara presudjuje. A ovo niti je pravo, niti bi bilo probitačno. Već po naravi stvari nebi se moglo želji gornjega grada zadovoljiti.

No gornji grad misli, da ima na to prava i temelja za to, što ima 8400 stanovnika, dok druga tri diela imaju 8500 tih; zatim, što on plaća 26.000 poreza više, nego sva tri druga.

No hajde, najprije da razsvietlimo ona dva odnošaja, da vidimo, što je u stvari. Što se tiče broja stanovnika, tu se ima primjetiti, da u gornjem gradu ima mnogo takovih stanovnika, koji su nevezani za grad. Oni su danas tu, a sutra mogu biti na drugom mjestu: oni neplaćaju poreza u gradu. Tako ima samo 200 uznika kod sudbenoga stola; ima najmanje 800 služinčadi, čeljadi strane, koja se nije od svoga rodnoga mjesta odielila.

Ovo se vidi već i odtuda, što gornji grad nema porezovnika 2090, a druga tri diela, doljnji grad, unutarnji grad i nova varoš imadu porezovnika 2670. Ovo se vidi dalje i odtuda, koliko ima na kojoj strani izbornika. Izbornika ima gornji grad isto toliko, koliko i doljnji; a u tri druga diela ukupno ima više izbornika, nego u gornjem gradu. Osim toga brojenje od g. 1874. pokazalo je, da doljnji, unutarnji i novi grad imaju 10.050 stanovnika, koji je broj i vis. vladi do znanja donešen. Nije dakle broj stanovnika u gornjem gradu jednak onomu u druga tri diela, nego je i po broju manji i po svojoj kvalifikaciji slabiji.

Što se tiče iznosa poreza, tu se veli, da gornji grad plaća 26.000 for. više, nego sva tri ostala diela grada.

Dopustite, da i ovu okolnost izpitamo.

Stoji, što se kaže, ali moramo znati, da u gornjem gradu ima novčanih i imovnih inštituta, kojih članove nečine samo stanovnici gornjega grada, nego i stanovnici drugih trijuh diela grada, a i ciele okolice osječke. Ljudi, koji su računali, kažu, da od ovoga poreza skoro polovica spada na račun onih drugih suučestnika. A svakomu se daje uviditi, da se nemože porez od inštituta takovih računati samo onomu mjestu, gdje se takovi nahode, nego i svim onim, koji su članovi toga.

Nemože se dakle s pozitivitetom kazati, da stanovnici gornjega grada plaćaju 26.000 for. poreza više, nego stanovnici ona druga tri diela i kad bi onu okolnost uzeli za riešujuću, onda bi riešili o stečenu pravu jedne stranke na temelju okolnosti, koja nije na čisto izvedena.

U novije vrieme pokazuje se, da iznos poreza raste više u druga tri diela, nego li u gornjem gradu. Tako je plaćao gornji grad sa onim porezom od novčanog inštituta, o kom sam malo čas govorio, 1873. g. 95.000 fr., druga tri diela 64.000 for. God. 1878. bilo je poreza u gornjem gradu 106.000 for., u druga tri diela 78.000 for., dakle je gornji grad povisio svoj porez za 11.000 for., a druga tri diela za 14.000 for.

Uzmimo, da ovaj odnošaj napreduje, to će druga tri diela skoro stići i prestići gornji grad, pak onda kako stojimo sa ovim temeljem?

Iz ovoga rastenja poreza vidi se, da bi mi riešili o stečenu pravu na temelju nestalnom.

Kad bi se iznos poreza odlučnim uzeti mogao u pitanju zastupstva, onda u jednoj zajednici, gdje 10 osoba plaća malo više poreza, nego drugih 100 zajedničara, moralo bi se ovoj preko polovice zastupstva dopitati, a toga nigdje nije. Ni sa ove dakle strane nije po mom mnienju opravdano, da se jednomu dielu u Osieku daje polovica zastupstva, a drugim trim polovica. No meni se vidi, da i na druge stvari valja obratiti pozornost.

Tako osoba gradjanina ima i treba da ima u svakom slučaju koju osobitu vriednost, pošto su mnoge dužnosti, mnogi tereti baš s osobom skopčani. Sa ove strane stvar smatrajući, moram se pozvati na ono, što sam već uzgredno napomenuo.

U Osieku ima gornji grad poreznika 2090, a druga tri diela 2670. U Osieku, u gornjem gradu ima izbornika znatnim brojem manje, nego li u druga tri diela, pošto sam doljnji grad ima toliko izbornika, koliko gornji. U Osieku ima stanovnika stalnih u gornjem gradu manje, nego u druga tri diela.

Osim toga valja uzeti obzir i na kvalitet posjeda.

Zemlja čini sigurnost obćine. Sva zemlja skoro u rukama je drugih, a naročito u rukama doljnjega grada. Zemljarine plaća gornji grad 5600 for., a svi drugi dieli preko 16.000 for.; sam doljnji grad plaća 8700 for., kuća ima u gornjem gradu 1188, u druga tri diela grada 1427.

I tako sam ja do toga uvjerenja došao, da nema nikakova prinudjajuća stanja, da se jednomu dielu grada dade polovica zastupstva, a polovica drugim trima.

Danas u sjednici izpustio je g. zastupnik gornjega grada Osieka zahtjev i traži, da se od unutarnjeg grada i novoga grada oduzmu dva zastupnička mjesta i dadu gornjemu gradu, navodeći novi razlog, da gornji grad imade 8000 stanovnika, nutarnji i novi jedva 2000 tih. No ovaj razlog dovodio bi sa sobom, da se i doljnjemu gradu dadu 2 zastupnika, koji se od unutarnjega i novoga grada oduzmu, jer i doljnji grad ima blizu 7000 stanovnika.

Ovo bi narušilo staro pravo ovih djelova, a nebi nikakove višje koristi sa sobom donosilo. Ili ima gornji grad dva zastupnika više ili nema, to njemu nebi nika-

kakove koristi donosilo. Ali bi bila povreda prava stečena, koja se višim interesom neopravdava.

Naprotiv, tim bi se bacila razdraženost u sva 4 diela grada i ona uzrujanost, koja se uzajamnim sporazumljenjem tako sretno utaložila, buknula bi nanovo i učinila bi se intenzivnijom i tko može unapred kazati, kakove bi posljedice sa sobom povući mogla takova uzrujanost i ogorčenje ukupnih djelova gradskih.

I ovoga radi dužan sam glasovati proti onomu predlogu, a razlog tomu stoji u svem ovom, što sam do sada kazao.

Ja, kao stanovnik grada Osieka, želim iz svega srca, da mu u krilu vlada mir, sloga i uzajamno povjerenje, jer su ovo elementi njegova procvietanja i napredovanja. A taj izvor blagostanja uzmutio bi se bez dovoljna razloga po mom mnienju, kada se nebi odborov predlog prihvatio, koji je ujedno i predlog vlade, što ga je ona stavila izpitivajuć stvar kroz više godina i po svih potankostih.

Mene u ovom mom nazoru utvrdjuje, moram reći i nazor drugih dvih dielova grada, nutarnjega i novoga, koji stoje na strani izmedju gornjega i doljnjega grada, koji su se upravo sukobili.

Ovi djelovi grada stoje na strani za obje stranke. Oni su u jednakom odnošaju k obima. Oni poznaju iz vlastita izkustva od 50 godina interese obih ovih stranaka, tako i ukupnoga grada. Oni nemaju ničesa u sebi, što bi ih navodilo, da su više naklonjeni doljnjemu gradu, nego li gornjemu.

Oni za sigurno žele najviše ono, što uvjetuje napredovanje obiju stranaka i cieloga grada.

Oni su doprinosili i doprinieli, da se je gornji grad jačao, razvijao i procvietao u ono vrieme, kada je sva sila bila u rukama gornjega grada, kad je ovaj bio napram doljnjemu gradu svemogućan.

Pak ovi svi zajedničari izjaviše se za trajanje razpre izmedju gornjega i doljnjega grada, a izjavljuju i sada, da valja ostaviti i nadalje jednaki broj zastupstva i doljnjemu i gornjemu gradu.

Kada ti ljudi tako presudjuju, neznam, hoće li se naći tko, koji će držati, da je bolji prijatelj gradu Osieku, da bolje poznaje iznutarnje odnošaje njegovih djelova. ali ja sa svoje strane nebi smio tu odgovornost na sebe primiti i moram držati uz takove, osobito, kada vidim, da imadu i pravnoga spoljašnjega temelja.

Glasovat ću za predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vončina.

Ivan Vončina: Vis. sabore! Odbor, pretresivajuć vladinu osnovu, nije imao razloga, da preinake kakove učini u pogledu razpoloženja broja zastupnika izbornih kotara grada Osieka, jer se s nijedne strane nije stavio predlog, smierajući na takove promjene, niti odbor nije imao tih podataka pri ruci. Nego, kada je odbor završio posao, onda se je javio gosp. zastupnik Mihalović, te je svoje podatke, koje je sada ovdje razložio, pred odbor stavio, i odbor je zaključio, da nemože to sada uzeti u pretres, nego je uputio gosp. izpravitelja Mihalovića na sabor. Kada bi u odboru bio stavljen takov predlog, kakav je sada stavljen u ovom vis. saboru, i kada bi odboru bili predloženi ovi statistički podatci, osvjedočen sam, da bi se u razmatranje bili uzeli, i da bi se po svoj prilici uzeo obzir na pravednost, i pristalo na predlog g. zast. Mihalovića.

Kako smo ovdje čuli, razmjerje pučanstva u Osieku je ovo: stari gornji grad ima 8498, doljnji grad 6694, a tvrdjava i novi grad 2000 stanovnika, dakle doljnji grad imade $^3/_4$ stanovničtva onoga, što ima gornji grad, a tvrdjava i novi grad $^1/_4$ onog stanovničtva, što gornji grad ima. U ovom razmjerju stoji medju ovimi dielovi gradskimi takodjer i porez, jer gornji grad plaća 106.000 fr. poreza, a doljnji 50.000 fr., dakle polovicu manje. nego li gornji, tvrdjava i novi grad 25.000 for., dakle jednu četvrtinu onoga poreza, koga gornji grad plaća. Gledajmo sada, kako je bilo to zastupstvo dosada ustanovljeno. Gornji grad, premda imade za 2000 stanovnika više od doljnjega grada i dvostruki porez plaća, imade jednaki broj zastupnika, kao i doljnji grad t. j. 16 gornji, a 16 doljnji grad. Tvrdjava i novi grad, koji četvrtinu stanovničtva onoga gornjega grada imadu i četvrtinu poreza onoga gornjega grada plaćaju, imadu 8 zastupnika, dakle polovicu manje od gornjega i doljnjega grada. Ovo su svakako, gospodo, nezdravi odnošaji, odnošaji nepravedni, i po mom mnienju jest predlog g. zastup. Mihalovića posve opravdan. Kaže se tu, kada bi se kakve preinake učinile u odnošajih sadašnjih, glede izbornika, da bi se poremetilo ravnovjesje, koje tamo postoji. Uzmimo, moja gospodo, kako postoji to ravnovjesje sada, ako su složni gornjogradjani sa tvrdjavljani, oni će zajedno imati 24 glasa, za 8 glasova više od doljnjo-gradjana, gornjo-gradjani 24, a protivna strana 16 glasova. Ako se bace tvrdjavljani u tabor doljnjo-gradski, to će tvrdjavljani i doljnjo-gradjani imati 24 glasa proti 16 glasova gornjega grada. Preinači li se onako, kako predlaže g. zastupnik Mihalović, t. j. da gornji grad bira 18, a tvrdja i novi grad 6 zastupnika, to bi ostalo isto razmjerje, koje je do sada bilo t. j. gornjogradjani sa tvrdjavljani imali bi 24 glasa, za 8 glasova više od doljnjo-gradjana, a doljnjogradjani sa tvrdjavljani 22 glasa proti 18. Tu se nikako nemože kazati, da se ovo razmjerje po toj preinaki onako alterira, da bi se ravnovjesje poremetilo, i da nebi inače izvedivo bilo, nego na veliku štetu doljnjega grada, jer će on, sa tvrdjavljani složan, imati uvjek većinu proti zastupnikom gornjogradskim.

Kaže se nadalje, da je porez mnogo znatniji u gornjem gradu i to za polovicu nego li u doljnjem; tu treba da se prizna, da doljnji grad zemljarine više plaća i dvostruko toliko, koliko gornji grad. A ako je tamo dvostruka zemljarina, to je ovdje kućarina dvostruko veća

nego ondje. U ostalom zemljarina neodlučuje u gradovih, gdje nije pučanstvo ratarsko. Kada bi se na to stavljala važnost, to bi onda kod opredieljivanja broja zastupnika imale seoske obćine više zastupnika nego gradske, jer možebiti koja seoska obćina više plaća zemljarine nego li sam grad Zagreb, i na ovo se vis. sabor obazirati nebi imao, nego na ono, gdje je pretežnije stanovničtvo i pretežniji porez.

Gosp. veliki župan pozvao se je na §. 21 ove zak. osnove, gdje se ustanovljuje broj zastupnika prama broju stanovničtva u pojedinih gradovih. To bi imalo onda svrhu, kada bi se tu radilo o trih različitih gradovih, a ne o jednom podieljenom na tri izborna kotara. Ovdje se radi o normiranju broja zastupnika za pojedini izborni kotar jednog jedinog grada. Po mom mnienju, ako hoćemo biti pravedni, nemože inače biti, nego da prihvatimo predlog g. zast. Mihalovića, kojeg ja prihvaćam kao takodjer i predlog g. zast. Katkića.

Predsjednik: Čast mi je upozoriti vis. sabor, da ova debata obuhvaća oba izpravka, tako izpravak gosp. zastupnika Mihalovića, kao što i izpravak g. zastupnika Katkića. Možda želi tko o kojem izpravku govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko više za rieč neprijavlja, to imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Visoki sabore! Kada je odbor razpravljajuć zakonsku osnovu u §. 21. dozvolio za grad Osiek iznimku od glavnoga pravila, gdje je rekao, da gradovi preko 12.000 stanovnika biraju 30 zastupnika, a grad Osiek kao i grad Zagreb da bira 40 zastupnika, te je tu iznimku dozvolio jedino pogledom na dosadašnje pravo i običaje grada Osieka. Prema tomu dosljedno dozvolio je i iznimku u §. 27., po kojem se grad Osiek dieli na tri izborna kotara, i to: gornji grad, koji bira 16 zastupnika, doljnji grad, koji bira takodjer 16 zastupnika, i unutarnji i novi grad, koji bira 8 zastupnika.

Premda se je ovdje sa raznih strana govorilo za i proti izpravku g. Mihalovića, to bi se ja ipak u ime odbora pridružio onoj gospodi, koja su proti tomu izpravku govorila, jer mi se njihovi razlozi temeljiti čine, i to tim više, što se ovdje radi o izbornih kotarih, koji su razdieljeni izmedju sebe i jedan od drugoga odaljeni, i koji su u vječnoj rivalnosti. S toga treba da bude neko ravnovjesje u samoj ustanovi, koje je odbor predložio, da gornji grad bira 16, doljnji 16, a unutarnji i novi 8 zastupnika. Ja taj predlog preporučam vis. saboru na prihvat, a na zabačenje predlog g. Mihalovića.

Što se tiče izpravka g. Katkića, da se reče: „Ovlašćuje se kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, da u slučaju potrebe saslušav gradsko zastupstvo, putem naredbenim ustanovi izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar“, vidi mi se isti posve suvišnim gledeć na predlog odbora, gdje se kaže, da se kr. zemaljska vlada ovlašćuje, da na predstavku gradskoga zastupstva putem naredbenim ustanovi i u drugih gradovih izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koji će birati svaki izborni kotar; jer je jedino gradsko zastupstvo zvano, da prosudi, je li potreba, da se razdieli na izborne kotare ili ne, i da tu potrebu putem predstavke vladi iztakne. Ova bi dakle štilizacija odborova predloga mogla ostati, kao takodjer i ona, da rieči: „i u drugih gradovih“, koje se izpuštaju u izpravku, ostanu jasnoće radi; jer, kada se kaže, da ostali gradovi sačinjavaju svaki samo jedan izborni kotar, i da se kr. zem. vlada ovlašćuje, da ustanovi izborne kotare i opredieli broj zastupnika, mora se ipak reći, gdje da ustanovi izborne kotare. Pošto je dakle i u tom pogledu odborova štilizacija ove zadnje alineje §. 27. bolja, to ju preporučam vis. saboru na prihvat onako, kako ju je odbor predložio.

Predsjednik: Visoki sabore! Proti prvoj i drugoj alineji §. 27. nema s nijedne strane prigovora, s toga mi neka bude dopušteno pitati: Prima li vis. sabor prvu i drugu alineju §. 27., koja glasi: „Grad Zagreb dieli se na dva izborna kotara. U prvi izborni kotar spadaju obćine gornji i doljnji grad, koje biraju trideset i dva zastupnika, a u drugi porezne obćine Vlaška ulica, Kaptol i Novaves, koje biraju osam zastupnika“. Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Treća alineja ovog §-a. sa trimi točkami glasi po predlogu odbora ovako: „Grad Osiek dieli se na tri izborna kotara: 1. Gornji grad, koji bira 16 zastupnika; 2. doljnji grad, koji bira takodjer 16 zastupnika; 3. unutarnji i novi grad, koji bira 8 zastupnika“. Po izpravku g. Mihalovića glasila bi ova alineja ovako.

Bilj. **Jovo Steković** (čita izpravak g. zast. Mihalovića. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Najprije se glasuje o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da se alineja treća §-a. 27. sa svimi trimi točkami onako primi, kao što je predložena po odboru, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Alineja treća je primljena po predlogu odbora. Četvrta alineja po predlogu odbora glasi ovako: „Ostali gradovi sačinjavaju svaki samo jedan izborni kotar, nu kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ovlašćuje se, da na predstavku gradskoga zastupstva putem naredbenim ustanovi i u drugih gradovih izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar“. Izpravak pako na ovu alineju, stavljen po g. zastupniku Katkiću: glasi ovako.

Bilj. **Jovo Steković** (čita izpravak gosp. zastupnika Katkića. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Najprije se glasuje o predlogu odbora. Prima li vis. sabor alineju 4. §-a. 27. onako, kako je po odboru predložena i sada pročitana? Ona gospoda,

koja su za to, da se alineja 4. §-a. 27. primi onako, kako je po odboru predložena, neka izvole ustati,

(Ustaje većina.)

Alineja četvrta primljena je po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 28.):

§. 28. Izbornici svakoga grada, odnosno izbornoga kotara, imaju se razdieliti u Zagrebu, Osieku i Varaždinu na tri, a u ostalih gradovih na dva izborničtva.

U tu svrhu treba sve izbornike jednoga kotara redomice popisati, od najvećega do najmanjega porezovnika, s njihovimi poreznimi iznosi od prošle godine, a sbroj svih tih poreznih iznosa ima se razdieliti u Zagrebu, Osieku i Varaždinu na tri, u ostalih pako gradovih na dva jednaka diela.

Prema ovim djelovom ukupne porezne dužnosti razredjuju se postepeno izbornici u pojedina izborničtva tako, da najveći porezovnici sačinjavaju prvo, manji drugo, a u Zagrebu, Osieku i Varaždinu najmanji porezovnici treće izborničtvo.

U prvom izborničtvu mora biti najmanje tri puta toliko izbornika stanujućih u obćini, koliko to izborničtvo gradskih zastupnika bira; manjak do toga broja popunjuje se najvećimi porezovnici drugoga izborničtva.

Izbornici navedeni u §. 22. točki 2. pod a) i b), koji po svojoj godišnjoj poreznoj dužnosti nespadaju u prvo izborničtvo, imaju se svi uvrstiti u drugo izborničtvo grada i kotara gdje stanuju.

Ako se kod ove razredbe izbornika u pojedina izborničtva dogodi, da se porezna dužnost kojega izbornika mora ciepati, ima se on pripisati onomu izborničtvu, komu je pripao veći dio njegove porezne dužnosti; a ako su ti dielovi jednaki, tada višjemu izborničtvu.

Ako li pako tom razredbom budu razciepkani izbornici, koji posve jednak porez plaćaju, tada stariji po dobi spadaju u višje, a mladji u nižje izborničtvo.

Da se uvrsti u izborničtvo, a ne da postigne aktivno izborno pravo, ima se otcu ubrojiti porez, što ga u gradskoj obćini plaćaju njegova maloljetna djeca, ali samo dotle, dok mu zakonito pripada uprava njihova imetka.

Predsjednik: Prima li se §. 28. ovako kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 29.):

§. 29. Svaki izbornik može samo u jednom izborničtvu i u jednom izbornom kotaru birati, i to redovito ondje gdje stanuje.

U gradovih razdieljenih u izborne kotare spadaju:

1. Začastni gradjani, koji stanuju u obćini, u prvo izborničtvo svoga kotara, a koji nestanuju u obćini, u prvo izborničtvo prvoga kotara;

2. gradjani, koji neplaćaju poreza, a stanuju u obćini, u treće, ili gdje toga nema, u drugo izborničtvo svoga kotara, koji pako nestanuju u obćini, u treće, odnosno u drugo izborničtvo prvoga kotara;

3. ostali izbornici, nestanujući u obćini, koji u njoj nekretninu ili kakovu privredu imaju, po kojoj im pripada aktivno izborno pravo, u dotično izborničtvo onoga kotara, u kojem nekretninu ili privredu imaju. Ako li ju pako imaju u više izbornih kotara iste obćine, tada u dotično izborničtvo onoga kotara, u kojem više poreza plaćaju, te jim se u tom slučaju ima uračunati porez, što ga plaćaju u ostalih izbornih kotarih.

U ostalih gradovih spadaju začastni gradjani u prvo, a gradjani, koji poreza neplaćaju, u treće, odnosno u drugo izborničtvo grada, dočim u točki trećoj spomenuti izbornici spadaju u ono izborničtvo, u koje po §. 28. dospiju po svojoj poreznoj dužnosti.

Predsjednik: Prima li se §. 29. ovako kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvjest. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 30.):

§. 30. U gradovih, koji imaju samo jedan izborni kotar, bira svako izborničtvo jednak broj gradskih zastupnika, a u Zagrebu:

1. U prvom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo deset;

b) drugo i treće izborničtvo po jedanaest zastupnika;

2. u drugom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo dva,

b) drugo i treće izborničtvo po tri zastupnika.

U Osieku pako bira:

1. U prvom i drugom izbornom kotaru:

a) prvo i drugo izborničtvo po pet,

b) treće izborničtvo šest zastupnika;

2. u trećem izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo dva,

b) drugo i treće izborničtvo po tri zastupnika.

Predsjednik: Prima li se §. 30. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 31.):

§. 31. Izbornici mogu birati svaku po ovom zakonu izberivu osobu iz cieloga obsega obćine.

Predsjednik: Prima li se §. 31. ovako. kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 32.):

§. 32. Za svaki kotar i za svako izborničtvo ima gradsko poglavarstvo sastaviti posebne izborne listine te u nje upisati sve obćinare imajuće pravo izbora i te listine najmanje tri nedjelje dana prije izbora javno izložiti u svakom izbornom kotaru na prikladnom mjestu za svačiji uvid.

Poglavarstvo je dužno posebnim oglasom, koji se ima dostaviti svakomu kućevlastniku, objaviti obćinstvu, da su listine izložene, i ustanoviti rok od osam dana za predaju prigovora proti izbornim listinam.

Poglavarstvo riešava najdulje za dva dana pravodobno predane prigovore i provadja podjedno sve izpravke, što jih je kao valjane priznalo. Proti odluci njegovoj slobodno je za tri dana pritužiti se gradskomu zastupstvu, koje po odboru od trijuh u tu svrhu izabranih gradskih zastupnika pritužbe riešava najdulje za tri dana, te odluke svoje dostavlja gradskomu poglavarstvu, da prema istim izborne listine izpravi.

Osam dana prije samoga izbora nesmije se ništa mienjati u izbornih listina.

Predsjednik: Čast mi je javiti visokomu saboru, da je ovomu §. podnio g. zastupnik Kotur sliedeći izpravak.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak g. zast. Kotura k §. 32. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. Kotur, da obrazloži svoj izpravak.

Vaso Kotur: Meni se čini, vis. sabore, da je ovaj moj izpravak nuždan i to tako nuždan, da mi nije treba mnogo rieči trošiti na motivaciju istoga, već se smijem nadati, da ga neće isti udes postići, koji više manje sve izpravke u ovoj visokoj kući postizava. Po mojem shvaćanju ove ustanove smatram, da je težište, tendencija ove točke ta, da zastupstvo izabire 3 zastupnika, dakle, kada ove izabere, to poklanja povjerenje trojici ljudi, koji će obavljati pritužbe, koje će stići proti odluci dotičnog poglavarstva. Ako li je tako, gospodo, onda nemože stajati za onaj slučaj, ako bi jedan ili drugi gradski zastupnik kojim povodom bio zapriečen prisustvovati onaj dan dotičnomu odboru, da riešava pritužbe.

Meni se čini, gospodo, imajuć pred očima tendenciju ove ustanove, da bi u tom slučaju dvoje nastalo: ili da se nebi mogao obavljati taj posao, ili bi morao načelnik jednoga ili drugoga zastupnika imenovati, te da za onoga, kojega nema, odredi drugoga onomu odredjenomu. To je, gospodo moja, takav slučaj i takove je naravi, da se načelno sasvim protivi po mojem shvaćanju duhu i tendeciji ustanove ove. S toga mislim, da je ovo dovoljan razlog, da bi se moj izpravak za ovaj slučaj, kao što je u izpravku mom navedeno, i koji ništa nemienja namjera odborovih, primio.

Još ima razlog taj, gospodo, proti prigovoru, da bi poglavarstvo, t. j. da bi zastupstvo moglo prigodom izbora samog tih 3 zastupnika izabrati jednoga ili 2 zamjenika. Gospodo moja! To je slobodno interpretirati, ali se nema reflektirati iz toga, ili misliti, da će odbor zamjenika birati, kada ja naročito čitam, da u ovoj ustanovi nema govora o nikakovu zamjeniku. To je moguće, gospodo, da dotično zastupstvo ili dotični načelnik neće interpretirati tako, kao što ja ovu ustanovu i da će birati za taj slučaj dva zamjenika, premda nema toga naročito u ovoj ustanovi. S toga sam se uslobodio staviti predlog ovakav na koncu predposljednje alineje ovog paragrafa, da se za slučaj, kad bi koji od trojice zastupnika, koji imadu riešavati pritužbe proti izbornim listinam, bio zapriečen, imade za dobe izabrati jedan ili dva zamjenika, i preporučam ovaj moj izpravak vis. saboru.

(Mjesto predsjedničko zauzimlje prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom izpravku?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gj. Kranjčić**: Visoki sabore! Gosp. je predgovornik naglasio već i sam u obrazloženju svojega izpravka, da bi se moglo prigovoriti možda, da će gradsko zastupstvo valjda i samo po ovoj uputi, koju mu ovaj §. daje, izabrati onim zastupnikom, koje bi u taj odbor imao birati, birati takodjer i zamjenike. Ja mislim, da će tako i birati, i zato niti nije odbor rekao, da bi se onim zastupnikom, koji se u odbor imadu birati, takodjer i zamjenici izabirali. Najposlje će, kada se proglase izborne listine i prigovori, držati sjednicu gradsko zastupstvo, koje će u svojoj sjednici imati izabrati tri zastupnika, da riešavaju prigovore, koji bi stigli, pak će ono za slučaj bolesti ili druge koje zaprieke tih zastupnika, odmah im odrediti i zamjenike. S toga mislim, da ovaj izpravak nebi trebalo uvažiti.

Predsjednik: Vis. sabore! Ovaj izpravak odnosi se samo na treću alineju ovoga §. Buduć da prva i druga alineja izpravka nema, to će se najprije glasovati o ovih alineja, zatim o trećoj alineji, na koju se odnosi izpravak. Zato stavljam pitanje: Prima li vis. kuća prvu i drugu alineju §. 32. onako, kako su po odboru predložene.

(Prima se.)

Sada dolazi na glasovanje treća alineja ovog §., koja se takodjer pridržaje ciela kako ju je odbor predložio samo s dodatkom onim, koji je u izpravku predložen.

Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak tome §. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Predstavlja se pitanje. Prima li visoki sabor alineju 3. §. 32. bez izpravka g. Kotura onako, kako ju je odbor predložio? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Prima li vis. sabor alineju treću sa izpravkom g. zast. Kotura? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Primljena je ova alineja treća predloga odborova sa izpravkom g. zast. Kotura. Preostaje još četvrta alineja, kojoj nema izpravka. Prima li vis. sabor alineju 4. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Alineja četvrta je primljena. Prelazi se na §. 33.

Izvj. **Gj. Kranjčić** (čita §. 33.):

§. 33. Osam dana prije izbora imaju se svi izbornici pozvati na izbor. U razpisu izbora, koji se proglašuje načinom odredjenim u §. 32., ima se za svako izbor-

ničtvo opredieliti dan i sat kada se počimlje i dovršuje glasovanje, ustanoviti mjesto izbora, i naznačiti broj zastupnika, koje treba birati. Ujedno imaju se u tom razpisu navesti glavne odredbe ovoga zakona ob izboru zastupstva, i uzanj proglasiti izpravljene izborne listine.

Predsjednik: Na ovaj §. nema nikakva izpravka. Prima li vis. sabor ovaj §. 33. onako, kako je po odboru predložen? Ona gg., koja su zato, neka izvole ustati.

(Prima se.)

§. 33. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. **Gj. Kranjčić** (čita §. 34.):

§. 34. Za svako izborničtvo svakoga izbornoga kotara ima se opredieliti posebni izborni dan, i to tako, da bira u kotarih razdieljenih na tri izborničtva najprije treće, zatim drugo i za ovim prvo izborničtvo; a u kotarih ili gradovih, razdieljenih samo na dva izborničtva, najprije drugo, zatim prvo izborničtvo.

Predsjednik: Na ovaj §. nema izpravka. Prima li vis. sabor §. 34. onako, kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

§. 34. je primljen.

Izvj. **Gj. Kranjčić** (čita §. 35.):

§. 35. Izborom gradskih zastupnika ravna izborni odbor.

Za svako izborničtvo svakoga kotara izabrati će gradsko zastupstvo odbor sastojeći od jednoga gradskoga zastupnika kao predsjednika i četvorice obćinara, koji imaju izborno pravo, kao prisjednika, te dodati svakomu odboru po jednoga činovnika gradskoga poglavarsva za perovodju.

Nu članovi odbora nemogu biti oni gradski zastupnici, koji izstupljuju iz zastupstva.

Zemaljska vlada vlastna je izaslati svojega povjerenika, koji ima bditi, da izbori budu obavljeni točno po propisih ovoga zakona, ali nema uticati u slobodnu volju izbornika.

Predsjednik: Čast mi je prijaviti vis. saboru, da je na ovaj §. zastupnik g. Kotur podnio izpravak. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati izpravak.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak zastupnika Kotura. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. Kotur, da obrazloži svoj izpravak.

Vaso Kotur: Visoki sabore! Nema dvojbe, da se narodni zastpnici i zakonodavno tielo imadu u obće i ponajviše eminentno obazirati na interese sveukupne zemlje. Ali, gospodo moja, imade i drugih interesa, a to su lokalni interesi. To su interesi onih mjesta, gdje su dotični članovi sabora izabrani. U takovu položaju i ja se danas nalazim. Ja mislim, gospodo moja, da ću ja tu svoju dužnost naprama lokalnim interesom svog izbornog mjesta tim lakše vršiti moći, što mi je eminentna prilika pružena danas kod stvaranja jedne zakonske osnove, koja se tiče ne toliko čitavog interesa zemlje, nego koja se eminentno tiče interesâ pojedinih mjesta, pojedinih gradova. S toga nebudi zamjere, ako govorim o lokalnih interesih, predpostavljajuć i predpošiljajuć te svoje nazore. Gospodo! Meni se čini, poznavajuć okolnosti grada Siska, da će se ovom ustanovom otegotiti vršenje dužnosti sugradjanom mojim. Ova ustanova stvara ne samo za Sisak nego u obće za sva manja mjesta i gradove preogroman i nepraktičan aparat, koji se, gospodo moja, nebi mogao niti vršiti. Nebi se mogao vršiti za to, što nebi bilo ljudem prikladno, koji bi se mogli podvrći ovoj zadaći Uzmite vi, gospodo moja, slučaj za ilustraciju ovih nazora Sisak. Sisak, kao što danas obstoji, razdieljen je u 2 izborna kotara. Svaki izborni kotar imade dva izborničtva. To su ukupno 4 izborničtva. Po ustanovi ovoj morala bi se kod izbora gradskih zastupnika izabrati 4 izborna odbora. To bi dakle bila 4 zastupnika kao predsjednici, a 16 obćinara kao prisjednika, dakle svega skupa 20 gradjana, i osim toga 4 činovnika gradskog poglavarstva. Gospodo moja, koji je, kao što ja, n. pr. rodom iz Siska i koji živem u malom tom gradu i kojemu su poznate okolnosti manjih gradova, koje vam, gospodo, koji u većih gradovih živete, nisu tako dobro poznate, kao što meni, mogu vas uvjeriti, da ja izkustva imam, da se nebi moglo naći ljudi za to, što bi zapriečeni bili, budi što su odsutni, budi što su bolestni itd., jer mi je poznato, da stanovničtvo grada Siska sastoji poglavito od trgovaca, obrtnika i radnika i da malo imade druge inteligencije, malo drugih obćinara, koji bi mogli zadovoljiti zahtjevu ove ustanove. Moglo bi se dogoditi to, što sam prije rekao, da se nebi mogli na dan izbora dotični članovi te deputacije sastati. Ja, gospodo moja, priznajem, da je za grad Zagreb, Osiek i za grad Varaždin, koji su veća mjesta, gdje imade inteligencije i gdje je pučanstvo veće i gdje imade više izbornika, ova ustanova dobra, pače, kada i nebi bila, ja bi si želio tu ustanovu, koja opredieljuje, da za svako izborničtvo u izbornom odboru budu četiri obćinara iz dotičnog izborničtva. Za to ide moj predlog, što se tiče prve alineje ovog paragrafa, tamo, da bi za grad Zagreb, Osiek i Varaždin ova ustanova ostala i da bi se začela ovako: „U gradovih Zagrebu, Osieku i Varaždinu izabrati će svako izborničtvo svakoga kotara odbor, sastojeći itd.", kao što ovdje u zakonu stoji, a naprotiv, da bi se obzirom na manje gradove nova alineja stvorila, koja bi ovako glasila: „U ostalih gradovih izabire gradsko zastupstvo odbor, sastojeći se od 1 zastupnika kao predsjednika i 4 obćinara". Sada bilo to 4 ili 2 izborničtva, to je svejedno; ako su 4, birati će se u svakom izborničtvu, te će se uzeti iz svakog izborničtva jedan obćinar. Jesu li 2 izborničtva, uzeti će se iz svakog izborničtva 2 obćinara, koja imadu izbor rukovoditi, a svakomu će se pojedinomu pridodati po jedan činovnik gradskoga poglavarstva za porabu.

Gospodo moja! Nisam naučan mnogo rieči trošiti, nego mislim, gospodo, da sam izrazio vis. saboru svoje

nazore, koje sam bio dužan izraziti ovdje i u vršenju ove dužnosti mislim. da će vam biti jasna ova stvar. S toga preporučam vis. saboru ovaj moj izpravak, i molim, da ga onako prihvati, kako je stavljen.

Predsjednik: Želi li tko o ovom izpravku govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi, to imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Gj. Kranjčić**: Visoki sabore! Ja se sa ovim izpravkom štovanog g. predgovornika složiti nemogu, i branim redakciju odborovu.

Po izpravku g. zast. Kotura imala bi druga alineja ovog §. započeti ovako: „U gradovih Zagrebu, Osieku i Varaždinu izabrati će svako izborničtvo svakog kotara odbor, sastojeći itd.“, kako je u predlogu odborovu. On ovdje dapače hoće prenesti taj izbor na samo izborničtvo, dočim odbor suglasno sa vladinom osnovom predlaže, da se taj odbor bira u gradskom zastupstvu. a ne izvan njega.

Što se tiče bojazni, da se nebi našao dovoljan izbor odbora, primjetiti mi je, da je po ovoj stilizaciji odborovoj ovdje prosto svakomu gradskomu zastupstvu, da isto poseban odbor za sva izborničtva imenuje, i tomu takodjer posebnog gradskog činovnika.

Tim više prestaje svaka bojazan, što smo u §. 34. vidili, da se za svako izborničtvo svakog izbornog kotara ima opredieliti poseban izborni dan. Zato preporučam, da vis. sabor prihvati ovaj §. po stilizaciji odborovoj, jer takva bojazan, koju je g. predgovornik naglasio, izčezava, kao u većih, tako i u manjih gradovih.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje o §. 35., koji imade 4 alineje, a izpravak se odnosi samo na alineju 2. Dočim alineja prva ovog §. nema izpravka, stavljam pitanje: Prima li vis. kuća alineju 1. §. 35. onako, kako je po odboru predložena?

(Prima se.)

Alineja 1. ovog §. primljena je po predlogu odbora.

Na drugu alineju ovog §. podnešen je izpravak po g. zastupniku Koturu. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati!

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak g. zastupnika Kotura na §. 35. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Stavlja se na glasovanje pitanje ovo: Prima li vis. kuća drugu alineju §. 35. po predlogu odbora? Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati!

(Ustaje većina.)

Druga alineja predloga odborova je primljena, i time je izpravak u cielom svom zamašaju pao. Ostaje još treća i četvrta alineja, proti kojim nema nikakvog izpravka. Prima li vis. kuća ovu treću i četvrtu alineju ovog §-a po predlogu odbora?

(Prima se)

Treća i četvrta alineja ovog §-a primljene su po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 36.):

§. 36. Svaki izbornik, koji želi birati, ima na vrieme, odredjeno za njegovo izborničtvo, osobno doći pred izborni odbor.

Od ovoga pravila izuzimlju se, te vrše aktivno pravo izbora:

1. žene udate po svojem suprugu, a ostale po punomoćniku;

2. korporacije, zadruge, udruge i družtva po osobi, koja jih je po postojećih zakonskih ustanova ili družtvenih pravilih vlastna zastupati, ili po posebnom punomoćniku;

3. seljačke zadruge po svom kuće gospodaru;

4. državne, zemaljske i obćinske zaklade, ako su vlastnice nekretnina, po osobah, odredjenih od dotičnih upravnih organa.

Svatko, tko mjesto drugoga bira, dužan je pred izbornim odborom izkazati se valjanom pismenom punomoći.

Izbor je javan, glasuje se redovito glasovnicami, nu slobodno je svakomu izborniku i ustmeno glasovati. Glasovnice stavljaju izbornici u izbornu žaru pred izbornim odborom, a ustmene glasove upisuje perovodja odbora u izborni zapisnik.

Na glasovnici smije biti upisano samo toliko imena, koliko se u dotičnom izborničtvu ima birati zastupnika.

Imena zabilježena preko toga broja neuvažuju se.

Svaki glasovavši izbornik ima se pozvati, da isti dan na izmaku izbornoga roka dodje opet na biralište, da iznova bira, ako bi se glasovanje ponoviti moralo.

Čim mine rok odmjeren za glasovanje, imade predsjednik izreći, da je glasovanje zaključeno. Zatim će se otvoriti izborna žara, te će odbor ponajprije prebrojiti glasovnice i ustmene glasove, da se uvjeri, slaže li se njihov broj sa brojem glasovavših izbornika, koje imadu točno bilježiti dva člana i perovodja odbora.

Glasovi dani osobam, koje su u drugom kojem izborničtvu ili izbornom kotaru jur izabrane gradskimi zastupnici, nemaju se brojiti; to se ima u izbornom zapisniku naznačiti.

Izabranim gradskim zastupnikom smatra se, tko je dobio više od polovine predanih glasova.

Nepostigne li se na ovaj način podpuni broj zastupnika, što ga dotično izborničtvo bira, ima se odrediti užji izbor medju dvojicom za svako zastupničko mjesto, koji su iza izabranih zastupnika dobili najviše glasova.

Glasovi dani osobam pri užemu izboru nepredloženim, nebroje se; ovo se ima u izbornom zapisniku zabilježiti.

Ako li osobe pri užem izboru predložene dobiju jednaki broj glasova, to odlučuje žrieb, koja će od njih biti gradskim zastupnikom.

*

Predsjednik: Na ovaj paragraf podnio je presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove izpravak. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak k §-u 36. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik vlade, da obrazloži izpravak.

Ignjat Sieber (savjetnik vladin): Visoki sabore! Treća alineja §. 36. donaša sasvim novo načelo, koje dosada u nijednom obćinskom redu za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju prihvaćeno nije bilo. Izborno pravo je ovom zakonskom osnovom i onako već razšireno, jer je dalo svim obćinarom pravo izbora, bez obzira na to, jesu li oni pripadnici ili ne, dočim po dosadašnjem obćinskom zakonu imali su izborno pravo samo obćinari pripadnici; pak je po tom broj izbornika u svakom gradu nemalo na dvostruko narasao. Sada se ovom točkom daje još izborno pravo ženam, u koliko one od nekretnina, od obrta, od trgovine ili zaslužbe druge porez plaćaju.

Istina je, da se ovim paragrafom neustanovljuje izborno pravo, nego način izvršivanja toga prava; ali u §. 22., u kojem se govori o izbornom pravu, nema takove ustanove, iz koje bi se izvoditi moglo, da ženam pripada izborno pravo, jer se tamo govori o gradjanih i začastnih gradjanih, o obćinarih zavičajnicih, o činovnicih aktivnih, o honoraciorih, o činovnicih umirovljenih, o ostalih samostalnih obćinarih, o korporacijah i o suvlastnicih nekretnina, a po tom se samo po sebi nerazumievaju žene, pak je zato i vlada mogla mimoići onu okolnost, što je iz ovog §. izostavila rieči: „mužki spol“, misleć, da se to i onako razumieva. Pošto se dakle ovdje naročito navadja, kako žene vrše izborno pravo, a tamo nije rečeno, da se ženam dade izborno pravo, zato vlada predlaže, držeć se svog prvobitnog predloga, i polazeć s onog stanovišta, da do sada nisu žene vršile izborno pravo, i da se nije niti potreba takovog vršenja izbornog prava pojavila niti želja, ili ma koji drugi razlog, što bi vladu ponukalo, da to pravo protegne na žene, — da se ova alineja iz ovog §. izpusti.

Drugi izpravak odnosi se na sedmu alineju, te bi imao služiti kao nastavak te alineje, koja kaže, da svatko, tko mjesto drugoga bira, dužan je pred izbornim odborom izkazati se valjanom pismenom punomoći, može se dakle glasovati s punomoćjem, te u ime drugoga. Zakon za krajiške gradove imade tu ustanovu, da nijedan, koji glasuje za drugog na temelju punomoćja, nemože u sebi spajati više nego jedan glas, samo dakle jedan glas po punomoćniku.

Zastupnik vlade drži, da ova ustanova pogledom na to, da korporacije, zadruge, udruge i družtva, i ona postojeća družtva, koja imadu pravo glasa po punomoćniku, da se ta ustanova ograniči na to, da taj punomoćnik nemože zastupati više takvih korporacija nego samo jednu, te da se uvrsti kao nastavak ova alineja, da nijedan punomoćnik nemože više, nego jedan glas zastupati. Ovo je sve što sam imao na taj §. reći od strane vlade, i preporučam vis. saboru, da izvoli prihvatiti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predmetu? (Gosp. zastupnik Mrazović ustaje.)

Rieč imade g. zastupnik Mrazović.

Matija Mrazović: Visoki sabore! Ja mislim, da je vis. vlada svojim izpravkom prekasno došla, jer je §. 22. ovo već načelno riešeno, i da se nemože zakon tumačiti onako, kao što je g. zastupnik vlade do sada tumačio, t. j., kada veli, da se iz ovog §. nemože izvoditi, kao da je i ženam obćinarkam dano pravo izborno. To se nemože prihvatiti radi toga, što je naročito već u obrazloženju glavnih načela rečeno, u koliko se razlikuje odbor sa svojom osnovom od osnove vladine. Gosp. je izvjestitelj naročito napomenuo, da je ovo načelo prihvaćeno u odboru, naročito u §. 22. Pošto vlada kod onog §. nije prigovorila, značilo bi upravo ovdje ušuljati u zakonsku osnovu na nepravilnom mjestu ono, što je na pravilnom mjestu zamučano, s toga molim, da se vis. sabor nebi na taj izpravak obazrio.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Gj. Kranjčić**: Visoki sabore! Kao što je g. predgovornik razložio, nije sada ovdje umjestno, da se povadja razprava o tom, da li imadu žene pravo glasa ili ne, jer je to već u §. 22. riešeno. Iz onoga §. vidi se, da se je medju ostalimi izborno pravo dalo i onima, koji stanoviti porez plaćaju. Mi znamo, da u današnje vrieme žene, ne samo da posjeduju nepokretnine, nego da i obrt i trgovinu na veliko tjeraju, i od toga i veliki porez plaćaju, to se je dakle svakako i njima moralo jednako pravo dati kao i mužkarcem. Kada bi se baš i izpustila ovdje iz ovog §. ova treća alineja, da se naime žene udate po svome suprugu, a ostale po punomoćniku daju zastupati, nebi se ipak time postiglo ono, što želi vis. vlada, jer time još nebi izgubile žene aktivno izborno pravo, koje jim već pripada po §. 22., već bi ga samo neposredno morale vršiti. Tomu je pako odbor hotio doskočiti, kada je ženam iznimice podielio pravo izborno po punomoćnicih. S toga ja ovu točku vis. saboru preporučam na prihvat.

Što se tiče drugog izpravka na sedmu alineju ovog §., da se u njoj uvrste rieči: „Nitko nemože kao punomoćnik više od jednog glasa zastupati“, to se ja slažem s tim izpravkom i preporučam ga vis. saboru na prihvat, jer će time biti zapriečena svaka agitacija, a laglja će biti i kontrola.

Predsjednik: Vis. sabore! Stupa se na glasovanje o §. 36., koji imade 17 alineja. Na prvu i drugu alineju nema nikakvog izpravka. Prima li vis. sabor 1. i 2. alineju §. 36. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Prva i druga alineja §. 36. primljena je po predlogu odbora.

Na treću alineju podnešen je po vis. vladi izpravak. Molim g. bilježnika da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak k alineji 3. §. 36. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor treću alineju po predlogu odbora? Ona gospoda, koja su za to, da se 3. alineja §. 36. po predlogu odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Treća alineja §. 36. je primljena.

Četvrta, peta i šesta alineja ovog §. nema izpravka. Prima li vis. sabor 4., 5. i 6. alineju §. 36. po predlogu odbora?

(Prima se.)

4., 5. i 6. alineja §. 36. primljene su po predlogu odbora.

Dolazi se na 7. alineju, na koju je izpravak podnešen. Molim g. bilježnika da taj izpravak pročita.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak k alineji 7. §. 36. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća alineju 7. §. 36. bez izpravka onako, kako ju je odbor predložio?

(Nitko neustaje.)

Alineja 7. § 36. onako kako je po odboru predložena, neprima se dakle.

Prima li vis. sabor alineju 7. §. 36. sa izpravkom vis. vlade?

(Prima se.)

Alineja 7. §. 36. primljena je sa izpravkom visoke vlade.

Ostale sve alineje ovog §. neimadu izpravka. Prima li visoki sabor sve ostale alineje ovog §. po redakciji odborovoj?

(Prima se.)

Sve ostale alineje §. 36. primljene su po predlogu odborovu.

Prelazi se na §. 37.

Izvj. **Gj. Kranjčić** (čita §. 37.):

§. 37. Čim se glasovi prebroje, ima predsjednik odbora proglasiti osobe, koje su izabrane gradskimi zastupnici.

O izboru svakoga izborničtva ima se odmah sastaviti izborni zapisnik, i u njem zabilježiti:

1. Broj izbornika pozvanih na izbor;
2. broj izbornika, koji su glasovali glasovnicami ili ustmeno;
3. vrieme, kad je izbor počeo i čas, kad je svršen bio;
4. broj valjanih glasovnica;
5. broj nevaljanih glasovnica ili neubrojenih glasova uz oznaku razloga;
6. osobe, koje su dobile glasove i koliko glasova;
7. imena osoba, koje su izabrane gradskim zastupnici.

Taj zapisnik i imenik izbornika, koji su glasovali, imaju odmah podpisati predsjednik, članovi i perovodja odbora.

Kad se svrše izbori u svih izborničtvih, imaju se svi zapisnici i izborni spisi dostaviti gradskomu zastupstvu, a ovjerovljeni prepis izbornoga zapisnika ima se podnieti kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove.

Poslije izbora svakoga izborničtva ima se uspjeh obćinstvu dojaviti posebnim oglasom. — Prigovori proti valjanosti izbora imaju se najdulje za osam dana poslije obavljena izbora podnieti gradskomu zastupstvu.

Ako se za toga roka nikakovi prigovori neprijave, ili se prijavljeni pronadju za nedostatne, ili ako nema više nikakove zaprieke, potvrdi gradsko zastupstvo izbore i obaviesti o tom obćinstvo i svakoga izabranoga. U protivnom slučaju ima se nov izbor odrediti.

Predsjednik: Visoki sabore! Proti ovom §. 37. nema nikakvog izpravka.

Prima li vis. kuća ovaj §. 37. po redakciji odbora?

(Prima se.)

§. 37. primljen je po redakciji odborovoj.

Izvj. **Gj. Kranjčić** (čita §. 38.)

§. 38. Svaki obćinar dužan je primiti izbor, nu mogu ga odkloniti:

1. Osobe, koje su prevalile 60 godina;
2. vojnici, koji nestoje u aktivnoj službi;
3. duhovni pastiri, službujući činovnici državni i zemaljski, te profesori i učitelji zemaljskih učilišta;
4. osobe, koje su službovale za posljednje izborne periode kao načelnici ili gradski zastupnici.

Tko neprimi izbora, a nema za to prava na temelju predstojećih točaka, plaća globu, koju gradsko zastupstvo od 25 do 200 for. odmjeriti može.

Predsjednik: Proti ovomu §. podnešena su dva izpravka, i to: g. zast. Kuševića i g. zast. Berute. Molim g. bilježnika, da izvoli oba pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita oba izpravka §. 38.).

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević, da obrazloži svoj izpravak.

Svet. Kušević: Vis. sabore! Ja držim, da osim u samom zakonu označenih razloga može biti i takovih, koji bi dovoljni bili, da koji god nanj padši izbor odkloniti može, te bi sasvime jasnoći odgovaralo, kada bi se ove tri rieči u ovoj stavci ovako izpravile, kako jih ja predlažem, t. j., da onaj, koji imade dovoljno opravdanog razloga, može odkloniti padši na njega izbor, i da nemora biti prisiljen primiti taj izbor. Da imade pako takovog razloga, to sam ja i sam više puta u životu izkusio, pa s toga i preporučam ovaj moj izpravak vis. saboru na prihvat.

Što se tiče posliednje stavke ovoga §., držim, da je ova ovdje odmjerena globa za naše okolnosti, osobito u manjih gradovih, preveć velika, zato bi sa svoje strane preporučio i predložio, da se globa ova od 10 do 50 for.

označi, što je takodjer dosta znatno. S toga preporučam na samoj praksi osnovani izpravak vis. saboru i molim, da se primi.

Predsjednik Rieč ima gosp. zastupnik Beruta, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Beruta: Vis. sabore! Izborni čin gradskog zastupstva držim da je čast, odlikovanje i povjerenje za izabranika. Od strane vis. ove kuće ja želim, gospodo, da taj izbor i ostane takov, i da se uvjek takovim smatra. Ako je pako tomu tako, gospodo, onda mislim, da će vrlo riedko nastati slučaj, dapače nikada neće nastati slučaj neopravdani, da se tko god ukloni gradskog zastupstva, i da je suvišna ovakva ustanova, kojom se neki mora globom siliti, da primi mjesto gradskog zastupnika. Ja bi želio, da to čisto povjerenje i nadalje ostane, a ostati će, gospodo, samo onda, ako ovakve grožnje ovakve globe nebude, jer je po mome sudu to čisto odlikovanje, koje se neka drage volje prima. Siliti pako koga, da ga primi, prestaje time to čisto odlikovanje i povjerenje, koje se svakako ovom ustanovom oduzimlje. Ja mislim, gospodo, da će se intencija ona, koja se s ovom ustanovom namjerava postići, sjegurnije polučiti bez ove ustanove, nego li š njom. Čisto naime povjerenje i odlikovanje onoga, koji imade u gradsko zastupstvo doći, ubiti će, bi rekao, ovakove pretnje i grožnje, i manje će se postići ono, što se postići namjerava. Riedko se dogodi slučaj, da tko odkloni od sebe čast gradskog zastupnika bez da nema osobita razloga zato. Tih razloga pako više ima, nego li jih ovaj §. u svojih četirih točkah nabraja. Pomislite si, gospodo, samo čovjeka nezdrava, čovjeka bolježljiva, a znano je, da je zvanje gradskog zastupnika tegotno, da ono iziskuje dosta velikog napora i tjelesno i duševno, da je rad gradskog zastupnika, osobito za ljude slabijih živaca, blažje ćudi, odveć, kadšto vrlo tegotan, dapače, kadšto i poguban, pak zašto dakle, gospodo, takvoga čovjeka siliti, da on tu čast gradskog zastupnika mora primiti, i zašto neuvažiti kod njega razloge s kojih se on može te časti odkloniti, koji su razlozi takodjer važni, ako li ne važniji od onih, koje ovaj §. nabraja, a svakako bar toliko važni, da tko može odkloniti te časti. Pomislite si nadalje, gospodo, čovjeka, koji od svoje zaslužbe živi, pak osim toga mnogobrojnu obitelj uzdržavati mora, a zvanje gradskog zastupnika iziskuje mnogo vremena, dužnosti tim skopčane jesu tegotne, pak dosta puta ovaj čovjek, ipak drugčije čestit i uživa povjerenje svojih sugradjana, lasno može izabran biti gradskim zastupnikom; i recimo, da bude izabran, tko ga može siliti, da on zanemari priečju dužnost naprama svojoj obitelji, za koju je dužan prije skrbiti, nego li za javne interese, pak njega, ako nebi htio učiniti toga, globom kazniti, neuvidjam da bi pravedno bilo.

Nadalje mi se čini, gospodo moja, da je ustanova ova ovog §., ustanova modernog liberalizma, koji rado imade sjaj, nimbus liberalizma, i rado imade, rado gleda i donekle hoće siliti ljude, da ga podupiru i podpomažu, da može svoje sisteme, svoje inštitucije, premda su te inštitucije dosta same po sebi krivične i neopravdane, te se nadje ljudi, koji nisu voljni pomagati izvadjanje tih sistema inštitucija, zato je bitna potreba, groziti se onima, koji ga nebi htjeli svagdje podupirati, i svagdje njegove inštitucije izvadjati. Ovaj liberalizam modernih i novih država u prenešenom djelokrugu, kada se radi o občinah, voljan je usiliti gradske občine, da one obnašaju svojim novcem i svojimi organi poslove, koji su posve državni, premda narod taj istoj državi plaća za obavljanje tih poslova porez, i to ogroman porez. Država moderna uvidjajuć, da sve u prenešenom djelokrugu neide dobro, naime kod pobiranja poreza, akoprem občine nisu zvane u svom naravskom djelokrugu pobirati porez, nego drugi, koji im je nametnuo tu dužnost, i da bi moglo kod toga biti gubitka, deficita, pronevjerenja, ustanovilo je za osjeguranje svoje, da gradski zastupnici jamče i odgovaraju za svako pronevjerenje. Gospodo! Ja mislim, da čovjek savjestan, prije nego primi dužnost gradskog zastupnika, zrelo promisli, je li može odgovornost tu na se primiti ili ne, je li se slaže s njegovom savješću, i ako dodje do toga, da nemože djelovati, da nemože za ovakav posao jamčiti i odgovornost preuzeti, nemože mu se zamjeriti, ako se uztegne od toga, i ostane u svojoj zabiti. A najmanje bi se slagalo sa zvanjem gradskog zastupnika i sa liberalnimi težnjami, da se takav čovjek novčanimi globami sili, da on mora sudjelovati i da mora na sebe jamstvo preuzeti. To je, gospodo, što bi moglo najviše neke ljude savjestne odkloniti, da nebi primili mjesta gradskog zastupnika. S toga dakle mislim, gospodo, da bi najbolje bilo, da iz ovog §. posve izpustimo zadnju alineju; jer je ona isto tako suvišna, kako i neliberalna, s toga sam i bio tako slobodan staviti ovaj izpravak, kojeg vis. saboru na prihvat preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Da su naši odnošaji posve uredjeni u našoj zemlji, to bi se ja s nazori gosp. predgovornika posve slagao, i bio bi za to, da se izpusti ova alineja iz ovog paragrafa, jer je zaista nebi ni trebalo ovdje; ali upravo iz onih istih razloga, koje je naveo, a ja ih neću sve da ponavljam, jesam ja proti jednom i drugom izpravku. Kada je ta čast, koja je zaista čast, ogromnom dužnošću i odgovornošću, kako no gosp. predgovornik kaže, skopčana, to bi se već težko koji našao, da bi se dao birati u tu čast, i zato je upravo i potrebna ta ustanova, jer se je svaki državljanin dužan skrbiti za svoju občinu, a ova skrb i odgovornost netraje više nego četiri godine. Mislim, da je dužnost svakog gradjanina, da bar neko vrieme nosi tu dužnost i brigu. S tih razloga jesam ja za to, da se takav državljanin, koji svoje dužnosti neće naprama občini za kratko vrieme da vrši,

jera na to novčanom globom, i glasovati ću za redakciju odborovu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Crnadak.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Ja nisam član dotičnoga odbora, koji je ovu osnovu razpravljao, pa naprama tomu nebi bio baš dužan braniti odborovu redakciju, ali držeć, da je ova ustanova vrlo shodna i koristna po obćine za njihovu dobru upravu, zabacujem jedan i drugi izpravak, i glasovati ću za redakciju odborovu.

Po mom shvaćanju i mnienju ova ustanova ove alineje, koja ustanovljuje novčanu globu, nema svrhe druge drugog smjera, nego osjegurati obćinam poštene, najvještije i najokretnije ljude. Izkustvo uči nas, da kada se izbori za obćine obavljaju, imade dosta gradjana, koji jako dobar posao imadu i nalaze korist i napredak u tome, ako se odreku svih častih i samo na svoj posao i svoju korist gledaju, a obćina sudjelovanje i službu takovih ljudi vrlo nuždno treba, s toga je po mom shvaćanju ustanova ove alineje vrlo nuždna bila, koja smjera samo na to, da se onima nekim načinom imponira, koji nerado primaju obćinsku službu, jer se od globe ipak svaki žaca, te prije nego li odluči globu platiti, primi čast i službu. Ja mislim, da to samo obćini na čast i korist služiti može, te se zato ova alineja niti zabaciti nebi imala. Izkustvo nas uči, da se ti slučaji bar u većih gradovih, neću reći u manjih, vrlo riedko dogodjaju; dapače obratno, kada do izbora gradskog zastupstva dodje, imade i previše kandidata. Zato ova ustanova smetati nemože za ona manja mjesta, gdje bi se ljudi sbog potežkoća, koje su sa službom gradskog zastupnika skopčane, žacali primiti tu službu, te će, čini mi se, jako koristna i dobra po obćine biti. S toga razloga zabacujem jedan i drugi izpravak, a glasovati ću za redakciju odborovu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vončina.

Ivan Vončina: Visoki sabore! U ovoj zakonskoj osnovi navedena su četiri slučaja, s kojih se može tko ukloniti mandatu gradskoga zastupnika. Tu je obzir uzet na osobe, koje po svojoj starosti nemogu primiti mandata, onda na osobe službom zapriečene, onda je pogodnost dana onim gradjanom, koji su već četiri godine obnašali mandat gradskog zastupnika. Ja mislim, da je ovdje dovoljan obzir uzet na sve slojeve gradjanstva i da se preko toga nebi smjelo dalje ići. Gosp. zastupnik kotara koprivničkog, namieravajuć obrazloženjem svojim, da se odustane od ove ustanove, kojom se zapriečuje globom onima, koji bi se bez razloga ovdje navedenih ustručavali primiti mandat gradskog zastupnika, kao glavne razloge naveo bolest i poslove domaće pojedinih gradjana. Što se prvog razloga tiče, naime bolesti, to se obično od gradskih izbornika može predpostaviti, da neće bolestna čovjeka niti birati u gradsko zastupstvo, pak ako i bude kakvom pometnjom takav čovjek, koji je bolestan, i izabran, to ga opet neće niti gradski načelnik niti gradsko zastupstvo siliti, da obavlja poslove i vrši dužnost, koju po svojem slabom zdravlju nije kadar vršiti. Što se tiče poslova domaćih pojedinih gradjana, nemože niti to biti nikakov razlog, da bi se tko mogao odklonuti mandatu gradskog zastupnika, jer u prvom redu mora se predpostaviti, da će gradjanstvo svoje oko baciti na ljude poštene, ljude redovite i uredne, koji su samo dobri gospodari, koji se brinu za svoje dobro, za dobro obitelji svoje, jer samo takav mogao bi biti takodjer i valjan zastupnik gradski, koji bi nastojao oko promicanja obćinskog dobra. Kada bi se ovakovim ljudem pustilo, da mogu odkloniti mandat gradskog zastupnika, mogla bi biti konsekvencija ta, da taj mandat nebude htio nitko primiti, jer kada se jednom pusti, da nemože obnašati dužnosti gradskog zastupnika, to se mora svakomu onda dopustiti, a konsekvencija tome bila bi ta, da nebi bilo gradskih zastupnika, dočim se jednom bez razloga nešto dopušta, što se nemože uzkratiti. Zato nalazim, da je vrlo shodno i umjestno, da se ustanovi, da se proti onomu, koji neprimi izbora gradskog zastupnika, a nema prava na temelju postojećih četiri točaka da ga odkloni, postupa globom. Odustanemo li mi od ovoga, to neće drugo značiti, nego da sabor uzima u zaštitu neku udobnost i sibaritstvo, kada se dopusti nekome zato, što mu se neće radi udobnog života obnašati tu službu, da može odkloniti svoj izbor. Zato predlažem, da se ostane pri ovom, kako je odbor predložio.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Na izpravak g. zastupnika Kuševića, koji glasi, da se u prvoj alineji iza rieči „za to pravo“ dodadu rieči „ili dovoljnoga razloga“, opaziti mi je, da je taj izpravak sasvime suvišan, jer tko ima na temelju postojećih točaka pravo, da odkloni izbor padši na njega, imade dosljedno tome i dovoljnog razloga, a tko naprotiv nema prava, nema niti razloga. S toga molim, da se to zabaci i ostane kod redakcije odborove. Što se pako tiče onoga u njegovom izpravku, da se globa od 25 do 200 for. ustanovi na 10 do 50 for., to nebi bilo takodjer umjestno, jer obzirom na gradove naše i na pojedine osobe, koje će se u gradsko zastupstvo birati i na njihove imovne odnošaje, bila bi globa od 10 do 50 for. tako malena, da bi ju često koji god radje platio, nego da bude zastupnikom gradskim. Čim je odbor minimum od 25 for. ustanovio, time je već mislio na siromašnije gradjane i na manje gradove, koja se globa može takodjer i po vis. vladi obaliti, ili možebiti oprostiti. S toga sam razloga za to, da se i ovo zabaci, a da se pridrži redakcija odborova. Time eo ipso odpada dalje i izpravak g. zastupnika Berute, i to tim više, pošto su gospoda predgovornici dovoljno obrazložili, da je ta ustanova potrebna i koristna, i da neće pasti izbor na bolestna čovjeka ili inače posve zapriečena; jer na koliko je meni poznato, obdržavaju se dogovori medju gradjan-

stvom prije takovog izbora. i kada se vidi, da tko neće moći vršiti svoj mandat, riedko se takov za gradskog zastupnika bira, i riedko se sili, da primi taj mandat, izvan ako se vidi, da ga može primiti i vršiti. S toga je pravedno, da se takav, koji je kadar vršiti službu, a nema razloga zakonitih, da ju odkloni, i kazni; jer nije time samo čast skopčana već i dužnost, koju je dužan svaki gradjanin jednako vršiti, i molim, da se ovaj izpravak zabaci, a primi zadnja alineja §. 38. po predlogu odbora.

Predsjednik: Visoki sabore! §. 38., o kojem se razpravlja, ima šest alineja. Ova dva izpravka podnešena su na šestu alineju, dočim na prvih pet alineja nema izpravka nikakova, zato neka izvoli vis. kuća izjaviti, je li prima prvih pet alineja §. 38., gdje nema izpravka, po predlogu odbora?

(Prima se.)

Prvih pet alineja §. 38. primljeno je po predlogu odbora. Sada se ima glasovati o šestoj alineji, na koju su dva izpravka podnešena. Molim g. bilježnika, da jih izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita oba izpravka k alineji 6. §. 38., i to gg. Kuševića i Berute. Vidi zapisnik 48. sjednice).

Najprije će se glasovati ob ovoj alineji po predlogu odbora. Ako bude predlog odbora primljen, odpada time glasovanje o izpravku g. zastupnika Kuševića i tim više o izpravku g. zastupnika Berute.

Prima li dakle vis. kuća alineju 6. §. 38. po predlogu odbora?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Alineja 6. §. 38. primljena je po predlogu odbora i time su izpravci pali. Prelazi se na §. 39.

(Predsjednik saborski zauze opet svoje mjesto.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 39.):

§. 39. Kad se izbori odobre (§. 37.), ima se gradsko zastupstvo u skupštini sazvanoj u tu svrhu konštituirati, i svaki zastupnik u ruke gradskoga načelnika zavjeriti: da će Njegovomu c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu kralju biti vjeran i odan, da će štovati državne i zemaljske zakone, te da će sa službom gradskoga zastupnika spojene dužnosti točno i savjestno vršiti i uvjek o boljku obćinskoga dobra nastojati.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 39. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 40.):

§. 40. Gradski zastupnici neprimaju nikakova naputka od svojih izbornika.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 40. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Ovime bi za danas bilo dosta. Na dnevni red buduće sjednice staviti će se nastavak specijalne debate o istoj ovoj zakonskoj osnovi.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra, u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $1^1/_4$ sata poslije podne.)

Četrdeset i deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 6. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak specijalne debate ob osnovi zakona ob ustroju gradskih obćina u kralj. Hrvatskoj i Slavoviji, i to: §§. 41. do uklj. 48. — Interpelacija g. nar. zast. Pavla Brantnera u pogledu nadležnosti oblastih kod zadružnih razmiraca.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XLVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 5. rujna 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i pošto je usljed primjetbe narodnoga zastupnika Josipa Zorića stilistički izpravljen i ovjerovljen, predsjednik javlja da nema niti jednoga podneska.

Narodni zastupnik Božo Topalović stavlja na saborsko predsjedničtvo pitanje u pogledu izbora tovarničkoga i nedolazka izabranoga zastupnika.

Predsjednik odgovara, da mu ob obavljenu izboru ništa poznato nije s razloga, što mu do danas vjerodajnica dotičnoga izabranoga zastupnika prispjela nije.

Interpelant se odgovorom zadovoljava.

Prelazi se na dnevni red: Nastavak specijalne debate osnove zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, i to:

Poglavje III.

Organi gradske uprave.

§. 20. primljen po predlogu odbora, i glasi:

Poslove gradske obćine obavlja:

1. Gradsko zastupstvo kao organ zaključujući,
2. gradski načelnik,
3. gradsko poglavarstvo kao organ izvršujući.

A. Gradsko zastupstvo.

§. 21. primljen po predlogu odbora i glasi:

Broj članova gradskoga zastupstva ustanovljuje se za gradske obćine, koje imaju do 2000 stanovnika, na 12

preko 2000	do 4000	stanovnika	na	16
„ 4000	„ 6 00	„	„	20
„ 6000	„ 12000	„	„	24
„ 12000		„	„	30
za gradove Zagreb i Osiek			. . . .	40

Aktivno izborno pravo.

§. 22. primljeno po predlogu odbora i glasi:

Pravo birati imaju:

1. Gradjani i začastni gradjani.
2. Obćinari zavičajnici:

a) Stalno namješteni i umirovljeni državni, zemaljski i obć. činovnici; svećenici svih kršćanskih vjeroizpovjestî i židovski rabini; članovi jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti; ravnatelji, profesori, učitelji i docenti svihkolikih državnih, zemaljskih i obćinskih učilišta; doktori svih fakulteta; odvjetnici i kr. javni bilježnici; diplomirani tehnici; magistri kirurgije i farmacije i veterinari, koji su stekli akademički stepen ili diplom na kojem austro-ugarskom učilištu, i napokon: pomorski kapetani trgovačkih brodova, koji imaju povelje.

b) Umirovljeni vojnički častnici i činovnici, koji u obćini stalno prebivaju.

3. Svi ostali samostalni obćinari, koji su navršili 24. godinu i koji u obćini plaćaju, ako su zavičajnici, najmanje 5 for., ako su pako nezavičajnici, najmanje 10 for. godišnjega izravnoga državnoga poreza.

4. Korporacije, zadruge, udruge i družtva, koja imadu svoje sjedište u gradskoj obćini, zatim državne, zemaljske i obćinske zaklade, koje su vlastnice nekretnina ležećih u

obćini, ako po svojoj poreznoj dužnosti spadaju u prvo izborničtvo; nu javni članovi javnih i komanditnih trgovačkih družtva vrše izborno pravo svaki za sebe prema izravnomu porezu, koji spada na njegov dio družtvene imovine.

5. Suvlastnici nekretnina, ako izravni porez, odpadajući na svakoga pojedinoga, iznosi pod 3. navedenu svotu.

§. 23. primljen po predlogu odbora, te glasi:

Nemogu vršiti aktivnoga izbornoga prava:

1. Osobe, koje su pod otčinskom vlasti, štitničtvom ili skrbničtvom:

2. osobe, koje uživaju ubožku podporu;

3. osobe, koje su u služinskom odnošaju, ili živu od nadnice ili-tjednice;

4. častnici i vojnici c. kr. vojske, ratne mornarice i kr. domobranstva, koji su u prezentnoj službi.

§. 24. primljen po predlogu odbora te glasi:

Od aktivnoga izbornoga prava izključene su:

1. Osobe, odsudjene ili obtužene (§. 39. zakona od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku) radi zločina ili radi drugoga po kaz. zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja, ili proti javnoj ćudorednosti.

2. Osobe pod stečajem, dok ovaj traje.

Izberivost.

§. 25. primljen po predlogu odbora i glasi:

Gradskim zastupnikom može biti izabran svaki zavičajnik obćine mužkoga spola, koji ima pravo birati po ovom zakonu.

§. 26. primljen po predlogu odbora i glasi:

Izabrani nemogu biti:

1. Aktivni gradski činovnici, pučki učitelji i poslužnici;

2. koji su s obćinom u parnici;

3. podhvatnici gradskih dobava i radnja, i zakupnici gradskih dobara i prihoda;

4. koji imaju ob upravi obćinske imovine ili obćinskoga kakova zavoda ili o povjerenom im po obćini poslu račun položiti, a nisu ga položili;

5. nemarni dužnici obćine i oni, koji su državni porez ili obćinski namet dužni za cielu prošlu godinu;

6. koji su svrgnuti s javne službe disciplinarnim putem radi prestupka počinjena s koristoljubja.

Na „Izborni kotari izborničtva §. 27." podnosi nar. zastupnik Dragutin Mihalović sljedeći izpravak:

U §. 27. neka se 3. alineja pod 1. i 3. izmjeni, i to: pod 1. „16" sa „18";

pod 3. neka se izmjeni „8" sa „6", pa bi tako glasila alineja treća:

„Grad Osiek dieli se na tri izborna kotara:

1. Gornji grad, koji bira 18 zastupnika;

2. doljnji grad, koji bira 16 zastupnika;

3. nutarnji i novi grad, koji bira 6 zastupnika."

A narodni zastupnik Ignjat Katkić podnosi na isti §. 27. posljednu alineju slijedeći izpravak:

Ostali gradovi sačinjavaju svaki samo jedan izborni kotar; nu kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ovlašćuje se, da u slučaju potrebe saslušav gradsko zastupstvo, putem naredbenim ustanovi izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar (§. 21.).

§. 27. usvojen je glasovanjem po predlogu odborovu i glasi:

Grad Zagreb dieli se na dva izborna kotara.

U prvi izborni kotar spadaju porezne obćine gornji i doljnji grad, koje biraju trideset i dva zastupnika, a u drugi porezne obćine Vlaška ulica, Kaptol i Novaves, koje biraju osam zastupnika.

Grad Osiek dieli se na tri izborna kotara:

1. Gornji grad, koji bira 16 zastupnika;

2. doljnji grad, koji bira takodjer 16 zastupnika;

3. unutarnji i novi grad, koji bira 8 zastupnika.

Ostali gradovi sačinjavaju svaki samo jedan izborni kotar, nu kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ovlašćuje se, da na predstavku gradskoga zastupstva putem naredbenim ustanovi i u drugih gradovih izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar (§. 21.),

dočim su obadva izpravka pala.

§. 28. primljen po predlogu odbora i glasi:

Izbornici svakoga grada, odnosno izbornoga kotara, imaju se razdieliti u Zagrebu, Osieku i Varaždinu na tri, a u ostalih gradovih na dva izborničtva.

U tu svrhu treba sve izbornike jednoga kotara redomice popisati od najvećega do najmanjega porezovnika s njihovimi poreznimi iznosi od prošle godine, a sbroj svih tih poreznih iznosa ima se razdieliti u Zagrebu, Osieku i Varaždinu na tri, u ostalih pako gradovih na dva jednaka diela.

Prema ovim djelovom ukupne porezne dužnosti razredjuju se postepeno izbornici u pojedina izborničtva tako, da najveći porezovnici sačinjavaju prvo, manji drugo, a u Zagrebu, Osieku i Varaždinu najmanji porezovnici treće izborničtvo.

U prvom izborničtvu mora biti najmanje tri puta toliko izbornika stanujućih u obćini, koliko to izborničtvo gradskih zastupnika bira; manjak do toga broja popunjuje se najvećimi porezovnici drugoga izborničtva.

Izbornici navedeni u §. 22. točki 2. pod a) i b), koji po svojoj godišnjoj poreznoj dužnosti nespadaju u prvo izborničtvo, imaju se svi uvrstiti u drugo izborničtvo grada i kotara gdje stanuju.

Ako se kod ove razredbe izbornika u pojedina izborničtva dogodi, da se porezna dužnost kojega izbornika mora ciepati, ima se on pripisati onomu izborničtvu, kojemu je pripao veći dio njegove porezne dužnosti; a ako su ti dielovi jednaki, tada višjemu izborničtvu

Ako li pako tom naredbom budu razciepkani izbornici, koji posve jednak porez plaćaju, tada stariji po dobi spadaju u višje, a mladji u nižje izborničtvo.

Da se uvrsti u izborničtvo, a ne da postigne aktivno izborno pravo, ima se otcu ubrojiti porez, što ga u gradskoj obćini plaćaju njegova maloljetna djeca, ali samo dotle. dok mu zakonito pripada uprava njihova imetka.

§. 29. primljen po predlogu odbora i glasi:

Svaki izbornik može samo u jednom izborničtvu i u jednom izbornom kotaru birati, i to redovito ondje gdje stanuje.

U gradovih razdieljenih u izborne kotare spadaju:

1. Začastni gradjani, koji stanuju u obćini, u prvo izborničtvo svoga kotara, a koji nestanuju u obćini, u prvo izborničtvo prvoga kotara:

2. gradjani, koji neplaćaju poreza, a stanuju u obćini, u treće, ili gdje toga nema, u drugo izborničtvo svoga kotara, koji pako nestanuju u obćini, u treće odnosno u drugo izborničtvo prvoga kotara;

3. ostali izbornici, nestanujući u obćini, koji u njoj nekretninu ili kakovu privredu imaju, po kojoj im pripada aktivno izborno pravo, u dotično izborničtvo onoga kotara, u kojem nekretninu ili privredu imaju. Ako li ju pako imaju u više izbornih kotara iste obćine, tada u dotično izborničtvo onoga kotara, u kojem više poreza plaćaju, te jim se u tom slučaju ima uračunati porez, što ga plaćaju u ostalih izbornih kotarih.

U ostalih gradovih spadaju začastni gradjani u prvo, a gradjani, koji poreza neplaćaju, u treće, odnosno u drugo izborničtvo grada, dočim u točki trećoj spomenuti izbornici spadaju u ono izborničtvo, u koje po §. 28. dospiju po svojoj poreznoj dužnosti.

§. 30. primljen po predlogu odbora i glasi:

U gradovih, koji imaju samo jedan izborni kotar, bira svako izborničtvo jednak broj gradskih zastupnika, a u Zagrebu:

1. U prvom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo deset,

b) drugo i treće izborničtvo po jedanaest zastupnika;

2. u drugom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo dva,

b) drugo i treće izborničtvo po tri zastupnika.

U Osieku pako bira:

1. U prvom i drugom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo dva,

b) drugo i treće izborničtvo po tri zastupnika;

§. 31. primljen po predlogu odbora i glasi:

Izbornici mogu birati svaku po ovom zakonu izberivu osobu iz cieloga obsega obćine.

Sastav izbornih listina.

Na §. 32. stavlja narodni zastupnik Vaso Kotur sliedeći izpravak:

da se na koncu treće alineje jošte sljedeća stavka pridoda:

„Za slučaj da bi koji od članova ovoga odbora bio zapriečen, imaju se za dobe izabrati jedan ili dva zamjenika“.

Glasovanjem primljen §. 32. po predlogu odbora sa izpravkom narod. zast. Vase Kotura te glasi:

§. 32. Za svaki kotar i za svako izborničtvo ima gradsko poglavarstvo sastaviti posebne izborne listine te u nje upisati sve obćinare imajuće pravo izbora i te listine najmanje tri nedjelje dana prije izbora javno izložiti u svakom izbornom kotaru na prikladnom mjestu za svačiji uvid.

Poglavarstvo je dužno, posebnim oglasom, koji se ima dostaviti svakomu kuće vlastniku, objaviti obćinstvu, da su listine izložene, i ustanoviti rok od osam dana za predaju prigovora proti izbornim listinam.

Poglavarstvo riešava najdulje za dva dana pravodobno predane prigovore i provadja podjedno sve izpravke, što ih je kao valjane priznalo. Proti odluci njegovoj slobodno je za tri dana pritužiti se gradskomu zastupstvu, koje po odboru od trijuh u tu svrhu izabranih gradskih zastupnika pritužbe riešava najdulje za tri dana, te odluke svoje dostavlja gradskomu poglavarstvu, da prema istim izborne listine izpravi.

Za slučaj, da bi koji od članova ovoga odbora bio zapriečen, imaju se za dobe izabrati jedan ili dva zamjenika.

Osam dana prije samoga izbora nesmije se ništa mienjati u izbornih listina.

Razpis izbora.

§. 33. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Osam dana prije izbora imaju se svi izbornici pozvati na izbor. U razpisu izbora, koji se proglašuje načinom odredjenim u §-u 32., ima se za svako izborničtvo opredieliti dan i sat, kada se počimlje i dovršuje glasovanje, ustanoviti mjesto izbora i naznačiti broj zastupnika, koje treba birati. Ujedno imaju se u tom razpisu navesti glavne odredbe ovoga zakona ob izboru zastupstva i uzanj proglasiti izpravljene listine.

§. 34. primljen po predlogu odbora i glasi:

Za svako izborničtvo svakoga izbornoga kotara ima se opredieliti posebni izborni dan, i to tako, da bira u kotarih razdieljenih na tri izborničtva najprije treće, zatim drugo i za ovim prvo izborničtvo.

Ravnanje izbora.

Na §. 35. podnaša nar. zastupnik Vaso Kotur sliedeći izpravak:

da se druga alineja započme ovako:

„U gradu Zagrebu, Osieku i Varaždinu izabrati će gradsko zastupstvo za svako izborničtvo svakoga kotara odbor itd.

Onda da se iza druge alineje uvrsti sliedeća nova alineja:

„U ostalih gradovih izabrati će gradsko zastupstvo odbor, sastojeći od jednoga gradskoga zastupnika kao predsjednika i četvorice občinara iz pojedinih izborničtva, koji imaju izborno pravo, kao prisjednika, te dodati mu činovnika gradskog poglavarstva za perovodju".

Glasovanjem primljen §. 35. po predlogu odbora i glasi:

Izborom gradskih zastupnika ravna izborni odbor. Za svako izborničtvo svakoga kotara izabrati će gradsko zastupstvo odbor sastojeći od jednoga gradskoga zastupnika kao predsjednika i četvorice občinara, koji imaju izborno pravo, kao prisjednika, te dodati svakomu odboru po jednoga činovnika gradskoga poglavarstva za perovodju.

Nu članovi odbora nemogu biti oni gradski zastupnici, koji izstupljuju iz zastupstva.

Zemaljska vlada vlastna je izaslati svoga povjerenika, koji ima bditi, da izbori budu obavljeni točno po propisih ovoga zakona, ali nema uticati u slobodnu volju izbornika.

Izborni čin.

Na §. 36. stavlja narodni zastupnik Jovan Živković sliedeći izpravak:

a) da se izpusti alineja treća;

b) da se u alineju sedmu uvrsti: nitko nemože kao punomoćnik više od jednoga glasa zastupati.

Glasovanjem primljen je §. 36. po predlogu odbora sa izpravkom odnosećim se na alineju 7., podnešenim po nar. zastupniku Jovanu Živkoviću, dočim je izpravak, da se alineja 3. izpusti, pao te §. 36. glasi:

Svaki izbornik, koji želi birati, ima na vrieme odredjeno za njegovo izborničtvo osobno doći pred izborni odbor.

Od ovoga pravila izuzimlju se te vrše aktivno pravo izbora:

1. Žene udate po svojem suprugu, a ostale po punomoćniku:

2. korporacije, zadruge, udruge i družtva po osobi, koja ih je po postojećih zakonskih ustanovah ili družtvenih pravilih vlastna zastupati, ili po posebnom punomoćniku;

3. seljačke zadruge po svom kuće gospodaru;

4. državne, zemaljske i občinske zaklade, ako su vlastnice nekretnina, po osobah odredjenih od dotičnih upravnih organa.

Svatko, tko mjesto drugoga bira, dužan je pred izbornim odborom izkazati se valjanom pismenom punomoći. Nitko nemože kao punomoćnik više od jednoga glasa zastupati.

Izbor je javan, glasuje se redovito glasovnicami, nu slobodno je svakomu izborniku i ustmeno glasovati. Glasovnice stavljaju izbornici u izbornu žaru pred izbornim odborom, a ustmene glasove upisuje perovodja odbora u izborni zapisnik.

Na glasovnici smije biti upisano samo toliko imena, koliko se u dotičnom izborničtvu ima birati zastupnika.

Imena zabilježena preko toga broja neuvažuju se.

Svaki glasovavši izbornik ima se pozvati, da isti dan na izmaku izbornoga roka dodje opet na birałište, da iznova bira, ako bi se glasovanje ponoviti moralo.

Čim mine rok odmjeren za glasovanje, imade predsjednik izreći, da je glasovanje zaključeno. Zatim će se otvoriti izborna žara, te će odbor ponajprije prebrojiti glasovnice i ustmene glasove, da se uvjeri, slaže li se njihov broj sa brojem glasovavših izbornika, koje imadu točno bilježiti dva člana i perovodja odbora.

Glasovi dani osobam, koje su u drugom kojem izborničtvu ili izbornom kotaru jur izabrane gradskimi zastupnici, nemaju se brojiti; to se ima u izbornom zapisniku naznačiti.

Izabranim gradskim zastupnikom smatra se, tko je dobio više od polovine predanih glasova.

Nepostigne li se na ovaj način podpuni broj zastupnika, što ga dotično izborničtvo bira, ima se odrediti užji izbor medju dvojicom za svako zastupničko mjesto, koji su iza izabranih zastupnika dobili najviše glasova.

Glasovi dani osobam pri užem izboru nepredloženim, nebroje se, ovo se ima u izbornom zapisniku zabilježiti.

Ako li osobe pri užem izboru predložene dobiju jednaki broj glasova, to odlučuje žrieb, koja će od njih biti gradskim zastupnikom.

Izpit i proglas izbora.

§. 37. primljen po predlogu odbora i glasi:

Čim se glasovi prebroje, ima predsjednik odbora proglasiti osobe, koje su izabrane gradskimi zastupnici.

O izboru svakoga izborničtva ima se odmah sastaviti izborni zapisnik, i u njem zabilježiti:

1. Broj izbornika pozvanih na izbor;

2. broj izbornika, koji su glasovali glasovnicami ili ustmeno;

3. vrieme, kad je izbor počeo i čas, kad je svršen bio;

4. broj valjanih glasovnica;

5. broj nevaljanih glasovnica ili neubrojenih glasova uz oznaku razloga;

6. osobe, koje su dobile glasove i koliko glasova;

7. imena osoba, koje su izabrane gradskimi zastupnici.

Taj zapisnik i imenik izbornika, koji su glasovali, imaju odmah podpisati predsjednik, članovi i perovodje odbora.

Kad se svrše izbori u svih izborničtvih, imaju se svi zapisnici i izborni spisi dostaviti gradskomu zastupstvu, a ovjerovljeni prepis izbornoga zapisnika ima se podnieti kr. zem. vladi odjelu za unutarnje poslove.

Poslije izbora svakoga izborničtva ima se uspjeh občinstvu dojaviti posebnim oglasom. Prigovori proti valjanosti izbora imadu se najdulje za 8 dana poslije obavljena izbora podnieti gradskomu zastupstvu.

Ako se za toga roka nikakovi prigovori neprijave, ili se prijavljeni pronadju za nedostatne, ili ako nema više nikakove zaprieke, potvrdi gradsko zastupstvo izbore i obavjesti o tom občinstvo i svakoga izabranoga.

U protivnom slučaju ima se novi izbor odrediti.

Na §. 38. podnosi nar. zast. Svetozar Kušević sliedeći izpravak:

„Da se u prvoj alineji doda iza rieči poslije „za to prava"

„ili dovoljnog razloga",

a u posliednjoj alineji:

mjesto od 25 do 200 for., od 10 do 50 for., a narodni zast. Josip Beruta sliedeći izpravak: zadnja alineja §. 38. neka se izpusti.

Glasovanjem odklonjena su oba izpravka, a §. 38. primljen po predlogu odbora i glasi:

Svaki občinar dužan je primiti izbor, nu mogu ga odkloniti:

1. Osobe, koje su prevalile 60 godina;
2. vojnici, koji nestoje u aktivnoj službi;
3. duhovni pastiri, službujući državni činovnici i zemaljski, te profesori i učitelji zem. učilišta;
4. osobe, koje su službovale za posliednje izborne periode, kao načelnici ili gradski zastupnici.

Tko neprimi izbora, a nema zato pravo na temelju predstojećih točaka, plaća globu, koju gradsko zastupstvo od 25 do 200 for. odmjeriti može.

§. 39. primljen po predlogu odbora i glasi:

Kad se izbori odobre (§. 37.), ima se gradsko zastupstvo u skupštini sazvanoj u tu svrhu konštituirati, i svaki zastupnik u ruke gradskog načelnika zavjeriti: da će Njegovomu c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu kralju vjeran i odan biti, da će štovati državne i zemaljske zakone, te da će sa službom gradskoga zastupnika spojene dužnosti točno i savjestno vršiti i uvjek o boljku občinskoga dobra nastojati.

§. 40. primljen po predlogu odbora i glasi:

Gradski zastupnici neprimaju nikakova naputka od svojih izbornika.

Predsjednik zaključi sjednicu u 1 ¼ sata poslije podne i uriče buduću za sutra 6. rujna 1879. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Nastavak specijalne debate o ustroju gradskih občina u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Sab. odbor za razpravu osnove zakona ob ustroju gradskih občina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji podnosi izviešće glede §. 6. zakona ob ustroju gradskih občina.

Vis. sabore! Pošto ovo izviešće stoji u savezu sa specijalnom debatom o zak. osnovi ob ustroju gradskih občina u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji, to će doći odmah onda na dnevni red, kada se bude zadnji paragraf ove zakonske osnove razpravljao.

Grof Pavao Pejačević dostavlja bansku pozivnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Osim ovih podnesaka nije ništa više prispjelo na ovaj vis. sabor. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi zakona ob ustroju gradskih občina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i to: §. 41.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli čitati.

Izvj. **Gj. Kranjčić** (čita naslov §. 41. i sam §. 41. po predlogu odbora):

Trajanje službe gradskih zastupnika.

§. 41. Služba gr. zastupnika traje četiri godine od dana, kad su se zavjerili (§. 39.). Gradski zastupnici vrše svoju službu bezplatno; nu za poslove občinske obavljene izvan gradskog kotara, može gradsko zastupstvo izaslanim svojim članovom dopitati primjerenu naknadu troška iz gradske blagajne.

Predsjednik: Prima li visoki sabor naslov §. 41.: „Trajanje službe gradskih zastupnika", zatim §. 41. ovako, kako je sada pročitan.

(Prima se.)

Izvj. **G. Kranjčić** (čita §. 42. predložene po odboru zak. osnove):

§. 42. Svake druge godine izstupljuje polovica gradskih zastupnika iz občinskoga zastupstva, i popunjuje se novim izborom iz onih kotara i izborničtva, iz kojih su izstupivši zastupnici izabrani bili.

Prvi izstup odlučuje se žriebom.

Ako je gradski načelnik ujedno zastupnik, njegovo se mjesto nepodvrgava žriebu.

U buduće izstupljuju oni, koji su prije četiri godine izabrani bili.

Na ovaj §. opaziti mi je, da je ovo, gdje se kaže: „Ako je gradski načelnik ujedno zastupnik, njegovo se mjesto nepodvrgava žriebu", tiskarskom pogreškom ovamo došlo, jer je tomu u §. 48. predvidjeno, gdje se kaže: „Služba načelnika traje 4 godine, makar i prije nanj došao red izstupiti iz gradskoga zastupstva".

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je g. zastupnik dr. Marjanović donio izpravak, koji mi se, usjed izjave g. izvjestitelja, po mome mnienju bezpredmetnim čini. U ostalom neka se čita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak gosp. dra. Marjanovića, koji glasi):

da se 3. alineja: „Ako je gradski načelnik ujedno zastupnik, njegovo se mjesto nepodvrgava žriebu“, izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Marjanović, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Luka Marjanović**: Visoki sabore! Za kratko obrazloženje ovog mog izpravka, pozvati mi se je na samu predležeću zakonsku osnovu, i to na §. 48. iste, gdje se kaže, da gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici izmedju sebe. Ova mi se pako 3. alineja ovoga §. 42. vidi u protuslovju sa prenavedenim paragrafom, jer iz nje proviruje, da može biti i drugi načelnik, ne samo gradski zastupnik. Buduć je pako načelo u ovoj osnovi primljeno, da načelnika gradski zastupnici iz sredine svoje biraju, to molim, da se ova alineja izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetoz. Kušević: Ja sam na §. 48. nakanio napraviti poseban izpravak, koji u tiesnom savezu s ovom stavkom stoji, zato molim, suspendirati riešenje ovoga §. dok se na §. 48. nedodje.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: To sam isto i ja hotio reći. Pošto vlada i danas stoji pri tome načelu, da se nebi ograničio izbor načelnika na samo zastupstvo, nego da se i izvan kruga njegova protegne, s toga mislim, da se nebi ovo sada moglo riešiti, nego onda, kada se dodje na taj paragraf, te molim, neka se riešenje dotle i suspendira.

Predsjednik: Ja mislim, da je to takav zahtjev, komu se može zadovoljiti.

(Glasovi: „Zadovoljava se.“)

Riešenje dakle §. 42. suspendira se dotle, dok se nedodje na §. 48. Prelazi se na §. 43. odborske osnove.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 43. odb. osnove):

§. 43. Novi izbori moraju biti obavljeni tečajem prvoga mjeseca po izmaku svake druge godine.

Dok se novoizabrani zastupnici nezavjere, traje mandat izstupajućih zastupnika.

Smrću ili izstupom prije reda izpražnjena mjesta zastupnika nadopunjuju se pravilno redovitim izborom svake druge godine.

Nu ako se tim načinom izprazne:

kod zastupstva	od	12	članova	2	mjesta
„	„	16	„	3	„
„	„	20	„	4	„
„	„	24	„	5	„
„	„	30	„	6	„
„	„	40	„	7	„

imaju se takova mjesta posebnim izborom na temelju posljednjih izbornih listina popuniti prije dospjetka redovitoga izbora.

Takav izbor valja samo za vrieme do redovitoga izbora.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj paragraf ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvjest. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov §. 44. i sam §. 44. po predlogu odbora):

Gubitak službe gradskih zastupnika.

§. 44. Gradski zastupnik gubi svoju službu:

1. kad izgubi pasivno pravo izbora s razloga navedenih u §. 26.;

2. kad neopravdano propusti doći k izboru gradskoga načelnika (§. 47.);

3. kada neopravdano tri mjeseca nepolazi gradskih skupština i odborskih sjednica, a gradski ga je načelnik pismeno opomenuo;

4. kad bude po redovitom sudu odsudjen radi štete nanešene gradskoj obćini.

Gubitak službe gradskog zastupnika izriče skupština za to naročito sazvana, u kojoj moraju biti prisutne dvie trećine gradskih zastupnika.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov §. 44.: „Gubitak službe gradskih zastupnika“, zatim §. 44. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov §. 45. i sam §. 45. po predlogu odbora):

Razpust gradskoga zastupstva.

§. 45. Zemaljskoj vladi pripada pravo, razpustiti s važnih razloga gradsko zastupstvo, nu u tom će slučaju najdulje za osam dana po razpustu zastupstva razpisati nove izbore, koji se moraju za četiri nedjelje po razpisu obaviti.

Dok nema gradskog zastupstva, zamienjuje ga vladin povjerenik zajedno sa gradskim poglavarstvom po propisih ovoga zakona.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov §. 45.: „Razpust gradskoga zastupstva“, zatim §. 45. onako, kako je sada pročitano?

(Prima se.)

Izvjest. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov §. 46. i sam §. 46. po predlogu odbora):

B. Gradski načelnik i podnačelnik.

§. 46. Gradskomu zastupstvu jest na čelu gradski načelnik, a kada je on zapriečen, zamienjuje ga podnačelnik.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov §. 46.: „Gradski načelnik i podnačelnik“, zatim §. 46. ovako. kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvjest. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov §. 47. i sam §. 47. po predlogu odbora):

Izbor gradskoga načelnika.

§. 47. Kad se na temelju ovoga zakona prvi put izabrano zastupstvo ustanovi (konstituira), bira gradskoga načelnika; a poslije bira ga kad mu izmine službena perioda ili kad mu se miesto izprazni inim načinom. Ovaj

zbor ima se obaviti svaki put najdulje za četiri nedjelje od dana, kada se mjesto gradskoga načelnika izprazni.

K ovomu izboru imaju se pismeno pozvati svi gradski zastupnici s dodatkom, da će svaki, koji nedodje u izbornu sjednicu ili ju ostavi prije svršenoga izbora, ako se temeljito neizpriča, lišen biti službe zastupničke i kažnjen globom od 25 do 100 for.

Načelnik može se birati, ako su najmanje dvie trećine svih gradskih zastupnika prisutne, a izabranim načelnikom smatra se onaj, koga dopadne absolutna većina glasova svih gradskih zastupnika.

Nepostigne li se absolutna većina kod prvoga izbora, onda se stupa k užjem izboru, i ovaj se ograničuje samo na one dvie osobe, koje su kod prvoga glasovanja dobile najviše glasova.

Pokazuje li se pri užem izboru jednakost glasova, onda odlučuje žrieb.

Izabrani nije dužan primiti službe gradskoga načelnika.

Predsjednik: Prima li se naslov §-a 47.: „Izbor gradskoga načelnika“, zatim §. 47. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 48.):

§. 48. Gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici izmedju sebe.

Služba načelnika traje četiri godine makar da i prije nanj došao red izstupiti iz gradskoga zastupstva. Gradski načelnik dobiva za vrieme svoga službovanja službovinu, koju mu odredi gradsko zastupstvo.

Predsjednik: Čast mi je javiti visokomu saboru, da je na §. 48. vis. kr. zem. vlada, po svome zastupniku predstojniku odjela za unutarnje poslove, presv. g. Jovanu Živkoviću podnesla izpravak sadržan u §-u 48. i 49. vladine osnove zakona ob ustroju gradskih obćina; tim mi je čast javiti, da je i g. zastupnik Kušević na §. 48. podnio takodjer izpravak. Molim g. biljježnika, da izvoli ove izpravke pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak vladin i g. zastupnika Kuševića na §. 48. Vidi zapisnik 49. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima predstojnik odjela za unutarnje poslove presv. g. Jovan Živković, da obrazloži svoj ipravak.

Jovan Živković: Nema dvojbe, visoki sabore, da će gradovom i zemlji od velike koristi biti, ako ovaj zakon izpadne onako, kako će sbilja odgovarati ne samo potrebi grada za njegovu autonomnu upravu, nego i za onaj dio uprave, koja je javna i odlomak državne i zemaljske uprave.

Ako, gospodo moja, načelnici nebudu ono, što od njih zemlja danas zahtievati mora prema položaju svakog gradskog zastupstva kao sastavnog diela zemaljske uprave, onda ovo toli važno zastupstvo neće moći svojoj svrhi odgovarati.

Vis. sabore! Znade se vrlo dobro, da se za zemaljskog činovnika, pa bilo i najmanje mjesto, a kamo li ne za veće mjesto, natječaj razpisuje, zato sve, da se svaki sin domovine stavi u konkurenciju, da poluči ovo mjesto. Uz svu propisanu kvalifikaciju, koja se ište za pojedinu službu, za koju se konkurira, dogodi se ipak, da javno mnienje kad kada nepravedno napada vladu, kako je mogla ovog ili onog čovjeka imenovati, kada on nije za to, i kako se je moglo bistrom oku vladinom izmaći, da je postavila činovnika takovog, koji neodgovara onoj službi, za koju je konkurirao. A što da reknemo mi kod gradskog činovnika, ako izpustimo i izključimo okrug, koji bi davao koliko toliko garancije, da se za vrlo važno mjesto gradskog načelnika nadje u koliko usposobljena osoba?! Vlada, imajuć s jedne strane ovo pred očima, a s druge strane interes grada, da se ta služba bez povriede autonomije, u koliko moguće, uredi tako, da bude moguće naći čovjeka, koji će se podpuno upravi posvetiti u interesu grada, misli, da će to pogoditi, kada kaže, da se ova služba neograniči samo na zastupstvo, nego da se protegne i na ostale izbornike, koji su gradjani, uz uvjet, koji moraju za tu službu imati, t. j. da mora biti pripadnik dotične obćine, da je navršio 30 godina dobe svoje, i treće, da imade za političko-administrativnu službu podpuno usposobljenje. Ovo je odbor u svojoj osnovi izpustio, zahtievajuć samo, da mora biti gradski zastupnik. Moja gospodo! Mi znamo jako dobro, da svaki, kada se bira zastupstvo, prije svega nego li gleda da dodje u zastupstvo, ima pred očima, da li ima volje za to, i onomu, koji bi se htio može biti posvetiti načelničtvu uprave i imao sposobnosti za to, neće se nikako, da bude samo gradski zastupnik, jer zanemari svoj posao. „Exempli gratia“, mi znamo, da veći gradovi obično bacaju svoje oko na odvjetnike; ali, moja gospodo, riedko se nadje koji odvjetnik, osobito mladji, da se baci u vrtlog agitacije, koja mu ništa nenosi, i neće, da se u to mieša, jer nezna, hoće li imati povjerenje ili ne. Kada bi pako on znao, da može postati gradski načelnik, ostavio bi možebiti svoju službu, i rado bi posvetio sve svoje sile dobru obćine, pak bi ostavio svoje odvjetovanje, što mu nebi možda konveniralo, ako bi bio samo zastupnik gradski, te se sluči, da se upravo ona osoba izgubi, na koju su zastupnici gradski svoje oči bacali, i taj nemože biti načelnik, jer nije privolio na to, da bude zastupnik gradski. Osim toga, gospodo, imade i mirnih ljudi, koji se nerado namiću, te čekaju, da ih čovjek zamoli, da primu ovo mjesto, akoprem je š njime skopčana ne samo dužnost, već i čast i povjerenje gradjana. Ima jih, koji bi rada, da jim se na tanjuru ponudi ta čast, akoprem bi valjani bili i za mjesto gradskog zastupnika i za mjesto gradskog načelnika; nu tomu je, moja gospodo, kako znamo, danas slabe nade, i to je razlog, da tko inače vrlo dobar i valjan nedodje do tog mjesta. Osim toga znamo i to, da povjerenje izbornika eksklusivno ide na

to, da budu birani zastupnici gradski, a riedko ide na to, da bira zastupnika gradskog za to, da bude načelnik. Na to obzir uzimlje samo onaj, koji se kroz izbore provlači i bira zastupnika samo za to, jer želi, da bude zastupnik koji kolovodja, inače nemisli nijedan na to. Nadalje je ona masa, koja ima birati, slaba i nesposobna prosuditi, tko je za načelnika, i njoj je možebiti povoljan i onaj, koji zna samo čitati i pisati.

Pošto su gradski zastupnici obćinari i povjerenici gradski, zašto se nebi njima dopustilo, da oni mogu izabrati za načelnika po svojem najboljem znanju i uvjerenju sudruga svoga i izvan njihovog kruga, ako ima sposobnosti i sve što treba, i oni na njega oči svoje bacaju. To je mislila i vlada za osjegurati što valjaniji izbor načelnika, i to na temelju izkustva, jer je sbilja jako težko u pojedinih okolnostih čestitog i valjanog načelnika naći, s toga je vlada, ne da želi krnjiti autonomiju gradsku, nego baš u interesu koliko grada toliko uprave, želila osjegurati što bolji i lakši izbor, kada je postavila načelo, da se može izabrati za načelnika i onaj, koji nije gradski zastupnik. Tomu dosljedno postavila je i drugo načelo u istom interesu, da je gradskomu načelniku vrieme službovanja na šest godina odredila, a ne na četiri, kako se u odborskoj osnovi predlaže. Ona ga je time nekim načinom iz izbora emancipirala, pak mu je dala vremena, da može pokazati gradu, je li za ono sposoban, zašto ga je zastupstvo izabralo, t. j. imade li sve one vrstnoće, koje od njega pučanstvo i sugradjani zahtievaju, što sve iziskuje vremena, i zato mu je službovanje na šest godina opredielila. Vlada je išla i za tim, da pribavi za tu službu što čestitije življe, kada je kazala, da takav, koji je po tri puta izabran, i koji je po tri puta prošao purgatorij i time pokazao, da je čestit i da uživa podpuno povjerenje grada, probavivši u službi čitavih 12 godina, nepodpada više izboru, već da mu je ta služba za buduće osjegurana, te je u interesu grada zahtievala dvie godine više službe od njega nego li od zemaljskog činovnika i osigurala mu poslije 12-godišnjeg službovanja za uvjek službu, što zaista onaj zaslužuje, koji je povjerenje svojih sugradjana po tri puta stekao. Kada pako to zaslužuje, mislila je vlada, da je posve opravdano, kada se takovomu, koji je sve svoje sile za dobro grada žrtvovao, kruh osigura, pak ga je izjednačila i glede mirovine sa ostalimi gradskimi činovnici. Ovo je sve vlada u interesu samog grada učinila, da se, koliko moguće, za tu službu dobije ona osoba, koja se inače nebi mogla dobiti, jer se na to nebi mogla sklonuti.

Vidite, gospodo, da u Cislajtaniji za ministra nije lahko naći čovjeka, ako ga je drugi dan moći metnuti na sokak; zato je tamo rečeno, da mu je odmah, čim nastupi službu, i mirovina osjegurana, a to sve zato, da se čim bolja i čestitija osoba dobije. Ovo je sve prinukalo vladu, da se takovomu čovjeku osjegura mjesto i služba, koju je on obnašao bezprikorno i uz podpuno povjerenje grada, i zato je ove odredbe glede načelnika u §§. 48. i 49. svoje osnove stavila, koje preporuča visokomu saboru na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević, da obrazloži svoj predlog.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Na temelju dosadašnjeg izkustva nije moguće, da čim izkusniji i valjaniji načelnik na čelo obćine dodje, s toga sam stavio izpravak, koji se neprotivi onim ustanovam po odboru stavljenim. Ako bi se moj izpravak primio, neizključuje se mogućnost, da se najvaljaniji za načelnika takodjer i izmedju zastupstva, ako ga medju sobom ima, izabrati može. Ja držim, gospodo moja, da se ova potežkoća u mnogih gradovih osjeća više puti, da zastupstvo izmedju sebe nema često za načelnika takve osobe, koja bi imala sve one sposobnosti, koje se od načelnika iziskuju. Da se tome pako doskoči, ide moj izpravak na to, kojeg vis. saboru na uvaženje preporučam. Ako li se pako moj izpravak primi, dosljedno se tomu može i treća alineja §-a 42. primiti, jer je moguće, da bude izmedju samog zastupstva načelnik obćine izabran. Molim dakle, da vis. sabor moj izpravak primiti izvoli.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje g. zast. Kamenar.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja ću braniti redakciju odbora, akoprem je to zadaća g. izvjestitelja. Neka mi dozvoljeno bude, visoki sabore, da nekoliko rieči o tom progovorim. Ja bi rado taj grad viditi, koji bi imao svoje zastupstvo, pak bi to zastupstvo izvan svoje sredine biralo svoga načelnika. Grad svaki, koji imade svoje zakonito ustrojstvo, birati će si u svoje zastupstvo najodličnije sinove svoje, pak će se medju timi najodličnijimi sinovi valjda naći jedan, koji će voditi to zastupstvo kroz četiri godine. Moja gospodo! Polag ovog zakona opredieljena je načelniku velika odgovornost, da bez podpore toga zastupstva nemože niti koraka dalje maknuti. Zastupstvo, koje si bira iz svoje sredine načelnika, podupire ga u svih potežkoća, ne samo da izvadja njegove zaključke, već mu pomaže izpunjavati sve naredbe i zakone, koje mu zemaljska vlada i državni zakon u prenešenom djelokrugu daje. Kako bi zastupstvo to podupiralo načelnika onog, kojeg bi moralo birati izvan samoga grada, i kako bi taj načelnik imao interesa za tudji grad, i kako bi se trsio za napredak toga grada, čije potrebe mora jošte proučavati?! Ovdje se ovom ustanovom htjelo polučiti, da se sloga uzdrži medju zastupstvom i načelnikom, da on može sve svoje poslove bez ikakvog prigovora brzo obavljati, i da ga to zastupstvo sliedi kao svog otca, pak ga u svemu i podupire, što se sve ovimi izpravci polučiti nebi moglo.

Kako bi, gospodo moja, izgledalo, da mi kao narodni zastupnici nebi mogli izmedju sebe naći predsjednika, pak da bi ga morali birati izvan kuće? To bi upravo

ako izgledalo, kada bi se i načelnik izvan zastupstva birao. Zastupnici gradski naći će za sigurno izmedju sebe valjana načelnika, koji će u manjih gradovih manje vješt biti, dočim će se u gradu Zagrebu vještiji naći. Ja mislim, gospodo, da u Ivaniću netreba tako vješta načelnika, kako u gradu Zagrebu. U Ivaniću će manje vješti načelnik tako dobro upravljati gradom, kako i ovaj mnogo vještiji u glavnom gradu Zagrebu.

Što se tiče inog glede trajnosti službovanja, da se naime načelnik gradski, koji je po tri puta izabran, za uvjek ostavi na tome mjestu, nemogu se ja, vis. sabore, s otom ustanovom slagati, jer takav čovjek, star i oslabljen, zaostaje zahtjevom vremena, nemože odgovarati svomu zvanju i biti za napredak grada, nego će biti na prečku napredku gradskom tako, da će taj grad morati nazadovati. Ako bude pako takov čovjek sposoban i nadalje, to će ga, gospodo moja, sigurno grad i nadalje birati, i to tako dugo, dok god bude sposoban. Ako pako nebude sposoban, neće ga grad sigurno birati, van će mu dati nagradu ili penziju. Ali da mi zakonom ustanovimo ovo da naprtimo gradu nešto, što bi ga priečilo u njegovu razvoju, mislim, da nebi bilo shodno. Ja pitam presvietloga gosp. Živkovića, tko je danas osjeguran na ovom svjetu? Da li je osjeguran trgovac, da li gospodar, da li poduzetnik, da li svi ostali stališi? Ni jedan nije osjeguran; danas je miliunar, sutra je prosjak. Počamši od seljačke kolibe pak do gospodske palače nije ništa osjegurano za cieli svoj život, jer je danas čovjek gore, a sutra može dolje biti.

Od načelnika se traži, da bude vješt, pa kada on svoju sposobnost i vještinu bude nadalje pokazivao, biti će i nadalje biran i za službu osjeguran, i sjegurno neće gradsko zastupstvo pustiti takovog svog vlastitog sina, da kruha prosi. Iz svih tih razloga jesam ja za redakciju odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Steković.

Jovan Steković: Visoki sabore! Gosp. predgovornik iztaknuo je dobrobit, kada bi se iz sredine samoga zastupstva načelnik izabrati imao. Ja ću vama kazati iz života, da se više puta u zastupstvo bira po protekciji, po starosti i po bogatstvu, i da se vještiji gradjanin nebira zato, jer je mlad ili siromašan, premda je umom darovitiji; pak i samo gradsko zastupstvo dodje u nepriliku, da nema čovjeka izmedju sebe valjana za načelnika, dapače, da nema niti takovoga, koji bi znao čitati i pisati, što se u malenih gradovih više put dogodi. Ako zastupnici gradski vide, da imadu u svojoj sredini valjanog i sposobnog čovjeka za gradskog načelnika, to će ga oni moći izmedju sebe izabrati, nu netreba zakonom njima vezati ruke, da oni nebi smjeli izvan sredine zastupstva, kada vide, da nemaju izmedju sebe nijednog sposobnog za načelnika, drugog sposobnog i vrstnog občinara izvan zastupstva za tu službu birati. S toga razloga sam ja za izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić.

Dr. Jovan Subotić: Visoki sabore! Ja mislim, da je najveći dio ovoga sabora prijatelj što većoj slobodi. Ja sam imao priliku živiti u takvih strana, gdje je ta sloboda neograničena, gdje se načelnik gradski bira od svih izbornika gradskih, pak sam vidio, da to ima veliku korist za sebe; medjutim je, visoki sabore, držao odbor, da tu slobodu treba ograničiti i da načelnika gradsko zastupstvo samo izmedju sebe bira. Ali, gospodo, zašto ograničivati slobodu gradskih zastupnika, da oni moraju baš izmedju sebe birati za načelnika onog, koji nije za to, a nemogu izvan sebe birati onoga, koji jest za to, te ograničivali izbor načelnika samo na zastupnike. To raditi, znači izključiti sve druge sile od te službe, koje su sposobne, a mnogo puta i nuždne, da dodju na zvanje gradskoga načelnika. Ja dakle moram po mojem najboljem uvjerenju priznati, da ograničiti izbor načelnika na samo zastupstvo, znači slobodu bez svakog razloga i svake potrebe i nužde ograničivati, pak ću ja po tome glasovati za onaj predlog, koji se temelji na ovoj slobodi. Što se pako tiče predloga sa strane visoke vlade donešenog, da se gradski načelnik, kada bi tri puta izabran bio, smatrati imade izabranim za cielo trajanje svoga života, tomu predlogu nemogu ja pristupiti s toga razloga, što taj predlog nema nikakve podloge. Mi znamo, gospodo moja, da bi se medju stanovničtvom jednoga grada za tri, četiri, pet šest ili 10 godina našlo ljudi za mjesto gradskog načelnika sposobnih; pak kada bi se načelnik na čitav viek izabrao, to bi se time izključile sve sile od tog važnog mjesta, koje bi mnogo sposobne i mnogo gradu koristne bile. Kada tko gradsku službu kroz više godina obavlja, te tečajem vremena za službu postane nesposoban, neka mu grad dade penziju; ali da se takov čovjek mora i nadalje držati u službi, i da se time druge sile, koje bi možebit tri puta sposobnije bile, izključe od te službe, nevidim za to nikakovog temelja niti nikakove podloge. S toga razloga nemogu glasovati za izpravak vladin, a pridružujem se izpravku g. zast. Kuševića.

Predsjednik: Rieč ima veliki župan zagrebački gosp. Pogledić.

Dragutin Pogledić: Visoki sabore! Ovi razlozi, koje su neka gg. predgovornici, naročito presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, g. Steković i g. neposredni predgovornik Subotić naveli, jesu oni isti razlozi, koji su i mene potakli na to, da glasujem za to.

Ja u istinu uvidjam u toj ustanovi, da naime gradsko zastupstvo može birati ne samo iz svoje sredine nego i izvan svoje sredine gradskog načelnika, mnogo veću slobodu nego u onoj ustanovi, koju je saborski odbor predložio. Mi znamo, gospodo moja, kako se zastupnici biraju, što je gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove jako dobro razložio, da oni, koji imadu birati zastupnike, a sada su još k tomu i žene pridružene, da oni vrlo malo misle, i neimadu niti pojma o tom, i nerazume, tko je

sposoban, a tko nije za službu gradskog načelnika. Pak znamo i iz izkustva, kakove pojmove u obće ljudi imadu o sposobnosti gradskog činovničtva; zato moram sa svoje strane glasovati za to, da se načelnik izabere i izvan sredine zastupstva. Bojazan g. Kamenara, da bi se načelnik morao izabrati bog zna odkuda, koji bi trebao da prouči odnošaje gradske, mislim, samo po sebi prestaje. Ako g. Kamenar pročita zakonsku osnovu po vis. vladi predloženu, i to §. 49. iste, gdje se kaže, da za načelnika može izabran biti svaki izbornik dotične občine, onda mu se netreba bojati, da će Zagreb u Ivanić ići tražiti načelnika. (Smieh.) Oni će sjegurno u svojoj sredini njega naći, a naći će ga još lakše, ako ga budu izvan svoje sredine birali.

Mi nemoramo ovdje daleko ići, a nije niti nužda, da vam navadjam pojedine slučajeve, kako je sbilja zastupstvo u neprilici kod izbora načelnika, u kojoj nebi bilo, kada bi moglo izabrati načelnika izvan svoje sredine, zato preporučam izpravak vis. vlade, kao i onaj g. Kuševića, jer ćemo sbilja veću liberalnost time dokazati, nego ako primimo predlog odbora.

Predsjednik: Čast mi je za bolju ubaviest priobćiti visokoj kući, da izpravak g. Kuševića ovako glasi:

„Gradskog načelnika biraju gradski zastupnici, kojeg za službu tu sposobnim pronadju izmedju obćinara.“

(Ustaje g. zastupnik Popović.)

Rieč ima g. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Visoki sabore! Ovaj izpravak gosp. zastupnika Kuševića tako je jasan, da sam se zaista začudio, kako se je moglo proti njemu govoriti.

U njem je izražena sloboda, pak tko govori proti tomu izpravku, govori proti slobodi, koja je priznata danas polugom obćeg napredovanja. Začudio sam se toli više, što je g. predgovornik, koji je htjeo da uzme slobodu gradskom zastupstvu, i da ga metne u one okove, u koje je po odborskom predlogu metnuto, jedan od velikih pristalica slobodoumja, kojega sam ja bar tako mogao poznavati u ovoj sabornici, nu danas ga vidim, gdje argumentira, da neće moći činiti onoga napredka, kada budu birali načelnika izvan svoje sredine, kao što bi ga imali onda, kada bi ga birali iz kruga užjeg, iz sredine samog zastupstva. Ja mislim, da su ovi njegovi razlozi tako malo poučni za ovaj visoki sabor, da bi on bio za predlog odbora, a proti predlogu g. zastupnika Kuševića. Izim principa slobode, kojeg treba da čuvamo, jest takodjer još drugi jedan razlog, da se neograniči izbor načelnika na samo zastupstvo. U §. 47. i to u posljednjoj alineji kaže se: da izabrani nije dužan primiti službe gradskog načelnika; što će biti, metnimo slučaj, kada se birači ograniče na samo zastupstvo, a od izabranih nitko neće da primi te službe. U tom će se slučaju morati segnuti na izbor načelnika izvan zastupstva ili će vlada sjegurno odrediti, da se bira novo zastupstvo, koje bi imalo izmedju sebe načelnika birati, a time će se doći u novi „circulus vitiosus“. Zašto dakle da se izključuju ostali izbornici, dočim imadu svu potrebitu za tu službu kvalifikaciju? Zašto bi se takovim priečilo, da mogu posvetiti svoje sile dobrobiti grada, kada bi jih možebit rado htjeli posvetiti? S toga razloga, da ne trudim daljnjim razlaganjem visoku kuću, glasovati ću za izpravak g. zastupnika Kuševića.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Ja ću govoriti za redakciju odborsku, i uslied toga biti ću proti jednom i drugom izpravku i proti prvobitnoj osnovi visoke vlade. Ponajprije moram da reflektiram na neke izjave velecienjenog neposrednog predgovornika, koji je izvolio, ja bi rekao, jedan argumenat upotrebiti, koji se ovdje pak u obće nebi smjeo upotriebiti, kada je naime označio stanovište izpravka g. Kuševića onakovim, da se može reći, da je time već onemogućeno svakomu zauzeti protivno stanovište, vindicirajuć za onaj izpravak neki opravdani i tako rekuć upravo neograničeni liberalizam. Ja se ogradjujem proti ovakovom argumentu, a ograditi se moram, jer govoreć proti izpravkom i prvobitnoj osnovi odbijam odrešito od sebe svako subsumiranje, da bi time htio dopustiti ili mogao dopustiti, da si mogu gospoda, stojeća na protivnom stanovištu, vindicirati u tom pogledu neku privilegiranu exclusivnost.

Visoki sabore! Ja ću ponajprije govoriti o onom dielu, gdje se slažu visoka vlada i g. zastupnik Kušević. Visoka vlada i g. izpravitelj Kušević argumentiraju, neka mi oproste, neobično, jer vele i predpostavljaju samo nekakvu izvanrednu okolnost; jer predpostavljaju, da bi po nekoj neobičnoj izvanrednoj okolnosti gradsko zastupstvo sastavljeno bilo samo od ljudi onakovih, gdje nema ni jednoga izmedju njih, koji bi hotio ili mogao biti načelnikom. Neka mi dopusti i visoka vlada i g. zastupnik Kušević, da je ovo svakako neobičan i izvanredan slučaj, a zakoni nesmiju se osvrtati na ovakove riedke i neobične slučajeve, već moraju imati obične okolnosti pred očima, pak moraju biti onako sastavljeni, da mogu pod svoje okove obične okolnosti obuhvatiti, i prema tomu, da se nadje riešenje i za izvanredne slučajeve, nesmije se dakle uzeti u zakonu argumenat prema izvanrednom slučaju, jer ovo je uprav izvanredni slučaj — ja bi rekao ovdje se bar tako mora predpostaviti, da su gradski zastupnici one osobe, koje uživaju najveće povjerenje dotičnih izbornika. Mora se opet predpostaviti — bar je to obična predpostava — da će izbornici, ili bar pretežno veći dio izbornika, znati izabrati onog, komu mogu da poklone svoje povjerenje i koga drže sposobnim za gradskog zastupnika. Sada se veli i argumentira, da se sasvim tim, da mogu biti zastupnici i sposobni kao takovi, neće izmedju njih opet ni jedan sposoban naći za načelnika, i da se mora predpostaviti, da imade možebiti izmedju ostalih obćinara izvanredni koji sposobnjak, koji nije u zastupstvo došao zato, jer na njega javno mnienje

nije ni najmanje reflektiralo, jer je odviše skroman i odviše čedan. Ja bi rekao, da je to vanredno jaka predpostava; ali ako se može sbiti i ako se može slučiti, pitao bi ja branitelja protivnoga mnienja, odkuda će naći sbilja garanciju za to, da je taj čovjek, jer je čedan i skroman bio, jer se nije nigdje iztakao, nigdje pokazao, jer kada bi se pokazao, znalo bi se za njega, zato sposoban? Odkuda će moći dokučiti gradsko zastupstvo, da je taj čovjek, koji je u zabiti živio, pravi i sposoban čovjek, i da ono njega izabrati mora, akoprem nitko na njega reflektirao nije. To je tako izvanredna predpostava, koja se udaljećuje od običnih slučajeva, koji se razvijaju u običnom naravnom svietu.

Koje načelo mora da bude u ovom zakonu sadržano? Mora biti ono, da izbor zastupstva i izbor načelnika počiva na slobodnoj volji, i upravo tako da reknem, na slobodnom biranju dotičnog žiteljstva, dotičnog obćinstva. Sada, ako se tu daje zastupstvu vlast, da ono može i izvan svoje sredine birati onakove osobe, na koje nije obćinstvo ni reflektiralo, rekao bi, da se tim odaljećuje od onog liberalnog principa; jer se bar posredno mora pustiti cielom izborničtvu mogućnost, da utiče i upliva u izbor načelnika, i da bude sjegurno o tom, da neće moći biti načelnikom onaj, kojeg ono već „a priori“ nije htjelo imati, dočim ga nije biralo u zastupstvo. Prepustiti pako samomu zastupstvu vlast, da ono može izvan dotičnih po samom izborničtvu postavljenih kandidata reflektirati i dalje na širji krug, značilo bi prepustiti neposredni izbor dotičnomu zastupstvu bez svakog pridržaja, bar onog posrednog upliva, koji se je ovdje htjeo osigurati obćinstvu i izborničtvu i usljed kojeg bi upliva izborničtvo bilo osigurano u tom, da neće moći na načelnikovo mjesto doći ni jedan, kojega izborničtvo već „a priori“ nebi smatralo vriednim, da bude zastupnikom. (Glasovi: To je istina, tako je, tako je!) Kada bi ja htio argumentirati onako kako obično nebi rado, kada bi ja jedan put išao predpostavljati izvanrednu kakvu predpostavu, pak bi rekao, kako bi se imalo u tom pogledu, kada bi n. pr. nesretnim kakovim bog zna slučajem i uplivom došlo do toga, da izbor zastupstva izpadne tako lošim, da bi u zastupstvu sjedile takove osobe, koje neimadu samostalnosti niti su u stanju interese gradske braniti, pak bi uz ovo zastupstvo vladavina bila u rukuh takovih osoba, koje neimadu dovoljno sdušnosti, da pravedno reflektiraju na dobrobit grada, pak kada bi se ovakovoj vladavini prohtjelo, uturati na mjesto načelnika takovu osobu, koja možebiti ima druge zasluge, ali nema predpostave onih, koje iziskuje načelnikovo mjesto, to bi ja lahko na temelju ove argumentacije došao do dokaza, kolika bi u ovoj ustanovi, kako ju vlada i g. Kušević predlaže, ležala klica za jako pogibeljne posliedice. Toliko glede prvog diela ovog.

Glede drugog diela moram se takodjer izjaviti proti tomu, premda uvidjam, da ima u argumentaciji visoke vlade mnogo toga, čemu nemogu poreći, da je istinito i opravdano. Jedno je, što me na to vuče, da svakako budem proti tomu, jer, kao što sam prije rekao, obćine kao takove moraju se uvjek i vazda svrnuti onomu uzvišenomu idealnomu stanovištu, to jest mora obćinam kao takovim biti osjegurano pravo, da biraju svoje zastupstvo, i posrednim načinom svoga načelnika, mora biti obćinarom osigurana izborna sloboda. Kod onog načina, kako je predložila visoka vlada, obaziralo bi se samo na osobu načelnika dotičnog, a nebi na dobrobit grada; jer se može dogoditi slučaj, da čovjek onaj, koji je jako dobro i revno služio kroz 18 godina, pak makar i kroz 12 godina, na jedan put oslabi i nesposoban postane, ili bar nije već u onom razmjerju, nije već u onom stanju odgovarajućem onim istim veoma težkim dužnostim načelnikovog zvanja, a nebi se moglo naći razloga, da se može staviti u mirovinu, to bi morali obćinari gledati sve više, kako on odgovara sve manje svojim dužnostim i kako dotična obćina usljed toga upravo nazaduje. Ovo bi bila za obćinu stega onakova, koja bi mogla involvirati veoma pogubne posljedice, koje se nebi mogle nadomjestiti niti izjednačiti time, što se sa druge strane pravedno postupa proti onom načelniku, jer kada najposlije pojedinac i dodje uzpored obćinskom dobrobiti, to se mora dobrobiti obćine veća važnost dati nego pojedincu. S toga razloga ja glasujem za redakciju odbora.

Predsjednik: Rieč imade zastupnik g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Visoki sabore! Ja se čudim nekoj gg. predgovornikom, koja u zaštitu slobode idu zagovarati izpravke ove, koji po mom sudu stoje u opreci sa glavnimi načeli, sa glavnimi pojmovi autonomije obćinske i njezinog zastupstva.

Autonomija obćinska sastoji se u tom, da se autonomne obćine upravljaju same sobom po vlastitih organih i po vlastitih povjerenicih. Pošto se ta uprava nemože obavljati po svih članovih obćine, mora biti stegnuta na zastupstvo, koje po primljenom §. 21. sastoji kod nas od 12 do 40 zastupnika. Ovo zastupstvo autonomne obćine opet samo za se nemože govoriti po ovih istih svojih članovih, već mora imati jednu glavu, to jest jednu dušu, koju zastupstvo ima birati, a to je načelnik. Pravo je iztaknuo neposredni g. predgovornik, po tom dosljedno, da se nemože po pojmu takve autonomije naći tko drugi načelnik nego onakav, koji je kandidiran po samom pučanstvu, po samom gradjanstvu. S toga nazirem da bi to bio prvi korak absolutizma, kada bi se prihvatilo ovako, kao što visoka vlada predlaže, čemu nema traga, van u ono absolutičko doba Bachovo. Kada dakle zastupstvo izabire svoju glavu, svog načelnika, onda samo po sebi sliedi, da ono nemože njega na dulje vremena izabrati, nego li na ono vrieme, na koje je ono samo izabrano. Zastupstvo pako kao takovo dobiva mandat od strane pučanstva, od strane gradjanstva, da upravlja onom obćinom autonomnom kroz vrieme od četiri godine dana.

*

a ono sebi izabere predsjednika, načelnika, to se razumieva samo po sebi, da se mandat taj, kojeg zastupstvo uživa samo na četiri godine, nemože za više vremena na načelnika prenieti, nego samo na ono vrieme, na koje zastupstvo mandat ima. S toga samo po sebi sliedi, da gradsko zastupstvo, koje je samo za vrieme od četiri godine izabrano, nemože za vrieme od šest godina dana izabrati načelnika, jer bi time oktroiralo budućemu zastupstvu na dvie godine načelnika ili na pol periode djelatnosti svoje.

Što se tiče izpravka onog visoke vlade, da bi takav, koji je jur po tri puta načelnikom izabran i doživotno načelnikom ostao, to bi se reklo od tog čovjeka, da on nije u doživotnoj službi, nego u doživotnoj penziji. Ja dakle sa svoje strane odbijam ovaj izpravak, i glasovati ću za redakciju odbora.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom predmetu?

(Ustaje g. zastupnik dr. Vidrić.)

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Meni se je u kratko osvrnuti na govor g. dr. Šrama. Gosp. dr. Šram veli, da je kriva supozicija ona, koja ide tamo, da je laglje naći načelnika u čitavom izborištu, nego li u samom zastupstvu. Ja nasuprot, visoki sabore, držim, da je svakako lakši izbor medju čitavom obćinom, nego kada se taj izbor ograniči na samo zastupstvo. Tko je malo motrio izbore, vidit će, da su sasvim drugi motivi, pred kojimi izčezava pitanje o sposobnosti i o kvalifikaciji, te ću ja s toga razloga i glasovati za predlog visoke vlade; ako li pako ovaj padne, za izpravak gosp. zastupnika Kuševića.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Crnadak.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Pošto je medju izpravkom vis. vlade i izpravkom presv. gosp. zastupnika Kuševića ipak neka razlika, to ću se ja osvrnuti samo na izpravak gosp. zastupnika Kuševića, a glede ostalih alinea ovog paragrafa zadovoljan sam ja sa redakcijom.

Izpravak presv. g. zastupnika Kuševića čini mi se vrlo shodan, jer on po mom mnienju nesteže slobodu izbora gradskog načelnika u ničem, nego ju dapače upravo razširuje, i zato ga ja zagovaram.

U svakom je gradu gradsko zastupstvo, koje sebi načelnika birati ima. Ja mislim, da je to sasvim naravska stvar, da, ako gradsko zastupstvo u svojoj sredini nadje muža, koji za tu čast i tu službu potrebita svojstva ima i volje da ju primi, čini mi se, velim, da je sasvim naravska stvar, da će gradsko zastupstvo takvoga za načelnika iz svoje sredine izabrati. Nenadje li takvog u svojoj sredini, držim, da je jako dobro i shodno, ako mu se podpuna sloboda pusti, da ono njega izvan svoje sredine, izvan zastupstva potraži. Ako je dobro i koristno po obćine u većih gradovih, čini mi se, da je upravo to potrebno u manjih gradovih. Držim dakle, da se samo obćini i njezinoj boljoj upravi posluži, ako se ova ustanova u zakonu postavi, i za to ja podupirem izpravak g. zastupnika Kuševića.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vončina.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Odbor preinačio je prvobitnu redakciju vladinu, po kojoj bi se gradski načelnik mogao birati takodjer izvan kruga zastupstva, pak je postavio načelo, da gradski zastupnici nemogu inače izabrati gradskog načelnika, nego izmedju sebe. Ovo je načelo postavio odbor s razloga čisto ustavnog, jer je smatrao, da onaj samo može biti načelnikom gradske obćine, koji uživa najveće povjerenje one obćine, i ne samo da uživa povjerenje gradjanstva svoga, nego je u toliko odličniji jošte od drugih zastupnika, što on izmedju tih zastupnika treba da najveće povjerenje uživa. Odbor je dakle htjeo, da se na ovakovo odlično mjesto u pojedinih gradovih nepostavi nitko, kojega nenosi obćenito povjerenje gradjanstva. Proti tomu prigovara se od strane vlade. Ja ću pako one samo prigovore iztaknuti, na koje se gospoda pojedini predgovornici nisu bar onako oštro osvrnuli. Prigovara se prije svega, da mnogi, koji bi bio sposoban za načelnika, neće da dodje u zastupstvo, i da je u svom zakutku, a kada bi se pozvao, da bi se rado odazvao pozivu gradskoga zastupstva i da bi primio mjesto načelnika. Ja bi upravo bio za to, da se izključe takovi ljudi, koji nisu htjeli u gradsko zastupstvo doći, i koji neće da prime teret i one dužnosti na se, koje su sa zvanjem gradskog zastupstva skopčane, nego čekaju, da jih tko iz zakutka pozove i na vidik izvuče, i da jim osigura plaću za obavljanje službe načelnika. Upravo takovim ljudem imalo bi se zapriečiti, da dodju do takvoga položaja, a za to zapriečiti, nalazim najbolju ogradu u tom, da načelnik nemože biti biran, ako ne iz sredine zastupstva. Od strane vlade i od strane drugog nekog govornika navedeno je i to, da su mase obično, koje biraju, i da te mase jako nepouzdano biraju, da se nemože predpostaviti, da će izbori, koji masalno biraju, pogoditi čovjeka upravo onog, koji bi bio najsposobniji. Ja neznam, kako se ta rieč „masa“ shvaća; i koje ona znamenovanje ima? Kod onakvih izbora, gdje se izbornici diele na više izbora, ja ne nalazim, da su umjestne tu agitacije kakve u hrdjavom smislu rieči, jer tu ima najnižih porezovnika, imade i srednjih i veleporeznika, imade inteligencije, imade najinteligentnije vrsti pučanstva kao n. pr. svećenika, odvjetnika, činovnika; sve to ima pravo izborničtva. Tu se agitacija nemože razviti, da bi mogla biti na uštrb dobru obćine; tu će se svakako naći ljudi, koji će biti sposobni, ne samo za obavljanje službe zastupnika, nego i za obavljanje službe gradskog načelnika.

Gg. govornici, koja iztiču nekakav liberalizam u tom, da se gradskomu zastupstvu raztegne krug kod izbora načelnika, oni, čini mi se, da neznadu i neuvidjaju, da oni tim otvaraju vrata največemu reakcionarstvu. Ja neznam, kakav je u tom liberalizam, raztegnuti vlast

dvanaestorice ili četrdesetorice, a stegnuti opet vlast tu tolikim hiljadam stanovnika, koji su u prvom redu pozvani, da prosude, kakvi se ljudi pozivlju u zastupstvo gradsko. Našlo se je za shodno ovom prilikom iztaknuti najnoviju ustanovu ovog zakona, prihvaćenu jučer, kojom smo mi podielili pravo izbora takodjer i ženam, da one stanovitim ograničenjem vrše aktivno pravo izbora.

Ovo nije ništa nova; ovo biva u svih država osim Turske, pak nisam čuo, da bi se gdje zloporaba učinila ili drugo šta. Ja odviše cienim i uvažavam kriepost hrvatskih naših žena, nego da bi njihovo učestvovanje u izboru nastalo pogibeljno, koje bi potaklo, da mi poprimemo onako reakcionarno sredstvo, kakovo je to, da mi oduzmemo gradjanstvu upliv na izbor načelnika.

Ovaj način biranja načelnika, kako je to do sada kod nas bilo, utvrdjen je kod nas i zakonom i običajem, pak je tako i po čitavom svietu; a kazati moram jošte i to, gospodo, da to biva i u Bosni. Kada bi mi pako napustili predlog odbora i ovako prihvatili, kako se predlaže, da se naime načelnici biraju izvan kruga zastupstva, to bi mi nešto poprimili, čega nema nigdje nego u Turskoj. Zato ja ostajem kod redakcije odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Ja ću glasovati za redakciju odbora, a onim razlogom, koje su do sada gg. govornici naveli, hoću da nekoliko rieči navedem, a vis. sabor odlučiti će po tom, hoće li primiti redakciju vlade, ili izpravak g. zastupnika Kuševića, i odlučiti će se po tom, kako on shvaća narav samoga načelnika. Ako se smatra, da je načelnik samo činovnik obćinski, onda će pristati uz predlog, koji predlaže visoka vlada i presv. g. Kušević; a ako smatra, da je načelnikova druga, obsežnija zadaća, nego li je obavljanje činovničkih posala obćinskih, onda će pristati uz predlog visoke vlade. Smatra li pako visoki sabor, da je načelnik vrhunac ili vršak zastupstva gradjanskog, onog zastupstva, koje reprezentira interese i dostojanstvo grada; ako smatra u njem vršenje ovog dostojanstva i uzvišenosti, onda će morati pristati uz redakciju, kako ju je predložio odbor. Ja pako mislim, da se načelnik imade u ovom drugom smislu tumačiti, da on nije prosti činovnik, i nemože se izjednačiti s pisarom gradskim, nego je on glava zastupstva. Nu nemože biti imponirajuća niti može biti zastupajuća glava, zastupstva čovjek, koji je bez autoriteta, što mu ga daje izbor cielog gradjanstva, proizišao za načelnika iz samog izbora zastupnika, i taj čovjek, koji je proizišao iz izbora samog zastupstva, nemože biti glava obćine, glava zastupstva, niti može ravnati niti voditi to zastupstvo. S toga po mom mnienju shvaćajuć ovakovo znamenovanje načelnika, nemogu glasovati za to, da zastupstvo može birati sebi načelnika gradskog izvan onog kruga, kojeg mu je opredielilo glasovanjem samo cielo gradjanstvo.

Što se tiče onog predloga vis. vlade, da bi načelnik, pošto je nekoliko godina već izborom službovao, onda ostao dovjeka načelnikom, to mi se je proti istomu izjaviti; jer načelnik, koji je 12 godina načelnikovao, nemora baš zato biti i najsposobniji. Medjutim, bilo kako mu drago, bio on sposoban ili nesposoban, toliko je istina, da, ako se primi predlog onaj glede izbora načelnika, onda se tim samim „eo ipso“ nemože prihvatiti predlog vlade glede onog, da načelnik, koji bi nekoliko godina načelnikovao, može ostati do smrti načelnikom. Zato sam ja za redakciju odbora.

Predsjednik: Rieč ima presv. predstojnik odjela za unutarnje poslove g. Živković.

Jovan Živković: Ja uzimljem, visoki sabore, rieč zato, da odbijem od strane visoke vlade one drastične prigovore veleštovanog gosp. zastupnika Vončine, koji je rekao, da bi to po turski bilo, kao takodjer, ako se nevaram g. zastupnika dra. Jordana, koji je rekao, da bi to absolutistički bilo, ako se poprimi onaj put, kojim je vlada pošla.

Već ti drastični prigovori dokazom su najboljim, da vaši razlozi stoje na slabih noguh. Vlada, koja je ovim putem pošla, radila je sasvim objektivno, u interesu samoga grada i u interesu same zemlje, a na vama stoji ovo oprovrći, a ne kazati, ovo je turski, absolutističko i reakcionarno itd., što nijedan pametan čovjek dotle, dok se neoprovrgne da nevalja, nemože primiti za dokaz.

Ja nedopuštam i odbijam od sebe, da bi to turski bilo zato, što nepostoji ovdje ili ondje, akoprem to nije „unicum“, što vlada predlaže, da bi dobro bilo, da se onomu, koji je 12 godina revno službovao i po treći put izabran bio, život osigura, jer to isto imadu i Česi, kojima se neće poreći, da su pametan narod, „in specie“ grad Prag to imade.

Što se tiče daljih prigovora, da vlada predlagajuć ovo, polazi od nekih izvanrednih predpostava, reći mi je, da će znati oni, koji neće da zažmire, da se može lahko dogoditi, gdje će se načelnik sviećom izkati, ako se stegne izbor njegov samo na gradsko zastupstvo. To je istina, što se kaže, da izbornici kandidiraju za načelnika, i taj je običaj već odavno vladao, ali bude li pako dotični zakon širjega kruga, da bude zastupstvo imalo vlast birati načelnika i izvan zastupstva, to će biti liberalnije i bolje za grad, pak će se lakše moći naći čovjek, koji će imati potrebitu kvalifikaciju, i biti će mu proste ruke, da si traži po volji načelnika u širjem krugu.

Ja se usudjujem samo to uztvrditi, budete li poprimili ovaj predlog odborov, da će se to pokazati isto tako neplodnim, kao i ono glede odkupa javnih radnja, gdje je vlada predlagala način „fakultativni“, a vi ste poprimili „imperativni“, što se pokazalo nepraktičnim, jer je bolje, da se narodu na volju pusti, kada već novaca nema, da radnju daje, nego li da se na to sili. Tako i ovdje hoćete, da silite, da svaki zastupnik mora imati

kvalifikaciju za načelnika, koju u istinu nema, niti može imati; a svakako će lakše biti naći načelnika sa potrebitom kvalifikacijom izvan zastupstva, nego li u samomu zastupstvu, gdje je može biti izmedju njih 12 samo jedan sposoban, kojeg ćete biti prisiljeni birati za načelnika.

Neću više o tih stvarih govoriti, jer znam, da će vas budućnost najbolje naučiti.

Što se tiče onog predloga u odborskoj osnovi, gdje se predlaže trajanje načelnikove službe na 4 godine, i da nebude njegova služba doživotno osiegurana, kao što to drugdje biva, to nisu takve baš stvari, na koje vlada nebi mogla pristati, akoprem je osvjedočena, da bi i pravednije i bolje bilo, da se ta služba produlji na 6 godina, i da se doživotno osiegura; ali vlada svakako ostaje po najboljem svojem uvjerenju kod toga, da nećete dobro učiniti, ako to poprimite, da gradski načelnik mora iz kruga gradskog zastupstva izabran biti.

Ivan Vončina: Molim na osobne primjetbe samo nekolike rieči. Ja sam se poslužio riečju „reakcionarstvo", jer se je s one strane upotrebljavala rieč „liberalizam" u obranu onog predloga.

Predsjednik: Vrieme je za interpelacije te se razprava ova, koja će se poslije nastaviti, prekida.

Matija Mrazović: Molim, da ja budem za rieč zabilježen!

Predsjednik: Molim liepo, vrieme je za interpelacije počelo. Rieč ima g. zastupnik Brantner, da stavi interpelaciju.

Pavao Brantner: Vis. sabore! Ako djelokrug jedne oblasti nije točno ograničen, ili, ako u predmetu, koji spada u djelokrug dvih oblasti, nisu točne granice udarene, mogu nastati dangube i mnogi troškovi, po narod jako zlokobne posljedice. Slučajno pako takav predmet jest, o kojem ću interpelirati, a to je predmet diobni, u kojem se više put dogadja, da se nezna, ima li ga rješavati politička ili sudbena oblast. Tu svoju interpelaciju podkriepiti ću ja jednim primjerom iz belovarske županije.

Neki žitelj zatražio je diobu, koja mu je bila od političke oblasti dozvoljena; nu pošto se nije mogao sa svojim nesretnim bratom nagoditi, a nije moglo obćinsko poglavarstvo posredovati, ništa mu nije drugo preostalo, nego da se obrati na podžupaniju, kao drugu molbenu političku oblast. Ova ga je pako oblast odbila time, da nije nadležna u tome, već da ide kot. sudu, koji imade to riešavati. Usljed toga on se obrati na kot. sud, a ovaj ga odputi opet na političku oblast. On se opet obrati na političku oblast s molbom, da mu ista izda odluku, kojom bi pridržao sudca, da poduzme ovaj predmet u razpravu. Njemu sbilja dade politička oblast odluku, s kojom on ode pred sud, koji mu opet odvrati, da on nemože diobe preduzeti, jer nije u tome nadležan, i tako je taj čovjek ostao u neizvjestnosti, jer se nije imao nikamo obratiti.

Evo, gospodo, izvolite promotriti, koliko je ova čovjek vremena izgubio, koliko troška učinio, a koliko straha podnio, kada nije mogao svoju djećicu i ženu pod krov staviti. Zato, da se nevini ljudi nebacaju od nemila do nedraga, i netroše novac i vrieme utaman, ide moja interpelacija na to, da vis. vlada naredbenim putem odredi neku directivu za ovaj predmet, da nebude više neizvjestnosti, i neka se u interesu naroda odluči, koja je oblast, postoji li ili nepostoji zadruga, u jednom i drugom slučaju nadležna, da se više ovaki slučaji nebi dogadjali.

Ova interpelacija, visoki sabore, glasi ovako: Da li je vis. kr. zem. vladi poznato, da je dioba, gdje je zadruge nestalo, predmetom neopredieljenim, predmetom, za koje se nezna, imade li ga riešavati politička ili sudbena vlast? Kani li vis. kr. zem. vlada taj po narod štetni metež dokinuti?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik, i predati svietlomu banu. Osim ove, nema nikakve više interpelacije. Nastavlja se specialna debata ob osnovi zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Rieč ima g. zastupnik Mrazović.

Matija Mrazović: Visoki sabore! Kod ovako ozbiljnog predmeta, kao što je ovaj, nebi dobro bilo, da nas obuzme srdčba, nego bi preporučio, da podpuno hladnu krv zadržimo, a zato ću ja o tom sa svoje strane nastojati, jer mislim, da ćemo istom onakovim hladnim razmišljanjem doći do pravog rezultata za narodni boljak, o kojem se ovdje radi, i za koji je jedna i druga stranka zauzeta.

Težko je u ovoj stvari što nova kazati, jer mi se čini, da su razlozi s jedne i s druge strane podpuno izcrpljeni, te nebi imao razloga uzeti rieč. Nu pošto mi se čini, da su se pojedini govornici samo pojedine točke vladina predloga dotakli, i o njih se izrazili, držim, da neće biti suvišno, ako malo pregledno, u koliko mi za rukom bude pošlo, one točke vladina predloga sastavim.

Visoka vlada razlikuje se od redakcije odborove u ovih četirih točkah:

1. Ona želi, da izbor gradskog načelnika bude dopušten i izvan zastupstva, dočim odbor steže izbor gradskog načelnika samo na krug zastupstva.

2. Visoka vlada želi, da vrieme trajanja službe načelnikove bude 6 godina, odbor pako predlaže samo 4 godine.

3. Visoka vlada predlaže, da onomu, koji po tri puta zaspolice izabran bude za gradskog načelnika, bude osjegurana doživotno služba, dočim je odbor mislio, da se ovo nema ustanoviti.

4. Visoka vlada traži kvalifikaciju za gradskog načelnika onu istu, koju traži za državno-upravnog činovnika, odbor pako misli, da ova kvalifikacija nemora baš biti nuždna.

Ovo su četiri bitne razlike izmedju jednoga i drugoga predloga.

Dozvolite mi, gospodo, pošto sam bio članom odbora, razloge svoje takodjer tamo naveo, i nastojao o tom, da odbor onako zaključi, kako je zaključio, da i ovdje iznesem razloge svoje. Nemislim time što novijeg navesti, nego samo da svoje stanovište ovdje obilježim redom onih točaka kako sam ih naveo, u kojih se razlikuje vladina osnova od osnove odborove.

Što se prve točke tiče, da se gradski načelnik bira izvan zastupstva, držao sam, držim i držati ću u buduće, kada bi se ovo dopustilo, da bi se reprezentativno načelo, na kojem autonomija obćina počiva, oskvrnulo. Ja ću samo u kratko spomenuti, gospodo, kako bi se vama činilo kao zastupstvu naroda, kada bi vam se na čelo postavio muž, koji nije izišao iz većine zastupstva? Vi bi kazali, da je oskvrnjeno reprezentativno načelo, da vam je nametnut muž na čelo vladanja, koji ne uživa povjerenje narodnog zastupstva. Isto tako držim ja, da bi se, kada bi se mogao nametnuti izvan zastupstva obćinskog načelnik, sjegurno čitavo izborničtvo moglo tužiti i reći: tu mi nismo reprezentanti, tu su samo naši zastupnici reprezentanti, a ne mi. Ja neću dalje o tom govoriti, kako rekoh, nego samo hoću mali primjer reći, iz kojega ćete viditi, da bi se tim reprezentantivno načelo autonomije obćinske povriedilo, ono načelo, koje je želila vlada da se u zakonsku osnovu stavi. Kada je to tako jasno, kako je svoj gospodi članovom sabora jasno kano meni, čini mi se, da o tom neće biti dvojbe, za koje načelo će se odlučiti, za načelo po odboru usvojeno ili za načelo po vladi usvojeno. Ja i negledeć na ovo glavno načelo, držim, da bi to vrlo pogibeljno bilo za obćine, kada bi se dopustilo, da se može glava zastupstva, da se može prvak zastupstva izvan kruga zastupstva izabrati. Zašto držim, da bi bilo pogibeljno? Zato, kako je znano, u naših još neučvršćenih političkih okolnosti, u okolnostih našega javnoga života, da je moguće i to, što je već bivalo i u Zagrebu i u drugih obćina, da se je pritisak na zastupstvo učinio u korist ove ili one osobe, koja nije imala obćeg javnog povjerenja izborničtva, nego je imala možebit protekciju ovog ili onog mogućnijeg. Moja gospodo, čim se odstupi od čistog načela reprezentantivnog, onda je moguće da u stanovitih daljnjih okolnostih bude pritisak učinjen na zastupstvo, takav pritisak, po kojem će doći na čelo grada, na čelo zastupstva, na čelo obćinstva, na čelo izborničtva, muž, koji će imati možebiti dobra svojstva, ali takova, koja mu nisu dopustila, da si je stekao u stanovitom gradu privrženost i ljubav, da bi mogao postati gradskim zastupnikom. Držim, da bi vrlo pogibeljan ovaj posao bio, i držim, da je zdravije čistije uzdržano načelo po predlogu odborovu, nego u izpravku vladinom, nego li u osnovi po vladi donešenoj. Ja bi držao, da bi visoki sabor kod razsudjivanja onog predloga jednog i drugog imao se osvrnuti na historički razvitak, i pogledati mu u oči, pak se pitati, je li bilo dobro, kako je sada bilo, pak ako je dobro bilo, i ako nije nikakove osobite nepodobštine sa sobom donielo, je li razloga, da se to mienja, ima li takav izvanredni ili očevidni razlog, da se promieni dosadašnje načelo, možemo li se velikom i očevidno boljem uspjehu nadati ili ne. Gospodo moja, i do sada je gradsko zastupstvo takovim načinom biralo načelnika t. j. iz sredine svoga zastupstva. Carski patent od g. 1850. u §. 54. naročito kaže, da se načelnik izabire iz sredine zastupstva. Ja mislim, da se neće nitko naći u ovoj visokoj kući i na stolici vlade, koji bi mogao konstatirati, da je ovim načinom izbor načelnika iz sredine samog zastupstva, ikojom nepodobštinom bilo za gradsku obćinu, bilo za javnu upravu rodilo, i ako je rodilo kojom nepodobštinom, to je uviek bivalo, ne što je možebiti slobodnom voljom izišao koji god iz sredine zastupstva načelnikom, nego što je to učinjeno bilo, i što se sbivalo protekcijom iz vana. Ja sam dakle absolutno i bezuvjetno za načelo to, da gradskomu zastupstvu stoji na čelu muž, koji je već povjerenje čitavog izborničtva dobio time, što je u gradsko zastupstvo izabran. Ja dakle nepristajem uz ovaj izpravak vis. vlade i g. zastupnika Kuševića, da bude moguće izabrati gradskoga načelnika takodjer i izvan gradskoga zastupstva.

Drugo je vrieme trajanje službe, u čem se razlikuje vis. vlada od predloga odborova. Vis. vlada predlaže šest godina za službovanje, a odbor četiri godine. Ovdje je odbor stajao čvrsto na temelju reprezentantivnog načela, jer je držao, da onaj načelnik, koji nije izašao iz dotičnog zastupstva, u jako težak položaj može doći, i da u tom težkom položaju njegovom vrlo malo može koristit obćini, ako ga zastupstvo nepodupire, ako š njime u koliziju dodje; a lahko dodje u koliziju sa zastupstvom, iz kojega sredine, čijim povjerenjem nije na čelo postavljen. U šest godina promienit će se tri puta polovica zastupstva, dakle promienit će se zastupstvo čitavo prije nego njegovo službovanje; može se sgoditi, da već kod prve promjene poslije dvie godine polovica novih članova dodje. Ako se njegova služba produlji za dvie godine, može se naći u sredini zastupstva, u kojem nema ni jednoga od onih, koji su ga birali i koji su u njega povjerenje stavili. Ja mislim, da nebi bilo dobro u takav položaj načelnika stavljati, iz kojega položaja, držim ja, da bi se samo neprilike i nepodobštine radjati mogle, pak nema niti razloga, zašto da to bude. Ako se gradski načelnik kroz četiri godine, dok traje služba njegovih drugova zastupnika gradskih, pokaže sposobnim, ako svoju službu vrši ne samo na zadovoljstvo svojih kolega i javne oblasti, koja bdije nad njegovim službovanjem, nego i obćinstva, on će opet na novo izabran biti. Nema dakle razloga, zašto da je za dvie godine dulja služba gradskog načelnika, nego li njegovih drugova, koji su zastupnici. Držim, da bi se ovim na neki način u protuslovje i nedosljednost naprama načelu reprezentativnom došlo, kada

bi se jednomu zastupniku, jer je gradski načelnik, njegov mandat zakonom produljio na dulje vremena, nego što traje mandat ovog sbora, iz čije sredine je on izašao.

Što se tiče treće razlike t. j. doživotnosti službe, to ja priznajem, kada bi se radilo samo o tom, da se tko ohljebi, da bi ovo načelo bilo vrlo koristno za onog, o kojem bi se radilo. Ja priznajem, da u Pragu i da možda u drugih gradovih i u drugih zemljah mogu biti takove okolnosti u dotičnih občina, da to nemože u nijednom slučaju na nepriliku i na štetu biti, ako se dotični načelnik, pošto je tri puta izabran, doživotno osjegura; ali, gospodo moja, ako mi sve okolnosti u svih gradovih Hrvatske promotrimo, to ćemo viditi, da bi to moglo biti pogibeljno.

Imade mladih i sposobnih ljudi, kojim radi toga, što su mladi, nepoklanja izborničtvo rado povjerenja svoga, te se nerado biraju u zastupstvo, van biraju u zastupstvo obično vremašne dobre ljude; pak dodje na mjesto načelnika na svaki način i vremašni čovjek, koji je prevalio 30 godina dobe svoje, i kod tog čovjeka neće biti ona snaga, ona elastičnost, ona žilavost, ona radinost, koju je imao, kada je prvi, drugi i treći put stekao povjerenje, nego je od dana do dana slabiji, te bi se tako nametnuo občini čovjek, koji bi više prikladan bio za mir, nego li za službu. Ja, radi toga u naših okolnostih, gdje su gradovi još mladi, gdje okolnosti njihove u nijednom pogledu nisu utvrdjene, gdje se istom radi o napredku i razvitku njihovom držim, da bi ovo načelo moglo gdjekojemu gradu nametnuti načelnika, koji mjesto da gradu i njegovom napredku pomaže, mogao bi mu biti zapriekom. Bi li pako načelnik takov, gospodo moja, poslije 12 godina onu kriepkoću, onu žilavost, onu elastičnost i snagu radinu uzdržao, koju je imao, kada je prvi put povjerenje občine i zastupstva stekao? Ja držim, da bi to vrlo riedko bilo, a budite sjegurno uvjereni, da će biti prije izabran, nego ako bude ova ustanova u zakonu, s kojom se sili njemu penziju davati. (Živio!) Ja sam dakle za to, da se ova ustanova iz osnove vladine neprimi, nego sam u tom za predlog odbora.

Četvrta je ustanova kvalifikacija za načelnika, koja se traži od njega i koja bi imala ista biti kao i za državnog činovnika upravne struke. Ja moram iskreno kazati, da sam ja za ovu kvalifikaciju bio dušom i tielom zauzet i da sam ju zagovarao u odboru, jer sam pred očima imao grad Zagreb, i jer sam držao, da u gradu Zagrebu načelnik mora tu kvalifikaciju imati; nu u odboru, kada smo prešli redom sve gradove Hrvatske i Slavonije, uvjerili smo se, ako se primi ova kvalifikacija, da će mnogi gradovi doći u nepriliku, te neće pod nijedan uvjet načelnika moći dobiti. To je jedno, a drugo, što neće moći gradovi mnogi takova čovjeka, koji imade propisanu kvalifikaciju, platiti, treće, što u svih gradovih tako kvalificiranih ljudi nema. Ja neću za to primjera navoditi, ali na ove je rezultate odbor izpitivanjem svojim došao, kada je redom od prvoga do posljednjega grada naše domovine prošao, te se je uvjerio o tom, da bi u više slučajeva gradske občine došle u taj nepogodni položaj, da bi si morale možebit prevelikom žrtvom načelnika izabrati. Radi toga sam mnienja svoje nazore, moram iskreno kazati, natrag povukao, jer sam imao samo grad Zagreb pred očima, i umirio sam se time, da će izborničtvo grada Zagreba uvjek si birati takovog načelnika, koji će potrebitu ovu kvalifikaciju imati, bez da mu to zakon namiće. Gospodo! Kod ovog imadem samo tu refleksiju, da bi po svoj prilici obzirom na ovu točku mnogo probitačnije bilo, da bi vis. vlada gradski red za grad Zagreb od ostalih gradova naše domovine odielila, te bi se još koješta različita dalo ustanoviti u gradskom redu za grad Zagreb, što se nije moglo ustanoviti radi toga, jer su se imali pred očima i drugi gradovi naše domovine, kojim se to nemože prilagoditi. Iz ovih razloga ja sam za redakciju odbora i proti izpravku vis. vlade. (Živio!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje Antolek-Orešek.)

Dragutin Antolek-Orešek: Visoki sabore! Ja nebi bio progovorio, da nisam izazvan po g. zastupniku grada Zagreba.

Što se tiče izbora načelnika i trajanja njegove službe, to se slažem s predlogom odbora; ali pod nikakav način nemogu se slagati s predlogom odbora, što se tiče sposobnosti načelnika, jer se u predlogu odborovu netraži nikakva sposobnost za gradskog načelnika. Ako to stoji, što stoji u ovom zakonu, i što odbor priznaje, da gradovi, t. j. poglavarstva gradska vrše službu u prvoj molbi, te da su ono isto, što političke oblasti prve molbe, tako zvane podžupanije, onda vi meni dopustite, da to nije logično, da se od načelnika, koji imade onaj djelokrug, kojeg imadu podžupanije, da se upravo nikakva sposobnost netraži. Kada vi, gospodo moja, od seoskog bilježnika tražite izpit, a od gradskog načelnika, koji vrši upravu u prvoj molbi, i u kojega djelokrug tako važni predmeti spadaju, nikakovu sposobnost nezahtievate, onda ja kažem, da nebi trebalo niti nikakve organizacije. Ako budu takvi ljudi, recimo, koji nemadu nikakvu sposobnost, izabrani, što je moguće, onda neznam, kakva će to biti uprava gradska. Moja gospodo, to nestoji, što je malo prije g. Mrazović kazao, da samo u Zagrebu mora biti pametan čovjek za načelnika, a u drugih gradovih kakav god. Moja gospodo, gradski načelnik u Zagrebu nije ništa više nego onaj u Ivaniću, Koprivnici ili Varaždinu; jer on ima iste agende kao svi ostali. Ako se bude zahtievalo od načelnika zagrebačkog, da bude sposoban, a od drugih da budu kako mu drago, oprostite, to je, odviše po domaće rečeno. (Posmjeh.) Moja gospodo, gradski načelnik nije više ono, što je bio prije g. 1848., gdje je bio na čelu grada sudac, što je sada naravski prestalo. Dakle, gospodo moja, kao što se ja slažem, da

e načelnik bira iz sredine zastupstva, tako se neslažem ime, što se tiče sposobnosti, i glasovati ću u tom pogledu za vladin predlog.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi više govoriti, to imade rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Gj. Kranjčić**: Visoki sabore! Ja sam vrlo zahvalan gospodi zastupnikom dru. Šramu, dru. Jordanu, Tončini i Mrazoviću, što su me svojim razlaganjem i svojom obranom predloga odborova odriešili od težke dužnosti, da ga i ja branim. Jedino dozvoliti ćete mi, da se ovdje obazrem na osnovu vladinu, koju je blagoizvolio presv. g. vladin zastupnik braniti, da se ovako primi, pak da dokažem, da se po ovom, gospodo, nebi ništa postiglo, nego što bi se postiglo s predlogom odborovim. Po osnovi vladinoj načelnikom može izabran biti onaj, koji je izbornik dotične obćine. t. j. koji je pripadnik dotične obćine, koji je navršio 30 godina dobe svoje itd.; zastupnikom nemože nitko drugi biti, nego koji je zavičajnik dotične obćine. Ako je tomu tako, da je bilo gradsko zastupstvo ograničeno lih na gradske pripadnike, to će se po vladinoj osnovi isto dogoditi, što se neka gospoda boje, da se naime u nekih gradovih neće moći naći sposobnih ljudi, koji bi mogli biti za načelnika izabrani. Obično se prije izbora drže po svuda dogovori, koga hoće da biraju, pak kada znadu izbornici, da se iz sredine zastupstva bira načelnik, to oni bacaju oko na stanovitu osobu, za koju misle. da će biti izabrana za gradskog načelnika.

Govori se u ovoj zakonskoj osnovi o velikoj odgovornosti, koju imade gradski načelnik, i o velikih njegovih dužnostih; nu tu se, gospodo moja, netreba bojati, da bi mogao biti izabranim čovjek nesposoban za načelnika, jer će se naći u svakom gradu po koji sposoban, pak će taj izabran biti u gradsko zastupstvo, koje će ga takodjer i za načelnika izabrati. Ja sam dakle odlučno za to, da se prihvati ovaj §. 48. ovako, kako ga odbor predlaže, jer je tim osigurana sloboda izbora, što su gg. govornici većim dielom razložili, i osigurano će takodjer biti, da će biti izabran muž, koji je u dotičnoj obćini najbolji.

Ona bojazan, koju je presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela naveo, da bi se možda našao koji god sposoban za načelnika, nu da mu se nebi dalo, da bude izabran za zastupnika radi svog posla, dočim bi se dao izabrati za načelnika, čini mi se, da je neumjestna, jer dužnost gradskog načelnika jest mnogo veća, nego li dužnost gradskog zastupnika; zato onaj, koji bi aspirirao na čast gradskog načelnika, neće se otimati tomu, da bude izabran za gradskog zastupnika.

Što se tiče g. Antoleka, koji se je izvolio zauzeti za onu točku, gdje se od vlade ište za načelnika sposobnost za političko-administrativnu službu, na to mi netreba odgovoriti, jer vlada brani §. 49. svoje osnove, u kojem je ona točka zadržana, nu na ovu samo točku nije nitko stavio izpravak, da bi se ovako mogla prihvatiti. U ostalom usposobljenje za političko - administrativnu službu, ište ova osnova, kako je iz odborske većine proizašla, od gradskog činovničtva, od gradskog poglavarstva, koje će imati rukovoditi sve poslove, koji spadaju u djelokrug političke službe, dočim gradski načelnik ima samo poslove nadzirati i razdjeljivati medju gradske činovnike.

Dočim su gg. predgovornici dovoljno obranili sve po odboru prihvaćene nazore u ovom §. 48., s toga mislim, da bi me visoki sabor mogao odriešiti od daljnjeg razlaganja i molim, da izvoli §. 48. primiti onako, kako ga odbor ovdje predlaže.

Predsjednik: Visoki sabore! Predloženi po odboru §. 48. glasi ovako: „Gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici izmedju sebe. Služba načelnika traje četiri godine, makar da i prije nanj došao red izstupiti iz gradskoga zastupstva.

Gradski načelnik dobiva za vremena svoga službovanja službovinu, koju mu opredieli gradsko zastupstvo“.

Usljed izpravka gosp zastupnika Kuševića glasio bi §. 48. ovako: „Gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici. koga za službu tu sposobnim pronadju izmedju obćinara. Služba načelnika traje četiri godine, makar da i prije nanj došao red izstupiti iz gradskoga zastupstva. Gradski načelnik dobiva za vrieme svoga službovanja službovinu, koju mu opredieli gradsko zastupstvo.“ Samo se dakle alineja prva razlikuje od one po odboru predložene, dočim bi ostale alineje glasile upravo onako, kako je odbor predložio.

Po izpravku vis. vlade glasio bi pako ovaj §. 48. ovako: „Služba načelnika traje šest godina. Bude li tko tri puta redom izabran grad. načelnikom, tada se treći izbor smatra doživotnim. Načelnikom može biti izabran svaki izbornik dotične obćine:

a) koji je pripadnik dotične obćine;

b) koji je navršio 30 godina dobe svoje;

c) koji ima za političko-administrativnu službu propisano usposobljenje“

Najprije će se glasovati o predlogu odborovu. Ako bi ovaj predlog pao, onda će se glasovati o predlogu odborovu sa izpravkom gosp. zastupnika Kuševića. Ako i ovaj padne, onda će se glasovati o predloženoj tekstuaciji po vis. vladi.

Ona gospoda, koja su zato, da predloženi po odboru §. 48. glasi ovako, kako je sada po meni pročitan, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predloženi po odboru §. 48. je primljen.

Visoki sabore! Sada se ima preći na §. 42. Na alineju treću ovog §-a podnio je g. zastupnik dr. Andrijević jedan izpravak. Ja mislim, vis. sabore, da mi mo-

žemo ovaj izpravak, pošto razprava nije počela, u interesu dobrog tekstuiranja u pretres uzeti. Izpravak taj glasi ovako:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak). Alineja treća imala bi glasiti:

„Gradski načelnik nepodvrgava se žriebu".

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Andrijević, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Stanko Andrijević**: Visoki sabore! Ova alineja treća §. 42. nemože onako, kako je predložena po odboru, ostati, jer nestoji u skladu sa upravo sada primljenim §. 48., i sigurno je mimoišla pazljivosti odbora, jer bi drugačije sigurno i po samom odboru izpravljena bila. Po prije predloženom izpravku g. zast. dra. Marjanovića imala bi se ova alineja sasvim izpustiti; nu ja držim, da ovo nebi bilo shodno, jer ovakova ustanova treba da bude sadržana u zakonu, da nenastane dvojba, ima li se načelnik podvrgnuti žriebu, ili ne. Nastalo bi takodjer pitanje, što se imade učiniti s njegovim zastupničkim mjestom, ima li se ovo popuniti ili ne. Moglo bi se tu reći, da se ima popuniti, te bi u tom slučaju došao jedan zastupnik više u gradsko zastupstvo. Da pako prestane svaka moguća dvojba, zato predlažem, da ova alineja ima glasiti ovako: „Gradski načelnik nepodvrgava se žriebu", a da se ono: „ako je gradski načelnik ujedno zastupnik", izpusti, i molim, da vis. sabor ovaj izpravak primi.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gj. Kranjčić**: Ja proti izpravku nebi imao ništa prigovoriti, ako se misli samo bolji smisao §. 42. polučiti. Ipak veće jasnoće radi, mislim, da se reče: „Gradski načelnik, koji je zastupnik gradski, nepodvrgava se žriebu".

(Ustaje zastupnik g. dr. Marjanović.)

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Marjanović.

Dr. **Luka Marjanović**: Budući je §. 48. primljen po predlogu odborovu, to ja svoj izpravak na §. 42. potežem natrag, jer držim umjestnim ovaj izpravak g. dra. Andrijevića.

Preuzv. g. ban **Ivan Mažuranić**: U paragrafu 48., koji je malo prije primljen, i to u drugoj alineji istoga veli se: „Služba načelnika traje četiri godine, makar da i prije na nj red došao izstupiti iz gradskoga zastupstva", a to pako stoji u savezu s ovim paragrafom 42., koji govori: „Ako je gradski načelnik ujedno zastupnik, njegovo se mjesto nepodvrgava žriebu". Posve je temeljito dokazao g. Andrijević, da bi se ovo imalo promieniti, da bi se imalo reći: „Gradski načelnik nepodvrgava s[e] žriebu"; ali će biti dva puta rečeno jedno te isto, t. j. u §. 42. polag ovog izpravka, da se nepodvrgava žriebu a u §. 48., gdje se veli: „makar da i prije nanj doša[o] red izstupiti iz gradskog zastupstva". Na svaki način dakle nebi bila dobra tekstuacija, jer bi se govorilo dva puta jedno te isto u §. 42. i u §. 48. S toga mislim, da bi najbolje bilo, da se je reklo u §. 48. samo: „Služba načelnika traje četiri godine, a u §. 42. da se reče, da se gradski načelnik nepodvrgava žriebu.

Predsjednik: Molim liepo, visoki sabore, ja ovdj[e] nemogu dopustiti nikakve diskusije.

Preuzv. g. ban **Ivan Mažuranić**: To sam mora[o] reći u interesu bolje tekstuacije i boljeg shvaćanja.

Predsjednik: Sada se glasuje, §. 42. glasi ovako:

„Svake druge godine izstupljuje polovica gradski[h] zastupnika iz obćinskoga zastupstva, i popunjuje se novim izborom iz onih kotara i izborničtva, iz kojih su izstu[-]pivši zastupnici izabrani bili.

Prvi izstup odlučuje se žriebom.

Ako je gradski načelnik ujedno zastupnik, njegov[o] se mjesto nepodvrgava žriebu. U buduće izstupljuju on[i] koji su prije četiri godine izabrani bili".

Po izpravku g. dra. Andrijevića glasio bi ovaj §. 42 ovako:

„Svake druge godine izstupljuje polovica gradski[h] zastupnika iz obćinskoga zastupstva i popunjuje se novi[m] izborom iz onih kotara i izborničtva, iz kojih su izstu[-]pivši zastupnici izabrani bili.

Prvi izstup odlučuje se žriebom.

Gradski načelnik nepodvrgava se žriebu".

Ona gospoda, koja su za to, da se tekstuacija §. 4[2] predložena po odboru primi, neka izvole ustati.

(Nitko neustaje.)

Dakle nitko.

Ona gospoda, koja su za to, da se prihvati po od[-]boru predloženi §. 42. sa izpravkom g. dra. Andrijevića neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Primljen je dakle §. 42. sa izpravkom g. dra. An[-]drijevića, te će se polag toga i izpraviti.

Visoki sabore! Buduć je za danas već dosta, to j[a] zaključujem današnju sjednicu, a buduću sjednicu uriče[m] u utorak, u 10 sati prije podne, gdje će biti na dnevno[m] redu nastavak današnje specijalne debate.

(Svršetak u 1 sat poslije podne.)

Petdeseta saborska sjednica,

obdržavana dne 9. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak i svršetak specijalne debate ob osnovi zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji i to: §§. 6. i 49. do uključivo 95. sa prilogom.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

XLIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 6. rujna 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe odobren.

Predsjednik javlja, da su na sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor za razpravu osnove zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji podnosi izviešće glede §. 6. zakona ob ustroju gradskih obćina.

Doći će na dnevni red na svršetku razprave ob ovoj zakonskoj osnovi.

2. Grof Pavao Pejačević dostavlja bansku pozivnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i to:

Trajanje službe gradskih zastupnika.

§. 41. primljen po predlogu odbora te glasi:

Služba gradskih zastupnika traje četiri godine od dana, kada su se zavjerili (§. 30.). Gradski zastupnici vrše svoju službu bezplatno; nu za poslove obćinske, obavljene izvan gradskoga kotara, može gradsko zastupstvo izaslanim svojim članovom dopitati primjerenu naknadu troška iz gradske blagajne.

Na §. 42. podnio je nar. zastupnik dr. Marjanović izpravak, da se 3. alineja: „Ako je gradski načelnik ujedno zastupnik, njegovo se mjesto nepodvrgava žriebu“ izpusti. Narodni zastupnik Kušević i predstojnik odjela za unutarnje poslove kr. zem. vlade žele, da se razprava ob ovom §-u suspendira, dok se dodje do §. 48., na koji oni kane izpravke podnieti.

Primljen predlog zastupnika Kuševića.

§. 43. primljen po predlogu odbora, te glasi:

Novi izbori moraju biti obavljeni tečajem prvoga mjeseca po izmaku svake druge godine.

Dok se novoizabrani zastupnici nezavjere, traje mandat izstupajućih zastupnika.

Smrću ili izstupom prije reda izpražnjena mjesta zastupnika nadopunjuju se pravilno redovitim izborom svake druge godine.

Nu ako se tim načinom izprazne:

kod zastupstva od	12	članova	2	mjesta
„ „ „	16	„	3	„
„ „ „	20	„	4	„
„ „ „	24	„	5	„
„ „ „	30	„	6	„
„ „ „	40	„	7	„

imaju se takova mjesta posebnim izborom na temelju posljednjih izbornih listina popuniti prije dospjetka redovitoga izbora.

Takav izbor valja samo za vrieme do redovitoga izbora.

Gubitak službe gradskih zastupnika.

§. 44. primljen po predlogu odbora, te glasi:

Gradski zastupnik gubi svoju službu:

1. kad izgubi pasivno pravo izbora s razloga navedenih u §-u. 26.;

2. Kad neopravdano propusti doći k izboru gradskoga načelnika (§. 47.);

3. kada neopravdano tri mjeseca nepolazi gradskih skupština i odborskih sjednica, a gradski ga je načelnik pismeno opomenuo;

4. kad bude po redovitom sudu odsudjen radi štete nanešene gradskoj občini.

Gubitak službe gradskoga zastupnika izriče skupština za to naročito sazvana, u kojoj moraju biti prisutne dvie trećine gradskih zastupnika.

Razpust gradskoga zastupstva.

§. 45. primljen je po predlogu odbora te glasi:

Zemaljskoj vladi pripada pravo razpustiti s važnih razloga gradsko zastupstvo, nu u tom će slučaju najdulje za osam dana po razpustu zastupstva razpisati nove izbore, koji se moraju za četiri nedjelje po razpisu obaviti.

Dok nema gradskog zastupstva, zamienjuje ga vladin povjerenik zajedno sa gradskim poglavarstvom po propisih ovoga zakona.

B. Gradski načelnik i podnačelnik.

§. 46. Gradskomu zastupstvu jest na čelu gradski načelnik, a kad je on zapriečen, zamienjuje ga podnačelnik.

Primljen je po predlogu odbora.

Izbor gradskoga načelnika.

§. 47. Kad se na temelju ovoga zakona prvi put izabrano zastupstvo ustanovi (konstituira), bira gradskoga načelnika; a poslje bira ga, kad mu izmine službena perioda ili kad mu se mjesto izprazni inim načinom. Ovaj izbor ima se obaviti svaki put najdulje za četiri nedjelje od dana, kada se mjesto gradskoga načelnika izprazni.

K ovomu izboru imaju se pismeno pozvati svi gradski zastupnici s dodatkom, da će svaki, koji nedodje u izbornu sjednicu ili ju ostavi prije svršenoga izbora, ako se temeljito neizpriča, lišen biti zastupničke službe i kažnjen globom od 25 do 100 for.

Načelnik može se birati, ako su najmanje dvie trećine svih gradskih zastupnika prisutne, a izabranim načelnikom smatra se onaj, koga dopadne absolutna većina glasova svih gradskih zastupnika.

Nepostigne li se absolutna većina kod prvoga izbora, onda se stupa k užjem izboru, i ovaj se ograničuje samo na one dvie osobe, koje su kod prvoga glasovanja dobile najviše glasova.

Pokazuje li se pri užjem izboru jednakost glasova, onda odlučuje žrieb.

Izabrani nije dužan primiti službe gradskoga načelnika.

Primljeno po predlogu odbora.

Na §. 48. podnosi zastupnik vlade Jovan Živković izpravak sadržan u §. 48. i 49. vladine osnove zakona ob ustroju gradskih občina, koji glasi:

§. 48. Služba načelnika traje šest godina. Bude li tko tri puta redom izabran gradskim načelnikom, tada se treći izbor smatra doživotnim.

§. 49. Načelnikom može biti izabran svaki izbornik dotične občine:

a) koji je pripadnik dotične občine;

b) koji je navršio 30. godinu dobe svoje;

c) koji ima za političko-administrativnu službu propisano usposobljenje.

Zastupnik Svetozar Kušević podnosi na §. 48. izpravak, koji glasi:

„Gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici, koga za službu tu sposobnim pronadju izmedju občinara".

U 12 sati prekinu predsjednik razpravu te javlja, da je vrieme za interpelacije.

Zastupnik Pavao Brantner stavlja na kr. zemaljsku vladu interpelaciju, koja glasi:

Da li je vis. kr. zem. vladi poznato, da je dioba, gdje je zadruge nestalo, predmetom neopredieljenim, predmetom, za koji se nezna, imade li ga riešavati politička ili sudbena oblast?

Kani li vis. kr. zemaljska vlada taj po narod štetni metež dokinuti?

Interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Poslije toga bje nastavljena razprava glede izpravaka na §. 48.

Kod glasovanja bi primljen §. 48. po predlogu odbora i glasi:

§. 48. Gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici izmedju sebe.

Služba načelnika traje četiri godine, makar da i prije na nj došao red izstupiti iz gradskoga zastupstva.

Gradski načelnik dobiva za vrieme svoga službovanja službovinu, koju mu odredi gradsko zastupstvo.

Zatim se prelazi na razpravu §. 42. Na alineju 3. ovoga §-a podnosi narodni zastupnik dr. Stanko Andrijević izpravak, koji glasi:

„Gradski načelnik nepodvrgava se žriebu".

Dr. Marjanović povuče svoj izpravak natrag, a izpravak dra. Andrijevića bi većinom glasova primljen te s njim glasi §. 42. ovako:

Svake druge godine izstupljuje polovica gradskih zastupnika iz občinskoga zastupstva, i popunjuje se novim izborom iz onih kotara i izborničtva, iz kojih su izstupivši zastupnici izabrani bili.

Prvi izstup odlučuje se žriebom.

Gradski načelnik nepodvrgava se žriebu.

U buduće izstupljuju oni, koji su prije četiri godine izabrani bili.

U 1 sat po podne dignu predsjednik sjednicu uričuć sliedeću za 9. rujna o. g. u 10 sati prije podne sa

sljedećim dnevnim redom: nastavak specijalne debate o osnovi zakona ob ustroju gradskih občina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Občina gjurgjevačka moli, da se čim prije preduzme izbor občinskoga zastupstva.

Ide odboru peticionalnomu.

Občina Šarengrad moli, da se odciepi od političke občine Ilok, a sdruži s občinama Mohovo, Molavin i Novakbabska.

Ide peticionalnomu odboru

Janko Jukić, poreznik občine Novigrad u Modrušpotoku, moli, da se izposluje, da mu se uztegnuta mirovina po kr. ug. drž. željeznici izplati.

Ide peticionalnomu odboru.

Osim ovih nije stigao nikakav podnesak.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o osnovi zakona o ustroju gradskih občina u Hrvatskoj i Slavoniji.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj Gjuro Kranjčić zauzimlje mjesto.)

Dolazi §. 49.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 49.):

§. 49. Izbor gradskoga načelnika za gradove Zagreb i Osiek, potvrdjuje kralj, za ostale pako gradove ban.

Čim bude izbor načelnika potvrdjen, položit će ovomu zakonu priloženu (pod A.) službenu zakletvu u ruke bana, dotično vladnoga povjerenika pred gradskim zastupstvom.

Izprava, sastavljena o položenoj zakletvi, ima se predložiti banu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 49., kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

§. 49. je primljen.

Izvjest. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 50.):

§. 50. U prvoj ustavnoj sjednici i izmakom svake druge godine izabire gradsko zastupstvo absolutnom većinom glasova izmedju sebe podnačelnika, koji zamienjuje gradskoga načelnika, ako je zapriečen, u poslovih spadajućih na gradsko zastupstvo, te vrši svoju službu bezplatno.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 50. ovako, kako je predložen?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov §. 51.): „Gradsko poglavarstvo“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se.)

Naslov ovaj je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 52. osnove ob ustroju grad. občina po izviešću odborovu, koji glasi): Gradsko poglavarstvo sastoji se od gradskoga načelnika i potrebitoga perovodnoga, strukovnoga i pomoćnoga osoblja.

Posebni, na predlog gradskog zastupstva po kr. zem. vladi odobren štatut (§. 5.) ustanovit će ujedno organički ustroj, status i plaćevni šema činovnika i službenika gradskoga poglavarstva i razredbu poslovanja.“

Predsjednik: K ovomu paragrafu podnio je g. zastupnik dr. Vučetić sliedeći izpravak. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak dra. Vučetića. Vidi zapisnik 50. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vučetić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Proučiv ovu zakonsku osnovu, uvidio sam, da je ista zasnovana i konsekventno provedena na temelju slobode i reda, i da radi tako, da će hrvatski gradovi na temelju ovoga zakona postati zaista autonomni, da će oni biti svoji gospodari svoje imovine, jednom riečju, gospodari svoje sudbine. Nu, vis. sabore, poznato je, da je najizvrstniji i najbolji zakon ostao jalov i bezkoristan, ako budu manjkale ravnajuće duše: vrstna i savjestna eksekutiva. A odkuda će se moći, vis. sabore, dobaviti vrstni činovnici? Po mojem osvjedočenju samo onda moći će se dobaviti, ako bude njihova eksistencija dostatno osigurana. Pitanje je sada: Da li ova zakonska osnova zaista dostatno osigurava eksistenciju činovnikâ. Moram odgovoriti, da jest i nije. Jest u toliko providjela činovnike, u koliko je ustanovljeno ovdje, da se imadu činovnici uzpostavljati namješćivanjem činovnikom državnim, to jest, doživotno, da će imati penzije, i da će avansirati kao i državni činovnici.

S druge strane pako kažem, da nije i to zato, jer ova zakonska osnova ostavlja zastupstvu raznih gradova, da ono samo ustanovljuje jedan status, koji će tu plaćevnu šemu u sebi sadržavat. Upravo je ovo, vis. sabore, uzrokom, da sam ja svoj amendement stavio.

Visoki sabore! Nema dvojbe, da će činovnici samo onda biti osigurani, ako to izrično sam zakon ustanovljuje. Ostavljati pako to zastupstvu, — neću kazati, da to nije umjestno i dobro, — nu budući ima različitih gradova, a time i različitih pojmova, to će u jednom gradu zastupstvo htjeti, da ovaj plaćevni šema bude jako jeftin, a u drugom će pod ovom plaćevnom šemom razumievati jedino godišnju redovitu plaću, a o nekih 5-godišnjih doplatcih i o nekoj stanarini neće znati htjeti, jer u zakonu nije kategorički izrečeno, što ima sadržavati plaćevni šema. I ova je nejasnost uzrokom moga amendementa.

Visoki sabore! Nema dvojbe, da onaj činovnik, koji gradu svoju službu posveti, da će samo onda koristiti

gradu, ako sa svim svojim trudom, sa svim svojim nastojanjem i sa svim svojim oduševljenjem i voljom bude gradu služio. Pitam vas, gospodo, hoće li mu biti to moguće, ako mora skrbiti za svoj obstanak i ako je u brizi za svoju obitelj i ako vidi, da u napredak i sve do smrti nebude nikada veću plaću imao, nego što ju sada ima.

To nemože biti, gospodo! Ja dopuštam i mislim i očekuje se, da će svjestno činovničtvo raditi i svoju dužnost izpuniti. Ja sam osvjedočen o tom, da će ono nastojati, da izvrši, što izvršiti ima, da, ali sam s druge strane osvjedočen o tom, da neće s onim uzhitom, s onom vatrom, s onim oduševljenjem raditi, ako znade, da ono ili izvelo ili neizvelo službu kroz nekoliko godina ili cieli život, nema nikakove nagrade od gradjanstva očekivati. Ja znam, vis. sabore, da mi se može odvratiti, da ovo nije izključeno ovom zakonskom osnovom, jer se kaže: da će zastupstvo plaćevni šema ustanoviti, ali ja se bojim, da će biti u zastupstvu ljudi, koji će tako argumentirati, kao što ja čujem: Oni će kazati: Gradski činovnici dosta su dobro providjeni, stalno su namješteni, imadu penzije i avanciraju s državnimi činovnici, a samo što nemaju, kao i državni činovnici nikakova doplatka. Ja to dopuštam, ali je velika razlika izmedju gradskih i državnih činovnika, jer državni činovnici u onoj časti, u koju su postavljeni, bilo kao auskultanti, bilo kao perovodje, znadu unapred, ako budu revno službovali i ako se budu dostojno vladali, i ako sve sile upotrebljuju na to, da zadovolje svojoj dužnosti, da će s vremenom doseći moći i bansku stolicu ili stolicu kojeg predsjednika, dočim u gradskoj obćini činovnici ostaju u onom kolu, u koje su se uhvatili; gradski činovnici obično ostaju u onom gradu, u kojem su namješteni. Druga je razlika izmedju državnih činovnika i gradskih, a to je ta, da državni činovnici uz svoju plaću imadu ekskarcije prilikom segregacije, komasacije, restitucije itd., imadu uz svoju redovitu plaću i nagradu, dočim toga gradski činovnici nemaju, buduć su uvjek zabavljeni u gradskom teritoriju.

Visoki sabore! Da nema nikakovih argumenata za podupiranje pravednosti ovoga moga amendementa, to bi ga nalazili u novom školskom zakonu, u kojem se je iz istih razloga dala učiteljem i plaća i stanarina, sa visokom percentuacijom njihove godišnje plaće i stanarina, što ja nebi želio, da bi vis. sabor ovdje izticao, to možemo ostaviti dotičnomu zastupstvu, koje će imati percentuaciju ustanoviti, ali svakako je opravdano, da se izrično kaže u ovom zakonu, što imade sadržavati ovaj šema. Buduć da to sadržaje moj amendement, to se uslobodjujem vis. sabor zamoliti, da ga izvoli prihvatiti.

(Predsjedničko mjesto zauze prvi sab. podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom izpravku? (Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Vis. sabore! Izpravak, što ga je g. predgovornik na ovaj §. stavio, spadao bi na sliedeći §. I visoka je vlada takovu ustanovu stavila u sliedećem §-u. gdje se kaže: „Njima pripada stalna plaća i pravo na obskrbu za nje i njihove udove i sirotčad po propisih valjanih za kraljevske činovnike“, i tamo je izrično rečeno, da im povrh toga pripada i petgodišnji doplatak.

U ostalom, kada je odbor razpravljao ovu vladinu zakonsku osnovu, gdje govori o petgodišnjem doplatku, mislio je, da će bolje odgovarati autonomiji gradskih obćina, kada one same razprave i odluče o berivih gradskih činovnika, koje se pravo i onako s ovim §. njima podieljuje, i mislio je, da će svaka gradska obćina tako pravedna biti, da će uzeti na sve gradske okolnosti obzir, i da će osigurati svoje činovnike tako, kako će oni rado, veselo i zadovoljno službovati.

Ako se pako misli uzeti obzir na izpravak g. zast. Vučetića, to bi se moglo kod sliedećeg §. učiniti, a ne kod ovoga, kamo izpravak nespada. S toga preporučam, da se primi §. 52. onako, kako je po odboru predložen.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada se stupa na glasovanje o jednoj i drugoj alineji §. 52. O prvoj alineji, na koju nije nikakav izpravak podnešen, glasovati će se posebno.

Prima li vis. sabor prvu alineju ovog §. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Sada sliedi glasovanje o drugoj alineji, na koju je po g. zast. dru. Vučetiću izpravak podnešen.

Najprije će se ovdje glasovati o redakciji odborovoj, a koliko bi ova pala, glasovati će se o ovoj alineji sa izpravkom g. dra. Vučetića.

Prima li vis. kuća ovu drugu alineju §. 52. po redakciji odborovoj. Ona gospoda, koja su za to, da se primi redakcija odborova, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Druga alineja ovoga §. primljena je po predlogu odbora.

(Glasovi: Neka se broji. — Neka se broji.) Ona gospoda, koja su zato, da se neprimi druga alineja po redakciji odborovoj, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Redakcija odborova je primljena.

Time pada podnešeni izpravak.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 53. dotične zakonske osnove):

N a m j e š t a j č i n o v n i k a.

§. 53. Gradski činovnici i poslužnici namještaju se doživotno.

Njim pripada stalna plaća i pravo na obskrbu za nje i za njihove udove i sirote po propisih, valjanih za kr. činovnike.

Perovodni i pisarnički činovnici gradskoga poglavarstva moraju biti usposobljeni za svoje službovanje onako, kako je propisano za kr. činovnike u Hrvatskoj i Slavoniji.

Ovdje mi je opaziti, da se uvukla pogrieška tiskarska, gdje se u trećoj alineji veli „perovodni i pisarnički" i da ove rieči imadu izostati, jer osim perovodnih i pisarničkih činovnika ima i strukovnih činovnika, koji takodjer usposobljeni moraju biti. Po ovome bi se mislilo, da oni nemoraju biti usposobljeni, zato ove rieči neka izostanu, koje su se uvukle tiskarskom pogrieškom.

(Mjesto predsjedničko zauze opet sab. predsjednik.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 53. onako, kako je pročitan i izpravljen po g. izvjestitelju?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 54.):

Disciplinarna vlast.

§. 54. Gradski činovnici mogu biti suspendirani ili odpušteni od službe pod uvjeti propisanimi u tom obziru za kr. upravne obćine.

Gradski načelnik stoji pod disciplinarnom vlasti kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove.

Gradski načelnici i službenici gradskoga poglavarstva stoje pod disciplinarnom vlasti gradskoga načelnika.

Radi li se ob odpustu od službe kojega gradskoga činovnika ili službenika, izriče odpustnu odluku disciplinarni odbor, izabran od gradskoga zastupstva i sastojeći iz dva gradska činovnika, dva gradska zastupnika i gradskoga načelnika kao predsjednika.

Kr. zem. vlada ovlaštena je u taj odbor delegovati mjesto gradskoga činovnika jednoga ili dva zem. činovnika, ako to gradsko zastupstvo s važnih razloga uzište.

Proti disciplinarnoj odluci gradskoga načelnika ili disciplinarnoga odbora imaju dotične stranke pravo utoka do četrnaest dana na kr. zemaljsku vladu, odjel za unutarnje poslove.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 54. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 55.):

§. 55. Gradski činovnici i službenici odgovorni su u smislu zakona od 16. studenoga 1874. ob ustroju upravnih oblasti točke 7. dodatka A. za svaku štetu, koju nanesu kojoj stranci svojom krivnjom, povriedom ili zanemarenjem svoje uredovne dužnosti.

Predsjednik: Prima li se §. 55. ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 56.):

§. 56. Gradskim činovnikom i službenikom dozvoljuje dopust do 4 nedjelje gradski načelnik, preko toga vremena gradsko zastupstvo. Samomu načelniku dozvoljuje dopust ban.

Predsjednik: Prima li se §. 56 ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov §. 57.):

Poglavje IV. Djelokrug gradske obćine.

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov?

(Prima se.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 57.):

Obćenite ustanove.

§. 57. Djelokrug gradske obćine jest:

1. naravni, u kojem obćina uz obdržanje postojećih zakona samostalno odlučuje i odredjuje o svem, što se neposredno tiče interesa obćine i što u području svojem vlastitimi silami upravljati može;

2. prenešeni, u kojem obćina na temelju postojećih zakona vrši dužnosti javne uprave.

Predsjednik: Ovomu je §-u podnio presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove sliedeći izpravak. Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak taj. Vidi zapisnik 50. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ovdje mi je od strane vlade u kratko navesti nekoliko rieči za opravdanje stanovišta njezina. Vlada je držala, da će dobro učiniti, ako se drži onoga načela kod uredjenja gradskih obćina, koje je dosada bilo.

Ovo je načelo prije nekoliko dana, ako se nevaram, g. Mrazović naveo i naglasio, da ga treba uzdržati, gdje god je to moguće. Zato je i vlada mislila, da se djelokrug gradskih obćina ograniči onako, kako se to u starodavnih inštitucija nalazi i kako to one sa sobom donose, i da će najbolje odgovarati tomu načelu, kada ona ovaj §. onako predloži, kako ga je predložila.

Djelokrug municipalni nije bio prenešen, nego je bio vlastiti, zato je i vlada dosljedno tomu, gdje se radi o političkoj upravi, uzporedila gradske obćine sa podžupanijama, te je rekla, da to nije prenešen djelokrug, nego da je to municipalni vlastiti djelokrug, koji obćinam pripada usljed starodavnih institucija.

Ja dopuštam, da bi mnogo bolje odgovarala teorija ta, kada bi se kazalo: država je dužna i vlastna to i to vršiti, a koliko to nemože vršiti, prenaša na obćine. Ali ova je teorija za one gradove, za one predjele, za one provincije, u kojih starih institucija nije bilo, kao što je Cislajtanija, odkale se to donielo, da je to prenešeni djelokrug.

I u Ugarskoj nije to prenešeni djelokrug, nego municipalni. I ovdje se niti nezna, što je to prenešeni djelokrug.

Njima, koji imadu dosta široki ustav, niti nepada na um ta ustanova, van su to, na koliko jim nije bilo od potrebe, stavili ad acta.

Nemože se ništa preko noći načiniti; niti u Englezkoj, koja ima još širi ustav, nije ništa preko noći postalo. Zato je vlada rekla u svojoj osnovi: Djelokrug gradskih občina je dvovrstan: jedan, koji obuhvaća sve nutarnje poslove občinske, a drugi, koji obuhvaća sve poslove uprave.

To ja od strane vlade preporučam vis. saboru, da ju neka podupire u tom, što više, što je tomu dosljedno odbor u §. 74. izrazio, gdje se govori o djelokrugu gradskog načelnika i gradskog poglavarstva i kaže: Djelokrug gradskog poglavarstva obuhvaća: 1. unutarnje poslove občinske, 2. poslove javne uprave, kao što je to i vlada rekla.

Kada je slavni odbor u tom §. in specie to označio, zašto sada ovdje tako krsti i kaže, da je djelokrug naravni i preneseni.

U toliko sam imao navesti i molim vis. sabor, da izvoli ovaj §. tako primiti, kako ga je vlada predložila.

Predsjednik: Boljeg orientiranja radi molim presv. gospodina predgovornika, da izvoli kazati, pošto je sada specijalna debata, što da se zamieni?

Jovan Živković: Cieli paragraf.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Kada je odbor §. 61. vladine osnove razpravljao, po kojoj djelokrug obuzima nutarnje poslove občinske i poslove javne uprave, tada je on obzirom na dosadanju praksu i dosadanju porabu uzeo za shodnije, da se pridrži djelokrug naravni i preneseni, naravski za one poslove, koje vlada u nutarnjih poslovih na občine prenaša, za poslove dakle javne uprave, jer sbilja poslovi ove javne uprave i jesu preneseni, akoprem gradskim občinam već od vajkada to pristoji.

U samom obrazloženju, kojim je vlada ovu osnovu zakona saboru podnesla, govori se o naravnom i prenešenom djelokrugu. Kada je vis. vlada sama rekla, da se djelokrug oblasti upravnih prenaša u prvoj molbi na gradske občine, mislio je odbor, da će bolje odgovarati i samoj intenciji vlade, da se pridrži naziv „preneseni djelokrug“.

Što se presv. gospodin zastupnik vlade pozivlje na §. 74., u kojem je primljeno nazivlje „nutarnje poslove občinske i poslove javne uprave“, mislim, da neće niti najmanje smetati, da ostane takovo nazivlje u onom §., koji se sada razpravlja, kako ga je odbor prihvatio.

S toga preporučam vis. saboru, da i onaj §. izvoli po predlogu odbora primiti.

Predsjednik: Odbor predlaže u §. 57. sliedeće (čita).

Presv. gosp. predstojnik nutarnjeg odjela predlaže k tomu §-u sliedeći izpravak (čita):

„Da se glede označenja djelokruga občine uzme po predlogu vlade: Djelokrug gradske občine obuzima: a) unutarnje poslove občinske; b) poslove javne uprave.

Djelokrug glede unutarnjih poslova občinskih, u kojem občina uz obdržanje postojećih zakona samostalno odlučuje i odredjuje. obsiže u obće sve, što se neposredno tiče interesâ občine i što se unutar područja njezinoga vlastitimi silami upravljati i izvadjati može.

Djelokrug u poslovih javne uprave ustanovljen je zakonom od 15. studenoga 1874. ob ustroju upravnih oblasti prve molbe, i inimi zakoni, te ga vrši gradsko poglavarstvo bez uticanja gradskoga zastupstva“.

Najprije će se glasovati o predlogu odbora.

Ona gospoda, koja su zato, da se §. 57. onako primi kako odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Predloženi po odboru §. 57. ima glasiti onako, kako je predložen. Odpada nužda glasovati o podnešenom izpravku.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita): „A. Djelokrug gradskoga zastupstva“.

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor ovaj naslov? (Prima se)

Ovaj je naslov primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 58.):

a) O b s e g d j e l o k r u g a.

§. 58. U poslovih naravnoga djelokruga občine gradsko je zastupstvo zaključujući i nadgledajući organ.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 58., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 58. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: (čita §. 59.):

§. 59. Osim predmeta naznačenih u drugih zakonih i u §§. 32., 35., 37., 38., 47., 48., 50. i 54. ovoga zakona spada na djelokrug gradskoga zastupstva napose:

1. Uredjivati upravne organe;

2. imenovati, umirovljivati i odpuštati občinske činovnike i službenike i ustanovljivati njihova beriva prema postojećim propisom i pod stegom ovoga zakona;

3. brinuti se za uzdržavanje i koristnu upravu občinske imovine i občinskih prava;

4. sticati nepokretna dobra i ovim ravna prava, odtudjivati ili zalagati občinsku imovinu;

5. sklapati, ponavljati i produživati ugovore i pogodbe u obće, a napose zakupne i najamne ugovore, u koliko nespadaju na redovitu upravu gospodarstva nadležeću gradskomu poglavarstvu;

6. ustanovljivati proračuna o prihodu i razhodu gradske občine i svihkolikih občinskih zaklada i zavoda;

7. ustanovljivati i razpisivati občinski namet i odredjivati druge danke i podavanja za namirivanje občinskih potreba;

8. uzimati zajmove i preuzimati jamstva;

9. pregledavati i riešavati račune občinske i račune občinskih zavoda i zaklada;

10. dozvoljivati povedenje i obustavu parnica, sklapanje nagodba u poslovih obćinskih, koji nespadaju na redovitu upravu gospodarstva nadležeću gradskomu poglavarstvu, i postavljati pravnoga zastupnika, zatim primati i odbijati nasliedstva, zapise i darovanja;

11. odpisivati dvojbene i neutjerive obćinske tražbine, opraštati od naknada;

12. razvrgavati uporabne ugovore i popuštati od uporabnine za trajanje ugovora;

13. dozvoljivati nove gradjevine, zatim troškove prelazeće stanovitu svotu, kao i sve u proračunu nepredvidjene troškove;

14. mienjati obćinski teritorij;

15. sastavljati mjestne statute;

16. izvršivati pravo patronatsko i podjelbeno, pripadajuće obćini i obćinskim zavodom po propisu zakona i zavodskih ustanova;

17. primati u obćinsku svezu, podieljivati pravo građjanstva i počastnoga gradjanstva;

18. brinuti se za uzdržanje redarstvenih i zdravstvenih zavoda i za namirivanje potreba skopčanih s djelokrugom gradskoga poglavarstva u poslovih javne uprave;

19. brinuti se za obskrbu siromaha i za aprovizioniranje grada;

20 vršiti pravo peticije u stvarih obćinskih;

21. riešavati tegobe proti odredbam gradskoga poglavarstva u obćinskih poslovih naravnoga djelokruga.

Predsjednik: Na točku 16. ovoga §. podnio je zastupnik g. Beruta sliedeći izpravak:

Bilj. Jovan Steković (čita izpravak): U §. 59. točki 16. neka se na koncu doda: „nemanje vršiti s onim pravom skopčane dužnosti".

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. Beruta, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Beruta: Visoki sabore! Zakon, koji normira javne odnošaje i potrebe, treba, da kada govori o pravih, da govori i o dužnostih, što se ovdje nespominje.

Ja bi rado s mojim izpravkom na točku 16. §. 59. da se normira i ova dužnost, koja se, istina temelji na drugih postojećih zakonitih izprava, te ako i nedodje ona u tekst ovoga zakona, da će ostati netaknuta i u kriepostì. Ali to isto moglo bi se kazati o pravih, pak, kada su se ipak ta prava ovdje spomenula, mislim da je sasma umjestno, da se ovdje iztakne dužnost. To je, čini mi tim potrebitije, što je posve u redu, da se vidi u samom zakonu jedno i drugo, te da se nebi moglo doći na kakovu drugu misao, kada se dužnost nespominje.

Da se takovoj bludnji predusretne, držim, da je ovaj izpravak shodan, za to ga preporučam visokomu saboru na prihvat.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić:** Pošto točka 16. glasi ovako (čita): „Izvršivati pravo patronatsko i podjelbeno, pripadajuće obćini i obćinskim zavodom po propisu zakona i zavodskih ustanova", ja bi za umirenje gosp. zastupnika Berute privolio, da se ovomu §. dodade: „nemanje vršiti s ovim pravom skopčane dužnosti"; — tim se nemienja u tom §. ništa, jer komu pripada pravo, tomu pripadaju i dužnosti, ali da se još jasnije izrazi, moglo bi se tomu §. dodati, što g. zast. Beruta predlaže.

Predsjednik: §. 59. u točki 16. glasi ovako: „Izvršivati pravo patronatsko i podjelbeno, pripadajuće obćini i obćinskim zavodom po propisih zakona i zavodskih ustanova", a s izpravkom g. zastupnika Berute glasio bi ovako:

„Izvršivati pravo patronatsko i podielbeno, pripadajuće obćini i obćinskim zavodom po propisu zakona i zavodskih ustanova, nemanje vršiti s onim pravom skopčane dužnosti".

Ona gospoda, koja su zato, da §. 59. u cielosti ostane onako, kako ga je odbor predložio, neka izvole ustati.

(Nitko neustaje.)

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj §. 59. primi s izpravkom g. zast. Berute, neka izvole ustati.

(Većina ustane.)

§. 59. primljen je po predlogu odbora s izpravkom g. zastupnika Berute.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 60.):

§. 60. Gradsko zastupstvo dužno je neprekidno nadgledati poslovanje obćinskih organa, u tu svrhu može zahtievati, da mu se predlože potrebiti spisi, dokaznice, računi i izviešća.

Napose može prema potrebi pozvati pojedince ili kao odbore iz svoje sredine ili izvan svojih članova osobe sposobne, koje uživaju javno povjerenje, da:

1. Pregledaju i izpitaju proračune i račune o prihodu i razhodu;

2. sudjeluju kod iztraživanja stanja gradske blagajne (škontriranja), koje načelnik ureda radi po postojećih propisih, ili na poziv gradskoga zastupstva, ili dotičnoga po zastupstvu za to postavljenoga odbora, potrebitom opreznošću odrediti i sam ili po izaslaniku provesti ima;

3. nadgledaju upravu obćinskih zavoda i podhvata, koji se izvadjaju;

4. izpituju stanovite zadatke, spadajuće u djelokrug gradskoga zastupstva, i dadu mnienje o njih.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 60., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 60. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 61.):

§. 61. Zaključak gradskoga zastupstva, kojim bi se prekoračio zakonom mu opredieljeni djelokrug, ništetan je,

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 61., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Ovaj §. 61. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 62.):

§. 62. Gradskomu zastupstvu nepripada izvršujuća (eksekutivna) vlast.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 62., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 62. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 63.):

§. 63. U sliedećih slučajevih moraju se zaključci gradskoga zastupstva podnieti kr. zemaljskoj vladi na odobrenje:

1. Kod preinake ustrojnoga statuta i kod uvedenja obćinskih statuta u obće;

2. kod preinake u stanju (statusu) osoblja gradskoga poglavarstva, kao i kod ustanove i preinake njegovih beriva;

3. kod odtudjivanja obćinskoga vlastničtva, ako njegova vriednost nadilazi u gradovih, koji imaju

		do	5000 stanovnika	2000	forinti
preko	5000	„	10000 „	4000	„
„	10000	„	15000 „	6000	„
„		„	15000 „	10000	„

4. kod uzimanja zajmova i preuzimanja jamstva, ako zajam ili ujamčena svota, uračunajuć obstojeće već dugove, nadilazi u proračunu izkazani redoviti godišnji dohodak obćine;

5. kod povišivanja daće od mesarenja i vinotočja, te ustanovljivanja i povišivanja obćinskoga prireza na izravni državni porez, ako taj prirez dvadeset postotaka poreza nadilazi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 63., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 63. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 64.):

b) N a č i n p r e t r e s i v a n j a i o d l u č i v a n j a.

§. 64. Kad se imaju redovite sjednice gradskoga zastupstva sazivati, odredjuje statut (§. 5.).

Izvan toga može se obćinsko zastupstvo sastati samo kad gradski načelnik, a kad je on zaprečen, podnačelnik sazove izvanrednu sjednicu.

Na pismeni predlog od najmanje jedne trećine gradskih zastupnika dužan je načelnik sazvati izvanrednu sjednicu.

Sjednica gradskoga zastupstva, sazvana na drugi način, nezakonita je, a odluke njezine ništetne.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 64., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 64. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 65.):

§. 65. Gradsko zastupstvo može valjano zaključivati samo onda, ako se prije ustanovi, da su svi gradski zastupnici u skupštinu redovito pozvani i ako je nadpolovična većina svih zastupnika prisutna.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 65., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Ovaj je §. 65. primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 66.):

§. 66. Ako je predmetom razprave službovanje gradskoga načelnika ili kojega gradskoga zastupnika, to nesmije onaj, koga se tiče, glasovati, ali je dužan, ako se pozove, doći u sjednicu i dati potrebito izviešće.

Ako li se razprava tiče vlastitih posala načelnika ili kojega gradskoga zastupnika ili njihovih bližnjih rodjaka, nemože on učestvovati i prisustvovati sjednici. dok traje ta razprava.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 66., kako ga odbor predlaže?

§. 66. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 67.):

§. 67. Načelnik ili ako je on zaprečen, podnačelnik, predsjeda skupštinam gradskoga zastupstva i rukovodi njihovu razpravu.

Predsjednik nesmije dopustiti, da se pregovori zametnu medju članovi zastupstva. Ako se radi neprestanih smetnja nemože nastaviti viečanje, može predsjednik na koji čas obustaviti sjednicu ili ju razpustiti.

Tko bi se služio izrazi, vriedjajućimi čast zastupstva ili pojedinih članova, a nebi ih odmah opozvao, može ga zastupstvo, bez uštrba daljega postupka po kaznenom zakonu, zaključkom od dvijuh trećina prisutnih osudit na novčanu globu od 100 for., utjerivu političkim putem — Proti takovoj presudi nema priziva.

Predsjednik: K ovomu §. 67. podnio je presv. g. predstojnik nutarnjega odjela sliedeći izpravak:

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak):

Neka se u §. 67. alineji trećoj izpuste rieči: „zaključkom od dvijuh trećina prisutnih zastupnika“.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odjela, da obrazloži svoj izpravak.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja bi molio, da se ove rieči izpuste, jer nisu ovdje na mjestu, a nema jim u cielom zakonu nigdje traga. Ima ondje u §. 44., gdje se radi o gubitku zastupstva; ondje je odredjeno, da imadu biti dvie trećine prisutnih zastupnika i treba absolutna većina glasova, da se izgubi pravo zastupstva. Ovdje pako, gdje se radi o podieljenju ukora, i da se na red koji zastupnik pozove, neumjestne su one rieči, da je za zaključak potrebita prisutnost dvijuh trećina zastupnika, jer bi to značilo osujetiti svaki rad. Pošto je dakle jedino kod gubitka gradskog zastupstva odredjena u zakonu ta ustanova, koja zahtieva za zaključak prisutnost dvijuh trećina zastupnika. a drugdje je nigdje

ema, zato molim vis. sabor više u interesu onog, što e polučiti kani, da se naime uzdrži red i da poslovi lu napred, i u interesu samoga viećanja, da se izpuste ve rieči, jer neodgovaraju cieloj osnovi zakona i samo i se imalo za važne predmete zahtievati kod glasovanja vie trećine prisutnih zastupnika za zaključak, a kod loba je to sasvim suvišno.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu? (Nitko se nejavlja.)

Izvj. **Gjuro Kranjčić**: Visoki sabore! Kada je odbor vu ustanovu metnuo, da dvie trećine prisutnih zastupika moradu biti prisutne kod zaključka na odsudjenje lobe od 100 for., imao je na umu takodjer i takove jednice, u kojih se netraži absolutna većina gradskih astupnika i gdje dodje više puta malo zastupnika, to je nda trebalo, da su bar dvie trećine zastupnika prisutne, a se odsudi tko na novčanu globu.

Premda nema mjesta prizivu, mislilo se je, da će oak neku pravnu moć i veću jakost takav zaključak poieliti moći, jer se može naći od zastupnika nekoliko eprijaznih proti pojedinomu zastupniku, koji bi ga u aglosti odsudili na globu. Zato je odbor mislio, da će e ovakovim zaključkom pravna sigurnost podieliti svaomu zastupni u, koji bi se poslužio izrazom koga druoga uvredljivim, kada se kaže, da su potrebite dvie rećine prisutnih zastupnika kod takova zaključka.

Predsjednik: Predloženi po odboru §. 67. glasio i ovako (čita).

Presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela podnosi izravak na treću alineju, po kojem bi se u toj alineji male izpustiti rieči: „zaključkom od dvijuh trećina prisutnih zastupnika."

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj §. 67. u cieosti dakle i s onimi riečmi u 3. alineji, primi, neka zvole ustati.

(Ustane dvojbena većina.)

(Glasovi: Većina, manjina.)

Predsjednik: Molim liepo onu gospodu, koja su zvoljela ustati, neka imadu dobrotu, još jedanput ustati. Prama bilježniku): Izvolite brojiti! (Bilježnik Jovan Steković broji, te konštatira, da je većina.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 68.):

§. 68. Sjednice gradskoga zastupstva jesu javne, nu na zahtjev predsjednika ili jedne četvrtine prisutnih gradskih zastupnika mogu se držati tajne sjednice, ali se zaključci moraju proglasiti u javnoj sjednici.

Proračun i občinski računi nesmiju se razpravljati nego u javnoj sjednici.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 68., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 68. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 69.):

§. 69. Glasuje se redovito javno i ustmeno sa „da" ili „ne", ili tako, da glasovatelji ustaju ili ostaju sjediti.

Tajno se glasuje glasovnicami ili balotažom: 1. kod izbora; 2. kad se glasuje o osobah; 3. kad to zahtieva četvrtina prisutnih gradskih zastupnika.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 69., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 69. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 70.):

§. 70. U sjednice gradskoga zastupstva nemaju pristupa deputacije.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 70., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 70. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 71.):

§. 71. Za valjan zaključak gradskoga zastupstva pravilno treba da glasuje nadpolovična većina prisutnih zastupnika.

Kad su glasovi jednako podieljeni, odlučuje predsjednik.

U sljedećih predmetih pako treba za valjan zaključak, da sjednici prisustvuju dvie trećine i da za zaključak glasuje nadpolovična većina svihkolikih zastupnika:

1. Kod izbora gradskoga načelnika;
2. kod ustanove proračuna;
3. kod svih predmeta naznačenih u §. 63.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 71., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 71. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 72.):

§. 72. O sjedničkih razprava ima se voditi zapisnik i u njem naznačiti dan, kada se je sjednica obdržavala; imena prisutnih zastupnika; svi učinjeni predlozi i njihovi razlozi, ako to naročito zaište koji član, ili ako se radi o predmetih, za koje je potrebno višje odobrenje: napokon stvoreni zaključci s naznakom broja zastupnika, koji su glasovali za nje ili proti njim.

Na zahtjev manjine ili pojedinoga zastupnika ima se u zapisnik uvrstiti njihov votum separatum.

Zapisnik sjednički ima se, ako nije moguće odmah po dovršenoj sjednici, svakako u prvoj budućoj ovjeroviti, a podpisat će ga predsjednik, dva na to opredieljena zastupnika i bilježnik.

Ovjerovljeni prepis zapisnika ima se u roku od četrnaest dana podnieti kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, na uvid.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 72., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 72. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 73.):

§. 73. Posebnim štatutom i poslovnikom odobrenim po kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove (§. 5.), ustanovit će se način službovanja i opravljanja unutarnjih posala gradskoga zastupstva i rukovodjenja zastupničkih sjednica. Napose opredieliti će se broj redovitih zastupničkih sjednica i kada da se drže; način pozivanja zastupnika u sjednice; redoviti i točni polazak sjednica od strane zastupnika; dnevni red za redovite i izvanredne sjednice; pravo stavljati predloge, uredjenje odbora i njihova djelokruga, uzdržavanje reda i mira itd.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 73., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 73. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov): „B. Djelokrug gradskoga načelnika i gradskoga poglavarstva“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov, kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Ovaj je naslov primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 74.):

§. 74. Djelokrug gradskoga poglavarstva obuhvaća:

1. Unutarnje poslove obćinske:
2. poslove javne uprave.

Unutarnje poslove obćinske upravlja i rukovodi gradsko poglavarstvo sudjelovanjem i pod kontrolom gradskoga zastupstva, kao njegov upravljajući i izvršujući organ.

U poslovih javne uprave vrši gradsko poglavarstvo svoj zakonom opredieljeni djelokrug samostalno i pod odgovornosti gradskoga načelnika.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 74., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 74. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita): „Unutarnji obćinski poslovi“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se.)

Naslov „unutarnji obćinski poslovi“ je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 75.):

§. 75. Unutarnji poslovi obćinski jesu, koji izviru iz naravnoga djelokruga obćine, ponapose:

1. Uredovati glede izbora zastupstva, kako to ovaj zakon nalaže gradskomu poglavarstvu.
2. Uredovati glede imenovanja i službenih odnošaja činovnika i službenika gradske obćine i gradskih zavoda.
3. Zastupati gradsku obćinu kao takovu kako u gradjansko-pravnih poslovih, tako i u poslovnom obćenju sa državnimi i zemaljskimi upravnimi oblastmi i drugimi obćinami i pojedinimi osobami.
4. Upravljati obćinsku imovinu i sredstva, opredieljena za obćinske potrebe u podpunom obsegu, u koju svrhu ima gradsko poglavarstvo cielokupno pokretno i nepokretno vlastničtvo obćine i obćinskih zavoda točnim inventarom držati u očevidnosti.
5. Upravljati gotovinu i vriednostne predmete, pripadajuće neposredno gradskoj obćini kao vlastničtvo njezino, kao i one, što ih obćina na račun države ili inih zavoda i osoba preuzima, čuva i rukovodi.
6. Upravljati i nadgledati blagajne, urede i zavode, opredieljene za upravu i zaračunanje povjerena im dobra.
7. Upravljati poslove ubožke i ubožkih zavoda.
8. Nadgledati i upravljati zavode, ustrojene na trošak gradske obćine, ili utemeljene po drugih osobah za gradske svrhe, u koliko glede ovih zakladatelj nije odredio inako.
9. Upravljati gradjevnu struku i brinuti se za uredjenje i uzdržavanje obćinskih cesta, puteva, mostova, kanala, zdenaca, vodovoda i inih uredaba, kao i za uzdržavanje obala na obćinskih potocih.
10. Rukovoditi uredbe glede čišćenja javnih puteva i trgova, glede taracanja i razsvjete.
11. Uzdržavati i upravljati uredbe vatrogasne, kao u obće uredjivati i uzdržavati sve u interesu mjestnoga redarstva i zdravstva potrebite zavode i urede, zatim pripravljati sredstva za odvraćanje pogibelji od povodnje ili inih nepogoda, i podupiranje stradajućih u nesgodah, tičućih se obćine.
12. Brinuti se za živežnu obskrbu (approvisioniranje) grada.
13. Skrbiti, da se za izvršenje ovih dužnosti potrebita novčana sredstva namaknu i svi dohodci i tražbine obćine za vremena poberu.
14. Nadzirati medje obćinskoga zemljišta.

Predsjednik: K ovomu § 75. stigao je od g. zastupnika Berute sliedeći izpravak:

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak): „U §. 75. neka se pod 1. točkom uvrsti: paziti na javnu ćudorednost, mir i red. Sadanja prva točka neka bude druga, druga treća itd.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Beruta, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Beruta: Visoki sabore! Djelokrug obćinskog poglavarstva opisuje se u §. 75. i u sliedećem dosta obširno. Ali ja držim, da je glavna i najpreća zadaća svakog poglavarstva u obće — što u ovom §. nije izrečeno — paziti na javnu ćudorednost, mir i red. Bez javne ćudorednosti, mira i reda, neda se pomisliti o kakovom napredku.

Javna ćudorednost, mir i red jest upravo uvjet svakoga razvitka, napredka i zadovoljstva, toli pojedinca koli svega mjestnog žiteljstva.

Vi ćete, gospodo, dopustiti, da skrb za dobre puteve, za utvrdjenje potoka i kanala, zdenaca, skrb za mostove, skrb za odvraćanje pogibelji od poplave i drugih nepogoda, skrb za uzdržavanje i umnožanje obćinske imovine, skrb za valjane račune itd., jest svakoga ponaj-

[g]lavnija dužnost, ali vi ćete isto tako priznati, da visoko [n]ad svim tim stoji skrb za javnu ćudorednost, mir i red; [j]er bude li ovo u obćini, biti će jamačno i sve drugo [m]nogo laglje i sigurnije; usuprot, nebude li ovoga, ko-[l]ebati će svako dobro u takovoj obćini.

Istina je, da za obrazovanje i oplemenjenje obćine, [o]bstoje u obćini, osobito u gradskoj, zavodi, ali isto tako, [g]ospodo, stoji, da ima i biti će uvjek i to mnogo ljudi, [k]oji pokraj svih tih zavoda obrazovnih neimadu ili ni-[k]akovu obrazovnost, ili nedostatnu. Svakako nadalje i to [s]toji, da ima takovih, kojim treba dosta puta nekakove [s]tege, nekakova zapta, nekakove pažnje, opomene itd. I [t]u upravo zvana je oblast javno, da na velikom trgu [j]avnoga života svojim okom i svojom rukom pazi, ravna, [r]adi i uputi na ono, što je krasno i plemenito, i da mu [u] ljudskom družtvu dade obličje i biljeg dostojanstva [l]judskog.

Meni se čini, gospodo, da je moj izpravak kao ume-[t]ak ovomu §. tim umjestniji, dapače, rekao bi, nuždan, što se u §§. prediducih osnove ove normiraju prava obći-narâ i stranaca grada, dakle svega gradskog žiteljstva.

Ova prava neimadu vriednosti, rekao bi, neimadu smisla, ako se s druge strane nenametne gradskomu po-glavarstvu, kao javnoj oblasti, dužnost ostvariti, osigurati, zaštititi uzdržavanje onih prava.

To se pako nepostizava onim, što §. 75. nabraja. a to je najpreče, što se postići ima, naime podržavanje javne ćudorednosti, mira i reda.

To je, gospodo, upravo ono, za što svaki strani, dolazeći i boraveći u obćini, najviše pita, najviše želi i traži.

Nebi rado, da mi se ovdje odvrati, da je taj izpra-vak suvišan i da se to razumieva samo po sebi.

Jest, tako bi se moralo razumjeti, da će sigurno valjano gradsko poglavarstvo, ako i nebude u zakonu ovo izrično, držati se najpreče te dužnosti, brinuti se za to.

Ali dopustiti ćete, gospodo, da kakovi već ljudi jesu, nema svagdje uvjek valjana poglavarstva, svakako ćete i to vidjeti, da svakomu poglavarstvu treba više manje kazne, opomena i pobuda, pa kada već zakon pogla-varstvu u obće kaznu za postupak daje za mnogo manje stvari, neuvidjam, da mu se za ono nedaje, što je naj-preče i najvažnije. Isto tako nebi se umirio, kada bi mi se odvratilo, da skrb za javnu ćudorednost, mir i red spada medju poslove javne uprave, o kojih se govori u §. 88.

Ja znam za onaj paragraf, te sam ga pročitao ne samo njega nego i zakon od 15. studenoga 1874., koji govori o ustanovah političke uprave i na koji zakon se taj paragraf pozivlje, ali u §. 88., niti u zakonu od 15. studenoga g. 1874. nisam našao onoga, što bi rado vidio, da je uvršteno u djelokrug gradskih poglavarstva.

Osim toga, gospodo, mislim ja, da, ako skrb valjana za javnu ćudorednost, mir i red, spada u javne poslove, sa svim tim, da su poslovi javni, o kojih govori §. 88., sasvim druge vrsti, nego li su ovi poslovi.

Kako ja naime tumačim stvar, mislim, da oni po-slovi javne uprave, o kojih govori §. 88., potiču iz po-treboće i odnošaja, obstojećih medju drugimi oblastmi i gradskimi poglavarstvi, dočim poslovi, tičući se javne ćudorednosti, mira i reda, protežu se lih na nutarnje po-slove grada, dakle po svojoj naravi spadaju, rekao bi, više na §. 75. nego na §. 88.

Napokon, gospodo, priznajem, da je kod nas pone-stalo mnogo dobrih stvari, a da su se ugnjezdile hr-djave i nevaljane stvari.

Priznajem, da obumire čuvstvo moralno i estetično, osobito u nekih krajevih.

Priznajem, da se slabi, da reknem, gubi pogled i stas ljudi, njihovo znanje i dostojanstvo.

Priznajem dapače i to, da naše zakonodavstvo u tom smjeru nije bilo podpuno sretno, da je ono, kako je imalo, tako i moglo zapriečiti mnogu hrdju i nevolju, pak nije to učinilo niti je to zapriečeno.

Ja si dapače držim za dužnost konštatovati, da je u mnogom obziru to zakonodavstvo spomenutomu vrata otvorilo. Ja bi rekao, gospodo, da bi bilo jednom vrieme, da se tim putem više neide.

Tim više preporučujem svoj izpravak, što se š njime zakonska ova osnova, kako se predlaže, ni najmanje ne-preinačuje, samo joj se nešto dodaje, što mislim, da je u njoj manjkavo i što mislim, da je potrebno u našem vre-menu i u naših okolnostih.

S toga sam slobodan preporučiti ga vis. kući na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. barun Ožegović.

Barun **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Ja se sa obrazloženjem ove točke g. predgovornika sasvim slažem, nu sa samim izpravkom nemogu se složiti radi toga, jer bi taj izpravak bio pleonazam, jer bi se opetovala točka 11.

Javna ćudorednost, mir i red, to su stvari, na koje redarstvo bditi ima. Ovimi riečmi uredjivati i uzdržavati sve u interesu mjestnoga redarstva i zdravstva potrebite zavode i urede, sve je rečeno, što g. predgovornik želi svojim izpravkom ovdje postići.

S ovoga gledišta ja sam za redakciju odborovu.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Gjuro Kranjčić**: Ja mislim, da me je gosp. neposredni predgovornik riešio daljnjega govora, jer sam ja to isto htio navesti, da je u točki 11. izrično to sve rečeno, što se s izpravkom postići želi, naime, gdje se veli: U interesu mjestnoga redarstva i zdravstva uredjivati i uzdržavati sve potrebite zavode i urede, a baš na redarstvo spada čuvati ćudorednost, mir i red.

Zato mislim, da je ovaj izpravak suvišan i molim, da se zabaci, a prihvati ona točka po predlogu odbora.

Predsjednik: Visokomu je saboru poznato, kako glasi §. 75. po odboru predloženi.

G. zast. Beruta želi, neka se pod prvu točku uvrsti: Paziti na javnu ćudorednost, mir i red, te da po tom sadanja točka prva bude druga, a druga treća itd.

Glasovat će se najprvo o predlogu odbora.

Ona gospoda, koja su zato, da se §. 75. primi onako, kako je predložen po odboru, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

§. 75. je primljen po predlogu odbora.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 76.):

§. 76. Uredovne odpravke, izdavane u ime občine, ima podpisivati načelnik ili njegov zamjenik.

Izprave, koje utemeljuju obvezu občine prema trećim osobam, imaju biti podpisane po načelniku ili njegovu zamjeniku i gradskom viećniku ili gradskom zastupniku.

Ako se izprava tiče posla, kojemu treba privola gradskog zastupstva, ili višje odobrenje, mora u izpravi biti naročito naznačena ova privola ili odobrenje, a izprava mora biti podpisana po gradskomu načelniku i dvojici gradskih zastupnika.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 76., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 76. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 77.):

§. 77. Načelnik dužan je zakonite zaključke gradskoga zastupstva ovršiti.

Nalazi li načelnik, da se koji zaključak protivi postojećim zakonom, ili da je na štetu občine, dužan je obustaviti njegovu ovršbu i podnieti ga neodvlačno kr. zemaljskoj vladi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 77. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 78.):

§. 78. Ako se u predmetu, spadajućem u djelokrug gradskoga zastupstva prešnosti radi, bez štete ili pogibelji nebi mogao zatražiti zaključak gradskoga zastupstva, ima načelnik pod vlastitom odgovornošću učiniti potrebitu odredbu; no ima izposlovati naknadno privolu gradskoga zastupstva i višje odobrenje, u koliko to bude potrebito.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 78., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 78. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 79.):

§. 79. Gradsko poglavarstvo preduzima u svojem djelokrugu dražbe i zakupe svake vrsti. Članovi poglavarstva nesmiju ni sami, ni po trećoj osobi udioničtvovati kod dražba, zakupa, ili u obće kod gradskih podhvata.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 79., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 79. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 80.):

§. 80. Mjeseca kolovoza ima gradsko poglavarstvo na temelju imovnoga popisa i občinskih računa sastaviti i gradskomu zastupstvu na razpravu i odobrenje predložiti proračun o prihodu i razhodu gradske blagajne, i svih pod upravu gradsku spadajućih zaklada i zavoda za sliedeću godinu.

Četrnaest dana prije, nego li će zastupstvo viećati o proračunu, ima se isti na svačiji uvid izložiti u gradskoj viećnici.

Svaki je občinar vlastan glede proračuna staviti opazke i prigovore, koje treba pismeno predati, i koji se kod razprave proračuna imaju uzeti u pretres.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 80., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 80. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 81.):

§. 81. Proračuni, odobreni po gradskom zastupstvu, imaju se proglasiti, i služe u obće i glede pojedinih stavaka strogim ravnalom gradskoj upravi, te se nesmije bez privole gradskoga zastupstva proračunani trošak niti prekoračiti niti prenieti iz jedne stavke u drugu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 81., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 81. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 82.):

§. 82. Ako se tečajem godine izkažu neodgodive ili neuklonive potrebe, za koje trošak u proračunu uvršten nije, ima gradski načelnik zatražiti glede njih odluku gradskoga zastupstva, a u slučajevih prešnih ima postupati po §. 78.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 82., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 82. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 83.):

§. 83. Mjeseca travnja ima gradsko poglavarstvo predložiti gradskom zastupstvu račune občinske blagajne, gradskih zaklada i zavoda od prošle godine, obložene potrebitimi prilozi glede prihoda i razhoda, da ih pregleda i rieši.

Glede izložbe računa na svačiji uvid i postupka sa mogućimi prigovori, valja ono, što je u §. 80. rečeno glede proračuna.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 83., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 83. je primljen.

Izvjestitelj **Gjuro Kranjčić** (čita §. 84.):

§. 84. Kod nedovoljnoga opravdanja računarskih nana ima gradsko zastupstvo proti dotičnomu odgovornomu činovniku izreći upravnu presudu uz pridržaj dajega zakonitoga postupka.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 84., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 84. je primljen.

Izvjestitelj **Gjuro Kran čić** (čita §. 85.):

§. 85. Gradsko poglavarstvo ima izvadak računa, odobrenih po gradskom zastupstvu, staviti do obćega znanja

Ono ima pod odgovornošću gradskoga načelnika svekolike blagajne gradske i gradskih zavoda više puta na godinu pregledati i prema potrebi likvidirati.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 86., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 85. je primljen.

Izvjestitelj **Gjuro Kranjčić** (čita §. 86.):

§. 86. Gradsko poglavarstvo čuva sve spise i izprave obćine, vodi točan popis obćinara i stranaca.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 86., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 86. je primljen.

Izvjestitelj **Gjuro Kranjčić** (čita §. 87.):

§. 87. Način službovanja gradskoga poglavarstva u poslovih obćinskih opredielit će se poslovnim redom.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 87., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 87. je primljen.

Izvjestitelj **Gjuro Kranjčić** (čita): „Poslovi javne uprave".

§. 88. U pogledu posala javne uprave vrši gradsko poglavarstvo djelokrug upravnih oblasti prve molbe u smislu zakona od 15. studenoga 1874. za cielo područje gradske obćine.

Molim, ovdje su uslied tiskarske pogrieške izostale rieči: „ob ustroju političke uprave", koje imadu stajati iza „godine 1874."

Predsjednik: K ovomu §. podnio je g. zastupnik dr. Vidrić sliedeći izpravak. — Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak): Da se doda izu rieči „g. 1874." „br. 52. sbornika",

Predsjednik Rieč ima zastupnik g. dr. Vidrić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Od 15. studenoga 1874. imamo dva zakona: jedan, govoreći ob ustroju političkih oblasti, a drugi, govoreći o zdravstvu u zemlji, koji se ovdje necitira. Da se zna, koji se zakon pobliže misli, nuždan je ovaj moj izpravak, da se rieči „br. 52. sbornika" pridoda, pod kojimi se zakon nalazi ob ustroju političkih oblasti.

Pošto je pako g. izvjestitelj predložio, da se umetne takodjer iza rieči „od 15. studenoga 1874." naslov zakonu, to je tada polučeno izpravkom g. izvjestitelja ono, što sam ja htio sa svojim izpravkom polučiti.

S toga ja od svoga izpravka odustajem.

Predsjednik: Prima li visoki sabor po predlogu odbora §. 88. onako, kako je izpravljen po gospodinu izvjestitelju?

(Prima se.)

§. 88. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 89.):

§. 89. Poslove javne uprave rukovodi gradski načelnik pod vlastitom odgovornošću sa ostalimi činovnici gradskoga poglavarstva po postojećih zakonih i propisih.

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. 89., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 89. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita naslov): „Zaglavak".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se.)

Naslov: „Zaglavak" je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 90.):

§. 90. Vrhovni državni nadzor nad upravom obćinskih posala te obćinskih zavoda i zaklada vrši kr. zem. vlada budi neposredno, budi preko svojih organa.

Kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove, ima se svake godine predložiti prepis ustanovljenoga proračuna, svotnik godišnjih računa i izkaz obćinske imovine.

Ona je vlastna tražiti, da joj se na uvid predlože potrebiti spisi, izprave, računi i zapisnici.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 90., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 90. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 91.):

§. 91. Gradovi, kojim bi s vremenom uzmanjkali uvjeti, potrebiti za vršenje djelokruga u javnih upravnih poslovih, podredit će se u pogledu javne uprave kr. podžupanije putem zakona.

Isto tako moći će se pojedinim trgovištem, koja imaju potrebita sredstva za samostalnu političku upravu svoga područja, na njihovu molbu putem zakona dozvoliti, da se po ovom zakonu urede i upravljaju.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 91., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 91. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 92.):

§. 92. Vrieme, kada ovaj zakon u život stupiti ima, odredit će kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, putem naredbenim.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 92., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 92. je primljen.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 93.):

§. 93. Prelazne ustanove o djelovanju dosadanjega gradskoga zastupstva glede prvih izbora, što će se po ovom zakonu preduzeti, izdat će kr. zemalj. vlada, odjel za unutarnje poslove, provedbenom naredbom.

Predsjednik: Visoki sabore! Iza §. 93. podnio je zastupnik g. dr. Spevec, poduprt po desetorici drugova, sliedeći predlog. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita predlog):

„Da se iza §. 93. uvrsti kao novi §.

§. 94. Kod prve obnove gradskoga činovničtva po ovom zakonu nemaju se od sada službujućih gradskih činovnika zahtievati dokazi o sposobnostih propisanih u §. 53., u koliko da su se ti činovnici dosadanjim službovanjem svojim pokazali sposobnimi za dotičnu službu i u koliko nisu namješteni pod uvjetom, da će se naknadno izkazati dokazali o svojem usposobljenju".

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Na prvi mah moglo bi se možda pričiniti komu, da se s ovim predlogom kani neka iznimka u zakonu stvoriti, možebiti u interesu pojedinih individua, i možda na štetu javne uprave. Nu tomu u istinu nije tako.

Ja spadam medju vrlo žestoke protivnike iznimaka, koje se čine bez razloga, koji sbilja nisu opravdani i pravični.

§. 53. ovoga zakona propisuje za gradske činovnike u gradskoj službi ono isto usposobljenje, koje se propisuje za državne činovnike, t. j. svršiti moraju pravoslovne nauke i položiti državne izpite.

S ovom se ustanovom ja posve slažem i želim, dao Bog, da se to sasvim savjestno i sdušno vrši.

Nego pored svega toga, poznavajuć okolnosti osobito u nekih manjih naših gradovih, namiće mi se bojazan, da bi se mogla lahko nepravda počiniti, kada se budu novi magistrati obnavljali i kada bi se morao u svoj svojoj strogosti vršiti § 53.

Imade naime slučajeva, gdje su došli ljudi, koji nisu imali prilike usposobiti se posvema, inače vrlo daroviti, čestiti i pošteni, gdje su došli u gradsku službu, i službujuć već mnogo godina — 15—20 godina — osiedili, ostarili u svojoj službi i koji imadu obitelj i djecu.

Kada bi se strogo ovaj zakon doslovce vršio, moglo bi se doći do nepravde, moglo bi se doći do toga, da si ovakovi ljudi, koji su se žrtvovali dosada za obći interes, da si moraju kruh iskati.

Želja moja ide za tim, da se ovakova nepravda odstrani, da se na takove ljude, koji su se služeć dugo vremena, pošteno, savjestno i sdušno u službi svojoj usposobili, tako, da oni u svojem onom dosti ograničenom djelokrugu možebiti podpuno izpunjavaju mjesto svoje, mislim, da zahtieva pravednost, da se — velim — na takove ljude uzme svaki mogući obzir, imenito, da se s onoga razloga, koji je u §. 53. izrečen, neriešavaju službe.

Iztaknuto je u mojem predlogu naročito to, da se neproteže ova ustanova na one, koji su možebit bili namješteni već pod tim uvjetom, da naknadno uvjet doprinesu.

To su obično ljudi mladji, koji nisu nauku svršili, ili koji nisu državnih izpita položili, pak se imenuju pod tim uvjetom, da do toga i toga vremena manjkavo nadoknade i da doprinesu taj uvjet, kod ovih predmnieva se, da su iz novijeg vremena i od kojih se zahtieva uvjet i netraži ništa nemogućega, i nemože se reći, da se š njimi postupa drakonički. Ali bi se svakako strogo drakonički postupalo s drugimi ljudmi, koji nisu nikada pravoslovne nauke učili, niti svršili.

To bilo pogotovo nemoguće njima učiniti.

Zato, da se kod reorganizacije uzme obzir na one, gdje to pravednost i pravičnost zahtieva, slobodan sam bio ovaj predlog staviti, da se u prelaznoj ustanovi zakona, akoprem ima §. 53. ostati u podpunoj svojoj krieposti, da se samo još time nadopuni ova zakonska osnova, da se kod prve obnove može obzir uzeti na one činovnike, koji su dosada na podpuno zadovoljstvo službovali, premda uvjeta, u §. 53. naznačenih, neimadu.

S toga ja vis. saboru preporučam moj predlog.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Pročitavši ovaj predlog, držim, da je ono, što se postići kani, sasvim pravo i osnovano, t. j. da onim činovnikom, koji su do danas služili i koje zateče nova organizacija, na koliko nisu usposobljeni, netreba da na putu stoji ono, što nisu usposobljeni po propisih.

Rekao bi, da je ovdje samo jedna rieč izostala, koja je nuždna, da se umetne i to, da se ondje, gdje se veli: „U koliko da su se ti činovnici dosadanjim službovanjem svojim za službu" — da se kaže: „za dotičnu službu", jer nemože biti, da od pisara postane kapetan ili obratno.

To bi ja molio, da se ondje umetne.

Predsjednik: Da li g. predlagatelj ovako predlaže, jer bi se inače moralo ono uzeti kao izpravak.

Dr. **Stjepan Spevec**: Ovo ja podpuno usvajam, jer mi je možda iz pera izpalo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o tom?

(Ustaje zastupnik g. Antolek.)

Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Meni je vrlo žao, da se s ovim predlogom nemogu složiti, jer ga smatram suvišnim. Ako to stoji, što stoji, da gradsko zastupstvo može birati činovnike, kako hoće i ako stoji, da je potrebna vlada kod izbora činovnikâ, onda neznam, gospodo, zašto bi se onakav §. imao uvrstiti, jer kod uredjenja političkih oblasti prve molbe ovoga §. nije bilo. Vi ćete naći danas dvie trećine činovnika političkih, koji neimadu usposobljenja, koje zakon zahtieva. Mislite li vi, gospodo, da za činovnike gradske, ako i nebude ovog §., neće biti zabrana u drugu službu otići — to se jako varate, jer svaki, izim onog, kojeg veže kakov interes za gradsku službu, gledati će za sigurno, da dodje u drugu službu, jer, gospodo, kakova budućnost čeka gradskoga činovnika? Sudbina je njegova povjerena gradskomu zastupstvu, a ovdje u ovom zakonu ništa nije skrbljeno za plaću gradskih činovnika. Tu je gradskomu zastupstvu prepušteno plaćevnu šemu vladi predložiti, po kojoj će ovaj ovoliko, onaj onoliko imati plaće, a vlada će se po svoj prilici obazirati na predlog zastupstva, jer će zastupstvo razložiti, zašto su ove plaće tako malene.

Moja gospodo, ja već unapred kažem, na koliko poznam naše gradove, — neću govoriti o gradu Zagrebu, — da će plaće činovnika gradskih polag ove zakonske osnove biti jako loše i polag ovako loše plaće neće moći za sigurno, moja gospodo, gradovi birati sebi bog zna kakove činovnike.

Za to bi ja bio za to, da se izpusti ovaj predloženi §.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Želi li možda g. predlagatelj?

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Samo ću u kratko nešto odvratiti g. zastupniku varaždinskomu, koji je izvolio reći, da je predlog ovaj sasvim suvišan, jer kaže: Gradsko zastupstvo bira činovnike, a vis. vlada potvrdjuje, a ono će birati dakle koga hoće, pak se poziv lje na to, da nije bilo ovakove ustanove do sada, pa da ipak imade polovica činovnika gradskih, koji neimadu propisanih uvjeta. (Antolek: Nisam rekao „gradskih“, nego „političkih činovnika“.)

Predsjednik Molim liepo! (Napram govorniku): Izvolite!

Dr. **Stjepan Spevec**: Ja dopuštam, da je dosada bilo lahko uzeti obzir na pojedine osobe, jer nije bilo zakonom normirano, ali, kada se zakon stvori, onda zakonodavac svakako nečini dobro, ako sam dopušta, da se proti zakonu mogu iznimke činiti, za koje se u zakonu nije brinulo i na koje zakonodavac nije mislio.

§. 53. kaže, da mora biti usposobljen onako, kao što to zakon traži za političku službu. Taj §. nepozna nikakove iznimke. Gradsko zastupstvo, koje bi biralo činovnike, koji nebi imali ove sposobnosti, povriedilo bi zakon i dotični izborni akt nebi imao krieposti, i visoka bi ga vlada, koja ima provadjati zakon, kasirala.

Radi toga upravo, da ova dosljednost nepritisne mnogog siromaka, koji bi postradao bez ikakove krivnje, bio sam slobodan taj predlog učiniti, a onu rieč „dotičnu,“ koja mi se izmakla, prisvajam i molim vis. sabor, neka ovaj predlog s tom riečju prihvatiti izvoli.

Izvj **Gjuro Kranjčić**: U ime odbora pristajem takodjer na to, da se ovaj novi §. uvrsti u ovu zakonsku osnovu.

(Čita novi §. 94., koji glasi):

§. 94. Kod prve obnove gradskoga činovničtva po ovom zakonu nemaju se od sada službujućih gradskih činovnika zahtievati dokazi o sposobnostih, propisanih u §. 53., u koliko da su se ti činovnici dosadanjim službovanjem svojim pokazali sposobnimi za dotičnu službu i u koliko nisu namješteni pod uvjetom, da će se naknadno izkazati dokazali o svojem usposobljenju.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predloženi po gosp. dru. Spevcu i drugovih §. 94. onako, kako je sada pročitan?

Ona gospoda, koja su zato, da se taj §. 94. primi, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

§. 94. primljen je onako, kako je predložen.

Sada će §. 94. biti §. 95.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 94. sada 95.):

§. 95. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 95. onako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

§. 35. je primljen.

Prije nego li se uzme u razpravu „prilog“, imade se u pretres uzeti §. 6., koji je predan bio saboru na izpravak. Molim g. izvjestitelja, da ga izvoli pročitati.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita §. 6.):

§. 6. Občinar gradske občine jest svaki ug.-hrv. državljanin, koji spada u savez iste. Občinar je ili zavičajnik ili nezavičajnik.

Zavičajnik jest onaj občinar, koji je po zakonu o zavičajnosti stekao pripadnost u občini, a nezavičajnik jest onaj, koji neimajući prava zavičajnoga u občini, bud stanuje u istoj i ovdje od kakova dohodka izravan porez plaća, bud nestanuje u občini, ali ovdje kakovu trgovinu, obrt ili nekretninu posjeduju i od nje izravan porez plaća.

Sve ostale osobe, koje stanuju u občini, jesu stranci.

Visoki sabore! Odbor, dobivši nalog, da na novo pretrese ovaj §., nije obnašao na temelju postojećeg zakona ništa na prvobitnoj redakciji promieniti, već vis. saboru preporuča, da bi ga izvolio onako primiti, kako je redigiran po odboru.

Ako zahtieva vis. sabor, ja ću pročitati i obrazloženje toga zaključka.

Predsjednik: Molim samo zaključak.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita zaključak, koji glasi): „Odbor predlaže, da nemože ništa na redakciji upitnoga §. 6.

mienjati, već da saboru preporuči, da taj §. naknadno po redakciji odborovoj primi“.

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da je ovdje zastupnik g. dr. Vojnović podnio ovo: Neka se ovaj §. 6. zabaci i opet odputi na odbor.

Ovo nije izpravak, nego je predlog, a predlogu ovomu manjka ono, što naš poslovnik propisuje, zato se nemože uzeti u pretres.

Zatim mi je čast javiti, da je g. zastupnik dr. Marjanović podnio izpravak predlogu odborovu.

Ja molim, neka se pročita.

Bilj. **Jovan Steković** (čita izpravak, koji glasi): Mjesto „ugarsko-hrvatski državljanin“, neka se uvrsti „državljanin zemalja krune sv. Stjepana.“

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Marjanović, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim, da bi se čitala i motivacija zaključka, da se vidi, na kojih se razlozih osniva.

Predsjednik: Za sada će govoriti g. dr. Marjanović, koji imade rieč.

Dr. **Luka Marjanović**: Ovo nazivlje: „ugarsko-hrvatski“ i „hrvatsko-ugarski“ novi je pojav, koji se u naših javnih spisih uvadja.

Ovo nema temelja niti u zakonu, pak niti u samoj nagodbi.

Poznato je vis. kući, da je — nema tomu davno, — proti nazivlju „hrvatsko-ugarsko“ kod naših saveznika nekim načinom protest uložen.

Nazivlje „državljanin zemalja krune sv. Stjepana“ odgovara nagodbi, na temelju koje vi stojite, odgovara dakle temeljnomu zakonu i ja preporučam već radi toga, da vis. sabor ovo prihvati.

Predsjednik: Želi li visoki sabor, da se motivacija zaključku pročita?

(Glasovi: Neka se čita!)

Dakle molim g. izvjestitelja, neka ju izvoli pročitati.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita motivaciju zaključku. Vidi zapisnik 41. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Kada sam, gospodo, u sjednici od 4. rujna govorio proti §. 7. ove zak. osnove i kazao, da, kada bi propao taj §., bila bi posljedica neobhodna, da se taj §. odputi na odbor.

Tada mi se prigovaralo, da nisam nikakav predlog učinio, da nisam nikakav izpravak podnio, te okoristivši se takovim prigovorom, gospodo, ja sam učinio tako rečeni izpravak, koji nije po mom shvaćanju izpravak niti po nekom običajnom tumačenju našeg pravilnika. Nego, gospodo, ostavljam na strani to pitanje formalnosti; meni je, gospodo, dosta do toga, da mogu proti predlogu odbora govoriti i glasovati.

Što je, gospodo, bilo znamenovanje i kakova je bila namjera ovog vis. sabora, kada je u sjednici od 4. rujna svojim zaključkom odbacio §. 6. i odputio taj §. na odbor

Razprava se, gospodo, vrtila samo oko toga, ima li se prihvatiti izreka „hrvatsko-ugarski državljanin“ oliti ne. Nijednog drugog pitanja nije bilo, gospodo! Oko ovoga samoga vrtila se, kako kažem, sva razprava.

Držao sam dakle, gospodo, da je posve izrazit bio zaključak ovoga sabora i posve bistar i jasan nalog njegov odboru, naime: da se ima preinačiti taj §. u onom smislu, u kojem je bila razprava povedena, gospodo, u ovoj kući. Nego odbor je mislio, da nije toga bilo, da je samo ovaj sabor htio onim zaključkom odrediti, da promotri sam odbor, jesu li uvaženja vriedni oni uzroci, koje sam ja onaj dan glede ovog pitanja obrazložio.

Do vas, gospodo, stoji dakle, vašim današnjim zaključkom, ili potvrditi ove nazore ovog vašeg odbora, ili dopustiti ili bar dokazati, da je sbilja druga bila vaša namjera i ta namjera da je išla baš na to, da se ta izreka preinači u drugu, u onu naime, koju sam ja naveo u mom govoru i koja je, gospodo, uzakonjena u občinskom redu za ladanjske občine g. 1870.

Što nam navadja, gospodo, odbor, da preporuči opet ovomu vis. saboru prihvaćenje §. 6. onako, kako je taj §. bio redigiran po samom odboru i prvi put, da naime državljanstvo zajedničko, da to državljanstvo da je uzakonjeno u nagodbi.

Je li vam to, gospodo, dovoljno, da vi prihvatite predlog odborov? Gospodo, meni se čini, da nije ni ovo državljanstvo u pitanju državljanstva, o kojem se može raditi samo sada, kada se kodificira naš občinski zakon za gradove.

To državljanstvo, kako kažem, nemože biti nijedno drugo, nego ono državljanstvo hrvatsko, koje je jedino mjerodavno za oživotvorenje sposobnosti stečenja prava u okviru autonomne naše kraljevine.

To državljanstvo, gospodo, neizključuje, kako sam naglasio već prvi put i kako opet potvrdjujem, neizključuje ono širje, ono zajedničko, a kano zajedničko nemože izbrisati, nemože absorbirati ovo posebno. Hoćete li, gospodo, da vam nove razloge navedem ovdje za potvrdjenje ovoga mnienja?

Gospodo! Hrvatsko državljanstvo nije nikada prestalo, dokle obstoji Hrvatska; zajedničkoga državljanstva, gospodo, negda nije bilo, sada ga biva i može ga jedanput opet i nebiti.

Kada je, gospodo, člankom 42. god. 1861. ovaj sabor privoljenjem krune očitovao, da je pravno i faktično svaki savez medju ovom kraljevinom i ugarskom kraljevinom prestao, što se je, gospodo, dogodilo?

Dogodilo se je to, da je baš ono zajedničko državljanstvo prestalo, ali ovo starodavno hrvatsko, ovo je trajalo i trajati će, dokle god bude Hrvatske. Zajedničko, gospodo, državljanstvo može biti mjerodavno samo onda, kada se radi o stečenih zajedničkih pravih, koja potiču iz te zajednice, ali kada ćemo mi, gospodo, hotjeti opredieliti, kako se stiče pravo unutar granica naše auto-

nomije, neće biti dosta, gospodo, riešiti ovo pitanje zajedničkog državljanstva, nego će valjati u isto doba, da se kaže, nesamo gradjanstvo u obširnom smislu rieči, nego je li ono još uvjek hrvatsko gradjanstvo.

Je li tako, gospodo, smiono to moje tumačenje? Ja mislim. gospodo, da nije.

Tako se je, gospodo, tumačilo državljanstvo još jednom. Tako ga je tumačila ona ista vlada, pod zakriljem koje se je stvarala nagodba. Ovo državljanstvo bilo je uzdržano po samom onom saboru. koji je bio činbenik kod stvaranja nagodbenog zakona.

To hrvatsko državljanstvo, gospodo, obstoji po zakonu, koji sada upravlja ladanjskimi obćinami.

Vaš zaključak neće ga moći izbrisati.

Što možete vi, gospodo, protiva takovu državljanstvu?

Zakonu od god. 1870., koji upravlja ladanjskimi obćinami, što možete prigovoriti? Kako biste mogli kazati, da je to „lapsus calami" ? Kako biste mogli kazati, da toga niste čuli i da je to samo pogrieška teksta, jer time bi se moglo kazati, da se na neki način prevario zakonotvorac, ali se nikada nemože tvrditi, da je izraz „hrvatski državljanin" erro texti, da je pogrieška tiska, dok ova izreka odgovara namjeri zakonodavca, namjeri onih istih faktora, koji su stvarali nagodbu; dakle, kakova je, gospodo, tu pogrieška? Nikakova pogrieška, dapače nebi se moglo niti usuditi tvrditi, da je kakova pogrieška izim pogrieške teksta, što ondje nema.

Gospodo! Izvolite vašu pažnju svratiti na čudni pojav u zakonodavstvu, koji bi se stvorio, kada biste vi prihvatili taj §. Promislite, za ladanjske obćine imali bismo hrvatsko-slavonsko državljanstvo, a za gradske obćine imali bismo hrvatsko-ugarsko državljanstvo.

Za stečenje obćinskog prava kod ladanjskih obćina bilo bi mjerodavno hrvatsko - slavonsko državljanstvo, a za stečenje obćinskog prava u gradovih bilo bi mjerodavno hrvatsko-ugarsko državljanstvo.

Sada vas liepo molim, ako rieči imadu kakovo značenje, i ako imade razlike medju ovim izrazom „hrvatsko-ugarsko" i „hrvatsko - slavonsko", kako možete vi dopustiti u istoj zemlji, da sposobnost za stečenje prava obćinskog bude druga za gradove, a druga za ladanjske obćine. Gospodo! Učinili su se još nekoji prigovori ovomu shvaćanju od strane, gospodo, moje. Evo, što se je kazalo? Kazalo se u obće, kako to, kada bi se odbacio taj §., kada bi se preinačila ona izreka, kada bi opet obstojale slavodobitnikom „hrvatsko-slavonsko", oliti, da bolje kažem, „hrvatsko državljanstvo", uspjeh zakona, sankcija njegova bila bi izložena pogibelji.

Što se može, gospodo, protivno tomu kazati? Kako se može, gospodo, ovomu prigovoru ići u susret najnaravnijim načinom?

Prije svega, gospodo, svaka vlada, koja bi zagovarala tekstuaciju §. 6. onako, kako ga je sabor od god. 1870 tekstuirao, ja mislim, da bi ona opravdala stanovište svoje i stanovište ovog sabora. Takovim načinom ja neznam, što bi se moglo tomu prigovoriti, jer medju godinom 1870. i 1879. ništa se nije dogodilo u naših medjusobnih odnošajih, što bi ovlastilo savjetnike krune, da uzkrati potvrdjenje zakona radi takove izreke, koja je upotrebljena god. 1870.

Ja dakle, gospodo, nevidim te pogibelji.

Ali, gospodo, stavimo, da ta pogibelj obstoji, nu je li vriedno, da joj se izlažemo? Jest, bilo bi vriedno da joj se izlažemo, jer je u svakoj zemlji državljanstvo kao barjak, koji nekim načinom obilježuje zemlju, obilježuje najsvetije pravo svakog državljanina, koji kaže, da je hrvatski državljanin; time se još osjeća donekle ove stare države, koja u tečaju vjekova, hvala Bogu, nije još izčeznula popuštanjem.

Gospodo! Ja mislim, da to nebi moglo nego škoditi i ugledu i uvaženju ove zemlje. Reklo se i to, da je ipak prošasti sabor upotrebio tu istu izreku, kada je stvarao zakon o zavičajnosti.

Prije svega, gospodo, je li mjerodavno to za današnji sabor? Ja nemislim niti vidim, gospodo, da idući na toj stazi popustljivosti, da se je išto spasilo od prava ove zemlje i od najbitnijih njezinih interesa. Je li ta nova čarobna formula toga hrvatsko - ugarskog državljanstva, je li bar spasila sankciju zakona? Nije, jer u koliko je meni, gospodo, poznato, taj zakon još nije potvrdjen, kojeg smo ovdje prije 2 godine stvorili. Dakle nije niti ta spasonosna izreka mogla spasiti taj zakon.

Kada to. gospodo, tako stoji, što nam preostaje? Nepreostaje nam ništa drugo, nego gospodo, pošto ovaj odbor misli, da sabor nije imao druge namjere, nego samo na neki način izazvati motivaciju od strane odbora, i kad je odbor prihvatio onu formulaciju, to je razlog, da vi opet jasno vašu namjeru očitujete, da, odbacivši ovaj §. pokažete, da je vaša volja, da se taj §. preinači tako, da on bude u sklad doveden sa samim ladanjskim zakonom, tako, da nebude antinomije medju jednim i drugim zakonom. Ladanjski obćinski red po onom, što se čini, ako ne težko bar kasno doći će na pretresivanje u toliko, u koliko budete vi protivni tomu, naći će se zemlja u onoj oprieci, koju sam malo prije iztaknuo.

Gospodo! Kada se pozivljem na vas, pozivljem vas na takav zaključak, koji neće staviti zakon protuslovan sa samim sobom, koji neće staviti u protuslovje jedan i drugi obćinski red, koji će, gospodo, sačuvati ovoj zemlji bar ono, što čini, da ova zemlja još kao neka osebujnost, kao neka posebna država u granicah svoje autonomije bude i jest u okrugu zemalja krune sv. Stjepana.

Ja sam malo prije, gospodo, iztaknuo, da, koliko ćemo više mi uztrajno braniti svoja prava, da toliko lasnije ćemo doći, gospodo, na stečenje onih prava, kojih smo bili do sada lišeni. Uztrajnost, gospodo, a ne popustljivost dovela je vas do pobjede. Bez borbe i bez uztrajnosti niti privatni čovjek, niti država, niti nijedna

*

zemlja nije u stanju ne samo zadobiti ono, što neimade, nego nije u stanju sačuvati ono, što ima.

Narivavajuć nam, gospodo, onu izreku, na što se ide? Ide se na to, da se malo po malo granica medju Hrvatskom i Ugarskom, ona granica, koja je postojala zakonom, da se malo po malo izravna, te da sbilja opet ova zemlja naša nepostane ono, za što se je borila, t. j. da nebude opet „pars adnexa", a ne kraljevina, kako je sada. Barjak i državljanstvo hrvatsko, gospodo, ovo su znamenja, po kojih državna uprava ima svoju bitnost, a taj barjak, koji je priznat po zakonu, to državljanstvo, koje je nam priznato po zakonu, koji opet neizključuje ono širje državljanstvo, bilo bi izloženo velikoj pogibelji, kada bi ga danas prihvaćenjem ovoga §. iztisnuli.

Vi ćete, gospodo, donešenim zaključkom potvrditi onaj prijašnji, te time nećete pokazati to, ako smo mi žalibože dosta prava izgubili, ako nismo još cjelokupnosti stekli, da nam je ipak gospodo onaj ponos hrvatski, koji se indentificira u hrvatskom državljanstvu . . .

Predsjednik: Molim g. govornika, neka se izvoli izjaviti: Prima li predlog odbora ili izpravak gospodina Marjanovića.

Dr. **Kosta Vojnović**: Ja sam govorio prije svega proti predlogu g. izvjestitelja, a pošto vaša presvietlost neće da prihvati moj amendement . , , .

Predsjednik: Molim liepo, dakle kada bi većina pristala uz vaše mnienje, sliedilo bi onda logično, da bi ova osnova zakona bila bez §. 6.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim, bila bi osnova upućena na odbor, da taj §. preinači.

Predsjednik: Molim liepo, u tom pogledu nema nikakova predloga. Ako padne §. 6., kako je predložen po odboru, onda neće biti §. ovoga.

Dr. **Kosta Vojnović**: Ako mi dopustite . . .

Predsjednik: Ja nemogu više dopustiti.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim u pitanju poslovnika za rieč.

Predsjednik: Dakle izvolite!

Dr. **Kosta Vojnović**: Ja neznam, gospodo, koja se logika vodi sa mnom u ovom pitanju.

Kada sam, gospodo, govorio proti prijašnjoj redakciji, tada ja nisam podnio nikakov izpravak, nego sam samo govorio proti.

Tada se je od strane vis. vlade predbacilo, da tu nema nikakova izpravka, da sam imao učiniti takav predlog. Danas sam ga učinio kao popravak, — izvolite shvatiti to, — kao popravak, dakle ja mislim, da se ima i glede toga popravka glasovati za slučaj, da nebi redakcija prodrla. Ja bar ovako shvaćam.

Nego izvolite vi, gospodo, ovo shvatiti ili kao popravak, ili kao predlog, komu fali 9—10 glasova, meni je sve isto, i meni je dosta, da sam spasio svoje osvjedočenje, a to je za mene najglavnija stvar, a glede formalnosti, gospodo, ja prepuštam presvietlomu gospodinu da on to rukovodi, kako mu se čini za shodno.

Predsjednik: Ja se držim strogo poslovnika, pak u njem nigdje neopažam, da bi se „popravci" podnašali već samo „izpravci" i „predlozi".

Dr. **Kosta Vojnović**: Nu neka se zove „izpravak".

Predsjednik: Ako je to izpravak, onda se neodnosi ni malo na tekstuaciju, jer glasi: Neka se zabaci §. 6 i odputi odboru.

Meni se čini, da se ovo nemože po nikakovom poslovniku svieta kao izpravak smatrati, nego samo kao predlog.

Dr. **Kosta Vojnović**: Dobro dakle, neka bude predlog, kada tako hoćete.

Predsjednik: Molim liepo, ali taj predlog nije n podnešen propisanim načinom, s toga nemože niti predlog biti.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odiela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Veleštovani gosp predgovornik trudio se na dugačko i široko stvar jednu posve jednostavnu, neću reći, zamrsiti, nego utuviti u glavu neke pojmove, da, kada se pita, tko je državljanin da mu se temeljitog i pravog odgovora dati može.

Prije svega imadem na predlog ili izpravak od strane vlade to odgovoriti, da je g. predgovornik baš bio prvi put kriv tomu, da odbor nije znao, što raditi ima, nestavivši nikakova predloga, dakle je odbor, dobivši stvar, bio posve ovlašten saboru predložiti ono, što je za shodno pronašao, jer nije imao nikakove upute od sabora, da se ovog ili onog načela drži, te tako odbor, neimajuć nikakova naputka od sabora, ostao je kod toga, što je prije vis. saboru predložio.

Glede same stvari reći mi je, da onu stvar, koju brani g. dr. Vojnović, brani takodjer i većina ovoga sabora i vlada.

Hrvatsko državljanstvo postoji i danas i postojati će ako Bog da, i u buduće.

To je, što se same stvari tiče.

Glede forme, Hrvatska je bila nekada samostalna možda će i u buduće biti samostalna, ako se od zajednice s Ugarskom odciepi, nu danas postoji samo u form zajednica s Ugarskom, i Ugarska je tu zajednicu imala i želi ju imati i u buduće.

(Občinstvo na galerijah počimlje se razilaziti.)

Predsjednik: Molim gospodu na galeriji, da se mirno razilaze.

Jovan Živković: Zajednicu je imala Ugarska i imat će ju u buduće.

Ugarska je naprama Austriji posve samostalna neodvisna, pak ima takodjer tu zajednicu na temelju ugovora.

Dokle taj ugovor izmedju Austrije i Ugarske postoji dotle Ugarska nema prava, koja je nekoč uživala š njom

Ta se zajednica mora rešpektirati, kao i svi oni zaoni, koje ta zajednica sa sobom donosi, a to su tako zvani ajednički poslovi. Osim tih imade ona posve samostalne tvari, ali je vezana po ugovoru na tu zajednicu, te ju ıora jednako Austrija, tako i Ugarska rešpektirati, kao onaj zakon, kojeg ta zajednica sa sobom donaša.

Tako hrvatska zemlja, hoćete „hrvatsko-slavonska" li „hrvatsko-slavonsko-dalmatinska", mora rešpektirati onu ajednicu glede državljanstva, dokle zakon donešeni postoji.

Naše hrvatsko državljanstvo danas je zajedničko, na oje nas veže zakon, koji nas s Ugarskom drži.

Ako je to zajedničtvo državljanstvo, čemu to na široko daleko umovanje, kakova da je forma, kada forma mora iti takova, da se u njoj ogleda državna zajednica i da e vidi, da je državljanstvo zajedničtvo, a to će se viditi, ada se reče: „ugarsko-hrvatsko državljanstvo", dočim Erdelj toga prava nema, da kaže „ugarsko-erdeljsko drržavljanstvo", ili „ugarsko-erdeljsko-hrvatsko državljantvo". Jednom riečju, mora biti takova forma, u kojoj se gleda ta zajednica.

Ako je, gospodo, — a kako vidim, da se na to največi naglasak polaže, — in illo tempore god. 1870. rečeno „hrvatsko-slavonsko državljanstvo, iz toga se neda, gospodo, pobiti ono, što sam ja rekao i nemože se izvoditi nikakovo pravo, nego iz onog temeljnog zakona, na kojem počivaju stvari zajedničke i polag toga mora takov i izraz biti, koji toj zajednici odgovara.

Ja negiram gospodinu predgovorniku ono što je rekao, da se je u pravu popustilo ondje, gdje se je zakona držati moralo, jer držeć se zakona, branilo se pravo.

Jako je veliko pitanje, tko ovdje pravo brani: da li vlada ili većina vis. ove kuće, ako prihvati, što vlada želi, ili onaj, koji protivno govori.

Ja držim, da to pravo brani i odbor, koji je krstio ovo imenovanjem onim, kako ga valja krstiti, a ne onim, koje se traži iz god. 1870., kada je naš sabor prvi put stupao na polju ovog ustava, te nije niti znao, kako što krstiti valja, a niti vlada, jer nije bilo §. toga. Baš radi toga, gospodo, što je hrvatska vlada vidila i što je sabor vidio, da se nezna, da koliko se u razglabanje naših poslova upuštati ima, tražila je naša vlada i naš sabor, da se zna, što je čije i vidjelo se, da je naše ono, što je autonomno, a što je zajedničko, u to se pačati nesmije.

Meni se čini, da je ovdje hrvatski sabor prekoračio granice svoje tako, da ban ide gore, pak reče: Meni se čini: „ovo nije zajedničko nego autonomno", a kada se neslaže, ide se kruni, a tako isto i ugarska vlada oprezno radi, koja veli, da je to zajedničko, a kruna odluči to, da se zna što je čije. Kada smo mi gledali, da se to jasno opredieli i da se faktori nepozvani u naše autonomne poslove pačati neimadu, onda je sasvim pravedno, kada je ugarska vlada gledati imala, što je zajedničko, te mora kazati: To državljanstvo hrvatsko mora stajati. To nije istina, jer je državljanstvo jedno svih zemalja krune ugarske, i mora biti forma ta, da se ogleda u njoj ta zajednica.

Jedino dakle glede forme imala bi ugarska vlada pravo prigovarati, kada bi se onako krstilo, kao što to g. dr. Vojnović krsti, jer nesliedi iz toga, da bi to danas moralo biti, što je bilo g. 1870.

Što se tiče branjenja prava, o tom neka odluči vis. kuća, da li oni bolje to pravo brane po onom tumačenju, koje se osniva na postojećem zakonu, ili oni, koji to tumačenje izvode onako, kako ga je pokojni sabor izvodio?

Kako rekoh, imade hrvatsko državljanstvo, ali to je zajedničko, a kako će biti u buduće, to će se onako, kako bude, i prekrstiti.

Što se tiče izpravka gosp. dra. Marjanovića, da se reče: „državljanin zemalja krune sv. Stjepana", to je posve korektno i pravilno i može se ovako krstiti, jer i to odgovara onoj zajednici.

Medjutim, gospodo, pošto zakon imade biti sustavan, jedan zakon o zavičajnosti, jer se onaj pozivlje na ovog, a obratno ovaj na onog, to dosljednost sobom donosi, da vidimo, kako je tamo izraženo i ondje se ogleda ta ugarsko-hrvatska zajednica. A kada se dakle ta zajednica ogleda, čemu druga forma, kada je ovaj izraz takav, koji stoji u okviru zakona? S toga mislim, da je ovo posve jednostavna stvar, gospodo, prema onomu, što je izvolio veleštovani gosp. dr. Marijan Derenčin reći, čega se nitko pobiti usudio nije, a niti sam gosp. dr. Vojnović nije uzeo, da pobije razloge njegove. (Dr. Vojnović: Jesam!)

S toga držim, da može svaki posve mirnom sviešću na temelju zakona glasovati za ovo, što odbor predlaže, jer se u tom ogleda ono pravo ove zemlje, koje se ogleda u državnom temeljnom zakonu, koji se zove nagodba.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ja neću na dugo i široko govoriti, nego sasvim u kratko.

Ja ću, moja gospodo, sasvim mirno danas glasovati onako, kako sam glasovao prije dva dana.

Gospodo moja! Meni se čini smiešno, ako većina sabora nije prihvatila §. 6. ovako, kako se predstavlja i kako je redigiran. time je već sabor prihvatio mnienje, da nije u redu sastavljen taj §. A zašto nije bio u redu sastavljen? Jer nije bio u onom smislu, u kojem je smislu progovorio g. dr. Vojnović. Tu je već pravac dat odboru, da se mora to mienjati, tim više, gospodo, što je sabor već izrično odlučio, da nepristane na to. Sada, ako sabor kroz dva dana prihvati onu istu redakciju, kako ju odbor predlaže, neznam, može li to on učiniti. Naravska stvar, da se mnienje može promieniti kroz dva dana, ali saborski zaključak ne.

Gospodo moja! Za mene je mjerodavno isto ono, što je vriedni g. zastupnik dr. conte Vojnović izvolio kazati. I sbilja, gospodo, to bi jako čudnovato izgledalo

kod nas, ako bi u jednom zakonu, koji u krieposti obstoji, stajalo „hrvatsko-slavonski državljanin", a u drugom zakonu opet „ugarsko-hrvatski državljanin". Sada bi ja pitao, ako bi se dogodilo nekakovo pitanje, bi li onaj zakon imao pravo, koji se proteže na ladanjske obćine, ili taj drugi, koji još danas nije sankcioniran i koji se proteže na gradove?

To bi bila kontradikcija u našoj zemlji.

Što je izvolio kazati presv. g. Živković, ja se čudim, jer će mi on sigurno dopustiti, da oni naši prijatelji preko Drave, koji sigurno štuju ustavnost, i kada su oni stvarali zajedno s nami temeljni zakon, da bi oni mogli malo poslje zaboraviti onu pogriešku u ladanjskom zakonu, gdje se je reklo: „hrvatsko-slavonski državljanin". Ja to jako dvojim. Njima nije na um pala razlika ta, što se tiče zajedničkog državljanstva.

Meni nije poznat nijedan slučaj počamši od godine 1870., odkada je taj zakon stvoren, da se je koji prijavio i rekao: Ja sam ugarski državljanin, pa da nebi mogao biti primljen na temelju toga zakona u savez naše obćine. Mislim, kroz taj izraz „hrvatsko-slavonski", mi smo nekim načinom pristali na to, da on može biti primljen, jer mi smo takodjer državljani u višem okrugu.

Ja mislim, da mi možemo ovako ostati na temelju onoga zakona, što je bio potvrdjen god. 1870., a ovo se nebi moglo bilo dogoditi, da je odbor shvatio svoju zadaću.

Ono, što je izvolio presv. gosp. kazati, da će ovaj zakon ostati bez §. 6., nestoji, jer odbor mora izmieniti ovaj §. polag zaključka sabora, a da odbor to nije učinio, to mi nismo krivi; odbor mora to učiniti, jer imade zaključak sabora, ako pako nije htio toga činiti, mora se zahvaliti na časti odborskoj i sabor bi drugi odbor izabrao, koji bi to riešio.

Ja indi dielim mnienje to, da se imade taj §. odboru i opet povratiti. da izvrši svoju zadaću.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kotur.

Vaso Kotur: Visoki sabore? Ja nebi poprimio rieči, da nisam čuo sa raznih strana tumačenje poslovnika.

Meni se čini, da gospodin zastupnik Vojnović, koji je neposredno govorio, nema pravo. Stvar se ima ovako po mojem sudu.

Visoki je sabor zaključio po predlogu ustmenom, što nije pravilno po poslovniku, koji kaže, da mora biti predlog pismen, ali ovaj je sabor po dobrohotnosti svoga ondašnjega predsjednika zaključio, da se imade učiniti — — što? da se imade povratiti §. 6. odboru, a što je učinio odbor? Odbor je podnio izviešće, koje nepromienjeno glasi ovako, kako je prije redigiran bio taj paragraf i nema vlasti one, koja bi mogla potegnuti odbor na drugo kakovo mnienje, nego na ono, koje je prije izraženo bilo.

Nestoji po mom sudu, da se je visoka ova kuća desavouirala, da će možebiti danas drugi zaključak stvoriti, jer ja priznajem od strane svoje, da nebi smatra[o] griehotom i da bi mirnom savješću u stanju bio dana[s] glasovati proti onomu, za što sam prije dva dana glaso[-]vao, kada bi imao priliku uvjeriti se, da ono, što je prij[e] dva dana kazano, nije dobro, a isto sam tako uvjere[n] da bi svatko mirnom dušom proti onom smjeo glasovat[i]. Glede toga, gospodo moja, može biti komentiranje sva[-]komu prosto, nu što se mene i samoga predmeta tiče, j[a] vam kažem, da neću govoriti o tom, a zašto? Zato, je[r] nemam ona svojstva, koja imadu učenjaci, nego po zdra[-]vom sudu držim, da dok obstoji nagodbeni zakon, nem[a] drugoga državljanstva nego li ugarsko-hrvatskog i austrij[-]skog. Neiztičuć borbu, kojom je jedino u stanju bilo sa[-] čuvati pravo, izgovoreno po našem vriednom drugu i[z] Dalmacije, čast mi je od strane moje sliedeće reći: Kad bude imenovani presvietli drug iz Dalmacije prigodom novih izbora iztaknuo ona načela, po kojih načelih, kad bude on u stanju zadobiti onakovu stranku, koja će s[e] boriti za takova načela i kojom će se strankom moći iz[-]vojevati sve ono, što on danas misli, to mu ja zadajem poštenu rieč, da će me viditi prvoga u svom kolu. Uprav[o] ovaj njegov razlog potiče me proti njemu glasovati, je[r] sam uvjeren, da danas, kada bi poprimili tu borbu, da b[i] mi škodili zemlji i da bi zemlju doveli do one propasti koje se nebi godine i godine mogli otresti i izbaviti. Zat[o] upravo, gospodo, bojeći se borbe ove i te uztrajnosti koju sam ja skupa sa svojimi drugovi pred više godina imao priliku viditi, kada presvietloga conte Vojnović[a] u Hrvatskoj nije bilo, već je on onda došao, kada sm[o] ju već sami izvojevali, zato, poznavajuć borbu tu i uz[-]trajnost i poznavajuć sve žrtve, koje je kukavni na[-]rod morao doprinesti za otresti se ljudih, za otresti s[e] biesnih zlih duhova, koji su bili nadošli na kukavn[u] zemlju, usuprot tomu razlogu, neželeć kukavnu zemlj[u] u onaj nered i metež svesti, glasovati ću za ova[j] §., kako je predložen od strane odbora, jer se slaže [s] mojom sviešću.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjel[a] za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin:** Dotle, dokle je štovani g[.] zastupnik dr. Vojnović zauzeo u pitanju državljanstv[a] stanovište takovo, koje stoji u obćenitoj opreci sa naukom o državljanstvu i sa zakonarstvom ciele Europe, dapač[e] i čitavog svieta, težko se je š njime razgovarati nam koji smo pripravni glasovati za predlog odbora.

Mi držimo, da se pojam državljanstva nedade razsta[-]viti od pojma države, i zato se ovo svojstvo zove d[r]žavljanstvo, jer je uzko skopčano s državom. Kao št[o] je pojam države jedan, tako može i pojam državljanstv[a] biti samo jedan, t. j. skopčan s pojmom države.

Gosp. veleštovani predgovornik on je stvorio dv[a] državljanstva. On je priznao, da u naših zemljah posto[ji] državljanstvo ugarsko i državljanstvo zajedničko, koj[e] obuzima i ugarsko i hrvatsko. Glede toga slažemo s[e]

i š njime, nego glede onog drugog državljanstva — sto hrvatskog — kaže on: Pošto je Hrvatska u skupu malja ugarske krune i uživa ona prava i pošto graani njezini uživaju stanovita prava u tom skupu, s toga a skup tih prava sačinjava drugo državljanstvo, — žavljanstvo hrvatsko, to ja ovo stanovište poričem i žim, da je sasvim nepravedno, jer u jednoj državi ogu pojedini njezini djelovi uživati stanovita prava, ali tih posebnih prava neizlazi još pojam državljanstva.

Ako g. zastupnik dr. Vojnović pita nas, kako se dobivaju ta prava, koja su skopčana svojstvom pripadika hrvatskoga gradjanstva?

Ja odgovaram, da se dobivaju sa zavičajnošću. Kada no mi zakon o zavičajnosti stvorili, mi smo u tom zaonu normirali i način, kojim se pripadnost dobiva i gubi.

Gosp. govornik boji se, da u oči zakona od 1870. od., koji krsti državljanstvo „hrvatsko-slavonsko", i obirom na ovo današnje nazivlje „ugarsko-hrvatsko", da e nastati tu pometnja. Ja držim, da zakon od g. 1870., ada je govorio o hrvatsko-slavonskom državljanstvu, ije mogao imati naravski i logično pred očima nego no državljanstvo, koje mi danas krstimo pravim svojim menom.

Da je zakon od g. 1870. uzdržao ono državljanstvo, kojem je govorio g. predgovornik, najbolje to dokauje g. Mihalović, koji je rekao, da se on slaže sa g. Vojnovićem, ali ipak da misli, da je hrvatsko-slavonsko ržavljanstvo u zakonu od g. 1870. isto, koje mi ovdje agovaramo, dočim g. dr. Vojnović protivno tvrdi.

Nikomu na um nije palo dvojiti, da je državljanstvo no, koje je u zakonu od g. 1870., različito od onoga, kojeg mi zahtievamo. Danas mi dajemo državljanstvu pravo ime, i nije se bojati, da će odtuda neprilike nastati.

Ja nisam za izpravak veleštovanog g. dra. Marjanovića, jer držim, da je izraz „ugarsko-hrvatsko državjanstvo" bolji, nego li onaj izraz, koji on predlaže, jer odgovara državnomu našem pravu, odgovara integritetu našemu u skupu ugarske krune. Držim, da je od strane Ugarske concesia, kada dozvoljuje, da državljanstvo, koje je posve jedinstveno, da se nazivlje imenom zemlje, koja ima cielokupan dio toga skupa. Ja sam uvjeren, gospodo, da nijedna državna zajednica nebi nikada dopustila, da se državljanstvo inače krsti, nego li po njezinom imenu; da se državljanstvo na primjer Austrije krsti „austro-česko", ili „austro-štajersko", nego li pravim svojim imenom: „austrijsko državljanstvo".

Ja sam s toga za predlog odbora.

Iz razloga, izvirućeg iz državnog našeg prava i izvirućе iz osebujnosti naše u skupu sa ugarskom krunom, jesam za predlog odbora.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Gjuro Kranjčić:** Ono, što je izvolio presvietli g. Živković reći, dielim ja š njime, i mislim, da će me riešiti vis. sabor od daljnjeg dokazivanja, da nestoji ono, što je g. dr. Vojnović naveo, niti da je neumjestan izpravak g. dra. Marjanovića. Kada sam pročitao razloge, koji su vodili odbor, predočeno je vis. saboru dovoljno, zašto je baš tako predloženo. Zato jednostavno preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada se ima glasovati.

Predlog odbora glasi ovako (čita):

„da nemože ništa na redakciji upitnoga §-a. mienjati, već da saboru preporuča, da taj §. naknadno po redakciji odborovoj primi"; a §. 6. po predlogu odbora glasi ovako (čita):

§. 6. Občinar gradske občine jest svaki ug.-hrv. državljanin, koji spada u savez iste. Občinar je ili zavičajnik ili nezavičajnik.

Zavičajnik jest onaj občinar, koji je po zakonu o zavičajnosti stekao pripadnost u občini, a nezavičajnik jest onaj, koji, neimajući prava zavičajnoga u občini, bud stanuje u istoj i ovdje od kakova dohodka izravan porez plaća, bud nestanuje u občini, ali ovdje kakovu trgovinu, obrt ili nekretninu posjeduje i od nje izravan porez plaća.

Sve ostale osobe, koje stanuju u občini, jesu stranci.

Izpravak gosp. dra. Luke Marjanovića glasi ovako: Mjesto „ugarsko-hrvatski državljanin" neka se uvrsti „državljanin zemalja krune sv. Stjepana".

Ona gospoda, koja su zato, da §. 6. glasi onako, kako je predložen po odboru, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je primljen. Odpada nužda glasovati o izpravku g. dra. Marjanovića. Sada molim prilog k §-u 49. čitati.

Izvj. **Gjuro Kranjčić** (čita taj prilog):

Zakletva za gradske načelnike.

Ja . . . . zaklinjem se svemogućim Bogom, te zadajem vjeru svoju i obećajem poštenjem svojim, da ću Njegovu cesarskomu i kraljevsko-apoštolskomu Veličanstvu, prejasnomu vladaru i gospodaru Franji Josipu Prvomu, cesaru austrijskomu, kralju češkomu i apoštolskomu kralju ugarskomu, hrvatskomu, slavonskomu i dalmatinskomu, te iza Njega Previšnjega sliedećim iz roda i krvi Njegove nasliednikom neuzkolebivo vjeran i poslušan biti, te pošto sam za gradskoga načelnika izabran, to se zaklinjem, da ću u službi svojoj dužnosti svoje savjestno izpunjivati, pri tom uvjek ne samo boljak službe Njegova cesarskoga i kraljevsko-apoštolskoga Veličanstva, države i zemlje, kao što i občine, koju zastupam, pred očima imati, nego i svaku štetu i pogibelj odvraćati; da ću državnomu i zemaljskomu ustavu vjeran, te zakonom, kao i meni od mojih predpostavljenih dolazećim nalogom voljno poslušan biti, povjerene mi poslove po najboljem svojem znanju savjestno i temeljito obavljati, te uredovnu tajnu vjerno čuvati. Tako mi Bog pomogao!

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj prilog k §. 40. onako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Time je, visoki sabore, specijalna debata svršena, i današnji dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice staviti će se treće čitanje zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevin Hrvatskoj i Slavoniji.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutr u $^1/_2$12 sati prije podne.

(Svršetak u $^3/_4$1 sat poslije podne.)

Petdeset i prva saborska sjednica,

obdržavana dne 10. rujna 1879. u 11½ sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice uz izpravak gosp. Kranjčića. — Priobćenje podnesaka. — Interpelacija nar. zastupnika gosp. Ignjata Katkića glede izplaćivanja plaća katoličkomu svećenstvu. — Treće čitanje zak. osnove ob ustroju gradskih obćina u Hrvatskoj i Slavoniji.

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

L. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 9. rujna god. 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 47 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Obćina gjurgjevačka moli, da se čim prije preduzme izbor obćinskog zastupstva.

Ide odboru za peticije.

2. Obćina šarengradska moli, da se odciepi od političke obćine Ilok, a sdruži s obćinami Mohovo, Molovin i Novakbabska.

Ide odboru za peticije.

3. Janko Jukić, poreznik obćine Novigrad u Modrušpotoku, moli, da se izposluje, da mu se uztegnuta mirovina po kralj. ugarskoj državnoj željeznici izplati.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je specijalna debata ob osnovi zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, te §. 49., 50., 51. budu primljeni po predlogu odbora, i glase:

§. 49. Izbor gradskoga načelnika za gradove Zagreb i Osiek potvrdjuje kralj, za ostale pako gradove ban.

Čim bude izbor načelnika potvrdjen, položit će ovomu zakonu priloženu (pod A.) službenu zakletvu u ruke bana, dotično vladnoga povjerenika pred gradskim zastupstvom.

Izprava sastavljena o položenoj zakletvi ima se predložiti banu.

Izbor gradskoga podnačelnika.

§. 50. U prvoj ustanovnoj sjednici i izmakom svake druge godine izabire gradsko zastupstvo absolutnom većinom glasova izmedju sebe podnačelnika, koji zamienjuje gradskoga načelnika, ako je zapriečen, u poslovih spadajućih na gradsko zastupstvo, te vrši svoju službu bezplatno.

C. Gradsko poglavarstvo.

§. 51. Na čelu gradskoga poglavarstva jest načelnik; on je odgovoran za poslovanje gradskoga poglavarstva gradskomu zastupstvu i kr. zemaljskoj vladi. On razdieljuje poslove medju podčinjene si organe.

Ako je načelnik zapriečen, zamienjuje ga u poslovih gradskoga poglavarstva višji gradski činovnik, kojega odredi načelnik. Za slučaj odstupa ili smrti načelnikove zastupa njegovo mjesto onaj višji činovnik, koga kralj. zem. vlada na predstavku gradskoga zastupstva odredi.

K §-u 52. alineji drugoj podnosi zastupnik dr. Vučetić sliedeći izpravak, koji glasi: „Neka se izostavi plaćevni šema“ i mjesto ovih rieči neka se umetne sliedeće: „beriva, to jest plaću, petgodišnji i stanarinski doplatak.“

Kod glasovanja bude primljena alineja 1. §. 52. po predlogu odbora, te glasi:

Gradsko poglavarstvo sastoji se iz gradskoga načelnika i potrebitoga perovodnoga, strukovnoga i pomoćnoga osoblja.

Kod glasovanja ob alineji 2. §. 52. bude većinom glasova ista primljena po redakciji odborovoj, te glasi:

Posebni, na predlog gradskog zastupstva po kr. zem. vladi odobren štatut (§. 5.) ustanovit će ujedno organički ustroj, status i plaćevni šema činovnika i službenika gradskoga poglavarstva i razredbu poslovanja.

Izpravak dra. Vučetića odpada. Sliedi:

Namještaj činovnika.

§. 53., 54., 55. i 56. primljeni su po predlogu odbora te glase:

§. 53. Gradski činovnici i poslužnici namještaju se doživotno.

Njim pripada stalna plaća i pravo na obskrbu za nje i za njihove udove i sirote po propisih, valjanih za kr. činovnike.

Perovodni i pisarnički činovnici gradskoga poglavarstva moraju biti usposobljeni za svoje službovanje onako, kako je propisano za kr. činovnike u Hrvatskoj i Slavoniji.

Disciplinarna vlast.

§. 54. Gradski činovnici mogu biti suspendirani ili odpušteni od službe pod uvjeti propisanimi u tom obziru za kr. upravne obćine.

Gradski načelnik stoji pod disciplinarnom vlasti kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove.

Gradski načelnici i službenici gradskoga poglavarstva stoje pod disciplinarnom vlasti gradskoga načelnika.

Radi li se ob odpustu od službe kojega gradskoga činovnika ili službenika, izriče odpustnu odluku disciplinarni odbor, izabran od gradskoga zastupstva i sastojeći iz dva gradska činovnika, dva gradska zastupnika i gradskoga načelnika kao predsjednika.

Kr. zem. vlada ovlaštena je u taj odbor delegovati mjesto gradskoga činovnika jednoga ili dva zem. činovnika, ako to gradsko zastupstvo s važnih razloga uzište.

Proti disciplinarnoj odluci gradskoga načelnika ili disciplinarnoga odbora imaju dotične stranke pravo utoka do četrnaest dana na kr. zemaljsku vladu, odjel za unutarnje poslove.

§. 55. Gradski činovnici i službenici odgovorni su u smislu zakona od 19. studenoga 1874. ob ustroju upravnih oblasti točke 7. dodatka A. za svaku štetu, koju nanesu kojoj stranci svojom krivnjom, povriedom ili zanemarenjem svoje uredovne dužnosti.

§. 56. Gradskim činovnikom i službenikom dozvoljuje dopust do 4 nedjelje gradski načelnik, preko toga vremena gradsko zastupstvo. Samomu načelniku dozvoljuje dopust ban.

Poglavje IV.
Djelokrug gradske obćine.

Obćenite ustanove.

§-u 57. podnosi predstojnik unutarnjega odjela sliedeći izpravak:

Da se glede označenja djelokruga obćine uzme po predlogu vlade: „Djelokrug gradske obćine obuzima: a) unutarnje poslove obćinske; b) poslove javne uprave.

Djelokrug glede unutarnjih poslova obćinskih, u kojem obćina uz obdržavanje postojećih zakona samostalno odlučuje i odredjuje, obsiže u obće sve, što se neposredno tiče interesâ obćine, i što se unutar područja njezinoga vlastitimi silami upravljati i izvadjati može.

Djelokrug u poslovih javne uprave ustanovljen je zakonom od 15. studenoga 1874. ob ustroju upravnih oblasti prve molbe i inimi zakoni, te ga vrši gradsko poglavarstvo bez uticanja gradskoga zastupstva."

Kod glasovanja bude §. 57. u cielosti po predlogu odbora primljen, te glasi:

§. 57. Djelokrug gradske obćine jest:

1. naravni, u kojem obćina uz obdržanje postojećih zakona samostalno odlučuje i odredjuje o svem, što se neposredno tiče interesa obćine i što u području svojem vlastitimi silami upravljati može;

2. prenešeni, u kojem obćina na temelju postojećih zakona vrši dužnosti javne uprave.

A. Djelokrug gradskoga zastupstva.

a) Obseg djelokruga.

§. 58. prihvaćen po predlogu odbora, te glasi:

U poslovih naravnoga djelokruga obćine gradsko je zastupstvo zaključujući i nadgledajući organ.

§. 59. točki 16. podnosi g. Beruta sliedeći izpravak:

U paragrafu 59. točki 16. neka se na koncu doda: „nemanje vršiti s ovim pravom skopčane dužnosti."

Kod glasovanja bude prihvaćen većinom glasova §. 59. sa izpravkom g. Berute, te glasi:

§. 59. Osim predmeta naznačenih u drugih zakonih i u §§. 32., 35., 37., 38., 47., 50., 54. ovoga zakona spada na djelokrug gradskog zastupstva napose:

1. Uredjivati upravne organe;

2. imenovati, umirovljivati i odpuštati obćinske činovnike i službenike i ustanovljivati njihova beriva prema postojećim propisom i pod stegom ovoga zakona;

3. brinuti se za uzdržavanje i koristnu upravu obćinske imovine i obćinskih prava;

4. sticati nepokretna dobra i ovim ravna prava, odtudjivati ili zalagati obćinsku imovinu;

5. sklapati, ponavljati i produživati ugovore i pogodbe u obće, a napose zakupne i najamne ugovore, u koliko nespadaju na redovitu upravu gospodarstva nadležeću gradskomu poglavarstvu;

6. ustanovljivati proračune o prihodu i razhodu gradske obćine i svihkolikih obćinskih zaklada i zavoda;

7. ustanovljivati i razpisivati obćinski namet i odredjivati druge danke i podavanja za namirivanje obćinskih potreba;

8. uzimati zajmove i preuzimati jamstva;

9. pregledavati i riešavati račune obćinske i račune obćinskih zavoda i zaklada;

10. dozvoljivati povedenje i obustavu parnica, sklapanje nagodba u poslovih obćinskih, koji nespadaju na neposrednu upravu gospodarstva nadležeću gradskomu poglavarstvu, i postavljati pravnoga zastupnika, zatim primati i odbijati nasliedstva, zapise i darovanja;

11. odpisivati dvojbene i neutjerive obćinske tražbine, opraštati od naknade;

12. razvrgavati uporabne ugovore i popuštati od uporabnine za trajanje ugovora;

13. dozvoljivati nove gradjevine, zatim troškove prelazeće stanovitu svotu kao i sve u proračunu nepredvidjene troškove;

14. mienjati obćinski teritorij;

15. sastavljati mjestne statute;

16. izvršivati pravo patronatsko i podielbeno, pripadajuće obćini i obćinskim zavodom po propisu zakona i zavodskih ustanova, nemanje vršiti s ovim pravom skopčane dužnosti;

17. primati u obćinsku svezu, podieljivati pravo gradjanstva i počastnoga gradjanstva.

18. brinuti se za uzdržavanje redarstvenih i zdravstvenih zavoda i za namirivanje potreba skopčanih s djelokrugom gradskoga poglavarstva u poslovih javne uprave;

19. brinuti se za obskrbu siromaha i za aprovizioniranje grada;

20. vršiti pravo peticije u stvarih obćinskih;

21. riešavati tegobe proti odredbam gradskoga poglavarstva u obćinskih poslovih naravnoga djelokruga.

Paragrafi 60., 61., 62., 63., 64., 65., 66. prihvaćeni su po predlogu odbora, te glase:

§. 60. Gradsko zastupstvo dužno je neprekidno nadgledati poslovanje obćinskih organa, u tu svrhu može zahtievati, da mu se predlože potrebiti spisi, dokaznice, računi i izviešća.

Napose može prema potrebi pozvati pojedince ili kao odbore iz svoje sredine ili izvan svojih članova osobe sposobne, koje uživaju javno povjerenje, da:

1. pregledaju i izpitaju proračune i račune o prihodu i razhodu;

2. sudjeluju kod iztraživanja stanja gradske blagajne (škontriranja), koje načelnik ureda radi po postojećih propisih, ili na poziv gradskoga zastupstva, ili dotičnoga po zastupstvu za to postavljenoga odbora, potrebitom opreznošću odrediti i sam ili po izaslaniku provesti ima;

3. nadgledaju upravu obćinskih zavoda i podhvata, koji se izvadjaju;

4. izpituju stanovite zadatke, spadajuće u djelokrug gradskoga zastupstva, i dadu mnienje o njih.

§. 61. Zaključak gradskoga zastupstva, kojim bi se prekoračio zakonom mu opredieljeni djelokrug, ništetan je.

§. 62. Gradskomu zastupstvu nepripada izvršujuća (eksekutivna) vlast.

§. 63. U sliedećih slučajevih moraju se zaključci gradskoga zastupstva podnieti kr. zemaljskoj vladi na odobrenje:

1. kod preinake ustrojnoga statuta i kod uvedenja obćinskih statuta u obće;

2. kod preinake u stanju (statusu) osoblja gradskoga poglavarstva, kao i kod ustanove i preinake njegovih beriva;

3. kod odtudjivanja obćinskoga vlastničtva, ako njegova vriednost nadilazi u gradovih, koji imaju

	do 5000	stanovnika	.	2000	forinti
preko 5000	„ 10000	„		4000	„
„ 10000	„ 15000	„		6000	„
„	15000	„		10000	„

4. kod uzimanja zajmova i preuzimanja jamstva, ako zajam ili ujamčena svota, uračunajuć obstojeće već dugove, nadilazi u proračunu izkazani redoviti godišnji dohodak obćine;

5. kod povišivanja daće od mesarenja i vinotočja, te ustanovljivanja i povišivanja obćinskoga prireza na izravni državni porez, ako taj prirez dvadeset postotaka poreza nadilazi.

b) Način pretresivanja i odlučivanja.

§. 64. Kad se imaju redovite sjednice gradskoga zastupstva sazivati, odredjuje statut (§. 5.).

Izvan toga može se obćinsko zastupstvo sastati samo kad gradski načelnik, a kad je on zapriečen, podnačelnik sazove izvanrednu sjednicu.

Na pismeni predlog od najmanje jedne trećine gradskih zastupnika dužan je načelnik sazvati izvanrednu sjednicu.

Sjednica gradskoga zastupstva, sazvana na drugi način, nezakonita je, a odluke njezine ništetne.

§. 65. Gradsko zastupstvo može valjano zaključivati samo onda, ako se prije ustanovi, da su svi gradski zastupnici u skupštinu redovito pozvani i ako je nadpolovična većina svih zastupnika prisutna.

§. 66. Ako je predmetom razprave službovanje gradskoga načelnika ili kojega gradskoga zastupnika, to nesmije onaj, kojega se tiče, glasovati, ali je dužan, ako se pozove, doći u sjednicu i dati potrebito izviešće.

Ako li se razprava tiče vlastitih posala načelnika ili kojega gradskoga zastupnika ili njihovih bližnjih rodjaka, nemože on učestvovati i prisustvovati sjednici, dok traje ta razprava.

§-u 67. predstojnik unutarnjeg odjelja podnosi sliedeći izpravak:

Neka se u §. 67. alineji trećoj izpuste rieči: „zaključkom od dviju trećina prisutnih zastupnika".

Kod glasovanja bude primljen §. 67. po predlogu odbora, te glasi:

§. 67. Načelnik ili ako je on zapriečen, podnačelnik predsjeda skupštinam gradskoga zastupstva i rukovodi njihovu razpravu.

*

Predsjednik nesmije dopustiti, da se pregovori zametnu medju članovi zastupstva. Ako se radi neprestanih smetnja nemože nastaviti viećanje, može predsjednik na koji čas obustaviti sjednicu ili ju razpustiti.

Tko bi se služio izrazi, vriedjajućimi čast zastupstva ili pojedinih članova, a nebi ih odmah opozvao, može ga zastupstvo, bez uštrba daljega postupka po kaznenom zakonu, zaključkom od dvijuh trećina prisutnih osuditi na novčanu globu do 100 for., utjerivu političkim putem. — Proti takovoj presudi nema priziva.

Paragrafi 68., 69., 70., 71., 72., 73. prihvaćeni su po predlogu odbora, te glase:

§. 68. Sjednice gradskoga zastupstva jesu javne, nu na zahtjev predsjednika ili jedne četvrtine prisutnih gradskih zastupnika mogu se držati tajne sjednice, ali se zaključci moraju proglasiti u javnoj sjednici.

Proračun i obćinski računi nesmiju se razpravljati nego u javnoj sjednici.

§. 69. Glasuje se redovito javno i ustmeno sa „da" ili „ne", ili tako, da glasovatelji ustaju ili ostaju sjediti.

Tajno se glasuje glasovnicami ili balotažom: 1. kod izbora; 2. kad se glasuje o osobah; 3. kad to zahtieva četvrtina prisutnih gradskih zastupnika.

§. 70. U sjednice gradskoga zastupstva nemaju pristupa deputacije.

§. 71. Za valjan zaključak gradskoga zastupstva pravilno treba da glasuje nadpolovična većina prisutnih zastupnika.

Kad su glasovi jednako podieljeni, odlučuje predsjednik.

U sljedećih predmetih pako treba za valjan zaključak da sjednici prisustvuju dvie trećine i da za zaključak glasuje nadpolovična većina svihkolikih zastupnika:

1. Kod izbora gradskoga načelnika;
2. kod ustanove proračuna;
3. kod svih predmeta naznačenih u §. 63.

§. 72. O sjedničkih razprava ima se voditi zapisnik i u njem naznačiti dan, kada se je sjednica obdržavala; imena prisutnih zastupnika; svi učinjeni predlozi i njihovi razlozi, ako to naročito zaište koji član, ili ako se radi o predmetih, za koje je potrebno višje odobrenje; napokon stvoreni zaključci s naznakom broja zastupnika, koji su glasovali za nje ili proti njim.

Na zahtjev manjine ili pojedinoga zastupnika ima se u zapisnik uvrstiti njihov votum separatum.

Zapisnik sjednički ima se, ako nije moguće odmah po dovršenoj sjednici, svakako u prvoj budućoj ovjeroviti, a podpisat će ga predsjednik, dva na to opredieljena zastupnika i bilježnik.

Ovjerovljeni prepis zapisnika ima se u roku od četrnaest dana podnieti kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, na uvid.

§. 73. Posebnim štatutom i poslovnikom odobrenim po kr. zemalj. vladi, odjelu za unutarnje poslove (§. 5.), ustanovit će se način službovanja i opravljanja unutar njih posala gradskoga zastupstva i rukovodjenja zastupničkih sjednica. Napose opredieliti će se broj redovitih zastupničkih sjednica i kada da se drže; način pozivanja zastupnika u sjednice; redoviti i točni polazak sjednic od strane zastupnika; dnevni red za redovite i izvanredne sjednice; pravo stavljati predloge, uredjenje odbora i njihova djelokruga; uzdržavanje reda i mira itd.

B. Djelokrug gradskoga načelnika i gradskoga poglavarstva.

§. 74. primljen po predlogu odbora te glasi:

Djelokrug gradskoga poglavarstva obuhvaća:

1. Unutarnje poslove obćinske;
2. poslove javne uprave.

Unutarnje poslove obćinske upravlja i rukovodi gradsko poglavarstvo sudjelovanjem i pod kontrolom grad. zastupstva, kao njegov upravljajući i izvršujući organ.

U poslovih javne uprave vrši grad. poglavarstvo svoj zakonom opredieljeni djelokrug samostalno i pod odgovornosti grad. načelnika.

Unutarnji obćinski poslovi.

§. 75. podnosi zastupnik Beruta sljedeći izpravak: u §. 75. neka se pod 1. točkom uvrsti: paziti na javnu ćudorednost, mir i red.

Sadanja prva točka neka bude 2., druga treća itd.

Kod glasovanja bude prihvaćen §. 75. po predlogu odbora te glasi:

§. 75. Unutarnji poslovi obćinski jesu, koji izviru iz naravnoga djelokruga obćine, ponapose:

1. Uredovati glede izbora zastupstva, kako to ovaj zakon nalaže gradskomu poglavarstvu.

2. Uredovati glede imenovanja i službenih odnošaja činovnika i službenika gradske obćine i gradskih zavoda.

3. Zastupati gradsku obćinu kao takovu kako u gradjansko-pravnih poslovih, tako i u poslovnom obćenju sa državnimi i zemaljskimi upravnimi oblastmi i drugimi obćinami i pojedinimi osobami.

4. Upravljati obćinsku imovinu i sredstva, opredieljena za obćinske potrebe u podpunom obsegu, u koju svrhu ima gradsko poglavarstvo cielokupno pokretno i nepokretno vlastničtvo obćine i obćinskih zavoda točnim inventarom držati u očevidnosti.

5. Upravljati gotovinu i vriednostne predmete, pripadajuće neposredno gradskoj obćini kao vlastničtvo njezino, kao i one, što ih obćina na račun države ili inih zavoda i osoba preuzima, čuva i rukovodi.

6. Upravljati i nadgledati blagajne, urede i zavode, opredieljene za upravu i zaračunanje povjerena im dobra.

7. Upravljati poslove ubožbe i ubožkih zavoda.

8. Nadgledati i upravljati zavode, ustrojene na trošak gradske obćine, ili utemeljene po drugih osoba za gradske svrhe, u koliko glede ovih zakladatelj nije odredio inako.

9. Upravljati gradjevnu struku i brinuti se za uredjenje i uzdržavanje obćinskih cesta, puteva, mostova, kanala, zdenaca, vodovoda i inih uredaba, kao i za uzdržavanje obala na obćinskih potocih.

10. Rukovoditi uredbe glede čišćenja javnih puteva i trgova, glede taracanja i razsvjete.

11. Uzdržavati i upravljati uredbe vatrogasne, kao i obće uredjivati i uzdržavati sve u interesu mjestnoga redarstva i zdravstva potrebite zavode i urede, zatim pripravljati sredstva za odvraćanje pogibelji od povodnje i inih nepogoda, i podupiranje stradajućih u nesgodah, ličućih se obćine.

12. Brinuti se za živežnu obskrbu (approvisioniranje) grada.

13. Skrbiti, da se za izvršenje ovih dužnosti potrebita novčana sredstva namaknu i svi dohodci i tražbine obćine za vremena poberu.

14. Nadzirati medje obćinskoga zemljišta.

Izpravak Berutina pade.

§. 76. primljen je po predlogu odbora i glasi:

§. 76. Uredovne odpravke, izdavane u ime obćine, ima podpisivati načelnik ili njegov zamjenik.

Izprave, koje utemeljuju obvezu obćine prama trećim osobam, imaju biti podpisane po načelniku ili njegovu zamjeniku i gradskom viećniku ili gradskom zastupniku.

Ako se izprava tiče posla, kojemu treba privola gradskoga zastupstva, ili višje odobrenje, mora u izpravi biti naročito naznačena ova privola ili odobrenje, a izprava mora biti podpisana po gradskom načelniku i dvojici gradskih zastupnika.

§. 77. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 77. Načelnik dužan je zakonite zaključke gradskoga zastupstva ovršiti.

Nalazi li načelnik, da se koji zaključak protivi postojećim zakonom, ili da je na štetu obćine, dužan je obustaviti njegovu ovršbu i podnieti ga neodvlačno kr. zemaljskoj vladi.

§. 78. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 78. Ako se u predmetu, spadajućem u djelokrug gradskoga zastupstva prešnosti radi, bez štete ili pogibelji nebi mogao zatražiti zaključak gradskoga zastupstva, ima načelnik pod vlastitom odgovornošću učiniti potrebitu odredbu; no ima izposlovati naknadno privolu gradskoga zastupstva i višje odobrenje, u koliko to bude potrebito.

§. 79. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 79. Gradsko poglavarstvo preduzima u svojem djelokrugu dražbe i zakupe svake vrsti. Članovi poglavarstva nesmiju ni sami, ni po trećoj osobi udioničtvovati kod dražba, zakupa, ili u obće kod gradskih podhvata.

§. 80. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 80. Mjeseca kolovoza ima gradsko poglavarstvo na temelju imovnoga popisa i obćinskih računa sastaviti i gradskomu zastupstvu na razpravu i odobrenje predložiti proračun o prihodu i razhodu gradske blagajne, i svih pod upravu gradsku spadajućih zaklada i zavoda za sliedeću godinu.

Četrnaest dana prije, nego li će zastupstvo viećati o proračunu, ima se isti na svačiji uvid izložiti u gradskoj viećnici.

Svaki je obćinar vlastan glede proračuna staviti opazke i prigovore, koje treba pismeno predati, i koji se kod razprave proračuna imaju uzeti u pretres.

§. 81. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 81. Proračuni, odobreni po gradskom zastupstvu, imaju se proglasiti, i služe u obće i glede pojedinih stavaka strogim ravnalom gradskoj upravi, te se nesmije bez privole gradskoga zastupstva proračunani trošak niti prekoračiti niti prenieti iz jedne stavke u drugu.

§. 82. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 82. Ako se tečajem godine izkažu neodgodive ili neuklonive potrebe, za koje trošak u proračunu uvršten nije, ima gradski načelnik zatražiti glede njih odluku gradskoga zastupstva, a u slučajevih prešnih ima postupati po §. 78.

§. 83. i 84. primljeni su po predlogu odbora te glase:

§. 83. Mjeseca travnja ima gradsko poglavarstvo predložiti gradskomu zastupstvu račune obćinske blagajne, gradskih zaklada i zavoda od prošle godine, obložene potrebitimi prilozi glede prihoda i razhoda, da ih pregleda i rieši.

Glede izložbe računa na svačiji uvid i postupka sa mogućimi prigovori valja ono, što je u §. 80. rečeno glede proračuna.

§. 84. Kod nedovoljnoga opravdanja računarskih mana ima gradsko zastupstvo proti dotičnomu odgovornomu činovniku izreći upravnu presudu uz pridržaj daljega zakonitoga postupka.

§. 85. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 85. Gradsko poglavarstvo ima izvadak računa odobrenih po gradskom zastupstvu, staviti do obćega znanja.

Ono ima pod odgovornošću gradskoga načelnika svekolike blagajne gradske i gradskih zavoda, više puta na godinu pregledati i prema potrebi likvidirati.

§. 86. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 86. Gradsko poglavarstvo čuva sve spise i izprave obćine, vodi točan popis obćinara i stranaca.

§. 87. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 87. Način službovanja gradskoga poglavarstva u poslovih obćinskih opredielit će se poslovnim redom.

Poslovi javne uprave.

Kod §. 88. izvjestitelj izpravlja, da je tiskarska pogrješka, te da iza rieči „od 15. studenoga 1874.“ dodje „ob ustroju političke uprave“. Istomu §-u podnosi narodni zastupnik dr. Vidrić sliedeći izpravak: da se doda iza

rieči „godine 1874.“ „broj 52. sbornika“, medjutim ga natrag povlači.

Kod glasovanja bude prihvaćen §. 88. onako, kako ga je odbor predložio, a izvjestitelj izpravio, te glasi:

§. 88. U pogledu posala javne uprave vrši gradsko poglavarstvo djelokrug upravnih oblasti prve molbe u smislu zakona od 15. studenoga 1874. za cielo područje gradske občine.

§. 89. Poslove javne uprave rukovodi gradski načelnik pod vlastitom odgovornošću sa ostalimi činovnici gradskoga poglavarstva po postojećih zakonih i propisih.

Zaglavak.

§. 90. Vrhovni državni nadzor nad upravom obćinskih posala te obćinskih zavoda i zaklada vrši kr. zem. vlada budi neposredno, budi preko svojih organa.

Kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove, ima se svake godine predložiti prepis ustanovljenoga proračuna, svotnik godišnjih računa i izkaz obćinske imovine.

Ona je vlastna tražiti, da joj se na uvid predlože potrebiti spisi, izprave, računi i zapisnici.

§. 91. Gradovi, kojim bi s vremenom uzmanjkali uvjeti, potrebiti za vršenje djelokruga u javnih upravnih poslovih, podredit će se u pogledu javne uprave kr. podžupaniji putem zakona.

Isto tako, moći će se pojedinim trgovištem, koja imaju potrebita sredstva za samostalnu političku upravu svoga područja, na njihovu molbu putem zakona dozvoliti, da se po ovom zakonu urede i upravljaju.

§. 92. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 92. Vrieme, kada ovaj zakon u život stupiti ima, odredit će kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, putem naredbenim.

§. 93. primljen je po predlogu odbora te glasi:

§. 93. Prelazne ustanove o djelovanju dosadanjega gradskoga zastupstva glede prvih izbora, što će se po ovom zakonu preduzeti, izdat će kr. zemalj. vlada, odjel za unutarnje poslove, provedbenom naredbom.

Iza §. 83. stavlja dr. Spevec, poduprt desetoricom saborskih članova, sliedeći predlog:

Da se iza §. 93. uvrsti kao novi §.:

§. 94. Kod prve obnove gradskoga činovničtva po ovom zakonu nemaju se od sada službujućih gradskih činovnika zahtievati dokazi o sposobnostih propisanih u §. 53., u koliko da su se ti činovnici dosadanjim službovanjem svojim pokazali sposobnimi za dotičnu službu i u koliko nisu namješteni pod uvjetom, da će se naknadno izkazati dokazali o svojem usposobljenju.

Kod glasovanja bude prihvaćen ovaj predlog te §. 94. glasi kao gore, a dosadanji §. 94. biti će 95. te glasi:

§. 95. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Iza toga prešlo se na §. 6., koji je na odbor odpućen bio, da ga na novo pretrese.

Odbor predlaže: da nemože ništa na redakciji upitnoga §. 6. mienjati, već da saboru preporuči, da taj §. naknadno po redakciji odborovoj primi.

§-u 6. podnosi narod. zastupnik dr. Luka Marjanović sliedeći izpravak: Mjesto „ugarsko-hrvatski državljanin“ neka se uvrsti „državljanin zemalja krune sv. Stjepana“.

Kod glasovanja bude §. 6. primljen većinom glasova, kako ga je odbor predložio, te glasi:

§. 6. Obćinar gradske obćine jest svaki ugar.-hrv. državljanin, koji spada u savez iste. Obćinar je ili zavičajnik ili nezavičajnik.

Zavičajnik jest onaj obćinar, koji je po zakonu o zavičajnosti stekao pripadnost u obćini, a nezavičajnik jest onaj, koji nemajući prava zavičajnoga u obćini, bud stanuje u istoj i ovdje od kakova dohodka izravan porez plaća, bud nestanuje u obćini, ali ovdje kakovu trgovinu, obrt ili nekretninu posjeduje i od nje izravan porez plaća.

Sve ostale osobe, koje stanuju u obćini, jesu stranci.

Napokon bude primljen prilog k §. 49. osnove:

Zakletva za gradske načelnike.

§. 49. Ja . . . . . . zaklinjem se svemogućim Bogom, te zadajem vjeru svoju i obećajem poštenjem svojim, da ću Njegovu cesarskomu i kraljevsko-apoštolskomu Veličanstvu, prejasnomu vladaru i gospodaru Franji Josipu I., cesaru austrijskomu, kralju českomu i apoštolskomu kralju ugarskomu, hrvatskomu, slavonskomu i dalmatinskomu, te iza Njega Previšnjega sliedećim iz roda i krvi Njegove nasliednikom neuzkolebivo vjeran i poslušan biti, te pošto sam za gradskoga načelnika izabran, to se zaklinjem, da ću u službi svojoj dužnosti svoje savjestno izpunjivati, pri tom uvjek ne samo boljak službe Njegova cesarskoga i kraljevsko-apoštolskoga Veličanstva, države i zemlje, kao što i obćine, koju zastupam, pred očima imati, nego i svaku štetu i pogibelj odvraćati; da ću državnomu i zemaljskomu ustavu vjeran, te zakonom, kao i meni od mojih predpostavljenih dolazećim nalogom voljno poslušan biti, povjerene mi poslove po najboljem svojem zvanju saviestno i temeljito obavljati, te uredovnu tajnu vjerno čuvati. Tako mi Bog pomogao!

Svršiv tako specijalnu debatu i izcrpiv današnji dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^{3}/_{4}$1 sat po podne uričuć sljedeću za sutra 10. rujna 1879. u 10 sati prije podne sa sljedećim dnevnim redom: Treće čitanje zakona ob ustroju gradskih občina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Visoki sabore! Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Gjuro Kranjčić: Kod §. 53. pridržane su rieči „perovodni i pisarnički činovnici“, za koje je jučer vis. sabor zaključio, da se izpuste i to u zadnjoj alineji ovoga §-a imadu se brisati tri rieči: „perovodni i pisarnički“.

Predsjednik: Ovo je pogrieška perovodna, te će se izpraviti. (Bilježnik izpravlja ovu alineju.)

Pošto je ovo izpravljeno, a daljnje primjetbe nema, to se zapisnik ovjerovljuje.

Visoki sabore! Za današnju sjednicu stigla su dva podneska, i to:

Izviešće saborskoga odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza.

Budući je ovo izviešće jur tiskano i medju gospodu saborske članove porazdieljeno, to će se staviti na dnevni red.

Drugi je podnesak izviešće peticionalnoga odbora. Ovo će se izviešće takodjer tiskati, razdieliti i staviti na dnevni red.

Visoki sabore! Za danas drugih podnesaka nema, valo bi se dakle preći na dnevni red. Pošto je danas dan za interpelacije, a interpelaciju prijavio je gosp. zastupnik Katkić, to ima on rieč, da stavi interpelaciju.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Moja interpelacija vrti se oko izplaćivanja novčanih beriva katoličkoga svećenstva u županiji belovarskoj, a po svoj prilici i u inih stranah naše domovine. Ja sam preuzeo ovu interpelaciju kao svećenik na molbu svojih drugova, te bi se s toga moglo s koje strane kazati, da govorim „pro domo mea", nu buduć da to nije ništa u ovoj kući nova, buduć se je to već više puta dogodilo i buduć da se obično nepita „quis" nego „quid", to sam ja obrekao svojim drugovom svećenikom u belovarskoj županiji, da ću tu interpelaciju staviti na kr. zem. vladu, pa to evo sada i činim.

Visoki sabore! Svi činovnici u našoj zemlji, bilo državni, bilo municipalni, bilo obćinski, primaju svoju plaću unapred t. j. anticipando, pače isti umirovljenici i udove i svi takovi primaju plaću anticipando, jedino svećenstvo katoličko u belovarskoj podžupaniji i u križkoj, a djelomice i u koprivničkoj i križevačkoj, pak kako mislim i po svih drugih strana naše domovine, ono neprima svoje plaće unapred, nego natražice — posticipando.

Svećenstvo, koje mi je povjerilo ovu interpelaciju, zamolilo me, da ju stavim i da rečem, da je tim znatna krivica katoličkomu svećenstvu učinjena, buduć da svećenstvo neuvidja, koji bi to razlozi i koje bi to zaprieke mogle biti, da jedino ono dobiva natražice — posticipando — svoju zasluženu plaću.

Netrebam dalje o tom govoriti, već ću samu interpelaciju početi. Samo se po sebi razumieva, da vis. kr. zemaljska vlada znade, da katoličko svećenstvo u belovarskoj, kao što u križevačkoj, križkoj i koprivničkoj podžupaniji nedobiva unapred plaće, s toga pitam vis. kr. zemaljsku vladu:

„Koje su te zaprieke, da se glede i prigodom izplaćivanja samo s katoličkim svećenstvom iznimka čini, buduć da katoličko svećenstvo u belovarskoj, križkoj, koprivničkoj i križevačkoj podžupaniji, a po svoj prilici i po inih strana naše domovine, vukuć svoju plaću bud iz državne, bud iz zakladnih blagajna, nedižu iste poput državnih, municipalnih činovnika i umirovljenika unapred (anticipando), već natražce (posticipando), pa buduć, da pomenuto svećenstvo takov postupak za nepravedan i krivičan smatra, pa ako tih zaprieka sbilja imade, da li je nakana iste čim prije odstraniti i rečeno svećenstvo u tom obziru uzporediti i sravniti sa zemaljskimi činovnici i umirovljenici?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Pošto daljnje interpelacije nema nijedne prijavljene, a niti odgovora na interpelaciju kakovu nije prijavljeno, a to će se prelaziti na dnevni red, a na dnevnom je redu treće čitanje zakonske osnove ob ustrojenju gradskih obćina u Hrvatskoj i Slavoniji.

Ja molim g. bilježnika, da čita osnovu zakona ob ustrojenju gradskih obćina u Hrvatskoj i Slavoniji, kako je kod drugog čitanja iz saborske razprave proizašla.

Molim dakle g. bilježnika, da ju izvoli pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita osnovu zakona ob ustrojenju gradskih obćina u Hrvatskoj i Slavoniji).

Predsjednik: Visoki sabore! Treće je čitanje zakonske osnove ob ustroju gradskih obćina dovršeno. Sada će se stupiti na glasovanje.

Prima li vis. kuća zakonsku osnovu ob ustroju gradskih obćina u Hrvatskoj i Slavoniji u cielom njezinom obsegu onako, kako je sada u trećem čitanju pročitana?

Ona gospoda, koja su za to, da se prima ova zakonska osnova, neka izvole ustati.

(Većina ustaje).

Ova je zakonska osnova primljena i predat će se vis. vladi za izposlovanje previšnje sankcije.

Tim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevnom je redu buduće sjednice:

izviešće saborskog odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza;

četvrto izviešće saborskoga peticionalnoga odbora i proglašenje zajedničkih, na hrv.-ugarskom državnom saboru stvorenih zakona, koji su u posljednje vrieme stigli, a nisu proglašeni.

Ja današnju sjednicu dižem i uričem buduću za 12. ovoga mjeseca u 10 ura prije podne, t. j. prekosutra.

(Svršetak u 1 sat poslje podne.)

Petdeset i druga saborska sjednica,

obdržavana dne 12. rujna 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću sab. odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza. — Razprava o IV. izviešću peticionalnoga odbora. — Čitanje zakonskih članaka zajedničkoga sabora i to: zak. čl. 14., 27., 29., 32., 33. od god. 1879. — Čitanje i ovjerovljenje zapisnika iste 52. sjednice.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

LI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 10. rujna god. 1879. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bje čitan zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se sa izpravkom g. Kranjčića ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Izviešće saborskog odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza. Buduć je ovo izviešće tiskano i razdieljeno, stavit će se na dnevni red.

2. Izviešće peticionalnoga odbora tiskat će se, razdieliti i staviti na dnevni red.

Predsjednik javlja, da je dan za interpelacije i da je za nje vrieme prispjelo.

Narodni zastupnik Ignjat Katkić stavlja na kr. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

„Koje su te zaprieke, da se glede i prigodom izplaćivanja samo s katoličkim svećenstvom iznimka čini; buduć da katoličko svećenstvo u belovarskoj, križkoj, koprivničkoj i križevačkoj podžupaniji, a po svoj prilici i po inih strana naše domovine, vukuć svoju plaću bud iz državne, bud iz zakladnih blagajna, nedižu iste poput državnih, municipalnih činovnika i umirovljenika, unapred (anticipando), već natražce (posticipando), pa buduć da pomenuto svećenstvo takav postupak za nepravedan i krivičan smatra; pa ako tih zapreka sbilja imade, da li je nakana iste čim prije odstraniti i rečeno svećenstvo u tom obziru uzporediti i sravniti sa zemaljskimi činovnici i umirovljenici?"

Interpelacija će se dostaviti svietlomu banu.

Poslje ovoga prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je treće čitanje zakonske osnove zakona ob ustroju gradskih obćina u Hrvatskoj i Slavoniji. Bilježnik dr. M. Lončarić čita ovu zakonsku osnovu, kako je u specialnoj debati po saboru prihvaćena, te glasi:

Zakon

ob ustroju gradskih obćina u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji.

Poglavje I.

Obćenite ustanove.

§. 1. Gradske obćine, koje imadu uredjene magistrate, podredjene su neposredno kr. zemaljskoj vladi i vrše vlast prve političke molbe, ustrojavaju se i upravljaju po ovom zakonu.

§. 2. Upravna vlast gradske obćine proteže se na sveukupno današnje njezino zemljište.

U buduće moći će se teritorijalni obseg gradske koje obćine promieniti samo zakonom.

§. 3. Gradovi, koji imaju vlastiti svoj grb, mogu se njim služiti na uredovnom svojem pečatu. Podieljivati nove grbove pridržano je odluci kraljevskoj.

§. 4. U red gradova može se koja obćina podignuti samo posebnim zakonom.

§. 5. Svaka gradska obćina dužna je prema ustanovam ovoga zakona sastaviti statut o nutarnjem svom ustroju i poslovanju, te predložiti ga na odobrenje kr. zem. vladi, odjelu za nut. poslove.

Poglavje II.

Občinari gradske občine.

§. 6. Občinar gradske občine jest svaki ug.-hrv. državljanin, koji spada u savez iste. Občinar je ili zavičajnik ili nezavičajnik.

Zavičajnik jest onaj občinar, koji je po zakonu o zavičajnosti stekao pripadnost u občini, a nezavičajnik jest onaj, koji nemajući prava zavičajnoga u občini, bud stanuje u istoj i ovdje od kakova dohodka izravan porez plaća, bud nestanuje u občini, ali ovdje kakovu trgovinu, obrt ili nekretninu posjeduje i od nje izravan porez plaća.

Sve ostale osobe, koje stanuju u občini, jesu stranci.

§. 7. Zavičajnost uredjuje posebni zakon.

Gradjani.

§. 8. Gradjani su, koji sada imaju pravo gradjanstva u kojoj gradskoj občini, ili koji će ga u buduće steći po ovom zakonu.

Pravo gradjanstva može u buduće podieliti gradsko zastupstvo na molbu samo onim zavičajnikom gradske občine, koji uživaju izborno pravo po ovom zakonu, te su neporočni.

Proti uzkratnomu zaključku grad. zastupstva nema priziva.

Ženska o sebi nemože steći gradjanstva, ali ako se uda za gradjanina, postaje učestnicom koristi gradjanstva. U ovom odnošaju ostaje i za vrieme udovanja.

§. 9. Tko bude imenovan gradjaninom, imade u gradsku blagajnu platiti pristojbu, ustanovljenu gradskim statutom, koju može gradsko zastupstvo s osobitih razloga i oprostiti.

§. 10. Tko bude za gradjanina primljen, ima se zavjeriti pred gradskim poglavarstvom, da će izpunjavati sve gradjanske dužnosti, promicati na koliko uzmogne dobro občine, i po svojih silah odvraćati od nje svaku štetu.

§. 11. Gradsko zastupstvo vlastno je imenovati začastnimi gradjani muževe, zaslužne za državu, za zemlju ili za občinu.

§. 12. Svaki gradjanin ima se ubilježiti u gradjansku knjigu, te mu se ima, čim bude imenovan, izdati gradjanski list.

§. 13. Gradjanstvo gubi:

1. tko prestaje biti ug.-hrv. državljaninom,
2. tko bude odsudjen radi zločina, ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena sa koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti,
3. tko padne pod stečaj, dok ovaj traje, a poslije toga, ako bude usljed stečaja osudjen.

U slučajih naznačenih pod 2. i 3, neprotežu se posljedice gubitka gradjanstva na odsudjenikovu ili stečajnikovu ženu, ni na djecu, koja su začeta prije toga gubitka.

Prava občinara i stranaca u obće.

§. 14. Svatko u občini ima pravo zahtievati:

1. da mu gradska oblast štiti osobu i imetak, ležeći u obsegu gradske občine.
2. da se koristi gradskimi zavodi po mjeri postojećih uredaba.

§. 15. Občinari (zavičajnici i nezavičajnici) imaju pravo:

1. boraviti slobodno u občini,
2. upotrebljivati občinsko dobro po postojećih uredbah,
3. birati gradske zastupnike pod uvjeti ovoga zakona.

Prava občinara zavičajnika napose.

§. 16. Občinari zavičajnici imadu pravo na izberivost u gradsko zastupstvo pod uvjeti ovoga zakona i ako osiromaše na podporu od občine, kako to obći zakoni i posebna pravila propisuju.

Prava gradjana napose.

§. 17. Gradjani, njihove udove i sirote imadu ponapose još i pravo tražiti obskrbu iz onih zaklada, koje su naročito utemeljene za gradjane.

Dužnost občinara u obće.

§. 18. Občinari dužni su:

1. Obdržavati sve odredbe občine, izdane na temelju vlasti, pripadajuće joj po zakonu;
2. nositi razmjerno občinske terete.

Dužnost ta nastaje onim danom, kad stupe u odnašaj občinara naprama občini, a traje sve dotle, dok taj odnošaj neprestane.

Odnošaj stranaca.

§. 19. Strancu nemože se uzkratiti vremeniti boravak u občini, ako se izkaže valjanom domovnicom, ako se neporočno vlada i ako ima sredstva, da uzdržava sebe i svoju obitelj.

Ako li koji stranac misli, da mu se u tom obziru krivo čini, može se pritužiti kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove.

Stranci, boraveći u občini, vezani su vršiti sve dužnosti občinara, ali neuživaju posebnih njihovih prava.

Poglavje III.

Organi gradske uprave.

§. 20. Poslove gradske občine obavlja:

1. Gradsko zastupstvo kao organ zaključujući,
2. gradski načelnik,
3. gradsko poglavarstvo kao organ izvršujući.

A. Gradsko poglavarstvo.

§. 21. Broj članova gradskoga zastupstva ustanovljuje se za gradske občine, koje imaju do 2000 stanovnika na 12

preko 2000 do 4000 stanovnika na	......	16
„ 4000 „ 6000 „ „	......	20
„ 6000 „ 12000 „ „	......	24
„ 12000 „ „	......	30
za gradove Zagreb i Osiek na	....	40

Aktivno izborno pravo.

§. 22. Pravo birati imaju:

1. Gradjani i začastni gradjani.

2. Obćinari zavičajnici:

a) Stalno namješteni i umirovljeni državni, zemaljski i obć. činovnici; svećenici svih kršćanskih vjeroizpovjesti i židovski rabini; članovi jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti; ravnatelji, profesori, učitelji i docenti svih kolikih državnih, zemaljskih i obćinskih učilišta; doktori svih fakulteta; odvjetnici i kr. javni bilježnici; diplomirani tehnici; magistri kirurgije i farmacije i veterinari, koji su stekli akademički stepen ili diplom na kojem austro-ugarskom učilištu, i napokon: pomorski kapetani trgovačkih brodova, koji imaju povelje.

b) Umirovljeni vojnički častnici i činovnici, koji u obćini stalno prebivaju.

3. Svi ostali samostalni obćinari, koji su navršili 24. godinu i koji u obćini plaćaju, ako su zavičajnici, najmanje 5 for., ako su pako nezavičajnici, najmanje 10 for. godišnjega izravnoga državnoga poreza.

4. Korporacije, zadruge, udruge i družtva, koja imadu svoje sjedište u gradskoj obćini, zatim državne, zemaljske i obćinske zaklade, koje su vlastnice nekretnina ležećih u obćini, ako po svojoj poreznoj dužnosti spadaju u prvo izborničtvo; nu javni članovi javnih i komanditnih trgovačkih družtva vrše izborno pravo svaki za sebe prema izravnomu porezu, koji spada na njegov dio družtvene imovine.

5. Suvlastnici nekretnina, ako izravni porez, odpadajući na svakoga pojedinoga, iznosi pod 3. navedenu svotu.

§. 23. Nemogu vršiti aktivnoga izbornoga prava:

1. Osobe, koje su pod otčinskom vlasti, štitničtvom ili skrbničtvom;

2. osobe, koje uživaju ubožku podporu;

3. osobe, koje su u služinskom odnošaju ili živu od nadnice ili tjednice;

4. častnici i vojnici c. kr. vojske, ratne mornarice i kr. domobranstva, koji su u prezentnoj službi.

§. 24. Od aktivnoga izbornoga prava izključene su:

1. Osobe, odsudjene ili obtužene (§. 39. zakona od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku) radi zločina ili radi drugoga po kaz. zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti;

2. osobe pod stečajem dok ovaj traje.

Izberivost.

§. 25. Gradskim zastupnikom može biti izabran svaki zavičajnik obćine mužkoga spola, koji ima pravo birati po ovom zakonu.

§. 26. Izabrani nemogu biti:

1. Aktivni gradski činovnici, pučki učitelji i poslužnici;

2. koji su s obćinom u parnici;

3. podhvatnici gradskih dobava i radnja, zakupnici gradskih dobara i prihoda;

4. koji imaju ob upravi obćinske imovine ili obćinskoga kakova zavoda ili o povjerenom im po obćini poslu račun položiti, a nisu ga položili;

5. nemarni dužnici obćine i oni, koji su državni porez ili obćinski namet dužni za cielu prošlu godinu;

6. koji su svrgnuti s javne službe disciplinarnim putem radi prestupka učinjena s koristoljublja.

Izborni kotari i izborničtva.

§. 27. Grad Zagreb dieli se na dva izborna kotara. U prvi izborni kotar spadaju porezne obćine gornji i doljnji grad, koje biraju trideset i dva zastupnika, a u drugi porezne obćine Vlaška ulica, Kaptol i Novaves, koje biraju osam zastupnika.

Grad Osiek dieli se na tri izborna kotara:

1. Gornji grad, koji bira 16 zastupnika;

2. doljnji grad, koji bira takodjer 16 zastupnika;

3. unutarnji i novi grad, koji bira 8 zastupnika.

Ostali gradovi sačinjavaju svaki samo po jedan izborni kotar, nu kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ovlašćuje se, da na predstavku gradskoga zastupstva putem naredbenim ustanovi i u drugih gradovih izborne kotare i opredieli broj zastupnika, koje će birati svaki izborni kotar (§. 21.).

§. 28. Izbornici svakoga grada, odnosno izbornoga kotara, imaju se razdieliti u Zagrebu, Osieku i Varaždinu na tri, a u ostalih gradovih na dva izborničtva.

U tu svrhu treba sve izbornike jednoga kotara redomice popisati, od najvećega do najmanjega porezovnika, s njihovimi poreznimi iznosi od prošle godine, a sbroj svih tih poreznih iznosa ima se razdieliti u Zagrebu, Osieku i Varaždinu na tri, u ostalih pako gradovih na dva jednaka diela.

Prema ovim djelovom ukupne porezne dužnosti razredjuju se postepeno izbornici u pojedina izborničtva tako, da najveći porezovnici sačinjavaju prvo, manji drugo, a u Zagrebu, Osieku i Varaždinu najmanji porezovnici treće izborničtvo.

U prvom izborničtvu mora biti najmanje tri puta toliko izbornika stanujućih u obćini, koliko to izborničtvo gradskih zastupnika bira; manjak do toga broja popunjuje se najvećimi porezovnici drugoga izborničtva.

Izbornici navedeni u §. 22. točki 2. pod a) i b), koji po svojoj godišnjoj poreznoj dužnosti nespadaju u prvo izborničtvo, imaju se svi uvrstiti u drugo izborničtvo grada i kotara gdje stanuju.

Ako se kod ove razredbe izbornika u pojedina izborničtva dogodi, da se porezna dužnost kojega izbornika

nora ciepati, ima se on pripisati onomu izborničtvu, komu je pripao veći dio njegove porezne dužnosti; a ako su ti dielovi jednaki, tada višjemu izborničtvu.

Ako li pako tom razredbom budu razciepkani izbornici, koji posve jednak porez plaćaju, tada stariji po dobi spadaju u višje, a mladji u nižje izborničtvo.

Da se uvrsti u izborničtvo, a ne da postigne aktivno izborno pravo, ima se otcu ubrojiti porez, što ga u gradskoj občini plaćaju njegova maloljetna djeca, ali samo dotle, dok mu zakonito pripada uprava njihova imetka.

§. 29. Svaki izbornik može samo u jednom izborničtvu i u jednom izbornom kotaru birati, i to redovito ondje gdje stanuje.

U gradovih razdieljenih u izborne kotare spadaju:

1. Začastni gradjani, koji stanuju u občini, u prvo izborničtvo svoga kotara, a koji nestanuju u občini, u prvo izborničtvo prvoga kotara;

2. gradjani, koji neplaćaju poreza, a stanuju u občini, u treće, ili gdje toga nema, u drugo izborničtvo svoga kotara, koji pako nestanuju u občini, u treće, odnosno u drugo izborničtvo prvoga kotara;

3. ostali izbornici, nestanujući u občini, koji u njoj nekretninu ili kakovu privredu imaju, po kojoj im pripada aktivno izborno pravo, u dotično izborničtvo onoga kotara, u kojem nekretninu ili privredu imaju. Ako li ju pako imaju u više izbornih kotara iste občine, tada u dotično izborničtvo onoga kotara, u kojem više poreza plaćaju, te jim se u tom slučaju ima uračunati porez, što ga plaćaju u ostalih izbornih kotarih.

U ostalih gradovih spadaju začastni gradjani u prvo, a gradjani, koji poreza neplaćaju, u treće, odnosno u drugo izborničtvo grada, dočim u točki trećoj spomenuti izbornici spadaju u ono izborničtvo, u koje po §. 28. dospiju po svojoj poreznoj dužnosti.

§. 30. U gradovih, koji imaju samo jedan izborni kotar, bira svako izborničtvo jednak broj gradskih zastupnika, a u Zagrebu:

1. U prvom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo deset;

b) drugo i treće izborničtvo po jedanaest zastupnika;

2. u drugom izbornom kotaru:

a) prvo izborničtvo dva,

b) drugo i treće izborničtvo po tri zastupnika.

§. 31. Izbornici mogu birati svaku po ovom zakonu izberivu osobu iz cieloga obsega občine.

Sastav izbornih listina.

§. 32. Za svaki kotar i za svako izborničtvo ima gradsko poglavarstvo sastaviti posebne izborne listine te u nje upisati sve občinare imajuće pravo izbora i te listine najmanje tri nedjelje dana prije izbora javno izložiti u svakom izbornom kotaru na prikladnom mjestu za svačiji uvid.

Poglavarstvo je dužno posebnim oglasom, koji se ima dostaviti svakomu kućevlastniku, objaviti občinstvu, da su listine izložene i ustanoviti rok od osam dana za predaju prigovora proti izbornim listinam.

Poglavarstvo riešava najdulje za dva dana pravodobno predane prigovore i provadja podjedno sve izpravke, što jih je kao valjane priznalo. Proti odluci njegovoj slobodno je za tri dana pritužiti se gradskomu zastupstvu, koje po odboru od trijuh u tu svrhu izabranih gradskih zastupnika pritužbe riešava najdulje za tri dana, te odluke svoje dostavlja gradskomu poglavarstvu, da prema istim izborne listine izpravi.

Za slučaj, da bi koji od članova ovoga odbora bio zapriečen, imaju se za dobe izabrati jedan ili dva zamjenika.

Osam dana prije samoga izbora nesmije se ništa mienjati u izbornih listina.

Razpis izbora.

§. 33. Osam dana prije izbora imaju se svi izbornici pozvati na izbor. U razpisu izbora, koji se proglašuje načinom odredjenim u §. 32., ima se za svako izborničtvo opredieliti dan i sat kada se počimlje i dovršuje glasovanje, ustanoviti mjesto izbora i naznačiti broj zastupnika, koje treba birati. Ujedno imaju se u tom razpisu navesti glavne odredbe ovoga zakona ob izboru zastupstva i uzanj proglasiti izpravljene izborne listine.

§. 34. Za svako izborničtvo svakoga izbornoga kotara ima se opredieliti posebni izborni dan, i to tako, da bira u kotarih razdieljenih na tri izborničtva najprije treće, zatim drugo i za ovim prvo izborničtvo; a u kotarih ili gradovih, razdieljenih samo na dva izborničtva, najprije drugo, zatim prvo izborničtvo.

Ravnanje izbora.

§. 35. Izborom gradskih zastupnika ravna izborni odbor.

Za svako izborničtvo svakoga kotara izabrati će gradsko zastupstvo odbor sastojeći od jednoga gradskoga zastupnika kao predsjednika i četvorice občinara, koji imaju izborno pravo, kao prisjednika, te dodati svakomu odboru po jednoga činovnika gradskoga poglavarsva za perovodju.

Nu članovi odbora nemogu biti oni gradski zastupnici, koji izstupljuju iz zastupstva.

Zemaljska vlada vlastna je izaslati svojega povjerenika, koji ima bditi, da izbori budu obavljeni točno po propisih ovoga zakona, ali nema uticati u slobodnu volju izbornika.

Izborni čin.

§. 36. Svaki izbornik, koji želi birati, ima na vrieme, odredjeno za njegovo izborničtvo, osobno doći pred izborni odbor.

*

Od ovoga pravila izuzimlju se, te vrše aktivno pravo izbora:

1. Žene udate po svojem suprugu, a ostale po punomoćniku;

2. korporacije, zadruge, udruge i družtva po osobi, koja jih je po postojećih zakonskih ustanova ili družtvenih pravilih vlastna zastupati, ili po posebnom punomoćniku;

3. seljačke zadruge po svom kuće gospodaru;

4. državne, zemaljske i obćinske zaklade, ako su vlastnice nekretnina, po osobah, odredjenih od dotičnih upravnih organa.

Svatko, tko mjesto drugoga bira, dužan je pred izbornim odborom izkazati se valjanom pismenom punomoći.

Izbor je javan, glasuje se redovito glasovnicami, nu slobodno je svakomu izborniku i ustmeno glasovati. Glasovnice stavljaju izbornici u izbornu žaru pred izbornim odborom, a ustmene glasove upisuje perovodja odbora u izborni zapisnik.

Na glasovnici smije biti upisano samo toliko imena, koliko se u dotičnom izborničtvu ima birati zastupnika. Imena zabilježena preko toga broja neuvažuju se.

Svaki glasovavši izbornik ima se pozvati, da isti dan na izmaku izbornoga roka dodje opet na biralište, da iznova bira, ako bi se glasovanje ponoviti moralo.

Čim mine rok odmjeren za glasovanje, imade predsjednik izreći, da je glasovanje zaključeno. Zatim će se otvoriti izborna žara, te će odbor ponajprije prebrojiti glasovnice i ustmene glasove, da se uvjeri, slaže li se njihov broj sa brojem glasovavših izbornika, koje imadu točno bilježiti dva člana i perovodja odbora.

Glasovi dani osobam, koje su u drugom kojem izborničtvu ili izbornom kotaru jur izabrane gradskimi zastupnici, nemaju se brojiti; to se ima u izbornom zapisniku naznačiti.

Izabranim gradskim zastupnikom smatra se, tko je dobio više od polovine predanih glasova.

Nepostigne li se na ovaj način podpuni broj zastupnika, što ga dotično izborničtvo bira, ima se odrediti užji izbor medju dvojicom za svako zastupničko mjesto, koji su iza izabranih zastupnika dobili najviše glasova.

Glasovi dani osobam pri užemu izboru nepredloženim, nebroje se; ovo se ima u izbornom zapisniku zabilježiti.

Ako li osobe pri užem izboru predložene dobiju jednaki broj glasova, to odlučuje žrieb, koja će od njih biti gradskim zastupnikom.

Izpit i proglas izbora.

§. 37. Čim se glasovi prebroje, ima predsjednik odbora proglasiti osobe, koje su izabrane gradskimi zastupnici.

O izboru svakoga izborničtva ima se odmah sastaviti izborni zapisnik, i u njem zabilježiti:

1. Broj izbornika pozvanih na izbor;
2. broj izbornika, koji su glasovali glasovnicami ili ustmeno;
3. vrieme, kad je izbor počeo i čas, kad je svršen bio;
4. broj valjanih glasovnica;
5. broj nevaljanih glasovnica ili neubrojenih glasova uz oznaku razloga;
6. osobe, koje su dobile glasove i koliko glasova;
7. imena osoba, koje su izabrane gradskimi zastupnici.

Taj zapisnik i imenik izbornika, koji su glasovali, imaju odmah podpisati predsjednik, članovi i perovodja odbora.

Kad se svrše izbori u svih izborničtvih, imaju se svi zapisnici i izborni spisi dostaviti gradskomu zastupstvu, a ovjerovljeni prepis izbornoga zapisnika ima se podnieti kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove.

Poslije izbora svakoga izborničtva ima se uspjeh obćinstvu dojaviti posebnim oglasom. — Prigovori proti valjanosti izbora imaju se najdulje za osam dana poslije obavljena izbora podnieti gradskomu zastupstvu.

Ako se za toga roka nikakovi prigovori neprijave, ili se prijavljeni pronadju za nedostatne, ili ako nema više nikakove zaprieke, potvrdi gradsko zastupstvo izbore i obaviesti o tom obćinstvo i svakoga izabranoga. U protivnom slučaju ima se nov izbor odrediti.

§. 38. Svaki obćinar dužan je primiti izbor, nu mogu ga odkloniti:

1. Osobe, koje su prevalile 60 godina;

2. vojnici, koji nestoje u aktivnoj službi;

3. duhovni pastiri, službujući činovnici državni i zemaljski, te profesori i učitelji zemaljskih učilišta;

4. osobe, koje su službovale za posljednje izborne periode kao načelnici ili gradski zastupnici.

Tko neprimi izbora, a nema za to prava na temelju predstojećih točaka, plaća globu, koju gradsko zastupstvo od 25 do 200 for. odmjeriti može.

§. 39. Kad se izbori odobre (§. 37.), ima se gradsko zastupstvo u skupštini sazvanoj u tu svrhu konštituirati, i svaki zastupnik u ruke gradskoga načelnika zavjeriti: da će Njegovomu c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu kralju biti vjeran i odan, da će štovati državne i zemaljske zakone, te da će sa službom gradskoga zastupnika spojene dužnosti točno i savjestno vršiti i uvjek o boljku obćinskoga dobra nastojati.

§. 40. Gradski zastupnici neprimaju nikakova naputka od svojih izbornika.

Trajanje službe gradskih zastupnika.

§. 41. Služba gradskih zastupnika traje četiri godine od dana, kada su se zavjerili (§. 30.). Gradski zastupnici vrše svoju službu bezplatno; nu za poslove obćinske, obavljene izvan gradskoga kotara, može gradsko za-

tupstvo izaslanim svojim članovom dopitati primjerenu naknadu troška iz gradske blagajne.

§. 42. Svake druge godine izstupljuje polovica gradskih zastupnika iz obćinskoga zastupstva i popunjuje se novim izborom iz onih kotara i izborničtva, iz kojih su izstupivši zastupnici izabrani bili.

Prvi izstup odlučuje se žriebom.

Gradski načelnik nepodvrgava se žriebu.

U buduće izstupljuju oni, koji su prije četiri godine izabrani bili.

§. 43. Novi izbori moraju biti obavljeni tečajem prvoga mjeseca po izmaku svake druge godine.

Dok se novoizabrani zastupnici nezavjere, traje mandat izstupajućih zastupnika.

Smrću ili izstupom prije reda izpražnjena mjesta zastupnika nadopunjuju se pravilno redovitim izborom svake druge godine.

Nu ako se tim načinom izprazne:

kod zastupstva od	12 članova	2 mjesta
„ „ „	16 „	3 „
„ „ „	20 „	4 „
„ „ „	24 „	5 „
„ „ „	30 „	6 „
„ „ „	40 „	7 „

imaju se takova mjesta posebnim izborom na temelju posljednjih izbornih listina popuniti prije dospjetka redovitoga izbora.

Takav izbor valja samo za vrieme do redovitoga izbora.

Gubitak službe gradskih zastupnika.

§. 44. Gradski zastupnik gubi svoju službu:

1. kad izgubi pasivno pravo izbora s razloga navedenih u §-u. 26.;

2. kad neopravdano propusti doći k izboru gradskoga načelnika (§. 47.);

3. kada neopravdano tri mjeseca nepolazi gradskih skupština i odborskih sjednica, a gradski ga je načelnik pismeno opomenuo;

4. kad bude po redovitom sudu odsudjen radi štete nanešene gradskoj obćini.

Gubitak službe gradskoga zastupnika izriče skupština za to naročito sazvana, u kojoj moraju biti prisutne dvie trećine gradskih zastupnika.

Razpust gradskoga zastupstva.

§. 45. Zemaljskoj vladi pripada pravo razpustiti s važnih razloga gradsko zastupstvo, nu u tom će slučaju najdulje za osam dana po razpustu zastupstva razpisati nove izbore, koji se moraju za četiri nedjelje po razpisu obaviti.

Dok nema gradskog zastupstva, zamienjuje ga vladin povjerenik zajedno sa gradskim poglavarstvom po propisih ovoga zakona.

B. Gradski načelnik i podnačelnik.

§. 46. Gradskomu zastupstvu jest na čelu gradski načelnik, a kad je on zapriečen, zamienjuje ga podnačelnik.

Izbor gradskoga načelnika.

§. 47. Kad se na temelju ovoga zakona prvi put izabrano zastupstvo ustanovi (konstituira), bira gradskoga načelnika; a poslje bira ga, kad mu izmine službena perioda ili kad mu se mjesto izprazni inim načinom. Ovaj izbor ima se obaviti svaki put najdulje za četiri nedjelje od dana, kada se mjesto gradskoga načelnika izprazni.

K ovomu izboru imaju se pismeno pozvati svi gradski zastupnici s dodatkom, da će svaki, koji nedodje u izbornu sjednicu ili ju ostavi prije svršenoga izbora, ako se temeljito neizpriča, lišen biti zastupničke službe i kažnjen globom od 25 do 100 for.

Načelnik može se birati, ako su najmanje dvie trećine svih gradskih zastupnika prisutne, a izabranim načelnikom smatra se onaj, koga dopadne absolutna većina glasova svih gradskih zastupnika.

Nepostigne li se absolutna većina kod prvoga izbora, onda se stupa k užjem izboru, i ovaj se ograničuje samo na one dvie osobe, koje su kod prvoga glasovanja dobile najviše glasova.

Pokazuje li se pri užjem izboru jednakost glasova, onda odlučuje žrieb.

Izabrani nije dužan primiti službe gradskoga načelnika.

§. 48. Gradskoga načelnika biraju gradski zastupnici izmedju sebe.

Služba načelnika traje četiri godine, makar da i prije na nj došao red izstupiti iz gradskoga zastupstva.

Gradski načelnik dobiva za vrieme svoga službovanja službovinu, koju mu odredi gradsko zastupstvo.

§. 49. Izbor gradskoga načelnika za gradove Zagreb i Osiek, potvrdjuje kralj, za ostale pako gradove ban.

Čim bude izbor načelnika potvrdjen, položit će ovomu zakonu priloženu (pod A.) službenu zakletvu u ruke bana, dotično vladnoga povjerenika pred gradskim zastupstvom.

Izprava, sastavljena o položenoj zakletvi, ima se predložiti banu.

Izbor gradskoga podnačelnika.

§. 50. U prvoj ustavnoj sjednici i izmakom svake druge godine izabire gradsko zastupstvo absolutnom većinom glasova izmedju sebe podnačelnika, koji zamienjuje gradskoga načelnika, ako je zapriečen, u poslovih spadajućih na gradsko zastupstvo, te vrši svoju službu bezplatno.

C. Gradsko poglavarstvo.

§. 51. Na čelu gradskoga poglavrstva jest načelnik; on je odgovoran za poslovanje gradskoga poglavarstva gradskomu zastupstvu i kr. zemaljskoj vladi. On razdieljuje poslove medju podčinjene si organe.

Ako je načelnik zapriečen, zamienjuje ga u poslovih gradskoga poglavarstva višji gradski činovnik, kojega on odredi. Za slučaj odstupa ili smrti načelnikove zastupa njegovo mjesto onaj višji činovnik, koga kr. zemaljska vlada na predstavku gradskoga zastupstva odredi.

§. 52. Gradsko poglarstvo sastoji se iz gradskoga načelnika i potrebitoga perovodnoga, strukovnoga i pomoćnoda osoblja.

Posebni, na predlog gradskog zastupstva po kr. zem. vladi odobren štatut (§. 5.) ustanovit će ujedno organički ustroj, status i plaćevni šema činovnika i službenika gradskoga poglavarstva i razredbu poslovanja.

Namještaj činovnika.

§. 53. Gradski činovnici i poslužnici namještaju se doživotno.

Njim pripada stalna plaća i pravo na obskrbu za nje i za njihove udove i sirote po propisih, valjanih za kr. činovnike.

Činovnici gradskoga poglavarstva moraju biti usposobljeni za svoje službovanje onako, kako je propisano za kr. činovnike u Hrvatskoj i Slavoniji.

Disciplinarna vlast.

§. 54. Gradski činovnici mogu biti suspendirani ili odpušteni od službe pod uvjeti propisanimi u tom obziru za kr. upravne obćine.

Gradski načelnik stoji pod disciplinarnom vlasti kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove.

Gradski načelnici i službenici gradskoga poglavarstva stoje pod disciplinarnom vlasti gradskoga načelnika.

Radi li se ob odpustu od službe kojega gradskoga činovnika ili službenika, izriče odpustnu odluku disciplinarni odbor, izabran od gradskoga zastupstva i sastojeći iz dva gradska činovnika, dva gradska zastupnika i gradskoga načelnika kao predsjednika.

Kr. zem. vlada ovlaštena je u taj odbor delegovati mjesto gradskoga činovnika jednoga ili dva zem. činovnika, ako to gradsko zastupstvo s važnih razloga uzište.

Proti disciplinarnoj odluci gradskoga načelnika ili disciplinarnoga odbora imaju dotične stranke pravo utoka do četrnaest dana na kr. zemaljsku vladu, odjel za unutarnje poslove.

§. 55. Gradski činovnici i službenici odgovorni su u smislu zakona od 16. studenoga 1874. ob ustroju upravnih oblasti točke 7. dodatka A. za svaku štetu, koju nanesu kojoj stranci svojom krivnjom, povriedom ili zanemarenjem svoje uredovne dužnosti.

§. 56. Gradskim činovnikom i službenikom dozvoljuje dopust do 4 nedjelje gradski načelnik, preko toga vremena gradsko zastupstvo. Samomu načelniku dozvoljuje dopust ban.

Poglavje IV.

Djelokrug gradske obćine.

Obćenite ustanove.

§. 57. Djelokrug gradske obćine jest:

1. Naravni, u kojem obćina uz obdržanje postojećih zakona samostalno odlučuje i odredjuje o svem, što se neposredno tiče interesa obćine i što u području svojem vlastitimi silami upravljati može;

2. prenešeni, u kojem obćina na temelju postojećih zakona vrši dužnosti javne uprave.

A. Djelokrug gradskoga zastupstva.

a) Obseg djelokruga.

§. 58. U poslovih naravnoga djelokruga obćine gradsko je zastupstvo zaključujući i nadgledajući organ.

§. 59. Osim predmeta naznačenih u drugih zakonih i u §§. 32., 35., 37., 38., 44., 47., 48., 50. i 54. ovoga zakona spada na djelokrug gradskoga zastupstva napose:

1. Uredjivati upravne organe;

2. imenovati, umirovljivati i odpuštati obćinske činovnike i službenike i ustanovljivati njihova beriva prema postojećim propisom i pod stegom ovoga zakona;

3. brinuti se za uzdržavanje i koristnu upravu obćinske imovine i obćinskih prava;

4. sticati nepokretna dobra i ovim ravna prava, odtudjivati ili zalagati obćinsku imovinu;

5. sklapati, ponavljati i produživati ugovore i pogodbe u obće, a napose zakupne i najamne ugovore, u koliko nespadaju na redovitu upravu gospodarstva nadležeću gradskomu poglavarstvu;

6. ustanovljivati proračuna o prihodu i razhodu gradske obćine i svihkolikih obćinskih zaklada i zavoda;

7. ustanovljivati i razpisivati obćinski namet i odredjivati druge danke i podavanja za namirivanje obćinskih potreba;

8. uzimati zajmove i preuzimati jamstva;

9. pregledavati i riešavati račune obćinske i račune obćinskih zavoda i zaklada;

10. dozvoljivati povedenje i obustavu parnica, sklapanje nagodba u poslovih obćinskih, koji nespadaju na redovitu upravu gospodarstva nadležeću gradskomu poglavarstvu, i postavljati pravnoga zastupnika, zatim primati i odbijati nasliedstva, zapise i darovanja;

11. odpisivati dvojbene i neutjerive obćinske tražbine, opraštati od naknada;

12. razvrgavati uporabne ugovore i popuštati od uporabnine za trajanje ugovora;

13. dozvoljivati nove gradjevine, zatim troškove prelazeće stanovitu svotu, kao i sve u proračunu nepredvidjene troškove;

14. mienjati obćinski teritorij;

15. sastavljati mjestne statute;

16. izvršivati pravo patronatsko i podjelbeno, pripadajuće obćini i obćinskim zavodom po propisu zakona

zavodskih ustanova, i vršiti s ovim pravom skopčane užnosti;

17. primati u obćinsku svezu, podieljivati pravo gradjanstva i počastnoga gradjanstva;

18. brinuti se za uzdržanje redarstvenih i zdravstvenih zavoda i za namirivanje potreba skopčanih s djelokrugom gradskoga poglavarstva u poslovih javne uprave;

19. brinuti se za obskrbu siromaha i za aprovizioniranje grada;

20 vršiti pravo peticije u stvarih obćinskih;

21. riešavati tegobe proti odredbam gradskoga poglavarstva u obćinskih poslovih naravnoga djelokruga.

§. 60. Gradsko zastupstvo dužno je neprekidno nadgledati poslovanje obćinskih organa, u tu svrhu može zahtievati, da mu se predlože potrebiti spisi, dokaznice, računi i izviešća.

Napose može prema potrebi pozvati pojedince ili kao odbore iz svoje sredine ili izvan svojih članova osobe sposobne, koje uživaju javno povjerenje, da:

1. Pregledaju i izpitaju proračune i račune o prihodu i razhodu;

2. sudjeluju kod iztraživanja stanja gradske blagajne (škontriranja), koje načelnik ureda radi po postojećih propisih, ili na poziv gradskoga zastupstva, ili dotičnoga po zastupstvu za to postavljenoga odbora, potrebitom opreznošću odrediti i sam ili po izaslaniku provesti ima;

3. nadgledaju upravu obćinskih zavoda i podhvata, koji se izvadjaju;

4. izpituju stanovite zadatke, spadajuće u djelokrug gradskoga zastupstva, i dadu mnienje o njih.

§. 61. Zaključak gradskoga zastupstva, kojim bi se prekoračio zakonom mu opredieljeni djelokrug, ništetan je.

§. 62. Gradskomu zastupstvu nepripada izvršujuća (eksekutivna) vlast.

§. 63. U sliedećih slučajevih moraju se zaključci gradskoga zastupstva podnieti kr. zemaljskoj vladi na odobrenje:

1. Kod preinake ustrojnoga statuta i kod uvedenja obćinskih statuta u obće;

2. kod preinake u stanju (statusu) osoblja gradskoga poglavarstva, kao i kod ustanove i preinake njegovih beriva;

3. kod odtudjivanja obćinskoga vlastničtva, ako njegova vriednost nadilazi u gradovih, koji imaju

		do	5000	stanovnika	2000	forinti
preko	5000	„	10000	„	4000	„
„	10000	„	15000	„	6000	„
„		„	15000	„	10000	„

4. kod uzimanja zajmova i preuzimanja jamstva, ako zajam ili ujamčena svota, uračunajuć obstojeće već dugove, nadilazi u proračunu izkazani redoviti godišnji dohodak obćine;

5. kod povišivanja daće od mesarenja i vinotočja, te ustanovljivanja i povišivanja obćinskoga prireza na izravni državni porez, ako taj prirez dvadeset postotaka poreza nadilazi.

b) Način pretresivanja i odlučivanja.

§. 64. Kad se imaju redovite sjednice gradskoga zastupstva sazivati, odredjuje statut (§. 5.).

Izvan toga može se obćinsko zastupstvo sastati samo kad gradski načelnik, a kad je on zapriečen, podnačelnik sazove izvanrednu sjednicu.

Na pismeni predlog od najmanje jedne trećine gradskih zastupnika dužan je načelnik sazvati izvanrednu sjednicu.

Sjednica gradskoga zastupstva, sazvana na drugi način, nezakonita je, a odluke njezine ništetne.

§. 65. Gradsko zastupstvo može valjano zaključivati samo onda, ako se prije ustanovi, da su svi gradski zastupnici u skupštinu redovito pozvani i ako je nadpolovična većina svih zastupnika prisutna.

§. 66. Ako je predmetom razprave službovanje gradskoga načelnika ili kojega gradskoga zastupnika, to nesmije onaj, koga se tiče, glasovati, ali je dužan, ako se pozove, doći u sjednicu i dati potrebito izviešće.

Ako li se razprava tiče vlastitih posala načelnika ili kojega gradskoga zastupnika ili njihovih bližnjih rodjaka, nemože on učestvovati i prisustvovati sjednici, dok traje ta razprava.

§. 67. Načelnik ili ako je on zapriečen, podnačelnik, predsjeda skupštinam gradskoga zastupstva i rukovodi njihovu razpravu.

Predsjednik nesmije dopustiti, da se pregovori zametnu medju članovi zastupstva. Ako se radi neprestanih smetnja nemože nastaviti viećanje, može predsjednik na koji čas obustaviti sjednicu ili ju razpustiti.

Tko bi se služio izrazi, vriedjajućimi čast zastupstva ili pojedinih članova, a nebi ih odmah opozvao, može ga zastupstvo, bez uštrba daljega postupka po kaznenom zakonu, zaključkom od dvijuh trećina prisutnih osuditi na novčanu globu od 100 for., utjerivu političkim putem. — Proti takovoj presudi nema priziva.

§. 68. Sjednice gradskoga zastupstva jesu javne, nu na zahtjev predsjednika ili jedne četvrtine prisutnih gradskih zastupnika mogu se držati tajne sjednice, ali se zaključci moraju proglasiti u javnoj sjednici.

Proračun i obćinski računi nesmiju se razpravljati nego u javnoj sjednici.

§. 69. Glasuje se redovito javno i ustmeno sa „da“ ili „ne“, ili tako, da glasovatelji ustaju ili ostaju sjediti.

Tajno se glasuje glasovnicami ili balotažom: 1. kod izbora; 2. kad se glasuje o osobah; 3. kad to zahtieva četvrtina prisutnih gradskih zastupnika.

§. 70. U sjednice gradskoga zastupstva nemaju pristupa deputacije.

§. 71. Za valjan zaključak gradskoga zastupstva

pravilno treba da glasuje nadpolovična većina prisutnih zastupnika.

Kad su glasovi jednako podieljeni, odlučuje predsjednik.

U sljedećih predmetih pako treba za valjan zaključak, da sjednici prisustvuju dvie trećine i da za zaključak glasuje nadpolovična većina svihkolikih zastupnika:

1. Kod izbora gradskoga načelnika;
2. kod ustanove proračuna;
3. kod svih predmeta naznačenih u §. 63.

§. 72. O sjedničkih razprava ima se voditi zapisnik i u njem naznačiti dan, kada se je sjednica obdržavala; imena prisutnih zastupnika; svi učinjeni predlozi i njihovi razlozi, ako to naročito zaište koji član, ili ako se radi o predmetih, za koje je potrebno višje odobrenje: napokon stvoreni zaključci s naznakom broja zastupnika, koji su glasovali za nje ili proti njim.

Na zahtjev manjine ili pojedinoga zastupnika ima se u zapisnik uvrstiti njihov votum separatum.

Zapisnik sjednički ima se, ako nije moguće odmah po dovršenoj sjednici, svakako u prvoj budućoj ovjeroviti, a podpisat će ga predsjednik, dva na to opredieljena zastupnika i bilježnik.

Ovjerovljeni prepis zapisnika ima se u roku od četrnaest dana podnieti kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, na uvid.

§. 73. Posebnim štatutom i poslovnikom odobrenim po kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove (§. 5.), ustanovit će se način službovanja i opravljanja unutarnjih posala gradskoga zastupstva i rukovodjenja zastupničkih sjednica. Napose opredieliti će se broj redovitih zastupničkih sjednica i kada da se drže; način pozivanja zastupnika u sjednice; redoviti i točni polazak sjednica od strane zastupnika; dnevni red za redovite i izvanredne sjednice; pravo stavljati predloge, uredjenje odbora i njihova djelokruga, uzdržavanje reda i mira itd.

B. Djelokrug gradskoga načelnika i gradskoga poglavarstva.

§. 74. Djelokrug gradskoga poglavarstva obuhvaća:

1. Unutarnje poslove obćinske:
2. poslove javne uprave.

Unutarnje poslove obćinske upravlja i rukovodi gradsko poglavarstvo sudjelovanjem i pod kontrolom gradskoga zastupstva, kao njegov upravljajući i izvršujući organ.

U poslovih javne uprave vrši gradsko poglavarstvo svoj zakonom opredieljeni djelokrug samostalno i pod odgovornosti gradskoga načelnika.

Unutarnji obćinski poslovi.

§. 75. Unutarnji poslovi obćinski jesu, koji izviru iz naravnoga djelokruga obćine, ponapose:

1. Uredovati glede izbora zastupstva, kako to ovaj zakon nalaže gradskomu poglavarstvu.

2. Uredovati glede imenovanja i službenih odnošaja činovnika i službenika gradske obćine i gradskih zavoda.

3. Zastupati gradsku obćinu kao takovu kako u gradjansko-pravnih poslovih, tako i u poslovnom obćenju sa državnimi i zemaljskimi upravnimi oblastmi i drugimi obćinami i pojedinimi osobami.

4. Upravljati obćinsku imovinu i sredstva, opredieljena za obćinske potrebe u podpunom obsegu, u koju svrhu ima gradsko poglavarstvo cielokupno pokretno i nepokretno vlastničtvo obćine i obćinskih zavoda točnim inventarom držati u očevidnosti.

5. Upravljati gotovinu i vriednostne predmete, pripadajuće neposredno gradskoj obćini kao vlastničtvo njezino, kao i one, što ih obćina na račun države ili inih zavoda i osoba preuzima, čuva i rukovodi.

6. Upravljati i nadgledati blagajne, urede i zavode, opredieljene za upravu i zaračunanje povjerena im dobra.

7. Upravljati poslove ubožke i ubožkih zavoda.

8. Nadgledati i upravljati zavode, ustrojene na trošak gradske obćine, ili utemeljene po drugih osobah za gradske svrhe, u koliko glede ovih zakladatelj nije odredio inako.

9. Upravljati gradjevnu struku i brinuti se za uredjenje i uzdržavanje obćinskih cesta, puteva, mostova, kanala, zdenaca, vodovoda i inih uredaba, kao i za uzdržavanje obala na obćinskih potocih.

10. Rukovoditi uredbe glede čišćenja javnih puteva i trgova, glede taracanja i razsvjete.

11. Uzdržavati i upravljati uredbe vatrogasne, kao u obće uredjivati i uzdržavati sve u interesu mjestnoga redarstva i zdravstva potrebite zavode i urede, zatim pripravljati sredstva za odvraćanje pogibelji od povodnje ili inih nepogoda, i podupiranje stradajućih u nesgodah, tičućih se obćine.

12. Brinuti se za živežnu obskrbu (approvisioniranje) grada.

13. Skrbiti, da se za izvršenje ovih dužnosti potrebita novčana sredstva namaknu i svi dohodci i tražbine obćine za vremena poberu.

14. Nadzirati medje obćinskoga zemljišta.

§. 76. Uredovne odpravke, izdavane u ime obćine, ima podpisivati načelnik ili njegov zamjenik.

Izprave, koje utemeljuju obvezu obćine prema trećim osobam, imaju biti podpisane po načelniku ili njegovu zamjeniku i gradskom viećniku ili gradskom zastupniku.

Ako se izprava tiče posla, kojemu treba privola gradskog zastupstva, ili višje odobrenje, mora u izpravi biti naročito naznačena ova privola ili odobrenje, a izprava mora biti podpisana po gradskomu načelniku i dvojici gradskih zastupnika.

§. 77. Načelnik dužan je zakonite zaključke gradskoga zastupstva ovršiti.

Nalazi li načelnik, da se koji zaključak protivi postojećim zakonom, ili da je na štetu obćine, dužan je obustaviti njegovu ovršbu i podnieti ga neodvlačno kr. zemaljskoj vladi.

§. 78. Ako se o predmetu, spadajućem u djelokrug gradskoga zastupstva, prešnosti radi, bez štete ili pogibelji nebi mogao zatražiti zaključak gradskoga zastupstva, ima načelnik pod vlastitom odgovornošću učiniti potrebitu odredbu; no ima izposlovati naknadno privolu gradskoga zastupstva i višje odobrenje, u koliko to bude potrebito.

§. 79. Gradsko poglavarstvo preduzima u svojem djelokrugu dražbe i zakupe svake vrsti. Članovi poglavarstva nesmiju ni sami, ni po trećoj osobi udioničtvovati kod dražba, zakupa ili u obće kod gradskih podhvata.

§. 80. Mjeseca kolovoza ima gradsko poglavarstvo na temelju imovnoga popisa i obćinskih računa sastaviti i gradskomu zastupstvu na razpravu i odobrenje predložiti proračun o prihodu i razhodu gradske blagajne, i svih pod upravu gradsku spadajućih zaklada i zavoda za sliedeću godinu.

Četrnaest dana prije, nego li će zastupstvo viećati o proračunu, ima se isti na svačiji uvid izložiti u gradskoj viećnici.

Svaki je obćinar vlastan glede proračuna staviti opazke i prigovore, koje treba pismeno predati, i koji se kod razprave proračuna imaju uzeti u pretres.

§. 81. Proračuni, odobreni po gradskom zastupstvu, imaju se proglasiti, i služe u obće i glede pojedinih stavaka strogim ravnalom gradskoj upravi, te se nesmije bez privole gradskoga zastupstva proračunani trošak niti prekoračiti niti prenieti iz jedne stavke u drugu.

§. 82. Ako se tečajem godine izkažu neodgodive ili neuklonive potrebe, za koje trošak u proračunu uvršten nije, ima gradski načelnik zatražiti glede njih odluku gradskoga zastupstva, a u slučajevih prešnih ima postupati po §. 78.

§. 83. Mjeseca travnja ima gradsko poglavarstvo predložiti gradskom zastupstvu račune obćinske blagajne, gradskih zaklada i zavoda od prošle godine, obložene potrebitimi prilozi glede prihoda i razhoda, da ih pregleda i rieši.

Glede izložbe računa na svačiji uvid i postupka sa mogućimi prigovori, valja ono, što je u §. 80. rečeno glede proračuna.

§. 84. Kod nedovoljnoga opravdanja računarskih mana ima gradsko zastupstvo proti dotičnomu odgovornomu činovniku izreći upravnu presudu uz pridržaj daljega zakonitoga postupka.

§. 85. Gradsko poglavarstvo ima izvadak računa, odobrenih po gradskom zastupstvu, staviti do obćega znanja.

Ono ima pod odgovornošću gradskoga načelnika svekolike blagajne gradske i gradskih zavoda više puta na godinu pregledati i prema potrebi likvidirati.

§. 86. Gradsko poglavarstvo čuva sve spise i izprave obćine, vodi točan popis obćinara i stranaca.

§. 87. Način službovanja gradskoga poglavarstva u poslovih obćinskih opredielit će se poslovnim redom.

Poslovi javne uprave.

§. 88. U pogledu posala javne uprave vrši gradsko poglavarstvo djelokrug upravnih oblasti prve molbe u smislu zakona od 15. studenoga 1874. ob ustroju političke uprave, za cielo područje gradske obćine.

§. 89. Poslove javne uprave rukovodi gradski načelnik pod vlastitom odgovornošću sa ostalimi činovnici gradskoga poglavarstva po postojećih zakonih i propisih.

Zaglavak.

§. 90. Vrhovni državni nadzor nad upravom obćinskih posala te obćinskih zavoda i zaklada vrši kr. zem. vlada budi neposredno, budi preko svojih organa.

Kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove, ima se svake godine predložiti prepis ustanovljenoga proračuna, svotnik godišnjih računa i izkaz obćinske imovine.

Ona je vlastna tražiti, da joj se na uvid predlože potrebiti spisi, izprave, računi i zapisnici.

§. 91. Gradovi, kojim bi s vremenom uzmanjkali uvjeti, potrebiti za vršenje djelokruga u javnih upravnih poslovih, podredit će se u pogledu javne uprave kr. podžupaniji putem zakona.

Isto tako moći će se pojedinim trgovištem, koja imaju potrebita sredstva za samostalnu političku upravu svoga područja, na njihovu molbu putem zakona dozvoliti, da se po ovom zakonu urede i upravljaju.

§. 92. Vrieme, kada ovaj zakon u život stupiti ima, odredit će kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, putem naredbenim.

§. 93. Prelazne ustanove o djelovanju dosadanjega gradskoga zastupstva glede prvih izbora, što će se po ovom zakonu preduzeti, izdat će kr. zemalj. vlada, odjel za unutarnje poslove, provedbenom naredbom.

§. 94. Kod prve obnove gradskoga činovničtva po ovom zakonu nemaju se od sada službujućih gradskih činovnika zahtievati dokazi o sposobnostih propisanih u §. 53., u koliko da su se ti činovnici dosadanjim službovanjem svojim pokazali sposobnimi za dotičnu službu i u koliko nisu namješteni pod uvjetom, da će se naknadno izkazati dokazali o svojem usposobljenju.

§. 95. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Prilog k §. 49. osnove zakona ob ustroju grad. obćina.

Zakletva za gradske načelnike.

Ja . . . . zaklinjem se svemogućim Bogom, te zadajem vjeru svoju i obećajem poštenjem svojim, da ću Njegovu cesarskomu i kraljevsko-apoštolskomu Veli-

čanstvu, prejasnomu vladaru i gospodaru Franji Josipu Prvomu, cesaru austrijskomu, kralju českomu i apoštolskomu kralju ugarskomu, hrvatskomu, slavonskomu i dalmatinskomu, te iza Njega Previšnjega sliedećim iz roda i krvi Njegove nasliednikom neuzkolebivo vjeran i poslušan biti, te pošto sam za gradskoga načelnika izabran, to se zaklinjem, da ću u službi svojoj dužnosti svoje savjestno izpunjivati, pri tom uvjek ne samo boljak službe Njegova cesarskoga i kraljevsko-apoštolskoga Veličanstva, države i zemlje, kao što i obćine, koju zastupam, pred očima imati, nego i svaku štetu i pogibelj odvraćati; da ću državnomu i zemaljskomu ustavu vjeran, te zakonom, kao i meni od mojih predpostavljenih dolazećim nalogom voljno poslušan biti, povjerene mi poslove po najboljem svojem znanju savjestno i temeljito obavljati, te uredovnu tajnu vjerno čuvati. Tako mi Bog pomogao!

Poslje dovršenog čitanja predsjednik pita:

Prima li vis. sabor zakon ob ustroju gradskih obćina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, u cielom obsegu, kako je sada u trećem čitanju pročitan.

(Većina.)

Ovaj zakon predat će se vis. kr. zemaljskoj vladi, da izposluje previšnju sankciju.

Pošto je današnji dnevni red izcrpljen, predsjednik diže u 1 sat poslije podne sjednicu, uričuć sljedeću za 12. rujna u 10 sati prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

1. Izviešće saborskoga odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza.
2. IV. izviešće saborskoga peticionalnoga odbora.
3. Proglašenje zajedničkih, na hrv.-ugar. državnom saboru stvorenih zakona.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigao je jedan podnesak i to:

Zastupstvo kr. i povlaštenoga trgovišta Vrbovskoga moli, da se za prvobitni kotar vrbovski na novo ustroji kotarski sud sa sjedištem u Vrbovskom. — Ide peticionalnomu odboru.

Rieč ima zastupnik g. dr. Lončarić, da stavi pitanje na ovo predsjedničtvo.

Dr. **Marko Lončarić**: Čast mi je visoko predsjedničtvo smjerno upitati, je li mu je rad obćinarskoga odbora poznat u pogledu zak. osnove ob uredjenju seoskih obćinah, a u koliko mu je poznat, u kojem se štadiju nalazi taj rad i ima li se nadati, da će se naskoro staviti na dnevni red, jer je od velikog zamašaja i velike vriednosti, da se obćine naše urede.

Predsjednik: Na ovo pitanje g. narodnoga zastupnika dr. Lončarića čast mi je odgovoriti sliedeće:

Prije svega mi je konštatirati, da ovomu predsjedničtvu nije još podnešeno nikakovo izviešće od strane odbora kombiniranoga, nu ovo si je predsjedničtvo dalo truda, pak je izpitivalo i pregledalo, što je radio taj odbor i mora se priznati, da je odbor ovu osnovu glede uredjenja seoskih obćina već svršio, te on, kako je poznato ovomu predsjedničtvu, ove osnove nije primio za podlogu specijalne razprave, nego je zaključio izviešće svoje podnieti saboru. Pošto ovo izviešće mora motivirano biti i to tako, kako to predmet sam i važnost toga predmeta zahtieva, a ovo motiviranje nije moglo biti u ovo vrieme svršeno, s toga razloga nije izviešće ovoga odbora stiglo na ovo predsjedničtvo.

Ja mislim, da će se gosp. interpelant zadovoljiti ovim odgovorom, pošto uvidjam, da je odbor, što je mogao, do sada učinio i da će i u buduće činiti.

Dr. **Marko Lončarić**: Ja se zadovoljavam s ovim odgovorom.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće saborskoga odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanje poreza.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj barun Ljud. Ožegović zauzimlje mjesto.)

Barun **Ljudevit Ožegović** (čita izviešće saborskoga odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza).

Visoki sabore! Porez i rukovodjenje poreza jesu tako bitni predmeti za cieli naš narod, koji je više obzira vriedan, nego mu se je do sada takov obzir pokazivao. Članak XV. od godine 1876. zajedničkoga sabora on ostavlja otvoreno nekim načinom pitanje baš glede vršenja ovog istog zak. članka tim, što je tamo na koncu onoga članka dodatak za Hrvatsku i Slavoniju postavljen, koji iznimno neko stanje za Hrvatsku i Slavoniju stavlja

Ovo pitanje, koje nam je tim načinom zajednički sabor i zajednička vlada otvorenim ostavio, bude imao riešiti kraljevinski odbor.

Da je ovo pitanje još otvoreno, to je presvietli g. predstojnik unutarnjeg odjela jedan put, prilikom moje interpelacije, koju sam stavio, sam priznao, i željeti je samo, da bude kraljevinski odbor takodjer na zadovoljstvo našega naroda ovo pitanje riešio.

Prva alineja predloga odborova, mislim, nije ništa drugo nego odobrenje za kraljevinski odbor izazvana nuncija na kraljevinski odbor ugarskoga sabora, te se može ovaj kraljevinski odbor sasma osloniti na prvu alineju, ako ju vis. sabor prihvati.

U drugoj alineji, gdje se vis. vlada pozivlje, da bi ona od svoje strane intervenirala — odbor je mislio za to ovo tako štilizirati, jer ovaj sabor nemože pozivati niti financijalnog ministarstva, niti regnikolarne deputa-

cije, dočim ona nikakove inštrukcije neprima niti primiti smije, a ovo iznimno stanje u §. 15. izraženo ima svoj smjer, a ovaj tamo ide, da se rieše naše političke oblasti svoje podložnosti napram ministarstvu financija.

U Ugarskoj je to sasma drugačije. U Ugarskoj eksistira u svakoj županiji jedan porezni odbor; na čelu ovomu odboru jest porezni nadzornik, a ovom poreznom nadzorniku je u većih občinah vrhovni župan. Taj vrhovni župan i neku vlast vrši nad onim poreznim nadzornikom, tako, da porezni nadzornik nemože nikakovim načinom zloporabe praviti, nemože bašibožučkim načinom ućerivanje poreza vršiti, kako je to njemu žalibože polag ove iznimke, u koju je hrvatska naša kraljevina stavljena, dopušteno.

Ako su s jedne strane, — što je doista za nas probitačno, — političke oblasti dosta autonomne prama financijalnim oblastim, to naše občine niti najmanje nisu, dočim su naši občinski organi poslovi financijalnimi, rukovodjenjem i utjerivanjem poreza toliko mučeni, da oni za drugi djelokrug niti vremena, niti tako rekuć, novaca neimadu, kako je to ovdje občina jedna cifrom dokazala i to občina pleternička. To rukovodjenje stoji ovu občinu 1650 for. Istinabog, članak 15. nezahtieva od občina, da občine sasma badava vrše ovaj porezni djelokrug, jer občine, neprivikle tomu, i prepunjene poslovi dadu ga trećemu, nu ako mi cielo baratanje občina rukovodjenjem poreza gledamo, moramo vidjeti, da občine pri tom gube, jer ja, n. pr., iz vlastitog izkustva znam, da u one občine, koje nisu kod utjerivanja poreza sasma marljive bile, poslalo je porezno nadzorničtvo svoje organe samo s toga razloga, jer njegovi organi nemaju u narodu nikakova posla i da si nešto ona gospoda na trošak občine zasluže, tako, da ona gospoda, koja su izaslana, beru 600, 700 do 800 for. dieta.

To je svakako jako ugodan dobitak za ovu gospodu na trošak i žrtvu občine, kojoj to nesnosivim postaje.

Ja n. pr. poznam slučajeva, gdje je občina vršila u podpunom obsegu ovrhu, gdje je već takodjer prodala nekomu proti zakonu zadnje blažče, nu to još nije bilo dosta. Ovo je zadnje blažče zato prodano, jer je poreznictvo reklo, da se nesmije prodati vino, dočim vino nije nikakove ciene imalo.

To je jedna zloporaba, a bilo bi tu i drugih nabrojiti, kako je prilikom na interpelaciju o g. Vrančicu pokazano, koji je samo službu šerega izvršivao.

Ako se pomisli, kakovi se ljudi rekrutiraju kod porezničtva, to si nije drugo moći raztumačiti, nego da se baš želi ta stvar zlorabiti i da se, koliko je moguće, više uzme, nepitajuć, da li je porezovnik sbilja toliko dužan ili nije.

Ja mislim, da većom stranom gospoda zastupnici imadu takodjer posla s poreznim uredom i da kod poreznoga nadzorničtva svatko izmedju nas imade dosta utoka radi propisivanja poreza ili radi načina utjerivanja poreza. Mi, koji smo inteligentni, možemo se lahko braniti na temelju članka 15. i možemo si lahko pomoći u svakoj takovoj neprilici, nu pitam ja, kako se može neuk seljak braniti proti takovim zloporabam u propisivanju i utjerivanju poreza.

Ako mi znamo, da se kod svakog pojedinog seljaka, što je sigurno, za jednu, za dvie forinte u ovrhu ide, pitam ja, kako je veliki zločin, koji se na narodu pravi, ako se od svakog seljaka na krvavim načinom stečenu forintu druga forinta utjeruje; pitam ja, koli je to ogromna svota, od koje naš narod 45% vuče. Ovaj je vapaj sa svih strana naše domovine sasma temeljito obrazložen.

Zakonski članak 15. imao je možebiti najbolju namjeru, nu on je cielu našu poreznu režiju baš naopako pogodio; on je htio porezne urede umanjiti, pak je mislio tim, što se broj poreznih ureda umanjiti ima, da će se što prištedit.

Istinabog, da je svaki treći ured dignut, nu ako pogledamo broj činovnika kod ovih poreznih ureda, vidjet ćemo, da suma činovnika kod ovoga mnogoga broja poreznih ureda iznaša baš svotu onih činovnika, koji su bili namješteni kod većega broja poreznih ureda, a uz to jesu opet ustrojena porezna nadzorničtva sa cielim svojim ogromnim štatusom, koji sam više puta neudovoljuje, jer kako je ovdje na primjer navedeno u predstavkah občine pleterničke i pitomačke, porezna nadzorničtva još i nadničare najmljuju, koji nisu zaprisežení i mogu raditi, što hoće, i vjeruje im se, kao da su zaprisežení, i iste diete vuku, kao porezni nadzornici.

Izvan toga, kako se vidi, občine kod toga trpe štetu iz svoga žepa.

Istinabog, ako možebiti državni erar kod ovog cielog postupka nešto profitira, to s druge strane občine moraju više plaćati, jer ono, što se misli ovim profitirati, ide baš iz istog žepa porezovnika.

Ovdje imade regnikolarna deputacija najšire i najljepše polje zaslužnom se pokazati za domovinu, koju zastupa.

Ja mislim, da je ovakav predlog sasma kadar regnikolarnoj deputaciji oslon kakav dati.

Što se tiče ovdje predstavaka nekih občinara občine irižke, to je odbor istu zato uputio vladi na uredovanje, jer se ona približuje ne toliko na posljedice zak. članka 15., nego više na vršenje poreznoga djelokruga kroz občine i na sudjelovanje političkih občina. N. pr. kaže se tamo, da ako tuča kakova nadodje, da nikakove odštete nedobiju, jer se zato občine niti političke oblasti nebrinu. Nepoznata je stvar občini irižkoj, da se dohodarina mora plaćati, jer se ona čudi tomu, da joj se od dohodarine, koje ona nema, pod imenom „dohodarina“ porez odmjerava.

To su bili razlozi, zašto je odbor kod predstavke

občine irižke iznimku učinio. S toga preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Čast mi je izjaviti visokomu saboru, da je g. zast. Kranjčić, poduprt desetoricom članova, podnio protupredlog, uslied kojeg bi se ovaj zaključak imao zamieniti s ovim zaključkom:

Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): Pošto je regnikolarna deputacija u svojem nunciju pitanje, sadržano u ovih predstavkah i molbah, i onako potaknula, to se sve ove predstavke i molbe izručuju kraljevinskomu odboru za shodnu porabu."

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kranjčić, da obrazloži svoj protupredlog.

Gjuro Kranjčić: Vis. sabore! Kada je g. izvjestitelj upravo sada branio predlog odbora, naglasio je samo to, da ono. što odbor želi svojim predlogom postići, spada u rad kraljevinskoga odbora, koji ima nastojati, da se sve oprieke u sklad dovedu, a ja sa svoje strane moram iskreno reći, da ja priznajem, da se nikoja ustanova zakon. članka XV. od god. 1876. zajedničkoga sabora neslaže podpuno s ustanovami državopravne nagodbe sa kraljevinom Ugarskom, ali s druge strane moram i to priznati, da je zak. članak XV. od god. 1876. postao sudjelovanjem i naših zastupnika, da je ovaj zak. članak na našem saboru ovdje proglašen i da se u ove tri godine, u kojih je ovaj zakonski članak u kriepost, nisu do danas na onom mjestu podigli prigovori, da on u tako velikoj oprieci stoji s temeljnim zakonom našim. Zato sudim, da prva alineja odborova predloga na onom mjestu nije baš potrebita bila, da se mi ovdje nebi trebali izrazivati, za što taj zakonski članak XV. sbilja u oprieci stoji s temeljnim zakonom, pošto izvjestitelj priznaje, da imade naš kraljevinski odbor s kraljevinskim odborom ugarskim to izravnati.

Dočim prva alineja nije umjestna, mislim, da nije ni druga, gdje se kaže: Zemaljska se vlada pozivlje, da svojim putem uznastoji, da se ta dva zakona u sklad dovedu, a da se občinam za vršenje poreznog djelokruga pravedna naknada troška, toli za prošlo vrieme, koli u buduće do savršene obnove nagodbe pribavi, — jer se vlada nema u rad kraljevinskoga odbora do tada miešati, dok odbor tu svoju zadaću nesvrši.

Zato mislim, da bi najumjestnije bilo i po samih nazorih g. izvjestitelja, da se ove predstavke i molbe, koje bi na ovaj sabor u tom pogledu došle, odpute na kraljevinski odbor, da ih on kod daljnjega svoga rada i dogovaranja sa Ugarskom shodno upotrebi.

Što je izvolio g. izvjestitelj pripoviedati o zloporabah, koje se dogadjaju uporabom zakonskoga članka XV., ja mislim, da to ovamo strogo niti nespada, jer neće biti uporaba zakon. čl. zloporabom kriva, nego su krivi organi, koji taj zak. članak vrše. Kada bi naše občine sve ustanove zak. članka XV. vršile onako, kako su po ovom zakonu propisane i kada bi one tako strogo pazile, da ih i drugi vrše, ja mislim, da se nebi moglo o takovih zloporaba, koje je g. izvjestitelj naveo, govoriti.

Pošto to dakle ovamo nespada, jer, kada je ovaj odbor izabran, radilo se samo o tom, da se sve predstavke o razpisivanju poreza saberu, pa da se š njimi upravo onako činiti ima, kako odbor u zadnjoj alineji predlaže.

S toga molim, da vis. sabor zabaci zadnju alineju odborova predloga, pa da izvoli prihvatiti moj protupredlog, da se naime sve predstavke i molbe u tom pogledu izruče kraljevinskomu odboru za shodnu porabu.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Po onom, što smo čuli od gospodina izvjestitelja, ova stvar ili spada ili nespada na kraljevinski odbor, nu u oba ova dva slučaja nebi ovaj predmet imao služiti razpravi ovoga vis. sabora. Zašto? Zato, jer, ako nespada na kraljevinski odbor, onda je razlog samo taj, što je stvar zajedničke naravi, što bi spadala bud na zajedničko ministarstvo, bud na upravu zajedničkog ministarstva. Ako spada na kraljevinski odbor, — što ja držim, da spada, — onda mi se čini svakako prehitrim dizati sud o stvari, koju istom treba da udesi kraljevinski odbor i izhoditi ju pravcem i svrham, za kojom nemože vis. sabor ići.

Ako to stoji, da kraljevinski odbor udesi ovu stvar onako, kako se želi, kako može poći vis. kuća već danas na to svojim sudom, da kaže: Ovo stoji ili nestoji u skladu s nagodbenim zakonom. To će biti do odbora kraljevinskoga, da on poprimi onaj pravac, kojega on kroz pozitivne faktore po svojoj sviesti i sdušnosti poprimiti ima, poprimiti namjerava i želi.

S toga, moja gospodo, već po tom možete vidjeti, da vlada nemože ono stanovište zauzeti, na koje se je postavio odbor i njegov izvjestitelj, nego bi svakako pristala uz ono blažije mnienje i nazore, koji su protupredlog stavili, to jest, da se ova stvar simplicite na kraljeviski odbor uputi.

O ovom se upravo porezu mnogo govorilo i pisalo i nisam voljan in merito govoriti o tom, nu dužan sam kazati za što? Zato, jer nebi koristilo, nego škodilo samoj stvari, koja treba da se u buduće uredi u našoj zemlji, kako bi uspješna bila po našu zemlju. Vlada je dovoljno dopisivala s ugarskim ministrom financija i pismeno i ustmeno dogovarala se o toj stvari i poprimila je one mjere, za koje je mislila, da bi one u obće odgovarale bolje onomu, ako bi se učinilo, što se učiniti hoće. Ugarski kraljevinski odbor pripravan je s našim kraljevinskim odborom poprimiti one zajedničke mjere, koje su potrebne, da se u buduće izhodi u onoj najvažnijoj grani upliv, što je koristan, da bude uprava bolja i da neotegoćuje naš narod. Baš zato, što je to stvar kraljevinskoga odbora, mislim, da bi najbolje bilo, meri-

orno razglabanje ove stvari prepustiti simplicite kraljevinskomu odboru, a to je poprimljeno u protupredlogu. Nemogu dieliti ono mnienje protupredlagateljevo, koji misli, da se tim samo prva alineja preinačuje. Ja mislim, da se cielo izviešće zamienjuje s ovim protupredlogom, jer ga vlada inače nemože primiti; ja mislim, da je samo to smisao protupredloga, da on surogira ono obrazloženje predlog, nu pošto predstoji razprava kraljevinskoga odbora, koji je takodjer ovu stvar u svojem nunciju potakao, s toga želim, da se opet njemu logično uputi na daljnje uredovanje i na shodnu uporabu, i s toga mislim, da onaj protupredlog zauzimlje u svojoj cielini ne samo prvu i drugu alineju, nego mi se suvišan čini i cieli predlog odbora.

U tom smislu i pravcu prihvaća ga vlada sa svoje strane.

Predsjednik: Ja molim liepo, da konštatiram, da gosp. predlagatelj naročito kaže, da se zamieni zaključak njegovim protupredlogom. Gospodo! Obrazloženje mnienja nije stvar sabora. Sabor može navesti, da prima zaključak, a nemože se kazati: mjesto zaključka prima obrazloženje protupredložena zaključka.

Jovan Živković: Dopustite, gospodine, da vlada imade sama braniti svoje stanovište, nego mi je samo to kazati, da vlada niti to obrazloženje nesmatra osnovanim. S toga preporučujem onaj protupredlog te mu se pridružujem sa svoje strane.

Predsjednik: Što se obrazloženja tiče, slobodno je vis. vladi takovo oprovrći, ali nemože to biti predmetom protupredloga.

Želi li tko govoriti?

(Ustaje dr. Vučetić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vučetić.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Pročitavši ovo mnienje odbora, uvidio sam, da je malo predaleko pošao, kada je izjavio sasvim kategorično, da je to proti nagodbi od god. 1868. i da je moći ovdje zakone razpravljati o financijalnih stvarih, koje se druge države tiču.

Ja nebi bio više proti tomu progovorio, da nisam bio čuo od g. izvjestitelja ono razlaganje, koje me nuka baš zato kazati, da bi jako umjestno i dobro bilo, da bi on mjesto kazati, da je u oprieci temeljni zakon, da je bio naveo onaj faktor, kojeg je ovdje naveo, jer, gospodo moja, zakonodavno tielo zajedničko ono stvara zakone za cielu državu. Naši zastupnici su na istom zajedničkom saboru; oni su imali pravo i dužnost govoriti i prosvjedovati proti tomu ili kazati, da je to nemoguće provesti u Hrvatskoj. Nu oni to nisu učinili. Zakon je ovdje primljen, a one potežkoće, koje se sada pokazuju ovdje u izvršivanju, to više leži upravo u različitom ustroju političke uprave u Hrvatskoj i Ugarskoj.

U Ugarskoj, vis. sabore, ima tako zvani upravljajući odbor od 24 člana; medju timi članovi nalazi se veliki župan kao vrhovna glava, notariuši 1., 2. i 3., onda ima financijalni inšpektor, onda i školski direktor. Ovi svi sačinjavaju upravljajući odbor, koji se sastaje svakog mjeseca i odredjuje, kako se ima utjerivati porez, gdje je kako moći, a gdje nije moguće. Onda taj inšpektor izvrši one naloge upravljajućeg odbora i tako dakle u oprieku nikada nemože stupiti financijalno ravnateljstvo s inspektoratom, županom itd., dočim, vis. sabore, kod nas je drugačije. Naši podžupani neimadu vlasti, da se miešaju u razprave financija, u razpisivanje, utjerivanje i rukovodjenje novaca, a što onda biva? Biva, što je obično, da ili načelnik, ili bilježnik ili pako onaj, koji je odredjen za pobiranje poreza, da ga ili nemože ili neće utjerati, jer se s potežkoćami imade boriti. A što biva onda? Podžupan, neimajuć prava, u koliko se njega netiče, financijalna uprava treba novaca i hoće da budu kurentni, ona podieljuje ukore, vizitira, — dakako, da je tu kolisija i baš to je najvažniji razlog, koji je naveden, da upravo ta različitost u političkoj upravi jest uzrokom, da ugarsko ministarstvo financija, koje imade eksekutivu, da bi imalo naložiti svojim organom, da se oni neimadu miešati direktno u občinske stvari, jer su občine autonomne, a u takovih vladaju naši zakoni. Zato mislim, ako bi što predpostavio, da zaista spada to na regnikolarnu deputaciju i da će ona to u obzir uzeti i u sklad dovesti.

Ja držim, da je predlog, što ga je g. Kranjčić učinio, mnogo umjestniji po mom mnienju, jer nestupa s kategoričkom izjavom, da je to proti temeljnomu zakonu, jer bi to bilo težko dokazati, a ja bi dokazao, da je obratno, upravo u smislu zakona nagodbenoga i da to pravo odvisi zaista od zajedničkoga državnoga tiela.

Zato se ja izjavljujem za protupredlog g. zastupnika Kranjčića.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije prijavio za rieč, rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. barun **Lj. Ožegović**: Ako je g. protupredlagatelj svoju primjetbu stavio, da je sudjelovanjem baš našim uz nekoliko zastupnika od strane ovoga sabora na peštanskom saboru zakonski članak XV. stvoren, to je opravdao baš sada u svom zadnjem govoru moj g. predgovornik, a on je samo one razloge ovdje naveo, koji su nukali zastupnike hrvatske na ugarskom saboru, da su glasovali za taj zakonski članak XV. Administracija je naša sasvim druga, nego li je administracija u Ugarskoj, te se ja u razglabanje iste nemogu upuštati.

Što se tiče primjetbe gosp. protupredlagatelja glede zloporabe financijalnih ureda, to mu imadem samo to primjetiti, da je više uzrok ovim zloporabam to, što naše političke oblasti nikakova upliva neimadu u cielom rukovanju poreza, kako je to u Ugarskoj.

Kada se je zakonski članak XV. stvarao, nitko nije mogao misliti na to, da bi tim takav nered mogao na-

doći, a da sam ja govorio u obće o zloporabah, to je bila samo ilustracija moga cieloga predloga, nu ako hoće vis. sabor pojedine slučajeve slušati, evo samo jedan takav slučaj, kakav nered vlada u financijalnih uredih.

Jedan vlastelin imao je platiti biljegovne kazne 57 for. Dospije 30. dan, u kojem je imao biljegovnu kaznu platiti, a ovaj je 26. travnja i on je platio kod poreznoga ureda u Zagrebu onu kaznu 24. travnja, dakle 2 dana prije dospjelosti, pa se je i sam osvjedočio, da je u knjigah uvedeno, da je platio. Nu u mjesecu lipnju dobije najedanput ubavjest, da mu je trava na livadi zaplienjena radi kazne od 57 for. I tu je obavjest dobio po krapinskom poreznom uredu. On se zauzeo za to i srećom imao je i namiru, pa se osvjedočio o tom, da je krapinski porezni ured zamolnicom od 5. svibnja zagrebački porezni ured zamolio, da radi onih 57 for. ovrhu izvede. Dakle 24. travnja — prije dospjetka — plaćeno je 57 for., a 5. svibnja zamolio je porezni ured krapinski, da se utjera ta svota.

Nu srećom ovaj je vlastelin imao namiru u ruci, pa si je tom namirom pravo izvojevao, ali, pitam ja vas, gospodo, ako bude seljak radi percentualne pristojbe ili radi biljegovne pogrieške odsudjen na takovu kaznu, a namire nesačuva seljak, to će morati 2, 3 i 4 puta platiti ono isto; pitam ja, kamo ide taj novac, ako je u knjigah uveden?

Ovo je samo jedan slučaj takove zloporabe, a koliko imade drugih?!

Jednomu našemu kolegi 40 rali Sava odniela i za to je morao porez platiti, te je i ovrhu dobio. — Ovo drugo jest samo ilustracija, da je svakako potrebito, da se ovaj zakon promieni i da je naša politička oblast neodvisna od kontrole financijalnoga ravnateljstva.

Presvietli g. predstojnik izvolio je reći, da ova ciela stvar na sabor nespada. Istina je, da je to stvar, moja gospodo, jako škakljiva, nu moja gospodo, ipak mislim, da se mora udovoljiti ovim predstavkam, koje su na sabor došle; dočim cielo izviešće, koje je odbor podnio, ništa drugo nije, nego ekstrakt svih predstavaka, to je odbor mislio, da ovaj ekstrakt u izviešću predloži, da se vidi, kako osobito predstavka županijske skupštine križevačke o cieloj ovoj stvari misli. Po tom mislim, da može cieli naš narod biti zadovoljan tim, što je presv. g. predstojnik nutarnjeg odiela izvolio ovdje izjaviti, da se je vlada svojski zauzimala, da se odstrane sve te potežkoće, o kojih sam prije govorio; ništa manje nego na temelju cielog ovog izviešća preporučam vis. kući predlog odbora.

Predsjednik: Sada će se glasovat. Predlog odbora glasi ovako (čita. Vidi zapisnik 52. sjednice).

Protupredlog g. zastupnika Kranjčića glasi ovako: „Pošto je regnikolarna deputacija u svojem nunciju pitanje sadržano u svih predstavka i molba i onako potaknula, to se sve ove predstavke i molbe izručuju kraljevinskomu odboru za shodnu porabu".

Najprije će se glasovati o predlogu odbora.

Ona gospoda, koja su zato, da se predloženi po odboru zaključak primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predloženi po odboru zaključak nije primljen.

Ona gospoda, koja su za to, da se predloženi po g. zast. Kranjčiću protupredlog primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predloženi po g. zast. Kranjčiću zaključak je primljen.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće peticionalnoga odbora. Ja molim g. izvjestitelja da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj Stevo Popović zauzimlje mjesto.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita): IV. izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o podieljenih mu po istom vis. saboru na razpravljanje podnescih.

Visoki sabore! Prije no što bi peticionalni odbor podnio svoje predloge glede dodieljenih mu agenda smatra si za dužnost priobćiti vis. saboru, da se je dosadanji izvjestitelj odbora peticionalnoga gosp. V. Špišić zahvalio na časti odborskog izvjestitelja, te je odbor na njegovo mjesto u dne 4. i sliedećih dana mjeseca rujna 1879. držanih sjednica izabrao za izvjestitelja člana odborskog Stevana Popovića.

Na podneske, po ovom saboru peticionalnomu odboru dodieljene, čast je ovomu odboru izviestiti visoki sabor, kako sliedi:

Predsjednik: Molim broj po broj.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 244. Obćina Novi u podžupaniji riečkoj moli vis. sabor za odštetu imanog troška zatvorom zemaljske medje prema Krajini povodom vladavše govedje kuge. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje prema odnosnim zakonom uz primjetbu, da su i druge mnoge pogranične obćine iste terete i dužnosti u to vrieme vršile".

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odiela.

Jovan Živković: Ja bi molio, pošto je ovo vladi na uredovanje upućeno, da se svaki daljnji dodatak izpusti. Naravska je stvar, da će se svi predmeti riešiti onako, kako to propis donese prema odnosnim zakonom.

Dakle, da se jednostavno kaže: „Vladi na uredovanje" — punktum.

Predsjednik: Prima li vis. sabor po odboru predloženi zaključak?

(Nitko neustaje.)

Prima li vis. sabor izpravak presv. g. predstojnika nutarnjega odiela, koji samo glasi, da se: „Upućuje vladi na uredovauje?"

(Prima se.)

Ovako predloženi izpravak se prima i riešenje glasi: Upućuje se vis. vladi na uredovanje".

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Broj 245. Luka Stakić, Iiko Fugaš, Luka Sivec i Stjepan Fugaš, zastupnici bćine Kloštar-Ivanićke, mole: da se na odnosnom njestu izhoditi izvoli, da jim se povrati oduzeti pašnjak ret-Varoški Lug, promjenom s imovnom obćinom kri-evačkom. — Pošto je ova molba i najvišu inštanciju rošla, nemože se na nju obzir uzeti".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru redloženi zaključak?

(Prima se.)

Ovaj je zaključak primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 249. Zastupstvo bćine Hreljin-Krasica moli: Da se Malo Škrljevo (stran akarska) pridruži mjestnoj obćini Škrljevo, spadajuće od kr. podžupaniju riečku. — Da se uputi kralj. zemaljskoj vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru redloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak odborov je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 251. Zastupstvo bćine Hreljin-Krasica moli: da se obćina Hreljin kao Krasica razdruže i na novo onako uzpostave, kako su g. 1875. arondirane bile. — Zem. vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Zaključak je odborov primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 252. Zastupstvo obćine Hreljin-Krasica moli, da se izlučeni dio kotarsko-karolinske ceste Plase-Škrljevo kao što i ostali dio iste uzdržava iz državnih sradstva, t. j. na novo uvrsti u red kotarskih cesta. — Da se uputi zemaljskoj vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovako po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Broj 262. Predstavka grada Senja proti ukinuću slobodne luke u Senju.

Da se uputi kr. zemaljskoj vladi s tim: da s obzirom na sličnu predstavku grada Bakra, a s pogledom na veliki interes Hrvatske i opravdanost same tražbine sve moguće učini, da hrvatsko primorje dobije bar jednu slobodnu luku".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Ovako po odboru predloženi zaključak se prima.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Broj 274. Magistrat grada Bakra moli: da se otvori II. pripravnički tečaj nautičke škole. — Vladi na uredovanje."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak je odborov primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 247. Predstavka grada Senja, da se tako zvana Vuksanovićeva sgrada prepusti gradu na razpolaganje na temelju §. 21. previšnjega odpisa od 8. lipnja 1871. — Budući da je vis. kr. zemaljska vlada u saboru izjavila, da će slične molbe u svoje vrieme po mogućnosti podupirati, to se i ova molba izručuje na uredovanje".

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak je odborov primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Broj 278. Magistrat grada Bakra moli za obustavu prisilnog utjerivanja poreza. — Vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak je odborov primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 279. Poglavarstvo grada Bakra moli, da se otvori II. pripravni tečaj nautičke škole. — Vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se).

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 283. Predstavka sela Repušnica, političke obćine Kutina, da se rieši od radnja savskih nasipa. — Buduć da utok ove obćine na vis. zemaljsku vladu, na kome se ova molba temelji, nije bio kod zemaljske vlade, to se ista upućuje vladi na uredovanje."

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Tanhofer.

Milan Tanhofer: Visoki sabore! Bila je već ovdje povedena rieč o savskih nasipih i bilo je zaključeno to, da se odputi na odbor „ad hoc" za savske nasipe. Odbor je dao shodan predlog, a tomu predlogu dao je narodni zastupnik g. Beruta protupredlog. Na tom protupredlogu bila je zem. vlada izjavila, da one radnje, koje su započete, koje je i sam presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela izjavio krparijom, da se dogotove, s toga i da imade vis. zem. vlada obzir uzeti na one žitelje, koji se nalaze tik Save, koji odatle nikakove probiti, nego štetu imadu. Nego unatoč tomu vis. vlada ipak sili nas žitelje, kojim ti savski nasipi štetu delaju, na izvedenje radnja. S toga sam usiljen vis. vladu umoliti, da bi se točno onoga protupredloga g. zastupnika Berute blagoizvoljela držati i u tom smislu riešiti tu predstavku i uvažiti u toj predstavci navedene okolnosti.

Toliko sam imao primjetiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vučetić.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Prije nekoliko mjeseci bio sam tako slobodan, te sam interpelaciju stavio na vis. vladu, u kojoj sam interpelaciji iznio razloge, da se je pri gradnji tih savskih nasipa protuzakonito postupalo. Drugi je navod bio, da je nesistematično uredjeno, te bi oni, koji su oštećeni, pravo imali odštetu iskati. Visoki sabor nije uzeo na ovu interpelaciju vladin odgovor na znanje, te je to došlo na dnevni red. Ja nisam bio tako sretan prisustvovati toj razpravi radi bolesti svoje, nego sam čuo, što se je sbilo.

Našao se je jedan gospodin, koji uz Dravu stanuje, i koji se neboji, da će se u Savi utopiti, te je ostavio za vladu vrata otvorena svojim protupredlogom, po kojem se vladi prepušta i nadalje tako raditi, kao što je radila. Visoka je vlada zaista zapovjedila i naredila onako razporezati radnje po onih istih organih, koji su prije to učinili. I sada u najnovijem vremenu sve je interesente, koji su na Savi, prisilila, da moraju ono raditi i to proti zakonu, koji još danas obstoji. Premda je vis. sabor dopustio, da vlada može i nadalje to raditi, to ipak kažem, da zakon danas obstoji, proti kojem se tamo na Savi radi.

S toga, gospodo, ja se uslobodjujem priobćiti sadanje kulturno stanje, kako sam ga ja vidio i čuo od ljudi, a i sam znadem iz spisa, koji se na kaptol upravljaju. Prije god. 1848. bilo je lahko graditi narodu nasipe, jer velikaši su bili veliki župani, a podžupani i županijski sudci bili su drugi plemići i manja vlastela, pa svi ovi pritegnuli su cielu županiju, te su narod prisilili, da na savskih nasipih radi. Tako se je pučanstvo razdielilo, da je bilo po 70—80 hiljada radnika, dočim sada imadu samo oni raditi, koji su tako nesretni, da slučajno uz Savu stanuju.

Gospodo moja! Mnogo se radilo na toj Savi, i koji su bili najnesretniji? Oni, koji su uz Savu stanovali. A kakav se plod pokazuje od toga rada? Da su oni velikaši, koji su tamo bili, razprodali sva svoja imanja, a oni drugi, koji su ostali poslje 1850. godine, bili su radi skupoće radnika i radi velike štibre prisiljeni haračno gospodariti, te one sve svoje šume, kao što nam to dokazuju štacije u Sisku, Lekeniku i Gorici, koje bi trebalo prije 40 godina uzčuvati, bili su prisiljeni prodati radi duga, i u velikom broju dati razvažati, što su manja vlastela učinila? Ona su razparcelirala svoja imanja, a koji su jih kupovali? Sami stanovnici Posavci, a usljed toga su se zadužili i prisiljeni su, gospodo moja, danas velike kamate plaćati, a uz to porez, a uz porez, što je najviše, bili su prisiljeni ono djelomice raditi, što je ciela zemlja raditi dužna. A u užem smislu prisiljeni su sve raditi, što je prije ciela županija radila. A kako stoji sa samimi Posavci u smislu zadružnih dioba? Gospodo moja! Došlo je i biva sada tako, kako mi pripoviedaju sami, da su se zadruge razdielile tako, da imade većom stranom u jednoj kući do 5—6 njih, koji samo do 2—3 rali zemlje imadu, te time nemože držati niti vozno blago niti konje, niti volove, kojim bi mogli uzorati zemlju, a neimaju nikakva dobitka, zato oni onda s dnevnicami to izplaćuju.

Oni drugi, koji su ostali u zadrugah i srećniji bili u lozi, oni, gospodo, imadu blaga i oni su prisiljeni raditi na Savi ili plaćati, te moradu razprodati sve, što imadu samo za to, da mogu zadovoljiti tomu, i da mogu veliku družinu uzdržavati i pošiljati ju na Savu, da radi ono, što je ciela zemlja i ciela županija raditi dužna.

A što biva, gospodo moja, uz svu tu radnju vlade? Biva to, da Sava sve dalje i dalje dere, uviek više nesgoda čini, a to zato, jer nije sistematično radila, jer se nije gledalo niti pitalo ljudi, koji su uvjek imali volju odstraniti nevolju, a to je bar vladina dužnost bila . . .

Predsjednik: Molim liepo g. govornika, ovdje se radi o nekoj predstavci obćine Repušnice, da se rieši radnja savskih nasipa.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja ću baš glede toga govoriti.

Predsjednik: Vi govorite, kako vidim, o čitavom sistemu, kako bi se te radnje imale izvadjati. To vam ja sada nemogu nikako dopustiti, pošto je to već riešeno.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja sam osvjedočen, da kada nebi obćina Repušnica imala razloga, nebi na nikakav način molila sabor niti vis. vladu to, što moli. Razlozi su ti navedeni i tamo, a ja druge navadjam ovdje i kazati ću svoje mnienje, jer ovako, vis. sabore, kako sada stvar postoji, neizmjerno je težko za one, kojih se ta stvar tiče. Dopustite, ako jedan spahiluk ima platiti za Savu 3—5000 for., da će on iz Hrvatske bježati. Radi toga dopustite, da su to razlozi, koji . . .

Predsjednik: Molim liepo, ovo je spadalo — meni je žao, da je g. zastupnik bio u ono doba bolestan, — u onu debatu, kada se je radilo o gradnji savskih nasipa. Sada se radi o predstavci obćine Repušnica, pa molim g. zastupnika, neka se izvoli držati ovoga predmeta.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Ja unapred neznam, što će sabor učiniti, hoće li uvažiti ovu predstavku ili ne, zato sam htio razloge navesti, da vis. vlada uzme u obzir ovu predstavku i olahkoti stvar za sve one, koji su kod Save.

Predsjednik: Izvolite dakle, ali samo o predmetu govoriti.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Vis. sabore! Ja sam uvidjam, da je stvar težka i u načelu nepovoljna, a ja to nečinim iz objesti, nego upravo govorim radi toga, jer su ljudi sami došli, molili i kazali, da su pripravni izseliti se iz Hrvatske. Ako to vis. vlada i sabor znadu, to bi imali do osvjedočenja doći, da se nešto morati učiniti, a da nešto učine, to je moja želja. Budući pako da vidim, da nema presvietli naš predsjednik uztrpljenja mene slušati, s toga prestajem govoriti i preporučam ovu stvar na uvaženje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Ustaje predstojnik nutarnjeg odjela presv. gospodin J. Živković.)

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Ja ću samo u kratko na želju narodnoga zastupnika g. Tanhofera odgovoriti, koji je rekao, da bi se dotična predstavka imala onako riešiti, kako je glasio predlog gosp. zastupnika Berute in illo tempore. Vlada će sbilja onako, kako je sve u tom predmetu, predstavke i utoke bez obzira, da je morda ova stvar zakasnila, i tu stvar riešiti. To neće biti na putu, da se ona predstavka pretrese, kako sbilja naredba vladina dosadanja sa sobom donosi.

U ostalom mi je samo toliko navesti glede ovoga predmeta, da je ovu stvar već sabor riešio, a sabor neprima prigovora proti svojim zaključkom, inače bi nova razprava o savskih nasipih nastala. Vlada je već onda kazala, da ovaj cieli posao, koji se izvesti ima, iznosi 300.000 kubičnih metara i kada se ovi poslovi izvode koji su nuždni, spadajući u obseg zakona, onda će se ostali izvesti.

Zato neka bude umiren g. Tanhofer, da neće ona učiniti ništa, što se protivi zakonu, van će učiniti sve, što je moguće u današnjih okolnostih i u okviru zakona.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, koji glasi ovako: „Buduć da utok ove obćine na visoku zemaljsku vladu, na kome se ova molba temelji, nije bio kod zemaljske vlade, to se ista upućuje vladi na uredovanje“.

(Prima se.)

Idemo dalje.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 284. Obćinsko činovničtvo podžupanije vukovarske moli: da se prema njihovim, u podnešenoj predstavci njihovoj izloženim primjetbam pri stvaranju zakona o obćinskom redu uzme obzir na ustanovljenje mirovinske zaklade. — Izručuje se vis. kr. zemaljskoj vladi, da u ovoj molbenici navedene primjetbe prigodom stvaranja obćinskoga reda uz ostalo gradivo upotrebi“.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak odborov je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Broj 175. Uslied zaključka XXVIII. dne 10. srpnja t. g. držane saborske sjednice povraćena je ovomu peticionalnomu odboru molba bakarskoga municipija od 28. svibnja 1879. br. 431., kojom se moli: da se sgrada za nautičku školu sagradi o trošku zemaljskom. — Ovaj odbor ostaje i sada kod prijašnjega zaključka, da se ova molbenica uputi vis. kr. zemaljskoj vladi na uredovanje; samo što sada izpušta onda dodanu preporuku“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Ovaj zaključak odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Broj 158. Usljed zaključka XXVIII. dne 10. srpnja t. g. držane saborske sjednice, vraćena je ovomu peticionalnomu odboru molba učiteljskoga sbora gimnazije riečke od 31. ožujka god. 1878. br. 94., kojom isti moli za godišnji doplatak od 150 for. — Upućuje se na novo vis. kr. zemaljskoj vladi s dodatkom, da, ako je prema financijalnim sredstvom moguće, uzme obzir na ovu molbenicu pri sklapanju buduće proračunske osnove“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak odbora je primljen. — Tim je ovaj predmet riešen. Na dnevnom je redu proglašenje zajedničkih zakona.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita zajedničke zakone, i to zak. čl.: 14., 27., 29., 32. i 33. od g. 1879.).

Predsjednik: Visoki sabore! Stavljeno na dnevni red proglašenje zajedničkih zakona je obavljeno.

Visoki sabore! Buduć da će izaslana po ovom vis. saboru regnikolarna deputacija s onom od strane kraljevine Ugarske izaslanom deputacijom za koji dan razprave zajedničke započeti, a izim toga početkom mjeseca lipnja počimlje zajednički sabor kraljevine Ugarske, to nastaje nužda i treba da se sjednice ovoga sabora na neizvjestno vrieme odgode, pak da se sazovu onda, kada bude to od potrebe.

Ja mislim, da će ova vis. kuća na to pristati, da se saborske sjednice odgode i onda opet sazovu, kada budu od potrebe.

(Prima se.)

Pošto je vis. sabor ovo primio, molim g. bilježnika, da izvoli stante sessione zapisnik sastaviti, a zato dajem mali odmor od 5 minuta.

(Saborski bilježnik dr. Marko Lončarić sastavlja zapisnik ove sjednice.)

Poslje odmora.

Predsjednik: (zvoni): Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik današnje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 12. rujna g. 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao jedan podnesak od zastupstva kr. i povlaštenoga trgo-

višta Vrbovskoga, kojim moli, da se za prvobitni kotar vrbovski na novo ustroji kotarski sud sa sjedištem na Vrbovskom.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik podieli rieč zastupniku dru. Lončariću, da stavi pitanje na predsjednika.

Dr. Lončarić pita, da li je poznat visokomu predsjedničtvu rad odbora obćinarskoga u pogledu zakonske osnove ob uredjenju seoskih obćina?

Predsjednik odgovara, da rečeni odbor osnove ob uredjenju seoskih obćina nije prihvatio za podlogu specijalne debate, te će motiviranje toli važnog predmeta u svoje vrieme na stol visoke kuće staviti.

Pitalac se zadovolji sa odgovorom.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj saborskoga odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza.

Predlogu odbora, koji glasi: sabor neka stvori sliedeći zaključak:

„Ustanove zak. čl. XV.: 1876., gdje se radi o rukovodjenju poreza, kao i naredba ministarstva financija o odmjerenju pristojba stoje u oprieci sa temeljnim zakonom o nagodi, sklopljenoj medju kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom.

Obzirom ipak na predstojeću obnovu nagode pozivlje se kr. zemaljska vlada, da svojim putem uznastoji, da se ta dva zakona u sklad dovedu, a da se obćinam za vršenje poreznog djelokruga pravedna naknada troška toli za prošlo vrieme koli u buduće do završene obnove nagode pribavi.

Molba nekih obćinara obćine Irig d. pr. 29. srpnja t. g. br. 264, odstupljuje se kr. zemaljskoj vladi na uredovanje, dočim se predstavke skupštine županije križevačke, zastupstva obćine begtežke, obćine pleterničke, obćina Hreljin-Krasica i obćine pitomačke kao podpunog obzira vriedan materijal članovom kraljevinskog odbora u vjerodostojnom izvadku glavnog njihovog sadržaja priobćiti imadu. Isto tako stavljaju se kraljevinskomu odboru na dispoziciju stigavše na prošli sabor u istom poslu predstavke"

podnosi zastupnik Kranjčić, poduprt desetoricom saborskih članova, sliedeći protupredlog: Visoki sabor neka izvoli zaključiti: „Pošto je regnikolarna deputacija u svojem nunciju pitanje sadržano u svih predstavkah i molbah i onako potaknula, to se sve ove predstavke i molbe izručuju kraljevinskomu odboru za shodnu porabu".

Kod glasovanja pita predsjednik:

Prima li visoki sabor zaključak odbora za sabiranje predstavaka u poslu razpisivanja poreza, koji glasi:

„Ustanove etc. kao gore"?

Manjina, te predlog odborov pade.

Zatim se glasovalo o protupredlogu Kranjčića, te većina sabora usvoji ovaj protupredlog, koji glasi:

„Pošto je regnikolarna deputacija u svojem nunciju pitanje, sadržano u svih predstavkah i molbah i onako potaknula, to se sve ove predstavke i molbe izručuju kraljevinskomu odboru za shodnu porabu".

Iza toga prešlo se na razpravu izviešća peticionalnoga odbora.

Br. 244. Obćina Novi u podžupaniji riečkoj moli visoki sabor za odštetu imanog troška zatvorom zemalj. medje prama krajini povodom vladavše govedje kuge.

Predstojnik nutarnjeg odjela kr. zemaljske vlade predlaže, da se u predlogu odbora simpliciter reče, da se upućuje kr. zem. vladi na uredovanje.

Primljeno po predlogu vladinoga zastupnika gosp. Jovana Živkovića, da se ova molba uputi visokoj kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Br. 245. Luka Stakić, Miko Fugaš, Luka Sivec i Stjepan Fugaš, zastupnici obćine Kloštar-Ivaničke, mole: da se na odnosnom mjestu izhoditi izvoli, da im se povrati oduzeti pašnjak Čret-Varoški Lug promjenom s imovnom obćinom križevačkom.

Primljeno po predlogu odbora, da se na ovu molbu, pošto je i najvišu inštanciju prošla, obzir neuzme.

Br. 249. Zastupstvo obćine Hreljin-Krasica moli: da se malo Škrljevo (stran bakarska) pridruži mjestnoj obćini Škrljevo, spadajuće pod kr. podžupaniju riečku.

Primljeno po predlogu odbora, da se ova molba uputi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Br. 251. Zastupstvo obćine Hreljin-Krasica moli: da se obćina Hreljin kao i Krasica razdruže i na novo onako uzpostave, kako su god. 1875. arondirane bile.

Primljeno po predlogu odbora, te se ova molba dostavlja kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Br. 252. Zastupstvo obćine Hreljin-Krasica moli da se izlučeni dio kotarsko-karolinske ceste Plase-Škrljevo kao što i ostali dio iste uzdržava iz državnih sredstva, t. j. na novo uvrsti u red kotarskih cesta.

Izvjestitelj predlaže, da se rieč „državnih" izmieni sa „zemaljskih".

Sabor primi do znanja taj izpravak, te se ova molba dostavlja vladi na uredovanje.

Br. 262. Predstavka grada Senja proti ukinuću slobodne luke u Senju.

Primljeno po predlogu odbora, da se ova predstavka uputi kr. zemaljskoj vladi s tim: da s obzirom na sličnu predstavku grada Bakra, a s pogledom na veliki interes Hrvatske i opravdanost same tražbine sve moguće učini, da hrvatsko primorje dobije bar jednu slobodnu luku.

Br. 267. Magistrat grada Bakra moli: da se otvori II. pripravnički tečaj nautičke škole.

Dostavlja se po predlogu odbora vladi na uredovanje.

Br. 274. Predstavka grada Senja, da se takozvana Vukasovićeva sgrada prepusti gradu na razpolaganje na temelju §. 21. previšnjega odpisa od 8. lipnja 1871.

Buduć, da je visoka kr. zemaljska vlada u saboru ;javila, da će slične molbe u svoje vrieme po mogućosti podupirati, to se i ova molba izručuje vladi na redovanje.

Br. 278. Magistrat grada Bakra moli za obustavu risilnog utjerivanja poreza.

Primljeno po predlogu odbora, te se ova molba upuuje vladi na uredovanje.

Br. 279. Poglavarstvo grada Bakra moli da se otvori . pripravni tečaj nautičke škole.

Ide vladi na uredovanje.

Br. 283. Predstavka sela Repušnice političke občine utina, da se rieši od radnja savski nasipa.

Buduć, da utok ove občine na vis. zem. vladu, na ome se ova molba temelji, nije bio kod zemaljske vlade,) se ista upućuje vladi na uredovanje.

Br. 284. Občinsko činovničtvo podžupanije vukoarske moli: da se prema njihovim, u podnešenoj predtavci njihovoj izloženim primjetbam, pri stvaranju zaona o občinskom redu uzme obzir na ustanovljenje mioviuske zaklade.

Izručuje se vis. kr. zemaljskoj vladi, da u ovoj molenici navede primjetbe prigodom stvaranja občinskoga eda uz ostalo gradivo upotriebi.

Br. 175. Uslied zaključka 28. dne 10. srpnja t. g. ržane saborske sjednice povraćena je ovomu peticionalomu odboru molba bakarskoga municipija od 28. svibnja 879. br. 431, kojom se moli: da se sgrada za nautičku kolu sagradi o trošku zemaljskom.

Primljeno po predlogu odbora, da se ova molba dotavi vladi na uredovanje.

Br. 158. Uslied zaključka 28. dne 10. srpnja t. g. ržane sab. sjednice vraćena je peticionalnomu odboru olba učiteljskoga sbora gimnazije riečke od 31. ožujka god. 1878. br. 94, kojom isti moli za godišnji doplatak od 150 for.

Primljeno po predlogu odbora, da se ova molba uputi kr. zemaljskoj vladi s dodatkom, da ako je prema financijalnim sredstvom moguće, uzme obzir na ovu molbu pri sklapanju budućeg proračuna.

Iza toga prešlo se na čitanje zakonskih članaka zajedničkoga sabora, i to zak. čl.: 14., 27., 29., 32. i 33. od g. 1879.

Izcrpivši tako dnevni red današnje sjednice, izjavi predsjednik: „Budući da kraljevinski odbori hrvatskoga i ugarskoga sabora do koji dan imadu preduzeti pregovore glede obnove financijalne nagodbe izmedju kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske i Slavonije, budući da 2. listopadom o. g. započimlje rad zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora, kamo će članovi našega sabora prispjeti imati, to s dozvolom visokoga sabora prekida ovo zasjedanje na neizvjestno vrieme, te će po potrebi sazvati opet sjednice u svoje vrieme.“

Sabor usvoji predlog predsjednikov, te se zapisnik stante sessione sastaviti imade.

Po pročitanju ovoga zapisnika, bude isti stante sessione ovjerovljen u $^{3}/_{4}$12 sati prije podne.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Ja, visoki sabore, današnju sjednicu dižem, želeći vam sretan put i zahvaljujuć se vašoj dobrohotnosti.

(Mnogokratni: Živilo predsjedničtvo!)

(Svršetak u 11$^{3}/_{4}$ sati prije podne.)

*

Petdeset i treća saborska sjednica,

obdržavana dne 14. prosinca 1879. u pol 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Priobćenje podnesaka. — Interpelacija narodnoga zastupnika gosp. Frana Folnegovića radi neobavljenog izbora narodnoga zastupnika u Vukovaru. — Interpelacija narodnoga zastupnika g. Ivana pl. Maršoa radi neubavjesti o izboru nar. zast. u kotaru tovarničkom.

Predsjednik: (zvoni): Sjednica počimlje. — Visoki sabor ovaj u 52. sjednici od 12. rujna 1879. izvolio me je ovlastiti, da po potrebi opet sjednice urečem. Ja sam si smatrao za dužnost, pozvati vas za danas, te mi je čast pozdraviti vas i javiti vam, da su za vrieme dok nije bilo saborskih sjednica, stigli sliedeći podnesci (čita):

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela uz premilostivu izjavu previšnje svoje zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje čestitke sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, podnešene povodom previšnjega imendana. — Uzima se sa homagijalnim poklonstvom na znanje.

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo sa previšnjim riešenjem od 17. listopada 1879. premilostivo sankcionirati zakon o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1879.

Prima se sa poklonstvom na znanje.

Unutarnji odjel kr. zemaljske vlade dostavlja jedan primjerak zaglavnoga računa zemalja krune ugarske za god. 1878. ujedno s dotičnim izviešćem kr. ugarskog državnoga računarskoga dvora. — Ide odboru za proračun.

Unutarnji odjel kr. zemaljske vlade dostavlja u svrhu ustavnoga pretresivanja po vis. saboru računske zaključke zemaljskih pod upravom kr. vladnoga odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za god. 1878. — Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Saborski odbor za trgovinu, obrt i komunikacije podnosi izvieštaj o predlogu narodnoga zastupnika Bože Topalovića i drugova glede uvršćenja ceste, vodeće od Močila preko Kučanca i Drenja do Kamenoloma u broj kotarskih cesta. — Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

Saborski odbor za trgovinu, obrt i komunikacije podnosi izvještaj u predmet preustrojenja željezničkog stajališta u Gradcu na Zagreb-žakanjskoj pruzi. — Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor za trgovinu, obrt i komunikacije podnosi izvještaj u predmetu predstavke prvostolnoga kaptola zagrebačkoga u pogledu sustavnoga sušenja posavskih nizina. — Stavit će se na dnevni red.

Kr. kotarski sud u Virovitici moli dozvolu, da se narodni zastupnik Ivan Magenheim radi uvriede poštenja sudbeno progoniti smije. — Ide odboru imunitetnomu.

A. Kraičović i drugi izbornici kotara vukovarskoga mole, da bi vis. sabor izaslao saborsko povjerenstvo, koje bi obavilo izbor narod. zastupnika za izborni kotar vukovarski. — Ide odboru za peticije.

Izbornici kotara tovarničkoga mole, da se izabrani zastupnik za kotar tovarnički dr. Aleksander Pejčić pozove, da podnese vjerodajnicu svoju.

Predsjednik: Visoki sabore! Ovdje je jedna predstavka stigla na vis. sabor od izbornoga kotara tovarničkoga dr. Pejčić podnese svoju vjerodajnicu. Budući pako, da ova okolnost, da je g. dr. Pejčić izabran za kotar tovarnički, niti je poznata ovomu predsjedničtvu sabora, niti saboru, to si ovo predsjedničtvo smatra dužnošću svojom, pozvati vis. kr. zemaljsku vladu pod današnjim danom, ako nisu još ovi izbori u vukovarskom i tovarničkom kotaru obavljeni, da se odmah obave, ako pako jesu, da se dotični protokoli predsjedničtvu ovomu podastru. Ja mislim, da će vis. sabor s ovim predlogom biti sporazuman.

(Prima se.)

Visoki sabore! Tečajem ovih nekoliko mjeseci, odkako nisu saborske sjednice držane, izgubio je ovaj vis. sabor jednoga vriednoga člana svoga i to g. narodnoga zastupnika kotara pakračkoga Mojsiju Baltića, koji je

reminuo 30. listopada o. g. Ja mislim, muž ovakav, akav je bio pokojnik Baltić, koji je toliko vremena oli revno služio domovini, muž, koji je poslije službovanja kada je bio umirovljen, toliko radio za sve naše arodne zavode, muž, koji je i kao narodni zastupnik vdje revno podupirao interese zemlje, vriedan je, da mu pomen ostane, pa s toga molim članove ove vis. kuće a u znak tuge i sažaljenja na spomen vriednoga pokojnika ustati izvole.

(Saborski članovi ustaju kličuć: Slava mu!)

Buduć da je sada 12 sati i vrieme za interpelacije, kojih je nekoliko prijavljeno, s toga pozivljem ponajprije g. dra. Vrbanića, da stavi interpelaciju, koju je izvolio najaviti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja nisam prijavio interpelacije.

Predsjednik: Ovdje je primljena interpelacija u predmetu izbora za kotar vukovarski.

(Glasovi: Folnegović.)

Dakle molim g. Folnegovića, da obrazloži ovu interpelaciju.

Fran Folnegović: Moram ponajprije izpraviti formalnu pogriešku ove interpelacije. Pošto je izvolio ovu nterpelaciju prvi podpisati gosp. narodni zastupnik dr. Vrbanić, to je predsjedničtvo mislilo, da će on tu interpelaciju staviti, za koju sam ja tako slobodan, da ću ju obrazložiti.

Gospodo! Hrvatski je sabor dobio god. 1861. nakon mnogo viekova neku podpunu sliku. Godine 1861. bilo je u hrvatskom saboru zastupano 8 županija hrvatsko-slavonskih, kao što su sada, grad Rieka i hrvatsko-slavonska Krajina. Godine 1866. vidjeli smo takodjer na neko vrieme krajišničke zastupnike. Odtada su krajišnikom na ovom saboru već i samim izbornim zakonom zatvorena vrata, pošto već sam izborni zakon izkljućuje mogućnost, da se izaberu zastupnici hrvatsko-slavonske Krajine u ovaj sabor. Od godine 1861. nismo dakle u tom obziru ništa napredovali, jer ne samo da od onda nismo vidjeli zastupnika grada Rieke, nego smo doživjeli, šta je nečuveni primjer u povjesti drugih naroda, da nit neznamo, zašto se nebira u Vukovaru. Meni se čini, da je taj štrajk, koji se pravi u Vukovaru, posve sličan onomu na Rieci, gdje se takodjer nebira u ovaj sabor, svakako moment neizmjerno važan. Ako ćemo mi, gospodo, s koje zapreke i izprike koje god svake godine čuti: Ovdje se jedan zastupnik nebira, tu drugi, kakovu sliku, kakav ugled daje to parlamentarnomu tielu, koje samo sebe nije kadro kompletirati onako, kako se to u zakonu temelji i kako to izborni red propisuje.

Kako je, gospodo, poznato, u trgovištu Vukovaru, to jest u nutarnjem kotaru, izbor saborskoga zastupnika prigodom otvorenja ovoga sabora nije bio obavljen, te je odredjeno, da se ima izbor obaviti. Minulo je odtada, kako znate, 14 mjeseci, a mi nevidimo još uvjek nikakova rezultata, dapače znamo pozitivno, da taj izbor još dan danas niti razpisan nije. Uzrok tomu nije meni izpitivati, to izpitivati dužna je u prvoj liniji vlada, pa ako ona glede toga nije na čistu, onda dužan je sam sabor da dodje na čisto, koji se ima o stvari osvjedočiti, te ju na čistac dovesti, da onaj isti zakon, koji propisuje u zadnjem §., da se provedba njegova povjerava banu, taj isti zakon mora dati valjana lieka provedbi dotičnoga izbora, — drugimi riečmi, da taj zakon bana kao glavu zemlje obvezuje, da se izbori valjano i korektno provadjati imadu.

Smatrajuć ovo pitanje s toga stanovišta, mislim, da sam se odužio svojim prijateljem, koji su podpisali ovu interpelaciju, željeć pitati svietloga bana, kako ta stvar stoji i željeć, da se nikada više slični pojavi u hrvatskom saboru nedogode, pojavi, koji bi mogli kompromitirati zakonodavno tielo u samom narodu i time onemogućiti svaki uspješni rad u našem ustavnom životu. Interpelacija moja glasi. (Čita. — Vidi zapisnik 53. sjednice.)

(Čita podpise): Dr. Franjo Vrbanić, Franjo Folnegović, barun Rukavina, Valušnik, dr. Starčević . . .

Predsjednik: Dovoljno, dovoljno! — Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostavit svietlomu banu.

Rieč ima g. zastupnik Maršo, da stavi interpelaciju.

Ivan pl. Maršo: Gosp. dr. Aleksander Pejčić, koji je kao praeses izborne deputacije vukovarske u Vukovaru taj štrajk napravio, o kojem je sada prijatelj Folnegović govorio, taj isti gospodin dr. Pejčić izabran je u tovarničkom kotaru za narodnoga zastupnika, a kao što čujemo, sve do danas nije njegova vjerodajnica predana, akoprem ga mi u Vukovaru vidjamo zdrava i vesela, a ovdje ga nema. Da znamo, što je u stvari i da visoki sabor stvar sazna, slobodan sam u poniznosti zapitati svietloga bana sliedeće. (Čita. — Vidi zapisnik 63. sjednice.)

Predsjednik: Ova će se interpelacija uvrstit u zapisnik i predati svietlomu banu.

Preuzv. g ban: Na ove dvie interpelacije bit će moja briga, da se odgovori u što kraćem vremenu. — U ostalom, štovana kućo, ova godina izmiče i približuje se kraj ustavnomu radu, da u ovoj godini visoka kuća preduzme razpravu budgeta za godinu 1880. Nu premda su predradnje kod zemaljske vlade gotove, nije se moglo dospjeti do toga, da se visokoj kući predloži budget za buduću godinu, a tomu su dva razloga. Prvi je razlog taj, što se u obće nezna, koja će tangenta pripasti Hrvatskoj za buduću godinu, s toga što zakon onaj, koji produžuje nagodbu, iztiče koncem ovoga mjeseca. Nezna se dakle, kakova će tangenta zapasti Hrvatsku za pokriće njezinih nutarnjih potreba za god. 1880. i za buduću periodu od 10 godina. To je razlog jedan. — Drugi je razlog taj, što upravo s ovoga razloga niti ona tangenta, koja je odredjena za god. 1880. u ugarskom budgetu državnom, još nije mogla biti votirana, a s toga ju dakle razloga nemože ni hrvatski sabor uzeti u razpravu svoju.

Iz ovih razloga sliedi dvoje, — sliedi to, da, ako hoćemo, da se držimo parlamentarnoga reda, da nam je potrebito skrbiti zato, da se podieli indemnitet vladi i to na pol godine po primjeru onom, kako je to učinjeno i u Ugarskoj, a sliedi odtuda i druga potreboća, da se naime produlji ovaj zakon, koji iztiče sada koncem decembra o nagodbi i valjanosti njezinoj još na godinu dana, to će reći, da se produlji 45% do konca decembra god. 1880.

Ja imam dakle čast, ove dvie zakonske osnove i to jednu, kako već rekoh, kojom se daje vladi idemnitet na pol godine i drugu, kojom se ustanovljuje, da se produlji zakon o nagodbi, koji bi izašao sada koncem decembra, do konca god. 1880., predložiti na stol kuće. Tomu je razlog osobito taj, što regnikolarne deputacije, koje su se sastale, žalibože nisu mogle doći do sporazumljenja, jer je godina bila na koncu. Moralo se dakle to odgoditi do buduće godine, a medjutim pobrinuti se drugim propisanim zakonitim putem, da se zemlja uzdrži u porabi svojih parlamentarnih i ustavnih prava. Imam dakle čast, kako sam već kazao, predložiti ovdje na sto vis. kući dvie zakonske osnove, koje se tiču iztaknuti predmeta.

Predsjednik: Visoki sabore! Za odstranjenje svake dvojbe, koja bi mogla nastati iz ovoga incedensa, imam primjetiti, da bi to moglo spadati u početak sjednice da bi to bilo proglašeno u početku sjednice. Nu budu da je već 12 sati bilo, kada su podnesci proglašeni, moralo se to interpelacijami prekinuti. Ja mislim, da će biti visoki sabor sporazuman, da se ove dvie zakonske osnove predadu odboru za budget na razpravu. (Glasovi Neka se preda!) Dakle ove dvie osnove predavaju se odboru budgetnomu na razpravu.

(Glasovi: Neka se tiska i porazdieli!)

Molim liepo, izviešće odborovo tiskati će se i onda gospodi saborskim članovom porazdieliti.

Dnevni je red za danas izcrpljen. Ja današnju sjednicu dižem, a buduću ureći ću po potrebi i mogućnosti.

(Svršetak u ½1 sat poslije podne.)

Petdeset i četvrta saborska sjednica,

obdržavana dne 18. prosinca 1879. u 1/2 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika prošle sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Početak razprave o prešnosti predloga proračunskoga odbora glede osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. — Odgovor vladin na interpelaciju narod. zastupnika g. Ivana pl. Maršoa stavljenu dne 14. prosinca 1879. u 53. sab. sjednici. — Odgovor vladin na interpelaciju nar. zast. g. Frana Folnegovića stavljenu 14. prosinca 1879. u 53. sab. sjednici. — Interpelacija nar. zastupnika g. Mihajla Rogulića glede mirovine učiteljice Tomić. — Interpelacija istog g. narod. zastupnika glede podignuća šumske zabrane u Markušiću. — Interpelacija g. nar. zast. Josipa Zorića glede odštete predpregarom kod okupacije Bosne i Hercegovine. — Odgovor vladin na ovu interpelaciju. — Interpelacija nar. zast. g. Mihajla Rogulića glede imenovanja povjerenika u Rumi. — Interpelacija istog g. narodnog zastupnika glede utoka vlastelinstva vukovarskog u pogledu pijacovine. — Interpelacija nar. zast. g. Frana Folnegovića glede čišćenja korita Torrente u Senju. — Interpelacija nar. zast. g. baruna Ljud. Ožegovića glede ingeriranja kr. zem. vlade kod imenovanja financ. ravnatelja u Hrvatskoj. — Odgovor Njeg. preuzvišenosti g. bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija nar. zast. g. dra. Mil. Gjorgjevića glede imenovanja g. Angjelića za administratora patriarkije. — Odgovor Njeg. preuzvišenosti g. bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija nar. zast. g. dra. conte Vojnovića glede klasificiranja djakovačke pučke učione.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. biljężnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. prosinca g. 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik budući u 52. dne 12. rujna o. g. držanoj saborskoj sjednici ovlašten, da sjednice prekinute po potrebi ureče, pozvao je saborske članove za danas u sjednicu te saobćuje, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela uz premilostivu izjavu previšnje svoje zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje čestitke sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, podnešene povodom previšnjega imendana.

Uzima se sa homagijalnim poklonstvom na znanje.

2. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo sa previšnjim riešenjem od 17. listopada 1870. premilostivo sankcionirati zakon o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1879.

Prima se sa poklonstvom na znanje.

3. Unut. odjel kr. zemaljske vlade dostavlja jedan primjerak zaglavnoga računa zemalja krune ugarske za god. 1878. ujedno s dotičnim izviešćem kr. ug. državnoga računarskoga dvora.

Ide odboru za proračun.

4. Unut. odjel kr. zemaljske vlade dostavlja u svrhu ustavnoga pretresivanja po visokom saboru računske zaključke zemaljskih pod upravom kr. vladnoga odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za g. 1878.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

5. Saborski odbor za trgovinu, obrt i komunikacije podnosi izvještaj o predlogu nar. zastupnika Bože Topalovića i drugova glede uvršćenja ceste vodeće od Močila preko Kučanca i Drenja do Kamenoloma u broj kotarskih cesta.

Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

6. Saborski odbor za trgovinu, obrt i komunikacije podnosi izvještaj u predmetu preustrojenja željezničkog stajališta u Gradcu na Zagreb-žakanjskoj pruzi.

Staviti će se na dnevni red.

7. Saborski odbor za trgovinu, obrt i komunikacije podnosi izvještaj u predmetu predstavaka prvostolnoga kaptola zagrebačkoga u pogledu sustavnog sušenja posavskih nizina.

Staviti će se na dnevni red.

8. Kr. kotarski sud u Virovitici moli dozvolu, da se nar. zastupnik Ivan Magenheim radi uvriede poštenja sudbeno progoniti smije.

Ide odboru imunitetnomu.

9. A. Kraičović i drugi izbornici kotara vukovarskoga mole, da bi visoki sabor izaslao saborsko povjerenstvo, koje bi obavilo izbor nar. zastupnika za izborni kotar vukovarski.

Ide odboru za peticije.

10. Izbornici kotara tovarničkoga mole, da se izabrani zastupnik za kotar tovarnički dr. Aleksander Peičić pozove, da podnese vjerodajnicu svoju. Glede molbe primjećuje predsjednik, da je pod današnjim danom pozvao vis. kr. zemaljsku vladu, da blagoizvoli odrediti, da se izbor za kotar tovarnički preduzme, ako preduzet nije, ako li je pako preduzet, da se vjerodajnica saborskomu predsjedničtvu podnese.

Sabor prima to saobćenje na znanje.

Nadalje saobćuje predsjednik, da je ovaj visoki sabor opet izgubio jednoga člana svoga u osobi Mosije Baltića, koji je dne 31. listopada o. g. preminuo, te posvetiv mu u spomen njegova patriotična i požrtvovnoga djelovanja toli spram Njeg. Veličanstva kralja, koli i domovine nekoliko ganutljivih rieči, scieni, da će pogodit čuvstva visokoga sabora, da članovi ustajanjem sa stolica svojih sažaljenje svoje nad gubitkom tim izraze i da se u znak spomena to u zapisnik stavi.

Članovi sabora ustadoše, te tim svoje sažaljenje izraziše, što se zapisnički zabilježuje.

Predsjednik podjeljuje rieč nar. zastupniku Franu Folnegoviću, da na svietlog bana stavi sliedeću interpelaciju:

Koje su zaprieke izboru nar. zast. u Vukovaru?

Smatra li se preuzvišenost Vaša unatoč ustanove §. posljednjega zakona od 6. srpnja 1875. nevezanom provesti ovaj izbor ili saboru bar naznačiti zaprieke njegovoj provedbi?

Ako se smatra preuzvišenost Vaša onako obvezanom, kako može u ovako temeljnom pitanju ustavnoga života više od godine dana sabor i zemlju u podpunoj neizvjestnosti podržavati?

Ako se pak preuzvišenost Vaša nesmatra odgovornom za provedbu izbornoga zakona, kako to dolazi u sklad sa protivnom ustanovom §. posljednjega zakona od 6. srpnja 1875., glasećom: „provedba ovoga zakona povjerava se banu“, i kako si onda preuzvišenost Vaša u obće predstavlja dužnosti svoje i svoje vlade u provedbi onih zakonskih ustanova, polag kojih je ustavno djelovanje naroda u obće jedino moguće?

Interpelacija podnieti će se svietlomu banu.

Predsjednik podjeljuje rieč nar. zastupniku Ivanu pl. Maršou, da na svietlog bana stavi sliedeću interpelaciju:

1. Je li poznato preuzvišenosti Vašoj, da je dne 25. srpnja t. g. u Tovarniku obavljen izbor narodnoga zastupnika, i da je tamo kao takav izabran dr. Aleksander Peičić, odvjetnik u Vukovaru?

2. Ako nije poznato, da li je voljna preuzvišenost Vaša od osrednjega izbornoga odbora kr. podžupanije vukovarske u tom obziru sebi obavjest nabaviti?

3. Ako je pako to preuzvišenosti Vašoj poznato kao što po zakonu poznato biti ima, onda u poniznosti pitam:

da li je preuzvišenost Vaša voljna sabor obaviestiti ob učinjenom izboru u tovarničkom kotaru, da bi se time saboru dotično saborskomu predsjedničtvu mogućnost pružila izabranoga narodnoga zastupnika na predaju vjerodajnice pozvati.

Interpelacija podnieti će se svietlomu banu.

Svietli ban obećav, da će na obje interpelacije u najkraćem vremenu odgovoriti, podastire ustavnoga pretresanja radi osnovu zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. i osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Ove dvie osnove idu odboru za proračun.

Nakon toga zaključi predsjednik današnju sjednicu u $1/_2$ 1 sat po podne, te će buduću ureći po potrebi.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakov prigovor proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Odbor peticionalni podnosi peto svoje izviešće. — Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor za proračun podnosi izviešće ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština, i predlaže, da se ova osnova prešnom proglasi. Izviešće doći će na dnevni red, a predlog o prešnosti samoj doći će danas na dnevni red.

Odbor za proračun podnosi izviešće ob osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanja potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. — S ovim u savezu predlaže zastupnik Dragutin Stražimir i drugovi prešnost ove

akonske osnove sa sliedećim predlogom: „Visoki sabor ıeka izvoli zaključiti prešnost zakonske osnove, kojom e ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada ıa pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. ıpnja god. 1880.

Izviešće stavit će se na dnevni red, a prešnost će e već danas na red staviti.

Dr. A. Pejčić dostavlja svoju vjerodajnicu ob izboru a narodnoga zastupnika.

Ide odboru za verifikaciju.

Barun Ferdinand Inkey-Palinski izpričava se, da radi ıolesti nemože doći na sabor.

Uzimlje se na znanje.

Zastupnik Ivan Petrović moli radi bolesti dopust. (Glasovi: Neka mu se dozvoli.)

Dozvoljuje se.

Dnevničari kr. sudbenoga stola u Osieku mole za ıovišenje dosadanje sistemizirane dnevnice od 1 for.

Ide odboru peticionalnomu.

Predlog nar. zastupnika Frana Folnegovića i druɡova, koji glasi: „Pozivlje se kralj. zemalj. vlada, neka mogućim pospješenjem preko kr. ministarstva uznastoji, la se zakon ob ukinuću slobodnih luka primorskih po arinskih oblastih, s onimi polakšicami provede, koje je enquetno povjerenstvo, ustanovljeno iz organa same zaedničke vlade, u tom poslu izaslano, opravdanimi i ıuždnimi označilo", ter moli, da se prizna prešnost ovomu ıredlogu.

Staviti će se na dnevni red, a pitanje o prešnosti tavlja se danas na dnevni red.

Predlog nar. zast. Frana Folnegovića i drugova, koji glasi: „Pozivlje se kr. zem. vlada, neka svojim uplivom ıznastoji, da se nastupom zakona ob ukinuću slobodnih uka hrvatskoga Primorja ustroji u Senju entrepôt", ter noli, da se ovaj predlog proglasi prešnim.

Stavit će se na dnevni red, a pitanje o prešnosti tavlja se danas na dnevni red.

Predlog nar. zast. Josipa Zorića i drugova, koji glasi: „Poziva se visoka kralj. zemalj. vlada, da dobro Rugvica u obćini dugoselskoj, oporukom dne 16. kolovoza 1871. preminuloga presv. g. Ed. Jelačića na naobrazbene svrhe njegovim bivšim podanikom u obćini rugvičkoj (sada dugoselskoj) ostavljeno, što prije proda, a novac u namjenjenu svrhu koristno uloži".

Stavit će se na dnevni red.

Na dnevnom je redu prešnost predloga odbora za proračun o zak. osnovi o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihodâ kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli prešnost obrazložiti.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Prešnost naznačene zak. osnove opravdana je po svom naravnom predmetu.

Zakonom od 10. veljače 1879. produljuje temeljni zakon do konca ove godine. Kriepost zakona prestaje koncem ovoga mjeseca, a zakon evo novi, kojim bi se imao produljiti taj nagodbeni zakon na godinu dana, imao bi u život stupiti već 1. siečnja 1880. Od danas do 1. siečnja imamo samo 13 dana, a medju timi dani su i blagdani, a tada nemožemo držati sjednica.

S ovih razloga držim, da je dosta opravdana prešnost, te molim, da izvoli vis. sabor prihvatiti prešnost ovoga predloga.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja sam proti prešnosti ovoga predmeta s toga, jer držim ovu zak. osnovu odviše važnom, nego da bi se imala odmah razprava o njoj povesti.

Razlozi, koje je naveo danas štovani g. izvjestitelj, možda stoje; ali sve do sada nisu stojali nijedne godine, jer je jedne godine opozicija morala vladu sjetiti, da valja nagodbeni zakon produljiti. Onda se nije gledalo, da bude nagodbenomu zakonu kriepost od 1. siečnja, jer se je zak. osnova istom u siečnju razpravljala, a prošle godine zakon o produljenju nagodbe 17., ili ako se nevaram, 28. veljače — i opet nije bio u redu donešen.

Ako je praksa dosada bila ta, to ja nevidim, zašto bi radi jednog ili dva dana imala precipirati razpravu ovoga predmeta.

Istina je, da bi jedan razlog bio, s kojega bi možda potreba nastala, da se ima razprava o tom predmetu odmah preuzeti, a taj bi bio, što gospoda saborski članovi žele kod kuće provesti božićne blagdane. Ja sam uvjeren, da će gospoda članovi ovoga sabora žrtvovati tu udobnost tim više, što nije naša krivnja, nego politički položaj, da se naš sabor uvjek sazivlje u takovo doba, gdje mu valja na vrat na nos nešto razpravljati.

Ja mislim s toga, da nisu oni razlozi temeljiti i da vis. sabor neprimi prešnosti ovoga predmeta.

Predsjednik: Pošto je 12 sati, prekidam ovu razpravu, te nam je preći na interpelacije.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! Čast mi je odgovoriti na dvie interpelacije i to na jednu, koja je stavljena u prošlom saboru, i to glede izbora tovarničkog, koja interpelacija, mislim, da sada prestaje, pošto smo čuli, da je podnešen zapisnik, po kojem je g. dr. Pejčić izabran zastupnikom i sada imade vis. saborsko predsjedničtvo pravo, da učini, kako zakon dopušta i nalaže.

Samo toliko odgovoriti mi je tom prilikom, da je sbilja vladi poznato bilo iz podnešenog zapisnika, koji nije bio saboru podnešen, zakon zapovjeda to, da se ovaki zastupnik, koji je izabran, vjerodajnicom i zapisnikom

izkaže pred saborom jednim primjerkom, a drugim dodje vladi na znanje.

U ostalom, prestalo je glede toga svako daljnje pitanje, pošto smo čuli, da je izabran g. dr. Pejčič i da moli za ovjerovljenje, te će imati priliku vis. ova kuća i vidjeti, je li njegov izbor valjan ili nije.

Predsjednik: Neka se izvoli izjaviti g. interpelant, je li se zadovoljava s ovim odgovorom ili ne?

Ivan pl. Maršo: Ja ovoga odgovora presv. gospodina, u koliko se tiče, da si vlada nesmatra dužnošću, izvjestiti sabor o izboru kojeg zastupnika, nemogu primiti na znanje i držim, da je to jako važna stvar, pa ako i nije u zakonu, treba vlada da svaki izbor javi predsjedničtvu saborskomu.

Gospodo! U onom slučaju, kada je znala vlada, da do skrajne nužde g. dr. Pejčić neće da preda vjerodajnicu, bila je vlada dužna bditi, da se zakon vrši.

Zato neprimam ovoga odgovora na znanje.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja vidim, da mi je nuždno opetovati, da je vlada na pitanje g. interpelanta točno i jasno odgovorila, što je pitao g. interpelant.

Što pita g. interpelant? On pita (čita): „Je li poznato vašoj preuzvišenosti, da je 25. srpnja t. g. u Tovarniku obavljen izbor narodnoga zastupnika i izabran dr. Aleksandro Pejčić?“

Jest poznato odtuda, što je vladi poslat drugi primjerak zapisnika, gdje se je vidjelo, da je od 411 izbornika glasovalo 390, od ovih za Pejčića 208, a ostale dobio je Božić. I tako je za zastupnika izabran dr. Pejčić.

Na drugo pitanje (čita): „Ako nije, je li voljna preuzvišenost vaša od osrednjeg odbora u tom obziru zaiskati ubavjesti?“ — odpada odgovor, jer je to poznato, kao što po zakonu poznato biti ima.

Treća točka pitanja glasi (čita): „Ako jest, je li voljna vaša preuzvišenost ubavjestiti sabor o izboru, da ga on uzmogne pozvati, da preda svoju vjerodajnicu?“

Evo, da je vlada o tom obavjestila, i predsjedničtvo će učiniti svoje, ako nebude došao izabrani zastupnik na sabor.

Dakle na svako pitanje je odgovoreno; što se ipak nezadovoljava g. interpelant, jer mu se neće, to je njegova stvar.

Ja mislim, da je vlada učinila svoje i molim, da vis. sabor izvoli primiti ovaj odgovor na znanje.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

Ona gospoda, koja su za to, molim, da izvole ustati. (Ustaje većina.)

Odgovor presv. gospodina primljen je na znanje.

Rieč ima presv. gosp. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! Na drugu interpelaciju veleštovanog g. zastupnika Folnegovića i drugova, koja glasi ovako:

1. Koje su zaprieke izboru narodnoga zastupnika u Vukovaru?

2. Smatra li se vaša preuzvišenost unatoč ustanovi posliednjega §. zakona od 6. srpnja 1875. nevezanim provesti ovaj izbor ili saboru bar naznačiti zaprieke njegovoj provedbi?

3. Ako se smatra vaša preuzvišenost onako obvezanom, kako se može u ovako temeljnom pitanju ustavnog života više od godine dana sabor i zemlja u podpunoj neizvjestnosti podržavati?

4. Ako se vaša preuzvišenost pak smatra odgovornom za provedbu izbornog zakona, kako to dolazi u sklad sa pozitivnom ustanovom posljednjeg §. zakona od 6. srpnja 1875. glasećom: „Provedba ovoga zakona povjerava se banu“ i kako si onda preuzvišenost vaša u obće predstavlja dužnosti svoje i svoje vlade u provedbi onih zakonskih ustanova, polag kojih je ustavno djelovanje naroda u obće jedino moguće? odgovoriti mi je od strane vlade, da nikakove nisu bile zaprieke tomu izboru, niti provedbi izboru u obće. Svjetli ban učinio je sve, što se po zakonu moglo učiniti, da se taj zakon provede, i vlada jamči, da se onaj zakon onako provede, kako glasi, osim, ako jedan ili drugi zakon posebnu instrukciju, posebnu naredbu imade, koju vlada izdaje u pojedinom slučaju.

Što se tiče ovog ovdje konkretnog slučaja, zašto nije u Vukovaru izbor obavljen, to je vlada odmah, čim je bio u Vukovaru izbor uništen, pozvala odbor središtni po propisu zakona, da se shodne odredbe učine preko izborne deputacije, da se taj izbor onako, kako zakon propisuje, obavi. Ta naredba odišla je odavle 7. veljače t. g. Poslije toga javljeno je od strane velikog župana, kao predsjednika središnjeg izbornog odbora, da su mu se potužili izbornici, zašto se taj izbor nedrži. Veliki župan pozvao je po svojoj dužnosti predsjednika izborne deputacije, da ona čim prije shodne mjere poprimi, da se izbor obaviti uzmogne, i to je javljeno vladi, a neznajuć, da će biti u vis. saboru za to interpelacija, za slučaj, da se zna, u kojemu se štadiju nalazi ta stvar. Vlada je na ovo izvieśće po drugi put velikomu županu nalog izdala, da deputacija svoju dužnost točno izvrši, i da zastupnik koji bude izabran, u prvoj saborskoj sjednici svoje mjesto zauzme. Na to je vlada, pošto nikakov odgovor za 14 dana stigao nije, po treći put mjeseca svibnja urgirala predsjednika izborne deputacije, nu od to doba nema jošte službenog izviešća.

Ja mogu g. interpelanta ubavjestiti, da je vladi pouzdano poznato, da ne samo, da tomu izboru nema nikakove zaprieke, nego, da će se taj izbor čim prije obaviti. Bude li se pako vlada u toj nadi prevarila, kao što mislim, da se neće prevariti, onda će ona poprimiti svoje mjere, na koliko budu zakonom dopuštene, da taj izbor zbilja bude i obavljen.

Toliko neka služi na umirenje g. interpelantu, da će se učiniti, što je njegova želja, i cielog sabora, u prvom redu, što je želja vlade.

Fran Folnegović: Ja neznam, kako će vis. sabor primiti odgovor ovaj, ali ja ga nemogu primiti na znanje, i usudjujem se uztvrditi, jer sam uvjeren o tome, da se nijedan od štovane gospode članova, koji su supodpisali ovu interpelaciju, nemože s tim odgovorom zadovoljiti.

Gospodo moja! Tu se neradi o jednom slučaju, van se tu radi o načelu. Iz odgovora presvjetlog gosp. možete razabrati, da vlada o kakvom načelu niti nemisli, nego računa na nekakove pouzdane viesti, o kojih mi barma nikakove ubavjesti dobili nismo.

Vi znate, gospodo, da je izbor u Vukovaru saborskim zaključkom kasiran, da se to sbilo prije 14 ili 15 mjeseci, da je od onda hrvatski sabor 6 mjeseci sjedio, i da ovaj novi izbor, uzprkos tomu, što zakon izborni propisuje, da se za 14 dana novi izbor ima razpisati, i prema tomu provesti, i da do dan danas niti sabor niti vlada nema povoljnih viesti o tom.

Dok stvar, gospodo moja, tako stoji, to bi mi, kada bi primili ovakav odgovor vis. vlade na znanje, dali mogućnost, bilo ovomu ili onomu, komu bi to išlo u prilog, makar i samoj vladi, da u svakom izbornom kotaru štrajkuje, i da se dakle time dotle, dok vlada nedade pozitivne vjesti, i nadalje štrajkuje. Gospodo! Sa ovakvim uvjerenjem i ovakovimi vjesti, nesmije se zakonodavno tielo zadovoljiti.

Izborni jedan kotar obstoji 13 do 14 mjeseci bez svog zastupnika, bez da se to djelo od strane vlade, uzprkos izjavam njezinim, da nema izbor zaprieka, opravdati.

Vi si sami, gospodo, možete predstaviti posljedice postupka od strane vlade, i od strane onih, kojim je mio taj postupak. Zato držim, da bi vis. vlada samo onda mogla zadovoljiti interpelante s odgovorom svojim, kada bi kazala bila: Ja nisam mogla zadovoljiti zakonu, zakon se nije mogao provesti, akoprem je potreba, da se provede, ja sam bila dužna uslied toga pozvati ovaj sabor, da mi dade zakoniti liek, da se može u buduće provesti. Ali toga nema.

Samo ovakov odgovor mogao bi sabor zadovoljiti, jer za provedbu zakona odgovoran je ban tako dugo, dok to u zakonu stoji, te mora bar za liekove i za sredstva znati, s kojimi se može postići svrha zakona.

Ako on toga nezna, ili nenalazi u zakonu, onda je on dužan kroz odgovarajuće faktore za eksekutivu, liek i pomoć tražiti kod legislative; pak kada bi on bio tako uradio, dužnosti bi svojoj kao i hrvatskomu saboru, komu je on odgovoran, bio zadovoljio. Zato se ja s ovim odgovorom podnipošto nemogu zadovoljiti, i molim, ovu vis. kuću, da ga takodjer neprimi, nego da se razpravi, i u svoje vrieme na dnevni red stavi.

Jovan Živković: Moram, visoki sabore, još jedan put u toj stvari moliti strpljenje, jer vidim, da se slažem sa g. predgovornikom, samo što on zahtieva od vlade veću obzirnost, i svu odgovornost na nju baca, koju ona nemože na se primiti.

Znati će visoki sabor, da je prije izborni red davao vladi mogućnost, da može, ne samo u jednoj, nego i u više takovih prilika pomoći. Sabor je prošli htio doskočiti tomu, da uzme iz ruku vladi vas mogući upliv na izbor, te je došao iz jednog extrema u drugi, zato su vladi vezane ruke. Ako se, gospodo moja, neobavi ovaj izbor, kao što sam rekao, da će se obaviti, to će vlada u razpravu uzeti ovo pitanje, o kojem je potakao gosp. interpelant, kako da nadje lieka i kojim zakonitim putem da se doskoči tomu. To je njezina briga, da gleda, u kojem pravcu, da se zakon popravi i liek nadje, koji se traži, da se nebude tim izborom niti sabor niti vlada šikanirala. Budite uvjereni, da nije opravdano svaki čas mienjati zakone, jer možemo doći opet lahko u drugi extrem. Vlada će prije svega poprimiti sve mjere, kako rekoh, da se ovaj izbor mirnim putem provede, što se ja nadam, da će biti bez ikakve zaprieke.

Fran Folnegović: Ako se bude opetovalo?

Predsjednik: Molim! Ovdje nema nikakvim dialogom mjesta. Sada će se glasovati.

Desetorica gg. zastupnika zahtievaju, da se na temelju §. 54. sab. poslovnika poimence glasuje na odgovor vladin. Meni je jako žao, da ovomu zahtjevu nemogu zadovoljiti, i to obzirom na jasnu ustanovu §. 65., koji kaže: „Predsjednik saborski ima o svakom odgovoru vlade na interpelaciju, upitati sabor, da li taj odgovor prima na znanje, ili ne. O tom se izjavljuje sabor, bez svake predtečne diskuzije, jednostavnim ustajanjem članova saborskih sa svojih stolica. U ovom slučaju izuzeto je glasovanje normirano u §. 54.; s toga ja ovomu zahtjevu nezadovoljavam, jer se protivi §. 65. sab. poslovnika, i pozivljem vis. sabor, neka se izvoli izjaviti, uzimlje li odgovor presv. g. predstojnika nutarnjeg odjela na interpelaciju g. zastupnika Folnegovića na znanje, ili ne. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Manjina ustane.)

Odgovor ovaj nije uzet na znanje, stavit će se s toga na dnevni red.

Jovan Živković: Još bi imao na jednu interpelaciju odgovoriti; ali kako vidim, nema ovdje g. interpelanta Karla Mihalovića; a običaj nije odgovarati, kada nema interpelanta; zato ja danas od odgovora odustajem.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Rogulić, da stavi interpelaciju.

Mihajlo Rogulić: Visoki sabore! Trgovište Ruma u Sriemu imalo je do godine 1848. svoj uredjeni magistrat. Tečajem godine 1848. za vrieme absolutne vladavine taj je magistrat prestao.

*

Predsjednik: Molim liepo. Mora se ići po redu. Prva je vaša interpelacija glede obćine Trpinje. Ob ovom izvolite najprije govoriti.

Mihajlo Rogulić: Ja ću doći na to.

Predsjednik: Ali molim liepo, ovo red zahtjeva.

Mihajlo Rogulić: Ja sam zaboravio. — Odkako je školski zakon gospodo uveden, visoka je vlada kroz svoje organe osobito u Sriemu nastojala, da se dokinu pravoslavne vjeroizpoviedne škole, i da se uvedu komunalne. To se je vidilo, da se je osobito išlo na to, da političke obćine nepodpomažu vjeroizpoviedne učitelje i da jih neuzdržavaju. Kakove je to posljedice imalo, zna se iz javnog života. Ali ove godine dogodio se slučaj, iz kojega sam gotovo uvjerenje dobio, da vlada drugim putem i sasvim obratno postupa naročito u obćini Boboti, gdje je na tamošnjoj vjeroizpoviednoj pravoslavnoj školi učitelj bio neki Tomić, koji je ostavio za sobom udovicu. Ta vjeroizpoviedna obćina izabrala si je toga učitelja, koji je služio ondje nekoliko godina, i osliepio, i tomu je obćina morala davati mirovinu. Kada je on umro, obratila se je udovica njegova na pravoslavnu eparhialnu vlast, da joj se dade mirovina, koja joj tu mirovinu nije dala, rekavši, da nema fonda zato. Ona se je zatim utekla na vladu našu, i zaista je vlada riešila utok njoj povoljno. Znajuć, da vjeroizpoviedna obćina nemože, zaboravila je, što je radila, i naložila je političkoj obćini Trpinje, da imade izvjestnu mirovinu udovici plaćati, i to, od dana njegove smrti, ako se nevaram, godišnjih 100 do 140 for. Obćina se je ta protivila tomu; ali je ipak ta mirovina uslied naredbe vladine po podžupaniji u njezin proračun uvrštena. Ja sam se toj naredbi obradovao, držeć, da će vlada, ne samo u pogledu vjeroizpoviednih učiteljskih udovica, nego i u pogledu samih vjeroizpoviednih učitelja tako postupati. Da pako to uvjerenje dobijem, slobodan sam staviti sliedeću interpelaciju (čita. Vidi zapisnik 54. sjednice).

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati preuzvišenom g. banu.

Rieč ima g. zastupnik Rogulić, da stavi opet interpelaciju glede vlastelinstva nuštarskog.

Mihajlo Rogulić: Imade u Sriemu, gospodo moja, jedna urbarska obćina, Markušica, koja je do god. 1848. ležala baš u samoj šumi. God. 1848. opustošiše pomoćju vlastelinstva, bivši podanici tu šumu, tako, da je tamo mjesto šume danas zajednički urbarski pašnjak. Prije nekoliko godina podnielo je vlastelinstvo nuštarsko šumsko-gospodarstvenu osnovu i neobziruć se na urbarske odnošaje, ako se nevaram u njemačkom jeziku, dotičnoj županiji, po kojoj bi se imala tamo na zajedničkom urbarskom pašnjaku na tri mjesta šumska zabrana podignuti. To je županija prihvatila, i vladi podniela, koja je tu dozvolu dala, t. j. da dotično vlastelinstvo može na tri mjesta podignuti šumsku zabranu, i da može na zajedničkom pašnjaku, koji se već kao takav nema upotrebiti, posijati žir, što jako prieči naše seljake, koji znamo kako živu. Ja neznam, kako je mogla vlada dozvoliti na zajedničkom urbarskom pašnjaku šumsku zabranu? Ja vidim, da nesamo, da je vlastelinstvo presijalo šumu, nego da se za nekoliko akova razbacana žira ti ljudi tamo globe. Istina je, podžupanija može globiti, nu nemogu pojmiti, kako se mogla dozvoliti na zajedničkom urbarskom pašnjaku šumska zabrana?! S toga sam ja tako slobodan staviti na vladu sliedeću interpelaciju (čita):

„Je li istina, da je visoka vlada vlastelinstvu nuštarskomu u podžupaniji vukovarskoj dozvolila, da isto vlastelinstvo na zajedničkom urbarskom pašnjaku urbarske obćine Markušica na tri mjesta šumsku zabranu (Waldschonung) podignuti može, i ako je tu dozvolu podielila, na kojem je temelju to visoka vlada učinila?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svjetlomu banu.

Rieč ima zastupnik g. Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić: Visoki sabore! Dne 4. siečnja t. god. bio sam s ovoga mjesta stavio na zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju: „Je li kralj. zemaljskoj vladi poznato, da je množina hrvatsko-slavonskih predpregara pretrpila štetu prigodom okupacije Bosne i Hercegovine, i ako jest, je li voljna pobrinuti se, da jim se nanešena šteta nadoknadi?“

Vis. kr. zem. vlada u ono vrieme odgovorila je u tom pogledu sliedeće: Da su joj te štete poznate i da nema zaprieke po izjavi ministarstva, da se te odštete izplate, čim obćine podnesu dotične izkaze.

Vis. sabore! Od ono doba prošla je godina dana, ili 365 dana, a ipak uspjeha tomu nema, jer oštećenici još do danas niti krajcare odštete dobili nisu.

Uzme li se u obzir, kojom se pripravnošću hrvatski narod odazvao pozivu zemaljske vlade, da predprege daje, uzme li se u obzir, da nije trebalo mjesec dana da se predprege sakupe, nego za nekoliko sati bilo je 20.000 predprega u Hrvatskoj, koje su služile kao podvoz kod okupacije Bosne i Hercegovine. Pripravnost ova hrvatskog naroda priznala se sa svih strana i kakogod se ovaj narod pripravno dignuo na predprege, tako je dužnost dotičnih oblasti takodjer, njima svu štetu nadoknaditi, koju su pretrpili.

Ako se u nekoliko sati toliko hiljada predprega dignuti moglo, ja mislim, da je suvišno vrieme od 300 i toliko dana, da se tim oštećenikom odšteta izplati i da se, gospodo, oštećenim i tim tolika šteta učini.

Dalje, na koliko je poznato iz izkazah, ova šteta u Bosni i Hercegovini iznosi do kojih 123.000 for. U samoj provincialnoj Hrvatskoj, i cielu godinu bijaše ostao narod bez toga novca, a kada bi samo kamate ti novci nosili, iznosili bi za cielo najmanje 6000 for.

Ako se uzme u obzir nadalje, da je narod sbilja jako štetovao, da su pojedine kuće i zadruge, navlastito u onom kotaru, koga ja čast imam zastupati, izgubile

esamo jedno blažče, već po 4 konja, tako, da su kašnje a svoje gospodarstvo morali kupovati drugo blago. .ko imamo u obziru, da se od našega naroda, naročito d onih, koji imadu tražbine od vis. erara, svom silom snagom ovrhe na ostalo blago, što jim je preostalo, ode, to mi se čini vrlo nepravedno, da se tomu narodu ıko dugo uzkraćuje odšteta za štetu, koju je pretrpio Bosni i Hercegovini.

Obzirom na ove okolnosti oslobodjujem se na vis. ladu sliedeću interpelaciju staviti (čita):

„U kojem štadiju stoje dogovori izmedju obje vlade vis. erara glede izplate odštete postradalim predpre- arom i da li je vis. zem. vlada svojim uplivom voljna namo djelovati, da se dogovori što prije kraju privedu oštećenikom odšteta izplati?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u za- isnik i dostaviti svjetlomu banu.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da dgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja sam u stanju, ıa ovu interpelaciju odmah odgovoriti u toliko, pošto e stvar, o kojoj se radi, već dogotovljena i obavljena.

Ovdje nemože biti rieči, da se komu što uzkrati, a ıajmanje onim, što su štetu pretrpili, kako je izvolio ıavesti g. interpelant u svom govoru, nego se o tom adi, da se svi slučajevi podrobno izpitaju, tada nebude aprieke, da jim se šteta izplati.

Ima preko 1000 prijava za odštetu. Da se te stvari zpitaju, valjalo je više vremena, jer imade spisa, koji u dali povoda razpravi i krajiškoj upravi i zemaljskoj ladi.

Ovaj ogromni posao savjestno je hvala Bogu obav- jen, kojeg je rezultat javnosti priobćen, da odštete na rovincialnu Hrvatsku odpada 123.000 i nekoliko forinti; ıa Krajinu 59.000 i nekoliko forinti. Osim toga imade sumnjivih tražbina, koje iznašaju 17.000 forinti u rovincialnoj Hrvatskoj, a u Krajini 6000 i nekoliko totina forinti.

Komisija je posao obavila i preporučila nesamo da e likvidirane tražbine odmah izplate, nego je i one sum- ıjive bar u $^2/_3$ uvažila, jer nije moguće naći 2 svjedoka, coja bi mogla kazati, gdje je ta šteta počinjena i kako e počinjena. Ova stvar, ako nije već otišla, ona će ove ıedjelje otići. Zapisnik je već sastavljen i podpisan, amo o tom se radi, da se i ozbiljno i toplo preporuči, la se učini ono, što je komisija pronašla.

Ja mislim, da se može g. interpelant zadovoljiti tim odgovorom.

Predsjednik: Neka se g. interpelant izvoli izjaviti, rima li ovaj odgovor na znanje?

Josip Zorić: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor ıa znanje?

(Prima se.)

Ovaj se odgovor uzima na znanje.

Rieč ima g. zastupnik Rogulić, da stavi interpelaciju.

Mihajlo Rogulić: Molim, koju?

Predsjednik: O Rumi.

Mihajlo Rogulić: Visoki sabore! Do godine 1848. imalo je trgovište Ruma svoj magistrat. Tečajem god. 1848. za tadašnje absolutne vladavine izgubilo je ono svoj magistrat.

Kada je novo preustrojstvo uprave uvedeno u našoj zemlji i g. Bude Budisavljević tamo za podžupana došao, naišao je slučajno na stara akta i vidio je, da je trgo- vište Ruma imalo svoj magistrat, te je onda svom silom nastojao, da Ruma opet dobije svoj magistrat. To je njegovo nastojanje njemu za rukom pošlo. On je to predložio vis. vladi i vlada je dozvolila, da bude magi- strat u Rumi. Tu je meni samo nešto spomenuti, što mi je žao, da moram, ali se tako dogodilo, da je mislio isti g. podžupan, koliko ga revna za službu hvale, da je time nešto izgubio, kada u Rumi postane magistrat, jer je vidio, da neće biti neposredno izpod njegove vlasti, nego vlade, te se je obratio, ako sam dobro obavješten u tom pravcu na vladu, koja je odgovorila, da stoji, da magistrat u Rumi sasvim i neposredno, zavisan od vlade ostaje.

To je bila klica, iz koje je proizteklo najveće ne- sporazumljenje tako, da tamo vlada iznimno stanje.

Za uredjenje magistrata toga, bio je od vis. zemaljske vlade g. Bude Budisavljević povjerenikom imenovan. On je taj izbor, ako se nevaram, vodio pol godine dana i kada je vis. vlada odobrila čin izborni, imenovala ga je podjedno, znajuć, da tomu g. podžupanu nije pravo, što mu je magistrat izpod ruke išao, komisarom.

Što je vlada smjerala s tim komisarstvom, to ne- znam, nego mogu kazati i držim, da je baš to komisar- stvo priečilo rad u upravi magistrata samoga.

Dogodio se tamo neki izgred, i to je g. podžupan upotriebio, da je prijavio vis. vladi magistrat i poglavar- stvo tako, da je nekoliko njih palo pod sud.

I upravo su oni, koje je gosp. podžupan držao za krivce, nevinimi proglašeni. Dogodio se poslje i izgred na drugom mjestu i tu je opet vlada imenovala njega komisarom za vodjenje iztrage.

Ja moram reći, da je g. podžupan sam prijavio i tužio vladi poglavarstvo, akoprem se je istodobno vis. vlada preko svojih nadležnih organa glede službovanja rumskog poglavarstva i magistrata zadovoljnom izjavlji- vala, ali na njegovu tužbu bijaše iztraga povedena i načelnik suspendiran. On je započeo tu iztragu, koju i danas vodi tamo. Trgovište Ruma obraćalo se na vis. vladu i molilo, da ako ima iztraga mjesta, neka se ona vodi, ali da nebude kod te iztrage povjerenikom onaj, koji tuži, jer je nemoguće, da ona osoba, koja tuži, iztražuje. Da se kod toga neće pravedno postupati, navesti mi je za ilustraciju toga ovo: Akoprem je vis. vlada 16. kolo- voza — neznam već koji broj — naložila, da se načelniku

ima izdavati plaća, g. je podžupan unatoč toj vladinoj naredbi ubustavio cielu plaću tomu načelniku I to je bilo koncem mjeseca kolovoza.

Kada je to načelnik primio na znanje, i bi suspendiran, zamolio je on podžupana za dopust, da ide u Zagreb, da se potuži. Nu njemu g. podžupan nije htio taj dopust podieliti i kazao: pošto će voditi iztragu, nemože mu ga dati.

I pošto je isti dan gosp. podžupan sjeo na kola i otišao u Zagreb, nije si dotičnik znao pomoći.

S toga, pošto je gradjanstvu to stanje dodijalo i pošto su 3 godine prošle, a magistrat nije po zakonu obnovljen, i pošto se gradjani nebrane iztragi, samo ištu, da vis. vlada iz svoje sredine jednog nepristranog sudca na iztraživanje pošalje, to držim, da je interpelacija ova umjestna, koju sam slobodan staviti na vis. vladu i koja glasi:

(Vidi zapisnik 54. sjednice.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati preuzv. g. banu.

Rieč ima zastupnik g. Rogulić, da stavi opet interpelaciju.

Mihajlo Rogulić: Visoki sabore! Da je bilo više sjednica, ja bi imao jošte više interpelacija . . . .

Predsjednik: Molim liepo; izvolite samo interpelirati.

Mihajlo Rogulić: Trgovište Vukovar želi magistrat. Ja moram priznati, da nisam taj, koji to želi iz toga razloga, što sam prije rekao iz razloga toga, što Vukovar nema dovoljnih prihoda i dohodaka.

U Vukovaru postoji neka malta, postoji pijacovina, vlastelinska regalija, što iznaša preko 20.000 for. Taj prihod obćina neuživa. Vlastelinstvo pijacovinu pobire u Vukovaru i imade od toga dohodka nekoliko hiljada forinti, ali imade dužnost, da čisti mjesta. Toj svojoj dužnosti vlastelinstvo neodgovara.

Prije nekoliko godina zamolilo je zastupstvo vukovarsko podžupaniju, da se ta pijacovina ukine i da se obćini dozvoli, da ona pobire tu pijacovinu, pošto ona varoš čisti. Poslje dugotrajne razprave odlučeno je, da se nedade po želji obćinstva ta pijacovina, te je kazano: Ovo vam podieliti nemogu, ali vlastelinstvo je dužno taj trošak za čišćenje nositi. Vi svake godine podnesite vaš trošak za čišćenje, a vlastelinstvo će vama to plaćati.

Vlastelinstvo se je uteklo na vis. vladu, ima tomu do danas već 14 mjeseci, odkako taj utok tamo neriešen leži, s toga se usudjujem na vis. vladu staviti sliedeću interpelaciju (čita):

„Jeli istina, da se utok vlastelinstva vukovarskog protiv odredbe podžupanije u Vukovaru glede uporabe pijacovine na namirenje troška kroz trgovište Vukovar kod čišćenja ulica već 14 mjeseci neriešen kod kr. zem. vlade nalazi? I ako je istina, misli li i kad vis. kr. zem. vlada taj utok jednom već riešiti?

Predsjednik: Ova interpelacija stavit će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Jur za prošloga zasjedanja obratilo se zastupstvo grada Senja nesamo na vis. vladu predstavkom, nego i duplikatom odnosne predstavke na svog zastupnika u saboru, neka bi se gledalo što prije provesti čišćenje korita „Torrente“, ona gorska bujica, koja je jedna od najopasnijih bujica i koja velikom pogibelju prieti za obstanak grada Senja. Ja sam se, da prištedim ovomu saboru jednu interpelaciju, obratio neposredno na g. gradjevnog predstojnika našeg i umolio ga neka me on obavjesti, kako stvar stoji, nebi li se dala ta stvar administrativnim putem urediti. G. savjetnik me je umirio kada mi je rekao, da je povjerenstvo izaslano i da vlada zna i uvidja sama potrebu čišćenja onoga korita, dapače da je izgleda, da će vlada moći već ove godine neku svotu u proračun uvrstiti za čišćenje onoga korita.

Kada mi je to kazao g. savjetnik, umirio sam se ja i izvjestio sam ovako svoje komitente, bez da sam interpelaciju stavio.

Medjutim, prigodom sastanka obrtnika ovdje u Zagrebu, došla su k meni dva gradjana senjska opet s molbom da tu stvar potaknem, pošto se od onda ništa nije učinilo, niti nije u proračunu za god. 1879. ništa dotirano. Tamo je već to korito grmljem i šikarjem tako zasipano da ako se doskora nebude očistilo, i ako sam Bog ne sačuva od poplave, uništit može veću stranu trgovine u Senju, kao što se je to već g. 1849. sbilo, pošto su razi zemlje svi dućani i magazini, koji su razi zemlje sazidani bili uništeni, i šteta se je cienila 100.000 for.

Meni je o toj stvari poznato toliko, da je sbilja vis vlada potrebu toga posla uvidila i da je potreba toga posla preliminirana na kakovih 12.000 for, ali nije mi poznato, je li vlada odredila, kako da se taj posao provede kada, niti kojim načinom Kani li to ona učiniti putem povjerenstva ili povjeriti to magistratu senjskomu.

Zato u ime gradjanstva senjskoga čast mi je vis vladu upitati:

„Kani li već zemaljska vlada nastupom iduće godine dati očistiti korito „Torrente“ u Senju, iza kako se je jurve uvjerila o priekoj potrebi ovoga posla, i ako kani kojim načinom?“

Predsjednik: Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svjetlomu banu.

Rieč ima zastupnik gosp. barun Ožegović, da stavi interpelaciju.

Barun **Ljudevit Ožegović**: Visoki sabore! Ja mislim, da će biti svakomu izmedju nas iz novina već poznat onaj grozni slučaj, ono uredovno grabežno umorstvo, što se počinilo prošloga tjedna u Sriemu, i to u Kukojevcih, što može služiti škandalom ciele naše financijalne uprave.

Mi, hvala Bogu, gospodo, ovdje živimo u našoj zemlji, obće reko bi, u Austro-Ugarskoj u tako ugodnih financijalnih odnošajih, osobito što se tiče zemljarine, da se od nas nitko nemože potužiti vrhu kakova komunarda i kakova socijaliste, akoprem je sada do toga došlo, da pojedinac svoj imetak dieliti mora sa onim nezasitnim drielom, što se kod nas zove „visoki erar", da bude od nas jedanput imetak sasvim na cienu pao i da budu runtovnice i svi drugi instrumenti samo neka slika i da bude u istinu u državi onaj sistem, kojemu se svako dobro i probitak svakog pojedinog žrtvovati mora, a taj sistem zove se „socijalistički" i „komunistički".

Ovaj isti sistem, koji je bio za vladanja komunista u Francezkoj, spodoban je onomu izgredu, što se počinio u Sriemu i koji je posliedica ovomu financijalnomu djelovanju.

U Francezkoj nema, hvala Bogu, komunizma i socijalizma, nego se tamo počituje svačije vlastničtvo, dočim se kod nas od strane poreznih nadzorničtva razbojstva počinjavaju.

U Njemačkoj eksistira jedna državica mala, Lippe-Detmold, u kojoj se do god. 1866. nikada nije porez plaćao. Tamo je knez sve liepo ravnao i izjednačivao, a istom kada je god. 1866. na Njemačku prešla, onda je tamo porez uveden, kao i u našoj domovini.

Takovim se izgredom kod nas nema toliko čuditi, gdje — neka mi oprosti vis. sabor — riba od glave smrdi, i to od zemaljske naše financijalne glave.

§§. 45. i 46. zakona nagodbenoga kažu izrično, i to 45. (čita):

„Previšnja vlada nastojati će, da u obsegu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije sporazumno postupa sa autonomnom vladom istih kraljevina; nu budući da je previšnja vlada za postupak svoj odgovorna zajedničkomu saboru, na kom su i kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija zastupane, s toga će zemaljska vlada istih kraljevina i njene oblasti podpomagati središnju vladu, u obziru njenih odredba, pače takove i neposredno izvrśivati na toliko, na koliko središnja vlada vlastitih svojih organa ondje imala nebi".

A §. 46. govori nadalje (čita): „Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija pako na njihovo zahtjevanje osiguravaju se, da će središnja vlada tako činovnike za hrvatsko-slavonske odsjeke, koji će se kod iste središnje vlade ustrojiti, kao takodjer i one svoje organe, koji će u obsegu kraljevina ovih uredovati, obzirom na potrebitu strukovnu vještinu, u koliko to samo moguće bude, imenovati izmedju domaćih sinova kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije".

Moja gospodo! Ja mislim, da mi imademo ovdje dosta izbora izmedju ljudi strukovne vještine i da nije moguće; da se nebi bar jedan u nas Hrvat našao, koji bi mogao u Hrvatskoj zauzeti mjesto ravnatelja financija. (Živio na galerijah.) Unatoč tomu pronašla je osrednja vlada, da mi takovih ljudi ovdje nemamo, koji bi nešto razumili u financijalnoj struci, nego nam je tudjinca poslala, koji nema nikakova interesa za našu zemlju i koji svom strogošću i željeznim značajem ovdje hara . . . (Živio na galerijah.)

Predsjednik: Molim liepo — onaj izraz „hara", kada se odnosi na jednu osobu, čini mi se, da nije parlamentaran. Molim g. govornika, da se parlamentarnosti drži.

Barun **Ljudevit Ožegović** (nastavlja): Ovaj cieli dogodjaj stajao je života jednog, a rana 2 ljudi, i to takovih, od kojih je dotični činovnik M. Ratković zahtjevao porez, koji porez nisu imali plaćati, pak je zaplienio onim njihove stvari, dočim baš ona druga osoba, koja je bila dužna porez, imala je dosta predmeta, koji bi pružili sigurnost za izplatu poreza.

Dakle, moja gospodo, ovdje je samo zloba jedna u cieloj stvari vidiva. Nadati se je, kako bar ovaj članak dalje govori, da je skinut sa službe onaj dotični zločinac i da bude državno odvjetničtvo ovdje jedan eksemplum konštatiralo, kako se takovim ljudem na put stane. Nu svega toga bilo ili ne, ja mislim, da bi naša vis. vlada u smislu §§. 45.—46. nagodb. zakona nastojala o tom, da se takodjer ovaj zakon kod nas vrši.

Ja nemogu pojmiti, kako bi mogao ministar financija mimoiduć našu vladu imenovati čovjeka, koji je stranac, na tako jedno važno mjesto i ovdje u tom slučaju nemože se vis. vlada izgovoriti na regnikolarnu deputaciju, da je regnikolarna deputacija imala ovu stvar riešiti, nego lih sama naša zemaljska vlada.

Ja sam, osvjedočen o tom, da je naša vlada sve učinila, što u tom poslu zakon od nje zahtjeva, i želio bi samo izraz neki od strane vlade naše o tom, koji su bili razlozi ovomu imenovanju, koji toliko povredjuje naš zajednički zakon.

Zato imadem čast skupa staviti sliedeću interpelaciju na vis. vladu i na preuzv. g. bana (čita):

„Je li je preuzvišenost vaša u smislu §§. 45. i 46. zakonskoga čl. I. : 1868. ingerirala kod imenovanja kr. zemaljskog financijalnog ravnatelja i ako nije, koji su tomu razlozi?

Ako pako jest, odkuda dolazi, da je protiva jasnomu slovu §. 46. zak. čl. I. : 1868. inostranac imenovan ravnateljem i kani li vaša preuzvišenost shodne mjere poprimiti, da se sadašnji protuzakonito imenovani ravnatelj ukloni i jasnomu slovu zakona satisfakcija dade?" (Živio!)

Još imadem to dodati, da bi se to takodjer na shodnom mjestu u peštanskom saboru potaknuti moglo.

Predsjednik: To nespada ovamo. — Rieč ima preuzv. g. ban, da odgovori odmah na ovu interpelaciju.

Preuzv. g. ban **Ivan Mažuranić**: Ja mislim, da će najbolje biti, da se odmah odgovori na ovu interpelaciju i to s toga razloga, da se koliko moguće izprave oni oštri izrazi, koji nisu po mom mnienju bili baš jako birani, da se poput otrova, koliko je moguće, učine neškodljivimi.

G. štovani predgovornik izvolio je postupak financijalne oblasti u Hrvatskoj takovimi izrazi nazvati, koje bar ja, koliko je meni u parlamentarnom životu poznato, nisam nikada čuo.

Tu se govori o razbojstvu, grabežnom umorstvu itd. Meni se čini, da je gosp. govornik sve te izraze upotrebio u svojoj revnosti, da stvari pomogne, i koja stvar, ako je sbilja u redu i pravedna, i koju pravednost on pred očima ima, nedade se odbiti, nego samo, što se tiče kompetencije, koju je i sam gosp. predgovornik priznao. Ta kompetencija pripada saboru zajedničkomu u Pešti.

Ja mislim, gospodo, da bi bilo mnogo bolje i mnogo koristnije, da je g. predgovornik u peštanskom saboru, kojega je član, i naš štovani g. interpelant, ovo zapitao. Mi znamo, gospodo, da su financije stvar zajednička; da ministar financija i svi njegovi organi odgovaraju zajedničkomu saboru. Hrvatskomu saboru gosp. ministar financijalni neodgovara, a najmanje može odgovarati za upravu financijalnih organa ban.

Ban, s toga ne, što nije kompetentan, a sabor ovaj opet, što nije ono mjesto, gdje se takove stvari imadu razpravljati.

Ja se nečudim tomu, gospodo, da se g. interpelant tuži na javne terete i ja mu jako rado vjerujem, da bi moglo biti stanje onako patriarhalno, onakovo stanje zlatne ere, kako je to bilo u Lippe-Detmold, da bi se u Austro-Ugarskoj i u našoj ovoj zemlji dalo vladati bez poreza. To bi bilo jako ugodno stanje, i sigurno rajsko stanje, ali žalibože, kada mi neživimo u Lippe-Detmold, nego živimo u velikoj monarkiji Austro-Ugarskoj, koja treba silno mnogo toga i silu troši tako, da bez poreza žalibože nemože ova zemlja obstati, neću reći, ova naša mala zemlja, nego i ova velika monarkija.

Porez je dakle na svaki način potreban i moram kazati, da mi je jako neugodno slušati, kada čujem rieči takove, koje nisu kadre, nego samo buniti srce i onako već dosta uzbunjeno. Terete javne, gospodo, nositi mora svaki član ove države, a svaki član ovoga zastupstva dužan je, koliko je moguće, bar nepovećavati još ovo ogorčenje.

Ja ću vjerovati g. predgovorniku, da imade svakojakih tegoba u sabiranju ovoga javnoga poreza, ali, gospodine interpelante, ako dozvolite, da se upravo na vas obratim. Ja već vidim u zadnjoj rieči vašoj, da vi znate, gdje se mora o tom govoriti, t. j. govoriti se ima o toj stvari ondje, kamo spada. Vi ste prešli onda i na osobu jednu, koja kao javni činovnik zaslužuje po mom mnienju, svaki obzir. Zapitali ste mene, jesam li ja sudjelovao kod toga imenovanja?

Ja nemogu g. interpelantu drugo kazati, nego da nisam. Zašto nisam? Zato, jer me taj upliv po zakonu neide.

Vi ste izvolili pročitati dva §§., i to 45. i 46. nagodbe; ali žalibože, da ima u toj nagodbi više takovih §§., koji samo izvana neko pravo davaju, a u sebi nikakova prava nedaju.

Medju te §§. spadaju i ona dva §§.

§. 45. nagodbe kaže, da će biti briga zajedničke vlade u svih poslovih, koje ima vršiti u Hrvatskoj, koliko moguće sporazumno postupati sa autonomnom vladom istih kraljevina.

To u istinu i biva, i moram konštatirati, da biva u najvažnijih poslovih, ali moram kazati, da, što se tiče imenovanja, koja imenovanja zavise jedino i izključivo od ministarstva zajedničkog financija, da u tih imenovanjih vlada hrvatska nije imala upliva nikakova, kako to nemože imati niti kod imenovanja domobranstva, niti u drugom imenovanju, kada bi bilo takovo, recimo, u ministarstvu trgovine, u ministarstvu komunikacija. To je dakle resort ministra financija; bilo bi dobro, kada bi se uvjek i u svakom takovom slučaju držalo kompetencije i djelokruga svakog zakonodavnog tiela. Gosp. interpelant pozvao se je i na §. 46.

Što veli §. 46.?

§. 46. veli, da će se kod zajedničke vlade ustrojiti posebni odsjeci za stvari Hrvatske, tako isto, da će vlada ugarska, t. j. zajednička vlada, da će ona u Hrvatskoj po mogućnosti, ako bude imala vještih ljudi, da će gledati, da ti ljudi budu namješteni u službi u Hrvatskoj i Slavoniji.

Molim, gospodo, ja tu nevidim nijednog izraza, da bi tu ban hrvatski imao kakovu vlast govoriti. Ministar financija izabire i preporuča Nj. Veličanstvu, ako je služba te naravi, osobe takove, za koje drži — naravska stvar, da je to njegova stvar suditi — vješte ili ne.

Veli g. interpelant: Ima kod nas vještih ljudi; — hvala Bogu — mislim, da imade, nu neznam, jesu li ljudi vješti, kada ministar financija sada veli, da jih nema. Mene je jako strah, da će meni možebit g. interpelant prigovoriti, kada bi ja rekao: ovaj je vješt, nu moglo bi se dogoditi, da bi onaj, koji ima ponajviše pravo suditi, rekao: Ovaj nije vješt.

Zato, u kratko, da kažem samo to, da ja držim, da bi ova interpelacija jako dobro stajala na svom mjestu, — kako je to spomenuo i sam g. interpelant — u Pešti, da se stavi ovakova interpelacija, glede predmeta, koji sadržaje sve ove tegobe u sebi. Ja neznam iz novina tu stvar, i moram kazati, da ja taj članak nisam čitao.

Ako je istina to, to će se naša vlada zauzeti, u koliko to spada u njezinu kompetenciju, ali velim opet, da bi bilo dobro, da se na dotičnom mjestu i glede toga utjerivanja poreza i glede konkretnog imenovanja, za koje držim, da izključivo spada u resort ministra financija, da se tamo ta interpelacija učini, gdje bi se imala učiniti.

Ja bi molio g. predgovornika, dotično interpelanta, da se izvoli s ovim zadovoljiti i biti će mu i onako skoro

rilike, gdje će biti i sam na ugarskom saboru, neka :voli tamo staviti ovu interpelaciju.

Molim vis. kuću, da izvoli ovo nekoliko riečih priiti na znanje.

Predsjednik: Prima li g. interpelant ovaj odgovor a znanje?

Barun **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Mene je odovor preuzv. g. bana s jedne strane umirio, jer vidim, a vlada nije sudjelovala kod toga imenovanja, nego druge strane interpeliram zato, da se imade podloge ore reći ministru financija u Pešti, da je to imenovanje ilo bez sudjelovanja naše vlade i da se može ministru nancija kazati, da nije središnja vlada kod toga imeovanja sporazumno postupala sa ovom autonomnom ladom, kako to naročito §. 45. naglašuje.

U ostalom, ja sam si predstavio imenovanje takovih soba tako, da se upita središnja vlada najprije kod aše zemaljske vlade za one osobe, koje bi bile kadre opuniti ovo mjesto.

Kako vidim, središnja se vlada za to opitala nije.

Što se tiče mojih izreka, koje sam ja upotriebio, eka mi dozvoli vis. kuća samo jedno 2 minute ovdje, a nešto čitam od ove historije, koja se pod krinkom akona dogodila. (Čita iz „Obzora“ dopis o dogodjaju od utjerivanja poreza u Kukojevcih. — Tečajem čitanja lasovi: Ha, ha, — niti u Turskoj nije tako!)

Dakle, moja gospodo, kako bi se ovaj način mogao drugačijimi izrazi nazvati, nego baš ovimi, koje sam ja :alibože u tom slučaju upotriebiti morao.

Moja gospodo! Ja nisam toliko govorio proti teretu. premda više od $1/3$ od čista dohodka plaća se poreza od zemlje. To je toliko, koliko dieliti sa državom, jer nijedan drugi sistem nebi više zahtievao od posjednika zemlje, koliko kod nas.

Ja sam samo zato naveo to, jer sam htio dokazati, ako posjednik toliko tereta ima, da država mora imati obzir na takova čovjeka, koji $1/3$ čista dohodka iz svojih žuljeva, negledeć na druge daće i zlo vrieme i Bog zna kakove sve elementarne nesgode, mora dieliti prihod sa državom i uza to se još uzdržavati.

Ja moram ovdje izreći, da imadem satisfakciju jedino u tomu, što je preuzv. g. ban obrazložio, da nije ingerirao kod ovog nesretnog imenovanja.

Sa druge strane nemogu ovaj odgovor primiti na znanje, jer po mom mnienju preuzv. g. ban nije tumačio zakon, navadjajuć razloge ovog ingeriranja, kako bi se po mom mnienju zakon tumačiti imao.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor ovaj na interpelaciju g. zastupnika Ožegovića. (Glasovi: Ne, ne!) Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovor uzme na znanje, neka izvole ustati. (Glasovi: Manjina.)

(Predsjednik broji.)

Većina je. — Odgovor ovaj uzet je na znanje.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik dr. Gjorgjević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Slavni sabore! Stvar ova, koju ću iznieti u formi interpelacije pred visoki sabor, tiče se svakog, koji je prijatelj istinite vjerozakonske slobode. U prvoj liniji pako tiče se ova stvar srbskoga pravoslavnoga naroda u ovoj monarkiji, a u koliko dobar dio toga naroda živi na zemljištu trojedne kraljevine, to se ova stvar tiče i državopravnog položaja i odnošaja našega naprama kraljevini Ugarskoj.

Danas je poznato svakomu i u zvaničnih novinah je potvrdjeno, da se sbilja dogodilo ono, što se u posljednje vrieme samo kao neka crna slutnja nagoviestalo, naime, da je srbski patriarh Ivačković dao ostavku kao mitropolit-patriarh i arhiepiskop karlovački, koja je najvišom odlukom primljena, i da je naimenovan za administratora episkop bački German Angjelić. Tu najvišu odluku premapodpisao je ugarski ministar-predsjednik i ovaj će po parlamentarnom načelu u svoje vrieme i na svom mjestu imati odgovarati za taj čin, u koliko se isti protivi tradiciji srbske pravoslavne crkve i čitavoj crkveno-prosvjetnoj autonomiji.

Kad se pako uzme u obzir, da je sjedište patriarhu u Karlovcih, dakle na teritoriju, koji „de jure“ ovamo pripada, kad se na um uzme, da i srbski crkveno-narodni kongres tamo svoju radnju obavlja, da su tu najviši autonomni organi, i da se uredbe kongresa razprostiru i na pravoslavno stanovničtvo, koje živi u ovoj domovini, kad se najzad u račun uzme, da smo mi po nagodbi s Ugarskom u poslovih škole i crkve podpuno autonomni, kad se sve to na um uzme, onda se po sebi nameće pitanje: kako je to, da zemaljska vlada po svojoj volji izašilje kralj. komisara na kongres u Karlovce, koji tamo kralj. odpise na magjarskom jeziku čita, i kako je to, da najvišja riešenja u tih stvarih premapodpisuje ugarski ministar-predsjednik, a ne podjedno i ban Hrvatske i Slavonije?

Ja znam, da je saborskim ustrojstvom, koje je potvrdjeno 1875. godine, suticaj ove vlade u srbskih stvarih formalno izključen, jer tamo sve ide kruni preko ugarskog ministra-predsjednika. No, vriedno je znati, da li je ova vlada kakvo takvo pravo za se pridržala, da li ima bar votum informativum, i da li taj tako rekuć poluzvaničan upliv vrši, i ako vrši, u kom duhu i pravcu?

Ja imam povoda misliti, da zemalj. vlada sbilja u tih stvarih vrši neki upliv. Baš pri ovom posljednjem aktu, pri ostavci patriarha Ivačkovića i naimenovanju Angjelića za administratora, dovodilo se ime predstojnika unutarnjega odjela g. Jovana Živkovića u svezu, ne baš najljepšu, sa tim činom. Reklo se naime, da je g. Jovan Živković pripomogao od svoje strane ostavci patriarha Ivačkovića i time krčio put Angjelićevom administratorstvu. Koliko je istine u tom, to će nam kazati g. Živ-

ković i evo mu prilike, da te glasove svečano suzbije. To je dužan učiniti i kao Srbin i kao član pravoslavne crkve i član kongresa srbskoga. Ali je ujedno dužan i kao član zem. vlade, da nam obavješćaja dade, eda li je, ako je u pomenutoj stvari uticao, to činio kao član vlade. U tom slučaju padao bi jedan dio odgovornosti za taj čin i na njega. Možda će g. Živković iz prevelike ljubavi prema gosp. Tiszi primiti jedan dio tereta toga na svoja pleća. Ja neznam, ali toliko znadem, da vršim svoju dužnost i kao narodni zastupnik i kao član pravoslavne crkve. kada tražim istinu u ovakvom činu.

Sbog svega toga čast mi je ovu interpelaciju upraviti na vis. kr. zem. vladu:

Ima li kralj. zemaljska vlada Hrvatske i Slavonije kakvog uticaja pri najvišjih riešenjih u djelih srbske crkve i škole, u koliko se ove prostiru na trojednu kraljevinu? Ako ima, kakov je to uticaj, kojim ga načinom vrši i u kom duhu i pravcu?

Je li pri ostavci patriarha Ivačkovića i naimenovanju administratora Angjelića učestvovala kako god zemaljska vlada i da li je g. Jovan Živković pri tome kao član vlade kakvu ulogu imao?

Ako je učestvovala, u kom pravcu i da li je što radila, da osujeti gore spomenuti čin, koji je protivan tradiciji srbske pravoslavne crkve i protivan sada zakonitim ustanovam crkveno-prosvjetne autonomije?

Predsjednik: Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Jovan Živković: Molim za rieč.

Predsjednik: Molim liepo . . .

Jovan Živković: Ja bih imao samo na osobne primjetbe nešto odgovoriti.

Predsjednik: Rieč ima predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Čudim se, da se oduzima rieč prije, nego li se želi odgovoriti.

Visoki sabore! Mi znamo svi jako dobro, kakovu ulogu igra štampa — pressa u državah, i samo žaliti mogu i moram, da ona prehitrim glasom najprije ubije mirna čovjeka, pa poslje tek dopušta, da se opravda, je li njezin glas istinit ili ne, što je ona već po cielom svietu razniela. Da je gospodin pitač pričekao sa svojom „Zastavom", dok me nije pitao, što je na stvari, a ja bi mu bio rekao, i bio bih mu zahvalan, ali je gospodin interpelant mene već žigosao izdajicom naroda, pa sada me pita, jesam li ja šta o dotičnoj stvari znao? Zna se, kako se tumači sa svoje strane o meni. i kako je težko nama, koji nemamo tu sedmu velevlast na razpoloženju, braniti se proti revolverskoj štampi, koja najprije ubije, pa onda lieči. Medjutim to na stranu. Ja ću se držati onoga, što je mene pitao.

Pitanje to glasi: Je li pri ostavci patriarka Ivačkovića i naimenovanju administratora Angjelića učestvovala kako god zemaljska vlada i da li je g. Jovan Živković pri tome kao član vlade kakovu ulogu imao?

Ja kažem, da nikakove uloge nisam pri tom imao dapače niti u ovom pravcu, u kojem ste me izvoljeli u „Zastavi" žigosati, a imate li što god privatna, to ćemo se na kongresu ogledati. (Gjorgjević: Možemo!) Tamo ću vam kazati, što znači grditi čovjeka bez razloga i bez znati pravo stanje stvari.

Preuzv. g. ban: Ja bi molio za rieč.

Predsjednik: Rieč ima preuzv. g. ban.

Preuzv. g. ban: Ja ću odmah odgovoriti na ovu interpelaciju. — Pita g. interpelant, je li imade hrvatska vlada kakova upliva u poslovih grčko-iztočne crkve?

Ja moram iskreno kazati, da ima i mora ga imati i kako ga nebi imala? To se razumieva. Nego je poznato ovoj štovanoj kući, da se crkva grčko-iztočna razprostire po velikom prostoru ugarske i hrvatske zemlje. Svakolika crkva imade slobodnu organizaciju i jednu glavu crkve, koja vlada po kanonih, da imade autonomne naravi svoj kongres, koji je omedjašen na crkvu, školu i kapital, koji posjeduje crkvena institucija. Naravna je stvar, kada je to po velikom dielu Ugarske razšireno da bude u jednoj ruci, da bude nekakva oblast zajednička, koja time upravlja.

Najnaravnija stvar jeste ta, da se to preda u ruke ugarskog ministra predsjednika, koji postupa onda u svakom pojedinom slučaju u sporazumljenju sa vladom hrvatskom i vladom krajiškom; jer se na ova tri teritorija pruža.

Dakle je u tom, što će g. interpelantu biti poznato i na što se poziva, po Nj. Veličanstvu izdat štatut, da ministar-predsjednik vodi te sve poslove u sporazumljenju sa jednom i drugom vladom.

To je dakle u kratko, što sam imao na to kazati što je želio g. interpelat znati. Da je možebiti više želio znati, nebi mu mogao na to odgovoriti, jer nije ovdje vrieme tumačenju.

Prelazim na konkretni slučaj, gdje on pita: Je li vlada hrvatska imala upliva kod umirovljenja mitropolita preuzv. g. Ivačkovića i kod namještenja njegova administratora g. vladike Angjelića?

Na to moram kazati, da sam ja kao ban, ne oficiozno, nego upravo službeno imao upliva kod toga.

Kako je poznato g. interpelantu, preuzv. g. Ivačković, metropolit i patrijarh, slomljen starošću, uvidio je i sam, da više crkvom svojom ravnati nemože, te je dao ostavku i umolio Nj. Veličanstvo, da ga Nj. Veličanstvo dostoji postaviti u mir i da nadje onakova čovjeka, — i to je dakle bio predmet zajedničkog dogovora i vlade ugarske i vlade hrvatske.

Ja sam, ako hoćete da znate, bio upravo toga mnienja, da se onomu vriednomu starcu želja izpuni, da mu se izpuni, što je želio on sam, i nisam imao nikakova razloga, zašto se ta želja nebi izpunila.

To je istina, da, koji je samo vidio vriednoga starca, vidio je i bez da je doktor, da on niti umno niti tjelesno nemože vladati crkvom. Radi toga je i zadovoljeno njegovoj molbi, te je na predlog sjedinjene ugarske i hrvatske vlade u mir postavljen. Naravna je stvar onda, kada je on u mir stavljen, da crkva nije mogla biti ἀκέφαλη — bez glave, i za njega je administrator postavljen u osobi g. vladike Angjelića. G. interpelant tvrdi, da to nije bilo po kanonih grčko-iztočne crkve.

Ja neznam i nemogu se dičiti time, da poznam to, da su baš prilikom tom, kada se je radilo o tomu, bili upitani dobri kanonisti, o kojih se sigurno suponirati mora, da razumiju te stvari „ex asse", te su rekli, da to može biti.

Ja neznam, možebiti da g. interpelant razumije bolje te kanone, nego li ja.

Oprostite, ja ih nisam imao pri ruci. Kada je došlo do toga, da ja moje mnienje predložim, to sam se ja upitao — moram vam otvoreno kazati, da sam imao u tome neku malu sumnju i dvojbu, — i rekli su ljudi, kojim se vjerovati može, da to može biti.

Ovo sam morao napomenuti, jer vidim iz interpelacije, da gospodinu interpelantu nije po ćudi, držeć, da je to nezakonito po crkvenih kanonih, ali velim, da su to ljudi crkovnjaci savjetovali prije, nego li je vlada na taj korak došla.

Ja molim štovanu kuću, da taj odgovor izvoli uzeti na znanje.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Gjorgjević.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Visoki sabore! Prije svega moram nešto reflektirati na ono, što je gosp. Živković o štampi spomenuo, da ono nikako nespada ovamo, što štampa govori o njem. To ja nisam izrekao ima li štampa povoda govoriti o njemu, van sam stavio ovdje interpelaciju kao narodni zastupnik. Medjutim, ova revolver-štampa nemože se na mene, koji radim kao publicista, protegnuti. Vi znate dobro, što to znači revolver-štampa, te to nemože ovamo spadati.

Na samu stvar ovdje predležeću imam da odgovorim, da se ja s ovim odgovorom u toliko zadovoljavam, što se kaže sa ovog mjerodavnog mjesta, da sbilja zemaljska vlada vrši upliv neki u ovih stvarih, koje se odnose na srbsku crkvu u obsegu ovog teritorija trojedne kraljevine, nu u konkretnom slučaju sa vršenjem toga upliva, kako se taj upliv vrši, nezadovoljavam se, što svietli ban kaže, da je on takodjer podpomagao i preporučao, da se postavi administrator. Svietli ban kaže, da sam ja neke kanone spominjao, na to moram prije svega reći, da ja nisam citirao kanone, nego sam kazao, da se naimenovanje administratora protivi tradiciji naše pravoslavne crkve, a protivi se imenito postojećim autonomnim ustanovam. Naravno, svietli ban nepozna naših ustanova i za sigurno oni kanoniste, koji su savjetovali ovo naimenovanje, nisu poznavali naših ustanova, jer da su ih poznavali, za cielo nebi mogli kazati, da se administrator patriarhi postavi, pošto je on izabran od narodnoga kongresa i voljom cieloga naroda, i ako se zahvali, to mora srbski kongres imati svoju rieč, te ju kazati.

Kada su već našli za dobro svietli ban i ugarska vlada, da pitaju kanoniste, zašto to nebi pitali i srbski narod, koji postavlja patrijarhu na mjesto ono, nego se je bez pitanja naroda i iza ledja njegovih, kada se je već razišao kongres, postavilo na njegovo mjesto za administratora osobu takovu, koja najmanje važi i koja je najnemilija osoba u episkopatu srbske crkve.

Ja se dakle, kao što rekoh, zadovoljavam onim, što se kaže, da vlada imade upliva i da se taj upliv vrši, ali se nikako nezadovoljavam tim, kako se u ovom slučaju vrši i neprimam odgovora na znanje.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor na znanje?

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj je odgovor uzet na znanje.

Rieč ima zastupnik g. dr. conte Vojnović, da stavi interpelaciju.

Dr. **Kosta Vojnović**: Neću zlo upotrebiti vašu uztrpljivost, nego ću se ograničiti na malo rieči.

Vama je poznato, gospodo, da pri izvedenju školskoga zakona klasificirale su razne obćine svoje škole, te su ih uvrstile u razne razrede, što se tiče beriva učiteljskih.

Medju timi i djakovačka obćina bila je uvrštena u prvi razred g. 1876. Usljed odobrenja dotičnoga izkaza nema dakle nego tri godine i koji mjesec, odkada je djakovačka pučka škola uvrštena u I. razred. Prije godinu dana izrazio je obćinski odbor tamo želju našoj zemalj. vladi, da bi se preinačila klasifikacija, te da bi se snizila. Tu su bili podnešeni razlozi, osobito razlozi štednje i oskudice sredstva, a jer se nisu za to kratko vrieme mogle preinačiti okolnosti, to je bilo najnaravnije, kada je vlada našla za probitačno, da odbije taj prvi zahtjev i dobro je učinila, da se nebi za tim primjerom povele i sve druge obćine. Nego se i opet počelo navaljivati, da bi vlada ipak preinačila klasifikaciju škole, te se je usljed toga vlada usuprot zaključku svomu obratila na podžupaniju, i dala nalog, da bi se zametnule neke iztrage, i iztražilo, u koliko bi se dalo to preinačiti ili ne. Naravno je, da su se učitelji djakovačke pučke škole uznemirili poradi toga, da bi se moglo i to dogoditi, da bi se njihova beriva snizila.

Ja mislim, da je njihova bojazan posve neosnovana, jer sam uvjeren, da obćinski učitelj isto tako kao i svaki najveći činovnik, da mu se, kada je već jedan put stekao pravo na beriva, nemogu ista sniziti i da se tako nemogu postaviti u niži razred.

Kada bi se taj temelj mogao uzdrmati, — kada bi se dirnulo u „jus quaesitum", povriedilo bi se največe pravo.

Osvjedočen sam, da niti zem. vlada nema te namjere, nego svakako, pošto se je taj dogodjaj sbio, dužnost mi je i čast upraviti sliedeću interpelaciju na preuzv. g. bana (čita):

„Da li je istina, da su se preduzeli od strane kralj. zemaljske vlade koraci potrebiti, da se sadanja klasifikacija djakovačke pučke mužke učione preinači u niži razred?

Da li bi eventualno sniženje razreda djakovačke škole moglo donieti i uštrba pravu na beriva jur stečenom po sadanjih učiteljih iste škole?"

Predsjednik: Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Visoki sabore! Buduć da je već sada ¾ na 2, to mislim, da se sada ova sjednica prekinuti ima i da se nastavi danas po podne u 5 sati. (Glasovi: Da, da!)

Današnju sjednicu dakle prekidam, a nastavak iste biti će danas u 5 sati poslije podne, gdje će biti nastavak razprave o prešnosti predloga proračunskoga odbora glede osnove zakona o produljenju i valjanosti zakona od 10. veljače 1879.

(Svršetak u 1¾ sata poslije podne.)

Nastavak petdeset i četvrte saborske sjednice,

obdržavane dne 18. prosinca 1879. u 5 sati poslije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Nastaviti se ima razprava o pitanju prešnosti osnove zakona ob produljenju nagode. — Posljednji je govorio zastupnik g. dr. Vrbanić. — Želi li još tko govoriti o pitanju prešnosti?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč ima gospodin izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Iz govora štovanoga gospodina zastupnika dra. Vrbanića razabrao sam ja 3 razloga proti predlogu o prešnosti. Prvo: što se tim precipitira stvar.

Što se tiče ovoga razloga, vis. sabore, ja držim, da ovo nestoji. Radi se ovdje o produljenju temeljnoga zakona nagodbe od god. 1878. odnosno 1873., a ovaj zakon je do danas 2 puta produljen, pa su razlozi oni isti, koji su bili prvi i drugi put za produljenje te nagodbe. I danas nema upravo nikakovih novih okolnosti, s kojih bi mi mogli kazati, da ovo produljenje nemora dalje biti. I zato držim, da nije nuždno o toj stvari bog zna kako dugo razmišljati.

U ostalom, gospodo moja, bilo je vremena dosta za razmišljanje do sada, jer je bilo poznato svakomu, da će se o tom produljenju dosta govoriti: i to prije 3 nedjelje, prije sastanka ovoga sabora, a držim, da je imao svatko dovoljno vremena razmišljati o toj stvari.

Da taj razlog, — da se precipitira stvar — nestoji, što izviešće odbora i sama osnova zakona nije tako obsežna, da iziskuje toliko vremena, da se prouči, nego je tako mala, te se sastoji iz malo redaka, da ju je mogao svatko ne samo dobro pročitati, nego i na pamet naučiti, i više članova štovane opozicije bilo je u samom odboru, gdje se je o stvari tako duboko razmišljalo i gdje se je ta stvar tako pretresivala, je sbilja skroz proniknuta i najmanje vremena treba za razmišljanje te osnove.

S toga držim, da ovaj razlog, — da se precipitira, — nestoji.

Drugi je razlog naveo g. dr. Vrbanić, da imade neki praecedens, da su stariji zakoni iztekli i da nisu bili izmienjeni novimi zakoni. Ovo, ako stoji, to držim, da je morao biti proti, a danas nemora biti, a g. dr. Vrbanić kao čovjek ustavan, sam je protivnik takova praecedensa. Zato se upravo čudim, što g. dr. Vrbanić takov praecedens uzima kao razlog proti prešnosti ove zakonske osnove.

U ostalom kaže g. dr. Vrbanić, da je sabor na nekakovu sličnu zak. osnovu bio potican od strane štovane opozicije.

Ako to stoji, vis. sabore, opet se moram čuditi g. r. Vrbaniću, da se on sada protivi prešnosti ove zak. snove, a valjda samo zato, što ovaj put nije iznešena ak. osnova usljed poticanja štovane opozicije.

Dakle razlog praecedensa ne samo da govori proti azlogu prešnosti nego i proti samomu g. dr. Vrbaniću.

Treći razlog naveo je g. dr. Vrbanić, da se je do ada kod nas u blagdanih saborovalo i da tako kod nas iora da bude po naših okolnostih i po našem položaju.

Istina, naš je sabor dokumentirao svoj patriotizam, to je znao i po blagdanih saborisati i to je činio onda, ada je tako moralo biti.

Ovaj put čini mi se, nemora to biti, a nemora zato iti, što se može i ova zak. osnova pretresti i mogu i vi zastupnici naroda kod svojih kuća biti.

U ostalom, gospodo moja, kada bi bio zaista ozbiljan, retežan razlog za to, da se razprava ob ovoj zak. osnovi rodulji, možete biti uvjereni, da nebi zaista niti proračunski odbor iznosio predloga o prešnosti. Takovih razoga bar nema kod onih, koji svakako misle prihvatiti vu zakonsku osnovu; kod onih, koji misle prihvatiti vu zak. osnovu, držim da neimade razloga, da se oteže.

Iz ovih razloga molim, da izvolite prihvatiti predlog prešnosti ove zak. osnove.

Predsjednik: Smatra li vis. sabor razpravu ob ovoj snovi zakona, kojim se produljuje valjanost zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka rihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih porebština — prešnom ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se razprava ob ovoj zakonskoj osnovi prešnom proglasi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Razprava ob ovoj zakonskoj osnovi imade se smatrati prešnom.

Na dnevnom je redu predlog g. zastupnika Stražimira i drugova o prešnosti razprave glede osnove zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja god. 1880.

Molim gospodina Stražimira, neka izvoli obrazložiti prešnost.

Dragutin Stražimir: Visoki sabore! Pošto po obstojećem poslovniku predstojeća osnova tekar bi za tri dana mogla doći na dnevni red, to bi tekar bilo u nedjelju, a ova razprava pako o predležećoj osnovi mogla bi se produljiti, negledeć na to, što je posve izcrpljena u proračunskom odboru, a radi nastajućih svetkovina moglo bi se dogoditi, da bi jedna trećina članova ovoga sabora radi udaljenosti kući svojoj mogla otići, te bi po tom, kada bi se protegnula razprava osnove, mogla ostati kuća nesposobna razpravljati i odlučivati ob ovoj zakonskoj osnovi, koja je toli nuždna, da se rieši prije nove godine.

Iz ovih razloga predlažem prešnost i preporučam vis. kući, da se primi.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? (Nitko se nejavlja.)

Ako nitko ne želi govoriti, neka mi bude dopušteno pitati: Smatra li vis. sabor razpravu ob osnovi zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja god. 1880. prešnom ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se smatra prešnom, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Razprava ova ima se smatrati prešnom.

Na dnevnom je redu pitanje prešnosti glede predloga zastupnika Folnegovića i drugova glede postupka carinskih organa prigodom zakona ob ukinuću slobodnih luka.

Molim g. predlagatelja, da obrazloži svoj predlog.

Fran Folnegović: Kraj važnosti samoga predmeta još je mjerodavna okolnost vrieme.

Zakon ob ukinuću slobodnih luka stupa 1. siečnja dojduće godine u kriepost. Prelaz u ovo vrieme treba tako udesiti, na nebude trgovac hrvatskoga primorja velike štete podnašao provedbom novoga zakona po zajedničkih organih.

Ako se ovaj predlog neprimi odmah i to svakako prije blagdana, nebude li vis. vlada odmah ovomu predlogu zadovoljila, pošto se sa 27. prosincem odnosne mjere imadu preduzeti, onda će ono samo po sebi morati odpasti.

Da se upustim u razpravu o važnosti same stvari, čini mi se, da nije potrebno, jer bi tim pretekao samu razpravu meritornu. To si pridržajem za ovu sgodu, kada taj predlog dodje na dnevni red, a i sama štovana vis. kuća biti će na čistu o važnosti stvari glede ukinuća slobodnih luka, pošto su imali priliku ona gospoda, koja su na zajedničkom saboru, obavjestiti se iz predstavke trgovačke komore.

Zato preporučam, da se taj predlog proglasi prešnim.

Predsjednik: Želi li tko o tom predmetu govoriti? (Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, stavljam pitanje: Smatra li vis. sabor razpravu predloga g. zastupnika Folnegovića i drugova, glede postupka carinskih organa u slobodnih lukah prešnom ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se razprava prešnom proglasi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Smatra se prešnom. — Na dnevnom je redu pitanje prešnosti gosp. zastupnika Folnegovića i drugova u pogledu ustrojenja entrepôta u Senju.

Molim gospodina predlagatelja, da izvoli prešnost obrazložiti.

Fran Folnegović: Senj, koji je uz Rieku u Hrvatskoj najznamenitiji pomorski grad, izgubiti će novom godinom slobodnu luku. Ovo je znamenit udarac sam po sebi za Senj i za sve naše Primorje, a to tim znamenitiji udarac u oči toga, kada se znade, da se slobodne luke u Trstu i na Rieci za godinu dana produljuju. Sada je Senj potrebitim smatrao učiniti predstavku preko svoje trgovačke komore i preko zastupstva na zajedničke organe, da se makar umjesto slobodne luke otvori neki surrogat, tako zvani — entrepôt u Senju. I to bi se imalo ustrojiti odmah čim bi prestala luka, a to jest o novoj godini.

Ovu stvar pridržajem si prigodom meritorne razprave obširnije razložiti.

Ako se vi, gospodo, sada za to nezauzmete, biti će prekasno, jer je nova godina pred vratima.

Zato s ovih razloga preporučam prešnost.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? (Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, stavljam pitanje: Smatra li vis. sabor prešnom razpravu predloga gospodina zastupnika Folnegovića i drugova glede ustrojenja entrepôta u Senju?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Razprava ob ovom predmetu smatra se prešnom.

Tim je za danas dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti izviešće peticionalnoga odbora, i pošto §. 14. poslovnika kaže, da se bilježnici i rednici samo na jednu godinu biraju, a ta je godina minula, biti će možebit s voljom vis. kuće, da se stavi na dnevni red buduće sjednice izbor saborskih bilježnika.

(Glasovi: Prima se.)

Dakle dnevni red buduće sjednice sastojao bi se 1. iz razprave izviešća peticionalnoga odbora i 2. iz izbora saborskih bilježnika za sliedeću godinu saborske periode.

Današnju sjednicu dižem, a buduću s ovim dnevnim redom uričem za sutra u 11 sati prije podne.

(Svršetak u 6 sati poslije podne.)

Petdeset i peta saborska sjednica,

bdržavana dne 19. prosinca 1879. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Razprava o V. izviešću peticionalnoga odbora. — Izbor saborskih bilježnika.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. ilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Luka Marjanović** (čita):

Zapisnik

IV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zarebu dne 18. prosinca 1879. pod predsjedanjem saborskog redsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban van Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. avao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik posljednje saborske sjednice, oji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sljeeći podnesci:

1 Odbor peticionalni podnosi V. svoje izviešće.

Stavit će se na dnevni red.

2. Saborski odbor za proračun podnosi izviešće ob snovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. eljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prioda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i eizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljeina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebtina, i predlaže, da se ova osnova prešnom proglasi. zviešće doći će na dnevni red, a predlog o prešnosti amoj doći će danas na dnevni red.

3. Odbor za proračun podnosi izviešće ob osnovi akona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmansko zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje amouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

S ovim u savezu predlaže zastupnik Dragutin Straimir i drugovi prešnost ove zakonske osnove sa sljedećim redlogom:

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti prešnost zakonske osnove, kojom se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Izviešće stavit će se na dnevni red, a prešnost će se već danas na dnevni red staviti.

4. Dr. A. Pejčić dostavlja svoju vjerodajnicu ob izboru za narodnoga zastupnika.

Ide odboru za verifikaciju.

5. Barun Ferdinand Inkey-Palinski izpričava se, da radi bolesti nemože doći na sabor. Uzimlje se na znanje.

6. Zastupnik Ivan Petrović moli radi bolesti dopust. Dozvoljuje se.

7. Dnevničari kr. sudbenoga stola u Osieku mole za povišenje dosadanje sistemizirane dnevnice od 1 for. Ide odboru peticionalnomu.

8. Predlog narodnoga zastupnika Frana Folnegovića i drugova, koji glasi: „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, neka s mogućim pospješenjem preko kr. ministarstva uznastoji, da se zakon ob ukinuću slobodnih luka primorskih po carinskih oblastih, s onimi polakšicami provede, koje je enquetno povjerenstvo, sastavljeno iz organa same zajedničke vlade, u tom poslu izaslano, opravdanimi i nuždnimi označilo"; ter moli, da se prizna prešnost ovomu predlogu.

Stavit će se na dnevni red, a pitanje o prešnosti stavlja se danas na dnevni red.

9. Predlog narodnog zastupnika Frana Folnegovića i drugova, koji glasi: „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, neka svojim uplivom uznastoji, da se nastupom zakona o ukinuću slobodnih luka hrvatskog primorja ustroji u Senju entrepôt, ter moli, da se ovaj predlog proglasi prešnim. Staviti će se na dnevni red, a pitanje o prešnosti stavlja se danas na dnevni red.

10. Predlog nar. zastupnika Josipa Zorića i drugova, koji glasi: „Poziva se visoka kralj. zemaljska vlada, da dobro Rugvicu u občini dugoselskoj, oporukom dne 16. kolovoza 1871. preminuloga presvietloga gospodina Eduarda Jellačića na naobrazbene svrhe njegovim bivšim podanikom u občini rugvičkoj (sada dugoselskoj) ostavljeno, što prije proda, a novac u namienjenu svrhu koristonosno uloži".

Stavit će se na dnevni red.

Na dnevnom redu je prešnost predloga odbora za proračun ob zakonskoj osnovi o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Izviestitelj Vaso Gjurgjević zauzimlje izvjestiteljsko mjesto. te obrazlaže predlog o prešnosti.

U 12 sati predsjednik prekida razpravu te pozivlje na interplacije, odnosno na odgovore na interpelacije.

Predstojnik unutarnjega odjela kr. zem. vlade Jovan Živković odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Ivana pl. Maršo-a, stavljenu u 53. dne 14. prosinca t. g. držanoj saborskoj sjednici, glede izbora tovarničkoga.

Interpelant se nije zadovoljio odgovorom vlade, a kuća ga je primila na znanje.

Predstojnik unutarnjega odjela zem. vlade Jovan Živković, odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Frana Folnegovića, stavljenu u 53. dne 14. prosinca t. g. držanoj saborskoj sjednici; zašto nije dosada u Vukovaru izbor obavljen. Interpelant nije zadovoljan s odgovorom.

Predsjednik pita, zadovoljuje li se kuća odgovorom vlade. Ustaje manjina.

Odgovor vladin nije primljen na znanje te će se u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Narodni zastupnik Mihajlo Rogulić stavlja na visoku vladu sliedeću interpelaciju:

„Je li istina, da je vis. vlada svojom naredbom od 10. veljače 1879. br. 366 odredila, da politička občina Trpinja udovici nekadašnjega na vjeroizpoviednoj školi u Boboti bivšega učitelja Tomića, izvjestnu mirovinu od dana njegove smrti plaćati ima i mora; i ako je istina, na čemu visoka vlada tu svoju odredbu osniva,

i eda li visoka vlada namjerava tako isto postupati, ne samo u pogledu vjeroizpoviednih učiteljskih udovica, nego i u pogledu samih vjeroizpoviednih učitelja?"

Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik, a prepis predati banu.

Zastupnik Mihajlo Rogulić stavlja drugu interpelaciju, koja glasi:

„Je li istina, da je visoka vlada vlastelinstvu nuštarskomu i podžupaniji vukovarskoj dozvolila, da isto vlastelinstvo na zajedničkom urbarskom pašnjaku urbarske občine Markušica na tri mjesta šumsku zabranu (Waldschonung) podignuti može, i ako je tu dozvolu podielila, na kojem je temelju to visoka vlada učinila?

Interpelacija uvrstit će se u zapisnik, a prepis predati će se banu.

Narodni zastupnik Josip Zorić stavlja na visoku vladu sliedeću interpelaciju:

„Obzirom, što postradalim predpregarom u Bosni i Hercegovini godine 1878. odšteta jošte do danas izplaćena nije, usudjujem se na visoku kraljevsku zemaljsku vladu staviti sliedeću interpelaciju:

U kojem štadiju stoje dogovori izmedju obje vlade i visokoga erara, glede izplate odštete postradalim predpregarom, i

da li je visoka zemaljska vlada svojim uplivom voljna onamo djelovati, da se dogovori što prije kraju privedu i oštećenikom odšteta izplati?"

Predstojnik unutarnjega odjela, Jovan Živković, odgovara odmah na interpelaciju. Interpelant se je zadovoljio odgovorom, a sabor ga je primio na znanje.

Zastupnik Rogulić stavlja na visoku kr. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

Zašto je visoka vlada nakon dovršenog i odobrenog čina izbora magistrata rumskog, podjedno vladinim povjerenikom za promicanje toga magistrata imenovala g. podžupana rumskoga?

Iz kojih je pobuda visoka vlada ove godine, kad je gospodin podžupan rumski prijavio i utužio visokoj vladi poglavarstvo i magistrat trgovišta Rume, za provedenje te istoga povjerenikom visoke vlade baš imenovala toga jedino tužećeg g. podžupana Rume, osobito kad je gotovo istodobno visoka vlada preko svojih nadležnih organa glede službovanja rumskoga poglavarstva i magistrata zadovoljnom izjavljivala se?

Je li istina, da je tu sad spomenutu iztragu visoka vlada još mjeseca srpnja 1879. g. podžupanu rumskom povjerila, a da takova ni dan danas ni dokončana nije, a kamo li da je visokoj vladi podnešena, i je li vis. vlada voljna ozbiljne korake upotrebiti, za da se ta iztraga jednom već koncu privede i iznimno stanje u Rumi dokine?

Znade li visoka vlada, da je g. podžupan rumski, kao vladin povjerenik u ime visoke vlade, no unatoč jasne naredbe vis. vlade od 14. kolovoza g. 1879. br. 16.585, cielu plaću načelnika rumskoga, koji je od službe suspendiran uztegao, i da je istoga načelnika tako rekuć u Rumi internirao?

Interpelacija će se uvrstiti u zapisnik, a prepis dostaviti banu.

Zastupnik Mih. Rogulić stavlja na visoku kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju:

Je li istina, da je utok vlastelinstva vukovarskoga protiv odredbi kralj. podžupanije u Vukovaru, glede uporabe pijacovine na namirenje troška kroz trgovište Vukovar kod čišćenja ulica ima, već 14 mjeseci neriešen.

od kr. zemaljske vlade nalazi i ako je istina, misli li kad visoka kralj. zemaljska vlada taj utok jednom već iešiti?

Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik, a prepis dotaviti banu.

Zastupnik Folnegović stavlja na kr. zemaljsku vladu liedeću interpelaciju:

Kani li visoka kr. zemaljska vlada nastupom iduće odine dati očistiti korito „Torrente" u Senju, iza kako e je jurve uvjerila o priekoj potrebi ovoga posla i ako ani, kojim načinom?

Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik, a prepis dotaviti banu.

Zastupnik barun Ožegović stavlja na zemaljsku vladu liedeću interpelaciju:

Je li preuzvišenost Vaša u smislu §. 45. i 46. ak. čl. I. g. 1868. ingerirala kod imenovanja ravnatelja r. zem. financ. ravnateljstva i ako nije, koji su tomu azlozi?

Ako pako jest, odkuda dolazi, da je protiva jasnomu lovu §. 46. zak. čl. I. : 1868. inostranac imenovan ravnaeljem i kani li Vaša preuzvišenost shodne mjere poprinniti, da se sadašnji protuzakonito imenovani ravnatelj kloni, i jasnomu slovu zakona satisfakcija dade?

Ban odgovara odmah na interpelaciju.

Interpelant se nije zadovoljio s odgovorom, a kuća a je primila na znanje.

Zastupnik dr. Milan Gjorgjević stavlja na vis. vladu liedeću interpelaciju:

Ima li kr. zemaljska vlada Hrvatske i Slavonije akvog uticaja pri najvišim riešenjima u dielima srbske rkve i školâ, u koliko se ova prostiru na trojednu kraevinu?

Ako ima, kakov je to uticaj, kojim ga načinom vrši u kom duhu i pravcu?

Je li pri ostavci patriarha Ivačkovića i naimenovanju dministratora Angjelića učestvovala kako god zemaljska lada i da li je gosp. Jovan Živković pri tome kao član lade kakvu ulogu imao?

Ako je učestvovala, u kom pravcu i da li je što adila, da osujeti gore pomenuti čin, koji je protivan radiciji srbske pravoslavne crkve i protivan sada zakoitim ustanovama crkveno-prosvjetne autonomije.

Ban odmah odgovara na ovu interpelaciju.

Interpelant se nije zadovoljio odgovorom, a sabor a je uzeo na znanje.

Zastupnik dr. Kosta Vojnović stavlja na kr. zemaljsku ladu sliedeću interpelaciju.

Da li je istina, da su se preduzeli od strane kralj. em. vlade koraci potrebiti, da se sadanja klasifikacija jakovačke pučke mužke učione preinači u niži razred?

Da li bi eventualno sniženje razreda djakovačke kole moglo donieti uštrba pravu na beriva jur stečenom o sadanjih učiteljih iste škole?

Interpelacija će se staviti u zapisnik, a prepis dostaviti banu.

U 2 sata poslije podne predsjednik izjavi, da se u 5 satih poslije podne imade sjednica nastaviti.

U $^{3}/_{4}$6 poslije podne nastavlja se sjednica.

Izvjestitelj Vaso Gjurgjević nastavlja govoriti o predlogu prešnosti osnove zakona o produljenju nagodbe. Poslje razprave predsjednik pita:

Prima li vis. sabor prešnost predloga odbora proračunskoga glede osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879 o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština?

Ustaju $^{2}/_{3}$ saborskih članova. te je prešnost primljena.

Na dnevnom je redu prešnost predloga zastupnika Dragutina Stražimira i drugova glede osnove zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Na pitanje predsjednikovo, prima li se prešnost ustaju $^{2}/_{3}$ saborskih članova. Tim je prešnost primljena.

Na dnevnom redu je prešnost predloga Frana Folnegovića i drugova glede postupka carinskih organa prigodom provedbe zakona ob ukinuću slobodnih luka.

Prešnost primljena jednoglasno.

Na dnevnom je redu predlog o prešnosti predloga zastupnika Frana Folnegovića i drugova glede ustrojenja entrepôta u Senju.

Na pitanje predsjednika sabor primi jednoglasno prešnost ovoga predloga.

U 6 sati zaključi predsjednik sjednicu, urekav sliedeću za sutra 19. prosinca o. g. u 11 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom.

Izviešće peticionalnoga odbora.

Izbor bilježnika za sliedeću godinu saborske periode.

Krestić v. r. **Dr. Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor nije za danas stigao nikakov podnesak.

Prelazi se odmah na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće peticionalnoga odbora. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj Stevo Popović zauzimlje mjesto.)

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): V. izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i

Slavonije o podieljenih mu po istom vis. saboru na razpravljanje podnesaka.

Visoki sabore! Produžujući peticionalni odbor vršenje svoje zadaće, pretresao je u svojoj sjednici od 18. prosinca t. g. dodieljene mu podneske, te mu je čast vis. sabor izvjestiti o tome, kao što sliedi:

Br. 295. Mjestna obćina Šarengrad moli, da se odciepi od političke obćine Ilok, a da se sdruži sa mjestnimi obćinami Mohovo, Molovin i Novak-Babska sa sjedištem u Šarengradu. — Upućuje se vis. kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? (Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije prijavio za rieč, stavljam pitanje: Prihvaća li visoki sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak odbora je primljen.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): Br. 296. Poveliki broj obćinara političke obćine gjurgjevačke moli za što skoriji izbor obćinskoga zastupstva. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Ovaj je zaključak odbora primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): Br. 300. Zastupstvo kr. i povlaštenoga trgovišta Vrbovskog moli, da se za prvobitni kotar vrbovski na novo ustroji kotarski sud, sa sjedištem u Vrbovskom. — Upućuje se vis. kralj. zemaljskoj vladi s preporukom na uredovanje.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Valušnig.

Andro Valušnig: Visoki sabore! Neka mi bude dopušteno, nekoliko rieči ovom sgodom progovoriti.

Molba zastupstva trgovišta Vrbovsko u pogledu jednoga novoga kotarskoga suda, koja leži na stolu visoke kuće, tako je točno obrazložena i temeljita, da joj upravo nema prigovora.

Ustrojenje još jednoga kotarskoga suda za gorski kotar neobhodno je potrebito, i to naročito u Vrbovskom, jer pučanstvo ovoga predjela prilično je odaljeno od Delnica i njegov je pristup kotarskomu sadašnjemu sudu skopčan s najvećimi neprilikami.

Kotar Vrbovski broji do 13.000 stanovnika i zato bi jedan novi sud tomu pučanstvu bio od velike koristi.

Ali taj sud bio bi koristan i samoj državi, kako je to najbolje dokazano u gore pomenutoj molbi, česa radi meni se vidi suvišno obrazlagati o toj stvari.

Što se pako troška tiče, koga bi zemlja imala za ustrojiti se imajući taj novi sud, taj je trošak tako neznatan prama koristi, da mi nije o tom potrebito ni rieči progovoriti.

Ako bude vis. kuća preporučila vis. vladi ovu molbu, ja sam osvjedočen, da od strane odjela pravosudnoga ne samo neće biti nikakovih potežkoća, da se ustroji taj sud, dapače ufam se za stalno, da će se za to živo zauzeti, čim na čelu toga odjela stoji muž, komu na srcu leži ne samo, da se u našoj domovini unapredi pravosudje, nego takodjer najbolja i brza sudbena administracija.

Preporučujuć indi molbu zastupstva trgovišta Vrbovsko, neostaje mi drugo, nego pozvati se na sve dotične tegobe, razloge i obrazlaganja u pomenutoj molbi navedene i usudjujem se umoliti vis. sabor, da usvojivši predlog peticionalnog odbore, pozove vis. vladu, da ovoj molbi zadovoljiti izvoli. (Živio!)

Predsjednik: Želi li tko o tom predmetu govoriti? (Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, stavljam pitanje:

Prihvaća li vis. sabor predlog peticionalnoga odbora, da se ova molba zastupstva kr. i povlaštenoga trgovišta vrbovskog upućuje vis. kralj. zemaljskoj vladi s preporukom na uredovanje?

(Prima se.)

Ovaj je predlog peticionalnoga odbora primljen.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): Br. 308. Krajčović i drugovi, stanovnici vukovarski, mole: da bi vis. sabor izaslao saborsko povjerenstvo, koje bi obavilo izbor narodnoga zastupnika za izborni kotar vukovarski.

Peticionalni odbor predlaže (čita): Neka vis. sabor zaključi: Zemaljska vlada pozivlje se, da na temelju §. 17. al. 1. i §. 22. zak. od 6. srpnja god. 1875. izbor narodnoga zastupnika za trgovište Vukovar bezodvlačno provede.

Ovdje mi je iztaknuti tu okolnost, da ovaj predlog prema ostalim zaključkom ovoga peticionalnoga odbora nije donešen jednoglasno, nego sa velikom većinom, prema predlogu drugomu, da se ova stvar uputi vis. vladi, da ona svojim putem izbor obavi.

Razlozi većine odbora bili su ovi, da je tim povriedjen izborni zakon, što se u trgovištu Vukovaru već evo od prilike 14—15 mjeseci neobavlja nikakav izbor narodnoga zastupnika.

Pošto je izborni red u tom pogledu nejasan, odnosno manjkav, to je većina peticionalnoga odbora mislila, da bi se ovim putem moglo doskočiti tomu, da trgovište Vukovar zastupano bude u ovoj vis. kući, kao što i ostala mjesta.

Dakle u ime većine peticionalnoga odbora ja preporučam ovaj predlog.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Ustaje zastupnik Ivan pl. Maršo.)

Rieč ima zastupnik g. Maršo.

Ivan pl. Maršo: Ja ću na svaki način, vis. sabore, podupirati predlog većine peticionalnoga odbora, tim više, što je skrajnje vrieme, da se toj zloporabi, koja se u Vukovaru tim izborom čini, jedanput za svagda doskoči.

Žalostno je, da je već ovo pitanje vukovarskoga izbora postalo neka morska zmija i samoj vladi. Kao što

smo jučer čuli na usta presvietloga g. predstojnika odjela nutarnjega, Živkovića, uvidila se je nužda, da se taj izbor provede, ali na žalost moram kazati, da je ono, što nam je jučer priobćio presvietli g. Živković, na mene nemili utisak učinilo, jer sam crpio to izkustvo, da je hrvatska ustavna vlada ovdje u ovom slučaju — da nježniji izraz upotriebim — vrlo mlitavo postupala, jer ja uvjeravam presv. g. Živkovića, da ja imadem sreću ili nesreću vidjeti se na onom mjestu, gdje je on, da bi taj izbor u Vukovaru već odavna proveden bio.

Imade razloga i čuo sam u peticionalnom odboru, gdje se veli tako, da bi mogao opet doći kakov Rauch ili baubau, i blizu su božićni blagdani, pak se ljudi boje „krampusa", pak što onda?

Gospodo! Ja vam kažem, da je to najopasniji praecedens, ako mi na zlovolju predsjedničtva izborne deputacije budemo ostavljali, hoće li izbor provesti ili ne?

Skrajnje je vrieme, gospodo, da se tu već jednom posljednja odluka izreče i da se odrešito zemaljska vlada pozove, da bezodvlačno provede taj izbor, tim više, što §. 17. izbornoga reda kaže, da se svaki izbor najmanje 30 dana prije sastanka sabora obaviti ima.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Žao mi je, ali se u ovoj prilici nemogu složiti s predlogom peticionalnoga odbora .... (Maršo: Znam!)

(Prama Maršo-u): Neznate!

Predsjednik (zvoni): Molim liepo.

Dr. **Jovan Subotić** (nastavlja): Ne s toga, gospodo, što ja nebi želio, da se izbor obavi u najkraćem vremenu, ne sbog toga, što bi želio, da ovaj vukovarski izbor, koji je bio do sada odgodjen, da se i nadalje odgodi. U ovom slučaju, kao i u svakom drugom, ja želim i slažem se s onimi, koji na to idu, da se rečeni izbor što prije obavi.

Ali, gospodo moja, druga je želja, koja prudi, a druga je želja, koja je štetonosna po nas.

Čitajuć razloge izvorne ove peticije, vidim, da i sami ondješnji stanovnici i to po svoj prilici najodličniji i razboritiji, stanovnici patriotični, stanovnici informirani i oni žele, da bi vis. vlada izaslala saborsko povjerenstvo, koje bi obavilo izbor narodnoga zastupnika za izborni kotar vukovarski. Samo stanovničtvo neće da odstupa ovdje od svoga sabora i neće da preda u ruke dispoziciju vladi. Kada bi bilo po našem izbornom redu razloga za ovaj predmet, meni bi bilo težko i boljelo bi me srce, jer tako zakon nalaže; ali, gospodo moja, u našem zakonu toga nema, niti u §. 17. alineji 1. nema nijedne riečice, koja bi opravdala i podupirala predlog peticionalnoga odbora, niti u §. 22., koji se takodjer navodi.

U §. 17., alineji 1., nestoji ništa drugo, nego: Kada se obavi izbor, koji se na novo preduzme za novi sabor, ili u kakovu slučaju ukine, to se novi izbor obaviti ima, dok sabor postoji. Nema dakle tamo o drugom ni spomena. Kako je mogao taj predlog pružiti razloge peticionalnomu odboru, ja sa svoje strane nemogu razumiti. U ovom §-u. kaže se samo, da vlada ima zakon izvesti, a ne da će ona vrieme odredjivati, kada će se izbor proizvesti. To tamo nestoji. To bi bilo dosta žalostno za naše parlamentarno čuvstvo, kada bi mi želili, da vlada to učini. U ovom slučaju sabor posluje, a po saboru predsjedničtvo. Ako tko ima radi toga što, to se ima pozvati vis. predsjedničtvo, da u smislu zakona intervenira, ali pozvati vladu, da ona izvan sabora proti zakonu upliva na to, da se izbor izvede i onda, kada je kojoj stranki volja, proti tomu moram biti sada i svagda.

Medjutim, gospodo moja, gosp. predgovornik kaže, da znade, zašto ja proti tomu predlogu govorim. — Nezna, jer ja u svakom slučaju i u ovom slučaju želio bi, da se obavi izbor što skorije, ali ne ovim putem i ovim načinom, koji predlaže ovaj peticionalni odbor, jer ovako nebi bilo riešeno ustavnim putem.

Ja sam proti tomu predlogu i molim, da se on neprimi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.)

Rieč ima presvietli gospodin predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja sam imao čast jučer odgovoriti na interpelaciju onako, kako se na istu može odgovoriti na temelju zakona. Žao mi je, da taj odgovor nije uzet na znanje.

Vlada je pripravna učiniti, kada bi čula u saboru takove nazore, s kojih bi ona možda mislila, da bi inako morala postupati.

Ja mislim, da nije mogla drugačije postupati. Što će biti de futuro, hoće li imati zakon ustanovâ, da nebude u buduće ovakovih izgredâ, da se može nebirati, gdje se ima birati u sabor, vidjet će se, hoće li biti od potrebe da se zakon u tom pravcu preinači. Naglasiti mi je samo to, da nije savjestno onako važan temeljni zakon radi jednog jedinog slučaja svaki čas preinačivati.

U ostalom stajati će do ovog sabora, hoće li i u kojih modalitetih učiniti, da se ovim neprilikam doskoči.

Ja sam dokazao, da je vlada poprimila sve mjere, koje joj daje i dopušta zakon, da se bezodvlačno ono učini, i dok je njoj pred očima zakon, ona će uvjek tako postupati, jer ako nebude postupala tako, ona je za to odgovorna.

Da se to nesvidja gosp. zastupniku Maršo-u, to je njegova stvar, ali dok je moja malenkost ovdje, ja ću ono zagovarati, što strogi zakon ište, a ništa drugo.

Što se tiče daljnjeg uspjeha ovog, bio sam slobodan naglasiti u ovoj stvari, da je najbolje, ako se to bez ikakove neprilike obavi. Obećao sam na temelju pouzdana izvora, da će taj izbor čim prije u istinu obavljen biti.

Ja mislim, da i vis. ova kuća i dostojanstvo njezino i vlada želi, da nebude neprilikah bez potrebe i koja jih,

*

što je moguće, svakom sgodom izbjegava. Najbolji dakle u toj stvari odgovor jest, ako molim vis. kuću, da odustane od svakog daljnjeg koraka i da se ovaj odgovor na znanje uzme. Prema onomu dakle, što sam sada rekao i što sam jučer rekao, suvišan je predloženi onaj zaključak, a za buduće imati će vis. kuća priliku posavjetovati se, kako da se za buduće takovim nesgodam doskočiti može, kako da se novelira zakon u tom, da se dade u ruke, što se želi, sredstva naime, da se može doskočiti ondje, gdje možebit deputacija neće da vrši, što zakon dopušta i nalaže.

S toga mislim, da je suvišan ovaj zaključak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko više neželi govoriti, nužda je, da stavim pitanje:

Prihvaća li vis. sabor predlog odbora, po kojem bi zaključak glasio (čita): „Zemaljska vlada pozivlje se, da na temelju §. 17. alineje 1. i §. 22. zakon od 6. srpnja god. 1875. izbor narodnoga zastupnika za trgovište Vukovar bezodvlačno provede“.

Neka gospoda zahtievaju, da bi se o tom predmetu poimence glasovalo. Pošto je na temelju poslovnika dovoljan broj članova, koji to zahtievaju, s toga se imade poimence glasovati.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli imena čitati.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka glasuju sa „da“, a ona, koja su proti predlogu, neka glasuju sa „ne“.

(Glasovi: Kako glasi pitanje?)

Molim liepo, ja sam stavio pitanje: Prima li vis. sabor predlog odbora?“ — te sam dotični predlog odbora i pročitao.

Molim g. bilježnika, da čita imena.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita imena saborskih članova, te sliedi poimenično glasovanje).

(Poslje poimenična glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Glasovalo je ukupno 54 gospode saborskih članova: sa „da“ 44, a sa „ne“ 10.

Predlog odbora je primljen.

Idemo dalje!

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): Br. 79. Janko Jukić, blagajnik i poreznik občine Novigrad, moli za izposlovanje, da mu se uztegnuta mirovina od 81 for. 20 novč. a. vr. po kr. ugarskoj državnoj željeznici, izplati. — Nije se ni uzela u pretres, pošto je molitelj povukao molbenicu natrag.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Predloženi po odboru zaključak je primljen.

Prelazi se na dnevni red. — Na dnevnom je red[u] izbor četvorice bilježnika ove vis. kuće.

Molim gg. članove sabora, da izvole zapisati na ce[duljI] po četiri imena onih, za koje misle, da budu bi[l]ježnici ovoga sabora.

Za skrutatore imenujem gospodu Kranjčića, Zindela, Viktora Špišića i Topalovića.

Molim g. bilježnika Stekovića, da izvoli čitati imena.

Bilj. **Jovo Steković** (čita imena te sliedi glasovanj[e] ceduljami).

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija je sliedeći: Glasovala su 52 sab. člana; od tih dobio je gosp. Jov[o] Steković 49, g. Pavao Brantner 44, dr. Stj. Spevec 37, gosp. dr. M. Lončarić 31 glas. Ova četvorica imadu s[e] smatrati bilježnici kroz godinu dana ove legislatorne pe[]riode. (Živili!)

Rieč ima g. zastupnik Zmajić.

Bar. **Bartol Zmajić**: Vis. sabore! Ja mislim, da ću bit[i] tumačem ove vis. kuće, ako predložim, da se ovoj dvojic[i] vriednih bilježnika, koji odstupaju, od strane ovoga sa[]bora za njihov veliki trud i za njihovo djelovanje za[]hvalnost izrazi i da se ta zahvalnost u zapisnik stavi.

Ja preporučam, da se ovaj predlog jednoglasno prim[i].

(Prima se jednoglasno.)

Predsjednik: Ovaj predlog, pošto je jednoglasn[o] primljen i od moje strane, molio bi, da se u zapisni[k] uvrsti.

Ovim, vis. sabore, dnevni je red današnje sjednic[e] izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti:

Izviešće sab. odbora za zemaljski proračun ob osnov[i] zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljač[e] 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kra[]ljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravni[h] poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokrić[e] unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Izviešće odbora za zemaljski proračun ob osnovi za[]kona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slavonsko-dalma[]tinska zemaljska vlada na pokriće potreba unutarnje sa[]mouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme o[d] 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Predlog narodnoga zastupnika g. Folnegovića i dru[]gova glede postupka carinskih organa prigodom provedb[e] zakona ob ukinuću slobodnih luka.

Predlog narodnoga zastupnika g. Folnegovića i dru[]gova glede ustrojenja entrepôta u Senju.

Ja mislim, da je s voljom vis. sabora, da se ov[a] četiri predmeta na dnevni red stave. (Glasovi: Prima se.)

Današnju sjednicu dižem, a buduću ovim dnevnim redom uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $12^1/_2$ sati.)

Petdeset i šesta saborska sjednica,

obdržavana dne 20. prosinca 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posliednje sjednice. — Početak generalne debate ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879 o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština. — Odgovor presv. gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove, Jovana Živkovića, na dvie interpelacije gosp. narod. zastup. Dragutina Mihaljevića, na jednu glede javne sigurnosti; na drugu, glede zajma za žitelje od gladi stradajućih u Slavoniji. — Odgovor presv. g. predstojnika, odjela za bogoštovje i nastavu, na dvie interpelacije, na jednu, stavljenu po g. nar. zastupniku Mihajlu Rogulića u predmetu mirovine udovice Tomića, bivšeg učitelja na učioni vjeroizpovjednoj bobotskoj, na drugu, stavljenu po g. nar. zast. dru. Kosti Vojnoviću, u predmetu sniženja klasifikacije škole djakovačke. — Interpelacija g. nar. zast. dra. Ante Starčevića, u pogledu učestvovanja Hrvatske kod odreknuća nadvojvodkinje Marije Kristine na prava nasliedstva i baštinjenja u obitelji Habsburg-Lorena. — Interpelacija g. nar. zast. Josipa Miškatovića, glede odpušćenja fužinske učiteljice. — Odgovor presv. g. predstojnika, odjela za bogoštovje i nastavu, na ovu interpelaciju. — Interpelacija g. nar. zastupnika Frana Folnegovića, glede preinake tiskovnog zakona. — Interpelacija g. nar. zastup. dra. Jovana Subotića glede uporabe ćirilice u javnih uredih. — Interpelacija g. nar. zast. dra. Koste Vojnovića glede stanja gimnazijalne sgrade u Zagrebu.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu, i molim g bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. prosinca 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i bez primjetbe odobren.

Podnesaka na visoki sabor nema nikakovih.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu V. izviešće peticionalnog odbora.

Br. 295. Mjestna občina Šarengrad moli, da se odciepi od političke občine Ilok, a da se sdruži s mjestnimi občinami Mohovo, Molovin i Novak-Babska sa sjedištem u Šarengradu.

Primljen je po predlogu odbora, da se ta molba dostavi vladi na uredovanje.

Br. 296. Poveliki broj občinara političke občine gjurgjevačke, moli za što skoriji izbor občinskog zastupstva.

Primljen po predlogu odbora, da se ova molba dostavi kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 300. Zastupstvo kr. povlaštenog trgovišta Vrbovskoga, moli, da se za prvobitni kotar vrbovski na novo ustroji kotarski sud sa sjedištem u Vrbovskom.

Primljen po predlogu odbora, te se ova molba upućuje kr. zem. vladi na uredovavaje sa preporukom.

Br. 308. Krajčović i drugovi, stanovnici vukovarski, mole, da bi vis. sabor izaslao saborsko povjerenstvo, koje bi obavilo izbor narodnog zastupnika za izborni kotar vukovarski.

Usvojen glasovanjem na zahtjev desetorice poimeničnom većinom glasova po predlogu odbora, da se zem. vlada pozove, da na temelju §. 17. alineja 1. i §. 22. zakona od 6. srpnja 1875. izbor nar. zast. za trgovište Vukovar bezodvlačno provede.

Broj 79. Janko Jukić, blagajnik i poreznik občine Novigrad, moli za izposlovanje, da mu se uztegnuta mirovina od 81 for. 20 novč. a. vr. po kr. ugarskoj državnoj željeznici izplati.

Prima se po predlogu odbora. Nije se uzela u pretres, pošto je molitelj povukao molbenicu natrag.

Pristupa se k izboru saborskih bilježnika, te su poimeničnim glasovanjem izabrani i dobiše od 52 glasa: Steković Jovan 49, Brantner Pavao 44, dr. Spevec Stjepan 37 i dr. Lončarić Marko 31 glas.

Na predlog nar. zast. baruna Zmajića izrazuje sabor bivšim bilježnikom priznanje na dosadanjem revnom djelovanju.

Predsjednik zaključi sjednicu u 12½ sati poslije podne

i ureče buduću za sutra dne 20. prosinca o. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom.

1. Izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

2. Izviešće odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko - slavonsko - dalmatinska zemaljska vlada na pokriće potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

3. Predlog nar. zastupnika Frana Folnegovića i drugova glede postupka carinskih organa prigodom provedbe zakona o ukinuću slobodnih luka.

4. Predlog nar. zast. Frana Folnegovića i drugova glede ustrojenja entrepôta u Senju.

Krestić v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor nije stigao nikakav podnesak.

Prelazi se odmah na dnevni red.

Na dnevnom je redu prvo čitanje zakonske osnove o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj Vaso Gjurgjević zauzimlje izvjestiteljsko mjesto.)

Vaso Gjurgjević (čita izviešće saborskoga odbora za zem. proračun).

Vidi zapisnik 56. sjednice.

Visoki sabore! Rok valjanosti postotaka za pokriće naših samoupravnih potreboća ustanovljen je §. 3. zak. od 30. studenoga 1873. Taj rok i valjanost, kako je poznato, minuo je koncem god. 1877. Pošto tada izmedju Austrije i Ugarske nije nova nagodba utanačena bila, nije se niti mogla nova nagodba izmedju nas i kraljevine Ugarske utanačiti. S toga je nužda bila donieti zakon od 28. veljače god. 1878., kojim se je rok i valjanost nove nagodbe na godinu dana produljio. Nu, gospodo, i ovaj je rok minuo koncem god. 1878. Kako još onda nije izmedju Austrije i Ugarske gotova nagodba bila, nije se mogla izmedju kraljevina Hrvatske i Slavonije i Ugarske utanačiti nagodba.

S toga je i opet nužda nastala, donieti zakon od 10. veljače 1879., kojim se opet rok i valjanost toga zakona na godinu dana produljuje. Nu i taj rok imade koncem ove godine, i to ovoga mjeseca minuti i nastaje potreba, da se i opet taj rok produlji. Zato, kako je poznato, nagodba nije do danas dovršena; dogovori izmedju kraljevinskih odbora teku još i danas i dok ti dogovori nebudu dovršeni, dok nova nagodba financijalnoga diela izmedju obiju kraljevina nebude utanačena, nastaje potreba, da se uzdrži neprekidnost zakona ovoga, kojim se nam zajamčuje pokriće naših potreba.

Nu, pošto je moguće, da nova nagodba bude i prije gotova, nego godina dana mine, zato se u ovoj novoj zakonskoj osnovi odredjuje, da ako ta nova nagodba prije mine, nego nastaje buduća nova godina, da u tom slučaju imade ovaj zakon dotle kriepost, dok nova nagodba nestupi u život; da se uzdrži neprekidnost — kontinuitet — valjanosti zakona, kojim se ustanovljuje neprekidnost zakona od 30. studenoga 1873., kojim se zajamčuje pokriće naših samoupravnih potreboća. Da se ta neprekidnost, velim, uzdrži, predlaže se ova zakonska osnova vis. saboru, da ju po predlogu odbora prihvatiti i za podlogu specijalne debate primiti izvoli.

Nu, vis. sabore, financijalni odbor, pretresajuć ovu zakonsku osnovu, nije mogao izgubiti iz vida i tu okolnost, da su u posljednje vrieme postali neki preporni prihodi, tako zvani „krajiški“, pa pošto taj prepor do danas nije dovršen tečajem razprave kraljevinskih odbora, to je odbor držao, da bi morali konstatovati to, da stojimo na onom stanovištu, na kojem smo stajali, kada je zakon od godine 1873. ustanovljen bio.

S toga je odbor u svom izviešću mislio, da je nuždno ustanoviti to produljenje financijalne nagodbe.

U ostalom, taj će se prepor riešiti medju kraljevinskimi odbori i onda ćemo ga imati priliku u razpravu uzeti, kada nam bude naš kraljevinski odbor priobćio rezultate. Za sada je dovoljno, da se to konštatuje od naše strane.

S toga molim, da ovu zakonsku osnovu vis. sabor izvoli prihvatiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti u generalnoj debati, neka se izvole prijaviti kod bilježnika g. dra. Lončarića s oznakom, žele li „za“ ili „proti“ govoriti.

Rieč ima zast. g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Već je sada evo treći put, što hrvatski sabor dolazi u priliku razpravljati o zakonskoj osnovi, kojom bi se imala produljiti nagodba izmedju kraljevine Hrvatske i izmedju kraljevine Ugarske.

Nu, vis. sabore, nijedan put nije narod hrvatski tako neuztrpljivo očekivao razpravu ovoga predmeta, niti je sabor hrvatski po mom nemjerodavnom sudu taj predmet razpravljao pod teretom tolike odgovornosti, kao što upravo ovaj put. Pak zašto? — pitam.

Odgovor, vis. sabore, na ovo posve jednostavno pitanje leži jamačno već u ustijuh svakog člana ove vis. kuće zato, jer posred razprave o produljenju ove nagodbe leži razprava kraljevinskih odbora, koji su imali zglaviti novu nagobu medju jednom i drugom kraljevinom, koliko se tiče pitanje financijalnog, te koji odbori, koprem jim je na razpolaganje stajala čitava godina, svoga posla sve do danas nisu obavili.

Zašto ovi odbori svoga zadatka bilo ovako, bilo onako, kraju priveli nisu, o tom službeno izviešće nije dobio niti vis. sabor, niti ga je dobio odbor financijalni razloga toga, jer je velecienjeni predsjednik regnikolarne deputacije na upit odbora financijalnoga izjavio se tako, da se iz njegove izjave nije moglo razabrati ni crno ni bielo.

Je li ovakova vrlo diplomatična izjava velecienjenoga g. predsjednika regnikolarne deputacije bila opravdana ili nije, to niti je moj zadatak ovdje iztraživati, niti to spada baš ovaj čas u ovu razpravu.

Meni usljed toga nepreostaje drugo, nego za istinite uzeti one viesti, koje su se u pogledu dosadanjeg neuspjeha kraljevinskih odbora razširivale i u službenih i u poluslužbenih novina i to upravo od onih muževa, koji su sami sudjelovali kod razprava kraljevinskih odbora. Te viesti, koje su se razprostranjivale po listovih javnih, slažu se sbilja s faktičnim stanjem stvari. O tom sam, a vis. sabore, tako uvjeren, da mi u tom pogledu netreba nikakova daljnjeg govora.

Po tih viestih nisu razprave kraljevinskih odbora zato kraju privedene, jer se ti odbori nisu mogli složiti kod tako zvanih „krajiških proventa", pak, jer ugarski kraljevinski odbor nije u pogledu tih proventa htio popustiti, a jer je naš odbor htio, da bar za neko vrieme bude vuk sit, a koza ciela, nadjoše ugovarajući muževi neki ekspediens u tom, da se nagodba produlji opet na godinu dana.

I tako dodje, visoki sabore, ova zakonska osnova ovako, kako jest, na razpravu vis. saboru, da ju prigodom svoje razprave ili primi, ili zabaci.

Ja sam, vis. sabore, već prigodom razprave o adresi imao čast izjaviti svoje nazore o toj nagodbi, koja se evo sada ima produljiti, najpače sam, vis. sabore, naglasio, da o reviziji te nagodbe nebi smjelo dotle govora biti, dok se ta nagodba u svih svojih točkah neizvede, jer stanje, u kojem se nalazi Hrvatska radi nevršenja najbitnijih ustanova te nagodbe sa strane Magjara, to stanje jest bezzakonito, jer upravo obzirom na taj temeljni zakon, vlada kod nas ne pravo i zakon, već nasilje i pravo jačeg, ili da mi bude dopušteno služiti se izrazom, što ga je nedavno jedan od vrlo umnih i odličnih muževa domovine naše u protivnom smislu rekao, jer evo kod nas vlada kaos. Jer sam ja tako sudio o reviziji nagodbe, nemogu drugačije suditi niti o produljenju njezinu. Produljiti može se zakon, ali se nemože produljiti bezzakonje; nemože se produljiti kršenje zakona; nemože se produljiti kaos, koji kaos, kako mi potvrdjuje izjava preuzvišenoga gosp. bana na interpelaciju gosp. Ožegovića prekjučer, koji kaos podržaje i narodna stranka i sama vlada.

Reći će se, gospodo, ako se nagodba neprodulji onda će istom nastati kaos.

Istina je i ja priznajem, gospodo, da će u onom slučaju, ako se neprodulji nagodba, obstaji kaos isto onako, kao što i sada obstoji. Razlika izmedju jednoga i drugog kaosa biti će samo ta, da ćete vi, ako produljite ovu nagodbu, taj kaos sami sankcionirati, da ćete postati sukrivci toga kaosa i toga bezzakonja.

Jer, ili vi, gospodo, produljili ili neproduljili financijalni dio nagodbe, o kojem se specijalno ovdje u ovoj razpravi radi, Magjari će nam u jednom i u drugom slučaju u ime odpadajuće tangente i sljedeće godine dati onoliko, koliko jih bude volja — ili da se konkretnije izrazim — niti buduće godine, za koju vi kanite produljiti ovu nagodbu, nećemo dobivati procenta niti od krajiških prihoda, niti od drugih javnih dohodaka. O tom kako mi se čini, uvjereni su svi članovi vis. vlade, i svi članovi ovog vis. sabora tako dobro, kao što i ja — a možebit još i bolje.

A komu, gospodo, nebi ova tvrdnja bila vjerojatna, taj neka izvoli u ruke uzeti govor preuzv. ministra predsjednika Tisze, držan na magjarskom saboru onom sgodom, kada se je razpravljala ista ova zakonska osnova, koja se mora danas ovdje razpravljati.

Preuzvišeni g. ministar Tisza reče naime — a čitav mu sabor ugarski izjavu potvrdio — da će se za trajanja produljenja nagodbe proračunavanje Hrvatskoj pripadajućih 45% tako izvesti, da se samo oni prihodi u račun uzimlju, koji su u račun uzeti posljednjih godina t. j. od godine 1876. To je g. Tisza tako jasno govorio, da netreba nikakova komentara, — pak, vis. sabore, sada, kad se to zna, kad smo, gospodo, uvjereni, te kada nam se i sa službene strane, iz ustijuh predsjednika ministarstva Tisze potvrdjuje, da se ta produljena nagodba ne samo neće vršiti onako, kako ju svaki Hrvat shvaća i kako ju on shvaćati mora, već, gospodo, kako znamo unapred, da će se protivno dogoditi od onoga, što se veli, da je sadržano u ovom zakonu, te česa ja ovdje nevidim, pak, kada se sve to zna, kada se zna, da će se dogoditi protivno od onoga, što mi mislimo, o čem smo mi uvjereni, pa kada se uz sve to produljuje ta nagodba tada bi ja, gospodo, takov postupak znao okrstiti izrazom neparlamentarnim, ali ja ovoga izraza nenadjoh.

Razmotrimo, gospodo, stvar dalje!

Spomenutom izjavom ministra-predsjednika, a prihvatom te izjave od ugarskoga sabora, s druge strane izrečeno je jasno i glasno, da se zakon o produljenju nagodbe po nazoru magjarskom neće drugačije tumačiti,

nego tako, da se odnosi percentuacija tih računa ne onako, da ćemo mi dobivati procente one, koji nas idu od svih javnih dohodaka: biljega, soli i duhana po revidiranoj nagodbi, već onako, kako to Magjari shvaćaju.

Ovo, gospodo, tumačeno je sa strane compaciscenta, koja u svojoj vlasti ima moć i silu, a izjava vis. vlade u financijalnom odboru, da se ova zakonska osnova primiti mora ovako, kako je predložena, te kako ju je primio u svojoj cielosti i sabor ugarski, ovo, gospodo, po mojem sudu znači mjesto volje sabora hrvatskoga u život privesti volju sabora ugarskoga i volju ugarske vlade; znači, gospodo, mjesto etičnog momenta, bez kojega nijedna pogodba nevriedi ništa, staviti u život staro sofističko načelo.

Po nazoru štovane većine ove vis. kuće i po nazoru vis. vlade nebi smio sabor hrvatski ovu zakonsku osnovu u ničem promjeniti, dapače sabor nebi smio u ovom zakonu niti tumačiti onog zakona, koji se ovom zakonskom osnovom produljuje, te koji je stvoren po ovom istom zakonodavstvu.

Neznači li to, pitam ja, niekati svaku slobodnu volju hrvatskomu saboru; neznači li to djelovanje hrvatskoga sabora sniziti do djelovanja puke mašine?

Da, ali se veli, gospodo, taj bilateralni ugovor smije se mienjati samo suglasom velim onih faktora, koji su taj ugovor sklopili.

U načelu, gospodo, stoji istina to, ali ovo pravilo ovdje nestoji u onom konkretnom slučaju, a nestoji prvo zato, jer shvaćate li vi, gospodo, pogodbu s gledišta internacionalnog prava, ili sa gledišta privatnog prava, uvjek je bitni moment slobodna volja, a te slobodne volje pri predpostavi vis. vlade kod hrvatskoga sabora nema, a drugo, u konkretnom slučaju nestoji to pravilo zato, jer je druga stranka samovoljno tumačila već pogodbu, te ju, budući ima silu i vlast u svojoj ruci, po svojem jednostanom tumačenju izpunjavala, te će ju i u buduće izpunjavati.

Može li, gospodo, kod ovakova stanja stvari biti govora kakova o pogodbi? Može li, gospodo, u ovom slučaju, gdje manjka najbitniji moment pogodbe, biti govora o produljenju nagodbe?

Po mom sudu, gospodo, nemože, jer pristati uz takovu pogodbu, pristati uz takovo produljenje pogodbe, znači postupak druge stranke odobriti; znači privoljeti uz to, da druga stranka i nadalje tu pogodbu po svojoj volji vrši i krši.

Takove, gospodo, privole ja kao zastupnik naroda nemogu dati, a nebi mogla po mom sudu dati niti štovana većina ove vis. kuće upravo zato, jer poslije ove razprave stoji razprava kraljevinskih odbora.

Ja, vis. sabore, priznajem, da je takovo stanje javnih naših odnošaja žalostno i kukavno, komu je i većina ovoga sabora jednako kriva, kao što i sama vis. vlada, jer niti ste se vi, niti se je vlada na nadležnom mjestu opirala tomu bezzakonju, niti je većina sabora na to vladu nukala, a kamo li, da se ona samo tamo, gdje joj je bilo mjesto, za to zauzela.

Da je, gospodo, sbilja tomu tako, netreba daleko poći. Ja ću se ograničiti samo na onaj dio nagodbe, koji se ima produljiti ovom zakonskom osnovom, koja ovdje predleži na stolu vis. kuće, naime, na dio financijalne nagodbe.

U tom financijalnom djelu nagodbe, kao što je, gospodo, dobro poznato, najbitniju igraju ulogu tako zvani „krajiški proventi", koji proventi, kako je osvjedočenje moje i kao što znam, osvjedočenje svih vas, bezuvjetno nam pripadaju, te radi kojih proventa moraju se radnje kraljevinskih odbora odgoditi.

Da je, gospodo, hrvatska vlada bila kadra djelovati na izvršbu nagodbe onako, kako joj je nalagala njezina dužnost, da je većina visoke ove kuće stajala na obranu prava hrvatskih na svom mjestu, danas, gospodo, po mom sudu, o ovih proventih nebi se više govorilo, jer, akoprem je ugarska vlada već počam od god. 1876. procenta od tih proventa uzkraćivala Hrvatskoj; akoprem tih uzkraćenih proventa nije dala niti nam, niti Krajini, već jih je uzela u svoju blagajnu i u svoj proračun, to je istom kod razprave ovogodišnjeg proračuna vlada hrvatska saznala, da se Hrvatskoj uzkraćuju oni novci koji nam po zakonu idu. Do toga pako vremena, gospodo, niti je vlada, niti je većina ove vis. kuće znala za to, a kada ni jedan niti drugi faktor nije znao za to, pita se, kako bi se on mogao zauzeti za ono pravo, koje mu pripada; pitam ja sada, gospodo, da li i kako je moguće, kada vlada i kada stranka svoju dužnost vrši, da se takova šta dogodi? Nije li, gospodo, upravo nečuveno, da se svake godine uzteže 2—300.000 forinti, a da niti vlada, niti stranka neznadu o tom?

Takova šta, vis. sabore, po mom sudu, može se dogoditi samo ondje, gdje niti vlada, niti stranka ili neznade ili neće da vrši svoju dužnost.

Prigovorit će se, gospodo, da vlada nije mogla ništa u tom pogledu učiniti, jer se to nije moglo znati s toga, buduć da joj po nagodbi nepripada pravo niti sudjelovati kod opredieljivanja odnosne tangente, niti kod obračunavanja.

Na ovo mi je, gospodo, odgovoriti: Kao što je vlada za tu okolnost saznala g. 1879., odnosno pod konac g. 1878., tako isto mogla je to vlada saznati godine 1876. Pak nadalje, gospodo, zar tu treba kakova upliva na ustanovljenje procenta, na konačni obračun u svrhu tu, da vlada, kao što joj je bila dužnost svake godine uputiti ministra financija: Čuješ ti, zašto si ti ove godine uvrstio u proračun upravo onu svotu, a ne drugu; zašto ne veću, niti manju?

To je tako naravno pitanje po mom sudu, da ga svatko staviti mora, koji računa samo s nekoliko forinti, a kamo li ne onaj, koji računa sa 100.000 forinti.

Zar, vis. sabore, ovo pitanje nisu mogli staviti i tovani članovi većine ove vis. kuće, bilo na ovom saoru, bilo na peštanskom saboru. Doista, gospodo, po nom sudu, jest. Pak da su to učinili bilo vlada, bilo tranka, bili bi umah ušli stvari u trag, bili bi umah oznali, da se uzkraćuju ti proventi, bili bi od Magjara nogli tražiti, da nam dadu sve ono već one godine, što am ide po pravu; pa kada Magjari već nisu htjeli ristati na to, bila je dužnost vlade i većine nastojati, a se odmah izabere kraljevinski odbor, koji bi imao to itanje odmah na čistac dovesti.

Nu to, gospodo, učinjeno nije. Nitko od onih po nom sudu, koji su bili zvani, nije vršio dužnosti svoje, e je čitava stvar, kakono se veli, zastarjela, a posljeica tomu jest kaos, u kojem se danas nalazi to pitanje.

Reći će se vis. sabore: Zabaciti ovu zakonsku osnovu, nači pustiti se u milost i nemilost Magjara; znači zariečiti kod nas svaki materijalni razvoj.

Što se onoga prvoga tiče, ja sam spomenuo vis. saoru, ili vi produljite nagodbu ili ne, da će vam Magjari uvjek onoliko dati, koliko jih bude volja.

Što se tiče materijalnoga napredka, to, gospodo, udim, da se taj napredak više zapriečiti neda, jer se o om napredku kod nas niti govoriti nemože. Osvrnite, ospodo, okom počam od kolibice prostoga seljaka do tana izobražena gradjana; prispodobite, gospodo, stanje, kojem se danas nalaze, sa stanjem, u kojem su prije ivjeli, pak ćete naći golemu razliku. Drakoničko utjeivanje prevelikog poreza, trgovačka politika magjarska, ebriga upravo za taj materijalni razvoj, ne samo da isu unapredili blagostanja, nego su upravo proizveli iromaštvo. O starih vremenih, gospodo, o kojih sam rije spomenuo, danas se svagdje govori kao o kaovu snu.

Toliko mi je bilo reći o naravi te zakonske osnove, oja leži na stolu vis. kuće.

Spomenuti mi je samo mimogredice koju o formi jezinoj.

U tom pogledu čini mi se, da je ta forma unikum odifikacije.

Tu se produljuje, gospodo, najprije zakon od 10. vejače 1879., a ovaj produljuje opet slični zakon, a ovaj lični zakon opet treći zakon, a ovaj treći zakon opet sti temeljni zakon. To mi se čini kao čorbine čorbe orba (Smieh). Kada su, gospodo, Magjari produljivali voju nagodbu sa Austrijom, što je bilo takodjer nekoiko puta, to su svaki put izrikom spominjali onaj teneljni zakon, koji se svaki put produljuje, a mi, gospodo, ovoj zak. osnovi nespominjemo ni slovca, kao da ga ema. Zašto to biva, neću naglasiti, ali ću samo naglaiti, da se i u ovoj formi podpuno odsieva briga i skrb aša.

Što se napokon tiče onog konstatiranja, da nam za rajanja financijalne nagodbe imade vriediti štatus od g. 1873., to ja, gospodo, moram opet reći, da do svega onoga, što nije došlo u zakon, nedržim ništa, pa tako ne držim niti do ove tvrdnje.

Ja sam, vis. sabore, ovim u kratko razložio i znamenovanje i narav ove zak. osnove, pak iz razloga tih nemogu ju primiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ja ću jako kratko reflektirati na ono, što je veleštovani gosp. predgovornik tvrdio. On je tvrdio, da, ako će vis. sabor primiti ovu osnovu zakona, da će taj kaos opet obstajati ovako, kako danas obstoji na temelju nagodbe, koju većina toga sabora sklapa.

Ja, gospodo moja, od svoje strane nebi želio niti toga kaosa, koji danas obstoji, a niti onoga, o kojem g. predgovornik veli, da će istom biti, ako neuspije regnikolarna deputacija. Ja bi želio, da taj kaos jedanput prestane. S toga razloga ja bi molio g. predgovornika promisliti, da, je li to način, da taj kaos prestane ili je to način, da dademo priliku regnikolarnoj deputaciji, da taj kaos u red stavi i da jednom prestaje taj kaos?

Nadalje je izvolio kazati g. predgovornik, da zajednički sabor i zajednička vlada samovoljno tumače i jednostrano tumače zakon.

Ja, gospodo moja, mogu dopustiti, da zajednički sabor ili vlada zajednička tumači zakon onako, kako njoj koristi, ali sigurno prvi će mi dopustiti gosp. predgovornik, da ona tumači zakon isto onako, kako njima ide u prilog. Ali, gospodo moja, sabor zajednički nije takav zaključak stvorio, gdje bi tumačenje svoj oficiozni izraz imalo, te da bi riešio stvar.

Baš s tih razloga ja ne bi rado, da mi od našega sabora jednostrano riešimo tu stvar; prepustimo tu stvar da ju rieše faktori, koji su jedini po mojem uvjerenju pozvani da rieše to pitanje.

Nadalje čini se čudnovato gosp. predgovorniku, da niti većina nije znala, da su ti tako zvani krajiški proventi bili izključeni.

Ja na to samo jednostavno mogu pitati, zašto opozicija nije znala i došla pred kuću, pak nije to kazala prije, dok naša vlada nije oficiozno konštatirala, da su uzkraćeni ti prihodi.

Ja još dalje idem i pitam: Tko može tvrditi, tko može kazati, da je zajednički sabor znao, da su g. 1869. ti krajiški proventi nam išli. Oni tvrde, da nam neidu, a mi tvrdimo, da idu.

Eto vidite, gospodo, da nije to pitanje riešeno; nu što je tvrdio g. predgovornik, da buduć niti sabor zajednički, niti sabor hrvatski nesmije jednostrano riešiti to pitanje, — to stoji, i iz one argumentacije želi on ovako logično taj zaključak izvoditi, da izjava, što ju je ministar predsjednik dao na zajedničkom saboru, nekim načinom jednostrano tumači stvar.

Za umirenje moje, ja bi molio, da izvoli preuzvišeni g. ban na sliedeće meni odgovoriti: Da li je preuzv. g. ban voljan u ime zemaljske vlade kod razdieljivanja te proračunavanja 45% sačuvati sve prihode, koji po nagodbenom zakonu od 30. studenoga g. 1873. ovoj kraljevini pripadaju?

Ja mislim, gospodo, kako se nadam i kako sam uvjeren, da preuzv. g. ban, koji nikada nije na drugom temelju stajao, da će nam odgovor dati, da mirnom dušom vis. sabor može primiti ovu zakonsku osnovu upravo ovako, kako ju budemo mirnom dušom primili u zajedničkom saboru, a ja mislim, da se onda ne bude jednostrano mogao tumačiti taj zakon.

Ja ću moliti preuzvišenoga g. bana za odgovor.

(Ustaje preuzv. g. ban).

Predsjednik: Rieč ima preuzvišeni gospodin ban.

Preuzv. g. ban: Na ovo, poštovanom gosp. predgovorniku na bana stavljeno pitanje, imam čast odgovoriti sliedeće: Kada se samo valjanost kojega zakona produljuje, kako je u ovom slučaju, tada se samo sobom razumieva, da se sve ostale ustanove toga zakona, koje se produljuju, nepromienjene ostave; nego medjutim, ako je koga kadro to umiriti — možebiti štovanog g. predgovornika ili drugog kojeg štovanog člana ove vis. kuće, — mogu izrično napomenuti, da se ovom zakonskom osnovom, koja se danas ovdje pretresuje, mienja samo valjanost roka nagodbe od 1873. godine i toga radi da svekolike ustanove one nagodbe od godine 1873., u koliko se netiču roka, ostaju nepromienjene i netaknute, koli svojim sadržajem toli i po svojem smislu.

Ja mislim, da će se ovim zadovoljiti g. zastupnik.

Dragutin Mihalović: Ja se zadovoljavam, i ja, gospodo, na temelju toga odgovora prihvaćam ovu zakonsku osnovu onako, kako je predložena.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Nekoliko mi je reći za opravdanje svoga govora.

Zakonska osnova, gospodo, koja se danas pretresuje, govori o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879., koji se, gospodo, zakon produljuje onim, što smo čuli od samog gosp. izvjestitelja i pri razpravi, koja je tekla u financijalnom odboru. Produljuje se dakle onaj isti nagodbeni zakon, koji se produljio takodjer na zajedničkom saboru.

U svakom, gospodo, zakonu, najvažniji moment biva namjera zakonotvorca. Oko te namjere ide vas rad zakonotvorni, vas rad onoga, koji ima izvršiti zakon.

To je glavna cielj, kojom ide svatko iztraživati, kada se ide za tim, da se shvati smisao zakona.

Sada, gospodo, dočim se preporučuje ovoj vis. kući, da se prihvati zakon onakav, kako je prihvaćen po zajedničkom saboru, što se vidi? — Vidi se, gospodo, nešto, što je sbilja riedko kod zakonotvornoga rada. Vidi se naime, da se ima stvoriti jedan isti zakon u ovom saboru, premda su čimbenici zakonotvorni različiti i na zajedničkom saboru.

Namjera zakonotvorca, namjera čimbenika dotičnih posve je različita.

Ja, gospodo, jesam za produljenje nagodbe. To produljenje nagodbe namiće se svakomu rodoljubu. To produljenje nagodbe ja smatram kao neko izlazište iz ovog sadašnjeg nepovoljnog stanja, u kojem se nalazi zemlja naša; smatram to produljenje kako ono sredstvo, koje se daje u ruku ovoj kraljevini kao i Ugarskoj, da zadovolje pravnim interesom hrvatske zemlje.

Ja jesam dakle za produljenje nagodbe i to za produljenje nagodbe od godine 1873., za onu nagodbu, što nam je osigurana bila.

Gospodo! Ova nagodba — ostavimo sve ostale točke na strani — osigurala nam je 45% od svih izravnih i neizravnih prihoda Hrvatske i u te spadaju takodjer ti tobožnji neizravni porezi iz Krajine. To nije mali faktor u takovoj svoti, koja se opredieljuje za naše unutarnje poslove. To, gospodo, zastupa svotu od blizu 300.000 for., to utica u onih 45%, koje nam je osigurano nagodbom od 1873. god. Sada, kakovo se je očitovanje učinilo u financijalnom odboru zajedničkoga sabora? Ministar predsjednik rekao je čisto i bistro, da „status quo" ostati će i za ovu godinu, naime da Ugarska Hrvatskoj neće dati nego 45% od onih prihoda, koje ona u ovo zadnje vrieme utjerava, iz kojih su prihoda izključeni prihodi neizravnog poreza iz Krajine.

Ovo očitovanje, gospodo, dao je ministar financija odboru, a taj je odbor podnio u tom smislu osnovu zakona prihvaćenu u tom smislu po zakonodavnom tielu, te nije nitko, gospodo, Ugarskoj predbacio, da nije lojalno postupala, kada čisto i bistro kaže, da ona neće Hrvatskoj dati nego 45% od inih poreza, ali nipošto od ovih.

Sada, gospodo, kada bi se radilo, da se hoće danas jedan te isti zakon stvoriti, koji ima doći u suglasje, u sklad s onim zakonom, nagodbeni zakon ima biti jedan te isti, premda je po jednom i drugom saboru stvoren.

Identitet ima se naći, gospodo, u namjeri zakonodavstva. Namjera ovoga sabora, što se tiče ponovljenja nagodbe, ima biti jedna te ista namjera s namjerom zakonodavnoga tiela Ugarske.

Ako, gospodo, nema toga identiteta, nemojte kazati, da bi se jedan te isti zakon stvorio ovdje i u ugarskom saboru.

Vi ćete kazati, da ovdje stvarate zakon, formalno identičan zakon, ali formalni zakon jedan te isti nije, dočim mi izražujemo, da po tom nagodbenom zakonu nam pripadaju neizravni procenti iz Krajine, zajednički sabor tvrdi, da nam nepripadaju, te onaj, koji drži ključ od blagajne, neće nam dati nego 45% od inih prihoda, a ne od ovih. Pošto taj identitet nije ništa drugo, nego formalan, pošto smo došli u takovo nespretno stanje,

gdje se može stvoriti jedan te isti zakon, dužnost nam se namiče, gospodo, da mi svakako dajemo izraz toj našoj namjeri, da mi budemo tako iskreni pri stvaranju oga zakona, kako su bili iskreni na ugarskom saboru, kada su izričnu, čistu i bistru imali namjeru, da nam nedadu 45% od neizravnih poreza Krajine.

Ja tražim ovoj osnovi zakona, da se taj moment ztiče, da se pruža pravo našoj zemlji na ovih 45% nezravnih prihoda iz Krajine, ali ga nenalazim.

Evo vam, zašto hoću ja glasovati proti ovoj zakonskoj osnovi.

Da je, gospodo, premučao ministar financija tamo ı financijalnom odboru, te da se simplicite ponovila nagodba od god. 1873., pošto se ništa nebi bilo kazalo i pošto se nebi dalo nikakovo drugo tumačenje zakonu, simpliciter bi se ovdje stvorio zakon; ali je ta namjera ministra predsjednika tako očita. Kako da od naše strane, nećemo li pregoreti pravo zemlje, kako da uvrstimo tu namjeru, koja je usljed dogovora nastala, u samu osnovu zakona?

Evo, gospodo, razloga, radi kojega ću ja biti proti ovoj osnovi nagodbenoga zakona, kada bi, pošto nebi mogao preporučiti ono, što bi htio, gledao samo, da postignem ono, što je moguće postići i da spasim ono, što se dade spasiti od interesa domovine naše. Pak, kada bi se, gospodo, stvorio takav zaključak, koji bi konštatirao u namjeru zakonodavstva tako, da se on nedovodi nipošto u dvojbu, još bi se, gospodo, promislio, mogu li, nemogu li pristati uz takovu osnovu zakona. Ali ja nemogu uz nju nikako pristati, pošto nevidim toga zaključka ovdje, nego na drugoj strani lista, gdje se podnosi osnova zakona o idemnitetu, niti ovdje nevidim ja žalbu radi toga, gdje bi najviše bilo potrebno, da se ta namjera sabora našega iztiče. Da je financijalni odbor ono, što on konštatira u drugom izvješću, ovdje konštatirao i podnio samomu saboru takav zaključak, umirio bi sve one, koji neće izložiti interese zemlje.

Istina je, gospodo, da smo danas neko očitovanje od preuzv. g. bana dobili, ali ja vam kažem čisto i bistro, da se ja ovim očitovanjem nemogu zadovoljiti, da, kada bi ja ostao na stanovištu štovanoga gosp. Mihalovića, ja ono očitovanje preuzv. gosp. bana nebi mogao uzeti na znanje, na umirenje svoje savjesti, jer što je preuzv. g. ban svojim očitovanjem rekao? Nije ništa drugo rekao nego to, da se tim ništa nepreinačuje glede nagodbenog zakona, ništa drugo da se nepreinačuje, nego da se samo vrieme produljuje, ali glede ostaloga nema nikakove preinake.

Što se tiče nagodbenoga zakona, preuzv. gosp. ban nije niti jednom riečju imenovao tih krajiških proventa, nije kazao niti jedne rieči, što je želio i sam financijalni odbor, da će braniti to pravo na dotičnom kompetentnom mjestu; nije dao niti takovo umirenje, koje bi se najumjerenije moglo zahtievati. Ovi krajiški proventi, vis. sabore, nisu niti izašli iz ustiju preuzv. g. bana. Bar na takovo umirenje imali smo pravo!

Ja, gospodo, uz takovo, posve diplomatično očitovanje preuzv. gosp. bana, nemogu osnovu ovoga zakona primiti za podlogu specijalne debate.

Ali, da je preuzv. g. ban i dao, kako nije dao, umiriteljnu neku izjavu, tim se nebi smjelo smatrati kao gotovo, jer, molim vas, poštovani gosp. Mihalović učini neki upit na preuzv. gosp. bana. Preuzv. g. ban dao je neki odgovor. Sada, gospodo, mislite li vi, da se mi možemo tim zadovoljiti, pa makar imao najveću važnost odgovor preuzv. g. bana, najnaravnije jest, da vis. sabor sam prihvaća očitovanje preuzv. bana i da ga usvoji i da tim izrazi svoje uvjerenje, da kada se radi o produljenju zakona, da su tu takodjer uvršteni krajiški prihodi, jer ovdje nemamo ništa nego upit pojedinog člana, koji je uznemiren u svojoj svjesti, koji prije, nego će glasovsti, želi znati nešto od preuzv. g. bana. Imamo odgovor taj, koji može zadovoljiti samo g. Mihalovića; ali tu se mora staviti neki zaključak sabora, da se on može zadovoljiti tim očitovanjem i da sabor usvoji očitovanje preuzv. g. bana.

Pošto ja mislim, i nema dvojbe, da preuzv. g. ban u svom očitovanju namjerava takodjer, da budu sadržani ti krajiški proventi, ali ipak, makar i kratko bilo očitovanje, treba da bude prihvaćeno od vis. kuće.

Gospodo! Dopustite mi da još jednu kažem, što se tiče onih, koji će glasovati proti ovoj zak. osnovi.

Ja sam rekao, da sam za produljenje, ali ja neću valjda dieliti mnienja onih još kako štovanih zastupnika, što se tiče nagodbe, da budemo ostali i bez ove zak. osnove u nerednom stanju.

Nemojte zaboraviti, gospodo — neznam, je li će me izdati pamet — da je potaknuto od same opozicije ove kuće pitanje o produljenju nagodbe. Ako se sjećam, da je bilo mnienje, i ja sam bio toga mnienja, da tu netreba, premda ja volim, da se produlji, kada se ima produljiti, da tu netreba nikakova izrična produljenja, jer, gospodo, kaže se, da produljenje nagodbe može uzsliediti samo onim putem, kojim je udjelotvorena, pristupom činbenika onih, koji su ju sklopili, dakle na temelju ove točke §. 70., i ako mi odbacimo ovu osnovu zakona, nećemo ostati glede ovoga u nikakovu kaotičkom stanju, jer nagodba ostaje sve dotle, dok nije nagodba preinačena. Dakle i glede toga ja ću se lasno umiriti, nego vraćajuć se, gospodo, na sam predmet, koji je preporan ne u bitnosti, nego glede forme, mislim, da neće biti nikada dosta, da vis. sabor stvori takav zaključak, kojim se imade nedvojbeno pravo naglasiti, što se tiče tih krajiških proventa.

Ovo je, gospodo, od onih pitanja, koja znadu izazvati sreću Hrvatske, a kadkada ljudi sbilja neznadu izlazit iz labirinta.

*

Ja mislim, da će dobro doći ovoj zemlji usljed ovoga pitanja i tko će ga znati držati tvrdom rukom, taj će nešto znati polučiti za našu Hrvatsku.

Koji su, gospodo, ti prihodi i zašto se zemlja bori za te prihode? Zašto nema sbilja nijednog člana u ovoj vis. kući, koji neće ustati za ove krajiške prihode? Najbolje je dokazao, gospodo, pravo ove zemlje na te prihode vriedni član ove vis. kuće gospodin zastupnik Vončina u onom svom liepo izradjenom izviešću, podnešenom regnikolarnoj deputaciji. Nemojmo nikada zaboraviti, da su ovi prihodi iz Krajine, ali da nisu krajiški. Ovi, gospodo, prihodi bili su vazda evo hrvatski prihodi; ove prihode našla je nagodba god. 1868., našla jih je nagodba god. 1873., ovi prihodi umnažali su prihode Hrvatske.

Gospodo! Kada bi se razprava zametnula medju ovom zemljom i medju našom Hrvatskom, ili da kažem, medju našom civilnom Hrvatskom i našom jadnom razvojačenom Krajinom, nebi se borio ovaj sabor toliko i nebi dopustio, da ti prihodi neidu na korist razvojačenoj Krajini. Tu smo svi braća, to je sve jedno; ali kada bismo mi odkinuli te prihode, nebi išli ti prihodi u račun našoj braći, nego bi došli u pomoć samo državnomu magjarskomu eraru. Tim bismo mi izgubili prihode naše, a nebi tim okoristili braću našu. Neka znadu to krajišnici dobro, da mi tim branimo i njihov imetak i naš imetak, jer na što se tim ide? Ide se na to, da se umanje procenti od 45%, jer, gospodo, nemojte zaboraviti, da, ako izgubimo krajiške provente, mi smo tim izgubili od 45% najmanje 3—4%. Ovdje se radi, da nam se smanji za nekoliko % od onih 45% i da se otme do 300.000 forinti na godinu. Ovo pitanje, gospodo, neće se naći nijedan hrvatski zastupnik, koji će ga napustiti, jer nije to samo ono, na što on imade pravo, nego je ono, što je njegovo, što je baštinio od svojih starih; ono, što nam je tako zvana Žuvićeva ili Rauchova nagodba dala, glede koga nećemo se nikada odreći.

Gospodo! Naglasivanje toga prava na krajiške provente, tim više imamo ovdje takav zaključak iztaknuti, u koliko su ti krajiški proventi onaj most, koji nas spaja s našom Krajinom. Ide se za tim, da se taj most razbije, — taj jedini most, koji nas spaja. Mi kroz taj most možemo najlakše doći do sjedinjenja, a nitko neće uzeti na se odgovornost, da će se spojiti Krajina s našom zemljom, ako se razbije taj most. To je upravo protuslovje, da se s jedne strane odričemo proventa, a s druge strane nam obećavaju dati Krajinu.

Neka se znade i iztiče, jer je to uvrieženo u srcu svakoga nas i budućih svih zastupnika, koji će doći sjediti ovamo, da ćemo se tvrdo držati krajiških proventa, a tim nesamo da ćemo obezbiediti starodavno pravo naše zemlje, nego ćemo tim nit u ruci držati, kojom ćemo najlakše doći do spojitbe Krajine, a tko se odriče krajiških proventa, taj se tim implicite faktično odriče spo jenja Krajine.

Ja opet kažem, pošto gledam na jezgru stvari, da j ostajem pri tom, da se ima produljiti nagodba, jer je t naravna stvar, ali uz ovakovu formulaciju bez zaključk vis. sabora, koji će iztaknuti namjeru ovoga zakonodav noga tiela, ja, gospodo, nebi mogao, a da nebi izloži svoju zastupničku dužnost povredi, glasovati za ovu za konsku osnovu od svoje strane.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Kad smo na od maku 11-godišnjeg novog saveza s Ugarskom, te sm dospjeli do roka nove financijalne nagode s Ugarskom koja nagoda iza nedovršenih dogovaranja kraljevinski odbora na neko vrieme produljiti se ima, držim da ć biti u prilog i zakonotvornom tielu i kraljevinskomu od boru, ako se ozbiljno osvrnemo na državo-pravne odno šaje kraljevine Hrvatske naprama kraljevini Ugarskoj već iz toga razloga, što se i u granicah i izvan granica naše domovine pojavljuju kadikad glasovi, da mi nikad veće autonomije imali nismo, nego što ju sada uživamo u smislu nagode od g. 1868. dotično 1873.

Ako se na državno pravo ove kraljevine uprav ja obziram, to će mi prijazno oprostiti naši velecienjeni ju riste novoga vremena, koji se eksklusivno bave zakoni institucijami crpljenimi iz duha germanskih i inih nama nesrodnih naroda, da imadu manje vremena i volje ba viti se povješću našega domaćega prava hrvatskoga, naj bližega u državnom pravu Ugarske naprama Austriji najsrodnijega ugarskim zakonom, eminentno ustavnoga državnoga značaja.

Mi možemo naše državno pravo na prama Ugarskoj dieliti u tri periode. Prva perioda pada u vrieme Arpa dovca, kad su Hrvati iza sklopljena saveza s Ugarskom uživali pod jednim te istim kraljem podpunu državnu samostalnost. Tad je bio na čelu samouprave naše kraljevine vojvoda, većom stranom najstariji sin kraljev, il na mjesto njegovo ban, kao vrhovna glava zemlje, koja je zastupala u svemu krunu. Vojvoda imao je svoj sjajn dvor i svoje dvorjanike poput kralja ugarskoga. Vojvoda vodio je ratove na svoju ruku i sklapao mir. Pravio je medjunarodne i trgovačke ugovore s inostranimi vlastni predsjedao u ime kralja saboru i potvrdjivao zaključke i zakone saborske, a taj sabor imao je podpunu legislativu u svih strukah uprave i narodnoga života, te mi nenalazimo u svemkolikom zakoniku ugarskom, da bi do vremena Matije Korvina, Hrvatska ili bila zastupana na ugarskom saboru, ili da je ugarski sabor stvorio koji zakon obvežujući i Hrvatsku. A i u financijalnom obziru bijasmo dapače na toliko neodvisni, da smo kovali svoje novce, jedino valjane u toj zemlji, a zajednički porez bijaše samo onaj, kojega zemlja i njezini velikaši i prelati plaćaše u ime podpore uzdržavanja kraljeva dvora.

ošto smo imali i svoju narodnu vojsku „Exercitus roaticus“ zvanu, pod zapovjedničtvom bana ili vojvode. Iz toga sliedi, da se nemože pomisliti obširnija autoomija, nego što ju je hrvatska kraljevina uživala u rvom početku svoga saveza s Ugarskom.

Druga perioda našega državnoga prava pada u rieme nekih vladara ugarsko-hrvatskih mješovite krvi, u dobu habsburžke kuće. Tad su nekoji vladari namililī neku vrst centralizacije. Prem da su i hrvatskomu akonotvornomu tielu predsjedali često kraljevi. Od tada ojavljuju se hrvatski poslanici i na ugarskom saboru a pravom „veta“. Palatini ugarski pokušavaše mješati e u neke sudačke poslove hrvatske i u darovanja pleićkih dobara, ali su vazda od kriepkih banova suzbiəni bili, kao i od sabora. Njemački generali nastojaše asnije oružanom silom, sakupljenom proti Turkom, pretimati vlast zemlje i uprave u gornjoj Hrvatskoj, poaranoj i opustošenoj po Turcih. Velika strana kraevine naše pade tad pod Tursku. Ali i za vrieme tih eliquija kraljevine, znao je naš narod čuvati veći dio voga prava i svoju staru autonomiju, pa u tom čuanju i občuvanju našao je često puta kriepku podporu ugarskom zajedničtvu i u ugarskom zakonodavstvu. er tadašnji domaći i zajednički zakonici prepuni su od akonskih članaka, koji govore de auctoritate et jurisictione civili et militari bani Croatiae a Dravo usque d mare adriaticum. Prepuni su ustanova „de antiquis ibertatibus et constitutionibus regni Croatiae et Slavoniae.)bilni su naredbama, koje su ustanovljivale uredjivanje obranbu granica, razpisivanje različitih poreza, podianje i razredjivanje narodne vojske, utvrdjivanje pograičnih gradova i sklapanje traktata s inostranimi vlastmi.)vimi naredbama propuščalo se vazda „secundum veerem consvetudinem et usum“ da sabor i ban hrvatski lične naredbe stvore i izvedu za Hrvatsku.

Neću tu spominjati svim poznatu stvar o posebnom zboru kraljeva i o sklapanju medjunarodnih posebnih ıgovora, kao što je pragmatička sankcija, odricanje krune mnoge druge traktate. Neću da govorim o vlasti našeg abora razpisivati i pobirati porez, nadzirati upravu fiıancije, razpolagati svojom vojskom itd. Naš sabor znao e i u ono doba svoje pravo osobito pogledom na fiıancije braniti. Jer na našem saboru bijaše porez razpiivan, od ovuda kvota porena naznačivana, od ovuda fiıancijalna uprava tako rekuć ravnana.

Ovo je, moja gospodo, veoma znatni biljeg, da mi u drugoj periodi našega saveza od naše autonomije i državnoga prava veoma malo popustili jesmo, jer je tada ban in civilibus et militaribus bio glavar zemlje, i bez njegova znanja i privole nije se ništa smjelo vršiti, ni uredjivati u Hrvatskoj.

Treća samo perioda jednako je žalostna po hrvatsko i po ugarsko državno pravo, te ovo počimlje tekar zadnjimi godinami Marije Terezije, premda su uprav za vrieme ove kraljice Hrvati doprinieli čudesa od žrtava, tako na bojnom kao i na financijalnom polju. Sad je nastala sve to veća centralizacija, u dnu duše protivna različitim narodom naše monarkije, a po samoj naravi protivna i monarkiji ustrojenoj po slobodnoj volji i po slobodnih izborih od slobodnih i cvatućih negda kraljevina i zemalja. Ali ako je za vrieme Josipovo i Bachovo pošla centralizacija od vlade, to je kod nas ona ogorčila naš narod samo proti vladi, i to njemačkoj vladi. Nu kad je početkom ovoga vieka porodila se misao centralizacije i kod saveznog magjarskog naroda prema našemu narodu, onda su došla u krvavi sukob ona dva kroz stoljeća prijateljski živuća naroda, i bit će žestoke borbe, to možemo jasno i glasno kazati pred čitavim svietom, dok god se bude misao centralizacije širila s nova, jer nema nesnosljivijeg jarma nego gospodstvo naroda nad narodom, kako dobro reče neki českí rodoljub.

Sa žalošću moram konštatovati, da je duh ove centralizacije navladao podobro i one, koji su na federativnom temelju bielog lista Deakova sklopili nagodu medju nama i Ugarskom. Jer je u njoj još ostalo premnogo ne klice, koja je rodila borbu Hrvata od godine 1825. do 1828. i 1868. do 1873.

Ja neću danas razglabati faktično naše državno-pravno stanje poslje nagode g. 1868. i 1873. Neću prispodabljati državno-pravno stanje sadašnje prema onomu od prvih dvih perioda, jer bolno čuvstvo nebi dozvolilo da triezno i hladno govorim o tom predmetu. Ali pošto je većina naroda ustavnim putem zakonom stvorila tu nagodu, svaki državnik ima se strogo pokoravati ovomu zakonu, dok se nepromieni. Ali je sveta naša dužnost, da uvjek barem ono odlučno zahtievamo, što nama uprav i po tom zakonu pripada. Te zato nemogu nego odobriti taj fakt regnikolarnog odbora, koji je volio prekinuti za neko vrieme dogovore s Ugarskom, nego li popušćati u pravednih zahtjevih, a ufam se od patriotizma članova regnikolarne deputacije, da neće napustiti nijedno pravo što nas po zakonu ide.

Što sliedi iz toga, sliedi: ako naš sabor neće desavoirati dosadanje i buduće postupanje kraljevinskog odbora, ako se želi dapače koristiti u buduće dosadanjimi premda malimi rezultati dogovora, onda mu nepreostaje ino, nego prihvatiti predlog financijalnog odbora, te mirno i oprezno čekati na konac i cjelokupni uspjeh dogovora, jer, da su, primjerice budi rečeno, krajiški proventi u novo i u staro doba od financijalne uprave ove zemlje doista pobirani bili, sviedoče nam i stari saborski zaključci, uslied kojih su ovi krajiški dohodci upotriebljivani na uzdržanje vojske i na gradjenje tvrdjava na granicah naših. Da župnički bir belovarski nama pripada i da prihodi od željeznica, biljegovina, poštarina itd. krivo dosad u našu korist uračunani nisu, priznava se i s ugarske strane.

Nevidim dakle razloga, zašto da onake drastičke korake poprimimo kaki nam se preporučuju i da već

sada kažemo: Mi želimo prekinuti svaki savez s Ugarskom; želimo prekinuti svako produljenje nagodbe i po tom doista stvoriti ono, što veli vriedni naš predgovornik g. Vrbanić, stvoriti tobožnji kaos.

Ja mislim, da mi iz toga kaosa, kojega u cielovitosti sbilja i ja priznajem, jedino možemo izaći, ako se zakonitoga puta držali budemo, a zakoniti put propisuje nam da su jedini faktori sporazumljenja regnikolarne deputacije, koje imadu riešiti sva preporna pitanja. Ova preporna pitanja za sada su odgodjena i ona će se morati riešiti.

Ja sam uvjeren, kao što mi možemo još neko vrieme čekati, da ćemo ipak onda, kada jedan put na stol kuće dodju resultati ovoga dogovora, ako nam nebudu po ćudi i budu li vriedjali prava države i zemlje naše, da ćemo jih jednodušno odbiti.

To ja očekujem i od patriotizma članova kraljevinskoga odbora, to očekujem i od svakog zastupnika naroda. Ali ujedno držim, da i saveznica Ugarska neće nadalje čekati na podpuno oživotvorenje zakona nagodbenoga navlaš pogledom na sjedinjenje Krajine i pogledom na mnoge zloporabe, koje se čine od zajedničke uprave financijalne, komunikacionalne i domobranske, a i od iste nastavne, koja nam evo upliva na Hrvatsku glede Rieke i tamošnjih učilištnih zavoda. Ja se ufam, da će i državnici ugarski uvidjeti, ako žele doista s nami u prijateljstvu biti i ako ga žele uzdržati, da se tada moraju staviti posve na onaj temeljni zakon, koji jim propisuje i kojega samo mi jedini pravedno tumačimo.

Ja držim, da će se naći i u Ugarskoj više takovih ljudi, kao što se je našao jedan od najplemenitih članova ljevice, koji će prema hrvatskim zahtjevom biti pravedan.

Ja držim, da će Ugarska uviditi, da sadašnji položaj Europe po nas Hrvate dosta je sgodan, pa da bi Hrvatska 100 puta laglje bez Ugarske biti mogla, nego li Ugarska bez Hrvatske. Jer, pogledali mi ili za ledja na balkanski poluotok, ili pogledali na naše srodne pokrajine u Austriji, svuda imademo neko osjećanje, koje nas hrabri. Dočim Magjari bez prijateljstva s nami nemogu nikada do pravoga mira doći.

Iz svega toga mislim, da nećemo pogriešiti, ako li u načelu predlog financijalnoga odbora primimo i nagodbu popunimo.

Što se same forme tiče, proti kojoj su dvojica gospode progovorila, premda sam ja u financijalnom odboru branio načelo, da se mjesto 1879. godine ima staviti temeljem zakon od god. 1873., umiruje me ipak ta okolnost, što se u očitovanju naročito kaže, da sabor imade tumačiti ovo produljenje na temelju zakona od godine 1873., premda priznati moramo, da i zakon od god. 1873. nesadržaje samo financijalne nagodbe, nego i politički ustav.

U ostalom, kao što se u bitnosti slažem sa g. dr. Vrbanićem i prijateljem Vojnovićem, glede mnogih nazora, mislim, da već i s toga nećemo pogriešiti, ako čitavu stvar kraljevinskomu odboru i nadalje povjerimo, jer imamo u njemu čiste rodoljube, a kako se ufamo, imamo i čvrste branitelje naših prava, medju kojimi bijaše i moj predgovornik, pak kada budu oni kriepko i oduševljeno u kraljevinskom odboru branili naše stanovište, uvjeren sam, da će ono produljenje nagodbe dobrim plodom uroditi i da će posljedica toga biti, da ćemo postignuti sve ono, što od Magjara zahtievamo.

S toga primam ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Počimlju interpelacije i odgovori na interpelacije.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelacije.

Jovan Živković: Visoki sabore! U jednoj sjednici mjeseca rujna izvolio g. zastupnik Mihalović staviti na vladu dvie interpelacije: jednu, koja se tiče javne sigurnosti, druga, koja se tiče poplave dogodivše se u Slavoniji, usljed koje bi mogle nastati pogibelji po tamošnje žiteljstvo.

Meni je u kratko odgovoriti na ove interpelacije, i to na prvu, koja se tiče javne sigurnosti.

Kada je današnja vlada nastupila svoje djelovanje u ovoj zemlji, to je bio prvi korak, da je već mjeseca siečnja god. 1874., kada je započela svoju radnju, izdala obsežnu naredbu . . .

(Galerije se prazne, i usljed toga štropot nastaje.)

Predsjednik: Molim, neka se galerije mirno razilaze.

Jovan Živković (nastavlja): izdala je velim, obsežnu naredbu, kako da se imade glede javne sigurnosti u zemlji postupati. Ona naredba crpljena je na izkustvu dobivenom iz izviešća oblastî, a stranom iz pritužba vladi neposredno podnešenih.

Kako je ova naredba digla javnu sigurnost u zemlji, mogu samo u tom pogledu dvie rieči reći, i to: da je javno mnienje ovu naredbu, koja odsudjuje korake u pogledu javne sigurnosti, s največim zadovoljstvom primilo. Ova naredba odredjuje: kako se imade bezposlicami i skitalci postupati, i doskočiti vagabundom, da neidu od mjesta do mjesta bez putnice; kako se imade s ciganima postupati, koji su, kako znamo, rodjeni tati; kako se imadu noćne straže urediti; kako se imade s pašom postupati, gdje se najlakše konjokradje dogode; kako se imade kod porabe čamaca i kod prometa s čamci postupati; kako se imade sa sumnjivimi osobami postupati, kada se iz zatvora kući vraćaju; kako imadu obćine s ostalimi sumnjivci postupati; kako se imade kod marvinskih vašara postupati. Jednom riečju, ova naredba obsiže sve potrebite mjere za javnu sigurnost, te je točna, pa i jasna, premda nije ništa nova, jer je vlada

tekla, gdje je ovo, gdje ono već izvedeno, samo je to ve svela u jedno, da se obćine lakše ravnati mogu, i ako jim je u pojedinih slučajevih postupati; a stajalo do organa javnih, kako se to izvesti imade. Zato je lada odredila i to, da je svaki podžupan dužan — za nda kotarska oblast, sada podžupanija — svakog mjeseca podnašati izviešće o stanju sigurnosti u zemlji, i o ačinu vršenja naredbe, i imenito o noćnih stražah, do ojih je najviše stajalo. Reći moram, da je ovo ponje težko išlo, jer se naš narod težko priučiti na ono, to ga sili na bezplatan rad. Noćnu je stražu bilo naježje uvesti, ali je to ipak pošlo za rukom.

Vlada ne samo da ima redovita izviešća od podžuanija glede javne sigurnosti, nego i ubavjesti, što se e sbilo i dogodilo, i prema tim ubavjestim postupa i dredjuje vlada dalje, na koliko shodno pronadje. Tako e je dogodilo, gospodo, da je u onom predmetu, glede kojeg je veleštovani g. interpelant interpelirao vladu u mjesecu rujnu, već u tom mjesecu povodom ove naredbe, koju sam malo prije bio tako slobodan razčlaniti, veliki župan g. Kršnjavi podnio izviešće o stanju sigurnosti. Njegovo je izviešće potanko pokazalo, što i kako se je dogodilo za onaj mjesec dana. Bila su u tom mjesecu tri slučaja težke tjelesne ozlede, jedan slučaj ubojstva, pet slučajeva kradje, i navedeno je u izviešću, kamo je koji od zločinaca predan, i odkuda je koji, kao takodjer i glede vršenja noćne straže, i da je ta povećana. Kada e usljed ove interpelacije veliki župan pozvan bio, da se izjavi, kako je to moguće, da su se ipak u tom mjesecu ovakvi i onakvi dogodjaji sbili, koje je nabrojio g. interpelant, on je odgovorio, da je baš u tom mjesecu za sigurnost javnu izvanredno više potrošeno, nego inače, mu da nestoji izdaleka ono, zašto veleštovani g. interpelira, da se je naime dogodilo 6—8 prijava na dan. On je taksativno naveo sve one slučajeve, koji su se u tom mjesecu dogodili, i kazao, da su ponajviše krivi tomu baš naši vlastelini — žalibože da moram kazati — u Slavoniji, gdje imadu svoje čorde i pustare, pak obično uzimlju za sluge ljude bez ikakve putnice i legitimacije, a to su obično ljudi oni, koji dodju prieko Drave. Usljed toga izdana je naredba od vlade, da imade odmah podžupanija kroz poglavarstvo obćinsko sve pustare obići, te svakoga slugu, koga bez putnice zateče, izagnat, a vlastelina strogoj kazni podvrgnuti, i ja se nadam, da će se usljed ovog vladinog naloga doskočiti takvim osobam, koje neimadu legitimacije.

Veliki župan nadalje predlaže, da se ovdje inače nemogu druge mjere poprimiti, nego da bi se, na koliko bi visoki sabor i vlada u stanju bili, ojačale postaje oružničke. Mi tu potrebu uvidjamo, gospodo, i moram reći, da mi niti iz daleka nemamo podpuno stanje oružničtva onako, kako bi moralo biti, i što se propisuje. Propisano jih je 400, a mi nemamo više nego 320, zato, jer se je htjelo tečajem godine nešto prištediti, pak namaknuti ondje, gdje je treba, a ovdje bi trebalo, što će vlada i učiniti na koliko joj moguće bude tečajem buduće godine i povećati postaje oružničke u Slavoniji, kako to veliki župan predlaže.

Iz prvoga neka izvoli veleštovani g. interpelant uviditi, da je vlada prije interpelacije poprimila shodne mjere, da se koliko moguće, doskoči potrebam javne sigurnosti. Ja mislim, da će se on s ovim odgovorom zadovoljiti, a visoka ga kuća primiti na znanje.

Dragutin Mihalović: Ja imadem sliedeće odgovoriti na odgovor presv. gosp. predstojnika. Ja sam govorio o slučajevih sbivših se mjeseca kolovoza, medjutim svejedno.

Što se prvog diela odgovora presv. g. tiče, to moram priznati, da je istina, da su vladi sve okolnosti poznate bile, ali je samo velika razlika medju proglašenjem propisa i izvedenjem istih; i radi se samo o tom, je su li ti propisi izvedeni.

Što se drugog diela odgovora tiče; istina je, da imade prediela u Slavoniji gdje inostrani idu u službu; ali jih ima gdje i domaći idu u službu.

Ja priznajem i odobravam sve ono, što je izvolio kazati presv. gospodin, da se ima gledati na one ljude, ali na to bi trebalo takodjer strogo paziti, da nitko, koji nema dozvole od županije, nemože baruta dobiti.

Ovo, što kaže presv. gospodin, da se mora oružničtvo povećati, nadam se, da će se buduće godine učiniti, i u proračunu za buduću godinu na to obzir uzeti, jer je više putih za to vlada umoljena, da jedan put pitanje strože sigurnosti uredi, i dotle primam na znanje ovaj odgovor.

Predsjednik: Uzimlje li vis. sabor odgovor presv. g. predstojnika za unutarnje poslove na znanje?

(Prima se.)

Odgovor je primljen na znanje.

Jovan Živković: Visoki sabore! Na drugu interpelaciju velešt. zastupnika g. Mihalovića stavljenu u istoj sjednici mjeseca rujna, u predmetu pomoći za žitelje od gladi stradajuće u Slavoniji, odgovoriti mi je sliedeće:

Prije već nego li je ova interpelacija došla, obratila se je vlada na sve županije i pitala, kako stoji s ljetinom, gdje se dogodila poplava, hoće li narod doći do kakve oskudice, da se doskoči eventualnoj nesgodi.

Došla su izviešća sa svih strana dosta povoljna, da se glada nema bojati. Zločesto je samo stanje u sriemskoj županiji, i u delničkoj i karlovačkoj podžupaniji, ali se tu nepredlaže, da se zajam dieli, nego li radnje, jer se zajam obično potroši i narod dodje u veću nuždu, nego je prije zajma bio.

Što se tiče miholačke obćine, tamo je skupština podžupanijska našla za dobro, da se dade obćini zajam od 1500 for. Ali mjesto toga zajma sakupilo se je za tu obćinu 1050 for. i nekoliko krajcara, te se je poslalo onoj obćini, da tu svotu podieli. Kod nje prestaje potreba zajma, jer je dobila novaca.

Osim toga su osječka i druge podžupanije navele, koje su radnje potrebite, i kakve bi se izvesti imale. A baš u ovom pitanju, tu se navela i ona cesta, koja bi se mogla za slučaj potrebe izgraditi, da si narod kruh zasluži.

Visoki sabore! Vlada nalazi za najprikladnije i najbolje sredstvo ove radnje, da se pruži narodu prilika što zaslužiti. Podžupanijske su skupštine imenito navele, koje bi radnje potrebite bile, i na koje bi se obćine te radnje porazdieliti imale.

To ćemo opet, na koliko budemo više imali, više dati, a na koliko manje, manje dati. Svakako ćemo gledati, da se ondje, gdje je najnuždnije, prema proporciji nuždne odmjere radnje.

Ja mislim, da će se g. interpelant i ovim odgovorom zadovoljiti.

Predsjednik: Ja molim g. interpelanta, neka se izjavi, da li se zadovoljava s ovim odgovorom?

Dragutin Mihalović: Ja primam odgovor na znanje, samo molim presvietlog g., da se predstojeće radnje obćinam podiele, ne zakupnikom.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor odgovor ovaj na znanje.

(Uzimlje se.)

Odgovor ovaj uzet je na znanje.

Rieč ima presvjetli g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Čast mi je odgovoriti g. zastupniku Roguliću na njegovu interpelaciju, koja glasi (čita): „Je li istina, da je vis. vlada svojom naredbom od 10. veljače 1879. br. 366 odredila, da politička obćina Trpinje udovici nekadašnjega na vjeroizpovjednoj školi u Boboti bivšega učitelja Tomića, izvjestnu mirovinu od dana njegove smrti plaćati ima i mora; i ako je istina, na čem visoka vlada tu svoju odredbu osniva, i da li vis. vlada namjerava tako isto postupati ne samo u pogledu vjeroizpovjednih učiteljskih udovica, nego i u pogledu samih vjeroizpovjednih učitelja?

Ovdje moram najprije izjaviti gosp. interpelantu, da to nestoji, da bi bila zem. vlada naložila obćini političkoj Trpinje, da ona ima plaćati mirovinu učiteljskoj udovi Tomić. Do godine 1877. obstojala je politička obćina Bobota, i politička ta obćina Bobota namirivala je sve školske potrebe posebnim proračunom za svaku područnu obćinu — dakle je obćina Bobota davala i mirovinu udovici pokojnoga učitelja Tomića. God. 1877. pri arondiranju obćina utjelovljena je obćina Bobota političkoj obćini Trpinje, a škola u Boboti ostala je i nadalje konfesionalna. Crkveni i školski odbor obćine Bobote razporezivao i namirivao je sve potrebe školske. Na temelju tom vlada je izrekla, da mirovinu učiteljskoj udovici Tomićevoj imade plaćati ona obćina, koja je plaćala mirovinu, pokojnomu njezinomu mužu. A držala je, da je to sasvim u redu, te je ostavila na volju dotičnoj obćini, da zatraži pripomoć u tu svrhu iz školskih fondova u gornjih Karlovcih.

Obćina bobotska utekla se je vladi zemaljskoj i molila, da bude riešena od dužnosti toga plaćanja a vlada je odgovorila, da se obćini trpinjskoj nije naložila dužnost, da plaća ovu mirovinu, dapače je rečeno, da nesmije plaćati mirovinu. Izdavši vlada ovu odluku, da udova imade dobiti podporu, milostinju od one penzije, koja se davala mužu, izdavši onu odluku, vlada nije mislila polagati glavnu važnost na pozitivni dio pitanja, tko da plaća mirovinu rečenoj udovi, nego da je glavna važnost stavljena na negativnu stranu pitanja, naime, da se ova mirovina nesmije preuzeti na teret političke obćine Trpinje, koja nije pozvana, da za konfesionalne škole nosi troškove koje mu drago. S te strane vlada shvaćajuć odluku, nije mogla iste promieniti.

U ostalom dodajem još i to, da se nada zemaljska vlada, da crkvena i školska obćina bobotska već s razloga pravičnosti neće bez pomoći ostaviti udovu svoga bivšeg učitelja.

Obćini Trpinje nije nikakova dužnost naložena, nego je izrečeno, da ova obćina bobotska, kako je plaćala mirovinu pokojnomu učitelju, tako da bi ona imala plaćati i udovi.

To sam imao odgovoriti na dotičnu interpelaciju.

Predsjednik: Da li se g. interpelant zadovoljava ovim odgovorom vlade?

Mihajlo Rogulić: Meni je vrlo žao, da se nemogu zadovoljiti odgovorom ovim. Nisam znao, da će se danas odgovoriti, jer bi bio donio spise, iz kojih bi se bio vis. sabor uvjerio, da nije odgovoreno na ono, što se pita.

Udovica Tomić nije imala nikakove mirovine od obćine bobotske, van ju je tražila kod obćine trpinjske i kod vlade, a od vlade stigla je naredba na podžupaniju i gospodinu podžupanu je naloženo, da imade pod odgovornošću dotičnoga načelnika i poglavarstva obćine Trpinje kao zajednička u proračun uvrstiti mirovinu udovi Tomić. Oni su to učinili uz protest odbora političke obćine Trpinje, ali jim se odgovorilo: Zašto bi se oni tomu protivili, zašto nebi dali mirovinu učiteljici Tomić?

Odbor se je obratio na vis. vladu, koja je promienila odredbu prijašnju, pa je kazala ovo, što sada kaže presv. gospodin: da nije nakana vlade, da tu mirovinu plaća obćina trpinjska.

S toga razloga nemogu se zadovoljiti s odgovorom presv. g. predstojnika, odjela za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na interpelaciju g. Rogulića.

(Prima se.)

Ovaj odgovor vlade uzet je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Gosp. narodni zastupnik dr. Vojnović stavio je u 54. sab. sjednici na kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju (čita):

„Da li je istina, da su se preduzeli od strane kr. zem. vlade koraci potrebiti, da se sadanja klasifikacija djakovačke pučke mužke učione preinači u niži razred? Da li bi eventualno sniženje razreda djakovačke škole moglo donieti uštrba pravu na beriva jur stečenom po sadanjih učiteljih iste škole?"

Na tu interpelaciju čast mi je izjaviti, da obavjest, koju su dobili učitelji djakovački, nije točna. Neradi se tu o novoj klasifikaciji škole djakovačke. Vlada je opetovano odbila predlog obćine djakovačke, da se snizi plaćevni razred, u koji je ona škola uvrštena; ali sa mnogo strana stigle su pritužbe, da su se neke obćine preko mjere obteretile svojom klasifikacijom škola, a vlada je, da vidi, koliko je u tom istine i temeljitosti, pozvala političke oblasti, neka se izjave, da li su se i koje su se obćine klasifikacijom škola preobteretile.

To je sve u stvari, a nije se tu radilo o školi djakovačkoj.

Kada bi nastala gdje potreba, da se u kojem mjestu u niži plaćevni razred uvrsti škola, to će biti, kako se vlada nada, bez svakog uštrba na stečena prava, a isto sniženje klasifikacijom, kretati će se samo na stanovitom krugu.

Toliko mi je odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika Vojnovića.

Molim vis. sabor, da izvoli uzeti na znanje ovaj moj odgovor.

Predsjednik: Molim g. interpelanta, da se izjavi, je li se ovim odgovorom zadovoljava?

Dr. **Konstantin Vojnović**: Zadovoljavam se.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Odgovor vlade prima se na znanje.

Rieč ima zastupnik g. dr. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: Nadvojvoda Maksimilijan, polazeć u Meksiko, odrekao se je prava nasljedstva i baštinjenja u obitelji Habsburg-Lorena

Kod onoga odreknuća bijaše službeno pozvan svjedok kancelar Hrvatske, kano i kancelar Ungarije.

Jesenas odrekla se je onih prava nadvojvodkinja Marija Kristina.

I tu bijahu svjedoci odreknuću predsjednici skupština bečkih i peštanskih i povjerenstva Rusije i Prajske, povjerenstva, koja se inače zovu ministarstva Austro-Magjarije.

Moguće, da medju tako zvanimi ministri Ungarije bijaše i onaj službenik, koji se zove ministar za Hrvatsku; nu jer toga službenika Hrvatska posredno i neposredno neimenuje; jer joj on nije odgovoran i jer je on udo, budi rečeno, magjarskoga ministerija, s kojim je možda i pozvan, jer ja ga nemogu smatrati zastupnikom ili svjedokom od strane Hrvatske.

Razlika u ponašanju dinastije kod tih odreknuća odviše je jasna: kod prvoga odreknuća ona se je smatrala napram kraljevini Hrvatskoj isto onako držanom kano i naprama kraljevini Ungariji; kod drugoga odreknuća ona za Hrvatsku nezna, kako ni za Jazygiju ili drugi komad Ungarije.

Tu je razliku dinastija i činom pokazala.

S mojega stajališta, ja razumijem tu razliku. Nadvojvoda Maksimilijan odrekao se je za adrese sabora hrvatskoga godine 1861., gdje je samostalnost Hrvatske uzdržana, a odreknuće Marije Kristine obavljeno je za vaših nagodba.

Nu, ja želim znati, kako visoka vlada i njezini vriedni drugovi tu razliku u postupanju dinastije razumiju, i za doznati to, stavljam na visoku vladu sliedeću interpelaciju (čita):

„Zna li visoka vlada, zašto kod odreknuća nadvojvodkinje Kristine na prava nasljedstva i baštinjenja u gospodujućoj obitelji od strane Hrvatske nitko nebijaše svjedokom; ako zna uzrok tomu pojavljenju, može li nam ga kazati?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Preuzv. g. ban: Ja mislim, da je suvišno na tu stvar tako jasnu otezati odgovorom. Ja sam, kako je poznato svemu našemu narodu, u ono doba, kada se je odricao svojih prava na priestol pokojni nadvojvoda Maksimilijan, a poslje cesar meksikanski, kao kancelar hrvatski istina imao sreću biti svjedokom kod odreknuća pokojnoga Maksimilijana.

Onda, gospodo, nije bilo tude bana, nego samo kancelar, premda je onda Hrvatska imala bana. Sada ja neznam, kako onda ban nije imao u tom upliva, tako je opravdano, da kažem, da ga po ovom istom pravu niti kod ovoga čina opet nije imao.

Izvolio je kazati gosp. upitnik, da je bio neki tamo od strane Hrvatske. Na to moram službeno kazati, da neznam toga, nego naravno držim, ako je hrv.-slav. ministar tamo bio — što mi službeno poznato nije — da je on nekim načinom zastupnikom bio i naše kraljevine; naravno, načinom onim, koji odgovara današnjemu stanju stvari. Jer u istinu, to je poznato i samomu veleštovanomu g. upitniku, da svaki službeni čin, koji se poduzimlje, mora biti učinjen na temelju zakona i onih naredaba, u kojih se doba takav korak poduzimlje. Drugačije nije. Dakle u kratko da rečem: kao kancelar bio sam onda, ali bana nije onda tamo bilo, nego mjesto njega kancelar. Sada opet tamo nije bilo bana, nego mjesto kancelara, koga više nema, hrvatsko-slavonski ministar.

Ja mislim, da sam odgovorio na ono, što je izvolio g. interpelant pitati, i nadam se, da će se možebiti time zadovoljiti, te molim vis. kuću, da izvoli ovo očitovanje na znanje uzeti.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant ovim odgovorom preuzv. g. bana?

Dr. **Antun Starčević**: Žao mi je, da se nemogu ovim odgovorom zadovoljiti; jedno, jer ja nisam pitao, zašto nije preuzv. g. ban bio, nego sam rekao upravo: zašto nije od strane Hrvatske nikoga bilo?

Drugo: da je ono vrieme kancelar bio svjedokom, stvar je sasvim u redu, jer je ban bio podčinjen kancelaru, koji je bio najveći dostojanstvenik ove kraljevine. Danas pako toga nema.

Ja sudim, da je danas ban glava ove zemlje; ne onaj član, koji imade mjesto medju magjarskim ministarstvom i koji nema zakonite oblasti u Hrvatskoj, osim pošte medju domaćom vladom i magjarskim ministarstvom. Zato smatram, ako je bio tako zvani hrvatsko-slavonski ministar kod onoga odreknuća, pa ipak Hrvatska nije bila ondje zastupana.

Zato se nemogu zadovoljiti s odgovorom.

Preuzv. g. ban: Ja mislim, da je suvišno prepirati se više o tom pitanju, jer najposlje, što bi sliedilo odatle? Ako stoji teorija štovanoga g. upitnika, sliedilo bi to, da ono odreknuće nadvojvodkinje, a sada kraljice španjolske, Kristine, nije u redu, nije zakonito. Sada tu teoriju postaviti, neznam, kakove bi to posljedice moglo imati? Nikakove. Mislim, da praktične bar nikakove nebi bilo. — Može čovjek postaviti takovu teoriju, kada se postavi na neki temelj. O tih dakle teorija, mislim, da nije mjesto ovdje se prepirati.

Ovdje je samo pitanje, je li bio tko zastupan i je li bio zakonito tamo zastupan? Ja držim, da danas stoji ova teorija državna, da hrvatsko-slavonski ministar većinom kod svih velikih političkih intervencija učestvuje, te je i ovdje učestvovao. To držim po današnjih teorijah. Možebit se to g. upitniku nedopada, a možebiti, da se niti meni nedopada, ja neznam, ali to je po današnjoj teoriji.

Tako je, ter molim, da se ovaj odgovor primi na znanje.

Predsjednik: Molim gospodu, neka izvole na mjesta, jer će se morati glasovati ustajanjem.

Ja stavljam pitanje: Uzimlje li vis. sabor na znanje odgovor preuzv. g. bana na interpelaciju zastupnika g. dra. Starčevića?

Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Odgovor preuzv. g. bana uzet je na znanje.

Rieč ima zastupnik g. Miškatović, da stavi interpelaciju.

Josip Miškatović: Kao svaki javni službenik, vis. sabore, tako i pučki učitelji, kada zadobiju koje mjesto, ne samo da imadu dužnost vršiti službu, nego i pravo na svoju eksistenciju. pak ovo pravo mogu samo tim izgubiti, ako ga svojom krivnjom izgube, t. j. ako se budu ponašali onako, kako to propisi za njihovo zvanje, za njihovo stanje zabranjuju. Ako li povodom zem. vlade bilo javni službenik, bilo pučki učitelj izgubi pravo na svoju eksistenciju, koja je spojena s njihovom dužnošću obučavanja, onda ne samo da se lišavaju pučki učitelji svog prava i eksistencije, nego mogu biti i moralno do kraja ubijeni.

Ja sam ovo zato naveo, što mi je poznato, da je zemaljska vlada odpustila jednu učiteljicu u obćini fužinskoj, kojoj se u dokaz veli, da se je tako ponašala u nekakovih preporih u istom mjestu sa učiteljem, da je bilo njezino ponašanje na sablazan ciele obćine.

Proti ovoj odsudi u dekretu zem. vlade, čini se meni, da govori sliedeća molbenica, koju sam ja dobio iz obćine fužinske, pod kojom su podpisani svi odbornici obćine i mnogo drugih najodličnijih žitelja te obćine; kojom mi pišu (čita): „Podpisani zastupnici obćinski potvrdjuju, da je ta učiteljica revno uz zadovoljstvo poslovala i uzorno se ponašala tako, da žalimo, što je maknuta s ovoga mjesta.“

Ako ovako pišu svi odbornici one obćine, onda ja mislim, da nikako nemože postojati, da je ponašanje one učiteljice bilo na sablazan one obćine.

Nu još više. Dotična je obćina i ona osoba, koje se to tiče, molila vladu, neka se proti toj osobi povede iztraga, a na ovu molbu nije nikada došao nikakav drugi odgovor, van ovaj dekret, gdje se ova učiteljica odpušta.

Ovim, ja mislim, vis. sabore, da je ne samo oduzeto pravo na sve one koristi, koje je primila svojim namještenjem, ne samo da je njezin prošli život uzaludan postao, nego je njezina moralna i materijalna eksistencija u najveću opasnost došla i ja mislim, da se to bez velike potrebe učiniti nebi moglo.

Ja znam, vis. sabore, da žalibože u pučkom stališu imade nepodobština premnogo, i da radi tih nepodobština imade glasova sa više strana, da vis. vlada nedrži dovoljno uzde nad ovim stališem, ali se bojim, da je baš tim povodom vis. vlada možebiti na nepravu mjestu previše tu uzdu nategla i naškodila nepravoj i nezasluženoj toj osobi, koja druge eksistencije nema, do li one, koju si je stekla svojim dosadanjim pravom. Zato se usudjujem staviti sliedeću interpelaciju (čita):

a) „Hoće li svietli ban odrediti iztragu, da se dodje do jasne istine u stvari odpuštene fužinarske učiteljice?

b) Ako se dokaže njezina nekrivnja, za koju govore odbornici fužinarski, hoće li se odpuštena učiteljica na svoje mjesto uzpostaviti.“

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Na ovu interpelaciju čast mi je odgovoriti odmah, jer mi je stvar, koja se sbila prošle i ove godine, dobro poznata.

Već god. 1876. i 1877. nastala je razmirica izmedju ravnajućega učitelja i učiteljice u Fužini. Zemaljska vlada nastojala je tu razmiricu najprije blažim putem utaložiti, te je nalog dala žup. školskomu nadzorniku, da on ove pruće se stranke po mogućnosti izmiri.

Školski nadzornik zadovoljio je ovoj svojoj zadaći i sliedilo je izmirenje medju strankami, ali žalibože to nije bio stalan mir, nego samo primirje.

God. 1878. na novo je nastala borba izmedju ravnajućega učitelja i izmedju učiteljice. U toj je razmirici jedan i drugi krivac: ravnajući učitelj za to, što nije imao takta, koji bi se mogao i morao od njega zahtievati napram njegovoj suučiteljici — kolegici — a učiteljica, da nije imala nikakova uztrpljenja, da je bila osorna i da se je svim odredbam protivila.

Napokon je bila zem. vlada prisiljena, da se jednom uvede red, da se razklimana disciplina opet na novo uvede u tamošnju školu, te je dala nalog školskomu nadzorniku, da povede iztragu, makar u prisutnosti kojega mjestnoga školskoga odbornika i da izviesti zem. vladu, što je učinio.

Nadzornik je izvjestio, da je opet izmirio, ali to izmirenje trajalo je možebit jedan sat, jer onaj isti dan, kada je izmirio stranke školski nadzornik, podniela je tužbu učiteljica i to ne na školski odbor ili na nadzornika, nego na političku obćinu proti ravnajućemu učitelju. Te sablazni, koje su nastale tamo, nije mogla zemaljska vlada dalje trpiti u interesu reda, u interesu discipline i u interesu samih obćina, koje su si navalile toliki teret radi škola.

Učitelj i učiteljica, mjesto da misle, kako će svojoj liepoj i uzvišenoj dužnosti zadovoljiti, misle samo na intrigue, kako će jedan drugoga grizti i otežčati službu, u koju su postavljeni, s toga nije preostalo drugo zemalj. vladi, nego ukloniti jednoga i drugoga.

Istina je, da je i vlada dobila od dotične obćine podpisa od mnogo osoba, ali se je zem. vlada uvjerila, da je medju timi osobami bilo i imena takovih, koji su podpisali i tužbu proti učiteljici, što je potaknulo vladu, da se dalje obaviesti, kakovo je ponašanje jednog i drugog. Proti moralnomu ponašanju jednoga i drugoga nema nikakove pritužbe, nego se uvjek svadjalo i grizlo na sablazan same obćine.

Što je učiteljica 1878. godine jednom prilikom učinila, to ovdje neću ni napomenut, što je na sablazan bilo obćini i djecici, koju ona podučava.

Zato zem. vlada na opetovanu molbu i učiteljice same i obćine, nije mogla na ino, nego ostati kod svoje prijašnje odluke.

Ja nebi mogao u pogledu ove interpelacije, odnosno molbe, dati g. interpelantu nikakva obveznog očitovanja, što će vlada učiniti, jer ja mislim, da vlada kao eksekutivna vlast mora postupati onako, kako će moći odgovoriti za sve odluke u svih svojih poslovih.

Vladi se predbacuje, da nedrži u redu učiteljstva, da je zanemareno učiteljstvo i razuzdano. Vlada nemože stati na put svakomu izgredu, jer ona najkašnje doznaje, što se ovdje ondje sbilo, ali kada ona vjerodostojno dozna, da koji učitelj ili učiteljica nevrši svoju dužnost, i da nemogu ostati u mjestu radi velike sablazni, ona je dužna potražiti proti lieka.

Niti je učitelj, niti učiteljica lišena svoje službe. Oni su samo lokalno maknuti. Učitelj dobio je već drugo mjesto a i učiteljica mogla je dobiti, da je htjela, ali ona misli, da ima pravo na ono mjesto, pak nije tražila novoga mjesta.

Vlada se brini za to, da, ako koga učitelja lokalno makne, da ga čim prije namjesti.

Ja molim g. interpelanta, a isto tako i vis. kuću, da primi na znanje ovaj odgovor.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant ovim odgovorom vlade?

Josip Miškatović: Moram ovo očitovanje na znanje primiti, ali mi se čini, imajuć ovakovu izjavu cielokupne obćine fužinarske, da uzrokom tomu, što su okolnosti bile onakove, kao što je presvietli g. razložio, meni se čini, da je bio toj cieloj prepirki gosp. učitelj kriv i da vlada nije imala pravo, da i učiteljicu kazni.

Ja, mislim, da bi bilo posve pravo, da se digne i makne učitelj, a kada obćina ovo svoje svjedočanstvo daje učiteljici, da bi ista mogla ostati na svom mjestu.

Dr. **Pavao Muhić**: Na to mi je odgovoriti u kratko, da je vlada sa kompetentne strane obavještena, da je učiteljica više kriva nego li učitelj i da ga je ona svojim osornim ponašanjem dražila i borbu izazivala.

Predsjednik: Uzima li visoki sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Gospodo! Tiskovni zakon naš bijaše, a još više provedba njegova, bila je već predmetom interpelacija u saboru.

U saboru izmedju g. 1866. i danas bilo je sa strane vlade odgovora, koji su djelomice zadovoljili, a djelomice nisu. Ali jedan je od ovih odgovora ponajvažniji, jer je obvezatan za našu vladu; odgovor onaj, kojeg je dao preuzv. g. ban na interpelaciju g. zastupnika Vončine 24. rujna 1877. Onim je odgovorom ban priznao, da ovaj zakon, kako ga provadjaju oblasti naše, da je drakoničan i prestrog u svojoj provedbi, te bi ga po njegovu mnienju valjalo ublažiti.

On je doduše kazao, da je postupak organa bio zakonit, u čem se možda ja neslažem i obvezao se preuzv. g. ban, da će ovu stvar u ozbiljni študijum uzeti i saboru

zakonsku novelu predložiti. Sabor je uzeo tada taj odgovor na znanje, a mi smo svi izgledali zakonsku novelu od strane vlade.

Dvie su godine minule, a tiskovni zakon ostao je, kakav je bio prije dvie godine — promjenilo se nije ništa, niti nam je poznato, da li je vlada kakovu zakonsku osnovu izradila ili ne, i da li ju kani predložiti ili ne.

Ja neću, da ovom zgodom upozorujem na situaciju, gospodo, u kojoj se Hrvatska nalazi. Ja ću samo u kratko i jednostavno upitati preuzv. g. bana ovako (čita):

„Zašto preuzvišenost vaša sve do danas nije predložila saboru one preinake tiskovnih zakona, koje je u odgovoru svom na interpelaciju zastupnika Ivana Vončine u sjednici saborskoj od 24. rujna obrekla?

Kani li u obće onomu obećanju svomu zadovoljiti, pak ako kani. kada?

Predsjednik: Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svjetlomu banu.

Rieč ima zastupnik g. dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Kad se predišavši sastanak sabora ovoga dovršio, pozovu me moji komitenti u Ilok u svoju sredinu. Naravno je, da sam se tomu pozivu odazvao i k njima otišao.

Šta sam tamo našao? Raztužena srdca, ogorčene duhove; tako da me je to užasnulo.

Povod i razlog ovoj raztuženosti srdaca i ogorčenosti duhova jesu ovi čini:

Od dužega vremena, a naročito u posljednje doba, gone se podnesci stranaka, ćirilicom napisani, svakovrstnim načinom.

Na drugoj strani izloženi su Srblji, koji u mom izbornom srezu obitavaju, a naročito u mjestu Iloku, najrazličnijim javnim veksacijama.

Ovo drugo je stvar od najveće važnosti, i ja ću je drugi put u formi osobite interpelacije pred ovu visoku kuću donieti.

Danas se ograničavam na onu prvu imenovanu stvar, podneske ćirilicom sudu predane.

Od dužega vremena slušao sam, gdje se po sriemskih podžupanijah ljudi tuže, da se ćirilica iz sudova i upravnih ureda goni. A nikako nisam dobio opredieljenoga slučaja, koji bi mogao temeljem služiti naročitoj interpelaciji.

Sad pak dali su mi moji birači i takovu opredieljenu oznaku, i naročiti poziv, da se u njihovu interesu pravom interpelacije poslužim.

Kr. kotarskomu sudu u Iloku predaju se podnesci od dotičnih stranaka ćirilicom pisani.

Ovi podnesci leže neriešeni u nezaborav.

Kad se od višje vlasti na pritužbu izdade nalog, da se podnesak rieši, onda se pozivaju stranke, da svoj podnesak dadu na hrvatski prevesti, ili da polože trošak, koji je skopčan s tim, da se po sudu na latinicu prevesti dadu, itd.

Visoki sabore!

Odkada smo srećni, da se svojim jezikom kod suda i uprave možemo i smijemo služiti, od uvieka su u sriemskoj županiji davani podnesci kod obijuh ćirilicom pisani od onih, koji su se njom poslužiti želili, i nikada nije pismo činilo zaprieku urednoga riešavanja dotičnoga podneska.

Sa početkom ere baruna Raucha počne se ćirilica u sriemskoj županiji goniti.

Proti tomu podnese glavna jedna skupština preponiznu predstavku Nj. Veličanstvu.

To znam od tuda, što sam tu predstavku ja sam sastavio bio.

Na tu izidje previšnje riešenje, koje zabranjuje priečenje ćirilice u javnih poslovih.

Ovo sam iz pouzdanoga izvora doznao.

Već sa ove strane dakle neopravdano je postupanje kr. kot. suda u Iloku.

No i osim toga niti ima zakona, koji propisuje izključivo upotrebljenje latinice u javnih podnescih, niti ima zakona, koji bi upotrebljenje ćirilice u istih zabranjivao.

Postupanje dakle kr. kot. suda u Iloku nema zakonitoga temelja.

Pismo ovo dolazi od slavenskih apoštola, koji su u naših zemlja hristjanstvo uveli, i po tom dakle zaslužuje već uvaženje u nas u toliko više, što smo tisuć godišnjicu sv. Ćirila i Metodija, baš evo u ovom našem glavnom gradu prije 15 godina, onako sjajno prosvetkovali.

Sa državnom mudrosti i u interesu prosvete, uvedeno je učenje ćirilice i u naših pučkih škola, i ja sam god. 1866., sa velikim zadovoljstvom u jednoj hrvatskoj pučkoj školi, na vrh jedne gore, kod svetoga Kralja, redke u školi od jednoga maloga Hrvata tako liepo napisane vidio, da sam se krasoti rukopisa divio.

A u Iloku goni kr. kot. sud ćirilicu svakovrstnim šikanerijama iz sudnice, gdje to pismo čitati imaju ljudi zreli, naučeni, pravi Slaveni, sinovi ovih zemalja naših.

Ćirilicom pisani podnesci išli su i idu i višim sudištima, kr. ban. stolu i kr. stolu sedmorice, i nikada se nije pritužba pojavila, da bi ti podnesci povoda pružili kakvoj razlici u riešavanju podnesaka tih.

A kr. kot. sud u Iloku drži, da mu je nuždno takove podneske dati prevadjati i to sa gubitkom vremena i troškom za stranku štetonosnim.

Najposlie mi je primjetiti, da su i Niemci tako sretni, da se služe dvostrukim pismom, latinskim i gotskim ili upravo njemačkim.

Pak niti je komu na um palo, niti se kadgod čulo, da sudovi odgadjaju riešenje podnesaka njemačkim slovima napisanih, te da jih daju prevoditi na latinsko.

Iz ovoga se vidi, da je postupanje kr. kot. suda iločkoga bezprimjerno.

Pak pošto kr. kot. sud u Iloku uzprkos svim pritužbam postojan ostaje u svome opisanom postupanju, to počimlju ljudi misliti, da ovo sve nebiva bez odobrenja vlade ili barem uz konvenciju iste. Zato uzimam slobodu stavljam na visoku vladu sliedeću interpelaciju:

1. Je li visokoj vladi poznato, da se kod kr. kot. suda iločkoga, a možda i kod drugih javnih oblasti u sriemskim podžupanijama ćirilicom napisani podnesci zabacuju ili barem riešavanje njihovo na dugo odgadja ili da se stranke zvanično upućuju, da takove podneske najprije latinicom prepisati imadu?

2. Ako je poznato, odobrava li vis. vlada takovo postupanje podčinjenih javnih organa? ili

3. Je li vis. vlada takovo postupanje možda svojim javnim organima propisala.

4. Ako vlada to postupanje nije sama odredila, i ako ga neodobrava, je li vis. vlada voljna svoje javne sudbene i upravne organe u županiji sriemskoj uputiti, da podneske ćirilicom napisane bez svake zaprieke onim istim načinom po zakonu propisanim bez svakoga odlaganja i otezivanja riešavaju, kojim se podnesci riešavati imaju.

5. A ako je vis. vlada takovo postupanje naložila ili ga odobrava, je li voljna kazati razloge tomu?

Predsjednik: Ova će se interpelacija uvrstit u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović, da stavi interpelaciju.

Dr. **Kosta Vojnović**: Gospodo! Pitanje o zagrebačkoj gimnaziji ponavlja se svakoga zasjedanja, jer žalibože dotični zaključci sabora ostaju vazda puste rieči.

Kako mi je poznato iz podataka, imade ove godine u zagrebačkoj gimnaziji ništa manje nego preko 700 učenika. Ti učenici strpani su u takovoj sgradi, koja, kako je poznato, nije bila dovoljna niti za manji broj učenika.

Znajte, da tu ima učenika 60—70—80 u pojedinoj sobi; znajte, da se nemože zapt vršiti i da nije moguće učitelju izpitati tolik broj učenika; znajte, da sam upravitelj gimnazije bio je prisiljen ostaviti gimnaziju i stvoriti si kancelariju u svojoj kući. Po tom samo možete razabrati, kako je moguće kod kuće vršiti dužnosti, koje upravitelj ima vršiti. Znajte, da imade 4 paralelke u 4 razreda, da se dogadja takodjer, da nemogu svi djaci zadaće u isti dan raditi, nego da polovica njih jedan, a polovica drugi dan radi.

Uz ove okolnosti nemože biti nikakova napredka, niti nikakova zapta, niti nikakova odgojivanja, kada se nagomilalo toliko učenika u najvažnijoj gimnaziji naše domovine.

Bio je stvoren zaključak, da će se gledati, ako je moguće, tvornicu duhana u naukovni zavod pretvoriti. Kako znate, tako je bio zaključak prošle godine. Glasovi, koji su se dosada o tom razprostranjivali, neumiruju me, tako, da je ono pitanje, rekao bi, iz dnevnoga reda izbrisano. Ali svakako mislim, bilo ovako ili onako, ovomu neredu valja stati na put, ako nećemo sbilja doći do takova neuspjeha, da bude budućnost i dobro djelo mladoga našega naraštaja u dvojbi, te s toga imam čast na vis. vladu učinit sliedeći upit (čita):

„Kani li kr. zemaljska vlada uzeti brze i shodne mjere, da se stane na put nesnosnome stanju, u kojem se nalazi zagrebačka gimnazija natrpanjem od preko 700 učenika i po kojemu se osujećuje napredak u nauku, vršenje zapta i odgojivanje veće strane hrvatske mladeži?"

(Tečajem ove interpelacije zauzeo je predsjedničko mjesto prvi saborski podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Visoki sabore! Pošto su interpelacije dovršene, a vrieme je dospjelo, ja ovu sjednicu zaključujem i odgadjam za danas poslije podne u 5 sati s nastavkom istoga dnevnoga reda, koji je bio danas.

(Svršetak u 3/4 2 sata poslije podne.)

Nastavak petdeset i šeste saborske sjednice,

obdržavane dne 20. prosinca 1879. u 5 sati poslije podne pod predsjedničtvom prvog podpredsjenika gosp. dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Svršetak generalne i specijalne debate ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. do konca prosinca 1880. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Na dnevnom je redu nastavak generalne debate, koja je u jutro započela, o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1873., o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Za govor nije nitko više ubilježen. Ako još tko želi, neka se izvoli prijaviti. Ako pako nitko neželi više govoriti, to imade rieč g. izvjestitelj.

(Ustaje presv. gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.)

Rieč imade presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Kad nije jošte utanačena obnova financijalnih odnošaja izmedju Ugarske i Hrvatske, naravska je stvar, da se je jedna i druga strana pobrinula, da se produlji stanje zakona, koje je bilo dotle, dok se novi financijalni odnošaji neutanače. To je vlada ova morala, da nebude praznine zakonske, učiniti, akoprem bi u istinu i želila sama, da je jednoj i drugoj strani pošlo za rukom, da se je utanačilo ono, što zakon nalaže, naime, nova financijalna nagodba. Meni se vidi, gospodo, da je ova stvar sasvime jednostavne naravi i zaista nemogu pojmiti, kako se o njoj može na dugo i široko govoriti, kada leži sasvime u naravi stvari.

Naša financijalna pogodba, koja, kako znamo vrlo dobro po temeljnom zakonu, medju nam i iUgarskom postojeća, odvisi od financijalne pogodbe izmedju Austrije i Ugarske, koja je morala taj zakon glede financijalnih odnošaja dva puta produljiti, i to ne radi nas, nego rad toga, što nije medju njom i Austrijom nagodba za rukom pošla u ono vrieme, po kojem je to u zakonu opredieljeno. Naravska stvar, da smo mi dva puta radi njih morali nagodbu produljiti. Zašto? Zato, jer znamo, da od onih zajedničkih tereta, na koje sve zemlje krune ugarske, na koje i kraljevine Hrvatska i Slavonija doprinašaju, zavisi ključ pogodbe medju jednom i drugom državnom polovicom, i dok se to neutanači, naravska je stvar, da se nemože o prinosbenom ključu hrvatskom na zajedničke terete govoriti. Znamo, da od tog ključa zavisi istodobno razmjerje, u kojem prinosimo mi na zajedničke poslove, te je sasvime naravski i konsekventno, da se taj zakon, koji naše financijalne odnošaje uredjuje, produlji danas zato, jer ti poslovi medju jednom i drugom polovicom nisu obavljeni i pogodba nije svršena u ono vrieme, u kojem smo mi imali financijalnu pogodbu sklopiti. Što je bilo naravnijeg, nego da zemaljska vlada pred kuću stupi, istim korakom, kako je u dva puta stupila, dok saveznik nesvrši svoj posao, a svršio ga još nije zato, jer nije zakon taj gotov, nije prikladan, da se može podvrći obim legislativam na razpravu.

Prije, nego li dodjem pobliže na ovo, reflektirati mi je na neke izreke i tvrdnje veleštovane opozicije u obće, a napose g. dra. Vrbanića, kojega bi ja razumio, kada bi pravi razlog kazao, zašto nije za ovu osnovu: Kada bi kazao gledište ovo: Ova je nagodba nezakonita, ili zločesta, neću da se zločesto djelo dalje produljuje, neću nagodbu zločestu, koja se neslaže probitkom zemlje. produljivati, to bi svaki od nas razumio. Gospodin Vrbanić išao je dalje, pak se je stavio na stanovište naše, na stanovište većine; ali mu moram kazati, da mu nije pošlo za rukom, nije bio tako sretan uspjeti s razlozi, s kojih iz našega gledišta neće da votira za ovaj zakon. Ako je ovo zakon, kako mi držimo da jest, pitam ja gosp. dra. Vrbanića i sve one, koji s njime jedno misle — jer njima je svejedno, nebude li ove zakonske osnove — što bi onda nastalo? Nastala bi svakako praznina, jer znamo, da ovo vrieme, za koje je nagodba sklopljena, ove godine iztiče. Što bi bilo za ovo vrieme, dok se nova nagodba nesklopi? Ne samo da bi to bio „kaos“, nego ja bi kazao, da bi to bilo bezpravno i nezakonito stanje, o

ojem nijedan nemože. ni zajednička vlada nebi znala, ti gosp. dr. nikakova računa dati. Jednom riečju, ova raznina nebi imala nikakove zakonite osnove. Kada se natra, da nesmije biti hiatus niti pol ure, a kamo li liko mjeseci, valja da postoji zakon obstojeći sasvime ko. kako jest, do onoga vremena, dok se stvori novi kon, novi temelj, na kojem će počivati ova zemlja.

Ona stranka i g. dr. Vrbanić, na čije navale najše nailazi ovaj zakon, neka mi dopuste reći, što sam eć kazao, da je bolje i zločesti zakon imati, nego li ikakov.

Ako mi dopustimo, da može naša zemlja bez zakona iti, onda bi stvorili takav praecedens, po kojem bi se iroka vrata otvorila svakovrstnim uplivom, jer bi se idilo, da imade komad zemlje, kojemu ništa nije do zaona stalo.

Prepuštam mladjahnoj ćudi g. dra., da on još nema oliko smisla, da ga neće onom žilavošću da brani danas, ok obstojeći ustav postoji, ili dok se bar nepromieni ovim kakovim.

Mi znamo, kakovom žilavošću brane Magjari njihov stav, i kako se strogo drže najmanje forme, samo da e može kazati continuitet ustava nije prestao.

Zemaljskoj se vladi najmanje smije predbaciti, da na povoda daje, da se to bezpravje u našoj zemlji uvede, postane opasnim praecedensom. To se može predbaciti vakomu, koji pruža priliku, da se takav praecedens uzogne u zemlji stvoriti. To je smjer one gospode, koja nisle, da bi se bez toga zakona ovo nekoliko mjeseci ladati moglo.

Još je jedna rieč pala u istom pravcu po onomu gospodinu, koji se je pozvao na §. 70. nagodb. zakona, kazao, da produljenje nagodbe može uzsliediti samo nim putem, kojim je udjelotvorena, i da na temelju voga nećemo ostati u kaosu, ako ovu zak. osnovu zabaimo, jer nagodba da ostaje sve dotle, dok nije preinaena. Onaj gosp. treba da zaviri u zakon nagodbeni, idio bi tamo, da imade baš glede financijalnih odnošaja stanova, koja kaže izvjestno rok, dokle ovo trajati ima, kada taj ustanovljeni rok mine, nepomaže nama §. 70. nagodbe, da ostavlja prostoj volji jedne ili druge stranke, da tumači bezpravje, kako ga tumačiti može.

U tom dakle, gospodo moja, dvojbe biti nemože, da pravo oni čine, da ne samo rodoljubno, nego i zakonito postupaju oni. koji drže, da bezpravja biti nesmije, i da se novi zakon stvori, kojim se produljuje valjanost zakona od 10. veljače 1879. Mnoga gospoda od opozicije željela su produljenje financijalne nagodbe od god. 1873. Nu buduć, gospodo moja, izmedju prvoga produljenja i nagodbenog zakona nikakovog intervala zakonitog nije bilo, naravska je stvar, da se je od prvog produljenja moralo pozvati izrično na taj zakon. Kada smo drugi produljivali, nismo se pozvali više na onaj nagodbeni zakon, nego smo se pozvali na ono prvo produljenje, koje je produljito nagodb. zakonom. Tako se niti danas netreba pozivati na nagodb. zakon od g. 1873., nego samo na drugo produljenje. Reklo se je, da je to unicum u zakonodavstvu. To je rečeno, bez da je promišljeno, što je rečeno. Ja, pako kažem onomu gospodinu, koji je to rekao, da se tako postupa u Cislajtaniji, ako će još dalje, postupa se tako i u Englezkoj. Kada god se jedan zakon budi nadopunjuje, budi izpravlja, nikada se neće podpuni zakon u cielosti donesti, nego samo ona ustanova, kojom se taj zakon popunjuje ili izpravlja. Jednom riečju, nadovežuje se rad zakonodavstva onako, kako ga potreba vremena, i kako ga legislacija donaša. To nije unicum, nego je jedno pravedno načelo, da se tako postupati ima, kada se zakon stvara. Zašto? Zato, jer što je stvoreno, to postoji, i dokle nije novim procienjeno, netreba da dodje u novi zakon, koji ono nepromjenjeno ostavlja i samo ono dolazi u novi zakon, što je novo, a ono, što nije novo, nesmije dolaziti, niti ono što nije predmet zakonodavstva. Predmet zakonodavstva nije danas obnova zakona, nego jedino onaj rok, koji se imade produljiti po treći put u onom istom pravcu, kao i prvi i drugi put. Koja će biti tomu konsekvencija? Biti će ta, da će hrvatski jurista uzeti u ruke predhodivši zakon, pak će viditi u njem, da se prvi rok produljuje, pak makar 50 zakona bilo, sve će morati u ruke uzeti, pak će viditi, da se prvi rok produljuje na godinu dana, i naći će upravo ono, što traži, da se nagodbeni zakon u financijalnih odnošajih glede percentuacije produljuje na godinu dana, ergo „quae sunt equalia inter se, sunt autem equalia tertio"; ovaj zakon produljuje nagodbeni zakon samo onako, kako je donešen, kako je stvoren.

Ništa za se neimadu oni, koji misle, da bi veća kriepost bila, kada bi se ovdje pozvalo na onaj zakon predhodivši. Taj se produljuje u načinu i u kvoti onoj, koja nas ide, i onako, kako mora biti, nama se izplaćuje.

Rečeno je ovdje, da se to poglavito s toga želi, jer se misle proventi izvojevati, o kojih je u nagodbenom zakonu izrečeno i odgovoreno u Pešti, pak bi se samo moglo kroz to u dvojbu stavljati. Ja nemogu dopustiti gg. predgovornikom, da ćemo time, ako se na ovaj zakon pozovemo, više prava na te provente steći, nego li bi onda stekli, kada se na njega nepozovemo. Naše pravo na te provente ostane jedno te isto, ili se mi pozvali na nagodbeni zakon, ili ne. Ono, što pozvati na to faktori budu odlučili, neće nam se, pozvali se mi ili nepozvali na predhodivši zakon, oduzeti niti odbiti. To je pravna posljedica jedna te ista.

Ali se je reklo ovdje, da su Magjari jednostrano to tumačili, a to tumačenje jednostrano, sada je postalo mjerodavno za ugarski sabor i vladu. Neću reći o onom, što je vlada učinila, nego o onom, što je sabor učinio. On je produljio zakon bez ikakve promjene, bez ikakve primjetbe. Ona ominozna izjava, na koju se je ovdje pozvalo, koju je učinio ministar-predsjednik gosp. Tisza u

ugarskom saboru, dala je povoda, da se naša vjera potresla u onaj zakon i da se stvorio praecedens, da nas ti proventi neidu. Što je on kazao? Kazao je, da ostaje, status quo dotle, dok se nagodba nestvori. On nije u toj stvari odlučio, dok se nagodba nesklopi. To je stvar regnikolarnih deputacija, a one će reći u svoje vrieme što za shodno pronadju. Na nikakov način nemože se reći, da je tom izjavom prejudicirano pitanje, koje se nalazi u rukuh regnikolarne deputacije, i o kojem još nije ugarski sabor odlučio, a niti nemože odlučiti jednostrano, nego u svoje vrieme i na svom mjestu, i to tako, da dodje odluka u svoje vrieme i do nas.

Čudim se, kako se može apodiktično tvrditi, da je to pitanje prejudicirano, i da je to već riešeno po ugarskom saboru i ugarskoj vladi. Ona je samo svoje mnienje izrazila onim istim pravom i načinom, kojim i vlada hrvatska, da to nas ide, i da se nalazi u smislu i duhu nagodbenoga zakona. To je rekla vlada hrvatska sa svoje strane, a što će oni sa svoje strane reći, i kako će oni odlučiti, viditi ćemo u najkraćem vremenu. Reklo se je, da se nemože taj postupak s pravim imenom niti krstiti, i čudi se, kako je to moguće, da za uzkratu tih prihoda nije znala niti većina saborska, niti vlada. I to moram reći veleštovanom g. dru. Vrbaniću, da nije iskren, kada on na stanovištu temeljnoga nagodbenoga zakona, dakle na stanovištu većine ovog sabora tako govori. Čudo, nu mora biti sa njegovog stanovišta, a sa stanovišta našega ne. Ako je prijatelj ovoga zakona, na kojem stojimo, i brani stanovište na kojem mi stojimo, onda mu nemože biti čudo, da se preliminar za našu zemlju sastavlja po ugarskom zajedničkom financijalnom ministarstvu, i da taj preliminar dodje na znanje vladi, da se može uvrstiti u proračun, i da dodje u državni proračun. Pitanje je, kako to, da se je to upravo ove godine saznalo? To je slučaj sobom donio. Do one godine naime, kada se je to dogodilo, povišeni su bili neki porezi, tako, da zbilja nije u oči pala ta okolnost, da je preliminar manji, nego li prošle godine, jer su povećani porezi pokrivali ono, što je bilo izpušteno. Nije palo u oči, da je tu kakav hiatno, jer je porez bio povećan, a došlo je više u preliminar ove godine, nego li prošle. Nije palo u oči niti zastupnikom u Ugarskoj, da je tu kakav hiatno, a niti vladi hrvatskoj, koja de lege lata, kako se nagodbeni zakon tumači, nije imala neposrednog upliva u preliminar i sastavljanje obračuna izmedju Hrvatske i Ugarske. To je baš i bila intencija vlade, ne od danas, nego od više godina, da joj treba dati upliv, kako se taj obračun sastavlja. Tu je bilo prepirke i dopisivanja izmedju jedne i druge vlade; ali žalibože, kada smo prvu nagodbu sklapali, nismo tako minuciozno postupali glede svih načela. Stvorili smo u tom pogledu §. 28., u kojem nismo kod obračunavanja naših dohodaka rekli, kako vlada hrvatska ima postupati u preliminaru, nego se je kazalo, da se obračunavanje i zaključni računi imadu predložiti zajedničkom zakonodavstvu, od kojega idu za izpitivanje na računarski dovor, a od njega dodje riešeno nam do znanja. Dalje pobliže nije utanačeno ništa. Ja dopuštam, da je to bio hiantus. Ali. ako uzmemo one okolnosti vremena u obzir, kada se je ta nagodba sklapala, poslije toliko i toliko godina, dokle nismo bili na čistu s Ugarskom, lahko će se oprostiti onima, da nisu tako minuciozno postupali, da nisu glede svega potanko utanačili, kako se koja stvar izvoditi ima.

Želite li vi, da se nagodbeni zakon izvadjati ima kako valja, onda vam ja otvoreno kažem, da zemlja naša nemože podnositi prepirke medju nama i trvenje stranaka, i grdjenje ove nagodbe, da ona nevalja, jer naša zemlja mala — neću nikoga da vredjam — nerazpolaže tolikim kontingentom umnih sila. Mi bi svi morali složno prigrliti taj zakon, i gledati, što iz njega izvire, te braniti prema gore i dolje, i tako će biti uspjeh za zemlju.

Ali, gospodo, dok vi nas tjerate za svaku malenkost i nedate vremena, da sve razvidimo točno, kako valja, dotle nije moguće sve ono provesti, što bi se inače u našu korist izvesti i provesti moglo. Neka nemisli štovana opozicija, da smo mi neuspjehu krivi. Daleko je veća njihova krivnja.

A zašto nije mogla doći do toga, i sabor i vlada, da se ovi proventi uzkraćuju, razlog je tomu prvo taj, da nismo imali zakonom opredieljeni način, da možemo uzeti upliv, da saznamo sve, da saznamo, koji su oni prihodi, koji nam se odbijaju. Drugo, gospodo, što oni organi, na čiju dužnost to spada, da saznadu, jesu li računi pravi ili ne, nisu za to znali, a niti je vlada ugarska to znala.

Ona je u isto doba zato saznala, u koje je i računarski dvor saznao, a to je bilo god. 1875., kada su se računi sastavljali, i kada je računarski dvor prigovorio, da te provente nepovlastno vučemo, i da Hrvatska više vuče, nego li ju ide. O tom pako prepornom pitanju nije zaključeno, van je ostalo in suspenso, dok kraljevinske deputacije nesvrše svoj posao. Odkuda bi to ova vlada saznala, kada nema upliva u posao dvora računarskoga? Odkuda bi to znali zastupnici, kada nije bilo u preliminaru. Čim je to vlada saznala, odmah je u početku posredovala, i ogradila se je, da se nemogu jednostavno ti proventi kao tražbina Ugarske naprama Hrvatskoj uzeti, nego, da se ima to pitanje uz sudjelovanje i odobrenje onih faktora riešiti, do kojih faktora stoji, kako da se imade tumačiti zakon, i jesmo li mi u pravu ili ne. Taj je korak vlada poprimila i nije nikakov prejudicij stvoren, jer se de facto o tih proventih imade odlučiti. Pošto dakle glede toga još nije odlučeno, najbolji je dokaz, da ta stvar još nije izgubljena.

Ja dopuštam, veleštovanomu gosp., koji je u svoje vrieme kazao, da bi daleko po nas bolje bilo, da se je ovo prve godine znalo, i da bi se lakše pogodili, nego sada, kada svake godine po nekoliko hiljada više raste,

sada, kada se je saznalo, da je težje onoj strani odlučiti, koja bi imala plaćati, jer se radi o miljunih, nego bi to bilo onda. To ja dopuštam. Ali nemogu dopustiti, da je krivnja budi vlade budi većine sabora, da se nije ova stvar odma saznala, koja je ostala sada in suspenso, dok se o njoj neodluči.

Veli se ovdje, gospodo moja, da bi rodoljublje zahtievalo, da se ovaj zakon produlji. Ja mislim, ovdje rodoljublje nepomaže, i neka mi oprosti g. dr. Vojnović, da ovdje rodoljublje nije na svomu mjestu, nego li zakon. Ja pored svega toga, što tvrdnje opozicije pobijam, mislim, da rodoljubno postupam. Svaki onaj rodoljubno postupa, koji je prijatelj zakona, koji neće, neću reći kaos, nego bezpravje u zemlji, koji neće da bude sukrivac bezpravja, i koji neće da stvara vrlo žalostan praecedens.

Ovaj zakon, koji se predlaže, nije ništa novoga, nego je stari zakon, koji se samo produljuje. Što bi nastalo onda, kada bi se poprimilo ono, što opozicija predlaže? Kakvo bi onda stanje nadošlo u našoj zemlji, kada se onaj zakon, koji samo rok ustanovljuje, nebi prihvatio? Nastalo bi ono, što sam već kazao, bezpravje u zemlji, i pogibeljan praecedens. A tomu pako nebi bila većina sabora kriva, nego oni, koji su proti ovomu, što postoji po zakonu.

Od ovoga, visoki sabore, kako sam rekao, mnogo se govoriti neda, jer je stvar sasvime jednostavna, da se naime dotle, dok se nova nagodba nestvori, mora providiti zakonom za ono vrieme, dok to nebude gotovo. Zato mislim, da o tom više govoriti netreba, nego samo da se obazrijem sa nekoliko rieči glede forme, za koju nekoja gospoda misle, da je bolja, kada se pozove na predhodivši prvi zakon. O toj sam već kazao, da je naime pravilo zakonodavstva, da se u ovakovih slučajevih pozove na neposredno predhodivši zakon, kako se to u ovoj formi, koju vam je zemaljska vlada podniela, opredjeljuje. Ja sam svršio.

(Mjesto predsjedničko zauze prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Visoki sabore! Više nitko nije zabilježen za govor.

Ako nitko neželi govoriti . . . . .

(Ustaju zastupnici gospoda Josip Miškatović i Fran Folnegović.)

Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Prije svega molim, da se najprije dade rieč g. Folnegoviću; pošto je prošli govor bio za osnovu, a gosp. Folnegović će valjda govoriti proti osnovi, a ja ću za osnovu, to bi bio sada na njemu red.

Predsjednik: Najedanput su se ustala obadva gospodina zastupnika. Buduć da je u redu, da poslje jedne stranke govori zastupnik druge stranke, zato prema tomu načelu imade rieč g. zastupnik Folnegović.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim na temelju poslovnika! Presvietli gospodin nije govorio kao narodni zastupnik, nego kao zastupnik vlade, a vlada može svaki čas rieč podignuti. Ona ustanova poslovnika smiera samo na zastupnike naroda, a ne na vladu. (Žamor u sabornici.)

Predsjednik (zvoni): Gosp. zastupnik Kukuljević je zadnji govorio za osnovu i to od strane većine; sada svakako pripada rieč stranci manjine.

Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja se moram najprije zahvaliti na velikoj generoznosti g. Miškatoviću, da mi je prepustio rieč, premda ga je g. predsjednik prvog pozvao, da uzme rieč, — u ostalom sve ima svoje razloge, a ti su razlozi očiti.

Da se ta razmirica na kraj svede, budi mi dozvoljeno s nekoliko rieči na toliko se obazrieti na sam sadržaj zak. osnove, proti kojoj sam ja iz načela, odkako sjedim u ovoj čestitoj dvorani i proti kojemu načelu u svih razprava ustajem, kada god je ono na dnevnom redu. Nego, da se obazrem na rieči gospode od većine i strane vlade, u koliko su pale proti članovom manjine ovog vis. sabora, to mi nalaže dužnost, gospodo, da sa svoje strane razbistrim pojmove, koji mi se čine, da su baš pomućeni ovom razpravom.

Ponajprije moram izjaviti, da je g. drug naš, dr. Vrbanić, stavivši se na stanovište vlade, počeo kritizirati osnovu i kaže, da bi se morala zabaciti. On nije tim rekao, da sabor i većina nije dužna zakonom produžiti nagodbe, nego je tim rekao to, da ovim zakonom nagodba se produljiti nesmije. On je tu zak. osnovu počamši od naslova do zadnjeg §. ocienio detailno i tim je dokazao, da nije sposobna za podlogu specijalne debate, a tim odpada sve, što je izvolio presv. g. zastupnik vlade govoriti o bezpravju, što bi se imalo odnositi na zastupnika dra. Vrbanića.

Medjutim, gospodi, kojoj je više stalo do strogosti financijalne nagodbe, do sadržaja zakona i koji misle, da se nikakav drugi zakon votirati nemože, stoji to prosto. Ali dužnost je bila one, koji imadu u tom pitanju odlučiti, t. j. većinu ove kuće upozoriti na to i on je svoju dužnost izvršio i prema tomu ja se slažem sa onimi svimi nazori, koje je on u kritici zak. osnove naveo. Nego, gospodo, u onoj razpravi pale su rieči o slaboći našoj napram Magjarom, pale su rieči i sa strane g. predstojnika nutarnjega odjela i sa strane velecienjenog g. zastupnika Karla Mihalovića, kojimi se svaljuje krivnja na manjinu saborsku s toga, što su proventi krajiški izpušteni i što je naša vlada napram Ugarskoj tako slaba i što imamo slaba izgleda u povoljan rezultat u ovoj borbi, koju imamo napram Ugarskoj.

Najprije moram velecienjenomu g. Mihaloviću kazati, koji nas je držao sukrivci, što su proventi već 3 godine izpušteni, da je opozicija prva potakla ono pitanje u prijašnjem saboru i htjela je, da dodje u tom pogledu na čistac, a to joj je bila dužnost.

Ako se g. Mihaloviću na njegovu spahiluku prijave dva čovjeka za lugara, pa jednog uzme, a drugog neće,

pa ako drugi lugar, kojeg nije namjestio, dodje k njemu pak mu kaže: Čuješ, u tvojoj šumi silno se devastira i veliki se kvar pravi, a tvoj lugar nezna o tom ništa. ja neznam, je li će g. Mihalović reći: To nije tvoja dužnost nego onog, kojeg sam ja tamo postavio; on je učinio dužnost svoju, a tvoja to dužnost nije, kojeg nisam tamo postavio.

Ali još su čudnovatiji prigovori — da kažem — sa strane vlade, koji čine opoziciju odgovornom i za neuspjeh vladajuće stranke napram Ugarskoj. To je pojav bezprimjeran. Svagdje se znade — ima jako mnogo primjera, gospodo, u austro-ugarskoj monarkiji — da opozicija, makar stajala na kakovu joj drago stanovištu u borbi, — uvjek se smatra krieposću i jakošću stranke vladajuće.

Zna se, da Deakova stranka nebi mogla onaj 1867. godine uspjeh polučiti, kada nebi bila proti njoj u Ugarskoj Tiszina stranka. Čim je stranka neodvisnija i više mučenija, tim je presijom jača vladajuća, da stvori za svoju domovinu veću koncesiju; čim je radikalnija bila u svojih zahtjevih. tim su više vikali Deakovci. Radi toga, ako dakle kakova pogrieška, to je jedino ta, što nije bila dovoljno naučena. što se nije stavila na dovoljno radikalno stanovište u postupku donašanja zakonodavnoga rada, koje, kakovo mu drago bilo tumačenje, sa svake strane može se smatrati nesrećom na našu zemlju.

Ja u obće, bio bi vrlo zahvalan presv. gospodinu, da nam je kazao, kako smo mi došli do toga, da smo mi tako velika zaprieka vladajućoj stranci: kako dolazimo mi do toga, mi u svakoj zak. osnovi, koja se u saboru hrvatskom razpravlja, stojimo vis. vladi i usljed toga i vladajućoj stranci na dispoziciju. Mi kažemo više puta: S našega stanovišta mislimo — to i to biste morali učiniti, u koliko nam vis. vlada i vis. sabor priliku dade to razvijati. Mi smo u plenumu svaku zak. osnovu uzeli u razpravu i kazali smo svakom sgodom: To i to treba učiniti. Što možemo više učiniti? Dakle čim vas taremo? Zar mi gore vaš upliv slabimo? Ja mislim, da čim se više držimo, tim je veći upliv vaš i tim vas jače drže od straha napram nam. Mi dolje, gospodo, gledajte, koliko nas je dolje! Koliko i gdje je ta sila, na koju jedinu se izpričavate za sav neuspjeh, kojeg je vladajuća stranka izvojevala i za kojeg se boji, da će ga polučiti u buduće?

Kada se ovakove rieči slušaju sa strane vladine, pa da jih nije izustio muž, komu se nemože kazati, da ljubi fraze, kojimi se jako nerado služi, to mi se je najviše čuditi i najviše me je iznenadio današnji dan time. što se sa strane vladine i sa strane onih muževa većine vriednog i čestitog sbora. koji su si donekle stajali u oprieci proti predloženoj zak. osnovi, polučuje sporazumljenje, komu ja bar sa svoje strane nemogu nikakova razloga naći.

Ja ću taj razlog naći u stvarih prijašnjih koneksija, koje gospoda imadu i koje su oni u svojoj medjusobnoj ljubavi jako rado izravnali, ali nemogu naći patriotičnog motiva u izjavi velecienjenog zastupnika g. Mihalovića, kojim se je zadovoljio sa izjavom svietloga bana, koju bar ja neznam, hoće li itko onu važnost dati, koju je on htio, da bude imala. Gosp. Mihaloviću stalo je do toga, da se sa strane hrvatskog sabora i sa strane hrvatske vlade dade onakova manifestacija glede pitanja krajiških proventa, kakova je manifestacija pala i u ugarskom saboru sa strane ugarskog ministra-predsjednika.

Gosp. Mihalović je hotjeo, da se svietli ban izjavi: Ja smatram, da krajiški proventi zakonito pripadaju Hrvatskoj: to se je htjelo postignuti. pošto je i u ugarskom saboru to isto izrečeno ne baš ovimi riečmi, nego bez dvojbe u ovom smislu.

Gosp. ugarski ministar kaže, da će nagodbeni zakon ove provente onako provesti, kako jih je provadjao od god. 1876. Ako je on to rekao, on je hotio to takodjer eo ipso reći, da on produljenje zakona od god. 1876. zakonitim smatra. Ako je g. Tisza naglasio, da zakonitim smatra postupak i nastavak od god. 1876., tomu se može naći uztuk u saboru našem: ako se naime stane naš svietli ban i sabor, pa se kaže: Mi smatramo zakonitim postupak od god. 1873. do 1876., a ne od 1876. dalje. Svietli ban toga izjavio nije. Mi ćemo imati prilike iz stenografičkih bilježaka viditi njegove rieči, a na koliko se ja sjećam, u obće je kazao. da stoji na temelju zakona nagodbenog, a nije kazao, kako on shvaća taj zakon, nije rekao, kako se ima prihvatiti; on se nije izjavio: „Ja stojim na temelju zakona nagodbenog, kako je bio vršen od god. 1873. do god. 1876. Ja sam osvjedočen, da krajiški proventi pripadaju Hrvatskoj do sada“; — pa pošto se svietli ban tako nije izjavio u saboru, a ipak se g. Mihalović zadovoljio, ja nedokučujem, što je postići kanio, jer postigao faktično nije ništa.

Kako sam opazio. gosp. se Vojnović nije zadovoljio s tom izjavom, pa zato nije uzeo ove zakonske osnove za podlogu specijalne debate, pošto nevidi, da će se onoliko garancije bar u zaključku dati narodu, kako on neobhodno potrebnim smatra.

Iz ovih razloga, gospodo, mislim. a da se neupuštam u razglabanje daljnjih rieči presv. g. govornika, da niti vi, stojeći na stanovištu nagodbe. nemožete se zadovoljiti sa ovom zak. osnovom.

Imadem presv. gospodina upozoriti, da, kada govori u saboru o prigovorih opozicije, koja i onako nema mnogobrojnih članova ovdje, da na sve malenkosti odgovori, neka izvoli opoziciji nepodmitati neznanje toga, jer niti on nije „Schwarz auf Weiss“ dokazao, da ova zakonska osnova upravo onako produljuje nagodbeni zakon, kako ga produljuje onaj zakon, koji ova zakonska osnova produljuje. Taj je dokaz dužan ostao.

Dapače, najviše se čudim, zašto je izticao tu stvar, ada je čuo u proračunskom odboru dokaz, da protivno toji od onoga, što on tvrdi, da se u svakom zakonskom lanku, kojim se produljuje prvobitna nagodba izmedju Jgarske i Cislajtanije, svagdje citira prvobitni zakon, a ie da se produljuje kao što kod nas, pozivajuć se na natematičku formulu.

Svim je, gospodo, poznato, da bi se tom matemaičkom formulom moglo „ad absurdum" doćerati. Rekao e neki sofista fratar: Otac je Bog i sin je Bog, dakle e otac i sin.

Žalim, da imam presvietlomu gosp. Kukuljeviću odgovoriti, kako me boli, kada slušam iz umne njegove glave, iz usta tako dobra poznavaoca prošlosti Hrvatske, 1 ovomu saboru njegovu sjajnu argumentaciju za prava Hrvatske, da on tu svoju argumentaciju zaključuje glasovanjem proti temeljnom pravu našemu, (Smieh u dvorani i na galerijah.) proti onomu, gospodo, za što su njegovi argumenti jedino na mjestu, i zašto se oni argumenti jedino sa čašću uporavljati smiju. Ja bi želio, da se oduševljeno srce staroga rodoljuba jedan put svede u sklad sa logikom u toliko, da se bude uvjek iz premisa naravski zaključak stvoriti mogao. (Posmieh.) U ostalom, kako sam rekao, odbijam zakonsku ovu osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Uzimajuć rieč, neka mi bude dopušteno nekoliko reći najprije neposrednomu g. predgovorniku, koji je da pobija jednoga govornika, što je danas u jutro govorio, prispodobio ponašanje saborske većine sa lugarom i smatrao, da su samo članovi od većine pozvani i dužni po svom zvanju braniti — kao lugar u onom slučaju — pravo i dobro naše zemlje, a članovi poštovane opozicije s onim lugarom, koji nije dužan, kojeg nisu ti članovi pozvali, da brani, dakle po tom nije ni dužan da ga brani.

Ja se moram čuditi, što se je i gosp. predgovornik čudio napram drugomu predgovorniku, kako je mogao najviše suditi samu opoziciju i kazati, da nije ona pozvana i zvana braniti pravo i interese zemlje . . . (Folnegović: Toga ja nisam rekao!) . . . ako ovako g. predgovornik nije rekao, onda njegova prispodoba neznači ništa. Ja držim, da je ovamo hrvatski narod poslao sve nas, sve jednom dužnošću i jednim zvanjem, da se složimo i da zajednički branimo prava i interese naše zemlje . . . (Folnegović: Samo, što je vam dao druga sredstva nego nam!)

Predsjednik (zvoni): Molim, neupadati u rieč.

Josip Miškatović (nastavlja): Što g. predgovornik kaže, da preuzv. g. ban nije onoga govorio, kako je gosp. Mihalović zahtievao, ja nisam pozvan, da si tim glavu razbijam, nego tvrdim, da je preuzv. gosp. ban upravo ono govorio, što ga je pitao g. Mihalović, jer je g. Mihalović pitao, da li se produžuje zakon od g. 1873. posve sa svojim sadržajem i svojim smjerom. Kada bi čitali danas ili poslje 5 godina bilježke stenografičke, naći ćemo odgovor preuzv. g. bana, da se tom zakonskom osnovom produljuje zakon od g. 1873. cielim svojim sadržajem i cielim svojim smjerom. Tko pako misli, da tim nije dovoljno odgovoreno i očuvano naše pravo, taj eo ipso a priori dvoji, da zemlja po zakonu od g. 1873. imade pravo na tako zvane krajiške provente. Mislim, da toga nemisli niti g. Folnegović niti g. Vojnović, a kada se kaže, da se produljuje zakon od g. 1873., tako bar u smislu onih, koji u tom zakonu nalaze provente tako zvane krajiške, da eo ipso tim produljuju i te provente uz zak. osnovu.

Na druge prigovore štovanog gosp. predgovornika mogu abstrahirati i vraćam se na sam predmet, pa kažem, vis. sabore, da se meni čini, da riedko kada ima ovaj vis. sabor jednostavni posao i jednostavniju zadaću, nego mu se pruža s ovom zakonskom osnovom, i ja se nebi sjetio, vis. sabore, da je ikoji parlament imajuć ovakove osnove za zaključak, da je ikada poveo ovakove razprave i da je našao potrebnim ovako velike debate i razprave voditi. Ovakove se osnove, kada se predlažu, u svih predlozih primaju bez ikakove debate, jer nedadu povoda debati. Zašto? Zato, jer je namjera zak. osnove ta, da se zakon onaj i da se razprava ob onom zakonu produlji. pak, ako nije medju 2 zemlje ili medju 2 naroda sporazumka, taj sporazumak pronaći i zakonom ustanoviti. Drugo ništa naravnijeg nije bilo, nego da se razprava o zakonskoj osnovi produlji, t. j. da se zakon produlji.

Što se produljuje u tom zakonu ovom zak. osnovom? Produljuje se sve ono, što je svaka stranka o njem držala, produljuje se, gospodo, u istoj formi. Nijednoj stranki nije dopušteno razvijati svoju formu po tumačenju svojem, jer ako bi to učinila, onda bi radila upravo proti tomu, da se produži vrieme i valjanost zakona i da se uhvati potrebito vrieme za utanačenje novoga zakona. Učini li pako jedan ili drugi sabor u ovoj zak. osnovi svaki svoje tumačenje, tim dakako proglasuje, da nije potrebno čekati na nikakovu razpravu, da nije moguće više govoriti o sporazumljenju, o jednom zadatku.

G. dr. Vrbanić je na to rekao: Dakako da bi to moglo biti istina, ali što odtuda sliedi? Veli on, da odtuda sliedi to, da se ovaj sabor odriče svojevoljno i da je on a priori već unapred dužan privoljeti na ono, što Ugarska hoće.

Ja velim, da to nije. Ovom zak. osnovom neište se to, da naš sabor mora privoljeti na ono, što i ugarski sabor učini. Ja ovo niječem. Ja velim, da je našemu saboru posve sačuvana dobra volja, prosta volja, da ovu zak. osnovu primi ili neprimi, ali onda, gospodo, što čini naš sabor? Onda on prekida, onda on neće produljenja nagodbenoga zakona, on neće, da se nastave dogovori. To mu je slobodno, ali oni, koji hoće, da se zakon

*

produlji, koji hoće, da se započeti dogovori nastave, oni moraju primiti ovu zak. osnovu, kao što i druga strana.

Ja kažem, gospodo, da, kada je Njemačka postavila zak. osnovu Francezkoj, da se mora ustupiti Lorenžka i Elzacija i da se moraju drugi uvjeti postaviti, Francezka nije bila prisiljena i njezina volja nije bila tim uništena, ona je mogla na te uvjete pristati, ona je mogla ove uvjete, ove predloge zabaciti, ali, ako je hotjela mir imati s Njemačkom, ako je hotjela š njome ugovoriti dobre odnošaje, ako je hotjela mir s Njemačkom, ona je morala one uvjete mira onako štilizirane u istoj formi i istimi uvjeti poprimiti, koje je primila Njemačka. Kada su došli uvjeti mira pred skupštinu francezku, bilo je njoj na volji, te jih mogla i zabaciti, nu onda bi se morala Francezka i opet naoružati i rat voditi proti Njemačkoj. To je i nam otvoreno. Mi danas možemo kazati: Netreba nam ovog produljenja, netrebaju nam dogovori s Ugarskom, mi odbacujemo osnovu i tim sačuvamo našu volju, ali onda neće postojati primirje medju nami i Ugarskom, nego će početi borba, a ta nam uvjek otvorena stoji, kada god je naša volja.

Veli g. dr. Vrbanić, da bi on još pojmio, kada bi se ta stvar produljila, ali veli, onaj kaos, koji nije nastao našom krivnjom, onaj je kaos započela prva Ugarska. Ona je prva prekršila zakon i ona nas sili, da neprihvatimo ovu zak. osnovu — to će reći: Ugarska je prva obustavila tako zvane krajiške provente. A što se nada g. dr. Vrbanić, kada toga Ugarska nebi bila učinila, recimo, da bi se ovi krajiški proventi sve do 1879. godine uvrštivali u naš budget i tako izplaćivali, kako do god. 1869., poslje bi došao računarski dvor — recimo prije pol godine — i pronašao bi, da su oni proventi uvršteni u budget hrvatski i da je to nekorektno i proti zakonu, što bi otuda nastalo? Nastao bi isti prepor, koji sada postoji — isti prepor, samo s tom razlikom, da, ako bi tu parnicu dobila Ugarska, što bi odtuda sliedilo? To bi sliedilo, da bi Hrvatska primljene do god. 1879. novce svake godine u stanovitoj svoti po svoj prilici u onoj svoti, koju bi dobivala svake godine, morala vraćati. Ako bi Hrvatska onu parnicu dobila, što bi odtuda sliedilo? Odtuda bi sliedilo to, da će Ugarska te svote ili najedanput, kako može ili kako se pogodi u rokovih morati odplatiti.

U tom dakle, moja gospodo, je li ovo uzkraćeno ili nije, za konačnu parnicu po mojem mnienju razloga nema nikakova.

Visi sve o samom svršetku parnice, koja postoji medju nami i Ugarskom. Kako će se ova parnica, gospodo, svršiti, hoće li se ovim ili onim načinom odlučiti, to visi od volje sabora, kad mu se rad kraljevinskoga odbora predloži, a i volje ugarskoga sabora, kada dodje pred njegov sabor.

Što je dr. Vrbanić prigovorio, što je prigovorio i većini sabora i vladi, da nisu znali, ili nisu bili vlastni, da nisu hotjeli dužnosti patriotične vršiti, jer nisu znal[i] da su ti proventi uzkraćeni, na to je odgovorio presviet[li] g. predstojnik nutarnjega odjela.

Ja bi samo to dodao, da u ono doba, kada su uz[-] kraćeni ovi proventi, bijaše još jedna okolnost, koju nij[e] presvietli gospodin naveo, naime ta okolnost, da je sa[m] ugarski sabor zahtievao od svoga ministra financija[,] neka prestaje iluzorna prepirka, neka se radje stavi ma[-] nje i kaže stavka ona, o kojoj smo sigurni, da će se iz[-] puniti, pa će se znati, što je prihod; mjesto da stvaram[o] neke iluzorne stavke, koje se nikada neće dobiti. Narav[-] skim načinom troši se preliminirana svota, a na konc[u] pokazuje se manjak. Ovako je radio u istinu minista[r] financija g. Kerkapoly i ovaj je jako mnogo znao dopri[-] nieti do velikog manjka, koji je nastao u ugarskoj državi[.] Onda je ministar financija na poziv ovaj u istinu tak[o] radio, pak je mislila ova većina, da nije čudo, da ak[o] sbilja ministar financija sada te manje prihode stavlj[a] u izgled, nego jih je stavljao, da je to posve naravn[a] stvar i ovo bijaše medju onimi razlozi, koji su većin[u] sabora zavadjali, da nije izpitivao, zašto nisu ti prihod[i] veći.

U ostalom dobro je rekao g. Mihalović, da nije ov[o] znala hrvatska vlada, niti hrvatski sabor. Ja govorim[:] Ne samo hrvatski sabor, nesamo većina njegova, neg[o] nitko nije znao. Ako nije znala ni ugarska vlada, št[o] odtuda sliedi?

Gospodo! Ja bi rado, kao što ću sada reći, od ovud[a] najvećim dielom izvoditi, da baš čist proces s ovimi proventi nije, jer nije moguće, kada bi svi znali za nj[e] tako, kako misli g. dr. Vrbanić i morali znati, kada b[i] svi znali, kako misli, da bi morali, onda nebi nikada nastala parnica. Ja se jako dobro sjećam, kada se je ta[j] prepor bacio u javnost, da su sama gospoda od opozicije počela govoriti, da u istinu nije pravo, da bi Hrvatska dobivala pravo na ono, što nije iz ove zemlje, nego iz Krajine. (Glasovi: Kada? Gdje? Kako?)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo!

Josip Miškatović (nastavlja): Kako se je to začulo, — to će se sjećati puno gospode medju nami — da se govorilo, da nije pravo, da se proventi iz Krajine uračunavaju u našu zemlju. Istom poslje iztraživanja, kako je to došlo u račun Hrvatske i Slavonije, istom se poslje došlo do prave vjere i do pravog dokaza. Dopustite mi, gospodo, da moram dolaziti kroz mnogo šikarje i preko mnogo panjevah, da se dokaže istina, da bude jasna svakomu.

Još je rekao g. dr. Vrbanić i to, da se on nebi mogao nikakovom, niti onakovom izjavom sabora, niti vlade o toj stvari zadovoljiti, kakovu je g. Folnegović iskao od g. Mihalovića i od preuzv. g. bana i od ovoga sabora. (Dr. Vrbanić: Toga ja nisam rekao!) . . . Da se nebi mogao zadovoljiti niti analognom izjavom u ugarskom saboru. Ovo je rekao g. dr. Vrbanić. Još je

ovako tu svoju izreku obrazloživši izjavio, da može njega samo umiriti zakon, a nikakova izjava. Nu ako g. Vrbanić vidi na jednoj strani, da je zakon od god. 1873. jasan — bar misli, da je jasan — pa u tom zakonu nema one garancije, kao što vidim, one garancije, koja se ište za sigurnost svih odnošaja, zašto se onda nebi jednakim načinom zadovoljio i s izjavom — što će mu više koristiti nego izjava, kada vidi, da zakon više nedaje. Onda po mom tvrdom uvjerenju nesliedi to, da se zarate za 600—700.000 for. dvie zemlje, koje jedna s drugom u prijateljskih odnošajih živiti moraju, da se moramo radi novaca posvaditi. Niti u izjavi, niti u zakonu to leži, nego je u nuždi, da zajednički jedan s drugim živiti mora.

Što sam rekao o izjavi preuzv. g. bana, tim je po mom mnienju odgovoreno i na ono, čemu je prigovorio g. knez Vojnović, te ću samo na §. 70. dodati, da taj §. znači to, da financijalna nagodba ili se mora svake desete godine obnoviti, ili se mora po §. 70. drugi dogovor medju Ugarskom i Hrvatskom načiniti, da se može obnavljati 5. ili 15. godine. Ali §. 70. nealterira niti najmanje onaj §., koji veli, da se imade svake 10. godine obnavljati nagodba, nego on kaže: hoće li koja stranka, da se to ponavlja 5. ili 15. godine, onda se to po §. 70. mora samo sporazumnim dogovorom utanačiti medju jednom i drugom kraljevinom, ili da se može u financijalnoj nagodbi u obće što mu drago promieniti.

U proventih krajiških nalazi gosp. Vojnović jedini most, preko kojega se dolazi iz provincijalne strane na krajišku stranu.

Meni je žao, da u ovom izrazu g. dr. knez Vojnović po svom naravnom žaru jednu stvar, jedan moment nekoga pitanja odviše pretjeruje. Ja držim, da to nije jedini most, koji vodi k provincijaliziranju Krajine; ja mislim, da imade puno više mostova, da tu imade i druga žica i naše pravo i naša jednodušna volja, koja nas vodi jednog k drugomu, a ne proventi.

Dopustite mi to izjaviti, ako je Ugarska protivna, ako je njoj proti njezinim interesom, da se spoji Krajina sa Hrvatskom, ona će vam rado odstupiti krajiške provente od 200.000 forinti i ona neće ništa učiniti, što će biti protivno njenim interesom. Ali toga više, moja gospodo, u Ugarskoj nije. Svi su uvjereni, da se Krajina imade spojiti s ovom zemljom, i da nikakova razloga nema, koji bi proti tomu govorio i ne samo zakon, nego i interesi oni, koji upućuju na savez jednu i drugu zemlju, da upravo nukaju, da se imade spojiti Krajina sa našom zemljom. I ovo je most, koji je najvažniji i jedan od najvećih mostova, koji nas vodi tamo . . . (Dr. Vojnović: Vidjet ćemo!) . . . za svoj interes žrtvovati će Ugarska i više stotina tisuća forinti — jednom riečju — pošto se ovom zakonskom osnovom neprejudicira u ničem pravo naše zemlje i nijedan od gospode govornika — neka mi bude dopušteno, da to izrečem — nije niti jednoga razloga naveo, koji bi nas upućivao, da se prejudicira za ikakovo pravo naše zemlje, da se ovom zakonskom osnovom produžuje nagodba od god. 1873., da se produžuje š njome bar s naše strane naše tumačenje našega prava, koje se neodlučuje s onom zak. osnovom, nego koje se odlučuje onom zak. osnovom, koju ćemo dobiti za mjesec, možebit za dva, ali svakako za 3—4 mjeseca.

Pošto ja držim, da ova zakonska osnova neprejudicira niti najmanje ikakova prava naše zemlje, zato ću sa svoga stanovišta iz podpunog uvjerenja za nju svoj glas dati.

Ivan Kukuljević: Molim gosp. predsjedniče, za rieč na osobne primjetbe.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kukuljević na osobne primjetbe.

Ivan Kukuljević: G. narodni zastupnik Folnegović bio je tako dobar, pa se je moje malenkosti sjetio te mi veoma velike pogrieške — i to nedosljednost — predbacio u tom, da ja nešto drugo zaključujem od onoga, što kažem.

Ja mislim, da je od ove strane više pogriešeno, što se nedosljednosti tiče, nego od moje strane, jer u čem stvar leži?

Ova gospoda žele provente krajiške, žele sve prihode, koji su nam zaniekani, postići, pa da jih postignu, kažu: Mi nećemo nagodbe produljiti, niti termina nagodbi produljiti.

Što sliedi iz toga? Neće se produljiti, prekinut će se sva sveza, uništit će se nagodba, a po tom sve u zraku leti, svi proventi i svi prihodi.

Ja sam tvrdio, da ja na temelju zakona stojim, dok se ustavnim putem nepromieni.

Ja sam tvrdio, da ja želim, da dapače priznajem, da nam pripadaju proventi krajiški, da nam svi prihodi pripadaju, koji su nam se posljednjih godina uračunavali, nego da se nadam čvrsto od dogovora kraljevinskoga odbora, da će jih oni izvojevati legalnim putem, te da se mora dati vrieme i sgoda i prilika dotičnim kraljevinskim odborom, da se dogovore i da gledaju te prihode zadobiti.

To sam htio odgovoriti.

U ostalom čestitam gosp. Folnegoviću na tom, da je bar on na smieh natjerao, koji u duši svojoj smiešnim čini naše državno pravo, jer je to sve za nj ostarilo i sve prošlo u historiji. Ja ovdje još uvjek stojim na temelju državnoga prava i ufam se u Boga i silu hrvatsku, da ćemo ga još postići.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Marjanović.

Dr. **Luka Marjanović:** Visoki sabore! Od strane vlade danas se prigovara, da opozicija svoga pravoga stanovišta nema, zašto neprima ove zak. osnove za podlogu specijalne debate.

Neka mi dopusti vis. kuća, da ja u ime svojih političkih drugova ovo stanovište ovdje izjavim i mislim, da mi neće nitko od njih desavouirati stanovište to, da ste, gospodo, vi, koji ste stranom kumovali sklopljenju nagodbe god. 1868., a stranom ju revidirali god. 1873., tu nagodbu izvršili doslovce, ovoga današnjega prepora nebi bilo na današnjem dnevnom redu, a Krajina bi bila davno spojena, a o naših proventih nebi bilo niti spomena.

Vi niste toga učinili, a krivo sada na opoziciju napadate.

Gospodo! Razprava je o krajiških proventih istom od mjeseca lipnja, koliko je meni poznato. Čija je zasluga, da su došli na tapet proventi, koji su nam u mjesecu listopadu pripali, nije ničija druga nego opozicije, kojoj se prigovara, da vladi klipove pod noge baca.

Vi ste to, gospodo, mogli bolje znati, koji držite prijateljstvo s Magjari. Zašto vi niste radili u Pešti, da se pronadju ti proventi, koje si sada šaka opozicije vindicira.

Vi ste mogli to učiniti, ali niste učinili.

Odbijam od opozicije prigovor g. Miškatovića, da je ona nekom prilikom podvojila o pravu Hrvatske na krajiške provente. Opoziciji to nije poznato i dok toga nebude dokazao, neka mi dopusti, da mu nevjerujem.

G. Miškatović poziva se na prijateljstvo Magjara, da će oni Krajinu dati, te zašto bi se u pitanje stavili ti proventi. Gospoda Magjari postupali su drugačije. Oni su odmah svoju Krajinu dobili, čim su državopravni postali, a naša će se spojiti — neznam po čijoj volji — možda prije s Bosnom, nego li s Hrvatskom.

Obzirom na zak. osnovu da nešto kažem. Ja se nešto u javno pravo razumijem, premda samo crkveno pravo predajem. Naša nagodba, kako jest, da jest, jest ugovor; dok oba kontrahenta na istom stanovištu stoje, dotle i ugovor stoji. Čim jedan kontrahent svoje stanovište promieni, ugovor se razklima, već mu je podloga uzeta.

To se je dogodilo i to se je sa strane Magjara učinilo. Nema 14 dana, a da je izjava pala u magjarskom saboru od ministra Tisze, a štovani g. Mihalović nije od preuzv. gosp. bana ništa drugo zahtievao, nego da dade istu izjavu, koju je dao i Tisza. Tisza je drugo odgovorio, nego je danas svietli ban na upit Mihaloviću, koji sam povladjuje izjavu banovu, dočim je izjavu Tiszinu povladjivala ciela kuća.

Što znači to? — To znači, da Magjari znadu bolje svoja prava braniti nego mi i naša vlada. Zašto vi nečinite to, ja neznam. Vi, koji ste pustili podlogu izpod noguh i koji ste u većini i koji sjedite u zajedničkom saboru, gledajte, da izadjete tomu na kraj!

Iz ovih riečih, gospodo, saznali ste moje stanovište.

Vi velite, da se je bojati borbe, ako obnova nagodbe nepodje za rukom, a ja vam izjavljujem svetčano, da volim poštenu borbu, nego ovakovo prijateljstvo, kakovo vi vodite sa Magjari. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ja sam zaista ovaj put mnogo sretniji nego sam u posljednjem izviešćivanju mojem bio, jer su ustali govornici u obranu zak. osnove, koji su zaista vrlimi svojimi razlozi preporučivali ovu zakonsku osnovu, da ju vis. sabor izvoli prihvatiti. Time su meni znatno ta gospoda olakšala taj posao, ali meni je olakšan i tim, što držim, da svi razlozi, koji su sa strane protivne navedeni, svi ti razlozi negovore proti osnovi, nego su svi ti razlozi jedino govorili o tom, da li su krajiški proventi ovdje sadržani ili ne. Svi ti govori kretali su se oko toga pitanja, da li se s ovom zakonskom osnovom razumievaju i ovi krajiški proventi ili se nerazumievaju.

Rekao je jedan od gospode govornika, da je produljenje nagodbe upravo potakla bila prije 2 godine sama opozicija. — Jest, istina, kako se ja sjećam, da je opozicija interpelacijom potakla bila i izazvala ovo produljenje nagodbe, a ja se zato baš čuditi moram danas, kada je onda opozicija prije 2 godine izazivala ovakovu zakonsku osnovu, da se ona danas protivi ovoj istoj zakonskoj osnovi, koja isto to čini i produljuje, što su upravo oni onda poticali i tražili.

Ja se tomu čudim tim više, visoki sabore, što smo mi evo danas ovdje u tom položaju, da tri puta razpravljamo ovu zakonsku osnovu . . . (Folnegović: Gdje je ta interpelacija?) . . . tri puta smo visoki sabore razpravljali ovakovu zakonsku osnovu, a prvi i drugi put nije bilo tih razloga i tih protesta od strane naše štovane opozicije proti prvoj i drugoj osnovi, koje danas navode proti ovoj trećoj zakonskoj osnovi.

G. Folnegović tako je dobar bio, pa je zapitao, gdje je ta interpelacija. Ja ću mu evo kazati, da je na strani 969. dnevnika od god. 1875. do 1878. gdje je g. Folnegović ovako govor svoj udesio bio. (Vidi dnevnik od god. 1875. do 1878. na str. 969).

(Folnegović: To nije interpelacija!)

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (nastavlja): Ja bi, kada bi hotio, mogao naći i interpelaciju; ovo je izazvalo interpelaciju, a znam, da je poslje interpelacije došla na stol kuće zakonska osnova. I evo danas si štovana gospoda od opozicije vindiciraju slavu, da su oni to izazvali. (Glasovi: Tko? Koji?) To je bilo u financijalnom odboru i danas izjavljam iskreno, da je to potakla opozicija. (Žamor i nemir u kući. Predsjednik zvoni.)

U ostalom ja se nisam ni najmanje iznenadio, da je od strane opozicije protivan 1, 2, 3, člana ovoj zakonskoj osnovi. Ja bi se iznenadio, kada bi oni ćutali, jer oni, budući stojeći na stanovištu, na kojem nepriznadu temeljni zakon nagodbeni, nemogu tražiti produljenja nagodbe, koju oni nepriznadu kao temeljni zakon. Ja se

m iznenadio nisam. Ja bi rekao — neka mi oproste anovi štovane opozicije — ako reknem, da mi se čini, a su govori s njihove strane više za to držani, da se voj većini sabora i vladi neki „Sündenregister“ odčita.

Ja, gospodo moja, uvjek ću biti zahvalan svakomu, oji mi u oči pogriešku kaže; koji me upozori na koju ogriešku ne samo u privatnom životu, nego i u javnom, ı ću mu biti zahvalan, a dva puta ću mu biti zahvaliji, ako mi kaže, kako bi ja tu pogriešku izpraviti mogao. Toga ja nisam čuo od članova naše štovane opozicije. a mogu kazati to, da sam znao i vidio, premda su i stali članovi štovane većine to znali i vidjeli, da smo ogriešili, ali dajte nam načina i sredstva, kako će se opraviti ta pogrieška i zahvalni bi vam bili. Pogriešku sami vidimo, ali ja si nemogu pomoći u tom, a da si omognemo, u tom nam nepomaže opozicija, nego nam upravo odmaže. (Glasovi: Živio! Vrlo dobro!)

Štovani zastupnik g. Vrbanić uzeo je odmah u početku govora izhodište o nekom dogovoru izmedju regnikolarne deputacije i spomenuo je tu predsjednika naše regnikolarne deputacije, pa po tom izhodištu svojim govorom zaključio, da glasuje proti zakonskoj osnovi.

Ja mislim, vis. sabore, da nisu mogli ti dogovori regnikolarne deputacije nikakova povoda dati g. dru. Vrbaniću, da on uzme te dogovore za povod govoru svomu, još manje, da se danas očituje proti zakonskoj osnovi, proti kojoj se u 2 maha nije bio očitovao.

Mnogo gospode govornika iztaklo je izjavu ministra-predsjednika na ugarskom saboru i izjavu preuzv. gosp. bana, a naročito g. dr. Vrbanić, a mislim i g. dr. Vojnović, da ova izjava nevriedi ništa, (Dr. Vrbanić: Toga nisam kazao!) pa da u ovom izviešću ovaj pasus, kojim se tumačenje zakona od god. 1873. konštatira, veli, da ta izjava i ovaj pasus nevriedi ništa. Nego baš g. dr. Vrbanić neka oprosti — ja sam si dobro zapamtio — da baš on je kazao, da bi valjalo to biti u zakonu. Ako kod nas nevriedi ova izjava i ovaj pasus, onda ni Tiszina izjava nevriedi, jer ćete dopustiti, da niti tamo nije ušla u zakon. (Nemir u kući.) U zakon nije ušla, košto ni ovdje. kada tamo nije ušla u zakon i kada se tamo polaže tolika važnost toj izjavi, mislim, da toliko vriedi i ovdje ova izjava. jer niti tamo niti ovdje nije ušla u zakon.

G. dr. Vojnović izvolio je kazati, da je on za produljenje nagodbe, nu nije za produljenje ovakovo, kako se u ovoj zakonskoj osnovi predlaže, jer mu nije za umirenje dovoljno ono, što je preuzv. gosp. ban izjavio, (Nemir.) jer naročito veli dr. Vojnović, zato ga neumiruje izjava. jer ju nije sabor prihvatio. Ja, visoki sabore, kada bi tako drugi tko bio rekao, koji nije bio u proračunskom odboru i koji nepoznaje cielj i namjeru odgovora preuzv. g. bana, onda bi ja kazao, da bi on možebiti imao pravo, ali g. dr. Vojnović bio je u proračunskom odboru i znade, što se je htjelo, znade, da i sabor i vlada stoje solidarno glede provadjanja zakona, koji ustanovljuje procente za pokriće samoupravnih potreboća, da u tom pogledu stojimo na stanovištu 1873. godine; dakle, kada su se oni prihodi zaračunavali, ja mislim, kada se je to u odboru konštatiralo, a u saboru se nitko nije ustao, da protivno govori, i svi smo na to pristali, kada je evo i sam preuzv. gosp. ban konštatirao isto to stanovište od god. 1873., onda ja mislim, da smo dovoljno učinili i od strane sabora i vlade, da salviramo to pravo, koje mislim, da imademo na tako zvane krajiške provente.

Bilo je tu navadjano i razloga, gospodo, kako rekoh, takovih, koji više mjesta imadu, kada bi ovdje na stolu vis. kuće bio već gotov operat kraljevinske deputacije o tom, jesu li postigli rezultate ili nisu, kada bi taj operat na stolu vis. kuće bio nebi mogli oni ništa drugo govoriti, nego što govore danas. Nema dakle prilike i nije bilo mjesta o onih razlozih govoriti, koji su proti ovoj zakonskoj osnovi govoreni.

Kaže se: To se ima vratiti; Magjari krše nagodbu; kod nas postoji kaos, nasilje, samovolja, — dakle što ćemo tim produljenjem, netreba tu produljivati! — Nu da je tako, recimo, da jest, da jest kaos, nezakonitost, samovolja, što ipak imamo pored svega toga? Temelj toga zakona i nedamo ga nikada izpod noguh izvući. Mi imamo oružje, a to jest zakon, a može se reći, da je za slabijega najjači štit sam zakon. Uzmite još i to, onda ne samo, da ćete biti nasilju izvrženi, nego nećete imati nikakova štita, kojim ćete se braniti pred ostalim svietom. Mi si taj temelj nesmjemo dati iztrgnuti, a ja neću zamjeriti štovanoj opoziciji, ako traži, da nam se to neiztrgne.

Štovani gosp. Folnegović, — moram se vratiti na prispodobu o lugaru — ja ću istinabog tu prispodobu uzeti, ali onako, kako je gosp. Mihalović mislio, — onaj lugar najmljeni jest devastirao šumu i učinio je štetu, a drugi onaj, koji nije najmljen bio, javio je to Mihaloviću za onog prvog, ali poslje se je vidjelo, da je onaj lugar podpomagao onog, koji je bio najmljen. Tako je ta prispodoba. Tako je mislio g. Mihalović.

Tako i opozicija neide za tim, da ono, što smo pogriešili, da nam pomogne, da izpravimo pogrieške, nego nam podmiće neprilike u radu, da još manje postići možemo, nego što imamo.

G. Folnegović uzeo je još nešto kao jako slabu argumentaciju sa matematikom. Veli on i istina je, da je formula $a = b$, $b = c$, ergo $a = c$. To je matematička istina, proti kojoj ja nemam ništa, a po tom su fratri napravili, da je onda otac Bog, sin je Bog, dakle da je po tom sin i otac. (Smieh i veselost u kući.) Ali pravnu logiku treba znati, po kojoj se stvori konklusija, da imadu biti pojmovi, koji se prispodabljaju, jednaki; nesmiju biti jedan generalni, a drugi specijalni — moraju biti u objemu svom jednaki, — onda je logična konkluzija

dobra. Dakle ovakovih „logičnih konsekvencija“ mogao bi i ja g. Folnegoviću nabrojiti, gdje bi izazvao veliki smieh, ali držim, da nemože ignorisati onoga, što se neveli, da kada jedan zakon produljuje drugi i treći, da je tim produžen i prvi.

G. dr. Marjanović izvolio je navesti, da je upravo zasluga opozicije, da su u obće krajiški proventi došli u razpravu od mjeseca lipnja ove godine. Ja nikada nisam nikomu zasluga okrnjivao, pa niti našoj opoziciji, a ovaj put, — neka mi oprosti — da nije tako.

G. dr. Marjanović treba da zna, da ova saborska većina, što je većini poznato, od godine 1877. i 1878., kada je ministar finacija Szell bio preliminirao manje nego prediduće godine, upitan, — zašto — rekao je, da odbija, što se je god. 1874., 1875. i 1876. izplaćivalo po procentih od krajiških proventa. (Folnegović: Pak ste vi šutili?!) Molim, izvolite dočekati kraj, pak izvolite onda kazati, jesmo li šutali. Na to smo mi držali konferenciju, mi smo ustali i nismo šutali i rekli smo: To nemože biti; to nesmje biti. Ministar Szell nije hotio da odbija nekoliko hiljada u ime krajiških proventa, nego je uvrstio sve onako, kako je to bilo g. 1877. ili 1878. (Glasovi: Tisza!) Nije Tisza, nego Szell — hoću da kažem, da smo znali za to, i da smo radili u tom pravcu, u kojem smo raditi mogli, a da nismo napustili namučeni i slabi stanovište, kako nam se to predbacuje od štovane opozicije.

Posljednji kaže g. dr. Marjanović to, da mu je poznato kao profesoru pravosudja, da kada jedna strana napusti stanovište, to je onda uzeti, da ni za drugu podloge nema. Recimo, da je tako, — da su Magjari napustili stanovište tim, što su uzeli drugačije tumačiti nego li mi. Zar dopušta juristika, da se i s naše strane mora napustiti prihod, nego kažem to, da se ono, što je preporno izmedju Ugarske i nas rieši na onom mjestu, gdje se ima riešiti. Taj je priepor medju regnikolarnimi deputacijami, koje i danas traju, pa ćemo vidjeti, kako će se taj priepor riešiti, kada dodje na stol vis. kuće rezultat tih dogovora. Mi ćemo imati priliku tada kazati, jesmo li zadovoljni riešenjem toga prepora ili ne. Dotle dakle nema razloga protiviti se ovoj zakonskoj osnovi i netreba toliko govoriti o proventih, kao da sumnjamo, imamo li na nje pravo ili ne, jer se je bojati, da će izgledati tako, dočim o tom nitko nesumnja, kao da mi nemamo prava na nje. Svatko nas stoji na stanovištu, da imademo pravo, čemu dakle govoriti proti zakonskoj osnovi?

Ovdje nisu nikakovi razlozi navedeni, koji bi uvjerenje uzdrmali o tom, da netreba primiti ove zakonske osnove.

Drugo nije ništa slavna opozicija predložila, iz česa bi se crpilo uvjerenje, da je bolje ovo ili ono. Proti osnovi nije ništa predloženo, a mi nevidimo nikakove opasne posljedice, za to držim, da možemo mirnom sviešću za ovu zakonsku osnovu glasovati, a kada bi bilo ono, što opozicija hoće samo bi izgubili izpod noguh, što je najčvršće, a to je — zakon.

Ja dakle preporučam vis. kući ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate. (Živio!)

Predsjednik: Visoki sabore! Generalna je debata zaključena i sada stupati će se na glasovanje. Za glasovanje predlaže nam jedan jedini predlog proračunski odbor, koji je ovu osnovu izpitao i usljed toga sliediti će pitanje ovako.

Prima li vis. sabor osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština — za podlogu specijalne debate ili ne?

Ovdje je od strane sabora jedan zahtjev prispio, gdje 11 članova saborskih zahtjeva ustmeno glasovanje, dakle će se po poslovniku usljed toga u ovom predmetu glasovati ustmeno.

Molim g. bilježnika, neka izvoli čitati imena, a gospoda, koja su za to, da se ova zak. osnova primi za podlogu specijalne debate, neka glasuju sa „da“, a ona gospoda, koja su za to, da se neprimi, neka glasuju sa „ne.“

(Bilježnik Jovan Steković čita imena saborskih članova i sliedi poimenično glasovanje.)

Poslje glasovanja.

Predsjednik: Visoki sabore! Rezultat glasovanja je sliedeći: Glasovalo je 57 zastupnika; sa „da“ 44, a sa „ne“ 13.

Ova osnova zakona onako, kako ju je odbor predložio, primljena je za podlogu specijalne debate.

Sada stupati će se na samu specijalnu debatu.

Molim g. izvjestitelja, da dalje govori.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (čita nastov):

„Zakon od . . . . o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.“

Predsjednik: Pročitan je naslov ove zak. osnove. Ima li kakova izpravka protu tomu naslovu?

(Nitko se nejavlja.)

Izpravka nema. Pitanje glasi: Prima li vis. sabor ovaj naslov ovako kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Ovaj je naslov primljen

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita): „§. 1. Kriepost zakona od 10. veljače 1879. produljuje se ovim na daljnju jednu godinu od 1. siečnja do konca prosinca 1880., ili, ako se medju kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom i Sla-

vonijom utanačiti se imajuća nova financijalna nagodba prije uglavi, dok ta nagodba nestupi u život".

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj §. 1. ove zak. osnove ovako, kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 1. je primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita): „§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 2., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 2. je primljen i po tom je ciela ova zak. osnova primljena i u specijalnoj debati, i tako je razprava ovoga zakona dovršena.

Treće čitanje stavit će se na dnevni red.

(Glasovi: Sutra! Dalje! Dalje!)

Visoki sabore! Današnju sjednicu zaključujem i uričem dojduću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Treće čitanje zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njikovih samoupravnih potrebština;

osnova zakona ob indemnitetu;

predlozi narodnoga zastupnika Folnegovića i drugova glede ustrojenja entrepôta u Senju i luke, i

predlog Josipa Zorića, da se po Eduardu barunu Jelačiću obćini dugoselskoj ostavljeno dobro Rugvica što prije proda, a novac u namienjenu svrhu koristonosno uloži.

To će biti dakle dnevni red za sutra.

Ivan pl. **Maršo**: Molim za rieč!

Predsjednik: Oprostite, ja sam već digao sjednicu.

(Glasovi: Maršo ima rieč?)

Ivan pl. **Maršo**: Molim, da se u nedjelju i u svetcih sjednice nedrže, a sutra je nedjelja.

(Svršetak u $8\frac{1}{2}$ sati na večer.)

Petdeset i sedma saborska sjednica,

obdržavana dne 21. prosinca 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Upit gosp. zast. Maršoa na predsjedničtvo radi obdržavanja sab. sjednica po nedjeljah i svetcih. — Odgovor vis. predsjedničtva. — Treće čitanje osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. — Početak i svršetak generalne i specijalne razprave o indemnitetu za vrieme od 1. siečnja 1880. do 30. lipnja 1880.

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 20. prosinca 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 58 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da na ovaj visoki sabor nije prispio ni jedan podnesak, te se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu razprava ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

Predsjednik podieljuje rieč izvjestitelju proračunskoga odbora, Vasi Gjurgjeviću, da osnovu obrazloži.

Iza obrazloženja izvjestiteljeva započe generalna debata o toj osnovi.

Zastupnik Dragutin plem. Mihalović pita svietloga bana: „Da li je preuzv. gosp. ban voljan u ime kralj. zemaljske vlade za trajanje ovoga zakona kod razdieljivanja prihoda, t. j. proračunavanja pripadajućih kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji 45% zastupati sve one prihode, koji po nagodbenom zakonu od 30. studenoga 1873. ove kraljevine idu, i to po status quo od god. 1873.?"

Svietli ban odgovara: „da se ovom osnovom mienja samo valjanost roka produljenja i da za umirenje izjavlja, da sve ustanove zakona od g. 1873. ostaju nepromienjene".

U 12 sati prekine predsjednik debatu, jer je vrieme za interpelacije i odgovore vlade, te podieli rieč predstojniku unutarnjega odjela, Jovanu Živkoviću, da odgovori na interpelaciju zast. Dragutina pl. Mihalovića, stavljenu u 47. saborskoj sjednici u predmetu javne sigurnosti.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju zast. Dragutina pl. Mihalovića, stavljenu u 47. saborskoj sjednici u predmetu zajma za žitelje od gladi stradajuće u Slavoniji.

Interpelant se sa odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč predstojniku odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju Mihalja Rogulića, stavljenu u 54. saborskoj sjednici u predmetu mirovine udovice Tomića, bivšega učitelja na učioni vjeroizpoviednoj bobotskoj.

Interpelant se sa odgovom nezadoljava, a kuća prima odgovor na znanje.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika dra. conte Vojnovića, stavljenu u 54. sjednici saborskoj u predmetu o sniženju klasifikacije škole djakovačke.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku narodnomu dr. Antunu Starčeviću, da stavi na svietloga bana sliedeću interpelaciju: „Zna li visoka vlada, zašto kod odreknuća nadvojvodkinje Marije Kristine na prava nasljedstva i

)aštinjenja u obitelji Habsburg-Lorena, od strane Hrvatske
iitko nebijaše svjedokom?

Ako visoka vlada zna uzrok tom pojavljenju, može
i nam ga kazati?

Ban odgovara s mjesta na tu interpelaciju. Interpe-
ant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima veći-
iom glasova odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč nar. zastupniku Josipu
Miškatoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

„a) Hoće li svietli ban odrediti iztragu, da se dodje
lo jasne istine u stvari odpuštene fužinarske učiteljice?

b) Ako se dokaže nekrivnja njezina, za koju govore
odbornici fužinarski, hoće li se odpuštena učiteljica na
svoje mjesto uzpostaviti?“

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu s mjesta
odgovara na tu interpelaciju.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a sabor
prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda Franu
Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju: „Zašto pre-
uzvišenost vaša sve do danas nije predložila saboru one
preinake tiskovnih zakona, koje je u odgovoru svom na
nterpelaciju zast. Ivana Vončine u sab. sjednici od 24.
rujna 1877. obrekla?

Kani li u obće onomu obećanju svomu zadovoljiti,
pa ako kani, kada?“

Interpelacija dostavit će se svietlom banu.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda dru.
Jovanu Subotiću, da stavi sliedeću interpelaciju: „1. Je li
visokoj vladi poznato, da se kod kot. suda iločkoga, a
možda i kod drugih javnih oblasti u sriemskima pod-
županijama ćirilicom napisani podnesci zabacuju, ili ba-
rem riešavanje njihovo na dugo odgadja, ili da se stranke
zvanično upućuju, da takove podneske najprije latinicom
prepisati daju?

2. Ako je poznato, odobrava li visoka vlada takovo
postupanje podčinjenih javnih organa? ili

3. Je li visoka vlada takovo postupanje možda svo-
jim javnim organom propisala?

4. Ako vlada to postupanje nije sama odredila, i
ako ga neodobrava, je li visoka vlada voljna svoje javne
sudbene i upravne organe, naročito u županiji siemskoj
uputiti, da podneske ćirilicom napisane, bez svake za-
prieke onim istim načinom po zakonu propisanim, bez
svakoga odlaganja i otezanja riešavaju, kojim se pod-
nesci u obće riešavati imaju.

5. A ako je visoka vlada takovo postupanje nalo-
žila, ili ga odobrava, je li voljna kazati razloge tomu?“

Interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Predsjednik napokon podieljuje rieč zastupniku na-
roda, dru. conte Vojnoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Kani li kralj. zemaljska vlada uzeti brze i shodne
mjere, da se stane na put nesnosnome stanju, u kojem
se nalazi zagrebačka gimnazija natrpanjem od preko
700 učenika, i po kojemu se osujećuje napredak u nauku,
vršenje zapta i odgojivanje veće strane hrvatske mladeži?“

Interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Nakon toga prekinu predsjednik sjednicu u $^3/_4 2$ sata
po podne, uričuć nastavak za danas po podne u 5 sati.

U 5 sati poslije podne pod predsjedanjem I. pod-
predsjednika gosp. dra. Josipa Vuščića bude nastavljena
sjednica, u kojoj se je generalna debata ob osnovi za-
kona o produljenju nagode do konca prosinca 1880.
zaključila.

Iza zaključena govora izvjestiteljeva stavlja pred-
sjednik pitanje:

Prima li visoki sabor osnovu zakona o produljenju
valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom
ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Sla-
vonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih
dohodaka ovih kraljevina za pokriće nutarnjih njihovih
samoupravnih potrebština za podlogu specijalne debate.

Zastupnik Folnegović i drugovi predlažu poimenično
glasovanje.

Poimeničnim glasovanjem pokazao se sliedeći rezultat.

Glasovalo je 57 sabor. članova, od tih sa „da“ 44
člana, a 13 članova sa „ne“, te je tim gore rečena osnova
zakona za podlogu specijalne debate primljena.

Naslov zakon od . . . . o produljenju valja-
nosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom usta-
novljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavo-
nije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih do-
hodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih
samoupravnih potrebština.

Primljen po predlogu odbora.

§. 1. Kriepost zakona od 10. veljače 1879. produ-
ljuje se ovim na daljnju jednu godinu od 1. siečnja do
konca prosinca 1880., ili ako se medju kraljevinom
Ugarskom i Hrvatskom i Slavonijom utanačiti se imajuća
nova financijalna nagoda prije uglavi, dok ta nagoda
nestupi u život.

Primljen po predlogu odbora.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Primljen po predlogu odbora.

Zatim zaključi predsjednik današnju sjednicu, uričuć
buduću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnev-
nim redom:

1. Treće čitanje zakona o produljenju valjanosti za-
kona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju
postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih
izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih
kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih
potrebština.

2. Osnova zakona o indemnitetu.

3. Predlozi nar. zast. Folnegovića i drugova glede
ustrojenja entrepôta u Senju i lukah.

4. Predlog Josipa Zorića, da se po Eduardu barunu
Jelačiću obćini dugoselskoj ostavljeno dobro Rugvica, što

*

prije proda, a novac u namienjenu svrhu koristonosno uloži.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Gosp. zastupnik dr. Spevec moli, da se rieši časti saborskoga bilježnika.

Neka se izvoli visoka kuća izjaviti, prima li ili neprima. (Glasovi: Ne, ne.) Čujem ovdje glasove, da se neprima. G. dr. Spevec po poslovniku nije naveo valjanih razloga, da se rieši te časti, — to je istina, nu ako ga vis. sabor hoće riešiti te dužnosti, neka izvoli ustati.

(Većina ustaje.)

G. zastup. dr. Spevec riešava se te dužnosti. Izbor bilježnika na njegovo mjesto stavit će se na dnevni red.

Veliki župan Mirko Kršnjavi podastire bansku pozivnicu. — Ide odboru za verifikacije.

Veliki župan Ognjoslav Utješenović podnaša bansku pozivnicu. — Ide odboru za verifikacije.

Rieč ima g. zast. Maršo, da stavi pitanje na predsjedničtvo.

Ivan pl. **Maršo**: Štovano predsjedničtvo! Ja sam jučer koncem saborske sjednice molio, da 2—3 rieči kažem, nu na obću žalost pod predsjedanjem g. podpredsjednika nisam mogao doći do rieči. Sada ću biti tako slobodan kazati ono, što sam hotio jučer da kažem.

Prije svega, vis. sabore, imam primjetiti, da nespadam u razred onih ljudi, koje nazivlju „Crucifixbeisseri“, ali imam nešto čuvstva i štovanja napram vjeri, kojeg sam, tako rekuć, s materinjim mliekom usisao, a to čuvstvo smatram povriedjenim zato, što sam već izkusio, da vis. predsjedničtvo ovoga sabora više puta, kadkada bez nužde, i kao što je bilo lani bez nužde, na dan imena Isusova, saborske sjednice sazivlje.

Mi vidimo, vis. sabore, da i kod drugih naroda i kod drugih vjera blagdane drže: Turci svoje petke, a Židovi svoje subote.

Mi vidimo, da mnogo veći narodi i slobodniji narodi, nego što smo mi, sjeverni Amerikanci i Englezi slave oštrije svoje nedjelje, tako, da, ako sam dobro obavješten, u Englezkoj u nedjelju nesmije se nijedna druga knjiga čitati, osim svetoga pisma; samo mi jedini tobože intolerantni katolici pregledamo i gazimo tu svetinju, koja nije samo naša katolička, nego i svih kršćana.

Zato ću ja ponizno umoliti vis. predsjedničtvo, da ono na svetce i nedjelje bez velike nužde saborskih sjednica nesazivlje.

Predsjednik: Ja vrlo cienim i uvažavam religiozna čuvstva i držim, da to čuvstvo ciene i uvažuju i svi članovi ove vis. kuće, ali ovo je predsjedničtvo vezano na saborski poslovnik, a u saborskom poslovniku nigdje nestoji, da se po nedjeljah nebi smjele sjednice držati. I pošto je vis. kuća izjavila prešnost ovoga predmeta, koji je danas na dnevnom redu, držalo si je ovo predsjedničtvo za dužnost — bez obzira, da li je nedjelja ili ponedjeljak — sjednicu sazvati i ovaj predmet staviti na dnevni red.

Ja mislim, da će vis. sabor izjavu ovoga predsjedničtva uzeti na znanje i odobriti, da je za danas sjednica zakazana.

(Glasovi: Dobro, dobro!)

Vis. sabore! Danas je, kao što je vidjeti, podieljena medju članove ove vis. kuće nova kaznena osnova o zločinstvih i prestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju uz obrazloženje. Obzirom na važnost ovoga predmeta, i obzirom na nuždu, da se za ovakav predmet dovoljno vremena čestitim članovom vis. kuće dade, da mogu proštudirati ovu osnovu zakona, držalo je ovo predsjedničtvo za nuždno, stanoviti broj eksemplara pribaviti i medju gospodu članove podieliti. Molim u ovom obziru indemnitet od strane vis. kuće.

(Glasovi: Dobro, dobro!)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu 3. čitanje osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879.

Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati tu zakonsku osnovu.

Biljež. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština“.

Gjuro Kamenar: To nije treba; to smo već primili. (Smieh u dvorani i na galeriji. — Glasovi: Ali 3. čitanje nije bilo!)

Predsjednik (zvoni): Molim, nastavite čitanje.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita): „§. 1. Kriepost zakona od 10. veljače 1879. produljuje se ovim na daljnju jednu godinu od 1. siečnja do konca prosinca 1880., ili, ako se medju kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom i Slavonijom utanačit se imajuća nova financijalna nagoda prije uglavi, dok ta nagoda nestupi u život.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu“.

Predsjednik: Ima se glasovati. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače g. 1879., o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština — onako i u cielosti, kako je sada pročitana?

Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ova osnova zakona je primljena.

Na dnevnom je redu prvo čitanje osnove zakona, kojim se ovlašćuje kralj. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. lipnja g. 1880.

Ja molim g. izvjestitelja, neka ju izvoli pročitati.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dotičnu osnovu).

(Vidi zapisnik 57. sjednice.)

Visoki sabore! Nije ovo prvi dan, da se razpravlja ovakova zakonska osnova. Razlozi, s kojih smo i do sada slične zakonske osnove razpravljali, isti su kod ove zakonske osnove. Zemaljska vlada nije mogla zemaljskog proračuna podnieti na ustavnu razpravu, pa s toga prema načelu ustavnom podnosi ovu zakonsku osnovu, da ju ovlasti visoki sabor na izdavanje onih troškova, koji su potrebiti za pokriće naše samouprave. Svakako je to jedno od najeminentnijih prava, što ga izvršuje svaki parlamenat, pa i naš sabor, kada opredieljuje vladi, na što da izdaje novce, što se pobiru u kraljevinah ovih.

Zašto zemaljskoj vladi nije moguće bilo predložiti proračun, mislim, da će biti poznato svakomu članu ove vis. kuće, kao i to, da i u ustavnih parlamentih, zakonodavnih tjelih ove monarkije nisu takovi proračuni predloženi na razpravu, pa i ona su istim putem udarila, potražila su naime indemnitet.

S toga, što zem. vladi nije bilo moguće proračuna predložiti, zato je ova zakonska osnova ovdje na razpravu vis. saboru podnešena. Uvidiv odbor, da zemaljskoj vladi nije bilo moguće predložiti proračuna, ja nemogu na ino nego vis. saboru preporučiti, da ovu zakonsku osnovu izvoli prihvatiti za podlogu specijalne debate.

Jedinu tu okolnost moram predočiti, da je proračunski odbor razpravljajuć ovu zak. osnovu i znajuć, da su prihodi tako zvani krajiški izključeni iz inih prihoda, znajuć velim tu okolnost, stvorio je i kod posljednjega tu kautelu, da sabor ovo pravo nenapušta. Pošto se ovaj predmet počimlje razpravljati medju kraljevinskimi odbori, a sabor neće prejudicirati kraljevinskomu odboru, upućeno je ovo pitanje i nadalje odboru dotle, dok se nerieši. Odbor misli, da i ovaj put predloži ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Generalna debata započimlje. Molim gospodu, koja izvole rieč imati, neka se izvole prijaviti kod saborskog biljležnika s oznakom, hoće li „za“ ili „proti“ govoriti.

Rieč ima g. zastupnik Rubido.

Radoslav Rubido-Zichy: Visoki sabore! Kad sam ja prije nešto manje od 5 godina prvi put stupio u taj zakonodavni hram nas Hrvata, čvrsta bijaše u meni nada i živo osvjedočenje, da će naš ustavni rad biti uspješan, da će biti probitačan po narod i domovinu našu.

U ovom mom osvjedočenju podkriepljivala me je tradicija narodne stranke same, a i činjenica ta, da na čelu zemaljske vlade znadjah bana, imenom Ivana Mažuranića.

Tko, gospodo, od nas mladih, da se nesjeća onih vremena našega djetinjstva, a i zrelije mladosti, gdjeno se jur to ime visoko štovati i cieniti učismo, i gdjeno jedino napomenuće tog imena kadro bijaše, da mladjahne naše grudi uzvišenimi osjećaji žarkoga domoljublja nadahne.

Mažuranićeva crnogorčad mlada, koja, kad ju Turci na kolac natikati začeše, niti pisnu, niti zubî škrinu, postala je za našu mladež nekim tradicionalnim uzorom vitežtva i domoljubne požrtvovnosti.

Dokučiti će indi, visoka kuća, koli težkim srcem ja danas u ime onih, koji me na tu zastupničku stolicu poslaše, ustajem, da nakon 5 godišnjega izkustva progovorim; — a što da govorim?

Da konstatiram mnogostrani neuspjeh vladina rada; da konstatiram iz toga proiztekavši žalostan razdor u štovanoj stranki onoj, koja je sa mnom zajedno sve do zadnjih dana u obliku ogromne većine ovoga vis. tiela vladu podupirala.

Dà, gospodo, razdor postoji u vladinoj stranki; razdor — ma da i samo u potaji — medju vladom i njezinom strankom.

Nemojte se o tom podavati iluzijam! — Najbolji vam je dokaz tomu čudnovato ono šetanje neke gospode iz kluba u klub i obratno. — Hvala bogu, da ja na takav način rado ne šećem!

Dogadja se sve to češće, da vlada krivi svoju stranku, a ova opet vladu; da potonja svaljuje odgovornost na stranku, a ova opet na vladu; a slične razmirice, ako su iole zamašnije, upućujete obično — kamo? Sve na regnikolarnu deputaciju, taj zadnji forum, taj da reknem „arcanum“ za izliečenje svih ljutih rana političkoga našega života.

Danas dakle u toj dvorani za narodnu stranku više prave i istinske sloge nema, te mogao bih vam s velikim pjesnikom Italije kazati: „Lasciate ogni speranza voi ch' entrate!“

Ta prava sloga, to sporazumljenje obstoji samo još u narodnoj stranci naroda samoga, te manifestira se gledom na težka vremena lih u sveobćem vapaju za dobrim i shodnim zakonarstvom, za boljom i jeftinijom eksekutivom.

A dokle otrovni crv našega razdora svoj destruktivni i žalostni posao sve to jače i uspješnije u potaji obavlja, što se sbiva u domovini?

Tu vlada apatija i tišina groba, vlada materijalna miserija u svih slojevih pučanstva, — kao što je to jedan od vriednih jučerašnjih gg. predgovornika dobro označio

— miseriju, počam od palače pa sve do neznatne kolibice seljačke; izuzimam ovdje možda zastupnike naroda i više činovnike.

Obstoji u mjesto prijašnjega jednostavnijega i jeftinijega ustrojstva 20 skupo i preskupo organiziranih podžupanija, teku beriva nerazmjernoga ostaloga činovničtva; toli teretan po naš narod zakon ob odkupu javnih radnja sveudilj je u krieposti, isto tako zakon ob ustrojstvu pučkih škola sa originalnom i apartnom ustanovom neodgovornih svojih nadzornika; zavlači se — valjda ad calendas graecas — provedba zakona o konačnom razriešenju urbarskih i urbarsko-srodnih odnošaja, te sije se time novo sjeme razdora medju vlastelom i bivšimi podanici; teče jur i zlosretna lonjsko-poljska parnica, koja nam nova veoma znatna i težka plaćanja u izgled stavlja; traži se od občinskih organa, da sve moguće i nemoguće poslove obavljaju; a zemaljska naša vlada napram svemu tomu, ona tečajem cielih trih godina neopažava a niti nezna, da joj se u budgetu vrlo znatni dohodci uzkraćuju.

Ležalo bi mi još mnogo toga na srdcu, nu neću uztrpljivost vis. kuće zlorabiti.

Pa mi, gospodo moja, da onako bezazleno i dalje votiramo budgete i indemnitete, zemlja pako naša da troši godimice preko 3 milijuna dvie sto tisuća iz autonomnoga budgeta, izvan toga cielu potrošarinu i visoke občinske namete? Pa sve to bez ikakove nade na bolju budućnost?

Moram priznati, izjaloviše mi se dobre nade, koje ja prije pet godina gojih, a težko samo izbrisat ćemo sve navedene crne točke i tegobe iz knjige za pritužbe naroda našega!

Vriedni i visokoštovani muž, koga naš preuzv. gosp. ban — neka mi oprosti, ako i njemu u vlastito ime i u ime naroda, koga ovdje zastupati čast imadem, iskreno i otvoreno koju reknem o banovanju njegovu.

Ban hrvatski nepokazuje dosta obzirnosti i odlučnosti u očuvanju i zastupanju naših prava i interesa; ban hrvatski nepokazuje dosta podhvatna duha za oživotvorenje dužnih našoj zemlji reforma; ban hrvatski tumači nagodbeni naš zakon na takav način, kako ga po mom osvjedočenju ni ugarski ministar-predsjednik s ugarskoga stanovišta nebi mogao . . .

(Burni živio na galerijah.)

Predsjedik (zvoni): Molim gospodu na galeriji, da neizrazuju nikakovih znakova bud dopadnosti, bud nedopadnosti, jer ću inače poprimiti druge mjere, te ću dati galerije izprazniti.

Radoslav Rubido-Zichy (nastavlja): . . . . dokaz tomu da navedem samo odgovor bana na interpelaciju g. zastupnika baruna Ožegovića, koji odgovor je visoka ova kuća — žalibože — ma da i samo sasvim neznatnom većinom — na znanje primila.

Iz svih tih razloga glasovati ću istim onim podpunim osvjedočenjem proti ovoj osnovi zakona, kojim sam s druge strane glasovao za jednogodišnje produljenje financijalne nagodbe, u toliko domovinu našu, nalazeću se u okviru monarkije austro-ugarske, bez temeljnoga financijalnoga regulativa napram posestrimi kraljevini Ugarskoj ostaviti nemožemo, i u koliko time regnikolarnim deputacijam priliku pružamo, da se iste što temeljitije posavjetovati budu mogle.

Dao Bog, da se ta razpravljanja do skora svrše uz pobjedu hrvatskoga našega stanovišta.

Za osobno moje opravdanje kazati mi je još, da svako bezzakonje perhorresciram, nu da me u današnjem konkretnom slučaju vlada sama svojim postupkom na uzkratu indemniteta prisiljuje.

Moleći konačno, da se jednom jur osviesti i probudi iz letargije, u koju je spala, sjećam ju na poslovicu: „Mieuy vaut tard que jamais“.

Predležeću osnovu dakle neprimam za podlogu specijalne debate. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima preuzvišeni g. ban.

Preuzv. g. ban: Gosp. predgovornik izvolio se je jako prijateljski izraziti, kad je napominjao moju osobu, — ja sam mu zato zahvalan; nu držim, da nije bilo mjesto takovim podvalam, koje nespadaju u parlament. Historija, koja se bude pisala o našoj zemlji, drugačije će ona suditi, nego sudi g. govornik.

On veli, da u ovoj zemlji nikakova dobra nema. Mnogo ima zala, gospodo, kao u svakoj zemlji, tako i u našoj, ali čini mi se, da će mi štovana kuća pravo dati, kada rečem, da je to prećerano, kada se reče, da nemamo nikakva dobra.

Gospodin predgovornik izvolio je kazati, da postoji skupo uredovanje, da zakoni neki školski nisu u redu, da zakon ob odkupu postoji, koji tare narod.

Gospodo! Ja mislim, koji promisli to objektivno i kaže objektivno, kako stvar stoji, da niti će moći kazati, da su činovnici preskupo plaćeni — bar administrativni nisu; ako se može reći o viših instancijah sudbenih, — ali administrativni činovnici nisu preskupo plaćeni.

Mislim, da će mi u tom svatko pravo dati, tko pogleda i prispodobi izkaz plaća činovnikah — neću kazati u drugih zemljah, nego u zemljah ove monarkije, a najprije u Ugarskoj, koja je s nami po prilici u istih odnošajih.

Što se tiče školah, ja mislim, da zakon školski sam u sebi ima mnogo dobra. Da on namiće občinam terete, gospodo, ovo je posve naravski, a zašto je naravski? Jer je naravno, da se narod za svoju djecu skrbi. Kako se svaki otac ima brinuti za svoju djecu i familiju, tako treba da se brinu i občine za svoju djecu i za svoje škole. Žaliboże, dogodilo se je — što s druge strane kod našega naroda pokazuje jako veliku volju za nauk — da su naše občine u nekih i nekih slučajevih preuzele veći teret, nego ga mogu izpuniti.

To je istina, ali, gospodo, toga radi, što su možda občine u svojoj gorljivosti, u svojoj revnosti za napredak djece, uzele na se nešto veći teret, nego bi ga uzeti imale, radi toga nesmije se osudjivati zakon sam, nego se mora gledati, kako da se to izpravi.

Izpraviti takove slučajeve, gospodo, posve je lasno. One občine, koje su možebiti preobterećene budgetom školskim, one občine imadu u rukuh same sredstvo da dozvolom vlade klasificiraju svoje škole i reformiraju.

Gosp. predgovornik veli, da su porezi veliki, a dakako da su veliki, ali nisu samo kod nas, nego u svoj monarkiji i što su veliki, to je najmanje krivnja ove vlade.

Ja idem i dalje te velim, da nije krivnja niti ostalih vlada, koje se nalaze u našoj monarkiji i to zato, jer nedižu vlade porez. nepovisuju ga vlade, nego okolnosti, u kojih se nalaze države one, koje zapoviedaju i vladi i narodom.

S toga, čini mi se, da nije pravedno od gosp. predgovornika, kada on vladi hrvatskoj prigovara, da su porezi, da su tereti naroda veliki.

Ja mislim, da nije to pravedno, gospodine predgovorniče!

Ja mislim, da ovimi izrazi biti će dosta, što sam do sada kazao, jer da predjem na ono, što mi je gospodin još prigovarao, da se vlada uvjek u letargiji nalazi, da vlada zanemaruje interese zemlje, to bi nas moglo odvesti na polje, na kojem se nebi mogli sporazumjeti.

Ja moram samo izjaviti tu želju, da hrvatskoj zemlji podje za rukom i da ju zapadne ta sreća, da dobijemo energičnijega bana, da dobijemo bana, koji će interese hrvatske zemlje štititi i poštenijim srdcem i srdcem gorljivim, nego je u mojih grudih. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Niti mislio nisam rieč uzeti u ovoj razpravi, ali nemogu pregoreti, da nebi nekoje nepravilnosti i nekorektnosti u govoru štovanoga g. zastupnika Radoslava pl. Rubida-Zichya izpravio. Neprihvaćam obično rieči, jer nisam učio rhetorike, kojom bi moje misli i čuvstva sjajnimi govori razvijati mogao, ali u ovom slučaju moram izjaviti, da ja prihvaćam predloženu zakonsku osnovu, jer držim, da zemlja bez pokrića svojih troškova nemože biti i uvjeren sam, da je uvjek bolje, da se to obavlja na temelju zakona, nego bez zakona.

Gosp. Rubido-Zichy spomenuo je neke reminiscencije iz svoje mladosti, koje je on, tako rekuć, suzami u oku spomenuo. Ja moram u istinu kazati, da u te njegove reminiscencije, u ova njegova čuvstva pravo nevjerujem, jer vidim, da nisu u suglasju s njegovim djelovanjem i njegovimi čini. On prigovara našoj zemaljskoj vladi, da je sve propustila učiniti i da ništa nije učinila, čim bi bila napredak i dobro naše domovine promaknula, a ja se spominjem vrlo dobro, da g. Rubido kao član ove vis. kuće cieloga ovoga ljeta za vrieme saborskoga zasiedanja 3 puna mjeseca nije bio ovdje. (Nemir u kući.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo g. govornika, neka bi se izvolio objektivnije držati. Njemu nepripada pravo predbacivati komu, da li je bio u saborskih sjednica ili nije. To je pravo predsjedničtva ove vis. kuće.

Gjuro Crnadak (nastavlja): Visoko predsjedničtvo neka mi dopusti samo to izjaviti, da onaj, koji veli, da podupire zemalj. vladu u njezinu radu i koji ju poduprati hoće, mora i svoju dužnost kao narodni zastupnik savjestno vršiti.

Ja, moram reći, gospodo, ako je itko pozvan interese naše zemlje zastupati, pozvani su oni, koji po svom položaju i ugledu i moći imadu raditi za nju i podupirati ju. Ako itko, a ja mislim, g. Rubido već po svojem najnovijem imenu, mogao bi kao zastupnik na zajedničkom saboru raditi i učiniti sve, da svojoj zemlji pomogne.

Ja se sa žalošću sjećam, da, kada su se najvažniji zajednički predmeti razpravljali, da je on riedko kada svoje mjesto zauzimao.

Ja, dakle držim, gospodo, da su svi prigovori gosp. Rubide nepravedni. Ja mislim, koji je voljan služiti stvari, taj prije svega svoju dužnost vršiti ima. Ako tko zemaljsku vladu podupirati želi, da mu je svakako dužnost svoju vršiti, pa će tako i domovini pomoći. (Živio!) To sam samo imao kazati.

Preuzv. g. ban: Molim dozvolom vis. predsjedničtva za rieč.

Predsjednik: Izvolite!

Preuzv. g. ban: Ja sam zaboravio reflektirati na one prigovore g. Rubide, koji veli, da je ban hrvatski tumačio nagodbe i zakon magjarskije nego li magjarski ministar-predsjednik. To će biti po svoj prilici radi interpelacije g. baruna Ožegovića. Neka izvoli, kao i ondašnji interpelant §§. 45. i 46. čitati, pak će vidjeti, da nestoji, da ministar financija bez znanja i privole banove nemože nikakva financijalnog činovnika postaviti u Hrvatskoj. Gospodo! Kod najbolje volje tu ustanovu u nagodbi naći nemogu.

Moram otvoreno izpoviedati, da ja takove ustanove ondje nenalazim. Oprostiti će mi današnji g. predgovornik g. Rubido, ako ja nenalazim onoga u onih §§., što možebit g. Rubido a valjda niti g. barun Ožegović nenalazi u njih.

Moramo se sjetiti uvjek načela, po kojem se zakon tumači.

Najprije se uzme u uvaženje tekst, rieči zakona, pa onda smisao.

Molim vas, onimi riečmi zakona u §§. 45. i 46. nije moguće nikakvim načinom zahtievati to, da su ministru financijah u Ugarskoj vezane ruke, i to da su mu vezane ruke u pravu promoviranja i imenovanja njegovih činovnika u ovoj zemlji.

Ovdje, gospodo, nekoristi stavljati unutar onoga, što bi čovjek želio; ako koji god jurista čita ono, mora priznati ono, što unutri stoji. Ovdje su ministru financija posve nevezane ruke, nego je samo ostavljeno njegovoj dobroj volji, da u koliko je moguće njemu naći izmedju domaćih sinova vrstnih činovnika za njegovu svrhu, da je on to dužan činiti. Ali, gospodo, tumačenje, koji je vrstan u toj struci, u kojoj njemu činovnik treba, to pitanje riešava ministar financija sam i čini mi se, da nije bilo posve pravilno od g. Rubide, što nije tumačio zakon onako, kako ga tumačiti mora svaki objektivno misleći čovjek.

To sam samo hotio napomenuti, jer mi se čini, da je bilo potrebno.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Gospodo moja! Ja prije svega moram se vratiti na g. zastupnika Rubidu i na one prigovore, koje sam čuo.

Ja prije svega mislim, da, kako bar ja razumijem govor g. Rubide, da se on nije poslužio neparlamentarnimi izrazi i uvjeren je sigurno o tom gosp. predsjednik, koji je jako strog u ovom pravcu, jer bi ga bio sigurno opomenuo, da se neposlužuje ovakovimi izrazi, koji nisu dostojni u parlamentu.

Što se nekorektnosti tiče, na to moram samo u zaštitu uzeti g. Rubidu, kojemu je gosp. zastupnik Crnadak predbacio, da on nije prisustvovao saboru. Kako je meni poznato, on je molio dopust, te je dopust i dobio, nu preko te opazke idem na dnevni red, a ovdje ću pokušati sasvim objektivno razložiti uzroke, zašto da ja nemogu ove osnove primiti za podlogu specijalne debate.

Ja imam tu, gospodo, moja, važan razlog. — Ja prije svega činim veliku razliku medju osnovom, što ju je danas primio vis. sabor i medju onom osnovom, što vis. kuća ima da primi.

Ja, gospodo moja, bio sam tako sretan pitanje staviti, na koje je mene sasvim zadovoljio preuzvišeni gosp. ban svojim odgovorom. Na temelju toga odgovora moram takodjer osnovu o produljenju nagodbe primiti. Ja sam to činio, kako je s više strana govornika bilo rečeno, da bude kod nas analogni način, da čuvamo naše pravo naprama ovoj izjavi, što smo ju čitali i slušali u zajedničkom saboru.

Nego, gospodo moja, po mom mnienju, kako ja stvar shvaćam, drugačije stvar stoji napram indemnitetu. Ja neznam i možda imam krivo; možda, da će se meni na to odgovoriti: To nije ustanovljeno, da, ako nepredleži proračun ovoj vis. kući, da se nema tražiti indemnitet. Ja to priznajem, ako bi mogao priznati u svem, da se mi strogo ustavnosti držimo. Meni se čini, da smo se mi više krenuli oko oportuniteta, nego oko ustavnosti. Ja moram priznati, svaka rieč bi se morala na vagu metnuti, što se govori. Ja sam uvjeren, da, što će sabor hrvatski sada zaključiti, da to ima ne samo važnost za danas, nego ta važnost trajati će i dalje i da će to upliv imati na djelovanje regnikolarne deputacije. Ako će bit regnikolarna deputacija u položaju bilo predložiti novu nagodbu, bilo saboru izjaviti, da nije u stanju bila nagodbu sklopiti, to vi znajte, gospodo, da su nam od naše druge strane, od zajedničke vlade i sabora uztegnuti bil ovi proventi nesamo krajiški, nego i oni, koji na temelju zakona nam idu.

Što se krajiških proventa tiče, reklo se je, da su oni god. 1876. metnuti u razpravu a kašnje su rekli da nisu i da je to bludnja, da su ti proventi došli u razpravu.

Gospodo moja! Mi naravno, niti sabor niti nijedan zastupnik nije na to pristao i nije to primio. To je bilo rečeno više puta u ovom saboru i od strane opozicije od strane druge, kako stoji sada stvar.

Ja sam jučer razložio i rekao sam, da ja nemogu primiti položaja, gdje bi ja priznao onim načinom pravo da je jedno ili drugo zakonodavno tielo jednostrano riešilo ovo pitanje, što je još in suspenzo sada.

Gospodo moja! Vi sigurno znate upravo tako, kao i ja, da pri nas, ako se stvori zajednički zakon, osobito onakav zakon, što se najprije i najvažnije po svom sadržaju nas tiče, da je nuždno, da sabor zajednički i sabor naš zaključe i kruna da potvrdi. I tako je onda to zakon.

Ako to stoji, kako ovo stoji, onda, gospodo, što smo svršili i što ćemo s tim potvrditi, ako mi sada dademo indemnitet?

Ja sam hotio prije kazati, da proti onomu, da bi se moglo meni predbacivati, da nisam ustavan čovjek, ja bi ipak medju te 2 želje, koje postoje, prije bio za budget, premda, kako je poznato, kod nas, bilo je već više puta rečeno, da mi parlamentarne vlade nemamo, inda imamo neparlamentarnu vladu, a tu niti najmanje ne smeta, ako nema indemnitet.

Ja dotle, dok te razprave nebudu svršene, nisam za to, da se dade indemnitet, a može se indemnitet dat kašnje, kako bi već više puta činjeno, jer je proračun jedan dva puta predložen a kašnje je indemnitet dan.

Ja nemogu da sankcioniram ono, proti čemu se borim i što branim.

Nemojmo se varati. Nemojmo sve uztvrditi, — molim vas jako liepo. Stvar je vriedna, da se malo prije promisli, bar pro futuro, jer nije danas govoreno o tom pro praeterito, nego pro futuro za god. 1880.

Zajednički sabor predlaže osnovu ob indemnitetu onom ogradom, proti kojoj smo jučer zaključak stvorili i rekli Mi prihvaćamo osnovu zakona za indemnitet počamši pro računanjem dohodka od god. 1876. itd.

Sada, ako ćemo mi prihvatiti ovu osnovu, premda ako ćemo mi onaj stvoriti zaključak, gospodo moja, oprostite, ali je zaključak sabora samo zaključio za ono zakonodavno tielo, iz kojega izlazi.

Ali buduć, da bude nešto, zato je nuždno, da zajed-ički sabor ovakov zaključak stvori, mi da ga primimo da kruna potvrdi. Onda nemožemo našemu saboru u aključak metnuti, koliko hoćemo.

Sada ja vas pitam, bar danas nemože nijedan od nas azati, da mi nismo znali, da nesamo proventi krajiški, ego i drugi, koji nas idu, nisu uvedeni u proračun i da isu uredjeni konačno, da mi znademo, da neće biti uve-eni na godinu u proračun, jer mi dajemo na temelju udgeta god. 1879. indemnitet sada.

Ja vas pitam, u kojem položaju biti će reknigolarna eputacija tamo, gdje će nam predsjednik regnikolarne de-utacije magjarske kazati: Gospodo, kako vi možete skati nešto, čemu ste već dali sankciju?

Tako ja shvaćam. S toga razloga ja bi vis. sabore, nolio, izvolite me uputiti o protivnom, ako ste kadri, a ı, poznavajuć stanje stvari, mogu vas osigurati, da ako i prihvatite osnovu ob indemnitetu, vi ste se odrekli ro futuro i obvezali sabor naš i regnikolarnu deputa-iju, da moraju na tom temelju ostati, koji temelj vi ste iše puta sankcionirali.

Ovo je moje mnienje, gospodo, u kratko rečeno.

S toga razloga nemogu prihvatiti osnovu ovu za odlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Govoreći ja za snovu, kako predleži, moram se naravski ponajprije osvr-nuti na stanovište i na razloge velecienjenoga g. zastup-nika Rubide, pa moram izjaviti — neka mi oprosti ve-ecienjeni g. zastupnik — moram izjaviti, da medju onim njegovim izletom, koji je izvolio poduzeti, zboreć ob ovoj ak. osnovi, te braneć ono svoje novo zauzeto stanovište, noram uztvrditi, da bar mene nije mogao uputiti o stro-gom kakvom logičnom savezu izmedju onoga svoga umo-anja i izmedju ove zak. osnove.

Velecienjeni g. zastupnik Rubido, izvolio je nabrojiti nnogo tih zala, kojih imamo što u naših novo doneše-nih zakonih, što u samoj upravi.

Ja ću mu na to primjetiti: I ja spadam medju one, koji rado priznavaju, da mnogi od novo donešenih za-kona, nisu odgovorili onim nadam, uz koje su bili donešeni, ja ću rado priznati, da je na polju reformatornom nnogo manjkava i da imade mnogo toga, što se imade eljeti i za čim imademo nastojati.

Ujedno ću primjetiti, velecienjenomu g. zastupniku Rubidi, da u koliko on u tom pogledu bjedu — da tako reknem — svu odgovornost svaljuje na stranku, kojoj je lo jučer i on sam pripadao, da je bio nepravedan, jer a ću dopustiti, da ovakovih prigovora može donekle opravdanim načinom staviti član onaj, koji je vazda sta-ao izvan stranke, koji je u pogledu dotičnih predloga uvjek zauzimao i naglasivao posebno stanovište, koji je uvjek obezbjedio ovaj svoj položaj, iz kojega je dosljedno tomu vlastan danas vući onakove konsekvencije, u pogledu kojih — otvoreno kažem — da gosp. zastupnik Rubido neima opravdanosti poreći, a moram priznati konštatira-nje faktičnog položaja i donekle mu to pravo dati Na koliko se tu radi o kakovu programu, moram naglasiti, program g. Rubide, kako vidim i koliko se dade kon-štatirati sada, da se taj program nije razlikovao od pro-grama saborske većine, u koliko je naumio u tom po-gledu zauzeti posebno stanovište, buduć iz programa vuće — anticipira konsekvenciju za se.

Ja bi rekao, da to nije opravdano.

Toliko u obće budi kazano. Ali moram dodati i do-nekle opravdati ono, što sam kazao, da nevidim saveza izmedju onog umovanja g. Rubide i izmedju onog pred-loga njegova, kojim je izvolio glasovati proti ovoj za-konskoj osnovi.

Dolazeći na ovu točku, moram da se in concreto bavim s ovom zak. osnovom. Meni se čini, — ja bar nisam čuo drugog razloga — nego mi se čini, da onaj razlog, koji bi se onako inplicite mogao naći u umova-nju g. zastupnika Rubide, da leži jedino u tom, što nije u položaju imati povjerenja u sadašnju vladu.

Ja mislim, da bar drugog razloga nisam mogao naći. (Rubido: Da!)

Ja bi želio, da kod zakona u obće, a gospodo, kod zakona ovakove važnosti, da se razlozi pro i contra vode uvjek iz samog zakona, pa moram žaliti, kada g. Rubido, govoreći o onom pitanju, koje ovdje bar direktno nestoji na dnevnom redu, ono pitanje povjerenja i nepovjerenja, nije unišao u razglabanje zakona, iz samog zakona i tuma-čenja zakona, niti je našao razlogâ za oboriti ovaj zakon.

A da i sam nepadnem u taj grieh, nastojati ću u samom zakonu naći razlogâ za opravdati i kazati, da je ovaj zakon neobhodan i nuždan. Tu netreba mnogo go-voriti o tom, što je toliko puta kazano, što je tako rekuć i obćenito prihvaćen aksiom, da vladavina ustavna kod trošenja mora da stoji na ustavu, a to joj se mora dati ili budgetnim zakonom ili onim surrogatom ustavnim, koji postoji, ako neima bugetnog zakona, ili da ova-kova vladavina gubi izpod svojih nogu ustavnost, ako nema niti jednog niti drugog.

Ja dakle odtuda vućem ovu konsekvenciju, da vlada naša, nemajuć budgetnoga zakona, pak ako joj se uzkrati taj zakon sa strane sabora, da će stati na polje neustavnosti, a tko će biti kriv tomu? Ja ću reći: Ne onaj, koji traži indemnitet, nego onaj, koji uzkraćuje taj indemnitet.

Ja ću za časak stupiti na stanovište samoga g. ve-lecienjenog predgovornika, koji je, kako rekoh, za jedini svoj motiv izvolio navesti ono svoje povjerenje prama sadanjoj vladi, pa ću ga upozoriti na onu okolnost, da na njegovu stanovištu nije imao nužde niti razloga, tako daleko poći, da iz ovih premisa stvori ovakovu kon-sekvenciju, jer §. 1 ove zak. osnove nedaje absolutno nevezane, slobodne ruke vladi, nedaje neograničeni indem-

nitet, da će moći trošiti po svojoj volji, nego što veli §. 1.? Veli, da će vlada moći trošiti po razmjeru i unutar granica zakonom od 17.listopada 1879. ustanovljenog proračuna za god. 1879. t. j. po razmjerju i unutar granica budgetnoga zakona, koji je na temelju ovoga zakona i votiranja ovoga sabora za ovu godinu donešen. Svakako imade i tu granica, svakako imade granica, koja se nemože poreći, da je per eminentiam ustanovljena granica i iz stanovišta velecienjenog g. Rubide.

Nije on mario uzkraćivati sadanjoj zem. vladi indemnitet, nije mario govoriti proti ovomu zakonu, jer je sasvim korektno s njegovim stanovištem u samom zakonu.

Da neduljim, ja ću samo nekoliko još rieči odgovoriti velecienjenomu neposrednomu govorniku gospodinu Mihaloviću.

Ja moram kazati, da bi ja sve ono, što je izvolio g. zastupnik Mihalović navesti, bolje dokučio i razumio, kada bi on naveo drugi zakon, kojeg smo jučer votirali, dotično danas, jer mi se čini, da svi njegovi argumenti, da se odnose tamo, buduć svi njegovi argumenti sastoje poglavito u tom, da se donešenjem ovoga zakona prejudicira u pogledu pitanja krajiških proventa, da se ovo pitanje prije razpravlja, nego bude riešeno po zakonu odlučujućih, po zakonu na to pozvanih faktorah. Ja taj argument, kako velim, nisam čuo o jučerašnjoj razpravi zakona i da sam ga čuo, razumio bi ga i na taj argument dalo bi se odgovoriti tamo, kada bi bio tamo donešen.

Ali kako dolazi velecienjeni g. Mihalović do toga, da odtuda, što je pitanje o krajiških proventih predano razpravi kraljevinskoga odbora, što je u tom pogledu stanovište jasno i precizno zauzeo ovaj vis. sabor, što je ovo stanovište takodjer naglasio, bar velim po odboru predložio, pa nedvojim, da će biti po saboru primljeno izričnim naglašenjem u pravu občuvanja naših interesa, uz sve to moram kazati, da nerazumijem, kako je mogao g. Mihalović odtuda izvesti onu konsekvenciju, da netreba donieti zakona ob indemnitetu, koji se zakon u poglavitom svom dielu, već po svojoj ideji više odnosi na izdatke, nego na prihode, jer upravo u tom leži indemnitet, da će vlada smjeti trošiti onako, kako joj se ovdje kaže, naime, po razmjerju i unutar granica ovogodišnjega budgeta.

Veli g. zast. Mihalović — da reflektiram i na stvarne njegove razloge — da nijedno zakonodavno tielo ovo pitanje o krajiških proventih nesmije jednostrano riešiti.

Ja ovaj argument donekle razumijem i moram kazati, da ga opet donekle nemogu razumjeti. Ja ga razumijem onda, ako je velecienjeni g. zastupnik, ako je tim mislio kazati, da razliku i položaj i stanovište, što ga u tom pogledu zauzme jedan sabor, da nemože derogirati stanovište drugog sabora, onda ću ja to razumjeti; ali, ako je tim hotio kazati, da nijedan sabor to stanovište nesmije prejudicirati, da, kada bi ovaj sabor naglasio, dosljedno, kada bi onaj sabor naglasio svoje stanovište, koje je zauzeo napram krajiškim proventom, da bi bilo tim jednostrano riešeno, to ja nerazumijem. Moram reći, da je to stanovište onakovo, koje još nisam čuo naglasiti.

Ja sa svoje strane moram vindicirati pravo, da se može izjaviti i da se može naglasiti stanovište ono, koje je ovdje zauzeto, jer upravo u protivnom slučaju nastala bi konsekvencija, da bi onim svojim držanjem stanovišta negativnog, da bi riešili anticipando ono pitanje, koje velecienjeni g. Mihalović neće riešiti ovdje sasvim pravilno, nego ga prepušta pozvanim na to faktorom.

Veli g. Mihalović, da bi volio dati kašnje indemnitet nego sada. Zašto i kako, to ja nemogu dokučiti iz razloga, koje je izvolio navesti, jer bi tim, veli, ako bi sada dali indemnitet, da bi a priori riešili ono pitanje, koje on riešiti nekani, a glede samog razloga netom sam odgovorio, a glede toga, ako se pita, što je ustavnije što je — da se bolje izrazim — g. Mihalović veli oportunije, dati a priori ili a posteriori idemnitet, to ću ja svakako biti onoga mnienja, da, koliko god puta je moguće, da je uvjek probitačnije i uvjek s ustavnoga gledišta umjestnije, nepustiti ono pravo svoje iz ruku uz pridržaj dati kašnje istom indemnitet, nego ovo pravo faktično vršit, t. j. vladi neprepuštati ni za časak, da može bez ustavnog temelja trošiti i da može po tom vladati.

Dakle, ja svakako, kada nam nužde toga nije pokazao g. Mihalović, što bi mu i težko bilo pokazati, jer smo u položaju sada donieti zakon u pogledu indemniteta a priori i kako mislim, da se mora prednost dati ovakovu predlogu, kako ovdje leži.

To su po prilici razlozi, koje sam čuo od g. zastupnika Mihalovića, pa usljed svega toga ja glasujem za zak. osnovu, kako predleži, te molim, da ju vis. kuća primi za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Franjo Vrbanić: Visoki sabore! Ja se neću upuštati u razpravu, koja se evo porodila izmedju političkih prijatelja.

Ja neću, kao što bi mogao, niti reflektirati na govor g. Crnadka, jer bi mogao reći, neka narodna stranka imenito njezini poštovani zastupnici, metnu ruku na srce i neka govore, jesu li oni vršili svoju dužnost, onako kako g. Rubido? (Glasovi: Jesu!) Ja se neću, gospodo, osvrnuti na ovaj toli važan surrogat, što ga je spomenuo velecienjeni gosp. dr. Šram; ja ću samo reći, da od 1. srpnja o. g. do 26. listopada o. g. Hrvatska je bila bez proračuna i bez indemniteta, pa se nije od strane štovane narodne stranke i od onih, koji naglasuju potrebu surrogata toga, nijedan našao, da potraži bilo od sabora bilo od vlade taj surrogat. O tom ovdje neću govoriti nego ću izjaviti sa strane jednomišljenika svojih, da ja, kako sam prošle godine i više puta naveo; da ja, niti moji drugovi jednomišljenici nemožemo primiti ove osnove za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Moram reći, da zbilja nisam mislio o stvari progovoriti, nego oni škrupuli, koje je naveo g. Mihajlović pobudili su mene, da mu ipak odgovorim, jer držim, poznavajući karakter čeličan i značajan istoga veleštovanoga narodnoga zastupnika, koji je vrlo ozbiljan, i koji, kada što govori, promisli što govori, i želi da se uputi, i koji ako se uputi, zna popustiti od svojega mnenja, da će i ovdje popustiti, kada se o protivnom osvjedoči.

Jedno je izrekao, koje, ako bi stojalo i zbilja istinito bilo, nebi i ja sam glasovao za ovu osnovu po vladi podnešenu.

On je rekao, niti više niti manje, nego, ako osnovu primimo, onda ćemo prejudicirati regnikolarnoj deputaciji, da nemože za ono vojevati, zašto vojevati kani, jer, da bi joj vlada ugarska kazala: „Evo, sabor je tvoj primio indemnitet, i primivši to, odrekao se je toga, vi nemate pravo na veće pripade, nego se indemnitetom dalo vladi". Je li tako (napram g. zast. Mihajloviću).

Prije, nego na ovo odgovorim, kada sam već ustao, da samo dvie tri rieči odgovorim veleštovanomu g. Rubidi, koji se je, kako je rekao, u svojih nada prevario.

Ja dopuštam, da se je veleštovani g., kao još mladjahni ustavnjak prevario, u toliko prevario, na koliko su njegove nade daleko veće bile nego li snaga, koja treba da odgovara nadam. Ja mislim, gospodo, u koliko se je veleštovani g. prevario, prevariti će se svaki onaj, koji dolazi u ovaj sveti hram, da samo za nade vojuje, a ne da se osvrne na okolnosti u kojima se nalazi i na zakon postojeći, i neće da se sprijatelji s položajem, u kojem se zemlja nalazi. Ovo se tiče, ne samo veleštovanoga g., nego i one stranke, koja danas šutnjom prelazi preko ove borbe. Opetujem nekoliko riečih, koje sam jučer izrekao, te velim: ako vaskoliki narod naš dodje do toga uvjerenja, da je ovo čvrsti i zdravi temelj, na kojem se nalazi, samo onda može od vlade zahtievati, da to uvjerenje odgovara energičnoj volji vlade.

Kako stojimo danas? Mi neprestano potresamo taj temelj, da je zločest, da bi bolje bilo, da ga nema, da ga nestane, nikoga nebi glava zabolila, a zahtievamo, da se vlada sa svom energijom za njega zauzme, kada vidi, da mi sami nismo u tom tvrdom uvjerenju na čistu, da zbilja ovaj temelj odgovara našoj zemlji, i da danas boljega nebi mogli polučiti. Što se tiče budgeta kao takovoga, to ja dopuštam, da nije ono, što je u drugih državah, jer su naši izdatci većom stranom zakonom normirani, o njih mnogo divana nemože biti, a tako isto su i naši primitci zakonom normirani, da niti o njih mnogo divana biti nemože. Zaviri li se u §. pak će se viditi što se ima dobiti, a što izdati. Samo može biti pitanje o tom, je li pravo, da se toliko daje. Dalje nemožemo govoriti, kao što se govori u drugih parlamentih, gdje je financijalna samostalnost zakonom zajamčena. Tako stvar stoji, i mi to dobro znamo. Onoj gospodi, koja se nemogu time sprijateljiti, i koja nalaze štetu u tome, velim ja, neka promisle i prosude, pak će si sami račun dati, bi li bilo bolje za Hrvatsku, da ima tu samostalnost uz one uvjete, uz koje bi imali tu samostalnost t. j. s drugimi riečmi, da one i one procente koji su se navadno plaćali prema Austriji, da te procente u drugoj alineji plate prema Ugarskoj, a što preostane jest njezino i ima pravo porez razpisivati i dugove praviti itd. To bi bio svakako prvi uvjet za samostalnost, da neidem na druge uvjete, o kojih neću divaniti. A da usvojimo one rieči skrajne ljevice u ugarskom saboru, pak da kažemo, mi nepriznajemo zajedničke poslove, to se nebi slagalo sa zajednicom ugarskom, niti se time zajedničke dužnosti nedadu odstraniti, nego bi se reklo: to plati, a što preostane, tvoje je. Tako, gospodo, kada mi platimo sve procente, pak računamo, pitam ja, što bi nama preostalo? bi li bolje bilo da mi namićemo porez i da dugove pravimo? Evo, kako stoji kredit Ugarske, a kako bi onda naš stajao? Dakle, o tom neću da divanim, samo velim, da bi pitanje veliko bilo, bi li mi bolje stajali onda, kada bi imali tu samostalnost financijalnu, nego sada kada ju nemamo? Naša najglavnija briga jest ta, da se mogu pokriti sve potrebe, koje zemlja imade. Osvrnimo se danas po cieloj monarkiji, viditi ćemo, budemo li iskreni, imade li koji narod, da troši više na svoje potrebe, nego li mi Neću reći, da ima, nego ima dosta takovih naroda u velikoj monarkiji, koji manje u tu svrhu troše, nego mi.

Budimo pravedni, osjegurajmo ono, što nas po potrebi našoj ide, pak recimo, dok su ovakove okolnosti, da položaj ovakov, u kakvom je naša zemlja, podpuno odgovara. Ako ste o tom uvjereni, onda presadite ovu vjeru u narod, da se nalazi na zdravom temelju, onda možete zahtievati od vlade, neka odlučno taj temelj brani.

Sada prelazim na one skrupule g. Mihajlovića, koje su ozbiljnije naravi; ali ja mislim, da mu ovdje nestoji što je rekao o neparlamentarnosti i vladi. Ja mu to dopuštam; ali neka i on meni dopusti to, da smo mi ipak vlada ustavna, i da je ustav za vladu takovo ravnalo, da ga ona prekršiti nesmije, i na koliko bi ga prekršila, da je odgovorna i da imade sud, koji ju sudi. Ako dopustite to, što se poreći nemože, onda morate uvjete toga ustava izpuniti, t. j. nedopustiti nikakov interval, nego dopustiti da vlada po svojoj volji ravna uvjek ondje, gdje po ustavu nema budgeta, po indemnitetu po zakonu. Ovo uvjerenje mora svaki crpiti, koji je ustavnjak i štovatelj zakona.

Pošto vlada u prvoj alineji treba štovati zakon, nemože se drugačije postupati, nego joj dati za ono vrieme, gdje nema zakona, ono sredstvo, koje moć zakona ima, a to je indemnitet. Nužda ovoga zakona neda se poreći sa gledišta ustava, koji u našoj zemlji vlada.

Prelazim na onaj prigovor, da bi se stvorio praecedens, koji bi jako oštetio namjeru regnikolarne deputacije.

Ja mislim, da nije veleštovani gosp. Mihalović po svojoj ozbiljnoj naravi posve ozbiljno proučio sadržaj §. 1., koji je tako jasan, da suvišnim smatram predloženi po odboru financ. zaključak, koji glasi: „Sabor tvrdi svoje pravo na neizravne prihode iz Krajine, i na sve one, koji nisu bili uračunani u korist kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji nakon sklopljene nagodbe od 30. studenoga 1873." To mi se posve suvišno vidi prema sadržaju §. 1. koji veli, da se vlada ovlašćuje na pobiranje onog, što ju po postojećem zakonu ide t. j. na pobiranje onih prihoda u zemlji, od kojih pobire Ugarska 55% a Hrvatska 45%. To je sadržaj §-a toga. Ima li pravo ugarska vlada, o čem govori zaključak saboru predloženi, pobirati provente iz Krajine? Do sada je imala to pravo, i ona je vukla te provente. Odkako je to postalo preporno, ona veli, da to svoje pravo nedaje, da ju to ide, i mi kažemo, da nas to ide, kako je to u §. 1. rečeno, da naime pripada 45% od svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, a njih 55% Ugarskoj. Hoće li se ovo pravo ostvariti, to je druga stvar. Na koliko je ovo rečeno, da nas pripada 45% a njih 55%, to se ovo pravo niti najmanje u dvojbu nestavlja.

Pitanje je daljnje, gospodo, kako stojimo drugimi porezi, koji su uvedeni za ovu godinu. Ima li ugarska vlada pravo pobirati u ovoj zemlji od svih poreza, koji su uvedeni za nekoliko godina 55%, toga nema, koji će kazati, da nema, kako eo ipso i mi imamo pravo na 45% od svih poreza. O tome nema dvojbe.

Hoću, da izcrpim sve sumnjive stvari, pak pitam: Imade li po ovome vlada zajednička pravo na bir belovarski? Ja kažem, da ga nema, jer to nije javni prihod zemlje. Dakle nespada u onu kategoriju prihoda, od kojih njima 55% pripadaju. Nijedno dakle od ovih dvojbenih pitanja ne samo, da se neriešava ovim indemnitetom, dapače se upodpunjuje ono pravo zemlje, koje po zakonu na te prihode ova zemlja imade

Preko svega toga, ja bi se ogradio, da sam u regnikolarnoj deputaciji, proti svakom tumačenju bilo i ministra-predsjednika, koji bi se usudio indemnitet ovaj naš uzeti za svoje oružje. Ovime samo ovlašćuje sabor hrvatski vladu svoju, da ona sama pobire i upotrebi na pokriće potrebah onih, koje su opredieljene. To nije nikakovo oružje. Kao što ni mi nemožemo uzeti za oružje takav zaključak sabora ugarskoga, tako ga niti oni nemogu uzeti. Baš, da bi i ugarski sabor donio takav zaključak, ja nevjerujem, gospodo moja, da bi hrvatskim zastupnikom pošlo za rukom, da se pozovu na ono, što se tiče ugarske vlade. U ovaj indemnitet za našu vladu, po kojem se ima vlada najviše ravnati, nema se ugarska vlada niti pačati, i to sa gledišta pravnoga i sa gledišta škrupuloziteta.

Mislim, da sam sve oprovrgao, što je g. Mihajlović izvolio kazati i da mu već neće biti nikakove sumnje, s toga preporučujem ovu osnovu, da se primi.

Dragutin Mihalović: Molim za tumačenje mojih rieči.

Predsjednik: Po poslovniku došputeno je samo na osobne primjetbe po drugi put govoriti, a ne za tumačenje. Koliko znam, nije bilo napadaja, s toga nemogu dopustiti rieči.

Fran Folnegović: Molim za rieč o poslovniku.

Predsjednik: Ivolite!

Fran Folnegović: Ako se je jedan govornik krivo shvatio, kao što sada g. Mihalović tvrdi, da je od vlade krivo shvaćen i da će svoje rieči protumačiti, to mu se imade prilika dati, da se opravda i da rektificira svoje rieči.

Predsjednik: Ako se prihvati ovo mnienje g. Folnegovića, onda brišite onaj §., gdje je dozvoljeno samo jedanput govoriti, jer može svatko kazati, da je krivo shvaćen.

Ja, gospodo, dok ovdje sjedim, tumačenje to primiti nemogu. Izvolite zaključiti — dobro — to vam je prosto, ali uz ovo tumačenje g. Folnegovića moći će on i 5 puta govoriti. (Žamor i nemir u kući. Predsjednik zvoni.) Molim liepo, ja dakle to tumačenje nemogu dopustiti. (Još veći nemir.)

Fran Folnegović: Molim za rieč!

Predsjednik (zvoni): Molim liepo.

Fran Folnegović: Molim za rieč o poslovniku.

Predsjednik (zvoni): Nemogu više dozvoliti.

Fran Folnegović: Ja imadem pravo, te apeliram na sabor. Ovo je nesporazumljenje medju predsjedničtvom i saborom, te kažem, gdje ima honetnih zastupnika, suponira se od njih, da neće govoriti 5 puta, ako znadu da imadu jedanput govoriti.

Predsjednik: Molim liepo. Ja to nemogu dopustiti jer se to nenalazi u nijednom §. poslovnika.

(Ustaje dr. Šram.)

(Prema dr. Šramu): Izvolite o poslovniku govoriti!

Dr. **Lavoslav Šram**: Jest o poslovniku. — Molim neka mi se dopusti da nadjem taj §.

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Lavoslav Šram**: Molim malo uztrpljenja, dok nadjem §.

(Prevraća poslovnik.)

Predsjednik: Ja ovakova §., koji bi ono odredjivao nepoznam. (Živio u kući. Glasovi: Tako je!) — Molim liepo . . . (Zvoni.)

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoko predsjedničtvo neće mi priečiti, dok to nadjem, ali ja znam, da ima taj §.

Predsjednik: Za osobne primjetbe jest §. i može svaki član uzeti rieč, nego koliko ja znam, ovo nespada na osobnost i za ovo nećete naći §., izvolite tražiti, koliko hoćete. — Mislim da se ovim samo vrieme gubi a ja se moram držati dnevnoga reda.

Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč ima g. izvjestitelj.

(Ustaje predstojnik odjela za pravosudje.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Ja držim, gospodo, da kritika, koja će se vršiti o zakonarstvu i o vladinu radu, da će ova kritika dotle biti pravedna, dok će se ona ozirati na zakoniti temelj, na kojem stoji i naše zakonarstvo i naša vlada.

Ako se obazrem na današnji materijalni položaj naše domovine, ja držim, gospodo, kada se prosudjuje djelovanje ovoga zakonarstva, djelovanje vladavine, da onaj, koji o tom sudi, mora imati pred očima zakone unutar granica, u kojih se zakonarstvo razvija, unutar onih granica, u kojih vlada razvija svoju djelatnost.

Jedan od gospode govornika današnjih osudjuje i rad ovoga zakonarstva i rad vladavine poglavito, obzirom na nevolju i silan teret, koji naš narod pritiskuje!

Gospodo moja! Je li ovakova kritika u ovom saboru na svom mjestu? Je li naš sabor votira terete? Je li bio naš sabor u poziciji, željezničku i trgovačku politiku razpravljati?

Držim, da nije.

Tko hoće, da bude pravedan prema radu našemu, ozirati se mora na postojeći zakon. Ja držim, gospodo, ako se kritika bude ozirala na taj temelj, da neće moći izpasti niti na štetu zakonarstvu našemu, niti na štetu vladavini.

Ja pitam gospodu, neka mi navedu i jedno pitanje, spadajuće u djelokrug našega zakonarstva i naše vlade, koje nije za ovo 5 godina bilo na polje uprave i zakonarstva potegnuto.

Pitam gospodu, neka mi kažu pitanje, tičuće se materijalnoga razvoja, spadalo to bilo u zakonarstvo ili u našu upravu, koje nismo mi u ruku uzeli. (Glasovi: Savski nasipi! — Na galerijah počimlje se obćinstvo razilaziti).

Predsjednik: Molim gospodu na galerijah, neka se mirno razilaze.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja držim, da toga nema. Gospodo! Ako smo radili o tom, da se realni kredit u zemlji digne, učinili smo, što smo mogli učiniti danas. Zakon gruntovni počiva na takovu temelju, koji kredit omogućuje. Kada se radilo o drugih pitanjih, i sabor i vlada učinili su u djelokrugu svojem, što su mogli učiniti.

Kaže se danas, da su pogrieške učinjene, naročito se iztaknuo zakon ob odkupu javnih radnja, koji da je toliku pogriešku počinio u materijalnom pitanju, tičućem se našega zakonarstva.

Ako je istina, da smo pogriešku učinili, ja se te pogrieške nestidim. Za onoga čovjeka, koji budnim okom prati napor tudjega zakonarstva o usavršenju takova, za onoga, koji zna, da se u financijalnom tom pitanju razpravlja 30 godina i da je tečajem 30 godina bio zakon ob odkupu javnih radnja 3 puta promienjen, za onog neće biti čudnovato, ako se u zadnje doba u našem saboru pojavljuju glasovi, koji misle, da ovaj zakon neodgovara svojoj svrsi.

Što rekoh o tom zakonu, velim i za ostale zakone, koji su se donieli i koji možebiti neodgovaraju očekivanim zahtjevom.

G. zastupnik Rubido izvolio je iztaknuti naročito preobterećenje obćinskih organa. Pitanje ob ustrojstvu obćina, pitanje to stoji na dnevnom redu Europe, i držim, da neće zahtievati g. Rubido, da baš hrvatski sabor prvi to rieši. Ob ovom pitanju i praktici i teoretici nisu došli još do rezultata.

Ja, gospodo, mislim, da opozicija, koja hoće, da se usposobi za vladavinu, da takova nesmije samo sve osuditi, nego mora pozitivan predlog učiniti i stanoviti program razviti; mora kazati, čim kani zamieniti ono, što sada u zemlji postoji. Ja to od opozicije zahtievam, neka mi kaže bar neki član opozicije, odobrava li načelo, koje razstavlja političku od nutarnje uprave, na temelju kojeg počiva ustrojstvo zemlje? Neka mi kaže opozicija, da li se kani odreći izključivo na korist crkve od upliva državne vlasti na školstvo?

Ja zahtievam od opozicije, neka nam jasno stanovište opredieli u tih pitanjih.

Ali ja držim, da bi ova opozicija, koja se danas prvi put pojavi u vis. kući, kada bi htjela to učiniti, došla bi u veliku neppriliku, naročito u veliku nepriliku u onom pitanju glede uredjenja naših obćina.

Možda se neslažem sa svakim članom i prijateljem političkim, ali držim, da je pitanje ob uredjenju obćinah takovo pitanje, o kojem mi neodvisno od ugarskog sabora razpravljati i koje mi sami bez ugarskog sabora riešiti nemožemo. (Glasovi: Čudnovato!)

G. Kukuljević — bar ja sam uvjeren — da mi neće znati kazati razloga. (Glasovi: Čujmo! Čujmo!) — Ja držim, gospodo, da dotle, dok je zajedničko zakonarstvo vlastno kazati, i izreći, da obćine imadu utjerivati porez -- a ovo neće zaniekati niti g. Kukuljević — da dotle, dok naše obćine ne budu uredjene tako, da mogu odgovarati tomu, nemogu si pomisliti zakonarstva zajedničkog, u financijalnih poslovih zajedničkog zakona, koji nebi ustanovljivao organe, koji će vršiti tu zadaću, koji zakon tim organom to dosudjuje.

Meni se čini, da bi ona gospoda, koja misle, da je današnje ustrojstvo preskupo, da bi došla u sukob sa onimi elementi, s kojimi po današnjih nazorih nebi rado došli u sukob. (Gjuro Kamenar: Jako dobro!)

G. Rubido izvolio je osuditi i našu upravu.

Ja, gospodo, hoću iskreno i očito kazati, da ja držim, da upravo u našoj zemlji nije bilo nikada bolje, nego li sada. Neznam, ako g. Rubido misli, na predožujsko vrieme — ja držim, da nije — kako ga poznam sigurno neželi povratak onih vremena, o kojih se može govoriti u stanovitom pravcu pojedinih ljudi i obitelji, ali o upravi i zaštiti interesa naroda ne.

Ja držim, da niti Bachova uprava nije bila bolja, nego je naša, akoprem je malo ljudi — medju ove spada i g. dr. Starčević — koji misle, da je tomu tako.

Gospodo! Vi ćete mi jamačno dopustiti, da je najteža zadaća upravo onda i u onih zemljah, u kojih postoji slobodna kritika. — Ob onakovoj upravi malo se je smjelo govoriti. Veliki griesi Bachove uprave leže zakopani; u grbu i nad grbom vijao se orao obkoljen bajunetami, pred kojega nije smio niti g. dr. Starčević doći.

Danas se najmanja pometnja javnih organa predaje javnoj štampi. Danas se najmanja pometnja kritizira, često na način vrlo nepravedan. Ovo je razlog, s kojega se ob upravi našoj puno lošije govori, nego se je tada ob onoj govorilo.

Danas u parlamentu jedna šranjga od zakupnika na cesti dade povoda zahtievati, da se predloži ukinuće gradjevnoga ureda. Za Bachovo vrieme bilo je više šranjga, ali se nije nitko usudio badati u Bachovu upravu.

Dakle, gospodo! Ako hoćete suditi po vremenu Bachovu, vi nepravedno sudite našu upravu. Vi morate imati uvjek pred očima to, da se mala stvar o veliko zvono objesi i biva predmetom razdražene razprave.

Meni se čini, da oni članovi sabora, koji su jučer glasovali za zakon, kojim se produljuje valjanost zakona o financijalnoj nagodbi, a danas glasuju proti ovomu zakonu, da se nalaze u jako veliku protuslovju, osobito onda, kada kažu — kao što veli g. Mihalović — da oni to čine s razloga, što se današnjom zak. osnovom odričemo prava tako zvanih krajiških proventa.

G. Mihalović, jučer, kada je stajao pred ugarskim ministrom-predsjednikom, kada je stajao pred ugarskim parlamentom, mislio je, da se onom zak. osnovom jučer, koja je istovjetna sa današnjom, da se neodričemo toga prava, dapače zadovoljava se prostom izjavom Nj. preuzvišenosti. Da tumači preuzv. g. ban zakon, kako ga vi tumačite danas, koji nestojite pred ugarskim parlamentom i ugarskim ministrom-predsjednikom, nego pred hrvatskom vladom, danas, da se odriče toga prava, ja držim, da je očito protuslovje, a tim više, što mi se čini, da razlog, koji se obično navadja za to, da nestoji i da stoji u oprieci sa onimi nazori i razlozi, koje je i sam g. Mihalović u jučeranjoj debati razvijao.

G. Mihalović želi — ako se nevaram — da se bar u ovom zakonu izrično napomene i obezbiedi pravo Hrvatske na tako zvane krajiške dohodke.

Ako on to želi, onda on hoće, da jednostrano to pitanje rieši, a po njegovoj teoriji jučerašnjoj ovo se pitanje po hrvatskom saboru riešiti nemože, kada bi se radilo o zakonu jednostrano donešenom po našem saboru; kada bi se radilo o tumačenju zakona ovog, onda nema dvojbe, da bi mogli autentično tumačiti zakon i kazati: Ovako ga mi shvaćamo, — ali, gospodo, tu se neradi o tumačenju zakona, koji je jednostrano donešen po našem saboru, nego o zakonu, koji počiva na dvostranom ugovoru.

Govori se tu o nasilju, govori se o tom, da Magjari znadu tumačiti i navoditi vodu na svoj mlin, ali ovoga nasilja, koji danas kane neka gospoda počiniti u ovom saboru, ovoga nasilja nisu Magjari počinili. Magjari su više štovali dvostrani ugovor, nego ona gospoda, koja zahtievaju danas jednostrano riešenje toga prepora u tumačenju zakona.

(Glasovi: Oho!)

Ugarski sabor nije niti najmanje obvezao nas, da ovako i onako tumačimo zakon, a ugarski sabor nije ništa drugo kazao, nego da produljuje valjanost postojeće financ. nagodbe. Ovo je samo rekao, a drugo nije.

Istina je, gospodo, da je ministar-predsjednik ugarski rekao, da će se praksa obdržavati, koja je dosada bivala, ali izjava ministra-predsjednika nije zakon, nije zajedničko tumačenje zakona, dapače zaključak ugarskoga sabora, niti ovoga sabora, nebi značio tumačenje autentično zakona, nego samo mnienje jednoga ugovarajućeg faktora.

Meni se čini, da oni članovi vis. sabora, koji žele, da im autentično tumačimo onu točku zakona, da oni drmaju taj dvostrani temelj ugovora, na kojem počiva današnje zakonito ustrojstvo naše zemlje. Ja bi bio gotov.

Predsjednik: Dajem rieč na temelju §. 38. poslovnika g. zastupniku Mihaloviću, da može na osobne napadaje odgovoriti.

Dragutin Mihalović: G. predstojnik pravosudnoga odjela izvolio je kazati — ako sam dobro razumio — da ja stojeći pred ministrom-predsjednikom Tiszom drugačije tumačim, nego pred vladom hrvatskom. Je li to ovako? (Dr. M. Derenčin: Jest, jest, baš ovako).

Gospodo moja! Ja neću na to ništa drugo odgovoriti, nego samo to, da ja kao neodvisan član uvjek i prije i kašnje pred ministrom Tiszom upravo ću ovako u zaštitu uzeti prava domovine naše, kao što ću uzeti prema našoj vladi. Ja sam razlog samo u tom našao, da, ako mi dajemo indemnitet, buduć zajednički sabor predlaže proračun, a u ovom proračunu dodje svota za god. 1880. potrebita za naše potrebe, a izlučeni su krajiški proventi, da mi tim ovo sankcioniramo. Ja se nadam, da će prvi ministar-predsjednik u Pešti neprimiti to za podlogu specijalne debate i mislim, da neće nužda biti, da indemnitet na temelju proračuna, koji predleži, primi.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja ću primiti ovu osnovu za podlogu specijalne debate dotle, dok nebudu nadležni faktori riešili ovaj prepor.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vučetić.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Moram upravo kazati, da nisam mislio kod ove debate sudjelovati, nego sam mislio svoj izraz dati kod glasovanja.

Ali, vis. sabore, slušajuć govore s jedne i druge strane, najviše me pobudio na to presv. g. predstojnik pravosudnoga odjela, po meni neizmjerno štovani g. dr.

Derenčin. On neka mi dopusti, ako mu kažem, da je on današnjim svojim govorom probudio u meni neku sumnjivost. On je izvolio kazati, da oni, koji su izstupili iz kluba, da ne imadu pozitivna programa i da bi morali jedan program oživotvoriti i obilježiti budući rad.

Ja držim, da se mene nije to ticalo. Gospodo, drugo je ovdje, što se je mene ticalo. Ja, koji sam izvan stranke stajao i u prijašnjem saboru i sada, uviek sam svoje osjećanje izrazivao. Kada se je školski zakon uveo, ja sam naglasivao nevaljanost ovog zakona; danas čujem s više strana, da je manjkav. Kada se je radilo o županijskom preustrojstvu, ja sam naglasio, da to ne valja i proti tomu sam glasovao, jer je skupocjeno, što i danas velim, i eto danas čujem naglasivati, što sam ja tada konštatirao, i što sada rado konštatiram, stupajući na prijašnji temelj.

Čuo sam od presv. g. predstojnika onu inštituciju sada hvaliti. Sjećam se, da je on onda jednom prilikom predstavljao ono, što smo mi stvorili, kao ladju, kojoj je jarbol već satrt, i da ništa ne valja, a sada, odkada je on kormilarom, veli, da je ona ladja parnjača i kaže da je osvjedočen, da će nas ta ladja u sigurnu luku spasa dovesti. (Živio i smjeh.) To me jako veseli i raduje, i ja ću se radostno i veselo sjetiti na samog g. Rubidu, koji sada po njegovu osvjedočenju, onu stranku, u kojoj on sjedi i u koju on spada, osudjivati mora i vis. vladu, koja je tako rekuć „kvintessenz" te stranke, a ono da nije sukrivnja te stranke.

Ja bi tu protivštinu prešao, da nije izjavio g. dr. Šram, koji je, kada se radilo o preustrojstvu županija, bio sa svojimi drugovi za to, da nije izjavio velim sada ono sam, da imade tu mnogo, što ne valja i što nije dobro.

Ja bi kazao, da si g. dr. Šram tim, što je rekao, predbacuje sam, da je „socius eorum dolorum", a sada mi, koji smo izvan stranaka zemlje, kažemo: Pravo ima g. dr. Šram, i pravo ima g. Rubido, da se je konvestirao pobliže i okrenuo od stranke.

K tomu još izjavljuje, g. Dragutin Mihalović, da on ne će svoj votum za taj indemnitet vladi dati sada, nego poslije, kada će biti nužda. I ja prihvaćam to, iz toga razloga, što on pravo ima. Ja bi odboru rekao, koji je dobio vladinu osnovu, da je samoj ovoj osnovi pridodao neki izpravak, koji ovako glasi (čita): „Sabor tvrdi svoje pravo na neizravne prihode iz Krajine i na sve one, koji nisu bili uračunavani u korist kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji nakon sklopljene nagodbe od 30. studenoga 1873., upućuje pitanje to kraljevinskom odboru i prima ovu osnovu zakona kao podlogu specijalne debate".

Istinabog kaže, da izvan ovih prihoda krajiških imade više toga, što mi ne vidimo u naših dohodcih uvršteno, a to je uvozarina, to su pristojbe transportne. Mi vidimo ovdje, pristojbe od željeznica, ladja, od tovarnih listova itd. To sve nije uračunano. Ja bi ovako argumentirao: Vlada ište indemnitet; ja ga ne dam. Zašto ne? Zato, jer ne kažem, da nemam povjerenja u vladu — toga ne ću izjaviti, — nego ovako argumentiram: — to ćemo imati priliku poslije $\frac{1}{2}$ godine u saboru, i onda ćemo gledati, je li vlada sve one prihode uračunala, koje je morala uračunati, ili ne, ako jest — ergo, će dobiti indemnitet; ako ne — onda ćemo kazati: Nedamo, nego pozivljemo na račun vis. vladu.

To su razlozi, s kojih ja kažem, da ću sam proti indemnitetu glasovati i to zato, jer mislim, da će tomu mjesta biti onda, kad vis. vlada na stol vis. kuće položi račune i zaište indemnitet u svoje vrieme.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje na osobne primjetbe.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja ću jako kratak biti. — Moj jako štovani prijatelj dr. Vučetić izvolio je napomenuti neke rieči, koje sam ja kao saborski zastupnik — neznam — pred nekoliko godina rekao. Ja sam onda od prilike rekao ovo, da ona mornarica, koja je upravljala hrvatskom ladjom u ono doba, i u kojoj je moj štovani prijatelj bio, da bi bilo sigurno prouzročilo brodolom i da je dužnost narodne stranke bila, zapriečiti brodolom, da brod sigurno dodje u luku.

Što se tiče osobe moje, neka bude g. predgovornik uvjeren, da sam ja govorio i onda, kao što danas govorim, kada nisam, kao što on veli, „kormilario" današnjim parobrodom i kada je za mene mirniji položaj bio.

Moram za umirenje očitovati, da nisam još niti „pensionsfähig", pa kada bi se provadjala načela takova, o kojih bi ja uvjeren bio, da su proti probitku zemlje, da bi ja ovaj neudobni i jako težki položaj odmah ostavio.

Predsjednik: Rieč ima presvijetli gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Pavao Muhić: Visoki sabore! Ja ću samo nekoliko rieči odgovoriti na ono, što sam od g. zastupnika dra. Vučetića čuo prozboriti. On veli, da je 1874. godine, kada se je pretresivala osnova o školskom zakonu, izjavio, da taj zakon ništa ne valja, a sada da čuje ovdje u saboru, kako se potvrdjuje njegova izjava, da zakon ništa nevalja, imenito pozivajuć se na izreku gosp. zastupnika Rubide.

U koliko sam ja razumio g. Rubidu, on je jednu točku napomenuo i to nezavisnost školskih nadzornika; u ostalom nije on odsudio škol. zakon.

Što se tiče istih školskih nadzornika i njihova položaja, ako bude g. zastupnik Rubido čitao uvod u izviešću zem. vlade o školstvu, uvidjeti će, da i zem. vlada sama priznaje, da tu treba stvar reformirati.

Toliko sam hotio reći na ono, što se veli, da školski zakon ništa nevalja.

Predsjednik: Dajem rieč g. dr. Šramu, da na osobne napadaje odgovori.

(Nemir u kući.)

Predsjednik (prama dru. Šramu): Izvolite, molim!

Dr. **Lavoslav Šram:** Ja ću u kratko primjetiti na ono, što je izvolio velecienjeni g. dr. Vučetić kazati u pogledu moje osobe, da ja nikada ne odvaljujem odgovornosti glede toga, gdje sam sudjelovao; toga nisam porekao, niti neću. Odtuda on vuče kapital, da sam bio ja proti toj ideji. Ja dielim solidarno odgovornost sa strankom bez obzira, da li sam bio čemu protivan ili ne. Ja sam član stranke i stranka je to proizvela, a upravo ja odtuda vadim onakvu konsekvenciju, glede koje se je izvolio izjaviti i glede toga neću se više baviti, jer bi prelazilo granicu osobnih primjetaba.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Subotić.

Jovan Subotić: Visoki sabore! Možebit na veliko zadovoljstvo ovoga vis. sabora razprava se kretala na zemljištu prošlosti.

Ja sa svoje strane moram preći na zemljište sadašnjosti i govoriti o osnovi zakona, kako nam predleži.

Prije svega ću kazati, da ću biti za nju. Da bude jasno — zašto ću glasovati za nju — moram obrazložiti.

Ovdje su, gospodo, 3 momenta, na koja ja sa svoje strane najveću pozornost imam obratiti.

Prvi je moment pitanje o povjerenju vladi; drugi ono sljedstvo, koje može povući za sobom ova zakonska osnova, a treći, kako stoji ovo, vis. sabore, napram vladi u obće i ovoj i možebiti budućoj u ovom pitanju?

Gospoda na klupah vladinih sjedeća, uzela su rieč i govorila pred menom.

Ja sam vidio u njihovih govorih samo obranu svoju i ne vidim nikoga, da on timi riečima zahtieva povjerenje ovoga sabora. Izjava o povjerenju vlade, do sada se nije nijednom riečju pozitivno ob ovom pitanju izreklo, niti se je to naglasilo. Sama osnova predležećega zakona u sebi izključuje pitanje povjerenja, nego opasuje granice, u kojih se ova zak. osnova danas bez ikakova obzira, koji govori o nepovjerenju vladi, nalazi.

Ja dakle držim, gospodo, da ovdje u tom neima govora o povjerenju i nepovjerenju, niti je to vlada od sabora tražila.

Ja dakle tim, kada glasujem za ovu zak. osnovu, niti povjerenja niti nepovjerenja sa strane ovoga sabora vis. vladi izjaviti imadem.

Drugi važan moment, na kojega sam dužan pozornost obratiti, jest taj, što s jedne strane ovoj vis. kući pozornost preporučena, a to neće s poprimljenom ovom osnovom staviti zapreke zaključku za djelovanje regnikolarne deputacije i za ustanovljenje nagodbe izmedju ove kraljevine i kraljevine Ugarske.

Ja držim, gospodo moja, da je to pitanje riešeno jučer, i da tu nema više pitanja, kako u pogledu regnikolarne deputacije stoji. Ona stoji na temelju stare nagodbe; ona stoji na temelju onom, koji temelj ta nagodba drži u pogledu pitanja za krajiške provente. S ovom dakle poprimljenom osnovom držim, da nećemo prejudicirati regnikolarnoj deputaciji niti dati oružje ugarskoj strani, da može vojevati proti nam. Mi smo sačuvali to pravo i ne može nam se reći, da smo to iz ruku pustili.

Gospodo moja! Ova zakonska osnova jest čisti izliev i zahtjev ustavnosti. Jedan sabor, koji hoće, da je ustavan, koji hoće, da stoji na temelju ustavnosti, ne smije ove prilike propustiti, nesmije se odreći prava, ovakov zaključak donieti. Već to načelo poziva vis. sabor, da ovu osnovu ustavno donieti ima i mora.

Ali, gospodo moja, ja sam u svom razpravljanju stvari naišao na jednu stvar, koju nitko do sada nije dodirnuo. Ova zakonska osnova trajati će 2, 3, 4, 5 mjeseci, a hoće li biti ova vlada 4—5 mjeseci. To nitko nezna, kao, što nitko nezna, kakova će vlada doći, ako ova odstupi. Hoćemo li mi smjeti ostaviti vladi — neću reći ovoj, koja podnosi ovu zakonsku osnovu — nego onoj, koja može doći, da ona može prihode trošiti, kako ju volja, a da nije vezana zaključkom ovoga sabora.

Držim, da je ovo pitanje najvažnije u ovom momentu i zato sam, da se ova zakonska osnova primi i glasujem za nju.

(Predsjedničko mjesto zauzme prvi saborski podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja, gospodo, nebi govorio i biti ću posve kratak — pošto se je glede toga naša stranka izjavila — da me nije presv. g. predstojnik nutarnjega odjela provocirao po starom svom običaju i po svojoj dosljednoj naravi. Nema budgetne razprave niti razprave o indemnitetu, kada ja nebi čuo rieči od njega: „Bogu hvalimo, da tako stojimo prema Magjarom! Kamo bi došli i sve bi bilo gore, kada bi imali financijalnu samostalnost!“ — I odatle vodi konsekvenciju sigurno za nj osobna povjerenja. A nesamo da nije povoljno i častno za narod, u kojega saboru takove rieči svake godine padaju, nego ove primjetbe i ovi prigovori odnose se zbilja donekle na program naš, koji zahtieva autonomiju veću, nego vi, koji na temelju postojeće nagodbe zakone stvarate. Zato, gospodo, žalim, da su te rieči pale sada u ovo doba, kada svaki razumni otačbenik pogleda u bilancu položaja našega financijalnoga, i vidjeli bi, kamo smo došli s postojećimi odnošaji i mora naslutiti, kamo ćemo doći. Vi ste čuli iz ustiju našega presvietloga gospodina najoštriju kritiku o proračunskom odboru, kada je kazao, da je Slavonija više dužna poreza, nego ima imetka, da mora bankrotirati za 5 godina. Ako već postojeći sustav kritika oštro sudi, to ju ja podpuniju nemogu naći, nego li iz spisa i razprava.

Vi ste, gospodo, prigodom ustanovljivanja kvote za zajedničke prinose konštatirali i to nam se je sa strane Magjara konštatiralo, da se mora ta kvota smanjiti za Hrvatsku, s razloga, jer Magjari razmjerno mnogo više

poreza plaćaju nego Hrvati i prema tomu, da je razmjerno veća kvota za nje, nego li za Hrvatsku.

Gospodo, ako znate, da su porezi jednaki u Hrvatskoj i Ugarskoj i da su porezni zakoni isti.

Što ovakovi argumenti dokazuju? Dokazuju jasno, da porezna snaga u našem narodu malakše i da ona u jednakom razmjeru neraste s poreznom snagom Ugarske. To je, gospodo moja, ekonomička politika zajedničkih naših odnošaja, koju vode Magjari i koja će onako vodeća i ovu sjenku autonomije iluzornom učiniti morati.

Mi nemamo željeznice ni jedne, mi nemamo ni jednoga kanala izgradjena. Ako se i grade državne ceste i željeznice na našem zemljištu, to se grade s našim novcem proti našim interesom.

Ako mi današnji naš položaj prosudimo, čudim se, kako može presvietli gospodin kazati, da si nemožemo boljega željeti; kako može opetovano ovakove rieči iztieati, van možda jedino s tom namjerom, da se pokaže zaslužnim prema braći Magjarom, da vladu u Hrvatskoj, koja sadašnji nesnosivi položaj uzdržaje i jači, ne u prilog Hrvatskoj, nego znate komu.

Predsjednik: Pošto nitko nije više za govor ubilježen, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Poslje ovako mnogih i velikih govora o predloženoj zak. osnovi, mogu biti vrlo kratak.

Čuo sam 5. govornika proti zak. osnovi. U pohvalu štovane opozicije moram kazati ovaj put, da nije ona i onako nategnutu razpravu više otegla, i bila je posve kratka, te je kazala: Ja ću glasovati proti ovoj zakonskoj osnovi. To mi nije, gospodo, ništa novoga, nego mi je priznati, da mi je nešto nova bilo, što sam čuo od g. zastupnika Mihalovića.

Ja ću kratak biti u svojih refleksija.

Nema vis. sabore, nijednog čovjeka bez mane; nemože biti niti stranke, u kojoj sjede ljudi, bez pogrieške i mane; ali, gospodo moja, kada je u toj stranci onaj, koji danas pogrieške pokazuje, s menom zajedno sjedio, pa kada ja — neka mi to nezamjeri — nikada nisam čuo od njega, da se je bio pojavio i kazao: „Ovo, gospodo, neće dobro biti; ova zakonska osnova neće dobrim plodom uroditi", — nego je uvjek zaključke stvarao i odobravao, a danas, kako vidim, nije se pokazao konsekventnim i danas kaže: „Izlazim iz te stranke" i baca krivnju na tu stranku i iz te stranke izašlu vladu; što si je vlada stvorila, stvorila je zajedničko sa strankom i za to moradu solidarno stajati obe, što su stvorile, a prema tomu i sam g. Rubido, koji je pomogao to stvoriti, to je njegov govor više subjektivne naravi bio zato, što mu nije načelnik današnje vlade po volji.

G. Rubido kaže: Ja neglasujem za ovu zak. osnovu zato, jer nemam povjerenja u sadanjega bana, a da to izreče, g. Rubido mislio je, da ga mora najprije opjevati kao pjesnika Mažuranića, da ga može tim više kao bana Mažuranića ožigosati i obšaniti.

Sve do jučer g. Rubido stvarao je s menom sve te zak. osnove. Gosp. Rubido sve do jučer imao je povjerenje i ja nisam čuo do danas, da je kazao preuzv. g. banu: Bane, nevalja ti posao u ovom ili onom. — Neka mi oprosti g. Rubido, ja sam priliku imao prisustvovati svim razpravam sabora, ali neka mi oprosti, ja od njega to nikada nisam čuo.

Gosp. Rubido bio je samnom zajedno na toj ladji i brodu na moru, a sada, kada vidi, da ta ladja imade pogriešku, ostavio je meni ladju, da se ja vraćam k obali i veli: Ja te ostavljam, a ti si pomozi, kako znaš.

To nije patriotički, gospodo moja; kada je s menom do jučer stajao, mora i nadalje stajati s menom; ako je dobro, zadovoljiti se skupa s menom, ako je što pokvareno, s menom skupa popraviti, a ovo njegovo predbacivanje i napuštanje svega nije patriotično u današnje doba, kada mi stojimo na pragu novoga financijalnoga položaja. Danas je moment, gdje je trebalo ostati na stanovištu, pa spasiti, što se spasiti dade, tim više, što velim, da ste svi do jučer s menom stajali.

U ostalom, prosto je g. Rubidi zauzeti novo stanovište, kako ga voli, ali samo jedno neka mi oprosti, da nema toga prava, kao što sam rekao, predbacivati danas jednom, drugom, trećem, koji ostajemo u stranki, neslogu, razdor i nesposobnost.

Neka mi oprosti g. Rubido, ali ja vidim i meni se čini, da upravo on, koji nama tu neslogu i razdor predbacuje, da upravo on tu stranku raztočuje.

Ja, gospodo moja, premda imadem razloga biti možda nezadovoljan s ovim i onim, ja ću to možda učiniti, kada bude vrieme na mjestu, gdje je treba, da se to učini; ali danas držim, da je najmanje patriotično prstom pokazivati slabosti i mane stranke, danas, kada se sklapa nova nagodba.

Ja s ovoga mjesta mislim, da mogu kazati javno to, da se može na račun toga nepovjerenja i te tobožnje slabosti odkinuti štogod od zemlje, a stranka, čim većma je nepovjerenje, tim većma mora biti sabrana na braniku našega prava.

To sam držao u ime stranke za dužnost reći, molim neka izvoli vis. sabor prihvatiti ovu zak. osnovu za podlogu specijalne debate.

(Mjesto predsjedničko zauzimlje sam predsjednik saborski g. Nikola Krestić.)

Predsjednik: Molim liepo, — sada bi se imalo glasovati.

Vis. sabore, prije svega kazati mi je moje mnienje, o čem će se glasovati, pa ako bude vis. kuća prihvatila moje mnienje, onda će se ovako glasovati, kako ja mislim.

Odbor financijalni predlaže, da se ova zak. osnova uz predhodan jedan zaključak prihvati, koji predhodan zaključak ima glasiti ovako (čita): „Sabor tvrdi svoje

pravo na neizravne prihode iz Krajine i na sve one, koji nisu bili uračunani u korist kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji nakon sklopljene nagodbe od 30. studenoga 1873., upućuje pitanje to kraljevinskomu odboru, i prima ovu osnovu zakona kao podlogu specijalnoj debati", —

dakle uz ovaj predhodni zaključak.

Pošto ova zak. osnova uz predhodan zaključak služiti ima za podlogu specijalne debate, to je po mom mnienju nuždno, da se ujedno za zaključak i za osnovu glasuje; ako je s voljom vis. kuće, onda će se tako glasovati. (Glasovi: Tako je! Neka bude!)

Čast mi je onda javiti vis. saboru, da je 11 gospode članova zahtievalo, da se poimence glasuje.

Ja mislim, da tomu, pošto to poslovnik propisuje, nema nikakove zapreke.

Molim g. bilježnika, neka čita imena, a ona gospoda, koja su za predloženu zak. osnovu uz predhodan zaključak, glasovati će sa „da", a ona, koja su proti tomu, sa „ne."

Pitanje dakle glasi: Prihvaća li vis. sabor osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. u načelu uz predhodni zaključak: Sabor tvrdi svoje pravo na neizravne prihode iz Krajine i na sve one, koji nisu bili uračunavani u korist kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji nakon sklopljene nagodbe od 30. studenoga 1873., upućuje pitanje to kraljevinskomu odboru i prima ovu osnovu zakona kao podlogu specijalnoj debati, ili ne?

Ona dakle gospoda, koja su zato, da se ova zak. osnova u načelu prihvati i uzima za podlogu specijalne debate uz predhodan zaključak, predloženi po financijalnom odboru, neka izvole kazati „da", a ona gospoda, koja su proti tomu, „ne."

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imena saborskih članova i sliedi poimenično glasovanje).

Poslje glasovanja:

Predsjednik: Molim gospodo, izvolite na mjesta. (Zvoni.) Gospodo! Glasovalo je 58 saborskih članova; od tih sa „da" 39, sa „ne" 19.

Ovaj vis. sabor uzeo je dakle ovu osnovu uz predhodan onaj zaključak za podlogu specijalne debate.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli čitati pojedine §§.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov): „Osnova zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se.)

Naslov je primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 1.): „Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih 45% svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., upotriebiti za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. na pokriće potreba javne autonomne uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije po razmjerju unutar granica zakonom od 17. listopada 1879. ustanovljenoga proračuna za god. 1879."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 1., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. 1. je primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 2.): „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 2., kako je po odboru predložen?

(Prima se.)

§. 2. je primljen, a po tom je današnja specijalna debata o tom predmetu svršena.

Za danas, pošto je dosta kasno, mislim, da bi se mogla sjednica zaključiti.

Na dnevni red buduće sjednice dolazi: Treće čitanje zakona ob indemnitetu;

predlog zastupnika Folnegovića i drugova o lukah i entrepôta i

predlog zastupnika Zorića i drugova ob ostavini Eduarda Jelačića.

Današnju sjednicu dižem a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1½ sati poslije podne.)

Petdeset i osma saborska sjednica,

obdržavana dne 22. prosinca 1879. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Treće čitanje zakona o indemnitetu za vrieme od 1. siečnja 1880. do 30. lipnja 1880. — Razprava o predlogu g. nar. zast. Frana Folnegovića i drugova glede ukinuća slobodnih luka. — Razprava o predlogu istog g. zast. o ustrojenju entrepôta u Senju. — Razprava o predlogu g. nar. zast. Josipa Zorića i drugova glede dobra Rugvice u obćini dugoselskoj. — Čitanje i ovjerovljenje zapisnika iste sjednice.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 21. prosinca g. 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Prispio podnesak sabor. članova dra. Spevca, kojim se zahvaljuje na časti bilježnika; na pitanje predsjednika, da li visoka kuća uvažuje ostavku dra. Spevca? Prihvati ostavku, te će se na dnevni red staviti izbor jednoga bilježnika.

Podnašaju veliki župani Mirko Kršnjavi i Ognjoslav Utješenović banske pozivnice; odpućuje se verifikacionalnomu odboru.

Predsjedničtvo podieljuje saborskomu članu Ivanu pl. Maršo-u rieč, da stavi upit, zašto se po nedjeljah drže saborske sjednice. Odgovor predsjedničtva prima kuća na znanje.

Predsjedničtvo javlja, da će se osnova novoga zakona kaznenoga razdieliti medju saborske članove, da se uzmogne što bolje proučiti. Vis. kuća prima do znanja.

Dnevni red: Čita se treći put osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače god. 1879., koji glasi:

„Osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879., o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština.

§. 1. Kriepost zakona od 10. veljače 1879. produljuje se ovim na daljnju jednu godinu od 1. siečnja do konca prosinca 1880. ili ako se medju kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom-Slavonijom utanačit se imajuća nova financijalna nagodba prije uglavi, dok ta nagodba ne stupi u život.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik pozivlje izvjestitelja da pročita osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., i da ju obrazloži.

Iza obrazloženja izviestiteljeva počimlje generalna debata.

Iza dulje razprave i zadnje rieči izviestiteljeve, stavlja predsjedničtvo, pošto se je desetorica saborskih članova prijavila za imenično glasovanje, sliedeće pitanje: Prihvaća li vis. kuća osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme 1. siečnja do 30. lipnja 1880. u načelu uz predhodni zaključak: „Sabor tvrdi svoje pravo na neizravne prihode iz Krajine i na sve one, koji nisu bili uračunavani u korist kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji nakon sklopljene nagode od 30. studenoga 1873., upućuje pitanje to kraljevinskomu odboru, i prima ovu osnovu zakona kao podlogu specijalnoj debati.“

*

Glasovalo je 58 saborskih članova, od kojih je 39 glasovalo sa „da“, a 19 sa „ne“, te je time primljena zakonska osnova ob indemnitetu za podlogu specijalne debate.

Po tom se je započela specijalna debata, te je naslov, koji glasi:

„Osnova zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.“ primljen po predlogu odborovu.

§. 1. Prihvaćen po predlogu odborovu, te glasi: „Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotaka svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., upotriebiti za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. na pokriće potreba javne autonomne uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granica zakonom od 17. listopada 1879. ustanovljenoga proračuna za godinu 1879.“

§. 2. Prihvaćen po predlogu odbora, te glasi: „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu“.

Nakon toga zaključi predsjednik u $1\frac{1}{2}$ sata sjednicu uričuć buduću sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Treće čitanje zakona ob indemnitetu;
2. predlog Folnegovića i drugova o lukah i entrepôtu, i
3. predlog Zorića i drugova ob ostavini Eduarda Jelačića.

Krestić v. r. **Brandtner** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se vereficira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Molba upravnih obćina Čabra i Prezida za dozvolu novčanih sredstva i izvedenje preloženja te popravka cesta u kotaru čabarskom. — Ide odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Molim gosp. bilježnika dr. Lončarića, da ju izvoli pročitati.

Dr. **Marko Lončarić** (čita dotičnu zak. osnovu).

Vidi zapisnik 57. saborske sjednice.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor osnovu zakona kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. u cielosti i onako, kako je sada pročitana.

Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Ustade većina.)

Ova je osnova zakona primljena.

Na dnevnom je redu predlog g. zastupnika Folnegovića i drugova, koji glasi (čita): „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, neka s mogućim pospješenjem preko kr. ministarstva uznastoji, da se zakon ob ukinuću slobodnih luka primorskih po carinskih oblastih s onimi polakšicami provede, koje je enquetno povjerenstvo sastavljeno iz organa same zajedničke vlade u tom poslu izaslano, opravdanimi i nuždnimi označilo“.

Molim gosp. predložitelja, da izvoli obrazložiti svoj predlog.

Fran Folnegović: Gospodo! Posljedica našeg državopravnog položaja jedina je ta, što je ovom godinom zadan našim primorskim gradovom, tako da rečem posljedni udarac, koji bi imao uništiti njihovu trgovinu, a tim i njihovo blagostanje: Zakonom zajedničkim ukinute su novom godinom slobodne luke, a da bude taj zakon tim ubitačniji za slobodne luke hrvatskih gradova primorskih, oni su dozvolili, da se u Trstu i na Rieci na godinu dana produlje, i tim za godinu dana dali su navrnuti u ova dva znamenita grada i onu trgovinu, koja je nalazila donekle svoje utočište u ostalih luka hrvatskih primorskih gradova, a ovim je učinjen udarac i za zemlju našu, pošto trgovina primorskih hrvatskih gradova neće biti onakova, kao što je nekoč bila, a tim će eo ipso oslabiti porezna snaga zemlje i onih 45% će se smanjiti, koje mi dobivamo iz zajedničkih prinosa.

Ako bude ovaj zakon, koji sam po sebi nosi veliku nesreću za gradove hrvatskoga primorja, ako bude proveden taj zakon onom strogošću, kojom je štiliziran i ako nebude one blagodati i one polakšice dozvoljene, koje su u prvobitnoj zak. osnovi stvorene, a poslije su izpuštene, to će biti i materijalno ruinirano, tako rekuć vrlo mnogo primorskih gradova i mnogo trgovaca hrvatskih.

Zakonom ob ukinuću slobodnih luka i uvedbom carinarine u ovih lučkih gradovih mora se tečajem zadnja 4 dana carini podvrći sva u trgovini nalazeća roba u dotičnih gradovih, po dotičnih trgovcih.

Gospodo? Tko poznaje vrlo komplicirani sistem carinski naš, tko zna, gospodo, veliki kaos, koji može zavladati u primorskih gradovih, gdje neće moći u tako kratko vrieme podnieti robu carini, može si pomisliti, kakovim chikanom i kolikim udarcem mogu biti izvrgnuti dotični trgovci oblastmi, koje imadu carinariti njegovu robu.

Trgovac primorski imati će u svojih dućanih manufakturnu robu, koja je zastarila, tim što je izvan mode

zašla i cielu vriednost svoju izgubila, te se već za to mora prodavati izpod tvorničke ciene.

Ako se nebude to u obzir uzelo i ako se nebude gradila tarifa ciene, kako je propisana u tom zakonu, dotični će trgovac veću tarifu možebiti plaćati, nego li je roba sama vriedna. U trgovaca primorskih ima robe, kojoj se nezna narodnost — to je stvar, koja se sama po sebi razumjeva i koja je stvar jasna svakomu onomu, koji iole pojma imade o primorskoj trgovini. Sada, ako se ovdje nebude dala prilika trgovcem, da povjerenstvo za to po oblastih izaslano točno i savjestno izpita samu stvar, pa ako se podpuno neuvjeri, je li roba domaća ili strana, onda bi svakako valjalo, da se svaka ovakova dvojbena stvar smatra u prilog trgovcu robe, o kojoj se nemože dokazati, da je tudja i neka se smatra prostom od carine.

Trgovačka komora u Brodu u memorandumu, što ga je carevinskomu vieću poslala, išla je dalje i rekla je, da svaka roba 31. prosincem, koja je u slododnih gradovih, bude prosta od carine, a gospodo, akoprem trgovačka komora nije s tim nazorom prodrla, ali nije za njezina predstavka bila zlo motivirana, ona je imala puno razloga za sebe. Kazala je trgovačka komora, koliku imade vriednost nepokretnina trgovaca u ovih gradovih, gdje se imade uvesti novi carinski zakon. Oni veliki magazini, koji su se punili dotle, dok je bila roba prosta od carine, ti veliki magazini postati će pusti i izgubiti će vriednost svoju.

Zar, nebi bilo pravedno, da se onim trgovcem, koji su u trgovini samoj veliku štetu trpili, da jim se bar u toliko nadoknadi šteta, da jim se pusti prosta roba od carine, što su ju 31. prosinca na skladištu svom imali?

Zato, što nije Brodu dozvoljeno, nemojte misliti, da nebi bilo dozvoljeno Senju, Bakru, Kraljevici i Bagu.

Mi budemo zadovoljni, da se postupa pravedno na temelju postojećeg zakona i da se dadu one polakšice, koje zakon sam po sebi, po sadržaju svom i po duhu svom neizključuje.

Medju timi polakšicami dvie sam već spomenuo i to one, da se za manufakturnu robu carina snizi ili da se na inozemnu robu, na koliko joj se može konštatirati narodnost, carina obali.

Još je jedna polakšica od velike važnosti, da se dade trgovcem kredit.

Gospodo! Trgovac, koji je dosele radio pod raznimi udarci, osobito u Primorju, gdje se je kalamiteti boriti imao, usljed nerodica, morao je jako na kredit raditi. Koji je daleko od kapitala, morao se ograničivati, što je više moguće.

Ako vi sada od tih trgovaca zahtievate, da plate carinu odmah za svu robu, koju u zalihi imadu, vi ćete ga tim ruinirati, jer carina sama može iznašati, recimo od kave, kod 300 vreća do 12 i više hiljada forinti, — zahtjevom, da mora tako velik iznos platiti, zadao bi se najteži udarac dotičnomu trgovcu.

Zadaća naša imala bi biti ta, da se izposluje preko zajedničkoga ministarstva, da se našim trgovcem tamo dade neki otvoren kredit, da uzmogne plaćati svu carinu, osobito ondje bilo bi to umjestno, kao što u gradu Senju, gdje je trgovina transitne naravi.

Trgovac u Senju nekoliko stotina vreća, recimo kave, akordira i dobije ju na vjeresiju, te misli, da se može okoristiti tom špekulacijom. Ako pako on toliko i toliko hiljada carine bude morao odmah platiti, to će pustiti svaku misao, da špekulira, te bi tako promet onaj, kojega je imao s gornjom Krajinom i turskom Hrvatskom morao propasti. U kratko, te polakšice valjalo bi iztaknuti vladi našoj kod zajedničkoga ministarstva i zamoliti, da čim prije, pošto je 27. prosinac već blizu, podieli svojim organom čim prije inštrukcije, makar telegrafičkim putem, neka ti organi postupaju usljed naputka, koga nije težko štilizirat. Pošto je te polakšice opravdanimi i nuždnimi označilo enquetno povjerenstvo, izaslano od zajedničke vlade, a isto tako i trgovačka komora i pomorska oblast, koja je u tom pogledu izdala memorandum na zajedničko ministarstvo i zauzela se za interes trgovaca u sada zatvorenih pomorskih gradovih, to se ja nadam, da će poći za rukom uplivu naše vlade, ako se jednodušan zaključak po ovom vis. saboru stvori, da se učini ono, što se samo po sebi razumieva i što obzir pravedan sobom donosi, što se žalibože ipak u dvojbu stavlja, jer su one polakšice, koje je enquetno povjerenstvo opravdanimi i nuždnimi pronašlo, iz zak. osnove izpuštene, premda su prvobitno u nju postavljene bile.

To je poglaviti uzrok, što mislim, da je potrebno, da i sabor i vlada hrvatska upliv svoj uloži u interes i na korist primorskih trgovaca i same trgovine.

Tim obrazloženjem ja predlažem, da vis. kuća moj prvi predlog prihvatiti izvoli.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu?

(Ustaje predstojnik nutarnjega odjela.)

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Sa strane vlade nemam ovomu predlogu prigovoriti. Nego, pošto ovo spada medju predmete, koji se osnivaju na jednom načelu ugovorenom medju jednom i drugom polovicom i koji se riešavaju medjusobnim sporazumljenjem, valjalo bi vladi, da ona imade u tom bližje podloge. Ja se nesjećam, da je vladi podnešena u tome smislu predstavka. Predlog pako g. predgovornika, s kojim kani stvar preporučiti, jest za vladu preveć kratak. On uvidja potrebu toga, ali, da što u tome pogledu učini, valjalo bi joj dati podatke, koje ona nema. Medjutim, ako jih nema u tome predlogu, ja ću se potruditi svojim putem, da se dodje do onoga, što se želi postići.

Ovdje mi je samo nekoliko rieči navesti na razloge g. predgovornika, koji, neka mi oprosti, nestoje. Uredjenje današnje carine nije konsekvencija našega državno-pravnoga položaja. U tu konsekvenciju zapala je tako isto Ugarska, kao i druga polovica naše monarkije. Trgovina je uzela takov tok, usljed kojega se je moralo preći preko sistema slobodnih luka. Je li to podpuno pravo, neću o tom ovdje govoriti, jer nespada ovamo. To uvidja svaki, da slobodna luka nije išla u prilog in specie onomu gradu, onoj luki, nego pučanstvu, koje se je ondje nalazilo. Ako se govori o šikanerijah, to je manja šikanerija, ako se podvrgne jedan, drugi, treći, ili nekoliko trgovaca pretresu robe, nego li cielo pučanstvo, koje kupuje robu. To su stvari, preko kojih je već prešla znanost.

Kako je glede toga odlučeno, spomenuti mi je „in specie" grad Bakar, koji se je obratio na visoki sabor, da se slobodna luka uzdrži bar dotle, dok je ona na Rieci i u Trstu. O tom je bila povedena rieč na mjerodavnom mjestu u Ugarskoj. Ja sam u klubu sam poveo tu rieč i zagovarao interese grada Bakra. Kazao sam i to, da konsekvencija rationalne politike nebi bila, da se u Hrvatskoj neostavi nijedna slobodna luka. Ministarstvo je odgovorilo, da se u načelu ukidaju sve slobodne luke, nu ostavljaju se za neko vrieme na Rieci i u Trstu, s toga razloga, pošto nema dovoljno entrepôta; nimalo dakle s toga razloga, da se je htjela time Hrvatskoj kakova šteta nanieti.

Ovo će poduprieti svakako vlada. Ali da je dobila u tom pogledu pobližjih data, olahkoćen bi joj bio posao, komu se ona ni malo neprotivi.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se ne javlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč zaključnu imade g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja nemam presvietlomu gosp. razloga odgovoriti, u koliko se je stavio na protivno stanovište glede samoga pitanja slobodnih luka. Ja to stanovište nisam bog zna kako iztaknuo. U načelu bio bi i ja za ukinuće slobodnih luka; ali svakako nisam za sadašnji provedbeni način, usljed kojega ja smatram, da je, kako sam malo prije kazao, ostavljenjem slobodnih luka na Rieci i u Trstu, veliki udarac učinjen slobodnim našim primorskim lukam.

Što se tiče naputaka usljed predstavaka, pa neznam, zašto se nisu dotični gradovi s predstavkami na visoku vladu obratili. Ali možda, da će biti jedini uzrok taj, što su uvidili, da su jim sve nade glede predstavaka o ukinuću slobodnih luka, upravljene na sabor i vladu, izjalovljene bile.

Primorski naši gradovi nisu baš očekivali, da će vlada moći potresti ovim zakonom, nego su to očekivali, da će vlada bar svoj upliv uložiti, da se polag mogućnosti taj udarac, koji je tim zakonom učinjen, donekle ublaži, da se u samom zakonu kakove provizorne mjere uvedu, koje bi olahkotile prelazni štadij. Medjutim je naša vis. vlada poslala predstavke trgovačke komore u Senju, municipija bakarskoga i grada Senja, glede ukinuća slobodnih luka, hrvatskoj trgovačkoj komori u Zagrebu, da svoje mnienje o tom izrazi, dva dana kasnije nego li je zakonska osnova u ugarskom saboru na razpravu predložena bila; da je te predstavke trgovačka komora u Zagrebu dva dana kasnije primila nego što je zakonska osnova predložena bila u Beču i u Pešti. Naravska stvar, kada se to znade, da izgube ljudi volju te predstavke uviek pisati, pak su tu stvar ovim načinom, interpelacije, potakli, nebi li se ovim putem došlo do zaključka sabora, koji bi možebiti povoljnijega uspjeha bio, nego li predstavke.

Ako nema vis. vlada u tom pogledu naputka, ja mislim, da bi ih ipak mogla naći i naći će ih sada u prvobitnom nacrtu zakonske osnove, koja je u novinah publicirana bila, ali poslje preinačena, i može ih naći možebiti iz govora i obrazloženja mojega, kojim sam glavne i načelne točke spomenuo, u kojih bi se imale sastojati te polakšice, i koje su te točke, što mogu jamčiti sa svojim zastupničkim imenom, identične sa točkami, kako jih je enquetno povjerenstvo sastavljeno iz zajedničkih organa naznačilo. Ja mislim, da iz svega ovoga imade vis. vlada dosta informacije, da bude mogla zaključku sabora zadovoljiti. Zato opetujem predlog svoj, kako je ovdje stavljen, i preporučam ga vis. saboru na usvojenje.

Predsjednik: Predloženi po g. zastupniku Folnegoviću zaključak glasi ovako (čita): „Pozivlje se kr. zem. vlada neka s mogućim pospješenjem preko kr. ministarstva uznastoji, da se zakon ob ukinuću slobodnih luka primorskih po carinskih oblastih s onimi polakšicami provede, koje je enquetno povjerenstvo sastavljeno iz organa same zajedničke vlade u tom poslu izaslano, opravdanimi i nužnimi označilo"; —

ona gospoda, koja su za to, da se ovaj zaključak usvoji neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovaj je zaključak usvojen. Na dnevnom je redu predlog g. zastupnika Folnegovića ob ustroju entrepôta u Senju, koji glasi (čita): „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, neka svojim uplivom uznastoji, da se nastupom zakona ob ukinuću slobodnih luka hrv. Primorja ustroji u Senju entrepôt".

Molim g. predlagatelja, neka izvoli predlog svoj obrazložiti:

Fran Folnegović: Starci naši siećaju se, kakav je Senj bio još prije 30 godina, a kakova je danas trgovina?

Gospodo! Usljed gradnje željeznica Sisak—Zidanimost zadao se je hrvatskim primorskim gradovom udarac, kojeg će oni jedva tako na brzo preboljeti, pak, ako se je uzprkos tomu udarcu mogla trgovina u Senju uzdržati i takova držati, kakova je sada, koja se izkazuje s pro-

metom uvažanim veća nego li izvažanim, u godini po prilici do 4 miljuna forinti carine, to budi dokazom, kako bi Senj, da mu se išlo onako na ruku, kao što su mu se zaprieke stavljale, da bi Senj mogao biti preznamenit trgovački grad u Hrvatskoj.

Grad Senj nema samo važnosti sam po sebi, nego on providja čitavu gornju Krajinu nuždnimi trgovačkimi predmeti. Premda je Bosna iz Dalmacije na Metković i s ove strane preko Trsta kolonijalnu robu dobivala kraćim putem, ipak je jedan dio Bosne kroz hrvatsku Krajinu sveudilj i uzprkos zlim komunikacijam služio se trgovinom sa Senjom, — dokaz, da joj je ta trgovina najbolje konvenirala. Na krajišku hrvatsku stranu mora dapače ta trgovina preko kotarskih cesta ići, a ipak ona sama polučuje znamenit promet, a sada, gospodo, ako nebude Senj mogao konkurirati sa cienami svojimi s Riekom i Trstom — a on neće moći konkurirati, ako nebude imao entrepôta ustrojena u svojoj sredini — i Senj će postati grad posve mrtav za pomorsku trgovinu.

Ustrojenje entrepôta samoga priznala je takodjer potrebitim i sama pomorska oblast riečka, dapače bio je u prvobitnoj zak. osnovi ob ukinuću slobodnih luka — kako pouzdano znadem — sadržan poseban članak i to u artikulu 10., kojim se ustanovljuje, da se ima entrepôt u Senju ustanoviti. Ali to je izpušteno iz te zak. osnove — čijim uplivom i čijim zaključkom, Bog si ga znao! Nu svakako to opravdava veliku bojazan, da se hoće napustiti ustrojenje entrepôta.

Doduše, onim, koji su to pitanje potakli kod ministarstva, zašto se to izpustilo iz zak. članka, reklo se, da se može ustrojiti entrepôt naredbenim putem, da za to netreba zak. članka u ovom samom zakonu i da se to može riešiti posebnim zak. člankom.

Ali, gospodo, pošto je entrepôt u Martinšćici, u mjestu, koje nema druge vriednosti, nego se smatra pravim lazaretom za Rieku, ostao u zak. osnovi, a Senj je iz nje izpušten, to opravdava našu bojazan, da se niti nemisli ozbiljno, da se entrepôt u Senju ustroji.

Ja neznam, čija je to zasluga. Ako je to zasluga magjarskoga ministarstva; tim je po mom uvjerenju mnogo veća usluga učinjena Trstu, proti komu se magjarska politika bori i opire, nego li Rieci, ako je možebiti ta usluga Rieci namienjena.

Transitna trgovina sa Bosnom, koja Senju daje donekle još života, trgovina ta transitna, ako se u Senju neustroji entrepôt, ona će uhvatiti svoj put prama Trstu; a sigurno ne prama Rieci.

Pošto te transitne trgovine na Rieci ni nema i pošto je Rieka jedna od najvećih i najjačih prometnih sila trgovačkih za sada, ja dakle držim, da su oni, koji su sbilja možebit nastojali iza kulisa osujetiti entrepôt u Senju, za učiniti uslugu Rieci, a nipošto hrvatskomu Primorju, da su upravo tim uslugu učinili samo gradu Trstu.

Entrepôt u Senju važan je nesamo za grad Senj i za senjsku trgovinu, nego se i trgovac u Gospiću može tim entrepôtom okoristiti, jer si može veći kvantum robe dati dovesti i slobodnije prometati, što neće biti moguće, ako se podvrgnu drakoničkim ustanovam carinskim naši lučki gradovi.

A da bi entrepôt nosio i izplatio se, i da ga je vriedno ustanoviti u Senju samom, može za dokaz služiti i to, što se na godinu carinske pristojbe u Senju pobire do 50.000 forinti.

Da ustrojenje toga entrepôta nebi bilo tako tegotno, budi dokazom to, što je u gradu Senju dovoljno sgrada, a na koliko jih nema, ima jih krajiška oblast i valjda će jih ustupiti za ustrojenje entrepôta. Samo će trebati naravno stvar adaptirati i preudesiti za sam entrepôt; a to će — što se samo po sebi razumieva — dakako donekle nositi sami trgovci i oni će se drage volje ovomu teretu odazvati.

Pošto dakle nema zaprieke ustrojenju toga entrepôta, pošto on odgovara interesu nesamo grada Senja, nego i velikomu djelu hrvatskoga Primorja i interesom trgovine u gornjoj Krajini; pošto ga, gospodo, nije težko ustrojiti u Senju i pošto neće velike žrtve stajati i pošto će u Senju transitnu trgovinu uzdržavati bar donekle prema Bosni, a tim će trgovci senjski moći i više poreznoj svojoj dužnosti zadovoljiti, nego bi zadovoljili, ako entrepôta nemadu; pošto je to naravno i od koristi istog našeg budgeta, kada se porezna naša snaga uzdrži i ojača u zemlji — s ovih razloga mislim — da imadem pravo i dužnost uložiti upliv, da se u gradu Senju entrepôt ustroji.

Moj predlog dakle ide tamo, da se vlada u ime sabora i u ime svoje kod zajedničke vlade zauzme, da se entrepôt u Senju ustroji, a dodaje i to, da vlada gleda nastojati. da se glede toga zakonom a ne naredbenim putem odredi, i to s razloga, što se naredba danas sutra kasirati može a ja bih rado, da se to zajamči zakonom tim više, što se entrepôt i u drugih država pomorskih svagdje zakonom ustraja.

Preporučam vis. kući, da izvoli u skupnom interesu i u interesu primorskih gradova a naročito grada Senja ovaj predlog usvojiti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Jovan Živković: Od strane vlade nemam ja ništa proti tomu, samo želim i ovdje, da grad Senj za dotičnu stvar dade i ovdje naputak, kojim bi se načinom to dalo izvesti, a vlada će već u svoje vrieme to podastrieti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, zaključnu rieč ima g. Folnegović.

Fran Folnegović: Na to mi je samo toliko primjetiti, da je enquetno povjerenstvo radilo za entrepôte i ono je dalo sve nuždne informacije za to, i preporučilo

sa svoje strane. Drugo nebi stojalo, nego upozoriti zajedničku vladu na to povjerenstvo, i ono bi opet tu stvar preporučilo.

Predsjednik: Predloženi po g. zastupniku Folnegoviću zaključak glasi ovako (čita): „Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, neka svojim uplivom uznastoji, da se nastupom zakona ob ukinuću slobodnih luka hrvatskoga Primorja ustroji u Senju entrepôt."

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predloženi zaključak primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina).

Visoki je sabor ovaj zaključak usvojio.

Na dnevnom je redu predlog zastupnika g. Zorića, koji glasi (čita): „Poziva se vis. kr. zemaljska vlada, da dobro Rugvica u obćini dugoselskoj, oporukom dne 16. kolovoza g. 1871. preminuloga presvietloga gospodina Eduarda Jelačića na naobrazbene svrhe njegovim bivšim podanikom u obćini rugvičkoj (sada dugoselskoj) ostavljeno, što prije proda, a novac u namienjenu svrhu koristonosno uloži".

Molim g. zastupnika Zorića, da izvoli predlog svoj obrazložiti.

Josip Zorić: Visoki sabore! 2. siečnja t. g. bijaše na visoku vladu stavljena interpelacija, da li je voljna vlada prodati što prije dobro Rugvica, a novac u namienjenu svrhu koristonosno uložiti.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu izvolio je odgovoriti, da i sama vlada, pošto dobro Rugvica nenosi nikakva dobitka i pošto ni namienjenoj svrsi neodgovara, namjerava to dobro prodati, samo da očekuje od prokurature uvjete one, koji bi za prodaju potrebni bili.

Od ono doba proteklo je do danas skoro godinu dana. Priprave nikakove nisu učinjene, da se dobro Rugvica proda, dapače ove je godine dano dobro Rugvica u zakup — ako se nevaram na 3 godine — s toga videći, da ona interpelacija nikakova uspjeha nije imala, bio sam zamoljen, da stavim predlog onaj, koji stoji na stolu vis. kuće: da se dobro Rugvica proda a novac da se koristonosno uloži.

Za daljnje obrazloženje moga predloga, budi mi dozvoljeno nekoliko rieči progovoriti.

Stari hrvatski inštituti i zavodi bili su neobhodno nuždni, te su se moralno i materijalno razvijali od ono doba, odkako su ti zavodi u život stupili. I digla se je Hrvatska i pročulo se na daleko i široko o njoj, te su narodi ocienjivali naš rad; ali stvaranjem viših zavoda za naobrazbu našega naroda nismo sbilja svoju dužnost i zadaću svestrano izvršili, jer mi smo izpustili iz vida prosti narod.

U prostom narodu jest jezgra cieloga našega naroda, i tako dugo, dok luč svjetla nedopre u prostu kolibicu seljaka, dok se materijalno i moralno nedigne, dok ponos naroda neprodre svakomu pojedinomu seljaku u dušu, dotle bude u našem narodu svaki napredak bezuspješan i svaka politička borba problematična za naobrazbu našega seljačkoga naroda, da se moralno i materijalno blagostanje njegovo digne. Nije se u početku raditi moglo. U početno doba radilo se o podizanju školah, te sada ima u cieloj domovini priličan broj škola, koje, ako jih bude mladež revno polazila, mogu narasti, što no se veli, krepki i zdravi borioci naše domovine i našega naroda.

Medjutim, ako ste i s ovimi manjimi školami s jedne strane zadovoljili, ipak želite, da imade rodoljuba; koji će podupirati našu mladež za daljnju naobrazbu i uložiti žrtve, da se škole ustroje i da mladić, koji je svršio nauku u svom rodnom mjestu u pučkoj školi, da ima nadalje priliku, da se dalje usavršiti može; pak se je našlo muževa u našoj domovini, vrlo zaslužnih, koji nisu pustili s vida prosvjetu, već su znamenitimi žrtvami podpomogli, da se škole podignu.

Ja sam tako sretan reći, da imade 2 takova muža, koji su si velike zasluge stekli za naobrazbu i to je jedan presvietli gosp. Ivan Drašković, koji je za prosti puk i za unapredjenje škola puno učinio. Te blagodati uživa mladež ondašnje obćine; a drugi takav muž, koji je za cielo zaslužan, da ga narod spominje, komu će zahvala podanika u srdcu ostati, jest preuzv. g. Eduard Jelačić Bužimski, koji je cielo svoje dobro bez ikakova duga ostavio obćini Rugvici.

Ovo dobro Rugvica po mnienju onih, kojim je pobliže poznato, vriedilo je u ono doba, kada je ostavljeno bilo za naobrazbu podanika, 15.000 for. najmanje, i ta Rugvica bi se u tu cienu bila prodala.

U ono doba, kada je knjeginja Thurn-Taxis kupila svoje dobro, kupila bi bila i to, samo da svoje arondirati može. Zaprieka je bila ta, da dobro Rugvica nije bilo segregirano i komasirano. Kada bi se jedanput segregiralo i komasiralo, prodalo bi se bilo to dobro godine 1872. obćini, pak do danas nikakove koristi nenosi, niti svrsi, za koju je namienjeno, odgovara. U početku upravljalo se je to dobro Rugvica u vlastitoj režiji, i kada se nije ništa tim prigospodarilo, nego se dapače kašnje pokazivala i šteta, davalo se to dobro u zakup. I ovaj je nosio 600 for., kašnje 800—900 for.; nu oko te liepe svote uzimala se u obzir režija, uzimao se u obzir porez, uzimalo se u obzir, da dobro Rugvica, budući na savskih obala, nasipe o svom trošku raditi ima.

To je posve ponjatno, da dobro Rugvica opet nikakove koristi nedonaša. Svršetkom minule godine doduše polučio se bolji rezultat, jer je dobro Rugvica bilo dano u zakup za 900 for. I od tih bilo je malo koristi, jer je zakupnik tražio, da mu se popust neki dade, a uzme li se u obzir porez i gradnje savskih nasipa i ostale potrebe, koje gospodarstvo zahtieva, vidi se, da od god. 1872., kada bi se to dobro Rugvica prodalo u tu svrhu, za sve do današnjega dana nikakova probitka donielo nije. Ako jest kakav neznatni probitak, to se nemože u obzir uzeti.

Iz obzira ovih, da ovi podanici presv. g. Eduarda elačića, kojim je to dobro namienjeno, od te svojine reba da imadu kakovu takovu korist, da onu blagodat ıživati mogu, da mogu mladiće naobraziti, mislim, iz toga azloga, da bi bolje bilo, da se dobro Rugvica proda.)a se je prodalo u prvom početku makar za 10.000 for., anas bi kapital iznosio 15.000 for., dočim danas nema ıišta. Čim ono ostane tako, budite uvjereni, da će mu iena godimice padati dublje i dublje, te da za nekoliko odina ne će iznieti ni pol ciene, koju bi možda danas znielo, a zašto ne? Jer se ekonomičke zgrade nerepariaju. To su gotove ruševine, jer zakupnik, kada uzima lobro u zakup na 1, 2, 3 godine, nije voljan ulagati voj kapital u gospodarstvo, da nosi više, već on gleda, la što više crpi i da svoj zakup izplaćati može.

Tu se racionalno ne gospodari; tu raste borovica, orov i drač. Dobro je zapušteno tako, da ne će skoro ništa vriediti, ako se to dobro zapusti dalje; zato, da oga nebude i dobro kakovu takovu u namienjenu svrhu ıosi korist, stavio sam predlog na stol vis. kuće, da se ozivlje zemaljska vlada, da to dobro proda, a novac ıamienjen koristonosno upotriebi.

Dočim taj predlog stavljam na stol vis. kuće, molim iepo, da ga usvoji.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik djela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić:** Visoki sabore! Ja se sasvim slažem s nazori g. predgovornika zastupnika Zorića.

Zemaljska vlada uvjerena, da svako dobro, koje se ıpravlja u režiji države ili obćine, ili bud koje korporacije, da svako dobro od godine do godine propada, jer am vlastnik, ako gospodari na dobru, može crpiti svukoliku korist, koja iz toga dobra proizlazi. Zato je zem. lada izposlovala, da se stvori zakon, da se prodadu sva akladna dobra i zakladna vjerozakonska i zakladna nakovna, jer je uvjerena, da će mnogo više dobiti iz kamata i kapitala, nego što se dobiva iz vlastite režije ili d zakupa. Zato je zemaljska vlada, čim je dobro Rugvice redano bilo, a to je bilo godine 1872., jer je 1872. god. osp. barun Jelačić istom umro, i čim je bilo to dobro redano, zemaljska je vlada odlučila, da se to dobro na orist zaklade, kojoj je namienjeno, proda i sva nastoanja kr. zem. vlade u tom pogledu ostala su do danas ez uspjeha.

A da se g. predgovornik uvjeri, da zemaljska vlada ıije skrštenih ruku držala, nego da je radila, kazat ću nu, da od polovice srpnja 1879. god. pa do danas do njeseca prosinca o. g., u tom obziru izmienjivala je 7 li 8 dopisa, odnosno korespondencija. Zemaljska je vlada ırgirala i podžupaniju zagrebačku i urgirala je državno ıadodvjetničtvo, da predhodne radnje izvedu, koje se zvesti imadu, prije, nego li se pristati može na prodaju ovoga dobra.

Napokon je državno nadodvjetničtvo odgovorilo mjeseca srpnja o. g. i zemaljska vlada primila je taj odgovor pod brojem 3997. Državno nadodvjetničtvo odgovorilo je, da se nemogu dražbeni uvjeti ni sada nastaviti, premda su bile sve radnje i predradnje sakupljene, a da se nemogu oni dražbeni uvjeti zato sastaviti, jer dobro Rugvica nije još gruntovnički prenešeno, a da to nije moglo biti, uzrokom jest, što ima to dobro u nekih parcelah gospoštija Zelin-Čiće. Ta gospoštija rukovodila je komasaciju.

Gospoštija Zelin-Čiće, kada je onu komasaciju bila izvela, došla je do toga, da se gruntovničko provede to dobro. Ona nije htjela predujmiti potrebita troška za izaslanje gruntovne oblasti zato, jer je gospoštija mislila, da se to može obaviti u Zagrebu, a da ne treba izaslanika na lice mjesta.

Gruntovna oblast bila je drugoga mnienja. Mislila je, da se mora na licu mjesta izvesti, što se izvesti ima. Sada gospoštija ova ostavila je to svoje stanovište i pristala je na to, da se to izvede na licu mjesta.

Pošto do 4. listopada o. g. opet nije ništa učinila, i usljed ovoga pozvalo se je državno nadodvjetničtvo, da neka sastavi dražbene uvjete, a pošto do polovice mjeseca tekućega, prosinca, još ništa nije učinjeno, i opet se je pozvalo državno nadodvjetničtvo, da ovomu pozivu zadovolji i zemaljska se vlada nada, da će to naskoro biti gotovo, a ona ne će ni časa časiti, da ovo dobro proda, jer je uvjerena, da će to dobro samo onda zakladi korist nositi, ako se proda.

Što je rekao g. zastupnik Zorić, da je to dobro na 3 godine u zakup dano, to ne stoji, jer je pozvana podžupanija zagrebačka, pošto nije moguće bilo prodati ovo dobro, da ga u zakup dade samo na godinu dana i pod tim uvjetom, da, pošto će se ovo dobro svakako g. 1880. prodati, da će onaj zakupnik biti dužan predati dobro onomu, koji ga bude kupiti htio.

To je stanje stvari i zemaljska vlada će nastojati, da se to čim prije izvede, jer je uvjerena, da će samo tako nositi korist dotičnoj zakladi.

Zemaljska vlada znade, da zakup samo onda može biti na korist vlastniku, ako se dobro izda u zakup na više godina, najmanje na 12 godina. Zakup na godinu, na 2—3 godine uviek je na zator dobru. Onaj, koji uzima dobro u zakup, koji se hoće mučiti, ako razumije svoj interes, on će u to dobro nešto uložiti. Gospodar, samo onda ulaže kapital u melioraciju, ako se može nadati, da će ne samo kapital nego i interese za trajanja zakupa iz dobra moći izvući.

Ja molim gosp. zastupnika, neka se zadovolji s tim očitovanjem vlade.

Predsjednik: Ako neželi nitko govoriti, onda ima zaključnu rieč g. predlagatelj.

(Nitko se ne javlja.)

Rieč ima g. predlagatelj.

Josip Zorić: U današnje vrieme prelaze dobra iz jedne ruke u drugu i lahko se prodadu.

Ja znadem, iz izkustva jako dobro, da se jedno 3—4 puta u jednoj godini proda. Kod dobra Rugvica nije toliko potežkoća bilo. Doduše, kazalo se je, da radi toga, što segregacija ili komasacija nije bila izvedena, da je to tomu krivo; nu vlada je dužna, sama tu segregaciju i komasaciju izvesti.

Što se tiče onoga, što je presv. gosp. rekao, da je državno nadodvjetničtvo pozvano po 2—3 puta, da sastavi kupovni ugovor i dražbene uvjete, to se ja sbilja čudim, kako može državno nadodvjetničtvo samoj vis. vladi prkositi i nezadovoljavati njezinim nalogom.

Mi smo imali priliku čuti kod proračunske debate, kakovu zadaću ima državno nadodvjetničtvo, da se imade brinuti za zemaljska dobra obćega interesa; od rodoljublja državnoga nadodvjetničtva zahtievalo bi se, da i samo svimi mogućimi sredstvi pospješi, da se ti uvjeti sastave i da se to dobro prodati može. Zato molim i preporučam vis. kući, da izvoli primiti moj predlog.

Predsjednik: Predloženi po gosp. zastupniku Zoriću predlog glasi ovako (čita): „Poziva se vis. kr. zemaljska vlada, da dobro Rugvica u obćini dugoselskoj, oporukom dne 16. kolovoza g. 1871. preminuloga presvietloga gosp. Eduarda Jelačića na naobrazbene svrhe njegovim bivšim podanikom u obćini rugvičkoj (sada dugoselskoj) ostavljeno, što prije proda, a novac u namienjenu svrhu koristonosno uloži“.

Ona gospoda, koja su za to, da se predloženi ovaj zaključak primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovaj zaključak je primljen.

Visoki sabore! Ovim je, vis. sabore, za danas dnevni red izcrpljen. Na temelju §. 32. predlažem tajnu sjednicu a razloge ću priobćiti.

Ja molim, da se gospoda na galerijah udalje i svi oni, koji ne spadaju u sabor.

(Prema nekomu na galeriji): Molim liepo, da onaj gospodin na galeriji šešir snimi.

(Obćinstvo, novinarski izviestitelji i saborski brzopisci udaljiše se.)

Poslije tajne sjednice:

Predsjednik (zvoni): U smislu zaključka tajne sjednice ima se zapisnik današnje sjednice smjesta sastaviti.

Ja molim g. bilježnika, pošto je zapisnik sastavio, neka ga izvoli pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (sastavlja zapisnik ove sjednice, te pošto ga je sastavio, čita):

Zapisnik

LVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 22. prosinca 1879. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 55 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svjetli ban Ivan Mažuranić, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Br. 377. Molba upravnih obćina Čabra i Prezida za dozvolu novčanih sredstava i izvedenja preloženja te popravka cesta u kotaru čabarskom.

Ide odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje osnove zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., koja glasi:

Zakon od . . . . kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

§. 1. Kr. hrv. slav.-dalmatinska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotaka svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlaštena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., upotriebiti za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. na pokriće potreba javne autonomne uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granica zakonom od 17. listopada 1879. ustanovljenoga proračuna za god. 1879.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Glasovanjem prihvaćena u cielosti.

Uzima se u pretres predlog narodnoga zastupnika Frana Folnegovića i drugova, koji glasi:

„Pozivlje se kr. zemaljska vlada, neka s mogućim pospješenjem preko kr. ministarstva uznastoji, da se zakon ob ukinuću slobodnih luka primorskih po carinskih oblastih s onimi polakšicama provede, koje je enquetno povjerenstvo, sastavljeno iz organa same zajedničke vlade u tom pogledu izaslano, opravdanimi i nuždnimi označilo“ — te je glasovanjem usvojen.

Zatim sliedi predlog istoga narodnoga zastupnika i drugova:

„Pozivlje se kr. zemaljska vlada, neka svojim upli vom uznastoji, da se nastupom zakona o ukinuću slobodnih luka hrvatskoga Primorja ustroji u Senju entrepôt“ — koji se takodjer glasovanjem prima; tako isto predlog narodnoga zastupnika Josipa Zorića i drugova koji glasi:

„Poziva se visoka kr. zemaljska vlada, da dobro Rugvica u obćini dugoselskoj, oporukom dne 16. kolovoza 1871. preminuloga presvietloga gosp. Eduarda Je

lačića na naobrazbene svrhe njegovim bivšim podanikom u obćini rugvičkoj (sada dugoselskoj) ostavljeno, što prije proda, a novac u namjenjenu svrhu koristonosno uloži" — usvojen je glasovanjem.

Na temelju §. 32. poslovnika predlaže predsjednik tajnu sjednicu; proglasiv ju opet javnom, pozivlje, da ga sabor ovlasti, da homagijalnu čestitku Nj. Veličanstvu i svoj prejasnoj obitelji k Novoj godini i previšnjemu rodjendanu Njezinoga Veličanstva kraljice podnese, na što sabor jednodušno pristaje, zaključi sjednicu u 12 sati, a buduću ureći će po potrebi.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Prije nego zaključim sjednicu, imao bi jedan predlog, koji sam hotjeo ex praesidio sam izvršiti.

Nu budué smo mi svi tu, ja mislim, da će ljepša forma biti.

Poznato je, gospodo, da je 24. o. m. Njezina Veličanstva naše kraljice rodjendan, a 1. siečnja Nova godina, gdje svi narodi naše prostrane monarkije ovaj dan čestitaju Njihovim Veličanstvom caru i kralju i čitavoj porodici njihovoj.

Ja mislim, da ću pogoditi čuvstva štovane vis. kuće, ako me ovlasti, da isto tako Njezinu Veličanstvu carici i kraljici k previšnjemu njezinu rodjendanu, kao i k Novoj godini caru i kralju i njegovoj prejasnoj porodici odavle homagijalnu čestitku podnesem.

(Živio! Živio! Živio!)

(Prama bilježniku): Onda izvolite i to u zapisnik staviti od strane ove vis. kuće.

(Bilježnik Jovan Steković uvrštuje to u zapisnik.)

Izvolite pročitati ovaj pasus zapisnika.

Bilj **Jovan Steković** (čita dotični pasus): . . . . „predsjednik pozivlje, da ga sabor ovlasti, da homagijalnu čestitku Njegovom Veličanstvu i svoj prejasnoj obitelji k Novoj godini i previšnjemu rodjendanu Njezinoga Veličanstva kraljice podnese, na što sabor jednodušno pristaje" . . .

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Nitko se nejavlja.

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Čestitajuć vam, gospodo, predstojeće blagdane, zaključujem sjednicu a buduću ću ureći po potrebi.

(Mnogokratni: Živio predsjednik!)

(Svršetak u podne 12 sati.)

*

Petdeset i deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 5. lipnja 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Priobćenje podnesaka. — Interpelacija nar. zastupnika g. Andre Valušniga glede odkazanja stana hrvatskoj gimnaziji na Rieci.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje.

Visoki sabore! Zapisnik prošle sjednice bijaše kao što je svima poznato, stante sessione verificiran. U posliednjoj svojoj sjednici, i to 58., držanoj dne 22. prosinca prošle godine, izvolio je ovaj visoki sabor zaključak donieti, da se sjednice saborske odgode, i to sve dotle, dok potreba držanja sjednica nenastane.

Visoki sabore! Zajednički sabor dovršio je svoj rad, regnikolarne deputacije dovršile su takodjer svoj rad, a nastaje potreba, da se i budgetno pitanje razpravi, s toga je ovo predsjedničtvo držalo za nuždno, sjednicu ovu opet ustanoviti, te vas pozvati, što sam ja i učinio. Pozdravljajuć vas dobrodošlicom, čast mi je objaviti, da su od onda, odkada visoki sabor nije držao sjednice, stigli sliedeći podnesci:

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Nj. ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim ručnim pismom od 21. veljače t. g. preuzv. g. bana Ivana Mažuranića na njegovu molbu u milosti riešiti časti bana kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, i podjedno prev. ručnim pismom od istog 21. veljače t. g. preuzv. g. grofa Ladislava Pejacsevicha Virovitičkog premilostivo imenovati banom kraljev. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Molim g. bilježnika, da jih izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita oba prev. ručna pisma):

Dragi Mažuraniću!

Na Vašu molbu, koju mi je podnio Moj ugarski ministar-predsjednik, riešavam Vas ovim u milosti Vaše časti bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dano u Beču, 21. veljače 1880.

Franjo Josip s. r.

Koloman Tisza s. r.

Dragi grofe Pejacsevichu!

Na predlog Moga ugarskoga ministra-predsjednika imenujem Vas banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dano u Beču, 21. veljače 1880.

Franjo Josip s. r.

Koloman Tisza s. r.

Visoki sabore! Ovom je predsjedničtvu do znanja stavljeno, da Njegova preuzvišenost bolesti radi nije u stanju predstaviti se u današnjoj sjednici visokoj ovoj kući.

Molim, neka izvoli visoki sabor ovo do znanja primiti. (Do znanja primljeno.)

Preuzvišeni gosp. Ivan Mažuranić priobćuje, da je Njeg. cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. veljače 1880. premilostivo primiti prepokornu molbu njegovu, kojom se je zahvalio na banskoj časti. On se ujedno preporučuje visokoj kući.

Prima se na znanje.

Predsjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 9. siečnja t. g uz premilostivu izjavu previšnje zahvale, preblagostivo uzeti na prev. znanje čestitku sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije podastrte povodom Nove godine.

Prima se s homagijalnim poklonstvom do ugodnoga znanja.

Predsjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila uz izjavu prev. zahvale preblagostivo uzeti na prev. znanje čestitku sabora kralj. Hrvatske i Slavonije podastrte povodom Nove godine.

Uzimlje se s homagijalnim poklonstvom do ugodnog znanja.

Predsjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je Nj. Visost kraljević Rudolfo blagoizvolio duboko osjećanim zadovoljstvom i zahvalnošću primiti na znanje povodom Nove godine podnešene mu čestitke sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije, želeći i sa svoje strane rečenim kraljevinam blagostanje i svaki napredak.

Prima se na ugodno znanje.

Predsjedničtvo kr. zemaljske vlade priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila uz premilostivu izjavu prev. zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje čestitke sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije, podastrte povodom prev. imendana.

Prima se s homagijalnim počitanjem do ugodnoga znanja.

Preuzvišeni g. ban priobćuje, da je Njeg. carsko i kr. Visost prejasni gospodin nadvojvoda kraljević Rudolf zaručio s previšnjom privolom Nj. c. i kr. apoštolskoga Veličanstva dne 7. ožujka t. g. s Njezinom kraljevskom Visosti prejasnom gospodjom princesom Štefanijom drugorodjenom kćeri Njihovih Veličanstva kralja i kraljice od Belgije.

Prima se do ugodnoga znanja.

Usljed toga, visoki sabore, uslobodio sam se ja, znajuć, da ću dobiti indemnitet od ove visoke kuće, čestitati glede tih zaruka, i na ovaj je visoki sabor stigao sliedeći podnesak.

Preuzv. g. ban Ladislav grof Pejacsevich priobćuje, da je Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. ožujka t. g. sa zahvalnošću uzeti na prev. znanje čestitke sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, podnešene povodom zaruka Njegove c. i kr. Visosti gospodina prestolonasliednika Rudolfa.

(Višekratno: Živio!)

Prima se s homagijalnim počitanjem do znanja.

Presjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je Nj. c. i kr. Visost kraljević Rudolf dostojao s izrazom srdačne zahvale milostivo uzeti na znanje čestitke hrvatsko-slavonskoga sabora, podnešene povodom Njegove zaručbe.

Prima se na znanje.

Kralj. zem. vlada priobćuje, da je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo sa previšnjim riešenjem od 26. prosinca pr. g. premilostivo potvrditi: 1. osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače 1879. o privremenom ustanovljenju postotaka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina na pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština i 2. osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Prima se na znanje.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo prev. riešenjem od 30. travnja 1880. osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Prima se na znanje.

Kralj. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, predlaže na ustavno pretresivanje osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. i nadalje od 1. srpnja do konca rujna 1880.

Ide odboru za proračun.

Unutarnji odjel zemalj. vlade dostavlja na ustavno pretresivanje proračun zemaljskih zaklada za god. 1880.

Ide odboru za proračun

Kralj. zemaljska vlada, dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene hrvatske izvornike na skupnom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka, i to: zak. čl. 34., 38., 41., 42. i 43.

Staviti će se u svoje vrieme proglašenja radi na dnevni red.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, umoljava, da se prema ustanovi §§. zak. čl. I. god. 1868. privoli na naumljenu po kr. ugarskomu ministru financija prodaju kastela u Cirkvenici, kojega želi radi prištednje troškova za uzdržavanje prodati.

Visoki sabore! Ovo je prvi takov slučaj, glede kojega bi na temelju nagodbe sklopljene izmedju kraljevinom našom i kraljevinom Ugarskom, imao sabor svoju privolu dati. Ovo je po mojem mnienju takov predmet, koji se ima proračunskom odboru predati, ako neželi vis. sabor, da se posebnom odboru „ad hoc“ to preda. Neka se izvoli vis. sabor glede toga izjaviti.

(Glasovi: Proračunskom odboru).

Ja mislim, da je vis. sabor samnom sporazuman, da se ovo preda odboru za proračun.

(Glasovi: Jest, jest!)

Ide dakle odboru za proračun.

Unutarnji odjel kr. zem. vlade moli, da sabor kraljevina ovih na temelju §. 8. zak. čl. I. od god. 1868. privoli, da kr. financijalni erar može prodati kod raštela u Jasenovcu nalazećega se vrta top. br. 1038, u površini od 1260□°, koji eraru za nikakovu porabu nesluži.

I ovo je predmet, vis. sabore, kao i onaj prijašnji, te bi se imao, ako je s voljom vis. kuće, odboru za proračun predati.

(Glasovi: Dakako.)

Ide odboru za proračun.

Zastupstvo grada Senja podupire predstavku zastupstva obćine Trsatske, kojom je zamolilo, da se ustrojiti se imajućemu domaćemu parobrodarskomu družtvu dopita

subvencija, kakovu uživa englezko-parobrodarsko družtvo za plovidbu izmedju Rieke i Liverpola.

Ide odboru za peticije.

Municipij grada Bakra podupire predstavku obćine Trsat glede oživotvorenja domaćega parobrodarskoga družtva.

Ide odboru za peticije.

Zastupstvo obćine Pleterničke podnosi poniznu predstavku, da se zak. čl. XV. god. 1876. §. 47., promieni, te da i obćine kroz državno odvjetničtvo u gradjansko-pravnih poslovih bezplatno zastupane budu.

Ide odboru za peticije.

Presvietli g. Ivan grof Drašković podnosi svoju bansku pozivnicu, te moli, da se na temelju iste verificira za člana sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru verifikacionalnomu.

G. Bartolović Ivan podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran za narodnoga zastupnika za kotar pakrački.

Ide odboru verifikacionalnomu,

Čast mi je javiti, da je gosp. Ivan Bartolović već danas svoje mjesto zauzeo.

(Živio !)

Molba zastupstva sl. i kr. grada Osieka, za blagonaklono podieljenje primljene novčane pripomoći gradu Osieku u svrhu gradnje nove gimnazijalne zgrade iz zemaljskih sredstava.

Ide peticionalnomu odboru.

Obćina sv. Jana moli, da vis. sabor odvrati kralj. zemaljsku vladu od odredbe, kojom se sjedište obćine Sv. Jana premjestilo u Petrovinu.

Ide odboru za peticije.

Izbornici vukovarski podnašaju prosvjed proti izboru nar. zastupnika Svetozara Kuševića.

Ide odboru za verifikacije.

Izbornici tovarnički podnašaju prosvjed proti izboru dra. Alekse Peičića.

Ide odboru za verifikacije.

Ovo su svi podnesci, koji su za ovo vrieme stigli.

Osim toga, visoki sabore, čast mi je javiti žalostnu viest, da je ovaj vis. sabor za ono vrieme, odkada nije sjednice držao, izgubio dva svoja člana, i to: dne 16. travnja ove godine umro je narodni zastupnik kotara peteranačkoga g. Antun Jančarić, koji je isto tako patriotičkom revnošću vršio zadaću svoju zastupničku, kao što je vršio revno i dužnost svoju gradjansku i činovničku; a dne 30. travnja o. g. preminuo je naglom smrću u trgovištu Rumi gosp. Adolf grof Pejacsevich, čovjek i muž ljubljen i štovan u svojem kraju, gdje je toliko dobra učinio narodu, medju kojim je živio. Ovaj isti gosp. znao si je u ovo kratko vrieme, koje je medju nama boravio, toliko štovanje pribaviti, da će sigurno svaki od nas gubitak ovaj težko osjećati. Ja mislim, visoki sabore, da ćemo dužnost našu vršiti ako ustanemo sa sjedala i zabilježimo u zapisnik čuvstvo najdubljega sažaljenja nad gubitkom dvojice ovih naših drugova.

(Članovi saborski ustaju i kliču: Slava jim! Slava jim!)

Visoki sabore! Imenovanjem preuzv. gosp. Ladislava grofa Pejacsevicha za bana kraljevine naše, zatim smrću nastali su neki nedostatci u naših odborih, koji bi se morali nadopuniti, i to su: u odboru proračunskom, u odboru za indemnitet, u odboru za obrt, trgovinu, komunikacije i javne radnje, u odboru agrarnom, u kraljevinskom sudu, napokon u doljnjoj kući zajedničkoga sabora, zatim manjka nam takodjer jedan biljежnik, pošto je g. dr. Spevec čast bilježničku položio. Mislim, da se izbor tih odborskih članova, kao takodjer i bilježnika saborskoga nije mogao staviti danas na dnevni red, pošto to zahtieva više vremena, nego će se to što prije na dnevni red staviti.

(Glasovi: Dobro je. Neka bude!)

Pošto je već 12 sati, a dan je za interpelacije, ima se sada preći na interpelacije. Samo je jedna interpelacija na dnevnom redu, koju će staviti narodni zastupnik g. Valušnig.

Ja molim g. Valušniga, neka stavi interpelaciju.

Andro Valušnig: Kada sam u mjesecu srpnju prošle godine imao čast u ovoj visokoj kući nekoliko rieči progovoriti u pogledu hrvatske gimnazije na Rieci, rekoh, ako se ne varam, da je taj velezaslužni i koristni hrvatski zavod Magjarom trn u oku, da magjarska vlada nama zavidja, što na Rieci odviše cvate hrvatski jezik i što se budi hrvatska sviest, i da će braća Magjari iz ljubavi naprama Hrvatom sve poprimiti, samo da zataru tu našu gimnaziju.

Što rekoh onda, jest živa istina.

Magjari talijansko-magjarskom svojom školom na Rieci nisu postignuti mogli svoj cilj, to jest, zatrti tu našu gimnaziju; a sada poprimiše drugo sredstvo, izćerati tobože, ako ikako bude moguće našu gimnaziju iz sgrade, u kojoj je od vajkada smještena.

Ne znam, da li visoka kuća zna štogod o toj stvari; no ako štovani članovi vis. ove kuće čitaju primorske novine, poznato će jim biti, da je riečko gradsko zastupstvo u svojoj sjednici od 14. siečnja o. g. zaključilo, odkazati stan, u kom tečajem toliko i toliko godina stanuje naša gimnazija.

Ja se ovdje ne ću upuštat u dokazivanje, je li zastupstvu grada Rieke pripada pravo na sgradu ex-jezuita, ili ne, to je stvar naše hrvatske vlade. Moje je individualno mnienje, i u koliko mi je ta stvar poznata, da toga prava Rieka nema, a da svakako pako to pitanje ima riešiti samo naša hrvatska vlada sa vladom magjarskom, a ne Rieka, a odluka pako nemože druga biti, van nama povoljna, samo, ako od strane naših mudrih saveznika nebude, kao uviek, sile i pritiska.

Da je taj zaključak riečkog zastupstva potekao od magjarske vlade, stvar je preveć jasna i očevidna, i vjerujte mi, gospodo, da moji sugradjani nebi bili na taj

aključak došli, da nije to potaknuto od Magjara i žalim eoma, da je zastupstvo riečko uvjek sliepo orudje vlaino, budi sada magjarske, budi austrijske vlade, i da se omu zastupstvu može predbaciti, da je više vladino, ego ista vlada, ili, kako je jednom zastupnik u parlaentu bečkom drugom spočitavao, da je više „kaiserlich, ls der Kaiser selbst“.

Ali se ja od hrvatske vis. vlade drugomu nadam.)d nje, kojoj mora stati na srcu, čast, ugled i korist iele Hrvatske, a napose južnih joj prediela. Očekujem, a će se ona svojski zauzeti za ovaj hrvatski zavod, te oći do osvjedočenja, da se taj paladium hrvatstva, bio ad u toj ili drugoj sgradi, nemože i nesmije odstraniti iz naše Rieke, ili kad bi sve žice popucale, da bar uznastoji naša vlada, da se nesmjesti dalje Sušaka.

Neostaje mi, nego obratiti se na visoku vladu sliedećom interpelacijom (čita).

(Vidi zapisnik 59. saborske sjednice).

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Visoki sabore! Ovim je za danas dnevni red izcrpljen, i molim odbor proračunski neka izvoli odmah ove predmete, koje je dobio, u pretres uzeti.

Dižem današnju sjednicu, a buduću ukazati ću po mogućnosti i potrebi.

(Svršetak u $^3/_4$12 satih prije podne).

Šestdeseta saborska sjednica,

obdržavana dne 8. lipnja 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Svečani uvod preuzvišenoga g. bana grofa Ladislava Pejachevicha po izaslanoj saborskoj deputaciji u sabornicu. — Govor preuzv. g. bana. — Priobćenje podnesaka.

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 5. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik javlja, da je zapisnik 58. sjednice stante sessione pročitan, usljed kojega se sabor na neizvjestno vrieme odgodi; budući pako, da se rad zajedničkoga sabora završava i budući, da su kraljevinski odbori povjereni im posao obavili, nastaje doba, da se naš sabor lati posla ustavnoga i to u predmetu proračunskom za god. 1880., s toga je članove sabora za danas u sjednicu pozvao, te ih pozdravlja srdačnim dobrodošli, zajedno saobćuje, da Njegova preuzvišenost gosp. ban Ladislav grof Pejacsevich bolesti radi sjednici današnjoj prisustvovati nemože.

Nadalje javlja predsjednik, da su na ovaj vis. sabor stigli sljedeći podnesci:

1. Kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove, priobćuje, da je Nj. ces. i apoštol. kralj. Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim ručnim pismom od 21. veljače t. g. preuzv. gosp. bana Ivana Mažuranića na njegovu molbu u milosti riešiti časti bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i podjedno prev. ručnim pismom od istog 21. veljače t. g. preuzv. g. grofa Ladislava Pejacsevicha Virovitičkoga premilostivo imenovati banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Bilježnik dr. Lončarić pročita previšnja oba pisma, koja glase:

D r a g i M a ž u r a n i ć u!

Na Vašu molbu, koju mi je podnio Moj ugarski ministar-predsjednik, riešavam Vas ovim u milosti Vaše časti bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dano u B e č u, 21. veljače 1880.

F r a n j o J o s i p s. r.

K o l o m a n T i s z a s. r.

D r a g i g r o f e P e j a c s e v i c h u!

Na predlog Moga ugarskoga ministra-predsjednika imenujem Vas banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dano u B e č u, 21. veljače 1880.

F r a n j o J o s i p s. r.

K o l o m a n T i s z a s. r.

Prima se na znanje.

2. Preuzvišeni gospodin Ivan Mažuranić priobćuje, da je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo prev. riešenjem od 21. veljače 1880. premilostivo primiti prepokornu molbu njegovu, kojom se je zahvalio na banskoj časti. — Prima se na znanje.

3. Predsjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je Nj. c. i kr. apoštol. Veličanstvo blagoizvolilo prev. riešenjem od 9. siečnja t. g. uz premilostivu izjavu previšnje zahvale preblagostivo uzeti na prev. znanje čestitku sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije podastrte povodom Nove godine. — Prima se s homagijalnim poklonstvom do ugodnoga znanja.

4. Predsjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila uz

izjavu prev. zahvale preblagostivo uzeti na prev. znanje čestitke sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije podastrte povodom nove godine. — Uzimlje se s homagijalnim poklonstvom do ugodnoga znanja.

5. Predsječničtvo kr. zemaljske vlade priobćuje, da je Nj. Visost kraljević Rudolfo blagoizvolio duboko osjećanim zadovoljstvom i zahvalnošću primiti na znanje povodom nove godine podnešene mu čestitke sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije želeći i sa svoje strane rečenim kraljevinam blagostanje i svaki napredak. — Prima se na ugodno znanje.

6. Predsjedničtvo kr. zemalj. vlade priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela uz premilostivu izjavu prev. zahvale preblagostivo uzeti na prev. znanje čestitke sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije podastrte povodom prev. imendana. — Prima se s homagijalnim počitanjem do ugodnoga znanja.

7. Preuzv. g. ban priobćuje, da se je Nj. c. i kr. Visost prejasni gospodin nadvojvoda kraljević Rudolfo zaručio s previšnjom privolom Nj. c. i kr. apoštol. Veličanstva dne 7. ožujka t. g. s Njezinom kraljevskom Visosti prejasnom gospodjom princesom Štefanijom, drugorodjenom kćeri Njihovih Veličanstva kralja i kraljice od Belgije. — Prima se do ugodnoga znanja.

8. Preuzv. g. ban Ladislav grof Pejačević priobćuje, da je Nj. c. i kr. apoštol. Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 21. ožujka t. g. sa zahvalnošću uzeti na prev. znanje čestitke sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, podnešene povodom zaruka Njegove c. i kralj. Visosti gospodina priestolonasliednika Rudolfa. — Prima se s homagijalnim počitanjem do znanja.

9. Predsjedničtvo kr. zemalj. vlade priobćuje, da je Nj. c. i kr. Visost kraljević Rudolf, dostojao s izrazom srdačne zahvale milostivo uzeti na znanje čestitke hrvatsko-slavonskoga sabora, podnešene povodom Njegove zaručbe. — Prima se na znanje.

10. Kr. zem. vlada priobćuje, da je Njeg. c. i kr. apoštol. Veličanstvo blagoizvoljelo sa prev. riešenjem od 26. prosinca pr. god. premilostivo potvrditi: 1. osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 10. veljače god. 1879. o privremenom ustanovljenju postotka prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije iz svih izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka ovih kraljevina za pokriće unutarnjih njihovih samoupravnih potrebština i 2. osnovu zakona, kojim se ovlašćuje hrv.-slav. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. — Prima se na znanje.

11. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apošt. Veličanstva blagoizvolilo prev. riešenjem od 30. travnja 1880. osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji premilostivo podieliti previšnju sankciju, — Prima se na znanje.

12. Unutarnji odjel kr. zemaljske vlade predlaže na ustavno pretresivanje osnovu zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca g. 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja g. 1880. — i nadalje od 1. srpnja do konca rujna god. 1880. — Ide odboru za proračun.

13. Unutarnji odjel kr. zemalj. vlade dostavlja na ustavno pretresivanje proračun zemaljskih zaklada za god. 1880. — Ide odboru za proračun.

14. Kr. zem. vlada dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene hrvatske izvornike na skupnom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka, i to: zak. čl. 34., 38., 41., 42. i 43.

Stavit će se u svoje vrieme proglašenja radi na dnevni red.

15. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, umoljava, da se prema ustanovi §. 8. zak. čl. I. god. 1868. privoli na naumljenoj po kr. ugarskomu ministru financija prodaji kastela u Cirkvenici, kojega želi radi prištednje troškova za uzdržavanje prodati. — Ide odboru za proračun.

16. Unutarnji odjel kr. zem. vlade moli, da sabor kraljevina ovih na temelju §. 8. zak. čl. I. od god. 1868. privoli, da kr. financijalni erar može prodati kod kaštela u Jasenovcu nalazeći se vrt top. br. 1038 u površini od 1260□°, koji eraru za nikakovu porabu nesluži. — Ide odboru za proračun.

17. Zastupstvo grada Senja podupire predstavku zastupstva obćine trsatske, kojom je zamolio, da se ustrojiti se imajućemu domaćemu parobrodarskomu družtvu dopita subvencija, kakovu uživa englezko parobrodarsko družtvo za plovitbu izmed Rieke i Liverpola. — Ide odboru za peticije.

18. Municipij grada Bakra podupire predstavku obćine Trsat glede oživotvorenja domaćega parobrodarskoga družtva. — Ide odboru za peticije.

19. Zastupstvo obćine pleterničke podnosi poniznu predstavku, da se zak. čl. XV. god. 1876. §. 47. promieni, te da i obćine kroz državno odvjetničtvo u gradjansko-pravnih poslovih bezplatno zastupane budu. — Ide odboru za peticije.

20. Presvietli g. Ivan grof Drašković podnosi svoju bansku pozivnicu, te moli, da se na temelju iste verificira za člana sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. — Ide verifikacionalnomu odboru.

21. Gosp. Bartolović Ivan podnosi vjerodajnicu kojom je izabran za narod. zastupnika za kotar pakrački. — Ide odboru za verifikacije.

22. Molba zastupstva sl. i kr. grada Osieka za blagonaklono podieljenje primjerne novčane pripomoći grada

Osieka u svrhu gradnje nove gimnazijalne sgrade iz zemaljskih sredstva. — Ide peticiolnomu odboru.

23. Obćina sv. Jana moli, da vis. sabor odvrati kr. zemaljsku vladu od naredbe, kojom je sjedište obćine Sv. Jana premjestilo u Petrovinu. — Ide odboru za peticije.

24. Izbornici vukovarski podnašaju prosvjed proti izboru nar. zastupnika Svetozara Kuševića. — Ide odboru za verifikacije.

25. Izbornici vukovarski podnose protuodgovor na prosvjed proti izboru Svetozara Kučevića. — Ide odboru za verifikacije.

26. Izbornici tovarnički podnašaju prosvjed proti izboru dra. Alekse Peičića. — Ide odboru za verifikacije.

Predsjednik nastavi: „Dužnost mi je javiti, da su od posljednjega zasjedanja dvojica članova sabora preminula, i to: dne 16. travnja umro je član sabora Antun Jančarić, zastupnik kotara pakračkog, koji je svojim patriotičkim djelovanjem toli u saboru koli i u gradjanskom životu sveobće priznanje stekao; a dne 30. travnja preminu Adolf grof Pejacsevich, član ovoga i zajedničkoga sabora, koji se toli u saborskom djelovanju, koli i u svojem izbornom kotaru kao požrtvovni patriota odlikovao, s toga mislim, da ću pogoditi osjećaj vis. sabora nad tim gubitkom toli vriednih članova, da ustajanjem izvoli vis. sabor svoju sućut izraziti i to zapisnički ubilježiti dati.

Sabor ustajanjem i uzklikom „Slava jim“ izrazi svoju sućut.

Nadalje reče predsjednik, da je imenovanjem preuzv. gospodina Ladislava grofa Pejacsevicha banom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i smrću prije spomenutih dvajuh saborskih članova izpražnjeno više mjesta u pojedinih odborih, zajedno se je i dr. Spevec na saborskomu bilježničtvu zahvalio, s toga mislim, da se izbor toli novih članova u dotične odbore koli i saborskog bilježnika u svoje vrieme na dnevni red stavi.

Sabor prihvaća taj predlog.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku Valušnigu da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Da li službeno pozna visoka vlada zaključak grada Rieke glede odkazanja stana hrvatskoj gimnaziji na Rieci?

2. Ako je to poznato vis. vladi. koje mjere je poprimila ili kani poprimiti naša vis. vlada, da se taj zaključak neoživotvori i bezuspješnim učini, ili ako to već nebi bilo moguće, koja li kani poprimiti na dobu sredstva i poduzeti korake, za uzčuvati narodu, a osobito Primorju taj velezaslužni zavod?

Interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Ovim je za danas izcrpljen dnevni red, te predsjednik. umoliv proračunski odbor. da se namah latiti izvoli dodieljenih mu agenda. digne sjednicu u $^3/_4$12 satih prije podne, a buduću ureći će po potrebi.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakvog prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Ovomu je predsjedničtvu do znanja stavljeno, da će se Njegova preuzvišenost svietli ban grof Ladislav Pejacsevich danas u sabornicu uputiti i predstaviti ovoj visokoj kući. Po starom običaju, i da se sjaj banske časti uzdrži, misli ovo predsjedničtvo, da bi shodno bilo, da se jedna deputacija uputi Njegovoj preuzvišenosti, i da ga pozove, da dodje u našu sredinu, i da ga ovamo doprati. Ako je s voljom visoke kuće, ja ću tu deputaciju imenovati. (Glasovi: Slobodno, neka se imenuje.)

Dr. **Ante Starčević**: Želim rieč!

Predsjednik: Molim liepo, gospoda su sva prihvatila moj predlog i ja vam nemogu dati rieč.

Dr. **Ante Starčević**: Ja sam se javio.

Predsjednik: Ja vam nemogu dati rieč; molim liepo; ja imenujem deputaciju, i to presvietlog gosp. biskupa Janka Pavlešića, da se stavi na čelo te deputacije; onda sliedeću gospodu, koja će imati dobrotu otići Njeg. preuzvišenosti, te ga ovamo dopratiti: grofa Rudolfa Erdödy-a, grofa Ivana Draškovića, grofa Riharda Sermage-a, baruna Šišmana Ottenfelsa, baruna Bartola Zmaića, vel. župana Fodrocy-a, vel. župana Utješenovića, prvog podpredsjednika sabora dra. Josipa Vuščića, Svetozara Kuševića, Ivana Kukuljevića, Franju Türka, Josipa Lehpamera, Jovana Stekovića i dra. Frana Vrbanića.

Ja molim dakle, da se ova gospoda upute Njeg. preuzvišenosti.

Deputacija ode, i stanka nasta u sabornici. Za kratko vrieme dodje preuzvišeni g. ban praćen po izaslanoj sab. deputaciji u sabornicu, gdje bijaše višekratnim i oduševljenim „Živio ban“ pozdravljen. — (Članovi sab. ostaše stojeć.)

Preuzv. g. ban grof **Ladislav Pejacsevich**: Visoki sabore! Ja znadem, da me na ovom visokom mjestu koje sam po milosti i po najvišoj volji Njeg. Veličanstva našega premilostivog kralja i vladara zauzeo, čeka jako težka zadaća. Čast mi je prije svega predstaviti se i pozdraviti vis. sabor, kao visoko zakonodavno tielo naše zemlje. Mislim, da mi je kao banu ovih kraljevina stajati nad strankami u djelovanju mojem. Ja ću uviek imati pred očima z a k o n i p r a v e d n o s t. Uvjeravam vas, da imadem dobru i kriepku volju učiniti sve. što na dobro zemlje i na korist našega naroda ide, (Dugotrajno živio) a ako me ovaj vis. sabor, kao i svi dobri patrioti i svi bolji življi u zemlji podupirali budu, nadam se božjom pomoći postići cilj: blagostanje i zadovoljstvo mile nam naše domovine, (Dugotrajno živio) jer samo složnim radom od ozdo, mogu najbolje intencije vlade uspješno djelovati. A sada dopustite gospodo, da zaključim onako. kako se to našemu vazda vjernomu n

rodu u ovomu visokomu tielu dolikuje: Živio kralj! (Dugotrajno i burno „Živio“.)

Predsjednik: Na ovaj visoki sabor stigli su sljedeći podnesci:

Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja ustanovnoga pretresivanja radi osnovu zakona, kojom se preinačuju odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6., 24. 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih postupku pred njimi (br. 87. sbornika od god. 1876.) zajedno s obrazloženjem.

Ide odboru za pravosudje.

Kralj. zem. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi osnovu zakona, kojom se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička nadležnost za one nekretnine ležeće u utjelovljenih djelovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami zajedno s obrazloženjem.

Ide odboru za pravosudje.

Kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja, proglašenja radi, na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zak. članaka, i to: zak. članak 46., 48., 49., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57., 58., 59., 60., 61. od god. 1879., te 1., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 13. i 14. od god. 1880.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Kralj. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi proračun zaklade narodnih učiona i štipendijalne zaklade Marija Terezijanske za god. 1880.

Ide odboru za proračun.

Visoki sabore! Osim ovih podnesaka, nisu nikakovi stigli na ovaj vis. sabor.

U 54. sab. sjednici dne 18. prosinca prošle godine držanoj, odgovorio je predstojnik odjela za unutarnje poslove, presv. g. Jovan Živković, na interpelaciju nar. zastupnika g. Frana Folnegovića stavljenu u 53. saborskoj sjednici u predmetu neobavljenog izbora narodnog zastupnika za trgovište Vukovar. Ovaj odgovor vladin nije uzet na znanje, pak je usljed toga odredjeno, da se imade staviti na dnevni red.

Od ono doba proveden je izbor narodnoga zastupnika u Vukovaru dne 12. svibnja t. g. Ja mislim, vis. sabore, da je ovaj predmet sada sbilja bezpredmetnim postao, t. j., da se nema u viećanje i razpravu uzeti. — Kako misli vis. kuća.

(Ustaje g. Fran Folnegović.)

Rieč ima nar. zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Meni je ponajprije žaliti, što ovaj predmet, koji je ova visoka kuća dosta važnim smatrala, čim nije odgovor presv. g. zast. vlade uzela na znanje, uzprkos tomu, sto se je obećalo, da će se taj izbor do skora obaviti, nije još u prošlom zasjedanju na dnevni red došao. Prigodom odgovora na interpelaciju naročito sam ja izrekao, da ne smatram ovo pitanje osobnim ili lokalnim, nego pitanjem načela. Meni je stalo do toga, da se ovakva što nebi više opetovalo u Hrvatskoj. Zato držim, da taj predmet nije time prestao biti predmetnim, i da je potreba, da vis. sabor o njem vieća, i da se čim prije stavi na dnevni red.

Predsjednik: Ja mislim, vis. sabore, da, ako ovo pitanje nije pitanje specijalno, nego pitanje načelno, onda prosto stoji g. zastupniku Folnegoviću konkretan jedan predlog učiniti, koji će sadržavati to načelo. S toga mislim, da bi vis. kuća ovu moju izjavu do znanja uzela.

Prima li vis. kuća ovu izjavu moju na znanje.

(Glasovi: da, ne.)

Ona gospoda, koja su zato, da se moja izjava do znanja primi, neka izvole ustati.

(Ustaje dvojbena većina.)

Ona gospoda, koja su proti mojoj izjavi, molim neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

(Napram g. sab. bilježniku.)

Izvolite brojiti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji) i priobćuje rezultat g. predsjedniku.

Predsjednik: Manjina. — Većinom je primljena moja izjava.

Visoki sabore! Sada nepreostaje ništa više. Za danas bi bio dnevni red izcrpljen. Treba sastaviti dnevni red za buduću sjednicu. Ja mislim, da bi se dnevni red za buduću sjednicu sastojao u tom, da se izaberu članovi odborski, čija su mjesta ostala prazna stranom imenovanjem preuzvišenoga g. grofa Ladislava Pejacsevicha za bana kralj. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, stranom smrću, i to: jedan član u odbor za proračun, dva člana u odbor za obrt i trgovinu, dva u odbor za obćinarstvo, jedan u agrarni odbor, jedan u imunitetni odbor, a zatim, da bi se obavio izbor jednoga sab. bilježnika. U tome bi se dakle sastojao dnevni red buduće sjednice. Je li visoka kuća s ovime sporazumna.

(Glasovi: Jest, jest.)

Ja dakle današnju sjednicu dižem, a buduću uričem sa označenim dnevnim redom za prekosutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak o podne u 12 sati.)

*

Šestdeset i prva saborska sjednica,

obdržavana dne 9. lipnja 1880. 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Preuzvišeni gosp. ban podastire osnovu zakona o financ. nagodbi na ustavno pretresivanje.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Prije svega, visoki sabore, primjetiti mi je, da sam po pravu pripadajućem predsjedničtvu, za sutra sjednicu urekao. Nu buduć mi je Njeg. preuzvišenost g. ban prijavio, da imade jednu važnu osnovu zakona na stol vis. ove kuće staviti, to sam nuždnim držao za danas već sjednicu ureći, koja će biti više formalna. S toga držim, da bi nuždno bilo, da visoka ova kuća prije svega moj korak odobri, onda da bude sutra sjednica s onim istim dnevnim redom, koji je u posljednjoj sjednici ustanovljen.

Je li sporazumna visoka kuća?

(Glasovi: Jest jest.)

Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik zadnje sjednice pročitati.

Bilj. dr. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. lipnja g. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 71 saborskog člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutna sva tri odjelna predstojnika: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Bilježnik čita zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Poslje toga predsjednik izjavi, da mu je poznato, da će se Njegova preuzvišenost svietli ban grof Ladislav Pejacsevich danas u sabornicu uputiti i saboru predstaviti, te s toga misli, da bi po starinskom do sada običaju deputacija Njegovu preuzvišenost u sabor pozvala i dopratila, i pošto je sabor na to pristao, da predsjednik tu deputaciju imenuje, uputiše se članovi sabora na čelu presv. g. biskup Janko Pavlešić i sliedeći: grof Rudolf Erdödy, grof Ivan Drašković, grof Rihard Sermage, barun Šišman Ottenfels, barun Bartol Zmaić, veliki župan Fodrocy, veliki župan Utješenović, prvi podpredsjednik sabora dr. Josip Vuščić, Svetozar Kušević, Ivan Kukuljević, Franjo Türk, Josip Lehpamer, Jovan Steković i dr. Fran Vrbanić, te doprate preuzvišenoga bana, koji sabor govorom, na koncu dugotrajnimi uzklici članova sabora „Živio kralj“ završenim, pozdravi.

U nastavljenoj sjednici prijavljeni su sliedeći podnesci:

Br. 408 sab. Kralj. zemalj. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi osnovu zakona, kojom se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6., 24. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 87. sbornika od g. 1876.), zajedno s obrazloženjem.

Br. 409 sab. Kralj. zemalj. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi osnovu zakona, kojom se kr. sudbenomu stolu u Belovaru dosudjuje realna i gruntovnička nadležnost za one nekretnine ležeće u utjelovjenih djelovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami zajedno s obrazloženjem.

Obadva podneska odboru pravosudnomu.

Br. 410 sab. Kralj. zemalj. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja proglašenja radi, na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zak. članaka, i to: zakonski članak 46., 48., 49., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57., 58., 59., 60. i 61. od god. 1879., te 1., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 13. i 14. od god. 1880.

Stavit će se na dnevni red i proglasiti.

Br. 411 sab. Kralj. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi proračun zaklade narodnih učiona i štipendijalne zaklade Marija Terezijanske za god. 1880.

Odboru proračunskomu.

U 54. dne 18. prosinca g. 1879. državanoj saborskoj sjednici odgovorio je predstojnik unut. odjela kr. zemalj

vlade presvietli gospodin Jovan Živković na interpelaciju narodnoga zastupnika g. Franje Folnegovića, stavljenu u 53. dne 14. prosinca 1879. držanoj saborskoj sjednici u predmetu neobavljenoga izbora narodnoga zastupnika za trgovište Vukovar.

Ovaj odgovor vlade, nije uzela visoka kuća na znanje, pa je uslied toga odredjeno, da se ima u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Od ono doba proveden je izbor narodnoga zastupnika za isto trgovište Vukovar i to dana 12. svibnja t. g., te s toga predsjedničtvo sabora smatra, da je suvišno istu stavljati na dnevni red, što je većinom glasova ustajanjem i usvojeno.

Predsjednik zaključi sjednicu ob 12 sati i ureče buduću za četvrtak dne 10. lipnja sa sliedećim dnevnim redom:

Izbor jednoga člana u odbor za proračun, dvajuh u odbor za obrt i trgovinu, dvajuh u odbor za obćinarstvo, jednoga u agrarni odbor, jednoga u imunitetni odbor i izbor jednoga saborskoga bilježnika.

Krestić v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ako se nevaram, jedna se je pogrieška uvukla u zapisnik. Dozvolom vis. kuće ja nisam izjavio, da se ovi zajednički zakoni imadu pravosudnomu odboru dostaviti, nego, da će se proglašenja radi na dnevni red staviti. Molim g. bilježnika, da to izpravi.

Bilj. **Jovan Steković** (izpravlja dotično mjesto zapisnika): Ima li još kakva prigovora proti ovom zapisniku.

Fran Folnegović: Molim, imam ja.

Predsjednik: Rieč ima g. nar. zast. Folnegović.

Fran Folnegović: U zapisniku stoji, da je predsjedničtvo sabora izjavilo ovdje, da je izbor za trgovište Vukovar dne 12. svibnja obavljen. Ja bi molio visoko predsjedničtvo, da izvoli ovdje izjaviti, od kuda je njemu to poznato, da se zna je li to istina, jer ja bar nisam čuo, da je dotični zastupnik svoju vjerodajnicu ovdje saboru predložio.

Predsjednik: Ja imadem samo to primjetiti, da ovo predsjedničtvo neobičaje neistinu izjavljivati. Kada je ovo javilo, valja da zna, da je tako.

Fran Folnegović: Na koji način? Predsjedničtvo bi to samo moglo time saznati, ako mu je vjerodajnica predana.

Predsjednik: Prije nego je ovo predsjedničtvo taj predmet na dnevni red staviti imalo, ubavjestilo se je o tome kod zemaljske vlade, a izim toga imajući u rukuh protest proti izboru onoga zastupnika, izjavilo se je polag toga ovdje, i koju je izjavu većina ove visoke kuće usvojila. S toga držim, da je ovaj prigovor g. zastupnika Folnegovića posve neumjestan.

Ima li još kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se više nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja osnovu zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kralj. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah.

Ide odboru za proračun.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, umoljava, da vis. sabor izvoli izdati privolu, da državni erar može prodati kaštel kraljevički samostanu milosrdnih sestara, koji želi tamo osnovati gojište za zanemarenu i zapuštenu sirotčad.

Ide odboru za proračun.

G. Mato Mrazović, kao zastupnik na zajedničkom saboru, polaže mandat.

Prima li vis. kuća ovo odreknuće? — Ako prima, onda će se staviti izbor još jednoga zastupnika na zajedničkom saboru na dnevni red.

(Prima se.)

Ovo se odreknuće prima.

G. Svetozar Kušević podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran za narodnoga zastupnika za trgovište Vukovar.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Nadziratelji uza kr. sudbenoga stola u Požegi mole za nabavu odiela pripadajućih 40 for. ili isto u naravi, sa relutom od 10 for. za nabavu čizama.

Ide odboru peticionalnomu.

Zastupstvo dugoselske obćine moli vis. sabor, neka izvoli izposlovati preinaku onih ustanova obranbenoga zakona, koje krate ženitbu mladićem nenavršivšim jošte dobu trećega dobnoga razreda.

Ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima preuzvišeni g. ban.

Preuzv. gosp. ban grof **Ladislav Pejacsevich**: Visoki sabore! Čast mi je staviti na stol visoke kuće osnovu zakona o nagodbi.

Predsjednik: Ova osnova zakonska o nagodbi prima se, te će se staviti na dnevni red.

G. zastupnik Pavao Brantner poduprt po propisanom broju članova, stavlja na visoki sabor sliedeći predlog. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita dotični predlog, koji glasi):

Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se dokine virovitička mitnica i svaka druga na teritoriju Hrvatske i Slavonije, jer nisu u suglasju sa zakonom ob odkupu javne radnje, a nepravda su po narod.

Predsjednik: Visoki sabore! Ovaj će se predlog dati tiskati, porazdieliti medju članove visoke kuće, te će se staviti na dnevni red.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne sa dnevnim redom jučer već ustanovljenim.

(Svršetak o podne u 12 sati).

Šestdeset i druga saborska sjednica,

državana dne 10. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Izbor jednoga člana u proračunski odbor, dvajuh u odbor za obrt i trgovinu, komunikaciju i javne radnje, dvajuh u odbor za obćinarstvo, jednoga u odbor agrarni i jednoga u imunitetni odbor — Izbor sab. bilježnika.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 9. lipnja god. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 59 saborskih članova.

Prije svega javlja g. predsjednik, da uriče sjednicu za danas usljed važnoga predmeta, koji želi svietli ban vis. kući predložiti. Gospoda zastupnici prihvatiše.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i odobren.

Od podnesaka stigoše sljedeći:

1. Kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove, dostavlja osnovu zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih čina, plaća i zaslužbina.

Dodieljuje se proračunskom odboru.

2. Kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove, umoljava, da vis. sabor izvoli izdati privolu, da državni erar može prodati kaštel kraljevički samostanu milosrdnih sestara, koji želi tamo osnovati gojište za zanemarenu i zapuštenu sirotčad.

Dodieljuje se proračunskomu odboru.

3. Mato Mrazović, kao zastupnik na zajedničkom saboru polaže mandat. Prima se; stavit će se na dnevni red u svoje vrieme izbor člana na zajednički sabor.

4. G. Svetozar Kušević podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran za narodnoga zastupnika za trgovište Vukovar.

Ustupa se verifikacionalnomu odboru.

5. Nadziratelji uza kr. sudb. stola u Požegi mole za nabavu odiela pripadajućih 40 for. ili isto u naravi, sa relutom od 10 for. za nabavu čizama.

Upućuje se peticionalnomu odboru.

6. Podvornici i uznički nadziratelji kr. sudbenoga stola u Zagrebu mole, da im se mjesto uredovnoga odiela izplaćuje paušalni iznos godišnji u iznosu od 40 for.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Zastupstvo dugoselske obćine moli vis. sabor, neka izvoli izposlovati preinaku onih ustanova obranbenoga zakona, koje krate ženitbu mladićem nenavršivšim jošte dobu trećega dobnoga razreda.

Ustupa se peticionalnomu odboru.

8. Zastupnik Pavao Brantner podnosi predlog koji su poduprli zastupnici: Sava Stojšić, dr. Milan Gjorgjević Valušnig, Topalović, dr. Franjo Vrbanić, G. Rukavina, Dungjerović, Fran Folnegović, dr. Marjanović, dr. Marko Lončarić, Vrančić, Mijo Rogulić i Antun Poch, te koji glasi: Visoki sabor izvoli zaključiti, da se dokine virovitička mitnica i svaka druga na teritoriju Hrvatske i Slavonije jer nisu u suglasju sa zakonom ob odkupu javne radnje, a nepravda po narod.

Štampat će se i staviti će se na dnevni red.

Predsjedničtvo podieljuje rieč svietlomu banu, koji podnosi osnovu zakona o nagodbi, koja će se staviti na dnevni red.

Predsjednik zaključi sjednicu u 12 sati, te ureče sjednicu u četvrtak dne 10. lipnja sa sliedećim dnevnim redom: Izbor jednoga člana u odbor za proračun, dvaju u odbor za obrt i trgovinu, dvaju u odbor za obćinarstvo, jednoga u agrarni odbor, jednoga u imunitetni odbor i izbor jednoga saborskoga bilježnika.

Krestić v. r. **Brantner** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Kraljevinski odbor sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podnosi izvještaj o zakonskoj osnovi za obnovu financijalne nagodbe medju kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom i medju kraljevinom Ugarskom.

Visoki sabore! Ovo izviešće stavit će se na dnevni red onda, kada bude i zakonska osnova o nagodbi na dnevnom redu.

Prelazi se na dnevni red. — Na dnevnom je redu izbor jednog člana u proračunski, dvajuh u odbor za obrt i trgovinu, komunikaciju i javne radnje, dvajuh u odbor za obćinarstvo, jednoga u odbor agrarni i jednoga u imunitetni odbor. O popunjenju ovih 5 odbora glasovati će se na jedan put. Svaki od gospode članova neka posebnu cedulju preda, na kojoj će upisati koga želi u koji odbor imati. Za skrutatore imenujem gospodu: dr. Jordana, Mihajla Rogulića, Gjuru Crnadka i dra. Frana Vrbanića. Molim gosp. bilježnika Stekovića, da izvoli imena prozivati. Za g. sab. bilježnika glasovati će se kasnije posebnom ceduljom.

Bilj. **Jovan Steković** (prozivlje imena, a svaki prozvani od gg. sab. članova nosi cedulju. Nakon toga).

Predsjednik: (zvoni): Visoki sabore! Za prištednju vremena, glasovati će se sada o izboru sab. bilježnika, tako, da će skrutinijum biti ujedno. To će po mom mnienju biti bolje. Sada dakle počimlje izbor bilježnika. Svaki od gg. članova neka izvoli na jednoj cedulji napisati onoga, koga želi za bilježnika saborskog imati. Molim g. bilježnika Stekovića, neka prozivlje imena, a dok se skrutinijum obavi, odgadjam sjednicu na pol sata.

Bilj. **Jovan Steković** (prozivlje imena, i cedulje se nose. Nakon obavljena skrutinija.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat je skrutinija sliedeći:

Za člana u proračunski odbor glasovalo jih 52 i tu je dobio g. zastupnik Ivan Bartolović 49, a g. Mirko Hrvat 3 glasa. Gosp. Ivan Bartolović ima se smatrati članom odbora proračunskoga. (Živio, živio!)

Za članove u odbor za obrt, trgovinu, komunikaciju i javne radnje glasovalo jih je 53 i tu su dobili presvietli g. Ferdo barun Inkey i g. Antun Poch svaki po 37 glasova, a g. dr. Vučetić 16 glasova. Gg. presv. Ferdo barun Inkey i Antun Poch imadu se smatrati kao članovi ovog odbora.

Za članove u odbor za obćinarstvo glasovalo jih je 53 i tu je dobio g. Mirko Hrvat 51 glas, a g. Vončina 35 glasova. Ova se dvojica imadu smatrati kao članovi odbora za obćinarstvo. Osim toga odpalo je na g. Rukavinu 16 glasova, na g. Kamenara 1 glas, na g. Stekovića 1 glas, na g. Popovića 1, a na gosp. dra. Spevca 1 glas.

Za člana u odbor imunitetni glasovalo jih je 53 i tu je dobio g. Mirko Hrvat 31, g. dr. Muhić 21, a dr. Vrbanić 1 glas. Gosp. Mirko Hrvat ima se smatrati članom odbora imunitetskog.

Za člana u odbor agrarni glasovalo jih je 53 i tu je dobio g. Božo Topalović 52 glasa, a g. Gjorgjević 1 glas. G. Božo Topalović ima se smatrati članom agrarnog odbora.

Za bilježnika glasovalo jih je 52, i tu je dobio g. Vinko Seitz 51, a g. Miškatović 1 glas. G. Seitz ima se smatrati bilježnikom saborskim.

Ovime je za danas dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imala bi se po mom mnienju staviti osnova zakona o nagodbi, zatim izviešće kraljevinskoga odbora o financ. nagodbi. Ako je s voljom vis. kuće, ovo će biti dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Dakle na dnevni red buduće sjednice staviti će se: Osnova zakona o financ. nagodbi, i izviešće kraljevinskoga odbora u istom poslu.

Visoki sabore! Pošto su sada svi odbori kompletirani, to molim gg. predsjednike dotičnih odbora, da odbori izvole odmah svoj rad započeti.

Današnju sjednicu dižem, a buduću ureći ću po mogućnosti, a to zato, pošto držim, da je osnova zakona o financijalnoj nagodbi tako važna, da će malo dulje vremena trebati, da se proštudira.

(Svršetak u $^{3}/_{4}$12 sati prije podne.)

Šestdeset i treća saborska sjednica,

obdržavana dne 16. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Glavna razprava o zakonskoj osnovi za obnovu financijalne nagodbe medju kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom i medju kraljevinom Ugarskom. — Interpelacija gosp. dra. Ante Starčevića glede odciepljenja stanovnika Trsata i odnosnih mjesta od obćine Sušak. — Interpelacija g. dra. Ante Starčevića glede marvinske kuge. — Interpelacija g. Pavla Brantnera glede obskrbljenja katoličkog svećenstva. — Interpelacija g. Pavla Brantnera glede zgrada krajiških.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik posljednje sjednice pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 10. lipnja god. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane vlade prisutan dr. Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj vis. sabor stigao sliedeći podnesak: kraljevinski odbor sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podnosi izvještaj o zakonskoj osnovi za obnovu financijalne nagodbe medju kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom i medju kraljevinom Ugarskom.

Ovaj izvještaj stavit će se na dnevni red tada, kada bude i zakonska osnova o nagodbi na dnevnom redu.

Prelazi se na dnevni red: na dnevnom redu je izbor jednoga člana u proračunski, dvajuh u odbor za obrt i trgovinu, komunikaciju i javne radnje, dvajuh u odbor za obćinarstvo, jednoga u odbor agrarni i jednoga u imunitetni odbor.

O popunjenju ovih odbora glasovati će se ceduljami i to na jedanput za sve, te predsjednik imenuje sliedeće za skrutatore: dra. Jordana, Mihajla Rogulića, Gjuru Crnadka i dra. Frana Vrbanića.

Da se vrieme pršitedi, to će se iza predaje cedulja za popunjenje odbora birati bilježnik, te skrutinium zajedno proglasiti.

Obaviv dotični skrutinium, proglasi predsjednik sliedeći rezultat: glasovatelja glasovalo je 52, te su izabrani: u proračunski odbor Ivan Bartolović sa 49 glasa, u odbor za obrt, trgovinu, komunikaciju i javne radnje: Ferdo barun Inkey i Antun Poch svaki sa 37 glasa od 53 glasa; u odbor za obćinarstvo Mirko Hrvat sa 51 od 53 glasa; u agrarni odbor Božo Topalović sa 52 od 53 glasa; u imunitetni odbor Mirko Hrvat od 53 sa 31 glasom, a za saborskoga bilježnika Vinko Seitz, koji dobi od 52 glasa 51.

Izcrpiv dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^{3}/_{4}$12 sati, umoliv kompletirane odbore, da se late posla; a buduću će ureći po mogućnosti sa sliedećim dnevnim redom:

I. Osnova zakona o nagodbi, i

II. Izvještaj kraljevinskoga odbora o financ. nagodbi.

Krestić v. r. — Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakvog prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Molba slavonskoga gospodarskoga družtva u Osieku za novčanu podporu u svrhu gradjenja kuće na družtvenom pokušalištu.

Ide peticionalnomu odboru.

Molba Franje Kuhača za podporu od 2000 for., za izdavanje treće knjige svoje sbirke narodnih popievaka.

Ide peticionalnomu odboru.

Molba Josipa Freudenreicha, nadredatelja i glumca nar. zemaljskoga kazališta, za mirovinu.

Ide peticionalnomu odboru.

Molba Angeline Vuić, matere pokojn. Mihalja Vuića, kr. kot. pristava u Vukovaru, za doznaku i izplatu pomrtne tromjesečne plaće za podmirenje njegovih troškova liečenja, podvorbe i sprovoda ili povratak po pokojniku uplaćenih taksa.

Ide peticionalnomu odboru.

Molba kr. kot. kaznenoga suda u Virovitici od 10. lipnja 1880. br. 1125/kz. za dozvolu, da se gosp. Ivan Magenheim, nar. zastupnik, radi zločina pronevjerenja od strane kaznenog suda progoniti smije.

Dostavit će se odboru imunitetnom.

Milan grof Palfy, vlastelin plemićkih dobara Prašno Lupinjak, dostavlja bansku pozivnicu, te moli, da se na temelju iste za saborskog člana verificira.

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ug.-hrvatskom saboru donešenih zak. članaka, i to: zak. čl. 21., 22., 23., 24. i 25. od godine 1880.

Stavit će se na dnevni red proglašenja radi.

Odbor verifikacionalni podnosi svoje izviešće.

Visoki sabore! Pošto je ova stvar prešna, to mislim, da bi se mogla još danas poslje interpelacija na dnevni red staviti. Je li s voljom vis. kuće?

(Prima se.)

Konbinirani odbor za pretresivanje zakonskih osnova podnosi izviešće o uspjehu rada kod pretresivanja zakonske osnove ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćina.

(Ustaje zastupnik vis. kr. zem. vlade.)

Predsjednik: Rieč imade presvietli g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Ovdje mi je čast izjaviti od strane vlade, da ona svoju osnovu natrag povlači.

Predsjednik: Visoka kr. zem. vlada osnovu svoju ovoga zakona natrag povlači. — Ovo se uzimlje na znanje i time izviešće bezpredmetnim postaje.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu razprava vrhu zakonske osnove o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljev. Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj g. narodni zastupnik Josip Miškatović zauzimlje izvjestiteljsko mjesto.)

Predsjednik: Vis. sabore! Orientiranja radi moram primjetiti, da bi ova zakonska osnova mogla biti po mojem mnienju predmetom samo jednog čitanja, a to zato, jer je ovo bilateralni ugovor, koji se u cielosti ili primiti ili zabaciti mora. Ja moram iskreno kazati, da su godine 1873. bila tri čitanja, nu ja bar držim po mom mnienju, da su tri čitanja posve suvišna, kada znamo, da niti u drugom niti u trećem čitanju nesmijemo ništa mienjati, nego primiti zakonsku osnovu u cjelosti ili ju zabaciti. S toga neka izvoli vis. kuća izjaviti, želi li tri čitanja ili jedno?

(Glasovi: Jedno!)

Dr. **Antun Starčević**: Ja imam samo ponoviti moje nekadanje očitovanje, da toga predmeta po mene nema.

Predsjednik: Dobro, ovo se uzima na znanje po predsjedničtvu.

Rieč ima narodni zastupnik dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Kada se je g. 1868. i 1873. moglo ostati kod toga, da se zakonska osnova čita tri puta i da se povede vrhu koli generalna toli specijalna debata, nevidim nikakova razloga, da se od prakse sada odstupi. Predlažem, da se držimo staroga običaja, tim više, što poslovnik za svaki predmet bez razlike propisuje tri čitanja.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto je bilo glasova za tri čitanja i za jedno, to molim onu gospodu, koja su zato, da se tri puta čita, neka izvole ustati. — Molim brojiti glasove.

(Bilježnik dr. Marko Lončarić broji glasove.)

Ona gospoda, koja su zato, da bude samo jedno čitanje, neka izvole ustati. — Izvolite brojiti.

(Ustaje većina.)

(Bilježnik dr. Marko Lončarić broji glasove.)

Većina je dakle zato, da bude jedno čitanje.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izv. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Ja mislim, da je najprije potrebno, da se sasluša ona zakonska osnova, o kojoj započimlje razprava i zato mi dozvolite, da ju pročitam, kako se ovdje predlaže.

(Čita dotičnu zakonsku osnovu.)

Vidi zapisnik 63. sjednice.

Visoki sabore! Meni nije potrebno napomenuti, da se zakonskom osnovom ovom preporučuje visokomu saboru zakon velevažan, koji nekim načinom ima dati dušu cielomu autonomnomu životu, kojim će on kroz 7, 8 god. živjeti morati. Na kojih je načelih i u kojih okolnostih kralj. odbor ovu zakonsku osnovu prihvatio i sastavio, to je razloženo po mogućnosti u izviešću kraljevinskoga odbora, o kojem, ja predpolažem, da su ga svi oni vriedni članovi ovoga sabora, kojim je stalo do ove zakonske osnove, i posebno izvoljeli pročitati i upoznati se š njom, pak držim, da ga nije potrebno ovdje na novo ponavljati čitanjem, a koji ga nisu možebit htjeli svojom pozornošću uvažiti, ovim bi ja i sada uzalud ovo izviešće čitao. Pošto je u tom izviešću izrečeno sve, što bi u ovaj par mogao na preporuku ove zakonske osnove kazati, držim, da mi nije dužnost obširnije sada razlagati ovu zakonsku osnovu, nego ću se samo ograničiti na to, da prigovore, koji se možebit podignu u ovoj vis. kući bilo o zakonskoj osnovi, bilo o izviešću, pozorno pratim, i u svoje vrieme, koliko budem mogao, na nje odgovorim. I time ja predajem zakonsku osnovu vis. saboru na razpravu.

Predsjednik: Debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti u ovoj debati, neka se izvole obratiti na

g. bilježnika Stekovića točnom naznakom, žele li „za“ ili „proti“ govoriti.

Rieč ima narodni zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Posebni glas, kojega sam uložio u svoje vrieme prvo proti kompromisu, pak proti samoj nagodbi, nalaže mi dužnost, da utičem u razpravu nagodbene osnove odma s početka, te da u ovoj visokoj kući, koja me je bila počastila mandatom u tako znamenitom poslu, navedem razloge, koji su me sklonuli, da se odielim od mojih velecienjenih drugova.

Kazati mi je, da ću se držati posve stvarne razprave i molim, da nijedna moja rieč nebude tumačena kao naperena proti mojim drugovom, s kojimi se nisam mogao složiti pri tako važnu poslu. Molim vis. kuću, držati, da je jedno od glavnih načela, koja ravnaju moje javno i privatno djelovanje, da pripisujem vazda najbolje namjere onim. koji su drugoga mnienja, i da mi je dužnost zastupnička braniti ono, što mi sviest nalaže.

Pošto je vis. kuća imala prigodu čitati posebni moj glas, kojega sam uložio i gdje sam potanko naveo različite razloge, koji su me sklonuli na protivno stanovište, nastojati ću neopetovati sve ono, što sam napisao, jer bi bilo i suvišno i teretno, toli visokoj kući, koli i meni samomu. Ja ću se ograničiti, gospodo, na neke glavne točke, koje će služiti da naznačim, zašto sam ja u različitih štadijih, kroz koje je ovo pitanje nagodbeno prošlo, zašto sam ja zauzeo posebno stanovište.

Kakav je, gospodo, bio pravac po mojem mnienju, koga je bila ova vis. kuća naznačila kraljevinskomu odboru? Taj pravac, gospodo, naći ću u svom začetku prije svega u programu narodne stranke, kojim je ona došla pred izbore. Narodna stranka, gospodo, shvatila je odma znamenitost novih izbora, jer je znala dobro, da će ovaj sabor biti pozvan, da ponovi financijalnu nagodbu sa Ugarskom. Ona je iztaknula, gospodo, tri točke: Cjelokupnost zemlje, a imenito spojitbu Krajine, iztaknula je (rieči su programa) upornu borbu oko zemljištne cjelokupnosti, boj za zemljištnu cjelokupnost. To je bila prva točka.

Druga točka bila je samostalnost financijalne uprave i zakonito opredieljenje značenja prelimíniranja zemaljskoga budgeta.

Treća točka bila je povratak i utvrdjenje podpune čistoće nagodbenoga zakona. Ovaj program, vis. kućo, unišao je takodjer u adresu, koju je naš sabor upravio svietloj kruni. Imao sam tada čast biti izvjestiteljem adrese, te sam zastupao iste ove nazore, te ako povirite u samu adresu, vi ćete naći opet iztaknute ove tri točke, naći ćete opet cjelokupnost zemlje, a osobito spojitbu Krajine, naći ćete preblagimi i obćenitimi riečmi iztaknutu samostalnost uprave financijalne, naći ćete povratak i utvrdjenje podpune čistoće nagodbenoga zakona.

U nunciju, koga je stavio kraljevinski odbor, nalaze se ove tri točke naglašene i obrazložene. Taj nuncij dao je izraz onoj misli, koja je vodila ovu vis. kuću, kada je stvorila adresu. Pri ovom prvom štadiju bilo je jedno, o čemu moji čestiti drugovi nisu se mogli samnom složiti. Ja sam naime, gospodo, držao, da je ovo najbolja prigoda, kako bismo mi pred kraljevinski odbor ugarski iznieli sve najljuće tegobe našega naroda. Spominjem se, da se iz lieve strane kuće jur u ono vrieme kazalo, da valja doći do zakonite borbe. Odma u onaj par bilo je zagovornika, koji su tražili, da se neizabere kraljevinski odbor prije, nego bude spojitba Krajine. Iz mjesta izvjestiteljskoga, ja sam nastojao oprovrgnuti takovo stanovište. Govorio sam, da je vazda vrieme zametnuti rat, da svaki rat stoji žrtva naroda, da kada dva naroda razborita imadu priepora medjusobnih, sam državni razum nalaže, da se ipak dodje do sporazumljenja, i da je tada najbolja prilika bila, kada su zastupnici jednoga i drugoga sabora imali doći u doticaj, da se bar pokuša prijateljskim načinom izravnati sve naše razmirice. Zato sam, gospodo, predložio bio, a nisam uspio sa svojim predlogom, da se osobito u nunciju iztaknu neke tegobe našega naroda, a osobito nezakonita poraba našega narodnoga jezika kod zajedničkih organa, a da se nisam prevario i da je bilo neobhodno potrebno ovom prilikom, gospodo, to iztaknuti, dokazom je najboljim dogodjaj, koji se sbio ovih dana pred vašim očima. Držao sam takodjer, i držim, a to je bila i moja posebna dužnost kao Dalmatinca, da se „absolute“ cjelokupnost sve zemlje naše ima iztaknuti, te da se nemamo ograničiti na samu Krajinu, premda Krajina sačinjava najvažniju točku ovoga našega zahtjeva, jer je u blizini izgled sjedinjenja. Uzrok tegoba naših, bilo je pitanje glede Rieke, koje se sve to više zamršuje, a treba, da ga jedan put riešimo, ako se nećemo izložiti težkim posljedicam. Trebalo je bilo iztaknuti pitanje cjelokupnosti zemlje glede Dalmacije, jer u samom nagodbenom zakonu od god. 1868. obvezao se je, gospodo, sabor ugarski od svoje strane nastojati, da će pospješiti sdruženje naše Dalmacije. Trebalo je sve to iztaknuti, jer zapreke, koje su stajale na putu, bar ona najveća, koja je bila umjetno stvorena, kad se je zahtievala privola dalmatinskog zemaljskog sabora — uklonjene su, jer Dalmacija po svome saboru jur dva puta je izrazila zahtjev, da bude sjedinjena s materom zemljom.

Držao sam takodjer, gospodo, da je ovo vrieme najshodnije bilo, kako bismo mi materijalne tegobe našega naroda iztaknuli pred kraljevinskim odborom ugarskim, te pošto nam se predbacuje s druge strane, da mi razkalašeno živimo, da mi u zajedničke troškove malo ulažemo, red je bio s naše dokazati, što se čini od strane zajedničke vlade, da se porezna snaga u ovoj zemlji podigne, koji je gospodarstveni, napose željeznički sustav vladao u naših odnošajih sa Ugarskom od god. 1868., kako je taj sustav ekonomičko-željeznički bio naperen proti eksistenciji ovoga naroda; valjalo je ovu glavnu tegobu iztaknuti gospodo, i s toga, jer kako vidite i u službenih krugovih i u parlamentarnih krugovih Ugarske, vazda se kaže, da

smo nezasitni, da vazda dolazimo s novimi zahtjevi, da nismo nikada zadovoljni i da živimo od tudje milosti.

Istina, gospodo, da bi bio kraljevinski odbor ugarski ove naše tegobe odbio s razloga nenadležnosti, ali bi dužnost i korist za nas bila, da se čuje u takovoj prigodi naš glas, da se obće mnienje u Ugarskoj napokon uputi, da nije od naše strane prkos, da nije od naše strane težnja živjeti na tudjih plećih, kad kažemo, da su naši materijalni interesi zlostavljeni po zajedničkoj vladi.

Cienio sam i to, da bi, dižuć takovu tegobu, lasnije mogli uspjeti s ostalimi našimi zahtjevi.

Moj glas je ostao u manjini. Rečeno je bilo s druge strane: Nemojmo preveć tražiti, da nebismo izgubili ono malo, što želimo; doći će vrieme i za to.

Ostao sam svladan, gospodo, i nuncij je stvoren onako, kako ste ga čitali. Kako sam rekao malo prije, u nunciju stoje one tri glavne točke, koje sačinjavaju na neki način sadržaj mandata, kojeg je bio dao ovaj sabor kraljevinskomu odboru, one tri točke, koje odgovaraju takodjer programu narodne stranke, i s ovim uvodom počela se akcija u Pešti, gdje se prvi štadij zametnuo.

Vi znate, da je nuncij bio osnovan na podlogi spojitbe Krajine s materom zemljom, dakle je bilo neobhodno, da dodjemo na čisto što se tiče ove podloge, bez koje daljnji naš rad nije bio moguć. Nastojali smo dakle upoznati namjeru zajedničke vlade. Vama je dobro poznato, da je ova odmah odprto zauzela onaj položaj, kojeg se je do sada logično držala; „sklopite nagodbu (reče ona) pa ćemo spojiti Krajinu“. Pitalo se, ne bi li se spojitba Krajine bar paralelno mogla voditi s nagodbom, a odgovoreno je: „ne“.

I tako smo došli, gospodo, odmah na prvo glavno razkršće, hoćemo li, nećemo li dalje sanašim djelovanjem? Ja sam bio, gospodo, mnienja, i sa mnom nekoliko mojih vriednih drugova, da naš rad nesmije dalje koracati, ako se spojitba Krajine prije neoživotvori. Renuncij kraljevinskog odbora ugarskog stavio se bio na neko prividno zakonito stanovište, te su Magjari govorili: „Mi nismo došli ovamo, da razpravljamo administrativno pitanje spojitbe Krajine, koje nije još izvedeno; valja da se ono prvo rieši medju vladom i vladom, pak će se moći postotak i za Krajinu utanačiti“. Pri takovom očitovanju od strane Magjara, zašto sam bio mnienja, sa mojimi velevriednimi drugovi, da se imadu prekinuti dogovori?

Ja neću posegnuti u povjest našu od tri vieka, nego kažem, da je ovo pitanje goruće već od g. 1872. Kada je razvojačena Krajina još one godine, kada je bio, kako vam je poznato, ustrojen krajiški odjel za pravosudje, u dotičnoj carskoj naredbi od 19. lipnja 1872., bilo je u izgled stavljeno sjedinjenje viših sudova, dapače se činilo ovo visiti o izlučenju položaja bana hrvatskoga kao predsjednika septemvirata. Ovako stoji u članku 14. od godine 1872., te kako vam je poznato, zakonom od 28. veljače 1874. ban je prestao biti predsjednikom stola sedmorice, a sliedili su ostali zakoni, kako n. pr. onaj ob odieljenju sudstva od uprave, te se stvorio takov položaj, da se je spojitba viših sudova mogla oživotvoriti još u ono vrieme. To se nije dogodilo kako smo se nadali, nu potežkoće bile su se ipak uklonile god. 1875., jer neće biti nikakova tajna, vis. ovoj kući, da je godine 1875., kad su se bili novi izbori obavili, bilo jur odlučeno na najvišem mjestu, spojiti Krajinu s materom zemljom. U daljnje potankosti, ja mislim, da vis. kuća neće željeti, da glede ovog episodija unidjem. Za našu nesreću (pak neka, pošto je bila sreća za sav iztok) buknuo balkanski rat, te pitanje spojitbe Krajine jur odlučeno opet bi odgodjeno iz državnih uzroka.

Dobromu bogu i hrabroj našoj vojsci imademo zahvaliti, da je Bosna bila zapremljena, da smo prestali biti susjedi Turskoj, te Bosna sama postala dio naše kraljevine. Ovaj uzrok, koji je priečio sjedinjenju, prestao je god. 1878. Što mu je moglo dalje, gospodo, stati na putu? Kada državnici neće pristati na zahtjev naroda, koji se osniva na zakon i na pravo, dužni su kazati mu razloge.

Uslied rata iztočnoga mislilo se je, da su interesi državni god. 1875. zahtievali, da se nespoji još Krajina s materom zemljom. Ali gospodo, što je tomu moglo biti sada na putu? Nagoda god. 1873. jur je bila stavila u izgled, da će doći onaj čas, kada će se sjediniti Krajina i kada će se utanačiti nova percentuacija. Došlo se do ponovljenja nagodbe, te se zbio onaj slučaj, kojeg je predvidila nagodba od godine 1873. Kakovih smo razloga našli opiranju zajedničke vlade? Nikakav. „Sic volo, sic jubeo“. — Ako sa strane njezine nije se navadjalo nikakova razloga državničkog, tada je bilo naravski, da se mi razmišljamo, zašto se hoće odgoditi pitanje o spojitbi Krajine i zašto se neće dozvoliti, da sada nova nagodba obuzme spojitbu Krajine. Razlozi, gospodo, mogli su biti različiti. Navesti ću samo jedan. Nije sve jedno za ovu zemlju, kako će se izvesti spojitba Krajine. O načinu, gospodo, izvedenja ovisi, hoće li se spojitbom Krajine doći do cilja, ne samo da se i učvrsti naša samostalnost. Koliko je važno za narod, da se izvede sjedinjenje, toliko je važno zanj, da znade, kako će se sjediniti. Jur se pogovaralo, da bi bio prevelik broj zastupnika, koje bi poslala Hrvatska sjedinjena sa Krajinom, zá zajednički sabor. Jur se kazivalo, da se jedan državnik ugarski, visoko stojeći izrazio: „Dajte mi izravne izbore, pa ćete imati odmah spojene Krajine“. Naravno je bilo, gospodo, dakle, da se mi malo promislimo, možemo li u interesu naroda sklopiti nagodbu bez Krajine. Jer, ako je svakako stajalo u interesu naroda, da se spoji Krajina sa materom zemljom, stajalo je u interesu Ugarske, da sklopimo nagodbu, da pitanje ponovljenja financijalne nagodbe medju Hrvatskom i Ugarskom neostane viseće. Stajalo je u interesu Ugarske, da ona u neizvjestnom stanju odnošaja sa Hrvatskom neostane prama drugoj polovici monarkije. Dakle, imali smo u samoj sklopiti se imajućoj

nagodbi, budi mi dopušteno reći, kao neku tvrdjavu, iz koje smo se mogli braniti, da se spojitba neoživotvori proti interesom naroda i proti samom nagodbenom zakonu od god. 1868. i 1873.

Držao sam, gospodo, i držim takodjer i sada, da kada bi mi bili svi složno uprli u tu točku, kada bismo mi najfinijim načinom odgovorili državnikom magjarskim: „Vi nećete spojitbu Krajine, nego hoćete prije sklopljenje nagodbe, a mi želimo jedno i drugo i bez toga nemožemo dalje ići", ostali bi mi prvo ili poslje slavodobitnici. Držao sam i držim, gospodo, kada bi mi bili zaoštrili ovo pitanje, tada bi se prije, nego li bi se došlo do sukoba sa Hrvatskom, dobro promislili višji krugovi.

Držao sam, da nebi bilo državnički stvarati ovdje novo hrvatsko pitanje, dočim je u Cislajtaniji toliko škodilo, kada se došlo do nagodbe sa Austrijom, da se je tu česko pitanje zaoštrilo. Mislio sam, da je naš zahtjev tako umjeren i osnovan na zakonu, da, kada bi se ga mi čvrsto držali, kraljevinski odbor prije ili poslje ostao bi tim više slavodobitnikom, što su se stvorili na balkanskom poluotoku takovi odnošaji, koji nalažu našoj monarkiji, da se učini pravica slavenskomu elementu.

Toliko se, gospodo, nalaže ta zadaća austrijskim državnikom, da jih vidimo u Cislajtaniji, doći u susret ovome elementu, te mi se nije činilo moguće, da dočim se s one strane Litave radi, kako bi se utažilo nezadovoljstvo slavenskog elementa, na ovoj strani bi se tako lahkoumno bez ikakva uzroka izazvala ogorčenost hrvatskoga naroda. Jedna je monarkija, svi narodi stoje za nju, svi narodi rade, kako bi se ona učvrstila. Hvala bogu, gospodo, naša je monarkija lišena skrbi velikih pitanja, koja uznemiruju ostale narode. Kod nas je jedno pitanje flagrantno, koje treba riešiti, a to je pitanje narodnosti. To pitanje narodnosti dade se u Austriji liepo riešiti, kada bi se načelo pravednosti sliedilo. Evo vam, gospodo, razloga, zašto sam ja predložio onaj renuncij, kojega ćete biti valjda čitali u dotičnom izviešću, gdje sam blagom formom predlagao, da se odgovori ugarskomu kraljevinskomu odboru. Vi kažete, da se nemože razpravljati pitanje o sjedinjenju Krajine, jer administrativno pitanje stoji po sriedi, jer Krajina nije još spojena. Dobro! Do nas nestoji, da se nespoji, jer mi smo to zahtievali odavna. Evo, mi dajemo vremena jednoj i drugoj vladi, da izvede sjedinjenje. Proći će još 5—6 mjeseci — i tako je već prošlo 8 mjeseci — spojitba će se medjutim izvršiti, a mi ćemo doći s vama liepo opet, pa gledati ćemo izravnati sva preporna pitanja na temelju jur spojene Krajine, a vam slobodno ostaje tada izhoditi zato mandat od vašega sabora. Vidjeli smo kašnje, da, kada su trebali mandata, da nam izpuknu krajiške prihode, izhodili su ga.

Propao sam, gospodo, sa mojim predlogom, poduprt po još nekolicini mojih velevriednih drugova i rado bi se bio odlučio, nesudjelovati u daljnjoj akciji. Jer, neću vam zatajiti, da je to moje mnienje bilo i da sam radio o tom, kako bi moji sumišljenici tadašnji to isto učinili: ali opet nisam uspio, jer mi je rečeno bilo: Ako se imamo razbiti, bolje je, da se razbijemo na financijalne prepore. Uvidjao sam temeljitost ovoga prigovora, ali sam se strašio i nisam zatajio moj strah, da bude li se napustilo pitanje o spojitbi Krajine, neće se kralj. odbor više na ništa razbiti, nego da će doći do skrajnog popuštanja i nisam se prevario.

Evo nas, gospodo, na drugi štadij našega rada, na punktaciji. Tu nam najvažniju ulogu igraju krajiški prihodi. Vama je dobro poznato, kako su nam bili oni samovoljno uzkraćeni, i kakovom je revnošću ovaj sabor vazda iztaknuo pravo zemlje na te prihode i svalio riešenje toga pitanja na kraljevinski odbor. O naravi takovih prihoda neću vam ovdje govoriti, jer je posve dobro obrazloženo ovo pitanje u onom izviešću gosp. zastupnika Vončine. kojega ćete biti pročitali. Budi mi dopušteno ovdje, da vam pokažem veliku znamenitost, koju je to pitanje o krajiških prihodih imalo za nas sa gledišta spojitbe Krajine sa materom zemljom. Niti naš sabor, gospodo, niti ugarski sabor, u stara vremena nisu prestali dizati u svoje vrieme glas svoj, kada se pokušalo odieliti Krajinu od Hrvatske i time od Ugarske. Premda je bila uprava vojnička, pod bečkom komandom, cielokupnost našega zemljišta sačinjavala jedan od najžešćih gravamina toli ugarskog, koli našeg sabora. Pravo Hrvatske na cielokupnost svoga zemljišta toli glede Krajine, koliko glede Dalmacije s materom zemljom jur je uzakonjeno u nagodbi, ali faktično izvršivanje toga prava glede Krajine zbivalo se plaćanjem njezinih neizravnih prihoda u našu blagajnu.

Poznato je iz onog izviešća g. Vončine, da od godine 1848. napred vazda su se pobirali iz Krajine ti porezi i ovdje u blagajnu našu uplaćivali. Od onih prihoda biljegovina, monopol duhana, stvorili su se baš kod nas god. 1850. Ti prihodi dakle bili su, nemojmo zaboraviti, gospodo, prihodi hrvatski, jedne česti hrvatske zemlje, bili su početak faktičnog oživotvorenja spojitbe Krajine. Tu su dakle, gospodo, dva velika pitanja, kada se razpravlja ob ovih prihodih: „smijemo li mi lišiti zemlju prihoda od 360.000 for. na godinu?" To je prvo pitanje. Drugo pako pitanje jest: „pošto se stavilo u bližnji izgled sjedinjenje Krajine, smijemo li mi ovaj zalog iz svojih ruku pustiti?" Kako ćemo mi ocieniti argumentaciju magjarskih državnika, kad nam kažu: „Sklopite nagodbu, pa ćete imati Krajinu, a u toliko izvolite se odreći krajiških prihoda? sutra ćemo se spojiti".

Ova točka, gospodo, bila je po mom mnienju druga mala tvrdjavica, ali u dobar položaj stavljena, iz koje smo mogli mi opet pokušat zadobiti Krajinu. Jer je bilo neudobno Magjarom, da imadu pokriti iz državne kese deficit Krajine, a mi napuštajući 360.000 for. na godinu lišili smo jih te neprilike, i omogućili jim da mogu

dalje Krajinu u svojih rukuh držati. Time smo dakle mi, namjesto položili temelj spojitbi, odaljili i onaj kamen, na koji spojitba se mogla nadovezati. Nego je, gospodo, bilo i drugih razloga, radi kojih sam ja držao, da neustupamo niti za dlaku u ovoj točki, naime da budemo li mi napustili naše pravo što se tiče budućnosti, izgubiti ćemo pravdu i za prošlost, i da nećemo od naših prihoda niti novčića dobiti. (Glasovi: Istina!) Ako smo držali da oni prihodi su prihodi hrvatski, odrekavši se jih za budućnost, dokazivali smo, da sumnjamo idu li nas za prošlost po pravu, ili po onoj glasovitoj bludnji, na kojoj su jahali Magjari.

Dopustite mi nekoliko rieči o kompromisu. Ovo je bio treći štadij, u koji se je dotična nagodba razvijala. Neću se vratiti na sve ono, što se je kazalo o naravi one protutražbine Ugarske, jer je to, gospodo, dovoljno obrazloženo i u izviešću vis. vlade i u samom glasu, koga sam uložio. Nego neće biti s gorega, gospodo, pamtiti, da zakonito stanje zajedničkih tražbina, medju Ugarskom i Austrijom sada, kada mi govorimo, nije još riešeno. Nigdje nisu nam zatajili ljudi, koji su došli snama u doticaj, osobito onaj financijalni činovnik, koji je s nami dogovarao, nije nam nigdje zatajio, da ta zajednička aktiva još su prieporna. Tri puta sastalo se, gospodo, austro-ugarsko povjerenstvo u Beču, da rieši to pitanje i nabasalo je na dvie velike zaprieke.

Prije svega, nisu došli do nikakova zaključka, što se tiče utjerivosti pojedinih tražbina; drugo nisu se mogli složiti — i ovo je glavno — kako se imadu te zajedničke tražbine dieliti medju Austrijom i Ugarskom. Bečlije su nastojali utjerivati, što bolje mogu, pa su neki izkaz deputaciji ugarskoj pokazali, ali ga ministar financija Lonyay, kada ga je dobio u ruke, dao uništiti. Neka nam se dakle nekaže, gospodo, da je tu bila kakova cesija upitne protutražbine od strane Austrije Ugarskoj, nego pošto su se te tražbine vukle amo tamo, došlo je muče do ovoga faktičnoga stanovišta: tražbine, koje su u Ugarskoj bile predbilježene, ućerivala je ugarska vlada, a one predbilježene u Austriji austrijska. U one prve, bila je takodjer i naša po nekom izkazu, koji je bio izvadjen iz dotične računarske knjige, a taj je izkaz sačinjavao jedini tobožni naslov one protutražbine, na kojeg se pozivlje kraljevinski pododbor u svom izviešću. Što je bila ta protutražbina? Bila je 1,500.000 for. o kojih se tvrdilo, ali nipošto dokazivalo, da su predujmljeni od strane centralne blagajne u Beču našoj vjerozakonskoj zakladi. Financijalni činovnik, s kojim smo došli u doticaj, kazivao je, da je on vidio carsku naredbu, po kojoj se Hrvatskoj ta ogromna svota izručila uz povratak, ali da je više nema. (Posmieh.) Kada me bi pitao tko, jesi li vjerovao činovniku onomu, koji je to rekao? Jesam vjerovao, ali tu se neradi o meni, nego se radi o mojem narodu, radi se o milijunu i pol forinti. Na dvor s izpravom, pak ćemo se razgovarati! Ta izprava nije nigdje došla na vidjelo, dapače, kako ste opazili u dotičnom izviešću kraljevinskoga pododbora, tu pozivlje isti pododbor, „da preuzvišeni gosp. ban nabavi ovjerovljeni prepis previšnje resolucije, pak da se priloži spisom hrvatskog kraljevinskog odbora“.

Ja prepisa te previšnje resolucije medju spisi nenalazim.

Nego, nije vjerojatno, gospodo, da bi ikada stara Austrija izvela tu tražbinu proti nam, pa makar ona bila i predujam. Promislite kada su tobožnji predujmovi učinjeni, i koliko je krvi i imetka stalo Hrvatsku g. 1848. i 1849.: njezino požrtvovanje za ukupnu državu. Od centralne vlade, gospodo, to sredstvo nebi se bilo upotrebilo nikada, direktno proti Hrvatskoj, niti pristojnost bila bi Austriji dopustila, pak i zbilja nije, da ona ustupa tu tražbinu Ugarskoj, jeda bi ju ućerali od nas.

Ali hoćemo uzeti za jedan čas, da zbilja obstoji ta carska naredba. — Predpolažem, da je ustupljena ta tražbina, što nije, i da su sva aktiva medju Austrijom i Ugarskom razbistrena, kako nisu, pak neka vidimo, što se hoće učiniti sa ovom tobožnjom tražbinom proti nam? Učinjen je predujam od milijuna i pol forinti vjerozakonskoj zakladi. Dobro! Neka vjerozakonska zaklada plati, koliko može ona platiti; platit će sve ono, što je ona u ime kamata utjerala, a kamati vjerozakonske zaklade iznašaju 600.000 forinti. Neka se plati tih 600.000 forinti i time mirna krajina.

A što imadu time posla ostale zaklade? Kako je došlo do toga, da zaklada sjemeništna i križevačka plate dugove vjerozakonske zaklade?

Po kojem naslovu, po kojem pravu? Svaka posebna zaklada, kao svaka korporacija, jest moralna osoba, posve različita od druge, te kako vjerozakonska zaklada posve je različita od sjemeništne i od križevačke, tako su i žepovi različiti. Presvietli gospodin uza me sjedeći ima posve drugi žep, nego li ja. (Posmjeh.) Niti ja mogu njega siliti, da on moje dugove plati, niti on može mene siliti, da ja njegove platim.

Dakle, ona protutražbina, ako obstoji neka ide u preboj kamata vjerozakonske zaklade, jer se nesmije dirati u glavnicu, ako nemožete dužnika predati, dapače po novom zakonu niti u tamnicu radi dugova baciti.

Po pravu dakle, neda se upitna tražbina prebiti sa prihodi ostalih zaklada, kakove su sjemeništna i križevačka.

A tuj se neradi o maloj svoti, jer sjemeništna zaklada, gospodo, koja je stvorena, nema tomu 30 godina, od naših biskupa i kaptola, da dodje u pomoć sjemeništem, imala bi po kompromisu platiti tudji dug sa 150.000 forinti. Dakle u najgorem slučaju što bi se moglo dogoditi? jedino to, da plati vjerozakonska zaklada svoje dugove sa svojimi kamatami do zadnjega novčića. Nego uzmimo, da je to sve jedna zaklada, kako se po kompromisu uzima. Sve zaklade, kako znate, bile su g.

1875. mjeseca listopada likvidirane, do preko 2 milijuna forinti. Neka se dakle ide na preboj, pa neka se uzmu sve naše tražbine s jedne strane, a tražbine kraljevine Ugarske s druge.

Koje su naše tražbine i koje su tražbine Ugarske? Uzmimo, da onu prototražbinu zastupa ugarski novac, dočim kako znamo ona potiče od centralne bečke blagajne, kamo su preticali porezi od sve monarhije, tako da onaj jedan i pol milijuna predujmljen vjerozakonskoj i našoj zakladi od god. 1848.—1867. sastavljen je iz poreza, bog zna, kojih krunovina monarkije, valjda Česke, Tirolske itd. Nego predpostavljamo, da je to zbilja ugarska tražbina. Ima li ih još kojih?

Imajte dobrotu samo jedan časak, da vam iz ovoga priloga zapisnika od 15. svibnja 1880. kažem. Nalazim naime, gospodo, svotu, koja je bila stavljena po ugarskoj naukovnoj zakladi na razpolaganje našoj u iznosu od 298.000 for. (odlomaka neću nigdje naznačivati).

Nalazim takodjer u korist Ugarske iz obračuna nutarnje uprave provedene do konca god. 1878. for. 269.992. Pak nabasam na čudnovatu tražbinu od 515.507 for. iz krajiških dohodaka god. 1874. i 1875. Hrvatskoj nepripadno izdanih. Kakva je to tražbina Ugarske? Kaže nam se, da je ona priznala pravo Hrvatske na krajiške prihode za prošlost, a ovdje ona nam uračunava u dug preko pol milijuna forinti tih prihoda, koje nam je po zakonu izplatila?

Mislim, da pred nijedni računarski dvor nije došla ovakova tražbina, izim valjda pred turski. Nigdje, u nijednoj naobraženoj državi takovo obračunavanje nebi se bilo pravilo. Ako se htjelo tu pilulu obložiti zlatnim ili srebrnim listićem, to se imalo vještije načiniti. Dakle, u najgorem slučaju, kad bismo priznali za dobru prototražbinu Ugarske za jedan i pol milijuna for., kad bismo dopustili, da se ona prebije sasvim našimi zakladami, kako da sačinjavaju jednu, — uvjek mi bismo ostali prama njoj čisti vjerovnici za preko pol milijuna forinti.

A sada, gospodo, pošto ta prototražbina neobstoji, pošto sam vam dokazao, da nema naslova, pošto sam vam kazao, da nemamo mi niti moralne nikakove dužnosti platit je, jer to nije novac porezovnika ugarskih, pošto imamo za nas još pol milijuna forinti, što nam Ugarska piše u dug od krajiških prihoda nami plaćenih po zakonu god. 1884., 1875. očevidno je, da nas stoji ta nagodba dva milijuna forinti iz naše kese, jer proti nijednoj od naših tražbina budi većoj, budi manjoj, neće naći nijedan najstrožiji sudac prigovora. Još nikada nije Hrvatska tražila tudje i nikada nije nastojala obogatiti se tudjim novcem ili tudjim zemljištem. Niti naši protivnici nisu se usudili proti našim tražbinam prigovora učiniti, izim proti ovoj krajiških prihoda; o temeljitosti koje tražbine svi ste osvjedočeni, jer je to naše pravo uzakonjeno g. 1868. i osigurano zakonom od g. 1873. i pravo potvrdjeno je po vaših zaključcih dva puta.

Evo me, gospodo, na zaključku moga obrazloženja, te vas molim, da biste imali dobrotu, još nekoliko časova slušati me. Nijedna od onih trijuh točaka, koje su stajale u programu narodne stranke, pa i u adresi, nije prodrla u novu nagodbu. Nema Krajine, nema samostalnosti financijalne, nema nikakova povratka nagodbe na svoju prijašnju čistoću, ako nećete, gospodo, zvati kao povratak na čistoću, da smo izgubili parnicu i da povratkom nagodbe na čistoću gubimo 2 milijuna forinti.

Prije, nego smo išli u Peštu, gospodo, u nekojih umjerenijih krugovih govorilo se i gatalo, da nova nagodba neće biti bar „reformatio in pejus“. Pak je li se tako zbilo? Nova nagodba jest „reformatio in pejus“ i od nagodbe god. 1868., i od nagodbe god. 1873. Od nagodbe god. 1868., jer smo izgubili krajiške prihode, koji su bili njom osigurani. Nova je nagodba gorja od one g. 1873., koja je bila ukinula sustav paušalizacije, dočim nova vraća se na paušal za biljegovne pristojbe, na poštarske teretne listove, na željeznička i parobrodarska poduzetničtva, na agencije osjeguravajućih družtva i na provozarinski porez, te na mjesto postotka od 45 post. zadovoljava se sa neznatnom svotom od 20.000 for. Ja sam vojevao proti svakoj paušalizaciji, jer je paušalizacija pogodba na sreću, koja se žalibože vazda nesrećno na našu štetu obraća. Nisam htio pristati na ovaj paušal iz drugoga važna razloga.

Ako dobro čitate renuncij kraljevinskoga odbora, osvjedočit ćete se o namjerah Magjara, da se opet svede naš odnošaj financijalni prama njima na novu paušalizaciju, ali ne na izričnu, nego mučeću, da mi napokon nedobijemo za pokriće naših potreba više od 3 milijuna forinti. Zato su se odkinuli krajiški prihodi, zato je izključen od percentuacije vojnički novi porez, zato su paušalizirani gore pomenuti prihodi. Time, gospodo, mi se izlažemo opet pogibelji, da se malo po malo vratimo sustavu, kojemu smo se jedva oteli godine 1873. Dakle, gospodo, istina je, dobili smo zaklade, ali kako sam vam pokazao, zaklade su bile god. 1875. listopada mjeseca likvidirane na 2 milijuna 90.000 for., a kako vidite mi nedobivamo nego 1½ milijun forinti. Osim toga gubimo krajiške prihode za budućnost i za prošlost. Dakle, kako rekoh, nagodba, koju vi sada razpravljate, gora je od one god. 1868. i od one god. 1873. Težko će se, gospodo, naći govornik, koji će ju opravdati i dokazati, da je ova nagodba koristna . . . .

Predsjednik: Molim gospodina govornika — meni je jako žao, da moram ovaj veoma interesantan govor prekinuti. Buduć je danas dan za interpelacije a 12 je sati nadošlo, imadu sada doći interpelacije na red. Ja ću moliti gosp. govornika, neka nastavi svoj govor poslje interpelacije. (Glasovi: Čujmo! neka govori!)

Nu ako je to s voljom vis. sabora, izvolite nastaviti, ali molim što kraće.

Dr. **Kosta Vojnović** (nastavlja): Ja sam jur pri kraju svoga govora. Dakle, gospodo, kako kažem, sa gledišta koristi još nije majka rodila govornika, koji bi ju dokazati mogao. Oni, koji bi nastojali braniti nagodbu, mogli bi reći, da smo se našli pred ovim dilemom: „ili nagodbu sklopiti ili odgoditi ad infinitum sjedinjenje Krajine s materom zemljom". Neznam, kakovimi biste vi riečmi ovaj položaj označili. Ja neznam, za to hrvatske rieči naći, nego onu poznatu njemačku, to je „eine Zwangslage". Ja neću poricati, gospodo, da ima u životu naroda časâ, gdje mu se neka neumoljiva sudbina tako nameće da joj se nemože oteti, nego glavom o zid. Ima „Zwangslage" narodu neobhodnih, da izbjegne goremu zlu. Da li je bio takav naš sadanji položaj! Izpitajte, gospodo, položaj naš prama kraljevini Ugarskoj od g. 1868., pa do današnje godine, te ćete vidjeti, da se svaki stadij označuje posebnom nekom „Zwangslage". „Zwangslage" je bila, kako vam je dobro poznato, poslje onoga bieloga lista Deakovog, na kojem je hrvatski narod od ugarskoga naroda bio pozvan, da napiše svoje pravice, nagodba od godine 1868. i kakova „Zwangslage"! Mi smo tu pregoreli. Neću navesti drugih gubitaka, ali ovdje ću iztaknuti jedan, koji zasieca u budućnost naroda, kad smo sve naše materijalne interese izručili Ugarskoj, te se nemožemo još oprostiti od one „Zwangslage". „Zwangslage" je bila nagodba od godine 1873. Čitao sam dotične nagodbene spise i divio sam se, gospodo, prvobitnoj osnovi, koja je bila, ako se nevaram, supodpisana po sadanjem predstojniku nutarnjega odjela Živkoviću, kao izvjestitelju. Vidio sam, kako smo mi tražili poslje velike borbe, koja je iztrajala 5 godina, širji djelokrug zakonarstva i uprave financijalne, tražili, da bude ban hrvatski imenovan bez supodpisa ministra ugarskog, opredielili onaj nesretni ključ, o kojem govoriti će drugi moj veleštovani kolega, na 2—3%. Onom osnovom nastojali smo si osigurati pravo graditi željeznice na našem zemljištu; stavili smo taj zahtjev, da za narodne investicije možemo praviti dugove, što može zadnji bogac. Ja puno častim, gospodo, ljude, koji su u onoj borbi sudjelovali, te nisam od onih, koji zaboravljaju na prošle zasluge ikojeg sina domovine, koje se znadu neharnošću naplatiti, što nije mala žalost u ovoj zemlji.

Od one prvobitne osnove odstupili su oni muževi opet radi stvorene „Zwangslage", jer se nisu ufali izložiti daljnjoj borbi izmučeni narod. Spadam u one, gospodo, koji drže, da narod nesmije ništa prepustiti slučaju, da krvavim svojim znojem ima si pribaviti svoju budućnost. Ali, kad je od svoje strane sve učinio, osvjedočen sam, da tvrda vjera u providnost božju, u pravo i pravicu može svaku borbu u pobjedu obratiti. Ja sam osvjedočen, da je još trebala jedna bitka godine 1873., pa bi drugu nagodbu imali, nego li je nagodba od godine 1873. Tu je, gospodo, ostala klica današnjih naših nevolja, jer petgodišnja ona divna borba nije doniela Hrvatskoj drugo, nego što bi preinačen paušalni sustav u postotni, pa nismo niti ovoga obezbjedili, kad si nismo osigurali kontrolu naših prihoda samostalnim upravljanjem financija. Od ovoga je nastalo ono uzkraćivanje naših prihoda od strane Magjara, koje nas je stajalo jedan milijun i pol forinti od godine 1875. do 1880. To je bila glavna pogrieška nagodbe g. 1873., po mojem mnienju, jer dok je trajao paušalni sustav, nije imalo pitanje kontrole takove važnosti, ali od onda, odkad smo ga promienili u percentualni, pitanje kontrole postalo je odlučujuće. — „Zwangslage" bila je dakle nagodba od god. 1873.

Sada nam se nameće treća „Zwangslage" s novom nagodbom, te nam se kaže: „ili nagodbu primite, ili se neće Krajina sjediniti". Govorilo se usuprot, gospodo, da mi hoćemo učiniti presiju na Magjare time, što zahtievamo spojenje Krajine. Kakovu presiju? Dakle presija je, kada čovjek zahtieva oživotvorenje svoga prava uzakonjena? A što ostaje slabijemu nego zakon, i poziv na pravo! A kada se pozivljemo na pravo, tada nam se kaže: Vi hoćete praviti presiju. Mi smo lojalni narod, mi smo narod, koji je od svojih praotaca uzdržao vjernost prama našoj vladajućoj kući, koji nije samo riečju nego i krvlju potvrdio tu svoju vjernost. Mi nemamo nikakovo drugo oružje, niti smo ikada upotriebili drugo, nego oružje zakona i povjerenje u njegovu svetost. Pa kada se pozivljemo na zakon, pa kada kažemo: Dajte u ime božje, u ime zakona, što nas ide — tada nam se kaže: „Ovo je presija!" — te nas stavljaju u „Zwangslage". A hoće li ovo biti zadnja? neće biti — budite o tom podpuno osvjedočeni. Jer, kako nam se sada kaže: „Ili nagodbu sklopite, ili nećete sjediniti Krajine", sutra može se i opet druga „Zwangslage" stvoriti, pa će nam se kazati: Stvorite nagodbu uz ove i ove uvjete, ili nećete imati Krajine. (Živio na galerijah i u dvorani. Glasovi: Istina.)

Predsjednik (zvoni): Molim gospodu na galeriji, neka se mirno vladaju i nikakov znak budi dopadnosti ili nedopadnosti neizrazuju. Ja neću više opominjati, nego ću odmah galerije izprazniti dati.

Dr. **Kosta Vojnović** (nastavlja): Molim gospodu i ja, da me nebi prekinuli dok govorim . . . . . dakle ili uz ove uvjete nagodbu sklopite, ili nećete imati Krajine. Očekujte si i takovu „Zwangslage". Mi imamo posla sa vrlo finimi državnici, te bi bilo već jednom vrieme, da državnički radimo i mi. Mi smo imali dvie tvrdjavice, iz kojih smo mogli zadobiti Krajinu. Sada u ovoj zakonitoj borbi sa Magjari, gledajte, u koji smo položaj došli? Od 1873. do g. 1879. i sabori i vlada nastojali su na svaki način izbjegnuti svakoj borbi i ne doći u nikakav sukob. Vi znate, na kolike ukore naišla je bivša vlada i bivši sabori, radi svoje popustljivosti. Mi smo sada došli tako daleko, da smo izgubili ove dvie tvrdjavice. Prvo smo izgubili već tada, kad smo se upustili u razpravljanje nagodbe bez Krajine. Kada smo se odrekli krajiških pri-

hoda za budućnost, tada smo izručili našemu protivniku i drugu tvrdjavicu. I tako smo ostali bez ikakovih obrana. Ovako razoružani pristupiti ćemo novoj onoj nagodbi, koja se spravlja, kada se bude sjedinila Krajina. Jednoj smo krizi na svaki način htjeli izbjegnuti, a izazvat ćemo bez dvojbe drugu u skoro vrieme, i u daleko gorih okolnostih. Jer sada, kad govorimo, rukovodjenje uprave zbiva se ipak u narodnome pravcu, te su joj sve niti u vašoj i prijatelja vaših rukuh, pa makar mi bili stranački razcjepkani, kada se radi o kakovu bitnom interesu naroda, ipak se Hrvati slože. Ja sam osvjedočen, da svima u dnu srce kuca za narod, i da bi se bile sve zadjevice zaboravile, kada bi se bilo došlo do borbe za spojitbu Krajine. Tu nebi bilo razlike stranaka, te opozicija i sam dr. Starčević bili bi većini pružili ruku i svi ustali, da zakonitim načinom oživotvore spojenje. Velika su, gospodo, pitanja, koja zasiecaju u spojitbu Krajine, o kojih riešenju visiti može blagodat spojitbe. Tu su pitanja izbornog reda, uredjenje uprave, rukovodjenje krajiških fondova, zastupanje ovoga sabora umnožena sa Krajinom.

Sva ova pitanja, gospodo, već kako budu riešena, zasiecati će u blagodat, ili u nesreću Hrvatske. Gospodo! Neka su pitanja tako životna, kao pitanje naime o zastupanju Krajine na zajedničkom saboru, i pitanje izbornoga reda, da o riešenju jednog i drugog ovog pitanja može visiti, gospodo, hoće li postati spojitba blagoslovom za ostalu zemlju.

Pitanje samoga zastupstva može uplivati neizmjerno na budućnost Hrvatske, te o riešenju toga pitanja može ovisiti, hoće li Hrvatska ostati provincija Ugarske ili kraljevina. Ta znam, što će mi se kazati. Eno je tu preuzvišeni gosp. ban, koji neće nikada dozvoliti, da bi se Krajina spojila pod ikakov uvjet, koji bi mogao u sumnju dovesti samostalnost zemlje. Evo tu preuzvišenog gosp. hrvatskoga ministra, koji neće nikada pristati na to, da bude okrnjena samostalnost Hrvatske. Ali nitko nam nezajamčuje, da će ostati na svom mjestu ministar hrvatski — niti ban hrvatski. Ja sam podpuno osvjedočen, da naš novi ban, niti naš ministar neće nikada dozvoliti, da se prigodom spojitbe Krajine, okrnji naše pravo. Istina, ali može se doći do sukoba, može g. ministar kazati: Ja neću, neću na spojitbu Krajine uz ove uvjete. Isto tako može i g. ban kazati, pak će odstupiti i ministar hrvatski i ban Pejacsevich. Bili tim što dobiveno bilo? Kad je eno naš novi ban bio u Osieku, tamo je obećao spojitbu. Nema dvojbe i nitko neće posumnjati o kavalirskoj i banskoj njegovoj rieči. Pa baš zato, jer puno cienim rieč preuzv. g. bana, držim, da mogu nastati takove okolnosti, gdje će se njegova rieč oživotvoriti, pa će kazati: Ja uz ove uvjete ostajem ili neostajem. Ali ovo pitanje o načinu spojitbe Krajine nema biti pitanje viseće o osobi bana, jer ljudi danas jesu, sutra nisu. Ja nisam hotio, da ovo pitanje izadje iz ruku našega naroda, ruku ovoga sabora, te zato imali smo čvrsto držati one dvie tvrdjave, da se braniti možemo, kako bismo spojitbu Krajine izvojevali u prilog ojačanju i samostalnosti Hrvatske. Istina je, mi imamo pravo, ali uz pravo valja upotrebiti i sva sredstva zakonita, koja su neobhodno potrebita za izvedenje prava.

U državnih poslovih, gospodo, isto je tako, kao u privatnih. Neka dobroćudnost — jako liepo. Niemac kaže neka „Gemüthlichkeit“ — ima prestati. Kada bi bili odnošaji prama kraljevini Ugarskoj najprijazniji, ipak da se taki uzdrže, treba da imamo nešto u ruci. Medju bratom i bratom nije pametno, da se jedan brat liši svih sredstva, koja ima za obezbiedjenje svoga prava, jer čovjek ostaje čovjek, te je jači izložen naravnoj napasti, da slabijega naskoči, a kamo li se neće to dogoditi u odnošajih medju narodom i narodom u današnje vrieme, gdje se često na pravo pozivlje, a ono se nekom drzovitosti pod krinkom zvučećih rieči gazi. Pravo nije dosta, nego valja imati zalog, da se to pravo oživotvori. Neću izticati sve povrede zakona nagodbenoga, za koje se mi tužimo kraljevini Ugarskoj. Nego budimo stalni, na koliko ćemo mi biti jači, toliko će naši odnošaji napram Ugarskoj biti povoljniji, a u koliko ćemo biti slabiji, u toliko će se naši odnošaji pogoršati i zamrsiti. Budemo li odriješitiji, vidjet ćete, kako će Ugarska s nami drugačije govoriti. Uz našu popustljivost evo nam se vriedja nagodba od god. 1868. i 1873., te u oči nove nagodbe temeljni se naš zakon uzdrmava uvedenjem magjarskoga jezika za zajedničke organe. Pak, ako dvojimo, kad će se i pod kojimi uvjeti spojiti Krajina, — tko nam može predbaciti, da je to sumnjičenje plod mržnje, a ne opravdano nepouzdanje u našega saveznika. — Misleć, gospodo, više puta na odnošaj naš sa Ugarskom, često sam ga uzporedjivao sa onimi, medju težakom i težakom, koji imadu pogranične zemlje. S jedne strane je težak slabiji, nemaran, a s druge oprezan i bogatiji, koji teži za arondiranjem svoga posjeda na uštrb susjeda. Nego su zakoni po sriedi, a valja mu čuvati takodjer pred svietom i poštenje, te on svake godine brazdicu zemlje plugom otimlje, te si ovako računa: Što mi se može u najgorem slučaju dogoditi? Ovaj bogac ovdje nema punc novaca, nečuva svoje, a ipak je tako ponosan, da ga neće ustupiti. Ja imam sredstva, mogu najboljega fiškala izabrati, da me brani, te sutra, kada dodjemo do parnice, u najgori slučaj, napraviti ćemo nagodbu, te od četiri brazdice, koje sam prisvojio, ostati će mi barem jedna.

Ovako se, gospodo, dogadja u naših odnošajih s Ugarskom. Susjed, koji bi nam imao dati nezakonito priuzdržana zemljišta, svojim plugom još koju brazdicu od onoga što posjedujemo priorava. Mi smo pak neoprezni, slabi dobroćudni, te više susjedu vjerujemo, nego si medju sobom vjerujemo; pak nam se dogadja, da od naših granica sve po malo nešto odpada, koji put nešto krupni

ega, pak nam se u oči nagodbe stvaraju nečuvene protutražbine, koje nam progutaju novac i krv našega naroda, tim u rukuh susjeda ostaje opet kakva brazdica naše zemlje, na primjer krajiški prihodi.

Gospodo, neće li se, kada bi se imalo suditi o prijateljstvu i o iskrenosti u privatnih odnošajih, više vjerovati onomu, koji čisto i bistro govori, nego onomu, koji laska prijatelju? Neće li više pouzdanja zaslužiti onaj, koji mu netaji istinu, od onoga, koji znajući, da mu je prijatelj moguć, duboko mu se klanja i nepravice, koje od njega trpi, posmjehom mimoilazi? I u medjunarodnih odnošajih istinita je ona poslovica: „Bože me čuvaj od prijatelja, a od neprijatelja čuvat ću se sam“. Koji su u ovoj zemlji prijatelji Ugarskoj? Prijatelji su oni, koji hoće da budu odnošaji medjusobni vazda po zakonu točno uzdržani, da niti jedna ni druga stranka neruši nagodbenog zakona, da svaka bdije ter da nenapusti ni za dlaku od svoga prava. I u bratskom odnošaju vi ćete biti opazili, da ako je jedan brat preveć popustljiv, često se dolazi do zadjevicâ pak i do parnice, dočim kad svaki brat oprezno čuva svoje, nepomućuje se bratinstvo. Tako je, gospodo, i kod narodâ, koji su u neki savez došli. Po svoj naravi i po svom osvjedočenju strogi sam štovatelj zakona, te u mom javnom životu od 20 godina, bila je to jedna od onih točaka, koje sam se najvjernije držao i u Dalmaciji i ovdje, gdje imam ovo malo vremena čast raditi s vami za boljak mile naše Hrvatske. Po tom sam i štovatelj nagodbenog zakona, pa makar i nebio onaki, kako bi si ga želio, a time nečinim ništa drugo, nego sliediti primjer moga naroda, koji se klanja zakonu, i komu nigda nisu Magjari u raznih svojih prepirka mogli predbaciti, da je pogazio ugovor, koji je utanačio naš odnošaj s njima.

Ja ću još dalje ići. Bio sam u stanju prosudjivati stanje naše prekovelebitske Hrvatske pod cislajtanskim uplivom, pak znam dobro, gospodo, kako je to različito stanje, i što će to reći, posla imati sa Niemci. Vrlo duboko razmišljam, kada čujem, da moj mili zavičaj toliku pobjedu slavi, jer je pohrvaćena jedna gimnazija i jedna realka, dočim se slavodobitno naš hrvatski jezik ori medju Dravom, Savom i Velebitom, a sva nastava uz bogoštovje, pravosudje i unutarnja uprava nalaze se u naših ruku. Napada se na dualistički sustav. Da se on stvori niti jednom riečju nisam sudjelovao, ali nemogu zamučati, gospodo, da federalističkomu sustavu vazda će ostati na putu Niemci i Magjari, koji će složni osujetiti svaki pokušaj takoga ustrojenja, osobito u neslogi slavenskih naroda, i uzdrmati državom, te ju dovesti u pogibelj. Na isti način i trijalizam naći će Magjare i Niemce složne na propast našu i države.

U današnjih okolnostih hrvatski narod ima pripravit svoju budućnost u okviru državnog sustava sada obstojećeg. Kada bi Hrvatska zajedno sa Dalmacijom bila došla u savez sa Cislajtanijom, ona nebi si bila obezbiedila onu samostalnost, koju sada uživa. Nisam načelni prijatelj ovomu sustavu, ali nemogu prešutiti, da dualizam nije se stvorio sa Deakom god. 1867. Monarkija austrijska vazda je bila dualistička, vazda se je državopravno razlikovala ona polovica, u koju spadaju Hrvatska i Ugarska od one, koju su sačinjavale ostale nasljedne zemlje Njeg. Veličanstva.

Pokušala se centralizacija dva put pod Josipom II. i pod Bachom, pak je izazvala pogibelj i poraze carstva, pak smo se vratili na ovaj sustav, koji je vjekove trajao, prem da centralističke težnje u Beču i u Pešti nastoje ga nemogućim učiniti. I unutra okvira sadanjeg sustava Hrvatska može napredovati, ali uz uvjet, da ova samostalnost, koja nam je uzakonjena, ima biti prava, ozbiljna, nema biti samo na papiru, kao što nesmije biti nijedan zakon, koji se ovdje stvara. Nećemo se natjecati rodoljubljem, kako je dobro rekao jedan velecienjeni član ove kuće. Svak nosi u svome srdcu ideal onoga, što bi nam imala biti Hrvatska, pak nosim i ja svoga. Kad će nam se on oživotvoriti? Kakva je bila negda Hrvatska, a kakova je sada?

Bila je negda velika palača svakim blagom božjim i zemaljskim nakićena. Nešto od sile vremena, nešto od navale neprijateljske, a ponajviše od naše nesloge, ostale su nam bile od nje samo razvaline, kad pod koncem prošastog vieka svojevoljno smo bili izručili ostanke naše samostalnosti Ugarskoj. To je najžalostniji čin ciele naše povjesti. Godine 1834. našlo se je nekoliko rodoljuba, koji su počeli pribirati te relikvije, otesali kamen za kamenom i tako velikim naporom dvajuh naraštaja podignuo se opet prvi kat palače. Mladi naraštaj neka sad nastavi taj rad, jer rodoljublje i državna mudrost zabranjuje, da se sruši ono malo, što je stajalo toliko truda i toliko žrtva. Ali u ovom prvom katu, što smo sagradili, nedopuštajmo, da budemo opet u našoj kući najmovnici, čuvajmo stražu, da nitko niti kroz prozor, niti kroz vrata u kuću neunidje. Kralju i zakonu ostati ćemo vazda vjerni, ali braniti ćemo čvrsto našu samostalnost, jer je ona podloga nastavljanju i usavršenju sgrade. Inače nebismo gradili nego da razgradimo, a to nije ozbiljno ni dostojno pojedinca, a kamo li naroda.

Ali, gospodo, budite osvjedočeni, da budemo li se pokorili svakoj novoj „Zwangslage“ — malo po malo i od ovog prvog kata susjed će zapremit sad podrum sad sobu, pak bismo mogli izgubiti i ono, što smo do sad dogradili.

Ja se nadam, gospodo, da će te mi biti svjedoci, da sam se držao posve objektivno unutar granica stvarne razprave i nadam se, da pošto sam pri radu kraljevinskoga odbora vlastito svoje stanovište zauzeo, kojemu sam dao izraz u posebnom „votumu“, vi ćete mi dozvoliti, bude li od potrebe, još jedan put rieč.

Kako nisam mogao glas svoj dati za osnovu tamo, gdje se je razpravljala, tako ću glasovati ovdje proti

njoj, jer neodgovara nijednoj od onih trijuh točaka programa narodne stranke i saborske adrese, koje su naznačivale pravac kraljevinskomu odboru. Neglasujem za tu osnovu, jer nova nagodba neobuzima Krajinu, jer nas lišava krajiških prihoda, jer nas stoji dva milijuna forinti.

Gospodo, stanje našega naroda je takovo, da me neovlaštuje nikako, takvi znatan dio njegova imetka pregoreti. (Živio! Živio! u dvorani i na galerija.)

Predsjednik: Ova će se razprava nastaviti u budućoj sjednici, jer je sada vrieme za interpelacije.

Rieč ima zastupnik g. dr. Antun Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Ante Starčević:** Lani na početku lipnja kaza mi nekoliko odličnih stanovnika Trsata, da oni Trsaćani i stanovnici dotičnih mjesta namjeravaju prositi, da se njihova odnosna sela odciepe od obćine sušačke, i kako odprije bijahu, u posebnu obćinu slože. Oni muži izraziše mi želju, da tu prošnju ovdje preporučim.

Ja im odgovorih: da bi obćine trošile samo na svoje stvari: da bi obćinski službenici obnašali samo ili bar glavne posle, koji se tiču obćine, riečju, da bi obćine bile ono, što su najsavršenije u Rusiji, pa više manje u svih država u kojih vladam i vladarom ikoliko stoji do sreće naroda: ja bi bio zato, da svako i najmanje selo, ako hoće, bude posebnom obćinom.

Ali gdje, kako kod nas, obćine troše na stvari od kojih nemaju nikakovu korist, nego često upravo štetu trpe, dok plaćaju službenike koji rade za druge, obično neprijatelje obćinara; dok ovi službenici i proti najtoplijoj želji i u supor svesrdnoj volji za obćinu nemogu ništa dobra raditi; jednom rečju: dok na obćine pada tako zvani prenešeni djelokrug, ja želim, i da bi mogao, radio bi, da obćine budu čim veće.

Ja sam toga osvjedočenja, jer više obćinara lakše može podnašati stanovite troškove nego li bi jih podnašalo manje obćinara.

Eto, vidite, gospodo, zaključih moj odgovor, da se vaša nakana protivi mojemu osvjedočenju. Time znate da ju ja proti mojoj dužnosti, proti vašoj koristi nemogu i neću zagovarati.

Oni mi odvratiše: da bi bilo kako vi kažete, vjerujte, da vas mi nebi napastovali tim korakom i da budemo ga u neznanje učinili, mi bi od njega odstupili na to vaše razloženje. Ali stvari stoje uprav protivno tomu što nam vi kazaste.

Jer znajte, dok smo mi bili posebnom obćinom, uz manje daće, mi smo ne samo pokrivali sve troškove obćinske, nego i preticalo nam je obćinskog prihoda.

A sada, odkako smo udom veće obćine, uz veće daće, nemožemo ni troškove obćinske pokriti, nego svaki dan padamo to dublje u dugove.

Onaj moj nazor o obćina, ako se izvede kako treba, ima za se matematičku istinu.

Ali moji zagovornici, muževi razumni i pošteni, be dvojbe kazaše mi samo čistu, živu istinu. Proti mojem nazoru oni se pozvaše na obstojnost. Dakle eto slučaj gdje dvie stranke, protivnih nazora, itako imaju pravo

Neznam, kako bi se bio izvukao iz one neprilike kako li se razstao s mojimi razgovornici, da mi nebud sreća u pomoć priskočila.

Sjetih se, što sam u nekojemu Francezu čitao. Tu s sbija šala iz ženskih. Tu se kaže, da je ženska po narav u svemu protivna mužkarcu, i da mužkarac uviek rać samo dobro, a ženska, radila što mu drago, uviek sam zlo radi. Tu se navadja, da mužkarac udari granom p zemlji, pa iz zemlje skoči ovca, prekoristna životinja. N to ženska, za izkazati se, ošine granom po zemlji pa et iz zemlje vuka koj ovcu zakolje. I tako dalje, navadj se velik niz takovih primjera.

Ta zla narava doista nije u ženskih, nego je be dvojbe u sustavu pod kojim naš narod pogiba. U istin što se god pod tim sustavom učinilo, sve se izvrglo sam u zlo, samo u prokletstvo naroda tako, da proti njem nestoje ni matematičke istine. Ni sumnje, tako bude na rodu dok stoji taj sustav.

Dakle osvedočen da narodu hrvatskomu u današnj obstojnostih nemože biti pomoženo; da se nitko po Austriom-Magjariom nemari nadati dobru, ni boljemu neg je danas, nego da mora biti pripravan svaki dan na gorje; da ni dotični obćinari nebudu našli polakšicu, odciepili se od obćine sušačke, ili s njome sveza ostali; a opaziv da je prošnja onih obćinara pr vedna tako, da ni ista vlada proti njoj nemože im temeljit razlog: ja sudih da sduševno mogu onu prošn zagovoriti, ter kazah mojim razgovornikom neka predadu.

Ona je prošnja podnešena; ja sam ju podupira peticionalni odbor odpravio ju je visokoj vladi za riešen i koliko ja znam, još nije riešena.

Ja smatram taj predmet znamenitim, u koliko p odnosnih mjesta misli, da bi manje trošio kad bi sa njavao posebnu obćinu. Neznam, zašto se toj njegov želji nebi zadovoljilo, a znam da prerano neopominje visoku vladu na izpunjenje dužnosti time svetije, či puk iskrenije vjeruje, da plaća bez potrebe za obćins posle više nego bi trebalo.

Za doznati uzrok tomu otezanju, stavljam na viso vladu sliedeću interpelaciju:

Je li visoka vlada već jednom zadovoljila proš stanovnika Trsata i odnosnih mjesta, stanovnika za tievajućih, da se odciepe od obćine sušačke pa u p sebnu obćinu slože; ako joj nije zadovoljila,

može li nam kazati razloge s kojih je propustila učiniti?

Predsjednik: Ova će se interpelacija uvrstit u pisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. zastupnik dr. Starčević, da stavi još :dnu interpelaciju.

Dr. **Ante Starčević**: Jesenas i zimus bijaše bolest a govedih po mnogih mjestih Hrvatske. Vještaci kazaše, a ono bijaše kuga, koja se iz Azije u Tursku, iz Turske Europu prenaša.

Utvrdjeno je, da ona jesenas bijaše u Jasku donena na govedih, kupljenih i dotjeranih iz susjedne turske Irvatske. Jaska je mjesto, koje broji oko 1600 duša, lavno je vezano na poljodjelstvo, i u tu svrhu, za biti rećno i bogato, ima u punoj mjeri sve uvjete, koji stoje d puka i od naravi.

Ali, hvala našoj ustavnosti i nagodbam vašim, ovo mjesto tako propalo, da jesenas, kad je govedja kuga darila, ono imadjaše samo 408 goveda.

A poslje kuge, u njemu ostade samo 20 goveda; va ostala, njih 388 ili poginuše, ili bolestna, ili s boesti sumnjiva budu poubijana. Bez dvojbe, tako bijaše iše manje i po ostalih mjestih, gdje je ona pošast bienila; nu ja se ovdje stežem samo na rečeno mjesto, neazeć ni na susjedno vlastelinstvo ni na okolicu.

Kako se zna, za govedče koje pogine, vlastnik nelobiva ništa; za govedče bolestno vlastnik dobiva aknadu po procienbi; za govedče sumnjivo s bolesti, lastnik dobiva ono, po što ga pod moraš turne.

Očito, ona je procienba preredko u redu i pravedna. er ako je razmjerno malena, ona vriedja vlastnika; ko li je velika, ona vriedja narod, koj onu štetu naknaljuje.

K tomu vlastnik, koj se bavi poljodjelstvom, izgubiv goveda, kvariva ne samo u gotovu imetku, nego on štetuje s time, jer nemože zemlju obraditi; jer nemože zemlji svojim načinom povratiti ono, što je od nje primio; jer mu i krma propada, buduć ju, prošlu kroz blago, nemože zemlji predati. Napokon, drugda siromašnu obitelj glavno uzdržava krava, koju nemože nadomjestiti novac pa makar i odgovarao njezinoj cieni trga.

Zna se, kako se blago prodaje u takovih nesgodah; mesar nudi što hoće, makar samo koliko koža vriedi; vlastnik, boji se još većega gubitka, pa daje za bud što.

Šteta, koju napomenuh, pada neposredno na vlastnike, neposredno na sav narod. Osim te štete ima i drugih kvara, poimence: da prestaje svaka izvanjska radnja, svako občenje i svaki promet medju okolicami; da ljudi moraju kvarivat i time što straže, ili druge stražare plaćaju itd.

Ovim nacrtom pokazah, i nebojim se, da će mi vještak protusloviti, pokazah da Jaska i okolica joj, onom pošasti kvarovaše ne samo na desetke, nego na stotine tisuća forinti.

Pita se: tko je toj nesreći kriv?

Gospodo, u državah, u kojih su vlade i vladari bar takovi, da se nisu urotili proti narodom, ako ne prva a ono jedna izmedju prvih dužnostih konzula i poslanika ta je: da u zemljah, u kojih su, paze na stanje zdravlja ljudih i blaga, i dok se kakova preka smrt ili neobična bolest pojavi, da to odmah prijave svojim vladam.

Samo tako biva moguće, da se za vremena zatvore odnosne granice i da se ustavi občenje, jer tako ili pošast odbije, ili ako to nije moguće posve, da se po mogućnosti stegne.

Ljetos i jesenas bijaše u Bosni i Hercegovini, osim konzulâ, na tisuće svakakvih ljudi u službi Austrije-Magjarije. Što su dakle oni ljudi radili, da nisu onu bolest javili svojim vladam — nezna se koliko ih je; — ako li su oni javili, što su te vlade učinile za suzbiti onu pogibelj od naše domovine?

Šta radiše, što li rade oni ljudi i vlade one, to znadu unesrećeni Bošnjaci i Hercegovci, koji pogibaju od gladi u zemljah prebogatih, dok ih Austrija-Magjarija nedodje prosvjetljivat po svoju. A što oni ljudi ni one vlade neučiniše, to kako pokazah, zna ova Hrvatska na svoju nesreću.

Vještaci kažu, da govedče može tu bolest nositi 20 do 40 dana, bez da se ona na njemu opazi. Odtuda se tumači, zašto se ta bolest u supor nadzoru zna prokrasti i u daljnja mjesta.

Žali bože, ovdje nije mjesta tomu izgovoru. Jer ona bolest, prije nego je k nami prenešena, biesnijaše na sav mah u mnogih, velikih okolicah turske Hrvatske. Dakle krivnju Austrije-Magjarije za onu strašnu nesreću nije moguće pripisati ni skrajnoj nemarnosti, nego će i najtvrdji skeptik morat vjerovati, da je Austrija-Magjarija i ono prokletstvo navlaš navalila na Hrvatsku.

Ja sam uvjeren, da se našemu narodu nikako nemože naknaditi dosadanja šteta ove vrste, ni buduća prištediti, pače osvjedočen sam, da se on nemari takove nesreće nad Austrijom-Magjarijom samo onda bojati, ako se ona ni u susjedstvu, ni blizu nepokaže.

Dakle, želeć bar u brojkah doznati i narodu pokazati samo po prilici štetu što mu ju rečenom nesrećom hotice nanesoše oni, koje on uzdržava, štetu kakova ga čeka, dok on bude pod Austrijom-Magjarijom, ja stavljam sliedeću interpelaciju:

Može li nam visoka vlada kazati, koliko je u njezinu področju goveda jesenas i zimus od kuge poginulo, koliko kužnih; koliko s kuge sumnjivih poubijano; i kolika bijaše odšteta, odnosno kupovnina za poubijana goveda; ako može,

hoće li nam visoka vlada taj izkaz priobćiti?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. Brantner, da stavi interpelaciju.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Prema zakonu od 8. lipnja 1871. o ustanovah za odkup prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvoda, što krajiški stanovnici imaju u državnih šuma ležećih u vojnoj Krajini i to prema §. 2. koji glasi: „Ova prava imaju se odkupom

odriešiti tako, da se krajiškim obćinam izluči i u podpuno vlastničtvo preda polovica onih obsega državne šume, u kojih su do sada imale pravo šumarenja, druga polovica ostaje podpuno vlastničtvo države, razdieljena je šuma u dvie pole, jedna obćinam, a druga državi.

Anomalija postoji kod te razdiobe ta, da obćine podaju kat. svećenstvu ogriev, les gradjevni za crkve, župne stanove, gospodarstvene sgrade, cintore, groblja, vrtove, ograde, dočim je to dužnost patrona svietle krune. Narod t. j. obćine izvršuju dužnosti patrona, a svietla kruna uživa pravo patronata, izvršujuć ga po svagdašnjem nadbiskupu zagrebačkom i kralj. zemalj. vladi. Pitam ja, visoki sabor, jeda li je to pravedno, da netko uživa pogodnosti prava, a neprima na se terete, koji su skopčani s tim pravom?

Zahtjev bjelovarske županije pravedan je, ne samo njen, već i ukupne razvojačene Krajine, da je, pošto se izrično neizreklo, da dužnosti patronatstva prelaze s polovicom šuma na obćine, ostala upitna dužnost na polovici držav. šuma, odnosno na svietloj kruni, koja i uživa pravo patronatstva. S toga je dužna svietla kruna povratiti sve, što su obćine od šumâ podavale kat. svećenstvu bilo na porabu ogrieva, bilo na druge svrhe počam od 8. lipnja 1871. do današnjega dana, i tad se ima odporiti od državnih šumâ razmjerni dio, koji će zadovoljivati potrebam kat. svećenstva kat. crkvâ za uvjeke, te uručiti obćinam bjelovarske županije i ostale razvojačene Krajine.

Ta razprava — kako mi se reklo — teče, pa kao što svaki posao, gdje naša po bogu braća imadu svoje prste, težak je porod, da obćinstvo bjelovarske županije i razvojačene Krajine sazna stadij toga po nas znamenitoga pitanja, čast mi je staviti sliedeću interpelaciju:

U koji štadij došla je razprava s kralj. ug. financijalnim ministarstvom ob obskrbljenju katolič. svećenstva ogrievom, podavanja gradjevnoga lesa za crkve, župne stanove, gospodarstvene sgrade, groblja itd.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati vis. kralj. zem. vladi.

Rieč ima g. zastupnik Brantner, da stavi još jednu interpelaciju.

Pavao Brantner: Visokoj je kući poznato, da se je na moj predlog prigodom zadnjega zasiedanja živahna debata vodila o tome, da li imadu obćine kupovati one sgrade, što jih je Njegovo Veličanstvo njima poklonilo ili ne. Pošto je visoka kuća većinom glasova primila posredateljni predlog štovanoga zastupnika g. Berute, da bi se, prihvaćajuć moj predlog, na neki način odrekla jedne inštancije, što ga mora čekati tako dugo tu inštanciju, t. j. zemaljsku vladu, od koje se nezna, da li je zaspala ili ne, da li je učinila nešto u toj stvari ili ne? Ja sam samo pod tim uvjetom, da zemaljska vlada nešto učini, povukao moj predlog. Ako vis. vlada neće zadovoljiti tomu, obratiti mi se je na drugu i najvišju inštanciju i predložiti predstavku Njeg. Veličanstvu, da ono uznastoji i gleda, da se njegova rieč vrši, te da obćine bjelovarske županije dodju bezplatno do poklonjenih im za njihove svrhe sgrada. S toga mi je čast na vis. vladu staviti sliedeću interpelaciju (čita):

Je da li obćine nekadašnjih krajiških okružja imadu kupovati §-om 21. previšnjega c. kr. odpisa od 8. lipnja 1871. zajamčene carske darove, naime sgrade kupovati ili ne.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati kralj. zemaljskoj vladi.

Visoki sabore! Na dnevnom redu današnje sjednice stavljeno je i izviešće verifikacionalnoga odbora. Pošto je već kasno, to mislim, da ću volju vis. kuće pogoditi, ako kažem, da bi se ovo iz dnevnoga reda današnje sjednice skinulo, pak da se na dnevni red buduće sjednice stavi.

(Prima se.)

Dnevni red buduće sjednice sastoji iz izviešća odbora verifikacionalnoga i nastavka razprave o financ. nagodbi.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 satih prije podne.

(Svršetak u $1\frac{1}{2}$ sata poslije podne).

SABORSKI DNEVNIK

KRALJEVINAH

HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE

GOD. 1878—1881.

DIO II.

ZAGREB 1904.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

SABORSKI DNEVNIK

KRALJEVINAH

HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE

GOD. 1878—1881.

DIO II.

ZAGREB 1904.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

Šestdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 17. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću verifikacionalnoga odbora. — Nastavak razprave o financijalnoj nagodbi.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. lipnja god. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 64 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predtojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci.

Br. 427 sab. Molba slavonskoga gospodarskoga družtva u Osieku za novčanu podporu u svrhu gradjenja kuće na družtvenom pokušalištu. — Peticionalnomu odboru.

Br. 428 sab. Molba Franje Kuhača za podporu od 2000 for. za izdavanje treće knjige svoje sbirke narodnih popievaka. — Peticionalnomu odboru.

Br. 433 sab. Molba Josipa Freudenreicha, nadredatelja i glumca narod. zemaljskoga kazališta, za mirovinu. — Peticionalnomu odboru.

Br. 389 sab. Molba Angeline Vuić, matere pokojnoga Mihajla Vuića, kr. kot. pristava u Daruvaru, za doznaku i izplatu posmrtne tro-mjesečne plaće za podmirenje njegovih troškova: liečenja, podvorbe i sprovoda ili povratak po pokojniku uplaćenih taksa. — Peticionalnomu odboru.

Br. 430 sab. Molba kr. kot. kaznenoga suda u Virovitici, dne 10. lipnja 1880. br. 1125 kz. za dozvolu, da se g. Ivan Magenheim, nar. zastupnik, radi zločina pronevjerenja od strane kaznenog suda progoniti smije. — Dostaviti će se odboru imunitetnomu.

Br. 431 sab. Milan grof Palfy, vlastelin plemićkih dobara Prašno i Lupinjak, dostavlja bansku pozivnicu te moli, da se na temelju iste za saborskoga člana verificira. — Dostavlja se odboru verifikacionalnomu.

Br. 432 sab. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zak. članaka, i to: zak. čl. 21., 22., 23., 24. i 25. od god. 1880. — Stavit će se na dnevni red proglašenja radi.

Br. 429 sab. Odbor verifikacionalni podnosi izviešće, koje se na predlog predsjednika s dozvolom kuće prešnim proglašuje i stavit će se u današnjoj sjednici na dnevni red.

Br. 436 sab. Izviešće ob uspjehu rada kombinovanog odbora za pretresivanje zakonske osnove ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćina, koje vis. kr. zem. vlada povlači natrag, te time postaje ista zakonska osnova bezpredmetnom.

Prelazi se na dnevni red, na dnevnom redu je zakonska osnova o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe i pošto je većinom glasova ustajanjem odlučeno, da se samo jednim čitanjem u razpravu uzeti ima, otvorena je debata.

U jedan sat bude debata prekinuta, te bijahu stavljene sliedeće interpelacije nar. zastupnika:

Gosp. dr. Ante Starčević interpelira vis. kr. zem. vladu:

Je li vis. vlada već jednom zadovoljila prošnji stanovnika Trsata i odnosnih mjesta stanovnika, zahtjevajućih, da se odciepe od obćine Susačke, pa u posebnu obćinu slože;

ako joj nije zadovoljila, može li nam kazati razloge s kojih je propustila to učiniti?

Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati vis. kr. zemaljskoj vladi.

Isti g. zastupnik interpelira vis. kr zemaljsku vladu:

Može li nam visoka vlada kazati: koliko je u njezinom području jesenas i zimus goveda od kuge poginulo? koliko kužnih, koliko li s kuge sumnjivih poubijano, i kolika bijaše odšteta, odnosno kupovnina za poubijana goveda? Ako može, hoće li nam visoka vlada taj izkaz priobćiti?

Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i predati vis. kr. zemaljskoj vladi.

Gosp. Pavao Brantner interpelira vis. kr. zemaljsku vladu:

U koji štadij došla je razprava s kr. ug. financijalnim ministarstvom o obskrbljenju katoličkoga svećenstva ogrievom, podavanju gradjevnoga lesa za crkve, župne stanove, gospodarstvene zgrade, groblja itd.?

Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati vis. kr. zem. vladi.

Isti zastupnik interpelira visoku kr. zem. vladu:

Jeda li obćine nekadašnjih krajiških okružja imadu kupovati, §. 21. previšnjega c. kr. odpisa od 8. lipnja 1871., zajamčene carske darove, naime sgrade kupovati ili ne?

Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati vis. kr. zem. vladi.

Predsjednik priobćiv, da će danas na dnevni red stavljeno izviešće verifikacionalnoga odbora u idućoj sjednici razpravljeno i debata o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe nastavljena biti, zaključi današnju sjednicu u $1^1/_2$ sata i ureče buduću za sutra dne 17. lipnja u 10 sati prije podne.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Zastupstvo slob. i kralj. grada Bjelovara moli, da se ovlasti kralj. zemaljska vlada, da stvorenje V. razreda višje gimnazije odredi početkom školske godine 1880. 1. na trošak zemaljskoga budgeta.

Ide odboru peticionalnomu.

Molba obćinara i sugradjana trgovišta Irig, da se globarenju od strane kralj. podžupanije u Rumi na put stane.

Ide peticionalnomu odboru.

Osim ovih podnesaka, nije nikakov drugi na ovaj visoki sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red; na dnevnom redu je izviešće verifikacionalnoga odbora.

Molim g. izvjestitelja. da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj g. Pavao Brantner zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvj. **Pavao Brantner:** Čast mi je visokomu saboru podnieti zapisnik o radu verifikacionalnoga odbora, koji je sastavljen dne 11. lipnja t. g. Zapisnik glasi ovako (čita zapisnik verif. odbora).

(Vidi zapisnik 64. saborske sjednice.)

To se vis. kući predlaže, da izvoli upitne članove vis. sabora, pošto nema nikakovog prepora, ovjeroviti.

Predsjednik: Prihvaća li visoki sabor predlog verifikacionalnog odbora.

(Glasovi: Prihvaća se.)

Ona gospoda, koja su zato. da se prihvati predlog verif. odbora, neka izvole ustati!

(Svi ustaju.)

Prima se.

Na redu je debata o financ. nagodbi medju kraljev. Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom i kralj. Ugarskom.

Ja molim g. izvjestitelja, da zauzme svoju stolicu.

(Izvjestitelj g. Josip Miškatović zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Rieč dajem g. zastupniku Kuševiću.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Dočim se je u jučerašnjoj sjednici podigao glas proti sklopljenoj na stolu kuće ležećoj nagodbi, govorit ću ja danas za tu istu nagodbu, i preporučit ću predloženu osnovu zakona za prihvaćanje po visokomu saboru.

Meni pri tvrdnji mojoj neće služiti povodom na dugo i široko razlaganje, kako je nagodba ta za rukom pošla, niti mi je zadatak njene koristi i probitke svestrano razvijati, jer će to tečajem debate vještiji govornici, vrstni sudrugovi kraljevinskog odbora točnije i temeljitije sigurno dokazati, a g. izvjestitelj istog odbora bezdvojbeno će sve možebitne navale na istu dovoljno suzbiti i svaku pojedinu točku nagodbe i temeljito i svestrano zastupati.

Meni je naprosto ovdje jedino spomenuti, da predležeća nagodba po duševnom mom uvjerenju, interesu našeg naroda i naše zemlje odgovara, da autonomiju našu obezbiedjuje i jamstvo svestranomu razvitku bolje budućnosti pruža, pak kao takovu ja ju s moje strane visokom saboru za prijeće najtoplije preporučam.

Uz ovu preporuku stavio sam si zadatkom, na neke jučer ovdje izražene primjetbe člana kraljevinskog odbora i našeg sudruga g. dra. conte Vojnovića odgovoriti i njegove tvrdnje bez velikog razlaganja suzbiti, te ću na iste onim redom, kojim su ovdje navedene, truditi se odgovoriti.

Veleštovani g. dr. conte Vojnović rekao je jučer, da je naš sabor, izašiljajući kraljevinski svoj odbor, naložio mu i označio pravcem točke one, koji su pri izborima u programu narodne stranke označene, t. j. neodvisnost, samostalnost financija i spojenje Krajine, te da bi uspjeh râda našeg imao nekim načinom izražavati i sadržavati odjek na pri početku saborisanja podnešenu previšnjem mjestu adresu našu.

Ja, gospodo, nedržim, da je tomu tako, jer znam, da je sabor naš podpuno, temeljito i po smislu zakona postupao, kada je nas na obnovu u temeljnom zakonu osnovane financijalne nagodbe izaslao, nalagajući nam pojedine točke, i neiziskavajući od nas, da državopravnu nagodbu obnavljamo, i stavljajući u nas povjerenje, da vojujemo za sve, što se u okviru zakona postojećeg za korist našu polučiti može, mi smo se, gospodo, tomu povjerenju, kako ja shvaćam, podpuno odazvali, mi smo u prvom nunciju našemu o svemu spomenuli, što smo mislili i znali da narod naš želi, mi smo tim povodom pokušali postići sve ono, o čemu je g. dr. conte Vojnović jučer u dugom svom govoru razlagati dobrotu imao, mi smo tamo razvite ideje svagdje i sa svimi sredstvi zastupali, mi smo na mjerodavnom mjestu o tomu sve pokušaje izcrpili, o čemu je i sam g. predgovornik svedokom, te stoprv onda na konačno izvadjanje našeg zadatka stupili, kada smo se osvjedočili, da nam na temelju postojećeg zakona ono sklapati valja, bez čega zemlja i narodu sadanjem stanju obstati nemože.

G. predgovornik reče, valjalo nam je izvojštiti priznanje cielokupnosti naše zemlje, a ja držim, da je ta u samom zakonu zajamčena, te će izvadjanje njeno polag okolnosti i izvedeno biti; — reče nadalje, trebalo je spojitbu Krajine kao conditio sine qua non izvesti, — a da se visoki sabor uvjeri, da smo se mi i u tom obćoj želji zemlje i naroda odazvali, pokazat će fakta, koja su našim nastojanjem danas već cielom svietu poznata, t. j. polučili smo s najviših mjesta osiguranje, da će Krajina materi zemlji odmah pripojena biti, kako novi nagodbeni zakon činom postane, te i taj temelj za dalje dogovaranje pruži; polučili smo, gospodo, nastojanjem našim, da se o spojitbi toj već sada svestrano radi, a svali poslje tih, tako nastupivših čina nemože sumnjati, da će konačna spojitba i skoro sliediti, — a kada to sliedilo bude, onda će istom nastupiti onaj čas, u komu će i u novoj percentuaciji i repercentuaciji legalnim putem postupati morati, i što gospodin dr. conte Vojnović misli, da je trebalo o Krajini, bez nje i to anticipando ugovoriti.

Po ovomu je na vama, gospodo, da prosudite, da li se je vaš kraljevinski odbor obćoj želji odazvao, da li je i tom vidu interes zemlje i naroda zastupao?

Reče nadalje gosp. predgovornik, da je nazočna nagodba samo u interesu Ugarske sklopljena, i da je hora bila, kada se je u cienu toga interesa mogla izvesti neka presija; — ja sam, gospodo, toga nazora, da nagodba nemože se inače nego u obostranom interesu obiju naroda i kraljevina sklopiti, da o kakvoj presiji ni govora nije moglo biti, i kad bi mi tu upotriebili bili, moglo bi možda samoj stvari škoditi i cilj promašiti.

Štovani drug naš tvrdi, da je on bio već u prvi kraj za prekinuće dogovora sve dotle, dok se Krajina ne spoji, to je istina, ali pitam ja, da li se mi nismo morali svestrano obazirati prije, nego li smo se u sredinu vašu vratili, bez uspjeha i obnove nagodbe, koja je tečajem vremena iztekla i obnoviti se je morala, da smo tim možda spojitbu samo još većoj i dugotrajnijoj neizvjestnosti izvrgli, te povod možda ogorčenju i razdraženosti pružili? I o tom će naš razbor, gospodo, suditi, a mi, koji smo protivnog mnienja bili, t. j. koji smo za sklapanje, a ne razvrgnuće nagodbe bili, mirnom sviesti odluku vašu očekujemo.

G. dr. conte Vojnović tvrdi, da smo mi krajiške provente napustili, i kroz tu zemlju sa nekoliko stotina hiljada oštetili, tomu nije tako ni za prošlost ni za budućnost, jer za prošlost izvojštili smo podpuno što nam pripada, i tražbinom našom izkupili smo naše zaklade; — a za budućnost pripustili smo polovini našeg naroda, da uživa te prihode, koji u prvoj liniji njima pripadaju, dakle niti smo te prihode izgubili niti napustili, dočim će oni i spojitbom Krajine i opet na uživanje narodu našem sačuvani ostati.

G. naš sudrug, dokazivao je, da je stvorenim kompromisom i učinjenom kompensacijom nama novčana šteta nanešena, — da tomu tako nije, nadam se, da će koji od sudrugova mojih nepobitnom matematikom dokazati, meni je sa moje strane samo toliko ovdje primjetiti, da smo mi na naknadu duga samo onda pristali, kad smo se svestrano i točno osvjedočili, da je na fondove naše stavljena tražbina opravdana, te istini i dokazanoj tvrdnji oteti se niti smo mogli, niti smjeli, poslje takovih fakta pako sve u smutnju dovoditi, bilo bi i opasno i neopravdano.

G. dr. conte Vojnović spomenuo nam je jučer nebrojeno puta, da smo mi u nekakovoj „Zwangslage“ nagodbu sklopili, te po tomu da ju on neprima; — ja, vis. sabore, prepušćam, da svaki izmedju nas presudi da li o kakovoj „Zwangslage“ može ovdje govora biti, gdje se na temelju postojećega zakona zakonite ustanove izvode; da li o „Zwangslage“ može ondje biti govora, gdje dva slobodna naroda o probitku svome slobodno i bez pritiska dogovaraju se; da li je „Zwangslage“ ondje govoriti moguće, gdje dva sabora dviju kraljevina po slobodnoj svojoj volji sklopljenu nagodbu primiti ili odbaciti mogu. Ovakove tvrdnje, po mom nemjerodavnom mnienju nisu ničim opravdane, i kada bi ih ovaj visoki sabor dielio, po nas i naš narod nebi vrlo počastne bile.

Sada mi se je još na jednu tvrdnju gospodina predgovornika osvrnuti, koji navodi, da je ova nagodba stvo-

rena, ne in melius već in pejus. — Ovo je po mom mnienju, gospodo, jedna od najtežih osvada, koju mi na se primiti nemožemo. Spomenuo je g. predgovornik, da su vrstni i patriotični članovi našega naroda god. 1868. autonomiju zemlje naše ugovorili, da se je nagodba ta god. 1873. u korist zemlje popravila, sadanja pako obnova, da je gorom postala, on istina tvrdnju tu ničim podkriepio nije, te ja nemam povoda pojedine njegove navode pobijati, i zato ograničiti ću se na dokazivanje, da nagodba predležeća nikojim načinom in pejus sklopljenom smatrati se nemože, jer ako se uzme, da temelji nagodbe od god. 1868. u ničemu promienjeni nisu, ako se doda, da popravak nagodbe od god. 1873. ne samo nije napušten, nego nanovo učvršćen, da je nagodbom i ovom autonomija zemlji sačuvana, da su prihodi zemlji potrebni, obezbiedjeni; dapače i takovi osigurani, kojih do sada imali nismo, a to je iz 45% od javnih prihoda 20.000 for. u ime manjih poreza, koji do sada računani nisu bili, da je župnički bir bjelovarske županije kao prihod zemlje izvan sumnje stavljen, da povodom nove nagode zaklade, koje do sada na razpolaganje imali nismo, zemlji se povraćaju, i kroz nje prihod godišnji zemlji sa preko sedamdeset hiljada obezbiedjuje: osim toga obnova nagodbe približila nas je današnjoj želji naroda t. j. unapredjuje spojenje Krajine; to su, gospodo, sve pozitivni rezultati, koji se tajiti nedadu, i koje svaki, koji izvan mogućega okvira, svoje želje nerazgranjuje, zadovoljan biti može, ter zato i ja se usudjujem visokomu saboru najsmjernije preporučiti, da izvoli ovdje predležeću nagodbu kao povoljni uspjeh naših dogovaranja prihvatiti, i kroz nju narodu i zemlji priliku pružiti, da se, ako ne sve onako, kako bi nas svaki želio, a ono malo po malo blagostanje u zemlji razvije i bolja budućnost osigura.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Franjo Vrbanić: Visoki sabore! Nakon vremena od skoro dvie godine sgotovio je kraljevinski odbor svoj rad, kojega posljedak u formi posebne zakonske osnove leži na stolu visoke kuće. Ja ću gospodo, nastojati, ovaj rad prosuditi svom ozbiljnošću i onom trieznosti, koju mi po mojoj savjesti nalaže odgovornost pred narodom, te dostojanstvo i čast narodnoga zastupnika.

Zakonskom osnovom, predloženom u pogledu obnove financijalnoga diela nagode dovršuje se prva perioda, koju poslje dokinutoga absolutizma preživismo u savezu s kraljevinom Ugarskom. Kud će, gospodo, bolje prilike, da okom svrnemo na narodni život prošlih deset godina, kud bolje sgode, da povućemo oštru bilancu o probitcih i koristih, koje nam je doniela ta zajednica. Takov račun i takova bilanca imali bi služiti temeljem, s kojega nam je suditi o budućoj obnovi nagode. Nu žaliboże niti se je vlada sama domislila, niti je odbor kraljevinski od nje zahtievao, da sabere i saboru priobći potanke i pouzdane podatke, u kojih bi se za vrieme jednoga decenija zrcalili svi odnošaji i sve promjene duševnoga i materijalnoga stanja hrvatskoga naroda, u kojih bi se odsievala istinita slika cielokupnoga narodnoga života. Meni, gospodo, nemože biti zadatkom a nije mi ni moguće radi nedostatka podataka naslikati te slike, nu nemogu propustiti, da prije nego li se upustim u razpravu same osnove, nespomenem barem u nekom pogledu faktično stanje naroda onako, kako mi se po obćenitih načelih čini, da sbilja obstoji.

Osvrnimo se, gospodo, prije svega na poreze, koji su obzirom na svoju visinu i obzirom na razpisivanje i utjerivanje njihovo najteže breme naroda.

Prve godine, kad smo na temelju nagode stupili u užju svezu s Magjari, uništo je na izravnih i neizravnih porezih, uračunav krajiške provente svega ukupno 5,874.404 for., godine pak 1877. dosegnuo je ovaj bruto-prihod iznos od 10,434.007 for., dakle više za 78% od godine 1868. Ovaj, gospodo, veći iznos, koji danas u cielosti i presiže gornju svotu, sam po sebi ne samo da nije ništa nepovoljna, već bi mogao biti i vrlo povoljnim znakom, da je nastao usljed veće porezne snage. Nu tomu žaliboże nije tako; ovaj veći porez narasao je, kao što vam je, gospodo, poznato, usljed toga, jer su porezi znatno povišeni bez obzira na poreznu snagu, koja se do danas ne samo nije uzdigla, već upravo umanjila. Ovi porezi napeli su poreznu snagu naroda tako, da će oni morati popucati, nebude li tomu skoro lieka. Da ova tvrdnja nije puka fraza, dokazuje okolnost ona, što je god. 1868. iznosio propis tekuće dužnosti kod zaostataka izravnih poreza od prijašnjih godina 2,664.895 for., a god. 1877. svotu od 6,259.841 for., dakle više nego li godine 1868. za 135%, akoprem se porezi bez milosrdja utjerivaju. Tko, gospodo, pozna dobru volju našega naroda, da uviek daje caru, što je carevo, tko, gospodo, znade, kako su uz svu tu dobru volju tako silno narasli porezni zaostatci, taj će morati doći do uvjerenja, da je gospodarstveno stanje naroda nevaljano, da je ono gore, nego li je bilo g. 1868. Jer je pako trebalo ovaj ogroman porez po što po to utjerati, te jer zato organi ministra financija nisu dosegnuli, naloženo je obćinam, da one bez svake odštete zastupaju u tom poslu zajedničke organe. Tim je narodu opet narinut dvostruki teret, s jedne strane narasli su troškovi obćinam za nekoliko stotina hiljada, a s druge strane moraju obćine svoju brigu i sav svoj trud posvetiti razpisivanju i utjerivanju poreza, dočim poslovi oko unapredjivanja interesa obćinskih u svakom pogledu zaostaju. Ovakovoga stanja nije još bilo godine 1868., ono se je razvilo tečajem nagodbenoga decenija. Ja znam, gospodo, da ćete mi prigovoriti, da nije bolje u nijednoj drugoj zemlji monarkije, pak ni u samoj Ugarskoj, koja je sama svoja. Ja priznajem, gospodo, da su i drugdje a imenito u Ugarskoj, porezi povišeni možebiti u istom razmjeru, ali ako je to učinjeno, to ćete mi dopustiti, da je drugdje, a imenito u Ugarskoj, taj veći dohodak u mnogo većoj mjeri upotrebljen u reproduktivne svrhe

ıego li kod nas, da se je koliko toliko nastojalo pomoćju ih većih poreza, da se uzdigne ona snaga naroda, koja tvara kapital.

Ja, gospodo, neću nabrajati, kako je Ugarska napela ve sile, da što više unapredi ratarstvo, da što bolje usarši obrt svoj i industriju svoju, ali ću naglasiti, kako je na od prvoga početka svoje samostalnosti upregla svu svoju nagu, da sav promet i svu trgovinu navrne onim pravem, koji će biti od probitka samo po magjarske interese. [toj nakani sagradila je Ugarska do ove godine blizu 360 km. željeznice, u toj nakani plaćala je ona godiıice do 15 milj. forinti željezničkim poduzećem u ime arancija kamata, u toj nakani izdala je ona u ime razliitih investicija do god. 1878. preko 416 milijuna for. ʼak što je, gospodo, od toga učinjeno za našu domovinu, oja je u smislu nagode dužna nositi 6·44% svih tih roškova? Upravo ništa, dapače još više nego ništa; jer eljeznička pruga od Žakanja do Zagreba u duljini od 03 km., i od Karlovca do Rieke u duljini od 176 km. esamo da je indiferentna po našu trgovinu, već je kao to nam je svim poznato upravo štetna. Dakle 279 km. eljeznice napram 4081 km., to je sve, što je sagradjeno našoj domovini, i to tako, da bi bilo bolje, da nije ıčinjeno, jer ako igdje može se ovdje reći timeo Danaos. to više, tečajem desetgodišta za kojega je trajala nagoda, ačinila je Ugarska toliko dugova, da po izjavi ministra nancija ove godine u ime kamata plaćati mora preko 2 milijuna forinti. Pa što ima Hrvatska od toga? ništa, o li sreće, da joj se po razmjerju tangente računa na odinu preko 6 milijuna kamata, koji na nju odpadaju amo zato, jer od cieloga duga za nju nije ništa činjeno.

Istina je, gospodo, da su i u Ugarskoj narasli porezi ıože biti u istom razmjerju kao kod nas, ali zato ima Jgarska svoju samostalnost, zato ima ona svoju vojsku a koju svake godine troši nekoliko milijuna forinti, a Irvatska nema od svega toga ništa, osim da Magjari rvatske častnike domobranstva šalju u magjarske honede, a honvedske častnike u hrvatsko domobranstvo, da u iz hrv.-ugar. domobranstva načinili ugar. domobrantvo, te da tako po malo pripravljaju put, kako će se ırvatski domobranci s vremenom pretvoriti u magjarske ıonvede. Eto, gospodo, to je razlika medju povišenjem oreza u Hrvatskoj i onim u Ugarskoj. Povišenje državih tereta neznači kod nas drugo, nego jad, nevolju i iromaštvo. Da je tomu tako, popitajte one čete nesmijenih ovrhoviteljа, popitajte tolike hrvatske seljake, oji kukaju i plaču, jer im za porez oduzimaju i ono, to im treba za svagdanji život i za svagdanju privredu. eći ćete, gospodo, ako je porez veći, to se povisuje i ohodak za naše autonomne poslove, jer nama pripada 5 post. od svih poreza i javnih dohodaka.

Istina je, nu koja korist i od tih 45 post., kad u ıajbitnijih grana narodnoga gospodarstva, pa makar imali i koliko novaca, nemožemo ništa učiniti, dok su najbitnije grane narodnoga gospodarstva u ruku Ugarske, dok u Ugarskoj vlada predsuda, da naši ponajglavniji interesi stoje u opreci s interesi magjarskimi, koja korist od tih 45 post., kada svaka forinta, za koju se povisuje porez, u mnogo većem omjeru povisuje nevolju i siromaštvo, koje nepada na teret onih 55 post., koji pripadaju Ugarskoj, već onih 45 post., koji pripadaju Hrvatskoj. Ja bih, gospodo, mogao jošte više toga navesti, nu dosta je i to, da se prosudi gospodarstveni razvoj Hrvatske za vrieme desetgodišta nagodbenoga.

A što, gospodo, da reknem o političkom dielu nagode? God. 1868. kad je sklopljena nagoda, barem se je činilo, da se počimlju izvadjati ustanove nagode, nu malo po malo ne samo, da se je od toga odustalo, već se je počelo dokidati ono, što je bilo već izvedeno.

Ja sam prigodom razprave o adresi imao čast naglasiti sve povrede, koje učiniše Magjari na nagodbenom zakonu, te ih neću da opetujem. K svim tim povredam gomilale su se druge, a u novije doba upravo u oči sklapanja nagode dodje još jedna, istina fino prepredena, ali tako jasna, da joj netreba komentara. U formi naime posve nevinoj počeo se uvadjati u obsegu Hrvatske magjarski jezik, a hrvatski sinovi, istina, načinom posrednim, stali se siliti učiti jezik magjarski; da pako ruglo bude još veće, htjedoše nam oči zamazati, te odrediše da se i u Pečuhu mora učiti hrvatski. Nije li to, gospodo, satyra, da joj treba premca tražiti.

A kako je, gospodo, s inimi odnošaji na koje Hrvatska sama po svojoj autonomiji upliva? Biti će bolje da u ovom važnom času razmatranje tih odnošaja mimoidjem, dosta je, da ste za prvoga razdobja nagode stvorili zadružni zakon od g. 1874., kojim se po modernom kalupu učenjaka htjelo prekrojiti i urediti seljačke odnošaje našega naroda, a mjesto toga pripomogoste uništivati tim zakonom blagostanje naroda, te stvoriste mjesto stališa seljačkoga proletarijat. Jednom rieči današnje stanje naroda neda se ni prispodobiti s onim od g. 1868., danas je, gospodo, narod osiromašen, danas je narod malaksao duhom i tielom, danas su narodu hrvatskomu pogažena i ona prava, koja su mu zajamčena nagodom, danas je narod hrvatski uvriedjen u svom narodnom čuvstvu i ponosu. Pa što je, gospodo, učinio kraljevinski odbor, da povriedjenomu ponosu naroda, da pogaženomu zakonu pribavi zadovoljštinu, što je kraljevinski odbor učinio da pripomogne materijalnom blagostanju naroda? Ja ću, poznavajuć državopravni odnošaj u kojem se nalazi kraljevina Hrvatska i Slavonija napram kraljevini Ugarskoj nastojati odgovoriti na to pitanje. U svom prvobitnom nunciju osovio se bio tobože kraljevinski odbor na junačke noge, a od toga tobožnjega junačtva nije ostalo ništa do li, da se je podpuno potvrdilo prirečje: partutiunt montes nascitur radiculus mus. Pak dočim se je ugarski kraljevinski odbor sliepo držao mandata danog

mu po ugarskom saboru, naš odbor nije se ni malo obazirao na mandat, što ga je dobio od hrvatskoga sabora, za njega kao da i nije bilo stanovitoga mjesta u adresi, koju je sabor u početku podnio Njeg. Veličanstvu, te u kojoj se izrikom veli: „Kraljevinske naše deputacije biti će dužnost i skrb, da s kraljevinskom deputacijom ugarskom ove nesporazumke u pomirljivom duhu izravna, ter nagodbenom zakonu podpunu čistoću povratiti i utvrditi?

Da je naš odbor zadovoljio svomu mandatu, koji mu je označen u adresi, on bi bio od Ugarske prije svega tražio neka se nagoda od god. 1868., odnosno zakon od god. 1873. točku po točku izpuni i Magjari svoju pošteno zadanu rieč održe; on bi bio tražio, da se Ugarska po svom obećanju što toplije zauzme za ujedinjenje domovine, on bi bio tražio, da se riečko pitanje, koje već 12 godina u zraku visi, konačno rieši, on bi bio tražio, da se povrieda §. 46. nagodbenoga zakona u pogledu namještenja hrvatskih sinova kod zajedničkih oblastih bezodvlačno dokine, on bi bio tražio, da se hrvatski jezik neiztiskuje iz zajedničkih ureda već da se §§. 56. i 57. nagode točno i neokrnjeno drže. Nu mjesto toga pristao je odbor, da se ključ za doprinašanje zajedničkih posala snizi, jer su kod računa izključeni krajiški proventi i prihod grada Rieke, i tim je odbor posrednim načinom sadanji privremeni položaj grada Rieke priznao definitivnim; mjesto toga namještaju Magjari uzprkos ustanova nagode Magjare u hrvatske zajedničke urede, mjesto toga uvadjaju Magjari proti nagodi magjarski jezik, te se priete našim sinovom, da će jih u službi zapostavljati nebudu li naučili magjarski. Znači li, gospodo, to nagodbenomu zakonu povratiti prvobitnu čistinu, znači li to nastojati oko točne provedbe zakona?

Ne, gospodo, kraljevinski odbor ugovarao je skoro dvie godine, on stoji narod silu božju novaca, ali svomu mandatu, svojoj dužnosti, koju mu je naložio sabor hrvatski, zadovoljio nije. To sve, gospodo, dovoljno je za mene, da se izjavim proti zakonskoj osnovi, kako ju predlaže kraljevinski odbor, a da se i neosvrnem na to, da pitanje o sjedinjenju Krajine, bez koje se financijalna nagodba nebi smjela obnoviti, još nije riešeno. Što je dakle učinio naš kraljevinski odbor i kakve su ustanove, koje nam se u osnovi predlažu?

O tom neka mi bude dopušteno, koju prosloviti. Kad se je već prihvatilo načelo, da se kraljevinski odbori neće upuštati u razpravu drugih pitanja, do li financijalnih, to ću se i ja držati samo financ. strane nagode.

Temelj s kojega je imala polaziti revizija financijalnoga diela nagode, moralo je biti pitanje: imadu li financije u buduće ostati takovim zajedničkim poslom, u pogledu kojega će biti zajedničko zakonodavstvo i zajednička uprava, kao što do sada, ili imade li jedno i drugo preći podpuno u ruke kraljevine Hrvatske, ili barem, imade li se uprava financija povjeriti našoj domovini? Prema rješitbi ovoga pitanja imao se je rješiti veći dio financijalnoga diela nagode. Naš kraljevinski odbor dotaknuo se je, istina, i ovoga pitanja, ako i ne na prvom mjestu, nu načinom takovim, koji po mojem sudu ni malo nije u suglasju ni sa onom samostalnosti Hrvatske, koja joj se zajamčuje u §. 48. nagode; jer zahtievati, da se uprava financijalna hrvatskoj vladi preda u prenešenom djelokrugu, znači, hrvatsku zemaljsku vladu učiniti podredjenim organom zajedničkoga ministra financija, znači, bana hrvatskoga, koji je odgovoran saboru hrvatskomu, podvrgnuti pod odgovornost ministra financija, i time ga učiniti njegovim podrenjenim činovnikom. Nu i od ovoga zahtjeva odustao je naš odbor, jer je ugarski odbor izjavio, da to pitanje prelazi njegovu zadaću i njegov mandat. Neka mi medjutim oprosti i naš i ugarski odbor, ako reknem, da je posve krivo stanovište, ako se misli, da se je obnova financijalne nagode smela izvesti samo u okviru postojećega financijalnoga ustrojstva. U previšnjem reskriptu od 16. rujna 1878. nalaže se saboru, da izabere deputaciju, koja će riešiti imati financijalni dio nagode, a zakonski članak I. sabora hrvatskoga od god. 1868. u ustanovi paragrafa 14. u savezu s paragrafom 22., smatra eksekutivu u pogledu financija integriranim dielom nagode financijalne. Ugarski dakle odbor, ne samo da nije bio vlastan izjaviti se u tom pitanju nenadležnim, već je u smislu postojećega već zakona, u smislu previšnjega reskripta bio dužan upustit se u razpravu toga pitanja. Ja bi, gospodo, stojeći na zakonu, volio prekinuti dogovore nego li dopustiti, da ugarski odbor ili makar ugarski sabor po svojoj volji odredjuje svoju kompetenciju, jer se takovim postupkom oduzimlje našoj domovini prilik ikada doći barem do samostalne financijalne uprave, po kojom medjutim nipošto nemogu razumjevati upravu prenešenom djelokrugu: prave autonomije ili pravilnij samostalnosti naše domovine ni u poslovih unutarnj uprave, pravosudja, bogoštovja i nastave, u istinu nema jer gospodo, dotle, dok drugi u ruku ima ključe k na šemu novcu, dok je taj drugi jači od nas, — dotle je njegovoj vlasti davati nam našu muku i naš trud p svom shvaćanju i svojoj razsudi. Imamo u tom pogled gorko izkustvo u pogledu tako zvanih krajiških provent i drugih naših javnih dohodaka. Bez samostalnosti finar cija, ja, gospodo, ni za pravo budgeta i za pravo kc načnoga obračuna dajem malo ili ništa, jer budget bare bez samostalne financijalne uprave nije drugo nego pu „Kostenüberschlag“, a zaglavni račun o naših novci bez te uprave nije drugo nego puka fikcija. — Napoko gospodo, da nenavodim drugih razloga, potrebna je do movini našoj barem samostalna uprava financijalna v zato, jer način, kojim se sada vrši ta uprava financijal nalaže narodu našem više tereta, više jada i nevolj nego li sam državni teret po sebi.

Kraljevinski odbori ugovorili su za buduće razdob od deset godina novi ključ, po kojem bi kraljevina H

atska imala doprinositi za poslove zajedničke s ostami zemljami Njeg. Veličanstva i s kraljevinom Ugarkom, taj ključ ustanovljen je §. 57. Je li, nije li probično ustanoviti prinosbeni ključ o tom može biti raznih azora. Ja, gospodo, moram odlučno se izjaviti za ustaovu ključa, ali i za sve predpostave i sve konsekvencije ojene s tom ustanovom. Glavna predpostava prinosbeoga ključa jest samostalnost financija, dok pako naša omovina nema te samostalnosti dotle ključ nema smisla; uduć pako ja odlučno za kraljevinu Hrvatsku zahtjeam tu samostalnost, to naravski zahtjevam i ustaovu ključa. Kad se je pako jedanput ustanovio ključ i ad je kraljevinski odbor odstupio od svoga prvobitnoga ahtjeva da netreba ključa, bila je logična posljedica, da valjalo točno i poimence nabrojiti sve one odnošaje, koje nam valja plaćati po tom ključu. Dok toga neude dotle će se mnogi izdatci, koji nisu zajedničke navi, kao i do sada računati medju izdatke zajedničke, otle će Magjari praviti dugove na milijune za svoje agjarske interese, a nama predbacivati, da siromašna rvatska nemože podmirivati svoje dužnosti, da ju Ugarska zdržavati mora. Kad se je ustanovio ključ, tada je vaalo izrikom u zakonu odrediti, da se od svih zajmova svih investicija kraljevini Hrvatskoj na slobodno razpoganje staviti ima onoliko postotaka, koliko iznosi ključ. ad se je, gospodo, ustanovio ključ, valjalo je zahtjevati, a se sva narodno-gospodarstvena politika ugarske uredi ko, da budemo imali koristi od nje barem u razmjeru jučа, a ne da nam bude na štetu. Na sve te okolnosti ije se obazrio kraljevinski odbor, već je jednostavno ristao na ključ, koji je posve nepravedan i štetan po as, koji ni malo neodgovara snazi hrvatskoga naroda, r su za temelj obračuna uzeti dohodci do god. 1875., ipak je, gospodo, poznato svim, da su pravo te i iedeće godine porezi ogromno povišeni, te da to povinje, dakle faktično današnje stanje ni malo nije uzeto obzir. Do godine 1875. bio je po izviešću kraljevinkoga odbora prosječni godišnji dohodak od izravnih i eizravnih poreza u Ugarskoj 105,845.766 for., a doodak Hrvatske 6,243.482 for. a. vr. Poslje godine 1875. rirasao je isti dohodak Ugarske bez Hrvatske barem za 0 post. t. j. na više od 137 milijuna na godinu, a doodak Hrvatske nije poskočio ni za 9·5 post., jer ako zmemo za temelj preliminar od g. 1879., to ovi porezi ez krajiških proventa iznose nešto preko 6,700.000 for. ko, gospodo, u račun uzmete ove brojeve, to bi ključ iorao biti manji barem za jedan postotak. Reći ćete, ospodo, nije bilo druge, nego je valjalo za temelj obraina uzeti rezultate do godine 1875. jer su se rezultati o te godine uzeli u obzir i kod nagodbe s Austrijom. o je, gospodo, istina, ali je istina i to, da se porezna aga našega naroda nemjeri po vremenu, kad je Ugarska klopila nagodbu s Austrijom, već po faktičnom stanju, da bi taj temelj samo onda mogao biti opravdan, kad bi po današnjem stanju stvari i naši porezni dohodci bili poskočili za 30 post. kao što i ugarski. Još je jedna okolnost, na koju bi valjalo osvrnuti se kod ustanove ključa, ja tu okolnost neću potanko razmatrati, ali ću naglasiti, da je zbilja nekako čudno ustanovljivati ključ samo po porezih, a ne uzeti u obzir ujedno i druge dohodke. Ova je okolnost osobito važna po Hrvatsku, jer Hrvatska osim poreza jedva ima po preliminaru od g. 1879. još 131.000 for. drugoga dohodka, dočim je u Ugarskoj do godine 1875. svega redovitoga dohodka faktično unišlo prosjekom na godinu u okruglom broju 164 milijuna, danas pako iznosi faktični redoviti dohodak Ugarske oko 215 milijuna na godinu, dočim se nama za ustanovu ključa računa samo 105 milijuna. Uzmemo li dakle u obzir redovite dohodke kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske, tada, gospodo, po mojem sudu ključ uglavljen po kraljevinskom odboru očito je na štetu našu i negledeć na tu okolnost, da je ovaj ključ za to manji od prijašnjega, jer su to iz obračuna izostavljeni proventi krajiški i prihodi grada Rieke. Kad bi se, gospodo, naš prinosbeni ključ ustanovio, neću reći, po načelu pravednosti, već barem po načelu pravičnosti, i prema faktičnim sada postojećim odnošajem, kada bi se točno ustanovili zajednički poslovi u koje nam je prilagati odnosnu tangentu, te kad bi napokon ustanovljeno bilo, da mi po razmjeru ključa sudjelujemo i kod svih zajedničkih prihoda, tada, gospodo, nebi trebalo za našu, kako Magjari vele, siromašnu Hrvatsku onih obzira, o kojih govori §. 3. osnove, odnosno §. 13. nagodbenoga zakona, tada bi Hrvatska dokazala, da je ona, akoprem siromašna, kadra i voljna plaćati svoju tangentu. Ja bi se, visoki sabore, morao osvrnuti još na neke točke osnove, imenito na krajiške provente i na zaklade, nu neću da zlorabim dulje uztrpljivost visoke kuće, jer je štovani zastupnik knez Vojnović u svojem votumu i jučer u svom govoru razložio popustljivost i netemeljitost nazora kraljevinskoga odbora. Neka mi bude dopušteno za ilustraciju te velike popustljivosti kraljevinskoga odbora iztaknuti samo još nešto. Kraljevinski odbor je uglavio, da se Hrvatskoj ima davati u buduće od biljegovne pristojbe na željeznička i parobrodarska poduzeća, od prevozarinskoga poreza, od biljegovne pristojbe na poštarske tovarne listove godišnji paušal od 20.000 for. Ja se, gospodo, zbilja čudim, da je naš odbor na ovakovu odpravninu od strane Magjara htio pristati, i time domovinu našu prikratiti barem za 50.000 for. na godinu. U svom renunciju izjavljaju Magjari, da ova vrst dohodka u Hrvatskoj i Slavoniji iznosi na godinu 170.000 do 180.000 for., dakle tangenta od 45 post. iznosi najmanje blizu 77.000 for. na godinu; od gornje svote, vele Magjari, da prosječni dohodak od same prevozarine iznosi na godinu oko 116.000 forinti. Poslje medjutim predomisliše se ta gospoda, te rekoše, da će u razdielbu računati samo ono, što se uplaćuje u hrvatsko-slavonskih blagajna, buduć pako ministar finan-

cija sam odredjuje, kamo će se taj porez uručivati, to nije čudo, da se veli n. pr. god. 1878. nije od toga poreza u Hrvatskoj ništa unišlo, akoprem se znade, da je na samoj južnoj željeznici te godine bilo novčanoga prihoda preko 2 milijuna forinti, da je dakle u Hrvatskoj i Slavoniji na samoj južnoj željeznici plaćeno takovoga poreza oko 200.000 for. A mi, gospodo, znajuć to, da se zadovoljimo s tako neznatnim paušalom! Ja, gospodo, nemogu pristati na to, priznati Magjarom, da smo zbilja tako naivni, za kakove nas drže. Razlog, da je te prihode vrlo težko kontrolirati, nije za mene nikakov razlog; kao što su Magjari u prvom svom renunciju mogli pronaći tu popriečnu svotu, tako bi to mogli učiniti uvjek, pak kao što se ta svota može pronaći na onih željeznicah, koje polaze jednom i drugom polom monarkije, tako bi se mogla pronaći i na ovih, koje prolaze Hrvatskom i Ugarskom.

U §. 6. osnove izuzimlje se takozvana oprostna taksa od razdielbe 45 i 55, da je taj dobitak namienjen posebnoj svrsi. Kad bi tomu zbilja tako bilo, ja možebiti nebi prigovorio toj iznimki, ali, gospodo, stvar se ima drugačije. Ova oprostna taksa rabi se samo dielomice za posebnu svrhu i to manjim dielom, a veći dio uvrštuje se u državni proračun kao dohodak redoviti. Ako dakle Magjari cieli dohodak od te takse neće da rabe u svrhe podupiranja vojnika i njihove obitelji, kako dolazimo mi do toga, da se od onoga suviška sve uvrštuje u državni proračun, a nama, da se neuruči naših 45 postotaka? Dakle ili neka se čitava oprostna taksa, koja u našoj domovini unidje, upotriebi za zakladu, ali zakladu hrvatsku, za hrvatske vojnike i njihove obitelji, ili neka se jedan dio rabi u tu svrhu, a od drugog diela, koji se uvrštuje u državni proračun neka nam se dade naših 45 post.

Ja sam se, visoki sabore, taknuo samo nekih točaka revizije financijalnoga diela nagode, a kad bih prešao u razlaganje daljnje, nastojao bih dokazati, da me niti ostale točke nemogu zadovoljiti, ne zato, jer nespadam štovanoj većini ove visoke kuće, već zato jer sam duboko uvjeren, da financijalna nagoda tečajem budućih deset godina neće popraviti našega materijalnoga blagostanja, a bojim se, da će to stanje još gorim postati. Pak napokon, gospodo, kada ova revidirana nagoda u svojih konačnih rezultatih i nebi bila gora od one, koja je uglavljena god. 1873. odnosno 1868. i tada kao što prigodom razprave o adresi naglasih sa vašega, a danas naglašujem i sa svojega stanovišta, nebih mogao za nikakovu reviziju svoj glas dati dotle, dokle kraljevina Ugarska nedokine sve one povrede nagodbenoga zakona, koje su se od godine 1868. nagomilale, dokle nagodbenomu zakonu nepovrati prvobitnu čistinu njegovu, dokle kraljevini Hrvatskoj nepruži garanciju, da se te povriede neće u buduće više sbivati. Dok toga nebude, niti će moći postojati iskren i prijateljski savez medju jednom i drugom kraljevinom, niti će taj savez biti od koristi po jednoga i drugoga saveznika. Za Hrvatsku pako biti će takov pomućeni savez uviek štetniji, jer je sila i moć u rukuh Magjara.

Iz ovih razloga glasovati ću, gospodo, proti predloženoj osnovi, nadajuć se, da će uz uztrajnost i požrtvovnost hrvatskih sinova i uz pripomoć svevišnjega kraljevini Hrvatskoj jedan put sinuti sunce bolje budućnosti.

Sa svih ovih razloga, velim, glasovati ću proti nagodbi, uvjeren, da ona nemože unaprediti materijalno stanje naroda i uvjeren, da je faktično gorja od one od god. 1868. odnosno 1873. I ja nebi tako dugo u obće za nagodbu glasovao, dok se Hrvatskoj nepruže garancije proti povredam iste, niti tako dugo može postojat i iskra prijateljstva medju obimi kraljevinami.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Visoki sabore! ja kao bivši član regnikolarne deputacije, proti kojoj su tolike rieči ovdje pale od velecienjene gg. govornika, o toj stvari, podpuno ubavieščen, govoriti ću za obranu ove financijalne nagodbe, koja je sklopljena medju kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom.

Prelazim na stvar, koja je predmetom sadanje razprave. Prigovori, koji su pali proti ovoj pogodbi financijalnoj, nekoji su takova domašaja doista, da kada bi se obistinili i kada bi dokazani bili, nitko savjestan i razborit na ovu nagodbu nebi mogao pristati, ali oni prigovori nekoji su već sami po sebi takove naravi, da se odmah prvim pogledom moraju osuditi i neimadu one važnosti, koja bi se od njih zahtjevala, da se pobijaju razlozi za ovu nagodbu postojeći, a drugi su takove naravi da, kada nagodbu smatramo sa stanovišta, na kojem je sklopljena, i uzmemo stanovište s kojega se nagodba napada, to će se odmah jasno pokazati, da su svi prigovori bez podloge i pravnoga temelja. Stanovište, na kojem se je imala osnovati ova financijalna pogodba, odlučuje nagodba državo-pravna od god. 1873. Ovo je temeljni zakon, koji se kod nijedne državopravne razprave i ustanovljenja državopravnog odnošaja nemože mimoići. Regnikolarna deputacija, kada je imala stvarati ovu nagodbu imala se staviti na ovo stanovište, i što god ovaj temeljni zakon nedopušta, i neopredieljuje, u to se regnikolarna deputacija nije mogla upustiti, jer bi si svoj rad sam nevaljanim činila, i izvrgla tomu, da bi bila nevaljan posao sklopila, koji bi posao morao biti uništen. Pitanje je sada, što ovaj temeljni zakon upravo za sklapanje ove financijalne pogodbe odredjuje? Odredjuje dva temeljna načela. Prvo temeljno načelo jest, da Hrvatskoj taj temeljni zakon podieljuje autonomiju za upravu nutarnjih poslova, pravosudja, bogoštovja i nastavu, upravu pak svih drugih poslova ostavlja zajedničkom stranom s Austro-Ugarskom, stranom sa samom Ugarskom, drugo je, da prihodi Hrvatske imadu služiti na podmirenje troškova cielokupne uprave, tako autonomne kak

i zajedničke, i da hrvatska kraljevina po nijednom zakonu nije vlastna tražiti sve prihode samo za upravu autonomnih poslova, već ima doprinositi dio svojih prihoda za podmirenje troškova zajedničke uprave. I kod ovoga ima vladati glavno načelo, kada je Ugarska dozvolila Hrvatskoj upravu autonomnih poslova, da joj je dužna dati toliko od prihoda zemaljskih, koliko je potrebno za tu upravu, a ostalo za upravu zajedničkih poslova i ova razdioba prihoda jest predmetom financijalne pogodbe, koju izaslane regnikolarne deputacije od 10 do 10 godina na temelju postojećih dohodaka imadu sklapati, koja traje za budućih 10 godina, ova dakako ima trajati samo 8 godina, jer su 2 godine ugovaranjem medju Austro-Ugarskom i Ugarskom i Hrvatskom iztekle. Pošto se je dakle ova nagodba ugovoriti imala na temelju nagodbe državopravne od god. 1868., to se regnikolarna deputacija u nikakova ina nagovaranja nije mogla upustiti, nego ostati na onom temelju, koji zakon propisuje. — Ova regnikolarna deputacija nije se mogla od temeljnoga zakona udaljiti ni zato, jer previšnji reskript, kojim je izaslana regnikolarna deputacija, da sklopi financijalnu nagodbu, izrično naglasuje, da se ova regnikolarna deputacija izašilje samo za sklopljenje financijalne nagodbe. Ovo je posao, koji je opredieljen bio i na koji se ograničilo cielo nagodbeno poslovanje. Istina je, da je ovaj sabor u svojoj adresi na svietlu krunu naznačio i neke druge poslove, za predmet ove nagodbe, ali je sliedio odgovor, da svietla kruna očekuje od regnikolarne hrvatske degutacije, da će se ona kod sklapanja nagodbe strogo držati djelokruga nagodbenim zakonom označena i uz sve nije preostalo regnikolarnoj deputaciji ništa drugo, nego staviti se na državopravni temelj nagodbe, i ugovoriti financijalnu pogodbu, koja se odnosi na razmjerno razdieljenje prihoda ove kraljevine za poslove autonomne i zajedničke. Kod ovoga posla nije se mogla deputacija osvrnuti na one prigovore, koji su stranom od g. dra. Vojnovića, a stranom od g. dra. Vrbanića došli, jer svi oni prigovori stoje izvan nagodbe, nisu dakle regnikolarnoj deputaciji, stojećoj na temelju nagodbe mogli za ravnanje složiti. Nu, nije ona ipak iz vida pustila, kako g. dr. Vojnović veli, pitanje Krajine, premda je bila osvjedočena o tom, da pitanje Krajine strogo nespada u financijalnu nagodbu. Mislila je regnikolarna deputacija, da bi riešenje ovoga pitanja mnogo koristilo tako Ugarskoj kao i kraljevinam ovim i da bi se tim financijalno stanje i Ugarskoj i Hrvatskoj mnogo poboljšalo, ako bi se Krajina s materom zemljom spojila, pak je regnikolarna deputacija izraz dala u svom nunciju, kojim je djelovanje svoje započela, da bi od najveće shodnosti bilo, da se prije svega spoji Krajina i da se spojenjem Krajine utanači ona definitivna financijalna pogodba, koja bi se i na Krajinu protezala. Što je na to sliedilo, to dokazuje renuncij ugarske regnikolarne deputacije, koji je odbio odlučno sve one zahtjeve, koji bijahu preko temeljnoga zakona stavljeni i nije drugo priznao, nego samo to, da župnički bir kod katoličkog pučanstva bjelovarske županije obstojeći, nije prihod državni, koji bi razdiobi podpadao, već da će pripasti autonomiji hrvatskoj, zatim dozvolio je 45 post. od prihoda hrvatskih za pokriće autonomnih poslova. Kada su kašnje dogovori nastavljeni — g. dr. Vojnović dobro zna — da su kod svih mjerodavnih krugova, i kod same svietle krune koraci učinjeni, da se izposluje spojenje Krajine, pa da su svagdje sliedila sjajna obećanja, da će biti Krajina spojena, ali tekar onda, kada bude ova nagodba uglavljena i odnošaji hrvatski poravnani s Ugarskom: pa kada bi uz to regnikolarna deputacija čvrsto ostala bila kod toga zahtjeva glede spojitbe Krajine, to kako ni onda, tako ni sada nebi se došlo ni do spojenja, ni do nagodbe, pa ako i nije postignuto spojenje, to su zajamčena svečana obećanja, da će spojenje za kratko sliediti. Kada bi se pako prekinula nagodba i nagodbena dogovaranja radi toga, što nije Krajina unapried spojena, ja držim, da bi se bilo upravo tim proti spojenju Krajine radilo.

Što se tiče drugoga prigovora, da bi se bila imala nagodba sklopiti uz financijalnu samostalnost, a ako se to nebi postiglo, prekinuti svako dogovaranje, — to bijaše zabranjeno državopravnim zakonom, jer ondje odlučno stoji, da financijalni poslovi jesu zajednički poslovi i da zakonodavstvo i uprava spada na zajednički sabor ugarski. Kada je tomu tako, onda ovdašnja regnikolarna deputacija nije imala zakonitog temelja to zahtievati, već je ipak zahtievala, da bude u prenešenom djelokrugu dozvoljena uprava financijalnih poslova autonomnoj kr. zemaljskoj vladi hrvatsko-slavonskoj, ali je i to, kao na nagodbenom zakonu neutemeljeno, ugarska regnikolarna deputacija izrično odbila. Što se je moglo dalje o tom raditi, kad nema zakona, na kojem bi se takov zahtjev temeljiti mogao, a Ugarska nije htjela dobre volje u to privoljeti? Nije preostalo drugo, nego zahtjev ovaj napustiti, da se izbjegne prigovor, da Hrvatska stavlja zahtieve, koji se zakonu protive, i da nezna, šta može zahtievati. Kod nastavljenih daljnjih dogovaranja bilo je svakojakih prepora, i držalo se mnogo sjednica, dogovaranja i konferencija, gdje se je sve ono iztaknulo, što dotična gospoda govornici dotične stranke žele, ali Ugarska je uvjek odgovorila, da su to predmeti, koji po nagodbenom zakonu nespadaju u financijalnu nagodbenu razpravu, najviše pako povod žestokim razpravam dadoše krajiški prihodi soli, duhana, biljegâ i lutrije, koji su produljili ovu radnju, kako je g. dr. Vrbanić rekao, da su ta dogovaranja trajala preko godinu dana, jer su oni krajiški prihodi najviše povoda dali dugotrajnomu opiranju od ugarske regnikolarne deputacije.

Ovdje morala je regnikolarna deputacija hrvatsko-slavonska uzeti obzirom na obstojeći zakon dva stanovišta. Ona je morala uzeti drugo stanovište glede prošlosti, a drugo glede budućnosti. Glede prošlosti osvje-

dočila se regnikolarna deputacija, da su oni prihodi razvojačene, ali jošte administrativno nespojene Krajine, kod revidirane nagodbe god. 1873. stavljeni za podlogu razdieljivanju prihoda hrvatsko-slavonskih, i za račun procenta 45% za autonomne, a 55% za zajedničke poslove, tim razdieljenjem i računom obvezala se je Ugarska iz ovih prihoda kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji 45 post. za autonomnu upravu davati: obvezu ovu su dvie regnikolarne deputacije ugarska i hrvatska ugovorile, dva sabora ugarski i hrvatski odobrila, i svietla kruna sankcionirala, kroz to je nastao nepobitni bilateralni ugovor, od kojega nijedna stranka jednostrano odustati nemože, a šta učini Ugarska? Ona dade za god. 1873., 1874. i 1875. autonomnoj vladi hrvatskoj pripadajući dio 45 post. iz ovih prihoda bez prigovora, a za g. 1876., 1877., 1878. i 1879. isto jednostrano uztegnu. Na ove uztegnute prihode imala je Hrvatska i Slavonija za prošlost stečeno pravo, koje napustiti nije smjela, a Ugarska takovo priznati nije htjela, tvrdeć, da zakonom revidirane nagodbe ovi krajiški prihodi Hrvatskoj nisu dodieljeni.

S toga se je regnikolarna deputacija hrvatska čvrsto držala ovog za prošlost stečenog prava, te je i pripravna bila prije daljnje ugovaranje prekinuti, nego ovo stečeno pravo napustiti.

Za budućnost pako bijaše glede ovih prihoda sasma drugo stanovište, jer su ovi prihodi pripadali Hrvatskoj samo na temelju ugovora od god. 1873., a ovaj ugovor imao je kriepost samo za ugovoreno vrieme. Kad je dakle ovaj ugovor prestao, prestala su i sva prava na temelju istog imena, dakle i ovo pravo. Za buduće imalo bi se bilo isto pravo samo novim ugovorom postignuti, na što Ugarska pristati nipošto nehtjede, pošto je pako Ugarska dužna kraljevinam ovim dati samo sredstva za autonomnu upravu, dala ona to od ovuda ili onuda, samo da daje na razpolaganje svotu, koja je za to potrebna — i kad bi Ugarska bila dala one prihode, to bi ona smanjila bila percentuaciju, a kroz to bi bilo mnogo više izgubljeno, nego je izgubljeno zapuštenjem ovih prihoda, i kad je Ugarska prihode ove stavljala kao conditio sine qua non za ugovaranje, a glede spojenja Krajine bila je regnikolarna deputacija uvjerena, da ista spojitba nemože dugo izostati i da će tada ovi prihodi, koji sada imadu služiti za njezinu upravu, sami po sebi pripasti ujedno s Krajinom, jer su svojina Krajine, osim kraljevinam, te sada, kada je govor o upravi provincijalnoj, nije bilo temelja za takovu tražiti dohodke one zemlje, koja pod drugom upravom stoji i koji za upravu one zemlje po svojoj naravi služiti imadu.

To je razlog, zašto je regnikolarna deputacija za buduće one prihode krajiške napustila. Uz ove su se okolnosti glede ovih prihoda dogovori nastavili i konačno, kada je regnikolarna deputacija ugarska, koja se s početka nije htjela u to pitanje upuštati, došla ipak do toga, da se upusti u razpravu, i izhodila si je u tu svrhu mandat od sabora ugarskog, te se upustila u dogovaranja, vodjena su posredovanjem jedne i druge vlade ugarske i hrvatske u sporazumku obadvijuh regnikolarnih deputacija daljnja dogovaranja, kojima je polučen kompromis u točki 1. nagode naveden. Ovim kompromisom imale su se izravnati i prošle tražbine s jedne i s druge strane stavljene. Nalažahu se naime tražbine i od strane Ugarske proti Hrvatskoj i od strane Hrvatske proti Ugarskoj, koje su već bile veoma zamršene, i dugo vremena se vukle, te radi kojih je Ugarska, imajuća sve financije pod svoju vlašću, uzaptila dohodke vjerozakonske zaklade hrvatske, i za svoju naplatu velike svote od pripadajućih kamata svake godine po svojoj volji uztezavala. Uz ovo nije onda preostalo drugo, nego je bila prva briga, da ako se hoće s ovom novom nagodbom na čisto doći, da se tražbine, koje su za prošlost prouzročile nered, medju jednom i drugom kraljevinom izravnaju. Kraljevina Ugarska stavila je proti kraljevini Hrvatskoj sliedeće tražbine:

a) Proti vjerozakonskoj zakladi hrvatskoj tražbinu državnog erara u svoti od 1,585.521 for. 42 novč. b) Proti naukovnoj zakladi hrvatskoj tražbinu naukovne zaklade ugarske u svoti od 285.811 for. 13 novč. c) Proti zemaljskoj blagajni hrvatskoj za izplaćene 1873., 1874. i 1875. krajiške prihode, tražbinu ugarskog erara u svoti od 802.453 for. 22 novč. d) Proti istoj zemaljskoj blagajni tražbinu iz nagodbenog obračuna za god. 1877. i 1878. kao preplatu proizlazeću u svoti od 269.902 for. 85 novč. Dakle ukupno 2,943.778 for. 62 novč.

Sad se pita, kako su nastale ove tražbine? Prva tražbina 1,585.521 for. 48 novč. nastala je ovako: Kad je god. 1848. nastao prevrat u Ugarskoj i Hrvatska se odciepila od Ugarske, poremetili su se svi odnošaji, i upravu preuzela je absolutna vlada austrijska. Hrvatska je imala iz vjerozakonske zaklade dobivati svake godine svoje kamate, i takodjer iz naukovne zaklade, jer su one dvie zaklade god. 1849., kada su druge zaklade predane upravi hrvatskoj, nadalje ostale pod upravom Ugarske, jer su bile spojene sa zakladami ugarskimi i nisu bile odlučene od njih. Sada u ovih zadnjih odnošajih morala je Ugarska davati kamate od vjerozakonske i naukovne zaklade Hrvatskoj: a kamate ove nisu bile utjerivane, radi moratorija, koji je dozvoljivao, da se do sliedivše odštete urbarske nisu morale kamate plaćati. S druge strane potrebe naukovne i vjerozakonske zaklade podmirivala je centralna državna blagajna i u tu svrhu izdala je ona do god. 1867. 1,585.521 for. 48 nvč. kao predujam. Kada se je radilo te godine, da se razdruži Ugarska od Austrije, i kad je nastao dualizam, radilo se oko toga, da se takodjer ona aktiva, koja su bila do onda skupna, podiele na dvie pole, kako su i državni dugovi podieljeni. Kod toga bile su 2 deputacije izaslane, jedna od strane Austrije, a druga od strane Ugarske. Ove su

se dvie deputacije sastale te su obračun složile, i kod tih obračuna izašlo je na svjetlo to, da je vjerozakonskoj zakladi hrvatskoj dana ova svota za podmirivanje njezinih potreboća kao predujam i ovaj predujam je prenešen, da se utjera u Ugarskoj. Vrh toga osvjedočila se regnikolarna deputacija iz predložene si izvorne izprave, koju su sa strane tako austrijske, kako ugarske dotični izaslanici podpisali, i kojih posao je kašnje jedno i drugo ministarstvo odobrilo, te time ista izprava javnom izpravom postala, i pošto po zakonu je svaka javna izprava vjerodostojna, i podpuni dokaz pruža, te se istoj izpravi vjerodostojnost i dokazana valjanost oporeći nemože. Ova dakle tražbina nije, kako je jučer označeno, neistinita, tim više, što je ovu tražbinu, kada je bila našoj kralj. zemaljskoj vladi g. 1876. priobćena, ista vlada priznala, ali je tvrdila, da je centralna austrijska vlada ono doba primila sve prihode hrvatske, i da je uslied toga dužna bila, na koliko kamate zaklade nebi bile dovoljne za podmirivanje dotičnih potreboća, manjak podmirivati iz državnoga budgeta. To je bio odgovor vladin, koji medjutim od ugarske vlade nije bio primljen; i nije preostalo drugo, nego da je taj dohodak ostao prieporan.

Isto tako ima se s onimi 285.811 for. 13 nvč., koje je ugarska naukovna zaklada predujmila hrvatskoj naukovnoj zakladi. I ove je naša vlada pripoznala, dapače i pristala na to, da se ona svota iz dohodka naukovne zaklade hrvatske vrati.

Treća tražbina Ugarske od 802.453 for. 22 novč., nastala je kroz to, što je Ugarska kroz god. 1873., 1874. i 1875. u ime 45% iz gore naznačenih krajiških prihoda ovu svotu Hrvatskoj izplatiti dala, tvrdeć, da je to u bludnji nepripadno učinjeno, takovu natrag zahtievala, na što dakako regnikolarna deputacija hrvatska nije pristala.

Četvrta napokon tražbina Ugarske proizašla je odtuda, što se je obračunom za god. 1877. i 1878. načinjenim pokazalo, da je Hrvatska za ove godine u ime ugovorenih 45 post. iznos ove svote više primila, nego je faktični primitak za iste godine iznosio; ovu bi dakle svotu kao preplatu Hrvatska povratiti dužna bila, čemu se nipošto prigovoriti nije moglo.

Ovdje su dakle stale od strane Ugarske prama Hrvatskoj tražbine takove, koje su stranom dokazane, stranom prieporne bile, jer jih je jedna strana stavila, a druga jih nije pripoznala. Proti ovim tražbinam stajahu od strane Hrvatske sliedeće protutražbine, koje od strane Ugarske stranom jesu, stranom nisu priznate. Ovdje je prva tražbina prihod bjelovarskoga župničkoga bira, od kojega je Ugarska od godine 1872. dobivala 55 postotaka. Ovu svotu je Ugarska priznala, da ju je nepripadno primila, te ju je kompenzirala, i pristala na povratu iznosom od 78.677 for. 25 nč. do konca godine 1879. računajuć.

Onda je Ugarska priznala i drugu hrvatsku tražbinu od 112.000 for., koju sačinjavaju oni manji porezi, koji su unišli od g. 1875., a Ugarska Hrvatskoj nije nikada dala pripadajućih 45 postot. Ona je u obračun uzela ovih 112.000 for.

Treća je tražbina prihodi krajiški za godine 1876., 1877. i 1878. uztegnuti i 1,105.816 forinti iznoseći; a za godinu 1879., buduć jošte nema zaključnoga računa, izračunan je prosiekom iz prijašnjih trijuh godina iznos od 368.629 forinti. Ovo je protutražbina hrvatska proti Ugarskoj, koja je bila prieporna, jer ju je Hrvatska stavila, a Ugarska ju nije htjela primiti.

Četvrta protutražbina proizlazi iz nagodbenih 45 post., u koje je ime Hrvatska za godinu 1879. manje dobila 180.000 forinti.

Peta napokon protutražbina jest svota od 669.290 for. 52 novč., koju iznose kamati hrvatskih zaklada prijašnje godine primljeni i radi gore naznačenoga duga vjerozakonske zaklade po Ugarskoj uzapćeni.

Tim su dakle sve tražbine hrvatske iznosile ukupno 2,514.482 for. 87 novč. Kada se ovo uzporedi sa protutražbinom ugarskom od 2,943.778 for. 62 nč., to bi još tražbina Ugarske ostala veća od Hrvatske za 429.295 for. 75 nč., koju potonju svotu bi Hrvatska bila dužna doplatiti Ugarskoj, ali je Ugarska odrekla se prava na ovu doplatu.

U pogledu ovih protu stojećih tražbina, pošto je svaka stranka tvrdila svoju tražbinu za izpravnu i pravovaljanu, i nijedna nehtjede popustiti, a sudca nebijaše, koji bi sudio, pa da se red uzpostavi, nepreostade ino, nego da su stranke jedna tražbinu druge priznale pravno obstojećom, i takove sklopljenim kompromisom medjusobno prebile bez ikakvog doplatka. S toga, ja držim, da je taj kompromis opravdan, i svaki može biti osvjedočen o tom, da ovdje nije ništa poklonjeno Ugarskoj, nego, da joj je samo dug namiren iz dohodaka, koji su u najvećem dielu bili preporni. I kompromis došao je do štadija, da je Ugarska prihode krajiške priznala, primila „in solutum“ za svoju pravno obstojavšu tražbinu. Ovim je razložena prva točka ove pogodbe financijalne glede prošlosti.

Prelazim sada na drugu, o prinosnom ključu, koji je ustanovljen glede prinosa ovih kraljevina za zajedničke poslove. S razloga, što se je glede preobstojavšega ključa mnogo pogovaralo, što su sada krajiški prihodi iz dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije izbrisani, morao se je isti ključ izpraviti. — Kod ove razprave pobijala je ovdješnja kraljevinska deputacija vriednost ovoga ključa navodeć, da je ovaj ključ suvišan i da ključ predstavlja ona ustanova državopravne nagodbe, po kojoj 45 post. Hrvatskoj, a 55 post. Ugarskoj za zajedničke poslove pripada. To daje ključ, koji ima služiti za ravnanje, a svaki drugi ključ, da je suvišan i neumjestan. Na to je Ugarska odgovorila: Da svaka zajednica, svako družtvo, mora imati neku ustanovu, to je ključ glede prinosa za skupne troškove. Ali za sada, da Ugarska kraljevinam

Hrvatskoj i Slavoniji drage volje dozvoljuje, da one i nadalje ostanu na faktičnom ključu kroz tangentu od 45 post. i 55 post. reprezentiranom, ali za ono sretno vrieme, koje još nije nastupilo, kada će hrvatska porezna snaga tako visoko doći, da će u stanju biti podmirivati autonomne i zajedničke troškove, potreban je ključ, po kojem bi Hrvatska podmirivati imala zajedničke troškove. Od toga ključa Ugarska nije htjela odustati.

Ovo je načelo sasvim pravedno, ono se osniva na §. 11. nagode od g. 1868. Ovdje se nije mogla regnikolarna deputacija opirati, da se nestvori novi ključ. Kada se je računao novi ključ, morao se uzeti obzir na one dohodke, na temelju kojih doprinaša Ugarska prama Austriji — ona ista svota, koja se ovdje uzela — imala je ovdje za podlogu služiti.

G. predgovornik dr. conte Vojnović kaže, da bi se kod računa ključa u kombinaciju imali povući kakovi drugi dohodci ugarski, nego su u nagodbi austro-ugarskoj uzeti. Na to ja upozorujem g. predgovornika na §. 18. nagode od g. 1868., po kojem se ovdje u kombinaciju nije moglo niti drugo uzeti, nego ono, što je uzeto u nagodbi austro-ugarskoj.

Uzeto je pako, da iznaša ukupni dohodak Hrvatske i Ugarske popriečnim računom za odlučnih 8 godina od 1868. do 1875. računajuć 112,502.318 for., a same Hrvatske s prihodom bjelovarske županije 6,243.482 for. Sada, ako se provede surazmierni račun, proizlazi prinosbeniteljni ključ upravo, kako je izračunano, $5._{5\cdot700\cdot989}$.

O tom se može svatko osvjedočiti, koji pogleda razmjerje proračuna. Ključ je dakle sasvim izpravan.

Dolazi sada treća točka nagodbe, t. j. percentuacija, ona je polag prijašnjeg ključa ostala, t. j. 45 post. za autonomne potrebe zajedničke. Ovdje je morati razložiti, da, premda su izpušteni krajiški prihodi, ipak ova percentuacija od 45 post. neće nipošto manje iznositi, nego je prije iznosila, dapače ima izgleda, da se s onom percentuacijom može postići i više dohodka nego sada, jer su uz znatno povišene poreze i dohodci od biljegovne pristojbe, duhana, soli od god. 1872. do 1877., orijaški narasli. Godine 1872. cieli je dohodak ovih prihoda, tako krajiških, kako provincijalnih polag izkaza podlogu revidirane nagode god. 1873. uzetog iznosio 4,231.290 for., a polag računa, koji je razpravljan u ugarskom saboru god. 1877. iznosio je dohodak ovih prihoda iz same provincijalne Hrvatske i Slavonije 4,360.379 for., dakle izlučiv prihode krajiške, iznosio više 129.089 for. To se vidi, da ovom percentuacijom i uz odpadše prihode krajiške, dotacija Hrvatska neće biti manja, nego dosad, tim više, što će Hrvatska dobiti za manje poreze paušalnu svotu od 20.000 for. i cieli bir bjelovarski, u iznosu od 19.000 for. osim percentuacije.

Što se tiče iznimaka od percentuacije, to su iznimke, koje su stranom prijašnji sabori ustanovili, a stranom se sada uvode, kao n. pr. da dohodci mitnica pripadaju samo za državnu upravu, a potrošarina od vina i mesa u Hrvatskoj i Slavoniji za pokriće obćinskih potrebština, ustanovio je već nagodbeni zakon, sad pako dodate su nove iznimke, da bir bjelovarski bude sasvim izlučen od percentuacije i pripadne autonomnoj upravi, onda da vojna oprostna taksa, pošto ona nije obćeniti porez, nego taksacija jedne klase ljudî, koja ima za dobrotvorne svrhe služiti, takodjer i za podporu sinova ove kraljevine, percentualnoj diobi podvrći nema. Ove dakle iznimke imadu svoje dovoljno opravdanje.

Jošte mi je odgovoriti glede paušalne svote, kojoj je prigovarano od strane g. dra. Vrbanića.

Ova paušalna svota nije u renunciju ugarskom računana strogo, nego je kazano, da je ovo popriečan iznos, jer Ugarska nije imala točnog računa glede upitnih manjih poreza i biljega, koliko bi na Hrvatsku odpadali, već je po ključu prinosbene svote od skupnih prihoda Ugarske i Hrvatske $6^1/_2$% za Hrvatsku popriečno uzeto, i time proizašla jedna viša svota, koja u renunciju dolazi.

Potežkoća ovoga računa najvećma dolazi od tuda, što se ti porezi plaćaju najvećim dielom kumulativno u Pešti, a u Hrvatskoj neke godine malo šta, a neke godine posve ništa; i kad bi se po uplatah u Hrvatskoj učinjenih razdioba poduzela, Hrvatska bi bila veoma prikraćena.

Istina je, da bi se porez prevozarine željezničke i parobrodarske mogao razračunati po broju milja jedne i druge zemlje, dočim je statistički poznato, da Ugarska ima željeznica 5,643.000, a Hrvatska i Slavonija 279.000 kilometara, ako bi na svih željeznica jednaki promet i ovomu odgovarajući jednaki porez bio. Ali i tu se je pokazalo, da hrvatske željeznice, imenito najdulja žakanjsko-riečka, najslabiji pokret i prinos imaju i za surazmiernu razdiobu nikakovu podlogu pružiti nemogu.

Osim toga nije Ugarska uvela porez provozarinski, da se upotriebi za autonomne poslove jedne i druge zemlje, nego samo zato, da se snizi manjak, koji je tako velik, da Ugarska mora uslied preuzetog garantiranja kamata svake godine podmiriti 10,500.000 for., što u proračunu ugarskoga sabora dolazi. S toga, kada je pristala na to Ugarska, da se za priznanje načela, da Hrvatskoj pripada percentuacija i iz ovih javnih prihoda, Hrvatskoj u znak percentuacije istih poreza izplati godišnja svota paušalna od 20.000 for., regnikolarna deputacija nije mogla u tom naći povoda, da dogovaranja prekine.

Jošte je jedno jedino pitanje, koje mi je ovdje iztaknuti, a to je glede hrvatskih zaklada, da bi hrvatske zaklade mnogo veće morale biti, i da nisu u svojem redu.

Zaklade hrvatske sada stoje ovako:

Hrvatska imade sada jošte pod upravom ugarskom dvie zaklade. Jedna se samostalno vodi, kao zaklada naukovna, koja iznosi sada 380.923 for. 60 novč. Ova za-

klada je prvobitno sastojala iz 315.976 for. 38 novč., te je kamatami narasla na sadanju svotu od 380 923 for. 60 novč. Osim toga je druga zaklada vjerozakonska. Ali ova zaklada ima četiri grane, koje su nekada bile računane svaka za se, poslje su bile u jednom kupu uzete, a sada opet je izračunata svaka posebice. Ove zaklade imadu u glavnici, i to: Zaklada vjerozakonska provincijalne Hrvatske 634.665 for. 9 nč., onda zaklada vjerozakonska hrvatske Krajine ima 35.781 for. 57 nč., zatim zaklada seminaristička od biskupâ i kaptola god. 1853. utemeljena za bolju dotaciju sjemeništa 447.000 for., napokon zaklada grčko-katoličkog kaptola križevačkoga, koja je nastala g. 1806. iz razprodatih dobara Abacije S. Pulcheria i iznosi 58.434 for. 14 nč.

Sve dakle zaklade hrvatske pod upravom Ugarske sada nalazeće se, iznose u glavnici ukupno 1,576.804 for. 40 nč. Kamate od ovih zaklada po Ugarskoj utjerane, osim onih, koje bijahu svake godine autonomnoj vladi predane, iznose do konca godine 1879. svotu od 669.290 for. 52 nč., daklem ukupno glavnica i kamate 2,246.094 for. 92 nč., likvidacije ovih zaklada jurve je god. 1876. dovršena, te je dala rezultat, da su zaklade u glavnicah i kamatah onda iznosile ukupno 2,014.736 for. 11 nč., koji rezultat je onda ovdješnja kr. zem. vlada priznala. Sadanje regnikolarne deputacije nebijaše zadaća, novu likvidaciju praviti, već samo predaju likvidiranih zaklada urgirati, što je regnikolarna deputacija i vršila, te izposlovala, da će se zaklade neodvlačno predati; ali pošto su utjerane i u Ugarskoj za naplatu preoznačenog vjerozakonske zaklade duga uzapćene kamate u iznosu od 669.290 for. 52 nč. kompromisom za naplatu istog duga Ugarskoj ustupljene, to će se samo predati zakladne glavnice u iznosu od 1,574.804 for. 40 nč. s kamatami od 1. siečnja 1880. tekućimi. Sadašnji višak, koji se u svoti od 2,246.094 for. 92 nč. vrhu svote g. 1876. likvidirane pokazuje, dolazi od priraslih medjutim kamata.

Dočim držim, da sam ovime postupak regnikolarne deputacije dovoljno razložio i opravdao, i da se je mogao svaki osvjedočiti, da je sasvime na pravilnom temelju ova nagodba sklopljena, to ja nemogu drugo, nego da u visokoj kući preporučim, da ju primi. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Gjorgjević.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Visoki sabore! Pregovori, što su jih kraljevinski odbori za obnovu financijalne nagodbe vodili, najočiglednije posvjedočavaju, da ovakav odnošaj, kakav danas izmedju ove zemlje i kraljevine Ugarske postoji, nevodi prijateljskom snošaju i zajednici izmedju te dvie zemlje, nego je samo izvor svakovrstnih smutnja i neprilika. Izvještaj kraljevinskoga odbora pokazuje nam, da je mnogo teži posao bio oko razpravljanja onih pojmova, što su proiztekle iz različitog tumačenja tako zvanih nagodbenih zakona, nego li sama ova nagodba. Skoro se više razpravljalo i izravnavalo za ono, što je bilo u prošlosti, nego li za ono, što će biti u budućnosti.

Nagodba financijalna, kako ju sada kraljevinski odbor predlaže, po mom nemjerodavnom mnienju, nije vrstna, da odkloni to zlo za buduća vremena. Ako bi se i nadalje taki odnošaj utvrdio, novi priepori i supori radjali bi se i opet, jedna bi se strana kao i dosad tužila na „damnum emergens", a druga na „lucrum cessans", i tako bi ugovoreno bilo ono, što ni jedna strana neželi — vječiti nesporazum i zao razpoložaj, koji može u odsudnom trenutku zlim plodom da urodi.

Tko je istiniti prijatelj dobrih odnošaja medju narodima, taj mora oko toga nastojati, da ugovori, koji te odnošaje opredieljuju, budu što jednostavniji i jasniji. U ovom našem slučaju pak, kada se razpravlja odnošaj izmedju nas i Magjara, svaki iskren prijatelj prave zajednice, koja se neosniva na hegemoniji, već na bratskom sporazumku, mogao bi na to ići, da se ona sadanja prilika upotriebi, pa da se i jedni i drugi izvijemo iz onoga toli prepletenoga odnošaja, koji je i jednoj i drugoj strani samo na muku, nikako na boljak i napredak, pa da kako god izidjemo na čistinu, gdje bi nestalo svakoga oblačka, svakoga kamena za spoticanje naše.

Ja znam, da mi moramo voditi računa o položaju našem u ovoj monarkiji, i da nemožemo jednim mahom preko okvira državnoga sustava dovinuti se, da dodjemo prema Magjarom u takov položaj, u kakovu se nalaze oni, koji su s kime u prostom prijateljskom savezu i susjedstvu. Ja znam, da moramo snositi posljedice našega položaja, ali ja mogu ujedno i to da zamislim, da trojedna kraljevina može i u onakovu stanju pri sgodnih prilika, koje ju okružuju i prema razvitku svoje financijalne snage, da proširuje svoja narodna i državna prava i tako, da se što bliže primiče onomu žudjenomu cilju, koji sam malo prije spomenuo.

Danas mi se čini, da imademo priliku za takov jedan korak u napredak. Sam kraljevinski odbor nazirao je tu priliku, kad je pokušao da financijalnu nagodbu zasnuje na spojenju Krajine. Nema sumnje, da bi spojenjem krajiške uprave s provincijalom financijalna snaga ove zemlje porasla, kako je to kraljevinski odbor u svome nunciju razložio. No žalibože, kraljevinski odbor naš sustao je na prvom koraku, odmah, kako je na odpor naišao. Kaže se, da ima razloga u onoj bojazni magjarskoj, da nebi dobro bilo, kad bi se dopuštalo, da se različita pitanja u jednu razpravu povlače, te se s toga prihvatila devisa: jedan posao za drugim, najprije nagodba, pak onda utielovljenje Krajine.

Neka bi — „dato sed non concesso" — i tako bilo, ali onda se nameće pitanje, koji je razlog govorio za takov red: najprije pogodba, pa onda Krajina? Pitanje krajiško prezrelo je, kao što nam izvieštaj kraljevinskoga odbora kaže, „do same trulosti". Nikakva razloga daljemu obstanku Krajine nemože se naći. Okupacijom Bosne sbrisana je i sama sjenka takova razloga. Sve, ako bi po Gladstonu Austro-Ugarska „sebi ruke" iz Bosne povući

morala, to smo ipak osigurani, da se na granici našoj neće nikad povratiti stara turska vremena, koja bi izazvala potrebu, da se tamo oružano stražariti mora. Za same Magjare Krajina nikakve praktične vriednosti nema, i može jih samo kao nemila uspomena iz prošlosti uznemiravati. Sve, dakle govori, za brzo riešenje toga pitanja i kad se pri tom u obzir uzme, da sada na čelu ove zemlje imamo bana, za koga se na sve strane tvrdi, da uživa povjerenje kod svih faktora, koji su mjerodavni u tomu pitanju, onda se sbilja nemože razumieti: zašto se to pitanje nije riešilo prije nagodbe, kad je izvjestno, da bi se time ujednostručio posao, da bi se prištednjom dobilo i da bi tada mnogi žalac ostao? Zašto? Ja neću da dadem odgovora na to pitanje, nego ću se obazrieti još na jednu okolnost. Po mome mnienju, gospodo, ni onaj jedini razlog, koji su Magjari naveli, kada nehtjedoše dopustiti, da se ona nagodba zasnuje na spojenju Krajine, onaj razlog, po kome nebi dobro bilo, da se različita pitanja u jednu razpravu povlače, ni taj razlog u onom slučaju ne stoji, ma da se regnikolarna deputacija naša, kako se iz izvieštaja vidi, tomu razlogu poklonila. Pitanje financijalno obuhvaća sve grane javnoga života. Ono se nezove badava „nervus rerum“, i mi se pri svakom pitanju uvjeravamo, koliko se mnogo moramo, da obaziremo na taj „nervus“. Proračunske razprave, koje se po parlamentih, pa i ovdje kod nas, vode, svjedoče dovoljno, da financijalna pitanja u tiesnoj svezi stoje sa cielim životom i obstankom narodnim. Nije čudo dakle, što je kraljevinski odbor naš došao na tu misao, da u razpravu o financijskoj nagodbi uplete naravnim tokom i pitanje o utielovljenju Krajine, ali je čudo što je odmah od toga odustao na jedan razlog s protivne strane, koji bi u svakom drugom, samo ne u ovom slučaju, mogao mjesta imati.

Ako čitavu stvar samo malo oštrije na oko uzmemo, mi ćemo se uvjeriti, da se sami Magjari pored onog svog razloga nisu žacali, da baš pitanje o spojitbi Krajine upletu u ovu nagodbenu razpravu. Samo što su oni to učinili na svoj način i vješto okrenuli koplje proti nam. Mi vidimo, da se ova razprava vodi pod nekim pritiskom, kojeg je veleučeni g. dr. Vojnović karakterisao kao „Zwangslage“. Ja bih većma volio, da se ta svetčana obećanja o spojenju Krajine nisu baš u ovo vrieme dogodila, da je i sam glavni zapovjednik krajiški svoj oproštaj sa graničari odgodio malo na kašnje vrieme. Tada bi se i u ovoj vis. kući možda objektivnije razpravljalo ob ovoj zak. osnovi, koja nam ovdje predleži i vriednost njezina jasnije bi nam se prikazala, nego sad pod zastavom utjelovljenja krajiškog.

Po svem dakle, sve i kad nebi o štetonosnosti ove nagodbe bio osvjedočen, sam način taj, kako se inscenira, dovoljan bi bio, da me u brigu baci. Magjari neće da razpravljaju financ. nagodbu u svezi sa pitanjem o utjelovljenju Krajine, oni neće da dozvole spojitbu Krajine prije nagodbe, a medjutim pokazuju ju i mašu nam njome iz daleka, kao što su nam onim „bielim listom“ mahali. Sve me to, gospodo, podkrepljuje u mišljenju, da je Magjarom zbilja jako stalo do ovakove nagodbe i da ju oni od nas kao neki predujam zahtjevaju.

Gospodo moja! U politici nije dobro predujmljivati, osobito mi Slaveni nismo sretni i imali smo u tom pogledu gorka izkustva. Sama velika Rusija, koja je Bismarku predujmljivala, kad je ovaj u dva rata gradio njemačko carstvo, a ona mu na straži kao rezerva stajala, ta velika Rusija izkusila je na berlinskom kongresu, koliko je nesigurno predujmljivanje. Što je pak moćna Rusija mogla, to nemogu manji narodi. Nemožemo naime mi, a da ujedno time neizložimo opasnosti svukoliku budućnost našu. Ova je zemlja toliko u krvi i novcu žrtava priniela, da sbilja više nema šta davati.

Ako sve to nije dosta, da nam se povjerovati i sa spojenjem Krajine u susret izaći može, onda neće nikad dosta biti, i onda i onaj, koji dosad nije znao, može znati, na čem smo u ovoj monarkiji.

Ja se izražavam i glasovati ću proti ovoj podnešenoj nam osnovi, glasovati ću kao Srbin i zastupnik onoga naroda ove zemlje, koji takodjer grca pod teretom svakovrstnih nameta i koji od nas olakšice očekuje, al koje mu olakšice na ovakav način nećemo pružiti moći.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. barun Rukavina.

Barun **Gjuro Rukavina**: Ja nebi bio govorio, da nije g. dr. Starčević u kratko naznačio stanovište stranke prava samo u svoje ime.

Ja nisam baš bezuvjetan protivnik kakve zajednice medju Ugarskom i Hrvatskom, što sam takodjer već dokazao.

Prije rata austro-pruskoga od g. 1866. pristao sam ja na ona pitanja, kako su se onda stavljala, naime kada se je onda govorilo i radilo o bratskoj svezi Hrvatske i Ugarske, kada je bio bieli list za Hrvatsku još otvoren, i kada se je radilo o tom, da mi u zajedničku borbu stupimo proti našim zajedničkim neprijateljem u Beču. Samo u tome pristao sam ja uz Magjare, kako prije rekoh, i bio sam i iskren.

Nu, nastala su druga vremena. Poslje austro-pruskog rata, nagodili su se Magjari s Austrijom bez nas Hrvata i u naše ime. Bieli list se je načrčkao proti dostojanstvu kraljevine Hrvatske. Kralj se je krunisao i za Hrvatsku a Hrvata nije bilo kod toga krunisanja, jer ban Šokčević nije bio vlastan narod zastupati. Počelo se je onda raditi o gospodarstvu Magjara nad Hrvati. A kojim se načinom to radilo, evo sliedećih dogodjaja: Oktroirao se izborni red; nije čitava Hrvatska, koja bi za onda ve[illegible] mogla zastupati narod, pozvana; pak se porodila n[illegible] kakva sveza, koja ni najmanje dostojanstvu Hrvatsk[illegible] odgovara, niti nam kakvu korist nosi, i moglo bi se re[illegible]

da je jedan dio Hrvatske pod upravom jednog magjarskog činovnika podvržen, a ne da imade hrvatski ustav.

Ako se dakle povriedjuje hrvatski narod, to ja mislim, da mi polag moga osvjedočenja nije preostalo drugo, nego da pristupim stranci prava, koja hoće uzpostaviti hrvatska prava, odnosno pobuditi hrvatsku sviest i ćud za narodno dostojanstvo. Ja mislim, da se tomu nemože opirati nijedan Hrvat. A čudim se, da se ta stranka od tako zvane hrvatske vlade i narodne stranke progoni i porugi izvrgava, i da svi, koji se Hrvatima osjećaju, nepristupe stranci prava. Jer, ako stranka prava u nekih nuzgrednih pitanjih nije komu po ćudi, neka pristupi k njoj, i neka ju u drugih pitanjih na pravi put uputi.

Kao pristaša stranke prava, ja ovu nagodbu s Ugarskom takodjer i u svoje ime nezakonitom izjaviti moram. A da bi ja i stranka prava u savez s Ugarskom stupiti hotili, mislim, da bi to samo onda bilo moguće, kada bi mi imali samostalne financije, i ravnopravan glas u svih zajedničkih pitanjih, akoprem nema nade, da će Ugarska na to pristati.

U razpravu same nagode neću uticati, pošto su se već vještiji govornici proti tome izrazili. Rekoh. (Živio na ljevici.)

Predsjednik: Ja mislim, visoka kućo, da je za danas dosta.

Ja dižem današnju sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 satih prije podne sa današnjim dnevnim redom.

(Svršetak u $1^1/_4$ sata poslije podne.)

*

Šestdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 18. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom drugoga saborskoga podpredsjednika Petra Horvata.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Nastavak glavne razprave o financijalnoj nagodbi.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 17. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 69 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje sliedeće na sabor stigle podneske:

Br. 437 sab. Zastupstvo slob. i kr. grada Bjelovara moli, da se ovlasti kr. zemaljska vlada, da otvorenje V. razreda višjega gimnazija odredi početkom školske godine 1880./1. na trošak zemlje.

Br. 438 sab. Molba obćinara i sugradjana trgovišta Irig, da se globarenju od strane kr. podžupanije u Rumi na put stane.

Obadva podneska dostaviti će se odboru peticionalnomu.

Prešlo se zatim na dnevni red i uzeto u razpravu izviešće verifikacionalnoga odbora, te su po predlogu odborovu proglašeni ovjerovljenimi sliedeći članovi sabora: preuzv. grof Petar Pejacsevich Virovitički, Dragutin grof Eltz, Teodor grof Drašković, Rihard grof Sermage, Rudolf grof Erdődy Monyokőreški, Stjepan grof Erdődy, Pavao grof Pejacsevich, Mirko Kršnjavi, Ognjoslav Utješenović, Ivan grof Drašković i narodni zastupnik kotara pakračkoga Ivan Bartolović.

Nakon toga nastavljena je debata o zakonskoj osnovi o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe i pošto je podulje potrajala, zaključi predsjednik sjednicu u $1^1/_4$ sati poslije podne i ureče buduću za sutra 10 sati prije podne; na dnevnom redu nastavak današnje debate zakonske osnove o financijalnoj nagodbi.

Petar Horvat v. r. — **Steković** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve opazke proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto opazke nema, to se zapisnik ovjerovljuje.

Za danas nije nikakav podnesak stigao na ovaj visoki sabor.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak generalne debate o financijalnoj nagodbi

Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Govoreći ja o predmetu na dnevnom redu stojećem, te govoreći zanj dolazim već po tom u položaj, da se osvrćem na prigovore, koji su proti ovoj zak. osnovi iznešeni, te ostavljajuć dakako potanje i podpunije razglabanje i oprovrgavanje onih prigovora na to pozvanomu gosp. izvjestitelju neću ipak propustiti, smatrajući to donekle za svoju dužnost kao član bivše kraljevinske deputacije, da i ja sa svoje strane one prigovore, koje sam čuo, recenziram i kritici podvrgnem.

Tu se imadem ponajprije osvrtati na ono, što je izvolio g. dr. conte Vojnović proti ovoj osnovi naprvo donieti. (Glasovi: Čujmo!) G. dr. conte Vojnović zauze

e napram ovoj zakonskoj osnovi posebno neko stanovište napadajuć ovu osnovu sa više stvarnih razloga, na koje ću se ja s veće strane osvrtati, a prigovarajuć ne toliko samoj osnovi, nego dotičnomu postupanju kraljevinskoga odbora, jer se njegova argumentacija može dieliti na dvie poglavite stranke. Posluživši se on naime u prvoj strani sa, da tako reknem, sliedeći njegovo umovanje, argumenti vadjenimi iz strategije, služio se je u drugom dielu, odnosećem se na naglašeni sa njegove strane ideal, argumenti, tako rekuć, filozofičkimi.

Ponajprije budi u obće kazano, da mi se čini, da je veći dio govora g. dr. Vojnovića imao zadatak onaj, ne toliko da prosudjuje osnovu, kako je ovdje predložena, ne toliko da iz same nje vadi razloge proti njoj, nego, da opravdava svoj postupak kraljevinskoga odbora, dakako datirajuć od prije postanka ove zak. osnove, ponanji pako dio govora g. dra. conte Vojnovića odnosi se na stvarno razglabanje ovoga predmeta. Iz obćenitog ovog gledišta vadit ću ja najprije onaj prigovor, kojeg uvrštujem u red prigovora, kako sam kazao, strategičkih ili tehničkih, jer je g. dr. conte Vojnović naglasio, da u poziciji kraljevinskoga odbora, s koje je imao poraziti, u onoj poziciji, u onom njegovu položaju, da su bile dvie tvrdjave, odnosno jedna tvrdjava i jedna tvrdjavica, ali koje obje bijahu po kraljevinskom odboru napuštene, pak onda uslied toga da je nastao onaj rezultat, koji osudjuje g. dr. conte Vojnović.

Da ja za jedan momenat stupim na polje ono, koje je u tom pogledu izvolio zauzeti gosp. dr. conte Vojnović, na polje najme strategičkog razmatranja, ja ću ponajprije kazati jedno, što mi dakako nije iz neposrednog znanja ili izkustva poznato, ali mi je poznato u toliko, jer je javna i obće prihvaćena istina, da imade u vojničtvu i kod vojske tako zvani „ordre de bataille“ za mobilizaciju, koja mora ostati u strogoj tajnosti s toga, jer označuje cielo stanje i sve pojedinosti dotične ratobornosti, ali sadržavati može i ono što nije uputno vazda na sve strane iznieti na javnost slabije naime strane dotične one ratobornosti. Kada je izvolio g. dr. conte Vojnović sa gledišta strategičkog, i to višeg strategičkog, kritizovati postupak kraljevinskog odbora, nije smio iz vida pustiti i ovaj aksiom, pak pitati najprije sebe, je li uputno, je li danas uputno doći do označivanja ove ili one tvrdjavice, pak tim pristupnim učiniti ovo pitanje razsudjenju svakog, pa omogućiti, da se ocieni sav položaj do najmanje pojedinosti te o tom izreče sud. Ja bi rekao, da bi možda u tom pogledu uputnije bilo, kada g. dr. conte Vojnović ovom svojom inicijativom nebi bio otvorio put na razglabanje, za ocienjivanje onih po njemu tako nazvanih tvrdja i tvrdjavica, ali usljed toga, što je izvolio gosp. dr. conte Vojnović ove dvie pozicije tako obilježiti, biti ću tako slobodan, da ću se i ja na nje obzrievati uz onu dakako rezervu, koju mi nalaže delikatnost samoga predmeta, kako sam ju ja prije naglašivao. Nu prije nego to učinim, moram da iz govora velecienjenog g. dra. conte Vojnovića izvadim jednu stavku, na koju je on veliki moment položio i to je ta stavka, gdje je izvolio g. dr. conte Vojnović kazati, a napose ću se ja kašnje na to osvrnuti, gdje je izvolio kazati, da položaj naš, a napose situacija kod sklapanja ove nagodbe, da nije bila drugo nego „Zwangslage“, pa ja odtuda vadim, i to podpunim pravom vadim ono, da je g. dr. conte Vojnović time i osudjivao nastojanje bud jedne bud druge stranke, dotičnu protustranku staviti u takov „Zwangslage“ jer kada nebi tako bilo, nebi smio i nebi mogao odtuda izvadjivati inprobacijah svojih. Kada to stoji, onda će mi dopustiti g. dr. conte Vojnović, da ona njegova tvrdja i tvrdjavica nemogu imati dalnjeg i drugog dosega, nego samo dotle i u toliko, u koliko bi bio u stanju, da protustranku, onu stranku, koja je imala s nami ugovarati, stavi u položaj takov, gdje mora popustiti ili gdje mora pitati se, da li je u obće uputno popustiti ili mak tjerati na konac. Ovo, ja bi rekao, slična joj je „Zwangslage“ onako, kao jaje jajetu, a iz samog umovanja g. dr. conte Vojnovića naći će se lasno argumenta, po kojih se ovakav postupak mora već a priori osuditi i perhorescirati. Nu kako se imade s tim fortom, s tom tvrdjavicom. Po mnienju g. dra. conte Vojnovića prva i najglavnija tvrdja bila je ta, koju je imao kraljevinski odbor naći u programu stranke i kojemu se je odazvala u prvom svom nunciju i taj je sastojao u tom, po izreci g. dra. conte Vojnovića, da pitanje o spojitbi Krajine izpostavi poput „conditio sine qua non“ i samo pod taj uvjet, da se upušta u dalnje dogovaranje. To je bila prva tvrdjava. Ovo se pitanje može iz dvojakog gledišta promatrati, na koliko se naime pita za svrhu, koja tu leži, za nastojanje, koje ide za tim, da se što postizava i na koliko se imade prosuditi kano sredstvo. Što se svrhe tiče, što se želje tiče, što se tiče prava o koje je ovo pitanje osnovano, tuj nema razlike medju nijednim članom, medju nijednom strankom ove vis. kuće. Tu dakle valja onu tvrdjavu g. dra. conte Vojnovića prosudjivati poput sredstva, kako je on izvolio navesti, poput sredstva, da se postigne svrha, koja je identična s ovim sredstvom t. j. g. dr. conte Vojnović rekao je, da se dobije Krajina, treba riskirati samu nagodbu, treba riskirati samu Krajinu, onda ćemo dobiti Krajinu.

G. dr. conte Vojnović izvolio je kazati, a meni se čini, da se je tu možda izrazio drugačije nego je htio, da se izrazi, jer nebi mogao vjerovati, da je u onaj čas u istinu svojimi riečmi tumačio ono, što misli, — ali kazao je svakako to, što ću evo navesti, da ga je bilo strah, kada se dogovori nisu o krajiškom pitanju razbili, da se više neće o čem razbiti.

Kako velim, ja držim, da su ove rieči možda u protimbi sa samim mnienjem i samimi nazori g. dra. conte Vojnovića i da je on možda inako htio kazati, nego li je kazao, nu postavljajuć se, kao što često običaje g. dr.

Vojnović, postavljati se na protivno stanovište, postavljajuć se, velim, za momenat na njegovo stanovište, moram kazati, da kako poznajem razpoloženje zemlje, kako poznajem razpoloženje naroda i njegovih pouzdanika, koji su imali tu djelovati, da nije nikomu moglo biti, niti smjelo biti svrhom, da se dogovori razbiju, nego je morala biti svrha, da se dogovori privedu čim bolje dobroj i koristnoj svrsi. Oko toga dakle imalo se je raditi, a kada je koga imalo biti strah u tom pogledu, to ga je moglo biti samo onda strah, kada se je imalo bojati, da će se dogovori razbiti. Kada velim „strah", to molim, da se to uzme tako, da situacija, koja bi odtuda nastala — to će mi sam g. dr. conte Vojnović dopustiti — bila bi veoma ozbiljna, a u ovakovih pitanjih bez skrajnje potrebe izazvati krizu i preozbiljnu situaciju, i ja bih rekao, tu odgovornost nesmije nitko na se uzeti.

Glede samoga domaha ove tvrdjave, kada bi se naime pitanje o spojenju vojničke krajine kao „conditio sine qua non" postavilo bilo, imadem kazati, da onaj uspjeh, koji je mogao odtuda nastati i koji bi se možda mogao uzeti iz onih rieči g. dr. conte Vojnovića, kao namjeravani uspjeh, da se je onaj uspjeh lasno postići mogao, uspjeh naime taj, da su se mogli dogovori razbiti. Je li pako svrha, koja je identična s ovim sredstvom, je li svrha utjelovljenje Krajine i svrha privesti nagodbu na stepen, kako odgovara potrebam jednog i drugog faktora, ta se svrha ovakovim postupkom, ja bi rekao, nebi bila polučila.

Gosp. dr. conte Vojnović, ubrajajuć u zasluge kraljevinskomu odboru, da je, stojeć na temelju programa i na temelju adrese u svom nunciju, zahtievao cjelokupnost, predbacuju mu, da je kašnje tu cjelokupnost domovine napustio.

Ja bih rekao, da kraljevinski odbor nije to imao zagovarati za to, jer je to bio sastavni dio programa ili adrese, nego za to, jer je to opravdana želja cieloga naroda, jer je to u pravu i zakonu osnovana i pravedna želja naroda. A nije toga kraljevinski odbor napustio, jer za dokazati ovo, morao bi uzeti g. dr. Vojnović, da on dokazuje, da je sada spojenje Krajine udaljenije, nego je bilo prije ugovora, pak bi morao dokazati ili bar pokušati dokazati, da bi se to s njegovimi sredstvi bilo prije polučilo, nego li će se sada polučiti. U jednom i drugom pogledu gosp. dr. conte Vojnović zaostao je sa dokazi, a kad se stavlja na podlogu nevjerovanja, na podlogu nepouzdanja, biti će dovoljno prama tomu pokazati na faktum, koji se mora priznati, da je utjelovljenje Krajine danas pitanje od nekog samog kratkog vremena viseće.

Gosp. dr. conte Vojnović izvolio je iza toga navesti drugu tvrdjavicu, podredjujuć glede svoje važnosti ovu, kako on veli tvrdjavicu onoj prvoj tvrdji, pa veli, da je ova druga tvrdjavica sastojala u tako zvanih krajiških proventih, to jest on veli: krajiški proventi bili su već s toga od vele važnog upliva na cielo ovo pitanje, jer je u tih krajiških proventih faktično spojenje nalazilo svoj simbol, a mi, kraljevinski odbor, napustivši krajiške provente, da smo time zadnji kamenčak za spojitbu napustili. Da se malo osvrnem na ovaj navod.

Kraljevinski odbor imao je, a to mu je bio ne samo eminentan, nego, da tako reknem, i ekskluzivan zadatak, imao je obnoviti financijalnu nagodbu. Obnova financijalne nagodbe obuhvaća one ustanove, koje se odnose na riešavanje pitanja, kako se imade sa državnimi prihodi u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, u pogledu dieljenja njihova za pokrivanje autonomnoga našega budgeta i u pogledu pridonašanja našega k zajedničkim izdatkom. Kraljevinski odbor morao je tu, na koliko se ovo pitanje odnosi pro futuro — a nagodba nije se niti mogla odnositi na drugo, nego pro futuro — i na to, kako će od sklopljenja nagode bivati sa dohodci javnimi i njihovom djelitbom, — biti na čistu o cielom stanju stvari i o svem onom, što se u tom pogledu može subsumirati pod javne prihode i o mogućem uspjehu u pogledu djelitbe ovih javnih prihoda.

Meni se čini, premda je stvar javno i obće poznata, ipak mi se čini, a to mi se čini usljed toga, jer sam čuo razne u tom pogledu podatke, koji me uprav na to navadjaju, da se sama jezgra financijalne nagodbe i sama jezgra dotičnoga dogovaranja još neshvaća onako, kako bi se morala shvaćati. Tu se naime pušta iz vida ono, da konkurirajuć dva faktora, imadu ustanoviti razmjerje, u kojem se imadu dieliti prihodi na zajedničke i autonomne izdatke. Nema dvojbe, da je dotična brojka, po kojoj se imadu dieliti ti prihodi, od najveće važnosti, jer je stvar veoma odlučna, ako se diele prihodi sa razmjerjem od 45 na 55 ili od 40 na 60 ili od 50 na 50% itd. Već samo ustanovljenje ovoga razmjerja moglo je odvisiti samo od obostranoga sporazumljenja, pak će mi dopustiti gosp. dr. conte Vojnović, da sav spas, sav interes naše domovine u financijalnom pogledu nije mogao ležati samo u tom, što nabrajamo sve naše prihode, jer smo mi mogli uz veće prihode ipak manje dobivati za onaj slučaj, kada bi ono percentualno razmjerje glede te djelitbe bilo drugačije utanačeno. Kada bi mi mjesto 45 dobivali 44 ili 43, te bi imali bog zna koliko vrsta prihoda, to već u tom leži neka, ja bi rekao, arhimedička točka, koja svoj regulatorni upliv pokazuje na sve grane i na cielovitost financijalnoga diela nagodbe. Ovo je glavna točka, visina naime procenta, ovo je jedini regulator, po kojem se može mjeriti visina prihoda, po kojem se može mjeriti dotična koristonosnost financijalne nagodbe.

Kada tako, onda sa gledišta financijalnoga, sa gledišta financijalnoga probitka i financijalnoga uštrba nije istina, da bi u napuštanju onih tako zvanih krajiških prihoda „pro futuro" ležao kakav nazadak financijalni, ako li se ovo izjednačuje sa percentualnim razmjerom, a

obratno financijalna korist nebi ležala u tom, kada bi se prihodi opet ekviparirali i tako rekuć paralizovali s manjim procentualnim razmjerom. S financijalnoga gledišta dakle tu nema prigovora; ali nije g. dr. conte Vojnović toliko izmetnuo svoje prigovore s financijalnoga gledišta, koliko sa gledišta državno-pravnoga, sa gledišta političkoga, sa gledišta teoretičnoga u pogledu našega postupka. Ali tu nema g. dr. conte Vojnović pravo, jer nije istina, da u napuštanju krajiških proventa „pro futuro" leži priznanje našega neprava „pro praeterito", a nije ni to istina, da pošto smo mi, stojeći na temelju nagodbenoga zakona zahtievali i do kraja ostali na stanovištu onom, da nas idu krajiški proventi „pro praeterito", da bi odtuda nastao logički postulat, da smo već zato mogli i morali te provente zahtievati i „pro futuro".

Krajiški proventi, što već u samom imenu leži, dolaze iz onoga diela naše domovine, koji do danas još s nami u upravi i zakonodavstvu spojen nije, u pogledu njihove proveniencije nije dakle moći kazati, da bi mi mogli „pro futuro" izvadjati pravo na njih, van na temelju obostranog privoljenja, na temelju ugovora. Ali ću sjetiti g. dra. conte Vojnovića, glede onoga regulatora, koji leži u dotičnoj percentuaciji, pak ću ga pitati, ako nema iz financijalnoga gledišta u tom pitanju niti nazadka niti uštrba, nego se ovo pitanje riešava po onom percentualnom regulatoru, pitat ću ga, gdje leži ta tolika izdašnost njegove tvrdjavice, gdje leži ovo, da napustiv prvu tvrdjavu, stojeći u ovoj situaciji, zahtjevajuć i „pro futuro" krajiške provente, da bi mi što više polučili? Ja neznam, što si g. dr. conte Vojnović pod tim predstavlja.

Nu, ako razabirem njegove želje iz njegova govora i ako jih napose svadjam na točke one, koje je izvolio uzeti iz programa, odnoseće se na samostalnost financijalne uprave, onda ja moram priznati, da ja u ovom i u ovakovu zahtjevu nemogu nazrieti niti nemogu pojmiti niti dokučiti onu silnu neoborivost, kojom bi ja mogao ovakav zahtjev nazvati tvrdjavom, ja bi rekao, da nije niti tvrdjavica.

G. dr. conte Vojnović kao drugu točku, kojoj se je iznevjerio kraljevinski odbor, naglasuje samostalnost financijalne uprave, pa se tu sastaje sa drugim jednim cienjenim predgovornikom g. dr. Vrbanićem, koji takodjer prigovara kraljevinskomu odboru, što je napustio ovu točku. Pitanje ovo svakako je samo po sebi jako važno, pa usljed toga moram jako žaliti, da od g. dra. conte Vojnovića nisam čuo ni jedne rieči, kako si on predstavlja tu samostalnu upravu. Isto tako čuo sam i od g. dra. Vrbanića veoma malo, kako si on ono pitanje predstavlja. Gosp. dr. Vrbanić — da se za jedan časak upustim u oprovrgavanje njegova umovanja — izvolio je kazati, da u pogledu financija ili rukovodjenja financija — da se obćenitim izrazom poslužim — da nam se je ili mogla predati financijalna uprava i zakonodavstvo, ili nam se je mogla predati uprava bez zakonodavstva, ili financijalna uprava mogla ostati onako, kako jest. Tu dakle gosp. dr. Vrbanić izcrpljuje sve mogućnosti, po kojih bi se ovo pitanje moglo riešiti, premda je iz vida pustio jednu četvrtu mogućnost, po svoj prilici zato, jer je sasvim umjestno držao, da se ona sama po sebi i „a priori" izključuje, i ta četvrta alternativa bila bi ona, kada bi mi dobili financijalnu samostalnost u zakonodavstvu, nu nebi dobili uprave — a s ovom se alternativom dakako neću ni baviti.

Kako li g. dr Vrbanić razumieva financijalnu upravu sa zakonodavstvom? Po svoj prilici onako, kako se u obće razumievati može: da bi mi imali posve samostalne financije, usljed toga da bi morali imati svoj vlastiti državni budget i regulirani odnošaj prama centrumu, nu onda dakako nema više one točke zajedničke prama kraljevini Ugarskoj, nego bi mi stigli u onaj položaj, gdje bi mi neposredno upravljajuć svojimi financijami i neposredno donašajuć zakone glede samih tih financija i glede utanačivanja i stvaranja prihoda i diela prihoda, došli u onaj položaj, da se imamo sami neposredno prama centrumu odlučiti, ono, što se veli njemački, „auseinandersetzen".

S ovom alternativom, koju je naveo g. dr. Vrbanić nije mi se baviti, niti mi je na nju reflektirati, jer nije moguće po ovom sustavu i jer predpolaže sustav, kojega danas u Austro-Ugarskoj nema. Ja ću se baviti samo onim pitanjem, kojim se je izvolio baviti g. dr. Vrbanić, pak je kazao, da bi on bio za financijalnu upravu samostalnu, ali ne u prenešenom djelokrugu. Neka mi oprosti g. dr. Vrbanić, ja ni toga nerazumijem. Dok je financijalno zakonodavstvo zajedničko, dok ono svoga vidivoga nosioca ima u svom zajedničkom saboru, dotle naša samostalnost uprave finacijalne nemože imati smisla, jer pitam, kako bi se, da reknem, tad imali imati naši odnošaji naprama našim saveznikom, naprama financijalnomu zakonodavstvu? Nemajući zakonodavstva financijalnoga, mi bi bili a priori izvan mogućnosti uticati ovdje i na ovom mjestu u ova pitanja, mi bi dobivali zajedničke gotove zakone, o porezu i o onih prihodih, i o načinu, kako se imadu ovi dobavljati, a uprava dotična bila bi naša; tu bi dakle svakako moralo predhoditi lučenje ovoga pitanja u pogledu stanovišta dodirne točke u toliko, što bi morao neki kontigent već a priori biti označen, kojega će financijalni zajednički ministar, dobivajuć na temelju zajedničkoga zakonodavstva zajedničke prihode, od nas dobivati, dočim bi mi ostatkom sami razpolagali, i sami ga obraćali na naše autonomne svrhe. Ali gdje bi tada bila ta dodirna točka, koja bi uvjek morala obstojati kod zdravoga financijalnoga gospodarenja, jer bi naša domovina, imajuć svoju upravu, svakako dolazila u dodir sa zakonodavstvom?

Predstavlja li si pako dr. Vrbanić podpunu samostalnu upravu posve odlučenu od dodira sa zakonodavstvom, ja bi mu na to rekao, da se jedno s drugim neda

spojiti, neda pojmiti. A kada je tomu tako, onda svaka uprava, makar to opisivali kako mu drago, svaka uprava, nemajuć zakonodavstva, svaka uprava, pa makar bila i lučena, bila bi uprava više manje u prenešenom djelokrugu.

G. dr. conte Vojnović — da se opet vratim na ono, što je izvolio kazati — dolazi do treće točke, do veoma važne točke, ili kako je izvolio kazati, do trećega štadija postupka kraljevinskoga odbora, tako zvanoga kompromisa, pak napadajuć taj krompromis, iznosi veoma pretežnih argumenata, na koliko jim je on važnost dati izvolio, tako, da si smatram svakako svojom dužnošću ovdje malko na dno tih njegovih argumenata zaviriti.

Gosp. dr. conte Vojnović prigovara kompromisu, a veli, da je sadržaj njegov poznat. To dakako moram podpunim pravom predpolagati. On prigovara kompromisu dvoje: Prvo veli, da smo mi u kompromisu, dotično, da je bila u kompromisu priznata tražbina, upravljena proti našim zakladam i to tražbina onakova, koja nije opravdana, za koju nema izprave, niti naslova, za koju nije vjerojatno, da bi vjerovnik imao pravo utjerati ju, koja nikako nemože biti tražbina Ugarske, tražbina, koja nije sama po sebi prikladna da služi materijalom za ovaj kompromis, pak veli, da će svaki privatnik, kada se radi o prenosu kakove tražbine, ponajprije zahtievati dotičnu izpravu, a spominje onda odmah iza toga, da je dotični gospodin financijalni činovnik, koji je dolazio na obavještenje kraljevinskoga odbora, kazao da je vidio carsku molbu, koja je naredila one predujmove, u svoje vrieme dane zakladam, pa koja je odredila, da se imadu davati poput predujma, nu da nezna, gdje danas postoji, pa ostavljajuć onu opazku g. dr. Vojnovića sa onimi njegovimi, iz privatnoga prava, iz opreznosti privatnoga čovjeka vadjenimi argumenti, naime, da se ponajprije mora znati za izpravu, ja bih reko, da je g. dr. conte Vojnović htio kazati, da nema o tom onako crno na bielom napisane izprave, kojom bi mogla kraljevina Ugarska pred kakovim sudom dati obsuditi dotičnu zakladu našu na povratak onoga predujma. Ja bi rekao, istina, nema obveznice, koja bi glasila: „Mi podpisani obvezujemo se itd.“ (Dr. Vojnović: Jest, carska naredba!) Molim, neka mi oprosti g. dr. Vojnović, stvar nije posve onakova, kako ju je izvolio nacrtati. U vremenu od g. 1850. pa do god. 1860 i kašnje, onda, do god. 1867. a napose u periodi onoj za absolutne vlade od 1850. do 1860. i 1861. znati će i znade g. dr. conte Vojnović, da je glavna ideja sadašnjega državnoga sustava sastojala u tom, da se imovina i u obće agende političke i administrativne i pravosudne, u obće državni život ili život svih sastavina državnih, da se centralizuje, da se spoji, da se usredotoči. Tako je bilo i sa zakladami ne samo našimi nego u obće sa svimi zakladami, pak su se ove zaklade rukovodile po dotičnih centralnih organih, sadašnjem financijalnom ministarstvu, kako se je onda zvala, carevine austrijske. Buduć tada po onom sustavu nebijaše zakonodavstva onakova, kakova danas imade, a buduć nije sam financijalni ministar bio onaj, koji je nosio ili smio u sebi usredotočiti dotičnu vlast razpolaganja, to nema dvojbe, da se nije smjela nijedna errogacija, nijedan izdatak učiniti bez dotične upravo izključivo mjerodavne volje. (Glasovi: Tako je!) Nema dvojbe dakle, da je morala — makar je i nije vidio gosp. dr. conte Vojnović — da je morala postojati carska naredba, koja je odredila, da se imadu našim zakladam u svrhu naših kulturnih zadataka, u svrhu dotičnih ovim namienjenih zavoda, dati dotični predplatci, za koje veli dr. conte Vojnović, da nisu bili dani poput predujmova. Ja bih rekao, da se ovo nesmije predpostaviti, pa kada se nesmije predpostavljati, nije se niti predpostavljalo, jer je g. dr. Vojnović zaboravio i iz vida pustio daljnji razvoj ovoga pitanja i sve ovamo spadajuće činjenice. Tako je pustio iz vida, da smo mi — kraljevinski odbor — dobili podpunu obavjest, kako se je bilo postupalo s timi predplatami, da bijahu poput predujmova vodjene. da jih je tako našla g. 1867. u podatcih centralnog državnog računovodstva, gdje su bili ti predujmovi ubilježeni kao passivum tih zaklada, odnosno kao aktivum državnog centruma. I tako je stajao odnošaj do god. 1867.

Veli g. dr. conte Vojnović — da se još bavimo sa pitanjem kompromisa, jer je to svakako najslavnija točka njegove argumentacije — da smo mi s valjanimi našimi tražbinami kompensirali tražbine onakove, koje nestoje. Na to sam već odgovorio, da mi time, što smo u obće uzeli u kompenzaciju i protutražbinu, da smo time priznali onu protutražbinu kano postojeću samo u toliko, u koliko ju uzesmo u preboj, te inako shvaćanje i tumačenje bilo bi protivno pojmu kompenzacije, kako se ima shvatiti po privatnom pravu, jer dok u štadiju dogovorâ jedan od dvajuh dogovaratelja stavlja tražbinu, koju drugi poriče, a opet onaj drugi stavlja tražbinu, koju opet onaj poriče, to su oba na stanovištu posve negativnom. Nu, kada se dolazi do toga, da se one tražbine zajedno metnu na vagu, da se one tražbine uzporedjuju, da se one tražbine jedna s drugom obračunavaju, onda neleži samo ono unutri, što dr. conte Vojnović vadi, da se time priznaje sa naše strane ona tražbina, nego leži i to, da se time i s one strane priznaje naša tražbina, dakle koliko god valja ovaj argumenat za jednu stranku, toliko valja i za drugu, pa ako je g. dru. Vojnoviću stalo do pobjede teoretičkoga načela, to su tim spašeni, rekao bi, krajiški prihodi „pro praeterito“, jer bijahu poput aktivnoga faktora uzimani za podlogu medjusobnomu izravnanju usljed kojega su krajiški proventi isto tako priznati bili, kako su bili prije poricani.

Veli gosp. dr. conte Vojnović, da je ova nagodba u obće „reformatio in pejus“, jer veli, izgubili smo krajiške prihode i vratili smo se opet na paušalizaciju te da nema onoga govornika, koji bi u obće mogao pokazati

akovu korist u ovoj nagodbi. Ja bi rekao — neka mi prosti g. dr. conte Vojnović — tu stoji samo mnienje proti mnienju, a najposlje in ultima linea, imadu tu doći na agu razlozi, jer kad bi tuj samo već mnienje mjerolavnim bilo, pa on kaže, da je to zato „reformatio in ejus", jer on tako misli, onda ja ću mu na to reći, da a opet protivno mislim. Što se tiče krajiških proventa, netreba da se napose na nje osvrćem, jer sam o njih ovorio malo prije, a što se tiče paušalizacije, što je izolio g. dr. conte Vojnović navesti kao izdašan argumenat, pa kaže, da smo nazadovali, jer smo se vratili a ono, što je već bilo, te svaka paušalizacija da je poodba na sreću, tu bih ja rekao, da što se tiče onoga rigovora, da smo se vratili na paušalizaciju, da je ovaj rigovor sam po sebi u ovakovoj formi enunciran, neravedan, jer je sam po sebi odviše daleko sežući, čim nije izpostavljeno, kako se imade u istinu, jer kada bi vako stajalo, kako on veli, mislilo bi se, da se je ona nagodba vratila na paušalizaciju i da je napustila princip percentuacije. To nestoji, jer će biti poznato g. dru. onti Vojnoviću, da je u samoj nagodbi izrečeno, da ona paušalna svota od 20.000 for. ima stajati i biti upravo ona svota, koja odgovara onomu razmjerju od 45% na emelju dotičnog izpitivanja, kako je bilo vodjeno izmedju ednog i drugog odbora, izmedju jedne i druge vlade. Dakle i tu je spašeno načelo percentuacije, pa se nije eklo, kako se nije niti moglo reći, da se ovdje paušalira sa resigniranjem na pravo percentuacije, dapače se e kazalo, da se uzimlje jedna aversionalna svota, za koju se mislilo, da odgovara onomu načelu i nije istina, da tu eži napuštanje percentuacije, a niti je to istina, što je zvolio g. dr. conte Vojnović kazati na temelju privatnoga prava, da je svaka paušalizacija pogodba na sreću.

Ja bih rekao, da je upravo obratno. Ako se samo a jedan momenat bavim ovim pitanjem, onda ću reći, da je paušalizacija konvertisanje neizvjestnih prihoda u izvjestnu svotu, pa u ovom slučaju znamo, da imamo dobiti 20.000 for. Sada pitam, je li to pogodba na sreću, kada se veli: ti ćeš meni dati toliko i toliko, fiksiranu jednu svotu od onoga, što ćeš dobiti? To je konventiranje, ali nije pogodba na sreću. Ja dakle moram kazati, i drugoga argumenta nisam čuo u pogledu onoga aserta, da po ovomu ova nagodba nije „reformatio in pejus", i tvrdnja g. dra. Vojnovića, da se nemože uzeti dokazanom.

Ali ću navesti i to, da ima pozitivnih podataka, koji dokazuju ono, da je ovo „reformatio in melius", jer je postignuto ovim dogovaranjem ono, čega nije bilo prije i što je od velikoga i jako mjerodavnoga upliva, da se dogovaranjem obijuh vlada zajednički proračun i zajednički obračun vazda prije, nego li se podnese saboru ovomu ili onomu, izmedju obijuh vlada izmjenjivati i da će naša vlada biti u položaju svoje primjetbe stavljati. pa već tu, kada i nebi bilo nikakva drugoga probitka, već je tu velik promak učinjen „in melius", a podnipošto nazadak „in pejus". Ja bi mogao i to naglasiti, da je „reformatio in melius" i u tome, što je ovom nagodbom s nova utvrdjeno naše pravo na svekolike prihode kraljevine Hrvatske i Slavonije, da je naše pravo obezbiedjeno na percentuaciju ovih prihoda, a tu da su se mogli izuzeti samo oni prihodi, glede kojih smo mi privoljeli, da se izuzmu, a ovi biti će uzeti samo uslied toga, jer smo mi na to privoljeli. Već i tu leži s nova utvrdjeno glavno načelo, na kojem počiva prvobitna nagodba. Dakle tu nije nikako „reformatio in pejus".

Veli g. dr. conte Vojnović, pa se tim mnogo bavio, te je izrekao, da je ovo „Zwangslage", pak konštatuje, da smo se mi od god. 1848. i dalje postepeno neprestance kod svake prigode nalazili u „Zwangslage", pak da se je sve, što se je učinilo, učinilo s toga, što se je učiniti moralo.

Ja bi rekao i mora se dopustiti, da u realnom svietu najposlje svaki faktor djelujući, bio to individuum, bio narod, čini ono, što činiti mora, bar bi morao činiti ono, što činiti mora. Uzima li se za mjerilo toga „mora" načelo etičko, ili uzima li se odnošaj dotični realni, fizični stvarni, uvjek se čini ono, što se činiti mora, dapače, pogledom na etično načelo kadkada se zaostaje, pa se čini manje, nego se činiti mora. Da se je učinilo, što se je učiniti moralo, samo ovo po sebi nemože involvirati osudjivanje dotičnoga postupka, već treba pozitivnih, konkretnih, u stvar zasiecajućih dokaza, naime, trebalo bi dokaza, da se je moglo učiniti što boljega u onih okolnostih, pa da se hotomice nije učinilo, prem se je činiti moglo, i tako, da se je prihvatilo, što je gore. O tom g. dr. conte Vojnović nije izvolio govoriti, a meni je jako težko njega sliediti u tom njegovom umovanju, ali ću samo jedno reći — to ću, što možda nije strogo parlamentarno — jednu stavku za se izvaditi iz njegova govora i to one rieči, gdje je izvolio kazati, da ima on ideal, kako bi se imalo raditi, kako bi se imalo postupati, i zaključiti odtuda, da ono, što se je uzradilo, te kako se postupalo, niti iz daleka neodgovara onomu idealu i njegovu shvaćanju, jer kada bi odgovaralo, bez dvojbe da bi on ono sve povladjivao, al tako to neodgovara njegovu idealu.

Ja ću tu, gospodo, kazati, da se sa idealom u politici ima nekako težko. Ideal sam po sebi „in abstracto", jest skup uzvišeno shvaćenih pojmova, kako odgovaraju svim načelom savršenosti etičke, pa ovakov ideal „in abstracto", dok se o njem „in concreto" negovori, nije ništa drugo, nego puka zasada, kakova je po prilici ona, kojom se kaže: učini sve ono, što je dobro, budi pošten, jer se „in concreto" pita, što je dobro, što li pošteno? Dok smo mi na ovakovoj podlogi, nemože biti govora o idealu, te u njegovu govoru ova rieč liepo zvoni, ali nema, ja bi rekao, nikakove pipateljne jezgre, (Smieh.) ja je bar nemogu dokučiti.

Ja ću još jednu reći g. dru. conti Vojnoviću. Ako je ikoja stvar, ili ako je ikoji zadatak, onaj, koji se ima baviti sa realnošću, sa faktori realnimi, to ima politika taj zadatak, jer oni narodi, koji bi izgubili realnu podlogu izpod sebe i koji bi, puštajuć iz vida realnu podlogu, lebdili samo za idealom, ja bi rekao, da bi ti narodi zlo prošli. Ima takovih primjera u povjesti, koji bi nas uputili, da se ovako u politici postupati nesmije, jer, kako rekoh, politika ima računati sa faktori realnimi. Istina, načela dotična imadu odgovarati dužnostim, kako jih nameće patriotizam, dužnostim promicati boljak domovine itd., ali pojedini koraci, pojedina utanačivanja, ako možda i odgovaraju ovomu ili onomu idealu, moraju odgovarati realnosti i to onakovoj realnosti, kako je opravdana po postojećih faktorih i činjenicah. Tko ovo ignoruje, taj ignoruje i realan sviet i za nj nije realan sviet, nego ideal, o kojem se dade liepo čitati i knjiga napisati o utopiji, nu koja nemože aktivne neposredne koristi imati za nijedan narod.

G. dr. conte Vojnović veli prema svršetku svoga govora — molim za oproštenje, ako sam možda odviše dug, buduć da nemam, nego samo jedanput govoriti — (Glasovi: Čujmo! Čujmo!) a nebi rado, da neodgovorim na sve točke njegova govora.

G. dr. conte Vojnović veli, da nam zamjerava, što smo se uklonili borbi, jer je uvjeren, da bi trebalo još samo jedne borbe i da bi dobit bila naša, te bi bila druga nagodba sklopljena. Ja bi ponajprije kazao, da je gosp. dr. conte Vojnović donekle, neću reći, po njegovoj ćudi plemenitoj, koju veoma cienim, ali nehotice, da je bio po njegovoj izreci nepravedan, jer će mu lahko pokazati svatko, koji je čitao spis kraljevinskoga odbora, da su bile dvie do tri prigode, kada se mi nismo uklonili borbi, i kazali smo: ovo je „conditio sine qua non" — ili pod ovaj uvjet, ili nikako. Ali kada smo mi u tom pogledu sviestni svoje dužnosti, ovako postupali, mi smo se morali pitati, da li je ovo opravdano, što nismo pristali na njegovo mnienje, je li opravdana ona njegova tvrdnja, da smo pogriešili, što nismo spojenje Krajine zahtievali kao „conditio sine qua non", i to „conditionem praecendentem". Ja bi rekao, gospodo, da nema u tom pravo, a da bi imao samo onda pravo, kad bi se borba imala uzeti za svrhu, a borba mora da bude sredstvo, a svrha mora ležati izvan borbe. Pitam g. dra. conte Vojnovića, zar on misli, da bi se svrha bolje polučila njegovim sredstvom? Ja bi se za to poslužio jednim primjerom. (Dr. Vojnović: Petorica smo bili tada.) Ja molim — ja neželim ni iz daleka vriedjati cienjenu osobu gosp. dra. conte Vojnovića. Ja se sjećam, da sam vidio jedanput jedan kip, gdje je netko stajao prama kući, pa hoteć, da unidje u kuću, navalio je glavom o zid. Drugi stajao je polag njega, pa mu reče: Šta radiš? Evo ti vrata. Tri koračaja učini, i evo ti vrata! Ovaj na to reče: Ja neću, van hoću da upravo ovdje unidjem Ja bih pitao, tko je došao u ovu kuću prije? Je li ovaj, koji je tu bio od onoga odaljen, pak je unišao na vrata, ili onaj, koji je dalje lupao glavom o zid! (Smieh.) Ja bi rekao, da je taj možda veoma konsekventno i velikom ljubavlju za idealom radio, ali da si je i glavu razlupao! Time dakle, gospodo, ja bih rekao, kada gosp. dr. conte Vojnović resumira succum svoje argumentacije u onih trih točkah, da neprimamo nagodbe zato, jer ne obuzimlje Krajine, jer napušta krajiške dohodke i jer je pristala na kompromis, ja bi rekao, na koliko mi je uspio dokaz, da nijedan od ovih razloga nije utvrdjen, niti dokazan.

Još ću nekoliko rieči imati primietiti na govor velecienjenog g. dra. Vrbanića.

G. dr. Vrbanić veli, da je sada, gdje se radilo o ponovljenoj financijalnoj nagodbi, da je bilo posve umjestno i opravdano, baciti neki refleks na minulu periodu, pa odtuda vuče bilanciju, kako se imade sa stanjem današnjim naše domovine kroz tečaj ovih godina, pak je došao do veoma nepovoljnih rezultata. Ja ću kazati g. dr. Vrbaniću, da koliko je opravdano pitanje, kako da se ima danas materijalnim i duševnim stanjem u našoj domovini, na koliko je to opravdano, da je ipak samo onda opravdano vaditi odtuda argumente proti osnovi, na stolu vis. ove kuće ležećoj, ako se ti argumenti odnose na onakovo lošo materijalno i duševno stanje, koje ima svoj izvor u nagodbi.

Jer što tu nebi imalo svoj opravdani izvor, tomu nije nagodba kriva, nego drugi razlog. Tu je predaleko segnuo g. dr. Vrbanić, kada je refleksiju bacio na materijalno naše stanje, te rekao, da pošto je naše materijalno stanje propalo, da usljed toga nemože biti za nagodbu, (Dr. Vrbanić: Ne, ne — nego što se činilo, da se popravi?) jer ako naše materijalno stanje neodgovara opravdanim željam, po kojih bi moralo i imalo biti bolje i veće, gospodo, tu bih ja rekao, da su razlozi ležali drugdje. Mnogo je razloga ležalo u konfiguraciji i obstojateljstvih onakovih, kakova postoje: mnogo razloga ležalo je u faktorih onakovih, koji su poput tako zvane „vis major" bili silniji od upliva svakog pojedinog, pak i svake zemlje, kojim se neda ukloniti niti onda, kada bi se stajalo na mnogo jačem stanovištu, nego smo mi stajali. Kada je izvolio gospodin dr. Vrbanić kazati, da se je porez povisio od godine 1868. i da sada po prilici još jedan put toliko iznaša, ja ću to priznati, da one cifre koje je izvolio navesti, postoje, nu neka izvoli uvažiti g. dr. Vrbanić, kako se ima u obće sa stanjem država u Europi, preko kruga naše carevine? Kad bi se gosp. dr. Vrbanić izvolio osvrtati na to, morati će kazati: Tako je i drugdje.

Poznato je stanje Europe danas, i kako se sve onako postepeno u tom pogledu od nekoliko već decenija n[illegible] više razvija i diže, da su izdatci državni veći poradi ob[illegible]ćenitog razpoloženja političkih konštelacija, da su odno[illegible]

aji već onakovi, po kojih su izdatci veći, a prema tomu tereti veći i da se nijedna velevlast nemože oteti dužnostim ovim, porad kojih u svom položaju prema svojim usjedom nesmije zaostati.

To su svakako činjenice takove, koje imadu svoj upliv i kojim se nemogu oteti uz najbolju volju niti mnogo možniji faktori, jer vidimo velike države u Europi, stojeći u susretu neprijateljskom, kojim hoće jedna da nadkriljuje drugu u pripravnosti i u razvitku svoje oboružane sile, što opet izazivlje vazdašnje takmenje a prema tomu dakako i rastuće izdatke. To je položaj već obćeniti, koji je dalek od onih nekadašnjih ljepih vremena, kada se za to znalo nije, i koja povratiti moći nije. Da je tako, to vazda i svuda osjećamo.

Toliko glede obćenitih refleksija g. dru. Vrbaniću. Ali veli g. dr. Vrbanić, da su obćine — to je konkretan jedan razlog — poreznom manipulacijom preobterećene. To je pitanje, koje se nimalo nemože odnositi na ovu zakonsku osnovu, ono je samo po sebi veoma važno, treba ga študirati, ali da se poradi toga nebi imala ponoviti financ. nagodba, u tom nemogu naći logična saveza. (Dr. Vrbanić: Ne radi toga, nego što se je učinilo?) Dakle zato, što se nije učinilo, nesmije se nagodba primiti?

Veli g. dr. Vrbanić, da se materijalni interesi naše domovine po kraj ove nagodbe odviše zanemaruju. To je pitanje u koje, ja mislim, sada i na ovom mjestu nije mi dirati, jer je ovo pitanje onakovo, koje nespada na ovu financ. nagodbu, a u koliko imade ovo donekle svoju opravdanost u toliko su za to druga sredstva, da se tomu doskoći.

A kada veli g. dr. Vrbanić, da je ono doba, kada je nagodba u život privedena, u Ugarskoj do kakovih 4000 kilometara željeznice sagradjeno, a u nas samo 200 kilometara, na to ću mu naglasiti, da se bar donekle mora dopustiti istinitost onog, da željeznice same po sebi i željeznički promet svoj upliv, svoj dobrotvoran upliv vrše dalje preko one točke, na koje su upravo te dotične linije položene, pa će mi i to dopustiti g. dr. Vrbanić, da u razmjeru od 200 prema 4000, da se imade isti onaj eksponent, onaj kvocient, kojega ima u našem ključu, a po tom, sa moralnoga bar gledišta, nesmije se prigovarati, nismo ni malo željeznica dobili, pak nesmijemo iz vida pustiti željeznički promet i upliv, kojim djeluje na dizanje industrije i trgovine, faktično dolazi i nama posredno u prilog, te nesmijemo pustiti s vida, da se grade i kod nas željeznice i da će se još graditi, a nesmije se ni to pustiti s vida, da ako ona željeznica žakanjsko - riečka neplodi, prem uzduž ciele naše domovine protiče, tomu nije željeznica kriva, nego je krivo donekle i ono žalostno stanje, što nemamo mnogo za voziti, a uz to krivnja leži donekle u odnošajih tarife, koja je u rukuh južne željeznice, a priznati se mora, da se tomu nastoji doskočit.

Usljed toga laćajmo se svi toga, pa nastojmo, da budu materijalni odnošaji bolji, da se diže bogatstvo narodno, pa nemojmo sada govoriti: Nemamo željeznica, pak dobiv željeznicu reći, ova je neplodna. Gospodin dr. Vrbanić segnuo je, govoreći proti nagodbi, čak za onakovom argumentacijom, koja se odnosi na autonomno naše zakonodavstvo, pa je rekao: što ste stvorili u to vrieme, gdje su oni odnošaji, koji su na bolje reformirani? Tako je, veli, n. pr. sa zadružnim zakonom, koji je stvorio samo proletarijat? Na to ću mu kazati, da ima u zakonih današnjih koješta, čim ja takodjer nisam sporazuman, ali kazati: odtuda, jer zakoni ovi nisu dobri, i da jih treba u cielosti reformirati — kazati odtuda: Nemojte nagodbu primati, to je opet argument onakav, koj nestoji u vezu antecedensa pram konsekvensu i logičke konklusije.

Veli g. dr. Vrbanić, da je kraljevinski odbor imao zadaću maknuti riečko pitanje, a usuprot da je pristupajuć na ključ, u kojem nema riečkih dohodaka, da je time napustio Rieku. Da pokažem, kako ova argumentacija nije opravdana, stupiti ću na protivno stanovište, pa ću odtuda izvoditi onu, da po mnienju vriednoga g. doktora mi bi morali pribrojiti kod proračunavanja ključa i riečke prihode. Na to bi ja rekao, da bi nam tada on, koji se tako strogo drži podataka brojevnih, da bi podpunim pravom mogao reći, kako se je moglo kod sastavljanja i obračunavanja uzeti u račun ono, česa nema. Nu nije istina, da bi se u obće moglo odtuda deducirati napuštanje riečkoga pitanja ili riešenje riečkoga pitanja, jer glede riečkoga pitanja ima u zakonu ustanova, kako se ima riešiti, i ononu načinu nemože se prejudicirati niti derogirati onda, ako se kod tih računarskih operacija, kod uvrštivanja brojnih stavaka samo effektivne brojne stavke stavljaju u razmjerje, a ne neeffektivne. Ovo nemože, rekao bi, riečkomu pitanju nimalo prejudicirati.

Ja bi još imao koješta kazati i odgovoriti glede prigovora jednih i drugih, nu pošto je vrieme prilično napredovalo, prepuštam to gospodinu izvjestitelju, koji će imati prilike odgovoriti na pojedine prigovore i zaključujem time, da ću glasovati za zakonsku osnovu, kako leži na stolu visoke kuće. (Živio u dvorani.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Marjanović.

Dr. **Luka Marjanović**: Ja ću glasovati proti ovoj zak. osnovi. Prije svega moram izjaviti, da sam prije dvie godine s otvorenim licem stupio pred moje izbornike u Krapini, i kazao jim, da priznajem nagodbu od godine 1868. kao temeljni zakon, po kojem je sada uredjen odnošaj izmedju kraljevina Hrvatske i Ugarske. Na tom stanovištu stojim i sada; ali kako sam onda izjavio, tako izjavljujem i sada da iz priznanja postojećega zakona nesliedi, da je onaj zakon dobar i koristan, pak sam obećao mojim izbornikom, da ću uz one muževe u saboru pristati, koji budu nastojali postojeći nagodbeni zakon

boljim zamieniti. Ja sam naime od početka držao i držim nagodbeni zakon od god. 1868. s dopuniteljnim od god. 1873. nepodpunim i za nas od male koristi. Ove je pako godine dana prilika, da se nagodbeni zakon samo glede financijalne strane u ovom saboru promieni.

Gospodo! Naši odnošaji napram našim susjedom prekodravskim i našim saveznikom, jesu odnošaji prastari. Od onda, odkako smo mi došli u doticaj š njimi, naučili smo se od naših djedova, da smo se uvjek s našimi prekodravskimi susjedi nagadjali, nebrojeno puta svadjali, i uvjek se na putu pomirenja našli. Koliko me povjest uči, nikada, nije bilo iskrenijeg saveza medju nami i našimi saveznici, nego onda, kada su računi bili čisti, i kada je financijalno pitanje medju nami i njimi bilo na čistu. Ja sam danas uvjeren, da bi bila sloga izmedju nas trajnija i iskrenija, kada bi glede financijalnog pitanja bilo boljeg sporazumka. Nesporazumljenja, koja su glede financijalnih pitanja nastala, uzdrmala su više puta odnošaje izmedju njih i nas, ali uvjek poslje kratkog prekinuća zamjenitih odnošaja tražili su prijatelji opet priliku, da se nagode. Tako, gospodo, nije nas niti g. 1848. mogla od njih razdvojiti.

Nužda dogadja i obstojnosti prisilila je i nas i Magjare, da obnovimo stari savez, koji je za dvadeset godina bio prekinut. To je načinjeno nagodbom od godine 1868. O podpunosti ili nepodpunosti ove nagodbe može se različito suditi. Za mene, kao rodjena krajišnika, bila je i u ovoj nagodbi najvažnija ustanova: „cjelokupnost naše domovine".

Godine 1878. kad je okupacijom Bosne zadnji bedem pao, koji nas je razstavljao, mislio sam, da nemože biti sgodnijega vremena, primiti mandat u provincijalnoj Hrvatskoj, da se još za ovoga zasjedanja s braćom iz sjedinjenih dielova Hrvatske kraljevine zagrlim Do sele sam zabadava čekao; a koliko ću još čekati, nemogu vam reći.

Dosta je bilo govora o povredi postojeće nagodbe, i ja sam u svoje vrieme o tom govorio. Mene, kao rodjena sina u vojnoj Hrvatskoj, već odavna sjedinjena s materom zemljom, najviše boli to, što se ova ustanova nagodbenoga zakona nije dosele izvela. Tu bi trebalo od mene mnogo žrtve priznati, da je nagodbeni zakon dobar, kad se nije vršio i kad se nevrši. Da se je nagodba od god. 1868. dosele u svem izvela, ova obnova financijalnoga diela nagodbe nebi doista imala u meni protivnika. Nadao sam se, da će se prigodom obnove financijalne strane nagodbe moći nešto polučiti, naime, bolja nagodba, barem financijalna, ali me evo nade prevariše. Mi idemo ovdje obnavljati nagodbu s velikimi žrtvami.

S ovom izjavom ja bih mogao svršiti, izjavljujuć, da podpuno usvajam razloge navedene proti ovoj zakonskoj osnovi od mojih štovanih prijatelja dra. conte Vojnovića i dra. Vrbanića. Ali moram na onaj dio razlaganja gosp. dra. conte Vojnovića, gdje je govorio o kompenzaciji tražbina i protutražbina izmedju Hrvatske i Ugarske na račun naše vjerozakonske i naukovne zaklade, nešto dodati.

Od kada katolička crkva postoji u kojoj državi, ona ima svoga posebnoga imetka, odredjena za njezine posebne, t. j. crkvene svrhe. Slobodu sticanja, uživanja, uprave, priznaju svi državni zakoni svake dobe u svakoj državi; u našoj počamši od Branistava i Stjepana I. svetoga.

Dok je katolička crkva u kojoj državi bila jedina, imala je i jedinstven imetak, koji se je samo po posebnom opredieljenju i po naravi predmeta imovinskih mogao dieliti. Ali kada je usljed reformacije nastalo više crkva, to je kat. crkva morala bolje svoj imetak prikupiti i osigurati. Gdje je reformirana crkva bila jača, tu je katolička trpila. Ali gdje je ova bila jača, tu je takodjer znala svoju jakost upotrebiti.

Tako su protestanti u Ugarskoj morali katoličkom svećenstvu davati podavanja (desetinu itd.). Sigurno je bilo tužba proti tomu, jer je kralj Ferdinando III. zak. čl. XII. od god. 1647. ta podavanja dokinuo, ali tako, da se za svrhe kat. crkve daje iz državne blagajne godimice 6000 for.

Ovo je zametak tako zvanoj vjerozakonskoj zakladi. Ona se je povećavala malo po malo prinosi biskupa i ostalog klera, a u prošlom vieku i početkom našega sekularizacijom crkvenoga imetka, ukinućem biskupija, manastira, bratovština, konvikta i interkalarnimi prihodi biskupija i drugih beneficija crkvenih. Odmah je i ovoj zakladi priznan karakter crkvenoga imetka, koji je, kako je poznato, neodsvojiv, kako je to u zak. čl. 74. iz god. 1715. i 23. iz g. 1790./1.

Dok je crkva imala svoj imetak u svojih rukuh, ona je sve svoje potrebe sama namirivala. Kada je država uzela crkveni imetak u svoje ruke, ona je preuzela na sebe dužnost, iz toga imetka namirivati crkvene potrebštine, a gdje dohodak crkvene blagajne nebude dovoljan iz svoje blagajne.

Poznato je, gospodo, da je država zločest gospodar dočim crkva nije, i da se je od crkve naučila gospodariti bolje bi danas stojali, nego što stojimo. Država je dakle preuzela sve obveze, što su s crkvenim imetkom, dakle i vjerozakonskom zakladom spojene bile. Država kao zločesta gospodarica bila je, i jest uvjek u novčanih neprilikah. Ona je u tih neprilikah trošila ne samo kamate već i od glavnice vjerozakonske zaklade.

Potrebe crkve katoličke bijahu iste i još veće, te jih je trebalo podmirivati. Država naime razumjevala je dobro, da i svoju zadaću i svrhu vrši, ako podupire crkvu, u kojoj jedinoj mogu državljani na korist držav[e] biti odhranjivani. Država je imala i upravu vjerozakonsk[e] zaklade; ali kako je zlo gospodarila, tako je i zl[o] upravljala.

Ona nije nikada znala pravo stanje crkvene zaklade. absolutistična država počamši od Josipa II. do g. 1848., absolutistična monarhija od g. 1850. do g. 1861., pak odatle ustavna do danas, znala je, i znade dobro, što je dužna vjerozakonskoj zakladi.

Ona je ovu zakladu, što u svojih novčanih neprilikah okrnjila, što pako zlim gospodarenjem umanjila, pak kada se iz dohodaka zaklade, nisu mogle crkvene potrebe namirivati, onda je država davala iz svoje blagajne ono, što manjka. U novije vrieme počeli su to nazivati „Vorschüsse“, „Zuschüsse“. To nisu predujmovi na povratu, već pripomoći dužne, dotacije, na koje je država već i onako obvezana, usljed odnošaja izmedju crkve i države.

I absolutistička monarhija, kako ju mnoga gospoda bolje poznadu, nego ja, davala je te tako zvane predujmove, ali na nepovrat, tim je priznavala, što je skrivila tomu crkvenomu fondu.

Ovakovu shvaćanju vjerozakonske naukovne zaklade daje izraza i konkordat od god. 1855., koji, budi ovdje mimogred rečeno, u Hrvatskoj i Slavoniji neizuzimljuć ni vojnu Krajinu, još pravno postoji, jer se u članku 31. veli: Dobra vjerozakonske i naukovne zaklade jesu po svom postanku vlastničtvo crkve. Njimi će se upravljati po državnih organih u ime crkve, dočim će biskupi imati nadzor onakov, kako ga sveta stolica s Njegovim ces. i kr. Veličanstvom ugovorila bude (cet. exm.).

Što bude manjkalo, Njegovo će Veličanstvo i unapried, kao i dosele pripomagati, dapače, gdje obstojnosti vremena zahtievale budu, davati će i veće podpore.

Jučerašnji predgovornik g. dr. Vuščić pozvao se je na vjerodostojnost odbornih ljudi, koji su bili s austrijske i ugarske strane u onoj komisiji, koja je razpravljala o pitanju odieljenja zajedničkih zaklada cieloj nekada centralističnoj monarhiji. Koliku god vjeru zaslužuju ti muževi i njihove vlade obostrane, ja više vjerujem riečim Njeg. ces. kr. apošt. Veličanstva, koje s obzirom na Hrvatsku i Slavoniju još danas valjaju.

Buduć kod nas naime konkordat postoji još danas, to bi, sve da imamo odieljenu zakladu vjerozakonsku i naukovnu, morala država za naše bogoštovne i naukovne svrhe trošiti i davati pripomoći.

Ovako su shvatili zadaću vjerozakonske zaklade i biskupi čitave Austrije, sastavši se u Beču g. 1856. na poziv ministarstva bogoštovja, da se očituju glede nekih načela u konkordatu ugovorenih, napose i o dužnostih države naprama vjerozakonskoj i naukovnoj zakladi. Žalibože se nisu niti kamati od diela zaklade nam pripadajuće na naše crkvene i naukovne potrebe trošili.

Ovdje je spomenuta i naukovna zaklada. Ona je nastala, kao što i ona u austrijskih nasljednjih zemljah, sekularizacijom jezuitskih manastira i zavoda (kolegija) i dobrovoljnimi darovi (legati) pojedinaca. Po zadnjoj stavci citiranoga članka konkordata, imadu se dohodci ove zaklade samo na katoličke učevne zavode trošiti.

Obje ove zaklade morale su nekada biti ogromne. Poslje, kako su naše (t. j. hrv.-ugarske) odieljene od austrijskih, iznosile su one po službenom izkazu pokojnoga ministra Eötvösa 22 milijuna u gotovu (novci i papiri) i u 136.000 rali većinom kulturne zemlje. Uzmimo promjerno za ral 60 for., to je zemlja vriedna 8 milijuna; ukupno dakle obje zaklade 30 milijuna for. Istina, Ugarska je preuzela pri diobi zaklada i tražbine proti njim, tako zvane predujmovne, koji se, kako sam dokazao, nemaju tako smatrati, već kao pripomoć, koju je država dužna davati ovim zakladam. Ovako i poslje povraćena ustava, poslje odieljenja, carevinsko vieće votira 500 do 700 hiljada u ime pripomoći (Zuschuss) vjerozakonskoj zakladi, neimajuć nikada pred očima povratu te pripomoći.

Ugarska je timi zakladami još gorje gospodarila. Za ilustraciju navadjam sliedeće: Naukovna zaklada imala je 1869. g. 6,360.000 for. u gotovu i u državnih i privatnih papirih i 58.000 rali zemlje, od koje samo 1100 rali nevalja ništa. Ral zemlje daje se za 6—8 for. u zakup. Zakupnici daju dalje u podzakup za 12 do 15 for. po rali i mole još svake godine za odpust zakupnine, dočim oni bez milosrdja od zakupnika utjeruju ugovorene svote. Da se i s gotovim novcem loše gospodari, bilo bi suvišno spominjati. Napose iz naukovne zaklade investira se i za nekatoličke učevne zavode. Ministar Trefort molio je god. 1874. biskupe i kaptole za pomoć, da kroz tri godine svake godine dadu barem 50.000 for. Biskupi su u istinu dali 140.000 for. u to ime, znajuć, da je taj fond crkveni fond.

Ovako je po prilici nastala tražbina države napram vjerozakonskoj i naukovnoj zakladi, tražbina, koju evo zaklade nemogu kao takove smatrati, već samo kao pripomoć, na koju je država i onako obvezana bila. Iz toga sliedi, da se pri diobi ovih zaklada imade Hrvatskoj i Slavoniji dati podpuni iznos, bez ikakova odbitka. Po mom uvjerenju, obje regnikolarne deputacije krivo su shvatile narav i svrhu ovih zaklada, inače nebi bile povukle pitanje o povrati zakladâ u svoje pregovore, te upravo na temelju te tražbine, t. j. našega zahtjeva na zaklade i protuzahtjeva Ugarske na zaklade radi tobožnjih predujmova (pripomoćih) izdavanih do god. 1867., koje li od postotaka zaklada ovih.

Po mom mnienju imale su se kompenzirati samo one tražbine i protutražbine, koje su nastale iz nejasnih ustanova financijalne strane nagodbe. Ovako pako bojim se, da smo platili novu financijalnu nagodbu skupo, i to ne možda imetkom ili novcem, kojim možemo i smijemo razpolagati, već novcem tudjim, crkvenim.

Naše bi zaklade po stanju od godine 1869. morale veće biti. Neznam, kako je ovdje moglo biti kompenzacije, jer kompenzirati tražbine države na vjerozakonsku

zakladu, kojih i nema, sa tražbinami sasvim druge vrsti jest i fikcija i juristički unikum. Ovoliko sam imao spomenuti za opravdanje moga glasa u ovom pitanju. Hvale nam se sa strane većine i vlade blagodati nove financijalne nagodbe. Ja ostajem pako kod uvjerenja, da smo ju skupo platili. S toga moram glasovati proti njoj.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Božo Topalović: Pozivom na poslovnik molim vis. predsjedničtvo za rieč.

Imade, gospodo, u ovoj sabornici osobiti slučaj, koji nestoji u nikakvom skladu sa §. 10. i 20. saborskoga poslovnika, s toga razloga molio bi vis. predsjedničtvo, da, koliko meni, toliko visokom saboru, ne manje i javnosti, koja napetom pozornošću upravo u tome predmetu dielovanje zakonodavnog ovog tiela prati, izvoli o tom izvjestiti. §. 10. sab. poslovnika propisuje, kada se imadu novi izbori odrediti, i to izrično, kada koji zastupnik umre, kad postane nesposobnim za zastupstvo, kad bude trajno zapriečen dolaziti u sabor, ili kada svoj mandat položi . . . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo. Ja mislim, da to nemože biti predmetom.

Božo Topalović: Ja molim o poslovniku . . .

Predsjednik: Ja nemogu dopustiti o tom predmetu dalje govoriti, jer je pozivanje na poslovnik samo izlika, da se prekine debata. Ako imadete kakov predlog, to ste mogli taj predlog prije sjednice predsjedničtvu prijaviti. Ja nemogu dopustiti, da se sada prekine debata.

Božo Topalović: Ja se pozivljem na poslovnik. Ja bi rado govoriti.

Predsjednik: Nema više rieči. Ja nemogu dozvoliti.

Božo Topalović: Ja se pozivljem na poslovnik.

(Glasovi: Dnevni red. dnevni red.)

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Što se ovog intermezza tiče, to smo mi više puta čuli baš od gg. sa strane g. predgovornika, koji samo, ako hoće govoriti, pozivlju se na poslovnik.

Moja gospodo! Tko se pozivlje na poslovnik, mora dokazati, da ono, što se radi, nije u redu. Da se ovdje ova debata nebi imala nastaviti, imalo bi se predlogom doći, koji bi se pročitao, i onda bi se o njem razpravljalo. Ovdje pako nema nikakvog predloga. (Glasovi: Na stvar! Na stvar!)

Visoki sabore! Meni je od strane vlade ovdje u kratko izjaviti, da vlada prihvaća elaborat, koji se ogleda u osnovi zakona, podnešenoj onako, kako su ga izaslanstva obiju legislativa svojim kućama podniela, prihvaća ga u njegovoj cielosti. Nu za obrazloženje toga, poziva se ona, kao i gosp. izvjestitelj, na ono, što je ovdje pismeno obrazloženo. Ja ću biti tako slobodan u kratko baciti pogled na rad kraljevinskoga odbora, a preko toga neka mi dopušteno bude, ako i ne u polemiku se upuštati, koja je vodjena pro i contra, jer to, bi rekao, da danas vladi u toj stvari niti nedolikuje, ali ipak malu refleksiju moram si dopustiti na sve ono, što se čula od one strane, koja ovu nagodbu po našu zemlju štetnom i pogibeljnom u ovoj vis. kući predstavlja.

Visoki sabore! Ovo je po treći put, da se naša zemlja imade pogadjati kao narod s drugim narodom, kao narod, koji je slobodan prama drugomu. Već ova ozbiljnost zahtieva posve triezno i mirno razlaganje stvari: već ova zabranjuje apeliranja na čuvstvo i srce, nego nas sili, da samo razumom imademo posla. Ja dopuštam, da oni, koji apeluju na čuvstva i srca, možda ugadjaju većini, neću reći ove vis. kuće, nego većini tako zvanoga javnoga mnienja i da su dosta suhoparni oni govori, koji se imadu samo stvarnimi razlozi baviti; ali, gdje se radi o sudbini zemlje i naroda, tu se ima razumom i s logičnimi razlozi dolaziti, koji je jedino opravdani postupak, da se vidi, kako stoje razlozi onih, koji su za ovu nagodbu.

Ako mi je reflektirati na ono, što sam čuo o nagodbi od protivne stranke govoriti, to nalazim tri glavna protivnika, od kojih je najglavniji po načelu i veleuzvišenom položaju svom g. dr. Starčević, i za to je mislio, da može izreći odsudu vrhu ove nagodbe u 2 do 3 rieči: „Za mene ovaj spis ili nagodba nepostoji“, to će reći, ja to ignoriram. Na to budi mi dopušteno odgovoriti veleučenomu g. dru. Starčeviću, da je ova nagodba, ovaj „spis“, izljev ustava zemaljskoga, na kojemu ovaj sabor počiva, izljev onoga izbornoga zakona, na kojega temelju on samnom zajedno ovdje sjedi, da je izljev prava i zakona, po kojem on sam nas vladom krsti, da je izljev prava, po kojem on vladu pita za ovo ili ono, jer da ovoga zakona nema, nebi tu sjedio niti ja niti on, nebi niti vlada bila, koju bi on mogao pitati — jednom rieči, izljev svega onoga, što u zemlji zakonito postoji. Sve ovo za g. dra. Starčevića nepostoji, ali on tu s nami zajedno vrši sva prava, koja prava iz tih zakona sliede. Ovo je, gospodo moja, tako uzvišeno stanovište, koje je g. dr. Starčević zauzeo, da ga moj obični um shvatiti nemože. Od tako uzvišenoga položaja mogao bi čovjek doći do nečeg, do čega samo jedan korak fali, a to neću da kažem, nego velim, da onaj, koji nepriznaje sadašnjost, nije sposoban, da radi za budućnost i ja dvojim, da je kadar raditi za budućnost. Gosp. dr. Starčević nepriznaje, dok poriče ovaj spis, da će za hrvatski narod i u obće za probitak zemlje u budućnost raditi.

Moja gospodo! Pada mi na um jedna jako dobra priča, kako se jedan, kada je došao do Dunava i htio ga preći, nije poslužio sredstvi, da ga predje, t. j. da uzme čamac ili da predje preko mosta, nego je stao skrštenih ruku uz obalu i čekao, dok Dunav prodje. Taj

ovjek, ako još žive, još tamo stoji, jer Dunav nije proekao, a niti ga je on prešao. Tako i on, i svi oni, koji nisle, da će skrštenima rukama doći do nečesa, a ne nimi sredstvi, koja nam daje zakon, kao jedino za to prikladno sredstvo. Ja ga moram upozoriti na narod eski, koji valjda nije manje važan od nas niti moralno iti materijalno, pak, kada je vidio, kako je jalova politika passiviteta, kazao je, što nam to hasni? Latimo se posla, pak gledajmo sredstva, koja nam daje zakon, da radimo za boljak našega naroda, pak su se ostavili one negacije, koja sve, pak i samog sebe uništuje. (Glasovi: Tako je!)

Toliko mi je bilo reći o onih riečih: „Za mene taj spis nepostoji“. A je li to patriotično od čovjeka tih uzvišenih ideja tako zvane „stranke prava“, kako smo jih čuli, da li se tim načinom hrvatske pravice izvojevati mogu, do kojih se toliko drži? To neka prosude sami.

Sada mi je preći na druga dva govornika, i to na gospodu dra. Vojnovića i dra. Vrbanića, ne da se upuštam u pojedina obrazloženja i da pobijam njihova razlaganja, nego samo u glavnom da pokažem, da ništa nije izgubljeno, što njihovo mnienje nije prihvaćeno.

Gosp. dr. Vrbanić rekao je, da stoji na temelju nagodbe: to je inkonsekventno od njega, kada veli, da ju neprihvaća, no o tom ću kasnije govoriti.

Gosp. dr. Vojnović naveo je tri točke, radi kojih neprima nagodbe, i to: da nema Krajine, da nije postignuta uprava financijalna i da je oskvrnjen nagodbeni zakon. Tu je trebalo, misli on, poprimiti sigurno sredstvo „aut aut“, pa ako se nepostigne Krajina, da se razbiju dogovori jedne i druge stranke. Ja pitam: Što je time izgubljeno, da mnienje g. Vojnovića nije prihvaćeno, a šta bi bilo polučeno, da je prihvaćeno? U oba slučaja ništa. Onaj moment, da se razkrstimo ili odgodimo, taj je i sada tu, te samo je do nas, da ga prihvatimo. Krajine nema ni danas na saboru, nismo ju dobili, pak se možemo i sada razkrstiti, ako to cieli shodnim smatramo. Kada bi mi ostali kod toga, da po mnienju g. Vojnovića bez Krajine nema nagodbe, pa bi se još u Pešti dogovori razbili, ostao bi sabor u podpunoj neizvjestnosti svega onoga, što sada znade i vidi, kako stvar stoji. A time držim, da nije ništa izgubljeno, a dobiveno je bar to, da znamo, što misli ona stranka, koja je zastupana na ugarskom državnom saboru, i kako ona misli doći kraju u toj stvari. Pitam, je li bi bio opravdan taj korak, kako ga je g. Vojnović gore predložio? Sabor, kada polaže najveće povjerenje u svoje izaslanike, te zahtjeva od njih podpunu ozbiljnost, nemože podupirati čuvstvo i srce, nego ono, što je razborito i opravdano, i o čem će cielo potomstvo suditi moći, je li bio taj korak opravdan ili ne.

Kada se je radilo o okupaciji Bosne, i mi smo neku adresu sastavili ad hoc, gdje smo se ograničili na to glavno načelo glede Krajine, pa dok odluka toga pitanja glede Krajine zavisi in ultima instancija od najvišega mjesta, reklo nam se s najvišega mjesta:

„Krajina je vaša, nitko vam je neporiče, ona će biti vaša, ali opredieliti vrieme, kada će se to učiniti, to je moja stvar. Oslonite se u tome na moju otčinsku brižljivost“. Nema dakle o tom više dvojbe i netreba imati brige za to, kada je obnašlo Nj. Veličanstvo sasvim očito tako odgovoriti ovomu saboru. A sada, kada vidimo, da se ova misao izrazila ne samo u saboru, nego se počimlje ostvarati, počima biti, što no se kaže „rukopipateljna“, pitam ja, je li bi se mogla opravdati po gosp. Vojnoviću predložena politika „justamenta“, koji hoće, da se to spojenje Krajine „justamenta“ prije nagode izvede? Mislim, da se ovo nebi s političkim razborom slagalo i zato je opravdan postupak većine kraljevinskoga odbora, da dogovore toga radi nije htio prekinuti, t. j. razkrstiti se.

Dalje veli g. dr. Vojnović: Nismo postigli „financijalne uprave“ i „neoskvrnuće nagodbenoga zakona“, i žao mi je, da se nismo radi toga razkrstili, te da smo popustljivi bili itd. itd.

Moja gospodo! Ja dopuštam, da ste vi išli tamo s najopravdanijimi i najboljimi željami, koje i ja — moja malenkost — s vama gojim, ali ćete dopustiti to, da je i ona (ugarska) deputacija poniela takodjer sa sobom želja i zahtieva prama svojim komitentom, nedati ništa više, nego što je dužna ili što mora; a gledati da od naše deputacije što više postigne. Naravno, kada se takova dva sukobe, treba da tu odluči cieli rad i rezultat toga rada u svojoj cielosti. Sad, kada se je usljed nepopuštanja ni jedne ni druge stranke, moralo posredovanjem obih vlada doći do tako zvanoga „kompromisa“, te se u tom obje stranke složiše, je li pametno reći: gospodo, mi bi ovo ili ono polučili, da smo ostali pri našem zahtjevu? Ja držim da nije, jer bi bili dogovori razbijeni.

Na mene je učinio rad kraljevinskoga našega odbora utisak taj, da je on bio u dva puta na razkršću. Ako pomno pročitate spise, naći ćete, da je on bio dva puta na razkršću, i da je rekao: dalje nemogu ići, dalje neidem. A to svakako nameće ono uvjerenje, da on nije htio popustiti, a to isto uvjerenje, bilo je i sa druge strane. Pak, što se je dogodilo? Vidimo iz spisâ, da se je našao posrednikom Njegova preuzvišenost g. ban i zajednička vlada, koji su to poprimili u svoje ruke. Ta vi nemožete dalje ići, da vidimo, hoće li se sada ići dalje, jer se dalje mora poći. Vidili smo, kakve su onda poruke letile, vidimo jako zamašno pri kraju na strani 58. ovog spisa, što se nemože nikako mimoići, gdje se kaže: „Pod konac izjave pozvao je preuzvišeni gospodin ban odbor, neka triezno i ozbiljno promislivši situaciju i njezine posljedice, zaključi glede ovih poreza, s tim uvjerenjem, da ovaj zaključak može odlučiti neuspjeh i same nagodbe, te bi on želio od odbora povlast, da može ugarskomu odboru izjaviti, da se radje dogovori i nagodba

razbije, nego li će hrvatski odbor od svoga zaključka odustati". Došlo je dakle do onoga, da svaki prosudi, pak da vidi, može li popustiti, ili ne. S toga nemogu, gospodo, uzeti uvjerenje one gospode, da se naime dalje nije moglo ići, nego li se je išlo, a da se stvar nerazbije. A nemogu to uvjerenje uzeti ni ugarskoj deputaciji, da niti ona nije mogla dalje ići, a da se s naše strane dogovori nerazbiju.

Da je tu već bila skrajnja situacija, uviditi ćete iz predležećeg spisa, i bila je granica, preko koje se dalje nije moglo ići. Veli se, nije postignuta neoskvrnjenost nagodbenog zakona! Ovo mi je, gospodo, neponjatno, što se time hoće da kaže. Navelo se je, da naš nagodbeni zakon, koji postoji, da nevalja, trebalo bi ga tako i tako izpraviti, nego nije to postignuto, da se povrati u svojoj čistoći. Ja mislim, da vam je, ako se nagodbeni zakon nevrši, odgovorna vlada i jedna i druga, koje su po nadležnosti svojoj dužne štititi i vršiti zakon, onda braniti prava zemlje sa svom snagom svoga uvjerenja prema dolje i prema gore, dakle u drugom redu, zajednička vlada, koja odgovara za sve svoje protuzakonite čine. Ima dakle mogućnosti, kojom se može doskočiti, da se postigne ono, što g. dr. Vojnović želi, a to je: čistoća nagodbenoga zakona, niti bi toj borbi bilo mjesta u kraljevinskoj deputaciji. Vi niste ponieli sobom te naputke i vaše nije bilo izpravljati nagodbu, jer smatram, da to ima sve svoje mjesto i vrieme. Zahtievati pako nešto, u neizraženom smislu, što se nije moglo ni polučiti, mislim, da nema pravog smisla, a još manje ono, kada se veli, da je to točka, radi koje se je moralo dogovaranje razbiti, jer to danas po postojećem zakonu zavisi i zahtievati se ima od onih faktora, koji su za svoje čine odgovorni.

Veli g. dr. Vojnović, da je ova nagodba „reformatio in pejus". Ovdje mi je sasvim objektivno, i što na stvar spada, odgovoriti.

Što imamo u ovoj nagodbi, kako predleži? Imamo, gospodo moja, tri stvari. Prije svega mi je reći i netreba mi dokazivati, jer su sva gospoda o tom uvjerena, da je nagodba ona druga, t. j. revidirana, (od godine 1873.) bolja prema prvoj, jer nam je osjegurala više sredstva za pokriće naših potreboća, što nije mala stvar, i razčistila put u političkom pogledu, da znamo, kako naše stvari imadu ići, tko je pozvan i ovlašten da prigovara i kojim putem, česa svega nije prije bilo. Netreba mi dakle dokaza, da je u jednom i drugom pogledu bolja prema prvoj.

Ovdje imademo treću nagodbu. Ja velim, da ova treća nagodba od druge nije gorja, dapače je bolja. Ajdmo na stvar. Prvo, gospodo moja, što je u ovoj nagodbi dobroga, i što bi ja rekao, da je u toliko bolja nego prijašnja, to je čistoća položaja izmedju nas i Ugarske. O tom glasi §. 1. nagodbe, t. j. da se naše tražbine medjusobno prebijaju, da nam neće moći, ako bude ova nagodba odobrena po obih legislativah, Ugarska predbacivati, da nas uzdržava, i da mi od milosti njezine živimo, a niti mi njoj, da ona naše novce troši. Jer: gdje se prebijaju tražbine, i gdje se tim načinom jednog i drugog pravo priznaje, tu nemože biti prigovora, da mi od milosti Ugarske živimo, niti da oni od naše milosti živu. Nu, da vidimo, kako s prebojem stojimo. Prije svega iztaknuti mi je o kompromisu. Što znači kompromis? Kompromis izključuje dužnost izpitivanja strogo pravnoga stanovišta i pravnoga obrazlaganja, te tamo spadajućih pojedinostih i potankostih, nego su tu mjerodavni politički razlozi, koji su naveli jednu i drugu stranku složiti se u onom, u čemu su se de facto i složile.

Mi vidimo, da i danas neznamo pravoga razloga onom kompromisu, koji je bio prije nekoliko godina izmedju Austrije i Ugarske prihvaćen bez izpitivanja. Dakle i ovdje, gospodo, taj kompromis nebi imao podpadati strogom iztraživanju, jer bi to iztraživanje bilo, kao što i sbilja jest, naravi teoretične, a ne praktične. Ali dopustite mi, da vam s moje strane, vraćajuć se na postavljeni tema, kažem, da ova treća nagodba nije gorja prema postojećoj, nego dapače, da je bolja. Što se tiče krajiških prihoda, usljed ovog kompromisa gubi Ugarska ono, čega od nas nikada nebi dobila natrag, mi pak gubimo ono, čega opet mi od njih nikada nebi dobili, t. j. ono, što nam već kroz tri godine nisu htjeli platiti, i baš u tome leži ta pravna stvar toga pitanja, da su oni nekim načinom priznali naše tražbine, jer su jih uzeli u preboj usljed kompromisa. Ovdje jedino može biti to pitanje, što se tiče krajiških proventa pro futuro, koje mi nećemo dobiti. A to je baš stvar sasvim irelevantna, da smo mi ove provente ili dobili ili nedobili. Ako se obistini ono, što ja držim, da će se obistiniti, t. j. da se Krajina povrati naskoro materi zemlji, onda je irelevantno, da nam ti proventni za ono nekoliko mjeseci ili godinu dana, što smo spojeni, nepripadaju. Jer, svakako, pomislite, da kada se budemo s Krajinom spojili i ključ ugovarali, ovi će proventi svoju ulogu igrati. Ovi proventi neće se moći nikako izgubiti, nikako eskamotirati, bilo da su kod nas t. j. kao naš prihod, bilo da pri spojenju sačinjavaju krajiški prihod; jer će oni svakako biti u ključu percentuacije, te bi morao biti ključ percentuacije u jednom slučaju veći, u drugom manji. Dakle praktične vriednosti nema, niti za nas nikakove razlike nečini. U tom se nemože reći, da ova nagodba nije bolja, nego da je gora od prijašnje, jer mi s ovimi proventi pro futuro nismo ništa izgubili, ta baš ova stranka (pokazujuć na ljevicu) rekla je, da mi na te provente pro futuro nemamo ništa, (Glasovi: Oho!) i da je pitanje, da li mi te provente možemo tražiti. (Glas: Uz povišenje percentuacije!) Jednom riečju, ja dielim mnienje one gospode, koja su vidjela, da preko toga nisu mogla dalje ići. Ovo je pitanje za budućnost posve jednako, bili kod nas ili kod Krajine ti proventi, tim više, jer držim, da Krajinu za

dugo vrieme neće biti odtudjena. A treća je prednost ove nagode prama prijašnjoj ona, da je tumačenje §. 28. nagodbe po nadležnih faktorih razjašnjeno.

Reklo se je ovdje, da se mi u toj stvari nalazimo u tako zvanoj „Zwangslage“. Ja bi rekao, da se mi isto tako kao i druga strana nalazimo u tako zvanoj političkoj nuždi. Ne stoje u tome niti oni prama nama bolje, nego li mi prama njima.

Treba da si u našem ponašanju i postupanju stavimo to pitanje, kako da se postupa, hoćemo li doći do onoga, što g. dr. Vojnović misli. Čini mi se, da su za to tri načina: Izvojevati, što želimo; izmoljakati ili izhoditi.

„Izvojevati“, nemislim s oružjem, nego što se kaže izprkositi, t. j. ja donle neću s tobom dok mi to i to neučiniš. Ja mislim, da ovaj put nebi cilju vodio, što dokazuje Česka. „Izmoljakati“ zabranjuje dostojanstvo zemlje i naroda. Što dakle možemo učiniti, ono treće t. j. „izhoditi“ putem političke uvidjavnosti i razboritosti, kojom treba u našem ponašanju utrti put. To je jedini način, koji manji narod prama jačemu poprimiti može. Ovaj je način poprimila deputacija, kada je sišla s onog puta skrajnosti, pak je uzela ono, što okolnostim odgovara. Ovo je u kratko, što se tiče prigovora gosp. dra. Vojnovića i načina, kako bi postupati valjalo.

Sada mi je preći u kratko na razloge g. dra. Vrbanića, o kojem sam rekao, da je inkonsekventan, nedosljedan, kao i g. dr. Marjanović, kada priznaje stanovište nagodbena zakona, pak ipak u svojoj inkonsekvenciji ovu nagodbu od sebe odbija, a nekaže, kojim načinom i kako bi se ona udesiti imala, koju bi on prihvatiti mogao.

Neću govoriti o prigovoru glede poreza, koji je već pobio gosp. dr. Šram, nego ću kazati u kratko, da je upravo porez sredstvo za postići ono, što on hoće. Ja priznanjem, da je snaga porezna u zemlji došla do skrajnosti, ne samo kod nas, nego i u Austriji i Ugarskoj. Na jednoj je i na drugoj strani deficit i nijednoj nedotiču sredstva za podmirivanje potreboćâ. Je li ovomu odnošaju nagodba kriva? Je li nam tu zakon daje pravo, da možemo uticati, da se gospodarstvo državno vodi onako, kako bi se voditi imalo? Nagodba tomu nije kriva, a zakon nam daje način i sredstva, da možemo, gdje treba, uložiti glas: Ovako neka se neradi, jer propasti moramo.

Pa da smo mi, gospodo, i s Austrijom spojeni, nebi drugih sredstva imali, nego što jih imamo u nagodbi t. j. uložiti glas, gdje se radi o državnom gospodarstvu, kako da se ovo ili ono izvede, da bude po narod bolje i koristnije. Tomu nagodba nestoji na putu niti ova, niti je prva stajala na putu. Da li smo mi po našem položaju kadri vršiti drugi upliv nego ovaj, što nam ga zakon daje, i sredstva i druge puteve upotriebiti? Nismo, osim kada bi bili samostalni, o čemu danas nema razgovora. Nagodba nije kriva, da se postupa drugačije u državnom gospodarstvu, nego li bi se možda postupati imalo. Drugo je za to mjesto, gdje se o tom sa uspjehom govoriti može.

Veli se, gospodo moja, i to je više puta bilo rečeno, da se malo investira na našu zemlju, te da bi se moralo više investirati, jer mi plaćamo za zajedničke poslove. Ali ni tomu nije nagodba kriva, da se nevrši onaj upliv, kojega vršiti možemo i gdje se može vršiti, da investicijâ bude kod nas. Gosp. dr. Vrbanić zahtjeva, da se u onoj proporciji, u kojoj mi plaćamo za zajedničke troškove, o tih svih zajedničkih troškova odluči nešto, i samo na naše potreboće upotriebi. Moja gospodo! Donle, dok mi nemožemo da podmirujemo podpunom dužnosti plaćanje za zajedničke poslove, koje imamo podmirivati, dotle o toj proporciji nemože biti govora, nego samo o tom, da mi ondje, gdje se radi ob investicijah, uložimo rieč i izhodimo od onoga nešto, što spada na te zajedničke investicije, a što se uzgredno potaknute financijalne uprave tiče, to zavisi od ponašanja jedne strane napram drugoj, t. j. kako se budemo mi ponašali napram njim, tako će se oni napram nam, jer ćete mi dopustiti, da nije bila o tom rieč samo jedan put, nego više puta. Kada je naša sadašnja deputacija, pa i prijašnja, povela o tom rieč, da se dade ovo ili ono, odgovorilo joj se: To nije stvar načela, nego je stvar povjerenja, do kojega se doći može samo iskrenim štovanjem zauzetoga državo-pravnoga položaja i medjusobnih kao i zajedničkih državnih interesa. Zakon ovaj nestoji na putu, da bude ono, što se želi postići, naime čistoća nagodbenoga zakona.

Nije mi ovdje govoriti, gospodo, o političkom dielu, natuknutom po gosp. dr. Vrbaniću radi magjarskoga jezika u najnovije doba, jer je moguće, da će ta stvar doći u svoje vrieme na dnevni red, te će se o tom koja rieč povesti, ali mi je ovdje samo toliko kazati, da je ovdje više vike i govora, nego što je vriedno, i vidjeti ćemo u svoje vrieme, je li opravdano, da se ova stvar kod nagodbe upliće. Jasno je u nagodbi izrečeno, da je u Hrvatskoj i Slavoniji službeni jezik hrvatski za naše zajedničke urede. U nagodbi je jasno rečeno, kako mi jedan drugomu dopisivati imamo, a da bi se ta ustanova nagodbenoga zakona „in pejus“ išla preinačivati, o tom ni govora nema.

Ako se što protivna učini, to je stvar svietloga bana, da zajedničku vladu upozori, da se „rebus sic stantibus“ politički diel nagodbe, koji je posve jasan, vrši. Uz put budi rečeno, da njemački jezik nije propisan, ali je potreban; i magjarski jezik nije propisan, ali je potreban. Mi dobivamo svaki dan toliko pred-

meta na magjarskom jeziku od ministarstva iz Pešte, koji nisu zajednički, a to se sve mora razumjeti, ako će se riešiti ili za svaku stvar ići u „Uebersetzungsbureau“, da to protumači i prevede, što nije lahko onomu, koji nije jurista, koji sav predmet nerazumije. Mi smo svaki dan u nepriliki, da riešavamo takove stvari. Ako i nije magjarski jezik propisan, ali je ipak dobro onomu, koji ga znade, bar meni nije od štete, van od velike koristi i za mene i vas, da znam, što se hoće. Ako i jest ovdje hrvatski jezik služben, što nitko neporiče i što se nemože dokinuti, ipak od ugarske nezajedničke vlade dobivamo dopise u magjarskom jeziku, pak ako dotični činovnik slučajno znade uz hrvatski i magjarski jezik, doći će mu dobro kod riešavanja tih dopisa, ako i nije propisan. Ovaj tečaj imade samo jedinu svrhu, činovnikom financijalnim priliku pružiti, da mogu one komade razumjeti i riešiti, koji u magjarskom jeziku dolaze od onih oblasti, koje nisu obvezane financijalnomu našemu ravnateljstvu hrvatski dopisivati. Toliko o tom.

Ovdje je bio govor o „ključu“, kojemu je prigovorio gosp. dr. Vrbanić. Onaj, koji hoće samostalnost financijalnu u zemlji našoj, koji hoće bar samostalnu upravu financijalnu, taj mora „a tout prix“ zahtjevati, ako i ne ono, što se danas želi postići, naime podpunu samostalnost, a to bar jedan korak k toj samostalnosti t. j. ustanovljenje ključa, koji samostalnim financijam podlogom biti ima; pak ako se jednom dodje do toga, da se dugovi plate, da se onda dalje ići uzmogne, t. j. do financijalne samostalnosti. Za one, koji tako i za to vojuju, svakako je potrebit ključ i treba, da svaka stranka znade, kako stoji, a medju one, koji za tim idu, spada i gosp. dr. Vrbanić. Ugarska pako sa svoje strane veli i bez obzira na tu okolnost, na taj eventualitet, da se zna kako se u zajedničkoj dužnosti obostrano stoji. „Clara pacta, boni amici“ te zato hoće ustanovu ključa. Istina je, ja ću danas dopustiti, da gosp. dr. Vrbanić imade pravo reći, da ključ taj danas nema praktične vriednosti, jer nismo financijalno samostalni i da bi mogao izostati, ali baš radi čistoće položaja i računa, koja se želi od strane kraljevine Ugarske prama nam, i da se nebude u buduće reklo, da ključ nije pravi, nuždno je, da onaj ključ, koji je jednak ovcmu izmedju Ugarske i Austrije, dodje u zakon, da nebude više u buduće tomu prigovora.

Moja gospodo! Ja sam još nešto zaboravio, da dokažem, u čemu još leži prednost ove nagode, da je bolja t. j. što se naših zaklada tiče.

Kada je likvidacija zaklada obdržavana, onda je naša zaklada vjerozakonska, spojena sa ugarskom, iznosila ukupno 14,000.000 for. bez obzira na dobra naše zemlje i njihova, dočim je zaklada naukovna kumulirana iznosila 6,000.000 for. Kada se dakle uzme ukupnih 20,000.000 for. i kada se sada uzme proporcija gosp. dra. Marjanovića, to će se vidjeti, da proporcija od 1,500.000 for. nije tako malena prama toj svoti. — To je bio rezultat likvidacije, da je tamo bilo 14,000.000 for., a ovdje 6,000.000 for. Ja dopuštam ono, što je kazao g. dr. Marjanović, da se ti „Vorschüsse“ vode pod račun duga, i istina je, da u toj likvidaciji dolazi takodjer cifra od 723.744 for. i 84 nvč. interesa, nu donle, dok smo mi pasivni, nemamo prava na interes, jer se s interesi prije svega imadu pokriti potreboće, a što se preko toga od potrebe ukazuje, to se je moglo predujmice od države zahtjevati, a medjutim su ti interesi rasli. Ako je dakle istina, da je to aktivum kao što se i dokazuje i ako je istina, da naši interesi nisu bili potrošeni, onda je pravo, da se dadu ti interesi, jer se nemogu uz kapital interesi dobivati, koji su služili i u prvom redu služiti imali za pokriće naših potreboća. Na te interese nemamo mi dakle pravo, dok smo iz državne kase dobivali predujam, koji je kod likvidacije iznašao 1,581.447 for. Ja sam vidio iz spisa, da se to imade u obzir uzeti, što je u aktivu predujmice dano tim zakladam, i to se ignorirati neda i to stoji, da je dano i da je potrošeno i da se vratiti ima. Nije najbolje uvjek biti suviše patriota, nego treba imati i malo državničkoga razuma. Da je to pokojni savjetnik Mrzljak, bože mu duši oprosti, „de mortuis nihil nisi verum“, imao „in illo tempore“ na umu, te bio malko manje patriota, a malko više državnik, to bi mi danas sigurno bolje stajali i stvar ova već odavna bila izravnana. Onda su se pritegle žice, koje su pukle. Danas su pak nastale takove okolnosti, da se nemože upuštati u potraživanje onoga, što bi onda možda lakše bilo pošlo za rukom. Sada smo došli do toga, da vidimo kako stvar stoji. Mi se nemožemo i nemamo razloga toj se dužnosti oteti i nemamo prava na interese, dok je netko drugi trošio na naše potrebe. Naša je deputacija popustila interesa 700.000 for., a oni su pustili 800.000 for. t. j. onaj manjak do 1,500.000 for. i ovo je prebijeno, a to je jedini prigovor kao najozbiljniji ovoj nagodi, koji pak ide u korist ovoga zakona nagodbenoga, a ne u štetu njegovu, jer ćemo sada bar jednom u istinu doći do onoga, što je naše.

Što se je reklo ovdje, da ovo nespada na nagodben zakon, istina je, i to je znala jako dobro i deputacija zato je i kazala na kraju svoga nuncija, premda nespada ovo ovamo, ali je viseće pitanje od toliko godina, koje vlade nisu mogle riešiti, a da se vazda uklone vrlo neugodni prepori medju jednom i drugom kraljevinom, nije preostalo drugo, nego da to pitanje obe deputacije u svoje ruke uzmu i da ga dokinu, jer da je ovo za rukom vladam pošlo, nebi došlo do deputacija. Ja držim, da je ovo jedini modus bio za riešenje ovoga prepornoga pitanja. Ugarska je vlada ostala kod svoga zahtjeva i ona nema pravo bez legislative poklonit

.,581.447 for. kao što ni mi nemamo toga prava, jer .ko se je trošilo, neriešava to vladu prava natrag do-)iti i ostala je kod toga zahtjeva, što je došlo do onoga aktora, koji je učinio kompromis i podnosi ga saboru. Tu se nije išlo na strogo pravo, nego na ono, što poli- ički razlozi dopuštaju i što se učiniti može. S toga nislim, da je sasvim opravdan ovaj put, kojim se je lošlo do riešenja ovoga prepornoga pitanja. Ovim zaključujem moju malu refleksiju i mislim, da je ova nagoda tako udešena, da ju vis. sabor mirnom savješću primiti može.

Predsjednik: Pošto je vrieme odmaklo, dižem današnju sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne sa današnjim dnevnim redom.

(Svršetak u $1^1/_4$ sata poslije podne).

*

Šetdeset i šesta saborska sjednica,

obdržavana dne 19. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak debate o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe. — Interpelacija g. baruna Gjure Rukavine glede cenzure političkog časopisa „Slobode". — Interpelacija narodnoga zastupnika g. dra. Franje Vrbanića glede ugarsko-hrvatskog domobranstva. — Interpelacija nar. zast. g. Josipa Zorića glede odgovornosti obćina kod utjerivanja poreza. — Interpelacija nar. zast. gosp. dra. Antuna Starčevića glede neobustavljenja ovrhe u Hrvatskoj. — Odgovor presv. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na interpelaciju nar. zast. g. Andrije Valušniga glede gimnazijalne zgrade na Rieci.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Petra Horvata u prisutnosti 74 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i odobren.

Na sabor nestiže nikakav podnesak.

Na dnevnom redu jest generalna debata o zakonskoj osnovi o financijalnoj nagodi, koja se nije svršila.

Predsjednik zaključi sjednicu u $1^1/_4$ sata poslije podne te ureče buduću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom.

Nastavak generalne debate o zakonskoj osnovi o financijalnoj nagodi.

Krestić v. r. **Pavao Brantner** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja).

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Proračunski odbor podnosi izvještaj ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 28. kolovoza 1879. kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije, za vrieme od 1. srpnja do 30. rujna 1880.

Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

Pravosudni odbor podnosi izvještaj ob osnovi zakona, kojom se sudbenom stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine ležeće u utjelovljenih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami.

Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

Odbor imunitetni izvještava, da je predsjednikom svojim izabrao presvjetlog g. Antuna grofa Nugenta.

Prima se na znanje.

Peticionalni odbor podnaša izvještaj svoj o dodieljenih mu podnesaka.

Stavit će se na dnevni red.

Osim ovih podnesaka nije nikakov više na ovaj vis. sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak razprave o osnovi zakona financijalne nagodbe izmedju kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli svoje mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj g. Josip Miškatović zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Rieč ima narodni zastupnik g. Ivan Bartolović.

Ivan Bartolović: Visoki sabore! Ja spadam medju one članove sabora, koji će glasovati za nagodbu, utanačenu s jedne strane medju kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, a s druge strane medju kraljevi-

om Ugarskom. Jer ću pako glasovati za nagodbu onaovu, kakova jest, nemojte misliti, štovana gospodo, da duoko neosjećam one žrtve, koje prinosi Hrvatska i Slaonija na žrtvenik zajednice, kada prihvaća kompromis, ojim se prebijaju stanovite naše tražbine sa nekimi tražinami kraljevine Ugarske. Narav kompromisa doduše est ta, da se kaže: Uzeti se moraju tražbine s jedne trane kao bilancirane sa tražbinami s druge strane, ili: ražbine su na obe strane jednake, gdje naime nijedna trana ništa nenadoplaćuje. To medjutim neizključuje, da e na jednoj ili na drugoj strani žrtva donešena. Ta i ami spisi regnikolarne deputacije nagovieštaju tu žrtvu. .li, štovana gospodo, pošto moga osvjedočenja nitko uzrmao nije, da je naime naše pravo na tangentu od onih ohodaka od prodaje biljegovkah, soli i duhana, zatim d lutrije, što no su iz hrv.-slav. vojne krajine u naše lagajne unilazili, neoborivo, pošto mi, rekoh, nitko toga noga osvjedočenja uzdrmao nije, to moram kazati, da ije žrtva na drugoj strani, nego da je žrtva na strani našoj. (Živio!) Nu, pošto samo utanačenje nagodbe zavisi d prihvaćenja toga kompromisa, dakle zavisi od toga uzpostavljenje trajnog zakonitog stanja kod nas, zavisi d toga prelaz u onaj štadijum, u kom nam se daje ada, da ćemo odstraniv sve povode nesporazumku, zajevicam i razmiricam medju nami i kraljevinom Ugarskom tupiti u iskreniji prijateljski odnošaj s onimi, s kojimi mo se nagodili, i u kojem će se stadiju ostvariti stara naša žudnja, da privijemo k sebi milu nam, tako dugo odtudjenu Krajinu, to mi, gospodo, briga za narod naaže, da tu žrtvu, koliko je znamenita, pregorim. Kod oga pregora dvoje mi je za utjehu:

1. Jer osim ovih kamata, što su narasli od naših akladnih glavnica, i koje bi na svaki način državnomu raru i ugarskim zakladam za podmirenje troškova za ıas učinjenih ustupiti morali, da rekoh, osim tih kamata napuštamo samo takove tražbine, koje proizviru iz tražina o naših dohodcih za g. 1873. do 1879., dakle iz lobe, gdje smo naše potrebe, kako tako, ipak podmirili.

2. Pruža mi utjehu, što se tim prebojem podmiruje naj veliki aktivum od 1,585.521 for. 42 nč., koji nije aktivum kraljevine Ugarske u užem smislu, nego je, gospodo moja, aktivum države, koju sačinjavaju sve zemlje ugarske krune, da će se rekoh, onaj aktivum namiriti, i kada taj aktivum namiren, te kako to biva, kao zajednički prijetak u obračunu o naših dohodcih, odnosno o našem prinosu u ime zajedničkih troškova uvršten bude, onda ćemo i mi participirati sa razmjernom svotom na znosu onom, koji za podmirenje toga aktiva služi. Tako mislim, da će se i prvi govornik u ovoj razpravi, g. dr. konte Vojnović sa menom donekle takodjer utješiti, koji e tomu aktivu prigovarao. Drže neki, gospodo moja, da e žrtva takodjer za nas, što pristajemo na 45 postotaka za podmirenje naših potreboća, premda je iz naših dohodaka izlučen tako zvani dohodak iz Krajine, od kojeg nam je do sada pripadalo po pravu 45 post. Naravno je, da je uvjek bolje, da se što veći postotak državnih dohodaka upotriebi na pokriće nutarnjih potreboća, na kulturne svrhe, na svrhe služeće podizanju narodnog blagostanja itd.

Ali, gospodo moja, ja stojim tu na osobitom stanovištu, na kojem stanovištu, ufam se, da ćete me i vi sliediti. §. 59. nagodbe od g. 1868. vindicira nam svojstvo političkoga naroda, dakle svojstvo individualnosti i državne samostalnosti. Uzmemo li se mi dakle skrbiti samo za to, da što obilatije pokriće za naše unutarnje potrebe zadobijemo, a ostavimo li na skrb drugomu, da se brine za pokriće onih troškova, koje zajednica naša s jedne strane sa zemljami u carevinskom vieću zastupanimi, a s druge strane s Ugarskom, iziskuje, to postajemo mi provincija, pokrajina onoga drugoga, s kojim onda nismo ravnopravni, nego smo mu podredjeni. Toga ja, gospodo, nedopuštam, a počem toga sigurno nećete ni vi dopustiti, to nam je isto onako skrbiti, da se pokriju državne potreboće naše zajednice, kao što i potreboće unutarnje naše samouprave. Poznato nam je, kako su svake godine izdatci državni nadmašivali dohodke državne, kako se je pokazivao manjak, koji se je zajmom pokrivati morao. To, gospodo, znamo svi dobro, i to je ponukalo nas, velim nas, jer držim, da istim pravom sjede naši zastupnici na saboru ugarsko-hrvatskom u Budimpešti, kao što i ugarski. Ponukalo nas je, velim, da bolje nategnemo poreznu snagu državljana, da porez povisimo. Posljedica toga bila je ta, da su državni dohodci koliko u Ugarskoj, toliko i kod nas, znatno ponarasli. — Kada bi mi iskali sada, da se u istom razmjerju povisi pokriće potreboća naših, ja mislim, da bi bili nepravedni, stojeći naime na označenom stanovištu, jer naše potreboće nisu rasle u istom razmjerju, u kojem je povišen porez.

Siećam se iz onoga vremena, kada je razprava povedena na zajedničkom saboru baš o povišenju porezâ, naročito o tako zvanom obćem dohodarinskom prirezu, siećam se, rekoh, kako je bilo izkušanih patriota kod nas, koji su razmišljali, nebi li se moglo u prilog naroda odustati od tangente ovih dohodaka, u koliko imadu služiti za pokriće naših autonomnih potreboća. Kada su oni o tom razmišljali, to mi je dokazom, da naše potreboće nisu bile onoliko ponarasle, koliko bi bilo pokriće iz ovih povišenih poreza. — Ja dakle, gospodo moja, prihvaćam 45% od onih dohodaka, koji nam još ostaju, premda se izključuju tako zvani prihodi iz Krajine, prihvaćam jih radi toga, jer se nadam, da ćemo naše potreboće i tom tangentom pokriti moći, a sigurno mogu kazati, da iznos novčani, koji će nam u buduće izručivan biti, već pogledom na ustanove osnove nagodbene, gdje nam se prepušta bir župnički županije bjelovarske u podpunom iznosu, gdje dobivamo 20.000 forinti od onih poreza i pristojba od kojih do sada nismo ništa dobivali, gdje preuzimamo naše zaklade, te nam se od njih osigurava opet

bolji iznos kamata, koliko mi se čini, godišnjih 26.000 for., da će dakle ta tangenta u budućnosti, ako nepovoljne okolnosti nenastanu, svakako, a ako povoljne okolnosti budu, znatno veća biti, nego li je do sada bila. Ja mislim, da bi bio, naravno sa ovoga stanovišta i ovo neki odgovor na prigovore, koji su se podigli, i gdje je rečeno, da je ova nagodba „reformatio“ ili „revisio in pejus“, i da su tim razjašnjenjem svedeni ovi prigovori na svoju pravu cienu, dočim su drugi predgovornici moji — dvojica ili trojica — ovlaštenost tih prigovora sa svoga stanovišta dokazali.

Sada, gospodo moja, prelazim na ključ, ili na prinosni razmjer, ustanovljen za pokriće zajedničkih troškova. Priznajem tu, da su prema našemu sadanjemu položaju donekle ovlašteni prigovori proti ustanovljenju toga ključa, naročito, u koliko se isti ustanovljuje na temelju istih podataka, koji su upotrebljeni kod ustanovljenja razmjera medju zemljami krune ugarske i zemljami zastupanimi u carevinskom vieću. Štovana gospodo, nîz takovih razmatranja nalazimo jur u nunciju samom, nu ja sam uvjek nazrievao i sada nazirem, baš u tom ustanovljenju ključa izraženu našu individualnost, našu samostalnost i to ne samo u zajednici s Ugarskom, prama zemljam, zastupanim u carevinskom vieću, nego i posebno prema kraljevini Ugarskoj, a da preobterećeni nebudemo, nalazim korektiv u onoj ustanovi nagodbenoj, gdje se odredjuje 45% za pokriće naših autonomnih potreboća, a 55% na zajedničke troškove, i ovo potonje s tim ograničenjem, da nam sve ono, što premašilo bude tangentu, po ključu ustanovljenom na slobodno razpolaganje ostaje. Doduše, imam i ja nešto primjetiti i prigovoriti tomu ključu. Prigovoriti imam naime u toliko, u koliko §. 2. zakonske osnove ustanovljuje prinosni razmjer na strani Ugarske sa $94._{4\cdot299.011}$ post., a na strani Hrvatske sa $5._{5.700.989}$ post. Ovaj ključ, gospodo moja, nije izpravno računan, kada se je naime zadnja nagodba utanačivala i izračunavan prinosni razmjer medju zemljami krune ugarske i zemljami u carevinskom vieću zastupanimi, uzeti su za temelj računanja dohodci stanovitih izravnih i neizravnih poreza od god. 1868. do g. 1875. i to u iznosu od 900 milijuna for. ili u godišnjem prosjeku od 112,502.318 for. Kada se je radilo o utanačenju prinosnoga razmjera izmedju Ugarske, Hrvatske i Slavonije, razdieljen je dohodak taj na tri strane, te je došlo na Ugarsku 105,845.766 for., na Hrvatsku i Slavoniju 5,843.543 for., a na hrvatsko-slavonsku krajinu u ime prihoda iz Krajine 813.009 for.

Ova tri iznosa sačinjavaju svotu, izkazanu u prvoj rubriki od 112 milijuna i 502.318 forinti. Kada je sada razmjer računan, ostao je onaj treći iznos od 813.009 for. izvan računa, te je samo za prva dva iznosa računano razmjerje. Da je ovaj iznos izvan računa ostao, nije pravedno, jer je onaj dohodak ostao dohodkom, samo što se je imao ili kao poseban faktor smatrati ili pribrojiti dohodku onoga djela, u kojega će blagajnu u buduće unilaziti, a to je blagajna kraljevine Ugarske u užem smislu. To vam je prva pogrieška. Još drugu pogriešku nalazim u izračunanju ovoga ključa. Kada su nagodbene razprave izmedju Ugarske i izmedju zemalja zastupanih u carevinskom vieću vodjene biele, onda je dohodak cieloga onoga djela zemlje, što se je prije zvao vojnom krajinom, izvan računa ostao, naime u svoti od 112 milijuna i 502.318 forinti nije sadržan dohodak prijašnje vojne krajine. Sada, kada se je izračunavao razmjer izmedju nas i Ugarske, valjalo je ovaj dohodak vojne krajine ili kao posebni činbenik uzeti ili dohodku jednoga drugoga djela priračunati, onako, kako u čiju blagajnu unilazi ili u čiju se korist zaračunava.

Evo vidimo i nalazimo takodjer tomu slična u predležećem nam izkazu, da se kod Hrvatske kaže: „K tomu izravni i neizravni porezi županije bjelovarske (valjalo je pravilnije reći: bivših krajiških pukovnija križevačke i gjurgjevačke, zatim vojnih komuniteta Bjelovara, tvrdje Ivanić i Senja, napokon vojne obćine Sisak), god. 1872. do 1875. 399.939 for., tako, da je naš dohodak, koji se je prije izkazivao u iznosu od 5,843.513 for. ponarastao na 6,243.482 forinta. Svaki se pita, gdje je drugi dohodak krajiški, zašto nije onaj dohodak, što unilazi iz onoga diela prijašnje tako zvane srbsko-banatske krajine, što je razvojačen i Ugarskoj pripojen u rubriki kraljevine Ugarske pribrojen, zašto nije u ovoj rubriki izkazan i dohodak hrvatsko-slavonske vojne krajine, koji u blagajne kraljevine Ugarske unilazi, odnosno u čiju korist se zaračunava?

Ovdje je trebalo dohodak vojne krajine ili kao posebnoga činbenika uzeti, ili pako u dotičnoj rubriki izkazanomu jur dohodku onako pribrojiti, kako je unilazio u blagajnu našu i Ugarsku, pa isto tako, kako je dohodak od 399.939 for. kod nas pribrojen, valjalo je pribrojiti ostalomu dohodku ugarskomu dohodak od 2,200.000 for., što unilazi u njezine blagajne iz razvojačene i hrvatsko-slavonske vojne krajine, odnosno u čiju korist se zaračunava.

Možda će tko reći: Da je za Krajinu ustanovljen poseban praecipuum, na Krajinu odpada 2% od sveukupnih zajedničkih troškova cielokupne monarkije, te valjda, da će Ugarska taj praecipuum platiti sama, a neće povući na to Hrvatsku i Slavoniju. Štovana gospodo! to nebiva, a niti biti nemože; — nebiva, jer obračuni, koje smo dobili, sadržavaju medju zajedničkimi troškovi toli iznos praecipuuma i vojne krajine za 2%, koli iznos onih 30% od preostataka, koji odpadaju u obće na Ugarsku. Kada je izračunavano, koliko na nas odpada, bio je iznos od praecipuuma u onoj svoti od koje je naša prinosbena dužnost računana i glede koje potonje nam je kazano:

Niste podmirili toliko i toliko. Rekao sam gore, da to i nemože biti i to radi toga, što Krajina, koja stoji sada pod upravom, koja je zajednička svim zemljam krune Ugarske, ne samo da im doprinašati k zajedničkim troš-

kovom cielokupne monarhije, nego ima doprinašati takodjer troškovom zajedničkim svim zemljam krune ugarske. A to se može učiniti jedino onda, kada se onako postupa, kao što sam kazao, naime, da se dohodak taj ima dieliti u 2 diela na Hrvatsku i Ugarsku, u koliko u blagajne jednoga ili drugoga diela unilazi.

Ali sada imamo još treću pogriešku, koja upliva takodjer na razračunavanje prinosnog razmjera, a to je, da su za godine 1868., 1869., 1870. i 1871. u iznosih, koji su izkazani kao pripadnost Hrvatske, sadržani dohodci grada Rieke i kotara, jer je onda Rieka sa kotarom stajala pod upravom zem. financ. ravnateljstva zagrebačkog. Sada je Rieka sa kotarom izlučena i odciepljena faktično od Hrvatske, mi za nju nemožemo zajedničke troškove plaćati, dakle je valjalo iznos dohodka, koji na Rieku odpada, iz svote, tičuće se Hrvatske, izlučiti, pak prenieti u rubriku odredjenu za kraljevinu Ugarsku.

Ovo su, gospodo, neizpravnosti ključa odnosno prinosnog razmjera; dokazi moji temelje se na podlogah, koje su nam svim pristupljive, temelje se na predležećem nam izkazu, na izkazih, koji su služili kod utanačivanja nagodbe odnosno utanačenja prinosa medju kraljevinom Ugarskom i medju zemljami, zastupanimi u carevinskom vieću, temelje se na prispodobi izkazâ sa zaključnimi računi, koji su, kako rekoh, svakomu pristupni. Nu pokraj sve te neizpravnosti prinosnog razmjera, koju evo ovdje konstatujem, nestavljam ipak predloga za izpravak, nestavljam ga zato, što ste, štovana gospodo, zaključili, da se nagodba ovakova, kakova jest u svojoj cielosti ili primi ili u svojoj cielosti zabaci, neželim staviti predloga za izpravak nadalje radi toga, što se nemamo nadati, da bi naši dohodci onako ponarasli za trajanja nagodbe ove, koje je doba kratka, da bi nam i po izpravljenom prinosbenom ključu što god preostalo, što bi nam se po §. 27. nagodbe od god. 1868. na slobodno razpolaganje staviti imalo, te nema bojazni, da bi preobterećeni biti mogli. Nestavljam napokon predlog za izpravak radi toga, jer će nam se prigodom onom, kada uslied predstojeće spojitbe Krajine novu nagodbu budemo sklapali, prilika pružiti, da ovu neizpravnost onako izpravimo, kako treba.

Oprostite mi, štovana gospodo, da vam kažem, da ima još neke primjetbe proti stilizaciji nagodbe, kako je sklopljena medju kraljevinskimi deputacijami. Ja bi bio želio, da je stilizacija, kodifikacija nagodbenoga zakona takova, da bude svim raznim tumačenjem pojedinih §§. put zakrčen, jer razna tumačenja daju uvjek priliku zadjevicam, koje su dosada uzrujavale zemlju, te na uštrb bila našim prijateljskim odnošajem prama Ugarskoj odnosno njihovim prijateljskim odnošajam prama nam.

Prva primjetba, koju bi imao, jest proti §. 6., za koji §. bi želio bio, da je jasnije stiliziran. U tom §. kaže se, da se neke stavke izuzimlju od onih prihoda Hrvatske i Slavonije, koji se po smislu §. 5. imadu dieliti medju pokriće troškova samouprave Hrvatske i Slavonije i medju pokriće skupnih posala. Ovdje je sasma jasno stilizirana točka *a), b), c)* i *f)*, i točku *d)* držim takodjer dostatno jasno štiliziranom, jer držim, da će dohodak od vojne oprostne takse biti zajednički, koji će kod obračuna o naših dohodcih, odnosno o prinosu na zajedničke troškove takodjer u račun uzet biti. Drugačije mislim o točki *e)*. Dohodci tu navedeni nisu takovi, koji se po pravu nebi imali djeliti, dapače to su dohodci, koji bi se morali djeliti po post. ustanovljenih u §. 5. Nu, kako rekoše, nebi bilo moguće ili bar težko je ove dohodke izkazati na onaj način, kao što su izkazani drugi dohodci, n. pr. izravni porezi, potrošarina, duhan, sol, biljegovina itd. To je dakle povodom bilo regnikolarnoj deputaciji, da je pristala na paušal od 20.000 for., koji se imade izručivati svake godine Hrvatskoj i Slavoniji za pokriće autonmih potreboća. Tako barem razabirem iz razpravnih spisa, ili kada tekst onoga §. čitam, mislim, kako se u njem kaže, da će se na korist Hrvatske i Slavonije računati paušalna svota od 20.000 forinti. Štovana gospodo, ovo je prvi put rečeno u naših nagodbenih zakonih „na korist računati“. Nagodba naša jedna i druga upotrebljavala je sasma drugi izraz, jer kada se je o pokriću potrebština nutarnje samouprave govorilo, uvjek se je kazalo: „služi za pokriće potrebština samouprave“, a kada se je radilo o novčanih iznosih, kazalo se je: „izručivati će se u onu municipalnu i zemaljsku blablagajnu itd.“

Ovdje se kaže: Računati će se na korist.

Ja ću doduše dopustiti, da se inakomu tumačenju, n. pr. tumačenju, koje bi onamo išlo, da su svi ovi dohodci na 20.000 for. paušalizirani, pa da će se tako u naš obračun uzimati, protivi drugi sadržaj ovoga paragrafa.

Nu, gospodo, još je nešto drugo, što mi je kazati. Ja sam doduše ovomu poslu doniekle vješt, ali iz ovoga paragrafa nebi znao kazati, na koji način i kojim iznosom računat će se na našu korist onaj drugi dio, koga mi nedobivamo i koji ima služiti za zajedničke troškove, od kojih mi podnesujemo $5^1/_2$ post.

Još mi je jedno primjetiti. Iz razpravnih spisa razabirem, da su stanovite tražbine na našoj strani prebijene sa stanovitimi tražbinami kraljevine Ugarske. U §. 1. zakonske ove osnove kaže se (čita §. 1.): „Sve one tražbine, odnosno dužnosti, što su od strane Ugarske napram Hrvatskoj i Slavoniji ili obratno od strane Hrvatske i Slavonije naprama Ugarskoj u prošlosti — računajuć u prošlost i godinu 1879. do posljednjega prosinca 1879“. — „postojale pod kojim bilo naslovom itd.“ (čita do kraja §. 1.).

Ja sam rekao, prebijene su stanovite tražbine, a ovdje se kaže: prebijene su sve tražbine pod kojim god naslovom i pod kojim god imenom. Ja nisam toga mnienja, te držim, da prema tomu nije štilizacija ovoga pa-

ragrafa izpravna. Meni je poznato, da ima i na jednoj i na drugoj strani tražbina, koje nisu prebijene. Poznate su mi na našoj strani neke manje tražbine, a poznata mi je jedna velika tražbina na strani Ugarske, koje nijesu prebijene. Tako je valjalo ovaj paragraf preciznije stilizirati i u savez dovesti sa §. 7., da se vidi, zašto su te tražbine prebijene.

U ostalom, da se približim kraju, nestavljam predloga za izpravak §. 6. zato, jer, kako već spomenuh, nagodba se u cielosti ili primiti ili zabaciti može, ali očekujem od odlučnosti naše vis. zem. vlade, da će ona, kada bude vršila upliv, što joj je zajamčen, kod sastavljanja proračuna i obračuna, budnim okom pratiti, da bude onih 20.000 for. u točki *e)* §. 6. navedenih, koji se za pokriće naših autonomnih potreboća upotriebiti imadu, zaista izručeno našoj blagajni, i da odgovarajući tomu dio dohodka pod tamo navedenim naslovom bude nam u račun uzet, kada se naš prinos bude zaračunavao k zajedničkim troškovom. Nestavljam predloga za izpravak §. 1. zato, jer se nadam, da će i Ugarska isto tako na temelju podloge, kao što mi, smatrati prebijenimi samo one tražbine, koje su tude navedene, jer bi drugačije i mi smatrali prebijenom onu veliku tražbinu Ugarske.

Oduljio mi se je govor, štovana gospodo, ali zaključujem s molbom na svoje prijatelje, s kojimi ću, gospodo, za nagodbu glasovati, neka nesmatraju možda moje primjetbe kao kamen smutnje, bačen u ovu sabornicu. Gospodo moja, meni je samomu ležeće do toga, da se nagodba onako primi, kako je utanačena, i nestavljam nikakova predloga na izpravke. Ja bi želio što iskrenije prijateljstvo prama Ugarskoj. Ja bi želio, da se svakomu različitomu tumačenju makar koje odredbe i ustanove, na put stane, jer takova tumačenja zadjevicam povoda daju. Ja bi želio, da naši odnošaji takovi budu, da nikakova prigovora nebude. U tom duhu molim da uzmete moje primjetbe, a ja ću onda radostno glasovati s vami za nagodbu. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** Visoki sabore! Ja ustajem, ne da nagodbu preporučujem, ili da ju branim, jer ako ona nema u svom sadržaju dosta toga, što da ju prijatelju naroda preporuči i da ju proti napadajem obrani, to i nezaslužuje, da se preporučuje i brani, a neću ni da ju napadam, jer sam i sam u tom sudjelovao, da se utanači i pred vas iznese.

Moja namjera, kad se na govorenje dižem, ide jedino na to, da predložim ovomu vis. saboru viernu, živu, pravom svjetlosti osvjetljenu sliku.

Istina je, da su pojedine strane razni govornici pokušavali na čisto izvesti; ali je to bilo pokušano od različitih govornika u različnom vremenu; to daje slike pojedinih strana nagodbe, ali ne cielokupne nagodbe; tu se slikaju više mnoge pojedinosti, nego jedna cielost.

Nu prije nego pokušam tu jednostavnu sliku živim bojami izrisati, u čem ću biti vrlo kratak i precizan dopustite mi predbježno, da se obazrem na dva detaila koja su jučer pred ovim vis. saborom na vidik iznešena

Najprije je dodirnut položaj opozicije u našem kra ljevinskom odboru u pitanju vojne krajine, dotično nje zina administrativnoga spojenja.

Tu je s jedne strane rečeno, da je opozicija ta za uzimala stanovište, koje je izključivalo pregovore s dru gimi predmeti nagodbe.

Ova tvrdnja neodgovara pravom stanju stvari. D se je opozicija protivila razpravljanju drugih predmet nagodbe, onda bi otišla prije tih pregovora iz Pešte onda se doista o tih predmetih nebi nit razpravljati mogl

Opozicija ta htjela je na izvedenje spojenja Krajin samo onaj moment staviti, koji je naš narod na to stav ljao, i tek kad bi uspjeh razprave o drugih predmeti nagodbe priznali, onda bi po potrebi podpuno izvedenj spojenja Krajine kao conditio sine qua non stavili. T je regnikolarna deputacija u dva maha kod drugih pre meta doista i učinila; a pitanje spojenja Krajine izgubil je za trajanja razprave taj značaj tim, što je medjuti s najvišeg mjesta izrečeno, da se ima to spojenje Krajin naskoro izvesti i što su još za trajanja nagodbene ra prave neki koraci u tom učinjeni.

S druge strane rečeno je jednom članu te opozicij da je njegovo stanovište, bilo kao stanovište onoga č vjeka, koji hoće u kakovu sgradu da unidje, pa mu vra stoje otvorena, a on neće na ta vrata da udje, već ho glavom zid da razbije.

Posredno mogla bi se ova slika primieniti i na dru članove opozicije u kojoj sam i ja bio.

Neka mi poštovani govornik, koji se tom slikom p služio, dopusti, da izjavim, da ta sgrada nije bila otv rena. Mi smo mnogo puta htjeli na ta vrata unići, a smo svagda našli, da su zatvorena.

Opozicija je pako vidjela, da na sgradi ima zvonc kojim treba na svoj način zazvoniti, pak se onda obič vrata otvaraju. Opozicija je to zvonce svojim načino povukla — vrata se doista otvoriše.

Opozicija, neće tvrditi, da su se vrata otvorila san usljed toga, što je ona zvoncem zazvonila, ali je fal da su se otvorila, pak možda i slučajno i iz drug uzroka.

Da su vrata bila otvorena, to se moglo svakon pričiniti, koji je ili bio kratkovid, ili nije dosta pozc nosti na stanje vrata obraćao. (Smjeh.)

Da se crte moje slike od ove nagodbe uzmogu uvažiti kao istinite, vierne i čiste, potrebno mi je ne važnije prigovore pregledati i na čistinu izvesti.

Prvi je takav prigovor pitanje o naših naukovnih vjerozakonskih zaklada.

Ja ću pokušati na temelju spisa stanje tih zakla u nekoliko poteza vierno nacrtati.

Stanje tih zaklada u prva njihova vremena izložio je vis. saboru velecienjeni zastupnik g. dr. Marjanović, te se vidi, da je onda stanje ono bilo najbolje; neki su ga i na 5—6 milijuna uzimali.

Godine 1866. konstatovano je za uporabu dotične komisije, da su te zaklade iznosile 2,115.333 for. a. vr. Od one svote nisu nikakva odbitka tražili. Godine 1875. našlo se u zakladah 2,300.547 for. a. vr. Iskalo se pako, da se od te svote odbije 285.811 for. 13 novč. a. vr. God. 1880. označeno je to stanja sa 2,246.094 for. a. vr., ali se ujedno traži, da se od te svote odbije 1,883.643 for. austr. vr.

Dan danas stavljena nam je u izgled parnica sa austrijskom i ugarskom vladom, ako tom odbitku hoćemo da izbjegnemo. Imamo li izgleda, da to postignemo? Možda će drugi tko biti sretniji, te gojiti kakovu takovu nadu na to, ali ja tu vidim samo stranke, a nikakova sudišta, a stranke protivničke na žalost jače su i snažnije od nas.

Pri ovom predmetu imam dvoje primjetiti. Vidi se iz povjestnice ove stvari, da je njezino stanje za nas sve gore, što se njeno riešenje više udaljuje. Vidi se iz nagodbe, da je ovo pitanje punctum saliens ciele nagodbe. Prihvati li se ova tražbina Ugarske, stoji nagodba, neprimi li se, pada nagodba. Neki od predgovornika izjaviše, da je u ovoj stvari pravo na strani ugarske regnikolarne deputacije, i da je to pravo izkazano, jer da je svota po knjigovodstvu pravilno izkazana, a da se nalazi previšnja rezolucija, da se hrvatski predujmovi imadu natrag vratiti.

Ja sa svoje strane držim, da ugarsko pravo nije dokazano, jer ako je svota i izkazana, ako i postoji spomenuta previšnja rezolucija, kakovu sam jednu ja doista i vidio, ali nije ni iz daleka dokazao, da dotična previšnja rezolucija naplatu ovih predujmova iz glavnice zaklada naredjuje, a sdruge strane, pošto je osnov naredbe, da se takovi predujmovi samo iz onih kamata od zakladnih glavnica platiti imaju, koje preostanu iza podmirenja redovnih zakladnih potreba, ova izplata bila bi doista žrtva sa naše strane, koju bi mi u ovom slučaju samo zato podnieti mogli, što bi tim na drugoj strani toliko što od prilike dobili. Kako stoji stvar u ovom pogledu, to će se iz daljnjega moga govora presuditi moći.

Još ima jedna okolnost, na koju bi, čini mi se, valjalo pozornost našu obratiti.

U magjarskih listovih čitali ste više puta, kako da Magjari gladne Hrvate moraju da izdržavaju.

Ako se ova tražbina Ugarske podmiri, premda po mom nazoru nije dokazana, onda mora ovaj neugodni i neosnovani prickor prestati. A mi, ako i nismo narod bogat, kao neki drugi, ali smo narod ponosit, kao ma koji drugi, pa netrebamo ni od koga, na što valjana prava nemamo.

Drugi prigovor proti ovoj nagodbi navodi se to: da ona nesadržaje naredbe o izvedenju spojenja Krajine. Ja sam tako slobodan napomenuti, da je spojenje Krajine od stotine godina u corpus jurisu državnimi zakoni ustanovljeno.

Spojenje Krajine uvedeno je i u nagodbu od god. 1868., a ova je nagodba fundamentalni zakon u nas. Dopustite da vam pročitam §§. 65., 66. i 67. (čita).

Nama je trebalo izposlovati, da eksekutiva ove zakone izvede, a to se i nije dalo paragrafom u nagodu uvedenim učiniti, niti je to tamo spadalo. U nagodbi ovoj nema dakle te naredbe, ali nas je sreća poslužila, te je eksekutiva izjavila, da će to učiniti i svi znate, da se u tom već i neki koraci učiniše. Ja neću da tvrdim, da je to naša zasluga, nego samo konstatujem, da se to sa našim razpravljanjem u poslu nagodbe podudaralo.

Pitahu neki zastupnici ovih dana: A gdje nam je garancija za to, da će ta izvedba spojenja doista u istinu uzsliediti?

Ja svraćam pozornost članova ovoga vis. sabora na to, da nam i odsada ista je garancija stare nagodbe, koja ima istovrstnu snagu s onom, što bi ju zadobili ravnim paragrafom u ovu noviju nagodbu uvedenim.

A osim toga dobivamo sada garanciju u riečih našega previšnjega vladara; u osobi našega svietloga bana, koji je garantovanje za to u našoj kraljevinskoj deputaciji izrično na sebe primio, u koliko naravno on za to garantovati može.

Garanciju za to vidim i u riečih vrhovnoga upravitelja Krajine, koje takodjer dosta važnosti imadu.

K ovomu dopustite mi dodati, da baš u ovakovoj stvari najviše istine leži u onoj staroj izreci: Plus valet favor in judice, quam lex in cadice.

Držim za dobro, da svratim vašu pozornost i na one rieči, koje su se od jednog govornika čule: „A kakovo će biti zastupstvo Krajine na zajedničkom saboru? Kakav će biti izbor tih zastupnika?"

Čulo se zaista u ovom predmetu, da se govori ovo ili ono. Ali se prema tomu govorkanju i čuvenju pozitivno znade, što se u ovih slučajevih u fundamentalnom zakonu, u nagodbi od god. 1868. ustanovljuje tako, da se jednostavno nemože preinačiti. Dopustite mi, da vam pročitam §§. 32., 33. i 34. te nagodbe (čita):

„§. 32. Na zajedničkom saboru biti će kraljevine Hrvatska i Slavonija po razmjerju broja njihova pučanstva zastupane sa 29 zastupnika."

„§. 33. Ako se pučanstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije budi sjedinjenjem uprave vojne Krajine, budi sjedinjenjem Dalmacije umnoži, tada će se broj zastupnika združenih kraljevina povisiti upravo po istom razmjerju, u kom se njihovo pučanstvo umnožalo bude."

„§. 34. Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija biraju i svoje zastupnike na zajednički sabor iz sredine vlastitoga svoga zastupstva i to za cielo ono vrieme,

dok traje zastupnička vlast zastupnika zajedničke zastupničke kuće.“

Neka izvoli svaki od članova ove vis. kuće iz ovoga stanja stvari svoje mnienje stvoriti; ja držim, da dotični prigovor nema temelja.

I onaj je prigovor jedan od najvažnijih, koji se izvodi iz onih okolnostih; što nije ključ iz nagodbe izostavljen; što nije u nagodbi financijalna samostalnost utanačena; što nije tu ustanovljeno, da politika Ugarske mora ići u korist Hrvatske; što nije tu zajamčen manji porez na našu domovinu.

Ovo su sve važne stvari, ali one s jedne strane nespadaju u financijalnu nagodbu, a s druge strane neuvjetuju neprimanje ove nagodbe.

Ono je prvo tako jasno, da samo treba pročitati dotična mjesta nagodbe, pak da se svaki o tom uvjeri i svaki će uviditi, da nam valja potražiti reviziju državopravne strane nagodbe od god. 1868., ako hoćemo ove koristi da postignemo.

Nu u pogledu primanja ili neprimanja ove financijalne nagodbe može se samo ovo zapitati: Hoće li ključ iz nagodbe izostati, ako se ova nagodba neprimi? Neće. — Hoće li sliediti financijalna samostalnost za nas, ako se ova financijalna nagodba odbaci? Neće. — Hoće li biti porez manji, ako ju odbacimo? Neće. — Hoće li morati Ugarska svoju politiku drugčije voditi, ako mi neprimimo ove financijalne nagodbe? Neće?

Možemo dakle i valja da pitamo: Ima li koristi u ovoj financijalnoj nagodbi, ako nema, valja ju odbaciti, ako ima, netreba da ju odbacimo.

Ali iz ovih državopravnih razloga netreba, da se ova financijalna nagodba odbacuje, u toliko manje, što mi možemo sva ona pitanja pokrenuti zakonitim putem, ako ovu nagodbu i primimo, što nam ona dakle taj put nepresieca i što će nam mnogo teže biti ona druga pitanja i pokrenuti, ako nagodbu ovu odbacimo, nego, ako ju prihvatimo.

Neki su proti nagodbi ovoj iz toga razloga, što nisu nagodbom uklonjeni oni izgredi, koji su od ugarske eksekutive proti samoj nagodbi od g. 1868. učinjeni.

Nu pitam: Bi li ti izgredi bili uklonjeni, da se ono dekretiranje u nagodbu uvrstilo? Bi li se tim za buduće izgredi takovi onemogućili? Nebi, jer izgredi neleže u nagodbi, nego u eksekuciji iste. Borbe je bilo i borbe će biti, a tim neleži uztuk u naredbi nagodbene izprave, nego u našem zakonitom pravu, našoj slogi, našem patriotizmu, našoj snagi zakonom utemeljenoj.

I sada, kad sam ove prigovore na pravu mjeru sveo i tako sve, što navedem, kao čiste i bistre okolnosti navesti mogu, pristupam konstruiranju slike ove nagodbe.

Pita svaki, pitam i ja: Što dobivamo ovom nagodbom? Mi dobivamo:

1. 45. post. Imam primjetiti, da je ovaj postotak stao mnogo borbe; nije to nešto za sva vremena sigurnoga. Valja znati, da Ugarska može tražiti, da bude manji taj postotak, da je ona već i sada to tražila; da uvjek treba na to objestrana prihvata.

2. Dobili smo bjelovarski bir i manje poreze za prošlost u iznosu od 190.000 for., a pro futuro za svaku godinu u svoti od 39.000 for., za trajanje nagodbe do 1887. godine 273.000 for.

3. Dobili smo zakladu u punoj glavnici iznosom od 1,576.000 for.

4. Oslobadjajmo se iz plaćanja tražbine Ugarske u iznosu od 441.000 for.

5. Dobivamo uredjene odnošaje izmedju nas i Ugarske u ovom pogledu, a tim se izbjegava mnogim sporim, žestokim borbam, različitim štetam, velikim krizam itd.

6. Dobivamo po banu našemu zakoniti upliv u proračune i obračune, a tim ćemo odkloniti mnogu štetu, koja odtuda izteći može, ako se proračuni bez upliva ustanovljuju i obračuni utvrdjuju.

7. Donosimo osnovani izgled na skorašnje izvedenje posvemašnjega spojenja Krajine sa materom zemljom, a što dobivamo tim mi, što li Krajina, to je svakomu vrlo dobro poznato: tim se uvode u ustavnu slobodu ljudi, koji su to davna obilnom krvlju zaslužili; to je vruća obća želja cieloga našega naroda.

Ja držim, da ima dosta dobra u ovoj nagodbi, da nije pogodba „in pejus“, nego „in melius“.

Tko misli, da je po nas probitačnije ostaviti i dalje naše zaklade u rukuh ugarske uprave; tko je uvjeren, da će nam se davati 45 post. i odsad, ako se ova nagodba neprimi; tko drži, da ćemo dobiti neprimljene krajiške provente pro praeterito i da se neće odbijati od naše dotacije ono od njih, što Magjari tvrde, da su nam per errorem izdali; komu je povoljnije, da se ove razmirice izmedju nas i Magjara neizravnaju, nego da ostanu i nadalje predmetom prepora, borbe i štete; tko nalazi, da je po nas sve jedno ili imao ban upliv u proračun i obračun zajednički, ili ga neimao; tko nemari za to, da se spojenje Krajine posve što skorije izvede, taj neka neprimi nagodbe. Ali, svakomu valja pomisliti, da tim uzima na sebe odgovornost za sve posljedice neugodne, štetne, a možda i pogibeljne, koje se iz toga neprimanja nagodbe izsukati mogu i eventualno izsuču.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Josipović.

Stjepan Josipović: Visoki sabore! Da naše financijalno stanje nije najbolje, mislim, da bi bilo suvišno, da o tome ovdje razlažem, jer je to žalibože nama svima dobro poznato. Ali, gospodo moja, mora nam za utjehu, makar slabu, služiti to, da niti u Ugarskoj, niti u Cislajtaniji nije bolje stanje financijalno. Dapače, ako pogledamo malo po Europi, jako mi je lahko prebrojiti države, koje su sa financijalnim stanjem zadovoljne. Gledajmo veliku Njemačku, koja je prije nekoliko godina pet milijarda iz Francezke izvukla, pak ćemo vidjeti, kako financijalno stoji. Gledajmo veliku Rusiju, pak ćemo kazati

da su naši austro-ugarski papiri bolji, nego li su papiri onoga velikoga kolosa. Dakle, gospodo moja, tješimo se time, pak mislimo, kako da se poboljša stanje financijalno. Nije tomu zlomu financijalnomu stanju kriva nagodba, budi nagodba, koju je Ugarska s Austrijom g. 1867. sklopila, budi nagodba, koju je kraljevina Hrvatska sa kraljevinom Ugarskom godine 1868. sklopila, budi možebiti ova financijalna nagodba, koju mi svakih 10 godina sa Ugarskom sklapamo. Uzrok tomu, toj nesreći financijalnoj naime, leži, gospodo moja, u ogromnom dugu Austrije. Prije ustanka godine 1848. imala je Austrija 800,000.000 for. duga. A kada je Ugarska morala sklapati s Austrijom god. 1867. nagodbu, bilo je, gospodo moja, toga duga 3400 milijuna.

Taj je dug načinjen bez upliva Ugarske, a i bez upliva našega, dotično bez krivnje naše. Kada je Ugarska primila jedan dio, kako znamo, 30% toga duga, to je gospodo, učinila u interesu monarkije austrijske, i u interesu svojem i u interesu našem. Bila je to dužna učiniti, pošto znamo, da je Austrija g. 1867. upravo usljed ovoga zločestoga financijalnoga položaja i ratnih nesgoda, koje je imala, dospjela u položaj, da bi u njoj bila provalila financijalna kriza, kojoj bi mogla biti posljedicom druga kriza, koja bi možda u pitanje stavila obstanak monarkije.

Videći dakle to Magjari, pak da uzdrže i spase monarkiju, a tim i samu svoju individualnost, nije jim drugo preostalo, nego da nagodbu sklope i da podignu i oporave kredit monarkije. A što je kroz to bilo? Bilo je to, da su Magjari morali preuzeti garanciju za kamate od glavnice preko jedne milijarde. One se uviek povećavaju, te jih imamo svake godine na tapetu. Nije inače moguće niti misliti, da mi, kraljevina Hrvatska, najmanje doprinašamo pokriću kamata, pošto smo mi sastavina zemalja krune ugarske i zajedno monarkije austrijske. — Mislim dakle, gospodo moja, da sam kroz to dokazao, da nisu našemu financijalnom stanju krive naše nagodbe, nego da je kriv veliki deficit, usljed kojega smo preuzeli veliki teret, koji moramo nositi, i koji ćemo valjda, možebiti, dugo nositi. Prelazim na samu osnovu nagodbenu.

Čuo sam od nekoje gospode od opozicije, i od gospode one, koja niti nisu opozicija, da je ova nagodbena osnova za naš narod pogubna, da je krivična, pak da s toga treba, da mi ovo i ono činimo. Gospodo moja! Ja osnovu nagodbe neću braniti kao bog zna kakov eldorado, ali sam osvjedočen, da po sadašnjih okolnostih nije bilo moguće drugačije učiniti, jer mi nemožemo negirati ono, što obstoji i kazati nećemo ništa: jer mašina mora ići, koja ako joj se nedade vjetra i ako se negrije, stane. Ja mislim iz svoga gledišta, da mi to u našem specijalno hrvatskom interesu nebi smjeli činiti. Nama ova nagodba garantira 45% izravnih i neizravnih poreza, dakle skoro polovicu dohodaka naših. Od naših 45% mi imamo pokrivati nutarnju upravu, pravosudje, bogoštovje i nastavu. 55% dajemo Ugarskoj, a što ona ima pokriti? Ona mora u Beču zajedničke troškove namiriti, mora doprinašati za civillistu vladara, za diplomaciju, za uzdržavanje zajedničke vojske, mora opet podmirivati troškove za uzdržavanje domobranstva svoga i našega. Ja jako dvojim, da Magjarom ostaje za autonomne potreboće 40% njihova poreza.

Gospodo moja! Ova nagodba, neću da navadjam potanko, nemože se nazvati štetnom, nego koristnom. Jer je moj veleštovani predgovornik to potanko naveo i razložio, držim, da bi sigurno bilo suvišno, da to opetujem.

Gospodo moja! Ja mislim, da ova financijalna nagodba neograničuje naše financijalno i narodno-gospodarsko stanje. Tomu su čisto drugi razlozi. To je ono nepovjerenje izmedju kontrahenta, kada jedan predbacuje drugomu, da se neovlašteno koristi, kada mi kažemo, da Magjari od naših novaca sebi gradove zidju, a oni opet nam, da svojim troškom uzdržavaju našu autonomiju i što li ja znam sve. Kamo to vodi, gospodo? Vodi tamo, da mi nemožemo dalje doći, i da mi nemožemo financijalno i narodno-gospodarstveno prosperirati, da to kvari kredit naš i kredit Ugarske, dotično kredit naš zajednički. Jer, gospodo moja, tko će dati svoje novce, tko će svoj kapital povjeriti drugomu koji govori: Ovo se s mojimi novci tako dela! (Smieh.) To je istina, gospodo. Dakle netreba predbacivati, oni su nam to učinili, mi bi još to mogli dobiti od njih, nego samo da ipak kakvu nagodbu sklopimo, sklopili smo ovu, jer je bolje išta nego ništa. To nestoji. Ja kažem, da je nagodba ili dobra ili nije dobra. Ako je dobra, ja ću glasovati za nju, a ako nije, ja neću i nitko od nas neće za nju biti.

Ali jošte nešto, što je najgore upravo za naš financijalni položaj, za položaj financijalni Hrvatske naše. To je to, da se mi brinemo za ono, što nije naše, a da nam je za ono, što je naše, deveta briga. Istina, mi uvjek jaučemo za onih 55%, da su nam jih Magjari odnesli, a nebrinemo se, što je s naših 45%. (Živio!) Mi smo s našim budgetom u jednoj sjednici gotovi. Malo se porazgovorimo, pak porazdielimo ovomu ovo, onomu ono, tako, da nam za kulturne naše svrhe ništa neostane. (Živio i posmjeh.) I to je propast naše domovine, i to utamanjuje, kako Niemac kaže „Steuerfähigkeit“.

Mi nesmijemo očiju zatvarati. Mi smo svaki dan siromašniji. Mi smo tako daleko došli, da nemožemo porez plaćati. Onih je 55%, o kojih kažemo, da s njimi Magjare uzdržavamo, većom stranom na papiru. Sada, kada su se žice malo strožije napele od ozgor, sada vidimo, kako to boli.

Gospodo moja! Neću da dugo govorim, jer nisam govornik, nego sam želio samo to, da moje nazore na toliko ovdje iztaknem, na koliko mislim, da mi to moja sviest kao članu ovoga visokoga sabora zapovieda. Ja, gospodo moja, glasujem za osnovu zakona, kako ovdje predleži.

*

Predsjednik: Visoki sabore! Sada je već 3/4 12 sati a dan je za interpelacije, a važnost predmeta zahtieva, da se govornik, koji je počeo govoriti nebi prekinuo, s toga držim, da bude odmor do 12 sati.

(U 12 sati.)

Predsjednik: Sjednica se nastavlja.

Na dnevnom su redu interpelacije.

Rieč ima zastupnik gosp. barun Rukavina, da stavi interpelaciju.

Barun **Gjuro Rukavina**: Novine, koje izlaze na Sušaku pod imenom „Sloboda", namienjene su hrvatskomu narodu, da ga načinom slobodnoga i znanstvenoga upućenja upute, kako imade shvatiti svoj zadatak i kako ima dogodjaje svietske za sebe razabrati.

Ovakove novine neobhodno su potrebne, da nam jedared nestane nestalan značaj i da nam se probudi natrag sviest.

Probuda hrvatske sviesti ovim su novinam glavna svrha.

Svaki Hrvat, koj promotri povjest i sadašnjost svoga naroda, mora najžalostnijom ćuti osiećati, da nam je tužan položaj.

Nekada obširna nam domovina raztrgana je, kroz borbu preko tisuć godina, na mnogobrojne raznolike komade, od kojih se njekoji već pretvoriše u taljanske i njemačke zemlje.

Ova borba raztrovala nam je družtvene odnošaje, ali najžalostniji pojav, koj se je porodio iz te borbe proti tolikim narodom, jeste taj, da danas, gdje još traje borba proti Niemcu, Magjaru i Talijanu, vlastiti sinovi Hrvatske pripomažu nož urinuti u srdce Hrvatske. (Predsjednik opominje govornika, da se blažije izrazuje).

To se je već tako daleko razvilo, da isti onaj zavod, koj je namienjen znanosti, zaista je protivan Hrvatstvu i zove se jugoslavenska akademija.

Kod uvaženja toga osjećaja, nemože nitko zamieriti ovomu listu, ako mu koja gorka izmakne.

Naše oblasti, koje stoje pod tudjim uplivom imaju nalog da ovaj list progone; no ipak taj progon nebi smjeli protuzakonito vršiti i taj list chikanirati na svaki mogući način, koj je proti smislu onoga zakona, koj ima za sadanju zagrebačku upravu valjati.

Način progona označen je u samom listu od 16. o. m. br. 72, u molbi na vladu u Zagrebu glede istoga progona.

A ja si smatram za dužnost, preporučiti nepristranost prema ovom hrvatskom listu onomu mužu, koji nosi naslov „hrvatski ban", te stavljam na njega interpelaciju, kako ću ju pročitati:

Može li, i ako može, hoće li nam preuzvišeni gosp. ban kazati :

Zašto jedini neodvisni list naše domovine, pod naslovom „Sloboda", izlazeći na Sušaku, nestoji po propisu §. 15. tisk. zakona, pod cenzurom nadležne, t. j. sušačke političke oblasti, nego pod cenzurom podžupanije, koja stanuje u mjestu faktično tudjem;

zašto dotične oblasti zaplienjuju taj list, u onoj mjeri, kojoj on radi o dobru našega naroda, i napokon zašto dotične oblasti, zaplienjujuć taj list, nerade bar onako zakonito, kako radiše oblasti za Bachova sistema, tako zakonito, da makar nakon ure obavieste uredničtvo o zaplieni, nego postupaju tako, da uredničtvo često nezna, izdavajuć treći broj, da su prvašnja dva broja zaplienjena.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati preuzvišenomu gosp. banu.

Rieč ima gospodin dr. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Uvedenjem novog obranbenog sustava vršio sam i ja gradjansku dužnost, i došao sam u vojnike, te mi nepreostaje, nego da iskreno reknem, da je to na mene mnogi gorki utisak učinilo, i da sam od to doba postao bolji motrioc dogodjaja, koji se oko nas sbivaju, koji se u vojničtvu a napose kod našeg hrvatskog domobranstva sbivaju.

Hrvatsko domobranstvo osnovano je god. 1868. u duhu nagodbenoga zakona, te je i uviek imalo hrvatski karakter. Nu u najnovije vrieme pokazuju se razni tragovi, iz kojih se dade razabrati, da će se taj karakter izgubiti.

Godine naime 1868. ustrojeno je kr. ugarsko-hrvatsko domobranstvo, ali toga je sad nestalo, te je naslov ovaj promienjen u kr. ugarsko domobranstvo. Nadalje do god. 1874. imalo je naše domobranstvo u Zagrebu za izobraživanje za častnike svoju vlastitu kadetsku školu. Braća naša prekodravska, da poluče laglje svoju svrhu, premjestila su kadetsku školu iz Zagreba u Peštu u ludovicejsku akademiju. Taj zavod osnovan je god. 1807. i to iz zajedničkih zaklada, te je stoga i zajedničkim zavodom, te se i zbilja hrvatskim pitomcem drže predavanja na hrvatskom jeziku. Medjutim ima više pojava, koji prouzrokuju bojazan, da će doskora i to prestati, a to jedino stoga, da se našim častnikom ulije duh magjarski. U tom ga mnienju utvrdjuje i samo uredjenje ove akademije. Tuj su naime pitomci tako razdieljeni, da moraju naši pitomci obavljati raporte u magjarskom jeziku. Magjari nehtjedoše ustrojiti posebni hrvatski odjel, prem ima 50 hrvatskih pitomaca. Doskora pako doći će vrieme, kad će se svim samo magjarski predavati.

Čitao sam ovih dana u nekih novinah, da se radi o preustrojenju ludovicejske akademije. Kako je ovaj zavod zajednički, drago bi mi bilo, da se od strane naše vlade izašalje poslanstvo, ili da, kako sam čuo, podje onamo nekoliko članova ovoga sabora, koji bi morali nastojati, da se akademija nepreustroji na štetu Hrvatske. §. 18. zak. članka 41. od god. 1868. kaže, da je kod

hrv. domobranstva službenim jezikom, hrvatski jezik. Tko je bio vojnikom, znati će, što to znači, jer se, što god je službeno obavlja u propisanom jeziku. Ali, je li se kod nas ustanove §. 18. čl. 41. točno vrše? Kod nas se ne gleda na službeni jezik, nego se s ugarskim domobranstvom dopisuje magjarski. Nu ide se još dalje. Prem je zakonskim člankom gore navedenim ustanovljeno, da hrvatski domobranski častnik mora znati hrvatski jezik, sad je već izašla naredba, koja zahtjeva od svakoga hrv. domobranskoga častnika, koji želi postati štopskim častnikom i magjarski. To će biti povodom, da će mnogi pošteni sposobni hrv. častnik, koji nezna magjarski, a već je i u godinah, morati ili u mir ili ostati što je. Magjari su takovim, koji žele postati štopskimi častnici, dali neko tobože pogodovanje, naime, da mogu biti premješteni u koji magjarski honvedski bataljun, da tamo nauče magjarski jezik. Ako i ode u Ugarsku, nema koristi nikakove skoro, jer magjarski za kratko vrieme nemože naučiti, ali ima za to prečesto dosta štete, jer dok je on u Ugarskoj, živi mu obitelj u Hrvatskoj. A to radja ogorčenost, nema dvojbe, a škodi najviše vojničkoj službi i zadaći.

Nadalje se šalju u hrvatsko domobranstvo magjarski častnici, koji često nerazume ništa do li magjarski. Šalju se u Hrvatsku takovi, prem Hrvatska obiluje častnici, koji nezauzimlju posljednje mjesto, nego obnašaju visoke vojničke časti. S druge opet strane premještaju naše častnike u magjarske bataljune. Svrha postupku Magjara jasna je, da naime žele što uspješnije širiti magjarizaciju, pa s toga, da se tomu na put stane, stavljam na Njeg. preuzvišenost svietloga bana sliedeću interpelaciju:

I. Je li Vama preuzvišeni gospodine poznato:

a) da je u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji naslov „kr. ugarsko-hrvatsko domobranstvo“ preinačen u naslov „kr. ugarsko-domobranstvo?“

b) da se unatoč ustanove §. 18. zak. čl. 41.: 1868. zajedničkoga sabora, po kojem je kod hrvatskoga domobranstva službenim jezikom, jezik hrvatski, obavljaju službeni poslovi i u jeziku magjarskom, te da se u svrhu što uspješnijega provadjanja magjarizacije častnici hrvatskoga domobranstva premještaju u magjarske bataljune i obratno častnici magjarskih honveda u hrvatsko domobranstvo, akoprem naša domovina obiluje valjanimi i dobrimi častnici?

c) da ni jedan častnik hrvatskoga domobranstva nemože postati štopskim častnikom, ako nezna jezik magjarski, premda je po gornjoj ustanovi jezik hrvatski službenim jezikom, te akoprem za sve zajedničke organe to isto odredjuje i zakon nagodbeni?

Ako jest, jeste li, preuzvišeni gospodine, voljni poprimiti shodne korake, da se dokine gornji postupak, koji nije u suglasju sa postojećim zakonom, ako nije — kanite li preuzv. gospodine u tom pogledu potražiti potrebite ubaviesti, te eventualno nastojati, da se zadovolji slovu i duhu zakona?

Napokon

II. hoćete li, preuzvišeni gospodine, povodom predstojećega preustrojstva ludovicejske akademije u Budapešti izvoliti nastojati, da se prema zajedničkoj naravi ludovicejske zaklade hrvatski pitomci toga zavoda u hrvatskom jeziku podpuno budu mogli usposobiti za častnike hrvatskoga domobranstva?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati preuzvišenomu g. banu.

Rieč ima g. zastupnik Zorić, da stavi interpelaciju:

Josip Zorić: Visoki sabore! Po jasnom slovu i duhu nagodbenoga zakona jesu porezi i porezni poslovi stvari zajednički, koje imadu takodjer zajednički organi na zajedničke troškove obavljati, jedino što mogu obćine pripomoći tim zajedničkim organom, da jim posao bude laglji. Unatoč jasnoj ustanovi čl. XV. §. 62. od god. 1876. nametnuta je dužnost pobiranja poreza obćinam, te su obćine za pobiranje poreza odgovorne, i gdje one nebi mogle taj porez utjerati, a pronašla bi se u tom nemarnost kakva, to da se na teret i trošak dotične obćine imade izaslati državni ovrhovoditelj, koji će provesti ovrhu i porez utjerati. Osim toga, što je imenovanjem i pomnoženjem obćinskih organa u svrhu pobiranja poreza veliki teret obćini nametnut, dobile su još drugi znameniti teret, da su morale trošak ovrhovoditelja namirivati, koji je dotičnu obćinu ne samo 100 for. nego i 1000 for. stajao.

Okružnicom vis. zem. vlade od 18. travnja t. g. diže se ova odgovornost radi neutjeranja poreza sa obćina, pak se meće na obćinske organe. Nebi želio, da me tko krivo razumi, ja neću reći, da je prijašnje tumačenje zakona pravedno ili nepravedno bilo, nego hoću da rečem time, da niti je jedno niti drugo pravedno. Ovo tumačenje zakona, kako se predlaže u okružnici, nastalo je tim, što tekst hrvatskoga zakona nije bio u suglasju s tekstom ugarskoga zakona, gdje se izrično kaže, da su obćinski organi odgovorni za pobiranje poreza. Tumači li se zakon, kako mu drago, ili ovako ili onako, on nevalja, on se nečim drugim izmieniti mora.

Ja mogu shvatiti, ako se koji činovnik čini odgovornim za sav posao, kojeg može obaviti, pak si mogu tumačiti, da se pozivlje na odgovornost ako posao obavio nije. Nu, nemogu si tumačiti, kako se organi obćinski pozivlju na odgovornost za onaj posao, kojeg može biti u najboljoj volji, u najboljoj revnosti nije bio kadar izvesti, nije bio kadar provesti. Veli se doduše u tom zakonu i u toj okružnici, da obćinski organi, ako vide, da nemogu ućerati porez, da imadu utok prieko županije na ministarstvo financija uložiti, koje imadu odluku izreći, da je taj obćinski organ kriv ili nekriv, a ako za 14 dana nestigne povoljan odgovor, odsuda stupa u život, i vodi se na trošak dotičnog organa obćinskog ovrha, i koji takodjer imade ovrhovoditelja platiti, a svakako nije

moguće, da za 14 dana povoljna riešitba dodje. Ako se uzme, da financ. ministru nisu potanko okolnosti dotičnoga mjesta poznate u kojem se porez pobire, to je posve vjerojatno, ako se još k tomu nezna dotični organ možda priljubiti i ulaskati, da će se zaključiti, da je zbilja odgovoran, da je kriv, i da se na njegov trošak imade ovrhovoditelj izaslati. Ta naredba time, koja zahtjeva, što se nemože izvesti, imade nešto pogubna u sebi, jer se krnji autonomija naše zemlje, jedno, jer obćinski organi, koje obćine izabiru, imadu samo domaćoj vladi odgovarati, dočim po ovoj naredbi postaju odgovorni ne domaćoj vladi, nego li financ. ministarstvu, zajedničkoj vladi; drugo to, gospodo moja, radi čega se ja zgražam nad ovim zakonom, što ćemo mi u obćinah izgubiti najbolje činovnike i najbolje ljude, koji upravo iz ljubavi, volje i požrtvovanja sve svoje sile žrtvuju na korist obćine.

Danas je lozinka svagdje, da treba organizirati zemlju, da bude bolji i materijalni i moralni boljak. Ali ja sam toga mnienja, da valja početi kod obćina i za učvrstiti temelj, valjalo bi u obćinah, sakupljati sve valjane elemente, koji imadu volje i ljubavi za napredak. Gospodo! Kako danas stvari stoje, mi gonimo one, koji su valjani, radi toga iz obćinske službe. Ja nevjerujem, da bi se itko onaj, koji imade eksistenciju i koji savjestno može raditi na boljak obćine, mogao usljed ovih okolnostih posvetiti onomu zvanju, posvetiti onoj službi, gdje ne samo, da nema osigurane eksistencije svoje, nego gdje je izvrgnut milosti, da nebude izabran, jer je jamačno, ako se pokaže revnim, da ga neće izabrati za načelnika, a što je najpogibeljnije, izvržen je materijalnoj propasti, jer mu niti nedosiže plaća, da podmiri troškove i ovrhovoditelja, nego, ako ima posebni imetak, segne mu se u taj. Ovi su razlozi mene sklonuli, i da želji komitenta mojih zadovoljim, stavljam sliedeću interpelaciju na preuzvišenog gosp. bana.

1. Da li je vis. zem. vlada voljna uzeti u zaštitu obćinske organe, proti ustanovam zak. članka XV. §. 62. od god. 1876. glede njihove odgovornosti radi neutjeriva poreza, te obraniti autonomiju zemlje ovim zakonom povredjenu; i

2. da se to u buduće zaprieči, da li je voljna kod zajedničke vlade izposlovati preinaku gore napomenutoga zakonskoga članka.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati preuzv. g. banu.

Rieč ima nar. zast. g. dr. Antun Starčević da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: Poradi nepogoda, koje su lani pale na poljodjelstvo u 40 županija Ungarije i Erdelja, ovrha za štibre ili je posve ustavljena, ili je znatno stegnuta.

U onih zemljah lakše je obćenje, veći je promet, više je prilike i za upeneziti prirod i za pozajmiti novca uz pogodne pribitke. Dakle, tamo je moći štibre podmiriti uz žrtve razmjerno manje.

Sasvim time one polakšice, puku pružene, posve su opravdane i zaslužuju priznanje.

One iste nezgode trpilo je poljodjelstvo i Hrvatske, i osim njih, govedja kuga zadala mu je pretežku ranu.

U suprot svemu tomu, u Hrvatskoj ne samo nije onih polakšica, nego kod nas štibre se utjerivaju tako, da se pod ovrhu uzimlje ne ono bez česa bi puk, kraj sve nesreće u kojoj je, lakše mogao biti, nego se otimlju stvari, koje su mu najpotrebitije.

Da napomenem samo jedan primjer. U okolicah u kojih je vina, neplene i neprodavaju vino, nego ono blaga, što ga je od kuge ostalo. Time puk kvariva i preko potrebe.

I danas je u Hrvatskoj po mjestih govedje bolesti. I nut, dok je svako drugo obćenje ustanovljeno i zabranjeno medju zdravimi i bolestnimi mjesti: oni koji utjerivaju štibre rade tako, da goveda i druge stvari zaplienjuju u zdravih mjestih, pak ih gone u bolestna mjesta, i tamo ih prodavaju, ako vlastnici neodkupe svoje stvari. Tako rade i povratno u bolestnih mjestih.

Nekoj dan spomenuh da oblasti Austrije-Magjarije navlaš, no potajno puštaju govedju kugu u Hrvatsku. A sad eto dokaza, da one oblasti, makar rekle da nehotice, upravo javno, službeno, silom razprostiru govedju kugu po našoj domovini.

Neznam, kako je danas u Turskoj; nego znam da do nedavno turska vlada nikada od seljana nije štibre utjerivala proljeću ni ljeti, u vrieme kada je blago mršavo i slabo, dakle bez ciene, u vrieme kada seljani imaju predosta muke i posla oko letine iz koje još nisu primili ni najmanju korist.

To strašno globljenje, pravo rekuć zatiranje naroda, koje se kod nas zove utjerivanje štibre, naravska je posljedica vaše ustavnosti i nagodba vaših.

I prem se iztočna Rumelija, ni ikoja neposredna pokrajina Turske nemari, nemože bojati takove deračine, i tako kod nas ima ljudih koji kažu, da je današnje stanje naše domovine po nju dobro, da joj je koristno.

Bez dvojbe, svatko, hteo, nehteo priznaje svaku obstojnost kao takovu, pa stojeć na njoj radi da ju zakonitošću nadomjesti. To bijaše moje stajalište god. 1861. 1865.—7., to mi je i danas.

A ovu ću interpelaciju upotrebiti za pružiti priliku visokoj vladi da dokaže zakonitost toga utjerivanja štibra to će reći da dokaže: kada, kako li je narod hrvatsk[i] načinio zakon, po kojem je uveo ili odobrio obstojeće štibre, i ovakove ovrhe za utjerati štibre, i trošenje štibra u svrhe u koje se danas troše.

Ja znam, da mogu nastati vremena, i dosta je takovih u poviesti i u životu, vremena u kojih najviše oblasti, za uzdržati ili obraniti moć, ugled, možda obstanak država, ili za staviti temelj novu napredku naroda mo

raju propustiti mnoge obzire, pa nategnuti pripomoć državljana.

U takovo iznimno vrieme državljani veselo podnašaju i prekomjerne žrtve, i to jer se sjećaju boljih vremena, i jer naziru ljepšu budućnost, drugimi riečmi: jer svoje žrtve smatraju stranom za odplatak duga na dobročinstva, koja su primili od države, stranom za zajam, koj će njima velike probitke nositi.

Ja neznam što bi moralo Hrvatom stajati do uzdržanja ili branjenja državne skupnosti koja nije hrvatska. Ja se nemogu — — —

Predsjednik: Molim liepo! Ja dopuštam sada govoriti samo o interpelaciji; ali da sada gospodin interpelant počima državno-pravnu razpravu voditi, to ja mislim, i apeliram na njega, da nije u redu, i neslaže se to, u koliko ga ja poznajem, s njegovim očitim karakterom G. interpelant hoće, da ušulja u svoju interpelaciju pitanje o nagodbi izmedju kraljev. Hrvatske, Slavonije i Ugarske. Ja to nedopuštam, neka se g. interpelant drži stvari, koja spada na interpelaciju; jer, molim vas, što ima tu nagodba posla.

Dr. **Antun Starčević**: Razlagajuć interpelaciju o utjerivanju štibre, ja sudim da svatko tko zna i hoće misliti, mora smatrati upravo za moju dužnost, da iztražujem korist koju naš narod ima od štibra. (Živio! na galerijah. Posmjeh u dvorani.)

Predsjednik (zvoni): To nespada ovamo sada. Molim liepo g. govornika da nastavi, ali da se stvari drži.

Dr. **Antun Starčević**: Ja ću nastaviti u mojem smjeru, i biti ću kratak. Ja se nemogu sjetiti ni najmanjega dobra, što da ga je Hrvatska primila za sve svoje dosadanje žrtve.

Ja, prem zdrava vida, nemogu ni kroz sitnozor nazreti bolji udes Hrvata uz sadanje obstojnosti. A svi znamo, da prekomjerne štibre u Hrvatskoj nisu iznimno nego redovito, da one rastu svake godine; i da izuzev nekoje ljude, iz tih štibra ni narod ni zemlja neprimiše, neprimaju, i nemogu primiti nikakovu korist, nego samo štete.

O državnoj skupnosti za koju se te štibre utjerivaju napomenuti ću samo jedno: ovih dana, službeni list berlinski, službeno javljajuć članove današnje konferencije u Berlinu, javi sve ostale članove, i samo izpusti, prem su već davno poznani, pristave Austrije-Magjarije, kao da nije nje ni njih. Na to pojavljenje, najvidjeniji njemački list Magjara cvili svojim načinom. Pa kad ju tako znamenitom smatra da joj tu ljubkost izkaza država, koju Austrija-Magjarija svojom saveznicom, pače prijateljicom smatra: lahko se dade pomisliti kako ona stoji s drugimi, neprijateljskimi državami, ako Austrija-Magjarija, kukavna kako jest, može imati izvanjskoga neprijatelja.

Dakle ni s toga, državna gledišta, neda se ovo utjerivanje štibra opravdati.

Nu i štibre i njih ovakovo utjerivanje može se, sudim, bar razumjeti, samo ako se uzmu kako sbilja stoje, hoću da rečem: nekoji ljudi, kojim izvan njihove hrdjave osebnosti ništa nije sveto, došli kojekakovimi puti do stanovite vlasti, pa znaduć i protuzakonitost svojega položaja, i da onu vlast mogu od danas do sutra izgubiti, ti ljudi, za natrpati svoje praktične torbe, rade bez razbora, sredstva i načina, da ugrabe gdje, koliko, što i od koga mogu.

Time sudim, razložio sam sliedeću interpelaciju:

Može li, i ako može, hoće li nam visoka vlada kazati:

Zašto u Hrvatskoj nije ovrha za štibre ustavljena ni stegnuta, kako je to u 40 županijah Ungarije i Erdelja;

Zašto se kod nas kroz ovrhe za štibre narodu još veća šteta nanaša, nego bi se nanašati morala; i

zašto oblasti onom ovrhom razširuju govedju bolest po Hrvatskoj?

Predsjednik: Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostavit preuzv. g. banu.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na jednu interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Čast mi je odgovoriti na interpelaciju narodnoga zastupnika g. Valušniga, podnešenu ovdje prije nekoliko dana u pogledu odkazanja stana riečkoj gimnaziji, koja glasi:

1. „Da li službeno pozna visoka vlada zaključak grada Rieke, glede odkazanja stana hrvatskoj gimnaziji na Rieci".

Na ovo pitanje mogu odgovoriti g. interpelantu, da je zemalj. vlada u drugoj polovici mjeseca veljače dobila zaista tu odpovjed od strane gradskoga municipija riečkoga. Drugo je pitanje g. zastupnika:

„Ako je to poznato visokoj vladi, koje je mjere poprimila, ili kani poprimiti naša visoka vlada, da se taj zaključak neoživotvori, i bezuspješnim učini, ili, ako to već nebi bilo moguće, koja li kani poprimiti na dobu sredstva i poduzeti korake, za uzčuvati narodu, a osobito Primorju taj velezaslužni zavod?"

Na to mogu odgovoriti g. interpelantu, da je kralj. zemaljska vlada učinila sve korake, koje je smatrala nuždnimi zato, da se ovaj zavod ostavi u onih prostorijah, u kojih je kroz mnogo godina do sada bio. Tim više je to zemalj. vlada mogla zahtievati, što još nisu na čisto izvedena pitanja o vlastničtvu te sgrade. Ako li nebi pošlo za rukom zem. vladi, da se ostavi riečka gimnazija u dosadašnjem svom stanu, ona će skrbiti za to, da gimnazija riečka dobije drugi primjereni i udobni stan, i da nebude morala gimnazija riečka zato prestati, što joj je stan odkazan. Ja molim g. interpelanta, da se zadovolji tim odgovorom.

Andro Valušnig: Ja se posvema zadovoljavam sa odgovorom vis. vlade.

Predsjednik: Uzimlje li vis. sabor na znanje odgovor presvietloga g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu?

(Prima se.)

Ovaj odgovor uzet je na znanje.

Rieč imade presvietli gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori još na jednu interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić** Imadem odgovoriti još na jednu interpelaciju narod. zastupnika kotara djakovačkoga, g. dra. Vojnovića, koja glasi.

(Vidi zapisnik XXIII. saborske sjednice od 15. siečnja g. 1879.)

Na ovu interpelaciju čast mi je odgovoriti ovo. Obzirom na silnu nestašicu prostorija, s koje strada i kralj. hrv. sveučilište, i kralj. višja gimnazija, povela se je već pred nekoliko godina rieč ne samo u ovom vis. saboru, nego i izvan njega o tom, da se za gimnaziju u Zagrebu nadje nova prostrana i udobna sgrada. Napokon je prihvatio u svom zasiedanju od mjeseca prosinca, visoki sabor predlog narod. zastupnika gosp. Ivana Vončine, da se naime ona sgrada, u kojoj je sada tvornica duhana, uzme za smještenje sveučilišta, a ova sgrada na trgu sv. Katarine, u kojoj je sada smješteno sveučilište i gimnazija, da se upotriebi izključivo za gimnaziju. Tako bi bilo potrebi sveučilišta i potrebi velike gimnazije u Zagrebu zadovoljeno. Nu grad Zagreb ima veliku korist od tvornice duhana, koja je smještena u napomenutoj zem. sgradi; imade siromašnije pučanstvo našega grada i bližje mu okolice liepu zaslugu u toj fabriki, zato nebi bilo shodno i uputno, da se ona na jedanput obustavi. — S toga su odjel za bogoštovje i nastavu i odjel za unutarnje poslove pozvali obćinstvo, odnosno poglavarstvo grada Zagreba, da se ono skrbi za smještenje tvornice u drugu sgradu, ako bi vlada onu sgradu financ. eraru odkazala. To je učinjeno, i gradsko poglavarstvo grada Zagreba javilo je odjelu za bogoštovje i nastavu 19. travnja t. g., da se je stavilo u dogovor sa ministarstvom financija, i da je ministarstvo financija već imenovalo za komesara ravnatelja rečene tvornice duhana, i čim taj ravnatelj prispije ovamo, obećalo je gradsko poglavarstvo, da će odmah zametnuti potrebite dogovore, sastaviti osnovu, i početi graditi novu tvornicu. Po privatnih viestih, koje sam dobio, ovih dana već se je ono povjerenstvo sastavilo, i osnovu za gradjenje i punktacije ugovora sastavilo, te će gradsko poglavarstvo, čim prije bude moguće, započeti tu gradnju i dogotoviti. Tako će se moći tvornica duhana preseliti u novu sgradu, a ova sgrada moći će se za kratko vrieme prirediti za sveučilište, onda će biti pomoženo jednomu i drugomu zavodu.

Istina je, da će proći nekoliko vremena prije, nego što se bude mogla preseliti tvornica u sgradu, koja se istom graditi ima, ali je istina i to, da kada bi se počela graditi nova sgrada za gimnaziju, prošlo bi dva puta toliko vremena, prije nego bi se tamo smjestiti mogla gimnazija. Osim toga treba obzir uzeti na ogromne troškove, koji bi usljed gradnje gimnazije nastali. Jedva bi se sa 300.000 for. prošlo. Tu imade gotova sgrada, koja se može sasvim slobodno i udobno prirediti za sveučilište, a ova sadašnja bi dovoljna bila za gimnaziju našu. Toliko sam imao na interpelaciju gosp. zastupnika djakovačkoga dra. Vojnovića odgovoriti.

Predsjednik: Molim g. interpelanta, neka se izvoli izjaviti, da li se zadovoljava s odgovorom ili ne?

Dr. **Kosta Vojnović**: Žao mi je, da se nemogu zadovoljiti s odgovorom presvietloga gosp., jer stavlja u neizvjestno vrieme ukinuće onih neugodnih okolnostih, koje sam iztaknuo u mojoj interpelaciji, a takodjer mi se taj liek, koga on, nekažem da predlaže, ali stavlja u izgled za budućnost, nipošto nedopada, jer nebi smatrao srećom, da se sveučilište naše tamo preseli u tvornicu duhana, i to sa didaktičnog i zdravstvenog gledišta, i takodjer radi inih važnih uzroka, koje ću iztaknuti u svoje vrieme, kada se dodje do toga pitanja. Ja dakle, nisam zadovoljan odgovorom presvietloga gospodina.

Dr. **Pavao Muhić**: Na to mi je odgovoriti g. interpelantu, koji se nezadovoljava s odgovorom mojim, da je vlada izvršila samo ono, što je vis. sabor zaključio. Visoki je sabor to zaključio, i vlada nije mogla ino učiniti, nego to, a drugo, da gimnazija, ako bi se sada gradila sasvime nova, nebi bila gotova može biti za 2. do 3. godine, a u ovu zgradu moći će se smjestiti, kako se nadam, ako ne za godinu dana, to sigurno za godinu i pol. Zgrada je gotova, i moći će se u nju odmah preći, pošto budu izvedene neke reparature, i vlada je morala imati obzir na financijalno stanje zemlje, jer nestoje 3 do 400.000 for. vladi na razpolaganje. Glavni je uzrok, što do sada nije izpunjena želja naših domorodaca i sabora, nestašica novca; jer da bi mi imali sa nekoliko milijuna razpolagati, bila bi zgrada gotova.

Predsjednik: Molim na mjesta, pošto će se glasovati.

Pitanje glasi ovako:

Uzimlje li visoki sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, na interpelaciju g. dra. Vojnovića?

Ona gospoda, koja su zato, da se uzme na znanje, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj odgovor primljen je na znanje.

Visoki sabore! Ovime je dnevni red današnje sjednice izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice biti će onaj isti koji je danas bio, ako je s voljom visoke kuće.

(Glasovi: Neka bude!)

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem u ponedjeljak u 10 sati prije podne s današnjim dnevnim redom.

(Svršetak u 1 sat poslije podne).

Šestdeset i sedma saborska sjednica,

obdržavana dne 21. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Nastavak debate o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik posljednje sjednice pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 73 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejačević te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Proračunski odbor podnosi izvještaj ob osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije, za vrieme od 1. srpnja do 30. rujna 1880.

Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

2. Pravosudni odbor podnosi izvještaj ob osnovi zakona, kojim se sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine ležeće u utjelovljenih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami.

Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

3. Odbor imunitetni izvještava, da je predsjednikom svojim izabrao presvietlog g. Artura grofa Nugenta.

Uzima se na znanje.

4. Peticionalni odbor podnaša izvještaj svoj o dodieljenih mu podnescih.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu debata o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe.

U 12 sati prekine predsjednik debatu, te podieli rieč barunu Rukavini, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Može li, i ako može, hoće li nam preuzvišeni gosp. ban kazati: Zašto jedini neodvisni list naše domovine, pod naslovom „Sloboda“ izlazeći na Sušaku, nestoji po propisu §. 15. tisk. zakona pod cenzurom nadležne t. j. sušačke političke oblasti, nego pod cenzurom podžupanije, koja stanuje u mjestu faktično tudjem;

zašto dotične oblasti zaplienjujuć taj list u onoj mjeri, u kojoj on radi o dobru našega naroda; i napokon

zašto dotične oblasti zaplienjujuć taj list, nerade onako zakonito, kako radiše oblasti za Rauchova sistema, tako zakonito, da makar nakon ure ubavieste uredničtvo o zaplieni, nego postupaju tako, da uredničtvo često nezna, izdavajuć treći broj, da su prvašnja dva broja zaplienjena.

Ova će se interpelacija dostaviti preuzv. g. banu.

Rieč dobi zastupnik Vrbanić Fran, da stavi sliedeću interpelaciju:

I. Je li vama, preuzvišeni gospodine, poznato:

a) da je u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji naslov „kr. ugarsko-hrvatsko domobranstvo“ preinačen u naslov „kr. ugarsko domobranstvo?“

b) da se unatoč ustanove §. 18. zakonskoga članka 41.: 1868. zajedničkoga sabora, po kojem je kod hrvatskoga domobranstva službenim jezikom jezik hrvatski, obavljaju službeni poslovi u jeziku magjarskom, te da se u svrhu što uspješnijega provadjanja magjarizacije

častnici hrvatskoga domobranstva premještaju u magjarske batalijune i obratno častnici magjarskih honveda u hrvatsko domobranstvo, akoprem naša domovina obiluje valjanimi i dobrimi častnici?

c) da ni jedan častnik hrvatskoga domobranstva nemože postati štopskim častnikom, ako nezna jezik magjarski, premda je po gornjoj ustanovi jezik hrvatski službenim jezikom, te akoprem za sve zajedničke organe to isto odredjuje i zakon nagodbeni?

Ako jest, jeste li preuzvišeni gospodine voljni poprimiti shodne korake, da se dokine gornji postupak, koji nije u suglasju sa postojećim zakonom? ako nije, kanite li, preuzv. gospodine, u tom pogledu potražiti potrebite ubaviesti, te eventualno nastojati, da se zadovolji slovu i duhu zakona?

Napokon

II. hoćete li, preuzvišeni gospodine, povodom predstojećega preustrojstva ludovicejske akademije u Budapešti izvoliti nastojati, da se prema zajedničkoj naravi ludovicejske zaklade hrvatski pitomci toga zavoda u hrvatskom jeziku podpuno budu mogli usposobiti za častnike hrvatskoga domobranstva?

Ova će se interpelacija dostaviti svietlomu banu.

Iza toga dade predsjednik rieč zastupniku naroda Josipu Zoriću, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Da li je vis. zem. vlada voljna uzeti u zaštitu općinske organe, proti ustanovam zak. članka XV. §. 62. od god. 1876. glede njihove odgovornosti radi neutjerana poreza, te obraniti autonomiju zemlje ovim zakonom povriedjenu; i

2. Da se to u buduće zaprieči; da li je voljna kod zajedničke vlade izposlovati preinaku gore spomenutoga zakonskoga članka?

Ova će se interpelacija dostaviti svietlomu banu.

Sad podieli rieč predsjednik zastupniku Anti Starčeviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Može li, i ako može, hoće li nam visoka vlada kazati: zašto u Hrvatskoj nije ovrha za štibru ustavljena ni stegnuta, kako je to u 40 županijah Ungarije i Erdelja;

zašto se kod nas, kroz onu ovrhu, puku još veća šteta nanosi nego bi se nanašati morala, i zašto oblasti onom ovrhom razširuju govedju bolest po Hrvatskoj?

Ova će se interpelacija dostaviti preuzv. g. banu.

Napokon podieli rieč predstojniku za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju nar. zastupnika Andrije Valušniga, koju je u LXIII. sab. sjednici od 5. lipnja 1880. u predmetu odkazanja po gradskom poglavarstvu na Rieci stana hrvatskoj gimnaziji stavio.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a kuća prima odgovor na znanje.

Predstojnik za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Vojnovića u predmetu gradnje gimnazijalne sgrade u Zagrebu, koju je u XXIII. dne 15. siečnja 1879. držanoj saborskoj sjednici stavio.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a kuća prima odgovor na znanje.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu te ureče buduću za ponedjeljak 21. lipnja 1880. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom: nastavak debate ob osnovi zakona o nagodbi.

Krestić v. r. Dr. **Luka Marjanović** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti visokom ovom saboru, da za danas nije nikakav podnesak prispio.

Opet imadem jednu jako tužnu dužnost izvršiti. Dajem na znanje ovime, da je narodni zastupnik gosp. Ignjat Katkić dne 19. lipnja t. g. preminuo. Ja mislim, da neće nuždno biti, vrline njegove osobe ovdje sada potanko nabrajati, niti mi je nuždno ovdje navadjati, pošto je u uspomeni svakoga, kako se je hrabro i revno borio za prava ove zemlje, isto tako na ovom našem saboru zemaljskom, kao i na saboru zajedničkom.

Držim, da ću čuvstvo ove visoke kuće pogoditi, ako vas pozovem gospodo, da ustajanjem sa stolica izjavite sućut i tugu, koju osiećate na gubitku našeg druga.

(Kličuć: „Slava mu, slava mu", ustaju sab. članovi sa svojih sjedala.)

Molim, da se ovo u saborski zapisnik umetne.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak debate o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe.

Rieč ima nar. zastupnik g. dr. Vučetić.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Neću vam unapried kazati, u kojem smjeru želim govoriti, jer to bi tako izgledalo, kano da se stari znanci jedan drugomu svakom sgodom predstavljaju.

Visoki sabor dopustiti će mi, da jednu malu refleksiju učinim.

Visoki sabore! Poslje burnih vremena, koja su poslje 48. godine sliedila nastala je u cieloj Evropi borba starodavnih institucija sa novovječnimi stečevinami, koje su se sada u slici absolutizma, sad u slici konstitutionalizma prikazale. U prvom hipu nadvlada sila, to jest poredak i red bez slobode, a poslje nadvlada sloboda bez poredka i reda. Tu se je morao ukazati srednji put — za čim se je borilo. to jest morala se je ukazati sloboda sa redom i poredkom, a to je konstitucija. A kako dostići to? Borilo se s jedne i s druge strane, sad su representanti ove sad one sisteme nadvladali, medjutim su državnici hrvatski od godine 1868., kako je to vrieme dopustilo, uzeli u ruke uredjivanje odnošaja, koji bi imali nastupiti u Hrvatskoj.

Svaki je početak težak, ovo se je ćutilo u našoj domovini Hrvatskoj. Muževi su se imali boriti potežkoćami. Oni su se morali obazrieti na obstojanost faktičnu i pravnu Hrvatske, morali su se obazrieti na obstojanost i stanje faktično i pravno ciele Austro-Ugarske.

U tih potežkoća bilo je tražiti najbolje sredstvo, najbolje jamstvo i valjalo se je skrbiti za pripravljanje što moguće bolje budućnosti domovine naše. Historija će valjano prosuditi njihovo nastojanje i trud, ali ista će prosuditi i uspjeh njihova truda. Prieči iz neizvjestnosti u izvjestnost, nezavisi od zasnovatelja, nego zavisi o okolnostih, koje nadvladati neleži uvjek u moći zasnovatelja. Za oto državnici tadašnji gledali su okružiti zahtjeve svoje u formule, u paragrafe obsižuće sav život zemlje.

Tu se je moralo gledati na občuvanje narodnosti, teritorija, konstitucionalizma, autonomije i samoopredjeljenja u životnih stvarih zemlje. — Nema dvojbe, da je zadaća bila ogromna, nema dvojbe, da su se sile jake, poslu dorasle zahtievale. Po mojem osvjedočenju koliko znadem, izjavljujem pred licem sabora, da se je, u koliko se je moglo, učinilo u prvom hipu, a ostavljalo se je vremenu, da se manjci dopune i veća garancija zahtjevom i potrebam narodnim pribavi.

Poslje kratke borbe nadvlada sbor muževa, tako zvane narodne stranke, svoje protivnike, osnovatelje nagodbe od g. 1878. Usljed toga bude im predata vlada, da mogu ono, što su zasnovali i izvesti. No pitanje je, jesu li ovi muževi bolji uspjeh postigli no njihovi predšastnici? Ja odgovor prepuštam njima samim u pogledu njihovih protivnika, a što se mene tiče, ja moram izjaviti, da je njihovo nastojanje u toliko uspjelo, u koliko su okolnosti to dopustile.

Ona slika godine 1868. jošte nepodpuna, postala je vremenom od deset godina samo podpunija, ono, što je naglovito bilo uvito, sada je vidljivo i bistro, napredak je dakle učinjen od velike koristi za zemlju i narod naš. — Ovo je točka, oko koje se kreće ovo naše razpravljanje u saboru i pred licem naroda: Je li ova nagodba povoljna za narod hrvatski ili ne? Red dičnih muževa zagovara istu; veliki broj protivnika obara istu; gdje je tu istina? Ja ću sa svoga gledišta, koju prosboriti. Neka mi oprosti užički knez dr. Kosta Vojnović, ako u prvom redu njegove nazore u pretres uzeti želim.

On govori u svojem obširnom govoru o ovoj nagodbi kao o nepovoljnoj za naš narod, jer se nije tom prilikom Krajina pripojila materi zemlji, ter misli, da je regnikolarna deputacija izpraznila tvrdjavu, iz koje se ona braniti mogla, a taj grad se zove „sic volo“.

Vis. sabore! Želja njegova je opravdana i proizlazi iz grudih cieloga naroda, ova želja je starodavna, ona je zakonita; no gospodo moja, čudim se, da knez užički, koji je imao priliku čuti glas vladara, koji to obriče, glas Magjara, koji se obvezuju ostvariti što skorije njegovu želju i želju cieloga naroda, koji pozna potežkoće, koje se ukazuju takovom sgodom, kada polovica naroda mora iz jednog sistema u drugi sistem prelaziti — čudim se, da se on ipak poziva na grad, u kojega se moramo zatvoriti, da se pravo narodno može obraniti.

Visoki sabore! Ja od onog vremena, od kada Uchaciusa ima, nedam za sve gradove ništa, a još manje za tvrdjavu kneza užičkoga. I Troja je bila tvrdjava, pak poslje 10 godina propade i postade plien Agamemnona, Achila i Ulisa — i Sevastopol je bila tvrdja, koju čuvaše sjeverni Briareus sa svom silom, pak je uništena i Plievna bijaše tvrdjava, koja je junakom silnoga naroda smrtni udarac zadala — pak što je postigla? Jakost, uzrujanost, um i glad oboriše Plievnu. Ja s toga razloga nemogu primiti, a još manje preporučiti regnikolarnoj deputaciji, da se zatvori u tvrdjavu, kao što to knez užički čini, nego obratno bio bih joj svjetovao, da ona ide na ravno polje s otvorenim vizirom, pa nek ide Ugrinu u susret, kao što su išli prije 800 godina pradjedovi naši Kolomanu, pa neka mu kažu: „Čuješ Ugrine, to pravo i granica želi, to svaki Hrvat želi, tvoje obećanje od god. 1868. veže te na izpunjenje, mi imamo pravo na granicu, mi imamo pravo, da se granica materi zemlji utjelovi. A kada bi mu Magjar to i uzkratio, i onda se nebih u tvrdjavu zatvorio, nego bi pred Bogom i narodom pravo svoje dokazivao i narod pozivao, neka svoje pravo stalno i zakonito brani. No, budući da je naš uzvišeni vladar utjelovljenje sam obrekao, budući, da je zapovjedajući general Filipović to narodu publicirao i budući da su nam to sami Magjari obrekli, to ja mislim: arcem užički, a nam delendam esse.

Što se tiče naukovne i vjerozakonske zaklade, nitko nije bolje dokazao, nego baš knez užički, da su Magjari pravedno postupali s nami, samo to mu neide u glavu, da reskript kraljevski fali — ja bih mu mogao stari reskript iz prošlog stoljeća citirati — no ufam se, da će mu reskript novijega datuma gospodin izvjestitelj pročitati.

Sada prelazim na govor presv. g. Bartolovića, koji ovako kaže:

„Premda spadam medju one članove sabora, koji će glasovati za nagodbu, akoprem duboko osjećam one žrtve, koje prinosi Hrvatska i Slavonija na žrtvenik zajednice, kada prihvaća kompromis, kojim se prebijaju tražbine naše sa nekimi tražbinami kraljevine Ugarske, te sami spisi regnikolarne deputacije nagovještaju te žrtve, koje su veće na našoj strani, nego na strani Ugarske.

Gospodo moja! Ova izjava iz usta tako visoka dostojanstvenika i strukovnjaka, kano što je presvietli gospodin Bartolović, koji je naše zemaljske financije kroz više godina rukovodio, u stanju je smutiti svakoga ili barem u sumnju dovesti, da je ta regnikolarna deputacija površnu, pristranu i za našu domovinu štetonosnu nagodu stvorila. No to me tješi, da izjava, ma kako visoka do-

stojanstvenika i strukovnjaka bila, malo vriedi, dokle podpuno nedokaže istinitost svoje tvrdnje. To je ćutio i sam g. Bartolović, da to, što on kaže nije dokazano, jerbo on se poziva na nagovieštanje samih spisa regnikolarne deputacije, ali ovo sigurno nije dokaz.

U drugoj stavki svoga govora, tu je već malo jači, jerbo se kreće na aritmetičkom podnožju, i tu netajim, da bi se malo, ali vrlo malo raznolik ključ izmedju Hrvatske i Ugarske našao, da bi se bili dohodci Krajine i Rieke u Ugarske dohodke ubrojili, — ali koja bi korist za nas bila, da bi se to bilo učinilo, to bi neki mali ulomak za nas veći bio, a korist baš nikakva, jerbo bila percentuacija od 55% izmedju Hrvatske i Ugarske manja ili veća, mi iz toga niti koristi niti štete nebi imali, jer za pokriće suviška ima se Ugarska pobrinuti. Za to moram očito izjaviti, da sam tom argumentacijom bio presenećen, jerbo ja, da sam toga osvjedočenja, koga je presvietli gosp. Bartolović, ja nebih mogao za nagodbu glasovati. Neka mi dopusti presvietli gospodin Bartolović, ako mu izjavim, da sam ja mislio, da će strukovnjak ovako govoriti:

„Visoki sabore! Ovo obračunanje na jedan percent ili ulomak neštetuje nas nikada, jerbo se to tiče Magjara, da od onih 55% pokriju manjke, no sjegurno je to, gospodo moja, da mi imamo kroz ovu nagodbu više dohodka, nego ikoja zemlja ciele Europe, a kamo li Austrije, jerbo mi imamo 45%, dakle polovinu svih naših izravnih i neizravnih poreza za našu nutarnju upravu". Ja sam mislio, da će gosp. Bartolović još i sliedeće kazati: „Visoki sabore! Ja poznam Ugarsku, jer sam tamo kroz mnogo godina služio, ja znam, da u Ugarskoj ima predjela i krajeva, koji su siromašniji nego Hrvatska i Slavonija, pa ipak, gospodo, Magjari i Niemci plaćaju cielu potrošarinu vina i mesa u državnu blagajnu, dočim mi Hrvati imamo od Magjara tu pogodu, da mi cielu potrošarinu možemo upotriebiti za naše obćine, škole, a vjerujte mi, gospodo, da to nije mala stvar, to iznaša jedan milijun i 800.000 for. svake godine. Neka bi nam to Magjari uzeli, to bi mogli zatvoriti sve obćine, škole i druge zavode, za to nemojmo cincariti za nekoliko malih svotica, dočim imamo 1,800.000 forinti svake godine — to je ona media dica". Ovako sam mislio, da će gosp. Bartolović govoriti, nu on toga nije učinio, za to ga ja supliram.

Sada se obraćam na dra. Vrbanića, muža učenjaka, koji još poznaje ideal, koji je iz ljubavi prama domovini postao ljubomoran, te se uvjek samo Magjara boji.

On dakle i ovu nagodu krivi, da je štetna za njegov ideal. Svi brojevi, koje je on naveo, nedokazuju ništa, nego ima nešto poslje tih brojeva, što se dojmi svakoga Hrvata. On pita, koju korist imamo od ove nagodbe; neka mi dopusti, da mu ja sliedeće odgovorim: Nemamo do sada koristi, ali tko je tomu kriv? Magjari? ne; no tko? ja kažem, mi sami. Gospodo moja! Poslje nagodbe od god. 1868. imali smo mi paušalnu svotu u iznosu od 2,200.000 for. pak smo pokrili sve troškove samouprave i jošte nam preostala poveća svotica. Od godine 1873. imamo 3,250.000 for., pa imamo deficit za ovu godinu od 30.000 for., je li tomu kriva nagodba? Ja kažem da ne, nego mi sami. Primimo se u kolo, koje je zaigrao svojim programom gosp. Vončina, pa ćete vidjeti, gospodo, da će nam nagodba biti od koristi. Ovako imajući danajičko bure, nikakova nagodba na svietu nemože nam pomoći, podstavimo dno, pak će nam korist u oči pasti.

Ali, ljubomoran doktor Vrbanić, ako Magjara čuje sboriti, već misli na otimačinu, ter ga groza hvata, ako vidi magjarsko pismo napoštarskih i brzojavnih ceduljah, već misli, da je to snubovno pismo i još ga gora groza hvata.

Gospodo moja, ja shvaćam to čuvstvo njegovo, nu nedržim ga opravdanim. Ja mislim, da se izmedju dva naroda, ravnopravna faktora, koje zakon veže, dade stvar i bez mržnje urediti. Mržnja, gospodo moja, radja mržnju, a plod mržnje je prokletstvo. Nepovjerenje je piesak, na kom se graditi neda. Zato je moje mnienje, da mi, gospodo, zakonom u ruci ištemo naše pravo, da mi zakonom u ruci odbijamo svaku navalu. Vodju ćemo imati u preuzvišenom banu, koji će plemenitim nastojanjem i gore i dole gledati zakonu valjanost priskrbiti, — a onda sam osvjedočen, da neće samo g. dr. Vrbanić, nego i ciela zemlja blagodat današnje nagodbe uvidjeti.

Još jednu prije no svršim svoj govor.

Gosp. dr. Šram tako je lagano, promišljeno sekcirao svako udo govora dra. Vojnovića, da kad je došao na njegov ideal, tako ga je nemilosrdno i bez sapuna oprao, da je ideal bez nosa, ušiu i očiu ostao. Ovaj nazor dra. Šrama ja nemogu prihvatiti, jer obratno držim, da je državnik bez ideala čovjek bez srdca.

Nije li ideal doveo Talijane do vjekovječnog nastojanja za sjedinjenje Italije, pa eto doživismo, da se je „unita Italia" oživotvorila. Što mislite, da nema Poljak ideal bolje budućnosti, zar bi on mogao zapjevati pjesmu „Resurecturis".

I ja imam ideal i taj sastoji u sliedećem: „Da vidim danas sutra spojenu cielovitu Hrvatsku u sreći, blagostanju, zadovoljstvu, u svih gradjanskih kriepostih obilujuću uz bok Magjara, braneću sveta svoja prava i slobodu proti svim neprijateljem svojim". Ja se izjavljujem, da ću za ovu zakonsku osnovu glasovati.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Ja nisam sudjelovao kod izbora kraljevinskoga odbora. Ja neću glasovati niti o predležećoj osnovi. A nebi niti uzimao rieči u ovoj razpravi, koja se i onako na dugo provlači, akoprem jo je rezultat unapred i dobro poznat: kada nebi iz same ove razprave od političkih protivnika crpio nove podkriepe uvjerenju, da mi je razlog i dužnost, obastati na

stanovištu puno opadanu, osudjivanu i progonjenu, ali pak toliko po narod potrebnu, koliko možda po pojedinca štetonosnu.

Evo, što sam naučio iz ove razprave:

Slušao sam govoriti za nagodu muževe, koji su temelj njezin stavljen god. 1868. najodlučnije osudjivali. Niti sada još nitko se od njih neusudjuje tvrditi narodu: Ovaj temelj, stavljen u tako zvanoj Rauchovoj nagodi, jest zdrava i sigurna podloga stalnomu razvitku naroda hrvatskoga, sigurno jamstvo prijazna, bratska odnošaja medju Hrvati i Magjari. Pa ipak se na tom temelju dalje gradi!

Kakovim uspjehom?

Evo, slušali smo same graditelje, kako su sad pejus sad melius klicali. Ni sami se ne slažu. Kakove nevoljne dokaze nizahu klicatelji meliusa za obranu svoje tvrdnje! A ipak, čemu trošiti rieči! Kako jasno moramo gledati rezultate! Hoćete li brojeve!

Koliko postotaka naših prihoda iznašao je one godine paušal Hrvatske, kad je nagoda bila uglavljena? Nisu li ona 2,200.000 for. sačinjavala god. 1868. više nego 45% naših javnih prihoda? Nebi li Hrvatska uz 45% tangentu manju dobivala za vrieme sklapanja nagode Rauchove, nego li je faktično primala? Dakako, da se sabor god. 1868. prevario u računu za budućnost, misleći, pošto je porezna snaga zemlje već onda bila do skrajnosti napeta, da se nebude narod povišenjem daća onom rapidnošću šarafio. Ali, ako se je poslje postotak ustanovio, po kojem je ne samo Hrvatskoj, nego i Ugarskoj jošte kud li kamo veći novac iz Hrvatske priticao, zar je to onda reformatio in melius? Jest za vladu Hrvatsku, još više za ukupnu, ali gospodo, za narod, koji je isti onaj nagodbeni sustav do kože izglobio, to, gospodo, nije nego reformatio in pejus!

Korak dalje: Iz revidirane nagode na današnju obnovu! Gosp. dr. Šram, misleći da mora gosp. dra. Vojnovića do kraja s argumenti smrviti, zaletio se je sam dokazivati, da su krajiški proventi u samoj ovoj obnovi „pro praeterito“ priznati Hrvatskoj. Da joj pripadaju, to vam sam operat, memorandum g. I. Vončine dokazuje tako, da se nije vriedno ukazalo proturazloge ugarske ni notirati.

Ti proventi na godinu iznosili su za Hrvatsku dobrih 300.000 for. I vi ste jih prepustili Ugarskoj. Vi ste za toliko smanjili vriednost 45% tangente Hrvatskoj spadajuće. Vi ste nadalje iz nje izlučili vojnu taksu i u onom dielu, koji nije vojničkom fondu namienjen. Pa gle čuda od junačtva. Prekjučer se trudilo govornikâ, imenito štovani g. dr. Šram, uzprkos toj toli zamašnoj cifri puna dva sata govoriti, nebi li druge, da nerečem sebe, uputio, da je ta obnova financijalne nagodbe „melius reformatio“. I zbilja! Neku cienjenu gospodu je uvjerio, jer su mu aplaudirala.

A koje nam protucifre predočuje g. dr. Šram, za dokazati, kako se na bolje nagadjamo? Zakladne kamate, kojih ću se sjetiti odmah, pak zatim bir bjelovarski i provozarinske prihode! Ali za boga dragoga, to niste vi izvojštili, to je sve bilo nagodom zajamčeno već g. 1873., pak je samo krivnjom prijašnje vlade, koja je vašemu srcu bila onako prirašćena, izpušteno iz našega prihoda. Da su Magjari znali, da će se naći u hrv. saboru junaka, koji će ovakovimi argumenti braniti naš liepi napredak u nagadjanju, oni bi bili mogli izpustiti naš prihod od zemljarine i tecivarine, pak bi onda liepo g. dr. Šram mogao sada dokazati, da je obnovom nagode prigospodario Hrvatskoj svake godine ne 170.000 for., nego puni milijun forinti i aplausu njegovih zahvalnih slušatelja nebi bilo kraja.

Predsjednik: Molim liepo g. govornika, neka izvoli malo blažiji biti u izjavah.

Fran Folnegović: Ja nevriedjam g. predsjedniče nikoga. Ako glasnije govorim, neškodi; jer ima nekih, koji dobro nečuju. Transportni porez paušaliziran je sa 20.000 for. na godinu. Ali mi bi i po ustanovi nagode od g. 1873. od njega imali dobivati 45%. Jedan odlični član trgovačke komore zagrebačke, koji se s ovimi pitanji ozbiljno zanima, pripravan je dokazati, da je 45% prihoda od ovoga poreza iznosilo za prošlu godinu 65.000 for. Sada, mjesto da su gg. zahtievala od Magjara, neka plate zaostalu provozarinu, te i u buduće izdaju po utanačenom ključu od 45% t. j. po računu vjerodostojna i vrlo objektivna strukovnjaka 65.000 for.; vi donašate u ime svega toga samo 20.000 for. i još veli g. Šram, da smo to profitirali, i vi kao da to posve ozbiljno vjerujete!

Zaklade: G. dr. Šram, mjesto da sam, kao branitelj tražbine Magjara dokaže, da oni imaju pravo uztegnuti te predujmove Hrvatskoj, što mu je jamačno dužnost, on se mučio oprovrgavati protudokaze gosp. dra. Vojnovića. Pak kojom lahkoćom i kojim poletom! Zato n. pr. jer se negdje napisalo u knjigu, predujam uz povratak, a to je nešto važna, zato on dvoji, da postoji i carska naredba, koja to odredjuje. Ali gdje je ta naredba. Tko vas nezna, gospodo, da se u naše doba svaka najmanja sitnica u pet šest arkiva spravlja? Znam, kada je nekoč u Veroni umro Leopoldovac, pak bi mu našli u džepu 7 krajcara, tih vam je 7 krajcara putovalo kroz kakovih 20 ureda, svuda marljivo ubilježeno, dok je došlo u njegovu domovinu, na ruke sretnih baštinika. Tko vas, gospodo, nezna, da se naredbe Nj. Veličanstva u hiljade i hiljade primjeraka štampaju u zvaničnih novinah i sbornicih: nemora li vas pitati, kako da upitnu naredbu neznaju citirati Magjari, da ju nezna naša kraljevinska deputacija, da ju nije znao pokojni Mrzljak, koga je g. Živković prekjučer valjda za to krstio većim patriotom, nego li državnikom, jer nije mogao slutiti, da će onaj isti posao poslje njega pasti u ruke onakovih državnika,

koji ga kroz desetke godina gorje zamršivahu! (Smieh na ljevici.)

Ali kud bi dospio, da se upustim u polemiziranje o stvari, koja je toli jasna i toli žalostna i koja, mučili se vi koliko mu drago prije mene i za menom, ipak kulminira u zaključku: Hrvatska nedobiva obnovom nagode nikakovih prihoda, koji joj nebi već i na temelju nagode od g. 1873. pripadali, a naprotiv ona gubi provente od najmanje 300.000 for., ona nedobiva transportnoga poreza, što pretiče paušal od 20.000 for., ona nedobiva tangentu od vojne takse. To pako za vrieme deset godina do nove obnove čini po prilici 4,000.000 for. To je, gospodo, naša dobit efektivna!

No mi smo moralno dobili? Što? Moralni poraz, velim ja. Ali zar nečuješ čovječe, da je Krajina naša? Čujem, i ako hoćete vjerujem, da će biti naša. Ali kada bude i uz koju cienu? O tom, gospodo, govoriti ćemo u sgodniji čas. Sada tomu nevidim razloga ni u predležećoj zakonskoj osnovi, ni izjavi ministra-predsjednika, ni u izjavi banovoj, još manje u reskriptu Nj. Veličanstva. A dok tomu predmetu, gospodo, nigdje ovdje ni traga nema: ja kao zastupnik naroda nepojmim, kojim pravom bi smio isti povlačiti u kombinaciju kod ove razprave.

Vi velite doduše: Mi znamo to posve sigurno. Tko vi? Gospoda Šram, Krestić, Vončina? Ali ja nepitam gospodu Šrama, Krestića, Vončinu, ja pitam kralj. deputaciju, jer nju samo imam pravo pitati, a ona, gospodo, na to u cielom svom omašnom operatu ništa nespominju. Sad ili je to istina, što gg. članovi kralj. deputacije pripoviedaju, ili nije. Ako jest: Nije li poniženje za narod, ako toliko važnu stečevinu nezna zvanično sabor i narod, nego si samo neki došapćuju. Nebi li u interesu same nagodbene stranke bilo, da se to iz spisâ konstatira? Ako nije istina, kako se onda može po članovih sabora ovo pitanje povlačiti kao reklama za obnovu nagodbe?

Čuo sam i na to odgovor. Sjedinjenje Krajine je zasluga novoga bana. U osnovu zakonsku nemože doći, jer je to donekle onemogučio postupak prijašnjega bana, koji je u obće mnogo pokvario, skoro se je i nagoda razbila bila. Ali, odkada smo dobili drugoga bana, on nam zajamčuje Krajinu već time, što je stupio na čelo zemlje, jer on uživa odlučan upliv, pak tko njegov odlučni karakter poznaje, znati će, da bez dostatnih garancija nebi on banstva ni preuzimao bio. Da je sadanji svietli ban i oko merituma same nagode skoro izključivo odlučivao, to nam pokazuje sam rad odborov; i da njega nije bilo, evo za nas velike neprilike. Ja to vjerujem, jer iz više strana čujem. To je, gospodo, vrlo častno po svietloga bana. Ali kako to, da on, koji je tek nastupio banstvo, koji se nije niti izticao niti osobito zanimao javnimi poslovi, on pojedinac, da je kod ovako važna posla upravo odlučno stvari riešavao, naprotiv vi, gospodo, kraljevinski odbor, representanti sabora, elita narodne vladajuće stranke, da niste nikud nikamo već mogli ni znali, ter da nebude njega, ja sbilja s grozom pomišljam, kud bi bili dospjeli sa onim konsekventnim natrag koncentriranjem! Već ste napustili bili zahtievati Krajinu, od autonomne administracije financija odustali ste, od proventa pro futuro odustali ste, i na svu sreću, da je odvažnost svietloga bana tomu pogadjanju, makar i neugodnom amputacijom, kraj učinila.

Ovo je, gospodo, možda najžalostniji simptom kod ovoga nagadjanja za sabor, ako i jest vrlo laskav za svietloga bana. Vi ste, gospodo regnikolarci, birani iz narodne stranke. Ova stranka neuživa i nemože uživati povjerenje Magjara, koji predobro poznaju njezinu prošlost iz sabora godine 1866. Ova stranka je i poslje svojom abdikacijom godine 1873., a i za cielo vrieme vladavine gosp. Mažuranića dokazala, da se je Magjari nemaju ni malo razloga bojati. Čast i poštenje pojedinim članovom stranke i njihovomu privatnomu karakteru od mene, ali moram naglasiti, da ta stranka nije sebi ni Hrvatskoj znala, niti u Hrvatskoj, niti izvan nje, ni nuždnoga štovanja steći. Ona je preuzela nagodbeni posao bez promišljena i ventilirana programa. Niti je bila sama sa sobom na čistu, niti sa svojim banom. Iz svakoga rada, iz svakoga koraka te stranke sve se više i više iztiče težnja, biti diplomatom i ujedno sve više proviruje dokaz najkukavnije diplomacije. (Smieh.) Pogledajte na njezin glavni diplomatički akt, prvi hrvatski nuncij, gdje odmah na početku citira onaj paragraf nagode od godine 1868. u kojem se uzveličuje veledušje Magjara, koji tobož uzdržavaju Hrvate, kao da želi upravo siliti Magjare, neka se našemu siromaštvu rugaju, što oni u svojih novinah, i onako prerado čine! Ovakova diplomatička taktika dolikuje prosjaku, a ne narodu. (Ljevica: Tako je!) Koje čudo dakle, da je ta stranka tečajem nagadjanja s Magjari zaplela sebe i Hrvatsku u toliki kaos, da je morala nastati u zemlji kriza neustavna, jer je morala napustiti bana, koga nije znala uzdržati, a nije htjela srušiti? Koje čudo, da se uzprkos dobre volje i energije novoga bana nije moglo uzdržati ni ono, što smo do sada imali, da se u novoj nagodi hrvatskoj i opet natuca o veledušju vitežke brače proti sirotinji hrvatskoj, jednom rieči, da nam je ono, što nam se na papiru donaša, kud li kamo nepovoljnije za Hrvatsku, nego li je bilo do sada? Koje napokon čudo, da se narodnoj stranci nedozvoljava ni slovce pismene glede Krajine, nego se njezin kraj prepušta možda razvojačiti banu „nad strankami“ stojećemu, to jest, iznad onih stranaka stojećemu, nad kojimi je stajao i barun Rauch. Sve to nije čudo, gospodo, samo to je gotovo čudo, bar meni, da se je u Hrvatskoj sabornici medju pametnom gospodom četiri dana mogla voditi prepirka, je li ovo „reformatio in pejus“ ili „in melius!“

Da meni po tom nije moguće glasovati uz stranku, koja je po momu uvjerenju toliko novih poraza državnomu pravu prave Hrvatske nanesla, vidi se iz ovoga, što sam do sada rekao.

Ali, ja se nebih složio glede nagode, da ju je pravila i sama unionistička stranka, koja sada po imenu nepostoji, ali koja će faktično Hrvatskom vladati ili sama, ili možda na svoju i narodnju nesreću sa narodnom strankom. Temelj bo jednoj i drugoj jest nagoda od g. 1868. Ovaj temelj, gospodo, ja smatram faktumom, komu se kao državljanin pokoravam, kao što ste se i vi svi ukazom iz Bachove ere pokoravali, pak mu i toliku zakonitost priznajem. Dalje ići i na njem graditi nemogu gospodo; jer mi to krati moja pravna sviest, moja ljubav prema Hrvatskoj, moja želja, da Ugarska bude mirna i jaka, moja težnja da naša sjajna dinastija bude slavna i sretna, te da se za nju neopetuje više vrieme, kad su se narodi porazom njezinih vojska veselili. (Ljevica: Živio!)

Na temelju ove nagode kraljevina Hrvatska više nepostoji. Obilježka. najpače ustavne kraljevine, jest njezin suverenitet. Taj je nagodbom dignut. Neki se tješe, da je upravo time. što je paktiranje medju dva naroda u nagodi faktično provedeno, priznano ono suverenstvo Hrvatske. Jest ono suverenstvo tim priznano bilo, ali je u samoj pogodbi izbrisano. Na temelju §. 70. iste nagode, Ugarska nije dužna pristati na kakovu promjenu nagode u državo-pravnih poslovih, osim ustanovljenja postotka za autonomne potrebštine. A dok se taj paragraf priznaje zakonom, dotle nemože biti Hrvatska saveznicom Ugarske, ona joj može biti tek robinjom i protivnicom.

Ugarska ako neće, nije dužna razširiti autonomiju Hrvatske u poslovih, koji su sada zajednički. A to su baš sve glavne stvari: penezje, vojska, trgovina, obrt, komunikacije. Ni oni poslovi, koje u autonomnom djelokrugu vršimo, nevise o volji našoj. Kada ban hrvatski hoće, da što od sabora izvojšti, veli: dajte ili ću odstupiti, pak ćete dobiti komesara magjarskoga. A ni on nije drugo, van ovršitelj volje Ugarske. Ni onako nedužni zakon, kakov je o zdravstvu bio, nije siguran, da će postići sankciju Nj. Veličanstva, i njemu je prietio „veto“ ministarskoga vieća magjarskoga.

To svi dobro znamo, gospodo, i ja zato iskreno zavidim presvietlomu g. Bartoloviću, koji se raduje, što je postotni ključ u nagodu uvršten; jer da se tim označuje individualitet ove kraljevine. Onaj ključ je samo zato ondje, da vam, gospodo, bude „memento“ kako mi odvisimo od veledušja magjarskoga. I diete je „individuum“, ali diete nije čovjek. (Na ljevici: Tako je!) Kraljevina Hrvatska jest po nagodi postala političko diete i to još tako nesretno, da nestoji pod izključivim skrbničtvom svoga otca i vladara, nego drugoga naroda, kojega kraj sve njegove vrline i vitežtva još nitko razuman nije nazvao valjanim gospodarom. (Živio na galerija.)

Predsjednik: Molim neka se galerije mirno vladaju i nedaju nikakove znakove budi dopadnosti, budi nedopadnosti, jer, ako to još jedanput čujem, neću više opominjati, već ću dati galerije izprazniti.

Fran Folnegović (nastavlja): Nedavno je ugledni Magjar Bela Lukač u „Pester Lloydu“ dokazao uredovnimi podatci, da Ugarska od g. 1870. prosjekom svake godine za 100 milijuna novca i vriednostnih papira iz Ugarske samo poštom i brzojavom u Cislajtaniju više šalje nego li istim putem natrag prima, pak je zdvojno zavapio: Nismo li kolonija Austrije! A što smo tek mi? Čorbine čorbe čorba. (Odobravanje na ljevici).

U ovom odnošaju mora gospodo ići uviek na gore. Već Cis- i Translajtanija taru se medjusobom i izjedaju u ekonomskih pitanjih. Ugarska pako sama ova prevažna pitanja nije kadra prema pravoj potrebi zemlje riešiti.

Izvjestitelj **Josip Miškatović**: Vi bi znali?

Fran Folnegović: Ako nebi ja, možebit bi gosp. izvjestitelj znao. (Predsjednik zvoni.) Mnoge su tomu i jake zaprieke u karakteru naroda, u njegovoj grozničavoj brigi samo oko magjariziranja, u nenaravnom odnošaju s Cislajtanijom i usljed toga u nezdravom grupiranju političkih stranaka, u pretežnom uplivu žudejskoga elementa i na samom saboru, koji svagdje agrikulturne narode upropašćuje i demoralizira. A mi? Kakov upliv ima Hrvatska u ovih životnih pitanjih u ugarskom saboru? Vi, koji velite, da smo kraljevina, dajte dignite punomoć cieloga naroda i gradite svojim novcem pedanj željeznice u Hrvatskoj, ako vam ju nedozvoli sabor ugarski! Dajte pozovite, ako možete, na odgovor magjarsku vladu, koja je krajiškim novcem izgradila željeznice protivne interesom Krajine! Ja nisam tako sretan kano veleučeni gosp. dr. Šram, koji pripoviedajuć, da su Magjari 4000 kilometara željeznica sagradili u svojoj zemlji, nas tješi tim, jer da smo i mi od toga indirektno profitirali. Meni bo med nije sladak, ako ga kroz staklo ližem. (Smieh u dvorani i na galerijah.) Naši interesi trgovački protivni su onim Ugarske, koja samo za Peštu radi. Ali kad oni niti nebi bili protivnici, dok se ta pitanja budu riešavala u parlamentu, u kojem nemožemo imati odlučnijega upliva, dotle se ta pitanja niti u samoj zemlji nimalo neštudiraju, za nje se nebrine nitko, niti politici niti ekonomi. Jer čemu se mučiti i študirati nešto, što se napokon nebi svidjelo većini ugarskoga sabora možda samo zato, jer je od nas poteklo. Ovo je mnogo veće zlo, nego absolutizam vladarev; jer je mnogo vjerojatniji uspieh, sklonuti vladara na korake koristne narodu, nego li drugi narod, sa tomu protivnim interesom.

O carinskih poslovih za Hrvatsku možda najvažnijih, koji vas je samo pokušao što pisnuti, a kamo li izviestiti.

Ovako, čim smo razprave najvažnijih pitanja prenieli izvan sjedišta zemlje, mi se doma svaki dan sve to više kvalificiramo za činovnike i prosjake. (Odobravanje na ljevici.) Stvaramo svaki dan stotine konsumenta više, a producenta manje. I sad dospievamo jur u štadij, gdje nam se naši saveznici usudjuju nanašati najteže poruge, koje narod samo stići mogu. Famozna Davidova okružnica

baš u oči ove razprave, glasoviti odgovor gosp. financ. ministra na interpelaciju gosp. Ožegovića, da u cieloj Hrvatskoj nije mogao naći čovjeka, koji bi bio g. Davidu premac: to su, gospodo, simptomi, koji naslućuju na poznate halucinacije od godine 1848. „tot nem ember“ — i gdje je Hrvatska? Simptomi, koji nisu kadri uzdrmati uvjerenja, da je državopravna politička borba na kraju, koji pače upravo hrvatskim pristašam oportunitete dovikuje: Nestvarajte kao zastupnici naroda zakone, kojimi ćete iz Hrvatske načiniti Slovačku, jer za Slovaka je sudbina njegova nesreća, a za Hrvata bi bila i sramota.

Na koncu presvietlomu g. Živkoviću dvie rieči.

U „Agramerici“ je neka plemenita duša napisala, da je g. Živković formalno justificirao veleštovanoga zastupnika kraljevičkoga. Kad „Agramerica“ piše, to je onda sigurna stvar, i više nehasni mrtvace braniti. Nego, kada sam ono proštio, i mene je nešto zaškakljalo, ne bez razloga, jer i ja, kako ste čuli, neću glasovati u tom predmetu. Pak prije nego i mene Njegova presvietlost ili dobra naša stara teta „Agramerica“ nejustificira (Smieh u dvorani i na galerijah), moram najprije Njeg. presvietlosti izjaviti, da mu nezavidim uloge, koju mu prerevni sluga vindicira, znajuć iz povjesti i života, da su narodi mnoge justificente visoko cienili, dočim justifikatori nisu nikomu simpatični. Zatim ću Nj. presvietlosti reći, zašto se smatram ovlaštenim ovdje biti i govoriti, kako govorim. Mene je narod izabrao u sabor kao i Njeg. presvietlost. Iz mene govori uvjerenje barem kao i iz Nj. presvietlosti. Nije mi nagodba dala pravo u saboru govoriti. To je pravo puno starije, i tako jako, da ga ni istimi nagodami do sada nije pošlo za rukom posve satrti. Ja znam i štujem izbor Cetinjski od godine 1525. Ja priznajem pragmatičku sankciju hrvatsku. Ja znam za godinu 1848. i za adresu sabora god. 1861. Sve to ja iskreno i ponizno štujem. Sve to odiše tolikim štovanjem, ljubavju i lojalnošću prema prejasnoj dinastiji, da se može upravo s ponosom za Njegovo Veličanstvo i za narod hrvatski spominjati.

Iskreno priznajem, možda će doći doba, da ću i ja biti unionista. (Ljevica Živio!) O tom ćete imati priliku vi mene uvjeriti, ili možda sama Njegova presvietlost, koja je i onako puno kriva, što sjedim na krajnoj saborskoj ljevici. Pitati ćete me: kako to? A ja ću vas umjesto odgovora sjetiti na pričicu iz svetoga pisma o Marti i Mariji. Isus doduše reče, da je Marija bolju stranu odabrala, ma uza sve to ima ljudih, koji sve sile ulažu, da upute sviet, kako je Marta bila pametnija. I sbilja, meni se bar čini, da se sve jatomice sgrče oko lonaca u Martinoj kuhinji (Smieh), pa mi je upravo žao Mariju samu ostaviti do noguh spasitelja.

Nu, kad bi me bog darivao zdravljem i da me nebi prije Njeg. presvietlost justificirala, ja bih još mogao postati morda i koristnijim za Hrvatsku i Ugarsku unionistom nego li je možda i sama Njeg. presvietlost. Tomu će moći nam presvietli g. mnogo doprinieti, kao što je on svojom politikom poglavito kriv, što će me justificirati. I to ovako: Kad njemu Magjari kao Hrvatu predbace, koliko jih ta nezahvalna Hrvatska na godinu stoji neka jim ozbiljno rekne: E braćo, a vi nas pustite. Sami se borite sa nevoljom, čemu još i nezahvalnika podupirati? Magjari, kao pametni ljudi, a još k tomu na rieč Njeg. presvietlosti odmah će nas dakako pustiti, nek se motamo, kako sami znamo i možemo. Za deset godina kasnije, vjerujte gospodo — ja se sad ni malo nešalim — medju svimi narodi svieta nećete naći iskrenije braće nego li će biti Hrvat i Ugrin! Medjutim dotle želim Nj. presvietlosti, dao mu bog mnogo i mnogo justifikacija izvršiti, kakovu ju ovršio na poklisaru kraljevičkom. Nakon ovako iskrene želje budi mi dozvoljeno staviti Njeg. presvietlosti interpelaciju: Njeg. presvietlosti je nagoda svemu političkomu radu temelj, gotovi paladij ustavnosti. Na temelju te nagode dužnost je državljanska, grada Rieke poslati dva poklisara na sabor u Zagreb. Rieka ne samo da ignoruje nagodbu kao i dr. Starčević, nego ona nevrši njezine ustanove, kojimi se mi radikalci vazda pokoravamo. Što je to, da Njeg. presvielost neudari jedared onoga faktičnoga puntara justificirat, nego nas pokorne ljude uništuje? Mi branimo starije i po vjeri našoj jače pravo Hrvatske i Njeg. presvietlosti nas justificira. Rieka gazi i staro i nagodbeno pravo Hrvatske i Njeg. presvietlost neće nju da justificira.

Ja znam, da je mnogo zahvalnija zadaća, nas justificirati, nego li Rieku, ali neznam toga u savez svesti sa odlučnim i nesebičnim patriotizmom Njeg. presvietlosti.

Završiti ću gospodo s izjavom, da kao što oni, koji će s uvjerenja glasovati za ovu nagodbu — a ja iskreno govoreći, počimljem vjerovati, da ima ljudih, koji iz uvjerenja, uz nju stoje, čega dugo i dugo vjerovati mogao nisam — budu činili svoju dužnost, tako bi ja, da za nju glasujem, po svojem uvjerenju počinio izdajstvo na mojoj savjesti, dakle i na narodu svojem. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan:** Visoki sabore! O nazočnoj osnovi financijalnoga ugovora sve više što se razpravljalo, sve laglje je govoriti. Prigovori s jedne, obrazloženji s druge strane razsvietljena je podloga. Netreba više dubsti u pojedine brojke i slovke. Slika svakolika svjetla i sjene, bilanca tražbina i dugova, razmjerje pravâ i dužnosti može se viditi i gledati, pregledati i presuditi s višeg gledišta, s višeg vidika.

Imajući odabirati svoje stanovište, ja, gospodo, vjerujte mi, najvolio bih družiti se i živjeti sa sretnim onim mužem, za koga neobstoji ovo pitanje, koje nas, sinove jedne te iste majke dieli u dva protivna tabora. Djetinjastom bih se radosti grlio š njime i ljubio, — samo kad bih iz nesretne ove moje pameti mogao izbrisati devet sto godina povjestnice. Ali i faktum infectum fieri

nequit, rečeno je jednom. A gosp. zastupnik posebnoga votuma me opomenu, da je huda kob dogodjaja razorila ponositu nekoć palaču hrvatsku i da od ove ima još samo nekoliko podrtina.

„Spomenjivat nevoljnome mučno je prednje čestitosti“, pisa slavni pjesnik Dubrovčanin. Sva žalost pjesnikova užjega zemljaka zrcalila se takodjer u naših licih. Jeka domoljubnih njegovih jada potresla je takodjer mojim srcem. Nu i on znade, da suze žalosti nelieče smrtonosnih rana i da i najglasniji jauk ostavših neoživljuje miloga pokojnika. S toga i kaže g. conte Vojnović, da su najmladje dvie generacije ne jaukale, nego radile, da su sretno sabirale nekoje ostanke nekadašnje palače i već sagradile prvi kat, neka dakle rade, reče, i buduće generacije oko cjelokupnosti domovine! Prihvaćam njegov savjet, njegovu pouku. Neznam, hoće li on prihvatiti konsekvencije koje izvadjam. Upitne podrtine imamo uzimati tek iz tudjih ruku. Ovako, sami podrtina, preslabi, trebamo pomoćnika. Možemo ga pako zakonitim putem tražiti samo u granicah austro-ugarske monarhije, ne možda u Genfu ili Parizu ili Moskvi. Možemo pomoć naći tek u susjeda druga, koji uvidi, da se u čvrstoću naše sgrade oslanja takodjer njegova sigurnost, t. j. hoću reći, da možemo tražiti i naći prijatelja samo u onom, koji vidi, da svojim prijateljstvom jača snagu prijatelja, a da svojim prijateljstvom nenudi smrtni bodež u ruke smrtna dušmanina.

Na što, na kakovu pomoć upućuje nas logika obstojećih okolnostih? Na što nas upućuje kažiput povjestnice?

U odgovoru na to pitanje, žalim, razilazimo se mi, ja i g. Folnegović. On reče, da smo g. 1866. mogli kod kuće ostati. Ja usuprot u ono doba, prije 14 godina, imajući u ovoj sabornici birati izmedju novog rajhsrata i starog ustava, zagovarao sam oduševljenim glasom savez s Ugarskom. Kašnje žalibože vidio sam, da je poznati bieli list sasvim drugačije napisan, nego li ga je mladjahna moja nada želila vidjeti.

Neopozivljem ono, što sam tada prije 14 godina rekao. Ali nitko nemože danas s vida pustiti, da je narod na temelju one nagodbe od god. 1868. kao zakonite opetovano bez prigovora birao svoje zastupnike u sabor i da se pretežna većina njih š njome zadovoljila. Protivilo bi se pako glavnim načelom ustavnoga reda, kada bi pojedinac htjeo narodu diktirati svoju volju, te se uzvisiti nad odluku većine narodnih zastupnika. Iza mnogih budnih noćih u ostalom morao sam osjetiti i priznati, da gizdave palače čitave ne može po riečih g. dr. Vojnovića sagraditi oduševljenje i samosvjest samo jedne generacije, nego da do cilja ako je i bliz, vode putevi, zastrti mnogim dračem i kamenjem, koje se tek dugim napornim zajedničkim trudom odstraniti ima.

Cjelokupnost domovine, pravom je prva točka programa g. dr. Vojnovića.

Cjelokupnost? Nikada nije rodoljub većim oduševljenjem a manjom uztrpljivošću izgledao cjelokupnost svoje domovine, nego li pjesnik Dante, jedinstvo svoje Italije. Ipak je trajalo punih 500 godina, punih jada i nevolje dok je složni rad čednih i radinih rodoljuba odklonio zaprieke. A Bog zna, bi li jim ta sreća ikada bila, da nije Piemont znojnim trudom bez rogobora sabirao gradivo, njegovao svoju narodnost, nego da je drzkom glavom udarao o zid slike g. dr. Šrama, o zaprieke, kojih nebih sama za sebe bila mogla svladati ni mnogo veća sila, nego li je bila piemontezka. To je onakova „Zwangslage“ g. dr. Vojnovića.

Divnom snagom prevalila je gorostasna Rusija balkanske bedeme i diktirala umirućemu Turčinu st. stefanski mir. Ipak je malo zatim morala ostaviti ljepšu polu svoje pobjede u pandžah kletoga krvnika. Zašto? Jer su okolnosti još silnije od silne Rusije, jer je priroda svaku stvar stegnula u ograničen oblik, u ograničenu mjeru, jer svaki akt nosi sa sobom i svoju negaciju, jer — g. profesoru da kažem — život se razvija, život se sastoji u vječnom preporu, u vjekovitoj borbi theza i antitheza, koje s pod svoje syntheze spajaju, a pod drugimi synthezami opet razpadaju. Ili da kažem klasičnimi riečmi hrvatskoga pjesnika: Jer „sreća, svim puziva, promienjivat svedj uživa roba u kralja, kralja u roba“.

„Alles, was ist, ist Vernunft“, smislio je sve misli u jednu jedan od najvećih umova ljudstva. Sve, što je, ima razloga svojemu postanku. Ne samo je istina, da factum infectum fieri nequit, nego je istina i to, da se ono po kombinaciji dotičnih uvjeta učiniti moralo, što je učinjeno.

Tako, dopustite gospodo, da kažem, i naš savez s Ugarskom nije možda izljev, izraz nježne kakove vremenite, prolazne simpatije naših pradjedova, nego je bio neukloniv postulat logike tadašnjih okolnostih, bio je pakt zamjenito nuždne obranbe proti silnijim neprijateljem. Taj će pakt morati potrajati, dok budu postojali isti razlozi, a isti će razlozi postojati, dok nam bude zajedničkih neprijatelja n. pr. od kosmopolitske reakcije, ili da ostanem pogledom tih medja Hrvatske, — dok nam neprijatelja bude n. pr. od Italije irredente ili od novosadske „Zastave“.

„Zwangslage!“ Da ništa nezatajim! fizikalni je zakon, da jabuka od drveta daleko nepada. Zastupnici hrv. naroda, obnoviv nagodbu, jesu potomci onih predšastnika, koji su se s Ugarskom vezali. Nasljediv njihovu postojbinu nasliedili su i njihove tradicije.

Taj je savez iziskao, od naše strane mnogo žrtava. Naša je požrtvovnost dopriniela mnogo blaga i prolila mnogo krvi; ali sve te žrtve nisu ostale jalove bez koristi i nagrade. Dočim preko grobova mnogih drugih njegda silnijih naroda jur odavna trava raste, dočim od mnogoga drugoga njekoć silnijega naroda ostalo jedva

ime pusto; naš narod ipak živi još kao politička individualnost. Dapače, on po svjedočanstvu bistroga vida g. dra. Vojnovića. za kratko vrieme dvih generacija sagradio već prvi kat ponosite zgrade, nove palače.

Bit će jih možda, koji drže, da sam ja u političkih svojih nadah i zahtjevih umjereniji od gosp. dra. Vojnovića. Onako gizdave stečevine ipak nebih ja na sva usta izpoviedio jalnomu svietu. Samomu sebi u duši rado ću opaziti, da malo po malo priaramo brazdicu za brazdicom, koje nam je nekoć otela pakost ljudî, ili nepogoda vremena. Kakovu i vadio bilancu g. dr. Vrbanić iz svojega conto correnta, ipak po riečih oštroumnoga g. dra. Vojnovića nebi okolnosti bile tako nepovoljne, da „in statu quo ante“ nebismo imali svoje gradilište i mogli graditi novu palaču. Dapače po njegovoj izjavi predstoji skorih dana opet spojenje jedne stare podrtine, naime spojitba Krajine. Dielim njegovu nadu. Nu nedielim njegove bojazni, da bi dvokat palače imao biti grobnicom naše političke individualnosti. I ja sam čuo o tom, što je spomenuo g. dr. Vojnović, da je neki visoki ugarski državnik rekao: „eno vam Krajinu; birajte š njom neposredno u ugarski sabor!“ Ovu i ovakovu izreku držao bih šalom, ako državnici u obće šale zbijati smiju, šalom od vrlo ozbiljne znamenitosti. Ona me sjeća na §. 5 zak. čl. V. ugar. sabora od g. 1848., koji je ono isto ponudio. A kada se ovoga sjetim, nemogu da nepomislim na staru jednu anekdotu. Dopustite, gospodo, da ju kažem. Kada su se Dantonu i njegovim drugovom imale na guilotini glave sjeći, pristupi jedan njih k njemu, da ga zagrli. Danton ga ustavi i reče: „Strpi se malo, za četvrt sata su sve naše glave u jednoj vreći, pa se mogu do sita ljubiti“.

Upitno spojenje Krajine neće biti bez privole zastupnika našega naroda, a ovi će po tradiciji svojih djedova imati moralne snage i odvažnosti, da neće dopustiti, da se razciepa naša politička individualnost, i da neće dati mrtve glave, neposredno razciepanih izbornih kotara, baciti u kakovu magjarsku vreću.

Magjari se opet i opet tuže na god. 1848. Da jim se ne bi odvraćalo hrvatskom tobož pristranosti, spomenuti ću s vašom dozvolom, gospodo, nekoje rieči starijega Pitta.

Kada su se prije 100 godina bile uzbunile englezke kolonije u Ameriki, digla se velika buka u englezkom parlamentu, nu Pitt ustane i reče: „Neosudjujem ustaše. Radujem se ustanku. Ja bih se inače sgražao, kada u tri milijuna ljudî nebi bilo čuvstva za slobodu. Oni, koji bi bez stida i bez odpora na svojem vratu nosili žig robstva, bili bi najprije spremni ići davati slobodu tudju“. Tako je tada rekao Pitt, danas bi Magjarom rekao: da bi najspremnije orudje kamarile bili samo oni ljudi, koji nebi marili ni za vlastitu slobodu.

Da se vratim na stvar, koja predleži. Po glavnih načelih, koja sam predpostavio, vidi se, kakav mi ima biti zaključak. Svaki savez traži žrtava od njegovih dionika. Sveza kao takva stezuje djelokrug i slobodu saveznika. Cislajtanci se tuže, da doprinose žrtava za Magjare. I obratno se ovi tuže proti onim. Preko Drave su se pisali računi, koliko da je skrupa sreća bratske sloge s Hrvati. S naše se strane pako može uz g. dra. Vojnovića uztvrditi, da nas sloga i mir, poravnanje naših medjusobnih tražbina traži žrtvu od 500.000 for. U predlogu svietloga bana od 29. travnja t. g., koji je predlog po slavnom našem kraljevinskom odboru prihvaćen, naime stoji kao aktivum naša tražba od krajiških proventa za god. 1876., 1877. i 1878. u 1,474.515 for., a na strani Ugarske kao aktivna tražba od krajiških proventa za god. 1874. i 1875. u 515.507 for. koji su Hrvatskoj plaćeni, ali bi se Ugarskoj tobož povratiti imali. Tuj je očito protuslovje. Jer ako se Hrvatskoj prizna valjanim pravni naslov za provente za god. 1876., 1877. i 1878., nemože se Ugarskoj priznati „condictio indebidi“ glede svota, iz istoga pravnoga naslova jur plaćenih. S toga, dakle bi se za 515.507 for. imala sniziti tražba Ugarske, odnosno dug Hrvatske. Već prema ovoj stavki nebi stajao zaključak izkaza na str. 60. odborovog izviešća, da bi Hrvatska dugovala 436.864 for., nego bi se prama onih 515.507 fr. izkazala za Hrvatsku tražba od 78.000 fr.

Nu ja vriednost prijateljstva ni državo-pravne zajednice ne važem po trgovačkih računih novčane koristi ili štete. U bilancu g. dra. Vrbanića ja uzimam i onaj inventar prvoga kata palače g. dra. Vojnovića. Pa budući su i onako prieporne medjusobne tražbe, i budući se po sudu g. dra. Vojnovića „in status quo ante“, može nastaviti gradnja upitne palače, to prihvaćam predloženi kompromis. (Povladjivanje.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoka kućo! Dočim rieč uzimljem, neka mi bude dopušteno, odmah se očitovati, da ću ja jako kratko govoriti, i to tim više, pošto je strpljenje visoke kuće izcrpljeno i pošto se je o predležećem predmetu govorilo puno temeljitije, nego što ja to mogu. Držim si ipak za dužnost, kao član regnikolarne deputacije, na nekoja ovdje rečena reflektirati. Ja sam naučan moje mnienje otvoreno, bez fraza izreći. Ja sam osvjedočen, da svaki od gospode zastupnika u interesu svoje zemlje, polag svoga osvjedočenja sreću i blagostanje svoje domovine unapriediti želi, samo što su putevi različiti, po kojih idemo: S toga molim unapried, da mi moje rieč budu oproštene.

Štovani je predgovornik g. Folnegović rekao: Narodna stranka nema u zemlji nikakva povjerenja, nitko se ovdje nije izjavio, da je Rauchova nagodba dobra vlada je bila zla. Regnikolarna deputacija nije ništa učinila, ban je sam slabe rezultate — tako zvani kompromis — načinio. Ja ću pokušati konštatirati, da sve ovo nije tako. Kada je narodna stranka nakon žestokog boja opet dobila većinu, primila je ona nagodbu od g. 1868

revidirala je nagodbu g. 1873. — i bila je opet izabrana, sada stavlja pred visoku kuću rezultat nagodbe od god. 1880., koji će opet biti primljen, i ja sam osvjedočen, da će narodna stranka kod najbližih izbora, opet imati ovdje većinu — sve na temelju nagodbe od god. 1868. Ja vjerujem, da je narod time dokazao, da nagodba nije zla.

Ja mislim, da gosp. zastupnik nema pravo reći, ban je sve sam načinio, jer je i regnikolarna deputacija takodjer stanovište financijalne uprave održala, i ban mu je kod ugarske vlade valjanost proskrbio. Fnancijalni probitci dokazani su već po predjašnih govornicih, i ja sam osvjedočen, da će g. izvjestitelj biti u stanju, takodjer i taj toliko puti imenovani spis, tičući se zaklada, visokoj kući predložiti i dokazati.

Ovo nije, mislim ja, „reformatio in pejus!“ Dopustiti će mi g. zastupnik, da, kada je prijašnja vlada zla bila, da je sada bolje: jer nje više nema, to je bar „reformatio in melius“. (Povladjivanje i smieh u kući.)

Gosp. zastupnik Folnegović kaže nadalje, da zastupnici u Pešti nemaju nikakva upliva na zaključke zajedničkoga sabora. Neka mi je dopušteno sjetiti g. Folnegovića na to, da je on nam često puti predbacio, zašto nismo magjarsku vladu srušili, pošto su uvjek naši glasovi u svih kritičnih slučajevih bili odlučni. Ja mislim, da mi za ilustraciju njegove tvrdnje nikakva drugog dokaza netrebamo. (Smieh.)

Gosp. zastupnik kaže takodjer: Javno je mnienje proti nama i odsudjuje magjarski chauvinizam. Ovdje mi neka bude dopušteno izjaviti se, da za mene javno mnienje nije nikad mjerodavno; ali molim zajedno visoku vladu, da nikakovo javno mnienje nedjela. Molim predstojnika odjela g. Živkovića za oproštenje, kada kažem, da je prijašnja vlada time, što je bila bez programa t. j. time, što ona nije nikada poziciju naprama tako zvanomu javnomu mnienju zauzela, sama i stvari i vladi škodljivo javno mnienje stvorila.

Ja žalim, što Njegove preuzvišenosti novoga bana ovdje nema, molio bih ga, da strogo do toga drži, da bude polag njegovog obećanja samo zakon jedini mjerodavan, da i on takodjer svakomu od strane Magjara izlazećemu prekoračenju istoga energično na put stane.

Još bih, dozvolom visoke kuće, na onu „Zwangslage“ g. dra. conte Vojnovića reflektirao. Ja mislim, da je moj kolega, g. dr. Šram sasvim dovoljno dokazao, da je ideal g. Vojnovića samo jedna „fata morgana“. „Zwangslage“ gosp. dr. Vojnovića ima se u obće možda tako uzeti, da se sve države Europe prama stanovitim okolnostim nalaze u nekoj „Zwangslage“. Ali da se ova okolnost za nas nepovoljnija ukazuje, niječem ja absolutno. Godine 1867./8. imali smo mi autonomiju i paušal od 2,200.000 for., god. 1873. autonomiju i 45 post., što do danas 3,167.000 iznaša: g. 1880. 45 post., 20.000 for. paušala za manje poreze, 19.000 for. bjelovarskog bira i Krajinu — jer nesmijem dvojiti, da će se na skoro ostvariti; — 1887. možda Dalmaciju, akoprem ju ja nezahtjevam; 1897. Bosnu; 1907. došli bismo mi sretno do Balkana. (Smieh u kući.) Sada, gospodo moja, mislim, da će s ovakovom „Zwangslage“ takodjer i conte Vojnović biti zadovoljan. (Živahno odobravanje.) Ali ja vjerujem pozitivno, da se sam plemeniti conte nalazi u nekoj „Zwangslage“ — i to naprama svojim biračem.

Moj veoma štovani kolega g. dr. Subotić rekao je: „Moja gospodo, ja vam nepreporučam, da predležeću zakonsku osnovu budi primite, budi zabacite, radite što hoćete, ali odgovornost za to morate vi nositi“. Ja sam kao član regnikolarne deputacije drugoga mnienja. Ja mislim, da sam obvezan, ono, za što sam u Pešti glasovao, ovdje preporučiti, i na se odgovornost zato takodjer preuzeti. On kaže takodjer: „Ja sam oponirao, a primam ipak zakonsku osnovu“. To mi se vidi inkorektno, i moram se proti tomu izreći. On je nadalje rekao osvrčuć se na g. dra. Šrama: „Možda su bili nekoliki mojih kolega tako kratkovidni, da nisu vidjeli, da su vrata zatvorena, na koja smo mi u kuću doći htjeli“. Ja dopuštam, da sam kratkovid, ali žalim, da nemam tako oštra vida kao g. dr. Subotić, koji je kroz otvorena vrata vidio otvorena druga vrata, na koja se može opet van izaći, da može možebiti opet opoziciju praviti. (Smieh u kući.)

Visoka kućo! Prije nego li svojimi refleksijami završim, moram jošte gospodu od opozicije pitati, je li oni u istinu vjeruju, da je upravo nagodba našim zločestim materijalnim okolnostim kriva? Kako se ovdje kaže, Hrvatska je kolonija Magjarske, tako kažu i Magjari, da su oni kolonija Austrije, i ja velim: Austrija je kolonija Europe. Ako i dopuštam, da osiromašenje strašno napreduje, da je naša financijalna uprava izpod svake kritike, to nije zato sve sama nagodba kriva. Promislite si, molim vas, kada mi za okupacije 160 milijuna izdajemo, i možebiti opet naskoro za pražnjenje okupiranih provincija novih 160 milijuna trebali budemo, kada mi neku moć razvijamo, koja sve snage gradjana absorbira, ako mi u obće tako zlu vanjsku politiku budemo tjerali, kao do sada: onda ćemo biti faktično upropašteni, ali ne samo mi, nego i ciela država. Neka se vojska razoruža, i mi ćemo blagostanje imati. Na nas nitko nenavaljuje, a mi smo ipak preslabi, da bi druge uznemirivali. (Odobravanje.)

Moja gospodo! Nagodba nam nestvara samo financijalne probitke, van je ona domovinu ujedinila, i danas se može narodna stranka s njezinim moralnim dobitkom ponositi, kao što može ponosito izreći, da nema čovjeka u Hrvatskoj, koji nebi program stranke prihvatio bio. Ja držim za najveći dobitak, da je Njegova preuzvišenost ban grof Ladislav Pejacsevich zvan Krajinu materi zemlji natrag donieti. Ja prihvaćam i preporučam vis. kući na prihvat ovu zakonsku osnovu. (Živahno odobravanje u kući.)

*

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto se nitko više za govor upisao nije, to mi je po §. 44. sab. poslovnika upitati, želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

Dr. **Konsta Vojnović**: Ja pitam rieč.

Predsjednik: Molim liepo, u kakovom svojstvu?

Dr. **Konsta Vojnović**: Evo, u ovome svojstvu.

Predsjednik: Vi mislite možda kao predlagatelj?

Dr. **Kosta Vojnović**: Da!

Predsjednik: Molim, to nespada sada ovamo, — kašnje će bit o tom govora.

Želi li još tko govoriti o tom predmetu?

Želi li tko od strane vis. vlade?

(Predstojnik odjela za pravosudje presv. gosp. dr. Derenčin ustaje.)

Predsjednik: Pošto nitko od članova ovoga sabora neželi govoriti, rieč ima zastupnik vlade, predstojnik odjela za pravosudje g. dr. Derenčin.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Ja držim, da se nad elaboratom našega kraljevinskog odbora može samo onda vršiti pravedna i sdušna kritika, ako se nepomično pred očima drži glavni i pravi zadatak toga odbora; ako se nesmetne nikada s uma, da zadaća kraljevinskoga odbora nije bila ona, da podje u Peštu kao tužitelj, da proti obtuženiku, ugarskomu odboru, izhodi odsudu, već da je zadaća toga odbora bila ona, da kao zastupnik jedne ugovarajuće stranke sa zastupnikom druge ugovarajuće stranke sklopi nagodbu, kojoj nagodbi je točno opredieljen i predmet. Na tom stanovištu, gospodo, stojeći, prosudjivat ćete pravedno elaborat toga odbora; na stanovištu protivnom možete biti zanimivi, možete interesirati stanovite krugove, nu nećete biti kraljevinskomu odboru pravednimi sudci. Na protivnom stanovištu, na stanovištu, koje shvaća zadaću kralj. odbora, kao da je on bio pozvan, da nam preporodi domovinu, da samom riečju, samim perom izvida sve rane, koje su i našom i tudjom krivnjom nanešene našoj zemlji, na stanovištu, iz kojega se kralj. odboru prišiva zadaća, da promieni državo-pravni odnošaj u kojem naša zemlja stoji, na tom stanovištu, gospodo, mogli bi govornici i manje umni nego jih ima u našoj opoziciji, brati lovor-vience bučne i jeftine slave.

Ja držim, dakle, da, prosudjujući elaborat kralj. odbora, mora se imati pred očima mandat toga odbora. Mandat toga odbora, po mojem mnienju nije bio drugi, nego da se nagodi s ugarskim odborom glede onih točaka financijalne nagodbe, kojimi je kriepost izticala, i da glede ovih točaka ugovori nagodu jedino i izključivo „pro futuro“. Ovo tvrdim na temelju kralj. odpisa, kojim je ovaj sabor otvoren, ovo tvrdim na temelju adrese ovoga sabora, koja je bez prigovora primila kraljevski odpis, ovo tvrdim na temelju mandata, koji je ugarski sabor podielio svojem odboru; ovo tvrdim na temelju predpostave koju nemože nitko ignorirati, da su mandati zastupnika obih ugovarajućih stranaka morali biti istovjetni, jer nesuglasje izmedju mandata bilo bi rodilo neuspjehom dogovora.

Istina je, gospodo, da se u našoj adresi nije toli preciznom izključivosti tako označio sadržaj i obseg mandata odborova, već da se je u našoj adresi govorilo o cielokupnosti naše zemlje; ob uzpostavi čistoće nagodbenoga zakona; nu nitko nije mogao shvatiti te izjave kao mandat kralj. odbora, kao obvezatan mandat, nego jedino kao preporuku, koju daje sabor odboru, i kojoj se je odbor sdušno odazvao. Ove izjave nisu se mogle shvatiti kao mandat imperativan, jer se nisu slagale s kraljevinskim reskriptom, niti s adresom našega sabora, niti s mandatom kralj. odbora ugarskoga. Predpostaviv ovo, ja držim, da i parlamentarizam imade formalna svoja pravila, medju kojimi najjednostavniji je onaj, da se o predlozih odbora saborskoga vieća u granicah mandata podieljena odboru. Dapače, baš u kompliciranoj mašini parlamentarizma nije moguće pripisati tim formalnim pravilom podredjenu važnost, jer bi se povriedom istih obezuspješio svaki parlamentarni rad. Naša opozicija, čini mi se, nedrži do tih parlamentarnih formalnostih baš ništa. Ona misli, da je povriedom njihovom vlastna prikazati sliku hrvatskoga parlamentarizma, ja bi rekao, u jako primitivnoj slici, u slici, koja nemože nikako posvjedočiti ustavnu našu zrelost. Kako hoćete drugačije krstiti izjavu veleštovanoga g. dra. Vrbanića, koji neće primiti nagodbe zato, jer je porez nesnosan. Onaj, koji to tvrdi, onaj takodjer tvrdi, da je podielio kraljevinskomu odboru mandat, da te poreze obali, on tvrdi, da je kraljevinski odbor bio nadležan upuštati se u razpravu toga predmeta, tvrdi, da je ovaj sabor vlastan ovom prigodom razpravljati ob obaljenju poreza. Na temelju pozitivnoga zakona naš sabor nije u obće ovlašten uzeti u razpravu spomenuti predmet, a prema tomu dosljedno nije bio ovlašten davati o njem naputke kraljevinskomu odboru. Shvaćanje gospodina dra. Vrbanića stoji dakle u oprieci ne samo s formalnim redom, koji valja da vlada u parlamentarnih debata, već i s pozitivnim zakonom, s mandatom, koji je u istinu podieljen kraljev. odboru

Ja sam rekao, gospodo, da je mandat kraljevinskoga odbora stegnut bio na reviziju onih točaka financ. nagodbenoga zakona, kojim je izticala kriepost. — Ako to stoji, onda opet nema pravo veleštovani g. dr. Vrbanić, kada odbija predlog odbora kraljevinskoga zato, što nije izposlovao financijalnu samostalnost ove zemlje, koja nije sadržana u nagodbenom zakonu, nije bila predmetom nagodbe, nije bila predmetom mandata, nije predmetom ustanove nagodbenoga zakona, kojoj je iztekla kriepost.

Isto tako držim, da ima krivo veleštovani gosp. dr. Vrbanić, kada misli, da je ovlašten odbiti predlog kraljev. odbora zato, što kraljevinski odbor nije izposlovao utjelovljenje Krajine, jer kraljevinski odbor nije imao mandata, da ustanovi uvjete, pod kojimi će se Krajina utjeloviti materi zemlji.

Akoprem je pravi mandat kraljev. odbora ustanovljen i u reskriptu i u adresi, kojom se je sabor odazvao reskriptu, to je ipak naš kraljev. odbor prekoračio granicu svog mandata tim, što je riešio neka prieporna financijalna pitanja pro praeterio. Kraljev. odbor ugarski postupao je u tom korektnije. On je tražio, da mu sabor, mandat, razmakne granice podieljenog mandata. Radi se sada, gospodo, o tom, da ratificirate prekoračenje mandata kraljev. odbora našeg. Ja držim, da ćemo mi ovo učiniti obzirom na potežkoće i troškove, koji su bili skopčani sa sazivanjem našeg sabora u jedinu svrhu, da mandat odbora razširi, obzirom na suvislost, koja postoji s jedne strane medju tražbinama pro praeterio, o kojih je u kraljev. odbor predlog učinio, a s druge strane medju ustanačenom financijalnom nagodbom pro futuro. Ja znam, gospodo, da ovo tiesnosrdno, rekao bi suhoparno razlaganje svojeg stanovišta u tom pitanju, nemože biti po volji onoj gospodi, koja u ovoj sabornici, bilo prilike, nebilo prilike, bilo na dnevnom redu, nebilo na dnevnom redu, govore o upropašćivanju naroda našega kroz nagodbu. Ali, gospodo, ja sam bio dužan označiti to svoje strogo zakonsko stanovište i kao član vlade, da nebude dvojbe o stanovištu koje zauzima vlada prema nagodbenom zakonu uobće, i prema elaboratu kralj. odbora.

Vlada, gospodo, rado pozdravlja nove naše drugove u kući zakonitosti, rado pozdravlja onu gospodu od opozicije, koja su tečajem prošle debate svečano izjavila, da stupaju u kuću zakona, na polje zakona. Nu, kao što vlada, s jedne strane rado pozdravljam tu njihovu izjavu, tako bi s druge strane, jako žalila, kad bi ju bili učinili u namjeri, da nagodbeni zakon neupotriebe kao tvrdjavu, u kojoj nam je u zajednici s Ugarskom braniti državnu eksistenciju i autonomiju ovih kraljevina, već samo kao provizorno utvrdjenje, kao šanac, za kojim je lakše, sigurnije, i udobnije pucati na uzakonjeni savez s Ugarskom!

Ja znam, da ovoj gospodi neće biti po ćudi ova moja izjava, ali morao sam ju učiniti i obzirom takodjer na opazke mog štovanog prijatelja g. Miškatovića, koji od vlade zahtieva u tom pogledu jasne i čiste rieči. Evo jih! Vlada drži, da je nagodbeni zakon stvorio u ovoj zemlji definitivan državopravni odnošaj. Vlada ne smatra nagodbeni zakon provizornim, nego definitivnim uredjenjem državo-pravnih odnošaja ove zemlje prema Ugarskoj i prema monarhiji. Vlada znade, da taj odnošaj ima protivnika i da nekoji izmedju njih na opravdanje odpora navadjaju povriede nagodbenoga zakona od strane Ugarske, navadjaju to, da Ugarska zaustavlja razvoj naše autonomije.

Dopuštajuć, gospodo, da tako biva, vlada drži, da ovo nemože biti razlogom rušiti nagodbu, da ovo nemože biti razlogom, smatrati ju provizornom, nego to može biti razlogom, da ju branimo i to uztrajnom borbom.

Vlada, odgovorna saboru, neće se odveć odieliti u obrani autonomije zakonom zajamčene ovoj zemlji. Nu, gospodo, meni se čini, da jedan od glavnih izvora naših tegoba prama Ugarskoj, naših nevolja leži u nepovjerenju Ugarske proti nama.

Ako ovaj visoki sabor i nije izključivi krivac toga nepovjerenja, svakako, gospodo, dopustite mi izreku, da je ponešto sukrivac.

Gospodo moja! Mi znademo, da su se u nedavnoj prošlosti, od same saborske većine, čuli govori, koji nisu, stajali u logičnom savezu sa inače korektnimi zaključci ovoga sabora, ovaj se je sabor kretao unutar granica nagodbenoga zakona, nu iz izjava pojedinih članova većine, stojeće na temelju zakona, mogli su se očekivati posve drugi zaključci, nego su u istinu stvoreni.

Ovakve nenaravne okolnosti moraju probuditi u saveznika našega sumnju o iskrenosti naših težnja, o iskrenost naših namjera, te vlada želi, da bi se kanili ovakova postupka, jer će i položaj njezin prema Ugarskoj biti puno jači, bude li ona u stanju, da očuva čistoću nagodbenoga zakona, pozivati se na jednodušnu iskrenost intencija većine saborske.

Gospodo! Ja držim, da je autonomija naše zemlje vriedna, da razpršimo svaku sumnju o iskrenosti naših i naših namjera.

Naš nagodbeni zakon stvorio je u monarkiji ne dualizam, nego u nekih državnih poslovih, koji su vam dobro poznati, trializam, u kojem naša zemlja stoji ravnopravno o boku i Ugarskoj i ostalim zemljam Njegovoga Veličanstva.

Prispodobite današnji položaj naše zemlje sa čednim i umjerenim moljakanjem naroda slavenskih u Cislajtaniji, pak ćete se uvjeriti, da je autonomija ove zemlje sbilja vriedna, da ju iskrenom voljom čuvamo.

Ja sam se ponešto udaljio od predmeta današnje razprave, a to sam učinio pod utiskom govorâ, koje sam od strane opozicije morao slušati.

Govoreći o predlogu odbora, neću se baviti onimi pitanji, koja su obširno već od strane drugih gg. predgovornika razložena, nego ograničiti ću se na pitanje o likvidnosti tražbine državnoga erara prema vjerozakonskoj zakladi, jer samo u predpostavi likvidnosti te tražbine možemo odbiti tvrdnju, koju smo jučer čuli, da je kraljevinski odbor žrtvovao znamenitu novčanu glavnicu, na koju ima prava naša zemlja.

Gosp. dr. conte Vojnović pobija likvidnost spomenute tražbine iz jurističkoga gledišta, a veleštovani gosp. dr. Marjanović iz crkvenoga gledišta. Ja ću pokušati, da njihovim razlogom u oči gledam, da jih razjasnim, i da jih pobijem.

Gosp. dr. conte Vojnović misli, da likvidnost tražbine zajedničkoga erara prema vjerozakonskoj zakladi nije dokazana s razloga, što kralj. odbor nije predložio onaj previšnji odpis, onu previšnju naredbu, koja naredjuje, da su predujmovi državni, dani zakladi uz povrat.

Nadalje misli isti govornik, da nije dokazana likvidnost te tražbine za to, što ugarski erar nije ni putem cesije od strane austrijskoga erara došao do vlastničtva te tražbine.

U pogledu prvog prigovora, t. j. pomanjkanja previšnjeg reskripta, kojim se označuju predujmovi kao dani povratak, i da to pomanjkanje lišava tražbinu naslova, držim, da nestoji, a to zato, jer je tražbina ova uvršćena u popis aktiva zajedničkih, a to uvršćenje obavile su kompetentne javne oblasti. Ako si je gosp. dr. Vojnović dopustio staviti se na stanovište privatnoga prava, ako se on scienio ovlaštenim iz formalnoga i materijalnoga privatnoga prava vaditi argumente za svoju tezu, onda mora on meni priznati, da se poslužim istim oružjem, te morat će mi dopustiti, da je izprava, sadržavajuća popis tih aktiva, jer izdana po kompetentnih javnih oblastih, izprava javna, koja kao takova tvori podpuni dokaz o okolnostih u njoj sadržanih. Ta izprava mogla bi se pako lišiti te podpune dokazane moći samo onda, kada bi g. dru. Vojnoviću pošlo za rukom dokazati, da su ti predujmovi uvršćeni u taj popis krivotvorenjem njihovoga pravoga značaja od strane vlade zajedničke, kad bi mu pošlo za rukom izposlovati proti tobožnjim krivotvorcem kaznenu osudu, koja bi dokazala, da ti predujmovi nisu dani uz povrat, kako se označuju u popisu. Držim, da mu to nebi pošlo za rukom, a svakako vlada nebi se mogla odlučiti, da u ime zemlje povede takovu pravdu. U pogledu pomanjkanja ustupa ob cesije, koje je g. Vojnović iztaknuo, držim, da tuj ob ustupu nemože biti govora, jer se neradi o aktivumu Cislajtanije, već obijuh državnih pola i jer su se obe vlade cislajtanska i ugarska dogovorile, da će svaka od njih u svojemu teritoriju ućeravati, te obim državam zajedničke tražbine, ter priuzdržale si konačnu medjusobnu likvidaciju i razdiobu. U tom dogovoru leži legitimacija Ugarske na utjeranje te tražbine. Gosp. dr. Vojnović izvolio je nadalje medju ostalim kazati, da se namirenje u govoru stojeće tražbine, pošto ona izvire iz predujma dana vjerozakonskoj zakladi, nemože zahtievati od zemaljskoga erara, već samo od zaklade, i to bez povriede glavnice. To je istina; nu iz toga ne sliedi, da zemaljski erar nebi mogao preuzeti obvezu dužnice zaklade, da zakladu raztereti. To je pitanje shodnosti. Zemaljski erar preuzimajuć namirenje toga duga, oslobodit će zakladu dužnosti namiriti svojimi kamatami taj dug, ter zatim razteretiti posredno i zemaljski budget, koji bi inače morao za vjerozakonske svrhe trošiti više, to jest naknaditi kamate obraćene na namirenje duga.

Gosp. dr. Marjanović postavio se je na stanovište crkveno, te misli, da se na temelju članka 31. konkordata nije mogao od strane zajedničkoga erara tražiti povratak, nije se moglo tražiti namirenje tih predujmova. Članak 31. konkordata nekaže baš ono, što veli g. dr. Marjanović. Članak 31. konkordata veli jedino to, da su te zaklade po svojem postanku crkveno dobro, da će s njimi upravljati i nadalje država, pod nadzorom biskupa, a način toga upravljanja ustanovit će se kasnije, što medjutim nije učinjeno. Dodaje čl. 31. konkordata, da će Njeg. Veličanstvo kao dosada, tako i u buduće pomagati tim zakladam na način, koji je uobičajan, prema ustanovam javnoga prava, vladajućeg u Ugarskoj i u Austriji. To javno pako pravo dopušta ne samo državnu subvenciju nepovrativu, nego i subvenciju uz dužnost povratka. Čim je dužnost povratka dokazana, kao što sam imao čast dokazati malo prije, argumentacija gosp. dra. Marjanovića ni najmanje ne stoji. Nestoji tim manje, što mi u tom poslu dogovaramo s državom, koja nepriznaje obvezanosti konkordata, tako da nebi se mogli pozvati na ugovor, kojega druga stranka nepriznaje obvezatnim. Ova okolnost riešava me dužnosti razpravljati pitanje, da li je i u našoj zemlji konkordat još obvezatan.

Gospodo moja! Usljed kompenzacije naše tražbine u ime krajiških proventa sa tražbinom izviručom iz predujmova zakladi vjerozakonskoj, kraljevinski odbor spasio je skoro sveukupnu svotu, za koju smo mi držali Ugarsku u ime krajiških proventa, spasio tu našu aktivnu tražbinu proti žilavom odporu ugarskog kraljevinskog odbora i proti žilavom odporu javnoga mnienja u Ugarskoj.

Nagodba, gospodo, po svojem pojmu, predpostavlja, da nijedna stranka podpuno ne pobiedi. Pojam nagodbe iziskuje od ugovarajućih stranaka, da svaka od njih bude pripravna popustiti, žrtvovati od pravnih ma kako temeljitih zahtjeva. Onaj, koji je očekivao od kraljevinskoga odbora, da će predložena nagodba očuvati neokrnjene sve naše pravne zahtieve, taj nije želio nagodbe, jer kako velim, nagodba ne može nikako očuvati podpuno pravo, koje je predmetom njezinim, već se baš u tom sastoji, da nagadjajuća se stranka popusti od prava svojih.

Politika, gospodo, nije ništa drugo, nego iz transakcija više putih silom nanizanih transakcija, koje se nerado primaju. Ja nedržim s dr. Vojnovićem, da naš sabor stoji u taj par pred takovom nagodbom, nu ako je to zbilja istina, onda tješim se tim, da silne države više puta dolaze u priliku, da pred neumoljivom silom dogodjaja prihvaćaju nagodbu, a što naši protivnici dopuštaju tim velikim državama neka neuzkrate i ovoj Hrvatskoj nejakoj i nesilnoj, neka i njoj dopuste sklopiti nagodbu. (Živio!)

Predsjednik: Visoki sabore! Bolje ubavjesti i orientiranja radi moram izjaviti, da sada nema nitko više rieči, osim eventualno g. dr. Vojnović, koji ima neki separatni votum, i gosp. izvjestitelj.

Ja mislim, vis. sabore, pošto je već kasno, da bi za danas dnevni red bio izcrpljen.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne sa današnjim dnevnim redom.

(Svršetak u 1 sat poslije podne.)

Šestdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 22. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Nastavak i svršetak razprave o zakonskoj osnovi o inartikulaciji ugovorene medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 21. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 71 saborskog člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koj se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik prijavlja, da na ovaj vis. sabor nijedan podnesak stigao nije.

Iza toga prijavi predsjednik sabora tužnu viest, da je narodni zastupnik g. Ignjat Katkić dne 19. lipnja t. g. preminuo, te pozivlje sab. članove, da ustajanjem sa svojih stolica izraz tuge sa „slava“ poprate.

Tome pozivu odazvaše se svi saborski članovi.

Na dnevnom redu je nastavak debate o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe.

U 1 sat poslije podne bi debata prekinuta, te nastavak iste, po predsjedniku na dnevni red stavljena za dojduću sjednicu, koja bi urečena za sutra 22. lipnja 1880. u 10 sati.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor nije nikakav podnesak stigao.

Visoki sabore! Smrću narodnog zastupnika Ignjata Katkića izpražnjeno je mjesto jednoga člana u peticionalnom odboru i jednoga člana u doljnjoj kući zajedničkoga sabora, te će se izbor člana u peticionalni odbor posebice preduzeti, a član u doljnju kuću zajedničkoga sabora birati će se tada, kada bude i za ostala dva izpražnjena mjesta biranje, ako je s voljom vis. kuće.

(Glasovi: Dobro je.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak debate o zakonskoj osnovi financijalne nagodbe izmedju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom. Rieč dajem g. dr. Vojnoviću, pošto mu kraljev. odbor dozvolio, da svoje mnienje separatno i saboru podnieti može.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Kada se razpravljaju u ovoj sabornici predmeti, koji zasiecaju u trajne, prijateljske odnošaje medju kraljevinom i kraljevinom, o riešenju kojih visi napredak ili nazadak politički i financijalni naše domovine, svako uplitanje osobnog pitanja mora se staviti na stran, jer drugačije takovo uplitanje moglo bi lasno stajati na putu onomu mirnomu, hladnokrvnomu pretresivanju predmeta, oko kojeg vrti se donekle i za neko vrieme budućnost naše zemlje.

Kako sam, gospodo, prvi put zauzeo posve stvarno stanovište u mom govoru, tako ću nastojati takodjer i u današnjem zaključnom; te ću gledati, po mogućnosti biti kratak, u koliko mi zamašaj i obširnost predmeta, broj govornika, koji su meni prigovarali i valjanost samih prigovora dopustila bude.

Dvie su točke, o kojih nisam ni rieči kazao u mom prvom govoru i na koje me izazivlju prigovori bud jednog bud drugog govornika. Nisam naime još niti o ključu, niti o financijalnoj upravi, koju smo u nunciju zahtievali, progovorio. Zašto smo mi, gospodo, bili predložili, da se odustane od svakog ključa u novoj nagodbi, koju smo imali sklopiti sa Ugarskom? Vi znate koliko se prigovaralo onomu zlosretnomu ključu, koji je bio stvoren g. 1868. I pravedno se prigovaralo. Pravi ključ za Hrvatsku, ili da bolje kažem, prava podloga ključu prinosbenom za zajedničke troškove, imala je biti ona tangenta, koju je Hrvatska još do onog vremena, do vremena stvorene prve nagodbe, Austriji plaćala. U Beču, kako znate, bili su u ono vrieme usredotočeni svi zajednički poslovi, toli oni, koji su sada zastupani u delegacija, koli oni, koji su usredotočeni u zajedničkom saboru u Pešti, dapače i poslovi, koji spadaju sada u autonomni djelokrug, jer poznato je, da pod absolutizmom Hrvatska nije imala onu samostalnost niti u pravosudnoj, niti u naukovnoj, niti u administrativnoj grani, koju sada uživa. Hrvatska je tada plaćala 1 i pol miljuna forinti zajedničkoj blagajni za sve ove toli obsežne grane uprave. Kada su Magjari ugovarali sa Austrijom, oni su potekli iz ovoga stanovišta, te su kazali, da će doprinieti zajedničkim troškovom onu popriečnu tangentu, koju su uplaćivali centralnoj bečkoj blagajni za vrieme od g. 1850.—1865. pošto su bile namirene nutarnje potrebe Ugarske. Položaj Hrvatske bio je još bolji od položaja Ugarske. Vama je poznato u historiji, da se je prama našoj domovini vazda kod ućerivanja poreza blažije postupalo, nego prama kraljevini Ugarskoj. Mi smo bili izloženi za vjekove napadaju Turčina, branili eksistenciju carstva i civilizaciju Europe za stoljeća, te nemogavši razviti izvore blagostanja, naša porezna snaga bila je poštedjena prama onoj svih ostalih pokrajina.

Ova okolnost, gospodo, nije se imala nipošto mimoići, a ipak je ostala žalibože izvan računa u ono vrieme kada se je radilo o uredjenju financijalnih odnošaja izmedju Hrvatske i Ugarske. Ova je usuprot znala svoje stanovište, ako ne podpuno, ali bar donekle sačuvati, jer je nepravedno, što se predbacuje od strane Austrije Ugarskoj, da je ota htjela na plećih Austrije živjeti. To nije istina. Ja sam se osvjedočio iz čitanja dotičnog izviešća i rada kraljevinskog odbora za god. 1868., da je Ugarska u tom poslu sbilja pravedno branila ne samo svoje interese prama Austriji, nego i naše. Ali kada se došlo do porabe onoga ključa na odnošaje medju Ugarskom i Hrvatskom, tada naš saveznik nije imao nikakva obzira na ono, što je Hrvatska plaćala popriečno od godine 1860.—1865. centralnoj blagajni za sve zajedničke poslove, te je nastao onaj nepravični ključ kojega je god. 1873. naša regnikolarna deputacija pokušala uzalud izpraviti, jer Magjari nisu dopustili, da se dovede u sumnju pravičnost ključa utanačena g. 1868. prama Hrvatskoj. Naš kraljevinski odbor bio je indi u težkoj dilemi: ili da pokuša izpravljanje ključa, što nije bilo pošlo za rukom kralj. odboru g. 1873., ili da napusti ključ. Volio je predložiti ovo zadnje, pošto ključ od $6^{41}/_{100}\%$, — kako se govorilo bar tada, a i sada se govori — bio je idealnim, te nije imao praktične važnosti za našu zemlju. Mislilo se na suprot, da je najbolje držati se realnog ključa onih 55%, što plaćamo za zajedničke poslove, a to plaćanje nije, kako se je jučer reklo, na papiru, jer od svake forinte, koja se plaća u zemlji, idu 55 novčića u zajedničku blagajnu.

Ja sam bio za to, da se ostavi idealni ključ od $6^{44}/_{100}\%$ na stran, pošto nije bilo moguće doći do pravoga ključa, a nisam htio nipošto pristati na novi predloženi ključ od $5^{57}/_{100}\%$, ne samo za što je bio nepravedan s istih razloga, koje sam prvo naveo, nego, jer su Magjari u svom renunciju naglasili praktičnu vriednost novoga ključa. Oni su naime kazali, da nevriedi ona naša teorija, da prvo našimi porezi imamo pokriti naše nutarnje potrebe, a ostalim, da se imadu uplaćivati zajednički troškovi. Reklo nam se dapače, da preko neke mjere nesmijemo ići u pokriću nutarnjih potreba i da valja, da se stavimo u stanje, kako bi malo po malo platili za zajedničke troškove baš onoliko, koliko stoji u onom ključu.

Praktične posljedice toga njihova nazora bile su, da su nam odmah odkazali za budućnost 360.000 for. od krajiških prihoda, te su nam rekli odprto, da neće nipošto pristati na to, da se provozarina percentuaciji podvrgne. Kako su rekli, tako su i polučili, jer su odpali krajiški prihodi, a percentuacija nije se uporabila na provozarinu, nego se je kraljevinski odbor morao zadovoljiti s nekom smješnom paušalnom svotom. Naravno, da na ovaj način došli smo na onu kolotečinu, koju su nam Magjari u svome renunciju naznačili, počeli smo naime približavati se novomu ključu, ograničivši pokriće svojih potreba, i uplativši više za skupne poslove.

A tim više, koliko sam mogao, opirao sam se ovakovu novomu ključu, u toliko nije tajna, nego je žalostna istina, da rukovodjenje zajedničkih poslova u Pešti ništa ili posve malo koristi našoj zemlji. Uzmite, gospodo, svaku posebnu granu zajedničkih posala u Pešti, pak recite mi, koliko trgovini našoj, koliko obrtu našemu dolazi u pomoć od te zajedničke uprave? Kažite nam kako se sada postupa s našim domobranstvom?

Prelazim na financijalnu upravu. I ja sam, gospodo mnienja veleštovanog zastupnika g. dra. Vrbanića, da financijalna uprava bez financijalnog zakonarstva posve malo vriedi. Ali drugom politikom nego je ona koju smo vodili prama Magjarom od g. 1873.—1880., imali smo se pripraviti, da zadobijemo samostalnost naših financija pri sadanjoj reviziji nagodbe.

Hoćemo li polučiti dobru nagodbu u godini 1887 valja da odmah, pošto budemo ovdje zaključili glede nagodbe, koju danas pretresivamo, i da se odmah pripra-

rimo za buduću nagodbu, a u tu svrhu da udesimo naše ponašanje prema kraljevini Ugarskoj tako, da u svem nom, što se tiče našega prava osnovana u nagodbi nepopuštamo ni za jednu dlaku, nego da vazda složni na zakonitom polju budemo spremni odbiti svaki napadaj na naše pravo. Budemo li počeli poslje stvorene nagodbe onako raditi, onda ćemo si pripravit zemljište za buduću daleko bolju nagodbu, nego smo ju do sada stvorili. Ali uz onako slabu politiku, koju smo vodili od god. 1873. prama Magjarom, bilo je uzaludu pokušati, da se izhodi samostalnost financija i zakonarstva bar za neke grane naših poreza. — Nego molim vas, može li se sbilja reći, da samostalnost uprave financijalne, pak makar bila u prenešenom djelokrugu, kako smo je tražili, nebi nam bila od nikakove koristi? Nemislim. Evo koje bi mi dvie velike koristi tim bili dobili. Prije svega, izkustvo nas je poučilo, da prava kontrola zemaljskih dohodaka, od naše strane, u današnjih okolnostih i uz obstojeći zakon, težko da bismo mogli uspješno vršiti, kad nebi sva financijalna manipulacija kroz naše ruke prošla, onemogučivši im ono prikraćivanje prihoda naših, koje smo žalibože izkusili, pak makar se ta manipulacija obavila po autonomnih organih u prenešenom djelokrugu. Ovo je prva korist, koju bi mi dobili od samostalne uprave financija. Druga je neizravna i daleko veća. Vidite sami, gospodo, koliko se imamo boriti, odkada na mjesto ovog čestitog rodoljuba, koji je do skora upravljao u ime zajedničke vlade našimi financijami, a sad ga imamo u našem zastupničkom kolu, imamo tudjinca — u etnografičkom smislu ove rieči — ravnateljem financija! Promislite, kakovu bi korist imali, kada bi svi financijalni činovnici bili autonomni i bili se mogla pokušati u takvoj važnoj grani njihova magjarizacija, kad bi oni spadali u nadležnost, pak bila i prenešena, naše domaće vlade.

Ovo je drugi razlog, radi koga mislim, da bi nam bila mogla samostalnost uprave financijalne donieti velike koristi.

Gospodo, čudno je vidjeti, opisati kao radikalce one, koji zastupaju tu samostalnost financijalne uprave, pa makar u prenešenom djelokrugu, kad se promisli, da je zahtievarao daleko širju samostalnost naših financija, znate ko? Deak, sam taj slavljeni magjarski patriota, rekav, da je ovo pitanje pouzdanja medju narodom i narodom. On je shvaćao tada samostalnost financija ne u ovom tako ograničenom smjeru, kako je bio taj zahtjev u nunciju stavljen, nego je u širjem smislu, u smislu samostalnosti nekih grana zakonarstva financijalnog. A sada, gospodo, jesmo li mi zaslužili ono pouzdanje? Ako nismo od g. 1873. do 1880., težko da ćemo ga moći ikada više zaslužiti. Obće je mnienje osuditi ponašanje prošle vlade i narodne stranke, što su se u svojih odnošajih prama Ugarskoj ugibali svakoj razmirici, i kad su trpila naša prava.

A ipak, što smo tim polučili? Pak kada nam se sa vladine klupe veli, da je i ovaj sabor sukrivac onomu nepouzdanju, koje obstoji medju Ugarskom i Hrvatskom, može joj se slobodno odgovoriti, da hrvatski sabor ako ima biti uz svoje ponašanje od g. 1873. od koga na odgovornost pozvan, to je od naroda i pred narod, koji bi mogao od njega tražiti račune za sva njegova popuštanja u svih odnošajih naprama Ugarskoj.

Vlada peštanska nesmije se obazirati na govore i mnienja pojedinih zastupnika, niti na izjave pojedinih novina. Ona ima uzeti u obzir vladu, sabor, pa neka gleda, kako je Mažuranićeva vlada, kako su sabori od god. 1873. do 1880. postupali prama njoj i jesu li zaslužili njezino pouzdanje. Te pošto ga nisu stekli, ovo nam služi dokazom, da to nije pravi put k zauzdanju Ugarske, nego čvrsta obrana i nepopustivost naših pravica. (Živio!)

Takodjer, gospodo, neće mi nitko zamjeriti, ako ovdje kažem, da nitko nije od lieve strane kuće pristupio k nagodbi, da on kao iz neke zasjede napadne na zajednicu ugarsku, kako je to tvrdila vlada. Ja toga nevjerujem. Ovdje svatko kaže bistro i čisto svoje mnienje, ovdje nemamo ljevice od g. 1848., kako u ugarskom saboru. Ovdje svatko, počam od veleučenoga g. dra. Starčevića do najkonservativnijeg zastupnika, štuje svjetlu krunu. Nitko nikada nediže rieč, koja nepristoji dostojanstvu ovoga sabora i dužnosti prama prejasnoj dinastiji, kako se to vidjelo u ugarskom saboru. A ipak te pretjeranosti nisu škodile Ugarskoj, kada je ugovarala nagodbu s Austrijom, niti su austrijski ministri predbacivali Tiszi ponašanje u saboru njihovih ljevičara, nego su se obazreli na zaključke saborske i na ponašanje vlade. Ako se hoće dakle ocieniti postupak ove zemlje napram Ugarskoj, neka bude mjerodavan uticaj onih faktora, koji imadu pravo uložiti rieč u ime naroda.

Još mi je, gospodo, jednu iztaknuti. Vrlo me je boljelo jučer čuti iz klupe visoke vlade, da ona smatra državopravne odnošaje definitivno uredjene medju Hrvatskom i Ugarskom. Ja mislim, gospodo, da u toliko se može držati, da su definitivno riešeni odnošaji medju jednom i drugom zemljom, u koliko ih niti jedna niti druga zemlja jednostavno sama preinačiti nesmije. U samoj nagodbi stoji ustanova, koja kaže, da se i onaj temeljni zakon opet dade preinačiti privolom jednog i drugog sabora i potvrdom krune. Ovaka ustanova zajamčuje budućnost ove zemlje. — U odnošaju sa financijalnim pitanjem stoji takodjer pitanje kontrole imetka narodnog.

Jur sam rekao, da u današnjih okolnostih druge prave kontrole nije moglo biti do samostalnosti uprave financijalne, te zato da nismo smieli odustati od ovoga zahtjeva. Nego nam se kaže, da smo mi ipak nešto dobili tim, što ban ima sada pravo opazke praviti ugarskoj vladi prije konačnog ustanovljenja proračuna i obračuna.

Da ovako stoji u zakonskoj osnovi, dao bi neku važnost takovoj ustanovi, ali je tu nevidim. Pak kada bi i tu stala, što će biti, kada se na banove opazke proti proračunu ili zaključnom računu Tisza ili Szapary nebude osvrtao? Tko će od njih odstupiti, da li hrvatski ban ili ugarski ministar? Čim je dakle osigurana naša kontrola? Bilo je umjerenih rodoljuba u kraljevinskom odboru, koji s najbližeg gledišta ocienjivahu naš odnošaj prama Ugarskoj, te su nastojali da bude zakonom Hrvatskoj osigurano, da u onu preliminiranu svotu pokrića naših autonomnih potreba, koju bi ban i ugarski ministar ustanovili, nesmije dirati zajednički sabor. Jer, gospodo, sbilja, tko kroji proračun ove zemlje? Jesmo li mi jedini činbenik pri stvaranju budgeta našeg? Nipošto. U zajedničkom saboru odobrava se svota, koja mora biti dovoljna za pokriće naših potreboća, tako, da se o jednom djelu našega proračuna, o potrebi naime, ovdje glasuje, a o drugom, o pokriću, u Pešti.

Još nešto o tom pitanju. Kaže nam se, da samo iskrenim i medjusobnim pouzdanjem mogu se uzpostaviti dobri i koristni odnošaji medju jednom i drugom kraljevinom. Ja neznam, kako bi mi to pouzdanje stekli. Nastojali smo 7 godina, a nismo bili sretni, doći do toga; dapače što vidimo? Vidimo, da ljudi, koji brane pravo zemlje onako, kako je ono u zakonu nagodbenom utemeljeno, ozloglašeni su kao neprijatelji Ugarske, kao njezini mrzitelji. To me sjeća na onu gorostasnu borbu, koja se je vodila u Njemačkoj medju katoličkom crkvom i pruskom vladom. Pošto bi lišena katolička crkva u Njemačkoj najsvetijih svojih prava, i odkada su katolici to pogaženo svoje pravo stali požrtvovno braniti, postali su „Reichsfeinde“, te kao „Reichsfeinde“ pokazani su pučanstvu oni, koji su vazda radili za mir i obstanak dobrih odnošaja medju državom i crkvom. Nisu, gospodo, neprijatelji države oni, koji brane stečena prava ove zemlje proti napadaju saveznika našega: oni dapače to čineći, nastoje uzpostaviti mir i sklad medju jednom i drugom kraljevinom. Jer povjest nas uči, da popustljivost sinova ove zemlje u obrani prava bila je uzrokom, da su nastali oni dogodjaji, koji su unesrećili jednu i drugu kraljevinu.

Idemo na krajiške prihode. Zašto smo toliko branili te prihode? Nisu oni bili za Hrvatsku samo simbol, kako se predbacuje, nego nešto više, bili su faktično izvršivanje posjeda Krajine, da se tako izrazim, od strane Hrvatske. Gledajte u sam nagodbeni zakon i naći ćete opet nešto slična glede onoga djela naše domovine. Tamo su Hrvatskoj krajiške mitnice ostavljene, da jih ona ućera, a u koje ime? U ime priznate cielokupnosti zemlje: a sada mi, koji želimo Krajinu utjeloviti, napuštamo ove krajiške prihode, koji su baš zastupali izvršivanje faktičnoga posjeda Krajine. Odbačeni od toga posjeda, ne samo da nismo ga uzdržali, nego smo se odrekli i samoga vlastničtva tih prihoda. Kazalo se, da nije gora ova nagodba prema onoj od godine 1873. ili 1868., jer mjerilo pravo, kojim imamo mi procienjivati korist ove nagodbe, jest onaj preostatak, koga smo ugovorili. — Ja ću drage volje ostati na ovom polju i pitati: Da li sbilja to mjerilo povoljnije odgovara kod nove nagodbe, nego je prvo bilo? Kakova je podloga tomu mjerilu? Je li ili nije istina, da novomu postotku nisu podvrgnuti 360.000 for. krajiških prihoda? Je li istina ili nije, da provozarina i oni manji porezi nisu takodjer podvrgnuti percentuaciji? Ali, kaže nam se, da je ipak naše pravo glede ovih zadnjih u načelu priznato. Gospodo! Težko se u privatnih, a još teže u javnih odnošajih čini korak natrag, da bi se moglo opet po volji učiniti korak napred. Ako smo došli do paušalizacije manjih prihoda s novom nagodbom, težko da će prestati paušalizacija, kada budemo skopili god. 1887. novu nagodbu sa Ugarskom. Pa kakov posao smo učinili? Evo, kaže nam g. dr. Vrbanić, a u tome nije bilo prigovora, da su naši manji prihodi iznosili bar 70.000 for., a mi nismo dobili nego 20.000 for., od kojih za provozarinu smiešnu svotu od 4.000 for. Još ću ovdje spomenuti nešto, na što sam bio upozoren od kompetentne strane, naime da enquetno povjerenstvo u Pešti skoro je u svrhu, da se nepreinači nagodbeni ključ medju Austrijom i Ugarskom snizilo procienu kulturnoga zemljišta za Ugarsku-Erdelj u iznosu od preko 42 milijuna for., dakle za više od 20%, dočim je za Hrvatsku i Slavoniju povisilo tu procienu za 4% opet zato, da se nepreinač ključ ugovoren po kraljevinskom odboru.

Gospodo! Čudan je to udes naše Hrvatske. Kada se traži kakov ključ proti njoj, imade sto ključeva, kojim se njezina sudbina zaključava, a kada se radi, da mi kakav ključ za naše interese tražimo, nikada se nemože taj ključ naći. (Glasovi: Istina je!) Kada se radilo o ključu, da se ustanovi iznos provozarine, nije bilo moguće naći ključa, te su nas odpravili paušalom od 4000 for. Ključ je bio, istina, kad su Magjari svoj renuncij izradili, ali se izgubio na putu medju renuncijem i kompromisom.

Prelazimo na zaklade. Iz izviešća zemaljske vlade koja je, gospodo, razpravljala zamašno pitanje zaklada s ugarskom vladom, crpio sam najbolja argumenta, da mogu braniti ovo stanovište, koje se čini nekim tako radikalno. Našao sam tu i onaj argumenat, koji se osniva takodjer na nagodbenom zakonu, da naime obračunavanje nije se moglo obaviti, nego samo medju zakladom i zakladom, a ne medju zakladom i inimi tražbinami. U onome izviešću stoji takodjer obrazloženo, da protutražbina od $1\frac{1}{2}$ milijuna for. nije bila predujam, nego dotacija za vjerozakonske potrebe Hrvatske.

Da se je mogla i vlada i kraljevinski odbor, a sada sabor staviti na protivno stanovište kompromisa, trebalo je iznaći dokaz, da je ona ogromna svota vjerozakonskoj zakladi predujmljena. Zaludu se danas vlad

osniva na onaj izkaz zajedničkih tražbina, koji je potekao od centralnoga računarskoga ureda u Beču. Taj izkaz nije bio nikada prihvaćen po ugarskoj vladi kao mjerodavan. Nemojte zaboraviti na ono što sam kazao, da se pitanje zajedničkih tražbina medju Austrijom i Ugarskom nikada nije riešilo, nikada se nisu složile vlade u tom, koje su tražbine utjerive, a koje nisu, tko bi utjerivao koju tražbinu i po kojem ključu bi se te tražbine dieliti imale. Mukom samo obe vlade faktično ustanoviše, da austrijska vlada utjera one tražbine, koje su bile predbilježene kod austrijskih blagajna, a ugarska one koje su bile predbilježene kod ugarskih. Ali toliko o tomu nije bilo nikakva izrična ugovora, da predležeća protutražbina nikada nije unešena u računarske knjige ugarske, — kako nam je kazao dotični ugarski financijalni činovnik. A zašto? Zato, jer nije bila dopitana Ugarskoj. Čisto i bistro izjavi nam onaj činovnik „Es ist das (naime pitanje diobe zajedničkih tražbina) eine Seeschlange, die sich faktisch entwickelt". I sbilja ta morska zmija razvila se oko nas, pak je zadušila krajiške prihode.

Neću govoriti o moralnoj obvezi. Ja bi molio, da mi tko dokaže, da smo imali moralnu obvezu platiti taj dug, ili da bolje kažem, da su bile naše zaklade dužne podvrgnuti se preboju toli ogromne protutražbine. Još tome čekam dokaze.

Kada sam, gospodo, krstio ovu situaciju, koja nam je stvorila novu osnovu nagode, „Zwangslage", bio sam naznačio ono stanovište, iz kojega jedinoga mogli su moji protivnici braniti ovu osnovu, jer, gospodo, kraljevinskomu odboru dva su puta otvorena: Ili izhoditi spojitbu Krajine uz žrtvovanje narodnoga novca, ili, ako nije bilo moguće spasiti spojitbu Krajine, tada napraviti dobar financijalni posao. Kraljevinski odbor nije niti jedno niti drugo polučio. Nastojalo se istina dokazivati s protivne strane, da je nova nagodba dobar posao. Tvrdio sam odmah s početka, da će se težko govornik naći, koji bi to dokazao. I sbilja nije bilo od potrebe, da nam najveći financijalni autoritet u našem saboru kaže, da Hrvatska s ovom nagodbom prinosi veliku žrtvu, jer se ovako pitanje riešava najlasnije sbrajanjem i odbijanjem. Brojevi su tu, koji najbolje dokazuju, da samo ufanje utjelovljenja Krajine stoji Hrvatsku ništa manje od 2 milijuna forinti! Rekao sam ufanje, jer je dobro opazio zast. Subotić, da smo našli u Pešti zatvorena vrata Krajine, — dapače čvrsto zaključana, a ključ još stoji u žepu ministra Tisze. Ja bi se bio veselio, da nam se ta vrata i na škrip otvore, te sam nastojao, ostajući pri svome stanovištu, da nešto vidljiva narodu se pokaže u oči nove nagodbe, da bi se, na primjer, bar spojili viši sudovi, ili da bi izašla carska naredba, kojom bi bio odredjen povjerenik za spojitbu Krajine, da narod vidi, da nisu to sama obećanja, nego da se počimlju ta obećanja oživotvoriti. Došlo je do nagodbe i kako je dobro g. Folnegović opazio, niti jedna službena rieč nije iz vladine klupe izjavila glede spojitbe Krajine; nego nam se kazalo, da kada se radi o kompromisu, o nagodbi, valja da jedna i druga stranka nešto popusti. Pa da vidimo, što smo mi, i što su Magjari popustili, dosta je čitati našu poruku i ugarski renuncij, tražiti koliko je ostalo od renuncija a koliko od nuncija. Od nuncija nije ostalo niti starih 45%, jer su izključeni krajiški prihodi i vojnički porez, a paušalizirani su manji prihodi, dočim ugarski renuncij je ušao u predležeću zakonsku osnovu. Može li se to smatrati kompromisom?

Kazalo se malo prije od strane vis. vlade, i to su sbilja jedine rieči — sada se sjećam — koje su izgovorene bile glede Krajine. „Mi smo imali tri načina doći do Krajine, ili izmoljakati, ili izhoditi, ili izvojevati. Tri smo stoljeća uzalud, gospodo, moljakali, a nismo još izhodili spojenje Krajine. Što nam je dakle preostalo? Izvojevati je, pa baš zato, jer se nismo stavili na zakonitu borbu, jer smo preveć moljakali, nismo ništa izhodili!

Kaže nam se takodjer od strane vlade: „Budimo državnici, ako hoćemo polučiti kakov uspjeh." Ako je, gospodo, državničtvo, doći do ovakove osnove kakova je predležeća, ako je državničtvo izgubiti parnicu i biti odsudjeni na troškove, hvala na takovom državničtvu. Ovdje ću nešto natuknuti što mi je bilo u ovom saboru predbačeno. Nisam ja u mojem poslovanju kao član kraljevinskoga odbora idealnu politiku vodio, nego posve realnu. U mojem govoru pako rekao sam, da ostavljam na stran moj ideal, da gledam, kako ću nešto realna izhoditi za moju zemlju. Nego koja je prava realna politika? Prava realna politika jest ona, koja imajući pred očima stanoviti cilj, vazda nastoji činit korake napred, te prije nego ga učini, pripravlja slobodna sredstva, da se približi cilju svome. Realnu politiku vodili su Magjari prema Austriji, te nezabaciv nigda svoga ideala, nastojali su malo po malo oživotvoriti ga, te u zadnjoj nagodbi što su učinili s Austrijom, ne samo što nisu izgubili od svoje stečevine ništa, nego su dobili dva milijuna reštitucije od potrošarine i dualistički ustroj austro-ugarske banke. Ovo se zove realistična politika i pravo državničtvo. Recite, gospodo, koji je bio realniji politik u kraljevinskom odboru, ili ja, koji sam Magjarom kazao: „Do, ut des", t. j. „dajte Krajinu, pak ćemo dati nagodbu", ili oni, koji su kazali: „do", nagodbu, premda nam nedate još Krajine. Misli li, da se vodi realna politika time, kada se sve tvrdjave iz ruku puste protivniku? Nebudi mi, gospodo, zamjereno. ali sbilja jedino stanovište, koje bi sa strane zagovaratelja nagodbe odgovaralo situaciji, interesu zemlje, i polučenju one svrhe, za kojom svi ovdje složno premda raznim putem težimo, jest ono, koje je zauzeo gosp. pakrački zastupnik. Koji su za osnovu, imali su kao on reći Ugarskoj: „Mi osjećamo žrtve, koje prinašamo! Dva milijuna stoji nas ova nagodba! To činimo jedino zato, da još kušamo, da li će nam se uz tu cienu dati Krajina

u ruke. Nego znajte dobro, da je ovo zadnji pokušaj. Ako bi nas nada iznevjerila opet, tada će medju nami i vami ostati samo nît zakona, te ćemo pod zaštitom svietle krune i mimo vas izhoditi sjedinjenje Krajine. „A bude li došlo do toga, gospodo, opet ćemo se naći svi skupa na jednom zemljištu, budite uvjereni i vi, koji zagovarate ovu osnovu i mi, koji nećemo glasovati za nju. Svi ćemo se složni naći opet, jer i ja se bojim, što je rekao velevriedni jedan zastupnik ove visoke kuće, da nebude gorje „Zwangslage". A budete li se u našem očekivanju prevarili, naći ćemo se opet složni, da izhodimo ono, što je naše. Varaju se, gospodo, oni, koji na ovu prelaznu letargiju hrvatskog naroda računaju! Varaju se, koji misle, da je Hrvatska sviest zaspala! Varaju se, koji drže, da nismo ništa naučili od stare, i od nove i od najnovije povjesti. Varaju se, koji misle, da bi se mogla spojitba Krajine upotrebiti za bog zna kakav pokušaj. To se neće dogoditi. Narod hrvatski znati će se okupiti okolo barjaka zakona za izvojevati svoje stare pravice. U tom pravcu naći ćemo se opet složni, jer me neće budućnost ućerati u laž, ako kažem, da se u ovoj zemlji nijedna vlada, nijedna stranka neće za dugo držati, koja nebi revna čuvarica bila ugleda, prava, i cjelokupnosti hrvatske zemlje! (Dugotrajno, oduševljeno živio na galerijah.)

Predsjednik: Molim gospodu na galeriji, da se mirno vladaju. Ja više opominjati neću, nego ću odmah galerije dati izprazniti.

Vis. sabore! Jučer sam pozvao gg. članove, da li tko želi govoriti. Nitko se nije prijavio osim zastupnika vlade g. Derenčina, koji je jučer govorio, a danas se je prijavio za rieč predstojnik odjela za unutarnje polove presv. g. Živković, te mu ja dajem po zakonu rieč, jer vladi ista u svako doba pripada.

Jovan Živković: Visoki sabore! Da izpravi sve ono, što se je dogodilo u kraljevinskomu odboru u toj stvari, ostavljam pozvanomu na to g. izvjestitelju. Samo mi je nekoliko riečih progovoriti o pravcu, u koliko se vlade tiče, kojim je riečim povod dao g. neposredni predgovornik u zadnjem govoru svojom izjavom, koja nestoji u suglasju s cielim njegovim razglabanjem. On naime veli, da je jedino pravilno stanovište ono, koje je zauzeo gospodin pakrački zastupnik. Pakrački je zastupnik, ako se nevaram, presvietli gospodin Bartolović. On kaže jasno i otvoreno, da stupa na stanovište elaborata i da ga prihvaća u svojih konsekvencija, te ima samo neke sumnje, koje bi rada, da se razbistre, nu koje niti iz daleka nestoje na putu, da ga prihvati od početka do kraja. Na tom stanovištu niti je stajao niti stoji g. dr. Vojnović. On je bio dužan reći, da li ostaje kod svoga prvobitnoga mnienja, da se naime razkinu dogovori, da se neprimi nagodba, ili da se primi uz one bojazni g. pakračkoga zastupnika.

Svatko je očekivao danas od veleštovanoga g. predgovornika, da će nam dati repliku na ono, što je u njegovu govoru pobijano, t. j. da će suzbiti g. Šrama, ili bar da će to pokušati, i da će braniti svoju tezu. Njegova je pako teza bila, da se razkine dogovor svaki sa Ugarskom već od prvog pitanja glede Krajine, nadalje i glede financijalnoga pitanja, i pošto ovo nije polučeno, zato je proti nagodbi. Kada mu je dokazano dosta jasno od g. dra. Šrama, da mu od navedenih stavkah niti jedna nestoji, mislio je, da nije zahvalno preći na polemiku, pak dokazivati, da bi trebalo razkinuti dogovaranja, nego nam danas predstavlja posve nov govor i posve novo razpolaganje. Govor je njegov u tom sastojao, da izpravnost ključa pobije, o kojem nije divanio u prvom svom govoru, onda da kaže o nazorih Deaka prama našoj otačbini, o načinu, kako da se stanje u zemlji učvrsti, o čemu je istina jako valjano i jako vriedno, da se govori, ali o tom traga nema u prvom govoru g. dra. Vojnovića; napokon dolazi na onu konkluziju, da prima stanovište g. pakračkoga zastupnika. (Dr. Kosta Vojnović: Molim, ja nisam toga kazao.) Govornik nastavlja: Molim liepo, osim ako nije pakrački zastupnik g. Bartolović, onda je druga stvar. (Predsjednik: Zvoni. Molim izvolite nastaviti.) Govornik: To su intermezza u svih parlamentih uobičajena, koja mene neženiraju. (Predsjednik: Molim izvolite nastaviti svoj govor. — Govornik nastavlja): Ovim povodom nemogu na ino, nego da se svrnem na bojazni, koje vlada nemože ćutanjem preći, i to baš onoga gospodina, na kojega se je pozvao predgovornik, to jest gospodina Bartolovića.

Njegove bojazni odnose se na tri točke:

1. Glede neizpravnosti ključa.

2. Glede štilizacije nagodbe.

3. Glede provozarine.

Ja neželim preuznositi ovu nagodbu, što ju neide, ali nemogu ni dopustiti, da joj se nešto oduzimlje, što u njoj leži. Dakle što se izpravnosti ključa tiče: Veli se: nema Krajine u tom ključu, i za to da je ključ neizpravan. Ako nema Krajine u tom ključu, to se je moglo sa strane Ugarske pravedno misliti, da pošto Krajina jošte nije spojena, a kratko vrieme predstoji, da se s nami spoji, to nije pravedno, da ju ona t. j. Ugarska, uzme na svoj teret, a to isto stoji i za nas i za to je ostalo to medjutim „in suspenso". Ako je neizpravnost u jedno 2 do $^3/_{10}$ u postotcih, to će ta neznatna neizpravnost „eo ipso" prestati, kada se izvede ono, što se od strane Ugarske neprieči, i za čim mi idemo, spojitba naime Krajine, jer se nedadu i nemogu eskamotirati oni proventi, koje i onako Krajina sama potroši, tako da nepreostaje ništa i neide te neće ići trećemu u žep. Zato se je jako obzirno glede toga postupalo, kada se je na novo pogadjalo, a kako bi onda postotci stajali, na to mnoga gospoda niti nemisle. Toliko glede neizpravnosti ključa, što nama niti škodi, niti njima nekoristi, i koja će mana, natuknuta po presv. gosp. Bartoloviću, biti na-

skoro i popravljena time, da će se kod spojenja Krajine svakako uzeti oni proventi u račun kao krajiški prihod.

Što se veli glede štilizacije §. 1. nagodbenoga zakona, to ja mislim, da je uvjek, kada se koji zakon tumači i gleda što leži u njem, mjerodavno ono, kako je zakon postao. Viditi će se u sve spise, predspise, zapisnike zastupnika obih legislativa, pak će se kazati, što se pod ovim i pod onim razumieva. Jedna i druga vlada starati će se, da se tumačenje neizvodi tako, kako bi se izopačio sam zakon. Što nam preporuča presvietli gospodin, to će vlada jedna i druga paziti, da nebude po nijednu štete i da se samo one tražbine, o kojih je govoreno, prebiju, te nikoje druge.

Treća mu je sumnja radi provozarine. Tu pozivlje vladu, neka dobro pazi, da se onih 20.000 for. neuzmegne. Ta ona će biti odgovorna zato, ako tih 20.000 for. nedodje u budget, kako ona i drži, da će doći, s toga držim, da ova štilizacija nikakove dvojbe u tom nedopušta. Nema naime dvojbe, da bi se ovih 20.000 for. moglo izručivati kamo drugamo ili dolaziti u ičiju drugu korist, nego li u korist našega budgeta i naše vlade. Naša je stvar, da to tako bude, premda nisu rieči onako utvršćene u zapisnik, kako bi želio presvietli gospodin.

Daleko je veći onaj prigovor, kuda će ono drugo doći i što bude preko onih 20.000 for. Tu mi je samomu priznati, da ono, što je preko 45%, daleko nesiže, jer nema nade, da će se za onih predstojećih 7 godina sve ono pokriti, što bi po zakonu dužni bili platiti. Za nas dakle to nema praktične vriednosti, jer zbilja svi oni prihodi, koji su preko onih 45%, nesluže za drugo, nego za pokriće zajedničkih tereta. Dopustiti će te i sami, da — kako rekoh — za ovih sedam godina nećemo doći u položaj, da pitamo, koliko dajemo na zajedničke terete, jer zbilja preko naše dužnosti u tom pogledu, ništa preostalo nebi. Taj ključ nam može samo faktično povoda dati misli onoj o samostalnosti financijalnoj u svoje vrieme, a za ovaj interval od sedam godina nema to pitanje za nas nikakove materijalne vriednosti.

Ovoliko o tih bojaznih gospodina onoga, koji, kako rekoh, malo prije prihvaća nagodbu onako, kako predleži. A sada mi je preći na nekoliko riečih na neposrednoga g. predgovornika, koji se je pozvao na Deaka, kako bi naš položaj imao biti itd. Prije svega mi je izpraviti presvietloga gospodina, da on, kada se je razpravljalo o ključu, nije nijedne rieči upotriebio, kojom bi dokazati nastojao neizpravnost ključa. Jer, da je te rieči naglasio, da je ključ neizpravan, da je kriv, to nebi sigurno jedan narod, kada se stane nagadjati s drugim narodom, pa kada bi mu se ovo u oči reklo, da je krivo, te ljage na sebi dopustio, pa ne samo onaj narod, koji je jači, nego i mi slabiji; van bi, ako imade što časti u sebi, rekao: hajde da vidimo, je li krivo, je li to istina ili ne, na čem se bazira taj ključ, pak kada bi došla stvar do iztraživanja, došlo bi se možda do toga uvjerenja, da ključ nije neizpravan, ali možebiti nepravičan, i to u toliko nepravičan, u koliko bi se moglo reći i na to pozvati, kako se sada pozivlje na to, kako smo mi plaćali više poreza krvnog nego drugi, pak kada bi se bilo kod toga ostalo, možebit bi mi došli do drugoga ključa. Pošto se tada nije predbacivala niti dokazivala nepravednost ključa, nego se je s naše strane uztvrdilo, da je ključ kriv, bila je tomu konsekvencija ta, da se je išlo iztraživati i pronašlo, da je ključ izpravan te je onda taj ključ i prihvaćen bio, kojega nebi naša deputacija prihvatila, da je dokazati mogla, da je kriv. U toliko izpravljam rieči, gdje se kaže, da je ovaj ključ neizpravan. Što se veli o Deaku, istina je, visoki sabore, da je Deak o nami tako mislio, i mislio je, gospodo, u prvom početku, kada se stupati počelo u savez, da nebi trebalo hrvatski narod dovesti u onu odvisnost, u ono tutorstvo, u kojem je bio pod Austrijom za vrieme absolutizma. To su bile njegove rieči.

Ako je manje onda izhodjeno, nego li što misli g. dr. Vojnović, da je trebalo izhoditi, to ipak stoji do zemlje i naroda, da svojim obzirnim i mudrim ponašanjem dodje do toga, da svoje stanje bud u kojem pravcu poboljša. Moja gospodo! Ja se bojim, da mi danas težko možemo probaviti i ono valjano, što imamo. I ja nisam protivan tomu, da idemo naprvo. Nu bio sam i ostati ću zato, da najprije stvaramo uvjete za takov napredak, da budemo elemenat, koji se je kadar državo-pravno razviti, i da osnutak državnomu temelju položimo. Jesmo li danas već u tom stanju, neka prosudi svaki od nas.

Danas, gdje se kod nas ma i jedan glas nadje, koji se pozivlje, za dokazati prava zemlje, na god. 1848. ili čak godine 1525., a ignoruje postojeći zakon, na kom se sve temelji i koji se kao takav smatrati ima pred svakim državoslovcem Europe, ja se pozivljem na one autoritete, koji svim vam kao autoritet služe: Što će kazati takav čovjek? U čem se ogleda javno pravo Hrvatske danas, da li u god. 1525., da li u god. 1848. ili u onih zakonih, koje danas imamo? Ja mislim, da će vam kazati: u tom što imate, ogleda se javno pravo Hrvatske. Danas je to aksiom pred ovimi državoslovci Europe, i mora pred svakim od nas biti, i treba da to glasno i jasno izpovjedamo, dokle god nije u nas svjest propala. Do nas stoji, gospodo, da našim ponašanjem u našoj kući utremo put štabilitetu i postojanosti. Kada je izvolio moj kolega gosp. dr. Derenčin izkazati želju, da bi ova nagodba definitivna bila, nije mislio tako, da se ona nebi mogla mienjati, nego da se okolnosti naše javne i državo-pravne štabiliziraju i da je naš razvitak narodni u ovom pravcu, kako ga ustav daje, a ne da uvjek govorimo: ovo je malo, ovo nevalja ništa itd., kao onaj, koji se nalazi u maloj bolesti, ima jak apetit, pak kada počme mnogo jesti, pokvari si želudac. (Smjeh.) Mi imamo, što se ono njemački kaže „Heisshunger“, pak prije nego li ovo probavimo, što imamo, hoćemo bog zna što da

imamo, kojega skoka u naravi nema. U toliko moram braniti moga g. kolegu, da on smatra ovaj zakon definitivnim u toliko, u koliko se mi moramo na temelju ovoga zakona, u kojem nam je osnovana granica položaja našega, što više učvrstiti i gledati, da osjeguramo naš narod, a za to imamo dovoljno temelja. To je smisao njegovih rieči.

Ja, gospodo moja, svoj gospodi velim, da smatram, da se sva ona prava prije 500 god. ove zemlje ostvaraju u formi konkretnoj, u našem konkretnom ustavu. Tko drugačije misli, neka kaže sredstva, kojimi bi se došlo do toga, kako bi bilo bolje.

Nadalje je gospodin predgovornik prigovorio i kontroli imetka, te veli, da bi on dao važnost ustanovi, koja bi stala u nagodbi ovoj, da imade sada svietli ban pravo opazke praviti ugarskoj vladi prije konačnoga ustanovljenja proračuna i obračuna, a kada on toga danas u nagodbenom zakonu nevidi, da bi moglo doći do okršaja medju banom i ministrom financijalnim, i da bi slabiji morao podleći. Ja mislim, da bi ta ustanova u ovom nagodbenom zakonu suvišna bila, jer je ta već u §-u 28. nagodbe.

Vidili ste, da taj §. 28. nije loš sam po sebi, nego bi ga trebalo po njegovom duhu tumačiti. A u njegovom duhu neleži, da naša vlada nije imala pravo upliva na kontrolu kod ustanovljivanja proračuna i obračuna. Sada pako neće biti više sumnje o duhu te zakonske ustanove. — Nije se radilo sada o tomu, da se ovaj paragraf preinači, nego da mu se dade ono tumačenje, koje ga ide po duhu njegovom, da naime jedna i druga vlada imade prije svoje opazke vrhu toga proračuna i obračuna praviti, nego li se odluka izreče. Onda je u tom pitanju svietli ban donio dvojaki odgovor: pak ako zbilja bude ono, što se misli, i ako vidimo, da ovaj paragraf neodgovara praksi, što ja mislim da nećemo viditi, jer će sjegurno vlada hrvatska paziti, kako se računa, imat ćemo priliku i vremena u svoje vrieme i taj §. preinačiti, kako se misli, da će odgovarati ne samo slovu nego i duhu zakona, i da se neulije u taj §. onaj duh, da nebude taj obračun i proračun bez sporazumka i pitanja vlade naše.

Ja mislim, da sam ovim ono glavno oprovrgo, što je gospodin predgovornik od vlade zahtjevao. Prekidam mirnom sviešću ovaj moj govor, a ostalo prepuštam gosp. izvjestitelju.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Učitelji vojne nauke uče, da je najopasniji i najteži manevar onaj, po kojem vojska usred bitke mora promieniti front na protivnu stranu. U tom opasnom položaju na neki način nalazim se ja, koji sam po programu stranke kojoj imadem čast biti članom, i prama nunciju hrv. kraljevinskoga odbora branio neke pozicije, koje sada nekoji članovi poštovanoga ovoga sabora brane i zastupaju, a ja ih branivši dugo napram ugarskomu kraljevinskomu odboru moram na neki način napustiti i sada braniti protivn[o] stanovište napram prigovorom, koje ovdje čujem.

Kada bih znao i kada bih bio uvjeren o tom, d[a] bi toliki uzmak na ovom mjestu mogao koristiti naš[oj] zemlji toliko, koliko je odanle možebiti za nju potekl[o] štete, što sam bio usilovan uzmaknuti na drugom mjestu ja bih od sve duše želio, da me i ovdje na uzmak pri[]silite. Nu jer sam protivno osvjedočen, moram željeti, d[a] ovdje poraza nepretrpim. Ali istom onom sviesti, kojom sam kao izvjestitelj kraljevinskoga odbora naprama ugar[]skomu odboru branio koristi zemlje, branit ću plod i ela[]borat njegov naprama prikorom sadanjih protivnika, n[e] doduše vještinom dubokoumnoga govornika Demosten[a] koju prijatelj dr. Vojnović zahtjeva od mene ili koga m[u] drago junaka; dapače možebit je dobro, da nema u na[s] one silne govorničke vještine Demostenove; jer koliko j[e] meni poznato, on je višeput najnesretniju, najškodljivij[u] politiku znao tako vješto braniti i obraniti, da je svoj[u] domovinu često u najveću nepriliku strmoglavio.

Nemajuć dakle tolike vještine, ja se nadam u Bog[a] da imadem istinu uza se i ona će mi biti oružjem, d[a] što god budem govorio i razlagao, jedina i sama istin[a] učini visokom saboru jasnim, zašto imade ovu zakonsk[u] osnovu primiti ili zabaciti.

Ona ustanova nagodbenoga zakona, koja najpri[je] medju Austrijom i Ugarskom, a zatim dosljedno medj[u] Ugarskom i Hrvatskom odredjuje, da se financijalna n[a]godba ima svakih 10 godina izmjenjivati, temelji se n[a] dobru razlogu. Imade pako taj razlog, da pošto je m[o]guće, da svakih 10 godina jednoj stranci porezna snag[a] bud kakovimi povoljnimi okolnostmi naraste, a drug[oj] stranci porezna snaga u natrag trgne, a po ovoj porezn[oj] snagi imadu stranke zajedničke dužnosti i terete nosi[ti] ako se dakle ovakav slučaj dogodi, da se onda pravedni[m] načinom imade ta nepravilnost okolnosti zakonom popr[a]viti, t. j. da ona stranka, kojoj je snaga kakovim bi[lo] slučajem ili okolnošću narasla, zajedničkoj dužnosti prem[a] tomu više doprinese, a druga manje.

Ovo je jedini razlog onoj ustanovi, da se financ[i]jalna nagodba svakih deset godina mienja.

No slušajuć neke prigovore proti predloženoj za[kon.] osnovi, morao bih zaključiti, da razlog i namjenu on[oj] ustanovi, po kojoj se financijalna nagodba obnavlja, n[e] shvaćaju svi članovi ovoga sabora, nego misle, ona [je] zato u nagodbenom zakonu, da si koja god stranka i[za] deset godina, bio tomu ili nebio u promjenjenih oko[l]nostih temeljit i pravedan razlog, olakša prinosnu dužno[st] za skupne poslove, je li se njezina porezna snaga pov[e]ćala ili smanjila.

Ali nije dopušteno, niti je u duhu zakona, da [se] rekne: deset godina je prošlo, eo ipso moram dob[iti] bolju nagodbu, nego je bila prošla. Jer kad bi obadv[ije] stranke ili radje sve tri: ugarska, hrvatska i austrijsk[a]

ovako sudile i radile, onda je očevidno, da se nebi nikada moglo doći do nagodbe.

Jer ima li jedna pravo, tako željeti i o tom raditi, isto pravo valjalo bi priznati drugoj i trećoj; al onda ona ustanova zakona, koja ima na umu pravedno razdieljenje skupnih dužnosti i po tom učvršćivanje skupnosti i zajednice, nebi dokučila toga cilja, nego obratno služila bi razvrgnuću monarkije, koju sve stranke drže nuždnom, ter su se u to ime i složile, da ju prilaganjem jednako pravednih žrtava uzdržavaju.

Ako je ovo istina, gospodo, onda sasvim pravo zastupnik virjanski dr. Vrbanić zahtieva i pita od kraljevinskoga odbora: Jeste li vi prije, nego ste se upustili u nagodbu, jeste li vi prije proučili bilanciju prošlih 10 godina, jeste li prispodobili sadanje stanje onomu, koje je prije 10 godina bilo, jeste li tražili od vlade, da vam dade podatke, na kojih se ona prispodoba dade izvesti, jeste li jih sami pomno izpitali? Pravedno to pita, ali nepravedno veli, da bi imali podatke istom tražiti od vlade. Podataka imao je kraljevinski odbor u izobilju, najprije o porezih Austrije, Ugarske i Hrvatske, koji služe kao podloga u budućoj financijalnoj nagodbi; imao je i izkaz svih prihoda Austrije, Ugarske i Hrvatske, koji su služili podlogom financijalnoj nagodbi god. 1868. i 1873. Uvidio je dakle kraljevinski odbor, da su se ti prihodi i u Austriji i u Ugarskoj i u Hrvatskoj dvostruko pomnožali. Znao je kraljevinski odbor i to, da su toliki prihodi i tereti postali nepomnožavajućom se poreznom snagom, nego su se ponajviše povećali ili povišenim starim ili nametnutim novim porezom, da je taj porez nametnut u velikoj nuždi države. Znao je i to kraljevinski odbor, da ovi tereti težko tište hrvatski, al ujedno i ugarske i austrijske narode, noseće terete.

Znao je sve to, jer je slušao u ovoj sabornici toliko godina svake godine od štovane opozicije i same vlade, razabirao je to iz tolikih predstavaka, koje su sa svih strana javljale: Nemožemo snositi više poreza. U ime vlade donio je presv. g. Živković glas iz slavonskih županija, da će zemlja najednoč u bankrotu osvanuti. No i drugdje, ne samo u ovom saboru ima još i većih tužba i pomaganje. Slušao je kraljevinski odbor, kojega članovi bili su zastupnici na ugarskom saboru, te iste jade i nevolje na onom saboru, dapače zna kraljevinski odbor, kako se je na ugarskom saboru prije više godina imenovala saborska komisija od najumnijih i najodličnijih članova saborskih, da izpituju težke okolnosti države, gdje porezi rastu sve to više, a ipak manjak u budgetu nastaje to veći.

No i to je doznao kraljevinski odbor, da najodličniji ovi ljudi ugarskoga sabora, pošto su viećali dane i tjedne, napokon se moradoše razići neobavljena posla i priznati, da tomu pomoći nema, van u skrajnoj požrtvovnosti naroda. Tuj dakle nije trebalo odboru novih nekakvih podataka; stari, dobro poznati govorili su odviš jasno i glasno, pa kada virjanski zastupnik pita, što je učinio kraljevinski odbor proti tomu, ja mu odgovaram, da nije učinio ništa, niti je štogod učiniti mogao, a zašto nije mogao učiniti? Zato, jer proti tomu nije mogao ništa učiniti niti ugarski odbor za svoju domovinu, niti hrvatski za svoju.

Drugdje, a ne u nagodbi valja tražiti pomoć proti nevoljam, koje su nastale. Ove su nevolje, pravo je rekao g. Folnegović, i u Ugarskoj, i pravo se je pozvao na razpravu jednoga ugarskoga rodoljuba, koja se završuje u zaključak, da je Ugarska postala kolonija Austrije. Onaj zastupnik, koji je to pisao, mi ga poznamo, jest član opozicije, odličan doduše, no kako je opoziciji svakoj dužnost, narav i običaj, pak pretjeruje sve odnošaje, kojimi sama neupravlja, tako i on puno pretjeruje, kada veli, da je Ugarska postala kolonijom Austrije, ali puno je u tom istine. Austrija se opet tuži, da Bismark hoće napraviti od ciele monarkije koloniju Njemačke, jer je carinom i visokom tarifom otežčao izvoz i uvoz iz Austrije.

Njemački se narod pako tuži za se, da će postati kolonijom naprednih u industriji i trgovini zemalja, kao što su Francezka, Englezka i Belgija. A napokon, što čujemo iz Englezke? Čujemo, da će sva Europa postati kolonijom Amerike, a kako to?

Ona svoje produkte, drvo, žito, meso baca u gomili i najjeftinije na evropska tržišta, te n. pr. naš poštovani turopoljski komeš usred Turopolja, gdje se goji toli liepo blago, može imati jeftiniju mašću iz Amerike, nego iz Velike Gorice, a što se je dosele govorilo o Banatu, sada se govori o Ameriki, da je postala „Kornkammer“, hambar Europe.

Ako je dakle Austrija, Njemačka, Francezka, Englezka i sva Europa kolonija Amerike, ja neznam, kako bi mogla biti naša nagodba kriva tomu, da je Ugarska kolonija Austrije, ili da će Hrvatska po mnienju zastupnika Folnegovića postati kolonija Ugarske, ili što bi se u nagodbi moglo ugovoriti, da toga nebude.

Al nosi li Ugarska tolike terete i njezini narodi plaćaju velike poreze, tako dokazuje dalje dr. Vrbanić, zato ona investira silan novac u produktivne svrhe, a naročito ogromne svote investira u željeznice; na što mu g. Folnegović dobro odgovara, da Ugarska nerazumije investirati, da nezna u što troši, da se nerazumije u gospodarskih pitanjih. Bi li mi bolje razumjeli, da nam se dade slobodna volja u gospodarskih pitanjih, neću iztraživati; no izbilja, ako se obazremo na rezultat, što se pokazuje od investiranja na željeznice; ako se uzme, da joj 15 milijuna for. treba, da svake godine pokriva deficit željeznički, čovjek bi rekao, da nije bila najmudrija politika željeznička ugarske vlade. To je priznato i u samoj Ugarskoj, radi toga se kod svake budgetne razprave dižu veliki prikori, te se je ondje počelo misliti na bolju politiku željezničku.

Onaj silni pritisak, ona silna „Zwangslage“, koju nemože nikako da snosi naš prijatelj g. dr. Vojnović;

ono prisilje, u kojem Njemačka drži danas i Austriju i Ugarsku, obustavljajuć jednoj i drugoj provoz i izvoz svake robe, dovelo je ugarske državnike na misao, da se taj klanjac mora obići, da mu se valja ukloniti drugim putem, gdje nitko nemože nasipa i zapreke podizati. A gdje je taj put? Taj put je samo naša obala primorska, gdje joj nemože niti sam Bismark u popreko stati i doskočiti.

Ja opažujem i vidim punom radošću, da Ugarska počima ne samo o tom misliti, nego raditi, da se trgovački putevi otvore onim naravnim pravcem, kojim će se njihova i naša roba za promet i trgovinu izvažati, ako budemo umjeli i imali šta proizvadjati, da budemo mogli što god izvažati.

Osim u željeznice pako Ugarska, ja sam gledao u njezin budget od godine 1879., u gospodarstvene svrhe neinvestira skoro ništa. Godine 1879., za sve gospodarstvene struke unišlo je u budget 100.000 for. Sravnite sada, gospodo, naših 20.000 for. što smo iste godine bili opredielili u podporu različitih gospodarstvenih struka, to je ogromna investicija naprama onoj od 100.000 for., koja figurira u budgetu, gdje se radi o golemoj svoti od 300 milijuna.

Nevjerujte dakle, da Ugarska inače bog zna što investira. Htjela bi valjda, al nemože i nema odakle, a bila bi sreća, da može, jer ja bih se odatle nadao koristi i za Hrvatsku, da bar ona napreduje i razvija se, ter mjesto Hrvatske može nositi one goleme žrtve, koje država iziskuje. No recimo, da investira mnogo više, da investira bog zna koliko, ja moram priznati, da bi ona samo svoje novce investirala, a nikako nemogu razumjeti, odkuda nam pravo, da na te investicije podižemo viku; jer štogod bi investirala, investirala bi svoje dobro, svoj trud i muku.

A zašto? Za to, što u budgetu ugarskom i hrvatskom ona svota, koju prinosi Hrvatska za skupne poslove, onih 55 post., pak ih računajmo koliko nas volja, upravo toliko jedva iznosi, da podmiri skupne cieloj monarkiji poslove, to će reći previšnji dvor, vojsku i kamate velikoga skupnoga državnoga duga.

Sve ono, što se za investicije bilo u Ugarskoj, bilo u Hrvatskoj ulaže, a dopustite, ulaže se nešto i u Hrvatskoj, ulaže se svake godine dobrano na ceste; je li riečka željeznica sretna ili nesretna, ipak je znamenita i skupa investicija, niti možemo reći, da je učinjena s namjerom, da se ova zemlja upropasti, štogod se dakle ulaže, istina je živa, da se ulaže samo iz prihoda ugarskih, jer za sve skupne poslove, koji su nam i Ugarskoj posebice zajednički, Hrvatska nedoprinosi u istinu niti jednoga novčića.

Da se više neinvestira u Hrvatskoj, jest doduše nesreća, al mi se čini, da nebi imali drugoga opravdanoga prigovora, van onaj, da se pozivamo na mudrost u gospodarstvenih poslovih i ciljevih, na mudrost obzirna saveznika i prijatelja, na političke razloge, te bi govorili: investiraj i kod nas, da poslje plod pobereš, da zadobiješ prijateljstvo i dobru volju u savezničtvu, koje smo sklopili. Budemo li ovako govorili, imati ćemo pravo; ali zahtievati, kako virjanski zastupnik zahtieva, da Ugarska, kada zajme sklapa ili investicije ulaže, ima kod obojega obzir uzeti na Hrvatsku, po razmjerju prinosnoga ključa, t. j. po razmjeru 6 i 94 postotka, bilo bi smjelo i nepravedno, i meni se čini, kada bi kraljevinski odbor taj predlog bio učinio, a neka nevjeruje g. dr. Vrbanić, da nismo medju sobom i o tom predlogu razpravljali, meni se čini, da bi morali biti pripravni na odgovor: štogod od vaših prihoda preostane iza namirenih skupnih cieloj monarkiji poslova, ne po razmierju prinosnoga ključa, nego sve neka se uloži u Hrvatskoj, samo pristanite u to, da mi od svojih prihoda u vašoj zemlji ništa neulažemo.

U ostalom bilo bi zanimivo saznati, jesu li zastupnici Vrbanić i Folnegović jedne misli sa zastupnikom Starčevićem o koristi željeznice. Jedno vrieme, bar se sjećam, Starčević je učio, da su željeznice zator svakoj zemlji, i proklinjao ih kao najveće zlo materijalnoga napredka. Misle li i oni tako, čemu onda tražiti ove investicije? Misli li on danas drugačije, te želi ove investicije, ja mislim, kako već gore rekoh, da će mu u pomoć priteći toli mrženi Bismark, onaj duh, koji vazda zlo hoće, a dobro tvori, te i ovdje nehotice dobro tvori, kada siluje Austriju i Ugarsku, da se trgovinom i prometom okrenu na obalu Jadranskoga mora, ne doduše nam za ljubav, nego od svoje nužde, pošto njihovi i naši produkti, samo na ovom kraju imaju slobodan i otvoren put, ter nije prazna nada ni luda sanja, kada se govori o regulaciji Save i Kupe, o kopanju slavonskih kanala, o gradnji brodsko-sisačke-karlovačke željeznice, sve same investicije, kojim je mjesto na hrvatskom teritoriju, kojim je dakle zadaća, da podižu naše blagostanje.

Al ako g. dr. Vrbanić nema pravo glede investicija, možda je imao pravo, govoreći, da Ugarska, nosi li goleme žrtve, ima zato svoju vojsku.

Njegovi druzi na ugarskom saboru kažu, da Ugarska nema vojske. Oni ljudi, koji na ugarskom saboru zastupaju ulogu g. dra. Vrbanića, govore, da je to austrijska crno-žuta vojska, koja samo čeka i vreba, da u sgodan čas Ugarsku satre, kao što ju je satrla g. 1848.

Ja pako mislim, da nema pravo niti g. dr. Vrbanić, kada veli, da Ugarska ima svoju vojsku, niti njegovi druzi na ugarskom saboru, kada kažu, da ugarska vojska čeka samo sgodan momenat, da satre Ugarsku, nego je to vojska napokon ciele monarkije, ima braniti interese ciele monarkije, pa joj nemože zapoviedati napose niti Ugarska niti Austrija. A da nemože zapoviedati niti Ugarska, pokazalo se je ponajbolje u vrieme iztočnoga rata, jer da je bilo na volju Ugarske, da je ona tom vojskom zapovjedala, ona bi srnula na obranu Turske, te nebi nipošto išla u Bosnu, nego bi se moglo reći, dakako pre-

jeravajuć stvar, kada bih ja bio te naravi, da pretjeruem, moglo bi se reći, da je Hrvatska zapovjedala austrijskoj vojsci, da ide u Bosnu, jer je poznato posvuda, da su Hrvatska i hrvatski sabor zahtievali, da Austrija pusti Tursku i pošalje vojsku u Bosnu. Po tom faktumu, tko bi htio pretjerivati, mogao bi reći: Hrvatska najmanje plaća za vojsku, a najviše njom razpolaže.

U svoju bilancu povukao je dr. Vrbanić cudnim načinom zadružni zakon i druge zakone autonomne, koji su na ovom saboru stvoreni, da osiromaše narod, da proizvedu proletarijat itd. Budi tako, kako kazuje dr. Vrbanić, da hrvatski sabor stvara samo zatorne zakone, a ja mislim, da tako nije, o čem bi u ostalom valjalo razpravljati drugom zgodom, onda se dokaz dra. Vrbanića okreće ne proti financijalnoj nagodbi, koja sa zadružnim zakonom nestoji u nikakvu savezu, nego proti samoj autonomiji Hrvatske, iz koje potiče pravo hrvatskoga sabora, da može zakone stvarati, pa kada on po mnienju dra. Vrbanića samo zatorne zakone stvara, bilo bi najpametnije, da ovo pravo prenese na vještije i sposobnije sabore tudje, koji neće zatorne, već spasonosne zakone Hrvatskoj stvarati.

Poznajuć dakle vrlo dobro bilancu prošlih deset godina, bilancu doista nepovoljnu, jer su tih godina javni tereti sbilja u veliko narasli, kraljevinski odbor nije mogao u njoj naći dovoljno razloga, da se neodluči na ono, na što ga je izaslao sabor, da se neodluči na ugovaranje i sklapanje nove financijalne nagodbe.

No bilo je ugovaranju većih smutnja, bilo je kraljevinskomu odboru težih zapreka, nego je bilanca dra. Vrbanića. Prva je smutnja bila vojena krajina. Kraljevinski odbor, izaslan od one stranke, koja je spojitbu Krajine postavila kano najvažniju točku u svoj program, nije samo na papiru i riečima toga izpovjedao. Imajući pred očima primjer djedova, koji su vazda vapili za cjelovitost zemlje, on je iskreno i ozbiljno želio, da se spojitba Krajine izvede.

Što je u to ime poduzimao, kako je uslied toga rad kraljevinskoga odbora za nekoliko dana kanoti zapeo, zna dobro član kraljev. odbora i moj prijatelj dr. Vojnović. Spojitba Krajine bila je po kraljev. odboru odlučno postavljena na dnevni red, ona i danas stoji odlučno na dnevnom redu. Istina je za obećanja, koja drugi daje, nemogu ja svojom glavom jamčiti; no moram po duši reći, ima li se onomu vjerovati, što ljudi ljudem obećaju, to se ima vjerovati obećanjam, koja je čuo kraljevinski odbor o Krajini. Čuvši ih iz toli sjajnih, odlučnih i odlučujućih ustiju, ja nemogu biti u prosudjivanju najobičnijih odnošaja medju ljudi i narodi toliki skeptik, da bih rekao: nevjerujem niposto i neću, da se ugovori nagodba.

Započevši kraljevinski odbor nagodbene dogovore, ja sam, to moram priznati, postupao jedno vrieme, kako još i sada svjetuje prijatelj dr. Vojnović. Bili smo u boju, a u boju pita se samo za cilj i svako oružje čini se opravdano i dopušteno. No poslje boja sudi i dosudjuje pravda, a pravda sili priznati, da kraljevinski odbor hrvatski nije imao u zakonu naslona, da sili ugarski odbor i ugarsku vladu, neka se upravo ovom sgodom izvede spojitba Krajine, pošto zakon ovu sgodu odredjuje samo obnavljanju financijalne nagodbe. No za spojitbu Krajine kraljevinski je odbor na svakom mjestu navadjao sve dobre i jake razloge pravičnosti i političke mudrosti, pa ih nije navadjao bez uspjeha; jer i g. dr. Vojnović zna, kako je ministar-predsjednik, zadavši rieč izaslanikom kralj. odbora, dakle samomu odboru, prvu priliku upotriebio, da rieč održi, te je Nj. Veličanstvu, čim se je s njim prvi put sastao, učinio predlog o spojitbi Krajine, jednom rieči, toliko je ovaj posao napredovao, da se spojitba Krajine u svoj Ugarskoj smatra gotovom stvari.

Svemu tomu još bi nekako povjerovao i dr. Vojnović, ali evo nove biede, njega spopada strah, da će ugarska vlada pokušati, da održi zadanu rieč, ali će spojitbi Krajine stavljati takve uvjete, kakvih Hrvatska neće moći prihvatiti, pa opet nebude Krajina spojena. A ja velim, da se s ni jedne strane neće stavljati uvjeti od prokšije i prkosa, nego prama onomu, što interes države nalaže, a što interes države nalaže, ono bi ugarska vlada, budimo o tom uvjereni, sada kano i poslje medju uvjete stavila, pa koja veća korist za Hrvatsku, stave li se ti uvjeti sada, mjesto poslje?

No sad imamo u ruci oružje proti Ugarskoj, nećemo primiti financijalne nagodbe, ako se stave spojitbi Krajine nepovoljni uvjeti, tako će reći dr. Vojnović, koji živi u tvrdoj vjeri, da je Ugarskoj više stalo do nagodbe nego Hrvatskoj. Ono prisilje, koje perhorescira za Hrvatsku, rad bi ovako dr. Vojnović svezao oko vrata ugarskoj vladi. Za Ugarsku, za njezin položaj u monarhiji i Europi nije udobno, nije probitačno, da živi u razdoru, u borbi s Hrvatskom. No za Hrvatsku i njezin razvitak još je manje udobno i probitačno, da živi u razdoru s Ugarskom. Imali smo mi već razdor i borbu s Ugarskom. Zle im posljedice mogli su pravo samo oni osjećati, koji su stojali u samom središtu borbe, te su joj u samo dno, u sve njezine živce pogledati mogli, pak ih to i sklonulo, da traže i sklope pomirbu. Bez velike dakle nužde bilo bi neoprostivo, da se ova izazove i započme. Naravno dr. Vojnović pokazuje na balkanske narode, koji se kanoti iza brda valjaju nekom grožnjom za Ugarsku. Premda mislim, da će Hrvatska bez ikakvih oblaka sve ono postići, što ju po pravu i pravici ide, ter bi se zaista bojao, da se radi nje moraju uzpušiti oblaci nad Balkanom, jer bi iza toga mogli nastati još crniji oblaci za Hrvatsku, to ja ipak želim i uzdam se u boga, da će se narodi balkanski razvijati u dobru, napredku i snagi, pa komu se čini, da su već sada podpora težnjam Hrvatske, mora priznati, da će poslje biti još veća podpora, kada im se snaga razvije. Ali nemogu prešutiti, da je nedavno,

ovih posljednih dana, iz onih crnih oblaka pao u Zagreb živ i posve naravan čovjek, koji je u zadnjih ratovih veliku ulogu igrao, pa ja dovoljno razgovarajuć se s njim i naslušav se njegova razlaganja i opisivanja, moradoh napokon iz svega zaključiti: kume samo se u sebe uzdaj! A jesu li na Balkanu takvi odnošaji, da se Hrvatska kraj njih samo u se i u svoju snagu uzdati može, onda za njih nezna samo onaj glasoviti muž, s kojim sam ja razgovarao. nego će za njih znati i ministar-predsjednik i barun Haymerle, koji jamačno imadu na Balkanu dobrih i vjernih izvjestitelja, pa bi se mogao onaj prevariti i zemlji nanieti nepriliku, koji bi, oslanjajuć se na odnošaje, tamo mislio i želio činiti presiju na ugarsku vladu. Ako li pako u svem tom nema sbilja nikakve presije, što bi istom onda bilo, ako učinjena obećanja nisu samo za šalu dana, nego ih se misli iskreno izpuniti, a mi bi, da se uklonimo lahkoumnomu vjerovanju, lahkoumno nevjerovali, ter zavrgli nagodbu, izazvali borbu i sbilja odgodili tim spojitbu Krajine na neizvjestno opet vrieme? Tko bi smio za to lahkoumje na se odgovornost preuzeti? Lahkoumje tim veće, što narod i sabor, prevari li nada, neizpune li se sada zadana obećanja, ima drugih sto načina, da borbu, koju dr. Vojnović sada ište, u sgodnije vrieme započme, može, to će reći, svoje zastupnike s ugarskoga sabora opozvati, može svakoj vladi, dok se Krajina nespoji, budget uzkraćivati, a uz to mu ipak primljena financijalna nagodba osigurava i za to vrieme borbe zakonito pokriće autonomnih posala, to jest, osigurava mu zakoniti izvor autonomnom životu.

Evo, na što vam se svadja sva težka presija, koju preporučuje dr. Vojnović, i sva golema šteta, koju će podnieti zemlja, ako sabor protivno njegovoj preporuki prihvati ovu zakonsku osnovu.

Al ne samo balkanskimi oblaci, dr. Vojnović rad bi se za svoju borbu, koju odmah želi, poslužio preuzvišenom gospodom banom i hrvatskim ministrom. Njih imate danas, misli on, no njihov život nevisi o njih nit o vami, sutra ih može već nebiti, pak dok jesu, upotrebite zgodu i njihovu podporu.

Dobro, samo na jedno zaboravlja dr. Vojnović, da kad bi se financijalna nagodba po njegovu savjetu odbacila i zametnula borba, preuzvišena gospoda ban i ministar ili bi stojala proti narodu, onda nemamo njihove podpore, ili kako ih poznam, nebi htjela stojati proti svomu narodu, onda se nesumnjivo stvara kriza, a spomenuta gospoda postala bi odmah onaj čas žrtve te krize, nit bi mogla jedan dan sa svoga sadanjeg mjesta biti narodu podpora, bit će pako izdašna podpora glede spojitbe Krajine, ako sabor, primivši ovu zakonsku osnovu, nedozvoli niti najsitnije klice onoj krizi.

Pouzdavajuć se dakle u odlučna i najviša obećanja, kraljevinski je odbor sretno prošao kraj prve zapreke, koja je potekla iz obzira na cjelovitost zemlje. Al je odmah nagazio na nove zapreke. Zapreke te nastale su odatle, što su hrvatskom budgetu uztegnuti prihodi od župničkoga bira u bjelovarskoj županiji, od pristojbe na željezničke i parobrodarske karte i na agencije osjeguravajućih družtva, i napokon što su hrvatskomu budgetu od godine 1876. uztegnuti tako zvani krajiški proventi.

Ovaj priepor riešiti, ovu zapreku ukloniti, mislio je kraljevinski odbor da prije svega mora, ne samo zato, jer se je radilo o liepoj svoti novca, a hrvatskomu budgetu svaki novčić krvavo treba, nego mnogo više radi važna i znamenita načela, koje je tim bilo povriedjeno, a moralo se je uzpovratiti, što je jedan govornik nagodbenoga zakona jednostrano tumačio i nepitajuć drugoga ugovornika svojevoljno odlučio glede jednakoga dvostranoga ugovora. Radi ovoga načela pritisnuo je kraljev. odbor i bio bi u to ime i same dogovore prekinuo, da se pitanje o uztegnutih prihodih ima medju odbori riešiti i odlučiti premda je odbor ugarski protivno želio i izkazivao, da priepori iz prošlosti nezasiecaju u njegov mandat, pa neka dopusti dr. Vojnović, ovo pitanje i sbilja riešeno po želji hrvatskoga kraljevinskoga odbora. Njemu je ugarski odbor priznao. što je vlada mnoge godine nijekala, da sav bjelovarski bir ide u hrvatski budget, kao i to, da od spomenutih pristojba 45 po sto ide Hrvatsku, pa to ne samo za budućnost, nego što je u prošlosti zaostalo da se ima hrvatskomu budgetu povratiti; pače priznao mu je, dà, dà, priznao mu je ugarski odbor i to, da krajiški proventi, u koliko se za prošlost pita, idu po pravu hrvatski budget, priznata je dakle bila i ova najgorčija jabuka, koja je mnogo jada zadala obim odborima i radi koje malo što se nije prekinula nît nagodbenih dogovora.

Naravno i onaj je odbor proti hrvatskim tražbinam podigao od svoje strane ugarske tražbine, no odatle zaključiti, kako zaključuje dr. Vojnović, da naše tražbine nisu priznate, neće biti dopušteno, nego valja izpitivati a ovo je dakako najteža zadaća. jesu li temeljite ugarske tražbine, je li sbilja osnovano, što se s ugarske strane tvrdi, da je hrvatskim zakladam davan povrativi predujam, da su dakle hrvatske zaklade sbilja dužne, te dosljedno dug i povratiti moraju. Ovo je zadaća tim teža što smo svi, po dokazivanju i upućivanju hrvatske vlade bili tvrdo uvjereni, da na hrvatskih zaklada nikakav dug ne leži. Vriedno je dakle poći do sama izvora tomu dugu. Godine 1848. preuzela je Austrija upravu ciele monarhije, preuzeo je njezin ministar upravu školskih i vjerozakonskih zaklada, te skrbio za potrebe nastavne i vjerozakonske, gdje koje godine, koliko su iznosile zaklade, a koje godine nisu zaklade dovoljno iznosile, te je godimi potreban manjak nadoknadjen iz austrijskoga budgeta pod imenom predujma. Je li ovo sbilja bio predujam, t. ga mora vratiti zemlja, kojoj je dan? Odgovor na ovo pitanje odlučuje sve.

Centralistički Bachov i Schmerlingov sistem svršio se je tim, da je god. 1865. Gjuro Majlath postao ugarski

kancelar i odključao vrata dualizma. Naravna posljedica toga bila je, da je uprava naukovnih i vjerozakonskih zaklada ugarskih i hrvatskih od austrijskoga ministra financija prešla na ugarsko namjestničtvo. Tako odredjuje cesarska naredba od 24. studenoga godine 1865. U previšnjoj naredbi Nj. Veličanstvo prije svega odredjuje, da ministar financija ima upravu hrvatskih i ugarskih zaklada predati u ruke ugarskoga namjestničtva. No Njeg. Veličanstvo nije zaboravilo na predujmove, davane prijašnjih godina hrvatskim i ugarskim zakladam, te u istoj naredbi na drugom mjestu nalaže, da se ponajprije mora obaviti likvidacija, utvrdba i podmirba još nepovraćenih predujmova, koji su iz skupnoga erara ugarskim i hrvatskim zakladam dani. Kad se pak ovo obavi, onda se naredbom Nj. Veličanstva na trećem mjestu nalaže, da se hrvatske zaklade imadu izlučiti od ugarskih i predati u pravu hrvatske vlade. Dozvolite, da vam pismo, koje to odredjuje, pročitam u originalu u njemačkom jeziku. (Govornik je pročitao pismo u njemačkom jeziku.)

Hoće li još g. dr. Vojnović sumnjati, da li pismo i sbilja postoji? Ili će reći, da to nisu bili predujmi, koji se moraju povratiti, pošto ih još nepovraćenim, dakle povratit se imajućim predujmom nazivlje onaj, koji je jedini kompetentan bio dozvoliti predujmove i označit im narav, to jest absolutni cesar? No dr. Vojnović ima vazda sto izlazaka. Po njem austrijska vlada, znajuć dobro i priznajuć velike žrtve hrvatskoga naroda za eksistenciju Austrije, nebi bila nikada došla na to, da od hrvatskih zaklada išće natrag one predujmove, a osim toga po priznaji onoga financijalnoga savjetnika, koji je u ime vlade bio u financijalnih poslovih u pomoć kraljevinskim odborom, Ugarska i Austrija još nisu složne ni na čisto o tom, kako bi imale dieliti skupna aktiva, medju koja hoće se uvrstiti i ove predujmove hrvatskih zaklada. Hrvatska dakle nebi toga vraćala Austriji, jer ona nebi toga iskala; nema vratiti Ugarskoj, jer bog zna, hoće li to kod konačnoga obračuna aktiva pripasti i sbilja Ugarskoj.

Premda nam na jednom mjestu svjetuje, da nebudemo dobroćudni, ipak je dobroćudan sam dr. Vojnović, kad misli i uvjerava, da bi mislila na žrtve hrvatskoga naroda i prostila mu predujmove ona austrijska vlada, koja je sutradan iza položenih žrtava konfiscirala njegov ustav, njegovu slobodu i narodnost. Do te austrijske vlade stojalo je, da predujmove hrvatskim zakladam neuvrsti u zajednička aktiva, da ih neuzima u obračun s Ugarskom. G. dr. Vojnović znati će iz jednoga pododborskoga izkustva, da je ta zahvalna tobož austrijska vlada u prkos žrtvam za eksistenciju Austrije predujmove našim zakladam izručila kao zajednički aktivum Ugarskoj, neka ih utjera kako zna.

Istina je, da Austrija i Ugarska još nisu o tom na čisto medju sobom, koja su zajednička aktiva utjeriva, koja nisu, i kad se utjeraju, po kojem će ih ključu one podieliti. Ali ja iz toga nemogu izvesti dokaza, da hrvatske zaklade nisu dobile predujmova, koji se moraju povratiti, niti mogu izvesti naslova, pod kojim bi se onaj dug dignuo s hrvatskih zaklada. Austrija se može s Ugarskom o tom nagoditi, kako ju volja, može jedna drugoj pokloniti, mogu medju sobom podieliti ili s polovine, ili po razmjeru 70 naprama 30, ili drugom tražbinom prebiti, tek hrvatske su zaklade dužne eraru oko pol drugi milijun forinti, jesu li pako dužne, dr. Vojnović sam priznaje, da je i pošteno i nuždno, da se dug naplati.

Tako je mislio i kraljevinski odbor i tim radje privolio u povratak duga, što je zadobio bio priliku, da ga povrati u novcu, koji još nije zvečio. Svi smo bili tvrdo uvjereni, i s razlogom uvjereni, da po zakonu, koliko se tiče prošle nagodbe, tako zvani krajiški proventi idu u hrvatski budget. No i ugarski odbor ima svoje Vojnoviće, s početka dapače bili su to sami Vojnovići, koji, jer su tako htjeli, lasno su navadjali ove i one razloge, da nikako nije moguće, da bi prihodi iz Krajine išli u korist provincjalne Hrvatske. Srećom su Vojnovići ugarskoga odbora bili poučljiviji i popustljiviji, ter su napokon priznali ovu hrvatsku tražbinu. Priznavši oba odbora zamjenite tražbine, lasno su se u tom složili, da jednu tražbinu drugom podmire i naplate.

Neće dakle stajati onako, kako je rekao dr. Vojnović, da je kraljevinski odbor, pristavši na kompromis, poklonio Ugarskoj 2 milijuna for. No pol milijuna jest svakako poklonio, poučava dr. Vojnović, i to dovodi iz onoga računa, na kojem počiva kompromis, a u kojem ugarska stranka za krajiške provente ovakav račun stavlja: Ugarska je Hrvatskoj, što nebi morala, za godinu 1873., 1874. i 1875. izdala u ime krajiških proventa svotu od pol milijuna; ova se svota ima vratiti, dotično probiti drugom tražbinom hrvatskom.

Ova tražbina ugarska vidi se nepravedna, pače smiešna dru. Vojnoviću, te pošto ju je odbor priznao, zato veli dr. Vojnović, da je ovaj pol milijuna for. poklonio Ugarskoj. Nije odbor ništa poklonio Ugarskoj, pače ova tražbina bila je cielomu odboru nepravedna i smiešna; jer ili ova tražbina za godinu 1873., 1874. i 1875. stoji, onda nemože uz nju stojati priznana hrvatska tražbina za godine 1876., 1877. i 1878. ili obratno. Ovo protuslovje u računu, koji je služio za podlogu kompenzaciji, jest najnaravnija strana. Nju je kraljevinski odbor već u Pešti vidio i glasno izticao; no razabirajuć pobliže ukupni račun, opazio je odbor, da može bez materijalne štete za Hrvatsku i ovo protuslovje prihvatiti, pošto ono služi ugarskoj vladi, da se nekim načinom pokrije i zakloni pred saborom i javnim mienjem, koje isto tako vjeruje, da Hrvatsku neidu krajiški proventi, kano što se u nas obratno vjeruje, da Hrvatsku idu, a opozicija posvuda je jednaka, ugarska pako ima osobiti zub na g. Tiszu, što je pravo i krivo, istinito i lažno, sve će reći, da mu nahudi. Proti toj mrzoti htio je kraljevinski odbor poduprti ugarsku vladu, pristajuć na

*

onaj račun, tim lašnje, što je svega kolikoga računa taj rezultat, da Hrvatska ima preko 400.000 for. probitka naprama Ugarskoj. Ova se dakle svota s onom od prilike izjednačuje, koju navadja dr. Vojnović, da je kraljevinski odbor poklonio, te se nemože reći, da Hrvatska ima odatle štete, kako tvrdi dr. Vojnović; ali se naravno nemože ni ono reći, što vele s ugarske strane, da se Hrvatskoj svota od 400.000 for. poklanja.

Tako je, visoki sabore, postala kompenzacija, prilično pravedna i povoljna za obe stranke, a napose Hrvatska može već za to biti zadovoljna, što se oslobadja starih priepora i računa, koji se nerazpravljaju gladko i što poslje tolikih želja i mnogih prepiraka i godina napokon dobiva glavnicu svojih zaklada, da u buduće sama s njimi upravlja.

Ovako uklonivši po malo i dosta težko sve zaprieke i smetnje, prešao je kraljevinski odbor na glavni svoj cilj, na obnovu financijalne nagodbe, na ustanovu prinosne kvote. — Njegova želja i nastojanje, da se iz nagodbe unapried izpusti ključ, nepodjoše za rukom. Razlozi, zašto je odbor za ovim išao, vadjeni su više iz shodnosti, nego li iz zakona ili kojega načela. Proti hrvatskim razlogom shodnosti, ugarski je sabor navadjao temeljno načelo ugovora, osnovano na pravdi jednake dužnosti, a ugovoreno za uvjek, a ne da se mienja svake desete godine, kano financijalna nagodba. Kraljevinski odbor, smatrajući u ključu sbilja izraz političke individualnosti, a s druge strane znajuć dobro, da neće ključ dosuditi faktični prinos Hrvatske za skupne poslove, nego da ovaj visi o percentu, koji se ugovori, nije hotio, da se pogodba razbije radi ključa, koji je onako samo teoretično postavljen, te je na zahtjev ugarskoga odbora pristao, da ključ i unapried ostane u nagodbi.

Presvietli gosp. Bartolović prihvaća ključ u načelu, samo iztiče neku nepravilnost u cifri, koja bi imala odgovarati ključu. Njemu je dobro i jasno odgovorio gosp. predstojnik nutarnjega odjela, a ja ću od svoje strane iskreno priznati, da kraljevinski odbor, pristavši jednoč, da bude ključ uvršten u nagodbu, nije poslje osobite pomnje i brige obraćao na potanku točnost cifre, držeći to poslom jednostavne aritmetike, koje nema nitko razloga izkriviti, pošto cifra ključa nije mjerodavna za prinosnu kvotu Hrvatske, pa da je koji mu drago član kraljevinskoga odbora prigovorio, osnovano prigovorio izpravnosti cifre, ja sam uvjeren, da bi se izpravnost cifre bez zapreke s ugarske strane prihvatila, jer nitko nema interesa u neizpravnoj cifri.

Zahtjev dra. Vrbanića, da bi se ključ osnovao na drugih podatcih, na prihodih drugih godina, puno je znamenitiji i već zasjeca u načelo; no uprav zato je neizpunjiv kraj jasnoga i izričnoga zakona, da ključ medju Hrvatskom i Ugarskom ima počivati na onih istih podatcih, na prihodih onih istih godina, koji su služili ustanovi prinosnoga ključa medju Ugarskom i Austrijom, a svi drugi razlozi, sve druge dedukcije morale bi umuknuti prama ovako jasnoj i izričnoj odredbi zakona.

Percentuacija, koja se predlaže zakonskom osnovom, jest ista, koja je valjala u prošloj periodi nagodbe, samo ću odmah bez okolišanja priznati, da su, protivno od prošle nagodbe, neki prihodi posve izključeni od percentuacije, kao n. pr. vojena taksa, a drugi će se ne u podpunoj, nego paušalnoj svoti dobivati, i ovo je sbilja nazadak prama ustanovam prošle nagodbe. Paušalna svota, koja se predlaže u ime pristojba od osjeguravajućih agencija, od željezničkih i parobrodarskih karta, odgovara sbilja faktičnomu točno izkazanomu prihodu, te nema povoda i razloga, da se na nju tužimo. No paušalna svota, predložena u mjesto provozarinskoga poreza, zaista nestoji u nikakvu razmjeru prama faktičnomu prihodu od toga poreza.

Pravo je spomenuo dr. Vrbanić, faktični prihod dao bi Hrvatskoj po dosadanjih izkazih svake godine najmanje 40.000 for., razvije li se promet, umnože li se željeznice, dao bi s vremenom i više. Mjesto te svote paušal od 4000 for. izmamio je dapače i samom ugarskim nudiocem pocmjeh na usta. Sve je to bilo dobro poznato hrvatskomu odboru. No njemu je bilo birati medju ovim paušalom ili nižim procentom, da primi 44, možda 43 mjesto 45, a u ovoj alternativi on je odabrao paušal, tim više, što se nekoje postaje željezničke i parobrodarske, na kojih ovaj prihod ulazi, nalaze na krajiškom teritoriju, te pravo rekuć nemaju pravoga mjesta u budgetu provincijalne Hrvatske.

Zakonska osnova za buduću nagodbenu periodu izključuje iz autonomnoga budgeta krajiške provente, što ja moram priznati štetnim po autonomni budget, al nemogu proglasiti nepravednim, kako to tvrdi dr. Vojnović pozivajući se medju ostalim na izvrstnu razpravu moga prijatelja Vončine. No moj prijatelj Vončina, koji je neoprovrzivo dokazao, da krajiški proventi idu Hrvatsku pro praeterito, nije ni sanjao o tom, da dokaže to isto za budućnost. Odatle pako, što su se ti proventi uplaćivali i još se uplaćuju u našu blagajnu, izvoditi, da su dio našega budgeta, da su prihod naš, da su dapače nek simbol, neka kopča zemljištne suvislosti i cjelokupnosti znači ustanoviti vrlo opasan princip; jer jamačno bi dr Vojnović sa svimi nami čudno izvalio oči, da Ugarska stane na ovom temelju sve one prihode hrvatske svojatati, koji se uplaćuju u blagajne ugarske, n. pr. na Rieci ili u Budimu, ili da odavle stane dokazivati i zaključivati neku zemljištnu suvislost i cjelovitost.

Pošto sam ovako potanko nabrojio i odprto priznao što jest što nije u zakonskoj osnovi ili u budućoj financijalnoj nagodbi, vriedno je, da s vami upitam, razpravim i odgovorim, je li buduća nagodba bolja ili gora od prošaste, pa vam velim, uzme li se samo to na um, da su po prošastoj nagodbi krajiški proventi imali ulaziti u autonomni budget, da prošasta nagodba nije poznavala

nikakva paušala, a ni jedno se nemože reći o budućoj nagodbi, onda ćete pravo reći i ja ću se s vama složiti, da je buduća nagodba gora od prošaste. No u tom nije ključ, nije mjerilo, po kojem se ima dostojno, istinito i pravedno riešiti pitanje, je li jedna nagodba bolja ili gora od druge. Ja na kraju ovoga razlaganja dozivam u pamet, što sam rekao u početku o namjeni, o razlogu one ustanove u nagodbenom zakonu, po kojoj se financijalna nagodba svake desete godine mienja. Promjenom daje se svakoj stranki zakonita sgoda, da preprieči nepravdu, koja bi okolnostmi od deset godina mogla nastati, da za skupne poslove doprinosi razmjerno više nego druga koja stranka. Inače bi za nju financijalna nagodba bila nepravedna i gorja, nego je zakon kanio i prvobitno ustanovio. Prama tomu sudite veću ili manju valjanost buduće nagodbe prama prošastoj. Kada vi dokažete, da će Hrvatska po ovoj zakonskoj osnovi budućih deset ili osam godina za skupne poslove doprinositi razmjerno više nego Ugarska i Austrija, onda ću vam priznati, da je buduća nagodba gora od prošaste. Nemožete li toga dokazati, a s druge strane morate priznati, da će pokriće autonomnih potrebština biti u buduće nešto obilnije, nego je do sada bilo, onda morate priznati i to, da buduća nagodba nije gora od prošle.

Još bih imao što god reći na ono, da ovaj spis, t. j. zakonska osnova nepostoji, ili na ono, što se drugi pozivlju na god. 1525., na pragmatičku sankciju god. 1715. ili napokon na ono, što se je jučer nabacivalo na narodnu stranku. Pošto sve ovo nestoji u savezu s financijalnom nagodbom, reći ću malo. Izvor svih hrvatskih prava neka gospoda običaju izvoditi iz god. 1525., kada su djedovi njemačkoga cara i českoga kralja, a kandidata za ugarsku krunu birali za hrvatskoga kralja. A pradjedovi su onda birali takva kralja, da ih brani od opasne provale turske, niti su tako naivni bili, te bi mislili, da će onaj vladar sve druge svoje zemlje ostaviti, pak se samo u Hrvatskoj nastaniti. I današnji skupni vladar ima još i druga prava i dužnosti, a ne samo ona, koja su spojena s kraljevinom Hrvatskom. To upravo i znači pragmatička sankcija. Kano Hrvat ja bih hrvatsku krunu predpostavio svakoj kruni na svietu; no da sam Habsburgovac ili Lorenac, nebih za volju Hrvatskoj ostavio carevine austrijske, niti kraljevine ugarske i česke, a to vi ištete od skupnoga vladara, pa jer mi toga nemožemo iskati, vi govorite, da narodnu stranku preziru ugarski sabor i ugarska vlada. Nepreziru ju, nego je se obratno boje, bar se više boje nje, nego onih hrvatskih politika, koji uče, da Hrvatskoj s Ugarskom i Austrijom nije ništa drugo zajedničko i skupno, do jedino osoba vladareva.

Nitko ovdje nestoji pod nikakvim prisiljem, kao što nije stajao ni kraljevinski odbor. Misle li neki, ili svi članovi ove visoke kuće, da je zakonska osnova zlo za Hrvatsku, neka ju zabace. No pod onim prisiljem, pod kojim stojahu od kada sviet postoji svi narodi i države, nalazi se i hrvatski narod, nalazi se i naša zemlja. Pod ovakvim prisiljem stojati i prihvatiti ovu zakonsku osnovu, nije nikakva sramota, pa ju zato i preporučujem saboru na prihvat. (U dvorani „Živio!“, na galerijah psikanje i eljen.)

Predsjednik: Lieva galerija neka ide na polje! Napolje lieva galerija!

(Glasovi u saborniciː Pravo je, pravo je.)

Za deset časova dižem sjednicu, dok se to učini.

(Lieva se galerija seli.)

(Poslije 10 časova.)

Predsjednik: Visoki sabore! Debata ili razprava o nagodbi financijalnoj jest svršena. Pitanje će glasiti ovako:

Prihvaća li vis. sabor zakonsku osnovu o inartikulaciji ugovorene medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe doslovce, od rieči do rieči onako, kako je pročitana.

Je li zadovoljna visoka kuća sa ovim pitanjem.

(Glasovi: Prima se.)

Buduć da jedanaestorica članova sabora zahtieva, da se poimence glasuje, to se tomu zahtievu obzirom na ustanovu našeg poslovnika zadovoljiti ima, te će se glasovati poimence.

Molim jednog g. bilježnika, neka izvoli bilježiti, a g. bilježnik Steković neka izvoli imena čitati. Ona gospoda, koja su za osnovu, neka glasuju sa „da“, a ona, koja su proti njoj, sa „ne“.

Oni, koji neglasuju, smatraju se po ustanovi §. 55. sab. poslovnika kao da glasuju proti.

(Sliedi poimenično glasovanje. Nakon toga.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat glasovanja jest sliedeći:

Glasovalo je 78 saborskih članova, od tih je 65 glasovalo sa „da“, a 13 sa „ne“, te je time prihvaćena zakonska osnova o inartikulaciji ugovorene medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe, po ovoj visokoj kući. Sada nastaje, visoki sabore, nužda, da se dnevni red za buduću sjednicu ustanovi. Po mome mienju imalo bi se na dnevni red buduće sjednice staviti:

1. Izviešće pravosudnoga odbora o osnovi zakona, kojim se kralj. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami.

2. Izviešće peticionalnoga odbora o molbah na nj upravljenih.

3. Izviešće odbora za obrt, trgovinu i komunikacije u predmetu preustrojenja željezničkog stajališta u Gradcu na Zagreb—Žakanjskoj pruzi.

4. Predlog Pavla Brantnera i drugova u predmetu dokinuća virovitičke mitnice.

5. Proglašivanje zajedničkih zakona.

Ako je visoka kuća sporazumna, bio bi dnevni red buduće sjednice ovo.

Je li pristaje vis. kuća na ovaj dnevni red buduće sjednice.

(Glasovi: Pristaje.)

(Prima se.)

Ja današnju sjednicu dižem, a uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne sa navedenim dnevnim redom.

(Svršetak u $^3/_4 2$ sata poslije podne.)

Šestdeset i deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 23. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Početak i svršetak generalne i specijalne razprave o osnovi zakona glede dosudjenja realne i gruntovničke sudbenosti kr. sudbenom stolu u Bjelovaru. — Razprava o IV. izviešću peticionalnoga odbora. — Interpelacija nar. zast. g. dra. Franje Vrbanića glede ućerivanja poreza. — Interpelacija nar. zast. g. Ivana Vončine glede uloženih novaca u štedionicu kraljevičku. — Interpelacija nar. zast. g. Vinka Seitza glede uvršćenja stanovite svote u proračun u svrhu radnja kod savskih nasipa. — Interpelacija nar. zast. g. Gjure Kamenara glede zakonske osnove o javnih radnjah i gradjevinah. — Odgovor predstojnika unutarnjega odjela, presv. g. Jovana Živkovića na interpelaciju g. Mihajla Rogulića u predmetu podignuća šumske zabrane. — Odgovor istog presv. g. na interpelaciju g. Save Stojšića u predmetu izvedenih prestrogih kazna u podžupaniji rumskoj. — Odgovor predstojnika pravosudnog odjela, presv. gosp. dra. Marijana Derenčina na interpelaciju g. Pavla Brantnera glede nadležnosti u predmetu zadružnih dioba. — Odgovor predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, presv. g. dra. Pavla Muhića na interpelaciju g. Ignjata Katkića glede izplaćivanja plaća svećeničkih. — Nastavak razprave o izviešću peticionalnoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 22. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 78 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice koji je bezprimjetbe ovjerovljen. Predsjednik javlja, da na ovaj vis. sabor nije stigao nijedan podnesak.

Nadalje saobćuje, da je smrću zast. naroda Ignjata Katkića izpražnjeno mjesto jednoga člana u peticionalnomu odboru i jednoga člana u doljnjoj kući zajedničkoga sabora, te će se izbor člana u peticionalni odbor posebice preduzeti, a član u doljnju kuću zajedničkoga sabora birati će se tada, kad bude i za ostala dva izpražnjena mjesta biranje.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu debata ob osnovi zakona financijalne nagodbe.

Predsjednik podieli rieč zastupniku Kosti conte Vojnoviću, kojemu je regnikolarna deputacija dozvolila, da podnese posebno mnienje, ob osnovi predloženoj, da se konačno izjavi.

Iza njega podieli predsjednik rieč izvjestitelju regnikolarne deputacije Josipu Miškatoviću.

Završiv tako debatu o predležećoj osnovi pristupilo se glasovanju. Budući da jedanaestorica članova sabora zahtieva, da se poimence glasuje, to predsjednik, izjaviv, da će se poimence glasovati, te ona gospoda, koja su za osnovu, neka glasuju sa „da“, a koja su proti sa „ne“, stavi sliedeće pitanje:

Prihvaća li vis. sabor zakonsku osnovu o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe doslovce t. j. od rieči do rieči, kako je pročitana? gospoda, koja prihvaćaju, neka izvole sa „da“, a koja neprihvaćaju neka izvole sa „ne“ glasovati.

Rezultat glasovanja je sliedeći: glasovalo je 78 saborskih članova, od tih je 65 glasovalo sa „da“, 13 sa „ne“, te je tim prihvaćena zakonska osnova o nagodbi, te glasi:

Z A K O N

o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom financijalne nagodbe.

Pošto je ustanovljeno u §. 12. zak. članka II.: 1868. razdobje financijalnoga diela nagodbe onim zakonskim člankom uglavljene, a zatim i rok, do kojega se je zakonom od 21. veljače 1878. privremeno produžio isti

financijalni dio nagodbe iztekao, sklopila se je načinom u §. 70. zak. čl. I. ex 1868. propisanim i u zajedničkom sporazumku nova financijalna nagodba medju saborom kraljevine Ugarske i saborom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Iza kako je tu nagodbu Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo odobrilo, potvrdilo i sankcioniralo, ona se ovim kao skupni temeljni zakon za kralj. Ugarsku i za kraljevine Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju uvršćuje medju zakone, kako sliedi:

§. 1. Sve one tražbine odnosno dužnosti, što su od strane Ugarske napram Hrvatskoj i Slavoniji ili obratno od strane Hrvatske i Slavonije naprama Ugarskoj u prošlosti — računajuć u prošlost i godinu 1879. — do posljednjega prosinca 1879. postajale pod kojim bilo naslovom, imaju se zamjenito izravnanimi smatrati, tako da od 1. siečnja 1880. iz vremena, što je pred tim danom trajalo, medju Ugarskom i Hrvatskom i Slavonijom nepostoji ni jedna, kako mu se drago zvala tražbina, dotično dug.

§. 2. Prama onomu od strane kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u §. 11. zak. članka I.: 1868. priznatomu načelu, da su te kraljevine dužne prama svojoj poreznoj snagi prinositi onim izdatkom, koji se ištu za skupne poslove, to medju zemljami krune Ugarske i ostalimi zemljami Njeg. Veličanstva priznane, to medju svekolikimi zemljami krune ugarske u zakonskom članku I. ex 1868. nabrojene: toj poreznoj snagi primjerni razmjer, na podlogah onih istih službenih podataka, na kojih je podlogi zakon. člankom XIX. : 1878. ugarskoga sabora uglavljen za dobu do konca god. 1887. prinosni razmjer zemalja Ugarske krune na skupne poslove naprama ostalim zemljam Nj. Veličanstva, ustanovljuje se za tu istu dobu glede Ugarske sa $94._{4,229.011}$, glede kraljevina Hrvatske i Slavonije pak sa $5._{5,700.989}$.

§. 3. Pošto ipak navedeni u §. 13. zak. čl. I.: 1868. obziri traju još i u ovo vrieme, pristaje kraljevina Ugarska drage volje i sada u to, neka se od prihoda kraljevina Hrvatska i Slavonija stanoviti dio, koji se za troškove nutarnje uprave tih kraljevina uglavljuje, u ovoj nagodbi i za trajanje ove nagodbe, prije svega izluči, preostala pako iza pokrića potrebštine nutarnje uprave svota, neka se upotriebi na troškove skupnih posala.

§. 4. Na temelju izrečenih u gornjih paragrafih načelih uglavljuje se medju Ugarskom s jedne, medju Hrvatskom i Slavonijom s druge strane sliedeća financijalna nagodba:

§. 5. Potrebština nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije imade se za vrieme od 1. siečnja g. 1880. počimajuć, dok traje medju kraljevinami krune Ugarske i medju ostalimi kraljevinami i zemljami Njeg. Veličanstva nagoda, sklopljena glede razmjerja prinosa na troškove zajedničkih posala, prije svega pokrivati sa 45% izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije; — u koliko ti prihodi nepadaju medju ustanove §. 6. ovoga zakona — t. j. toliko postotaka čistih javnih dohodaka istih kraljevina ima se izručivati u onu hrvatsko-slavonsku zemaljsku ili municipalnu blagajnu, kamo će to željeti zakonarstvo ili vlada sdruženih kraljevina.

Petdeset i pet postotaka svih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije ima se za pokriće zajedničkih troškova izručivati u zajedničku državnu blagajnu.

Izračunanje 45% čistih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije biva tako, da se od ukupnih izravnih i neizravnih poreza, od prihoda državnih dobara ležećih u kraljevina Hrvatskoj i Slavoniji i od inih javnih prihoda — u koliko ovi nespadaju medju ustanove §. 6. ovoga zakona — odbiju samo izdatci, koji su skopčani s razpisivanjem i utjerivanjem poreza — nerazumjevajuć amo troškove zajedničke uprave financijalne s administracijom državnih dobara, s proizvadjanjem i neposrednim rukovanjem neizravnih poreza, pristojba i inih javnih prihoda.

Za one porezne zaostatke, koji su do konca 1867. uključivo postojali, a poslje 1. siečnja 1880. unišli, valja i u napred §. 30. zak. članka I. : 1868.

Kada sada još pod posebnom upravom stojeće područje, bivše vojne Krajine bude dielom ili ukupno sjedinjeno administrativno s kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom, te se za ukupni tadašnji obseg kraljevina Hrvatske i Slavonije budu mogli ustanoviti koli javni prihodi, toli troškovi nutarnje uprave, imati će se, ako bi se na temelju tom pokazala potreba, da se preinači gore navedena odredba ovoga zakona, koja za upravne troškove istih kraljevina opredieljuje 45% javnih prihoda kraljevina Hrvatske i Slavonije, — ista preinaka, ako i nebude nastao bio rok, naznačeni u §. 2. nazočnoga zakona s uvaženjem promjenjenih okolnostih i pravih potrebština kraljevina Hrvatske i Slavonije, udjelotvoriti načinom, propisanim u §. 70. zak. članka I. : 1868.

§. 6. §. 18. zakonskoga članka I. : 1868. preinačuje se tako, da se sliedeće stavke izuzimlju od onih prihoda Hrvatske i Slavonije, koje se po smislu §. 5. ovoga zakona imaju dieliti medju pokriće troškova samouprave Hrvatske i Slavonije i medju pokriće skupnih posala:

a) u smislu zakonskoga članka ugarskoga XII. ex 1867. prihodi od carina; b) potrošarina od vina i mesa, koja će se u Hrvatskoj i Slavoniji i unapred moći upotrebljivati na pokriće obćinskih razhoda; c) župnički bir od katoličkog puka u bjelovarskoj županiji, koji će takodjer moći služiti pokriću autonomnih troškova Hrvatske i Slavonije; d) vojena oprostna na zak. članku XXVII. ex 1880. osnovana taksa, koja — kao dohodak namienjen posebnoj svrhi — nemože biti predmetom razdiobe; e) uvedene ugarskim zakon. člankom XXIII. ex 1868. biljegovne pristojbe na željeznička i parobrodarska poduzetničtva i na agencije osjeguravajućih družtava, provozarinski porez, uveden ugarskim zak. člankom XX. ex

875., kao i biljegovne pristojbe na poštarske tovarne istove: svi ovi prihodi nemaju se prama percentualnom §. 5. ovoga zakona ustanovljenom razmjeru dieliti, ego će se pod naslovom u toj točki e) navedenih javnih rihoda na korist kraljevina Hrvatske i Slavonije raču-ati paušalna svota od 20 hiljada forinti svake godine z naročiti ipak uvjet, da se ova svakogodišnja paušalna vota neće moći ni onda mienjati, ako bi se za trajanja ne nagodbe koji god od neizravnih poreza u ovoj točki) navedenih bilo povisio, bilo umanjio; napokon f) oni eizravni porezi, (duhan, sol, biljegovina, lutrija) koji otiču iz razvojačene, no administrativno još s Hrvatskom Slavonijom nespojene Krajine, takodjer neidu medju ne javne prihode, koji se u smislu §. 5. ovoga zakona edju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom Slavonijom diele.

§. 7. Pošto su u smislu §. 1. ovoga zakona medju raljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom i Sla-onijom postojale tražbine i dužnosti izravnane, to se na pripadajući Hrvatskoj i Slavoniji dio vjerozakonskih naukovnih zaklada prama §. 49. zak. čl. I. : 1868. i rama §. 6. zakona od 30. studenoga 1873. izručiti auto-omnoj vladi rečenih kraljevina.

§. 8. Sve ovim zakonom nepreinačene točke zak. anka I. : 1868., zatim zakona od 30. studenoga 1873. staju nepromienjene u kriepost.

Zakon od ovoj nagodbi podastrt će se Njegovu ces. kr. apoštolskomu Veličanstvu previšnje sankcije radi.

Nakon toga zaključi predsjednik današnju sjednicu u 2 sata po podne te uriče za sutra dne 23. lipnja 10 ati prije podne sjednicu sa sliedećim dnevnim redom:

I. Izvještaj pravosudnog odbora o osnovi zakona, ojim se kralj. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje alna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekret-ine, ležeće u utjelovljenih dielovih razvojačene Krajine, oje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi bćinami.

II. Izvještaj peticionalnoga odbora o molbah nanj pravljenih.

III. Izvještaj odbora za obrt, trgovinu i komunikacije predmetu preustrojenja željezničkog stajališta u Gradcu Zagreb-žakanjskoj pruzi.

IV. Predlog Pavla Brantnera i drugova u predmetu okinuća virovitičke mitnice.

V. Proglašivanje zajedničkih zakona.

Dr. Vušćić v. r. Dr. Marko Lončarić v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Visoki sabore! Ima li kakove opazke roti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

Svetozar Kušević: Neznam, jesam li dobro shvatio, - čini mi se, na koncu zakona izostavljena je obična lausula, da će se ova zakonska osnova na previšnju nkciju svojim putem podnieti.

Predsjednik: Ako visoka kuća misli, da se ova klausula umetne, neka se stavi.

Biljež. dr. **Marko Lončarić**: Visoko predsjedničtvo nije se izvolilo jučer tako izraziti, ja nisam mogao dakle niti u zapisnik staviti.

(Glasovi: Neka se stavi! — Biljež. dr. Lončarić izpravlja zapisnik, te čita umetak, koji glasi): „Zakon ob ovoj nagodbi podastrt će se Nj. c. kr. Veličanstvu previšnje sankcije radi".

Predsjednik: Pošto daljnje primjetbe nema proti ovomu zapisniku, to se isti zapisnik ovjerovljuje.

Visoki sabore! Na današnju sjednicu prispjeli su sliedeći podnesci:

Saborsko predsjedničtvo podastire račune o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1879.

Upućuje se odboru za razsudu zemaljskih računa.

Školska obćina sladojevačka moli za milostivu novčanu podporu u svrhu gradjenja nove školske sgrade.

Upućuje se peticionalnomu odboru.

Stevo Popović: Visoki sabore! Ja bi molio visoko predsjedničtvo, da uviek označi, po kome je od gospode zastupnika poduprta molbenica, jer po poslovniku našem mora svaka molbenica poduprta biti po jednom od gospode saborskih članova, a prošli put dostavljeno je peticionalnomu odboru nekoliko podnesaka, koji nisu bili po nikojem zastupniku podpisani. — Držeći se formalnosti, morali bi se takovi podnesci odbiti, medjutim uzeli su se u pretres.

Dr. **Marko Lončarić:** Gospodinu predgovorniku imam odgovoriti, da sam ja podupirao i da sam ja podpisao tu molbu.

Predsjednik: Treća je još jedna molba i to molba više izbornika kotara vukovarskoga, da se oproste od plateža povjerenstvenih troškova u iznosu od 272 for. 90 novč. za vodjenu iztragu proti izboru narodnoga zastupnika Aleksandra Peičića.

Visoki sabor će se sjećati, kako je prošle periode izbor taj bio napadan i da je bilo potrebno poslati povjerenstvo za iztragu. Iztraga je obavljena i pronadjena je tužba netemeljitom, a izbornici su osudjeni, da plate trošak iztrage. Uslied toga sada je takav zaključak stvoren, da imadu troškove od 200 i nekoliko forinti platiti izbornici; proti tomu obratili su se izbornici na vis. vladu i molili su, da se odrieše toga, ali sabor je ostao kod svoga zaključka, da neprima nikakovih prigovoru proti svojim zaključkom. Ostalo je kod toga, da se utjera ta svota od izbornikâ, te su izbornici novu molbu na ovaj sabor podnieli, koja je u zadnjoj saborskoj sjednici došla ovamo i ostala nerazpravljena, s toga se, visoki sabore, ova molba reproducira, da dodje na razpravu.

Držim, da se uputi na peticionalni odbor.

(Glasovi: Prima se.)

Daljnjega nikakova predmeta nema. Tim se stupa na dnevni red.

Prvi je predmet dnevnoga reda izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u području spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Dr. **Stjepan Spevec** (čita dotično izviešće).

(Vidi zapisnik 69. sab. sjednice.)

Predsjednik: Visoki sabore! Ovim podneskom stvara se zakon i povesti se imade o njem generalna debata i specialna debata. S toga će biti prvo generalna debata; u ovoj pako prvu rieč podieljujem g. izvjestitelju.

Ostala gospoda, ako žele o tom predmetu govoriti, neka se izvole prijaviti kod gosp. bilježnika.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Kako je iz ovoga kratkoga izviešća viditi, prihvatio je pravosudni odbor osnovu predloženu saboru po kr. zemaljskoj vladi bez svake materijalne promjene, prihvatio ju je za to, jer je iz razloga shodnosti držao, da je koristno, da se sbilja kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru prisudi i realna i gruntovnička sudbenost glede imovnih obćina i glede imovine državnoga erara, koja je diobom njega zapala.

Rekao sam, da je ova osnova po odboru prihvaćena bez ikakove materijalne promjene; samo jednu jedinu formalnu promjenu nalazim u tom, što je pravosudni odbor mislio, da je izraz „županija bjelovarska" nešto pretiesan, jer sada, na koliko se može govoriti o bjelovarskoj županiji, spadaju na onu podžupanije križevačka i bjelovarska, a neki djelovi prijašnje županije bjelovarske, odnosno razvojačene Krajine, pukovnije križevačke i nekoji koprivničke. — Radi toga, da nebi nastale dvojbe obsega i valjanosti ovoga zakona, mislio je pravosudni odbor, da će biti preciznije, ako se mjesto riečih: „i na županiju bjelovarsku" uzmu rieči: „ter u područje kr. sudb. stola bjelovarskog".

Razlog, zašto je donešena ova osnova, nalazi se sasvim točno u obrazloženju kr. zem. vlade.

Poznato je, da realnu sudbenost vrše kotarski sudovi u smislu §. 48. sudovnika, zatim u smislu zakona od 21. studenoga 1874. glede svih nekretnina onih, koje se u njihovu području nalaze. Iznimka je učinjena glede dobara plemićkih, s kojimi je glede ovih nekretnina sve do god. 1848. spojena bila sudbenost.

Glede ovih dobara nadležan je sudbeni stol.

U smislu zakona od 16. rujna godine 1876. voditi će kotarski sud i javne knjige: imati će nadležnost i glede svih nekretnina gruntovničkih u području svomu ležećih, izuzamši plemićka dobra, s kojimi je bila skopčana sudbenost do godine 1848. Oni razlozi, koji su kod plemićkih dobara bili mjerodavni, da se iznimka učini, oni razlozi mogu se uporabiti bar stranom i na imovne obćine, koje su razvojačenjem 2 pukovnija: križevačke i gjurgjevačke — nastale odatle, što je imovina državna podieljena medju obćine i medju erar.

Držala je vis. zem. vlada i to, da je u njihovu interesu, ako se naime ova imovina, koja je dosta ogromna, razširi po više sudbenih kotarih, ako se koncentrira u jednom sudu i osobito je vrlo praktično, da se javne knjige vode na okupu, da se o svih tih nekretnina imade preglednost na jednom mjestu.

Ti razlozi potaknuli su ovaj pravosudni odbor, da je prihvatio osnovu zakona onako, kako je visoka vlada predložila.

Ovdje se neradi o nikakovih načelih, o kojih bi bilo potrebno razlagati pogubnost ili nepogubnost njihovu, nego se radi sbilja samo o razlozih shodnosti, da se učini što praktičnijeg i što odgovara interesu samih dotičnih obćina.

S toga preporučam vis. saboru, da izvoli uzeti ovu zak. osnovu za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Imam čast prijaviti od strane vlade, da ona pristaje na formalnu promjenu, koju je izvjestitelj naveo, jer doista ovim izpravkom precizirat će se bolje obseg nadležnosti sudbenoga stola bjelovarskoga.

U ostalom mislim, da je suvišno o toj stvari govoriti. Neka govori izvjestitelj i obrazloženje vlade!

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč prijavio i neželi više nitko govoriti, to se stupa na glasovanje.

Pitanje se stavlja ovako: „Prima li vis. sabor osnovu zakona, kojim se kr. sudb. stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u područje spomenutoga suda spadajućih djelovih rezvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami — za podlogu specijalne debate ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se primi za podlogu specialne debate, neka izvole ustati.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec**: Ja bi molio, da bi se polag ovoga izpravka zakon izpravio.

Predsjednik: Kod generalne debate se to neizpravlja. To će se kod specijalne debate izpraviti.

Prima li vis. kuća ovu osnovu za podlogu specijalne debate?

Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ova je osnova zakona primljena za podlogu specijalne debate.

Molim g. izvjestitelja, da čita dotičnu osnovu.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec** (čita):

„Osnova zakona, kojim se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u području spomenutoga suda spadajućih djelovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami."

Predsjednik: Buduć da izpravka nema proti ovomu naslovu, prima li vis. kuća ovaj naslov ovako, kako ga je odbor predložio.

(Prima se.)

Ovaj je naslov primljen.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 1.):

„Za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih ter u području kr. sudbenoga stola bjelovarskoga spadajućih djelovih razvojačene Krajine, koji su na temelju zakona od 8. lipnja 1871. (Sbornik br. 5. ex 1874.) razdieljene izmedju državnoga erara i imovnih obćina, vršit će realnu sudbenost kr. sudb. stol u Bjelovaru.

Predsjednik: Izpravka nema. — Prima li vis. kuća ovaj §., kako je predložen po odboru?

(Prima se.)

§. 1. je primljen.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2.):

„Isti sudb. stol vodit će javne knjige o tih nekretnina poput knjiga onih plemićkih dobara, s posjedovanjem kojih je do g. 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti (§. 8. zakona od 16. rujna 1876. br. 80. „Sbornika").

Predsjednik: Izpravka nema. — Prima li visoki sabor ovaj §. 2., kako je predložen po odboru?

(Prima se.)

Ovaj §. 2. je primljen.

Izvjestitelj dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 3.):

„Provedba ovoga zakona povjerava se banu."

Predsjednik: Prima li se ovaj §. 3.?

(Prima se.)

§. 3. je primljen i tim je svršena generalna i specijalna debata ob osnovi dotičnog zakona.

Dalje dolazi na dnevni red izviešće peticionalnoga odbora.

Molim g. izvjestitelja da nastupi mjesto.

Molim, da se najprije pročita cielo izviešće peticionalnoga odbora.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita dotično izviešće). (Vidi zapisnik 69. sjednice.)

Gjuro Kamenar: Ja bi molio, da se odmah kod svake točke riešava.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 354. Molba dnevničara kr. sudbenoga stola u Osieku radi milostivog povišenja dosada sistemizirane dnevnice od 1 for. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu prvu točku, kako ju odbor predlaže?

(Prima se.)

Točka prva je primljena.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 377. Molba upravnih obćina Čabar-Prezid za dozvolu novčanih sredstva i izvidjenje preloženja te popravka cesta u kotaru čabarskom. — Upućuje se kr. zemaljskoj vladi na uredovanje."

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu 2. točku ovako, kako ju odbor predlaže?

(Prima se.)

Druga točka je primljena.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 386. Zastupstvo obćine pleterničke podnosi poniznu predstavku, da se zak. čl. XV. : 1876. §. 47. promieni, te da i obćine kroz državno odvjetničtvo u gradjansko-pravnih poslovih bezplatno zastupane budu. — Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje."

Svetozar Kušević: Molim, da se ta molbenica pročita, jer bi želio nekoliko rieči o njoj progovoriti.

Predsjednik: Neka dakle izvoli g. izvjestitelj pročitati ju.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita dotičnu molbenicu). (Vidi zapisnik 69. sjednice.)

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja u toj obćini živim i bilo je takovih slučajeva, koji su dali povoda ovoj molbi.

Dotična obćina i odnosno podžupanija obratila se na vis. kr. zemaljsku vladu, da bi državno odvjetničtvo u takovih slučajevih isto tako imalo, kao što zemaljske zaklade i državni erar, zastupati i dotične obćine, da državno odvjetničtvo i proti mogućim krivcem postupa.

Vis. kr. zemaljska vlada je odgovorila, da buduć to nije provodjeno po onom zakonu, polag kojeg bi državno odvjetničtvo obćine zastupati imalo, da se zadovoljiti nemože, i to je povod dalo obćini pleterničkoj, da se na ovaj sabor obrati, a meni je od moje strane pravednost zahtjeva podpuno poznata, i ovom prilikom molim vis. vladu, da se na pravednu tu molbu obazrieti izvoli, jer obćine, koje imadu dužnost pobirati porez, te koje i jamče za taj porez, imadu pravo zahtjevati, da kada traže od strane državnog odvjetničtva zastupstvo, da jim se dade.

Ja od svoje strane preporučam ovu molbu.

Predsjednik: Ako neželi nitko više o tom govoriti, stavljam pitanje:

Prima li vis. sabor ovu treću točku onako, kako ju odbor predlaže?

(Prima se.)

Ova točka je primljena.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 387. Zastupstvo grada Senja podupire predstavku obćine trsatske, kojom je zamolilo, da se ustrojiti se imajućemu domaćemu parobrodarskomu družtvu dopita subvencija, kakovu uživa englezko parobrodarsko družtvo za plovitbu izmedju Rieke i Liverpola. — Odpućuje se kr. zem. vladi na uredovanje."

*

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Peticionalni odbor nekako — čini mi se — jednom mjerom nije mjerio kod ovih predmeta, kada je predložio, da se ova molba uputi jednostavno na uredovanje vladi, dočim vidim, da se žalba s molbom občine Irig pod zadnjim brojem, gdje odbor predlaže, da se vladi „s preporukom" na uredovanje uputi, a ovdje vidim, da se vladi „na uredovanje uputi".

Ako nijedna predstavka nezaslužuje, da se s preporukom uputi na zem. vladu, to zaslužuje doista ova. O stanju brodarstva u hrvatskom Primorju imademo svi sliku, da svaki dan jače propada i da sada naši saveznici Ugri gledaju polag mogućnosti uništiti i ono malo, pošto svojom subvencijom podupiru tudje, dotično englezko parobrodarsko družtvo.

Zastupstvo občine Trsat obratilo se je na sabor i na vladu i upravo u tom pogledu podnielo je i meni peticiju i meni bi drago bilo i moj predlog, da se ova, kao i sve onakove stvari odboru komunikacionalnomu upute, neka meritoran predlog saboru podnese.

Ako pako nebi ovaj predlog vis. kuća primila, svakako sam za to, da se ova predstavka preporuči vladi na uvaženje i želio bi od vis. vlade neku uputu, što je u toj stvari dosada učinjeno, pošto je već občina trsatska davno istu podniela i da li je možda glede toga već kakav korak vis. vlada preduzela.

Predsjednik: Ako želi visoka vlada, neka se o tom izjavi.

Jovan Živković: Nisam u stanju na to sada odmah odgovoriti. Da ste me izvoljeli u svoje vrieme glede toga interpelirati, odgovorio bi, ali na ovako važnu stvar bez uticaja vlade zahtjevati odmah odgovor, to neide, nego bilo bi u redu, da je peticionalni odbor zatražio glede toga upute kod vlade, pa bi bio sigurno tu uputu dobio.

Svetozar Kušević: Meni je samo u obranu peticionalnoga odbora kazati, da on postupa uredno.

(Jovan Živković: Neuredno.)

Fran Folnegović: A zašto je preporučio peticionalni odbor žalbu občine irižke?

Svetozar Kušević: A što se tiče one primjetbe, da bi se to od strane odbora „s preporukom" uputilo vladi na uredovanje, držim, da je to suvišno, dočim, ako meritum sam po sebi preporuku zaslužuje, to će vis. vlada to učiniti, a s naše strane niti je shodno niti potrebno bilo to učiniti.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Stevo Popović**: Gosp. govorniku Folnegoviću nemogu ja u ime odbora ništa kazati, jer je stvar sbilja tako važna, da bi zaslužila svaku pažnju i pripomoć, a peticionalni odbor nije imao drugog puta, nego staviti predlog, da se ta stvar uputi vladi na uredovanje, čim nije izključena mogućnost, da se udovolji ovoj želji, a može u to uticati sabor. Peticionalni odbor nerazpolaže nikakovimi fondovi, da kaže, da se iz toga i onoga fonda što dade. Peticionalnomu odboru nije ništa drugo ostalo učiniti, nego ovako predložiti, a nije niti sam g. govornik Folnegović označio što drugo.

Vis. saboru stoji na volju, da uputi tu stvar kamo hoće; peticionalni odbor neće se opirati tomu. Peticionalni odbor nemože nikako primiti prigovore, kao da bi on bio kriv, što nije citirao koga čovjeka od vlade, da mu dade ubavjest. To je, gospodo, u naših okolnostih absolutno nemoguće. To stoji sve na saboru, to stoji u svakog nas krivca, kada se naš sabor sastaje, neznamo, koliko će trajati.

S toga peticionalni odbor pada uvjek u neku „Zwangslage", da se sakupiti mora u isti mah na vrat na nos. Kada je ići u peticionalni odbor, držale su se konferencije i nismo mislili za ovaj predmet dočekati današnji dan, te smo morali na brzu ruku riešiti, te nismo mogli tražiti niti od zem. vlade u nikakovih poslovih ubavjesti. Ako je gdje krivnja kakova, to nije naša, nego od načina našeg saborisanja. Inače sa svog položaja kao izvjestitelj ja se neprotivim, da se usvoji predlog g. Folnegovića, da se naime ova stvar uputi odboru za komunikacije.

Predsjednik: Visoki sabore! Za glasovanje imamo samo jedan predlog i to predlog peticionalnoga odbora; a ovaj drugi predlog nemože se kao protupredlog smatrati, jer nije podpisan po desetorici saborskih članova. s toga se dakle nemože o njem glasovati.

Fran Folnegović: Formalne naravi predlog netreba podpisa desetorice, tu nije merituma, to je samo formalnost.

Predsjednik: Onda izvolite napisati kao izpravak.

Fran Folnegović: Moj izpravak glasi: „Upućuje se odboru za komunikacije na razpravu".

Predsjednik: Glasovati će se najprije o predlogu odbora.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 399. Municipij grada Bakra podupire predstavku občine Trsat glede oživotvorenja domaćeg parobrodarskog družtva. — Upućuje se kr. zemaljskoj vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu točku kako je po odboru predložena?

(Prima se.)

Ova je točka primljena.

Izvjest. **Stevo Popović** (čita): „Br. 401. Pokorna molba žiteljâ občine Sv. Jana; da vis. sabor odvrati kr. zem. vladu od naredbe, kojom je sjedište občine Sv. Jane premjestila u Petrovinu. — Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje.

Fran Folnegović: „S preporukom" na uredovanje.

Jovan Živković: Ja se moram proti toj „preporuci“ izjaviti, jer mislim, da vis. sabor nije u stanju da uvaži, da li stoji sve ono, što se od vlade zahtjeva. To je jedno. A drugo, držim, da se neslaže s dostojanstvom sabora, da on bude eksekutiva. Ako je stvar osnovana, biti će joj udovoljeno i bez preporuke, ako ju i nije ovo tielo preporučilo suo tempore.

S toga mislim, da su ove rieči irrelevantne za vladu, te bi molio, da sabor ne samo kod ovoga predmeta, nego i u obće kod svih predmeta nepreporučuje, a ona, gospoda, koja misle, da je stvar preporuke vriedna, neka ovdje podupiru svojom riečju.

Ako je stvar dostojna uvaženja, riešit će se onako, kako interes stvari same dopušta i zahtjeva. (Glasovi: Tako je!)

Gjuro Kamenar: Molim za rieč!

Predsjednik: Rieč ima zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ova predstavka političke obćine svetojanske dieli se na dvoje. U prvom dielu kaže se, da bi se odredba vladina uklonila, kojom se prenaša ured političke obćine svetojanske u Petrovinu. To ja nemogu podupirati, jer je vis. vlada razlog imala, da je to učinila.

U drugom djelu te predstavke kaže se, da, ako to nebi mogao vis. sabor vladi preporučiti, da se svetojanskoj obćini dozvoli posebna vlastita samostalnost političke obćine.

Ovu drugu stavku ili drugi dio predstavke podupirem iz veleважnih razloga. Već se je u ovoj dvorani odlučilo o sudbini obćina, ne u saborskoj sjednici, nego u županijskoj skupštini. Kada je dotični zakon došao u kriepost, ona je imala svoju vlastitu političku obćinu. Na jedan put se premjestila obćina sv. Jana u Petrovinu. Kako znam u briegovitih predjelih na milje i milje odaljena su sela, tako i u sv. Jani, tamo je narod razsut i neobhodno je potrebno, da se tamo politička obćina ustroji i da se Svetojančanom dade posebna uprava. Ja sam glede toga već i kod vis. zem. vlade bio, te sam dobio odgovor, da, ako sveta Jana dokaže, da može uzdržavati obćinu i obćinsku upravu, da će ju zadobiti. Ja se nadam i preporučam kao zastupnik dotične obćine i dotičnoga kotara, da vis. vlada svakako dozvoli ovdje posebnu obćinu, jer je ovo velika potreba.

Ja neću sve razloge navadjati, s kojih je potreba, da se ondje ustroji posebna obćina, kako je i sama županijska skupština predložila vis. vladi, da se to učini. Ja dakle preporučam ovu molbu vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Stevo Popović**: Ja nemam drugo ništa kazati, nego preporučujem predlog odbora.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. — Pitanje se stavlja: Prima li visoka kuća ovaj predlog na br. 401. ovoga izvješća?

(Prima se.)

Ovaj je predlog primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 402. Molba zastupstva slob. i kr. grada Osieka za blagonaklono podieljenje primjerene novčane pripomoći gradu Osieku u svrhu gradnje nove gimnazijalne sgrade iz zemaljskih sredstva. Predlaže se, da se uputi proračunskomu odboru“.

Predsjednik: Na ovu točku podnešen je izpravak g. Vase Gjurgjevića. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita izpravak).

„Molba ova ustupa se vis. kr. zem. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za god. 1880.“

Vaso Gjurgjević: Visoki sabor već je u dva maha zaključio, da zem. vlada naloži gradu Osieku, da imade podići gimnazijalnu sgradu pod prietnjom, da će se inače gimnazija zatvoriti. To je već bilo u dva maha. — Kako vidim, evo sada molba grada Osieka za pripomoć da podigne sgradu gimnazijalnu. Iz toga vidim, da ta sgrada još nije podignuta; iz toga vidim i to, da je ova molba prešne naravi.

Odbor peticionalni, kada je uputio molbu ovu proračunskomu odboru, mislio je ovo: 1. Ta će se molba povoljno riešiti, a drugo i brzo, a ja medjutim, gospodo, imadem u očima i to, da se ova molba povoljno i brzo rieši sbog toga, jer se gradu Osieku prieti pogibelju, da će mu zatvoriti gimnazij, ako nepodigne sgrade. Mislim, da je u tom pogledu moj predlog cieli shodniji, nego ovaj, što se predlaže od strane peticionalnoga odbora. Proračunski odbor nebi mogao na ovu molbu donieti zaključak, niti ju riešiti. Zašto? Jer nema pred sobom zemaljskog proračuna. Kako je poznato, zemaljski proračun će se sastaviti i saboru predložiti za ovu godinu; zato držim, da je moj predlog cieli shodniji, pa ćemo vidjeti, hoće li uvažiti ovu molbu vis. vlada i hoće li uvrstiti u proračun koju svotu ili ne.

S toga predlažem, da se ta molba uputi vis. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa proračunom za god. 1880., pa će prigodom razprave proračunske biti prilike, da se uvaži. S toga preporučam svoj izpravak vis. saboru na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Stevo Popović**: Usvajam intenciju gosp. predgovornika, jer nije peticionalni odbor imao drugo pred očima, nego da se toj molbi što prije udovolji.

Ako je ovaj put shodniji, to je peticionalnomu odboru svejedno, samo da se toj želji zadovolji.

Ja dakle usvajam taj izpravak.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Prvikrat će se glasovati za predlog odbora, ako taj padne, onda za predlog g. Gjurgjevića.

Prima li visoki sabor predlog odbora, kako ga je stavio?

(Glasovi: Ne!)

Ja molim gospodu, da izvole ustati.

(Neustaje nitko.)

Predlog odbora je pao.

Glasovati će se sada za izpravak gosp. zastupnika Gjurgjevića.

Prima li vis. kuća izpravak gosp. zastupnika Vase Gjurgjevića; — molim da se još jedan put pročita.

Bilježnik **Pavao Brantner** (čita): „Molba ova ustupa se vis. kr. zem. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za godinu 1880.“

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se izpravak taj primi, neka izvole ustati.

(Ustaje čitava kuća.)

Izpravak g. zastupnika Gjurgjevića je primljen.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 403. Zastupstvo obćine dugoselske moli vis. sabor: neka izvoli izposlovati preinaku onih ustanova obranbenog zakona, koje krate ženitbu mladićem, nenavršivšim jošte dobu trećega dobnoga razreda. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi s preporukom, da učini korake, kojimi bi se u ovoj molbi iztaknutoj potrebi zemaljskoj zadovoljiti moglo.“

Josip Zorić: Ja bi najprije molio, da bi se glede važnosti pročitala dotična molba.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita dotičnu molbu).

(Vidi zapisnik 69. sab. sjednice.)

Josip Zorić: Predmet, iztaknut u molbi obćine dugoselske, važan je i znamenit, jer upliva u pravo našega naroda, i kada bismo popisali cieli narod u cieloj Hrvatskoj, sigurno bi cieli narod bio sporazuman s ovom molbom. I kada bi se ovoj molbi zadovoljilo, jamačno bi se tom rješitbom zadovoljio sav narod.

Molba obćine dugoselske iztiče to, naime moli vis. sabor, neka izvoli izposlovati svojim načinom preinaku onih ustanova obranbenoga zakona, koje krate ženitbu mladićem, nenavršivšim još dobe trećega dobnoga razreda i da se stavi: Svaki mladić, koji 18 god. navrši, ako nema druge zaprieke, da se može ženiti.

Drugo, što molba obćine dugoselske iztiče jest, da ako se to postići nebi moglo, da se bar u tom slučaju ovlasti zem. vlada, da se uz što jeftiniju formalnost podieljuje ženitbena dozvola.

Predstavka ova, kao što sam rekao, važna je i znamenita. — Ako imade i takovih, koji tomu prigovaraju, koji misle, da ženitba mladiću nije koristna, dapače da je štetna za budućnost našega naroda, ja sam uvjeren, da je ženitba važan akt u družtvenom životu i da od ženitbe zavisi sreća našega budućega naraštaja. S toga sam podpuno sporazuman, da onaj postupak, koji je prije vladao, nije bio koristan, kada se je mladićem od 14—16 godina dozvolila ženitba, jer, ako je prerana ženitba možebit štetna, ali opet nisam za to, da se reče: Čovjek mora 25—26 godina imati, ako se hoće ženiti. Imade razlogâ više, da se ovo neustanovi, s materijalnoga i moralnoga gledišta.

Naš seljak, živuć u zadrugi, ima razlog za to, i to da dobije sposobne članove, da mu pomažu u gospodarstvu. Roditelji, imajuć svoju obitelj, žele svoga mladića oženit, da ga vide pod svojim rukovodstvom, kako će napredovati, da ga svjetuju i pomažu. Dogodi se više puta kada se potajno zadruga podieli, da obitelj nema dovoljno sila za obradjivanje polja; nu da imadu takove čeljadi, koja će jim podpomagati u gospodarstvu, nadalje ako podje u vojsku sin, opet fali sin, te mu tako i gospodarstvo propadne, gdje bi se inače u gospodarstvu uspješno raditi moglo.

Kaže se možda, da se preranom ženitbom radja slab naraštaj, jer kada bi se ženilo u 14.—16. godini, moral bi sami kržljavci biti. Medjutim onaj sam razlog, radi kojega se ovakovim zabranjuje ženitba, nepostoji, jer kad što se u samoj molbi iztiče, ženitbena dozvola neriešava mladića vojničke dužnosti. Mladić bio oženjen, ili ne kada dodje red na asentiranje, on postane vojnik. Ženitba dakle nema upliva na novačenje.

Drugi razlog, koji je priečio ženiti se mladićem, nenavršivšim treći dobni razred, bio je možda taj, da neb udova ili djeca dotičnog mladića u vojni postradala, spali na teret erara. Medjutim u zadružnom životu nema nikakove pogibelji tomu, da bi udova, odnosno djeca, mogli spasti na teret eraru, jer zadruga sama po sebi uzdržaje takove i zadruga daje dovoljno garancije udovi, te mal koja udova hrvatska podporu uživa od državnog erara ako joj je muž u vojsci poginuo.

Medjutim, jer je to zajednički zakon i za Cislajtaniju i Translajtaniju, da se ženitba nedozvoljava do stanovite dobe mladićem, to se možda nebi ta preinaka izvesti mogla, da bi se taj zakon posve dokinuo. S toga je molila obćina dugoselska, da se bar podjeljivanje ženitbene dozvole olahkoti i da se ovdje što lagljim i manjim troškom postupa i da se neriešava to, kao što je prije obično bilo, kod zem. vlade u Zagrebu. Običaj je bio ta prije kod nas za Bachovo doba, da se je podieljivala takova dozvola kod županijah i to je bilo za 2—3 dana gotovo. Dotičnik je došao k županiji, gdje mu se je podpisala dozvola i ona je odobrila i mogao se je oženit. Pošto je sklopljena nagodba 1868. godine sa Ugarskom bila je od strane ugarskog ministarstva zemaljske obrane ovlaštena vis. vlada, odjel za unutarnje poslove, da riešava sve molbe, podnešene za ženitbene dozvole, uz nek formalnost, da se na takovu molbenicu zahtjevao genetički izvadak, kojim se imalo dokazati, je li taj mladi vrstan uzdržavati obitelj. Kad je ovako mladić to dokazao, riešilo se to brzo i lahko, jer se to moglo na brz ruku dobiti. Kašnje od 10 godina ovo pravo podjeljivanja ženitbene dozvole prešlo bilo na ugarsko ministarstvo za zemaljsku obranu, te se je usredotočilo u Pešt te sada svaka molba takova mora putovati od naše politick

občine u Peštu, iz Pešte u dotične podžupanije i onda u občine, dok napokon nedodje molitelju u ruku. Medjutim bi se molbenice brzo riešavale, da nisu tomu na putu formalnosti one, uz koje se podieljuju takove ženitbene dozvole.

Zakonom od 28. rujna 1879. br. 319, i to §. 42. zak. čl. 40. propisuju se oni uvjeti, uz koje se mogu ženitbene dozvole podieljivati. Ti uvjeti jesu: Mladić mora da je navršio 18. godinu; drugo, mladić treba da se izkaže, da imade dovoljno imetka, i da je kadar uzdržavati ženu i obitelj svoju u zadrugi. To se razumieva, da može zadruga uzdržavati jedno čeljade bar u onih predjelih u Hrvatskoj, gdje imade više selišta i više radnih ruku za obradjivanje.

Što je najsmješnije, treći je uvjet, koji se zahtjeva, da onaj mladić, koji se želi ženiti, nesmije imati nijedne sposobne ženske glave u obitelji. Ako je mati zdrava, ako nije možda sliepa, ako nehoda na kljukah, sin joj se nemože ženiti, a isto tako, ako ima brata i taj se je oženio, ako je bratova žena za rad sposobna, da takav molitelj liečničkom svjedočbom izkazati ima, da je snaha ili njegova mati nesposobna za rad, onda se dozvola ženitbena podieljuje.

Imade praksa, a ta možda nije na zakonu osnovana, gdje se traži, da sin molitelj mora sve ženske glave u podžupaniju dopremiti. Tamo jih podžupanijski liečnik pregleda, vizitira, je li su sposobne za rad ili ne. Ako se vidjelo, da su sposobne, to se dozvola nije podielila. Vidjelo se, da su te dozvole tegotne, jer su s dalekim putem i troškom spojene, akoprem se tim bezplatno takove svjedočbe podieljuju. Ako se ovaj liečnik neizjavi svjedočbom, da su dotične osobe nesposobne za rad, idu k drugomu liečniku i taj mu dade svjedočbe o nesposobnosti i dobije ženitbenu dozvolu.

Ja sam u načelu proti takovim liečničkim svjedočbama, jer bi po njih sve žene u Hrvatskoj bile nesposobne za rad, kada se treba n. pr. bratu ženiti, da je već za to nesposobna za rad žena, što se je ovaj oženio. Već zato bi se morala podupirati molba občine dugoselske, koja smjera na to, da se taj zakon, ako je ikako moguće, promjeni tako, da se bude mladiću i nenavršivšemu 18. godinu slobodno ženiti. Ako se pako to nepostigne, da se bar to postigne, da se takove molbenice svedu u što laglje i u što jeftinije formalnosti, jer dosada, ako se je mladić hotio ženiti, morao je potrošiti mnogo novaca, najmanje 10 for. za biljege itd., a to je za našeg seljaka ogromni trošak, koji onako dosta velike terete imade — to je za nj sbilja vrlo težko.

U tom bi smjeru ja tu molbu preporučio, da se ovlasti zem. vlada, odjel za nutarnje poslove, da on sam takove molbenice riešava i ženitbene dozvole podieljuje.

Kod nas u Hrvatskoj, osobito u Posavini, kako mi je dobro poznato, nežene se u cielo vrieme godine, van u jesen ili o pokladah, najviše u jesen, kada ima vina, da može gostbu držati. Tada nagnu svi moliti, sijaset molbenica putuje ovamo onamo i znam, da se brzo riešavaju i odpremaju, ali znam, da je medju tolikimi molbenicama jedna ili druga zaostala, tada je županija i kuća i sve u neprilici, što će se s onim momkom učiniti, komu nije dozvola stigla, pa su tako i oblasti i župnici radi toga imali neprilike.

S toga sam ja zato, da se u buduće ženitbena dozvola podieljuje uz što jeftinije formalnosti i da se dade vlast kr. zem. vladi, da ona te dozvole podieljuje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Mi znamo, koliko oblastih u zemlji imamo, ali naš narod, kada k tim oblastim dolazi, da mu se što izposluje, čuli ste, kojim načinom mu se govori i kako mu se pomaže u samoj zemlji do tako jednostavne stvari, kako je prije bila, da je k pisaru županijskomu došao i tu je podpisom podžupanije dobio momak ženitbenu dozvolu za $1/2$ sata.

Danas hrvatski ban nemože dozvoliti, da se jedan kukavac može oženiti! (Veselost u kući.) Možete si misliti, kakovu to krv daje u narodu, kakovo lice ima pred takovim naša zem. vlada, kada se jim reče, da ona ženitbene dozvole tomu kukavcu nedaje.

Kada treba proti dotičnomu narodu ići, bilo za porez, bilo za ovo ili ono, svi smo zato, da izgnjetemo njemu posljednju krajcaru, a ako je što dobra za učiniti, to se nemože postići niti kod vlade, niti kod bana. Gospodo! To nije, niti neće biti prva molbenica. Tako dugo dok se izposluje ta povlast vladi, dobro bi bilo, da podžupanije tu vlast imadu, kojim je najbolje poznata dotična stvar. Nezahtieva se tu, da se ženi, tko se kako hoće, nego se zahtieva, da jedna obitelj dobije pripomoć. Vi to sami znate, kao zastupnici, da je tomu sila. Predstavite si, nije li to najveća slaboća, najveća kukavština, da vlada zemlje nemože jedne ženitbene dozvole dati! (Smieh.) nego da morate Magjara prositi, da vam vašega Hrvata oženi, (Smieh) a vi, gospodo, koji ste na magjarskom saboru, gledajte, da izprosite tamo kod ministarstva, da se ovoj molbi zadovolji.

Kako je pako dobro g. predgovornik kazao, nije to molba samo dugoselske občine, nego je to molba cieloga našega naroda, to je molba, uz koju svi traže, da se to jedan put izhodi.

Zato molim i preporučam vis. vladi i vam, koji ste tamo na magjarskom saboru, neidite prije kući, dok toga neizposlujete (Smieh. Predsjednik zvoni) . . . da bar nešto pokušate, da se bar nešto izhodi od te naše braće. (Smieh i živio!)

Predsjednik (zvoni): Oba ova govornika nezahtievaju ništa drugo, nego preporučnju taj predmet iz velevažnih razloga.

Odbor to isto veli, da se ima naime ustupiti vis. vladi i držim, da nepreostaje sada drugo, nego da se glasuje o predlogu odborovu.

Prima li vis. kuća predlog na br. 403, kako ga je odbor predložio?

(Prima se.)

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 414. Molba podvornika i uzničkih nadziratelja kr. sudbenoga stola u Zagrebu. — Upućuje sa vis. kr. zem. vladi na uredovanje".

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Ovaj je predlog primljen.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 417. Nadziratelji uza kr. sudbenoga stola u Požegi mole za nabavu odjela pripadajućih 40 for., ili isto u naravi sa relutom od 10 for. za nabavu čizama. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje."

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ovu molbu sam ja podnio vis. saboru, jer sam u tom zamoljen bio od nadziteljâ uza kod sudbenoga stola u Požegi, koji su već više puta molili, da budu sa poslužitelji uredovnimi izravnani, što se tiče njihova beriva. I to jim nije pošlo za rukom, te su se oni glede toga i opet obratili na vis. sabor, a isto tako na vis. vladu. Ja sa svoje strane u toliko preporučam ovu molbu, da bi vis. vlada toj pravednoj molbi, koliko je moguće, zadovoljiti izvoljela, te se slažem sa predlogom peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu točku po predlogu odbora?

(Prima se.)

Ova je točka primljena.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 427. Molba slavonskoga gospodarskoga družtva u Osieku za novčanu podporu u svrhu gradjenja kuće na družtvenom pokušalištu. — Upućuje se odboru proračunskomu.

Predsjednik: Na ovu točku stigao je izpravak gosp. Vase Gjurgjevića.

Molim g. bilježnika, da ga pročitati izvoli.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita izpravak): „Molba ova ustupa se vis. kr. zemaljskoj vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za g. 1880."

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Gjurgjević, da obrazloži svoj izpravak.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! Iz onih istih razloga, iz kojih sam preporučao molbu grada Osieka, iz istih razloga, da budem konsekventan, preporučam i tu molbu slavon. gospodarskoga družtva, da se naime ova molba ustupi vis. kr. zem. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za god. 1880.

Izvjestitelj **Stevo Popović**: Ja u ime odbora usvajam taj predlog.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu točku po predlogu odbora?

(Glasovi: Ne.)

Prima li vis. kuća izpravak gosp. Gjurgjevića, koji glasi (čita dr. Lončarić): „Molba ova ustupa se vis. kr. zem. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za godinu 1880."

(Prima se.)

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 428. Franjo Kuhač moli za podporu od 2000 forinti za izdavanje treće knjige svojih narodnih popievaka. — Upućuje se odboru proračunskomu".

Predsjednik: Na ovu točku stigao je izpravak zastupnika g. Vase Gjurgjevića.

Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita): „Ustupa se vis. kr. zem. vladi na uredovanje".

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Gjurgjević, da obrazloži taj izpravak.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! Ja sam radi toga preporučio na uredovanje vis. vladi, da vis. vlada prigodom sastavljanja proračuna ovu molbu uvaži, na koliko ju uvažiti može; ako ne, doći će ona u pretres proračunskomu odboru, pa ćemo moći onda o tom govoriti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gospodin Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Ja sam za to, da se ostane kod redakcije odborove, jer nedvojim niti najmanje, da će se vis. vlada dosljednom održati, te da će ono djelo, toli zamašno i koristno ne samo za hrvatsku umjetnost, nego za obćenitu slavensku i za obćenitu glasbu, kakovo je Kuhačevo djelo, koje je dosada vis. vlada poduprla kod dvijuh prvih knjiga, da će takodjer i nadalje podupirati, jer bi moralo inače ovo djelo zapeti.

Nemože se zahtjevati od pojedinoga čovjeka, da ovakovo zamašno i skupocjeno djelo svojim troškom izdaje.

Pošto će dakako, kako ja mislim, svakako doći od vis. vlade proračunskom odboru, dobro bi bilo, da se od strane sabora odputi odboru proračunskomu, koji će onda moći obzir uzeti na to i podporu nadalje podieliti, i u onom slučaju, kada bi možda vis. vlada kroz kakove god možebit odnošaje sklonula se na to, da u proračunu to neuvrsti!

Ako pak vis. vlada već unapried odluči kakovu podporu bez da to u proračun stavlja, i onda neće škoditi, ako se ova molba proračunskomu odboru podnese, koji će onda uvažit fakt, da, ako je dotičnik već primio podporu, da se podpora već nedade, i ako nebi to uvrstila visoka vlada, da onda ima razloga iz same molbe dotičnoga molitelja crpiti ona data, kojimi će podupriet svoju namjeru, da podupre toli važno djelo.

Iz ovih razloga ja sam za redakciju odborovu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja sam za izpravak g. Gjurgjevića, jer mi se vidi, da je mnogo korektniji, nego ovo ovdje po peticionalnom odboru predloženo.

Mi smo vidjeli, da proračunski odbor, ako nema sredstva u samom proračunu iz dotičnih zaklada nemože ništa opredieliti. Mi smo lani u tom položaju bili, da smo baš ovomu gospodinu mjesto 2000 samo 800 for. dali, jer nije bilo razpoloživih sredstva.

Držim, da je to najprobitačnije, ako vis. vladi na uvaženje damo, da ona proračunskomu odboru predloži, da proračunski odbor svoje djelovanje izvršiti može, a nipošto nemože on to izvršiti mimo vlade, jer se nebi poslije moglo uvažiti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Da je taj izpravak identičan sa izpravkom g. Gjurgjevića u pogledu slavonskoga gospodarskoga družtva, ja bi se u tom š njim slagao, ali nevidim te identičnosti, zato nemogu pristati na taj izpravak, a pristao bi, kada bi bio taj izpravak u suglasju s ostalimi izpravci, koje je g. Gjurgjević u pogledu gimnazije osječke i slavonskoga gospodarskoga družtva podnio, i ako nebude takova izpravka, onda sam ja za predlog peticionalnoga odbora, kako ovdje glasi.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! S izpravkom g. Gjurgjevića nisam ni ja zadovoljan, te se čudim, da nije g. Gjurgjević istu formu uzeo, koju je uzeo kod prijašnjih izpravaka. Bolje je, da se ovaj predlog peticionalnoga odbora primi, a vi svi, koji ste u proračunskom odboru, nemojte zaboraviti onda, kada se bude o tom radilo. Vlada mora imati neku podlogu, a dajte vladi neku podlogu, a vi nemojte to zaboraviti, pa će se učiniti i kod vlade i kod proračunskoga odbora.

Meni je žao, da to nije učinio g. Gjurgjević ovdje, kako je učinio kod Osieka i kod slavonskoga gospodarskoga družtva.

Ja sam za redakciju odborovu.

Vaso Gjurgjević: Izjavljujem, da prihvaćam to, čim se nepodupire ovaj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Stevo Popović: Visoki sabore! Kada bi bilo, da bi se izpravkom ili predlogom g. Gjurgjevića osujetilo izpunjenje ove molbenice, ja bi svakako nastojao za tim, da vis. kuća primi predlog peticionalnoga odbora; ali ja sudeć po onom, što se zna, da je u ovoj stvari već rađjeno u ovoj vis. kući, da zemaljska vlada nije stajala na putu, nego da je nastojala i sa svoje strane, da se toj želji zadovolji, s toga ja mislim, da se samo na formu ograničujemo ovdje, te mirnom savješću pristajem na ovaj izpravak, jer se nebojim, da bi se tim stalo na put i zapriečilo, da sbirka jugoslavenskih njegovih popievaka i nadalje neizlazi te da propade.

Radi toga ja usvajam taj izpravak.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Prima li vis. kuća predlog peticionalnoga odbora, koji glasi: „Upućuje se odboru proračunskomu?"

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Prima li vis. kuća izpravak g. Gjurgjevića?

Fran Folnegović: Neka se pročita taj izpravak! (Glasovi: G. Gjurgjević je opozvao taj izpravak!)

Izvj. **Stevo Popović** (čita Gjurgjevićev izpravak): „Ustupa se vis. kr. zem. vladi na uredovanje tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za g. 1880.".

Mirko Hrvat: Taj izpravak nije učinjen, te se nije pretresivao, s toga se kod glasovanja na njega nemože obzir uzeti. Ovo bi bilo moralo biti prije učinjeno, nego li je dotični predlog učinjen, a ovaj izpravak nije podnešen, pa se nemože nanj niti kod glasovanja obzir uzeti. Mi imamo ovdje predlog peticionalnoga odbora i izpravak prvi gosp. Gjurgjevića, a o drugom nemože se glasovati:

G. predsjednik neće dopustiti, da se poslovnik svaki dan za volju koga vriedja; s toga držim, da se ovaj nadopunjeni izpravak na glasovanje neprimi.

Fran Folnegović: Ovaj izpravak je zabačen u plenumu, jer je g. Gjurgjević natrag povukao svoj predlog i nije nikakova novog predložio.

Vaso Gjurgjević: Ja ga nisam povukao natrag, nego sam kazao, da se nadopuni.

Predsjednik: Nije po poslovniku postupano, jer se svaki izpravak na posebnu izreku prije, nego li razprava započme, ima napisati i ovdje predati, da može služiti temeljem glasovanja.

Je li g. Gjurgjević ostaje kod podnešenog izpravka ili ne?

Ivan Vončina: Ja mislim, da je ovdje pometnja, jer sam mislio, da se radi o tom, da dodje na glasovanje formalni izpravak g. Gjurgjevića, ali ne ovaj izpravak na izpravak. Nu pošto to nije i pošto je većina glasovala proti peticionalnomu odboru, s toga mislim, da je tu pometnja učinjena i molim, da bi se još jednom stavila na glasovanje ova točka.

Predsjednik: Prima li vis. kuća, da se još jedanput na glasovanje dade predlog peticionalnoga odbora?

(Glasovi: Ne!)

Sada se stupa dalje na glasovanje o izpravku gosp. Gjurgjevića, ali nemogu dati glasovati za drugi izpravak, nego za onaj, koji je formalno podnešen.

Molim g. izvjestitelja, da ga pročita, kako glasi.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Ustupa se vis. kr. zem. vladi na uredovanje".

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za ovaj sada pročitani izpravak, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Izpravak g. Gjurgjevića je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 433. Preponizna molba Josipa Freudenreicha, redatelja zemaljskoga kazališta, za mirovinu. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje".

Predsjednik: Ovdje je takodjer izpravak gosp. zastupnika Kukuljevića. Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak): „Da se vis. kr. zem. vladi s preporukom na uredovanje upućuje".

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kukuljević, da obrazloži svoj izpravak.

Ivan Kukuljević: Moj izpravak glasi onamo, da se ova molba s preporukom vis. vladi na uredovanje uputi. Pošto je pako presv. g. zastupnik vlade ovdje izjavio, da mu je svejedno, dolazi li od sabora preporuka ili ne, ako se samo ovdje preporuči, da je već preporučena i da on nestavlja toliko sile na ovu rieč: „da se preporuči", nego da je dosta, da se to samo ustmeno preporuči, to ja mislim, da će svaki član našega sabora uviditi potrebu, da se ovakovu molitelju, kao što je Josip Freudenreich, koji je najsjajniji član našega kazalištnoga družtva, koji ima tolike zasluge za umjetnost našu dramatičku, da se na njega doista obzir uzme, da zasluži, da se od strane zemlje i naroda pod svoju starost nagradi.

Ja mislim, da ću pogoditi misao i želju sve gospode članova ovoga sabora, da što toplije vis. sabor vladi ovu molbenicu preporuči i da mu izvoli vis. vlada izhoditi toli vriednu i zasluženu mirovinu.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Imam čast u ime vlade izjaviti, da se vlada u obće bavi pitanjem glede umirovljenja članova zemaljskoga kazališta. Preuzv. gosp. ban izdao je naredbu, u kojoj je odredio, da se ima za ovu godinu štatut mirovinske zaklade za članove zemaljskoga narodnoga kazališta izraditi i taj je štatut već izradjen i baš danas je predložen banu.

Ovim štatutom osigurane su penzije članovom narodnoga zem. kazališta. Ja zasluge svakomu rado priznajem, a da se zem. budget neobtereti, štatut je stvorio zakladu, koja će se razviti iz prinosa samih članova i u kratko vrieme biti će moguće i g. Freudenreichu stupiti u zasluženo stanje mira.

S toga sam ja za predlog odbora, pošto je već vlada sama u obće zadovoljila u tom pogledu osoblju kazalištnomu.

Izvj. **Stevo Popović**: Polag ovog, što je rečeno od strane vis. vlade, odpada izpravak g. Kukuljevića i ja ostajem kod predloga peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Dakle izpravak bi bio, da se ova molba „s preporukom" vladi na uredovanje uputi, dočim odbor predlaže, da se „bez preporuke" vladi na uredovanje uputi.

Prima li vis. kuća predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 437. Zastupstv grada Bjelovara moli, da se ovlasti kr. zemaljska vlad da otvorenje V. razreda višeg gimnazija odredi početko škol. god. 1880. 1. na trošak zemaljskoga budgeta. — Upućuje se proračunskomu odboru".

Predsjednik: Na ovaj broj stigla su dva izpravka Jedan od g. Vase Gjurgjevića, a drugi od g. Stekovića

Molim g. bilježnika, da izvoli jedan i drugi izprava pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): Izpravak zast. Gjurgjevića glasi: „Ustupa se vis. kr. zemaljskoj vla na uredovanje", a izpravak gosp. zast. Stekovića (čita „Molba ova ustupa se vis. kr. zemaljskoj vladi, da predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljski proračunom za god. 1880."

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Gjurgjević, obrazloži svoj izpravak.

Vaso Gjurgjević: Vis. sabore! Ja moram pri svega, da kažem onoj gospodi, koja drže, da će u int resu molbe biti, ako se uputi proračunskomu odboru, nisu toliko zastupali interesa molbe, jer proračuns odbor sada, pošto nema proračuna, nemože niti govori a kamo li o toj molbi što god zaključiti.

Ja mislim, da je onaj, koji predlaže, da se mol uputi zem. vladi, veći prijatelj toj molbi. Zašto? Jer kod stvaranja proračuna imati prilike zem. vlada, da molbu uvaži, pa tako onda, ako zem. vlada nebi o molbu uvažila, onda ćemo mi, kada dobijemo prorač za ovu godinu, moći o tom konačno riešiti.

Moj dakle predlog, kojim se ima ova molba uput zemaljskoj vladi, neriešava ovu molbu definitivno, k načno, nego je predlog ovaj formalne naravi i držim će tim putem ova molba kod vis. vlade uvažena bi ako ima razloga.

Što se tiče specijalne ove molbe grada Bjelovar žao mi je, što nisam mogao moj izpravak onako nad puniti, kao što sam ga nadopunio za grad Osiek. Č sam i znadem, nu neću da prejudiciram, da će vla tekuće godine o trošku zemaljskom sgradu gimnazijal u Osieku podići za to, što u Hrvatskoj imade samo 3— srednja učilišta; nadje li vis. vlada razlog, ona će i predložiti proračunskomu odboru, a proračunski će odb onda za god. 1880. o toj molbi riešavati, dočim pro čunski odbor nemože sam u tom pogledu ništa rieši (Glasovi: Tako je!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Steković, obrazloži svoj izpravak.

Jovan Steković: Visoki sabore! Ja u ovom pre metu nebi bio doista rieči uzeo, premda sam bjelov čanin, ali pošto mi baš leži na duši gimnazija bjelovars to sam ovaj izpravak predložio.

Kada se govorilo, vis. sabore, o molbi zastupstva rada Osieka za podieljenje pripomoći u svrhu gradnje imnazijalne sgrade, onda se je za dobro pronašlo, da se o uputi vladi tim, da ona tu molbu u svoje vrieme saboru ajedno sa proračunom za god. 1880. predloži, a kada odje pred proračunski odbor, to će on znati po inforaciji vis. vlade, da li se ima podpora dati ili ne.

Mi znamo, što to znači, da se koja molbenica jednotavno vladi uputi. To nije ništa drugo, nego da se ista otičnim prositeljem vrati. Oprostite, što je jednomu ravo, neka bude milo i drugomu.

Ako bi se mislilo, da je možda ova gimnazija nepoebna, jer ih je u Hrvatskoj dovoljno, dozvolite, da ekoliko rieči kažem kao očevidac i stanovnik — ako ebudem dugočasio — kako je grad Bjelovar tu školu odigao sa realke vojničke na doljnju gimnaziju realnu. etko je jednom rekao, da su takove realke „weder Fisch och Fleisch", jer u takovu zavodu nije se mogao učenik iti za pisarčića naobraziti, niti je mogao u preparandiju, iti je mogao u koji viši zavod stupiti.

Grad je Bjelovar zato svojim vlastitim troškom poigao bez ičije podpore malu gimnaziju, koja je po milosti ožjoj ostala. Tu se netraži toliko, koliko traži grad siek za podignuće sgrade gimnazijalne. Tu se netraži elika kakova pripomoć i velika novčana sredstva; a akova će pripomoć potrebita biti, to će vis. vlada sa astupstvom grada Bjelovara urediti.

Ja sam uvjeren, vis. sabore, da je pravedan predlog tovanog druga, da ova molba ide vladi na uredovanje, li ja nisam za to, da ide proračunskomu odboru, jer nam iz izkustva, kako stvar stoji, da proračunski odbor tom pitanju nemože ništa učiniti. Visoka vlada imati e priliku, da se kod sastavljanja proračuna uvjeri ob vom i onom i ugovoriti će sa zastupstvom bjelovarskim, ako da se ta viša gimnazija podigne, koju je tim laglje odignuti, jer je sgrada, kako rekoh, ogromnimi žrtvami odignuta.

Što se tiče umnožanja gimnazija, dozvolite mi reći, a nikada gimnazija nije preveć, gdje je dosta učenika a polazak gimnazija. U doljnjoj gimnaziji bjelovarskoj na do 180 djece, što nemože niti senjska, niti vinkoačka, niti riečka gimnazija većeg broja pokazati.

S toga razloga ja radi pravednosti molbe preporuam vis. kući, da usvoji ovaj moj predlog.

Predsjednik: Rieč ima presvietli g. predstojnik nurnjeg odjela.

Jovan Živković: Ja bi sa nekoliko rieči obratio ozornost ove vis. kuće na stanje stvari, kako stojimo i proračunskim odborom. Ili kazano ovdje „na proraunski odbor" ili na „vis. vladu", to je jednako izraženo. Budite uvjereni, da stojimo tako, da nije niti poisliti — bar za ovu godinu — da se što god u kulrne svrhe investira.

Mnogo bi bilo bolje, gospodo, da vi one, koji podnašaju molbe, uputite, kako stojimo i u što se što ulaže, da se tako netrpaju molbenice na vladu, a ona a priori kaže, da jih nemože uvažiti, i za vladu je svejedno, išla ova molbenica na proračunski odbor ili na vladu.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Stevo Popović:** Meni se čini, da slabo ekonomišemo s vremenom. Ja bi želio, da se ograničimo na to, kamo ćemo s peticijom, a ne da razpravljamo, što bude s kojom gimnazijom. Kada dodje to pitanje na dnevni red, onda će kazati svaki svoje misli; za ovaj mah mislim, da će se pomoći stvari, ako se primi predlog gosp. Gjurgjevića, naime, da se ova molba jednostavno vladi na uredovanje uputi; to je gospodo, sasvim irrelevantna stvar, primili vi ovaj ili onaj predlog, zato ja povlačim predlog peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada su ovdje 3 predloga: Predlog odbora: „Upućuje se proračunskomu odboru", onda je izpravak zastupnika Gjurgjevića: „Ustupa se vis. vladi na uredovanje"; onda je treći izpravak g. Stekovića, da se ova molba ustupa vis. vladi, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za g. 1880.

Prvikrat će se glasovati za predlog odbora, da se naime ova molba uputi proračunskomu odboru.

Ona gospoda, koja su za to, da se ova molba uputi proračunskomu odboru, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Drugi je predlog g. zastupnika Gjurgjevića, da se ova molba ustupi vis. vladi na uredovanje.

Ona gospoda, koja su za ovaj predlog g. Gjurgjevića neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Izpravak g. Gjurgjevića je pao.

Dalje je izpravak gosp. Stekovića, da se ova molba ustupa vis. kr. zem. vladi, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za g. 1880.

Ona gospoda, koja su za ovaj izpravak, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Izpravak g. Stekovića je primljen.

Pošto je 12 sati, a današnji je dan na interpelacije, to dolaze one na dnevni red.

Izvj. **Stevo Popović:** Još je samo jedan broj, mogao bi se prije interpelacija riešiti.

Predsjednik: Ovdje je još jedna točka, koja bi mogla izazvati dužu debatu; ta se može poslje a sada je vrieme za interpelacije.

Rieč ima zast. g. dr. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Visoki sabore! Poznato je, kako svaki zakon, pa bio on i najbolji, može štetno djelovati, ako se neizvršuje, kako bi trebalo. Ako se to u obće može

reći o zakonih, tim više valja to za zakone, kojimi se nameću tereti.

Takav je zakonski čl. XV. od 1876. godine ob utjerivanju poreza.

Istina je, da nitko na svietu rado neplaća poreza; istina je i to, da način, kako se porez pobire i kojim se porez utjeruje, obterećuje porezovnike mnogo više, nego li sam zakon. Poznato je, kakove nesgode prave tako zvani ovrhovoditelji. Istina je, da u smislu zakona financijalne oblasti izašalju organe, da utjeruju porez, ali gospodo, danas se dogadja, da se šalju i tamo, gdje jih netreba, te postupaju tako, da su pravi strah i trepet siromašnomu narodu. Poznato je, da su ti ovrhovoditelji krivi mnogim neredom i smutnjam. Neću nabrajati više primjera, ta i onako su nam poznati!

Kada se može dogoditi u Zagrebu, da ovrhovoditelj dodje u kuću gradjanina, pa nenašav nikoga kod kuće, silom otvara vrata, prem je znao, tko je dotičnik i da ga može drugi put naći, te mu odnese glasovir, — kada se to u Zagrebu dogadja, što može istom biti na selu?!

Pojedini financijalni organi počeli su već izdavati i naredbe, kojimi još više natjerivaju narod u strah. Blagaić, kako je poznato, izdao je naredbu, u kojoj se grozi obćinam, da će jim poslati ne jednoga, nego više ovrhovoditelja, ako nebudu utjerale sav porez do 1. lipnja. Tu nepomažu molbe, ni ništa.

Obćina, koju ja imadem čast zastupati na ovom saboru, umolila je preko podžupanije financijalno ravnateljstvo, neka se svako ovršno utjerivanje poreza odgodi do vremena, dok se obavi žetva na polju, jer da se nemože sada pod nikakov način plaćati porez. Nu na ovu molbu stigao je obćini od financijalnoga nadzorničtva ferman, da obćina ima pošto po to do 1. lipnja utjerati porez, jer će inače poslati ovrhovoditelje.

Gospodo! Ovakav postupak je štetan po narod i po državu, štetan je s toga, što mu dok nije sabrao usjeve, ovrhovoditelji, ako dodju, oduzmu ono, što mu najviše treba kod gospodarstva, naročito blago, koje se, kako neće nitko kupiti ili bolje nemože, jer nema novaca, izpod svake ciene proda. Tim se pako uništuje i porezna snaga naroda.

Osim toga vrlo su veliki troškovi tih ovrhovoditelja, koje mora opet namiriti narod, a po zakonu nebi bio dužan. Troškovi naime ovi imali bi se podmirivati iz pljenitbenih i dražbenih pristojba, koje se medjutim šalju financijalnim oblastim. Tako je u obćini novigradskoj utjeran porez, te zajedno s pristojbami iz kojih bi se imale namiriti dnevnice ovrhovoditeljem, poslan financijalnomu nadzorničtvu. Na jednom pako dobi novigradski načelnik ferman, u kojem mu se nalaže, da iz svojih vlastitih sredstva namiri troškove ovrhovoditelja i to u iznosu od 728 for. i 28 novčića.

Pitam ja sada, tko će uz ovakove okolnosti biti načelnikom?

Ima kod nas načelnika, koji su primili načelničtvo ne možda radi one neznatne plaće, nego radi toga, jer im je stalo do dobrobiti dotične obćine, a takovi će se ovakovom deračinom odbijati.

Ja u tom postupku nazrievam najveću pogibelj za naš obćinski život, neku vrst socijalne revolucije, a uz to se smeta javni mir i poredak, jer se više puta čuje, kako se narod grozi, da će otjerati sve, koji mu dodju, da mu što otmu, pa se je već i sbilo više puta što takova.

Pitam ja vas, je li se tim stiče ljubav državljana napram državi, koja je bez dvojbe nuždna? Da li se t. ljubav unapredjuje ovakovim načinom?

Ako li uztraju ovakovi odnošaji, bojati se je, da će doći do katastrofe veoma neugodne i pogibeljne, a jer ja toga neželim, stavljam na visoku vladu sliedeću interpelaciju:

1. Je li vis. vlada voljna na nadležnom mjestu što prije i odlučno se zauzeti, da se do obavljene žetve na silno utjerivanje poreza odgodi kod onoga diela žitelja koji do toga vremena nije u stanju platiti porez?

2. Je li vis. vlada voljna u zaštitu uzeti obćinske organe proti nasilnomu i protuzakonitomu postupku financijalnih oblastih, te svojim posredovanjem za vremena zapriečiti sve nepovoljne pojave, koji bi mogli nastati na štetu obćinske uprave i na štetu javnoga mira i poredka?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima zastupnik gosp. Vončina, da stavi interpelaciju.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Ima tomu već 4— godina, što je vis. vlada u interesu javnoga prometa prinukana voljom plemenitom nakanila, da radi postojeće nerodice pučanstvu dade priliku zaslužbi, te je odredila da se cesta iz Novoga do Križišta preloži. Toj je gra djevini imala doprinieti obćina Novi i Bribir troškov skopčane s razvlastbom zemalja, preko kojih se je imal sagraditi ta cesta.

Pošto te obćine nisu imale gotovine u svojih bla gajnah, da mogu izplatiti ljude, zamolile su i izhodile t obćine u kr. zem. vladi zajam od 5000 for. i to jedn obćina 3000, a druga 2000 for. Taj zajam dozvoljen j pod uvjetom, da za sigurnost one svoje razteretnice o 3000 odnosno od 2000 for. založe kod poreznog ured bakarskog.

Kada su obćine zadovoljile ovomu uvjetu, kada s poslale svoje namire vrhu tobož primljena zajma od 500 for., odpremila je vlada zajmljenu svotu od 5000 for. n podžupaniju riečku, da ju obćinam preda. Ali toga zajm neimadu obćine niti danas. Razteretnice njihove — oko godine — još su danas sačuvane kod poreznoga ureda b karskog. Ljudi, kojim su zemlje usljed razvlastbe uze bile, nisu dobili niti novčića, a što je najljepše u toj p povjesti, zahtjeva se već danas povratak toga zajma (

občina, kojeg nisu nikada ni vidjele. (Glasovi: To je odviše!) Javna je tajna, da je podžupanija riečka ovu zajmljenu svotu od 5000 for. uložila u štedionu kraljevičku, da je u tu štedionicu uložila i druge občinske novce, sto jih je kr. zem. vlada dala nekim siromašnim školam, koje su se imale podići u Primorju, a podžupanija, mjesto da odpremi te novce onamo, kamo spadaju, ulagala jih je u kraljevičku štedionicu i možda, da je svih tih novaca nestalo usljed zadnjeg stečaja kraljevičke štedionice.

Odazivajuć se pravednoj želji občina Novi i Bribir, da jim pomognem, da dodju do tih razteretnica, koje leže kod poreznog ureda u Bakru i želeći doskočiti toj molbi občinâ, koje još uvjek badava čekaju na novce, uslobodjujem se na vis. kr. zem. vladu staviti sliedeću interpelaciju:

1. Je li poznato kr. zem. vladi, da je podžupanija riečka občinske novce, koji bi dolazili u njezine ruke, obično davala štedionici kraljevičkoj, mjesto da jih dostavlja onamo, kamo su spadali?

2. Je li joj poznato, koliko je zemaljskih, občinskih ili crkvenih novaca uloženo bilo u štedionici kraljevičkoj, kad je došla pod stečaj?

3. Je li joj naročito poznato, da je u tu štedionicu uložena svota od 5000 for., pozajmljena občinam Novi i Bribir u svrhu namirenja tražbina za razvlaštene zemlje na preloženoj kot. cesti iz Novoga u Križište?

4. Biva li s njezinom voljom, da se od spomenutih občina pod prietnjom ovrhe zahtieva povratak zajma, koga nikad ni vidjele nisu?

5. Je li sklona kr. zem. vlada s mjesta odrediti, da se spomenutim občinam, bezodvlačno povrate razteretnice, nalazeće se u pologu kod poreznoga ureda bakarskoga za osiguranje zajmodavca?

6. Što je kr. zem. vlada učinila, ili što kani učiniti u interesu zemlje i u interesu dotičnih občina, da se pronadju i na odgovornost pritegnu oni, koji su krivi, da je toliko javnih novaca došlo u štedionicu kraljevičku i s njom zajedno nestalo?

Predsjednik: Ova interpelacija stavit će se u zapisnik i dostaviti svjetlomu banu.

Rieč ima zastupnik Seitz, da stavi interpelaciju.

Vinko Seitz: Ako čovjek sve ono, što se je dosada o savskih nasipih u ovoj vis. kući govorilo, sabere, vidi se da hrvatski narod u Posavini, osvjedočen budući svakogodišnjim tužnim izkustvom o nesrećah, koje mu Sava i njezini pritoci uzrokuju, sve svoje sile, premda jih već ni smagati nemože, u to ulaže, da si sam pomogne iz prieteće pogibelji, koje će najposlje skrajnjim siromaštvom i podpunim uništenjem njegovim, uroditi, od sebe odvrati. — Al svi ovi njegovi izvanredni napori i radnje ostati će bez željena rezultata i uspjeha, nepomogne li zemlja i država koje novčanom podporom, koje shodnimi naputci i odredbami, da se prieteća tomu pučanstvu pogibelj i nevolja ako ne na jednom, a ono barma za koju godinu odbije. Vječna bi zaista i šteta i sramota bila, da se onako ravni i plodni hrvatski predjeli s vida metnu i opustoše, što će za stalno prije ili poslje sliediti, nepruži li takodjer čitava zemlja pomoćnice ruke. Gdje je pogibelj najveća, tu ima biti i najbrža i najpreća pomoć. Samimi osnovami i većinom nepraktičnimi upravnimi projekti slabo će se po mojem mnienju okoristiti Posavci. pa kada pomislim, da se onih više puta pomenutih 50.000 for. ne na savske nasipe, već skoro izkjučivo na vladine izvršujuće organe potrošilo, to se niti najmanje nemogu nadati, da se i u buduće za pomoć vapijućemu pučanstvu od strane zemlje doskočiti može i pokraj mnogo izdašnijih novčanih sredstava, ako se ovako i nadalje radilo i upravljalo bude. S toga scienim, da bi se sbilja, želi li se ozbiljno pomoći pogibajućemu posavskomu pučanstvu, imalo preko dosadanjih manje ili više svrsi nevodećih zakona prieći, a na vis. kr. zem. vladu, kojoj je prije svega dužnost, skrbiti da narodna snaga u nijednom obziru nepadne i da se svaka njoj prieteća pogibelj za vremena jošte makar i kojom žrtvom odkloni, čast mi je staviti sljedeću interpelaciju:

Da li je vis. kr. zemalj. vlada voljna uvrstiti u zemaljski proračun za god. 1880. stanovitu veću svotu, koja se ima namieniti svrsi radnja oko savskih nasipa?

Predsjednik: Ova će se interpelacija stavit u zapisnik i predati svjetlomu banu,

Rieč ima zastupnik gosp. Kamenar, da stavi interpelaciju:

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! 15. srpnja 1876. podnio sam ja s mojimi vriednimi drugovi predlog na vis. kuću, kojeg neću pročitati, dočim je vis. sabor prihvatio taj predlog, razpravljao ga i stvorio zaključak od 8.—9. kolovoza 1879. pa vis. vladi u tom pogledu dao nalog, ili kako hoćete da se zove, da se ima zadovoljiti, momu predlogu.

Predlog glasio je tamo, da se članak zakona o javnih gradjevinah promieni.

Visoki sabor prihvatio je taj zaključak.

Poslje toga sam imao nuždu pitati vis. vladu god. 1878., zašto nije zadovoljeno tomu zaključku?

Visoka vlada je odgovorila, da ona kani saboru predložiti preinaku zakonskoga članka o javnih gradjevinah, te je umolila vis. kuću, da bi se uztrpila, dok ona to izštudira i dok si podataka pribavila i da će onda takav zakon donieti pred vis. kuću.

Vis. sabore! Od god. 1876. — sada je 1880. — prošle su 4 godine, a ja mislim, ako je koji zakon lahko napravit, to je moći cestovni zakon, jer ako ste mogli toliko mudrijih zakona našemu narodu na ledja natovariti, koji već nemože snositi sve to, a ovoga cestovnoga netrebate študirati — uzmite ga iz belgijanskog ili kojeg susjednog naroda, pa nam ga donesite, jer je sbilja silno

potreban za nas, pa bi bio već mogao doći pred vis. kuću kroz 4 godine.

Sam Bog se već na nas razsrdio, kad nam šalje toliko elementarnih nesgoda, koje su tako na naš narod udarile, da nemože smoći poreza (Smjeh) — toliko je novaca u ime javne robote zaostalo kod obćina, da se nikada utjerali ne budu.

Već su umrli oni ljudi, koji su bili na papiru, a sada nema ljudi, niti blaga. Zašto dakle takav zakon, koji nenosi nikakove koristi, koji sve komunikacije slabi. Ima i takvih okolica, gospodo, u mom izbornom kotaru, uzmite onu obćinu, koju sam malo prije imao čast taknuti, da se joj samostalnost podieli — iz te se obćine sav materijal izvaža, narod mora kamen izvažati, mora javnu robotu platiti, a usljed toga mora sam cestu graditi. premda ju toliko nerabi, koliko rabi baš državnu cestu. Tako vivodinska obćina, koja nam spaja Kranjsku i Štajersku, i ona je izpuštena iz cestovne mreže, tako nam je opet od lujzinske ceste i ozaljske strane izpuštena, te je u mojoj obćini 3 milje daleko. Ja sam osobno bio kod bana Mažuranića, pa mi se začudio — 3 milje ceste u Vrhovac prema Vivodini! Mi moramo sami uzdržavati mostove i nemamo nikakve koristi od ovakova zakona, dočim novac, koji bi se u te svrhe imao upotriebiti, ide Bog zna kuda i u kakove svrhe!

Prisiljen sam — da ne duljim — staviti na vis. vladu sliedeću interpelaciju:

1. Zašto nije vis. kr. zem. vlada zaključku vis. sabora hrvatskoga od god. 1876., kojim se pozivlje da na ustavnu razpravu zakonsku osnovu o javnih radnja i gradjevina, ujedno cestovni zakon donese, zadovoljila?

2. Kani li vis. kr. zemaljska vlada u prvom saborskom zasiedanju zakon o javnih radnja i gradjevina, ujedno cestovni zakon na ustavnu razpravu saboru predložiti, a dosadanji ukinuti?

Predsjednik: Ova će se interpelacija staviti u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima presvjetli g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Dopustite mi, da u kratko odgovorim na dvie interpelacije, koje su već odavna stavljene. Jedna interpelacija bila je u predmetu podignuća šumske zabrane po vlastelinstvu nuštarskom na zajedničkom pašnjaku.

Ovu je interpelaciju stavio zastupnik gosp. Rogulić, koji se je udaljio prije, nego li je dočuo odgovor.

Znajuć, da je ovo zasjedanje kratko, da se nemože dalje čekati na odgovor. jer neće biti više vremena, prinuždjen sam danas odgovoriti, premda ga ovdje nema.

U ostalom ostaje njemu prosto, ako vis. kuća ovaj odgovor na znanje primi i ako se on tim nebude slagao, u svoje vrieme svoj predlog podnieti.

Stvar se ta osniva na zakonu. Vlastničtvo te šume Markušice zvane, podnielo je još za vrieme postojalih kotarskih oblastih, kotaru osnovu gospodarstvenu, kako misli u obće šumu rabiti. Ta je osnova pretresena bila u 1. molbi kod kotarske oblasti, onda je prešla osnova na podžupaniju vukovarsku, ova je izpitala obe stranke i vještake i osnovu je po postojećem zakonu §. 9., svestrano pretresenu, u 1. molbi obzirom na jednoglasno mnienje odobrila.

Što stoji u toj osnovi? U toj osnovi stoji da se ta šuma imade na tri odsjeka razdieliti i da svaki odjel ima samostalno za se raditi.

U toj šumi imadu pravo pašnjaka i drvarenja i oni, koji se tuže, da njima nije to uzkraćeno.

Ovdje se neradi o obćem zajedničkom pašnjaku, nego o šumi, u kojoj imadu pravo drvarenja na toliko, na koliko gojitba šume sama sa sobom zahtieva: jer zakon urbarski, kako znamo, ograničuje pravo vlastničtva.

Ta je osnova po vladi putem utoka odobrena, jer je pronadjeno, da odgovara podpunoma načelom racionalnoga gospodarstva.

Po tom neka izvoli vis. kuća uzeti, da se neradi o zajedničkom pašnjaku, nego ob urbarskoj šumi, što je odobreno na temelju samoga zakona.

S toga bi molio, da vis. sabor uzme na znanje ovaj odgovor.

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto interpelanta nema, s toga odmah pitam: Prima li vis. sabor ovaj odgovor na zanje.

(Prima se.)

Ovaj odgovor vlade primljen je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik za unutarnje poslove, da odgovori na drugu interpelaciju.

Jovan Živković: Drugi je odgovor na interpelaciju, koja se tiče predmeta žalbe obćine Irig glede globarenja u podžupaniji rumskoj.

Interpelacija je ta, koja je preporučena na uvaženje, stavljena prije godinu dana i glasi ovako (čita).

(Vidi zapisnik 36. saborske sjednice.)

Ovdje mi je radi zatezanja toga predmeta. radi kojega se nekim načinom — neću reći — predbacuje. ali prigovara, da je tako dugo zaležao, odgovoriti, da je u tom najprvi vladin korak bio taj, da se uvjeri o pravom stanju stvari, jer vladi nije poznata praksa, koja bi se postojećim zakonom protivila.

Iz odgovora, koji je vlada dobila, vidi se, da je podžupanija postupala za vrieme od 2 godine ovako:

God 1877. bilo je tih slučajeva kod podžupanije svega skupa 1225; a godine 1878. — 1253. Od tih slučajeva bilo je 370 radi šumske štete, a toliko od prilike radi poljske, a ostalo spadalo je na redarstvo.

Što se tiče globe. unišlo je jedne godine 2750 for., a druge 2270 for., dočim se je reklo, da je unišlo 10.000 for. globe: akoprem je od ove ogromne štete mnogo manja ona. koja odgovara istini, jer velika svota nije nastala

samo od podžupanije, nego i od sudova i obćina i od interesa, koji su iznašali za to vrieme 1900 for. i koji su unišli u postojeću ubožku zakladu, koje novce dotična podžupanija savjestno rukovodi.

Ukupna svota tih novaca iznaša 11.400 for., ali to nije sve samo od podžupanije, nego, kako sam kazao, i od sudova i od obćina i od priraslih interesa.

Ovo je, gospodo, podžupanija, jedna od onih, koja hvale vriednom točnošću postupa i upravu svoju vodi. Ovdje nema prakse, koja se zakonom i postojećim naredbam protivi.

Na koliko koji podžupan, vršeći svoju dužnost, strožije od drugoga postupa, ta možebit strogost ovdje i ondje opravdana nije bila. Ovdje imade do 500 poljskih, a tako isto i šumskih šteta.

Naš narod, kako znate, vrlo rado u potrice ide, pak su kadkada opravdane i strožije mjere, da se od toga odvrati, jer je težko onomu, koji mora živjeti od onog što ima, pak dodje drugi dan, te nadje kupus i žito pogaženo i podgriženo.

Kada se od 50 takovih 2 uhvate, mora se bar jedan kazniti tako, jer se svaki nemože kazniti, da se stane na put tomu.

A kazati mi je gospodinu interpelantu, da vlada kod utoka svede tu kazan na onu mjeru, koju zahtjeva zakon, bez da ošteti onog, kojeg se tiče.

Imade dakle tomu lieka, a to je utok.

Što se dalje veli, da je podžupanija počela da osnuje bolnicu u Rumi iz tih novaca, to je ta namisao odstranjena, jer ti novci, koji nisu obćinski, imadu biti upotriebljeni na opredieljenu svrhu, i vlada je odbila taj predlog.

Pošto je ta namisao pala, netreba se gospodinu interpelantu bojati, da će se u tu svrhu globiti narod.

Ja mislim, da će se g. interpelant ovim odgovorom zadovoljiti, jer neka bude uvjeren, da se tamo postupa po postojećem zakonu, kao i u svakoj podžupaniji, i toga nemogu primiti, da se u Rumi napose kod g. Bude Budisavljevića drugačije postupa, nego onako, kako se osniva na zakonitih propisih.

Predsjednik: Je li se zadovoljava gosp. interpelant s odgovorom vis. vlade?

Stevo Popović: Molim, ja ću biti tako slobodan, da kažem svoje primjetbe na odgovor ove interpelacije.

Iz ovoga odgovora čula je vis. kuća, da je i sama vis. vlada uvjerena, da se strašno postupa prema postojećemu zakonu. Možda ta strogost, da će biti povod žalbam onim silnim, koje su nam zastupnikom dolazile do ušiju, koje su u peticionalni odbor došle.

Vis. vlada uvjerava nas, da nije učinila drugo, nego po zakonu sa dodatkom: „možda malo strožije“. U toj strogosti leži povod žalbi, a možda i u samom zakonu, koji po mom mišljenju nije skrojen za okolnosti naše zemlje, nego je izcrpljen iz sasma drugih okolnosti, kako mi se čini iz zemalja s one strane Litave, gdje su ekonomičke okolnosti čisto druge. Što je tamo vrlo dobro i što svrsi odgovara, to kod nas možda nebi bilo umjestno, te bi s vremenom i opet tegobe dolazile, jer bi praksa dokazala, da ti zakoni nisu prikladni za nas.

Meni bi drago bilo, da nije takove prakse, koja bi bila mimo zakona išla, ali sudeći po ovolikih slučajevi, sbiva se ta praksa; jer nije to posljedica hotomičnih potrica nego tamošnjih okolnostih, da često šteta jedna i druga dolazi bez ičijeg krivca, samo s toga, što je takovo stanje, da nema dovoljno čuvara, te se je u jedan trenutak desio slučaj, koji sam po sebi nije bio takav, da se predvidi.

Dotična je oblast upotriebila taj slučaj, pa ga kvalificirala kao hotomičan jedan izgred za to, da ga kazni.

Samo da ta suma nije tako velika, kako se govori, bar da je od prilike, bio bi zadovoljan s odgovorom, pa da se u buduće pokaže, da su ti slučajevi što redji, naime, u koliko oni podpadaju pod zakon; i kada bi se upotriebila neka minimalna svota kao normativ za takove slučajeve — da je tako — ja bi se podpuno zadovoljio s odgovorom, ali tako se samo predbježno zadovoljavam.

Predsjednik: Molim g. interpelanta, da se izjavi naročito, da li se s odgovorom na interpelaciju zadovoljava ili ne.

Stevo Popović: Kada bi bio ovdje običaj, kao što je u Ugarskoj, da se vlada najprije prijavi, da će odgovoriti na interpelaciju, možda bi se bio odgovorom na to pripravio. Pošto sam sada čuo ovaj trenutak odgovor, to nemogu drugo, nego da se zadovoljim š njime.

Predsjednik: Buduć se interpelant zadovoljio ovim odgovorom, pitam:

Prima li visoka kuća odgovor ovaj na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Marijan Derenčin**: Gosp. dr. Subotić stavio je interpelaciju na vis. vladu u prošlom zasjedanju u predmetu upotrebljivanja ćirilice kod kotarskoga suda u Iloku, koja glasi ovako (čita): „1. Je li vis. vladi poznato, da se kod kotarskoga suda iločkoga, a možda i kod drugih javnih oblastih u sriemskima podžupanijama ćirilicom napisani podnesci zabacuju ili barem riešavanje njihovo na dugo odgadja, ili da se stranke zvanično upućuju, da takove podneske najprije latinicom prepisati daju?

2. Ako je poznato, odobrava li vis. vlada takovo postupanje podčinjenih javnih organa? — ili

3. je li vis. vlada takovo postupanje možda svojim javnim organom propisala?

4. Ako vlada to postupanje nije sama odredila i ako ga neodobrava, je li vis. vlada voljna svoje javne

sudbene i upravne organe, naročito u županiji sriemskoj, uputiti, da podneske ćirilicom napisane bez svake zaprieke onim istim načinom po zakonu propisanim bez svakoga odlaganja i otezavanja riešavaju, kojim se podnesci u obće riešavati imaju?

5. A ako je vis. vlada takovo postupanje naložila, ili ga odobrava, je li voljna kazati razloge tomu?"

Gospodo! Vladi nije bilo poznato ništa o tom postupku iločkoga kotarskoga suda, zato je vlada pozvala banski stol, neka sakupi podatke o toj tužbi, pa neka o tom izviesti vladu.

Banski je stol izviestio u istinu to, da je kot. sud u Iloku po dva puta povratio stranci podnesak, pisan ćirilicom, uz uputu, neka ga podnese propisanom latinicom. Isto tako, da je kot. sud u Daruvaru jedanput vratio stranci podnesak, kojemu je bila priložena svjedočba; meni se čini da je to bio izvadak iz matice krštenih — i ta je svjedočba bila pisana ćirilicom.

Banski je stol uslied toga postupka spočitnuo iločkomu kot. sudu i naložio mu, neka se u buduće takova postupka kani, ako hoće, da se ukloni težkoj odgovornosti.

Isto tako i kotarski sud u Daruvaru dobio je sličnu uputu.

Vlada nije nikada o tom dvojila, da sudovi i u obće zemaljske oblasti imadu podneske, pisane ćirilicom, riešavati redovito, kao što i podneske, pisane latinicom, a pošto se poslje te naredbe banskoga stola nije dogodio slučaj, koji bi povod dao tužbi, to vlada drži, da ona riešitba banskoga stola može služiti na umirenje svakog, da se porabi ćirilice kod stranaka neće staviti nikakova zaprieka.

Ja molim, da gosp. interpelant ovaj odgovor na znanje primi.

Predsjednik: Je li se zadovoljava g. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Dr. **Jovan Subotić**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor vis. vlade na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima presv. gosp. predstojnik za pravosudje, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Marijan Derenčin**: G. Brantner stavio je u 49. saborskoj sjednici na vis. vladu sliedeću interpelaciju (čita).

(Vidi zapisnik 49. sab. sjednice.)

Povod je toj interpelaciji bio valjda slučaj u Požegi. Kr. sudb. stol požežki riešio je u jednom slučaju gruntovnu provedbu diobnoga lista, u kojem su neki članovi razvrgnute zadruge ostali u gradjanskom pravu suvlastničtva, ali banski stol je ovu riešitbu preinačio i naložio, sudb. stolu u Požegi, da ima provesti diobni list onako, kao što je osnovano u županiji. Takovih sličnih slučajeva nije više bilo. Pošto sudbeni stol nije imao još prilike, da si u toj stvari udari stalan pravac u tumačenju i prosudjivanju zakona, to misli vlada, da nije nuždno ništa u tom pogledu odrediti, jer načelna riešitba banskoga stola može služiti na umirenje, da se neće više takovih slučajeva dogadjati. Jedini požežki sudbeni stol držao je, da se usljed razvrgnute zadruge nemože stvoriti gradjansko-pravna zajednica. Od to doba nismo čuli riešitbe, koja bi se u načelu protivila riešitbi banskoga stola.

Molim gosp. interpelanta, da se zadovolji s ovim odgovorom.

Pavao Brantner: Nije taj slučaj samo u Požegi, nego i u Bjelovaru, radi koga je upitna interpelacija stavljena.

U koliko se ovdje uvjerava, da se takvi slučajevi nebudu više dogodili, gdje je kukavan čovjek 8 puta išao u Bjelovar i po 3 puta mu kotarski sud nije hotio da primi molbu, jer se izjavio, da nije nadležan, — u toliko, u koliko uvjerava presvjetli gosp. predstojnik, da nebude više takovih slučajeva, ja se zadovoljujem s odgovorom.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja moram samo kazati, da se može težko razabrati iz interpelacije, što se kani, jer kaže, da pravo nezna, koji je uzrok razvrgnuću zajednice. Ja držim, da nije moguće, da nestoji slučaj taj, da bi sudbeni stol odbio uredovno, da razvrgne zajednicu, ako je ta zajednica gradjansko-pravne naravi, nego je slučaj onaj, da je uzkratio sudbeni stol gruntovni prenos diobnoga lista, što se neće više dogoditi.

Predsjednik: Prima li vis. kuća na znanje odgovor vis. vlade?

(Prima se.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! U prošlom zasjedanju podnio je sada već pokojni zastupnik Katkić na vis. vladu interpelaciju glede anticipalnog izplaćivanja plaće katoličkomu svećenstvu; da katoličko svećenstvo u bjelovarskoj, križkoj i koprivničkoj podžupaniji i po svoj prilici i u inih strana naše domovine vuče svoju plaću posticipando.

Na to mi je čast odgovoriti ovo:

U razvojačenoj Krajini beru župnici i kapelani svoju plaću iz javne blagajne na račun krajiškog erara, s toga razloga i za to, što župnika i kapelana tamo imenuje vrhovno vojničko zapovjedničtvo kao upravna zemaljska oblast razvojačene Krajine. Nema nikakove zapreke tamo, da se beriva svećenstva nebi izplaćivala u anticipandnih obroci; ali u civilnoj Hrvatskoj i Slavonji dobivaju ovi nadarbenici svoje plaće ne iz javnih blagajna nego jih dobivaju iz svoje nadarbine poznatim već načinom. Izuzamši dakle bivšu Krajinu bjelovarsku, ima vrlo malo župnika u ostaloj Hrvatskoj, gdje bi nadarbenik primao svoju kongruu iz javne koje blagajne i t

nadarbenike imenuje stranom zemaljska vlada, stranom pako dotični duhovni stol.

U tom slučaju može se dogoditi, da koji nadarbenik svoju plaću anticipira i da bude skorih dana premješten u koju drugu župu privatne kolature.

U tom slučaju pobrati će dvostruku plaću za isti mjesec: plaću iz javne blagajne, koju je primio prvog dana mjeseca, zatim prešav na župu privatne kolature, drugu plaću istog mjeseca.

Ovdje treba, gospodo, uvažiti interes financijalni zemlje.

Po obstojećih propisih pripada nadarbeniku plaća od onoga dana, kada je svoju službu nastupio. Ako dakle nadarbenik primi svoju plaću iz blagajne javne u obće prvog dotičnog mjeseca, pa bude premješten na drugu župu kolature privatne, onda bi došla financijalna zem. oblast u taj položaj, da plati 2 puta plaću; na novoj župi od dana, kada je tamo počeo služiti, a na prijašnjoj župi već je prvoga dignuo svoju plaću, a ono, što je komu dospjelo, kao što je plaća, koju je anticipando primio, ono nije dužan niti se može siliti, da povrati; pa bi tako došla financijalna oblast u položaj, da plati za isti mjesec i za istu nadarbinu.

To je valjda razlog, što je c. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu godine 1851. odredilo, da se imadu nadarbenikom kongrue izplaćivati u participandnih rata, a koju namiru da imadu dotični vicearhidjakoni podpisati primjetbu, da je doista nadarbenik u istoj župi vršio službu.

Ovo su razlozi, zašto nebi mogla zem. vlada pristati na to, da se svećenstvu plaća — kongrua — daje u anticipandnih obrocih.

Molim visoki sabor, neka uzme na znanje ovo moje očitovanje.

Predsjednik: Pošto g. interpelanta nije živoga, to pitam: Prima li visoka kuća ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Tim su za danas prijavljene interpelacije izcrpljene i dovršene.

Mislim, vis. sabore, da je još jedna točka u izviešću peticionalnoga odbora ostala, koja bi se još sada mogla riešiti. (Glasovi: Sutra! Danas!)

Molim gospodina izvjestitelja, da izvoli pročitati ovu točku.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita izviešće peticionalnoga odbora, i to br. 438): „Žalba s molbom obćinara i sugradjana trgovišta Iriga, da se globarenju od strane kr. podžupanije u Rumi na put stane". — Upućuje se vis. kr. zem. vladi s preporukom na uvaženje.

Predsjednik: Ovdje je jedan izpravak stavljen po gospodinu zastupniku Crnadku. Molim da se pročita.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita izpravak zastupnika g. Crnadka): „Da se u predlogu odbora izpuste rieči: „s preporukom", te da ovaj predlog jednostavno glasi: „Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje".

Kao članu peticionalnoga odbora obrazložit mi je razlog, zašto je odbor ovu žalbu s molbom vis. kr. zem. vladi „s preporukom" na uvaženje uputio. Peticionalni je odbor zato stavio ovdje „s preporukom", pošto je protekla godina dana od onoga vremena, odkako je u istom predmetu podnešena interpelacija, na koju smo odgovor malo prije čuli. S toga sam ja kao član peticionalnoga odbora, pošto nije bilo od strane visoke vlade prije odgovora, predložio ovu motivaciju, t. j. da se ova peticija obćine irižke s preporukom vladi uputi, nebi li se jednom došlo na čisto, pošto je tužba, naročito u ovoj žalbi ponovljena iza vremena, odkada je stavljena interpelacija. Što se ovdje govori, govori se kroz sabor iz naroda i netiče se niti članova vlade, niti zemaljske uprave, u obće podžupanijske vlasti, nego ide svojim putem, a poslje neka se učini, što se hoće. S toga želim, da se ovaj predlog ovako motivira.

Predsjednik: Rieč ima gospodin zastupnik Crnadak, da obrazloži svoj izpravak.

Gjuro Crnadak: Ovaj izpravak podnio sam jedino s toga razloga, što držim, da je u ovom slučaju preporuka dotične žalbe ili molbe podpuno suvišna.

Meni nije poznata ta molba ili žalba od gradjanstva trgovišta Iriga, ali ja mislim, da će vis. zemaljska vlada u ovom slučaju i bez preporuke znati, što ona ima činiti.

Ja sam podpuno uvjeren, da upravni činovnik nikada globu diktirati neće, ako se nepovriedi naredba ili zakon u čem.

Tko naredbu povriedi i kod koga se sva zakonita sredstva izcrpe, kod onoga mislim, da je vrlo često i takova globa na svom mjestu.

Ja mislim, gospodo, da bi se ovakovom „preporukom", koja bi ipak involvirala neki ukor dotičnomu činovniku, upravo priečio revan i točan činovnik u svojoj službi, koji nastoji, da u svojem kotaru u obsegu svoga djelokruga red uvede i svomu pučanstvu, kojega mu je uprava povjerena, u srce usadi pravnu sviest, koja uči svakoga neučiniti ono, čim bi svoga susjeda oštetio.

Ja bih rekao, da takov činovnik nezaslužuje ukora, nego upravo pohvalu. U slučajevih onih, gdje bi on više učinio, nego po zakonu smije, tu je vlada pozvana, na koju se može u svako doba utok podnieti, i ona će riešiti utok, kako valja. S toga razloga mislim ja, da su ove rieči „s preporukom" suvišne.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja podupirem predlog gospodina pred menom govorećega, ali ne iz onoga razloga, iz kojega on tvrdi, da bi se ove rieči „s preporukom" imale izostaviti.

Ja držim, da je korektniji predlog samo sbog toga, što, ako je stvar važna, visoka će vlada bez preporuke

sabora to učiniti i uviditi, je li predmet sam po sebi zaslužuje, da mu se ona osobita pažnja poklanja.

S toga gledišta i držim, da bi trebalo za svagda, kada bi se pretresali ovakovi spisi, ustanoviti, da se „preporuka“ izostavi.

Što se tiče samoga predmeta, to ja, kada je već učinjen takav predlog, osobito preporučam visokoj vladi, da ona, kada ovakovi spisi, ovakove žalbe i molbe dodju, osobitu pažnju na nje obrati.

Gospodo! Tečajem saborisanja našega došlo je iz raznih predjela već više sličnih tužba proti postupanju onoga, koji je prvi pozvan, da narod uzme u obranu i da postupa po strogosti zakona, koja je strogost jako relativne naravi i može se ta strogost upotrebiti s većom i manjom kaznom.

Da je g. predlagatelj izpravka pročitao i vidio, da je ovdje neka žalba sa podpisi više od 50 do 60 ljudi, on bi se na nju obazreo, jer se ovdje nebaca krivnja na kakova činovnika, nego je u obće tužba, koja onaj narod tište. Revnost kojeg pojedinog činovnika težko je na ovom mjestu prosuditi, ali svakako previše napeto i previše strogo postupanje može biti od sasvim protivnog uspjeha, nego li ga želi g. Crnadak postići.

Ja sa svoje strane, kada je već rieč povedena, pa bila „preporuka“ stavljena ili ne, osobito vis. vladi preporučam, da ona tomu predmetu osobitu pažnju obrati i da gleda onomu narodu lieka donieti, u koliko je to pravedno.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Stojšić.

Pavao Stojšić: Visoki sabore! U ovoj stvari nije bilo prilike, da se ovdje ova rieč „globarina“ čuje. Već to samo pokazuje, da nedolazi tužba i žaoba sbog globa od strane rumske podžupanije iz objesti, nego da dolazi iz pritiska nužde i nevolje.

Ja ću ovdje navesti samo nekoliko primjera, koji će tu cielu stvar iz ove podžupanije razjasniti.

Podžupan je rumski jedne nedjelje, kada nije uredovni dan, zakazao, neka ga ljudi dočekaju.

Ljudi su ga čekali do ½1 poslije podne, a kad ga nije bilo, razišli su se. Tek što su se razišli, on je stigao i zato, što ga nisu čekali duže, udario je globu na nje mislim preko 100 forintih.

Izvolite razsuditi, da li ti ljudi zato zaslužuju, da se kaštigaju tako. Te globe u pravom smislu rieči nema u nijednoj pravno uredjenoj državi.

To je jedan slučaj.

Drugi je slučaj: Jedna žena Magjarica došla je neke nedjelje sa brašnom na pijacu. Kada je brašno prodala, vraćajuć se kući, svratila se u dućan, da nešto pazari i ostavila je priliku svoju na pijaci. Ali maleni Irig nije Beč.

Na onom mjestu, gdje je ona ostavila priliku, nije bilo za nikoga opasno. Ona je zato, što je svoju priliku ondje ostavila, tužena bila podžupanu, te ne samo da je izgubila dan, nego je platila 15 for. globe i mislim još dva dana bila je zatvorena.

Ovi stanovnici irižki, koji su se u najnovije vrieme javili, ima jih 50 na broju, koji su podpisali žalbu, ja jih sve lično poznam kao ljude patriotične, koji nijedan drugomu nemisli kakovu štetu praviti, ti su ljudi zato, što nisu marvi svojoj dali čuvara iz svoje kuće, van drugoga, idući za svojim poslom, prijavljeni radi toga i platio je svaki njih 5 for., što iznaša 5 put 50 = 250 for.

Imade i takovih slučajeva, gdje ide tko u vinograd, pak priklene svoga konja, koji nikomu štete nečini, pak je zato prijavljen i plati 5—10 for. globe.

Nije od potrebe, visoki sabore, da ovdje gubimo vrieme.

Dovoljno je ovo, da se vidi, da nisu to kazne, koje stoje u razmjeru prema učinu, nego da su to u pravom smislu globe, kakove se mogu vidjeti samo u Turskoj.

Ja preporučam, da se ovaj predlog ovako primi, kako je po peticionalnom odboru predložen.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Ja bi preporučio izpravak gosp. Crnadka. Mi smo ovoje čuli, gospodo, od predgovornika tužbe, koje su možebiti istinite, ali svakako nema onoga, koji se obtužuje, da odgovori na to i da razloži stvar onako, kako jest, i da može onako djelovati na uputu i odluku ovoga vis. sabora. Jer nema onoga obtuženika, koji bi se braniti mogao, da mi možemo suditi, koliko vriedi obrana i obtužba.

Ja mislim, da se radi tih tužba vis. sabor nebi imao odlučiti niti najmanje na svoj postupak.

Istina je, g. predgovornik kaže, a ja nemam razloga nevjerovati njemu, da pozna lično one ljude, koji su došli pod takvu globarinu.

Kažem, da poznam lično g. podžupana rumskog i znam, da u njem nemože biti nepravice. Ako misli g. predgovornik, da oni ljudi nikako nisu zaslužili globe, i da je takove podžupan rumski nepravedno nametnuo, ja pako mislim, da se zato nemože sabor po jednostranoj obtužbi na nikakav korak odlučiti, jer nema ovdje onoga, koji se brani. Tu može odlučiti zem. vlada, koja će čuti tužbu, izpitati ju i onda odlučiti, što je pravedno.

S toga držim, da se ova žalba nepreporuči vladi, nego da se primi izpravak g. Crnadka.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Vaso Gjurgjević: Ja ću moliti poslije Kamenara za rieč.

Gjuro Kamenar: Od godine 1861., odkada je ustavnost u našu zemlju opet došla, i odkada je ona na ustavno upravljana, stupio sam ja, moja gospodo, u javnom političkom životu u tu kolotečinu, i što sam opazio?

Opazio sam od onda kotar jedan, — evo vam ga preko Kupe, u karlovačkoj podžupaniji, tako različit od jaskanskog kotara, kao da ste došli iz Belgije u Kamčatku, jer je ovdje takav kotarski sudac, takav podžupan

a nečini ustava zakon, nego pojedine osobe. To biva d 1861. godine. Zato mi je jako dobro jedan župnik azao, kada smo se svi veselili tomu ustavu: Neveselite e, vi ćete doživjeti, kakova će razlika biti u kotarih i akova će uprava nastati. I kako je bilo pod absoluzmom, opazio sam ja, da tako biva i danas.

Mi danas imamo kugu u jaskanskom predjelu i nepazi e kod nas na ništa. Ceste su takove, da nemožemo ići, i ıko je dobro g. dr. Starčević onomadne kazao, da narod ımo cvili, i da bi se imale za vremena zatvoriti dnosne granice i obćenje ustaviti, da se ta pošast od aroda odbije.

Takova razlika biva medju jednom i drugom podupanijom, akoprem su zakoni za cielu zemlju i za cieli arod jednaki.

Što g. predgovornik Stojišić ovdje govori, ja mu moram jerovati; mi ovdje tužbam rješitbe neizričemo niti odlučuəmo proti podžupanu, ali to stoji, gospodo, da se takova loba i radi lova odredjuje, što ljudi nisu mogli doći tri uta na lov; premda niti bilježnici niti načelnici nisu ošli na lov, to su ljudi ipak globami kažnjeni i te se lobe bolje od njih utjeruju, nego li porez.

Jabi morao napomenuti, da radi sagradjenja . . .

Predsjednik: Molim liepo, u pitanju je sada kotar umski, a ne drugi.

Gjuro Kamenar (nastavlja): Znam, kako tamo biva, ako je i kod nas u našoj podžupaniji. Za to ja vjeujem, da je tako tamo. Zaklade se ubožke sakupljaju a narod i dobro je, da se sakupljaju, jer to ima služiti a ubog narod, a kod nas je to protivno, jer kod nas arod, koji je sam ubog, sakuplja za nekakovu ubožku akladu. U našoj podžupaniji sakupljeno je u nekoliko odina 11.000 forinti. To je ogromna svota i ja sam nomad imao priliku u podžupanijskoj skupštini kazati:)ajte taj novac, da neleži badava, u gospodarstvene vrhe, u prosvjetne svrhe, sagradite škole. To se sve ıišta nečini, van novci leže badava, akoprem bi se morao ıaš narod, koji je sada skroz osiromašio, iz te zaklade odupirati.

Kada se već narod nepodupire, neka se bar neglobi, er kada jedanput sirotinju za 100 for., kako je malo rije rekao gosp. predgovornik, kaznite, ubit ćete ju za ıvjek.

Zato prihvaćam ovaj predlog i molim vis. vladu, da ına nastoji o tom, da nebude takove ogromne u oči palajuće razlike medju jednom i drugom podžupanijom, da ıebude u jednoj sloboda i da zakon u njoj vlada, a u lrugoj, da je barbarizam, kao da stupiš u Tursku.

S toga preporučam predlog peticionalnog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Gjurgjević.

Vaso Gjurgjević: Meni je svejedno, da li se primi redlog g. Crnadka ili peticionalnoga odbora, ali nemogu lopustiti, da utisak takov ostane, da je po tome, što je odžupan rumski revan i što točno zakon izvršuje, i ova tužba neosnovana. Govori, koji su u tom pravcu govoreni, sile me, da i ja očitujem gosp. Crnadku, da on drži svakoga činovnika za onako tiha i blaga, kao što je on, i da po njegovom uvjerenju nemože ništa drugo biti. Ja nepoznam g. Budu Budisavljevića lično, kao što g. Miškatović, i nepoznam sve one ljude, koje poznaje g. Stojšić, koji podupire žalbu. Za mene dolazi ovdje tužba, je li ona temeljita ili ne, i to je za mene mjerodavno. Ja poznam odnošaje, pak mogu suditi, je li tužba osnovana ili ne.

Sudeć po riečih g. Crnadka — neka mi oprosti — govori on o odnošajih mjesta, o kojem zna on toliko, kao što ja o Senju, jer nisam nikada tamo bio.

Po riečih g. Crnadka, on je uvjerenja toga, da g. podžupan ovakove globe namiće po zakonu, a nikako drugačije. Neka mi on oprosti, ja imam drugo uvjerenje o tom. Gospodin bi podžupan bio na svom mjestu kod uprave u Krajini ili u kojoj pokrajini njemačkoj, i moglo bi se kazati, da je ono, što radi u rumskoj podžupaniji, tamo dobro.

Kaže se, gospodo, neka ljudi ulože utok. To je sve istina, ali je utok nova globa. Ako dodje k meni, da mu ja ili koji drugi odvjetnik napravi utok, to mu se nemože badava činiti, on mora platiti, ako li ga pako neizvede, to podžupan izviesti vis. vladu, kako hoće, a vlada nije dosta upozorena, te je tako stvar izgubljena, i ne samo da plati globu, koja mu je dosudjena, nego i izgubi vrieme i potroši na putovanju. To je, ako neizvede, ako li pako izvede, mora izvedenje platiti, a to, moja gospodo, bila bi opet nova globa i time nije ništa pomoženo.

(Gjuro Kamenar: To sam ja zaboravio kazati.)

Gosp. Miškatović veli: Ja vjerujem g. Stojšiću, kao nar. zastupniku, ali ipak veli, da lično osobu pozna, i da nije tako, i da se nemože ništa o tom odlučiti, dok se on nesasluša. Ja znam i vjerujem g. narodnomu zastupniku, da je nuždno, da se prije odluke svatko sasluša, i držim, da je sve ono istinito, što je ovdje navedeno, i da svi oni primjeri stoje, i držim, da se od narodnih zastupnika nemaju pitati sve stvari, koje su bivale.

Vis. vlada neka upita podžupana i neka ga povuče na odgovornost, ako je povriedjen zakon, jer se ovakova šta može sbivati tamo, gdje su auditori, a ne u rumskoj podžupaniji.

Dakle, bilo to kako mu drago, gospodo, moguće, da je nepovriedjen zakon, to mora politički činovnik u granicah zakona upravljati po svom najboljem uvjerenju. Ali baš to uvjerenje jest nesreća, jer je elastično, jer što je kod x-a ovako, to je kod y-a onako, kod ovoga je ovo, kod onoga ono uvjerenje.

Ja vam, gospodo moja, javno kažem, da ja držim, da baš u rumskoj podžupaniji dosta te nepravde biva i ne samo glede globe, nego i glede ostalih stvari. U tom pravcu podići mi je rieč: Neka se javno čuje i neka nemisli podžupan rumski, da se o njegovom djelovanju

nevode računi. Na to ja i vis. vladu upozorujem, neka pazi, što se radi, jer ako nebude tamo lieka, budite uvjereni, da će doći drugačije stvari tamo.

Jovan Živković: Kod tolikih govora, mislim, da je najbolji izpravak g. Crnadka, t. j., da se ta stvar vladi na uredovanje uputi. Vlada je ovdje dosta čula o tom, samo toliko pridodajem, da nije podžupan većinu globa diktirao. On je godinu dana bolovao, pak je tada imao zamjenika.

(Dr. Gjorgjević: To je svejedno.)

Vlada će viditi, kako stvar stoji, a za sada molim, da se na njegovu osobu nenavaljuje, jer u podžupaniji rumskoj nepostoji zakon drugi, nego i u ostalih podžupanija.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. **Stevo Popović**: Visoki sabore! Pošto je po gg. govornicih ovaj predmet dovoljno izcrpljen, to mi neostaje mnogo kazati.

Ja neću pristati na izpravak g. Crnadka, neću pristati već s toga, jer se je vidjelo, da je stvar zaista tako zamašna, da ove rieči „s preporukom zemaljskoj vladi“ neće smetati nikoga.

Ja dakle preporučam vis. saboru, da ostaje ova preporuka.

Dužan sam ovdje odgovoriti i izjaviti, da mi je žao, što je g. Miškatović sveo debatu na nosioca podžupanijske časti, na osobu g. podžupana rumskog, dočim to do njega nijedan od gg. zastupnika učinio nije. Ako bude tko imao nešto žaliti, neka pripiše slučaju, gdje se hotjela ljubav dotičnomu gospodinu učiniti. Ja žalim, da se je svela debata u tom pravcu na to, i kažem, da nije bila ovdje tužba proti zakonu, koji odredjuje globe, niti proti naredbi, nego proti odmjerivanju globa. Rekao je g. zast. Gjurgjević vrlo dobro, da je uvjerenje činovnika elastično, i on može od 5 do 100 for. globe odmjeriti, ali u podžupaniji rumskoj od g. 1873., od organizacije, nije nikada bilo slučaja sa manje od 50 for. globe.

Vi znate dobro, da se narod tuži, kako nije moguće smagati porez zemaljski, kako se imanja prodaju bez ciene, jer se iz drugih predmeta nemože utjerati porez.

To je dokaz, da je narod siromašan i zaista jako siromašan. U takovih okolnostih činovnik, koji zna, da eksekutiva traži državni porez, mora svakako u granicah zakona imati i srca i načina, i da ga vodi civilizovana misao, da se stane na put spotricam.

Ali ja bi mogao nazrievati u tom i obratno nešto, da se naime zaslužni prema predpostavljenoj vlasti i vrlo uredni činovnik, koji zaista uživa renomé i koji je jedan od najboljih činovnika emeritira, narod bi bio zahvalan na takovu činovniku, koji pod tu cienu postane emeritiran, i držim, da činovniku onomu, koji je takav i nada se tomu, neće biti niti njegovoj časti niti njegovu poslu na putu, kada se primi predlog peticionalnoga odbora, kojeg ja preporučam.

Predsjednik: Sada se stupa na glasovanje. Glasovati će se ponajprije o predlogu odbora, koji glasi: „s preporukom“, ako ovaj padne, onda će se glasovati o izpravku g. zastupnika Crnadka, koji glasi: „bez preporuke“.

(Glasovi: Nema dovoljnoga broja zastupnika za zaključak.)

Pošto nije sposoban vis. sabor za zaključak, to ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

Dnevni red ove sjednice biti će: prvi predmet glasovanje ovo, koje je danas zaostalo;

2. treće čitanje zakona, koji je danas razpravljan, onda nastavak današnjeg dnevnog reda, koji nije izcrpljen, imenito izviešće odbora za obrt, trgovinu, javne radnje i komunikacije u predmetu preustrojenja željezničkog stajališta u Gradcu na Zagreb—žakanjskoj pruzi, onda predlog narodnog zastupnika g. Brantnera i drugova u predmetu dokinuća virovitičke mitnice, onda proglašenje zajedničkih zakona. To je današnji dnevni red, koji je ostao neizcrpljen.

Onda će doći dalje na dnevni red izviešće proračunskoga odbora o osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada na pokrivanje potreba nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. srpnja do 30. rujna 1880.

Onda izviešće odbora za obrt, trgovinu, javne radnje i komunikaciju u predmetu predstavke prvostolnoga kaptola zagrebačkoga u pogledu sustavnoga sušenja posavskih nizina;

izbor jednoga člana u peticionalni odbor;

izbor triju članova u doljnju kuću zajedničkog sabora ugarskoga i napokon

izbor jednoga člana u kraljevinski odbor.

Mirko Hrvat: Molim, vis. sabore, ja predlažem da bi se izviešće budgetnoga odbora za indemnitet stavilo odmah na prvo mjesto dnevnoga reda poslje glasovanja o onom posljednjem predlogu peticionalnoga odbora.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Ja mislim, da se nemože o tom razpravljati, pošto nismo u dovoljnom broju.

Mirko Hrvat: O dnevnom se redu može razpravljati.

Predsjednik: Ja sam već dignuo sjednicu, po tom nema više razprave.

(Svršetak $1^3/_4$ sata poslije podne.)

Sedamdeseta saborska sjednica,

obdržavana dne 24. lipnja 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Nastavak posljednje sjednice, i to: Nastavak i svršetak razprave o izviešću peticionalnoga odbora k br. 438. — Razprava o izviešću odbora za obrt, trgovinu, javne radnje i komunikacije. — Razprava o predlogu nar. zast. gosp. Pavla Brantnera i drugova glede ukinuća mitnica. — Proglašenje zajedničkih zakona. — Čitanje i ovjerovljenje nastavka zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o prešnosti predloga g. Matije Mrazovića i drugova glede uvedenja magjarskog tečaja kod kr. zemalj. financ. ravnateljstva u Zagrebu. — Treće čitanje zak. osnove o dosudjenju realne i gruntovničke nadležnosti kr. sudb. stolu u Bjelovaru. — Razprava generalna i specijalna o osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879. — Treće čitanje toga zakona.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik posljednje sjednice pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LXIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 23. lipnja 1880. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika g. dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice. Gosp. zastupnik Kušević primjećuje, da je izpuštena obična klauzula, koja glasi: „Zakon ob ovoj nagodbi podastrt će se Njeg. c. i kr. Veličanstvu previšnje sankcije radi", pošto nije daljnje primjetbe bilo, odobren je zapisnik.

Od podnesaka stigoše na sabor sliedeći:

a) Br. 450 sab. Saborsko predsjedničtvo podastire račune o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1879. — Upućuje se odboru za razsudu zem. računa.

b) Br. 451 sab. Školska občina sladojevačka, poduprta g. zastupnikom dr. Markom Lončarićem, moli za milostivu novčanu podporu u svrhu gradjenja nove školske sgrade. — Ustupljeno peticionalnomu odboru.

c) Br. 452 sab. Molba više izbornika kotara vukovarskoga, da se oproste od plateža povjerenstvenih troškova u iznosu od 272 for. 90 novč. za vodjenu iztragu proti izboru nar. zastupnika Aleksandra Peičića. — Upućeno peticionalnomu odboru.

Na dnevnom je redu osnova zakona, kojom se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u području spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami.

Iza generalne debate, — u kojoj je primljena osnova zakona, kojom se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u području spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami, — začela je specijalna debata ob istoj zakonskoj osnovi.

Naslov, koji glasi: „Osnova zakona, kojom se kr. sudbenomu stola u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u području spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami". — Prima se.

§. 1. koji glasi: „Za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih ter u područje kr. sudbenoga stola bjelovarskoga spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su na temelju zakona od 8. lipnja 1871. (Sbornik br. 5. ex 1874.) razdieljene izmedju državnoga erara i imovnih občina, vršit će realnu sudbenost kr. sudbeni stol u Bjelovaru". Prima se.

§. 2. koja glasi: „Isti sudbeni stol vodit će javne

knjige o tih nekretnina poput knjiga onih plemićkih dobara, s posjedovanjem kojih je do god. 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti (§. 8. zakona od 16. rujna 1876. br. 80. Sbornika). — Prima se.

§. 3. koji glasi: „Provedba ovoga zakona povjerava se banu". — Prima se.

Nadalje na dnevnom redu je VI. izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, o podieljenih mu po istom visokom saboru na razpravljanje podnesaka.

Izabran je na mjesto Ignjata Katkića, bolešću zapriečenoga, za predsjednika g. M. Sladović. — Prima se.

Br. 354. Molba dnevničarah kr. sudbenoga stola u Osieku, radi milostivog povišenja dosada sistemizirane dnevnice od 1 for. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 377. Molba upravnih občina Čabar-Prezid, za dozvolu novčanih sredstva i izvidjenje preloženja te popravka cesta u kotaru čabarskom. — Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 386. Zastupstvo občine pleterničke podnosi poniznu predstavku, da se zak. čl. XV.: 1876. §. 47. promjeni, te da i občine kroz državno odvjetničtvo u gradjansko-pravnih poslovih bezplatno zastupane budu. — Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 387. Zastupstvo grada Senja podupire predstavku zastupstva občine trsatske, kojom je zamolilo, da se ustrojiti se imajućemu domaćemu parobrodarskomu družtvu dopita subvencija, kakovu uživa englezko parobrodarsko družtvo za plovitbu izmedju Rieke i Liverpola. Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 399. Municipij grada Bakra podupire predstavku občine Trsat glede oživotvorenja domaćeg parobrogarskog družtva. — Upućuje se kr. zemaljskoj vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 401. Pokorna molba žitelja občine Sv. Jane: da vis. sabor odvrati kr. zem. vladu od naredbe, kojom je sjedište občine Sv. Jane premjestila u Petrovinu. — Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 402. Molba zastupstva slob. i kr. grada Osieka za blagonaklono podieljenje primjerne novčane pripomoći gradu Osieku u svrhu gradnje nove gimnazijalne sgrade iz zemaljskih sredstva. Predlaže se, da se uputi proračunskomu odboru. Na ovaj predlog prinosi gosp. Vaso Gjurgjević izpravak, koji glasi: „Molba ova ustupa se visokoj kr. zem. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za g. 1880." Predlog odbora pao i primljen izpravak g. Vase Gjurgjevića.

Br. 403. Zastupstvo občine dugoselske moli visoki sabor: neka izvoli izposlovati preinaku onih ustanova obranbenog zakona, koje krate ženitbu mladićem nenavršivšim jošte dobu trećega dobnoga razreda. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi s preporukom: da učini korake, kojim bi se u ovoj molbi iztaknutoj potrebi zemaljskoj zadovoljiti moglo. — Prima se.

Br. 414. Molba podvornikah i uzničkih nadziratelja kr. sudbenoga stola u Zagrebu. — Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 417. Nadziratelji uzah kr. sudbenoga stola u Požegi mole za nabavu odiela pripadajućih 40 for. ili isto u naravi sa relutom od 10 for. za nabavu čizama. Upućuje se vis. kr. zemaljskoj vladi na uredovanje. — Prima se.

Br. 427. Molba slavonskoga gospodarskoga družtva u Osieku za novčanu podporu u svrhu gradjenja kuće na družtvenom pokušalištu. Upućuje se odboru proračunskomu. Na ovaj predlog prinosi g. Vaso Gjurgjević izpravak, koji glasi: „Molba ova ustupa se vis. kr. zem. vladi s tim, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za god. 1880." Predlog odbora pao, a izpravak g. Vase Gjurgjevića primljen.

Br. 428. Franjo Kuhač moli za podporu od 2000 for. za izdavanje treće knjige svoje sbirke narodnih popievaka. Upućuje se odboru proračunskomu. Na ovaj predlog prinosi gosp. Vaso Gjurgjević izpravak, koji glasi: Ustupa se vis. kr. zem. vladi na uredovanje. — Predlog odbora pao, a izpravak primljen.

Br. 433. Preponizna molba Josipa Freudenreicha, redatelja zemalj. kazališta, za mirovinu. Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uredovanje. Na ovaj predlog prinio je g. Ivan Kukuljević izpravak, koji glasi: „da se vis. kr. zem. vladi s preporukom na uredovanje upućuje". Predlog odbora je primljen.

Br. 437. Zastupstvo grada Bjelovara moli, da se ovlasti kr. zem. vlada, da otvorenje 5. razreda višje gimnazija odredi početkom školske g. 1880./1. na trošak zemalj. budgeta. Upućuje se proračunskomu odboru. Na ovaj predlog stigla su dva izpravka: g. Vase Gjurgjevića, koji glasi: „Ustupa se vis. kr. zem. vladi na uredovanje"; i izpravak gosp. Jovana Stekovića, koji glasi: „Molba ova ustupa se vis. kr. zem. vladi, da ju predloži u svoje vrieme saboru zajedno sa zemaljskim proračunom za g. 1880. Predlog odbora i izpravak g. Vase Gjurgjevića pao, a primljen izpravak g. Jovana Stekovića.

Na dnevnom su redu interpelacije.

Predsjednik podielio je rieč zastupniku dru. Vrbaniću da stavi na vis. kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju:

1. Je li vis. vlada voljna na nadležnom mjestu što prije i odlučno se zauzeti, da se do obavljene žetve nasilno utjerivanje poreza odgodi kod onoga diela žiteljstva koje do toga vremena nije u stanju platiti porez?

2. Je li vis. vlada voljna u zaštitu uzeti občinske organe proti nasilnom i protuzakonitom postupku financijalnih oblastih, te svojim posredovanjem za vremena zapriečiti sve nepovoljne pojave, koji bi mogli nastati na štetu občinske uprave i na štetu javnoga mira i poredka?

Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i predati vietlomu banu.

Predsjednik podieli rieč zastupniku Ivanu Vončini, a stavi na kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju:

1. Je li poznato kr. zem. vladi, da je podžupanija iečka občinske novce, koji bi dolazili u njezine ruke, bično davala štedionici kraljevičkoj, mjesto da ih dotavlja onamo, kamo su spadali?

2. Je li joj poznato, koliko je zemaljskih, obćinskih i crkvenih novaca uloženo bilo u štedionici kraljevičkoj, ad je došla pred stečaj?

3. Je li joj naročito poznato, da je u tu štedionicu iložena svota od 5000 for., pozajmljena obćinam Novi i 3ribir u svrhu namirenja tražbina za razvlaštene zemlje ıa preloženoj kot. cesti iz Novoga u Križišće?

4. Biva li s njezinom voljom, da se od spomenutih ›bćina pod prietnjom ovrhe zahtieva povratak zajma, oga nikad ni vidjeli nisu?

5. Je li sklona kr. zem. vlada s mjesta odrediti, da e spomenutim obćinam bezodvlačno povrate razteretnice, ıalazeće se u pologu kod poreznoga ureda bakarskoga ːa osiguranje zajmodavca?

6. Što je kr. zem. vlada učinila, ili što kani učiniti ı interesu zemlje i u interesu dotičnih obćina, da se ›ronadju i na odgovornost pritegnu oni, koji su krivi, la je toliko javnih novaca dospjelo u štedionicu kraljevičku i s njom zajedno nestalo?

Ova će se interpelacija uvrstiti u zapisnik te uručiti svietlomu banu.

Predsjednik podieli rieč zastupniku Vinku Seitzu, da stavi na vis. kr. zem. vladu interpelaciju, koja glasi:

„Da li je vis. kr. zem. vlada voljna uvrstiti u proračun stanovitu veću svotu, koja se ima namieniti svrsi adnjam kod savskih nasipa?“

Ova će se interpelacija uvrstiti u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Predsjednik dade rieč zastupniku Jurju Kamenaru, la stavi na vis. kr. zem. vladu interpelaciju, koja glasi:

1. Zašto nije vis. kr. zem. vlada zaključku vis. sabora hrvatskoga od g. 1876. — kojim se pozivlje, da na ıstavnu razpravu zakonsku osnovu o javnih radnjah i gradjevinah, ujedno cestovni zakon donese, — zadovoljila?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada u prvom saborskom ːasjedanju zakon o javnih radnjah i gradjevinah ujedno ːestovni zakon na ustavnu razpravu saboru predložiti, a losadanji ukinuti?

Ova će se interpelacija uvrstiti u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Predsjednik daje rieč predstojniku nutarnjih poslova, la odgovori na interpelaciju zastupnika Mihajla Rogulića, koju je u LIV. dne 18. prosinca 1879. držanoj saborskoj sjednici stavio u predmetu podignuća šumske zabrane po vlastelinstvu nuštarskom na zajedničkom pašnjaku. Odgovor vis. kr. zem. vlade primljen je na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku nutarnjih poslova, da odgovori na interpelaciju zast. Save Stojšića i Stevana Popovića, koju su stavili u XXXVI. dne 26. srpnja 1879. držanoj saborskoj sjednici u predmetu izvedenih prestrogih kazna u podžupaniji rumskoj radi počinjenih policajnih prekršaja. Interpelanti se zadovoljuju odgovorom vis. kr. zem. vlade, a i sabor prima vladin odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč predstojniku pravosudja, da odgovori na interpelaciju zastupnika dra. Subotića, koju je stavio u LVI. dne 20. prosinca 1879. držanoj saborskoj sjednici u predmetu upotrebljivanja ćirilice kod kr. kot. suda u Iloku. Interpelant zadovoljuje se odgovorom, a i sabor prima vladin odgovor na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku pravosudja, da odgovori na interpelaciju zastupnika Pavla Brantnera, koju je stavio u XLIX. dne 6. rujna 1879. držanoj saborskoj sjednici u predmetu zadružnih dioba. Interpelant se zadovoljuje odgovorom vladinim, a i sabor ga prima do znanja.

Napokon podieli predsjednik rieč predstojniku bogoštovja i nastave, da odgovori na interpelaciju pokojnoga zastupnika račanskoga Ignjata Katkića, koju je stavio u LI. dne 10. rujna 1879. držanoj saborskoj sjednici u predmetu izplaćivanja plaća svećeničkih u anticipativnih obrocih. Odgovor vladin prima se sa strane sabora na znanje.

Nastavak izviešća peticionalnoga odbora:

Br. 438. Žalba s molbom obćinara i sugradjana trgovišta Iriga, da se globarenju od strane kr. podžupanije u Rumi na put stane. Upućuje se visokoj kr. zem. vladi s preporukom na uvaženje. Na ovaj predlog podnese zastupnik Gjuro Crnadak izpravak, koji glasi: „Da se u predlogu odbora izpuste rieči: „s preporukom“, te da ovaj predlog jednostavno glasi: „Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje“. — Pošto nije bio dovoljan broj zastupnika nazočan, odgodjeno je glasovanje na buduću sjednicu.

Iza toga zaključi predsjednik sjednicu u $1\frac{3}{4}$ sata, te ureče sjednicu na dan 24. lipnja t. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

a) Glasovanje o br. 438 izviešća VI. peticionalnoga odbora.

a/2 Treće čitanje zakona.

b) Izviešće odbora za obrt, trgovinu, javne radnje i komunikaciju u predmetu preustrojenja željezničkog stajališta u Gradcu na Zagreb—žakanskoj pruzi.

c) Predlog nar. zastupnika Pavla Brantnera i drugova u predmetu dokinuća virovitičke mitnice.

d) Proglašivanje zajedničkih zakona.

e) Izviešće proračunskoga odbora o osnovi zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina

vina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. srpnja do 30. rujna 1880.

f) Izviešće odbora za obrt, trgovinu, javne radnje i komunikaciju u predmetu predstavke prvostolnoga kaptola zagrebačkoga u pogledu sustavnoga sušenja posavskih nizina.

g) Izbor jednoga člana u peticionalni odbor.

h) Izbor triju članova u doljnju kuću zajedničkoga sabora ugarskoga.

i) Izbor jednoga člana u kraljevinski odbor.

Nastavak sjednice LXIX. sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu pod predsjedanjem g. predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zastupnik Mirko Hrvat prigovara zapisniku, da buduć nije bilo u posliednoj sjednici podpun broj zastupnika, nuždnih za zaključke prisutnih, to se nije mogao ustanoviti dnevni red.

Na dnevnom redu glasovanje br. 438 VI. izviešća peticionalnoga odbora. Predlog odbora pao, a izpravak Gjure Crnadka, koji glasi: da se izpusti rieč „s preporukom", primljen; po tom glasi: „upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje".

Na dnevnom je redu izviešće odbora za obrt, trgovinu, javne radnje i komunikacije u predmetu preustrojenja željezničkoga stajališta u Gradcu na Zagreb—žakanjskoj pruzi. Kod glasovanja primljen predlog odbora, koji glasi: „uzimajuć ovaj sabor izviešće kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 18. veljače 1879. br. 84 na znanje, preporučuje ujedno, da kr. zem. vlada izgradjenje upitne ceste Križevac—Sv. Ivan Žabno sukcesivno polag razpoloživih sredstva izgradi.

Nadalje sliedi na dnevni red predlog nar. zastupnika Pavla Brantnera i drugova, koji glasi: „Vis. sabor neka izvoli zaključiti, da se dokine mitnica virovitička i svaka druga na teritoriju Hrvatske i Slavonije, jer nisu u suglasju sa zakonom ob odkupu javne radnje, a nepravda po narod." Kod glasovanja pade predlog.

Napokon je na dnevnom redu proglašenje previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornici na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih zakonskih članaka, i to: I., XXXIV., XXXVIII., XLI., XLII., XLIII., XLVI., XLVIII., XLIX., L., LI., LII., LIII., LIV., LV., LVI., LVII., LVIII., LIX., LX. i XLI. od godine 1869., te I., V., VI., VII., VIII., IX., X., XIII., XIV., XXI. XXII., XXIII., XXIV. i XXV. od g. 1880.

Iza toga zaključi predsjednik sjednicu u $11^{1}/_{4}$ sata prije podne, te ureče buduću za danas u 12 sati prije podne.

Krestić v. r. **Pavao Brantner** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Mirko Hrvat: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Iz sada pročitana zapisnika vidim, da je na dnevni red današnje sjednice više predmeta stavljeno. Istina je doduše, da je g. predsjednik naznačio dnevni red za današnju sjednicu, nu buduć, da sam ja proti tomu dnevnomu redu prigovor stavio, a vis. sabor o prigovoru momu ništa nije zaključiti mogao s toga, što nije dovoljan broj članova bilo, da se zaključak stvoriti može, s toga mislim, da se ovaj zapisnik na toliko promieni, da se na dnevni red današnje sjednice ništa drugo ne stavi, nego ono, što je od prijašnjeg dnevnog reda zaostalo.

Predsjednik: Neka se izvoli vis. kuća izjaviti o tom prigovoru.

Ja moram iskreno kazati, da je s mojega gledišta sasma korektno mnienje g. Hrvata.

Želi li tko govoriti protivno?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti protivno, to se prima ovaj prigovor, i zapisnik se ima tako promieniti, da se kaže, da se glasovanje nije moglo preduzeti, pošto nije bio propisani broj članova prisutan, usljed toga dakako nije se nikakav zaključak mogao stvoriti, nego se sada ima nastaviti sjednica od jučer. Sada se nastavlja sjednica od jučer.

Visoki sabore! Jučer nije bila riešena razprava o izviešću peticionalnoga odbora i to nije bila riešena razprava o žalbi s molbom občinara i sugradjana trgovišta Iriga, da se globarenju od strane kr. podžupanije u Rumi na put stane. Ostalo je pri tom, da su svi izgovorili svoje govore, koji su se prijavili i da je konačno govorio g. izvjestitelj, samo se nije još glasovalo. Sada se imade o toj peticiji glasovati.

Glasovati će se najprije o predlogu odbora, koji glasi: „Upućuje se ova molba Irižana s preporukom vis. vladi na uredovanje", — ako bi ovaj predlog pao, glasovati će se onda o izpravku g. Crnadka, koji glasi: „Da se u predlogu odbora izpuste rieči „s preporukom" te da ovaj predlog jednostavno glasi: „Upućuje se kr. zemaljskoj vladi na uredovanje", — dakle jednostavno na uredovanje.

Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora s izpravkom gosp. zastupnika Crnadka primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora s izpravkom g. Crnadka je primljen i time je razprava o toj peticiji dovršena.

Sada se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće odbora za obrt, trgo-
vinu, javne radnje i komunikaciju u predmetu preustroj-
stva željezničkog stajališta u Gradcu na zagrebačko - ža-
kanjskoj pruzi.

Molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Ante Zindl**: Visoki sabore! Čast imadem prije
svega pročitati dotično izviešće. (Čita.)

(Vidi zapisnik 69. saborske sjednice.)

Visoki sabore! Usljed zaključka vis. kuće od 17.
listopada 1866. jest vis. kr. zem. vlada pozvana bila, da
nastoji dogovorno sa kr. ugarskim ministarstvom za
komunikacije i javne radnje izposlovati, da se željez-
nička postaja Gradec na Zagreb-žakanjskoj pruzi preu-
stroji za primanje robe i putnika. Ovaj saborski odbor
uvjerio se je iz razpravnih spisa, da se je vis. kr. zem.
vlada sa ugarskim ministarstvom za komunikacije i javne
radnje dogovarala i da je ozbiljno i živo oko toga na-
stojala, da saborskomu zaključku udovolji, nu kr. ugar.
ministarstvo za komunikacije i javne radnje jest nakon
svestrano izrcpljene razprave ovoj kr. zem. vladi doja-
vilo, da pogledom na slabi promet, na maleni prihod i
napokon pogledom na znatne troškove, koji bi potrebni
bili za preustrojenje upitne željezničke postaje, nemože na
to pristati, da država o svom trošku ovo preustrojstvo
preduzme, te je preporučila u tom dopisu izgradjenje
ceste od Križevca do sv. Ivana Žabno, naglasujuć, da
bi tada jur uredjena postaja križevačkomu pučanstvu i
pučanstvu belovarske podžupanije mnogo koristnija bila,
nego postaja Gradec.

Naša vis. kr. zem. vlada jest taj dopis priobćila kr.
podžupaniji bjelovarskoj kao i poglavarstvu grada Bjelo-
vara sa pozivom, da shodne mjere poprimi i izpita do-
tične gradjane, nebi li oni voljni bili preuzeti troškove za
izgradjenje ili preustrojenje ove željezničke postaje.

Tu se zametnula razprava kod obćinskog zastupstva
i zastupstvo grada Bjelovara izjavilo je, da ono s razloga
toga, što ima dograditi gimnazijalnu sgradu, nije u sta-
nju ništa u tu svrhu doprinieti, i trgovci, koji su po-
zvani bili u tu svrhu, stavili su u zapisnik, da su pri-
pravni u to ime 5000 for. putem subskripcije doprinieti,
ali to tekar onda, kada se vidjelo bude, da je preustroj-
stvo ili dogradjenje ove željezničke postaje preduzeto.

Ovaj se je sabor iz razpravnih spisa uvjerio, od-
nosno — bolje rekuć iz troškovnika, koji je sastavljen po
ravnateljstvu državnih željeznica, — uvjerio se je, da bi
zbilja preustrojenje te željezničke postaje preko 50.000 for.
stajalo izvan troška, koji bi bio potreban za višje
osoblje; uvjerio se napokon ovaj saborski odbor, da bi
zbilja izgradjenje ceste od Križevca do Sv. Ivana mnogo
veću korist doprinielo pučanstvu, nego kada bi se ova
željeznička postaja Gradec preustrojila.

I s toga je razloga ovaj saborski odbor ovaj predlog
jednoglasno stavio i molim, da ga visoka kuća onako,
kako je pročitan, prihvati, a prihvatiti ga može tim
lakše, jer, kako razabirem, već se ta cesta i gradi, te će
sbilja tomu pučanstvu ona od velike koristi biti, jer je
ta željeznička postaja onako mnogo bliže, nego željez-
nička postaja Gradec.

Samo bih želio, pošto sam čuo, da se u premalenoj
mjeri ta pruga gradi, da se više troši na samu gradnju
te pruge, nego li što se troši za nadziranje te ceste.

To sam imao reći od strane odbora.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu?
(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, stavljam pitanje: Prima
li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Na dnevnom je redu predlog zastupnika g. Brantnera
i drugova, koji glasi (čita): „Vis. sabor neka izvoli za-
ključiti, da se dokine mitnica virovitička i svaka druga
na teritoriju Hrvatske i Slavonije, jer nisu u suglasju sa
zakonom ob odkupu javne radnje, a nepravda po narod.“

Molim g. predlagatelja, da izvoli obrazložiti svoj
predlog.

Pavao Brantner: Vis. sabore! Zakon ob odkupu
javne radnje u raznih je djelovih i u raznih stranah naše
domovine gdjegdje razveselio, a gdjegdje i raztužio narod.

Tužilo se s jedne strane, što zakon ob odkupu
javnih radnja odveć premalo obterećuje vlastelinstvo,
a više tereta baca na seljački stališ.

Čast mi je izjaviti, da je zakon ob odkupu javnih
radnja u bjelovarskoj županiji najradostnije primljen, te
da ga je ondješnje pučanstvo s veseljem poprimilo i
odobrilo, jedino što nas je raztužilo, bilo je to, što smo
morali plaćati na virovitičku mitnicu prinos, koji se ne-
može nikako u savez staviti sa zakonom ob odkupu jav-
nih radnja.

Počam od godine 1876. neprestance poticala se ta
stvar u županijskih i podžupanijskih skupština — žali-
bože već su 4 godine prošle i ta mitnica neprestano još
tamo stoji.

Isto je tako zastupnik g. Zabrdac u tom predmetu
već stavio interpelaciju, pa uzprkos tomu vidimo, da ta
mitnica još tamo stoji.

Pučanstvo bjelovarske županije trpi najviše, jer plaća
s jedne strane odkup, a s druge strane prinos na viro-
vitičku mitnicu, koji nam se svakako čini nepravedan, te
je golema nepravda po tamošnje pučanstvo, što si mora
sol kao najnuždniju potrebu s one strane prevažati.

S toga ja nemogu na ino, jer se ta mitnica protivi
zakonu ob odkupu javnih radnja, nego da preporučim
ovaj predlog vis. saboru, da ga usvoji.

Predsjednik: Rieč ima presvietli g. predstojnik nu-
tarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Vlada drži, da se
ovaj predlog, kako glasi, nebi nikako mogao primiti iz

jednostavnoga razloga, jer ga vlada izvesti nebi mogla niti smjela, a niti sabor kao zakonodavno tielo nebi mogao zaključak donieti, da se mitnice dokinuti imadu, jer on exekutive nema. Vlada je dužna, da sluša samo ono, što zakon zapovjeda. Ovo je tako udešen predlog, da ga zakonodavno tielo u razpravu nebi moglo primiti. Da je ovaj predlog tako udešen, da vlada poprimi shodne mjere, da se pitanje o mitnicah zakonom reguliše, i to da prestane, to bi drugačije bilo i drugačije bi glasilo, nego kada se kaže, da sabor zaključi, da se mitnice imadu dokinuti.

Svaka mitnica, gdje god postoji, postoji na temelju, postoji ponajviše na privilegiju, koje ima ili vlastelinstvo ili družtvo. Ako u svoje vrieme ove mitnice reguliše zakon, onda je konsekvencija ta, da se imadu u istom razmjerju i prava i tereti odkupiti, čemu su služile mitnice. Pitanje je, gospodo moja, ako bi se danas išlo odkupljivati te mitnice, bi li se mogli oni tereti preuzeti, kao što su to ceste, mostovi itd., što ih mitnice one uzdržavaju, i da li bi to današnjim našim financijalnim okolnostim odgovaralo? O tom neka izvoli vis. kuća prosuditi, koja ima budget pred očima.

S time neću kazati, da vlada drži, da je to pitanje suvišno i da ga nebi trebalo regulirati. Ona je zato. Ona misli o tom, ona se je obratila i na ugarsku vladu, da pita, kako oni tim pitanjem postupaju, i kako to oni riešiti kane, pak je ministarstvo komunikacija to isto odgovorilo, da misli o tome, i da drži, da bi bolje bilo, da toga nema. Ali konsekvencija toga odkupa bila bi ta, da bi se imale dužnosti s tim pravom skopčane preuzeti. Dakle ne samo da bi trebalo regulirati te mitnice, da se odkupe, nego regulirati tako, da nebudu vrelo dohodka, nego vrelo za uzdržavanje onog, čemu su služile te mitnice, i da nebude štetno niti po erar, niti po promet, niti po trgovinu. Tako misli i ugarska vlada i ova zemaljska vlada to regulirati. Pošto ovaj predlog nije u takvom pravcu podnešen, nepreostaje drugo vladi, nego ovaj predlog, koji se nikako izvesti nebi mogao, od sebe odbiti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima gosp. nar. zastupnik Gjuro Kamenar.

Gjuro Kamenar: Prije tri četiri godine stavio je g. Zabrdac interpelaciju radi ovih slavonskih ili doljnjohrvatskih mitnica. Isti je g. Kušević o tih mitnicah prije tri godine interpelirao.

Moja gospodo! Narod je nezadovoljan, pak zašto vlada nije ukinula te mitnice od onog vremena, kada je jedan i drugi zastupnik interpelirao, ili zašto jih sad bar poslje ovog predloga g. Brantnera neukine, ako na nezakonitom i na nepravednom temelju postoje, to ja nemogu shvatiti. Ako radi uzdržavanja mostova dotičnih moraju mitnice biti, to ja znam kod nas, da bi gospoština, koja ima radi mitnice i most uzdržavati, rado to odstupila i plaćala onomu, koji bi to na se preuzeo, jer više mora za to plaćati, nego joj nosi. U Slavoniji imade mitnica, koje ništa neimadu uzdržavati, niti mosta niti ceste, a nose preko 30.000 for. na godinu.

Ovaj predlog nezahtieva ništa, što se učiniti nemože. On kaže, da se imadu ukinuti te mitnice. Visoka vlada neka ukine te mitnice, sabor nemože, jer nema podataka, a visoka je vlada već mogla u tri godine izpitati tu stvar.

Moja gospodo! Meni u oči pada, da vlada naša uviek, kada se god radi što god u korist naroda, kaže, da nema vremena zato, a kada se radi o tom, da se kakvo zlo od naroda odstrani, kao što je ovo, da se ukinu mitnice, kaže, da to nespada u njezinu kompetenciju, i što li ja znam. Ja ću podupirati to, da vlada izpita tu stvar, jer znam, da se neda napriečac riešiti, što počiva na starom regalnom pravu. Neka vlada sve to izpita i neka ukine one mitnice, koje se na nikakvom pravu ne temelje, a one, koje se temelje na kakvom pravu, neka gleda, da se odkupe, da nisu više zaprieka narodu. Mi znamo, koliko imade sekatura na mitnicah, kako onaj mitničar, koji novce pobire, odmah otvara gospodinu kada se on vozi, a kukav seljak u zimi mora toliko vremena kucati, dok mu otvori. Mi vidimo, kako su Magjari, koji se rado voze na četiri konja, bacili te zaprieke, samo da se brzo voze, (Smieh.) a kod nas se te zaprieke drže.

Ja sam dakle za ovaj predlog i u toliko ga podupirem, da visoka vlada učini jednom konac tomu, da nebude u tom pogledu više uzroka učiniti zastupnikom niti interpelacije niti predloga.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje nar. zast. g. Svetozar Kušević.)

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja se slažem s mnienjem od strane visoke vlade izraženim, da ova predlog ovako „in summa generalitate" nemože stavljen biti pod razpravu sabora, s tim više, jer se zahtieva nešto, što u jednom trenutku nije moći učiniti, t. j. da se mitnice, ma na kojem temelju stale, imadu dokinuti. Ja nisam za predlog ovako stavljen.

Neka mi bude slobodno ovom prilikom spomenuti samo to, da je ovo pitanje i ovaj predmet vrlo važan, koji već više od 20 godina na dnevnom redu stoji.

Meni je poznato baš obzirom na vukovarsku takovu maltu, da i ondješnje vlastelinstvo i pučanstvo želi, da se to pitanje čim prije rieši u interesu trgovine i ondješnjeg pučanstva.

Ja bi želio i preporučam visokoj vladi, da to pitanje u ozbiljan pretres uzme i u svoje vrieme zakonsku osnovu ovamo za pretres predloži, da se tomu i u interesu samo trgovine i u interesu zemlje doskoči.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko za rieč ne javlja, rieč ima g. predlagatelj.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Mi smo toliko puta molbe slali na vis. vladu, gdje nismo drugo tražili, nego da nemoramo od onoga, što je najpotrebitije za život, za prevažanje soli naime, toliko plaćati. Pošto smo neprestance bez ikakve koristi visoku vladu molili, a stradali sveudilj, zato sam bio prinuždjen ovaj predlog donesti, braneći pučanstvo županije bjelovarske, s tim više, pošto imade mitnica takovih, osobito vukovarska, koja se nemože sa zakonom o odkupu javne radnje u sklad dovesti, i pošto je to velik teret za narod. S toga se čudim presv. g. Živkoviću, gdje kaže, da bi se to moralo, nekim drugim načinom riešiti, akoprem je već dosta vremena bilo, kako je g. Kamenar kazao, da se je to već odavna moglo riešiti. Ja neznam uzrokâ, s kojih se samo uzdržaje mitnica i s kojih narod u Virovitici malarinu plaća, jer je ondje, gdje je ta mitnica, državna cesta. S tim bi se više moralo gledati da se ta mitnica dokine.

U koliko presv. gosp. Kušević kaže, da bi visoka vlada što prije takovu osnovu doniela, da se narodu olahkoti i mitnica izgladi sa zakonom o odkupu javne radnje, ja bi povukao svoj predlog.

Predsjednik: Želi li se visoka vlada o tome izjaviti?

Jovan Živković: Vlada se je o tom već izjavila, da je uzela to pitanje u pretres, što ja opetovano kažem i mogu vam odgovor ugarske vlade glede toga pročitati. Mora se prije u toj stvari iznaći ključ takov, da nebude vrelo dohodka, nego onolika odšteta, koliko vriedi državna cesta. To su, gospodo moja, razprave, koje se nemogu za 24 sata svršiti. To nije mala stvar, osobito glede vukovarske mitnice, i mora se izpitavati, kako je postala koja mitnica, koliko prihoda ima, koliko se izdaje za gradjenje mosta, ceste itd. Svaki pojedini predmet mitnice izpitat će se prije i prema tomu udesiti ovaj predlog, a to će biti u ono vrieme, kad se podnese zakonska osnova ili novela o odkupu javne radnje u pretres. To vlada misli učiniti, ali to nije moguće preko noći učiniti, da nebude zakon manjkav, koji nebi svrsi odgovarao. Vlada obriče, da će učiniti u svoje vrieme.

Predsjednik: Ja molim g. predlagatelja, neka se izvoli definitivno izraziti, da li ostane kod predloga ili ne?

Pavao Brantner: Pošto moj predlog obuzimlje sve mitnice, ne samo vukovarsku, s toga ostajem kod svog predloga.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog g. nar. zastupnika Pavla Brantnera, koji glasi:

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se dokine mitnica virovitička i svaka druga na teritoriju Hrvatske i Slavonije, jer nisu u suglasju sa zakonom o odkupu javne radnje, a nepravda po narod".

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog primi i visoki sabor zaključak stvori, neka izvole ustati:

(Ustaje manjina.)

Predlog je pao.

Na dnevnom je redu proglašenje zajedničkih zakona.

Bilj. **Jovo Steković** čita zajedničke zakone, i to: I., XXXIV., XXXVIII., XLI., XLII., XLIII., XLVI., XLVIII., XLIX., L., LI., LII., LIII., LIV., LV., LVI., LVII., LVIII., LIX,, LX. i LXI. od godine 1869., te I., V., VI., VII., VIII., IX., X., XIII., XIV., XXI., XXII., XXIII., XXIV. i XXV. od godine 1880.

Predsjednik: Visoki sabore! Nastavak od jučerašnje sjednice je svršen. Sjednica od danas počimlje o podne u 12 sati.

(Svršetak nastavka 69. saborske sjednice u $11^1/_4$ sati prije podne.)

O podne u 12 sati.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Biljež. **Jovo Steković** (čita nastavak 69. saborske sjednice).

(Vidi nastavak iz zapisnika 69. sab. sjednice.)

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na visoki ovaj sabor stigli su sliedeći podnesci:

Novoizabrani zastupnik kotara peteranečkoga, gosp. Josip Šavor, podnosi svoju vjerodajnicu.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Čast mi je javiti, da je novoizabrani zastupnik gospodin Josip Šavor već svoje zastupničko mjesto zauzeo.

Mnienje Alberta Štrige, kako bi se dalo odmah započeti obćenito provadjati i postići u kraljevini Hrvatskoj „obćenito gospodarstvo", kako li napose samo „obćenito vinogradarstvo" i po mogućnosti ostale gospodarstvene grane.

Ovaj podnesak ide odboru peticionalnomu.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio visoku kuću, da bi se ovo odputilo odboru agrarnom, jer je to gospodarstvena svrha.

Predsjednik: Što misli visoka kuća?

(Glasovi: Agrarnom, agrarnom!)

Ja sam predložio odboru peticionalnomu, a g. Kamenar odboru agrarnomu. Ja nemam ništa proti tomu, pošto vidim, da je i vis. kuća za to. Ustupa se dakle odboru agrarnom.

Gospodin Matija Mrazović i drugovi podnose predlog, glede uvedenja magjarskoga jezika kod kr. zemalj. financ. ravnateljstva u Zagrebu, te mole, da se proglasi prešnim.

*

Molim gosp. bilježnika, neka izvoli pročitati ovaj predlog.

Bilježnik **Pavao Brantner** (čita taj predlog, koji glasi):

„1. Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini što prije budi poprimi shodne i potrebite korake, da se opozove protuzakonita naredba kr. ug. ministra od 18. svibnja 1880. br. 1581 i okružnica predsjedničtva kr. zem. financ. ravnat. u Zagrebu od 21. svibnja 1880. br. 472, kojom se u Zagrebu ustrojava naukovni tečaj magjarskoga jezika za financijalne činovnike, budi kao vrhovni autonomni izvršbeni organ nastave po načelih nastavnoga redarstva u svom djelokrugu ovaj tečaj obustavi.

2. Da uspjeh svoga postupka ovom saboru što prije priobćiti izvoli".

Predsjednik: Visoki sabore! Pitanje o prešnosti ima se po ustanovi našega poslovnika danas staviti na dnevni red. Osim toga, vis. sabore, ja mislim, budući da bi bilo nuždno radi přištedje vremena, da se i za današnju sjednicu neki predmeti stave na dnevni red. Tako mislim, da bi stavili na dnevni red treće čitanje osnove zakona, kojom se kr. sudbenom stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u područje spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami

Ako je s voljom vis. saboru, i ovo će se staviti na dnevni red.

Zatim na dnevni red današnje sjednice staviti će se takodjer izviešće proračunskoga odbora o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Ako je s voljom vis. kuće, stavit će se to na dnevni red. (Glasovi: Dobro!)

Prelazi se sada dakle na pitanje glede prešnosti predloga g. Mrazovića i drugova.

Rieč dajem g. Kamenaru, da obrazloži prešnost toga predloga i molim ga, neka jedino o prešnosti govori, jer o drugom danas ne može bit govora.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Kada me je zapala ta sreća, da od strane drugova govorim o prešnosti . . . . .

Predsjednik: Molim liepo tu se ništa negovori o sreći, da je koga morala zapasti. G. predlagatelj Mrazović, koji je prvi podpisao taj predlog, nije prisutan, — sada dolazi na vas red, koji ste prvi za njim podpisali.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Radi prešnosti ovoga predloga molio bi i ja vis. kuću, da ga prihvati, jedno zato, jer dugo zasjedanje ne će biti, možda još samo 2—3 sjednice, a to je najvažniji, zašto se prešnost predlaže a drugo radi svih ovih čina, koji su se dosada sbili u našoj zemlji.

Vis. saboru je vrlo dobro poznato, da su naši mjernički činovnici, koji su bili Hrvati, protjerani iz službe . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo to ne spada na prešnost.

Gjuro Kamenar: To je prešnost — molim —

Predsjednik: Izvolite o prešnosti samoga predmeta govoriti, a ne o mjernicih i šta li ja znam!

Gjuro Kamenar: Mi znamo, da se magjarski jezik uvadja na pošte, na željeznice i brzojave, a sada se uvadja i u financijalnu upravu. Visoki sabore! Nam je dobro poznato, kako se daleko ide s tom magjarizacijom da nam se na Rieci na ruglo bacila naša zastava na moru, pa se ugarska zastava postavila, da se na željeznických postaja nigdje ne vide naši napisi hrvatski, da se iste marvinske putnice izdavaju na magjarskom jeziku u hrvatskoj zemlji . . . .

Predsjednik: Izvolite o prešnosti govoriti, to spada u meritum.

Gjuro Kamenar: Ja bi rado, da tako dalje neide da ta kuga dalje nesiže.

Radi ovoga i vam još mnogo poznatih drugih izgreda i uvrieda temeljnog zakona, na kojem mi stojimo danas s Ugarskom, bili smo mi prinuždeni moliti, da se ovaj predlog prešnim proglasi, te da se odstrani ova sada uvedena škola onako, kako je sada ustrojena, jer ova škola nesamo da je povrieda našega medjusobnoga narodnoga ugovora, nego siže i dalje i vriedja samu našu vladu, jer prekoračuje zakon školski.

Zato ja mislim, vis. sabore, da se ima ovaj tečaj kod financijalnog ravnateljstva za financijalne činovnike sada ustrojen ukinuti, a ako je tko, kako nisam sam proti učenju nijednog jezika, to se, gospodo nemogu kao Hrvat, koji bi rado bio s Magjari u slozi kao brat s bratom, protiviti, da se uči magjarski jezik, ali na način onaj, koga propisuje naš zakon ovdje u našoj zemlji koji podaje svakonu drugomu jeziku pravo, tako i magjarskomu, da se ovdje predaje, i ako nije dovoljno na universiteti, to se može predavati bez svakog uštrba i u drugih učilištih, a nemogu biti zato, da se starci činovnici, koji su otci, koji imadu djecu, da se sada uče magjarski i da jim se prieti, da neće imati daljnjeg većeg koraka u službovanju, ako nebude znao magjarski i ako nebude mogao uredovati u magjarskom jeziku . . .

Predsjednik: Molim liepo, izvolite o prešnosti govoriti; vi se upuštate u sam meritum.

Gjuro Kamenar: Molim vis. sabor, koji je možda neuztrpljiv — akoprem bi mogao još pol sata govoriti o tom — ja odustajem od rieči, te vas molim, da prihvatite prešnost ovoga predloga.

Predsjednik: Dakle vi ste za prešnost?

Gjuro Kamenar: Da!

Predsjednik: Rieč ima zast. g. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Svi razlozi, navedeni po štovanom predgovorniku nebi me bili uputili o prešnosti razprave ovoga predmeta, kada ja nebi znao s druge strane, da predmet, o kojem se govori, da ovaj predlog vrlo štovanih drugova naših u istinu smućuje pojmove u zemlji i uznemiruje sviest pravnu u narodu; pa ja mislim, da je upravo sabora prva dužnost i ponajglavnija dužnost, da ovomu smućivanju pojmova i uznemirivanju narodne svjesti kraj učini, jer ovaj vis. sabor po svoj prilici neće dugo zasiedati, a ipak ovu dužnost obaviti mora, zato i ja pristajem uz predgovornika, da se taj predlog prešnim proglasi i da se visoki sabor odmah upusti u razpravu istog.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Vlada ne samo da nije protivna tomu predlogu, nego dapače i sama želi, da se ovaj predmet čim prije razpravlja.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada se nitko nejavlja za rieč, stavljam pitanje: Smatra li vis. sabor ovaj predlog prešnim ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog ima prešnim smatrati, neka izvole ustati.

(Ustaju svi članovi sabora)

Prešnost ovoga predloga se je votirala, te će se predlog tiskati, podieliti medju članove i odmah sliedeći dan po propisu poslovnika staviti na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje zakona, kojim se kr. sudb. stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u područje spomenutoga suda spadajućih djelovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti; ako nema izvjestitelja prisutna, neka izvoli g. bilježnik tu zak. osnovu pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita zak. osnovu).

(Vidi zapisnik 71. sab. sjednice.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se ova zakonska osnova u cielosti primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ova je osnova zakona u cielosti primljena i podastrieti će se na previšnje mjesto sankcije radi.

Na dnevnom je redu izviešće o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlaštuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije, za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Josip Miškatović (zauzev izvjestiteljsko mjesto): Visoki sabore! Pravo reći, ja nisam izvjestitelj slav. proračunskoga odbora, nu pošto pravi izvjestitelj g. Vaso Gjurgjević u ono vrieme, kada je odbor o tom predmetu bio razpravljao, nije bio stigao u Zagreb, to sam ja privremeno postao samo kao nuždan zamjenik njegov.

Proračunski odbor saznavši od zem. vlade, da nije bilo moguće ustanoviti još proračuna, a to samo s toga, što nije vlada jošte bila pronašla sredstva, kojimi bi se imao pokriti neki manjak u pokriću autonomnih poslova, pa zato ona nije mogla izhoditi još za rana predhodne previšnje sankcije, a s druge strane uzamši u obzir, da se bez zakonitoga indemniteta nemože upravljati i trošiti na pokriće autonomnih poslova, nije mogao odbor drugo, nego da odluči u svom viećanju i da preporuči vis. saboru, neka prihvati predlog vis. vlade, da se indemnitet, koji i onako traje do konca ovoga mjeseca, produži na daljnja 3 mjeseca, za koja 3 mjeseca visokoj će vladi za stalno poći za rukom, da one zaprieke, koje su dosada stajale na putu ustanovljenju budgeta, ukloni i podastre vis. saboru na razpravu i da se temeljnomu zakonu zadovolji, po kojem se proračun samo onda zakonitim smatra, kada ga sabor razpravi i prihvati.

Za to nemam više riečih za preporuku ovoga predloga, nego molim ovim vis. sabor, da ga izvoli primiti.

Predsjednik: Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli tu zak. osnovu pročitati.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita zak. osnovu).

(Vidi zapisnik 71. sab. sjednice.)

Predsjednik: Generalna debata započimlje. Ona gospoda, koja žele u generalnoj debati rieč uzeti, neka se izvole prijaviti kod g. bilježnika Stekovića.

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije prijavio u generalnoj debati, to se uzeti ima, da vis. sabor u načelu prihvaća ovu osnovu i da ju za podlogu specijalne debate uzimlje.

Specijalna debata počimlje. Molim g. izvjestitelja, da izvoli najprije naslov, pa onda §. po §. pročitati.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov):

„Zak. osnova o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov ove zak. osnove ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Naslov ove zak. osnove je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita):

„§. 1. Kriepost zakona od 26. prosinca 1879. produljuje se ovim na daljnja tri mjeseca od 1. srpnja do konca rujna 1880.“

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor ovaj §. 1.?

(Prima se.)

§. 1. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita):

„§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu“:

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 2.?

(Prima se.)

§. 2. je primljen.

Specijalna debata je svršena. Za danas bi bio dnevni red izcrpljen.

Vis. sabore! Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti: 1. Treće čitanje osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. 2. Izbor jednoga člana u peticionalni odbor.

Današnju sjednicu dižem i uričem sliedeću za sutra u 11 sati prije podne.

(Svršetak u $12^3/_4$ sati prije podne.)

Sedamdeset i prva saborska sjednica,

obdržavana dne 25. lipnja 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Treće čitanje zakonske osnove o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879. — Izbor jednoga člana u peticionalni odbor.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 24. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborskog predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, i bez primjetbe odobren. Predsjednik priobćuje sljedeće prispjele podneske:

Br. 460. Novoizabrani zastupnik kotara peteranečkoga, Josip Šavor, podnosi svoju vjerodajnicu. Ustupa se odboru verifikacionalnomu.

Br. 458. Mnienje Alberta Štrige, kako bi se dalo odmah započeti obćenito provadjati i postići u kraljevini Hrvatskoj „obćenito gospodarstvo", kako li napose samo „obćenito vinogradarstvo" i po mogućnosti ostale gospodarstvene grane. Dostaviti će se odboru agrarnomu.

Br. 459. Matija Mrazović i drugovi podnose predlog glede uvedenja tečaja magjarskoga jezika kod kr. zem. financijalnog ravnateljstva u Zagrebu, i mole da se proglasi prešnim.

Zatim predsjednik s dozvolom sabora stavlja na dnevni red treće čitanje osnove zakona, kojom se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u područje spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami — te je glasovanjem usvojena i glasi:

„Osnova zakona, kojom se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih, ter u području spomenutoga suda spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami.

§. 1. Za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih ter u područje kr. sudbenoga stola bjelovarskoga spadajućih dielovih razvojačene Krajine, koje su na temelju zakona od 8. lipnja 1871. (Sbornik br. V. ex 1874.) razdieljene izmedju državnoga erara i imovnih občina, vršit će realnu sudbenost kr. sudbeni stol u Bjelovaru.

§. 2. Isti sudbeni stol vodit će javne knjige o tih nekretnina poput knjiga onih plemićkih dobara, s posjedovanjem kojih je do god. 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti (§. 8. zak. od 16. rujna 1876. broj LXXX. sbornika.)

§. 3. Provedba ovoga zakona povjerava se banu".

Glasovalo se je nakon toga o prešnosti predloga nar. zastupnika Matije Mrazovića i drugova glede uvedenja tečaja magjarskoga jezika kod kr. zemaljskoga financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu, i prešnost priznana, te će se predlog tiskati i staviti na dnevni red.

Nadalje stavljena je na dnevni red osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Iza generalne debate, u kojoj je primljena ista osnova zakona, započela je specijalna debata.

Naslov koji glasi: „o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije, za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880." — Prima se.

§. 1., koji glasi: „Kriepost zakona od 26. prosinca 1879. produljuje se ovim na daljnja tri mjeseca od 1. srpnja do konca rujna 1880." — Prima se.

§. 2., koji glasi: „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu". — Prima se.

Predsjednik zaključi sjednicu u $^3/_4$ na 1 sat poslije podne i ureče buduću za sutra, 25. lipnja 1880., u 11 sati prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

I. Treće čitanje osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije, za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

II. Izbor jednoga člana u peticionalni odbor.

Petar Horvat v. r. **Steković** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor nije za danas stigao nikakav podnesak. Preći će se odmah na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakonske o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

Molim g. bilježnika, neka izvoli ovu osvnovu zakona pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

„Zakon o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

§. 1. Kriepost zakona od 26. prosinca 1879. produljuje se ovim na daljnja tri mjeseca od 1. srpnja do konca rujna 1880.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu".

Predsjednik: Sada će se glasovati. Pitanje glasi ovako:

Prihvaća li visoki ovaj sabor u cielosti ovu zakonsku osnovu ovako, kako je sada pročitana?

Ona gospoda, koja su zato, da se ova zakonska osnova primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Zakonska osnova o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. prihvaćena je, i podastrieti će se svojim putem na previšnju sankciju.

Na dnevnom je redu izbor jednoga člana u peticionalni odbor.

Molim gosp. bilježnika Lončarića, neka izvoli čitati imena.

Za skrutatore imenujem gospodu: dra. Lovru Vidrića, dra. Frana Vrbanića, Viktora Špišića i Vasu Gjurgjevića.

Bilj. **Jovan Steković** (prozivlje saborske članove po redu. Nose se cedulje, i nakon obavljena skrutinija).

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija jest sliedeći: Glasovalo jih je 62.

Od tih dobili su gosp. Ivan Vončina i g. dr. Luka Marjanović svaki po 31 glas.

Na temelju §. 56. saborskog poslovnika odlučuje kada su glasovi razpolovljeni, glas predsjednikov. Ja dakle odlučujem, da se imade smatrati članom peticionalnoga odbora g. Ivan Vončina.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Na temelju poslovnika kod izbora za odbor putem skrutinija, cedulja, predsjednik sabora takodjer tako glasovati ima.

Predsjednik: Neka mi oprosti g. dr. Vrbanić, ja taj njegov prigovor neuzimljem za ozbiljno. Naš poslovnik izrično kaže, da, kada su glasovi razpolovljeni, odlučuje glas predsjednikov. Ja se odlučujem za gosp. Ivana Vončinu i on se imade smatrati članom peticionalnoga odbora.

Visoki sabore! Ovime je za danas dnevni red izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice sastojati se ima iz razprave o predlogu g. Mrazovića i drugova u pogledu otvorenog magjarskog tečaja kod zemaljskog financijalnog ravnateljstva u Zagrebu.

Današnju sjednicu dižem i buduću uričem za sutra u 9 sati prije podne.

(Svršetak u $^3/_4$12 prije podne.)

Sedamdeset i druga saborska sjednica,

obdržavana dne 26. lipnja 1880. u 9 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Razprava o predlogu nar. zast. g. Matije Mrazovića i drugova u pogledu otvorenog magjarskog tečaja kod kr. financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu. — Interpelacija nar. zast. g. Frana Folnegovića glede vodjenja ovrhe na gradske prihode u Senju. — Interpelacija nar. zast. g. Gjure Kamenara glede uprave zaklada izručenih po županijah vis. vladi, osobito zaklade županije zagrebačke. — Nastavak razprave o gornjem predmetu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik posljednje sjednice pročitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 25. lipnja god. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez prigovora ovjerovljuje.

Podnesak na ovaj vis. sabor stigao nije nijedan.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879.

Osnova zakona o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., te je glasovanjem usvojena i glasi:

„Zakon o produljenju valjanosti zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880.

§. 1. Kriepost zakona od 26. prosinca 1879. produljuje se ovim na daljnja tri mjeseca od 1. srpnja do konca rujna 1880.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu“.

Zatim se predje na izbor jednog člana u peticionalni odbor. Za skrutatore bijahu imenovani dr. Vidrić Lovro, dr. Vrbanić Fran, Spišić Viktor i Gjurgjević Vaso.

Predsjednik prijavi rezultat skrutinija.

Glasovalo je 62 saborska člana, te su dobili Ivan Vončina i dr. Marjanović svaki po 31 glas, te odluči predsjednik na temelju §. 56. saborskoga poslovnika svojim glasom za Vončinu Ivana, koji se ima smatrati izabranim.

Predsjednik zaključi sjednicu u $^3/_4$12 sati prije podne i ureče buduću za sutra 26. lipnja t. g. u 9 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Predlog g. Mrazovića i drugova u pogledu otvorenog magjarskog tečaja kod kr. zemaljskog financijalnog ravnateljstva u Zagrebu.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor nije za danas stigao nikakov podnesak. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu predlog gosp. zast. Mrazovića i drugova. Molim g. bilježnika, da izvoli predlog pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita predlog g. zastupnika Mrazovića i drugova glede uvedenja tečaja za magjarski jezik kod kr. financijalnog ravnateljstva u Zagrebu):

1. Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini, što prije budi, poprimi shodne i potrebite korake, da se opozove protuzakonita naredba kr. ug. ministra od 18. svibnja 1880. broj 1581 i okružnica predsjedničtva kr. zem. financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu od 21. svibnja

1880. br. 472, kojom se u Zagrebu ustrojava naukovni tečaj magjarskoga jezika za financijalne činovnike, budi kao vrhovni autonomni izvršbeni organ nastave po načelih nastavnoga redarstva u svom djelokrugu ovaj tečaj obustavi;

2. da uspjeh svoga postupka ovomu saboru što prije priobćiti izvoli.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Pošto naš poslovnik nepoznaje pismeni, nego li samo ustmeni govor, to vlada prije svega, da se prama ovomu predlogu očituje, pošto ta izjava sadržaje u sebi ne samo stanovište njezino, nego i stanovište zajedničke vlade, dotično sadržaje u sebi izjavu zajedničke vlade, visoku kuću pita, kako je voljna, da se vlada izjavi, ili ustmeno, ili da tu izjavu pročita od rieči do rieči.

Predsjednik: Zakon propisuje ustmenu izjavu. Ako je pako s voljom vis. kuće, može se dozvoliti u tom slučaju iznimka, da se izjava pročita.

(Glasovi: Neka se čita!)

Jovan Živković: S dozvolom vis. kuće pročitat ću ja tu izjavu:

Vis. sabore! Na ovaj predlog očitovat mi je u ime vlade, da ga ona u onom smislu i pravcu, kako je stavljen, prihvatit nemože, i da se takovi prama onom, što je vlada u toj stvari jur učinila i što još učiniti namjerava, ukazuje stranom bezpredmetnim, a stranom suvišnim, dakle nepotrebnim. Bezpredmetan je postao ovaj predlog u toliko, što je vlada, stavivši se glede toga predmeta, naime naredbe ug. ministra financija ob ustrojenju naukovnoga tečaja za učenje magjarskoga jezika kod ovozemaljske financijalne oblasti za naše zajedničke činovnike te osiguranja njihova promaknuća, ako taj tečaj sa uspjehom svršili budu — u sporazumljenje sa zajedničkim ministrom financija, ovlaštena od njegove strane ovdje očitovati:

„Da se je tom naredbom želila i dotično želi postići samo ona svrha, da se našim, samo hrvatski jezik znajućim financijalnim činovnikom, (koji su uzgredno budi rečeno, to sami želili i zahtjevali) prilika pruži, naučiti taj i njim potreban jezik, za da se oni, koji su vriedni i sposobni i u Ugarskoj namještati uzmognu;

da je to učenje magjarskoga jezika ostavljeno slobodi svakog pojedinog činovnika, t. j. da taj naukovni tečaj po svojoj volji i po svom uvidjenju bez ikakvog prisilja sluša ili nesluša; a da glede namještenja i promaknuća hrvatsko-slavonskih financijalnih činovnika zajednički ministar financija smatra §. 46. zak. čl. I., XXX. : 1868. mjerodavnim, te da će kod naimenovanja i promaknuća njegovomu djelokrugu podpadajućih činovnika od svoje strane pogledom na tu zakonsku odredbu svagda strukovno naobraženje, ćudorednu i političku povjerljivost uzimati u obzir, a u prosudjenju političke povjerljivosti kako dosad tako i odsada sudjelovanje i objašnjenja bana ovih kraljevina rado upotriebiti".

Ovim dakle odpada, ter bezpredmetnom postaje ona bitna podloga predlogu po obrazloženju njegovu, naime da je spomenutom naredbom promaknuće samo onim našim hrvatsko-slavonskim financijalnim činovnikom osigurano, koji taj tečaj sa uspjehom slušali budu i time njihovo napredovanje u službi odvisnim učinjeno o uvjetu koji u zakonu propisan nije; ter da se time u pogibel stavljaju one ustanove nagodbenoga zakona, koje u granicah Hrvatske i Slavonije hrvatski jezik službenim jezikom ustanovljuju. — A što se samoga, kod ovozemaljskoga financijalnoga ravnateljstva ustrojenoga naukovnoga tečaja tiče, ovlaštena je vlada od strane ug. ministra financija ovdje izjaviti:

Da za onaj slučaj, ako se na našem sveučilišti redoviti naukovni tečaj za magjarski jezik otvori, te ko[illegible] slušanja toga naukovnoga tečaja budu financijalnim organom pružene one iste polakšice i pogodnosti kao kod financijalnoga ravnateljstva, naročito: ako taj sveučilištni naukovni tečaj tako uredjen bude, da dotični činovnici neće biti priečeni u vršenju svoje službe — ug. ministar financija od svoje strane nikakove potežkoće neuvidi, da oni mjesto kod pomenutoga financ. ravnateljstva za njih ustrojeni — taj sveučilištni tečaj slušaju.

Nu, primudjen se nalazi ug. ministar financija otvoreno izjaviti, da će privoliti, te kod financijalnoga ravnateljstva uredjeni naukovni tečaj samo onda ukinuti, kad sveučilištni naukovni tečaj faktično otvoren i navedenim uvjetom podpuno zadovoljeno bude".

Ovim dakle onaj drugi dio predloga, glede dokinuća upitnoga naukovnoga tečaja kod financijalnoga ravnateljstva, suvišnim postaje, jer: pošto je na našem sveučilištu naukovni tečaj magjarskoga jezika zakonom ustanovljen i pošto se je tečajem razprava u saborskih konferencija ob ovom pitanju opetovano izrazila želja, i vlada opetovano pozvana bi, da taj zakon ostvari i tu katedru magjarskoga jezika čim prije podigne, t. j. popuni, čast mi je glede toga u ime vlade izjaviti: da su već nuždni koraci učinjeni, da se taj naukovni tečaj na našoj univerzi faktično otvori, a biti će skrb vlade, t. j. svietlog bana, da se i dotičnim uvjetom za omogučiti slušanje toga sveučilištnoga tečaja našim zajedničkim financijalnim činovnikom bez uštrba njihove službe, udovolji.

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da je usljed ove izjave visoke vlade gosp. zast. Mirko Hrvat poduprt ne samo po 10, nego po mnogih drugovih, podnio sliedeći protupredlog. — Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Dr. **Marko Lončarić** (čita protupredlog M. Hrvata):

Predlog. Pošto kr. zem. vlada po dogovoru i u sporazumku s g. ministrom financija očituje, da kod promaknuća skupnih financijalnih činovnika unutar granic Hrvatske i Slavonije, pokraj znanja hrvatskoga, kao j[illegible]

linoga po zakonu službenoga u svih poslovih u Hrvatskoj Slavoniji jezika, imadu odlučni biti propisi §. 46. nagodbenoga zakona; pošto nadalje kr. zem. vlada izjavjuje, da će podučavanje magjarskoga jezika, započeto u gradi financijalnoga ravnateljstva prestati, čim se na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu otvori sveučilištnim zakonom ustanovljena jur stolica za predavanje toga jezika, tako da ova predavanja mogu polaziti oni financijalni činovnici, koji dobre volje i bez ičijega prisilja žele jezik magjarski naučiti, a koji toga nežele, da im se zato nemože priečiti zasluženo dokazanom vještinom i revnosti u službi promaknuće unutar granica Hrvatske Slavonije; sabor u pouzdanom očekivanju, da će skupna vlada naprama kr. zem. vladi hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj vazda postupati u smislu §. 45. zak. čl. I.: 1868. prelazi preko predloga nar. zast. Mrazovića i drugova na dnevni red.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mrazović.

Matija Mrazović: Visoki sabore! Moj predlog nosi svoje razloge za sobom i za to bi suvišno bilo, da se upuštam u razmatranje njegovo. Nagodbom izmedju kraljevina Hrvatske i Slavonije s jedne strane, a s druge strane medju kraljevinom Ugarskom, potanko su izbrojeni svi oni predmeti, koji imadu biti ovima dvima kraljevinama zajednički. Medju ove predmete nije zakon nagodbeni nanizao i opredieljivao državnog ili poslovnog ili uredovnog jezika. Dapače ista nagodba naročito opredjeljuje, da u teritoriju kraljevina Hrvatske i Slavonije državni jezik poslovni i uredovni imade biti jezik hrvatski. I ne samo na ovom teritoriju, nego takodjer i kod svih onih oblastih, koje napram nagodbenomu zakonu svoje djelovanje imadu i na ovu zemlju protezati, kod organa naime zajedničkih. Nadalje, da se ova grana proti poplavi tudjeg jezika još bolje učvrsti, opredielio je nagodbeni zakon, da nastavne poslove, dakle i podjeljivanje učevnih zavoda i učevnih predmeta imade jedino hrvatsko zakonarstvo i hrvatski sabor opredjeljivati. Ovo je podpora onoj prvoj odredbi.

Tko se na prošlost osvrne i to ne na daleku prošlost, lahko će razabrati, što je vodilo ugovarajuće stranke, što je vodilo zakonodavca, te je ovakove ustanove odredio. Mnogo imade članova u ovoj vis. kući, koji su tu historiju, tu povjest doživjeli kao suvremenici, kao suradnici, i zato nije potrebno, da se obširno na to osvrćem, da tečaj te povjesti crtam, da posljedice njezine predočujem — one su poznate, gospodo moja.

Težnja magjarskoga plemena: sve narode pod krunom ugarskom pomagjariti, nije nova. Ona je bila već prije 1848. godine, a kako se vidi evo, očituje se opet. Kakovim je plodom urodila god. 1848. — to je upravo ona povjest, o kojoj sam malo prije natuknuo? — Urodila je krvavim i žalostnim plodom za jednu i drugu zemlju, za jedan i drugi narod.

I ovim povodom upravo mislili su ugovornici, ugovarajuće stranke, da je potrebno branu staviti povratku takovih okolnostih, nesretnih za jednu i drugu zemlju. Ova je brana, kako sam prije spomenuo, sbilja postavljena ustanovom zakona, da u Hrvatskoj i Slavoniji uredovni jezik hrvatski, ne samo u teritoriju same trojedne kraljevine, nego i kod svih uredih, koji svoje poslovanje zakonito na ovu zemlju protegnuti imadu i u zakonodavstvu i u eksekutivi jedino hrvatski valjan ima biti.

Ova brana poduprta je glavnom onom podporom, kojom se kraljevini ovoj i njezinu zakonodavstvu, eksekutivi odredjuju nastavni poslovi. Okružnicom g. ravnatelja financija u Hrvatskoj i Slavoniji, na temelju naredbe zajedničkoga ministra financija, upravo se proti ovomu temeljnomu zakonu nagodbenomu postupa. Zajednička oblast, eksekutiva zajednička osovila se proti načelu u ovom nagodbenom zakonu ovdje izraženom. Ja se nebojim doduše, da će ova brana, rušeći se može biti pokopati narod hrvatski, jer je on dosada već toliko odporne snage i toliko životne žilavosti pokazao, da sačuva svoju individualnost, da se nije u buduće ni bojati, da će pred ovakovimi težnjami uzmaknuti, da će svoju individualnost narodnju žrtvovati. Ali, moja gospodo, neda se tajiti, da je ovaj postupak zajedničke vlade uznemirio zemlju, uznemirio narod i da ga prieči u njegovu mirnom napredovanju i nastojanju do dobrobiti svoje, da će uzdrmati pouzdanje u lojalnost saveznika i time i da je napredovanje u stvarih materijalnih pogledom na ovaj njegov nemir vrlo otegoćeno i zapriečeno.

Ovaj moj predlog dakle nema druge svrhe, nego da vis. sabor, kao zastupstvo narodno, očituje svoju pravnu svjest, očituje svoje pravno uvjerenje, da je tim postupkom zajedničke vlade neovlastno zakon povriedjen; nema druge svrhe, nego da našu domaću vladu i preuzv. g. bana, koji onu težku zadaću imade, zemaljska prava braniti, da ga podupre u njegovu težkom nastojanju: nema druge zadaće, nego da umiri zemlju. A to se meni čini, da se ovim predlogom, kojeg je moj drug g. Hrvat stavio, postići nemože, da se nepostizava svrha, koju sam prije spomenuo, time, kada očituje narodno zastupstvo, da preko povreda svojih temeljnih prava prelazi na dnevni red.

Ja, gospodo moja, nemoguć upustiti se, da će moj predlog bezpredmetnim postati, time samo, što je financijalni ministar ugarski kazao, da će pod stanovitimi uvjeti, koje po mom mnienju nema stavljati, da će pod stanovitimi uvjeti ovaj kurs ukinuti. On impliciter kaže, da se čini ovlaštenim ovdje takav kurs podizati.

Time samo, što je financijalni ministar i sama vlada kazala, da se na stanovište u predlogu izraženom staviti nemože, t. j. na ono stanovište, da je dosadanji postupak vlade zajedničke protuzakonit, time se u sviesti svojoj umiriti nemogu, nego ostajem kod svoga predloga i molim vis. kuću, da ga uvaži.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Predlog, koji stoji na

*

dnevnom redu, po mojem je mnienju suvišan i nepotreban, dakle moralo bi se preko njega preći na dnevni red.

Predlog, stojeći na dnevnom redu, želi postignuti po mojem mnienju dvoje: 1. Želi postići, da se obuka magjarskoga jezika, koja je utemeljena po ovdješnjem financijalnom ravnateljstvu, obustavi; 2. pako želi postignuti, da se ustanova, sadržana u okružnici ovdješnjeg financijalnog ravnateljstva — jer meni nije poznato, da li je ta ustanova sadržana takodjer u dotičnom financijalnom razpisu — dakle, da se ustanova one okružnice ovdješnjeg financijalnog ravnateljstva, koja odredjuje, da se ovdješnji činovnici financijalni, koji bi kurs dotične obuke magjarskog jezika dobrim uspjehom polazili, da se imadu nadati sigurnu promaknuću. Ovo su dvie točke, koje po mom mnienju ovaj predlog postići želi.

Visoki sabore! Iz sada pročitane i izjavljene namjere vis. vlade vidi se, da je jedno i drugo postignuto.

Prvo, vis. vlada izjavila je, da je ugarsko financijalno ministarstvo pripravno i sklono u onaj čas dignuti obuku magjarskoga jezika u ovdješnjem financijalnom ravnateljstvu, čim se, kako je to saborska konferencija zaključila, ustanovi kurs magjarskoga jezika na ovdješnjem sveučilištu. Nema dakle nikakove zaprieke, kao što je vis. vlada izjavila, da će se dotični kurs ukinuti i da će se obuka magjarskog jezika kod ovdješnjeg financijalnoga ravnateljstva dokinuti.

Drugi zahtjev predloga učinjenog, takodjer je dignut time, što je usljed izjave vis. vlade ministar financijah zajedničkih naročito izjavio, da će se u buduće zakona naročito kod promaknuća financijalnih ovdje činovnika držati, te s toga da neće nikakov obzir uzimati nepravedan, koji bi samo odtuda sliedio, kada bi se osobit obzir uzimao samo na one, koji su obuku magjarskoga jezika slušali, a zapostavljali pako oni, koji iste obuke slušali nisu.

Iz ovih razloga vidimo, da je svrha, koju predlog Mrazovićev i drugova postići želi, postignut.

Po ovom morao bi vis. sabor prosto prelaziti na dnevni red, nu iz obzira, da se ponešto umiri javno mnienje, koje je uzbudjeno — kako je postalo, da li opravdano ili neopravdano, ja se u to ovdje upuštati neću — dakle, da se ta uzbudjenost slegne, da vis. sabor dokaže, da će on u svako vrieme pravu i istinitu povredu zakona braniti, pronašao sam za potrebito, da se motiviran dnevni red predloži, pak s toga da bi se po meni motivirani predbježni dnevni red prihvatiti izvolio.

Još mi je jedno opaziti na rieči prijatelja Mrazovića, da nepredlažem, da se preko povrieda naših prava predje na dnevni red, jer zaista ja nisam uvjeren, da je otvorenjem obuke magjarskoga jezika kod ovdješnjeg financijalnog ravnateljstva ma koji zakon, naročito zakon o pučkih škola povriedjen.

Ja priznajem, da je izjavom, nalazećom se u okružnici financijalnog ravnateljstva povriedjen zakon, kojom je obećano, da će se onim, koji će obuku magjarskog jezika slušati, prednost pred drugimi dati, ali pošto je vis. vlada izjavila, da je ono opozvato, time je povreda zakona dakle ukinuta; pošto dakle niti u drugoj okružnici niti u naredbi ministarstva financija nevidim povriede zakona, s toga držim, da je Mrazovićev predlog suvišan i nepotreban, jer nema više povriede zakona, i predlažem, da bi se preko njega prešlo na dnevni red, te molim, da se ovaj moj predlog uvaži.

Predsjednik: Molim boljega reda radi, da ona gospoda, koja žele u ovoj debati uzeti rieč, da izvole naznačiti kod g. bilježnika Seitza hoće li govoriti za jedan ili drugi predlog.

Rieč ima g. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Prije nego se upuštam u sam predmet, poviriti mi je, kao što je natuknuo moj vriedni sudrug, gosp. predgovornik Mrazović, nešto malko u prošlost.

Gospodo moja, vas naobraženi sviet a ponajbolje naša monarkija znade, zašto je narod hrvatski u kraljevini ovoj, a i narod srbski u bivšoj srbskoj vojvodini, g. 1848. listom ustao na noge proti narodu magjarskomu, s kojim je kroz toliko vjekova živio u tiesnom prijateljstvu, braneći istina bog vazda svoja posebna prava, ali odbijajuć zajedno sa Magjari razne neprijatelje od zajedničke svoje domovine. Uzrok, gospodo, tadašnjeg ustanka naroda našega nebijaše, kako se pogovaralo, i kako se pisalo mnogostrano, niti zloglasna kamarila niti panslavistička sanjarija. Ponajglavniji uzrok bijaše silovito narivavanje magjarskog jezika narodu hrvatskomu, narodu gospodo, koji nije nikada izgubio svoju narodnu sviest, koji ima svoje državno pravo, koji ima svoje posebno zakonarstvo, odieljeno od Ugarske, koji se ponosi time gospodo, da ima svoj jezik bogat, od starine kulturan, pun miline i dražesti, pun kriepkoće i jedrosti, a srodan jeziku, koji se širi ogromnom stranom svieta.

Gospodo! Poznato je iz povjesti, koliko se narod hrvatski jur u prvom početku svoga političkoga života morao braniti proti Rimu glede uvedenja tudjeg latinskog jezika u njegove škole. Narod hrvatski, braneći se tada branio se takodjer kao sasvim neodvisan narod proti svojim vlastitim kraljevom, proti poglavicam crkvenim, od kojih su se neki sjedinili sa Rimom, da iztisnu iz crkve i škole narodni jezik, te da mu narinu tudji jezik. Junački se branio, gospodo, tada naš narod, pa ako je gdje što podlegao, ali posljedice su ipak te, da evo kroz 1000 godina ipak obstoji narodni jezik naš u nekojih strana naroda, u crkvi, prem se velika strana naroda upravo iz ljubavi prema svomu jeziku otudjila i iznevjerila se istoj vjeri i crkvi, te se voljela sjediniti s iztočnom vjerom grčkom.

Gospodo, i u buduća vremena borio se je vazda naš narod proti tudjim elementom: proti latinskomu i talijanskomu, proti njemačkomu, turskomu i magjar-

skomu, pa ako je glede gospodstva svoga jezika kadkada odtisnut bio, uzmaknut morao, to se je ipak s vremenom i vremenom podigavao, jer nam to svjedoči i najnovije vrieme, gospodo moja, vrieme iza cara Josipa, vrieme god. 1790., i najnovije vrieme od god. 1835., 1848. i 1860., kada smo vazda svladali tudji elemenat i opet nastavili na stolicu gospodstva u našoj zemlji jezik naš.

Gospodo! Prirodjenu sviest naroda našega nemogahu satrti niti kraljevski reskripti i kojekakove odredbe, niti strogi zakoni, koji su nam žalibože od sabora magjarskoga dolazili, niti krvavo orudje, niti lukava birokracija kroz svoje kojekakove tajne strane poticaje — vazda se je narod naš opirao i pobjedu je dobio, jer pravednu stvar, gospodo moja, štiti uvjek Bog i priroda sa svojimi vječnimi zakoni, a nepravdu i silu može skršiti maleni slučaj i može uništiti nenadano svako dobro, pak ako se i kadkad nepravda iznovice podiže na najveće svetinje narodne, ako je narod uztrajan, neće pobjediti nepravda — budite uvjereni — jer ga sviest narodna štiti, jer ga stavlja u onu horu na branik, kada je treba. Ali narod nesmije nikada zamuditi tu horu.

Gospodo, koja je dugotrajna razmirica medju kralj. Hrvatskom i Ugarskom žalibože, kako je moj predgovornik kazao, na neveliku štetu njihovu i našu, jedva g. 1868. željom i zaključkom većine tadašnjega sabora svršena, kada je iza dugotrajnog ili poduljeg razkršća opet novi savez sa kraljevinom Ugarskom sklopljen na temelju nagodbenoga zakona, tada, gospodo, budite uvjereni, da ako je ovom nagodbom narod naš mnogo od svojih prava, državnih prava, žrtvovao, ipak se većina naroda umirila time, što je vidila, da je zakonom učvršćeno gospodstvo narodnoga jezika, zakonom, gospodo, na koji bar misli narod, da neće nitko više navaljivati, a najmanje od strane Ugarske, koju taj zakon upravo tako veže, kao što i nas.

Mi možemo, gospodo moja — svaka strana manje više — kazati, ponosom kazati, da smo se mi sve do sada strogo zakona nagodbenoga držali, neprekršivši ga niti za dlaku, jer smo držali, ako je zakon i najbolji, kada dodje hora i ako je potreba, može se promjeniti. Ali, gospodo, što se dogodilo? Evo nije minulo ni 10 godina, pa se počelo navaljivati na narodni naš jezik ne od strane — budi mu na čast kazano — ne od strane naroda magjarskoga, ne od strane sabora zajedničkoga, sabora, na kojem smo i mi zastupani i na kojoj sabornici vije se upravo tako grb trojednice kao što i grb ugarski, ne, gospodo, od njih, nego od birokracije magjarske, malo po malo počeo se uvadjati magjarski jezik i kod financija u zemlji, i kod pošta i kod brzojava, i kod željeznica i kod domobranstva, o čem bi suvišno bilo potanje govoriti, jer je toliko puta to ovdje napomenuto i toliko se puta tužbe podigle na kompetentnom mjestu, isto tako u Pešti bez ikakovih dobrih posljedica; što više, evo u najnovije doba ministar komunikacija zajednički pošao je navaljivati sa svojimi naredbami i riešitbami na istu elitu naših gradjana u trgovačkoj komori. Kod željeznicah namještaju se Magjari, nevješti našemu jeziku. Čuje se, da ima i kod financije Magjara, koji su malo vješti našemu jeziku. Iz ovoga svega proviruje ono, što se namjerava od strane magjarske birokracije. Od strane magjarske birokracije namjerava se službovanje uvesti i unutar granica naše domovine, a ne samo tamo, gdje je možda potrebno. Svemu tomu put je otvorila ona odredba, ona okružnica, o kojoj je danas ovdje govor.

Što govori ova okružnica? Govori: Ima se podići naukovni tečaj za činovnike financijalne. Zašto? Jer je svim činovnikom financijalnim, a s toga sliedi i svim činovnikom zajedničkim kod svih zajedničkih organa, potrebit jezik magjarski.

Ja se neosvrćem na ovaj nemoral, koji službeno od financijalnog ministra nije opozvan, kojim se je promaknuće obećalo onim, koji će dobrim uspjehom slušati taj tečaj: ja se neosvrćem na to, gospodo, što je protuzakonito, da je ovdje katedra ili tečaj uveden bez dozvole, bez privole autonomne naše vlade, ali, gospodo, imenovan je učitelj u krugu naše domine, koji nepredaje taj predmet u zakonitom propisanom jeziku, nego ga predaje na jeziku njemačkom. Toga učitelja neplaćaju, gospodo moja — kada bi se hotio već uzeti za privatnog učitelja — neplaćaju ga učenici, bili oni sada stari ili mladi, nego ga plaća erar — iz kojega fonda, to je sada svejedno. Što erar plaća, zato mora i sabor i vlada znati. Što u naukovni predmet spada, zato mora vlada naša znati i dozvolu podati. Sve to, gospodo, učinjeno nije.

Mi znamo, gospodo, iz naravnoga zakona, da ima kod svakoga naroda ljudih punih ambicija, punih slavohljeplja, kojim je svako sredstvo dobro, ako jim se prišaptne, da će š njim ili po njem postići svoju svrhu — nemoramo misliti, da samo medju činovnici zajedničkimi naroda hrvatskoga takovih ljudi ima. — Mi nemožemo zapriečiti tomu, gospodo moja, ako se i 100 krat kaže stranputice i svakojakimi ublaživanji i svakojakimi zatajivanji, da ona odredba financijalnoga ministra nije opasna za one činovnike, da ih ona neveže glede njihove budućnosti i glede njihova promaknuća. Netreba pismeno davati odredaba, netreba pismenih okružnica, dosta je, da prišaptnemo: „Sic volo, sic jubeo", pak će činovnik, koji ima uzdržavati sebe i svoju djecu, a nema drugoga izgleda za živiti, učiniti sve, a kamo li da neuči jezik, pa bio taj jezik kinezki ili japanezki.

Nu ja tvrdim, gospodo moja, da je takovo postupanje doista protumoralno — protumoralno zato, jer kada se podčinjeni činovnici na ono tjeraju, što jim nije dužnost, kada se oni tjeraju dapače na ono, što je proti zakonu, što je proti narodnoj njihovoj sviesti, i s toga proti želji čitava naroda, onda, gospodo moja, nemože se reći, da je to moralni postupak. Nu što proviruje jedino

iz ove odredbe, iz ove okružnice? Proviruje, kao što su mnogi žaliboże i od naše gospode tvrdili, potreba učenja magjarskoga jezika kod činovnika zajedničkih.

Gospodo moja! Pitam ja, neimadu li i Magjari zajedničke organe za Austriju? Pitam ja, neimadu li i Magjari zajedničkog ministra rata, zajedničkog ministra financija, neimadu li ministra kod dvora u Beču, neimadu li svojih dostojanstvenika i činovnika kod poslanstvah raznih naše monarkije? Pa komu je dosada na um palo, gospodo, da za ove činovnike utemelji posebnu školu, da uče jezik njemački, da uče jezik francezki, ili ako je potrebno, koji drugi?

Ja mislim, gospodo, da stoji u svjesti svakoga čovjeka, da stoji u svjesti naroda, da, kada mu je štogod potrebno, da on i sredstvo za postići svrhu svoju poprimi. Ako je komu potrebit jezik koji, a on zna, da nemože dužnosti svoje vršiti ili onako vršiti, kako bi upravo želio, on će se doista naučiti taj jezik. Ako koji od činovnika zajedničkih hrvatskih želi slučajno tu veliku sreću postići, da bude gdjegod u Pešti ili u Ugarskoj namješten, budite uvjereni, da će naučiti jezik magjarski bez ikakove škole, bez ikakova prisilja, bez ikakove — neću reći sramote — ali bar bez pogaženja njegove ćudi, kada mora pod starost kao diete polaziti školu. Pitam ja, gospodo, kada bi ugarski financijalni ministar, videći, kako je kulturan jezik njemački glede zajednice s Austrijom toliko potrebit, odredio kod ravnateljstva financija u Ugarskoj, da se činovnici uče jezik njemački, što bi učinio svjestan narod i ponosit na svoju narodnost, narod magjarski?

Na to mi netreba odgovarati. To svatko od nas znade. Upravo zato cienim visoko, gospodo moja, ovaj ponos naroda magjarskoga, cienim visoko njegovu postojanost, cienim visoko njegovu odvažnost, cienim visoko njegovo požrtvovanje, cienim visoko njegovo rodoljubje, cienim visoko pripravnost njegovu uvjek i uvjek stajati na braniku, kada se radi za njegov jezik, premda nema srodnosti u čitavoj Europi.

Gospodo moja! Kolikogod svaki plemenit čovjek ovakova svojstva naroda cieniti mora, mora ujedno svaki rodoljub bar to željeti: Kamo sreće, da i moj narod imade ta svojstva. Najveća svetinja i najveće, što god može biti, jest jezik naroda, uvriediti ga, zabaciti ga sa stolice gospodstva i gledati, da se urine tudjinstvo, prestaje biti ona jezgrovita sila narodna, koja mora obstojati u svakom narodu, ako hoće napredovati.

Gospodo moja! Mi moramo stajati na braniku naše najveće svetinje, našega jezika: mi moramo u svakom trenutku, kada tomu hora bude, doviknuti i prijatelju i neprijatelju: Nepodkapaj mi taj branik, jer ćeš pasti ti ili ja. Ovo je naša zadaća.

Ja sam podpisao taj predlog iz ovih razloga. Podpisao sam ga, moja gospodo, radi toga, da se ogorčenje medju narodom i narodom neponovi iznova. Ja sam ga podpisao, jer sam vidio, da onaj, koji je prvi dao povod ovakovim okružnicam i odredbam, koji je sada zajedno i ravnatelj i nadziratelj škole činovničke, da je onaj hotio baciti, kao što je bacio doista, velik kamen smutnje medju jedan i drugi narod, kamen smutnje, gospodo, medju stranku i preuzvišenoga bana, kojeg rodoljubnog i čestitog muža sa oduševljenjem prima narod, kojeg narod radošću pozdravlja i povjerenje mu svoje tako dobro većina naroda kao i svi zastupnici njegovi pokazali.

Ovaj kamen smutnje nemože se kojekakovim ublaživanjem, nemože se kojekakovimi ustmenimi ili privatnimi obećanji, nemože se straputicami odstraniti. On se može jedino odstraniti onako, kako je došao. Odredba je učinjena — ovo je činjenica, „factum infectum fieri nequit". — Onako, kako je učinjena, mora se službeno opozvati kod dotičnih organa, da se znadu ravnati, a ne opet uvjete stavljati, kada će se ovaj „zakoniti" tečaj, ovaj tobože zakoniti zavod u našoj domovini ukinuti ili ne. Što je na temelju nepravde, što je na temelju protuzakonitom, to, gospodo moja, mi imamo sveto pravo i ne samo pravo, nego i dužnost zahtievati, da se odkloni, pa došlo to od koga mu drago.

Bilo je vrieme, gospodo moja, kada su na lice Njegova Veličanstva, na lice sjajne krune kojekakovi savjeti zli dolazili, ali naš narod je kao i ugarski, svjestan svomu ustavu, sviestan svomu pravu, i svjestan pravdi i istini, odbacio sa pokornošću i kazao: Ovako neide, to se mora opozvati. A kamo li se nebi mogla opozvati jedna okružnica, jedna odredba jednoga odgovornoga činovnika.

Samo još jednu, gospodo! Zemlja naša hrvatska malena je oaza u velikoj našoj monarkiji, u kojoj jedinoj živi čist i nepomršen narod porekla slavenskoga, svi drugi, kao što vidimo, kolebaju se simo i tamo, imadu se boriti sa onimi elementi, koje je povjest i sgoda dovukla onamo. Nedajmo, gospodo moja, da nam se ovaj naš branik otruje tudjinstvom, jer je nevolje preko i preko, ako se još kod kuće tudjim elementom boriti imamo, jer te borbe i tako dosta imade.

Tješimo se tim, ako budemo postojano uviek na braniku stajali, da ova malena oaza ima široka krila, koja se šire daleko u susjedne krajeve, te koja krila mogu poklopiti svakog onog kojekakvog gosta, koji nam napada na naše najveće svetinje.

Gospodo moja! Jošte živi svjest našega naroda po čitavoj našoj zemlji, jošte živi svjest našega naroda u svakom kutu zemlje. Ova svjest narodna živjet će, gospodo, dok stoji tvrdi naš Velebit, Triglav i Balkan, pa dok se ova tri velikana na glavu naroda našega nepovale, budite uvjereni, da će svjest naroda uviek živjeti, da će se naći sila, kojom će se braniti kriepko upravo u ovaj trenutak, kada se želi podkopati ova sviest. A provale li se, što se nenadam tako hitro, onda tekar, kada naš narod padne u bezdni grob, u vječan grob,

onda će sviest naroda prestati. Ali za to nas glava neka neboli!

Naša je dužnost sveta — ja ju bar tako smatram, koji evo 40 godina branim isto ono, što i danas branim naime: gospodstvo jezika moga naroda negledeć na nikakove mimogredne stvari. Pravo i ustav, i sve drugo, jest mimogredno, moja gospodo, jedino, što žive u narodu, jest jezik, jest duša njegova. Uzmite mu tu dušu, pokvarite mu tu dušu, izgubljen je narod.

S toga, gospodo moja, ja nemogu na ino, nego biti za predlog onako, kako sam ga s mojimi drugovi podpisao, već iz toga razloga, jer želim, da se korienito lieči zlo i pogrieška, koja je učinjena, a to će se zlo i ta će se pogrieška izpraviti, ako se bez ikakovih uvjeta, bez ikakova odgadjanja ova odredba i okružnica onako ukine, kako je izdana. (Živio u sabornici i na galerijah.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik Beruta.

Josip Beruta: Visoki sabore! Nisam nikada mislio, da ću doći u priliku sa svoje zastupničke stolice podignuti rieč o ovom predmetu, koji stoji danas na stolu visoke kuće, a dopustite, da niti vas nitko nije mislio, da bi na hrvatskom saboru moglo nastati pitanje jezično u ovom smislu. Nitko nije mogao misliti, da bi bar u ovom vremenu za nas živih, za obstojeće državopravne nagodbe izmedju kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije mogla nastati dvojba glede obsega naše autonomije, dvojba glede kompetencije naših autonomnih poslova.

Ova okolnost, gospodo, neolahkoćuje, nego otegoćuje našu odgovornost; ova okolnost, gospodo, osobitom težinom zasiže u savjest svakoga nas. Bilo je, gospodo, kod nas pitanja načelnih, koja su budi u kojoj struci našeg zakonodavnog rada označivala posebno stanovište pojedincu od nas; bilo je pitanja neutralnih, gdje smo se mi bez razlike načela i stranke u skladu prikupljali; bilo je napokon pitanja, vodjenih iz državo-pravnog područja, gdje smo se dosta puta i dosta razilazili, ali, gospodo, ovakova naravnog pitanja još nije bilo u ovom saboru u ovoj slici. Ovo se je pitanje prvi put sada pojavilo.

Jam sam držao za nuždno, da to prije svega konštatujem, a kada sam to naime konstatovao, zajedno sam označio narav i smjer borbe ili hoćete reći razprave, koja je ovim predmetom izazvana.

Ova borba, gospodo, po mom shvaćanju, nije ofensivna, nego defensivna; ova borba, gospodo, neide za tim, da što nova steče, nego da stečeno i zakonom zajamčeno sačuva; ova borba neide za tim, da i onako težak položaj vis. vlade ili koga drugog, ili kriepost samoga zakona potrese, nego da ga učvrsti. Za mene, gospodo, postojala su uviek u mom djelovanju dva mjerodavna obzira, koja sam ja naučio poznavati, a to je dužnost i savjest, zatim čast, koja se s obim prvim nad čovjekom odsjeva, odsjeva se tim više, čim je sama dužnost teža, i čim više ona dolazi u drugih inače vrlo znamenitih obzirih izražena.

Dopustiti ćete, gospodo, meni, da to naglasim, meni, koji sam i želio i trudom nastojao, da ovu dužnost i sebi i vam olahkotim, meni, koji sam u tom nastojanju išao sa većinom vas, kako sam mislio, da mogu i smijem najdalje ići.

Predpostaviv ovo, gospodo, reći mi je, da me izjava vis. vlade nije zadovoljila, da me nije mogla umiriti, da ja nemogu pristati na podnešeni u skladu s ovom izjavom protupredlog, dapače dopustite, gospodo, jer mi dužnost nalaže, da izjavim, da u onom štadiju, u kojem se danas predmet taj nalazi, mogu ja manje pristupiti k stanovištu, zastupanom po protupredlogu, nego bi mogao u prijašnjem štadiju, dok se je ova razprava kretala u povjerljivom krugu.

Jaz, koji je izmedju mene i ovim stanovištem protupredloga bio, reći mi je, gospodo, da je s izjavom vlade još razširen, zato, što ja u priobćenih podatcih vis. vlade nalazim novu povriedu zakona.

Reklo se je, gospodo, da je prvi predlog g. Mrazovića već po onom, što je vis. vlada dosele pokušala i učinila, postao suvišnim i bezpredmetnim. Ova izjava, gospodo, vis. vlade po mom mnienju pobija samu sebe. Zašto je postao predlog g. Mrazovića i drugova suvišan i bezpredmetan? Zato, jer da je učinjenimi koraci toj težnji i želji predloga zadovoljeno, kao što su i neka gospoda predgovornici izticali. A je li zadovoljeno ili nije? Ako jest zadovoljeno, gospodo, zašto visoka vlada nenalazi razloga prihvatiti ovaj predlog ili ga bar opravdanim izjaviti pred vis. ovom kućom.

Nije li zadovoljeno, gospodo, onda dopustite, da ovaj predlog nije suvišan niti bezpredmetan, ali recimo „dato sed non concesso“, da je predlogu u glavnoj njegovoj težnji i svrsi sbilja zadovoljeno, to ja, gospodo, onda još držim, da ovaj predlog nije suvišan kroz protupredlog.

Gospodo! Ono, što predlog traži, i ono, što je vis. vlada učinila, sve da i je jedno te isto, još nije predlog suvišan. Si duo faciunt idem, tam non est idem. Kod prosudjivanja ljudskih djela, kod prosudjivanja njihovih pogodnosti neodlučuje, gospodo, samo djelo, nego odlučuje motiv djela, a, gospodo, ako se sada to ovdje omjeri, onda ćemo vidjeti, da nije predlog i ono, što je učinjeno, jedno te isto. Koji je motiv predlogu g. Mrazovića? Motiv glavni njegov jest, povrieda zakona. Gosp. predlagatelj i drugovi naziru, da je poznatom okružnicom ministra financija i ravnatelja ovdješnjih zem. financija povriedjen zakon, a s druge strane, gospodo, doduše, ako se i netaji, bar se kaže, da to nije tako glasilo, ja ipak nemogu se dati uputiti i nemogu nikako u sklad dovesti tvrdnju, zakon tim nije povriedjen.

§§. 47. i 48. državopravne nagodbe, sklopljene izmedju nas i kraljevine Ugarske, gospodo, nabrajaju predmete, spadajuće na autonomiju. Nedvojbeno, oni naravno

kažu, da u djelokrug podpune autonomije spada zakonarstvo i uprava u svih poslovih bogoštovja, nastave, pravosudja itd. Vi ćete, gospodo, morati priznati, da taj otvoreni tečaj jest neka obuka, jest nastava, bila privatna ili javna, jest nekakova nastava, ona se drugačije nemože zvati, to je nekakova škola, bilo to sada za malenu djecu ili za odrasle. To svakako spada u kompetenciju naše vlade, a kada bi vis. vlada dala dozvolu za takovu školu, za takav tečaj, onda zakon nebi bio povriedjen.

Ja nisam osvjedočen, ja nisam uvjeren, da je to učinjeno. Ja sam dapače protivno uvjeren i ubavješten, da ta dozvola nije od naše zem. vlade tražena niti je izdana, a tu se nemože drugo nazrieti, nego povrieda zakona.

To je dakle glavni motiv u predlogu g. Mrazovića i drugova.

A koji je motiv protupredlogu gosp. Mirka Hrvata? Da nije povrieda zakona u onoj poznatoj okružnici, jer se kaže, da je taj gospodin, koji je dotičnu naredbu izdao, bio vlastan to učiniti, i da taj gospodin nadalje tvrdi, da to nije spadalo u kompetenciju naše vlade i taj gospodin tvrdi, da je ono, što je odredio, imao pravo odrediti i da se mi nemamo opirati, nego veli dalje, da je pripravan taj tečaj pod nekimi uvjeti napustiti.

Evo, gospodo, velike razlike medju onim, što predlaže g. Mrazović i drugovi, i medju onom izjavom vis. vlade i medju predlogom stojećim u skladu s ovom izjavom. To je dokaz, gospodo, da ono, što je vlada kazala, i ono, što predlog traži, nije jedno te isto, a to se imade tim više tvrditi, što smo mi žalibože već više puta tužili se na povriedu nagodbe.

G. predgovornik Kukuljević više je toga spomenuo, što se je dogodilo kod nas kod zajedničkih oblastih podčinjenih zajedničkomu ministarstvu, što se usljed ustanova nagodbenih nebi smjelo dogoditi, ali, gospodo, jošte nigdje u nijednom slučaju nije bila tako jasna povrieda našeg autonomnog prava, kao što ovdje, jošte nijedna povrieda tako jasna nije bila pred saborom hrvatskim, kao što je ova.

Gospodo! Vrlo je pogibeljno sada, kada je to došlo prvi put pred nas, zadovoljiti se onim, što je učinjeno ili samo reći, da zakon nije u tom povriedjen, da nastava nespada u kompetenciju naše vlade.

Medjutim, gospodo, predlogu g. Mrazovića nije ni po samoj stvari udovoljeno po mom sudu, pa se otvoreni tečaj za magjarski jezik i zatvorio, a naredba se ona opozvala nije. Je li se obećalo to bezuvjetno učiniti?

Nije. Istina, gospodo, visoka vlada miri nas, što je izvolio g. protupredlagatelj naglasiti, da promocija naših financijalnih činovnika, akoprem je to bilo nekako nagovještano u ovoj slici, neće biti ovisna od znanja magjarskoga jezika, već će to drugi obziri, zakonom propisani, odlučivati.

Po tom je dakako prvobitna naredba ministra financija i njezin žalac ponešto ublažen, ali, gospodo, mogu li se ljudi opozivom namjere, pismeno jednoč navještene umiriti; namjera istina bog, gospodo, nije još čin, ali je zametak čina, jest izvor čina i ostaje namjera.

Gospodo! Ako je toliko puta dapače i pismeno već ona izjavljena, ostaje ona uviek namjerom, tim više, ako je izjavljena ne kao protuzakonita nego kao zakonita i slobodna. Ja tim više razloga imam za bojazan glede te namjere, premda nisam čovjek, koji bi vičan bio sumnjičiti, da imadem, velim, tim više razloga bojati se te namjere, što nemogu onu izjavu u sklad dovesti sa postankom one škole, kako se o njem sa nadležne strane govori.

Veli se naime sa nadležne strane, da nije bilo niti namjere taj tečaj otvoriti, nego da se je našlo nekoliko činovika, koji su sami dobre volje zamolili g. ministra, da jim dade priliku naučiti se magjarski, i da je on toj njihovoj želji zadovoljio.

Gospodo! Ako je bio takav postanak te škole, što je trebalo prigodom otvorenja te škole izjaviti odmah nakanu, da će se kod promocije činovnika paziti na to, i da će se makar prednost davati onim, koji magjarski jezik nauče. Čemu je trebalo, gospodo, spominjati kakovu školsku svjedočbu i notu? To se sve, gospodo, nekako nesudara, neide zajedno, i nije u skladu, te mene izjava vladina polag ovih okolnostih nemože zadovoljiti.

Izvolio je g. protupredlagatelj napomenuti, da se u izjavi vis. vlade obećaje otvoreni tečaj zatvoriti. Ali, gospodo, to se obećaje pod uvjetom, da se na našem sveučilištu ustroji stolica za predavanje magjarskoga jezika; to je, gospodo, ono, što ja nazirem za novu povriedu zakona. Ja, gospodo moja, nemogu polag svoje najbolje volje uviditi, kako g. financijalni ministar dolazi do toga, da on sada kaže, da će to, čime smo mi ucviljeni, i što on po zakonu nije bio ovlašten učiniti, da će to napustiti, ali pod tim uvjetom, ako mi na sveučilištu to to učinimo. Kako on dolazi do toga, da naputke daje našem sveučilištu? Zar to, gospodo, nezasjeca u naše autonomno pravo? Zar to nije kompetencija našega sabora i naše vlade? Kako dolazi ministar financija do toga, da kaže, kako ima biti taj tečaj na sveučilištu ustrojen i uredjen? Kako on dolazi do toga, da propisuje vrieme i ure za nauku magjarskoga jezika? Kako on dolazi do toga, da može profesorski sbor siliti na nešto, kako imade urediti?

Ovime sam, gospodo, ja označio razloge, s kojih ja nisam za ovu izjavu, koja me dapače još bolje uznemiruje. Mi bismo morali ovaj pokušaj povriede zakona suzbiti, ako želimo kraj pokušajem povriedâ zakona učiniti i s toga ja nemogu glasovati za ovaj protupredlog, van glasovati za predlog g. zastupnika Mrazovića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Starčević.

Dr. **Antun Starčević**: Primili mi, gospodo, jednoglasno taj predlog, ili ga u jedan glas zabacili, ja sudim, a je sve isto; uspjeha, kojemu se nekoji izmedju nas adaju, u tom smjeru nebude, jer ljudi, koji u Pešti vlast nadu, nastaviti će današnje svoje postupanje u ovom ogledu, dok drugi vjetar nepopuhne. Ako li oni ljudi stanovitih osebnih obzira, ili iz drugih razloga, danas dstupe od toga koraka, oni će ga prvom prigodom — možda sutra — nastaviti, ili će udariti drugom navalom, roti kojoj takodjer u današnjih obstojnostih nema zaonite obrane, zakonita lieka.

Osvjedočen o tom neuspjehu, ja sam ovu prigodu eselo prigrlio, jer se nadam uspjehu u javnu mnienju, narodu, jer ako ovaj predlog bude primljen, pa se, ako rekoh, onaj očekivani uspjeh nepokaže, narod će paziti vriednost naše radnje, našega troška, naših zaklju-ıka, pak osvjedočen o tih ništetnostih, on će se morati jetiti svoje poslovice, koja kaže: da nevalja moliti se ogu, koji neće, ili — što je u stvari isto — koji nemože a pomogne. Narod će, velim, na taj dokaz drugdje omoć tražiti, i prigrliti ju, kada mu se pruži.

Bude li taj predlog zabačen, narod će uviditi, da on svojoj utrobi ima ljudi, koji živu od ploda njegovih ılja, ljudi, koji su magjarsku vlast uvukli u Hrvatsku i ı vlast brane, pak i tako viču na Magjare za obsjeniti rostotu, razjaruju narod proti Magjarom, prem su oni mogo gorji od Magjara.

Ako li narod, u supor i tim dokazom, ostane u neajstvu za svoje javne poslove i stvari, ako uztraje u nearnosti za poklisarsko ponašanje ljudi, kojim je povjerio voju čast i svoj udes, onda, gospodo, ja sam najprvi, oji iskreno kažem: Neka naš narod slobodno jadikuje ıd svojom nesrećom; pametni ljudi pravo imadu, da se mu jadikovanju smiju.

O predlogu, koji je u razpravljanju, samo nekoliko ečih.

Uzmimo, da je osobitim darom duha svetoga, ili vrstošću učitelja, ili sposobnostmi djaka, ili svimi rečenimi mrednostmi, ta škola u ono kratko vrieme svojega obanka tako napredovala, da su se svi učenici naučili i u znadu magjarski jezik podpuno, kako i drugovi im ı Pešti.

I za taj slučaj, sudim, oni bi u pogledu napredovanja ı častih i plaćah danas stajali, kako stajahu onda, kada su znali ni jednu magjarsku rieč; jer da bi Magjari nali samo razmjerno onoliko ljudi, koji su prošli kroz ole, ter služe poimence u financijalnoj struci, koliko kovih ljudi ima Hrvatska, i da bi medju Hrvati i medju agjari stajalo najtoplije prijateljstvo, makar upravo bratstvo, ni tada naši službenici, o kojih je govor, vješti, arljivi, vriedni kako i magjarski, nebi se mogli promicati ko magjarski.

Ima poslovica, koja kaže: kada i braća oko zdjele ednu, svako ih gleda za svojom žlicom. Te poslovice drži se više manje svatko; državnici, muževi vlasti, upravo moraju nju sliediti.

Dok je tako, a tako bude dok i ljudih, ja neznam, tko može očekivati, tko li vjerovati, da će Magjari na štetu svojih domaćih ljudih Hrvatom namicati časti i plaće.

A ja doista nemogu Magjarom zamjeravati, kad oni više rade za svoje, nego za naše sinove. Pače protivno, ja bi im zamjeravao, kada nebi ovako radili.

Dakle zaključujem, da je prosta, posve protivna obsjena misliti, da bi hrvatskim službenikom u pogledu napredovanja u častih i plaćah ikoliko mogao koristiti magjarski jezik.

Ali nemaju Magjari samo razmjerno koliko mi ljudih, koji se jagme za službe, poimence financijalne.

Odkako se u Ungariji po nesreći pokazaše muževi providnosti, prvi sinovi, mudraci naroda, ona je liepa zemlja tako propala, da iz nje bježi, kamo tko može. Ja nemogu vjerovati, da one izseljenike dobro tjera iz njihove domovine.

Ungarija ima toliko pismenih ljudi, koji službe trebaju, da bi s beamteri mogla cielu Europu podmiriti; a kod kuće, počev od seoskog pandura, pa do tako zvanog ministra, Magjari imadu za svaku službu barem deset natjecatelja.

Na taj način meni je istina očevidna: službah ni plaća u Ungariji nedotiče ni Magjarom, i samo što njima preteče, može zapasti Hrvatom.

Razmotrimo još jedno. Gospodo! Mi smo se svi više manje učili, i znamo, da učenje nije lahka stvar. Osobito je težko, bar meni, učenje jezika, jer tu nepomaže umovanje ni drugo ništa, nego je morati ukočene rieči zapisati u moždjane. U mladosti i uz druge odnosne uvjete ide ponešto i to učenje, ali dok se prekorači mladost, umovanje i sudjenje napreduje, oštri se redovito; a pada, slabi se pamćenje, osobito, ako se nevježba. I nut, kod učenja jezika hoće se najviše pamćenja.

Svi naši financijalni službenici, ti učenici, o kojih govorimo, prevalili su mladost i stoje, koji u muževnoj, koji u staračkoj dobi. U ovih doba pamćenje je pretežko, i oni su mu se, možda uz riedke iznimke, odvikli.

Sjetimo se, da ti učenici cieli dan živu u sobah, baveć se najsuhoparnijimi poslovi, što se mogu pomisliti; dakle, da su umorni i time nesposobni za učenje jezika; da mnogi njih imadu obitelj i da imadu dosta drugih briga.

Ako to sve ocienimo, kako valja, ja sudim, da se od te škole, od tih učenika, u supor njihovoj možda najboljoj volji i želji, nije moći nadati uspjehu, što ga nekoji očekuju.

Ali dopustimo za čas, da se ti djaci mogu naučiti magjarski jezik tako, da ga razume, govore i u njemu mogu pisati novinarske članke. Ako hoće i mogu, prosto im stoji to znanje, možda lakše, o sebi, bez te škole

steći. Nu to im sve koristilo u njihovu zvanju službenom; jer svaka službena struka ima svoj slog, na neki način ima svoj poseban jezik. Taj slog, tu okretnost naši financijalni službenici nemogu si nikako pribaviti u Hrvatskoj, i to, jer se kod nas nepiše magjarski.

Dakle ti službenici, za naučiti se služben slog, za uzmoći odgovarati svojemu zvanju, bezuvjetno moradu ići u magjarski ured u Ungariju.

Sada evo, što sliedi: Poslje onih, koji odu u Magjariju, morati će kod nas drugi obavljati, a oni u Ungariji, dok se neizvježbaju, nemogu raditi. Za izvježbati se, hoće se više i manje vremena, i medjutim oni beru plaću bez da služe.

Ja sudim, da se takovo stanje neslaže sa javnom službom ni s ostalimi službenici, ni nada sve sa stanjem financija.

Dakle, ako nas razlog vodi, evo nas u krivuljači: za uzmoći doći u magjarski ured, treba znati magjarski, a za znati magjarski, treba služiti u magjarskom uredu. Iz ove krivuljače ja nevidim izlaza.

Dosta u tom pogledu: ta naredba, to učenje, ostaje kako bez uspjeha, tako i bez razloga. Nezna li to gosp. ministar? Bez da ga poznam, ja sudim, da zna to i još više. Zašto je dakle uman čovjek učinio tako bezuman korak?

Tomu je, gospodo, kakova poldruga godina, što sam u nekoj interpelaciji nacrtao zagrizanje Magjarâ u Hrvate. Na ono se pozivljem.

To je zagrizanje Magjarâ zasukanih ili zlo svjetovanih; zagrizanje, kakovo je g. 1848. Hrvatom i Magjarom gorku čašu narinulo; zagrizanje, koje odsudjuju pravi Magjari, kako i drugi pametni ljudi, jer znadu, da ono nekoristi nikomu, a škodi svim, kojih se tiče; jednom riečju zagrizanje, koje nastavljeno, nam obojim pripravlja novu čašu, koja se može otezati, nu bez vanredna dogodjaja nemože izostati i tegnula bi Magjarom biti posljednja.

Smatrajmo taj predmet razprave još s jednoga gledišta.

Recimo, da se ima zak. ustanova, koja kaže: Javni službenici, poimence financijalni, Hrvatske, znaduć samo hrvatski jezik i u njem obavljajuć službu, već su time podpuno izjednačeni u promicanju častih i u plaćah svojim drugovom Ungarije. Recimo, da se ima takov zakon i da ga Magjari sveto obdržavaju.

Tada bi ovi naši službenici, u rečenih pogledih napredovanja, stajali upravo kako stoje i danas.

Jer uzmimo, da je svaki izmedju nas, koji smo ovdje, po redu ministar financija. Uzmimo, da je izpražnjeno mjesto financijalnoga na pr. savjetnika u Debrecinu. Uzmimo, da za to mjesto mi imamo i više, i starijih i marljivijih, i vriednijih financijalnih službenika, nego li ih imadu Magjari.

Dok ovi naši službenici neznadu magjarski jezik, bili oni u svem ostalom izvrstni, kako tko hoće: ja sudim, da nijedan izmedju nas nebi, ja nebi doista njemu kojemu, nego bi Magjaru, onomu, koji zna magjarski, tu službu povjerio.

Razlog toga mojega postupanja posve je jasan: u Debrecinu, u obće u Ungariji, nemože službu obavljati van samo onaj, koji zna magjarski, u tome bo se jeziku piše.

Iz ovoga primjera ja vidim, da varaju sami sebe svi oni, koji misle, da neznanje magjarskoga jezika danas nije bezuvjetna neukloniva zaprieka napredovanju naših financijalnih službenika. Ovi naši sinovi moraju stajati na istom mjestu, dok se njihovi drugovi i vršnjaci, koji znadu magjarski, za dva, tri, možda i više stupnjeva u časti i u plaći pomaknu.

Sudim, da u ovom pomaknuću, kako ni u onom zaostajanju, nitko uman nemože naći ni krivicu ni povredu zakona od strane Magjara, u današnjem stanju stvari to je sve ne samo u redu, nego drugačije i nemože biti.

Ovi naši službenici stegnuti su i u promicanju na svoj krug i neka se smatraju za srećne, ako taj krug ostane zatvoren, kako je danas, i ako im se u njemu nebude krivica kod promicanja činila.

Ali, gospodo, nema zakona, na koji sam to moje razlaganje za čas oslonio. Pače, što je gorje, u vašoj nagodbi stoji ustanova, da se i u financijalnu struku u Hrvatskoj imadu postavljati domaći sinovi samo po mogućnosti.

O toj mogućnosti nesudite, neodlučujete vi, nego to stoji od Magjara, i već su u tom pružili praktičan dokaz. Pa tko može reći, da su Magjari, postaviv kod nas svojega zemljaka u financijalnu službu, povriedili vašu nagodbu?

U vašoj nagodbi stoji i ona ustanova, da je službeni jezik i za financijalne poslove u Hrvatskoj samo jezik hrvatski. Dok se nedira u tu točku nagodbe, ja nedokučujem, kako bi se ta nagodba u pogledu jezika makar kako mogla povriediti.

Ovu točku napomenuh za pokazati, da se naši financijalni službenici i u svojoj domovini moradu bojati natjecanja sa svojimi drugovi Ungarije, i da im taj strah, kako ni nagodba, nemože pomoći.

Jer, bez dvojbe, ako se drugačije neubrazdi, ili ako nenastane koji neobičan dogodjaj, Magjari će upravo morati za financijalne službenike i u Hrvatskoj postavljati Slovake, Hrvate i Ruse Ungarije. Svi ovi znadu barem prilično hrvatski, dakle mogu u tom jeziku, obavljati financijalne poslove.

Bilo danas ili sutra, da Magjari stupe na tu stazu, oni tako radeć ne samo nebudu povriedili vašu nagodbu, nego taj njihov postupak bude podpuno opravdan vašim, gospodo, postupkom.

Jer, sjetite se, da ste vi, iz različnih zemalja Austrije, u javne službe naše domovine, poimence u naukovnu struku, svakakvih ljudi natrpali.

Pa bili oni budući odaslanici Magjarâ kakovi mu drago, a nevjerujem, da će biti gorji ili hrdjaviji, nego li su, možda uz gdjekoju iznimku, oni vaši namještenici Austrije.

Kazivali su, da je preuzv. g. ban obrekao, da se bez njegova znanja nebudu obavljala nikakova imenovanja u financijalnoj struci Hrvatske. Moguće, da je to kazivanje istinito, moguće, da nije. Ja neznam. Nu da budem ja te rieči čuo iz ustah Njegove preuzvišenosti, ja bi jih uzeo samo za šalu. (Nemir u sabornici.)

Jest, gospodo, ja bi morao te rieči uzeti za šalu za nepovriediti ono iskreno i duboko štovanje, koje imam za osebu i za oseban značaj Njegove preuzvišenosti. Velim, za osebu i za oseban značaj, jer za javan, služben podieljen mu značaj ili za njegovo takovo dostojanstvo nemarim, do njega nedržim.

U istinu, čemu je to znanje? Bez znanja porezovnikâ neutjeruju se štibre; bez znanja pisarâ i drugih neznatnih službenika neizdavaju se osude ni druga preznamenita riešenja; da bez znanja dotičnika nekada ljudi nisu dobivali batine. Nevjerujem, da su ti tražili ili da traže to znanje, pače vjerujem, da su mu se po mogućnosti ugibali i da mu se ugiblju.

Ja idem na skrajnost i kažem: da bi nam preuzvišeni gospodin ban obrekao, da bez njegova privoljenja ili dopuštenja nebude imenovanja u financijalnoj struci Hrvatske, ja ni do toga obreknuća nebi ništa držao; jer se neradi o volji preuzvišenoga g. bana, nego se pita o njegovoj moći u današnjih obstojnostih. U tom pogledu, po mojem sudu, stoji ovako:

Magjari će, makar prije nego li ga obave, njegovoj preuzvišenosti obznaniti stanovito imenovanje u financijalnoj struci Hrvatske. Što koristi Njegovoj preuzvišenosti znati za tu osnovu, ako ne već za gotov učin, što koristi protiviti se ili razlagati, kad napokon mora biti, kako Magjari hoće?

A da bi se u tih poslovih zahtjevalo privoljenje Njegove preuzvišenosti, kao što se nezahtjeva, pa Njegova preuzvišenost nebi htjela privoljeti, onda bi ju oni, koji su ju na taj stolac postavili, s njega uklonili. Nasljednik, ako nebi htjeo privoljeti, otišao bi za svojim predšastnikom. Tako bi bilo i trećemu, i desetomu i svakomu. Ako li bi nasljednik bio praktičan, a za stalno na brzo bi se takav našao — onda, znamo, odmah bi bilo na onu Magjarâ. Dakle sva razlika uspjeha stoji u natezanju, ne u stvari.

Toliko o tom predmetu s mojega stajališta budi dosta. („Živio“ u dvorani, i oduševljeno na galerijah.)

Predsjednik (zvoni): Ja molim gospodu na galerijah, neka se mirno vladaju. Ako još jedanput čujem kakovu izjavu budi povladjivanja ili negodovanja na kojoj galeriji, dati ću ju s mjesta izprazniti.

Rieč ima g. zastupnik dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Govoreći ja za protupredlog, kako je predložen po g. zastupniku Mirku Hrvatu, i kako sam ga ja supodpisao, mogao bi se ograničiti s onom motivacijom, koja leži u samom njem. Ali kako se ta stvar i ovo pitanje, na dnevnom redu stojeće, razvilo, i kako se danas stvar uvažava i ocienjiva, i kako je u tom pogledu danas rieč pala, svakako smatram, da je potrebno, da se u tom pogledu udje upravo u dno ovoga pitanja. Bit ću tako slobodan to donekle sa svoje strane kušati pokazati.

Ponajprije molim, neka mi se dopusti, da naglasim ono, o čem tako rekuć i onako nebi smjelo biti dvojbe, ali ipak hoću da s nova naglasim ono, da, kakogod ja svakomu članu ovoga vis. tiela dajem podpuno pouzdanje o uzornu i čelik-patriotizmu, koji jedino može biti na spas narodu, tako ja i za se i svakog onog, koji je moj jednomišljenik, isto to zahtjevam i sebi vindiciram. To dakle već unapred kažem, izvolite pamtiti i na vidu držati, da ovo pitanje, razpravljalo se s ovog ili onog stanovišta, da ono stanovište, koje pojedini član zauzimlje, nemože niti nesmije izključiti nesamo vjeru u njegov patriotizam i njegovo rodoljubje, nego i zamjenito štovanje, koje na tom temelju može jedan član od drugoga iskati.

To sam bio tako slobodan u obće predpošiljati.

Sada moram kazati glede predloga, kako ovdje predleži. Iskreno moram kazati, da žalim, da je ovaj predlog na stol vis. kuće donešen. Ja ću vam kazati, gospodo, zašto.

Gosp. velecienjeni stari moj prijatelj Starčević izvolio je osvrtati se na moguću alternativu, kojom bi mogla ova razprava uroditi, pak je izvolio — a ja ću se možebiti kašnje vratiti na in konkreto na tu alternativu — izvolio je po prilici kazati, da bude li ovaj predlog poprimljen, i ako nebude uspjeha, da će se narod uvjeriti kašnje o jalovosti, o bezuspješnosti svoga rada.

Ja ću kazati, gospodo moja, bez da se za sada upuštam u razglabanje njegovih u tom pogledu donešenih nazora, ja ću za sada kazati, kako je ovo pitanje donešeno, kako se razvilo i kako imade svoju, da tako reknem, makar od nekoliko samo dana, svoju povjestnicu, da je ovo pitanje kadro uzkrisiti opet ona vremena, koja smo s većom stranom svi doživjeli, a koja Bog nedaj, da bi ikada još doživjeli, ona vremena, kada je još narod bio razdvojen u pogledu svoje narodnosti, kada je bila stranka jedna narodna, a druga, za koju se je reklo, da je bila protunarodna. I baš u razvoju ovoga pitanja može ležati klica tomu, a ja, te uvjeren sam, i svaki nas, da bi ovo zajedno s menom držao za veliku nesgodu, za kobnu upravo nesreću. A kako bi ja ovaj svoj nazor opravdao? Ja ću ga opravdati ponajprije već time, što je prema stanovištu i prema nazorom, što su jih razvijali gospoda predlagatelji ovoga predloga.

Što bi imalo sliediti iz toga, da jedini izpravni i neposredni spas svih narodnih svetinja leži samo u tom predlogu, a da a contrario onaj, koji nebi bio za taj predlog, već po tom dospjeva u taj položaj, gdje bi se sumnjalo o njegovom patriotizmu.

*

Gospodo! To nemože biti, to nesmije biti, jer nije samo po sebi opravdano, pa uslied toga, kada je velecienjeni g. predlagatelj Mrazović kazao, da u našoj domovini službeni je jezik naš hrvatski; kada je izvolio kazati, da postoji već od davna težnja magjarskoga plemena sve narodnosti pod krunom ugarskom pomagjariti, da ova težnja nije nova: kada je izvolio kazati, da imade u zemlji velika uzbunjenost, a zadatak da je ovomu predlogu, da umiri zemlju, dočim da je zadatak protupredloga, da se preko povrede temeljnog prava prelazi na dnevni red; kada je ovo sve izvolio kazati moj velecienjeni prijatelj g. Mrazović, onda se moram ja sa svoje strane upustiti u razglabanje ovog pitanja. Je li ovo stoji, što je izvolio kazati, u protupredlogu? Ima li to unutri, da se napušta pravo, izključivo, eminentno pravo narodnoga jezika kao službenoga jezika? Je li istina, da se tim vrata otvaraju magjarizaciji? Je li istina, da u tom predlogu leži ono, čim se narod nebi mogao umiriti? Je li leži u njem u istinu ono, da se preko povrede prava ove zemlje prelazi na dnevni red?

Ako je istina, gospodo — a ja se tim pitanjem evo sada neću baviti — nego, ako je istina, što je izvolio donekle takodjer navesti g. zastupnik Beruta, da u ovakovih pitanjih nije toliko mjerodavan sam čin, nego namjera, koja leži u tom činu, tendencija ona, koju je izvolio navesti i naglasiti g. zastupnik Mrazović; ako je istina, da ima takove tendencije — ja se neću sada tim pitanjem baviti — ako je to istina, onda ću ja kazati: Gdje leži liek proti ovakovoj tendenciji? Liek proti ovakovoj tendenciji leži samo u tom, da se vas narod konsolidira, da bude jedan i jednoga mnienja u branitbi, ali u osnovanoj branitbi prama svakomu nasrtaju samo u toliko, u koliko tu imade nasrtaja, i da vas narod neide preko ovih evo po meni naznačenih granica, da se u tom pogledu nerazdvoji, da nebude jednoga diela u njem, koji će ići preko tih granica, pak zahtjevati i naglasiti ono, što je već a priori nepostizivo, jer u ovakovu postupku leži uvjek neki veliki uštrb za sam narod u toliko, što poslje svake ovakove neopravdane borbe kroz neosnovano nastojanje mora naravskim redom stvarih nadoći štadijum onaj, gdje se dolazi do realne podloge, pa se uvidja, da ono, što je u tom pogledu bilo kazano i naprvo donešeno, da ono nije skroz neosnovano, a ovo opet slabi vas narod u njegovoj solidarnosti, u njegovoj, da tako kažem, sili, i u njegovoj snagi, da odoljeva onim nasrtajem, koji bi bili u istinu nasrtaji.

Ja ću se, gospodo, pozvati ne na pojedini kakav primjer, nego ću se pozvati samo na onu obće poznatu historičku istinu, da je vazda u životu narodâ onda, kada je nastala kakova sgoda, da je uslied budi prevelikog kakova pritiska, budi izvanredne kakove sgode, nastao izvanredni kakav kret i pokret u onom narodu, da je vazda onda, ako je pokret išao preko stepenah i preko granicah prava i opravdane umjerenosti: da je vazda odtuda nastao iza onog štadija, o kojem sam prije govorio, štadijum onakav, koji je bio gori, koji je omogućio samu reakciju, i koji je bio upravo protivan narodnomu boljku.

Nije mi trebalo daleko dokazati. Imamo tuj primjer i doživjeli smo ga u nedavnoj prošlosti, naučivši se iz povjesti države francezke, da je napram težnjam onakovim, koje idu preko točke one, da napram onim težnjam, da je nastala točka vremena onakova, gdje se i bogatstvo samo države i razvoj i mogućnost daljnjeg razvoja državnog postavljalo u pitanje, a sama umjerenost i samo stajanje na podlozi posve osnovanoj, da je u stanju bilo obezbiediti državni život.

Taj primjer postoji još i danas u toj državi.

Uslied toga ja dakle velim, pak se vraćam na ono, što sam kazao u početku svoga govora, da želim, da ovaj predlog, donešen na stol vis. kuće jedino zato, jer može tu ležati zametak razdvojenju naroda, a drugo zato, jer odtuda može nastati i ono treće, što nije izvolio napomenuti gosp. dr. Starčević, nebude imao zato uspjeha, jer nemože biti uspjeha, ako imade tendencijâ, o kojih se govori ovdje i ondje, jer će se ovim tendencijam samo raditi u prilog.

Rekao je g. dr. Starčević, da, ako ovaj predlog propadne, kako je donešen po g. Mrazoviću, da će narod uvidjeti, da mu ima u sredini ljudi, koji kane prenieti — neznam upravo, kako se je izrazio, mislim, da je po prilici to kazao — koji kane prenieti magjarizaciju u Hrvatsku.

Ja ću reći, gospodo, da nema ljudi, da nemože imati ljudi, niti može imati stranke u Hrvatskoj, koja bi u istinu išla za takovom tlapnjom, da bi scienila samo za jedan čas, da je moguće pomagjariti Hrvatsku. A odtuda nastati će krivo mnienje, da u istinu oni, koji su proti ovomu predlogu, stoje na ovakovu stanovištu.

Proti ovakovu tumačenju moram se ja ograditi pak naglasiti, kao što sam rekao, da ovakova tendencija u nas u Hrvatskoj niti je moguća, niti eksistira zato, jer nije moguća.

Da se vratim na primjetbu g. zastupnika Berute i na ono, što je donekle kazano i po drugoj gospodi, da neleži toliko u tom činu nego u namjeri ona pogubnost, pak ću kazati, gospodo, ako se pita, kako da se imade narod kakav čuvati i uzčuvati proti ovakovoj tendenciji, ako u istinu obstoji, onda ću kazati: odgovor, gospodo, na ovo pitanje leži u samom narodu, jer samo onaj narod može postati plienom drugoga naroda, te izgubiti svoju narodnost, ono njemu upravo prirodjeno obilježje samo onaj narod može izgubiti, koji bi sebe sam napustio. Kada bi takav štadijum bio moguć i kada bi takav štadijum mogao nastati onda nebi, gospodo, koristili niti predlozi niti protupredlozi, a upravo zato velim, jer ovo nije već samo po sebi moguće, te stožer obrane proti ovakovoj namjeri, ako bi postojala, leži sasma drugdje, leži u zdravom i osnovanom i opravdanom shvaćanju ovakovih i sličnih pitanja; leži podjedno u tom, da s

kod razsudjivanja ovakovih pitanja neide preko osnovane podpune opravdanosti, te da se samo proti onomu ustaje onda u cielosti, što može u istinu biti pogubno bivstvu onoga naroda.

Ali, da se glede samog predloga i glede protupredloga sa stvarnim razmatranjem bavim, navesti ću samo to, da predlog, kako ovdje predleži, nesamo da nije moguć, što se prve točke tiče i da je bezpredmetan s toga, što je već naznačeno, da će prestati ono, proti čemu je ovaj predlog donešen, nego zato velim, jer se ovdje zahtieva ono, o čem se upravo znade, da se učiniti i izpuniti nemože, jer se zahtieva, da preuzv. g. ban kao izborni autonomni izvršbeni organ, načinom redarstvenim u svom djelokrugu onaj tečaj obustavi.

Ako se pita — ja nemogu posve mimoići ovo pitanje — ako se pita, kako se imade sa ovim ovdje otvorenim kursom magjarskoga jezika; ako se pita, kako se imade s ovim ovdje otvorenim kursom napram nagodbenom zakonu, pa se veli, da se ovaj ovako otvoreni kurs već može po tom zatvoriti, jer se to zahtieva od preuzvišenog bana, kao vrhovne glave autonomne naše uprave, onda moraju gospoda biti uvjereni i o tom, da je i u istinu po našoj nagodbi i po temeljnih naših zakonih, glava ove zemlje jedina vlastna ovo izvesti, a ako se u obzir uzme, da u pogledu upravo ovoga pitanja u samoj ovoj kući imade mnienje dvojako, mnienje onoga, koje drži, da je već samo ovom odlukom, samo ovim kursom nagodba povriedjena, mnienje opet onakovih, koji drže protivno i koji naziru samo u onom dodatku okružnice povriedu, kojim se u izgled stavlja promaknuće samo onim financijalnim činovnikom, kojim će u pogledu magjarskog jezika uspješno napredovati.

Ako se ovo uvažava, onda se mora dopustiti svakako to, da je to danas pitanje, na koje se nemože apodiktičnom sigurnošću odgovoriti, da se pita, je li bi preuzv. g. ban, kada bi i stajao podpuno na tom stanovištu, je li bi on mogao udovoljiti ovomu pojmu, je li bi on mogao ovaj kurs zatvoriti, pak se već time nehotice dovadja ovo pitanje u štadijum onakov, koji bi mogao uroditi mnogo ozbiljnijim plodom, nego se na prvi mah shvatiti može.

A što se one druge točke tiče, točke naime one, da donekle leži povrieda u onom shvaćanju okružnice one točke, koja govori o promaknuću činovnika, koji bi s uspjehom slušali magjarski jezik, ja bih rekao i držim, da je u ovoj bitnoj točki savijenom pitanju s izjavom danas od strane vis. vlade priobćenom upravo podpunoma doskočeno.

A kako je ovo pitanje simo dospjelo, ja bi mislio, da je predlogom, odnosno protupredlogom gosp. Mirka Hrvata shvaćeno upravo ovo pitanje s onoga stanovišta, kako se mora prosudjivati danas, pak velim, da prihvaćajuć mi ovaj protupredlog nismo niti iz daleka budi štogod napustili, budi otvorili vrata kakovu raznarodovanju, budi prešli preko povriede temeljnoga zakona na dnevni red.

Uslied toga glasujem za protupredlog.

Predsjednik: Pošto u 12 sati počimlju interpelacije, mislim, da će mali odmor od 5—6 minuta biti nuždan. Poslje odmora toga preći će se na interpelacije, a poslje interpelacija na nastavak ove razprave.

(Poslje odmora zamienjuje mjesto saborskoga predsjednika I. saborski podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Sjednica se nastavlja.

Rieč ima g. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju. (Glasovi: Čujmo!)

Fran Folnegović: U mjesecu svibnju prošle godine stigao je gradu Senju platežni nalog od kr. poreznoga ureda u Senju, da ima platiti porez i to dohodarinu za obćinski prihod u iznosu od 2240 for.

Grad Senj, koji do onda nije nikada plaćao većega poreza za sve svoje prihode od kakovih 400 for., pitao je financijalnu oblast, na kojem temelju to ona odmjeruje? I reklo mu se: Ovaj porez imaš plaćati od potrošarine, koju grad Senj uživa!

Dakako, da su se gospoda u Senju, naime gradsko zastupstvo, zapanjila na taj odgovor, jer nitko još na svietu nije čuo, da se na jedan javni porez, kao što je to potrošarina, diže novi porez. Drugimi riečmi, državni erar ovim porezom svojata jedan dio gradskih dohodaka, koji obćini pripadaju, na temelju hrvatsko-ugarske nagodbe.

Obćina senjska uloži proti toj odredbi u otvorenom roku utok na ravnateljstvo financija. Taj je utok obćina grada Senja dne 19. lipnja 1879. na kr. fin. ravnateljstvo u Zagreb poslala. Ali riešenja nema, pače u mjesto toga traži se od poreznoga ureda, da mora propisan taj porez utjerati ovrhom od grada.

Gradsko poglavarstvo urgira odgovor i moli kralj. fin. ravnateljstvo dne 15. oktobra 1879. br. 2620: za Boga riešite nam utok, da znamo u proračun uvrstiti bar za iduću godinu eventualni višak porezni. Mi nemamo niti krajcare u blagajni suvišno; mi nismo mogli predviditi ovaj teret, pak smo sada u najvećoj neprilici. Umjesto riešenja dobiva nalog porezni ured u Senju od poreznoga nadzorničtva, da se ovaj namet, ova nečuvena u zakonu štibra ovršbenim putem i silom što prije utjerati ima. Sbilja došlo je do ovrhe, činovnik porezni dodje dne 19. lipnja 1880., dakle upravo na dan godišnjice, kada je uložen utok, koji još danas nije riešen, u gradsku viećnicu senjsku i zahtievao je, neka mu se otvori kasa. Tom prilikom je prezentirao malo još ljepši račun — zahtievao je svega u ime štibre kamata i pristojbe ovršne ukupno 4066 for. 79 novč., t. j. po prilici 10 puta toliko, koliko je grad Senj u normalnih okolnostih na godinu plaćao porez.

Da vidite, kako se to liepo ilustrirati dade, spominjem čitav porez grada Senja za god. 1878., koji nije iznašao više od 331 for., a sad se tražilo samo u ime kamata na ovaj dohodarinski iznos 338 for. 38 novč.?

Porezni činovnik, došav dakle na ovrhu, dade kasu gradsku otvoriti i na sreću ili nesreću nije u njoj našao ništa, dapače je konštatirano, da bi gradska kasa imala za 202 for. više izdati do onog dana, nego li je primila.

Ovrhovoditelj izvjestio je porezno nadzorničtvo o neuspjehu ovrhe, a ovo je zahtievalo, da se ovrha odmah povede na realitete grada Senja. Nu obćina ova neposjeduje drugih nekretnina osim škole, bolnice, viećnice i mesnice gradske, to jest, do jedne neznatne kućice sve samo javnim svrham služeće sgrade. Pak jer uzprkos tomu, što je samo gradsko zastupstvo ministra financija brzojavno umolilo riešenje utoka, ipak taj utok još nije riešen: to ćemo po svoj prilici za koji dan u novinah čitati, da se gradska viećnica ili bolnica senjska prodaje za štibru od dohodarine i potrošarine!!

Ovo su odnošaji u državi ustavnoj i civiliziranoj neponjatni i bezprimjerni.

Gospodo! Da je kurs magjarskoga jezika, koji vam danas toliku brigu zadaje, već prošle godine otvoren bio, nebi se čudio, da riešenje utoka nije jošte stiglo, jer bi si mislio, da dotični činovnik mora marljivo učiti magjarski, pak da nemože dospjeti na ovakove malenkosti. (Smieh.) Ali toga kursa nije bilo lane, a sada je otvoren, koliko će vremena tek sada ovakav utok ležati, kada dotični činovnik mora povrh svojih briga magjarski učiti.

Za ilustraciju predmeta kazati mi je i to, da nijedan grad, niti isti Zagreb, koji u vlastitom regiu pobire porez, nema tolikog poreza, koliki se namiće gradu Senju.

Ovakovi, u zakonu ničim nemotivirani odnošaji, moraju silno uzdrmati narodom.

Prije dakle, nego li možda gradska viećnica padne na bubanj radi štibre, slobodan sam svietlog bana upitati (čita):

1. Kani li preuzvišenost Vaša kao glavar zemlje posredovati u razpri grada Senja s kr. financijalnim erarom uslied toga, što financijalni erar svojaka sebi jedan dio gradskih, nagodbom hrvatsko-ugarskom zajamčenih prihoda, ter nemareć za zakonito uložen utok, smiera ovrhu proti gradu do skrajnosti tjerati?

2. Može li Vaša preuzvišenost doznati, zašto kralj. financijalno ravnateljstvo (komu barem sada stoji na čelu s osobite revnosti slavljena glava) dulje od jedne godine neriešava utoka gradske obćine senjske od 19. lipnja pr. god. uložena i 15. listopada pr. g. požurena?

3. Je li preuzvišenost Vaša i kadra i voljna saboru izvjestiti svršetak ove i načelno toli znamenite razmirice?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar, da stavi interpelaciju.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Godine 1874. izdala je zemaljska vlada na sve županije nalog, da imadu svoje zaklade u zemaljsku blagajnu t. j. u upravu zemaljske vlade poslati i uložiti. — Kada je ta naredba stigla na županiju zagrebačku, županija je zagrebačka sazvala izvanrednu sjednicu i u toj je sjednici zaključila 14. prosinca 1874., da predaje svoje zaklade pod uvjetom, da se iz tih zaklada stvori hipotekarna banka za male posjednike, da se kamati imadu trošiti za podignuće pučkih škola u selih i kada bi bile pučke škole podignute po svih mjestih, da se one troše onda na podporu narodnog gospodarstva i malog obrta.

Od 1874. godine do danas, akoprem su na vis. vladu stavljeni mnogi upiti ili interpelacije, nije se još doznalo, što je s timi zakladami, kako se upravljaju i što kani vis. vlada učiniti sa hipotekarnom bankom?

S toga stavljam na visoku vladu sliedeću interpelaciju (čita):

1. Kamo su dospjele zaklade, koje su po županijah vis. kr. zem. vladi izručene, osobito zaklade županije zagrebačke, i kako se ovimi zakladami upravlja?

2. Da li je vis. kr. zemaljska vlada voljna zaključku skupštine županije zagrebačke od 16. prosinca 1874., kojim se ove zaklade za jednu hipotekarnu banku opredieljuju, zadovoljiti?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Vis. sabore! Pošto su interpelacije, za danas prijavljene, dovršene, to će se nastaviti dnevni red za danas odlučeni, i to razprava o predlogu gosp. Mrazovića i drugova i o protupredlogu g. Mirka Hrvata i drugova.

Rieč ima g. zastupnik Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Moram iskreno priznati, da mi nije nikada bilo teže stupiti u razpravu makar kako važnog kojeg predmeta, što se ikada razpravljao u ovoj sabornici, kao danas, a moram priznati, da mi je samo zato težko, što moram stupiti prvi put u opreku s onim mužem, s kojim sam ja od mladih godina dugo bio, s kojim sam mnogo godina vierno drugovao i komu sam bio pomoćnikom u borbi naroda, što smo ju imali punih skoro već 15—20 godina.

Pa kada ja stupam ipak u opreku š njim, može mi se vjerovati, da sam dobro promišljao sve okolnosti, da sam dobro promišljao o svih razlozih, koji su me na ovo sklonuli, da se moram u ovako važnom pitanju, u pitanju, koje kao neka tanka žica vibrira po cielom narodu, ipak od njega odlučiti. Zašto moram se odlučiti? Ja se neću upuštati u prepirku s gospodom govornici, koji su govorili za predlog g. Mrazovića i drugova. Mnogo toga, što su rekli, jest istina, živa i podpuna istina, dapače,

gospodo, ja mislim, da oni niti iz daleka nisu živu istinu i pravu sliku naslikali o svem onom, što leži u ovom predmetu, a mnogo jest u njihovih govorih i takova, što nebi moglo održati kritike pravog umovanja; dakle, ja se s njimi u polemiku upuštati neću, dapače to mogu navesti, da jedan od govornika, koji je govorio za predlog, jest najbolje i najeklatantnije dokazao, da tomu predlogu nikakova temelja, nikakova razloga nema, a to je bio g. dr. Antun Starčević, koji je predlog podpisao, koji je sam izrično izpoviedao tim podpunim uvjerenjem, da od toga predloga, ili se tu primio ili ne, nikakove koristi po naš narod i našu zemlju nema, jer što god sabor odluči, od ovoga predloga nemože poteći nikakova korist za našu zemlju; nego veli: Podpisao sam ga samo za to, da vidi narod, da oni ljudi, koji nisu hotjeli podpisati takav predlog, neće htjeti ni glasovati za taj predlog, za predlog, koji nikakove koristi nemože zemlji donieti; da oni ljudi, koji neglasuju za ono, što nikakove koristi zemlji donieti nemože, nisu patriotični ljudi.

Dobro je rekao i moj prijatelj i predlagatelj protupredloga g. Mirko Hrvat, da je ono temeljno i bitno, što predlog moga prijatelja Mrazovića ište, što se tiče samoga podučavanja magjarskoga jezika i što se tiče osiguranja financijalnih činovnika unutar granica naše zemlje, da će biti promaknuti bez svake zapreke, makar i neznali magjarskoga jezika; budu li inače čestiti i vriedni, da će se to izpuniti po izjavi zemaljske vlade. Ovo je živa istina, koju konštatira Mirko Hrvat.

Ako je ovo istina, gospodo, to je bitna u svih nas želja, u svih nas cilj; ako je bitno, da jezik hrvatski nepovriedjen ostaje kao služben uredovni jezik, onda ja, gospodo, nemogu dokučiti, čemu može služiti predlog g. Mrazovića i njegovih drugova.

Dobro je rekao g. dr. Starčević, da, ako je tendencija kriva skupne vlade, a ja nemogu dopustiti od nijedne vlade hotomičnu tendenciju krivu, ako je kriva zla namjera za Hrvatsku, da ona može sto puta obećati i dati jamstvo, da će činovnike samo hrvatske namještati, da će namještati hrvatske sinove i u Ugarskoj i u našoj zemlji, ali da toga ipak činiti neće.

Ako je to, gospodo, istina, onda neznam, kako ova tendencija odgovara predlogu g. Mrazovića i njegovih drugova. Zato velim, da je ovaj predlog nesamo, gospodo, bezpredmetan, nego je u onom, što želi postići, već je po izjavi vis. vlade postignuto, da je postao i suvišan, jer oni drugi prigovori proti izjavi vis. vlade, da li se je upustio ministar financija u povredu autonomnog zakona u toliko, u koliko je proti povlasti zemaljske autonomije, vlada otvorila nekakovu školu i tim samu autonomiju ove zemlje povriedila, pitanje ovo, gospodo, visi o tom, da li se onaj kurs, koji je otvoren u Zagrebu kod ravnateljstva financija, da li se ima smatrati školom ili ne.

Ja se u potankosti ovoga pitanja neću upustiti. Ja mislim, da se to može možebiti školom nazvati, a možebiti koji veli drugačije, da to škola nije; dakle, da ili nije povriedjena ili da jest povriedjena, ali dopuštajuć, da jest povriedjena autonomija naše zemlje, da je ministar financija u istinu odviše daleko posegnuo i sbilja prekoračio područje, koje samo spada u krug naše autonomne vlade, pitam ja, nevisi li o jednom samo koraku, ili o jednom potezu pera izjaviti, da on želi od hrvatske vlade, da mu dopusti podučavanje u hrvatskom jeziku za ove ili one ljude, pa kada bi on to izjavio, nebi li hrvatska vlada njemu onu povlast podielila, jer ja nisam od nijednoga gospode govornika čuo, da se nebi smjelo podučavati magjarski svojim putem i svojim načinom, dapače čuo sam od sve gospode, dapače protivnikâ, da je našim i najinteligentnijim ljudem magjarski jezik i potreban i koristan.

Ako bi dakle vlada naša autonomna na ovakovo pitanje dozvolu dala, da se jezik magjarski uči, pa što je onda postignuto ovim predlogom, koji samo radi ove formalnosti podiže velike prikore, a u samoj stvari, gospodo, za učenje magjarskoga jezika ipak nikakove zapreke, nikakove obrane nije.

Dakle u samoj stvari, gospodo, ovaj predlog odviše je nategnuo žice, odviše diže prikor radi same formalnosti, koji se lakim načinom može ukloniti time, da ili ravnatelj financija u Zagrebu, ili g. ministar financija zaište od autonomne naše vlade dozvolu, da može dati svojim činovnikom priliku, da se uče magjarski, nu pošto osim toga obećaje i izjavljuje vis. vlada, da će i to podučavanje prestati, a ja sam uvjeren, da će to i sbilja biti, kada se otvori katedra, koja je i onako osnovana na našem sveučilištu, onda mislim, ako se ovo uzeti i vjerovati mora, onda mislim, da je i tomu zadovoljeno i da je u bitnosti i u jezgri sbilja suvišan ovaj predlog, nego ja držim, gospodo, da je on nedostatan i da je ovo njegova najveća mana, jer nemoguć on ništa proti tomu učiniti, da se magjarski jezik podučava, da bude potreban magjarski jezik nekim inteligentnim činovnikom u Hrvatskoj, koji se bave javnimi poslovi, nemoguć on tomu cilju zadovoljiti, pitam ja, može li se zadovoljiti onom glavnom cilju, onoj glavnoj bojazni, koja se porodila okružnicom Davidovom, onoj bojazni, koju su neki predgovornici naveli i koja je glavni povod, da se uzrujava zemlja, može li zadovoljiti tako zvanoj naravnoj vjekovitoj tendenciji jednoga naroda, da svoje misli, svoju prevlast, svoje osjećaje, svoj jezik, širi i predaje drugomu narodu, s kojim stojimo u zajednici državnoj?

Ja dopuštam, gospodo, i znadem, da ta tendencija postoji, i ja, koji sam proučio slučajeve i primjere u povjesti, znadem, da narodi, koji zajedno živu u jednoj državnoj svezi, jači slabijemu namiče svoj jezik, namiče svoju narodnost i njemu hoće da osigura svoju prevlast, ja, koji sam to našao u historiji kod više naroda, ja do-

puštam, da ta tendencija postoji i da naravnim načinom postojati mora.

Pitam ja, gospodo, da li ovaj predlog dovoljno obrane pruža proti toj tendenciji, kada bi se izpunilo ono, što predlog ište, te bi se ovaj čas zatvorio kurs magjarskoga jezika kod ravnateljstva financija i kada bi ministar financija Bog zna kakovom najsvetijom riečju zajamčio, da tko uči ili neuči magjarski, službovnomu napredovanju njegovu nikada nikakove zaprieke učiniti neće, kad bi to u ovaj čas bilo, bi li tim prestala ta tendencija, bi li bio narod jači u svojoj snagi, da sebe obrani u toj tendenciji. Sumnjam, da će ikoji biti, koji bi se usudio uztvrditi, da će ovakav posljedak sliediti izpunjenjem predloga, koji je prijatelj Mrazović stavio na stol ove vis. kuće. Ako ovakav posljedak nemože iz predloga g. Mrazovića i njegovih drugova uzsliediti, na čem se onda osniva prava obrana hrvatskog življa napram naravnoj tendenciji življa magjarskoga?

Ja o tih stvarih, gospodo, nemam ovdje razloga razpravljati, jer nestoji u razpravi ovoga sabora, samo ću natuknuti, da se proti tomu može u marljivosti, u štedljivosti, u naucih, u literaturi, u svih osjećajih i u svih nastojanjih hrvatskog naroda tražiti nekakav nasip, koji će tu tendenciju suzdržavati i suzbijati.

Dr. Starčević, koji je rekao: Viditi će narod svoje ljude, viditi će narod te ljude, koji po njegovih žuljevih glas magjarski prenose u Hrvatsku, dr. Starčević nije nam donio drugog predloga, nego je pristao uz isti predlog, kojeg je podpisao i kojeg zove bezkoristnim i suvišnim. On nije stavio drugog predloga, po kojem bi se toj tendenciji moglo doskočiti. Ja sam ga čuo samo nekoliko riečih reći.

Gospodo! Dotle, dok nedodju nekakovi izvanredni dogodjaji, nećete vi Magjare nikada uputiti, da oni drugačije rade, nego sbilja rade i uviek će tako raditi.

Te izvanredne dogodjaje g. dr. Starčević takodjer već nekoliko godina, 15—20 godina obećaje; ti izvanredni dogodjaji imali su doći od neznam odkale, ali oni su izvanredni dogodjaji pokopali sve one nade, kojimi je isti dr. Starčević upućivao narod, neka stoji tvrdo i — što ja znam — neka se u politiku neupušta, neka saveza nečini, neka nikakova političkog nastojanja nerazvija; pokopali su Napoleona, pokopali su i njegova sina kao posljednju nadu zemlje, oplakanu nadu Hrvatske, koji da će doći i spasiti ovu zemlju od neprijateljah strašnih, nutarnjih i vanjskih. Koji će dogodjaji dalje doći, dr. Starčević dosada nikakovim imenom iztaknuo nije, ali mi se čini, da danas koketira s nekom državom i crkvom, koja je bila najgori barbar ovoga svieta, najveći tlačitelj svake slobode i svake sreće narodnje. O ovakovih dogodjajih, gospodo, može se razmišljati za pećju u vrieme zimsko, ali se nemože razmišljati o takovih dogodjajih u politici.

Nečini li predlog g. Mrazovića nikakove koristi ovoj zemlji, a ja sam uvjeren isto tako da nečini, onda mi se čini, nema li se narod osvrnuti na te izvanredne dogodjaje dra. Starčevića, onda mi se čini, da sabor nema radi toga, što će netko nazivati ga nepatriotičnim, jer prima nekoristne predloge, neimade zarad toga primiti predlog moga prijatelja Mrazovića, nego će primiti predlog onakav, koji nedopuštajuć niti najmanje povriede prava naše zemlje, koji neupuštajuć se u motive, nego primajuć čine, kakovi su, to jest, obustavljenje ovoga kursa magjarskoga jezika i izjavu posve naravnu g. financijalnog ministra, da mu niti na um nepada zabacivati one činovnike u promaknuću, koji nebi znali magjarskog jezika; primajuć ovakav predlog, da bi sabor ostao u slogi sam sa sobom, da bi ostao u slogi sa samom vladom, jer obojicu čekao puno važniji dogodjaji, puno važnije stečevine ove zemlje, koje bi mogle, primajuć suvišan i bezkoristan predlog, propasti. Zašto? Zato, jer bi bili prisiljeni primiti predlog onakav, o kojem se veli, da je suvišan i da nema nikakovih koristnih posljedica za naš narod.

S toga ja, gospodo, izjavljujem, da ću glasovati za predlog moga prijatelja Mirka Hrvata.

Predsjednik: Rieč ima presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Meni je prije svega u kratko ovdje izjaviti od strane vlade, da pristajem na predloženi po g. zastupniku Mirku Hrvatu dnevni red. Iza ove kratke izjave, dopustite, da predjem kratkom refleksijom preko onoga, što sam čuo o predlogu, podnešenom po g. zastupniku Mrazoviću i drugovih.

Kada se sa ove stolice govori, imajte uviek pred očima to, da vlada imade postojeći zakon pred očima, a ne neke uobražene odnošaje, koji ne da mogu koga god navesti na stranputicu, nego koji mogu imati posljedice, te da se vjeruje onima, koji na tu stranputicu stupaju. Po obstojećem zakonu, kao što i sam g. zastupnik dr. Starčević priznaje, i hvala mu u toliko, da je tako bio iskren, drugačije nemože biti nego je.

Dopustite, da malo predjem na kritiku ovoga predloga, da pokažem, što je u njemu istina, a što nije.

Gosp. je Miškatović rekao u početku svojega govora, da mu je vrlo težko povesti rieč u ovoj stvari, što mu je žao, da dolazi u sukob s drugom, s kojim je za dobro zemlje toliko godina zajedno vojevao.

Ako mu je žao, neka bude uvjeren, da će mu zemlja zahvalna biti, i ne samo njemu, nego i svima onima, koji su kod ovakove uzrujanosti kadri istini u oči pogledati i otvoriti oči onima, koji joj se u obće otimlju.

Što zahtieva predlog od vlade i visokog sabora? Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini što prije poprimi mjere svietli ban, da se ova naredba dokine.

Tko, gospodo, ovu naredbu jošte niti vidio niti čitao nije, pak je danas stupio u ovu sabornicu sasvime naivno

neznajuć što se radi, i čuo exspektoracije ponajprije . zast. Kukuljevića onda g. zast. Berute, morao je poisliti, da se ova zemlja nalazi u opasnosti, i da je u joj vatra. Pogleda li pako s očima u to, drugačije će eći onda i imati će sbilja posve drugi sud od onih, koji svojih uobraženih žele nešto, a bog zna što vidjeti, čemu se niti sitnozorom kao kod iztraživanja Phylloxere išta nevidi. Gdje leži ona opasnost, i gdje leži ono poemećenje? Ove rieči, gospodo, izrečene po g. zastupniku Irazoviću, od velikog zamašaja zato uzimljem, jer držim, a se u saboru treba ogledati u personificiranu osbiljnost arodnih zahtjeva, i da, kada tko kaže, da je zakonito tanje u domovini poremećeno, prije dobro promisli nego to kaže.

U čemu je zakonito stanje poremećeno u zemlji? Glasovi: U svemu.) Ja velim, da nije u obće, a napose ovomu, što stoji na dnevnom redu. Gledajmo samo tvar kako je, a ne, kako si ju mi uobražavamo. §§. 56., 7. i 58. nagodbe kažu u jezgri sve ono, o čemu se daas govori, t. j. o službenosti hrvatskoga jezika u zemlji ašoj. §. 56. veli: „U svemkolikom obsegu kraljevina Irvatske i Slavonije službeni je jezik hrvatski toli u zaonodavstvu, koli u sudstvu i upravi".

Izvolite ovaj §. sravniti s naredbom financ. ministra, ak dajte mi sve juriste da nadju, kojim se načinom redja ova ustanova nagodbenog zakona, koja danas isto ako obstoji, kao što onda, t. j. prije nego li je ova naedba u život stupila.

Dalje §. 57. kaže: „Za organe zajedničke vlade stanovljuje se takodjer hrvatski jezik službenim jezikom nutar granica kralj. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije".)vdje se nekaže, da onda, kada se nauči magjarski jezik, restaje biti službeni jezik hrvatski, a niti se to nekaže, la se što se službenosti jezika tiče, magjarski jezik hratskomu uzporedjuje. S kojim se dakle pravom kaže, la je povrieda učinjena, koje nema niti u ovom §., niti naredbi, van samo u glavi.

Kaže nadalje §. 58. nagodbenog zakona: „Predloge spise u hrvatskom jeziku sastavljene, pa iz kraljevina Irvatske i Slavonije na zajedničko ministarstvo podneene, imade to ministarstvo primati i riešitbe svoje na stom jeziku izdavati". To će reći, da s nami imade koespondirati i od nas primati u hrvatskom jeziku sve pise sekcija ona. Izključuje li tu potrebu i znanje magjarskoga jezika? Tko to može iz toga izvesti? Kaže i am g. dr. Starčević, da on po ovoj ustanovi niti neaisli, da može drugačije biti. Tko može misliti, da u Jgarskoj kod zajedničkog ministarstva može činovnik spješno uredovati, koji exclusivno samo hrvatski znade?)a on samo hrvatski znade, neprotivi se tomu ovaj zaon, ali je potrebno da zna i magjarski jezik. Nekaže iti zakon, niti ministar financijalni, da mora magjarski nati, ali se potreba toga nemože ignorirati. Ja se divim noj gospodi, koja se u tom pogledu smatraju ovdje kao exclusivni Hrvati. Ako ministarstvo želi sebi izobraziti činovnike, mora za vremena gledati, kako će i kojim načinom doći do činovnika, koji će uspješno služiti. Pak kada dodje takav činovnik, koji zna magjarski, u Ugarsku u koju sekciju, znati će uspješno uredovati i s našimi oblastmi dopisivati, i biti će i nadalje tamo Hrvat. Kojim se dakle pravom veli, da se zakon vriedja, kada se u istinu nevriedja? Idemo dalje.

Veli se, da je naša autonomija povriedjena. Kada se iz učenja i znanja magjarskoga jezika zaključuje povrieda autonomije, koja nam je zakonom zajamčena u opredieljenom djelokrugu, pitam ja vas, kojim pravom ste uveli na našoj universiteti dopustljivost učenja magjarskoga jezika? Ako to nevriedja našu autonomiju, to ju nemože i nesmije vriedjati niti ovaj kurs za učenje magjarskoga jezika. Dakako, ja ću doći na način učenja magjarskoga jezika, nego velim: Da li se protivi ustanovi, duhu nagodbenoga zakona učenje magjarskoga jezika? Naravski da ne, jer, kao što je slobodno drugi jezik učiti i znati tako je i magjarski. Dokazano je to, da je potrebito znanje toga jezika onim činovnikom, koji su kod zajedničke vlade, kod ministarstva financijskog, da mogu uspješno uredovati. Znano je, da je ministar financija odgovoran za rad svojih činovnika saboru, isto tako kao i ban svojemu saboru. Može li ministarstvo odgovarati za posao svoga činovnika, ako ga nerazumije, ako se š njime nerazgovara? Nemože, jer nije u stanju, da se ubavjesti i čuje od njega njegove nazore. Nije dosti, da je dotični činovnik samo prepisač, nego mora da bude doglavnik u sekciji, od koje odvisi udes ove zemlje. Nedopustimo li mi to, onda budimo pripravni, da naši činovnici u Pešti nebudu ministerialrati, sekcionsrati, nego perovodje, prepisači i može biti oficijali, da ono što drugi prevede, prepiše liepo za Hrvatsku. Naši odnošaji naprama njima zahtievaju, da naši činovnici u Pešti sbilja razume, o čemu se radi, i znajuć o čem se radi, da mogu uputiti ministra magjarskoga o pravom stanju stvari. Gospodo moja! Ova se potreba ignorirati nemože, pak se nemože niti pametno uztvrditi, da oni, koji su tamo, nesmiju znati magjarski.

Dočim nije nagodbeni zakon otvorenjem ovoga tečaja povriedjen, to nije niti zakon školski povriedjen. Vi svi znate dobro, da ovo nije javna škola, a ja velim, da nije niti privatna škola. Kako se znade, činovnici naši hrvatski, kada su vidili, da ministarstvo bez one naredbe — kako je jako dobro g. Miškatović kazao — da onoga od dvojice, koji konkurišu za jedno mjesto i od kojih jedan zna samo hrvatski, a drugi hrvatski i magjarski, onoga imenuje, koji zna i magjarski; a nema zakona, koji ministru može kazati; ti nisi imao pravo ovoga uzeti, kojeg si uzeo. Kada su vidili naši činovnici, da su zapostavljeni, i da jim manjka za avanciranje ona sposobnost, koja je u njihovih odnošajih potrebita, kazali su: Dajte nam prilike, da se naučimo jezik magjarski, dajte nam

inštruktora. Toj njihovoj želji zadovoljilo je ministarstvo financija i priskrbilo jim je poduku. Kada je ovo učinilo, vršilo je samo svoju dužnost, jer si mora naobraziti činovnika, koji će služiti u centrumu.

Ja držim dapače, da ovo nezaslužuje oznake „tečaja naukovnog". To je isto tako, kao da bi ja u svojoj kući uzeo za svoju djecu guvernantu ili inštruktora, i od njega zahtievao, da uči budi englezki budi francezki jezik. Tako su isto i ovi činovnici zahtievali, da jim ministarstvo dade priliku učiti magjarski jezik, što je on i učinio, te se je počelo podučavati. A to nije škola, jer nikomu drugomu to podučavanje polaziti nije dopušteno, osim činovnikom financijalnim. Zato za ovo nije trebalo zahtievati dozvolu od vlade, niti je vlada ovo mogla zabraniti. A što kaže predlog g. Mrazovića? Kaže to, neka ban kao vrhovni autonomni izvršbeni organ po načelih nastavnoga redarstva to obustavi. Nu ja njemu kažem, pošto vlada u ovomu nesmatra, da je povriedjen zakon, zašto on nije kao načelnik grada Zagreba u prvoj inštanciji dao obustaviti ovu poduku redarstvenim putem, ako je mislio, da je kakova povrieda učinjena? Nu pošto on toga nije učinio, znao je, da nije korektno upuštati se u ono, što po zakonu neide.

Ovo su razlozi, s kojih je vlada držala, da nije poremećeno zakonito stanje u zemlji, i da zakon nagodbeni nije povriedjen. Nego ipak gospodu, koja su podpisala taj predlog, i vidili kao što i ja, u toj naredbi kazano, da će se onim činovnikom, koji budu slušali taj kurs, na neki način garantirati promocija, promaknuće, opravdava u tom jedino onu bojazan, da oni, koji se magjarski nenauče, neće moći u zemlji našoj promaknuti biti. Bojazan je to opravdana bila bar po slovu nagodbe. A ta je bojazan sasvime odstranjena izjavom ministra financija, koji niti želi, da sili koga, da uči magjarski kao potrebito sredstvo, da može ovdje avancirati, nego je prilika pružena našim činovnikom za učenje magjarskoga jezika zato, da se mogu upotriebiti i izvan naše zemlje. Nije dakle propisan taj jezik za nje, nego je potrebit, jer tamo, kako znate, služi se u dopisanju s magjarskim jezikom kao kod nas s hrvatskim.

Tko je sposoban, valjan i vriedan, taj može biti promaknut i bez znanja magjarskoga jezika, jer se to nezahtieva po nagodbenom zakonu, za koji vam svietli ban dobro stoji i vlada vam ostaje odgovorna, da će kod namještivanja činovnika mjerodavan biti jedino §. onaj, kojeg gospoda citiraju u svomu predlogu, a to je §. 46. nagodbe. Jedina se svojstva propisuju: strukovna vještina, ćudorednost i politička povjerljivost.

U ostalom kaže taj §. da će se po mogućnosti obazrieti na domaće sinove. Kada ministar sam tumači te rieči, pak kaže: ovako će se postupati, imate li razloga tu stvar dalje ćerati, koja druge svrhe nema, nego jedino tu, da se naobraze činovnici prema njihovom položaju.

Ako je priznat državopravni odnošaj s Ugarskom onda je tomu konsekvencija, da mi moramo jedan dru goga jezik poznavati već toga odnošaja radi. Pak ak to već zakon sa sobom donosi, pitam ja: Kako se mož s razlogom pobijati ono, što ministar financija kaže, d ako učenje magjarskoga jezika i nije propisano, svakak je za onoga, koji avancirati želi, potrebno. Oni pak koji ga neće niti nemogu učiti, nisu po zakonu izklju čeni od namještenja i avanciranja u našoj zemlji.

Imade izim ovoga još nešto zamašnijeg ovaj predlog Tko ga na prvi mah pogleda, mislio bi, da je povriedje nagodbeni zakon, i da se u našoj zemlji radi o ta kovoj opasnosti, da bi svi uz taj predlog jednodušn morali pristati. Kaže se takodjer istina, koju ja potvr djujem, naime ta: „s razloga, što je nagodbenim zakono medjunarodni ugovor sklopljen s jedne strane izmedj kraljevina Hrvatske i Slavonije, a s druge strane iz medju kraljevine Ugarske, od kojega se svojevoljno od stupiti nemože, niti se on svojevoljno tumačiti može, ak se neće, da se povriedi zakon". To je sve istina. Sam pitam ja, je li ovdje u ovom slučaju uporavljiv zako nagodbeni, i onaj §., koji imade ustanovu, koju zajed nička vlada vrši, i onu ustanovu, koju autonomna vlad vrši? Ja kažem, da nije uporavljiv, niti nije u ničem po vriedjen, ako se kod nas uči magjarski jezik, jer se t učenje po nagodbenom zakonu neizključuje. Ja bar tak shvaćam, a drugačije se niti shvaćati nemože. A nagod beni zakon kao i svaki drugi zakon, nesmije se druga čije kod uporabe tumačiti, nego onako, kako to odgovar slovu zakona, duhu zakona, i nesmije se on na svoj ruku jednostavno niti tumačiti niti preinačiti, izim onį faktora, koji su ga sklopili. To je sasvime jasno rečen Ako to načelo stoji, to nije ovdje uporavljivo kod apl kacija ovoga zakona ono tumačenje, da je nagodbo ministra financija povriedjeno zakonito stanje u domovin što nepostoji, kako vidite. Kada pako to nepostoji, je vriedno, gospodo, da mi narod, ako ga mislimo umiri ovime još većma uznemirujemo? Ja mislim, da ćemo dal doći, ako budemo u svakom pogledu i u svakom sluča istini otvoreno u oči gledali, i branili zakon ondje, gd je mjesto braniti ga, nego li ako s fantomi i uobraž vanji uzvitlamo javno mnienje, i kompromitiramo jed zakonito tielo!

Primili vi, gospodo, predlog g. Mrazovića ili gos Hrvata, kako vas je volja, istina konsekventno pobj diti mora. Vlada vam mora kazati svoje stanovište: budite uvjereni, da i ja govorim iz svojega osvjedočen i uvjerenja. Mi kažemo, da zakon nije povriedjen. Mi p zivamo sabor i molimo, neka se nezanaša za onim, če nema. Ona jedina bojazan, koja je postojala, ona je o stranjena, i da će tečaj, koji nije, kako sam rekao, na kovni tečaj, nego je inštrukcija, prestati, čim se n našem sveučilištu redoviti naukovni tečaj za magjars jezik otvori.

Moram g. Beruti kazati, da se najmanje stvari kod nas rado uvlače i obćinstvu kao velike predstavljaju. On je rekao: kako dolazi ministar financijalni do toga, da propisuje profesorskom sboru uredovne satove? — To ministar financija nečini, niti to na njega nespada.

Dopustite, da vam ja kažem iz moga života nešto. Kada je naime god. 1851. u Beču uvedena nova jury-inštitucija, koju je slavni neki dr. Würth sastavio, i koji je jedini znao tu inštituciju „ex asse", kao što i njegov drug državni odvjetnik dr. Keller, inštituciju o državnom odvjetničtvu, koju je sastavio, tada su obojica bili zamoljeni, da te inštitucije na sveučilištu bečkom predavaju, što su oni i učinili, te su jih slušali predavati ne samo ja, koji sam bio tada auskultant, nego i šefovi, starci od 9 godina bez povriede reda sveučilištnog ili drugog česa.

Kada ministarstvo ovdje kaže, neka idu moji činovnici na to predavanje, neka se oni uče taj jezik bezplatno, ja ću to podučavanje plaćati iz paušala, samo hoću, neka se oni satovi uzmu, da služba netrpi; i ako se to učini, nisam protivan tomu, da se nauka uvedena od financ. ravnateljstva obustavi, to onda nije nikakov „Rechthaberei" od strane ministra, niti se u tomu nalazi povrieda kakova autonomnog zakona, kao što to g. Beruta predstavlja. Ovdje se neradi o nikakvoj povriedi autonomnoga zakona. Vidite iz prakse, da to nije moguće drugačije. S toga ograničujuć se na ovu izjavu, premda bi želio, da se jednostavno predje preko ovoga na dnevni red, pristajem od strane vlade na protupredlog g. Mirka Hrvata, jer zakon nije ovdje povriedjen, a što se zahtjeva, to će se učiniti. A na ovaj protupredlog može svaki „tota conscientia" bez povriede prava pristati, jer se ovdje nepredlaže predlog na dnevni red preko prava, nego preko koraka, koji nam nebi na korist služio.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Gjorgjević.

Dr. **Milan Gjorgjević**: U ovoj debati, gdje toliko vještih govornika imade, koji će ustati u obranu narodnoga jezika, ja nebi podizao svoga glasa, kad me na to nebi pozivala najsvetija dužnost, koju mi valja u toliko iskrenije vršiti, u koliko se čini, da ugarski državnici ovu zemlju silom gone na razkršće, bez obzira na to, što time mogu i svoju kob izazvati.

Ja neću ovdje govoriti o povriedi nagodbenoga zakona, koju je počinio ugarski ministar financija svojom naredbom. To neka čine oni, koji su stvorili zajednicu s Magjari, a koji sada vide, da jim se temelj izpod nogu ljulja, a da jim krov nad glavom prokisiva. Neću ja sada ni to izvoditi, koliko će podejstvovati takov postupak od strane Magjara na uvjerenje narodno, da u takovu državopravnom odnošaju našem nema dovoljne garancije za bezbrižan život i napredak ove zemlje. Neću to izvoditi s toga, što se pouzdavam u logiku dogodjaja, u logiku takove zajednice, koja će glasno govoriti u prilog onog stanovišta, koje mi s ove lieve strane imamo čast da zastupamo.

Ja ću se samo na to ograničiti, da od svoje strane u kratko ubilježim svoj pogled na tu čitavu stvar. Prije svega moram izpoviediti, da pitanje o jeziku smatram kao bitno pitanje i da svaki napadaj na narodni jezik uzimam kao napadaj na život i obstanak naš. Ova pak naredba ugarskoga ministra financija i uvadjanje tečaja magjarskog jezika, to je takav napadaj, istina vješto uvijen u plašt, ali izpod kojeg plašta proviruje vrh od onoga maha, koji cilja u srce narodnog života našeg. Netreba sebe zavaravati kao da nije tako i da to nije opasna stvar.

Kad mi vidimo, i to ne na ono „uveličatelno" staklo, koje nam je sad g. Živković toliko spominjao, da u ovom našem vremenu i s ove i s one strane Litave narodnostna politika poglavito premiešta svoje poprište u škole i nastavu, kada vidimo, da narodi ove monarhije, koji se boje odrodjavaja, uporno borbu vode za očuvanje svoje škole, kada se tako reći spuštaju i u zemlju ukopavaju, samo da na tom polju podignu bedeme za obranu svoju — onda nam jasno mora biti koliko je pogibeljna ona politika, koja uleće u sferu autonomne nastave, kao što je ovo najnovije uletanje, koje je počinio ugarski ministar financija.

Netreba se dakle nikako čuditi, ako su duhovi u zemlji uznemireni sbog otvaranja jednoga tečaja za magjarski jezik, koji sam po sebi dakako nemože nas pomagjariti. Ta je uzrujanost posve opravdana i sretan je znak budne svjesti, koja dogleda daljnji zamašaj i smjer takova postupka s magjarske strane. Radi tog daljnjeg zamašaja moramo na osnovu prava na život svikolici bez razlike ustati u obranu narodnog jezika našeg.

Ja velim „bez razlike". Time sam došao na ono, sbog čega sam upravo i ustao da govorim. Svi znamo, da u ovoj zemlji postoji neka razlika izmedju Srba i Hrvata. S bolom u duši moramo i to priznati, da se ta razlika u posliednje vrieme i suviše zaoštrila.

Nije sada hora, da se odtudjujemo i da se izpitujemo: Tko je tomu kriv? To je fakt, koji se žalibože priznati mora, ali je ujedno i to fakt, da Magjari o tom račun vode i da se time koristiti žele. Kada Magjari nebi na to smišljali, kako bi se oni onda usudili, ne samo da povriedjuju postojeći nagodbeni zakon, nego upravo da vriedjaju najčednije osjećaje naše? Kako bi se usudili, da izazivlju sukob s trojednom kraljevinom, u ovom vremenu kada su zapali u Bosnu, a neznaju ni kako tamo ostati ni kako izići, i kada se s one strane Litave znaci novog vremena pomaljaju?

Zaista Magjari nebi tražili nezadovoljnu i uznemirenu trojednicu, koja jih dieli od Balkana, kad nebi računali, da je utroba ove zemlje našim razdorom razrovana i smrvljena za eksperimente neke, kad nebi računali na staru neslogu Slavena, koja je onazadila i

osakatila državni nam život, da još i danas čekamo spasenja i preporodjaja.

Nu medjutim Magjari se ovoga puta varaju u svom računu. Oni neznadu ili zaboravljaju, da u pitanju jezika izmedju Srba i Hrvata nema razlike. Srbin, odbijajući sa obala Drave i Dunava prodiranje magjarskog jezika, brani svoj rodjeni jezik, kojim ga je majka od koljevke učila.

Varaju se oni, ako misle, da ćemo mi u tutnjavi svojih medjusobnih zadjevica previdjeti kobca, koji vreba na svoj plien, zaboraviti na svoje dužnosti, koje nam nalaže zajednička opasnost. Naša je prošlost i suviše crnimi slovi upisana, a da se nebi njom jednom koristiti morali.

To je gospodo, što sam želio, da očitujem na ovom mjestu i pri razpravi ovoga predmeta. Ja neznam, hoće li na onu stranu Drave doprieti moj glas i hoće li se tamo kako treba razumjeti, ali to znam, da sam time vršio svoju dužnost i kao zastupnik svoga naroda i kao Srbin, koji znadem, da u užoj Ugarskoj s one strane Dunava i Drave imade Srba, kojim grozi pomagjarivanje i koji trebaju zaledja i naslona u osiguranoj budućnosti ove naše domovine.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o tom predmetu?

(Ustaje zastupnik Gjuro Kamenar.)

Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Molim samo nekoliko rieči. — Ja sam imao više puta prilike, vis. sabore, doći u oprieku sa presvietlim g. Živkovićem glede magjarskoga jezika tečajem 4—5 godina, odkako ovdje na ovoj zastupničkoj stolici sjedim.

Presvietli g. Živković već je više puta digao glas, kako bi koristno bilo učiti magjarski jezik istim zastupnikom hrvatskim. Ja sam mu doviknuo, da bi ga naši predji, kada bi ga čuli raznieli . . .

Predsjednik: Molim liepo, kakovi su to izrazi, — ovi izrazi nedolikuju ovomu mjestu.

Gjuro Kamenar: Ja nevelim za sada, to sam onda kazao. (Smieh.)

Presvietli gospodin kazao je, da je ovo „phylloxera", da tražimo nešto, što se viditi neda, nego da kroz sitnozor tobož hoćemo da vidimo tu „phylloxeru". Ali moja gospodo, čitajte, koliko štete može ta nevidiva „phylloxera" počiniti: na miljune i miljune napravi kvara. Oslobodi nas Bože, da se u našu zemlju ta „phylloxera" dovuče, i zato je presvietli gospodin upravo jako dobro naveo, da je to za nas „phylloxera", koja malo po malo podgrizava naše žilice, te nam neda nit dihati, kako bi morali dihati, da možemo našoj braći pružiti iskreno ruku, a da je tomu tako, oni su sami krivi, jer uvjek žice natežu i navijaju, da sve veći postaju.

Još samo jedno imam presvietlomu gospodinu kazati. On kaže, da Magjari nisu tumačitelji zakona. Visoki sabore! Magjari niti tumače, niti izvršuju zakon.

Neka oni obdržavaju zakon: ali oni upravljaju s nami, kako njim po volji ide, a ne, kako zakon kaže. Mi znamo, što oni rade sa Slovaci i Srbi, i za nj[illegible] zakon postoji, ali ga oni vrše onako, kako je za nj[illegible] štetonosan. Sada oni hoće i drugu ostalu našu stran[illegible] regulirati, pak misle: ova nam je jedina grana zazorna, hoćemo se malo po malo i ovdje našom magjari[illegible] zacijom k cilju približiti. Meni je toliko kazati pre[illegible] svietlomu gospodinu, da Magjari neće tumačiti zakona, nego ga mimoilaze.

Ja nebi sada govorio, da nije presvietli gospodin s[illegible] one stolice kazao: što sada mi najedanput toliku graju dižemo na taj predmet. Ta nije to prvi put, što činim[illegible] graju. Neka vlada otvori oči, koja je dužna paziti n[illegible] sve, što Magjari rade. Ali baš je bio g. Živković, ko[illegible] je branio, da to nije ništa tako strahovita, a dana[illegible] vidimo, da nas niti u Pešti nemogu bolje urediti, neg[illegible] što jesmo. Kod financijalnih namješteni činovnici tjeraju se kao naši sinovi sa službe. Nije li to grozna drzovitos[illegible] od Magjarâ, kada kažu, da nema kod nas sposobno[illegible] čovjeka za financijalnoga ravnatelja, premda imamo n[illegible] samo 2, 3, 4, nego i 10 sposobnih zato, pa ipak nij[illegible] nijedan od naših činovnika došao na ovu stolicu; nije[illegible] to drzovitost od Magjarâ, kada oni cielomu narod[illegible] hrvatskomu dovikuju: ako hoćete službe, a vi učite ma[illegible] gjarski. Zašto nebi Magjari učili hrvatski? Nam neć[illegible] doći nikada sila, da učimo njihov jezik. Neka Magjar[illegible] uče hrvatski; njim je treba, da se nauče hrvatski, d[illegible] znadu, što hoćemo, da nas poznavati uče, da mog[illegible] obćiti s nami.

Moja gospodo! Kolikogod vas je ovdje, vi ste s[illegible] govorili samo o magjarskom jeziku, a o hrvatskom nist[illegible] govorili ništa. Mi smo s braćom Magjari ugovorili ka[illegible] narod s narodom, — zar naš jezik tamo nije potreban[illegible] Zar mi zato da učimo magjarski, što braća Magjari neć[illegible] da uče hrvatski? Ja nisam za to, da nitko neuči ma[illegible] gjarski; neka se uči i neka ga zna, tko hoće, ja se g[illegible] nebudem učio nikada; ja nisam tomu protivan, ali sa[illegible] protivan onomu načinu, da se naši činovnici, ako služ[illegible] tobože Magjarskoj za to, što dolazi naša financijaln[illegible] uprava pod magjarsku upravu, da bi to bila magjarsk[illegible] služba.

To je naša financijalna uprava. — bar nam je [illegible] u obećanje stavljeno, kad je bila prvi put sklopljen[illegible] nagodba. Ta će uprava već doći u naše šake i ne[illegible] biti za uvjek u magjarskih rukuh. Netreba se dakle ma[illegible] gjarski učiti, niti naših činovnika siliti na to, da se u[illegible] magjarski.

Ja neću, moja gospodo, da duljim i da ov[illegible] predlog preporučam, jer se nadam, da ćemo ga jedn[illegible] glasno svi prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kotur.

Vaso Kotur: Visoki sabore! Ja ću sa stanovišta svoga, stojeći na temelju zakona ove zemlje — trojedne kraljevine i Ugarske, stojeći na zakonu nagodbenom braniti isti zakon sa svom onom odlučnošću, braniti ću ga, velim, sa svim srcem, uvidjajuć, da je to po narod najbolje stanovište državopravno. Braneći to iz srca i želeći prijateljstvo srodnih naroda političkih, ja ću branit taj zakon najbolje time, ako prihvatim predlog gosp. Mrazovića. (Živio!)

Gospodo moja! Čudno je, kada ovakovi ljudi, kao što je moja malenkost, moraju podizati glas svoj, čudno je, kada ovakovi ljudi, koji si nikada nisu vindicirali svojstva u saboru govoriti, čudno je, velim, da vas molim nekoliko časaka da se strpite i mene čujete.

Je li, gospodo moja, tumačenje zakona, tumačenje slova zakona, tumačenje duha zakona? Gospodo! Meni se čini, da to nije samo vrstan tumačiti lih onaj, koji je jus učio, nego da je vrstan tumač i svaki drugi čovjek. Medju te ljude se ja ubrajam, gospodo!

Gospodo! Čini mi se, da sam vrstan tumačiti one zakone, koji neiziskuju od mene osobita kakova svojstva, nego traže od mene čist razum za prosudjivanje, je li je ovom odredbom, koja je ovdje žalibože već duže vremena na dnevnom redu, je li je ovom odredbom povriedjen duh svih obstojećih autonomnih zakona ili nije?

Pošto je prosto svakomu od nas i pošto nije dosada nikomu za rukom pošlo o protivnom osvjedočiti, ja prepuštam svakomu svoje i nemam namjere ovdje uvjeriti koga o mom shvaćanju i tumačenju, nego si smatram za svoju dužnost, prije nego li ću glasovati sa „da" ili „ne", da jasno i čisto očitujem pred narodom, kako ja tu naredbu tumačim.

Ja ću tumačiti ovu naredbu i svaku sličnu, da je ona očita povrieda zakona i prava naše zemlje ne samo ova naredba, nego i svaka, koja će ikada doći.

Meni je preći na neke primjetbe, akoprem nerado politiziram. Presvietli gosp. Živković iztaknuo je u svom govoru medju ostalim i to, kako vi tražite, da vlada tumači zakon taj i taj, ovo spada na prvu inštanciju, to spada na poglavarstvenu oblast, a tom izjavom i indirektno priznajete, da je nešto povriedjeno, i ja se nadam, da će prva oblast u Zagrebu svoje korake učiniti. (Živio i pljeskanje na galerijah.)

Predsjednik: Gospoda na srednjoj galeriji neka izlaze van — tamo, gdje se je pljeskalo, molim, da izlaze gospoda van.

Vaso Kotur (nastavlja): Visoki sabore! Dozvolite, da vam u tom pitanju nadalje svoje nazore priobćim. Ja nisam, gospodo, da se plašim, kao što neka gospoda predgovornici, imenito neposredni g. predgovornik, magjarizacije, i ja ne samo da neprotuslovim proti nauku magjarskoga jezika, već ja želim, da se u trojednoj kraljevini 1000 puta više magjarski govori, nego li se danas govori. Ja to, gospodo, iskreno mislim, jer sam uvjeren, da bi se kroz poznavanje magjarskoga jezika mnogo više postignuti moglo, jer bi nam se tim onda više prilike pružalo braći našoj Magjarom dokazati, da mi u trojednoj kraljevini nismo Magjarom neprijateljni, kao što su oni nam time, što negovorimo magjarski.

To je jedno.

Drugo, gospodo, kada se mene hoće plašiti magjarizacijom, pak mi se kaže, da je to pogibelj za Hrvatsku, ja to od sebe s posmjehom odbijam. Naš se narod, makar i jest manji, od ugarskoga nikada neće magjarizirati, nego ja se bojim srodnoga naroda, ja se bojim rusificiranja, a magjarizacije nikada.

Imao bi još neke primjetbe, ali te spadaju više u pravne krugove, te su ih i onako moji prijatelji ovdje izcrpili, a meni nije na nje odgovarati, te pristajem uz predlog g. Mrazovića.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja bih predložio, vis. sabore, da se debata o tom predmetu zaključi.

Predsjednik: Molim liepo, pošto ja kanim u obće sjednice na mjesec dva sistirati, to ja nemogu dopustiti, da se razprava odgadja. (Glasovi: Do poslje podne!) Molim liepo, neka imadu gospoda još nekoliko uztrpljenja, do 2 sata možemo viećati.

Želi li još tko govoriti?

(Ustaje zastupnik Štengel.)

Rieč ima zastupnik g. Štengel.

Štengel: Visoki sabore! U predlogu ovom, koji stoji na dnevnom redu, medju podpisi nalazim se i ja, koji sam podpisao ovaj predlog, a ipak sam naumio glasovati za protupredlog, koji je po štovanom zastupniku gosp. Mirku Hrvatu na stol vis. kuće stavljen. Da sam onaj predlog podpisao, a sada da glasujem za protupredlog, posve je na mjestu, da o tom razlog dadem, jer, kada to nebi naveo, vraćajuć se u narod, možda bi moji komitenti zahtjevali od mene, da jim dadem račun, kako mogu jedan predlog podpisati, a protivno glasovati.

Gospodo! Ovaj je predlog došao meni u ruke u ono vrieme, kada je nesretna okružnica Davidova kolala po našem narodu i na temelju ove okružnice ovaj je predlog sastavljen.

Vi znate, gospodo, da sam ja već u dobi svojoj čovjek, koji je napredovao, da sam star, a da sam mlad parlamentarac istom, s toga se ja u saboru na polju govorničkom neznam onako kretati, kao što ona gospoda, kojim je sreća u dio pala, da su već više puta u ovoj sabornici bili.

Nu, gospodo, morate to na um uzeti, da sam ja kroz tečaj svoga života svakakve faze i svakakve promjene u narodu svom proživio, a da se ja kroz sav svoj život nikada nisam svomu narodu iznevjerio i tvrdo obećajem ovdje u čestitoj ovoj kući, da mu se takodjer nikada neću iznevjeriti.

Nu da sam naumio ja dati svoj glas za protupredlog, uzrok je u tom, gospodo, što sam vidio u našem svietlom banu, da on ne samo jedan put, nego svakom prilikom, kada sam sreću imao čuti njegovu rieč, uvjek naglasuje, da je on sin ove domovine i da svakom riečju pokazuje svoju dobru volju i kriepku volju, da će raditi za domovinu, naime Hrvatsku.

Uzeo sam na um i ono, da taj veliki gospodin, naš svietli ban, da je čovjek moćan, čovjek, koji je kod naroda svoga, medju kojim žive, odličan. Koga god zapitaš iz njegova kraja, svaki će to priznati.

Ljudi mi pripovjedaju, da je on kod dvora toli uplivan, da može mnogo učiniti, a on će kao takav sigurno onu težku zadaću, koja mu je data, pošteno izvesti.

Ako, moja gospodo, ovako velik muž obećaje, da će zakon štititi, da će vjeran ostati domovini, ja sam sa sobom na čistu s onom riečju, koju ću dati sa „da".

Ja, gospodo, podpuno uvjerenje stavljam u svietloga bana, da onu kavalirsku rieč, koju je ne samo u svom privatnom životu, nego i ovdje javno u saboru kazao, da će ju on i održati. On je pokazao svoju spremnost time, kada je vidio, kakovu je bunu i kakovu uzrujanost probudila u našem narodu nesretna ona okružnica, odmah je trčao u Peštu i u Pešti sa dotičnici uredio ovu stvar.

Gospodo! Ovo su uzroci, radi česa u njega najveće povjerenje stavljam i ufam se, da će on, što je obećao, i tvrdo držati, da će njegova rieč imati mjesta i uspjeha.

Uzdajuć se u njegovu kavalirsku rieč, ja iz najvećeg povjerenja hoću glasovati sa „da".

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Dr. **Konstantin Vojnović**: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik gospodin dr. Vojnović.

Dr. **Konstantin Vojnović**: Presvietli gospodine! Ja bi molio, ako je vaša volja i volja ove vis. kuće, u koliko bi ja dugo govorio, da bi ste po podne odredili sjednicu. Ako je pako s voljom visoke kuće, ja ću sada govoriti.

Predsjednik: Izvolite samo.

Dr. **Konstantin Vojnović**: Visoki sabore! Narodna sviest u Hrvatskoj u toliko se uvriežila u ovo 40 godina borbe i napredka, da možemo posve hladnokrvno i bez ikakove strasti razpravljati današnje vrlo zamašno pitanje.

Premda se sa strane visoke vlade umanjuje domašaj pitanja, koje se razpravlja ovdje pred vami, ipak držim, da ono zaslužuje svu vašu pozornost i da, kao u svakoj stvari, tako i u ovom pitanju jezika svaki zametak u sebi sadržaje cieli niz takovih posliedica, u koje ako državnik neupire oči, da jim stane na put odmah s početka, odgovara za sve one posliedice, koje su u onom zametku sadržane. Kakov je, gospodo, državopravni odnošaj, što se tiče jezika medju Hrvatskom i Ugarskom? Je li praktična poraba nagodbenog zakona u ovom predmetu zahtjevala Davidovu okružnicu, o kojoj mi danas razpravljamo? Što stoji u §. 57. nagodbe od g. 1868.? Stoji, da za organe zajedničke vlade ustanovljen je hrvatski jezik kao službeni jezik unutar granica ove kraljevine; stoji, da u odnošajih medju ovom zemljom i Ugarskom svi predlozi i svi spisi, sastavljeni u kraljevini ovoj, mogu biti podnešeni na zajedničko ministarstvo u našem jeziku i da ima svaki odgovor od strane zajedničkoga ministarstva amo doći samo u hrvatskom jeziku; dakle u svih službenih odnošajih medju jednom i drugom kraljevinom stoji, da nije nipošto niti propisan niti koristan jezik magjarski; pošto je izključivo hrvatski jezik kao jezik gospodujući u ovoj zemlji mjerodavan za sve naše odnošaje ne samo unutar granica naše kraljevine, nego u svih službenih odnošajih medju našom kraljevinom i kraljevinom Ugarskom. Ako je to tako, gospodo, pita se, zašto se otvorio taj kurs magjarskoga jezika? Još se nije dao nikakav drugi odgovor, nego onaj, da se pruži prilika onim činovnikom, koji bi željeli biti namješteni u odsjecih ministarstva tamo u Pešti, kako bi se naučili magjarskom jeziku. A je li se pokazala taka potreba u porabi nagodbenoga zakona od g. 1868. do g. 1880.? U ono vrieme od 12 godina naši činovnici, koji su namješteni u odsjecih zajedničkih ministarstva, ako znadu magjarski jezik, kako ih ima, koji ga znadu, naučili su ga bez uvedenja ikakve škole u Hrvatskoj, te su nam najbolji dokaz, da za takovu posve ograničenu svrhu nije nastala bila nikakova potreba, da nam se otvori tečaj magjarskoga jezika, na koji su pozvani svi financijalni činovnici od zadnjega pisara do najvećega činovnika. Ako je jedina ta nakana, da se pruži prilika našim činovnikom, da se uzmognu namještati u hrvatskih odsjecih zajedničkih ministarstva, a zašto se otvara takodjer u Pečuhu tečaj magjarskoga jezika za magjarske činovnike? Kako se to dogodilo, da se u isto vrieme tamo i amo otvara taj tečaj? Je li ovo jedini korak magjarske vlade, koji nestoji u nikakovu savezu s nijednim prijašnjim? Nije.

Da je ovo došlo samo iznenada, tada bi se ta naredba mogla pripisati najboljoj intenciji zajedničke vlade, kako je govorio gosp. zastupnik Miškatović. I ja sam njegova mnienja, da se imadu pripisati vladi kao i svakom čovjeku najbolje intencije — donec probetur contrarium, — ali naredba, koju razpravljamo, nije prvi korak nedopuštena uvedenja u našu zemlju magjarskoga jezika, nego nadogradjenje onoga, što se počelo odavna graditi, nije drugo, nego opetovana povreda onoga zakona, koji je do sada povriedjen višekrat, a tim ćemo shvatiti domašaj naredbe, koju pretresamo, i namjeru ministarstva, koje ju izdalo. De facto uveden je uzprkos nagodbenome zakonu magjarski jezik kod željeznicâ, donekle i u samih brzojavnih i poštarskih uredih. Poznato vam je, koliko su se puta o tom podigle tužbe u ovoj sabornici. Nego što su gospoda peštanska bili polučili s ovom prvom po-

vriedom? Nikakav praktičan rezultat, osim onog jedinog, vrlo žalostnog, da su lišili službe ono malo hrvatskih inžinira, koji su se bili namjestili na zajedničkih željezničkih pruga.

Daljnjeg praktičnog rezultata nisu postigli, ako nećete uzeti kao praktični rezultat, što su izazvali ogorčenost zemlje proti zajedničkoj vladi radi povriede nagodbenoga zakona i narodnoga ponosa. Razumjeli su oni, da tim nije nikakov praktičan pokušaj magjarizacije postignut, i zato počeli su ići drugim putem. Oni su dobro računali, da dokle se činovnici sami nebudu naučili magjarskom jeziku, svi ostali pokušaji izjalovili bi se. Što je dakle trebalo? Trebalo je inoculirati magjarski jezik. Sa uvedenjem ovoga na oglasih u kolodvorih nije se ništa polučilo, jer je izazvalo samo smjeh ili razdraženje naroda. Dajte vi činovnike, koji znadu magjarski jezik, pak je odmah pripravljeno zemljište, da se preinači ona bitna točka našeg nagodbenog zakona, koji opredieljuje, da jedini gospodujući jezik u naših narodnih odnošajih jest hrvatski jezik.

Veleučeni g. dr. Starčević, koji je ob ovom predmetu vrlo liepih primjetaba u današnjem svom govoru učinio, dobro je opazio, da naši činovnici neće se tako lahko naučiti magjarskom jeziku. Istina, neće se oni valjda svi naučiti; naučiti će se njih valjda mali broj, a taj mali broj naučit će se lošo govoriti, još gore pisati magjarski jezik, a to će mu ipak pred ostalim dati prednost.

Hvala Bogu, mi smo mal ne svi proživjeli njemačku eru, vi s ovu, a ja s onu stranu Velebita, pak bilo je jedno vrieme, kad je prvi naslov na zasluge, na promaknuće bilo poznavanje njemačkoga jezika. To se je, gospodo, dogadjalo pred vašima očima, a to se dogadjalo i u našoj Dalmaciji. Nebi se tražilo, koji je najbolji činovnik, nego je prvo pitanje bilo u ono doba, znade li njemački govoriti i pisati. To je bila prva preporuka kod dotične oblasti za promaknuće. Kod nas neće tako lahko ići, kako je bilo u vrieme Bachovo. Drugo je Magjar, drugo Niemac; drugo je kulturan jezik njemački, drugo magjarski, koji se može upotriebiti samo unutar granica kraljevine ugarske.

Ali, gospodo, u čem leži najveća pogibelj Davidove okružnice? Najveća pogibelj nije po mom mnienju u magjarizaciji, nego u demoralizaciji zemlje. Jer kako je bilo jedno vrieme, kada su od narodnoga stabla odpali sinovi samo da služe Niemcu, tako će se valjda i naći, kao što se u svakom i najplemenitijem narodu vazda našlo, takovih odpadnika, koji će se, bud iz ambicije, bud iz kruhoborstva naučiti magjarskomu jeziku, samo u tu svrhu, da mogu avancirati, a mi bi time gojili u svojih njedrih zmije, koje će prietiti našoj budućnosti.

Škola dakle, gospodo, koja je uvedena, suvišna je za službu, jer, kako rekoh, medju hrvatskom i ugarskom kraljevinom jedini službeni jezik jest hrvatski jezik. Ovu školu nije nigdje izazvala potreba onih nekoliko naših činovnika, koji su u Pešti namješteni, a nevjerujemo da ima u Pešti tako kratkovidnih ljudi, koji misle, pošto jim je pošla za rukom donekle magjarizacija sa inimi narodi u Ugarskoj, da će sa sličnimi pokušaji kod nas uspjeti. U tom će se oni prevariti; ali da je svakako upitna naredba podlogom demoralizaciji — o tom nema dvojbe.

Nego, gospodo, dopustite, prije nego dodjem na drugi dio razgovora, da se bavim o nekih prigovorih, podignutih s jedne i druge strane ove visoke kuće.

Reklo se, da motivirani dnevni red zastupnika Hrvata čini bezpredmetnim i suvišnim predlog zastupnika Mrazovića i drugova.

Koji je smjer predloga zast. Mrazovića i drugova? Smjer jest taj, da se stane na put nezakonitosti one naredbe, da se očituje od strane ovoga sabora, da se onom naredbom povriedjuje ustav zemaljski.

To je najbitnije u predlogu, jer kako je dobro rečeno, danas se može zatvoriti, a sutra opet otvoriti taj tečaj, kad onaj, koji ga je otvorio, tvrdi, da je imao pravo otvoriti ga. Ali baš tomu valja učiniti kraj, u koliko nam daje ustav sredstva, jer mi hoćemo tvrdjenjem svoga prava povriedu prava odbiti od sebe. A što nam se pruža u motiviranom dnevnom redu? Pruža nam se ništa drugo, nego obećanje, da će se taj tečaj magjarskoga jezika zatvoriti za slučaj, da bi se sbili neki uvjeti.

Dakle što se impliciter tim tvrdi? Da onaj, koji je otvorio taj tečaj, ima pravo držati ga otvorenim i da će ga zatvoriti pod onimi uvjeti, koje on sam propisuje.

Ali toga mi nećemo. Mi, koji smo rezoluciju predložili, u tom otvorenju tečaja magjarskoga jezika nazrievamo povriedu zakona zemaljskog, i tu nezakonitost hoćemo izreći.

Rekao je g. zastupnik Miškatović: „Neću se upuštati u to, da li je to škola ili ne“, dapače gosp. zastupnik vlade tvrdi, da to nije škola, da je to samo inštrukcija.

Što se po tom razumieva pod školom, neznam. Svaka škola predpolaže učitelja, učenike, naukovni neki predmet i mjesto, u kojem se predava. Ako ovo nije škola, a što će biti drugo škola? Tu imamo učitelje, tu imamo učenikâ, pa makar i bradatih (Smjeh na galerija.) predmet učevni jest magjarski jezik, imamo jedno mjesto, u kojem se magjarski predaje, pa vi nećete krstiti to kao školu, kao tečaj?!

Oprostite, gospodo, ako ju vi nećete tako krstiti, evo vam gospodina Davida, koji po naputku ministra financija i na temelju odredbe financijalnoga ministarstva krsti ovo kao „naukovni tečaj“. Je li dakle ovo tečaj naukovni ili nije, o tom sudite sami!

Rekao je gosp. zastupnik Miškatović: „Što bi se tim dobilo, da je ministarstvo pitalo dozvolu od zemaljske vlade, da se otvori tečaj? Bila bi, veli, vlada dozvolila, pa što bi tim bilo pomoženo?" Gospodo, puno bi bilo tim pomoženo. Mislite li vi, da je isto provaliti vrata, a nepitati gospodara, da se unidje u kuću, ili kucati na vrata, pak pitati dozvolu unutra unići? Razlika je vrlo velika, kako vidite, medju jednim i drugim postupkom. Ovdje ministar financija, nepitajuć gospodara od kuće, na silu provaljuje vrata kuće naše, a u drugom slučaju imao bi pitati dozvolu kod gospodara od kuće, a ovaj, ili bi mu bio ili nebi mu bio dozvolio unići.

Ja neznam, da li bi mu dozvolila bila zemaljska vlada ulazak, ili da bolje kažem, sada znam, da bi bila, te dozvoljenjem ovoga tečaja sama bi dopriniela bila k povriedi zemaljskog ustava, te bi se bila učinila sama sukrivcem onim intencijam, za kojimi ide ministar financija. U toliko nebi se bio povriedio zemaljski ustav, u koliko škola nebi se bila otvorila po zajedničkoj nenadležnoj vlasti, ali bi se bio sasvim tim povriedio zakon, jer bi zem. vlada dozvolom pružila bila ruku magjarskoj vladi, da poluči svoje svrhe. Stoji dakle, da ministarstvo nije pitalo zemaljsku vladu za dozvolu i da je tim povriedjen zakon, a razumijem iz govora zastupnika vladina, da bi bila vlada po svoj prilici podielila dozvolu, da se taj magjarski tečaj uvede!

Još je nešto rekao zastupnik gosp. Miškatović. On kaže, da je taj naš predlog nedostatan, a zašto? Jer nemože stati na put tendenciji magjarske vlade, pošto dovoljne obrane nepruža.

Gospodo, ako je netko napadao na tudji posjed, pa makar bio jači, makar bio miljunar, a onaj, na koga se napada, bio samo bogac, koji nema nego komadić zemlje, od koje živi; pa što biste vi rekli, kada bi tomu bogcu prijatelj rekao: Što ćeš se jadniče boriti s takovim bogatašem? Priečiš li mu danas nasilje, sutra će on opet napasti, pa ti neće koristiti nikakova obrana.

Svaki posjednik, i najsiromašniji, treba da brani svoje i odbija svaku silu; opetuje li se napadanje, ima se i opet braniti, jer kad tim nebi ništa drugo polučio, nego što bi svoje pravo potvrdio, dosta bi dobio.

Evo, gospodo, što je bitna razlika medju predlogom zastupnika Mrazovića i onim zastupnika Hrvata, da mi napadaje hoćemo odbiti putem zakona, da mi tvrdimo, da je taj napadaj protuzakonit, da mi nećemo biti sukrivci povriede zakona, jer je svak sukrivac toj povriedi, koji, imajuć zakonita sredstva, neupotrebljuje ih, da odbije napadaje.

Kaže nam se od strane vlade takodjer, kako smo mi mogli u našoj izjavi kazati, da je nagodbeni zakon u upitnoj naredbi jednostrano tumačen. (Čita.) Govori g. predstojnik nutarnjeg odiela, da se ovdje neradi o tumačenju zakona, nego se radi o porabi zakona u dotičnom slučaju. Ovaj je slučaj sličan kao jaje jajetu onomu o krajiških prihodih. I u onom slučaju, kada se je radilo o utjerivanju krajiških prihoda, i tamo se po ugarskom ministarstvu per modum facti tumačio zakon onako, da nam nepripadaju krajiški prihodi i time su nam isti prikraćeni. Na isti način per modum facti tumačilo je po svojoj volji ugarsko ministarstvo §. 57. nagodbe, te se otvorio kurs magjarskoga jezika, nit nepitaju nas, i tim se povriedio zakon. Kada se radi, gospodo, o medjunarodnih ugovorih, nesmije niti jedna niti druga strana tumačiti jednostrano zakon; jer svako jednostrano tumačenje nosi povriedu zakona.

Izvolite mi, gospodo, dozvoliti malo odmora, jer bi želio svoj govor nastaviti poslje podne.

Predsjednik: Nastavak sjednice za posljedne podne nemogu dopustiti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja molim, neka se glasuje o tom. Ako vis. kuća zaključi, neka se nastavi sjednica poslje podne, zašto se nebi nastavila? Ja se ogradjujem proti svakom nasilju.

Predsjednik: Ja molim g. zastupnika dra. Vrbanića, neka se onako vlada, kako to njegovo dostojanstvo kao narodnog zastupnika zahtjeva, jer se tako negovori u parlamentih.

Dr. **Kosta Vojnović**: Hoće li mi se dozvoliti za poslje podne rieč?

Predsjednik: Molim liepo, nemogu dopustiti; ja sam iz govora g. govornika razabrao, da je već na koncu svoga govora, ako želi kratki odmor, zašto mu se nebi dozvolio. Ako je s voljom vis. kuće, to ćemo malo pričekati. (Glasovi: Poslje podne!)

Mato Mrazović: Ja molim, da se poslje podne nastavi.

Predsjednik: Boljeg sporazumljenja radi, ako je s voljom vis. kuće, ja ću dati nastaviti sjednicu poslje podne u 5 sati. (Glasovi: Tako je!)

Predsjednik: Dakle sjednica ima se nastaviti poslje podne u 5 sati, samo molim, da se ono, što je do sada rečeno, neponavlja.

(Svršetak u 2 sata poslje podne.)

Nastavak sedamdeset i druge saborske sjednice,

obdržavane dne 26. lipnja 1880. u 5 sati poslije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Nastavak i svršetak razprave o predlogu g. nar. zast. Matije Mrazovića i drugova u pogledu otvorenog magjarskog tečaja kod kr. zem. financijalnog ravnateljstva u Zagrebu. — Sastavak zapisnika stante sessione. — Čitanje i ovjerovljenje istog.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Rieč ma g. nar. zastupnik dr. Vojnović, da nastavi svoj u 2 ata prekinuti govor.

Izvolite, molim . . .

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! U jutrošnjem vom govoru nastojao sam dokazati, da državopravni ropisi, tičući se porabe našega jezika od strane zajedničkih organa u Hrvatskoj i dopisivanje medju jednom drugom vladom, da ti propisi čine suvišnim onaj tečaj nagjarskoga jezika, koji je kod nas uveden.

Nastojao sam takodjer dokazati, da za ono malo inovnika, koji su namješteni kod hrvatskih odsjeka u Pešti, nije vriedno uvadjati takav magjarski tečaj i da raksa nije dokazala takovu potrebu; da će si onaj, koji eli liepo mjesto steći i avancirati u glavnom gradu kraljevine ugarske, uzeti sam truda, kako da se usavrši za ako visoko zvanje.

Nastojao sam, gospodo, takodjer dokazati, da, pošto ikakova potreba neopravdava uvedenje takova tečaja, a se u takovoj naredbi ministarstva financija ima narievati tendencija ili pokus magjarizacije. Rekao sam, a bi bila smiona ta tvrdnja od moje strane, kada bi vo bio prvi korak povrede nagodbenoga zakona glede jeika, dočim nije ništa drugo, nego li jedan izmedju više ličnih koraka vama dobro poznatih. Dozvolite mi, da avedem samo jedan, glede kojeg bi mi bilo posve rago, a valjda i potrebno samoj visokoj kući neko razišnjenje od strane presv. gosp. predstojnika Živkovića. avesti ću jedan slučaj, koji se je ovih dana dogodio. remda je u nagodbenom zakonu propisano, da medju ajedničkimi organi u našoj zemlji i središnjom vladom Ugarskoj dopisivanje ima biti samo u hrvatskom jeiku, počelo je ministarstvo za obrt i trgovinu dopisivati magjarskom jeziku sa našom trgovačko-obrtničkom omorom. Smatra li vis. vlada, da je to povreda nagodenoga zakona? Smatra li povredom nagodbe uvedenje magjarskog jezika kod željeznica i kod brzojavnih postaja? Neko razjašnjenje, gospodo, u tom pogledu od strane presvietloga gosp. Živkovića nebi bilo suvišno. Nadam se, da neće on zaniekati, da u tom sastoji povrieda zakona; a svi ovi čini sada spomenuti nisu bili ništa drugo, nego početak one posljednje krupne povriede o kojoj se danas vodi razprava.

A sad kako možemo blago intencije zajedničke vlade prosuditi, kad vidimo, da ona ide nekim sustavom na porabu magjarskoga jezika po zajedničkih organih u našoj zemlji? Kazano nam je s klupe zemaljske vlade, da se umirimo, da će jedini ravnajući propis, što se tiče imenovanja činovnika zajedničkih, biti §. 46. nagodbenog zakona. Gospodo! Najsjajnije tumačenje toga 46. §. nagodbenog zakona evo nam je imenovanje presvietloga g. Davida za ravnatelja financija; imenovanje, gospodo, koje se sbilo preko glave hrvatskog bana, nesaslušav bana hrvatskog. Kada mi se odgovara sa protivne strane, da se onako neće postupati s banom Pejacsevichem, tada, gospodo, možemo sa svom slobodom kazati, da nam tada nejamči zakon, nego da nam jamči ban Pejacsevich. Ali nije osigurano, da će ban Pejacsevich vazda ostati na ovoj stolici, te zlo stoji po zakon, kada izvršenje zakona zavisi o stanovitih osoba. Energija i odlučnost bana Pejacsevicha može poboljšati za narod onaj uredovni položaj, koji mu je stvorio zakon — ja sam o tom osvjedočen. Ja sam takodjer osvjedočen, da će svietli ban u ovom istom poslu razviti veliku energiju i da ono, što mu bude u njegovu položaju moguće polučiti, on će polučiti. (Nemir u dvorani.)

Gospodo! Moliti ću za malo mira.

Jest, gospodo, ja neću o tom dvojiti, ali ipak nešto se dogodilo za kratka njegova vladanja, što on najviše žali; žali toliko, koliko i mi, jer mu otežčava položaj. A što se dogodilo uzprkos njegovoj najboljoj volji, i preko njegove glave? Okružnica Davidova i naredba ministra

financija. Bez dvojbe, da je ministar financija saslušao mnienje bana prvo nego je izdao tu naredbu, nebi se otvorio tečaj za magjarski jezik.

Što nam to dokazuje? Dokazuje nam to, da se uzprkos najboljoj volji bana dogadjaju stvari, koje se nebi smjele dogoditi; dokazuje nam, da mi sami uz bana imamo nastojati biti branikom naših prava, da nam je dužnost učvrstiti s našom snagom njegov položaj, a ne oslabiti ga. Mi bismo ga učvrstili za sreću i dostojanstvo naroda, kada bismo prihvatili rezoluciju, koja nam je podnešena.

Ovo me vodi na prosudjivanje predloga i protupredloga. Oni su, gospodo, posve različiti u načelu, koje ravna predlog i protupredlog i u rezultatu, za kojim ide jedan i drugi.

Na što ide i što zahtjeva naš predlog? Evo vam ga pobliže (čita dotični predlog): „Pozivlje se ban, da u obranu zakonitoga stanja u domovini što prije primi shodne i potrebite korake, da se opozove protuzakonita naredba kr. ug. ministra financija i okružnica predsjedničtva financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu, kojom se ustrojava naukovni tečaj magjarskoga jezika, te da u svom djelokrugu ovaj tečaj obustavi".

Što govori protupredlog — naime motivirani dnevni red? On mimoilazi pravno pitanje, ali još bi to bilo manje, da ga mimoilazi, nego mimoilazeć ga, stavlja se na protivno stanovište. On tvrdi inpliciter, da nije nezakonito što je ministar financija odredio, jer motivirani dnevni red dolazi za onim očitovanjem zemaljske vlade, a u tom očitovanju što stoji? Stoji, da taj kurs magjarskoga jezika nije po središnoj vladi nezakonit, da ostaje za sada otvoren, dok se budu izpunili neki uvjeti, koji se mogu i nemogu dogoditi, jer kada se ukinuće neke naredbe čini visiti o kakovih uvjetih, očevidno je, da onaj, koji stavlja te uvjete, ima pravo izdati taku naredbu.

Nu protupredlog stoji baš na protivnom stanovištu, ne samo što se tiče gledišta zakona i načela, nego i glede rezultata. Jer što tražimo mi od svietloga bana našim predlogom? Mi tražimo, da on u svome djelokrugu dade zatvoriti ovaj tečaj protuzakonito otvoren.

Protupredlog usuprot se zadovoljava sa izjavom zemaljske vlade, koja osigurava, da će ministarstvo zatvoriti tečaj magjarskoga jezika ako i kad se budu izpunili uvjeti stavljeni po kr. ministru financija.

Sa gledišta načela i sa gledišta rezultata, jedan i drugi predlog stoji dakle medjusobno u oprieci; nego oni se još sa drugog gledišta razlikuju. Nije samo naš predlog stavljen za bana, nego i u svrhu, da narodni zastupnici vrše svoju dužnost prema narodu, koji jih je ovamo poslao; da znade narod, da mu zastupnici bdiju nad njegovim pravom. A na što ide protupredlog? On ide na to, da na neki način drži u neizvjestnosti zemlju, da li je zakonito ili nije, što se odredilo. Ja bih rekao, da je naš predlog uzbudjujući, a protupredlog uspavajući sviest naroda (Živio na galerijah). — Nego, gospodo, kako bih počeo i gdje bi svršio, kada bih htic prosuditi ovu naredbu sa gledišta shodnosti. Kada je izdana ta naredba? Izdana je desetak dana prije, nego je kraljevinski odbor sklopio nagodbu, izdana je u vrieme kad je ban sa svom snagom nastojao, da razmirice medju jednom i drugom zemljom izgladi, te gledajt postupak s naše i sa protivne strane!

Mi idemo u susret ugarskomu narodu sa diplomatičkom mirnoćom, nikada si nedopustiv rieči, a kamo l čina, koji bi iz daleka išao na uvriedu, naravno uznastojav braniti prava svoje zemlje, doći do poznavanja istinitog stanja financijalnog Hrvatske i do njegovog poboljšanja, pak prvi štadij nagodbe otvorio nam se umirovljenjem odličnog muža, ravnatelja financija Bartolovića, koji nam sjedi ovdje na desnu, a posljednji štadij zatvorio odredbom financijalnog ministra, okružnicom Davidovom, koja uvadja tečaj magjarskoga jezika

Evo vam zahvalnosti na pomiriteljnom predusretanju Hrvatske prema Ugarskoj. Srećom nekom u krizi koja se dogodila odstupom bana Mažuranića, ova zemlja se namierila na čovjeka, koji u isto vrieme uživa pouzdanje magjarske vlade i komu u susret ide i narod, t ima sve uvjete za promaknuće interesa zemlje. Sam naši saveznici osvjedočeni su, da novi ban hrvatski uživ pouzdanje naroda, na koje se može osloniti, da uzmogn djelovati u interesu zajednice.

Sada, tko dolazi kvariti ovaj srećni položaj? O koje strane nam se baca jabuka razdora medju jednu drugu zemlju, medju vladu i sabor, medju sabor i naro hrvatski? Kako ćete vi osuditi tu politiku? Nenastaje li gospodo, pitanje, da se pozove na odgovornost ta ministar, koji izazivlje takovu razmiricu medju banom zemljom, medju jednom i drugom kraljevinom.

Koliko, gospodo, imamo potrebita pouzdanja medju sobno, vi ste sami svjedoci, vi, koji ste prisustvova dugoj razpravi o nagodbi. Jest, s jedne strane bilo ne pouzdanje, s druge strane pouzdanje. To pouzdanje i ne pouzdanje vrtilo se oko pitanja Krajine, a bilo je medj onimi, koji su glasovali za nagodbu, takovih, koji s mislili, da ćemo sbilja polučiti spojitbu, za koju radim toliko godina, a bilo ih je, koji nisu toga vjerovali, pa nema eto 3 dana, još se nije osušila tinta na onom pa piru, na kojem je nagodba pisana, i opet baca se sjem razdora i nepouzdanja ne od naše strane nego od stran protivne. Je li bilo, gospodo, shodno da se u oči sjedi njenja Krajine, koje nam se obećaje, ti nepovoljni po javi dogode u našoj zemlji? Jer ako je taj pokus ma gjarizacije zazoran provincijalu, što ćemo kazati o ju načkoj Krajini? Pa kad bi ovo pitanje sa kulturnog gle dišta razpravljali, mislite li, da imamo malo posla s toliko jezika, s kojimi se borimo? Naš materinski jezil gospodo, postaje malo po malo na neki način uzgredan Mi imamo s ove strane Velebita njemački jezik kao ku

turni jezik, a preko Velebita talijanski. Tamo Niemci kušaju u Dalmaciji stvoriti njemačke učione, a ovdje Magjari neku vrst učione magjarske za činovnike, tako, da izmedju 3 jezika mogli bismo prisiljeni biti prije ili poslje odvratiti svaki naš rad od njegovanja samoga materinskoga jezika, jer nam nedotiču zato snage.

Gospodo! Ja neću činiti nikakove prispodobe medju rodoljubom i rodoljubom. Ja ću vazda predpostavljati i držati, da smo svi čestiti Hrvati od prvoga do zadnjega zastupnika, isto tako vatreni rodoljubi, i revni branitelji prava naše zemlje, ali sve ovo naše rodoljublje nepomaže našoj zemlji, ako ostaje u teoriji — ako nepruža sredstva, koja vode k zajedničkom cilju, a taj cilj jest: obrana prava naše zemlje.

Neću poreći dakle nikomu rodoljublja, ali pravo ima svatko prosudjivati, vode li neka sredstva k onomu cilju, vodi li naš predlog ili vaš protupredlog k onomu cilju, naime, k obezbiedjenju najvećeg prava naše zemlje, jezika naime, a to, uz priznavanje vašeg rodoljublja, izrično poričem. Neću se kod toga upustiti u kakovo lahkoumno obrazloženje, nego u fakta.

Na što ide naš predlog, gospodo? Ide na to, da se napokon na onom sklizkom putu popuštanja, koji s najboljom intencijom vodi ovu zemlju na gubitak njezine samostalnosti, sustanemo, te da rečemo našemu savezniku: „Dosta, došao si do praga kuće, ali ti u kuću nedamo". Jesmo li, gospodo, opravdani, kada mi to kažemo? Jesmo. Prošlost osudjuje nesumnjivo taj vaš protupredlog, dočim ona opravdava naš predlog. Što je služilo, gospodo, kroz ovo 6—7 godina, onako mlitavo postupanje u obrani naših prava? Nije li protivnik svake druge, treće godine novu poziciju zadobio kod željeznica, kod brzojava, kod trgovačkih komora? Pa ako je to tako, molim vas onda, da mi kažete, nije li opravdano, da sabor čini sve, što je moguće na obranu najbitnijeg prava naroda, jezika naime, da prestane svako okolišanje, da se kaže čisto i bistro, da je otvorenje tečaja magjarskog jezika nezakonito, i da se zamoli svietli ban, da on ukine takovu povriedu zakona?

Kako kažem, gospodo, s najboljom intencijom može se činiti neizmjerno zlo svojoj domovini. U toliko vojna dogodilo se, da je general s najboljom namjerom izgubio najveću bitku. Što je služila njegova najbolja namjera vojsci i narodu? Ona je oslobodila vojskovodju donekle od odgovornosti pred narodom, ali to nije spasilo zemlju. Povući se malo po malo iz pozicije do pozicije, nemati nikada točke, gdje se mora kazati: „sada stanimo", ova je, gospodo, politika do sada doniela, kako je u našemu predlogu obrazloženo, gorkih plodova.

Reklo se i predbacilo se kraljevičkomu zastupniku, da je on kazao, da prihvatili mi jedan ili drugi predlog, svejedno je i da sve jednako neće donieti nikakove sreće, da se iz toga zaključuje, da je suvišan i naš predlog. To nije bio, gospodo, smisao riečih kraljevičkoga zastupnika. Valjda po svoj prilici, što se tiče rezultata jednoga i drugoga predloga, bio bi on negativan prema ugarskoj vladi. To može biti, ali neće biti jednak rezultat, što se tiče naroda našeg i javnog mnienja.

Ima ih, gospodo, koji misle, da samim tvrdjenjem svoga prava, samim prosvjedom proti povredam svoga prava nepolučuju ništa i da je najbolje šutiti i neprosvjedovati, jer rieči nepomažu.

Istina je, žalibože, da je sada malo po malo prestalo pouzdanje u pravo, da gdje nije fizične sile, tu se nevjeruje u uspjeh, ali historija naša i obća mogle bi vas osvjedočiti, da pravo ima svoju nutarnju, neodoljivu snagu, ima svoje časove, kada si znade protiv svakoj sili izvojevati pobjedu, ali ako se hoće, da to pravo dodje do pobjede, valja da ima svojih zatočnika, koji vjeruju u njegovo konačno slavodobiće.

To tvrdo pouzdanje u pravo čini, gospodo, da si ono, bilo prije bilo poslje, znate prokrčiti put. Pravo, kao svaku duševnu snagu, valja uzgojavati u svojoj duši, pa onda u duši naroda svoga, a mi zastupnici naroda imamo tu zadaću, da držimo vazda živuću tu sviest prava, da nedopuštamo, da zastari, jer pravo, ako je obumrlo, znade uzkrsnuti, ali samo tada, ako narod nije izgubio vjeru i pravo svoje.

Gospodo! Kada se radi o obrani nekih bitnih prava obitelji ili pojedinca, nikada se dosta nebdije nad svojim pravom; gdje se radi o svetosti braka, gdje se radi o otčinskoj vlasti ili nepovriedivosti domaćeg praga, tu svaki pojedinac valja da čuva, što mu je najdragocienije, ne samo od neposrednog napadaja, nego i od sjene napadaja. Ima, gospodo, takodjer takovih dragocienih dobara za narod, a dva su mu najdragocienija: vjera i jezik. Tko nije ljubomoran za jedno i za drugo dobro, doći će prije ili poslje vrieme, gdje će ga izgubiti; ljubomornost je velika i revna čuvarica i vjere i jezika. Nema, gospodo, ćutljivije žice u svih slavenskih naroda i u hrvatskom našem narodu, koliko žica ljubavi prama svojoj vjeri i svomu jeziku.

Nadovezati ću nešto na ono, što je danas spomenuo zastupnik Kukuljević. Vječiti Rim, kršćanski Rim, priznao tu ćutljivost slavenskih naroda za svoj jezik, uveo je staroslavenski jezik u hram božji, evo te se sada slavi tisućnica one povlastice, koju Rim nije dao niti talijanskomu, niti germanskomu, niti francezkomu narodu, ali dao je svim slavenskim, a napose hrvatskomu narodu. Pravi državnici, gospodo, neka dakle štede tu ćutljivost našega naroda, ako jim je stalo za ljubav, za umirenje ove zemlje.

Našli smo se, gospodo, u vrlo težkih okolnostih od godine 1861. do 1880., a osobito u ovo zadnje razdobje malo smo dobra mogli učiniti uz najbolju volju našemu narodu. Tužba za tužbom, gospodo, pomoljava se u ovoj sabornici, kako se taj jadan naš narod pritiskuje sa svih strana. Ali nemojte misliti, da ovaj narod ide samo za

materijalnim dobrom. Naš je narod više idealan, nego li si vi mislite. On žilavo drži do nekih duševnih dobara, drži do crkve, do vjere, do jezika svoga. Kada se budemo povratili k njemu, gospodo, kada bude minulo ovo vrieme, koje je odredjeno za naše zasjedanje, ako mu nismo polučili nikakovo materijalno dobro, bar da mu možemo kazati: Narode moj! Istina je, nastojali smo, ali ti nismo mogli olahkotiti jarma strašnoga tereta, koji malo da te neuništuje, nego si nam povjerio takodjer neko blago, koje je za tebe još veće od tvog samog materijalnog bitisanja, blago tvoga jezika i našega; blago, koje te je stajalo rieke krvi i koje si ti netaknuto predao u naše ruke: evo ti ga onako, kako si ga predao, vraćamo, čuvaj ga ti! Budemo li mi, gospodo, ovo učinili, mi ćemo se biti odužili prvoj i najvažnijoj narodnoj našoj dužnosti kao narodni zastupnici. (Na galerijah i u dvorani: Živio!)

(Tečajem ovoga govora zauze mjesto predsjedničko prvi sab. podpredsjednik dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto nitko više za rieč upisan nije, dolazi sada red . . . .

Dr. **Marijan Derenčin**: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Medju predlogom štovanoga gosp. Mrazovića i drugova i predlogom dnevnoga reda g. Mirka Hrvata i drugova iztaknuti ću jednu i to bitnu razliku, a ta se razlika sastoji u tom, da predlog Mrazovića i drugova označuje otvorenje magjarskoga jezika kod financijalnoga ravnateljstva povriedom temeljnoga zakona ove zemlje, dočim predlog g. Mirka Hrvata i drugova ovo netvrdi.

Vlada je imala čast kazati i izjaviti, da ona u samom faktu — u otvorenju tečaja magjarskoga jezika, namienjena financijalnim činovnikom, koji imadu volju učiti taj jezik — nenazrieva povriede niti temeljnog zakona ove zemlje, niti ma kojeg drugog ove zemlje.

Pitanje, koje valja ovdje riešiti, po mom mnienju je ovo: Da li je ministar, da li je predstojnik resorta vlastan bez privole nastavnog svog kolege preporučiti svojim kolegom, da slušaju predavanje, bilo o jeziku, bilo o zakonu kojem; da li je on vlastan tim svojim činovnikom, u uredu sebi podčinjenom, otvoriti tečaj da uče stanoviti jezik ili stanoviti zakon?

Ovo je pitanje, koje valja riešiti.

Ona gospoda, koja tvrde, da ministar, n. pr. financija, nemože bez privole svoga kolege takova šta odrediti, ona gospoda, meni se čini, neće da priznadu u podpunom obsegu ministerijalnu odgovornost: ona gospoda, meni se čini, da zaustavljaju slobodnu akciju; ona gospoda, meni se čini, da si predstavljaju pojedine resorte kao u opreci medju sobom stojeće: ona misle, da ministar nastave kontrolira ministra financija, a ovaj možda ministra nutarnjih poslova: ona misle, da medju timi resorti, nemože postojati sloga, nego opreka i očita borba. — Ja se nemogu složiti s ovim stanovištem, da držim, da je svaki ministar u svom resortu vlastan odrediti, što leži u njegovu resortu i da za to netreba dozvole nastavnoga kolege.

Vlada ova obuzima tri medjusobna, samostalna resorta, medju koje spada i nastava, a ugarski ministar financija jest takodjer u Hrvatskoj, a nastavni ministar hrvatski nemože se staviti sa ministrom zajedničkim u opreku, jer je ministar jedan te isti — bar u stvari financija. Vi dakle hoćete, da stvorite silom opreku medju resorti, koji moraju jednako nadahnuti biti, koji tjeraju jedan te isti državni cilj, uz koju opreku nije moguć redoviti razvoj državnoga života.

Ja nemogu nikako dopustiti, da nije ministar vlastan bio priliku pružiti svojim činovnikom, da uče magjarski jezik, ako to oni žele.

Ja držim, da, kao što je bio ministar financija vlastan odrediti, recimo koju osobu, da tumači činovnikom financijalnim koji od težih zakona financijalnih bez dozvole vlade, tako je bio vlastan, ako drži, da to leži u interesu uprave njegove, odrediti, da se predaje u financijalnom ravnateljstvu jedan jezik činovnikom financijalnim; dakle ja držim, da sam prilično jasno izrazio tu misao, da ministru financija nije bila potrebna dozvola ove vlade kao nastavnog ministra; da je u svom djelokrugu bio vlastan tu odredbu učiniti.

Gospodo moja! Ja sam sám u ovo kratko vrieme moga uredovanja izkusio istinitost moga tvrdjenja.

Kada se u našoj zemlji uveo bagatelni postupak obašao sam nekoliko sudova kotarskih, te sam držao predavanja o glavnih načelih bagatelnoga zakona, premda me na to niti dr. Muhić niti svietli ban nije izrično ovlastio. Tim ja nisam otvorio kakovu javnu školu, nego sam gledao, da u interesu povjerenog mi odjela za pravosudje raztumačim i razjasnim zakon.

Drugo je pitanje, gospodo, da li učenje magjarskoga jezika leži u interesu uprave. Ja mislim prije svega, da ovoga pitanja nećete vi riešavati, nego da će ga riešiti in prima alinea izključivo ministar financija. Ako vi mislite, da je ministar financija pogriešio, kada je mislio, da je u interesu financijalne uprave, da pruža svojim činovnikom mogućnost učiti magjarski jezik, a vi ga pozovite na onom mjestu na odgovornost, gdje je on odgovoran, a ne ovdje.

Vi nemožete ovdje pozivati vladu na odgovornost niti ju s toga potvarati i kriviti, ako ona, stojeć na temeljnom zakonu, preporuča svomu financijalnomu ministru da odredi, što on drži, da je potrebno za financijalnu upravu, za što će biti on odgovoran onomu saboru, pred kojim ima odgovarati.

Ovako shvaćajuć stvar, meni se čini, da nije bilo prilike, da se tako strastveno i bučno razvija debata kao što se razvija u ovom saboru.

Meni se čini samo onda, ako se crne slike razvijaju, kao što jih je veleučeni g. Kukuljević razvijao, da se može razviti debata, kakova se razvila u ovom saboru. Meni se pričinjalo danas prije podne, kad sam slušao vriednog i štovanog prijatelja Kukuljevića, kao da vatreno pripovieda svojoj unučadi o starih bitkah, kojih više nema, da pokazuje na pogibelji, kojih više nema.

Ja držim, da je nagodbeni zakon dovršio borbu medju Ugarskom i Hrvatskom, da se je nagodbenim zakonom Ugarska odrekla hegemonije nad Hrvatskom, da je nagodbenim zakonom učinjen kraj onoj borbi, koju vi, gospodo, protivnici hoćete da silom izazovete.

Moj prijatelj i štovani zastupnik Vojnović kaže, da narodi moraju biti ljubomorni nad svojimi pravicami. — Čini mi se, da je ljubomornost strast, te bi vrlo žalio, kad bi se naš narod dao voditi tom strašću i nalazio pogibelj u onom, gdje je u istinu nema.

Nego g. Vojnović i njegovi sudruzi izvoljeli su slikati tako užasnimi slikami magjarizaciju, kojom nam spomenuti financ. ministar prieti. Ako je istina, da financijalni ministar, pružajuć priliku činovnikom, da nauče magjarski jezik, ako to djelo ministra financija znači magjarizaciju, to držim, da su g. Vojnović i njegovi sudruzi veći magjarizatori, nego oni, koji su žestoki zagovornici magjarskog tečaja na sveučilištu hrvatskom. (Dr. Vojnović: Ja ga nisam niti imenom spomenuo!) . . . Ja sam vas mirno slušao, molim da i vi mene mirno slušate. — Dočim će se iz katedre sveučilištne puno laglje i udobnije širiti taj jezik po zemlji, a tu se radi o podučuvanju nekoliko činovnika, koji sigurno neće našu zemlju pomagjariti. Ako mirno razmotrim, držim, da će se u opisivanju i slikanju g. Vojnovića naći neka pretjeranost, koja nije opravdana.

Ja, gospodo, mislim, da uočiv sve to, stojeći dakako na temelju zakona, mi nemožemo nazrievati u koraku ministra financija povriedu zakona. Ministar financija nije nikada očitovao, da on nepriznaje hrvatski jezik kao izključivo uredovni jezik u granicah ove zemlje; ministar financija nije nikada rekao, da odsele neće biti jezik hrvatski uredovan u granicah ove zemlje: ako je to izrično rekao, to stoji, da drži, da je poznavanje magjarskog jezika za financijalne činovnike, ako ne nuždno za promaknuće, a to je svakako koristno.

Ako hoćete mirno motriti stvar, čini mi se, da je to istina dotle, gospodo, dok se financijalni zakoni stvaraju u magjarskom jeziku, a stvaraju se dotle, dok se o financijalnih zakonih u ugarskom saboru magjarskim jezikom bude vodila razprava — dotle vi nemožete tajiti, da je za točno razumljenje, za točno pojmljenje zakonâ, ako ne nuždno, a to svakako koristno poznavanje magjarskoga jezika. To nema dvojbe, a to neće ni najmanji jurista opovrgnuti, koji znade, od kakove je velike važnosti razumljenje materijala zakonotvornog.

Ja iskreno izpovjedam, da ja nisam vješt njemačkomu jeziku, da nebi mogao biti na ovom mjestu, gdje stojim, a to je naravska stvar, jer je razvoj našega zakonarstva autonomnog tako uzko spojen s razvojem austrijskog zakonarstva, da nam nebi bilo moguće niti za korak pokročiti napred, da nebi bio vješt njemačkomu jeziku.

Oni, koji su tako žestoko danas govorili, najoštrije su branili naše pravo, ali meni se čini, da je više puta preporuke vriedno negovoriti onako, kako se kod nas govori. Ja mislim, da se i u šutnji više puta politika nazrieva. Po mom mnienju na temelju nagodbenoga zakona možemo mi mirno čuvati narodnu našu individualnost, čuvati ju možemo ali ne agitacijom i onimi pretjeranimi razlozi, kojimi ju hoćemo možda povriediti, a drugo ne.

(Predsjedničko mjesto zauzimlje predsjednik saborski g. Nikola Krestić).

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije prijavio za rieč, rieč ima gosp. predlagatelj predloga za dnevni red.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Neka mi oprosti vis. sabor, ako se neću upuštati u oprovrgavanje onih pjesničkih skokova, koji su danas ovdje učinjeni u obranu predloga g. Mrazovića i da neću obširno nikakovoj svrsi vodeće razloge oprovrgavati, već da ću naprosto samo neke poglavite opazke suzbijati.

Izjava, koju je vis. vlada ovdje učinila danas, nije učinjena s nikakve stranputice, već je učinjena po kompetentnom organu i na kompetentnom mjestu. Nikako se nebi slagalo sa saborom i njegovom kompetencijom i autonomijom, da se ovdje izjavi ministar financija, jer ubavjesti i odgovore davati je vlastna samo vlada naša, zato prigovor g. zastupnika Kukuljevića, kao da je vlada stranputice udarila, nije temeljit, nego je netemeljit i posve je nedostojno za našu vladu, da se ovako o njoj izjavljuje.

Ja bi, vis. sabore, možda mogao priznati, premda nepriznajem, da je naša domovina jedina slavenska oaza u ovoj carevini, ali priznajem, da je jedina oaza, koja imade svoju političku samostalnost i slobodu, pa kažem, da samo ovakovi predlozi, koji ničemu nevode, koji su suvišni i bezuspješni, mogu dovesti do toga, da ova jedina oaza u monarkiji može svoju slobodu izgubiti.

Istina, je, vis. sabore, da u obranu narodnoga jezika mora i potreba je i valja da bude potreba, da je kao jedan čovjek složan ne samo sabor, nego i sav narod, ali u obranu za istinitu, a ne zamišljenu obranu, gdje se zamišljeno neko pravo toga jezika gazi.

Vi sami morate priznati, da u ovom saboru i u narodu ima ne jedan čovjek, ne jedna osoba, koja nenazrieva nikakove povriede zakona u otvorenju ove škole; kako možete zahtievati, da se svi vam za volju odreknu

mnienja svoga, pak fantomom za volju da se slože i da neku nepotrebnu borbu ne vode.

Istina je, vis. sabore, da će narodu na posljedku dosaditi nepraktični, nikakovoj svrsi nevodeći zaključci ovoga sabora, ali ja mislim, vis. sabore, da će našemu narodu prije dosaditi, ako bi mi predlog g. Mrazovića i drugova primili, koji po našem mnienju ne samo da nikakove koristi, nedo dapače mnogo štete našemu narodu donieti može, a mislim, da će naš narod prije zahtievati od svojih zastupnika, da se bace na razlaganje pravâ njegovih, ne pako da se hrani kojekakovimi idejami namišljena prekoračivanja zakona.

Gospodinu dr. Gjurgjeviću imam samo to odgovoriti, da meni nije bila potrebna niti naredba ministra financija, niti okružnica ravnateljstva financija, da osudim razmiricu onu, koja se porodila medju Srbi i Hrvati. Za mene nema ništa tako neugodna i tako pogubna za naš narod, nego li je ova razmirica, koju ja iz sve duše osudjujem.

G. zastupnik Vojnović kaže, da je ova okružnica samo jedna karika u lancu onom, u lancu povriede nagodbenoga zakona. Ja sam već prije kazao, da ja nesmatram to za lanac povrieda, premda priznajem, da je bilo povrieda nagodbe, pa nisam čuo, da se je g. Vojnović niti koji od gospode predlagatelja u obranu stavio, da se odstrane prave povriede zakona. (Dr. Vojnović: Koje?) Molim, ja vas nisam prekidao i netrebam, da vi mene prekidate — samo to vam kažem, da je po mom osvjedočenju bilo povriede nagodbenog zakona, ali se niste digli niti najmanje takom navalom i bukom, kao što sada za umišljenu povriedu zakona,

Visoki sabore! Ovdje se govorilo, da ako nije naredba ministra financija i okružnica ravnatelja financija ovdje protuzakonita, da ipak smjera na magjarizaciju.

Ja mislim, vis. sabore, ja doduše ne mogu u dno srca nikoga viditi, niti si prisvajam takovo oštroumje, da bi sbilja mogao kazati, kad jedan kaže bielo, da ja mislim, da je crno, ali dopuštajuć, da je sbilja bila naredbi i okružnici financijalnoga ravnateljstva namjera magjarizirati, ja mislim, da oni, koji to uvadjaju, kao ljudi taktični i mudri, kao što si jih g. zastupnik Kukuljević predstavlja, zaista nebi išli javno tako raditi nego bi namjere svoje potajno izveli; ovako pako javno dokazuju, da nisu imali ništa drugo u namjeri, nego jedino, što su kazali; imali su namjeru, da financijalni činovnici nauče jezik magjarski, ako si hoće veću promociju steći.

Gosp. zastupnik Vojnović kaže, da se ovom okružnicom i naredbom ministerijalnom financijalno činovničtvo na nemoralnost zavadja, i da se je žalibože u našem narodu već više puta činovničtvo na takovu nemoralnost dalo zavesti.

Visoki sabore! Ja ove rieči odlučno odbijam od našega činovničtva. Naše činovničtvo kod nas predstavlja cviet inteligencije naše, a dokazano je, da se inteligencija našega naroda najviše sastoji iz činovničtva. Ako vi, gospodo, takovu ljagu bacate na taj cviet inteligencije naroda, kako se možete nadati, da ćete narod spasiti, koji treba takav cviet.

Ja držim, da, kada bi tako bilo, da ne bi bio taj narod vriedan drugo, nego da propadne.

Gosp. zastupnik Vojnović priznaje, da moj protupredlog naročito kaže, da nepriznaje, da je okružnicom ravnateljstva financija i naredbom ministarstva financija zakon povriedjen, a odmah poslje toga kaže, da protupredlog glede ovog pitanja ostavlja narod u neizvjestnosti. Ja mislim, da je to protuslovje, te odbijam od sebe, da se narod tim u neizvjestnosti ostavlja, dapače kažem, da i priznajem, da samim zavedenjem te škole kod ravnateljstva financija nije zakon povriedjen, da ja neobičajem narod pustimi obećanji i kojekakovimi varkami zavadjati.

Visoki sabore! Ja protivnikom onim, koji su predlog sa g. Mrazovićem podnieli, priznajem ne samo rodoljublje, kao što je g. Vojnović tako dobar bio nam ga priznati, ali ja im priznajem i više. Ja jim priznajem i dobru intenciju. Ali vis. sabore, u politici nije dovoljna dobra intencija.

Osim dobre intencije, ako hoće čovjek politik biti, mora i političku intenciju imati, t. j. takovu intenciju, koja k svrsi vodi.

Ja, vis. sabore, nemogu držati, da intencija ona, koja ide na to, da se zaključi, da se nešto traži, što se unapred znade, da se postići nemože, a s druge strane držim, da nije dovoljno biti rodoljub, nego da čovjek mora dobru političku intenciju imati i da je onda jedino u stanju za korist svoga naroda raditi.

Napokon gosp. zastupnik Vojnović i to kaže, da je razlika izmedju predloga i protupredloga, što predlog želi uzbudjenomu nemiru naroda zadovoljiti.

Visoki sabore! Ja držim, da je svaki zastupnik dužan onako raditi, bez obzira na javno mnienje, kako je u duši svojoj osvjedočen i dužnost je svakoga zastupnika nedati se povadjati po javnom mnienju, nego nastojati, da se javno mnienje od krivih nazora odvrati i da se na pravi put spoznanja stanja, u kojem živi, dovede.

Ovo su, vis. sabore, moje opazke, te opetovano preporučam moj protupredlog.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Visoki sabore! Predlagajuć svoj predlog, bio sam vrlo kratak, a neće se imati razloga niti kod obrazloženja ovog drugog tužiti, da sam dug, jer su me prijatelji, koji su moj predlog podpisali, riešili dužnosti, da mnogo ob ovom predmetu govorim.

Prigovori, koji su s protivne strane učinjeni, oni su svi od mojih prijatelja pobijeni, jer se neradi o ničem drugom medju nami, nego o toj naredbi ministra financija, dotično ob okružnici financijalnoga ravnateljstva, da li je ona zakonita ili protuzakonita.

Razlozi, koji su navedeni za to, da se pokaže, da je ova naredba, neću reći zakonita, nego da je protuzakonita, meni se čini, da nisu ozbiljno mišljeni, jer nisu ozbiljno niti izrečeni.

Kada se podmitalo meni i mojim drugovom, da smo hotjeli motivirati tu nezakonitost tim, da je ta naredba tobože proti školskomu zakonu — toga nije nitko rekao — a i sada priznajem sa svojimi drugovi, ako to možda gospodi godi, da onu naredbu financijalnog ministra, dotično okružnicu financijalnog ravnateljstva nesmatram, da je proti školskomu zakonu, nego držim, da je proti mnogo važnijemu zakonu, t. j. proti temeljnomu zakonu, kojim je u ovoj zemlji u nastavnih poslovih vrhovnost dosudjena. (Glasovi: Tako je!)

Razlozi, koje je g. predstojnik pravosudnog odjela izvolio navesti, uzporedjujuć položaj svoj, kada je o bagatelnom postupku predavao u teritoriju ove kraljevine, s položajem ministra financija u ovoj zemlji u nastavnih poslovih, meni se čini, kada prespava presvietli gospodin, da će u njih i sam naći, da nije njegov položaj jednak sa onim ministra financija. (Živio i smieh!)

Predsjednik (zvoni): Molim gospodu na galeriji, da se mirno vladaju.

Mato Mrazović (nastavlja): Ja se ovdje u navaljanju razlike izmedju položaja predstojnika pravosudja u Hrvatskoj napram predstojniku nastave u Hrvatskoj i izmedju položaja ministra financija Ugarske napram svjetlomu banu u nastavnih poslovih kao šefa upuštati neću. To ja ostavljam vašoj razsudbi i još koji dan razmišljanju svih skupa, premda će još danas ova stvar riešena biti, ali ja to ostavljam razmišljanju i ja se nadam, da će mi poslje dugog razmišljanja svatko pravo dati.

Uzplahirila se neka gospoda, bez razloga zaista, i izrazila su takodjer tu svoju bojazan, da je s neke strasti više nego li razborom od strane predlagatelja u ovoj stvari postupano, a ja mislim, da je ovaj sud vrlo nepravedan, dapače su mi moji prijatelji prije podne kazali, da sam odviše hladno, mlitavo i bez zanosa govorio.

Moja gospodo! Ja sam govorio, predlagajuć, mirno, kao što je moj običaj, jer sam prije dobro i mirno proudio, što ću reći i što sam predložio. Prije, nego sam ovaj predlog učinio, imao sam priliku, moja gospodo, sve razloge čuti za ovo i za ono i poslje zrielog razmatranja od više dana uvjerio sam se, kao što sam prije kazao, da je ovaj postupak ugarske zajedničke vlade protiv temeljnomu zakonu i zato sam ovaj predlog učinio. Tu netreba, gospodo moja, strasti, koja me nevodi nikada, jer i jedna mala odluka, odlučna po narod i njegovo zastupstvo, može do svrhe dovesti.

Kazalo se, da se sitničari, da se pretjeruje; razlažuć ovu stvar da se više na formi jaši nego na stvari, da se iztražuje mikroskopički biće, koje se prostim okom niti nevidi i tim je naročito presvietli gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove prispodobio phylloxerom onu okružnicu i njezino djelovanje, a ja, gospodo moja, kažem, neka bude prispodoba presvietloga gospodina valjana, neka bude ta prispodoba, da je to phylloxera, koja na korenu našega narodnoga života najbolje sokove kani izsisati, ipak će mi priznati presvietli gospodin, ako znade narav i pogubnost phylloxere, da ima hrvatski narod podpuni razlog tražiti lieka veće vriednosti, nego li ga znanost traži, da se ovomu opustošenju jednoga od najbitnijih izvora ekonomičkih na put stane. Kao što phylloxera sokove iz rozgve crpi i sisa te jih lišava svih sokova i ućini da usahnu, tako, moja gospodo, ako se bude mirnom dušom gledalo to razprostranjivanje magjarskoga jezika bez potrebe i nužde, bez koristi za zajedinstvo naše, ako se bude to mirnom dušom gledalo, da na literarnom i na duševnom polju našega naroda sada njemački, sada taljanski, sada magjarski crv podgrizava, to će izcrpiti najbolje sokove te usahnuti i izcrpiti se naš literaran i duševan rad isto onako, kako usahnjuje trs phylloxera.

Ako dakle i gamzi i plazi potajnim više nego silovitim sredstvom magjarizacija u novije vrieme u našoj zemlji, zato ipak držim, da pogibelj nije ništa manja — možda će bolest duže trajati — ali ako se narod na noge nepostavi, uzsliediti će smrt isto tako sigurno, kao što uzsliedi kod trsa povodom phylloxere.

Presvietli g. Živković vidi i u tom pretjeranost predlagatelja, što se pretjerano grozi u dotičnih razlozih, koji tobože nisu dokazani. Jer si je presvietli gospodin uzeo truda, pak je §. po §. i to 56., 57., 58. i 59. čitao i kazao: Proti ovomu i ovomu nije povrieda itd., to mogu i ja isto tako od rieči do rieči čitati §§., koje je presvietli gospodin naveo i mogu primjere navesti, da su sbilja ovi §§. ovoga zakona povriedjeni. Povriedjeni su zato, jer se zajednički organi u ovoj zemlji siluju, a po tom se i obćinstvo siluje kod željeznica, kod pošta, domobranstva, kod svih zajedničkih ureda, da se ureduje jezikom magjarskim, premda se u nagodbenom zakonu naročito kaže, u jednom od ovih §§., koje je izvolio presvietli gospodin navesti, da poslovni jezik i za poslove zajedničke i kod organa za zajedničke eksekutivne oblasti imade biti jedino hrvatski u cielom teritoriju Hrvatske.

U novije vrieme pokazuje se, da se te povriede sve više i više sistemiziraju. To nije samo ova okružnica gospodina ravnatelja financija Davida, ne samo ova okružnica, moja gospodo, nego i ta okolnost posebna, da se u najnovije vrieme kod ovih oblastih više prevodnih sila, nego jih je ikada dosele bilo, upotrebljava. Zašto? Zato, jer zajednički ministar nedrži kod sebe dovoljno organa, koji bi sa direkcijom financija u Zagrebu hrvatski obćili, nego obće na magjarskom jeziku, i tu će se držati prevodići. Neznajuć ni malo magjarski podredjeni uredi moraju biti zapostavljeni. Ovo se, moja gospodo, tako-

djer nalazi u onih §§., koje presv. gospodin Živković u opravdanje navadja.

Kaže se nadalje: Nema nikakove pogibelji; riešena je ona glavna stvar, kao da je sbilja povriedjen zakon i da će biti na osobiti način odlikovani oni, koji ovaj kurs uspjehom budu polazili. Kaže se, da je to uklonjeno očitovanjem, koje je ministar financija dao; nema dakle razloga i prestaje predmet za ovaj predlog.

Moja gospodo! Ja mislim, da nije prestao. — Istina je, da je g. ministar financija izjavio, da će on kod namještanja u Hrvatskoj i Slavoniji gledati na strukovno znanje, na ćudoredno ponašanje i na političku povjerljivost, ali nije rekao — molim dobro razumjeti, što je čitano — nije rekao, da neće gledati osobito na znanje magjarskoga jezika. Toga nije rekao. Nije dakle ono opozvano, što je u okružnici navlastito naznačeno. U najnovije vrieme — dopustite mi „aus der Schule zu schwätzen“ — kod ravnateljstva financija biva svake godine, da se diele kroz stanovite godišnje dobe podpore i nagrade; podpore činovnikom onim, koji su u koju nesreću pali, a nagrade onim, koji su se revnosti u službi odlikovali. Nekoliko činovnika bilo je, koji se nisu upisali u taj kurs, a molili su stranom podporu, stranom nagradu, jer su se držali ovlaštenimi na to po obstojećih okolnostih i propisih. Nijedan nije dobio te podpore, niti nagrade. (Živio!)

Dakle, moja gospodo, to nije tako riešeno, kao što smo se mi nadali; to nije onako slučajno, što tu biva oko nas, nego je to upravo sistematički.

Moji drugovi, s kojimi sam od 20 i više godina zajedno radio, svi su me ovom prigodom — neću reći ostavili — nego razišli su se s menom u shvaćanju ovoga čitavog postupka od strane zajedničke vlade u Hrvatskoj i bili su tako dobri, pa su kazali, da oni to žale i da jim je težko.

Ja moram iskreno kazati, moja gospodo, meni, imajućemu tvrdo uvjerenje, nije ništa težko. Ja ću se držati tvrdog uvjerenja, makar ostao sam na ovom svietu, ja svoga uvjerenja neću nikada zatajiti. Moje je čvrsto uvjerenje, kojeg bi, kada nebi tako čvrsto bilo, sigurno bio vrlo rado bar za neko vrieme pritajio — moje čvrsto uvjerenje je to, da je postupkom ministra financija povriedjen temeljni zakon ove zemlje, koja u nastavnih poslovih vrhovnost daje zakonarstvu i vladi ove zemlje.

Reklo se i to doduše, ali moga uvjerenja nije oslabilo, da to nije škola, da to nepodpada pod nastavni odjel.

Moja gospodo! Napram tomu netreba ništa drugo, nego sam tekst okružnice g. Davida, koja kaže: „naukovni tečaj“. Ako naukovni tečaj nije nauk, onda dakako u struku naukovine nespada, ali ja mislim, da naukovni tečaj ima zadaću za predmete nauka i zato spada pod nadzor zemaljske vlade.

Presvietli g. Živković bio je tako domišljat, pa je kazao: „Evo načelniče grada Zagreba, daj ti to učini!“ — Neka mi dopusti presvietli g. Živković, ali ja ovdje nisam načelnik i ja kao načelnik u hrvatskom saboru nemam ništa odgovoriti niti presvietlomu gospodinu, niti u obće nijednomu članu sabora. Onu domišljatost presvietlog gospodina već je izveo jedan drugi gospodin u zastupstvu grada Zagreba interpelacijom na gradskoga načelnika, koja mojoj pozornosti nije mimoišla. Nu, moja gospodo, kada bi ja ovdje imao kao načelnik grada Zagreba odgovarati, ja bih rekao, da ja kao gradski načelnik kao prva instancija, „in prima instancija“, nebi mudro radio, kada bi išao to raditi; dočim sam osvjedočen, da je druga i posljednja inštancija u ovih poslovih vlada, to bi išao pred rudu, kada bi bez naloga nešto izvršivao. Neka mi presvietli g. predstojnik dade nalog, ja ću izvršiti odmah — aku mi dade nalog. (Živio! Živio!)

Napram ovomu svemu, premda mi je vrlo težko razilaziti se sa starimi prijatelji, moram ipak ostati kod svoga predloga, tješeći se time, da u razvoju narodnoga života, u razvoju pojedinih ljudi imade časova, gdje jim se je razstati još za života. Možda ćemo se opet gdjegod sastati, ako ne ovdje, a to na drugom svietu (Smieh), ali to znam, da ovo razstajanje nije niti njihova krivnja, nego je kriva slabost, neznam, je li moja ili njihova slabost, koja je podlegla oko razstajanja razvitka u Hrvatskoj i koja je prijatelje medju sobom omrazila. Nu ako ovo raztrojenje bude za našu domovinu stalnim plodom urodilo, ja ću hvaliti Bogu, da smo se razstali, pak bilo to putem, kojim su oni pošli, ili ovim, kojim sam mislio, da ću poći.

Ja ostajem kod predloga. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima presvietli gospodin predstojnik nutarnjeg odiela.

Jovan Živković: Molim malo uztrpljenja. Meni se je više puta ustati, nego što bi možebiti potrebno bilo. Nu da me nije veleštovani g. predgovornik prinukao, nebi još dalje za rieč zamolio.

Ja prije svega konštatujem, da mi je sbilja vrlo drago, da sam čuo gosp. predgovornika onako mirno i triezno o stvari govoriti, kako se to u ovom ozbiljnom času zaista pristoji.

Kamo sreće, gospodo, kada bi uvjek u ovakvom ozbiljnom momentu tako postupali, da se trudimo jedan drugoga s razlozi pobiti i oboriti.

Ja nesmatram, da je ono nepolitički i nenačelno, i najmanje nepatriotično, da čovjek kada se uvjeri o boljem, ostavi ono, čega se je držao, i ono drugo primi. Zato niti najmanje neprigovaram gosp. predgovorniku, da je pravo imao, ako je zauzeo drugo stanovište, samo ako je to stanovište opravdano.

On je počeo svoj govor sa vrlo važnom izrekom tom

la on sam priznaje, da naukovni zakon zemlje naše nije povriedjen, nego temeljni nagodbeni zakon.

Hvala mu na toj izjavi! Samo bi bilo bolje, da ju e prije podne učinio, jer bi bili prestali mnogi žalci.

On svakako vidi i poglavito na to udara, jer je u formi učinjena pogrieška, da je naime otvoren taj tečaj onako, kako je otvoren, i da nebi bilo nezakonito, samo da se je tražila dozvola; inače u samoj stvari nebi bilo ništa nezakonita. Bar su tako gospoda mislila, koja su o podpisala.

Kada već veleštovani g. predgovornik počimlje sa priznanjem, neću reći pogrieške, nego boljeg uvidjenja, ja ću početi sa priznanjem i reći, da moja prispodoba sa phylloxerom nije bila najsretnija. (Smieh.) Gospodin, koji mi je upao u rieč, ako zna smisao rieči, kao što zna, jer razumije jezik hrvatski. mogao je odmah viditi, da mi nije stalo do phylloxere, nego do toga, da kažem, da se iz male nevidljive stvari prave velike stvari, i da nije trebalo, da pravimo iz muhe medjeda. To sam mislio, da, ako je to povrieda zakona, da mi treba sitnozor, da tražim, gdje je ta povrieda, jer ju ja nevidim.

Ovoliko o mojoj nesretnoj prispodobi, i prije, nego i na sve odgovorim g. predgovorniku, odgovoriti mi je gosp. Vojnoviću, koji miešajuć stvari, nespadajuće na ovaj predmet, interpelira vladu i veli:

1. Svietli je ban, od kojega to zavisi i komu je moguće to zapriečiti, a ako nije, gdje leži garancija?

2. Svietli je ban učinio dosta i mnogo, ali nije učinio, što je želio.

3. Što će reći presvietli g. na to, da se kod trgovačko-obrtničke komore takodjer uvadja nekim načinom magjarski jezik?

Na sve ću ovo odgovoriti, i to na prvo:

Svietli ban, koliko god upliva imade, što mu pripisujete, i koliko god svojstva imade, ipak on u njegovom uzvišenom položaju zavisi od onoga, od česa mi svi zavisimo, a to je zakon. On se takodjer oslanja skupa s nami na zakon i traži garanciju u njem. On je sve ono učinio i izvojevao, što mu je god po zakonu bilo moguće učiniti i izvojevati.

Ono, što podmiće g. dr. Vojnović svietlomu banu, nije svietli ban niti pokušao učiniti, jer nije opravdanim smatrao. Jer, kada se ovdje pozivlje na uvjerenje, dopustite, da i vlada ima uvjerenje, kao što vi, koji nevidite i nedopuštate, da zakon nije povriedjen. Tako i svietli ban i mnoga gospoda, koja su s nami, imadu uvjerenje to, da nije zakon povriedjen. S toga svietli ban nije niti tražio ono, što traži g. dr. Vojnović, jer nevidi povriedu samog nagodbenog zakona, nego je tražio, da se ova opravdana bojazan prema stilizaciji naredbe odstrani. To je odgovor na prvo.

Na drugo izvolite prosuditi, kao što je moj drug i kolega g. dr. Derenčin rekao, vladu našu prema položaju vlade zajedničke. Vlada ovdje govori istina u autonomnih poslovih u svoje ime, a kadkada je ovlaštena govoriti i u zajedničkih stvarih. Što pako u zajedničke poslove spada, do vas stoji primiti ili neprimiti, i glede toga vi nemate s ovom, nego s onom vladom posla. Ugarski ministar financija nije našemu saboru odgovoran, nego zajedničkomu saboru, i to nije samo ugarski ministar, nego je ugarsko-hrvatski ministar.

Reklo se je, gospodo, da ono, što se je izhodilo, nije dosta i da neodgovara zakonu. Ako je tako, onda se znade po postojećem zakonu, gdje je mjesto, da se dalje traži, a vlada tu dalje sudjelovati prestaje.

Toliko mi je bilo reći o kompetenciji.

O magjarizaciji, što se je ovdje govorilo, nije mi dalje duljiti. Reći ću samo to, da je za žaliti magjarski ministar, bio to ministar financija, bio to zajednički ili koji drugi, koji bi mislio, da bi na ovaj način mogla u našu zemlju magjarizacija uči, gospodo, iza dogodjajâ žalostnih izkustva izmedju jednog i drugog naroda.

Ja mislim, da bi se mi još većma morali bojati ponjemčenja nego li magjarizacije, jer njemački svi govorimo; dapače proti pravilom našega jezika miešamo u njega njemačke rieči: pak zato ipak dajte mi jednog Hrvata, koji se je ponjemčio, a vidi se na protiv, koliko se je Niemaca pohrvatilo.

Dakle, gospodo, kada se mi ponjemčarenja nebojimo, kako se možemo bojati magjarizacije u tome, što nekoliko činovnika uči magjarski, koje sebi ministar financija odgaja kao potrebite za svoju upravu.

Toliko o magjarizaciji.

Da predjem sada na gosp. Mrazovića, koji je, kako rekoh, sasvim mirno i triezno razlagao svoj predlog. Neka oprosti, ako kažem, da bi se pokorio njemu, da se je trudio i pokušao bar sa razlozi, koje ima za svoj predlog, pobijati ono, što sam ja proti predlogu njegovom naveo.

Ja sam citirao paragrafe i dokazao jasno, da nigdje nema u ovome povriede zakona. Ako je on nalazio ili ako nalazi kakvu povriedu, to mu je trebalo dokazati.

U ovoj naredbi se veli: „Da se hrvatskim činovnikom prilika pruži prisvojiti si magjarski jezik, a nasuprot Magjarom hrvatski jezik, ustrojiti će se tečaj taj i taj.“ Gdje leži ovdje povrieda zakona? Vi velite, da leži u tom, što se prilika pruža Hrvatom naučiti magjarski jezik. Ja držim i moji drugovi, da mi te povriede nevidimo. Proti uvjerenju neda se vojevati, nego se punim pravom od takovog muža, koji sudbinu dieli u najodlučnijoj bitki, zahtjeva to uvjerenje. Ako pako nema to uvjerenje, mora dokazati ili se pokoriti, a to nam je on ostao dužan dokazati.

Što se tiče one doskočice, ja na to mogu samo toliko gosp. Mrazoviću odgovoriti, da on neshvaća ili nije htio, da shvati ono, što sam ja kazao.

Ono, što se njemu ima reći, rekao je on meni polag naše poslovice: „Reci mu, da ti nereče“.

Kako glasi ovaj predlog? Glasi ovako: da ban po načelih redarstvenih taj kurs obustavi. Ako je uvjerenje g. Mrazovića to, da je ovaj kurs protivan redarstvu, to je mogao on u prvoj inštanciji učiniti svoje korake, onda u drugoj inštanciji vlada. Pošto on to nije učinio, to on nema niti toga uvjerenja. Tako sam ja rekao. Izvolite viditi u stenografičkom izviešću. On pako to nije htio učiniti s toga, jer mu postupak nebi bio korektan, pošto tu redarstvena oblast nema posla.

A kada on u prvoj inštanciji nije imao povoda to učiniti, toga povoda nema učiniti niti vrhovna vlast, a to je svietli ban.

Toliko mi je bilo gosp. Mrazoviću reći na onu doskočicu.

Sada završujem time, da neka visoka kuća sudi, gdje leži povreda zakona, da li u onom, čega nema, ili u onom, što si vi uobrazujete?

Predsjednik: Visoki sabore! Sada se stupa na glasovanje. Po mom mnienju ima se ponajprije glasovati o protupredlogu g. Mirka Hrvata, pošto predlaže motiviran dnevni red. Mislim, da mi netreba razlagati, da to nesamo iz prakse, nego iz naravi same stvari proizlazi i vis. je sabor ovu praksu ustanovio tako u 53. saborskoj sjednici, držanoj 23. rujna 1876., kada je bivši zastupnik Šašić predlog jedan za zaključak učinio, a zastupnik Miškatović predložio, da se predje na dnevni red, onda je ovaj sabor bio, bez da je izpitivao i o tom razloge zahtjevao, prešao na dnevni red. Dakle praksa našega sabora za to govori. U ostalom u našem poslovniku nema o tom ništa spomenuta, nego, kako rekoh, praksa našega sabora i sama narav stvari to zahtjevaju.

Mislim, da će vis. kuća to prihvatiti i da će se prije svega glasovati o predlogu g. zastupnika Mirka Hrvata, da se predje na motiviran dnevni red.

(Glasovi: Dobro! dobro!)

Pošto je to vis. kuća primila, čast mi je javiti, da je dovoljan broj gospode članova vis. sabora predložio glasovanje poimence. Molim gosp. bilježnika, da pročita imena gg. predlagatelja poimeničnog glasovanja.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita imena onih zastupnika, koji su zahtjevali poimenično glasovanje).

Predsjednik: Dovoljan je broj članova. Ima se dakle glasovati poimence. — Molim gosp. bilježnika Stekovića, da čita imena saborskih članova, a gospodu bilježnike Brantnera, dra. Lončarića i Zajca, da bilježe glasove.

Ona gospoda, koja su za protupredlog gosp. Mirka Hrvata, naime da se predje na dnevni red, glasuju sa „da", — ona pako gospoda, koja nisu za to, neka glasuju sa „ne".

Primi li se ovaj predlog, onda odpada nuždа glasovati o predlogu, podnešenom po g. zastupniku Mrazoviću i drugova.

Bilježnik **Jovo Steković** (čita imena saborskih čl nova. Sliedi glasovanje).

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik: Visoki sabore! Rezultat glasovan je sliedeći: Glasovalo je 67 gospode članova, od tih s „da" 47, sa „ne" 20. Predlog dakle g. Mirka Hrvat da se predje na dnevni red, jest primljen i po to odpada nužda glasovati o predlogu gosp. Mrazovića drugova.

Tim je za danas dnevni red izcrpljen.

Isto tako imam javiti to, da su svi predlozi, koji s donešeni pred ovu vis. kuću, takodjer riešeni.

Ja mislim, da ću volju vis. kuće i gospode člano izraziti, ako kažem, da se na kratko neko vrieme, n mjesec, dva dana sjednice naše odgode, ako je s voljo vis. kuće. (Glasovi: Prima se! Prima se!)

Dakle sjednice se imadu odgoditi.

Molim za to, da se stante sessione zapisnik sasta Da se to učini, dajem odmora $^1/_4$ sata.

(Poslje odmora.)

Predsjednik: (zvoni): Molim gospodo, na mjest Gospodin bilježnik neka izvoli pročitati zapisnik 72. s borske sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagre dne 26. lipnja 1880. pod predsjedanjem saborsko predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 67 saborsk članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli b Ladislav grof Pejačević, te odjelni predstojnici Jova Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se b primjetbe ovjerovljuje. Predsjednik javlja, da nije nijed podnesak stigao na ovaj visoki sabor, te se prelazi dnevni red. Na dnevnom je redu predlog nar. zastu nika Matije Mrazovića i drugova u pogledu otvoren magjarskoga tečaja kod kr. zem. financijalnog ravn teljstva, koji glasi:

1. Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini, š prije budi, poprimi shodne i potrebite korake, da se op zove protuzakonita naredba kr. ugarskog ministra 18. svibnja 1880. br. 1581 i okružnica predsjednič kr. zem. financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu od 2 svibnja 1880. br. 472, kojom se u Zagrebu ustroja naukovni tečaj magjarskoga jezika za financijalne čin nike, budi kao vrhovni autonomni izvršbeni organ nasta po načelih nastavnoga redarstva u svom djelokrugu ov tečaj obustavi;

2. da uspjeh svoga postupka ovomu saboru što prije riobćiti izvoli.

Iza Stekovićem pročitana predloga podieli predsjednik sabora rieč predstojniku unutarnjega odjela Jovanu Živkoviću, da dade od strane vlade sliedeću izjavu:

Vis. sabore! Na ovaj predlog očitovat mi je u ime vlade, da ga ona u onom smislu i pravcu, kako je stavljen, prihvatit nemože, i da se takovi prama onom, što je vlada u toj stvari jur učinila i što još učiniti namjerava, kazuje stranom bezpredmetnim, a stranom suvišnim, dakle nepotrebnim. Bezpredmetan je postao ovaj predlog toliko, što je vlada, stavivši se glede toga predmeta, naime naredbe ug. ministra financija ob ustrojenju naukovnoga tečaja za učenje magjarskoga jezika kod ovozemaljske financijalne oblasti za naše zajedničke činovnike te osiguranja njihova promaknuća, ako taj tečaj sa uspjehom svršili budu — u sporazumljenju sa zajedničkim ministrom financija, ovlaštena od njegove strane ovdje očitovati:

Da se je tom naredbom željela i dotično želi postići samo ona svrha, da se našim, samo hrvatski jezik znajućim financijalnim činovnikom, (koji su, uzgredno budi rečeno, to sami željeli i zahtievali) prilika pruži, naučiti taj i njim potreban jezik, za da se oni, koji su vriedni i sposobni, i u Ugarskoj namještati uzmognu;

da je to učenje magjarskoga jezika ostavljeno slobodi svakog pojedinog činovnika, t. j. da taj naukovni tečaj po svojoj volji i po svom uvidjenju bez ikakvog prisilja sluša ili nesluša; a da glede namještenja i promaknuća hrvatsko-slavonskih financijalnih činovnika zajednički ministar financija smatra §. 46. zak. čl. I., XXX.: 1868. mjerodavnim, te da će kod naimenovanja i promaknuća njegovomu djelokrugu podpadajućih činovnika od svoje strane pogledom na tu zakonsku odredbu svagda strukovno naobraženje, ćudorednu i političku povjerljivost uzimati u obzir, a u prosudjenju političke povjerljivosti kako dosad tako i odsada sudjelovanje i objašnjenja bana ovih kraljevina rado upotriebiti.

Ovim dakle odpada, ter bezpredmetnom postaje ona bitna podloga predlogu po obrazloženju njegovu, naime: da je spomenutom naredbom promaknuće samo onim našim hrvatsko-slavonskim financijalnim činovnikom osigurano, koji taj tečaj sa uspjehom slušali budu i time njihovo napredovanje u službi odvisnim učinjeno o uvjetu, koji u zakonu propisan nije; ter da se time u pogibelj stavljaju one ustanove nagodbenoga zakona, koje u granicah Hrvatske i Slavonije hrvatski jezik službenim jezikom ustanovljuju. — A što se samoga, kod ovozemaljskoga financijalnoga ravnateljstva ustrojenoga naukovnoga tečaja tiče, ovlaštena je vlada od strane ugarskoga ministra financija ovdje izjaviti:

Da za onaj slučaj, ako se na našem sveučilištu redoviti naukovni tečaj za magjarski jezik otvori, te kod slušanja toga naukovnoga tečaja budu financijalnim organom pružene one iste polakšice i pogodnosti kao i kod financijalnoga ravnateljstva, naročito: ako taj sveučilištni naukovni tečaj tako uredjen bude, da dotični činovnici neće biti priečeni u vršenju svoje službe — ug. ministar financija od svoje strane nikakove potežkoće nevidi, da oni mjesto kod pomenutoga financ. ravnateljstva za njih ustrojeni — taj sveučilištni tečaj slušaju.

Nu prinudjen se nalazi ug. ministar financija otvoreno izjaviti, da će privoliti te kod financijalnoga ravnateljstva uredjeni naukovni tečaj samo onda ukinuti, kada sveučilištni naukovní tečaj faktično otvoren i navedenim uvjetom podpuno zadovoljeno bude".

Ovim dakle onaj drugi dio predloga, glede dokinuća upitnoga naukovnoga tečaja kod financijalnoga ravnateljstva, suvišnim postaje, jer: pošto je na našem sveučilištu naukovni tečaj magjarskoga jezika zakonom ustanovljen i pošto se je tečajem razprava u saborskih konferencija ob ovom pitanju opetovano izrazila želja, i vlada opetovano pozvana bi, da taj zakon ostvari i tu katedru magjarskoga jezika čim prije podigne, t. j. popuni, čast mi je glede toga u ime vlade izjaviti: da su već nuždni koraci učinjeni, da se taj naukovni tečaj na našoj univerzi faktično otvori, a biti će skrb vlade, t. j. svietloga bana, da se i dotičnim uvjetom, za omogučiti slušanje toga sveučilištnoga tečaja našim zajedničkim financijalnim činovnikom bez uštrba njihove službe, udovolji.

Mirko Hrvat i drugovi podnose predlogu Matije Mrazovića protupredlog, koji glasi:

Pošto kr. zemaljska vlada po dogovoru i u sporazumku s g. ministrom financija očituje, da kod promaknuća skupnih financijalnih činovnika unutar granica Hrvatske i Slavonije, pokraj znanja hrvatskoga, kao jedinoga po zakonu službenoga u svih poslovih u Hrvatskoj i Slavoniji jezika, imadu odlučni biti propisi §. 46. nagodbenoga zakona; pošto nadalje kr. zem. vlada izjavljuje, da će podučavanje magjarskoga jezika, započeto u sgradi financijalnoga ravnateljstva, prestati, čim se na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu otvori sveučilištnim zakonom ustanovljena jur stolica za predavanje toga jezika, tako da ova predavanja mogu polaziti oni financijalni činovnici, koji dobre volje i bez ičijega prisilja žele jezik magjarski naučiti, a koji toga nežele, da im se zato nemože priečiti zasluženo dokazanom vještinom i revnosti u službi promaknuće unutar granica Hrvatske i Slavonije: sabor u pouzdanom očekivanju, da će skupna vlada naprama kr. zem. vladi hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj vazda postupati u smislu §. 45. zak. čl. I.: 1868., prelazi preko predloga nar. zast. Mrazovića i drugova na dnevni red.

U Zagrebu 26. lipnja 1880.

Mirko Hrvat, Svetozar Kušević, Josip Miškatović, Vinko Seitz, Jovan Steković, Petar Zabrdac, Petar Horvat, Drag. Pogledić, A. Fodroczy, A. Zindl, M. Thanhoffer, Ivan Vardian, Drag. Stražimir, St. Popović, barun

*

Zmajić, Drag. Mihalović, Janko Pavlešić, Ognjoslav Utješenović, dr. Vučetić, barun Ljudevit Ožegović, Lavoslav Šram, Iv. Magenheim, Ivan Maršo, M. Sladović, Ivan Vončina, Stjepan grof Erdödy, Ivan grof Drašković, Radoslav Rubido-Zichy, Richard grof Sermage, grof Rudolf Erdödy, grof Emil Palffy, Ferdinand barun Inkey, Teodor grof Drašković, Vaso Gjurgjević, Šišman barun Ottenfels.

Iza kako su oba predlagatelja svoje predloge motivirala, započe debata. U dvanaest sati prekine predsjednik debatu, te podieli rieč zastupniku naroda Franu Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju na svietloga bana:

Čast mi je upitati svietloga bana hrvatskoga:

1. Kani li preuzvišenost Vaša kao glavar zemlje posredovati u razpri grada Senja sa kr. financijalnim erarom uslied toga, što financijalni erar svojata sebi jedan dio gradskih nagodom hrvatsko-ugarskom zajamčenih prihoda, ter nemareć za zakonito uloženi utok, smjera ovrhu proti gradu do skrajnosti tjerati?

2. Može li Njeg. preuzvišenost doznati, zašto kr. financijalno ravnateljstvo (komu barem sada na čelu stoji s osobite revnosti slavljena glava) dulje od jedne godine neriešava utoka gradske občine senjske, pod 19. lipnja pr. g. br. 1323 uložena, i 15. listopada pr. g. pod br. 2630 požurena?

3. Je li preuzvišenost Vaša i kadra i voljna saboru izviestiti svršetak ove i načelno toli znamenite razmirice?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Predsjednik podieli nadalje rieč zastupniku naroda Jurju Kamenaru, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Kamo su dospjele zaklade, koje su po županijah vis. kr. zem. vladi izručene — osobito zaklade županije zagrebačke — i kako se ovimi zakladami upravlja?

2. Da li je vis. kr. zemaljska vlada voljna zaključku županijske skupštine županije zagrebačke od 16. prosinca 1874., kojim se ove zaklade za jednu hypotekarnu banku opredieljuju — zadovoljiti? Što je u tom pogledu učinila, i da li kani hypotekarnu banku za mali posjed ustrojiti?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Iza toga bude debata nastavljena.

U 3/4 3 sata prekine predsjednik sjednicu i ureče nastavak iste za danas 5 sati poslie podne s istim dnevnim redom.

Nastavak sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u 5 sati po podne pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Na dnevnom je redu nastavak debate o predlozi Mrazovićevom i Mirka Hrvata.

Završivši debatu pristupilo se glasovanju. Budući da desetorica saborskih članova zahtievaju u smislu §. 5[illegible] poslovnika poimenično glasovanje, to će se poimenično glasovati.

Predsjednik predlaže, da se ponajprije o predlogu Mirka Hrvata glasuje, pošto je već i sam sabor tu praksu usvojio. Sabor prihvaća predlog predsjednika.

Predsjednik pita: „Prihvaća li vis. sabor protupredlog g. Mirka Hrvata, da se preko predloga gosp. Matije Mrazovića predje na motivirani dnevni red? Ona gospoda, koja su za predlog Mirka Hrvata, neka izvole glasovati sa „da“, a koja su proti: sa „ne“.

Rezultat glasovanja proglasi predsjednik sliedeći: U svemu glasovalo je 67 saborskih članova, od tih je 4[illegible] glasovalo sa „da“, a 20 sa „ne“, te je tim prihvaćen predlog Mirka Hrvata, da se preko predloga Matije Mrazovića predje na dnevni red.

Tim je izcrpljen dnevni red, i svi su predlozi riešeni, koji su za riešitbu pripravljeni bili, te predsjednik misli, da će volju članova sabora pogoditi, ako sjednicu za mjesec dva odgodi. Sabor prihvati predlog predsjednika, te na to predsjednik, pozdraviv članove sabora s „sretno pošli“ i „sretno se vratili“, zaključi današnju sjednicu, o kojoj će se zapisnik stante sessione sastaviti a buduća ureći će se prema potrebi, te daje odmor od 1/4 sata, da se zapisnik sastavi. Iza četvrt sata bude ovaj zapisnik u 1/2 8 sati na večer pročitan, odobren i podpisan.

U Zagrebu dne 26. lipnja 1880.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku?

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Želeći vam, gospodo, sretan put, današnju sjednicu dižem. (Glasovi: Živio predsjednik!)

(Svršetak u 8 sati u večer.)

Sedamdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 1. rujna 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Priobćenje podnesaka.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje.

U 72. saborskoj sjednici, obdržavanoj dne 26. lipnja o. g., izvolio je ovaj vis. sabor zaključak donieti, da se saborske sjednice odgode, te me je ovlastio, da po potrebi mogu iste opet sazvati. Na temelju ovog zaključka usudio sam se ja, gospodo, vas za danas pozvati i sjednicu u 11 sati ureći, te vas pozdravljam sa „dobro došli!“

Za ovo vrieme, dok nisu sjednice trajale, ja sam, poznavajuć lojalnost ove visoke kuće, dne 18. kolovoza t. g. u ime visoke ove kuće podnio prepokornu čestitku povodom previšnjega rodjendana, kojim je Njegovo c. i kr. apošt. Veličanstvo premilostivi naš kralj i gospodar navršio sretnu petdesetu godinu dobe svoje, znajuć, da ću indemnitet visoke ove kuće dobiti.

(U sabornici oduševljeno: Živio kralj! — Živio kralj!)

Isto tako sam čestitao 21. kolovoza o. g. u ime sabora prejasnomu gospodinu priestolja nasljedniku kraljeviću Rudolfu povodom previšnjeg Njegovog rodjendana, znajuć, da mogu takodjer na indemnitet računati, te molim od vas odobrenje.

(U sabornici: Živio kraljević!)

Visoki sabore! Opet imam zadatak, koji nije baš povoljan, žalostnu naime viest javiti vam, da je dne 6. kolovoza t. g. preminuo jedan član ovog vis. sabora, nar. zastupnik kotara daruvarskoga g. Petar Zabrdac.

Koji je poznavao njegovo rodoljubljе i revnost u ovoj visokoj kući, taj će sigurno biti uvjeren, da je pravo i nuždno, da visoki sabor ustajanjem sa sjedala votira izraz dubokog sažaljenja, koje osjeća s tim gubitkom. S toga molim gospodu članove ovog vis. sabora, da izvole sa svojih sjedala ustati!

(Ustajuć svi članovi saborski kliču: Slava mu! — Slava mu!)

Za vrieme ovo prispjeli su sliedeći podnesci na vis. ovaj sabor:

Preuzvišeni g. ban predlaže osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1880.

Ide odboru proračunskomu.

Kr. zem. vlada priobćuje, da je Njeg. c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 23. srpnja t. g. premilostivo potvrditi osnovu zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880., na daljnja tri mjeseca, t. j. od 1. srpnja do 30. rujna 1880.

Uzima se homagijalnim poklonstvom na znanje.

Preuzvišeni gosp. ban priobćuje, da je po Njeg. c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu sa previšnjim riešenjem od 12. kolovoza t. g. ovlašten, da povuče natrag osnovu zakona ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.

Uzima se na znanje.

Preuzvišeni gosp. ban dostavlja po Njeg. c. i kr. apoštolskom Veličanstvu povraćenu osnovu zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevina Hrvatskoj i Slavoniji s molbom, da se ista osnova zakona iznovično u pretres uzme u svrhu modificiranja nekojih točaka.

Po mojem mnienju išao bi ovaj predmet odboru onom kombiniranom za razpravljanje zakona ob ustroju gradskih obćina. U ostalom neka se izvoli visoka kuća o tom izjaviti.

(Odboru kombiniranomu!)

Ide dakle odboru kombiniranomu.

Preuzvišeni gospodin ban dostavlja u svrhu ustavnoga pretresivanja po računarskom uredu kr. zem. vlade sastavljene računske preglede o rukovodjenju svih 8 županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. kao dana preuzeća istih zaklada od obstojavših županijskih blagajna pak do konca god. 1878.

Ja mislim, visoki sabore, da bi ovo išlo odboru pro-

računskomu. Ako je dakle s voljom vis. kuće, ide odboru proračunskomu.

(Glasovi: Odboru proračunskomu!)

Ide odboru proračunskomu.

Vis. sabore! Verifikacionalni odbor podnio je 25. lipnja t. g. izviešće na vis. sabor, kojim je zamolio, da mu se pribave izvorne listine izbornoga kotara Tovarnik i trgovišta Vukovar, da uzmogne proučiti prigovore, stavljene proti tim izborom.

Pošto se je pako sabor 26. lipnja t. g. odgodio, to se to izviešće nije moglo u pretres uzeti po saboru, a da se ta razprava i nadalje nezateže, to je ovo predsjedničtvo ex praesidio kr. zem. vladu zamolilo, da te izborne listine od centralne izborne deputacije županije sriemske potraži i vis. saboru dostavi, što je kr. zem. vlada i učinila, te dostavlja dotične spise, odnoseće se na izbor narodnih zastupnika u izbornom kotaru trgovišta Vukovar i kotara Tovarnik. Ja mislim, da ove izborne listine idu odboru verifikacionalnomu.

(Prima se.)

Preuzvišeni gosp. ban Ladislav grof Pejačević dostavlja kao vjerodajnicu izborni zapisnik, po kojem je izabran za narodnoga zastupnika u trgovištu Rumi.

Ide odboru verifikacionalnomu.

G. Josip Singer podnosi izborni zapisnik, kojim je izabran za narodnoga zastupnika za izborni kotar računski.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Izviešće grad. delegovanoga kotarskoga suda u Vukovaru od 7. kolovoza 1880., kojim se u kaznenoj parnici odvjetnika Ferde Kettiga u Vukovaru proti odvjetniku dru. Aleksi Peičiću u Vukovaru radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja podastiru odnosni spisi s molbom za dozvolu sudbenog progonjenja dra. Peičića.

Visoki sabore! Po mom mnienju postaje ovo bezpredmetnim, pošto g. dr. Peičić ni danas jošte nije verificiran za člana ove visoke kuće. U ostalom, ako je vis. kuća drugoga mnienja i smatra, da bi se ipak on kao član visoke ove kuće smatrati imao, to bi moralo ići odboru imunitetnomu.

(Glasovi: Imunitetnomu.)

Fran Folnegović: Držim, da svakako ide odboru imunitetnomu, jer nije pitanje o verifikaciji jošte riešeno. Ako se g. dr. Peičić neverificira, onda odbor imunitetni nema o čem viećati, a ako bude verificiran, imade imunitetni odbor predlog svoj saboru podnesti.

Predsjednik: Ja mislim, visoki sabore, da ovo pitanje nije tako lahko riešiti, i to pitanje, je li se imunitet, koji članovom saborskim bez dvojbe pripada, može protegnuti na one, koji se još do sada kao članovi sabora smatrati nemogu. Ja mislim, visoki sabore, da bi to svakako bar zaslužilo, da se preda odboru imunitetnomu time, da prije mnienje svoje dade o tom, da li je on kompetentan o toj stvari suditi ili ne.

(Glasovi: Tako je! Tako je!)

Ovo ide odboru imunitetnomu ne za meritorno riešenje, nego za riešenje kompetencije.

(Glasovi: Tako je! Tako je!)

Ide dakle odboru imunitetnomu.

Mjestni školski odbor občine Dugoselo, podžupanije zagrebačke, moli za novčanu podporu za gradnju nove pučke škole.

Ide odboru peticionalnomu.

Gospodarska podružnica dugoselska moli, da se u zemaljskom proračunu doznači 20.000 for. u svrhu, da se domaće gospodarstvo, a navlastito stočarstvo podigne.

Po našem poslovniku ide ova molba odboru peticionalnomu.

Josip Zorić: Ja bi bio toga mnienja, da se ova molba preda odboru proračunskomu, jer on imade o tom suditi.

Predsjednik: Ako je visoka kuća time sporazumna, može se dati odboru proračunskomu. Neka se izvoli vis. kuća o tom izjaviti, pošto se radi o nekoj iznimci ovdje, a ja od prakse i našega poslovnika nemogu ići.

Ona gospoda dakle, koja su za to, da se ovo preda odboru proračunskomu, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Ide odboru peticionalnomu.

Skupština županije riečke podnaša predstavku, da se biralište narodnoga zastupnika za izborni kotar vinodolski iz Novoga u Crkvenicu premjesti.

Ide odboru peticionalnomu.

Osim ovih nisu nikakvi drugi podnesci na ovaj vis. sabor stigli.

Visoki sabore! Nar. zastupnik g. Božo Topalović moli, pošto je bolestan, da mu se dozvoli osamdnevni dopust. Ja mislim, da visoki sabor neće proti tomu ništa imati, ako mu se dozvoli dopust.

(Glasovi: Neka mu se dozvoli!)

Zamoljeni osamdnevni dopust dozvoljuje se narodnomu zastupniku g. Boži Topaloviću.

Izim ovoga nema ništa više za pretres.

Pošto je osnova zakona o proračunu već podieljena, to molim dotični odbor, kao takodjer i onaj odbor kombinirani glede zakonske osnove o ustrojenju gradova, odbor imunitetni i verifikacionalni, da započmu svoje radnje.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se po mom mnienju staviti:

Izviešće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji velikaša Milana grofa Palffya i Josipa Šavora za narodnoga zastupnika kotara peteranačkoga, zatim:

Izbor jednoga člana u občinarski odbor mjesto preminuloga Petra Zabrdca.

Ako je sporazuman visoki ovaj sabor, to će se staviti na dnevni red buduće sjednice.

Time je dnevni red izcrpljen. Današnju sjednicu dižem, a buduću ću ureći po mogućnosti i potrebi.

(Svršetak u $^1/_2$12 sati prije podne.)

Sedamdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 11. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću verifikacionalnoga odbora. — Izbor jednoga člana u obćinarski odbor. — Razprava o prešnosti predloga nar. zast. g. Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova glede elementarnih nesgoda u Hrvatskoj, a napose u gornjem Zagorju. — Interpelacija nar. zast. g. dra. Ante Starčevića glede uvadjanja ug. kazn. zakonika na Rieci. — Interpelacija istog g. glede postradalog pučanstva o. g. tučom i povodnjom. — Interpelacija nar. zast. gosp. Stjepana Josipovića glede phylloxere.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 1. rujna 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 39 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: odjelni predstojnici unutarnjega odjela i za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik javlja, pošto ga je visoki sabor u 72. dne 26. lipnja t. g. držanoj sjednici ovlastio, da po potrebi opet saborske sjednice ureče, to da je za danas 1. rujna u 11 sati prije podne gospodu saborske članove za nastavak saborskoga djelovanja pozvao, te pozdravlja sve prisutne sa „dobro došli“.

Nadalje javlja predsjednik, da je, poznavajući lojalnost visokoga sabora, u ime istoga dne 18. kolovoza t. g. podnio prepokornu čestitku povodom previšnjega rodjendana, kojim je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo premilostivi naš kralj i gospodar, navršilo sretno petdesetu godinu dobe svoje, te moli, da visoki sabor izvoli to primiti na znanje.

Sabor primi sa burnim „Živio kralj!“ to izviešće na znanje.

Ujedno javlja predsjednik, da je u ime visokoga sabora dne 21. kolovoza t. g. takodjer podnio čestitku preјasnomu gospodinu prestolonasljedniku kraljeviću Rudolfu povodom previšnjega rodjendana, što visoki sabor sa Živio na znanje prima.

Predsjednik javlja, da je dne 6. kolovoza t. g. preminuo narodni zastupnik kotara daruvarskoga Petar Zabrdac, koji je svojim patriotičkim djelovanjem u saboru sveobće priznanje stekao, te pozivlje saborske članove, da ustajanjem izraze svoje duboko sažaljenje.

Sabor ustajanjem i uzklikom „Slava mu!“ izrazi svoju sućut.

Nadalje javlja predsjednik da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Preuzvišeni gospodin ban predlaže osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880. — Ide odboru za proračun.

2. Kr. zemaljska vlada priobćuje, da je Nj. c. i kr. apošt. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 23. srpnja t. g. premilostivo potvrditi osnovu zakona od 26. prosinca 1879., kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 30. lipnja 1880. na daljnja tri mjeseca, to jest od 1. srpnja do 30. rujna 1880.

Uzima se na znanje.

3. Preuzvišeni gosp. ban priobćuje, da je po Njeg. ces. i kr. apoštolskom Veličanstvu sa previšnjim riešenjem od 12. kolovoza t. g. ovlašten, da povuče natrag osnovu zakona ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.

4. Preuzvišeni g. ban dostavlja po Nj. c. i kr. apošt. Veličanstvu povraćenu osnovu zakona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji s molbom, da

se ista osnova zakona iznovično u pretres uzme u svrhu modificiranja nekojih točaka.

Ide kombiniranomu odboru za razpravljanje zakona ob ustroju gradskih obćina.

5. Preuzvišeni g. ban dostavlja u svrhu ustavnoga pretresivanja po računarskom uredu kr. zemaljske vlade sastavljene računske preglede o rukovodjenju svih 8 županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. kao dana preuzeća istih zaklada od obstojavših županijskih blagajna pak do konca g. 1878.

6. Predsjednik priobćuje, da je verifikacionalni saborski odbor podnio 25. lipnja t. g. izviešće na visoki sabor, kojim je zamolio, da mu se pribave izvorne listine izbornoga kotara Tovarnik i trgovišta Vukovar, da uzmogne proučiti prigovore, stavljene proti tim izborom.

Pošto se je pako sabor 26. lipnja t. g. odgodio, to se to izviešće nije moglo u pretres uzeti po saboru, a da se ta razprava i nadalje nezavuče, to da je predsjedničtvo ex praesidio kr. zem. vladu zamolilo, da te izborne listine od centralne izborne deputacije županije sriemske potraži i visokomu saboru dostavi, što je kr. zem. vlada i učinila, te dostavlja dotične spise, odnoseće se na izbor narodnih zastupnika u izbornom kotaru trgovišta Vukovara i trgovišta Tovarnika.

Visoki sabor prima tu izjavu na znanje, a spisi dodieljuju se verifikacionalnomu odboru.

7. Preuzvišeni gospodin ban Ladislav grof Pejačević dostavlja kao vjerodajnicu izborni zapisnik, po kojem je izabran za narodnoga zastupnika u trgovištu Rumi.

Ide verifikacionalnomu odboru.

8. Gospodin Josip Singer podnosi izborni zapisnik, kojim je izabran za narodnoga zastupnika za izborni kotar račanski.

Ide odboru za verifikaciju.

9. Izviešće kr. gr.-deleg. kot. suda u Vukovaru od 7. kolovoza 1880., kojim se u kaznenoj parnici odvjetnika Ferde Kettiga u Vukovaru proti odvjetniku dru. Aleksi Peičiću u Vukovaru radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja podastiru odnosni spisi sa molbom za dozvolu sudbenog progonjenja dra. Peičića.

Predsjednik mnije, pošto gosp. dr. Peičić nije jošte verificiran za saborskoga člana, neka bi se to izviešće imalo uputiti imunitetnomu odboru, da rieši ono pitanje, da li se imunitet protezati može i na onu gospodu, koja su doduše vjerodajnice svoje predala, nu koja jošte verificirana nisu, te da o tom mnienje svoje visokomu saboru podnese. — Kod glasovanja bude predlog saborskoga predsjednika primljen a s toga ide izviešće kr. grad.-del. kot. suda imunitetnomu odboru.

10. Mjestni nartski školski odbor moli za novčanu podporu za gradnju nove pučke škole.

Ide peticionalnomu odboru.

11. Gospodarska podružnica dugoselska moli, da se u zemaljskom proračunu doznači 20.000 for. u svrhu, da se domaće gospodarstvo a navlastito stočarstvo podigne.

Ide peticionalnomu odboru.

12. Skupština županije riečke podnaša predstavku da se biralište narodnoga zastupnika za izborni kotar vinodolski iz Novoga u Crkvenicu premjesti.

Ide peticionalnomu odboru

13. Narodni zastupnik Božo Topalović moli bolest radi 8 dnevni dopust.

Dozvoljuje se.

Ovim je za danas izcrpljen dnevni red, te predsjednik umoliv proračunski, kombinirani i verifikacionalni odbor da se namah latiti izvole dodieljenih agenda, digne sjednicu u $^1/_2$12 sati prije podne, a buduću da će ureći po potrebi sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izviešće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji velikaša Milana grofa Palffya i Josipa Šavora za narodnoga zastupnika kotara peteranačkoga.

2. Izbor jednoga člana u obćinarski odbor mjesto preminuloga Petra Zabrdca.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Visoki sabore! Ima li kakove primjetbe proti ovomu sada pročitanomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik sa verificira.

Visoki sabore! Za danas su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći novi podnesci:

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo sa previšnjim riešenjem od 27. kolovoza t. g. preblagostivo uzeti na previšnje znanje očitovanje lojalnosti sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije povodom previšnjega rodjendana.

Uzima se sa homagijalnim poklonstvom na znanje.

Svietli ban priobćuje, da je Njegova ces. i kralj. Visost prejasni gospodin nadvojvoda kraljević Rudolf blago izvolio dopadnošću primiti čestitku sabora kraljevin Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, podnešene povodom vis Njegovoga rodjendana, ter podjeno odrediti, da se sabor izjavi topla zahvala.

Uzima se na ugodno znanje.

Svietli ban umoljava, da se dozvoli po kr. ugarskom financijalnom ministarstvu namienjena prodaja državn sgrade „Novigrad“ u Kraljevici redu milosrdnih sestar u Zagrebu, da uzmogne podići popravionu za mladež.

Ide proračunskomu odboru.

Saborski odbor za zemaljski proračun prinosi izviešć o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnj samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 188

Stavit će se na dnevni red.

Proračunski odbor podnosi izviešće o zakonskoj osno o službenih kategorijah činovnikâ i službenikâ kr. zem zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činovi plaćah i zaslužbinah.

Stavit će se na dnevni red.

Izviešće verifikacionalnoga odbora o izborih narodnih astupnika u trgovištu Rumi i kotaru račanskom.

Stavit će se na dnevni red.

Sigmund grof Palffy predlaže bansku pozivnicu i ıoli, da se na temelju iste verificira za saborskoga lana.

Ide verifikacionalnomu odboru.

Prosvjed manjine izbornikâ za izbor narodnoga zatupnika za izborni kotar račanski.

Ide verifikacionalnomu odboru.

Poglavarstvo upravne občine Sv. Ivan-Žabno umoava, da visoki sabor izvoli posredovati, da se kod razioba erarskih sgrada i na nj uzme obzir, da dobije po·ebitih sgrada za občinske i školske svrhe.

Ide peticionalnomu odboru.

Molba Josipa Benaka, Gjure Philipovića i Josipa ožanića, pristava pomoćnih ureda obstojavših kr. župaijskih sudbenih stolova, a sada oficiala kr. sudbenih tolova, za uzpostavu mjesta „pristava pomoćnih ureda od kr. sudb. stolova“, a medjutim za podieljenje naslova pristavi pomoćnih ureda“, njima trima, te doznake veće tanarine u iznosu od 150 for. počam od 1. lipnja 1875.

Ide peticionalnomu odboru.

Narodni zastupnik g. dr. Ante Jordan sa drugovi odnaša sliedeći predlog:

da se u §. 8. sl. a) izbornoga reda od 6. srpnja 875. umetne, da neposredno biraju narodnoga zastupika i u izbornom kotaru ozaljskom (br. 21. §. 2.) ži·lji občina Ozalj i Lipnik, koji uz gornje uvjek plaćaju ajmanje 30 for. izravnoga poreza.

Predlog ovaj tiskati će se i staviti na dnevni red.

Nar. zast. g. dr. Fran Vrbanić sa drugovi podnaša redlog glede uporabe magjarskoga jezika kod pošta, rzojava i željeznica.

Predlog ovaj će se tiskati i staviti na dnevni red.

Predlog nar. zastupnika g. Radoslava Rubide-Zichy-a drugova glede predstavaka i molba elementarnimi nezodami postradaloga pučanstva Hrvatske, a napose gorjega Zagorja, da se za izpitivanje ovih i sličnih molba nenuje odbor ad hoc, koji bi i sredstva izpitivao, te redlog stavio, kako bi se ovom stradajućem pučanstvu omoći moglo iz zemaljskih sredstva, dočim privatna omoć u tako velikoj nesreći neudovoljuje, i da se ovaj redlog prešnim proglasi. Molim g. bilježnika da pročita vaj predlog.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita dotični predlog koji glasi):

1. Da se obzirom na opetovane i užasne elemenırne nesgode, koje su tečajem ove godine mnoge kra:ve naše domovine, a napose gornje Zagorje stigle, izaere odbor ad hoc, sastojeći se iz 5 lica, kojemu bi bila adaća, da iz postradalih krajeva prispjele i još prispjeti najuće predstavke i molbe, tražeće pomoć iz zemaljskih redstva, prouči i razpravlja, a ujedno sporazumno sa proračunskim odborom i zemaljskom vladom o tom vieća, kako i na koji način bi se zakonodavnim putem stradajućem pučanstvu što skorija i izdašnija pomoć pružiti mogla.

Predsjednik: O prešnosti ovoga predloga glasovati će se jošte danas pod kraj sjednice.

Odbor za sakupljanje dobrovoljnih prinesaka za stradajuće Humčane, moli za pripomoć postradalom pučanstvu Huma.

Poglavarstvo i zastupstvo občine Hum, kr. podžupanije krapinsko-topličke, moli za odredbu gradjenja dvijuh novih cesta.

Poglavarstvo upravne občine Hum i zastupstvo iste moli za pripomoć nastradalim Humčanom.

Zastupstvo upravne občine pregradske podnaša predstavku kroz elementarnu nesgodu oštećenog žiteljstva radi podieljenja pripomoći.

Zastupstvo političke občine Desinić obraća se na visoki sabor radi izgradjenja nove ceste u Sutli do Štajerske medje u Poličane.

Ove molbe ostaju in suspenso do riešenja predloga nar. zastupnika g. Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova.

Sada se prelazi na današnji dnevni red.

Na današnjem dnevnom redu jest prvo izviešće saborskog verifikacionalnog odbora o verificiranju velikaša Milana grofa Palffy-a i člana saborskog Josipa Šavora, narodnog zastupnika, za izborni kotar peteranečki.

Molim g. izvjestitelja, da svoje mjesto zauzme.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević** (zauzme izvjestiteljsko mjesto, i pročita izviešće verifikacionalnoga odbora).

(Vidi zapisnik 75. sab. sjednice.)

Radoslav Rubido-Zichy: Milan grof Palffy jest prigodom zadnjeg zasjedanja verificiran. To mora biti pogrieška, „lapsus calami“.

Dragutin Pogledić: On je bio presentiran, ali da je bio ovjerovljen, to neznam.

Radoslav Rubido-Zichy: Jest i ovjerovljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja neznam za drugog, nego za onog, koji je ovdje u banskoj pozivnici. U banskoj pozivnici jest Milan grof Palffy. Mi smo tu pretresli, pak kažemo i predlažemo: pošto se ova banska pozivnica Milana grofa Palffy-a osniva na §. 5. zak. čl. od god. 1870., da izvoli vis. sabor Milana grofa Palffy-a ovjeroviti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se ovjerovi Milan grof Palffy.

(Prima se.)

G. Milan grof Palffy ovjerovljuje se.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Nadalje se je verifikacionalni odbor na temelju izbornoga zapisnika od 23. srpnja o. g. uvjerio, da je izbor narodnoga zastupnika g. Josipa Šavora u redu obavljen, i pošto nema proti tomu izboru nikakove pritužbe, predlaže verifikacionalni odbor, da vis. sabor izvoli takodjer g. nar. zastupnika Josipa Šavora kao člana ovog vis. sabora ovjeroviti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se izbor nar. zastupnika g. Šavora verificira?

(Prima se.)

Izbor g. Josipa Šavora jest verificiran.

Zatim je na dnevnom redu jošte od prijašnje sjednice izbor jednoga člana za obćinarski odbor mjesto umrlog Petra Zabrdca.

Sada će se stupiti na izbor.

Molim g bilj. Stekovića, da izvoli imena čitati, a za skrutatore imenujem gg. dra. Marjanovića, Pocha, dra. Jordana i Zindla. (Glasovi: G. Zindl nemože biti.)

Molio bi dakle g. Crnadka mjesto g. Zindla.

Bilj. **Jovan Steković** (čita imena gg. članova saborskih, koji nose svoje cedulje skrutatorom. Nakon toga).

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Rezultat glasovanja jest sliedeći:

Glasovalo je 40 saborskih članova. Od ovih dobio je g. Zindl 26, a g. Šavor 14 glasova, i tako je izabran za člana obćinarskog odbora g. Zindl.

Ovime je izcrpljen dnevni red, koji bijaše za današnju sjednicu opredjeljen u posljednjoj sjednici. Sada dolazi na dnevni red današnje sjednice predmet, kojeg se pitanje prešnosti imade riešiti. To je predlog g. Rubida-Zichy-a, da se rieši pitanje prešnosti.

Rieč ima g. predlagatelj Rubido, da razloži potrebu i pitanje prešnosti.

Radoslav Rubido-Zichy: Visoki sabore! Za obrazložiti prešnost mojeg i mojih veleštovanih drugova predloga, kazati mi je, mislim, samo nekoliko rieči. Konštatovati mi je naime, da je polag dosada obavljenih uredovnih izvidjenja u četirih upravnih obćina gornjega Zagorja, naime: u Pregradi, Humu, Delači i Gjurmancu, brojećih oko 35.000 stanovnika, usljed užasne oluje i poplave, njih 10.000 tako postradalo, da su danas na prosjačkom štapu, i da, u pravom smislu rieči, kruha neimadu.

Ja mislim, da je taj faktum sam po sebi, naime pitanje o eksistenciji 10.000 naših sugradjana, dovoljan razlog za hrvatski sabor, da moj predlog prešnim proglasi, i da mu prešnost neuzkrati. Zato molim, da mu izvoli votirati.

Predsjednik: Želi li tko od gospode saborskih članova govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, stavlja se pitanje. Prima li visoki sabor prešnost predloga po g. nar. zast. Rubidi stavljena.

(Prima se.)

Prešnost ovoga predloga jest primljena.

Po poslovniku nema to biti predmetom današnje sjednice, nego će se staviti na dnevni red prve buduće sjednice i to u ponedjeljak kao prvi predmet. Tada će se ujedno, ako bude zaključeno, da se u tu svrhu odbor izabere, odmah i taj odbor izabrati. Time je današnji dnevni red izcrpljen, dodatkom onoga predmeta, koji danas bio na dnevnom redu.

Nu, pošto su prijavljene interpelacije, a danas dan za interpelacije, koje imadu po našem poslovnik posllje 12 sati prije podne na red doći, to ja do 12 sa sjednicu odgadjam.

(Glasovi: Odmah! Odmah!)

Ja neznam je li gospodu interpelante to zadovoljav Dužnost je predsjedničtva držati se poslovnika, po koje interpelacije prije 12 sati nemadu mjesta.

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Kada nema ništa na dnevno redu, može se odma na interpelacije preći, a kada je š na dnevnom redu, onda se to nemože do 12 sati prek nuti. Dočim sada nema ništa na dnevnom redu, ja n znam, zašto se nebi odma na interpelacije prešlo. Za molim vis. sabor, da to odobri.

Predsjednik: Poslovnik u tom pogledu glasi ovak „Interpelirati slobodno je na dva dana na nedjelju i počam od 12 sati prije podne".

Dr. **Antun Starčević**: Molim rieč o poslovniku.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Starčević.

Dr. **Antun Starčević**: Od dvanajste ure prije podn to će reći u jednoj uri poslje pol noći. (Veliki smieh

Predsjednik: Molim liepo, to nije tako. Izvolite č tati poslovnik.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita zadnju aline §. 65. poslovnika, koji glasi): Interpelirati slobodno je na dva dana na nedjelju i to počam od 12 ure pri podne.

Dr. **Antun Starčević**: Dakle, od jedne ure posl pol noći. (Smieh.)

Stevo Popović: Visoki sabore! Ja mislim, da se ov vis. sabor nebi smio izlagati ruglu, da se mi sada, poš je dnevni red izcrpljen, ovdje gledamo i čekamo na 1 sati. Intencija zakonodavstva, koje je stvaralo poslovni nije bila ta, da se zadovolji upravo toj cifri 12, nego išlo na to, da se interpelacijami nesmetaju razprave, ko su inače bile na dnevnom redu, pak se za nje odredi vrieme. Od tuda je nastalo to, da se kod nas u do od polag dneva to vrieme odredilo, što nigdje na svie nepostoji i nema smisla. Zato sam slobodan stav predlog, da vis. kuća ovdje u ovomu smislu odluči. c se preduzmu interpelacije čim više nije ništa na dnevno redu, bez da se čeka, dok podne nadodje.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Ja dielim mnien g. predgovornika iz istih po njemu navedenih razlog Ali imadem nekoje rieči primjetiti na ono, što je izvol g. dr. Starčević kazati glede stilizacije ovog paragrafa.

Ja bi rekao, da se g. prevriedni dr. Starčević tu pometnji nalazi. Jer, ako poslovnik veli, da je slobodı interpelirati počam od 12 sati prije podne, to je sv komu jasno, da tu 12 sati prije podne naznačuje k

čno vrieme, od kojega je smjeti interpelirati. Sada se ita, koji je 12. sat prije podne? Po običnom i svakom hvaćanju razumjeva se onaj odsjek vremena, koji pomlje od 12 sati pol noći, pak da je tu 1 sat prije odne, onaj sat, koji je poslje pol noći, a tako isto 2., ., 4. i 12. sat. Kada je tomu tako, kao što i jest, onda stilizacija ovoga §. sasvime korektna, jer 12. sat prije odne nemože drugi biti, nego onaj sat, koji sliedi za 1. satom prije podne, a ovaj za 10. itd., te 12. sat prije odne, nemože biti nikako 1. sat prije podne, ili od pol oći. (Smieh.)

Dragutin Mihalović: Ja nisam za to, da se počme dmah interpelirati, jer bi se stvorio praecedens, te bi e moglo i drugi put takvom interpretacijom poslovnika oslužiti. (Glasovi: Neka se glasuje.)

Fran Folnegović: Ja se slažem s nazori g. Mihavića i držim, da imade vis. predsjedničtvo pravo, što nisli, da se valja slova i duha poslovnika držati. Ali, va bi se načina našla, da se tomu doskoči: ili da se va debata do 12 sati produlji, ili ura da se do 12 sati aravna, pak ćemo svakako time izmaknuti koliziji, da ebudemo trebali čekati.

U ostalom čast mi je upozoriti na to, da su se u edan sat interpelacije sa druge strane već stavljale, te ko je to u redu bilo, i dopušteno, nedokučujem, zašto ebi na ovoj strani slobodno bilo interpelirati nekoliko inuta prije 12 sati.

Vaso Kotur: Visoka kućo! Meni se čini, da prijetbe te nisu korektne, jer kako je god visoka kuća vaj poslovnik stvorila, to ima vis. kuća pravo stvoriti aključak i proti ovomu poslovniku. (Glasovi: Nema! — Iema!) Zato mislim, da bi se glasovalo.

(Glasovi: Nema toga prava!)

Predsjednik: Moja je prva dužnost držati se polovnika. I u drugih saborih i parlamentih jest takav bičaj. Stoga ja, držeći se poslovnika, odgadjam sjednicu o 12 sati.

(Sliedi odmor do 12 sati prije podne. Poslje toga.)

Predsjednik: (zvoni): Sjednica se za interpelacije astavlja.

Rieč ima g. dr. A. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: Preuzvišeni g. ban, zauzinajuć onaj stolac, izjavi, da će se zakona držati.

Razumjeva se, da naša nagodba po me nije zakon; li ona je zakon po Njegovu preuzvišenost g. bana, i to, er ju je on sa svojimi vriednimi drugovi gradio, načinio zakonitom priznao.

U toj nagodbi stoji, da, dok traje izmišljeni prepor b odnošaju grada i kotara Rieke primorske, dotle imadu prave zagrebačka i peštanska sporazumno mienjati javno tanje one okolice.

Nu da i nebi bilo te ustanove, u sličnu slučaju ili e ona razumjeva sama po sebi ili takovo mjesto mora tajati status quo ante.

Drugačije, ako samo jedna stranka uvadja promjene, prepor činom prestaje, ona stranka izvršava sva odnosna prava i nezna se, da li je po drugu stranku sramotnije protiviti se bez uspjeha, ili bez prigovora dopuštati one promjene.

Javno stanje okolice, o kojoj govorim, već je jako promienjeno. Mene nije bilo ovdje za onih mienjanja, pa zato nisam mogao o njih rieč podignuti.

Sada se radi, da se od 1. listopada o. g. u ovu okolicu uvede u život karni zakonik Ungarije.

Želja, da doznam, kako se Nj. preuzvišenost tom prigodom držala svojega zakona, primorala me na sliedeću interpelaciju:

„Buduć, po naravi obstojećega bezzakonja, hrvatski grad Rieka na moru i njezin kotar nestoje u nuždnu odnošaju naprama kraljevini Hrvatskoj;

buduć bi javno stanje one okolice, dok se zakonitošću nenadomjesti, moralo ostati ono, koje bijaše do g. 1886., ili bi se imalo mienjati samo sporazumno medju upravami zagrebačkom i peštanskom; a

buduć je javno stanje u rečenoj okolici promienjeno, i radi se, da od 1. listopada o. g. ondje ima valjati karni zakon Ungarije; ja pitam preuzvišenoga g. bana:

Da li se taj karni zakonik Ungarije na Rieku primorsku i njezin kotar uvadja sporazumno s Njeg. preuzvišenošću; ako da

s kojih je razloga Njeg. preuzvišenost pristala na tu novotariju; ako li se onaj zakonik uvadja bez sporazumka Njeg. preuzvišenosti,

kako Njeg. preuzvišenost spaja taj korak Magjarâ s pravom Hrvatske i sa svojom čašću?"

Predsjednik: Interpelacija stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima isti gosp. zastupnik, da stavi drugu interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: I ove godine nanesoše gdje tuča, gdje povodnja, veliku štetu ljetini po mnogih krajevih naše domovine.

Ja sam bio u Zagorju i gledao sam onu štetu na nekojih mjestih. Na svu sreću svagdje nije jednaka; nu prevelika je i ondje, gdje je najmanja. Što ću ovdje nacrtati, glavno valja za Zagorje, prem u stvari više manje stoji i za ostale okolice, koje s ovih nepogoda stradaju.

Kaza mi muž i znanjem ove struke i značajem preodličan, da je ova nesreća ošinula kakovu polovinu podžupanije Krapinskih Toplica, dakle 34—40.000 duša, i malo prije čusmo od plemenita muža, da je ljetina 10 hiljada stanovnika posve uništena u ovom kraju. Kako je drugdje, neznam; nu za stalno bude premnogo nesretnika i nesreće.

Onaj isti muž kaza mi, da su riedki, ako jih u obće ima, seljani gornjega Zagorja, koji se mogu budi samo do božića prehraniti kruhom, što ga prirade na svojih

zemljah, pa makar ljetina najbolje poniela. Ostalo vrieme živu iz radnje drugim, i iz prihoda vinogradâ.

Pa i tako onaj puk redovito bere po dva runa s ono malo zemlje, što nje ima: kada digne bielo žito, on posije proso, heljdu, repu.

Dakle ove godine izgubio je ne samo cielo drugo runo, nego i grožđje, i kukuruz, i zelje, i često i iste krumpire, jer je voda i njih i zemlju s kamena skinula i bacila. To sam na jednome mjestu vidio.

Po mjestih izgledaju njive, na kojih bijahu usjevi, kao oranje; u vinogradih vide se samo kolci, jedni od kolenja, drugi kao ostatak trsâ.

S kamenitih bregova voda je na najplodnije zemlje navaljala kamenja, sudeć po oku za 1—2 noge.

U okolicah, u kojih nije kamena, voda je po dolinah blatom obtrpala i time uništila otave.

Evo, kamo je puk spao s pomanjkanja krme: bijaše gospodara, koji su držali po 100 goveda, od kojih su po 20—30 komada debelih svake godine prodavali. Sada drže jedva 30 goveda, nedebele ni jedno, i ni njih nemogu do kraja ovoga mjeseca prekrmiti.

Za negovoriti o drugih država, u Turskoj, kada državljanin ništa nedobije sa svoje zemlje, on državi ništa nedaje, i ništa joj neostaje dužan. Kod nas, kada ovakova nesreća narod snadje, ter nikako nije moguće, jer nije odkuda, štibru utjerati, narod mora sliedeće godine dvostruku platiti. Tu blagodat uživa i uživat će naš narod, dok bude pod Austrijom-Magjarijom.

Puku okolicâ, o kojih govorim, nije pomoženo, ako mu se štibra na više godina sasvim odpusti. Velim na više godina, jer vinogradi, glavno vrelo prihoda, tako su okresani i ranjeni, da prije tri godine nemogu roditi, ter je njihovim vlastnikom isto, da li nove trse sade ili od ovih oklaštrenih plod očekuju.

Ovaj puk morati je ne samo do nove ljetine prehraniti, nego i sjemenjem obskrbiti.

Ja nevjerujem, da bi se nesreći, o kojoj govorim, dalo pomoći, kako treba, dobrovoljnimi prinosci; jer narod je u obće osiromašen, te ni sami nemaju oni, koji bi pomogli, a obično nedavaju oni, koji imaju i morali bi davati.

Nevjerujem, da bi se zlu doskočilo, kako treba, gradjevinama, koje bi se namaknule stradajućim okolicam; jer množina radnika brzo bude radnju obaviti, jer mnogi, žene, djeca, starci, bolestnici, nemogu raditi, jer nadnevnice nemogu biti tolike, da bi dotekle i za one, koji nemogu raditi, i napokon, jer će zima oteti radnju vani.

Nevjerujem, da bi se nesrećnikom, kako treba, pomoglo svotami, koje bi jim iz našega proračuna dali. Te bi svote bile, koje bi po mogućnosti odbili od podpore narodnoga kazališta, od javnih gradjevina u mjestih, koja s nepogode, o kojoj govorim, nestradaju; dalje svote, koje bi se dobile iz postotaka, što bi se odbile od plaćâ i mirovinâ razmjerno velikih; svote iz milostinja, koje se proti pravu dopitavaju i proti pristojnosti pobiru, tako dalje iz sličnih svota.

Kako rekoh, nevjerujem, da bi se timi i takovim svotami zlu na kraj stalo, i to, jer je premnogo stradatelja i jer je predugačko vrieme, koje bude trajalo stradanje.

Ali evo valjda sreće: nedavno je kod nas potrošen više miliona forinti za uzdržavanje naručenih zločinac[a] Bosne i Hercegovine, koji iz zahvalnosti danas rade p[o] našoj Krajini, što su odprije radili po onih zemljah.

Hvala vašoj nagodbi, naš narod troši svake godin[e] desetak miliona for. za uzdržavanje kojekakovih pripuz[a] Ungarije i Austrije, i to samo na svoju nesreću; na[š] narod tom nagodbom kvaruje bar desetak miliona fo[r.] na godinu time, što nemože sticati probitke, koje bi sticao da bi makar pod Turčinom bio.

Hvala vašim uredbam i oblastim, naš narod troš[i] za uzdržavanje zločinaca po proračunu preko 100.00[0] for.; on troši na uzdržavanje drugih zločinaca iznos, koj[i] nestoji u proračunu; on troši za uzdržavanje domaćih oblasti, koje da neodgovaraju svojoj svrhi, — to će reć[i] da nevaljaju, priznajete i vi, njihovi stvoritelji i njego[-] vatelji; on troši na te sve oblasti, uključiv i obćinske [i] na druge dangube i nepravednike opet bar desetak mi[-] liona forinta.

Dakle, oni ljudi, koji su Hrvatsku rinuli u to stanj[e] pa ga uzdržavaju i brane, ljudi, koji su tudjincem žrtvo[-] vali plod žuljâ i mogućnost privrede Hrvatâ, ljudi, koj[i] svim tudjincem, nezaboravljajuć ni na se, obilato da[-] vaju hrvatski imutak, ti ljudi, u ovoj dvorani članov[i] vlade i njihovi vriedni drugovi: ta gospoda moraju znati i moći i htjeti tomu zlu na put stati, i bez dvojb[e] narod ima podpuno pravo, pa evo i nuždu, od njih t[o] zahtievati.

Osvjedočen o tom pravu i priekoj potrebi na jednoj, o dužnosti na drugoj strani, pa želeć javne službenike u mjestih stradanja zakloniti od mukâ i neprilikâ, koje sam gledao i slušao, a opisati se nedadu, napokon za ikoliko upokojiti sdvojeno pučanstvo, pribaviv mu izvjestnost o njegovoj boljoj budućnosti, ja stavljam sliedeću interpelaciju:

„Može li nam visoka vlada kazati korake, što ji[h] je učinila i možda smjera još učiniti za pomoći puku koji je ove godine postradao kroz tuču ili povodnju?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u za[-] pisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zastupnik gosp. Josipović, da stavi inter[-] pelaciju.

Stjepan Josipović: Visoki sabore! Obće je poznato da se je žalibože u našu domovinu uvukla trsna bolest tako zvana phylloxera, koja prieti, da nam liepe naš[e] vinograde, koji sačinjavaju u velikom djelu naše domo[-] vine blagostanje i imetak pučanstva, uništi. Ja, gospod[o] moja, mislim, da bi suvišno bilo, ako bi ja htio ovdj[e]

·azlagati i visoku kuću uputiti o onoj pogibelji, koja ›lagostanju naroda našega kroz tu phylloxeru prieti, ıego prelazim odmah na samu interpelaciju, koja glasi ›vako:

1. U kojoj okolici se je pojavila phylloxera vastatrix? Koju po prilici površinu sačinjavaju oni vinogradi, koji ›hylloxerom boluju?

2. Koja sredstva je visoka vlada poprimiti naumila, la se daljnje razširenje ove bolesti zaprieči?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u za-›isnik i predati svietlomu banu.

Ovime su sve današnje interpelacije izcrpljene. Inter-›elacija daljnjih nemamo.

Želi li može biti odgovoriti visoka vlada na koju nterpelaciju? Ako ne, onda se stupa na zaključak ove jednice.

(Nitko se nejavlja.)

Na dnevni red prve buduće sjednice stavlja se:

1. Meritorna razprava predloga Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova i eventualno izbor odbora ad hoc za ›roučenje molbâ postradaloga pučanstva.

2. Izvještaj proračunskoga odbora o zemaljskoj ludnici u Stenjevcu.

3. Izviešće verifikacionalnoga odbora o izboru narodnoga zastupnika preuzvišenoga gosp. grofa Ladislava Pejačevića za trgovište Ruma i Josipa Singera za kotar račanski.

Ova tri predmeta stavljaju se na dnevni red u ponedjeljak u 10 sati u jutro, koji se dan i sjednica uriče.

Zajedno imadem jošte vis. kući naznačiti dnevni red za glavni predmet ovoga zasjedanja, a to je: zakonska osnova o proračunu za ovu godinu, koja je već tiskana i u sjednici od 1. rujna medju članove porazdieljena.

Proračunski odbor je ovu izpitao te podnaša danas svoje izviešće, koje je tiskano i porazdieljeno.

Ovaj glavni predmet ovoga zasjedanja stavlja se u sriedu buduću, dne 15. rujna, na dnevni red, da se zadovolji poslovniku, koji iziskuje, da mora biti tiskan i bar tri dana prije zametnute razprave medju članove podieljen, i time dižem današnju sjednicu.

(Svršetak u 12½ sati poslije podne.)

Sedamdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 13. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o predlogu nar. zast. g. Radoslava Rubide-Zichy-a i drugoga glede elementarno postradaloga pučanstva. — Izbor odbora ad hoc u svrhu proučenja molba elementarnimi nesgodami postradaloga pučanstva. — Razprava generalna i specijalna o izviešću proračunskoga odbora o zemaljskoj ludnici u Stenjevcu. — Razprava o izviešću verifikacionalnoga odbora o izborih narodnih zastupnika u trgovištu Rumi i kotaru račanskom. — Izbor sab. povjerenstva u svrhu provedenja iztrage o izboru g. Josipa Singera u kotaru račanskom.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. rujna 1880. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika g. dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje sliedeće na sabor prispjele podneske.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo sa previšnjim riešenjem od 27. kolovoza t. g. preblagostivo uzeti na previšnje znanje očitovanje lojalnosti sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije povodom previšnjega rodjendana.

Uzima se sa homagijalnim poklonstvom za znanje.

Svietli ban priobćuje, da je Njegova c. i kr. visost prejasni gospodin nadvojvoda kraljević Rudolf blagoizvolio dopadnošću primiti čestitku sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, podnešenu povodom visokoga Njegovoga rodjendana, ter podjedno odrediti, da se saboru izjavi topla zahvala.

Uzima se na ugodno znanje.

Svietli ban dostavlja naknadno obrazloženje zakonske osnove o službenih kategorija činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu.

Ide proračunskomu odboru.

Svietli ban umoljava, da se dozvoli po kr. ug. financijalnomu ministarstvu namienjena prodaja državne sgrade „Novigrad" u Kraljevici redu milosrdnih sestara u Zagrebu, da uzmogne podići popravionu za mladež.

Ide proračunskomu odboru.

Saborski odbor za zemaljski proračun podnosi izviešće o osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Staviti će se na dnevni red.

Proračunski odbor podnosi izvještaj o zakonskoj osnovi o službenih kategorija činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih čina, plaća i zaslužbina.

Staviti će se na dnevni red.

Izviešće verifikacionalnoga odbora ob izborih narodnih zastupnika u trgovištu Rumi i kotaru račanskom.

Staviti će se na dnevni red.

Sigmund grof Palffy predlaže bansku pozivnicu i moli, da se na temelju iste verificira za saborskoga člana.

Ide verifikacionalnomu odboru.

Prosvjed manjine izbornika za izbor narodnoga zastupnika za izborni kotar račanski.

Ide verifikacionalnomu odboru.

Poglavarstvo upravne občine Sv. Ivan-Žabno umoljava, da visoki sabor izvoli posredovati, da se kod razdioba erarskih sgrada i na nj uzme obzir, da dobije potrebitih sgrada za obćinske i školske svrhe.

Ide peticionalnomu odboru.

Molba Josipa Benaka, Gjure Philipovića i Josipa Božanića, pristava pomoćnih ureda obstojavših kr. županijskih sudbenih stolova, a sada oficijala kr. sudb. stolova,

za uzpostavu mjesta „pristava pomoćnih ureda kod kr. sudb. stolova", a medjutim za podieljenje naslova: „pristavi pomoćnih ureda", njima trima, te doznaka veće stanarine u iznosu od 150 for. — počam od 1. lipnja 1875.

Ide peticionalnomu odboru.

Narodni zastupnik dr. Ante Jordan sa drugovi podnaša sliedeći predlog:

Da se u §. 8. sl. a) izbornoga reda od 6. srpnja 1875. umetne, da neposredno biraju narodnoga zastupnika i u izbornom kotaru ozaljskom (br. 21. §. 2.) žitelji občina Ozalj i Lipnik, koji uz gornje uvjete plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza.

Predlog ovaj će se tiskati i staviti na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Fran Vrbanić sa drugovi podnaša sliedeći predlog:

S razloga, što se uzprkos ustanove §. 57. nagode, po kojem je hrvatski jezik unutar granica kraljevine Hrvatske i Slavonije jezikom službenim kod pošta, brzojava i željeznica, nalazećih se u obsegu kraljevine Hrvatske i Slavonije, rabi i jezik magjarski kao jezik službeni;

s razloga, što se uzprkos ustanove §. 62. nagode, po kojem se kod označenja poslova zajedničkih rabiti imadu sjedinjeni grbovi kraljevine Ugarske, te kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije kod gore spomenutih ureda upotrebljuje i izključivi grb kraljevine Ugarske;

s razloga, što se uzprkos ustanove §. 46. nagodbe kod istih ureda namještaju činovnici, koji nisu sinovi ove kraljevine, akoprem bi to moguće bilo obzirom na potrebitu strukovnu vještinu;

s razloga, sto uzprkos ustanove §. 58. nagode, kr. ug. ministarstvo za poljodielstvo, obrt i trgovinu na trgovačko-obrtničke komore u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji dopise svoje šalje u jeziku magjarskom;

s razloga, što je nagodbeni zakon t. j. zakonski članak I. od god. 1868. sabora hrvatskoga, odnosno zak. članka XXX. od god. 1868. sabora ugarskoga, medjunarodni ugovor sklopljen s jedne strane s kraljevinom Ugarskom, a s druge s kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom, od kojega ni jedna stranka u nijednoj točki jednostrano i samovoljno odstupiti, niti ga svojevoljno tumačiti nesmije, ako neće, da se uzakonjeni ugovor povriedi, te stalni i mirni odnošaji medju jednom i drugom kraljevinom uzdrmaju;

s razloga, što su sve dosadanje interpelacije i dosadanja posredovanja stavljena u tom pogledu bezuspješna ostala;

s razloga napokon, što je po obstojećih ustavnih načelih, a imenito po ustanovi §. 1. zakona od 10. siečnja 1874. ob odgovornosti bana i predstojnika kr. zemaljske vlade, ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u prvom redu zvan bditi nad točnim vršenjem nagode;

pozivlje se preuzvišeni gospodin ban kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije:

1. Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini što prije poprimi shodne i potrebite korake, da se ustanove §. 58. nagode kod svih zajedničkih ministarstva, a ustanove §§. 46., 57. i 62. kod svih zajedničkih organa, nalazećih se unutar granica kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, bezuvjetno i podpuno izvedu, te hrvatskomu grbu i jeziku zakonom odredjena uporaba zajamči;

2. da uspjeh svoga postupka ovomu saboru što prije priobćiti izvoli.

Predlog ovaj će se tiskati i staviti na dnevni red.

Narodni zastupnik Radoslav Rubido-Zichy sa drugovi podnaša sliedeći predlog te moli da se prešnim proglasi.

1. Da se obzirom na opetovane i užasne elementarne nesgode, koje su tečajem ove godine mnoge krajeve naše domovine, a napose gornje Zagorje stigle — izabere: „odbor ad hoc" sastojeći iz 5 lica, kojemu bi bila zadaća, da iz postradalih krajeva prispjele i još prispjeti imajuće predstavke i molbe, tražeće pomoć iz zemaljskih sredstva, prouči i razpravlja, a ujedno sporazumno sa proračunskim odborom i zemaljskom vladom o tom vieća, kako i na koji način bi se zakonodavnim putem stradajućem pučanstvu što skorija i izdašna pomoć pružiti mogla.

2. Da se ovaj predlog prešnim proglasi.

O prešnosti ovoga predloga glasovati će se jošte danas pod kraj sjednice.

Odbor za sakupljanje dobrovoljnih prinosaka za stradajuće Humčane moli za pripomoć postradalom pučanstvu Huma.

Poglavarstvo i zastupstvo občine Hum kr. podžupanije krapinsko-topličke moli za odredbu gradjenja dvijuh novih cesta.

Poglavarstvo upravne občine Hum i zastupstvo iste moli za pripomoć postradalim Humčanom.

Zastupstvo upravne občine pregradske podnaša predstavku kroz elementarnu nesgodu oštećenog žiteljstva radi podieljenja pripomoći.

Zastupstvo političke občine Desinić obraća se na vis. sabor radi izgradjenja nove ceste u Sutli do Štajerske medje u Poličane.

Ove molbe ostaju in suspenzo do riešenja predloga narodnoga zastupnika Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova.

Prelazi se na dnevni red i to:

Izviešće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji Milana grofa Palffy-a i narodnoga zastupnika za kotar peteranečki Jos. Šavora te su obadvojica glasovanjem po predlogu odborovu verificiranimi proglašeni.

Obavljen je zatim izbor jednoga člana u občinarski odbor mjesto preminuloga Petra Zabrdca, te je poimeničnim glasovanjem od 40 glasujućih narodni zastupnik Antun Zindl sa 26 glasova u rečeni odbor izabran.

Nakon toga prelazi se na razpravu o prešnosti predloga nar. zast Radoslava Rubide-Zichv-a i drugova.

Glasovanjem priznana je prešnost istoga predloga te zaključeno uzeti isti predlog u budućoj sjednici na prvom mjestu u razpravu.

Zatim odgodi predsjednik sjednicu do vremena interpelacija najme do 12 sati i kad se je u to vrieme sjednica nastavila stavlja nar. zastupnik dr. Ante Starčević sliedeću interpelaciju:

Da li se taj karni zakonik Ungarije na Rieku primorsku i u njezin kotar uvadja sporazumno s Njegovom preuzvišenošću; ako da

s kojih je razloga Njegova preuzvišenost pristupila na tu novotariju; ako li se onaj zakonik uvadja bez sporazumka Njegove preuzvišenosti; kako Njegova preuzvišenost spaja taj korak Magjara s pravom Hrvatske i sa svojom čašću?

Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenomu gospodinu banu.

Isti g. nar. zastupnik stavi opet sliedeću interpelaciju:

Može li nam visoka vlada kazati korake što ih je učinila i možda smjera još učiniti za pomoći puku koji je ove godine postradao kroz tuču ili povodnju?

Interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostaviti će se svietlomu banu.

Stjepan Josipović stavlja sliedeću interpelaciju:

1. U kojoj okolici se je pojavila phylloxera vastatrix? Koju po prilici površinu sačinjavaju oni vinogradi koji phylloxerom boluju?

2. Koja sredstva je visoka vlada poprimiti naumila, da se daljnje razširenje ove bolesti zaprieči?

Interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostaviti će se svietlomu banu.

Predsjednik zaključi sjednicu u 12½ sati i ureče buduću za ponedjeljak dne 13. rujna t. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Meritorna razprava predloga Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova i eventualno izbor odbora ad hoc za proučenje molba postradaloga pučanstva.

2. Izvještaj proračunskoga odbora o zemaljskoj ludnici u Stenjevcu.

Izviešće verifikacionalnoga odbora ob izboru narodnoga zastupnika preuzvišenoga gospodina grofa Ladislava Pejačevića za trgovište Rumu i Josipa Singera za kotar račanski.

Dr. **Vuščić** v. r. **Steković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe ili opazke proti ovom tako proglašenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema — zapisnik se verificira.

Za danas stigli su na ovaj vis. sabor sliedeći novi podnesci:

Urednik „Pučkih novina“ Ljudevit Tomšić podnaša molbu na vis. sabor za novčanu pripomoć, kojom bi pomenuti list i opet izdavati mogao, te ga siromašnim seljakom bezplatno dostavljao.

Ide peticionalnomu odboru.

Gospodarsko družtvo u Zagrebu i sedam podružnica gospodarskih podnašaju molbu na vis. sabor, da se subvencija od 20.000 for. i nadalje za svrhe gospodarstvene u proračun stavi.

Ove molbe imale bi ići na peticionalni odbor. Ali buduć stoje u savezu sa proračunom, i buduć da je proračun već ove godine po odboru proračunskom razpravljen, s toga držim, i stavljam predlog, da se sve ove molbe naknadno odstupe proračunskomu odboru.

Prima li vis. sabor ovaj moj predlog?

(Prima se.)

Ustupljuju se dakle sve ove molbe naknadno proračunskomu odboru, da jih skupa sa proračunom u pretres uzme i saboru svoje izviešće podnese.

Daljnjih podnesaka za danas nema, s toga se prelazi na dnevni red. Na dnevnom je redu na prvomu mjestu meritorna razprava o predlogu gosp. Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova i eventualno izbor odbora ad hoc za proučenje molba elementarno postradala pučanstva.

Molim g. predlagatelja, neka izvoli obrazložiti svoj predlog.

Radoslav Rubido-Zichy: Visoki sabore! Žalostan glas o opetovanih i užasnih elementarnih nesgoda, koje su tečajem ove godine mnoge krajeve naše zemlje, a napose u osobito strašnoj mjeri gornje Zagorje, taj inače toli bujan predjel, stigle, pronio se je u našoj domovini i mora biti više manje svakomu zastupniku poznat.

Za koji dan predležati će sjegurno više molbenica u visokoj ovoj kući, koje dolaze sa svih strana gornjega Zagorja, jer je tamo sbilja jad golem, ljudstvo nema hrane, sdvaja i očajava.

Pozivljem se ovdje na svietloga našeg bana, koji je u otčinskoj svojoj brigi sam Zagorje proputovao. Pozivljem se na istinite podatke, koje je g. kraljevički zastupnik prigodom njegove interpelacije nama dao, i opetujem ponavljam ono, što sam u stražnjoj sjednici kod obrazloženja prešnosti naveo, naime to, da je uredovno konstatovano, da je u četirih poreznih obćina gornjega Zagorja, brojećih 35.000 stanovnika, 10.000 ostalo već dana bez hlieba, a kamo li, da bi se preko zime prehranili mogli.

Pod takovimi okolnostmi, visoka kućo, privatna darežljivost, bila ona najplemenitija i najobilatija, doteći nemože.

Ja bih samo želio, da vas svaki od gospode pojedince kod uredovanja jur ustrojenih obćinskih odbora za pripomoć prisustvovati može, te da vidi tamo one stotine na pol golih sirotinja, one nesretne udove, nemoćne starce, onu nesretnu djecu, koji željno izčekivaju mjericu brašna, ili mjericu žita, štono ju za sada privatna darežljivost pružiti može. Svakomu užas, strah i glad iz očij

iri, uvjeren sam, da bi se u dubljini srca razplakao i liepo moj predlog podpisao.

Nedavno doživih užasan primjer. Došla je neka tarica pred odbor pregradski, da ga za podporu zamoli. Starica je dobila nešto brašna i žita i odnesla je to u azderanoj vrećici, nenačini ni 200 koraka, sruši se i imre od gladi.

To su fakta, koja više nego sva moja rječitost na vaš zaključak uticati mogu.

Elementarnimi našimi nesgodami od ljetos sbilja je a našu Hrvatsku, po razmjerju pučanstva, veća katatrofa, nego li bijaše za Magjare segedinska katastrofa.

Zato, gospodo, apeliram na vaše domoljublje, naglaujem ovdje našu najsvetiju zastupničku dužnost, da se u prvom redu za boljak i eksistenciju velikog diela naroda postaramo, koji nas je na ova zastupnička mjesta poslao, i molim vas, da moj predlog prihvatite.

Na stran sva stranačka pitanja, na stran politička pitanja, pak budimo jedni u zaključku predloga, kojega vam ja i vriedni drugovi za prihvat preporučamo.

Ja mislim, da sam se držao u mojem predlogu strogo Horaca: „aequam mentem in variis rebus servare", i zato vam preporučam još jedan put ovaj predlog.

Predsjednik: Želi li još tko od gospode narodnih zastupnika progovoriti ob ovom predlogu? Ako nitko neželi . . .

(Ustaje presv. g. zastupnik vlade.)

Jovan Živković: Sa vladine strane nemože se ostaviti ovaj predlog netaknut, da se što o njemu nerekne.

Kakva bi vlada onda bila, koja bi čekala na to, da ju sabor pozivlje na ono, što je njezina najsvetija dužnost u prvom redu.

Vlada se, gospodo moja, nestara za narod samo od ono doba, kada je tuča mnoge krajeve uništila i učinila ovdje i ondje kvara — jer izim tuče imade i drugih nevolja — već je ona od dužeg vremena poprimila sve mjere i korake, da vidi, kakvo je zlo, kako narod stoji i hoće li trebati pomoći zemaljske, da na temelju podataka, koje će pružiti sve podžupanije, učini ono, što misli, da se učiniti mora, da se spasi narod. Ona je već, gospodo moja, kroz prvo polugodište do kojekakvih 9000 for. izdala povodnjom i tučom nastradalom pučanstvu. Ona je izdala nalog na sve podžupanije, da odmah jave, gdje i kako stoji nevolja, kolika je šteta i hoće li i kolika od prilike pomoć potrebna biti. Ona ima sve podatke i do nje je bilo, kao što i sada jest, da se pobrini, kako da se pomože, te je našla za nuždno, da se u tom pogledu izda zakon. Zato mislim, da bi mnogo prikladnije bilo, da se je ova stvar putem interpelacije na vladu potakla, da se vidi, je li vlada brižna ili nebrižna bila.

(Glasovi: Stavljena je već interpelacija.)

Medjutim dužnost je vlade bila to kazati. Ona i onako rado prihvaća i ovo, jer će pokazati odboru ad hoc, što je učinila, te će se odbor uvjeriti i sam, da je vlada sve korake, koji su nuždni bili, u tom pogledu poprimila.

Jednom riečju, vlada rado prihvaća taj predlog, premda kaže, da bi bolje bilo, da se je ovo učinilo putem interpelacije, jer je ona sve učinila, što je mogla učiniti, da se narod od nevolje spasi.

Dr. **Antun Starčević**: Zašto nije vlada na interpelaciju moju u tom pogledu stavljenu odgovorila, pak bi bilo sve riešeno.

Ako je dozvoljeno, ja bi imao nekoliko rieči odgovoriti gospodinu predstojniku.

(Glasovi: Slobodno, slobodno!)

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Antun Starčević**: Nije spretno, gospodo moja, dati narodu novce u šake, jer će pojedincu, i ako ima obitelj, i obitelji njegovoj naškoditi.

Glad je, gospodo moja, najgorje. Što će takav čovjek učiniti, kada dobije novce u šake? On nemože učiniti drugo, nego izmedju ova dva jedno. Ili će otići u krčmu, pak će se, pošto je do sada stradao, a nevideći bolju budućnost, u sto slučajeva bar 99 puti prenajesti i prenapiti, ili će u najboljem slučaju otići do kojeg trgovčića i kupiti kod njega nezdrave, pokvarene stvari, te će si na svaki način pokvariti zdravlje, i ako imade obitelji, i obitelji. Zato ja nemogu dokučiti, kako je mogla vlada dati narodu novac u šake.

Ona je mogla odrediti odbor i naložiti mu, da od većih posjednika, koji dovoljno žita imadu, to žito pokupuje, te ga narodu podieli, što bi bio jedini način, da se pomože narodu i da se odoli toj nesreći, koja mora sliediti takovim postupkom.

To sam imao opaziti gosp. predstojniku. U ostalom, ako mi bude odgovorio na moju interpelaciju, ja ću dalje odgovoriti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Ako nitko, rieč imade po drugi put g. predlagatelj.

Radoslav Rubido-Zichy: Visoki sabore! Ja imadem samo na razloge presvietlog gospodina Živkovića nekoliko rieči odgovoriti, da je naime mog predloga namjera ta, da se saboru i vladi u tom pogledu olahkoti posao.

Onih 9000 for., što je izvolio navesti presv. gospodin, da su potrošeni u tu svrhu, nipošto nedostižu, izuzimajuć slučaj, da se je kadro bilo poput Isusa sa nekoliko ribica i hljebaca kruha nahraniti tolike hiljade ljudi.

Zato ja opetujem moj predlog i mislim, da je sasvim u redu bilo, da sam stavio predlog, a ne interpelaciju.

Predsjednik: Sada se stupa na glasovanje.

Pitanje glasi ovako:

„Prima li vis. sabor predlog zastupnika g. Rubide glaseći:

1. Da se obzirom na opetovane i užasne elementarne nesgode, koje su tečajem ove godine mnoge krajeve naše

domovine, a napose gornje Zagorje stigle — izabere odbor „ad hoc“, sastojeći iz 5 lica, kojemu bi bila zadaća, da iz postradalih krajeva prispjele i još prispjeti imajuće predstavke i molbe, tražeće pomoć iz zemaljskih sredstva, prouči i razpravlja, a ujedno sporazumno sa proračunskim odborom i zemaljskom vladom o tom vieća, kako i na koji način bi se zakonodavnim putem stradajućemu pučanstvu što skorija i izdašna pomoć pružiti mogla.

2. Da se ovaj predlog prešnim proglasi.

Ona gospoda, koja su zato, da se izabere odbor ad hoc, neka izvole ustati.

(Ustaju svi.)

Predlog je jednoglasno primljen. Uslied toga će se odmah, kako je već na dnevni red stavljeno, izabirati ovaj odbor, sastojeći se iz pet lica, kako u predlogu stoji.

Molim g. bilježnika Stekovića, da čita imena, a za skrutatore imenujem gospodu: Antuna Zindla, Gjuru Crnadka i dra. Antuna Jordana.

(Sliedi glasovanje s ceduljama.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Skrutinium je obavljen i rezultat glasovanja je sliedeći: Glasovala su 53 zastupnika. Od ovih 53 glasova dobio je g. Radoslav Rubido-Zichy 51 glas, g. Ivan Bartolović 50 glasova, g. dr. Stjepan Spevec 37 glasova, g. Drag. Mihalović 29 glasova, g. dr. Luka Marjanović 28 glasova, i tako su ova petorica gospode izabrani u ovaj odbor.

Daljnji dnevni red za danas je izviešće proračunskoga odbora o osnovi zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kralj. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Josip Miškatović** (zauze mjesto izvjestiteljsko i čita dotičnu zakonsku osnovu).

Ovoj zakonskoj osnovi prileži i šema. Vrhu ove zakonske osnove razpravljao je odbor po zaključku vis. sabora, te je sastavio sliedeće izviešće.

(Čita dotično izviešće, koje glasi):

Godine 1873. sabor je stvorio zakon, sankcioniran po Nj. Veličanstvu 8. studenoga te iste godine, po kom se je imao podići zemaljski zavod za umobolnike kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Da se ovomu zakonu udovolji, kraljevska zemaljska vlada latila se je velikom revnosti posla, i sad u Stenjevcu blizu Zagreba diže se ponosna, namienjenu cilju shodno udešena sgrada, a ovaj proračunski odbor misli, da će samo svoju dužnost učiniti, ako u ovom svom spisu ubilježi dostojni spomen bivšemu tajniku zemaljske vlade dru. Antunu Švarcu, koji je uz ostale revnike od zemaljske vlade svu svoju revnost i snagu razvijao, da se stenjevačka sgrada za umobolne čim shodnije i čim prije podigne, i koji je žalibože nemilom smrti prerano otet uspješnomu službovanju zemaljske vlade i otačbine.

Premda je zakon od 8. studenoga god. 1873. zavod za umobolnike namienio Krajini jednako, kao i provincijalu, to je odbor morao crpiti neugodnu ubaviest od kr. zemaljske vlade, da Krajina po različitih okolnostih i uzrocih nije mogla ništa doprinieti podizanju zavoda Stenjevcu.

Kr. zemaljska vlada ipak, nemogući se odreći nade, da će u ovom obziru nastupiti povoljnije okolnosti, ako ne prije, a ono kad se Krajina u upravi sjedini s provincijalom, zasnovala je gradnju zavoda za umobolnike tako, da se lasno bez povriede graditeljskih i unutarnjih zavodnih uvjeta razširiti i dograditi može, da obuhvati i umobolnike iz Krajine.

Podignuvši sgradu, kr. zem. vlada odmah je izvršila i drugu zadaću: zavela je to jest u zavod ravnateljsko, liečničko i podvorničko osoblje, koje već pomno radi, naravno provizorno, oko svoga zadatka, to će reći, oko njege nesretnika umobolnika, kojih u stenjevačkom zavodu ima 200.

Presvietli gosp. predstojnik unutarnjega odjela, koj je zadnjih dana pohodio i pregledao zavod, uvjeravao je odbor, da se je s udivljenjem radovao osobitomu poredku i uzornoj čistoći, što u zavodu vlada nastojanjem ravnateljstva.

No da ovo provizorno namješteno ravnateljstvo postane definitivnim, kako definitivnim mora postati, nuždan je zakon, koji uredjuje po stalnoj šemi kategorije, zatim čine, plaće i zaslužbine činovnika i službenika zavoda.

U to dakle ime, vlada je podastrla saboru zakonsku osnovu pod imenom „zakonska osnova o službenih kategorijah činovnikâ i službenikâ kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah“ i priložila joj gotovu šemu.

Sabor je zakonsku osnovu i šemu uručio proračunskomu odboru, da ih prouči i podnosi shodne predloge.

Proračunski odbor, došav na budgetnu stavku 3., naslova 8. u poglavju III., koja ustanovljuje obskrbu ludjaka zemaljske ludnice u Stenjevcu, uzeo je u pretres spomenutu zakonsku osnovu s priloženom šemom, te pošto je razabrao toli iz ustmena razlaganja vladina izvjestitelja dra. Rakovca, koli iz podnešena pismenog obrazloženja, s kolikom je pomnjom zemaljska vlada proučavala ustroj i uredbe inih zavoda slične vrsti, p prama tomu izkustvu udesila ustroj stenjevačkoga zavoda odobrio je zakonsku osnovu i šemu, samo što je u onoj prvoj usvojio štilistički izpravak u §. 1., da se mjesto pozivom na zakon“ rekne: „prema zakonu od 28. studenoga“ u ovoj drugoj pako zaključio sliedeće promjene:

a) u stavki 3. upravitelj nema dobivati nikakov doplatka;

b) stavka 6. dnevničar i 9 kuharica izostavljaju se i tih mjestih, te se uvršćuju u sadanju stavku 15., tako, da bi šema imao ne 15. nego 13 stavaka, te bi 13. stavk

ma glasiti: osim toga dnevničar za pisarske poslove, podvornici itd.

Ove promjene preporučuje proračunski odbor za prihvat visokomu saboru.

Predsjednik: Pošto se radi ob osnovi zakona, koja se razpravljati, to se imade prije svega vrhu iste povesti generalna debata, a iza ove specijalna debata.

Otvara se generalna debata, u kojoj prvi rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Pošto je u ovom izviešću sve izrečeno, što bi mogao izvjestitelj u generalnoj debati reći, s toga mislim, da mi netreba uzimati rieč, nego čekati, da na koncu ove debate. što bude od potrebe, razložim ili suzbijem.

Predsjednik: Visoka kućo! Je li želi tko progovoriti ob ovom predmetu. Ako želi, neka se izvoli za rieč prijaviti.

(Glasovi: Prima se! Ustaje predstojnik odjela za unutarnje poslove presv. g. Jovan Živković.)

Rieč ima zastupnik vlade presv. g. Živković.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ovdje mi je samo nekoliko rieči reći, da s ovim zavodom nestojimo financijalno gorje, nego smo onda stajali, kada ga nismo imali. Mi stojimo sada ipak razmjerno jeftinije, nego li onda, kada smo imali naše ludjake smještene u gradu Zagrebu kod braće milosrdnika. Oni se nisu morali smjestiti drugamo sbog njihove krivnje, nego li zato, što nije bilo tamo prostorija i uredjenih lokaliteta tako, kako zavod sobom donosi i zahtjeva. Danas nas taj zavod, u kojem je do 200 ludjaka smješteno, nestoji više, nego bi stajao, kada bi ostao bio ondje, gdje je dosada bio, a smješteni su zaista onako, kako se to zahtjeva, a u buduće će nas još manje stojati.

To mi je bilo reći sa financijalnoga gledišta, i preporučiti mi je vis. saboru, da primi ovu zakonsku osnovu, koja se odnosi jedino na plaće, koje nisu veće nego manje od drugih takovih zavoda.

(Nitko se više za rieč nejavlja.)

Predsjednik: Pošto nitko neželi rieč u generalnoj debati uzeti, s toga se prelazi na glasovanje i stavljam pitanje ovo: Prima li visoka kuća zakonsku osnovu o službenih kategorija činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah za podlogu specijalne debate?

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Zakonska osnova primljena je za podlogu specijalne debate. S toga se prelazi odmah na specijalnu debatu.

Molim g. izvjestitelja, da pročita naslov.

Izvjestitelj **Josip Miškatović** (čita naslov zakonske osnove).

Predsjednik: Izpravka nema nikakova. Prima li vis. kuća naslov ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Naslov je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 1. zak. osnove).

K ovomu §-u predlaže proračunski odbor, da se mjesto: „pozivom na zakon od 28. studenoga" rekne, što bolje našemu jeziku odgovara: „prama zakonu od 28. studenoga". U stvari samoj nema promjene, s toga mislim, da se može prihvatiti.

Predsjednik: Ovdje je odbor, razpravljajuć ovu zakonsku osnovu, preinačio neki izraz, s toga se ima glasovati.

Prvo pitanje glasi: „Prima li vis. kuća §. 1. onako kako je po vladi sastavljen".

(Glasovi: Ne, ne — onako kako je po odboru!)

Kada neprima, onda se glasuje za predlog odbora.

Prima li vis. kuća predlog odbora proračunskog, da se ovaj §. onako, kako je rečeno, izpravi?

(Prima se.)

Visoka je kuća primila predlog odbora.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 2.).

Predsjednik: K ovomu §. izpravka nema. Prima li visoka kuća §. 2.?

(Prima se.)

§. 2. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 3.).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj paragraf?

(Prima se.)

Osnova zakona je primljena u generalnoj debati kroz sve paragrafe. Sliedi šema, gdje se samo plaće ustanovljuju.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 1. A.).

Ovdje prorač. odbor nepredlaže nikakovu promjenu.

Predsjednik: Prima li vis. kuća prvu stavku, kako je po vladi i po proračunskom odboru predložena?

(Prima se.)

Stavka je prva primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 2.).

Predsjednik: Prima li visoka kuća stavku drugu?

(Prima se.)

Stavka je druga primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 3.).

Ovdje je vlada predložila, da se imade i upravitelju ovoga zavoda davati doplatak tri put petgodišnji od 100 for. Odbor proračunski mislio je, da je ovakov upravitelj i u lepoglavskom zavodu, koji ovu pogodnost t. j. 5-godišnji doplatak od 100 for. neuživa, pak misleć, da su to analogne službe, i da bude u tome nekakva jednakost, predlaže, da se izpusti ovaj tri put pet-godišnji doplatak od 100 for., drugo da ostane kako vlada predlaže.

Predsjednik: Ovdje je proti osnovi po vladi predloženoj preinaka učinjena po proračunskom odboru, zato će se prvi put glasovati za predlog vlade.

Prima li vis. kuća stavku 3. po predlogu vlade?

(Glasovi: Ne, ne!)

Predlog vlade nije primljen.

Prima li vis. kuća predlog odbora?

(Prima se.)

Stavka treća primljena je po predlogu odbora.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 4.).

Ovdje je predlog proračunskoga odbora istovjetan sa predlogom vlade.

Predsjednik: Prima li vis. kuća 4. stavku, kako je predložena po vladi i po odboru?

(Prima se.)

4. stavka je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 5. B.).

I ovdje je predlog odbora s predlogom vladinim istovjetan.

Predsjednik: Stavlja se pitanje: Prima li vis. kuća stavku 5. kako je predložena po vladi i po odboru.

(Prima se.)

Stavka 5. primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 6.).

Vlada je predložila, da se ovaj dnevničar metne u šemu sa plaćom stalnom od 365 for. Proračunski odbor ubavjestiv se iz izjave vis. vlade, da je samo provizorno i za pokus uvedena vlastita režija zemlje u ovom zavodu, i samo za ovu potrebu i ovo vrieme, dok zemlja sama vodi režiju jest potreban ovakav dnevničar, a ako bi se režija pustila, da neće toga dnevničara trebati u tom zavodu. S toga se je mislilo, da bi se mogao dnevničar kao i one osobe, koje pod 13. točkom stoje, jednako smatrati, kao što će poslje viditi visoki sabor kod br. 9., da je iz istoga razloga jednaka promjena i ondje predložena. — Ako je vis. sabor s ovime zadovoljan, neka izvoli primiti.

Predsjednik: Ovdje se po proračunskom odboru predlaže preinaka, da se ova stavka 6., gdje se dnevničar stalno namješta, briše, te prenese u stavku 13. medju nestalne činovnike.

Stavlja se pitanje na vis. sabor: Prima li vis. kuća stavku 6. onako kako je po vladi predložena, da najme dnevničar ostane u 6. stavki kao stalni činovnik?

(Neprima se.)

Stavka 6. nije primljena.

Prima li vis. kuća, da se ova stavka 6. prenese u 13. stavku.

(Prima se.)

Stavka 6. prenaša se u stavku 13., da bude dnevničar medju nestalnimi činovnici.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 7.).

Ovdje je predlog odbora s predlogom vladinim istovjetan.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu stavku, kako je predložena i po vladi i po odboru?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 8.).

Ovdje se slaže predlog odborov sa predlogom vladinim.

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku 8.

(Prima se.)

Stavka 8. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 9.).

Ovdje je proračunski odbor s istih razloga, kao što sam rekao gore, s kojih je i kod dnevničara mislio, da se imade ova stavka premjestiti u 13. stavku, pak nemam više ništa o tom razlagati.

Predsjednik: Ovdje je isti slučaj, koji je i kod dnevničara bio, da se stavka 9., „kuharice“, briše i prenese u stavku 13.

Prima li vis. kuća stavku 9. kako je po vladi predložena?

(Neprima se.)

Prima li visoka kuća predlog odbora, da se stavka 9. briše i u 13. uvrsti:

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen, te će time biti u šemi ne 15. nego 13. tek. brojeva.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 10.).

Predlog vlade i odbora jest jedan te isti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku 10. kako je predložena?

(Prima se.)

Stavka 10. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 11.).

Isto tako i ovdje slaže se predlog odborov sa predlogom vladinim.

Predsjednik: Prima li vis. kuća jednoglasni predlog prorač. odbora i vlade glede stavke 11.

(Prima se.)

Stavka 11. primljena je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 12.).

Isto tako je i ovdje predlog prorač. odbora jednak vladinom predlogu.

Predsjednik: Prima li visoka kuća stavku 12. po predlogu vlade i odbora?

(Prima se.)

Stavka 12. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu, i to: tek. br. 13.)

Predlog odbora i vlade se ovdje slaže.

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku 13.?

(Prima se.)

Stavka 13. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita šemu. i to: tek. br. 14.)

I ovdje se slaže predlog odborov sa predlogom vladinim.

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku 14.?

(Prima se.)

Stavka 14. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović:** Stavka 15. prema prihvaćenom predlogu odbora proračunskoga, koja će biti sad 13., imade ovako glasiti: „Osim toga dnevničar za pisarske poslove, podvornici, podvorkinje, kuhinjsko, praonsko i kuriteljno osoblje, pak kućne sluge prema štatutu i pogodbi“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku ovu prije 5. a sada 13. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Tako je ova zadnja stavka primljena i time osnova akonska i šema razpravljena i primljena u generalnoj i pecijalnoj debati. Sada jošte preostaje, da se ovaj ovdje tvoreni zakon na previšnju sankciju predloži, što će sliediti poslje trećeg čitanja, koje će biti u prvoj sjednici.

Sada dolazi na današnji dnevni red izviešće verifiacionalnoga odbora ob izborih narodnih zastupnika, prezvišenoga gosp. grofa Ladislava Pejačevića u trgovištu umi i g. Josipa Singera u kotaru račanskom.

Molim g. izvjestitelja mjesto zauzeti.

(Izvj. verif. odbora Vaso Gjurgjević zauze mjesto zvjestiteljsko.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Čast mi je zvjestiti o izboru nar. zastupnika u trgovištu Rumi. Čita izborni zapisnik od 19. siečnja 1881. — Vidi zaisnik 75. sab. sjednice.)

Pošto je glasom zapisnika ovaj izbor uredno tekao, o verifikacionalni odbor predlaže, da se verificira.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog verifikaionalnoga odbora, da se izbor Njeg. preuzvišenosti grofa Ladislava Pejacsevicha kao zastupnika za trgovište u Rumi erificira.

(Glasovi: Prima se! Prima se! Živio!)

Izbor je ovaj verificiran.

Pošto je time preuzv. g. ban sada zastupnik kotara oga, a njegov je izbor takodjer ovjerovljen i za kotar ašički, to se od Njeg. preuzvišenosti očekuje izjava, koji zborni kotar da pridržaje, a kojeg se odriče, da se zmogne novi izbor razpisati.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Imadem čast zvjestiti jošte o jednom izboru, o izboru narodnoga zatupnika za kotar račanski.

Ovdje nisam tako sretan, visoki sabore, da mogu nakov isti predlog staviti, kako sam ga stavio za trgoište u Rumi.

U izbornom kotaru račanskom izabran je dne 30. olovoza o. g. sa 62 glasa g. Josip Singer. Zapisnik o om izboru glasi ovako:

(Čita izborni zapisnik u kotaru račanskom. Vidi zaisnik 75 sab. sjednice.)

Proti ovomu izboru stigao je prosvjed od nekoliko zbornika istoga kotara račanskoga. U ovom prosvjedu navode se sliedeće nezakonitosti i neurednosti. Prvo, tuže e prosvjedatelji, da izborna deputacija nije izložila bila zborne listine u tu svrhu, da se izpravljaju. A ako su gdje izložene bile, nisu bile oglašene, da su izložene, i nisu izbornici znali, dokle, u kojem roku, i kada mogu prigovore svoje staviti izbornoj deputaciji proti takovim zloženim izbornim listinam. Nadalje navode prosvjedaelji, da nije izborna deputacija u svakoj občini jedan te sti porezni census uzimala, nego je u jednoj občini računala izravni porez sa prirezom, u drugoj občini uzela je izravni porez bez prireza.

Pošto nisu izborne listine izložene bile za izpravljanje, tvrde prosvjedatelji, da je na samom biralištu, pri samom izbornom činu, izborna deputacija neke tek onda uvrštivala u izbornu listinu, a neke opet, koji su se javili poslje, nije opet htjela uvrstiti.

Napokon kažu u prosvjedu tužitelji i to, da sam izborni čin nije u 12 sati zaključen, kako bi to moralo biti, nego u 11 i ¾ sata prije podne.

Jošte pritužitelji navode u prosvjedu i to, da su se kako sadanji izabranik tako i neki drugi korteši njegovi služili mitom. Da su izbornike častili i napijali. Da su, što više, gotovim novcem plaćali i kupovali glasove, pak da su sami izbornici pri izbornom činu, bivši napojeni, tako neuredno taj čin obavili, da se nije znalo, kako je glasovano, i tko je glasovao, pak da je sam predsjednik izborne deputacije, proglasivši rezultat izbora, rekao, da je izabran g. Singer sa večinom od 12 glasova, akoprem se je poslje konstatiralo iz privatnih bilježaka, da nije izabran bio sa većinom od 12 glasova, nego većinom od 7 glasova. Ob ovoj okolnosti, da su izbornici bili podmićivani, prileži ovdje prosvjedu zapisnik i jednog občinskog ureda, u kojem stoji očitovanje nekih izbornika, koji priznadoše u občinskom uredu, da su zaista primili mita, da su bili čašćeni, napajani, i napokon ima jedno očitovanje, izdano po dvojici izbornika pred bilježnikom občinskim i načelnikom, u kojem očitovanju ta dva izbornika priznaju, da su bili čašćeni i podmićivani, da glasuju za g. Josipa Singera. Ovo je sadržano u prosvjedu.

Pri ovom stanju stvari odbor verifikacionalni videći, da bi, kada bi te okolnosti dokazane bile, zaista morale za sobom povući posljedicu, da se nemože ovaj izbor valjanim proglasiti; videći nadalje s druge strane opet, da te okolnosti nisu u ovom prosvjedu podpuno dokazane, s toga odbor verifikacionalni nije mogao drugo, nego predložiti, da vis. sabor proti ovom izboru u kotaru račanskom iztragu odredi i da iztragu tu povjeri dvojici saborskih članova.

Ovo je predlog verifikacionalnog odbora, kojega i ja vis. saboru preporučam.

Josip Singer: Ja bi molio rieč vis. kućo.

Predsjednik: Rieč ima g. Singer.

Josip Singer: Ja ne samo da dopuštam, da bude iztraga, nego bi se veselio, da se iztraga povede, kako je g. izviestitelj predložio, jer će se bar moja nevinost dokazati, i bude mi više časti, da se dokaže, da sam nekriv.

Predsjednik: Želi li još tko u ovom predmetu rieč uzeti?

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja ću se vis. sabore i sam kao izvjestitelj radovati kao i g. Singer, ako se dokaže, da nestoji ono, što je u prosvjedu navedeno, i činim svoju dužnost, da predložim ono, što zakon propisuje.

Predsjednik: Po §. 5. poslovnika nemože se izbor

valjanim smatrati, čim se o zakonitosti njegovoj sumnja porodi.

Ovdje su takve okolnosti odkrite, da se sam odbor nije mogao izjaviti niti o valjanosti niti o nevaljanosti izbora, već predlaže, da se iztraga povede, koja će pokazati, da li stoji pritužba ili ne, i je li izbor valjan ili nevaljan.

Pošto pako nitko u ovom predmetu neželi rieč uzeti, stavljam pitanje: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se glede izbora nar. zastupnika g. Singera povede iztraga, i da se na tu iztragu izašalju dvie osobe iz sabora?

Molim onu gospodu, koja su zato, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Večina ustaje.)

Predlog odbora je primljen: da se imade iztraga odrediti, i na tu dvie osobe iz ovoga sabora izaslati.

Sada će sliediti izbor onih dvijuh osoba, koje će se izaslati na tu iztragu.

Ja bi molio g. bilj. Stekovića, da čita imena, a za skrutatore imenujem onu istu gospodu, koja su prije bila, naime gospodu: dra. Jordana, Antu Zindla i Gj. Crnadka.

(Sliedi glasovanje ceduljami, koje se za četvrt sata dovrši. Zvoni.)

Rezultat glasovanja jest sliedeći: Glasovao je 51 član sabora. Od ovih dobio je g. Josip Beruta 27 glasova, gosp. Gjuro Kranjčić 26 glasova, g. Ivan Vončina 25 glasova, gosp. Stevo Popović 24 glasa. Prema tomu onda izabrani su za ovu iztragu g. Josip Beruta i gosp. Gjuro Kranjčić.

Time je današnji dnevni red izcrpljen. Dnevni red za buduću sjednicu . . .

Mirko Hrvat: Molim g. predsjednika za rieč.

Predsjednik: Zaključeno je već.

Mirko Hrvat: Mi smo se javili prije za rieč, nego što je zaključeno bilo. Izvolite dopustiti prije govoriti, nego je zaključak izrečen!

(Glasovi: Već je zaključak izrečen.)

Dr. **Franjo Vrbanić**: Sabor proti svojim zaključkom neprima prigovora.

Mirko Hrvat: Molim gosp. predsjednika drugi put dobro gledati, je li se tko javio za rieč ili ne. Ovaj je izbor neuredno obavljen, koja se neurednost nesmije zaključiti.

Kod ovoga je izbora bila neurednost ta, da je gosp. Singer kod tog izbora proti poslovniku glasovao, jer onaj, kojeg je izbor preporan, nema pravo glasovati. S toga držim, da je izbor nezakonit.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Prije svega držim, da predsjedničtvo nije imalo pravo dati rieč u tome gospodinu zastupniku Hrvatu, jer po poslovniku sabor proti svojim zaključkom neprima prigovora.

U ostalom, što se tiče stvari, držim, da po samom poslovniku nije umjestna opazka g. Hrvata, jer §. 8. poslovnika veli: „Dok sabor neizreče nevaljanost kojega izbora, ili da komu pozvaniku virilni glas nepripada, može dotični izabranik ili pozvanik u saboru i u odsjecih sjediti i glasovati. To je prva stavka, dočim druga glas[i] ovako: „Kad se razpravlja, da li je izbor koji valjan ili pripada li komu virilni glas, slobodno je zastupnik[u] ili pozvaniku, o kom se radi, sve na razjašnjenje prie[-]pora služeće podatke pružiti; nu nije mu prosto glaso[-]vati ni u odsjecih ni u saboru“. Dakle nije mu prost[o] glasovati o tom, je li izbor njegov valjan ili ne.

Najprije je predsjedničtvo pitalo vis. sabor: Prim[a] li predlog odbora, a o valjanosti ili nevaljanosti izbor[a] nije se glasovalo, pak je zaključeno, da se predlog od[-]bora, glaseći tamo, da se iztraga odredi, prima.

Pošto se dakle o valjanosti i nevaljanosti izbora nij[e] glasovalo, to po prvoj stavki §. 8. poslovnika svakom[u] članu, koji nije verificiran, pripada pravo sjediti u sa[-]boru i glasovati.

Dr. **Lavoslav Šram**: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. dr. L. Šram

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore? Buduć da s nikoj[e] strane nema protuslovja glede toga, da je kod ovog[a] izbora g. Singer sbilja sudjelovao, to ću, predpostavljaju[ć] to, uzeti si slobodu, pak ću razpravljati pitanje ovo [u] onom pravcu, kako je s jedne strane potaknuto po g[.] zastupniku Hrvatu, a s druge strane po g. zastupnik[u] dru. Vrbaniću.

Ja moram kazati, da mi se neka najprije oprosti[,] jer nebi rado nikomu tu onako stupiti preblizo uvried[-]ljivim načinom, nego neka mi se oprosti, ako kažem, d[a] ću ne samo po poslovniku nastojati opravdati svoje mnienj[e] nego i po najobičnijih i posvuda priznatih nazorih objek[-]tivnosti, po kojoj nesmije nikada nitko uticati budi [u] debatu budi u kakvom izboru, gdje se rezultat mož[e] ticati njega i njegove osobe. (Glasovi: Tako je!)

Molim pokorno! Toliko bi se usudio primjetiti [u] obće, pak bi držao, da je svakako već bilo imalo nad[-]ležati g. Singeru, da svojim držanjem neizazivlje debatu[,] pak da time nebude ovaj sabor pozvan u ovom pitanj[u] donieti zaključak, koji bi mogao povladjivati ovakov[o] njegovo držanje, s kojim se ja s mojom strankom ne mogu sporazumnim izjaviti.

Nu, gospodo, ako se hoćete u ovakvom pitanju prema tomu držanju g. zastupnika Singera pozvati uprav[o] samo na slovo poslovnika, to bi se usudio kazati vam[a] i odgovoriti, da se niti upravo po samom slovu poslov[-]nika neda opravdati mnienje gosp. dra. Vrbanića. Jer kako glasi druga stavka §. 8. poslovnika? Glasi ovako „Kad se razpravlja, da li je izbor koji valjan ili pripad[a] li komu virilni glas, slobodno je zastupniku ili pozvaniku o kome se radi, sve na razjašnjenje priepora služeć[e] podatke pružiti; nu nije mu prosto glasovati ni u odsje[-]cih ni u saboru“. Vidi se dakle, da glavni momenat ov[e] stavke leži u tome, gdje se veli: „Kad se razpravlja d[a] li je izbor koji valjan — puštanjem na stran dodata[k]

o virilnom glasu — nije prosto dotičniku glasovati", pak se samo pita, što spada na ovo razpravljanje, što spada pod obseg, pojam razpravljanja, kada da se počme i kada da se dovrši razpravljanje o valjanosti i nevaljanosti izbora? Ja bih držao, da svakako, ako se ide na to, da se ova odredba poslovnika po onom duhu, koji mora da bude u poslovniku uzdržan, ako imade on biti nepristran i objektivan, da se po onom duhu nemože ova rieč „razpravljanje" i ovaj izraz „razpravljanje" drugačije tumačiti, nego da je ono razpravljanje neki kontinuitivni akt, koji počimlje proglašenjem dotičnoga izviešća po verifikacionalnomu odboru, i koji se u ovakovom slučaju svršava izvješćem dotičnoga izaslanstva. Sve ovo spada u okvir razpravljanja, i može se opetovati po više puta, ali će to uvjek biti razpravljanje, u kojem može biti mnogo težjih momenta, u kojih će biti mnogo težje gosp. Singeru uticati u debatu, a opet vindicirati za se objektivnost.

Kada bi se drugačije uzimao smisao ovoga §. poslovnika, nego bi se morao uzimati, to bi dostojanstvo ovoga sabora zahtjevalo, da se čim prije lati toga posla, da ovakovu ustanovu promjeni i stavi u harmoniju s načeli onimi, koja se u obće dadu opravdati i povladjivati.

Moram podjedno dodati i to, da ja po svem svojem nastojanju drugačije tumačenje poslovnika glede ovoga pitanja naći nemogu, i glasujem za to, da se ponajprije po visokom predsjedničtvu izvidi, da li se je sbilja ova proturednost sbila, da je g. Singer glasovao kod izbora izaslanstva, koje je pozvano u prvom redu, iztraživši dotična fakta, donieti izviešće i predlog glede tog izbora. Ako li je to pako istina, da se stavi pitanje, je li vis. sabor smatra resultat skrutinija valjanim ili ne. Ja pako s moje strane moram kazati, da ga smatram nevaljanim

Predsjednik: Na ovo imadem ja od strane predsjedničtva gosp. Šramu samo to izjaviti, da mi ona gospoda, koja su obavila skrutinij, te mi resultat istog priobćila, nisu očitovala, da je g. Singer glasovao, s toga meni nije bilo moguće znati, je li tko nepovlašteno glasovao ili ne. Ja sam samo imao gledati na broj, predpostavljajuć dakako ono, da nitko nije nepovlašteno glasovao.

To je bila zadaća onih, koji su skrutinij obavili, paziti na to, da nitko neglasuje, koji nema pravo glasa, i prema tomu ponašati se i izviešće udesiti.

Držeć to, kada sam dobio izviešće, da ih je glasovalo 51, i da je od ovih glasova palo: 27 na gosp. Josipa Berutu, 26 na g. Gjuru Kranjčića, a 25 na gosp. Ivana Vončinu i 24 na g. Stevu Popovića, predpostavio sam ja, da nitko drugi nije glasovao, nego onaj, koji je bio ovlašten na to, te sam odmah u ovoj predpostavi izjavio, da medju ovimi većinu imadu ova dvojica, i to: g. Josip Beruta i g. Gjuro Kranjčić, te da se ovi imadu izabranimi smatrati. Sada se stvar drugačije predstavlja. Radi se naime o tom, je li g. Singer takodjer glasovao ili ne.

Ja bi želio znati od odbora za skrutinij izaslanoga, da mi o tom izviešće podnese, je li gosp. Singer glasovao ili ne.

Bilj. **Jovan Steković**: Vis. sabore! Gosp. Singer je glasovao i njegov je glas ubrojen. A da nije on glasovao, to bi sasvime drugačije izpao rezultat tog glasovanja.

Dr. **Lovro Vidrić**: Ja se neću upuštati u pitanje, da li je pravo ili nepravo, da je gosp. Singer glasovao, nego pitam samo to kada je vrieme prigovarati glasovanju? Ja mislim onda, kada se čita i proglasuje rezultat, a ne onda, kada je već zaključeno.

Ja se ogradjujem proti ovakomu tumačenju, i uvjeren sam, kada bi bila druga dvojica izabrani, da nebi nitko prigovarao.

Gjuro Kamenar: Ja sam jednoč imao priliku opomenuti vis. sabor, da se u ovom svetom mjestu Hrvatske nevuku simo tamo paragrafi, kako pred sudom po odvjetnicih, nego da se ostavi sveto slovo zakona onako kako je napisano. Ako nevjerujete, da je upravo onako, kako to stoji napisano, ja ću vam još glasnije čitati, nego li je čitano.

Po ovom §. g. Singer ima pravo glasovati i govoriti. K tomu je još zaključak ovog sabora već stvoren, proti kojemu nema nitko prava ustajati i govoriti.

Da sam ja predsjednik, ja vam nebi dozvolio rieč, niti prigovor kakav proti saborskom zaključku, jer se to protivi časti i dostojanstvu ovoga sabora.

Ja mislim, da smo izabrali čestite i nepristrane osobe, koje će znati svoju dužnost vršiti, i reći pravo, što je na stvari.

Idemo dakle na dnevni red, i negubimo ovo zlatno vrieme.

Vi vidite, kako se je govorilo o gladu i drugoj nesreći, koja danas vlada, to valja da nekrademo bogu dane, nego da idemo dalje na posao. Ovaj smo posao već svršili, sada ga prihvatimo, i idemo dalje mirnom dušom.

Fran Folnegović: Ja sam visoko predsjedničtvo upozorio još prije na to, kada sam pitao, da li je g. Singer uvršten u listinu glasovatelja, a ako nije, zašto nije?

Usljed moga upozorenja jest g. Steković g. Singera pozvao, na što se je g. Singer odazvao.

Je li to objektivno ili ne, kako je g. dr. Šram izvolio krstiti, to je njegova stvar. Ako se hoće govoriti o objektivnosti, pitam ja, je li to objektivno, da stranka vladajuća iz svoje sredine, izključujuć svaku drugu stranku, samo svoje ljude bira u to izaslanstvo, da sude o valjanosti izbora onoga, kod kojega je njihov kandidat propao.

G. dr. Šram govorio je dosta dugo o toj objektivnosti i o tome, je li ima g. Singer pravo glasovati ili ne, ali moram reći, da ga ja, koliko ga štujem, nisam razumio.

O valjanosti izbora glasuje se balotažom, ali o kojoj valjanosti nije bilo danas govora, već samo o povjerenstvu,

koje imade iztraživati tu valjanost, s toga se ovo niti nemože subsumirati pod 2. stavku §. 8. poslovnika.

Zato radili vi što vam drago, uvjeravam vas, da se ob ovom drugi put glasovalo nebude.

(Glasovi: Oho! Vidit ćemo!)

Ja vas uvjeravam . . .

Jovan Živković: Vlada u ovoj stvari treba da zauzimlje stanovište neutralno, jer je vis. sabor čuo izviešće verifikacionalnoga odbora, i njegova je stvar bila, da ga zabaci ili primi, kao što je to učinio.

Ja nebih poveo rieč, da to nije pravno pitanje, i da nisam čuo zaista takvu teoriju, kojoj se diviti moram, teoriju, koja je baš izuštena po gosp. Folnegoviću i g. dru. Vrbaniću, kojom se danas hotomice daje smisao takov poslovniku, koji on nipošto nema, i kojim se on hotomice narušava. Kada se radi o valjanosti izbora, to se sva razprava od alfa do omega proteže na to.

Danas se kaže, taj izbor nećemo zabaciti, nego ćemo prije izpitati stvar, jer su se kod izbora neurednosti dogodile, i time je već danas počela razprava o valjanosti ili nevaljanosti toga izbora. To nijedan jurista poreći nemože. Izvolite, gospodo, uzeti sve zakone ovog svieta u ruke, pak ćete vidjeti, da se onaj izključuje, koji može biti pristran, kao što je u ovom slučaju g. Singer, jer se tiče osobe njegove.

Vi mislite, da se samo ondje izključuje, gdje se radi o tom, ima li se zabaciti izbor njegov ili ne. Ja pako kao jurista i u interesu zakona kažem, da razprava o valjanosti izbora obuhvaća sve od alfa do omega, što se god o tom razpravlja, i onaj, kojeg se ta razprava tiče, nesmije u njoj sudjelovati, bilo to kada se radi o izboru iztražnog povjerenstva glede tog izbora, bilo onda, kada se bude o valjanosti izbora odlučivalo.

(Ustaje izvj. Vaso Gjurgjević.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Gjurgjević.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Komu nije jasno slovo §. 8. poslovnika, taj se mora zapitati, što je intencija bila, kada se je ovaj §. stvarao.

Nema sumnje, i svaki mi od gospode ovdje sjedeće mora dopustiti, da je intencija ova, da dotičnik, kojeg jer izbor preporan, neutiče u sam izbor svoj i da nemože on svoga glasa doprinesti niti za valjanost niti za nevaljanost izbora.

Ako je to intencija ovog paragrafa, onda mi dopustite, gospodo, da g. Singer, glasujuć za iztražnu komisiju, nije imao pred očima tu intenciju, nego izbor, pak je glasovao za komisiju, o kojoj predpostavlja, da će izbor njegov biti uspješan.

Ja držim, da onaj, koji hoće da izbjegne, da se nemisli o njem kao što čujemo, treba bez da mu zakon kaže, da se sustegne od glasovanja, pak onda odpada svaka sumnja, da je on za ovu ili onu komisiju. Jer ako mu se dopusti glasovanje, to će on birati komisiju onu, o kojoj je uvjeren, da će mu biti blažija, bilo to po političkom načelu, ili po stranki, ili kako mu drago.

Time daklem, što je g. Singer glasovao za iztražnu komisiju, svakako je uticao u samu razpravu, a to je hotio naš poslovnik da odkloni.

Što g. Kamenar predbacuje, kako odvjetnici paragrafe razvlače, moram iskreno kazati, da dokle god bude paragrafâ, biti će tumačenja i na jednoj i na drugoj strani; ali sudovi i političke oblasti dati će im onu misao koju sadržaje intencija njihova, i uzeti će ono tumačenje koje je pravilno.

G. Kamenar drži, da je ono tumačenje pravilno, kako on i njegova stranka misli.

(Gjuro Kamenar: Kako je napisano.)

Ja pako kao pravnik nemogu da se osvrnem na njegovo i njegove stranke tumačenje, nego na intenciju zakona, po kojoj intenciji nemože biti sumnje, da je zakon htio odkloniti onoga, koji je interesiran kod izbora i da sam u izbor neutiče.

Kada je tomu tako, onda je g. Singer, glasujuć za iztražnu komisiju, uticao u preporni izbor. To pako mi nemožemo dopustiti, jer se protivi intenciji zakona.

Ovdje je g. Folnegović izvolio kazati, da mi zato izključujemo kod glasovanja g. Singera, jer da je naš kandidat kod izbora propao. Neka mi dopusti gosp. Folnegović, da se on danas zato ljuti, što je izabran onaj koji mu je bližje.

(Fran Folnegović: Kod mene je objektivnost.)

A kada je g. Folnegović objektivan, zašto nije za g. Vončinu ili koga drugoga glasovao?

Ja sam, vis. sabore, pozivajuć se na samu intenciju našega poslovnika, na intenciju onu, koja je sadržana u §. 8., dokazao, da g. Singer kod dotičnog izbora, koji je preporan, nesmije uticati u razpravu svojim glasovanjem i držim, vis. sabore, da ovo, što je g. Singer glasovao čini nezakonitim cieli ovaj izbor.

(Ustaje nar. zast. g. Josip Miškatović.)

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik g. Josip Miškatović.

Josip Miškatović: Ja ću najprije, vis. sabore, izjaviti to, da imadem podpuno povjerenje u nepristranost one gospode, za koju se je danas glasovalo, da će oni nepristrano i sdušno onu zadaću obaviti, koju im je sabor naložio, i da se nebi ni ustručavao njima svaki put glas dati.

Daklem nije ovo razlog, što ću govoriti, može biti protivno od one gospode, koja se na protivnoj strani nalaze.

Kada se izašalje komisija za iztraživanje izbora našeg druga gospodina Singera, što će ona raditi? Izpitavati će, jesu li istinite one činjenice, koje se u obtužbi proti njemu navadjaju, ili nisu, a o tom će izboru poslje kod razprave sabor odlučiti, je li on valjan ili nevaljan i zato je potrebno, da se one činjenice

izpitaju nepristrano i neodvisno od ikakove stranke s jednakim obzirom.

Kada g. Singer glasuje za neke osobe, da budu izabrane u ovakvu komisiju, on onda glasuje u to ime, da neke osobe kod te komisije u prilog njegovog izbora iztražuju te činjenice. Zato ja mislim, da onaj paragraf, koji izključuje glasovanje člana onoga, o kojega se izboru radi, zabranjuje g. Singeru uticati u izbor komisije, koja imade odlučiti o istinitosti navedenih činjenica proti njegovom izboru. To je za mene jasno.

Što g. Vidrić kaže, da je izbor već obavljen, i da bi bilo mjesta o tom rieč povesti prije izbora, neka mi oprosti moj prijatelj, da mu kažem, da je prigodom glasovanja izključena svaka diskusija. Ali je to već obavljeno, i da, kako g. Kamenar kaže, proti zaključku sabora nema prigovora, mislim ja, da nesamo da imade prigovora proti zaključkom sabora, nego da eo ipso nepostoje, koji su nepravilno obavljeni, jer samo ono valja, što je pravilno. Ako je nešto nepravilno, samo po sebi pada, pak da nije zaključeno. Dakle ako sabor o nečem zaključi, što nije bilo pravilno zaključeno, neće učiniti proti zaključku sabora. S toga sam ja zato, da se izbor ovoga povjerenstva nemože odobriti, jer je pri njem g. Singer glasovao.

Predsjednik: Visoki sabore! Stvar je dovoljno razpravljena i nitko više rieči zatražio nije. Ja sam u ovoj predpostavi, kako sam malo prije razložio, da naime nije nitko neovlašten glasovao, prema broju, označenom mi po gospodi skrutatorih, smatrao izabranimi onu dvojicu. Kasnije se je konštatiralo to, da je jedna osoba neovlašteno glasovala. Pošto sam ja u krivoj predpostavi izrekao, da se ova dvojica imadu smatrati za izabrane, i pošto vis. sabor niti nije pristao na to, nego je odmah prigovor proti tomu sliedio, s toga ja dakako moju izjavu povlačim natrag (opozicija izlazi iz dvorane) i stavljam pitanje: Ima li prigovor gosp. Mirka Hrvata proti ovom izboru mjesta ili ne? Na ovo vis. sabor neka odluči ustajanjem svojim.

(Glasovi: Nema dovoljnog broja članova.)

Molim g. bilježnika, da prebroji.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji prisutne saborske članove) 28 ih je.

Predsjednik: Pošto nema dovoljnog broja članova, dižem današnju sjednicu, a nastavak iste uričem za sriedu dne 15. o. mj. u 10 sati prije podne.)

(Prekinuta sjednica u 3/4 1 sat poslije podne.)

Nastavak sedamdeset i pete saborske sjednice,

održane dne 15. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Izbor saborskog povjerenstva za iztragu kod izbora u Rači.

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Sjednica držana u ponedjeljak dne 13. o. mj. nije svršena. Kada je predsjedničtvo vis. sabora stavilo na vis. sabor pitanje: Smatra li vis. sabor prigovor zastupnika gosp. Mirka Hrvata proti valjanosti izbora saborskih povjerenika s razloga, što je i gosp. Josip Singer, kao što se je to naknadno konštatiralo, glasovao, umjestnim, onda je po svojoj dužnost predsjedničtvo pobrojilo prisutne članove, te je pronašlo, da nije bio dovoljan broj, koji je po zakonu za glasovanje propisan. Stoga se ima ona sjednica nastaviti, pak onda počimlje sjednica druga.

Ja dakle stavljam s nova pitanje: Smatra li vis. sabor prigovor nar. zastupnika g. Mirka Hrvata proti valjanosti izbora saborskih povjerenika s razloga, što je i g. Josip Singer, kao što se je naknadno konštatiralo, glasovao, umjestnim?

Ona gospoda, koja su zato, da se smatra umjestnim, neka izvole ustati.

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

(Nemir u dvorani.)

Predsjednik (zvoni): Nedajem ništa više o tom govoriti. Stavljam još jedan put pitanje: Smatra li visoki sabor prigovor zast. nar. g. Mirka Hrvata proti valjanosti izbora saborskih povjerenika, s razloga, što je i g. Josip Singer, kao što se je naknadno konštatiralo, glasovao, umjestnim ili ne? Ona gospoda, koja su zato, da smatraju umjestnim, neka izvole ustati.

(Glasovi: Riešeno je. — Zakonito je riešeno u zad-

njoj sjednici. — Nemir u dvorani. Ustaje većina. — Nemir u dvorani.)

Gjuro Kamenar: Molim za rieč po poslovniku!

Predsjednik: O poslovniku želite govoriti?

Gjuro Kamenar: Jest! (Glasovi: Čujmo!)

Predsjednik: Izvolite!

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Po poslovniku i to §. 34. imadu se zapisnici voditi u zadnjoj sjednici, a po §. 35. imadu se pročitati na početku sjednice. Ovo nije nastavak sjednice.

Sjednica je svršena, i to velevažna sjednica, u kojoj su se izabrali odbori, u kojoj je jedan zakon za ludnicu stvoren, u kojoj je ban naš verificiran za zastupnika, u kojoj je zaključkom sab. izabrano povjerenstvo za iztragu izbora u Rači. Po tom ja kao narodni zastupnik molim, da se zapisnik čita i da se 13. sjednica ovdje odmah danas verificira, dočim je ovaj zaključak podpunoma kroz sve sfere, kako poslovnik propisuje, prošao.

Predsjednik: Imate još što o poslovniku govoriti?

Gjuro Kamenar: Nemam ništa više.

Predsjednik: Meni je jako drago, da me je gosp. nar. zastupnik Kamenar na ustanove poslovnika pozornim učinio. I baš po poslovniku nisam mogao započeti drugu sjednicu, kada jedna nije svršena.

Ja sam odmah s početka to kazao, i vis. se sabor nije tomu protivio. Kada se zadnja sjednica svrši, onda će biti ustanovam poslovnika zadovoljeno i druga će sjednica započeti. Sada je pako nastavak sjednice, kako sam rekao, i kako je sabor prihvatio. Pošto je prigovor g. nar. zast. Mirka Hrvata umjestnim izjavljen, izjavljujem učinjeni izbor nevaljanim i s toga se ima novi izbor preduzeti.

Molim gospodu saborske članove, neka svaki dvojicu na cedulji napiše, koju želi imati u povjerenstvu za iztragu proti izboru g. Singera.

Molim g. bilježnika, da čita imena, a za skrutatore imenujem g. Antuna Pocha, g. baruna Ljudevita Ožegovića, g. Gjuro Kranjčića i g. dra. Spevca.

(Sliedi glasovanje. Poslije glasovanja predsjednik zvoni.)

Visoki sabore! Rezultat skrutinija jest sliedeći: O[d] prisutna 64 člana dobio je g. Mirko Hrvat 39 glasova, g. Stevo Popović 38 glasova, g. Gjuro Kranjčić 1 glas, a g. Josip Beruta 1 glas. Većinom dakle glasova iza[..] brani su u iztražno povjerenstvo g. Mirko Hrvat i g. Stevo Popović i time je, visoki sabore, dnevni red iz[..]crpljen.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim rieč na temelju po[..]slovnika.

Predsjednik: O poslovniku želite govoriti?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Da!

Predsjednik: Onda izvolite!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Kada je ova vis. kuća zaklju[..]čila, da se jedan put već stvoreni zaključak imade n[..] štetnim smatrati, neka mi bude dopušteno izjaviti, kad se je već na ovaj sklizki put pošlo, da po zdravoj logi[ci] visoka kuća i ovaj izbor, koji je sada obavljen, ne[..] smjela i mogla valjanim smatrati zato, jer je . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo! Po nikakvo[m] poslovniku svieta, niti po našem poslovniku, neprima s[a]bor prigovore proti svojim zaključkom.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim liepo! . . .

Predsjednik (zvoni): Ja neprimam prigovora n[i]kakova.

Fran Folnegović: Zašto se je prekjučer prigov[a]ralo i to se je primilo!

Predsjednik: Molim liepo! Na srce vam stavlja[m] dostojanstvo ovog zakonodavnog tiela, i dok ja na ov[oj] stolici budem, neću dopustiti, da se ustanove ovoga p[o]slovnika vriedjaju. Na to me neće dovesti niti većin[a] niti manjina ovoga sabora.

(Burni živio na desnici.)

Pozivljem vas, g. zastupniče, da imate dostojanstv[o] ovog vis. sabora pred očima!

(Oduševljeni živio na desnici.)

Time se nastavljena sjednica završuje, a novu u[..]čem odmah sada sa dnevnim redom od prošle sjednic[e].

(Svršetak u ¾11 prije podne.)

Sedamdeset i šesta saborska sjednica,

održana dne 15. rujna 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Izjava preuzvišenoga g. bana. — Razprava generalna o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Predsjednik (zvoni): Otvaram novu sjednicu, koja je za danas takodjer zakazana, i molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik ove prošle sjednice, u ponedjeljak započete, a danas svršene, proglasiti.

Bilježnik **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 13. rujna 1880. pod predsjedanjem I. sabor. podpredsjednika dr. Josipa Vuščića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Urednik „Pučkih Novina", Ljudevit Tomšić, podnaša molbu na vis. sabor za novčanu pripomoć, kojom bi pomenuti list i opet izdavati mogao, te ga siromašnim seljakom bezplatno dostavljao.

Ide peticionalnomu odboru.

2. Gospodarsko družtvo u Zagrebu i sedam podružnica gospodarskih podnaša molbu na vis. sabor, da se subvencija od 20.000 for. i nadalje za svrhe gospodarstvene u proračun stavi.

Predsjednik mnije, da bi ova molba imala biti upućena na odbor proračunski.

Sabor prihvaća mnienje predsjednikovo, te ova molba ide odboru za proračun, da zajedno sa proračunom saboru izvještaj podnese.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je predlog Radoslava Rubide-Zichy-a i drugova i eventualno izbor odbora ad hoc za proučenje molba elementarno postradala pučanstva.

Predsjednik pozove predlagatelja, da svoj predlog obrazloži.

Iza obrazloženja predloga pita predsjednik.

Prima li visoki sabor predlog R. Rubide-Zichy-a i drugova, koji glasi:

„Da se obzirom na opetovane i užasne elementarne nesgode, koje su tečajem ove godine mnoge krajeve naše domovine, a napose gornje Zagorje stigle, izabere odbor „ad hoc", sastojeći iz 5 lica, kojemu bi bila zadaća, da iz postradalih krajeva prispjele i još prispjeti imajuće predstavke i molbe, tražeće pomoć iz zemaljskih sredstva, prouči i razpravlja, a ujedno sporazumno sa proračunskim odborom i zemaljskom vladom o tom vieća, kako i na koji način bi se zakonodavnim putem stradajućemu pučanstvu, što skorija i izdašna pomoć pružiti mogla?"

Sabor prihvati predlog ovaj jednoglasno, te će se namah preduzeti ceduljami izbor odbora ad hoc od pet lica, te je u tu svrhu predsjednik imenovao za skrutatore Ant. Zindla, Gjuru Crnadka i dra. Ant. Jordana.

Rezultat izbora proglasi predsjednik, da je sliedećih pet zastupnika od 53 glasatelja izabrano u odbor ad hoc za proučenje molba elementarno postradala pučanstva: Radoslav Rubido-Zichy 51, Ivan Bartolović 50, dr. Stjepan Spevec 37, Dragutin Mihalović 29 i dr. Luka Marjanović 28 glasova, te se ova petorica smatraju izabranimi u odbor ad hoc za proučenje molba elementarno postradala pučanstva.

Prelazi se na daljnji dnevni red, te se uze u pretres: izvještaj proračunskoga odbora o zemaljskoj ludnici u Stenjevcu.

Po svršenoj generalnoj debati pita predsjednik:

„Prima li visoki sabor osnovu zakona o kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umo-

bolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah za podlogu specijalne debate?"

Većina sabora prihvati ovu osnovu za podlogu specijalne debate.

Prešav na specijalnu debatu, bude po predlogu odbora prihvaćen naslov, koji glasi:

Zakon o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah.

K §. 1. podnaša odbor izpravak, da se mjesto „pozivom na zakon" rekne „prama zakonu od 28. studenoga".

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor redakciju §. 1. kako ju vlada predlaže?

Sabor neprihvati redakcije vladine.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor izpravak §. 1. odborom podnešeni?

Sabor prima taj izpravak te §. 1. glasi:

Prama zakonu od 28. studenoga 1873. u kr. zemaljskom zavodu za umobolne u Stenjevcu odredjuje se nuždno osoblje sa činom, plaćom, ter inimi berivi po priloženoj šemi.

§. 2. i 3. primljeni po predlogu odbora te glase:

§. 2. Osoblje pod A. naznačeno imade iste pogodnosti kao i ostali zemaljski činovnici.

§. 3. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Iza primljena zakona uze se u pretres šema o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah, te je saborom prihvaćeno po predlogu odbora:

Tek. br. 1. A. Činovnici: ravnatelj VII. dnevni razred sa 1800 for. plaće, šest put petgodišnji doplatak od 100 for., stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.

Tek. br. 2. Kućni liečnik VIII. dnevni razred sa 1200 for. plaće, tri put petgodišnji doplatak od 100 for., stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.

Tekućemu broju 3. podnosi odbor izpravak: da u stavki trećoj upravitelj nema dobivati nikakova doplatka.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor tekući broj 3. onako kako je u šemi vladinoj predložen?

Sabor neprihvati redakcije vladine.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor tekući broj 3. onako kako ga odbor izpravlja?

Sabor prihvati tek. br. 3. odborom izpravljeni, te tek. br. 3. glasi:

Upravitelj VIII. dnevni razred sa 1200 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom pak komad vrta.

Tekući brojevi 4. i 5. primljeni po predlogu odbora te glase:

Tek. br. 4. Upravni pomoćnik X. dnevni razred sa 600 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

Tekući broj 5. B. Službenici. Pomoćni liečnik (assistent) sa 400 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu. Pomoćni se liečnik namješta privremeno, pak prema potrebi

Tek. br. 6. odbor izpravlja, da se dnevničar za pisarske poslove i za upravu na tom mjestu izostavi t uvrsti u stavku 13., te bi stavka 13. glasila: Osim toga dnevničar za pisarske poslove, podvornici, podvorkinje kuhinjsko, praonsko i kuriteljno osoblje, pak kućne slug prema statutu i pogodbi.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor tek. br. 6 na onom mjestu na kojem ga vladina osnova postavlja

Sabor neprihvati tek. br. 6. na onom mjestu kak ga vladina osnova postavila.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor izpravak od borov, da se tek. br. 6. prenese u 13. tekući broj?

Sabor prihvati taj prenos.

Tek. br. 7. sada 6. i tek. br. 8. sada 7. prihvaćen po predlogu odbora te tek. br. 6. glasi:

Nadpodvornik sa 350 for. plaće, stan u zavodu sa raz svjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu

Tek. br. 7. glasi: Nadpodvorkinja sa 300 for. plaće stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter košton prema I. obskrbnom razredu.

Tekući br. 9. Kuharica, želi odbor, da se na tom mjestu briše i u tekući br. 13. uvrsti.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor tek. br. 9 kako je vladom predložen?

Sabor neprihvaća.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor izprava odbora, da se tek. br. 9. briše i u 13. uvrsti, te tim d bude u šemi ne 15. nego 13. tekućih brojeva.

Sabor prihvati izpravak odborov, te se tek. br. 9 briše i u 13. uvršćuje.

Tek. br. 10., sada 8., tek. br. 11., sada 9., tek. br 12., sada 10., tek. br. 13., sada 11., tek. br. 14., sad 12. primljeni po predlogu odbora, te

tek. br. 8. glasi: Nadrubljarka sa 300 for. plaće stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter košto prema I. obskrbnom razredu.

Tek. br. 9. glasi: Mašinista sa 600 for. plaće, sta u zavodu.

Tek. br. 10. Vrtljar sa 300 for. plaće i stanom u zavod

Tek. br. 11. Vratar sa 280 for. plaće, 40 for. n odielo i stanom u zavodu.

Tek. br. 12. Uredovni podvornik sa 280 for. plać 40 for. na odielo i stanom u zavodu,

a tek. br. 15., sada 13. glasi prama izpravko primljenim u tek. br. 6. i 9.

Tek. br. 13. Osim toga dnevničar za pisarske p slove, podvornici, podvorkinje, kuhinjsko, praonsko i ku riteljno osoblje, pak kućne sluge prema statutu i pogodb

Sada se uze u pretres izvieštaj verifikacionalno odbora ob izborih narodnih zastupnika u trgovištu Run i kotaru račanskom.

Glede izbora zastupnika naroda u trgovištu Rumi dne 19. srpnja t. g. jednoglasno obavljena, predlaže odbor verifikacionalni: da vis. sabor izvoli Nj. preuzvišenost bana Ladislava grofa Pejacsevicha kao narodnoga zastupnika za trgovište Rumu ovjeroviti. Sabor prihvati predlog odbora, te predsjednik izjavi zaključak sabora, da je Nj. preuzvišenost ban Ladislav grof Pejacsevich ovjerovljeni zastupnik narodni za trgovište Rumu; a budući da je Nj. preuzvišenost ovjerovljena već i za kotar našički, to sabor očekuje izjavu Nj. preuzvišenosti, koji da izborni kotar pridržaje, da se za drugi novi izbor razpisat uzmogne.

U pogledu zatim izbora nar. zastupnika za kotar račanski predlaže odbor verifikacionalni s razloga, što je proti dne 30. kolovoza t. g. izabranomu zastupniku naroda Josipu Singeru dne 31. kolovoza datirani prosvjed od izbornikâ kotara račanskoga podnešen, iz kojega se vidi, da je prije izbora i u samom izbornom činu takovih nedostataka bilo, da se, ako se isti nedostatci dokažu, izbor nar. zastupnika Josipa Singera za kotar račanski nulificirati mora; nu s druge strane ti nedostatci nisu dovoljnimi dokazi u prosvjedu podkriepljeni, da visoki sabor izvoli ob izboru nar. zastupnika za kotar račanski, Josipa Singera, iztragu odrediti, ter istu dvojici saborskih članova povjeriti.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog odbora verifikacionalnoga, da ob izboru nar. zastupnika za kotar račanski, Josipa Singera, iztragu odredi, ter istu dvojici sab. članova povjeri?

Sabor usvoji ovaj predlog verifikacionalnoga odbora te predsjednik privolom sabora izjavi, da se namah izbor dvojice saborskih povjerenika za povedenje iztrage ob izboru Josipa Singera ceduljami preduzme, a skrutatori imenova dra. Jordana, Antuna Zindla i Gjuru Crnadka.

Poslije četvrt sata proglasi predsjednik sliedeći rezultat izbora.

Glasovao je 51 član sabora — od ovih dobio je: Josip Beruta 27 glasova, Gjuro Kranjčić 26 glasova, Ivan Vončina 25 glasa, Stevo Popović 24 glasa, te predsjednik izjavi, da se smatrati imadu Josip Beruta i Gjuro Kranjčić izabranimi povjerenici, ali zastupnik naroda Mirko Hrvat prigovori valjanosti izbora rečena povjerenstva, budući da je i Josip Singer, proti poslovniku, kao preporni član sabora, glasovao, nemajući kao takav u svojoj stvari pravo glasa.

Poslie kako se je debatiralo pro et contra, stavi predsjednik, opozivajuć svoju izjavu, sliedeće pitanje:

„Smatra li visoki sabor prigovor zastupnika naroda Mirka Hrvati proti valjanosti izbora saborskih povjerenika s razloga, što je i Josip Singer, kao što se je naknadno konstatovalo, glasovao, umjestnim?"

Budući pako, da su protivnoga mnienja saborski članovi sabornicu ostavili, te je samo 28 članova u saboru ostalo, izjavi predsjednik, da se nemože glasovati, te prekinu sjednicu u $^{3}/_{4}1$ sat poslije podne, uričuć nastavak za sriedu 15. rujna t. g. u 10 sati prije podne, u kojoj će se glasovati o prigovoru Mirka Hrvati proti valjanosti izbora povjerenikâ sabora za povedenje iztrage proti Josipu Singeru.

Nastavak 75. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije dne 15. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 64 saborskih članova.

Od strane vlade svietli ban i sva tri odjelna predstojnika.

Predsjednik, otvoriv nastavljenu sjednicu, stavi sliedeće pitanje: „Smatra li visoki sabor prigovor zastupnika naroda Mirka Hrvata proti valjanosti izbora saborskih povjerenika s razloga, što je i Josip Singer, kao što se je naknadno konstatovalo, glasovao, umjestnim? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati!

Većina ustade te bude prihvaćen prigovor Hrvatov proti valjanosti izbora saborskih povjerenika u svrhu poduzet se imajuće iztrage ob izboru nar. zastupnika Josipa Singera za kotar račanski umjestnim, te predsjednik izjavi, budući da je prigovor proti valjanosti izbora saborskih povjerenika umjestnim proglašen, to je izbor nevaljan, te će se novi izbor preduzeti i to ceduljami.

Za skrutatore imenova Antuna Pocha, baruna Ljudevita Ožegovića, Gjuru Kranjčića i dra. Spevca.

Po svršenom skrutiniju proglasi predsjednik sliedeći rezultat:

Glasovalo je 40 od prisutnih 64 člana, te je dobio: Mirko Hrvat 30 glasova, Stjepan Popović 38 glasova, Gjuro Kranjčić 1 glas, Beruta Josip 1 glas, te su u povjerenstvo iztražno izabrani za izvidjenje izbora Josipa Singera gg. Mirko Hrvat i Stj. Popović.

Tim bude sjednica u $^{3}/_{4}11$ sati zaključena, te se nova uriče iza pročitana zapisnika sa dnevnim redom od prošle subote.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Dr. **Josip Vuščić**: Ja od strane predsjedničtva imadem samo ovu opazku staviti, da ja nisam opozvao zaključak saborski, nego sam opozvao svoju izjavu, koju sam ja udesio prema broju meni po odboru predanomu. Kada sam se naime osvjedočio, da nije izbor redovito bio obavljen, i da je protuuredno obavljen, onda sam opozvao svoju izjavu, koja nije došla do zaključka saborskog, jer je gosp. zastupnik Mirko Hrvat odmah prigovor stavio, pa onda nije došlo do zaključka. Ja sam dakle opozvao svoju izjavu, te molim, da se to u zapisniku promieni.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima zastupnik g. Zorić.

Josip Zorić: Vis. sabore! U ovom zapisniku imade mnogo toga, što neugodnu sjenu baca na sam sabor. Ovdje se naime izriče i čita u zapisniku, da su većinom glasova izabrani u povjerenstvo za iztragu računskog izbora gg. zastupnici Beruta i Kranjčić i sa predsjedničke stolice izjavilo se jasno i glasno, da se gg. zastupnici Beruta i Kranjčić imadu smatrati kao izabrani povjerenici za iztragu glede izbora računskog, a kašnje čitalo se u istom zapisniku, da je predsjedničtvo opozvalo svoj zaključak, akoprem je prije, nego li je predsjedničtvo izreklo svoj zaključak, prigovorio tomu g. Mirko Hrvat, a predsjedničtvo se branilo, da nema tomu prigovora, dočim je već zaključak izrečen, i tako je predsjednik zapriečio svaku rieč i nije dopustio daljnje diskuzije.

Ja negovorim ovdje s posebnoga kakova stanovišta, meni je svejedno, izabrali koga mu drago, nego mi je ovdje stalo do načela, da se čvrsto držimo odluke i da znamo, može li se zaključak kada se sa predsjedničke stolice kao takav proglasi, mienjati ili ne. Ako se može mienjati i opozvati, onda nijedan zaključak nije stalan, jer se svaki može opozvati. (Glasovi: Tako je! Tako je! Živio! Živio! Na galerijah žamor i nemir.)

Predsjednik (zvoni): Ja opominjem gospodu na galerijah, da se mirno vladaju, jer ako još jedanput čujem znakove dopadnosti ili nedopadnosti sa galerijah, ja ću jih dati odmah izprazniti.

(Fran Folnegović: Ta nitko nije niti pisnuo!)

Molim liepo! Ja to bolje znadem, nego vi. (Smieh.) Meni se čini, da je gospodin predgovornik u velikoj bludnji. Evo, kaže se u protokolu, da je predsjednik izjavio, da se dotična gospoda imadu smatrati izabranimi, a to je predsjedničtvo izjavilo za to, jer je držalo, da je izbor propisanim redom obavljen. Sada je došao jedan gospodin od članova kuće, pak je kazao: predsjedničtvo je u bludnji; izbor nije bio dobro obavljen, a nije dobro obavljen zato, jer je jedan glasovao, koji je absolutno po zakonu kod ovog glasovanja bio izključen. Dakle predsjedničtvo bilo je u bludnji, kad je izjavilo, da je to rezultat skrutinija. — To je stanje stvari.

Gospodo moja! To ćete mi dopustiti, da se u takovu slučaju to nesmatra još zaključkom. Koliko puta sluči se u parlamentu, da predsjedničtvo kaže po bludnji: Većina je, a poslije se opazi, da tu nema većine, pa onda reče: Molim, neka se glasovi prebroje! A kod brojenja pokaže se, da je n. pr. za jedan glas manje — oprostite, u takovu se slučaju predsjednikova izjava nemože uzeti za zaključak. To se dakle, kako sam rekao, može više puta dogoditi, tim više, što predsjedničtvo sa ove stolice nije kadro uvjek točno većinu razabrati.

Stoga držim, da je sasvim umjestna bila izjava moga kolege dra. Vuščića, jer on nije opozvao saborskog zaključka, već samo svoju izjavu: da naime drži, da su gg. Beruta i Kranjčić u iztražno povjerenstvo izabrani.

Ja mislim, da je suvišno o tom glasovati. nu ako vis. kuća želi, onda se može i glasovati.

Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Da se nebi možda mislilo, kako se u javnih glasilih raznaša, i pošto se hoće predstaviti svietu, da sadašnja manjina hrvatskoga sabora nezna, što radi, kada brani ne g. Singera nego princip, ja mislim, da moramo s ovom stvarju na čisto doći, dočim bi se danas ili sutra mogla uvesti i opet nova teorija, da naime predsjedničtvo izjavi, da se to ili ono nesmatra zaključkom.

Ja bi mogao naći bar dvie trećine zapisnika. a moći će jih naći i gospodin predsjednik saborski, gdje se na ovakav isti način proglasuje zaključak po predsjedničtvu i možebit po samom sadašnjem predsjedniku g. Krestiću.

Gosp. Zorić izrično je spomenuo, da je g. Vuščić proglasio zaključak, dapače poslie, da je branio to kao zaključak, a s vremenom da je našao razloga, pa da je reterirao. Ako je to ovdje učinjeno, ja mislim, da imade g. predsjednik Krestić, koji u tom pogledu više pazi na formu i skrupule, takodjer misliti na izjavu, koju danas izriče, te ju neproglasiti kao zaključak, nego kao izjavu.

Predsjednik: Molim liepo, tu se radi samo o poslovniku. Gosp. Singer glasovao je za predlog verifikacionalnog odbora, da se izaslanstvom iztraži njegov izbor. (Glasovi: Tako je! Živio!)

Na temelju ovog predloga, gospodo, mi smo birali poslanstvo. Ako on nije imao pravo glasovati za komisiju, ako nije imao pravo birati skrutatore, još manje ima pravo odlučivati, da li se njegov izbor u dvojbu stavlja i da li povjerenstvo ima ići van ili ne.

Gosp. Singer učestvovao je ovdje i glasovao i na temelju toga dozvoljen je skrutinij. Sada vam nevalja niti ovaj niti onaj skrutinij, t. j. da se izbor njegov iztragom konštatirati mora.

(Gosp. Fran Folnegović hoće da govori.)

Molim liepo, ja nemogu dopustiti. (Glasovi: Slobodu govora!)

U nijednom parlamentu nije dopuštena takova sloboda govora, da se o predmetu, koji je bio riešen većinom glasova, i sada in concreto izcrpljen, i opet diskuzija povadja. Ovo ja gospodinu govorniku dopustiti nemogu. neka se izvoli izjaviti o zapisniku t. j. o izjavi g. dra. Vuščića, ima li se uzeti mjesto rieči „zaključak", rieč „izjava". O tom neka govori.

Fran Folnegović: Ja sam to morao nadovezati, da se razumije . . .

Predsjednik: Mi razumijemo to. (Žamor. Predsjednik zvoni. Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

Fran Folnegović: Ja sam to morao spomenuti upravo za to, jer se u glasilu vladine stranke i to u „Agramer Zeitungu" podmiće manjini ovoga sabora, da provocira škandale u ovom saboru. Neka javno mnienje pazi, tko provocira škandale u saboru . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo. — Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Ja ću s nekoliko riečih odgovoriti g. predgovorniku te neću iztraživati, od koga škandali proizlaze, samo ću ga sjetiti na onu rieč, koja kaže: Jaoh si ga onomu, od koga škandali proizlaze. U ovom vis. saboru bilo je već prije nekoliko godina prizora, koji su dobro poznati iz povjesti naše zemlje i koji su se malo ne svršili katastrofom u našoj zemlji. Zato, neizpitajuć, koji su izvori škandalom, ja bi se usudio svakomu staviti na srce, neka nastoji da toga više nebude.

Što se tiče prigovora g. dr. Vuščića, ja mislim, da nitko nesmije dopustiti, da izuštena izjava predsjednika bude sveta, koja se promjeniti nesmije, jer ako se ovo dopusti, onda, gospodo, predsjednik može izjaviti najnepravedniju stvar protivnu interesom zemlje kao zaključak, koji se mienjati nebi smio. Predsjedničtvo ima se držati pravila, po kojih se zaključci stvarati moraju.

Predsjednik: Ja molim, da se izvolite izjaviti, za što ste vi?

Josip Miškatović: Ja se izjavljujem za popravak zapisnika, kako je g. predsjednik izjavio.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, stavlja se pitanje na vis. kuću:

Usvaja li vis. kuća prigovor g. dr. Vuščića, da se u zapisniku rieč „zaključak" zamieni „izjavom?"

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovo se dakle ima u zapisniku izpraviti.

(Bilježnik gosp. dr. Marko Lončarić izpraviv to u zapisniku, pročita dotično mjesto sa izpravkom rieči „zaključak" u rieč „izjavu".)

Predsjednik: Sada nema više nikakova prigovora proti ovomu zapisniku. Pošto nema nikakova prigovora, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja previšnjom sankcijom providjeni zakon od 13. kolovoza 1880., kojim se kr. sudb. stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utielovljenih ter u područje spomenutoga suda spadajućih djelovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi obćinami. — Uzima se na znanje.

Svietli ban dostavlja izkaz o prekoračenjih proračuna za godinu 1879., sastavljen na temelju računskoga zaključka za godinu 1879. — Ustupa se odboru proračunskomu.

Svietli ban dostavlja u smislu zak. čl. II.: 1869. §. 13. na prosudjenje i odobrenje računski zaključak o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za god. 1879. — Ustupa se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Zastupstvo obćine veliko - goričke moli za milostivo podieljenje zemaljske podpore za postradale tučom žitelje svoje obćine. — Ustupa se odboru ad hoc.

Svietli ban dostavlja proračun tiskare „Narodnih Novina" za godinu 1880. i eventualno 1881. — Ustupa se proračunskomu odboru.

Saborski odbor ad hoc za prosudjivanje molbenica elementarnimi nesgodami postradalih javlja, da se je konstituirao, i da si je izabrao predsjednikom g. Dragutina Mihalovića, a izvjestiteljem g. dr. Spevca. — Uzima se na znanje.

Predsjednik: Visoki sabore! Izbor Njeg. preuzvišenosti bana u kotaru rumskom je verificiran, a pošto Njeg. preuzvišenost imade mandat i za našički kotar, to stavljam pitanje na Njeg. preuzvišenost bana, neka se izvoli izjaviti, koji izbor hoće zadržati?

Preuzv. gosp. ban L. grof **Pejacsevich**: Ja zadržajem rumski mandat.

Predsjednik: Pošto se Njeg. preuzvišenost izjavila, da zadržaje rumski mandat, to će se vlada pozvati, da odredi novi izbor u kotaru našičkom.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu osnova zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Josip Miškatović**: Proračunski odbor, svršivši svoja viećanja, odobrio je sliedeće izviešće, koje mi neka bude dopušteno pročitati vis. saboru. (Čita izvještaj. — Poslje nekoliko pročitanih redaka):

Kako se čini, vis. sabore, gospoda članovi valjda su izvoljeli sami pročitati ovo izviešće, pak mislim, da nije potrebno, da se čita.

Predsjednik: Molim liepo, izvolite ga samo pročitati. (Smieh.)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita izviešće proračunskoga odbora o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj. (Zvoni.) Molim, gospodo, na mjesta!

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Kako sam u izviešću pročitao, ovaj put se je odbor proračunski neobičnim načinom požurio, da razpravi i zaključi proračun za god. 1880. i to iz onih razloga, koji su navedeni u samom izviešću; naime, misleći, pošto su ove godine, za koju se proračun razpravlja, već tri četvrti na izmaku, da bi možda suvišno bilo, kada bi se potanko od stavke do stavke baš na sitno rešeto uzimao proračun. Medjutim to se nesmije tako smatrati, da je odbor površno uzeo razpravu proračuna. Kada se ovo veli, imade se na umu prispodoba s onim, što je proračunski odbor dosadanji učinio u tom obziru prošle godine, budué je meni znano, kako se je proračunski odbor dosada znao naj-

manje 14 dana, 3 tjedna i 4 tjedna proračunom zabavljati, a prema tomu izvještaj ovaj kaže, da u prispodobi s onim, što je dosada bivalo, da je onaj put odbor brže radio, ali je ipak znamenite svote pregledao i zaključke uzeo na um i on je sam stvorio zaključke i predloge, koji su ovdje navedeni.

Visoki će sabor prosuditi, u koliko su opravdani predlozi, koji su stavljeni u ovom izviešću i koliko su opravdani zaključci, pak će svoj sud izreći, a bude li uztrebalo tečajem specijalne debate, da se posebice o njih razjasnjenja davaju, ja ću to učiniti, u koliko mi bude moguće.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti u generalnoj debati, neka se izvole javiti kod gosp. bilježnika Seitza, s naznakom, žele li „za“ ili „proti“ zakonskoj osnovi govoriti.

Rieč ima Njeg. preuzvišenost svietli ban.

Preuzv. gospodin ban grof **Ladislav Pejacsevich:** Visoki sabore! Nalazim za shodno, da sada, prigodom pretresivanja proračuna, kao nova glava zemlje, razvijem svoje misli i nazore o namjerah vlade, i zato dopustite, gospodo, da vam svoju izjavu pročitam.

1. Ja smatram nagodu, utanačenu godine 1868., a popunjenu godine 1873., kod koje sam prigodom najnovijega obnovljenja njezina, što se financijalnoga diela tiče, i sám svojim uplivom posredovao i doprineo, da je onako za rukom pošla, kako su ju oba kraljevinska odbora uglavila i naš sabor jur prihvatio — jedinim pravim i zakonitim temeljem svih ustavnih institucija u našoj zemlji. (Živio!)

2. Ja držim, da nam nagodom zajamčena prava po sadržaju i obsegu njihovu dovoljnom polugom služe za unutarnji razvitak zemlje, a naročito za podpuno obezbiedjenje naše narodnosti, te odstranjenje svake magjarizacije u našoj zemlji. I zato ću svom snagom uvjerenja svoga djelovati, da se tom nagodom medju kraljevinom Ugarskom te kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom stvoreni državopravni odnošaji učvrste i ustale, te proti svakomu napadaju i povredi odlučno štite i brane. (Živio!)

3. Ja radim na tom, da se spojenje Krajine sa provincijalom Hrvatske i Slavonije — komu se već sada smjerajućimi na to predradnjami i razpravami kako kod krajiške zemaljske uprave tako i kod naše kr. zemaljske vlade utire put — čim prije izvede i time toli vruća želja cieloga naroda izpuni. (Živio!)

4. Ja želim, da se unutarnji ustroj naše zemlje na osnovu crpljenoga izkustva za ovih preko šest godina što shodnije udesi, dotično preuredi ili preustroji tako:

a) da se občine što više moguće odterete od tako zvanoga „prenešenoga“ što financijalnoga, što upravnoga djelokruga, koji jim danas već više nepodnosljivoga tereta nameće, — te da se svomu naravnomu djelokrugu i zadatku povrate, a kroza to i njihovim lokalnim interesom što bolje odgovarajuće zaokruženje svoga obsega postignu; u tu svrhu: (Živio!)

b) da se politička uprava tako uredi, kako će pučanstvu i občinam što pristupnija biti; a glede sada za občine preteretne i preskupe porezne ili financijalne uprave poprimit ću na mjerodavnih mjestih shodne korake, da se u tome olakšanje za občine svakako postigne; (Živio!)

c) da se to namjeravano preustrojenje uprave — u koliko se potrebnim ukaže — imade izvesti uz najveću štednju troškova tako, da što većih prištednjah bude u proračunu za koristne i to toli duševne, koli još više narodno-gospodarstvene investicije u zemlji, koje potonje danas nestoje u pravednom razmjerju prema ostalim troškovom uprave; (Živio!)

5. Ja želim i namjeravam k ovomu poslu shodnoga preustrojenja uprave, t. j. k izvedenju te moje namjere pristupiti tek onda, kada administrativno spojenje Krajine sa provincijalom Hrvatske i Slavonije sliedilo bude, tako, da ono, što se učiniti ima, za cielu zemlju valjalo bude. (Živio!)

To su razlozi, s kojih već sada, prigodom pretresa proračuna za tekuću godinu nije moguće, a niti pri onom za dojduću godinu 1881., koji se još tečajem ove godine razpraviti ima, neće moći od ovih sada naglašenih reformah još govora biti i tamo vodeće predloge i osnove saboru predložiti. (Živio!)

Na koncu mi je još sa žalošću izjaviti, da sam opazio razmaknuće činovničke discipline; dapače kod nekoga diela javnih službenika i samo razsulo takovo, što na javni moral vrlo štetno djeluje. S toga ću, kao vrhovna glava uprave, u vršenju svoga vrhovnoga nadzora nad svimi činovnici i javnimi službenici u zemlji strogo bditi nad tim, da svi svoje zakonom i naredbami propisane jim dužnosti točno i savjestno vrše, te ću svakomu protivnomu postupanju i ponašanju odlučno na put stati. (Dugotrajno oduševljeno Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Beruta.

Josip Beruta: Visoki sabore! Ja nebih znao kazati, zašto je naš proračun za tekuću godinu tako kasno na razpravu predložen. Oni razlozi, kojimi se to misli opravdati, za mene su krhki. Financijalna nagodba nije, istina, bila na novo ugljavljena, ali nije još ni sada. Ugarski proračun je ipak davno svršen, a on nesmije zaboraviti ni naše potrebe, pak da nova financ. nagodba nebude još koju godinu završena, sve dotle ostaje u krieposti stara. Ovim zakašnjenjem gubi proračun i razprava proračunska mnogo od svoje vriednosti, te pošto je izmakom skoro punih triju četvrtina godine i učinjenim u njih izdatcih odlučen trošak i za posliednji četvrt, to po gotovu nebi bilo vriedno većega truda i vremena proračunskoj razpravi posvetiti.

Ali gospodo! Pokraj svega toga nemože se ova sgoda mukom propustiti. Grudi narodnoga zastupnika nabreknule su, i imale su od šta nabreknuti, osobito u ovo zadnje vrieme, te ja bar osjećam potrebu izlahkotit jih. Nove neslućene sgode, novi odnošaji, nova nastade situacija, te toli zato, koli radi starih naših bieda napeto očekuje zemlja, napeto očekuju naši izbornici iskrenu i slobodnu rieč, makar da neka gospoda izbornici drže se naprama ovim izbornikom posve neodgovornimi.

Razprava proračunska kod nas jest poglavito nabrajanje jada i nevolja narodnih. Istina, donekle je ona to i drugdje; ali drugdje odračunav u njoj dobru stran jadikovka i nasrtaja, koji imaju svoj motiv u nizkih stranačkih mržnja i osobnih aspiracija, drugo je borba i težnja za poboljšicami u raznih pravcih narodnjega razvitka. Kod nas, bih rekao, dočim se iz stranačkih ili osobnih motiva toliko nevojuje, neide se ni za poboljšicami, ili se bar dosele nije išlo, u koliko te poboljšice imale bi značiti trudan prielaz iz dobra na bolje, ili bar iz podnosljiva u lagodnije.

Nekad se je kod nas, i to ne bez uspjeha, borilo za sisteme, za ustavnost, za narodnost, za ciljeve idealne. Nekad se je vapilo za prosvjetom, pozivalo na stvaranje najviših, usavršenje postojećih njezinih razplodišta — i ove ne bez uspjeha, pravedno očekujuć, da će svietlo i toplina iz njih širom naroda razlijana svim slojevom naroda i granam njegova života podati nov sjaj, nov polet i novu privredu. Nekad se je zastava naše slobode i samostalnosti visoko dizala, a hrvatsko ime u daleke krajeve pronosilo. Nekad, kad još nismo imali tolikih i takovih škola, nije domovina bila u neprilici za vojnike i vodje u boju proti napastnikom i protivnikom svojim, nije bila u neprilici za dobrohotne radnike na polju domaćega zakonodavstva, uprave, školstva, publicistike.

A sad, gospodo! — Obzorje narodnoga života u velikom se smrklo; smisla, mara i pregnuća za višjimi ciljevi nestaje, ili ga je nestalo. Dobra stran našega naroda, naših obrtnika, naših svećenika brani se zlu, bori se za život, za najnuždnije uvjete njegove, pače ni nebori se, nego u borbi gine. Sloboda i samostalnost naša — ne već ona starodavna, kakovu ju iz povjesti znamo, već i ova u tiesne ograde nagodbenih zakona stisnuta, krnji se, vriedja i pritište svakojako, samo načelo ustavnosti po načinu, kako se je ono kod nas provadjalo, i po plodovih, kojimi je urodilo, posta zazorno. Vojnici i vodje stari legoše stranom u grob, stranom se iztrošiše, stranom izranjeni modernom taktikom vojevanja povukoše se u zabit; mladji naraštaj nevidim, da bi popunjavao izpražnjena mjesta, kamo li bi brojnije čete dizao i oprenao. U toga naraštaja možda su puna usta domoljublja, možda je i glava puna kojekakve znanosti, ali srdce donosi taj naraštaj u javni život čudnovato hladno, neopravdano sebično, od svoga elementa odvraćeno, ljudskim vrlinam i kriepostim zatvoreno.

Narod naš, gospodo, razgledajuć u obitelji, u školi, u obćini, u zemlji plodove i pojave našega najnovijega zakonodavstva, kako je ono svojim slovom i duhom izašlo iz rukuh narodne vlade, stoji smućen, ter u svojoj sbunjenosti nezna, što da sudi o tih saborih i saborskih zastupstvih, što tako zvanoj inteligenciji i modernom napredku; on nezna više, u koga da se uzda, u koga ne, koga da drži svojim, koga ne; komu da se prikloni, a od koga odkloni.

Kako me to boli, i kako sam našu proračunsku razpravu nerado nazvao nabrajanjem jada i nevolja narodnih, to ipak tražim utjehu u okolnosti, ako se i to konstatuje, a bila bi mi utjeha tim veća, čim bi to priznavanje osvojilo veće krugove, čim bi se više, osobito na ovom mjerodavnom mjestu našlo duhova i tako uvidjavnih i tako jakih, da bi zlo u svem njegovom obsegu priznali, priznali ne u duši, ne u tihih povjerljivih razgovorih, nego javno i glasnom riečju. Što se mene tiče, držao sam i držim, da o faktičnom stanju šutjeti bila bi kukavština, a ljepšim ga prikazivati bila bi prava himba i obsjena, dočim priznati ga, kakovo jest, makar i sa bolju u duši, makar i rumenilom na licu — znači prvi korak k napredku. „Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi."

Ali ako svi glasi nevaraju, „abscondita sunt ab oculis"; ako svi znaci nevaraju, zlo bi se moglo ne priznati i umanjiti, nego tajiti i množati. Obćenitim narodnim nevoljam pridruži se još očiti razdor u redovih uzdanika narodnih; veliki i jaki spotaknuše se, jasno- i dalkovidi neznaju puta, pa kao što drugdje u takovih slučajih nesluži se istini i dobru, nego demonu strasti, urodit će i ovdje razdor novimi nevoljami. Pače je već urodio. Stranke se stvaraju i oružaju prema strankam, duševna snaga i preimućtvo, mjesto da se troši na cieljenje rana narodnih, izcrpljuje se na opravdanje neopravdivih koraka, na hvalisanje vlastitih, a žigosanje tudjih djela; mjesto snažna odpora proti kršenju zakona i presizanju neovlaštena upliva, diže se odpor proti zatočnikom domaćega prava; mjesto iskrene i lojalne podpore vladi, odnosno ravnanja njezinih djela i težnja, ona se ostavlja i još zavadja na stranputice; mjesto svjetla, gospodo, mi još zagonetnom koprenom obavljamo pred narodom sve naše političke, družtvene i posebice parlamentarne odnošaje.

Bilo je vrieme, kad su težki prikori padali na narodnu stranku, što je s vrlo sitnimi popravci prihvatila državopravnu nagodbu, proti kojoj je ona vodila dugačku i žilavu borbu. Ali kako su ovi prikori u samoj stvari izricali istinu, i kako su lojalnom nakanom dizani, mògло im se je ipak izvinuti. I ja sám, koji u mnogom nisam bio sporazuman s radom narodne stranke, u pogledu prihvaćene nagodbe držao, da je pravedno obiediti

nije moći. Ono, što sam jednoč s ovoga mjesta rekao, velim i sada: „Prihvatiti neke stečevine, nije još odreći se za uviek drugih — osobito u pitanjih medjunarodnih; neostvariti političkoga programa neznači još iznevjeriti mu se. Ostvarenje nestoji uviek do volje stranke ili njezinih vodja, pače ni do volje samoga naroda, na kojega korist je program sastavljen, nego i do mnogih drugih uvjeta. On, tko je nepristrano motrio stanje našega naroda za one borbe i svih njezinih mjena, pak je čovjek dobre volje, morao je nazrieti nuždu mira, nuždu odmora, morao je doći do uvjerenja, da prihvatom popravljene nagodbe morao se učiniti kraj pustošenju, te snosljivo, zakonito stanje u zemlji uzpostaviti“.

Mira je trebao do nemoći izmučeni narod, mira je trebala stranka i vlada, da u njem zacieli rane prošlosti, da preuzev sudbinu zemlje u svoje ruke, te držeći nagodbu u ruci, što je u njoj dobra, utvrdi i upotrebi na razvitak narodnih sila, što je pak manjkava, da u svoje vrieme razširi i nadopuni, za što opet bez dvojbe trebalo je, da ista stranka u saveznika razprši mnogobrojne predsude i bludnje, da strah zamjeni poštovanjem, nepovjerenje pouzdanjem. U to ime je stranka iskala, pa od naroda i našla odobrenje svoga postupka.

Bojim se, gospodo, po sadanjoj situaciji iztraživati, koliko je stranka svojom vladom i svojim zakonodavnim radom toli na ovom, koli na zajedničkom saboru izpunila ove nade, odužila se traženu i zadobljenu od naroda indemnitetu. Mir, koji je kratko vrieme trajao, pretvori sama stranka u razdor; o razširenju i nadopunjenju državopravne nagode, premda je prva poruka naše zadnje kraljevinske deputacije nešta o tom natucala, nakon zaključenih i ovdje prihvaćenih nagodbenih rezultata, nema ni govora. I ono dapače, što je prvobitna nagodba izrazito bila obrekla i u izgled stavila, nije mogla stranka izvojštiti. Samo spojenje Krajine s materom zemljom izjalovi li uzdanje u dobru volju kraljevu i značaj banov, palo je u vodu. Nehoteći ovdje izpitivati, da li obnova i financijalne strane nagodbe izpala je in melius ili in pejus, dosta je bezutješan faktum, da smo se mi u ovo kratko vrieme od 7 godina privikli nagodbu u obće proti slovu i duhu njezinu tumačiti.

Pri samom osnutku revidirane nagodbe tumačila je i stranka i vlada preko presv. g. Živkovića jasno i izrazito 45-postotnu tangentu, pripadajuću ovoj kraljevini za pokriće potrebština njezine samouprave tako, da ovih 45 postotaka ima se izračunati od ukupnoga izravnoga i neizravnoga poreza, nepitajuć, da li je sav razpisani porez uplaćen ili ne.

Budući da mogu nastati okolnosti, gdje se ni polovina razpisanoga poreza nebi mogla utjerati, budući da je i prije revidirane nagodbe imala ova kraljevina za sve slučaje siguran paušalan prihod; budući da uslied nagodbe nije vlastna ova kraljevina u nikakovu slučaju zajma na svoje ime praviti i time si u nuždi pomoći, — to se po duhu i smjeru svom nije mogao §. 3. revidirane nagodbe ob izračunavanju 45-postotne tangente drugačije tumačiti, nego li ga je u prvom postanku tumačila stranka i vlada. Ugovaraoci popravljene nagodbe tvrdili su pače, da je medju tadanjimi kraljevinskimi deputacijami ovakovo tumačenje i posebnim zapisnikom obostrano utvrdjeno.

Ali već god. 1876. prigodom proračunske razprave kad sam ja bio ovdje sjetio na ovakovo dieljenje naših prihoda, kaza mi jedan član bivše kraljevinske deputacije, ali šapćuć, da je moje shvaćanje istinito i pravo dočim stranka u cielosti svojoj s vladom zajedno predstavljala je moje stanovište kao nekorektno, da nereknem smiešno. Kod zadnjega obnavljanja financijalne nagodbe u svih spisih naše kraljevinske deputacije nema ni spomena od nekada branjenoga tumačenja, a sad pače neznam, kako bi prošao, tko bi na ono gledište stat pokušao.

Kriepošću prvobitne državopravne nagodbe ima se savkoliki porez u našoj zemlji razpisivati i pobirati po organih i troškom središnje vlade. Dotični paragraf nagodbe nije ni sad drugim izmienjen; ali i bez toga mi smo se priučili tako ga tumačiti i provadjati, da naši obć uredi moraju u veliko zanemarivati svoje vlastite poslove baviti se najviše utjerivanjem državnih poreza, a naš občine imaju s tim skopčani trošak od više stotina hiljad podmiriti. Ide se kod nas tako daleko u dobroćudnost da se to sve predstavlja još kao osobita, mimo nagodb stečena blagodat.

Pripomenem li još, da se i mnoge druge vam dobr poznate ustanove državopravne nagodbe nedrže, da sm se priučili s naših pošta i brzojava bud magjarsko-hr vatske, bud magjarsko-njemačke, bud izključivo magjarsk tiskanice primati i podpisivati; da se škole, ili volite naukovni tečaji, bez pitanja i dozvole naše vlade u naš zemlji otvaraju, a na sveučilištu našem da se od drugud propisuje razredba učevnih ura; sjetimo li se još neki činjenica o pogledu osobnih namještaja i premještaja promocija i amocija, — nehoteći biti u svojih nazori ni pretjeran ni pesimističan, mislim, da mogu dobri razlogom pitati, što je od svekolike nagodbe pod vl danjem narodne stranke postalo? Nestoje li stvari tak da polagano, ali budnu oku vidljivo počimaju i sam elementi državopravne autonomije kraljevine Dalmacij Hrvatske i Slavonije kolebati? Nije li čudnovata izmjer uloga, da stranka nagodbe nehaje za nagodbu, a proti nica preuze obranu nagodbe?

Označio sam malo prije i to zadaćom bivše n rodne stranke, da je u državopravnoga saveznika ima zamjeniti strah poštovanjem, nepovjerenje pouzdanjem Kako bi mi godilo, da mogu iz rada iste stranke n

navesti činjenica, koje bi onomu cilju poslužila, tako sam ljuto smućen razabiruć, što i kako se u onoga saveznika o nas misli, piše i prama nam radi. Pouzdanja, gospodo, nema ni ovdje, ni ondje; zamjenito štovanje nije polučeno, ali jedno je polučeno: straha, gdje ga bilo, nestalo je.

Dignemo li, gospodo, s ovih bezutješnih sgoda pogled širom monarkije, naći ćemo samo dvie svietle točke, koje iz posliednjih godina ovamo bacaju blagoutješne zrake: natjecanje svihkolikih naroda prostrane monarkije u izjavah čiste ljubavi i vjernosti prama vladajućoj kući, k čemu dade povod više sretnih sgoda, poimence veličanstvena svetkovina srebrnoga pira Njihovih Veličanstva, zaruci priestolonasliednika i 50. rodjendan Nj. Veličanstva cesara i kralja. Druga svietla točka jest zaposjednuće Bosne i Hercegovine, kojemu ja tim veću vriednost pripisujem, što je uz negodovanje vladajućih stranaka jedne i druge pole u monarkiji voljom vedre krune i složnim dogovorom europejskih vlasti izvedeno.

Neizgleda tako radostno daljnji razvitak stvari bosansko-hercegovačkih, koji se je morao prepustiti ravnanju drugih faktora. Ovaj razvitak najbolje svjedoči za narav i valjanost vladajućega sustava i struje. Ja sam, gospodo, po doživljajih i stečenom jur prije izkustvu držao, da onaj sustav i struja nisu kadri ni slobodne i sretne narode u pravoj slobodi i sreći trajno uzdržati, a kamo li skroz zapušteni i dugo potlačeni narod do ljudske sviesti dići i usrećiti.

Svi glasi, dopirući iz Bosne i Hercegovine ovamo, utvrdjuju me u tom osvjedočenju. Ta za napredak, blagostanje i spokojstvo onoga naroda, bi reći, da se najmanje pita. Moderni državnici i njihovi pomagači idu za drugimi ciljevi, idu za odnarodjenjem, idu za snovanjem plemenskih razdora, za stvaranjem i utvrdjivanjem hegemonija narodnih, idu za rušenjem ugleda božjega i ljudskoga, u koliko ga još gdje ima, idu za podkapanjem pozitivne vjere i na njoj osnovanih kriepostih ljudskih, idu za korupcijom pučanstva i za novcem. Ti državnici niti priznavaju u sebi, niti u drugih ljudih, kamo li u narodih kakove višje, Bogom opredieljene svrhe; oni premda učeni, nerado izpituju postanak, narav i razlog stvarim, još manje po rezultatih znanosti i pravde udesuju svoje uredbe. Toga radi nezna se pravo, što bi sad od te Bosne-Hercegovine, nezna im se u novoj postojbini opredieliti mjesto i položaj; nezna im se po prirodnih njihovih potrebah izabrati i dati upravnikâ, već bi reći, da je u onih zemljah posvema riešena zadaća, kad su one preko sebe dale u nečije grudi zabiti zagvozdu.

Uslied takovih državničkih nazora i njim priudešene uprave moglo je nastati onoliko nezadovoljstvo svih razreda ondješnjega pučanstva, kako se ono odaje u toliko tužbah, vapajih i molbah! Samo uslied onakovih nazora i težnja mogla je napokon nastati potreba, da se ureda radi posebnom naredbom sarajevske vlade zabrane javne psovke i bogohuljenja najprostije vrsti, koja ondješnji narod nije bio vičan čuti ni od službenika turske vlade, nego ih tekar s velikom grozom i prepašću svoje duše mora učiti od organa civilizovane europske vlasti.

Ja sam ove zadnje dvie točke, koje sam svietlimi nazvao, navlaš ovdje spomenuo, premda i jer mi je dobro znano, da one meritorno nespadaju medju predmete naše legislative, pak bi zato moglo biti gdje velike zamjere. Moderni naime liberalci, liberalni parlamentarci i parlamentarni vlastodržci, žacaju se i one moći, koju još posjeduju krunjene glave, žacaju se osobito od neposrednoga sbliženja i nježnoga dodira izmedju naroda i njihova vladara, koje sbliženje bi se dogodilo mimo njihove volje i ponuke. Oni zato nisu voljni ni saborom autonomnih zemalja priuštiti ni onih prava, koja pojedinac čovjek uživa — ne prava meritorne razprave i odluke, već ni pravo molbe i obćenite izjave.

Razprava proračunska slabo bi poslužila svojoj namjeni, kad se nebi osvrnula i na pojave strogo domaćega života, i to načinom neodvisno-slobodnim, te nepristranim. Ja sam ovoj dužnosti, izvirućoj iz mandata narodnoga zastupnika, nastojao jur više puta udovoljiti, pak ću s vašom dobrohotnom dozvolom pokušati i danas. Ovi pojavi od narodnoga zastupstva pravedno ocienjeni, ne samo da su najpouzdaniji svjedok za valjanost ili nevaljanost postojećih zakonodavnih institucija u najširem smislu, nego su i kažiprst za budućnost. Na narodu i njegovu životu, na narodnom napredku ili nazadku prokušavaju se državni sustavi.

Kad bi u ovom obziru dobro izgledalo, moglo bi se na mnoge ine propuste ili krive korake vladajuće stranke zažmiriti. A ja držim, da bi i moglo dobro izgledati. Jer polag svega toga, što su državopravnom nagodbom dosta škrto odmjerene granice našoj autonomiji, polag svega toga, što su mimo postulata državne zajednice svikoliki poslovi financija, obrta, trgovine i komunikacija državnih prenešeni na legislativu i stranom eksekutivu središnju; polag svega toga, što se ustanove i granice ovako odkrojene nagodbe sdušno nečuvaju, — ipak su još dosta znamenite agende ostale u rukuh autonomnih naših organa. I prema tomu niti bi bilo pravedno ni vitežki, za svekolike nevolje naše obarati krivnju na nagodbu i na Magjare. Ta u istih našoj autonomiji oduzetih stvari ima pravo glasa i naše zastupstvo, ima pravo sdušna i pravična nadzora i naša vlada. Istina je, da n. pr. glede udaranja i utjerivanja mnogobrojnih poreza zakonski propisi nisu našim okolnostim i snagi primjereni, da su tvrdi, nečovječni, kadšto uprav nesdušni, pak da se još nesdušnije provadjaju; ali, gospodo, nisu li naši ljudi kod stvaranja onih

propisa sudjelovali, nebi li brižljiva i budna vlada mogla bar u nebo vapeće nepravde kod provadjanja onih propisa zaprieči̇ti? Istina nadalje, da uz onaj duh i smjer, kojim moderni vlastnici i njihovi zakoni odišu, u poslovih poreznih neće biti kod nas, ali ni u Ugarskoj, dotle izdašne pomoći, doklegod u tih poslovih bude financijalna oblast tužac i sama sebi sudac, dokle se dakle nestvori uredba, da kako svaki drugi, bude i ona imala naprama strankam redovitoga sudca. Ali za takovu uredbu starati se, njezinu potrebu izticati jedan, dva i više puta, nije se dosad od nikuda na mjerodavnih mjestih pokušalo.

Još jedan je, gospodo, posao, na kojem se jur više godina u našoj zemlji radi; koji je našemu narodu izbio iz grudi mnogo gorkih uzdisaja, a iz džepa mnogo tisuća forinta, a koji ipak bit će traljavo obavljen, ter će tek u budućnosti roditi pravimi nepodobštinami, — mislim uredjenje zemljarinskoga katastra. U koliko dotični zak. članak od god. 1875. zajedničkoga sabora i nije loš, dopustilo se mimo njegovih ustanova narodu naprtiti neopravdanih tereta. Proti naravi same stvari, proti smislu samoga zakona, kano da novo uredjenje zemljarinskoga katastra neide u prvom redu državi u prilog, izreklo se, neka občine dadu konačno izpraviti katastr. radnje, koje su državni organi osnovali, i na mnogih mjesti s mnogobrojnimi i krupnimi pogrieškami sastavljali. U ovoj odredbi steklo se više nesgrapnosti. Občine bo povrh one nuzgredne pripomoći, koju sam zakon od njih traži, nisu bile nikako dužne savkoliki trošak s upitnim izpravkom skopčan preuzeti. Občine nadalje nerazumievajuć ovoga posla, neimajuć vieštih zanj ljudi, a i neznajuć si ih naći, nisu ga ni mogle valjano obaviti. To bi se bilo ne samo moglo, nego i moralo na mjerodavnom mjestu uvidjeti, ter nije li se već htjelo občine od krivična troška občuvati, a ono bi svakako bila imala vlada opredieliti i poslati vješte ljude uz jamstvo dobre i uspješne radnje. Ovako je ogroman novac razsipan, radnje su tobož po občinah obavljene, a pogrieške s malenimi možda iznimkami u operatih su ostale.

Te pogrieške i njihov domašaj počimaju porezovnici sad tekar uvidjati, kad se od njih i to za više godina natrag nesmiljeno utjeruje po ovih katastralnih operatih porez i od onih zemljištah, kojih oni neposjeduju, ali koja su krivo na njih upisana. Badava se nevoljnici brane, da oni nemaju od šta toliku zemljarinu plaćati, badava dokazuju, da oni tolikih zemljištah neposjeduju. Njim se suhoparno odvraća: „Tako ti je napisano“. Još se pri ovih poreznih tražbina čini ta golema nepravda, da u slučajih ovako krivo napisanih zemljišta traži se od neposjednika i za prošle godine porez, makar je sigurno, da je od istih tih zemljišta po starih zemljarinskih spisi porez za prošle godine jur platio pravi njihov posjednik.

Istina, da za odstranjenje ovih pogriešaka bile su opetovano reklamacije naredjene. Ali i ta pogodnost bila je tako nesgrapno udešena, da kod naroda puno razvijenijega, nego li je naš, bile bi te reklamacije ostale bez znatna uspjeha. Mjesto da se je svakomu posjedniku priposlao u kuću njegov novi posjedovni list s pozivom, da si ga pregleda ili pregledati dade, i opažene pogrieške ili manjke u stanovitom roku prijavi, priliepio se negdje obćeniti svim posjednikom poziv, da u te dane dodju u občinsku kuću pogledati, je li njihov posjedovni list u redu. I tako se je moglo unapried vidjeti, da od tih reklamacija neće biti skoro nikakove koristi. Ali kano da se modernomu duhu vremena mili ići za obmanama i sljeparijami.

Jur po ovih činjenicah dade se posve sigurno zaključiti, da posao uredjenja zemljarinskoga katastra izpasti će bar u našoj zemlji i u daljnjih stadijih svoga razvitka, kano procjene, klasifikacije, reklamacije i autentikacije skroz hrdjavo. Ja se bojim, a tu bojazan potvrdjuju takodjer toliki glasovi iz raznih strana zemlje, da se kod nas ne samo neće izpraviti ona stara krivica iz Bahovih vremena, po kojoj smo već dosele uslied pretjerane procjene nerazmjerno veću zemljarinu plaćali, nego li su u Ugarskoj, nego će nam se nova još veća krivica naprtiti.

Ja sam se usudio u ove narodne jade prstom uprt s dobrom nadom, da će preuzv. ban u ovoj skroz pravednoj, puko materijalnoj stvari steći si u narodu zadužbinu, nastojeć po mogućnosti popraviti jur učinjene pogrieške, a odvratiti još nestvorene krivice.

Govoreći o materijalnih odnošajih naroda, reći mi je da je taj narod do gole duše osiromašen. To siromašenje započelo je već prilično dugo, ali zadnjih godina postignu svoj vršak, te jao vlastelinu, obrtniku, svećeniku ili komu službeniku, koji je sad u svojih tražbina, u svojoj eksistenciji upućen neposredno na ovaj narod.

Srednjih razreda sve više nestaje, a što se bavi poljodjelstvom, to je ili prezaduženo, ili na krajnu biedu spalo. Istina, da je u isto vrieme postalo prije nepoznatih imućnika, ali pošto je tih nerazmjerno malo prema onim prvim; pošto je nadalje i od ovih velika stran bez ikakvih vrlina i bez truda — vi znate kako — podigla se, dosta se jur tim karakterizuju naši truli odnošaji.

Istina, da osim državnih tereta, koji su ljuto pritisnuli narod, i osim drugih daljnjih uzroka kriva je ovomu siromaštvu, kako se to rado i gusto iztiče, takodjer indolencija samoga naroda, dapače, ja ću reći, te malo nižje razjasniti, narod sam je neposredno radio i radio o svom materialnom zatoru. Ali, gospodo, sve to nebi se smjelo sbivati u narodu, koji ima svoje zakonodavno zastupstvo u kom je narodna stranka kolo vodila, u narodu, koji ima svoju autonomnu vladu, svoje domaće činovničtvo na što sve naš proračun izdaje omašne svote; nebi se smjelo sbivati u vremenu, koje se neprestano hvališe napredkom, inteligencijom, patriotizmom i neznam čim

Ja bih još i ovu materijalnu, makar veliku biedu pregorio, kad bih vidio, da je narod pokoračio duševno napried. Ali na tom polju otvara nam se još tužniji vidik. Vrlina, gospodo, od predja nasliedjenih vrlina i krieposti, koje su riesile život našega naroda, rapidno nestaje. Dobrohotnost i krotkost, uslied kojih se je on zvao narodom golubinje ćudi, hrabrost, iskrenost, gostoljubivost i dobrotvornost, koje su mu davale pravo na značaj vitežtva, sve se to okreće u protivne slabljine i mane.

U svom siromaštvu, u svojoj zlovolji, u svojoj zavisti i mržnji, od nesgoda i krivica progonjeni narod, gospodo, gubi volju za život, gubi vjeru u pravdu i organe pravde. gubi poštovanje tudjega prava — on divlja. U odnošajih obiteljskih, susjedskih, služinskih, podaničkih sve to više izlazi na vidik. Statistika kaznena svojimi neobičnimi, dosad nečuvenimi podatci dokazuje to. Narod taj broji malo odanih si prijatelja, koji bi mu u njegovih nevoljah, tjeskobah i nuždah išli bud savjetom, bud djelotvornom pomoći na ruku. Ali kako se je on u najnovije vrieme ponio, on si i te riedke prijatelje odbija, ter se čuje sve obćenitiji glas: s tim pukom već nije moći imati posla.

Te vrsti zlo neda se ničim odštetiti, i priedje li jednoč u krv, prelazit će s koljena na koljeno, ter se neće dati tako lahko i brzo popraviti.

Ja osjećam, vis. sabore, da bi tuj imali u pomoć priteći moralni uplivi vjere i crkve, kojih sam i ja sluga, dopustit ću dapače, da je i s te strane dosta manjkavosti. Ali je ne manje izvjestno, da puku moralni uplivi, nisu li poduprti svjetsko-oblastnim ugledom i složnim radom, nisu dostatni. Dovoljno je pak poznato, kako se po modernoj struji vremena jur dugo i s mnogo strana nastoji vjeru u narodu oslabiti, ugled i upliv svećenika sniziti, crkvu razoružati — sve to stranom pozitivnimi uredbami, stranom hotomičnimi propuštaji, stranom smutljivimi primjeri, koji osobito u nizinah sigurnim uspjehom djeluju. Vodilo bi predaleko, da ovdje nabrajam sve pozitivne uredbe našega novijega zakonodavstva ovoga destruktivnoga smjera, ali jasni njegovi tragovi nahode se više manje posvuda, kao što to i njihov plod nedvojbeno i u veliko dokazuje.

Na jedno se kod nas rado zaboravlja, da naime treba ne samo djecu, nego i narod u veliko odgojivati, da vrieme toga odgojivanja traje, dok i život naroda; da kao kod svakoga tako i ovoga odgojivanja neide i nesmije ići sve samo milom; da odgojitelj u najširem smislu jest oblast kao predstavnica zemaljskoga i božjega veličanstva.

Zakonodavstvo ima tuj svakako liepe zadatke, ali još ljepše vlada. Nema li ona tih zadataka na umu, ona toli sama, koli preko svoga činovničtva mnogo kvari. Ja sam čuo ljuto tužiti se činovnika, koji je za dobro i čast naroda bio toplo zauzet, i koji je uprav zato prama tomu dobru i časti ravnao njegovom voljom, ali i zato nije bio svud i vazda poćudan — čuo sam, velim, tužiti se toga činovnika, kako mu vlada kvari njegov posao, kako nespretno riešavajuć utoke, ne samo lišava narod mnogoga dobra, a pušta ga u moralnoj hrdji, nego i jogunluk u njem razbudjuje. I tako mnoga blagotvorna naredba izostane. Obćinski načelnik boji se podžupana, podžupan vlade, koja bi mu ne samo ukinula uredbu, nego i ugled oštrbila. Prvi smatraju stvar sa praktičnoga, obće koristnoga nemanje moralnoga stanovišta, a posljednja Bog zna s kojega liberalnoga. Sloboda i pojedinca i autonomne obćine liepa je doista i mnogo vriedna stvar, ali samo za one, koji se njom dobro i koristno služiti umiju. Pošto su krieposti, blagostanje i sreća naroda svrha, a sloboda kićeni put do te svrhe, to je vazda bila opravdana misao, da, neide li dobre, mora ići zle volje do svrhe. Sdušna i razborita vlada znat će medjutim u ustavnoj zemlji i sačuvati slobodu i polučiti svrhu.

Ali po nazorih modernih pedagoga i upravnika jest odgojivanje i iste djece lahak, i prema starinskomu shvaćanju skoro suvišan posao. Ovim odgojivanjem nema se ništa zapriečiti, nego samo unaprediti. Ta šta bi se i imalo zapriečiti, kad po sudu tih pedagoga nema u čovjeku ništa zla, nego samo dobro. Zato njihova škola i odgoj niti imaju drugu zadaću, do razvijati sile djetinje, niti im treba k tomu drugih, osim pako ljudskih sredstva i pomagala. Kasnije dašto u velikoj školi života pokaže se, da u čovjeku ima i zlih sila, koje čim se više razviju, tim je pravo odgojivanje više promašeno: pokaže se, da odgojivanje nije načinilo, niti onimi sredstvi nije moglo načiniti muža, dobrotvora, plemenita značaja, trudnika i savjetnika, nego oholicu, sebičnjaka, razkalašenca, sinekuru.

Budi mi dopušteno ovdje spomenuti još neke nevolje narodne, kojim lieka donieti, pristalo bi liepo u zadaću brižne vlade. Dugo već i s mnogih strana piše se o brojnom padanju našega pučanstva, kojemu opet ima više žalostnih uzroka. Kod naše vlade ustrojen je posebice statistički ured. ali i bez toga ureda moglo bi se i sam faktum i njegove uzroke spoznati. Medjutim godine prolaze, statistički ured uredjuje, vladajuće stranke se mienjaju, a zlo ostaje permanentno, da nereknem mienja se i ono na gore.

Neki predjeli uslied toga zla već su napolak opustjeli, radinih sila je ponestalo, zemljišta su svoju vriednost izgubila, te se ni u bezcjenu prodati nemogu. Ali ima opet krajeva, koji su prenapućeni, koji dakle svoje žiteljstvo težko i vrlo oskudno prehranjuju. Tuj bi dakle pomoć bila ne samo nuždna, nego i na oba kraja lahka, ali nema vlade, koja bi o tom mislila i radila.

Ne doduše gusto, ali ipak kadkad putuje po koji predstojnik vlade po zemlji, da izvidi stanje njezino. Ali plodove kakove od toga putovanja nije vidjeti. Kad je ono presvietli gosp. Živković bio neke krajeve obišao,

dočuli smo bili jedino, da je blizu kridu naših općina zamietio, i dalje ništa. Nismo čuli, ni da ima gdje rada, niti nerada, ni dobrih ni zlih činovnika kod obćinskih ili podžupanijskih oblastih. U obće bi reći, da glede činovnika izgleda kod nas tako, da se ni dobri nemaju nadati sigurnoj nagradi, niti zli bojati kazne, a tim se, gospodo, revnost i sdušnost, kojimi naše vrieme i onako neobiluje, suspreže, a slabljine ljudske podpomažu. U obće bi reći, da vis. vlada neumije, ili dosele nije umjela stvoriti si dobrih i sdušnih činovnika, već da takovih ima, u koliko se gdjekoji sam od sebe nadje dobar.

Na ove uzroke, gospodo, bih ja ponajviše sveo i onu bezutješnu činjenicu, što i naši gradovi, izuzam možda jedini Zagreb, nenapreduju, nego ljudski nazaduju: što su oni prisiljeni prositi, da mimo njihove autonomije dade im vlada glavu, i da vlada uredi njihove poremećene i vrlo zauzlane odnošaje, da uvode mir u njihovu mržnjami i razdori potresenu kuću.

Mnogo spominjana i obće priznata je kod nas istina, da su narodne potrebe preširoke, a ovaj proračun preuzak. Ali promotriv, gospodo, da za vrieme absolutizma — oprostite — bila je i točnija uprava i više se toga iznova stvaralo, pa je ipak mnogo manje trošeno, — to svakako i za one sad nepokrivene potrebe ide odgovornost vladajuću stranku, koja, uvedši vrlo skupocjene upravne aparate, radila je, čini mi se, kano čovjek, koji bi svoju slamnatu kuću providio najsjajnijim pokućtvom i dvoranstvom.

Ta pogrieška se sad prilično uvidja; ali ja se bojim, da se neučine opet nove pogrieške. Sve postojeće dokinuti, pak iznova snovati, bile bi jamačno zlo shvaćene reforme. Svakako tih reforma nuždno treba, i to u pravcu, da se kod upravnoga aparata učine prištednje za koristne investicije. Medjutim te prištednje dadu se polučiti u okviru takodjer sad postojećega političkoga i sudbenoga organizma, što ipak neprieči, da se neka uda u tom organizmu jur sad dokinu. Ja bih n. pr. takova uda držao skupe sudbene stolove, kojih agende bez ikakve štete po dobro sudstvo mogle bi se drugamo podieliti, ili bar broj tih sudišta stegnuv, njihov djelokrug skratiti.

Meni godi, mislim i vam, ako po nekih znacih možemo suditi, da i preuzv. gosp. ban misli u tom smislu reforme zasad provadjati. Dobar je takodjer znak, što je svietli ban dao iz sabornice povući podnešenu jur vladinu osnovu ob uredjenju seoskih obćina, kojom osnovom mislilo se je još veće terete na onako preobterećene obćine udariti, ter u raskošnu sgradu sada postojećega sustava uzidati zaglavni kamen.

Podje li jednoč vladi sretno za rukom, pravo označiti zadatak obćina, dobro omjeriti njihovo uredjenje prema onomu zadatku i materijalnim silam naroda, ter prema svemu tomu sastaviti zakonsku osnovu, imajući tad obćine, mogla bi se od njih, kao od dobra temelja, sgrada političke uprave dalje zidati, odnosno prepravljati, nepazeći na sad postojeće njezine sastojine.

Vis. sabore! Kano zaglavak svemu dosad rečenomu ja ću glasovati za proračun. Ja i sam osjećam, da ovaj zaglavak nije u podpunom skladu s nacrtanom slikom našega stanja i vladanja. Ali prvo, ja mislim, da sam jur ovim nacrtom zadovoljio zadaći odgovornoga zastupnika, u čem me utvrdjuje postupak lojalne opozicije u drugih parlamentih, a drugo — i to je glavno — imam ja pouzdanje u glavu zemlje i vlade, osobito nakon čuvene danas izjave preuzv. g. bana, koja priznavajuć u glavnom, kako i ja, postojeće zlo, obećaje mu pomoći.

Napokon, gospodo, ja držim, da dobra zviezda naroda hrvatskoga, koja ga je kroz vjekove vodila, nije još zapala; da poklad dobrih zasluga, što ih kod Boga stekoše njegovi predji, nije još izcrpljen; da ladjica njegove sudbine, i makar obtršena našimi krivinami, ipak će se za volju onih zasluga uzdržati na pučini i ploviti u željenu luku. Plovitbu ovu svakako će jako pogodovati iskreno priznanje zabluda, gdje ih ima, i složan rad oko popravka one oštećene ladjice.

Ja sam, gospodo, dovršio, te rado ostavljam vam zaslugu, da proračunsku razpravu s drugih strana usavršite. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Zorić.

Josip Zorić: Visoki sabore! Izjavljujem unapred, da ću glasovati za zak. osnovu proračuna, kako leži evo na stolu vis. kuće, nu pridržajem si pravo kod nekih pojedinih točka svoje izpravke staviti. Nu buduć se ovom osnovom o proračunu uredjuje domaće naše kućanstvo i njegove potrebe i pokriće, to mi neka bude dozvoljeno o samom ovom kućanstvu koju u kratko progovoriti. Tko je pomnim okom pratio proračun minulih godina, pak ga sravnio sa potonjom godinom, bit će u njih opazio ogromnu razliku. Dočim je prije za pokriće autonomnih potreba doticala paušalna svota od 2 milijuna 200.000 for., danas jedva sa 3 milijuna 300.000 for. pokriju se potrebe naše autonomne zemlje, pak pošto nema izgleda, da bi se ove potrebe umanjiti mogle; pošto nema izgleda, da bi se odkud drugdje veće koristi namaknuti mogle, to nastaje ozbiljna hora promotriti, odkuda će se te potrebe namirivati, ako danomice i godimice te potreboće rastu.

Računati na poreznu snagu naroda bilo bi smjelo bilo bi neopravdano, bila bi puka obsjena, jer porezna snaga naroda tako je nategnuta, da se nategnuti više neda, a kada bi se i dala, to nestoji do nas i do naše volje, već do zajedničke vlade i zajedničkog sabora.

Govori se i valjda je istina, da Ugarska na potreboće nutarnje uprave, pravosudja i nastave netroši niti polovicu onoliko, koliko mi. Moguće da je to istina, ali odkale ta razlika postoji, ja ću ju na kratko ovdje spomenuti.

Hrvatski narod, želeći živjeti kao narod kulturan, stvorio si zavoda i institucija, koje smatra neobhodno nuždnimi za svoj materijalni razvitak i napredak.

Hrvatski narod imajuć pred očima izkustvo minulih godina, a okoristivši se izkustvom susjednih naprednih i kulturnih naroda, razkrstio se sa prošlošću, te prema zdravomu razumu, te prema potrebam osnovanim na zdravu razumu, stvorio si je samostalne organe u upravi, sudstvu i nastavi. Ova je organizacija svakako mnogo skuplja od prijašnje, ali takodjer po mom sudu i bolja.

Medjutim opazilo se u samom ovom organizmu nešto, što neugodno nanj djeluje, naime to, da se sam taj organizam, stvoren od vlade i sabora, nikako neće da ustali, da čvrst korien uhvati u narodu.

Svaka vlada, stupajuć na kormilo i imajuć prijašnju vladu pred očima, vidi i misli, da nešto na njem mienjati mora; svaki sabor opaža, da ima zakon i ustav, koji neodgovara svrsi, koji na narod spasonosno nedjeluje i tako vlada i sabor mienjaju zakon. Radilo se zatim, da se pojedine zakonske ustanove, koje neodgovaraju svrsi, zamiene praktičnijimi i shodnijimi i da se koja ustanova u upravi promieni.

Tomu nema prigovora. To biva svagdje u svietu. Radilo se pako zatim, da se vas sustav sruši, radilo se, da se obori. — Ja se bojim, da je to vrlo pogibeljno eksperimentiranje, koje je vrlo skupocieno i vrlo mnogo stoji, i koje u zemlju mjesto reda i napredka uvadja nered i nazadak.

Visoki sabore! Zaboravlja se često, a nebi se nikada zaboraviti smjelo to, naime, da valjanost sustava nesastoji u sustavu samom, već da valjanost sustava ovisi takodjer i od onih organa, koji taj sustav izvode. I lošiji sustav uz izvrstne i valjane organe, podržati će se na površini, pa bio i najslabiji sustav, a stvorili taj sustav prvi kapaciteti ciele Europe i cieloga svieta, uz nevješte i nekvalificirane organe mora podleći.

Vis. sabore! Ja mislim i podpunoma sam uvjeren, da muževi, koji su stvorili ovaj organizam zemlje, da su imali pred očima nešto, što su morali imati pred očima, što je pred očima i današnjemu načelniku naše vlade, — oni su imali na umu naime cjelokupnost domovine, jer tako skupocjeni organizam, kao što je naš, nepodnosi malena Hrvatska, dočim cjelokupna Hrvatska mogla bi ga podnositi, uzdržati i usavršiti.

Visoki sabore! Po hrvatski narod gotova je propast, kada on, brojeći do 2 miljuna stanovnika, imao dvie razdieljene, medju se nezavisne vlade. Spojitbom tih djelova, spojitbom Krajine, mogla bi postojati uprava jedna za cielu Hrvatsku, a isto tako i središnja uprava svih odsjeka, toli za upravu nutarnju, koli za nastavno-bogoštovnu i pravosudnu; bili bi jedni svi zavodi, koji su namienjeni kulturnim i naprednim svrham, kao što su to: bolnice, ludnica, kaznione, sveučilište itd. Uzdržavala bi se zajednička uprava manjim troškom, a u budgetu prištedilo bi se mnogo stotina tisuća forinti, koji bi se na koristne svrhe, na narodne investicije upotrebiti mogle.

Visoki sabore! Tko uzme na um geografički položaj Hrvatske, kako se ona prema jugo-iztoku protegla u dugoljasto-uzkoj liniji, pa promisli, da su na toj dugoljasto-uzkoj crti dvie uprave, dvie vlade, a promisli, je li moguće na tako uzkoj crti shodno arondirati obćine, kotare i županije; tko znade, da upravo napredak visi o shodnu arondiranju kotara, obćina i županija, neračunajuć i prištednju, koja bi se takovim valjanim arondiranjem postići mogla.

Ima još jedno. Dok Krajina nije spojena pod jednu vladu, pod jednu upravu, o sustavnom reguliranju potoka, rieka, izgradjenju cestovnih mrieža nedade se s uspjehom govoriti.

Još je jedno. Mi imademo nesreću u zemlji, koja tuče i ubija naš narod, a to je kuga, koja je zavladala prije 10 i više godina, koja malom iznimkom neprestano postoji i traje u Hrvatskoj.

Odkuda dolazi ta kuga? Govori se, da dolazi iz Turske, da dolazi preko Krajine. U Hrvatskoj znade se uviek prije nego u Krajini, da je kuga unišla; krajiška vlada upozorena je na to istom onda, kad je već ovdje konštatirana.

Kada bi Krajina spojena bila pod jednu upravu, to bi zem. vlada znala shodna sredstva upotriebiti na granici bosanskoj na Savi, stavila bi straže i zapriečila, da se ta kuga neuvadja dalje.

Tako dugo, dok to nepostoji, o sreći i valjanom napredku u našoj zemlji nedade se pomisliti.

Visoki sabore! Kada tako interes Hrvatske nuždno zahtjeva spojitbu Krajine, kada se upravo razsipava novac na dvie vlade i na dvie uprave, pitam ja vas, zašto se ovo stanje u Hrvatskoj danas tako dugo podržaje? Zašto već danas Krajina sa materom zemljom nije spojena? Pitam vas, u čijem je to interesu, da se Hrvatskoj prieči, da nebude jedna ciela, kao što ima po božjem i pozitivnom zakonu pravo, da bude?

Visoki sabore! Promatrajuć ja sgode i nesgode hrvatskoga naroda, dolazim na misao, da je vječna pomisao hrvatskomu narodu osobitu zadaću namienila, naime tu zadaću, da na vratih iztoka stražu straži i da bude boriocem za kulturu i prosvjetu. Kroz 400 godina vršio je tu zadaću hrvatski narod oružjem u ruci; jer se je borio za kulturne svrhe, za napredak i prosvjetu, zaustavljao je bujicu, da se nerazlije tamo, kamo još doprla nije.

Kada ja to razmatram i promotrim, vidim, da isto tako, kao što se je naš narod hrvatski na iztoku boriti imao, da se boriti imade i danas sa talijanštinom, njemštinom i magjarštinom. Postojala je i socijalna borba, koja je bila podržavana u minulom vieku. Mislim i uvjeravam, gospodo, da je jedina božja providnost bila čuva-

rica, da hrvatskog naroda sa lica mjesta nestalo nije, pa upravo ta providnost božja jamči, da će ga i u buduće čuvati.

Kada no se od cielog hrvatskog naroda odkidalo udo za udom, kada se je nekoč uvažavao upliv hrvatske kraljevine na kopnu i na moru, ostasmo sada ostanci, ali ipak ovi ostanci ostanaka — reliquiae reliquiarum — bijahu reliquiae Hrvatske, koje su ponosom i zanosom neporočno pravo branile na svojoj cjelovitosti i na svom jedinstvu.

Gospodo moja! Kada sam ovdje već u govoru o Krajini, budi mi dozvoljeno o njoj nešto spomenuti.

Odkada je u 16. vieku sila Islama sve jače i jače provalila u našu zemlju i kako je Hrvatska u vjekovitoj borbi već oslabila bila, to se je bojati bilo za Hrvatsku i za zapad, da nebi ta bujica preko Hrvatske provalila na zapad, pa s toga se mislilo gradove u granici utvrditi i uzdržati.

Pošto Hrvatska neimadjaše dosta sile i snage, da sama gradove brani, slali su u Hrvatsku njemačke vojnike s njemačkimi zapovjednici, koji su, nezavisni od banske vlasti, jedino odgovorni bili bečkomu ministarstvu rata i neograničeno su vladali. Hrvatom se to naravski nije svidjalo. Akoprem do skrajnosti spremni na borbu i pripravni braniti svoje ognjište i domovinu i zadnju kap krvi proliti, ipak su priekim okom gledali, gdje jim se tudji elementi u zemlju uvlače.

Godine 1560. molili su cara Maksimilijana, neka njemačku vojsku i zapovjednike iz Krajine izvede. Hrvatski narod imao je najbolju sgodu i priliku kod krunisanja, prigodom krunitbene zavjernice, tražiti svoje pravo.

Tu se je složio sa Ugarskom, te ga je Ugarska podupirala i tako je zahtjevala od kralja Matije, neka kralj Matija pozove njemačkoga kralja, da u zavjernici prisiže, da će Krajinu utjeloviti materi zemlji.

Kada se je pošlo na to, da se utjelovi, uzvrpoliše se stališi i redovi štajerski, da je Krajina naša — mi ju nedamo — i kako se je taj priepor riešio izmedju Štajerske i Matije, znamo, da je to došlo u prilog Niemcem. Ahmed-paša, koji je u Beču ugovarao mir, tražio je kao uvjet mira, da se u Krajini uzdrže njemački vojnici i njemački zapovjednici.

Tečajem daljnjih viekova za kralja Ferdinanda II. i III., Josipa I. i Karla III. i svih potonjih careva, uviek su hrvatski stališi i redovi, i uviek hrvatski sabor molio i tvrdio svoje pravo na Krajinu i uvjek je zahtjevao, da se Krajina spoji s materom zemljom, pa ipak nijedan vladaoc nije poricao toga prava, svaki je rekao: „Vi imate pravo na Krajinu, — Krajina će biti vaša“, ali započeli su permanentni ratovi turski, veliki 30-godišnji rat, ratovi Napoleonski, koji su priečili, da se ova permanentna vojarna ukloni i Krajina materi zemlji pridieli.

Ali danas, pošto toga nema, nije Krajini svrhe niti smisla; danas je čudnovato, zašto već danas ona nije materi zemlji utjelovljena.

Sjaj polumjeseca odavna je već potamnio; od njegova sjaja i njegove slave nikoga više neće zaboljeti glava. Vojna dužnost, koja je bila u Krajini, svakomu se čovjeku nalaže; ta je vojna dužnost zajednička svim državljanom, pa se to opazilo i gore, te se s toga razvojačila Krajina.

Najveći nesmisao pako jest, pošto je Krajina razvojačena i pošto joj se oružje iz ruke uzelo, zašto da se još podržava u iznimnu stanju?

400 godina vršila je Krajina svoju zadaću najuztrpljivije, riekami svoje krvi zaslužila je, da se obzir uzme na nju; branila je priestolje habsburžke dinastije, pak u današnje vrieme, gdje svaki najmanji narod u prostranoj monarhiji ima pravo viećati i glasovati o svojoj sudbini jedina Krajina — ta „krvava haljina“ — jest ona, koja o svom imetku i o svojoj sudbini ni rieči progovoriti nesmije.

Ja opet mislim, koji je razlog tomu, da Krajina već nije spojena, a ja se sbilja pravomu razlogu domisliti nemogu — ja ga naći nemogu — a težko je uzeti ono za razlog, što proviruje iz spisah kraljevinskih odbora, gdje se kaže, da je ministar-predsjednik Tisza izjavio, da nema zaprieke spojitbi Krajine, ali da Ugarska mora imati neku garanciju, da joj spojitba Krajine ne bude možda od štete. Ako nebi za razlog uzeo ono, što se je čitalo u javnih glasilih ugarskih, gdje se spominjalo, da pravo samoobrane Ugarskoj nalaže, da bude na oprezi glede spojitbe Krajine, pravo obrane — osobito — kada govori jači prama manjemu ili slabijemu, kojeg božje pravo nikada zahrdjavilo ni zastarilo nije. To se načelo samoobrane meni vidi pogibeljno, ono se meni vidi i nemoralno; uz ovo načelo nema nasilja, nema brutalnosti, koja se nebi izvinuti i opravdati dala.

Prema tomu načelu u pogibelji je najsvetiji interes pojedinca, kao što i interes cieloga naroda. Meni je u interesu, da ti budeš slabiji i ići za tim, da se neojačaš da nedodješ do svoga prava, pa ako je pravo obrane pozivati se na to načelo, to će uz to načelo Turska uviek opravdati svoje bezpravje, što je cieli balkanski poluotok podjarmila, jer se je držala sigurnom, kada joj susjed leži pod nogom, — jednom riečju, načelo samoobrane vrlo je pogibeljno, i ja mislim, da nijedan ugarski državnik nebi smio to načelo izustiti i nanj se pozivati.

Medjutim ja mislim i podpuno sam uvjeren, da će se Krajina spojiti, jer je to postulat interesa nesamo Ugarske, nego i Hrvatske i ukupne monarkije.

Austro-Ugarska znade, da u slogi i zadovoljstvu naroda može biti ugledna i uvažavana izvana. Austro-Ugarska znade, Magjari i Niemci znadu isto tako, kao što i mi, da država, koja treba uporište izvana, a ne u samo

sebi, da takova država nema trajna, napredna i sigurna života.

Kada bi Ugarska pravedna bila i kada bi ju moći bilo uvjeriti, ili da su ju uvjerili oni, koji do nje pristupa imadu, da budu prama Hrvatskoj pravedni, da dopuste Hrvatskoj, da se u okviru zajednice prama pozitivnomu i naravnomu svomu pravu razvijati može; kada bi se Ugarska sprijateljila s tom mišlju, da interes Hrvatske nestoji u oprieci s njezinim interesom, podupirala bi svakom sgodom Ugarska Hrvatsku, a Ugarska imala bi u Hrvatskoj najboljeg saveznika i najoduševljenijeg prijatelja, pa kada bi tom mišlju, tom idejom proniknuta bila i Ugarska i austro-ugarska monarkija, te bi se dalo narodom pravo, monarkija bi imala uporište, silu i snagu u samoj sebi i bila bi čvrsta i jaka, i ugledna i uvažavana izvana, pa niti bi trebalo zazirati od sjevernog kolosa niti od dvoličnog sfynxa na Sprevi, Temsi i Seini. U slogi, u čuvanju zajedničkih interesa bila bi Ugarska zadovoljna.

Ja se podpuno nadam, da će utjelovljenje Krajine sliediti i nadam se tim više u načelnika vis. vlade, koji je danas u svom programu očitovao i izjavio, da će briga njegova i njegovo nastojanje biti, da se Krajina spoji, da Hrvatska bude cjelovita. Ja to želim i dao Bog, da se ta želja naša izpuni i dao Bog, da hrvatski narod doživi onaj sretni trenutak, kojega naši pradjedovi nisu mogli doživjeti, naime da se jednoč razciepkana uda opet spoje i da preuzv. g. ban Pejačević sakupi cjelokupnu Hrvatsku pod svoje žezlo. (Živio!)

Toliko sam imao o Krajini reći. Što se tiče nutarnje uprave naše zemlje, pošto je to iztaknuo to i moj predgovornik g. Beruta, ja neću o tom više govoriti, nego završujem i kažem, da glasujem za zak. osnovu o proračunu, kako leži na stolu vis. kuće.

Predsjednik: Vis. sabore! Za danas mislim, da će biti dosta.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se po mom mnienju staviti:

Treće čitanje zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kralj. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah;

zatim nastavak generalne i eventualne specijale debate o zakonskoj osnovi proračunskoga odbora o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1880.

Današnju sjednicu dižem i buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $1^1/_4$ sata poslije podne.)

Sedamdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 16. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Treće čitanje zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemal skog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah. — Nastavak i svršetak generalne debate ob osnovi zakon o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1880 — Specijalna razprava ob osnovi za kona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LXXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane a otvorene u 11 sati prije podne dne 15. rujna 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 65 saborskih članova.

Od vlade prisutan svietli ban i sva tri odjelna predstojnika.

Zapisniku posljednje sjednice prigovara g. podpredsjednik dr. Vuščić, da nije rekao „zaključak" već „izjavu". Predsjednik stavlja sliedeće pitanje: Usvaja li visoka kuća izpravak gosp. dra. Vuščića, te zapisnik prema tomu glasi ovako: „Poslje kako se je debatiralo pro et contra, stavi predsjednik, opozivajuć svoju izjavu, sliedeće pitanje".

Na sabor stigoše sliedeći podnesci:

1. Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja previšnjom sankcijom providjeni zakon od 13. kolovoza 1880., kojim se kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru dosudjuje realna i gruntovnička sudbena nadležnost za one nekretnine, ležeće u utjelovljenih ter u područje spomenutoga suda spadajućih djelovih razvojačene Krajine, koje su razdieljene medju državnim erarom i imovnimi občinami. — Uzima se na znanje.

2. Svietli ban dostavlja izkaz o prekoračenjih proračuna za god. 1879., sastavljen na temelju računskoga zaključka za g. 1879. — Ustupa se odboru proračunskomu.

3. Svietli ban dostavlja u smislu zak. članka I od g. 1869. §. 13. na prosudjenje i odobrenje računsl zaključak o potrebi i o pokriću autonomnoga budgeta z god. 1879. — Ustupa se odboru za razsudbu zemaljski računa.

4. Zastupstvo občine velikogoričke moli za milostiv podieljenje zemaljske podpore za postradale tučom žitelj svoje občine. — Ustupa se odboru ad hoc.

5. Svietli ban dostavlja proračun tiskare „Narodni Novina" za godinu 1880. i eventualno 1881. — Ustup se proračunskomu odboru.

6. Predsjedničtvo javlja saboru konštituiranje odbor ad hoc. Predsjednikom izabran je g. Dragutin Mihalovi a izvjestiteljem g. dr. Spevec.

Predsjedničtvo pita svietloga bana, koji kani izbor kotar zadržati? Na što preuzv. g. ban izjavi, da si pr držaje kotar rumski.

Na dnevnom je redu osnova zakona o proračun za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatsk i Slavonije za god. 1880.

Predsjednik pozva g. izvjestitelja proračunskoga o bora, da izvoli zauzeti svoje mjesto. Iza toga pročita je g. izvjestitelj izvještaj proračunskoga odbora o pror čunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina H vatske i Slavonije za god. 1880., koji glasi: „Izvješt proračunskoga odbora o proračunu za potrebštine nu tarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije z godinu 1880.

Predsjedničtvo javlja, da se otvara generalna deba ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje sam uprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 188 Tko od gospode članova izvoli udioničtvovati u genera noj debati ob istoj osnovi, neka se izvoli prijaviti kod

ilježnika Seitza uz naznaku, jeda li želi govoriti za osnovu li proti osnovi.

Predsjedničtvo podieli rieč preuzvišenomu g. banu, oji je dao izjavu, koja glasi:

„Visoki sabore!

Nalazim za shodno, da sada, prigodom pretresivanja proračuna, kao nova glava zemlje, razvijem svoje misli nazore o namjerah vlade, i zato dopustite, gospodo, da am svoju izjavu pročitam.

1. Ja smatram nagodu, utanačenu godine 1868., a opunjenu godine 1873., kod koje sam prigodom najnorijega obnovljenja njezina, što se financijalnoga diela iče, i sám svojim uplivom posredovao i doprineo, da je nako za rukom pošla, kako su ju oba kraljevinska odora uglavila i naš sabor jur prihvatio — jedinim praim i zakonitim temeljem svih ustavnih institucija u našoj emlji. (Živio!)

2. Ja držim, da nam nagodom zajamčena prava po adržaju i obsegu njihovu dovoljnom polugom služe za nutarnji razvitak zemlje, a naročito za podpuno obeziedjenje naše narodnosti, te odstranjenje svake magjariacije u našoj zemlji. I zato ću svom snagom uvjerenja voga djelovati, da se tom nagodom medju kraljevinom Jgarskom te kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom stvoeni državopravni odnošaji učvrste i ustale, te proti svaomu napadaju i povredi odlučno štite i brane. (Živio!)

3. Ja radim na tom, da se spojenje Krajine sa proincijalom Hrvatske i Slavonije — komu se već sada mjerajućimi na to predradnjami i razpravami kako kod rajiške zemaljske uprave tako i kod naše kr. zemaljske lade utire put — čim prije izvede i time toli vruća elja cieloga naroda izpuni.

4. Ja želim, da se unutarnji ustroj naše zemlje a osnovu crpljenoga izkustva za ovih preko šest odina što shodnije udesi, dotično preuredi ili preistroji tako:

a) da se obćine što više moguće odterete od tako vanoga „prenešenoga“, što financijalnoga, što upravioga djelokruga, koji jim danas već više nepodnosjivoga tereta namiće — te da se svomu naravnomu ljelokrugu i zadatku povrate, a kroza to i njihovim okalnim interesom što bolje odgovarajuće zaokruženje voga obsega postignu; u tu svrhu: (Živio!)

b) da se politička uprava tako uredi, kako će puanstvu i obćinam što pristupnija biti; a glede sada a obćine preteretne i preskupe porezne ili financijalne prave poprimit ću na mjerodavnih mjestih shodne orake, da se u tome olakšanje za obćine svakako ostigne;

c) da se to namjeravano preustrojenje uprave — u oliko se potrebnim ukaže — imade izvesti uz najveću štednju troškova tako, da što većih prištednja bude u proračunu za koristne i to toli duševne, koli još više narodno-gospodarstvene investicije u zemlji, koje potonje danas nestoje u pravednom razmjerju prema ostalim troškovom uprave.

5. Ja želim i namjeravam k ovomu poslu shodnoga preustrojenja uprave, t. j. k izvedenju te moje namjere pristupiti tek onda, kada administrativno spojenje Krajine sa provincijalom Hrvatske i Slavonije sliedilo bude, tako, da ono, što se učiniti ima, za cielu zemlju valjalo bude.

To su razlozi, s kojih već sada, prigodom pretresa proračuna za tekuću godinu nije moguće, a niti pri onom za dojduću godinu 1881., koji se još tečajem ove godine razpraviti ima, neće moći od ovih sada naglašenih reforma još govora biti i tamo vodeće predloge i osnove saboru predložiti.

Na koncu mi je jošte sa žalošću izjaviti, da sam opazio razmaknuće činovničke discipline; dapače kod nekoga diela javnih službenika i samo razsulo takovo, što na javni moral vrlo štetno djeluje. S toga ću, kao vrhovna glava uprave, u vršenju svoga vrhovnoga nadzora nad svimi činovnici i javnimi službenici u zemlji strogo bditi nad tim, da svi svoje zakonom i naredbami propisane jim dužnosti točno i savjestno vrše, te ću svakomu protivnomu postupanju i ponašanju odlučno na put stati“.

U generalnoj debati udioničtvovahu sliedeći govornici: gg. Beruta, Zorić oba govorahu za osnovu.

U ¼ na 2 sata zaključi predsjednik sjednicu, te ureče buduću za sutra 16. rujna u 10 sati sa sliedećim dnevnim redom:

a) Treće čitanje zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kralj. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah.

b) Nastavak generalne i eventualno specijalne debate o zakonskoj osnovi proračunskoga odbora o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Krestić v. r. **Brandtner** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na visoki ovaj sabor nije za danas stigao nikakov podnesak. Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu treće čitanje zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah.

Molim g. bilježnika, da izvoli treće čitanje preduzeti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični zakon).

Zakon

o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah.

*

§. 1.

Prema zakonu od 28. studenoga 1873. u kr. zem. zavodu za umobolne u Stenjevcu odredjuje se nuždno osoblje sa činom, plaćom ter inimi berivi po priloženoj šemi.

§. 2.

Osoblje pod A. naznačeno imade iste pogodnosti kao i ostali zemaljski činovnici.

§. 3.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Šema

o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah.

A. Činovnici.

1. Ravnatelj VII. dnevni razred sa 1800 for. plaće, 6 put petgodišnji doplatak od 100 for., stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.

2. Kućni liečnik VIII. dnevni razred sa 1200 for. plaće, tri put petgodišnji doplatak od 100 for., stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.

3. Upravitelj VIII. dnevni razred sa 1200 forinti plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.

4. Upravni pomoćnik X. dnevni razred sa 600 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

B. Službenici.

5. Pomoćni liečnik (assistent) sa 400 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

Pomoćni se liečnik namješta privremeno pak prema potrebi.

6. Nadpodvornik sa 350 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

7. Nadpodvorkinja sa 300 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

8. Nadrubljarka sa 300 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

9. Mašinista sa 600 for. plaće i stanom u zavodu.

10. Vrtljar sa 300 for. plaće i stanom u zavodu.

11. Vratar sa 280 for. plaće, 40 for. na odjelo i stanom u zavodu.

12. Uredovni podvornik 280 for. plaće, 40 for. na odjelo i stanom u zavodu.

13. Osim toga dnevničar za pisarske poslove, podvornici, podvorkinje, kuhinjsko, praonsko i kuriteljno osoblje, pak kućne sluge prema štatutu i pogodbi.

Predsjednik: Stupa se glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor ovaj zakon o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah u cielosti, dakle i sa prilogom, kako je sada pročitan?

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj zakon primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ova zak. osnova je prihvaćena. Na dnevnom je redu nastavak generalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Rieč ima zastupnik g. Zindl.

Ante Zindl: Visoki sabore! Dopustite mi, gospodo da prigodom ove proračunske razprave i ja sa svoje strane, kao narodni zastupnik, sa nekoliko rieči nacrtam sliku tužnog stanja u našoj domovini. Ja nisam doduše u stanju bog zna kakove novosti navesti, nu mislim, da nije s gorjega, ako se neprestano ižtiču mane i nedostatci i razmatranja vode, kako bi se pomoći i gdje što popraviti moglo.

Mi svi znademo, da je porezni tisak preoteo mah u toliko, da se već snositi neda, i ako se što prije ne potraže sredstva, kako i na koji način da se tomu zlu doskoči, da se narodna snaga podigne i ojača, te u obće redovita uplata javnih daća osjegura — to će nam se nedvojbeno u buduće još mršaviji proračun na razpravu predlagati, a nutarnji razvoj će sve većma nazadovati i napokon posve zapeti.

Poljodjelstvo nam je na najnižem stepenu, i to po najglavnije s toga, što su sesionalne zemlje na male čestice na daleko i široko porazbacane, te je tako racionalno obradjivanje i uz najizvrstnije gospodarsko znanje onemogućeno. Gospodar nije u stanju iz takovih zemalja pravu korist crpiti. Za polovicu svoga posjeda mora u zaman porez plaćati, kroz što naravno sesionalne zemlje svakim danom sve to većma gube vriednost.

Isto tako je i obrt zapeo, jer nepostoje obrtne škole i od kako su takozvani cehovi prestali, imamo veoma malo obrtnika, koji bi svoj zanat dobro umjeli, te tako mjesto da svojoj domovini i državi na korist služe, potepaju se od nemila do nedraga, dočim se tudjinac kod nas obogaćuje. Tužno stanje prometa i trgovine je u ovoj vis. kući već svestrano naglašivano, te je i u tom pogledu mjesto bolje — svakim danom gorje.

A zašto nam napredak u zemlji tako nazaduje? Imade mnogo uzroka, nu ponajviše je tomu uzrok, što skoro va novac, što ga u proračunu dobivamo, progutaju sistemizirane plaće i suvišna putovanja naših činovnika kao i silne mirovine, koje ponajviše kriepki i žilav ljudi uživaju, koji bi još po koju godinu zemlji i držav služiti mogli, a jamačno bi mnogi i danas služili i t

rado, samo da nisu u posliednjih godina tolike silne promjene u vladavini sliedile.

Kod nas se sabor na tri četiri tjedna sazivlje, tu se razpravi proračun ili indemnitet votira, pa onda hajd kući! Dakle niti vlada niti ovaj visoki sabor nema dostatno vremena, da se sa najnuždnijim bavi. Sveudilj se borimo s visokom politikom — i neprestano se nastoji oko rušenja vlade, a o domaćih pitanjih: o kruhu i želudcu kukavnog seljaka i obrtnika nema niti razgovora. Ako se, gospodo, i nadalje za naš narod tako brinuli budemo, kao do sada, to mu jamačno neće biti dugo obstanka, morati će propasti: imati ćemo u domovini dosta paragrafa, skupocienih inštitucija i inteligentnih činovnika, ali nestati će čistoga plemena hrvatskoga naroda.

Nezamjerite mi, gospodo, ako ovom sgodom naglasim, da bi se od 1861. godine bilo mnogo učiniti moglo, da je bilo ozbiljne volje u vladah i narodnih zastupstva brinuti se za boljak i napredak naše domovine i našega naroda; nu mi smo žalibože od toga vremena ne samo materijalno, već političnо i državno znatno nazadovali, te se i nećemo moći prije pojaviti, dok se i vlada i ovo zakonodavno tielo neosvrne prije svega na nutarnju potrebu našega naroda.

Priznati se mora, gospodo, da štogodj se je od toga vremena kod nas stvaralo zakona, svi su sa novimi tereti skopčani — pa ipak je čovjek baš od toga vremena najnesigurniji za svoju osobu i za svoj imetak.

Kod nas se je tako rekuć preko noći preustrojilo sudstvo, bogoštovje i nastava; ustrojila se moderna i skupociena uprava, bez da se je izpitivalo, da li će narod tu skupocienu i modernu upravu plaćati moći. Nikada nisu iztraživana vrela, iz kojih bi i narod mogo korist crpsti, kao što bi to moglo biti primjerice: pravednijim razporezivanjem obćinskih daća, kao i odkupnine za javne radnje i gradjevine; zakonitom uzpostavom ravnopravnosti kod uživanja regalnoga prava: krčmarenja, ribarenja i mlinarenja; zakonitom provedbom komasacije urb. selišta; riešenjem nesretnih urbarijalnih odnošaja; sistematičnim reguliranjem valjanih cesta, podupiranjem narodnoga gospodarstva, stočarstva, konjarstva, obrta, trgovine itd.

Visoki sabore! O svem tom, što ovdje navedoh, piše se u oči izbora, te izvedenje i riešenje tih najvažnijih pitanja obećaje — a kada se u saboru koji sličan predlog ili osnova predloži, uviek se nadje većina, koja takove zabaci. Tako je zabačena zakonska osnova o uredjenju trgovištnih i seoskih obćina, i po svoj prilici s toga, što ustanova paragrafa 102. te zakonske osnove nekoj gospodi nebijaše povoljna. Nadalje zak. osnova o odkupu regalnoga prava krčmarenja, ribarenja i mlinarenja, koju je štovani g. Mirko Hrvat sa drugovi u svoje vrieme na stol ove vis. kuće stavio, takodjer negdje u košari mirno počiva. Predlog g. Topalovića, kojim poziva vis. vladu, da podnese zak. osnovu o komasaciji i segregaciji urbar. selišta, jest takodjer zabačen, jer tobože nerazumljiv bijaše. Velevažan predlog g. Kamenara, kojim poziva vis. vladu, da podnese zak. osnovu, kako bi se zemaljski novčani zavodi ustrojiti mogli, kod kojih bi se seljak, kada ga kakova nesreća potjera, u prvom redu jeftinim zajmom poslužiti mogao, ostade takodjer glas vapijućeg u pustinji, a u prijašnjih oskudnih godina kao i danas bi, gospodo, takov zavod mnogoga seljaka mogo od propasti spasiti. Nebi naime dolazio u lihvarske ruke, kao što to prečesto biva. — Narod danas u mnogih predjelih gine od gladi, a država u mjesto da mu pozajmi kruh i potrebito sjeme za usjev, oduzima dapače i od najmarljivijeg porezovnika posljednje blažče i prodaje bud po što. Takovim postupkom mora nam propasti narod, sa kojim je i država najuže spojena.

To su, gospodo, poznate i istinite činjenice, za koje mi u prvom redu svomu narodu, koji nas je amo poslao, imamo odgovarati. Kukavan narod neprestano izgleda i vladu i narodno zastupstvo, koje da ga poput spasitelja oslobodi težkog jarma, ali žalibože, u mjesto bolje, svakim danom gorje. I vjerujte, gospodo, da je vrieme nadošlo, gdje je svim izbornikom bez razlike svejedno, pošao li u sabor najplemenitiji hrvatski učenjak ili prekodravski biruš ili čoban. To su, gospodo, žalostni pojavi, to je znak, da je narod osiromašio, i da nema više u nikoga povjerenja niti pouzdanja.

Visoki sabore! Ja sam u duši uvjeren, da bi našoj domovini mnogo veću uslugu učinili bili, da smo već prošle godine zakonsku osnovu o uredjenju trgovištnih i seoskih obćina pretresli, nego li što smo 6 tjedana zemaljski proračun u zaman razpravljali, na kojem se i onako u bitnosti ništa promieniti neda, jer je isti, kako već rekoh, listina ili izkaz sistemiziranih beriva, mirovina i milostinja, a znademo, gospodo, iz izkustva, ako se je gdje što i predlagalo i promjenjivalo, to je većinom ostalo na papiru mrtvo slovo: Vlada je vazda trošila kako i na što je htjela. Najljepši primjer imademo onaj, gdje je opera — slavonsku ratarnicu progutala.

Isto tako bi, gospodo, i prigodom ove proračunske razprave mogli mnogo i vremena i novca prištediti, kada bi ovaj proračun kako ovdje predleži, bez svake razprave primili; — tim većma bi tako postupati imali, jer nam evo predstoji utjelovljenje Krajine sa materom zemljom, pak me neka bojazan obuzima, da će se opet mnogo i vremena i novca potrošiti, dok se to pitanje rieši i da će se opet veoma malo ili posve ništa na nutarnji razvoj i napredak našega gospodarstva, prometa, obrta i trgovine obzir uzeti.

Ako pako pogledamo na ognjište našega seljaka, tu ćemo vidjeti, kako oskudieva, kako u svakom obziru boluje, kako je od svih strana ugnjeten — a od nikuda nema pomoći. Do nas je dakle, gospodo, da njegovu bolest proučimo i bolne rane izliečimo, da opet oživjeti i

napredovati uzmogne. Dakle prije svega bi se morala i vlada i ovo zakonodavno tielo obazrieti na poljodjelstvo i ostale grane gospodarstva, na promet, obrt i trgovinu, jer to su najglavnija pitanja, koja zasiecaju u život i napredak svake zemlje i svakoga naroda.

Zabadava su, gospodo, sve pretjerane ideje i fraze, kojima se mnogi zastupnici rado bave, samo za to, da pred svietom znanstvenu ulogu igraju, a nisu niti najmanje zavirili u one nevolje, na kojih naš narod boluje, niti su iztraživali sredstva, kojima bi svoje sugradjane u bolji materijalni položaj postaviti mogli.

Ja priznajem, gospodo, da je zemaljski proračun temelj životu i napredku svake zemlje, nu razprava proračunska može imati pravu korist samo u onih zemalja, koje su na onom državopravnom stanovištu, da mogu prije svega sastaviti proračun i tada po potrebi osjegurati pokriće. Kod nas je to žalibože obratno: mi moramo naše potreboće priudesiti po jur opredjeljenom pokriću, a dok je tako, nemože imati proračunska razprava za nas pravu vriednost, i šteta je da u tu svrhu godinom po 20 do 30 hiljada for. trošimo. Ta vjerujte, gospodo, da naša obćinska zastupstva imadu veću autonomiju kod sastavljanja obćinskih proračuna, nego li ovaj vis. sabor. Ona mogu za svaku naprednu svrhu osjegurati potrebito pokriće obćinskim nametom, što više, ako se pokaže kakova prieka nužda, mogu se i zajmom poslužiti. Meni se u obće čini, gospodo, da je naš proračun sličan proračunu onoga gospodara, koji je svršivši visoke nauke, od svojih roditelja nasliedio malo imanje, pak da poput bogatih vlastelina moderno živi, postavi i on uz biruše još i izobraženu gospodu činovnike sa dobrom plaćom, koji bi imali to gospodarstvo preurediti i razne pokuse činiti. Nu za kratko vrieme nije mogao kukavan gospodar više novca smagati, da se po želji tih učenjaka to gospodarstvo obradjuje i vodi, te kada je nadošlo vrieme sjetve, nije imao više niti novaca ni kredita, kojim bi si za inače plodonosnu i jur uzoranu zemlju potrebito sjeme nabaviti mogao, te se je nesretnik napokon i svojih zemlja riešio, dočim su svi njegovi predšastnici na tom malom imanju posve dobro živjeli.

Tako ćemo i mi, visoki sabore, za koji dan imati silu božju činovnika i penzioniraca, a neće biti naroda, koji da jih plaća. I tako će nam zemlja, uz ovako moderni i skupocieni sistem, obogatiti inteligentnim proletarijatom.

Ja mislim, gospodo, da iz ovo nekoliko rieči jasno proviruje, koliko smo u ovoj visokoj kući napredna i koristna po našu zemlju i po naš narod učinili — pak se bojim, da ćemo u buduće još manje učiniti moći; jer gdje vlada ovakova razciepkanost, kao što je danas medju nami, gdje takorekuć ima koliko zastupnika, toliko stranaka, tu nemože biti pravoga rada niti uspješna napredka. Takovu razsulu može se samo naš dušmanin radovati — nipošto pako čestiti Hrvat! Meni se dakle čini da se je naš sabor preživio, i da je posve dozrio — za razpust.

Stavljajuć u preuzvišenog gospodina bana podpuno povjerenje — i za da se koja od pomenutih zakonskih osnova što prije u ozbiljnu razpravu zeti uzmogne, primam ovaj proračun u cielosti, kao što je po visokoj vladi predložen

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Govoriti o proračunu, kojega prihod je skoro cio već izdan, čini se jalov posao. Ovaj krat nisam pak mislio o njem govoriti ni zato, jer ga svietli ban predočuje tek kao baštinu od prijašnje vlade dobljenu, o kojoj on obriče drugi gospodarstveni sustav uvesti, priznajuć time, da ni on od velike česti nije postojećim zadovoljan, u čem se skoro za čudo slaže s mnogimi izjavami, koje su prijašnjih godina prigodom proračunske razprave s ove strane kuće pale. Napokon, ni za to nisam smatrao uputnim ovaj krat debatu izazivati i duljiti, jer nam je i onako po obećanju vlade doskora razpravljati proračun za iduću godinu.

Prema tomu mislio sam samo izjaviti, da dosljedno ovomu dojakošnjemu stanovištu neprimam ovoga proračuna za podlogu specijalne debate, osudjujuć tim ne osobnost svietloga bana, niti imajuć pred očima razloge povjerenja ili nepovjerenja bud prema komu, nego projsvjedujuć svojim glasovanjem proti sustavu, iz koga izvire ovakovo razporedanje cifra u proračunu, kako nam se predlaže. Pak jer je vrlo štovani gospodin zastupnik Beruta u svojoj jučerašnoj besjedi izvolio svoj votum za proračun nazvati votumom lojalne opozicije, ja bi s svoje strane, pošto se gospodi hoće razlike u opoziciji naglašivati, nazvao svoj i svojih prijatelja votum glasom iskrene opozicije.

I tim bi ja ovaj krat završio bio svoju, kad nas nebi svietli naš ban, ja ću reći sve, ugodno iznenadio svojom, za budućnost njegove vladavine znamenitom izjavom.

Već sam rekao, da nam je svim ona izjava ugodila. No moram odmah dodati, da smo ju s vrlo različitih motiva povoljno primili. Zašto je ona ugodila većini saborskoj, suvišno je i pitati. Zašto je pozdravljena veselo i sa strane dvojice gospode od „lojalne opozicije“, čuli smo jučer. Držim dakle da neće biti suvišno spomenuti zašto ju i mi, gospodo, pozdravismo iskrenom radosti, mi proti kojim je ova izjava bezdvojbeno i gotovo provokatorno naperena.

Mi, gospodo, koji smo tako nesretni, te sveudilj, pače svaki dan sve to jačim uvjerenjem smatramo odnošaj kraljevine Hrvatske prama ostalim dielovom monarkije Njegova Veličanstva našega kralja po našu domovinu nesretnim, pače zatornim, mi koji s državopravnoga stanovišta odnošaj današnji s pram kraljevine Ugarije nedržimo ustavno zakonitim; mi dakako posve drugim okom motrismo papir, s kojega je jučer svietli ban na

viešćivao narodu novu eru njegove vladavine, nego li vi, gospodo.

Nesumnjajuć nimalo o ozbiljnoj volji svietloga bana, kojom naviešta narodu brigu svoju, da mu se duševno, a osobito pak materijalno pomogne, nam se to najbitnije njegovo obećanje nečini izvedivim, mogućim. Meni bar, kad sam sinoć one njegove rieči slušao, kojimi se narodu ulieva nada, da će se materijalno jačati, a kad sam se sjetio, da svi oni predmeti, koji zadiru bitno u imetak naroda, kao pitanja porezna, komunikacija, vojske, mornarice, a osobito carine, stoje izvan kompetencije našega bana i našega sabora, a žalibože skoro i izvan kompetencije samoga našega kralja, te o kojih odlučuju faktori sa skroz protivnimi interesi; meni kao Hrvatu se pričinilo, da mi se govori: čovječe, ti premalo jedeš, i ono što jedeš, nije ti valjano priredjeno; — a zato si moraš dati izvaditi svake godine nekoliko funti krvi. Ali sad će biti bolje. Ja ti doduše neću moći povećati obroka, i krv ćeš si nadalje morati dati vaditi; no ono, što ćeš jesti, bude tečnije priredjeno, zdjele budu čistije, obroci redovitiji i kuharom ću bolje na prste paziti! Pak zar je to sbilja dosta!?

Nije nam banska izjava naviestila potrebe ni težnje, da se banska i saborska vlast razširi. Dapače ton same izjave svietloga bana, njegova politička prošlost, njegov odlučni karakter, elementi koji ga zaokružuju: naviešćuju narodu, da će se odsele na one drugčije paziti, koji doduše ustavnimi i zakonitimi sredstvi, ali ozbiljno rade — oko čega? Oko razširenja vlasti banske i saborske.

No upravo taj ton odlučnosti, energije, da nereknem prietnje, jest, što mi, „iskrena“ opozicija, veselo pozdravljamo.

Onaj, koji pozna prošlost stranke prava od 1861. godine ovamo i sve njezine skušnje, onaj koji je kadar shvatiti jakost duha ljudskoga, ako stanovitu ideju svetinjom smatra, onaj koji vjeruje u životnu snagu naroda, koji je tolikim buram hiljadu godina odoljevao — on će vjerovati u iskrenost ovih mojih rieči!

On će lasno i dokučiti, da se imamo razloga radovati borbi, koja nas može samo strašivicâ osloboditi, a protivnike za laskavce pomoći. On će pojmiti, zašto smo slabo zahvalni prijašnjoj vladi, koja je ne simpatijom, nego indolencijom svojom pomogla stranku sa hrpom strašivica i himbenjaka, koji su svagdje štetni, a nigdje toliko, koliko u stranci, kojoj je dužnost i zadaća, odoljevati u borbi ne za časoviti program, nego za ideju, za svetinju svoga naroda: njegovu državnu neodvisnost! Mi pozdravljamo poruku nove vlade, jer držimo, da je kadra narod iz onoga mrtvila trgnuti, o kom je jučer g. Beruta liepo govorio. Hrvatski je sabor ovamo od god. 1861. bio pozornicom dogodjaja, kojim se slični valjda nebudu u povjesti naći. Onoliko komešanje stranaka, onolika hrpa programa i kraj toga onoliko moralnih poraza u tako kratkom vremenu nije doživio možda nijedan sabor, nijedan narod. Tko bi n. pr. mislio bio g. 1872. da će danas g. Miškatović i g. dr. Vučetić, gosp. Stražimir i g. Josipović u jednom političkom logoru, pače pod jednim šatorom kafu srkati. o dobroti Hrvatske snovati.

Predsjednik (zvoni): Ja molim liepo g. govornika, neka neapostrofira pojedine članove ove visoke kuće! To nije parlamentarno. On može govoriti o načelih, ali o pojedinih članovih visoke ove kuće ne.

Fran Folnegović (nastavlja): Ja sam imena naveo za ilustrirati čudnovate pute stranačkog našeg života.

Predsjednik: Molim liepo, to nije ilustracija, kada se navadjaju pojedina lica visoke ove kuće. To ja nemogu na ovom mjestu dopustiti.

Fran Folnegović (nastavlja): Ja nemogu pojmiti, gospodo, da se jedan ove gospode s ovim faktumom može uvriedjenim smatrati. Što se je dogodilo do sele, svi ste svjedoci. Sve se je promienilo, gospodo; unioniste se danas zovu narodnjaci, a ostali su unionisti. Narodnjaci postali su unionisti, a sveudilj se zovu narodnjaci. Samostalci, ustavnjaci, narodno liberalci i kako je sve niste zvali, svaki ste čas promienili firmu, za uzdržati si kredit, jer vam posao nije osnovan na solidnoj podlozi. A kraj svega toga, kamo smo dospjeli, gdje je moć naroda danas, gdje moć sabora hrvatskoga, koji je kraljeve birao? Uzprkos medjusobnoga vašega trvenja vazda ste se našli u slogi proti zastupnikom većine sabora g. 1861., sada nazvanoj stranka prava. Nije bilo načina ni sredstva, kojim se kušalo istu utamaniti.

A mi, koje ljudi s vladine stolice žigošu imenom „ex-lexa“, jer nam je zakon na pravdi osnovan, jedina svetinja; mi, koji smo uvjek jedne vjere, jednoga načela i imena ostali, mi, koji proživivši tolika izkušanja, samo toliko žalimo, što nam nije dana prilika — ali ćemo se i za nju obskrbiti — da i jačim kušnjam budemo mogli odolievati. Ovime pozdravljam izjavu svietloga bana sa srdačnim „dobro nam došla!“ (Živio!)

Predsjednik: Pošto se nije nitko više prijavio za rieč, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Poslje govora, koji su u ovoj generalnoj debati izrečeni danas i jučer, meni je posve lahka zadaća, jer ono glavno, što bih ja imao braniti, t. j. ovaj predloženi budget s onimi promjenami, što jih je proračunski odbor predložio, nemam proti komu braniti, nijedan od gospode govornika nije niti jedne riečce naveo niti izustio proti ovom proračunu, a najmanje, da bi kakove razloge proti njemu razvijao.

I tako bih ja mogao pustiti cielu ovu razpravu bez ikakova dodatka sa svoje strane, pošto proračun sam po sebi stoji čvrst i netaknut i nebih trebao na njegovu obranu ništa reći.

Samo bih s nekoliko riečih ipak hotio reflektirati na ono, što je moj prijatelj g. Beruta jučer kazao.

Slažući se s mnogimi izrekami i s mnogimi tvrdnjami u njegovu govoru, moram iskreno izpovjediti, da onako kritizirajuć i onako uzimajuć na rešeto odnošaje posebice u našem narodu, mogao bi se zavjeriti svojom glavom, da, kada bi čovjek prepustio momu prijatelju g. Beruti, da stvara zakone i da jih sam provadja, to bi se našao odmah poslje godinu dana ili 2 godine dana drugi g. Beruta, pak bi s istih razloga mogao opisivati crne dogodjaje i odnošaje upravo onako, kako jih je on jučer opisivao, jer, gospodo, dok onako stoji — što g. Beruta jamačno sam najbolje vjeruje — dok stoje posljedice one rajske jabuke na ovom svietu, pak neka naučali i najbolji i neznam kako nadareni božjimi darovi državnici, zakonodavci i administratori, neće jih ukloniti s cieloga ovoga svieta.

U ostalom, što je on govorio, čini mi se, da će biti najsgodnije ponoviti š njim razpravu, možda prepirku, a možebiti i suglasje tražiti u ono doba, kada zemaljska vlada, kako je jučer obećao preuzv. g. ban, donese predloge o preustrojstvu naše uprave, kada donese zakonsku osnovu, koja će ipak koliko toliko zahtjevom njegovim i ovog vis. sabora zadovoljiti.

Što je moj prijatelj g. Zorić o Krajini jučer navadjao, sve je istina, doduše poznata istina, nu liepo izrečena istina, koja se mora priznati, premda ja sa svoje strane nebi mogao dokučiti, nebi mogao razumjeti, zašto je baš jučerašnjom sgodom on o tom toli obširno razvijao.

Gosp. Folnegoviću, čini mi se, da bi imala povoda — najviše povoda — vis. vlada odgovoriti. Misli li ona, da joj nije potrebno nekoje stvari, koje je on izustio, razjasniti, to nemam niti ja povoda niti razloga osvrnuti se na ono, što se vlade tiče.

Što je mene naročito g. Folnegović naveo u savezu sa drugimi članovi ovoga sabora, s onim naime članom, za koga se ja jako dobro sjećam, da nije sa presv. g. barunom Rukavinom nekoč u jednom taboru stajao . .

Predsjednik: Molim liepo, osobnosti sve izlučiti.

Josip Miškatović: . . . pak je sada s Rukavinom i s g. Folnegovićem na jednom mjestu, a do poslje neke godine biti će Bog zna s kim u kakovu taboru . . .

Predsjednik: Molim liepo! (Bar. Rukavina: Ja se nikoga nebojim, bio tko mu drago! — Predsjednik zvoni.)

Josip Miškatović: . . to će se onda dogoditi nešto, gospodo, što se dogadja u svih zemljah, u svih saborih, u svih strankah, medju svimi ljudmi, koji se politikom bave, a koji se bave možda samo svojom umišljenom, onim netreba nikada, da se s ikim slažu — oni mogu i sami stojati.

Ono, što g. Folnegović slavi svoju stranku, nije potrebno; stranka ona može sama stajati i može se podpunim pravom onako dičiti, da je velika stranka, a ipak može uvjek kazati: Ja stojim sama samcata čvrsto na načelih, koja doduše — neznam — možebiti za 1000 godina budu istinita; ali načela „sjajna i slavna“ izpovjedati, toga — ja bar — kod drugih u politici, osobnostih, ličnostih i karakterah nisam vidio.

Ja vidim slučajeve — da primjerice kažem — vidim g. Bismarka — a nebudi vam, gospodo, to kao primjer nekakove možda nečednosti moje, ja toga nebih rado — ali samo za istinu reći i razjasniti — ja vidim gosp. Bismarka danas sa Windhorstom zajedno, a sutra sa Laskerom, najvećim neprijateljem Windhorstovim ; ja ga vidim isto tako, gospodo, sa Varnbüllerom u jednom taboru, koji su si svi prije neko vrieme bili najveći protivnici; jer dogodjaji, koji stvaraju političke stranke, nepitaju Folnegovića, niti Josipovića, niti koga drugog, kako će se razviti, pa kako se one razvijaju, onako će se i stranke — ne, kako će svojoj umišljenosti ugadjati — nego, kako će dobru zemlje doprinesti, razvijati. (Glasovi: Tako je!)

Tako se stranke stvaraju, to je bilo uviek u svih zemljah, a biti će i ovdje.

Zato moram iskreno izpoviediti g. Folnegoviću, da znajuć on sve to, nije mislio on mene tim uvriediti, a ako bi i mislio, ja toga u istinu za nikakovu uvriedu nikada nebih smatrao. I pošto sam to rekao, ja preporučam opetovano i molim, da se primi ova zakonska osnova za podlogu specijalne debate.

Gjuro barun **Rukavina:** Molim rieč.

Predsjednik: Molim liepo, ja vam nemogu dati rieč; samo onda bi vam dao rieč, da ste osobno napadnut.

Gjuro barun **Rukavina:** Ja sam osobno napadnut.

Predsjednik: Ja držim, da tim, što je vaše ime spomenuto, niste osobno napadnut, i ja vam nemogu rieč dati — oprostite.

Stupa se glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1880. ?

Ona gospoda, koja su zato, da se ova zakonska osnova u načelu prihvati, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ova je zakonska osnova prihvaćena u načelu i prelazi se na specijalnu debatu.

Ona gospoda, koja žele kakav izpravak podnieti, imadu ga pisana podnesu i neka ga prijave predsjedničtvu prije, nego li dodje red do one stavke, koja bi se razpravljati imala. (Zvoni.)

Specijalna razprava počimlje. Molim g. izvjestitelja da započme.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje I. Sabor.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov? (Prima se.)

Naslov ovaj je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: U ovoj „redovitoj potrebi“ po predlogu vlade imale bi biti dvie stavke, naime (čita): „Stavka 1. Plaće i stanarina: 2 podvornika po 360 for. i 80 for. stanarine, ukupno 880 for. Stavka 2. Dnevnice, stanarine i putni troškovi zastupnikâ, zatim troškovi saborske pisarne 4912 for., skupa 50.000 for.“

Nu odbor je medjutim, imajuć na umu, da se iz ovih troškova može pripomoći i osnutku saborske knjižnice, sve ove troškove vrgao pod imenom „saborski troškovi“, da se može pod tim razumjevati i knjižnica, zato predlaže odbor istu svotu samo u jednom stavku pod imenom „saborski troškovi“ s redovitom potrebom od 50 hiljada for.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Izvjestitelj **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje II. Ban“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se.)

Naslov u ovom poglavju je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: Kod stavke 3. poglavja ovog predlaže odbor, da se 3. točka prenese u poglavje 3. naslov 1. u stavku 6., tako da bi bila po tom ukupna svota ovoga poglavja 26.000 for. A inače slaže se odbor sa svimi stavkami, kako jih vlada predlaže. (Čita dotične stavke. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice.)

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor poglavje drugo, kako je sada pročitano po predlogu odbora?

(Prihvaća.)

Ovo je poglavje primljeno po predlogu odbora.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov): „Središnja uprava. Redovita potreba.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se.)

Ovaj je naslov primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: Odbor predlaže, da se cieli ovaj naslov, kako ga predlaže vis. kr. zemaljska vlada, u svih cifrah primi s jednom samo iznimkom, što je već vis. sabor prije poprimio, da se naime uredski i pisarnički troškovi prenesu na ovu stavku 6. i da bi se tu onda ona svota, koja po predlogu vlade iznosi 15.000 for., pomnožala sa onih 2000 for., tako, da bi iznosila 17.000 for.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, da izvoli stavku po stavku čitati.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 1. naslova I. — Vidi zapisnik 77. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka prva onako, kako je sada pročitana?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvjestitelj **Josip Miškatović** (čita „Izvanredna potreba“, stavka 9. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu, „izvanredne potrebe“, kako se ovdje predlaže?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku desetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11. s ukupnom svotom izvanredne i redovite potrebe).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku jedanaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Prima li ovu ukupnu izvanrednu i redovitu svotu?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta, a po tom čitav ovaj naslov prvi s ovom izvanrednom i redovitom potrebom je primljen.

Prelazi se na naslov drugi: „Gradjevni odsjek".

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 1. „Gradjevni odsjek". — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka prva?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku petu?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. Izvanredna potreba sa ukupnom svotom izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu „izvanredne potrebe"?

(Prima se.)

Prima li ove ukupne svote izvanredne i redovite potrebe?

(Prima se.)

Stavka šesta s ovimi ukupnimi svotami je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: K ovoj stavci imade jedan zaključak ili predlog odbora, koji pozivlje zemaljsku vladu, da s ovim profesorom shodno i po propisih postupa.

Predsjednik: Molim, kako glasi predlog odbora?

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Pozivlje se zemaljska vlada, da izvoli s profesorom Köröskeny-em shodno i po propisih razpoložiti".

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Ovaj je predlog odbora primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 3. „Računarski ured. Redovita potreba, stavka 1." — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu petu stavku?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita ukupnu svotu redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova ukupna svota?

(Prima se.)

Ova je svota primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku sedmu kao izvanrednu potrebu?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita ukupnu svotu izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu ukupnu svotu zvanredne i redovite potrebe?

(Prima.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović**: Odbor nije ništa pronašao ovomu naslovu priobćiti.

Predsjednik: Molim dalje!

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 4. Statistički red. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. ab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu aslova četvrtoga?

(Prima.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi za-isnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu voga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi za-isnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Niti k ovomu naslovu nema ikakova predloga niti izpravka proračunski odbor. (Čita aslov peti. Zemaljski arkiv. Redovita potreba. Stavka . — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu?

(Prima.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi za-isnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka druga?

(Prima.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. sa ukupnom votom. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću i ovu kupnu svotu?

(Prima.)

Stavka treća i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: K ovomu naslovu predlaže dbor sliedeći zaključak (čita): „Pozivlje se kr. zem. lada, neka prigodom budućega budgeta ubaviesti sabor koracih, što ih je učinila u pogledu preustroja zemalj-koga arkiva i u pogledu pohrane spisâ nekadanjih žu-anijskih arkiva u zemaljskom arkivu?“

Predsjednik: Želi li tko o tom govoriti?

(Ustaje zast. g. Kamenar.)

Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja bi samo želio, da ovomu pozivu vis. vlada jednom zadovolji, da se nebude uviek samo pozivalo.

Predsjednik: Dakle to je, što ste imali primjetiti?

Gjuro Kamenar: Jest!

Predsjednik: Želi li još tko progovoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Prima li visoki sabor ovaj zaključak proračunskoga odbora?

(Prima se.)

Ovaj je zaključak proračunskoga odbora primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 6. Zemaljska blagajna. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu?

(Prima.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li se ova stavka treća?

(Prima.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. Vidi zapisnik 77. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova sa ukupnom svotom?

(Prima.)

Stavka peta i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. Izvanredna potreba sa svotom izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku šestu i ovu ukupnu svotu izvanredne i redovite potrebe?

(Prima.)

Ova stavka i ove ukupne svote su primljene.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 7. Kralj. političke oblasti I. molbe. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu, kako je sada pročitana?

(Prima.)

Stavka prva je primljena.

*

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu?

(Prima.)

Ova stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka treća?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku sedmu?

(Prima.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka osma ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku ovu devetu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima.)

Stavka deveta ovoga naslova i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku desetu sa ovimi ukupnimi svotami?

(Prima.)

I ovo je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović**: K ovom naslovu nema odbor nikakova predloga.

(Čita naslov 8. Zdravstvo. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka treća sa ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 9. Zemaljsko oružničtvo. Izvanredna potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu naslova devetoga?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. sa ukupnom svotom izvanredne potrebe. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka druga sa ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Molim ovdje imade od prijašnjega sabora zaključak, da se ustroji oružničtvo prema autonomnomu pravu naše zemlje. Glede toga predlaže odbor, pošto mu se glede toga još nije odgovorilo zaključak, kojim se vlada pozivlje, da prigodom budućeg budgeta odgovori, što je učinila glede ovoga zaključka.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Ovaj je predlog odbora primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 10. Zemaljske i županijske sgrade. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka prva?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. Izvanredna potreba sa svotom izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku četvrtu sa ovom ukupnom svotom izvanredne i redovite potrebe?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović**: K ovomu naslovu, naročito k prvoj stavci glede osiguranja zemaljskih i županijskih sgrada, imade odbor kao što za ovu točku, tako i za sve slične točke i naslove u svih inih poglavjih i naslovih dotičnih, koji su istovjetni s ovom stavkom, sliedeću opazku (čita): „Odbor je opazio, da osjeguranje zemaljskih i županijskih sgrada probavlja znamenite svote, te imajuć pred očima primjer inih država, da neobičaju osjeguravati javnih sgrada, zaključio je predložiti vis. saboru, neka pozove kraljevsku zemaljsku vladu, da proučivši ovu stvar, u budućem budgetu ubavjesti sabor, što misli o shodnosti osjeguranja zemaljskih sgrada, u tu svrhu, bi li se dala premija posvema ili djelomice prištediti".

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj zaključak odbora?

(Prima se.)

Ovaj je zaključak odbora primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 11. Cesto- i vodogradjevine. I. Cestogradjevine. A Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku ovu treću sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku četvrtu?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. sa ukupnom svotom izvanredne potrebe. — Vidi zapisnik 77. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku petu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita rekapitulacije A. i B. Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu rekapitulaciju redovite i izvanredne potrebe sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ovdje mora izvjestiti proračunski odbor, da je sabor u prijašnjoj sjeditbi bio pozvao vis. vladu, da sastavi stalnu osnovu o cestovnoj mrieži i da od prilike proračuna, što će ona stojati odkuda t. j. iz kojih će se sredstva troškovi ovi namiriti, pak je dobio uz izviešće od zemaljske vlade i osnovu o cestovnoj mrieži, koja se u štampi nalazi, a dobivši odbor o tom dopis, zaključio je u ovom predmetu, da će to posebice razpravljati, čim se dovrši razprava o proračunu za god. 1880.

Predsjednik: Molim liepo, je li odbor što predložio?

Izvj. **Josip Miškatović**: Ništa nije predložio.

Predsjednik: Dakle ovo ima biti samo kao ubaviest. Molim dalje!

Izvj. **Josip Miškatović** (čita II. Vodogradjevine. A. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu?

(Prima se).

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova druga stavka?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita rekapitulacije A. i B. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu rekapitulaciju cesto- i vodogradjevine s ovimi ukupnimi svotami?

(Prima se.)

Ovo je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 12. Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodno-gospodarskim svrham.

Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu? (Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću? (Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 77. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je g. zastupnik Zorić na ovu stavku podnio sliedeći izpravak:

Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita izpravak): „Prinos za promicanje pojedinih grana gospodarstva u mjesto uvrštenih 10.000 for., neka se stavi svota od 20.000 for."

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. Zorić, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Visoki sabore! Kada je ono na početku ovoga zasjedanja vis. kući podastrta predstavka podružnice dugoselske za podporu u gospodarstvene svrhe, bijaše ta predstavka upućena peticionalnomu odboru, akoprem sam rekao i preporučio, da se izruči proračunskomu odboru, jer sam znao, da će proračunski odbor prije svršiti svoj posao, nego li će odbor peticionalni o toj predstavci viećati i svoju odluku izreći. Kada su ovih dana stigle opet predstavke i molbe ostalih 7 podružnica, preporučene s molbom gospodarskoga družtva, tada se opet predale proračunskomu odboru, pošto je on već svoj posao proračunski svršio.

U takovu postupku moglo bi se reći, da se hoće te predstavke s dnevnoga reda ukloniti.

Visoki sabore! Ja kao član ove vis. kuće, ujedno kao član gospodarske podružnice dugoselske, koja je predstavku podnesla, koju su sve ostale podružnice u našoj domovini prihvatile i što toplije preporučile, držao sam si za dužnost, da želju, iztaknutu u predstavci podružnice dugoselske ovdje branim i zagovaram, a to sam mislio postići sa sliedećim izpravkom, koga sam ovdje stavio na stol vis. kuće, naime, da se umjesto 10.000 for., doznačenih u proračunskom odboru za promicanje pojedinih grana gospodarstva, stavi svota od 20.000 for.

Budi mi sada dozvoljeno, da taj svoj izpravak opravdam.

Kad je minule godine na predlog narodnog zastupnika g. Dragutina Mihalovića proračunski odbor prihvatio njegov predlog sa 20.000 forinti u gospodarstvene svrhe i njihovo promicanje, i kada je na predlog proračunskog odbora vis. sabor votirao ovu svotu, tada je sav hrvatski narod gospodarski radostno taj zaključak pozdravio, jer su hrvatski gospodari u njem nazrievali dobru i ozbiljnu volju, da se našemu gospodarstvu pomogne, a bijaše tomu i skrajnje vrieme. Kao što je poznato, naš je narod izključivo i skoro jedino upućen na poljodjelstvo i ratarstvo; da on stoji na stepenu racionalnog napredka gospodarstvenog, kao što stoje ini narodi, — koji bi to mislili, prevarili bi se. Proizvodom svojim hrvatski narod jedva podupire sama sebe, u inozemstvo neizvaža ništa jednom riečju, što proizvadja sam troši.

Za sve ostalo ide novac u tudjinu, odkale se novac više kući nevraća.

Visoki sabore! Dok je naš narod imao malene potrebe i dok se je država i obćina s malim zadovoljila taj način gospodarstva zadovoljio je naš narod. Nije doduše bogatstvom obilovao, ali u njega nebijaše prosjačtva ni proletarizma, ali od onog vremena potrebe sve više rastu. Od to doba i država i obćina poreznu snagu svojih državljana potenciranom silom našarafluju. Od to doba nedotiče više iz gospodarstva našemu seljaku za podmirivanje njegovih potrebština, što se najjasnije opaža iz zaostalih poreza i neutjerivih poreza. Porez i daće nisu najveće zlo, ako se troše u onu svrhu i ako se rabe u one svrhe, koje se na umu imati moraju, naime, da se tim ojača i umnoži porezna snaga i sila naroda. Ali ide li taj sav novac, što ga narod smaže trudom i mukom, u tudjinu, u nepovrat, a nepovraća se više u kulturne i gospodarstvene svrhe, to je svakako pogibeljno za takovu zemlju.

Kod nas od 55%, što jih dobivamo od naših poreza, zajednička blagajna nevraća više u našu zemlju, u našu domovinu, a i od onih 45%, što idu za domaću autonomnu upravu, takodjer se nepovraća više našoj domovini. Ako i dok ovako porezna snaga svu silu i sav sok naroda sisa, to će napokon i sama ta snaga posve usahnuti, narod će spasti na suhe grane, te će poginuti.

Drugi narodi pomažu si inače. I drugi narodi imadu i velike daće i poreze, pa ipak stoje na veliku stepenu blagostanja, jer niti Englezka, čuvenim svojim bogatstvom niti Belgija, isto tako i Francezka, akoprem je i ondje porez, industrija, promet i obrt priskrbio neusahljivo vrielo blagostanja i budućnosti.

Kod nas, gospodo moja, toga svega niti za liek nema. Kod nas nije niti prometa, niti obrta, jer se jedno i drugo zanemaruje, jer jednomu i drugomu manjka uspješno sredstvo za tjeranje prometa i obrtnosti.

To vam je žalostna ilustracija, da se u Hrvatskoj domaće potrebštine nenamiruju s domaćim obrtom, već da za iste domaće potrebštine tudjinci obrtnici vuku koris i novac i višeputa oni obrtnici, koji u zemlji sav tere

nose i sva podavanja dadu, nemogu u samoj zemlji toliko privrediti, koliko si privredjuju tudjinci.

Gospodo moja! Ako uzmemo obzir na seljački stališ, mi ćemo u njem opaziti to, da ono, što proizvadja, to i sam redovito kod kuće potroši. Proizvodi li pako više takovih proizvoda, težko jih iznese na inostrano tržište, jer je konkurencija velika. S toga ratarstvom i poljodjelstvom naš narod nikada neće doći do sreće i blagostanja i nikada neće uspješno napredovati. S toga razuman gospodar, pa stoga i vlada i narod sam opaža, da našemu narodu valja staviti pažnju na one struke gospodarstva, koje bi se kod njega možebiti najviše rentirale; na te dvie struke gospodarstva i sama narav upućuje Hrvatsku, a te dvie struke jesu: vinogradarstvo i stočarstvo.

Poznato je žalibože, kolika pogibelj prieti vinogradarstvu u ovoj zemlji, koja upravo veliki dio svojih potreboća u vinu nalazi; poznata je ona nesreća, što se pojavljuje u nekom djelu naše domovine, kojoj bi trebalo strogom mjerom na put stati, nećemo li, da se ta pošast zavuče dalje, te nam tako uništi ono vrielo dohodaka, iz kojeg podmiruje naš seljak svoje potrebe, a, gospodo moja, kada ta pogibelj jednoj grani našega gospodarstva prieti, to je dužnost nastojati svom silom i svom pomnjom, da se bar druga grana gospodarstva, iz koje hrvatski narod može kakovu korist imati, da se ta druga grana gospodarstva unapredjuje, njeguje i usavršuje. Ova druga grana našega gospodarstva, jest stočarstvo. Hrvatska svojim položajem upućena je na stočarstvo, u njoj imade mnogo rogata blaga, a u Posavini osobito konja.

Kada promotrimo stanje naše zemlje u ovo 10 godina, opazit ćemo nešto, što svakog Hrvata neugodno mora iznenaditi. Naša stoka nije liepa, jer seljak naš nenjeguje, netimari blaga bolje pasmine, već onako, kako se od svojih pradjedova naučio. Ali ovo je lošija vrst stoke, neraste brojem, nego pada, što se može najbolje viditi iz izkaza, što je podastrt kod utjerivanja i razpisa odkupnine za javne radnje, pa ako će tako stočarstvo kod nas sve više propadati, onda se je sbilja bojati, da hrvatski narod neće imati sredstva, da gospodari i teži zemlju, jer neće imati voznoga blaga, neće imati sredstva za svoje potrebe i državne terete namiriti.

Visoki sabore! Gospodarsko družtvo uzelo si težku ali uharnu zadaću, da savjetom i naukom promiče narodno gospodarstvo, da savjetom i uputom ide na ruku i manjim i većim gospodarom, kako bi bolje napredovali, kako bi što veću korist iz svoga gospodarstva crpili. Ali samo ovo gospodarsko družtvo, živuć dosad, životarilo je samo i nije moglo životne snage pokazati onakove, da bi se njegovo djelo u narodu opaziti moglo, dapače bojati se je, da će sve dalje gospodarsko družtvo i utrnuti. Istom onda, kada u zaštitu uzme vlada i sabor gospodarsko družtvo, podupre ga novčanimi sredstvi, tada će se gospodarsko družtvo osoviti na noge i početi će uspješnije svoj rad razvijati, i djelatnost svoju razprostirati po cieloj zemlji.

Da se ovo gospodarsko družtvo uspješnije po cieloj zemlji razširiti može, u tu svrhu ustanovljene su podružnice u cieloj zemlji. Ali da mogu te podružnice uspješno u narodu djelovati i svoj cilj polučiti, treba jim materijalne pomoći, naročito za nabavu onih gospodarskih sredstva, koja su za gospodarstvo neobhodno potrebita. Vidjelo se i opazile su sve podružnice i svi su gospodari u tom složni, da je u današnjih okolnostih prva potreba nastojati oko toga, da se stočarstvo digne, pa stoga onom subvencijom, koju je sabor votirao u gospodarstvene svrhe za nabavu bikova i junica bolje pasmine — zna se — da one podružnice, koje su se te blagodati dostale, kojim se je ta podpora podielila, da se hvale najboljim uspjehom, da se već danas blagoslov i tragovi te podpore opažaju kod naroda onih predjela, gdje je podpora opredieljena bila. Ali sustati sada na pol puta, sustati, gdje je početak učinjen, znači žrtve što smo jih učinili, baciti u vodu; ako sustanemo sada ovdje, reći će sav narod, da niti je saboru niti vladi ozbiljna volja, da najprečim potrebam naroda zadovolji: zato je velika nužda, da mi njegujemo gospodarske struke, da njegujemo stočarstvo, da nastojimo iz svih sila, da radimo i da na tom putu i nadalje uztrajemo.

Ja znam vrlo dobro i neda se tajiti, da mi nerazpolažemo samostalno s financijami, da možemo u takove svrhe polag volje votirati svotu, koja bi potrebi i nuždi odgovarala; ja znam vrlo dobro i to, da svota, što ju dobivamo od 45% iz naših dohodaka, jedva dotiče za podmirenje sustavnih beriva i plaća činovnika naše autonomne vlade; ja znam, da ti dohodci jedva dotiču za uzdržavanje skupocienih nuždnih zavoda u našoj domovini, ali dočim ja sve to dobro znadem, ipak se nemogu oteti ozbiljnu promatranju onih mogućih posljedica, koje će moći nastati, ako se nebude u gospodarstvene svrhe ništa ulagalo.

Onih 45%, kao što i onih 55%, što idu u našu autonomnu upravu u našu zemaljsku blagajnu, vise upravo od porezne snage naroda. Bude li ta snaga kada jača, tim će takodjer i dohodci biti jači, sigurniji i izdašniji. Ako pako porezna snaga malakše, onda neće imati narod odkud davati; tada, gospodo, mi nećemo imati niti ono, što nam je najnuždnije za podmirivanje potrebština naših: autonomne vlade, pa s toga mislim, da je dužnost vis. vlade i sabora tražiti sredstva, i ona će se naći, jer ozbiljnom i odlučnom voljom i radom sve je moguće. I zato velim: Mi moramo tu svotu votirati u gospodarske svrhe, a nesmijemo sustati na pol puta i tim u pogibelj staviti samu poreznu snagu naroda našega.

Ja mislim, moja gospodo, da je onaj vrlo loš i hrdjav gospodar, koji iz svoga zemljišta sam sisa hranu, koji iz svoga zemljišta izvadja sam sokove i plodove, a

svomu zemljištu ništa neulaže. Što će od takova zemljišta nastati? Ono će opustiti, takovo gospodarstvo pasti će na nizke, suhe grane i ono će poginuti.

Dužnost je dakle naša i vlade i sabora, svimi mogućimi sredstvi nastojati, da se ta svota votira i tim da se gospodarstvo u našoj zemlji promiče.

Ja sam prisustvovao proračunskomu odboru. kada se upravo o tom govorilo. Visoka je vlada izjavila, da ona nema osnove, po kojoj bi se ta subvencija dielila, pa da ju valjda nemaju ni podružnice, ako bi se uspješnije taj novac i te podpore u narodne svrhe uložile.

Ja neznam, ima li vis. vlada takovu osnovu ili nema, ali to znam, da bi ju morala imati. Što se tiče podružnicâ gospodarskoga družtva, ja sam uvjeren, da imadu na umu interes zemlje i da sve sile upotrebljavaju u to, al da se uzmogne uspješno raditi. zato treba svestrane podpore i pomoći materijalne.

Ja znam i to, da se narod zanima tom strukom gospodarstva. da se je kod gospodarskog družtva, kod centralne uprave družtva prijavilo na stotine molba, koje bi se rado bile prihvatile, dapače takove molbe i želje svaki se dan čuju kod gospodarskog družtva, valja samo namaknuti sredstva. a ono imade način, kako će se ta podpora porazdieliti i kako će se narod tim okoristiti.

Vladi je dužnost nadzirati, da se zemaljsko dobro uzaman netroši; vladi je dužnost voditi kontrolu, da svaka krajcara, koja se dade, valjano uložena bude, i gdje vidi, da neodgovara svrhi, tamo neka svoju ruku stavi, ali gdje narod imade volju, gdje imade želju, da sam napreduje i iziskuje, da mu se dade pripomoć, tu se želji naroda nemože oteti: zato što toplije preporučam predstavku gospodarske podružnice i ovaj svoj izpravak. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima presvietli gospodin predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Pored najbolje volje nije vlada u stanju primiti izpravak g. predgovornika. Da vlada bez osnove radi, nesamo da nestoji, gospodo, nego ona svaku krajcaru, koja ide, prije dobro izpita, da bude dobro uložena i da neće propasti. Sabor je imao, kako je dobro poznato, prijašnjih godina za tu svrhu narodnog gospodarstva 8000 for. Najedanput — i to je opravdano bilo — svidjelo se, da treba za tu svrhu gospodarstva koju forintu i više uložiti, i tako je od 8 na 20.000 for. sabor skočio.

Za vladu bio je prvi zadatak taj, da bdije, da taj novac, kako je namienjen, dobro uložen bude. Ona je sve podružnice pozvala, da se izjave, kako valja onu želju sabora, da se u stočarstvo ulaže ponajviše, izvesti. Ona je i naputak izdala, nesamo, kako da se glede bikovâ, nego i glede junicâ itd. postupa, glede kojih se je razpravljalo sa podružnicami kod vlade i svatko se može potanko o tom uvjeriti, da nije bez osnove radjeno. Gdje nije podružnicâ, tamo su podžupanije za shodno pronašle umoliti, da se i u ine grane gospodarstva štogod uloži, ne samo za stoku. I tako je prve godine razdieljeno onih 20.000 for. Zaista može se reći, da je dobrim plodom urodio novac, kojeg je vis. sabor votirao.

Preostalo je još za naše gospodarsko družtvo 2000 for., koje nam je 80.000 trsova i voćaka na razpolaganje stavilo za cielu zemlju, a ovo je svakako liepi plod toga družtva. Ovi su se trsovi porazdielili badava, pod uvjet, da se sade.

Vidjeti je, da vlada pomno i brižno čuva onaj novac kojeg sabor votira. Pored svega toga, da zemaljska vlada za ovu godinu nije više od 10.000 for. zahtievala, tomu su krivi drugi razlozi, kojih nebi trebalo pretresivati. Vidjeli smo, kako stojimo. Ove godine, gospodo, prieti nam jedna nevolja za drugom i to nevolje onakove, koje nije mogao niti sabor niti vlada predvidjeti, da jim može u vrieme predusresti. Mi smo već ove godine prekoračili naš proračun za 285.000 for. do današnjega dana. Ovo gospodo, nikakav umjetnik neće moći do konca godine izravnati, a ovo je jasan odgovor na primjetbe g. Berute koji tumači, kako i kamo da dajemo bez obzira, kako ćemo s onimi 45% na kraj doći, jer da tako biva, do godilo bi se to, da mi već danas imademo potrošak preko našega preliminara. Kako će biti u buduće, vidjet ćemo. Mi želimo i nadamo se, da će biti veći naš preliminar, Bog zna, hoće li biti tako, da nebudemo što dužni ostali.

Treba tu uzeti popriečne troškove, pa ćete vidjeti da je u „zdravstvu“ prekoračeno 20.000 for., u „pastuharstvu“ 8000 for., „zemaljske sgrade“ 5000 for., „cestovne gradje“ 123.000 for., to se već lanjske godine vidjelo u mjesecu studenu, pa se reklo: Vlada mora skrbiti da nebude neprilikâ kod „Kassastanda“. Nu odkuda kada treba pokriti sad ovo, sad ono? Ima ovdje takovih rubrika i kod pravosudja. Ovdje se kaže: sudbeni troškovi 11.000 for. više, nego li je u preliminaru, kotarski sudovi 12.000 for., putni troškovi 7000 for. više, nego što je u preliminaru itd., suma sumarum preko 200.000 for. Tako danas stoji.

Mi imamo dobiti iz Ugarske, čini se, što nam nije izplaćeno iz naših zaklada, 80.000 i nekoliko forinti pak kada nam to dadu, pokriti će se ostalo. Kod ovakova stanja stvari dala je vlada nalog na sve odsjeke da gledaju štogod mogu, da se prištedi. Videći dakle vlada, da nije u stanju za ovu godinu u tu svrhu dati 20.000 for., metnula je u proračun polovicu te svote, pa eto već i od te svote odniela je 2000 for. phylloxera, jer gdje se god štogod pojavi, mora ići na dotično mjesto vještak, koji treba da narod o potrebitom uputi. I tako se nenadano prekoračuju troškovi, jer treba stvar iztraživati, narod uputiti, a to sve, moja gospodo, košta novacâ, pak tako vidimo, da se nit ovih 10.000 for. neće moći upotriebiti za ovu svrhu, jer kako sam rekao, v

;e od te svote potrošilo 2000 forinti, a bude li još ka- :ove nesreće, to će te svote još više nestati.

Ja bi dakle molio vis kuću, neka misli, da je ovaj ›roračun savjestno sastavljen i da nenaloži vladi, da iz- ˈede ono, što se izvesti neda. Svietli je ban jako dobro :azao u svojoj izjavi, da će gledati što više investirati, ıli treba tu preduvjetâ, naime udesiti tako stanje u zemlji, la nam koja forinta preostane, a što se predbacuje vladi, la ona nečini ovo ili ono, kako je bio ovdje govor, do- ›ustite, da kažem, da to nezavisi samo od nas, treba da ni to kažemo ovdje, gdje se riešava, treba da se i po- itika u našoj zemlji tako udesi, da bude stvar na bolje ›krenula. Nezavisi dakle sve samo od našega sabora i ›d naše vlade, treba svakomu gledati, da se štedi, da ›stane koji višak, a bude li u tom takova politika, biti e u većem obziru i narodno gospodarstvo; treba da vaki svoje čini, pak će moći vlada koristno raditi; ako ›udemo svi složni s namjerami vlade i njezinom glavom, to ona misli učiniti za ovu zemlju, to ćemo sigurno mogo više polučiti.

Ja bih vas dakle molio, nemojte svote kod nijedne tavke povisivati, jer će taj višak biti samo na papiru.

(Tečajem ovoga govora zauze predsjedničko mjesto rvi sab. podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja podupirem svom dušom ovaj redlog ili izpravak i raduje me, da je on pred sabor ošao s onim, što sam ja kroz 5 godina činio, nu žali-ože ostao sam uviek u pustinji. Prošle godine bili smo ıko sretni, da smo i kod prorač. odbora i kod vis. ovog abora proturali, da se je povisila ova svota na 20.000 ›r., i ove godine pozivlje se vis. vlada, da ona dodje danput s osnovom gospodarskom pred ovu vis. kuću. ašto se to zahtieva? To se zahtieva upravo za to, da lada nemože ondje štediti, gdje ona nesmije štediti. Moja ›spodo! Neki gospodari, koji su sijali i obrezavali trs, eimadu što žeti niti brati; kako je gosp. Zindl dobro ızao, mi samo žanjemo i beremo, a ništa nesijemo. oja gospodo! Kada nam dade pšenica, koje posijemo 10 ıgana, najviše 50 vagana, pa kad se vidi, koliko se i tom mora trošiti i kakove procente nosi naše gospo- ırstvo, to će svatko uviditi, da bi se ono posve druga- je podupirati moralo. Gospodo! U gospodarske svrhe ebali bi mi najmanje 300.000 for. A što vi dajete? ıjete nam 10.000 for.!

Veli presvietli gospodin predstojnik nutarnjeg odjela, ı mi u razmjerju dosta trošimo u te svrhe, a ja velim, ı to nije nikakovo razmjerje (Žamor.); i ja sam računao mieh.), pak znadem, da mi trošimo 3 milijuna, a od ›ih 3 milijuna što dajete u gospodarstvene svrhe? Mi ošimo preko 8 milijuna, neću reći na neproduktivne rhe, mi samo trošimo, kako je g. Zindl kazao, pa bi rado vozikali na 4 konja i u dobroj kočiji kao veli- kaši, dočim si drugi već ni kaputa nabaviti nemogu. (Smieh.) Bude li to tako dalje išlo, to za deset godina niti sabora nećemo više imati. (Smieh.) Ja sam već ne- koliko puta kazao, da su rane našega naroda tako ogromne, da će se već težko moći izliečiti, a o tih ranah sigurno ste svi čitali dosta. Ja vam, gospodo, kažem, da moja podžupanija, koja se još medju najbogatije broji, ima do $\frac{1}{2}$ milijuna dugovine na porezu i odkupu javnih radnja, a za koju godinu biti će dužna i milijun. (Smieh.) Mi ćemo, gospodo, svi skupa doći na bubanj (Smieh.), a da li ćemo onda moći tu sjediti, o tom sudite sami. (Smieh.)

Zato, gospodo, vlada nebi smjela ondje štediti, gdje se pomoć neda uzkratiti. Mi smo prošle godine u toj stavci napredovali, pa smo votirali 20.000 for., a ove godine, što bi bili morali učiniti? Morali bi u tu svrhu votirati 200.000 for. a ne 10.000 for.

Sam presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela veli, da su potrebe sbilja velike, ali da je već prekoračena svota. Nu nije sve tako, kako presv. g. kaže. (Smieh.) Dotična svota kod gradjenja cesta moći će se izravnati sa svotom kod družtva za osiguranje, tako, da ta svota neće izgle- dati tako preogromna, kako izgleda sada.

Moja gospodo! Kad smo mi votirali povjerenje vladi, ili kada smo joj dali ovlast, indemnitet, da ona troši kroz $\frac{3}{4}$ godine, kazalo se, da se to ima trošiti na temelju proračuna od god. 1879. Kad je tomu, gospodo, tako, kako može vlada doći sada kroz 9 mjesecih natrag na 10.000 forinti, dočim mi je g. savjetnik Stojanović kazao, da se je moglo i 40.000 for. potrošiti. Ja mislim, da bi si imali ostati dosljedni ovdje, jer smo mi dali vladi povlast, da troši ovako uslied proračuna od prošle godine i to 20.000 forinti, a sada se drugačije činiti nemože, nego da se troši po onom proračunu, koji ima vladati do konca ove godine, a to se sada neda oprovrći.

Zato, da neduljim, vis. sabore, i da odviše nerabim uztrpljivost ove vis. kuće, ja podupirem ovaj izpravak sa svimi onimi razlozi, koje je g. predlagatelj naveo.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Ja, zagovarajuć izpravak moga prijatelja g. Zorića, uslobodjujem se samo na jedan razlog upozoriti, koji nije naveden za podporu toga izpravka.

God. 1882. prvim siečnjem stupa u kriepost zakon, stvoren u carevinskom vieću, kojim se zabranjuje uvoz marve iz Rusije i Rumenije. Posljedica toga zakona na- ravno da bude ta, da bude stoka za Austriju poskupila, jer što je do sada konkurencijom iz Rusije i Rumenije došlo u Austriju, izostati će, te će prestati ta konkuren- cija. Cislajtanski ministar upravio je cirkular na sva gospodarska tamošnja družtva i urede, pozvavši jih, da upozore narod na to, da čuva stoku, jer da će narod od

stoke mnogo veću korist imati, iza kako budu granice zatvorene.

Kod nas nisu slične naredbe niti slični cirkulari izdani, ali posljedice zatvora granicâ nastati će i za nas iste, koje i za Cislajtaniju. Konkurirajuć mi s našim blagom s Cislajtanijom, polučiti ćemo, da će na tržištu imati manju cienu, jer nam je pasmina loša. Da se tomu stanju u zemlji pomogne, gospodarsko družtvo i zavod križevački misli, da je pasmina pincgavska za naše zemlje najprikladnija, pak da bi se uvadjale te pasmine u našu zemlju.

Glede našega stočarstva dotacije, što su dosada u našem budgetu bile opredieljene, urodile su dosta liepim uspjehom, te je očekivati od te pasmine, kada se bude sustavno radilo, da ćemo ju već za nekoliko godina vidjeti po cieloj zemlji.

Tu je, vis. sabore, doista prešno, da taj sistem, taj sustav vis. sabor nezaustavlja, nego da se unapriedi. Prigovore, koje stavlja vis. vlada, mi uvidjamo, ali neimamo sredstva. Ti prigovori, vis. sabore, stajali bi dotle, kada se nebi u našem budgetu moglo možda naći stavkâ, koje nisu tako eminentno prešne i nuždne, kao što je ova.

Ja n. pr. vidim kod troška za osnutak gruntovnih uložaka 30.000 for. Ja priznajem korist uložaka gruntovnih, ali za to iz daleka taj trošak nije tako eminentne prešnosti, kao što je ova stavka, da se tamo 10.000 for. odkine i ovamo metne, pa kada niti to nebi bilo, tada bi se na račun buduće dotacije ta svota mogla dati.

S tih razloga zagovaram izpravak g. zast. Zorića.

Predsjednik: Rieč ima g. Singer.

Josip Singer: Visoka kućo! Ponajprije moram staviti molbu, da visoka kuća oprosti mojemu govoru, ako se trefi, da se korektno neizrazim, pošto nisam rodjen Hrvat, ali pripadnik sam dušom i tielom Hrvatske. Tu želju da izrazim i mislim, da će mi svatko oprostiti i da će me svatko razumiti, ako se baš korektno neizrazim.

Visoka kuća jako dobro zna, da svaka glavnica, što čovjek ima, ako se počima trošiti, najposlje nema niti glavnice; dakle mora se, kao što je g. predstojnik odgovorio, ne samo više trošiti, nego mora se gledati, odkle da bi se moglo na taj način narodu pomoći, kad se nemože više trošiti, nego što su dohodci, a ipak se ovomu siromašnomu narodu pomaže.

Ja dobro znam, kakav je život u naroda, jer u narodu živim i što g. Kamenar veli, da imade pol milijuna natrag poreza i da smo poreza dužni, — naša je država dužna na stotine milijuna, — iz toga proizlazi, da bi se moralo narodu pomoći, jer narod naš nemože poreza plaćati. Ja znam, da čim mlado ljeto dodje, računa mu se zatezne kamate na prvi obrok, računa mu se za drugi obrok — i opet kamate na kamate — to ja iz prakse znam. (Smieh.) Nu isti novac tako imade veliki trošak.

Visoki sabore! Ja bi molio, da se pogledaju ovi ovrhovoditelji, koji imadu na dan 7 do 8 forinti, a moraju jim se cieli troškovi prikriti; tako narod, kad uplati 8 for. i troškove, ostaje još ipak glavnicu dužan, koju je i prije bio dužan.

Dakle, vis. kućo, da bi se moglo to ukinuti! Občinski organi dobiju svoju ustanovljenu plaću i njim je dužnost utjerati porez, ako izadje občinski činovnik u selo, mora mu svako selo dati kola u naravi, pa nema i netreba tih troškova, jer kada takov občinski činovnik, koji znade gdje se može i mora pričekati s ovrhom, dodje u selo, hoće se to izplatiti, što bude pričekano, te hoće se porez uplaćati, a neće se ovo odbiti, što se ovrhovoditelju mora u ime troška platiti.

Ali, vis. sabore, da mi oprosti, da o tom kažem što se tiče financijalne dužnosti naše.

Mi nemožemo naravno učiniti to, što mi u tom zaključku stvaramo, kako je predgovornik govorio, jer to nije u našoj vlasti.

Ja znam i poznam, da su danas kod nas svinje za prodaju tako ciene, jer su željeznice; a naši rodoljubi ipak misle, da željeznice trebaju za naše dobro. (Smieh i žamor u kući.)

Predsjednik (zvoni): Molim g. govornika, da o stvari govori; on se je udaljio na financijalno pitanje. (Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

Josip Singer (nastavlja): Molim, gospodo, ustanovljenjem carine mora se carina plaćati, a tko ju plaća nego mi? Uvela se je ona na petroleum, na kavu, cukor, ipak to narod plaća. Moralo bi se na to obzir uzeti, te bi se imala ustanoviti carina na ono, što se za milijune centih iz Amerike pošilja k nam, a to je mast i slanina, tko ju hoće iz Amerike imati, plaća 10 for., od toga bi država imala dohodke, a narod bi mogao odgojivati svinje. (Smieh.) Molim vis. kuću, da mi oprosti što ja ovdje govorim o svinjama, to ja činim samo kao primjer, dakle da je kod nas muž prije mogao svinje po 15 do 20 for. i više prodati, kad nije bilo željeznice, a sada nemože skuplje od 9 do 10 for. prodati. Danas narod nedobije za svinjče toliko, koliko stoji hrana: on dobije jedva toliko, što ono pojede.

Mislim, da bi se tomu moglo doskočiti, pa bi bilo jako dobro. (Žamor.)

Nadalje molim vis. kuću i znadem, kada još nisu bile željeznice, mogao je skuplje prodati svoju vunu, po 80 for. cent, a danas, pošto se ona iz Australske dovaža biela kao snieg, ruši našu cienu, tako, da se nemože prodati nego po 30—40 for. centa; dakle mislim, da bi se ovako jedanput zaključak stvoriti imao, da bi se industrija kod nas digla.

Predsjednik: Ali molim liepo g. govornika, ovdje se neradi o nikakovoj industriji, nego o gospodarstvu.

Josip Singer: To je! To je! (Smieh.)

Predsjednik: Izvolite se strogo držati gospodarstva, a o industriji ovdje nemože bit govora.

Josip Singer: To je baš ono! (Smieh.) Ali molim, ja se nisam pripravio, da bi si unapried zabilježio, i premda nisam učenjak, ipak molim, da nazore moje malenkosti pred vis. kuću donesem. (Smieh. Nemir u kući. Glasovi: Dosta je! Čujmo! Čujmo!)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, to ste vi imali učiniti prigodom generalne debate; — meni je jako žao, da niste tada to učinili, ali sada, kada se radi o izpravku, morate se strogo toga držati.

Josip Singer: Ja ću onda o tom govoriti. (Žamor i smieh.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, gospodin Zorić zahtjeva, da se kao prinos za promicanje pojedinih gospodarstvenih grana umjesto 10.000, 20.000 for. u proračun uvrsti. Sada vi dakle morate dokazati, zašto nije dosta za razne gospodarstvene svrhe 10.000 for., nego da je potrebno 20.000 for.

Josip Singer: Ja ću i na to doći. (Velik smieh i žamor u kući.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo . . .

Josip Singer: Ja molim, je li smijem govoriti? Ako nesmijem govoriti, onda . . . (Smieh.)

Predsjednik: Slobodno je govoriti, ali samo o stvari.

Josip Singer: Ako je slobodno govoriti, govoriti ću a ne samo o interesu jednoga družtva, nego o interesu ciele Hrvatske. (Velik smieh.)

Predsjednik: Molim liepo, — javnost je tu; vi izvolite govoriti!

Josip Singer: Jako je liepo, ako ima sredstva, da se podupiru družtva i da se uzdržaje gospodarsko družtvo u Križevcih, pastuharstvo i sva filijalna družtva, da se može doći do toga, da se podigne gospodarstvo. — Ja poznam, da u vrieme, što sam bio načelnikom i vidio sam, da je kroz nesreću cielo jedno selo ostalo bez pastuha (Smieh) i ciela čorda ostala jalova; drugo sam opazio, da je ostalo i bez bika i da je starešina novce za bika pronevjerio. Ja sam učinio svoju dužnost i prijavio državnoj oblasti, nu do dan danas nije glasa o tom, a vlada bi bila morala poslati bikove u narod. (Žamor i veliki smieh.)

Predsjednik: To nespada ovamo.

Josip Singer (nastavlja): Molim, takovim slučajevom moralo bi se doskočiti, da se diže gospodarstvo i napredjuje marva i da nazad neide.

Ali, gospodo, to je najprvo, da moramo sve učiniti, da se podigne gospodarstvo, onda će biti blagostanje i svaki će gospodar svoju dužnost učiniti i neće tako biti dužan, kao do sada, mjesto da se pomaže, ide se siromaku, pak mu se jedina krava izvuče iz štale i prodaje za porez. (Nemir i žamor u kući.)

Predsjednik: Molim liepo, ovo nespada na stvar, niti je u savezu sa izpravkom; izvolite se držati izpravka.

Josip Singer (nastavlja): Ja dakle molim, da vis. vlada, pošto se moji nazori neće više slušati (Žamor u kući.) više na to troši i da uzme u obzir svakako u proračunu i da vis. vlada budget tako sastavi, da se potreboćam može doskočiti i da dodje narod do toga, da je u stanju svoju dužnost učiniti.

To je smisao, moja gospodo, da ako ove godine nije moguće, da buduće godine bude u proračunu skrbljeno, da se mogu gospodarska družtva podupirati. — I ovom sgodom, kad je donešen ovaj predlog, imao sam to reći, a više nemam.

Predsjednik: Dakle, molim liepo, zašto ste vi? (Smieh.) Jeste li vi zato, da ostane 10.000 for. ili da se uvrsti 20.000 for.?

Josip Singer: Molim za 20.000 for. (Smieh i žamor.)

Predsjednik: Dobro!

Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Možda je jedina mana našega parlamentarizma, da se peticijam naroda, koje dolaze saboru, nedaje obzir, koji za takove peticije prinadleži saboru. Ako se peticije pojedinaca ili privatnih ljudi ignoruju, već je to vrlo neugodno, ali još je veće zlo, ako se peticije družtva posve ignoruju.

Gospodo! Poznato je, nesamo centralno hrvatsko gospodarsko družtvo, nego i mnoge podružnice gospodarske da su podniele peticije na vis. ovaj sabor, da bi u gospodarske svrhe, kako lanjske, tako i ove godine 20.000 for. votirao.

Ove peticije po predlogu samoga vis. predsjedničtva upravljene su na proračunski odbor, ali ovih peticija proračunski odbor još do danas nije razpravljao, te su u ovom istom predmetu već danas tim ove peticije bačene u koš, premda nisu kasno podnešene.

Gospodo! Ne od pojedinca, nego od korporacija, kojim je dužnost brinuti se za blagostanje stigle su te peticije i ja bi jako žalio, da visoki sabor stvori danas zaključak možda proti težnjam onih peticija, bez da bi bio saslušao kompetentne ljude.

Ako vis. kuća nije voljna, da prihvati predlog g. zastupnika Zorića — —

Predsjednik: Molim, to nije predlog, nego izpravak.

Fran Folnegović (nastavlja): — — ili izpravak g. zastupnika Zorića, koji se sudara s onimi peticijami, ja bi želio, da g. izvjestitelj proračunskoga odbora bar toliko bude obziran, da odustane od konačnog glasovanja u ovom predmetu prije, nego bi proračunski odbor o tih peticija, koji je za to ovlašten, svoj sud izreče i predlog o tom donese; jer kada se već sabor može u svojih zaključcih prevariti, još se lakše može proračunski odbor, stoga bi valjalo taj predlog preinačiti usljed novih dokazala, koja prinadleže, jer nesamo, da je gosp. predgovornik, zastupnik Zorić, obrazlagajuć svoj izpravak prilično mnogo razloga naveo, kojih nije vis. vlada bila kadra obezkriepiti, kojim je dapače i podpunu valjanost

priznala, nego se i iza izjave vis. vlade kazalo od strane gospode govornika, koji taj izpravak zagovaraju, da mi nemamo prava, a još manje razloga stezati subvenciju za narodno-gospodarstvene svrhe, osobito onda, kada nam se sa svih strana sve to više razne gospodarstvene nevolje ukazuju.

Ja se čudim predlogu vis. vlade, što ga je učinila: da se naime ide smanjiti ta dotacija od 20.000 na 10.000 forinti upravo u ovaj čas, kada nam navješta dogodjaje žalostne, u kojih neće biti dosta možebiti niti 20.000 for. Iz ovoga se naslova vadi novac na razne svrhe, koji je kao subvencija opredieljen za gospodarstvene svrhe; iz ovog naslova, kakono smo čuli, potrošilo se — na što se nije mislilo — 2000 for. za phylloxeru ili proti njoj. Kada dakle vis. vlada mora zagrabiti u ovaj naslov, to bi se po mom uvjerenju taj naslov morao odmah povisiti i to još više nego sa 20.000 for., jer se je, kako smo čuli, sa 2000 for. došlo istom dotle, da se je konštatiralo, da imade phylloxere t. j. potrošila se ta svota samo za predhodne mjere.

Kada se je phylloxera u Štajerskoj pojavila — a to se dogodilo 14 ili 20 dana kašnje nego u Hrvatskoj, a nije prošlo, gospodo, 10 dana, a Štajerska je potrošila 50.000 forinti za zapriečenje phylloxere, t. j. za desinfisciranje iste, te će se to Štajerskoj mnogo bolje izplatiti, nego nam.

Ako mi stežući naš proračun na minimum, nevotiramo ovdje, gdje bi morali votirati i to iz sredstva, koja imamo, a ta su — resevni fond, to mi sami nesreću povećavamo, jer bi ta svota mogla zapriečiti veliku nesreću te bi se sigurno bolje izplatila, nego li da ju dajemo na loše ukamaćenje, na kuće u Zagrebu.

Ali, gospodo, ne samo ta okolnost, nego upravo ona prvobitna svrha, za koju je hrvatski sabor lani 20.000 for. votirao, ona prvobitna svrha, mora nam pred očima lebditi, moramo misliti, da nam nevalja na pol puta sustati, kako je g. Zorić spomenuo, da nevalja napustiti stvar, koju smo već počeli gojiti; jer marvogojstvo, ako se napusti, što će se morati dogoditi uz ovu predloženu svotu, ono će se izjaloviti, a sve dosadanje žrtve, koje smo doprinieli, ostati će bezplodne.

Ja mislim, da upravo sada usljed ovih okolnostih, usljed ovih naših gospodarstvenih odnošaja, upravo usljed toga, što nam prieti pogibelj poglavito od phylloxere, nevalja da sustanemo, van da doprinosimo sve, da bar drugu granu gospodarstva — marvogojstvo — razvijamo i da se bar ovim načinom odštetimo za nesreću, koja nam prieti i koja će biti mnogo veća i strašnija, ako sada najednom sustanemo.

Zato držim, da je neobhodna nužda, da u tu svrhu votiramo 20.000 for., pa molim g. izvjestitelja, da predloži, neka se predje preko toga današnjega predloga i neka proračunski odbor uzme u pretres peticije gospodarskoga družtva i podružnica, koje su mu po saboru povjerene i o kojih je dužan prije ili poslje izviešće podnieti.

Predsjednik: Dakle molim g. govornika, on se nije izjavio, je li za predlog odbora ili za izpravak.

Fran Folnegović: Ako vis. sabor neprimi predloga g. zastupnika Zorića, onda sam ja zato, da se taj predmet vrati proračunskomu odboru na novu diskusiju i da se o njem danas nevieća.

Predsjednik: To bi bio nov predlog, kojega sada nemožete učiniti.

Fran Folnegović: Ja to nesmatram kao nov predlog; ja sam to obrazložio kao stvar, koja dira u formalnost samoga izpravka.

Predsjednik: Da se nevriedja poslovnik, ja bi to stavio poslje toga kao predlog.

Fran Folnegović: Meni će biti drago; ja vas molim za to.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o tom?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja, visoki sabore, uzprkos molbi g. predgovornika, nesmatram staviti drugoga predloga, nego koga sam stavio po naručbi odbora.

Ja moram ostati kod predloga toga, što mi ga je cieli odbor izručio, a tim više moram ostati pri tom predlogu, što nedržim, da bi ove peticije, koje je spomenuo g. predgovornik, možda kakav drugi sud stvorile u odluci odbora, i da bi se odbor usljed tih peticija na drugo nešto odlučio.

Moram najprije kazati, da odbor nije zavriedio nekih prigovora gospodina predgovornika, tobož, da je zabacio peticije, što su jih korporacije ovamo poslale, te moram u ime odbora izjaviti, da tih peticija nije odbor imao, nego kada je svoje izviešće dogotovio i obavio zaključak u tom smislu izrekao, istom onda je čuo od saborske pisare, da imade nekih peticija, nu pošto je odbor jedanput svoj zaključak stvorio i svoj rad završio, ne može taj zaključak zabaciti i poprimiti peticije; tomu će doći druga sgoda, a sada odbor za te peticije nije vrieme imao.

Inače — budite uvjereni — da odbor nebi bio tih peticija neuvažio, niti bi jih bacio „u koš“, kao što nebi bio učinio niti s drugimi privatnimi peticijami, a s takovimi još manje, ali tim nije izgubljeno ništa, jer će te peticije moći drugim načinom doći pred sabor.

Hvala Bogu, g. je Zorić takovom temeljitošću i obširnošću razlagao potrebu ovdje stavljenog izpravka, gosp. Zorić — čini mi se — da je dapače i član jedne podružnice gospodarskoga družtva, kao što, čini mi se, da je i g. Folnegović, pa su po svoj prilici naveli razloge, koji će biti i u tih peticija, a težko da će biti temeljitijih razloga u peticija, nego li su jih oni naveli, dakle u jezgri nije tim ništa izgubljeno.

Sada da se vratim na samo ono, što predlažu gospoda predgovornici.

Moram iskreno kazati, da je bio u odboru učinjen taj predlog, ali je odbor. čuvši, što je vlada izjavila, i razsudivši cielu stvar, jednodušno odustao od namjere, da se 20.000 for. uvrsti, pa mjesto toga predložio 10.000 for., a kao što se moglo vidjeti iz izviešća, da se vlada pozivlje, neka naznači vis. saboru, kojim redom želi to izvesti, što je potrebno za promicanje gospodarstvenih svrha i koliko može i mora svake godine u tu svrhu potrošiti, pak će sabor znati, koje su to prave i najnuždnije potrebe, jer jedni vele, da je potrebno 300.000 for., jedni vele pol miljuna for., drugi 15.000, jedni 20.000, drugi opet 25.000 for., a ovako sabor nemože o toj stvari zaključiti mudro, nego mora imati pravu sliku o tom, kojim će se to redom izvesti i kako, da može onda svake godine votirati svotu u podpunoj izvjestnosti, da će to donieti pravi plod. Imade gospode, koja dapače kažu, da je to bačeni novac. a ja nemam razloga ovim manje vjerovati, nego onoj gospodi, koja kažu, da nosi veliku korist.

Koliko se može ulagati u te svrhe, ovo opredieliti stoji ponajprije do vlade, koja kaže: Jest, moglo bi se u to ime potrošiti i 100.000 for., kada nebi bilo drugih neprilika, koje nedadu, da više potrošimo, nego li imamo.

Gospodo! Ima medju gospodari raznih volja i mnienja: ima jih, koji ulažu velike novce na novi vinograd, a nemaju novaca, da poprave starog. (Kamenar: Mi nemamo starog ni novog. Smieh.)

Takovih prispodoba, dalo bi se navesti pro i contra, a to nemože biti razlog, da se na nešto odlučimo.

G. Zorić naveo je — onako da uzgredno reknem — kada mi nemamo svojih financija, nego smo stegnuti na 45%, onda moli, koliko možemo, dajmo. Čini mi se, da g. Zorić misli, da, kada bi mi imali samostalne financije, da bi onda trošili nesapeti, koliko nas volja, (Josip Zorić: Nisam tako mislio!) — oprostite, ja znadem, ugarski sabor opredielio je za tu stavku, o kojoj mi danas viećamo, 1879. godine 100.000 for., sada uzmite svotu, kojom razpolaže Ugarska, pak izvolite učiniti razmjerje medju njimi i nami, koji nerazpolažemo samostalno s financijami, pak ćete vidjeti, da mi daleko više u te svrhe dajemo, nego li ugarski sabor.

Gosp. Kamenar kreće glavom, čini mi se, kao da to nevjeruje; ja mislim, da ima u svietu vrlo mnogo stvari, kojim će se on čuditi, te jim neće moći vjerovati (Smieh.), premda one postoje.

G. Zorić izvolio je i to kazati, da se onih 55%, koje dajemo u skupne potrebe, nikada više nevraćaju ovamo. Ovakove izreke, izrečene autoritetom saborskog člana (Predsjednik zvoni.) stvaraju u narodu mnogo predsuda, te u zemlji stvaraju struju političku, koja nepodupire drugo van metež u narodu. Od ovih novaca ostaje nešto i u našoj zemlji! Ostaje ga od vojske, koja tu živi, ostavljaju ga svi organi zajedničke vlade, koji ovdje u Hrvatskoj živu; može se reći, da polovica od tih 55% ostaje i potroši se u našoj zemlji.

Jednom riečju, gospodo, ovimi bi opazkami stvarno bio reflektirao na dotični predlog, pa i s razloga, što će se za koji dan i onako pretresivati proračun za g. 1881., u kojem ćemo moći za buduću godinu odlučiti, moram ovdje ostati kod predloga, kao što ga je proračunski odbor sastavio, a u tom predlogu stoji, da nam vlada za buduću godinu dade, jer zahtjeva proračunski odbor za buduću godinu osnovu, po kojoj se misli taj novac trošiti, i da se bude znao odlučiti za nuždnu sumu.

Ja dakle ostajem kod odborova predloga.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Nemojte se čuditi, da ja u ovom predmetu i po drugi put uzimljem rieč, jer je stvar načelna; vlada je dužna zatražiti, da joj vis. kuća ovu stavku smanji, jer se polag najveće škrtosti pokazalo, da će se plaćati od zalihe 45%, koju imamo, još sto i nekoliko hiljada forinti.

Moja gospodo! Mi smo uz svu štednju na taj račun potrošili u ovo 5 godina preko 600.000 for., te nam je ostalo samo 100 i nekoliko hiljada forinti. Pitam sada, kada još ovih 100.000 forinti nestane, gdje ćemo tražiti podpore za nepredvidljive troškove, koje žalibože vidimo svake godine, i za koje u proračunu pokrića nema nikakova. Ja mislim, da vlada nije u stanju podnieti proračun kruni, u kojem se manjak pokazuje, jer bi se kazalo: Ti moraš naći pokriće, jer se svaka potreba pokriti mora. To je takav postulat, da se nemože bez toga ni sankcionirati zakon. Ono, što je kazao gosp. Kamenar, nema pravo. Ja sam kazao, da imademo zalihu od 100 i još nekoliko hiljada forinti i da imademo 85.000 for. dobiti iz Pešte; ali je od preke potrebe, da mi čuvamo tu zalihu za taj slučaj, na koliko bude preliminar prekoračen, da budemo morali vraćati zajedničkoj blagajni. Ako je potrebno, možemo u proračun za buduću godinu to uvrstiti, a za danas nije moguće, jer bi morali u našem proračunu napraviti dug, jer udešeno je u njem sve tako, da se platiti mora. I ono vrelo od interkalara iz nepopunjenih mjesta činovničkih, pošto se nastoji prištediti gdje je god moguće, služi, da možemo potrebe namiriti. Ova pako od 100 i nekoliko hiljada forinti zaliha mislim, da se ima ostaviti vladi prosta za nepredvidljive slučaje. Zato opetujem svoju molbu, da nepovisujete ovu stavku i da bez obzira nesilite vladu na pravljenje duga.

Predsjednik: Nema dvojbe, da se nekoje peticije, koje se osnivaju na 4. stavku poglavja III., neriešene nalaze kod odbora financijalnog.

Možda bi bilo s voljom vis. kuće, da neuzimlje u

razpravu te stavke prije, dok dotični odbor financijalni o tih peticijah svoj predlog nestavi.

Mirko Hrvat: Mora se glasovati o predlogu.

Predsjednik: Pošto se glasovati mora, neka se glasuje i to najprije o predlogu odbora, koji glasi: „Prinos za promicanje pojedinih grana gospodarstva 10.000 for."

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje se. — Glasovi: Većina! Manjina! — Bilježnik broji glasove — 26. — Glasovi: Većina! Manjina!)

Sada neka izvole ustati ona gospoda, koja nisu za predlog odbora.

(Ustaje njih 20.)

26 proti 20 jest većina. Predlog odbora je primljen prestaje potreba glasovati ob izpravku g. Zorića.

Za danas, vis. sabore, bilo bi dosta. Dnevni red buduće sjednice sastojao bi se u nastavku specijalne debate o proračunu.

Ja današnju sjednicu dižem i buduću uričem za subotu u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $1\frac{1}{2}$ sata poslije podne.)

Sedamdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 18. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak specijalne debate o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 16. rujna 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 54 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje saborske sjednice bude bez primjetbe ovjerovljen.

Podnesak na vis. sabor stigao nije nijedan. — Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah, koji glasi:

Zakon

o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zaslužbinah.

§. 1.

Prema zakonu od 28. studenoga 1873. u kr. zem. zavodu za umobolne u Stenjevcu odredjuje se nuždno osoblje sa činom, plaćom ter inimi berivi po priloženoj šemi.

§. 2.

Osoblje pod A. naznačeno imade iste pogodnosti kao i ostali zemaljski činovnici.

§. 3.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Šema

o službenih kategorijah činovnika i službenika kr. zemaljskoga zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činah, plaćah i zasluzbinah.

A. Činovnici.

1. Ravnatelj VII. dnevni razred sa 1800 for. plaće, 6 put petgodišnji doplatak od 100 for., stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.
2. Kućni liečnik VIII. dnevni razred sa 1200 for. plaće, tri put petgodišnji doplatak od 100 for., stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.
3. Upravitelj VIII. dnevni razred sa 1200 forinti plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, pak komad vrta.
4. Upravni pomoćnik X. dnevni razred sa 600 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

B. Službenici.

5. Pomoćni liečnik (assistent) sa 400 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.

Pomoćni se liečnik namješta privremeno pak prema potrebi.

6. Nadpodvornik sa 350 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.
7. Nadpodvorkinja sa 300 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.
8. Nadrubljarka sa 300 for. plaće, stan u zavodu sa razsvjetom i ogrievom, ter koštom prema I. obskrbnom razredu.
9. Mašinista sa 600 for. plaće i stanom u zavodu.
10. Vrtljar sa 300 for. plaće i stanom u zavodu.

11. Vratar sa 280 for. plaće, 40 for. na odjelo i stanom u zavodu.

12. Uredovni podvornik 280 for. plaće, 40 for. na odjelo i stanom u zavodu.

13. Osim toga dnevničar za pisarske poslove, podvornici, podvorkinje, kuhinjsko, praonsko i kuriteljno osoblje, pak kućne sluge prema štatutu i pogodbi.

Pošto bude zakon pročitan, stavi predsjednik pitanje: Prima li vis. sabor zakon ujedno sa prilogom onako kako bje sada pročitan?

Zakon bude glasovanjem prihvaćen te će se sankcije radi previšnjemu mjestu podastrieti.

Zatim se prelazi na nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

Poslje svršene generalne debate stavlja predsjednik na glasovanje pitanje:

Prima li vis. sabor osnovu proračuna za god. 1880. u načelu i izviešće proračunskoga odbora za podlogu specijalne debate?

Sabor usvoji ovu osnovu za podlogu specijalne debate, te se namah prešlo na specijalnu debatu osnove zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije.

A. Potreba.

Poglavje I.

Sabor.

Prima se po predlogu odbora svota . . 50.000 for.
ali tako, da u ovom poglavju bude samo jedna stavka pod imenom „Sab. troškovi".

Poglavje II.

Ban.

Primljen po predlogu odbora sa . . . . 26.000 for.
Ujedno se prima odborov zaključak da se stavka 3. „Uredski, pisarnički i putni troškovi sa 2000 for. preloži u poglavje III. naslov 1. u stavku 6.".

Poglavje III.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Prihvaćen po predlogu odbora i to redovita potreba sa	92.854 for.
odtuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	1.305 for.
Ostane . .	91.549 for.
a izvanredna potreba sa	600 for.
Ukupno . .	92.149 for.

Naslov 2.

Gradjevni odsjek.

Primljen po predlogu odbora i to redovita potreba sa	21.222 for.
od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	400 for.
Ostane . .	20.822 for.
a izvanredna potreba sa	1.700 for.
Ukupno . .	22.522 for.

sa sliedećim zaključkom:

Kr. zem. vlada poziva se, da s profesorom tehničke struke na križevačkom gospodarskom učilištu dr. Vjekoslavom Köröškeny-em, pridjeljenom gradjevnomu odsjeku, razpoloži po propisih.

Naslov 3.

Računarski ured.

Primljen po predlogu odbora i to redovita potreba sa	40.560 for.
od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	725 for.
Ostane . .	39.835 for.
a izvanredna potreba sa	100 for.
Ukupno . .	39.935 for.

Naslov 4.

Statistički ured.

Prihvačen po predlogu odbora sa svotom od 4.500 for.

Naslov 5.

Zemaljski arkiv.

Prihvaćen po predlogu odbora i to redovita potreba sa	3.423 for.
od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	66 for.
Ostane . .	3.357 for.

sa sliedećim zaključkom:

„Pozivlje se kr. zem. vlada, neka prigodom budućega budgeta ubaviesti sabor o koracih, što je učinila u pogledu preustroja zemaljskoga arkiva i u pogledu pohrane spisa nekadanjih županijskih arkiva u zem. arkivu".

Naslov 6.

Zemaljska blagajna.

Usvojen po predlogu odbora i to redovita potreba sa	11.490 for.
od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	195 for.
Ostane . .	11.295 for.
a izvanredna potreba sa	1.150 for.
Ukupno . .	12.445 for.

Naslov 7.

Kr. političke oblasti I. molbe.

Primljen po predlogu odbora i to redovita potreba sa	365.894 for.
odtuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	5.115 for.
Ostane . .	360.779 for.
a izvanredna potreba sa	5.545 for.
Ukupno . .	366.324 for.

Naslov 8.

Z d r a v s t v o.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od 124.060 fr.

Naslov 9.

Z e m a l j s k o o r u ž n i č t v o.

Primljen po predlogu odbora kao izvanredna potreba sa svotom od	241 141 fr.
odtuda 2% u ime interkalara od stalnih plaća	3.191 fr.
Ostane . .	237.950 fr.

Sa sliedećim zaključkom:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da prigodom budućega budgeta ubaviesti sabor, što je odlučila ili učinila na prošlogodišnji poziv sabora, kojim je pozvana bila, da preustroji oružničtvo prama autonomnomu pravu zemlje.

Naslov 10.

Z e m a l j s k e i ž u p a n i j s k e s g r a d e.

Usvojen po predlogu odbora sa svotom od 16.400 fr. sa sliedećim zaključkom:

Odbor je opazio, da osjeguranje zemaljskih županijskih sgrada probavlja znamenite svote, te imajući pred očima primjer inih država, da neobičaju osjeguravati javnih sgrada, zaključio je predložiti vis. saboru, neka pozove kr. zemaljsku vladu, da, proučivši ovu stvar, u budućem budgetu ubavjesti sabor, što misli o shodnosti osjeguranja zemaljskih sgrada; u tu svrhu, bili se dala premije posvema ili djelomice prištediti.

Isti zaključak valja za osjeguranje zemaljskih sgrada i kod ostala dva odjela.

Naslov 11.

Cesto- i vodogradjevine.

I. C e s t o g r a d j e v i n e.

Primljen po predlogu odbora i to:

a) redovita potreba sa	230.468 fr.
od tuda u ime interkalara od stalnih beriva	1.395 fr.
Ostane . .	229 073 fr.
b) izvanredna potreba sa	84.800 fr.
Ukupno . .	313.873 fr.

II. V o d o g r a d j e v i n e.

Prihvaćeno po predlogu odbora sa svotom od	28.714 fr.
od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva	44 fr.
Ostane . .	28.670 fr.

Sveukupno dakle:

A. Cestogradjevine	313.873 fr.
B. Vodogradjevine	28.670 fr.
Što ukupno čini . .	342.543 fr.

Kod toga naslova 11. izvješćuje proračunski odbor, da je kr. zem. vlada, zadovoljujuć pozivu, kojim je iz 30., dne 16. srpnja 1879. držane saborske sjednice pòzvana bila, da o cestovnoj mreži sastavi stalnu osnovu i da predloži sredstva za provedbu, podniela sa svojim dopisom od 2. rujna t. g. osnovu o cestovnoj mreži, koja se u štampi nalazi, i koju će proračunski odbor posebice razpravljati, čim se dovrši razprava proračuna za g. 1880.

Naslov 12.

Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodno-gospodarskim svrham.

Stavka 1., 2. i 3. primljena je po predlogu odbora, te glasi:

1. Putni trošak članova zemaljskoga kulturnoga vieća	300 fr.
2. Subvencija gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcih	13.400 fr.
i predplata na štipendije pitomacâ ratarnice u Križevcih	1.560 fr.

Na stavku 4. stavlja narodni zastupnik Josip Zorić sliedeći izpravak:

„Prinos za promicanje pojedinih grana gospodarstva u mjesto uvrštenih 10.000 for. neka se stavi svota od 20.000 for.“

Kod glasovanja padne izpravak narodnoga zastupnika Josipa Zorića i bude usvojen predlog odbora, koji glasi:

Stavka 4. Prinos za promicanje pojedinih grana gospodarstva 10.000 for.

Predsjednik zatim zaključi sjednicu u ½2 sata poslije podne i ureče buduću za subotu dne 18. rujna t. g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1880.

Dr. **Vušćić** v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu tako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema; zapisnik se ovjerovljuje.

Za danas su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći novi podnesci:

Izviešće saborskoga odbora „ad hoc“ o predstavkah i molbah za pripomoć postradalu pučanstvu tučom i olujami. — Ovo izviešće stavit će se na dnevni red odmah iza proračuna.

Radoslav Rubido-Zichy: Molio bi pokorno, da se ovo izviešće tiska, medju članove porazdieli, pa onda da se po poslovniku o njem razpravlja.

Predsjednik: Ovdje je za to taj predlog stavljen po meni, jer je to izviešće sasvim kratko, pa bi se moglo odmah iza proračuna pretresti.

Medjutim, ako vis. kuća želi, to će se ono tiskati i medju gospodu saborske članove porazdieliti.

Jovan barun **Živković:** Ja mislim, vis. sabore, da ćemo doći prije do razprave, ako se netiska, van samo čita, jer dok se tiska, treba vremena, pa svaki tisak košta i novaca, a ja bi želio, da se čim prije do razprave

dodje. Bude li se tiskalo, ima se članovom porazdieliti i za tri dana doći na dnevni red; ovako pako doći će svakako prije na dnevni red.

Dr. **Stjepan Spevec**: Ja se svakako slažem s mišlju predgovornika moga, presv. g. predstojnika, da se ob ovom izviešću što prije razpravlja, ali se neslažem s onim njegovim nazorom, gdje kaže, da nije potrebno, da se štampa, jer makar se i predložilo, da se te molbenice ustupaju vladi, ipak se je predložio zaključak dosta znamenit, te bi bilo potrebno, da to prije saborski članovi pročitaju, da znadu i da nezaključe samo po onom, što jedanput čuju.

S toga mi se čini, da bi bilo opravdano, da se ovo tiska.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog gosp. zastupnika Rubide, da se ovo izviešće tiska?

(Prima se.)

Ovo će se izviešće tiskati i staviti na dnevni red.

Nadalje stiglo je izviešće kombiniranog saborskog odbora za razpravu osnove zakona ob uredjenju gradova. — Pošto se ovo izviešće odnosi na stvaranje zakona, to će se takodjer tiskati i staviti na dnevni red.

Predlog g. dra. Ante Jordana i drugova, narodnih zastupnika, na §. 8. izbornoga reda od 6. srpnja 1875. — Pošto ovaj predlog smjera na promjenu zakona, to će se prije razprave uputiti na odbor pravosudni — ako je tako s voljom vis. kuće?

(Prima se.)

Ovaj se dakle predlog upućuje na pravosudni odbor.

Za danas daljnjih novih podnesaka nije prispjelo. Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu za god. 1880.

Ja molim g. izvjestitelja, da nastavi razpravu ob onoj točki, gdje je zadnji put prestao, naime poglavje III., naslov 12., stavka 5.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku?

(Prima.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu šestu stavku?

(Prima.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. „Izvanredna potreba sa ukupnimi svotami“. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku sedmu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima.)

Stavka sedma sa ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: K ovomu naslovu ima proračunski odbor dvie opazke ili dva predloga, i to najprije k stavci drugoj. Tu je predložio odbor (čita): „Radi jasnije evidencije preporučuje odbor saboru, neka pozove zemaljsku vladu, da u buduće sav proračun križevačkoga gospodarskoga učilišta uvrsti u zemaljskom budgetu“.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj zaključak odbora?

(Prima.)

Ovaj je zaključak odbora primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: Zatim imade drugi predlog na stavku 4. (čita): „Pozivlje se zemaljska vlada, da s budućim proračunom predloži potanku osnovu o prigledbi ratarstva, te prema tomu uvrsti dovoljnu svotu za promicanje te svrhe.“

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima.)

Ovaj predlog odbora je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 13. „Prinos narodnim zavodom i zemaljski stipendiji. Redovita potreba. Stavka 1.“ — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ja sam samo to htio preporučiti vis. vladi, tim više, kako je poznato da je sada ravnateljstvo ili komite za kazalište, i tomu je na čelu presvietli g. šef pravosudja. Ja sam više puta govorio proti subvenciji samo iz toga razloga, jer sam mislio, da za operu, koja tako malo odgovara svrhi, da se ona subvencija povisi, a moram konštatirati, da je sada znamenito bolje. Što se tiče opere, moram opaziti da je sada napredak učinjen, nego ipak mislim i nemogu prešutiti, ako se želi dati subvencija za narodni inštitut komu je najviše cilj širiti estetiku i naobrazbu, da ipak ako ne da se s ovih razloga umanji deficit, nebi se ipak smjelo dopustiti, da se u tom narodnom inštitutu dadu predstave, koje bi se prije mogle gledati u cirkusu ili orfeju, nego li u narodnom kazalištu.

Nemislim dulje govoriti, nego preporučam vis. vladi da osobito na to pazi za budućnost. (Živio! u dvorani.)

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, pitanje se stavlja Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova sa svotom od 32.000 for.?

(Prima.)

Stavka prva je primljena. — Idemo dalje.

Izvjest. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova.

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka četvrta ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku petu?

(Prima.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik : Prima li vis. sabor ovu stavku šestu?

(Prima.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku sedmu?

(Prima.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku osmu s ukupnimi svotami. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku osmu i ove ukupne svote?

(Prima.)

Stavka osma s ovimi ukupnimi svotami je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 14. „Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku prvu naslova 14.?

(Prima.)

Ova stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka treća ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. „Izvanredna potreba". — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Radoslav Rubido-Zichy: Ja bi se usudio staviti pitanje na zastupnika vlade, da li će se s ovom svotom od 13.922 for., koju vidimo ovdje u proračunu, da li će se dug sigurno izplatiti komercialne zaklade i da li imamo g. 1881. za pokriće manjka u ovoj stavci opet što očekivati?

Jovan barun **Živković**: O tom je već dan odgovor u proračunskom odboru, da je pokriven i da će se komercialna zaklada imati incamerirati, pošto se pokriće potrebâ iz proračuna mora namirivati. Ovo nije nego za pokriće potrebâ onih, za koje u drugom redu, pošto ta zaklada nema davno novacâ, jamči zemaljski budget.

Predsjednik: Prima li se ova stavka četvrta sa ovimi ukupnimi svotami?

(Prima.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 15. „Mirovine". Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu naslova 15.?

(Prima.)

Stavka prva ovoga naslova 15. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. Izvanredna potreba sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu naslova 15.?

(Prima.)

Stavka druga ovoga naslova 15. sa ukupnom svotom primljena je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita poglavje IV. „Odjel za bogoštovje i nastavu". Naslov 1. Središnja uprava. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku prvu naslova prvoga?

(Prima.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću?

(Prima.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka šesta ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku sedmu?

(Prima.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku osmu s ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima.)

Primljeno je

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu svotu?

(Prima.)

Ova je svota primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku devetu sa ovimi ukupnimi svotami?

(Prima.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 2. „Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka treća s ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita prilog naslovu 2. A. Crkve rimokatoličke. A. Vjerozakonska zaklada. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Mirko Hrvat: Molim, to je suvišno čitati, jer je već primljeno.

Predsjednik: Što je već primljeno, to se nemože čitati.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 3. „Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78 sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku četvrtu?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku petu?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li se vis. sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku devetu?

(Prima se.)

Stavka ova deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10. sa ukupnom svotom. Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku desetu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka deseta s ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78 sab. sjednice). Ovdje, mjesto, kako zemaljska vlada predlaže 2% u ime interkalara, predlaže odbor 4% u ime interkalara, te bi, vis. sabore, ako se to promieni, mjesto ove svote bilo 3.090 for.

Predsjednik: Bilo bi umjestno, da gosp. izvjestitelj razloži, što je povoda dalo toj promjeni.

Izvj. **Josip Miškatović**: Povoda ovoj promjeni dao je zaključak proračunskoga odbora, da se u naslovu sedmom „Štipendiji u obrazovne svrhe“ povisi dotacija u podporu „Matici hrvatskoj“ i družtvu „sv. Jeronima“ za izdavanje pučkih spisa.

Po predlogu proračunskoga odbora svota je ovdje narasla za 1500 for., i da se ova svota odmah pokrije, trebalo je, da se prištednja učini, i da se mjesto 2%, da se prištedi 4% u ime interkalara, da se pokrije onaj izdatak u naslovu 7.

Ovo je povod, da se ovdje ova promjena predloži.

Predsjednik: Prima li se ova promjena odbora, naime 4% interkalara?

(Prima se.)

Ova je promjena primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu izvanrednu potrebu?

(Prima se.)

Ova izvanredna potreba je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Naslov IV. „Srednja učilišta“. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: U stavci četvrtoj nepredlaže se za ovu godinu ništa.

Dolazi stavka peta. (Čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu petu stavku?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku devetu?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvjest. **Josip Miškatović** (čita stavku 10. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se).

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 12. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku dvanaestu sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima se.)

Dvanaesta stavka sa ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita 2% u ime interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu svotu?

(Prima se.)

Ovo je svota primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu izvanrednu potrebu sa ovimi ukupnimi svotami?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov V. „Primaljsko učilište“. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu sa ukupnom svotom?

(Prima.)

Stavka šesta sa ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov VI. „Uprava pučkih škola i preparandija. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku petu

(Prima.)

Peta stavka je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku?

(Prima.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedm[u] ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8. sa ukupno[m] svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice

Predsjednik: Prima li se ova stavka s ovom uku[p]nom svotom redovite potrebe?

(Prima.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov VII. „Stipe[n]diji i obće obrazovne svrhe“. Redovita potreba. Stavka [1.] — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovo[ga] naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. — Vidi za-pisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: K ovoj stavci podnešen je izprava[k] po g. zastupniku Kamenaru, koji glasi:

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak): „N

stavku drugu da se uvrsti 12.000 for., t. j. predloženim 10.000 for. još 2000 for.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar, da obrazloži svoj izpravak.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! U zakonu, kojim je visoka vlada ovlašćena bila, da troši novce zemaljske, bilo je pod stavkom II.: „Prinosi zakladi narodnih učiona za pučke škole" 12.000 for. opredieljeno. Do danas na domaku tri četvrti godine imala je visoka vlada te novce potrošiti, da se škole putem zajma negrade.

Visoka vlada nije valjda potrošila te novce, dočim nama predlaže, da bi se sada naknadno, kada je ovo već imalo biti potrošeno, uvrstila svota od 10.000 for.

Kada je visoka vlada priobćila ovdje vis. saboru, kroz usta presvietloga gosp. predstojnika, da je mnogo izdataka prekoračila, nisam u onom sa žalošću opazio, da je i koju hiljadu, ili kojih 10.000 izdala za pučke škole, niti jednu hiljadu forinti nije prekoračila visoka vlada.

Da neduljim, visoki sabore, elementarne nepogode, vi vidite, svaki dan umaraju narod u našoj domovini.

Kod nas, moja gospoda, došlo je do toga zla, da se narod naš izseljivati nemože, dapače mnogi takozvani rodoljubi vele, da će doći do toga, da ćemo se morati izseliti.

Izselenje može samo tamo biti, gdje je narod prosvjetan. Vi vidite, da se Česi godimice na hiljade u Ameriku sele, isto tako i Slovenci. Dajte vi naš narod uputite, da se izseli. Rajše bi umro od gladi na ognjištu svojemu prije, nego bi se izselio. A zašto? Zato, jer je neuk i primitivan. Nemožete ga maknuti niti za vlas od svojega ognjišta; on neide i nezna, da si pomože.

Ja sam imao priliku ovdje u ovom vis. saboru naznačiti, kako nam propada narod. Koliko je župa u našem narodu, koje neimadu niti jedne škole, a koje imadu na stotine sposobnjaka za školu.

Da ja ovdje, visoki sabore, naznačim, kako je kod mene, gdje je škola ustrojena već kroz 10 godina. Tu se vidi narod u napredku prema onomu, koji nema škole, koji nije kadar niti za 50 godina dostignuti onaj narod, koji ima škole.

Ima tu obćina do 12.000 duša, gdje nema nijedne škole, a sada se dapače oduzimlje od one svotice, koja je kroz toliko godina uvršćivana bila, 20.000 for. pak se uvršćuje samo 10.000 for.

Ja sam jedne godine već ovdje zagovarao ovakov izpravak, pak je preuzvišeni tada g. ban došao k mojemu sjedalu i čestitao mi je obećavši mi, da će buduće godine najmanje 20.000 for. za tu svrhu uvrstiti. Ali to se nije sbilo. Da li je ban, da li predstojnik bogoštovja i nastave uzrokom tomu, ja neznam.

Za one svrhe, gdje treba materijalno stanje naroda i prosvjetu pučku podignuti: za ono nema novaca, za ono se nemože novac smoći, da se narodu pomože.

Da ovdje neduljim, moja gospodo, ima mnogo mjesta, gdje je narod nabavio i cigle i vapno, što je potrebno za pučku školu podići, i mnogo godina već to leži tamo, jer nema narod sredstva za podići sgrade, a elementarno je tako propao, da mu se nemože namet podići i on mora propasti.

Gdje vlada pomaže, tamo narod napreduje. Najblagodarnija i najveća korist, koju može vlada učiniti i sabor ovaj, jest ta, da širi u narodu prosvjetu. To može samo onda biti, ako se pučke škole podignu, a ovako nećemo doći napred.

Mi smo umanjili 10.000 for. kod podignuća narodnoga gospodarstva, ovdje se opet 20.000 for. umanjuje na godinu, te će doći do toga, da ćemo cielu svotu brisati morati. Što će iz naroda sliediti, to će vam vrieme pokazati, i ja nerazumijem takav postupak visoke naše vlade.

Ako pogledate ovaj proračun, visoki sabore, to ćete naći, da se kod pravosudja nemeće nikada manja svota, nego svake godine veća, kao da smo mi sami pravdaši, da našemu narodu toliko sudova, i sve to više i više treba, da se samo na pravosudje troši, dočim ćete u proračunu svake godine naći sve manje za prosvjetu naroda.

Izvolite pregledati od 5 do 6 godina proračun, uvjek ćete naći, da je sve manje na ove svrhe, dočim je tamo sve više, tako da predstojnik pravosudnoga odjela sa svojim budgetom daleko prelazi jedan milijun forinti, a ovaj, odjela za bogoštovje i nastavu komaj dosiže do 474 hiljade for. Da li je on odvažniji, pak brani svoj odjel, to ja nerazumijem! (Smieh u dvorani.) Molim, nemojte se samo smijati, ovo je za plakati. Ovo nije kazalište, nego sabor, zakonodavno tielo. S toga bi ja molio, da se visokoj vladi nepovladjuje takav postupak. Ja neznam, kakvu svrhu imamo, da ovdje sjedimo? Bolje bi bilo dozvoliti vis. vladi, da ona troši, kako hoće, i kako znade. Mi barma nebudemo odgovornost imali pred narodom, kada nesankcioniramo takav postupak.

Moja gospodo! Bilo je ovdje peticija, koje su došle radi elementarnih nepogoda u Zagorju. Tamo se narod prilično radja u dobromu broju.

Bilo bi ga dobro izseliti u Slavoniju, gdje ga nema. Vi nećete moći, niti ste u vlasti, da narod izselite. Nećete ga zato izseliti, jer je neuk, nema prosvjete. On misli, da će biti prevaren, a sam se voditi nezna. On nikomu nevjeruje, jer kroz demoralizaciju, koja je u zemlji kroz toliko godina bivala, nevjeruje nikomu ništa. Propada narod ovdje, i propada ondje. Ondje, jer ga nema, a ovdje, jer ga je odviše, i tako je jednomu i

drugomu djelu naroda nepomoženo, jer ga nismo podupirali, kada bi ga morali podupirati.

Visoka vlada uvjek kaže: „Vi sve od vlade tražite, a sami si neznate pomoći.“ Ja sam kazao toliko krat, narod naš valja viditi. Naš narod nije francezki i amerikanski narod, da se zna sam voditi. Tamo se sa knutom ćera u školu. U Ameriki nesmije obrt učiti, ako nezna čitati i pisati, i to valjano čitati, pisati i risati. Kako kod nas? Hodi, ako hoćeš, i pomozi si, ako si znaš pomoći. — Vlada je tu, koja mora pomoći.

Ja nevjerujem, da nisu gg. od vis. vlade čitali u „Obzoru“ članak, kako je u Francezkoj. Prije 200 godina bio je na istom stepenu francezki narod, na kojem smo mi, pak je jedan ministar učinio iz Francezke to, što je sada.

U Francezkoj jedan ministar, što je učinio? On je zapovjedio, kako se ore i kako se radi. Zakon je takav stvorio, kojim je zatvorio zemlju, jer nije dao ući u nju izvanjsku robu, i rekao je „Nosi ruho, koje si sam znadeš raditi. Tako je narod podignuo, jer je bio prinužden raditi. Tako bi valjalo i kod nas. Nu ja mislim, da visoka vlada na to nemisli. To smo vidili kod samog narodnog gospodarstva, gdje ona nekom bojazni nemože doći do gospodarstvene osnove, ili ju nezna sastaviti. Isto tako presvietli gospodin predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu neufa se pomoći narodu, ili se boji, da će gorje bit, kada se narod prosveti! Neće gorje biti, jer narod, koji je prosvjetljen, član je na svomu mjestu, ima svietal um, knjigu čita, bolji je težak i zanatlija, a možete ga više upotriebiti za svaku dobru svrhu, ako su škole na pravom temelju morala, istine i znanja.

Moja gospodo! Ja se nisam usudio veću svotu zahtievati, nego samo onu, koja je već uzakonjena, i koja bi se do dan danas potrošiti imala.

Evo u Nartu sakupio si je narod cigle i vapna za školu, nu nemože ju sagraditi. Isto tako i u Kupincu nabavio si je vapna i cigle. Obećava se svake godine podpora od vlade, tu ne samo da nedobije, nego će mu jošte ono, što je sakupio težkom mukom, propasti.

Nije dosti, što škole propadaju, nego što narod propada. On neće nikada više dostignuti ono, što je kroz 2 3 godine propalo. Onog više nema. Nemože se više dati onomu prosvjeta, koji već odraste, nego narod propada u jednoj godini za 10 godina, u 3 godine za 30, a u 10 za 100 godina, i natrag ostaje narod i ona generacija, kojoj se prosvjeta nedaje.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Pavao Muhić: Visoki sabore! Na dugi govor gosp. nar. zastupnika Kamenara odgovorit mi je samo sa nekoliko rieči.

Sastavljajući osnovu proračuna za g. 1880. imala je vlada pred očima najprešnije potrebe naroda i sredstva, koja joj na razpolaganje stoje.

Kada je vlada napravila taj proračun, onda je sa žalošću opazila, da potrebe daleko nadilaze razpoloživa sredstva, pak je bila prisiljena kod svakog odjela, odnosno kod svakog poglavja razmjerno brisati ono, što nije neobhodno nuždno, da se ove godine namiri, i zato je ovdje izostalo 2000 for., u nadi, da će okolnosti buduće godine biti povoljnije, i da će moći uvrstiti opet ono, što je uvršćeno kroz toliko godina.

Neka bude uvjeren g. narodni zastupnik Kamenar, da vlada isto tako uvažava prosvjetu, kao što i on uvažava.

Vlada, imenito odjel za bogoštovje i nastavu, dobro znade, da samo prosvjećen narod može napredovati u gospodarstvu. — Prosvjeta i materijalno blagostanje stoji u uzkom savezu, jer prosvjeta bez materijalnog blagostanja neće se moći uzdržati. Zato je vlada pred očima imala, što narod može, što nemože, što proračun smoći može, što nemože.

Što gosp. Kamenar misli, da se narod naš nemože zato izseliti u Ameriku i u daljnje krajeve svieta, jer nema prosvjete, ja bi rekao, da je to sreća za hrvatsku domovinu (Živio!), da narod ostane ovdje, gdje je, i da nastoji u domaćoj svojoj zemlji zaslužiti kruh svakdanji.

Gjuro Kamenar: Umrieti će od gladi! (Smieh.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Miškatović**: Ja nemam što kazati. (Smieh i živio!)

Predsjednik: Stavlja se pitanje: Prima li vis. kuća u stavci drugoj točku prvu: Prinos zakladi narodnih učiona za pučke škole sa svotom od 10.000 for., kako naime odbor predlaže?

(Glasovi: Prima! Neprima!)

Ja molim, da izvole gospoda ustati, koja su za to da se predlog primi.

Većina. — Stavka druga primljena je po predlogu odbora; odpada nužda glasovati za izpravak g. Kamenara.

(Glasovi: 12 sati jest. Vrieme za interpelacije.)

Izvjest. **Josip Miškatović**: Još samo nekoliko sekunda, pa ćemo biti gotovi.

Predsjednik: To ćemo dakle dokončati. Molim dalje.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima se.)

Stavka treća sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Izvanredna potreba. Stavka 4. i 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Isti oni razlozi, koje sam naveo kod predloga g. zastupnika Kamenara, dali su povoda zemaljskoj vladi, da podporu za „Maticu hrvatsku“ za 1000 for., a podporu za družtvo svetojeronimsko za 500 for. obali.

Ja kao zastupnik vlade moram govoriti i glasovati za predlog vlade.

Dr. **Marko Lončarić**: Ja bi molio vis. sabor, da bi poprimio ovu svotu onako, kako ju odbor predlaže, tim više, pošto vidim iz izviešća dotičnih družtva, da su svoj rad za ovu godinu tako udesila, kako su se nadala, da će dobiti i ove godine istu svotu, kao što i lanjske godine.

Ja bi dakle molio, da se ova stavka onako primi, kako ju predlaže odbor, naime: „Matici hrvatskoj“ 2000 for., a družtvu „sv. Jeronima“ 1000 for.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja, vis. sabore, mislim, da će vis. sabor primiti predlog odbora bez preporuke velike od moje strane, tim više, što niti sam presvietli g. predstojnik nije navadjao osobitih kakovih razloga proti svoti, predloženoj po proračunskom odboru.

Ja mislim, da za preporuku toga predloga nije potrebno dalje razlagati.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ove svote po predlogu odbora?

(Prima se.)

Primljeno po predlogu odbora.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita ukupnu svotu izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova ukupna svota?

(Prima se.)

Primljeno je.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Naslov VIII. Mirovine. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Visoki sabore! Pošto je poglavje četvrto time riešeno, a na dnevnom su redu danas interpelacije, to se sada stupa k interpelacijam.

Rieč ima zastupnik g. Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić: Visoki sabore! Na moje interpelacije od 4. siečnja i 17. prosinca minule godine u pogledu odštete predprežarom u Bosni, bila je zemaljska vlada odgovorila, da je sve učinila, što se u tom predmetu učiniti dalo, i ministarstvo rata da je odgovorilo, čim se neke formalnosti rieše, da će odmah odplata tomu sliediti. Ministar rata održao je svoju rieč, te je svota bila doznačena i medju narod takodjer podieljena i tim bi se smatralo, da je predmet mojih interpelacija riešen, i ja sa svoje strane, kada bi se odšteta bila onako izplatila i doznačivala, kao što je mješovito povjerenstvo ovdje u Zagrebu likvidiralo, ja nebi bio više interpelirao, već bi bio smatrao stvar svršenom. Nu obćine se dotične izkaze o šteti podnesle vis. vladi, a ova je sva izviešća podastrla mješovitoj komisiji ovdje u Zagrebu, viećajuć, koja je komisija više hiljada iz onih izkaza brisala.

Ja proti tomu prigovora nemam, jer ova mješovita komisija, poznavajuć okolnosti i imajuć pred sobom sva data, radila je po svom uvjerenju, i brisala je više toga, što se je činilo dvojbenim: ali neznam, iz kojih je razloga ratno ministarstvo u Beču takodjer više hiljada brisalo od one svote, koju je bilo već mješovito povjerenstvo u Zagrebu likvidiralo, te je tako obćini dugoselskoj od 13.000 for. likvidirane svote brisalo svotu od 2000 for. Svota ova za narod prilično je osjetljiva, osobito, kada se na um uzme, da su pojedini oštećenici po 50, 60 for. imali primiti.

Takove su svote za našega seljaka vrlo važne i znamenite. Ja bi se s toga usudio staviti upit na vis. zem. vladu (čita):

1. „Da li su vis. zemaljskoj vladi poznati razlozi, s kojih je visoko ministarstvo rata po mješovitoj komisiji likvidiranu svotu za odštetu postradalih u Bosni predprežara za više tisuća obalilo, i ako su joj ti razlozi poznati, da li jih smatra dovoljnimi, da se nije likvidirana odšteta u onoj svoti doznačila, kako je bila predložena?

2. Nesmatra li te razloge opravdanimi, da li je voljna na mjerodavnu mjestu posredovati, da se brisana svota naknadno izplati?“

A nadalje ima tu još jedna okolnost. Predprežari u Bosni prvoga mjeseca za vrieme okupacije Bosne nisu primili plaće za svoje predprege, i premda su obćine dotične izkaze podniele oblastim, to sve do današnjega dana za taj posao nije istim ništa izplaćeno, zato pitam nadalje (čita):

3. „Napokon, pošto nisu mnogi predprežari za svoje predprege podavane osobito prvoga mjeseca okupacije Bosne ni danas izplaćeni, akoprem su obćinska poglavarstva o tom nadležnomu mjestu podastrla svoja izviešća, da li su vis. vladi poznati razlozi, s kojih nije to učinjeno, i da li se je voljna pobrinuti, da se to naknadno učini?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Pošto za danas daljnjih interpelacija nema, a na

dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu i to poglavlje V. Odjel za pravosudje, koje je poglavje tako dugo, da ga danas nebi mogli riešiti, to mislim, da bi mogao sjednicu zaključiti, ako je s voljom vis. kuće.

Radoslav Rubido-Zichy: Ja bi se usudio predložiti, da se današnja sjednica nastavi sada.

(Glasovi: Neka se nastavi!)

Predsjednik: Dakle sjednica se nastavlja (zvoni). — Molim g. izvjestitelja Miškatovića, da izvoli nastaviti.

(Izvjestitelj g. Miškatović preda čitanje saborskomu bilježniku g. dru. Marku Lončariću.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita: Poglavje V. Odjel za pravosudje. Naslov 1. Središnja uprava. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Primljena je stavka treća.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka četvrta?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka peta?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 6. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku šestu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka šesta s ovom ukupnom svotom je primljena

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota?

(Prima se.)

Ova je svota primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita: Naslov. II. Kr. stol sedmorice. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka prva?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Primljena je stavka treća.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka četvrta?

(Prima se.)

Četvrta stavka je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka peta?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 6. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku i ovu ukupnu svotu?

(Prima se.)

Primljeno je.

Bilj. **M. Lončarić** (čita 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota?

(Prima se.)

Ova je svota primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 7. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku sedmu

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 8. sa ukupnim svotami. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka i ove ukupne svote?

(Prima se.)

Ovo je primljeno.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita: Naslov III. Kr. banski stol. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka prva?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka druga?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka treća?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka četvrta?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka peta?

(Prima se.)

Stavka je peta primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik; Prima li se ova stavka šesta?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka sedma?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka osma?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 9. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka deveta sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Primljeno je.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota?

(Prima se.)

Ova je svota primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 10. Izvanredna potreba, sa ukupnimi svotami. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka deseta sa ovimi ukupnimi svotami?

(Prima se.)

Primljeno je.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita: Naslov IV. Kr. sudbeni stolovi. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka druga?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka treća?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka četvrta?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka peta?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka šesta?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka sedma?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 9. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka deveta?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 10. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 11. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita 2% interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota u ime interkalara?

(Prima se.)

Ova je svota primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 12. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka dvanaesta?

(Prima se.)

Stavka dvanaesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 13. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka trinaesta?

(Prima se.)

Stavka trinaesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 14. sa ukupnimi svotami izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka ova četrnaesta sa ovimi ukupnimi svotami izvanredne i redovite potrebe?

(Prima se.)

Ovo je primljeno.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita: Naslov V. Kr. kotarski sudovi. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka druga?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lorčarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka treća?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka četvrta?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka ova peta?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka šesta?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 7. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka sedma?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka osma?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 9. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka deveta sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima se.)

Stavka deveta sa ovom svotom redovite potrebe je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita: 2% u ime interkalara — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota u ime interkalara?

(Prima se.)

Ova je svota primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 10. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka deseta?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 11. U ovoj stavci nema za ovu godinu ništa predložena. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka jedanaesta?

(Prima se.)

Jedanaesta stavka je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 12. sa ukupnom svotom izvanredne i redovite potrebe. Niti u ovoj stavci nije za ovu godinu ništa predloženo. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka dvanaesta sa ovimi ukupnimi svotami?

(Prima se.)

Ova je stavka dvanaesta sa ovimi ukupnimi svotami primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita naslov VI. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka prva ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka prva je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka treća?

(Prima.)

Stavka treća je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka četvrta?

(Prima.)

Stavka četvrta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 5. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka peta?

(Prima.)

Stavka peta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 6. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka šesta ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka šesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 7. Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka sedma?

(Prima.)

Stavka sedma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 8. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Prima li se stavka osma?

(Prima.)

Stavka osma je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 9. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka deveta?

(Prima.)

Stavka deveta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 10. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka deseta?

(Prima.)

Stavka deseta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 11. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka jedanaesta?

(Prima.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. dr. **M. Lončarić**: Kod stavke 12. „Uzdržavanje inventara" nepredlaže se za ovu godinu ništa. (Čita stavku 13. sa ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice.)

Predsjednik: Primaju li se stavke 12. i 13. i ova ukupna svota?

(Prima.)

Ovo je primljeno.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita 2% u ime interkalara. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova svota?

(Prima.)

Ova je svota primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 14. Izvanredna potreba. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku četrnaestu?

(Prima.)

Četrnaesta stavka je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 15. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka petnaesta?

(Prima.)

Stavka petnaesta je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: U stavci 16. Stanarina: Za rimo-kat. i za grčko-iztočnog svećenika i za učitelja nepredlaže se ništa za ovu godinu. Isto tako u stavci 17. uredjenje učione, i u stavci 18. Trošak za dopremu kaznenikâ iz Ilave u lepoglavsku kaznionu nepredlaže se takodjer za ovu godinu ništa. (Čita stavku 19. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku šestnaestu, sedamnaestu, osamnaestu i devetnaestu, kako se ovdje predlaže?

(Prima.)

Ove stavke su primljene.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 20. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova dvadeseta stavka?

(Prima.)

Dvadeseta stavka je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 21. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka dvadeset i prva?

(Prima.)

Stavka dvadeset i prva je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 22. sa ukupnom svotom izvanredne i redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku dvadeset i drugu sa ovimi ukupnimi svotami izvanredne i redovite potrebe?

(Prima.)

Ovo je primljeno.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita naslov VII. Zemaljske i županijske sgrade. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li se stavka prva ovoga naslova?

(Prima.)

Stavka prva ovoga naslova sedmoga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 2. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka druga?

(Prima.)

Stavka druga je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 3. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se stavka treća?

(Prima.)

Stavka treća je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita stavku 4. sa ukupnom svotom redovite potrebe. — Vidi zapisnik 78. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku četvrtu sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima.)

Stavka četvrta ovoga naslova sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe je primljena.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita naslov VIII. Mirovine. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 78. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu naslova osmoga?

(Prima.)

Stavka prva primljena je, a po tom i čitav taj naslov osmi.

Izvj. **Josip Miškatović** (zauzev i opet izvjestiteljsko mjesto):

Prije, nego se predje na pokriće, vis. sabore, dužnost mi je od proračunskog odbora navesti još i to, da je proračunski odbor od vis. sabora primio neke peticije, da jih uvaži kod pretresivanja proračuna, naročito peticiju slavonskoga gospodarskoga družtva, da dobije pokušalište; drugu peticiju grada Osieka za podporu u svrhu podignuća gimnazijalne sgrade, a treću peticiju grada Bjelovara, da se 5. razred realke otvori.

Nu ove peticije uputio je proračunski odbor visokoj vladi, je li bi jih mogla ona uvažiti, te je dobio proračunski odbor odgovor na prvu peticiju, što se tiče pripomoći za gospodarsko pokušalište u Osieku, da je vlada od hrv.-slav. gospodarskog družtva zahtievala to, neka pošalje proračun, što će koštati ciela ta sgrada za pokušalište, i neka o tom obaviesti vladu, hoće li tamo ono družtvo osigurati to pokušalište, pak će prema tomu dati podporu, koju ište tamošnje gospodarsko družtvo, koliko bude naime mogla.

S ovom se je izjavom visoke vlade proračunski odbor zadovoljio, i to je, visoki sabore, izviešće glede prve peticije.

Na druge dvie peticije: naime grada Osieka, da se dade podpora za gradnju gimnazijalne sgrade u Osieku i grada Bjelovara, da se tamošnja niža realka podigne na višu, dobio je proračunski odbor od vis. vlade ovaj odgovor: da vlada nije mogla niti za proračun godine tekuće, niti za proračun buduće godine uvažiti nijednu ovih dvijuh molba, dakle da nije mogla ništa uvrstiti niti za ovu niti za buduću godinu, niti za podporu sagradjenja gimnazijalne sgrade u Osieku, niti u to ime, da se 5. razred više realke u Bjelovaru otvori.

Odbor proračunski nije na sve ovo u ovogodišnjem proračunu ništa odlučio, niti je što meritorna zaključio, nego predlaže vis. saboru, da oba ova dopisa vlade uz dotične peticije uruči proračunskomu odboru za onu sgodu, kada bude razpravljao proračun za g. 1881.

Ovo bi mogao vis. sabor prije pretresti, nego li se predje na pokriće.

Predsjednik: Želi li tko o tom govoriti?

(Ustaje zastupnik g. Steković.)

Rieč ima zastupnik g. Steković.

Jovan Steković: Visoki sabore! Ja ću samo na nekoliko rieči svrnuti moj govor, kojim preporučam vis. saboru peticiju glede podignuća bjelovarske niže realke u višu.

Visoki sabore! Ja ću biti kratak — ja se čudim samo tomu, da je već g. 1880. bio izključen Bjelovar od te blagodati, premda je sa svoje strane pripravan sve učiniti. Ova je molba posve opravdana i pravedna, koja se osniva na onih razlozih, koje sam već naveo onda, kada sam preporučivao taj petit grada Bjelovara.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja nemogu drugo ništa, nego zamoliti vis. predsjedničtvo, neka upita vis. sabor, da li se imadu ove dvie peticije uručiti opet proračunskomu odboru za onu sgodu, kada bude razpravljao proračun za g. 1881.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog odbora, da se ove dvie peticije uruče opet proračunskomu odboru za onu sgodu, kada bude razpravljao proračun za godinu 1881.

(Prima.)

Predlog odbora je primljen. Sada bi se imalo preći na pokriće; nu budué je danas već kasno, da se sjednica nastavi, to današnju sjednicu dižem i uričem buduću za ponedjeljak u 10 sati u jutro sa dnevnim redom: Nastavak specijalne debate o proračunu.

(Svršetak u 1 sat poslije podne.)

Sedamdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 20. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak i svršetak specijalne debate o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 18. rujna 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga I. podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje sliedeće prispjele podneske:

Izviešće saborskoga odbora „ad hoc" o predstavkah i molbenicah za pripomoć postadalomu pučanstvu tučom i olujami. — Glasovanjem zaključeno tiskati i staviti na dnevni red.

Izviešće kombiniranoga saborskoga odbora za razpravu osnove zakona ob uredjenju gradova. — Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Predlog dra. Ante Jordana i drugova, narodnih zastupnika, na §. 8. izbornoga reda od 6. srpnja 1875. Dostavit će se odboru pravosudnomu zatim tiskati i staviti na dnevni red. — Prešlo se na dnevni red: nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1880. i to:

Poglavje III.

Naslov 12.

Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodno-gospodarskim svrham.

Stavka 5., 6. i 7. primljena po predlogu odbora i tim sav naslov sa svotom redovite potrebe od . . . . 84.160 for.

sa sliedećimi zaključci:

„Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da s budućim proračunom predloži potanku osnovu o prigledbi ratarstva, te prema tomu uvrsti dovoljnu svotu za promicanje te svrhe, i da u buduće sav proračun križevačkoga gospodarskoga učilišta uvrsti u zemaljskom budgetu".

Naslov 13.

Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji.

Primljen po predlogu odbora sa ukupnom svotom redovite i izvanredne potrebe sa 44.050 for.

Naslov 14.

Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Primljen po predlogu odbora sa ukupnom svotom redovite i izvanredne potrebe sa 17.222 for.

Naslov 15.

Mirovine.

Primljena redovita i izvanredna potreba po predlogu odbora sa svotom od . . . 175.471 for.

Poglavje IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Središnja uprava.

Naslov 1.

Primljena redovita potreba po predlogu odbora	33.539	for.
odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva	480	for.
Ostane . .	33.059	for.
Izvanredna potreba sa	500	for.
Ukupno . .	33.559	for.

Naslov 2.

Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne.

Redovita potreba polag priloga A. i B. sa	93.505	for.
Izvanredna potreba sa	10.000	for.
Ukupno . .	103.505	for.

primljen po predlogu odbora.

Naslov 3.

Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Redovita potreba sa . . . . 90.153 for.
primljena po predlogu odbora, da se odtud mjesto 2% u ime interkalara uvrsti 4% od stalnih beriva sa . . . . 3.090 for.
Ostane . . 87.063 for.
K tomu izvanredna potreba sa . . . . . 900 for.
Ukupno . . 87.963 for.

Naslov 4.

Srednja učilišta.

Usvojen predlog odbora i to:
redovita potreba sa . . . . 157.576 for.
odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 2.816 for.
Ostane . . 154.760 for.
Izvanredna potreba sa . . . . 308 for.
Ukupno . . 155.068 for.

Naslov 5.

Primaljsko učilište.

Primljen po predlogu odbora sa svotom ukupno . . . . 4.680 for.

Naslov 6.

Uprava pučkih škola i preparandija.

Primljen po predlogu odbora sa . . . . 35.297 for.
odtuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 509 for.
Ostane ukupna svota . . 34.788 for.

Naslov 7.

Štipendija i obće obrazovne svrhe.

Redovita potreba primljena sa . . . . . 29.473 for.
a u izvanrednoj prima se, da se po predlogu odbora „Hrvatskoj matici“ prinese u pomoć 2000 for. mjesto 1000 for., — a družtvu „sv. Jeronima“ 1000 for. mjesto 500 for., dakle svota izvanredne potrebe 3.000 for.
Ukupno . . 30.473 for.

dočim je stavljeni izpravak narodnoga zastupnika Juraja Kamenara na stavku 2. da se uvrsti 12.000 for. t. j. predloženim 10.000 for. jošte 2000 for. dodade, glasovanjem odklonjen.

Naslov 8.

Mirovine.

Usvojen po predlogu odbora redovita potreba sa . . . . 21.353 for.
izvanredna sa . . . . 588 for.
Ukupno . . 21.941 for.

Pošto je vrieme interpelacija nastalo, prekine predsjednik specijalnu debatu o proračunu te narodni zastupnik Josip Zorić stavlja sljedeću interpelaciju:

a) da li su visokoj zem. vladi poznati razlozi, s kojih je visoko ministarstvo rata po mješovitoj komisiji likvidiranu svotu za odštetu postradalih u Bosni predprežara za više tisuća obalila, i ako su joj ti razlozi poznati da li ih smatra dovoljnimi, da se nije likvidirana odšteta u onoj svoti doznačila kako je bila predložena?

b) Nesmatra li te razloge opravdanimi, da li je voljna na mjerodavnu mjestu posredovati, da se brisana svota naknadno izplati?

c) Napokon pošto nisu mnogi predprežari za svoje predprege, podavane osobito prvoga mjeseca okupacije Bosne, ni danas izplaćeni, akoprem su občinska poglavarstva o tom nadležnomu mjestu podastrla svoja izviešća — da li su visokoj vladi poznati razlozi, s kojih nije to učinjeno; i da li se je voljna pobrinuti, da se to naknadno učini?

Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu. Nakon toga nastavljena je specijalna debata o proračunu za god. 1880.

Poglavje V.

Odjel za pravosudje.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Primljen po predlogu odbora redovita potreba sa . . . . 28.270 for.
od tuda 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 383 for.
Ostane ukupna svota . . 27.887 for.

Naslov 2.

Kr. stol sedmorice.

Primljen po predlogu odbora i to redovita potreba sa . . . . 47.963 for.
odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 896 for.
Ostane . . 47.067 for.
izvanredna potreba sa . . . . 4.800 for.
Ukupno . . 51.867 for.

Naslov 3.

Kr. banski stol.

Usvojen po predlogu odbora i to redovita potreba sa . . . . 114.548 for.
odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 1.630 for.
Ostane . . 112.918 for.
izvanredna potreba sa . . . . 350 for.
Ukupno . . 113.268 for.

Naslov 4.

Kr. sudbeni stolovi.

Primljen po predlogu odbora redovita potreba sa . . . . 379.819 for.

odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva	4.066 for.
ostane	375.853 for.
izvanredna potreba sa	33.425 for.
Ukupno	409.278 for.

Naslov 5.

Kr. kotarski sudovi.

Primljen po predlogu odbora i to redovita potreba	302.883 for.
odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva	3.989 for.
ostane	298.894 for.
izvanredna potreba sa	300 for.
Ukupno	299.194 for.

Naslov 6.

Kaznione.

Primljen po predlogu odbora redovita potreba sa	124.180 for.
odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva	601 for.
ostane	123.579 for.
izvanredna potreba sa	6.900 for.
Ukupno	130.479 for.

Naslov 7.

Zemaljske i županijske sgrade.

Primljen po predlogu odbora ukupno sa . 45.840 for.

Naslov 8.

Mirovine.

Primljeno po predlogu odbora sa . . . . 77.457 for.

Izvjestitelj proračunskoga odbora, narodni zastupnik Josip Miškatović, podnosi zatim predloge u pogledu sliedećih peticija:

a) peticija slavonskoga gospodarskoga družtva, neka bi mu se iz budgeta pružila kakova pripomoć za gradnju gospodarskoga pokušališta.

b) peticija grada Osieka, da mu se pruži pomoć za gradnju gimnazijalne sgrade;

c) peticija grada Bjelovara, da se otvori peti razred ondješnje realke; te priobćuje, da se je zem. vlada na prvu izjavila, da dotle nemože slavonskomu gospodarskomu družtvu priteći s primjerenim prinosom u pomoć, dok se iz proračuna gradnje za pokušalište namjeravane, neuvjeri, koliko će ona stajati, da bi mogla prama tomu trošku odrediti primjerenu podporu.

Proračunski odbor uzeo je ovu izjavu na znanje, što saboru preporučuje, za ostale dvie odbor predlaže vis. saboru, neka oba ova vladina dopisa uz dotične peticije uruči proračunskomu odboru za onu sgodu, kad se bude razpravljao proračun za g. 1881.

(Sabor usvaja predlog odbora.)

Nakon toga predsjednik zaključi sjednicu u 1 sat poslje podne i ureče buduću u ponedjeljak dne 20. rujna t. g. u 10 sati pr. p. sa dnevnim redom:

Nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1880.

Dr. Vuščić v. r.

Steković v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe, vis. sabore, proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Za danas stigao je na ovaj vis. sabor jedan podnesak i to: izviešće odbora za zemaljski proračun o peticijah hrv. gosp. družtva u Zagrebu i podružnicâ samoborske, bjelovarske, vel.-goričke, zlatarske, doljnjo-miholjačke, varaždinske, sisačke i požežke. Ovo izviešće će se tiskati, porazdieliti medju gg. saborske članove i staviti na dnevni red.

Sada se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

Neka izvoli g. izvjestitelj izvješćivanje preduzeti.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Prije, nego li bi sabor prešao na stavke o pokriću, neka mi bude dozvoljeno još jedan predlog proračunskoga odbora napomenuti, naime, u posliednjoj svojoj sjeditbi zaključio je ovaj vis. sabor i to, da se na križevačkom gospodarskom učilištu zavede podučavanje onih učenika u elementarnom veterinarstvu, podkivanju konja itd. Ovaj se zaključak saborski od prijašnje sjeditbe dosada nije izveo. To je proračunski odbor uzeo na um, pa kao što glede drugih neizvedenih saborskih zaključaka, tako i glede ovog preporuča odbor vis. saboru, da jih napomene visokoj vladi i da joj naruči, neka ovomu saboru u budgetu za buduću godinu izvoli izvjestiti, što je glede ovoga zaključka učinila ili učiniti nakanila. Dakle ovo naknadno moli proračunski odbor visoki sabor neka izvoli usvojiti ovaj predlog proračunskoga odbora.

(Glasovi: Kako glasi taj predlog?)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita dotični predlog. — Vidi zapisnik 79. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog, kako je pročitan?

(Prima se.)

Predlog ovaj je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: Sada bi se moglo preći na točku b. Pokriće. — (Čita): „Poglavje I. Odjel za unutarnje poslove. Prihod odjela za unutarnje poslove. Redovito pokriće. Stavka I. 1. Prinos za obavljanje računsko-kontrolnih poslova, a) iz županijskih zaklada 800 for. b) iz zaklade Jelačića bana 150 for. c) iz zaklade realne vjeresije 175 for. Ukupno 1125 for."

Predsjednik: Prima li se ova 1. stavka s ukupnim iznosom od 1125 for.

(Prima se.)

Stavka 1. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 2. Zemaljska blagajna: 1. Prinos iz županijskih zaklada za obavljanje blagajničkih poslova 800 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu 2. stavku sa svotom od 800 for.

(Prima se.)

Stavka 2. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 3. Zdravstvo. 1. Aktivne kamate i odplata glavnicâ na anuitete i to: Od uložene glavnice sa 10.000 for. kod milosrdne braće u Zagrebu uz odplatu u 20 polugodišnjih rokovih do konca godine 1882. i to godine 1880. u ime 6% kamata 177 for. 41 novč., u ime 7% odplate glavnice 1122 for. 59 novč., ukupno 1300 for.

2. Povratci troškova obskrbe pripadnika hrvatsko-slavonskih, liečenih u javnih ovozemaljskih i stranih bolnica 10.000 for. — čini ukupno 11.300 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću sa svotom od 11.300 for.? (Prima se.)

Stavka 3. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavke 4. Zemaljske i županijske sgrade: Najamnine: 1. Za sveobću zemaljsku bolnicu, sada tvornicu duhana u Zagrebu 7000 for., 2. za takozvani stan upravnoga častnika u Kloštru Ivaniću 82 for., 3. za županijske sgrade upotrebljene za vojarnu kr. oružničtva, i to: a) u Vrbovcu 250 for., b) Kamenskom 180 for., c) u Novommarofu 150 for., d) u Begtežu 150 for., e) u Bjelovaru 600 for., f) u Grubišnom polju 200 for., ukupno 1530 for., 4. za stanove u županijskih sgrada, iznajmljene obćinam ili pojedinim strankam 1200 for., što čini ukupnu svotu od 9812 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku 4. sa svotom od 9812 for.? (Prima se.)

Stavka 4. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 5. Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham: 1. Povratak predplaćenih štipendija za pitomce na gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcih 1560 for.“

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 5. sa ukupnom svotom od 1560 for

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 6. Razni prihodi i nepredvidljive pristojbe:

1. Aktivne kamate i odplata glavnicâ na anuitete, i to od predujmovâ, danih stradajućim žiteljem u Hrvatskoj i Slavoniji g. 1872. u ukupnoj svoti od 56.805 for. uz odplatu u polgodišnjih rokovih kroz $8^1/_2$ godina kao anuitete od pojedinih obćina i to u ime 6% kamata i 9% odplate glavnice, skupa 8520 for.

2 Prihod, dolazeći u raznih slučajnih sgoda, imenito: Taksâ za pokus parnih kotlova, kamatâ od glavnica, danih stradajućim god. 1873. i 1874., kamata za uložke na neizvjestno vrieme u novčane zavode 2000 for., ukupno 10.520 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu šestu točku sa ukupnom svotom od 10.520 for.? (Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ukupna svota čitavoga ovoga I. poglavja iznosila bi dakle 35.117 for.?

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu ukupnu svotu poglavja I. od 35.117 for.?

(Prima se.)

Ova ukupna svota od 35.117 for. u I. poglavju je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu. Naslov I. Naukovna zaklada. Redovito pokriće. Stavka I. Aktivne kamate: 1. Od razteretnicâ 7896 for., 2. od obveznicâ sjed. drž. duga 6 for., 3. od uložaka od štedione 22 for., 4. od glavnica sveučilištne zaklade 19.747 for., 5. od 310 for. glavnice za prodano dobro Potočec-Ivanec sa 6% 18 for., ukupno 27.689 for.“

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku 1. sa ukupnom svotom od 27.689 for.?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 2. Dohodak od nepokretnostih i koristonosnih prava:

a) od naukovno-zakladnih dobara: 1. Kutjevo 3908 for., 2. Potočec-Ivanec — ništa;

b) od naukovno-zakladnih šuma 3. Kutjevo 3217 for., ukupno 7125 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu sa ovom ukupnom svotom od 7125 for.? (Prima se.)

Stavka 2. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 3. Školarina 5736 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku 3. sa svotom od 5736 for.?

(Prima se.)

Stavka 3. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 4. Naukovina i upisnina od sveučilištnih slušatelja 200 for.“

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 4. sa svotom od 200 for.?

(Prima se.)

Stavka 4. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 5. Prinesci 1. Tangenta od nerazlučene hrvatsko-ugarske naukovne zaklade 16.469 for., 2. prinos grada Osieka za veliku realku 3000 for., 3. prinos iz zaklade stožernika Haulika za kateketu mužke preparandije u Zagrebu 654 for. — ukupno 20.123 for.“

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 5. sa ukupnom svotom od 20.123 for.?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): Stavka 6. — Utržak za prodane školske knjige 9722 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku šestu sa svotom od 9722 for.

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 7. Računski i ini povratci 2000 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku 7. sa ukupnom svotom od 2000 for.?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 8. Prihod iz krajiške imovinske, obrazovne i odgojne zaklade 20.000 forinti."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu sa ukupnom svotom od 20.000 for.?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 9. Svota redovitog pokrića iznosila bi dakle u ovom II. poglavju ukupno 92.595 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ukupnu svotu II. poglavja od 92.595 for.?

(Prima se.)

Ova je ukupna svota primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje III. Pravosudje. Redovito pokriće. Stavka I. Utržak od razprodaje sbornika 1572 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku I. ovoga poglavja III. sa ukupnom svotom od 1572 for.?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga poglavja je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 2. Naknada troškova za uznike i kaznene iztrage kod sudbenih stolova 12.000 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu 2. stavku sa ukupnom svotom od 12.000 for.?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 3. Prihod od radnje uznika kod kr. sudbenih stolova 2500 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću sa ukupnom svotom od 2500 for.?

(Prima se.)

Stavka 3. primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 4. Naknada troškova za uznike i kaznene iztrage kod kr. kotarskih sudova 2500 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku 4. sa ukupnom svotom od 2500 for.?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 5. Prihod od radnje uznika kod kr. kot. sudova 400 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku sa ukupnom svotom od 400 for.

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 6. Prihod od uporabne sile kaznenika kr. kaznione lepoglavske 10.000 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku 6. sa svotom od 10.000 for.?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 7. Prihod od poljskog gospodarstva kr. kaznione lepoglavske 500 for."

Predsjednik: Prima li se vis. sabor stavku sedmu sa ukupnom svotom od 500 for.?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 8. Prihod zavodske kantine kr. kaznione lepoglavske 1000 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 8. sa ukupnom svotom od 1000 for.?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 9. Najamnina za podrum u zemaljskoj kući u Požegi 42 for."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku 9. sa ukupnom svotom od 42 for.?

(Prima se.)

Stavka 9. je primljena.

Izvjest. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 10. Najamnina za oranicu pokraj zemaljske sgrade u Varaždinu 57 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 10. sa svotom od 57 for.?

(Prima se).

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 11. Najamnina za vrt kod kr. kot. suda u Valpovu 4 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 11. sa svotom od 4 for.?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 12. Najamnina za vrt kod kr. kot. suda u Našicah 4 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 12. sa svotom od 4 for.?

(Prima se.)

Stavka 12. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 13. Najamnina za vrt kod kr. kot. suda u Dol.-Miholjcu 4 for."

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 13. sa svotom od 40 for.?

(Prima se.)

Stavka 13. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 14. Podnajamnina za prostorije iznajmljene občini vel.-goričkoj u kući, u kojoj je smješten kot. sud vel.-gorički 270 for.“

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku 14. sa svotom od 270 for.?

(Prima se.)

Stavka 14. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Stavka 15. Naknada troškova za obavljanje odvjetničkih posala za zemaljske zaklade po kr. nadodvjetničtvu i kr. drž. odvjetničtvih 5833 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu 15. stavku sa ukupnom svotom od 5833 for.?

(Prima se.)

Stavka 15. je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: „Ukupna svota poglavja III. iznosila bi dakle 36.686 for.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu ukupnu svotu poglavja III. od 36.686 for.?

(Prima se.)

Ova ukupna svota III. poglavja je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje IV. Tangenta poreza i javnih dohodaka. Redovito pokriće I. Tangenta izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije od 3,087.417 for.“

Pošto je ovako, vis. sabore, prihvaćena najprije svota potreba i svota pokrića, to se pokazuje da potrebe iznose za 37.520 for. više nego li redoviti prihod zemlje donosi, te imade tako u ovom proračunu manjak od 37.520 for. Da se ovaj manjak pokriti može, i sama je vis. vlada predložila proračunskomu odboru, a proračunski je odbor na to pristao, da se za pokriće toga manjka upotriebi blagajnička zaliha, a u ovoj blagajničkoj zalihi nalazi se onaj novac, koji je preostao još od sabranih 63% poreznih zaostataka do g. 1867.

Petar Horvat: Do godine 1866., jer po nagodbenom zakonu oni porezni zaostatci, koji su do te godine 1867. sabrani, diele se izmedju kraljevina Hrvatske i Ugarske tako, da nam pripada od ovih zaostaka 63%; od ovoga novca ima prilična svotica, i od te svote da se uzme 37.565 for., pak da se ovaj manjak pokrije, neka izvoli dakle vis. sabor i ovu svotu primiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se ova svota, u blagajničkoj zalihi nalazeća se, za pokriće manjka od 37.565 for. primi?

Mirko Hrvat: Koliko, koliko?

Izvj. **Josip Miškatović**: 37.565 for.

Mirko Hrvat: Ne, nego 37.520 for.

Izvj. **Josip Miškatović**: Dakle 37.520 for., to će biti medjutim posao našega računarskoga ureda kod izračunavanja.

I pošto je vis. sabor i ovu svotu primio, mogao bi preći na razpravu same zakonske osnove, u kojoj će se prihvatiti ili odbiti ove dvie svote, da se provedba toga zakona povjerava banu kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Neka mi bude dozvoljeno čitati tu osnovu.

Mirko Hrvat: Zakon, a ne osnovu!

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov): „Osnova zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Naslov je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „§. 1. Za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880. ustanovljuju se troškovi na tri miljuna dvie sto osamdeset devet tisuća tri sto osamdeset for. a. vr. (3,289.380 for.“)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj §. 1., kako je sada pročitan?

(Prima se.)

§. 1. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „§. 2. Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I. Sabor 50.000 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor u §. 2. poglavje I. sa ukupnom svotom od 50.000 for.?

(Prima se.)

Poglavje I. u §. 2. je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje II. Ban 28.000 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo poglavje II. sa svotom od 28.000 for.?

(Prima se.)

Poglavje II. je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje III. Odjel za unutarnje poslove.“

Mirko Hrvat: Neka se čita cieli paragraf, a ne pojedina poglavja.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Poglavje III. Odjel za unutarnje poslove.

Naslov	1.	Središnja uprava nutarnja . .	90.149 for.
„	2.	Gradjevni odsjek	22.522 for.
„	3.	Računarski ured	39.935 for.
„	4.	Statistički ured	4.500 for.
„	5.	Zemaljski arkiv	3.257 for.
„	6.	Zemaljska blagajna	12.445 for.
„	7.	Političke oblasti I. molbe . .	366.324 for.
„	8.	Zdravstvo	124.060 for.
„	9.	Zem. oružničtvo	237.950 for.
„	10.	Zemaljske i županijske sgrade	16.400 for.
„	11.	Cesto- i vodogradjevine . . .	342.453 for.
„	12.	Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodno gospodarstvenim svrham	84.160 for.

Naslov 13. Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji . . . . . . 45.050 for.
„ 14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi . . . . 17.222 „
„ 15. Mirovine . . . . 175.471 „

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Središnja uprava . . . . . 33.559 for.
„ 2. Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne . . . . 103.505 „
„ 3. Kr. sveučilište Franje Josipa I. 89.508 „
„ 4. Srednja učilišta . . . . . . 155.068 „
„ 5. Primaljsko učilište u Zagrebu 4.680 „
„ 6. Uprava pučkih škola i preparandije . . . . 34.788 „
„ 7. Stipendija i obće obrazovne svrhe 30.973 „
„ 8. Mirovine . . . . 21.941 „

Poglavje V. Odjel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava . . . . . . 27.887 for.
„ 2. Stol sedmorice . . . . . . 51.867 „
„ 3. Banski stol . . . . 113.268 „
„ 4. Sudbeni stol . . . . 409.278 „
„ 5. Kotarski sudovi . . . . . . 299.194 „
„ 6. Kaznione . . . . 130.479 „
„ 7. Zem. i županijske sgrade . . 45.840 „
„ 8. Mirovine . . . . 77.457 „

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 2., kako je sada pročitan?

(Prima se.)

§. 2. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „§. 3. Troškovi prediducim paragrafom odobreni imaju se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za unutarnje poslove sa 35.117 for.;

b) odjela za bogoštovje i nastavu sa 92.595 for.;

c) odjela za pravosudje sa 36.686 for.

2. Svotom dosad proračunanom od 45 postotaka izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije i razvojačenih i utjelovljenih djelova Krajine, i opredieljenih za troškove unutarnje samouprave istih kraljevina sa 3,087.417 for., a prema učinjenom zaključku sabora glasila bi ova treća točka ovako (čita): „Manjak od 37.520 for. iz blagajničke zalihe, sabrane iz unišlih 63% poreznih zaostataka do g. 1867.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. 3.?

(Prima se.)

§. 3. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: §. 4. po predlogu vis. kr. zem. vlade glasio bi ovako (čita): „Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškova, no iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II., III., IV. i V. samo glede onih troškova, koji su u proračunu do uključivo godine 1876. za sva tri odjela kr. zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili“.

Nu odbor predlaže vis. saboru, da bi se za ovaj put poglavje II. u redku drugom izpustilo, pošto u poglavju II. pod naslovom „Ban“, kako je izvolio visoki sabor ono poglavje primiti, pisarničkih i uredskih troškova nema, jer su prenešeni u poglavje III. Zato nebi bilo nikakova smisla, da bi ovo poglavje moglo biti medju onim poglavjem i drugim poglavjem prenešenjem troškova. Dakle po predlogu odbora imalo bi se ovo poglavje izpustiti. Osim toga nepredlaže odbor ništa više, nego je bilo u odboru medju vladom i odborom takovo sporazumljenje, da će za buduću godinu u obće prestati svako prenašanje u proračunu medju poglavji, za ovu godinu pako ostaje, samo izpustivši poglavje II. Ako dakle misli vis. sabor, da može primiti ovaj predlog odbora, neka se izvoli izjaviti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 4. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 4. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „§. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. 5.?

(Prima se.)

§. 5. je primljen.

Sada molim glavni svotnik.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja mislim, da glavni svotnik nije vriedno pročitati; samo se u njem imadu udesiti sve cifre prema onomu, kako jih je sabor primio.

Predsjednik: I tako je razprava ove osnove zakona sgotovljena i zakon je u svih stavka primljen u drugom čitanju, i ovim je načinom današnji dnevni red izcrpljen.

Za buduću sjednicu stavljaju se na dnevni red slieđeći predmeti:

Treće čitanje osnove zakona o proračunu za g. 1880.

Izbor zastupnika, kojih su mjesta izpražnjena, na ugarski sabor.

Izviešće odbora ad hoc glede molba postradalih obćina.

Predlog narodnoga zastupnika g. dra. Frana Vrbanića i drugova glede uporabe magjarskoga jezika kod zajedničkih oblastih.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem sutra za 10 sati prije podne.

(Svršetak u ½12 sati prije podne.)

Osamdeseta saborska sjednica,

državana dne 21. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Treće čitanje zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1880. — Izbor jednoga člana u velikašku kuću, a tri člana u doljnju kuću ugarskoga sabora. — Razprava o izviešću saborskoga odbora ad hoc o predstavkah i molbenicah za pripomoć pučanstvu postradalomu tučom i olujom. — Razprava o predlogu zastupnika g. dr. Frana Vrbanića glede magjarskoga jezika. — Razprava o prešnosti predloga zastupnika g. Josipa Zorića glede utvrdjenja savske obale.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXXIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 20. rujna 1880. pod predsjedanjem I. sab. podpredsjednika gosp. dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 46 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje sjednice bje ovjerovljen bez primjetbe.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak: Izvještaj odbora za zemaljski proračun o peticijah gospodarskoga družtva u Zagrebu i podružnica samoborske, bjelovarske, vel.-goričke, zlatarske, dolj.-miholjačke, varaždinske, sisačke i požežke.

Ovaj izvještaj tiskat će se, medju članove razdieliti i staviti na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880.

Prije nego li se specijalna debata nastavila, izvjestitelj predlaže u ime odbora naknadno, da se glede križevačkoga gospodarskoga učilišta zaključi: „neka bi se naručilo kr. zem. vladi, da prigodom budućega budgeta ubaviesti sabor, što je odlučila i učinila i šta kani učiniti, da se na križevačkom gospodarskom učilištu zavede podučavanje u elementarnom veterinarstvu, podkivanju konja itd.“

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor ovaj predlog izvjestiteljev?

Sabor usvoji ovaj predlog.

Sad se nastavila specijalna debata te bude po predlogu odbora prihvaćeno:

B. Pokriće.

Poglavje I.

Odjel za unutarnje poslove sa . . . . . 35.117 for.

Poglavje II.

Odjel za bogoštovje i nastavu sa . . . . 92.595 for.

Poglavje III.

Pravosudje sa . . . . 36.686 for.

Poglavje IV.

Tangenta poreza i javnih dohodaka:

Redovito pokriće.

Tangenta izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije . . . . 3,087.417 for.

Buduć se manjak sa 37.520 for. pokazuje glede pokrića potrebština, to izviestitelj predlaže: „da se manjak od 37.520 for. iz blagajničke zalihe, zabrane iz unišlih 63% poreznih zaostataka do godine 1867. upotrebe“.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odborov, da se manjak od 37.520 for. iz blagajničke zalihe sabrane iz unišlih 63% poreznih zaostataka do g. 1867

Sabor prihvati ovaj predlog.

Nastavila se specijalna debata ob osnovi ... o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

Te bude primljena po predlogu odbora koji glasi:

Zakon

o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

§. 1.

Za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna dvie sto osamdeset devet tisuća tri sto trideset i pet forinti (3,289.335 for.) a. vr.

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I.

Sabor . . . . 50.000 fr.

Poglavje II.

Ban . . . . 26.000 fr.

Poglavje III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov	1. Središnja uprava unutarnja . .	92.149	fr.
„	2. Gradjevni odsjek	22.522	„
„	3. Računarski ured	39.935	„
„	4. Statistički ured	4.500	„
„	5. Zemaljski arkiv	3.357	„
„	6. Zemaljska blagajna	12.445	„
„	7. Polit. oblasti I. molbe	366.324	„
„	8. Zdravstvo	124.060	„
„	9. Zemaljsko oružničtvo	237.950	„
„	10. Zem. i županijske sgrade . .	16.400	„
„	11. Cesto- i vodogradjevine . . .	342.543	„
„	12. Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodnim gospodarstvenim svrham	84.160	„
„	13. Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji	45.050	„
„	14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	117.471	„
„	15. Mirovine	175.471	„

Poglavje IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov	1. Središnja uprava	33.559	fr.
„	2. Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne	103.505	„
„	3. Kr. sveučilište Franje Josipa I.	87.963	„
„	4. Srednja učilišta	155.068	„
„	5. Primaljsko učilište u Zagrebu .	4.680	„
„	6. Uprava pučkih škola i preparandije	34.788	„
„	7. Stipendiji i obće obrazovne svrhe	32.473	„
„	8. Mirovine	21.941	„

Poglavje V.

Odjel za pravosudje.

Naslov	1. Središnja uprava	27.887	fr.
„	2. Stol sedmorice	51.867	„
Naslov	3. Banski stol	113.268	fr.
„	4. Sudbeni stolovi	409.278	„
„	5. Kotarski sudovi	299.194	„
„	6. Kaznione	130.479	„
„	7. Zem. i županijske sgrade . . .	45.840	„
„	8. Mirovine	77.457	„

§. 3.

Troškovi prediducim paragrafom odobreni imaju se pokriti:

1. vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za unutarnje poslove sa	35.117	fr.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa . .	92.595	„
c) odjela za pravosudje sa	36.686	„

2. Svotom do sad proračunanom od 45% izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije i razvojačenih i utjelovljenih dielova Krajine i opredieljenih za troškove unutarnje samouprave istih kraljevina sa 3,087.417 fr.

3. Manjak iz blagajničke zalihe, sabrane iz unišlih 63% poreznih zaostataka do g. 1867. pokriven sa . . . . 37.520 fr.

§. 4.

Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji, niti medju naslovi ovih troškova, no iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji III., IV. i V. samo glede onih troškova, koji su u proračunu do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. zem. vlade zajednički ustanovljeni bili, budući da je odbor predložio: da se u §. 4. u drugom redku izpusti poglavje II., a sabor usvojio taj predlog.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

I tako je razpravljena zakonska osnova u drugom čitanju. Izcrpiv tako dnevni red zaključi predsjednik današnju sjednicu u ½12 sati prije podne, te ureče buduću za sutra 21. rujna 1880. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Treće čitanje osnove zakona o proračunu za godinu 1880.

II. Izbor zastupnika u ugarski sabor.

III. Izviešće odbora ad hoc glede molba postradalih občina.

IV. Predlog narodnoga zastupnika gosp. dra. Frana Vrbanića i drugova glede magjarskog jezika rabljenog kod oblastih zajedničkih.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o podieljenih mu po istom saboru na razpravljanje podnescih. — (Stavit će se na dnevni red.)

Predlog nar. zastupnika g. Josipa Zorića, poduprt dovoljnim brojem zastupnikâ, ob utvrdah savskih obala, za koji predlog moli, da se prešnim proglasi.

Pitanje o prešnosti ovoga predloga stavit će se danas još na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu treće čitanje zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita). — Vidi zapisnik 80. sab. sjednice).

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor zakon o proračunu nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880. u cielosti i ovako, kako je sada pročitan.

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj zakon primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovaj je zakon u cielosti prihvaćen.

Vis. sabore! Na dnevni red jučerašnje sjednice stavljen je izbor trojice zastupnika na zajednički ugarski sabor; pošto je izpražnjeno takodjer jedno mjesto u velikaškoj kući, to će imati vis. sabor birati i jednoga člana u velikašku kuću. Neka dakle svatko od gg. članova izvoli naznačiti tri člana ove vis. kuće za kuću zastupničku zajedničku, a jednoga člana vis. ove kuće za kuću velikaša u ugarskom saboru.

Za skrutatore imenujem g. Crnadka, g. dra. Spevca, g. Zindla i g. Kranjčića.

Molim gosp. bilježnika Stekovića, da izvoli čitati imena.

Bilj. **Jovan Steković** (prozivlje imena saborskih članova, te sliedi glasovanje).

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Glasovanje je obavljeno. Za skrutinium trebati će više vremena; možda će biti s voljom vis. kuće, da se skrutinium obavi, kada se svrši razprava glede predmeta, koji su na dnevnom redu.

(Glasovi: Dobro! Dobro!)

Skrutinium dakle obavit će se kašnje, kada se ova razprava, koja je na dnevnom redu, svrši.

Na dnevnom je redu izviešće saborskoga odbora ad hoc o predstavkah i molbenicah na pripomoć pučanstvu postradalom tučom i olujom.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita izviešće. — Vidi zapisnik 80. sab. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Obzirom na ovo podpuno obrazloženo izviešće mogu biti vrlo kratak, jer se već iz ovoga vidi, kako je vlada postupala, da ne volji, zavladajućoj u zemlji, udovolji.

Prigodom onom, kada su prošle godine 1879. povodom vjekovite kiše zaredile zemljom na sve strane poplave i nastala takodjer nerodica, pozvala je kr. zemaljska vlada sve podžupanije, da podastru izviešća i u njih izkažu, gdje i kako je stajala prošle godine ljetina, da se prema tomu za vremena od strane zemaljske vlade shodni koraci učiniti uzmognu, kojim će se načinom stradajućemu pučanstvu u pomoć priteći imati, bilo to novcem, nabavom žita i hrane, bilo pružanjem zaslužbe kod gradnje cestâ.

Na temelju stiglih izviešća uvjerila se je zemaljska vlada, da je sbog lanjske nerodice posvuda u zemlji bjede, ali da je najsilnija potreba u podžupanijah riečkoj, delničkoj, karlovačkoj, osječkoj i vukovarskoj, jer da tamo u nekojih obćinah gotovo glad medju pučanstvom vlada, pa je s toga odmah za svaku od ovih podžupanija zem. vlada odredila i doznačila po 1000 for. iz sirotinjske zaklade, koja je i onako opredieljena, da podupire udovice, djecu i bjednike. Zemaljska vlada pozvala je podžupanije uz dostavak ovih svota, da one za iste ili nabave hrane, te ju medju najbjednije žitelje porazdiele, ili da prema potrebi i prema okolnostim i gotov novac istim pruže, kako da si laglje hranu pribave.

Nu zem. vlada osim toga odredila je nuždne gradnje cestâ, da si stradajuće pučanstvo takodjer zaslužbom privriedi sredstva za uzdržavanje, jer je u to ime odlučila upotriebiti razpoloživu jošte svotu od 35.350 for., koja je proračunom za godinu 1880. dozvoljena za izvanredne gradnje, pa je prema najsilnijoj potrebi odredila nuždne radnje na lujzinskoj cesti, da se tako najlagljim načinom pruži zaslužba najbjednijemu pučanstvu podžupanijâ riečke, delničke i karlovačke.

I zato je odredjeno i doznačeno podžupaniji riečkoj 5000 for., delničkoj 7000 for., karlovačkoj 5000 forinti ukupno dakle 17.000 for., dočim je ostalih 18.350 for za sliedeće nuždne gradnje opredieljeno i to podžupaniji karlovačkoj 6350 for., podžupaniji pakračkoj 3000 for za cestu Daruvar—Končanica, podžupaniji virovitičkoj 3000 for. za cestu Vočin—Pivnica, te napokon podžupaniji djakovačkoj 6000 for. za cestu Djakovo—Našice.

Osim toga je zem. vlada proračune za god. 1880 svih podžupanija tako odobrila i dozvolila, da jim je naročito svagdje rečeno, da imadu ponajprije one ceste gradnje i onakove gradnje poduzimati, da se stradajućemu pučanstvu pruži prilika zaslužbe.

Podžupanije su podjedno pozvane, da svaki slučaj i pojav bjede odmah zemaljskoj vladi prijave, da ona za vremena potrebitu pomoć pruži. U tu svrhu je uzeta u obzir zaklada sirotinjska, u kojoj se je po glasu zaključka sabora 35. sjednice od 24. srpnja 1879. polag proračuna

zemaljskih zaklada za godinu 1879. pokazao višak od 34.810 for., a osim toga je sabor u istoj sjednici u svrhu podupiranja stradajućih stavio vladi na dispoziciju izkazani višak od 929 for. iz zaklade stradajućih.

Na temelju toga i jest zem. vlada prema izkazanoj bjedi i nevolji i drugim podžupanijam iz ovih zaklada pružila novac i to sve kao poklon, jer se od pučanstva, koje se gladom bori, nebi mogao razlogom zahtjevati povratak, a osobito u ovo toli oskudno vrieme i doba.

Dobile su dakle za lanjske nerodice potrebne podžupanije, i to:

Iz zaklade za stradajuće: podžupanija riečka 600 for. te podžupanija požežka 200 for., ukupno 800 for., a iz zaklade sirotinjske: podžupanija djakovačka 800 for., zagrebačka 400 for.; djakovačka 600 for., požežka 500 for., karlovačka 1500 for., te sisačka 500 for., ukupno 5100 for.

Računajuć ovamo još onih prije navedenih 5000 for., čini ukupnu pomoć 10.100 for., koji su kao poklon iz ovih zaklada pruženi i to za stradajuće pučanstvo sbog nerodice od god. 1879.

Osim toga dostavljen je podžupaniji u Osieku za stradajuće u Valpovštini svota od 1090 for., što ju je grad Zagreb kao dobrovoljne prinoske sakupio i tako zemaljska vlada sa cielokupnom svotom, kad se sve sbroji, priskočila u pomoć bjedi sa nerodice od g. 1879. i to: gotovim novcem na poklon 11.190 for., za cestogradnje 35.350 for., ukupno sa 46.540 for.

Osim toga je zem. vlada zamolila zem. fin. ravnateljstvo, da u onih občinah i kod onih žitelja, koji su lanjskom nerodicom tako postradali, da jim je pomoć za uzdržavanje pružena, obustavi svuda utjerivanje poreza te je isto odgovorilo, da je u tom pogledu shodnu odredbu izdalo na svoja porezna nadzorničtva. A i podžupanije su pozvane, da u tom pogledu svagdje i vazda u sporazumljenju sa poreznimi nadzorničtvi postupaju, da se tako stradajućemu pučanstvu još veća bjeda nenanaša.

Nu zem. vlada pružila je i onomu pučanstvu pomoć, koje je postradalo ove t. j. 1880. godine od tuče. Ona si je od svih podžupanija dala izviešća podastrieti, gdje je tuča usjeve i vinograde uništila, te koliko bi po prilici u najvećoj bjedi pripomoći trebalo.

Sliedećih 10 podžupanija izkazalo je po prilici potrebu, gdje je tuča potukla i gdje bi pučanstvo inače zlo proći moglo, i to iznašala bi potreba u podžupaniji rumskoj 7000 forinti, u pakračkoj 1340 for., u križevačkoj 1500 for., u bjelovarskoj 3000 for., u varaždinskoj 1600 for., u zlatarskoj 10.000 for., u krapinsko-topličkoj 4000 for., u sisačkoj 1500 for., u zagrebačkoj 8000 for., te u jastrebarskoj 3000 for, ukupno dakle 40.900 for., dočim ostalih 10 podžupanija, premda mnoge od njih izviestiše, da je tuča njihove občine potukla, ipak nije zahtjevalo nikakove pomoći.

Zemaljska vlada doznačila je iz sirotinjske zaklade: Za podžupaniju sisačku 200 for., za bjelovarsku 1000 for., za požežku 300 for., te za jastrebarsku 1000 for., ukupno 2500 for.

Ove svote pružene su podžupanijam, da nabave sjeme i to uz bezkamatni povratak, dočim je podžupaniji krapinsko-topličkoj pružena svota od 300 for. takodjer iz sirotinjske zaklade kao poklon, jer je pučanstvo ovdje u občinah Hum i Pregrada upravo gladu izvrženo bilo.

Prema tomu pružen je jur i ove 1880. godine iz sirotinjske zaklade pučanstvu, što je tučom postradalo, iznos od 2800 for.

Osim toga je zem. vlada upravo povodom tuče dozvolila krapinsko-topličkoj podžupaniji za cestogradnje svotu od 2500 for.

Zatim je za tučom postradalo pučanstvo unišlo dobrovoljnimi prinesci i to od Njegova Veličanstva 4000 for., od braće Barako dvie državne obveznice, unovčene za 1439 for. 70 novč., od I. hrvatske štedionice 1000 for., od drugih raznih dobrotvora: od grofice Sermage, tipografičkog pjevačkog družtva „Sloge“ itd. svega skupa 490 for., te od preuzv. g. bana grofa Pejacsevicha 2000 for., ukupno dakle 7129 for. 70 novč., koja svota je razdieljena na sve tučom postradale i pomoć potrebne podžupanije.

Zemaljska vlada i ovom je prigodom zamolila financijalno ravnateljstvo, da obustavi svagdje u dotičnih občina, gdje su žitelji od tuče stradali, ovršno utjerivanje poreza, pa da učini odredbu, da se porez prema elementarnoj nesgodi odpiše, na što se je pripravno odazvalo; a osim toga su i podžupanije opetovano upućene, da u svakom slučaju elementarne nesgode odmah propisani postupak glede odpisa poreza sa nadležnimi financijalnimi organi povedu i ujedno zatraže obustavu ovršnog utjerivanja poreza.

Iz ovoga biva jasno, da zem. vlada neprestano bdije nad potrebami naroda i da je toli sa nerodice prošle godine, koli sa tuče postradalom pučanstvu ove godine pružena vazda i svagdje pomoć. Sveukupna svota pripomoći, što ju je prema do sada rečenom stradajućim pružila, iznosi do sada 58.969 for.

Zato vlada ovaj predlog prihvaća, samo bi željela, da se treća točka njegova malko drugačije stilizira, to jest, koja kaže (čita): „Poziva se kr. zem. vlada, da sredstvi, opredieljenimi za cesto- i vodogradjevine, dade izvadjati javne gradnje od nužde u krajevih postradalih s elementarnih nesgoda, osobito u Zagorju, da se tako stradajućemu pučanstvu pruži prilika zaslužbi radnjom“ — da se je reklo, kako je i bio govor u odboru, „preporučuje se vladi, da u koliko je moguće u tu svrhu upotriebi“, jer, gospodo moja, naš je proračun već opredielio svotu za sve gradnje nuždne, izvanredne i redovite. Kada se radnje poduzmu, treba da se vladi i omogući,

da to učini, a ovdje se nekim načinom daje vladi nalog, da se tako mora učiniti.

Zato bi molio, da se ona rieč „poziva se“ preinači u „preporučuje se, koliko je moguće etc.“ I ovim mislim, da je odgovoreno i na interpelaciju gosp. dra. Starčevića, premda nije dan za interpelacije, a uvjerit će se g. doktor, da je vlada učinila, što je mogla, ali zaista ne onim načinom, kojim je izvolio g. doktor navesti u svom govoru. U interesu same stvari, ja ostalo ovdje ćutanjem prelazim.

Predsjednik: Ja molim po poslovniku, da se svaki izpravak pismeno podnese.

Molim presv. g. predstojnika, neka izvoli, što želi izpraviti, pismeno podnieti; ujedno nesmatram ovo kao odgovor na interpelaciju, niti mogu dopustiti, da se sada odgovara na interpelacije.

Čast mi je javiti visokom saboru, da je gosp. zastupnik Zorić podnio izpravak predlogu odbora, koji glasi ovako:

Bilježnik **Pavao Brantner** (čita izpravak): „Poziva se kr. zem. vlada, da na nadležnom mjestu izposluje, da se dotičnim stradalnikom odpiše porez i svako ovršno utjerivanje poreza u postradalih predjelih, da se obustavi.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Visoka kućo! Ja se slažem s izvieščem, koje je podastro odbor ad hoc u pogledu postradalih občina zagorskih i u obće u Hrvatskoj.

Samo jedino imao bi još onim točkam, koje su ovdje u samom predlogu navedene, dodati ovaj moj izpravak, koji stoji na stolu vis. kuće.

Ja znam i podpuno sam uvjeren, da i sám odbor, koji je to izvieśće izradjivao, da će biti istoga toga mnienja, jer ako se s jedne strane pomogne, valja narodu i s druge strane teret oduzeti, jer se inače tim svrha polučila nebi.

Isto tako znam, kako se ovršnim putem i nemilice porez utjeruje. Težko onomu siromaku, komu se s jedne strane podpora daje, dočim mu se s druge strane kabanica i gaće prodaju, što mu je za život neobhodno potrebno.

S toga preporučam izpravak svoj i nadam se, da će ga vis. kuća prihvatiti.

Predsjednik: Ona gospoda, koja žele govoriti, neka se izvole prijaviti.

Rieč ima zast. g. Starčević.

Dr. **Antun Starčević**: Iz izvieśća, što nam ga odbor predložio, i iz rieči g. predstojnika razabirem, da je vis. vlada prihvatila predlog odbora.

Ako je tomu tako, ona će po svoj prilici u istom duhu odgovoriti na moju interpelaciju, koja se proteže na isti predmet.

Po tom ja nebi mario ovom prigodom govoriti; nego jer se bojim, da bi me prehlada tegnula još jače stisnut nego me je danas napela, i jer se s mnogimi nazor odbora neslažem, ja sam prisiljen kazati moje mnienje o tih nazorih, poimence o onom pod točkom 3.

Tu se radi o preseljivanju puka, osobito iz gornjega Zagorja. Naravski, ta bi stvar mogla imati vrednost samo u budućnosti.

Toj osnovi služi za temelj nazor, da je gornje Zagorje prenapučeno, da ima premalo zemlje, pa da u doljnjoj Posavini ima dobre zemlje predosta, i time, kada se tamo preseli, da bude nestati nevolje, koja danas u tom pogledu vlada.

Ja ću se stegnuti samo na te nazore.

Za uzmoći načiniti stanoviti sud o bilo kojoj osnovi ja običajem tražiti sličnu osnovu u prošlosti ili u sadašnjosti, pa gledam kakovim je plodom rodila ili danas radja. Ja to radim ne kao da bi držao, da se sve mora povratiti, što i kako nekada bijaše, ili da svagdje mora biti, što i kako je negdje, nego jer sudim, da je prilič nije, da se bar u stvari ponovi ono, što nekada bijaše negò da se pokaže, česa nikada nije bilo.

Dakle u tom pogledu moje tvrdo, iz povjesti i sadašnjosti crpljeno osvjedočenje, ovo je: da se pravim naravskim načinom ni jedna okolica nemože prenapučiti, i gdje se dokaže, da puk stanovita kraja nema nuždna sredstva za živjeti, da tu nevaljaju zakoni, uredbe oblasti.

U Zagorju ima posjednikâ, koji se nemogu tužiti da imaju premalo zemlje, često oni nje imaju i preveć pak itako nehvale se, da dobro stoje. Pače, ako imaju ikakov pojam o narodnu gospodarstvu, oni moraju priznati, da uz današnje obstojnosti za koju godinu moraju propasti.

Daje se razumjeti, da se Zagorci nerado izseljivaju iz svojega zavičaja. Istina je, da mi Hrvati do sada sliedismo ne ono načelo, koje kaže „ubi bene ibi patria“ t. j. gdje si sit, tu si blažen, nego ovo: ubi patria ibi bene, t. j. u domovini si srećan.

Ali ima mjestâ u našoj domovini, u kojih Zagorci živu, preseljeni, kako i u Zagorju, i oni se po mogućnosti rado preseljuju i znadu, da su n. pr. u doljnjoj Posavini u Hrvatskoj, — svojoj domovini, kako i u Zagorju.

Drugi je razlog, zašto se ni oni nedadu u doljnju Posavinu. Taj je razlog: nevalja voda, nezdrav zrak. Da toga nebi bilo, već davno bi bili Ličani napučili doljnju Posavinu. Zagorac kako i Ličanin naučen je na dobru vodu, na čist zrak, a toga nijednoga nema u doljnjoj Posavini. Dakle idući tamo, on ide u očitu smrt.

Dok se u tom kraju nenabavi dobra voda, dok u njemu bude kalužâ i močvarâ, dotle ne samo nemogu se kako bi trebalo, tamo preseljivati ni Zagorci, nego i domaćnje domaće pučanstvo mora propadati, kako sbilja propada.

Slično pojavljenje gledamo i u Italiji. Tamo ima na stotine milja predobre, preplodne zemlje; pak itako Talijani se nedadu u nju, nego bježe u Ameriku i drugamo. Zašto to? Jer je o tih okolica poslovica: ovdje čovjek za dvie godine obogati; ali za pol godine umre.

U obće što se zemlje tiče, ja ću stvar sliedećim primjerom razjasniti:

Zna se, da su cari Nerva i Trajan posjednikom zemalja pozajmljivali iz državne blagajne novca uz 5%, dapače uz $2\frac{1}{2}$%. To bijaše u ono vrieme, kadno zakonite kamate bijahu po 12%. Onaj neznatni postotak nije išao u državnu blagajnicu, nego je davan za odgojivanje siromašne djece.

Zna se, da je car Pertinax izdao zakon, kojim dopušta svakomu, tko hoće u svoje vlastničtvo primiti zemlje, koje su drugi zapustili. Taj novi vlastnik bijaše na deset godina oprošten od svake štibre.

Dakle, gospodo, eto najljepše zemlje, koliko hoćeš što ti nje bezplatno, eto te prosta od štibre kroz 10 godina, eto ti novca uz neznatne kamate.

Ja iskreno izpovjedam, da nevjerujem, da će naša visoka vlada sa svojimi drugovi i prijatelji, u supor možda najtoplijoj želji, i jedan taj uvjet moći našim preseljenikom namaknuti.

Pa kakova posljedica bijaše onim uredbam? Bijaše ta, da nitko nije hteo zemlje uzeti. To se vidi iz obstojnosti, da je car Aurelian ponovio onaj zakon cara Pertinaxa, i da je u ono vrieme propala najljepša okolica, što ju bog u liepoj Italiji stvorio, a to je: poljana Rima.

Zašto, kako li to? Za to, gospodo, jer prokletstvo državna sustava dognalo je narode i rimskoga carstva u ono stanje, da su oni želili, neka barbari dodju i neka ih zauzmu. Rieči su, ako se pravo sjećam, Mamertina: „ut barbari desiderarentur, ut praeoptaretur a miseris fortuna captivorum".

A zašto su narodi carstva rimskoga željili barbare i podložiti im se, zašto nehtjedoše biti pod domaćimi vladari? Na to odgovara Salvian: „Zato narodi želiše pod barbare, jer su radje htjeli pod izlikom sužanjstva živjeti slobodni, nego pod obsjenom slobode biti sužnji", — malunt enim sub specie captivitatis vivere liberi, quam sub specie libertatis esse captiri.

Sada, gospodo, ja ću do smrti biti zahvalan onomu, tko mi pokaže, da je budi u najnesrećnije vrieme rimskoga carstva, budi pod najgorim rimskim carom bio makar samo dvadeseti diel ovoga sužanjstva, ovoga tlačenja, ove krivice, ove nesigurnosti osobe i imetka, jednom riečju ovih nesreća, koje su pritisnule narod hrvatski i više manje sve narode, koje samo njihova ludost drži pod Austrijom-Magjarijom.

Predsjednik: Molim liepo gosp. govornika, neka se izvoli s drugimi izrazi služiti. Ovo nije parlamentaran izraz, i ja neću dopustiti, dok sam god na ovom mjestu, da se sa ovakovimi izrazi u saboru služi.

A. Starčević: Ja nevidim, da se služim nepristojnimi izrazi, i nikoga nevriedjam.

Predsjednik: Molim liepo, izvolite govoriti umjerenije, i nemojte vriedjati nikoga.

A. Starčević: Da i nebi htjeo, u prehladi moram hladan biti i umjereno govoriti; nu jer mi rieč slabo služi, moram se napinjati.

Predjednik: Molim, kada ste hladni, izvolite umjereno govoriti.

A. Starčević: Žao će mi biti, ako me gosp. predsjednik opet uzburka. Dakle ću zaključiti s očitovanjem tvrda osvjedočenja, koje mi nitko nemože izbiti iz duha, ni iz srdca.

Ni preseljivanjem, ni drugim nikakovim načinom nitko nemože uz današnje obstojnosti pomoći našemu narodu; tko misli, uz današnji sustav, u ovih zemljah živjeti još pet godina, najbolje će učiniti, da se uči hodati četveronožice (veliki smieh), neka bude pripravan svaki dan na to gorje; a boljemu neka se nada samo na grobu toga sustava, ili, ako toga nebude, na grobu Austrije-Magjarije. (Odobravanje na galerijah.)

Predsjednik (zvoni): Molim, da se galerije mirno vladaju.

Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Najprije mi se osvrnuti na prigovore presv. g. predstojnika nutarnjega odjela, koji je izvolio reći, da je u odboru ustanovljeno bilo, da se „preporuči", a ne da se „pozivlje".

Meni je priznati, da presv. gosp. predstojnik jako mnogo antipatije pokazuje proti ovomu izrazu „pozivlje se". Ako se gleda druge saborske zaključke, vidi se, da se svake godine taj izraz „pozivlje se" upotrebljava. U tom izrazu čini mi se, da g. predstojnik veću obvezanost nalazi nego da se kaže „preporuča se". Ja toga nenalazim, jer dosada, ako promatram zaključke, koji su stvoreni, mnogi su izvršeni, za koje je bilo rečeno „preporuča se", dočim mnogi nisu izvršeni, za koje se reklo „pozivlje se".

Meni se čini, da to tako velika važnost nije, da bi se morao napose izpravak staviti, pa pošto nije sbilja nikakav izpravak učinjen, mislim, da bi ostalo onako, kako je u izviešću rečeno, premda nisam proti tomu, da se reče „preporuča se".

Što se tiče četvrte točke, naime izseljivanja, ovdje je bio saborski odbor ad hoc sa sobom sasvim na jasnu, da ovo nije stvar, kojom bi se na brzu ruku mogla pomoć pružiti i zato nije odbor niti imao te svrhe, da se danas uzme na meritorno pretresivanje vriednost ili nevriednost izseljivanja.

Da se samo izseljivanje posve po naravi opravdava,

to je dokazao sam g. zastupnik kraljevički, jerbo je posegnuo ćak na samog Trajana, a mogao je mnogo dalje, jer su imali, ako izuzmemo Babilona i Egipćane, i Feničani naselbine, koje su glasovite i velike postale, a kašnje začela se i kod Rimljanâ agrarna politika. Brinuli su se za naselbine Licinius, Stolo i Gracchi — dakle sama ideja preseljivanja u historiji sasma je opravdana i svaki dan sadašnjosti pruža nove dokaze, da je neobhodno nuždno ne samo s onih krajeva, koji su nesretno uredjeni po mnienju gosp. zastupnika kraljevičkog, nego i s onih, koji su mnogo bolje uredjeni.

Kako se svaki dan čita, izseljuju se ljudi u Ameriku i druge krajeve, gdje imadu priliku zemljište si steći i ondje se naobraziti.

To sasma u kratko na obranu od strane odbora, a mislim, da je meritornomu pretresivanju onda mjesto, kada se bude meritoran kakav predlog u tom obziru bud od strane vlade, bud od strane vis. sabora učinio. S toga ostalo mukom prelazim.

Što se tiče izpravka g. zastupnika Zorića, to moram priznati, da me taj izpravak nije iznenadio. Odbor je sam to mislio i govorilo se u saborskom odboru ob odpisivanju poreza i ob obustavi prisilna utjerivanja poreza. Što se tiče odpisivanja poreza, ta je stvar već na zakonu utemeljena, te se moraju oblasti brinuti, da se to izvadja. Isto tako razumieva se stanovište odbora samo sa sobom, da, gdje se porez nemože platiti, da se obustavi utjerivanje, jer je nečuveno postupanje poreznih organa, da tamo utjeruju porez, gdje se ništa utjerati nemože.

Pošto je vis. kr. zem. vlada izjavila, da je u tom obziru i onako korake učinila i to opetovno za one podžupanije, koje su najjače stradale, mislio je saborski odbor, da nije potrebito, da te korake posebnim zaključkom unutar uvrsti.

To za opravdanje odbora.

U ostalom, što se tiče sadržaja izpravka, ja sam sasvim sporazuman š njim, jer je sadržaj njegov sasvim prama intencijam odbora, samo se radi o tom, je li se to ima naročito tu uvrstiti ili da se mnienje odbora uzdrži, a pošto je to na zakonu osnovano i pošto su oblasti već opetovano učinile korake, nebi bilo potrebito, da se naročito uvrsti u ovaj predlog.

Ja nemam više ništa dodati. Visoke sabore! Stvar je tako obćenito poznata i nužda prieka, da mi nepreostaje drugo, nego preporučiti vis. saboru, da prihvati predlog odbora.

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto je ovdje izpravak, glasovati će se morati od točke do točke.

S toga molim g. izvjestitelja, da izvoli od točke do točke čitati.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita 1. točku): „Da vis. sabor uzme s odobrenjem na znanje odredbe kr. zem. vlade, kojimi je dosada iz zemaljskih sredstva pripomoć pružila stradajućemu pučanstvu raznih krajeva Hrvatsk i Slavonije“.

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor ovu točku?

(Prima se.)

Ova je točka prihvaćena. Molim, izvolite pročitat drugu točku.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita 2. točku): „Predstavk i molbenice iz upravnih obćina Desinić, Hum i Pregrad za pripomoć pučanstvu postradalomu tučom i olujam ustupljuju se na uredovanje kr. zemaljskoj vladi, koja s ujedno ovlašćuje, da od prošlo- i ovogodišnjega višk sirotinjske zaklade i zaklade za stradajuće dieli podpor najsiromašnijemu pučanstvu i to u naravi, gdje se t ikako izvesti dade; zatim da daje zajmove iz spomenuti zaklada, a na koliko je to moguće, takodjer iz inih ze maljskih zaklada žiteljem postradalih krajeva prema po trebi i uz povoljnije uvjete, nego se obično kod ovakovi zajmova traže“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor točku drugu ovog predloga?

(Prima se.)

Ova je točka primljena.

Izvjest. dr. **Stj. Spevec** (čita III. točku): „Poziv se kr. zem. vlada, da sredstvi, opredieljenimi za cesto- vodogradjevine, dade izvadjati javne gradnje od nužde krajevih postradalih s elementarnih nesgoda, osobito Zagorju, da se tako stradajućemu pučanstvu pruži prilik zaslužbi radnjom. — Gradnjam, koje se izvadjaju obič nom težačkom radnjom, neka se za ovaj put dade pred nost pred gradnjom, koja traži tehničke vještine, je kod ovakove nemože pučanstvo u velikom broju uče stvovati“.

Predsjednik: Ovo predlaže odbor. — Sada sa iz pravkom presv. g. predstojnika nutarnjega odjela glasi bi ovaj predlog: „Preporučuje se vladi, da u koliko j moguće itd.“

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvol ustati.

(Ustaje većina. — Glasovi: Većina, manjina.)

Ona gospoda, koja su za izpravak presv. g. pred stojnika nutarnjega odjela, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je prihvaćen. Molim dalje!

Izvj. dr. **Stj. Spevec** (čita IV. točku): „Da visok sabor preporuča kr. zemaljskoj vladi, da ona ovo za Za gorje i Slavoniju vrlo važno pitanje uzme u ozbiljno raz matranje“.

Predsjednik: Sada izpravak g. zastupnika Zorić da se dade k 4. točki i peta, koja bi glasila: „Poziv se kr. zem. vlada, da na nadležnom mjestu izposluje, d se dotičnim stradalnikom odpiše porez i svako ovršn utjerivanje poreza u postradalih predjelih, da se obu stavi“.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ona gospoda, koja su za izpravak g. zastupnika Zorića, da se njegov izpravak uvrsti kao peta točka, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina. — Glasovi: Većina, manjina.)

Ona gospoda, koja su proti ovomu predlogu, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina je proti, s toga se izpravak g. Zorića neprima. — Tim je ovaj predmet riešen.

Molim g. izvjestitelja, da pročita sliedeću točku.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec** (čita V. točku): „Saborski ovaj odbor scieni, da je svojimi predlozi pod 2. i 3. riešio i naknadno predanu mu predstavku obćine velikogoričke br. 523 za pripomoć tamošnjemu tučom postradalomu pučanstvu, s toga predlaže, da se i ova predstavka u smislu ovdje predloženih zaključaka ustupi kr. zem. vladi, a predsjedničtvo vis. sabora da se ovlasti, da sve ovakove predstavke i molbenice, prispjele one na vis. sabor dok sjednice traju ili kašnje, neposredno ustupi na uredovanje kr. zemaljskoj vladi s pozivom na gore navedene zaključke".

Predsjednik: Pristaje li visoki sabor na to, da se ovo usvoji kao zaključak sabora?

(Prima se.)

Tim je, vis. sabore, predmet ovaj riešen.

Na dnevnom je redu predlog gosp. narodnoga zastupniku dr. Vrbanića i drugova glede magjarskoga jezika, koji glasi:

„Povodom tim, što se kod poštarskih, brzojavnih i željezničkih ureda, koji se nalaze u obsegu kraljevine Hrvatske i Slavonije, u službenih poslovih rabi jezik magjarski, te što se isti uredi u službenih poslovih služe i izključivo grbom kraljevine Ugarske; povodom tim, što se kod istih ureda nenamještaju sinovi ove kraljevine; povodom napokon tim, što kralj. ugarsko ministarstvo za poljodjelstvo, obrt i trgovinu s hrvatskimi trgovačko-obrtničkimi komorami dopisuje jezikom magjarskim: slobodni su podpisani narodni zastupnici visokomu saboru predložiti sliedeći predlog:

S razloga, što se uzprkos ustanove §. 57. nagode, po kojem je hrvatski jezik unutar granicâ kraljevine Hrvatske i Slavonije jezikom službenim, kod poštâ, brzojavâ i željeznicâ, nalazećih se u obsegu kraljevina Hrvatske i Slavonije, rabi i jezik magjarski kao jezik službeni;

s razloga, što se uzprkos ustanove §. 62. nagode, po kojem se kod označivanja poslova zajedničkih rabiti imadu sjedinjeni grbovi kraljevine Ugarske, te kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, — kod gore spomenutih ureda upotrebljuje i izključivo grb kraljevine Ugarske;

s razloga, što se uzprkos ustanove §. 46. nagode kod istih ureda namještaju činovnici, koji nisu sinovi ove kraljevine, akoprem bi to moguće bilo obzirom na potrebitu strukovnu vještinu;

s razloga, što uzprkos ustanove §. 58. nagode kralj. ugarsko ministarstvo za poljodjelstvo, obrt i trgovinu na trgovačke i obrtničke komore u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji dopise svoje šalje u jeziku magjarskom;

s razloga, što je nagodbeni zakon t. j. zak. član. I. od g. 1868. sabora hrvatskoga, dnosno zak. čl. XXX. od god. 1868. sabora ugarskoga, medjunarodni ugovor, sklopljen s jedne strane s kraljevinom Ugarskom, a s druge strane s kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom, od kojega nijedna stranka u nijednoj točki jednostrano i samovoljno odstupiti, niti ga svojevoljno tumačiti nesmije, ako neće, da se uzakonjeni ugovor povriedi, te stalni i mirni odnošaji medju jednom i drugom kraljevinom uzdrmaju;

s razloga, što su sve dosadanje interpelacije i dosadanja posredovanja, stavljena u tom pogledu, bezuspješna ostala;

s razloga napokon, što je po obćih ustavnih načelih, a imenito po ustanovi §. 1. zakona od 10. siečnja 1874. ob odgovornosti bana i odjelnih predstojnika kr. zemaljske vlade, — ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u prvom redu zvan bditi nad točnim vršenjem nagode,

pozivlje se preuzv. gosp. ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije;

1. Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini što prije poprimi shodne i potrebite korake, da se ustanove §. 58. nagode kod svih zajedničkih ministarstva, a ustanove §§. 46., 57. i 62. kod svih zajedničkih organa, nalazećih se unutar granicâ kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, bezuvjetno i podpuno izvedu, te hrvatskomu grbu i jeziku zakonom odredjena uporaba zajamči;

2. da uspjeh ovoga postupka ovomu saboru što prije priobćiti izvoli".

Rieč ima gosp. predlagatelj, nu pošto se je izjavila visoka vlada, da želi rieč uzeti, moram njoj ponajprije dati rieč.

Jovan Živković: Visoki sabore! Predlog g. dra. Vrbanića i drugova upravljen je pozivom na svietloga bana, zato dopustite prije, nego se stupa na razpravu predmeta i da g. predlagatelj bude imao prilike osvrnuti se na ono, što će mu se odgovoriti, da mi bude čast vis. kući, za označiti stanovište Njegove preuzvišenosti, dotično vlade, pročitati izjavu svietloga bana. Ja mogu i ustmeno kazati, ali da mi se neizmakne ni jedna rieč, dopustite, da ju pročitam.

(Glasovi: Neka se čita! Neka se čita! — Čita dotičnu izjavu, koja glasi):

„Predlog gosp. dra. Vrbanića i drugova nabraja neke protuzakonitosti i povrede ugar.-hrv. nagodbenoga zakona,

koje su se navodno kod zajedničkih ureda u našoj zemlji kao poštâ, brzojavâ, onda i kod željeznicâ i to još pod prijašnjom vladom, dogodile i za vrieme ovih 6 godina u zemlji postoje.

Ja ću te navodne povrede zakona podrobno izpitati, — a milo bi mi bilo, da su mi gospoda predlagatelji glede toga nepobitne podatke i konkretne slučajeve na ruku dali, te pronadjem li, da su se takove povrede zakona u istinu dogodile i da još postoje, neću propustiti, dapače smatram si svojom dužnošću mojim posredovanjem kod zajedničke vlade nastojati, da se takove odstrane i zakonu udovolji.

Nu na koliko pomenuti predlog i preko toga sadržava u sebi poziv na zakon ob odgovornosti bana i odjelnih predstojnika od 10. siečnja 1874., moram očito izraziti, da pozivu na taj zakon ovdje nikako mjesta nema, ter se zato proti takovom očito protuzakonitom shvaćanju gospode predlagatelja, kao da bi ban za eventualno protuaredne i protuzakonite čine zajedničke vlade po prenavedenom zakonu odgovoran biti mogao, odlučno ograditi i taj poziv od sebe odbiti, buduć da se po nikojih ustavnih načelih nemože ban učiniti odgovornim za povredu onih zakona, koji njegovoj izvršbi nepodpadaju. Zato mi se posve neopravdano čini u predlog onaj sa zakonom ob odgovornosti bana donešeni poziv na bana, da u obranu zakona i t. d. poprimi korake, da se kod zajedničkog ministarstva kao i kod zajedničkih organa u granicah naše zemlje zakon obdržava, pošto niti zajednički ministri, a niti njihovi organi u granicah naše zemlje banu nepodpadaju.

S toga molim, da se ovaj predlog, koji je — u koliko možda samo moje posredovanje u tih stvarih postignuti kani, posve suvišan, a glede poziva na moju odgovornost svakako protuzakonit — neprimi."

Predsjednik: Rieč ima predlagatelj g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**. Vis. sabore! Predlogu, kojeg smo stavili na stol vis. kuće ja i moji drugovi, jest takova motivacija, da bi bilo skoro suvišno rieč u njegovu obranu trošiti. Nego, gospodo, neka mi bude dozvoljeno na izjavu preuzv. g. bana, učinjenu po g. predstojniku nutarnjeg odjela, prije svega spomenuti dvoje.

Prvo, gospodo, što mi je naglasiti, jest, da predlog naš neide za onim, što neki ljudi, zvali se oni kosmopolite ili kako drugačije, nazivlju chauviniznom. Neide, gospodo moja, naš predlog ni za onim nečim, što nam podmiće plaćena štampa, kojoj ime ja neću ovdje spominjati, jer je dovoljno poznato; kao da naš predlog ide za tim, da medju kraljevinom Hrvatskom i medju kraljevinom Ugarskom posije neku mržnju, ili kao da naš predlog ide za tim, da klipove baca pod noge hrvatskoga bana, to jest da stavlja zaprieke njegovu radu i poslovanju.

Niti jedno, niti drugo, vis. sabore, nije svrha i nakana predlogu našemu, već predlog naš, stojeći na zakonitoj podlozi, na nagodbi, uglavljenoj medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom, ide za tim, da odstrani smutnju, koja radi neizvršenja toga temeljnoga zakona obstoji. Predlog naš ide za tim, da odstrani jednu od onih povreda, koje su upravo radi neizpunjavanja toga temeljnoga zakona povodom i razlogom pomućenih odnošaja medju jednom i drugom kraljevinom.

Dakle, gospodo, izvršba nagode i ništa drugo, to je cilj, za kojim ide naš predlog, jer držim, da je na štetu državnoga razvoja jedne i druge kraljevine, ako se kojekakovimi postupci, koji nisu od koristi Magjarom, koji vriedjaju čuvstvo i ponos hrvatskoga naroda, krše ustanove zakona onog, koji bi imao služiti za obezbjedjenje naroda.

Drugo, gospodo, na što mi se je imenito osvrnuti povodom izjave preuzv. g. bana, jest, da točku po točku ovdje dokažem istinitimi fakti, da su činjenice, navedene u našem razlaganju, istinite i opravdane, i da je nagodba sbilja u svih točkah povriedjena.

U prvoj točki predlog naš kaže (čita): „S razloga, što se uzprkos ustanove §. 57. nagodbe, po kojem je hrvatski jezik unutar granicâ kraljevina Hrvatske i Slavonije jezikom službenim kod poštah, brzojavah i željeznicah, nalazećih se u obsegu kraljevine Hrvatske i Slavonije, rabi i jezik magjarski kao službeni jezik."

Neka mi bude dopušteno, gospodo, da radi boljeg obrazloženja pročitam §. 57. nagodbe, koji izrično kaže (čita): „Za organe zajedničke vlade ustanovljuje se takodjer hrvatski jezik službenim jezikom unutar granica Dalmacije, Hrvatske i Slavonije."

Pogledajmo, gospodo, prije svega pošte. Ja moram iskreno reći, da mi kao privatnomu čovjeku nije pošlo za rukom ugledati u nutarnje službovanje kod ureda, te sam se morao ograničiti na to, da izpitam to uredovanje, na koliko se u vanjštini pokazuje.

Prije svega, gospodo, naglasiti mi je, da po ustanovi §. 57. nagodbe hrvatski jezik, jest jezik službeni; dakle se izključuje po toj nagodbi svaki drugi jezik, i izključena je prednost svakoga jezika pred jezikom hrvatskim tako, da se jezik drugi osim hrvatskoga može rabiti samo radi prometnih odnošaja nuzgredice.

Izvolite, gospodo, pogledati tiskanice kod poštâ. One se sve diele u dva diela. Jedan dio tih tiskanica, tako zvanih blanketa, štampan je prije svega jezikom magjarskim, tako, da je jezik magjarski ovdje jezik službeni, a hrvatski jezik dolazi ovdje kao prevod. Dokaz tomu jest, što je jezik magjarski natiskan na desnoj strani u prvoj liniji, a hrvatski na lievoj, a originali se svagdje tako štampaju; što ima naslovâ ovdje, koji su za nutarnju službu i koji su samo magjarskim jezikom: „Magyar kir. posta", i ništa više; što imade tiskanicâ, koje se izključivo rabe u jeziku magjarskom.

Prije mjesec dana izašle su dopisnice ili korrespondenzkarte. Ove korrespondenzkarte natiskane su lih na

magjarskom jeziku. U Cislajtaniji, gospodo, naći ćete u zemljah, koje nemadu autonomije, koje mi imamo, gdje su ove korrespondenzkarte, bez da postoji takov zakon, koji jih obvezuje tiskati drugim jezikom, tiskaju u jeziku dotičnih kraljevina i zemalja i u jeziku njemačkom. — Toga, gospodo, kod nas nema. Sve te tiskanice tiskane su lih u jeziku magjarskom.

Da je ova okolnost za promet od velike štete, mislim, da mi netreba dokazivati, jer prometni odnošaji neiziskuju kod nas potrebu magjarskoga jezika.

Poznato je, ako se već na to obzir uzme, da će više odgovarati prometu jezik hrvatski nego magjarski. Dokaz tomu neka bude okolnost, što je i trgovačka komora zagrebačka uvidila štetnost tu, te je odaslala predstavku na kr. ugarsko ministarstvo s molbom, da ovo dokine to, nu mjesto toga došle su ove korrespondenzkarte, mnogo novijeg izdanja.

Imade nadalje jedna vrst naputnicâ, koje su štampane jezikom magjarskim, njemačkim i francezkim, a hrvatskoga jezika nema. — Dakle nije zadovoljeno ni ustanovam nagodbe, po kojoj je jezik hrvatski jezik službeni, i po kojoj bi ustanovi sve ove tiskanice imale biti tiskane prije svega jezikom hrvatskim, kao jezikom službenim.

Što se tiče brzojava, to smo, gospodo, opet osvjedočeni, da kod svih tiskanica pripada prednost magjarskomu jeziku, a hrvatski da je dodan kao prevod.

Što se tiče željeznicâ, to se nemožemo kod željeznicâ pohvaliti niti ovakovom tolerancijom, da bi se jezik hrvatski nuzgredice kao prevod mogao rabiti. Vi ste se, gospodo, svi osvjedočili kod napisâ na željeznicâ. Napisi su na pojedinih postaja većom stranom magjarski, a gdjegdje pokraj toga hrvatski. Ako se potraže i pročitaju oglasi na postaji zagrebačkoj, vidit ćete, gospodo, oglase južnog željezničkog družtva, da su ti oglasi štampani u tri jezika, i to: jezikom njemačkim, hrvatskim i magjarskim, dočim su oglasi kr. državne željeznice većom stranom štampani samo jezikom magjarskim i njemačkim, a kadkada gdje koji oglas štampan je uz to jezikom hrvatskim.

Nadalje, gospodo, evo opet nekoliko tiskanica. (Govornik sve navedene tiskanice pokazuje.) Tu su takozvane ubavjestnice, avisa, i sve te ubavjestnice tiskane su jezikom magjarskim i jezikom njemačkim. Tu su tako zvane predatnice za tovare (Frachten) uz recepis, i sve te predatnice štampane su jezikom magjarskim i njemačkim. Išlo se makar kojom prugom, tu su karte za željezničku vožnju kao i za predavanje prtljage sve magjarskim jezikom štampane.

Što se tiče tovarnih listova, to si imade iste svaka stranka pravo sama načiniti. Imade trgovačkih firma, koje te tovarne listove same prave. Nego dogodilo se je, gospodo, da su te firme morale jih štampati magjarskim jezikom. Dogodilo se je na kolodvoru zagrebačkom, da je jedan trgovac došao s tovarnim listom hrvatskim, i dotični ga je činovnik odpravio i nije ga htio primiti zato, jer taj tovarni list nije bio pisan drugim jezikom, nego hrvatskim. Ja se pozivljem na „Narodne Novine“, neznam koji broj, da je trgovačka komora uslied toga neke korake preduzela.

Nadalje, gospodo, da vidite, kako se hrvatski jezik nekako netrpi kod tih željeznica, neka bude dokazom jedan slučaj.

Došao je naime neki seljak na kolodvor riečki i zamolio je uljudnim načinom dotičnoga blagajnika, neka mu dade kartu, na što on nedobi odgovora. On zamoli i drugi put hrvatski, neka mu dade kartu, neznam već do koje štacije, na što dotični gospodin iztakne glavu i otresitim načinom u prisutnosti mnogih ljudi reče: „Sprechen sie deutsch, englisch, italienisch, spanisch, französisch, nur nicht kroatisch!“ Tamo se desio jedan Francez i molio ga je kartu po francezki, ali dotični gospodin nije mu znao na to odgovoriti. (Smieh.) Ja, gospodo, mislim, da sam s ovim primjerom dokazao protuzakonito postupanje na željeznicâ, a ako se vis. vlada, kojoj će na razpolaganje stajati bolji izvori nego meni, potrudi ovo izpitati, doći će do bolje informacije, da se ovo protuzakonito postupanje proteže možebiti i dalje.

Druga stavka našega predloga glasi (čita): „S razloga, što se uzprkos ustanove §. 62. nagode, po kojoj se kod označivanja poslova zajedničkih rabiti imadu sjedinjeni grbovi kraljevine Ugarske te kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije — kod gore spomenutih ureda upotrebljuje i izključivo grb kraljevine Ugarske.“

§. 62. nagodbe kaže (čita): „Kod označivanja poslovâ, svim kraljevinam krune ugarske zajedničkih, upotrebljuju se sjedinjeni grbovi istih kraljevina, potonji providjen krunom sv. Stjepana.“

Za dokaz tomu, evo gospodo, izvolite pogledati te korrespondenzkarte, pak ćete vidjeti, da je na njih otiskan izključivo samo grb magjarski, te nema tu sjedinjenoga grba kraljevine naše. — Izvolite, gospodo, pogledati štampilje na željezničkih uredih. Evo jih! (Govornik sve to pokazuje.) Na njih je opet otiskan jedino grb kraljevine Ugarske. Izvolite pogledati biljege i viditi ćete, da je na svih biljega otiskan samo grb kraljevine Ugarske. Jasan je dakle dokaz, da je nagodba povriedjena i u ovoj točki.

Točka 3. našega predloga kaže (čita): „S razloga, što se uzprkos ustanove §. 46. nagodbe kod istih ureda namještaju činovnici, koji nisu sinovi ove kraljevine, akoprem bi to moguće bilo obzirom na potrebitu strukovnu vještinu.“

Ja neću ovdje spominjati, kako se je dogodilo, da hrvatski činovnici kod željeznicâ radi neznanja magjarskoga jezika, akoprem su uredovali u teritoriju kraljevine Hrvatske, morali su službu ostaviti, jer bi mi se možda moglo reći, da obzirom na strukovnu vještinu nije mo-

guća bila njihova uporaba, akoprem to nedopuštam. Ja ću se svrnuti na nižje slojeve činovničtva — to su kondukteri, za koje mislim, da imademo ljudi. Prije na prugi karlovačko-riečkoj bili su kondukteri, koji su hrvatski govorili i nije mi se dogodilo sastati se na toj pruzi s takovim, koji nebi znao hrvatski. U najnovije doba, kažu ljudi očevidci, da su za takove postavljeni ljudi takovi, koji neznadu jezik hrvatski i to većom stranom Magjari. Ja, gospodo, držim, da ovakov postupak, kada nebi bio protuzakonit, nebi bio praktičan već obzirom na promet, jer na toj pruzi putuju najviše seljaci, koji neznadu drugi jezik nego hrvatski. Već obzirom na tu okolnost, nužda je, da se namjeste ljudi, koji znadu hrvatski, a ne tudjinci, koji nisu tomu jeziku vješti.

Četvrta napokon točka glasi (čita): „S razloga, što uzprkos ustanove §. 58. nagodbe, kr. ugarsko ministarstvo za poljodjelstvo, obrt i trgovinu na trgovačko-obrtničke komore u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji dopise svoje šalje u jeziku magjarskom.“

Za obranu ove točke ja nemam ovdje fakta, da iznesem, nego visoka vlada, kada se potrudi do trgovačke komore, moći će vidjeti, da se dopisi od ugarskoga ministra šalju na naše komore lih u jeziku magjarskom. Uslied toga je komora odaslala predstavku na ministarstvo trgovine i komunikacija, u kojoj ga moli, neka ministarstvo hrvatski bar prevod doda. Komora nije išla sa svojim zahtjevom tako, kako nagodba kaže. nego bi se zadovoljila s prevodom hrvatskim, da se dopisi mogu riešavati. Na tu predstavku nije ništa odgovoreno, nego je prije tri četiri dana došao opet dopis od ministarstva bez prevoda hrvatskog i samo u magjarskom jeziku.

Ja mislim, gospodo, i vis. sabore, da sam za ilustraciju naveo dosta dokaza, da tvrdnje, navedene obzirom na kršenje nagodbe, u toj točki nisu neistinite, nego da se osnivaju na faktih, na istini

Proti ovim povredam, vis. sabore, već su više puta stavljene interpelacije i na naš sabor i na sabor ugarski. Rodoljubi hrvatski već su više puta privatnim putem posredovali; ali, gospodo, to posredovanje bijaše badava. — Obećavalo se je, ali kako najnovija fakta svjedoče, nije se obećanje držalo.

Preuzv. g. ban u svojoj današnjoj izjavi izvolio je reći, da bi on bio želio, da smo mi njemu fakta priobćili. Ja, gospodo, sigurno sam uvjeren, da preuzvišenomu g. banu ta fakta nisu bila poznata; ali se čudim, da njegovi doglavnici, koji su u ovom vis. saboru slušali interpelacije, koji znadu, da su interpelacije stavljene na ugarskom saboru, kojim je takodjer poznato, kako se prigodom dogovaranja kraljevinskih odbora i javno i privatno kod ministarstva radilo oko toga, da se te nepodobštine dokinu, pak se čudim, da njegovi doglavnici nisu preuzv. g. banu rekli: „Preuzv. g. bane! Mi imamo neke podatke i mi ćemo jih pribaviti.“

Preuzv. g. ban u svojoj izjavi neugodnom točkom smatra onu točku našega predloga, onu motivaciju, koja veli (čita): „S razloga napokon, što je po obćih ustavnih načelih, a imenito po ustanovi §. 1. zakona od 10. siečnja 1874. ob odgovornosti bana i odjelnih predstojnika kr. zem. vlade — ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u prvom redu zvan bditi nad točnim vršenjem nagodbe, pozivlje se preuzv. gosp. ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije:

1. Neka u obranu zakonitog stanja u domovini što prije poprimi shodne i potrebite korake, da se ustanove §. 58. nagodbe kod svih zajedničkih ministarstva, a ustanove §§. 46., 57. i 62. kod svih zajedničkih organa, nalazećih se unutar granicâ kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, bezuvjetno i podpuno izvedu, te hrvatskomu grbu i jeziku odredjena uporaba zajamči;

2. da uspjeh ovoga postupka ovomu saboru što prije priobćiti izvoli.“

Ja, gospodo, mogu reći, da je možda preuzv. g. ban shvatio malo drugačije ovu izjavu, nego li je ona ovdje učinjena. Nego da ova motivacija nije protuzakonita, kako stoji u izjavi preuzv. g. bana, ja nebih trebao ništa drugo navesti, nego se pozvati na program, što ga je preuzv. g. ban ovdje izvolio prije nekoliko dana razviti, gdje se kaže, da će on bditi i nastojati, da se državnopravni odnošaji učvrste, te da će nagodbu proti svakomu napadaju i povriedi odlučno štititi i braniti, dakle prema gore i prema dolje.

Medjutim, gospodo, odnosni §. 1. zakona ob odgovornosti bana nije ništa drugo, nego da je ban odgovoran ne samo za čine, nego i za propuste, kojimi bi bila povriedjena nagodba. Nismo mi ovdje mislili citirati bana na odgovornost. Nego što je bilo? Bilo je to, da je trebalo uporišta nekog na zakonu postojećem, da mi uzmognemo zaključiti i pozvati bana, neka on poprimi shodne mjere i korake, a ne, da on izvrši ove ustanove zakona. To uporište nije se moglo naći u §§. nagodbe same, jer nema izvršbene klauzule, koja se stavlja u drugih zakonih, nego se je našlo uporište u zakonu ovom ob odgovornosti bana, da on bdije, da se nagodba vrši i naprama dolje i naprama gore. Tu on ima silu, da može prisiliti organe, da se zakon prama dolje vrši, a prama gore ima dužnost bditi nad tim i poprimiti shodne korake, da se nagodba vrši.

(Glasovi: Mažuranić!)

Dakle, visoki sabore, naš predlog ide samo za tim, da ban poprimi shodne i potrebite korake, a koji su to koraci, u predlogu se ovom kaže. Kada bi bila naša namjera u ovom saboru citirati bana na odgovornost, rekli bi mu bili: Učini ti te i te korake; ali tu se banu stavlja na volju, neka poprimi korake, koje drži za najshodnije.

Što se tiče bana Mažuranića, to moram reći, da sam bio jedan od onih, koji su pod banom Mažuranićem za-

stupali ona ista načela, dočim je onaj gospodin, koji je ime ovo apostrofirao, bio uviek proti meni.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, tu nema nikakva apostrofiranja. Molim liepo g. dra. Vrbanića nikoga nevriedjati!

Dr. **Franjo Vrbanić** (nastavlja): Ja nisam nikoga uvriedio. Ovo su, gospodo, razlozi, koji su sklonuli mene moje drugove, da ostavimo dosadanji put, put naime interpelacijâ, koje su se tečajem cieloga vremena, odkada nagodba postoji, pokazale bezuspješnimi, te da udarimo putem ovim i da banu uporište damo za to, da on bude mogao raditi i da bude mogao čuvati nagodbu.

Ja ću se, gospodo, buduć mi kao predlagatelju pripada još riec, na eventualne daljnje prigovore obratiti u svojoj zaključnici, i onda ću više kazati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o tom predlogu?

(Ustaje zast. Kamenar.)

Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Prije 500 godina (Smieh.), moja gospodo, dok niste bili tako učeni, bolje je hrvatski narod znao braniti svoja prava, nego danas. (Smieh.) Od Hrvatâ, moja gospodo, ostao je jedan dio onih ljudi, koji su naučili braniti svoja prava i dostojanstvo, a to su današnji Magjari. Da bi se usudio magjarski ministar prosboriti u magjarskom saboru ono, što je danas ovdje predstojnik nutarnjega odjela, a ja nevjerujem, da bi se usudio prosboriti u kući magjarskoj, u kući sabora ugarskoga, pa kazati zastupnikom naroda: „Donesite mi podatke i ja bi onda učinio nešto.“ Ja mislim, da je sama vlada dužna bditi nad svetinjami zemlje i na sve ono, što se radi u domovini našoj, pak kada vidi koju nepravdu, da ju je dužna odstraniti i da ju nepusti, a ne da traži, da joj pojedini zastupnici donesu podatke. Neću, gospodo, duljiti, nego ću samo iztaknuti žalostnim srcem, da se ovdje još smjehom popraćuje, kada se vriedja dostojanstvo hrvatskoga naroda, koje bi se ovdje moralo braniti, a ono se vriedja i krnji. Bar onaj faktor vlade, koji bi morao viditi, da se krnji, kaže, da se nekrnji.

Ja mislim, ako smo mi s ovim predlogom došli pred stol vis. kuće, da smo hotjeli preuzv. g. bana poduprti, da stane na put takovim uvriedam.

S toga ja podupirem taj predlog.

(Predsjedničko mjesto zauzimlje I. saborski podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje zastupnik Josip Miškatović.)

Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Kad se imade izvršavati nagodbeni zakon, već zato, vis. sabore, kada se izvršuje s jedne i s druge strane, može se onaj pravi sporazumak, ono pravo prijateljstvo s jedne i s druge uzdržati — o tom nema dvojbe.

Osobito pako jest interes državni, to jest naša najsvetija dužnost i naša najtoplija želja, da se nagodbeni zakon izvršuje, osobito u tom, što govori u obranu našeg narodnog jezika i našega naroda.

Ovu dužnost, vis. sabore, priznao je danas i ovaj interes, priznao je danas sam svietli ban. Priznao je time, što je rekao, da se zakon nagodbeni, ne samo, koliko je koristno državi, nego koliko je koristno i potrebno ove zemlje štititi i vršiti, i uzdržaje u podpunoj čistoći. Ovu dužnost i ovu patriotičku želju izjavio je svietli ban prije nekoliko dana u svojem programu, koji smo svi bez razlike stranakâ odobravanjem popratili

Ovu dužnost kušao je sabor vršiti kroz sve godine, što ja imadem čast u njem sjediti, pa ipak, vis. sabore, meni se čini, da je nepravedan poziv, koji se nalazi u predlogu našega prijatelja s protivne strane.

Meni se čini, da je zato nepravedan, gospodo, što, kada smo mi mogli 7 do 8 godina podnositi s nekimi obziri, da nismo nikada pozivali na vršenje toga zakona ovakovim predlogom bana, komu smo bili prije pomoćnici, nego smo imali prama njemu obzire i prema položaju, koji je on imao.

To mi se čini, gospodo, da je nepravedno sa posliednjim sredstvom parlamentarnim udariti odmah u čelo bana, koji je istom nekoliko tjedana ovdje ban.

Ja mislim, da bi prama njemu, koji još niti nije ugrijao bansku stolicu, i obzir bio na mjestu, koji smo imali prama banu, koji je 7 godina na banskoj stolici sjedio.

(Glasovi na desnici i središtu: Tako je! Tako je!)

Tim više, gospodo, što je ovo posliednje i konačno sredstvo saborsko, jer kada se već ovim sredstvom ide, nastaje konflikt. Ja držim, da bi se sabor imao prije svega o tom uvjeriti, je li ova glava zemlje, s kojom imademo posla, bila voljna, je li pripravna bila, odlučno braniti interese zemlje i zakone postojeće? Istom onda, kada bi se osvjedočio sabor, da te volje, da te pripravnosti u glavi zemlje nema, ostaje mu sredstvo parlamentarno, predlogom pozvati glavu. Predlogom pozvati glavu zemlje jest toliko, koliko zagroziti joj se: Ako neučiniš ovo ili ono, imadeš s nami posla!

Ako promislimo, gospodo, da je sadašnji ban najprije imao skupa s nami mnogo posla i oko toga, da se financijalna nagodba sklopi, kojega su u tom zatekli ljetni mjeseci, gdje onaj ministar niti nije u svom službovanju.

Kada nadalje promislimo, što je svietli ban rekao u svom programu; kada nadalje promislimo, što je danas izjavio i to uviek izjavljuje, da je voljan štititi zakon u njegovu izvršivanju, ja mislim, pravednost zahtieva od sabora, da mu vremena dademo, da se uvjeri od istinitosti svega onoga. Jer što se navodi? Navodi se to, da se zakon nevrši, koji bi se imao vršiti, da svietli ban to izvede i da poprimi sve korake, koji su nuždni, da se povriedjeni

zakon izlieči. Onda istom, kada bi vidili, da on nema volje poprimiti te korake, bio bi poziv s predlogom opravdan. Ja držim, da će se svi članovi ove vis. kuće u jedan glas složiti. u jedan predlog složiti, da ga pozovu na izvršivanje njegove dužnosti. (Glasovi u središtu i desnici: Istina je! Tako je!)

Ja držim, gospodo, nadalje još jedno nuždnim. Ako je ban dužan nastojati naprema gore, da se zakon, koji ide u korist Hrvatske, vrši u nekih okolnostih, ja držim, gospodo, da bi oni, koji ga na to pozivlju, prvi imali primjerom ići na to, da se i ozdo pomaže banu vršiti zakon u toliko, u koliko ide u interes državni. Jer, tko ga neće podupirati u tom, da se zakon vrši od ozdo, od strane Hrvatske naprama državi, ja mislim, da onaj zlim primjerom ide i da nema prava pozivati bana, da siluje državnu oblast, da vrši taj isti zakon, koliko je koristan Hrvatskoj.

Ako se pomisli, gospodo, što kod nas često biva, da stranke — ja neželim nikomu preblizu stupiti, da ikomu stanem na nogu — koji vide, da jedan zakon, koji je istom na ovom saboru primljen, na drugom saboru još primljen nije, i da još zakonom nije postao, daju već u masu program, parolu, da taj zakon nije zadovoljio i da se preko toga zakona ići mora!

Moja gospodo! Ovakove stranke težko bi se smjele na to odvažiti, da pozovu ugovornika, saveznika, da bude on točan u izvršivanju zakona. (Glasovi u središtu i na desnici: Tako je!)

Nevalja ovdje reći: Das ist was anderes Bauer, što ja radim, nesmiješ ti raditi. Istina, može se ovdje reći: Das ist was anderes Bauer, ali tako može reći samo onaj, koji je jači, pozivajuć se na to naše govorenje, djelom dokazuje, da netreba toga zakona. Naš govor njemu neškodi, a njegovo djelo pako škodi Hrvatskoj. Ja se bojim, gospodo, kada se ban pozivlje na §. 1., da mu je dužnost vršiti zakon, da bi osobito nekoji podpisatelji toga predloga morali to pomisliti, na što oni pozivlju bana, pozivajuć ga na dužnost. Na što ga pozivlju?

Protiva samim sebi može biti! Jer, je li on dužan vršiti i bditi nad vršenjem zakona i pozivati ugarsku vladu na to, što će on sve smjeti učiniti naprama onoj gospodi, koja ovaj poziv podpisaše?!

Ja držim, da se ovakovim pozivom i ovimi podpisi mač na dvie strane oštri, gospodo, i bojim se, kakove su okolnosti, ne kako mora biti i kako je pravo, da će obadvie strane dospjeti, danas sjeku.

U ostalom, to su samo opazke, koje bi možda bilo vriedno uvažiti; ali to bi molio, što je pravedno, i što smjera na sbilja pravu korist zemlje i što je u sebi vriedno obzira.

Ja umoljavam gospodu, koja su podpisala ovaj predlog, neka ga izvole opozvati za ovaj put. Neka promisle, da je pravedno počekati, što će ban učiniti, kojeg smo istom dobili i koji nam je dva puta svečanim slovom obrekao, da će bditi nad vršenjem zakona. Da vidimo, što će u tom obziru izvesti. Nu opozovu li oni to ili neopozovu, to je pravedno, i ja ću glasovati zato, da se za sada ovaj predlog neprimi.

(Predsjedničko mjesto zauzimlje saborski predsjednik g. Nikola Krestić.)

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Ustaje zastupnik Božo Topalović.)

Rieč ima zastupnik g. Topalović.

Božo Topalović: Visoko predsjedničtvo i visoki sabore! Ovo je vrlo važno, a nebi rado, da se tko uzruja. Možemo se sporazumiti. S toga predlažem, da se sjednica odgodi na nekoliko časova.

Predsjednik: Ako je s voljom vis. kuće, može biti odmor. (Glasovi: Dobro! Odmor!)

Ja dakle sjednicu na 5 minuta odgadjam i molim gg. skrutatore, da ovom sgodom svrše svoj posao.

(Poslje odmora.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Neka mi bude dozvoljeno pitati, pošto se nitko nije prijavio za rieč, želi li još tko govoriti o tom predlogu?

(Ustaje presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.)

Rieč ima presvietli gospodin predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Već ova okolnost da se je Njeg. preuzvišenost našla prinukanom izjavu dati sa svoje strane na ovaj predlog, dovoljno pokazuje da vlada ovomu predlogu veliku važnost pripisuje.

Prvi je put, gospodo, da stoji vlada prama saboru u pitanju, što znači njezina odgovornost. Zaista, gospodo moja, ovo je pojav izvanredan u parlamentarnom životu a u nas baš unicum, da vlada, na koliko se ovdje može osoba Nj. preuzvišenosti identificirati kao vlada — a to se mora učiniti, jer se baš apostrofira Nj. preuzvišenost — dakle da Njeg. preuzvišenost, dotično vlada, koja je kako znamo, u najtežih okolnostih naše zemlje nastupila ovu vladavinu i stupa odprto usred najvažnijih zadataka i najveće odgovornosti, t. j. kada se radi u financijalnom pogledu zemlje.

Kada takova vlada u najvažnijem momentu stupa na vladavinu i kada sav svoj upliv i sve svoje uvjerenje ulaže, da se pomože zemlji, i da je to nastojanje uspješno znamo, pošto ga je ovaj sabor ogromnom većinom prihvatio, i kada je takova vlada sa nekoliko koraka postigla ono u našoj zemlji, za čim se je 12 godina badava trudilo, da je izvela i izhodila priznanje političko po individualnost zemlje naše ondje i na onom polju, gdje ga dosele bilo nije i gdje ni mi, ni prvašnja vlada nemogosmo tomu lieka dati, premda držim, da je pripadalo zemlji po zakonu; kada je ta vlada, respektive Njegova preuzvišenost, učinila ono preko sabora, što smo mi, gospodo, niti mene neizuzimajuć, priznali u saboru, da se nemamo paćati u imenovanje financijalnih činovnika kada je ta vlada izhodila, da se ima miešati u imen

vanje svakog i najmanjeg financijalnog činovnika, a to je izhodila vlada bez ovakova poziva skromnim svojim uplivom i posredovanjem u duhu nagodbenoga zakona i dodje s tim uspjehom pred kuću pa kaže: Evo da nema slučaja od časa, kada je nastupila, da je i jedan činovnik bez moga uticaja i znanja imenovan; kada se k takovoj vladi dolazi, koja nijednim neuspjehom nedodje u ovoj kući, s ovakovimi predlozi i kada se ona stavlja bez ikakove potrebe u prociep, pitam ja, je li takova vlada zaslužila ovakav poziv, kakav se na nju stavlja? Ja sumnjam i idem dalje, pak kažem, da sbilja ovaj poziv nemože stajati. Ja sam se u istinu nadao prema razlaganju g. dra. Vrbanića, da će biti konklusija njegova govora ta: Pošto bane priznaješ, da ćeš učiniti shodne mjere i imamo vjeru, da ćeš učiniti, a pokazao si već, da si čovjek na svom mjestu, mi povlačimo svoj predlog natrag.

Kada to nije, onda ovaj predlog po sebi nema smisla, t. j. on je suvišan. Pa ipak, što vidimo? Vidimo, da se kod njega ostalo. A kada se kod njega ostalo i kazalo, da se vriedja nagodbeni zakon, to će vlada podrobno izpitati sve slučaje, pa ako stoji, što se kaže, učiniti će sve, što drži, da se ima učiniti, da se zakonu udovolji.

Ovdje nemože biti rieči, da je povriedjen zakon znanjem vlade.

Veli se dalje ovo: „S razloga, što su sve dosadanje interpelacije i sva dosadanja posredovanja, stavljena u tom pogledu, bezuspješna ostala“, dakle što će to reći a contrario? Da nama više interpelacije nisu potrebne, nama više posredovanje nije od potrebe, mi hoćemo jači korak. Gospodo! Pitam vas, gdje taj jači korak, naime predlog za poziv, s pravnoga gledišta može stajati? Mi smo sasvim umjestno i u duhu nagodbenog zakona postupali, kada smo dosada u praksi poprimili sredstvo interpelacijâ u svih predmetih, a to je sasvim naravno, mislim, i pametno, kada znamo, da u zajedničkih stvarih odgovara in prima alinea zajedničko ministarstvo i da tu naša vlada samo posredovati može. Tako smo uviek pitali bana: Bane, znaš li to i to; kada znaš, jesi li voljan učiniti shodne korake, da se tomu i tomu doskoči. I ban je uviek činio svoje korake i odgovorio je kući, a kuća je primila na znanje ili nije primila, a većom stranom je primila.

Ja mislim, to je jedini način, koji odgovara duhu nagodbenoga zakona, dapače, ako dalje idemo, bojim se, da će i ovo pravo proigrati. Vidi li zajednička vlada, da mi prenašamo njezine poslove u ovaj sabor, može kazati: Tko samnom hoće posla imati i tko želi mene pitati, neka me ovdje pita, i ovdje ću mu odgovor dati.

Praksa ova, da je zajednički ministar preko bana ovdje odgovarao, imala je ploda dobra. A kada je zajednički ministar tako delao, da je davao odgovor i trpio, da se njegov odgovor ovdje izpostavlja u saboru, time je sbilja prenešena njegova odgovornost u ovu visoku kuću, premda je zajedničke naravi predmet. Mi smo tu praksu sankcionirali time, da mi poslove zajedničke tim načinom, riešavamo, da vlada posreduje glede onoga, što tražimo. Idemo li dalje, ja se bojim, da je to oštar mač, kako no je naveo g. Miškatović, kada mi idemo preko toga, što je u duhu nagodbenoga zakona, da možemo proigrati ono, što imamo, i neće biti odgovornosti na vladi. S toga držim, da bi jedini pravni način ovdje bio, da su izvolila gospoda interpelirati bana, koji je komaj došao, je li mu poznato to i to i hoće li učiniti i viditi, što im se čini neopravdano po duhu nagodbenoga zakona, pak bi bili dobili odgovor. Nego se išlo dalje s pozivom na zakon o odgovornosti. Moja gospodo! Tko je jurista, pak čita ovo, mora tražiti smisao ovoga zakona. A koji je to smisao? Jest taj: Ja pozivljem tebe, da učiniš to i to, a ako neučiniš, ja te ovim zakonom stavljam pod odgovornost. Tomu ovdje nema mjesta zato, jer držim ne za sada nego za uviek, da vlada hrvatska prema položaju svom nemože biti odgovorna za čine prema trećoj osobi, za zajedničku vladu. Ja znam pouzdanim načinom, da nestoji ono, što se u predlogu kaže, da se neureduje kod poštâ i brzojavâ inako, nego li hrvatski, a vlada to i Njegova preuzvišenost nezna zato, jer nema pravo zavirivati u poštarske i brzojavne urede, pak zahtievati protokole, da vidi, kako se ureduje, jer su to organi druge vlasti. Kada bi ja tamo kao predstojnik unutarnjeg odjela došao, meni bi se punim pravom mogla pokazati vrata, pak reći: Vi niste naš predstojnik i mi vam nepokazujemo protokole.

Kao što g. Vrbanić nezna, tako neznam niti ja kao predstojnik odjelni naše vlade, jer nemam pravo revidirati te urede. Pak kada naša vlada nema toga prava, nemože niti odgovoriti za čine, koje nemože izpitati, a niti vi nemate toga prava, bana za oto na odgovornost pozivati ni po duhu, ni po slovu zakona. On može samo posredovati kao glava zemlje u interesu reda, mira, blagostanja i dobra sporazumljenja od strane jedne i druge zemlje i savjetovati ne samo vladi, nego i kruni. Da ste samo ovaj poziv na zakon od odgovornosti izpustili, sve bi bilo dobro. Pošto je sam gosp. predlagatelj najbolji tumač ovih rieči, koji im je dao tu smisao, da nisu mislili na odgovornost, nerazumijem, zašto nisu ovo natrag uzeli. S toga molim, pošto za pošte, brzojave i željeznice nespada odgovornost na bana, da se ovaj predlog kao suvišan odbije.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč ima g. predlagatelj.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja ću se osvrnuti prije svega na izjavu presvietloga gospodina Živkovića.

Meni se čini, visoki sabore, da medju nami u ovoj vis. kući nevlada jedna misao o tom, t koje zvan bditi

*

i nastojati o tom, da se nagodba nepovriedjenom očuva. Presv. g. misli drugačije, a ja i moji drugovi mislimo drugačije.

Ja nagodbu smatram kao ugovor sklopljen medju nami i Ugarskom. Zakon nagodbeni za nas stvoren je u saboru ugarskom. Dakle, gospodo, kao što ugarski ministar nastoji za tim, da se ta nagodba vrši ondje, tako i mi moramo imati jedan organ, koji mora nastojati, da se nagodba vrši ovdje. Nu to nije dovoljno, nagodba se bo nevrši uviek ni naprema gore, dakle treba svakako, da obstoji jedan organ, koji će nastojati svojim putem za izvršbu nagodbe prema gore. Taj organ u Ugarskoj jest ministar-predsjednik, a kod nas taj organ nemože nitko drugi biti, nego ban. Ako tako nebudemo tumačili nagodbu, mi smo, gospodo, izvrgnuti svakomu nasilju i svakoj samovolji; a to, mislim, nije nikomu na pameti.

Dakle, kada stvari tako stoje, kada je dužnost bana biti posrednikom medju narodom i medju gore, i kad on ima nastojati, da se nagodba nekrši gore, to, gospodo, neide smisao, kao što rekoh, našega predloga za tim, da mi bana odgovornim učinimo za povrede, koje je učinio netko drugi, nego da bana upozorimo i da mu kažemo: „Ti bane, daj poprimi shodne korake, zauzmi se kod nadležnog organa svojim putem, i nastoj, da se zakon taj izpuni“. To je, i nikako drugačije, smisao odnosne točke u našem predlogu, tako i nikako drugačije može se po mom sudu tumačiti niti ovaj naš pasus niti odnosna ustanova dotičnoga §. nagodbe. To je tumačenje, koje se osniva na samoj naravi stvari, to je tumačenje, meni se čini, priznao prije i sam presvietli gosp. predstojnik, jer je u prijašnjem zasjedanju jedanput odgovorio na interpelaciju presv. g. Kukuljevića, da on priznaje dužnost vlade, bditi nad vršenjem svakog, tako i nagodbenog zakona.

Presvietli g. izvolio je reći, da bi naravska posljedica našega tumačenja ove zadnje točke morala biti, da mi od svoga predloga odustanemo. Gospodo! Ja bi morao takodjer reći, da nas je prva strana izjave preuzv. g. bana posve zadovoljila, posve umirila, i mi, podpuno se uzdajuć u preuzv. g. bana, uvjereni smo, da će on te shodne korake preduzeti i nastojati, da se te i te povriede odstrane.

Što se tiče druge točke, to moram reći, da se, kao što sam razložio, s izjavom bana nemožemo složiti. Nego i to nesuglasje nebi u ostalom smetalo, jer smo se mi, koje vi možda držite neznam kakovimi urotnici (Glasovi: Oho! Oho!), jer smo se mi, velim, još jučer medjusobno dogovarali, da bismo, ako preuzv. g. ban ovako izjavi, mogli odustati od našega predloga, nu danas, kada je kao grom iz vedra neba došao čudnovati i nepojmljiv govor g. Miškatovića, to nemože biti. Taj govor pun je nekakovih prietnja; taj govor nekako izazivlje bana; taj govor, mogu reći, probudio je u nami sbilja nekakvo vrlo neugodno čuvstvo. Gosp. Miškatović kaže, da mi nemamo prava pozivati bana na odgovornost, da mi zlim primjerom idemo napred, te da idemo preko programa i preko zakona, koji je bio primljen u prošlom saboru.

Što se tiče, gospodo, te argumentacije, to mi je reći g. Miškatoviću, da mi ni jednom riečju nespominjemo tu revidiranu financijalnu nagodbu, koja u ostalom niti nije još zakon, već smo se ograničili samo na to, da se zakon postojeći vrši.

Da je gosp. Miškatović čitao u našem programu naše izjave, mogao je naći točku jednu, koja kaže, da je prvi zadatak naš, bditi na temelju nagodbe za točnu izvršbu nagodbe i zakonitim putem ići za tim, da se ustanove nagodbe, koje nisu možebiti u prilog našim interesom, odstrane. To je, gospodo, nešto tako naravska, da bi i sam g. Miškatović to isto morao zastupati, jer je i on, koji je za zakon tako oduševljen, bio u kraljevinskom odboru kao izvjestitelj, u prvom nunciju kraljevinskoga odbora takodjer zahtievao promjene toga zakona.

Dakle, gospodo, ja bi punim pravom mogao reći ono isto njemu, što je i on meni i mojim drugovom. Moram reći, da nas je dirnula najneugodnije ona njegova, neću reći prietnja, nego provokacija bana, da on postupa i proti onim, koji su taj predlog podpisali.

Ja se, gospodo, ogradjujem sa svoje strane proti takovu pozivanju i moram reći u ime svoje i svojih drugova, da mi upravo povodom izjave i te prietnje g. Miškatovića neodustajemo od svoga predloga, nego prepuštamo, da se glasuje proti njemu.

Josip Miškatović: Molim za rieč na osobne primjetbe.

Predsjednik: Pošto je g. Miškatović sbilja osobno napadnut, ja mu dajem rieč.

Josip Miškatović: Ja imam samo to reći, da niti jednom riečcom nisam pozivao svietloga bana, da proti ikojemu članu bilo kojim načinom postupa; da niti jednom riečcom nisam ga na to pozivao, kao nikada, tako i danas.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik vlade presv. g. predstojnik odjela za pravosudje dr. Derenčin.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Ako vlada i opet u ovoj debati prihvaća rieč, to vjerujte, gospodo, da nebiva za to, što mi držimo gospodu od opozicije urotnicima, koji bi mogli nahuditi ili pogibeljni biti obstanku vlade ili države, jer ja iskreno priznajem, da blažije opozicije, nego li je ona, koja svakom prigodom uvjerava Njeg. preuzv. bana o podpunom njezinom povjerenju, da takove opozicije još nisam u ustavnom parlamentarnom životu vidio. Nego ja prihvaćam rieč, da se ogradim proti uroti, koju ona gospoda podpisnici ovoga predloga snuju proti temeljnom, proti stožernom načelu parlamentarnoga života, proti stožernim, primitivnim pravilom toga života

Gosp. Vrbanić sam je izvolio kazati, da nije bila podpisnikom toga predloga namjera, pozvati bana na odgovornost radi toga i toga propusta. Čim je to izrekao, meni se čini, da i pada njegov predlog, jer se u predlogu naročito kaže, da podpisnici njegovi pozivlju bana, dotično predstojnike vladinih odjela na odgovornost za to, što biva to i to od strane zajedničkih organa.

Ja moram opetovati, što je u kratko navedeno u izjavi Njeg. preuzv. bana. On je izrekao ovo načelo, da on nema odgovornosti ustavne ondje, gdje nema eksekutive, i da se samo ondje može ob odgovornosti govoriti, gdje on vrši takodjer eksekutivu.

Sada, kako ćete vi pozivati na temelju §. 1. zakona ob odgovornosti vlade, da ono učini, što nemože, što nepodpada pod njezinu nadležnost, što nespada u djelokrug njezin? Nu odgovornost bana izrečena je u našem zakonu autonomnom ob ustrojstvu autonomne vlade od g. 1869., ako se nevaram, i zakon od g. 1874. nije drugo, nego posljedica načela, izrečena u zakonu ob ustrojstvu vlade. Zato mi se čini, da, kada se tumači i razpravlja zakon ob odgovornosti bana i predstojnikâ, nesmije se to učiniti mimo zakona ob ustrojstvu vlade, u kojem je zakonu izrečena odgovornost bana. Ova dva zakona, kada se tumači odgovornost bana i predstojnikâ, moraju se u savezu shvatiti, jer će se inače onim putem poći, kojim su gospoda podpisnici predloga pošli. U čemu je izrečena odgovornost bana? U zakonu ob ustrojstvu autonomne vlade, samo naravski u onih poslovih, u kojih ban vrši eksekutivu. Ovo je načelo izrečeno u zakonu ob ustrojstvu zemaljske vlade. Drugo načelo već nije mogao izreći, ako nije htio doći u sukob s najprimitivnijimi pravili parlamentarizma i ustavnog života.

Dakle, ako načelo, izrečeno u §. 1. zakona ob ustrojstvu zemaljske vlade, steže odgovornost bana jedino na poslove njezine eksekutive, niti zakon ob odgovornosti bana, koji izvodi načelo to, nije mogao dalje ići, on je na tom temelju ostao i morao je ograničiti odgovornost njegovu na one poslove, koji spadaju na njegovu eksekutivu.

Što ovaj predlog zahtjeva od bana i odjelnih predstojnika, to je nemoguće i nesmisao i to sabor nikada nebi mogao zaključkom sankcionirati. Jer onim istim pravom, kojim g. Vrbanić i drugovi danas zahtjevaju od bana, neka on tobože prema svojoj odgovornosti i pod prietnjom odgovornosti odstrani povriede ugarskog ministra zajedničkog u tom i u tom predmetu, mogao bi sutra g. Vrbanić učiniti bana odgovornim za onog činovnika riečke željeznice, koji nije htio govoriti hrvatski sa hrvatskim seljakom, jer on nebi mogao kazniti onoga činovnika, ako je prekoračio svoju dužnost.

Meni se čini, gospodo, da je sam g. Vrbanić, priznavajuć, da nije bila ozbiljna namjera opozicije, staviti bana pod odgovornost na temelju zakona ob odgovornosti, podpisao predlogu ovomu odsudu, kojoj nemože izbjeći.

Ja dakle, ne toliko u interesu vlade, nego u interesu logike, koja takodjer mora da vlada u zaključcih sabora, molim, da se taj predlog neprimi, jer se nemože s navedenih razloga primiti.

Predsjednik: Visoki sabore! Ima se glasovati, nu pošto je propisani broj zastupnikâ zahtievao, da se poimence glasuje, to se imade poimence glasovati.

Ona gospoda, koja su za predlog g. dra. Vrbanića i drugova, glasovati će sa „da", a ona, koja su proti, glasovati će sa „ne".

Ja molim jednoga od gospode bilježnika, da izvoli imena čitati, a drugoga da bilježi glasove, dakle molim. — (Glasovi: Kako glasi pitanje?)

Molim liepo, ona gospoda, koja su za predlog g. dra. Vrbanića, koji je danas pročitan i razpravljen, neka glasuju sa „da", a ona gospoda, koja su proti, neka glasuju sa „ne."

(Prozivanje imena i glasovanje popraćuje galerija primjetbami.)

Predsjednik: Komentar, koji daje galerija, nije dopušten, stoga nalažem, da galerija na desno izlazi van, inače ću druge mjere poprimiti, ako neizlazi van.

(U sab. dvorani na desnici: Živio!)

(Zvoni): Molim liepo, desna galerija neka izlazi.

(Desna galerija se seli.)

(N a k o n g l a s o v a n j a.)

Predsjednik: Glasovalo je 67 gospode članova, sa „ne" 47, sa „da" 20. Stoga je predlog g. zastupnika dra. Vrbanića pao.

Na dnevnom je redu obrazloženje i razpravljanje o prešnosti predloga g. zastupnika Zorića i drugova.

Ja molim g. predlagatelja, neka izvoli lih potrebu prešnosti obrazložiti.

Josip Zorić: Visoki sabore! Moj predlog sam u sebi nosi razloge prešnosti. Konštatovano je, da Sava prieti savskim obalam kod onih mjesta, koja se navadjaju u predlogu. To je takodjer jedna očevidna pogibelj za savske nasipe i ceste, koje su savskimi nasipi izvržene pogibelji. Sava nije takav predmet, koji bi se dao odvlačiti, ona često pretiče našu volju i čekati neda. Zato preporučam, da se što prije shodne mjere poprime, da se što veća pogibelj, koja bi nastati mogla, preprieči.

Ovi su sami razlozi, koje sam naveo, dovoljni za preporuku prešnosti ovoga predloga.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o prešnosti? Ako nitko neželi . . .

(Ustaje presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.)

Rieč ima presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Ovaj je predlog od velike zamašnosti. Zato bi svakako molio, da ga vis. kuća nebi prihvatila, jer nije moguće izpitati taj predlog prije, dok

nije izvjestno, kako stojimo s gradjevinami našimi, s vodogradjevinom i sredstvi.

Mi jako dobro znamo, da na 6 mjestih Sava prodire, zato bi ja molio, da se ova stvar ovako zasebice neuzme kao odlomak, nego u savezu sa mnienjem vlade, što će doskora doći na dnevni red, da se o tom vieća, jer badava vi pozivali, danas ili sutra vi nemožete dobiti takav pozitivan odgovor, koji je u stanju doskočiti onomu, što se zahtjeva.

S toga mislim, da je proti svakomu sistemu, da vlada izviešćuje o cieloj stvari, kada se od nje jedan predmet separira, a ja poričem g. predgovorniku to znanje, da je on u stanju bez obzira na ostale potrebe, bilo na sve potrebe, da je u stanju na umirenje svoje razpravljati.

Zato molim, da se ova stvar neuzme prešnom, tim manje, što i onako vlada kani predlog podastrieti, koji će doći u razpravu.

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Molim liepo, ja sam već pozvao, želi li tko govoriti i nitko se nije prijavio.

Sada ima rieč g. predlagatelj.

Josip Zorić: Visoki sabore! Ja upozorujem na to, da su savski nasipi napravljeni ogromnim kapitalom radne i vozne sile naroda našega, koji se nikakovim novcem izkupiti neda.

Pitam ja, tko preuzme odgovornost na se, ako se malim novcem dade sačuvati obala i ako se sačuva kukavan narod od ogromne štete, kada bi se poslje opet iznovice podizali. Ja nevelim i neprisvajam si toga znanja, da znam točno sve pogibelji, koje Sava nanaša, ali znam, da u onom okolišu i u onom predjelu, za koji je govoreno, i gdje sam bio na obali i Savu gledao, kako rapidnom brzinom Sava ruši obalu, pa ako se ovo zlo sada s manjim troškom nezaprieči, doći će veće zlo. „Liberante Roma, Saguntum periit.“ Sava nas je višeputa zatekla navalom i provalom, koje kašnje nije bilo moguće zaustaviti.

Zato opetovano zagovaram prešnost predloga moga.

Predsjednik: Visoki sabore! Pitanje glasi ovako: Smatra li vis. sabor predlog g. zastupnika Zorića i drugova prešnim ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se smatra prešnim, neka izvole ustati.

Molim g. bilježnika, da izvoli glasove prebrojiti.

(Bilježnik dr. Marko Lončarić broji glasove, te konštatira, da je 17 sab. članova ustalo.)

Predsjednik: Pošto se dvie trećine zahtjevaju za prešnost predloga, mora se uzeti, da to dvie trećine nisu.

Ako se izvoli vis. sabor o protivnom osvjedočiti . . . (Glasovi: Netreba.)

Dakle prešnost predloga ovoga je pala i taj će se predlog u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Čast mi je javiti vis. kući, da je usljed zaključka donešenog izbor zastupnika na ug. sabor obavljen.

Glasovalo je 66 gospode članova te je rezultat skrutinija sliedeći:

Za gornju kuću dobio je g. barun Ferdinand Inkey 65 glasova; od 66 glasova za doljnju kuću g. Ivan Bartolović 65, g. plemeniti komes Josipović 45 i gosp. Stj. Popović 36 glasova, što je svakako od 66 većina.

Dakle ova se gospoda imadu smatrati kao izabrani, kojim će se vjerodajnice predati.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi doći izviešće odbora peticionalnog; ako je s voljom vis. kuće, stavit će se na dnevni red. (Glasovi: Dobro! dobro!)

Ja današnju sjednicu dižem i buduću uričem u četvrtak u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $1^1/_4$ sata poslije podne.)

Osamdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 23. rujna 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o VII. izviešću peticionalnoga odbora. — Interpelacija nar. zast. g. Gjure Crnadka glede čestog pojavljivanja marvinske kuge u Hrvatskoj. — Odgovor predstojnika unutarnjega odjela presv. g. Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Odgovor istog presv. g. na interpelaciju g. dra. Antuna Starčevića, stavljenu u 63. sab. sjednici dne 16. lipnja 1880. — Interpelacija nar. zast. dra. Luke Marjanovića glede samovoljnog postupanja poreznih organa pri ućerivanju poreza. — Odgovor predstojnika unutarnjega odjela presv. g. Jovana Živkovića na ovu interpelaciju, kao i na one stavljene po g. dru. Franji Vrbaniću dne 23. lipnja 1879. u 69. sab. sjednici, po g. dru. Antunu Starčeviću, stavljenu dne 19. lipnja 1880. u 66. sab. sjednici i po g. Josipu Zoriću, stavljenu dne 19. lipnja 1880. u 66. sab. sjednici. — Nastavak i svršetak razprave o VII. izviešću peticionalnoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Otvaram sjednicu i molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LXXX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 21. rujna 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 67 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje sjednice bje ovjerovljen bez primjetbe.

Na ovaj vis. sabor stigoše sliedeći podnesci:

1. Izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o podieljenih mu po istom saboru na razpravljanje podnescih. — Staviti će se na dnevni red.

2. Predlog zastupnika Josipa Zorića poduprt dovoljnim brojem zastupnika, o utvrdah savskih obala.

Prešnost ovoga predloga staviti će se na dnevni red jošte danas.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880., koji glasi:

Zakon

o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

§. 1.

Za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna dvie sto osamdeset devet tisuća tri sto trideset i pet forinti (3.289.335 for.) a. vr.

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I.

Sabor	50.000 fr.

Poglavje II.

Ban	26.000 fr.

Poglavje III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov	1. Središnja uprava unutarnja	92.149 fr.
„	2. Gradjevni odsjek	22.522 „
„	3. Računarski ured	39.935 „
„	4. Statistički ured	4.500 „
„	5. Zemaljski arkiv	3.357 „
„	6. Zemaljska blagajna	12.445 „
„	7. Polit. oblasti I. molbe	366.324 „
„	8. Zdravstvo	124.060 „
„	9. Zemaljsko oružničtvo	237.950 „
„	10. Zem. i županijske sgrade	16.400 „
„	11. Cesto- i vodogradjevine	342.543 „
„	12. Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodnim gospodarstvenim svrham	84.160 „
„	13. Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji	45.050 „
„	14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	17.222 „
„	15. Mirovine	175.471 „

Poglavje IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1.	Središnja uprava	33.559 fr.
„ 2.	Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne	103.505 „
„ 3.	Kr. sveučilište Franje Josipa I.	87.963 „
„ 4.	Srednja učilišta	155.068 „
„ 5.	Primaljsko učilište u Zagrebu	4.680 „
„ 6.	Uprava pučkih škola i preparandije	34.783 „
„ 7.	Stipendiji i obće obrazovne svrhe	42.473 „
„ 8.	Mirovine	21.941 „

Poglavje V.

Odjel za pravosudje.

Naslov 1.	Središnja uprava	27.887 fr.
„ 2.	Stol sedmorice	51.867 „
„ 3.	Banski stol	113.268 „
„ 4.	Sudbeni stolovi	409.278 „
„ 5.	Kotarski sudovi	299.194 „
„ 6.	Kaznione	130.479 „
„ 7.	Zem. i županijske sgrade	45.840 „
„ 8.	Mirovine	77.457 „

§. 3.

Troškovi predidućim paragrafom imaju se pokriti:

1. vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za unutarnje poslove sa	35.117 fr.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa	92.595 „
c) odjela za pravosudje sa	36.686 „

2. Svotom do sad proračunanom od 45% izravnih i neizravnih poreza i inih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije i razvojačenih i utjelovljenih dielova Krajine i opredieljenih za troškove unutarnje samouprave istih kraljevina sa 3,087.417 fr.

3. Manjak iz blagajničke zalihe, sabrane iz unišlih 63% poreznih zaostataka do g. 1867. pokriven sa 37.520 fr.

§. 4.

Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji, niti medju naslovi ovih troškova, no iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji III., IV. i V. samo glede onih troškova, koji su u proračunu do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Iza pročitanja zapita predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj zakon onako, kako je pročitan. — Prima se

Ovaj zakon podniet će se svietloj kruni na previšnju sankciju.

Nadalje je na dnevnom redu izbor jednoga člana u velikašku kuću, a tri člana u doljnju kuću ugarskoga sabora. Za skrutatore imenova predsjednik zastupnike: Gjuru Crnadka, dra. Stjepana Spevca, Antuna Zindla i Gjuru Kranjčića.

Rezultat skrutinija javlja predsjednik, koji jest slie deći: Od 66 glasujućih dobio je za gornju kuću barun Ferdinand Inkey 65; za doljnju kuću: Ivan Bartolović 65, Stjepan Josipović 45, Stjepan Popović 36 glasova.

Isto tako je na dnevnom redu izviešće saborskoga odbora „ad hoc“ o predstavkah i molbenicah na pripomoć pučanstvu postradalom tučom i olujom. Predsjednik zamoli dra. Stjepana Spevca, izviestitelja ovoga odbora, da izvoli zauzeti svoje mjesto. Iza kako je izvjestitelj pročitao izvještaj, podieli predsjednik rieč predstojniku vlade nutarnjih poslova g. Jovanu Živkoviću.

Predsjednik opominje g. predstojnika, da ako izvoli što izpravljati, neka to izvoli učiniti izpravkom u svojoj formi, isto tako i odgovor presv. g. predstojnika nutarnjih poslova na interpelaciju zastupnika dra. Antuna Starčevića ob istom predmetu nemože smatrati odgovorom, jer danas nije dan niti za interpelacije niti za odgovore.

Predsjednik javlja, da je zastupnik Josip Zorić podnio izpravak, koji bi se imao uvrstiti iza četvrte točke kano peta, te koja glasi:

„Poziva se visoka kr. zem. vlada, da na nadležnom mjestu izposluje, da se dotičnim stradalnikom odpiše porez i svako ovršno utjerivanje poreza u postradalih predjelih da se obustavi“.

Predsjednik poziva zast. Josipa Zorića, da obrazloži svoj izpravak, što on i učini.

Iza toga dobi rieč zastupnik dr. Ante Starčević.

Pošto se nitko nije javio za rieč, pozva predsjednik izvjestitelja, da progovori o tom drugom predmetu.

Pošto ima izpravaka, predsjednik pozva izvjestitelja, da čita točku po točku, te će o tih točkah i o izpravcih visoka kuća glasovati.

Točka I. koja glasi: da vis. sabor uzme s odobrenjem na znanje odredbe kr. zem. vlade, kojimi je dosada iz zemaljskih sredstvah pripomoć pružila stradajućemu pučanstvu raznih krajeva Hrvatske i Slavonije.

Točka II. koja glasi: Predstavke i molbenice iz upravnih obćina Desinić, Hum i Pregrada za pripomoć pučanstvu postradalomu tučom i olujom, ustupljuju se na uredovanje kr. zem. vladi, koja se ujedno ovlašćuje, da od prošlo- i ovogodišnjega viška sirotinjske zaklade i zaklade za stradajuće dieli podpore najsiromašnijemu pučanstvu i to u naravi, gdje se to ikako izvesti dade; zatim da daje zajmove iz spomenutih zaklada, a na koliko je to moguće, takodjer iz inih zemaljskih zaklada

čiteljem postradalih krajeva prema potrebi i uz povoljnije uvjete, nego se obično kod ovakovih zajmova traže.

Prima se.

Točka III. koja glasi: Poziva se kr. zemaljska vlada da sredstvi opredieljenimi za cesto- i vodogradjevine dade izvadjati javne gradnje od nužde u krajevih postradalih s elementarnih nesgoda, osobito u Zagorju, da se tako stradajućemu pučanstvu pruži prilika zaslužbi radnjom. — Gradnjam, koje se izvadjaju običnom težačkom radnjom, neka se za ovaj put dade prednost pred gradnjom, koja traži tehničke vještine; jer kod ovakove nemože pučanstvo u velikom broju učestvovati.

K ovoj točki podnio je presv. g. predstojnik nutarnjih poslova izpravak: mjesto „poziva se vlada", da se stavi: „preporučuje se vladi, da u koliko je moguće itd."

Predlog odbora prima se, izpravak pade.

Točka IV. koja glasi: da visoki sabor preporuča kr. zem. vladi, da ona ovo za Zagorje i Slavoniju vrlo važno pitanje uzme u ozbiljno razmatranje.

K ovoj točki prinešen je gore spomenuti izpravak zapisnika Josipa Zorića. Predlog odbora primljen, a izpravak zastupnika Josipa Zorića pade.

Točka V. koja glasi: Saborski ovaj odbor scieni, da je svojimi predlozi pod 2. i 3. riešio i naknadno mu predanu predstavku zastupstva občine veliko-goričke br. 523 za pripomoć tamošnjemu tučom postradalomu pučanstvu, s toga predlaže, da se i ova predstavka u smislu ovdje predloženih zaključaka ustupi kr. zem. vladi, a predsjedničtvo visokoga sabora da se ovlasti, da sve ovakve predstavke i molbenice, prispjele one na visoki sabor dok sjednice traju ili kašnje, neposredno ustupi na uredovanje kr. zemaljskoj vladi s pozivom na gore navedene zaključke.

Prima se.

Tim je predmet taj izcrpljen i prelazi se na predlog zastupnika dra. Frana Vrbanića glede magjarskoga jezika, koji je na dnevnom redu te glasi:

1. Neka u obranu zakonitoga stanja u domovini što prije poprimi shodne i potrebite korake, da se ustanove §. 58. nagode kod svih zajedničkih ministarstva, a ustanove §§. 46., 57. i 62. kod svih zajedničkih organa, nalazećih se unutar granica kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, bezuvjetno i podpuno izvedu, te hrvatskomu grbu i jeziku zakonom odredjena uporaba zajamči;

2. da uspjeh svoga postupka ovomu saboru što prije priobćiti izvoli.

Po tom podieli rieč predsjednik g. predstojniku nutarnjih poslova, koji je dao u ime vlade sliedeću izjavu:

Predlog g. dra. Vrbanića i drugova nabraja neke protuzakonitosti i povriede ug.-hrv. nagodbenoga zakona, koje su se navodno kod zajedničkih ureda u našoj zemlji kao pošta, brzojava onda i kod željeznica, i to još pod prijašnjom vladom dogodile, i za vrieme ovih 6 godina u zemlji postoje.

Ja ću te navodne povriede zakona podrobno izpitati, — a milo bi mi bilo, da su mi gospoda predlagatelji glede toga nepobitne podatke i konkretne slučajeve na ruku dali, te pronadjem li, da su se takove povriede zakona u istinu dogodile i da još postoje, neću propustiti, dapače smatram si svojom dužnosti mojim posredovanjem kod zajedničke vlade nastojati, da se takove odstrane i zakonu udovolji.

Nu na koliko pomenuti predlog i preko toga sadržava u sebi poziv na zakon ob odgovornosti bana i odjelnih predstojnika od 10. siečnja 1874., moram očito izraziti, da pozivu na taj zakon ovdje nikako mjesta nema, ter se zato proti takovom očito protuzakonitom shvaćanju gospode predlagatelja, kao da bi ban za eventualno protuzakonite i protuzakonite čine zajedničke vlade po prenavedenom zakonu odgovoran biti mogao, odlučno ograditi i taj poziv od sebe odbiti, buduć da se po nikojih ustavnih načelih nemože ban učiniti odgovornim za povriedu onih zakona, koji njegovoj izvršbi nepodpadaju. Zato mi se posve neopravdano čini u predlogu onaj sa zakonom ob odgovornosti bana donešeni poziv na bana, da u obranu zakona itd. poprimi korake, da se kod zajedničkog ministarstva kao i kod zajedničkih organa u granicah naše zemlje zakon obdržava, pošto niti zajednički ministri, a niti njihovi organi u granicah naše zemlje banu nepodpadaju.

S toga molim, da se ovaj predlog, koji je — u koliko možda samo moje posredovanje u tih stvarih postignuti kani, posve suvišan, a glede poziva na moju odgovornost svakako protuzakonit — neprimi".

Rieč zadobi iza toga neposredni predlagatelj dr. Fran Vrbanić da obrazloži svoj predlog, iza njega zastupnici Juraj Kamenar i Josip Miškatović, da progovore ob istom predmetu.

Predsjednik usliša želju i molbu g. zastupnika Bože Topalovića, da bi se sjednica za nekoliko časova odgodila.

Nastavak sjednice u $12^1/_2$ sati.

Na pitanje predsjednikovo, želi li tko od gg. zastupnika govoriti, prijavi se predstojnik nutarnjih poslova za rieč.

Zaključnu rieč zadobi dr. Fran Vrbanić.

Zastupnik Miškatović zadobi od predsjednika rieč, da odgovori na osobnu primjetbu.

Isto tako zadobi rieč g. pravosudni predstojnik kao vladin zastupnik.

Predsjednik stavlja pitanje: Ona gospoda, koja su za predlog dra. Frana Vrbanića, glasuju sa „da", koja su proti njemu sa „ne", pošto desetorica zastupnika zahtjeva imenično glasovanje. Sa „da" glasovalo je 20, sa „ne" 47, po čem je predlog dra. Frana Vrbanića pao.

Napokon podieli rieč zastupniku Josipu Zoriću, da obrazloži prešnost svoga predloga.

Predsjednik podielio je rieč g. predstojniku nutarnjih poslova, koji se protivi prešnosti ovoga predloga.

Zaključnu rieč imade neposredni predlagatelj Josip Zorić.

Predsjednik pita, smatra li vis. kuća predlog zastupnika Josipa Zorića i drugova prešnim ili ne.

Prešnost je pala.

Predsjednik zaključi sjednicu u $1^1/_4$ sata poslije podne, a buduću ureče za četvrtak 23. rujna u 10 sati prije podne.

Na dnevnom redu biti će: Izvještaj peticionalnoga odbora.

Krestić v. r.

Brantner v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema; zapisnik se verificira.

Na visoki ovaj sabor stigli su sliedeći podnesci:

Manjina birača izbornoga kotara račanskoga podnosi prosvjed proti izboru Josipa Singera za nar. zastupnika. — Ide verifikacionalnomu odboru.

Molba upravne obćine gjurmanečke za podieljenje podpore iz zemaljskih sredstva sa tučom i povodnjom postradalo pučanstvo svoga područja i

poglavarstvo obćine Sela kod Siska moli za podporu novčanu onim žiteljem, koji su od tuče potučeni;

obe ove molbe odstupljuju se kr. zem. vladi na uvaženje obzirom, što je vis. sabor slične molbe na predlog odbora ad hoc tako riešio.

Odbor za zemaljski proračun podastire izvještaj o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1880. — Stavit će se na dnevni red.

Odbor za proračun podastire izviešće o proračunu tiskare „Narodnih Novina" za god. 1880. — Stavit će se na dnevni red.

Osim ovih nije stigao za danas na ovaj vis. sabor nikakav podnesak.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće peticionalnoga odbora.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „VII. izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o podieljenih mu po istom saboru na razpravljanje podnesaka.

Visoki sabore! Peticionalni odbor ovoga vis. sabora razgledao je i razpravio sve po vis. saboru dodieljene mu podneske, te mu je čast podnieti vis. saboru svoje izviešće sa predlozima, kako sliedi:

Br. 389. Angelina Vuić, mati pokojnoga Mihajla Vuića, kr. kot. pristava u Daruvaru, moli za doznaku i izplatu posmrtne tromjesečne plaće za podmirenje njegovih troškova: liečenja, podvorbe i sprovoda ili po pokojniku uplaćenih taksa.

Odbor predlaže:

„Upućuje se vis. kr. zemaljskoj vladi na uredovanje"

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora

(Prima se.)

Ovaj predlog odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 451. Školska obćin sladojevačka prepokorno moli za milostivu novčanu po poru u svrhu gradjenja nove školske sgrade. — Upuću se vis. kr. zem. vladi na uredovanje".

Predsjednik: Na ovaj broj 451. podnio je zastupn g. Kamenar sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak): „Upuću se vis. kr. zemaljskoj vladi na uvaženje".

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar, obrazloži svoj izpravak.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Poznato će biti sv komu od gospode, da prije, bila korporacija, bila osob koja podnaša svoju predstavku na visoku kuću, da pri 3—4 krat prosi i županiju, i podžupaniju i vis. vlad nego li se uslobodjuje uznemirivati ovaj vis. sabor.

Kada su izcrpljeni svi putevi, kada prodju sve p teve, kojimi se nadaju, da će doći do svoje svrhe, on dodju tekar svojom predstavkom na vis. sabor. Tako predstavke, moja gospodo, nemože vis. kuća onako p miti, kako ovdje odbor predlaže, da se samo jednostav uputi vladi na uredovanje. Ovakove predstavke tre vladi preporučiti, da jih uvaži. Ja mislim, vis. sabo da nami mora biti stalo, da se ovakove predstavke ima uvažiti, osobito onako bitna stvar, kao što je škola, joj se podpora dade!

Sigurno je ova škola molila podporu od vis. vla pa dočim ju nije postigla, nada se sada od vis. sabo da će dobiti podporu. Ja mislim, da ovu predstavku vla bar na uvaženje dademo, a ja mislim, da i više doliku vis. saboru, da vladi daje molbenice na uvaženje, ne li na uredovanje. Zato preporučam ovaj svoj izprava

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Lončar

Dr. **Marko Lončarić**: Ja sam veoma zahvalan Kamenaru za njegov izpravak, te molim, da se spom nuta molba vis. vladi na uvaženje podnese. Ja sam b takodjer slobodan vis. vladi u ime sladojevačke obći podnieti molbu, da se nekakova podpora dade za g djenje školske sgrade. Visoki sabor bijaše doduše pop mio, da se uvaži molba, medjutim nije bilo sredstv Ako, vis. sabore, nije onda bilo sredstva, nadam se, će u budućem budgetu valjda biti sredstva, da se ov siromašnoj obćini kakova podpora udieli, da si uzmog školsku sgradu sagraditi. — Mi plaćamo do 600 for. u telju, a djeca nemogu da nauku primaju u onoj na p porušenoj kući.

Ja mislim, da bude vis. sabor tako milostiv pra ovoj siromašnoj obćini i u to ime preporučam ovu p pokornu molbu sladojevačke obćine na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela [illegible] bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Zemaljska vlada [illegible]ažuje i onako molbenice obćina za podporu u svrhu [illegible]adjenja škola, ako ima razpoloživih u tu svrhu sredstva [illegible]ako su dotične obćine, koje mole za podporu, izpunile [illegible]tale uvjete, koji se zahtievaju u tu svrhu t. j. ako [illegible]ćine dokažu, da mogu ono, što jim vlada nebude dala, [illegible] svojih vlastitih sredstva nadomjestiti, jer se često do[illegible]dja, da se jednoj ili drugoj obćini dade podpora od [illegible]00—1500 forinti, a obćina nema sredstva dalje, da [illegible]olu počme graditi.

Ili ovdje stoji, da se ova molba predlaže na „ure[illegible]vanje", ili na „uvaženje", to je napokon svejedno. [illegible]maljska je vlada čula, što se od nje očekiva i što se [illegible] nje moli, pa će ona po mogućnosti uvažiti i ovu [illegible]lbenicu sladojevačke obćine, preporučilo se to ovdje [illegible]pose, ili se jednostavno dalo vladi na uredovanje.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za [illegible]č, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Stevo Popović**: Visoki sabore! Ja mislim, da [illegible] izjave, koju je presvietli g. predstojnik prosvjetnog [illegible]jela ovdje dao u ovom pitanju, ja mislim, da bi bilo [illegible]višno braniti odborov predlog, kako stoji. Samo mi se [illegible]i, da zahtjev, da se vis. vladi na „uvaženje" stavlja, [illegible] bi taj zahtjev bio neki kategorične vrsti nalog, da [illegible]. vlada tako rekuć mora učiniti, što se ovdje moli, a [illegible]boru peticionalnomu nisu poznata razpoloživa sredstva, [illegible]ja vlada ima, s toga nije mogao sa svoje strane, da [illegible]ravo naloži vladi, da ona to učini, a visoki sabor iza [illegible]ga, što je presvietli g. predstojnik kazao, može pristati, [illegible] se ostane kod redakcije odbora.

Predsjednik: Predlog odbora glasi (čita): „Upućuje [illegible] vis. kr. zem. vladi na uredovanje".

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole [illegible]tali.

(Ustaje većina. Glasovi: većina — manjina!)

Ona gospoda, koja su proti predlogu odbora, neka [illegible]ole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je uzdržan. Odpada nužda glasovati [illegible] izpravku g. Kamenara. — Molim dalje.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 476. Predstavka [illegible]upštine županije riečke od 1. lipnja 1880. br. 4833 [illegible] 3., kojom moli, da se biralište narodnog zastupnika [illegible] izborni kotar vinodolski iz Novoga premjesti u Cir[illegible]enicu".

Visoki sabore! Ovdje mi je primjetiti, da je u ovo [illegible]iešće pometnjom došao ovaj zaključak (čita): „Do[illegible]vlja se vis. kr. zem. vladi s tim, da pri postojećem [illegible]ndiranju izbornih kotara, koja će bez sumnje morati [illegible]editi, kad se Krajina utjelovi, u obzir uzme" — da [illegible]o nije zaključak odbora, nego da je to pri debati rečeno, a da zaključak odbora glasi: „Upućuje se kr. zemaljskoj vladi na uredovanje". To bi molio, da se izpravi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora? (Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 488. Predstavka gospodarske podružnice dugoselske, kojom se moli, da vis. sabor izvoli i ove godine u zemaljskom proračunu doznačiti svotu od 20.000 for. u svrhu, da se domaće gospodarstvo, a navlastito stočarstvo podigne". — Odbor predlaže: „Pošto je proračun za ovu tekuću godinu već dovršen, stavlja se ad acta".

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da su na ovaj broj stigla dva izpravka i to najprije izpravak g. zastupnika Zorića, koji glasi ovako.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita izpravak): „Ustupa se vis. kr. zem. vladi s preporukom, da ju u proračunu za god. 1881. u obzir uzme, uz povratak proračunskomu odboru prigodom razpravljanja budućega proračuna".

Predsjednik: Zatim je izpravak zastupnika g. Gjurgjevića, koji glasi ovako.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita izpravak): „Upućuje se vis. kr. zem. vladi, da na predstavku ovu uzme obzir pri podnašanju proračuna za god. 1881."

Predsjednik: Rieč ima g. Zorić, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Visoki sabore! U istinu čudna je sudbina, koja je zadesila predstavku gospodarske podružnice dugoselske. Imajuć ona zajedno sa svojimi drugaricami, naime predstavkami inih podružnica sačinjavati jednu cjelinu, bijaše ona od njih odružena, jer, dočim su one bile upućene na razsudbu proračunskomu odboru, stavila se ova pred forum peticionalnoga odbora, kamo niti spadala nije. Imam primjetiti, da sam ja sam u početku zagovarao, da se ta predstavka izruči proračunskomu odboru, medjutim je sudbina predstavke podružnice dugoselske, koja i inih obćina, jedna te ista. Proračunski odbor dobio je predstavke „post festum", kada je zaključio proračun, a peticionalni odbor, akoprem mu bijaše u prvoj sjednici ta predstavka izručena, ipak ili nije htio ili nije mogao izručiti ju onamo, kamo je spadala, naime — proračunskomu odboru.

Visoki sabore! Ja nemam namjere, da zamećem razpravu, koja je već dokončana bila u sjednici od 16. rujna, gdje je moj izpravak pao, ali dužnost mi je, da nešto progovorim u ovoj vis. kući.

Razprava ona ciela, koja je tekla u tom predmetu 16. rujna, naime, gdje sam izpravak stavio, da se u pripomoć gospodarstvenih svrha u budget uvrsti 20.000 for., neugodno se dojmila i naroda, i u obće onih gospodara, koji sa narodom posla imadu i kojim su potrebe naroda poznate.

Poznato je dobro, da su se ponukom gospodarskoga družtva i centralnoga odbora, moram reći, i ponukom

*

vis. vlade, ustrojile podružnice za promicanje i unapredjenje domaćega gospodarstva, ponapose stočarstva. Tko čita imena članova gospodarskih podružnica, biti će opazio, i s radošću će biti opazio, da sačinjavaju pretežni broj sami seljaci. Akoprem se seljaci nerado udružuju u takovu svrhu, to je ipak pošlo pojedinim rodoljubom i gospodarom za rukom, da jih sdruže u jedno kolo za plemenite podhvate, da rade za napredno gospodarstvo, oko promicanja svoga gospodarstva. Pitanje je, kako se to polučiti moglo? Evo tako:

Prošle godine dala se subvencija gospodarskomu družtvu u promicanje gospodarstva, osobito stočarstva; nekoliko podružnica dobilo je podporu i tom podporom nabavilo si sredstva osobito za uzgoj plemenite pasmine. Vidjeli seljaci, kako liepo napreduju podružnice, vidjeli su liep napredak, koji se ovdje ondje postizava, vidjeli su, da to nije takova coprija, da se članovi uzdrže u zadruzi, pa su rado prihvatili poziv, te se složili u tom, da stupe u podružnice.

Moram koju reći i kao član gospodarske podružnice. Mi ćemo pripomoći, ali zemaljska vlada neka nastoji, da unapriedi stočarstvo. Mi radimo, da onako svoj posao udesimo, kao što ga udesila svetoivanska i velikogorička podružnica itd. Narod radi i pripravan je raditi, osobito u doticaju s podružnicami, koje su te blagodati već uživale, a seljak, akoprem to nebiva obično, da se seljaci javljaju, to će ipak odlični gospodari, — a takovih je uviek bilo — koji su sbilja tražili i molili, da će takove bikove . . .

Predsjednik: Molim liepo! Meni se čini, da je to onaj govor, kojeg je g. govornik držao, kada je govorio o svom predlogu o prešnosti, koji je u prošloj sjednici pao. Ja bi molio, neka se neupušta u stočarstvo, nego neka u kratko obrazloži, zašto želi, da se ova molba preporuči vladi.

Josip Zorić: Molim . . .

Predsjednik: Molim liepo? U kakovu savezu stoji taj veliki govor, koji se drži, s dotičnim predlogom; jer ako se tako bude govorilo, neće biti nikada gotovo.

Josip Zorić: Molim, upravo dotična predstavka radi o tom, o čem ja govorim. Narod se prihvaća u to kolo i narod želi, da mu se pomogne. Što će reći narod, kada čuje, da je taj predlog pao i kada ćemo mu reći: Nemojte izgledati, da ćete kakovu podporu dobiti, — a zašto? Zato, pošto taj predmet nije došao u razpravu u ovoj vis. kući i pošto moj izpravak nije bio prihvaćen, što sam si ga uslobodio ovdje staviti.

Molim još jednom, da se neprigovara meni i mojim sudrugovom, da hoćemo forcirati potreboće, gdje nema dovoljna pokrića. Ja velim, ondje, gdje je poveća potreba, može se naći i pokriće. Ako se nije moglo naći pokriće u proračunu ovom, to sam uvjeren, da će i vis. sabor i vlada moći uvidjeti, da je prieka potreba i prieka nužda, pa da će kod budućeg proračuna uzeti na to obzir. Zato sam stavio izpravak, da se ta predstavka nemetne u koš, kao što ovaj odbor predlaže, već da analogno onomu, što proračunski odbor preporuča, da se i ova predstavka uruči vis. vladi, da uzme na nju obzir prigodom proračuna za god. 1881., pa da ju tada povrati proračunskomu odboru prigodom razprave same.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Gjurgjević, da obrazloži svoj izpravak.

Vaso Gjurgjević; Visoki sabore! Kada bi ja znao, da će se podnieti taj izpravak, ja svog izpravka nebi bio podnio, jer je jedan i drugi isti. Ja sam samo mislio konformiteta radi, da se nema primiti predlog peticionalnoga odbora, pošto su sve druge slične peticije upućene bile proračunskomu odboru, pa evo baš danas razdieljeno je izviešće proračunskoga odbora, u kojem se predlaže, da se sve te peticije u tom pogledu ustupe vis. kr. zem. vladi na uvaženje pri podnošenju proračuna za god. 1881. uz povratak komunikata. Kako je sbilja tu samu peticiju zadesio udes, da je došla peticionalnomu odboru, to neznam, ali ja držim, da visoki sabor mora držati do toga, da u svih sličnih peticijah bude jedan te isti zaključak.

S toga sam ja slobodan predložiti, da se ta predstavka poput ostalih uputi vladi, da na nju obzir uzme prigodom sastavljanja proračuna za god. 1881.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Samo po sebi, kamo će doći ova peticija, o kojoj je govor, meni se čini, došla ona ovamo ili onamo, posve je svejedno, štogod sabor zaključi, jer meni se čini, da visoki sabor netreba uba[...] viesti o tom, da je potrebno u tu svrhu dati sredstva [...] da je ovaj vis. sabor o tom podpuno uvjeren i osvjedočen bez ikakova dokazivanja od strane tolikih podružnica. Sabor bi samo trebao imati uvjerenje i osvjedočenje i dokaze temeljite, da se imadu odkuda dati sredstva za te potrebe, koje se u peticiji navadjaju. Dakle, radi toga da se uvjeri, bud u proračunskom, bud u peticionalnom odboru, da je potrebno, da se dadu sredstva, meni se čini posve svejedno, kamogod došla peticija.

Bez tih peticija svi članovi visoke kuće znadu, da je dobro u to ime dati i ja sam toga mnienja, što je izjavio i sam g. izpravitelj i gosp. zastupnik Gjurgjević pošto su peticije istoga smjera, da se predlaže proračunskomu odboru, a da nema nikakova razloga, da se ovom jedinom peticijom drugačije postupa. Dakle radi ove analogije i radi nužde, da vis. sabor dosljedno postupa i analogično, slažem se s time, da se ovaj peti[...] predade proračunskomu odboru.

Predsjednik: Dakle molim liepo, za koji izprava[k] ste vi?

Josip Miškatović: Za izpravak g. Zorića.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja nebi ustao jer je dovoljno govorio jedan i drugi izpravitelj, nu ne

mogu se složit s predgovornikom onim, koji veli, da je svejedno, došla ova peticija ovamo ili onamo.

To znači toliko, kao: Sabor ju netreba ni čitati! To nestoji, moja gospodo! Ova peticija dolazi od jedne korporacije. Od visoke vlade toliko puta je naglašeno: Pomozite si sami, radite sami! Ova korporacija radi, što može činiti, a vlada ima činiti od svoje strane, što može činiti. Ako sada ova korporacija traži, da joj se pruža to ili ono — ja neću sada nabrajati, koje predloge čini ova korporacija — ali ona čini svoje, pa ako se to sada baca u koš, onda vlada nikada neće svoje gospodarstvene osnove znati.

Zato sam ja protivan mnienju g. predgovornika i moram mu reći, da je on glede toga u jako velikoj bludnji. I sabor i vlada treba, da takove predstavke točno proučavaju. pa će doći do osvjedočenja, da jih treba uvažiti. Ja n. pr. imam posve druge potrebe u Vrbovcu, nego onaj u Posavini. Što treba meni, to netreba Posavcu. S toga treba saboru i vladi, da u ruke uzmu ovakove predstavke, pa da iztaknute u njih potreboće naroda uvaže. Ja se dakle slažem s mnienjem g. predlagatelja i podupirem izpravak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, rieč imade gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Stevan Popović**: Petitum ove predstavke kaže izrično, da izvoli vis. sabor i ove godine 20.000 for. u gospodarstvene svrhe dopitati. Peticionalni odbor, kada je pregledao ovu molbu, vidio je, da je ona došla iza budgeta, pošto je budget već za ovu godinu zaključen, t. j. da je ona došla prekasno. S toga da logično nije mogao ništa drugo zaključiti nego ovak (čita): „Pošto je proračun za ovu tekuću godinu već dovršen, stavlja se ova predstavka ad acta.“ Odbor dakle nije natrag povratio predstavke, jer je držao, da je dovoljno obrazložen isti zahtjev u drugih predstavka, o kojih nema sumnje, da će prevagnut ili na desno ili na lievo.

Sabor je u više prilikah, a isto tako bilo je i pri budgetnih razprava izjavljena potreba, da se podiže gospodarstvo, a vis. bi sabor za cielo i mimo ove predstavke zaključio što valjana, da je sredstvâ, a kada nema sredstvâ, čemu da se upućuje onamo na uvaženje, čemu da se veli: Ajde da zavirimo u narod, u njegove potreboće, kad od cielog tog rada nebi bilo ništa.

Ja mislim, da će vlada prigodom budgetne razprave imati u vidu obće izkazane iz svih krajeva zemlje želje i da će tom sgodom i ova želja s ostalimi biti uvažena, po tom ja mislim, da je zaista suvišna ova predstavka prema obćemu uvjerenju. Vlada nemože tih 20.000 for. stvoriti za ovu godinu i ja nevidim, zašto se tako dugački govori govore, što će narod pitati i što će kazati, kada mu se kaže: Evo, tako je, drugačije nije moglo biti, pa punktum, — a nije moglo biti, pošto je dovršena budgetna razprava za g. 1880. i pošto se pri toj razpravi dokazalo, da nema tih 20.000 for. Ja preporučam predlog odbora onako, kako ovdje stoji.

Predsjednik: Medju izpravkom zastupnika g. Zorića i izpravkom g. zatupnika Gjurgjevića samo je ta razlika, da g. Zorić ište, da se ova predstavka ustupi kr. zem. vladi uz povratak proračunskom odboru, sve ostalo u izpravku je jedno te isto s izpravkom gosp. zastupnika Gjurgjevića, s toga bi ja mislio, da bi g. zast. Gjurgjević mogao odustati od svoga izpravka.

Vaso Gjurgjević: Ja ga povlačim natrag.

Predsjednik: Pitanje dakle glasi: Prima li visoki sabor predlog odbora, da se ova predstavka, pošto je proračun za ovu tekuću godinu već dovršen, stavlja ad akta?

Ona gospoda, koja su za ovaj predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su za to, da se ova predstavka ustupi vis. kr. zem. vladi s preporukom, da ju u proračunu za g. 1881. u obzir uzme, uz povratak proračunskomu odboru prigodom razpravljanja budućega proračuna, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Izpravak zastupnika gosp. Zorića je primljen. — Molim dalje.

Izvj. **Stevan Popović** (čita): „Broj 489. Molba mjestnoga nartskoga školskoga odbora obćine dugoselske, podžupanije zagrebačke, za novčanu podporu u ime gradnje nove pučke škole.“

Odbor predlaže: „Kr. vis. zemaljskoj vladi na uredovanje.“

Predsjednik: Na ovaj broj ovdje ima opet jedan izpravak g. zastupnika Zorića.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita izpravak): „Da se ova molba ustupi kr. zem. vladi na uvaženje.“

Predsjednik: Rieč ima g. zast Zorić, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Kada mi nebi dobro poznate bile okolnosti nartske obćinske škole, ja nebi uzeo rieči, da o tom predmetu koju progovorim; ali pošto poznam one okolnosti i pošto sam se razgovarao s tamošnjimi žitelji, poznata mi je stvar, pa zato ću da nekoliko rieči o tom progovorim.

Nartska škola leži u Posavini, narod je ondje dobar, marljiv i radin, a i djeca vrlo marljivo polaze školu, tako, da se za cielo ona škola broji medju najbolje u podžupaniji zagrebačkoj. Ali škola ova, koju djeca tako marljivo polaze, tako je vlažna, da svojoj svrsi nemože odgovarati, i da učitelj u takovoj sgradi uz najbolju volju svojoj dužnosti zadovoljiti nemože. S toga je obćina već odavna naumila, da namjesto one nespretne sgrade podigne podpuno novu sgradu, koja će bolje odgovarati

svrsi, nego ona stara, nevaljana školska sgrada. Občina nartska, a navlastito dugoselska, u koje područje spada Nart, potaknula je godine 1878. misao o novoj školskoj sgradi, te si dala izraditi plan, koji je odobren, i troškovnik, koji je takodjer odobren. Obćina obratila se tom sgodom na visoku vladu s molbom, da joj ona pruža neku pripomoć, da lakše izvede ovu svoju namjeru, pošto i sam školski zakon kaže, da obćine, koje su siromašne, mogu za podignuće škole uztražiti pripomoć od vlade, da ju mogu lakše izgraditi. Mjestna obćina nartska molila g. 1878. po više puta pripomoć, dapače ona se je htjela molbom i na samo Nj. Veličanstvo obratiti, neka bi Ono pripomoglo, da se lakše sagradi toli željena škola. Nu njoj se ta molba iz Zagreba natrag povratila s opazkom, da će se već naći iz zemaljskih sredstva pripomoć, kako da se škola sagradi.

Nartska obćina pripravna je dati cigle i drva za gradnju te škole; sav ovaj material stoji već pol godine na kiši, gdje se može lahko i pokvariti. Medjutim prispjela je glede toga i neka odluka, čini mi se, od 16. lipnja, kojom je visoka vlada odgovorila obćini dugoselskoj, da se njezina molba uvažiti nemože, pošto nema sredstvâ, iz kojih bi se ta subvencija školi dala.

Moglo bi se možda reći: Posavčani bogati su ljudi, pa bi si morali sami školu sagraditi. Na to moram primjetiti, da nartska školska obćina ima jedva 1100 dušâ; moram primjetiti i to, da su kod gradnje savskih nasipa upravo Posavčani kroz ovo 4 godine 5—6000 težaka dali, a moramo uzeti i to, da je ove godine 21. srpnja tuča hametom potukla upravo nartsku cielu obćinu. Vis. vlada uvjerit će se iz dotičnog izkaza, da je sbilja tom tučom poharan sav usjev, naročito kukuruz, i da, pošto nema ondje drugog prihoda, to je ona obćina sbilja u takovu položaju, da si nemože svojih kuća popravljati, a kamo li, da se veće žrtve od nje ištu?! Kao što se dakle podpora davala drugim školam, što se kao hvalevriedno priznati mora, tako isto neka se u to ime dade i nartskoj školi, a nadam se, da će se istom mjerom mjeriti, tim više sada, pošto je narod ondje tučom poražen te nemože smoći niti najnuždnijih sredstva. Nadalo se, da će joj visoka vlada pomoći, nu pošto je proračunski odbor dovršio, i pošto je vis. vlada izjavila, da nema više sredstva u tu svrhu, to bi preporučio ovu molbu, da se bar sada, kada se radi, da se poveća svota stavi u proračun za gradnje pučkih škola, da se svakako veća svota dade i da se uzme obzir i na nartsku školu i da joj se pripomoć dade. To mislim, da i humanitarnost zahtjeva, da se što više dade za gradnju školâ, te se nadam, da će vis. sabor uvažiti moj izpravak, koji toplo preporučam.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Ja sam uvjeren, da svaki od gg. zastupnika imade u svom kotaru sigurno 2—3 škole. koje bi za podporu mogao vis. saboru preporučiti. Ali ovim načinom, gospodo moja, ja mislim, da se dobra ova namjera polučiti nemože. Vlada nesamo da ima obzir uzeti na nuždne gradnje škola, već joj je upravo to i dužnost, ali, gospodo, sabor može samo kazati, da ustanovljuje svotu na podignuće škola, a tu svotu može sabor prama potreboći opredieljivati veću ili manju i podpuno ima pravo, ako u svoje vrieme, misleći, da je svota mala, istu povisi, a sve ostalo, kako da se ta svota ima porazdieliti i kako da se ta svota na korist cieloj zemlji upotriebiti ima, sve to ima vlada odlučiti.

Svaka podžupanija imade svoje skupštine! Tu se najbolje zna, kako koja obćina stoji. Podžupanije, gdje imade takovih siromašnih obćina, podastrti će vladi molbu, te će tu i naznačiti školu ove ili one obćine, koja podporu treba, a vlada, kako vidi, kako stoje ove škole, ona će porazdieliti dotičnu svotu savjestno i dopitati će ovoj obćini toliko, onoj onoliko itd., kako koja potrebuje.

S toga bi ja molio, da se ova stvar ovim putem nerazpravlja, jer sam uvjeren, da bi svatko od gg. zastupnika mogao za svoj kotar nekoliko takovih škola izkazati. To, gospodo, nije način niti je tu mjesto, da se novac ovako tu dieli. Ako se kojoj obćini čini u tom krivica, ona se može uteći saboru, a taj će pozvati vladu na odgovor, pa će se vidjeti, je li ona pravedno postupala ili ne.

Još nešto. Kod gradnja tih škola, da vlada daje subvenciju, da se započmu graditi škole, to neide, i ako je to sadržano u tom, toga vlada nikada odobriti nemože. Ako obćina koja hoće graditi školu, treba izpitati novčane okolnosti, koliko može dati, da se gradi škola, prvo, da vidimo, kako stoji s prometom, koliko može dati ručnih težaka, kako je s gradjevnim fondom, pa kada se sve to vidi, onda vladi kaže: toliko mi fali, da dogradim školu. Treba dakle ponajprije izpitati svoju materijalnu snagu, onda je stvar čista. Neka gospoda drugačije misle, pa traže podporu za početi graditi školu, pa ako vlada štogod u to ime dade, onda se često dograditi nemože, jer nedosiže zato materijalne snage.

Ovim hotio sam vis. kuću da obaviestim, da sa ono nekoliko hiljada forinti, koje vlada u to ime dieli, nije se nikomu krivica dogodila, jer je vlada uviek prije potrebu i okolnosti točno izpitala, pa tako će i u buduće činiti. S toga sam zato, da se prihvati predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Ja bi si smatrao za dužnost odgovoriti g. Zoriću glede njegova izpravka, jer gradjenje škola spada u obće u područje odjela za bogoštovje i nastavu, nu buduć se je moj kolega ovdje već izjavio, zato odustajem od daljnje rieči, nu napomenuti ću samo to, — da se nemisli, da se odjel za bogoštovje i nastavu

nebrini za to — da se odjel za bogoštovje i nastavu brini i to mnogo brini za gradjenje školâ i da se mnogo podpore daje obćinam za gradjenje škola, a dao bi bio i obćini dugoselskoj za školu u Nartu, samo je zahtievao od obćine, da ona izkaže gradjevni fond, a podpora u načelu da je bila već doznačena, samo je trebalo znati, bi li sredstva doticala za gradnju ove škole.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja odobravam prvi dio govora presv. g. Živkovića. Opreznost je svakako potrebna vladi, kada doznačuje podporu za gradnju škole bud jedne bud druge. Ja tu opreznost podpuno odobravam, jer bi se moglo dogoditi to, da bi se novci bacili, a poslje da se nebi mogla dograditi škola. Zato, kako rekoh, ja to odobravam. Nu nemogu odobriti u drugom dielu njegova govora niti jedne rieči, a zašto? Ima obćina, koje netrebaju visoke vlade i njezine milosti, pa ako ima obćina jakih, koje si naprave svoju školu, bez da jih vlada u tom podpomaže, a to bi vlada morala imati pred očima i pomoći narodu ondje, gdje nikada nemože doći do škole, što sam imao priliku i pred 2 godine već govoriti, da vlada pomogne ondje, gdje se nemože inače doći do škole, da nebude narod ostao divlji. Ja bi mogao i primjere navesti. U Slavetiću, u Prekrižju, u Vivodini vidimo škole, kao što i u Vrhovcu, dodjite tamo, pa ćete vidjeti — nisu te škole Bog zna kako dugo — stoje one kakovih 10 godina, pa je posve drugi narod. Već ima vojnikâ, koji su iz tih škola izašli. Takovim je treba pomoć pružiti, pa podizati škole, gdje narod podići nemože; sigurno budete ovdje našli morala i poštenih srca više, nego li u onih mjestih, gdje nema škole. Župnik i učitelj čine svoju dužnost. Kazalo se već ovdje u saboru, da, gdje je župnik, gdje su svećenici na svom mjestu, da tu već ide, ali što će sam župnik, ako mu se podpora neda? Treba da svi zajedno radimo, osobito sada, gdje nas toli često elementarna nepogoda pohadja — ta znate, da smo svi tučom potučeni i da narod na mnogih strana nemože sam upravo ništa doprinašati za gradnje.

Zato ja nemogu odobriti onoga drugoga diela govora presv. g. predstojnika nutarnjega odjela, te želim, da se i onomu narodu pomogne, koji do škole nemože doći, koji nemože niti učitelja uzdržavati, da mu se pomogne iz zemaljskih sredstva, ako nećemo, da nam narod zaostane.

Ovaj izpravak netraži ništa drugo, nego da se predstavka dotične obćine na uvaženje preda vis. vladi, a to, gospodo, ja mislim, da možemo poprimiti. S toga ja preporučam izpravak.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gospodin Folnegović.

Fran Folnegović: Meni je žao, da se opet moram staviti u opreku s presv. g. predstojnikom nutarnjega odjela. On posve drugačije shvaća pravo peticije, nego ja i vis. sabor. Kada bi on bio iskreniji, nego li što zna biti, kada se radi o stvari, tičućoj se prava i kompetencije vlade, on bi nam mogao kazati, što ću ja sada mjesto njega kazati.

Dogodi se, gospodo, da jedna obćina šalje peticiju na vladu, a ta peticija dodje po običaju u ruke jednomu referentu. Taj referent može biti dobar ili zao; može doći prijatelj k njemu pa mu kazati: ja ti preporučam ovu stvar, a isto tako može k tomu referentu doći tko, koji negovori povoljno za dotičnu peticiju. Ja neću primjera navadjati, niti ću koju osobu spomenuti, ali moguće jest, da je tako, to će mi svatko dopustiti, i ja bi mogao dokazati, što govorim i mogao bi dosta primjera navesti, da se je dobro ili zlo uticalo na dotičnoga referenta. Sada, gospodo, proti tomu, koji je način mogući? Ja mislim, da upravo pravo peticijâ, u kojih može svatko obrazložiti svoje jade, pa ako sabor vidi, da je nešto u stvari, on će preporučiti stvar vladi, da učini, što se učiniti dade.

G. Zorić kaže, da je osvjedočen o pravednosti ove molbe, a svi znamo kako je ondje narod zatrla tuča i da je polovicu svoga imetka žrtvovao za nasipe, a sada taj narod nije moguć uzdržavati školu, te moli: pomozite mu, da si sagradi školu! On dakle, koji je sam osvjedočen o tom, zar on da u saboru toga prava nema, da reče: ja ti preporučam ovu stvar; kada ima pravo svaki obćinski bilježnik, da takovu stvar preporuči, zar da sabor hrvatski nebi imao toga prava?! Gospodo! Sabor hrvatski ima to pravo, i treba da to pravo znamo cieniti.

Svatko nas, gospodo, vjeruje toj molbenici, da su u njoj razlozi osnovani na istini, pa komu su te okolnosti poznate, on je dužan preporučiti tu stvar vladi na uvaženje.

Ja, pošto su i meni te okolnosti poznate, preporučam izpravak g. Zorića.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! G. predgovornik izvolio je navesti jedan primjer, koji moguće da se sbio ili glede kojeg ima se dopustiti, da bi se sbiti mogao, primjer naime onaj, po kojem biti će koji i može da bude kakav podnesak, odnoseći se na velevažnu koju stvar, kao što je na pr. ova, po dotičnom referentu riešen uslied informacije, koju će dobiti.

Ja ću dopustiti, da je to moguće, ali neću nikada dopustiti onu konsekvenciju, koju izvadja g. govornik, da može korektnost ležati u tom, da bi se pretežna dala eksekutiva saboru, da rečem mjerodavan upliv u samu eksekutivu da si prisvaja opet sabor. Jedno je načelo, preko kojega se nesmije ići u ustavnoj državi, načelo, koje mora biti s obe strane priznato, načelo zamjenitog rešpektiranja vlasti, zakonodavnih vlasti i eksekutivnih vlasti.

Ima i takovih točaka, gdje mora biti ova vlast strogo lučena jedna od druge. Svaki pretežni djelokrug toli jedne kao i druge vlasti u djelokrug drugi, nemože da bude od blagotvorna upliva za javni državni život. Uslied toga, mislim, ima ta jedina korektnost ležati u drugom postulatu, nego li je izvolio predlagatelj kazati, te će se bez dvojbe morati najposlje i kod nas doći u upravi do „Verwaltungsgerichtshofa“, koji ima biti nad eksekutivom i bditi, eventualno ukidati odluke eksekutive. Ali taj korektiv nemože ležati da se neutiče neopravdanim načinom u pravo eksekutive, nemože ležati u rukuh visokog ovog tiela.

Ja ću se usloboditi pokazati g. Folnegoviću, da se po njegovoj vlastitoj argumentaciji sve ono, što je izvolio govoriti o tom predlogu, upravo protivi njegovim nazorom, jer je izvolio kazati: Ovako će se riešiti taj predmet kod vlade po informaciji, koju će dobiti dotični referent. Ja ću pitati g. Folnegovića ovdje, kako će se sabor — uzmimo danas u razpravi ovoj — jer sav sabor nije uzeo još te stvari u riešenje, nego samo peticionalni odbor — kako će se pojedini članovi ovoga tiela, kako će se informirati, nego po podatcih onih, koji će se navesti ovdje i koji će iz ovoga uvjerenja morati glasovati za to. To je naravna stvar, proti kojoj nemam ništa primietiti.

Ali treba imati pred očima princip, kojim se načinom dolazi do toga uvjerenja, da nepadnemo u istu onu pogriešku, u koju se boji g. Folnegović, da može pasti referent kod vis. vlade, primajuć sada dobre, sada opet zle informacije.

Nema dvojbe, da je taj predmet sam po sebi svakog uvaženja vriedan, nema dvojbe i glede toga, da oni podatci, kojih imamo dovoljno, da nas moraju uvjeriti o tom, da se u istinu u tom pogledu čini sa strane vlade, i da se učiniti može.

A ako se sa strane g. Folnegovića naglasuje i upravo hoće da se opravda način ovakav, gdje se od strane ovoga tiela popraćuju molbe sa dodatkom na vis. vladu „na uvaženje“, uslobodjujem se naglasiti, da bi vis. ovo tielo s ovakovimi dodatci bilo vazda u opreci, jer što će sabor reći, ako što dade vladi na uvaženje — a on se nemože uzporediti sa privatnom strankom, koja će štogod vladi podnieti i zagovarajuć podatke, očekivat blagostivno uvaženje — ako vlada to neuvaži? Kada se veli „na uvaženje“, tu nije izključeno ono, da se to uvažiti nemože. Je li ovakov položaj sabora napram vladi dostojan, kada je sabor što vladi na uvaženje preporučio i tim prepustio, da vlada neuvaži? Je li ovakav položaj sabora napram vladi dostojan? Ja bi rekao, da nije dostojan.

Dakle upravo u tom pogledu treba da se dodje na čisto, pa ono, o čem je sabor upućen i uvjeren, da se može učiniti, neka to učini u zaključku, a ne quasi u peticijah, jer ako se takove peticije neuvaže, onda se sabor sam stavlja u neugodan i neustavan položaj.

Ja dakle, gospodo, svakako zagovaram redakciju i preporučam predlog odborov.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje zast. g. Vončina.)

Rieč ima zastupnik g. Vončina.

Ivan Vončina: Meni je napokon svejedno, primio se predlog odbora ili izpravak, predložen po g. Zoriću, jer, ili se to riešilo tim, da se vladi ustupa predmet na uredovanje ili na uvaženje, vlada će po svojoj dužnosti dati ovoj obćini podporu po mogućnosti, ako je potreba takova, kako zagovara g. Zorić. Nego ja bi želio upozoriti vis. sabor, da nebi možda izašao neumjestan zaključak i da nam se nebi prigovaralo s nedosliednosti. Nema tomu $^1/_4$—$^1/_2$ sata, što je visoki sabor zaključio, da se molba obćine sladojevačke za podporu uputi na uredovanje vladi. Mi imamo sada u razpravi školu obćine nartske, to jest o podpori za gradnju nove pučke škole. Ova je molba onoj sladojevačke obćine sasvim istovjetna. Ako smo mi, gospodo, prvu molbenicu uputili vladi na uredovanje, ja neznam, kako možemo drugu posve istovjetnu molbu drugačije riešiti, nego izjavom, da se i ova vladi uputi na uredovanje.

Ja sam sasvim uvjeren, da obćina, koju zagovara g. zastupnik Zorić, podpore treba i da vlada, ako je u stanju, ona će učiniti, što se u predstavci moli, ali mogu doći još i siromašnije obćine, nego li je ova, koju gospodin Zorić zagovara, nego li je možda i obćina sladojevačka, — a što onda?

Ja neznam, koji bi to razlog bio, da mi za ovu obćinu drugačije riešavamo, nego li za onu, ili je možda tomu razlog taj, što ona leži u Slavoniji, a ova u Hrvatskoj, ili možda zato, što onu zagovara dr. Lončarić, a ovu Zorić?

Ja mislim, — da nebudemo nedosljedni u riešavanju ovih molba — da su sasvim umjestne primjetbe g. dra Šrama i s toga uzanj pristajem.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Meni je žao, što moram govoriti proti momu prijatelju g. Vončini. U ovom predmetu rado bi nešto rekao, za što sabor nebude nedosljedan po mom mnienju, ako bude u ovoj stvari drugačije zaključak prihvatio, nego li što ga je prihvatio na molbu za podporu sladojevačke škole.

Meni je poznato i reći ću ovo, da ima kod nas pučkih škola, za koje je šteta nesamo davati podporu, nego jednu krajcaru, i kod kojih škola baš da je šteta, da idu djeca u školu, jer je ondje upravo tako, kao da učitelja nema. Kada bi ja jedan takav slučaj znao, gdje se ište podpora za takovu školu, ja bi kazao, da tu ne treba podpore, ali znajuć pako s druge strane, da škola uz valjana učitelja blagotvorno djeluje toli na znanje koli i na srce i na um obćinarâ, pa ako takova škola

raži podporu od zemlje, ja ću reći, da ovakova obćina reba podporu, a taj je, gospodo, slučaj baš kod škole,) kojoj sada viećamo.

Škola, gospodo, u Nartu vrlo je dobra. Tko god proazi onuda, osvjedočit će se i u srcu će ga razveseliti, :ada vidi ove liepe plodove, što jih je polučila ondje ›učka škola. Zato sam ja u ovom slučaju za to, da se nolba ove obćine preporuči vladi, da joj ona pritekne u ›omoć kod gradnje škole.

Ob ovoj teoriji, o kojoj se ovdje razvijalo, mislim, noglo bi se puno govoriti. G. Folnegović pita nas: Zar ıema sabor pravo peticiju koju poduprieti? Ja mislim, a ima to pravo, ja bi sjetio na onu rieč, gdjeno se veli, a parlament može sve dati, samo nemože pretvoriti mužko ı žensko. Ja velim, da sabor imade mnogo prava, ali ı mislim, da više puta nemože učiniti, što nedolikuje što se neslaže s interesom zemlje. Toga prava sabor ema. Sabor može preporučiti peticiju, ako se uvjeri, a je ona peticija opravdana. Nego ću samo nešto na no reći, gdje se veli: „Zar vi nećete zastupniku vjeroati?“ Ovako bi zastupnici sa svih kotara pravo imali reporučivati svoje obćine i od svakog može se kazati: Zar mu nemate vjerovati?“ — Tako će doći, da će se ıorati svakog zastupnika preporuka uvažiti i dotična ıolba preporučiti vladi, te će doći na to, što je rekao . dr. Šram, da pojedinci djeluju na referenta vladina kao to pojedinci djeluju i izvan vlade na sabor. Dakle ovaova preporuka pojedinca, kakovu misli g. Folnegović, eće, ja mislim, dovoljna biti za preporučiti stvar, ali aravno, sabor ima pravo preporučiti vladi jedno ili rugo.

Ja se dakle slažem sa izpravkom g. Zorića.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik nuırnjeg odjela.

Jovan Živković: Povodom ove molbe i ekspektoraje g. Folnegovića imam kazati još nekoliko rieči. Ja ržim, da vladi najviše stoji do ugleda, a da će sabor ıj ugled najviše podupirati, ako se bude starao za pćenite interese zemlje, a ne o lokalnih mjestih. Ovamo laze zastupnici iz raznih krajeva zemlje, koji mogu vaki svoje zagovarati i preporučivati. Saboru valja, da ·ži kontrolu nad tim, kako vlada u tu svrhu novce poızdieljuje, je li način razdieljivanja valjan ili nije. Ali ı vi kažete vladi: Daj ti te novce toj ili ovoj obćini, mislim, da to nije ovdje umjestno.

Vlada ima prije svega točno izpitati ovakove molbece, da vidi, što jest, a gospoda mogu svojim ugledom var podkriepiti, a da li je to na ugled saboru i vladi, ıo što je kazao gospodin Šram, da se ovim načinom olbe odpravljaju vladi, to neka vis. kuća sama prosudi.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više prijavio za eč, rieč ima gospodin izvjestitelj. (Glasovi: Neka se asuje!)

Izvj. **Stevo Popović**: Ja ću se truditi, da budem što kraći, te moram izjaviti, slušajuć veliku razpra u o tom predmetu, o izpravku g. Zorića, da sam se uvjerio o potreboći podpore za ovu školu, ali s druge strane — neka mi se oprosti — po ovoj velikoj debati, koja se je o toj stvari ovdje razvila, po mom mišljenju, gospodo, ovaj izpravak nije umjestan, jer iza izjave presv. gosp. predstojnika može se mirno primiti predlog odbora.

Ja se nikako nemogu složiti s onimi, koji su uzimali jednu obćinu nad drugom, nego ja mislim, da je sabor otac zemlje, te se neslažem niti s g. Miškatovićem, jer bi se po njegovih nazorih radi hrdjava napredka imala na mnogih mjestih kazniti djeca, te tako hoće, da bude u tih mjestih s uzkraćenja podpore još gore, nego li što jest. Dakle ja taj razlog nebih preporučio.

Nemogu mukom premučati onu opazku g. Folnegovića, koju je ovdje, govoreć o peticijah, rekao, da može uticajem jednoga ili drugoga dotični referent riešiti stvar dobro ili zlo. Ja mislim, da se u ovom slučaju nebi moglo podnositi, da takova šta nepravedna i sabor učini, e s toga da se to zaprieči u saboru, ja mislim, da nema umjestnijega zaključka, nego li je zaključak peticionalnoga odbora, koji šalje ovu stvar vladi na uredovanje. Ja bi molio, vis. sabore, i radi konformiteta i radi toga, što iza izjave, koju je dao presv. gosp. predstojnik prosvjetnog odjela, nema tomu izpravku mjesta, da se primi predlog peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Stupa se glasovanju. Predlog odbora glasi: „kr. zemaljskoj vladi na uredovanje“.

(Josip Zorić: „Molim, za što se glasuje?“)

Molim liepo, ja sam naročito rekao: molim slušati, ja više opetovati neću.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen, odpada nužda glasovati ob izpravku. Molim dalje.

Izvj. **Stevo Popović** (čita): „Br. 492. Poglavarstvo upravne obćine Sv. Ivan-Žabno umoljava, da visoki sabor izvoli posredovati, da se kod razdioba erarskih sgrada i na nj uzme obzir, da dobije potrebitih sgrada za obćinske i školske svrhe. — Vis. kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.“

Predsjednik: K ovomu broju podnio je izpravak zastupnik g. Crnadak.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita izpravak): „Da se dostavi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje prema saborskomu zaključku od 26. srpnja 1879.“

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Ovaj izpravak, odnosno dodatak, kojeg sam ja stavio predlogu peticionalnoga odbora i kojeg ja vis. kući predlažem uz predlog peticionalnog odbora, čini se meni vrlo umjestan, jer se o tom istom predlogu razpravljalo prošle godine na pred-

log zastupnika garešničkog, pa je zaključak stvoren, da se vis. vlada pozove, da ona u smislu previšnjeg reskripta od 8. lipnja 1879. kod djelitbe krajiških sgrada občine bivše vojne Krajine u zaštitu uzme, pošto je ono doba vis. vlada na to pozvana, čini mi se predložen ovaj zaključak sasvim umjestan. Molba, o kojoj se tu radi, vrlo je pravedna jer se znade, da su občine svojim trudom i svojom mukom one sgrade gradile, pak je Njeg. Veličanstvo u previšnjem reskriptu od 8. lipnja 1871. kazalo, koji doslovce glasi ovako (čita): „Občinam nekadašnjim krajiškim, da će se od sgradâ, koje se neupotrebe, bezplatno dati za občinske i za ine obće potrebite svrhe".

Ove rieči su tako jasne, da jim komentara netreba.

Ja mislim, ove rieči su svetinja, koje nitko, pa i sam državni erar povriediti nesmije.

Ja mislim, da je vis. vlada pozvana i dužna kod djelitbe istih sgrada občine bivše vojne Krajine u zaštitu uzeti, ja mislim, da je to ovlaštena po smislu previšnjega reskripta, s toga mislim, da je izpravak moj, kojeg sam podnio vis. kući, sasvim umjestan i očekujem, da će vis. vlada u svoje vrieme občine te u zaštitu uzeti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja držim, da je ovdje jedino opravdan i umjestan predlog peticionalnoga odbora. Ja nisam zato, da se ikakova podkriepa tomu predmetu daje, jer držim, da ovaj predmet po samoj svojoj naravi pred forum ove vis. kuće nespada, jer, kako dolazi visoki sabor do toga, da bude posrednikom jedne ili druge občine u peticijah na vis. vladu: zato su dotična poglavarstva, koja će najbolje znati to zagovarati i koja su dotičnim občinam predpostavljena, i koja će za podkriepu dotičnih molbenica moći više učiniti, nego li to može učiniti sabor. Zato podupirem predlog peticionalnoga odbora.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Gosp. Crnadak zaboravio je ili nesrećom izpustio jedan dodatak ovomu svomu obrazloženju. Visoka vlada morala bi bjelovarskoj županiji, koja je jur prošla u civilnu upravu, ne samo kod ovih sgrada, nego i u obće pokazati veliku pozornost, jer sada, kako se čuje i kako se obećaje, da ćemo dobiti granicu pod upravu našu, ozlovoljuju se dotični žitelji u granici, te se boje u naše okrilje doći, a bojati će se još više, ako se nebude obzirnije izvadjala sveta rieč Nj. Veličanstva.

Ja za to preporučam ovaj izpravak i nedielim nipošto onog mnienja, kojeg dieli presv. g. Kušević, tim manje, što je već ovdje na predlog g. Brantnera uz izpravak g. Berute takav zaključak vis. sabor prihvatio, i ja se pozivam na onaj zaključak i molim, da se svakako taj izpravak prihvati, tim više, što će vlada valjda naći način, da udovolji, što ova občina želi, jer da vlada sama učini sve, onda nebi bilo nuždno občinam niti moliti, a ja mislim, da sabor neće opet učiniti kakove velike strahote, ako to vladi preporuči.

Ja preporučam izpravak g. Crnadka.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja, da nebi bilo ovdje neke obtužbe proti vladi, nebi bio zaista više uzeo rieč, nu moram očitovati, da je vlada već ovu stvar ventilirala u saboru, kako su te gradjevine bile razdieljene. Zna se, da vlada nije kod toga sudjelovala meritorno, van toliko, koliko je mislila, da bi njezin uticaj mogao pomoći. Ako je inako gdje učinjeno, pa se je koja občina obratila na vladu, ona je posredovala, gdje je mogla. Zato ja neuvidjam nužde, da se radi toga pozivlje na vladu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Beruta.

Josip Beruta: Visoki sabore! Ja, čuvši danas navode od strane sabora i od strane vlade, zagovaram ovakovu peticiju i nebi došao u položaj govoriti, jer ja spadam najmanje medju one ljude, koji čiji ugled potresuju; ja dapače rado priznajem, da je ugled u današnje vrieme jako potreban, pa kad bi što taj ugled štetovao, to bi bio ja sigurno, koji bi ga podići i uzpostaviti pomogao. Ja mislim, da sam nastojao o tom uvjeriti svojim dosadanjim djelovanjem i mislim, da ima o tom tragova u saborskom mom djelovanju.

Ali, gospodo, sasvim tim dužan sam ovdje, mislim, zagovarati izpravak g. zastupnika Crnadka. Ja mislim, da upravo prihvaćenjem njegova izpravka biti će zaštićen ugled vis. vlade i ovoga sabora.

Ja se sjećam, vis. sabore, da je g. 1879. mjeseca srpnja bio mnogo oštriji predlog podnešen od štovanoga druga g. Brantnera, kojim predlogom smjeralo se, da se obrati ova kuća na samo Nj. Veličanstvo i da mu iztakne mnoge povriede, koje su se učinile povriedjenjem kr. reškripta, koji je s najmilostivije nakane potekao po naš narod.

Taj predlog činio se mnogoj gospodi preoštar, a meni samomu i ja sam gledao ublažiti tim, da sam podnio protupredlog, kojim se vis. vlada pozivlje, da nastoji izravnati i sustaviti krivice, ako su gdje narodu učinjene, jer bi se inače moralo obratiti ultima instantia na samo Nj. Veličanstvo.

Ovaj je bio protupredlog prihvaćen, a visoka vlada imala je, ako jesu gdje krivice, iste izpraviti i ako ima još gdje provesti dieljenje, da ga provede.

Ja sada, gospodo moja, mislim, da prema tom drugo riešenje ove molbenice nemože biti, nego što g. predlaže g. Crnadak, i nije moguće, ja kažem, drugo razborito riešenje ove molbenice, nego što je to već učinjeno danas s predloženim zaključkom, da se od

nosni predmet drugačije nemože riešiti, nego pozivom na zakon.

Mi smo imali već danas više primjera, došao je prosvjed manjine kotara račanskoga. Visoko predsjedničtvo saborsko kazalo je: Pošto je već povjerenstvo tu, koje riešava predmet ovjerovljenja saborskih članova, ima se to njemu predati; bile su tu i molbenice postradalih tučom i povodnjom, pa se reklo, da se ustupaju vladi na uvaženje, jer je vis. sabor slične molbe na predlog odbora ad hoc tako riešio.

Ja mislim, visoki sabore, da se ovdje, pošto uslied zaključka saborskog imade vlada u zaštitu uzeti dotične obćine, a izpravak gospodina zastupnika Crnadka upravo to traži, da se u tom smislu ovoj molbi zadovolji, te mislim, da se ta molbenica drugačije niti nemože riešiti.

Što je izvolio g. Kušević kazati, da to niti nespada ovamo, ja se tim složiti nemogu. Ja bi želio, da se to može kazati, ali, gospodo, nije naša krivnja i nismo mi krivi, da te molbenice dolaze ovamo. Mi tomu nismo krivi — ja se opet uslobodjujem kazati — ali da bi visoka vlada bdila, skrbila i nadzirala, da se previšnji reskript provadja onako, kako mu je smisao, nebi bilo potrebno niti Brantnerova predloga, niti ovoga sada izpravka.

Pošto žalibože visoka vlada nije kašnje zadovoljila onomu, što od nje tražimo, zato nismo mi krivi, da je potrebno zauzeti se i opet ovim načinom za one obćine, koje su oštećene.

Ja doduše neznam, je li i dotična obćina oštećena, ali ja mislim, poznavajuć stanje naših obćina, da se one samo u skrajnih slučajevih obraćaju na sabor i da sve prije pokušaju, nego li se obrate na sabor. S toga držim, da se je i ona obćina već obratila na vis. vladu, ali pošto nije ondje ništa opravila, svakako držim, da je opravdan izpravak g. Crnadka, te nemogu drugo kazati, nego da ga preporučam.

Predsjednik: Visoki sabore! Ova će se razprava kašnje nastaviti, pošto je sada vrieme za interpelacije.

Rieč ima zastupnik gosp. Crnadak, da stavi interpelaciju.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Prigodom pretresivanja ovogodišnjeg proračuna naslikalo je više govornika toliko crnih slika o tužnom stanju naše domovine, da bi suvišno bilo dalje o tom govoriti. Pošto ja danas želim staviti interpelaciju na svietloga bana, to mi nepreostaje drugo, nego da k obrazloženju njezinu i ja jednu takovu crnu sliku naslikam.

Jedna od najvećih bjeda, od koje naša domovina već dugo vremena pati, jest govedja kuga, koja u nas harači već preko 20 godina dana. Zemaljska je vlada proti toj pošasti mjere poprimila, a te mjere, kako se već pokazuje, sasvim su neizdašne. Nije najveća nevolja, što kuga u zemlji marvu mori, nego je, rekao bih, još veća žalost i šteta ona, da se, čim ona u zemlji bukne, zatvaraju medje s jedne i s druge strane, te odavle trpi i promet, jer se obaljuje ciena i vriednost surovina i tim se ubija narodno gospodarstvo i trgovina, obrtnost i sve. Ako to tako još koje vrieme potraje, onda će ona počiniti neizkazanu nevolju i zdrav razum u puku pita, kako je moguće, da se ta pošast kod nas savladati neda, dočim je u drugih krajevih, gdje se pojavi, čim se potrebite za to mjere poprime, često u mjesec dana svladana. Na to pitanje nitko odgovora kazati nezna.

Veli se: ona dolazi k nam neposredno iz Krajine, a u Krajinu iz Bosne, ali zašto se nepoprime potrebite mjere, da se medje ondje zatvore, odkuda to zlo dolazi?

Ja sam si dao truda sabrati podatke, koliko je šteta počinjeno zadnjih 8 godina, pa sam iz sigurnih izvora doznao, da je samo u zagrebačkoj županiji god. 1873. i 1874. 5000 komada rogate marve uništila kuga. Nema dvojbe, da je najmanje toliki broj marve poginuo u podžupaniji bjelovarskoj, varaždinskoj itd., da rečem jednom riečju: šteta, koju je ona u našoj zemlji počinila, jest velika i ako se njoj s izdašnimi sredstvi na put nestane, ona će naš narod podpuno uništiti.

Zato se ja uslobodjujem na preuzv. g. bana sliedeću obrazloženu interpelaciju upraviti (čita):

„1. Koji su uzroci, da se kod nas govedja kuga, počamši od god. 1860. sve do danas tako često pojavlja? Jesu li ovi uzroci postojeći u zemlji ili izvan zemlje?

2. Ako visoka vlada — kao što nedvojim — pozna ove uzroke, što je ona učinila, da se ovi uzroci uklone? No, ako jih ona ukloniti nemože, što je ona do sada učinila, da se bar unosu po ovu zemlju toli ubitačne pošasti na put stane?

3. Je li istina, da se u ovo područje govedja kuga vazda iz Krajine ili kroz Krajinu iz Bosne ovamo unaša? Ima li zemaljska vlada o tom sigurne podatke?

4. Je li zemaljskoj vladi poznato, po kojem zakonu i kako se u Krajini proti govedjoj kugi postupa, te ima li vlada možda kakav upliv na taj postupak, pa ako nema, nebi li se dao takav upliv shodnim dogovorom sa glavarom upravne oblasti postići, te možda u zaštitu naroda zajednički postupak?

5. Koji uzroci postoje, da ugarska vlada već od godine 1875. uzdržaje stranom strogi zatvor, a stranom strogi nadzor medje proti Hrvatskoj i Slavoniji, koji zatvor naš puk upropašćuje — pa je li taj postupak svagda u okviru postojećih zakona?

6. Je li istina, što se u trgovačkih krugovih glasa, da ugarska vlada više iz ekonomičkog obzira, nego od straha i potrebe proti govedjoj kugi svoju zemlju zatvara, za da si konkurenciju hrvatske marve i surovina od svojih tržišta odkloni?

*

7. Zna li vis. vlada, da se pred kratko vrieme u Ferdinandovcu opet govedja kuga pojavila, i to tako užasno, da je do dana uredovnog izvida već bilo 100 glava goveda parnulo? Tko je ovoj nepodobštini kriv: je li strukovnjaci, je li upravni činovnici, ili možda nepraktično uredjenje čitavoga veterinarstva u zemlji počam od ozgora pa sve do ozdola?

8. Zna li vlada, da je time samo u županiji bjelovarskoj najmanje šteta od ½ miljuna forinti, ali bez dvojbe i još više počinjena?

9. Što kani vlada učiniti, da se ova nesreća čim prije i sa čim manjimi žrtvami po narod ukloni, te da se u buduće unosu govedje kuge tamo na put stane, odkuda zlo dolazi i to zajedničkimi sredstvi uz strogo čuvanje samouprave kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

(Ustaje presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.)

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odmah odgovori na ovu interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja smatram da interpelacije, stavljene na svietloga bana, tiču se vlade i da je ona u stanju odmah odgovoriti na ovu. Pošto je pako bila još jedna interpelacija, koja se tiče iste stvari, dopustite, da odgovorim na obadvie ove interpelacije.

Najprije mi je odgovoriti na interpelaciju g. dra. Starčevića, koja glasi (čita):

„Može li vlada kazati, koliko je u njenom području u mjesecu listopadu prošle godine od pošasti poginulo marve i koliko je iste poubito."

Tečajem vladanja govedje kuge poginulo je po izkazih 114 glava, a poubilo bolestnih 135 glava, odšteta iznosi 3100 i nekoliko forinti. Izkaz podnosi se vis. kući na uvidjenje.

Što se pako, vis. sabore, ove interpelacije tiče, to je vlada odmah u stanju na nju odgovoriti i to na svaku točku. Uzroci kuge, ti su ne samo vladi, nego i cielomu svietu poznati: da smo mi na granici suhoj, gdje je jako težko kordone postaviti i straže namjestiti, da se nebi moglo redovito uvažati blago k savskoj medji do Bosne. Do Bosne dolazi prvo Krajina, onda mi. Od vlade poprimljene su najstrožije mjere, ali pored svega toga mi se prama Krajini nemožemo ipak čuvati tako, gdje nemamo granice.

Pitanje dolazi, što bi bilo najprikladnije na kordonih vojnih — ovo je pitanje bilo razpravljano medju nami i vladom ugarskom, pa se reklo, da to nemože učiniti niti Krajina niti mi, jer se dokazalo, da je to stvar zajednička, da ta provincija leži na granici države, ali ne Hrvatske, dakle da bi se taj kordon morao podignuti na trošak monarkije, a ne Hrvatske. Pored svega toga ostala je stvar i onda nam se reklo: Uvedite tako zvani Viehstandkataster, da se sve blago popisati može, pa da se zna onda procieniti, a za ovakav Viehstandkataster zahtjevalo bi se 30.000 forinti. Na to se odgovorilo, da Krajina toga novca nema, a kod nas ovakav kordon nema praktična smisla. Ugarska vlada kaže, da je to stvar zajednička, da za to postoji zajednički zakon pa da bi onda i trošak bio zajednički, a pošto je Hrvatska u tom autonomna i pošto ima svoje zakone i svoju upravu, tu joj ugarska vlada nemože pomoći. Na to je naša obratila se na ugarsku vladu, pa je kazala: Nama je vrlo lahko taj zakon recipirati. Medju nami i onimi je razlika samo jedna, da smo mi uzeli zakon cislajtanski, te smo sada obrekli, da ćemo ga recipirati, ali tu je i opet medju nami i Krajinom razlika, da mi za ono, što radimo, nemožemo zajamčiti takav postupak i u Krajini.

Ja nisam rado izraziti se na ono, što pita g. interpelant u 4. točki, zašto da se nebi dalo dogovorno sa glavarom krajiške upravne oblasti u tom postupati i neću da se upuštam u razglabanje, kako da se ondje postupa. Dosta je to, da se kod nas najedanput kugu pojavi, a mi neznamo, da li je došla preko suhe granice, iz Štajerske ili iz Ugarske, i kojim je tragom do nas došla.

Dosta je to, da je zemaljska vlada u svakom takovom slučaju poprimila mjere, da se doskoči nevolji.

Tako je vladi poznato, da je buknula kuga i u Ferdinandovcu i odavle buknula je na sve strane. Vlada u najvećoj neprilici nije mogla ugušiti kuge namah, ni medjutim odmah je poprimio shodne mjere naš zemaljski veterinar, koji je jako točan, vješt i revan. (Glasovi: Istina je!) Poprimio je odmah shodne mjere ondje, gdje je opažena kuga, i koje su bile potrebne te se je dalo sumnjivo blago i poubijati. Ugarska bila se od nas ogradila i zatvorila. Tu nisu, kako se u 6. točki pita, razlozi ekonomički, da ona tobož hoće, da svojoj marvi veću cienu pribavi, to isto čine uvjek u takovih slučajevih i Štajerska i Kranjska.

Ja se nadam, da će se ta kuga naskoro ugušiti, jer samo u jednom mjestu ima još sumnjiva blaga do 1[illegible] komada, kako mi se je jučer javilo. Ali se pojavila kuga i u Grubišnompolju i odmah jučer otišao je izaslanik tamo, da vidi, koje su se mjere za ugušenje kuge poprimile. Žalibože, da mi nerazpolažemo svuda sa tako savjestnimi i izkusnimi organi, jer se dogodilo, da se već i preko straže propuštalo blago. Najčešće opazilo se to baš u županiji bjelovarskoj, jer je tu sajmova više, nego u cieloj domovini — tu su vam sajmovi svaki dan — marva se tjera sa svih strana, pase i kriomčari, te se dogodi, da i obćinske straže nevrše svoje dužnosti, te da nepaze dovoljno, da se strano blago neuvuče u zemlju. Uzroci koji se u 6. točki pitaju tomu, da Ugarska zatvara svoju zemlju proti kugi, ti su, gospodo, utemeljeni, ugarska vlada tako postupa, i kako drugač? Dapače je do toga došlo, da se je jednome sekvestriralo blago koje je bilo vriedno 2000 for. Dotičnik obratio se na vladu da ga čuva, a vlada je rekla: Punim pravom ti se j

dogodilo, jer si ti uveo kugu. Ugarska vlada u tom pogledu strogo postupa, te svuda straže postavlja, da se sačuva od kuge; ali, gospodo, dok i narod sam neuvidi, kakova je to nevolja, težko će mu se pomoći. Ima vam, gospodo, i takovih nazora, koji kažu: treba pustiti kugu, pa će ona sama po sebi izumrieti, pa će ona sama po sebi prestati — a to vam je mnienje i jednoga zastupnika narodnog.

Vlada zna, kolika je šteta i nevolja s te kuge, te se je s toga i obratila na ugarsku vladu te kazala: Mi ćemo taj zakon recipirati pa ono nekoliko ustanova, koje su nuždne, doći će čim prije pred ovo visoko tielo, da se izjednače, pa ako je moguće donle, dok se Krajina nespoji, da se bar stroge mjere u takovu slučaju spoje u jednu ruku: pod upravu naše vlade, pa da onda možemo poprimiti shodne mjere za cielu zemlju. Da se pako tomu doskoči, prije svega trebalo bi kordone, koji bi na miljune koštali. Neka se izhodi od uprave Bosne, t. j. od ministra financija, da pošalje u Bosnu inštrukcije, koje su potrebne, da ondje prestane vrelo toga zla i ako se prema sredini gdje se pravi granica, povuku kordoni, onda nebi trebalo ovdje kordona povući.

Neka bude umiren g. interpelant, da vlada neprestano bdije i da vlada opreznim okom nastoji, da u svako doba sve ono učini i preprieči, što takova stvar sa sobom donosi.

Predsjednik: Pošto se ovaj odgovor odnosi na dvie interpelacije: na jednu interpelaciju g. dra. Starčevića i na drugu g. Crnadka, to stavljam ponajprije pitanje na g. zastupnika dra. Starčevića, da li se s ovim zadovoljava ili ne?

Dr. **Antun Starčević**: Na koliko se odnosi na moju interpelaciju, ja se š njim posve zadovoljavam.

Predsjednik: Zadovoljava li se s odgovorom vis. vlade g. zastupnik Crnadak?

Gjuro Crnadak: Ja se sa odgovorom presv. g. predstojnika, odnosno zem. vlade, zadovoljiti nemogu.

Ja mislim, kada ovakova bjeda u zemlji nastane, onda je vlada dužna poprimiti se svih sredstva energično, koja su potrebna, da se tomu zlu na put stane, pa ako sama Hrvatska nema moći i sredstva, da pomogne, a vlada je uvjerena, da bi se vrelo tomu zlu zatvorom medja zapriečilo, to je onda njezina stvar nastojati, da se upotrebe ona vrela, koja za to državi na razpolaganje stoje i da se medje tamo zatvore.

Presvietli gosp. kazao je medju ostalim, da se medje medju nami i Ugarskom nisu s ekonomičkih razloga zatvorile, nego upravo iz potrebe i nužde. Ja držim, da to neće biti baš sasvim tako, i moram kazati, da se ta sumnja u trgovačkom svietu jako pojavlja, jer trgovački sviet kaže: ako se to iz potrebe i nužde čini, ali se nesmije zatvarati medja na 200—300 kilometara uzduž ciele duljine, jer zakon o govedjoj kugi naročito kaže, da se u slučaju, kada se govedja kuga pojavi, medje zatvore na 25 do 40 kilometara u okružju. Čemu se daklem zatvara ona uzduž ciele medje? To je baš ono, što je za nas najubitačnije, i to je, čemu bi se imalo pomoći.

Ja se dakle s odgovorom nemogu zadovoljiti, nego si pridržajem pravo o toj stvari u svoje vrieme poseban predlog učiniti.

Predsjednik: Molim gospodu, da zauzmu mjesta.

G. zastupnik Crnadak neprima odgovor vlade na znanje.

Prima li vis. sabor odgovor vlade na znanje?

Ona gospoda, koja su za to, da se odgovor vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Rieč ima zastupnik gosp. dr. Marjanović, da stavi interpelaciju.

Dr. **Luka Marjanović**: Visoki sabore! Moja interpelacija stoji u savezu sa interpelacijom moga druga g. dra. Vrbanića, koju je stavio u posljednjem saborskom zasjedanju ob utjerivanju ovršnog poreza putem občinskih organa i občinskih načelnika. Mi znamo, gospodo, dobro, da naš narod svim svojim dužnostim odoljeva, a medju timi jest, da porez plaća, a i plaća ga. Ali u današnjih nepovoljnih okolnostih nemogu poreza plaćati niti imućniji ljudi, pa često zamole, da se za porez pričeka, ali porezni organi nemare za to, već idu, gdje imadu što prodati, te bez milosrdja i bez ikakova obzira prodavaju sve, što nadju, za namirenje poreznih zaostataka.

U smislu članka XV. od god. 1865. točno je protumačeno, kada se ima na račun dotičnih občina ovrha preduzeti.

Kada bi občine u utjerivanju poreza nemarne bile, to bi se ovakovu postupku još oprostilo, ali imade i takovih občina, koje su revne u utjerivanju poreza, pa se ipak i k njim šalju ovakovi ovrhovoditelji. Za primjer navadjam občinu Krapinu, koju čast imam ja zastupati. Odkada je ova občina primila rukovanje poreza u smislu XV. članka od god. 1865., primila je preko 15.000 for. zaostaloga poreza, kojega bi bili imali utjerati prijašnji porezni organi.

God. 1875. utjerala je ista občina toliko poreza, da je dobila pohvalu od ministarstva; isto tako god. 1878. Ali god. 1879. pošalje već porezni nadzornik iz Varaždina svoje ovrhovoditelje u razne občine u podžupaniju našu i to napose u Zagorje a napose u Krapinu. Ovi ovrhovoditelji, koji su bili došli u poslu utjerivanja poreznih zaostataka, utjerali su kroz 5 mjesecih jedva 900 forinti, a dobili su u ime putnih troškova 124 for. Ove ovršne pristojbe dakako plaćaju ovršenici, koje teku u državnu blagajnu. Poslje 11 mjeseci, u svibnju o. g., dobio je načelnik krapinski platežni nalog, da plati onih 124 for., koje je ovrhovoditelj iz državne blagajne digao. On je doduše proti tomu uložio utok, ali do danas nije na taj utok učinjeno ništa. Ove godine postupa se još

gore. Občina krapinska utjerala je za ½ godine, naime do konca lipnja, 350 for. više, nego li dotični ovrhovoditelji, a financijalno nadzorničtvo iz velikodušja i opet je poslalo svoje ovrhovoditelje onamo.

Nu to nebiva samo u ovoj, nego i u svih drugih podžupanija. Ja se mogu pozvati na samu vis. vladu, koja znade, koliko se opetovanih tužba podiglo proti ovakovu utjerivanju poreza; proti ovakovu postupku financijalnih oblasti.

Ako uzmemo u obzir, da ovakovih ovrhovoditelja vrlo mnogo treba, a nema jih veliki izbor, pa se tako dogodilo, da su se slali na ovrhu ljudi, koji su već pod obtužbom bili, ljudi obično bez stalna zanimanja, ljudi, koji nemaju srca nit čuvstva za narod, koji narod napastuju, što više mogu, samo da si mogu što više dnevnica napraviti, koji često na licitaciji sami licitiraju ili dovedu licitatore, s kojimi si onda plien diele, to vidimo, da uz ovakav postupak moraju porezni zaostatci sve to više rasti.

Visoki sabore! Ovakav način utjerivanja poreza nemože biti ugledan niti po občine, niti po vladu, niti po financijalne oblasti. Uz ovakav postupak dotjerat će se dotle, da nijedan pošten čovjek neće htjeti biti občinski načelnik. Ovakav sistem uprave uništuje ugled financijalnih oblasti, koje i onako nisu ljudem simpatične. Ako bude i nadalje ovako, to će narod očajati te bi mogao i zlo počiniti.

Vladi je sve to poznato, a mislim, da nit članovom ove vis. kuće netrebam stvari duže razlagati, već stavljam sliedeću interpelaciju (čita):

„1. Je li kr. zemaljskoj vladi poznato protuzakonito i samovoljno postupanje kr. poreznih nadzornika i njihovih organa pri utjerivanju poreza, napose, kada izašiljajuć državne ovrhovoditelje na račun občinskih načelnika, lišavaju občine dohodka iz ovršnih troškova?

2. Je li kr. zem. vladi poznato takovo postupanje, napose od poreznoga nadzorničtva u Varaždinu?

3. Ako je takovo postupanje kr. zem. vladi poznato: je li dosele učinila potrebite korake, da mu na put stane?

4. Ako takovo postupanje kr. zem. vladi nije poznato, hoće li nanj svoju pažnju obratiti i potrebite korake čim prije učiniti, da mu se na kraj stane, da se tako i občinski organi od samovolje obrane i da se poreznim organom samim ugled sačuva?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori odmah na tu interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! S razloga, što su već u tom predmetu tri interpelacije na vladu stavljene, čast mi je odmah odgovoriti i na ovu u savezu sa onima trima, jur prije stavljenima, koje ovako glase (čita dotične interpelacije dr. Vrbanića, dr. Starčevića i Zorića). Što se toga tiče, čast mi je odgovoriti, da je vlada u svakom pojedinom slučaju, gdje se koja občina obratila na vladu i tužila se na financijalne organe, uvjek posredovala i posreduje, da se onomu zlu, ako u istinu postoji, doskoči, in specie, da se nasilno utjerivanje poreza obustavi; ona je izposlovala, da se u 12 podžupanija prisilno utjerivanje poreza obustavi i to u dva puta, osim toga u svih slučajevih, gdje je znala, da je to potrebno.

Što se tiče „protuzakonita postupka" dotičnih organa, prije moram kazati gosp. dr. Starčeviću, koji kaže, da oni kugu šire, da vladi o tom nije ništa poznato, nego joj je poznato to, da propisi glede kuge neobstoje samo za naše organe, nego i za zajedničke, te da oni imadu dobivati sve propise, koji tamo glase, i kojih se moraju držati. A o prodaji i kupnji marve i o razširivanju kuge nemože biti govora, gdje se medja zatvara, o tom nije vladi nijedan slučaj poznat. Kako biva u Ugarskoj vlada nezna. Zna to, da je u Ugarskoj u 44 županijah obustavljen porez, i po ubavjestih dobivenih od ugarskog ministarstva financija, da se u Ugarskoj kod ućerivanja poreza isto tako postupa kao što i kod nas.

Što se najposlje tiče onoga — a to je najglavnije, da si porezni nadzornici prisvajaju vlast, koja jih neide, vlada sama smatra, da to pravo neimadu (Glasovi: Čujmo!), t. j. da ono pravo, koje vrše odbori administrativni ugarski, da to pravo pripada ovdje financijalnomu ravnateljstvu, a ne poreznim nadzornikom, pa se tako vlada obratila na ugarsku vladu, te joj kazala, neka nastoji, da se svakoj protuzakonitosti doskoči i dobila je odgovor prije nekoliko dana, da je ugarska vlada priznala, da je nekoliko poreznih nadzornika, koji imadu u svojih rukuh odgovornost radi toga, počinilo nekoje protuurednosti, što priznaje i financijalno ravnateljstvo, na koliko je tu vlast prenielo na porezne nadzornike, da nije postupak u redu, jer da je samo ravnateljstvo na takav postupak u skrajnoj nuždi i potrebi ovlašteno.

Osim toga učinjeno je od strane ugarske vlade i to da se pod odgovornost od strane ravnateljstva financija takove protuzakonitosti odstrane, ako se istomu kroz političke oblasti to prijavi, a političke oblasti imadu svoje primjetbe stavljati i korake poprimiti, da nedodju občine u koliziju.

Još nešto. Na koliko su kod toga občinski načelnic stradali, koji da su bili odsudjeni, da plaćaju trošak izjavilo se ministarstvo financija pripravnim svakomu koji misli da je povriedjen u pravu, uvažiti njegovu pritužbu i da se radi tih okolnostih može svatko s pritužbom onamo obratiti, da mu se to nadoknadi.

Dakle, kako vidite, moja gospodo, i sama ugarska vlada poprimila je stanovište naše vlade u tom pogledu da je to pravo financijalnoga ravnateljstva, da se zlopo rabe odstrane.

U ostalom budite uvjereni, da vlada, gdje god što takova dozna, i kadagod joj se takav koji slučaj dojavi, ona će vazda učiniti, što joj je učiniti moguće.

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto se ovaj odgovor vlade odnosi na četiri interpelacije, naime, na interpelaciju g. dra. Vrbanića, dra. Starčevića, Zorića i dra. Marjanovića, s toga se stavlja pitanje na svakog pojedinog, da li se s ovim odgovorom vlade zadovoljava ili ne.

Prvi je g. dr. Vrbanić, — molim, je li se zadovoljava s odgovorom?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Iz odgovora presvietloga gosp. predstojnika, zastupnika vlade, razabirem prije svoga, da je vlada glede prve točke moje interpelacije preduzela korake, t. j. da se je zauzela zato, da se porez odpiše stanovničtvu elementarnimi nesgodami postradalih krajeva. Dakle glede te prve točke mogao bi se zadovoljiti s odgovorom, nu glede druge ja se s odgovorom nemogu zadovoljiti, prvo s razloga toga, jer vis. vlada nije odgovorila, da li je definitivno riešeno načelo: da se oni troškovi, koji unilaze po §. 57. zak. članka XV. od god. 1876., koji novci unidju upravo za podmirenje troškovah ovršnih, kako je moguće, da se ti novci plaćaju upravo u državnu blagajnu, da se dakle plaćaju državnomu eraru, pa da se občinski organi sile, da iz svoga žepa namiruju ovršne troškove.

To je načelno pitanje, oko kojega se vrti čitav prepor, a na ovo se pitanje vis. vlada nije izjavila.

Vis. vlada kaže, da će ona nastojati, da se tomu doskoči; ja to priznajem, ali nastojati o tom, da svaki povriedjeni organ može podnositi utok ili predstavku, ja mislim, da je to bilo dozvoljeno uvjek.

Tri su dakle razloga, s kojih se nemogu zadovoljiti s odgovorom vlade na moju interpelaciju, jer sudim, da bi vis. vlada morala jedanput preduzeti svojim putem, kako ona misli, da se onaj zakon nekako preinači, jer ja sudim, da se taj zakon preinačiti mora, pošto je zakonski članak XV. od god. 1872. proti bitnim ustanovam same naše nagodbe, jer on vriedja naše državno pravo, jer on disponira s našimi občinskimi organi, akoprem po nagodbi ugarsko-hrvatskoj pripada nam podpuno pravo autonomno, a to spada u poslove nutarnje uprave. U tom pogledu dakle mislim, da bi moralo ići djelovanje vlade, da ona pripravi put, kako da se jedanput ovaj zakon promieni.

Ja nemogu ovdje sada više o tom reći, nego vis. vlada znala bi najbolje, koji i kakovi bi putevi vodili k preinaki toga zak. članka.

S ovih dakle razloga ja se nemogu zadovoljiti s drugim dielom odgovora vlade, dočim se s prvim dielom istoga zadovoljavam.

Jovan Živković: Ja moram još jedanput moliti za rieč, da nadopunim na kratko, što rekoh, da je vlada i u tom pogledu izhodila i priznala, da gdje se god tiče, da se povede iztraga proti dotičnim činovnikom, da je to dužna i ovlaštena prijaviti podžupanija, koja onda dalje uredjuje, a što se tiče preinake samoga zakona, vlada će i o tom nastojati, gdje će najbolje znati, da je tomu mjesto, a tako će nastojati i glede onog prvog pitanja o troškovih.

Predsjednik: Je li se sada zadovoljava g. interpelant dr. Vrbanić s odgovorom vlade?

Dr. **Franjo Vrbanić**: S prvim dielom da, s drugim ne.

Predsjednik: Gosp. zastupnik dr. Vrbanić zadovoljava se s prvim dielom odgovora, s drugim ne. Zadovoljava li se s ovim odgovorom vlade g. zastupnik dr. Starčević?

Dr. **Antun Starčević**: Ja se nikako nemogu zadovoljiti jedno s toga, što je upravo toliko blaga zaplienjeno za štibru, a drugo s toga, što se tiče Ungarije, tu je danas očito kazano, da je zato malo štibre ućerano, jer je u Ungariji u 45 županija obustavljen porez. Ja se nezadovoljavam.

Predsjednik: Gosp. zastupnik dr. Starčević takodjer se nezadovoljava s ovim odgovorom vlade.

Zadovoljava li se ovim odgovorom vlade gosp. zastupnik Zorić?

Josip Zorić: Moja interpelacija bila je ta (čita dotičnu interpelaciju).

Ja sam smatrao onda, a smatram i danas, da je tom zakonskom ustanovom povriedjena nagodba, koja od občinskih organa stvara ne organe domaće vlade, već organe ugarskog financijalnog ministarstva.

Drugo, opazio sam ja u samom tom zak. članku nešto, što je vrlo pogubno, osobito pako u onom tumačenju, kojega je vis. vlada sama tumač u svojoj okružnici od 28. travnja 1880. Meni je ovdje u onoj okružnici nešto palo u oči, što mislim, da nitko iz vida nebi smio uzeti, da se nestvori poguban praecedens za buduće. Ovdje se u tom §. zak. članka 15. spomenute godine opaža neka razlika izmedju hrvatskog i ugarskog teksta. Ja predmnievam ovdje, i to će se priznati, da je isto tako hrvatski tekst izvoljelo podpisati Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo, kao što i magjarski tekst. Ovdje se napokon u toj odluci kaže, da se je poslje sravnjivao hrvatski tekst s ugarskim, pa da se neka razlika opazila i to da je razlog, da se hrvatski tekst nije slagao s ugarskim tekstom, jer u ugarskom tekstu stoji „občinski organi“, a u hrvatskom stoji „občine“. Naravno, da to nije svejedno, te nije uvjek jedno te isto „občinski organi“ i „občine“.

Sada hrvatska zemaljska vlada u sporazumljenju sa ugarskim ministarstvom financija izpravila je tu pogriešku u hrvatskom tekstu. Ja nikako nemogu pojmiti, kako se hrvatski zakoniti tekst može izpraviti prama izvorniku, koji je sankcioniran po Nj. Veličanstvu, napram ugarskom zakonitom tekstu, koji je isto tako sankcioniran.

Ja mislim, da, ako se ima kakova preinaka zakonika

izvesti, da se to onim načinom nastoji, kako to sam zakon propisuje.

Molim, ako se to mukom mimoidje, molim vas, gospodo, od koga možemo sigurni biti pod zajedničkimi zakoni ugarsko-hrvatskimi, koji se stvaraju, koji vežu nas i Ugre, pa kada mi imademo za se hrvatski, a oni imadu ugarski tekst, može doći više puta rieč vašega teksta, koja se neslaže s ugarskim tekstom, a Hrvatom valjat će ga izpraviti po kojem ugarskom izpravku, koji neće imati dovoljne garancije za naše obćine.

Dakle ja se nemogu zadovoljiti s odgovorom visoke vlade.

Predsjednik: Gosp. zastupnik Zorić nezadovoljava se s odgovorom vis. vlade.

Pita se g. zastupnik dr. Marjanović, je li se zadovoljava s odgovorom vis. vlade?

Dr. **Luka Marjanović**: Niti ja se nezadovoljavam.

Predsjednik: Niti g. zastupnik dr. Marjanović nezadovoljava se s odgovorom vis. vlade.

Sada će se glasovati: Prima li vis. kuća odgovor vis. vlade na znanje glede utjerivanja poreza ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se odgovor visoke vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Glasovi: Većina, manjina.)

(Predsjednik broji glasove.)

Ona, gospoda, koja neprimaju odgovora na znanje, neka izvole ustati.

(Ustade manjina.)

24 glasova je za to, da se odgovor vlade primi na znanje, a 20 da se neprimi. Odgovor je dakle vlade većinom glasova uzet na znanje.

Rieč ima zastupnik g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Pošto je u istom predmetu stavljena interpelacija po g. zastupniku Crnadku, zato ja odustajem od svoje interpelacije, tim više, što se nadam, da će g. Crnadak u svoje vrieme predlog u tom iznovice donieti i tom prilikom dati i meni sgodu, da o toj stvari koju reknem.

Predsjednik: Ovo se uzima na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja vidim malo strpljenja u ovoj vis. kući, a imao bih još na više interpelacija odgovoriti, (Glasovi: Drugi put!) jer ako danas uzmete u pretres ove odgovore, morala bi se razprava o peticijah odgoditi, a hoćemo da danas zaključimo. (Glasovi: Drugi put! Drugi put!)

Predsjednik: Daljnji se dakle odgovori vis. vlade na interpelacije odgadjaju na drugi put.

Nastavlja se razprava o peticijah.

Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Stevan Popović**: Ovdje je, vis. sabore, podnešen izpravak jedan po g. narodnome zastupniku Crnadku, koga ja u ime peticionalnog odbora nemogu prihvatiti, a nemogu ga prihvatiti jedino zato, što smatram, vis. sabore, da ovakav zaključak nebi jasno bio izražen, a drugo nemogu primiti toga izpravka niti s one logične konsekvencije, s koje se naročito velepoštovani g. zastupnik Beruta pozivlje na jedan zaključak saborski, koji ovu stvar prilično jasno normira. Ako se vlada drži onoga zaključka saborskog, onda je svejedno, primio se ovaj predloženi izpravak ili ne. Ako se pako ona nedrži onoga zaključka, sabor je onda dužan, da ju pozove na odgovornost.

S toga predlažem, da se ovaj predlog peticionalnog odbora primi ovako, kako je predložen.

Predsjednik: Prihvaća li visoka kuća ovaj predlog odbora?

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen.

Izvjestitelj **Stevo Popović** (čita): „Br. 501. Molba Jos. Benaka, Gjure Philipovića i Josima Božanića, pristavâ pomoćnih ureda obstojavših kr. županijskih sudbenih stolova, za uzpostavu mjesta „pristava pomoćnih ureda“ kod kr. sudb. stolova, a medju tim za podieljenje naslova „pristavi pomoćnih ureda“ njima trima, te doznake veće stanarine u iznosu od 150 for. počam od 2. lipnja 1875. godine.

Upućuje se vis. kr. zem. vladi prema postojećim zakonima na uredovanje.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj broj stigao izpravak g. zast. Gjorgjevića, koji glasi:

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita): „Da se u zaključku izostave rieči: „prema postojećim zakonima“.

Predsjednik: Rieč ima g. Gjorgjević, da obrazloži svoj izpravak.

Vaso Gjorgjević: Visoki sabore! Na koliko se samo po sebi razumije, da uredovanje vis. vlade nemože drugo biti, nego napram postojećim zakonom, držim, da su ove rieči u predloženom zaključku peticionalnoga odbora suvišne, a na koliko je mislio peticionalni odbor, da ovakove molbe, kakova je sada ovamo podnešena, ima riešavati zemaljska vlada, to bi u tom slučaju prejudicirao zaključku vlade. Ja se u obće protivim svakomu prejudiciranju, te ću samo nekoliko rieči glede takovih molba u obće kazati.

Ovakove su molbe već od godine 1875. skoro kod svakog zasjedanja saborskog dolazile ovamo. Kada su se g. 1875. preustrojavale plaće, tada su pisari i pristavi najgore prošli; svim se je činovnikom dozvolila neka poboljšica plaćâ, samo pisari i pristavi bijahu tako sretni, da su izgubili i ono, što su već faktično uživali, te su se kod svakog saborskog zasjedanja obraćali ovamo.

Što se tiče toga, da se dotičnici zovu „pristavi“, to est da dobiju taj naslov, razlog je tomu taj, što je njiıova plaća pri preustrojenju sudova postala manja, nego su ju ova trojica prije uživala.

Ja bi još samo sjetio vis. vladu na tu okolnost, da ni se čini, da sustav, koji danas postoji glede plaćâ ovih činovnika, neodgovara svomu zadatku, jer najzadnji pisar, bio on plaćen kako mu drago, neće imati za svoj posao nimusa, kad zna, da neće biti promaknut.

Nadalje dnevničar imade forintu na dan — dobro i bilo, da imade još više — jer bi ga tako veća plaća odrila na bolji rad, da se što vriedniji pokaže, kad bi nao, da dodje u veću kategoriju.

Ja nemogu propustiti, da ovom prilikom nekažem, la je upravo ta okolnost kriva mnogomu nezadovoljstvu malkontenciji i da bi vis. vlada dobro učinila, kada bi vo pitanje uzela u razmatranje i gledala, da li taj sustav dgovara svomu zadatku ili ne, pa da bi ga onda prema otrebi promienila.

To sam bio prinukan da reknem glede donašanja akovih molba, a što se tiče samog izpravka — on ne lterira odborova predloga — nego ga samo preciznije jasnije izražava, s toga preporučam svoj izpravak.

Izvj. **Stevan Popović**: Ja usvajam taj izpravak.

Predsjednik: Molim liepo, ponajprije se glasuje o redlogu odbora, koji glasi (čita): „Upućuje se vis. kr. emaljskoj vladi prema postojećim zakonima na uredoanje“.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka zvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, ali s izravkom g. zastupnika Gjorgjevića, da se rieči „prema ostojećim zakonima“ izpuste, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora sa izpravkom g. zastupnika Gjorgjeića je primljen. — Molim dalje!

Izvj. **Stevan Popović** (čita): „Br. 516. Molba uredika i izdavatelja „Pučkih Novina“ za novčanu pripomoć, ojom bi pomenuti list i opet izdavati mogao, te ga siroıašnim seljakom i bezplatno dostavljao. — Upućuje se is. kr. zem. vladi na uredovanje.“

Predsjednik: Čast mi je javiti visokoj kući, da je a ovaj broj gosp. zastupnik dr. Vrbanić podnio sliedeći zpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Neka se izostave eči: „vis. kr. zem. vladi“, a mjesto toga imade se staiti: „odboru proračunskomu“.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić, a obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja neću ovdje izlagati veliku potrebu i vriednost takovih novina, koje išu za puk, nego ću samo naglasiti, da se takove najkoristnije novine kod nas nikako nemogu uzdržavati samo radi toga, jer je za takove podhvate žalibože u našem narodu još uviek neka nemarnost, neka indolencija.

Ove „Pučke Novine“ poznate su kao izvrstno popularno štivo za niže slojeve našega pučanstva, te su kao takove već i preporučene po vis. vladi i generalkomandi svim občinam i školam, da ih drže i da ih šire u narodu, nu žalibože uza sve te preporuke ove se „Pučke Novine“ nemogu uzdržati, jer kako rekoh, niži je razred našega pučanstva indolentan za takove podhvate, te u takovu stanju najbolja stvar nemože uspjeti.

Ja nemogu nikakova drugog predloga staviti, jer se bojim, ako se ova molba dotičnoga urednika i izdavatelja tih novina ustupi vladi na uredovanje, kako to peticionalni odbor predlaže, da se ista kod naše vlade neće uvažiti, zato držim i mislim, da bi bolje bilo, da se spomenuta molba ustupi proračunskomu odboru, da ju on prigodom razprave budgeta za buduću godinu uzme u pretres, pa će možda proračunski odbor prigodom te svoje razprave naći kakav put, da se mogu „Pučke Novine“ i nadalje izdavati, te će možda naći koju svotu, koja bi se imala opredieliti u svrhu, da se stanoviti broj ovih vrlo koristnih „Pučkih Novina“ za seljake prenumerira, te njim dostavlja.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja podupirem ovaj predlog, dotično izpravak g. dra. Vrbanića, samo bih još nekoliko rieči dodao, naime to, da se u našoj zemlji niti jedne novine nemogu dosele uzdržavati bez podpore. Mi znamo n. pr., da „Katolički List“ podupire konsistorij, „Narodne Novine“ vlada, isto tako i „Agramer Zeitung“, a „Obzor“ domoljubi (Smieh.) — sve dakle ove novine namienjene inteligenciji našoj nemogu izlaziti bez podpore; mi znamo i to, da i „Gospodarski List“ podupire i izdaje sama zemlja, jer inače nebi mogao izlaziti, a i pravo je to, da taj list podupire zemlja, jer je sbilja potreban narodu.

Moja gospoda! Za naš narod političke su novine od velike koristi i dobro bi bilo, da sve to naš narod čita, da vidi, što se sbiva i radi u svietu i kod nas, ali to nije dakako moguće; nu te „Pučke Novine“ ujedno su list gospodarski, poučan i zabavan, te su tako liepo pisane, da jih naš seljak posve lasno shvaćati i razumiti može, dočim on drugih novina još razumiti nemože. U tih „Pučkih Novina“ nadje naš seljak sve, što mu je znati potrebno, da svoj rad udesi prema praktičnoj koristi svojoj, i ja vas, gospodo, uvjeravam, jer iz izkustva znadem, da naš seljak „Pučke Novine“ vrlo rado čita, ali si jih nemože sbog siromaštva nabaviti. Pa ako novine u obće već i na nas naobražene ugodno djeluju, kud i kamo će ugodno djelovati iste na naše seljačtvo, koje bi takodjer želilo nešto znati o političkom stanju

svoje domovine, a ne samo lih ono, što je njemu potrebno za njegovo zvanje.

Ja bi molio vis. sabor, kako se je već za tolike potrebe zauzeo, da se zauzme i za ove „Pučke Novine", pa da svojim glasovanjem podupire ovaj predlog štovanoga g. predgovornika, da se naime ova molba dotičnoga g. urednika uputi proračunskomu odboru, pa će se već ondje naći možda koja svotica, da se ova plemenita stvar podupre.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, riеč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Stevo Popović**: Visoki sabore! Vrlo je karakterističan ovaj izpravak. Ovdje se naime podnosi jedan izpravak, koji bi možda bio opravdan, kada bi se stavio, da se u budućemu budgetu prilika pruži, da zaista jedno poduzeće ostvari, ali ovdje sám petent priznaje, da list više nepostoji, da mu je izdavanje prekinuto, s toga mislim, da mi možemo mirnom dušom primiti predlog peticionalnoga odbora, da se naime molba dotičnoga urednika uputi vladi na uredovanje.

Predsjednik: Ima se glasovati najprije o predlogu odbora, koji glasi, da se ova molba upućuje vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Ona gospoda, koja su za to, da se taj predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen; odpada nužda glasovati o izpravku g. dra. Vrbanića.

Visoki sabore! Ovim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavilo bi se izviešće odbora za zemaljski proračun o peticijah gospodarskoga družtva u Zagrebu i podružnicâ samoborske, bjelovarske, vel.-goričke, zlatarske, doljnjo-miholjačke, varaždinske, sisačke i požežke. Zatim izvještaj o proračunu tiskare „Narodnih Novina" i izvještaj o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1880.

Ako je s voljom vis. kuće, stavit će se to na dnevni red buduće sjednice. (Glasovi: Dobro! Dobro!)

Pošto je dakle dnevni red današnje sjednice izcrpljen, a zajednički je sabor sazvan na prekosutra, to današnju sjednicu dižem, a buduću uričem na 11. listopada u 11 sati prije podne.

(Svršetak u $2\frac{1}{4}$ sata poslje podne.)

Osamdeset i druga saborska sjednica,

urečena dne 12. listopada 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića, a neotvorena radi nedovoljnog broja sab. članova.

Predsjednik (zvoni): Štovana gospodo! Ja bih :ekao, da prisutnih članova nije u onomu broju, koji se propisuje poslovnikom. S toga bi molio g. biljежnika, da ızmognem konstatirati, koliko je prisutnih, i koje mogu ja na temelju §. 10. poslovnika pozvati pod onimi posljedicami, koje su tamo naznačene. neka izvoli imena svijuh čitati, pak će se onda vidjeti, koji su prisutni, koji nisu.

(Naprama g. sab. bilježniku Seitzu). Izvolite imena čitati!

Bilj. **Vinko Seitz** (čita imenik saborskih članova alfabetičkim redom. Kada je došao na ime „Horvath Petar" prekinu ga sab. predsjednik).

Predsjednik: Molim, glede g. Horvatha Petra imam primjetiti to, da je g. taj podnio molbu za dopust.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita dalje imenik, i kada je došao na ime „Kamenar Gjuro" prekinu ga predsjednik).

Predsjednik: Gosp. Kamenar jest takodjer podnio molbu za dopust.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita dalje imenik, i kada je došao do imena „Kotur Vaso", prekinu ga predsjednik).

Predsjednik: Gosp. Kotur Vaso podnio je molbu za dopust.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita dalje imenik, i kada je došao na ime „Mihalović Dragutin" prekinu ga predsjednik).

Predsjednik: I gosp. Mihalović Dragutin podnio je takodjer molbu za dopust bolesti radi.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita dalje imenik, i kada je došao na ime „Peičić Aleksander" prekinu ga predsjednik).

Predsjednik: Peičić Aleksander nije verificiran, s toga se nema brojiti.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita imenik dalje sve do kraja).

Predsjednik: Molim, izvolite pobrojiti, koliko ih je!

Josip Singer: Molim, ja nisam čitan!

Predsjednik: Molim liepo! Vaše se ime nečita, jer se po zakonu nevereficiranih članova prisutnost nebroji.

Josip Singer: Ja molim . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, budite umireni!

Bilj. **Vinko Seitz** (broji broj prisutnih članova i priobćuje rezultat predsjedniku).

Predsjednik: Prisutnih imade samo 30. Pošto je daklem samo 30 prisutnih, to ja sjednicu u stanju otvoriti nisam. Ja ću buduću po mogućnosti ureći, upozorujuć na posljedice §. 10. poslovnika svu gospodu, da dodju simo.

(Svršetak u $11^1/_4$ sati prije podne.)

---

*

Osamdeset i druga saborska sjednica,

državana dne 13. listopada 1880. u $10^1|_2$ sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću sab. odbora za zemaljski proračun o proračunu tiskare „Narodnih Novina". — Razprave o izviešću odbora za zem. proračun o proračunu zem. zaklada za godinu 1880. — Razprava o izviešću odbora za zem. proračun o peticijah gospodarskoga družtva u Zagrebu i podružnica: samoborske, bjelovarske, zlatarske, dolnjo miholjačke, varaždinske, sisačke i požežke. — Izbor jednoga člana u odbor proračunski.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 23. rujna 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje saborske sjednice bude bez primjetbe ovjerovljen.

Na ovaj visoki sabor stigoše sljedeći podnesci:

Br. 536 sab. Manjina birača izbornoga kotara račanskoga podnosi prosvjed proti izboru Josipa Singera za narodnoga zastupnika.

Odstupljuje se iztražnoj komisiji.

Br. 537 sab. Molba upravne obćine gjurmanečke za podieljenje podpore iz zemaljskih sredstva sa tučom i povodnjom postradalog pučanstva svoga područja i

br. 538 sab. Poglavarstvo obćine Sela kod Siska moli za podporu novčanu onim žiteljem, koji su od tuče potučeni.

Obe ove molbe odstupljuju se kr. zem. vladi na uvaženje obzirom, što je vis. sabor slične molbe na predlog odbora ad hoc tako riešio.

Br. 543 sad. Odbor za zemaljski proračun podastire izvještaj o proračunu zemaljskih zaklada za g. 1880.

Stavit će se na dnevni red.

Br. 542 sab. Odbor za proračun podastire izvještaj o proračunu tiskare „Narodnih Novina" za g. 1880.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izvještaj peticionalnoga odbora:

Br. 389 sab. Angelina Vuić, mati pokojnog Mihalja Vuića, kr. kot. pristava u Daruvaru, moli za doznaku i izplatu posmrtne tromjesečne plaće za podmirenje njegovih troškova: liečenja, podvorbe i sprovoda ili po pokojniku uplaćenih taksa.

Prima se predlog odbora, te se ova molba upućuje kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 451. Školska obćina sladojevačka moli za novčanu podporu u svrhu gradjenja nove školske sgrade.

Na ovaj broj podnaša nar. zastupnik Juraj Kamenar izpravak, da se u mjesto predloženoga odborova predloga sliedeći izpravak prihvati: Upućuje se vis. kr. zem. vladi na uvaženje.

Glasovanjem pade izpravak Kamenarov, te se prima predlog odbora, da se ta molba uputi kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 476. Predstavka skupštine županije riečke od 1. lipnja 1880. br. 4833 čl. 3., kojom moli, da se biralište nar. zastupnika za izborni kotar vinodolski iz Novoga premjesti u Crkvenicu. Prima se predlog odbora, te se ova predstavka upućuje kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 488. Predstavka gospodarske podružnice dugoselske, kojom moli, da vis. sabor izvoli i ove godine u zemaljskom proračunu doznačiti svotu od 20.000 for. u svrhu, da se domaće gospodarstvo, a navlastito stočarstvo podigne.

Na ovaj broj podnaša nar. zastupnik Zorić izpravak, da se ova predstavka ustupi vis. kr. zem. vladi s preporukom, da ju u proračunu za g. 1881. u obzir uzme uz povratak proračunskomu odboru prigodom razpravljanja budućega proračuna — a narodni zastupnik Vasc

Gjurgjević stavlja sliedeći izpravak: Upućuje se visokoj kr. zemaljskoj vladi, da na predstavku ovu uzme obzir pri podnašanju proračuna za god. 1881.

Glasovanjem izpravak Zorićev pade, dočim je Gjurgjević svoj izpravak natrag povukao — primljen je predlog odbora, da se ta predstavka stavi ad acta, pošto je proračun za ovu tekuću godinu već dovršen.

Br. 489. Molba mjestnoga nartskoga školskoga odbora obćine dugoselske, podžupanije zagrebačke, za novčanu podporu u ime gradnje nove pučke škole.

Narodni zastupnik Josip Zorić podnaša na ovaj broj izpravak, da se ova molba ustupi kr. zemaljskoj vladi na uvaženje.

Glasovanjem pade izpravak Zorićev, te se prima predlog odbora, da se ta molba ustupi kr. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Br. 492. Poglavarstvo upravne obćine Sv. Ivan-Žabno moli, da vis. sabor izvoli posredovati, da se kod razdiobe erarskih sgrada i nanj uzme obzir, da dobije potrebitih sgrada za obćinske i školske svrhe.

Nar. zastupnik Gjuro Crnadak podnaša na taj broj izpravak, da se dostavi kr. zem. vladi na uredovanje prema saborskomu zaključku od 26. srpnja 1879.

Kod glasovanja pade predlog Gjure Crnadka, te je primljen predlog odbora, da se ta molba uputi vladi na uredovanje.

Pošto je 12 sati, to se prelazi na interpelacije, te stavlja nar. zast. Gjuro Crnadak sliedeću interpelaciju:

1. Koji su uzroci, da se kod nas govedja kuga počamši od god. 1860. sve do danas tako često pojavlja? Jesu li ovi uzroci postojeći u zemlji ili izvan zemlje?

2. Ako visoka vlada — kao što nedvojim — pozna ove uzroke, što je ona učinila, da se ovi uzroci uklone? No ako ih ona ukloniti nemože, što je ona do sada učinila, da se bar unosu po ovu zemlju toli ubitačne pošasti na put stane.

3. Je li istina, da se u ovo područje govedja kuga razda iz Krajine, ili kroz Krajinu iz Bosne ovamo unaša? Ima li zem. vlada o tom sigurne podatke?

4. Je li zem. vladi poznato, po kojem zakonu i kako se u Krajini proti govedjoj kugi postupa, te ima li vlada možda kakav upliv na taj postupak — pa ako nema, nebi li se dao takav upliv shodnim dogovorom sa glavarom krajiške upravne oblasti postići, te možda u zaštitu naroda zajednički postupati?

5. Koji uzroci postoje, da ugarska vlada već od g. 1875. uzdržaje stranom strogi zatvor, a stranom strogi nadzor medje proti Hrvatskoj i Slavoniji, koji zatvor naš puk upropašćuje — pa je li taj postupak svagda u okviru postojećih zakona?

6. Je li istina, što se u trgovačkih krugovih glasa, da ugarska vlada više iz ekonomičkog obzira nego od straha i potrebe proti govedjoj kugi svoju zemlju zatvara, za da si konkurenciju hrvatske marve i sirovinâ od svojih tržišta odkloni?

7. Zna li vis. vlada, da se pred kratko vrieme u Ferdinandovcu opet govedja kuga pojavila, i to tako užasno, da je do dana uredovnog izvida već bilo 100 glava marve parnulo? Tko je ovoj nepodobštini kriv, je l' strukovnjaci, je l' upravni činovnici, ili možda nepraktično uredjenje čitavoga veterinarstva u zemlji, počam od ozgora pa sve do ozdola?

8. Zna li vlada, da je time samo županiji bjelovarskoj najmanje šteta od $1/2$ milijuna forinti, ali bez dvojbe i još više počinjena?

8. Što kani vlada učiniti, da se ova nesreća čim prije i sa čim manjimi žrtvami po narod ukloni? Te da se u buduće unosu govedje kuge tamo na put stane, od kuda zlo dolazi i to zajedničkimi sredstvi uz strogo čuvanje samouprave kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Odjelni predstojnik nutarnjega odjela g. Jovan Živković s mjesta odgovara na ovu interpelaciju i stariju, stavljenu po nar. zast. dru. Starčeviću u 63. dne 26. lipnja t. g. držanoj saborskoj sjednici. — Dr. Starčević se odgovorom nezadovoljava, a Crnadak se pako zadovoljava, dočim sabor odgovor vlade prima na znanje.

Dr. Luka Marjanović stavlja sliedeću interpelaciju:

1. Je li kr. zem. vladi poznato protuzakonito i samovoljno postupanje kr. poreznih nadzornika i njihovih organa pri utjerivanju poreza, napose, kada izašiljajuć državne ovrhovoditelje na račun obćinskih načelnika, lišavaju obćine dohodka iz ovršnih troškova?

2. Je li kr. zemaljskoj vladi poznato takovo postupanje napose od strane poreznoga nadzorničtva u Varaždinu?

3. Ako je takovo postupanje kr. zemaljskoj vladi poznato, je li do sele učinila potrebite korake, da mu na put stane?

3. Ako takovo postupanje kr. zemaljskoj vladi nije poznato, hoće li na nj svoju pažnju obratiti i potrebite korake čim prije učiniti, da mu se na kraj stane i da se tako i obćinski organi od samovolje obrane i da se poreznim organom samim ugled sačuva?

Gosp. predstojnik Živković odgovara na istu i ostale starije tri interpelacije i to dra. Franje Vrbanića, stavljenu u 69. dne 23. lipnja 1876. držanoj saborskoj sjednici, dra. Starčevića, stavljenu u 66. dne 19. lipnja 1880. držanoj sab. sjednici i Josipa Zorića, stavljenu u 66. dne 18. lipnja 1880.

Dr. Vrbanić se glede prve točke zadovoljava, a glede ostalih ne. Dr. Starčević, Josip Zorić i dr. Luka Marjanović se nezadovoljavaju, dočim sabor prima odgovor vlade na znanje.

Narodni zastupnik Fran Folnegović imao bi takodjer staviti interpelaciju u predmetu marvinske kuge, no odustaje, pošto je u istom smislu kao i Crnadkova.

Prelazi se na nastavak izviešća peticionalnoga odbora. Br. 501. Molba Josipa Benaka, Gjure Filipovića i Josima Božanića, pristavâ pomoćnih ureda obstojavših kr. županijskih sudbenih stolova, za uzpostavu mjesta „pristava pomoćnih ureda kod kr. sudbenih stolova", a medjutim za podieljenje naslova „pristavi pomoćnih ureda" njima trima, te doznake veće stanarine u iznosu od 150 for. počam od 2. lipnja 1875. godine.

Nar. zastupnik Vaso Gjurgjević stavlja na ovaj broj izpravak, da se u zaključku izostave rieči: „Prema postojećim zakonima".

Glasovanjem prima se predlog odbora sa izpravkom Vase Gjurgjevića time, da se ova molba uputi kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 516. Molba urednika i izdavatelja „Pučkih Novina" za novčanu pripomoć, kojom bi se pomenuti list i opet izdavati mogao, te ga siromašnim seljakom i bezplatno dostavljao.

Nar. zast. dr. Fran Vrbanić podnaša na taj broj izpravak, da se imadu izostaviti rieči „vis. kr. zem. vladi na uredovanje", a mjesto toga staviti „odboru proračunskomu".

Kod glasovanja pade izpravak dra. Vrbanića, te se prima predlog odbora, da se ta molba uputi kr. zemalj. vladi na uredovanje.

Tim bje dnevni red izcrpljen, te predsjednik zaključi sjednicu u $2^1/_4$ sata, te uriče sliedeću za 11. listopada tek. god. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj o proračunu tiskare „Narodnih Novina".
2. Izvještaj o proračunu zemaljskih zaklada za godinu 1880.
3. Izvještaj odbora za zemaljski proračun o peticijah gospodarskoga družtva u Zagrebu i podružnica samoborske, bjelovarske, vel.-goričke, zlatarske, doljnjomiholjačke, varaždinske, sisačke i požežke.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Josip Zorić: Ako sam dobro razumio pročitani zapisnik, tamo se pri gospodarskoj podružnici dugoselskoj kaže, da je moj izpravak pao i prihvaćen predlog odbora. Ako tako stoji u zapisniku, onda je zapisnik pogriešan, jer je moj izpravak prihvaćen, a ne predlog odbora, koji je pao.

Predsjednik: Ja molim g. bilježnika, neka se izvoli izjaviti.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita opet dotično mjesto zapisnika).

Josip Zorić: Ovako nije zaključeno, molim liepo. Izpravak je moj većinom glasova prihvaćen, a predlog je odbora pao.

(Glasovi: Istina! Tako je! — Tako je!)

Fran Folnegović: G. izvjestitelj znade zato.

Josip Miškatović: Gosp. Popovića, koji je bio izvjestitelj, nema ovdje, nego se sjećam, da je izpravak g. Zorića bio primljen.

Dr. **Lavoslav Šram**: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Na koliko se ja sjećam, i sjetiti će se takodjer g. zast. Vončina, koji se je naproti[v] g. zast. Folnegovića pozvao na praecedens, po kojem je vis. sabor upravo postupao kod ovoga predmeta onako da nije primio izpravka.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Što se ovog pred[meta] tiče, ja se nesjećam, kako je zaključeno, ali ona[j] predmet, kojega veleštovani g. dr. Šram misli, tiče se sasvime druge stvari, škole naime, što nestoji u savez[u] s upitnim predmetom.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Gjurgjević.

Vaso Gjurgjević: Ja se vrlo dobro sjećam, da j[e] izpravak g. Zorića primljen. Sjećam se zato, jer sam imao i sam sličan izpravak njegovomu, pak sam ga po[t]vukao natrag, jer sam vidio iz njegovoga obrazloženja da njegov izpravak ništa više niti manje nezahtieva, neg[o] li moj.

Ovo je uviek ovakova stvar, kada se protokol neve[]rificira odmah, nego poslije 20 dana.

Predsjednik: Ja molim liepo vis. kuću. Od stran[e] stenografa u tom pogledu nije dvojbe nastalo, s tog[a] mi neka bude dozvoljene, da vidim prije, kako steno[]graf kaže.

(Poslije, kako bijaše po saborskom stenografu gosp[.] Rudolfu Fabiani-u polag stenograma konštatirana ist[i]nitost prigovora g. zast. Zorića, i to priobćeno sab. pre[d]sjedniku.)

Predsjednik: Pošto se je konštatiralo po ovom predsjedničtvu, da je prigovor g. zastupnika Zorića pro[ti] sastavljenom zapisniku umjestan, to pitam vis. kuću Usvaja li vis. kuća prigovor ovaj?

(Usvaja se.)

To se ima daklem zapisnik izpraviti. Molim gosp[.] bilježnika, da ga izvoli odmah izpraviti.

Bilj. **Vinko Seitz** (izpravlja dotično mjesto zapis[]nika).

Predsjednik (naprama bilježniku): Izvolite ga sad[a] pročitati.

Bilježnik **Vinko Seitz** (čita izpravljeno mjesto za[]pisnika).

Predsjednik: Ima li još kakovog prigovora pro[ti] ovomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora više nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj sabor stigli su sliedeći podnesci:

1. Gospodin zastupnik Vaso Kotur moli tronedjeln[i] dopust, te ujedno polaže svoj mandat kao član prora[]čunskoga odbora.

Dozvoljava li vis. sabor g. zastupniku Koturu tronedjeljni dopust? On kaže, da je bolestan.

(Dozvoljava se.)

Daklem se g. Koturu dozvoljava tronedjeljni dopust. Pošto on nadalje polaže svoj mandat kao član proračunskoga odbora, a proračunski odbor djelovanje svoje započeti ima, to se po mome mnienju ima izbor ovoga člana proračunskoga odbora staviti još danas na dnevni red.

(Glasovi: Neka se stavi!)

Staviti će se daklem još danas na dnevni red izbor jednoga člana proračunskoga odbora.

2. Zastupnik dr. Jordan moli trodnevni dopust.

Ovo bi mogao „ex praesidio“ dozvoliti, nu pošto sam vidio, da gospoda ni onako nisu bila u dovoljnom broju, nisam htjeo „ex praesidio“ dozvoliti. Stavljam pitanje: „Dozvoljava li vis. sabor g. zastupniku dru. Jordanu trodnevni dopust?“

(Dozvoljava se.)

Daklem, g. zastupniku dru. Jordanu dozvoljen je trodnevni dopust.

3. Gosp. zastupnik Gjuro Kamenar moli dopust na 14 dana.

Dozvoljava li visoki sabor ovaj dopust gospodinu Kamenaru?

(Dozvoljava se.)

Vis. sabor dozvoljava daklem dopust g. Kamenaru na 14 dana.

4. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi osnovu zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1881.

Ide odboru za proračun.

4. Kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih skupnih zakonskih članaka i to: zak, članak 27., 28., 29., 31., 32., 33., 35., 36., 38., 42., 43., 44., 47., 48., 49., 50. i 52. od g. 1880.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, predlaže sliedeća očitovanja:

a) Očitovanje u pogledu ustrojstva zemaljskoga oružničtva.

b) Očitovanje glede ustrojit se imajućega na križevačkom gospodarskom učilištu tečaja za naobrazbu mladića u prvih počelih liečenja domaće životinje, u podkivanju konja i u škopljenju omladine životinjske;

c) Očitovanje u pogledu preustrojstva uprave zemaljske pastuhare.

d) Očitovanje u predmetu po visokom saboru potaknuta smještenja sveučilišta Franje Josipa I. u zemaljsku bolničku sgradu.

Ide odboru za proračun.

7. Uznički stražari kr. sudb. stola u Zagrebu mole za milostivu dozvolu poboljšanja njihova materijalnoga stanja.

Ide odboru za peticije.

Osim ovih podnesaka nije nikakav drugi podnesak stigao na ovaj vis. sabor.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće proračunskoga odbora o proračunu tiskare „Narodnih Novina“ za g. 1880.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Gosp. Vaso Gjurgjević zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće proračunskoga odbora o proračunu tiskare „Narodnih Novina“ za god. 1880.).

(Vidi zapisnik 82. sab. sjednice.)

Visoki sabore! Poznato je, da je glede „Narodnih Novina“ bila već od duže vremena interpelacija na vis. vladu stavljena, da je to bilo predmetom razpravljanja u proračunskom odboru, a napokon da je postalo zaključkom saborskim, da se o „Nar. Nov.“ i tiskari, koja je postala iz „Nar. Nov.“, imade predlagati redoviti proračun onako isto, kao što se to svake godine o svakoj zemaljskoj zakladi čini. Ovomu zaključku saborskomu odazvala se je, kao što vidite, vis. vlada, i podnesla je proračun tiskare „Nar. Nov.“ za godinu 1880. i ujedno proračun za g. 1881.

Odbor nije mogao uzeti proračun za god. 1881. u pretres s razloga toga, što nema u proračunu prihodâ i razhodâ samih „Nar. Nov.“, nego proračun tiskare „Nar. Nov.“ ili tako zvane „zemaljske tiskare“. S toga odbor nije uzeo u pretres proračun za g. 1881., nego za god. 1880., pošto je ova godina već na izmaku, i prihvatio je odbor onako proračun, kako ga je vis. vlada predložila, te predlaže vis. saboru, da izvoli takodjer odobriti taj proračun. Odbora je predlog, i to:

1. da visoki sabor izvoli proračun tiskare „Nar. Nov.“ za godinu 1880. primiti i odobriti po predlogu vladinom, i to pokriće pod stavkom 1. do uključivo 10. sa 30.300 for.

a potrebu pod stavkom 1. do uključivo 9. sa . . . . 26.344 for.

2. Da vis. sabor izvoli zaključiti:

Predsjednik: Molim liepo! Čast mi je javiti, da je gosp. dr. Vrbanić glede prvog predloga prijavio sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak gosp. dra. Vrbanića na prvi predlog odbora, koji glasi): „U točki prvoj neka se mjesto rieči „tiskare Nar. Nov.“ stave rieči „dalm.-hrv.-slav. zem. tiskare“.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vrbanić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Izpravak stoji posve u suglasju sa saborskim zaključkom prošle godine. U sjednici 41. dne 2. kolovoza prošle godine prihvatio je vis. sabor na predlog g. zast. Vončine zaključak, koji glasi, i to točka

1.: „Dosadanja tiskara „Nar. Nov.“ proglašuje se zavodom zemaljskim i ima nositi ime dalm.-hrv.-slav. tiskare“. Ja mislim, da će biti posve u redu i konsekventno tomu zaključku, kada se moj izpravak primi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja se radi toga, što je zaista po vis. saboru zaključeno, nemogu izpravku protiviti, premda držim, da baš nije velika pogrieška, ako ostane ovako, kako je po odboru predloženo, zato, što će i onako sliediti štatut o tiskari „Nar. Nov.“ i u ovom će se štatutu uvrstiti pravo ime onako, kako je to sabor zaključio.

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor predlog odbora, koji glasi:

1. da vis. sabor izvoli proračun tiskare „Nar. Nov.“ za g. 1880. primiti i odobriti po predlogu vladinom, i to pokriće pod stavkom 1. do uključivo 10. sa . . . . 30.300 for.

a potrebu pod stavkom 1. do uključivo 9. sa . . . . 26.344 for.

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj prvi predlog ovako doslovce primi, kako sam pročitao, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Većina. Predlog odbora je primljen.

Sada molim pročitati 2. predlog!

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita drugi predlog, koji glasi): „2. da vis. sabor izvoli zaključiti:

Poziva se kr. zem. vlada, da pri podnašanju proračuna za god. 1881. visokomu saboru ovomu predloži uz proračun „Nar. Nov.“ takodjer i proračun istih „Nar. Novina“.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je glede druge točke drugoga predloga, podnio g zastupnik dr. Vrbanić izpravak, koji glasi ovako.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj izpravak, koji glasi): „U drugoj točki neka se izostave rieči: „tiskare „Nar. Nov.“, a mjesto toga neka se stavi: „dalm.-hrv.-slav. zemaljske tiskare“, a zatim neka se rieč „istih“ izostavi.

Predsjednik: Ja mislim, da je to sada „superfluum“, pošto vis. sabor takov izpravak gosp. dra. Vrbanića nije malo prije usvojio, već predlog odbora, a niti g. Vrbanić neželi govoriti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vrbanić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja mislim, visoki sabore, da bi bilo nuždno, da se ovaj izpravak primi tim više, što je ovaj sabor na predlog g. zastupnika Vončine, kako sam rekao, zaključio, da se ustrojava zemaljska tiskara, i da na temelju toga zaključka imade vlada štatut podnesti ne o tiskari „Nar. Nov.“, nego o tiskari, koja je ime dobila dalm.-hrv.-slav. tiskara. Ako je vis. sabor jedanput ustrojio tiskaru i dao joj ime, neznam sbilja, kako nebi tu svoju zemaljsku tiskaru krstio onako, kako se ima krstiti po ovdje stvorenom zaključku. Ovdje se poziva vlada, da nešto učini za zavod, koji nestoji, nego tiskara obstoji onako, kako ju je nazvao sabor prošle godine svojim zaključkom. Svako poduzeće ima ime, i to smo mi ime dali ovoj tiskari, s toga ja nemogu glasovati za nešto, čega nema, za ime naime „tiskare Nar. Nov.“, koga imena nema.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Ja se zaista čuditi moram, kako se vojuje kod ove stvari posve nuzgredno. Ovdje je jednostavno rieč o tom, da tiskara „Nar. Nov.“ podnese račune svoje separatno, a „Nar. Nov.“ svoje opet račune, kako se poslovi vode, separatno. Krstili mi ovdje to ovako, kako mi krstimo, ili onako, kako to zastupnik dr. Vrbanić hoće, to je naslov mjerodavan, što će ga štatut donieti. U štatutu će se nazvati zaključenim naslovom, pak rekli mi ovdje ovako ili onako, i ovdje je to sasvim nuzgredna stvar za štatut glede naslova. Ovdje se radi samo o tom, da se podnesu računi jedni i drugi, što će se i učiniti, a štatut će donesti, što se želi, t. j. naslov: „zemaljska tiskara“.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja dodajem to, da se upravo, ako će se strogo uzeti, kako je sabor zaključio, imade zvati „dalm.-hrv.-slav. zemaljska tiskara“. To će i tako služiti vladi na znanje i ravnanje, i uzeti će u štatutu obzir na onaj naziv, kako ga je sabor zaključio. Za sada držim, da ostavimo upravo ovako i to tim više, jer ćemo doći u protoslovje, kada bi sada zaključili nešto posve drugo, nego li smo malo prije.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora doslovce primi onako, kako je pročitan, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora jest primljen.

Molim treći predlog.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević** (čita treći predlog, koji glasi): „Odbor je ovaj nadalje uzeo u razmatranje i u pretres pitanje o nabavi kuće, bivše prije grofa Keglevića, za upravu „Narodnih Novina“ i zemaljske tiskare, te je uvidio, da je nabava ta zaista cieli shodna i potrebna, i zato je prihvatio predlog visoke kr. zemaljske vlade, da se ta potrebom opravdana, a u interesu zavoda, zemaljske tiskare i uprave „Narodnih Novina“ ležeća nabava kuće odobri te predlaže:

3. da visoki sabor izvoli zaključak donieti: Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada na nabavu kuće, bivše prije grofa Keglevića u doljnjoj Ilici za svotu od 50.000 for. za upravu „Narodnih Novina“ i zemaljske tiskare iz go-

ovoga novca, što ga imadu „Narodne Novine“ i zemaljska iskara.

Predsjednik: I glede ovoga trećega predloga podnio e g. zast. dr. Vrbanić izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj izpravak,, koji glasi): Mjesto rieči „zemaljske tiskare“ neka se stavi dalm.-hrv.-slavonske zemaljske tiskare“.

Predsjednik: Ja moram iskreno kazati, da nemogu ieč dati g. Vrbaniću. Ovo je „idem per idem“.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim liepo, da mi se rieč lade, kao što mi pripada.

Predsjednik (zvoni): Ovo je svršeno. Prima li vis. abor predlog treći onako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Na dnevnom je redu izviešće proračunskoga odbora proračunu zemaljskih zaklada za god. 1880.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli čitati.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće proračunskoga dbora o proračunu zem. zaklada za god. 1880., i to: . glede zaklade „Narodnih učiona“. — Vidi zapisnik 82. ab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje izviešće i to 2. lede zaklade stipendijalne „Marije Terezije“. — Vidi zaisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje izviešće glede stalih zemaljskih zaklada, i to: 1. Zaklada komercionalna. – Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje izviešće, i to: 2. aklada osječkog sirotišta. — Vidi zapisnik 82. saborske ednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog ovaj?

(Prima.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje izviešće, i to: 3. aklada narodnoga kazališta. — Vidi zapisnik 82. sab. ednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 4. Zaada zemaljske gojitbe. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje u izviešću predženi zaključak. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor predloženi ovaj aključak?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 5. Zaada stradajućih. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 6. Zaklada jamničke kiselice. — Vidi zapisnik 82. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 7. Komasirana zaklada. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje u izviešću predloženi zaključak. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predloženi ovaj zaključak?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 8. Zaklada zemaljske realne vjeresije. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 9. Zaklada sirotinjska. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće, i to: 10. Zaklada regnikolarna).

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli u proračunu regnikolarne zaklade za god. 1880. odobriti pokriće po predlogu vladinom sa 18.310 for.

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje izviešće, i to: „isto tako odobriti potrebu pod st. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. i 13.“).

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje izviešće. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dalje u izviešću predloženi zaključak. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predloženi ovaj zaključak?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita napokon predloženi u izviešću zaključak. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predloženi ovaj po proračunskom odboru zaključak?

(Prima se.)

Ovaj zaključak je primljen.

Na dnevnom je redu izviešće proračunskoga odbora o peticijah gospodarskoga družtva u Zagrebu i podruž-

nica samoborske, bjelovarske, zlatarske, doljnjo-miholjačke, varaždinske, sisačke i požežke.

Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli čitati izviešće.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita to izviešće. — Vidi zapisnik 82. sab. sjednice).

Kada je proračunski odbor ovaj predlog donio, jošte nije bilo proračuna za g. 1881., ali danas evo smo čuli, da je proračun za god. 1881. već na stol visoke kuće stavljen. S toga se držim ovlaštenim od financ. odbora, da od ovoga predloga kao izvjestitelj istog odustanem, pošto se vis. vladi, koja je već predložila ovomu saboru na ustavno pretresivanje proračun za g. 1881. nemogu ove peticije uputiti da jih u obzir uzme pri podnašanju proračuna za god. 1881.

Mislim daklem, da bi najkorektnije bilo, kada bi vis. sabor odputio ovaj predmet natrag financijalnomu odboru, koji će zem. proračun za g. 1881. pretresati, i koji će imati priliku, da te peticije uzme u obzir. Daklem jednostavno, da se ovaj predmet uputi natrag proračunskomu odboru.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, to stavljam pitanje: Prima li vis. sabor predlog izvjestiteljev, da se rečene peticije upute natrag proračunskomu odboru, koji ima pretresivati zem. proračun za god. 1881.

(Prima se.)

Na dnevnom je redu sada još izbor jednoga člana za odbor proračunski.

Ja molim gospodu članove, da izvole naznačiti na cedulji onu osobu, koju žele imati u proračunskom odboru.

Za skrutatore imenujem sliedeću gospodu: Šavora, Poha, Špišića Viktora i dra. Andrijevića.

Molim g. bilježnika da izvoli imena čitati:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita alfabetičkim redom imena sab. članova, koji po redu predaju cedulje. Nakon obavljena skrutinija).

Predsjednik (zvoni): Čast mi je javiti rezultat glasovanja. Glasovalo je 36 gospode članova. Od ovih dobio je g. Ivan Vončina 20 glasova, a Josip Beruta 16 glasova, to se imade g. Vončina smatrati članom odbora proračunskoga.

Visoki sabore! Ovim bi dnevni red današnje sjednice bio izcrpljen. Za buduću sjednicu imalo bi se po mom mnienju staviti na dnevni red izviešće odbora za občinarstvo o gradskom redu. Ako je s voljom vis. sabora, staviti će se na dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Današnju sjednicu dižem, a buduću sjednicu ureći ću po potrebi. Molim gospodu članove odbora financijalnoga neka započmu odmah svoje djelovanje.

(Svršetak u 12 sati o podne.)

Osamdeset i treća saborska sjednica,

obdržavana dne 16. listopada 1880. u 10½ sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću kombiniranoga sab. odbora u pogledu osnove zakona za gradove. — Interpelacija g. nar. zastupnika Steve Popovića u pogledu nemirâ sbivših se u podžupaniji rumskoj. — Odgovor predstojnika odjela za unutarnje poslove presv. g. Jovana baruna Živkovića na interpelaciju dra. Frana Vrbanića stavljenu u 13. dne 18. prosinca državnoj sab. sjednici. — Odgovor istog g. na interpelaciju g. dra. Frana Vrbanića stavljenu u 66. sab. sjednici u predmetu uporabe jezika kod hrv. domobranstva. — Odgovor istog g. na interpelaciju g. Vinka Seitza glede savskih nasipa stavljenu u 69. sab. sjednici dne 23. lipnja 1880.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čila):

Zapisnik

LXXXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 13. listopada godine 1880. pod predsjedanjem predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 37 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Iza pročitana zapisnika posljednje saborske sjednice zastupnik Zorić opaža, da je u zapisniku pogriešno ubilježeno, da je njegov izpravak na br. 488 izvještaja odbora peticionalnoga, koji glasi: da se predstavka dugoselske gospodarske podružnice, kojom moli, „da vis. sabor izvoli i ove godine u zemaljskom proračunu doznačiti svotu od 20.000 for. u svrhu da se domaće gospodarstvo, a naročito stočarstvo podigne, ustupi visokoj kr. zem. vladi s preporukom, da ju u proračunu za g. 1881. u obzir uzme, uz povratak proračunskomu odboru prigodom razpravljanja budućega budgeta“, pao, već da je predlog odborov pao, a njegov izpravak saborom usvojen.

Pošto je predsjedničtvo konštatovalo, da je opazka zastupnika Zorića umjestna, bude zapisnik u tom smislu izpravljen i ovjerovljen:

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci.

1. Zastupnik Vaso Kotur moli tronedjeljni dopust, te ujedno polaže svoj mandat kao član proračunskoga odbora. — Sabor dozvoljava Vasi Koturu tronedjeljni dopust, prima na znanje, da je isti zastupnik položio mandat kao član proračunskoga odbora, te na predsjednikov predlog stavit će se izbor jednoga člana u proračunski odbor u današnjoj sjednici na dnevni red.

2. Zastupnik dr. Jordan moli trodnevni dopust. — Dozvoljava se.

4. Zastupnik Juraj Kamenar moli dopust na 14 dana. — Dozvoljava se.

4. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1881. — Ide odboru za proračun.

5. Kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih skupnih zakonskih članaka, i to: zak. članak 27., 28., 29., 31., 32., 33., 35., 36., 38., 42., 43., 44., 47., 48., 49., 50. i 52. od god. 1880. Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

6. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, predlaže sliedeća očitovanja:

a) Očitovanje glede predloženja osnove;

b) očitovanje u pogledu ustrojstva zem. oružničtva;

c) očitovanje glede ustrojit se imajućega na križevačkom gospodarskom učilištu tečaja za naobrazbu mladića u prvih počelih liečenja domaće životinje, u podkivanju konja i škopljenju omladine životinjske;

d) očitovanje u pogledu preustrojstva uprave zemaljske pastuhare;

e) očitovanje u predmetu po visokom saboru potaknuta smieštenja sveučilišta Franje Josipa I. u zemaljsku bolničku sgradu.

Ide odboru za proračun.

7. Uznički stražari kr. sudbenoga stola u Zagrebu mole za milostivu dozvolu poboljšanja njihova materijalna stanja.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu prvi predmet: Izvještaj saborskoga odbora za zemaljski proračun o proračunu tiskare „Narodnih Novina“.

K 1. predlogu odborovu, koji glasi: da visoki sabor izvoli proračun tiskare „Narodnih Novina“ za godinu 1880. primiti i odobriti po predlogu vladinom i to pokriće pod stavkom 1. do uključivo 10. sa . 30.300 for. a potrebu pod stavkom 1. do uključivo 9. sa 26.344 for. podnosi zastupnik dr. Vrbanić sliedeći izpravak: U točki prvoj neka se mjesto riečih „tiskare Narodnih Novina“ stave rieči „dalm.-hrv.-slav. zem. tiskare“.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor točku prvu doslovce kako ju je predložio odbor?

Većina usvoji prvu točku, te zaključak glasi: „Sabor prima i odobrava proračun tiskare „Narodnih Novina“ za god. 1880. po predlogu vladinom i to pokriće pod stavkom 1. do uključivo 10. sa 30.000 for., a potrebu pod stavkom 1. do uključivo 9. sa 26.344 for.“ te izpravak dra. Vrbanića pade.

K točki 2. odborovoj, koja glasi: da visoki sabor izvoli zaključiti: Poziva se kr. zem. vlada da pri podnašanju proračuna za g. 1881. visokomu saboru ovom predloži uz proračun tiskare „Narodnih Novina“ takodjer i proračun istih „Narodnih Novina“.

Dr. Vrbanić podnosi sliedeći izpravak: U drugoj točki neka se izostave riči „tiskare Narodnih Novina“, a mjesto toga neka se stavi: „dalm.-hrvatsko-slavonske zemaljske tiskare“, a zatim neka se rieč „istih“ izostavi.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor točku drugu onako kako ju odbor predlaže? Većina usvoji drugu točku, te zaključak glasi: „Poziva se kr. zem. vlada da pri podnašanju proračuna za god. 1881. visokomu saboru ovom predloži uz proračun tiskare „Narodnih Novina“ takodjer i proračun istih „Nar. Novina“, te se izpravak dra. Vrbanića odklanja“.

K točki 3. koja glasi: da visoki sabor izvoli zaključak donieti: Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada na nabavu kuće, bivše prije grofa Keglevića u doljnjoj Ilici za svotu od 50.000 for. za upravu „Nar. Novina“ i zemaljske tiskare iz gotovoga novca, što ga imadu „Nar. Novine“ i zemaljska tiskara.

Zastupnik dr. Vrbanić podnosi izpravak: Mjesto rieči „zemaljske tiskare“ neka se stavi „dalm.-hrvatsko-slavonske zemaljske tiskare“.

Predsjednik, primjetiv da je suvišan taj izpravak, pita: Prima li vis. sabor točku III. kako ju odbor predlaže?

Sabor usvoji točku treću odborom predloženu, te zaključak glasi: „Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada na nabavu kuće, bivše prije grofa Keglevića u doljnjoj Ilici za svotu od 50.000 for. za upravu „Nar. Novina“ i zemaljske tiskare iz gotovoga novca, što ga imadu „Nar. Novine“ i zemaljska tiskara“. — Sliedi izvještaj odbora za zem. proračun o proračunu zem. zaklada za g. 1880.

Sabor je prihvatio predloge odborove koji glase:

1. Sabor proračun zaklade „Narodnih učiona“ za god. 1880. i to redovito pokriće stavka 1., 2. tek. br. 1. odobrava po predlogu vladinom; pod stavkom 2. pak tek. br. 2. za podignuće i uzdržanje školskih sgrada odobrava samo 10.000 for., a 2.000 for. briše, isto tako odobrava stavku 2. tek. br. 3. stavku 3., 4. i 5. u ukupnom iznosu od 42.343 for., a redovitu potrebu pod stavkom 1., 2. tek. br. 1. 2. odobrava takodjer po predlogu vladinom, a pod tek. br. 3. za podignuće i uzdržavanje školskih sgrada odobrava svotu od 10.000 for., a briše 2000 for., i napokon odobrava potrebu pod stavkom 2 tek. br. 4., stavkom 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. i 10. u ukupnom dakle iznosu od 42.343 for

2. Proračun zaklade štipendijalne „Marije Terezije“ za god. 1880. odobrava po predlogu vladinom i to:
redovito pokriće sa . . . . 1.362 for
a redovitu potrebu sa . . . . 1.270 for

Nadalje je sabor prihvatio glede ostalih zaklada sliedeće predloge odborove.

I. Zaklada komercijalna.

Sabor prima proračun zaklade komercijalne za god 1880. po predlogu vladinom i to:
pokriće sa . . . . 34.530 for
a potrebu sa . . . . 48.452 for

II. Zaklada osječkog sirotišta.

Sabor odobrava proračun zaklade osječkoga sirotišta za god. 1880. po predlogu vladinom i to:
redovito pokriće sa . . . . 21.750 for
a redovitu potrebu sa . . . . 16.415 for

III. Zaklada narod. kazališta.

Sabor odobrava proračun zaklade narodnog kazališta za god. 1880. i to pokriće sa . . . . . 4.676 for
a potrebu sa . . . . 3.379 for
kako je i vlada predložila.

IV. Zaklada zemaljske gojitbe.

Sabor odobrava proračun zaklade zemaljske gojitbe za god. 1880. i to:
pokriće u iznosu od . . . . 1.330 for
a potreba sa . . . . 13 for
sa sliedećim zaključkom: „Poziva se kr. zemaljska vlada da pri podnašanju proračuna za iduću godinu označi vis. saboru svrhu, u koju bi se imao prihod, a eventualno sama glavnica zaklade zemaljske gojitbe prema naravi postanku ovomu najcielishodnije opredieliti i upotriebiti

V. Zaklade stradajućih.

Sabor odobrava proračun zaklade stradajućih za g. 1880. i to: pokriće sa . . . . 901 fr.
ı potrebu sa . . . . 9 „

VI. Zaklada jamničke kiselice.

Sabor odobrava proračun zaklade jamničke kiselice :a g. 1880. kao što je vis. kr. zemaljska vlada predožila i to: pokriće sa . . . . 4.902 fr.
ı potrebu takodjer sa . . . . 4.902 „

VII. Komasirana zaklada.

Sabor prihvaća u proračunu komasirane zaklade za lobrotvorne svrhe za god. 1880. pokriće po predlogu ᴨladinom u iznosu od . . . . 2.532 fr.
ı isto tako odobrava potrebu pod st. 1. sa 16 „
ıod st. 2. pak svotu od 200 for. briše s razloga, što ıodpora ta pod st. 2. neodgovara namjeni nijedne od ıojedinih zaklada, iz kojih je postala ova komas. zaklada :a dobrotvorne svrhe — sa sliedećim zaključkom:

„Poziva se kr. zem. vlada, da uzme u razmatranje, la li bi se zaklada dobrovoljačka mogla patriotičkomu ıripomoćnomu družtvu u Zagrebu u svrhe istoga družtva ıstupiti; prema naravi i postanku te zaklade, te da ırigodom podnašanja budućega proračuna vis. saboru ıodnese predlog svoj“.

VIII. Zaklada zemaljske vjeresije.

Sabor odobrava proračun zaklade zem. realne vje- ·esije za god. 1880. i to: pokriće sa . . . 11.161 fr.
ı potrebu sa . . . . 3.411 „
ıo predlogu vlade.

IX. Zaklada sirotinjska.

Sabor odobrava proračun zaklade sirotinjske za g. 880. i to: pokriće sa . . . . 37.206 fr.
ı potrebu sa . . . . 6.540 „
ıo predlogu vlade.

X. Zaklada regnikolarna.

Sabor u proračunu regnikolarne zaklade za g. 1880. ıdobrava pokriće po predlogu vladinom sa 18.310 fr. sto tako odobrava potrebu pod st. 1., 2., 3., 4., 5., 6., ., 8., 9., 10., 11., 12. i 13., te odobrava izvanrednu ıotrebu: osobni doplatak itd. sa 230 fr. kao tekući br. 1., ı kao nov tek. br. 2. podpora za izdavanje jugoslaven- ·kih popievaka sa 1000 for. — Prema tomu sabor ukupnu ıotrebu odobrava sa 17.921 for.

Pošto je pak kod ove zaklade za ovu godinu već ıostignuta prištednja i to: kod stav. 1. tek. br. 2., za- im kod stav. 2. i stav. 3. tek. br. 2. tim što nisu sva njesta činovnika i službenika popunjena, izriče sliedeći :aključak:

„Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, da iz dotičnog ᴨiška i gore navedenih prištednja za god. 1880. izdade jugoslavenskoj akademiji pripomoć do iznosa od 2000 fr. i to: za izdavanje historičkih i juridičkih spomenika 1000 for., a za izdavanje riečnika 1000 for.

Budući pako da se visoka kr. zem. vlada odazvala zaključku vis. sabora ovoga od g. 1879. te priposlala izkaz o stanju glavnica svih zaklada gore navedenih od god. 1868. počam, zatim zaklade muzealne, zaklade zemaljske, mirovinske, učiteljske i napokon zaklade t. z. rezervnog fonda, sabor upućuje odbor za razsudbu zemaljskih računa, da sporazumno sa odborom za zemaljski proračun u pretres uzme sve gore navedene izkaze u savezu sa razsudbom zaključnih računa, te da oba kombinirana odbora saboru ovom izviešća podnesu.

Zatim se uze u pretres izvještaj odbora za zemaljski proračun o peticijah gospodarskoga družtva u Zagrebu i podružnica samoborske, bjelovarske, zlatarske, dol.-miholjačke, varaždinske, sisačke i požežke.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli sve ove peticije vis. kr. zem. vladi uputiti na uvaženje pri podnanju proračuna za god. 1881. uz povratak komunikata.

Medjutim pošto je vis. zem. vlada proračun za g. 1881. saboru podniela te isti proračunskomu odboru predan, to izvjestitelj predlaže, da se ove peticije uruče proračunskomu odboru, koji ima razpraviti budget zemaljski za god. 1881. Sabor prihvati ovaj predlog izvjestiteljev, te će se rečene peticije neposredno uručiti proračunskomu odboru.

Napokon pristupilo se k izboru jednoga člana u odbor proračunski.

Predsjednik imenova skrutatori: Šavora, Poha, Špišića Viktora i dra. Andrijevića.

Glasovalo se ceduljami, te predsjednik proglasi sliedeći rezultat: Glasovalo je 36 saborskih članova od ovih dobio je Ivan Vončina 20 glasova, a Josip Beruta 16 glasova, te se imade smatrati izabranim u odbor proračunski zast. Ivan Vončina.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u 12 sati o podne uričuć buduću po potrebi sa sliedećim dnevnim redom:

Izvještaj odbora za občinarstvo o gradskom redu.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku:

(Nitko se nejavlja).

Prigovora nema, zapisnik je verificiran.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, dostavlja po računarskom uredu sastavljene računske zaključke zaklada narodnih učiona i stipendijalne Marija Terezijanske za god. 1879. Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu,

dostavlja proračune zaklade narodnih učiona i stipendijalne zaklade Marije Terezijanske za g. 1880.

Ide odboru za proračun.

Odbor za razsudbu zaključnih računa podnosi izviešće o obavljenoj razsudbi računa zemaljskih zaklada za god. 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Odbor za razsudbu zaključnih računa podnosi izviešće o uspjehu učinjene razsudbe računa zaklada narodnih učiona i stipendijalne Marije Terezijanske za god. 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Odbor za razsudbu zemaljskih računa izvješćuje o pregledanju zaključnih saborskih računa za g. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja osnovu zakona o preinaci popunitbi nekojih ustanova zak. članka VI.: 1870. ob izbornom redu, zatim zakone od 6. srpnja 1875. o preinaci i nadopunitbi zak. čl. III. od g. 1870. ob izbornom redu i zakonskog članka od 30. prosinca 1873. ob uzakonjenju previšnjih odredaba od 8. lipnja 1871.

Visoki sabore! Pošto se ovdje radi o velevažnom pitanju, o temeljnom jednom zakonu, pak pošto to nije po mome mnienju običajni predmet, koji bi se mogao jednostavno dotičnomu odboru predati, to ja predlažem, da se jedan odbor ad hoc imenuje, koji će ovaj velevažni zakon pretresti.

Dr. **Antun Jordan:** Molim rieč!

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan:** Ja držim, da bi se ova sada oglašena novela zem. vlade mogla isto tako uputiti na pravosudni odbor kao što je nedavno upućen predlog moj i mojih drugova takodjer odnoseći se na izborni red.

Ako bi ipak vis. sabor scienio, da u istinu važnost ovoga predmeta iziskuje snagu više lica, više odbornika, više članova, to ja mislim, da bi se ovo moglo uputiti na kombinirani jedan odbor. Taj odbor da bi mogao sastojati iz odbora pravosudnoga i odbora, koji je po vis. saboru izabran za razpravljanje unutarnjih poslova.

To je moj predlog, naime, da bi se ovo uputilo na pravosudni odbor, ili ako ne to, da bi se uputilo na pravosudni odbor spojen s odborom odredjenim za razsudbu unutarnjih poslova.

Predsjednik: Visoki sabore! Ovdje su dva predloga. Predlog predsjedničtva ovoga, koji kaže, da se za to jedan odbor ad hoc imenuje, zatim predlog g. zast. dra. Jordana, koji tamo ide, da se ovo preda pravosudnomu odboru, a ako ne odboru pravosudnomu, onda odboru kombiniranomu, koji bi sastojao iz pravosudnoga i iz administrativnoga odbora. Neka se izvole g. članovi ove vis. kuće izjaviti!

(Ustaje Mirko Hrvat).

Rieč ima g. zastupnik Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Ja sam za predlog vis. predsjedničtva s toga razloga, što po predlogu gosp. dra. Jordana u samoj stvari nebi ništa postignuto bilo, jer članovi pravosudnoga odjela jesu većinom i članovi administrativnoga odbora, daklem su jedni te isti članovi, te s toga samoj stvari nebi ništa pomoženo bilo, dočim bi bilo bolje, da se odbor ad hoc imenuje, koji bi sastojao najmanje sa devet lica. Ja sam daklem za predlog vis. predsjedničtva s tim dodatkom, da odbor sastoji iz 9 lica.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Ako nitko, ja bi nadopunio predlog taj, da se imenuje odbor ad hoc, koji bi sastojao iz 9 lica.

Ona gospoda, koja su za predlog taj, da se imenuje za razpravu ove važne zakonske osnove odbor ad hoc, sastojeći se iz 9 lica, neka izvole ustati!

Ja molim brojiti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji sab. članove, koji ustadoše, i priobćuje rezultat predsjedniku).

Predsjednik: Većina je. Daklem odbor ad hoc imenovati će se, sastojeći iz 9 lica.

Predlog dra. A. Jordana i drugova nar. zastupnika na §. 8. izbornoga reda od 6. srpnja 1875.

Visoki sabore! Sada mi je čast javiti, da je u 64 sab. sjednici, držanoj dne 11. rujna 1880. predlog gosp. zast. dra. Jordana, koji se takodjer odnosi na promjenu izbornoga reda, stavljen bio na dnevni red u 78. saborskoj sjednici, držanoj dne 18. rujna 1880.

Ova je visoka kuća preinačila svoj zaključak, donešeni 11. rujna 1880., pak je kazala, da se ovaj predlog ima predati odboru pravosudnomu. Ja sada predlažem da se i ovo upravo onako, kao što i ono prije istom odboru ad hoc preda, koji će se u budućoj sjednici birati.

Prima li vis. sabor?

(Prima se.)

Franjo Kubač moli podporu za izdavanje četvrte posljednje knjige svoje sbirke narodnih popjevaka.

Ide odboru peticionalnomu.

Molbenica Petra Begianca, učitelja u miru iz Turnašice, na visoki hrv.-slav.-dalm. sabor radi 8 godina uživajuće, a godine 1874. posve uzete mirovine.

Ide odboru peticionalnomu.

Molba imovnih občina Noskovce, g. Predrevo, Sopje Kupince, Vaška, Orešac, Gacište, Borova, Rezovac, Pčelić Čabuna, Miljana i Bistrica u podžupaniji virovitičkoj, da se uprave političkih občina drugačije, ako je moguće organiziraju te činovničtvo umanji.

Ide odboru peticionalnomu.

Molba Anke Verle, supruge pokojnog Gavre Verle bivšeg začastnog žup. pristava i saborskog pisara, za pr pomoć za uzdržavanje bolestnog si sina Dragutina.

Ovakove molbenice običaje riešavati predsjedničtvo Ja neznam, kako izvoli vis. sabor.

(Peticionalnomu odboru.)

Ide daklem peticionalnom odboru.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu iz-
ıiešće kombiniranog sab. odbora ob osnovi zakona o
ıredjenju gradova.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Dr. Antun Jordan zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvj. dr. **Antun Jordan** (čita izviešće kombiniranoga
ab. odbora u pogledu osnove zakona za gradove).

(Vidi zapisnik 83. sab. sjednice.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti? Želi li gosp. iz-
jestitelj?

Izvj. dr. **Antun Jordan**: Ja mislim, visoki sabore,
la ovdje nema mjesta generalnoj debati, nego da bi se
dmah prešlo na specijalnu debatu. Ako je s voljom vis.
abora, ja ću odmah započeti.

Predsjednik: Molim liepo! Prije svega ima rieč
. predstojnik odjela za unutarnje poslove g. Živković.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Meni se je
d strane vlade u kratko izraziti, da ona ostaje kod
redloga.

Kako vidite, izpravka su tri vladina prihvaćena po
dboru, samo je četvrti i to najglavniji preinačen.

Vlada je držala, da ona ovdje štiti pravo ne samo
ržavnoga erara, kada je onako predložila, kako je pred-
ožila, nego i regalna prava, koja postoje ne samo kod
lastelâ nego i kod gradovâ, zato je držala, da se daće
ndje, gdje postoje, nemogu povisivati.

Ovdje je još jedna redakcija u ovom predlogu, na
oju ću se svrnuti, kada se dodje do specijalne debate.
J ostalom, kako sam rekao, ostaje vlada kod svoga
redloga, kako ga je stavila.

Predsjednik: Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli
ada čitati točku po točku.

Izvj. dr. **Antun Jordan** (čita): „Izpravak 1. primjetba
 §. 36. osnove primljena je po odboru. Po tom se ima
 isti paragraf kao osma alineja uvrstiti ustanova:

„Tko u obćini nema prava izbornoga, nemože kao
astupnik drugoga glasovati“.

Prvim izpravkom traži se od strane vlade, da se u
. alineji u §. 36. osnove uvrsti dodatak: „Tko u obćini
ema prava izbornoga, nemože kao zastupnik drugoga
lasovati.“ Ovo se ima odnositi na onu iznimku u osnovi
o vis. saboru prihvaćenu, da imadu pravo glasa i žene,
korporacije i seljačke zadruge, i državne, zemaljske i
bćinske zaklade, koje su naime osobe moralne. Traži
e pošto ove ovdje navedene osobe nemogu izvršivati
ravo svoje izborno osobno, van ga izvršuju po puno-
noćnicih, da se ima tomu dodati, da punomoćnikom
amo onaj može biti, koji u dotičnoj gradskoj obćini
made sam aktivno svoje izborno pravo. Ova je iznimka
rlo nova. Dotičnu ustanovu, kao što ju je sabor pri-
ıvatio, našao sam n. pr. u čl. 15. bavarskoga obć. reda
d 29. travnja 1869. Ova se iznimka nalazi takodjer
 §. 46. ugarskoga zakona, naime u zak. čl. 42. od g.
1871. o regulaciji i ustrojstvu municipijâ. Premda ovu
iznimku, kakva se traži od vis. sabora, nenalazim u sa-
vezu s onimi ustanovami onih zakona, koji su strani za-
koni, koje sam naveo, ipak drži odbor, da može pre-
poručiti ovu iznimku visokomu saboru iz dva razloga:

1. Jer se kod samog čina izbornog može laglje kon-
štatirati, da li je dotični punomoćnik taj isti, kako je na-
pisan u dotičnom punomoćju.

2. Što je važno, da interes oko boljka gradske
obćine može imati samo takov, koji je obćinar, koji
kao obćinar imade takodjer i sam za se aktivno izborno
pravo.“

S toga ja od strane odbora preporučam vis. saboru
ovu iznimku na prihvat.

Predsjednik: Predlog odbora glasi tako, da se iz-
pravi taj passus tako: „Tko u obćini nema prava izbor-
noga, nemože kao zastupnik drugoga glasovati.“

Prihvaća li vis. sabor predlog odbora?

(Prima se.)

Izvolite dalje drugi izpravak.

Izvj. dr. **Antun Jordan** (čita): „Izpravak drugi,
odnoseći se na alineju 2. §. 59., prihvaćen je takodjer.
Imaju se daklem od navedene druge alineje brisati po-
sliednje rieči: „i pod stegom ovoga zakona“. Po tom
će glasiti ustanova: „2. imenovati, umirovljivati i odpu-
štati obćinske činovnike i službenike prema postojećim
propisom“.

Po ovom izpravku imaju se od navedene druge ali-
neje izpustiti rieči: „i pod stegom ovoga zakona“. Jer
se razumieva, da se ustanove zakona imadu ubrojiti u
propise, koji postoje, s toga preporučam vis. saboru na
prihvat.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora na
alineju 2. §. 59., koja je preinačena i glasiti bi imala
ovako: „2. imenovati, umirovljivati i odpuštati obćinske
činovnike i službenike prema postojećim propisom?“

(Prima se.)

Izvj. dr. **Antun Jordan** (čita): Izpravku trećemu,
da se iza sedme stavke §. 59. dometne „(§. 63. točka 5.)“,
nije se odbor protivio, nego je primjetbu prihvatio. Taj
se dometak iza 7. alineje §. 59. nije činio odboru
važnim, s toga mu se nije niti protivio, te ga preporuča
na prihvat.

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Antun Jordan** (čita dalje izviešće odbo-
rovo na izpravak četvrti).

(Vidi zapisnik 83. saborske sjednice.)

Mnogo važniji od ovih prijašnjih izpravaka jest da-
kako ovaj posliednji četvrti izpravak.

Visoka je vlada u onoj osnovi, koja je u prošlom
zasjedanju mjeseca kolovoza razpravljana bila po odboru,
zatim po vis. saboru, predložila ovu ustanovu, koja je,
ako sam dobro razumio, ustanova potekla iz pera bivšega

ministra financija gosp. Seneya, a ta je glasila u §. 67. pod točkom e) u 1. alineji:

„Nije dopušteno uvadjati novih daća, kao i povišivanje postojećih daća, izuzimajuć daće mesarenja i vinotočja", a u drugoj alineji: „Povišivanje daće mesarenja i vinotočja, te povišivanje obćinskih prireza k zemljovladarskim izravnim porezom može samo uz odobrenje zem. vlade sliediti".

Kada je kombinirani odbor razpravljao ovu ustanovu, palo mu je odmah u oči, da nestoji u savezu sa čitavim paragrafom, t. j. sa tekstuacijom čitavoga §-a, jer §. 67. kaže:

„U sliedećih slučajevih moraju se zaključci gradskoga zastupstva podnieti kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, na odobrenje:

a) kod preinake ustrojnoga štatuta i uvedenja obćinskih štatuta u obće;

b) kod preinake u stanju osoblja etc.

Onda je imalo doći: c) kod povišivanja daće mesarenja etc., dočim je ovdje umetnuta sama za se u jednoj alineji, koja nije u savezu s ostalimi alinejami, sasvime nova jedna stavka, koja nije u skladu s gramatikalnim sustavom čitavoga ovoga §-a. Odbor je osjetio, da se ova prva alinea nemože prihvatiti i radi toga, jer ona negira onu osnovu, stoji u diametralnoj oprieci proti onoj ustanovi, koja je jur prihvaćena po predlogu visoke vlade u §. 59. alineji 7. S toga se je odbor imao odlučiti o tom, ili da briše alineju 7. §. 59. ili da izpusti ovu alineju prvu točke c) §. 67. vladine osnove, koja stoji sa onom u oprieci. Pošto je pako odbor prihvatio prijašnju alineju negledeć na drugu, to je ovu drugu stavio u gramatikalni savez sa §. 63., pak je kazao: „5. Kod povišivanja daće od mesarenja i vinotočja te ustanovljivanja i povisivanja obćinskoga prireza na izravni državni porez, ako taj prirez dvadeset postotaka poreza nadilazi", pak je izpustio samo ono: „nu samo uz odobrenje hrvatsko-slavonske zemaljske vlade", i to zato, jer stoji u uvodu istoga §-a. Sada, kada je došao opet ovaj predmet u razpravu, upustio se je malo dublje odbor u razglabanje, te je našao, da imade mnogim dielom svoje opravdanje zahtjev, koji je sadržan u prvobitnoj osnovanoj osnovi visoke vlade i koja je ustanova ovako glasila pod slov. c): „Kod uvadjanja novih daća u obće ili povišenja postojećih daća i inih podavanja, zatim kod ustanovljenja prireza za izravni državni porez, ako nadilazi 10% istoga"; zato je odbor recipirao za onu točku 5. §. 63. ustanovu, kako ju je ista vis. kr. zem. vlada prvobitno bila osnovala, samo nije mogao prihvatiti onakovu stegu naravnoga djelokruga, kakovom bi gradsko zastupstvo bilo vezano po predloženom na al. 5. §. 63. izpravku, da se odvisnim učini zaključak od odobrenja vlade, te je u prvobitno ovako po vis. kr. zemalj. vladi osnovanu ustanovu umetnuo jedino iz navedenih u izviešću razloga dva izpravka, i to:

1. da bi se prirez u načelu mogao udariti ne samo na izravne nego i na neizravne poreze;

2. da ob odobrenju vlade vise prirezi tek preko 20%, a ne već oni preko 10%.

Presvietli je g. predgovornik proti svojemu običaju vrlo kratko ustao proti ovoj ustanovi s razloga toga, da vlada imade čuvati ne samo državno, nego i pravo regalno vlastelâ i privatnih ljudi. Ja to nemogu pojmiti, pošto se upravo ovakovimi novimi daćami čuva interes državni i regalno pravo vlastelâ, kako bi mi došli u doticaj, a kamo li u priepor s ovimi. S toga ja, visoki sabore, neznajuć prigovora, koji bi se mogao podići proti ovoj ustanovi, pozivljem se na razloge, navedene užim odborom, i preporučam ovo visokomu saboru na prihvat.

Predsjednik: Molim samo, da se pročita predlog odbora.

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (čita predlog odbora, koji glasi):

„5. Kod uvadjanja novih obćinskih daća u obće ili povišivanja postojećih daća i inih podavanja, zatim kod ustanovljenja prireza na izravni i neizravni porez, ako taj prirez nadilazi 20% istoga poreza.

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da je u pogledu ovog 4. predloga podnio g. zast. Vončina sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj izpravak, koji glasi: „Neka se predlog odbora k alineji 5. §. 63. preinači onako, da u drugom redku izostanu rieči: „i neizravni". Po tom glasio bi predlog odbora ovako: „Kod uvadjanja novih obćinskih daća u obće ili povišivanja postojećih daća i inih podavanja, zatim kod ustanovljenja prireza na izravni porez, ako taj prirez nadilazi 20% istoga poreza.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vončina, da obrazloži svoj izpravak.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Ja sam proti predlogu odbora stavio ovaj izpravak, kojemu je svrha, da se neizravni državni porez izluči iz čisla onih državnih dohodaka, na koje bi obćine mogle obterećivati obćinski prirez.

Zakonom, postojećim za gradove u Hrvatskoj, dozvoljeno je, da gradske obćine mogu stavljati prirez na neizravni državni porez.

Ovo pravo zajamčeno je takodjer obćinam u Ugarskoj i u Austriji najnovijim zakonom, ali razlika izmedju Hrvatske i onih krajeva, da je tada od neizravnoga poreza, naročito: potrošarina na vino, meso, na pivo, rakiju, žestu, da su u Austriji i u Ugarskoj dohodci odatle izvirući državni, daklem da je neizravni porez državni, dočim su kod nas ti dohodci obćinski, i ja ću taj porez zvati — neizravni porez — obćinski. Nemože imati daklem nikakova smisla, kada bi mi ovdje u saboru ustanovili, da obćine gradske imadu pravo prirez razporezati

a neizravni porez obćinski. Ali bi se moglo prigoditi, ošto osim ovih imade i druge vrsti neizravnog poreza, a bi se na ovu vrst neizravnog poreza mogao udariti bćinski prirez, kao što je to od duhana, soli, lutrije, iljegovine i ostalih sličnih pristojba.

Premda moderno državo-gospodarstveno nazivoslovje euvršćuje ove vrsti dohodaka državnih u kategoriju nezravnog poreza, ja ću i tako nazvati. Dopustite, da ih mi tako zovemo, ali primjetiti mi je odmah, da niti je osele, a nema prilike, da će u buduće komu pasti na m, udariti obćinski prirez na ove vrsti državnih dohoaka, jer porez, što ga je država već udarila na te tvari, takov je već uprav, da je preobteretio, rekao bi, o nesnosljivosti, a k tomu je manipulacija toli nepritupna upravi gradske obćine, da nemože govora biti o akovoj koristi, a kamo li o mogućnosti, udariti na te rane obćinski prirez. Zato, pošto i onako po pravu već ripada obćinam hrvatskim, da na porez ove grane ohodaka, na koje bi se udario obćinski prirez, mogu dariti taj prirez, dočim je to u Ugarskoj i Austriji dravni porez, nevidim ja razloga i nenalazim smisla, kada i mi u zakonu uzeli ustanovu, da na neizravni porez ıogu obćine prirez stavljati. S toga predlažem, da se ve rieči izpuste, i po tom približio bi se predlog odora prvobitnomu predlogu vlade, i ja se nadam, da neće iti zaprieke, da se onda ovaj zakon čim prije na preišnju sankciju podnese.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja za rieč, osim predstojnika odjela a unutarnje poslove presv. g. Jovana Živkovića.)

Rieč ima predstojnik odjela za unutarnje poslove . Živković.

Jovan Živković: Visoki sabore! Vlada uzimlje zato lastele u zaštitu, jer čim je veća potrošarina, tim je ıanji regal, prema jednom i prema drugom bila bi ta stanova iluzorna, koja se tiče inmediate vlastela, jer mo mi uveli faktično posvuda u zemlji, izuzam u neojih mjestih, potrošarinu te vrsti, koja svagda postoji, aklem da nebi nadalje išli tim prirezom na štetu njiovu. Medjutim, pošto vidim jedan izpravak, koji se priližava više nazoru vlade, dopustite, da se o ovom izravku izrazim.

Ja mislim, da odborsko razloženje u ovom izviešću ikako nije opravdano, na koliko se pozivlje na zakon ostojeći u Austriji i u Ugarskoj. Tu je čest obrazložio eleštovani g. Vončina. Ondje se radi o državnom poezu, a ovdje kod nas o obćinskom, koji kao takov imadu ve obćine u svojih ruku. Pitam sada vas, na koju vrst oreza mislite udariti prirez, na biljegovinu i ostale lične dohodke državne valjda ne. Mi tu potrošarinu namo u naših ruku i to je naše, a tamo je državno. 'o je glavno vrielo izvora u naših ruku, i naša zemlja iše toga imade uživati nego li ikoja zemlja u cieloupnoj monarkiji našoj. Sada odbor, kako vidim, s ovim predlogom dalje ide, nego onda, kada je prvobitnu osnovu predložio. Zašto onda nije to ustanovio, kada je podnio osnovu zakona, po saboru prihvaćenu i na sankciju predloženu, nego se je zadovoljio bez toga: „na neizravni porez“. Sada, kada se ide, da se tereti u interesu gospodarstva stegnu na užje. ide odbor preko toga. Ja se bojim, da se ovime nešto u pitanje stavlja. Ja mogu reći, da vlada sa svoje strane nikako i pod nikoji način nemože ovo zagovarati, t. j., da se dozvoli porez na neizravni porez. Toliko budi rečeno sa stanovišta vladina.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! Oba gg. predgovornika su složna u svojih predlozih i razlozih. Oni su se stavili proti ustanovam preporučenim po odboru, te su se stavili na praktično gledište i iz praktičnoga stanovišta kažu, da radi ove jedne jedine nesretne bezazlene rieči: „neizravni porez“, da dodje, kako reče presv. g. nešto u pitanje, i to je jako važno.

Ja, gospodo, što se tiče praktične strane, odgovoriti ću kasnije, a sada ću, ako dopustite, nešto u obće reći.

Kada se stvara jedan zakon sam za se, on se nema stvarati za osam dana, ili za koje kratko vrieme, nego on postavlja za svoj djelokrug samostalna načela, koja mogu preživiti promjene drugog zakona, koji obstoji u ono vrieme, kada je zakon pravljen. To je u teoretičkom pogledu sasvime pravilno, i toga sam se i ja držao.

Mi smo čitali nedavno, da je Bismark, taj slavni kancelar, koji sluti kako bude, udesio sebi porezovni svoj sustav državni tako, da je za sebe zadržao neizravni porez, a izravni porez na zemlju, na posjed pripustio je sasvime, i to bi bio prema postojećemu sada poreznomu sustavu prevrat; kada bi tako bilo, kada bi lih samo udešen bio koji zakon prema ovom poreznom sustavu, da bi se isti zakon morao mienjati, koji se na taj položaj odnosi naprama u praksi ondje postojećemu gradskom redu i postojećem obćinskom redu od 3. ožujka 1853. i sada zakona od 17. veljače 1873. Ondje je tako nazvana „Mühl- und Schlachtsteuer“, to je mlinarina i mesarina, te bi se prema tomu, kada se zakon oslanja na to, morao odmah mienjati. Što se toga tiče, ja kažem u obće, da ja želim, da bi se, što se ovoga pravila tiče, zakon stvorio ne samo kod nas, nego u svakoj zemlji neodvisno od promjena, može biti od porezovnog sustava. Ja bi s toga držao, da je sasvime dovoljno, da se bez ikakve specifikacije neizravnog i izravnog poreza naprosto reče prirez na državni paušal, bilo to izravni ili neizravni.

Ja priznajem g. Vončini drage volje, da bi mi u tom pogledu u praksi, u životu sasvime drugčije stali, nego Magjarska, nego Cislajtanija. Neposredno u Cislajtaniji uredjena je dotična potrošarina zakonom od 17. kolovoza 1862. i ondje su tri tarife, neposredno jedna tarifa za Beč, druga za zatvorene gradove, a treća za

„flache Länder“, vanjske obćine. U Magjarskoj, iza 7. srpnja 1868. g., iza nagodbe izmedju Cislajtanije i Translajtanije, stvoren je zakon, koji se je pozivom na prijašnji usus ponavljao svake godine, dokle nije zak. čl. 28. od godine 1875. 17. svibnja, sakcioniran po Njeg. Veličanstvu, neposredno cienik uredio za Peštu. Nu, gospodo, mi daklem, što sada konštatiram sa svoje strane, mi imamo bezuslovno, bez da bi koji mogao pitanje staviti, imamo tu potrošarinu svu. U ovom sustavu, u ovom položaju poreznom, u kojem se nalazimo, imade vrlo mnogo smisla, da bismo mogli mi s razlozi pravednimi gdješto uvesti bez da bi bilo suvišno. Gosp. Vončina izvolio je kazati, da imade izim potrošarine mesa i pića drugih dohodaka od soli, lutrije, biljegovine. Na to se neda uvesti; i neće nikomu na um pasti, udariti prirez na drugu granu, nego na onu, na koju bi se moglo uporaviti t. j. na onu, koja je već u naših ruku.

Ja sam kazao, da sam želio bio, da se zakonom ustanove pravila, koja bi mogla valjati kasnije, kada se porezovni sustav mienjao bude. Sada ću kazati, da po istom ovom položaju mi bismo mogli nagnati prirez na neizravni porez, te uporabu činiti od ovdje ove ustanove, bez da bismo dirali u one grane, koje mi imamo. Ja razlikujem potrošarinu na produkciju od potrošarine na konsumciju, na koju imade pravo obćina unutar obsjega svoga. Ona bi mogla kazati, da povisuje potrošarinu, i po tom bi mogla uporabu činiti od pravila, bez da bi bilo bezsmisla, kao što je to izvolio g. Vončina reći. Kod ovog §-a jest nešto, što je vrlo važno za grad Zagreb, koji se širi, a to jest to, što će mi svatko dopustiti, da je našem ovdje položaju moguć prirez na prenosne pristojbe, kada se vlastničtvo koje stvari, budi gibive budi negibive, prenosi od prijašnjega vlastnika na drugog. To nije teorijom izražena istina, nego je u praksi. Prekjučer sam čitao u službenoj „Wiener Zeitung“ proračun grada Beča za god. 1881. Ovdje vam, gospodo, stoji, da oni računaju, da će oni god. 1881. dobiti od prireza na državne prenosne pristojbe u pogledu promjena vlastničtva različitih 130 500 for. U Beču u praksi obstoji to. Ja neznam, zašto po istom položaju, nebi mogli uvesti mi taj prirez u gradu Zagrebu. Meni je jako lahak posao, da su se stegli prigovori na tako kratke rieči, te mislim, da sam dosta kazao

Predsjednik: Najprije se ima glasovati o predlogu odbora, koji ovako glasi: „5. kod uvadjanja novih obćinskih daća u obće ili povišivanja postojećih daća i inih podavanja, zatim kod ustanovljenja prireza na izravni i neizravni porez, ako taj prirez nadilazi 20 postotaka istoga poreza.“

Ako ovaj predlog padne, onda bi se imalo glasovati o predlogu odbora, kako je izpravljen po g. Vončini, i koji bi ovako glasio:

„Kod uvadjanja novih obćinskih daća u obće ili povisivanja postojećih daća i inih podavanja, zatim kod ustanovljenja prireza na izravni porez, ako taj prire nadilazi 20 postotaka istoga poreza“.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

Molim g. bilježnika, da prebroji.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji i priobćuje rezulta predsjedniku).

Predsjednik: Manjina. Ovaj je predlog pao.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora s izpravkom g. Vončine, neka izvole ustati!

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji i priobćuje rezulta predsjedniku).

Predsjednik: Većina. Predlog odbora sa izpravkon g. Vončine primljen je.

Time bi, visoki sabore, za danas dnevni red bio izcrpljen. Dolaze interpelacije na red, a pošto će biti sa na 12 sati, mislim, da se može odma s interpelacijam započeti. (Glasovi: Slobodno! Slobodno!)

Rieč ima g. zast. Popović, da stavi interpelaciju.

Stevo Popović: Visoki sabore! Slobodan sam, d sa nekoliko rieči obrazložim interpelaciju, koju ću ovdj na visoku vladu udariti.

Ta se interpelacija tiče jednoga slučaja u doljnjem Sriemu u podžupaniji rumskoj, koji se je dogodio, ako s nevaram, 11. o. m. usljed jedne zvanične komisije u zva ničnom poslu, čega radi nije mi poznato. Ali mi je po znato to, da se je narod uzbunio, da je ta komisija raz ćerana nasilno, da je tamošnja politička oblast rekvir rala dvie eskadrone konjanika, a što je dalje bilo neznan Svakako je to jedan pojav, koji može imati vrlo neu godne posljedice, sigurno po stanovnike onoga mjesta, može lahko nanieti nesreću pojedinim članovom tog mjesta, koji nisu zaslužili toga i koji se neće umieti izvu od tih posljedica.

Tako mislim, da je to pojav vrlo žalostan, i da kon sekvencije toga pojava mogu biti žalostne tako, da s napred nedadu predvidjeti.

Ja neću dalje razlagati, nego samo, smatrajuć poja vrlo važnim, na koji visoka vlada treba obratiti pažnj i smatrajuć u interesu reda i mira u našoj zemlji, da s što prije s ovog mjesta visoka vlada očituje, što se j u stvari sbilo, slobodan sam upitati:

1. Je li visokoj kr. zem. vladi poznato, da je u sel Maradiku, kr. podžupaniji rumskoj, bilo ovih dana nemir takih, koji će za posljedicu imati povedenje krivičn iztrage proti onih, za koje se misli da su nemire pro uzrokovali?

2. Je li joj poznato, koji su posredni, koji li nepo sredni uzroci tim nemirima?

3. Dali je istina, da je politička vlast onoga kraj rekvirirala dve eskadrone konjanika na lice mjesta ti nemira i ako je?

4. Da li bi nam voljna bila vis. kr. zem. vlad

azati, čim je motivirana bila nužda rekvizicije toliko elike vojne sile, i tko će nositi troškove te rekvizicije?

5. Smatra li vis. kr. zem. vlada svoje organe izuetim od svake odgovornosti za ovaj slučaj i ako smatra, me misli, da može opravdati taki svoj nazor?

6. Najposlije, ima li vis. kr. zem. vlada garancije, a se slični pojavi u zemlji neće ponavljati i u čemu e ta garancija sastoji?

(Mjesto predsjedničko zauze prvi podpredsjednik g. r. Josip pl. Vuščić.)

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zaisnik i dostaviti će se svietlomu banu.

Daljnjih interpelacija nema. Nijedna više nije za anas prijavljena. Ako vis. vlada želi odgovoriti na koju iterpelaciju.

(Ustaje odjelni predstojnik za unutarnje poslove.)

Rieč ima odjelni predstojnik presv. g. Jovan barun ivković.

Jovan barun **Živković**: Vis. sabore! Odgovoriti mi na interpelaciju gosp. dra. Vrbanića, stavljenu dne 18. rosinca 1878. u 13. saborskoj sjednici. — (Vidi zap. 3. sab. sjednice.)

Na ovo mi je od strane vlade odgovoriti nakon dovenih ubavjestih sa mjerodavnoga mjesta sliedećim:

Što se naslova tiče, to je visokom saboru poznato, a je taj naslov trovrstan. Ima najveći, najširji, onda rednji, onda mali. To je odluci Njeg. Veličanstva priušteno, rabiti naslov, o kojem je naredba, gdje se imade ibiti veliki, srednji i mali. U reskriptih, kao što je ovaj, kojemu je rieč, rabi se naslov mali. Taj naslov, koji j po samoj Veličanstvenoj volji od god. 1868. doslovno nako glasi, kao što je u reskriptu naveden.

Što se tiče onoga, da li naslov stoji u suglasju sa ikonom nagodbenim, posve je pravilan i odgovara zalnu. Zašto? Zato, jer mi znamo, da u državnoj zajedici leži, da se kralj ugarski imade kruniti jednom te itom krunom za našu kraljevinu i za Ugarsku, jednim t istim krunitbenim činom. Daklem kralj ugarski eo iso je i kralj hrvatski, i nemože se reći, da u tom ialom naslovu izčezava ili da ga nema u drugoj poloci, koja spada medju kraljevine i zemlje krune ugarske. dino se može prigovoriti, zašto se nerabi onaj širji naslov ednji, gdje se govori o sdruženih zemaljah. To je var na višjem mjestu onako odredjena, kako je odreiena. Pa pošto se i u malom naslovu takodjer ogleda ia zajednica, smatra se ne samo gore, nego i sa strane ade naše, da je ovaj naslov posve pravilan i korektan. o se tiče drugog pitanja, koje je zamašnije, da se u sdržaju reskripta govori o privezanih, skopčanih djelom, „verbundene Theile“, a ne o sdruženih kraljevina, ko to nagodbeni zakon naznačuje, priznaje se, da to ije korektno, ali se medjutim dodaje, da to nije hotoice učinjeno, ili da bi bio zapostavljen naš naslov avi „sdružene kraljevine“, što dokazuje i sam previšnji reskript, odpis, jer na njegovoj adresi stoji: „kraljevina Ugarska i sdružene kraljevine“, te imadu izraza, koji odgovara nagodbenom zakonu. Iz toga se može izvesti to, da nije hotomice ministar-predsjednik to učinio, već je učinio odredbu, da se nikada više drugačije upotriebiti neće, nego kako to zakon zahtieva. Dodajem to, da se proti malenu naslovu, kakav je bio do sada i kako se je kroz 10 godina upotrebljivao, nikakova prigovova učinilo nije, jer je to pravilno, a s druge strane priznajem, što se drugoga pitanja tiče, da nije u redu bilo, nu da to nije hotomice učinjeno, i da se u buduće neće dogoditi. S toga mislim, da će se gosp. interpelant i visoka kuća s ovim odgovorom zadovoljiti.

(Predsjednik saborski zauzeo je svoje mjesto.)

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant sa ovim odgovorom?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li visoki sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika za unutarnje poslove?

(Prima se.)

Ovaj se odgovor prima na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, da odgovori na drugu interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Druga je interpelacija nar. zastupnika g. dra. Vrbanića, koja se tiče domobranstva, i koja glasi (čita dotičnu interpelaciju).

Na ovu je takodjer vladi nakon dobijene ubaviesti sa nadležne strane odgovoriti.

Što se tiče naslova, tu je mjerodavan zakon, na koji se sam g. interpelant pozivlje, i to zajednički zakon od g. 1868. o domobranstvu.

Taj zakon, gospodo, u §. 7. razdieljuje domobranstvo u 6 okružja, naše se zove; zagrebačko hrv.-slav. okružje. Sada je pako domobranstvo, koje je po cielomu svojemu ustrojstvu jedinstvena institucija, kada je nadošlo erdeljsko okružje, razdieljeno na sedam okružja, te je postalo ono našim sedmim okružjem. Kroz to razdieljenje nije izgubilo domobranstvo narav jedinstvene institucije, kao što je i ciela vojska sila, ciela vojska stojeća, jedinstvena.

Gospodo moja! Kod nas se je prije godine 1874. rabio naslov, kako se je kojemu bataljunu svidilo. Jedni su nazivali domobranstvo: hrvatsko-ugarsko; drugi: ugarsko-hrvatsko; a treći: ugarsko, a s toga je naslov sasvim po duhu i na temelju ovoga zakona udešen; a to je i prema previšnjoj odredbi Njegova Veličanstva, u kojoj naprvo dolazi, da medju „carsko-kraljevskimi“ častnici i onimi „kr. ugarskoga“ domobranstva nema i nemože biti nikakove razlike, te je Nj. Vel. samo označilo častnike carsko-kraljevskoga i ugarskoga domobranstva, a ne „ugarsko-hrvatskoga“. Zajedničko ministarstvo domobranstva daje u ostalom naslov našemu domobranskomu okružju takav, koji odgovara zakonu, naime: ugarsko zagrebačko hrvatsko-slavonsko okružje.

Taj se naslov rabi od one godine takov i u komandi. Naslov: „hrvatsko-slavonsko okružje“ predpostavlja ugarsko domobranstvo. S toga smatra zajednička vlada, da naziv odgovara podpunoma postojećemu zakonu.

Što se tiče drugog pitanja, koje dalje ide, kao da se kod našeg domobranstva nerabi jezik domaći t. j. hrvatski, to se odlučno odbija sa nadležne strane, jer nestoji. Priznat je po zakonu jezik hrvatski kao jezik službeni, kojim se svi bataljuni u komandi medjusobno kao i prama gore služe, bezuslovno i bez iznimke. S toga ova u obće stavljena interpelacija, da se naime rabi drugi jezik nego hrvatski, nestoji. Naprotiv rabi se exclusivno jezik hrvatski kao službeni, i u dopisivanju medjusobno, i prema gore.

Dapače, tako daleko ide ministar domobranstva u tom pogledu, da pri njegovih putovanjih u Hrvatskoj niti predstavljenja nebivaju u drugom jeziku, nego exclusivno u hrvatskom jeziku.

Što se tiče navoda, da se radi „magjarizacije uvadja magjarski jezik“, i da se stavlja uvjetom kod promaknuća znanje magjarskoga jezika, to nestoji i na to mi je odgovoriti: U §. 1. zak. članka o domobranstvu stoji, da je domobranstvo cielo sastavni dio vojne sile u ratno doba.

Ako je dakle po zakonu domobranstvo sastavni dio vojske i ako se hoće, da se zakon provede, nesmije se svrha njegova provedbom osujetiti. Svrha to sobom donosi, ako je domobranstvo sastavni dio vojske, mora joj se pružiti i sredstva, da ta vojska. kada dodje do okršaja, može zajednički djelovati.

Ako se i komandira u našoj zemlji izključivo hrvatski, to neizključuje stvoriti mogućnost providbe zakona za onaj slučaj, o kojem govori §. 1., da je naime domobranstvo u ratno doba sastavni dio vojske. Konsekvencija tomu jest, da je u jednom §-u, neznam komu, mislim §. 17. naredbe za promaknuće častnika propisano, uz magjarski jezik i znanje njemačkoga jezika za komandante, koji mogu doći u položaj jedan dio vojske da ravnaju. U Ugarskoj se još više njeguje jezik ugarski, ali su oni ipak uvidili tu potrebu, da moraju, ako se cjeloviti dio vojske komandira, i njemački znati, jer je u stojećoj vojski komanda „njemačka“, dakle je i za domobrance potrebno, da mogu, kada se vojska spoji, i njemački komandirati, i zato je u onoj naredbi (Beförderungsvorschrift) stavljen uvjet, da ugarski domobranski štopski oficiri imaju znati i njemački; a što izmedju Austrije i Ugarske postoji, to s druge strane i izmedju Ugarske i Hrvatske, kada se naime naše domobranstvo spoji s njihovim. t. j. kada naš domobranski častnik avancira ili premješten bude u koje drugo ugarsko dom. okružje, da u tom slučaju i naši komandanti znadu magjarski. To se istina nepropisuje častnikom našega domobranstva za promaknuće u ovom VII. okružju, a i g. interpelant nije kazao niti za Petra niti za Pavla, da mu je neznanje toga jezika priečilo u ovom našem okružju promaknuće, van je u obće rekao, što, kako rekoh, nestoji, nego ta potreba postoji samo za komandante, koji bi mogli doći do većeg odjela, da ga komandiraju, a ne za sve častnike, pak i za one samo onda, ako dodju do promaknuća u koje od onih VI. okružja izvan Hrvatske i Slavonije.

Pošto ovo pitanje stoji u savezu sa Ludoviceumom, dopustite, da ovo svedem zajedno, pak će se vidjeti, kako se rabi magjarski jezik.

U toj akademiji predavaju se svi predmeti za naše pitomce exclusivno u hrvatskom jeziku, i zato imade exclusivno pet hrvatskih učitelja, a svih skupa imade 18. Nije dakle razmjerje maleno, kada uzmemo sve zemlje Ugarske.

Kada svrše nauke, jer magjarski je jezik za naše a za njihove hrvatski obligatan nauk — to oni naši, koji se nauče jezik njihov, primljeni su za kadete, njima je ostavljeno na volju, da se kao kadeti dodiele komu okružju, i to njihovi našem VII-mom okružju, a naš kojem od njihovih 6 okružja, da se usavrše u jeziku. Tako mi dobivamo njihove, a oni naše, da se svaki u dotičnom jeziku usavrši, i kad se usavrši, vrati se svak u svoje opredieljeno okružje natrag.

Ministarstvo sa svoje strane odbija, i to nestoji, da bez znanja magjarskoga jezika nemože biti promaknuća u našem VII. okružju, to se znanje iziskuje sam za komandante.

Pošto dakle to nestoji, da se kod našega dom branstva rabi magjarski jezik, niti stoji to, da je znanj toga jezika kao uvjetom promaknuća kod nas, niti sto da bi Ludovicejska akademija tako ustrojena bila, kak nebi podpunoma odgovarala zakonu i našoj želji, t. j. d tu imade prilike usposobiti se u hrvatskom jeziku u svi naucih, kako to i biva, to mislim, da se može g. inte pelant s ovim odgovorom zadovoljiti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Odgovor pres g. baruna Živkovića razdieljen je u dva diela. Prvim dielo njegovoga odgovora, da se u Hrvatskoj rabi kod dom branstva izključivo jezik hrvatski, ja se zadovoljavan Spomenut mi je samo, da sam u svom govoru, kad sa odnosnu interpelaciju stavio, izrekom rekao, da me za stalno poznato nije odnosna okolnost, te sam uprav i radi toga molio vladu, neka me ubaviesti, je li onak kao što se je meni činilo, da jest. Isto tako se zadov ljavam i glede Ludovicejske akademije, za koju vla kaže, da imade tamo pet hrvatskih profesora, i da pitomci dotični uče izključivo u jeziku hrvatskom, j nemam protivna dokaza, i moram držati, da tako sbil stoji. Ali se nemogu zadovoljiti drugim dielom njegovo odgovora na ono pitanje, zašto se je naslov „hrvatsk ugarsko domobranstvo“ promienio u naslov „domobra stvo ugarsko“.

Visoka vlada, oslanjajuć se na zakon o ustrojstvu domobranstva, drži, da je posve zakonita i korektna preinaka naslova „hrvatsko - ugarsko domobranstvo“ u naslov „ugarsko domobranstvo“. Neka mi visoka vlada dopusti, ako se i ja uprem na zakon, i na temelju zakona reknem, da je naslov „ugarsko domobranstvo“ protuzakonit. Po smislu i duhu same nagodbe nisu zajedničke oblasti i zajednički poslovi samo ugarski, nego su ili ugarsko - hrvatski ,ili su zajednički kraljevinam i zemljam krune ugarske, što je sasvim drugo, nego samo „ugarski“.

Tako, gospodo, nigdje nije izrično rečeno, da se zakoni, stvoreni na saboru ugarskom zajedničkom, zovu zakoni hrvatsko-ugarski, ali se to pripoznaje iz samoga duha nagodbe, i zato vlada punim pravom zove te zakone u sborniku „zakonski članci zajednički ugarsko-hrvatski“. Iz toga dakle, što je domobranstvo zajedničko, sliedi, da bi se po duhu i smislu nagodbe imalo zvati domobranstvo „ugarsko - hrvatsko“. Nu, gospodo, „dato sed non concesso“, da to nestoji, ja dalje idem, pak se pozivljem na zak. članak 40. o domobranstvu samomu. Ako presv. gosp. barun Živković pogleda taj članak, neće naći niti jedne rieči, kojom se to domobranstvo nazivlje „ugarsko“.

Nigdje nema govora o ugarskomu domobranstvu, nego taj zak. članak govori jedino o domobranstvu, ili se gdje gdje spominje domobranstvo kraljevina i zemalja krune ugarske, što je sasvime nešto drugo, nego ugarsko domobranstvo.

Dakle, oslanjajuć se na sam zakon o domobranstvu, sudim i tvrdim, da je naslov „ugarsko domobranstvo“ protuzakonit. Domobranstvo nije samo ugarsko, nego je zajedničko, ugarsko i hrvatsko, te bi se moralo zvati: „domobranstvo kraljevina i zemalja krune ugarske“. S toga se u tome pogledu s odgovorom nemogu zadovoljiti.

Drugo je, što se tiče promaknuća. Ja priznajem, visoki sabore, potrebu jedinstva i cielosti u vojski. Priznajem mogućnost i potrebu, da danas sutra ili kad mu drago, dodje do okršaja, kod kojega bi čitavo hrvatsko-ugarsko domobranstvo sudjelovati imalo, da častnici mogu doći u priliku komandu razumjeti u magjarskom jeziku. Ali može nastati i slučaj, da komandanti ugarski budu trebali znati komandu i u hrvatskom jeziku. (Glasovi: Tako je! Tako je!)

Ja bi se donekle umirio tim odgovorom, kada bi meni presv. g. pozitivno rekao, da se i u Ugarskoj nalaže odnosnim častnikom, da moraju znati jezik hrvatski i da će oni biti promaknuti za štopske častnike, ako znali budu hrvatski, (Glasovi: Tako je! — Tako je!) i kada bi mi on u tom pogledu citirao naredbu, koja je izdana za domobrance ugarske, kao što ću ja njemu citirati naredbu, koja je izdana za domobrance hrvatske. Uslied ministarske naredbe od g. 1879. praes. br. 2388. zahtieva se za častnike naše znanje magjarskoga jezika. Okružno zapovjedničtvo u Zagrebu, proglašujuć ovu naredbu, kazalo je u svojem proglasu od 19. svibnja 1879. praes. br. 786 ovo: „S toga se one osobe, koje su pozvane sastavljati sposobnike, upućuju, da imadu one satnike, koji neznadu magjarski, u stupcu sposobnikâ „opazka“ kvalificirati za promak predbježno nesposobnimi“.

Dakle, neka mi oprosti presv. g., da je temeljita moja tvrdja, kada kažem, da štopskim častnikom nemože postati nijedan, koji nezna magjarski jezik. Sada bi ja samo to rada znati, da li je tamo izišao takov praesidial, koji kaže, da u Magjarskoj nemože postati štopskim častnikom nitko, tko nezna hrvatski jezik. Ako jedinstvo vojske zahtieva znanje magjarskoga jezika, zahtieva to isto jedinstvo, organizacija vojske, naime tehnička služba, da magjarski častnici znadu hrvatski. Budué presv. g. nije toga rekao, s toga se ja nemogu s odgovorom njegovim zadovoljiti.

Jovan barun **Živković**: Molim, da dvie tri rieči na ovo odgovorim.

U onih šest okružjah magjarskih nemože nitko promaknut biti, ako nezna jedan slavjanski jezik, što je izrično navedeno.

Što se tiče našega jezika, to može onaj kapetan promaknut biti za majora; ali, ako se traži od njega za štopskog častnika u Magjarskoj, mora znati magjarski. Jer, kako će ići tamo za komandanta, kada nezna magjarski, kao u Hrvatsku, ako nezna hrvatski.

U Hrvatskoj može biti komandant, ali izvan Hrvatske prestaje ta mogućnost, ako nezna dotičnog jezika.

Moram samo rektificirati izjavu, da se naime vindicira exclusivitet ugarski, koji nestoji, jer zakon pokazuje, da naše sedmo okružje domobranstva imade ne samo „ugarski“, nego i naš „hrvatsko - slavonski“ naziv. Ne zove se dakle samo: „ugarski distrikt“, nego: „ugarski zagrebački hrvatsko-slavonski distrikt“. Tako je!

Predsjednik: Ja stavljam pitanje na visoki sabor. Uzimlje li vis. sabor na znanje odgovor presvietlog gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove, temeljeći se na odpis ministarstva domobranstva na interpelaciju g. zast. dra. Vrbanića? Ona gospoda, koja su za to, da se primi na znanje, neka izvole ustati.

Molim g. bilježnika, da pobroji!

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji i priobćuje resultat predsjedniku).

Predsjednik: Molim! Ona gospoda, koja su za to, da se neuzme na znanje, neka izvole ustati, da bude proba.

(Ustaje većina.)

Ovaj se odgovor neuzimlje na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na daljnju interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Odgovorit mi je ponajprije presv. g. velikom županu turopoljskom.

na njegovu interpelaciju glede phylloxere, nu pošto gosp. interpelanta ovdje nema, moram odustati od odgovora za danas. Nema takodjer i g. Folnegovića i g. Seitza.

Vinko Seitz: Molim, evo mene!

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Na interpelaciju gosp. nar. zast. Seitza od 23. lipnja o. g.: je li vlada voljna uvrstiti u proračun veću svotu za radnje oko savskih nasipa, odgovoriti mi je u kratko, da je vlada prieko svojih sila u današnji proračun uvrstila svotu za one radnje, za koje g. interpelant pita od kakovih 20.000 for., te je prieko 10.000 for. u tu svrhu potrošeno, što gotovo nadmašuje budget. Medjutim, ako se bude dala prilika vladi uvrštenjem veće svote za ovu svrhu u proračunu za god. 1881., da ona može još više u tu svrhu dati, biti će joj jako drago; i ako se budu okolnosti na bolje okrenule, može i prieko svote dosegnuti, nego je u preliminaru, te u tu svrhu upotriebiti.

Predsjednik: Ja molim gosp. interpelanta, da li se zadovoljava s ovim odgovorom?

Vinko Seitz: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor presv. gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove na interpelaciju g. Seitza?

(Prima se.)

Time je, vis. sabore, dnevni red današnje sjednice izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti:

1. Izbor odbora ad hoc, sastojati se imajućega od 9 sab. članova.

2. Predlog g. zastupnika Josipa Zorića glede potrebe obrane savskih obala kod Nartskih Novaka, Okunšćaka i Rugvice.

3. Proglašenje zajedničkih zakona.

Je li sporazumna vis. kuća s ovime?

(Prima se.)

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za ponedjeljak 18. listopada u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 12½ sata poslije podne.)

Osamdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 18. listopada 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Izbor odbora ad hoc za razpravu izborne novele. — Razprava o predlogu nar. zastupnika g. Jos. Zorića glede utvrdjenja savskih obala kod Nartskih Novaka, Okunšćaka i Rugvice. — Proglašenje zajedničkih zakona.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, neka pročita zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. listopada 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban grof Ladislav Pejačević, te odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje saborske sjednice bje čitan i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

Br. 559 sab. Kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, dostavlja po računarskom uredu sastavljene računske zaključke zaklada „Narodnih Novina“ i štipendijalne Marije-Terezijanske za god. 1879.

Dostavlja se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Br. 558 sab. Kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, dostavlja proračune zaklade narodnih učiona i štipendijalne zaklade Marija-Terezijanske za god. 1880.

Dostavlja se odboru za proračun.

Br. 568 sab. Odbor za razsudbu zaključnih računa podnosi izviešće o obavljenoj razsudbi računa zemaljskih zaklada za god. 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Br. 564 sab. Odbor za razsudbu zaključnih računa podnosi izviešće o uspjehu učinjene razsudbe računa zaklada narodnih učiona i štipendijalne Marije-Terezijanske za god. 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Br. 524 sab. Odbor za razsudbu zem. računa izvješćuje o pregledanju zaključnih saborskih računa za god. 1879.

Staviti će se na dnevni red.

Br. 552 sab. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja osnovu zakona o preinaci i popunitbi nekojih ustanova zak. članka III. : 1870. ob izbornom redu, zatim zakona od 6. srpnja 1875. o preinaci i nadopunitbi zak. članka III. : 1875. ob izbornom redu i zakonskoga članka od 30. prosinca 1873. ob uzakonjenju previšnjih odredbah od 8. lipnja 1871.

Predsjednik mnije, da bi se toli važan predmet morao predati odboru ad hoc, koji bi imao od 9 lica sastavljen biti.

Predlog predsjednika bje primljen.

Br. 495 sab. Predlog dra. A. Jordana i drugova, nar. zastupnika, na §. 8. izbornog reda od 6. srpnja 1875.

U 78. saborskoj sjednici dne 18. rujna 1880. držanoj zaključeno najprije predlog ovaj dostaviti odboru pravosudnomu, a iz današnje sjednice dostavlja se odboru ad hoc, koji će se u budućoj sjednici birati.

Br. 561 sab. Franjo Kuhač moli podporu za izdavanje četvrte i posljednje knjige svoje sbirke narodnih popjevaka.

Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Br. 556 sab. Molbenica Petra Bezianca, učitelja u miru iz Turnašice, na vis. hrvatsko-slavonsko-dalmatinski sabor radi 8 godina uživajuće, a god. 1874. posve uzete mirovine.

Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Br. 429 sab. Molba imovnih obćina Noskovce, g. Predrevo, Sopje, Kapince, Vaška, Orešac, Gačište, Borova, Rezovac, Pčelić, Cabuna, Miljana i Bistrica u pod-

županiji virovitićkoj, da se uprave političkih občina drugačije, ako je moguće, organiziraju, te činovničtvo umanji.

Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Br. 560 sab. Molba Anke Verle, supruge pokojnog Gavre Verlea, bivšeg začastnog žup. pristava i saborskog pisara, za pripomoć za uzdržavanje bolestnog si sina Dragutina.

Ide odboru peticionalnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće kombiniranoga saborskoga odbora u pogledu osnove zakona za gradove.

Pošto je izvjestitelj to izviešće pročitao, prešlo se na specijalnu debatu.

Izpravak 1. primjetba k §. 36. osnove, saborom primljen po predlogu odbora, kako je vis. kr. zemaljska vlada predložila, glaseći ovako:

Tko u občini nema prava izbornoga, nemože kao zastupnik drugoga glasovati.

Isto tako primljen je izpravak drugi, odnoseći se na alineju 2. §. 59. po odboru i saboru onako, kako ga je visoka kr. zemaljska vlada predložila.

Imadu se dakle od navedene 2. alineje brisati posliednje rieči: „bi pod stegom ovoga zakona".

Po tom će glasiti ustanova: 2. Imenovati, umirovljivati i odpuštati občinske činovnike i službenike prema postojećim propisom.

Isto tako primljen je po odboru i saboru izpravak treći, kako ga je visoka kr. zem. vlada predložila, koji glasi, da se iza sedme stavke §. 59. dometne („§. 63. toč. 5."). Nu glede točke 5. §. 63. osnove, koji glasi, kako ga je vlada predložila.

5. Nije dopušteno niti uvadjanje novih daća kao n. pr. daćah na pivo, rakiju, žestu itd., niti povisivanje postojećih daća; samo povisivanje daće mesarenja i vinotočja, te občinskih prireza na izravni porez državni može sliediti, nu samo uz odobrenje hrv.-slavonske zemaljske vlade, predlaže odbor da se odkloni, te alinea 5. §. 63. da ima glasiti: 5. Kod uvadjanja novih občinskih daća u obće ili povišivanja postojećih daća i inih podavanja, zatim ustanovljenja prireza na izravni i neizravni porez, ako taj prirez nadilazi 20 postotaka istoga poreza.

K tomu predlogu odborovu podnosi zastupnik Ivan Vončina sliedeći izpravak:

Neka se predlog odbora k alineji §. 63. preinači onako, da u drugom redku izostanu rieči: i neizravni. Po tom glasio bi predlog odbora ovako: Kod uvadjanja novih občinskih daća u obće ili povisivanja postojećih daća i inih podavanja, zatim kod ustanovljenja prireza uz izravni porez, ako taj prirez nadilazi 20 postotaka istoga poreza.

Predsjednik pita, prima li vis. sabor predlog odbora? Kod glasovanja pade predlog odbora, a primljen bje sa izpravkom zastupnika Vončine, i time je specijalna debata završena.

Zatim stavlja zastupnik Stevo Popović sliedeću interpelaciju:

1. Je li vis. kr. zem. vladi poznato, da je u selu Maradiku, kr. podžupaniji rumskoj, bilo ovih dana nemira takih, koji će za posljedicu imati povedenje krivične iztrage proti onih, za koje se misli, da su nemire prouzrokovali?

2. Je li joj poznato, koji su posredni, koji li neposredni uzroci tim nemirima?

3. Da li je istina, da je politička vlast onoga kraja rekvirirala dvie eskadrone konjanika na lice mjesta tih nemira, i ako je:

4. Da li bi nam voljna bila visoka kr. zem. vlada kazati, čim je motivirana bila nužda rekvizicije toliko velike vojne sile i tko će nositi troškove te rekvizicije

8. Smatra li vis. kr. zem. vlada svoje organe izuzetim od svake odgovornosti za ovaj slučaj i ako smatra, čim misli da može opravdati taki svoj nazor?

6. Najposlje, ima li vis. kr. zem. vlada garancije da se slične pojave u zemlji neće ponavljati i u čem se ta garancija sastoji?

Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predaj svietlomu banu.

Nakon toga odgovara predstojnik barun Živković na interpelacije dra. Frana Vrbanića, stavljene u 13. dne 28. prosinca 1878. i u 66. dne 19. lipnja 1880. držanih saborskih sjednica.

Interpelant se sa odgovorom na prvu interpelaciju zadovoljava, isto tako prima sabor odgovor vlade na znanje.

Nu na odgovor druge interpelacije zadovoljio se interpelant samo u nekojih točkah sa odgovorom vlade, i sabor većinom glasova odgovor vlade neprima na znanje te će se u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Napokon odgovara predstojnik barun Živković na interpelaciju Vinka Seitza glede savskih nasipa, stavljenu u 69. dne 23. lipnja 1880. držanoj sab. sjednici.

Interpelant se odgovorom zadovoljava, isto tako prima sabor odgovor vlade na znanje.

Time je dnevni red izcrpljen, a za dnevni red buduće sjednice stavlja predsjednik:

1. Izbor odbora ad hoc, sastojati se imajućega od 9 sab. članova.

2. Predlog zastupnika Josipa Zorića glede potrebe obrane savskih obala kod Nartskih Novaka, Okunšćaka i Rugvice.

3. Proglašenje zajedničkih zakona.

Predsjednik zaključi sjednicu u 12½ sata, te urieči sliedeću za ponedjeljak 18. listopada t. g. u 10 sati prije podne.

Dr. **Vuščić** v. r.

Vinko Seitz v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovom tako proglašenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljava.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

1. Saborski proračunski odbor podnosi izviešće o rukovodjenju svih osam županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. pak do konca 1878.

Stavit će se na dnevni red.

2. Saborski proračunski odbor podnosi izviešće glede prekoračenja proračuna za god. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

3. Gospodarska podružnica u Podravini moli za podieljenje poveće podpore gospodarskim podružnicam.

Visoki sabore! Pošto su sve slične molbe jur odpućene na proračunski odbor, koji sada upravo djeluje, s toga predlažem, da se takodjer ova molba uputi na proračunski odbor.

Prima li vis. sabor, da ide proračunskomu odboru? (Prima se.)

4. Akademički senat kr. sveučilišta Franje Josipa I. priobćuje, da će se dne 19. listopada t. g. u 6 sati po podne obdržavati u saborskoj dvorani instalacija novoizabranoga rektora dra. Aleksandra Bresztyenszkoga, i moli gospodu saborske članove, da bi toj svečanosti prisustvovali.

Predsjedničtvo predlaže, da visoki sabor primi ovaj poziv na znanje, i da ona gospoda, koja žele da se odazovu ovoj želji senata akademičkog, da po mogućnosti prisustvuju ovoj svečanosti sutra u 6 sati na večer. Inače se prima na znanje.

(Prima se.)

Više nema nikakvog novog podneska na vis. sabor, s toga se prelazi na dnevni red.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Pozivom na poslovnik, čast mi je javiti, da će vlada u budućoj sjednici odgovoriti na sliedeće interpelacije:

1. Na interpelaciju g. Josipovića glede phylloxere;

2. na interpelaciju gosp. nar. zastupnika Vončine u predmetu uloženih novaca u štedioni kraljevičkoj;

3. na interpelaciju nar. zastupnika g. dra. Starčevića na molbu obćine Trsat za odciepljenje od obćine Sušak;

4. na interpelaciju g. nar. zastupnika Jurja Kamenara radi zakona o javnih radnja;

5. na interpelaciju nar. zastupnika g. Frana Folnegovića radi uredjenja bujice Torrente u području grada Senja, i

6. na interpelaciju nar. zastupnika g. Zorića u predmetu naknade oštećenih predprežara u Bosni.

Predsjednik: Prijava ova visoke vlade staviti će se u zapisnik.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu na 1. mjestu za danas izbor odbora ad hoc, sastojećeg se iz 9 saborskih članova za razpravu izborne novele.

Ja molim g. bilježnika, da izvoli čitati imena glasujućih, a za skrutatore imenujem gg. Gjuru Kranjčića, dra. Stjepana Spevca, Stevu Popovića i Gjuru Crnadka.

Glasovati će se ceduljami na jednom za svih 9 članova. Neka izvole gospoda zastupnici svih 9 članova na cedulji jednoj napisati, i takovu cedulju predati!

(Sliedi glasovanje ceduljami. Iza obavljena glasovanja i skrutinija.)

(Zvoni.) Molim gospodu, da izvole mjesta zauzeti!

Odbor za skrutinij podnio je svoje izviešće vrhu obavljenog glasovanja.

Glasovala su 42 saborska člana. Od ovih dobili su: g. Fran Folnegović 42, Vaso Gjurgjević 42, Mirko Hrvat 42, Karlo Mihalović 35, Josip Miškatović 41, dr. Jovan Subotić 42, dr. Lovro Vidrić 42, Ivan Vončina 42 i dr. Kosta Vojnović 42 glasa. Po tom bi bila onda ova gospoda izabrani za odbor ad hoc, koji će imati izbornu novelu razpravljati. Sada se ova gospoda pozivlju, da se konštituiraju, i da preduzmu svoje djelovanje.

Na dnevnom je redu predmet, i to: predlog g. nar. zastupnika Zorića, poduprt po desetorici gg. saborskih članova, radi utvrdjenja savskih nasipa.

Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati taj predlog!

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj predlog):

„Poziva se vis. zemaljska vlada, da poprimi shodne mjere i upotrebi nuždna sredstva za obranu savskih obala kod Nartskih Novaka, kod Okunšćaka i Rugvice, da se uzmogne tako obćuvati i nasipi i cesta i žiteljstvo tamošnjeg predjela od prieteće jim pogibelji“.

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Josip Zorić: Visoki sabore! Prigodom razprave ob izviešću odbora ad hoc za savske nasipe i utvrde minule godine, reče jedan od gospode govornikâ: „Savsko pitanje nepostoji od jučer i danas, njim se zanimala zemlja i narod od vjekovâ, i ono, stavljeno jednoč na dnevni red, neće se s njega moći potisnuti, dokle nebude svestrano u interesu zemlje i naroda riešeno, pak pošto će to za cielo potrajati i duže vremena, to se tim pitanjem neće prestati zanimati narod i u buduća vremena“. — Moj predlog dolazi donekle u dodir s ovim pitanjem; i on nije drugo, nego posljedica i nastavak moje interpelacije od 19. srpnja m. g., kojom sam pitao visoku vladu: da li joj je poznata pogibelj što prieti od Save Nartskim Novakom, Okunšćaku i Rugvici, i ako joj je poznata, da li je voljna poprimiti shodne mjere, da se ona odkloni. Visoka je vlada odgovorila, da joj je pogibelj poznata i da će ona za obranu pomenutih mjestâ učiniti, što se bude učiniti dalo. — Od ono doba proteklo je pet četvrti godine; a ipak se u spomenutu svrhu nije ništa učinilo.

Prigodom one interpelacije razložio sam, kako je ta pogibelj kod Nartskih Novakâ nastala, a za obrazložiti ovaj moj predlog. budi mi dozvoljeno, ma u kratko, rekapitulirati ono. što je tada rečeno:

Sava, upiruć se svom silom o desnu obalu i rušeć ju. primakla se na domak selu Strmcu i zaprietila mu pogibelju.

Da se ovo ukloni, izašlo povjerenstvo, da izvidi pogibelj i pronadje način, kako da se ukloni. — Zaključilo se prokopom odtisnuti silu savskih valovâ k lievoj obali. — Žitelji na lievoj obali, zabrinuti za svoj obstanak, upućivali svoje povjerenstvo, da će taj prokop njima škoditi, te pogibelj, koja će se od Strmca odkloniti, da će za njih nastati. Odvratilo jim se, da je bojazan netemeljita, a pogibelj kad bi u istinu nastala i od nje se šteta porodila, vlada će ju znati odkloniti, a štetu nadoknaditi. — Stvar bijaše svršena — prokop izveden. — Neprodje ni godinu dana, a pogibelj, koja se je poricala, stala se pomaljati. — Sava uprv se sada svom silom o lievu muljnastu i pjeskovitu obalu, stala ju nemilice rušiti i primicati se samomu selu. Tamošnji me narod zamolio, da se obratim u tom poslu na sabor i na vladu, što sam i učinio onom interpelacijom.

Od ono doba, naime od 19. srpnja 1879., pa do danas, nije Sava zaustavila svoj posao; ona je 11 parcelâ najplodovitijeg zemljišta sa 25 ralih po prilici progutala, a isto toliko obćinskoga pašnjaka, a sada se već posvema primakla prvim kućam Nartskih Novakâ i nasipom.

Ista pogibelj postoji i u Okunšćaku i Rugvici: rušenje obalâ mislilo se zapriečiti skarpiranjem obale, nu pošto nije ni to pomoglo, obratila se obćina dugoselska 18. lipnja 1880. na kr. podžupaniju s izviešćem o položaju tamošnjih selâ, s molbom za vještačko izvidjenje. Kr. podžupanija tomu se odazvala, te na licu mjesta stvar razvidila i kr. zemaljskoj vladi odaslala obrazloženo izviešće, u kom se konštatuje, da se Sava, rušeć obalu, primiče nasipom, koji će, nebude li obala utvrdjena, podleći i pasti, a time je i cesta, na nasipu podignuta, razorena i u slučaju jače povodnje ciela Posavina izvržena poplavi.

Na ovo je izviešće odgovorila visoka vlada: da ona u tu svrhu nemože ništa učiniti — jer nema novaca. — (Za utvrdu obale kod Rugvice tražio je mjernički operat 6600 for.)

Iz ovoga, što sam rekao, proizlazi, da u mjestih u mom predlogu spomenutih, pogibelj postoji, koja, neukloni li se za vremena, nanieti će narodu neprocienjive štete; jer će:

a) razoriti nasipe trudom i mukom samoga naroda podignute. Spomenuti mi je, da u ovom okolišu od Rugvice prema Nartskim Novakom i dalje, radi i pravi nasipe obćina dugoselska; i to samo polovina njezina žiteljstva, nalazeća se u poplavnom rajonu, a to broji do 5500 duša; pak ovaj narod, ovaj malen broj žiteljstva, uslied izkaza obćinskoga, dao je na gradnju savskih na sipa na pomenutoj crti tečajem trijuh godina 89.20(ručnih težakâ, 42.800 dvopresnih i četveropresnih foringâ što reprezentira po najnižem mjerilu kapital od 120.00(for., što je doista za siromašan narod preogromna svota — Ali narod je te radnje izveo u interesu svojem, a u interesu zemlje — pak imade i pravo očekivati o(vlade i zemlje, da svojimi sredstvi čuva i brani tu gradnju koju narod po drugi put nebi bio u stanju izvesti.

b) Na nasipu podignuta je cesta što spaja gornju Po savinu sa doljnjom Posavinom — razore li se nasip razorena je i cesta te svaka komunikacija prekinuta.

c) Provalom nasipâ izložena je ciela okolica i mnog dalje od ovih mjesta sigurnoj poplavi.

d) Za obraniti materijalne interese naroda — osobit za pribavit mu vjeresiju kod novčarâ i novčanih zavodâ nužda je zaštitit ga od poplavâ; jer Posavac, imajuć posjed u naplavnom obsegu. nedobiva zajma nigdje, m mu posjed kako velik bio — a to ga ubija, jer ga bac lihvarom u pandže.

Ovo su razlozi, koji su me potaknuli, da stavir svoj predlog, bude li ma s koje strane prigovora, ja ć se na njih svratiti u zaključnoj replici.

Ja daklem slažuć se sa predlogom vlade — prepo ručam što toplije svoj predlog proračunskom odboru. N mogući prigovor pako, koji bi se podići mogao, prid žajem si potanje govoriti.

Predsjednik: U predmetu ovoga predloga otvar se razprava.

Ona gg. zastupnici, koji žele govoriti, neka se izvo prijaviti.

(Ustaje predstojnik odjela za unutarnje poslove pres g. Jovan barun Živković.)

Rieč ima zastupnik vlade presv. gosp. Jovan baru Živković.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Vlada r dostno pozdravlja svaki predlog, koji smjera na pobol šanje materijalnog blagostanja naroda, i koji na to id da se odkloni pogibelj i šteta od pučanstva, od narod Polag svega toga držim, da ovakove vrsti predlozi ne smieli biti specijalne naravi. ako se hoće svrha viditi.

Posve je drugo. ako se zagovara komad ceste priek nuždne, i ako imade sredstva, može se dozvoliti i izves a posve drugo je vodena cesta. Pita se, je li mogu izvoditi regulaciju komada Save, da se veća šteta nen nese onim, koji nespadaju u vrst onih, koji bi bili osl bodjeni od te pogibelji, kao in specie ovdje. Jer ako s izvede prokop, spasiti ćete može biti dolinu x i y, a tre ćete poplaviti.

Vlada će glede svih savskih nasipa, dokle bude stanju, osušiti Lonjsko polje i regulirati Savu i njezi pritoke, koji s njom u savezu stoje, te dokle nebude m guće postupati sustavno u tome poslu, pokrpati nasip koji su tu i koji čuvaju od poplave, kao i ceste, ko

postoje već od prijašnjih vremena. To se mora čuvati, dok se sustavno postupati nebude moglo, i tako sve ostalo, dok se sustavno nepreduzme, načiniti, jer će se inače dogoditi kao sa Segedinom. Tamo su pred Segedinom prokop izveli, na mjesto da se je rieka Tisa prokopala, i tako je došla brzinom rieke Maroš bujica u Segedin kroz prokop onaj daleko veći nego inače, i šteta je nastupila za Segedin, koja je milijune iznašala zato, jer se nije sustavno postupalo, van se je nekoliko hiljada vanaca prokopalo. To bi bilo ovdje u većoj mjeri, da se prokop izvede prije gore nego dolje, jer je tok Save udvostručan, i brzina je Save mnogo jača nego dolje. Imade vještaka, koji vele, da brzina Save počimlje kod Siska i da nije pogibelji za ona mjesta odozgor nego odozdol, gdje treba početi sustavno raditi.

Na ova tri predloga, koji je svaki za sebe druge naravi, izjaviti se je meni u ime vlade i to glede Rugvice, da vladi stvar nije nepoznata, nego ona to nije mogla za ovu godinu izvesti, pa zašto ne? Zato, što je istina, jer nije bilo novaca. Redovita potreba imala je već svoju svrhu, a izvanredovita bila je malena, a vlada nije mogla trošiti, kada ju sabor nije na to ovlastio. Da bismo mi smieli činiti, gdje je potreba, da mi ulažemo novce, kada ih nemamo, onda bi nas sabor punim pravom na odgovornost mogao pozvati, kako smo mi smieli to činiti, kada nemamo novaca, i s kojim pravom smo mi to učinili. Tim prigovorom nesmije se vlada podvrći, kada nema prištednje, nego ona mora gledati, da s onim, što joj je opredieljeno, najnuždnije potreboće pokrije, gdje se mora iz oka ili iz boka odmah pomoći i nesmije se čekati.

Da se koja cesta izgradi, Sava regulira, to nisu vitalne stvari, na koje bi vlada mogla toliki novac baciti, to tim manje, jer u velik novac zasieca.

Kako će se vis. sabor uvjeriti ovdje, naredba, koju je gosp. predlagatelj izvolio navesti, ona za podžupaniju glede Rugvice ovako glasi. (Čita dotičnu naredbu.)

Ovdje imam samo to dodati, da će vlada, ako bude kod konkurencijalne razprave povoljan uspjeh, biti u tom stanju više dati nego li je kazala. Po zakonu zajedničkom obavljaju se te radnje u Ugarskoj po interesentih. Tamo se daje za brodovite rieke, za uzdržavanje obalâ dotacija iz zemaljskih sredstva, ne u svrhu čuvanja pučanstva, nego brodarstva, a gdje toga nije, prepušteno je sasvime interesentom. Mi si nemožemo inače pomoći, nego da vis. sabor, gdje može pomoći, da pomože. Tako i ovdje sa ovim slučajem, na koliko bude veća svota, da date i da zahtievate, da se bar radnimi silami tomu doprinesę. Sabor neka votira, koliko može u izvanrednoj dotaciji. S toga velim, da će se poboljšati stvar, jer vlada nada više dati, nego je obrekla.

Glede drugog predloga, što se tiče kod Okunšćaka, u podžupaniji nije ništa o kakovoj pogibelji dosele poznato, i to će vlada morati prije izviditi.

Najglavniji je treći predlog, što se tiče kod Nartskih Novakâ. Usudjujem se izpraviti rieči g. predlagatelja, da nije proteklo $^5/_4$ godine odatle, nego je to bilo mjeseca listopada, kada je povjerenstvo tamo bilo i ustanovilo stanje stvari, koje se pronašlo.

Pogibelj se ta, o kojoj je govor, konštatovala, i vještaci su dali svoj parere, u koji su stavljene dvie alternative: ili da se utvrdi obala, ili da se izvedu dva prokopa, te bi jedno i drugo stajalo prieko 52.000 for. Osim toga vele vještaci, ako se izvedu prokopi, jako je dvojbena vriednost, jer može još veća pogibelj nastati, a učvrsti li se obala, to bi za sobom tu posljedicu povuklo, da bi se na uzdržavanje obale, učvrstiti se imajuće svake godine, morala svota uvršćivati, s kojom se nemože razpolagati. Zato, ako vis. sabor želi, ja mogu to povjerenstveno izvidjenje i pronašašće pročitati. To je succus stvari, da su oni dvije ove alternative napravili, te rekli: „Ili da se izvedu ta dva prokopa, ili da se učvrsti obala“, prieko 52.000 for. stajalo bi jedno ili drugo, prokopâ je vriednost vrlo problematička, a ovo bi drugo potrebu izazvalo, da bi se morala svake godine za uzdržavanje svota uvršćivati.

S toga bi se ja usudio od strane vlade predložiti, da se ovo odputi na razpravu proračunskoga odbora, koji će imati pred očima izviešće vladino o vodogradjevinah i vidjeti će, može li se na izvanredne potrebe više dati nego za ovu godinu, te će se sve pronaći i pregledati ciela stvar, a što bude pronadjeno od prieke potrebe, za to će vlada ono, što bude u izvanredne potrebe stavljeno, upotriebiti. Time mislim, da će stvari pomoženo biti, a g. predlagatelj moći će se time više sporazumjeti, jer vis. sabor sada to neće moći riešiti. Za ovu godinu dana nemožemo i nije moguće, jer je dotacija, za ovu godinu data, ne samo da je potrošena, nego se je i više potrošilo, a za godinu 1881. nemožemo takodjer, jer će se za koji dan uzeti proračun u pretres, pak će se vidjeti, kakva će biti izvanredna dotacija, što je priečije, kako ovdje i ondje stojimo, i gdje i na koliko se isto upotriebiti može.

Predsjednik: Želi li još tko progovoriti ob ovom predmetu? Ako nitko, rieč ima g. predlagatelj.

Josip Zorić: Visoka kućo! Prigovor vlade, da je moj predlog lokalne naravi, nije me iznenadio, i ja sam priznajem, da je takav, jer se tiče jednog samo prediela Posavine, koji je meni poznat i gdje je pogibelj vještačkim izvidjenjem nedvojbeno konštatovana. Imade li i na drugih mjestih Posavine takove pogibelji meni nije poznato; to je valjda briga vladinih organa i zastupnika, koji dotične kotare zastupaju. Ali nemogu se složiti s mnienjem g. Živkovića, da se taj predlog nebi mogao u cielosti prihvatiti, jer prejudicira sustavnomu uredjenju Save i njezinih pritoka.

Moj predlog negovori o regulaciji Save, o tom nije bila volja niti meni niti mojim drugovom, da u ovaj par i ovom sgodom zapodjevamo razpravu. Moj predlog ide

zatim, da se spasi i občuva ono što je trudom i mukom te krvavimi žuljevi bez ikakove pripomoći vlade sam narod sagradio. — Je li pako to pravedan zahtjev i može li mu se zadovoljiti, neka prosudi vlada i sabor, a narod će znati na čemu je. — Odgadjati ove utvrde na vrieme kad se bude sustavno uredjivala Sava, bila bi neoprostiva nebriga za bitne interese tamošnjeg naroda, koji bi takovim oklievanjem došao u neizbježivu pogibelj, da izgubi ono, što je podigao i time da materijalno propadne. — Nedokučujem pako onoga, što kaže visoka vlada, da zadovoljiv tomu predlogu, došla bi u pogibelj ostala mjesta Posavine (na desnoj obali); ta valjda nije neobhodno nuždan postulat vještačkog izvidjenja, da za spasiti jedan diel Posavine morao bi se drugi na milost i nemilost savskim valovom žrtvovati.

Što visoka zemaljska vlada u izgled stavlja ozbiljne radnje oko Save i njezinih obala, ja to radostno pozdravljam; akoprem moram iskreno reći, da me se nije ugodno dojmio vladin izvještaj o vodogradjevinah. U njem je konstatovano, da je poplavom god. 1878./9. nanešeno narodu štete do tri milijuna -- preogromna svota za malenu zemlju kao što je Hrvatska, koje cieli godišnji proračun skoro toliko neiznosi — pak ipak, za preprienčiti takove nesreće u buduće, neizlaže se u proračunu više od 24.000 for.

Sve ono, što se u izještaju dalje govori o nabavi sredstva za regulaciju Save, problematične je vriednosti, pošto se je vlada sama izrazila — da o sklapanju zajma dvoji bili se dao izvesti.

Visoki sabore, u istinu je skrajnje vrieme, da se u tom smjeru štogod ozbiljna učini. — Komu je poznat položaj Hrvatske, znati će, da je Posavina najljepši i najplodovitiji predjel Hrvatske. Kršno Primorje nije kadro svojimi plodinami uzdržavati svoga žiteljstva, ono si traži zaslužbe za uzdržavanje u drugih predjelih. Zagorje i Primorje neproizvadja ni toliko, da bi se moglo i u plodovitih godina prehraniti; a nadodju li nepovoljne okolnosti i elementarne nepogode zemlja ih mora izdašnimi sredstvi uzdržavati, te promišljati nebi li se ono pučanstvo u plodovitije predjele moglo izseljivati. Posavina je plodovita, imajuća sve uvjete materijalnomu napredku; uz nešto mara i truda, uz ozbiljnu brigu i nastojanje mogla bi postati blagoslovom po cielu domovinu, mogla bi postati neusahlim vrelom sreće i blagostanja po cielu Hrvatsku.

Opaža se, da naš proračun raste sa izdatci godimice. — Misliš li, tudjer se ulaže objeručke na investicije, kojimi bi se blagostanje i porezna snaga naroda digla. — Prevario si se. Upravo kod ovog se naslova nateže, kako bi se štogodj prištediti moglo. — A ovdje se, gospodo moja, štediti nemože, nesmije. Svaku krajcaru što smo ju na toj plemenitoj svrsi prištedili — morati će se platiti i namiriti neumoljivom potrebom na drugom mjestu u odjelu pravosudnom u naslovu kaznionâ, koje već onako veliki dio naših prihoda konsumiraju.

Ja napokon nemam ništa proti tomu, da se po želji vladinoj moj predlog ustupi proračunskomu odboru, da on o njem svoju kaže — a meni će ipak ostati prilika rieši li se nepovoljno, da o njem svoju rečem.

Predsjednik: Visoki sabore! Kako je vidjeti, g. predlagatelj izmienio predlog i pristao na predlog visoke vlade, da se preda proračunskomu odboru i primio je predlog vlade. Sada samo pitanje u tome sastoji, prima li vis. kuća predlog vlade, koji sastoji u tome, da se ovaj predmet uputi na proračunski odbor, da ga uzme u pretres i razpravu?

(Prima se.)

Tako je predmet ovaj riešen.

Dalje je na dnevnom redu proglašenje zajedničkih ugarsko-hrvatskih zakona.

Molim g. bilježnika, da izvoli čitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita zajedničke zakonske članke).

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Dnevni red za danas opredieljeni, jest izcrpljen.

Daljnjega predmeta današnje sjednice nema. Sada će se ustanoviti dnevni red za buduću sjednicu.

Predmetom buduće sjednice biti će:

1. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaključnih računih zemaljskih pod upravom unutarnjeg odjela kr. zemaljske vlade stojećih zaklada za g. 187[illegible]
2. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklade štipendijalne Marije-Terezijanske i zaklade narodnih učiona.
3. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskîh računa o računu sab. troškova za g. 1879.
4. Izviešće proračunskoga odbora o rukovodjenju svih osam županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. pa do konca g. 1878.
5. Izviešće proračunskoga odbora glede prekoračenja proračuna za 1879.

Ovo su predmeti, koji preostaju za riešenje, i ako je s voljom visoke kuće, stavljaju se na dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Time današnju sjednice dižem, a buduću uriče od predsjedničtvo za 21. listopada u četvrtak u jutro.

(Svršetak u $^3/_4$ na 12 sati prije podne.)

Osamdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 21. listopada 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zemaljskih zaklada za god. 1878. — Razprava o izviešću odbora za razsudbu zem. računa o računskih zaključcih zaklade stipendijalne Marije Terezijanske i zaklade nar. učiona za g. 1878. — Razprava o izviešću odbora za razsudbu zem. računa o računu sab. troškova za god. 1879. — Razprava o izviešću pror. odbora o rukovodjenju svih osam žup. zaklada počam od 15. svibnja 1875. pak do konca g. 1878. — Razprava o izviešću pror. odbora glede prekoračenja proračuna za god. 1879. — Izbor jednog člana u odbor za pregledanje zemaljskih računa. — Odgovor predstojnika unutarnjega odjela presv. g. Jovana baruna Živkovića na interpelaciju g. Ivana Vončine glede uloženih novaca obćinah Bribir i Novi u kraljevičku štedionicu. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju g. Stjepana Josipovića glede phylloxere. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju gosp. Frana Folnegovića glede uredjenja bujice Torrente u području grada Senja. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju gosp. Josipa Zorića glede naknade odštete predprežarom u Bosni. — Interpelacija presv. g. baruna Ljudevita Ožegovića glede utjerivanja poreza.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXXXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. listopada g. 1880. pod predsjedanjem I. podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića u prisutnosti 42 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje. Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Br. 566 sab. Saborski proračunski odbor podnosi izvieštaj o rukovodjenju svih osam županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. pa do konca 1878.

Stavit će se na dnevni red.

2. Br. 567 sab. Saborski proračunski odbor podnosi izvještaj glede prekoračenja proračuna za god. 1879.

Stavit će se na dnevni red.

3. Br. 531 sab. Gospodarska podružnica u Podravini moli za podieljenje poveće podpore gospodarskim podružnicam.

Ide odboru za proračun poput ostalih podružničkih molba.

4. Br. 207 pr. Akademički senat kr. sveučilišta Franje Josipa I. priobćuje, da će se dne 19. listopada t. g. u 6 sati po podne obdržavati u saborskoj dvorani instalacija novo izabranoga rektora dra. Aleksandra Bresztyenszkoga i moli gospodu saborske članove, da bi toj svečanosti prisustvovali.

Prima se na znanje, te predsjednik pozivlje gg. saborske članove, da izvole spomenutoj svečanosti prisustvovati.

Zastupnik vlade gosp. Jovan barun Živković najavljuje, da će u budućoj sjednici odgovoriti na sliedeće interpelacije:

1. na interpelaciju g. Josipovića glede „phylloxere“;

2. na interpelaciju nar. zastupnika gosp. Vončine u predmetu uloženih novaca u štedionici kraljevičkoj;

3. na interpelaciju nar. zastupnika dra. Starčevića na molbu obćine Trsat za odciepljenje od obćine Sušak;

4. na interpelaciju nar. zastupnika Juraja Kamenara radi zakona o javnih radnja;

5. na interpelaciju nar. zastupnika Franje Folnegovića radi uredjenja bujice Torrente u području grada Senja i

6. na interpelaciju narod. zastupnika Zorića u predmetu naknade oštećenih predprežara u Bosni.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izbor odbora „ad hoc“ sastojeći od 9 lica za razpravu izborne novele. Glasovati će se ceduljami, te u svrhu glasovanja imenova predsjednik sliedeće skrutatore: Gjuru Kranjčica, dra. Stjepana Spevca, Stjepana Popovića i Gjuru Crnadka.

Iza obavljena skrutinija proglasi predsjednik sliedeći rezultat glasovanja. Glasovala su 42 saborska člana, od

ovih dobiše: Folnegović Fran 42, Gjurgjević Vaso 42, Hrvat Mirko 42, Mihalović Karlo 35, Miškatović Josip 41, dr. Subotić Ivan 42, dr. Vidrić Lovro 42, Vončina Ivan 42, dr. Vojnović Kosta 42 glasa, te se ova gospoda smatraju izabranimi u odbor „ad hoc“ za razpravu izborne novele, te predsjednik pozivlje odbor, da se izvoli konstituirati i svoj rad započeti.

Iza toga uze se u pretres predlog Josipa Zorića i drugova, koji glasi: „Poziva se visoka vlada, da poprimi shodne mjere i upotrebi nuždna sredstva za obranu savkih obala kod Nartskih Novakâ, kod Okunšćaka i Rugvice, da se uzmognu tako občuvati i nasipi i cesta i žiteljstvo tamošnjeg predjela od prieteće jim pogibelji.“

Zastupnik vlade Jovan barun Živković predlaže, da se ovaj predlog predade proračunskomu odboru, te pošto je na to i predlagatelj pristao, sabor upućuje dotični predlog proračunskomu odboru na uvaženje.

Napokon budu proglašeni sliedeći zakonski članci zajedničkoga sabora prev. sankcijom potvrdjeni:

zak. čl. XXVII. godine 1880. „o vojničkoj oprostnoj taksi“;

zak. član. XXVIII. godine 1880. „tičući se uzakonjenja glede daljnjega privremenoga uredjenja trgovačkih i prometnih odnošaja naprama carstvu njemačkomu dne 11. travnja 1880. sklopljene konvencije“;

zak. čl. XXIX. godine 1880. „tičući se uredjenja apreturnoga postupka s carinskim područjem njemačkim do 30. lipnja 1881.“;

zak. čl. XXXI. god. 1880. „o željeznicah mjestnoga interesa“;

zak. čl. XXXII. god. 1880. „o izgradjenju szamosdolinske željeznice drugoga reda“;

zak. čl. XXXIII. godine 1880. „o izgradjenju nyitransko-veliko-tapolčanske željeznice drugoga reda“, proglašenih u obih kućah državnoga sabora dne 14. lipnja 1880.; nadalje

zak. čl. XXXV. god. 1880. „o željezničkoj nagodbi od 9. travnja, 28. ožujka god. 1880. sklopljenoj sa kneževinom srbskom“;

zak. čl. XXXVI. god. 1880. „o ugovoru sklopljenom dne 25. veljače 1880. s njemačkom državom u predmetu legalizacije izprava, izdanih ili ovjerovljenih po oblastih i javnih činovnicih“;

zak. član. XXXVIII. godine 1880. „o odkupu potiszanske željeznice i odredba, koje se u savezu s tim učiniti imadu“:

zak. čl. XLII. god. 1880. „o željeznici gradit se imajućoj iz Budimpešte do granice zemaljske kod Zemuna i o pobočnih pruga, koje će se istoj priključiti;

zak. čl. XLIII. god. 1880. „o nadopunjenju željezničke mreže, ustanovljene zakonskim člankom XXVI. od god. 1877. i o preinačenju nekojih ustanova u istom sadržanih“;

zak. čl. XLIV. god. 1880. „o uzakonjenju ugovora o prekupu zagrebačko-karlovačke željezničke pruge“;

zak. član. XLVII. godine 1880. „o preinaki zakonskoga članka XXIII. godine 1878. slovećega o porezu na slador“;

zak. čl. XLVIII. god. 1880. „o pokriću dugovine, koja se na teret Ugarske pokazuje polag obračuna osnovanog na zajedničkom zaključnom računu god. 1877.“

zak. čl. XLIX. god. 1880. „o svotah, koje zemlje Ugarske imaju na troškove zajedničkih poslova za god. 1879. naknadno platiti“;

zak. čl. L. godine 1880. „o stalnom mostu, gradit se imajućem na rieci Dravi medju Barcsom i Teresienfeldom“;

zak. čl. LII. god. 1880. „tičući se popisa naroda“

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u ¾12 sati prije podne i ureče budući za četvrtak 21. listopada u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaključnih računih zemaljskih pod upravom unutarnjega odjela kr. zem. vlade stojećih zaklada za god. 1878.

II. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zaklade štipendijalne Marije-Terezijanske i zaklade nar. učiona.

III. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računu sab. troškova za god. 1879.

IV. Izvieštaj proračunskoga odbora o rukovodjenju svih osam županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. pa do konca god. 1878.

V. Izvještaj prorač. odbora glede prekoračenja proračuna za g. 1879.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Vis. sabore! Ima li kakve primjetbe proti ovom sada proglašenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Visoki sabore! Za danas su na ovaj vis. sabor prispjeli sliedeći novi podnesci:

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proračun zemaljskih zaklada za god. 1881.

Ide odboru za proračun.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja osnovu rada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade oko pregledbe ratarstva.

Ide proračunskomu odboru.

Predlog nar. zast. gosp. Ivana Maršo-a i drugova za preinaku izbornoga reda.

Pošto je u ovom predmetu po visokoj vladi podnešen takodjer novi predlog za pregledbu zakona o izbornom redu, i pošto je jur jedan slični predlog u ovom istom predmetu podnešen po nar. zast. g. dru. Jordanu

nu ovo je odboru „ad hoc“ takodjer upućeno, i pošto ovaj predlog gosp. Ivana Maršo-a isti predmet sadržava, koji je već odboru ad hoc upućen, da cielu stvar razpravi, zato predlažem, da se i ovaj podnesak uputi na odbor ad hoc, koji će pregledati ovu izbornu novelu.

Prima li vis. kuća ovaj predlog?

(Prima se.)

Zastupnik Franjo Reiser polaže čast odbornika za pregledanje zemaljskih računa.

Ako vis. sabor prima ovaj izstup, onda je, pošto ovaj odbor imade važnije poslove obaviti, i posla se latiti, od potrebe, da se odmah bira jedan član mjesto ovog izstupajućeg, te će se izbor toga člana odmah poslje dovršenog dnevnog reda današnje sjednice obaviti.

Prima li vis. kuća ovaj izstup?

(Prima se.)

Osim ovih podnesaka nije za danas nikakov više na ovaj vis. sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zemaljskih pod upravom unutarnjega odjela kr. zem. vlade stojećih zaklada za god. 1878.

Molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto i izvješćuje.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (zauze izvjestiteljsko mjesto i čita dotično izviešće).

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Predsjednik: Ako neželi nitko progovoriti ob ovom predmetu, molim g. izvjestitelja, da još jedanput zaključak pročita, onda će se glasovati.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita zaključni predlog odbora).

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Predlaže, da se računski zaključak zaklada: regnikolarne, komercijalne, virovitičke, sirotinjske, osječkog sirotišta, bolničke županije zagrebačke, križevačke i varaždinske, nar. zem. kazališta, stradajućih, komasirane za dobrotvorne svrhe, jamničke kiselice za god. 1875., priobćen vis. saboru dne 12. rujna 1879. br. 301, odobri.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora glede ovih zaklada?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Na drugom mjestu dnevnoga reda jest izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računskih zaključcih zaklade stipendijalne Marije Terezijanske i zaklade narodnih učiona za god. 1878.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita dotično izviešće).

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se odobri ovaj račun?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Dolazi dalje na dnevni red izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računu saborskih troškova za godinu 1879.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita dotično izviešće).

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog odbora, da se ovaj račun odobri?

(Prima se.)

Time su riešeni svi predmeti odbora za razsudbu zemaljskih računa.

Na dnevni red dolazi dalje izviešće proračunskoga odbora o rukovodjenju svih osam županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. pak do konca god. 1878.

Molim g. izviestitelja prorač. odbora, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvjestitelj Vaso Gjurgjević zauzme svoje mjesto.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dotično izviešće).

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Visoki sabore! Preobstojavše županije imale su svoje i druge privatne zaklade, kojimi su te županije upravljale sve dotle, dok nije došao zakon od 15. studenoga 1874., kojim su dokinute preobstojavše županije i stupile na mjesto preobstojavših sadašnje podžupanije.

Već je u samom zakonu od 15. studenoga 1874. učinjena jedna prelazna ustanova pod točkom 3., kojom je ustanovom vlada imala sazvati županijske skupštine, da sasluša njihovo mnienje o budućem razpoloženju i upravljanju zaklada.

Usljed ove ustanove i poziva, koji je sliedio od zemaljske vlade, obdržavale su se skupštine, i u tih skupština učinjene su odredbe glede svojih zaklada, a ponajviše su odredile svrhe, kojima se ove zaklade namieniti imadu, i to poglavito u svrhe kulturne i za pučke učione, i to svaka županija u obsegu same županije. Ovi zaključci došli su vladi, i vlada je izdala svoje naredbe, kojima su odredjene svrhe tim zakladam. Zaklade su prešle pod upravu zem. vlade, o kojih vlada priobćuje stanje imovno, i koje su nadalje po zaključcih županija ostale vlastnost pojedine županije.

Odbor prema ovakvim dobivenim uputam od tih županijskih zaklada, pregledavši računsko stanje, te imovno stanje pojedine zaklade za vrieme od 15. svibnja 1875. pak do konca god. 1878., nije mogao drugo, nego da učini ovaj predlog, kako sam ga pročitao, naime, da izvoli vis. sabor uzeti na znanje, da je glede tih zaklada županijskih zadovoljila vis. vlada pozivu, koji je na nju stavljen bio, i da izvoli predlog odbora primiti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odborov je primljen.

Na dnevnom je redu drugo izviešće prorač. odbora glede prekoračenja proračuna za god. 1879.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dotično izviešće).

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Visoki sabore! Glede prekoračenja našeg zem. pro-

računa bila je prije praksa ova: Dotično prekoračenje uvjek se je izpitivalo, i po odboru za razsudbu zemalj. računa na razpravu sabora predlagalo. Odbor ovaj, izpitajuć i pregledajuć zaključne račune jedne godine, izpitao je ujedno i dotično prekoračenje, ako je bilo, pak je ujedno podnio izviešće vis. saboru i glede prekoračenja, da se uzme na odobrenje u koliko je opravdano, ili neuzme, u koliko nije opravdano. Ovaj posljednji slučaj, kako je poznato, nije bio, ali je praksa bila ta, da je svagda odbor za razsudbu zemaljskih računa, izpitujuć račune jedne godine, ujedno izpitao i prošle godine i podnio izviešće.

God. 1879. dne 14. siečnja donio je vis. sabor ovaj zaključak (čita). Usljed ovog zaključka podniela je vis. zem. vlada dne 13. rujna o. g. vis. saboru ovaj izkaz o prekoračenju proračuna za god. 1879. Visoki sabor ovaj izvolio je prema tomu zaključku uputiti ovaj izkaz na saborski odbor za zemaljski proračun.

Kada je odbor za zem. proračun uzeo ovaj izkaz u ruke, uvjerio se je iz njegovog obrazloženja, da su učinjena prekoračenja u proračunu za god. 1879. ne samo u pojedinih naslovih u cielom poglavju premještajuć jedan naslov, gdje je bilo prištednje, u drugi, gdje se je prekoračilo, nego je učinjeno prekoračenje za cielu godinu 1879. preko ciele proračunom za tu godinu ustanovljene svote. Prema tomu morala bi biti u smislu zaključka saborskog u odboru zakonska osnova, kojom se osnovom za to prekoračenje, učinjeno preko cielog proračuna, traži odobrenje i tako zvani „indemnitet". Nu s ovim izkazom nije predložena zakonska osnova, te odbor proračunski, neimajuć te zak. osnove, nije držao, da imade on poziv taj, da spada u njegov djelokrug, da izpita račune te, na temelju kojih je predložen izkaz o prekoračenju. Izkaz ovaj o prekoračenju, sastavljen na temelju zaključnih računa od g. 1879., nalazi se u odboru za razsudbu zem. računa; i on je pozvan, da izpita te račune, te ako su u redu, da ih predlaže na odobrenje, ili ako nisu u redu, na neodobrenje. Odbor izpitavajuć račune za god. 1879. najbolje će razsuditi moći, da li je ovo prekoračenje opravdano ili ne, onda će taj odbor za razsudbu zemalj. računa pretresti to, i izvjestiti vis. saboru, da dotično prekoračenje odobri ili neodobri, prema tomu, je li opravdano ili ne. Odbor dakle za razsudbu zemaljskih računa, neimajuć osnovu zakona, koju bi imati morao, držao je, da nema dalje posla, nego da vis. saboru predloži, kako je predložio, da izvoli uputiti na odbor za razsudbu zem. računa, da on izpita i samo prekoračenje.

Predlog sab. odbora za zem. proračun neupušta se, kao što vidimo, u meritorno riešavanje samoga predmeta, nego predlaže samo formu, i to onu formu, koja je bila do sada, t. j., da se uputi za ovu godinu još jedan put sab. odboru za razsudbu zemalj. računa, a vis. vlada da izvoli za buduće u ovakovih slučajevih, kakav je ovaj, prije zaključku sabora odgovoriti i podnieti zakonsku osnovu, i onda će odbor imati zadatak, da predloži predlog meritoran, a sada da vis. sabor izvoli iz razloga navedenih predlog odbora usvojiti.

Predsjednik: Predlog odbora glasi ovako: „Da vis. sabor izkaz o prekoračenjih proračuna za godinu 1879. uputi na odbor za razsudbu zemaljskih računa na razpravu i predlog".

Prima li vis. sabor predlog ovaj odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora jest primljen, i time je dnevni red opredieljen u posljednjoj sjednici, izcrpljen do predmeta koji je stavljen danas na dnevni red, i to je izbor jednoga člana u odbor za pregledanje zemaljskih računa. Ovaj izbor obaviti će se ceduljami. Ja ću moliti gg. nar zastupnike i članove sabora, da izvole napisati, koga žele u odbor.

Za skrutatore imenujem gg. dra. Spevca, Antu Zindla Antu Pocha i dra. Jordana, a g. bilježnika molim, da izvoli imena čitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imena sab. članova alfabetičkim redom, koji nose cedulje, te nakon obavljena skrutinija).

Predsjednik (zvoni): Odbor za skrutinij podnio j svoje izviešće vrhu obavljena glasovanja.

Glasovalo je 38 sab. članova. Od ovih dobio je g Bartolović 36 glasova, g. Vučetić 1 glas, a jedna je ce dulja bila prazna. Time proizlazi, da je u odbor za raz sudbu zemaljskih računa izabran g. zast. Bartolović s 36 glasova.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Ja moli štovanu kuću, da bitnu i vrlo prešnu stvar stavljam n stol visokog sabora, t. j. proračun zaklada za god. 1881 da ga izvoli predati proračunskomu odboru.

Predsjednik: Podnesak ovaj, stojeći u savezu s proračunom za god. 1881., proračunom naime zemaljskim nalazećim se već u razpravi, jest proračun zakladâ za g 1881., koji je vlada za ovo zasjedanje predložila, ide ta kodjer proračunskomu odboru.

(Prima se.)

Pošto se dvanaesta ura ovaj čas približila, to će s sada mjesto jučer stupiti na interpelacije.

Predstojnik odjela za unutarnje poslove, kao za stupnik vlade, prijavio je odgovor na više interpelacija te ima rieč.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Prva inte pelacija, na koju mi je odgovoriti, jest g. zast. Vončin koja glasi:

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Poznata je vis. kući ona katastrofa, koja se je d godila u štedionici kraljevičkoj, žalibože više s razlog toga, što se je osnivala na povjerenju, nego li na pr pisanom redu i propisu. Gdje se jedino povjerenje k takovog zavoda uzima za mjerilo, ondje je konsekvenci ona kao u Kraljevici i Varaždinu, i nedaj bože, da još na drugom mjestu.

Što se tiče novaca uloženih, naravna je stvar, da je zem. vlada morala zavod podpomagati. Kod zem. vlade bila je u tom pogledu anketna konferencija, na koliko možemo našem zavodu podpomoći sa razpoloživimi novci, te se je zaključilo, da se nešto učini, te se je dalo 5000 for., za koje pita gosp. interpelant, i to uz stanovite uvjete kao svim ostalim, t. j. da smo bili podpuno osiegurani, ne samo knjižicami kao kod privatnih, nego i obveznicami uknjiženimi na hipoteke, koje su nas dovoljno pokrivale, i tako je ta svota dovoljno bila osjegurana prije, nego je štedionica pod stečaj spala. Pita se glede novaca pozajmljenih občinam Bribir i Novi. Oni su uzeli zajam od 5000 for. da izvlaste zemljišta, koja trebaju, jer im nije odmah podžupanija dala novaca, jedno s toga, što operat nije bio gotov, a drugo, što se je bojala, da nebi u drugu svrhu novci upotriebljeni bili, nego li su namienjeni, pak je dala 4800 i nekoliko forinti u tu štedionicu. Nu taj novac nije propao, jer se je podžupanija za vrieme prije otvorenja stečaja pobrinula, usljed poziva vlade, te je dobila nekoliko uknjiženih obveznica, da se je tražbina pokrila, tako, da se vlada nada, da neće biti šteta nikakova niti po občinu Novi niti Bribir.

Mi, kako kažem, u koliko smo pokriveni, na koliko one tražbine, koje služe zalogom štedionici, budu sbilja utjerive, budu realne, a nebudu možda fingirane, nu medjutim se vlada nada, da će biti svota pokrivena. Pošto je pako podžupanija na svoju ruku to učinila, to ju je vlada radi toga odgovornu učinila, što se nadam, da neće biti. To isto stoji i za druge tražbine, koje su po našoj prokuraturi osjegurane i koje će se takodjer pokriti, i iznose po želji g. interpelanta 9825 for., dočim obćinski novci iznose svotu ukupno od 8600 for.

Što se tiče občinskih novaca, to su občine same ulagale. Naravska je stvar, da su u ovoj okolici sve občine, koje su razpoloživa novca imale, ulagale u tu štedionicu. Tu vlada niti podžupanija njima na put nije mogla stati, jer je bilo ulaganje sasvime u redu, na zakonu osnovano i na povjerenju pučanstva, te se občinam nemože zamjeriti, da su uložile novce svoje. Na koliko se pako pita, da li će vlada tu učiniti kakve korake, odgovoriti mi je, da prokuratura nije pozvana, da občine zastupa, niti se je uticajem vlade ulagalo. Nego glede svega toga pozvala je vlada podžupaniju, da ubavjesti, kojim se je načinom taj novac uložio, onda će, na koliko se vidi krivnja, dati akta kamo spadaju.

To je, što sam imao odgovoriti na tu interpelaciju.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s ovim odgovorom?

Ivan Vončina: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Interpelant se zadovoljava s odgovorom. Prima li visoki sabor na znanje odgovor visoke vlade?

(Prima se.)

Odgovor vis. vlade primljen je na znanje.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Druga je mnogo važnija interpelacija glede phylloxere, koja je vrlo kratko stavljena na vladu i koja glasi.

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Što je vladi o toj phylloxeri do sada poznato i što je ona učinila, čast mi je ovdje u kratko reći.

Ona je došla u Francezku god. 1865., te onda se je trag njezin pojavio. Zatim je došla u Austriju godine 1871., te se je onda pojavila u Klosterneuburgu, kada su pretražili vinograde, i to je bio povod, da su naša gospodarska družtva g. 1873. upozorila vladu na tu bolest, opisala narav njezinu, da shodne mjere poprimi, da se občuva od toga zla, ako je moguće. Još onda, god. 1874., izdala je vlada naredbu, u kojoj je zabranila svaki unos korenjaka iz onih predjela u našu zemlju. I tu je naredbu izdala opetovano svim podžupanijam god. 1875. God. 1879. pojavilo se je to zlo blizu nas, i kada je vlada dobila prijavu iz Trsta, da se je tamo kod Pirana u nekakvoj dolini, neznam već kako se zove, pojavila ta bolest, i da mi izašaljemo našeg izaslanika tamo, kako da se doskoči tomu zlu, poslala je vlada tajnika gospodarskoga družtva g. Kuralta tamo, koji je proučio način kako se desinfisciranjem postupa. Kada se je on povratio, podnio je vladi obširno izviešće, koga je bila posljedica ta, da je ona upozorila sve podžupanije na znakove, kako da poznadu bolest, da prouče okružja kroz ljude svoje, i gdje vide najmanji znak, da vladi jave. Vlada je uslied toga dobila prijava sa više strana, pak i iz našeg dobra Novigrad, i tu je g. Kuralt iztražio sve predjele i našao je, da te bolesti nema in specie na tom našem dobru, koje sam spomenuo i koje ima tri vinograda, te je našao u jednomu, da je sasvime zapušten, i tu nije bolesti nikakve nego zanemareno posve obradjivanje, a u drugom našao je sasvime drugu bolest, gdje trs dobije crne piknje, pak se osuši, koja se bolest najbolje dade utamaniti time, kada se trs krečom namaže. Tako isto je nadjeno u riečkoj županiji ne ta bolest phylloxera, nego sasvim različita od te, koja se sasvim dobro dade tamaniti s krečom, te im je vlada poslala novaca, da si trsje čuvaju. Niti tamo dakle nije phylloxere, osim što je stigao glas, da ona u velikom hara kod g. Sigmunda. Tu se je išlo van i konštatirala se je phylloxera u obsegu od 250 rali na jednom kompleksu od 1000 rali. Tamo je vlada poslala dvojicu, da se nauče, kako se time postupa, i odredila slušanje tako zvanog kursa malog. Tamo je držao občinstvu predavanje tajnik našeg gospodarskog družtva g. Kuralt, da ga uputi, kako se pozna bolest. Kada je došao natrag, podnio je izviešće i vlada se je podjedno obratila na ugarsku vladu, da se zabrani unos trsa, budi korenjakâ, budi šibica iz Štajerske i da javi, jer je stvar zajednička, te su na temelju konvencije državne ustanove u tom pogledu ustanovljene, koje su mjerodavne za Austriju i Ugarsku, kako stojimo s troškom za nabavljenje sumpornog ugljenika. Na to je odgovorio ministar ugarski,

da će to biti trošak naš, i da oni nemogu toga troška, što se tiče nas, na se primiti, i da mi trošak za desinfisciranje na se primimo.

Ja ću vam kazati, kako se u Austriji postupa. Poslje g. Kuralta, koji je bio na granici Štajerskoj, došao je tamo jedan profesor iz Beča, koji je najprvo procienio trsove, koliko radjaju i u kojem štadiju pokvarenosti stoje, i ustanovio je ovu i ovu svotu od rali, koliko se troši za desinfisciranje, za sumporni ugljenik i za iztraživanje samo te phylloxere. Država je uzela sama na se troškove iztraživanja te phylloxere, a ostali su troškovi oko desinfekcije i nabave sumpornog ugljenika pale občinam na teret, koje je uzela na se ciela Štajerska ne samo one občine, o kojoj se radi, te je nametnula na porez vinogradski, i tako se tamo radi. Vlada ova, da bude u buduće na čistu, držala je ovdje, kako je poznato, enketno povjerenstvo, koje je zaključilo:

1. da se imenuje permanentni odbor, koji će rukovoditi sve poslove oko toga pod vladinim nadzorom i pod vladinom zaštitom;

2. da se imenuju pouzdani vještaci, koji će proputovati vinograde po Hrvatskoj i Slavoniji.

Ovo je vlada poprimila. Ali naravno, gospodo, prosudite sami, je li moguće, ma koliko vještaka poslati po cieloj zemlji, da izpitaju zdravlje vinograda, gdje je phylloxera? To bi hiljade stojalo, te nebi bio gotov, kao n. pr. u Karlovcu, u tri mjeseca, a ako će u ovakom vinogradu nekoliko trsa izvaditi, kamo će to voditi. Zato je vlada opisala sve znakove te bolesti i kako se postupa, pak je kazala, da se odmah javi, gdje se god najmanji slučaj te bolesti pojavi, da se odmah tamo pošalje vještak i poprime sve potrebite mjere.

3. Glede troškova za nabavu sumpornog ugljenika (čita). To i vlada priznaje, samo moram reći, ako se ovako postupalo bude, kako je postupao taj profesor u Štajerskoj, to bi trebalo sada za prvu godinu preko 60.000 for., a k tomu se je poslje pronašlo, da je to takva desinfekcija, koja neupropašćuje samo phylloxeru, nego i trs. Zato se mora tako udesiti, da se manjim troškom ubija phylloxera, a da se ipak trs drži u životu. Na taj način daklem vlada misli postupati; nego da to učiniti može, mora recipirati prije zakon, koji je stvoren u Ugarskoj, koji ovlašćuje vladu na sve moguće odredbe, koje ona u tom izvesti kani, t. j. takove odredbe, da se nitko od vlastnikâ protiviti nesmije, kada se dodje k njim, da se vlada ovlasti na sve mjere, koje će poprimiti, da se doskoči phylloxeri i njezinom razširenju. Kada se taj zakon donese, gledati će vlada za ugljenik, da ga što jeftinije dobije, i da preuzme te troškove na se, jer toga nemogu učiniti interesenti sami za sebe, i gledati, da se postupa kao u Štajerskoj, da se nadje ključ za sve vinograde u zemlji, i da phylloxeri doskoči u onom obsegu, gdje se nalazi. Onda je zaključeno: „Zajedničko ministarstvo imalo bi se zamoliti" (čita), što je već uči njeno.

Iz ovoga izvolite se uvjeriti, da je vlada od godin 1874. budnim okom pratila kretanje ove nesretne boles do dana današnjega i da i nadalje neće prestati čini sve, u koliko interesenti zahtievali budu.

Predsjednik: Interpelaciju óvu stavio je gosp. Jo sipović. Pošto nema gosp. Josipovića ovdje, to se nemož pitati, je li se zadovoljava, te s toga pitam ja vis. kuć prima li ovaj odgovor vlade na znanje.

(Prima se.)

Odgovor ovaj primljen je na znanje.

Jovan barun **Živković**: Ovdje je jedna kratka in terpelacija, na koju mi je odgovoriti, koja se tiče grad Senja. Veliki je udes, da nema danas niti toga g. inte pelanta ovdje. Ali pošto je stvar vrlo jednostavna, za mislim, da mogu odmah odgovoriti.

Interpelacija glasi ovako. (Vidi zapisnik 85. sa sjednice.)

Ono, što gosp. interpelant pita, to je učinila vlad Potrošila je na to 2100 for. i uslied dobivena izviešća lipnju o. g. nema se grad Senj nikakve pogibelji sa bojati uslied onoga, što je vlada učinila, kako je žel sam g. interpelant.

Predsjednik: I ovdje nema gospodina interpelan prisutna. Pitam vis. sabor, prima li odgovor vlade n znanje?

(Prima se.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Jovan barun **Živković**: Još mi je na jednu inte pelaciju, visoki sabore, odgovoriti, a to je g. Zorića, š se tiče predprežara u Bosni, koja glasi.

(Vidi zapisnik 85. sab. sjednice.)

Što se prvoga diela tiče, ja se usudjujem ovdje i praviti tvrdnju g. interpelanta glede cifre. G. interpela uztvrdio je ovdje, kako je po likvidirajućoj komisiji, kojoj sam i sám bio, tražbinu, likvidiranu na 13.000 fo ministarstvo obalilo na 2000 for. Tako nestoji, jer komisija sama 13.000 for. na 11.555 for. obalila, a m nistarstvo je rata samo za 300 for. obalilo, a to je v lika razlika od onoga, što g. interpelant kaže. A ka se vlada uvjerila u onih 7 slučajeva, koji se ovdje n vode kod dugoselske občine, vidila je, da je ministarst rata imalo pravo. Mi smo bili dosta strogi, ali sm ipak u nekom slučaju jednim okom zažmirili. Proš kod ovih 7 za odštetu sastojala se u tom, da im se za plati, što su im konji i kola iza porabe u Bosni ma vriednost dobili. Oni su dobili svoj relutum za konj za se, ali za manju vriednost nisu se mogli odštetiti.

Drugi su tražili odštetu i kazali: mi smo pred naša kola i konje drugomu, i nismo ih dobili natrag. I pače je bilo i takovih, koji su rekli: mi smo predali kot drugomu, te smo izgubili kola. Ali ti svi nisu dokaz da nisu to za novce predali, te je bilo po ministarst

ata u 7 samo slučajeva od svih 210 partija učinjeno, očim jim je izplaćeno, što jih ide, a superplus je uzratila, te je obredila to sa 2500 for. Nije s toga vlada u tanju nikakove korake poprimiti, da se glede ovih 7 redprežara iz navedenih razloga što učini.

Drugi dio interpelacije jest, da mnogo toga nije izlaćeno. Ovdje mi je reći, da je bio publiciran odpis is. vlade kroz podžupanije i strogo naloženo, kako postupati ima sa onima, koji u Bosnu idu, kako da se izaže, da dobije pravo svoje, da se izkaže, kako se zove, njesto rodno i kada je pošao s predpregom, kada ju je tavio na razpolaganje vojnoj sili i kojemu vojnomu djeljenju, i ako je promjena sliedila, kada je sliedila i oliko je dana bio tamo. Njih je bilo 224, koji nisu znali tom pogledu nikakov dokaz pružiti. Što je vlada učiila? Ona je taj izkaz uzela i podniela intendanciji, a va je kazala, da nije u stanju podnieti ovo gore, jer ema potrebita dokaza, da se može njima odmjeriti voarina i relutum.

Mi smo zahtjevali, da se to učini, jer da se to bez okaza pošalje gore, nije se mogla ta odgovornost na se zeti. Kako se daklem vidi, nije stalo niti do vlade, iti do intendancije, nego do njih, da naknadno dopriesu dokaze, i vlada će drage volje poslati rado gore, a oni dobiju. Ali dok nikakove dokaze nepružaju ni ladi ni intendanciji, nije vlada u stanju njima to izpolovati, da im se dade nešto, što nema podataka.

Toliko budi odgovoreno na interpelaciju g. Zorića.

Predsjednik: Je li se zadovoljava g. interpelant sa vim odgovorom?

Josip Zorić: Visoke sabore! Ja priznajem hvaleriedno nastojanje visoke vlade oko toga, da se postraalim predprežarom odšteta dade i da se sbilja odštete. [ovomu je sliedila iznimka sa onima, koje sam ja poıkao u svojoj interpelaciji. Presvietli g. spominje neku ekorektnost u cifri. Medjutim ta nekorektnost nestoji tom, što je domaće povjerenstvo i ratno ministarstvo risalo svotu na manje.

Vis. kućo! Ja znam, da se je odšteta dala gdjekoemu u podpunoj mjeri. Ali ako vis. vlada uzme katalog štećenika, pak ako počme pojedine točke sbrajati, viditi e mnogo istovjetnih slučajeva, gdje je kod jednih odteta izplaćena, a kod drugih gdje je brisana. Ja sam idio tom prilikom, da jedan seljak, koji je štetu pretrpio Bosnoj, nije dobio odštetu, dočim ju je drugi u anaognom slučaju dobio.

Presvietli gosp. izvolio je ovdje spomenuti, da se isu mogli oni, koji su izgubili budi kola, budi konje, kazati time, da nisu prodali. Kada je izgubio konje, to će kolima početi, koja nije mogao sobom odpeljati, ih je uzeo erar i upotriebio. Naravno, da se je tu redmnjevalo, da onaj, koji nije kući donesao kola, da ih prodao ili prikazao eraru.

S toga ja mislim, da je u interesu onih oštećenika, koji nisu dobili odštete, dočim su ju drugi u analognom slučaju dobili, da je pravo, da se dade odšteta kao i drugima, koji su posve u jednom slučaju bili. To sam imao primjetiti na prvi odgovor. Drugačije je sa drugim odgovorom vis. vlade.

Kao što je poznato cielom narodu, i kao što je poznato vis. kući, digle su se ove predprege u Hrvatskoj preko noći, tako rekuć, te je u najkraćem vremenu Hrvatska dala do 24.000 predprega, i to ne po kakvom sustavu, nego kada su tamo došli, uzeo je jedne jedan odjel, drugi drugi, a opet je ove zamienio novi odjel, tako, da predprežarom nije moguće bilo znati, kod kojega su odjela bili.

To bi se dogodilo inteligentnom čovjeku, kamo li ne neukom seljaku, komu je bila najveća briga, da se vrati čim prije kući. Ako mu je konj obolio, to je gledao, da čim prije kući dodje, te je tražio plaću, ali mu se je reklo, dobiti ćeš drugi put. Njemu nije bilo moguće više čekati, te se je vratio kući bez plaće. Kod kuće se traži od njega, neka se legitimira, ako želi odštetu dobiti.

Mislim, da se ovdje nešto traži, što će svaki član ovoga sabora priznati, da je skroz nemoguće učiniti neukom seljaku. Gdje će on znati, kod kojega je odjela on danas bio, kod kojega sutra, jer su ga premieštali sada simo, sada tamo. Napokon se vrati kući gdje ga pitaju kod kojega odjela je kada bio, i tko je tim odjelom zapovjedao. Ovdje je veliku pogriešku učinila intendantura, koja je strogo pazila na predprege, te je imala takodjer točno paziti na točno izplaćivanje. To je velika pogrieška intendanture, a za pogriešku njezinu netreba seljak da trpi. Iz tih se ja razloga nemogu zadovoljiti s odgovorom.

Predsjednik: Interpelant se nije zadovoljio s odgovorom. Želi li vis. vlada govoriti?

Jovan barun **Živković**: Ja ću samo pročitati taj pasus one oblasti, koja ima dalje podnesti, gdje kaže, da nije u stanju toga učiniti (čita): Daklem, kada nije u stanju ona oblast učiniti, to nije u stanju niti vlada učiniti. Ali vlada će učiniti korake, ako joj se dadu na ruke potrebiti podatci.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor vis. vlade na znanje?

(Prima se.)

Odgovor vis. vlade primljen je na znanje.

Rieč ima gosp. nar. zastupnik barun Ožegović, da stavi interpelaciju.

Ljudevit barun **Ožegović**: Elementarne nesgode, koje su ljetos zadesile i u biedu dovele naš narod, dovoljno su poznate. Izim tuče i povodnje nadošla još i govedja kuga, te marva nema ciene. Država ne samo da nepruža nikakove pomoći, nego još najstrožije provadja ovrhe. Tako je n. pr. u vojakovačku obćinu varaždinski porezni nadzornik najprije poslao jednog ovrhovoditelja, a kada je obćina proti tomu remonstrirala, četvoricu. Kakovi su ljudi ovi ovrhovoditelji, to je takodjer poznato.

*

Tako je primjerice u dubravačku općinu kao ovrhovoditelj bio poslan jedan živoderski kalfa, drugamo opet takov, koji se nalazi u kaznenoj iztragi radi zločina prevare. Nije dakle nikakovo čudo, ako se nekretnine sve više prodavaju. Nu ni ove nemaju nikakovu vriednost uslied sve većega osiromašivanja naroda. Porezni zaostatci nagomilali su se strahovitim načinom, ponajviše krivnjom prijašnjih poreznih ureda, radi čije netočnosti narod sada stradati mora. Uslied toga i jerbo smatram vis. kr. zem. vladu narodnim utočištem, čast mi je na nju upraviti sliedeću interpelaciju:

Obzirom na to, što su tečajem ove godine elementarne nesgode velikim dielom prirod u Hrvatskoj i Slavoniji uništile;

obzirom na to, što je radi govedje kuge promet sa susjednimi pokrajinami toliko koliko zabranjen, a uslied svigdje pomuljene krme nema izgleda, da će se preko zime u obće moći blago valjano prehraniti, radi čega ciena blagu sve više padati mora, te tako blago pod poreznu ovrhu uzeto za ništa se prodaje;

obzirom na to, što državni izaslani ovrhovoditelji obćine same više stoje, nego li mogu poreza utjerati;

obzirom na to, što je pučanstvo tom stanju stvari već tako sdvojno, da mu mnogo neleži na tom, da mu se sve proda, samo da se ovrha rieši;

obzirom na to, da će se stvorit velik proletariat, te tako kradje i razbojstva se množiti, kao što se t[...] već i počelo;

obzirom na to, što će porezna snaga tim načino[...] uništena biti, te država i zemlja najviše tim stradati;

obzirom na to, što je poreznomu metežu najviš[...] krivo, što prijašnji porezni uredi poreza točno utjeriva[...] nisu, te se sada gomila zaostataka utjerivati nastoji ka[...] su porezovnici svi posve iznemogli, čast mi je upita[...] vis. kr. zem. vladu:

1. Kakove polakšice je visoko ista kod vis. kr. u[...] ministarstva financija u pogledu sadanjega utjerivan[...] zemljarine za pučanstvo kraljevina Hrvatske i Slavoni[...] izhodila?

2. Nekani li visoka kr. zem. vlada uznastojati k[...] vis. kralj. zajedničke vlade, da se jedared svi porez[...] zaostatci kroz mješovito financijalno i političko povj[...]renstvo likvidiraju, neutjerivi brišu, a utjerivi na amor[...]zaciju uknjiže.

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u z[...]pisnik i dostaviti svietlomu banu.

Jovan barun **Živković**: U prvoj sjednici odgovor[...] će vlada na ovu interpelaciju kao takodjer i na osta[...]

Predsjednik: Time je dnevni red današnje sjedni[...] izcrpljen. S toga dižem današnju sjednicu, a ureći će [...] buduća po potrebi.

(Svršetak u 12½ sati poslije podne.)

Osamdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 30. listopada 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Odgovor predstojnika odjela za unutarnje poslove presv. gosp. Jovana baruna Živkovića na interpelaciju nar. zast. g. Gjure Kamenara glede hipotekarne banke. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju narodnoga zastupnika g. Gjure Kamenara glede promjene zakona za javne radnje. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju narodnoga zastupnika g. Steve Popovića glede bune u Maradiku. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju nar. zast. g. dra. Ante Starčevića glede odciepljenja Trsata od obćine Sušak. — Odgovor predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu presv. g. dra. Pavla Muhića na interpelaciju nar. zastupnika g. Brantnera glede drva za dušobrižno svećenstvo u županiji bjelovarskoj. — Interpelacija nar. zastupnika g. Josipa Singera glede obavljanja katastralnih procjena. — Interpelacija istog gosp. glede nepodobština, počinjenih po kot. sudcu Antunu Vraniću.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilježnik **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 21. listopada 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga I. podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan barun Živković i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Br. 583 sab. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja proračun zem. zaklada za god. 1881.

Dostavlja se proračunskomu odboru.

2. Br. 581 sab. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja osnovu rada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade oko prigledbe ratarstva.

Ide proračunskomu odboru.

Br. 266 sab. Predlog nar. zastupnika Ivana pl. Maršo-a i drugova o preinaki izbornoga reda, prije dostavljen odboru za poslove unutarnje; predlaže predsjednik, da se dostavi odboru „ad hoc“ izabranomu, što bje i po saboru primljeno.

Br. 582 sab. Zastupnik Franjo Reizer polaže čast odbornika za pregledanje zemaljskih računa.

Sabor ostavku prima, te po predlogu predsjednika, budući taj odbor upravo sada raditi imade, birati će se odmah u današnjoj sjednici zamjenik istomu, što bude takodjer po saboru primljeno.

Prelazi se na dnevni red.

1. Na dnevnom je redu izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o računskih zaključcih zemaljskih pod upravom unutarnjega odiela kr. zem. vlade stojećih zaklada za god. 1878.

Primljeno po predlogu odbora, da se računski zaključak zaklada: regnikolarne, komercijalne, sirotinjske, osiečkog sirotišta, bolničke županije zagrebačke, križevačke i varaždinske, nar. zem. kazališta, stradajućih, komasirane za dobrotvorne svrhe, jamničke kiselice za god. 1878., priobćen vis. saboru dne 12. rujna 1879. br. 301, odobri.

2. Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računskih zaključcih zaklade štipendijalne Marije Terezijanske i zaklade nar. učiona za god. 1878.

Primljeno po predlogu odbora, da se rač. zaključak zaklada štipendijalne Marije Terezijanske ter narodnih učiona za g. 1878., priobćen vis. saboru dne 25. kolovoza 1879. br 285, odobri.

3. Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o računu saborskih troškova za g. 1879.

Primljeno po predlogu odbora, da se računski zaključak saborskih potreba i pokrića za vrieme od 1. siečnja 1879. do 31. prosinca 1879. odobri.

4. Izviešće proračunskoga odbora o rukovodjenju svih osam županijskih zaklada počam od 15. svibnja 1875. pa do konca god. 1878.

Primljeno po predlogu odbora, da visoki sabor na znanje uzme, da je kr. zem. vlada zadovoljila sabor-

skomu pozivu glede županijskih zaklada za vrieme od 15. svibnja 1875. pa do konca g. 1878.

5. Izvještaj proračunskoga odbora glede prekoračenja proračuna za god. 1879.

Primljen predlog odborov, da vis. sabor izkaz o prekoračenjih proračuna za god. 1879. uputi na odbor za razsudbu zemaljskih računa na razpravu i predlog.

Zatim se je prešlo na izbor jednog člana u odbor za pregledanje zemaljskih računa.

U skrutinij budu izabrani narodni zastupnici: Ante Zindl, Ante Poch i dr. Jordan.

Uspjeh glasovanja bje sliedeći: Glasovalo je 38 saborskih članova, od ovih dobio je Bartolović 36 glasova, imade se dakle smatrati izabranim članom za taj odbor.

Zatim odgovara predstojnik unutarnjeg odjela barun Živković na interpelaciju Ivana Vončine, stavljenu u 69. dne 23. lipnja 1880. državnoj saborskoj sjednici, u predmetu uloženih novaca obćine Bribir i Novi u kraljevičku štedionicu.

Interpelant se sa odgovorom zadovoljava, isto tako prima sabor odgovor vlade na znanje.

Na interpelaciju Stjepana Josipovića, stavljenu u 73. dne 11. rujna t. g. držanoj sab. sjednici, u predmetu zavladaloj u Hrvatskoj trsovnoj bolesti „phylloxera" zvanoj.

Interpelant nije prisutan, a sabor prima odgovor vlade do znanje.

Na interpelaciju Frana Folnegovića, stavljenu u 54. dne 18. prosinca 1879. državnoj saborskoj sjednici, u predmetu uredjenja bujice Torrente u području grada Senja.

Interpelant je odsutan, a sabor prima odgovor vlade na znanje.

Na interpelaciju Josipa Zorića, stavljenu u 78. dne 18. rujna 1880. državnoj saborskoj sjednici, u predmetu naknade oštećenih predprežara u Bosni.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima odgovor vlade na znanje.

Napokon stavlja bar. Ožegović sliedeću interpelaciju:

1. Kakove polakšice je vis. kr. zem. vlada kod vis. kr. ug. ministarstva financija u pogledu sadanjeg utjerivanja zemljarine za pučanstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije izhodila?

2. Nekani li vis. kr. zemaljska vlada uznastojati kod vis. kr. zajedničke vlade, da se jedared svi porezni zaostatci kroz mješovito financ. i političko povjerenstvo likvidiraju, neutjerivi brišu, a utjerivi na amortizaciju uknjiže?

Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Zastupnik vlade očituje, da će na ovu interpelaciju u budućoj sjednici odgovoriti.

Predsjednik zaključi sjednicu u 12½ sati, te će buduću ureći po potrebi.

Vuščić v.r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Je li kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći novi podnesci:

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njeg. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo prev. riešenjem od 16. listopada t. g. prihvaćenoj po hrvatsko-slavonskom saboru osnovi zakona o proračunu potrebština unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880. premilostivo podieliti previšnju sankciju. — Prima se na znanje.

Preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich dostavlja na ustavno pretresivanje proračune „Nar. Novina" za g. 1880. i 1881. i proračun „zemaljske tiskare" za god. 1881. — Ide odboru za proračun.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi računske zaključke zemaljskih pod upravom kr. vladnoga odjela za nutarnje poslove stojećih zaklada za god. 1879. — Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Saborski odbor za proračun podnosi izvještaj ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1881. — Staviti će se na dnevni red.

Saborski odbor za proračun podnosi izvještaj o zemaljskih zakladah za god. 1881. — Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor „ad hoc" podnosi izvještaj ob osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III. ex 1870. zakona od 6. srpnja 1875. ob izbornom redu. — Stavit će se na dnevni red.

Saborsko iztražno povjerenstvo podnosi izvještaj o provedenoj iztragi u izbornom kotaru račanskom u stvari osporene pravovaljanosti izbora narodnoga zastupnika za taj izborni kotar u osobi gosp. Singera. — Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

Gosp. Vjekoslav Tüköry podnosi izborni zapisnik, glasom kojega je izabran za narodnoga zastupnika za kotar daruvarski. — Ide odboru za verifikacije.

Nikola Krga i drugovi, izbornici kotara daruvarskoga, podnose utok protiv izboru narodnoga zastupnika kotara daruvarskoga. — Ide odboru za verifikacije.

Skupština kr. podžupanije sisačke predlaže predstavku u predmetu prekopa savskoga u Topolovcu, Prelošćici i Suvoju. — Ide odboru za peticije.

Felix Lay nudja na prodaju svoju sbirku. — Ide odboru za peticije.

Obćinari sela Jarmine mole, da se odciepe od obćine Gaboš i da se samostalna obćina Jarmina sa vlastitim poglavarstvom ustroji. — Ide odboru za peticije.

Više nema nikakovih novih podnesaka.

Mihajlo Rogulić: Molim rieč po poslovniku.

Predsjednik: Rieč ima zast. g. Rogulić.

Mihajlo Rogulić: Vis. sabore! Kao što je visokomu saboru poznato, bio je u mjesecu siečnju lanjske godine izbor u tovarničkom kotaru uništen i novi izbor odredjen. U tovarničkom kotaru obavljen je izbor mjeseca srpnja lanjske godine, a u Vukovaru mjeseca svibnja ove godine.

Proti ovim izborom prispio je na visoki sabor prosvjed, koji je upućen odboru za verifikaciju. Taj odbor za verifikaciju do dandanas izviešća podnio nije, s toga sam slobodan vis. predsjedničtvo upitati, jesu li vis. predsjedničtvu poznati uzroci, zašto odbor za verifikaciju svoje izviešće podnio nije, a ako su mu poznati, je li vis. predsjedničtvo voljno preduzeti shodne korake, da se to izviešće podnese?

Predsjednik: U ovom je predmetu više naredaba učinjeno i više toga dolazi od potrebe učiniti prije, nego li se može odgovoriti na ovo pitanje, s toga će se u budućoj sjednici g. interpelantu odgovoriti na ovo pitanje.

Prelazi se na dnevni red. Buduć da danas na dnevnom redu nema drugog nego interpelacije, zato se odmah prelazi na interpelacije.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Za danas zakazala je vlada odgovoriti na četiri interpelacije.

Prva je interpelacija narod. zastupnika g. Kamenara, koja glasi. (Čita dotičnu interpelaciju. — Vidi zapisnik 86. sab. sjednice.)

Što se prvoga pitanja tiče, odgovor je taj u kratko, da je vlada preuzela pod svoju upravu županijske zaklade od god 1875., da se one upravljaju kod kr. zemaljske blagajne, gdje su svakomu otvoreni dnevnici papirne vriednosti, koji su sahranjeni kod naše zemaljske blagajne, te vlada s njimi upravo onako upravlja, kako njihova posveta glasi.

Zemaljska vlada podnosi vis. saboru na uvidjenje stanje svih takovih zaklada, koje su bile predmetom interpelaciji; saborski je odbor stanje tih zaklada izpitao, te je pronašao stanje njihovo u redu. I to je u saboru uzeto na znanje i riešeno. Ta je dakle stvar po saboru riešena. U ostalom pripada kontrola nad timi zakladami županijskim skupštinam, koje u svako vrieme mogu od vlade potražiti izkaze od tih zaklada, da li se sbilja onako š njimi upravlja, kako njihova posvjeta glasi.

Što se tiče napose pitanja, što ga je upravio gosp. interpelant, da bi se naime kod županije zagrebačke ustrojio hipotekarni zavod i da se imade davati iz njega realna vjeresija ponajviše ratarom uz primjerene kamate za pripomaganje njihova posjeda, na to imam odgovoriti, da to vlada čini i da se daje ratarom zajam uz kamate i amortizaciju.

A što se tiče važnoga pitanja ob ustrojstvu hipotekarne banke, to, da neduljim govora, kazati mi je, da je vlada, videći da se je u Ugarskoj takav zavod ustrojio, i da je samo Njeg. Veličanstvo jednu svotu u to ime namienilo toj banki, da je vlada svojim putem stupila u dogovor i doticaj s tim zavodom, nebi li se i mi mogli nasloniti na taj zavod, da dobijemo što od kapitala, koji se namjenjuje u tu svrhu i da bi takovim načinom založeni papiri imali veću vriednost po našu zemlju, nego li da samostalno postupamo.

Rezultat toga bio je taj, da se pronašlo, da nebi dobro bilo, da se s tim zavodom spojimo. Bar naša trgovačka komora izrazila se proti tomu, te je rekla, da nebi dobro i cieli shodno bilo, da se prislonimo na onaj zavod.

Vlada je indi i kod naše komore svojim putem zapodjenula pitanje o toj stvari, a rezultat te važne stvari je taj, da je komora pred nekoliko dana podniela rezultat svoga viećanja i operat, kako misli, da bi se glede toga učinilo u našoj zemlji.

Pošto je to dakle vrlo važna stvar, dopustite, da se nemože na nju naprečac odgovoriti. Budi za sada dosta to, da će vlada tu stvar uzeti u ozbiljno razmatranje i viditi, koje i na koliko bi se zaklade mogle u tu svrhu upotriebiti i kako li bi se dalo putem zakonodavnim to urediti. Jednom rieči, ona će u svoje vrieme gotovim materijalom stupiti pred vis. sabor, kako da se ustrojenje takove banke poluči i da li bi to za našu zemlju bilo koristno ili ne.

Toliko za sada. U buduće, kada se dotični predlog donese, biti će visoka kuća u stanju prosuditi postupak vlade u tom pravcu.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s odgovorom vis. vlade?

Gjuro Kamenar: Ja se s odgovorom visoke vlade nemogu zadovoljiti i to iz razloga važnih. (Mirko Hrvat: To će potlam biti!) Što će potlam biti? Ja imam pravo odmah kazati, s kojih se razloga s odgovorom nemogu zadovoljiti.

Ja sam, vis. kućo, g. 1875., kako je izvolio gosp. predstojnik kazati, predložio sa svojimi sudruzi, da se ustroji kod nas hipotekarna banka. Kada sam ja taj predlog učinio i kada je bilo oglašeno i znalo se, da ću ja taj predlog braniti, moja gospodo, najveći kapaciteti zanimali su se tom stvarju, te su došli na našu galeriju slušati, ne mene, što ću ja govovoriti, nego što će vis. kuća glede toga zaključiti.

Visoka kuća znati će, da je takav zavod važan po našu zemlju i da je već pet godina prošlo, a vlada i opet danas kaže, da će istom študirati to pitanje.

Moja gospodo! Tolike hiljade i hiljade for. naših zaklada dale bi se metnuti u jedan skup, te bi se mogla od njih načiniti liepa hipotekarna banka.

Nepojmim, da vis. vlada kaže iz ustiuh g. predstojnika, da imadu drugu svrhu zaklade, jer dotični kamati mogu teći u dotične svrhe, ali novci glavnice neka se

ulažu tamo, kamo smjera predlog moj i mojih drugova, t. j. na hipotekarnu banku.

Mi imamo i drugih zavoda za trgovce, gdje mogu uz osigurano plaćanje uzeti novaca, ali naš seljak, naš mali posjed nema toga, on nema brze pomoći.

Imamo mi u susjednih zemalja toliko takovih zavoda, da nebi trebalo tolikog študiranja vladi — kroz pet godina — te još nije mogla kroz pet godina u toj stvari niti makac dalje poći. Istina, odbor je tu stvar imao, ali nije niti jednog podatka iznesao pred sabor i na svu sreću Kamenar je došao u sabor, koji je potaknuo misao ob ustroju hipotekarne banke. Nu, gospodo, kako vidim, godine i godine će proći, dok se što koristna u toj stvari odredi; narod naš medjutim propada, te se bojim, da će mu pomoć doći prekasno, te da mu nećete više moći pomoći. Vi bi mu onda bili mogli pomoći sa nekoliko novčića, a danas nećete moći niti sa hiljadami, jer znademo, koliko su mu elementarne štete nahudile.

Naš narod, gospodo, propada, a propadati će još više. Zato se nemogu zadovoljiti s onim, što se tiče i što se navelo glede Ugarske. Magjari nam u ničem nemogu biti primjerom, nam netreba Magjarâ, niti Švabâ, niti Srbâ (Smieh.), nego ono, što imamo, uredimo si sami, uživajmo sami, a dosta je žalostno i prežalostno, ako s onim malim, što imamo, nemožemo sami gospodariti. (Odobravanje na galeriji.)

Ja se dakle nemogu zadovoljiti s odgovorom visoke vlade, nego bi liepo molio vis. vladu, da pospješi svoje študiranje i da gleda čim prije, da se što učini.

Mi smo već prije bili o tom govorili. Prije 3 godine potaknuo je častni naš drug, umrli Jakić, misao o tom i naznačio je put, kojim bi se to dalo uvesti u našoj zemlji. Nu možda vis. vlada namjerava ustrojiti kakav veliki direktorium, gdje bi se činovnici namještali sa 10 do 20.000 for. godišnje plaće, pa da i neke kategorije pri tom ustroji, po kojih bi nam oni novce davali, dočim se za obće dobro ništa nemože dati.

Ja sam protivnoga mnienja. Mi vidimo, kako podružnice rade preko u Njemačkoj i u drugih zemljah. I kod nas ima župnikâ, koji će nam rado badava služiti i rado nam biti na ruku. Ustrojite samo zavod, činovnika biti će dovoljno, samo neka se zapovieda, neka se šablon izradi — a samo novaca treba. Skupštine već su naznačile god. 1875. put, kako bi trebalo to urediti, a ja se čudim, kako vis. vlada nemože do toga doći.

Zato se nezadovoljavam s odgovorom vis. vlade.

Predsjednik: Želi li visoka vlada koju primjetbu učiniti?

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Vladu niti najmanje neiznenadjuje, da g. interpelant vladina odgovora neprima na znanje, premda bi ga svaki drugi, osim g. Kamenara, primio na znanje. (Kamenar: Hvala liepa!) Ja sam rekao u kratko, kako ta stvar stoji, nu odbijam medjutim od strane vlade, da vlada nije glede te stvar[i] ništa radila. Ja sam i sám prisustvovao sjednicam zagrebačke komore, gdje se je razpravljalo, kako bi se mogla ta stvar urediti; mi smo si dali od drugdje ubavještenja dostaviti, mi smo se dali obaviestiti, kako su ti zavodi u Českoj, Galiciji itd. ustrojeni, da vidimo, kako bi za nas najprikladniji bili, od kojih govornik niti pojma nema, kada kaže, da se namjerava ustrojiti nekakvu upravu sa činovnici od 10—20 hiljada for. plaće. To je, gospodo, stvar, o kojoj se je zaista študiralo i kada se proštudira, onda će biti vrieme, da vis. sabor i g. interpelant prosudi, što je učinila vlada i što će učiniti od sele, i da se prema tomu izrazi, je li se sa odredbam[i] i koraci vlade zadovoljava ili ne.

Predsjednik: Prima li g. interpelant odgovor vlad[e] uz ovo obrazloženje na znanje, t. j. da li se sada s odgovorom i uz ovo obrazloženje zadovoljava?

Gjuro Kamenar: Nezadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor vis[oke] vlade na znanje?

(Kamenar: Neprima!)

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovo[r] vis. vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Odgovor vlade uzet je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, d[a] odgovori na drugu interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Druga interpelacija g. Kamenara glasi. (Čita dotičnu interpelaciju. — Vidi za[pisnik] 86. sab. sjednice.)

Visoki sabore! Pošto je taj zaključak saborsk[i], kojim se daje na ustavnu razpravu promjena odkupno[g] zakona od tolike važnosti i u financijalnom obziru, tako i glede narodnog gospodarstva, to je vlada prij[e] nego li ovaj zakon ovamo podnese, pozvala sve podžu[]panije, da glede upitnog zakona podnesu obrazložen[o] mnienje, da li bi se imao promieniti zakon ili samo klju[č] i na koji način bi se taj ključ preinačiti mogao, t. j. d[a li] se udari namet na državni direktni porez i da li bi s[e] protegnuti imao na sve causiše, t. j. trgovce, poduzetnik[e] a ne, kako danas glasi. Na taj su se poziv odazvale sv[e] podžupanije i to sedam njih je bilo za to (Glasov[i]: Čujmo! Čujmo!), da se na izravni porez udari nam[et] glede odkupa, samo varaždinska županija od tih seda[m] bila je toga mnienja, da se podvrgne tomu porezu p[o]lovica vlastelina, jer, kako znamo, zakon glasi, da s[e] podvrgne tomu teretu svaki najveći porezovnik dotičn[e] obćine. 13 podžupanija bilo je za to, da se zakon pr[o]mieni i to dvie podžupanije hotjele su samo, da se pr[o]tegne samo na trgovce, obrtnike i poduzetnike, gd[je] poduzetnici imadu veliki dobitak od izvažanja drvâ [iz] šuma, da se podvrgnu nametu za ceste. 11 njih bilo [je] za to, da se zakon uzdrži, kako postoji.

U ostalom pojavilo se mnienje i u javnih listovih, te su se doznale i kojekakove nepodobštine, radi kojih se pozivalo i na odgovornost. Bilo ih je 9, koje su kazale, da obćine imadu svoja sredstva, da izvedu te radnje, a na koliko bi tu bio neki nesklad, onda da se izvadja §., koji glasi: da se čišćenje potoka, uzdržavanje i utvrdjivanje potočnih obala imade smatrati zemaljskom radnjom, koje ipak takodjer nestoji u skladu. Napokon se financijalna oblast obratila na vladu, da se od stražára financije odkloni taj teret i od poštarskih konja.

Što se prvoga tiče, da to nestoji u skladu, to je već zemaljska vlada putem naredbe doskočila tomu, te ona smatra, ako se duh zakona shvati onako, kako se to svakako razumjeti mora, da se s toga iziskuju ondje sredstva, u toliko, u koliko ona na razpolaganje stoje. I tako se danas postupa, da svaka obćina, ako izvadja jednu radnju, da se joj putem naredbe doskoči, da ona uzmogne svoje potrebe ponajprije podmiriti.

Što se tiče onoga glede utvrdjivanja obalâ i čišćenja potokâ, tu imamo uzeti na um zakon od god. 1863., 1865., 1870., 1871. i 1874., gdje se sve te radnje namiću suglasno interesom obćinâ i da se te dužnosti nemogu inako shvatiti, nego da vlada ondje, gdje se nikako te potreboće vlastitimi sredstvi nemogu namiriti, nekoliko u pomoć priteče, što — kako znate — vlada i čini, a to može ona dokazati i brojevi.

Tako je ona lani dala 50.000 for. za savske nasipe u pomoć interesentom, ona je učinila svoje, da se je mogao ondje vršiti nadzor nad timi radnjami, ona je dakle učinila i čini, što i koliko može. Osim toga poznato je vis. saboru, da je vlada dala kroz svoj gradjevni odsjek sastaviti operat, kako se ima u tom pogledu sa cestami postupati i taj će operat doskora doći u razpravu, pa zato držim s razlogâ, koje sam ovdje naveo, da nebi prikladno bilo, da se u taj zakon već sada dira i da se taj zakon, koji postoji, već sada podvrgne promjeni.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovim odgovorom vlade?

Gjuro Kamenar: Ja se s odgovorom visoke vlade nezadovoljavam iz razloga, što je sam preuzv. g. ban Mažuranić prije godinu dana svoga banovanja, pa i presv. g. predstojnik, koji sada tako govori, a bili su toga mnienja i drugi, da se taj zakon promieniti imade, da su uvidjeli, da je došlo do toga, da se promieniti mora. Ja sada neuvidjam, što je sklonulo presv. gospodina i vladu na drugo mnienje, tim više, ako hoće to reći za moj izborni kotar, za moju podžupaniju, koja nije imala prije 5 godina niti jednog novčića zaostatka, a danas ima 50.000 forinti zaostatka, te je tako skupa s porezom do pol miljuna na dugu.

Ja se tim više nikako nemogu zadovoljiti s odgovorom, jer nemožete više od naroda utjerati, on vam stavlja na razpolaganje sredstva, dočim je dvie trećine cesta vlada izpustila, te si tako narod sam gradi, a za tu jednu trećinu cesta nemožete novaca utjerati.

Gospodo! Kod nas propada sve. Novac ostaje samo na papiru, a u blagajni ga nema. To je faktum, koji nikako nemožete pobiti, koji nikako nemožete izbrisati, jer se neda više ništa utjerati.

Visoki sabore! Mi smo čuli odgovor na interpelaciju radi poreza, da se pomoći nemože, ali mi nismo vlastni, da pomožemo. Mi znamo, kako se goni narod, kako se sve tjera van, sve — gospodo — što je živo, i zadnja kravica tjera se za porez van. Tu dakako nemože pomoći niti ban, niti vlada, niti mi, jer se tako odredjuje tamo u magjarskom saboru, ali, gospodo, glede odkupa javne radnje možemo pomoći narodu mi, te mu olahkotiti to, da rukom radi, a ne da novce plaća. Mi uvjek kričimo, da narod nema novaca, a nema jih sbilja, kao što jih neimadu niti najbogatije obćine. Ja, što tada rekoh, velim i sada: Pogledajte moj izborni kotar! Tamo nije već moguće živjeti, jer je do $1/2$ miljuna poreza na dugu — tamo je već obćina likvidirala. Kako sada u Slavoniji stoji, to neznam, ali se valjda ni tamo ljudi nemogu pohvaliti glede toga. Preuzv. gospodin ban Mažuranić rekao je, da će se stvar fakultativno riešiti, valjda se je došlo do osvjedočenja, da se za Slavoniju u tom pogledu može drugi zakon ustanoviti, te se može ondje veći teret narodu naprtiti, nego kod nas, gdje je dosta kamenja i gdje si možemo ceste sami praviti. A ima okolicâ, gdje narod odlazi po svietu, pak ipak odkup za gradjenje cestâ plaća.

Zato se ja nemogu zadovoljiti s odgovorom vlade i velim, da je potrebno, da se taj zakon čim prije promjeni i da se tom promjenom uvede, da se narodu, gdje može, dozvoli graditi ceste, kao n. pr. Zagorcem. Ja sam, gospodo, dobio iz Zagorja do 30 listova, kada sam taj predlog stavio, iz kojih sam se osvjedočio, da ondje želi narod promjenu toga zakona.

Ako vam je dakle, gospodo, stalo do svetosti stvari, nemojte poduprieti, da taj zakon i nadalje ostaje, jer je sbilja manjkav, te ga treba nadopuniti i popraviti, ili neka se nam dozvoli kamen, da gradimo ceste.

Zato ja nemogu primiti ovaj odgovor vis. vlade, i kamo sreće, da ga nebiste nit vi primili, jer bi time bila vlada prisiljena, da nešto uradi, i ako ovaj odgovor ovakav primite na znanje, onda vlada neće imati razloga, da što dalje radi.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela.

Jovan barun Živković: Ono, što g. predgovornik želi, vlada je i sama sve to iskreno priznala, pa je tako i postupala; gdje se god hoće, svaka obćina imade dosta prilike, da sa svojimi ručnimi težaci dotično djelo izvede. Tako je u Jaski, tako je i svuda; nestoji dakle zakon nigdje tomu na putu.

To je jedno, a drugo, što želi glede brkljâ, i tu se postupa i čini, kako želi, jer gdje se nadje koji poduzetnik, ondje se podigne i brklja, što je poznato iz Zagorja i Bjelovara, gdje se dobro izplaća. Tu dakle zakon niti najmanje na putu nikomu nestoji. A što je najvažnije, za koji dan imati će vis. kuća priliku izjaviti se o čitavom dotičnom operatu, zato mislim, neka bi visoka kuća ovaj odgovor primila na znanje.

Predsjednik: Prima li vis. kuća na znanje ovaj odgovor vis. vlade?

(Prima se.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan barun Živković: G. narodni zastupnik Popović stavio je sliedeću interpelaciju. (Čita dotičnu interpelaciju.)

Na to imam odgovoriti, da je to vladi bilo poznato, naime o nemirih u Maradiku, jer je dobila brzojavnu viest o tom od dotične podžupanije, da se je buna pojavila u selu Maradiku, i to radi izvedenja komasacije na temelju odluke stola sedmorice i da su se ti nemiri pojavili s toga, što su se tamošnji stanovnici smatrali povriedjenimi izvedenjem komasacije onako, kako je to odlučio dotični sud in ultima instantia. Ta je komasacija provedena ljetos i već onda pojavili se nemiri kod pučanstva.

8. ovoga mjeseca, gospodo, došao je glas tamošnjoj podžupaniji, da se pobunio sviet i da želi protjerati činovnike i sudnike sa ovog zemljišta.

Podžupan sam pozvao je glavare obćine, pak jih nagovarao, neka se pokore, da tomu nema lieka, da je tako po zakonu odlučeno, nu kad je vidio, da narod kod svoga mnienja ostaje i da se je bojati osbiljna nereda, poslao je onamo svoga činovnika i dao mu 8 stražara, t. j. oružnika, koji su odmah otišli na lice mjesta, da te nemire zaprieče. Ali kad je svjetina to čula, raztjera oružnike i radnike, i oni su to prijavili podžupaniji 9 listopada.

Što je podžupanu drugo preostalo, nego da je odmah dao u pomoć nekoliko husara, koje je pri ruci imao, i da je odmah pisao u Petrovaradin za pješačtvo, kojega je svega skupa bilo do 100 glava. Kada su se oni uputili u Maradik, da uzpostave ugled zakona, odmah su nekoji stanovnici došli k podžupanu, te ga molili, neka jih štiti. Podžupan učinio je svoju dužnost, te jih poučio, kako se imadu ponašati, on jih je umirio, jednom riečju, on im je dokazao, da to tako neide, te se je tako vojničtvo 14. i 15. vratilo odanle na svoja mjesta u Rumu i Petrovaradin.

Iz toga se vidi, da je učinjeno sve, što je bilo učiniti moguće, a oni su sami sve obećali, da će uzdržati red i mir, samo neka se od njih odstrani ova eksekucija.

Kako dakle rekoh, tu se upotriebilo vojničtvo samo zato, da nedodje do kakova sukoba, a što se tiče primjetbe, zašto se je tolik broj vojničtva onamo poslao, mislim, da je u ovakovu slučaju uvjek bolje, da se upotriebi velika sila, jer samo takova može zapriečiti sukob, a vlada i njezini činovnici moradu paziti, da nedodje do kakova takova sukoba, a bolje je uvjek, da se upotriebi jača sila, nego li da dodje do sukoba, koji bi sigurno bio, da se nije tako postupalo.

Vlada dakle misli, da je sasvim korektno postupao tamošnji podžupan, da je veću silu uzeo, jer je, kako vidite, svladao, te je tako zapriečio svaki sukob.

Vlada smatra i drži, da je svaki činovnik za svoje uredovanje odgovoran, a ovdje drži, da je izvan svake odgovornosti dotični podžupan, jer što je činio, ne samo da je bio na to ovlašten, nego baš i pozvan, da zakonu uzdrži ugled.

Garancija pako, za koju g. interpelant pita, sastoji se u tom, da podžupanija i njezini činovnici najprije narod dobrim upućuju, da se neopire sili, a tako se je ovdje i sbilja činilo sa strane podžupanije, jer kako vidite, podžupan učinio je sve, što je bilo moguće, da se sukob zaprieči.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Stevo Popović: Visoki sabore! Prema ovakovu razjašnjenju na moju interpelaciju, ja bi se mogao u glavnom i u cielosti zadovoljiti, ali ipak budi mi slobodno ovom prilikom samo dvie tri rieči reći, radi razjašnjenja nekojih rieči, koje su sa strane visoke vlade ovdje izgovorene.

Ja moram, gospodo, na to nekoje primjetbe učiniti naime, kazano je tamo u odgovoru, da je podžupan vlastan za vrieme, ako dozna, i ako opazi neki pokret neko nezadovoljstvo, to učiniti.

Ja tomu važnosti nemogu poreći, ali po mom mišljenju, politički organi vlastni su u prvoj alineji svojim moralnim ugledom djelovati u pučanstvu, da zapriečе velike pogibelji. A u ovom slučaju pitam, smatra li vis. vlada odgovorne organe svoje i ima li smisla u tom što se je bio raznio glas, da politički organi tamošnje podžupanije nisu se dovoljno potrudili, da onim ljudem raztumače, da daljnjega apelata nema iza presude trećega suda.

Toga radi sam stavio ovaj upit i ja sam zahvalan vladi, koja je izjavila, da je dotična oblast učinila sve i da je sa svoje strane gledala, da obavjesti ljude i da jih zadovolji, tako, da su se umirili.

Medjutim, kako politički organi imadu u prvoj alineji nastojati, da preventivnim načinom djeluju, to mi je čudno u odgovoru vlade, i u istinu nerazumljivo, kako je moguće, kada se već unapred znalo, da se u narodu pojavlja nezadovoljstvo, da nije bilo najvećeg autoritet

tamošnje oblasti na licu mjesta, nego je izaslan niži činovnik sa oružnici?

Ja sam zadovoljan, da nije ta pobuna uzela veće dimenzije, ali svakako držim, da nije trebalo rekvirirati tolike sile, nego da je izašao veliki župan na lice mjesta, kada je znao, da ima veći autoritet, jer on ima svakako veći autoritet, nego kakav bilježnik ili drugi kakav perovodja. A toj okolnosti trebalo bi svakako više pažnje obratiti.

U cielosti primam pako na znanje odgovor visoke vlade.

Jovan barun **Živković:** Vis. sabore! Moram nadopuniti svoj odgovor, da trošak za obskrbu onih vojnika neiznosi više nego 60 for. i da je to razporezano na občine i već podmireno.

Predsjednik: Interpelant zadovoljava se sa odgovorom vis. vlade.

Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Odgovor ovaj primljen je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan barun **Živković:** Još je jedna interpelacija g. zastupnika dr. Starčevića, koja glasi: Je li vlada zadovoljila molbi žitelja Trsata, Drage i Kostrene, da se ova mjesta odciepe od sušačke občine i urede kao posebne občine?

Visoki je sabor ovu molbenicu in illo tempore podnio vladi na uredovanje, a vlada ove molbenice kod arondiranja občina riečke podžupanije niti je mogla niti smjela uvažiti; a zašto? Zato, jer je dobro znala, izpitav sve okolnosti, da bi te občine, odciepiv se od Sušaka, imale znatan godišnji manjak.

Medjutim ova občina, o kojoj se ovdje radi, naime trsatska, nije velika, ona ima jedva ½ kvadratne milje, dočim imamo občina do 5 kvadratnih milja, koje su više napučene, nego li Trsat, Draga i Kostrena, pa kada bi se ove odciepile od Sušaka, kako bi stajalo s troškovi?

Vlada je ovu molbenicu uputila na podžupaniju, pa je kazala: izpitajte okolnost, kako bi ove občine stojale sa svojom upravom prema današnjemu stanju, kada bi se naime od Sušaka odciepile — je li bi obstati mogle kao posebne občine?

Podžupanijska skupština podnesla je vladi rezultat, da, kada bi se trsatska občina odciepila, imala bi manjka preko 1400 forinti, druge dvie: Draga i Kostrena po 800 for., tako, da bi te tri občine, kada bi se odciepile od Sušaka, imale manjka preko 3000 for., a Sušak imao bi 600 for. viška, te bi tako ovo odciepljenje bilo samo u njegovu interesu, a onako, kako je danas, neimadu te občine manjka nikakova, premda one sve svoje potrebe namiruju.

Iz ovoga se vidi, da nebi bilo dobro po pučanstvo tamošnje, da se te občine od Sušaka odciepe.

Osim toga moram reći, da bi u ovako odciepljenih občinah i porezna snaga malaksala, a vlada, koja želi, da se namet nepovećava, nikako nije mogla dopustiti, da bi se ove občine odciepile i da bi tim porezna snaga malaksala.

U ostalom, kako je poznato i gosp. dr. Starčeviću, vlada kani preustrojiti upravu u našoj zemlji i kada se to izvede, onda će biti vrieme, da mislimo o drugačijem arondiranju zemlje, kada budemo imali veći politički djelokrug, nego danas, in specie, kada budemo mogli i financijalnu upravu preuzeti. Do onda nije moći učiniti ništa bez uštrba političke uprave, u ustrojstvo samoga naroda dirati, osobito u podžupaniji riečkoj, gdje je narod dosta napučen i gdje treba osobito gledati, da porezna snaga neklone.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovim odgovorom vlade?

Dr. **Antun Starčević:** Meni je žao, da se nemogu zadovoljiti s ovim odgovorom i da moram opet u istoj stvari govoriti u vjetar.

Ja sam u interpelaciji kazao, da po mojem osvjedočenju nemože biti uz današnji sustav koristno po Trsaćane, pa ostali oni u družtvu sa Sušakom, ili se odciepili.

Ja kod toga ostajem i sada, i što se moje osobe tiče, meni je svejedno, riešila vriedna vlada tu molbenicu, kako joj drago, ali ovdje se neradi o meni, niti o mom osvjedočenju, nego se tu radi o želji puka i o postupanju vlade.

Trsaćani su u svojoj prošnji naveli i revna je vlada priznala, da su one posebnu občinu sačinjavali i zato da su oni sve občinske potrebe podmirivali uz manje daće, a odkada su združeni sa Sušakom — to molim izvolite pročitati — odkada su združeni sa Sušakom, od onda nesamo da su daće veće, nego od dana do dana padaju u veći dug. To je u prošnji navedeno — ja nejamčim za istinitost ili neistinitost toga navoda, ali kako velim, stoji to, da je vriedna vlada išla pitati skupštinu podžupanije riečke, što bi učinila u tom pogledu, kada stoji to, da se neradi o ukupnom pučanstvu riečke podžupanije, kada stoji, da nepodnaša sveukupno pučanstvo riečko, nego samo trsaćko občinske daće i neprilike, koje po njihovu navodu iz toga nastaju.

Što se drugog razloga vriedne vlade tiče, da ona smiera preurediti občine, ja to priznajem i tu nakanu nemogu nego pohvaliti, ali čemu da občine samo jedan dan stradaju bez potrebe i koristi? A ta občina trsatska bez potrebe troši više, nego bi trošiti morala, kada bi bila sama za se občina; nu ja ću dovršiti svoje opazke sliedećim: Revna vlada smatra pripis o uredjenju občinah i za taj pripis kaže, da ona mjesta, koja se posebno nemogu uzdržati, imadu se sdružiti s drugim kojim mjestom i tim jednu občinu načinit Dokazano je, da je Trsat bio za sebe občina i da se je mogao uzdržavati. Kako je

*

dakle to, da vlada nije zakonom Sušak utielovila Trsatu, nego jači i veći Trsat Sušaku?

U ostalom neću razglabati razloge, koji su vodili skupštinu podžupanije riečke, i koji su vodili vladu kod toga posla. nego kako rekoh, ja se nemogu zadovoljiti s tim odgovorom.

Jovan barun **Živković**: Dopustite, da samo nekoliko riečih pročitam proti onomu, što se ovdje kaže, da se nejamči za istinu navoda u dotičnoj molbenici (Dr. Starčević: To nekažem!), gdje se veli (čita nekoja mjesta, koja navadjaju prihod i razhod dotične obćine).

Tko zna, kako leži Sušak, da je promet cieli upravo na Sušaku, taj će nedvojbeno reći, da je Sušak samostalan, nu Sušak se ni danas neotimlje da bude samostalan. Ako bude Sušak danas samostalan, on će svojom potrošarinom sve podmirivati, a kako će Trsat obastati, evo pokazuje nam ovo izviešće, gdje podžupanija dokazuje, da Trsat nebi mogao postojati onako, jer danas nema ni krajcare manjka u proračunu, a taj bi se onda manjak pokazao u svih obćinah.

Predsjednik: Gospodin interpelant već je izjavio, da se nezadovoljava s odgovorom.

Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje? Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovor vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ja sam dužan odgovoriti na interpelaciju od 16. lipnja t. g. interpelantu g. zastupniku Brantneru, koji pita (čita dotičnu interpelaciju glede drva za dušobrižno svećenstvo u županiji bjelovarskoj).

Ja sam čekao g. interpelanta, nu njega niti danas ovdje nema, zato će dozvoliti vis. sabor, da odgovorim na ovu interpelaciju u budućoj sjednici, u kojoj budu na redu odgovori na interpelacije, pa bio g. Brantner ovdje ili nebio

(Glasovi: Dobro! Dobro!)

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za pravosudje, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Marijan Derenčin**: Čast mi je odgovoriti g. zastupniku barunu Rukavini na interpelaciju glede progona časopisa „Slobode", koja glasi ovako (čita dotičnu interpelaciju).

Prije svega imam čast g. interpelantu odvratiti, da u smislu postojećeg zakona o porabi tiska u Hrvatskoj i Slavoniji nepostoji više tiskovna censura. U pogledu pako pitanja koje nije jasno stavio u prvoj točki interpelacije gosp. interpelant, nego koje mogu razabrati iz ostalog sadržaja njezina, g. interpelant čini se, da drži nezakonitom onu odredbu zemaljske vlade, kriepošću koje je štampar „Slobode" obvezan položiti jedan primjerak toga lista kr. podžupaniji na Rieci, a ne obćinskomu poglavarstvu na Sušaku.

Na ovo očitovati mi je, da u više državno redarstvo spada očito i tiskovno redarstvo; u više državno redarstvo spada i nadzor kod časopisa, i to u okviru zakona o tisku od 17. lipnja 1875. Ovo tiskovno redarstvo spada u djelokrug višeg državnog redarstva, a više državno redarstvo vrši u smislu zakona od god. 1875. ob ustroju političkih oblasti u prvoj molbi podžupanije i gradska municipija, a ne seoske obćine. U djelokrug seoskih obćina nespada vršenje tiskovnog redarstva, a ovo je načelo jasno izrečeno u §. 27. zak. članka, koji paragraf izrično veli, da je vlada vlastna u pojedinih slučajevih prenieti i na poglavarstva seoskih obćina vršenje višeg državnog redarstva.

Dakle vršenje višeg državnog redarstva, u koje spada i tiskovno redarstvo, nespada u djelokrug seoskih političkih obćina, a prema tomu §. 15. zakona o porabi tiska propisuje, da štampar časopisa u istom času, kada počimlje razašiljati, ima položiti jedan primjerak kod redarstvene oblasti. Pod ovom redarstvenom oblasti nemože se drugo razumjevati, nego kompetentna vlast za više redarstvo, a ta je samo podžupanija ili gradski municipij.

Glede progona časopisa „Slobode" opaziti ću prije svega, da časopis „Sloboda" neizlazi u mjestu, u kojem postoji gradski municipij ili podžupanija, nego u mjestu seoske obćine, i da vlada nije obnašla vršenje tiskovnog redarstva iznimno u tom slučaju povjeriti seoskomu poglavarstvu na Sušaku.

Iz ovoga sliedi očito, da je samo kr. podžupanijska oblast kompetentna vršiti nadzor u tom pogledu, i da §. 15. zakona o porabi tiska obvezuje štampara, da položi jedan primjerak časopisa kod nadležne oblasti i da tu drugo nije imati pred očima, nego kralj. podžupaniju pošto vlada nije sušačku obćinu obaviestila, da vrši u tom pogledu tiskovno redarstvo.

Ovako je glede prve točke dotične interpelacije.

Glede druge točke čast mi je odgovoriti, da je vlad[i] poznato, da se je spomenuti list jako često zaplienio po nadležnoj političkoj oblasti ne zato, što radi na dobro naroda, nego zato, što vriedja i krši zakon i propise koji postoje za izdavanje časopisa. U ostalom zapliena koju izreče politička oblast, postaje pravomoćnom tek onda, kad je potvrdjena od strane sudbenog stola, u tom slučaju zagrebačkog sudbenog stola, a vlada nezna za slučaj, u kojem bi zagrebački sudbeni stol uzkratio potvrdu zapliene, izrečene po nadležnoj političkoj oblasti.

Ako g. interpelant nema pouzdanja u tu nadležnu političku oblast; neka pouzdanja neuzkraćuje sudbenomu stolu, koji uživa podpunu samostalnost i neodgovornost u svom djelovanju.

Zašto se ta zapliena nejavlja uredničtvu, to biva s prostoga razloga, što kod nas više nepostoji censura što nepostoji više Bachov zakon o štampi, nego zakon

od 16. svibnja 1875. god., a naravna je stvar, da je redarstvena oblast po Bachovu zakonu morala obavjestiti o svakoj zaplieni uredničtvo, a zašto? Jer se po Bachovu zakonu nije smio izdati list prije, nego li je iztekla ura od časa, kada se je primjerak položio kod redarstvene oblasti.

Danas biva kod nas protivno. Danas na temelju zakona od 16. svibnja 1875. god. nevrši se censura, već je uredničtvo obvezano položiti dužan eksemplar u istom času, kada započimlje razašiljanje časopisa. Takovo obavještenje nije potrebito davati uredničtvu toga radi, što ga obavješćuje dotičnom obavješću sudbeni stol o potvrdi ili nepotvrdi dotične zapliene.

Iz ovih razloga držim, da je postupak redarstvene oblasti u pitanju nadzora časopisa „Slobode" posve zakonit i da podpuno odgovara zakonskim propisom i molim, da se ovaj odgovor uzme na znanje.

Predsjednik: Je li se gosp. interpelant zadovoljava s ovim odgovorom vis. vlade?

Barun **Gjuro Rukavina**: Ja se s ovim odgovorom zadovoljiti nemogu, prvo, jer mjestna oblast na Sušaku nije podžupanija, nego mjestna oblast, občinsko poglavarstvo. S druge strane nemogu se zadovoljiti, jer se te zapljene „Slobode" pristrano vrše, te se tomu časopisu stavljaju kojekakve neprilike, a naročito nemogu se zadovoljiti, jer sam dočuo, da županija imade nalog, da što više na put stane časopisu „Slobodi".

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja, gospodo, nebi imao odgovoriti g. interpelantu, nego to, da ja držim, da je jako težko osvjedočiti onoga o protivnom, koji lahkoumno drži pristranimi sudbene oblasti u Hrvatskoj i koji misli, da one pristrano rade.

U pogledu naloga, da je vlada naložila podžupaniji, neka što češće zaplienjuje „Slobodu", da se to vladi podmiće, ja držim, da bi to bilo izpod dostojanstva vlade i ja to odlučno poričem i kažem, da to nije istina. Redarstvena oblast po svom uvjerenju vrši poslove, koji padaju na nju, a sudovi su pozvani, da vrše kontrolu nad tim, a tako je u pravnoj državi, u kojoj živimo.

Predsjednik: Dočim se g. interpelant nezadovoljava s ovim odgovorom, pitanje se stavlja: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

Ona gospoda, koja su zato, da se primi ovaj odgovor na znanje neka izvole ustati!

(Većina ustaje.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Rieč ima g. Singer, da stavi interpelaciju.

Josip Singer: Visoki sabore! Ja sam ovog ljeta kao kotarski procienitelj skupa sa kr. katastralnim povjerenikom gosp. Mainkasom preuzeo u selu Predavcu, občine gudovačke, procjenu zemalja za novi kataster. Povjerenik Mainkas htio je sve ograde u prvi razred uvrstiti. Ja sam mu kazao, da to zemljište nedonosi ništa bez gnojenja i da spada u drugi razred i on se je o tom osvjedočio i na to pristao. Medju ostalim leži jedan komad u dolini nuz veliku mlaku, i čim kiša dodje, poplavi sav plod. Tako vlastnik tog zemljišta imade od njeg vrlo malu korist. Taj komad zemlje uvrstismo u 4. razred. Drugi dan išli smo na poljske zemlje. Tu on mene upita, u koji ćemo razred te uvrstiti? Ja sam mu kazao: U 6. razred. A on na to zatvori knjige i reče, da on samnom neće više radit i da me on neće više pozivat k procjeni. Ja sam mu na to odgovorio: Meni je svejedno: ili vi mene zovete ili nezovete k procjeni; meni nije stalo do vaših dnevnica i do vaše miljarine; meni je stalo do toga, da se ondje, gdje sam ja, pravedno radio. I upitao sam ga: Gospodine Mainkasu, mi imamo 8 razreda u tom kotaru, kažite vi meni, gdje je sedmi i gdje je osmi razred? Ima li gdjegod još gorje zemlje u ovom kotaru? On je uvidio, da imam pravo i pristao je i radio dalje — i onaj dan smo svršili.

Drugi dan iza toga došao je iz Zagreba kr. katastralni ravnatelj, gosp. Kunc, i samovlastno sve ograde, koje smo mi u 2. i 4. razred uvrstili, uvrstio je on u 1. razred, a tako i onu poplavi izvrženu ogradu.

To nije samo jedan ovaj slučaj, nego, kako čujem, biva to i po drugih mjestih, da dodje ravnatelj katastra i samovoljno, na štetu naroda pokvari, što je povjerenstvo ustanovilo.

Ako katastralni ravnatelj može tako samovlastno na štetu naroda raditi, zašto je onda procjenbeno povjerenstvo? Ako ravnatelj katastra misli, da je zlo učinjeno, neka uloži utok, a neka neradi samovoljno. Dnevnice moje i miljarine izniele su za put i dva dana rada 21 for., a što je trošak katastralnog povjerenika iznio, to neznam; ali manji od mojeg nije bio.

Osim toga ima u tom i dva občinska člana, koja takodjer beru dnevnice. Zašto taj trošak, kad se to može i bez tog troška obaviti?

Zato ja stavljam na Nj. preuzvišenost, svietlog bana, sliedeću interpelaciju (čita):

1. Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, da katastralni ravnatelji izpravljaju samovlastno na štetu naroda po kotarskom povjerenstvu obavljenu katastralnu procjenu?

2. Ako je to Vašoj preuzvišenosti poznato, što je Vaša preuzvišenost učinila, da se tomu na put stane?

3. Ako to Vašoj preuzvišenosti poznato nije, što kani Vaša preuzvišenost u tom pogledu za obranu naroda od takove samovolje poduzeti?"

Predsjednik: Interpelacija stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima g. Singer, da stavi drugu interpelaciju.

Josip Singer: Visoki sabore! U Grubišnompolju je kotarski sudac Vraničan. Taj čovjek se često opije na javnih mjestih, da je to škandal za narod. A poznato mi je, da je proti njemu sada prijavljeno, da on svoje sudbene odluke podpisuje u krčmi i da je više nepodobština počinio. Radi pijanstva i drugih nepodobština vo-

djena je proti njemu već više puta iztraga, ali do sada nije ništa učinjeno. Ako kakvi pristav u Grubišnopolje dodje, pokvari ga i on počme piti. Sada nema pristava i sada se uhvatio s učiteljem Klemenom piti i kojekuda voziti, da kroz njega i učitelj školu zanemari. Narod tamošnji se veoma čudi, da taj sudac njih jako globi. Od puno čina navesti ću samo jedan čin. Tanasije Biščić iz Ceremušnice odsudjen je, da ima platiti Kosti Jovanoviću neku svotu, u ime koje — kako mi Biščić pripoviedao — nebi imao ni novčića platiti, te se on pritužio radi toga na svietlog bana. Ali što je učinjeno, nije mi poznato. Nego ja imadem u rukuh odluku, gdje je sud vodio proti Biščiću u tom predmetu pljenitbu, i premda od suda do Ceremušnice nije dalje nego po prilici dvie milje, dosudio je sudac Vraničan za tu ovrhu 10 forinti pisaru Baćoku, a 8 for. ovrhovoditelju Kosti Jovanoviću, akoprem su se u jednih kolih vozili, a osim toga tvrdi Tanasija Biščić, da je pisar Baćok istoga dana u istom mjestu još jednu dražbu obavio. To je globljenje naroda, a tako biva i na više mjestah. Nadalje mi je i to krivo, da jedan sudski pisar ostavi svoje mjesto, kao što je učinio gosp. Baćok, da ide kortešovati. On se je odvezao pred izborom narodnoga zastupnika u Dražicu, sazvao izbornike u krčmi Kneževića i kazao njim, da ga je Turalo i sudac Vraničan poslao, da s njimi zapije 10 for., i da je sudac rekao, da neglasuju za mene, nego da glasuju za Turala.

Zato ja stavljam na Nj. preuzvišenost, svietl. bana, sliedeću interpelaciju (čita):

„1. Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, da se kralj. kotarski sudac Vraničan često na javnih mjestih opija tako, da je to škandal za narod, da on u krčmi podpisuje sudbene odluke, da je tamo počinio više nepo dobština, da je proti njemu već više puta nadležnoj oblas prijava učinjena, da je iztraga već više puta vodjena, da do sada ništa učinjeno nije?

2. Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, da se pro istom sudcu Vraničanu i sada iztraga vodi radi prije na vedenih čina?

3. Je li Vašoj preuzv. poznato, da je sudac Vraniča u ovrhi Koste Jovanovića proti Tanasiji Biščiću natovari Biščiću u ime ovršnog troška 18 forinti, kada je u isto mjestu u istom danu imao još jednu ovrhu?

4. Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, da sudac Vra ničan i inače narod globi?

5. Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, da je suda Vraničan pred izborom narodnog zastupnika poslao n štetu uredovne službe kot. pisara Baćoka u Dražicu, d tamo zapije sa izbornici 10 for. i da tim na štetu ur dovnog ugleda za Turala kortešuje?

6. Ako je sve to Vašoj preuzvišenosti poznato, š je Vaša preuzvišenost radi toga odredila, a ako ni poznato, što kani Vaša preuzvišenost u tom pogled učiniti?"

Predsjednik: Interpelacija stavit će se u zapisnik dostaviti svietlomu banu.

Pošto više drugoga predmeta na dnevnom red nema, to je današnja sjednica svršena. Na dnevni r buduće sjednice stavit će se izviešće saborskog odbo za izpitivanje proračuna, te će se i proračun staviti n dnevni red.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za srie 3. studenoga u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $^{3}/_{4}$1 sat poslije podne.)

Osamdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 3. studenoga 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Generalna razprava o izviešću proračunskoga odbora i proračun za god. 1881. — Interpelacija nar. zast. g. dra. Jovana Subotića glede sazova srbsko-narodno-crkvenog sabora u Karlovcih. — Odgovor Njeg. preuzvišenosti svietloga bana Ladislava grofa Pejacsevicha na ovu interpelaciju. — Odgovor predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu presv. g. dra. Pavla Muhića na interpelaciju g. Pavla Brantnera glede obskrbljivanja katoličkoga svećenstva županije bjelovarske sa ogrievnim drvom.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXXXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 30. listopada g. 1880. pod predsjedanjem I. sab. podpredsjednika gosp. dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 41 saborskoga člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban grof Ladislav Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njeg. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo prev. riešenjem od 16. listopada t. g. prihvaćenoj po hrvatsko-slavonskom saboru osnovi zakona o proračunu potrebština unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1880. premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Prima se na znanje.

2. Preuzvišeni gosp. ban Ladislav grof Pejacsevich dostavlja na ustavno pretresivanje proračune „Narodnih Novina“ za god. 1880. i 1881. i proračun „zemaljske tiskare“ za god. 1881.

Ide odboru za proračun.

3. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi računske zaključke zemaljskih, pod upravom kr. vladnoga odjela za unutarnje poslove stojećih zaklada za god. 1879.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

4. Saborski odbor za proračun podnosi izvještaj ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1881.

Stavit će se na dnevni red.

5. Saborski odbor za proračun podnosi izvještaj o zemaljskih zaklada za god. 1881.

Stavit će se na dnevni red.

6. Saborski odbor „ad hoc“ podnosi izvještaj ob osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. članka III. ex 1870. zakona od 6. srpnja 1875. ob izbornom redu.

Stavit će se na dnevni red.

7. Saborsko iztražno povjerenstvo podnosi izvještaj o provedenoj iztragi u izbornom kotaru račanskom u stvari osporene pravovaljanosti izbora narodnoga zastupnika za taj izborni kotar u osobi g. Singera.

Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

8. Gospodin Vjekoslav Tüköry podnosi izborni zapisnik, glasom kojega je izabran za narodnoga zastupnika za kotar daruvarski.

Ide odboru za verifikacije.

9. Nikola Krga i drugovi, izbornici kotara daruvarskoga, podnose utok proti izboru narodnoga zastupnika kotara daruvarskoga.

Ide odboru za verifikacije.

10. Skupština kr. podžupanije sisačke predlaže predstavku u predmetu prekopa savskoga u Topolovcu, Prelošćici i Suvoju.

Ide odboru za peticije.

11. Felix Lay nudja na prodaju svoju sbirku.

Ide odboru za peticije.

12. Obćinari sela Jarmine mole, da se odciepe od

obćine Gaboš i da se samostalna obćina Jarmina sa vlastitim poglavarstvom ustroji.

Ide odboru za peticije.

Prije nego li se prešlo na dnevni red, upita zastupnik Mišo Rogulić saborsko predsjedničtvo, šta je u stvari vukovarskoga i tovarničkoga izbora verifikacionalni odbor riešio?

Predsjedničtvo će na ovo pitanje u budućoj sjednici odgovoriti.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom su redu interpelacije i odgovori na interpelacije.

Predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju Kamenarovu stavljenu u 72. dne 26. lipnja 1880. držanoj saborskoj sjednici glede hipotekarne banke.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Nadalje odgovara na interpelaciju zastupnika Kamenara štono ju stavio u 69. saborskoj sjednici od 23. lipnja 1880. u predmetu promjene zakona javne radnje.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju Steve Popovića, štono ju stavio u 83. sab. sjednici od 16. lipnja 1880. u pogledu bune u Maradiku.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava i sabor prima odgovor na znanje.

Napokon odgovara na interpelaciju dra. Starčevića, koju je stavio u 63. sjednici od 16. lipnja 1880. u pogledu odciepljenja Trsata od obćine Sušak.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku za bogoštovje i nastavu koji javlja, da će u budućoj sjednici odgovoriti na interpelaciju zastupnika Brantnera, glede drva za dušobrižno svećenstvo u županiji bjelovarskoj.

Prima se na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku odjela za pravosudje, da odgovori na interpelaciju zastupnika baruna Rukavine stavljenu u 66. sjednici od 19. lipnja 1880. u pogledu progonjenja časopisa „Slobode".

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima odgovor vladin na znanje.

Predsjednik dade rieč zastupniku Singeru, da stavi sliedeću interpelaciju na svietloga bana:

1. Je li Vašoj preuzv. poznato, da katastralni ravnatelji samostalno izpravljaju na štetu naroda po katastralnom povjerenstvu obavljenu katastralnu procjenu?

2. Ako je to Vašoj preuzvišenosti poznato, što je Vaša preuzvišenost učinila, da se tomu na put stane?

3. Ako to Vašoj preuzv. poznato nije, što kani Vaša preuzvišenost za obranu naroda u tom od takove samovolje poduzeti?

Ova interpelacija stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Napokon dobi rieč isti zastupnik, da stavi interpelaciju

1. Je li Vašoj preuzv. poznato, da se kr. kot. suda[c] Vraničan često na javnih mjestih opija tako, da je t[o] škandal za narod, da on u krčmi podpisuje sudben[e] odluke, da je tamo počinio više nepodobština, da je prot[i] njemu već više puta radi toga nadležnoj oblasti prijav[a] učinjena, da je iztraga već više puta vodjena, a da d[o] sada ništa učinjeno nije?

2. Je li Vašoj preuzv. poznato, da se proti istom sudcu Vraničanu i sada radi prije navedenih čina iz[-] traga vodi?

3. Je li Vašoj preuzv. poznato, da je sudac Vraniča[n] u ovrhi Koste Jovanovića proti Tanasiji Bišćiću nato[-] vario Bišćiću u ime ovršnog troška 18 for. dočim je [u] istom mjestu i u istom danu imao još jednu ovrhu?

4. Je li Vašoj preuzv. poznato, da sudac Vraniča[n] i inače narod globi?

5. Je li Vašoj preuzv. poznato, da je sudac Vra[-] ničan pred izborom narodnoga zastupnika poslao n[a] štetu uredovne službe kot. pisara Baćoka u Dražicu, d[a] tamo zapije sa izbornici 10 for. i da tim načinom n[a] štetu uredovnog ugleda za Turala kortešuje?

6. Ako je to sve Vašoj preuzvišenosti poznato, št[o] je Vaša preuzvišenost radi toga odredila, a ako nije po[-] znato, što kani Vaša preuzv. u tom pogledu učiniti?

Ova interpelacija stavit će se u zapisnik i dostavi[ti] svietlomu banu.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik da[-] našnju sjednicu u 3/4 1 sat po podne uričuć buduću z[a] sriedu 3. studenoga 1880. u 10 sati prije podne s[a] sliedećim dnevnim redom:

Izvieštaj proračunskog odbora o proračunu za g. 188[1].

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Izviešće odbora kombiniranoga iz proračunskog odbora za razsudbu zemaljskih računa, o stanju glavni[h] zemaljskih zaklada od g. 1868. do 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Visoki sabore! Ja sam pripravan na upit, stavlje[n] u prošloj sjednici po g. zastupniku Roguliću, odgovor i ubavjest mu dati, nu pošto danas njega ovdje nem[a] to si pridržajem pravo, kada dodje, ubavjest mu dati, ko[ju] je želio.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu [či-] tanje izviešća proračunskoga odbora.

Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauze[ti].

(Izvjestitelj g. Josip Miškatović zauze izvjestiteljs[ko] mjesto.)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 87. sab. sjednice).

Visoki sabore! Pošto je u ovom izviešću sve navedeno, što izvjestitelj u prvi mah može kazati, to ja nedodajem ovomu ništa, nu možda će biti od potrebe na koncu ove razprave donieti kakove opazke, pa ću ja onda biti tako slobodan, te ću učiniti svoje opazke.

Predsjednik: Generalna debata počima. Ona gg., koja žele u generalnoj debati govoriti, neka se izvole prijaviti kod g. bilježnika Seitza naznakom, želi li „za“ ili „proti“ govoriti.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Pri razpravljanju proračuna zemaljskog za god. 1881. budi mi dozvoljeno s nekoliko rieči označiti u ime svoje i svojih političkih sumišljenika stanovište, koje ćemo zauzeti prama podnešenomu zemaljskomu proračunu za god. 1881.

Pošto mi stojimo na zakonitom temelju obstojeće nagodbe, a proračun je po zem. vladi izradjen prama njoj, nemamo razloga s ovoga gledišta da mu uzkratimo naš glas. Ali nam treba ovdje naglasiti, da obstojeću nagodu nedržimo, kako se očituje vladin program od 15. rujna 1880., jedinim pravim i zakonitim temeljem svih ustavnih inštitucija u našoj zemlji. Hrvatska nije se rodila stopram g. 1868., te se naše inštitucije osnivaju na zakonih, koji su se stvorili i prvo i poslje te godine. Državopravni individualitet Hrvatske iztiče se osobito u pragmatičkoj sankciji, koju je naša kraljevina nezavisno od kraljevine Ugarske sklopila sa prevedrim vladajućim domom. Osim toga Hrvatska se nemože odreći onoga prava, koje je skopčano sa životom svakoga individualnoga i kolektivnoga bića, sa pravom na razvitak svojih sila i na popunjenje svojih prava. Polugu takovu razvitku, zakonitu polugu, mi nalazimo u samoj nagodbi, koja se dade u dogovoru s jednom i drugom kraljevinom preinačiti.

Nego i ostajući na zakonitoj podlozi nagodbe, mi bismo imali ustavno pravo uzkratiti naš glas za proračun, kada bismo htjeli naše nepouzdanje izkazati prama vladi. Ali da prosudimo njezino djelovanje, nemožemo se osloniti na temelj proračuna za god. 1881., koji se danas razpravlja.

Proračun za god. 1881. nije nego prepis sa malimi preinakami onoga od god. 1880., a ovaj od god. 1879. On nam predstavlja ustroj uprave prošastne vlade, te ovu, a ne sadanju vladu imali bismo podvrgnuti kritici, kad bismo mu nazore prorešetali. Nova vlada jedva je zapremila svoju stolicu. Njezino će djelovanje započeti, kad nova nagoda bude postala zakonom. Mi nemamo od nje drugo, nego njen program od 15. rujna. U ovom ona je kazala, da drži, da nam nagodbom zajamčena prava dovoljnom polugom služe za nutarnji razvitak zemlje, a naročito za podpuno obezbiedjenje naše narodnosti, te odstranjenje svake magjarizacije u našoj zemlji. Mi se neslažemo s njom u tom, ali ćemo slušati s veseljem, bude li nam ona u kratko vrieme naviestila, da je Davidov kurs zatvoren, a u nedaleko, da je stala na put onim nezakonitostim glede zloporabe magjarskog jezika kod zajedničkih organa, koje su bile nedavno prijavljene u ovoj sabornici.

Ona je obećala, da će nastojati, da se spojenje Krajine sa materom zemljom čim prije izvede, i time toli vruća želja cieloga naroda izpuni. Ona je obećala, da će raditi o preustrojstvu uprave zemlje na osnovu crpljenoga izkustva za ovih preko 6 godina, a to u svrhu, da se općine što više moguće razterete od prenešenoga financijalnoga i upravnoga djelokruga, i da politička uprava pučanstvu što pristupnija bude. Ona je obećala, da će izvesti taj preustroj uz najveću štednju troškova, da što većih pričtednja bude u proračunu za koristne toli duševne koli još više narodno-gospodarske investicije u zemlji. Pošto je uprava do sada ista, to nije mogla dati prištednja; veća svota, koja stoji u proračunu, nezastupa ove godine kakve prištednje, nego krvave žuljeve našega biednoga naroda, te se ima zahvaliti složnomu naporu financijalnoga odbora bez razlike stranaka, uz privolu vlade, da se ta veća svota u proračun uvrstila.

Zemaljska vlada je naviestila, da se neće latiti reforma — a u tom nazrievamo neko jamstvo za spojitbu Krajine, pošto zemlja nemože jih dugo čekati, — prvo upravne spojitbe Krajine s materom zemljom, jer hoće da reforma uprave bude valjala za cielu zemlju. Dapače ona nam je kazala, da nenamjerava podnieti dotične zakonske osnove niti prigodom pretresa proračuna za god. 1880. niti za 1881. Ovom izjavom ona je oduzela saborskomu presudjivanju osnovu namjeravanih reforma do spojitbe Krajine. Napokon je vlada u svom programu obećala, da će stati na put razmaknuću činovničke discipline, dapače i razsulu njezinu kod nekoga diela javnih službenika. Mi držimo, da je pokraj najbolje namjere vlade preveć obćenit i strog ukor zadan po njoj našim činovnikom. Naši činovnici zastupaju tri četvrtine inteligencije naše zemlje.

Oni su vriedni 50 postotaka više od činovnika savezne kraljevine Ugarske, a mogu se natjecati sa austrijskimi činovnici, dapače njihova sposobnost priznata je bila po administrativnih auktoritetih Austrije. Nadje li vlada i kod njih, kako u svakom stališu pojedinih ljudi, koji nisu vriedni svoga visokoga položaja, neka vrši prama njima svoju dužnost! Kod tako obsežnoga programa i obilatih obećanja vlada ima pravo zahtievati od nas vremena, da jih izvede i da ju prema tomu možemo prosuditi, a od naše strane pravedno je, da ju počekamo. Mi nemamo indi još dovoljnih činjenica, da ju uzmognemo prosuditi. Fali nam osobito jedna činjenica velevažna. Smjer i težnje svake vlade prosudjuju se osobito kod izbora. Kad smo čitali osnovu izborne novele, kojom

bi se imala otvoriti vrata pačanju vlade, ukinutu izbornim zakonom od g. 1875. u izbore, — počeli smo se uznemirivati. Nego opet složnim naporom izbornoga odbora bez razlike stranke odbijene su glavne točke podnešene osnove. Resignacija, kojom je predstojnik za unutarnje poslove vidio pasti glavne ustanove izborne novele, ponešto nas je umirila, a nadamo se, da ćemo se podpuno smiriti, kad budemo čuli vladu kod razprave dotične osnove. Do sada dakle nemamo uzroka, da uzkratimo vladi naš glas za predležeći proračun.

A ima tomu, gospodo, još razlog. Bdijući revno nad pravi zemlje, da nebudu povriedjena, mi držimo, da se u oči spojitbe Krajine neimadu zaoštriti odnošaji medju strankami, da se nema otežčati položaj vlade i njezine glave. Preveć je malena naša zemlja, a da nema potrebe složnih sila svih njenih sinova, da se poluči želja i zahtjev stoljeća.

Uz tu nadu i uz to očekivanje moji politički sumišljenici i ja glasovati ćemo za proračun.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik unutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Tko je čuo posrednog g. predgovornika, zaista će se pitati, koji je povod tomu, da ipak gospodin i njegovi drugovi pripadaju opoziciji. Ako on misli, da su naše sile malene, da je zemlja mala, da treba vladu podupirati u poduzeću njezinomu, da što koristna radi, priznaje sam, da još nema činjenica obilnih, da ih prosuditi uzmogne, nastaje sbilja pitanje „quae ratio" te opozicije? Prodjimo sve, da vidimo sve što kaže g. predgovornik, da pobliže tražimo razloge.

Meni je sa radošću konštatirati, da izim jedne točke, jest sve, što kaže g. predgovornik, više manje program same vlade. Nema dvojbe o tom, vis. sabore, da ovdje nastoji g. predgovornik predložiti program svoje i svojih drugova stranke.

(Dr. Kosta Vojnović: Ne!)

Glavno je, što je kazao: „Hrvatska se nije rodila g. 1868." Držim i ja to, da nije, nego je temelj obstanka našega i u drugih zakonih. A gdje je vlada kazala, gospodo, kada kojim slovom i kojim načinom, Hrvatska se je rodila ove godine? Nego ono, što je vlada rekla, nemože pobiti gospodin predgovornik, niti nijedan državopravoslovac, a to je to, da se u razvitku naših inštitucija ogleda naše pravo u nagodbi stvorenoj god. 1868. t. j. razvitkom kroz stoljeća došli smo do toga, da smo stekli ono, što imamo. Nagodba neizključuje pragmatičku sankciju niti nijednu inštituciju. A da se u nagodbi javno pravo ogleda, neka izvoli g. predgovornik ili drugi koji pobijati. Ako to stoji, kao što mislim, da nepobitno stoji, onda smo mi na jednom temelju s g. predgovornikom, t. j. da se razvitak tečajem vremena u stoljećah u ovoj monarkiji i Ugarskoj, onaj razvitak naš pravni svakako zaista zrcali u nagodbi, na kojoj vlada stoji, što je s radošću čula od g. predgovornika, u čem se dakle slažemo. Sa zadovoljstvom prima se na znanje očitovanje vlade glede reforma. Mi hoćemo takodjer pozdraviti g. predgovornika, da je to on uvidio, i time sam sebe na vrieme uputio, što i kako misli vlada glede ustrojstva zemlje. I tu nema medju nami razlike nikakove.

Budget prima već zato, što je to prepis prijašnjega. Dakle vidi i sam, da nije prilika i povod koriti vladu. Za to primam; samo bi se usudio dodati tomu to, da bi jako sretno bilo po zemlju i vladu, kada bi naš budget bio prepis prijašnjega budgeta, t. j. kada bi mi, uvidivši na kojem najboljem temelju vlada misli preustrojstvo postepeno tako razvijali sebe, da bi našem budgetu samo one neznatne preinake dodavali, koje se unj uvrštuju za naše investicije, nedirajuć svaki čas u sustav organizma, koji potresa u zemlji pojam o redu.

Sreća bi bila po nas, kada bismo se mogli pohvaliti time, da je prepis budgeta starog u tom pogledu postepenom razvitku naroda našega.

Medjutim vlada nije tako sretna. Ona sama uvidja da treba preustrojstvo. A zašto? Zato, jer vidimo, da naše sile nedotiču za razvitak zemlje u onoj mjeri, kako smo započeli.

Uvjerili ste se u proračunu, u što se investira. Uvjerili ste se, da odnaša tri i pol milijuna, trošimo na produktivne investicije kamata 15%. Sedma čest ostane na razpolaganje, a svih ostalih šest česti idu na ustrojstvo na, tako reći, birokratizam i druge stvari, koje obterećuju zemlju od godine do godine. Ostane nam dakle za investicije 15% dotičnih kamata, i to je sve što imamo.

To su razlozi, da je svietli ban izustio, da želi ono nerazmjerje, koje postoji, izravnati, t. j., da se i u materijalnom pogledu svrha malo bolje postigne, i da se organizacija takova stvori, naravski, ne prieko budgeta s drugimi faktori, nego svotom onom, koju imamo, i da budi briga vladina, da se doskoči dobroj upravi, i da se s druge strane ono učini, što zemlja željno očekiva t. j. da se stvore bolji gospodarstveni odnošaji, i da se nešto učini za komunikacije, koje su, kako vidimo, tako loše u našoj zemlji.

Očitovanje glede činovnika uzeo je veleštovani predgovornik. Niti ga je ukorio, niti na znanje primio.

Neka mi dopusti g. predgovornik, da je stvar i zadatak vlade, da ona svoje činovnike odgaja. Ako se na smatra vlada, kao „ex asse" neprijatelj zemlje, da se od nje mora svašta oteti, i njoj u svakom pogledu suprotstaviti se; ako ona odgovara za svoje čine, glede kojih činovnik naprama vladi valja da parira; ako činovnik zavadja javno mnienje na ovo i ono, i neparira joj bezuvjetno u onome, na što je već zakletvom obvezan, i njegova je odgovornost samo prama šefu; ako ona stroži red poprimiti kani, i one mjere, koje za shodno nalazi, to trebate da pozdravite sa zadovoljstvom, ne izazivljete još neko ogorčenje činovnika. U toliko mislim

la vlada nije manji prijatelj činovnika svojih, nego g. predgovornik. Nego sada dolazim na glavnu točku gosp. predgovornika, radi koje se neslažemo, i to je valjda uzrok opozicije.

On veli, da se neslaže s vladom u tome, da nam nagodbom zajamčena prava dovoljnom polugom služe za nutarnji razvitak zemlje, a naročito za podpuno obezbjedjenje naše narodnosti, našeg individualiteta, te se npliciter upire na onaj §. nagodbe, koji dopušta reviziju nagodbe. Ja mislim, da gosp. veleštovani predgovornik dobro znade, da revizija razširenja naše autonomije ne visi samo o nas, nego i o drugom faktoru. Ja mislim, da to nije nikakov povod stupiti u opoziciju. Zna se, da vrieme današnje nosi okolnosti onakove, koje mogu steći pravo zemlji; ali izgubiti koje pravo. Dok toga vremena nema, badava ovakove točke u programu uvršćivati.

Dopustite, da glede proračuna još koju reknem i glede onoga, što je odbor proračunski naglasio, što se hvale vriedno veli u izviešću proračunskoga odbora, to vlada iskrenošću pozdravlja, ali joj s toga nije najugodnije, kada vidi u ovom izviešću, kao što je prije bilo, da se sada na ovo, sada na ono poziva, s preporukom, da se ustroji ovo i ono. Ako, gospodo, primite, kako te primili, da vlada kani preustrojstvo preuzeti, kada se Krajina spoji, onda bi bilo najpametnije, ostaviti vladi, da kada dodje vrieme sama osnovu stvori i predoči ju vis. saboru, da prosudi, da vidi, kako je postupala. Zašto unapred, prije toga vremena pozivati, preporučati ustrojstvo ovo i ono, što njezinu osnovu kvari i čini nemogućim, da izvede što je naumila.

Što se tiče viška, to mi je opet dužnost naglasiti, kako je u proračunu preporučila na prihvat, ne s toga, što je taj višak uvršćen u proračunu sab. ugarskog. Ona, kako je samostalno postupala, kada je uzela svotu, koju je uzela, tako je svojom preporukom samostalno postupala, jer se je ona sa svoje strane pogodila sa ministrom financija na trogodišnji prosjek, i ona je onako uvrstila bez obzira na proračun ugarski, kako se je ona u tome pogledu sa ministrom financija izravnala. Zato izvolite, gospodo moja, ovo uzeti.

Što se tiče napomenuta izbornoga reda, biti će rieč u svoje vrieme, i mislim da nespada ovoma do onoga vremena, nego preporučam, da se primi, kako je predloženo.

Predsjednik: Rieč ima gospodin narodni zastupnik Vončina.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Ja bih samo ponovao, što je već rekao veleštovani moj prijatelj dr. Vojnović, kad bih uztvrdio, da se ovaj proračun od prošlih proračuna, najpače od onoga za tekuću godinu, što ga obavismo prije dva mjeseca, ni u toliko nerazlikuje, da bi se bilo pronašlo od potrebe, napose dati ga tiskati, ali nemogu, da nenaglasim okolnost, kako se je dugo o tom proračunu viećalo u odboru, kao o predmetu posve novu, kako su se poticala stara pitanja, koja se već nekoliko godina povlače kroz sve proračunske razprave, a tražimo li razlog tomu pojavu, nećemo ga naći nego u neshodnom upravnom ustrojstvu, koje nerazmjerno velik dio dohodaka zemaljskih absorbira za uzdržavanje upravnoga stroja, a posve malen dio ostavlja, da se uloži na ojačanje iztrošene porezne snage.

Velikim zadovoljstvom konstatujem, kako se veleštovani dr. Vojnović, govoreći u ime svojih drugova, slaže sa kr. zem. vladom, da postojeće upravno ustrojstvo treba zamieniti boljim, shodnijim i jeftinijim, ali se neslažem niti s nazori vlade, niti sa suglasnim mnienjem nar. zastupnika dra. Vojnovića i njegovih drugova, dapače žalim, što se je navješteno preustrojstvo uprave privezalo o spojitbu Krajine, jer koliko god sam uvjeren, da će na taj čin odnoseća se previšnja odluka doskora sliediti, dopuštam i mogućnost, da će iza toga proći dobra godina dana, dok se spojitba Krajine provede.

Godina dana, veliko razdobje u životu pojedinca, nije nego trenutak u životu naroda; ali kao što proti zlu, koje pojedinca snadje, s mjesta treba tražiti lieka, jer zlo od dana do dana raste i nedoskočiš li mu za dobe, preotme mah i postane neizliečivo, tako samo u razmjerju neizmjerno većem biva i sa zlom, koje se u narodu uvrieži; tu treba pomoći jošte brže, napora još uztrajnijega, odvažnosti još snažnije, tu treba krepka i složna sudjelovanja svih činbenika, koji su pozvani, da se brinu o dobrobiti zemlje.

Ovako zlo u prvom je redu osiromašenje pučanstva. Bez dvojbe da tomu mnogo doprinašaju porezi i ostale javne daće, ali ovakovi tereti u manjoj ili većoj mjeri pritištu sve narode u Europi. Možebiti, a po svoj prilici i jest, da se ovi tereti drugdje laglje snašaju, gdje ima intenzivnijega gospodarstva, naprednije kulture i obilnijih prometnih pomagala, ter porezovnici lakše smognu, da dadu državi, što ju ide. U nas je kraj svih prednosti podnebja, tla i geografskoga položaja, kojim je bog toli obilno blagoslovio liepu našu zemlju, svega toga manje, jer se nitko nije brinuo, da se porezna snaga u onoj mjeri podupire i jača, u kojoj se navalom javnih tereta stala trošiti i slabiti, pak što je još najgore i najžalostnije: porezi se utjeravaju kao navalice na zator puka; kod izbora ljudi, koji taj posao vode, nepita se ni za njihovu neporočnost i tako kraj nemara javne uprave biva, da se porezovnici pod naslovom porezne ovrhe redom lišavaju svoga imetka, neodplativ ni novčića od poreznoga svoga duga.

Ovakovo stanje žalibože već predugo traje, a da mu se doskoči, nije vremena čekati, nego bi trebalo preustrojiti što prije upravu onako, da autonomne oblasti uzmognu vršiti svoj upliv na pravilno i sdušno, interesom države i porezovnika jednako odgovarajuće propisivanje i utjerivanje poreza. Uznastoji li se uza to, da se koliko u pogledu javnih, toliko i u pogledu

privatnih tražbina od nikoga više neuzima, nego što je opravdano pravom i zakonom, neće doduše javni tereti biti u obće manji, ali će se lakše snašati i uzčuvati će se po gdjekoja porezovna snaga, koja se po dosadanjem načinu utjerivanja javnih i privatnih tražbina zatire.

Na osiromašenje pučanstva nemalo djeluje i postojeće ustrojstvo občina. Organi njihovi, koji bi imali biti najvažniji faktori u promicanju kulture i blagostanja u občini, jedva dospievaju i pomisliti na občinsku svoju službu pod teretom poslova, što no ih u ime države moraju obavljati; od ono 800.000 for., što vanjske občine troše na svoju upravu, mogla bi polovica ili ostati u džepovih porezovnikâ, ili bi se mogla obratiti na svrhe, utemeljene u naravnom djelokrugu občina. Znamenita je i postojeće upravno ustrojstvo odriešito osudjujuća izjava vlade u onom očitovanju, što ga je saboru dala u pogledu zemaljskog oružničtva, gdjeno se kaže: da je zemaljsko oružničtvo jedini pouzdani organ sigurnosti u zemlji. Uzpostavite občine u naravan njihov djelokrug, da se po dužnosti svojoj same mogu brinuti o javnu sigurnost u občini, zahtjevajte od njih, da tu dužnost strogo vrše, a oružničtvo, gdje ga mora biti, da im bude u pomoć, kad im uztreba oružane sile, biti će razbojstva i druga zločinstva proti sigurnosti osobe i imetka pojavi riedki, a uza to će se opet u zemaljskom proračunu prištediti stotina tisuća forinti, koji će dobro doći promicanju obćega blagostanja u prilog.

Na osiromašenje pučanstva našega mnogo takodjer djeluje, što se u nas nitko ozbiljno nebrine, da se posjednikom otvori jeftina vjeresija. Nema, rekao bih, zemlje u civiliziranoj Evropi onako žalostnih odnošaja vjeresijskih, nego li su u nas. Što se je god na tom polju pokušalo stvoriti, naišlo je, sažaljenjem moram to javiti, na zaprieke od domaćih naših ljudi. U poslovih osiguranja života i imetka naša je zemlja tudjim zavodom tributarna; mi smo vješti ustrojiti i velikim troškom uzdržavati vatrogasna družtva, da članovi njihovi budu bezplatni robotnici u službi tudjih osiguravajućih družtva, ali sami takova osiguravajućega zavoda nećemo da stvorimo; mi nemamo niti jednoga obće koristnoga novčanoga zavoda; javnoj upravi povjerenih novaca ima koji miljun uloženih kod različitih štedionica i novčarnica uz 5 ili 6 po sto, da ih ove na svoju korist dalje ulažu na kamate do 8 i 10 po sto, a posjednici naši sretni su, da u slučaju nužde mogu dobiti zajam i pod ovakove uvjete. Bečki Beamtenverein pljačka hrvatske činovnike i seljake po svih pravilih rafiniranoga lihvarstva, a zemaljska blagajna ima nalog, da mu ide na ruku, da kamate i anuitete odbija na njegovu korist od činovničkih plaća.

Tko da obustavi ovu grdu materialističnu struju, koja je gotovo sve slojeve naroda povukla u svoj vrtlog, hoćemo li, da se i ovakovimi sredstvi, podporom javn uprave kao koncentričnom nekom silom neradi obćenitor osiromašenju u prilog? Ja tu nevidim drugoga puta nego da vlada poprimi inicijativu, pak da vlastitim radom umnijom i obće koristnijom porabom zemaljskih novac i uplivom svojim nastoji stvoriti novih promicala javnog blagostanja. U drugih zemaljah dakako da je to zadać gradjanskoga patriotizma. Štedionica u Ljubljani, uteme ljena godine 1882., imavši prve dvie godine 16.000 fo uložaka, radi uz kamate od 5% i 6%, ima sada godišnji uložaka do 10 mil., i pošto je kroz 50 godina u obć koristne i dobrotvorne svrhe izdala bila 112.380 for sastavi u to vrieme iz dobitaka svojih pričuvnu zaklad od 500 000 for. i pokloni ju u proslavu petdeset godi njice svoje gradskoj občini, da si podigne veličajnu sgrad za višu realku.

Tako rade štedionice u Mariboru, Cjelovcu, Grac Beču, Brnu, Pragu, Lincu i Insbruku i na stotine drugi mjestih u Austriji; štedionica u Insbruku dapače ulaž svoj novac već i u novčanih zavodih hrvatskih uz 5% ovi opet rade tim novcem sa 10% do 12%.

A najsjajniji pojav rodoljublja gradjanskoga pr kazuje nam se u Oberhollabrunnu, trgovištu od 350 duša u doljnoj Austriji. Pokojni župnik Strauss u družtv s felčarom i ljekarom občinskim ustrojiše ondje godin 1824 štedionicu s temeljnom glavnicom od punih 66 for. Kako su u ono doba tiskarne bile riedke, a novi još redje, dao je pokojni župnik pouku o koristi šted onica, što ju sam sastavi, po školskoj djeci na stoti i stotine eksemplara dictando pisati, da ih može raz šiljati medju gospodare čitave okolice. Štedionica po raditi uz živo sudjelovanje gradjanstva, i sada već nek liko godina ima uložaka preko 7 milijuna for. Iz doh daka te štenionice dobila je občina kroz 50 godi na obće koristne i dobrotvorne svrhe 331.211 for., sada još ima u toj štedionici pričuvne zaklade 700.0 for., iz koje se je u novije vrieme stvorila opet pred movna blagajna za podieljivanje zajma na personal kredit seljaka i manjih obrtnika, koji bi nesgodom vr mena, nesretnim kakovim slučajem došli u opasnost p rezne ovrhe, ili zalutali u lihvarske ruke. I kad je t kodjer u novije vrieme prabiskup bečki odlučio stvor za svoju prabiskupiju dječačko sjemenište, gradjani Obe hollabrunna bjehu prvi, koji se ponudiše, da će iz p čuvne zaklade štedioničke sagraditi u svojem mjes takovo sjemenište i staviti ga prabiskupu svomu razpolaganje.

Nije možda umjestno, što ovdje pripoviedam p viest štedionice o mjestu, kod nas riedko gdje i imenu poznatu, ali neće ni suvišno biti, što sam nav primjer, iz koli neznatna se zametka stvaraju goto čudesa, kad šaka ljudi, vodjena dobrom voljom, p štenjem i požrtvovnim rodoljubljem prione uz slož obće koristan rad. Uzmimo k tomu, koliko se pute

ovakovih štedionica djeluje na moral i štedljivost puka u čitavoj okolici, nalazećoj se u obsegu blagoslovljena njihova djelovanja, koliko se radom njihovim budi i potiče patriotizam i zanimanje pučanstva za obće dobro, lasno ćemo povući račun, koliko bi u nas bilo manje siromaštva u pučanstvu, manje korupcije u javnom životu i manje nemara za obće blagostanje, kad bi se i u nas otvorili putevi, kojimi pojedinci i mase pučanstva treba da podju boljoj gospodarstvenoj budućnosti u susret. Gdje se ovako radi, gdje se iz novčića milijuni sastavljaju, da dodju u korist ljudem, po kojih su pojedini novčići potekli, nemože se siromaštvo širiti u onoj mjeri, da bi s preteretnih javnih daća propadala pojedina gospodarstva.

Govoreći ob ustrojstvu obće koristnih novčanih zavoda, nemogu mukom preći preko svote od 235.000 for., koja je u sva tri poglavja našega proračuna izkazana kao potrebština za mirovine. Ovo je velika svota, upravo polovica od one, koja je prvobitno bila opredieljena za koristne investicije, i ona će po svoj prilici više rasti, nego padati. I ovaj naslov imao bi se urediti povoljnije po zemlju i što većom štednjom činovnika, imajućih pravo na mirovinu. A da je to moguće izvesti, dokazuje nam mirovinska zaklada za pučke učitelje. Njihova se plaća poprieko može računati na godišnjih 6 ili 7 stotina for. i kad si ovi sami moraju da stvore mirovinsku zakladu, nebi bilo nego pravedno, da si ju stvore i daleko bolje plaćeni činovnici, a dala bi se takova zaklada stvoriti na podlozi uvjeta, koji udovam i sirotam njihovim zajamčuju bolju obskrbu, nego li im ju osiguraju postojeći mirovinski propisi. Ja sam uvjeren, da bi se za vrieme od desetak godina mogla stvoriti takva zaklada, te bi naša zemlja mogla i s ovo 235.000 for. razpolagati u koju drugu koristnu svrhu; a što sada činovnici naši ulažu i pozajmljuju novce i kod tudjih novčanih zavoda lihvarskoga smjera, imali bi prilike bolje raditi na svoju korist i ujedno promicati korist zemlje, kad bi s mirovinskom zakladom u savezu stajala štedionica i pripomoćna blagajna, koju hrvatski činovnici sada imadu u Beamtenvereinu bečkom.

Ali da se ovakovim putem uspješno može raditi, obćenitom blagostanju u prilog, nije dovoljno ograničiti se lih na formalno preustrojstvo postojećega sustava; tu treba, da organi javne uprave skroz i skroz budu oduševljeni duhom, koji u javnom zvanju netraži i nenalazi toliko izvorâ napredujućega materijalnoga blagostanja njegovih obnašatelja, koliko odlično prvenstvo u stvaranju uvjeta osobnoga, gospodarstvenoga i družtvenoga razvitka, poduprta patriotičnim sudjelovanjem svih boljih, inteligentnih i imućnih ljudi u zemlji.

S upravom političkom uzpored ide i nastavna politika, kojoj smjer čini mi se, jedva da je udešen prema stalnom cilju i prema svestranim potrebštinam ove zemlje. U pojavih svagdanjega života neopažam, da bi se na nabožni i ćudoredni uzgoj mladeži obraćala onakova briga, kakova je, čini mi se, namienjena njezinoj naobrazbi; nastavna politika kao da ide na to, svu gotovu mladež, koja teži za višom naobrazbom, usposobiti za činovnički i književnički stalež. Danas već ima manje javnih služba i odvjetničkih mjesta, nego li mladih ljudi koji se za njimi natječu; književnost nedaje pravilnu nikomu, nego uzgrednu zaslužbu, a što će biti za desetak godina kraj tolike navale u gimnazije, kraj tolike oskudice onakovih zavoda naukovnih, koji bi razmjerno dio mladeži imali primiti u svoje krilo i odgojiti ih za produktivan rad na polju gospodarstva, trgovine i obrta, na polju, u nas žalibože jako zapuštenu.

U drugih zemljah, gdje tvornice u veliko rade i gdje u prenapućenih krajevih strojevi zamienjuju radničke ruke, preotima siromaštvo mah s nenaravno napredujućega blagostanja posjednika, tvorničara i kapitalista: u nas nema te nevolje. Tvornica se u nas riedko gdje vidi, pučanstva nema ni toliko, koliko bi ga trebalo za dovoljno obradjivanje tla, u materijalnom napredku budi kojega družtvenoga razreda nema nenaravna skoka, mi se uz bolju i zdraviju upravnu politiku nemamo bojati radničkoga proletarijata, al nam prieti opasnost duševnoga, u borbi o životu najžilavijega i najpogibeljnijega proletarijata, jer je nastavna politika odviše jednostavna, nego da bi se za sve struke gradjanskoga tečenja, u naravnom razmjerju mogle uzgojiti dovoljno i valjane sile.

Tu bi dakle potrebna bila druga nastavna politika, kojoj bi bio zadatak ograničiti nenaravnu navalu na humanitarne nauke i pobrinuti sa uzgojem dovoljnih gospodarstvenih i obrtničkih sila, da prosvjetni naši zavodi nadju stalno i čvrsto uporište svoje u napredujućem materijalnom razvoju zemlje.

U pogledu pravosudne struke želio bih, da se gruntovnice što prije i valjano urede. Ako je moguće, da se za godinu dobro izvede, što se je naumilo izvesti za dvie ili tri godine, nebudi tu na putu odgovornost radi prekoračena proračuna, jer će se eventualno prekoračenje lasno dati opravdati koristmi uredjena posjeda i tim omogućene hipotekarne vjeresije.

Nerazmjerno veliki troškovi kaznenoga pravosudja pobudjuju i opravdavaju obću želju za što jednostavnijim i jeftinijim kaznenim postupkom. I prihod kaznione lepoglavske u odviš je malenu razmjerju naprama trošku, a tomu će biti donekle razlog, što progresivni sustav kaznione niti je u skladu s postojećim kaznenim zakonom, niti je posve savršeno proveden. Uvjetni dopust predpostavlja znamenito veće kazni, nego što jih propisuje naš zakon. U Velikoj Britaniji, iz koje potječe taj sustav, udarena je na zločinstva mnogo veća kazan, nego u nas, i jedino tim se opravdava uvjetni dopust; u tamošnje kaznione, uredjene po sustavu progresivnom

dolaze uslied akta od god. 1864. osudjeni na najmanje pet godina, a da ovi uzmognu kaznioni naknaditi obskrbne troškove, uporabljuju se u III. ili posrednom zavodu većim dielom kod gradjenja cesta, sušenja močvara i kopanja kanala itd., uz koji rad mogu si privrediti toliko, da im povrh odštete, dužne kaznioni, ostane jošte koja svota za prvo vrieme njihova povratka na slobodu.

U ostalom rado priznajem, da je kazniona lepoglavska već po sadašnjem svojem ustrojstvu zavod, koji pravosudnoj upravi našoj služi na čast i koji će u jednakoj mjeri sve bolje odgovarati koliko naravnoj svojoj zadaći, toliko i humanitarnoj svrsi u oplemenjivanju ljudi opasnih čovječjom družtvu, ako i politička uprava uzme sdušno vršiti svoju dužnost, koju joj nalaže ovaj sustav u pogledu kaznenika povraćenih na slobodu.

Ovo su u kratkih crtah moji nazori o stanju naše zemlje, o javnoj upravi u obće i o nekih pojedinih njezinih grana, koje nazore smatram, da nisam smio prešutiti, prije nego očitujem: da primam ovaj proračun za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Vis. sabore! Generalna debata ima se obustaviti, da se predje na interpelacije.

Rieč ima zastupnik gospodin dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Prije, nego ću govoriti, moram izjaviti, da negovorim samo u svoje ime, nego i u ime drugih, a to su gospoda (Čita imena.) — dakle u ime moje i u ime svijuh ovih zamoliti mi je, da mi nekoliko časova podielite, da smijem kazati ono, što i mene i mnoge druge i veliki dio našega naroda jako tišti.

Neznam, ali suponiram, da je svakomu članu ovoga sabora poznato, da je s krajem prošle godine 1879. izašlo previšnje riešenje, kojim se ostavka patriarka Ivačkovića radi zdravlja na arhiepijsko-mitropolitsko zvanje po predlogu ugarskog ministra-presidenta uvažava i njemu mirovina u iznosu od 24.000 for. iz prihodâ dotacionoga dobra Dalja premilostivo odredjuje; ujedno pak da je episkop bački German Angjelić administratorom arhiepiskopije karlovačke i mitropolije srbske previšnje imenovan i da mu je kao takovomu iz istoga izvora subvencija u iznosu od 24.000 for. odobrena.

Ovaj oglas potresao je duboko duhove sljedbenikâ pravoslavne crkve, kako u Ugarskoj, tako i u ovim krajevima naših kraljevina.

Povjestnica srbske pravoslavne crkve pokazuje, da nikada nije nijedan arhiepiskop karlovački i mitropolit srbski putem ostavke, kruni podnešene, sa svoje crkvene stolice odstranjen.

Kanonička sveza izmedju episkopa, dotično arhiepiskopa i njegove crkve po kanonima naše pravoslavne crkve upravo je nerazriešiva, i može se samo kanoničkim putem radi kanoničkih razloga u kanoničkom smislu riešiti putem dotičnog crkvenog organa, u ovom slučaju putem episkopskoga sinoda.

Tako je u jednom slučaju prije 10 do 12 godina i bilo.

Episkop temišvarski, Nako, podnese radi zdravlja svog ostavku na episkopsku stolicu episkopskom sinodu. Sinod uzme u razpravu, pronadje, da joj po kanoničkim uredbama mjesta nema, i dade episkopu dopust na neizvjestno vrieme, da svome zdravlju lieka potraži. Poslie dvie godine potraži isti episkop na novo, da mu se ostavka uvaži. U to vrieme bijaše se patrijarh Maširević upokojio, pa pošto se bez mitropolita sinod držati nemože, to se sastane episkopski sbor. Ovaj uzme ponovljenu molbu episkopa Naka u sbornu razpravu i izjavi da ostavci Nakinoj kanoničkoga prigovora nema, te ju podnese Nj. Veličanstvu radi odobrenja sa strane krune. Nj. Veličanstvo podieli episkopskoj ostavci previšnje svoje odobrenje i tek onda stupi ostavka u život. Ovako se postupa pri riešavanju ostavke episkopa, koga sinod bira a kruna potvrdjuje.

Ali kod arhiepiskopa ima jošte jedna strana, koju valja uzeti u uvaženje. Arhiepiskop biran je, kao episkop od sinoda; kao arhiepiskop-mitropolit od srbskoga pravoslavno-crkvenoga sabora, a potvrdjen je od krune, — kod ostavke arhiepiskopa ima dakle još jedan faktor koji preslušati valja.

(Občinstvo sa galerijah odstranjuje se, pa time nastaje štropot.)

Predsjednik: Molim liepo onoga gospodina na galeriji, neka bi šešir skinuo, a u obće molio bi galerije neka se mirno razilaze.

Dr. **Jovan Subotić** (nastavlja): Pri riešavanju ostavke patriarha Ivačkovića nije bio preslušan ni episkopski sinod, ni narodni crkveni sabor.

Ovim su dogodjajem jako uzdrmane ustanove srbske pravoslavne crkve, a još većma su uzdrmani duhovi sljedbenika iste crkve.

Kruna je imenovala administratora episkopije karlovačke i mitropolije srbske više puta, kada je stolica t. smrću arhiepiskopa - metropolita izpražnjena bila. Ovo nije bilo pravo narodu srbske pravoslavne crkve, i proti tomu se više puta žalio.

Godine 1779. u §. 13. i 20. Declaratoriuma izjavi kruna, da njoj pripada pravo poslie smrti arhiepiskopa imenovati administratora arhiepiskopije i metropolije, kad god nastupi „sedis vacantia“ u istoj poslie smrti arhiepiskopa mitropolita.

U ovom slučaju nije arhiepiskop-mitropolit umro nije nastupila „sedis vacantia“ usljed njegove smrti; št više, sam je ministar-predsjednik ugarski na dotičnu interpelaciju u ugarskom saboru izjavio, da vlada nenalaz da u ovom slučaju postoji „sedic vacantia“. Pa i ope imenuje se administrator karlovačke arhiepiskopije i srbsk

mitropolije, ma da nije arhiepiskop-mitropolit umro, i ma da nije stolica njegova upražnjena.

Na mirovinu mitropolitu nije se dosad ni mislilo; nema dakle u pogledu na istu nikakove starije ustanove.

Godine 1875. izteklo je ustrojstvo srbskoga crkveno-narodnoga sabora, potvrdjeno od krune 14. maja 1875. Tim fundamentalnim saborskim štatutom odredjuje se u §. 20. br. 2, da taj sabor odredjuje, uz potvrdjenje krune dotaciju episkopâ i arhiepiskopa-mitropolita, koja nije ništa drugo, nego izvanredna dotacija istoga.

Na isti način odredila je vlada jednostrano dotaciju za administratora episkopa Angjelića iz Dobra Dalj, premda je Nj. Veličanstvo Dalj za narodno-crkveno dobro srbske pravoslavne crkve priznalo i to previšnjim riešenjem od 20. augusta 1868. potvrdilo, i premda o prihodima crkveno-narodnih dobara samo narodno-crkveni sabor uz potvrdjenje krune razpolagati može.

No ovo nam je još čudnije, što je vlada očevidno postupala protiv starije naredbe krune u Declaratoriumu od g. 1779. §. 13. sub e) sadržane, po kojoj naredbi administratori arhiepiskopije karlovačke i mitropolije srbske pripada paušal od 300 for. i na svaki dan, kad je izvan svoje episkopske rezidencije po 12 for. diurne, dakle najviše na godinu 4580 for.

Svaki član ove vis. kuće može već iz ovoga razumjeti, kako su silno potreseni duhovi članova srbske pravoslavne crkve ovim naredbama, koje zasiecaju u bitnost pravoslavne crkve i narodno-crkvene autonomije srbske u Ugarskoj i u našim kraljevinama. I ovo je upravo ona strana, koja se i naše vlade i ovoga sabora dotiče. A do kog je stepena to uzbudjenje došlo, vidjet će ovaj visoki sabor, ako mi dopusti, da još ovo navedem:

Fundamentalnim statutom narodno-crkvenoga srbskoga sabora gore navedenim §. 19. br. 1 spada u djelokrug toga sabora „staranje oko održanja grčko-iztočne srbske narodno-crkvene autonomije“. Ovaj sabor pozvan je dakle samim svojim ustavom, da nastoji, da se gornjim činima povriedjeni odnošaji narodno-crkvene autonomije izciele.

U toj težnji i na tom temelju već je i sám saborski odbor, kao zakoniti organ, od ugarske vlade tražio, da se što skorije narodno-crkveni sabor sazove.

To su iskale crkvene obćine srbske pravoslavne crkve na broju blizu 100 njih u svojih podnescih na taj saborski odbor podnešenih; a taj broj umnožava se svejednako iz dana u dan. To su tražile diecezanske skupštine: gornjo-karlovačka, vršačka, temišvarska i budimska, a tražile bi za sigurno to isto i diecezalne skupštine: pakračka, bačka i arhidieceza karlovačka, kad bi se sazvale. To su tražili i zastupnici na ugarskom saboru, Srbi, sljedbenici pravoslavne crkve interpelacijom, na ministra-predsjednika upravljenom. To isto traže evo i članovi ovoga sabora, sljedbenici srbske pravoslavne crkve, interpelacijom na preuzv. bana.

Od sljedbenikâ srbske pravoslavne crkve stanuje veći broj u našim pokrajinama; ima dakle preuzvišeni g. ban puno državnoga interesa nastojati, da se ovi neugodni odnošaji u red dovedu i normalno stanje u toj crkvi povrati.

A ima i opravdanoga temelja tomu nastojanju u zakonitom uticanju, koje mu je Njeg. Veličanstvo pridržalo u poslovih ove crkve.

Na temelju svega ovoga slobodan sam sa supodpisanimi svojimi drugovi upraviti na preuzvišenog g. bana sliedeću interpelaciju (čita):

„Je li Vaša preuzvišenost voljna zakonitim svojim uticanjem kod krune nastojati, da se što skorije sazove srbski narodno-crkveni sabor u Karlovcih, te da se sredstvom toga putem i načinom zakonitim saniraju odnošaji u istoj crkvi, koji su nastupili umirovljenjem patriarha Prokopija Ivačkovića i odstupom istoga od uprave arhiepiskopije karlovačke i mitropolije srbske, i imenovanjem Germana Angjelića, episkopa bačkog, za administratora iste arhiepiskopije i mitropolije?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima Njeg. preuzvišenost ban.

Preuzv. g. ban grof **Ladislav Pejacsevich**: Visoki sabore! Na stavljenu interpelaciju čast mi je odgovoriti, da ću se dati o toj stvari pobliže obavjestiti, te ću uplivom, koji mi po zakonu pripada, na nadležnom mjestu nastojati, da se pitanje o sazovu srbskog narodnog crkvenog kongresa povoljno rieši. (Živio!)

Predsjednik: Ja molim gosp. interpelanta, neka se izvoli izjaviti, da li se zadovoljava s ovom izjavom Njeg. preuzvišenosti bana.

Dr. **Jovan Subotić**: Ja moram priznati i izjaviti, da sa velikim zadovoljstvom primam ovu izjavu Njeg. preuzvišenosti, tim više, što u ovoj izjavi, da će se pobliže dati obavjestiti, vidim, da je Njeg. preuzvišenost voljna djelovati o tom, da se skoro sabor crkveni sazove i da se odnošaji zakonitim putem urede.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor Njeg. preuzvišenosti bana na interpelaciju zastupnika g. dra. Subotića?

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovor primi na znanje, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Odgovor Njeg. preuzvišenosti bana uzet je na znanje.

Rieč ima presvietli g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Akoprem ni danas nije prisutan gosp. zastupnik Brantner, ja ipak moram jednom odgovoriti na interpelaciju njegovu, stavljenu dne 16. lipnja 1880. Ta interpelacija glasi ovako: „U kojem se štadiju nalaze dogovori sa ugarskim ministrom finan-

cija glede podavanja deputatnih drva svećenstvu bjelovarske županije?"

U mjesecu studenu g. 1877. izjavio je vladin odjel za bogoštovje i nastavu nadbiskupskomu duhovnomu stolu u Zagrebu, da su imovne obćine gjurgjevačka i križevačka odlučile nedavati više ogrievnih drva katoličkomu svećenstvu niti predujmice, kao što je to do onda bivalo. Posredovanjem vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, pozvao je odjel za unutarnje poslove velikog župana bjelovarskog, da ovaj zaključak imovnih obina, ako sbilja postoji, odmah obustavi, te dotične obćine uputi, da one imadu ogrievni deputat drva podavati svećenstvu sve dotle, dok se nerieši pitanje o pravu tih deputatnih drva, t. j. dok se nerieši pitanje: tko je dužan ta drva podavati — je li su dužne imovne obćine ili pako šumski erar.

U tu svrhu bude držana konferencija 10. siečnja 1878. kod glavnog vojnog zapovjedničtva, kao upravne krajiške zemaljske oblasti. U toj konferenciji bijahu prisutni izaslanici rečenog vojnog zapovjedničtva, bijahu prisutni izaslanici zemaljske vlade, i takodjer zastupnik financijalnog zemaljskog ravnateljstva, i državni nadodvjetnik zemaljske vlade hrvatsko-slavonske. Konferencija nije se mogla složiti u takav zaključak, kako da se rieši ovo prieporno pitanje. Jedni su mislili, da bi najpravednije bilo, kada bi se obćine obvezale, da dadu polovicu tangente deputatnih drva, a drugu polovinu da dade šumski erar, pošto su obćine dobile polovicu šuma na kojih je ležala dužnost, davati ogrievna drva svećenstvu.

Drugi su pako mislili, da, pošto su dotične imovne obćine dobile polovicu šuma erarskih, da su ove dužne i podavati drva svećenstvu, a druga polovica šuma da ima ostati šumskomu eraru. Vojno zapovjedničtvo kao zemaljska upravna oblast vojničke Krajine izjavilo je u svom dopisu na unutarnji odjel, da ono drži izjavu ovih potonjih članova temeljitom iz razloga, koje su oni naveli, nu pošto je ono željelo, da se ovo pitanje dogovorno sa zemaljskom vladom rieši i na koliko je moguće, da se podpuno sporazumljenje postigne prije nego li se stvar podnese na previšnju odluku Njeg. Veličanstva, to je zamolilo zemaljsku vladu, da svoje mnienje o tom predmetu izjavi. Zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, pozvala je velikog župana županije bjelovarske 31. svibnja 1880. da potraži očitovanja dotične imovne obćine i da jih predloži ovamo i da ujedno podnese zemaljskoj vladi spise, koji bi se nalazili još kod tamošnje krajiške uprave i da te spise, na koliko bi mogli stanje stvari razjasniti, ovamo podnese. Svi ti spisi ciele razprave bili su priobćeni i odjelu za nastavu ad videndum, i posije, kako je odjel to uzeo na znanje, vratio je spise natrag odjelu za unutarnje poslove, nu buduć da, kako se kasnije saznalo, veliki župan bjelovarski još nije zadovoljio ovomu pozivu, s toga je pozvan opetovano, da u najkraćem roku zahtjevano očitovanje obćina ovamo podnese i ujedno predloži sve spise, koji bi mogli razjasniti stanje stvari.

Čim ona očitovanja i ovi spisi ovamo stignu, opet će se zametnuti razprava, odnosno konferencija i zaključci te konferencije podnieti će se Njeg. Veličanstvu na previšnje odobrenje.

To sam imao odgovoriti na interpelaciju gosp. zastupnika Brantnera.

Predsjednik: Uzima li na znanje visoki sabor odgovor presv. g. predstojnika, odjela za bogoštovje i nastavu, na interpelaciju g. Brantnera?

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovor uzima na znanje, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Odgovor primljen je na znanje.

Visoki sabore! Držim, da nebi bilo shodno nastaviti generalnu debatu, za danas bar. Ja bi današnju sjednicu dignuo: nego prije se ima ustanoviti dnevni red buduće sjednice.

Na dnevnom redu buduće sjednice imao bi doći nastavak generalne debate o proračunu, pak onda eventualno specijalna debata o proračunu. Ako je visoka kuća sporazumna (Glasovi: Jest! Dobro! Dobro!), ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra, u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 12½ sati poslije podne.)

Osamdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 4. studenoga 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak generalne debate o proračunu za g. 1881. — Specijalna razprava o proračunu za god. 1881.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

LXXXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 3. studenoga 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje saborske sjednice bje pročitan i bez primjetbe ovjerovljen.

Izviešće odbora kombiniranoga iz proračunskoga i odbora za razsudbu zemaljskih računa o stanju glavnica zemaljskih zaklada od godine 1868.—1878.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1881.

Pročitav izvjestitelj odborovo izviešće bje generalna debata započeta.

Pošto nastaje vrieme za interpelacije, to bje generalna debata o podne prekinuta — te stavlja narodni zastupnik dr. Subotić sliedeću interpelaciju.

Je li Vaša preuzvišenost voljna zakonitim svojim uticajem kod krune nastojati, da se što skorije sazove srbski narodno-crkveni sabor u Karlovcih, te da se sredstvom toga putem i načinom zakonitim izciele (saniraju) odnošaji u istoj crkvi, koji su nastupili umirovljenjem patriarha Prokopija Ivačkovića i odpustom istoga od uprave arhiepiskopije karlovačke i mitropolije srbske, i imenovanjem Germana Angjelića, episkopa bačkog, za administratora iste arhiepiskopije i mitropolije.

Preuzvišeni gosp. ban odgovara s mjesta na istu interpelaciju, a interpelant se odgovorom zadovoljava — isto tako prima sabor odgovor na znanje.

Zatim odgovara predstojnik dr. Pavao Muhić na interpelaciju Brantnerovu, stavljenu u 63. dne 16. lipnja 1880. držanoj saborskoj sjednici, u predmetu obskrbljivanja katoličkoga svećenstva županije bjelovarske sa ogrievnim drvljem.

Interpelant nije prisutan, a sabor prima odgovor vlade na znanje.

Time predsjednik sjednicu u $12^1/_2$ sati zaključi, te ureče buduću za sutra u 10 sati prije podne sa nastavkom generalne, eventualno specijalnu debatu o proračunu za god. 1881.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je kr. zem. financijalno ravnateljstvo po nalogu kr. ug. ministarstva financija zamolilo za dozvolu prodaje nekih bivših krajiških sgrada i zemljišta, ležećih u bjelovarskoj županiji, koje nesluže za javnu upravu. — Ustupa se proračunskomu odboru.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak generalne debate o proračunu.

Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ako ja povodom razprave o proračunu uzimam rieč, činim to samo

zato, jer neznam, hoće li sreća, da budem još koji put imao priliku u saboru govoriti o proračunu. Meni se čini, da je dužnost moja, govoriti danas o proračunu. Moram i mogu kazati, kada ja vidim muža na čelu — bana ovoga, ja sam uvjeren, da će on sve činiti i da će on sve one rane, o kojih smo čuli već više godina, gledati, koliko je moguće, izliečiti.

Iz toga razloga molim uztrpljivosti, visoki sabore, i budite tako dobri i na to osobito obzir uzeti, da ću ja onako raditi, kako bi želio i kako bi bilo nuždno ono, što ja kanim reći, onako kazati, kako treba.

Ja ću gledati predstaviti moje ideje onako, da će me bar moji prijatelji razumiti, što ja kanim reći, a to je i nužda, jer se kod nas čita svaki dan i ovdje se naglasuje u saboru, što se negleda od strane visoke vlade dosta na potrebe naroda, te se čita u novina, da smo mi već na onu skrajnost došli, gdje nas samo jedan moment čuva od propasti. Žalibože, vis. sabore, da i ja moram dieliti ovo mnienje. Ja sam dao izraza više puta i u proračunskom odboru i ovdje; naravno, da je jako težko iz toga izvadjati, kakovim načinom bi se dalo pomoći stvari, ako je u obće situacija ovakova, da se tako rekuć radikalna reforma uvadjati mora, kakovim načinom bi se dalo pomoći, nego proti tomu, da je situacija ciele monarkije takova, gdje ćemo se skoro morati bojati, da ćemo tako daleko doći, da nećemo znati, kako očuvati našu monarkiju od propasti materijalne, i od propasti naravno i moralne.

Radi takovih okolnosti dužnost je naša, kao i svakog zastupnika i gradjanina, da činimo sve ono, što se učiniti dade, da bar poboljšamo našu situaciju. Vi ćete, gospodo moja, kazati: On je pessimista i uvjek je bio pessimista, kada nije bilo ni najmanje važnosti. Ja vas molim, gospodo, da metnete osobitu važnost na ovo, što ću govoriti.

Ja mislim, da neće u mom govoru biti nikakove fraze; ja ću razložiti, kakova bi imala biti situacija i to ću, gospodo, razložiti, kako ja znam. Gospodo moja! Boljih dokaza netrebamo, ako hoćemo samo uzeti svotnik od god. 1878.; tu je izkaz počam od god. 1867. do konca god. 1878. U tom svotniku imamo najbolju sliku našu, iz kojeg vidimo, da bi se mnogo toga polakšati moglo. Ja tomu nisam skrivio; ja moram shvatiti stvar onako, kako jest.

Da vidimo, kako je pod novom erom, pod takozvanom liberalnom državom. To će najbolje dokazi dokazati. Oprostite, da vas samo na nekoliko momenta u tom izkazu upozorim, a iz dotičnoga izkaza može svatko uvidjeti (drži izkaz u ruku), da je koncem god. 1867 bilo svih zaostataka 1 miljun 670.000 for.; koncem g. 1878. bilo je 8 miljuna 946.000 for. Samo da ilustriram neke podžupanije, to ću uzeti najbogatiju i to podžupaniju vukovarsku. Podžupanija vukovarska god. 1876. nije imala restancije niti novčića; hvala Bogu do konca 1878. podžupanija vukovarska dodje u restanciju za 1,494.00[illegible] for., gradovi skoro nisu imali ni novčića zaostatka, sada nam i oni imadu restancije.

Ja neću, gospodo, vaše strpljivosti zlorabiti; ja sa[illegible] to samo zato pročitao, da potvrdim ono, što sam reka[illegible] da to u najužem savezu naravno stoji sa erom, jer je t[illegible] gospodo, ona era, gdje smo mi sudjelovali, počamši o[illegible] god. 1873. i 1874., gdje smo mi sami pobirali porez[illegible] Ja sam tu čuo, gospodo, više puta interpelacije — n[illegible] znam, je li se varam, nego mi se čini — da se je kro[illegible] te interpelacije htjelo maskirati ono zlo, koje kod na[illegible] obstoji i ono zlo preboljeti; onom izvorištu, to jest n[illegible] zajedničkom saboru da smo rekli: Porezi su tako v[illegible] liki, zajednički su organi nemilostivi, silom utjeraju pore[illegible] itd. — Ja, gospodo, najveću važnost u ono stavljam, š[illegible] se tiče poreza. Molim, visoki sabore, ako mu nije p[illegible] znato, da bar od danas izvoli pozornost obratiti, na kaka[illegible] način sudjeluju političke oblasti kod utjerivanja porez[illegible] i kako se utjeruje porez: je li se znade i je li istin[illegible] ili nije, da u najnovije doba, kada se počelo pobirati likvidirati, da su nekoje obćine stajale pod sumnjo[illegible] da nerade poslova kako bi trebalo; od 16 obćina [illegible] su našli 10, koje su zaostale bile. Ja sam uvjeren, a[illegible] bi se likvidiralo svuda, da ja nebi reko 50%, ali ja sa[illegible] uvjeren, da kod 30% bi se moglo uzeti, da nije stv[illegible] u redu, kako bi trebalo da bude.

Iz toga naravno sliedi, da kod nas, gospodo moj[illegible] sve ono malo koristi, što nam zakon pruža, osobito k[illegible] upisivanja i utjerivanja poreza. Mi toga nevidimo, [illegible] političke oblasti imadu toliko silnog birokratičkog pos[illegible] da nisu kadre pomoć pružati narodu u tom obziru[illegible] bditi nad svim, što zakon dopušta.

Čuo sam takodjer interpelirati u novije doba gos[illegible] zastupnika Singera, koji je takodjer interpelirao sb[illegible] katastra.

Gospodo moja! Taj kataster upravo nije nego [illegible] život stupio, i upravo je tako tu, kao kod poreza. A[illegible] političke oblasti, obćine i svaki pojedinac, koji je pozva[illegible] neće se brinuti, onda naravno da ćemo i uzeti, da n[illegible] samo da dopuštamo, nego da i na svaki način hoćem[illegible] da se mora upliv uzeti.

Za ilustraciju ovog kazati ću samo, što se je me[illegible] dogodilo. Ja sam bio izabran u odbor okružnog povj[illegible] renstva, s toga razloga počeo sam i ja raditi, ali pri[illegible] dok sam činio to, obratio sam se na obćine, na podž[illegible] panije i na sve korporacije i na sve dotičnike, neka bu[illegible] tako dobri pružati mi priliku, da mogu stanje, ona[illegible] kako stoji, saznati. Ja sam došao k obćini te niti sa[illegible] dobio odgovora niti pripomoći, niti ništa. S toga i op[illegible] zaključujem, da i tim, gospodo, budete uvjereni, da [illegible] to jako važno i da još danas nije prekasno vis. vla[illegible] zauzeti se kroz svoje organe za to, jer će inače ja[illegible] zlo izpasti ovaj novi kataster.

Ja, gospodo, hoću, da i nadalje ilustriram propast našega naroda. Ja mislim, da je već svatko od nas uvjeren, da mora sliediti i da tražimo osim poreza, koji je uzrokom, da jedan narod, koji je bogat bio, živio moralno, da je sada siromašan i demoraliziran skroz i skroz, da nemamo već toliko kazniona, da zločinci dodju unutar.

Ja sam već više puta tako slobodan bio, naravno ne tu u saboru, ja nisam čovjek, koji želi u saboru vladi neprilike činiti, nego bi molio vladu, je li vriedno našla promisliti, da se dade ta stvar iztražiti, gdje su izvori i zašto je to kod nas već tako daleko došlo i nebi li se dalo to nekim načinom izliečiti? Ja sam uvjeren, da niti priekimi sudovi, niti Lepoglavom, niti kaznami najstrožijimi tomu doskočiti nećemo.

Naravno, ja sam imao samo jedan nacrt ovdje saboru priobćiti. Ja mislim, da najveći uzrok tomu paupeizmu, koji se kod nas širi, da se to, mislim, na temelju cifre, na temelju našeg proračuna dokazati može, jer kakav je napredak u gospodarstvu, ako ja izvadjam dugo plod iz zemlje, a nikada ga neulažem u nju, on mora naravno prestati i zemlja mora postati neplodnom, i neće nam dati ništa. Ako ću ja uzeti za temelj proračun za god. 1881. u zajedničkom saboru, onda ja kažem, da je to dohodak državni, jer je to dohodak od 11,449.000 for., koji prosjekom dolazi na 3 godine; medju timi 11 milijuni 449.000 for. nalazi se samo 200 i nekoliko tisuća for. dohodaka iz državnih dobara i državnih šuma, sve drugo je porez. Ako ja dodadem ovomu ono, što još naš narod ima vratiti, onda ja vidim, da administracija od 562 obćine stoji 877.000 for., pučke škole stoje 453.000 for., to jest 1,330.000 for. Ako se ovomu još doda odkup [illegible]avnih težaka do 400.000 for., onda imamo svotu pri[illegible]čnu, imamo ovakovu svotu, da sbilja čovjek može misliti, da se iz ove svote dade sve napraviti i da se narod može pomoći u svakoj neprilici i da se može u svakoj struci narod kvalificirati na bolje.

Ja sam se potrudio iztražiti i onu svotu, koju ulažemo, da se snaga porezna pomogne kroz to. Što mi imamo? Visoki sabore, mi smo već više puta čuli, da ima gospode zastupnika, koji samo jašu na materijalnom dobru, a za duševno dobro se nebrinu. Ni ja tako strogo neću uzeti, nego, budući sam ja uvjek jašio, neću se ni danas protiviti, da i ja spadam medju one, koji jašu, ali ja sam svuda vidio, gdje su narodi bogati, da su došli napred u najbolje stanje, a gdje su siromasi, nema ništa. Gledajte Holandeze, tamo duševni napredak u jako žalostnom stanju stoji; gledajte Španjolce, tamo isto tako. — Onda uz onu svotu, što ste investirali u zemlji? Od one svote po zajedničkoj vladi na temelju zaključnih računa svega skupa za ceste i vodogradjevine 341.000 for. predieljeno. Kod nas, gospodo, ja neću sada govoriti o [illegible]00.000 for., što su naknadno uvršteni u proračun, nego kako je bivalo do sada, investiralo se za ceste graditi [illegible]29.000 for., svega skupa za vode i ceste 300.000 for., za promicanje narodne ekonomije 84.000 for. Sada dakle, gospodo, ako ćemo mi praviti proračun od one svote, onda naravno, tu nije moguće za naš narod to polučiti.

Ali ja nisam još gotov. Ako ćemo sada uzeti sve ono, što naš narod mora da traži u svakoj državi, koliko košta politička administracija, da mora ići 11—12 milja daleko, dok dodje u ured, a koliko se troši kod sudstva, koliko troše obćine kod te administrativne stvari?

Ja mislim, da neću jako prekoračiti, ako uzmem 3 forinta na glavu, to je opet nekoliko milijuna, onda vidimo, koliko naš narod u civilnoj Hrvatskoj troši za investicije i za napredak.

Ja mislim, da je to jedini uzrok, da narod mora propasti.

Sada, da vidimo, kako stoji današnji naš proračun od proračuna god. 1871., gdje smo imali samo 2,200.000 for. Mi danas imamo 1 milijun i 400.000 for. više i mi osim sudbenih stvarih i osim političke administracije nismo više trošili ni za budget nastavni i mnogo manje za budget materijalni. S tim sam hotio dokazati, ako bi se to uzelo u obzir, da se više trošilo na nastavu, ja ću dokazati, i svatko se može osvjedočiti iz budgeta, da se netroši više na ove dvie struke.

Ja mislim, gospodo, što se tiče samoga budgeta, da sam kazao glede budućnosti, koju imadem ja pred očima. Ja, gospodo moja, nemam mnogo govoriti i dokazivati, — pa mislim „facta loquuntur", kako stvar stoji. Ja, kako sam prije rekao, i sada moram opetovati ono, da ja osobito preporučam preuzvišenomu g. banu i ja sam uvjeren, da će on sve činiti, što je moguće i da će sve to u nekakav sklad dovesti za budući proračun, ali buduć ja neznam, je li ću imati sreću ovdje biti i je li ću biti kadar prosudjivati proračun za god. 1882., ja ću danas moje ideje kazati, kako ja mislim budget za god. 1882. Ja sam uvjeren, da osobito naša vlada, koja je sigurno već danas došla do toga, da potanko poznade sve, što je najbolje i da ima — bar u ovom saboru bilo je razglašeno — da ima volju sve izliečiti, da bude mnogo bolje i znati će to sve učiniti onom savjestnošću preuzv. g. bana, od koga ja nemogu sve očekivati u ono nekoliko mjeseci, odkako je zauzeo svoje mjesto, jer ja nebi mislio, da si predstavljam naš cieli organizam kao mašinu jednu veliku. Ja neću misliti — oprostite, ako se poslužim ovim izrazom — da ako su pri toj velikoj mašini iste mašiniste, da zato neće biti bolje. Ja sam baš o protivnom uvjeren, da baš zato, jer su oni mašinu vodili najboljom voljom i najboljim uvjerenjem, a niti vlak niti brod još nestoji tamo, gdje smo mislili, da će doći; ja sam uvjeren, da baš oni mašiniste, koji znadu mane te mašine, da će to izliečiti.

Samo nešto smatram ne samo za dužnost kao zastupnika, nego kao osobna prijatelja preuzv. gosp. bana, ovdje kazati.

Ja, gospodo moja, ja sam spadao medju one, koji su prigodom debate o nagodbi sve rekli, te ću danas samo još nešto kazati i to, da ja baš zato, jer sam vidio, da na čelo naše domovine stupa jedan muž, o kom sam uvjeren, da će prije ostaviti mjesto, nego ne sve ono izvesti, što je onda rečeno; ja ipak, neznajuć, hoću li ja sreću imati ovdje biti, kako već rekoh, preporučam preuzv. g. banu, da izvoli na sve ono obzir uzeti, osobito što se cjelokupnosti naše zemlje tiče.

Ako bi ja pako tako sretan i opet bio, da budem ovdje u saboru i ako nebi našao proračuna za g. 1882., kako je u programu vlade nacrtan, ja nebi mogao poduprieti vladu.

Ja mislim, gospodo, da sam sve rekao, što je dužnost jednoga zastupnika, koji neljubi obćenite fraze, koji poznaje situaciju, ozbiljnost i prekarnost u našoj domovini i molim, da mi se to s nijedne strane neuzimlje za zlo.

Ja sam svoju dužnost svršio, kako sam mislio i prihvaćam proračun za podlogu specialne debate. (Živio!)

Predsjednik: Pošto nije više nitko prijavljen za rieč, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Koliko se, vis. sabore, u nas razvio i koliko je napredovao u nas parlamentarni način razpravljanja, najbolji je dokaz ova liepa debata o proračunu, u kojoj smo s velikim interesom slušali jučer i danas od gg. predgovornika i liepih nazora i opomena ne samo za vladu, nego i za sabor i za cielu našu zemlju. Mene je nekako strah nadovezati, što bi htio reći na ove govore, jer se bojim, da neću znati onako liepo svršiti, kako se to liepo započelo.

Što smo sada čuli od neposrednog predgovornika g. zastupnika osiečkog Mihalovića, tu imade naravno — svatko će priznati — vrlo opravdanih opazaka, koje je vriedno uvažiti, da se ono, što se u istinu opaža nedostatnim, i popravi; ali moram kazati, da sliedeć ga na njegovo polje, meni je na pameti, kako je još u prošlom vieku jedan vrlo uman pisac dobio veliku nagradu od francezke akademije za jedno djelo, u kojem je vrlo oštroumno dokazao, da je sve civilizacija na to dovela, da se sviet skvari i da propada, — on je tu nagradu dobio. Medjutim bi se ipak moglo reći, da je od ono doba prošao skoro jedan viek, ali civilizacija zato nije više služila na podpuno skvarenje čovječanstva, niti na podpuno osiromašenje, kako je dokazivao, dapače od onog vremena podigao se sviet još više u prosvjeti, podigao se u bogatstvu, jer ja nebi rekao, da je sviet sada gorji, pa se tako nadam, da će i ona proročanstva o podpunom osiromašenju našega naroda, da će sva ona proročanstva Bog odvratiti od našega naroda, da će zajedničkim trudom svih svojih faktora na to pozvanih preboljeti sve one nevolje i nužde u preuredjenom stanju, u kojem se on nalazi, a nalazi se uslied toga po mom mnienju, gospodo, što je od prijašnjeg patriarkalnog načina života morao stupit na onaj način života, na koji ga sili sav ostali sviet. Nu on će se tomu oteti i on će poći onim putem, kojim i ostali sviet, i ja se ufam, da neće niti materijalno, niti moralno propasti. I ja sam neke cifre sastavio, a na brzu ruku nebi mogao sve cifre g. predgovornika kontrolirati; neke sam sastavio cifre u našem budgetu, a neke su mi navele mnogogodišnje tužbe i o kojih je g. predstojnik unutarnjeg odjela jučer kazao, da se naime u našem budgetu skoro sav prihod troši na takozvane neproduktivne svrhe, a jedva jedan dielak na svrhe investicije produktivne. Ja se nebi usudio s gosp. predstojnikom nazvati sve naše organe uprave, i upravu nutarnju i sudstvenu i nastavnu, jednostavno neproduktivnimi svrhami; ja mislim, da bez ovih organa nije moguće pomisliti nikakova produktiviteta u zemlji; ja mislim, da su ovi organi zato postavljeni i uzdržavani od prihoda zemlje, da oni služe samo dvojoj svrsi: naime moralnomu i materijalnomu razvitku zemlje. Da li on to čine, ja mislim, da će se gosp. predstojnik truditi zauzeti zato, da će oni zadovoljivati toj zadaći; zadovoljuju li pako toj zadaći, ja mislim, da onda oni u istinu služe ponajprije produktivnim ciljevom, koje jedan narod i jedna zemlja postići imade. A i bez toga, gospodo, da nerečem, da su zaista ovi organi, koji dobar dio prihoda u našem budgetu potroše na se, da su oni u istinu produktivni organi. Ja nenalazim, da se samo jedan neznatni dielak našega budgeta na gospodarstvene, komunikacionalne, humanitarne i naukovne svrhe upotrebljava jer sam išao u budget prevrstati te stavke, pak sam našao, da se za komunikacije u našoj zemlji što iz našeg budgeta, što iz budgeta skupnoga s onim, što još zemlja odkupa plaća — to moram pridodati — potrošiti imade ove godine 1 milijun 423.710 for., a na svrhe komercijalne s onim, što skupni budget i što odkup doprinaša u to ime 1 milijun 423.000 for., k ovim se imade dodati za gospodarstvo 97.460 for., a za nastavni odjel dakle za svrhe naukovne i svrhe humanitarne, ovamo računajuć i unutarnjeg odjela arkiv statistički itd., što služi ovim svrham, to iznosi od prilike 548.594 for., s onom svotom gornjom, gospodo, iznosi 2 milj. 214.64[illegible] for., unutarnji pako i prosvjetni odjel potroši iz našeg budgeta 2 milijuna 249.000 for. Ako se ova svota sravni s onom gornjom, to će se vidjeti, da na gospodarstvene komunikacionalne i humanitarne svrhe ili nastavne, [illegible] se potroši od prilike upravo polovica toliko, koliko se potroši lih na upravu sudstvenu i unutarnju.

Uzme li se, gospodo, još, koliko imade zemlja svoji[illegible] zaklada, recimo zaklada jugoslavenske akademije, recim[illegible] zakladâ podčinjenih biskupija, koje sve služe humanitarnim svrham, koje iznose od prilike — ja nemogu kazati, da imam o tom potanki račun — može se reći, [illegible] iznose preko 3 milijuna forinti, dakle dohodak od ov[illegible] 3 milijuna, kada se sračuna, vidjeti ćemo, da naša zeml[illegible] imade uvjet, imade dohodak u svem svom siromaštv[illegible]

da imade glavnicu, iz koje, ako si ovim cielim imetkom bude znala sastaviti upravu valjanu, umnu i revnu, može si opravdati i občuvati ono, na što pravo imade, da naša zemlja ima uvjet za moralni i materijalni napredak.

Ja se nadam, da će te upravljajuće sve sile i kod vlade i kod drugih organa biti u istinu produktivne, da će složiti i podići narod iz današnje nevolje, u kojoj se, prestupajuć u svoje preuredjeno stanje, nalazi, da će ga sretno provesti na bolji dielak i u bolju budućnost.

Toliko o samom budgetu budi dodano k onomu, što je već u izviešću rečeno, i skoro bi mogao reći, da ja kao referent samo za budget, pošto se nitko nije izjavio proti samomu budgetu, nebi imao više ništa kazati.

Ipak ću reći nekoliko rieči na opazke, koje sam jučer slušao od vriednog i čestitog zastupnika djakovačkog, i s velikim interesesom i zadovoljstvom smo slušali, da on zato prihvaća u ime svojih drugova ovaj budget, jer nenalazi nikakove činjenice protivne, na kojoj bi mogao kao na kakovoj podlozi budget odbiti, i navadjao je vrlo dobro svoje razloge u to ime, da dodje do takova zaključka.

Ja sam mislio, jer je jako riečit, slušajuć ga, da će on svršiti time, da, pošto nema nikakove činjenice, na kojoj bi mogao osnivati svoj votum protiv budgetu, da će tim svršiti, da nema dosada o tom nikakovih činjenica, za što bi se on pribrojio makar kako lojalnoj kakovoj i izkusnoj opoziciji, jer u istinu, gdje činjenica nema, gdje prema vladi nema nepovjerenja, da se prema tomu vladi nemože predloženi budget odbiti. Tu nema zaista nikakovih činjenica niti za opozicionalno stanje; ali on je naveo jedan krupni razlog, radi koga mora po njegovom mišljenju biti u opoziciji. Veli naime on: Vlada u svom programu izjavila je, da je njezin temelj, koji ona dovoljnim smatra, da je njezin temelj nagodba od god. 1868., obnovljena g. 1880.; on pako, stojeći zaista na nagodbi, jer zakon poštovati mora kao svaki gradjanin, nesmatra to baš tako, nego veli, da Hrvatska imade i drugih, nesamo ovih zakona u svojoj prošlosti, po kojih se može i smije i većemu nadati, nego ovi zakoni dopuštaju, naročito pozvao se gospodin zastupnik na pragmatičku sankciju, a prije njega neki su se od naših drugova izvoljeli pozvati na još starije vrieme, na vrieme od god. 1525., na cetinjski sabor, i po tom misle i oni, koji su se pozvali na ovu godinu, a čestiti zastupnik djakovački, koji se pozvao na pragmatičku sankciju, da imadu pravo na drugoj stranki stajati, nego li ona stranka, kojoj imam čast ja pripadati. Oni se varaju. U pragmatičkoj sankciji niti u cetinjskom saboru nema nikakove razlike od današnjeg stanja, a da nema nikakove razlike, to će nam kazati naši predšastnici, koji su bili na Cetinju i koji su te dogodjaje sami stvorili. Pa što oni kažu, birajuć kralja hrvatskoj kraljevini? Oni kažu ovo: „Uvaživši potanko i promotrivši pomno pravo“, koje kralj Ferdinand sa suprugom svojom Anom, prejasnom kraljicom, podpuno i dovoljno podkriepljen, da dobije ugarska kraljevina nasljednika pravog, osobito pako kriepošću vašeg nepobitnog ugovora, koji smo mi temeljito razgledali, proučili i najposlje kriepošću izbora od 16. prosinca prošle godine po zakonih kraljevine Ugarske u glavnoj skupštini u gradu Požunu, zakonito obavljenoj i proglašenoj . . . . Pa onda dalje navadjaju, da ga zato biraju, jer ih je on vrstan proti Turkom braniti u ono vrieme, gdje jih nitko drugi braniti nemože.

Ako se ovo uzme, gospodo, što vele naši predšastnici na saboru cetinjskom, onda oni to vele, što i mi danas kažemo, naime da kralj hrvatski i kralj ugarski jesu jedan kralj, jer oni navode za glavni razlog taj, što imadu pravo na kraljevinu Ugarsku. U pragmatičkoj sankciji nema ništa drugo rečeno, nego to. Istina, jer ako je, kao što prije, hrvatska kraljevina uviek pragmatičku sankciju ili nasljedno pravo na carsku lozu priznala prije, nego ugarska kraljevina, to je ona učinila usljed toga, gospodo, jer je znala, da u kraljevini Ugarskoj imade pristašâ ili političkih stranaka, koje nebi hotjele tu krunu prenieti na carsku lozu.

Ipak god. 25. poslje pragmatičke sankcije Hrvatska dolazi u izbor na sabor ugarski, da si tamo bira kralja ugarskog i hrvatskog zajedno. Dakle ja neznam, gospodo, kakovu ima pragmatička sankcija na sabor cetinjski drugu politiku, nego je politika ovoga sabora. Medjutim tu se uredjuju odnošaji medju narodom i kraljem. Takovih odnošaja danas hvala bogu nemamo riešavati, niti mi imamo birati novoga kralja, niti imamo prenesti krunu od mužke na žensku lozu. Nego što je danas, kakova je danas zadaća sabora? Zadaća danas sabora jest ta, da pošto su naši predšastnici i godine 1525. i godine 700. — neznam 25. — pošto su oni izrekli svojim izborom, da se imadu zemlje, koje stoje pod krunom austrijskom, zatim pod kraljevinom Ugarskom nerazstavno i nerazdieljivo čuvati u jednom skupu sa zajedničkimi sabori. U tom konglomeratu zemalja jest to, da se medjusobno one tako izravnaju, da mogu i zajedničku svrhu postići, naime jedinstvo ove carevine i kraljevine uzdržati i opet u jedinstvu tomu svaka pojedina svoja prava sačuvati, da se same moralno i materialno razvijaju.

Taj posao obavlja sabor hrvatski od god. 1868. sa kraljevinom Ugarskom, a uz nju opet sa zemljami u drugoj polovini carevine, a nastavio ga, što se tiče financijalne nagodbe, godine 1873. i prošle godine ili ove, da bolje reknem.

Dakle što se tiče pragmatičke sankcije, u tom razlike, meni se čini, da nema medju nijednom strankom u ovom saboru, nema je niti medju vladom, niti medju

vladom niti medju strankami, u tom su vlada i stranke jednoga mnienja.

Drugo je pitanje, je li smatra Hrvatska ustanove one, koje služe tomu, da se sve kraljevine pod prejasnim prestoljem Nj. Veličanstva u jedinstvu uzdrže i kako da se uzdrže, dovoljnimi, jesu li one dovoljne našoj kraljevini. Sama nagodba veli i to nitko poricati neće, da će se u budućih okolnostih moguće slučiti, da se ove ustanove razmaknu, jer veli sama nagodba, da se razmaknuti mogu, naravno uz privolu obiju stranaka.

Proti tomu dakle niti sama ugarska kraljevina nema ništa, a nemože imati još manje ovaj sabor ili koja god stranka u njem, niti može imati naša zem. vlada.

Ali ja mislim, gospodo, da u ovo vrieme, kada najslavniji muž i patriota naroda českoga, dr. Rieger, ide u Peštu i traži neutralnost ugarske kraljevine u tom preporu, da ona kraljevina česka i da naša braća zadobiju bar toliko prava, da smiju podneske sudovom u českom jeziku davati, da u to doba, meni se čini, nije shodno za kraljevinu Hrvatsku prepor o većem pravu kraljevine Hrvatske napram Ugarskoj zapodjevati, jer ako se zapodjene prepor, onda se mogu promieniti, gospodo, ustanove, koje postoje, ali se mogu i na gore promieniti, a ne uviek na bolje, kada se već počimlju promienjivati. Moglo bi doći, gospodo, do toga, kada od dvojice zavisi, kako da se promieni, mogli bi doći u takovu stisku, da bi morali pristati na promjenu, i to na promjenu na gorje.

Pošto sam ove opazke učinio, pristajem uz ono, što je rekao g. zastupnik djakovački, da u istinu naš narod i naša zemlja u oči dogodjaja, koje svi tako željno očekujemo, u oči dogodjaja, da se Krajina spoji s materom zemljom, zaista imade tu najpreču potrebu, da budu složne i pojedine stranke i vlada u tom, te da o tom jedino nastoje i nesamo da nastoje, kako će dobiti Krajinu, nego još teži posao biti će po mom mnienju, kada se Krajina spoji, kako da ona svoj moralni i materijalni probitak pospješi sa materom zemljom, s kojom je već toliko godina i viekova oddruženo živila. Ovaj drugi zadatak — osvjedočen sam o tom — biti će puno teži i može zadati svakako više neprilike i muke, nego samo zadobiće političkog jedinstva.

Zato ja od svoje strane rado pružam ruku djakovačkomu zastupniku (Živio!), da u to vrieme složni budemo svi i ja mislim, da će on i njegovi drugovi u to ime ne samo u saboru govoriti, nego i na svakom mjestu djelovati, pa će tako potomstvu i cielomu saboru i naraštaju ove zemlje ostaviti liepu uspomenu na slogu, koja je u to doba najpotrebitija bila.

Ja preporučam vis. saboru, da primi ovaj budget za podlogu specijalne debate. (Živio!)

Predsjednik: Generalna je debata svršena. Stupa se na glasovanje.

Ona gospoda, koja su za to, da se izviešće proračunskoga odbora, t. j. odbora za budget za god. 1881. u načelu prihvati i uzme za podlogu specijalne debate, neka izvole ustati.

(Ustade većina.)

Izviešće proračunskoga odbora uzeto je za podlogu specijalne debate.

Specijalna debata počima. Molim g. izvjestitelja, neka izvoli čitati naslov po naslov, onda stavku po stavku.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita poglavje I. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo poglavje prvo onako, kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Poglavje I. primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita poglavje II. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo poglavje drugo?

(Prima se.)

Poglavje drugo je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita poglavje III., stavku prvu. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka šesta ovoga poglavja je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku osmu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11., poglavja III. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu jedanaestu stavku u tom poglavju?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov II.: „Gradjevni odsjek“).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov drugi kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Naslov ovaj je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 1., naslova II. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 2. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 2. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu stavku treću?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 2. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku četvrtu?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 2. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku petu sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka peta sa ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 3. „Računarski ured“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 3. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 3. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 3. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 3. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka peta s ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 4. „Statistički ured“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 4. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 4. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka treća sa ukupnom ovom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 5. „Zemaljski arkiv.“ Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 5. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 5. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treću s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 6. „Zemaljska blagajna“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 6. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 6. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 6. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 6. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Kod ove stavke predlaže odbor, da se briše 800 fr. kod troškova uprave županijskih zaklada. Svota redovite potrebe, kada se oduzme 2% interkalara, iznosi 10.495 fr.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku po predlogu odbora?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 7. „Kr. političke oblasti I. molbe“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88 sab. sjednice).

(Predsjedničko mjesto zauze I. sab. podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 7 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 7 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor treću stavku ovog naslova?

(Prima se.)

Ova je treća stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 7 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor četvrtu ovu stavk ovoga naslova?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 7 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovog naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 7 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovog naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 7 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku sedm ovoga naslova?

(Prima se.)

Ova je sedma stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku osmu ovog naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Presjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., naslova 7. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku kako je predložena?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 8. „Zdravstvo". Stavka 1. Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 8. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 8. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 9. „Zemaljsko oružničtvo". Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 9. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova stavka?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! K ovomu naslovu imadem u ime odbora izvjestiti to, da je u proračunskom odboru bio predložen predlog, neka se nazov ovomu naslovu mjesto „zemaljsko oružničtvo" uvrsti „hrvatsko-slavonsko zemaljsko oružničtvo". Kod glasovanja o tom predlogu podielili su se tako glasovi, da je bilo polovica „za", a polovica „proti" predlogu, dakle odbor nemože predložiti nijednoga ovoga predloga, nego obadva predlaže vis. saboru, neka izvoli prihvatiti po svojoj uvidjavnosti o nazivu oružničtva.

Ja bi od svoje strane visokomu saboru predložio, da ostane naziv ovomu naslovu, koji je dosada bio, zato, što se i kod drugih naslova naziv nigdje nepredpostavlja „hrvatsko-slavonsko" izrikom — hrvatsko-slavonska zemaljska blagajna itd., nego se svuda kaže: zemaljska blagajna, zemaljski arkiv, dakle i zemaljsko oružničtvo.

Čini mi se, da kod budgeta nije prava sgoda, da se razpravljaju pitanja o prieporu državopravne naravi; tomu će biti sgoda u ono doba, vis. sabore, po mom mnienju, kada donese vis. vlada zak. osnovu ob uredjenju našega oružničtva. Tu će biti sgode, da opredielimo ime i naslov našemu oružničtvu onako, kako se pristoji autonomnomu pravu ove zemlje. I pošto to nije sgodno razpravljati kod budgeta, niti se to kod drugih naslova radilo, to preporučam od svoje strane i glasovati ću zato, da ostane naslov, koji je i dosada bio, naime „zemaljsko-oružničtvo".

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojnik unutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Meni je od strane vlade za ono, što gosp. predgovornik navodi, samo to dodati, da, pošto se ovdje radi, da se označi predmet, na koji se troši, da je dovoljno, da se kaže: „zemaljsko oružničtvo", i pravo je kazao g. predgovornik, da nije tu mjesto, gdje bi se razpravljala pitanja o pravnosti naslova koji što se želi i označuje. Tako je to dosada uvjek bilo, s toga vlada preporuča, da se ostavi naslov, u kojem je predmet dovoljno označen.

Predsjednik: Visoki sabore! Glede naslova bili su razpolovljeni glasovi, tako, da se odbor nije mogao odlučiti, je li bi prihvatio predlog onako, kako ga je vlada predložila. U odboru je bilo naime drugo pitanje stavljeno, da se taj naslov promieni i da se imenuje „hrvatsko-slavonsko zemaljsko oružničtvo", ali odbor nije svoga predloga stavio nikakovog, jer su se glasovi razpolovili.

S toga će se glasovati ovdje za jedno i drugo, i vis. sabor ima odlučiti glede toga pitanja i glasovati će se za jedan i drugi naslov. Prvi krat će se glasovati za naslov, kojega je vis. vlada predložila, naime „zemaljsko oružničtvo".

Ona gospoda, koja su za to, da ostane po vladi predloženi naslov „zemaljsko oružničtvo" neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Naslov, po vladi predložen, je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (poče čitati naslov 10. „Zemaljske i županijske sgrade").

(Glasovi: Još je jedan predlog odbora!)

Izvj. **Josip Miškatović**: A dà, oprostite! Ima još sliedeći predlog (čita): „Poziva se zemaljska vlada, da donese zakonsku osnovu, kojom se straža javne sigurnosti ustrojava prama autonomnomu pravu zemlje".

Ja mislim, gospodo, da, pošto je vis. sabor već kroz više godina ne samo pozivao vladu, nego je od nje i dobivao uvjeravanja, da će se takova zak. osnova donieti, čim budu okolnosti dopustile, da je već po tom opravdan taj predlog odbora i da će ga vis. sabor, dosljedan samomu sebi, prihvatiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, koji ovako glasi (čita): „Poziva se zemaljska vlada, da

donese zak. osnovu, kojom se straža javne sigurnosti ustrojava prama autonomnomu pravu zemlje".

Ona gospoda, koja su za to, da se prihvati, neka izvole ustati.

(Ustade većina.)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 10. „Zemaljske i županijske sgrade").

(Predsjedničko mjesto zauze saborski predsjednik g. Nikola Krestić.)

(Izvjestitelj čita stavku 1., naslova 10. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu prvu stavku s ovom svotom?

(Prima se.)

Prva stavka ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 10. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 10. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović:** K ovomu naslovu imadem u ime odbora izvjestiti to, da, pošto je proračunski odbor predložio i sabor već, pretresajuć budget za g. 1880., to prihvatio, da se vlada pozove, neka bi obaviestila vis. sabor o tom, je li način osiguranja zemaljskih i županijskih sgrada, koji je dosada upotrebljivan, shodan i probitačan i nebi li se mogle premije tako udesiti, da bi se samo zamjenito jedna sgrada s drugom osigurala, to je odgovorila vlada u proračunskom odboru, da je i onako osiguranje sgrada već na 5 godina obavljeno, dakle za sada da je o tom predmetu suvišno govoriti, pošto se nemože više opozvati ono osiguranje na 5 godina; ali bez toga vladi se čini, da je način osiguranja, kako je sada u porabi i praksi, najsgodniji, pošto su baš one sgrade, koje su najviše izložene opasnosti požara, kao kazalište itd., i onako osigurane u kojem družtvu, a ostale sgrade, koje su manje požaru izložene, da tako neznatne premije plaćaju, da se od njih nebi mogla glavnica za osiguranje nabaviti. Ovu ubavjest uzeo je proračunski odbor na znanje i predlaže vis. saboru, da isto učiniti izvoli.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen.

Izv. **Josip Miškatović** (čita naslov 11. „Cesto- i vodogradjevine". Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. naslova 11 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice.

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3. naslova 11 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. „Izvanredne potrebe". — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita točku 2. „Vodogradjevine. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku prvu

(Prima se.)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. naslova „Vodogradjevine". — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

(Glasovi: Prima se!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Zorić.

Josip Zorić: 1. listopada bijaše ovdje u vis. kući pretresivan predlog o utvrdjivanju savskih obala kod Rugvice Po želji vis. vlade bijaše odpućen ovaj moj predlog proračunskomu odboru, a ovdje sada proračunski odbor daje svoje izviešće o cestah i vodogradjevinah, a nijednom riečju nespominje, da li je uzeo taj moj predlog i mojih drugova u pretres i da li ga je uvažio ili nije. S toga bi imao upitati, da li je proračunski odbor kod ovoga naslova „Vodogradjevine" uzeo moj predlog u uvaženje i u koliko, i da li se sa ovom svotom, koja je ovdje, namjenjuje utvrditi one obale koje su u mom predlogu iztaknute. Najprije bi to molio da mi se odgovori.

Izvj. **Josip Miškatović:** Na interpelaciju gosp. zastupnika Zorića imadem odgovoriti u ime odbora to, da je ova vodogradjevina u sporazumku sa vis. vladom zaključena, ugovorena i saboru preporučena.

Ujedno su ovdje i zapisnici priloženi, da se vidi kako se radilo kod redovite i izvanredne potrebe na vodogradjevine za g. 1881. I tu se predlaže za zagrebačku podžupaniju za osiguranje savskih obala kod Nartske Novaka i Rugvice 17.000 for.

Josip Zorić: Zadovoljavam se.

Izvj. **Josip Miškatović**: Odbor je proračunski ovaj predlog podnio, koji je s vladom sporazumno ugovorio, da će to priložiti svomu zapisniku, da mogu gg. zastupnici danas sutra vidjeti kod obavljenoga posla, je li se ovako izvelo, kako je ugovoreno. Ja mislim, da nije potrebno svih ovih pojedinih predloga čitati, ali se svaki od gg. zastupnika može u zapisniku uvjeriti, što je naročito spomenuto, da se imade izvesti. Medju ostalim uvrštena je svota za utvrdu obala savskih kod Bukevja, o čem se može svaki od gg. zastupnika uvjeriti.

Predsjednik: Dakle prima li vis. sabor ovu stavku drugu?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvjestitelj **Josip Miškatović** (čita rekapitulaciju. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova rekapitulacija s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Izvjest. **Josip Miškatović** (čita naslov 12. „Prinos narodno-gospodarskim svrham").

(Glasovi: Opet su dva predloga kod naslova 12.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Nema predloga nikakova, koji nebi bio čitan namah u samom budgetu. Ovo, što se ovdje predlaže, odmah je uvršteno u budget i ja sam pročitao u budgetu tako, da je već sve pročitano i primljeno, što odbor predlaže.

Predsjednik: Molim, izvolite samo dalje.

Izvjest. **Josip Miškatović** (čita naslov 12. „Prinos narodno-gospodarskim svrham". Stavka 1. — Vidi zap. 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., nasl. 12. — Vidi zap. 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ovdje moram izviestiti vis. saboru, da se za ovaj put nije moglo obaviti ništa glede onog, što je naime sabor pozvao kod prošlog proračuna, da se naime predloži cieli proračun šumarsko-gospodarskog učilišta u Križevcih, jer gospoda profesori u Križevcih nisu na poziv vlade još mogli poslati toga proračuna, nu za budući proračun biti će to za stalno učinjeno

(Čita stavku 3., naslova 12. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 12. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvjest. **Josip Miškatović**: Ako mi dopustite, ja ću odmah ovdje razložiti, kako je ovdje došlo do 23.000 for. — 20.000 for. uvrstila je sporazumno sa odborom zemaljska vlada za promicanje raznih grana gospodarstva, i tim je naravno obavljeno ujedno sve ono, što su pojedine podružnice u svojih podnescih na visoki sabor i vladu zamolile, naime uslišano i izpunjeno je i ono, gdje se tražilo, da se 20.000 uvrsti u ovu stavku, a 3.000 for. pako uvršteno je ovamo iz naslova sliedećeg, naime iz 13. na str. 19. „izvanredne potrebe za slavonske mladiće za štipendije". Odbor je iz razlaganja vis. vlade saznao, da se vrlo malo takovih mladića u Slavoniji nalazi, koji traže štipendije i koji žele polaziti gospodarsko-šumarsko učilište u Križevcih. Zato je mislio odbor, da će biti svrsi gospodarstva puno shodnije, ako se naime ovih 3.000 for., koji se i onako nemogu upotriebiti i podieliti, jer nitko netraži, ako se naime ovih 3000 for. prenesu ovamo u ovaj naslov u stavku 4. za promicanje raznih grana gospodarstva. Nu ipak je odbor uzeo u obzir, da bi se mogao naći pojedinac mladić iz Slavonije, koji bi mogao tražiti štipendij, pa da mu nebude uzeta prilika, da dobije štipendij, odbor je pridodao ovdje i povlast, da, ako se nadje takov mladić, koji bi to zatražio, da mu se može dati štipendij iz ovih 23.000 for. I odbor predlaže vis. saboru, da i ovo izvoli primiti.

Božo Topalović: Molim za rieč!

Predsjednik: Molim liepo, ovdje nemožete o tom govoriti, ovo je već primljeno. Gosp. izvjestitelj dao je samo ubaviest.

Božo Topalović: Ja sam se već prije prijavio za rieč.

Predsjednik: Molim — već je glasovano, i ja sam već izjavio, da je ova stavka primljena. Gosp. izvjestitelj dao je, kako rekoh, samo ubaviest, a ja sam već izjavio, da je 23.000 for. primljeno.

Ja molim gosp. izvjestitelja, neka ubaviest drugi put daje prije, nego se daje glasovati.

Božo Topalović: Ja na ubaviest gosp. izvjestitelja želim nešto reći; ja neću proti tomu govoriti, nego razjasniti stvar.

(Ali već je primljeno!)

Predsjednik (prama izvjestitelju): Izvolite dalje — trošak za pošumljenje Krasa.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 12. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., nasl. 12. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta ovoga naslova je primljena.

Izvjest. **Josip Miškatović**: Ja moram i opet ovdje nešto izviestiti, premda se ova stavka primila, jer nemam govoriti proti ovoj stavki, nego samo razložiti, što mislim, da razložiti treba. Negovori se proti tomu, nego se tumač daje, a to se može učiniti i naknadno.

(Glasovi: Već je primljeno.)

Predsjednik: Ja molim gosp. izvjestitelja, neka izvoli poslje davati ubavjesti, sutra ili prekosutra — a sada ćemo nastaviti. (Smieh.) Molim dalje!

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 13. „Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

(Prama izvjestitelju): Ja sam mislio, da će se i opet kakova ubavjest dati. (Veliki smieh.)

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 13.). Tu neima nikakove ubavjesti. (Smieh.) (Glasovi: Tehnički štipendiji!)

Izvolite slušati, kako je čitano.

Predsjednik (zvoni): Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., nasl. 13. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Ima li kakva ubavjest? (Smieh.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Nema. — Ova stavka premještena je već u naslov prijašnji, dakle ovdje se izpušta, te dolazi odmah Hallska zaklada.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu stavku sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena sa ovom ukupnom svotom.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 14. „Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 14. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 14 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 14 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 14 „Za tamanjenje govedje kuge i za tamanjenje phylloxere“ — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 15. „Mirovine“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 15. „Izvanredne potrebe razvojačene i utjelovljenje Krajine“ — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita poglavje IV. „Odjel za bogoštovje i nastavu“. Naslov 1. „Središnja uprava“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 1 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 1 — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 4., naslova 1. — Vidi zapisnik 88. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 5., naslova 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 6., naslova 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 7., naslova 1. — Vidi zapisnik 88. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 8., naslova 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predjsednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 9., naslova 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku desetu: „Ustrojenje matice pučkoga učiteljstva kao izvanredna potreba“. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Visoki sabore! Za danas biti će dosta. Na dnevni red buduće sjednice stavit će se nastavak specijalne debate o proračunu.

Ja današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 11 sati prije podne.

(Svršetak u 1 sat poslije podne.)

Osamdeset i deveta saborska sjednica,

obdržavana dne 5. studenoga 1880. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak specijalne debate o proračunu za god. 188

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

LXXXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 4. studenoga godine 1880. pod predsjedanjem predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 57 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje sjednice ovjerovi se bez primjetbe.

Na sabor stiže jedan podnesak:

Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je kr. zem. financijalno ravnateljstvo po nalogu kr. ug. ministarstva financija zamolilo za dozvolu prodaje nekih bivših krajiških sgrada i zemljišta ležećih u bjelovarskoj županiji, koje nesluže za javnu upravu.

Ustupa se proračunskom odboru.

Na dnevnom je redu nastavak glavne debate o proračunu za god. 1881.

Predsjedničtvo podieli rieč g. nar. zastupniku Karlu Mihaloviću, koji je govorio za osnovu proračuna. Pošto se nitko neprijavi za rieč, podieli predsjedničtvo posljednju izvjestitelju.

Iza svršene generalne debate stavi predsjedničtvo pitanje sljedeće: Prima li visoka kuća osnovu proračuna za god. 1881. za podlogu specijalne debate?

Većinom glasova prima se.

Po tom dodje na dnevni red specijalna razprava o proračunu za god. 1881.

Poglavje I.

Sabor.

Prima se po predlogu odbora sa . . . 40.000 fr.

Poglavje II.

Ban.

Prima se sve po predlogu odborovu, samo da se stavka 3. prenese u poglavje III. naslova 1. stavka 6. sa . . . . 26.000 fr

Poglavje III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Prima se po predlogu odbora

svota redovite potrebe sa	92.390 f
svota izvanredne potrebe sa	600
Ukupno . .	92.990 f
Odbiv odtuda 2% u ime interkalara od stal. beriva	1.305 f
Ostaje . .	91.685 f

Naslov 2.

Gradjevni odsjek.

Prima se po predlogu odbora svota . . .	21.218 f
Odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva odbiv svotu sa	400 „
Ostaje . . .	20.818 f

Naslov 3.

Računarski ured.

Prima se po predlogu odbora

redovita potreba sa	40.554 f
izvanredna	100 „
Ukupno . .	40.654 f
Odtud odbiv u ime interkalara od stalnog beriva po 2%	725 f
Ostaje . .	39.929 f

Naslov 4.

Statistički ured.

Prima se po predlogu odbora

redovita potreba sa . . . . 4.500 f

Naslov 5.

Zemaljski arhiv.

Prima se po predlogu odbora
redovita potreba sa . . . . 3.413 fr.
Odtud 2% u ime interkalara od stalnih
beriva odbiv svotu sa . . . . . . 66 „
Ostaje . . 3.347 fr.

Naslov 6.

Zemaljska blagajna.

Prima se po predlogu odbora izpustiv „troškove uprave županijskih zaklada“ u iznosu od 800 for.
redovita potreba sa . . . . 10.690 fr.
izvanredna potreba sa . . . . 1.150 „
Ukupno . . 11.840 fr.
Odtud 2% interkalara od stalnih beriva
odbiv . . . . 105 fr.
Ostaje . . 11.645 fr.

Naslov 7.

Kr. političke oblasti I. molbe.

Prima se po predlogu odbora
redovita potreba sa . . . . 368.934 fr.
izvanredna potreba sa . . . . 5.545 „
Ukupno . . 374.479 fr.
Odbiv odtud 2% interkalara od stalnih
beriva u iznosu od . . . . 5.177 fr.
Ostaje , . 369.302 fr.

Naslov 8.

Zdravstvo.

Prima se po predlogu odbora svota
redovite potrebe . . . . 124.060 fr.

Naslov 9.

Zemaljsko oružničtvo.

Prima se po predlogu odbora svota
izvanredne potrebe sa . . . . 244.551 fr.
Odtud odbiv 2% interkalara od stalnih
plaća, zatim radi izjednačenja na svotu
prelimiranu za god. 1881. . . . . . . 6.601 „
Ostaje . . 237.950 fr.

Kod naslova 9. zametnulo se je u proračunskomu odboru pitanje o nazivu oružničtva.

Donešeni u proračunskomu odboru predlog, da se ovomu naslovu na čelo stavi naziv: „Hrvatsko-slavonsko zemaljsko oružničtvo“, zadobio je samo polovicu prisutnih glasova.

Odlučit ima sabor.

Sabor prihvati većinom glasova predlog vladin, da se prihvati naslov: „zemaljsko oružničtvo“.

Isto tako prihvaća sabor većinom glasova predlog odborov koji glasi:

„Poziva se zemaljska vlada, da donese zakonsku osnovu, kojom se straža javne sigurnosti ustrojava prama autonomnomu pravu zemlje“.

Naslov 10.

Zemaljske i županijske sgrade.

Prima se po predlogu odbora svota
redovite potrebe sa . . . . 16.400 fr.

Naslov 11.

Cesto- i vodogradjevine.

I. Cestogradjevine.

Prima se po predlogu odbora
redovita potreba sa . . . . 230.468 fr.
izvanredna . . . . 291.865 „
Ukupno . . 522.333 fr.
Odbiv 2% interkalara od stalnih beriva u
svoti od . . . . 1.395 „
Ostaje . . 520.938 fr.

II. Vodogradjevine.

Po predlogu odbora prima se svota
redovite potrebe sa . . . . 78.714 fr.
Odbiv 2% interkalara od stalnih beriva u
svoti sa . . . . 44 „
Ostane . . 78.670 fr.

A. Rekapitulacija cestogradjevine 520.938 fr.
B. Vodogradjevine . . . . . . 78.670 „
Ukupno . . 599.608 fr.

Kod ovoga naslova upita narodni zastupnik Josip Zorić „jeda li se je obaziralo na utvrdu rugvičke obale?“

Pošto je uvršteno za utvrdu upitne obale 17.000 fr. zadovoljuje se isti interpelant.

Naslov 12.

Prinos narodno-gospodarskim svrham.

Prihvaća se po predlogu odbora svota
redovite potrebe sa . . . . 97.460 fr.

Naslov 13.

Prinos narodnim zavodom i zem. štipendiji.

Prima se po predlogu odbora redovita
potreba sa . . . . 41.000 fr.
izvanredna potreba sa . . . . 840 „
Ukupno . . 41.840 fr.

Naslov 14.

Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Prima se po predlogu odbora
redovita potreba sa . . . . 4.300 fr.
izvanredna . . . . 32.248 „
Ukupno . . 41.548 fr.

Naslov 15.

Mirovine.

Prima se po predlogu odbora
Redovita potreba sa . . . . 168.228 fr.
izvanredna . . . . 2.980 „
Ukupno . . 171.208 fr.

Poglavje IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Prima se po predlogu odbora svota redovite potrebe sa	32.139 fr.
svota izvanredne potrebe sa	750 „
Ukupno . .	32.889 fr.
Odtud 2% interkalara od stalnih beriva odbiv	32.480 fr.
Ostaje . .	32.409 fr.

Po tom zaključi predsjednik sjednicu u 1 sat po podne te ureče za sutra 5. studenoga u 11 sati prije podne buduću sjednicu uz dnevni red:

Nastavak specijalne debate ob osnovi proračuna za godinu 1881.

Krestić v. r. **Brantner** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Imunitetni sab. odbor podnosi izvješće u pogledu sudbenoga progonjenja narodnih zastupnika Ivana Magenheima i dra. Aleksandra Peičića. — Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor za verifikaciju podnaša izviešće o banskoj pozivnici Sigismunda grofa Palfya i ob izboru narodnoga zastupnika Vjekoslava pl. Tükörya za izborni kotar daruvarski. — Stavit će se na dnevni red.

Peticionalni saborski odbor podnosi 8. izviešće o dodieljenih mu po vis. saboru podnescih. — Stavit će se na dnevni red,

Hrvatsko-slavonsko šumarsko druživo u Zagrebu moli za milostivo doznačenje primjerene godišnje podpore iz zemaljskih sredstva, opredieljenih vis. kr. zemaljskoj vladi za unapredjenje gospodarstva zemlje. — Ide odboru za peticije.

Osim ovih nisu nikakovi drugi podnesci stigli na ovaj vis. sabor.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom se redu nalazi nastavak specijalne razprave o proračunu.

Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti, te čitati dalje naslov odjela za bogoštovje i nastavu.

Izvj. **Josip Miškatović** (zauzimlje izvjestiteljsko mjesto. Čita naslov 2. „Odjel za bogoštovje i nastavu“ „zemaljski prinos u svrhe bogoštovne“. Stavka 1. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 2 Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drug ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 2 „Izvanredna potreba“. — Vidi zapisnik 89. saborsk sjednice).

Kod ove izvanredne potrebe u stavci trećoj imao b u ime proračunskoga odbora izviestiti to, da je zemaljsk vlada u prvi mah predložila kao manjak 10.000 for., n poslje se pokazalo, da je ovaj manjak u istinu ne 10 nego 20.000 for. i to zato, kako je izvolio vis. sabor n strani 29. vidjeti kod izvanrednog pokrića — interka larni dohodci. Vlada je računala, da će doći u ime in terkalara kao izvanredni dohodak 10.000 for., naime o onog vremena, što je bila nadbiskupija zagrebačka iz pražnjena, pak bi imala dohodka god. 1881. 10.000 for. nu poslje se doznalo, da je ovih 10.000 for. već izpla ćeno ove godine, pa da se nemože uvrstiti kao priho za buduću godinu. Što će biti s ovim većim prihodom od 10.000 for. za god. 1880., to će se naknadno opre dieliti za godinu 1881. Ovih 10.000 for., pošto su iz plaćeni ove godine, nemogu biti kao prihod, zato se im kao manjak u izvanrednoj potrebi smatrati za godin 1881. 20.000 for. I tako je odbor prihvatio i predloži vis. saboru, da uzme manjak od 20.000 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku treć sa manjkom od 20.000 for.?

(Prima se.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Ukupna svota dakle redovit i izvanredne potrebe biti će 124.730 for.

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 3. „Kr. sveuči lište Franje Josipa I. u Zagrebu“. Stavka 1. — Vid zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovog naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 3 Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drug ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 3 — Vidi zapisnik 80. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovog naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 4., naslova 3. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka 4. je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 5., naslova 3. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 6., naslova 3. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović**: K stavci sedmoj čast mi je javiti . . .

Predsjednik: Molim liepo, izvolite ju pročitati!

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 7., naslova 3. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

U stavci sedmoj preporučuje odbor vladi, da radi oko utemeljenja botaničkog vrta i da već za god. 1882. uvrsti primjerenu obročnu svotu, te u toj sedmoj stavci preporučuje odbor vladi to, da podnese zak. osnovu o botaničkom vrtu.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je ovomu predlogu podnio g. zastupnik dr. Spevec sliedeći izpravak:

Marko Lončarić (čita izpravak): „Poziva se kr. zemaljska vlada, da uznastoji oko osnutka botaničkog vrta i da već u budgetu za god. 1882. uvrsti u tu svrhu primjerenu svotu“.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Spevec, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Mene su dvie okolnosti prinukale na to, da izpravak, netom pročitani, podnesem; prvo ta, što odbor proračunski preporuča vladi, da ona podnese osnovu zakona za utemeljenje botaničke bašće. Osnova za utemeljenje takove bašće sasvim je suvišna, jer je već samim zakonom uzet obzir na botaničku bašću, pošto već i sam inštitut sveučilišta ju zahtjeva, te je vis. vlada ne samo ovlaštena nego i dužna utemeljiti botaničku bašću po zakonu sveučilišta. Sveučilištna bašća spada u istu kategoriju, u koju i kemički laboratorij i zoologički muzej, pa zato nije potrebno posebne osnove, jer je to u savezu sa samim zavodom, dakle glede botaničke bašće sasvim je suvišno, da se takova zakonska osnova podnese; s toga ne bi bilo potrebno, da izpravak podnašam, nego da glasujem proti.

Druga je okolnost, da taj izpravak podnašam ta, što evo sada teče već sedma godina, odkako je sveučilište otvoreno, a o početku kakovu za utemeljenje i osnivanje botaničkog vrta nema nigdje ni traga ni glasa. Ostali zavodi bar u umjerenoj mjeri život provode, ali o botaničkoj bašći nema ništa. S toga sam mislio, da bi tendencija ovog sabora bila ta, da ponuka vladu, da od naših ograničenih sredstva uzme toliko, da se bar prvi početak za botanički vrt uzme. Zato sam tako slobodan predložiti, da vis. vlada uznastoji oko utemeljenja toga vrta i da u proračun za god. 1882. primjerenu svotu, koja će u tu svrhu potrebita biti, uvrsti. Ta svota netreba biti sva, koju treba za osnivanje botaničke bašće: ja mislim, da se može početak učiniti obročnom svotom, koju naše slabe financijalne sile podnose, samo neka se stvar jednom preduzme.

Ja sam uvjeren, da će i grad Zagreb u to doprinesti, koliko mu financijalne okolnosti dopuste, tim više, što botanička bašća u svakom gradu spada medju vrlo obljubljena šetališta. Ja mislim, da će takova bašća i u gradu Zagrebu spadati medju obljubljena šetališta, tim više, što nema u gradu Zagrebu prilične bašće, gdje bi se mogao čovjek odmoriti pod sjenatom omorikom.

S toga gledišta mislim, da je suvišno opravdavati potrebu botaničke bašće, jer se u početku mislilo, da će se urediti, kao što se uredio laboratorium, a u prvi mah da će si profesori sami pomoći u umjetnih bašćah, a stranom i u prostoj naravi.

Ako se to i učinilo za prvi mah, mislim, da će nastojati svi faktori, da ne ostane i nadalje tako, nego da bude takova bašća uredjena za pomoć, za nuždu, kako će za dotične profesore biti shodno.

Ja zato preporučam, da izvoli vis. sabor prihvatiti moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! U svakom budgetu, odnosno prigodom razprave budgeta, opetuje se toliko pozivâ na zemaljsku vladu, da ovo ili ono učini, da ona napokon nezna, česa bi se prije prihvatila.

Zemaljska vlada misli onako, kao što misli i g. predgovornik danas, a napokon i mora misliti o ustanovi botaničkog vrta. Ali dosada nisu zemaljskoj vladi dopustila ograničena razpoloživa sredstva, da botanički vrt ovdje uvede. Gosp. dotični profesor on je zadovoljio svojim izvanrednim trudom i radom, on je zadovoljio potrebi svojih slušatelja. Botanički vrt ima doduše veliku važnost i za filozofički fakultet, a od najveće će biti važnosti onda, kada se otvori fakultet liečnički. To priznaje i vlada, da taj fakultet ne može biti bez botaničkoga vrta. Vlada ne bi mogla pristati na to, da se već u budget za buduću godinu uvrsti stanovita tangenta za osnivanje botaničkoga vrta, i to zato, što ona nezna, hoće li razpoloživa sredstva dopustiti, da se uzmogne išta uvrstiti u tu svrhu, tim manje može se misliti ob osnutku botaničkoga vrta, što nam predstoji nužda misliti o tom,

kako ćemo kemički laboratorium u prostranije i udobnije mjesto smjestiti, nego do sada.

Kemički je laboratorium od veće potrebe, nego li botanički vrt, jer profesor botanike može si pomoći u prirodi i u naših domaćih vrtovih, ali profesor kemije nemože raditi, ako nema kemičkoga laboratoriuma.

Dakle ja mislim, da bi vis. sabor mogao odkloniti ovaj poziv glede uredjenja botaničkog vrta, a imenito onaj dostavak, da se već buduće godine stanovita svota u tu svrhu uvrsti.

Zemaljska vlada misli o potrebah sveučilišta, pa kada joj bude možno, ona će učiniti, što će njezine okolnosti dopustiti, da se uzmogne uvrstiti svota kakova za prvi početak, za prvi osnutak botaničkoga vrta.

Vlada mora znati, koliko će taj botanički vrt stajati, jer kako iz izkustva znadem, stoji botanički vrt do 100.000 for., ako se hoće onako urediti, kako to zahtieva potreba znanosti.

Ja dakle u ime kralj. zemaljske vlade molim, da se ovaj predlog odkloni, imenito što se onog diela tiče, da se za buduću godinu uvrsti stanovita tangenta u to ime.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. Vrbanić.

Franjo Vrbanić: Visoki sabore! Ja nebi progovorio ovdje, da nisam dužan popraviti ono, što je krivo presv. gosp. predstojnik za bogoštovje i nastavu u rieči proti predlogu gosp zastupnika Spevca rekao. On je rekao, da bašća botanička nema danas onolike važnosti, kao što bi imala, kada bi bio liečnički fakultet ovdje ustrojen, i da će ta bašća biti onda od većeg zamašaja, nego danas uz filozofički fakultet.

Ja, gospodo, ovo mnienje nemogu dieliti s toga, jer se botanika na liečničkom fakultetu i onako niti predaje niti predavati hoće, nego se botanika predaje na filozofičkom fakultetu i onda, ako se ustroji liečnički fakultet, kao što se i danas predaje bez obzira na liečnički fakultet i negledeć na tu eventualnu mogućnost, da će se u budućnosti ustrojiti za to fakultativna stolica, dakle je po zakonu to posve samostalno kao jedan naukovni dio na filozofičkom fakultetu.

Moram iskreno reći, da se jako čudim, da se presv. gospodin predstojnik opire ovakovu zaključku. Kada je već jedanput bilo žrtvovano toliko novaca i doprinešeno toliko žrtva za sveučilište, ja mislim, da bi bila dužnost jedan korak dalje pokročiti i da bi se morala pružiti sredstva, koja su za ustroj sveučilišta potrebita.

Stolica botanike bez botaničkog vrta, to je po mom sudu nešto, što obstojati nemože, pa ako i obstoji do sada, ako i obstoji danas stolica botanike bez botaničkoga vrta, to je anomalija, koju bi morali što prije dokinuti.

Ja nisam zato, da se na jedanput traže veliki novci, ali kao što smo s našimi slabimi silami uredili sveučilište čedno, tako čedno bi se morao urediti i botanički vrt.

Visoka vlada kaže, da bi morala znati, koliko će t stojati. Ja iskreno kažem, da žalim, pošto naše sveučilišt obstoji već 5—6 godina, da do danas nije mogla vlad saznati i predvidjeti, koliko bi stajao taj vrt.

To nije nikakav razlog proti predlogu dra. Spevc

Kaže se nadalje po presv. gosp. predstojniku z bogoštovje i nastavu, da moramo misliti, kako ćem smjestit kemički laboratorium. Ja nedržim to razlogon da se odkloni predlog gosp. Spevca, jer da se postur po načelu gospodarstva i praktičnosti, mi bi danas ima kemički laboratorium, mjesto da plaćamo najamninu zar Mi bi mogli s onom svotom kamate odplaćivati za ne zajam, te bi se s malim troškom mogla podići sgrac za kemički laboratorium, kao što su se podigle dru sgrade.

Što se tiče predloga odbora, nebih bio proti njem jer mu je stilizacija dobra, nu podupirem ipak izprav gosp. dra. Spevca.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojn odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Moram na ne primjetbe gosp. dra. Vrbanića odgovoriti.

Ja dobro znam, da se na liečničkom fakultetu nepr daje botanika, kao što znam, da se kemija predaje u mno većem obsegu, nego se može predavati za sam filozofič fakultet. Ako bi se liečnički fakultet ustrojio, to bi im taj predmet drugi oblik, nego sada. Filozofički fakul na velikih sveučilištih služi i smatra se osnovom najv liečničkomu fakultetu, i gdje je takav liečnički fakult tamo najviše slušatelja ima fakultet filozofički iz fakult medicinskoga, koji slušaju botaniku i one predmete, k zasiecaju u liečničtvo.

U ostalom vlada nije sasma odklonjena ovomu pre logu, samo je mislila, da bi možda bilo prerano. U ostal i ja mogu pristati na izpravak gosp. dra. Spevca, a v sabor odlučiti će, koliko može u ime one bašće tange dati, a ta tangenta može biti i manja svota.

Istina je i to, da čim prije budemo mislili o osnut botaničkog vrta, da ćemo tim prije doći i do svrhe, zemljište neće biti sada tako skupo, kako će biti mož za 5 do 6 godina, kada se počme grad razširivati prama Savi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Ja ću najprije izjaviti, da je ova štilizacija ovakova, da se sl s odborovom i da odbor ono isto misli, što misli go predlagatelj dr. Spevec i da je mojom krivnjom došla izviešće ovakova štilizacija, koja nekaže ono, što je od mislio. Odbor je pod ovim mislio to, da se počme diti oko utemeljenja botaničkog vrta i ništa drugo. odboru je doduše bio predložen sličan predlog, što ga

lalje razvio gosp. dr. Spevec, da se uvrsti obročna svota odbor je mislio, da nebi za sada primio toga predloga. Ju pošto gosp. dr. Spevec predlaže ne za ovu godinu, iego za god. 1882., da se ta svota u budget uvrsti, kao to je mislio i presvietli gosp. predstojnik, koji jednako ovori o budućoj godini, a predlog neradi o budućoj goini, već o godini 1882., to ja mislim, da će svi članovi ristati na to, da se primi predlog gosp. dra. Spevca, a to se boji presvietli gosp. predstojnik toliko pozivâ od trane sabora na vladu, to mi se čini, da tu ta bojazan iema mjesta, pošto je i sam izjavio, da je vlada priravna učiniti i da ovakovoj podpori od strane sabora na nemože biti protivna, jer da će ona namienjenoj svrsi obro doći. Odtuda se vidi, da se sabor i vlada u toj tvari, koja je toli potrebita zemlji, slažu.

Dakle u ime odbora izjavljujem, da pristajem i polupirem predlog gosp. dra. Spevca.

Predsjednik: Ja molim gosp. izvjestitelja, pošto aže, da je pogriešno sastavio predlog, neka mi kaže, ako prvi predlog odbora glasi, pošto ću morati dati najrije glasovati o predlogu odbora; ako ovaj predlog padne, nda će se glasovati o izpravku, učinjenu po gosp. dru. pevcu.

Izvj. **Josip Miškatović**: Predlog odborov glasi: da e „preporuča“ vladi, da radi oko utemeljenja botaničkog rta i da podnese osnovu radi utemeljenja botaničkoga rta.

Predsjednik: Dakle dva su predloga tu. Odbor redlaže, da se vladi preporuča, da radi oko utemeljenja otaničke bašće i da podnese osnovu o botaničkoj bašći, predlog, dotično izpravak, stavljen po gosp. dru. Spevcu, lasio bi ovako (čita): „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, a uznastoji oko osnutka botaničkoga vrta i da već u udgetu za godinu 1882. uvrsti u tu svrhu primjerenu bročnu svotu“.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole stati. (Nitko neustaje.)

Ona gospoda, koja su za predlog odbora sa izpravom gospodina dra. Spevca, neka izvole ustati. (Ustaje ećina.)

Predlog odbora sa izpravkom gosp. dra. Spevca je rimljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 3. – Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu voga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova 3. – Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu voga naslova?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., naslova 3. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Neka mi se dozvoli, visoki sabore, vratiti se na naslov drugi.

Predsjednik: Molim liepo, to nemože biti, da se sada vraćamo na naslov drugi Mi smo taj naslov već primili i ja toga nemogu dopustiti.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ovo se može dopustiti, visoki sabore, pošto ništa nemienja ustanovâ, koje su predložene i poprimljene u naslovu drugom. Ja imadem samo jedan dodatak, što sam ga zaboravio predložiti kod naslova drugoga, a taj dodatak niti najmanje nemienja onog, što je sabor već poprimio, nego samo nadopunjuje . . .

Predsjednik: Visoki sabore! Ovo su takove nekorektnosti, kada budemo jedan naslov svršili, pak idemo opet na isti naslov — da ja nikako to dopustiti nemogu.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja mislim, da je bolje dopustiti malu nekorektnost, nego nedopustiti, da se iztakne dodatak, koji spada u meritornu razpravu jednoga predloga.

Predsjednik: Molim liepo, ovo se može učiniti posebnim predlogom, koji ću dozvoliti u svoje vrieme, a za sada idemo na naslov četvrti.

Izvj. **Josip Miškatović**: Molim, ja imam k naslovu trećemu jedan predlog, koji glasi (čita): „Pozivlje se kr. zemaljska vlada . . .“

Predsjednik: Molim, to opet spada na poseban predlog, jer je ovaj naslov svršen. Ja gosp. izvjestitelju dozvoljujem, da učini poseban predlog onda, kada se svrši budget, ali sada, kada se već svršila debata, nemogu već o tom naslovu debatirati dati.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ovakovi se zaključci mogu uviek na koncu naslova činiti.

Predsjednik: Ja molim liepo, da se prelazi na naslov četvrti. (Nemir u kući.)

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Ja nemogu dopustiti više rieč i nemože biti više nikakove incidencije na ovo.

Izvj. **Josip Miškatović**: Uz ovakov postupak ja nebih mogao biti u saboru na ovom mjestu, te bi se morao odreći izvjestiteljstva. (Nemir i žamor u kući.)

Predsjednik: Ja nemogu dati više govoriti niti mogu dopustiti, da se stavlja predlog k naslovom, koji su već obavljeni. (Nemir i žamor u kući.)

Gjuro Kamenar: Ja neću o tom govoriti, nego, gospodo, molim — (žamor) gospodo — molim — odbor proračunski je dužan vis. saboru podnieti i priobćiti ono, što je zaključeno. Ja mislim, da se nam njegovi zaključci moraju priobćiti u ovom saboru. Ja mislim, da će visoko

predsjedničtvo dopustiti, da se odbor o svojem radu smije ovdje očitovati, a to se može dopustiti u svako doba, ako gosp. izvjestitelj kaže, da je zaboravio kod koje stavke to učiniti, a to mu se nit nemože zamjeriti.

Predsjednik: Ja ću gosp. zastupniku Kamenaru samo to kazati, da nema o tom dvojbe, da to gosp. izvjestitelju nebi bilo dopušteno učiniti na svršetku debate, ali onako po „domaće" se u parlamentu neradi. Kad je jedan naslov svršen i primljen, nemože biti više o njem govora. Ja molim liepo gosp. izvjestitelja, da taj predlog na svršetku debate kao poseban predlog donese.

Rieč ima gosp. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja se podpuno slažem, što se tu navadjalo glede naslova drugoga, jer je taj naslov svršen i primljen, ali mislim, da je rigoroznost vis. predsjedničtva glede onoga, što se odnosi na naslov treći, prevelika. Dosadanja praksa bila je ta, da se zaključci odbora nisu kod dotične stavke priobćivali, nego kad su dotični brojevi dotične stavke bile već primljene, onda na svršetku naslova priobćivale su se resolucije odborove po dotičnom izvjestitelju.

Tako je gosp. izvjestitelj i ovaj put učinio, te je zamolio vis. predsjedničtvo, da mu dozvoli stavit predlog odbora, koji glasi: „Poziva se zemaljska vlada, da donese zak. osnovu ob uredjenju knjižnice". Ovo se imalo kod prve stavke ovoga naslova uvrstiti, ali ako se ob ovom predlogu na koncu naslova razpravlja, ja mislim, da to nije nekorektnost, i mislim, da se ova resolucija uzme u pretres već obzirom na to, što naslov treći faktično još nije svršen.

Predsjednik: Istina je, da taj naslov još nije faktično svršen, ali ovaj predlog spadao je k stavci prvoj, a ta je svršena.

U ostalom ovo nije bar tako velika nekorektnost, pa ako je s voljom vis. kuće (Glasovi: dozvoljava se!), onda izvolite dalje, te izvolite taj predlog donieti.

Izvj. **Josip Miškatović**: Kada bi ja, visoki sabore, ovim dodatkom nešto predlagao, što bi imalo mienjati stvoreni već koji zaključak po saboru, onda bi vis predsjedničtvo imalo posve pravo, da nedopusti više o tom rieči, ali o predlogu, koji ništa u ničem nemienja, nego samo nadopunjuje stavku prvu, neuvidjam razloga, zašto na koncu naslova nebi mogao biti govor.

Predsjednik: Ja molim, ovo je stvar svršena; izvolite taj predlog formulirati, kako glasi.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ovaj predlog odbora glasi ovako (čita): „Poziva se kr. zemaljska vlada, da donese zakonsku osnovu ob uredjenju sveučilištne knjižnice i njezina osoblja".

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Jovan barun **Živković**: Molim za rieč.

Predsjednik: Primljeno je, idemo dalje.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja nemogu ići dalje. — Ovo je takovom brzinom izrečeno, da presv. gospodin nije bilo moguće prihvatiti rieč.

Predsjednik: Molim liepo, ja censora ovdje nepr mam. (Žamor i smieh.) Ja sam izjavio, da je primljen i sada nemogu više dopustiti rieč niti presv. gospodin predstojniku.

Jovan barun **Živković**: Molim . . . . (Velik nemi u kući.)

Predsjednik (zvoni).

Jovan barun **Živković**: Što je onda vlada, kad nema rieči? To su čudne stvari!

Predsjednik (zvoni): Molim.

Dr. **Pavao Muhić**: Molim za rieč.

Predsjednik (zvoni): Nedopuštam više rieči. (Pram izvjestitelju): Molim, nastavite dalje!

Jovan barun **Živković**: Ja bar neću zastupati vlad kod ovakova postupka. (Ode iz sabornice. Velik nemir kući. Predsjednik zvoni. U saborsku dvoranu stupi Nje preuzvišenost svietli ban.)

Predsjednik (prama izvjestitelju): Izvolite nastavit

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov IV. „Sredn učilišta". Stavka 1. — Vidi zapisnik 89. sab. sjednice

Predsjednik: Prima li se ova svota?

Izvj. **Josip Miškatović**: Ova stavka imade dva pre loga i to 1. da se preporuča vladi, da podnese što pri zak. osnovu o preustrojstvu nautičke škole u Bakr 2. da uzme u obzir na trošak budgeta karlovačku gir naziju.

Predsjednik: Dakle molim, kako glasi prvi predlog Izvolite ga pročitati.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Da zemaljska vla podnese čim prije zakonsku osnovu o preustrojstvu na tičke škole u Bakru.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojn odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! God. 1879. 1 siečnja podnio je gosp. zastupnik djakovački interpelaci na vis. vladu glede uredjenja plaćâ učiteljâ na nautičk školi; o preustrojenju nautičke škole u Bakru nije on bilo govora.

Ja neznam, je li ovdje predlog o preustrojenju ško ili o uredjenju plaćâ, — može biti da je to pogriešl tiskarska ili pogrieška pera.

(Prama izvjestitelju): Dakle, molim liepo, je li glede preustrojenja dotične škole ili glede uredjen plaćâ?

Izvj. **Josip Miškatović**: O uredjenju plaćâ.

Dr. **Pavao Muhić**: Dobro! Jer ovdje stoji „o pr ustrojenju nautičke škole u Bakru".

Na onu interpelaciju odgovorila je vlada odmah onoj sjednici i ona je svoje obećanje izpunila, ali njez predlog nije dobio previšnje sankcije, a poslje toga vla

nije došla u priliku, da ona o uredjenju plaćâ donese novu predstavku, jer su financijalne okolnosti zemlje bile takove, da joj nije bilo moguće misliti na povećanje plaćâ u ikojoj struci javne uprave.

Ovdje se radi samo o dvojici učiteljâ, jer učitelji pripravnoga tečaja nespadaju u kategoriju nautičke škole bakarske; oni nespadaju u vrst učitelja srednjih učilišta, nego s njima se ima postupati po zakonu onom o pučkih škola. Ovdje se dakle radi o dvojici učitelja. Doduše pristojba za ove učitelje nebi bila znatno veća, ali ipak vlada nemože već sada to učiniti, dok se financijalne naše okolnosti nebudu tako poboljšale, da bi se mogao povesti govor o povišenju plaćâ.

Vlada će pristati na taj predlog onda, kada bude za to shodan čas: onda će vlada učiniti svoju dužnost i bez poziva vis. sabora i bez interpelacije, koja bi se na nju stavljala.

Rieč ima zastupnik g. barun Zmajić.

Bartol barun **Zmajić**: Visoke sabore! Ako sam dobro shvatio rieči presv. g. predstojnika nastave, to moram najprije kazati, da me izjava njegova nije toliko iznenadila, koliko me je razžalostila. Nije me iznenadila s toga, jer istina jest, što je presv. g. predstojnik izvolio kazati, nije se u odboru proračunskom radilo o ustrojenju nautičke škole, nego uslied predloga vriednog našeg jednog druga kazalo se je, da onu interpelaciju, koju je on u 21. sjednici — ako se dobro sjećam — 11. siečnja 1869. — učinio, da se požuri, — to je bio smisao.

Visoki sabore! Kazao sam, da me je razžalostio odgovor presv. g. predstojnika. Ražžalostio me je, vis. kućo, već s toga, što se radi o jednom zavodu, jedinom u našoj zemlji; što se radi o zavodu, koji nije humanitaran zavod, o kojem sam ovih dana čuo toliko prigovora, ovo je zavod, koji odhranjuje siromaško pučanstvo primorsko i koji nije paritetom ondje, gdje bi imao biti — molim, da izvolite na to pozorni biti — niti u geografičkom, niti u političkom, niti u materijalnom smislu, jer nema ondje zemlje, ondje je krš.

Dakle vi morate misliti, da ondje date priliku onomu siromašnomu pučanstvu, da se naobrazi na onoj stazi, koja njemu može služiti, da si za svoju siromašnu obitelj može zaslužiti hljeba, pučanstvu, kojega je život i zdravlje u pogibelji na širokom moru.

Ako sam dobro shvatio odgovor presv. g. predstojnika, kazao je on, da vlada istina namjerava preurediti plaće onih siromašnih učitelja, i doista izvrstnih, ja ovdje neznam, što da činim drugo, nego da vis. vladi imenito preuzvišenomu i svietlomu banu preporučim, da se ovomu sedu od visoke vlade pripoznata potreba što više i brže uvaži i izvede.

Ja nemogu drugo kazati, nego preporučujem to vis. vladi. (Živio!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje zast. Vojnović.)

Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Konstantin conte **Vojnović**: Prije svega, gospodo, budi mi dozvoljeno kazati, da nerazumijem zašto visoka vlada toliko zazire od predloga, koje financijalni odbor stavlja i kojimi njoj preporučuje, da ovo ili ono čini. Stajalo to u pravu dotičnoga odbora, stajalo to u pravu samoga sabora, sabor vrši svoje pravo, a vlada ima pravo takodjer izreći, gospodo, svoje mnienje, da li se može ili nemože izvesti, ili ima zapriekâ ili nema.

Ako ona sama uvažava, da ono, što predlaže sabor, da stoji, da je temeljito, kako kaže presv. g. predstojnik, da vlada misli na poboljšanje ekonomičkoga stanja učiteljskih sila u Bakru, ja neznam, zašto nebi vis. sabor prihvatio predloga financijalnoga odbora, koji se slaže u bitnosti sa željom vis. vlade.

Ja bi želio od visoke vlade od te strane tumačenje, da, pošto se ona u bitnosti s time slaže, zašto ona zazire od toga, da vis. sabor prihvati zaključak, koji predlaže dotični odbor financijalni. To je jedno.

A sada budite tako dobri, gospodo, pa obratite svoju pozornost na pravo stanje dotičnog pitanja.

Nautičke su škole u cieloj Cislajtaniji preustrojene zakonom od god. 1879., taj zakon uveden je u Cislajtaniji god. 1880. Nemojte uzeti u obzir nautičku školu na Rieci, jer ova nautička škola sačinjava neku vrst akademije, neku posebnu vrst školâ, kakove škole ovdje nema.

Radilo bi se dakle o tom, kada se govori o preustrojstvu nautičke škole u Bakru, da se uzporedi glede ustrojenja svoga ova nautička škola sa preustrojenjem inih nautičkih škola u monarkiji. Ovo je od velika zamašaja. Nemojte zaboraviti, da naša nautička škola, kako je uredjena, sačinjava unicum nautičkih škola u Austriji, a koja je posljedica tomu? Posljedica je tomu ta, da neuživa onog upliva, kojeg uživaju takovi preustrojeni zavodi u Cislajtaniji; posljedica je ta, da se kapetani i svi oni, koji imadu položiti izpite, koji izlaze iz ovog zavoda, koji nije preustrojen prema sadašnjim takovim zavodom, neuzporedjuju se s inimi, koji su izašli iz preustrojenih zavoda. A kada se govori o tom povjerenstvu vladi, govori se o Bog zna kakovu trošku, a neradi se o tom, kada bi se preustrojila bakarska škola onako, kako su preustrojene nautičke škole u Dalmaciji i one u Cislajtaniji, ostao bi sav personal sadašnji u bakarskoj školi.

Nautički učitelji, gospodo uzporedjeni su učiteljem sredjih škola. Sadašnji učitelji u Bakru imadu 900 for., a nemaju izgleda na nikakov kvinkvenal, a uslied preustrojstva imali bi 1000 for., što ima sada dotični upravitelj u ime plaće, a imali bi i izgleda na kvinkvenal.

Dakle, gospodo, evo toga velikoga preustrojstva, što se tiče toli većeg povećanja dotičnoga troška, — evo, na što bi se sveo!

Gospodo! Za nas bakarska škola ima veliku znamenitost uz našu gimnaziju na Rieci. Učinimo dakle za nju što znamo i možemo učiniti na polju nauke u našem Primorju.

Hrvatska se prosvjeta liepo razvija; ljudi su naobraženi, osobito u Primorju. Kako znate, mi imamo našu gimnaziju, držite ju i preustrojite nautičku školu u Bakru. Mi imamo da to čuvamo. Rieka nam pripada po pravu, ali žalibože nespada u upravu našu. Svaki obzir tu zahtieva od nas, da svu našu pozornost obratimo na to, da se bar s onim zavodom u Bakru, ne samo što se tiče ustroja njegova, nesramimo s inimi sličnimi zavodi u Austriji. Jer, što bi ta naša autonomija značila, kada nebi znali s našimi zavodi napred ići, kako ide ostali sviet. Sada, gospodo, nautička grana znanosti napreduje i zahtieva nešto više predmeta, nego li su u današnjem ustrojstvu bakarskoga zavoda, danas se zahtieva, da se i u nautičkoj znanosti razvija sve, što se bolje može polag razvitka znanosti same. Kako ćemo izgledati naprama Primorju samom, ako mi držimo ovu nautičku školu kao neku pepeljugu u redu nautičkih škola austrijske monarkije?

Ja dakle neznam, zašto bi vis. vlada zazirala od dotičnoga predloga onako, kako stoji u naslovu IV., naime da zemaljska vlada podnese čim prije zak. osnovu o preustrojenju nautičke škole u Bakru.

Kada bi glasio taj predlog onako, kako je kazao g. izvjestitelj, dakle o preuredjenju profesorske plaće, ja molim, da tu nebi bilo drugo ništa, nego različite rieči, jer nemožete vi preurediti ili preinačiti plaće bakarskih učitelja nautičke škole inače, nego ako preustrojite zavod sam, jer ovi imadu u toliko pravo na povećanje plaćâ, u koliko budu uzporedjeni srednjim učilištom u Austriji. i u koliko bude ta nautička škola uzporedjena glede svoga ustrojstva ostalim nautičkim školam u Austriji.

Još mi je jednu opazku kazati. U financijalnom odboru bio je rekao presv. g. predstojnik, da dotični učitelji tamo nijesu svi usposobljeni. Uz ovakov ustroj škole vis. vlada nemože staviti veće zahtjeve na dotične učitelje, jer učitelji nautičke škole u Bakru stoje u gorjem položaju skoro, nego pučki učitelji, jer pučki učitelj ima ipak izgleda na kvinkvenal svoj, a profesor nautičke škole u Bakru nema niti toga izgleda.

Ja mislim dakle, da će vis. vlada uzeti sve ove okolnosti u obzir tim više, što je meni dobro poznato, a presv. g. predstojniku takodjer, da se je prošasta vlada zauzela za tu školu i bila je izradila dotičnu osnovu, da je ta osnova onda bila podnešena na previšnju sankciju i da je došla natrag, uslied česa? Uslied toga, što još nije bila nagodba prihvaćena.

Ja mislim, pošto prestaje ta zaprieka, da će se moći to učiniti, što je već prošasta vlada namjeravala učiniti, i da nećete ničemu time prejudicirati, što prihvatite predlog ovaj. Nemojte se prestrašiti Bog zna kakove osnove sa kakovom velikom svotom.

Prije svega tim neprejudicirate ništa, a vidjeti ćete, da se za to nezahtieva Bog zna kako velik trošak, pa ako se zahtieva, a vi zabacite osnovu. Ali ako se ima uzeti to za podlogu preustrojstva nautičke škole, mornarice, gospodo, to zahtieva neko zajedničtvo u našoj Austriji, u našoj carevini, zahtieva to zato, da vidimo, da i jedna i druga vlada idu na to, da budu mornarice, mercantile ipak u dotičnoj upravi slične, kako imadu biti slične glede ostalih odnošaja, glede podloge naukovne.

Ja molim, vis. sabore, da nezaboravite na naše Primorje i da prihvatite ovaj predlog onako, kako je bio predložen u naslovu četvrtom i kako ga je g. izvjestitelj pročitao.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Na moj upit, da li se ovdje radi ob ustrojenju plaća učitelja na školi nautičkoj u Bakru, ili se radi o reorganiziranju same škole odgovoreno mi je, da se ovdje radi samo ob uredjenju plaća dotičnih učitelja, i ja sam imao samo ovo pred očima, kada sam govorio ob ovom predmetu.

G. predgovornik rekao je, da učitelji tamo imadu 900 for. plaće, a jedan da ima 1000 for. plaće. — To nestoji, jer je učiteljem opredieljena plaća od 800 for., a onaj koji ima 1000 for. ujedno je ravnatelj, a 200 fr. prima kao funkcionalni doplatak za obavljanje ravnateljske službe.

U Austriji preustrojile su se ove škole istina god. 1879., a u život su stupile god. 1880., a sve do onda bile su te škole onako po prilici ustrojene, kako je ustrojena škola bakarska, koja škola je imala ovih godina skoro konstantan broj učenika od 15 u oba razreda, u jednom razredu bilo jih je po 7, kadkada po 5 i 9, preko 15 nije iznosio broj nikada. Odkako je vlada ustrojila pripravni tečaj, onda ima u pripravnom tečaju 15 a u nautičkoj školi 15. Taj se broj skoro nikada nemienja.

Vlada je ustrojila pripravni tečaj zato, jer je propisana stanovita doba za to, da se tko primi u nautičku školu; 14 godina mora navršiti, a djeca tamošnje pučke škole 4. razred svrše sa 10—12 godina, onda su morali po 2 i kadkada po 3 godine biti bez svake obuke, tako da su zaboravila napokon ono, što su u pučkoj školi naučila. S toga je vlada ustrojila prije nekoliko godina pripravni tečaj i taj pripravni tečaj na nautičkoj školi broji samo 30 djaka. U ovoj nautičkoj školi većinom su štipendisti, koji dobivaju podpore od 1000 for., koju je sabor god. 1874., mislim prvi put dozvolio upravo na intercesiju g. baruna Zmajića. Da nebi bilo ovih štipendija, ja sam uvjeren, da nebi bilo u bakarskoj školi ni 10 djaka u svem. (Dr. Vojnović: Tako je i u Dalmaciji

Zato ja mislim, da bi u sadanjih okolnosti, gdje neznamo, kako financijalno stojimo, bilo prerano zametnuti pitanje o preuredjenju škole, zametnuti pitanje, koje bi mnogo više stajalo, nego što stoji današnja škola, a korist nebi bila tako velika.

Gosp. barun Zmajić kao zastupnik bakarski, on je na srce položio vladi stanje siromaštva i bjede tamošnjega pučanstva; koje pučanstvo neće doći u bolje stanje, ako se poviše plaće profesorom na školi bakarskoj, koji i onako misle, da ono povišenje plaće nebi djelovalo na njihovo veće usposobljenje, jer su rekli, da oni znadu toliko, koliko znade koji doktor i možda triput više od kojega doktora. Dakle oni niti netraže veće plaće, kada su već tako usposobljeni, da se nemogu dalje usposobiti, to je vlada na se uzela brigu, da ta dobročinstva nekim načinom nije narinula.

Ja sam za to, što sam rekao i u odboru financijalnom, pa i sada velim, da se ovaj poziv prosto izpusti.

Kada dodje shodno vrieme, vlada će i onako na to misliti.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović:** Izvjestitelj se odriče rieči, pošto je stvar izcrpljena.

Predsjednik: Dakle stavljam pitanje na vis. sabor: Prima li vis. sabor predlog odbora, koji glasi: da zem. vlada podnese čim prije zakonsku osnovu o preustrojstvu nautičke škole u Bakru.

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Prama biljezniku:) Dajte, molim vas, glasove prebrojite.

Izvolite se, gospodo, ustati, koji ste za to, da se ovaj predlog primi.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Prebrojiv glasove): Manjina!

Predsjednik: Predlog odbora je pao. (Nemir žamor u dvorani) 27 glasova proti 23. (Veliki žamor.)

Molim liepo, ako izvolite, može se poimence glasovati. (Glasovi: Neka se poimence glasuje.)

Gjuro Kamenar: Nije bila manjina!

Predsjednik: Molim liepo, ovo predsjedničtvo nije kazalo neistine; ako g. Kamenar nevjeruje, neka izvoli vis. kuća odrediti, da se poimence glasuje.

Gjuro Kamenar: Ja molim, da se poimence glasuje.

Predsjednik: To jedan nemože zahtjevati, mora zahtjevati bar desetorica.

(Diže se 10 zastupnika, koji traže poimenično glasovanje.)

Dakle ima se poimence glasovati.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, glasovati će sa „da", a ona gospoda, koja nisu za predlog odbora, glasovati će sa „ne". Molim g. bilježnika dra. Lončarića, da izvoli čitati imena.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imena): Sliedi glasovanje.

(Poslje poimeničnog glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Sa „da" glasovalo je 25, sa „ne" 26. Dakle predlog odbora je pao.

Molim sada drugi predlog.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Da zemaljska vlada uzme u obzir, da bi karlovačku višu gimnaziju preuzela na trošak budgeta".

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić:** Visoki sabore! Misaoni ljudi ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji, nego i u ostalih pokrajina monarkije, a i izvan nje, počeli su osbiljno dvojiti o potrebi, dapače i o koristi gimnazija u tolikom broju, u kolikom one postoje već sada. Gimnazije imadu dvostruku zadaću: 1. da naobraze u obće, t j. da podiele humanističku naobrazbu i da priprave za fakultativnu nauku na sveučilištu: za teologa, za državoslovca, za medicinu i filozofiju. Kod nas, vis. sabore, ima gimnazija nesamo dosta nego i preveć, imenito pako u ovoj polovici zapadne Hrvatske i sada jih imamo skoro u jednom redu počamši od Varaždina, imamo Zagreb, imamo Rieku, imamo Senj, a sada dodje još Karlovac. To bi bilo 5 gimnazija u ovoj polovici zapadne Hrvatske. Ona druga polovica imade veliku gimnaziju u Osieku i Požegi. Pitaju se ljudi: Kamo ćemo s toliko gimnazija dospjeti, kada su skoro sve grane prepunjene i sve to više grne mladež u srednja učilišta, imenito pako u gimnaziju u Zagreb, gdje već prostor nedotiče, da primi svukoliku mladež, koja se prijavi. U Varaždinu morali su otvoriti paralelke, a tako i u Osieku. Samo dvie gimnazije dosta su još siromašne, što se tiče polazka, a to su: senjska i riečka, premda se senjska gimnazija od godine do godine širi, jer raste broj učenika od godine do godine, dočim na požežkoj i na riečkoj gimnaziji broj učenika pada.

Ja sam dakle u obće, kada je grad Karlovac godine 1873., ako se nevaram, potaknuo prviput rieč o povišenju gimnazije tamošnje niže na višu, ja sam uvjek bio proti tomu, misleć, da grad Karlovac, odkada je spojen željeznicom sa Zagrebom, da je on odtada kao neko predgradje gradu Zagrebu.

God. 1874. povele su se bile razprave sa generalkomandom, nebi li se možda realka rakovačka, skoro rekoh karlovačka, koja je u Karlovcu, sa gimnazijom karlovačkom mogla spojiti u jedan zavod, bar što se tiče nižih klasa, da bude realna gimnazija i da se ustroji veća gimnazija i za Karlovac i za Rakovac. Ali je zapela stvar o tom, što se nisu mogli pogoditi o načinu i modalitetu, kojim bi se spojile zaklade krajiške i zaklade Markezieve, kojimi se uzdržava ta gimnazija, a od strane vlade bio je prigovor stavljen o tom, što se nemogu

složiti dva zavoda, od kojih jedan u provincijalu, a drugi u Krajini leži.

I tako je zapela i ostala stvar do g. 1878., kada je dozvoljeno bilo gradu Karlovcu, neka otvori prvu klasu gornje gimnazije, kada su dotični izaslanici grada Karlovca obećali, da će se trošak namiriti iz prinosaka dobrovoljnih bogatijih gradjana karlovačkih.

Rečeno je bilo takodjer, imenito je rekao preuzv. g. ban Mažuranić, da govor o povišenju gimnazije karlovačke na višu gimnaziju može biti onda, ako se jedanput proda dobro imovine naukovne Kutjevo, da bi se nešto pripomoglo financijam našim.

Kako stoje sada financije naše, nedade se ni pomisliti, da bi se povisila gimnazija karlovačka i da bi se definitivno glede toga štogod moglo odrediti.

Ja mislim, da bi sada, pošto nam predstoji spojenje Krajine, bilo prerano išta o tom odlučiti, jer kada se jednom Krajina spoji sa provincijalom, onda će vlada uzeti u razmatranje, kako da se kombiniraju ova dva zavoda: gimnazija karlovačka i realka rakovačka. Vlada neće se protiviti, da se gimnazija karlovačka uzme na zemaljske troškove, ali treba čekati, dok uzsliedi spojenje Krajine, da se onda neka kompensacija učini, jer u gradu od 5000 stanovnika dva ovako skupa zavoda, ja mislim, da su suvišna. Onda će se moći misliti dalje, je li bi probitačnije bilo preustrojiti gimnaziju ili u obće misliti o tom, što se ovdje u 4. alineji preporuča, naime (čita): „Vladi se preporuča, da uzme u obzir, da bi karlovačku višu gimnaziju preuzela na trošak budgeta i prema uspjehu toga podnese zakonsku osnovu“.

Možda bi za grad Karlovac i za cielu karlovačku okolicu dovoljan bio drugi kakav zavod, a ne velika gimnazija ili velika realka u jednom te istom gradu. Ovdje se doduše nestavlja nikakav predlog, niti se što zahtjeva od zemaljske vlade sa rezolucijom, nego se samo veli, da vlada uzme u razmatranje, da bi karlovačku gimnaziju preuzela na trošak zemaljskoga budgeta. Premda se tu vlada nepozivlje na ništa, zato bi bio ja ipak proti ovomu pozivu ovdje ili kako ga zovete proti „rezoluciji“, jer umnožavati srednje škole nije potrebito u našoj domovini, dapače ja mislim, da rade više na štetu nego li na korist zemlje.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kranjčić.

Gjuro Kranjčić: Visoki sabore! Upravo rieči po presv. gosp. predgovorniku progovorene, nukaju me, da branim predlog financijalnoga odbora. Kako je presv. g. predstojnik izvolio reći, da su već prostorije pretiesne i da nedotiču ovdje više. To je jasan dokaz, da treba gdje bliže drugu gimnaziju. Gimnazija u Karlovcu postoji od vajkada; bila je kao što i u drugih gradovih, sa šest razreda do godine, ako se nevaram, 1850. Kada su se u obće gimnazije kod nas preustrojivali, onda su dva razreda dokinuta i ostala je mala gimnazija.

Već u ono vrieme bilo je obećano, da će se nastojati, da se mala gimnazija popuni, a i kašnje često se govorilo o tom nadopunjenju i obećavalo od vis. vlade, da čim će sredstva dozvoliti, da će se mala gimnazija povisiti na veliku gimnaziju. Nemogavši gradjani karlovački dočekati toga, tekar g. 1878. potaknu zastupstvo molbom, da bi se obćina zauzela za to, da se karlovačka gimnazija povisi na veliku gimnaziju i tim upravo zagrebačkoj gimnaziji, koja je prenapunjena, otvori mjesto za mladež, koja može u Karlovcu nastaviti nauke. Visoka zemaljska vlada odgovorila je g. 1878., da joj sredstva nedopuštaju, da bi dozvolila gimnaziju karlovačku povisiti na veliku, osim ako bi grad za neko vrieme hotio preuzeti trošak povišenja. Onda je gradjanstvo odlučilo, da, dok zemlja preuzme gimnaziju na svoj trošak, da će predbježno o gradskom trošku uzdržavati veliku gimnaziju. I tada bilo je dozvoljeno otvorenje 5. razreda, a danas g. 1880. i 1881. otvoren je i 7. razred.

Neradi se dakle o tom, da bi imala velika gimnazija s nova osvanuti, jer je već donekle osvanula, dočim se već sada kroz tri godine redovito popunjuje za jedan tečaj, tako, da će već buduće godine biti podpuna velika gimnazija. Odbor proračunski preporuča (čita): „da zemaljska vlada uzme u obzir, da bi karlovačku višu gimnaziju preuzela na trošak budgeta“.

Tim još nije rečeno, da to mora biti za g. 1881., premda bi željeti bilo, nu god. 1882., kada će već gimnazija biti podpuna, neće se ona moći uzdržavati iz dobrovoljnih prinosaka. Ja jako dvojim, da bi to mogla obćina i da bi se to moglo preuzeti na teret pojedinih dobročinitelja.

Što se tiče one primjetbe presv. g. predstojnika, kada se Krajina jednom spoji, da će tada vlada uzeti u kombinaciju, kako bi se rakovačka realka spojila sa gimnazijom, da tako dva zavoda nebi mogla postojati, premda već mnogo godina postoje, ja mislim, da bi mogla vis. vlada i prije to pitanje u kombinaciju uzeti, nečekajuć spojitbe, da, kada bude Krajina spojena, da bude pripravna nešto učiniti sa ova dva zavoda, jer se ovakovo obećanje vuče godine i godine, a gradska bi obćina došla u neugodan položaj, da bi morala i nadalje tu gimnaziju o svom trošku uzdržavati, financijalne okolnosti naše zemlje, kako se vidi iz proračuna, koji je sada razpravljan, ipak su se nekako poboljšale od prijašnjih godina i ljetos je za 300 i nekoliko hiljada forinti izgleda većemu dohodku, nego li za god. 1880., pa imamo podpunu nadu, da će biti i budućih godina taj dohodak ako ne povećan, bar da će ostati tolik, kolik se predlaže za god. 1881., i da bi taj maleni trošak za tu veliku gimnaziju zemlja lahko snositi mogla, buduć, ako i nije danas ova gimnazija podpuna, ima ipak mnogo više mladeži, nego li imade gimnazija požežka.

U to ime preporučam predlog financijalnoga odbora, da ga vis. sabor prihvatiti izvoli.

Dr. **Pavao Muhić**: Molim samo nekoliko opazaka.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: G. zastupnik karlovački izvolio je reći, da će povišenje gimnazije karlovačke, t. j. niže u višu, povoljno djelovati na gimnaziju zagrebačku, tobože. da će ovdje dobiti mladež nešto oduška i da će biti manje djaka na zagrebačkoj gimnaziji, koja je i onako prepunjena. To, kako nas izkustvo učilo, posliednjih godina nestoji; jer od godine 1878. pak sve do g. 1880.—1881. sveudilj se umnožavao broj djakâ na gimnaziji zagrebačkoj, uzprkos tomu, što je otvoren 5., 6. i 7. razred na gimnaziji karlovačkoj. Dakle odtale neće zagrebačka gimnazija imati nikakove koristi u tom, da će imati manje djakâ i da će dosadanje prostorije mladeži dotjecati.

Što se tiče financijalnih sredstva, o tih financijalnih sredstvih nije bilo vladi ništa poznato, do najnovijega vremena, da su se ona u niečem poboljšala. G. zastupnik karlovački misli, da je već Hrvatskoj i Slavoniji za sva buduća vremena osigurana ona svota, koju svotu smo ove godine uvrstili u proračun, ali ja dvojim, ako se mi nebudemo brinuli više za podignuće poljodjelstva, našega obrtničtva, naše trgovine, da ova sredstva, s kojimi razpolažemo za godinu 1881., ne samo neće se umnožati, nego neće niti ostati na onom nuveau-u, na kojem su sada; dapače bojati se je, da i ta budu tečajem godine umanjena. Mi se uviek brinemo za više naobraženje, što je liepo i plemenito, ali se uz to nebrinemo za ona sredstva, na temelju kojih može se ovo duševno naobraženje osigurati za budućnost, jer duševno naobraženje samo bez materijalnih sredstva neće dugo trajati; ono će biti kao onaj bljesak, koji razsvietli tamnu noć, pa opet brzo izčezne.

Ako mi nebudemo imali ledja čvrsta, na kojih ćemo graditi naše učevne zavode, onda su nam ovi učevni zavodi od danas do sutra. Uz brigu za naobraženje više, intelektualno, moramo se brinuti i za materijalno blagostanje naroda; jer samo bogat narod može uzdržati mnogo zavoda učevnih, a narod siromašan mora izgubiti i one, koje sada ima.

Toliko sam samo imao odgovoriti g. zastupniku.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja sam prije u jednom predmetu kazao, da je proračunski odbor duša ovoga vis. tiela. Ono, što nam proračunski odbor predlaže, mi moramo vjerovati, da je u istinu potrebno za zemlju, jer je on imao sve podatke u svojih rukuh i on je valjda radio na tom temelju dugo, dok je tu stvar riešio.

Mi smo vidjeli sada, netom glasujuć, da oni, koji su u odboru glasovali za, sada su bili proti . . .

Predsjednik: Ja molim liepo nikomu nepredbacivati, kako je glasovao.

Gjuro Kamenar: Ja molim, vis. sabore, što mi možemo. koji nismo tako sretni bili, da smo u proračunskom odboru, što mi možemo vjerovati za daljnje obećanje, kada i sam izvjestitelj glasuje proti onomu, što . . .

Predsjednik (zvoni): Ja opetovano molim g. zastupnika, da nikomu nepredbacuje glasovanje njegovo, što je rezultat njegova uvjerenja.

Izvolite dalje. (Žamor.)

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Što se tiče gimnazije karlovačke, mi, kako kažem, moramo študirati cielu našu zemlju, pojedina mjesta i gradove, kako se to razvijalo i što bi mogli i što smo dužni učiniti. Mi znamo, da je Karlovac bio u životu pred nekoliko godina i da je on mogao nešto podnositi, a sada znamo, da tako rapidno pada, da nemože ništa podnositi.

Ja sam vladi kazao. da imade ona ondje svoju ruku pružiti. gdje se nemože inače. U gradu Karlovcu treba gimnaziju uzdržati; grad bi Zagreb mogao prije gimnaziju uzdržavati, nego li Karlovac; kako možete od njega zahtievati, da si gimnaziju uzdržaje, koji nema nikakova prihoda, komu su sva krila odkinuta, a danas jedva još životari. Mi znamo, da je u gradu Karlovcu trgovina posve propala, zato ja preporučam bar ovaj predlog i preporučam vis. vladi, da nebi tako — kako da se izrazim — tako maćuhinski postupala; osobito žalim. vis. sabore, da baš svake godine kod ovoga odjela za bogoštovje i nastavu imamo najviše posla. (Smieh.)

Ako presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela ili predstojnik pravosudja što zahtieva, to se liepo prihvaća, pa bilo to na hiljade i hiljade, a ovdje se svake godine prikraćuje, prirezuje i odrezuje na sve manje.

G. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu brani se, da je zemlja slaba i da se nemože napredovati, dočim su svi drugi odjeli više napredovali, t. j. sve se veći troški i izdatci i računi nameću zemlji. Ja to jako žalim i kao gospodar molim: Dižite narod duševno, jer samo prosvjećen narod može i materijalno napredovati.

Gospodo! Što je presv. gospodin izvolio kazati, to nestoji, da siromašnomu narodu netreba prosvjete . . .

Dr. **Pavao Muhić**: Molim, to nisam kazao.

Gjuro Kamenar: . . . jer ako i jesmo siromasi, kukavci, a to činimo barem, što možemo i nedajmo, da nam narod i duševno propada. (Živio! na galerijah.)

Zato ja preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Prije nego li govorim — budu ć je predsjedničtvo malko strogo, što se tiče reda — to sam tako slobodan upitati, je li mogu i je li smijem ja na ono odgovoriti, što je izvolio kazati gosp. predgovornik.

Predsjednik: Ja molim liepo o predlogu govoriti.

Dragutin Mihalović: Gosp. predgovornik izvolio je već dva puta kazati, da smatra proračunski odbor za dušu

toga sabora. Istina, al ja neznam, je li si gosp. predgovornik predstavio tu dušu kao za se . .

Predsjednik: Molim ovdje nije pitanje o duši, nego pitanje o predlogu proračunskoga odbora.

Dragutin Mihalović: Dobro, o predlogu proračunskoga odbora . . .

Dr. **Antun Jordan**: Molim za rieč.

Predsjednik: Molim liepo, najprije će govoriti g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: . . jer ako to nespada strogo na proračun, onda naravno ova opazka odpada. Ja sam samo htio dokazati, da, ako je proračunski odbor duša, vlada je tielo i jedno bez drugog nemože stajati; nu ostavljam to, buduć je predsjedničtvo danas strogo, te nedopusti, da se o tom govori.

Ja, gospodo moja, nisam vidio u nijednom proračunu ovakav postupak, kakav je kod nas. Meni se čini, da se više puta najnuždnije stvari odgadjaju, jer se nemogu metnuti u proračun.

Ja sam hotio samo odgovoriti g. zastupniku Kranjčiću, da se on nema bojati, ako ćemo mi imati sredstva, da nebudu u Karlovcu na gimnaziji veći razredi uvedeni. To će mi dopustiti, ako se sa dobrom Kutjevo poluči, što se namjerava, da se oni novci neće upotriebiti za druge svrhe nego za nastavne.

Gosp. zastupnik izvolio je kazati: Hvala Bogu, mi imamo sada veća sredstva u budgetu i veću svotu, nego dosada, ali je zaboravio na sve ono, što je bilo rečeno. Jedan zastupnik tražio je, da se dade za ceste, drugi zastupnik veli, neka se uvrsti tolika i tolika svota za promicanje gospodarstva, a treći traži opet za druge svrhe istim uvjerenjem.

Kako sam ja jučer čitao nešto iz izviešća proračunskoga, uvjerio sam se, da to nismo kadri polučiti ni u 2—3 godine, ako porezi tako unidju, kako je u onom razmjerju, da već u dugu stojimo

Ako za rukom podje, da se dobro Kutjevo proda, to će se ovaj novac baš u te svrhe upotriebiti, zato podupirem predlog vlade, kako sam ga podupro i u odboru i nemogu primiti predloga odborova.

Predsjednik: Rieč ima zast g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Visoki sabore! Ja se nisam pripravio na ovaj prepor danas, jer nisam mislio, da će doći do prigovorâ tomu predlogu odborovu od strane presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu i to zato, jer negledeć na temeljitost razlogâ njegovih prigovora, imao sam čast u ovoj sabornici iz njegovih vlastitih ustiju čuti svetčano obećanje, da će za koju godinu vlada sama povisiti karlovačku nižu gimnaziju u višu. Kada je on bio stao danas govoriti, bio je nemir u mojoj okolici i nisam mogao točno razabrati njegovih rieči, nu mislim, da je sadržaj njegova govora bio taj, da misaoni ljudi, da si takovi ljudi razbijaju glavu, kakova će sudbina biti tolikim gimnazijam. To jest, pravi je razlog imao sastojati u tom, da se ljudi odveć daju na gimnazijsk nauke, da budu prepunjeni naskoro svi uredi, da b s toga valjalo odvraćati mladež od gimnazijâ, t. j. zatva rati joj vrata gimnazijâ, pa ju tako upućivati na drug kakove zavode.

Ja neću, da si razbijam glavu o tom sada, kakovon bi tko sudbinom prošao i kakovim pravcem u drugi kakovih školah, ja uzimljem upravo u obrani predlog proračunskoga odbora onaj razlog, koji kao fakt konšta tiram po presv. g. predstojniku odjela za bogoštovje nastavu, da imade mladež dosta gimnazijskih škola, a n to dovezao je isto tako, nehoteći govoriti u prilog od borova predloga i konštatirao je presv. g. predstojnil da u Zagrebu već prostorije nedotiču i da bi se moral podati druge prostorije, i da se u Varaždinu otvaraj paralelke, dakle ovdje u Zagrebu i Varaždinu nebi bil prilike mladeži učiti, nego da bi joj trebalo tražiti drug gimnazije, a pošto nema željeznice u Požegu, dakle Ljubljanu morala bi putovati naša mladež, pošto u Za grebu i Varaždinu nebi našla mjesta. Dakle ovako up ćuje presv. gospodin onu djecu, koja bi hotjela gimn ziju učiti u Karlovcu, pa ipak, premda je zagrebačk viša gimnazija prenapunjena, to je ipak kazao dva ra loga za nju: Karlovac je spojen željeznicom sa Zagr bom, te je uslied toga Zagrebu tako blizu, da se mo smatrati predgradjem Zagreba. Gospodo! To dakak što je predgradje i koja daljina se traži za predgrad jednoga grada, to su dakako pojmovi relativni: ali uzimam i znam, da je Karlovac spojen željeznicom Zagrebom, ali to bi spojenje poslužilo samo jedanput ljetu, jer se nemože predmnjevati, da bi djeca svaki d s vlakom u Zagreb putovala. Ova djeca morala bi ovd u Zagrebu nesamo polaziti gimnaziju, nego i trošiti, a Zagrebu, to svatko znade, da je mnogo skuplji život, ne li je život u Karlovcu, po tom bi bilo uputnije dje zagrebačku slati u Karlovac, jer je ondje jeftinije, pa siromašnije obitelji mogle ondje laglje odgojivati d svoju djecu, nego li ovdje u Zagrebu.

Ja, gospodo, nepripravan, neću duljiti, jer se boji da bi izcrpio do dna, možebit i preko mjere uztrpljiv vašu, ali vam na srce stavljam samo ovo jedno: Ka lovačka gimnazija, kako postoji i kako je jedna od n starijih gimnazija u Hrvatskoj, koja je bila i prije 18 godine, ona stoji našu zemlju jedno 2000 for., a zašt Jer postoji privatna zaklada Markesieva, koja nosi v dio dotičnih troškova. Istina, našlo se nekoliko požrtv nih rodoljuba, koji su kazali: za sada, dok vlada ka da nema novaca, pridonieti ćemo mi opet jednu žrtv i položiti na žrtvenik domovine; kada su dobili izvjest izjavu od strane visoke vlade, da će ona to preuz na se, jer nebi odgovaralo zvanju jedne zemlje jednoga naroda, da traži, da se tudja djeca na ov zavodu odgojivaju za bolju budućnost na trošak privat rodoljuba.

Stoga mi je čast prihvatiti predlog odbora i preporučam ga vis. saboru za prihvat.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ja sam hotio nešto odgovoriti g. Kamenaru, a imao bi odgovoriti i dru. Jordanu, ali bi to predugo trajalo, da bi ja na svaki njegov argumenat i na svaki njegov sofizam hotio odgovoriti; zato odustajem od rieči, da se uzmogne jednom glasovati.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više za rieč prijavio, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Ja mislim, da svaki član ove vis. kuće prosudi po onom, u koliko si je sam mogao stvoriti sud o predlogu i u koliko se dao uputiti tečajem razprave u saboru, a ne po tom, što predlaže koja osoba, a bilo i cieli odbor.

Zato ću samo to kazati, što je mnienje cieloga odbora nemora biti uvjerenje svakoga člana; i u odboru se drugačije govorilo i predlagalo, nego li i svi članovi o tom misle i zaključuju. Ovo je za one, koji misle, da se nemože u saboru drugačije glasovati, nego li onako, kako odbor zaključi.

Što se tiče samoga predmeta, ja moram braniti predlog odbora u ovom pogledu. Ja dokučujem, zašto se vladi nemili primiti sve one pozive, što dolaze od sabora. Za to, jer na nju dolaze pozivi, kojih ona nemože izpuniti, ne, što nebi htjela, nego jih izpuniti nemože.

Jedni dodju pa ištu velike svote za ceste, drugi za gospodarstvo, treći za gimnazije itd. Vlada nemože svih izpuniti i onda u kakovu svietlu stoji ona napram zemlji? Sabor bi, a ona neće, jer svaki nepromišlja, da vlada svih poziva, koji dodju, nemože izpuniti. I onda izgleda, kao da je ona manje pripravna ovo ili ono učiniti, nego sabor. Ovo je dakle naravna stvar, da ona mora sve zahtjeve skladati, u harmoniju dovesti prema okolnostim zemlje, a da se ona protivi ovakovim pozivom, koji ju u neugodnu svietlost donose, to je posve naravna stvar.

Kada bi ovaj predlog na to išao, da vlada odmah učini nešto, što se ove godine po sredstvih, kojimi zemlja razpolaže, izvesti neda, niti bi odbor primio predloga ovog, niti bi ga preporučao vis. saboru. Nego ovdje se poziva vlada, da ona „u obzir uzme“, da bi se ova nada mogla izpuniti, da se velik teret, što ga je grad Karlovac preuzeo, prenese na budget, a tim više da se uzme to u obzir, što izgledamo, da će se karlovačka gimnazija moći u kombinaciju svesti sa rakovačkom realkom i onda će biti nade, kada se to izpuni, da će poći možebiti jedanput presv. gospodinu predstojniku odjela za nastavu, Muhiću, za rukom, bez ikakove razprave to postići, koju bude sam sa sobom vodio, kada bude razpravljao g. Muhić za karlovačku gimnaziju sa g. Muhićem za rakovačku realku, možda će mu poći za rukom kombinacija, po kojoj će moći ujediniti ova dva zavoda, a to će biti svakako nuždno.

S toga preporučam predlog odbora vis. saboru.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora, koji glasi (čita): „Da zemaljska vlada uzme u obzir, da bi karlovačku gimnaziju preuzela na trošak budgeta.“

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je primljen.

Visoki sabore! Za danas bilo bi dosta.

Za dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti:

Nastavak specijalne debate o proračunu: zatim izviešće odbora „ad hoc“ ob osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III. : 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. ob izbornom redu;

izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za godinu 1880.;

izviešće kombiniranoga odbora o stanju glavnicâ zemaljskih zaklada od g. 1868.—1878. i napokon

VIII. izviešće peticionalnoga odbora o podnescih po vis. saboru nanj upravljenih.

Je li s voljom vis. kuće ovaj dnevni red?

(Glasovi: Prima se.)

Današnju sjednicu dižem i uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u ½2 sata poslije podne.)

*

Devetdeseta saborska sjednica,

držana dne 6. studenoga 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Odgovor vis. sab. predsjedničtva na upit nar. zastupnika g. Mihajla Rogulića pogledu sriemskih izbora. — Nastavak specijalne debate o proračunu za god. 1881. — Interpelacija nar. zast. g. Šavora glede zlopora poreznih ovrhovoditelja kod učerivanja poreza u Podravini. — Odgovor predstojnika odjela za unutarnje poslove presv. gosp. Jova baruna Živkovića na interpelaciju ovu. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju nar. zast. Ljudevita baruna Ožegovića glede učerivai poreza. — Interpelacija nar. zast. gosp. dra. Ante Starčevića glede patvorenja jela i pića. — Interpelacija istog g. dra. Ante Starčevi glede nasilnog učerivanja poreza od brodovlastnika. — Nastavak specijalne debate o proračunu zemaljskom za god. 1881.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXXXIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 5. studenoga god. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Br. 503 sab. Imunitetni saborski odbor podnaša izvještaj u pogledu sudbenoga progonjenja narodnih zastupnika Ivana Magenheima i dra. Aleksandra Peičića.

Stavit će se na dnevni red.

2. Br. 605 sab. Saborski odbor za verifikaciju podnaša izvještaj o banskoj pozivnici Sigismunda grofa Palfi-a i ob izboru narodnoga zastupnika Vjekoslava pl. Tüköry-a za izborni kotar daruvarski.

Stavit će se na dnevni red.

3. Br. 604 sab. Peticionalni saborski odbor podnosi VIII. izvještaj o dodieljenih mu po visokom saboru podnescih.

Stavit će se na dnevni red.

4. Br. 602 sab. Hrvatsko-slavonsko šumarsko družtvo u Zagrebu moli za milostivo doznačenje primjerene godišnje podpore iz zemaljskih sredstva opredieljenih v kr. zem. vladi za unapredjenje gospodarstva zemlje.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je stavak specijalne debate o proračunu za g. 1881., i t

Odjel za bogoštovje i nastavu,

Naslov 2.

Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne, primljen predlogu odbora i to:

Redovita potreba.

Stavka 1. Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne crkve rimokatoličke za pokriće manjka polag priloga A. sa svotom od	95.820 f
Stavka 2. Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne crkve grčko-iztočne polag priloga sa svotom od	8.910 f
Ukupna redovita potreba sa	104.730 f

Izvanredna potreba.

Stavka 3. Za nove gradjevine i ine izvanredne troškove za pokriće manjka polag priloga A. sa	20.000 f
Ukupna dakle redovita i izvanredna potreba naslova 2. sa	124.730 f

Naslov 3.

Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Redovita potreba.

Stavke 1., 2., 3., 4., 5., 6. i 7. prihvaćene po predlogu odbora sa svotom od . .	89.887 f

K 7. stavki predlaže odbor, da se preporuči vl da podnese osnovu o botaničkom vrtu, a zastup

dr. Spevec izpravlja: „Poziva se kr. zem. vlada, da uznastoji oko osnutka botaničkoga vrta i da već u budgetu za god. 1882. uvrsti u tu svrhu primjerenu obročnu svotu.“

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odborov. kako ga stavki sedmoj podnosi? Sabor neusvoji toga predloga.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor izpravak dra. Spevca? — Sabor usvoji ovaj predlog glaseći: „Poziva se kr. zemaljska vlada, da uznastoji oko osnutka botaničkoga vrta i da već u budgetu za g. 1882. uvrsti u tu svrhu primjerenu obročnu svotu.“

Stavka 8., 9. i 10. prihvaćene po predlogu odbora sa svotom od	1.300	for.
to je ukupna redovita potreba prihvaćena sa	91.187	for.
odbiv odtud 4% predlogom odborovim povišeni interkalar sa	3.130	for.
čini ukupna redovita potreba prihvaćena sa	88.057	for.

Naknadno predlaže izvjestitelj, da se stavki 1. naslova ovoga nadoveže sliedeći poziv:

„Poziva se kr. zemaljska vlada, da donese zakonsku osnovu ob uredjenju sveučilištne knjižnice i njezina osoblja“. Sabor usvoji taj predlog.

Naslov 4.

Središnja učilišta.

Redovita potreba.

Stavka 1. primljena po predlogu odbora sa svotom od	136.193	for.

K stavki ovoj predlaže odbor, da se prisnuju sliedeće preporuke: „1. da zemaljska vlada podnese čim prije zakonsku osnovu o preustrojstvu nautičke škole u Bakru“.

Desetorica sab. članova zahtjeva, da se poimence ob ovom predlogu odborovu glasuje, te predsjednik stavi sliedeće pitanje: Ona gospoda, koja su za predlog ovaj odbora, koji glasi: „da zem. vlada podnese čim prije zakonsku osnovu o preustrojstvu nautičke škole u Bakru“ neka izvole glasovati sa „da“, a koja su proti predlogu odbora, neka izvole glasovati sa „ne“.

Sa „da“ glasovalo je 25, a sa ne 26 saborskih članova, te tim je većina predlog odborov zabacila.

Glede druge preporuke odborove, koja glasi: „da zemaljska vlada uzme u obzir, da bi karlovačku višu gimnaziju preuzela na trošak budgeta“, pita predsjednik: Prima li visoki sabor predlog ovaj odborov?

Većina usvoji taj predlog.

U ½2 sata zaključi predsjednik sjednicu, uričuć buduću za sutra 6. studenoga 1880. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1881.
2. Izviešće odbora „ad hoc“ o osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III.: 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. o izbornom redu.
3. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za g. 1880.
4. Izviešće kombiniranoga odbora o stanju glavnica zemaljskih zaklada od g. 1868.—1878.
5. VIII. izviešće peticionalnoga odbora o podnescih po vis. saboru nanj upravljenih.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Za danas nije na ovaj vis. sabor stigao nikakav podnesak.

Pošto je zastupnik gosp. Rogulić prisutan, neka mi bude dopušteno, da na njegov upit ubavjest dadem.

Koliko je ovomu predsjedničtvu poznato, to je u posljednjoj sjednici mj. lipnja o. g., 23. držanoj, obratio se verifikacionalni odbor na ovo predsjedničtvo, da pribavi neka data. Predsjedničtvo je ova data pribavilo ex presso putem zemaljske vlade, te kada se je opet sastao mjeseca rujna ovaj visoki sabor, te svoje sjednice opet počeo, onda je ta data predalo verifikacionalnomu odboru.

Koliko je ovomu predsjedničtvu poznato, odbor je verifikacionalni na temelju tih data rad svoj nastavio i nadati se je, da će skoro takodjer uspjeh toga rada predložiti visokoj kući.

Ja dopuštam, da je to možda duže vremena trebalo, nego li obično treba, ali, vis. sabore, ovomu predsjedničtvu na temelju poslovnika nepripada nikakovo pravo, da može odbor tjerati i ono nema nikakovih propisa davati, da on vrši svoj rad. (Jedan glas: Dosta zlo!)

Ako izvoli vis. sabor preinačiti poslovnik, stoji u njegovoj vlasti, ali predsjedničtvo ovo nije moglo ništa drugo u tom slučaju vršiti, nego samo da si je pribavilo znanje i uvjerilo se, da sbilja onaj odbor radi. (Jedan glas: „Žalostno!)

Ja mislim, da će se g. zastupnik Rogulić zadovoljiti s ovom ubavjesti.

Mihajlo Rogulić: Ja se zadovoljavam s ovim izviešćem.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu i to stavka druga naslov IV. Molim g. izviestitelja, da nastavi.

Izvjestitelj **Josip Miškatović** (počme čitati): „Stavka druga“ . . .

Gjuro Kamenar: Još je jedan predlog.

Izvj. **Josip Miškatović**: To će doći na kraju.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo g. Kamenara, on si arogira prava, koja njemu nepripadaju.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Gjuro Crnadak: Visoko predsjedničtvo! Meni se čini. da jučer nije svršena razprava o cieloj četvrtoj stavci, koju odbor proračunski predlaže.

Predsjednik: O četvrtoj stavci nije spomena, nego o četvrtom naslovu, o tom se sada baš radi.

Ja molim g. zastupnika, neka bude uvjeren, da ovo predsjedničtvo pazi na red.

(Prama izvjestitelju): Molim dalje.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja čitam stavku 2. i 3., kod naslova IV.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, netreba se tu razgovarati.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena. — Molim dalje.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova 4. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devet ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., naslova 4 — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku deset ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11., naslova 4 — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku jedanaest ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 12., naslova 4 — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu dvanaest stavku sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Dvanaesta stavka je primljena s ovom ukupnom svotom.

Izvj. **Josip Miškatović**: K ovomu naslovu imad proračunski odbor ovaj predlog (čita): „Da zemaljsk vlada uzme u razmatranje korist trgovačko-obrtnički škola, te prema uspjehu toga razmatranja podnese za konsku osnovu“.

Gjuro Crnadak: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Premda se ja po puno neslažem sa štilizacijom te alineje, jer mi je pre malo izrazita, to ću ja ipak primiti i ovu štilizacij naime, da se vis. vladi preporuči, neka u razmatranj uzme korist trgovačko-obrtničkih škola, te prema uspjeh toga razmatranja podnese zakonsku osnovu.

Ja ću primiti ovu štilizaciju u tvrdoj nadi, da ć vis. vlada uvažiti ovu preporuku, te već u prvom zasie danju donieti zakonsku osnovu za ovu trgovačko-obrtničk školu u Zagrebu.

U toj nadi podkriepljuju me rieči, koje sam juče čuo od presv. gosp. predstojnika odjela za bogoštovje nastavu, koje sam čuo izpravljajuć jučer neke točk ovoga proračuna, u kojih je presv. gospodin, pobijaju neke točke u dotaciji za druge učevne zavode, naglasio kako se zemaljskoj vladi valja obzirati na učevne za vode i strukovne škole one, koje smieraju u našoj zeml na razvoj materijalnog blagostanja. Na ovu izjavu bud mi dopušteno, vis. sabore, još nekoliko rieči nadovezat U svakoj zemlji smatra se od vajkada, pa tako se danas scieni, da je trgovina i obrtnost jedan od najvaž nijih čimbenika za podizanje zemaljske kulture, za pro micanje obćega dobra, te su naprama tome dotične vlad već od vajkada sve učinile, da se razred pučanstva, ko

a trgovinom i obrtom bavi u svom zvanju i zanimanju podpuno naobrazi i usposobi za ono zvanje, komu se je posvetio. Žalibože mi nismo tako sretni bili, jer kod nas dosada nijedna vlada u tom pravcu baš ništa učinila nije. Može se reći, da se je napram trgovini i obrtu kod nas upravo maćuhinski postupalo.

Pogledajmo, što čine druge vlade u tom pravcu. Neću ja moje oči baciti na najnaprednije zemlje, kao što je Englezka, Francezka, Belgija ili Njemačka, one su u svojoj savršenosti predaleko i stoje previsoko, da bi se na nje ogledati mogli. Ali pogledajmo samo na drugu polovicu monarkije, na našu saveznicu ugarsku kraljevinu. Što čini ona, da svoj trgovački i obrtnički sviet naobrazi, usavrši i usposobi, da se svakim drugim naprednim narodom u trgovini i obrtu natjecati može.

Ja mislim, vis. sabore, da je to jedna stvar, kojoj se najveća pomnja obratiti mora. I za to ja u toj tvrdoj nadi i očekivanju primam ovu alineju i očekujem od vis. zemaljske vlade, da će ona već u prvom zasjedanju donieti osnovu za utemeljenje trgovačko-obrtničke škole u Zagrebu.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ovaj poziv na zemaljsku vladu dolazi u naslovu četvrtom, poglavju četvrtom, pak bi se možda mislilo, da sam ja dužan ovdje učiniti izjavu vis. saboru, što glede ovog predloga, odnosno glede ovog zaključka mislim.

Ja sam u jučerašnjoj sjednici, pobijajuć potrebu umnoženja broja velikih gimnazija samo mimogredno napomenuo, da je prilika dana i vladi i vis. saboru upotriebiti razpoloživa novčana sredstva na druge koristne zavode, kao što se ovdje napominje u posljednjoj točki naslova četvrtoga. Nisam ovlašten, da reknem: Vlada prima ovaj predlog proračunskoga odbora, jer trgovačke i obrtničke škole spadaju, kao i škole one gospodarsko-šumarske u Križevcih i škole ratarske u područje odiela za unutarnje poslove. Ja neznam, kakovo ima mnienje o toj obrtničkoj i trgovačkoj školi gosp. predstojnik unutarnjega odiela.

To sam bio dužan ovdje izjaviti, pošto je to u naslovu četvrtom, poglavju četvrtom, koji spada u resort poglavja za unutarnje poslove.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Šavor.

Josip Šavor: Visoki sabore! Obće je poznato, da je jedna od najplemenitijih krieposti nastojati oko naobrazbe puka radina i gorljiva.

Bila je izuštena ovdje grozna rieč, a ta jest: pauperizam. Nedao Bog, da se hrvatski narod ikada s tom riečju upozna, a još manje, da ga njezine strahote stignu. Kao što je pauperizam tudja rieč, neka za uvjek u tudjini ostane, a najviše proti pauperizmu učiniti će rad i priroda. Ima mnogo takovih, koji prigovaraju našemu hrvatskomu narodu, da je lien i neposlen.

Da bi to stalo, onda bi on već morao uz one težkoće, kojimi se od vajkada boriti ima, poginuti. Nu što je hrvatski narod spasilo, nego njegovi žuljevi, marljiva njegova ruka, koja ga je uzdržala dosada. Kada bi se što narodu hrvatskomu prigovoriti moglo, to bi mu se moglo prigovoriti, da je neuk, a da je neuk u tom, da nepozna niti sebe, da nepozna bogatstva onih prirodjenih sila, kojimi može sve liepo i dobro sebi privrediti.

Umno bogatstvo jest i sbilja u našem narodu hrvatskom. Svjedok tomu jest liepi broj umnih učenjaka, učenih dostojanstvenika, na visokom mjestu stojećih činovnika, a i profesora na najvišem mjestu učiteljstva služećih, koji sjajnim svojim imenom ne samo sižu u tiesne granice domovine naše, nego kojih se imena spominju i po inostranom svietu, po učenom Berlinu i Petrogradu, koji si u evropskom učenom svietu liepe pohvale stiču.

I naša se literatura liepo razvija, a sve je to dokazom, da narod naš nije nepristupan prosvjeti i da u njem ima sile umne, sile duševne i da uz revno poslovanje ima u nas i gospodarstvene vještine. To nam je dokazano god. 1864. prigodom zemaljske izložbe, gdje su mnoge stvari slučajno iz nevještijih rukuh izložene bile, koje se istina primitivno obradjuju u nas, ali ipak dokazuju, da kada bi ruka, koja je izradila ono, u svojoj podlozi i vještini poduprta bila, da bi onaj čovjek seljak, koji je to načinio, mogao do veće vještine doći.

Evo promislimo obćinu ivanečku, ondje znamo, kako se zemljeno posudje izvrstno pravi, pak evo, da bi onim obrtnikom, radećim tamo, kakova pomoć pritekla, nebi sada iztisnut bio njihov rad po tudjih evo ruku.

U županiji varaždinskoj ima cielih sela i obćina, gdje se sve obrtničtvom bavi, i koje stvari raznašaju daleko u Ugarsku, te si mnogo liepa novca privriede, obitelj i kuću uzdržavaju. A što, vis. sabore, da kažem ob onom krasnom ručnom ženskom djelu, koje se opaža u Posavini i Sriemu, koje se evo vidjeva u bojadisanju, tkanju i drugih takovih stvarih. Tko se o tom podpuno osvjedočiti hoće, neka prouči najnovije Layeve ornamentike, pa će se osvjedočiti, da ima u našem narodu sposobnostih, koje bi ga mogle do velike savršenosti dotjerati. Iz ovog svega izvoditi želim, da imade u našem narodu uvjeta, koji, kada bi se koristno upotriebili, da bi onda liep probitak cieloj zemlji donieli.

Nu koji bi bio najlakši put, da se do toga dodje, nego li škole? A koje škole trebali bi, da se to bolje razvije, što je našemu narodu prirodjeno, nego li baš obrtničke škole, kako su već nekoji napomenuli, da bi bilo najbolje za okolice, gdje imade uvjetâ za bolje savršenstvo i koje bi, istina, mnogo pojedincem koristiti mogle. Čuli smo ovih dana od jednoga gospodina, koji nam je predstavio jednog župnika iz Njemačke, koji je došao do domišljate misli, da uvede u svojoj župi štedionicu. I evo neću daleko posizati, nego ću koraknuti do srodnog nam naroda kranjskoga, pa evo i ondje našao

se župnik jedan, koji, kada je došao u župu i vidio siromašan puk, pak se domislio, kako da se tomu puku pomogne, komu tvrda zemlja neda ništa, pak evo tvrdom rukom prinukao je puk, da se stolarskoga posla primi. Pa što je iz ovog izašlo? Da se je taj obrt sbilja po mnogih mjestih i okolicah slovenskih razširio.

Pogledajmo sada evo i naše trgovce u Zagrebu kod Mihalovića, kod Sachsa, pak pitajmo jih, odkale imadu one liepe stvari, i naći ćete, da je sve to seljačka prosta ruka izradila u djelaonici, u poslovnici ljubljanskoj i da je sve to tamo tako liepo izgladjeno.

Ja dakako niti sam tako duhovit, niti tako domišljat, da bi ja mogao što takova izvesti, što su ta dva župnika izvela i za štedionicu i za stolarski obrt. Neznam, je li bi se tko od vriedne subraće našao, koji bi znao u svojoj župi i občini što takova izvesti, ali što pojedinac nemože, to bi mogao onaj, u kojem su se sve sile naroda skupile, naime — vlada.

Gosp. predgovornik Crnadak molio je i preporučio vis. vladi, neka ona to posve ozbiljno u pretres uzme, neka promišlja i čim prije osnovu izradi, te ju vis. saboru podnese, pa će ona naći i načina i sredstva, kako bi se ove obrtničke škole podići mogle.

Ja nemislim niti iz daleka, niti neželim, da bi se te obrtničke škole po selih podizale, nego u nekojih stranah domovine u onom smjeru i u onom štilu, kako je gospodarska škola u Križevcih. Dalo bi se i na malo svesti, pa štipendije naći, kao što u Kranjskoj, odkale se onda pošiljaju u veće gradove, te se ondje poduče i naobraze u stanovitom obrtu tako, da onda oni to razširuju i koriste puku.

Preporučujem dakle ovu želju, te se nadam, da će vis. sabor to rado prihvatiti, jer bi se tim, gospodo, najbolje osvjedočili, da smo ne samo u političkoj borbi jaki, već da nam je narod vrstan i na materijalnom polju raditi, tako, da, ako i nebude bogat, a on će biti barem bolje stojeći. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja vrlo cienim presv. gosp. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu i žao mi je, da mu moram protusloviti. On je jučer jadikovao, što će biti iz naše djece hrvatske, da hrle u gimnazije, da su te prepune, i da što će biti iz onih mladića, da nebudu mogli biti namješteni. Presv. g. predstojnik on bi morao biti otac svih škola, on bi morao znati, zašto roditelji daju svoju djecu u gimnazije. Za to, jer ju neimadu nikamo drugamo poslati. Mi nemamo obrtničkih škola, mi nemamo trgovačkih škola, koje želimo, da nam date. Ako ima učenik bolji talent, ide u gimnaziju ili u realku: u realki jih je mnogo manje, jer tu treba trošiti više novaca; odavle mora ići u Beč na tehniku; više se šalju djeca na gimnazije, a odavle idu sada na universitet.

Rekao je danas presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da on nije odgovoran za trgovačko-obrtničke škole, jer da one spadaju pod predstojnik[a] odjela za unutarnje poslove. Meni je žao, da on nem[a] s timi školami posla, jer akoprem u našem odjelu z[a] bogoštovje i nastavu idu poslovi grbavo i šepavo, t[o] još grbavije i šepavije idu u odjelu za unutarnje poslov[e]. (Smieh.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo g. zastupnika[,] ovi izrazi „šepavo i grbavo“ nisu parlamentarni.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio vis. vladu, da sva t[ri] odjela jedan drugomu na ruku idu. Meni je žao, št[o] nije još jedan odjel i to financijalni odjel, pa da ond[a] sva četiri u suglasju rade, jer ako bi jedan preveć p[o]trošio, to za drugoga nebi preostalo, kada bi suglasn[o] radili, kako čujem, da sada nerade na štetu naroda.

Ja sam jučer čuo, visoki sabore, od vrlo cienjen[oga] moga druga, poštovanoga ekonoma Karla Mihalovića [iz] doljnje Hrvatske, gdje je rekao: Vi govorite vladi i obt[u]rećujete ju, jer ju pozivate za ovo i ono, a ona to n[e] može radi okolnostih učiniti.

Ja mislim, vis. sabore, da je to jedina naša dužnos[t,] kako će vis. vlada doći do osvjedočenja, kako će o[na] doći do poznavanja narodnih potreba, ako mi nebude[mo] nju na to upozorivali.

Visoka vlada može raditi i mora raditi za ono, š[to] je najnuždnije. Nije sabor ovdje ili proračunski odb[or] pozvao vladu, da ona to mora činiti ove godine ili ovo[g] mjeseca, nego da ona osvrne svoj študium na ono, š[to] je najnuždnije. Tim više smo to dužni činiti, jer se vla[da] nebrine za te poslove. Ja mislim, da više očiju vi[še] vidi; zato, vis. sabore, mislim, da vis. vlada nebi t[re]bala opirati se predlogu, koji se čini za obrtničke ško[le.] Ja, odkada barem pamtim, od godine 1849., da se ov[ō] govori o trgovačkih školah.

Bio je neki stari čovjek u Varaždinu, koji je k[od] Leitnera predavao, gdje sam ja sreću imao predavan[ja] njegova čuti, o trgovini, i to je bio jedini čovjek za [tu] struku. U Zagrebu ga nije bilo, koji bi to predava[o.] Sada u najnovije doba i u prijašnje doba, od g. 184[9.] pogovaralo se o tih školah, pa jih još nemamo, prem[da] je već 30 godina poslje toga prošlo. Koliko je kod n[as] trgovaca i obrtnika pravo naobraženih, o tom neću [ni] govoriti, jer ga skoro nijednoga nema, pa tako dol[azi] k nam i poplavljuje nas svakakvi švindel s nevaljali[mi] stvarmi, koji našim ljudem novac otimlje, za koji [bi] mi mogli posve drugu robu izradjivati i u trgovi[nu] davati.

I tako će i nadalje strani ljudi nas preokupirati, [jer] naše mladiće nemogu roditelji pošiljati u Gradac ili B[eč,] da se ondje naobraze, pa jih zato šalju sve u gimnazi[je.] Doći će, gospodo, vrieme, da će juristi ići k plugu, [o]kuda su došli, — mene bi to u ostalom radovalo, jer [bi] bio narod inteligentan. (Smieh.) Jest, gospodo, do t[o]ga mora doći, jer im nepružamo sredstva, da se naobra[ze] u druge svrhe.

S toga ja preporučam ovaj predlog i molim visoku ladu, da se osbiljno poprimi posla, jer nam narod azaduje.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela a bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić:** Dopustit će mi visoka kuća, da amo nekoliko rieči odgovorim g. predgovorniku.

Ja sam jučer samo uputio, kao što malo prije ekoh, pobijajuć potrebu velikih gimnazija, uputio na onu očku, da ima sredstvâ, da ima zavodâ, u kojih će se noći uložiti kapital, namienjen duševnoj naobraženosti, danas sam izjavio, da nisam vlastan pristati ili nepri-tati na ovaj predlog, premda je uvršten u 4. poglavje, odjel za bogoštovje i nastavu. Sažaljenjem spomenuo g. predgovornik, da nema predstojnik odjela za bogo-tovje i nastavu trgovačko-obrtničkih i gospodarskih škola svojih šaka, u svojem resortu. Na to sažaljenje moram dgovoriti, da je tako zakon odredio, a ja zakona pro-nieniti nisam kadar.

Napokon veli on, da poslovi u odjelu za bogoštovje nastavu nekako „šepavo i grbavo" idu. To bi bila nova esreća za ove obrtničko-trgovačke ili gospodarske škole, a bi došle u takav odjel, u kojem poslovi „šepavo i rbavo" idu, te se mora samo gratulirati, da nisu te kole u odjelu za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik unutar-jega odjela.

Jovan barun **Živković:** Kako vidim, ovdje se radi naslovu IV. o zadnjoj stavci, koja govori o školah govačkih. Meni je čast izjaviti prije svega, premda je nvišan ovaj poziv na zemaljsku vladu, jer je ona već i nako učinila, što se u tom pogledu najboljim pokazuje, m, što je podniela obširan exposé vis. saboru, koji se vomu predmetu odazivlje i odgovara. Ako se i ovdje ada tomu neprotivi, to dodaje ipak to, da imajuć to oku i na umu, želi, da joj idu na susret svi u tom ogledu, jer, moja gospodo, visoki sabor i baš poimence predgovornik želio bi na jedanput sve, a možda baš to posao kod odjela za unutarnje poslove neide tako, ako bi se željelo, što je vlada preveć toga slušala, što je preveć predlagalo, zato će vlada u buduće biti mnogo opreznija s predlozi i neće nikada slušati, što avoj koristi zemlje neodgovara. Vlada je uviek i uviek proračunskom odboru govorila, da se pretjeruju naše le, a sabor je dozvoljivao i odredjivao i pozivao vladu pred svega toga, da vlada učini to i to, a kad se je lada ogradjivala prama tomu, onda je bilo prigovorâ, da ada prikraćuje zemlju. I sada imamo ovakovih pri-ovora, kako žalibože čujemo i čitamo u javnih listovih, dje se vladi podmiće holomice nešto, što se sa razbori-šću neslaže, nu o tom će biti govor, kada budemo ovorili o zakladah, neka vidi visoki sabor i zemlja, li opravdano i istinito, što se vladi podmiće i kako se espretno glede uprave zakladâ sudi.

Ovo samo velim, da će vlada u buduće strogo svom obzirnošću postupati, kako sile umne i materijalne dopu-štale budu, glede tih škola, in specie o kojih je rieč, i koje vlada čim prije otvoriti želi.

Već su se pojavili glasovi u vis. saboru, da smo prekoračili sa zavodi, kao što su gimnazije, pak ipak ste evo jučer zaključili, da bi imala biti gimnazija u Kar-lovcu. Vlada kaže, da nemože, da neodgovara potrebi, neka se to uzme u obzir, a vi hoćete. Šta to znači uz-mite u obzir? Znači to, da u obzir uzmete ono. što vidite, da nije od potrebe, jer ima drugih važnijih i sil-nijih potreba.

Tu treba podpore od strane vis. kuće naprama vladi, premda se niti ja, niti moji kolegi, a najmanje svietli ban nebojimo odgovornosti. Toliko svaki od nas ima razbora političkog, da se neće ogriešiti o zakon, ali bojimo se onoga, što vidimo, a bolje bi bilo, da ne-vidimo to, da zemlja nemože odoljeti tim neprestanim nasrtajem na vladu, a što vidite, da nemožemo najvećim potrebam ovim i onim na kraj doći. Mjesto da vladu u njezinom nastojanju podupirete, to joj pravite spačke i podmićete ovo i ono, pak onda hoćete, da ona svemu doskoči. Jednom riečju, mi činimo svoju dužnost i ono, što možemo, i u tomu želimo i molimo podporu.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja).

Pošto nitko više neželi govoriti, rieč ima gosp. iz-vjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović:** Visoki sabore! Za predlog odbora dosada su govorili svi predgovornici (Glasovi: Glasno! Glasno!), govoriti ću i ja zanj. Kaže se doduše, da naša mladež zato hrli u gimnazije, jer nema drugih škola. Ja mislim, gospodo, da ovo nije posve točno niti istinito. Prošlost cielog našeg naroda odgojivala je tako naš narod, da je u njem stvorila politike i pravnike i zato u toj naravi leži, da svi skoro mladići naši, i onda kada bi bilo drugih škola, najvole ići u gimnazije, i danas vole ići u gimnazije, nego u realke. Poslovi, koje se uči na realki, još nisu pošli u narav, još nedadu onoga zanimanja, niti obsega, što danas dadu zavodi gimna-zijalni. Medjutim, kao što se sve pretvara i promienjuje, tako će se i ova narav promjeniti uplivom ostaloga svieta; ona će promjeniti domaće naše uvjete, naime sve se više opaža, da same gimnazije niti podavaju, niti žele podavati narodu našemu onih uvjeta, koji su nuždni za narod i za zvanje pojedinih ljudi. Zato je sada upravo došlo vrieme, da se pomišlja na škole druge osim gimna-zija, a upravo zato jest odbor stvorio taj predlog, da zemaljska vlada uzme u obzir korist trgovačko-obrtničkih škola, da jih uzme u obzir i razmatranje, jer one škole privlačiti će samo onda našu mladež, ako budu sbilja ustrojene valjano i smišljene tako, da budu davale našoj mladeži potrebitih uvjeta za naobraženje. Neustroji li se

ovako ta škola, ona će još manje povlačiti mladež našu u svoje krilo.

Ovo je razlog, zašto se veli. neka se uzme u razmatranje, neka se neustroji naprečac škola, koja neće svojoj svrsi odgovarati i koja će stajati mnogo novaca, a ipak neće dati mladeži ono, što ona treba.

Mi smo čuli i od vis. vlade, od presv. g. predstojnika, da će vlada to uzeti u razmatranje. Ja mislim, gospodo, da razpravljajuć ovo, nebi trebalo nikakove žestine, dočim je očevidno, i svi se razgovori i vis. vlada i govornici ovdje slažu u jednoj želji, pa gdje je takav sporazumak, može se razprava na najpristojniji i najplemenitiji način voditi.

Predsjednik: Ima se glasovati. Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor predlog odbora, koji glasi (čita): „Da zemaljska vlada uzme u razmatranje korist trgovačko-obrtničkih škola, te prema uspjehu toga razmatranja podnese zakonsku osnovu“.

Ona gospoda, koja su za to, da se taj zaključak primi, neka izvole ustati.

(Većina ustaje.)

Ovaj je zaključak primljen. —

Čast mi je javiti vis. saboru, da je odnosno na naslov 4. podnio gosp. zastupnik Gjurgjević, poduprt po propisanom broju druge gg. članova, sliedeći predlog, koji bi se imao dodati ovomu naslovu.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Da zemaljska vlada po mogućnosti uzme u obzir molbu zastupstva grada Osieka za primjerenu novčanu podporu u svrhu gradnje nove sgrade za gimnaziju i realku u Osieku“.

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! Ima tomu već više godina, kako se povlači pri proračunskoj razpravi pitanje o gimnazijalnoj sgradi zagrebačkoj uporedo sa pitanjem o sgradi gimnazijalnoj u Osieku. Sa užasom slušalo se, da su prostorije u obih gimnazija, u Zagrebu i Osieku, ubitačne; pa dočim su ta pitanja ostala i danas još pitanji, dočim se i danas mladež sve jednako sbija u tiesne i nezdrave prostorije, podignute su medjutim u Lepoglavi za kaznenike, a u Stenjevcu za umobolne palače, uvrstilo se medjutim i za slavonsku ratarnicu tri puta u proračun po 20.000 for., kojimi doduše nije ratarnica podignuta, jer ih je kuga, koja li nevolja i potreba, progutala, — a gimnazije ostale su, kako su i bile.

Godine 1879. bijaše za sgradu gimnazijsku u Zagrebu na vis. saboru ovom sliedeći zaključak donešen (čita): „Poziva se vlada, da čim prije počme graditi gimnazijalnu sgradu u Zagrebu, i to iz poreznih zaostataka kraljevine Hrvatske i Slavonije, koji su do konca godine 1867. uključivo nastali“. — A glede gimnazijske sgrade u Osieku izrekao je sabor sliedeću odluku (čita): „Poziva se vlada, da se opravda u saboru, zašto nije izveden zaključak saborski od prošle godine, koji glasi: poziva se vlada, ako poglavarstvo sl. i kr. grada Osieka još tečajem g. 1878. nepočme graditi sgrade gimnazijalne u Osieku da sadanju sgradu zatvori, na trošak gradske obćine i najmi shodne prostorije za smještenje gimnazije, te poglavarstvo grada Osieka primjernimi sredstvi prisili na izpunjenje dužnosti, zakonom mu naložene“.

Po najnovijem vladinom očitovanju dobilo je pitanje o gimnaziji zagrebačkoj nov pravac, jer je spojeno s pitanjem o premještenju sveučilišta u inu zemaljsku sgradu, te je po tom u skorom izgledu, da će se zagrebačka gimnazija razširiti moći u sadanjoj skupnoj sgradi za sveučilište i za gimnaziju. Gradu Osieku pak naloženo je, da sam o svom trošku podigne sgrade, kako za višu gimnaziju, tako i za višu realku, a ta dužnost nametnuta je gradu Osieku zakonom od 29. siečnja 1877., kojim je realka osiečka preuzeta na zemaljski trošak, ali tako da grad Osiek za to ima podignuti sgradu i za realku i za gimnaziju, a osim toga da još doprinosi za realku svake godine 3000 for.

Videći se grad Osiek u stisci i nevolji, vodio je o tom dogovore i pregovore, i jedva je ove godine došlo dotle, da je osnova za gradnju sgrade vladi predložena i odabrana, te se namjerava već na proljeće 1881. početi sa gradnjom te sgrade. No odkuda gradu Osieku trošak taj za toliku sgradu? Grad Osiek imade svoga vlastitoga prihoda do 90.000 for., ali redovite potrebe njegove iznose preko 140.000 for., te se svakogodišnji deficit pokriva nametom na stanovništvo grada Osieka. — A potrebe su te zato tako velike, što je grad Osiek zadesio taj zao udes, da on radi svoje pociepanosti na 4 predgradja, naime na nutarnji, gornji, dolnji i novi grad, mora 4 puta više da troši i na škole i na druge upravne obćinske svrhe, a ta pociepanost je prouzrokovana tvrdjom u sredini grada, od koje su ostala predgradja udaljena na pol sata hoda. Grad Osiek nemože dakle za gradnju sgrade za gimnaziju i realku trošak potrebiti namaći drugačije, nego kontrahiranjem zajma, koji se opet mora nametom navaliti na stanovništvo grada, koje je već onako preobterećeno tim nametom. A nije pravo da grad Osiek sam teret taj nosi, kad se tuj neradi o gradskom zavodu, nego o zavodu zemaljskom; a to neće valjda nitko htjeti uztvrditi, da je gimnazija u Osieku suvišna jer u cieloj Slavoniji je samo u Osieku jedna, a u Požegi druga gimnazija, dočim ih ovdje u Hrvatskoj imade pet. Grad Osiek, videći dakle, da se sgrada podići mora a da on sam sredstva za to nema, obratio se je na sabor za podporu zemaljsku. Ova molba imala je čudnovat neki udes. Ona je podnešena dne 5. lipnja t. g., te je najprije upućena bila na odbor peticionalni, odtuda na odbor proračunski, odtuda je vladi upućena, da uzme na nju obzir pri proračunu za god. 1880. Vlada je na to odgovorila dopisom svojim od 4. rujna 1880., da se nije na molbu grada Osieka mogao po želji sabora uzeti obzir prigodom sastavljanja zemaljskoga proračuna

ı god. 1880., a niti za god. 1881. No ipak je sabor olbu tu i opet ustupio proračunskomu odboru, da se ı nju pri razpravi proračuna za god. 1881. obazre.

Kako imam čast biti članom toga odbora, ja sam tu olbu iztaknuo pri razpravi naslova IV. i odbor ju je ıda ostavio in suspenso, dok se najprije rieši još nerieno pitanje o većoj onoj svoti od 300.000 for., koja je izgled stavljena bila za god. 1881., a koja nigdje u pročunu po vladi predloženom nije razpoložena bila, to se tanje imalo riešiti pri razpravi o pokriću i to je pitanje ešeno, kako iz izviešća odborova vidimo, tim, da je ta rota uvršćena u proračun za god. 1881. No razpoloženo tom svotom samo u gospodarstvene i komunikacijoılne svrhe, a o molbi ovoj nenalazimo nigdje ni traga glasa, i u obće u svrhe nastavne nije se ništa iz te rote odredilo.

Ja sam uvjeren, da bi i vlada obzir uzela na tu olbu, da je znala, kad je proračun za god. 1881. sastavıla, da će razpolagati za tu godinu sa toli većom svotom, 300.000 for., no ona toga nije znala i zato je vlada orala u dopisu svom prenavedenom kazati, da na molbu je mogla obzira uzeti u proračunu za god. 1880. ni za od. 1881.

Ja sam uvjeren, da bi i proračunski odbor od ove rote izmetnuo bio svotu jednu za podporu, koju grad siek moli, da je u odboru bio tko, koji bi opravdanost te olbe razložio bio. No pošto toga nebijaše, zadesio je olbu udes, da je ostala neriešena i neuvažena. No ja islim, da sabor preko ove molbe nemože tako prieći.

Ovdje se obraća zastupstvo grada Osieka, drugoga ada u zemlji, s molbom ovamo, te držim da nebi doojno bilo, da sabor ovaj bez svakog obzira predje preko molbe.

Grad Osiek nedolazi ovom molbom od objesti, on traži, što nije potrebno, nego moli podporu, koja je ımienjena neobhodno nuždnomu zavodu; grad Osiek uklanja se sam od troška, nego moli razmjernu podporu, ıkovu su i drugi naši gradovi u slične svrhe od zemlje obili i dobivaju; grad Osiek nemoli dakle podpore ove iz ekulacije, da lahko dodje do sgrade, nego obrazlaže odporu tu svojim nepovoljnim stanjem materijalnim, a o se je učinilo drugim gradovom, nemože se uzkratiti radu Osieku, komu predstoji prieka potreba, da podigne ıskoro i višu djevojačku školu, na kojoj bi se ženski ıraštaj naš mogao u svom narodnom duhu i jeziku odgaiti, a da necrpi po tudjinskih zavodih naobrazbu.

To su razlozi, s kojih se grad Osiek obraća na ovaj bor za podporu.

To su razlozi, s kojih sam tako slobodan, da stavim edlog tako blag, da već blažiji biti nemože. Ja tim edlogom nediram u utanačenu već svotu proračuna, ć preporučam saboru samo: da vlada uzme u obzir molbu, te da ju po mogućnosti podupre, kad i koliko ıde mogla.

Nevaram se, da neće valjda i one buduće godine nesnaga i valjda druga nevolja ili preča potreba kakova progutati i tu podporu, kao što je progutala i slavonsku ratarnicu, jer da je sgrada za mladež na gimnaziji i realci u Osieku potrebita, o tom bi se mogao svatko uvjeriti, kad bi povirio u sadanje prostorije, jer bi se uvjerio, da su ne samo kazniona u Lepoglavi i ludnica u Stenjevcu, nego i samo zloglasno uzište u Zagrebu pravi raj naprama tim sgradam, opredieljenim mladeži u Osieku.

Kad je dakle potreba ta dokazana, i kad je dokazano, da grad Osiek nije u stanju, da smogne trošak, nemože se preći preko molbe, ili će joj se, kad se već nije donekle uživala, obzira dati onoliko, koliko joj se obzira daje u mome predlogu. Ja mislim, da je ovo u predlogu najmanje, čim na ovu molbu sabor odgovoriti može. Ja vam dakle preporučam ovaj moj predlog i molim, da ga izvolite prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Gosp. predgovornik naveo je kao razlog potrebe, da se gimnaziji osječkoj novčanom podporom priteče u pomoć, što su i druge gimnazije u Hrvatskoj i Slavoniji sagradjene podporom zemlje. To nestoji u cielom onom obsegu, kao što je gosp. Gjurgjević naveo. Prva gimnazija u hrvatskoj zemlji bila je u Lepoglavi kod Paulinah. Kada su Jezuite ovamo došli, oni su sagradili sgradu ovu, gdje je sada glavno vojno zapovjedničtvo, i ujedno su sagradili sgradu za svoju gimnaziju, što je sada sgrada akademičke gimnazije. Tu su pripomogli velikaši i plemići hrvatski i doprinašali su po svojoj mogućnosti takodjer za sagradjenje sgrade.

To je sgrada stara, koja je bila namienjena gimnaziji. U polovici prošloga vieka, jer je trebalo pravoslovje, razširena je ta gimnazija, koja je imala pet razreda, na liceum i akademiju. Nemože se dakle naložiti gradu Zagrebu, ako bi bilo potrebito da gradi novu gimnaziju, da on cieli teret gradnje na se uzme, nego da u to razmjerno pridonese nešto, a u tom razmjerju doprinese i grad Požega; kada se gradila gimnazija u Požegi, dala je vlada primjerenu podporu od 20.000 for., a kako je bio trošak proračunan, pokazao se manjak od 12.000 for. i tu je svotu dobio grad Požega god. 1876.

Grad Varaždin sagradio je gimnaziju sam na svoj trošak u novije vrieme, a grad Osiek obvezao se god. 1856., kada je doljnja gimnazija povišena na gornju, da će on graditi sgradu gimnazije i sklopio je ugovor s vladom, koji se može čitati u spisih zemaljskoga arkiva. Tim ugovorom obvezao se grad Osiek, da će graditi gimnaziju.

Što se realke tiče, imenito realke zagrebačke, tu je realku podigao sam grad na svoj trošak; on je kupio onu kuću i onu kuću je kašnje velikim troškom razširio i priredio za svrhu ovoga zavoda. A grad Zagreb do-

prinaša svake godine stanovitu svotu za uzdržavanje realke.

Ako dakle i priznaje vlada, da bi potrebito bilo gradu Osieku priteći u pomoć, to mora ona odbiti one nazore gosp. zastupnika, da je grad Zagreb dobio sve onako bezplatno.

Da grad Osiek ima velike troškove na svoje škole, jer je raztrešen u četiri odjela, to ja dopuštam, ali i u gradu Zagrebu nije samo jedna škola, nego ima više njih, dapače jednu školu uzdržaje grad Zagreb kod Sv. Duha.

Što se tiče samoga petita gosp. Gjurgjevića, kao zastupnika osječkog, to vlada po njegovu predlogu nemože se obvezati, da će dati stanovitu svotu u ime podpore ove godine, nego ona nije tomu protivna, da se ovaj predlog uvrsti ovdje i ona je pripravna, kada grad Osiek počme graditi sgradu, priteći mu u pomoć primjerenom svotom, ali prije nego li počme graditi sgradu, nemože ništa o tom obećati, jer ja mislim, da će grad Osiek imati sredstva za to, da započme graditi sgradu.

Što se tiče onih drugih prigovora glede nedostatnosti prostorija gimnazije i realke u Osieku, ja sam obširno ovdje prošle godine odgovorio na sve točke one interpelacije. Vlada nije u ničem kriva, da se je zatezalo gradnjom ove sgrade. Vlada je toliko puta urgirala kod grada Osieka, da već jednom započme gradnju jedne i druge sgrade, a kada je grad Osiek dokazao, da mu nije moguće početi gradnju jedne i druge sgrade, onda je vlada privoljela na to, da se bar nešto postigne, da počme graditi bar gimnazijalnu sgradu. Prigovori i dogovori vodili se o tih osnova više od godinu dana, možebiti i dvie godine, a napokon je dostavljena osnova zem. vladi. Zemaljska vlada učinila je svoje opazke, imenito odjel za bogoštovje i nastavu, sa gledišta didaktičnog, a gradjevni odsjek zemaljski sa gledišta tehničkog i one opazke dostavljene su poglavarstvu grada Osieka; grad Osiek dao je taj plan izpraviti prema tim opazkam i naložio je dotičnomu graditelju, da nešalje plan u Osiek, nego da ga neposredno uruči zemaljskoj vladi, koja će onda dati svoju sankciju.

Tako stvar stoji sada i ja mislim, da će se gosp. predgovornik zadovoljiti tim.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, rieč ima još jedanput gosp. predlagatelj.

Vaso Gjurgjević: Ja nisam rado, visoki sabore, da ostane na meni taj prikor, kao da sam rekao, da zemlja za grad Zagreb sve daje. To ja nisam kazao, a najposlje, kada bi i davala zemlja, ja se nebi tomu protivio, jer sam uvjeren i znam, da grad Zagreb kao centrum nemora sve iz vlastitoga dohodka uzdržavati, nego da mu mora i zemlja u tu svrhu doprinašati, da bude što dičniji pred ostalim svietom.

Ja dakle nisam učinio toga predbacivanja, da s[e] Zagrebu učinilo više, nego drugim gradovom, a što s[e] tiče te izjave presv. gosp. predstojnika odjela za bog[o]štovje i nastavu, da će visoka vlada uzeti u obzir on[u] molbu i dati primjerenu svotu, kada bude grad Osie[k] počeo zidati, ja ju najvećim zadovoljstvom mogu pr[i]hvatiti, samo ako bude vis. vlada gradu Osieku onolik[o] podpore dala, koliko je dala gradu Požegi. Ja ću bi[ti] tada najzadovoljniji. — Ja molim visoki sabor, da izvo[li] moj predlog prihvatiti.

Predsjednik: Želi li gosp. izvjestitelj koju reći?

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Kada bi s[e] pravo uzelo razbistrivat one dokaze, koje je gosp. Gju[r]gjević za svoj predlog naveo, da sklone vis. sabor na t[o] da se podpora dade gradu Osieku za gimnaziju, onda [bi] se moralo kazati, da bi svaki od gospode zastupnik[a] mogao navesti: neka se pozove vlada, da svakoj obći[ni] podporu dade za gradjenje škola, za uzdržavanje škol[a]. Ja mislim, gospodo, da koliko god grad Osiek potreb[uje] ćuti, da mu se pomogne, da napokon ipak laglje mož[e] sagraditi svoju gimnaziju, nego naše seoske občine svo[je] pučke škole. Uz to uzmimo u obzir, da grad Osiek n[e] mora imati gimnazije i realke, a svaka seoska obćin[a] mora imati svoju obćinsku školu, to se moram čudi[ti] gosp. Gjurgjeviću, da meni kao izvjestitelju prigovo[r] čini, koji jako dobro zna, kako sam postao izvjestitelje[m] proračunskoga odbora, te bi se pristojalo, da bi on osta[o] izvjestiteljem proračunskoga odbora, pa da je ostao u sje[d]nicah proračunskoga odbora, bio bi mogao za grad Osie[k] onako liepe dokaze navesti, kako jih je sada naveo. [U] ostalom reći ćemo, da niti je izvjestitelj proračunskog[a] odbora, niti sam odbor zaboravio na gimnaziju osječk[u]. Ali, gospodo, sa peticijom grada Osieka potakla se i za[]grebačka gimnazija, pak, pošto se je ova želja odborov[a] ova davna želja, odklonila, da bi se u Zagrebu gradil[a] gimnazijalna sgrada, to je odbor nekako mislio, da nem[a] prava povoda niti za osječku gimnazijalnu sgradu radit[i] i kada mu je došlo, da onih 30.000 for. opredieli [u] proračunu za buduću godinu, onda je proračunski odbo[r] brisao, te mu je vlada izniela predloge takove, koji s[u] odavna odgovarali željam visokog sabora, koji uvjek go[]vori: Dajte ljudi, da gradimo investicije, produktivn[e] ceste, a nemojmo uvjek davati za škole. Na ovo je odbo[r] imao povoda pomisliti, da se predloži stavka od visok[e] vlade, neka se grade ceste po cieloj Slavoniji i na št[o] je odbor vrlo rado pristao, te predlaže ovdje za invest[i]cije, što se već odavna željelo. Neka sama vlada i sabo[r] pristane na to.

To su razlozi, zašto je odbor za ovaj put s um[]metnuo gimnazijalnu sgradu u Osieku. U ostalom j[a] mislim, da mogu u ime svih članova proračunskoga od[]bora reći i da se oni neće tomu protiviti, da pristaje[m] u ime odbora na predlog gosp. zastupnika Gjurgjevića.

Predsjednik: Sada se stupa na glasovanje. Pitanj[e]

glasi ovako: Prima li vis. ovaj sabor predlog podnešen po g. zastupniku Gjurgjeviću, koji glasi ovako (čita):

„Da zemaljska vlada po mogućnosti uzme u obzir molbu zastupstva grada Osieka za primjerenu novčanu podporu u svrhu gradnje nove sgrade za gimnaziju i u Osieku".

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Većina ustade.)

Predlog g. zastupnika Gjurgjevića je primljen.

Prelazi se na naslov peti.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 5. „Primaljsko učilište". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stávku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 5. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 5. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 5. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 5. — Vidi zapisnik 90 sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 5. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 6. „Uprava učkih škola i preparandija". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 6. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslova 7. „Stipendiji i obće obrazovne svrhe". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 90. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 7. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Molim, visoki sabore, k ovoj stavci podnio je zastupnik g. Kamenar sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Prinos zakladi narodnih nciona za pučke škole, da se povisi na 20.000 forinti“.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar, da obrazloži svoj izpravak.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Podnašajuć moj izpravak, prinuždjen sam nekoliko rieči kao povjest ovog mojeg izpravka ovdje do znanja staviti, da vam predočim prošlost moga djelovanja u saboru.

God. 1875., kada sam bio u narodnoj stranci, a narodna stranka bila je tada u većini cjelokupne zemlje u saboru, zahtievao sam i molio pojedine članove proračunskoga odbora, da se obaziru više na pučku prosvjetu i na onu stavku, da metnu bar 25.000 for., kad već nije moguće onoliko, koliko se daje za pastuhe, 50.000 for. One godine su me moji sudrugovi ušutkali (Žamor. Živio!), da ćemo buduće godine tako sretni biti, a da za ovu godinu nije moguće. Ja sam tada i sbilja ušutkao svoju savjest i nisam ustao u saboru, da to iztaknem, čekajuć, da će druge godine što biti. Druge godine vidio sam i opet, da je ostalo pri starom i da moja molba nije uvažena, koju sam predstavio pojedinim članovom proračunskoga odbora.

Bio sam prinuždjen izpravak ovdje podnesti, mislim g. 1876. I taj izpravak je pao, nije se mnogo u saboru obaziralo nanj i prošlo se preko njega. God. 1877. bilo je isto tako. G. 1878. govorio sam ovdje o tom možda nešto žalostnije, možda nešto tužnije, većom žalosti, tako, da sam bio sretan dobiti čestitku od samoga preuzv. g. tadanjega bana Mažuranića, koji mi je obećao, da će u buduće svakako obzir uzeti na tu stavku, jer da vidi, da sbilja imam pravo dokazivati, da pučka prosvjeta na mnogih krajevih zaostaje, da će se u to ime bar 25.000 for. u proračun uvrstiti.

Ja se radovah, da će sbilja tako biti. Tomu je prošla godina, i nije jedva dva mjeseca, kada je proračunski odbor viećao te sam i opet opazio, da se na mjesto 50.000 for. uvrštuje 20.000 for., a ne 25.000 for., da se dakle ta stavka umanjila za 2000 for., mjesto da se je povećala.

Ja sam tu sa žalošću govorio, da se to tako radi, a vis. vlada odgovorila je, bar je tako odgovorio predstojnik unutarnjega odjela, da se nije moglo dopustiti, da se oduzimlje što god od drugih velikih potreboća, pak mi se obećalo iz ustiju presv. g. predstojnika, da, kada bude moguće, da će se obzir uzeti na ovu stavku.

Mi smo čuli malo prije, da je ove godine bilo moguće, jer je za 30.000 for. povećana svota i da ima dobrana svota, da se na ovu stavku misli, a kako vidim, nije se mislilo na ovu stavku, jer je ostalo u njoj na mješto 12.000 for., kako je dosada bilo, 10.000 for. Nije se dakle obećanje prijašnjega bana Mažuranića obistinilo, da se dade ovdje 25.000 for., niti se je obaziralo na moje tužaljke, koje sam nabrajao i predočivao visokom saboru, da tolike obćine ostaju bez pučkih škola i da nam usljed toga zaostaje narod. Moja gospodo! Ja sam kazao, da je posljednje godine naš narod zaostao za 10 godina i da to nikada više dostići nećemo, kazao sam da u mojoj okolici ima škola, koje po 10 godina stoje, a kada su podignute te škole? Najviše su te škole podignute, kada je bio veliki župan Bogović, on je znao nekom energijom nastojati i neku energiju upotriebiti zapovjedajuć glasno i podpora se davala od Rauchove vlade. Mi u Vrbovcu možda nikada nebi imali škole, da nam nije vlada podpore dala. Od poslje, moja gospodo, ja bi jako rado, da vidim i da mi vis. vlada naznači koliko je pučkih škola podignuto, odkada Bogović nij veliki župan ili odkada Rauch nije ban. Koliko st pučkih škola od onda u Hrvatskoj podigli? Ja mislim, d vrlo malo. U mom izbornom kotaru, koga imam čas zastupati, u ozaljskoj obćini ima 12.000 duša, a nem nijedne škole.

Narod taj očevidno propada, a tako je i u drugi mjestih. Ja sam sretniji, nego li osječki zastupnik, j ne molim za se, nego uviek za cielu domovinu, za cie narod, dakle nikada za sebe. Kad sam molio, da se od kupni zakon dokine, to sam molio isto tako za ciel domovinu, da se ceste grade po čitavoj domovini.

Ja neću duljiti, vis. sabore, nego molim, da se m izpravak uvaži, jer je, vis. sabore, ovo zadnji proraču koji ovaj vis. sabor votira vladi. Ja sam dosta o to govorio i sa žalošću konštatiram, mjesto da sam uput vis. vladu o nečem boljem i da sam ju uvjerio, da je sbilja potrebno i nuždno, ja sam dobio još manje, man je dobio narod, mi smo dakle natrag pokročili mjes napred.

Ja sam, vis. sabore, već kazao i vi vidite, da n kada proti neustajem, kada vi govorite za kazalište, kad vi hoćete što za sveučilište ili za druge zavode, ja sa tu uviek pripravan kao gospodar, koji je iz naroda nika i ovamo došao, da vam pripomognem, te rado glasuje s vami za obće dobro. Ali, gospodo, nesmijemo mim proći pučku prosvjetu. Visoka vlada najbolje mora zna koliko molbâ dolazi za podporu od obćinâ, da si mog podići škole, jer za drugimi ljudmi inače zaostaju. Z mislite vi, da bude dovoljno 40 kotarskih sudova u pr vincijalu? Vi ćete jih morati još 40 ustrojiti radi tog jer nećete podići pučkih škola. Podignite pučke škol pa ćete trebati manje sudova, te ćete upravu lagl voditi . . .

Predsjednik: Molim liepo, 12 je sati; ja se nada da ćete biti kratki, a gospoda će pritrpiti, pošto je dan dan za interpelacije.

Gjuro Kamenar: Ja zato molim, da izvolite m izpravak primiti, da se ova svota povisi sa 10.000 fo na 20.000 for., da se naime votira 20.000 for. za puč prosvjetu.

Predsjednik: Razprava o proračunu prekida se.

Na dnevnom su redu interpelacije.

Rieč ima zastupnik g. Šavor, da stavi interpelaciju.

Josip Šavor: Visoki sabore! Težko mi je dolaziti pred ovaj vis. sabor sa tužbami, a osobito težko sa pritužbami na one krivice, nepravde, dapače na ona nasilja, koja se prave po seoskih općina prigodom utjerivanja poreza. Kada se o tom toliko govori, kada se o tom toliko piše i pripovieda, to nešto mora biti u stvari, što pozornost našu zaslužuje, i ja se nebi bio stao i dosadjivao vis. saboru u tom pogledu, kada nebi iz neposrednog osvjedočenja i uvjerenja znao, kada mi je evo ovih dana tužba stigla od doma moga, da na sve ove tužbe, što su od općina učinjene u saboru, nije se ništa pomoglo, da sve na gore ide i da zlo ide još napred. Ja se nebi usudio ponavljati to, da nisam zabrinut, kada slušam i znam, koje iz zlovolje i ogorčenosti puka posljedice sliediti mogu, kad se proti seljačkomu narodu ovako postupa. Moja gospodo! Nije porez, koji ozlovoljuje i ogorčuje puk, nego način, kojim se isti pobire. Puk naš, u koliko ga ja poznam, neprotivi se podavanju onoga, što je dužan dati po zakonu. Puk, koji od nekoliko godina plaća porezni dug, onaj puk, koji je evo ove godine samo radi nerodice zaostao u plaćanju poreza puk, koji sve čini, što je kao državljanin dužan, takovu puku nemože se prigovoriti, da nije voljan prema svojoj obvezatnosti vršiti svoju državljansku dužnost, nu, kao što sam rekao, puk se neprotivi, što porez plaćati mora nego se žalosti nad onim postupkom, kojim se sve to ravna i kojega vrši financijalna oblast, kada je vidjela, da nije zadovoljena po organih općinskih, od kojih se u novije vrieme odielila, kojim je vlast pobiranja poreza podielila, te je evo razposlala po selima ljude, koji silovitim načinom postupka ogorčenost puka izazivlju. Ljudi ovi pod imenom „ovrhovoditelji" — neznam, u koji bi ih red ljudi staviti mogao — ljudi ovi bez duše i savjesti, sve više surovije postupaju, odkada su vidjeli, da su se preko noći vlasti dočepali, pa evo misle, da se nalaze pod zaštitom viših oblasti, s toga si oni dopuštaju najveće surovosti, koje čine puku seljačkomu.

Da se nebojim, da nebi predaleko zašao, ja bi neki in naveo, koji bi pozornost vis. kuće u punoj mjeri na se svratio, nu mislim, da mi netreba to navadjati, jer znadem dobro, da je i vis. vladi mnogo toga poznato; znadem i to kao očevidac takova nasilja, da su podžupanije križevačka i požežka opetovano podniele predstavku vis. vladi, gdje su podrobno i opetovano opisale nevolje siromašnoga puka, što jih podnašati mora od tih „ovrhovoditelja". Svi ovi čini svjedoče, da bi se tomu takova pomoć pružati morala. Ovi ovrhovoditelji nesamo da nasilje čine i surovost vrše, nego s istom odurnošću općine tjeraju.

Tako je jedna općina 3000 fr. plaćati morala izvan pristojbâ. Općina, koja troši na škole preko 8000 for., ona, koja mora uzdržavati zavode i svoje organe, općina koja mora podmirivati i druge potrebe, ako općina bude još morala trošiti na te ovrhovoditelje, to mora za kratko vrieme konac učiniti, te će je morati nestati, i to općina, o kojoj je presv. g. barun Živković prije dvie godine javno posvjedočio, da je sbilja sve u redu i da joj čestita, da većega zaostatka poreznoga nema, nego su izkazani bili ondje. Govori se sada i razgovara da taj teret naplaćivanja i odplaćivanja bude pao na načelnika; nu gledajte, moja gospodo, ako se to sbije, onda općine i sela neće naći ljudi, koji bi službu i čast načelničtva primiti i obavljati htjeli osobito ondje, gdje u istinu veliki nered u poreznih knjiga vlada: narod mora plaćati porez a nezna koliko.

Evo u kratko, da jedan primjer navedem:

Moja gospoštija točna je u izplaćivanju poreza, te izplaćuje kako treba, samo da neostaje dužna.

Nema tomu mjesec dana, dobila je pripis, gdje joj se od poreza 70 for. odpisuje — možebiti redak slučaj u poreznom svietu! Ona, neznajuć si to protumačiti, ide k poreznomu uredu te pita, odkale to? Poreznici pregledali su knjige, sbrajali i odbijali i nadju, da se od od onih 70 for. mora 180 for. odbijati.

Evo vidimo, kolik nered kod poreznih ureda vlada. Jedan tako, drugi onako, a po seljaka najgore, koji si sam kontrolirati nemože, niti nevidi u poreznih knjiga, što se upisuje.

Druga nevolja, gospodo, leži u tako zvanom katastru. Istina, visoka je vlada katastralne povjerenike razaslala po zemlji, da katastar urede, ali evo, kako se vidi, dotični naputak nije bio dovoljan, bio je nespretan, te se sada mora na novo trošiti, da se sada to ljudski izpravi.

Ja se dakle, gospodo, usudjujem na visoku vladu molbu upraviti i upit, koga evo priobćujem, u tom sastojeći (čita):

„1. Jesu li vladi poznate zloporabe i nasilja, što jih porezni ovrhovoditelji čine po seoskih općina u Podravini prigodom sakupljanja poreza?

2. Je li vis. vlada na tolike pritužbe jurve poprimila shodne korake kod nadležne vlasti, ili jih je voljna poprimiti, da se tim težkim nepravdam predusretne?"

(Za vrieme govora g. interpelanta zauze predsjedničko mjesto I. saborski podpredsjednik gosp. dr. Josip Vuščić.)

Predsjednik: Ova interpelacija stavit će se u zapisnik.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik nutarnjeg odjela, da odmah odgovori na ovu interpelaciju.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Ovaj je predmet vladi već dovoljno poznat, zato ću nanj odgovoriti odmah tim više, što predleži ovdje sličan predmet od veleštovanog i presvietlog g. zastupnika baruna Ože-

govića, koji, pošto je sličan, neka dopusti, da i na ovo odmah odgovorim. Njegova interpelacija glasi. (Čita dotičnu interpelaciju.)

Prije svega izvolite dopustiti, da vlada primjećuje, da je ona dužna po zakonu nagodbenom podupirati vladu zajedničku oko odredaba njezinih, koje su naravi financijalne, a in specie glede utjerivanja poreza. Nu ova dužnost, koju ona po zakonu vršiti ima i koju ona točno vrši, nepriečì nju, da poprimi mjere one, koje se nadju potrebne, ako se taj zakon neizvadja, koji se izvoditi ima.

Prigodom pritužbâ, koje su se pojavile, slične onim, koje veleštovani g. predgovornik navadja, vlada se oko polovice ove godine obratila s okružnicom na sve podžupanije s pozivom, da svaka potanko obrazloži u izviešću svom, kako postupaju porezni organi, kako se ovrhe vode, kako se ovrhovoditelji ponašaju i koliko troškovi u ovoj ili onoj obćini iznose.

Iz izviešćâ, koja su prispjela od istih, crpila je vlada podpuno uvjerenje to, da je, kako ona shvaća zakon, nepravilno izrečena odgovornost malo ne u svih obćinah zemlje, dapače da se je utjerivanje poreza dozvolilo ovrhovoditeljem i ondje, gdje odgovornost izrečena nije bila. Trošak kod nekih obćinah iznosi preko 300 fr., ovrhovoditelji dobivali su po 2—3 for. na dan.

Kada je vidila vlada, da se po njezinih nazorih to neodredjuje po čl. XV., ona se obratila predstavkom na ministra zajedničkog, do kojeg stoji, da učini, što zakon nalaže i zapovieda, a tražila je od ministra ovo: 1. Da se u cieloj zemlji postojeća odgovornost kao neodgovarajuća zakonu ne po ravnateljstvu financija, nego po ovrhovoditelju dokine; 2. da se obćinam novi rok podieli, da mogu one odgovoriti, što se od njih pod prietnjom odgovornosti zahtieva; 3. da jim se troškovi oproste, koji su tim postupkom nastali; 4. da se ovršne pristojbe i onda obćinam dadu, kada ovrhovoditelji ovrhe izvadjaju.

Na to je ministar financijâ odgovorio bio i udovoljio bio nazorom vlade u toliko, da je ministar priznao, da su nazori vlade pravi, nu da ministarstvu nisu odgovorni ovrhovoditelji, nego samo dotična ravnateljstva, koja izvadjaju te poslove i koja odgovaraju dotičnim agendam u Ugarskoj. U toliko se dakle dalo pravo vladi.

Glede troškovâ rečeno je, da će ministarstvo dostojan obzir uzeti na pritužbe u dotičnoj predstavci, koji su ovim putem nametnuti, da će to uvažiti, i to je dakle pošlo za rukom.

Na ovaj predlog vlade, na onu točku naime, da se odgovornost izreče u buduće sporazumno sa političkom oblasti, odgovorilo je ministarstvo, da to po zakonu uvjetovano nije, t. j. sporazumak financijalne oblasti sa vladom, nego upućene su sve oblasti po ministarstvu i ostali organi, gdjegod se odgovornost izvadjala, da se predhodno stave u dogovor i sporazumak sa političkom oblasti, da budu u stanju vladu obaviestiti, kad bi kojoj obćini bilo štogod krivo, da se može tomu doskočiti.

I u tom polučila je vlada uspjeh, da se u buduće svaka odgovornost u sporazumku političke oblasti izreče, da se onda može učiniti, što se po zakonu učiniti ima.

Glede onog, gospoda moja, da se troškovi u buduće ovrhovoditeljem i eraru nedadu, nego obćini, na to nije dobila odgovora vlada od ministarstva. Ovaj odgovor nije mogao vladu podpuno umiriti. Da se zadosta ograniči postupak financijalnih organa bar u interesu gospodarstva i porezne snage porezovnika, vlada se opetovano obratila na ministarstvo i to sa ovakovim petitom (čita) „1. da se samo proti onim obćinam izreče u buduće odgovornost, koje su cielu jednu godinu ostale porez dužne; 2. da se ta odgovornost samo početkom iduće godine ostvariti ima, da se tako obćinam dade vrieme, kada najlaglje plate porez — u jeseni može se najlakše podmiriti bez nasilna utjerivanja; 3. da se odgovornost, koja neodgovara tomu načelu, u buduće ukine; 4. da ministarstvo svoje riešenje na ove točke čim prije dade.

Iz ovoga neka izvoli crpiti i jedan i drugi interpelant, što je vlada učinila: neka budu uvjereni, da je vlada učinila i da čini neprestano, što po zakonu činiti i posredovati može, da se narodu polakšice pružaju, jer u interesu ne samo porezovnikâ nego i same države, stalo je, da štiti snagu porezovnu.

Na toliko je vlada učinila svoju dužnost, nu na ovu peticiju nije dobila još odgovora, jer nema tomu ni 1—2 mjeseca dana, odkad je peticija podnešena na ministarstvo, a mi smo tu stvar požurili.

Što se tiče interpelacije, napose predstavke ove obćine, ovo je odgovor na ono, što se pita in specie glede Ludbrega, budite uvjereni, svaki dan 2—3 dopisa, što na ravnateljstvo, što na zajedničku vladu dolaze, kamo se posredovanjem ove obćine, kako se sjećam, ljudi obraćaju, premda je, kako se sjećam, ta obćina dosta dužna i da je to bio povod, da je dobila, ako se nevaram, tri ovrhovoditelja na jedanput. A učinit će se i glede toga ja se nevaram, da će se učinit; ako se dotičnici obrate na ravnateljstvo, dobiti će i tomu lieka, jer ja, gospodo nemogu dopustiti, da ovdje samo vlada može što učiniti, jer će i ravnateljstvo, ako vidi pritužbe opravdane, ukoriti ovrhovoditelje; samo treba, da mu je to poznato, budite sigurni, da će se i ovdje tomu naći lieka. Ovo liko u obće.

A sada odgovoriti mi je na drugo pitanje interpelacije g. baruna Ožegovića. (Čita drugi dio interpelacije.) Ovo je, gospodo, već zadnji put učinjeno bilo povodom moga putovanja, koje je mnogomu svakojakomu razlaganju neopravdana povoda dalo i kako sam vidio, kako stoji naša zemlja, u onom položaju izpale su mi one rieči „da bi mogli liquidirati“, što nisam slagao. Ond

je preuzv. gosp. ban na moj predlog učinio korake, kada je još bio presv. gosp. Bartolović na čelu uprave, da se učini bar što je moguće, i da se naš narod aranžira.

God. 1878. na to potaknuće učinilo je rečeno ministarstvo kod ravnateljstva to, da je pozvalo mješovita povjerenstva likvidacijonalna. Te likvidacije naravno koštale su mnogo novaca. Oni dugovi, oni zaostatci do g. 1877., razdielili su se na više kategorija, te su se imali odplatiti u 3, 4, 5, 6, 7 i 8 godina. I vlada je onda izhodila tu polakšicu od ministarstva, da se oni rokovi, koji su odredjeni za izplatu, odredjuju prema stanju poreznom i ako je bio svatko u stanju valjano obdržavati rokove, a ko nije bio u stanju plaćati, plaćao je zavlačne ili zaezne kamate, koji se propisuju.

Tako se postupalo. Sada ja nevjerujem, pošto od onog doba nema više od 3 godine, ja nevjerujem, da bi ministarstvo s nova išlo odredjivat likvidaciju i to već sada na tako brzu ruku još jednu likvidaciju odredjivat, o ja nevjerujem, da bi ministarstvo za ovo kratko vrieme na to privoljeti hotjelo.

Medjutim, ako vidi vlada, kada se svrši katastar, kako stojimo s poreznom snagom, pak da to neodgovara snagi zemlje, onda će ona korake učiniti one, koje bude našla za shodne po našu zemlju, i ako bude moguće, da se drugi razred glede izplaćivanja odredi, odredit će se. Ja sam vidim, da ovo 3, 4, 5, 6 godina, da je po mojem nazoru premalen rok; da se to amortizira u više rokova, kako želi gosp. predgovornik, ali tomu nije danas vrieme, vlada će u svoje vrieme učiniti sve, što vidi, da bi odgovaralo zemlji našoj.

Predsjednik: Pošto se ovaj odgovor proteže na dvie interpelacije: na jednu stariju gosp. baruna Ožegovića i na drugu današnju, gosp. Šavora, s toga prvi put stavljam pitanje na gosp. baruna Ožegovića, je li se zadovoljava s odgovorom zemaljske vlade?

Ljudevit barun **Ožegović**: Visoki sabore! Ja se u obće sa odgovorom presv. gosp. baruna Živkovića zadovoljavam, nu ipak morao bi neke primjetbe učiniti, jer vidim, da je vis. vlada ipak izhodila neke polakšice za nas, nego žalibože takove polakšice, koje su jednim dielom na papiru ostale, jer kako mi sada vidimo, sveudilj porezni ovrhoviditelji gospodare, gospodare nekom bjesnoćom, jer uzimlju ljudem stvari, koje su jim potrebne, pa makar im se gdje i novac pruža, vele oni: tu se mora zaplieniti i na placu otvoreno licitirati.

Ja sam bio svjedokom, gdje su tri stoga siena zaplienili mužu, koji je bio dužan 25 for. Bio tamo ovrhoviditelj i obćinski poreznik. Muž je prodao sieno za 40 i nekoliko forinti, pak je dobio kapare 10 for. Ovih 10 fr. donio je ovrhovoditelju, te i ostalo htjede platiti, nu on nehtjede primiti tih 10 for., nego kaza, da se sieno mora prodati. Muž je morao 10 for. povratiti, te je sieno prodano bilo za 10 for., a muž je još ostao dužan 25 for.

Presv. gosp. predstojnik izvolio je reći, da nisu riešene one obćine odgovornosti, t. j. da su one obćine pod odgovornost stavljene, koje su za cielu godinu porez dužne, nu više manje sve bi naše obćine pod odgovornost morale doći. Ja ću navesti n. pr. obćinu Sv. Petar, tamo obćina dodje na 16.000 for., prije nekoliko godina došla je na 50.000 for. zaostala poreza, sada po prilici na 30.000 for., i svakako zaostaje na porezu još više, nego je prije bila dužna. Iz ove odgovornosti obćina nemože van doći, niti neće najboljom voljom doći, ako se bude porez tako trošio, kao sada.

Ja znam za jedan slučaj, gdje je jedna zadruga bila dužna 500 for. zaostala poreza. Ovoj je zadruzi prodan cieli posjed za 10 forinti, dakle ovih 10 forinti nije bilo dosta niti za pokriti troškove, a ova je zadruga i nadalje ostala dužna 500 for. Ova je zadruga razvrgnuta, ali dug nije zato prestao, 500 forinti vodi se još uvjek u evidenciji kao dug i ostati će do sudnjega dana u evidenciji.

Ako se dakle u jednoj obćini više ovakovih posjeda sbog neutjeriva poreza proda, a dug se ipak dalje u evidenciji vodi, dakako da će biti uvjek zaostataka i obćine na taj način nikada neće doći iz odgovornosti.

Zato sam mislio, da bi bilo pametnije, kada bi u tom slučaju putem amortizacije dotični dužnik plaćao dug, dok odplati, nego da mu se na jedanput cieli posjed proda. Od toga nema niti država ništa, a on je svakako ruiniran.

Dočim mislim, da se visoka vlada zauzima svojim uplivom kod zajedničke vlade za polakšice kod utjerivanja poreza, ja dragovoljno primam odgovor vis. vlade na znanje, te se š njim zadovoljavam.

Predsjednik: Interpelant gosp. barun Ožegović zadovoljava se s odgovorom zemaljske vlade.

Stavlja se pitanje na gosp. interpelanta, zastupnika Šavora, je li se on zadovoljava s odgovorom zemaljske vlade?

Josip Šavor: Ja, kao katolik, rado vjerujem, te se i zadovoljavam s odgovorom, u koliko se kazalo, da se budu poprimili koraci, da se zloporabe ove dokinu. Nego ja samo želim, da se to nebi nastavilo, van da Bog blagoslovi nastojanje vlade! Nu ipak nemogu premučati, da kratke primjetbe neučinim i da nesjetim vladu, da ovom prilikom svakako uvaži, što govori puk, pa želim, da bi se ova ovdje zadana rieč u čin pretvorila.

Ja znam iz izkustva, da je više puta od rieči do čina malo koračaja, zato ovdje i opet ponavljam molbu i upravljam molbu na vis. vladu, neka nastoji, da se u toj stvari što više učini.

Predsjednik: Dakle je li se gosp. interpelant zadovoljava s odgovorom zem. vlade ili ne? Neka se izvoli izjaviti.

Josip Šavor: Jest, ja se zadovoljavam.

Predsjednik: I drugi gosp. interpelant zadovoljava se s odgovorom zemaljske vlade.

Sada će se glasovati.

Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

Ona gospoda, koja su za to, da se odgovor zemalj. vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Ustaje ciela kuća.)

Odgovor vlade primljen je jednoglasno na znanje.

Rieč ima zastupnik gosp. dr. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: Interpelacija, gospodo, mojega predgovornika slaže se s predmetom moje sliedeće interpelacije, u koliko i ona govori o krivicah, koje bivaju kod utjerivanja štibre.

Više puta nastojasmo, da po mogućnosti u pomoć priskočimo tisućam duša, upropašćenih nesgodom vremena. Ja ću sada prikazati nove tisuće duša, koje upropastiše ne življi, nego ljudi i sustavi.

Ti su jadnici vlastnici brodova, pomorski kapetani i drugi mornari našega Primorja. Ni ovi nemaju prihoda, dapače, što je još žalostnije, mnogi moraju još trošiti za uzdržavanje svojih nekoristnih brodova. Dakle ovi su još nesretniji od onih, kojim naškodi tuča ili povodnja, ter koji bar onaj čas nemoraju bez koristi trošiti na zemlju. Mnogim na prvi mah čine se ove moje rieči, najblažije govoreć, čudne, nevjerojatne, jer misle, kako je to, da u drugih zemljah, koje imaju more, tužba stoji, da je trgovačka mornarica premalena i da nemože poslu odoljeti, ter se nastoji nju povećat, a kod nas evo ni ovo malo pomoraca nemože živjet?

Dakle moram stvar u kratko razložit.

Odkako je Austrija što zatrla, što dala zatrti šume u našem Primorju, i time, odkako je vjetar odnio ili voda oprala tlo po ovisinah, a po nizinah obtrpali ga kamenjem, od onda je puk ovih krajeva stegnut tražiti svoj obstanak glavno na moru, u brodovih.

Tamo brod bijaše, što je drugdje zemlja, i na njem mnogi ljudi imadoše posla i time zaslužbe; on nije mnogo stojao, i da uzmogne biti izdatnim izvorom prihoda, netrebova se drugo, van domaća sloboda, pa dobri pomorski i trgovački ugovori.

Ovo dokazaše nekadanji talijanski gradovi i hrvatski Dubrovnik, dok ga nesreća nedonese pod Austriju; ovo dokazuju i danas Primorja svih naroda, koji imaju takove vlade i vladare, da bar nisu uroćeni proti njima.

Ovoga nijednoga uvjeta brodarenja nebijaše i nemogaše biti u Austriji, koja je od nekada svoj obstanak tražila u potištenosti, u siromaštvu, u neznanju svojih i drugih naroda. Zato i njezina pomorska zastava, kao znak neprijatelja narodâ i slobode, uviek bijaše mržena i prezirana tako, da kad bi se ona pokazala medju zastave drugih naroda, to bijaše kao da se ćuk pokazao medju ptice.

To bijaše uzrokom, da su mnogi hrvatski vlastnici brodova, za imati časti i ugleda u tudjih luka, pri mali rusku, pače i tursku zastavu. A koji to nera diše, njih mornari moradoše se zanašati samo na svoj čvrste šake.

I tako naši primorci mogoše od prije prilično živo tarit, i to, jer brodovi nisu pitali velike glavnice; jer istina, nebijaše slobode ni dobrih pomorskih ugovora ali nebijaše ni prekomjerne deračine, i napokon, jer n drugdje nebijaše parobrodâ, koji uvedoše korenit prevra u plovitbi.

Za dualizma stanje našega pomorstva nije sam pogoršeno, nego je ovaj obrt upravo upropašćen, je Austrija-Magjarija ostaje ono isto, što bijaše Austrija ni Austrija, ni Magjarija nema ni žlicu mora, ni stop primorja.

Primorci, koje to dvojedno metafizičko biće smatr svojimi, nisu, neće da budu, i očekiva se od njihove pa meti, neće biti Austrijanci ni Magjari, pa bili ili posta tko mu drago; ovi, kao i drugi pripuzi, satrše sve, št jih sa sebe nestrese.

K tomu Austriju-Magjariju sviet smatra prosto nerazdieljenom pokrajinom Rusije i Praizke, drži ju tak ništetnom, da sudi, da ona nesmije ni dihati van p zapovjedi Petrograda ili Berlina, pa zato ju već nemrz što obično biva onim, kojih se drugi boje, nego ju sam preziru.

To je preziranje tako bezobzirno i tako običajno, d ga novine iste Austro-Magjarije javljaju kao stvar naravsk kao stvar u redu.

Za utvrditi moja navadjanja spomenuti ću samo n koliko slučaja iz najnovijega doba.

Nedavno odjel ratne mornarice talijanske, za pridruži se sličnim odjelom drugih velikih vlasti, koji imaju Tursk prietiti, doplovi u našu luku i nehtjede pozdraviti zastav Austro Magjarije, ter je englezki admiral morao posred vati za dokinuti tu sablazan.

Nekako u isto vrieme konzul Austrije-Magjarije Janini, najblažije govoreć, imadjaše ružne neprilike. Turskoj konzuli su diplomatičkoga značaja, diplomatič osobe. Moram se zadovoljiti tom opazkom i nemogu o strahotu razjasnjivati, jer se bojim, da bi imao prepir sa štovanim gosp. predsjednikom.

Ovih dana mornari ratne mornarice talijanske vri djahu na moru nekojega nadvojvodu. Ja znam, gospod da se uvriede mogu nanieti i da se kadšto nanose i drugi zastavam i drugim državam. Ali evo, kako tu biva? Gd nema preziranja, tu može tudja zastava uvriedjena biti vrieme očita neprijateljstva medju državami, osim to nju može uvriediti neznalac medjunarodna prava i medj narodnih odnošaja, ili uzbunjena prostota.

Medju Talijom i medju Austrijom-Magjarijom nevi se neprijateljstvo. Zapovjednik ratne mornarice talijans nije neznalica ove struke, u njem je njegova vlada, dak država talijanska. — Mornari ratne mornarice talijans

štuju zastave drugih država, dakle i činom pokazuju, da znadu svoja državnstva, pače dužnosti ove vrsti.

A doista, i isti golokraci Janine znadu o medjunarodnih pravih i odnošajih bar toliko, koliko toga znanja svojimi djeli pokazuju osobe ministerija izvanjskih posala Austrije-Magjarije.

Nu uvriedio zastavu tko i zašto mu drago, država, koja bar sama ikoliko sebe štuje, uvrieditelju svoje zastave neposrednu ili posrednu, bar posudjeno vrati, ako je preslaba za naviestiti mu rat, ili ako joj on drugim pristojnim načinom zahtjevanu zadovoljštinu neda.

Još nisam čitao i na moja pitanja nitko mi neodgovori, da je Austrija-Magjarija za one uvriede zahtievala, a kamo li da je dobila zadovoljštine.

Dakle eto, zastava Austrije-Magjarije dostojno zastupa moć i čast onih, koje predstavlja.

Sada, gospodo, kad tako preziru tu zastavu, prem ona visi nad lumbardami; prem je ona, kako Austrija-Magjarija misli, u svojoj luki; kad tako zlostavljaju i konzula pod njom; kad se takovimi uvriedami odgovara, po mnienju jednih svetčanosti i slavodobiću, a po sudu drugih drvenoj lakrdiji, koju kukavci u Galiciji odigraše gluhim sliepcem slaba uma; kad je toj zastavi tako i kod kuće i u najbližem susjedstvu, promislimo, kako mora biti hrvatskim pomorcem, kada se u stranjskih luka pokažu pod tom sramotnom zastavom, koja je bez svake vlasti i časti.

O pomorskih ni o trgovačkih ugovorih nemogu govoriti.

Ali moram spomenuti, da je kod nas za dualizma sužanjstvo razšireno i pooštreno; da su daće više nego podvostručene, da je lesa za brodove manje i da su nadnevnice graditelja veće, nego li odprije bijahu: da su parobrodi preoteli mah i da pitaju velike glavnice; da oni trebaju malo ljudi za poslužbu; da oni prevažaju i brže i točnije nego drugi brodovi, i napokon da je s njih uklonjena i ona neprilika, s koje su nekada trebali mnogo prostora za ugljen i zato nisu mogli mnogo robe krcati.

Ako ove navode ocienimo, kako valja, mi poznamo, mi vidimo stanje naših pomoraca. To je stanje takovo, da oni i njihov obrt, jedan izmedju najznamenitijih, uz današnje obstojnosti bezuvjetno moraju posve propasti i to, jer oni nemogu s pomorci drugih naroda korak držati; jer uz parobrode drugi brodovi nemogu obastati; jer su naši pomorci preveć siromašni, nego da bi mogli graditi parobrode, bilo pojedince, bilo njih više u družtvu.

Tu i po načelih državna gospodarstva i po primjeru svih pravih država neostaje drugo, van da vlada pomogne.

Preuzvišeni gosp. ban obreče, da će pomagat i držat blagostanje zemlje. Ovdje mu je prilika, da obrani zadnji ostatak nekadanjega slaba imetka. Budemo videli, kako se tu poneo.

Ako mi je dosadanjim crtanjem pošlo za rukom, prikazati vam sliku okolnosti, u kojih živu ljudi, o kojih govorim, ja sam time ujedno pokazao i one korake, koji su se imali učiniti za te ljude i za njihov obrt. A kada se ovo zna, lahko je opaziti, što se u tom smjeru nije imalo raditi ni dopustiti.

Što je pravo i pametno učinjeno za pomoći dotičnim unesrećenim okolicam Ungarije, to se u stvari imalo učiniti i za naše Primorje.

Imala se nabaviti glavnica uz jamstvo naših zemalja. Iz ove glavnice imali su se dieliti razmjerni zajmi današnjim vlastnikom brodova, za da jih, ako je moguće, pretvore u parobrode. K tomu imalo se uvesti na dionice parobrodarsko družtvo. Tu bi ljudi imućniji prinašali svoju zalihu, a iz one glavnice imali bi se davati zajmi vriednijim i vještijim pomorcem.

Jamstvom za podmirivanje kamata i za odplaćivanje glavnice služili bi oni parobrodi, i taj bi zalog doista bio sigurniji, nego li je onaj svih ostalih javnih dugova Austrije-Magjarije.

Naš imetak služi jamstvom za dugove unesrećenih okolica Ungarije, za dugove, koje stvori nepogoda vremena, pa ona može njih izplatu bar produljiti i otežčati, ako ne posve zabraniti.

Ja nemam ništa proti tomu jamstvu, pače odobravam ga svom snagom uma i srca, buduć sam osvjedočenja, da se svi narodi imaju bratinski uzajamno pomagati; ali sam takodjer osvjedočen, da bi bilo pravo i po same narode Ungarije koristno, da i oni pomognu našemu stradajućemu puku.

Na mjesto da je nabavljena glavnica, o kojoj govorih, na mjesto bilo kakove pomoći, što je učinjeno, što gledamo?

Gledamo kako Hrvatska, Ungarija i Erdelj svake godine plaćaju tršćanskomu Lloydu i Englezom preko 600.000 for. i to za prevažanje stvari, koje, da bi bilo pameti i poštenja, prevažali bi samo hrvatski brodovi. — Već do sada potrošeno je u tu svrhu 7—8 milijuna forinti.

Recimo, da je taj novac potrošen, kako kazah, na gradjenje parobrodâ. Odtuda bi bili korist vadili naši vlastnici šumâ za les, pa tesari, obrtnici, tvorničari Rieke, — riečju — puk našega primorja.

Recimo, da je svaki parobrod, kako razložih, sagradjen iz ovoga novca, propao onaj čas, kad je dogotovljen. To bi bilo zlo, no bilo bi bolje, nego je danas, jer bi trošak gradjenja bio ostao u našoj zemlji.

Recimo, da su oni parobrodi sagradjeni, na kocke razdieljeni i darovani domaćim ljudem naših zemalja. Makar i mene tim putem koji parobrod zapao, ja bi kazao, da je to učinjeno ludo i nepravedno. Ali i to bi bilo

bolje, nego je danas, jer bi bar nekoji domaći sinovi i time zemaljske pjeneznice imale prihoda.

Hodimo na skrajnost i recimo, da je ono 7—8 miljuna for. bačeno u vatru ili vodu. I to bi bilo mnogo bolje, nego li je onako, jer onim novcem bar nebi bilo naškodjeno našim pomorcem.

Ali eto, gospodo, hvala vašoj nagodbi, miljuni forinti potrošeni su i drugi se miljuni troše i budu se trošili, ne uz ikakove kamate, ne uz jamstvo za kamate ili za povratak glavnice, nego samo da se njimi, takodjer pomoćju tudjinaca, gdje domaća zloća nedotiče, našemu narodu navlaš, po osnovi, sustavno škodi.

Hvala vam i obstojnostim, koje napomenuh, vlastnici brodova u našem Primorju lišeni su prihoda, pače, ako neće, da jim se brodovi razspu, moraju na nje u vjetar trošiti; na stotine pomorskih kapetana i drugih naših mornara dangubi i troši kod kuće, jer nema posla ni zaslužbe; na tisuće duša pogiba od zla i nevidi prilike bolje budućnosti.

Za stalno bio bi novi grieh u nebo vapijući, kad bi članovi naše vriedne vlade i svi njihovi liepi drugovi, i svi njihovi višji, nakon toliko pribavljenih i razširenih koristnih nauka, nakon toliko sjajnih zasluga za obćenito dobro, kad bi, velim, ta gospoda na to došla, da nemogu naći mjesto, za da u pisarnicah uz nadnevnicu prepisuju, ili da drva ciepaju, ili da vreće vuku.

Kad se nekojim to čini strahota, kako je dakle, poimence pomorskim kapetanom, koji su se usposobili nakon težkih nauka, boreć se proti valovom i olujam, proti vjetrovom, studeni i vrućini, pa danas nemogu biti ni pisari na brodu, nemogu naći mjesto ni da obnašaju dvie službe za jednu plaću?

Pak itako od tih primoraca, u tih obstojnostih, zahtievaju se štibre, kao da oni imaju zaslužbe i prihoda.

Ta krivica, začinjena običnom bezobzirnošću i okrutnošću, primorala me je, da stavim na preuzv. gosp. bana sliedeću interpelaciju (čita): Može li nam preuzv. gosp. ban kazati, da li je on kakove korake učinio proti bezzakonju, kojim se nasilno štibre utjerivaju od vlastnikâ brodova, od pomorskih kapetana i od ostalih pomoraca našega Primorja, dakle od stanovnika, koji nemaju zaslužbe ni prihoda?

Ako je učinio korakâ u tom smjeru, može li nam kazati, kakov je uspjeh imao?

Ako li nije u tom pogledu ništa radio, može li nam kazati, kako on razumjeva svoja državanstva naprama zemlji, kojoj je načelnikom?

(Tečajem govora gosp. dra. Starčevića zauze i opet predsjedničko mjesto saborski predsjednik gosp. Nikola Krestić.)

Predsjednik: Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Jovan barun Živković: Molim.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Na ovu interpelaciju odgovoriti će vlada u svoje vrieme, a nemogu na ino u ovoj zemlji, gospodo moja, koja živi od stoljeća u ovoj monarkiji, da nedadem izraza čuvstvu, koje je pobudilo vladu, kada je čula izreći od jednoga hrvatske kraljevine sina nedostojan ovoj vis. kući izraz, tim više, što nije odziva našao.

Onomu, gospodo moja, koji u ovoj državi živi, to nadleži, da štiti emblem ove države, koji se vije na ovoj zastavi, koji nije sramotan, nego častan.

S toga ja, kad to visoko predsjedničtvo nije učinilo onaj izraz, koji je ovdje pao, da je naime sramotno pod ovom zastavom živiti, sa svom odlučnošću od strane vlade odbijam.

Dr. Antun Starčević: Želim rieč poradi osebnostih koje netrpim.

Predsjednik: Izvolite!

Dr. Antun Starčević: Nekoj Englez kaza, da bi kuga davala časti, vlasti i novaca, našlo bi se ljudi, koji bi i nju hvalili, branili i preporučivali kao osobiti dar božji . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, to nespada na osobne primjetbe.

Izvolite samo o tom govoriti, ali u kratko.

Dr. Antun Starčević: Time sam skoro gotov, jer onom opazkom razložih, zašto se nečudim, da vriedni predstojnik unutarnjeg odjela zagovara zastavu Austrije-Magjarije. — Da bude mi podieljen ukor, ja bi ga bio odbio i ostao, kako ostajem kod one izreke; jer zastava uvriedjena, osramoćena je i ostaje sramotna, dok nedobije zadovoljštinu i time dok se neopere.

Taj je sud o zastavi obćenito primljen i nemienja ga ničiji protivan nazor. A da tako stoji sa zastavom Austrije-Magjarije, meni je najžalije, jer kroz to trpe najvećma Hrvati.

Predsjednik: Ja mislim, da je tim ovo riešeno, a meni je jako žao, što nije predsjedničtvo gosp. interpelantu ukor podielilo, što se je moglo slučiti samo time što se nije čuo taj izraz od gosp. interpelanta, jer da se je čuo, sigurno bi on bio ukoren, kako zaslužuje.

Rieč ima isti gosp. zastupnik dr. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. Antun Starčević: Tomu je nekoliko godina, što je neki tudjinac kupio u Hrvatskoj stanovito imanje. Kod toga kupovanja vodila ga je glavna svrha, da gradi vino i da ga kao hrvatsko vino prodaje. Kad je sagradio pivnice i pripravio potrebite sprave, opazio je, da je u Hrvatskoj moći cienije dobiti vina naravskoga, nego načinjena, pak je od one namjere odstupio. To su mi kazivali ljudi, kojim nevjerovati te navode nemam razlog.

Nu odgovaralo ono kazivanje istini il neodgovaralo istina je nedvojbena, da se gradi ne samo vino, nego i

obće svako jelo i piće, i da vino načinjeno mah preotimlje, kako ga je načinjena žganica već preotela.

U svoj zemlji više manje, a osobito u doljnjoj Posavini, puk kupuje kojekakav špirit, pa ga mieša s vodom i pije. Vještaci kažu, da je u krčmah u obće riedko naći naravske žganice.

Ljetos, u nekoj okolici bio sam svjedok čudnih glasova. Govorilo se, da — ali kod nas se zahtjeva preveliki puritanizam ter ne znam, kako bi rekao — dakle govorilo se, da se je uzoholila i na mode dala ona životinja, na kojoj slanina raste. (Smieh.)

Kako to? Tako, jer ona životinja neće da ždere mekinje. (Smieh.) U ovo ljuto vrieme, gdje mnogi ljudi veselo troše kruh iz mekinja, i da bi jim ga samo bilo, ja ne mogoh vjerovati, da se ona životinja tako uzobestila. (Smieh.)

Ali što ću, kad mi onu tvrdoglavost rečene životinje kazivahu muži, koji zaslužuju podpunu vjeru?

Malo ostade, i ja bi bio povjerovao, da se niema životinja ugledala u ljude i da je za njimi naopako okrenula. (Obćenit smieh.)

Ali na svu sreću, stvar je razjašnjena. Kod iztrage dokazano je, da ovo nisu mekinje, nego da je piljevina. Tako se pokazalo, da je ona koristna životinja u tom pogledu nedužna, konservativna. (Obćenit smieh.)

Da bude se to dogodilo u blaženoj Turskoj, velim u blaženoj prama nami, oblasti bi bile povele iztragu, i bile bi našle krivca. Kod nas — malo prije tužio se vriedni predstojnik unutarnjeg odjela, kako je vladi težko i kako ju poslie satrše, — kod nas nije učinjeno ništa, nego sve ostade kod staroga.

Tako dakle kvarovaše ne samo kupci mekinja — piljevine, nego kvarovaše na svojem glasu i time na imetku takodjer trgovac, koji možda nije podmetnuo piljevinu za mekinje.

Kupujuć i trošeć patvoreno jelo i piće, puk plaća stvari cienom, koja neodgovara njihovoj vriednosti; puk ne dobiva okriepu koju treba i drago kupuje; puk htio nehtio mora zapustit vinograde, voćare i druge grane gospodarstva, i to jer mu se neizplaćuju, buduć njihov prirod nemože se u cieni natjecati s patvorenimi stvarmi, i napokon, puk se redovito timi stvarmi truje, ter zato prije reda neplodan pomire, kao što je nekoje vrieme bolestan, slab na duhu i tielu, riečju: kržljav životario.

Bez dvojbe, uživanje pokvarena jela i pića, jedan je izmedju glavnih uzroka, s kojih naš puk i na broju propada. — Svagdje drugdje vlade i vladari smatraju glavnom svrhom svojega javna djelovanja: sigurnost osobe i imetka državljana.

Samo kod nas smatra se i radi se tomu protivno. Gradjenje, prodavanje, kupovanje, trošenje pokvarena jela i pića u Hrvatskoj biva javno i bez svake zapreke.

U Hrvatskoj ima okolica, kojih puk živi skoro samo iz prihoda vinograda, ima jih, koje glavnu pomoć vade iz ovog izvora.

Nebojim se, da ću istinu uvriediti, kada kažem, da bi se, uz pogodnost tla i marljivost ter vještinu puka, naši današnji vinogradi i voćari na brzo podvostručili i još većma pomnožali, kad bi puk iz njih primjernu korist primao.

Time bi naš narod ne samo podmirivao na probitak svojega duha i tiela, sve svoje potrebe ove struke, nego bi i iz vana dobivao na milijune forinti za zdrava naravska pića.

Ali hvala vašoj nagodbi, vašim uredbam i višim oblastim, ovaj narod danas troši na milijune forinti samo na svoj zator, i mora izgubiti, makar nebilo nikakove bolesti na trsju, i ovo malo vinograda i voćaka, što jih još potiče.

U istinu, promislimo, gospodo, da Francezka već više godina priradjuje malo vina; da Ungarija ima, razmjerno, malo vina izvrstna i da ga ono malo riedko dolazi na sajam, buduć je, kako se kaže, u čvrstih šaka; da se bolest na trsju, u veliko, pokazala i u Austriji i u Ungariji, a da je naša domovina od te nesreće prosta, to promislimo, pa znamo, kako bi uz pravo nadarje truda i troška, kod nas napredovalo vinogradarstvo i voćarstvo.

Ali pomislimo takodjer, da patvoreno vino jako malo stoji; da ga se neizmjerno mnogo gradi, to razmotrimo, pa moramo uvidjeti, da uz današnje okolnosti, naravsko vino nemože se često prodati ni pod priličnu, drugda pod nikakovu cienu.

Iz ovoga nacrta vidi se, sudim, netemeljitost prigovora, kao da naš narod neće ili nezna nastojati oko vina. Uz današnje okolnosti nemogu ni gospoštine ni prosti puk baviti se vinogradi i vinom kako treba, osobito, kad je naša domovina u tom pogledu, samo kroz nemarnost oblasti, već ozloglašena.

Ali, dajte im priliku, da oni mogu svoje vino prodati dobro, razmjerno kako Francezi svoje prodavaju, pa budete vidjeli, kako će oni na brzo priradjivati predobra vina. Danas, očito je, oni to nemogu.

Starinska je rieč, da nitko nije uzaludu zločest, nemo gratuito malus. Ja vjerujem u tu poslovicu, ali nemogu reći, da javne oblasti, da ljudi, koji to zlo u našoj domovini trpe, a dužnost im je, da mu po mogućnosti na put stanu, za to propuštanje primaju stanovite postotke ili drugo nadarje od kvaritelja vina.

Bilo tomu kako mu drago, ja sudim, da bi javne oblasti narodu manje škodile, paleć kuće ili ubijajuć ljude, nego li mu škode, trpeć ovo zlo.

Preuzvišeni g. ban potužio se na javne službenike, obrekao je, da će se držati zakona i da će nastojati oko blagostanja zemlje.

Što se javnih službenika tiče, ja nisam ničiji tužitelj, branitelj ni sudac, nego znam, da se nižji službenici,

makar i nehtjeli, moraju ravnati po svojih višjih. Dakle, ako oni nevaljaju, ni ovi nisu bolji.

Kako se Njeg. preuzvišenost, u pogledu, u kojem govorim, držala svojega zakona. kako je nastojala oko blagostanja zemlje, kakove li je naredbe izdala nižjim službenikom, ja se nadam doznati iz odgovora na sliedeću interpelaciju :

(Čita.) „Je li Njeg. preuzvišenost, g. ban, učinila kakove korake za obranu zdravlja i narodna gospodarstva proti patvorenju jela i pića; ako jest, može li nam ih kazati? Ako i nije, može li nam kazati, kako ona razumi svoja državnstva napram narodu, kojemu je načelnikom ?“

Predsjednik: Interpelacija stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Nastavlja se specijalna debata.

Gosp. Kamenar obrazložio je već svoj izpravak.

Želi li još tko govoriti?

(Ustaje presv. g. dr. Muhić.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu. — Molim na mjesta, gospodo!

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ja sam upravo g. Kamenaru kroz tri godine odgovorio ono, što mu moram i danas odgovoriti. On je uviek zahtievao 20—25.000 for. za podporu narodnih učiona. Vlada je od god. 1870. počamši uvršćivala u to ime uviek 12.000 for. Prošle godine i ove godine uvrstila je 10.000 for., jer su takove financijalne okolnosti bile, a da ona više uvrstiti nije mogla, uzrok je taj, što su razpoloživa sredstva jako umjerena bila. Potrebe, osobito od g. 1879. i 1880. bile su velike, što poradi marvinske kuge, što poradi povodnje i što poradi tuče. Vlada je morala razpoloživimi sredstvi tako štediti, da je mogla na kraj izaći najglavnijim potreboćam s toga nije mogla uvrstiti više u to ime nego 10.000 for. Ja dakle molim vis. sabor, da izvoli to onako prihvatiti, kako vlada predlaže.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Jos. Miškatović**: Visoki sabore! Čestiti zastupnik g. Kamenar običaje uviek, kada uzimlje rieč. tako stvari predstaviti, da se samo ono smije braniti za narod, za njegovo dobro i prosvjetu itd., što on misli. Nu proti tomu nemože se ništa učiniti — budi njegova volja; ali mora se izpraviti od njegovih tvrdnja ona: da se samo 10.000 for. daje u podporu učionam, jer proti tomu govori izviešće ono o zakladah, medju kojimi imade zaklada za pučke učione, iz koje se zaklade svake godine 43.000 fr. daje u podporu za pučke učione. Osim toga imade županijska zaklada, koja veliki dio takodjer opredjeljuje u podporu pučkim učionam.

Daklem nestoji ono, što kaže g. Kamenar, da se u podporu u tu svrhu daje samo 10.000 for. Bez sumnje pristao bi vis. sabor na to, da se u budgetu veća svota dade, ali g. Kamenar pozivlje se na jednu svotu iz koje se sa svih strana zahtjevalo, da se dade. Govorilo se to: Dajte ovamo, dajte onamo, potopismo se u Savi, topi nas i Drava itd., i kada bi se svakomu od ovih zahtjeva zadovoljilo, ona bi se dotacija, ona bi se svota od 300.000 for. razpuhnula i nebi znali, kamo.

Odtuda se vidi, da nije moguće zadovoljiti svim zahtjevom, koji se podižu.

U ostalom čudnovato mi se čini i ovo tvrdjenje. Pripovieda se, da odkada su nove reforme, te se zahtieva dajte ove škole i one, da je narod pao u pauperizam i da je u onom starom liepom vremenu bio srećniji i imućniji, kada škole nijedne nije bilo, a g. Kamenar ve[illegible] i dokazuje sada opet: Dajte škole, pak će bit bogatstva

Ovo je protuslovje, koga ja nemogu shvatiti. Medjutim, kada bi bila svota razpoloživa u tu svrhu, sigurn[illegible] niti bi se protivio predlogu g. Kamenara niti vis. sabor niti vlada, a pošto nema takove svote, moramo prista[illegible] na ovo, što se ovdje u proračunu predlaže.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada se ima glasovat[illegible] Odbor predlaže u stavci drugoj kao prinos i to po tekućim brojem 1. dolazi prinos zakladi narodnih učion[illegible] 10.000 for., dakle u ovoj stavci predlaže odbor za sv[illegible] skupa 11.120 for.

O tom se ima prije svega glasovati, a kada bi ov[illegible] predlog pao, onda o izpravku g. zastupnika Kamenar[illegible] te tako, ako bi bio primljen, došlo bi pod onu stavk[illegible] 21.120 forinti.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvo[illegible] ustati.

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je primljen; molim dalje na stavku [illegible]

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 3., naslova — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku i [illegible] tom ukupnu svotu od 11.120 for.?

(Prima se.)

Stavka treća ovoga naslova sa ukupnom svoto[illegible] 11.120 for. je primljena.

Izvj. **Jos. Miškatović** (čita stavku 4., naslova „Izvanredna potreba“. — Vidi zapisnik 90. sabors[illegible] sjednice).

Ante Zindl: Molim za rieč!

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Zindl.

Ante Zindl: Visoki sabore! Kada pogledamo u ov[illegible] proračun opazit ćemo, da je vis. vlada u ovu stavku [illegible] svrhe „Matice hrvatske“ za njezine literarne poslove uvrsti[illegible] 1000 for., a proračunski je odbor ovu svotu znameni[illegible] povisio na 2000 for Nemojte me, gospodo, držati [illegible] nekakova natražnjaka, kao da bi bio tobož neprijate[illegible] literaturi i prosvjeti u obće. Ja dapače takodjer hvali[illegible] revno nastojanje proračunskoga odbora oko toga, da [illegible]

u to ime veća svota uvrsti, ja mislim, da se u tom pogledu najviše zauzimao za povišenje ove podpore gosp. Kukuljević, i pravo je imao, jer kao predsjednik „Matice hrvatske“ pozvan je, da se za tu svrhu zauzme. Budite uvjereni, gospodo, da bi i meni drago bilo, kada bi se u to ime još veća svota uvrstiti mogla, ali, gospodo, kada razmotrimo tužno materijalno stanje u našoj zemlji, i u našem narodu, kada pomislimo, kako nas neprestano već više godina nesrećna kuga mori, kako je narod nerodicom, silnom poplavom i elementarnimi nesgodami postradao; kada znamo, da imamo stotine i stotine priečih i većih potreba, onda podnipošto za sada nemožemo pristati na povišenje na 2000 for. za tu liepu svrhu.

Ja, gospodo, neću ovdje na daleko i široko opisivati jade i nevolje našega naroda, ali samo toliko mi je konštatirati, da su u mom kotaru predjeli i mnoge zemlje već ove jeseni radi pomanjkanja sjemena neposijane ostale. Znam, da ljudi u ovom kraju, osobito oni, koje je Bog obilnim brojem djece nadario, prosjače, da si žene i djecu nahrane i od smrti oslobode. Nu nije tako samo u mojem kotaru: čuo sam iz ustiu štovanoga g. Rubide baš jučer ili prekjučer, gdje je naglasio, da i u njegovu kraju velika tuga i nevolja vlada, da je prisiljen svaki dan kojih 20 ljudi hraniti, da tako isto i ostalim njegovim susjedom takovi nesretnici dolaze na teret; kada je, gospodo, tomu tako, ja mislim, da bar za sada nepovisujemo te svote, nego da ostanemo kod one svote, koju je vlada predložila, a ta bi mogla ostati, jer je i to za „Maticu“ liepa i znamenita svota. Ja, gospodo, nemogu već iz tih uzroka pristati na povišenje te svote na predlog proračunskoga odbora, jer se bojim, ako budemo svake godine ovu svotu povisivali, da će se napokon pretvoriti „izvanredne potrebe“ u „redovite“, (Dr. Vojnović: Velike li nesreće! — Smieh. Predsjednik zvoni.) jer će ova svota napokon doći kao redovita potreba. Ja mislim, da treba ponajprije pokriti najveće potrebe, onda druge. Pa kada bi to jednom redovita potreba nastala, nikoja vlada nebi htjela te svote snizivati, jer nebi htjela pred tom gospodom profesori i literati kao natražnjačka izgledati. (Žamor.)

Predsjednik: Molim liepo, neupadati u rieč.

Ante Zindl (nastavlja): Ja si smatram za dužnost govoriti ovako u toj našoj tugi i nevolji, jer znam, da je drugih nuždnih i većih potreba, nego li je za sada ova, akoprem je i to plemenita svrha.

Ja dakle, gospodo, znajuć, da je vis. vlada dobro razmotrila sve okolnosti i odnošaje u našoj zemlji, pa kada je ovu svotu od 1000 for. uvrstila, sigurno je to učinila po mogućnosti i nedvojim, da vis. vlada i sama željeli, da bi ta svota još jedanput tolika bila.

Ove dakle okolnosti, koje sam naveo, nukaju me, da glasujem proti predlogu odbora.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Gospodo! Ja se nadam dapače, da će se dogoditi, o čem se straši g. predgovornik, naime, da će napokon doći do osvjedočenja vis. vlada, kojoj nemože nego na čast služiti i služi svaki put, kada bude podupirala ovakove interese, da će naš narod, da će naši zavodi, koji idu za tim, da podižu narodnu prosvjetu, samo onda moći uspješno djelovati, ako se jim podpora nebude kao za milost u kakovu kutiću našega proračuna opredieljivala, nego, kada se stalna stavka otvori u budgetu, onda će biti prosvjeti otvorena širom vrata, a ne samo kakov maleni prozorčić.

Tri su, gospodo, takova zavoda: akademija, matica hrvatska i družtvo sv. Jeronima. Dobro bi bilo, da tu, gdje su nove potrebe i dužnosti, da pomislimo na ono, što čini n. pr. Ugarska za takove svrhe. Ja bi molio moga prijatelja i kolegu zastupnika, da bi razvidio i budget magjarski, što se čini tu za prosvjetne svrhe i upravo za takove prosvjetne svrhe, o kojih se danas ovdje govori, pak bi vidjeo, n. pr. da medju ostalim, naši susjedi imadu za izdavanje povjestnih književnih spomenika 15.000 for., pak bi našao takodjer, da ima jedna svota od 3500 for., da se dodje u pomoć osiromašenim domaćim piscem i njihovim obiteljim, dok bi našao za narodni muzej 95.000 for., za obrtnički muzej 10.400 for., dapače, kako je poznato, prije nekoliko dana došao je ovamo ministar Trefort, pak je posjetio arheologički muzej i pitao je, koliko podpore dobiva, a kada je čuo za onu neznatnu svotu, začudio se i kazao, da se toliko za nabavu samo jednog objekta u Ugarskoj troši.

Ja se nadam, da ovaj visoki sabor i koji će doći za njim, da će vazda braniti umne i moralne interese naroda našeg, jer Hrvatska, ako je došla do ovog stupnja kulture, do ovog stupnja nezavisnosti, ona se osobito ima tomu zahvaliti, da nije štedila novaca za te svrhe. Toga nebi pod nijednom vladom. Svaka vlada držala se počašćenom svaki put, kad je predložio sabor, što je išlo u kulturne svrhe, a nadam se, da niti kod sadanje vlade neće biti nikakovih protivština kod ove stavke; kada se ovdje govorilo, kao da to družtvo dobro stoji i da netreba veće podpore, budi mi dozvoljeno, da razjasnim taj njegov položaj. Da ono tako stoji, zahvaliti se je revnu naporu uprave „Matičine“. „Hrvatska matica“ liepo povisuje svoj kapital, ali nema redovita prihoda malo više od 2000 forinti. Znajte, gospodo, koliko ona protura u narod knjiga, mislim preko 70.000 ove godine 30.000 komada, a medju ovimi knjigami iztaknuti mi je jednu liepu knjižicu, neku novinu, izvornu knjižicu o narodnom gospodarstvu, koja će zasjeći i doći u ruke srednjega stališa. Za ovakove podhvate neka bude vazda svota naznačena u našem budgetu, ne samo, što to služi za čast naroda samoga, nego i za sam interes njegov. Liepo je, gospodo, uložiti u materijalne svrhe i mi to činimo, ali nemojte misliti, da se može samim kruhom

živjeti, nego se osobito živi onim umnim hljebom, bez kojega narod neće doći do ničesa. U Hrvatskoj imade, gospodo, hvala Bogu toliko patriotizma, nesebičnosti i duhovitosti, da će prije pregorjeti svoje materijalne interese, nego li svoje duševne interese (Živio! Živio!), pa po ovih hrvatski će se narod dočepati onog stupnja naobraženosti, na kojem se nalaze ostali narodi. Gospodo! Zaludu mi tražimo, gospodo, s našom malenom svotom, koju nam pruža vlada, da podignemo materijalno blagostanje naroda, toga vi nikada nećete učiniti, zašto, jer sredstva naša posve bugare; idite malo dalje preko granice u Peštu, pak ćete tamo naći naše blagostanje, naći ćete ga u željezničkom obćem sustavu, koji nemože u zemlji blagostanja razvijati na nikoji način niti prama iztoku, niti prama zapadu. Tu ćete naći izvor našoj miseriji, a ne u tom, što mi ulažemo 10, bud 50.000 for. više, manje; naći ćete ga u onih prizorih, koje su nam zastupnici Ožegović i Šavor, i drugi zastupnici predstavili. U tom leži uzrok našoj nevolji ekonomičkoj, u tom leži uzrok, da nemožemo ekonomički napredovati, jer uz onakove okolnosti odsudjen je naš narod na smrt. Nemojmo dakle, gospodo, puštati, da nam narod propada, učinimo, da spasimo naš plemeniti narod, jer samo uz podporu našu može on sve to više približavati se ostalim naobraženim narodom. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Prije svega imam na primjetbu g. predgovornika primjetiti, da u odboru nije moja malenkost ništa tomu dopriniela, da je odbor stavio tu veću svotu, nego li vlada, buduć da su odbornici bili sami tako svjestni i uvidjeli potrebu, da se za takav zavod veća suma žrtvovati mora, a moja je malenkost najmanje tomu doprinjela.

S druge strane moram nadovezati na ono, što je tako izvrstno rekao moj neposredni predgovornik, da mi moramo u obzir uzeti, da je upravo „Matica" onaj literaran zavod, koji je u zemlji prvi pobudio ljubav k svomu narodnomu jeziku; ovaj jedini zavod nastojao je u našoj zemlji oko promicanja narodnog jezika i da toga zavoda nebi bilo, budite uvjereni, da bi naš jezik daleko više zaostao, te bi bio na nižem stupnju, nego li on sada stoji. On je prvi pokrenuo našu literaturu za dubrovačku knjigu. I kako je ponosom iztaknuo moj prijatelj i drug g. predgovornik, ovaj inštitut, ova „matica" učinila je toliko, koliko je dosada malo koje družtvo i zavod u zemlji sa tako malenimi sredstvi, što jih ima, pa ako se govori, gospodo, da nam treba hrane za siromašni puk, to treba ovomu siromašnomu puku i duševne hrane, jer ako nam nema niti te hrane, još će se dalje prostrieti pauperizam, koji je toliko puta bio ovdje napomenut.

A za koju je klasu ovo družtvo ustanovljeno? Ono nije ustanovljeno za bogatu klasu, nije ustanovljeno za one imućne ljude, koji si mogu crpiti znanja od inostrane literature, nego je ustanovljeno ovo družtvo za onaj puk, koji crpi svoje znanje iz vrela domaćega, iz vrela domaćega narodnoga jezika.

Gospodo! Nepodupiru ovo družtvo bogataši, veliki vlastelini, nepodupiru ga veliki dostojanstvenici, nepodupiru ga veliki činovnici, nego ga podupire siromašni puk i srednja klasa pučanstva, svećenstvo naše i mladež naša i zato se još uzdržaje, kako vidimo, a bude li se pauperizam, o kojem se toliko govorilo, još dalje širio, nestati će doskora i onoga vrela, koje je dosada ovo družtvo podupiralo, pak će nestati i družtva, ako mu nepriteče zemlja u pomoć. S toga je potrebito, da se ovakovo družtvo, koje svake godine 8—10.000 komada izvrstnih knjiga izdaje za narod, da se podupre od strane zemlje.

To je bila svrha i nazor našega odbora, da je uvrstio ovu malenu svotu od 1000 for. više, nego li je uvrstila vlada.

Neka bude uvjeren g. predlagatelj, da se za 1000 for. jako malo dade hrane onomu siromašnomu puku, koji strada, a za tu je svrhu u odboru proračunskom skrbljeno, jer smo tamo u promicanje komunikacija itd. votirali svotu, koja sva onamo ide, da se polakšice dadu osiromašenomu razredu našega pučanstva.

Ja dakle, gospodo moja, nemogu na ino, nego toplo preporučujem, da vis. sabor ovu povišenu svotu kao podporu ovomu zavodu prihvati.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Obzirom na ograničena sredstva zemlje i s obzirom na druge njezine potrebe uvrstila je vlada u proračunu za jedno družtvo 1000, a za drugo 500 for. Nu pošto su se okolnosti nešto na bolje okrenule nema vlada ništa proti tomu, da se prihvati predlog odbora, ali od svoje strane izjavljuje želju, da bi i jedno i drugo družtvo nastojalo oko toga, kako će se čim prije na svoje sile osloniti i neočekivati izdašne podpore od zemaljske vlade, koju, kako znade visoki sabor, druge toliko prešnije potrebe tište. — Drugo nemam ništa kazati.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više prijavio za rieč, rieč ima g. Miškatović kao izvjestitelj.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Meni je žao, da moram ustati i nebi bio ustao, jer su dva gospodina govornika vrlo vješto branila i podupirala predlog odbora, nego presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu smatra ovo družtvo kao ona družtva, koja nekakovu dividendu imadu, po kojoj si diele medju sobom dobitak, nu usuprot ova družtva daruju školam badava svoj rad i tako šire knjigu u narod. Članovi dotičnih družtva badava rade i nisu tu, da kakovu dividendu imadu. Zato neka visoka vlada, ako u istinu misli, da je tako, posve odustane od te misli, pa

e neka bavi mišlju, kako bi se u tu svrhu uvrstiti nogla svota, kakovu uvrštuju Magjari za svoja ovakova ružtva . . .

Predsjednik: Molim liepo, ovdje sada nema drugog redloga, nego li predlog odbora.

Gjuro Kamenar: Neka se uvrsti 2000 for. kao redoita potreba.

Predsjednik: Ovaj predlog nemogu nikako sada rimiti.

Gjuro Kamenar: Molim, ja mislim, dok govorim ao narodni zastupnik, da bi mi se rieč dozvolila, da se razim.

Predsjednik: Dobro dakle, izvolite se što kraće raziti, ja mislim, da se je o toj stvari već dosta goorilo.

Gjuro Kamenar: Molim, g. Zindl govorio je o toj tvari dosta dugo, neka se i meni neuzkraćuje rieč, da amo mimogred nešto kažem.

Ja mislim kao ekonom, da nije dovoljno, makar je bogat narod, ako je zalupan i ako nema knjiga, da se duševno hrani. Treba je jedno i drugo. Gosp. predgatelj jako je na krivom putu, ako on misli, da samo ogat čovjek može biti sretan na tom svietu; ako nema ovoljno duševne hrane, takav čovjek neće imati smisla ı kakav višji duševni zapitak, pa niti neće misliti, da odupre kojom svotom ovakova družtva . . .

Predsjednik: Dakle molim liepo, za što ste vi? žamor i smieh.)

Gjuro Kamenar: Svakako za predlog odbora; ja i bio dapače i za 10.000 for. (Smieh.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, dakle vi ste za edlog odbora.

Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč imade izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja mislim, da će vis. sabor najbolje glasovanjem odlučiti, za koji je predlog.

Predsjednik: Želi li možda gosp. Zindl još štogod progovoriti?

Ante Zindl: Ne.

Predsjednik; Prima li vis. sabor ovu stavku po predlogu odbora? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati

(Većina ustaje.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 7. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 7. — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 8. „Mirovine". — Vidi zapisnik 90. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor naslov osmi „Mirovine" s ovdje naznačenom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Naslov osmi je primljen.

Visoki sabore! Ja mislim, da će nam biti za danas dosta. Dnevni red buduće sjednice je isti, koji je bio za danas opredieljen.

Ako je s voljom visoke kuće, ja današnju sjednicu dižem, i uričem buduću za ponedjeljak u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $1^3/_4$ sata poslije podne.)

Devetdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 8. studenoga 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak i svršetak specijalne debate o proračunu god. 1881. — Razprava o izviešću odbora „ad hoc“ ob osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III.: 1870. i zak. od 6. srpnja 1875. o izbornom redu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

XC. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 6. studenoga 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića, u prisutnosti 61 saborskog člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje sjednice bje pročitan i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da na ovaj visoki sabor nikakav podnesak stigao nije.

Zatim odgovara visoko predsjedničtvo sabora na upit g. Rogulića Mihalja u pogledu sriemskih izbora, te se upitatelj sa odgovorom zadovoljava.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1881. i to:

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 4.

Stavka 2. tek. br. 1., 2., 3., 4., 5. i 6. primljena po predlogu odbora sa svotom od	2.397 fr.
Nadalje stavka 3. tek. br. 1. i 2. po predlogu odbora sa svotom od	2.150 fr.
Stavka 4. tek. br. 1. primljena po predlogu odbora sa svotom od	1.400 fr.
Stavka 5. tekući br. 1., 2., 3., 4., 5. i 6. primljena, kako je po vladi predloženo, sa svotom od	870 fr.
Stavka 6. tek. br. 1., 2., 3., 4. i 5. primljena po predlogu odbora sa svotom od	1.882
Stavka 7. primljena po predlogu odbora sa svotom od	3.680
Stavka 8. tek. br. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. i 9. primljena po predlogu odbora sa svotom od	5.027
Stavka 9. primljena po predlogu vlade sa svotom od	1.000
Stavka 10. primljena po predlogu vlade sa svotom od	500
Stavka 11. tek. br. 1., 2. i 3. primljena po predlogu vlade sa svotom od	3.592
Stavka 12. po predlogu vlade primljena sa	100
Time bi iznašala svota redovite potrebe .	161.358
Odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva	2.866
Ostane .	158.492

uz preporuku: „da zemaljska vlada uzme u razmatra[nje] korist trgovačko-obrtničkih škola. te prema uspjehu t[oga] razmatranja podnese zakonsku osnovu“.

K tomu naslovu podnaša narodni zastupnik g. V[...] Gjurgjević sa drugovi sliedeći predlog:

„Da zemaljska vlada po mogućnosti uzme u o[bzir] molbu zastupstva grada Osieka za primjerenu novč[anu] podporu u svrhe gradnje nove sgrade za gimnazij [i] realku u Osieku“.

U tu svrhu ustupa se ista molba kr. zemaljskoj vl[adi].

Predsjednik stavlja pitanje: Prima li visoki [...] sabor predlog g. Gjurgjevića i drugova onako, kak[o je] pročitan?

Sabor prihvati taj predlog ogromnom većinom.

Naslov 5.

Primaljsko učilište.

Redovita potreba

rimljena je po predlogu vlade sa svotom od 4.780 for.

Naslov 6.

Uprava pučkih škola i preparandija.

Redovita potreba

rimljena po predlogu vlade sa svotom od 35.805 for.
odtuda 20% u ime interkalara od stalnih
beriva sa . . . . 523 for.
ostane 35.282 for.

Naslov 7.

Štipendiji i obće obrazovne svrhe.

Redovita potreba

rimljena po predlogu odbora sa svotom od 30.473 for.

Izvanredna potreba

a svotom od . . . . 3.300 for.
ukupna svota 33.773 for.

Na stavku 2. tek. br. 1. istoga naslova stavi nar. astupnik Gjuro Kamenar sliedeći izpravak: „Prinos akladi narodnih učiona za pučke škole, da se povisi na 0.000 for.“

Pošto je vrieme za interpelacije, to se debata preida te stavi narodni zastupnik g. Šavor Josip sliedeću iterpelaciju:

1. Jesu li vis. vladi poznate zloporabe i nasilja, što i porezni ovrhovoditelji čine po seoskih obćina u Poravini prigodom sakupljanja poreza? 2. Je li je visoka ada na tolike pritužbe jurve poprimila shodne korake od nadležne vlasti ili je voljna poprimiti, da se tim žkim nepravdam predusretne?“

Predstojnik unutarnjeg odjela odgovara s mjesta na tu kao i na stariju g. baruna Ožegovića, stavljenu u 5. dne 21. listopada 1880. držanoj saborskoj sjednici u redmetu utjerivanja poreza.

Interpelanti se odgovorom vlade zadovoljavaju, isto ko primi sabor odgovor vlade na znanje.

Na to stavlja dr. Ante Starčević sliedeću interelaciju:

„Je li Nj. preuzvišenost gosp. ban učinila kakove orake za obranu zdravlja i narodna gospodarstva proti atvorenju jela i pića, ako jest, može li nam ih kazati? ko li nije, može li nam kazati, kako ona razumi svoja ržanstva naprama narodu, komu je načelnikom?“

Interpelacija ova stavlja se u zapisnik i predati će svietlomu banu.

Napokon stavi dr. Ante Starčević drugu interpelaju sliedećeg sadržaja:

„Može li nam preuzv. gosp. ban kazati, da li je on akove korake učinio proti bezzakonju, kojim se nasilno ibre utjerivaju od vlastnikâ brodova, od pomorskih kapetana i od ostalih primoraca hrvatskoga primorja, dakle od stanovnikâ, koji nemaju zaslužbe ni prihoda? Ako je učinio koraka u tom smjeru, može li nam kazati, kakav je uspjeh imao; ako li nije u tom pogledu ništa radio — može li nam kazati, kako on razumi svoja držanstva naprama zemlji, kojoj je načelnikom?“

Interpelacija ova stavlja se u zapisnik i predati će se svietlomu banu.

Zatim se je nastavila prekinuta specijalna debata, te se je glasovalo o izpravku Kamenara, koji pade.

Naslov 8.

Mirovine.

Redovita potreba

primljena po predlogu odbora sa svotom od 20.796 for.
a izvanredna sa svotom . . . . 588 for.
ukupno 21.384 for.

U 1¾ sata zaključi predsjednik sjednicu te ureče buduću za ponedjeljak dne 8. studenoga 1880. za 10. uru prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1881.

2. Izviešće odbora „ad hoc“ o osnovi zakona „o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III. : 1870.“ i zakona od 6. srpnja 1875. „o izbornom redu“.

3. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za g. 1881.

4 Izviešće kombiniranoga odbora o stanju glavnica zemaljskih zaklada od g. 1868.—1878.

5. Izviešće VIII peticionalnoga odbora.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Agrarni saborski odbor podnosi izviešće na mnienje Alberta Štrige, kako bi se dalo odmah započeti obćenito provadjati i postići u kraljevini Hrvatskoj obćenito gospodarstvo i kako napose obćenito vinogradarstvo i vinarstvo. — Stavit će se na dnevni red.

Pravosudni saborski odbor podnaša izviešće ob osnovi zakona, kojimi se preinačuju odnosno nadopunjuju neke ustanove zakona o mjestnih sudovih. — Stavit će se na dnevni red.

Osim ovih nije nikakovih drugih podnesaka stiglo.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate i to poglavje V. „Odjel za pravosudje“.

Molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto i da nastavi.

Izvj. **Josip Miškatović** (zauzev izvjestiteljsko mjesto, čita poglavje V. Odjel za pravosudje. Naslov 1. Središnja uprava. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

*

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu i po tom ovu ukupnu svotu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta s ovom ukupnom svotom ovoga naslova je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 2. „Kr. stol sedmorice". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva naslova drugoga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4. naslova 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka šesta s ovom ukupnom svotom je primljen

Izvj. **Josip Miškatović** (čita „Izvanredna potreba stavka 7. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedn ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8, naslova — Vidi zapisnik 91. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osn ovoga naslova s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka osma primljena je s ovom ukupnom svoto

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 3. „Kr. bans stol". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 9 sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovo naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku dru ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku tre ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četv ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova 3. s ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Ova je stavka sa ovom ukupnom svotom redovite potrebe primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita „Izvanredne potrebe". Stavka 10. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga naslova sa ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka deseta i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslova 4. „Kr. sudbeni stolovi". Redovita potreba. Stavku 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku jedanaestu ovoga naslova s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta s ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 12. „Izvanredne potrebe“. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku dvanaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka dvanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 13., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku trinaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka trinaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 14., naslova 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku četrnaestu s ovom ukupnom svotom ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četrnaesta s ovom ukupnom svotom je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 5. „Kr. kotarski sudovi“. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova 5. s ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga naslova s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka deveta ovoga naslova i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: „Izvanredna potreba“. Stavka 10., 11. i 12. naslova 5. — Vidi zap. 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ove stavke s ovom ukupnom svotom izvanredne potrebe?

(Prima se.)

Ova svota izvanredne potrebe je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 6. „Kaznione“. Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku desetu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis sabor stavku jedanaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 12., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku dvanaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka dvanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 13., naslova 6. s ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku trinaestu ovoga naslova s ovom ukupnom svotom redovite potrebe?

(Prima se.)

Stavka trinaesta i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: „Izvanredna potreba", stavku 14., naslov 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku četrnaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četrnaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 15., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petnaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka petnaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 16., naslova 6. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestnaestu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka šestnaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 17., naslova 6. s ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku sedamnaestu ovoga naslova s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka sedamnaesta i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 7. „Zemaljske i županijske sgrade". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., naslova 7. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku drugu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., naslova 7. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., naslova 7. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku četvrtu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita): „Izvanredna potreba". Molim, vis. sabore, ovdje je uzeti jednu stavku, koja je kod prepisivanja u kancelariji izpuštena, stavka naime peta „za gradjenje uzišta u Zagrebu". Tu je zemaljska vlada predložila u budgetu, ako se nevaram, 10.000 for. Odbor je mislio, da predloži saboru, neka se izjavi u principu, je li sporazuman u tom, da se to uzište gradi,

nu da se onda istom imade svota uvrstiti u proračun, kada se podnese proračun, što će koštati to uzište, a drugo, kada se izvjesti saboru o dogovorih, koji se vode o prodaji sadanjeg uzišta.

Ovo da bi izvolio vis. sabor prihvatiti.

Predsjednik: Dakle molim, kako je odbor predložio?

Izvj. **Josip Miškatović**: Odbor je predložio, da se svota, predložena po vladi od 10.000 for., izbriše za ovaj put, nu da se sabor u principu izjavi, da na gradnju uzišta pristaje, a onda da će se svota imati uvrstiti 1. kada se podnese proračun, što će uzište koštati; 2. kada se podnese izviešće o tom, jesu li pošli za rukom pregovori o prodaji sadanjeg uzišta.

Predsjednik: Koliko sam ja razumio, predlog odbora je taj, visoki sabor neka odobri u načelu nakanu vlade, da se gradi novo uzište u Zagrebu, a neka neprihvati predložene svote od 10.000 for. Sabor će o tom pokriću istom onda moći zaključiti, kada mu bude poznat uspjeh pregovora, koji se vodi o prodaji sadanjeg uzišta.

Dr. **Lovro Vidrić**: Molio bi za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Zaključak, što ga je odbor kao 5. točku predložio, glasi ovako (čita): „Sabor neka odobri u načelu nakanu vlade, da se gradi novo uzište u Zagrebu, al neka neprihvati predložene svote. Sabor će o pokriću moći istom onda zaključiti, kada mu bude poznat uspjeh pregovora, koji se vodi o prodaji sadanjega uzište".

Izvj. **Josip Miškatović**: Jest, tako je, kako je sada pročitano.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj po odboru predloženi zaključak?

(Prima se.)

Zaključak ovaj, predložen po odboru, je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović**: Dolazi dakle sada stavka šesta (čita. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Ovdje moram izviestiti vis. saboru, da je polovica prisutnih članova proračunskoga odbora, kada se je o tom razpravljalo, zaključila glasovati za to, da se ova svota od 9600 for. odobri, a polovica pako pristala je na to, da se neodobri.

Ja dakle u ime odbora moram predložiti oba ova predloga vis. saboru, a od svoje strane zagovarao bi to, da vis. sabor izvoli tu svotu odobriti i to jedino s toga razloga, što mislim, ako se ova svota u ovom budgetu neodobri, da će se morat u budućem budgetu odobriti dvostruka svota, pošto će onaj krov, koji se ima danas popraviti, dvostruko biti loš, pa će se morat i dvostruko trošiti na popravak.

Predsjednik: Ja mislim, vis. sabore, da predlog glasi ovako: Jedna polovica je bila za to, da se predloženi po vladi iznos u tu svrhu odobri, a druga polovica bila je za to, da se ova svota od 9600 for. briše. Je li tako?

Izvj. **Josip Miškatović**: Jest!

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik, odjel[a] za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Radi se t[u] o popravcih, neobhodno nuždnih na kaznioni lepoglavsko[j]. Ima tomu 4 godine, što je gradjevni odsjek ovaj odje[l] upozorio na to, da se krov na toj sgradi nalazi u ta[kovu] kovu stanju, da prieti pogibelj, da će se srušiti i da b[i] se mogla velika nesreća dogoditi. Nu u pomanjkanj[u] sredstava ovaj je vladin odjel gradjevni odsjek uputi[o], neka izpita stvar pobliže i neka javi, da li se nebi mogl[o] izvedenje tih popravaka odgoditi. Lanjske godine izjavi[o] je gradjevni odsjek, da se nemogu popravci odgoditi, je[r] da će se možda još ove zime srušiti krov, ako se naim[e] popravci neizvedu. Imali smo u nekih stavkah za Lepo[glavu] glavu prištednje, pa smo dali izvesti nešto tih popra[vaka]; nu plafond u sgradi samoj u takovu je stanju, star i trul, da mu prieti pogibelj, da će se srušiti. Skrajn[a] je dakle nužda, da se taj krov novim zamieni. Mi ne šaljemo u inozemstvo kaznenikâ, nego u Lepoglavu; im[a] ondje odsudjenih i na doživotnu tamnicu, a uz ovakov stanje sgrade može biti i pogibelj uskočenja sve to češć[a], a dotično ravnateljstvo očitovalo je, da se nemože ogra[] diti proti toj pogibelji uskočenja, ako se kaznionsk[a] sgrada nepopravi. Taj je dakle trošak takodjer u to[j] svoti, koja se traži. Radi se o najneobhodnijoj potreb[i] i vlada je prisiljena umoliti, da se ta svota dozvoli. J[a] molim, da se ova svota dozvoli.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnovi[ć].

Dr. **Kosta Vojnović**: Samo dvie rieči, da poduprem predlog predstojeći. Ovdje se radi o nuždnih troškovi[h] za popravljanje sgrade. Dotični odbor razdielio se, kak[o] nam je poznato, u dvie polovice. Sabor, ja mislim, d[a] će uzeti na se odgovornost, ako odbije tu svotu, jer ti[m] bi odgovornost vlada od sebe odbila i pravedno bi od[] govornost pala na sabor za posljedice uzkraćenja t[e] svote. Ovdje se neradi o novoj svoti, o novoj sgrad[i], ovdje se radi o popravku rušećega se svoda samo. H[o]ćemo li uzeti odgovornost za posljedice na se? Vlada j[e] odgovorna za to, što predlaže; pokazati će se, kada bud[u] zaključeni računi, kako je što upotriebila itd. I pošto j[e] ona navela, da je to neobhodno potrebno, nesmijemo j[oj] uzkratiti tu svotu, tu nesmijemo imati nikakova drugo[g] gledišta, jer kazniona lepoglavska ne samo da ima važnos[t] veliku za sadašnjost, pošto ona sadržava zavod, ko[ji] služi na čast zemlji, nego i zato, jer onaj krov pokriv[a] možda monumentalne spomenike umjetnosti i u našo[j] domovini. Mi moramo štediti i spomenike umjetnosti, kako vidite, da taj krov može pokriti i kažnjenike i umjetničke monumente.

Ja sam dakle za to, da se prihvati ovaj predlo[g]

oji ide zatim, da se dotična svota ima visokoj vladi ozvoliti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja nebi u ovoj tvari nipošto govorio, da nije u odboru upravo od mene otekao predlog, koji je išao za tim, da se odnosna svota riše. Ja, akoprem dolazim u oprieku sa visokom vladom mojim vriednim prijateljem i kolegom Vojnovićem, ıoram ipak, vis. sabore, govoriti proti.

Ja, visoki sabore, uvažavam potreboće i korist poravka lepoglavske kaznione i čitavog ovog sustava, jer ıoramo napred ići i nisam protivnik takova mnienja, li meni lebdi tu nešto pred očima, meni lebdi pred čima, koliko se moramo boriti za to, da se izvedu bud opravci, bud na novo sagradi gimnazija, gdje naša djeca ede. Gosp. zastupnik Gjurgjević opisao je sgradu osječke mnazije onako crnom bojom, kao što je opisao presv. dr. Derenčin i dr. Vojnović lepoglavsku kaznionu. Ja važavam potrebu jednu i drugu, ali kada metnem na agu jedno i drugo, gospodo, po svom dubokom osvjedočenju volim dati odnosne novce za to, da naša djeca budu u onako poderanih prostorija čamila, kao što ıme u gimnaziji osječkoj, ja volim to, nego da se poravlja kazniona.

S toga razloga glasovati ću proti toj svoti zato, da eventualna ova prištednja od 9000 i nekoliko forinti može upotriebiti u svoje vrieme, da se osječka gimnazija gradi.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela pravosudje.

Dr. **Marian Derenčin**; Ja moram, vis. sabore, samo dodati. da su ovi popravci neobhodno potrebiti, a potrebu popravka priznaje sam predgovornik. Ako priznaje, ıda nemože uzkratiti podpore namjeravanu popravku razlogâ, koje je naveo.

Ovdje se radi o poboljšanju srušena krova, koji ieti pogibelju po mnienju vještakâ gradjevnoga odsjeka. oči dakle te izjave vještakâ vlada nemože, a da nestupa što odlučnije, da se votira ta svota.

Još moram dodati to, da je zemlja preuzela kaznionu poglavsku, t. j. onu sgradu, god. 1854., da je to bio pušten samostan i da se od onog doba nije ni novčić trošio na popravak krova. Zato je nastala nužda, da tomu doskoči, i ja molim dakle vis. sabor, da se svakо ta svota dozvoli.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Ja bi se složio s vriednim zastupnikom drom. Vrbanićem, kad se nebi bojao, da ćemo mi izgubiti i lepoglavski krov, i lepoglavski inštitut, a gimnazije ipak nećemo imati. Tako ćemo imati niti krova u Lepoglavi, niti onog inštituta, ni gimnazije. Ja mislim, da bi to bilo neumjestno gospodarstvo, kada bi se poveo vis. sabor za savjetom g. dra. Vrbanića.

Zato moram ostati kod predloga, što sam ga učinio.

Predsjednik: Visoki sabore! Najprije se imade glasovati o predlogu one polovice, koji se slaže s predlogom vlade. S toga stavljam pitanje ovako: Prima li visoki sabor predlog polovice odbora, odnosno predlog vlade, da se za popravak krova i adaptacije u Lepoglavi uvrsti svota od 9600 for.?

Ona gospoda, koja su za to, da se taj predlog prihvati, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Primljena je svota od 9600 for. u tu svrhu.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., naslova 7. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita ukupnu svotu redovite i izvanredne potrebe naslova 7. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu ukupnu svotu naslova sedmoga?

(Prima se.)

Ukupna svota naslova sedmoga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita naslov 8. „Mirovine". Redovita potreba. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva i po tom naslov osmi je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: B. Pokriće. Poglavje I. Odjel za unutarnje poslove. Prihod odjela za unutarnje poslove. Redovito pokriće 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku prvu ovoga naslova?

(Prima se.)

Stavka prva prvoga poglavja je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2. poglavja 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drugu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., poglavja 1. — Vidi zapisnik 88. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., poglavja 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., poglavja 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., poglavja 1. s ukupnom svotom. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku šestu ovoga poglavja s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka šesta ovoga naslova i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu. Naslov 1. Naukovna zaklada. Redovito pokriće. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., poglavja 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sab. stavku drugu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., poglavja 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku treću ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., poglavja 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrtu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., poglavja 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., poglavja 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., poglavja 2 — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., poglavja 2 — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovog poglavja s ovom ukupnom svotom?

(Prima se.)

Stavka osma i ova ukupna svota redovitog pokrić je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Poglavje III. Pravo sudje. Redovito pokriće. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91 sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovog poglavja?

(Prima se.)

Stavka prva je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 2., poglavja 3 — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku drug ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka druga je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 3., poglavja 3 — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku treću ovog poglavja?

(Prima se.)

Stavka treća je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 4., poglavja 3 — Vidi zapisnik 91. sab sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku četvrt ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka četvrta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 5., poglavja 3 — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petu ovog poglavja?

(Prima se.)

Stavka peta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 6., poglavja 3 — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku šest ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka šesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 7., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku sedmu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka sedma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 8., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku osmu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka osma je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 9., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku devetu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka deveta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 10., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor stavku desetu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka deseta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 11., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91 sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku jedanaestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka jedanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 12., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku dvanaestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka dvanaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 13., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku trinaestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka trinaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 14., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku četrnaestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka četrnaesta je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita stavku 15., poglavja 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku petnaestu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Stavka petnaesta i ova ukupna svota je primljena.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita: Poglavje IV. Tangenta poreza i javnih dohodaka. Redovito pokriće. Stavka 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku prvu ovoga poglavja?

(Prima se.)

Ova je stavka primljena.

Izvj. **Josip Miškatović**: Dakle, kada se sravni svota potreba kraljevina Hrvatske i Slavonije sa svotom ukupnoga pokrića, koja iznosi 3 milijuna 346.400 for., vidi se, da nema niti manjka niti viška za g. 1881. I pošto je visoki sabor primio i pokriće i potrebu, dolazi sada osnova zakona ili bolje zakon o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1881. (Čita §. 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 1. ovoga zakona?

(Prima se.)

§. 1. je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 2., poglavje 1. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo poglavje prvo?

(Prima se.)

Poglavje prvo ovoga §. je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 2., poglavje 2. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor §. drugoga poglavje drugo?

(Prima se.)

Poglavje drugo §. drugoga je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (Čita §. 2., poglavje 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovo poglavje treće?

(Prima se.)

Poglavje treće ovoga paragrafa je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 2., poglavje 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor poglavje četvrto ovoga §.?

(Prima se.)

Poglavje četvrto je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 2., poglavje 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor poglavje peto ovoga §.?

(Prima se.)

Poglavje peto je primljeno.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 3. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. treći?

(Prima se.)

§. treći je primljen.

*

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 4. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj §. četvrti? (Prima se.)

§. četvrti je primljen.

Izvj. **Josip Miškatović** (čita §. 5. — Vidi zapisnik 91. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. peti? (Prima se.)

§. peti je primljen i time je specijalna debata o proračunu za god. 1881. svršena.

Na dnevnom je redu izviešće odbora ad hoc ob osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III. : 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. ob izbornom redu.

Čast mi je javiti visokomu ovomu saboru, da je g. zastupnik Bartolović, poduprt po propisanom broju članova, podnio glede toga sliedeći predlog:

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita): „Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

1. da se izvještaj saborskoga odbora, izaslanog za pretresivanje osnove zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III. : 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. skine sa dnevnoga reda;

2. da se izabere odbor od pet članova ovog vis. sabora, koji će imati ovomu vis. saboru još ove saborske periode podnieti predlog, kako da se nedostatci zakonskog čl. III. : 1880. ob izbornom redu, te zakona od 6. srpnja 1875. izprave“.

(Glasovi: Kako? Kako? Kako to?)

Predsjednik: Molim liepo, sadržaj ovoga predloga je jasan i ja sam ga u vrieme prijavio. (Žamor. Glasovi: Kako? To se nerazumije?)

(Prema bilježniku): Izvolite dotični predlog još jedanput pročitati. (Bilježnik dr. Marko Lončarić čita predlog još jedanput.)

Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim za rieč o poslovniku.

Predsjednik: Izvolite.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Po §. 37. našega poslovnika, svaki predlog prije nego dodje u razpravu ima se tiskati i bar 3 dana prije zametnute saborske razprave medju saborske članove podieliti, a eventualno, ako vis. sabor isti prešnim proglasi, to se može takav predlog za 24 sata u razpravu uzeti.

Ja se čudim, da bi predlog g. zastupnika Bartolovića i drugova bio naravi takove, da se š njim mora drugačije postupati, nego li sa svakim drugim predlogom, koji dodje na stol vis. kuće; možda bi se moglo prigovoriti, da se ovaj predlog može resumirati kod §. 29. poslovnika, naime, da je to protupredlog onomu predlogu, što ga je stavio odbor. Nu ja, koliko god pitam logiku i moj razum, ja tu nenalazim nikakova protupredloga. Protupredlog bi bio onda, kad bi bio predlog, da se skine s dnevnoga reda, a protupredlog bi zahtievao, d[a] se neskine, ali predlog ovaj radi sasvim o nečem dr[u]gom. Tu se u tom predlogu govori najedanput o čitavo[m] izviešću izbornog zakona, govori se o novom odboru, [a] negovori se ob onom, što je predložio odnosni odbo[r], koji je izabran po vis. saboru, da uzme u razprav[u] predlog vladin.

Ja, gospodo, na koliko sam na brzu ruku moga[o] shvatiti taj predlog od početka do kraja, nevidim u nje[m] protupredloga, nego vidim pravi novi predlog i baš zat[o], jer je ovo novi predlog, ja, vis. sabore, molim, da [se] držimo poslovnika, t. j. da neodustajemo od glavnog temeljnog pravila našeg, t. j. da se po §. 37. poslovnik[a] taj predlog štampa i medju članove porazdieli, tim viš[e], što je ovaj predlog jako važan, koji se nemože onak[o] naprečac riešiti.

Predsjednik: Vis. sabore! Ja mislim, da baš zdra[va] logika i pravo shvaćanje našeg poslovnika nemože opra[v]dati korektnost ovoga, što se ovdje sada predlaže. §. 2[?] našega poslovnika kaže (čita): „Predlozi kojega čla[na] sabora moraju biti napisani i osim predlagatelja podup[rti] još od drugih 10 članova.

Predlozi se imaju predati na ruke predsjednika s[a]bora prije započete saborske sjednice; ako se pak o[d]nose na koji na dnevnom redu stojeći predlog kao prot[u]predlog, svakako prije nego započme saborsko viećan[je] o protivnom predlogu“.

Kada bi stajala ona logika g. zastupnika dra. Vrb[a]nića, da se naime to smatra kao običan predlog, on[da] u našem saboru, koji je — ja mislim parlament — ne[bi] bilo nikada moguće predložiti, da se što stavi na dnev[ni] red. Jer kada bi stajalo, da se gosp. zastupnika Bart[o]lovića predlog prije štampa, porazdieli, pak onda tek [za] 4 dana stavi na dnevni red, onda u istinu, gospodo moj[a], nebi imalo smisla predloga staviti, da se stavi na dnev[ni] red, jer bi dnevni red bio svršen, a dotična osnova p[ri]hvaćena. Vi bi tumačenjem ovakovim, kao što je tum[a]čenje g. zastupnika dra. Vrbanića, onemogučili sva[ki] predlog, koji bi se odnosio tamo, da se stavi jed[an] predmet s dnevnoga reda.

S toga ja mislim, gospodo moja, i držim, da je o[vo] predsjedničtvo svakako korektno postupalo, kada je ov[aj] predlog dalo na razpravu.

Fran Folnegović: Molim rieč o poslovniku.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović [o] poslovniku.

Fran Folnegović: Visoko predsjedničtvo ima pos[vema] pravo, ako je prečulo zadnji najvažniji argumenat g. V[rb]anića. Ako ga nije prečulo, onda je iskreno govor[ilo] (Predsjednik: Predsjedničtvo nije ga prečulo.), ako da[k]le nije prečulo, onda ja nepojmim, zašto se nanj obazir[alo] nije. Ja se slažem s nazori predsjedničtva, da se s prot[u]predlogom, kojim bi se smjeralo ovaj predmet skin[uti] s dnevnoga reda, može postupati onako, kako je nam[...]

ravalo postupati predsjedničtvo s ovim predlogom. Da je to samo u tom protupredlogu sadržano, nebi g. dr. Vrbanić po mom uvjerenju imao pravo prigovoriti. Ali protupredlog ovaj sadržaje nešto posve nova, nešto, što nas iznenadjuje, sadržaje misao, da se cieli izborni red reviziji podvrgne. To je stvar tolike znamenitosti, da su o tom politički strukovnjaci dužni povesti duboku i ozbiljnu diskuziju prije, nego li se na taj posao odvaže. Neda se iznebuha za kakove tri minute ovakovo pitanje riešiti. (Glasovi: Istina!) Vaša namjera i vaš ovaj predlog može samo tamo ići, da se izborni red reviziji podvrgne.

Pošto vi imate tu namjeru, vi ste dužni saboru dati vremena o stvari razmišljati. To je pitanje, o koje se krešu najvažnije bitke u svih parlamentih.

Zato zahtjevam kao narodni zastupnik, da ćete dostojnost ovoga sabora u toliko štovati, da nećete iznebuha ovakovo pitanje na dnevni red metnuti, tumačeć krivo i pristrano poslovnik.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Žestina, kojom je izvolio sada govoriti moj predgovornik, vriedni zastupnik g. Folnegović, nepodupire nikakovih razloga. Kada bi se o tom radilo, gospodo, da se nekakova osnova o preinaci izbornoga reda već danas, prije nepoznata, stavi na dnevni red, pa da se o njoj ima u tom saboru razpravljati, ja bi se slagao s g. Folnegovićem, da to niti po poslovniku niti po parlamentarnom običaju nebi bilo dopušteno.

Ali o tom se neradi, gospodo! Osnova, ili što mu drago bilo, možda neće biti niti osnova nikakova, ili ako kakova bude, to će doći i najprije postaviti se na dnevni red. Za nju će se birati posebni odbor; taj će odbor viećati nekoliko dana, koliko bude treba za tu stvar, i onda će doći pripravna na uvaženje svih zastupnika na dnevni red, i onda će se razpravljati. O tom svemu danas nema govora.

Veli g. Folnegović, da je vis. predsjedničtvo prešutilo, prečulo argumenat g. dra. Vrbanića, jer je dr. Vrbanić kazao, da se radi ovdje o čisto novom predlogu, naime o reviziji izbornoga reda. Ja sam rekao, da se neradi, pa kada bi se i radilo, a što je ova osnova, koja danas predleži ovdje, nego li predlog za reviziju izbornoga reda, protupredlog, da se ta revizija izbornoga reda skine s dnevnoga reda i da se o drugoj reviziji misli?

Ovo je sasvim skladno s našim izbornim redom i sa potrebom parlamenta, da se ovakav predlog vis. kući podnese.

Zato se ja slažem, visoki sabore, sa vis. predsjedničtvom u tom tumačenju.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje presv. g. barun Živković.)

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Ja uzimljem, vis. sabore, na znanje priznaju g. predgovornika, da on uvidi, da ovaj predloženi predlog, da se dotična razprava skine s dnevnoga reda, nestoji u oprieci sa poslovnikom. Ako je to istina, onda, ako bude dosljedan, mora priznati naravno i drugi dio predloga, jer jedan i drugi radi, o čem poslovnik govori, naime, da viećanje o predlogu, koji nije u oprieci, u sukobu s predlogom, koji je na dnevnom redu, nije u oprieci s poslovnikom, ako se razprava toga predloga skine s dnevnoga reda. Ista narav leži u ovom drugom dielu predloga, da se naime izašalje odbor, koji će proti ovomu predlogu učiniti ono, što se krače postići namjerava. Jedno i drugo leži u naravi poslovnika, koji kaže, ako se predlogom tamo smjera, da se mora razpravljati u isto doba.

Hoće li vis. kuća primiti taj predlog, to je druga stvar, ali mu ima dati mogućnost razpraviti prvi dio predloga, koji se ima razpravljati danas. Drugi predlog hoće koraknuti dalje, te hoće da dalje podje, ali se nemože ni to ostvariti, ako se danas ovaj predlog nedonese, koji predlog po poslovniku in specie ovamo spada, jer poslovnik veli: Koji god predlog ide u razpravu, na dnevnom redu stojeći, mora se u isto doba razpravljati. To veli poslovnik, a ja velim, ne samo prvi, nego i drugi predlog ide tamo, a vi razprave o tom nemožete odgoditi, jer je na dnevnom redu. Rieč može biti samo o tom, hoće li vis. kuća primiti onaj drugi predlog ili ne.

Meni je sa strane vis. vlade sâmo toliko primjetiti, da se vlada neprotivi tomu, da se ovaj predlog skine s dnevnoga reda i da se š njim onako postupa, kako predlog predlaže.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Maršo.

Ivan pl. Maršo: Ja imam samo nekoliko rieči primjetiti. — Lanjske godine, vis. sabore, ja sam bio duboko uvjeren, da treba preinake neke u izbornom redu i predao sam dotični predlog, a sada mi je samo toliko ponizno izjaviti, ako vis. vlada ovaj predlog nazad povlači i ako ima tomu razloga, ja moga predloga nikako nepovlačim nazad, jer nemam za to razlogâ.

Predsjednik: Molim liepo, čast mi je javiti g. zastupniku, koliko je meni poznato, vaš je predlog predan odboru ad hoc (Glasovi: Oho!), a što se tiče vis. vlade, meni nije poznato, da ona povlači predlog natrag, a da to nije, jamči nam to, što će se voditi o tom predlogu debata.

Ja sam nakanio, vis. sabore, ako se ovaj predlog primi, t. j. ako bi prihvatila vis. kuća, da se sada uzme taj predlog u pretres, ja sam nakanio dati o točki po točki glasovati, tako, da bude vis. sabor u stanju jednu primiti, a drugu zabaciti. (Jedan glas: To se samo po sebi razumieva!)

Fran Folnegović: Pozivom na poslovnik molim za rieč.

Predsjednik: Molim liepo. vi ste već govorili.

Fran Folnegović: Molim, gospodine predsjedniče, o poslovniku imam pravo govoriti. Radi se samo o poslovniku.

Predsjednik: O poslovniku nemožete 20 puta govoriti. Ja to nemogu nikako dopustiti.

U ostalom neka . . .

Rieč ima zastupnik g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Kada bi visoko predsjedničtvo ovako postupalo, onda bi unapred prejudiciralo, ima li doći ovaj predlog u razpravu prije, nego se tiska i razdieli.

Predsjednik: Nipošto nemisli ovo predsjedničtvo u čem prejudicirati, pošto će vis. kuća glasovanjem kazati, prima li ili neprima ovaj predlog.

Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Svako družtvo i ovaj vis. sabor napravio si neki zakon, po kojem zakonu će se vladati. I ova vis. kuća imade svoj poslovnik, koga se imade držati. Ovo vis. predsjedničtvo, osobito naš presvietli g. predsjednik, toliko puta se izrazio i branio taj poslovnik sa svom energijom, a ja se čudim, kako danas dolazi do toga, da posve drugačije tumači poslovnik, nego li ga je tumačio sada i vazda.

Visoki sabore! Danas dolazi, što sam već kazao, s naše duše jedno riešenje i izvjestitelj toga već sada kao da je odsudjen, da govori i izvješćuje, što je odbor učinio, nemože doći do svoga posla, da kaže koju o tom najvažnijem zakonu u zemlji autonomnoj, a to je izborni red, da kaže, što bi rado kazati o tom najvažnijem zakonu u autonomnoj zemlji. Došao je najedanput jedan predlog, o kojem mi drugi zastupnici neznamo; povela se o tom rieč, da taj predlog imade biti tiskan, a to ja mislim, da neće nitko, makar bio i Cicero, pa i više znao govoriti, dokazati, da to nemora biti, da se takav važan predlog, ovakav važni zakon u ovakovoj važnoj stvari nemora tiskati, da ga mi proučimo, kako ćemo glasovati, kako da naše držanje zauzmemo kao narodni zastupnici. Zato molim, vis. sabore, nemojmo sami svoga kućnoga zakona nogama gaziti; predlog taj neka dodje svojim redom, neka se priešnim proglasi, ako je priešan, pa se neka stavi na dnevni red, pak ćemo viećati o tom i primiti ga ili zabaciti, a ne ovako, da najednoč glasujemo, koji nismo niti sanjali o predlogu drugom, nego li je u izviešću odborovu. Da se o ničem drugom neradi, kako je kazao g. Folnegović i dr. Vrbanić, nego li o tom, da se imade taj predlog skinuti s dnevnoga reda, ja nebi imao ništa proti tomu, ali to je posve drugi predlog, koji hoće za reviziju izbornoga reda drugi nekakav odbor. Vi ste izabrali prije nekoliko dana odbor; zar su ta gospoda sagriešila, da jim nemožete povjeriti daljnjega rada o tom važnom predmetu, o kojem se radi.

Visoki sabore! Ja sam zato, da nipošto nepustimo, da sami svojima nogama gazimo zakon i red kuće, neg da se ga držimo, kako nam isti propisuje.

Predsjednik: Ja znam. sve da imam rječitost Ciceronovu, nebi mogao uvjeriti g. zastupnika Kamenara korektnosti predloga.

(Gjuro Kamenar: Ne samo Kamenara! — Smieh žamor.)

Ja molim vis. kuću, neka bude tumačem mojil rieči, stavljenih glede toga pitanja, ima li se o njer razpravljati.

Želi li još tko govoriti?

(Ustaje g. zastupnik Kukuljević.)

Rieč ima zastupnik g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Ako i nebi bi ovaj postupak proti poslovniku, što ja smatram, da jes proti, to ja mislim, da bi ipak zahtievala neka uljudnos prema mnogim članovom ovog visokog tiela, kojim ova predlog dosada nije bio poznat, da jim se dade vremena, da se upoznadu pobliže s ovim predlogom.

S toga razloga, ja ne s drugoga, mislim, da bi s moglo dozvoliti, da se vieća o tom, da li je taj predlo priešan ili ne, a ne da se ovo iznebušce stavlja na dnevn red i da se vieća ob onih stvarih, koje mnoga gospod nisu mogla proučiti, te su jim stoga sasvim nepoznate

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Ja se čudim najviše tomu što ja čujem ovdje, da taj predlog ima sadržaj, o kojen mnogi neznadu, dočim je rekao gosp. zastupnik Maršo naš g. predsjednik, da glede toga predloga neće sabo ništa zaključiti, nego samo to: ima li se skinuti s dnevnoga reda dotično izviešće ili ne.

(Fran Folnegović: Ne samo to!)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo . . .

Fran Folnegović: Mi bi bili zadovoljni, da je samo to.

Predsjednik (zvoni. Prama zastupniku g. Folnegoviću): Ja vas opominjem, da se pristojnije vladate (Prama zastupniku g. Mihaloviću): Izvolite nastaviti.

Dragutin Mihalović: Drugo nisam imao kazati, nego da će sabor odlučiti, ima li se dotični predlog skinut s dnevnoga reda ili ne.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Kada se ciela stvar ovako hladno promatra, onda se glede jedne točke nemože imati dvojbe, a to je točka prvoga predloga Ovoj točki nemože nitko prigovoriti, da to nije protupredlog, s toga se niti nitko u ovom vis. saboru nemože naći, koji bi dokazao, da se taj predlog prije štampa, nego dodje u razpravu, a valjalo bi svakako to dokazati. O prvom dielu ovoga nemože dvojbe biti, jer ide za tim, da ono, što je danas na dnevni red stavljeno, da bude skinuto s dnevnoga reda i da se danas nerazpravlja. Ako

se to hoće postignuti, to nemože biti meritorno, da se ovo štampa.

Što se tiče drugog diela, koji je nemalu uzrujanost prouzrokovao, i glede toga diela nisu pojmovi jasni svakomu. Tu se radi o reviziji izbornoga reda, za koju se odavna radi. Zar nije već onda sabor izrekao, da pristaje uz reviziju, kada je izabrao odbor od 9 lica prije nekoliko dana? Zar taj verificirani odbor nije već izrekao, da bi se neke ustanove izbornoga reda imale izmieniti i popraviti, jednom riečju, da bi se izborni red imao revidirati? I komu je poznat naš izborni red i nedostatci u njem, komu su poznati izborni redi drugih država, taj će lahko razumjeti težnju i želju sabora, da izborni red revidira.

Ja u tom nenalazim ništa nova, da se na reviziju izbornoga reda mislilo, a na to su mogli doći i oni, koji su doprinieli k tomu, da se razpravlja osnova, stojeća na dnevnom redu.

Da li je poznato bilo gospodi drugim predgovornikom, kakav predlog će se danas donieti, ili ne, ja mislim, da je to prilično indiferentno i ja mislim, da jim je bilo poznato, a po mom mnienju mogla bi dvojba nastati, da li je po našem poslovniku korektno, da se danas bira odbor, jer je ovaj odbor od 9 lica izabran za razpravu novele, koju vis. vlada saboru predlaže i komu smo mi radi shodnosti predali zadatak, koji se inače pravosudnomu odjelu podieljuje.

Dakle može se smatrati, da je u tom zadaća odbora, pošto je predlog podnio, svršena. Ako se to uzme, onda nastaje potreba novoga odbora, ako sabor to izrekne, a sabor je uvjeren o važnosti preinake izbornoga reda, onda može biti samo to pitanje korektno, da li se taj odbor bira danas ili istom sutra.

Ja sa svoje strane, pošto sam glede prve točke podpuno uvjeren, da se mora uzeti sada u pretres, jer nije povreda poslovnika, tako i glede druge točke bio bi pripravan prihvatiti to, da se odbor sutra bira, a nemora biti to danas.

Predsjednik; Rieč ima zastupnik gosp. dr. conte Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Gospodo! Ovo pitanje procesualno involvira donekle riešenje dosta znamenitoga pitanja meritornog. Prije svega budi mi dopušteno reći, da pitanje, ima li se pristupiti k preinačenju takova fundamentalnog zakona, kakav je izborni red, nije takovo pitanje, koje se može letimice na vrat na nos riešiti i prije nego li se ozbiljno tielo, kakovo je ovo zakonodavno, lati zamršena takova posla, kakovo je preinačivanje ustanova ove zemlje, ja mislim, da imade pravo zahtjevati, da se zato promisli.

Lasno je kazati: tim nećete vi ništa riešiti, jer još nemate pred sobom nikakove zakonske osnove, ali prije, nego ću ja doći do ove posljedice, treba preinačiti izborni red. Ja velim, da se razmišlja o tom; ja velim, da prikupljamo sve one podatke, na temelju kojih će osnivati moje osvjedočenje, da treba preinačenja izbornoga reda.

O tom se, gospodo, radi u svakom preinačenju zakonodavstva. Evo nam ovdje predstojnika za pravosudje, kada se radi o pitanju, ima li se preinačiti koji postojeći zakon, godine i godine iztražuje se, da li se ima doći do preinačenja. A sada evo hoće se fundamentalni neki zakon odmah da se rieši, dà, nedate niti 24 sata, da promislimo, ima li se i kako promieniti. Što će naobraženi narodi kazati, da se latimo preinačenja zakona u jednom časku, što će si misliti? Što da nam kaže magjarski narod, što će si misliti o našoj ozbiljnosti, što o našoj državničkoj darovitosti, kada hoćemo tako naprečac odmah zaključiti, da stvorimo odbor i preinačimo izborni red?

Gospodo! Kada se radi o drugom odboru, o ograničenju mandata, radilo se tu o sankciji više podnešenih stavka, radilo se o tumačenju drugih stavaka, tu se nije radilo o nikakovu preinačenju bitnog postojećeg zakona, kako se došlo do toga, po onoj nesretnoj stavki, po onoj nesretnoj točki, koju je stavilo u tu izbornu novelu vis. vlada: ona stavka, koju je odbio odbor, ona stavka digla bez razlike stranke, ona je izazvala bojazan, da se hoće preinačiti izborni red u takovu pravcu, koji neodgovara stečevinam ustavnosti ove zemlje i ovakav predlog ili protupredlog, kako ga hoćete zvati, ima veliku važnost za nas.

Gospodo! Ja nemislim, da se ovdje igra šala; ja nemislim, da nismo tako lahkoumni — ta kazao vam je predstojnik unutarnjeg odjela, da vlada nebi imala ništa proti tomu, da se redovitim postupkom pristupi k preinačenju zakona — ja mislim, da je to ozbiljno rečeno, jer uvidja i sama vlada, da bi se kompromitirala, kada bi urgirala, da se to učini danas.

Gospodo! Nemojmo biti vladiniji, nego li vlada sama! Uzmimo ozbiljno rieči vlade same i sačuvajmo dostojanstvo i vlade i sabora našeg; ništa neće biti izgubljeno, ako dodje predmet za 2, 3, 4 dana; biti će zrelije i za vis. vladu i za vis. sabor ozbiljnije i dostojanstvenije.

Predsjednik: Rieč ima izvjestitelj g. Mirko Hrvat. (Glasovi: Još se nije javio.)

Molim liepo, može govoriti, kada hoće, ali se je prije prijavio.

Mirko Hrvat: Ta nisam ja izvjestitelj; ja ću govoriti kao član sabora. Visoki sabore! Istina je to, što je g. predgovornik kazao, da treba dobro promisliti i kroz dugo vremena, hoćemo li zakon koji preinačiti ili ne. Ali ja mislim, da se to nema samo onda govoriti i preporučivati, kada se predlaže koji predlog od protivničke strane, nego i onda, kada se radi o verifikaciji i protivničkih članova sabora.

Meni je poznato, da je verifikacionalni odbor, kojeg većina sastoji se iz one strane, koja je sada proti reviziji izbornoga reda, da je ona u siečnju god. 1879. predložila vis. saboru, neka pozove vladu, da nastoji mane i nedostatke, koji su dosada u izbornom redu, ukloniti i dotični predlog vis. saboru podnieti. Ovaj predlog verifikacionalnog odbora visoki je sabor u sjednici od 16. siečnja 1879. primio. Dakle ja mislim, kada se nije radilo naprečac u siečnju god. 1879., kada je verifikacionalni odbor, koji se sastoji od većine članova protivne strane, kada je to onda predložio i njegov je predlog u siečnju god. 1879. sabor primio, da, ako se takav slični zaključak pravi u studenu mjesecu god. 1880. da se nemože kazati niti stranki, niti vladi, niti većini sabora, da ona naprečac radi.

Ja mislim, gospodo, da onim članovom vis. sabora, koji će se izjaviti za predlog g. zastupnika Bartolovića, nemože se prigovoriti, da naprečac rade o promjeni glavnog temeljnog zakona.

Drugo, ja mislim, da ja onu gospodu, koja zahtjevaju, da se predlog g. Bartolovića tiska, podieli i za 3 dana poslje toga na dnevni red stavi, nedržim, da ozbiljno govore i da zbiljno rade. Ja mislim, da se zaista nepristoji, da se takav predlog u ovom vis. saboru podnese (Bravo! Bravo!), jer što to znači, molim vas, gospodo, vi ste nas s nedosljednošću potvarali i korili, a mi moramo to odbiti i vam isto predbaciti, koji zahtjevamo, da poslje i kada je riešen predmet u saboru većinom, ima se staviti ili skinuti s dnevnoga reda, da radimo nedosljedno, u šali i neozbiljno?

S toga sam ja zato, da se o tom predlogu još danas vieća.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Ja sam malko kašnje došao, pak mislim, da sam se pravo orientirao u debati, i da sam pravo shvatio razpravu, da se nerazpravlja meritorno predlog, nego ono predhodno pitanje (Glasovi: Jest! Jest! Da! Da!), glede kojeg se bio stavio jedan predlog, dotično protupredlog, da se dotični predlog tri dana prije tiska itd.

Ja ću se ograničiti samo na ovo predhodno pitanje, a pridržajem si eventualno u meritornoj razpravi opet govoriti, premda ću morati govoriti i s nekoliko rieči reflektirati na meritornu razpravu u toliko i usljed toga, što je velecienjeni g. predgovornik conte Vojnović, govoreći proti ovomu protupredlogu, unišao, ja bi rekao, duboko u samu meritornu razpravu; u toliko ću imati progovoriti i sa nekoliko riečih reflektirati na ono, što je izvolio g. dr. Vojnović kazati, pak tim već sada prieći na meritornu debatu.

Prigovara se nam — ja nisam neposredno čuo, nego kako razabirem od govornika dotičnih, koji su proti tomu govorili, da je to proti poslovniku u toliko, što se tamo propisuje, da se mora svaki predlog prije, nego se stavi na dnevni red, tiskati i bar 3 dana prije razprav[e] razdieliti.

Ja ću kazati, istina, da §. 37. ovako govori, p[o]veli (čita): „Prije nego se stavi koji predlog na dnevn[i] red, mora da bude tiskan i barma tri dana prije zamet[]nute saborske razprave medju članove sabora podieljen — Samo u prešnih slučajevih, ako to kuća sa dvie tre[]ćine glasova zaključi, moći će se predlog prvi dojduć[i] dan, iza kako bude tiskan i medju članove podieljen uzeti u saborsku razpravu".

Ja bi molio onu gospodu, da izvole čitati podjedn[o] §. 29. drugu alineju, koja ovako glasi: — prva aline[ja] „predlozi kojega člana sabora moraju biti napisani i osi[m] predlagatelja poduprti još od drugih 10 članova" — označuje one glavne preduvjete, bez kojih se koji predlo[g] niti sa formalnog gledišta nesmatra opravdanim, to je[st] kaže, da isti postane i formalno eksistentnim, a osi[m] toga druga alineja veli (čita): „Predlozi se imaju p[re]dati na ruke predsjednika sabora prije započete saborsk[e] sjednice; ako se pak odnose na koji na dnevnom red[u] stojeći predlog kao protupredlog, svakako prije nego z[a]počme saborsko viećanje o protivnom predlogu".

Sada, ja bih rekao, da budić u svakom zakon[u] dakle i u ovom kućnom zakonu biti će tumačenje ova[]kovo, da budu dotične ustanove u skladu i da nebud[e] medju njima protimbe i protuslovja, da se mora §. 2[9] sravniti i u savezu sa §. 37. tumačiti, interpretirati i vin[]dicirati odtuda navlastito za svaki na dnevnom redu st[o]jećem predlogu dolazeći protupredlog, da nebude sam[o] uporabljen §. 29., koje nikako nebi imalo smisla, ak[o] bi se na ovaj slučaj uporabio §. 37. u onoj strogos[ti] kako ga hoće upotriebiti gospoda, koja govore u obć[e] proti formalnoj dopustljivosti ovoga protupredloga. [U] ostalom neznam, možda je koji od te gg., koja su go[]vorila proti formalnoj dopustljivosti protupredloga, možd[a] je koji od te gospode izvolio navesti i to, da, ako s[e] tiska ovaj protupredlog, da se medjutim nerazpravlja sam predlog. Ako je to predloženo, onda bi u tom n[e]zrievao onu lojalnost, koju mora svaka stranka pram drugoj imati, jer uz ovakovo predlaganje nebi mogao n[a]stati onaj slučaj, da se danas razpravlja predlog, ko[ji] se ima tiskati i u svoje vrieme poslje 3 dana, eventualn[o] za slučaj prešnosti, jedan dan poslje tiskan doći n[a] dnevni red kao fact compli. Prema tomu nije umjestn[o] već s toga, jer sabor neprima proti svojim zaključkom prigovora. Ako je tako to kazano, da se imade tumači[ti] §. 37. tako, da bude tomu protupredlogu budućnost osta[v]ljena, da može doći uzpored samog predloga u razprav[u] i tako da se odgodi samo razprava predmeta, onda [bi] ja razumio, ali nezahtjevati to, nego govoriti, da se ra[z]pravlja predmet, a u istom času pozivati se na §. 37 pak po ovom zahtjevati, da se protupredlog, koji s[e] upravo neposredno odnosi na ovaj predlog, tiska, ja [bi] rekao, to nesmje biti dopušteno, jer je samo po se[bi]

neumjestno i nemoguće; ja bih rekao, da to nemože naći svoga opravdanja u §. 37., već mora da se ovdje upotrebi §. 29. i to druga alineja, da se naime ovaj protupredlog razpravlja podjedno sa samim predlogom ili danas, ili sutra, ili u koje bilo vrieme.

Glede onog, što je izvolio kazati zastupnik g. conte Vojnović, moram, premda velim, nebi rado unići u sam meritorium, moram ipak da u toliko reflektiram na one njegove navode, da ću najprije pročitati onu drugu točku ovoga protupredloga, koja glasi ovako (čita): „Da se izabere odbor od 5 članova ovog vis. sabora, koji će imati ovomu vis. saboru još ove saborske periode podnieti predlog, kako da se nedostatci zak. čl. III.: 1880. ob izbornom redu, te zakona od 6. srpnja 1875. izprave", — pak veli g. dr. Vojnović, da za donieti ovakav zaključak, da mora tomu biti podloga i već predhoditi ono uvjerenje, koje je već postalo u samom saboru, da imade takovih nedostataka — dakako, jer kada nebi bilo takovih nedostataka, onda odbor nebi imao rationem eksistencije, i nebi bilo razloga, da se odabere.

Ja bi ovdje kazao, da je već više puta u samom saboru i meni se čini, po samom g. dr. Vojnoviću, a svakako po njegovih drugovih u samom takodjer odboru naglašeno i priznato i u javnih glasilih razpravljano, da u tom izbornom redu ima nedostataka, a po tom je svakako opravdano zahtievati onaj predlog, da se ima odboru jednomu povjeriti, da on nedostatke iztraži, dotično da predlog načini, kako da se izpravi, a po tom nije prejudicirano niti najmanje nekakovo stanovište stranke, stojala ona na ovoj ili na onoj podlogi, jer onaj odbor neće imati ništa drugo, nego da predloži način, kako da se nedostatci izprave, a čim je, kao što jest, priznato, da imade nedostataka, tim ja mislim, da je opravdano mnienje, da se učini nešto, da se nedostatci ti izprave, a glede samog načina, kako da se izprave i kako će taj predlog izgledati, to će biti prilike onda govoriti, kada se doći. Danas pako odreći ovakovu odboru i pravo eksistencije, pa reći, da ovakov odbor nebi imao nikakova opravdanja, to znači ili već a priori tvrditi ono, da u izbornom redu i u ovom zakonu, da nema nedostataka, a to bi stajalo u golemoj protivštini praecedensa, koji sam čitao, znači, neka mi se oprosti, ako otvoreno kažem, da se je bojazan primila onih, koji govore proti tomu, da ovaj način, kojim bi se stupalo k reviziji, da bi mogao biti poguban proti Bog zna kakovim načelom i da bi samo taj način revizije bio na uštrb valjanog revidiranja. Je li to bojazan u obće opravdana, u to neću se upuštati, to ostavljati moram subjektivnosti, kojoj sa gledišta parlamentarnoga nema bojazni i koja nesmije imati opravdanosti, jer u tom leži bez obzira na osobe, kao članove odbora, jer u tom leži izrečeno stranačko nepovjerenje, koje nikada nemože biti opravdano u parlamentarnom životu, gdje mora biti ipak medju strankami ono povjerenje, koje u zadnjoj točki svakog uvjerava, da u svakom pojedinom članu ima isto toliko uvidjavnosti, da ima isto toliko dobre volje i da nema u nijednom izpravku ni najmanje zle volje u nijednom članu ovog vis. sabora.

Ja se dakle moram svakako proti ovomu tumačenju sa svoga gledišta izjaviti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Ja se nebi upuštao u razpravu pitanja o nedosljednosti, koja se na odbor baca, premda u taj odbor spadam i ja, nu moram izjaviti, da odbor verifikacionalni, kada je stavio ovaj predlog, kada je mislio, da treba neke revizije u izbornom redu, nije ništa drugo očitovao, nego što je savkolik sabor priznao, dosljedno prihvatio taj obćeniti nazor, te mislio, da sbilja nešto učiniti mora. Dakle ovdje nedosljednosti nije s naše strane, jer smo pripravnost izrekli svojim glasovanjem i govori i onda, kada se stavio isti predlog na dnevni red, te je bila o tom, kao što znate, razprava. Dakle u ovoj stranki nema nikakove nedosljednosti u tom, jer mi smo sbilja pristali na to, da se imade izpraviti izborni red i u to ime smo glasovali, kao što je samomu saboru poznato. Ja dakle odbijam od strane verifikacionalnoga odbora, da je tu nedosljednost bila.

Drugo je pitanje, što se danas razpravlja, da li se ima to s dnevnoga reda skinuti ili ne, pak se subsumira, da članovi, koji protivno govore, kao da oni žele, da bi se ovaj predlog imao razpravljati kašnje. Mi ovaj protupredlog danas smatramo kao nedosljedan, jer se samo po sebi razumieva i priznaje, što je g. predgovornik izvolio kazati, da se o predlogu odbora imade prije razpravljati, jer je prvobitan.

Ja mislim, da na ovaku nedosljednost nitko od nas nije mogao spasti.

Što se hoće? Hoće se, da ako se imade već staviti na dnevni red, može se staviti na dnevni red i ovaj predlog i ovaj protupredlog. Uzmite po poslovniku, pa za 24 sata odgodite tu razpravu, a na ovo vrieme može se odgoditi svaka razprava. To nebi bilo prvi put, da smo razpravu kojega predloga odgodili na koji drugi dan, a tako bi se dalo odgoditi i to.

Napokon mi je izjaviti na ono, što je jedan g. predgovornik kazao, da su to dva predloga, da ja mislim, da bi se o tom odlučivati moglo onda, kada bi se obadva stavila na dnevni red.

Zato ja glasujem proti tomu.

Predsjednik: Meni je samo to primjetiti, da odgoditi razpravu o jednom predmetu, znači upravo ono, što g. zastupnik Bartolović kaže u svom predlogu, da se stavi s dnevnoga reda. To je jedini smisao. Dnevni red pravi se za jedan dan, a ne za više dana. Kada tko predlaže, neka se odgodi razprava, neka se stavi s dnevnoga reda, to znači upravo ono, što g. zastupnik Bartolović predlaže i čemu g. zastupnik Lehpamer prigovara. U ostalom, ja neću više o tom govoriti, jer mislim,

da su se dovoljno o tom gospoda izjavila, samo moram još to kazati, da u svih saborih svieta predlozi, da se skine koji predlog s dnevnoga reda, da se ti predlozi s mjesta razpravljaju i da se nikada nedadu štampati pa da se istom 3 dana kašnje razpravljaju; to nije u nijednom saboru svieta.

Ja dakle stavljam pitanje na ovaj vis. sabor sliedeće: Ima li se predlog g. zastupnika Bartolovića i drugova s mjesta u razpravu uzeti ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se imade spomenuti predlog s mjesta razpravljati, neka se izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Dakle rieč ima g. zastupnik Bartolović, da obrazloži svoj predlog.

Ivan Bartolović: Visoki sabore! Za mojeg mnogogodišnjeg djelovanja u službi, naučio sam cieniti jasnoću u kodificiranju zakona; naučio sam cieniti vriednost u pojedinih ustanova nalazeće se točnosti, dosljednosti, a i podpunosti njihove. To sam naučio tim više cieniti, što sam na drugoj strani opet izkusio, kakove zamršenosti znadu prouzročiti takove zakonske ustanove, koje dopuštaju razna tumačenja. Izkusio sam, kakove neprilike čine odredbe, koje nisu kadre zapriečiti osujećenje provedbe zakona samog, odnosno, kakove neprilike čini takovo pomanjkanje takovih odredaba, koje su vrstne zajamčiti podpuno izvedenje zakona u njegovu pravom duhu i smislu.

Da se izborni red, štovana gospodo, koji se temelji na zajedničkom članku III. i na zakonu od 6. srpnja 1870. i na zakonu od 3. srpnja 1875., ne odlikuje baš točnošću podnipošto, kao što smo cieniti naučili, to je pokazalo ono, što se s više strana ovdje danas govorilo, pokazuje ponajpače to obrazloženje visoke vlade, što ga podniela k takozvanoj izbornoj noveli, dokazuje mi izviešće ovo, što stoji na stolu vis. kuće za pretresivanje ove novele. Čuo sam napokon i razumjeli smo svi, kako je u odboru iztaknjeno još kojekakovih nedostataka izbornoga našega reda, koje se odbor nije ufao razpravljati, jer se nije cienio za to kompetentnim.

Da dakle nedostataka ima u našem izbornom redu, to je tako dokazano, da se o tom više govoriti nemože.

Predlog moj i mojih drugova, koji smo položili na stol vis. kuće, smiera na to, da se ti nedostatci izprave; ima naime u smjeru to, da se izborni naš red u svih svojih djelovih pomno pretrese, da se nedostatci izprave, da se neka mjesta izprave, te se tako sagradi temelj, odnosno stvori zakon jasan, točan, podpun, na kojem će se u buduće izbor narodnih zastupnika prema zakonu samom i prema svrhi zakona izvesti moći, i koji će zajamčiti i osigurati uspjeh onaj, kako ga potrebuje zakon, koji imade stanovitu svrhu.

Ja mislim, da mi nije nuždno duže preporučivati ovaj naš predlog, te zaključujem svoj govor.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Gospodo! Dozvolite mi, ovaj važni predmet, koji se sada razpravlja, da ga ma pogledam sa zakonodavnoga gledišta, a kašnje da predje na drugo polje, tako, da ga ocienim s jedne i dru strane. Vratiti ću se na ono, što sam malo prije sar s nekoliko rieči kazao, naime, obstoji li sbilja potreb da se revidira izborni red? Nemožem na ovaj upit c govoriti, ako se nevratim natrag na povod imen vanja onog izbora, koji je uzeo u pretres vladi osnovu. Što je dalo povod izboru tomu i noveli v dinoj? Nepodobštine, koje su se dogodile u sriemsk izborih, naime vidjelo se, što, vidjelo se, da jedan p ragraf vrlo važan dotični izborni red sankcioniran nen da izborna deputacija, ako neće, može obustaviti dje vanje zakona za pojedine kotare. Ovo je bio, gospod povod. Sriemski glasoviti izbori bili su uzrok, da se d tični izborni red uzme u pretres. Kašnje je došao m majušni predlog gosp. zastupnika dr. Jordana, koji išao za tim, da se nadopuni ono, što je bilo više laps calami, nego išto drugo u zakonu i da se arondira drugačije neki izborni kotari. Iz samog očitovanja d tičnog najvažnijeg sastavitelja izbornoga reda to st čuli, da je takova aera bila, da se nisu bolje mo arondirati izborni kotari, za koje se zauzeo g dr. Jorda Ovako, vis. sabore, izrazio se naime, da bi u tom prav nešto učinila visoka vlada. Vlada, gospodo, nije se og ničila, nije zadovoljila ovomu zahtjevu, nego je podni vis. kući izbornu novelu, koja je nesamo imala pr očima onaj zahtjev sabora, nego i druge točke, podni je tu novelu, gospodo, gdje nalazimo osobito jednu toč koja ide na to, da se pravac samoga izbornoga re posve preinači i da se preinači u takovu smislu, k ide protivno duhu izbornog reda, proti namjeri on sabora, koji ga je sastavio.

Izborna novela došla je pred izborni odbor i tu velikim zadovoljstvom naglasujem, kako ću naglasiti s ono, što ide na približenje stranaka na temelju ust nosti i slobode ove zemlje. Tu smo se našli svi sku da odsudimo osobito onu stavku dotičnoga izborn reda, kojom je vis. vlada hotjela nov pravac dati dašnjemu zakonu ob izbornom redu. Pretresao se kodjer i onaj paragraf, vrlo važan, koji se ticao sriems izbora ili bolje da kažem nepodobština sriemskih.

Gospodo! Da vi uzmognete prosuditi, kako strana se razpravlja dotični predmet, izvolite uzeti u obzir raz politička mnienja, koja su zastupana u ovom odbo Ja neću zatajiti, da ona struja, koja se pojavljuje Sriemu i koja je struja našla odziva u tolikih pritužb da je ona struja meni sbilja čudna i ja, koliko mogao, ja vam izpoviedim čisto i bistro, pružao bi sv ruku, da se preinači zakon u tom smjeru, naime, da tični izborni red nebude stranačko orudje u rukuh jedne stranke, nego, kada bi mi vrlo vriedni drug go Subotić obrazložio, u čem su se sastajale dotične nep

ilnosti i kada sam vidio, da se sbilja tu nije radilo van jaljda o jednom jeditom slučaju, da dotična izborna deputacija nije izvršila onog naloga, koji joj propisuje zakon, kako je imala, došao sam do osvjedočenja, da za jedan slučaj nebi bilo razborito i pravedno, da se dira zakon sam; promislio sam takodjer, da se radi o nekom fundamentalnom zakonu da se preinači, a hodie mihi, cras tibi, temelj je ustavnosti uzdrman, te sam mislio, neka si prijatelji slobode u Sriemu biraju način sredstva, koja jim pruža zakon, ta život je borba, ali neka se nedira u ustavni taj zakon zemlje. Tako smo se našli i sbližili glede te točke, ako ne jednoglasno, našli smo se jednoglasno glede ove druge točke, koja namjerava dati nov pravac izbornomu redu sada. Ovo budi na opravdanje onog, što ću sada kazati. Baš s ovih istih razloga, s kojih nisam htio prihvatiti onog tumačenja, s onih istih razloga nesmijemo tako lahkoumno staviti ruke na naš izborni red. Gledajte, gospodo, u poviest ustavnih država, pa ćete vidjeti, da svi državnici uziru dirnuti u taj temelj, u glavnu i temeljnu ustavovu, u izborni red. Uzmite, gospodo, u obzir izborne redove u Cislajtaniji; od 61. godine vam je dobro poznato, kolike je bilo borbe, i to žestoke borbe, oko onog izbornog reda. Šmerlinga, vi znate, koliko je stalo muke od svih slavenskih naroda izvedenje onog zakona. Vi znate, na kojem protupravnom temelju se izvadja taj izborni red, vi znate i ja dobro znam, koliko smo se borili mi u Dalmaciji na temelju toga izbornog reda. Ali, gospodo, izborni red, koji postoji na temelju raznih interesa klasa, koji je bio upravo naperen proti slavenskim narodom, imade jednu točku, u kojoj se radilo o pravu sabora za imenovanje u reichsrat, ostale su sada što pod Šmerlingom, pod Hohenwartom, kao pod Belcrediem, kao pod Taffeom, narodi su se tu priečili na veću revnost, da upravo ovim izbornim redom izvojuju sebi slobodu. Što je s našim izbornim redom, odkada je nastao taj izborni red! Nastao je, kako je poznato u svojoj zadnjoj formi g. 1875. Od g. 1875. nismo nego samo jedanput služili se ovim izbornim redom za nove izbore. God. 1875. samo stranom se upotriebio taj izborni red, a god. 1878. mi smo ga vidjeli upotriebiti po cieloj zemlji. Koje su se nepodobštine pojavile prigodom izbora, mi neznamo za nijednu, nego za onu, koju sam malo prije nazvao „sriemskim izborom". Dosada na temelju prakse, na temelju izkustva nemamo nikakovih podataka, da bismo prihvatili preinačenje našega izbornoga reda.

Ako, gospodo, na svakom polju zakonarstva valja polagano na preinačenje, ako onaj narod, koji često preinačuje, daje hrdjavo svjedočanstvo o svojoj ozbiljnosti i napredku pred ostalimi narodi, ako se dogadja, gospodo, ono u narodu, da zakon, koji se stvorio u oktobru, bude do novembra, ako je to žalostno za svaku vrst zakona, što ćemo tek kazati, kada se radi o preinačenju takova fundamentalnog zakona, kao što je izborni red. Nikakova dakle potreba neizazivlje to preinačenje. Drugo je, gospodo, naći sankciju kakovu predlogu, drugo je uvažiti u pojedinih slučajevih utužbe, po samom g. dr. Jordanu nazvane „lapsus calami", a drugo je uzeti u reviziju cieli izborni red. Nego, gospodo, ako nikakova potreba neizazivlje potrebu preinačenja izbornoga reda, ja mislim, da se s drugih razloga mi nismo latili ovoga posla. Gospodo, kada bi vis. vlada došla s takovom osnovom zakonskom, koja bi išla za tim, da ovaj vis. sabor uzme u pretres i zametne študija, kako će se stvoriti izborni red za cielu našu zemlju, za mater zemlju, za Krajinu, za koju se spojitba očekuje, kakovim bi, gospodo, veseljem pošli u susret visokoj vladi, ali kaže se u vladinom programu, kaže se u svih listovih: nastaje spojitba Krajine, a što mi vidimo? Mi vidimo, da vis. vlada dolazi u sabor sa zahtjevom, da se preinači izborni red samo za mater zemlju, da se neuzimlje u obzir Krajina, kao da ta spojitba Krajine stoji još u dalekoj budućnosti. Ovakav postupak namiće svakomu od nas sliedeću dilemu: ili ta spojitba Krajine, koju mi očekujemo, daleko stoji od onog, čemu smo se mi nadali i tada, gospodo, glavni ugalj i glavni kamen vladina programa razbije se, ili se revizijom ovog zakona nešto drugo smjera. Neka izabere vlada jednu ili drugu stranu dileme, jedna ili druga strana dileme nemože biti nego na ožalošćenje svih rodoljuba, nemože biti nego na štetu ugleda vis. vlade. (Živio!)

Gospodo! Ja se vrlo bojim, neka mi nezamjeri vis. vlada, neka mi nezamjeri poštovana glava nove vlade, ako ja s velikim poštovanjem pred njim, ali s onom iskrenošću, koja neizključuje poštovanja, ako kažem, da onakav predlog nemože nego ići proti onim intencijam samim, koje je ona u samom svom programu naznačila.

Gospodo! Ona točka izborne novele, koja ide na to, da opet povrati političkim oblastim onaj upliv na izborni postupak, koja se bila otela političkim vlastim poslje zlosretnih dogodjaja god. 1868. i 1873., ona je izazvala, kako bismo rekli, izazvala je smutnju i moralne vlasti u svih rodoljubih.

Gospodo! Rekao sam odmah i vraćam se na onu misao, da ona novela ide proti onomu duhu od g. 1875. i naznačuje nam pravac, kojim želi ići vis. vlada. Zašto je vis. sabor prihvatio izbornu novelu god. 1875.? Zato, da se jedanput razkrsti s onim nevoljnim stanjem, komu su dali povod izgredi izbora od godine 1868. i 1873. usljed onog upliva, koga je izvršila vlada na izbore. Što smo vidjeli u onom vremenu — a ja sam čitao tamo — što smo vidjeli? Vidjeli smo najveću uzrujanost u ovoj zemlji; vidjeli smo i doživjeli, kako je jedan dio javnih činovnika u zemlji stavljen u strašan položaj, kako drugi dio javnih činovnika, podložan vladi, vršio sve, što je vlada zahtjevala; vidjeli smo, gospodo, eksperiment vlade: vidjeli smo, kako se nekoji obtužuju pred

*

sabor sam, kada bi se radilo o verifikaciji onih izbora, pa nova vlada, okoristivši se izkustvom, a sabor sam, idué joj u susret, nije se hotio jedanput razkrstiti s ovom prošlošću, jer, gospodo, ako vlada ima ravnati s izbori, ako ona ima izvršiti i upliv na izbore, gospodo, tada prestaje svaki uzrok parlamentarizma, tada dotični zastupnici nisu ništa drugo nego organi vlade, tada glas naroda nedolazi do vlade (Živio! Živio!), a vlada treba, da sluša glas naroda (Živio! — Gjuro Kamenar: Istina je!) i da se toliko više ona čuva svakog upliva na narod, kada bira svoje zastupnike. Toliko će ona posluhnuti, da dodje narod ovamo, da izrazi volju naroda. Nje netreba u saboru kao orudja vladina, nego treba svjestnih zastupnika, koji će upozorivati vladu na njezine pogrieške i na potrebe naroda samog. Ali, gospodo, velika korist sa drugoga gledišta dolazi vladi samoj, naime ona svaki put, kada dolaze izbori — za nju je deveta briga izbor, ona kod svake politike parlamenta uviek ima prilike da izvrši muke . . (Glasovi: Na stvar.) . . . (Predsjednik zvoni: Molim liepo . . .) Gospodine predsjedniče! Vi ćete me štititi, da mi se govor ovdje nezaprieči; kada ja tako umjereno i pristojno govorim, izvolite se, gospodo, uztrpiti, to se zahtieva od svakog člana, da čuva svoje pravo . . . Ja se u izbore nepačam, dodje li do verifikacije, to je zadnji posao za vladu samu, jer ona nečuje ništa drugo, nego koji su zastupnici, koji će nju slušati i koji su, koji će se njoj protiviti . . . (Glasovi: Čujmo! Čujmo! Žamor. Predsjednik zvoni.)

Molim vas, da svršim — taj upliv na izbore zadaje vladi hiljade neprilika, a uz to gubi ona svoj ugled i veliki i visoki upliv na sabor sam, koji je upliv ukinut tim, ako ona upliva u vršenje narodnoga prava.

Predsjednik: Molim, vi negovorite o meritoriju stvari — ovo nije meritorno — molim vas liepo, da napadanjem prestanete. Držite se stvari.

Dr. **Kosta Vojnović**: To nije napadanje — molim! Da nije gospodin zastupnik Hrvat neumjestno svoj glas podigao u ovoj vis. kući, ja nebih morao ovako govoriti (Veliki žamor.), — nu ja ću vas vazda štovati . . .

Predsjednik: Molim vas, izvolite nastaviti, samo molim, držite se stvari.

Dr. **Kosta Vojnović** (nastavlja): kada ovako revni predsjednik dozvoli, da se govori; ja se znam čuvati u granicah umjestnosti. On je prvi čuvar slobode govora, ja sam mu zahvalan i neću ju staviti pod noge. (Živio! Živio!)

Dakle još nešto.

Za čim ide ta revizija, jer se hoće revidirati izborni red, premda se na spojitbu Krajine niti nemisli, kako bi se revidirao cjelokupan izborni red za svu cjelovitu zemlju, za svu našu zemlju, dapače se zahtieva, da se taj izborni red razpravi i prije spojitbe Krajine preinači.

Gospodo! Ja neznam, za čim ide vlada, ja joj pripisujem — osobito visokoj glavi ove zemlje — najčišće namjere, ali budi mi slobodno kazati, da ovaj put, kojim nova vlada ide ovom revizijom, da je poguban put za nju i za narod.

Gospodo! Valjda se nepouzda nova vlada u narod svoj; valjda ona misli, da joj neće doći u susret pouzdanje naroda. Što hoće ona? Misli li n. pr. da opozicija bud s lievice bud sa središta nenalazi više odziva u narodu, ili da se ta opozicija straši danas sutra doć u većinu. (Rubido: Bog sačuvaj!) — Bene — ona se nestraši — ja prihvaćam tu rieč g. zastupnika Rubido. Straši li se, vis. sabore, da nebude došla većina, koja stoji, na kormilo? Straši li se, da ova većina neće zadovoljiti zahtjevanju zemlje, valjda ova većina da se sama ubije — aut — aut —, ili se straši ili žel bolju većinu ili da nije zadovoljna sa sadanjom većinom ili se straši sadanje manjine, da postane većinom? Neka se nestraši niti jednog niti drugog dogodjaja, kažem neka se nestraši vis. vlada nikada, kada ima opoziciju u saboru. Za tim ide ustavnost i svaki izborni red, da svako mnienje dodje do izraza u saboru, jer koliko je više izraženo mnienje, opozicionalno mnienje u saboru koliko se više mnienja okrešu u saboru, toliko je mir nije u zemlji samoj. Bolje je, da svietli ban, bolje je da vis. vlada znade ovdje, što se misli, nego ako sm svi od jedne boje, nego da se u samoj zemlji opozicij potajnim načinom širi.

Gospodo! Najpogibeljniji položaj za svaku vlad jest onaj položaj, u kojem dotični sabor nema opozicij Jest, gospodo, dogadja se zemaljskoj vladi ono, što s dogadja mornaru, kada brodari, i ima vazda vjetra, liep je nebo, valovi mu nose brod, kormilar zaspi i iznenad razbije se brod; ali, gospodo, kada ima vjetra protivnog tada on bdije nad upravljanjem broda svoga, on čuva ravna i dolazi u luku.

Gospodo! Nijednu vladu nije spasio sabor takav gdje se nije pojavila nikakova opozicija. Tada su vlad bile u najvećoj pogibelji, kada se sbilo, da su bile sv utišane u saboru. Nesluži, da vam tu navedem primje od svih ustavnih naroda, nego dobro je uzeti u primje gospodo, što se dogadja u našoj pobližoj ustavnoj zeml u Austriji i u Ugarskoj. U Ugarskoj, gospodo, vlad sama računa na opoziciju, ne samo računa na nju, neg se znade i okoristiti š njome, jer mudrost državnika jes okoristiti se opozicijom za polučenje visokih političk namjera. Tako su učinile sve vlade, koje su prodiral u sustav ustava. Koliko, gospodo, stečevinâ ima zahvali Tisza obstanku same opozicije svoje, kako se znade oko ristiti na korist svoje zemlje! Dočim sabor, gdje nem opozicije, gospodo, ili gdje je ona posve slaba, onaj sabo nesluži za ojačanje vlade, nego služi, da ju slabi. N sreća je bila za prošastu vladu i kao nesreću ću to ozna čiti ovdje. da nije više bilo opozicije. — Mažuranićev vlada bila bi još na kormilu. Gospodo, vladati bez op

zicije je daleko pogibeljnije, nego li vladati s opozicijom, istina je, kada nebi bilo opozicije, valjalo bi ju stvoriti, jer je naša narav tako slaba, ako nenalazi protivna u situaciji, u državničkom svietu, naša si narav to poraži i ona čini te nevidi u tom pogibelji. Vlade, koje nisu imale opozicije ili ju prezirale, najedanput se naaze u zemlji izolirane.

S jednom primjetbom ću svršiti ovu moju rieč. Gospodo, ja se nadam, da vi nećete zaboraviti na najbližu prošlost ove naše zemlje, da vi nećete zaboraviti, gospodo, da su dva stožera, oko kojih se vrti sav naš državopravni život i naša budućnost: jedan je cjelokupnost, a drugi ustavnost.

Naša zemlja, gospodo, nesmije dalje biti eksperimentacija na polju političke kakove agitacije. Narod je toga već sit, narod želi mir, a vlada, koja izazivlje preinačenje izbornoga reda, neumiruje duhove, nego jih uznemiruje.

Gospodo! Naša Hrvatska nesmije se odreći svoje budućnosti, naša Hrvatska ima biti uzor ustavnosti, za da može privlačiti ostale dielove svoga tiela; nesmije ona biti u vjekovitih agitacijah, ona se ima latiti sredstvâ, da uzdrži ono malo, što ima. Ona ima zakon za sebe; ona na temelju zakona hoće svoju budućnost utemeljiti. Vlada, koja je prijateljica zemlji, koja nezazire od budućnosti zemlje, kako historički razvoj zemlje propisuje, neka se nestraši od presudah naroda, kada bude izbor. Neka vis. vlada ide u susret pouzdanjem narodu svomu, a narod će istim pouzdanjem njoj i odgovoriti. Neka ona nema bojazni, što će odgovoriti zemlja, — zemlja ima potrebu mira, i ona za to traži, da se vrši zakon, i zato ona zazire od agitacija suvišnih.

Gospodo! Još jedan razlog, radi kojega vis. vlada nije imala potaknuti ovo pitanje. Svi narodi u monarkiji imadu sudjelovati mirnim subitisanjem svih naroda, koji su u istoj monarkiji. Država ima biti jaka tako, da odolji Bog zna kakovim pogibeljim; dosada je hrvatska zemlja mirna bila. Hrvatska je primila mirno promjenu vlade svoje, prema toj visokoj vladi ponašala se ona do sada s pouzdanjem, klicu nepouzdanja baciti u narod nije politički.

Gospodo! Ja mislim, da u ovom prvom začetku ovoga pitanja, koje se danas ovdje pretresa, mogla bi biti sukrivnja Bog zna kakovoj zamršenoj poziciji. Neka se za vrieme obustavi vlada na ovom sklizkom putu, neka ne izazivlje bojazni, da se Bog zna odkale želi dati narodnoj politici hrvatskoj posve drugi pravac, koji nije niti u skladu sa njezinom prošlošću, niti stoji u izgledu njezine buduénosti, tim se nepripomaže niti dobru odnošaju medju Ugarskom i Hrvatskom; tim se izazivlje borba, koje nitko ne traži; tim se, gospodo, oslabi upliv ove monarkije u oči riešenja iztočnoga pitanja: tim se nepočima nikakav državnički čin; ništa nije izazvalo vis. vlade, da postupa na ovaj način: niti položaj zemlje, niti položaj stranaka u saboru. Kako je do toga došlo, mi neznamo; valjda je, gospodo, koji nesretni genij, koji vazda radi o zatoru nesrećne zemlje, koji hoće prije vremena eksperimentirati na dobroj snagi, kakova je snaga svietli naš ban, da učini, što nije koristno narodu i da ga prieči u vršenju visoke zadaće, koju si je sam ban u svom programu predstavio.

Ja ću glasovati proti ovomu predlogu.

Predsjednik: Molim liepo, vi ćete se najprije izjaviti — jer u ovom velikom govoru niste se izjavili — koju točku primate ili možda neprimate, jer su ovdje dvie točke.

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim, hoćete li to razdieliti na dvie strane, što gosp. predsjednik dosada nije učinio, ja ću glasovati za prvu točku, a biti ću proti drugoj točki.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je g. zastupnik Folnegović prijavio na drugu točku sliedeći izpravak:

Bilјež. **Pavao Brantner** (čita): „Sabor povjerava postojećemu odboru „ad hoc", neka sadanji saborski izborni red temeljito pretrese i odnosni predlog u obliku zakonske osnove saboru u ovom zasjedanju podnese".

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj izpravak.

Fran Folnegović: Gospodo! Ako sam se ja, kada se je radilo o formalnosti, opirao razpravi o predlogu ovom, došlo se možda do zaključka, da se ja opirem tomu predlogu, ali nije tomu tako. Ja sam š njim posve sporazuman u bitnosti, ali sam držao, da mi je dužnost, formalnost našega poslovnika rešpektirati.

Ja sam i sada posve uvjeren, da je g. Bartolović donio pred ovu čestitu kuću dva predloga; ja sam uvjeren posve, da bi se imao taj dvostruk predlog prije tiskati i medju članove porazdieliti; nu to se medjutim sbilo nije. Ja vidim, da oba ova predloga, o kojih će se posebno glasovati, dolaze u diskusiju, zato sam dužan o jednom i drugom svoje mnienje, temeljeno na dubokom uvjerenju, kazati.

Na prvi predlog, glaseći, da se izviešće odbora „ad hoc" skine s dnevnoga reda, nemam prigovora, i da ga nije stavio g. Bartolović, da ga nije stavila većina visoke kuće, bio bi ja takav predlog po svoj prilici stavio, predpostaviv, da bi našao poslovnikom za to propisanu podporu.

Zakon, koji je po mom uvjerenju u veliko manjkav, zakon, koji je već jedanput noveliziran, treba s novim zakonom zamieniti, dočim tolike i tolike preinake, čini mi se, nije uspješno moći, niti je uputno i opet u jednu zakonsku novelu složiti, i to tim više, pošto su se mnogi članovi izjavili, da treba izborni red preinačiti u načelnih stvarih. Zato, kako kažem, nisam sporazuman sa predlogom, koji je vlada podniela u saboru, niti sa

odnosnim izviešćem saborskog odbora, smatrajuć oboje nedostatnim.

Ja sam indi zato, da se ovo skine s dnevnoga reda, što je svrha i prvomu dielu Bartolovićeva predloga. Ali ja sam načelno i za drugi predlog g. zastupnika Bartolovića, ja sam za to, da se izborni red podvrgne temeljnoj reviziji. Ja se upravo radujem i preugodno sam iznenadjen, što je većina hrvatskoga sabora uvidila potrebu, da se ovo eminentno važno pitanje o reviziji izbornoga reda njezinom inicijativom na dnevni red stavi.

Ja čestitam slavnoj većini ove kuće, da se je na taj korak odvažila. Bilo je skrajnje vrieme tomu. Ja vas uvjeravam, no čemu da vas uvjeravam — tà i sami znate, da nema za nijedan parlament svieta izbornoga reda, koji bi bio tako nepravedan, tako neustavan, tako manjkav, tako slabo odgovarajuć principu pravičnosti, da negovorim o načelima demokracije, kao što je naš postojeći izborni red.

Ja vas neću ovdje upućivati, da isti parlament turske države, kako je bio prvobitno zasnovan, nije virilcem zajamčio toliko upliva, koliko se istim na temelju postojećeg zakona ustupa u hrvatskom saboru. Hrvatska ima plemićkih dobara, skoro 4 puta toliko, koliko imade zastupnikâ hrvatski narod izabirati. Svako ovo dobarce može imati svoga posebnoga zastupnika u hrvatskom saboru. Na temelju toga predstoji nam mogućnost, kakovu nećete naći nigdje, niti u Turskoj, da bi se jedan parlament sastojao iz jedne petine zastupnikâ i $^4/_5$ virilacâ. To je stvar tako nečuvena, da se samo u nesretnoj i žalostnoj Hrvatskoj dogoditi može.

Preinaka zakona, kojim se sabor uredjuje, dakle je evidentno potrebna; ja za nju vojujem, i zato vas pozdravljam, jer kad vidim, da smierate na nju.

Ja se veselim i tomu, gospodo, da vi prije tražite preinaku, nego li se Krajina sjedini. I tu ste me pretekli. Jer, da sam ja što takova predložio ili koji drugi član opozicije, reklo bi se sigurno sa strane vlade: Tà što mislite vi ljudi božji! Čekajte malo. Dobit ćemo Krajinu. Onda si uredimo sabor. Pustite za sada tu namjeru. Ima drugih nuždnijih potreba zakonotvornih, pa kada na te čekamo, zašto nebi i na ovo? Tako bi se sigurno sa strane vlade kazalo nam. Ali kada vi to predlažete, gospodo, vi tim zasvjedočavate, što je i moje uvjerenje, da je svietli ban iskreno mislio, da će se Krajina skoro s Hrvatskom sjediniti, da je on to izpunjenje želio, ali da se on sam tako nenada saboru, u kom bi Krajina bila zastupana. Veseli me, gospodo, da ste vi to pitanje na dnevni red stavili nadalje i zato, jer tim ste me opet jedan put desauvoirali, a to je za mene uviek neka zadovoljština. Presv. g. baruna Živkovića, koji je kod tolikih sgoda bez ikakove potrebe nastojao dokazati, kako je neuputno, skoro da nereće „nedopustivo" pravo inicijative hrv. sabora, kada mi kakovu zak. osnovu ili predlog izravno ili preko odbora saboru podnesemo. —. svi se dobro sjećate stereotipnih rieči g. baruna: „Nemojte to praviti vi; vlada će to donieti". — Mi imamo svaki put neprilike, kada se iz sabora njegovom inicijativom što god zaključi. Tu ima svakojakih skrupula od onih gore, osobito ako je kakova važna stvar.

A sada, premda je vaš korak od velikog zamašaja, kojega se sabor vlastitom inicijativom laća, vlada kao da zaboravlja na rieči svoga člana i tim jim oduzimlje svaku važnost. Što više, i sam presv. g. barun Živković izjavio je, da se tomu on neprotivi. Dakle, ako je tko zadovoljan sa vašim korakom, nitko nije tako zadovoljan, kao što sam ja.

Onu bojazan, koju presv. g. dr. Vojnović u svom govoru naslućuje iz namjeravane po vami preinake izbornoga reda, da se naime ovaj sada postojeći izborni red smjera još pogoršati i narod u njegovih pravih stegnuti, ja, gospodo, nemogu pojmiti, jer ja takav korak držim absolutno nemogućim. Ja nemogu pojmiti, odkuda on na tu bojazan dolazi.

Ljubim čitati valjane pripoviesti. — Med živućimi novelisti mio mi je nada sve glasoviti Amerikanac Bret Harte. On goji u svojih pripoviestih posve originalni genre. Vadi naime predmete za nje iz najnižih slojeva vrlo mješovitoga družtva u Kaliforniji. Crta vierno, rek bi, fotografički junaka svoje pripovjedke sa svimi njegovimi manami i crta njegove opačine. Nu nikada nebi završio pripoviesti, a da nedokaže, kako se i u ovakovu izgubljenu stvoru sakriva božanstvo ljudske duše, kako u obće nema čovjeka, u kom se nebi našla iskra dobrote u ovoj ili onoj slici. Ova tendencija piščeva, istinito i živo motivirana, čini Bret Harta glasovita, te meni se ona vanredno ljubi, jer i ja onako čovječanstvo pojimljem. Pak, premda netražim, a ono se ipak nikada nežacam stupiti u privatno kolo ljudi, ma kako bili oni ozloglašeni. Nu iskreno izpoviedam, da bi se kraj sve svoje tolerancije žacao boraviti i jedan časak u kolu takovih ljudi, koji bi hrvatskomu narodu bili kadri onoliko uvrieda nanieti, da mu nametnu još gorji izborni red, nego li ga je i dosada imao.

Predsjednik (zvoni): Molim g. govornika — jedna stran vašega očitovanja ovu vis. kuću vriedja, jer je sve upereno na nju — ja bi molio, izvolite se izjaviti, što vi mislite pod ovim?

Fran Folnegović: Molim, izvolite me slušati, pak ću kazati . . .

Predsjednik: Ja bi samo molio, da se izvolite izjaviti, što ste pod ovim mislili? (Glasovi: Čujmo! Čujmo! — Gjuro Kamenar: Tà nije nikakav puer! — Predsjednik prama zastupniku g. Kamenaru: Ja bi molio g. Kamenara, da izvoli slušati. — Žamor i smieh.)

Fran Folnegović (prama predsjedniku): Ja sam već čuo vaše pitanje i odgovoriti ću nanj, samo mi dozvolite, da malo odahnem . . . (Žamor.)

Ja sam povodom bojazni, po g. Vojnoviću izražene

spomenuo, da je izborni red, kakav sada u Hrvatskoj postoji, tako neliberalan, da tomu nema primjera, pa sam hotio spomenuti, da nemogu pojmiti i vjerovati, da bi se našlo družtvo ljudi, koje bi imalo tendenciju suziti još i ovo pravo izbora, što dosada imamo. Takova družtva, rekoh, da po mom sudu nema na svietu . . .

Predsjednik: Ali onda nije trebalo onih veksacija, što ste jih činili. Ja bi morao predložiti vis. saboru, da vas ukori, jer ovakove uvriede nemogu se dopuštati od strane ovoga predsjedničtva.

Fran Folnegović: Ja se još jedanput najsvečanije ogradjujem proti tvrdnji, da smjeram ikoga ovdje vriedjati, i opetujem, da, pošto smatram nemogućim, da bi se takovi ljudi našli, nisam logički mogao ni misliti, da bi to ikoja politička stranka ovdje pokušati smjerala. A samo ona, koja bi to smjerala, može se smatrati uvriedjenom.

Predsjednik: Vi dakle niste htjeli nikoga vriedjati, — a onda izvolite nastaviti!

Fran Folnegović (nastavlja): U ovoj stvari, gospodo, nije još meritorno razpravljano, a već je od strane g. dra. Šrama pala ovdje rieč, koja mi se čini jako čudnovata, jer još nevidim pravoga razloga. On se naime ogradjuje proti sumnjičenju, da bi bud od koje stranke, bud od vlade prietila zemlji pogibelj od po njih zasnovane preinake izbornoga reda. — G. Šram često opetuje u hrvatskom saboru slične ograde. Ja neznam, odkuda upravo on tu bojazan smaže, da se smjera ovdje o tom zastupniku ili o kojoj stranci sumnjati, da neradi po svom osvjedočenju ili da neradi dovoljno patriotički, ili da neradi možda onom objektivnošću, koja se, ako od kog, a to od zastupnika naroda ište. Ja bar nevidim povoda tim riečim u ovoj razpri. Čujem doduše, da cirkulira nekakova listina za taj odbor, predložen po gosp. Bartoloviću, i da u toj listini nije uvršten nijedan član opozicije, nego sve sgoljni članovi većine. Ako je to istina, onda nije stranka većine ovoga sabora dovoljno objektivna, to se onda i taj izraz „intolerancija" na nju odnosi, pak nepojmim, kako dolazi većina do ukora od člana svoje vlastite stranke.

Ja u ostalom nevjerujem, da je ta listina autentična; a i to držim absolutno nemogućim, a evo s kojega razloga? — Kad se je radilo, da se preinače neke formalne ustanove postojećeg izbornog reda, za te malenkosti preresti i urediti, izabran je bio odbor od 9 lica, koji je imao svoje izviešće saboru podnieti! Znade se, kako se saborski odbori stvaraju. U svih parlamentih svieta radi se tako, da čim je koji predmet obsežniji i važniji, tim se veći i ugledniji odbor bira za pretresti ga.

Pak kada je za ovakovu malenkost, kao što je ova neznatna preinaka izbornoga reda, slavna većina vis. ove kuće predložila saboru odbor od 9 lica: kako mogu ja sada vjerovati, da ona ista većina smjera reviziju cielavoga izbornoga reda, za koju u drugih parlamentih biraju odbore od 27 do 36 lica, povjeriti odboru tek od pet lica, pak još k tomu samo od članova jedne stranke. Tomu ja nigdje nevidim primjera, to se kraj zdravoga razbora nemože kod nijedne stranke suponirati, zato nemože biti ono autentična listina. (Živio! Živio!) Pak još k tomu, rekoh, odbor iz jedne stranke! Biti ću zahvalan onomu izmed gospode — a i sam će si zasluge steći, ako me ljudski pobije — koji će mi navesti ma samo jedan primjer iz ma kojega parlamenta, da se je ovakav posao: razpravu o temeljnih zakonih države, kao što je pitanje ob izbornom redu — usudila koja politička stranka prisvojiti, izključiv pri sastavljanju zakona ostale stranke! Neka mi gospoda samo jedan sličan primjer navedu!

Ali ako bi ta listina bila i autentična, što ja, kako rekoh, nevjerujem, mene bi to osobno jako veselilo. Veselilo bi me za to, jer bi kao otačbenik, a ne kao član opozicije rado doživjeti, da se jedared saborska većina za nešto valjana izključivo zauzela, te bez ičije pomoći da je nešto dobra i koristna za narod učinila. (Živio!)

Medjutim, ja sam ipak podnio izpravak na predlog g. Bartolovića, neka bi se posao ovaj povjerio onomu istomu odboru, koji je već izabran za reviziju izbornoga reda.

Ja sam taj izpravak podnio jednostavno za to, jer nevidim razloga, zašto bi mi postojeći jur odbor lišili njegova mandata, pače, zašto mu se nebi taj mandat razširio?

Da je ovaj odbor imao revidirat cieli izborni red, t. j. da ste vi već prije na to mislili, nebi imali doista sad prilike zahtjevati kakov novi odbor; mi nebi imali sada ovoga predloga; nebi se naime onda moglo zahtjevati, neka se predje preko odborova izviešća na dnevni red, kao što sad predlaže samo zato. što nije postojeći odbor svoje kompetencije prekoračio.

Zašto dakle tomu odboru sada nerazširite kompetenciju? Zašto da on svoj posao nenastavi i nepopuni? Zašto ovako zabacujete i nepročitan rad saborskih članova, koji ničim nisu zaslužili vašega nepovjerenja, niti vašega ignoriranja, ter idete izabirat posve nov odbor, koji će isti posao imati nastaviti? Ja držim, ako to nije uvrieda, a to je doista, što bi Niemac rekao „eine Kränkung" za postojeći, izabrani već odbor. Ja se zato nadam, da će slavna većina primiti ovaj moj izpravak, jer je ovaj dosadanji odbor ad hoc od 9 lica izabran takodjer po većini vis. sabora, ter je u njem vladajuća stranka izdašnim brojem članova zastupana.

Što se osobe moje tiče, to opet velim: zahvalan sam onim, koji me izključuju iz odbora. Mene nije bilo u sjednicah ni dosadanjega odbora. Nema razloga biti ma proti komu, niti se za koga zauzimati. Ali upravo za to, što mislim objektivno, izjavljujem, da se ovaj posao sa puno razloga imade istomu odboru povjeriti, koji je

prvobitno bio izabran za reviziju nekih točaka izbornoga reda.

I tako sam, gospodo, obrazložio nesamo nazore svoje glede ciele ove stvari, nego takodjer i formalni izpravak, koga sam imao čast podnieti.

A ako vi ipak izaberete danas ili sutra novi odbor, kako se to nagoviešta i predlaže, nadam se doživjeti plod njegov, nadam se biti š njim onako zadovoljan, kao što zadovoljno i pripravno sada govorim, da izvolite prihvatiti predlog g. Bartolovića s mojim izpravkom. (Smieh i odobravanje s lievice.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Ako je, visoki sabore, gospodinu predgovorniku u Americi poznat jedan čovjek, koji piše pripovjedke i romane, uzimajuć predmet iz najnižih slojeva narodâ, pak da u njih nešto plemenita nalazi, to je meni poznat u Rusiji pisac, koji se zove Turgenjev, koji u posljednje doba izabire osobiti genre opisivanja naroda, u kojem nenalazi ništa dobra, niti plemenita.

Ja, gospodo, žalim takovu zemlju, u kojoj takov pisac nemože ništa plemenita niti dobra naći niti izvesti, pak bez uvrede budi rečeno — nebi nikoga želio uvrediti, gospodo, još će mi draže biti, ako se u našoj zemlji nebi našao nijedan apoštol naroda ili diplomata, u kojem se nebi našlo ništa plemenita.

Gosp. Folnegović, moj štovani predgovornik, kada plaidira za prijašnji odbor, koji je bio za novelu izbornu izabran „ad hoc“, vara se, ako misli, da ovo, što se predlaže u predlogu g. zastupnika Bartolovića, imade biti odmah podloga razpravi saborskoj. Što pripravi ovaj odbor, koji se predlaže po g. Bartoloviću, ono će doći kao osnova zakona ili po odboru ili po vladi na stol vis. kuće i dati će se onda novomu odboru saborskomu, koji je možda onaj isti, koji smo dosada imali, ili možda od 10—20 lica, on će o toj osnovi, kao što o svakoj osnovi, koja nova dodje pred stol vis. kuće, razpravljati, a u tom odboru moći će biti članova od svake stranke ove vis. kuće, tako, da će se zahtjevom parlamentarnim, koje zahtjeva g. Folnegović, u ovoj stvari, u ovom predmetu, zadovoljiti.

I ovo navadjam za to, da pokažem, da g. Folnegović posve krivo tumači tendenciju većine, ili bolje stranke, kojoj čast imadem pripadati i ja, kada joj podmiće, da ona želi iz razpravljanja ovako važnog predmeta izključiti ikoju stranku ove vis. kuće.

Kad je gosp. drugi predgovornik, vriedni zastupnik djakovački, govorio, ja ga doduše presiecao nisam, ja mu nisam padao u rieč, ali moram iskreno kazati, da sam te misli, da on u svoju razpravu uvodi stvari, koje na današnji dnevni red po mom dubokom uvjerenju nespadaju.

O čem se radi predlogom gosp. zastupnika Bartolovića? Više puta se je u saboru ovom pojavila tužba, da u izbornom našem redu imade manjkavostî; toliki su protesti osobito u novije vrieme proti izborom dolazil na ovaj sabor, protesti, koji su izazvali komisije i od redjeni su bili novi izbori. Novi izbor se je obavio, i bil je opet novih protesta, a u saboru zavlačilo se razpravon o tih novih protesta. Dokazalo se dakle to, da u našen izbornom redu imade u istinu takovih uredaba, takovil ustanova, koje vriedno razsuditi i popraviti. Sam gosp dr. Vojnović, koji je bio pristao na to, da se izaber odbor „ad hoc“ od 9 lica, koji je bio pristao na predlo za preinaku, koji je preporučivao preinaku ove zakonsk osnove, koju želimo danas skinuti s dnevnoga reda, naj bolje je dokazao, da u istinu imade manjkavostî u iz bornom redu, koje manjkavosti popraviti treba.

Ako je istina to, gospodo, onda se s predlogom g Bartolovića ovoj potrebi zadovoljava.

Ja sam uvjeren, da sam g. dr. Vojnović proti tom izboru nebi imao prigovoriti, kada nebi vidio u predlog zakonske osnove, predložene po visokoj vladi, kada neł vidio §. 5.

Nu što se dogodilo, visoki sabore, što je potaknul vis. vladu, da predloži preinaku u izbornom redu? M slila je, da imade po svojoj dužnosti i po svom na boljem uvjerenju predložiti taj §. u novelu. Nam je samim bilo žao, da je ovakova ustanova bila predložen od zemaljske vlade, jer, ako se, gospodo, i nemože na zvati nemudrom ustanova, da se posliednje sudište ko sastavljanja listina imade prepustiti odboru izbornom ja držim, da je još manje dopustivo, da ovakovu p sliednju odluku imade uzeti u ruke zemaljska vlad Jedno i drugo je ekstremno i upravo je zadaća kod r vizije izbornoga reda ta, da izključi — ja neznam, što odbor raditi — da izključi svaki ekstrem u buduće str načkog postupka, koji bi išao na to, da se makar s ko strane javno mnienje i volja naroda neizopači, da n dodje do svoga prava i izraza.

G. Vojnovića, koji se toliko prestrašio § 5., mog je to umiriti 1. što je vidio u onom odboru — ako slobodno iz odbora pripoviedati, što se u njem radilo - što je vidio u odboru, u kojem je sjedila većina iz v čine ove visoke kuće, jednodušnu odluku, da se ovaj neprimi, a 2. moglo bi ga umiriti i to, da je i sam vlada, pristajuć na predlog gospodina Bartolovića, da njezina zak. osnova skine s dnevnoga reda, i sama p stala na to, i nekim načinom izjavila, da taj §. 5. svo zak. novele opozivlje. Nu da se sasvim tim gospod dr. Vojnović umiriti nije mogao, ja to dokučujem onoj njegovoj teoriji, koju samo on iz ciele Dalmacij a nijedan mornar nebi njemu ovdje preporučivao, da najljepše vrieme za plovitbu, kada bura biesni, jer ve da za liepa vremena mogu kormilara zasipati valovi, ladju razbiti, a kada je bura, svi su budni i spašava brod, koji plovi.

Dakle dosliedno najljepše je vrieme za plovidbu br dova, kada bura biesni, jer samo u tom vremenu ne

ormilara i njegova broda zasipati valovi, nego će on ıirno dospjeti u luku.

To će reći, gospodinu je Vojnoviću u političkom ivotu najljepše i najugodnije vrieme vjekovita bura; g. 'ojnović sumnja, da bi se odgodom ove razprave à tout rix umirila zemlja, jednom riečju, mora biti opozicija, oja puše s protivne strane u jedra, na kojih plovi na- odna ladja u svoju luku. Ja se neću za tim zavadjati, r bi se učinio krivcem prestupka, koji je već odsudjen, a već sada razpravljamo o meritornoj stvari predloga, o je razvijao g. dr. Vojnović.

Samo jedna budi rieč rečena: da nigdje na svietu ema vlade, koja bi pustila političke poslove Bog zna mu, a ona će skrstiti ruke i reći: „Ja u ime naroda emam ništa govoriti u borbi političkoj.“

Ali kada se koji napadaj pojavi, naročito, kao što znade, na slobodu, gdje se narodu uzimlje upliv na bore, tu se veli: Vlado, ti se imaš sa narodom zajed- ički boriti, ti se imaš brinuti za budućnost zemlje. ko pako ona skrsti ruke i napusti, da drugi rade, ona pobuditi najopasnije za sebe momente: uvjete svomu ostanku.

Ja znam, gospodo, da dr. Vojnović jamačno znade, ıko je ministar cislajtanski — jer je izvolio navesti i gospodu — ministar grof Taaffe u to ime radio, da bori za carevinsko vieće izpadnu u korist njegovoj po- ici. I on je radio u tom smjeru, da je taj smjer ja- ačno povoljan g. dru. Vojnoviću. Ja nevjerujem, da g. dr. Vojnović kazao, da je grof Taaffe pogriešio oti zadaći vlade, kada se je išao pačati u izborne agi- cije, kada je išao u to ime raditi, da smjer, o kojem mislio, da je probitačan za carevinu, da ovakav smjer d izborâ pobjedi. Ovakav smjer ne samo da se vladi ılaže, nego se ima danas i dopustiti, da ona izvadja, akar bilo i neprobitačnimi sredstvi, da do svog upliva dje i da na izbornike djeluje pravednim načinom, jer ada nije nikakovo izuzeće u zemlji, ona je najjači fak- r naroda, ona je faktor, koji u saboru najviše djelovatiože za sreću zemlje: dakle upliv njoj dati u tih po- vih ne samo da je dopušteno, nego upravo nuždno, bez toga misli se vlada, da bude neki liečnik izvan roda, komu se prigovara za zlo, a komu se nedopušta upliva na dobre stvari, a kada se zlo dogodi neka- vo, onda sve samo na nju viče, kako da u ovih stvarih e svoga upliva upotriebila. Medjutim o tom biti će akomu dovoljno sgode onda govoriti, kada nam bude znat predloženi rezultat onoga odbora, ako bude izabran, ji se predlaže po g. Bartoloviću.

Ja se slažem s njim, da se ovo skine s dnevnoga da.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. kućo! Uzimljem rieč na azku gospodina dra. Vojnovića, koji, možebiti lahko, je mene u odboru nepravo razumio. Ali toliko je istina, da ja nisam u odboru kazao, da je jedan jediti slučaj bio u Sriemu, i da sriemski odbor, sriemska iz- borna deputacija nebi dopustila, da se zakonito postupa. Što više, ja sam to kazao, da nijednoga takvih slučajeva bilo nije; pak ako bi jedan bio, da odtuda nema po- voda, da se poslie 4 mjeseca zakon mienja, kojega treba ostaviti, dok se sve nauči.

Držim, da sam bio dužan ovu primjetbu učiniti, a sada mi dopustite samo nekoliko rieči, što se same stvari tiče.

Gospodo moja! Mislim, da nitko od nas posum- njati neće, da ima vis. sabor pravo pozvati vladu, da jedan ili drugi zakon donese. To je učinjeno. Ovaj vis. sabor pozvao je vladu, da mu donese osnovu zakonsku za preinaku izbornoga reda. Ali mislim, da se nitko u ovom vis. saboru neće naći, koji će reći, da samomu saboru nepripada pravo inicijative, da se donese predlog. Obadva ova slučaja bila su u ovome poslu. Sabor po- zvao je vis. vladu, a vis. vlada odgovorila je tomu po- zivu i doniela novelu, o kojoj se govori. Ali poznato vam je, da odbor, iz sredine sabora izaslan, nije pristao toj osnovi i da je ono, što se je htjelo s njome postići, ostalo prazno. I kada sabor sada iz svoje inicijative uzme, da donese predlog, po svojoj naravi držim, da je sasvim korektno. Kakav će to predlog biti, gospodo, to se još nezna. In merito o njem govoriti, držim, da je prerano. Ali se je nadati, da će i u tome odboru ostati ona načela, koja u ovoj vis. kući vladaju, da će zastu- pati pravicu, slobodu, čistoću izbora. O tome mislim i držim, da nema sumnje.

Ovdje se ništa novoga nezahtieva, nego ono, što je u samoj naravi stvari, da će sabor tu stvar u svoju ini- cijativu primiti, da će odbor izabrati, koji će predlog sabora u tome donesti.

Ja ovdje nevidim ničesa, što bi moglo ikoga uzbu- niti. S toga držim, da vis. sabor ovaj predlog prihvatiti može i da izabere ljude u ovaj odbor, u koje povjerenje imati može. Doći će vrieme, kada se izradi, pak kada se predloži saboru posao, gdje će se viditi to povjerenje i odlučiti po ovoj vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik gosp. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Ja glasujem za predlog odnosno protupredlog g. Bartolovića.

S toga, što je vrieme prilično napredovalo i što je, ja bi rekao, predmet sam dostatno izcrpljen, stegnuti ću se ja na neke samo veoma kratke primjetbe.

Ponajprije imadem sa nekoliko rieči da odgovorim g. zastupniku Folnegoviću, koji se je izvolio bez oprav- dano nužde obazrieti na moju malenkost načinom, glede kojega bi se ja, da se upravo neradi o mojoj osobi, iz- javio, da nije možda skroz pravedan. Medjutim ja ne- imadem na veći dio onoga, što je kazao g. Folnegović, što odgovoriti, jer držim, da je jedan dio njegovoga go-

vora tako sklizko udešen, i tako, ja bi rekao, udešen, da je veoma težko upuštati se u razpravljanje ili u odgovaranje na onaj dio, a da čovjek upravo radi one sklizkosti nehotice nebi možda posrnuo dalje, nego li bi htio. Nu kazati ću to velecienjenomu g. predgovorniku, da, kada je on izvolio tako naglasiti i tako iztaknuti mane donešenoga izbornoga zakona, da je po svoj prilici nehotice pošao i dalje, nego li to u samom predmetu leži, jer je citirao jedan nedostatak onakov, koji neleži u dotičnom izbornom redu, nego koji leži u drugom zakonu, o kojem se neradi, u zakonu o ustrojstvu sabora.

Pak ću mu kazati i to, da ovo njegovo čestitanje, da je većina jedanput ovdje poprimila inicijativu, većina nije zaslužila, jer upravo ovaj izborni red, kako postoji, nije pošao iz inicijative vladine, nego takodjer iz inicijative ondašnjega sabora. Gosp. velecienjeni predgovornik, o kojem govorim, izvolio se je upuštati takodjer, te napomenuti o kolanju neke listine, pak je time i na to privezao neke prigovore, u kojih, ja bi rekao, nema podloge, a branio je dosadanji odbor proti prigovoru i primjetbam, koje nitko stavio nije. Ali jošte jedno primjetio je g. velecienjeni predgovornik, što ja prešutiti nemogu, a to je ono, što je izvolio nekako preći iz onoga tla, na kojem se krećemo, evo ovdje saborskog, u dubljinu stranačkih odnošaja, pak je biedio stranku jednu nepravedno stoga, što u onoj dotičnoj listini, koja ovdje kola, nije obzir uzet na drugu, treću stranku. Ja se tu u pojedinosi upuštati neću, jer držim i ono, što kažem, da sve nespada simo. Toliko bi se usudio kazati ipak g. zastupniku Folnegoviću, da nije pravedno bacati prigovore na sastavitelje te listine, nego možda na one, koji nisu htjeli, da budu dionici u onoj listini, ili koji nisu htjeli, da dolaze njihova imena u tu listinu. (Glasovi: Tako je! Tako je!) Toliko dakle htio sam odgovoriti velecienjenomu g. predgovorniku glede same stvari, a sada ću se osvrnuti na govor velecienjenoga g. dra. Vojnovića, te ću na njegov govor imati samo dvie primjetbe. Jedna je to, da mi se čini, da je velecienjeni g. dr. Vojnović sve ono, što je govorio, govorio proti izbornoj noveli, ili, ako tako hoće, proti predlogu odbora, ili da se sve ono neodnosi nimalo na predlog, dotično protupredlog, koji se sada razpravlja. G. dr. Vojnović govori proti nekom predlogu vlade, proti nekoj inicijativi vlade, od česa nema govora niti u dotičnom odborskom predlogu, niti u protupredlogu, o kojem se sada razpravlja, vazda je dovikivao vladi, neka se nestraši, neboji itd. Na ovo neka izvoli odgovoriti sama vlada. Ja ću si uzeti slobodu, pak ću bez svake aplikacije budi na koga neku prispodobu kazati, koju sam negdje čuo ili čitao, i ta jest: Jednoč je bilo u tamnoj sobi više osoba i jedan je uviek vikao drugima, nemojte se plašiti, nemojte se strašiti, nemojte se bojati; nu taj je baš bio u najvećem strahu, koji je onim drugim dovikivao, da se neka neboje. (Smieh.) Ja, kako velim, ovo kažem bez svake aplikacije, ali nemogu pregorjeti, da gosp. dru. Vojnoviću svoj primjetbu neizrazim na ono, što je izvolio navesti u svoji slika glede ladje, koja plovi po mirnom moru, i gled ladje, koja plovi olujom i burom. Ja bi rekao, da s obje prispodobe odviše uzke, jer niti na svakoj ladji, koj po mirnom moru plovi, nezaspi dotični kormilar, ni svaka ladja takova nedospije mirno u svoju luku, a pro tivno mnoge ladje, koje plove na buri i oluji, nedospij u luku, već propadnu.

To sam htio reći g. dru. Vojnoviću.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč prijavio nij rieč ima g. predlagatelj.

Ivan Bartolović: Vis. sabore! Kada pravo uzmem imam samo jednog protivnika proti svojemu predlogu i to u gosp. zastupniku djakovačkom. Sasvime je prav spomenuo g. predgovornik, da on nije govorio o mojem predlogu, nego je govorio o izbornoj noveli, o sadržaj izviešća odborova, pak je onda govorio o nekih predlozi vlade, a nije govorio o predlogu momu i mojih drugov Što se tiče one opazke štovanog zastupnika djakovačko da se čeka s revizijom izbornog reda do utjelovljen Krajine, i da se ta revizija nepreduzme, dok se nevi nastojanje naše o utjelovljenju Krajine, to se nadamo n da će nekim djelom utjelovljenje Krajine sliediti prij nego što mi reviziju ovu izbornoga reda, koju namjer vamo, budemo u saboru samom razpravljali. Mi se n damo, da će tako revidirani izborni red moći služiti t kodjer i izborom u Krajini, samo da i oni budu is tako dionici svih onih blagodati, koje namjeravamo uve u našem izbornom redu.

U ostalom boji se g. predgovornik moj, t. j. gos zastupnik djakovački, upliva vlade u izbore. Znade li o kakva načela nama kani predložiti onaj odbor, koj jošte izabrali nismo? Znade li on, kako upliv će vla dozvoliti taj odbor u svomu izradku? Ako to može p sumnjati ili slutiti, neznade on, kakav će sud izreći sab samoj o onoj izradbi odbora, a u tomu baš naziremo n veću sigurnost. To sam imao kazati gosp. zastupnil djakovačkomu.

Što se tiče protupredloga moga u pogledu broja č nova odbora, mislim, da je sasvim liepo razjasnio stvar g. Miškatović. Ja od svoje strane imam pridodat da će biti prilike, kada se bude odbor izabirao tako osobe u njega izabrati, u kojima će se imati povjeren da neće previditi niti jednu niti drugu stvar, i moli vis. sabor, da ovaj moj i mojih drugova predlog prihva

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta, pošto se glasovati!

Već po naravi samoga predloga i usljed podneše po gosp. zastupniku Folnegoviću izpravka, ima se predlogu ovom glasovati najprvo na točku 1., onda točku 2.

Kod prve točke nije nitko zahtievao glasovanje i imence, daklem će se ustajanjem glasovati.

Prva točka glasi ovako: „Da se izviešće saborskog odbora izabranoga za pretresivanje osnove zakona o preinaci i popunitbi nekojih ustanova zak. čl. III. g. 1870. zakona od 6. srpnja 1875. skine sa dnevnoga reda. Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovo je daklem primljeno.

Drugi dio predloga glasi ovako: „Da se izabere odbor od pet članova ovog vis. sabora, koji će imati vis. saboru još ove zakonske periode podnieti predlog, kako da se nedostatci zak. čl. III. : 1870. ob izbornom redu, e zakona od 6. srpnja 1875. izprave".

Ovdje zahtjeva g. nar. zast. Topalović, poduprt dovoljnim brojem članova, da se poimence glasuje. Glasovati će se o predlogu onako, kako glasi, i kako je formuliran po g. predložitelju.

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog ovako primi, kao što je predložen po g. Bartoloviću, glasuju sa „da"; a ona gospoda, koja nisu zato, glasuju sa „ne".

Ako padne ova formulacija predložena po g. Bartoloviću, onda će se glasovati o predlogu g. Bartolovića s izpravkom g. Folnegovića.

Ja molim jednog g. bilježnika, neka izvoli imena čitati, a ostalu gospodu bilježnike, neka izvole bilježiti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imena alfabetičkim redom).

Predsjednik: Rezultat glasovanja jest sliedeći: Glasovalo je 41 sa da, a 22 sa ne. Time je predlog gosp. Bartolovića glede prve i druge točke posve primljen.

Izbor u smislu ovoga predloga staviti će se na dnevni red.

Vis. sabore! Za danas mislim, bilo bi dovoljno.

Na dnevni red buduće sjednice staviti bi se imalo:

1. Treće čitanje zakonske osnove o proračunu za god. 1881.

2. Izbor odbora „ad hoc" za pregledanje izbornoga zakona.

3. Izviešće saborskoga iztražnoga povjerenstva o povedenoj iztragi u izbornom kotaru račanskom proti izboru Josipa Singera.

4. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1881.

5. Izviešće kombiniranoga odbora o stanju glavnica zemaljskih zaklada od god. 1868. do god. 1878.

6. Izviešće VIII. peticionalnoga odbora.

Ako je sporazumna vis. kuća?

(Prima se.)

Time današnju sjednicu dižem, a uričem buduću za sutra u 11 sati prije podne.

(Svršetak u 2 sata poslije podne.)

*

Devetdeset i druga saborska sjednica,

držana na dan velikoga potresa dne 9. studenoga 1880. u 3 sata poslije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje brzojavke od Njeg. ces. i kr. apoštolskog Veličanstva na Njegov preuzvišenost svietloga bana Ladislava grofa Pejacsevicha u pogledu potresom postradalih. — Treće čitanje osnove zakona o proračun za god. 1880. — Izbor odbora za reviziju izbornoga zakona.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

XCI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. studenoga god. 1880. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 64 saborska člana.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Na vis. sabor stigoše sliedeći podnesci:

1. Agrarni saborski odbor podnosi izviešće na mnienje Alberta Štrige, kako bi se dalo odmah započeti obćenito gospodarstvo i kako napose obćenito vinogradarstvo i vinarstvo.

Staviti će se na dnevni red.

2. Izvještaj pravosudnoga saborskoga odbora ob osnovi zakona, kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju neke ustanove zakona o mjestnih sudovih.

Staviti će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate o proračunu za god. 1881.

Poglavje V.

Odjel za pravosudje.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 28.265 for.

Odtud 2% u ime interkala od stalnih beriva odbiv . . . . 383 for.

ostaje . . 27.882 for.

Naslov 2.

Kr. stol sedmorice.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 48.017 for.

svota izvanredne potrebe . . . . 4.800 for.

ukupno . . 52.817 for.

Odbiv odtud 2% u ime interkalara . . . 896 for.

ostaje . . 51.921 for.

Naslov 3.

Kr. banski stol.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 110.370 for.

svota izvanredne potrebe sa . . . . . . 350 for.

ukupno . . 110.720 for.

Odtud odbiv 2% u ime interkalara . . . 1.630 for.

ostaje . . 109.090 for.

Naslov 4.

Kr. sudbeni stolovi.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 379.455 for.

svota izvanredne potrebe sa . . . . . . 32.090 for.

ukupno . . 411.545 for.

Odbiv odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 4.072 for.

ostaje . . 407.473 for.

Naslov 5.

Kr. kotarski sudovi.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 312.552 for.

svota izvanredne potrebe . . . . 300 for.

ukupno . . 312.852 for.

Odbiv odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva . . . . 4.038 fr.
ostaje . . 308.814 fr.

Naslov 6.

Kaznione.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 118.014 fr.
Svota izvanredne potrebe sa . . . . . 5.900 fr.
ukupno . . 123.914 fr.
Odtud 2% u ime interkalara od stalnih beriva odbiv . . . . 602 fr.
ostaje . . 123.312 fr.

Naslov 7.

Zemaljske i županijske sgrade.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 45.840 fr.
Svota izvanredne potrebe sa . . . . . . 17.600 fr.
ukupno . . 63.440 fr.

U saboru ovom primljen je takodjer i odborov predlog, koji glasi: „Glede stavke 5. neka sabor odobri u načelu nakanu vlade, da se gradi novo uzište u Zagrebu, al neka neprihvati predložene svote. Sabor će o pokriću moći istom onda zaključiti, kada mu bude poznat uspjeh pregovora, koji se vode o prodaji sadanjega uzišta“.

Kod istoga naslova st. 6. razpolovi se mnienje odbora tako, da je polovica glasovala bila za to, da se svota u iznosu od 9.600 fr. za popravke krovova i adaptacije u Lepoglavi odobri, dočim je druga polovica bila proti tomu. Odlučit je imao sabor. Na pitanje predsjednikovo: „Prima li se predlog jedne polovice, odnosno vladin, da se svota u iznosu od 9.600 for. za popravke krovova i adaptaciju u Lepoglavi odobri?“ Prima se većinom glasova.

Naslov 8.

Mirovine.

Prima se po predlogu odborovu svota redovite potrebe sa . . . . 75.325 fr.

B. Pokriće.

Poglavje I.

Odjel za unutarnje poslove.

Prihod odjela za unutarnje poslove.

Prima se po predlogu odborovu svota redovitoga pokrića sa . . . . 38.117 fr.

Poglavje II.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1.

Naukovna zaklada.

Prima se po predlogu odborovu svota redovitoga pokrića sa . . . . 94.805 fr.

Poglavje III.

Pravosudje.

Prima se po predlogu odborovu svota redovitoga pokrića sa . . . . 40.159 for.

Poglavje IV.

Tangenta poreza i javnih dohodaka.

Prima se po predlogu odborovu svota redovitoga pokrića sa . . . . 3,430.383 fr.

Zakon

o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1880.

§. 1.

Za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1881. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna šest sto i tri hiljade, četiri sto šestdeset i četiri forinta.

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I.

Sabor . . . . 40.000 fr.

Poglavje II.

Ban . . . . 26.000 fr.

Poglavje III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov	1.	Središnja uprava	91.685 fr.
„	2.	Gradjevni odsjek	20.818 „
„	3.	Računarski ured	39.929 „
„	4.	Statistički ured	4.500 „
„	5.	Zemaljski arkiv	3.347 „
„	6.	Zemaljska blagajna	11.645 „
„	7.	Političke oblasti I. molbe . .	369.302 „
„	8.	Zdravstvo	124.060 „
„	9.	Zemaljsko oružničtvo	237.950 „
„	10.	Zem. i županijske sgrade . .	16.400 „
„	11.	Cesto- i vodogradjevine . . .	599.608 „
„	12.	Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodnim gospodarstvenim svrham	97.460 „
„	13.	Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji	41.840 „
„	14.	Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	41.548 „
„	15.	Mirovine	171.208 „

Poglavje IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov	1.	Središnja uprava	32.409 fr.
„	2.	Zemaljski prinos u bogoštovne svrhe	124.730 „
„	3.	Kr. sveučilište Franje Josipa I.	88.057 „

Naslov 4.	Srednja učilišta	158.492 fr.
„ 5.	Primaljsko učilište u Zagrebu	4.780 „
„ 6.	Uprava pučkih škola i preparandija	35.282 „
„ 7.	Stipendiji i obće obrazovne svrhe	33.773 „
„ 8.	Mirovine	21.384 „

Poglavje V.

Odjel za pravosudje.

Naslov 1.	Središnja uprava	27.882 fr.
„ 2.	Stol sedmorice	51.921 „
„ 3.	Banski stol	119.090 „
„ 4.	Sudbeni stolovi	407.473 „
„ 5.	Kotarski sudovi	308.814 „
„ 6.	Kaznione	123.312 „
„ 7.	Zem. i županijske sgrade	63.440 „
„ 8.	Mirovine	75.325 „

§. 3.

Troškovi prediducim paragrafom odobreni imaju se pokriti:

1. vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za unutarnje poslove sa	38.117 fr.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa	94.805 „
c) odjela za pravosudje sa	49.159 „

2. Tangentom izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije i to:

a) prihodom u ime 45% izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka sa	3,400.548 fr.
b) župničkim birom u žup. bjelovarskoj sa	9.839 fr.
c) biljegovnimi pristojbami od željezničkih i parobrodarskih poduzeća i od agencija osjeguravajućih druživa, zatim prevozarinskim porezom i biljeg. pristojbami od poštarskih tovarnih listova, paušalnom svotom od	20.000 fr.

§. 4.

Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji, niti naslovi ovih troškova.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Iza dovršene specijalne debate ob osnovi zakona o proračunu za god. 1881. na dnevnom je redu izviešće odbora „ad hoc“ ob osnovi zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. članka III. : 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. ob izbornom redu.

Predsjednik javlja, da je nar. zastupnik Ivan Bartolović, poduprt desetoricom drugova, podnio protupredlog, koji glasi: Vis. sabor neka izvoli zaključiti:

1. da se izvještaj saborskog odbora, izaslanog za pretresivanje osnove zakona o preinaci i popunitbi nekih ustanova zak. čl. III. : 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. skine sa dnevnoga reda.

2. da se izabere odbor od pet članova ovog vis. sabora, koji će imati ovomu vis. saboru još ove saborske periode podnieti predlog, kako da se nedostatci zak. čl. III. : 1870. ob izbornom redu, te zakona od 6. srpnja 1875. izprave.

Iza podulje debate o tom, ima li se ovaj predlog smatrati protupredlogom ili ne, stavi predsjednik pitanje sliedeće: „Ima li se predlog nar. zastupnika Ivana Bartolovića i drugova s mjesta uzeti u razpravu?

Većinom glasova primljeno.

Rieč podieli predsjedničtvo predlagatelju zastupniku Ivanu Bartoloviću, da obrazloži svoj predlog.

Iza toga zadobi rieč zastupnik dr. conte Kosta Vojnović, koji poduljim govorom izjavio se je za 1. dio Bartolovićeva predloga, dočim se protivi drugomu.

Zastupnik Fran Folnegović donosi izpravak, koji glasi: Sabor povjerava postojećemu odboru „ad hoc“, neka sadanji saborski izborni red temeljito pretresa i odnosni predlog u obliku zakonske osnove saboru u ovom zasjedanju podnese.

Pošto su jošte govorili za predlog Bartolovićev zastupnici Josip Miškatović, dr. Jovan Subotić i dr. Šram, a proti zastupnik Lehpamer, podieli predsjedničtvo rieč predlagatelju zast. Bartoloviću.

Predsjedničtvo predlaže, da će se po točkah glasovati. Gospoda, koja prihvaćaju prvu točku predloga, koja glasi: „da se izvještaj saborskog odbora, izaslanoga za pretresivanje osnove zakona o preinaci i popunitbi nekojih ustanova zak. čl. III. : 1870. i zakona od 6. srpnja 1875. skine sa dnevnog reda“ — neka izvole ustati.

Primljeno većinom glasova.

Predsjedničtvo javlja, da se o drugoj točki ima glasovati imenice, pošto to zastupnik Topalović i drugovi zahtjevaju.

Rezultat glasovanja jest sliedeći: druga točka primljena sa 41 glasom proti 22.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu u 2 sata po podne, te ureče buduću za sutra 9. studenoga 1880. u 10 sati sa sliedećim dnevnim redom:

I. Treće čitanje zakonske osnove o proračunu za god. 1881.

II. Izbor odbora „ad hoc“ za pregledanje izbornoga zakona.

III. Izviešće saborskoga iztražnoga povjerenstva o povedenoj iztragi u izbornom kotaru račanskom proti izboru Josipa Singera.

IV. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1881.

V. Izviešće kombiniranoga odbora o stanju glavnica zemaljskih zaklada od g. 1868. do god. 1878.

VI. Izviešće VIII. peticionalnoga odbora.

Krestić v. r.

Pavao Brantner v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema. zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Upravo ovom prigodom primila je Nj. preuzvišenost naš ban od Nj. ces. i kr. apoštolskog Veličanstva našeg premilostivog cesara i vladara sliedeći telegram (čita): „Velikim sažaljenjem čuo sam onaj glas, kakva nesreća je postigla moj grad Zagreb. Ja Vam nalažem, da moje sažaljenje izjavite, i da me telegrafično odmah ubavjestite, kakve nuždne podpore treba siromašnija klasa ovoga grada".

(Oduševljeno i živahno: Živio kralj! — Živio kralj!)

Vis. sabore! Gosp. nar. zastupnik Ivan Kukuljević, poduprt po desetorici svojih drugova, podnio je sliedeći predlog, kojega prešnost on zahtieva.

Ivan Kukuljević: Ja sam bio podnio predlog, da se visokoj vladi podade indemnitet od 150.000 for. za svrhu najnuždnijih potreba i popravaka potresom sada oštećenih sgrada, i to, pošto još nije proračun svršen, da bi se moglo dozvoliti od one svote, koju mi za gospodarstvene i investicionalne svrhe upotrebljavamo. Poslje ove velike nesreće, koja je glavni grad Zagreb stigla, mislim, da će svaki od gg. narodnih zastupnika uviditi nuždu tu. Nu buduć, da mnoga gospoda misle, da bi se to bolje dalo u konferenciji saborskoj odlučiti, te dogovorom onda što god i sporazumljenjem vis. vlade učiniti, to ja za sada odustajem od ovoga predloga, i molim vis. predsjedničtvo, da to izvoli na znanje primiti.

Predsjednik: Dobro! Ovo se prima na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakona o proračunu za g. 1881.

Ja molim gosp. bilježnika, da izvoli treće čitanje preduzeti!

Bilj. **Pavao Brantner** (čita zakonsku osnovu o proračunu za god. 1881. — Vidi zapisnik 92. saborske sjednice).

Predsjednik: Sada se ima glasovati.

Pitanje glasi ovako: Prima li vis. kuća u cielosti od rieči do rieči zakonsku osnovu o proračunu za god. 1881. onako kako je pročitana?

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Osnova zakona o proračunu podastrieti će se Njeg. Veličanstvu previšnje sankcije radi.

Na dnevnom je redu izbor odbora ad hoc sastojeći se iz petorice članova, za pregledanje izbornoga zakona.

Ovdje se ima glasovati sa ceduljami.

Svaki od gospode članova neka izvoli pet članova onih, koje želi, naznačiti na cedulji.

Za skrutatore imenujem gg.: Dragutina Antoleka, dr. Jordana, Andriju Valušniga i Antuna Zindla.

G. bilježnika molim neka izvoli imena čitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita imena sab. članova alfabetičkim redom, koji nose cedulje).

Predsjednik: Rezultat skrutinija jest sljedeći: Glasovalo je 49 saborskih članova vis. ove kuće. Od ovih dobio je g. Mirko Hrvat 46 glasova, g. Dragutin Mihalović 31, gosp. dr. Spevec 32, g. dr. Šram 43 i g. dr. Subotić 44 glasa.

Ova petorica imadu se smatrati za članove odbora.

Visoki sabore! Za danas mislim, da bi bilo dovoljno, pošto i onako nije nam dozvoljeno plin paliti.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti po mom mnienju:

1. Izviešće iztražnoga povjerenstva u pogledu izbora Singerova.

2. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za g. 1881.

3. Izviešće kombiniranog odbora o stanju glavnica zemaljskih zaklada od g. 1868. do 1878.

4. Izviešće VIII. peticionalnoga odbora.

Je li sporazuman visoki sabor, da se ovo stavi na dnevni red.

(Prima se.)

Ovo će biti dnevni red buduće sjednice.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 4 sata i 21 čas poslije podne).

Devetdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 10. studenoga 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću iztražnog povjerenstva u pogled izbora g. Singera. — Interpelacija nar. zast. g. Josipa Lehpamera o svetkovanju nedjelja i blagdana. — Razprava o izviešću petici nalnoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XCII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 9. studenoga 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 47 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban grof Ladislav Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Svietli ban saobćuje brzojavku Njeg. ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva, u kojoj osjeća živo veliku nesreću štono je stigla grad Zagreb današnjim silnim potresom, te očekuje od svietloga bana predloge, kako bi se najnuždnijoj klasi grada ovoga čim izdašnije priteći imalo.

Sabor živahnim odobravanjem primi previšnje ovo saobćenje.

Sliedi dnevni red.

Na dnevnom redu je:

Treće čitanje osnove zakona o proračunu za god. 1881., koji glasi:

Zakon

od . . . . o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1881.

§. 1.

Za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1881. ustanovljuju se troškovi na tri milijuna šest sto i tri hiljade, četiri sto šestdeset i četiri forinta.

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove

Poglavje I.

Sabor	40.000	fo[illegible]

Poglavje II.

Ban	26.000	fo[illegible]

Poglavje III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov	1. Središnja uprava	91.685	fo[illegible]
„	2. Gradjevni odsjek	20.818	„
„	3. Računarski ured	39.929	„
„	4. Statistički ured	4.500	„
„	5. Zemaljski arkiv	3.347	„
„	6. Zemaljska blagajna	11.645	„
„	7. Političke oblasti I. molbe . .	369.302	„
„	8. Zdravstvo	124.060	„
„	9. Zem. oružničtvo	237.950	„
„	10. Zemaljske i županijske sgrade	16.400	„
„	11. Cesto- i vodogradjevine . . .	599.608	„
„	12. Zemaljsko kulturno vieće i prinos narodno gospodarstvenim svrham	97.460	„
„	13. Prinos narodnim zavodom i zemaljski štipendiji	41.840	„
„	14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	41.548	„
„	15. Mirovine	171.208	„

Poglavje IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov	1. Središnja uprava	32.409	„
„	2. Zem. prinos u bogoštovne svrhe	124.730	„
„	3. Kr. sveučilište Franje Josipa I.	88.057	„
„	4. Srednja učilišta	158.492	„

Naslov	5. Primaljsko učilište u Zagrebu	4.780	for.
„	6. Uprava pučkih škola i preparandija	35.282	„
„	7. Štipendiji i obće obrazovne svrhe	33.773	„
„	8. Mirovine	21.384	„

Poglavje V.

Odjel za pravosudje.

Naslov	1. Središnja uprava	27.882	for.
„	2. Stol sedmorice	51.921	„
„	3. Banski stol	109.090	„
„	4. Sudbeni stolovi	407.473	„
„	5. Kotarski sudovi	308.814	„
„	6. Kaznione	123.312	„
„	7. Zemaljske i županijske sgrade	63.440	„
„	8. Mirovine	75.325	„

§. 3.

Troškovi prediducim paragrafom odobreni imaju se okriti:

1. Vlastitimi dohodci i to:

) odjela za unutarnje poslove sa . .	38.117	for.
) odjela za bogoštovje i nastavu sa .	94.805	„
) odjela za pravosudje sa	40.159	„

2. Tangentom izravnih i neizravnih poreza i drugih ıvnih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije, i to:

) prihodom u ime 45% izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka sa	3,400.548	for.
) župničkim birom u žup. bjelovarskoj sa	9.835	„
) biljegovnimi pristojbami od željezničkih i parobrodarskih poduzeća i od agencija osjeguravajućih družtva, zatim prevozarinskim porezom i biljegovnimi pristojbami od poštarskih tovarnih listova, paušalnom svotom od	20.000	for.

§. 4.

Prenašanju nema mjesta niti medju poglavji niti aslovi ovih troškova.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina almacije, Hrvatske i Slavonije.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor u cielosti od eči do rieči osnovu zakona o proračunu za unutarnje otrebštine kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1881. ıko je sada treći put pročitana?“

Sabor usvoji ovu osnovu, te će se previšnje sakcije ıdi Njeg. ces. i kr. apoštolskom Veličanstvu podastrieti.

Sliedi izbor petorice članova u odbor za reviziju izornoga zakona. Predsjednik imenuje skrutatori Drag. Anıleka, dra. Jordana, Andriju Valušniga i Antuna Zindla.

Glasovalo se ceduljami,

Iza obavljena skrutinija proglasi predsjednik sliećı rezultat:

Glasovalo je 49 saborskih članova, od ovih dobio je Mirko Hrvat 46, Drag. Mihalović 31, dr. Spevec 32, dr. Šram 43, dr. Subotić 44 glasa, te se ovi smatraju izabrani.

Budući da je za danas dnevni red dovoljno izcrpljen, to predsjednik diže sjednicu, uričuć buduću za sutra u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izviešće iztražnoga povjerenstva u pogledu izbora Singerova.

2. Izviešće proračunskoga odbora o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1881.

3. Izviešće kombiniranoga odbora o stanju glavnica zemaljskih zaklada od god. 1868.—1878.

4. Izviešće VIII. peticionalnoga odbora.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak: Kr. podžupanija bjelovarska podastire skupštinski zaključak, kojim preporučuje predstavku zastupstva grada Bjelovara radi povišenja sadašnjega gimnazija na viši gimnazij.

Ide odboru peticionalnomu.

Osim toga nije nikakav podnesak stigao na ovaj visoki sabor.

Vis. sabore! Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće iztražnoga povjerenstva u pogledu izbora g. Singera.

Čast mi je javiti, da je pozivom na ovaj predmet podnio g. nar. zastupnik Folnegović, poduprt po dovoljnom broju, jedan protupredlog, koji glasi ovako.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj protupredlog, koji glasi):

„Pozivajuć se na praksu jučer u vis. saboru prokušanu, a poglavito pako pozivano i na ustanove poslovnika, kao i na praksu saborsku u posve sličnih primjerih, predlažemo:

Neka visoki sabor digne iz dnevnoga reda razpravu o izboru račanskom, te odnosno povjerenstveno izviešće odputi na odbor za verifikacije, za da ovaj izviešće ob ovom predmetu saboru podnese“.

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. Folnegović da obrazloži svoj protupredlog.

Fran Folnegović: Gospodo! Ovo je stvar tako jasna, i mislim, da je valjda previdjeno sa strane visokog predsjedničtva, pošto tomu nema primjera, da bi se izviešće stavilo samo tako na dnevni red, nego se svako izviešće po jasnom slovu zakona ima uputiti odboru, a ti su odbori naznačeni izrično u poslovniku.

Skroz je jasno i očevidno, da se povjerenstveno izviešće, bez da u odboru pretresano nebude, nemože u

saborsku razpravu uzeti, tim više, što nije niti štampano, niti je razdieljeno, niti znamo, što se kani predložiti.

Usus je već uveden, i mi smo imali sličan slučaj kod povjerenstva izaslanoga u Vukovar i Tovarnik, čije je izviešće išlo na verifikacionalni odbor. U 22. sjednici sabora god. 1879. izvješćivao je izvjestitelj verifikacionalnog odbora g. Vaso Gjurgjević o tom povjerenstvenom radu, i podnio je u ime verifikacionalnoga odbora svoj predlog, pak je poslje toga član povjerenstva g. Kranjčić svoje mnienje o ovom izboru izrazio. S toga držim, da se to samo po sebi razumije, da mora ovo izviešće prije saborske razprave ići verifikacionalnomu odboru.

Predsjednik: Čast mi je javiti, vis. sabore, da ovdje nije ništa predsjedničtvo pregledalo, nego da se je držalo onoga, što po samoj naravi stvari biti mora.

Verifikacionalni odbor izjavio se je, da on nemože verificirati g. Singera, ako su one činjenice istinite, kako se navadjaju, da li su te činjenice istinite, predložio je, neka izašalje vis. sabor povjerenstvo. Visoki ovaj sabor izaslao je povjerenstvo, a mogao se je on odmah ili verificirati ili zabaciti, izaslao je kako kažem povjerenstvo, ne zato, da verifikacionalni odbor uputi, nego da sebe uputi. S toga držim, da ovo predsjedničtvo učinilo nije, nego je to bilo samo mnienje predsjedničtva, a visoki sabor je ovaj predlog predsjedničtva usvojio, daklem usvojio to, da se ima staviti na dnevni red. Zato ja mislim, da g. nar. zastupnik Folnegović nema ovdje pravo, kada se je usudio tvrditi to, da je to pregledanjem predsjedničtva učinjeno.

U ostalom prosto stoji vis. kući zaključiti i prihvatiti predlog g. Folnegovića, da se skine s dnevnoga reda. Ovo predsjedničtvo nema proti tomu ništa.

Molim, neka se izvoli izjaviti vis. sabor!

Josip Singer: Ja molim rieč.

Predsjednik: Molim liepo! Vi nemožete govoriti drugda, nego kada budete imali prilike, i onda se izvolite izjaviti o svemu.

Rieč ima nar. zastupnik g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Osim onoga što je g. predgovornik naveo, moram ja poreći, da je praksa vis. sabora bila, da se izviešća povjerenstvena davaju verifikacionalnomu odboru.

Od god. 1861. počamši, pak do dan danas nije nijednog iztražnog povjerenstva izviešće dano verifikacionalnomu odboru, osim jedinog slučaja o izboru u Tovarniku i Vukovaru, do ovog su se sva povjerenstvena izviešća na dnevni red stavila. To vam je dokaz. (Fran Folnegović maše s glavom.) Mahali vi kako vam je drago, ja bolje znam, nego vi. Dva puta sam ja bio u iztražnom povjerenstvu u Samoboru, i nijedno izviešće nije bilo upućeno verifikacionalnomu odboru, nego je bilo uvjek stavljeno na dnevni red. Iztraga u Jastrebarskom nije dana verifikacionalnomu odboru, nego se stavilo na dnevni red. Samo se je u jednom slučaju išlo protivno praks[illegible] da je iztraga povedena i da je to dano bilo verifikaci[illegible]nalnomu odboru, dočim su druga sva izviešća počam o[d] godine 1861. pak do dan danas neposredno se stavlja[la] na dnevni red.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijav[io] nije . . .

Dragutin Mihalović: Molim ja rieč!

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. Mihalovi[ć].

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ja od mo[je] strane nebi imao ništa, da se predade verifikacionalnom[u] odboru; ali meni se čini, gospodo, da taj verifikacional[ni] odbor neobstoji. Ja neznam, je li eksistira, ali dvojim [o] njegovoj eksistenciji, zato, jer je vis. saboru poznato, [da] je verifikacionalni odbor imao zadaću izvjestiti o izbo[ru] u Vukovaru i Tovarniku, a to su već evo dvije godi[ne] prošle, pak se nije pojavio. S toga razloga mislim, [da] neće biti uputno odboru povratiti, jer ga nema, i n[a]bolje je, da se izviešće ovako kako jest, podnese u s[a]borsku razpravu.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje g. dr. Vidrić.)

Rieč ima nar. zast. g. dr. Vidrić.

Dr. Lovro Vidrić: Što je veleštovani gosp. predg[o]vornik izvolio naglasiti, vis. sabore, to je protuslov[no], jer je odbor ad hoc, koji imade slične poslove obavi[ti].

Da nije taj odbor verifikacionalni do sada svoje [iz]viešće o izboru tovarničkom podnesao, to je vis. pre[d]sjedničtvo u jednoj sjednici izvolilo na kratko raz[to]mačiti.

Ja držim, da je od strane visokog ovog tjela v[rlo] neuputno izricati sumnju o radnji jednog odbora.

Toliko na rieči g. Mihalovića.

Predsjednik: Molim izvolite se izjaviti, za š[to] ste vi.

Dr. Lovro Vidrić: Da se dade odboru.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje g. dr. Josip Vuščić.)

Rieč ima nar. zastupnik g. dr. Vuščić.

Dr. Josip Vuščić: Visoki sabore! Ovomu, što [je] ovdje do sada izjavljeno, imam dodati nešto malo, [što] poslovnik kaže, i to §. 21., koji glasi: Svaki pred[log] vlade ili saborskoga člana kao i sve pritužbe i mol[be]nice, stigle na sabor, imaju se za predtečno viećanje [u]putiti na jedan od saborskih odbora.

Samo u veoma prešnih slučajevih i o predlozih, [o] kojih se nema stvoriti zakon, može sabor sa dvie treć[ine] glasova zaključiti, da se uzme takav predlog u sabors[ko] viećanje, a da nebude prije odpućen na koji odbor.

Ovdje o izviešćih povjerenstvâ nema nikakova [go]vora. Ovdje su predlozi vlade, predlozi pojedinih članov[a], pritužbe i molbenice, što se sve ima uputiti na odb[or], ali izviešća u ovom poslovniku nisu naznačena, da [se] upute na odbor, s toga je sasvim korektan ovaj pos[tupak]

pak, kojega je g. zastupnik Mirko Hrvat napomenuo, da se izviešća imadu odmah u saborsku razpravu uzeti.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima g. protupredlagatelj.

Fran Folnegović: G. Mirku Hrvatu imam samo to kazati, da mu priznajem, da imade pravo, kada kaže, da on bolje zna, što je prije bilo. Tomu ja drage volje prepuštam, ali mi se čini, da on nezna, što ja znam, da je za svaki sabor mjerodavna praksa dotle, dok se poslovnik nienja, a kod nas se poslovnik uviek mienja. U pitanju kućnog reda mjerodavan je poslovnik i praksa na temelju poslovnika.

Što je g. Vuščić izvolio napomenuti, da u poslovniku nije nigdje kazano, da se izviešća imadu podnašati, nego da se imadu podnašati predlozi vlade i pojedinaca, to ja nemam ništa proti tomu, da se izviešća povjerenstva nepodnesu verifikacionalnomu odboru, samo molim, da gospoda, koja izvješćuju, predlog nestavljaju, jer predlog mora podnieti verifikacionalni odbor.

U ostalom to je stvar takove naravi, o kojoj ja držim, da je izpod dostojanstva svakog pojedinog člana, pak izvolite zaključiti, što želite.

Predsjednik: Molim liepo! Moram iskreno kazati, da u interesu dobroga reda načela, razvijana po g. Folnegoviću, dok sam predsjednik, akceptirati nemogu. Jâ mislim, da odlučuju poslovnik sabora i praksa ne samo ove periode, nego svih perioda, i praksa drugih sabora iz analognih slučajeva, koji imadu isto tako poslovni red i analogiju, a praksa svih sabora jest ta, da iztražno povjerenstvo nema podnositi izviešće svoje verifikacionalnomu odboru nego saboru.

U ostalom neka izvoli vis. kuća odlučiti.

Ona gospoda, koja su za to, da se protupredlog g. zastupnika Folnegovića prihvati, da se izviešće ovoga povjerenstva skine sa dnevnoga reda, pak da se preda verifikacionalnomu odboru, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Molim g. bilježnika, da izvoli brojiti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji članove, koji ustadoše i priobćuje rezultat predsjedniku).

Manjina je. Protupredlog ovaj jest zabačen. Ima se stupiti na razpravu o izviešću saborskog iztražnog povjerenstva.

Molim jednoga od gospode članova povjerenstva, da izvoli izviestiti.

Izvjest. **Stevan Popović:** Visoki sabore! Sa dozvolom vašom ja ću pročitati cielo izviešće dotičnoga povjerenstva, kako glasi. (Čita.) — (Vidi zapisnik 93. sab. sjednice.)

Ja sa svoje strane nemam ništa dodati, pošto smatram, da je ovo izviešće tako jasno, da bi smiešna bila svaka rieč, koja bi se rekla.

Predsjednik: Ako želi rieč tko u tom predmetu uzeti neka se izvoli javiti.

Josip Singer: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. Singer, da obrazloženje dade, koje mu pripada.

Josip Singer: Visoki sabore! Poznato je u ovoj vis. kući, da čim je protest manjine proti izboru momu ovamo došao, da sam ja najprvi zamolio, da se iztraga vodi i da se dodje do istine, da se vidi, je li sam ja izabran kroz povjerenje naroda ili onako, kako je to proti meni napereno. Ali kada sam to dočuo, nadao sam se, da će to sl. povjerenstvo iztragu voditi onako, kako je potrebno, da se iztraga vodi, da se preslušaju one stranke, koje se proti meni naperuju i koje su mene lažljivo napale, i ja ću opet imati priliku, da ću moći tamo od točke do točke prigovoriti i moći dokaze pružiti proti mojim neprijateljem i da svi ti navodi, koji su proti meni navedeni, nisu istiniti. To sam se ja nadao, da će onda, kada taj zapisnik njihova preslušanja ovamo dodje, da će se vis. kuća osvjedočiti i pravedno izreći svoj sud po priležećem zapisniku. Ja sam to i dočekao i došlo je povjerenstvo u tu obćinu (Nemir u kući.) — ja ću moliti, ako gospoda hoće da čuju, ako ne — —

(Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

Dakle ja ću moliti, ja sam dočekao i kako sam čuo, da je u mjesto Rače povjerenstvo došlo, došao sam tamo, pa sam kazao: Gospodo! Pošto se to tiče moje časti i poštenja, molim, da se meni dozvoli, da znam, što je proti meni tužba i da imam priliku, da mogu dokazati, što je protivna stranka proti meni navela.

Gospoda su mi to zabranila, pače mi zabranila, da nesmijem biti ni u onoj obćini, gdje oni iztragu vode, i nisam imao prilike govoriti. Još i to su mi kazali — neznam je li od šale bivalo — da će me policajnim putem dati odpraviti iz obćine. (Mirko Hrvat: To nije istina!) Molim, ako gospoda prisegnu, da nije istina, ja ću sav svoj imetak dati — ja prisegu i poštenje ulažem i molim g. Hrvata, da me nenapada.

Predsjednik: Izvolite o stvari govoriti, vi nemate pravo nikomu ukore davati.

Josip Singer: Molim g. predsjednika, da zabrani, da mi nitko u rieč upada. — Ja sam rekao kao pošten čovjek tako, a oni su meni rekli: Odstranite se, niti se nepribližite iztragi. Mislim, da će se možda gospoda ipak osvjedočiti, da je moja stvar pravedna. Ja nisam niti kanio to mjesto zauzeti, da me nije narod na to pozvao i ponudio mi to mjesto, a da sam znao, da će se prosvjed uložiti, nebi bio sigurno primio to mjesto, makar da su me svi jednoglasno izabrali.

Poslje toga došao sam ovamo, kada je već iztraga bila gotova, te sam molio, da mi se dade bar uvid u zapisnik i izviešće, što je proti meni navedeno, da ja vidim, o čemu se radi i da ću moći ipak koji dokaz navesti za svoju obranu.

Ja očekujem, da neće nikako drugačije nego pravedno vis. kuća svoje mnienje izreći i da joj neće biti do moje osobe,

nego do same stvari. To izviešće nisam do dandanas vidio nikada, nisam ga mogao dobiti i ništa, što je proti meni.

Kako vidim, nema ni zapisnika, koji bi svjedočio, što je proti meni navedeno, a nema niti kakova podpisa proti meni, kako vidim, tu nije ništa, nego jednostavno izviešće. Molim, gospodo, može se izviešće praviti, kako se hoće, a ja mislim, da je dosada svuda, gdje je bio prosvjed, zapisnik sastavljen o preslušanju svjedokâ. Kako čujem, akt iz Tovarnika je skoro cent težak o preslušanju svjedokâ. To je bilo svuda, a neznam, zašto nebi bilo kod moje malenkosti. Proti meni nije ništa navedeno, nikakav zapisnik sastavljen, nego se jednostavno veli, da nemam pravo biti zastupnik.

Ja molim vis. kuću, težko je meni i priznao sam već jedanput, da nisam dobar govornik hrvatski, ali me može svatko ipak razumiti. Netreba mi navadjati pojedine točke, nego moram kazati, da je iz mržnje načelnik grdjevački citirao ljude, koji su morali u obćinski ured doći, da kažu laž; oni nisu došli, a on je podpisao sam njihova imena, a oni nisu htjeli križ dati, i evo dokumenta, da nisu htjeli podpisati. Gospodin je načelnik krive svjedočbe poslao ovamo, koje ja za sud pridržajem, sam priznaje, da se nisu htjele stranke podpisati, kojeg ja odstupam, da se može osvjedočiti, da nema zapisnika. Ako vis. sabor hoće uvažiti i moju stvar pravedno riešiti, a ne javnomu nasilju izvrći, to bi molio sl. povjerenstvo, da pokaže zapisnik, koji je sastavljen i na kojem temelju se bazira ta njihova odluka. (Radislav Rubido-Zichy: Povjerenstvu se mora vjerovati!)

Molim i pri sudbenom stolu kaže se, da su sudci sveti ljudi i da bi im se moralo vjerovati, ali ipak, kada odsuda dodje banskomu stolu, često se ona ukine i radi pogrieške u formalnosti postupka nova se razprava odredi. (Glasovi na lievici: Dobro, dobro! Istina! — Predsjednik zvoni.)

Mislim, ako je to istina, što je g. Rubido rekao, da se povjerenstvu mora vjerovati, da onda nije trebalo, da sama vis. kuća sudi, moglo se jednostavno reći, da nemam pravo. Nego mislim, da vis. kuća hoće iskreno osvjedočenje o toj stvari, a to se ovim putem promašuje, te molim, da se ova stvar u ovom vis. tielu nerieši nepravedno, nego da svaki metne ruku na srce i da pravedno sudi.

Ja molim vis. sabor, da odredi novu iztragu, gdje će se osvjedočiti o svemu točno, i onaj, koji je kriv, neka plati troškove; ako ja budem kriv i da se dokaže proti meni, ja sam pripravan u svako vrieme troškove platiti.

Visoki sabore! Da se vidi, što baš g. Rubido tvrdi, da se mora vjerovati povjerenstvu, moliti ću, vis. sabore, evo pročitati, a gospoda neka posluhnu i uvaže. Molim vis. sabore, da to ne ja nego službeno da se pročita, jer je službena svjedočba. (Govornik nosi tu svjedočb predsjedniku.)

Predsjednik: Molim liepo, ovdje na ovom mjest čita se samo ono, što službeno stigne na predsjedničtv Izvolite to pročitati sa svoga mjesta.

Josip Singer: Molim, meni se nevjeruje.

Predsjednik: Molim izvolite samo pročitati!

Josip Singer (čita dotičnu svjedočbu. — Vidi za pisnik 93. sab. sjednice.)

Predsjednik: Visoka je kuća čula i meni se čin da neznate hrvatski čitati — izvolite još jedanput pro čitati.

(Glasovi: Nismo razumjeli.)

Josip Singer: Ja sam uzrujan, presvietli gospo dine, ako neznam brzo čitati, ali ipak znam čitati ba hrvatski.

Predsjednik: Molim liepo, izvolite čitati još je danput.

Josip Singer (počimlje čitati dotično očitovanje

Predsjednik: Ovo nije baš hrvatski čitano, a izvolite nastaviti!

Josip Singer: Ja nisam jurista, presvietli gospodin (Obći smieh.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, netreba biti ba jurista, da se zna čitati. — Izvolite dakle.

Josip Singer (čita dalje. Glasovi: Čujmo!) Slavn povjerenstvo izviestilo je, da nisu bile izložene izborn listine i da izborna deputacija nije svoju dužnost učinila

Dokažite jedan čin ili drugi koji, da je to istin Kad bi se čitao odgovor g. Maršića, kao predsjednik gdje on tu izjavljuje u svom rukopisu, vidilo bi se, d to nije istina. Napokon ja nisam bio u stanju ovo pri donieti, jer nisam znao, da mi to treba, jer nisam ima zapisnika u ruci, niti sam dosada čuo izviešća, što j proti meni, a da sam ga čitao i da sam znao, da j proti meni, znao bi se i braniti.

Ovdje nema nikakova zapisnika, na kojem bi s temelju to baziralo, nego samo jednostavno izviešće.

S toga molim vis. kuću, da se iztraga valjano pro vede i da se zapisnik sastavi i da se svaki podpiše, tko je kriv, neka plati troškove.

Predsjednik: Jeste li svršili?

Josip Singer: Ja neznam, hoće li još što proti men biti poslje, da opet odgovorim.

Predsjednik: Molim iztražno povjerenstvo pročital je svoje izviešće, a vam se je sada opravdati.

Josip Singer: Imam još nešto.

Predsjednik: Izvolite:

Josip Singer: Ja sam uzrujan uslied velike juče rašnje nesreće, a mislim, da svaki čovjek mora svoj poštenje kao najveći imetak braniti. Da se to netiče, vis sabore, moga poštenja, nebi se upustio ni najmanje u obranu moju, nego bi kazao jednostavno, neka ide n

novo izbor, pa će se osvjedočiti, da to nije tako, kako se tvrdi, i osvjedočilo bi se, da ću ja kod drugog izbora ogromnu većinu imati.

Ali molim, pošto sam zastupnik naroda, stalo mi je do toga, da se ovo kratko vrieme za nekoliko dana narod nemuči, jer ima po zločestom vremenu 6—7 ura daljine, da dodje k izboru i da se netrudi po grdnom putu, da se opet sakupi ondje, gdje je bio prije.

I ne samo to, nego bi i bili troškovi za ovo malo vrieme, što nije potrebno i što se može na veću korist upotriebiti.

To sve nije istina: nema jednog tamo izbornika, koji se može pritužiti, da nije mogao svoje pravo izvršiti i ono, što se tvrdi, da je ½12 sati bilo.

Težko je meni na svaku točku odgovarati, jer nemogu sve u glavi držati. Neka se meni nevjeruje i neka se nevjeruje onoj stranki, neka se vjeruje onoj gospodi zastupnikom, koji su onuda putovali ovamo u Zagreb, pak su prisustvovali tom sgodom izboru. Ako se gospoda osvjedoče, da je pri tom šta nekorektnba bilo na biralištu, a pristajem na to, da položim svoj mandat. Neka se dakle visoka kuća uputi o stanju stvari, jer mi je stalo, da se istina uvaži.

Nadalje moliti ću glede onih 12 sati, da je naime prije 12 sati bio izbor obavljen, o tom se može osvjedočiti na licu mjesta, da nije istina, a to mogu posvjedočiti i g. dr. Lončarić, a tako isto i veleštovani zastupnik g. Brantner.

Ja mislim, vis. sabore, neka se upita, je li to korektno riešeno, je li bilo već prešlo 12 sati. Ali ja pitam, gdje je koji član, koji se poslje svršenog izbora javio, da bi još rado glasovati, i komu je uzkraćeno glasovati, gdje je taj član?

Toga nema, jer da se je čekalo 3 dana, nebi više bilo glasova, jer nije bilo nijednoga više.

Što se tiče izloženja izbornih listina, to ne samo da e bilo, nego je i to dokazano, da si je protustranka naavila kod predsjedničtva izborne deputacije 14 dana napred prepis svih izbornika, dakle imala ih je u ruki, ne samo, da nisu bili izloženi. Nadalje, što se tiče — a neznam već koje točke, što bi ja imao odgovoriti — molim g. izvjestitelja, da mi kaže, na koje nisam odovorio.

Izvj. **Stevan Popović**: Ja neznam, niti se nesjećam. zvolite dalje.

Josip Singer: Visoki sabore! Još to: Ja mislim, a nemam drugo, nego glede nadpolovične većine. Što e tiče ovog §., koji govori o nadpolovičnoj većini, to mislim, da vis. sabor nije odredio izaslanstva, povjerenstva za to, da to izpita, nego i sama ona stranka, koja e proti meni bila, nigdje nije spomenula, da tu nije bilo podpune korektnosti. Što ovaj zakon kaže, to je već izpitao verifikacionalni odbor i ja mislim, da ako vis. kuća stavlja povjerenje u onu dvojicu, da će staviti povjerenje i u verifikacionalni odbor. Oni neka to izpitaju, pa neka rade, što je pravedno. Ja držim, da ovo vis. predsjedničtvo svoje mjesto uviek dobro zauzimlje i da sve zakone ima na pameti i netreba jih čitati, pak je samo ovo predsjedničtvo kazalo, da nema nikakova prigovora proti vjerodajnici, jer kad sam čuo, da će se uslied vjerodajnice moj izbor uništiti, to sam pitao vis. predsjedničtvo, da, ako nebi valjala moja vjerodajnica, da ću drugu podnieti, a visoko predsjedničtvo je reklo, da je to dobro, dakle je time priznato, da je to istina.

Predsjednik: Molim liepo! Moram iskreno kazati, da je mene g. Singer sbilja pitao, da li ima njegova vjerodajnica sve potreboće, koje zakon zahtieva. Ja sam mu kazao, da ima, bez da sam se upustio u izpitivanje sadržaja, u broj glasujućih i u broj kandidatâ ili u broj glasova. To sam kazao, to je istina, bez da sam se upustio, kao što se neupuštam, da anticipiram čije mnienje.

Izvolite nastaviti.

Josip Singer: Visoko predsjedničtvo, ja znam, nije ovo pregledalo, jer sam ga ja na to upozorio, ali ako je ipak to bilo, što mislim, da nije, jerbo vis. predsjedničtvu nije navada, da što pregleda, jer znam polag osvjedočenja, da zna sve dobro.

Visoki sabor čuo je rieč po rieč izviešće verifikacionalnoga odbora, gdje se je moja vjerodajnica pročitala na ovom mjestu i nije nitko kazao, da ima vjerodajnica prigovore, zato nije trebalo povjerenstvo šiljati van, pak trošak delati. Vis. kuća dobila je odmah osvjedočenje i uvidila je, da su 2 kandidata bila i da sam ja većinom glasova izabran.

Kada sada sl. povjerenstvo tumači drugo, što mu nije u djelokrug dato, da izpita, ja nisam tomu kriv. Ja mislim ipak, vis. kućo, da hoće kod svoje prve izjave ostati i reći, da je vjerodajnica dobra. Ja mislim, da bar tu mora pravednost biti i moliti ću, što ćete i sami vidjeti i sami osvjedočenje dobiti, da imadem podpuno pravo.

Prije, kada su 2 člana izabrana bila, govorilo se, da se nesmije zakon samo po slovu tumačiti, nego i po duhu, jer tamo u zakonu kazano je jasno, da izabrani zastupnik ima svuda pravo glasovati, samo ne o svojoj verifikaciji.

Onda se kazalo stranki manjine, da nema danas govora o verifikaciji, nego samo o izboru članova iztražnoga povjerenstva. Dakle molim, kazalo se onda, i gosp. Mirko sam je kazao (Smieh.), da se nema tumačiti po slovu, nego po duhu zakona, i da duh zakona kaže, da ona 2 člana povjerenstva imadu posredovati u mojoj verifikaciji. Uvidio sam, da imadu gospoda ove vis. kuće pravo, neka se zakon vrši i ja proti zakonu nemam ništa. Ali kažem to, da onih 11 nije ni blizu došlo, ondje se laviralo i gledalo, da ako ja imadem više glasova, da netreba glasovati, a ako imam manje, da bi

glasovali. Dakle oni nisu niti blizu došli, da bi htjeli za protukandidata glasovati.

Sudac Vranicany i grdjevački načelnik molili su kao Boga, da glasuju i grozili su jim se, da će jih zatvoriti, kada k sudu dodju, nu oni se nisu uplašili, nego su za mene glasovali. Nitko nije uzeo obzir na plašenje i na silu. Svi su dobre volje glasovali i nijedan nije mogao drugoga nagovoriti, da glasuje za mene. Meni su rekli oni: Singer, ako vam fali glasova i ako jih imate manje, mi ćemo za vas glasovati. Ja o tom neću govoriti ništa, nego kažem, da su sbilja bili oni ovdje prisutni, i ako nitko nebi bio dobio absolutne većine medju onom trojicom kandidatâ, to bi se bio obavio izbor medju onom dvojicom, koji imadu najviše glasova; ali posto tu nije bilo tri kandidata, nego samo dva, to se taj zakon na to neproteže.

Tako zahtieva duh zakona, gdje ima više kandidata. A gdje ima 2 kandidata, tu je onaj izabran, koji ima više glasova, a to sam bio ja.

Ja mislim, da bi vis. sabor mogao dobiti osvjedočenje, da sam ja podpuno pravedno izabran i da tu nema nitko ništa proti meni.

Ali ipak se sjećam još jedne točke, na koju nisam odgovorio. Da sam znao to unapried, ja bi si bio zabilježio i liepo po redu govorio, a pošto si nisam zabilježio, moram na pamet govoriti. (Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

Čuo sam, da je slavno povjerenstvo izvjestilo, da nisu bile izložene listine i da ima 4 unutra izbornika, koji nisu imali pravo biti unutra i da zato, što nisu bile izborne listine izložene, nije se moglo proti tomu prosvjedovati. Dakle to sam već prije napomenuo, da su s jednoga gledišta imali posve pravo, ali imali su u ruki 14 dana unapred prepis svih izbornika i mogli su uložiti prosvjed proti izbornoj listini. Nu oni su kortešírali i obilazili izbornike kojekakovimi grožnjami i presijom, da glasuju za njih. Pa ako su mislili, da nije izborna listina valjana, oni su to morali unapried učiniti, ali su oni to promašili i nisu toga učinili. Ali pošto nije nitko uložio prosvjed, ostali su u nutri.

Ali ja ću i to dokazati, da i to nestoji. (Žamor u kući.) Ja molim, vis. sabore, moju obranu uvažiti. Ona četvorica, o kojih je u izviešću sl. povjerenstvo kazalo, to su ona 4 Dražićana, o kojih sam ja u javnosti pisao, da su od sudačkoga pisara primili 10 for., on je jedan dan prije š njima to zapio i oni su mu obećali, da će glasovati za Turala, ali kada je došlo do izbora, dobili su oni osvjedočenje, da za mene glasuju. Ako bi to vis. sabor uvažio, onda nebi niti njegov izbor valjao. Ja bi mogao dokazati i to, da su ona četvorica baš imala podpuno pravo biti unutri. I to nije istina, da su odpisani od obćine. Oni su samo privatno od obćine razdieljeni.

To kod gruntovnice nije provedeno i nemože se dokazati, da je učinjeno, dakle smatraju se još kod za[druge]. Neka se ide u gruntovnicu, a neka se nevjeruj[e] onoj krivičnoj svjedočbi, koju je načelnik izdao.

Molim vis. predsjedničtvo, da se nebi ovdje raz[govaralo] . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, izvolite vi sam[o] govoriti, a nebrinite se za predsjedničtvo. Vi meni nego[vorite], nego vis. kući, dakle izvolite samo govoriti! (Smieh i žamor u kući. Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

(Zvoni.) Izvolite!

Josip Singer: Visoki sabore! Ja dopuštam, da, ak[o] bi i to bilo istina, što nije, da su oni već iz gruntov[nice] razpisani, nigdje nestoji u zakonu, vis. sabore, d[a] oni, koji imaju 20 rali posjeda ili 10 rali, da on[i] imadu pravo glasovati. To nestoji, nego oni imadu prav[o] glasovati, koji 50 for. ili preko poreza plaćaju. To j[e], vis. sabore, dokazano, da oni sbilja plaćaju preko 50 f[or]. I to je sam obćinski ured izkazao. Kakav je to, viso[ki] sabore, obćinski ured, koji danas kaže, da ima prav[o] a poslje kaže, da nema pravo glasovati?

Ja mislim, vis. sabore, neka svaki uvidi, da sam o[d] svoje strane stvar opravdao, i nema krivine u mom i[z]boru i molim, da se narod nemuči badava i da se me[ni] moja čast tako lahko nevriedja, da se štuje zakon i d[a] se moj izbor pravednim smatra, pošto je pravedno pr[o]veden, te da se negleda na moju osobu i na kakov[u] stranku, nego da se gleda na želje naroda.

Predsjednik: Jeste li zaključili?

Josip Singer: Ja se nesjećam, ako me g. izvjestit[elj] sjeti, da je još koja točka, onda ću još govoriti. (Smi[eh] i žamor u kući. Glasovi: Sve je! Sve je!)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, izvolite izcrp[no] čitavu vašu obranu i imajte dobrotu sve navesti, š[to] imate.

Josip Singer: Visoko predsjedničtvo! Ja na to o[d]govaram, da nisam imao prilike dobiti stvar u ruku, [da] sam mogao točku po točku odgovarati. Zato molim vi[s]. predsjedničtvo, da me izvjesti. (Smieh i nemir.)

Predsjednik: Dakle, jeste li svršili?

Josip Singer: Sjećam se još jedne točke. (Glaso[vi]: Dosta je!)

Predsjednik: Izvolite!

Josip Singer: Predbacilo mi se, kako čujem, u i[z]viešću radi pripregа, da sam platio nekomu pripregu.

Ja mislim, da će mi priznati sl. povjerenstvo, [da] kada sam vidio jednoga čovjeka šepava i grbava, k[oji] nema ništa u kući, da nisam ništa nepravedna učin[io], kada je on želio k izboru doći i za mene glasovati, [da] sam mu dao 2 forinta za pripregu, da se doveze. I [ta]kova bila su dvojica trojica, koji su željeli za mene g[la]sovati, a nije jim bilo moguće doći. Kod izbora u Z[a]grebu i u drugih mjestih uzimlju se svagda fiak[eri]. (Smieh.) Ja mislim, da to nije nepravedno, kada bi sv[i]m onim dao pripregu, koji su kao ovi prije izbora re[kli]

da su pripravni za mene glasovati, ali ja nisam podnipošto nikomu za glas niti novčića dao, niti mitio, premda to nije zabranjeno. Ako se tko nadje, koji bi dokazao, da sam ja komu za glas i novčić dao, ja mu platim 500 for. i odmah odstupam od izbora i predajem vjerodajnicu.

Da mi vis. sabor nepredbaci, da što nisam rekao, predlažem dva predloga: molim, da se jedan od ovih uvaži: ili da se moj izbor odmah verificira kao pravedan, o kom se sumnjati nemože, i ne treba mi se puno izgovarati, jer to vis. sabor vidi, ili da se odredi nova iztraga, pa ako se dokaže, da sam ja kriv, ja se obvezujem, da ću platiti sve troškove, a ako nisam kriv, neka onaj plati, tko je kriv.

Predsjednik: Jeste li svršili? Mislim, da bi već dosta bilo.

Josip Singer: Jesam svršio, nemam ništa više.

Predsjednik: Hvala Bogu! — Želi li, vis. sabore, još tko govoriti? (Glasovi. Netreba! Netreba!)

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije za rieč prijavio, to će se glasovati.

Pitanje glasi ovako: Smatra li vis. sabor izbor g. zastupnika Josipa Singera, obavljen u izbornom kotaru račanskom, verificiranim ili ne?

Ovdje se ima glasovati ceduljami i balotažom tajnom. Ona gospoda, koja su za to, da se izbor g. Josipa Singera, obavljen u izbornom kotaru račanskom, smatra verificiranim, neka izvole napisati na cedulji „da"; a ona gospoda, koja su za to, da se taj izbor smatra neverificiranim, neka izvole napisati „ne".

Za skrutatore imenujem gospodu Zindla, dr. Jordana, Poha i Antoleka, a g. bilježnika molim, da izvoli imena čitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imena i sliedi glasovanje).

Predsjednik: Molim gospodu članove na mjesta, jer imam čast nešto priobćiti.

Prije nekoliko časova primila je Njeg. preuzvišenost svietli ban sliedeći telegram, koji se usudjujem priobćiti.

(Ustaju svi saborski članovi sa svojih stolica.)

(Čita): Cesar — banu grofu Pejacsevichu.

„Očekujuć vaš jučerašnjom brzojavkom zahtievani predlog, dajem za sada iz moje privatne chatule za stradajuće od potresa siromašnije pučanstvo u Zagrebu i eventualno u ostalih mjestih vašoj upravi povjerene zemlje od moje strane i od strane carice iznos od 10.000 for., koji se imadu odmah porazdieliti čim stignu".

(Gromoviti i višekratni: Živio kralj!)

Molim odmor za nekoliko časova — do 12 sati, onda započimlju interlacije.

(Za vrieme odmora skrutinium se obavlja i poslje odmora):

Predsjednik (zvoni): rezultat skrutiniuma jest sliedeći: Glasovalo je 45 gospode članova. Od ovih glasovalo je sa „da" 12, a sa „ne" 30, a 3 cedulje ostale su prazne.

Dakle izbor g. zastupnika Josipa Singera u izbornom kotaru račanskom nije verificiran. Izbor se imade novi preduzeti i vis. kr. zem. vlada pozvati će se, da izbor preduzme.

Prelazi se na interpelacije. Rieč ima g. zastupnik Lehpamer, da stavi interlaciju.

Molim g. Singera, neka se udalji.

(G. Singer udaljuje se iz sabornice.)

Josip Lehpamer (čita razloge i interpelaciju. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Dočim mi je čast, ovakovu interpelaciju upraviti na preuzvišenoga bana, i dočim mi je čast bila, pročitati ove razloge, mislim, da neočekuje nitko od gospode u ovom vis. saboru, da jošte koju rieč progovorim.

Ja bi mogao točku po točku sve redom, rieč po rieč konštatovati, da stoji, kao što sam kazao, da su razlozi posve istiniti i temeljiti.

Bude li prilika, da visoka vlada odgovori danas na interpelaciju, ja si pridržajem pravo, onda o tome progovoriti.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati će se svietlomu banu.

Rieč ima predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Neka mi bude dopušteno još jednu izjavu ovdje u pogledu užasne nesreće, koja je desila grad Zagreb, vis. saboru do znanja staviti, koju je Njeg. preuzvišenost ministar-predsjednik Tisza obratio prieko ministra našega na vladu, izjavu naime dubokog sažaljenja i pripravnosti na podporu, ako bi ju vlada zahtievala, ili bi ona od potrebe bile.

(Glasovi: Živio! Živio!)

Predsjednik: Na dnevnom je redu izviešće proračunskoga odbora o zemaljskih zaklada za god. 1881.

Bilj. **Vinko Seitz**: U odsudnosti g. izvjestitelja Stražimira, ja ću biti tako slobodan izvjestiti vis. sabor o zemaljskih zaklada za god. 1881.

(Čita izviešće a tečajem čitanja zauze mjesto predsjedničko dr. Josip Vuščić. — Vidi zapisnik 93. saborske sjednice.)

Predsjednik: Vis. sabore! Ovo izviešće sastoji iz više točaka, o kojih bi bilo potrebno posebno glasovati, glede svake pojedine stavke. Medjutim nema glede nijedne stavke nikakva izpravka, s toga držim, da bi se glede svih točka moglo glasovati.

(Prima se.)

Prima li visoki sabor ovo izviešće odbora, kako je predloženo?

(Prima se.)

Izviešće odbora je primljeno.

Na dnevnom je redu izviešće kombiniranoga odbora

iz odbora proračunskoga i odbora za razsudbu zemaljskih računa o stanju glavnica zemaljskih zaklada od g. 1868. do god. 1878.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita izviešće. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Ja mislim, da mi pregled nije potrebno pročitati, jer znam, da ga je svaki od gospode članova već sam pročitao.

Predsjednik: Ovdje, vis. sabore, odbor predlaže ovu svoju kombinaciju, koju je on načinio glede glavnica umnoženih od godine do godine, i stavlja predlog, da vis. sabor ovo izviešće odborovo primi na znanje.

Stavlja se pitanje: Prima li vis. sabor izviešće odborovo na znanje?

(Prima se.)

Izviešće odborovo primljeno je na znanje.

Na dnevni red sada dolazi VIII. izviešće peticionalnoga odbora.

Molim g. izvjestitelja mjesto zauzeti:

(Izvj. g. Stevo Popović zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita VIII. izviešće peticionalnoga odbora, koje glasi).

Visoki sabore! Peticionalni odbor vis. ovoga sabora razgledao je i razpravio sve po visokom saboru dodieljene mu podneske, te mu je čast podnieti visokomu saboru svoje izviešće sa predlozima, kako sliedi: br. 459. (Vidi zapisnik 93. sab. sjednice.)

Predsjednik: Želi li tko progovoriti o ovoj točki, jer će se glasovati?

Drag. Antolek-Orešek: Ja želim!

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Dragutin Antolek-Orešek.

Drag. Antolek-Orešek: Ja se nemogu slagati sa predlogom odbora pod nikakov način, jer ako se takva praksa odobri, onda će mnogi iz sela takove proteste stavljati, a onako će se svaki dobro promisliti prije nego će prosvjedovati. To je posve pravo, da oni, koji kakov protest stavljaju i troškove plate. Zemlja ima druge potrebe, a ne da plaća za ovakove lahkoumne stvari, s toga molim, vis. sabore, da se ovaj odsudi i da plati.

(Mjesto predsjedničko zauze predsjednik sabora.)

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Mi smo vidili neugodnu razpravu malo prije u ovoj vis. kući, pak ja podupirem ovaj razlog gosp. predgovornika. Ovo je velevažno. Moja gospodo! Nema nijednoga izbora u Hrvatskoj, gdje se nebi našla nekolicina ljudi, koji bi imali prigovore proti izboru, pak bi zahtievali komisiju, pak takvi neka plate troškove. Zato nemogu prihvatiti predlog odbora, nego molim, da vis. sabor zaključi, da se imadu troškovi nadoknaditi od dotičnih krivaca.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Stevo Popović**: Visoki sabore! Peticionalni odbor, kada je ovo predložio, imao je na umu, da ukine jednu očevidnu nepravdu.

Ja ću biti tako slobodan, da ovoj vis. kući u kratko izvjestim, kako ta stvar stoji. Prije 5 ili 6 godina, kada je bio Aleksander Borčetić izabran u Vukovaru, to su izbornici onoga kotara protest podnieli proti tomu izboru, te su u protestu takove čine naveli, za koje izbornici misle, da su protuzakoniti. Visoki je sabor izaslao povjerenstvo, koje je konštatovalo, da su svi čini bili zaista po protestu, kako je ondje naglašeno. Ali vis. sabor odlučio je u tom pitanju, i kazao izrično, da ako ovi čini postoje, ipak su takovoga značaja, da bi vis. sabor prema njima mogao izbor proglasiti nezakonitim, nego ga je verificirao. Usljed toga naravno, nastalo je da dotični nose troškove. Oni su se obratili na vis. sabor s molbom, da oni budu oprošteni od ovih troškova, i upozorili vis. sabor na činjenice, koje su prema njihovom shvaćanju dovoljne bile, da se izbor uništi, kao što je konštatovalo, da je istina, a nije krivica njihova, što sabor nije dielio mišljenje njihovo, da se izbor ovaj ništetnim proglasi, i da se oni od plaćanja troškova oslobode.

Peticionalni odbor uvažio je tu okolnost, s toga mislim, da bi se mogao predlog peticionalnoga odbora uvažiti, i primiti ga ovako, kako je postavljen.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo gospodu, da na svoja mjesta idu, pošto se ima glasovati.

Predlog peticionalnoga odbora. (Čita. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice.)

Ona gospoda, koja su zato, da se primi predlog ovaj, neka izvole ustati.

(Prama bilježniku.) Izvolije brojiti!

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji i priobćuje predsjedniku rezultat).

Predsjednik: Kontraproba. Molim liepo! Ona gospoda, koja su proti tomu predlogu, neka izvole ustati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (broji i priobćuje rezultat predsjedniku).

(Ustaje manjina.)

Predsjednik: Manjina.

Predlog odbora je primljen.

Idemo dalje.

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje izviešće peticionalnoga odbora i to: na br. 489. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Ja molim gospodu, neka se neudaljuju iz mjesta pošto se imadu zaključci stvarati, a želiti je, da se bar danas taj predmet dovrši.

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje na broj 554. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje na broj 556. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje na broj 560. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje):

Br. 561. Franjo Kuhač moli podporu za izdavanje četvrte i posljednje knjige svoje sbirke narodnih popievaka.

Pošto je ova molba pri sklapanju proračuna za god. 1881. u obzir uzeta, predlaže se, da se ova molba uputi kr. vis. zem. vladi na uredovanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje na broj 588. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje na broj 590. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita dalje na broj 591. — Vidi zapisnik 93. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Time bi, vis. sabore, dnevni red današnje sjednice bio izcrpljen. Pošto zajednički sabor djelovanje svoje započimlje, nastaje nužda, da zastupnici iz Hrvatske i Slavonije imadu na zajednički sabor ići. S toga mislim, da bi nuždno bilo, da ovaj sabor sjednice svoje odgodi na neizvjestno vrieme. Ako je s voljom vis. sabora, odgoditi će se sjednice na neizvjestno vrieme, a kada bude opet nastala nužda, sazvati će se.

Je li s voljom vis. sabora.

(Glasovi: Da! — Da!)

Ja molim, neka gosp. bilježnik stante sessione zapisnik sastavi.

Gospodu članove molim, da se neudalje, dok gosp. bilježnik zapisnik sastavi. Nu, ako je s voljom vis. sabora, da sjednicu za sutra urečem za verifikaciju zapisnika . . .

(Glasovi: Sutra! — Sutra!)

Sjednica za verifikaciju zapisnika uriče se za sutra u 11 sati prije podne.

(Glasovi: Živio predsjednik!)

(Svršetak u $^1/_2$1 sat poslije podne.)

Devetdeset i četvrta saborska sjednica,

državana dne 11. studenoga 1880. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

XCIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 10. studenoga god. 1880. pod predsjedanjem predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Zapisnik posljednje saborske sjednice bje pročitan i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Kr. podžupanija bjelovarska podastire skupštinski zaključak, kojim preporučuje predstavku zastupstva grada Bjelovara, radi povišenja sadašnjega gimnazija na višji gimnazij.

Dostavlja se odboru peticijonalnomu.

Prelazi se na dnevni red: Na dnevnom je redu izvještaj iztražnoga povjerenstva u pogledu izbora gosp. Singera.

Zastupnik Fran Folnegović sa drugovi stavlja sliedeći protupredlog: Pozivajući se na praksu jučer u vis. saboru prokušanu, a poglavito pako pozivno i na ustanove poslovnika kao i na praksu saborsku u posve sličnih primjerih, predlažemo:

Neka visoki sabor digne iz dnevnoga reda razpravu o izboru račanskom, ter odnosno povjerenstveno izviešće odputi na odbor za verifikacije, za da ovaj izviešće ob ovom predmetu saboru podnese.

Na pitanje visokog predsjedničtva, da li visoki sabor taj protupredlog prihvaća, bude isti kod glasovanja većinom glasova zabačen.

Pošto je zastupnik Stevo Popović izviestio sabor o preporном izboru gosp. Singera, stupilo se glasovanju.

Predsjednik izjavi, da zastupnici, koji smatraju, da se izbor gosp. Singera imade verificirati, glasuju ceduljami naznačenimi sa „da“, a protivni sa „ne“.

U skrutinij budu imenovani sliedeći zastupnici: Antolek-Orešek Dragutin, dr. Jordan Ante, Poh Antun i Zindl Antun.

Prije nego bje resultat glasovanja obavljen, pročita predsjednik brzojav, koji je stigao od Njeg. Veličanstva premilostivog našeg cara i kralja, na svietlog bana, kojim su se Njihova Veličanstva kralj i kraljica sjetili prigodom potresa nastradalog siromašnog pučanstva sa svotom od 10.000 for., što bude stajanjem zastupnika do znanja primljeno i sa burnim trokratnim živio naš kralj i kraljica popraćeno.

Zatim proglasi predsjednik rezultat glasovanja: glasovalo je 45 saborskih članova, od ovih glasovaše sa „da“ 12, a sa „ne“ 30; tri cedulje bijahu prazne.

Izbor gosp. Singera nije dakle verificiran, te će se putem kr. zemaljske vlade odrediti novi izbor narodnoga zastupnika za kotar račanski.

Budući nastade vrieme za interpelacije, to stavlja zastupnik Josip Lehpamer sliedeću interpelaciju:

1. Je li preuzvišenosti Vašoj poznato, da su javne u domovini našoj oblasti, kako u Zagrebu, tako i po cieloj domovini, napustile bditi, te biva svetkovanje nedjelja i blagdana oskvrnjivano uredovanjem u javnih uredih, te naročito ciepljenjem i dociepljivanjem boginja, prevažanjem tereta, robe i plodina na javna tržišta, trgovanjem i sajmovanjem i kod župnih crkvenih svetčanostih tako da se činovničtvo, sviet trgovački i obrtnički, puk i seljačtvo, odvraća od pohadjanja službe božje, nauka kršćanskoga i primanja svetila na materijalnu i moralnu nesreću svoju?

2. Ako jest to sve poznato, je li voljna preuzvi-

šenost Vaša sporazumno sa ordinarijati domovine naše uzpostaviti dostojno vanjsko svetkovanje nedjelja i blagdana?

Interpelącija ova stavlja se u zapisnik i predati će se svietlomu banu.

Iza toga prijavi predstojnik unutarnjeg odjela kr. zemaljske vlade, da je preuzv. gospodin ministar-predsjednik Tisza svoje sažaljenje nad nesretnim udesom prouzročenim potresom u našoj zemlji izrazio, ujedno našoj vis. kr. zemaljskoj vladi prijavio, ako bi kakova potreba pomoći s njegove strane nuždna bila, da istoj (naime vladi) na razpoloživost stoji.

Izjava ova bude sa živio do znanja primljena.

Sliedi izviešće proračunskoga odbora o zemaljskih zaklada za g. 1881. kako sliedi:

Zaklada narodnih učiona.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 43.226 for.
a potreba sa . . . . 43.226 for.

Zakada štipendijalna „Marije-Terezije“.

Primljeno po predlogu odbora i to:
redovito pokriće sa . . . . 1.358 for.
a potrebu sa . . . . 1.294 for.

Zaklada komercijalna.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 34.130 for.
a potrebu sa . . . . 49.398 for.

Zaklada osječkog sirotišta.

Primljeno po predlogu odbora i to:
redovito pokriće sa . . . . 18.557 for.
a potreba sa . . . . 16.346 for.

Zaklada „narodnog kazališta“.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 4.659 for.
a potrebu sa . . . . 3.758 for.

Zaklada zemaljske gojitbe.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 1.322 for.
a potreba sa . . . . 36 for.
sa sljedećim zaključkom: „poziva se kr. zem. vlada, da pri podnašanju proračuna za god. 1882. označi saboru svrhu, u koju bi se imao prihod, a eventualno i sama glavnica zaklade zemaljske gojitbe prema naravi i postanku svom cieli shodnije opredieliti i upotriebiti“.

V. Zaklade stradajućih.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 861 for.
a potrebu sa . . . . 32 for.

Zaklada jamničke kiselice.

Primljeno pokriće sa . . . . 7.703 for.
a potreba sa . . . . 7.703 for.

Komasirana zaklada za dobrotv. svrhe.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 2.890 for.
a potreba sa . . . . 55 for.
sa sljedećim zaključkom: „poziva se kr. zem. vlada, da uzme u razmatranje, da li bi se zaklada dobrovoljačka mogla patriotičkomu pripomoćnomu družtvu u Zagrebu u svrhe istoga družtva ustupiti prema naravi i postanku te zaklade, te da prigodom podnašanja budućega proračuna vis. saboru podnese predlog svoj“.

Zaklada zemaljske vjeresije.

Pokriće primljeno sa . . . . 11.501 for.
a potreba sa . . . . 2.773 for.

Zaklada sirotinjska.

Pokriće primljeno sa . . . . 39.506 for.
a potreba sa . . . . 12.901 for.

Zaklada regnikolarna.

Primljeno po predlogu odbora i to:
pokriće sa . . . . 18.810 for.
a potreba sa . . . . 18.095 for.
sa sljedećim zaključkom: „ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, da iz viška u iznosu od 715 for. i baš navedenih pištednja za g. 1881. izdade:

a) kao podporu za izdanje jugoslavenskih popjevaka . . . . 1.000 for.
b) jugoslavenskoj akademiji pripomoć do iznosa od . . . . 2.000 for.
i to: za izdavanje historičko-juridičkih spomenika . . . . 1.000 for.
a za izdavanje riečnika . . . . . . 1.000 for.

Sliedi izviešće odbora kombiniranoga iz odbora proračunskoga i odbora za razsudbu zemaljskih računa i bude takodjer po vis. saboru po predlogu odbora primljeno, da se izkazi o stanju glavnica zemaljskih zaklada od g. 1868. do g. 1878. na znanje uzmu.

Napokon bude VIII. izviešće peticionalnoga odbora primljeno kako sliedi:

Br. 459. Molba više izbornika izbornog kotara vukovarskog, da se oproste od plateža povjerenstvenih troškova u iznosu od 272 for. 90 nč. za vodjenu iztragu proti izboru narodnoga zastupnika Alekse Parčetića.

Primljen je predlog odborov, da sabor odustane od ove tražbine, a kr. zemaljska vlada, da se poziva, da pri stvaranju novele izbornoga reda za buduće stavi odredbu, po kojoj je protiv valjanosti izbora protestujuća stranka dužna položiti kauciju od 300 for. a. vr., radi podmirenja eventualnih otuda iztičućih troškova.

*

Br. 479. Molba imovnih občina Noskovce, Gornje Predrevo, Sopje, Kupince, Vaška, Orešac, Gaćište itd. (u podžupaniji virovitičkoj) za da se uprave polit. občina drugčije, ako je moguće organiziraju, te činovničtvo umanji.

Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 554. Uznički stražari kr. sudbenog stola u Zagrebu mole za milostivu dozvolu poboljšanja njihovog materijalnog stanja.

Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 556. Molbenica Petra Bazijanca, učitelja u miru iz Turnašice, na visoki sabor radi 8 godina uživajuće, a g. 1874. posve uzete mirovine.

Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 560. Anka Verle, supruga pokojnog Gavre Verlea, bivšeg začast. žup. pristava i sab. pisara, za pripomoć za uzdržavanje bolestnog si sina Dragutina.

Upućuje se kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 561. Franjo Kuhač moli podporu za izdavanje četvrte i posljednje knjige svoje sbirke narodnih popievaka. Pošto je ova molba pri sklapanju proračuna za g. 1881. u obzir uzeta, s toga se stavlja medju spise.

Br. 588. Felix Lay nudja na prodaju svoju sbirku entnografičkih predmeta, sastojeću se u 1071 komad.

Upućuje se kr. zem. vladi s preporukom: da prema vriednosti i upotriebivosti iste sbirke za naukovne svrhe sjedne, a prema razpoloživim sredstvam s druge strane na ovu molbenicu obzir uzme.

Br. 590. Molba občinara sela Jarmine, da se odciepe od občine Gaboš, i da se samostalna občina Jarmina sa vlastitim poglavarstvom ustroji.

Ustupa se vladi na uredovanje.

Br. 591. Skupština kr. podžupanije u Sisku dne 20. listopada 1880. br. 3174. predlaže predstavku u predmetu prekopa savskog u Topolovcu, Preloščici i Suvoju.

Upućuje se vladi s preporukom, da nastoji kod zajedničke vlade, da ovoj molbi što prije udovolji.

Time je dnevni red današnje sjednice izcrpljen, te budući nastaje potreba, da bude naša zemlja zastupana na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru, koji je svoje djelovanje već i započeo, to odgadja predsjedničtvo saborske sjednice, zaključiv današnju sjednicu u $\frac{1}{2}$1 sat, te urekav sjednicu za sutra u 11 sati prije podne, za da se zapisnik današnje sjednice pročita i ovjeroviti može.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

(Tečajem čitanja zapisnika bio je takav potres u 11 sati 25 čas., koji je trajao do tri sekunde, da je prisilio na bježanje koli občinstvo sa svih galerija, toli gg. saborske članove. Čim je potres prestao, sakupe se saborski članovi, zauzeše svoja mjesta i bilježnik sab. Vinko Seitz nastavi prekinuto čitanje zapisnika posljednje sab. sjednice.)

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nema prigovora, zapisnik se ovjerovljava.

Predsjednik (naprama sab. bilježniku).

Izvolite ovaj današnji zapisnik pročitati.

Bilježnik **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

XCIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 11. studenoga 1880. u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskog predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 39 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Pošto bi zapisnik posljednje sjednice pročitan i ovjerovljen, zaključi predsjednik sjednicu i odgadja u obsjeditbu.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nema prigovora, zapisnik se verificira.

Želim vam sretan put gospodo! Dižem ovime današnju sjednicu, a buduća sjednica sazvati će se po mogućnosti.

(Glasovi: Živio predsjednik! Živio predsjednik!)

(Svršetak o podne.)

Devetdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 16. siečnja 1881. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Priobćenje podnesaka.

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Zapisnik posljednje sjednice ovjerovljen je, s toga prestaje nužda, da se čita.

U posljednjoj sab. sjednici 94., držanoj dne 11. studenoga prošle godine 1881., ovlastio je visoki sabor ovo predsjedničtvo, da po potrebi sjednice sazove.

Buduć da je Nj. preuzvišenost svietli ban izjavio predsjedničtvu ovomu, da nužda nastaje, da sjednice opet drži, s toga vas je opet predsjedničtvo ovamo pozvalo.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Nj. preuzvišenost ban grof Ladislav Pejacsevich priobćuje, da su Njeg. Veličanstvo kralj i Njeg. Visost nasljednik priestolja Rudolf blagoizvoljeli sa zahvalnošću do znanja uzeti čestitke k novoj godini.

Uzima se homagijalnim poklonstvom na znanje.

Nj. preuzvišenost ban javlja, da je i Njez. Veličanstvo kraljica blagoizvoljela zahvalno do znanja uzeti čestitku sabora povodom prev. imendana.

Uzima se homagijalnim poklonstvom na znanje.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njeg. Veličanstvo blagoizvoljelo podieliti previšnju sankciju osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrv. i Slav. za g. 1881.

Uzima se do ugodnoga znanja.

Čast mi je javiti, da je previšnji reskript stigao na ovaj sabor.

Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični reskript, kojega sadržaj gg. saborski članovi stojeći slušaju):

MI FRANJO JOSIP PRVI,

po milosti božoj cesar Austrijanski, kralj Česki itd. i apoštolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom na saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski Naš pozdrav!

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni vierni Naši!

Kraljevska je Naša volja, da se zakonskim člankom I. : 1868. uvjetovano utjelovljenje hrvatsko-slavonske vojne Krajine, naime administrativno sjedinjenje postojećega još za sebe krajiško-upravnoga područja s gradjanskom Hrvatskom i Slavonijom doskoro udjelotvori.

Predstojeće ovo sjedinjenje obiju upravnih područja Naših kraljevina Hrvatske i Slavonije iziskuje prema §. 33. zakonskoga članka I. : 1868., da se broj izaslat se imajućih na zajednički državni sabor krune svetoga Stjepana zastupnikâ kraljevina Hrvatske i Slavonije sada iznovično opredieli odnosno utanači, što samo može uzsliediti na način propisani §. 70. nagodbenoga zakona.

U tu svrhu nalazimo se Mi pobudjeni, ovim pozvati sabor milih Nam kraljevina Hrvatske i Slavonije, da iz svoje sredine izašalje kraljevinski odbor, sastojeći se iz dvanaest lica, koji će jednakim kraljevinskim odborom ugarskoga državnoga sabora, eventualno odstupajuć od one ustanove §. 33. zak. članka I. : 1868., prema kojoj se ustanovi broj zastupnikâ na državnom saboru po razmjerju pučanstva ima pomnožati, utanačiti nuždni broj hrvatsko-slavonskih zastupnika, koji će se nakon provedenoga sjedinjenja obiju upravnih područja Hrvatske i Slavonije i pošto će hrvatsko-slavonska vojna Krajina u istinu učestvovati u ustavnom životu, imat izabrati za zajednički državni sabor zemalja Naše krune Ugarske i koji će odbor dogovor taj svomu zakonodavnomu tielu predložiti na daljnje ustavno pretresivanje.

S pouzdanjem očekujemo Mi, da će izaslat se imajućem kraljevinskom odboru, nadahnutu idejom za polučenjem sdruženja, poći za rukom, uvažujuć dostojno u tom pogledu postojeće obzire i okolnosti postići takovo riešenje, koje će Našoj, za oba diela jednako oduševljenoj vladarskoj volji omogućiti, da Mi i ovomu predstojećemu

djelu bratinske sloge i sporazumka obiju naroda podielimo kraljevsko Naše privoljenje.

Dočim Mi obseg djelatnosti kraljevinskih odbora jedino na gore izloženi predmet ograničujemo, ostajemo Vjernostim Vašim s Našom kraljevskom prijazni i milosti blagonaklonjeni.

Dano u Beču dne osmoga siečnja godine hiljadu osam sto osamdeset i prve.

F r a n j o J o s i p v. r.

(L. S.)

Koloman Bedekovich v. r.
Ladislav grof Pejacsevich v. r.

Predsjednik: Visoki sabore! Po precedenciji, koja je u ovom zakonodavnom tielu vladala, ovaj će se previšnji reskript štampati i podieliti medju gospodu članove. Predlozi pojedini gg. članova, što će uslied ovoga reskripta sliediti, sačinjavaju predmet i razpravu buduće sjednice, ako je s voljom vis. ove kuće.

(Prima se.)

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne sa dnevnim redom: predlozi o ovom reskriptu.

(Svršetak u 11¼ sata prije podne.)

Devetdeseset i šesta saborska sjednica,

držana dne 17. siečnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o eventualnih predlozih na kraljevski reskript od 8. siečnja 1881.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, neka pročita zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

XCV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. siečnja 1881. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban grof Ladislav Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković i dr. Pavao Muhić.

Predsjednik pozdravi članove vis. sabora te prijavi sliedeće stigle podneske:

Preuzvišeni gosp. ban priobćuje, da je Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 9. siečnja 1881. uz premilostivu izjavu previšnje zahvale preblagostivo uzeti na previšnje znanje čestitke sabora kr. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podastrte povodom nove godine.

Zatim blagoizvoljela je Njegova c. i kr. visost presvietli gospodin nadvojvoda kraljević Rudolf uz izraz zahvale primiti na znanje čestitke istoga zakonodavnoga tiela, podnešene mu istim povodom.

Uzima se sa homagijalnim poklonstvom na znanje.

Preuzvišeni gosp. ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela uz premilostivu izjavu previšnje svoje zahvale preblagostivo uzeti na znanje čestitku sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podnešenu prigodom previšnjega imendana.

Uzima se sa homagijalnim poklonstvom na znanje.

Br. 626 sab. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje da je Njeg. c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo sa previšnjim riešenjem od 25. prosinca 1880. prihvaćenoj po hrvatsko-slavonskom saboru osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1881. premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Uzima se na znanje.

Zatim predade Njegova preuzvišenost gosp. ban grof Ladislav Pejacsevich saborskomu predsjedniku kraljevski reskript. — (Vidi 95. saborsku sjednicu str. 1117.)

Pošto bude pročitan, bude isti sa „Živio kralj“ popraćen i do ugodnoga znanja primljen.

Predsjednik zaključi sjednicu u $11\frac{1}{4}$ sati te ureče buduću za sutra 17. siečnja u 10 sati prije podne, staviv na dnevni red razpravu eventualno predlog kraljevskoga reskripta.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.,
sab. bilježnik.

Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Od strane kuće velikaša kraljevine Ugarske i sdruženih joj kraljevina stigao je na ovo predsjedničtvo sliedeći dopis.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj dopis. — Vidi zapisnik 96. sab. sjednice).

(Glasovi: Živili! Živili!)

Predsjednik: Ujedno je na ovo predsjedničtvo stigao od strane predsjedničtva zajedničkoga sabora ugarsko-hrvatskoga doljnje kuće sliedeći dopis.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čitaj taj dopis. — Vidi zapisnik 96. sab. sjednice).

Predsjednik: Vis. sabore! Ja mislim, da ću ćuvstvu vis. kuće ugoditi, ako vas umolim, da me ovlastite, da od strane vis. ovog sabora izjavim jednoj i drugoj kući kraljevine Ugarske zahvalnost za ovu sućut i sažaljenje.

(Glasovi: Živio! Živio!)

Presvietli gosp. biskup Gjuro Posilović moli dopust bolesti radi.

Ja mislim, vis. sabore, da bi se ovaj dopust mogao dozvoliti.

(Dozvoljava se.)

Presv. g. dr. Teodor grof Pejacsevich podnosi svoju vjerodajnicu, kojom je izabran za narodnoga zastupnika u izbornom kotaru feričanskom.

(Ide odboru verifikacionalnomu.)

Poglavarstvo obćine Sela, podžupanije krapinsko-topličke, moli, da se cesta od Miljane do Kiselice kroz Brezno g. 1881. izgradi.

(Ide odboru peticionalnomu.)

Izim ovih nije nikakav podnesak na ovaj visoki sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu su eventualni predlozi u pogledu jučer pročitana kralj. reskripta od 8. siečnja 1881.

Čast mi je javiti, da je g. zast. Mirko Hrvat, poduprt po dovoljnom broju članova, podnio sliedeći predlog:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

„Sabor odaziva se s homagijalnim poklonstvom pozivu prev. odpisa, te će u sliedećoj sjednici preduzeti izbor kraljevinskoga odbora od 12 članova.“

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja sam uvjeren, da se je svaki sin ove kraljevine obradovao, kada se je iz previšnjega kralj. odpisa od 8. siečnja 1881. uvjerio, da je tvrda i odlučna volja Njeg. posvećenog apoštolskog Veličanstva, da se od 100 i više godina zahtjevu naroda našega zadovolji.

S toga sam ujedno uvjeren, da visoki sabor nema priečega posla, nego odmah s mjesta izbor kraljevinskoga odbora preduzeti, odbora, koji će utrti put konačnomu sjedinjenju Krajine s materom zemljom. Pak dočim držim, da bi svaki protivni predlog bio neumjestan, dapače da bi mogao zavlačiti željeno utjelovljenje Krajine s materom zemljom, molim visoki sabor, da bi izvolio moj predlog primiti.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. barun Rukavina.

Gjuro barun **Rukavina**: U ime kluba stranke prava imam izjaviti, da mi neznamo zakona, polag kojega bi učestvovali kod izbora regnikolarne deputacije.

Nadalje imadem izjaviti, da mi nemožemo pristati na to, da se razpravlja i odlučiva o narodu bivše Krajine, bez da je zastupan isti narod.

Predsjednik: Ja imam čast samo izjaviti, da klub u obće, bilo samostalne narodne ili neodvisne-narodne stranke, jest „ens“, nepoznat u poslovniku.

Ja mislim, da g. barun u ime svoje i svojih jednomišljenika govori, a ne u ime kakova kluba.

Želi li još tko govoriti?

(Ustaje nar. zast. g. dr. Kosta Vojnović.)

Rieč ima narodni zastupnik g. dr. Kosta Vojnovi[ć].

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Ono veselj[e], koje je obradovalo velecienjenoga zastupnika g. Mirk[a] Hrvata, obuzelo je svakoga rodoljuba, kada je čuo kralje[vski] reskript u toliko, u koliko sadržava ozbiljni korak k utj[e]lovljenju Krajine s materom zemljom. Nego ipak to v[e]selje nije ostalo nepomućeno. Pošto sjedinjenje Krajin[e] s Hrvatskom uzakonjeno je u nagodi od godine 1868, pošto se radi jedino o izvedenju spojitbe svak se pit[a], zašto nesjede ovdje zastupnici Krajine, kojih interesa n[aj]više se tiče? Kako je to, da ti zastupnici dva puta [s]bili pozvani, kad je još Krajina bila vojnički uredjen[a], na hrvatski sabor, da sudjeluju u razpravah o utanačen[ju] državopravnih odnošaja medju Hrvatskom i Ugarsko[m], dapače i cielom monarkijom, a Krajina nije zastupa[na] ovdje sada, kad su joj pravne institucije mal ne pos[ve] izjednačene sa onimi matere zemlje, — sada, kad se ra[di] o načinu, kako će se provesti njezino utjelovljenje s pr[o]vincijalom? Čim je ovo zaslužila Krajina? Nema dvoj[be], gospodo, da matica zastupa pravno odkinute udove cie[le] kupne zemlje, da ovaj sabor zastupa virtualno i Kraj[inu] i Dalmaciju. Ali to zastupstvo može dotle trajati, d[ok] se nepruži odkinutim udovom prilika, da budu nep[o]sredno zastupani i da sami štite svoje interese. Da se p[o]stupalo pri izvedenju spojitbe Krajine onako, kako pra[vo] i logika zahtjevaju, imao se krojiti posebni izborni r[ed] za Krajinu po ovome saboru i otvoriti tim vrata kraj[iš]nikom, da dodju medju nas. Ovo je imalo biti posljed[nje] naše oktroiranje za Krajinu. U kraljevom rekriptu [o]hvaćen je posve obratni postupak. Nepita se, kako [će] zastupati Krajina svoje interese u toli zamašnom pos[lu], kakvo je opredieljenje broja zastupnika na zajedničk[om] saboru, nego se pozivlje, mimoiduć Krajinu, da to ob[avi] naš sabor mjesto nje. Prama tomu što nam ostaje u[či]niti? Imamo žalibože računati na gotov čin, te po[što] nećemo da doprinesemo, da se odgodi udovoljenje že[lji] od stoljeća, dužnost nam se nameće, da se služimo [još] jedan put virtualnim pravom, koje ima ovaj sabor, [da] zastupa Krajinu pri izboru kraljevinskoga odbora, koji sa jednakim kraljevinskim odborom ugarskim utana[či] broj poslanikâ, koji će zastupati ojačanu Hrvatsku po[sle] spojitbe Krajine. Kraljevski reskript želi, da dotični k[ra]ljevinski odbori budu ovlašteni odstupiti od one ustan[ove] §. 33. zak. čl. I.: 1868., prema kojoj se je broj [za]stupnikâ na državnom saboru po razmjerju pučans[tva] ima pomnožati. Ovakovo ovlaštenje tako su poluslužb[eni] listovi u Zagrebu i u Pešti tumačili, da ona točka reskri[pta] zahtjeva umirujućih razjašnjenja od strane visoke [kra]ljske vlade.

Pisalo se, da se je prigodom razprave o utjelovlje[nju] Krajine potaknulo riečko pitanje, da se zahtjeva kao ci[jena] spojitbe, da se Hrvatska odrekne prava na Rieku, re[klo] se, da hrvatska vlada, da odkloni tu pogibelj, morala je na to pristati, da se odstupi od ustanova §. 33. nag[ode]

da se naime prigodom spojitbe Krajine neumnoži broj zastupnikâ prama umnoženomu pučanstvu. Da li su se takve razprave vodile, da li su dovele do ovoga rezultata, najbolje će nas obaviestiti i nadam se, umiriti hrvatska vlada. Jer, gospodo, prava, koja smo stekli nagodom od god. 1868., stečena su za cielu Hrvatsku, za Krajinu i za Dalmaciju. Ako smo mogli zastupati Krajinu, da joj tu stečevinu pribavimo, — nikakav virtualni mandat nemože nas ovlastiti, da se u ime Krajine i za Krajinu odričemo pravâ za nju stečenih. Mandat indi, koji izvršujemo za Krajinu, nesmijemo ga obratiti proti njoj, na štetu njezinu, za pregorenje onih prava, što smo za nju stekli.

Čast mi je dakle u ime svojih sumišljenika i svoje izjaviti, da pristupljujuć k izboru kraljevinskoga odbora, koji će sa kraljevinskim odborom ugarskim utanačiti nuždni broj poslanikâ, koji će Hrvatsku, Krajinom ojačanu, zastupati na zajedničkom saboru, mi ćemo pristupiti uz nadu, da se neće pri tome utanačenju okrnjiti prava, koja smo mi za nas i za Krajinu §. 33. nagode stekli.

Predsjednik: Molim liepo! U svakom parlamentu ima se govoriti o predlogu. Vi niste ništa izvolili kazati o predlogu, prihvaćate li ga ili ne.

Dr. **Kosta Vojnović**: Prihvaćam.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti!

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, rieč ima gospodin predlagatelj.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja na rieči g. neposrednog govornika imadem dvoje primjetiti:

1. Da mi sada ovdje nemožemo govoriti o tom, da li će izaslana po vis. saboru regnikolarna deputacija odstupiti od prava, naznačena u §. 33. čl. I. od g. 1868. Daklem sve rieči, koje je g. predgovornik u tom obziru govorio, čine mi se suvišne.

2. Meni je sa žalošću konštatirati, da najradostniji čin vladara u ovom saboru nemože bez disonancije preći.

Predsjednik: Visoki sabore! Sada će se glasovati. Predlog glasi ovako (čita):

„Sabor odaziva se s homagijalnim poklonstvom pozivu prev. odpisa, te će u sliedećoj sjednici preduzeti izbor kraljevinskoga odbora od 12 članova".

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog ovaj primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog je primljen.

Visoki sabore! Ovime bi za danas dnevni red bio izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice ima se staviti izbor regnikolarne deputacije, sastojeći se iz 12 osoba.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 12 sati o podne.

(Glasovi: Živio Živio!)

(Svršetak u $^{3}/_{4}$11 sati prije podne.)

Devetdeset i sedma saborska sjednica,

državana dne 18. siečnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Izbor dvanaestorice saborskih članova u regnikolarn deputaciju.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

XCVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 17. siečnja 1881. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića, u prisutnosti 56 saborskih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Gornja kuća zajedničkoga sabora hrvatsko-ugarskoga izrazuje duboko sažaljenje nad velikim udarcem, štono je potresom od 9. studenoga 1880. stigao glavni grad Zagreb i posestrime kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

2. Isto tako i doljnja kuća zajedničkoga sabora hrvatsko-ugarskoga izrazuje sažaljenje nad spomenutom katastrofom.

Sabor sa oduševljenjem primi ovo do znanja i opunovlašćuje predsjednika sabora, da gornjoj i doljnjoj kući zajedničkoga hrv.-ug. sabora izrazi zahvalnost na saučešću od strane ovoga sabora.

3. Presv. gosp. biskup Gjuro Posilović moli dopust bolesti radi.

Dozvoljava se.

4. Presv. g. dr. Teodor grof Pejacsevich podnos svoju vjerodajnicu, kojom je izabran za narodnoga za stupnika u izbornom kotaru feričanskom.

Ide odboru za verifikacije.

5. Poglavarstvo obćine Sela, podžupanije krapinsko topličke, moli, da se cesta od Miljana do Kiselice kro Brezno g. 1881. izgradi.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu su eventualni predlozi o kr. r skriptu od 8. siečnja 1881.

Zastupnik naroda Mirko Hrvat, poduprt dovoljni brojem članova saborskih, podnosi predlog sliedećeg sa držaja: „Sabor odaziva se homagijalnim poklonstvo pozivu prev. odpisa, te će u sliedećoj sjednici preduze izbor kraljevinskoga odbora od 12 lica“.

Iza svršene debate stavi predsjednik pitanje:

Prima li visoki sabor predlog zastupnika g. Mirk Hrvata?

Ogromna većina prihvati ovaj predlog.

Izcrpiv tako dnevni red, predsjednik zaključuje da našnju sjednicu u ³/₄11 sati, uričuć buduću za sutra dn 18. siečnja u 12 sati o podne sa sliedećim dnevni redom: Izbor dvanaestorice u regnikolarnu deputaciju.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobću da je Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizv lilo premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu

službenih kategorijah činovnikâ i službenikâ kralj. zem. zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbina, i zakonu o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljevinami Hrvat., Slav. i Dalm. financijalne nagodbe.

(Uzima se homagijalnim poklonstvom na znanje.)

Upravljajući odbor hrv.-slav. gospodarskoga družtva u Zagrebu moli, da se donese zakon, po kojem bi bilo odredjeno pokriće troškova, spojenih s odkuživanjem okuženih trsova od ušenjaka phylloxere, pa ako u tu svrhu nema u proračunu za g. 1881. dozvoljenih sredstva, da se pobrine, da se ova sredstva dobiju.

(Ide odboru agrarnomu.)

Osim ovih nije nikakav drugi podnesak na ovaj vis. sabor stigao.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izbor kraljevinskog odbora sastojećeg se iz 12 članova.

Ovaj izbor imade se obaviti putem ceduljâ.

Molim gg. članove sabora, neka izvole na jednoj cedulji dvanaestoricu napisati, koje žele u kraljevinski odbor imati.

Za skrutatore imenujem gg. narodne zastupnike: Andru Valušniga, Gjuru Kranjčića, Ivana Petrovića i Vojku Špišića.

Gosp. bilježnika molim, da izvoli imena čitati.

Andro Valušnig: To ja nemogu primiti.

Predsjednik: Ja molim, neka primi ovaj čin kao član sabora!

Molim g. bilježnika Lončarića, neka izvoli čitati!

Andro Valušnig: To primiti nemogu, jer je proti mojim načelom.

Predsjednik: Nu kada neće g. Valušnik, to molim g. zastupnika Poha.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita imena sab. članova alfabetičkim redom, koji nose cedulje. Nakon svršena glasovanja i skrutinija).

Predsjednik (zvoni): Čast mi je javiti rezultat skrutinija, koji je sliedeći:

Glasovalo je 65 saborskih članova. Od ovih dobili su gg. Ivan grof Drašković 63 glasa, Rudolf grof Erdödy 45 glasova, Mirko Hrvat 46 glasova, Nikola Krestić 64 glasa, Svetozar Kušević 46 glasova, Dragutin Mihalović 63 glasa, Josip Miškatović 46 glasova, Mate Mrazović 64 glasa, biskup Janko Pavlešić 46 glasova, dr. Jovan Subotić 64 glasa, Ivan Vončina 46 glasova i Teofan Živković, biskup, 41 glas.

Ova dvanaestorica gospode smatraju se članovi regnikolarne deputacije. Osim ovih dobili su g. Bartolović 20 glasova, g. Berula 19, g. Jelačić 19, g. Kukuljević 19, g. Vojnović 19, g. Kotur Vaso 18 i g. Posilović 18.

Visoki sabore! Nužda je, da se mogu vjerodajnice izdati, da se stante sessione načini zapisnik.

Ovim bi bio dnevni red današnje sjednice izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju neke ustanove zakona o mjestnih sudovih.

Ako je s voljom vis. kuće, stavit će se ovo na dnevni red buduće sjednice.

Prima li visoki sabor ovo?

(Prima se.)

Današnju sjednicu dižem, a buduća ureći će se po mogućnosti i što prije.

Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik današnje sjednice proglasiti.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

XCVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. siečnja 1881. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 65 saborkih članova.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: Svietli ban Ladislav grof Pejacsevich, de odjelni predstojnici Jova barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin. Zapisnik posliednje sjednice ovjerovljuje se.

Na sabor stigoše sliedeći podnesci:

1. Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njeg. c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu o službenih kategorijah činovnikâ i službenikâ kr. zem. zavoda za umobolne u Stenjevcu i o njihovih činih, plaćah i zaslužbinah i zakonu o inartikulaciji ugovorene medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom finacijalne nagodbe. — Prima se na homagijalno znanje.

2. Upravljajući odbor hrv.-slav. gospodarskoga družtva u Zagrebu moli, da se donese zakon, po kojem bi bilo odredjeno pokriće troškova, spojenih sa odkuživanjem okuženih trsova od ušenjaka phylloxere, pa ako u tu svrhu nema u proračunu za g. 1881. dozvoljenih sredstva, da se pobrine, da se ova sredstva dobiju. — Ustupa se agrarnom odboru.

Predsjedničtvo javlja, da nema više podnesakâ, nadalje, da je na dnevnom redu izbor dvanaestorice članova u regnikolarnu deputaciju peštanku za spojitbu Krajine.

Za skrutatore imenovalo predsjedničtvo sliedeću gospodu zastupnike: Gjuru Kranjčića, Petrovića Ivana, Poha Antuna, Špišića Vojka.

Predsjedničtvo javlja sliedeći rezultat izbora:

Glasovalo je 65 saborskih članova, od tih dobiše: Drašković grof Ivan 63, Erdödy grof Rudolf 45, Hrvat Mirko 46, Krestić Nikola 64, Kušević Svetozar 46, Mihalović Dragutin 63, Miškatović Josip 46, Mrazović Mato

64, Pavlešić Janko, biskup, 46, dr. Subotić Jovan 64, Vončina Ivan 46, Živković Teofan, biskup, 41 glas, te se ova dvanaestorica imadu smatrati članovi regnikolarne deputacije za spojitbu Krajine.

Tim bje predsjednikom zaključena današnja sjednica u 12³/₄ sata poslje podne, stante sessione zapisnik sastavljen, te urečena buduća sjednica po mogućnosti sa sliedećim dnevnim redom:

Izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju neke ustanov zakona o mjestnih sudovih.

Krestić v. r. **Pavao Brantner** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

(Svršetak u 12³/₄ sata poslije podne.)

Devetdeset i osma saborska sjednica,

održana dne 3. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posliednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojom se preinačuje odnosno nadopunjuje zakon o mjestnih sudovih. — Interpelacija nar. zastupnika gosp. Josipa Zorića glede petgodišnjih doplataka pučkim učiteljem. — Interpelacija nar. zastupnika dra. Ante Starčevića glede prava glasovanja činovnika hrvatskih na Rieci.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara i pošto je apisnik posliednje sjednice u istoj sjednici proglašen, to e dolazi odmah na proglašenje novih podnesaka, koji su a današnju sjednicu stigli sliedeći:

Grof Franjo Erdödy, kao skrbnik barunice Fingerling, ıoli po pravozastupniku gosp. Jakčinu, da vis. sabor izoli uzeti u pretres i riešiti pravo o patronatu župâ. —)va molba ide odboru peticijonalnomu.

Drugi podnesak je: Kr. sudbeni stol u Bjelovaru moli, a smije progoniti narodnoga zastupnika gosp. dra. .leksandra Peičića. — Ide odboru imunitetnomu.

Drugih podnesaka nema za danas, s toga se odmah relazi na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće ravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojom se preıačuje odnosno nadopunjuje zakon o mjestnih sudovih.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (zauzev izvjestiteljsko ıjesto, čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 98. sab. jednice).

Predsjednik: Pošto je izviešće odborovo o dotičnoj akonskoj osnovi proglašeno, vodit će se o njoj geneılna i specijalna debata.

Ponajprije ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja ću samo :taknuti to, da su ustanove ove zakonske osnove obraz)žene prije svega u obrazloženju vis. vlade, koje je bez vojbe svatko čitao, a što se tiče druge versije §. 2., azalo se takodjer sve u izviešću, što je u njem neizaknuto; s toga bi bilo suvišno, da jedno ili drugo para:aziram.

Ako bude kakovih novih momenata iznešeno, govoiti ću kašnje; za sada odričem se rieči.

Predsjednik: Visoki sabore! Ako tko želi govoriti neka se prijavi.

(Nitko se nejavlja.)

Nema nikakove prijave; s toga se stupa odmah na specijalnu debatu.

Neka izvoli gosp. izvjestitelj u specijalnoj debati čitati naslov te onda §. 1.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita naslov): „Zakon od . . . . ., kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6., 24. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 87. „Sbornika“ od god. 1876.).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Naslov je primljen. Prelazi se na §. prvi.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita): „§. 1. Mjestnoga sudca, zamjenika mu i prisežnike mjestnoga suda bira obćinsko zastupstvo po propisu §. 6. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi na tri godine“.

Predsjednik: Pošto nema k tomu §. nikakova izpravka, stavlja se odmah pitanje: Prima li visoki sabor §. prvi ove zakonske osnove, kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

§. prvi je primljen.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita): „§. 2. Trgovci i obrtnici, ako nije bilo drugačije ugovoreno, vlastni su svoje tražbine, u koliko spadaju pod nadležnost mjestnih sudova po §. 21. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi, poćerati po izboru svojem budi u smislu §. 24. potonje spomenutoga zakona kod

mjestnoga suda one obćine (grada, trgovišta), u kojoj tuženik prebiva, budi kod mjestnoga suda one obćine (grada, trgovišta), gdje su oni u čas sklopljena posla imali trgovačku nastanu ili u pomanjkanju te nastane svoje prebivalište".

Ja mislim, visoki sabore, da moram odmah i drugi predlog pročitati. (Čita):

„Ili §. 2. Paragrafu 24. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi dodaje se: Vjerovnik vlastan je tražbinu svoju proti dužniku, prebivajućemu u području druge koje obćine, poćerati pred mjestnim sudom svoga prebivališta, ako se je dužnik podvrgao sudbenosti toga suda".

Predsjednik: Vis. sabore! §. 2. sadržaje dva predloga. U odboru se naime razpolovila mnienja: jedna polovica odbora prihvatila je, uz dodatak jedne rieči, predlog visoke vlade, a druga polovica stavila je svoj predlog.

Buduć se jedan predlog od drugoga razlikuje, to će se posebno razpravljati o jednom i drugom.

Za prvi predlog, koji osnovu visoke vlade sadržaje, nema od strane odbora nikoga, koji bi ga zastupao.

Ako vis. vlada želi, da zastupa prvu stranu ovoga §., neka izvoli rieč uzeti.

Dr. **Marijan Derenčin**: Kašnje!

Predsjednik: Molim gosp. izvjestitelja, da ovaj §. obrazloži.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Buduć su dvie strane ovoga predloga potekle, nastaje pitanje, što imade različita, što ima nova u jednom i drugom. To neka mi bude dopušteno, da kažem.

Glavni razlog, koji visoka vlada navodi za svoju tekstuaciju §. 2., jest ustanova trgovačkoga zakona našega zajedničkog ugarsko-hrvatskog, kojom se naredjuje, da novčane tražbine imadu dužnici, ako nisu naročito nastanu ugovorili, platiti u onom mjestu, gdje trgovac imade svoje prebivalište.

To je glavni razlog. Vis. vlada pošla je s toga stanovišta, da je dužna u sklad dovesti formalno naše pravo sa materijalnim pravom trgovačkim.

Drugi razlog nalazila je u tom, što je ta podsudnost ograničena jedino na domicil, što se u praktičnom životu pokazalo pretiesnim.

S toga je vis. vlada, potaknuta predstavkom trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, pronašla shodnim, da tu ustanovu §. 2. promieni.

Što se tiče prvoga razloga, to moram priznati, da ja odmah od prvoga početka nisam mogao taj razlog smatrati opravdanim i nisam se o njegovoj temeljitosti mogao uvjeriti, jer tim, što dotični zakon kaže, da imadu dužnici na stanovitom mjestu izpuniti dužnost svoju, tim zakon nije kao neobhodnu nuždu izrekao, da se na onom istom mjestu, gdje je dužnik tražbinu učinio, ista utjeruje, jer moralno mjesto izpunjenja jest ono mjesto, gdje se tražbina učinila, a nemora biti identicirano, da to s toga kao posljedica neobhodno nuždna sliedi, već iz te okolnost[i], što je trgovački naš zakon načinjen po njemačkom zakon[u], koji je u krieposti u zemljah zastupanih u carevinsko[m] vieću. Tamo su iste ustanove; nego se kaže naročito, d[a] ova ustanova, naime glede počinjene novčane tražbin[e] nema nikakova upliva na podsudnost, ona će ostati on[a] ista, te ona iznimna ustanova, koja je učinjena nep[o]sredno na korist i blagodat ustanove ove glede izplać[i]vanja novčane tražbine, sastoji se u tom, da dužnik mo[ra] nositi trošak i pogibelj, ako nije nastanjen tamo, gdje [je] vjerovnik; on mora na svoj trošak porto platiti, a n[a] njegovu je pogibelj sva nesreća, koja ga može snaći, d[o]k on ide platiti na opredieljeno mjesto.

To je iznimna ustanova, jer inače, ako nije niš[ta] ustanovljeno, mora dužnik svoju dužnost tamo izpuni[ti], gdje prebiva.

Dakle je na korist ova ustanova trgovini, jer ak[o] nije ništa ugovoreno, onda se utjeruje tamo, gdje se p[o]godba sklapa, jer se primjeri u trgovačkom svietu, da s[u] jedan i drugi daleko, pa ako je tomu tako, onda se n[a]ravno u zakonu mora gledati, da se trgovcu ovim de[fi]niranjem nadoknadi ono, što je kreditirao odsutnomu, j[er] po glavnih pravilih morao bi trgovac ići k njemu i do[ći] k dužniku po novce.

Ne dakle u namjeri drugoj, nego u tom obziru, u t[oj] točki htjelo se trgovcem pomoći, a u toj točki zajedničk[o]g ugarsko - hrvatskog zakona izpuštena je ona ustanov[a], kojom se kaže, da ovo nema nikakova upliva na po[d]sudnost. Možda da je to učinjeno u toj nakani, da bu[de] mogao vjerovnik na onom mjestu utužiti, gdje je tražbi[na] učinjena.

Ako je ta nakana postojala, to ta nakana može b[iti] mjerodavna samo za Magjarsku. jer kada bi se naroči[to] ustanovilo u trgovačkom zakonu, da trgovac može tuž[iti] na onom mjestu, gdje on može, ova bi ustanova bila n[e]spretna, jer bi se za formalnim i materijalnim pravom trg[o]vačkim mašila; bila bi i proti nagodbi za to, jer prav[o], pri kojem sudu ima trgovac tjerati pravdu, to pravo spa[da] u autonomiju naše kraljevine. Ako to, tim manje mo[že] važiti misao muče izražena u Ugarskoj, gdje nije sudovn[ik] tako točno uredjen. Sada. kako se kod nas može dopušt[ati], da se to tako impretira, gdje je to kod nas u protuslov[ju] sa sudovnikom našim, jer je u sudovniku našem o[vo] točno normirano. Ova ustanova, koja je iznimna, mo[ra] se stegnut, te se nesmije odatle sva konsekventnost vu[ći], jer stoji pravilo, da se iznimni zakoni moraju kao n[aj]stroži tumačiti.

Proti §. 2., kako ga predlaže vis. vlada, navede[na] je i ta okolnost, da može do toga doći, da onaj mjes[tni] sud, pred kojim trgovac tuži. nije mjestni sud niti v[je]rovnikov niti dužnikov, te tako izgubi formu mjestno[ga] suda i protivi se svojoj naravi. Mjestni sud ima sam[o] stalno prepirke medju prepirućimi riešavati, a tim je st[eg]nuta njegova kompetencija, buduć da onda mjesto su[da]

ije niti na jednoj niti na drugoj stranci. Vjerovnik promieni svoje prebivalište, a ipak mora pred stranim mjestnim udom tužiti. S druge strane nije se moglo zatajiti, da je stanova §. 24., ako se neograniči mjesto sudu na mjesto taro, da je ova ustanova pretiesna. Nemože se kazati: rugdje tuži, a ne kod svoga prebivališta, uz iznimku, oja je u samom zakonu ustanovljena.

S toga je polovica odbora mislila, da bi se toj poežkoći, radi koje se je potužila trgovačko-obrtnička komora, odmoglo tim, ako bi se dopustilo, da se dužnik može podvrći sudbenosti mjestnoga suda vjerovnikova, to je upravo tražila trgovačko-obrtnička komora. Ona etraži, da može vjerovnik ondje tužiti, gdje je vjeresija ana, nego da trgovac može tužiti kod svoga mjestnoga uda.

Kao glavni razlog proti tomu navadja se, da bi se ri tom mjestnom sudu težko moglo dokazivati; nu ako tomu tako, meni se čini, da jedina udobnost trgovca ebi opravdala ovakovu iznimnu ustanovu. Što se proti rorogaciji naročito navodilo u obrazloženju vis. vlade, to oji donekle, ali se ipak mora uzeti primjerna opreznost. imenito nisam se mogao uvjeriti, da bi se tim mislilo a lihvare, ako se dužnik može podvrći sudbenosti vjerovnika svoga, jer za prevejana lihvara ima dosta načina, ako će doći do toga, da dužnika svoga u nepovoljan oložaj postavi. A ipak mi se čini, da bi vrieme prorogacije bilo više opravdano, jer ostaje bar kod jedne strane, očim po predlogu visoke vlade neostaje sud mjestni kod ijedne strane.

S toga zagovaram 2. versiju §-a 2.

Predsjednik: Želi li još tko o tom govoriti?

(Ustaje presv. gosp. dr. Derenčin.)

Rieč ima presvietli gospodin predstojnik odjela za avosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vlada mora žaliti, što je zprava ob ovoj zakonskoj osnovi dala povoda državoavnoj razpravi.

Gosp. izvjestitelj izvolio je kazati, da u smislu nagodbe zakonarstvo u trgovačkih stvarih spada na nadležnost ovoga sabora. Tim, što je vlada predložila zakonsku osnovu ovomu saboru, tim je ona priznala saboru pravo autonomno, jer kada nebi tako mislila vlada, nebi bila predložila ove osnove. Vlada baš hoće, da se autonomnimi zakoni ustanovi ova kompetencija, u kojoj je govor u ovoj zakonskoj osnovi. Vlada kaže samo to, da je ona dužna autonomno zakonarstvo staviti u sklad sa zakonarstvom zajedničkim u onih stvarih, u kojih je nadležna donašati zakone za ove krajeve.

Ja ću govoriti što jasnije, kako i pripada u parlamentarnom životu.

Trgovački zakon, koji nas veže, kaže, da trgovac-vjerovnik može imati pravo zahtievati od svoga dužnika, mu plati u mjestu, gdje vjerovnik prebiva. Ovo je povelja, koju trgovački zakon podjeljuje trgovcu; ovo je povelja, koju mi nemožemo trgovcem oteti; ovo je povelja, koja je osnovana na zakonu, a vlada drži, da bi ova povelja ostala u zakonu trgovačkom mrtvo slovo, kada ju nebi usvojio i automni formalni zakon, t. j. kada se nebi trgovcu pravo opredielilo, da može tražiti svoju tražbinu u mjestu, gdje prebiva. Vlada drži, da je to povelja, koja se nemože ovršiti, da ta povelja nije koristna trgovcu i za to, baš za to, što formalno trgovačko pravo spada u ustanove ovih kraljevina, predlaže, da se to realizira u zakonu za naše mjestne sudove. Tu se pošlo sa ustanovišta, da je iznimna uredba takodjer u našem pravosudju uvrštena, da je zadaća mjestnih sudova riešavati samo neznatne razpre, koje se dogadjaju medju obćinari jedne te iste obćine, takove naravi, koje se najbrže i najjeftinije mogu riešavati po mjestnom položaju, s toga gledišta ustanovila se jedna kompetencija te se reklo: Vjerovnik nemože tužiti nego na mjestu, gdje dužnik prebiva. Sada, ako je trgovac imao tražbinu, koja po naravi svojoj spada pred mjestni sud, on nije imao, da tuži svoga dužnika na svom prebivalištu, nego ga je morao tužiti kod mjestnoga suda dužnikova. Nema dakle druge namjere taj §. vladin, nego da daje trgovcu pravo, da može tužiti dužnika i kod svoga mjestnoga suda, jer mu to pravo podjeljuje trgovački zakon i jer bi ovakova ustanova pravna inače bila bez ikakove vriednosti i mrtvo slovo u trgovačkom zakonu.

Ja sam dapače i toga mnienja, da bi mjestni sudci bili vlastni primiti tužbu proti dužniku, makar ona i bila podnešena kod mjestnoga suda prebivališta trgovčeva. Ovako se postupa u Cislajtaniji, akoprem glasi ova ustanova ovako, ali nema dvojbe, da cislajtanski sud prima tužbu bečkog trgovca proti zagrebačkomu trgovca na temelju toga zakona; jer ako ona ustanova kaže, da ustanove one ostaju netaknute, tim uzima sve one ustanove sudnika, koje rade o nadležnosti, ali tim nemože ona prejudicirati ustanovam trgovačkoga zakona, koji to pravo podjeljuje trgovcem. Mi ćemo tim izjednačiti naš trgovački sviet sa tudjim svietom, jer je tužba naših trgovaca opravdana, da oni bivaju tuženi kod mjestnih sudova u Beču, dočim oni nemogu toga prava vršiti proti dužnikom, koji stanuju u drugom prebivalištu, nego li oni sami.

Ovo je smjerala ova zakonska osnova i opet kažem, da se radi samo o tom i da nemože biti govor o povriedi nagodbenoga zakona, jer se baš to pravo dopušta zakonarstvu našemu, donašati formalne zakone, a to baš tim i vrši, što mi o takovu zakonu razpravljamo.

Visoki sabor imati će sam o tom suditi, da li je po trgovce koristnije, da oni mogu tužiti dužnika na onom mjestu, na kojem vjerovnik stanuje.

Ovo je po mojem mnienju glavna točka ovoga §.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Ja nebi govorio o toj stvari, da nisu orgovila dva štovana predgovornika, i to moram

govoriti prvo, jer sam i ja u odboru glasovao za jedan i drugi predlog ovoga §., a drugo moram se osvrnuti na rieči presv. gosp. predstojnika za pravosudje, da opravdanje svoga predloga nebi mogao naći u onom pravilu onog zajedničkog trgovačkog zakona, nego da opravdanje osnove, koju i ja prihvaćam, nadjem u obćenitom pravilu sudovnika.

Toliko je naglasio g. izvjestitelj, da je ovo iznimka, toliko je on naglasio, da imadu mjestni sudovi neki specialitet, da jim je glavno pravilo kod odsude prebivalište, domicil.

Ja ovdje odmah na početku nisam našao nikakove iznimke: jedina je praesumcio legis, da trgovac, gdje prodaje, na onom mjestu je i njegovo prebivalište. Ako je tomu tako, kao što mislim, da jest, tim se opravdava onda u §. 42. sudovnika našega obćenito pravilo, forum contractus, gdje se kaže, da može vjerovnik izpunjenje dužnosti dužnikove tražiti na onom mjestu, gdje bi se dotična ciena bila platila.

Što se, gospodo, kaže, da bi mjestni sudovi imali biti neki specialitet, da riešavaju mjestne prepirke, toga ja nebi mogao razumjeti.

Mjestni su sudovi za tražbine prvi forum, kao što znamo, kao što je i zemaljski sud u svom djelokrugu, i opet u svom forumu kotarski sudovi, s toga se nalazi u naravi suda, da mi nekakav specialitet lih za one mjestne gradjane ustanovljujemo, koji u dotičnom mjestu prebivaju.

Što g. izvjestitelj u pogledu prorogacije kaže, to je drugo. Ja sam i za drugi predlog glasovao, kao što i za prvi jer baš hoću, da bude što obćenitije pravilo i kod mjestnih sudova.

Gosp. dr. Derenčin rekao je odmah izprva, da će govoriti jasno. I ja priznajem, da nije znanstveno govorio; govorio je ovdje kao zastupnik vlade, a ne kao pravnik, kada je kazao, da je dužnost vlade raditi, da se naši zakoni dovedu u sklad sa zajedničkimi zakoni. Nije trgovački zakon u onom, što sam prije rekao, nije taj zakon ustanovio povelje lih za trgovački stališ u onom §. 24., koji kaže, gdje može trgovac tražiti izpunjenje dužnosti svoga dužnika, nego je to obćenito ustanovljeno u §. 42. sudovnika. Dakle to sam hotio reći, da sam ja glasovao za jedan i drugi predlog istim osvjedočenjem, ali da me nisu vodili razlozi, što smo ih čuli ovdje, nego mi je bio pri tom glavni razlog §. 42. sudovnika, koji praesumciju legis predpostavlja. S toga i kaže §. 2., „ako nije što drugo urečeno“, ako li je ipak urečeno, to se mogu ja, kupujući u Zagrebu, podvrći sudovom u Beču, dočim po pravilu nebi bio dužan, da plaćam na kojem drugom mjestu, nego na mjestu, gdje sam učinio dug tamo imam i vršiti svoju dužnost.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Ja se nemogu dosta načuditi, da se je u odboru moglo naći članova, koji su ovu alternativu predložili.

Ja mislim, kada se koja zakonska osnova pretresa da u prvom redu valja uzeti obzir na živu potrebu onih za koje se zakon stvara. Ja vidim u ovoj zakonsko osnovi, da je vlada vrlo dobro shvatila tu potrebu i d je ona sastavila dotičnu točku tako, kako je ona pc trebna trgovačkomu svietu. Žalibože, ja vidim, da se odboru stvar nije shvatila onako, kako ju trgovački svie treba i kako ona njegovim potrebam odgovara, nego s tu, mjesto jasne ustanove, hoće metnuti u zakon ne jasna ustanova, koja će umjesto olakšati trgovcem pc ložaj, isti jim samo otežčati.

Ja dakle od moje strane, osobito kada uzmem obzi da sam trgovački zakon jasno ustanovljuje, da se tra bine i dugovi, koji u prometu medju trgovci i obrtni nastanu, da se oni potražiti i utužiti mogu na ono mjestu, gdje stanuje dotični trgovac, kada dakle to sa trgovački zakon ustanovljuje, mislim, da je onda jo manje razloga, od toga odustati.

Glavna je stvar to, da je na živoj potrebi u trg vačkom svietu ova promjena osnovana, zato nije dvojb da će vis. sabor onako primiti onu točku, kako ju pravosudni predstojnik od strane vis. vlade predložio.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Gjurgjević.

Vaso Gjurgjević: Vis. sabore! Nema o tom dvojb da se tom ustanovom, koju predlaže vlada, da se to ustanovom nadopunjuje onaj isti trgovački zakon; nen o tom dvojbe, da se ovom ustanovom daju pogo trgovcu i obrtniku; neda se zatajiti ni to, da se ovo ustanovom neštede dužnici.

Neću na dugo i široko govoriti, ali svakako mora priznati, da uvidjam, da u toj ustanovi dužnik nije z štićen, kada se on mora tužiti uvjek na svakom mjes kada on u obće mora dolaziti tamo, gdje stanuje njeg vjerovnik. Ovo je, gospodo, sa troškovi skopčano, k on na udaljeno mjesto na sud mora dolaziti. U to pogledu, čini se, da ustanova ova druga, kako ju je izvjestitelj predložio, da je pravednija, da ova ustano imade širi basis.

Ja sam takodjer bio toga mnienja, da nije pra kada se već radi o kakovoj pogodi, da se ista steg samo na trgovce i obrtnike i da bi bilo pravo, da ista protegne i na ostale. Zašto i drugi čovjek, koji n trgovac ili obrtnik, nema te pogode? Zašto da baš tak mora tužiti na svom prebivalištu?

Uzmimo, da tko komu dade hranu ili stan, a t komu je davao hranu ili stan, otišao je s ovoga mjes te je ostao dužan. Ovaj sada čovjek mora njega traž po svietu, jer nemože na onom mjestu svoju tražbi tražiti, gdje mu je dao stan i hranu. U tom pogle držim, da je ona druga ustanova, kako odbor i sam vjestitelj predlaže, da je ta šira, podpunija i pravedni Nego ja sam u odboru zastupao mnienje, t. j. ja s spomenuo, da se učini pravo trgovcem i obrtnikom, se njihovi interesi imadu ustanoviti bolje i lakše; ka

sam, da neka ostane ustanova, kako ju vis. vlada predaže, ali ipak sam dodao, da bi se dotična ustanova proegla i na ostale vjerovnike, koji nisu trgovci, da i oni madu to pravo. Tim bi dali mogućnost ne samo trgovcu obrtniku, nego i ostalim vjerovnikom, koji su trgovci, ovo pravo. Medjutim, ja se siećam dobro, da je u odboru bilo za moj predlog nekoliko glasova, dočim nema o om spomena u ovom izviešću. Zato mislim, da se neće nožda protiviti ovo predsjedničtvo, ako predložim, da se poji ustanova jedna i druga i da se pravo u spomenutoj ustanovi protegne i na ostale vjerovnike, a ne samo a trgovce i obrtnike.

Nebudem li pako u tom mom mnienju poduprt, da e naime to spoji, to bi bio slobodan predložiti, da se vaj §. još jednom uputi natrag na odbor, neka još ednom o njem razpravlja i shodan predlog donese.

Ja sam svoje rekao i držim, da je najpametnije vako, da se u toj ustanovi spomenuta prava protegnu a svakog vjerovnika, ne samo na trgovce i obrtnike.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! I ja bi pristao - ako se može tu govoriti o kakovu predlogu — uz azor neposrednog govornika, da se ovaj predmet, ova snova još jedanput vrati odboru, jer i ja dielim ovo jegovo mnienje, da bi svakako valjalo spojiti jednu i rugu ideju, koje su sada razstavljene: polovica je naime ı ovu, a druga polovica za drugu tekstuaciju, gdje je jedna i druga ideja posve umjestna, pa bi se dapače va tekstuacija nadopunila, kada bi se to sastavilo u dan §.

Ja znadem, da po poslovniku nema prava, da bi ovakav predlog za tečaja debate povratio dotičnomu dboru, ali imade praecedens i može se doći do toga raktičnim putem, ako se naime vis. sabor uvjeri, da iti jedan niti drugi predlog, kako predleži, da još nedgovara podpuno shodnosti, a o tom da se je uvjerio čajem debate, treba ga dotičnomu odboru još jedanput atiti na reviziju toga pitanja onako, kako se predstavilo za same debate. Ako će meni za rukom poći s razzi uputiti gospodu u tom pogledu, onda će se moći to initi i bez kakova konkretna predloga i to kada nebi s. sabor prihvatio §. 2. niti po ovoj, niti po onoj tekstuaciji, onda se ima na novo vratiti pravosudnomu odru. Ja bi želio, da takav rezultat nastane, jer §. 2. i je podpun, niti odgovara svomu zadatku. U onoj kstuaciji, koja se osniva poglavito na dotičan predlog s. vlade, ona tekstuacija imade ustanovu onu, koja u vom redu odgovara onoj dotičnoj ustanovi materijalnoga ava, po kojoj nastoji platežna dužnost, jer molim — se razlikuje — platežna dužnost privezana je na dono mjesto, gdje je trgovački posao sklopljen. Platežna žnost je pitanje glede izpunjenja ugovora, ta je dužst pitanje, koje se posve odnosi u materijalno pravo. Sada ove ustanove, istina, kako je kazao presv. gosp. predstojnik pravosudja, treba da nadju svoje dolično mjesto u formi prava, t. j., ako nije trgovac vlastan zahtievati, da mu se tamo plati, gdje je posao sklopljen, onda mora naći sud, koji će mu ovu tražbinu dosuditi. Ja se u tom pogledu ne mogu složiti sa g. predstojnikom pravosudja.

Veli, presvietli g. predstojnik, da već po samoj platežnoj dužnosti bili su mjestni sudovi vezani primiti i onako tužbe, koje po ustanovah zakona nisu njim podpadale. Ja bih rekao, da ovo mnienje nebih mogao dieliti, jer kada bi ovo mnienje opravdano bilo, da naime već usljed toga mjestni sudovi imadu primati tužbe, onda bi ova ustanova bila suvišna, jer bi ova ustanova našla opravdanje u zakonu o mjestnih sudovih. Upravo dotični zakon o mjestnih sudovih imade naročitu ustanovu, da je sudbenost privezana jedino na objektivnost dotičnoga dužnika, a mjestni sudac, ako se to nesudara sa zakonom o mjestnih sudovih, to mjestni sudac nije bio vlastan zvati na mjestni sud dužnika i to je potaklo trgovački sviet, da je to pitanje došlo na dnevni red.

Načelo ono, koje je dakle u tekstuaciji, ono uzpored stojeće uz vladinu osnovu, §. 2., načelo je ono, koje se sadržaje po obćenitih ustanova doktrine, takove zvane forma contractus, ili se bar sudara s onim načelom, a načelo ono, koje je sadržano u tekstuaciji onoj drugoj, načelo ono jest, koje se zove prorogatio fori, kada se dotični dužnik podvrgne sudu, nego se imade predmnjevati, da se je već podvrgao i da je dužan sliediti onu sudbenost, te ga može trgovac tužiti tamo, gdje je imao svoje prebivalište.

Kada bi se sada onaj drugi dio sasma mimoišao, to bi dakako cieli rad vjerovnika odpao, napose i rad onih vjerovnika, koji slučajno nespadaju u stališ trgovaca i obrtnikâ, ali imadu tužbu, nastalu takodjer sličnim načinom, koja može biti za njih jako važna. Kako je g. predgovornik naveo jednu tužbu, ta se nebi mogla onda utužiti, ako se nebi ova ustanova §. 2. po ovoj drugoj tekstuaciji takodjer prihvatila, jer oni dakako nebi mogli, nebi podpadali u red onih vjerovnika, koji bi dolazili pod onu pogodnost, kako ju predlaže vis. vlada i kako je prihvatila polovica odbora. A s druge strane, kada bi se primila uz onu tekstuaciju i ova druga, te kada bi se i inim vjerovnikom ostavila pogodnost, da mogu i oni poćerati svoje dužnike pred mjestnim sudom svoga prebivališta, tim se nebi učinila nikakova nepravda, jer kod vjerovnika inih, kojih je svakako manji broj, kod kojih nevaljaju dotične ustanove, da se podvrgnu toj sudbenosti, ako nema takove ustanove, nema ni podloge, po kojoj bi se moglo naći predmnjeve zakonske, kako ju imade za onu prvu tekstuaciju u samom materijalnom zakonu. Tamo je već to donešeno, dočim kod ove druge alternative nema ovakove zakonske uzsliedjene predmnjeve; treba ju stvoriti, t. j. ustanoviti, da se to i na

ine vjerovnike odnosi, da se dotični dužnici naročito podvrgnu sudbenosti u prebivalištih svojih vjerovnika.

Ja bi zato bio, da visoki sabor, neprihvaćajuć niti jedno niti drugo, kako danas ovdje predleži, nego da se to vrati odboru, koji neka opet donese osnovu, u kojoj bi se imala jedna i druga ova ustanova spojiti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Meni je vrlo drago, da se ovaj §. tako pozorno riešava, jer kako je malen, ipak je od velike znamenitosti i važnosti.

Gospodo! Mi smo čuli g. Crnadka; on samo jednu stranu prima, dočim je g. Gjurgjević uzeo i drugu stranu, naime dužnika. I to moramo učiniti, kada jedan zakon stvaramo; mi moramo uzeti za sve, a ne samo za jednu stranu.

Prije, nego li na samo razlaganje predjem, upozoriti mi je vis. sabor, da moramo najprije razumjeti, za koga zakon stvaramo, tko taj zakon izvršava. Vi morate znati, kako naše obćine stoje, da nemate skoro više poglavarstva u obćini, — to sam već toliko puta kazao, da ta poglavarstva imadu najviše posla sa utjerivanjem poreza, koga se nitko obraniti nemože.

Ja sam bio, moja gospodo. za to, da se promieni ovaj zakon u 1. §. Obćine si svake treće godine sa izborom zastupnikâ biraju i načelnika obćinskog i mjestnog sudca, a nemate ljudi, koji bi vam se hotjeli badava žrtvovati. A kako nam stoje obćinska poglavarstva? Evo samo jedno, što se pripetilo kod mene. Poglavarstvo obćinsko dozvolilo je, da se škola proda. Narod, kada nije bilo još ovakovih ustanova, sam si je kupio zemljište, ta je obćina prestala bivati, a to poglavarstvo dopusti, da niti županiju niti dotični odbor neobaviesti, da se škola prodala.

Vi znate, da je seljak iztjeran iz svoga posjeda. Naš je narod neuk, a nema poglavarâ, koji bi si truda dali, da mu korist ili štetu ovoga ili onoga predoče. Ako ovakova ustanova udje u zakon, to će se dopustiti švindel, pa će naš narod s ovakovom ustanovom biti još u većoj potrebi, te nema ni pojma, što će odatle sliediti, jer on nema poglavarâ, a nema oblasti, koja bi ga čuvala, koja bi ga od ovakova šta štedila.

Neću kazati, da vis. vlada ima zločeste namjere, ali ona nezna svoga položaja upotriebiti, ona nema pojma, kako se vani postupa. Seljak niti neide k razpravi, najvažnijoj za njega, jer nema niti da si soli kupi. Sada si još ovo predočite, da seljak nezna čitati niti pisati. Kada se dotična trgovina sklapa, seljak plati svoje, a trgovac često zaboravi, da mu je taj platio i još jedanput od njega traži. Muž nezna zakona, a morate znati, da je taj zakon najviše za seljaka, a ni trgovac nema namjere prevariti: on dokaže svojom knjigom, pak mu se vjeruje, a dotičnik mora platiti. To neće jedanput bivati, to će na tisuće ići. Pred svojim mjestnim sudom još bi nekako dokazao, ali on nemože sa svojimi svjedoc[illegible] ići u Zagreb, ili Karlovac, ili čak u Beč. (Smieh.)

Ja sam, gospodo, za to, da se neučini zamašna po[illegible] grieška, da se ova stvar vrati odboru ili pako da zaba[illegible] cimo ovaj §., jer se trgovci i sada obraćaju glede svoji[illegible] tražbina na dotične mjestne sudove, pa nebude li tako nadalje, to nećeš dobiti od trgovca ništa. Dosada nij[illegible] niti trebalo doći k trgovcu, jednostavno pisamce, pak s[illegible] dobio robu, bilo je pouzdanje u svietu. A tako je bil[illegible] i za vrieme absolutizma, te je bilo u Karlovcu i Senj[illegible] i svuda plemenitih trgovaca, koji su držali žitka i hran[illegible] da se narod mogao proživjeti. Pa ako trgovci nisu mog[illegible] doći do svoje tražbine, obratili su se pisamcem na do[illegible] tične selske sudce, te su ovi od seljakâ utjerali tražbin[illegible] To su bili plemeniti i valjani činovnici.

Ali badava vam svaki i najplemenitiji zakon, ak[illegible] ga nema tko izvršavati, dočim sada naši obćinski činov[illegible] nici nit vremena neimadu, da čitaju dotične tužbe i pri[illegible] jave. Ja bi molio vis. sabor, da ove rieči dobro k srcu uzme, da opet neprihvatite jednu ustanovu, za koju ćet[illegible] se kašnje kajati.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio z[illegible] rieč . . .

Dr. **Franjo Vrbanić:** Molim, ovdje je predlog poduprt po desetorici, da se osnova zakona odputi odbor[illegible] natrag.

Predsjednik: Ovaj je predlog prekasno stigao[illegible] Kašnje, kada će se glasovati, ako oba predloga padnu[illegible] može biti o tom govor. Ali kada se debata svrši, nemog[illegible] se stavljati predlozi.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Molim, §. 49. poslovnika glas[illegible] da je sabor vlastan tečajem razprave osnovu predloga, [illegible] kom se razpravljalo, odputiti natrag dotičnomu odbor[illegible] za izpravak. Ja dakle mislim, da je to i sada sabor p[illegible] poslovniku vlastan učiniti.

Predsjednik: Mora biti u svoje vrieme podneše[illegible] Ja podieljujem rieč izvjestitelju.

Izvjest. dr. **Stjepan Spevec:** Visoki sabore! Ov[illegible] predlog glede odgode, o kojem se sada radi, nebi m[illegible] iznenadio, da je izašao iz sredine kuće i od onih članov[illegible] koji nisu u dotičnom odboru bili, nego me iznenadju[illegible] u toliko, jer su članovi odbora sami taj predlog potak[illegible] i povoda dali toj razpravi.

Kada bi se pravosudni odbor bio prenaglio, kada [illegible] bio n. pr. 26. junija podnio svoje izviešće, nebi se tom[illegible] čudio, ali pravosudni je odbor razpravljao to mjese[illegible] junija, julija, augusta, septembra i oktobra, dok je doša[illegible] do ovakovih zaključaka, a sada mu se prigovara, da ni[illegible] stvari proučio, tomu se ja jako čudim.

G. zastupnik Gjurgjević bio je najprije učinio pre[illegible] log, koji udara srednjim putem i ja sam mislio, da [illegible] taj predlog dobio 3 glasa, pošto je bilo u odboru 6 čl[illegible] nova, nu kašnje se konštatiralo, da je predsjednik b[illegible] proti njemu, te je radi toga taj predlog njegov imao sam[illegible]

2 glasa, pa sam ga radi toga izpustio u izviešću, jer bi čudno izgledalo, da je izvjestitelj svojevoljno predložio predlog odborov na razpravljanje.

U ostalom ja se slažem s onim, što je svakako umjestno iztaknuo g. Gjurgjević, ali neuvidjam potrebe niti koristi, da se ovo natrag odboru povrati, jer ili se učini ovo jedno ili drugo, svakako će se ono postići, što želi postići jedan ili drugi predlog.

Ako se prihvaća osnova vis. vlade, onda će biti nešto uvedeno, što nastoji u sklad dovesti sa §. 42. sudovnika, kako je jedan g. član odbora izvolio kazati, pa će se onda znati, da trgovci imadu sbilja privilegij, koga nemaju niti u Cislajtaniji, neznam, je li ga imadu u Francezkoj ili Englezkoj, ali kod nas će ga imati. Ako već hoćemo pomoći komu, uzmimo obzir na §. 42., onda se može prihvatiti druga ustanova, pa je onda pomoženo i trgovcem i drugim, dakako ne, kako želi trgovačka komora, nego pod istimi okolnostmi, kako i drugim vjerovnikom, koji, kada dadu vjeresiju, oni će se pobrinuti, da i do tražbine dodju.

G. Crnadak kaže, da odbor nije shvatio i da se nejasno izrazio. Jasno i nejasno — to je prilično relativno, te zavisi o tom, na kakove se naočale motri.

Odbor je jako dobro shvatio, što vis. vlada predlaže, te je tako svakako udobnije za trgovca, kada on može kod svoga suda tužiti, mnogo udobnije, nego li da tuži kod suda, komu pripada dotični dužnik.

Iznenadio me je g. dr. Jordan, koji je uztvrdio, da ova ustanova stoji u podpunom skladu sa 42. §. sudovnika. Ja vrlo žalim, da on nije to u odboru iztaknuo, jer bi se ja bio možda o temeljitosti toga uvjerio, ali on toga nije ovdje učinio, niti je mogao učiniti, s toga niti danas nije to opravdano, van ako uzmemo, da je to možda preveć znanstveno i učeno, kako je on kazao g. predstojniku pravosudja, da nije znanstveno govorio. (Smieh.)

U §. 42. sudovnika kaže se: Ako je mjesto izpunjenja naročito pogodbom, t. j. ugovorom ustanovljeno, tada je za podsudnost mjerodavno itd. Ovo je pravno pitanje, koje se iz dotičnog kontrakta riešava, a ovakova se pitanja moraju riešavati pred sudom ovoga kontrakta.

On je izvolio reći, da to stoji formalno. Istina forum solutiae, forum contractus nije svakomu točan.

Točno je, kada se kaže — gdje. A ta vremena su jako daleko, bivalo je onda, kada države nisu imale svoj položaj zajamčen, imenito u rimsko doba dopuštali su pravnici i carevi, da se može tamo tužiti, gdje se imade izpuniti ugovor. Kod nas to ne stoji. Ja držim, da ne samo pred mjestnim sudom, nego i pred redovitim sudom nebi se smjelo tužiti, nego da bi se samo obćeniti propisi imali pred očima.

Ja dakle nisam uvjeren, da je to u skladu sa sudovnikom, nego da to stoji š njim u protuslovju, a to je jedan od najvećih razloga, da sam proti tomu bio. Inače je za našu domovinu, gdje je to medju temeljnimi zakoni.

Ja dopuštam, da u našem zakonu to nije sadržano, ali je pravo, da tako bude. Samo onaj dužnik, koji se svojevoljno odriče toga prava, ili ga proigra, nemože se pozvati na to pravo, nego mora sliediti sud drugi, komu se ima podvrći.

Meni se čini, da §. 42. sudovnika nikako neopravdava ovu ustanovu i upravo to, što vis. vlada ovo predlaže, pokazuje, da niti vis. vlada nije tako shvatila tu ustanovu, jer kad bi ju tako bila shvatila, onda nebi potrebno bilo, da je taj predlog učinjen.

Pozivlje se nadalje za podporu prvoga diela toga predloga i na to, da tako i u Cislajtaniji biva; premda je naročito rečeno u trgovačkom zakonu, da su ove ustanove glede podsudnosti iznimno ustanovljene, ja moram ipak odlučno izjaviti, da se dosada nisam mogao uvjeriti, da tako biva. Dapače u Komsteinovu djelu kaže se: Ako je mjesto izpunjenja zakonom opravdano, tu nema upliva podsudnost.

Nu što biva u Cislajtaniji? U Cislajtaniji biva, kako se može iz rješitbah dotičnih sudišta uvjerit, ako trgovac pošalje robu ili ju primi pod „zahlbar in Wien“, ako stranka nije tomu prigovorila, onda sud dopušta, da je forum contractus, da se tuži trgovac — nu u Beču.

To je svakako izlučeno i to nije ono, što se u našoj osnovi predlaže. Drugi dio toga §. traži samo, da se podvrgne sudu muče ili naročito, to je sasvim indiferentno za ovaj §., jer ako dotičnik kaže: Ja primam rado i podvrgavam se sudbenosti tvoga suda, ali u jednom i drugom slučaju ovlašten je trgovac, da može tužiti kod svoga suda. Zato, da se to povrati natrag, ja sbilja nevidim prave potrebe. Meni se čini, da stvar nije tako velika zamašaja, da se nebi mogla shvatiti, s toga bi bio zato, da se pristupi na glasovanje, pa da visoki sabor jedan ili drugi predlog prihvati.

Što se imenito tiče govora g. predstojnika pravosudja, gdje je on iztaknuo neku žalbu, da se radi tu o državopravnom pitanju, ja mislim, da to nije hotio izvjestitelju predbaciti, jer se nije radilo sbilja o nikakovu državopravnom pitanju. Visoka vlada stavila se na stanovište, da je vrlo nuždna ta promjena, a presv. gosp. predstojnik izvolio je izjaviti, ako nema ona ustanova tih posljedica, da onda ona povelja nevriedi ništa.

Ja dopuštam, da meni više vriedi, ako se može tužiti po ustanovah ove povelje, ali nemogu dopuštati, da ona zato ništa nevriedi, ako nema tih posljedica. Jer u čem se sastoji ona povelja? Sastoji se u tom, da dužnik mora na svoju pogibelj, svojimi sredstvi doći na mjesto novoga prebivališta vjerovnikova, u njegovu kuću. Ovo nije stvar male važnosti, osobito, ako se radi o velikoj distančiji dotičnoga mjesta, jer je onda to znatan teret za dužnika.

*

Ali još je povoljnije za vjerovnika, ako mu se dopusti, da može kod kuće tužiti, nu upravo proti tomu se navelo, da se ta ustanova exhorbitantno tumači. To je izvolio g. dr. Jordan kazati, da ova ustanova nije iznimka. Ja moram kazati, da jest iznimka, jer ako nije ništa ustanovljeno medju vjerovnikom i dužnikom, onda se mora dužnost odnosna izpuniti ondje, gdje dužnik prebiva. To je naravno mjesto izpunjenja dužnosti. Gdje zakon nije ništa drugo odredio, nego: Moraš platiti tamo, gdje vjerovnik stanuje, tim je ova ustanova iznimna ustanova.

Tim sam iztaknuo sve, što se iztaknuti imade.

Samo još jedno g. dru. Jordanu, koji kaže, da je glasovao za jedan i drugi predlog, nu kaže, da nije glasovao iz onih motiva, koji su u ovom izviešću navedeni. Ovo izgleda tako, kao da je izvjestitelj sam predloge stavio. Moram izjaviti, da ja nisam ništa u tom izviešću dodao i mislim, da je gosp. dr. Jordan čuo sve prigovore, koji su se ovdje stavljali. U ostalom kod konačnoga glasovanja imadem izjaviti, da g. dr. Jordan nije bio za drugu versiju ovoga predloga, nego je ostao za prvu.

Molim vis. sabor, da izvoli glasovanjem odlučiti.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin:** Pošto je g. izvjestitelj zagovarao predlog, s kojim se vlada neslaže, s toga neka mi bude dopušteno zagovarati štilizaciju §. 2. na drugom mjestu.

Ja moram prije svega kazati, da ja opet ostajem kod svoga mnienja, da je ustavno zakonarstvo pozvano u sklad dovesti autonomno pravosudje, zakone formalne, sa zakoni zajedničkoga pravosudja.

Ja tu ne govorim o jedinstvu, koje je izrečeno u zakonu; ja govorim o moralnoj dužnosti, jer ne mogu dopustiti, da bi se našlo zakonarstvo, koje bi omnipotentno upotriebilo formalne zakone za ono, što materijalni zakon ustanovljuje, a nemanje će vlada ovakovo načelo prihvatiti. Zato ostajem kod onoga, što sam rekao.

Ja sam imao pred očima materijalni zakon pravosudne naravi. Ja držim, da je ovakova ustanova, koju predlaže vlada, potrebita. Ako je istina, kako je g. dr. Šram opazio, ako sam rekao, da su mjestni sudci dužni i po ustanovah materijalnoga zakona primiti tužbe od dotičnih vjerovnika, ja sam mislio to tako, da redoviti sud po mom mnienju, da je dužan primiti takovu tužbu, ali ne mjestni sud. Ako sam kazao drugačije, to mi je samo mogla izbjeći rieč. Za mjestne sudove svakako je potrebna ova ustanova. Tu imade ustanovâ, koje izključuju svaku drugu nadležnost osim domicila. U vis. ovoj kući pojavila se 3 različita mnienja. Jedno, da se ta povelja razširi na sve vjerovnike. Ovim bi se naravno narav mjestnoga suda sasma izopačila, jer bi se uvela stožerna neka ustanova u zakon o mjestnih sudovih, koji je htio, da mjestni sudovi samo mjestne prepirke riešavati imadu.

Druga struja hoće, da se uvede inštitut prorogacije. Tomu se protivi vlada s razloga, što se kod mjestnih sudova ne može sve dokazati, ne mogu se svi dokazi doprinieti, koje bi često puta jako težko bilo doprinieti i dokazati tu prorogaciju kod mjestnoga suda, jer se kod mjestnoga suda ne može sve upotriebiti, što kod redovitog suda.

G. Kamenar neka bude uvjeren, da je o bojazni koju je iztaknuo, i vlada već govorila i mislila o tom da bi možda najbolje bilo obćine lišiti i riešiti svake nadležne vlasti. Trgovac pako upotriebi bagatelni sud. Ali bi bilo nepravo, da bi se trgovci riešili nadležnosti mjestnoga suda, jer bi se inače trgovci morali upućivati na redovite sudove, a tu bi nastalo pitanje, nebi li se kvar učinio trgovcem, pošto kod nas nebi imali nadležnost mjestni sudovi, to bi trgovci bili upućeni na kotarske sudove, a tu bi bio trgovcem veći trošak, nego što ga imadu kod mjestnih sudova.

Ovaj razlog sklonuo je vladu, da ovu ustanovu prisvaja, koja podieljuje u tom dotičnikom neku iznimku. Zato držim, da zakonska osnova, kako ju predlaže vlada udara srednjim putem, jer ona ne riešava posve mjestne sudove njihove osobito specificirane naravi.

Molim, da se ova ustanova onako primi, kako ju vlada predlaže.

Predsjednik: Visoki sabore! Razprava o §. 2. se zaključuje. Stupa se na glasovanje.

Odbor je predložio dva predloga.

§. 2. je razpolovljen tako, da sadržaje dva predloga.

U prvom redu glasovat će se za predlog vladin. Ako ovaj padne, onda za predlog odbora, ako i ovaj predlog padne, onda će se glasovati o tom trećem zakašnjelom predlogu.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja se moram tom protiviti, jer se po poslovniku imade glasovati samo o 2 predloga: o predlogu vladinom i o predlogu druge polovice odbora, a o predlogu, koga nismo čuli, nemože se glasovati.

Pozivlje se g. dr. Vrbanić na §. 49. poslovnika, uslied kojega da je sabor vlastan jedan predmet uputiti natrag. To je istina, ali samo onda, ako je dotični predlog učinjen po propisih §. 29. poslovnika, t. j. ako je stavljen prije, nego je razprava o istom predmetu započeta. Budući da ovdje nije ovakav predlog učinjen prije, nego je započeta razprava, to se o takovu predlogu nemože glasovati, tim manje, jer nije to niti potrebno, pošto ovdje tri mnienja: jedno, da se primi predlog vladin, drugo je mnienje polovice odbora, a treće je mnienje, koje se zadovoljava sa današnjom ustanovom, te hoće, da se nepromieni zakon o mjestnih sudovih. S toga, ako nijedno od ovih mnienja neprihvati, onda će ostati 42. sudovnika, koga nekoji u ovoj vis. kući za najboljeg dr

Ja se dakle ne mogu složiti s predlogom, koga nisam čuo. S toga pristajem samo na to, da se o prvom i drugom predlogu glasovati može, dočim, ako se nijedan od ovih ne primi, ostati će dosadašnja zakonska osnova.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Gjurgjević.

Vaso Gjurgjević: Na ovo, što je g. predgovornik kazao, reći mi je, da se nemogu složiti s mnienjem predsjednika, niti s mnienjem predgovornika. Kada se kakova prepirka porodi o tumačenju poslovnika, onda tu prepirku imade riešiti sam sabor. Ovdje je prepirka nastala glede §. 49., nu prepirka može nastati ondje, gdje nije dosta jasna dotična ustanova, ali tu je ustanova posve jasna, te moram samo žaliti, da je nastala prepirka. (Glasovi: Glasujmo! Glasujmo!)

§. 49. poslovnika našega glasi (čita): „Sabor je vlastan tečajem razprave osnovu predloga, o kom bje jur zametnuta saborska razprava, odputiti natrag dotičnomu odboru za izpravak".

Visoki sabore! Ako to nije jasno, da se može „tečajem razprave" staviti ovakav predlog, onda ja neznam, što je jasno.

Ja se moram čuditi gosp. predgovorniku, da si on drugačije taj §. tumači, što više, ja moram kazati, da je već taj §. vis. sabor tako tumačio jednom prilikom, kad se radilo, da se neki §. zak. osnove uputi odboru natrag.

Dakle, ja mislim, vis. sabore, da uz jasnost našega poslovnika ima tu i naša praksa i da imamo pravo, ako predlažemo, da se ovaj §. 2. vrati odboru, pa da se još jedanput razpravi na novo, jer je bolje, da se dva puta razpravlja, pa da se dobro i temeljito razpravi, nego jedanput, pa da se poslje za to kaje.

Ja molim, da dodje na glasovanje moj predlog, budući on mora doći na glasovanje, pošto §. 51. poslovnika kaže (čita):

„Najprije se glasuje o predlogu odborova izvjestitelja (ako su bila dva odborova predloga, ob onom predlogu, koji je prvi čitan), a ako je bio predlog neposredno po predlagatelju uzet u saborsku razpravu, o neposrednom predlogu predlagatelja.

Ako predlog odborova izvjestitelja, odnosno neposrednoga predlagatelja, padne, redom ob onom predlogu izpravku, koji je najbliži predlogu odborova izvjestitelja, odnosno neposrednoga predlagatelja (ako su dva odborna predloga onomu predlogu, o kom se je ponajprije glasovalo)".

Dakle po ovom §. našega poslovnika morao bi moj predlog doći na prvo mjesto.

Dr. **Lavoslav Šram:** Molim za rieč.

Predsjednik: Molim — ja bi imao pravo razložiti taj §., koji se mora tako uzeti, da su svi §§. jedan s drugim složni.

Predlozi moraju se praviti prije započete sjednice, a ne onda, kada je već generalna debata završena §. 1. već je primljen. §. 49. poslovnika odnosi se na takov predlog, koji je u svoje vrieme bio stavljen. S toga se ovdje nemože glasovati i ja sam već izjavio, da se neće glasovati za treći predlog.

Glasovati će se za dva razpolovljena predloga, a za treći predlog neće biti glasovanja.

Dr. **Lavoslav Šram:** Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Šram. (Žamor.)

Dr. **Lavoslav Šram:** Visoki sabore! Ja ću dakako samo u kratko govoriti, te imam samo toliko primjetiti g. Mirku Hrvatu, da se ne mogu složiti s njegovim tumačenjem §. 49. niti sa onim, kako sam ga čuo po predsjedniku, jer kada bi se §. 49. onako tumačiti imao, to bi on ovdje bio suvišan, jer kada §. 49. glasi (čita dotični §.), kada bi se ovaj §. tako imao tumačiti, da sabor imade učiniti samo onda a limine debate kakav predlog, kad je već zametnuta razprava o dotičnom predmetu, onda je ovaj §. suvišan, jer je sabor uvjek vlastan zaključke praviti, pa kada bi htio predložiti, da se koji predlog na odbor uputi, onda se nemože nikada izjaviti o tom, da sabor može onakav predlog prihvatiti ili neprihvatiti. A jer se nesmije spomenuti, da je u kakovu zakonu što suvišno, to mora ovaj §. svoje opravdanje imati, a ja to opravdanje nalazim upravo u tom, kako nam predleže predlozi danas.

Dakle nema dvojbe, da je vlastan vis. sabor i o trećem glasovati. Tu su dva mnienja. Gosp. predsjednik sam dieli to mnienje. Bilo je tu rečeno, da se ima obazrieti i na dosadanju praksu. I ja sam to naglasio, te držim, da je to pogledom na praksu dopustivo, pa će se postići svrha.

Ali, kad je g. Hrvat izvolio naglasiti, da je ovaj postupak izključen po tom, što bi sada imali glasovati i oni, koji nisu niti za jednu niti za drugu alternativu, nego za status quo, molim, onda ću ja na to reći, da će ovakovi članovi naći mjesta i izraza onda, kada će odbor donieti svoj predlog, pa ga nebudu prihvatili.

Tu se nesmije preokupirati, već se može odboru vratiti, da donese drugi predlog, jer bi ovakova preokupacija bila proti onim, koji se neslažu s nijednim ovdje predležećim predlogom.

Zato ja ostajem kod svoga mnienja, da se po dosadanjoj praksi ta stvar vrati odboru.

Predsjednik: Ja dakle predlažem sada na glasovanje. (Žamor. Predsjednik zvoni.) Molim . . . .

Mihajlo Rogulić: Molim, o čem će se glasovati?

Fran Folnegović: Ako oba predloga padnu?

Predsjednik: Onda će predsjedničtvo predložiti, da idu opet na odbor.

Fran Folnegović: Molim, da se razumije, onda će se dakle o trećem predlogu glasovati.

Predsjednik: To se samo po sebi razumieva, ali se neće posebno glasovati.

(Prama izvjestitelju): Molim vas, izvolite pročitati prvi predlog.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita): „§. 2. Trgovci i obrtnici, ako nije bilo drugačije ugovoreno, vlastni su svoje tražbine, u koliko spadaju pod nadležnost mjestnih sudova po §. 21. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi, poćerati po izboru svojem budi u smislu §. 24. potonje spomenutoga zakona kod mjestnoga suda one obćine (grada, trgovišta), u kojoj tuženik prebiva, budi kod mjestnoga suda one obćine (grada, trgovišta), gdje su oni u čas sklopljena posla imali trgovačku nastanu ili u pomanjkanju te nastane svoje prebivalište“.

Predsjednik: To je predlog vladin.

Sada će se glasovati.

Molim, ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Nitko neustaje.)

Nitko nije ustao; vladin predlog je pao.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita): „Ili §. 2. Paragrafu 24. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi dodaje se: Vjerovnik vlastan je tražbinu svoju proti dužniku, prebivajućemu u području druge koje obćine, poćerati pred mjestnim sudom svoga prebivališta, ako se je dužnik podvrgao sudbenosti toga suda“.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za ovaj drugi predlog, kako je sada pročitan, neka izvole ustati.

(Nitko neustaje.)

Buduć je jedan i drugi razpolovljen predlog pao, to ide isti predlog natrag na odbor.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita): „§. 3. Vjerovnik može radi novčane tražbine, za koju je mjestni sud nadležan, dozvoliti ovrhu (§. 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi) samo onda zamoliti neposredno redoviti dužnikov sud (kr. kotarski, gradsko-delegirani kotarski sud), da mu po ustanovah 22. glave privremenoga gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. (br. 190. d. z. l. od g. 1852.) i zakona od 17. prosinca 1876. o preinaci nekojih ustanova spomenutoga gradjanskoga parbenoga postupnika, tičućih se postupka kod ovršne dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine (br. 1. „Sbornika“ g. 1877.) dozvoli ovrhu, ako se svjedočbom nadležnoga mjestnoga suda izkaže, da se ovrha na pokretnine, dozvoljena u smislu odnosnih ustanova zakona o mjestnih sudovih i postupku pred njimi, nije mogla provesti radi pomanjkanja dužnikovih pokretnina, ili da pored provedene ovrhe njegova tražbina nebje podpunoma namirena“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj §. treći?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita): „§. 4. Provedba ovoga zakona povjerava se banu“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj §. četvrti?

(Prima se.)

§. četvrti je primljen, i tako je ova osnova riešena izim §. 2., koji ide opet na odbor.

Sada se prelazi na interpelacije; buduć je jučer bi[o] dan za interpelacije, a nije bilo sjednice, radi toga bit će interpelacije danas.

Rieč ima zastupnik g. Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić: Visoki sabore! Narodu, komu je d[o] budućnosti i napredka, valja osobito pomnju stavljati n[a] pučke škole i učiteljstvo, jer se prosvjeta i naobrazb[a] smatra najjačom polugom kulturnoga razvitka i napredka a po tom i blagostanja narodnjega.

U nas se školstvo počelo razvijati za absolutističk[e] dobe i za dobe ustavnog preporoda, kad su se škole p[o] cieloj domovini stale dizati i razvijati.

Nu sustavu, o koji je pučko školstvo bilo oslonjen[o] stalo se prigovarati i ovo i ono, te izticati živa želja z[a] reformami, koje su našle odziva u školskom zakonu o[d] g. 1874. Neupuštajuć se u potanje razglabanje samog zakona, pripomenut ću samo, da se je tim zakonom na[-] stojalo poboljšati materijalno stanje pučkoga učiteljstv[a] osjegurat mu eksistenciju za sadašnjost i budućnost. Tk[o] pojmi zvanje i zadaću pučkog učitelja, tko shvaća tru[d] i napor te požrtvovnost, što ju pučki učitelj svomu zv[a-] nju doprinosi, priznat će, da je zakonom ono učinjen[o] što je pravednost zahtjevala i da učitelj, vršeć svoj[u] dužnost, zaslužuje u istinu ovaj položaj, što mu ga za[-] kon opredieljuje, da zaslužuje onu plaću, koju mu zako[n] doznačuje.

Pak pošto je učitelj vezan na svoje znanje za ci[eli] svoj život, gdje mu osim zakonom zajamčene plaće nem[a] nikakove nuzgredne zaslužbe ni izgleda na promaknuć[e] to je posve pravedno, da se zakonom zajamčuje učitelj[u] postepeno nakon višegodišnjega službovanja nadoplata pod imenom kvinkvenala.

Nu sam zakon doznačivanje takova kvinkvenala uvj[e-] tuje o neprekidno i uspješno službovanje. Nu tko da bu[de] sudijom uspješnog učiteljevog službovanja? Valjda na[-] zvani faktori: školski odbor, školsko nadzorničtvo, po[d-] županija i napokon vlada, koja si je naredbom od 2[.] rujna 1880. pridržala izključivo pravo za sada i vazd[a] prosudjivati po podžupaniji predložene si predloge i d[o-] značivati dotičnikom kvinkvenale.

Akoprem je ta procedura nešto predugačka, ak[o-] prem se njom sa takovimi doplatci zavlači po više mj[e-] secih, a to ja ipak u bitnosti tomu nebi prigovarao, d[a] nebude vlada u ovoj naredbi iztaknula nečega, čega [u] samom zakonu nema, a to je: što vlada uz ostale uvje[te] uvjetuje doznačivanje doplataka i o političko držanje d[o-] tičnoga učitelja.

Što se tudjer pod političkim državanjem razumiev[a] neznam, a to je ono, što uzbudjuje pozornost u naro[du] i što u ne malu zabunu dovodi pučke učitelje.

Razumije se sobom, da vlada, vršeć vrhovni nadz[or] nad obukom, imade pravo i dužnost, bditi nad tim, d[a]

e uzgoj mladeži povjerava sigurnim rukam, imade dužlost biti na oprezu, da se u školah mladeži neusadjuju i dušu načela možda pogibeljna i po moral i po državu. ıl pošto vlada imade svoje organe, koji ju izvješćuju o tanju školstva, to će ona imati sgode i vremena, — poavi li se ma igdje takova zloporaba — zapriečit ju i ;austavit; tada bilo bi griešno čekati istom na dobu od godina, da se takovomu učitelju kaže: Jer si pogieljan državi i družtvu i ćudoredju, zato ti nemogu donačiti kvinkvenala.

I ja, znajuć, da je učiteljsko zvanje takovo, koje mu koro cielo vrieme zaprema, znajući, da je učitelju njeova škola sviet, u kojem se on kreće, u kojem on živi; najuć, da učitelju jedva dostaje vremena, da ma i porršno zaviri u novine, a kamo li da se u veliko polilikom bavi — te uz svoj dnevni naporni posao da još akove političke ideje u školi nejakoj djeci razvija, držim, a je ovaj pasus vladine naredbe suvišan — ako li e njime možebiti nešto drugo nenamjerava, a to je, da e učiteljstvo kao stalnom „Marschrutom" veže uz želje nazore vladine, te da prigodom izbora i protiv svoga svjedočenja bude moralno prisiljeno onako glasovati, ako mu se to svjetovalo bude. A to bi bilo nepravedno pogibeljno.

Nepravedno, jer učiteljstvo, vršeć svoje dužnosti, rtvujuć se svomu zvanju, uzgajajuć zemlji buduće dravljane, imade pravo zahtievati, da mu se nesustežu na prava, koja se nijednomu državljanu neporiču, a o je, da eminentno pravo slobodnog državljana po vojoj sviesti i po svom uvjerenju vršiti može prigodom zbora.

Al to bi bilo i pogibeljno, jer bi se učiteljstvo pouklo u vrtlog političke borbe, što bi i njegovu ugledu položaju bilo štetno, a njegovomu bi djelovanju nepredidivih zaprieka stavljalo. Po takovu morao bi učitelj vake pete godine imati druge nazore i drugo političko ıvjerenje, te što bi se danas smatralo kao korektno potičko držanje, moglo bi promjenom vlade za pet godina oostati inkorektno, te upravo s onog razloga, s koga mu e danas doznačuje kvinkvenal, mogao bi mu se za 5 odina uzkratiti. (Živio! Živio!) Takova se doduše poadja bojazan, al meni se neda vjerovati, a za umirenje nim, u kojih je zavladala, željeti je, da nam vlada dade utentično razjasnjenje svoje naredbe.

Jošte nešto. Minule godine jošte doniele su noine viest, da je visoka vlada na predstojnike zemaljskih blastih razaslala okružnicu, kojom se ovi pozivlju, da oj podnose izviešća o političkom držanju podčinjenih si rgana.

Ova viest smatrala se — ja sam ju bar smatrao — etemeljitom i tendencioznom, pak sam željno očekivao, eće li ju službene novine dementirati, nu pošto ovo učijeno nije, stala se poradjati bojazan, nenamjerava li e uzkrisiti minulo jur doba denuncijacijâ i progonâ na uštrb reda i napredka, za koje se mislilo, da će biti u zaboravi za uvjeke zakopano; jer se u prvi mah takova okružnica pričinja bezazlenom, može imati u sebi zarodak žalostnih i pogibeljnih posljedica.

Jošte je u živoj uspomeni Bahovo doba, koje je preko svoga činovničtva razplelo mrežu denuncijacije po čitavoj zemlji, gdje ne samo da se je od činovničtva zahtievala ortodoksna politička vjeroizpoviest, već su ovi, da se ulaskaju svojim gospodarom, Argusovim okom motrili svaki kretaj u narodu; nasluškivajući i privatne razgovore na obiteljskom ognjištu, s kojih su mnogi morali i pred sudom odgovarati.

Padom absolutizma u tom je pogledu odlanulo narodu; dokle se sve to nije ponovilo iznovice u novom izdanju ustavne Rauchove dobe, za koje su mnogi najvrstniji činovnici nastradali, bivši lišeni kruha i zaslužbe, dočim su drugi, da se održe i da steku priznanje svojih gospodara, političko mnienje vlade narivavali narodu, a one, koji bi tomu prigovarali, denuncirali, tužili i dovodili pred sudove na obtuženičku klupu.

Vi se jošte dobro sjećate onih famoznih sudbenih razprava, gdje su radi tricâ i kučinâ bili stavljeni pred sud ugledni, čestiti muževi, koji su i danas uvažavani i odlikovani u zemlji.

Vam nije možda izpala iz pameti konačna razprava proti jednomu od najčestitijih hrvatskih čelik-značajeva, koji je u prvo vrieme novog ustavnog života uz Avelina Ćepulića, Josipa Vranicana, Ivana Perkovca vojevao za prava hrvatske domovine te mnogu koristnu i liepu zasnovao za boljak svoga naroda — bio je to sada jur pokojni Franjo Žužel (Glasovi: Slava mu!) pak i na njega se oborilo svom snagom; i njega dovukoše na obtuženičku klupu. a zašto? Zato, jer je negdje u županijskoj skupštini križevačkoj, gdje se je predložila čestitka i pouzdanica ondašnjemu banu, rekao, da on nevidi razloga takovoj čestitki, pak joj se s toga opirao. Na konačnoj razpravi bijaše ipak proglašen krivcem i odsudjen na tromjesečni zatvor, koji mu je i onako slabu i bolježljivu podkapao koren života.

Vam je svim poznato, kako je Rauchova vlada god. 1867. došla do većine; a kakovih je to žalostnih posljedica donielo zemlji, u živoj je uspomeni, a da toga i nespominjem.

Ja nemogu vjerovati, da bi se sadanja vlada, kojoj su dogodjaji minulih vremena dobro poznati, htjela takovimi sredstvi poslužiti, te u zemlji uzpiriti strasti, koje bi nam narod opet za nekoliko godina u nazadak potisnule.

Ja mislim, da će vlada bana Pejacsevicha, uzev si zadaćom preporod i blagostanje hrvatskoga naroda, naći drugih valjanijih sredstva za postignuće svojih ciljeva, pak se s toga i nadam, da će nas odgovor banov na moj upit zadovoljiti.

Ja s toga stavljam na vis. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju (čita):

„1. Koji su razlozi potaknuli vis. zemaljsku vladu, da dosudjivanje kvinkvenala pučkim učiteljem, uz ostale uvjete, čini ovisnim i o političkom držanju dotičnoga učitelja? (Vidi naredbu od 24. rujna 1880. br. 5417.)

2. Za umiriti pravnu sviest i naroda i učiteljstva, kako tumači vlada ovu naredbu? Navlastito, što ona misli pod političkim ponašanjem pučkih učitelja?

Napokon: Koliko ima istine u onoj novinskoj viesti o okružnici vladinoj na predstojnike domaćih oblastih glede političkog ponašanja podčinjenih organa; i ako ona u istinu postoji, čim ju može visoka vlada opravdati?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zastupnik g. dr. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: Gospodo! Već davno podao sam interpelaciju na vriednoga načelnika naše uprave u pogledu uvadjanja magjarskog karnog zakonika na Rieki i u njezinu kotaru.

Odmah za onom interpelacijom neki peštanski list, na glasu, da predstavlja nazore peštanske uprave, donese članak, u kojem stoji, da je Hrvatska odpustila Rieku.

Do daljnjih dokaza, ja malo držim do novinarskih glasova, a nada sve malo marim za peštanska črčkanja. I tako, očekivajuć odgovor na onu interpelaciju, smjerah tu peštansku viest ocieniti u opazkah na taj odgovor.

Do danas odgovoreno mi je na onu interpelaciju mučeć.

Nu i taj je odgovor svakomu Hrvatu razgovjetan.

Ovih dana doznadoh, da je hrvatskim javnim službenikom na Rieki, službenikom iz gimnazije i iz podžupanije uzkraćeno pravo glasovanja kod obćinskih izbora one obćine.

Ja imam razlog vjerovati, da to nije pripovjedka, ni običan novinarski glas, nego da je podpun učin, živa istina.

Taj učin posve se sklada s onom viešću rečenoga peštanskoga lista, pače on ju potvrdjuje i razjasnjuje.

U istinu, ako je Hrvatska odpustila Rieku, time ako je Rieka postala magjarskom, onda naši javni službenici u onom gradu, buduć nisu Riečani ni Magjari; buduć nisu u službi Riečana ni Magjara; buduć ih neplaćaju Riečani ni Magjari; buduć se njihova službena vlast nepruža na Riečane ni na Magjare; buduć nisu, i kao službujući častnici nemogu stalno biti nastanjeni na Rieki, onda velim, ovi naši službenici pokazuju se ondje samo kao gosti, kao putnici, svakako tudji, stranjski u onoj obćini. Za taj slučaj dotične riečke oblasti imaju nedvojbeno pravo, ove naše službenike, izključiti u svojem krugu, da izvršivanju svakoga političkoga prava.

Ako li Rieka nije ustupljena Magjarom, onda oni naši javni službenici, kako i njihovi drugovi riečki i magjarski, svi jednako, pravi su pripadnici one obćine. i u njoj imaju izvršivati sva politička prava. U tom slučaju ono postupanje dotičnih riečkih oblastih očito je protuzakonito.

Evo stanja stvari: Takozvanom nagodbom od 1868. god. sklopljenom medju Hrvatskom i medju Ungarijom, Rieka i njezin kotar postadoše posebnim tielom, prepornim zemljištem, medju ovimi dviemi kraljevinami. Ta je nagodba zakon ne meni, nego g. načelniku uprave i njegovim drugovom, dakle većini u ovoj dvorani. — Dakle taj vaš zakon odredi, da se Rieke autonomija i na nju protežući se zakonotvorni i upravni odnošaji imaju urediti kroz odborske razprave triju skupština: t. j. odbora skupštine zagrebačke, odbora skupštine peštanske i odbora grada Rieke.

Na taj način očita je stvar, dok nebude udes Rieke riešen na temelju osnove onih triju odbora, ili, dok je Rieka preporna medju Hrvatskom i medju Ungarijom Rieka nije samo izključivo hrvatska, ni riečka, ni magjarska, nego je zajedno skupno i hrvatska, i riečka, i magjarska.

A jer Rieka nema rieč, van u onih odborih, je Rieka nestoji pod sekvestrom, jer u pogledu nje ni Hrvatska, ni Ungarija nema diktatora, jer u pogledu nje za prepora, ni Hrvatska Ungariji, ni ona onoj nije dužna popuštati, naravna je stvar, da do onoga konačnog riešenja riečkih odnošaja same upave zagrebačka i peštanska imaju složno ili držat, ili za vrieme mienjat obstojavše stanje u onoj okolici.

Velim, da one dvie uprave mogu samo za vrieme mienjati stanje Rieke, ili držati ga, jer naprama konačnu riešenju odnošaja, nikakovo stanje, nikakova promjena u onoj okolici nemože biti van od danas do sutra.

Ovo razloženje, izvadjeno iz naravi preporne stvari nije samo temeljito, nego je i priznano, i činom potvrdjeno po obih službenih stranaka: po skupštini i po upravi zagrebačkoj, po zastupničkoj skupštini i po upravi peštanskoj.

Tomu imamo dokaz u naredbi od god. 1871., kojom su, kako rekoh, obe uprave uvele stanovite promjene u sudbenoj struki na Rieki.

Ja zovem ove stranke Hrvatske i Ungarije službenimi, jer pravi Hrvati nisu priznali i neće priznati, da je Rieka preporna. A i u Ungariji, kraj sve propasti koja se pokazuje kod njezinih naroda, ja mislim, da još ima muževa, ako ne pravednih, a ono bar pametnih tako da nepriznavaju, da ukaz može zemlje uzimat ili davat.

Oni muževi valjda znadu, da Marija Terezija nije Hrvatom dala, nego povratila Rieku, i da Magjari svojataju taj grad samo iz ukaza cara Josipa II., koji nije bio zakonit kralj Hrvatske ni Ungarije.

Poslje one uredbe iz god. 1871. ja neznam za ni-akovu drugu, koja bi se ticala Rieke; ja za nju neznam, rem sam ju tražio i prem sam o njoj mnoge vje-štake pitao.

Dakle znam, kako se ima na Rieci postupati; a ne-nam, da li se na njoj tako postupa, pa znam, da je na ijoj obstojnosti, kojih po onom postupku nebi smjelo biti.

U tom stanju ja bi rado znati, gdje je naredba ona-ova, kakova je ona od godine 1871., smotrena medju ipravami zagrebačkom i peštanskom, naredba, po kojoj u javni službenici hrvatski na Rieci lišeni prava kod ibćinskih izbora. Velim „lišeni", jer ga bez dvojbe imaju, bez privoljenja zagrebačke uprave nemože jim' ga na Rieki nitko uzkratiti.

Gdje je onakova naredba, po kojoj je Rieka posve zuzeta izpod Hrvatske, pa posve podložena Magjarom u ivoj struki sudbenoj, upravnoj, i onoj naukah i vjere, u ivih trih struka, u kojih je posve spadala pod Hrvatsku.

Gdje je onakova naredba, po kojoj nijedan, budi ečeno zakon, što ga načini zagrebačka skupština, na Rieki se neproglašuje i neuvadja, kao da nije Rieke po aj zakon ili njega po nju, a protivno, gdje je onakova aredba, po kojoj se svaki, budi rečeno zakon, što ga smotri peštanska skupština, u koliko se hoće peštanskoj ipravi, na Rieki proglašuje i uvadja, jednom riečju, ja i rado znati, gdje je naredba zagrebačke i peštanske iprave, naredba, po kojoj grad i kotar Rieka, u podpunu ibsegu zakonotvorstva i uprave, postadoše podpunom rostom obćinom magjarskom, obćinom, na koju Hr-atska u onom nijednom pogledu nema prava ni upliva iše, nego n. pr. u Filadelfiji? (Živio i smieh.)

A sve obstojnosti, koje napomenuh, kako i uzkra-ienje prava glasovanja, o kojem govorim, liepo se slažu onom viešću peštanskoga lista.

Zauzev taj stolac vriedni načelnik uprave, izjavi, da će se držati zakona.

Navlastan čovjek drži se zakona, kada ga negazi, i to je od njega i njemu dosta. A javni obtuženik mora ne samo zakon negaziti, nego mora zakonu, ako ga drugi pogaze, zadovoljštinu pribaviti, moć i ugled povratiti. Nije li tako, onda su javni službenici po narode samo nesreća, pravo prokletstvo. (Živio na lievici.)

Zato, kako bi mi možda g. ban odgovorio, da nanj nespada, što su drugi na Rieki propustili ili pokvarili, tako, istim pravom on može reći, da nesmatra svojom dužnošću dati obsuditi čovjeka, koji je kakovo zlo učinio prije, nego je g. ban na taj stolac sjeo.

Takova roba kod mene niti se prodaje, niti kupuje.

A što je g. ban u pogledu Rieke radio, što li učinio, i zašto su u njoj danas onakove obstojnosti, valjda ćemo doznati iz sliedeće interpelacije (čita):

„Može li, i ako može, hoće li preuzvišeni g. ban kazati, na kakovu su temelju javni službenici hrvatski, iz gimnazije i iz podžupanije riečke, u onom gradu lišeni prava glasovanja kod obćinskih izbora?"

(Živio i pljeskanje na galeriji. Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Dnevni red današnje sjednice je izcrpljen, te će se sjednica zaključiti. Na dnevni red buduće sjednice stavit će se izviešće imunitetnoga odbora od 4. studenoga prošle godine u pogledu sudbenog progona narodnih zastupnika Ivana Magenheima i dra. Aleksandra Peičića. Ovo će biti dnevni red za buduću sjednicu.

Današnju sjednicu dižem i uričem dojduću za subotu u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1 sat poslje podne.)

Devetdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 5. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. sab. podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću imunitetnoga odbora o sudbenom progonu g. Ivana Magenheima i dra. Aleksandra Peičića. — Interpelacija nar. zastupnika g. Josipa Zorića glede nastradalog seoskog naroda u okolici grada Zagreba potresom od 9. studenoga 1880. — Odgovor predstojnika za unutarnje poslove presv. g. Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija nar. zastupnika g. Josipa Šavora glede vriedjanja kršćanstva u listu „Agramer Zeitung“ — Interpelacija nar. zast. g. dra. Antuna Jordana glede ućerivanja poreza u občinah Ozalj i Ribnik.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Neka izvoli g. bilježnik pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

XCVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 3. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 39 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Predsjednik javlja sliedeće na ovaj vis. sabor stigle podneske:

Br. 633 sab. Molba Franje grofa Erdödya kao naimenovanoga skrbnika sestre si gdje. Marije barunice Fingerling, vlastnice dobra Novi-dvori i pokroviteljice više župa, po svom zastupniku Andriji Jakčinu u Zagrebu, da vis. sabor pravo patronata župa u pretres uzme i da ga konačno rieši.

Ide odboru peticionalnomu.

Br. 630 sab. Kr. sudbeni stol u Vukovaru moli za dozvolu sudbenoga progonjenja nar. zastupnika dra. Aleksandra Peičića.

Ide odboru imunitetnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu jest osnova zakona, kojom se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6., 24. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 17. Sbornika od god. 1876.).

Pošto bje pročitano izviešće odborovo, otvori predsjednik generalnu debatu, te buduć nije nitko u istoj osim izvjestitelja učestvovao prelazi se odmah na specijalnu razpravu — naslov koji glasi:

Zakon

od . . . . kojim se preinačuju odnosno nadopunjaju ustanove §§. 6., 24. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 87 Sbornika od god. 1876.) primljen je po predlogu odbora te glasi:

Mjestnoga sudca, zamjenika mu i prisežnike mjestnoga suda bira obćinsko zastupstvo po propisu §. 6. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi na tri godine.

§. 2. koji glasi:

Trgovci i obrtnici, ako nije bilo drugačije ugovoreno, vlastni su svoje tražbine, u koliko spadaju po nadležnost mjestnih sudova po §. 21. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njim poćerati po izboru svojem budi u smislu §. 24. potonj spomenutoga zakona kod mjestnoga suda one občin (grada, trgovišta), u kojoj tuženik prebiva, budi kod mjestnoga suda one občine (grada, trgovišta), gdje su oni čas sklopljena posla imali trgovačku nastanu, ili u pomanjkanju te nastane svoje prebivalište; — ili

paragrafu 24. zakona od 3. listopada 1876 o mjestnih sudovih i postupku pred njimi dodaje se:

Vjerovnik vlastan je tražbinu svoju proti dužniku prebivajućemu u području druge koje občine poćera pred mjestnim sudom svoga prebivališta, ako se je dužnik podvrgao sudbenosti toga suda. — Bje kod glasovanja pao, te se upućuje odboru pravosudnomu natrag.

§. 3. primljen je po predlogu odbora te glasi:

Vjerovnik može radi novčane tražbine, za koju

ijestni sud nadležan, dozvoliti ovrhu (§. 61. zakona od . listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred jimi) samo onda zamoliti neposredno redoviti dužnikov ud (kr. kotarski, gradsko-delegovani kotarski sud), da iu po ustanovah 22. glave privremenoga gradjanskoga arbenoga postupnika od 16. rujna 1852. (br. 190. d. . l. od god. 1852.) zakona od 17. prosinca 1876. o reinaci nekojih ustanova spomenutoga gradjanskoga arbenoga postupnika, tičućih se postupka kod ovršne ražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane ražbine (br. 1. sbornika god. 1877.) dozvoli ovrhu, ako e svjedočbom nadležnoga mjestnoga suda izkaže, da se vrha na nepokretnine, dozvoljena u smislu odnosnih stanova zakona o mjestnih sudovih i postupku pred jimi, nije mogla provesti radi pomanjkanja dužnikovih okretnina ili da pored provedene ovrhe njegova tražina nebje podpunoma namirena.

§. 4 primljen po predlogu odbora te glasi: Proedba ovoga zakona povjerava se banu.

Narodni zastupnik Josip Zorić stavlja sliedeću inrpelaciju:

1. Koji su razlozi potaknuli vis. zemaljsku vladu, a dosudjivanje kvinkvenala pučkim učiteljem uz ostale vjete čini ovisnim i o političkom držanju dotičnoga učilja. (Vidi naredbu od 24. rujna t. g. br. 5417.)

2. Za umiriti pravnu sviest i naroda i učiteljstva, ako tumači vlada ovu naredbu? Navlastito što ona misli od političkim ponašanjem pučkih učitelja?

3. Napokon, da li je istinita ona vjest objavljena u avnih glasilih, a u službenih listovih neoprovrgnuta, da vlada izdala naredbu na predstojničtva zemaljskih olastih ob izvješćivanju o političkom držanju podčinjeih organa, a imade li u tom u istinu štogodj istine; m može visoka zemaljska vlada ovaj svoj postupak oravdati?

Interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostaviti će se vietlomu banu.

Narodni zastupnik dr. Ante Starčević stavlja sliećeću interpelaciju:

Može li, i ako može, hoće li nam preuzvišeni gosp. an kazati, na kakovu su temelju hrvatski javni službeci iz gimnazije i iz podžupanije riečke u onom gradu šeni prava glasovanja kod obćinskih izbora.

Interpelacija stavlja se u zapisnik i dostavit će se vietlomu banu.

Zatim zaključi predsjednik današnju sjednicu u 1 sat oslje podne i ureče buduću za subotu dne 5. veljače g. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Izviešće odbora imunitetnoga glede zamoljene dovole sudbenoga progonjenja nar. zastupnika Ivana Magenheima i dra. Aleksandra Peičića.

Dr. Vušćić v. r. **Vinko Seitz** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe visoki sabor proti ovomu ovako proglašenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći novi podnesci:

Predsjedničtvo kr. zemaljske vlade priobćuje, da je Njezino Veličanstvo kraljica blagoizvoljela uz izjavu zahvale uzeti na znanje čestitku, podastrtu po saboru povodom previšnjeg rodjendana i nove godine 1881. (Živila!) — Prima se homagijalnim poklonstvom na znanje.

Kralj. zem. vlada, odjel za nutarnje poslove, priobćuje, da je Nj. c. kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 28. siečnja t. g. osnovi zakona ob ustrojstvu gradskih obćina premilostivo izvolilo podieliti previšnju sankciju. — Uzima se homagijalno na znanje.

Izviešće kraljevinskog odbora o dogovoru kraljevinskog odbora ugarskog uslied §. 33. zak čl. 68. — Ovo će se izviešće tiskati i porazdieliti medju gospodu saborske članove i stavit će se onda na dnevni red.

Izviešće pravosudnoga saborskog odbora, koje podnosi u predmetu zak. članka II., o popunjenju mjestnih sudova. — Ovo će se izviešće takodjer staviti na dnevni red.

Molbenica mjesta Kutjevo iz obćine Bektež, podžupanije požežke, kojom moli, da se premjesti mjestni sud iz Bekteža u Kutjevo. — Ide odboru peticionalnomu.

Daljnjih novih podnesaka za danas nema. Prema tomu će se sada prelaziti na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće imunitetnog saborskog odbora u predmetu sudbenog progonjenja narodnih zastupnika Ivana Magenheima i dra. Aleksandra Peičića.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić** (zauzev izvjestiteljsko mjesto, čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 99. sab. sjednice).

Visoki sabore! Proti zastupniku g. Ivanu Magenheimu dvie su podnešene tužbe od kotarskog suda virovitičkog. Odbor imunitetni, imajuć pred sobom akte, crpio je iz tih spisa opravdanu sumnju, da su prijave ove potekle ne toliko, da se čin, što ga je možda g. Ivan Magenheim počinio, pred redovitim sudom kazni, nego da se on kao narodni zastupnik chicanira. — Čim je to uvjerenje odbor zadobio, stvorio je jednoglasno zaključak, da se zamolnici neudovolji, jer tim scieni odbor, da je dužnost vis. sabora stati na put kojekakovim lahkomišljenim pritužbam proti saborskim zastupnikom.

S toga se predlaže u uvodu pročitavšeg zaključka, da se toj zamolnici neudovolji.

Proti narodnomu zastupniku gosp. dru. Aleksandru Peičiću . . .

Predsjednik: Molim, da bi se samo glede prvog riešenja glasovalo, a onda glede drugog. Sada će se dakle glasovati glede zastupnika Magenheima.

Molim, kako glasi predlog odbora?

*

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita):

„Da se nezadovolji molbi virovitičkog kotar. suda, da se dozvoli sudbeno progoniti zastupnika Ivana Magenheima."

Predsjednik: Visoki sabore! Želi li tko progovoriti o tom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, to će se glasovati, i stavlja se pitanje: Prima li vis. sabor predlog odbora ovako, kako je sada stavljen i pročitan?

(Prima se.)

Predlog odbora je primljen, da se sudbeno progonjenje zastupnika g. Magenheima nedozvoli.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Treća tužba radi proti zastupniku g. dru. Peičiću. Prije svega imao je imunitetni odbor riešiti pitanje, da li zastupnik, koji još verificiran nije, stoji pod zaštitom imuniteta, jer g. dr. Peičić onda još verificiran nebijaše. Ovo načelno pitanje, scienio je odbor imunitetni, da je riešeno već našim poslovnikom saborskim, koji podieljuje zastupniku, koji verificiran nije, sva prava: biranje u odbore, prava glasovati u saboru, samo ga jedino ograničuje, da nemože o svojoj vlastitoj stvari u saboru glasovati. Kada je tomu tako, tada je odbor znao, da je to pitanje već samim našim zakonom riešeno, jer kada ima on ta prava, naravno da mora imati i druga prava, da bude pod zaštitom imuniteta, pak je stvorio zaključak jednoglasno, da se imade smatrati kao član sabora, stojeći pod zaštitom imuniteta od časa, kada bude uspjeh izborne deputacije proglašen.

Prešav odbor na meritorno pitanje: da li se ima zadovoljiti umolnici delegiranog suda, i opet je odbor same spise pretresivao, te tražio, nebi li i tu bilo povoda toj tužbi možebiti u stranačkom životu, koji dosta divno u Vukovaru cvate, i tu je odbor imunitetni našao iz tih spisa opravdanu sumnju, da je ta tužba potekla, da se zastupnik narodni chicanira, pa je odbor, čim je tu sumnju iz spisâ crpio, zaključak stvorio, da se zamolnici neudovolji.

Uslied toga predlaže ova dva zaključka (čita):

„1. Da se o svakom zastupniku, čim ga je izborna deputacija proglasila takovim, ima držati, da stoji pod zaštitom imuniteta.

2. Da se ni molbi vukovarskog gradsko-delegiranog suda nezadovolji."

Predsjednik: Visoki sabore! Je li želi tko progovoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko neželi govoriti, onda će se glasovati.

Pitanje se stavlja: Prima li vis. kuća predlog odbora ovako, kako se je sada pročitao?

Dr. **Antun Jordan**: Molim rieč o poslovniku.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Jordan o poslovniku.

Dr. **Antun Jordan**: Ja mislim, vis. sabore, da se ovdje imadu razlikovati dva predloga: jedan, da li vis. sabor ovo načelo prihvaća, da se svaki zastupnik, čim ga izborna deputacija proglasi izabranim, ima smatrati pod zaštitom imuniteta, a drugi je predlog u pogledu progonjenja g. dra. Peičića. S toga ja predlažem, da bi se o svakom predlogu napose glasovalo.

Predsjednik: To se može primiti, samo neka izvoli g. izvjestitelj prvi predlog pročitati.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita 1. predlog):

„Da se o svakom zastupniku, čim ga je izborna deputacija proglasila takovim, ima držati, da stoji pod zaštitom imuniteta."

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu točku predloga?

(Prima se.)

Ova je točka predloga primljena.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita 2. predlog):

„Da se ni molbi vukovarskog gradskog delegiranog suda nezadovolji."

Predsjednik: Prima li vis. sabor drugu točku, kako je pročitana?

(Prima se.)

Druga točka predloga je takodjer primljena.

Visoki sabore! Današnji je dnevni red tim izcrpljen. Buduć je u posljednjoj sjednici bio jedan §. glede mjestnih sudova saborskomu odboru vraćen, a ovaj je odbor već razpravio ovu stvar i podnio svoje izviešće; ako je s voljom vis. kuće, moglo bi se ovo izviešće na današnji dnevni red staviti, da se ovo nadopuni, a to bi se moglo prihvatiti, pošto je stvar bila već na dnevnom redu, a danas je po dotičnom odboru podnešeno izviešće, da je već ta stvar riešena.

Ivan Vončina: Ako sam dobro obavješten, odbor se nije mogao složiti glede dotičnoga paragrafa, koga predlaže.

Predsjednik: To će se iz razprave viditi. Tu je samo pitanje, da li se ima dotična razprava danas staviti na dnevni red.

Ivan Vončina: Možda bi bilo u interesu same stvari, da imadu gospoda članovi za to vremena, da se mogu sporazumjeti u svojih sastancih, pak da se to u prvoj budućoj sjednici stavi na dnevni red.

S toga bi ja predložio, da bi se to odgodilo do prve buduće sjednice.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog?

(Prima se.)

Dakle danas neće to doći na dnevni red, te će se staviti na dnevni red buduće sjednice. (Glasovi: Prve buduće sjednice.)

Jest, kašnje će se staviti na dnevni red.

Sada bi imale sliediti interpelacije, kojih je za danas više prijavljeno. Buduć da 12 sati još nije, a buduć da drugog predmeta za danas na dnevnom redu nem

e li s voljom vis. kuće, da se ove interpelacije odmah ada preduzmu?

(Glasovi: Neka se preduzmu! — Prima se!)

Rieč ima zastupnik gosp. Zorić, da stavi interpelaciju.

Josip Zorić: Visoki sabore! Nesretnom katastrofom d 9. studenoga minule godine zadesila je ogromna nereća grad Zagreb i njegovu okolicu. Radi te nesreće sjećat će se posljedice možda i više godina i to za cielu emlju, kao što i za pojedince.

Sućut pojavila se svuda u zemlji i izvan nje. Priaviše se postradali za pomoć. Nastojalo se dakako ublaiti nevolju i nesreću postradalih što putem milodara, a to opet time, da je pošlo vladi za rukom steći kapital, ojim će se moći nevoljnikom priteći u pomoć. I domaće zajedničke vlasti nastojale su, da se ubogim stradalniom njihov poremećeni kućni red opet uredi, pa bilo to ajmom uz jeftine kamate ili milodari.

Imajuć na umu, što se sve u gradu Zagrebu učinilo, ioram priznati, da se je učinilo sbilja ono, što je rad Zagreb u istinu zavriedio. Mi opažamo tu odbore, oji su procienjivali štetu, mi opažamo odbore, koji su rosudjivali molbenice za zajmove i za podpore, koji su reporučivali molitelje vladi, da jim se podpore ili zajiovi dadu. Ali neznam, da li je ista vlada brigu svoju osvetila i onim okolišom izvan grada Zagreba, koji su akodjer težko nastradali, jer bar polag izviešća, što smo a čitali u novinah, u samom Zagrebu iznosi šteta preko 00.000 for., naravno tu nisu uračunani seljaci, crkve, lastelinstva i župni stanovi.

Ja mislim, da bi se osobita pomnja imala posvetiti eljačkomu stališu, jer ako kod njega i nije tako velika teta, kao što u gradu, a to je kod njega neizkustvo i ievještina, gdje si neznade pomoći; s toga je upravo veka nužda, da se seljakom čim prije izdašno u pomoć ritekne. Da li je to učinjeno, ja neznam, bar se pogoara, da je malo učinjeno.

Nadalje drugu činjenicu ističem, da je potresom natradao veliki dio crkva u podžupaniji zagrebačkoj, te u stranom neke posve porušene, a neke tako oštećene, a će se samo znatnim trudom moći popraviti, za da udu mogle i opet svojoj svrsi odgovarati.

Već kultura zahtieva svuda i u svakoj prosvjetljenoj ržavi, da se brini, da narod neostaje bez onih mjesta, dje svoju dužnost vjerozakonsku bolje može vršiti, nego kod kuće.

Nu kako se kod nas misli, da se župne crkve izrave i opet podignu i uporabivimi učine za službu božju, o nam poznato nije, jer se bojim, da tim, što je dosele zdala vis. vlada naredbu, da se neće postići ono, što bi e postići htjelo.

Da se dakle popravak crkva nebi odgodio na više godina, što bi bilo veoma teretno za naš narod, obzirom na ovu činjenicu usudjujem se na vis. vladu staviti sliedeću interpelaciju (čita):

„1. Je li Vašoj preuzvišenosti poznata šteta, prouzročena potresom od 9. studenoga pr. g. seoskomu narodu u okolici grada Zagreba, navlastito pako u obćinah stenjevačkoj, sesvetskoj, moravečko-popovačkoj, sv. ivanskoj i dugoselskoj?

2. Ako joj je poznato, da li je stradalnikom jur pritekla u pomoć sredstvi, koja joj na razpolaganje stoje?

3. Ako nije toga učinila, je li voljna i na koji način postradalomu narodu pomoći, da mu se nesreća, što ga je zadesila, bar donekle ublaži?

4. Da li je Vaša preuzvišenost kod prispjelih milodara i kod novčane zalihe, stojeće joj na razpolaganje iz zemaljskih i zajedničkih sredstva, uzela u kombinaciju postradale crkve i župne stanove, i u obće:

5. Na koji način i kojimi sredstvi kani Vaša preuzvišenost djelovati onamo, da se crkve bud iz nova podignu, bud poprave, da će za službu božju biti sigurne i uporabljive?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i priobćiti svietlomu banu. — Zajedno ima rieč presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na ovu interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Vlada bi najmanje odgovorila dotičnim potrebam, kada bi čekala na interpelacije, da se učini ono, što je bilo potrebno već onda, kada je nesreća nastala u zemlji, in specie u Zagrebu. Vlada je poprimila sve mjere, o kojih nam se ovdje govori, to će reći, ona je učinila odmah sve, što je mogla učiniti, da doskoči prekoj potrebi, koja je tom nesrećom nastala, da pomogne onoj sirotinji, koja se inače nebi mogla ubrojiti u red siromašnih klasa.

Mi znamo, kako nam se odmah priteklo u pomoć milodari počam od Njegova Veličanstva, te danas imamo blizu 200.000 for. u tu svrhu sakupljena novca. Vlada je u prvi mah razdielila u dvie klase sirotinju. U prvu klasu one, koji ništa neposjeduju, te su prava pravcata sirotinja, onda u vlastnike kuća, koji su potresom nastradali u toliko, da si vlastitimi sredstvi nisu mogli pomoći, da si poprave ono, što jim je potresom pokvareno. Ovu drugu klasu ima okolica zagrebačka, a druga, hvala Bogu, ne. Ona sirotinja, koja ništa nema, koja ništa neposjeduje, nije nastradala u okolici, ta je nastradala samo u Zagrebu, to će reći, neimajuć ta sirotinja svojih stanova, neimajuć niti kruha, to je ona flagrantna sirotinja, kojoj je valjalo in principio u Zagrebu pomoći. Za ovu prvu sirotinju skrbio je grad, a vlada učinila je takodjer i dala, koliko je bilo novaca, te se je podielilo do 40.000 for. A skrbio je grad i vlada i za onu drugu klasu, t. j. da se, u koliko bude moguće, dotičnikom bezkamatnimi zajmovi priteče u pomoć, da si poprave svoje stanove. I u tu svrhu dielila bezkamatne zajmove svakomu

koji je dokazao svoju štetu. Tu je i grad i vlada učinila ono, da se, mimoišav svaki birokratizam, pomogne brzo, da se prosuditi može što brže i što prije i kod odbora i kod vlade, je li opravdan zajam ili podpora, koja se traži. To sve bilo je u Zagrebu gradu, ali nije zanemareno i u okolici. Vlada se obratila i na županije prva je bila županija zagrebačka, koja je takodjer štetu u svom okružju iztražila, da se vidi, gdje je ta šteta nastala i da se to dokaže, da vlada zna. Ne za 600.000, nego za miljun i nekoliko hiljada forinti izkazalo se štete. Tu su se najavili župni stanovi, crkve, škole itd. Za prvu potrebu vlada nije bila protivna davati podpore i ovim oštećenikom, koji dokažu, da imadu štetu i koje oštećenike su dotične podžupanije prijavile, ako i kratkim putem, jer je i takovih slučajeva bilo, da je obćina koja dokazala, da ima štetu, te je dobila ili bezkamatni zajam ili milodar, akoprem iste većom stranom traže podpore, a ne bezkamatne zajmove za crkve i župne stanove.

Za prvi mah vlada je učinila ono, što je mislila, da će vis. sabor u svoje vrieme odobriti, i da nije pitala drugo, koji je dužan nositi ove troškove, nego je dala nalog podžupanijam, da one odmah, izpitajuć kvar u crkvah i školah, poprime shodne mjere, da se ova šteta popravi, i da se od daljnje pogibelji sačuvaju, da se kuće i crkve nesruše, da dakle one odmah učine, što je od potrebe, neizpitujuć mnogo, tko je to platiti dužan. I tako se je u zlatarskoj i krapinsko - topličkoj okolici za prvi mah nevolji namah pomoglo, što se može iz dotičnih podataka vidjeti.

Što sada? Sada treba dalje izpitati — to je naravna stvar — koliko će biti troškova kod svake pojedine škole, kod svakog župničkog stana, kod svake crkve itd., i tu ima svatko nekoliko doprinieti, što bude najviše i najbrže mogao. Pitanje glede patronatâ, koji crkve popraviti imadu, istina, mi ih nemožemo riešiti od dužnosti, da učine, što moraju učiniti.

Dakle što je vlada učinila? Ona je zamislila tu misao, a svietli ban ju je potvrdio, da se kod svakog takova predmeta ustanovi troškovnik kod župnih stanova i kod svake oštećene crkve itd., onakav, kakav je od prieke potrebe, ne da se stave u prijašnje stanje, jer tornjeve — Bog zna — je li ćemo mi moći podići onakove, kakovi su prije bili na dotičnih crkvah. Odmah dakle nećemo moći učiniti sve, učiniti ćemo samo za nuždu, koliko bude u naših moćih, jer da u onakovo stanje sve to stavimo, u kakovu je prije bilo, stajalo bi nas na milijune, dakle da se samo troškovnici ustanove na najprieče i najnuždnije potreboće.

Drugo, da se zametne razprava konkurencialna, da se vidi tko i koliko u tu svrhu doprinieti ima.

To, kada bude gotovo, doći će k vladi, i ona će viditi, ima li i na koliko ima se u pomoć priteći. Da to čim prije bude, pozvati će se županije, da urede stvar glede izpitivanja štete kroz inžinire, da oni izpitaju stvar, da se razprava zametne, za da svaki onaj privatnik ili patronat ili tko mu drago, tko želi, da popravi kvar, bude u stanju poprimiti te korake, da najdulje do konca lipnja potraži bezkamatni zajam.

Dakle skrb će vlade biti ne samo da dade milodare onim, koji dokažu, da su pretrpili štetu, ne samo da dade bezkamatni zajam, nego da dodje u položaj i svaki patronat i privatnik, i obćina, na koliko se želi okoristiti tim zajmom, da do toga dodje, te će se proglasiti narodu, da može do konca lipnja tražiti zajam i označiti, pod kojim uvjetom, a to je zadnji termin.

Dakle iz ovoga neka se izvoli g. interpelant uvjeriti, da vlada od onog žalostnog časa nije prestala misliti o tom i raditi, što bi bilo koristno, da se učini, da se potrebi doskoči i da je učinila ono, što je daleko zamašnije, kako bi se škole, crkve i župnički stanovi, ako ne u stanje, u kojem su prije bili, a to bar opet u uporabivo stanje povratiti mogli.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Josip Zorić: Priznavajuć, da je vis. vlada trudom i mukom učinila, što je učiniti mogla, i da se u tih okolnostih nije više učiniti dalo, ja se zadovoljavam s odgovorom vis. vlade.

Predsjednik: Interpelant se zadovoljava s odgovorom visoke vlade.

Prima li visoki sabor na znanje ovaj odgovor visoke vlade?

(Prima se.)

Odgovor vis. vlade uzet je znanje.

Nadalje ima rieč zastupnik g. Šavor, da stavi interpelaciju.

Josip Šavor: Visoki sabore! Jedna od najljepših stečevina, kojimi se sviet ponosi kao najizvrstnijim plodom uma ljudskoga, scienim, da je štampa; i to poviše slobodna štampa.

Nisam ni iz daleka onaj, koji bi bio protivnik budi slobode u obće, budi po imenu slobodne štampe. Pače držim da je upravo sloboda najbitniji uvjet svakomu razvitku. Nit se bilina razvijati može, ako se sgnječi pod zaklopac a niti čovjek, ako je lišen slobode.

Medjutim koliko sam uvjeren, da sloboda štampe može vrlo blagotvorno djelovati na promak svega, što je dobro, liepo i plemenito, toliko opet smatram štampu zatornom za sreću i napredak družtva čovječjega, ako se pretvori u stroj sijući sve na okolo otrov izkvarenosti i pogubnosti.

Štampi je u istinu potrebita sloboda, ali ona koja se zove: „libertas boni"! nu nikad joj se dozvoliti nesmije ona: „libertas mali".

Svaki se pravdoljubivi Hrvat veseli, što vidi, da mu se u domovini nalazi sloboda štampe zakonom uredjena ali ujedno svakoga u dnu duše boljeti mora, kad gleda opake i pogubne one zloporabe, koje se s njom tuj sbi-

·aju : a ipak je tako. Hoću da to potvrdim primjerom, ·remda već više od mjesec dana starim.

Visoki sabore! Zaista u nijedne se skoro dneve godine ie raztvara srce ljudsko kršćanina na užitak nježnijih i lažih čuvstva vjerom posvećenih, koliko na blagdane boične. Gdje se u te dneve rado pripjeva i sluša ona anj·oska pjesma, povraća se u istinu mir u dušu, u stanje ršćanina mir onaj, koga sviet dati nemože. Zato, koji mi ij mir pomućuje, zlohotnik je, otimajući mi najdragocjenije obro.

Urednik „Agramer Zeitung-a“ našao je za shodno, da prošlim božićnim blagdanom obdari svoje obćinstvo boićnicom u slici priloga br. 296. U tom prilogu nalazi se lanak pod naslovom „Das Bild des Alten der Tage“, u om se medju ostalim odmah u uvodu veli ovo:

Es wäre ein gewaltiger Irrthum zu glauben, die Fiuren der christlichen Mythologie, wie wir sie heute auf en Altären unserer Kirchen dargestellt finden, haben zu der Zeit denselben Typus gehabt und hätten im Laufe ieler Jahrhunderte keinerlei wesentliche Veränderungen rlitten.

Schon die Geschichte der Idee des dreieinigen Gottes eweist das Gegentheil. Die gründlichen Forschungen der übinger Schule haben bewiesen, dass die Gottheit des ohnes erst zu Ende des zweiten Jahrhundertes in der christchen Kirche allgemein anerkant wurde; und von einer öttlichen Verehrung des heiligen Geistes konnte vor dem ierten Jahrhudert keine Rede sein.

Tko te rieči dobro razmozga, naći će, da se tuj na eki način izrično taji božanstvo tako Isusovo, kao i Duha v. Kao da se božanstvo jedne i druge ove božanske osobe ije priznalo do svršetka drugoga odnosno četvrtoga stoljeća.

Visoki sabore! Božanstvo Isusovo, ili bolje — otajtvo presvetog Trojstva sačinjava ugalni kamen i ponajlavniju istinu kršćanske vjere, koja se u isti mah ruši i izpada, čim se zaniječe ona osnovna istina.

Nadalje u tečaju te razprave opisuju se upravo friolnim načinom slike, što su u razna vremena, na raznih ijestih, od raznih ljudih načinjene, predstavljajuće ovo lajstvo presv. Trojstva.

Istina je to, gospodo moja, da kršćanstvo prem u prva voja vremena bijaše gorušično zrnce, što se je tek tekom remena svietom razgraniti imalo. Da se u ono prvo doba ršćanstva niti nije moglo očekivati, da će se toli hitro i aleko razprostrieti koji nauk, pošto znamo, da za tada ni nih raznovrstnih obćila nebijaše, koja ljudem danas stoje a uslugu. Nebijaše tada ni novina a baš ni ove „Agraner Zeitung“, — koja da je slučajno i obstojala, težko i bi služila sredstvom za razširenje istina kršćanskih.

A što se po imenu slika, i to upravo slika o presv. rojstvu tiče, crkva katolička nikad nigdje nije budi zaonom, budi kakvom odlukom ustanovila, kako da se naika ova ili ona slika. Ona uviek, smatrajući slike za spoašnje sredstvo, kako da nabožna i sveta ćućenja uzbudi u dušah svojih viernika, stavljala je svagdje na volju dotičnim slikarom, kako da oni te slike po svojoj vještini, i duševnom oduševljenju načine. Ako se dakle gdjekad našao po koji nevješt, ili Patzer, da izkrivi proti zakonom umjetnosti i naravi, tvoreć sliku neliepu, ili baš ružnu, to se podnipošto crkvi katol. u grieh upisati nedade. Crkva naša, kao što je bila u svem prijateljica slobode, podavala je svagda u sličnih stvarih podpunu slobodu slikarom i kipotvorcem.

Iskreno izpoviedam, da kad bi šta takova napisano našao u kom strukovnom organu za slikarstvo ili kojem drugom znanstvenom iztraživanju namienjenom listu, nebi prigovarao, misleći si, napisano je s nakane, neka se pojmovi bistre; ali gdje vidim, da je ono sve samo za zabavu i to upravo u doba, gdje i niži razredi pučanstva najviše vremena imadu za čitanje, to sam pronašao, da se nikako propustiti nesmije. Zato stavljam sliedeću interpelaciju na vis. kr. zemaljsku vladu (čita):

1. Da li je visokoj kr. zemaljskoj vladi poznat članak otisnut kao prilog k novinam „Agramer Zeitung“ u br. 296. od god. 1880. pod naslovom „Das Bild des Alten der Tage“.

2. Ako joj je poznat, je li je voljna barem za buduće zapriečiti, da se slični članci u javnih vladinih organih netiskaju.

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima nadalje zastupnik g. dr. Jordan, da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Jordan**: Visoki sabore! Poznato je vis. kr. zemaljskoj vladi, da su u okružju nesretne karlovačke podžupanije i prošle godine, pošto je višekrat prošle godine isto mnogo postradalo od govedje kuge, sajmovi bili zatvoreni i da je po tom u rečenom okružju prometa sasvim nestalo i da si pučanstvo ovoga okružja zaslužbom nije moglo ništa privriediti.

Zemaljskoj vladi kao vrhovnoj upravnoj oblasti poznato je i to, da je prošle godine opetovanom tučom i olujom uništen bio sav usjev i vinogradi ćak do korena, i komu je sve to poznato, taj će mi doslovce vjerovati, da u onih okolicah i obćinah, koje su najviše tom nesrećom nastradale — a to su moje susjedne obćine Ozalj i Ribnik — komu je sve to poznato, taj će mi doslovce vjerovati, da od 10 kuća u onih obćinah nećete naći jednu, koja već sada nebi morala kupovati potrebite hrane, i da od onih 90% jedva jih je 5—6, koje za najnuždniju hranu pribaviti toliko novca i kredita imadu, bilo to i uz lihvarske kamate. Kada dakle pučanstvo nema hrane, gospodo, bar za sada, niti zaslužbe, kojom bi si moglo kruh služiti, nastaje pitanje, od česa će dotično činovništvo živjeti? Tužni onaj iznemogli, inače čestiti i radini narod — tu je moći, gospodo, samo jedno odgovoriti — kažem vam, gospodo, podpunim uvjerenjem, da u onoj svojoj strašnoj golotinji i nevolji može živjeti samo

još od gladi. Od gladi, istina, živio je neki Theuner u Ameriki, ali samo iz objesti, dočim ja znam, da su naši nesretni ljudi već od više godina vikli živjeti od zraka i od vode — dok se od topla sunašca nepokaže možda koje hranivo bilje.

Sve to poznato je, gospodo, vis. vladi, ali poznato je i veleštovanomu financijalnomu ravnateljstvu opetovanimi molbenicami, koje su dotična občinska poglavarstva slala za obustavu onog silnog i nečovječnog ovršnog utjerivanja poreza. A, gospodo, ipak kroz više mjeseci prošloga ljeta uz ovakav tužan položaj občinskih blagajna nalaze se ondje od ovdje spomenutog ravnateljstva izaslani porezni ovrhovoditelji. Ne samo to, gospodo, nego je sada i najnoviju odredbu od 8. siečnja t. g. 1881. br. 469. veleslavno kr. porezno nadzorničtvo občini ozaljskoj odaslalo radi ovršna prisilna utjerivanja poreznih zaostataka od 3487 for. 14 novč. Ako kažem, da je to malena svota, to je malena napram onomu, što država od nas dobiva, a ti su ovrhovoditelji izaslani još na trošak načelnika, respective na trošak obćine. Ima li nade, da bi stalo bilo državi do one sveze? Ima li nade, da bi se ta sveza utvrdila? Nema nade niti u meni, a pouzdano niti gori.

Razlog toj odredbi valjda je taj, da se činovnik odgovoran prama gore, zakloni, a što sliedi odtuda? Sliedi to, da občina, koja imade već 900 for. na račun troška platiti državi, koja u vrieme govedje kuge za samu karbolnu kiselinu ima plaćati liekarom 300 for., da će ona doći u osobito tiesne okolnosti, ako uza sve to bude imala plaćati po prilici onim neposredno izaslanim ovrhovoditeljem dnevnice oko 10 for.

Gospodo moja! 10 forinti plaćati bez ikakova vjerojatna uspjeha, dakle za bezuspješan posao, dočim vlastiti občinski činovnici i pučki učitelji već više mjeseci nemogu vidjeti ni krajcare od svoje plaće, sve to daje nam povoda, da malo dublje stanemo misliti, kako daleko bi moglo tim postupkom ići.

I sirakuzki Dionyz, ne samo tek Ture Ćengić-aga, pobirao je harač. Došao je pred njega njegov pouzdanik, a tiran ga upita: „Što kažu Sirakužani?“ „„Psuju, buče!““ — „Guli, harači bolje, haračlijo!“ — Vjerni sluga činio je po volji gospodaru. Za neko vrieme opet dodje taj pouzdanik. „Što djelaju Sirakužani?“ upita ga opet tiran. „„Plaču!““ — „Haraj, harači, jošte bolje, haračlijo!“ — Vriedni sluga vriedna gospodara ode opet po svom poslu. Jednom kašnje opet dodje. „Što djelaju Sirakužani?“ — „„Smiju se.““ — „Sada jim daj mira! Nemaju ništa više.“ — Et cantavit vacuus coram latrone viator.

Po svjedočanstvu umnoga Magjara Szomszédvárya, koji vam je poznat, gospodo, što nije, naskoro biti će, da se i pučanstvo Hrvatske bude smijalo onim smiehom kojim se smije poludjela sdvojnost pauperizma. (Živio!)

Vis. sabore! Povodom dakle, što je, kako sam na[veo], veleslavno kr. porezno nadzorničtvo odredbom o[d] 8. siečnja t. g. br. 469, u obćinu Ozalj na trošak ob[-]ćinskoga načelnika bez sporazumljenja, pače i bez zna[-]nja upravne oblasti k odaslanomu jur poreznomu ovr[-]hovoditelju Marku Skenderu radi prisilnoga utjerivanj[a] zaostalih poreza u iznosu od 3487 for. 14 novč. izasla[l] još i kr. poreznog oficijala Josipa Brkića, te povodom, št[o] se onakovo izaslanstvo nalazi takodjer u susjednoj obćin[i] Ribnik, a s razloga, što su navedene obćine netom minul[e] godine stradale od govedje kuge, te s razloga, što s[u] opetovane oluje i tuče ljetos u onih občinah zimske usjev[e] i vinograde do korena uništile, pa se pučanstvo s tog[a] nalazi u pogibelji, da od gladi pogiba i napokon s ra[z]loga, što isti porezni zakon od god. 1868., kako za[k.] čl. XXV., tako i kašnje dopuštaju prema elementarni[m] nepogodam odročbu plateža poreza, čast mi je na vis. k[r.] zemaljsku vladu staviti sliedeću interpelaciju (čita):

1. Da li se vis. kr. zem. vlada pobrinula za to, d[a] se porezne ovrhe u smislu §. 1., zak. čl. XV. : 187[.] resp. zak. čl. VI. : 1876. podvrgnu nadzoru odbora, o[d] financijalne oblasti neodvisnih?

2. Da li je vis. kr. zemaljska vlada voljna ulož[iti] svoj upliv na to, da se u napomenutih občinah Ozalj [i] Ribnik brže bolje obustavi do sgodnijega vremena, n. p[r.] do jeseni, svako daljnje prisilno utjerivanje poreza?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u z[a]pisnik i dostaviti svietlomu banu.

Za danas nema daljnje interpelacije nikakove p[ri]javljene i tim je današnji dnevni red i glede interpe[la]cija izcrpljen.

Dnevni red buduće sjednice, ako je s voljom v[is.] kuće, biti će sliedeći:

Pošto je izviešće kraljevinskog odbora kraljevi[ne] Hrvatske i Slavonije o dogovaranju s regnikolarnim o[d]borom kraljevine Ugarske glede broja zastupnika za z[a]jednički sabor ugarsko-peštanski poslie spojitbe kraji[ne] danas već tiskano i porazdieljeno medju gospodu s[a]borske članove, to po saborskom poslovniku iza 3 da[na] stavit će se na dnevni red, naime u utorak 8. veljače u 10 sati u jutro.

Izim toga na drugo mjesto dnevnoga reda stav[it će] se naknadno izviešće pravosudnoga odbora o §. 2. [za]kona o mjestnih sudovih, koje je naknadno podneše[no].

To će biti dnevni red buduće sjednice, koja se ur[e]-[dju]je na 8. veljače u 10 sati u jutro.

I tim ovu sjednicu zaključujem.

(Svršetak $11^3/_4$ sati prije podne.)

Stota saborska sjednica,

obdržavana dne 8. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Generalna razprava o izviešću kraljevinskoga odbora odnosno zakonskoj osnovi tičućoj se preinake nekojih ustanova u zak. čl. I.: 1868. i zakona od 30. studenoga 1873. (ug. zak. čl. VIII. od g. 1868. i 1873.) kojimi se uredjuju državno-pravna pitanja medju Ugarskom i kralj. Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. ilježnika, neka izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

:CIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu ne 5. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga odpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni odjelni predstojici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. 'avao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez rimjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli liedeći podnesci:

1. Predsjedničtvo kr. zem. vlade priobćuje, da je jezino apošt. Veličanstvo premilostiva carica i kraljica lagoizvolila uz izjavu previšnje zahvale preblagostivo zeti na previšnje znanje čestitke sabora kraljevina Hratske, Slavonije i Dalmacije, podastrte povodom preišnjega rodjendana i nove godine 1881.

Uzima se sa homagijalnim poklonstvom na znanje.

2. Kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, riobćuje, da je Nj. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blago- :volilo previšnjim riešenjem od 28. siečnja t. g. osnovi akona ob ustroju gradskih obćina u kraljevinah Hratskoj i Slavoniji premilostivo podjeliti previšnju svoju ankciju.

Uzima se na znanje.

3. Pravosudni odbor podnosi izvještaj o §. 2. zakona mjestnih sudovih.

Staviti će se na dnevni red.

4. Mjesto Kutjevo moli premještaj obć. ureda iz Begteža u Kutjevo.

Ide odboru za peticije.

5 Kraljevinski odbor podnosi svoj izvještaj o vodjenih dogovorih sa kraljevinskim odborom ugarskim glede promjene §. 33. zak. čl. I. od god. 1868.

Izvještaj će se tiskati, medju članove razdieliti i staviti na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je razprava ob izvještaju imunitetnoga odbora u pogledu sudbenoga progonjenja narodnih zastupnika Ivana Magenheima i dra. Aleks. Peičića.

Predsjednik pita iza dovršene razprave: „Prima li visoki sabor predlog imunitetnoga odbora, koji glasi, da se zamolnici kr. kot. suda u Virovitici od 5. prosinca 1879. br. 2412 na privolu kaznenoga progona Ivana Magenheima neudovolji?

Predlog bude prihvaćen, te se zastupnik Magenheim neimade izdati.

Nadalje predsjednik pita: „Prima li visoki sabor predlog imunitetnoga odbora, koji glasi: da se zamolnici kr. kot. suda virovitičkoga od 10. lipnja 1880. br. 1125 na izdanje privole za kazneno progonjenje zastupnika Ivana Magenheima neudovolji?“

Sabor prihvati taj predlog, te se Magenheim nema izdati.

Predsjednik stavi pitanje: Prima li visoki sabor treći predlog odbora imunitetnoga, koji glasi, da zastupnik stoji pod zaštitom imuniteta, čim izborna deputacija uspjeh izbora proglasi?“

Sabor usvoji taj predlog.

Napokon pita predsjednik: Prima li visoki sabor četvrti predlog odbora imunitetnoga, koji glasi: da se zamolnici kr. grad. deleg. kot. suda vukovarskoga od 7.

kolovoza 1880. br. 1107 u pogledu kaznenoga progonjenja dra. Aleksandra Peičića neudovolji.

Sabor prihvati taj predlog, te se dr. Aleksander Peičić nema izdati.

Sliede interpelacije.

Zastupnik Josip Zorić stavlja sliedeću interpelaciju:

a) Da li je preuzvišenosti Vašoj poznata šteta prouzročena potresom od 9. studenoga seoskomu narodu u okolišu grada Zagreba, navlastito pako u občini: stenjevačkoj, sesvetskoj, moravečko-popovačkoj, svetoivanskoj i dugoselskoj?

b) Ako joj je ta šteta poznata, da li je stradalnikom jur pritekla u pomoć sredstvi što joj na razpolaganje stoje?

c) Ako nije toga učinila, da li je voljna i na koji način postradalomu narodu pomoći, da mu se nesreća što ga je zadesila barem donekle ublaži?

d) Da li je Vaša preuzvišenost kod prispjelih milodara i kod novčane zalihe stojeće joj na razpolaganje iz zemaljskih i zajedničkih sredstva uzela u kombinaciju postradale crkve i župne stanove, da jim priteče u pomoć i u obće:

e) Na koji način i kojimi sredstvi kani Vaša preuzvišenost djelovati onamo, da se crkve bud iznovice podignu, bud poprave, da će za službu božju biti sjegurne i uporabljive.

Zastupnik vlade gosp. Jovan barun Živković odgovara s mjesta na tu interpelaciju. Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a sabor odgovor prima na znanje.

Zastupnik Josip Šavor stavlja sliedeću interpelaciju:

1. Da li je visokoj kr. zemaljskoj vladi poznat članak otisnut kao prilog k novinam „Agramer Zeitung“ u br. 296. od god. 1880. pod naslovom „Das Bild des Alten der Tage.“

2. Ako joj je poznat, je li je voljna barem za buduće zapriečiti, da se slični članci u javnih vladinih organih netiskaju.

Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Zastupnik dr. Jordan stavlja sliedeću interpelaciju:

1. Da li se visoka kr. zemaljska vlada pobrinula zato, da se porezne ovrhe u smislu §. 1. z. čl. XV. od g. 1876., resp. zak. čl VI. : 1876. podvrgnu nadzoru odbora, od financijalne oblasti neodvisnih?

2. Da li je vis. kr. zem. vlada voljna uložiti svoj upliv na to, da se u spomenutih občinah Ozalj i Ribnik, podžupanije karlovačke, brže bolje, do sgodnijega vremena, n. p. do jeseni, obustavi svako dalje prisilno utjerivanje poreza?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu u $^{3}/_{4}$12 sati prije podne, uričuć buduću za utorak 8. veljače 1881. u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj kraljevinskog odbora kraljevina Hrvatske i Slavonije o dogovaranju s regnikolarnim odborom kra[ljevine] Ugarske. 2. Naknadno izviešće pravosudnoga od[bora] o §. 2. zakonske osnove o mjestnih sudovih.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovom ovako proglašenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Na vis. ovaj sabor stigli su sliedeći novi podnesci

Izviešće odbora verifikacionalnoga o izboru narodni[h] zastupnika dr. Aleksandra Peičića za izborni kotar t[o]varnički, Svetozara Kuševića za izborni kotar vukovarsk[i] i grofa Teodora Pejacsevicha za izborni kotar feričansk[i] — Ovo izviešće staviti će se u svoje vrieme n[a] dnevni red.

Zatim je prispjela telegrafičkim putem molba zastu[p]nika Kotura, koji moli radi bolesti 14-dnevni dopus[t]. — Dozvoljava li vis. kuća zamoljeni dopust?

(Dozvoljava se.)

Zamoljeni je dopust zastupniku g. Koturu dozvolje[n].

Daljnjih podnesaka za danas nema. Biva prelaz n[a] dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće i zak. osno[va] kraljevinskoga odbora.

Molim g. izvjestitelja kraljevinskoga odbora, da z[a]uzme mjesto i da započme izvješćivanje tim, da proči[ta] izviešće, kako ga predlaže kraljevinski odbor.

Izvj. **Josip Miškatović** (zauzev izvjestiteljsko mjest[o] čita izviešće kraljevinskoga odbora):

Kraljevinski odbor, koji je prama previšnjemu k[r.] odpisu od 8. siečnja t. g. izabran u saborskoj sjedni[ci] od 18. istoga mjeseca, da s jednakim odborom ugarskog sabora ugovori prirast hrvatskih zastupnika na skupno[m] saboru, kada i vojena krajina bude imala zastupstvo n[a] obih saborih, ter koji se je s izborom svoga člana N[i]kole Krestića za predsjednika, a Josipa Miškatovića z[a] izvjestitelja ustrojio u svojoj sjednici od 18. siečnja, ima je vrlo lasnu zadaću, kada se na umu drže samo jas[ne] ustanove postojećega temeljnoga zak. čl. I. od godine 186[8].

Jer pošto se u 32. §. toga zakonskoga članka z[a] temelj zastupstvu kraljevina Hrvatske i Slavonije na sku[p]nom saboru polaže razmjeran broj njihova pučanstv[a], ter se prama tomu razmjeru za provincijal ustanovlju[je] 29 zastupnika, odmah sliedeći §. odredjuje dosljedno izrično ovo: „Ako se pučanstvo kraljevina Hrvatske [i] Slavonije budi sjedinjenjem uprave vojne krajine, bu[d] združenjem Dalmacije umnoži; tada će se broj zastupnik[a] združenih kraljevina povisiti upravo po istom razmjer[u] u kom se njihovo pučanstvo umnožalo bude.“

Malo zatim što je zak. čl. I. od god. 1868. ovako i[z]rično i jasno ustanovio, nadala se je prilika godine 187[.] da se njegove ustanove u ovom pogledu praktično p[o]tvrde i faktično izvedu. Te godine izlučila se varaždi[n]ska krajina s gjurgjevačkom i križevačkom pukovnijo[m]

z krajiške uprave, da se preda pod upravu kraljevine Hrvatske i Slavonije. Usljed toga, kako je varaždinska krajina postala dionicom ustavnog života, ter zadobila pravo na zastupstvo na obim saborima, sabori su dogovorno i posredovanjem kraljevinskih odbora bez i najmanje težkoće i prepirke, jedino se držeći brojevnoga razmjera pučanstva, dosudili i uzakonili za varaždinsku krajinu 5 zastupnika na skupnom saboru.

Nesumnjivo dakle slovo zakona i bezprieporna uporaba, koja je zakon utvrdila i posvetila, naznačili su kraljevinskomu odboru ravnu stazu i učinili zadatak prve lasnim. No već u previšnjem kr. odpisu od 8. siečnja t. g., kojim se sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije poziva, neka izabere kraljevinski odbor u to ime, da za krajinu, kada joj se uprava spoji s upravom Hrvatske i Slavonije, ugovori broj zastupnika na skupnom saboru, ne bez namjere podieljuje se kraljevinskomu odboru mandat, da može sporazumno s kraljevskim odborom ugarskim promieniti ustanovu §. 33. zak. čl. I. : 1868., dotično da može odustati od načela, izrečena u §. 32. istoga zak. čl., po kojem se broj zastupnika kraljevina Hrvatske i Slavonije osniva na razmjeru broja pučanstva istih kraljevina. Da je previši kralj. odpis od 8. siečnja 1881. ovaj smisao izražavao, da je ovaj mandat podieljivao kraljevinskomu odboru, saznao je kraljevinski odbor vrlo rano, odmah u prvih konferencija s odborom ugarskim, koji je odatle, što kraljevine Hrvatska i Slavonija svoje zastupstvo izašiljaju na skupni sabor, ne po izbornih kotarih već po svom saboru, dakle ne po obćem mnienju, u narodu razdieljenom, nego po jednoj stranki, koja u saboru ima većinu, te može medju ugarske zastupnike, po kotarih različita mnienja izabrane, baciti složnu masu zastupnika jednodušnoga svoga, u jednoj jedincatoj stranki slična mnienja, izvodio razlog i opravdanje svomu kategoričnomu zahtjevu, da umnožavajuć se ustavna prava uživajuće pučanstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije, nema biti razmjerno umnožan broj njihovih na skupnom saboru zastupnika. Kako način izbora, po kojem na skupni sabor svoje zastupnike izašilju Ugarska i kraljevine Hrvatska i Slavonija, nepočiva na jednom načelu — ovo je jednako navadjao kraljevinski odbor ugarski — tako biti njihovo zastupstvo nemože počivati na jednom načelu, što se tiče razmjerna broja pučanstva.

Ovomu umovanju i zahtjevu kraljevinskoga odbora ugarskoga može se prigovoriti, da su protivni jasnomu slovu zakona, ako su pako zastupnici kraljevina Hrvatske i Slavonije na skupnom saboru birani drugim izbornim načinom, nego li zastupnici kraljevina Ugarske, da su tak kano i ovi proizašli iz volje naroda, koji birajući svoje autonomno zastupstvo zna i uvažava njegovu zadaću, da ima iz svoga krila izaslati zastupstvo na skupni sabor. Ovo i još drugo dade se s većim ili manjim opravdanjem navesti proti zahtjevu i umovanju kraljevinskoga odbora ugarskoga, kako se je u istinu od strane hrvatskoga kraljevinskoga odbora i prigovaralo, ali se nemože reći, da je budi onaj mandat u previšem kr. odpisu, budi ovaj zahtjev ugarskoga odbora nenadano presenetio sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije i njegov odbor. Protivno oba su očekivala pouzdano i znajući, da će s pitanjem i zadaćom o zastupstvu krajine na skupnom saboru biti spojeno pitanje i zadaća o načelu razmjerno jednaka broja, po kojem su kraljevina Ugarska s jedne strane, s druge kraljevine Hrvatska i Slavonija zastupane na skupnom saboru. Jer kad je posljednji kraljevinski odbor, izaslan od istoga ovoga sabora, jamačno u njegovu duhu i po njegovoj želji nastojao s obnavljanjem financijalne nagodbe riešiti u jedno i spojitbu krajine, ter ovim izhodio barem to, da se je spojitbi opredielio, prvi put u dugoj prepirki od dva vieka i više stalan rok od najodlučnijih faktora, nije on to bezuvjetno izhodio. Otvoreno i odlučno izjavljivali su spomenuti faktori, da će se odilj iza nagodbe preći na spojitbu krajine, al ujedno da će se otvoreno i odlučno zahtievati preinaka dotičnih zakonskih ustanova zak. čl. I. od godine 1868. Članovi pako kraljevinskoga odbora, smatrajuć u spojitbi krajine najpreću nuždu i najveću stečevinu, i sami su izjavljivali svoju privolu na ovaj uvjet i dali ju na mjerodavnom najvišem mjestu izjavljivati po najviših dostojanstvenicih zemlje, koji su patriotično složili svoj trud s njihovim trudom oko jedinstva otačbine, ter se smije bez prigovora reći, da je njihova izjavljena privola neposredno vrelo, iz koga je toli brzo potekao previši kr. odpis od 8. siečnja t. g. noseći otačbini jedinstvo, za kojim je narod toli dugo vremena uzalud uzdisao i vapio.

Odavle to sliedi, da mandat previšega kr. odpisa i zahtjev ugarskoga odbora nije mogao nenadano presenetiti ni hrvatski sabor ni njegov kraljevinski odbor; no odavle sliedi dalje, da članovi kraljevinskoga odbora, kako su već onda mislili, da se radi broja zastupnika na skupnom saboru nesmije osujetiti spojitba krajine, tako ni sada nebi patriotično postupali, da uzkrate privolu zahtievu ugarskoga kraljevinskoga odbora.

Koja mu drago medjutim bila obveza kraljevinskoga odbora, ona u ničem neveže sabora. Njemu se nije obzirati na izjave članova svoga odbora, nego će razsudjivati interese zemlje i po tom odlučiti o odborovu predlogu. Ovi interesi lebdili su prije svega pred očima i kraljevinskomu odboru već onda, kad je one izjave davao, i sada, kada je s odborom ugarskim o zastupstvu kraljevina Hrvatske i Slavonije na skupnom saboru razpravljao, te je sve misli u jednu smislio, da je za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju mnogo važnije i koristnije, da se krajina spoji u upravi i ustavnom životu s materom zemljom, nego da pošalje nekoliko zastupnika više na skupni sabor. Snaga Hrvatske i Slavonije počiva u zemljištnoj cjelovitosti, u političkom i ustavnom jedinstvu naroda, u sjedinjenom kulturnom životu, a ne u većem

ili manjem broju zastupnika na ugarskom saboru, ter je bio odbor uvjeren, da bi ga i davni pradjedovi, koji su uzalud jedinstvo zemlje tražili, i kasni potomci, koji će obilne plodove jedinstva uživati, sa sažaljenjem prikoravali, da se je samo jedan časak kolebao, koju će stranu u ovom izboru izabrati.

Odstupivši dakle od načela, izrečena u §. 32. čl. I. od g. 1868., kraljevinski je odbor za temelj svomu zahtievu glede broja zastupnika uzeo na um, da na svaku krajišku pukovniju ima zapasti bar 1 zastupnik, uprav onako, kako je ugarski sabor, otvarajuć sabornicu svojoj krajini, za svaku pukovniju opredielio po jednoga zastupnika. Pošto je pako zak. čl. I.: 1868. provincijalu dosudio 29 zastupnika, i pošto je hrv.-slavonska krajina imala 11 pukovnija, to po navedenom računu kraljevine Hrvatska i Slavonija s krajinom imale bi izašiljati na skupni sabor 40 zastupnika. U ovom broju napokon su se i složila oba odbora, poslje dugih dogovora, vodjenih u povjerljivih konferencija, pododborskih i skupnih sjednica, kojim se djelomice tragovi nalaze u zapisnicih kraljevinskoga odbora.

Po dogovoru kraljevinskih odbora sabor kraljevine Hrvatske i Slavonije pošiljao bi kada i krajina bude u njem zastupana, u velikašku kuću 3, mjesto dosadanja dva zastupnika, broj posve dovoljan, kada se na um uzme, da velikaši ovih kraljevina imaju i onako pravo glasa u velikaškoj kući.

Kraljevinski odbor nije s uma smetnuo §§. 40., 41. i 42. zak. čl. I. : 1868., koji sadržaju ustanove o broju hrvatskih članova u skupnoj delegaciji, te je postavio zahtjev, da se dosadanji broj od 4 delegata doljnje kuće povisi na 5. Proti ovomu zahtievu nije govorio samo odbor ugarskoga sabora, nego i brojevni razmjer, u kom stoje ugarski i hrvatski zastupnici doljnje kuće. U doljnjoj kući skupnoga sabora ima ugarskih zastupnika 413; hrvatskih s krajinom biti će 40. Kada se izmedju jednih i drugih ima birati 40 delegata, dovoljan je razmjer, da na ugarske dodje 36, na hrvatske 4 delegata.

Prama ovim točkam sporazuma udešena je priložena zakonska osnova, koja za slučaj spojitbe Dalmacije čuva ne samo načelo o zastupstvu, nego ostavlja proste ruke onomu kraljevinskomu odboru, koji će imati vrlo častnu zadaću, kada bude u ime Dalmacije ugovarao nagodbu s kraljevinskim odborom ugarskim.

Duboko uvjeren o tom, da ova priložena zakonska osnova osigurava velike probitke i sjajne posljedice otačbini, a nežrtvuje ni jedne bitne koristi, kraljevinski odbor kako ju je sam prihvatio, tako misli, da će sabor izvesti patriotično djelo neizrecive znamenitosti, ako ju u cielom sadržaju prihvati.

Prema ovomu izviešću neka mi dozvoli vis. sabor pročitati i zakonsku osnovu, koja se toga tiče.

Ujedno molim, da bi izvoljela gospoda članovi vis. sabora u izviešću štampanom onaj broj 8., koji je pogriešan, izpraviti u 30., pošto je ova zak. osnova, o kojo je ovdje govor, sankcionirana 30., a ne 8. studenoga (Čita dotičnu zakonsku osnovu. — Vidi zapisnik 10[illegible] sab. sjednice.)

Predsjednik: Visoki sabore! Prije nego li se otvo[illegible] razprava o tom predmetu, dužnost se nalaže ovomu pred[illegible] sjedničtvu, da razloži modus praecedendi, kako će s[illegible] razprave voditi. Po propisih poslovnika, koji nam im[illegible] služiti kod osnova, imala bi se razprava podieliti [illegible] generalnu i specijalnu debatu. Nu ova osnova ima slu[illegible] žiti za dvostrani ugovor, i iz nje ima nastati dvostran[illegible] zakon izmedju kraljevina Hrvatske i Slavonije i kralje[illegible] vine Ugarske. Ova zakonska osnova predlaže nam ugo[illegible] vor, što su ga oba kraljevinska odbora medjusobno ut[illegible] načila. Ovaj ugovor, koji ima biti dvostran, ima se pred[illegible] ložiti na razpravu saboru ugarskomu i saboru hrva[illegible] skomu i kada će biti po obijuh saborih odobren, onda [illegible] se predložiti na previšnju sankciju.

Iz ovog naravnog dvostranog ugovora sliedi to, d[illegible] jedan sabor ne može mienjati u njem pojedine točke, ne[illegible] da je ova osnova jedna cjelina, te se može o njoj sam[illegible] kao takovoj razpravljati, a može se ista ciela ili primi[illegible] ili odbiti.

Kada se već u cielosti primi, onda nemože o pr[illegible] mjeni pojedinih točaka biti govora, jer je sada taj ugov[illegible] riešen, a to bi i priečilo, da se taj ugovor nebi moga[illegible] podnieti na previšnju sankciju.

S toga neka to vis. sabor, osobito gospoda govo[illegible] nici, koji budu imali rieč, uzmu u obzir, da će o to[illegible] predmetu biti samo generalna debata, i ako bi se u g[illegible] neralnoj razpravi ova osnova zakona primila, onda sp[illegible] cijalne debate — točku za točkom — neće više biti, j[illegible] specijalne razprave nemože više biti, a pojedine se točk[illegible] nemogu mienjati.

S toga, neka to gospoda govornici na vid uzeti i[illegible] vole i sve, što misle govoriti, neka odmah jednim m[illegible] hom izvole kazati.

Prema tomu stupit će se u generalnu razpravu.

U generalnoj razpravi koji želi od gospode rieč uze[illegible] neka se izvoli prijaviti kod g. bilježnika Stekovića tim jeli želi „za" ili „proti" osnovi govoriti.

Prvi ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović:** K onomu, visoki sabor[illegible] što sam ja u ovom izviešću pročitao, neka mi bude d[illegible] zvoljeno, čekajuć sa glavnimi opazkami na ono vriem[illegible] kada budem morao obazirati se na prigovore možda g[illegible] spode govornika, da za sada samo nekoliko riečih d[illegible] dadem.

Kada sam ja s ovoga mjesta, visoki sabore, pri kratka vremena — nema tomu ni pol godine dana - uzprkos nekih vrlo smjelih sumnja tvrdio, da se fina[illegible] cijalna nagodba smije prihvatiti u sigurnom očekivanj[illegible] da će ono za njom sliediti, što sav narod želi i zahtiev[illegible] t. j. da će sliediti spojitba krajine; kada sam ja to s to[illegible]

ıjesta tvrdio uzprkos smjelo izraženoj sumnji, to niti ja am nisam vjerovao, da će se ono, što sam onda tvrdio, vako brzo izpuniti, da ću ja već za pol godine imati riliku i najveću radost moga života, da ću s ovoga ıjesta izvješćivati o zakonskoj osnovi, koja najposlje tvara vrata ove sabornice toli dugo vremena odieljenoj raći, odieljenomu jednomu djelu hrvatske naše domoine. Moja bi radost u istinu još veća bila, kada bi, ako bi se očekivati moralo i smjelo u ovom saboru, u voj visokoj kući toliko snage, toliko obzira bilo na želju d vjekova za izpunjenje spojitbe izraživanu — a sada e evo ova toli vruća želja svekolikog naroda izpuniti nade — kada bi takova snaga i jednodušna radost vlaala, da u tom toli svečanom času nebi niti jedan glas io u nesuglasju. Kada toga ipak nije Bog dosudio ovoj is. kući, to ja opet uzprkos nekim sumnjam, koje se ɪražavahu, ne doduše još u ovoj vis. kući, nego ipak u emlji, to ja i opet tvrdim, da kod prvog sastanka ove is. kuće imati će vis. sabor prilike uzakoniti u svoje akone sva ona akta, koja budućnost zemlje čine gotoim činom, koja akta završuju toli dugotrajnu žalostnu ovjest razkomadane zemlje. (Živio na desnici.)

Ja moram priznati, vis. sabore, da ovu veliku steevinu niti je kraljevinski odbor mogao zadobiti, niti će ı moći vis. sabor zadobiti bez protivne nekakove konesije, bez nekakova uzdarja.

Medjutim, kako se reklo u ovom izviešću, ovo uzarje nemože biti nikomu novina, koji se iole samo bavi a političkim razvojem naše domovine. Uzdarje ovo, kako ije novo, tako po mom mnienju, vis. sabore, nije niti rlo skupo, jer ja moram izpovjediti, koji sam takodjer ratio politički život naše zemlje, da se je nagodbenomu akonu i velika hvala dielila i velikim se ukorom nanj abacivalo. Dok nije Ugarskoj palo na um dirnuti u §. 3. ovoga zakona, u Hrvatskoj nikomu nije palo na paıet upravo ustanove ovog §. smatrati toli velikom blaodati, da nebi zaslužile i da za cjelovitost zemlje nebi ilo vriedno žrtvovati blagodat toga paragrafa. Nu što e u tom blagodat, gospodo, to je to, što se misli, da se nekim brojem zastupnika više sa hrvatske strane na garskom saboru može postići. Ja neznam, kakove imadu iljeve ona gospoda ovog vis. sabora, s kojimi sam ja nao sreću toliko godina biti član skupnoga sabora, ali osvjedočiti će mi, da je ovo obmana, da ciljevi, koji e hoće postići s nekim brojem više zastupnika, mogu se ostići uvjek i sa 40 zastupnika, jer te vlade na svietu ema, koja bi se mogla uvjek osigurati na 40 glasova, a stajala ona i u sigurnoj većini. Ako takove vlade ema nigdje na svietu, ja si mislim, da će u Ugarskoj oš manje biti. Misle li pako nekoja gospoda, da u taovih kombinacija saborski hrvatski zastupnici mogu ostići neke svoje ciljeve sa 40 zastupnika, u takovih kolnostih mogu isto tako postići, kao i sa 50 zastupıika, — jednom riečju, toliko je s jedne strane dobiti našoj domovini, a tako neznatna žrtva za tu dobit, da ja ne mogu uz najbolje uvjerenje niti jedan časak razmišljati o tom, da se nebi i sam odlučio za tu dobit i zamolio vis. sabor, da i on prihvati predloženu osnovu, koju je kraljevinski odbor ovamo podnio.

Ako bude treba, ja ću biti tako slobodan poslje odgovoriti na možebitne prigovore.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mrazović.

Mato Mrazović: Visoki sabore! Meni je u dio pala čast, te sam bio izabran u kraljevinski odbor, koji je ovaj važan posao imao razpravljati i koje razprave rezultat upravo sada g. izvjestitelj proglasuje.

Držeći ja ovo povjerenje za najodličnije, koje hrvatski sabor može podieliti komu svojih članova, držim se tim više vezanim, da izkažem motive, koji su me vodili, kada sam bio u kraljevinskom odboru zastupao stanovište, iz koga je potekla ova zakonska osnova.

Visoki sabore! Ja nepobijam velike koristi, koju je naglasio g. izvjestitelj, koja će poteći za naš narod od spojitbe krajine, nego se neslažem š njime, niti se nisam slagao s većinom kraljevinskoga odbora, koja misli, da se ta korist nebi dala inače postići, nego žrtvom.

Ja sam držao — možebiti da me moje pamtenje iznevjerilo — ali sam držao, da u ono doba, kada je prijašnji kraljevinski odbor ugovarajuć financijalnu nagodbu, u odlučujućih krugovih zagovarao misao, da se uzpored s pitanjem financija rieši takodjer cjelovitost zemlje.

Ja se nesiećam — moram priznati ovdje — da sam ikada kakovo obvezno očitovanje učinio, iz koga bi se dalo pravedno izvoditi, da sam držao za potrebno, ili, da sam držao, da se kategorički od druge strane zahtieva za slučaj spojitbe ovakova žrtva, kakovu nam namiće predloženi zakonski članak.

Ja takodjer nemogu nikako onog smisla, što ga je u izviešće kraljevinskog odbora i g. izvjestitelj uvrstio, iz previšnjeg kraljevskoga odpisa od 8. siečnja t. g. izvoditi, jer ako i nije bez namjere u previšnjem kraljevskom odpisu naglašen slučaj onaj, da bi se odustalo od propisa §. 33., to ipak držim, da je ovimi riečmi kraljevski odpis samo naznačena, na znanje dana namjera i volja Njeg. Veličanstva, ako bi se drugi odlučujući faktori složili u tom, da se odstupi od slova §. 33. Njeg. Veličanstvo neće uzkratiti previšnje svoje sankcije.

Nikako neuvidjam ja u riečih previšnjeg kraljevskog odpisa neke poruke, a najmanje zapovjedi, koja se u ustavnom životu niti neobičaje davati s najvišega mjesta zakonodavnomu tielu, da se zapovieda, da se od slova i od riečih §. 33. odstupiti ima.

Smatrajuć ja dakle, da previšnji kraljevski odpis nije zahtievao od nas žrtvu, koju vidimo u toj zakonskoj osnovi za Hrvatsku i Slavoniju, a ne držeći se nikakovim obećanjem obvezanim, da se takova žrtva od strane Hrvatske doprinese, držim, da je neopravdano, tim više

neopravdano, što ugovarajuća kraljevina Ugarska od toga odstupa i od te žrtve nikakove koristi postići ne može.

Kaže se doduše, da nije niti za nas koristno, ako je veći broj zastupnika u ugarskom saboru.

Ja se u to nikako ne mogu uputiti, vis. sabore, da nebi bila korist po zemlju, koja je u zakonodavnom tielu kao posebna zustupana, da to nebi za nju važno bilo, ako se njezin glas pojača u svih najbitnijih pitanjih, koja se krvi i materijalna obstanka te zemlje tiče. (Živio u sabornici i na galerijah.)

Ja mislim, da je neopravdano od strane Ugarske uzkraćivati hrvatskomu saboru onaj upliv, kojega mu podjeljuje temeljni zakon, koji je ugovoren god. 1868., a neopravdano je zato, što je dosadanja praksa dokazala, da hrvatski zastupnici, akoprem su iz jednomišljenog sabora uvjek pošli, da nisu nikada nikakove neprilike činili niti državnomu obstanku, niti uvjetom državnoga napredka, u obće, da su bili uvjek vrlo konzervativni, bar su tako od manjine ugarskog sabora smatrani bili, kao nevoljno orudje dotične vlade, što se dakako od opozicije obično uvjerava i tvrdi napram vladinim ljudem.

Ja nedržim, da je opravdan ovaj zahtjev od strane ugarskog odbora, ali držim nadalje i to, da kraljevinski odbor niti nije bio ovlašten odustati od načela, koje je u §. 33. izraženo. Kada je previšnjim kraljevskim odpisom pozvan hrvatski sabor, da makar i odstupivši od broja onog, što ga §. 33. opredieljuje, ako i odstupivši od toga broja, ustanovi i ugovori drugi broj, da je ovdje previšnji kraljevski reskript pozvao sabor kod aplikacije načela da bude možda popustljiv. Dakle kada se radi o ustanovljenju broja pučanstva te djelitbe, da se iznadje broj zastupnika, da može promjeniti svotu pučanstva, snizite ju, nedržite se strogo upravo brojke, ali ja nevidim poziva u previšnjem kraljevskom reskriptu, a u koliko se sjećam, niti mandat nije podieljio ovaj vis. sabor kraljevinskomu odboru, da odstupi od načela, koje je ustanovljeno, da Hrvatska i Slavonija ima biti vazda zastupana na zajedničkom saboru brojem zastupnika takovim, koji odgovara broju pučanstva njezina. Ovo je načelo, koje nije samo za ovaj slučaj ustanovljeno, nego je ovo načelo, koje je za vremena i za sve slučajeve stvoreno. Ja kažem „za sva vremena i za sve slučajeve“ zato, da ovdje vis. sabor svratim na ono vrieme i na onaj slučaj, kada se bude jedanput imala posestrima Dalmacija sdružiti s hrvatskom kraljevinom. Za onaj slučaj nepravedno je, da se lišava pučanstvo one posestrime kraljevine, da se lišava one blagodati, koja je utanačena u §. 33. ovoga zakona. I ja držim, da toga mandata, vis. sabore, kraljevinski odbor imao nije. (Živio! Živio!)

Ja držim, vis. sabore, takodjer sa g. referentom, da je spojitba krajine tako važan moment, da je tako važan dogodjaj u životu našega naroda, da se njemu za volju može štogod i pregorieti i da bi se moglo mnogo više pregorieti. Ja sam sigurno izmedju onih, koji rado kompentira korist za korist, koji se u družtvenom i dr žavnom životu rado nagadjam, ali u nagodbi nikada neć svoju veliku korist za imaginarnu korist popustiti, a j držim, da mi ovdje, dočim ustupamo zahtjevu Ugarsk iz onih razloga, koje sam gore više naveo, da mi ovdj samo imaginarnu korist imamo, kojom se s druge stran ponizuje pučanstvo ovih kraljevina (Živio! Živio!), ka da one nebi ravnim načinom, ravnim patriotizmom i ra nim pravom isto tako o javnih poslovih niti znale, ni htjele nastojati, kao što žiteljstvo u kraljevini Ugarsko Ovo držim, da je svakog pojedinog žitelja u Hrvatsk i Slavoniji poniženje; ako nije poniženje, onda je nepra vedna sumnja, kao da hrvatski zastupnici u ugarski sab dolaze nečistom namjerom, te da se nebrine iskreno z obstanak i napredak državnog svog života. Ja držim, d će dosadašnje izkustvo opravdan dati povod, da se ova kova sumnja nepravedna od hrvatskog naroda odbije.

Ovi su razlozi bili, vis. sabore, koji su mene v dili, kada sam ovo stanovište zauzeo u kraljevinsko odboru, koje se vidi, da sam ga zauzeo, iz dotično zapisnika.

U kratko dakle moje stanovište, da saberem u ra loge, bili su razlozi ovi:

S razloga, što je zakonom temeljnim s jedne stran za kraljevinu Ugarsku sjedinjenu s Erdeljem, a s dru strane za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju članak nai XXX., dotično I. od god. 1868. u §. 33. ustanovljen naročito za slučaj, kad se pučanstvo kraljevine Hrvatsk i Slavonije budi sjedinjenjem uprave vojne krajine, bu sdruženjem Dalmacije umnoži, „da se ima broj zastu nika ovih sdruženih kraljevina povisiti upravo po isto razmjerju, u kom se njihovo pučanstvo umnažalo bude“

s razloga, što se kraljevskom voljom do skora i izvesti sjedinjenje postojećega još za sebe krajiško-upra noga područja u zakonarstvu i administraciji, te ono p čanstvo pozvati na ustavno sudjelovanje u sabor hrvats i skupni ugarsko-hrvatski;

s razloga, što je tim povodom i u tu svrhu Nj ces. i kr. Veličanstvo u previšnjem odpisu od 8. siečn t. g. pozvalo sabor kraljevine Hrvatske i Slavonije, d iz svoje sredine pošalje kraljevinski odbor dvanaestoric koji će sa ravnim odborom sabora kraljevine Ugarsk naprama propisu §. 70. temeljnoga zakona utanačiti br zastupnika administrativno i legislativno sjedinjene kr ljevine Hrvatske i Slavonije na skupnom saboru zema krune sv. Stjepana;

s razloga, što Nj. ces. i kr. Veličanstvo ovim pr višnjim odpisom pozivajuć sabor na izbor odbora k će ugovoriti broj zastupnika hrvatskih na skupnom s boru ugarsko-hrvatskom, nije očitovalo nijednim načino previšnju svoju volju, da kraljevinski odbor ima i mo odstupiti od ustanove §. 33. čl. I. : 1868. godine, doči je dalo samo znati saboru, da ono neće uzkratiti svo previšnje sankcije, ako ostali na to pozvani faktori

ovom slučaju odstupe od broja zastupnika na skupnom saboru ugarsko-hrvatskom, kako bi sliedio iz računa po §. 33. čl. I. : 1868., t. j. po razmjerju pučanstva;

s razloga, što odstup od stroge uporabe §. 33. čl. I. od g. 1868. u ovom slučaju nedonosi nuždno sa sobom odstup od načela u §. 32. istoga zak. čl. za sva vremena i za svaki slučaj utvrdjenoga, po kojem Hrvatska i Slavonija na skupnom saboru ima biti zastupana po onom istom razmjerju svojega pučanstva, po kojem je prvobitno broj njezinih zastupnika bio ustanovljen na 29, a kasnijim zakonom od 8. studenoga 1873. §. 1. na 34;

s razloga, što je kraljevinski odbor preko svojega mandata za buduće odstupio od temeljnoga načela u §. 32. čl. I.: 1878. utvrdjenoga i na njegovo mjesto postavio drugo načelo, načelo razmjerja izmedju broja zastupnika kraljevine Ugarske i predloženom zak. osnovom opredieljenoga broja zastupnika hrvatsko-slavonskih;

s razloga, što ovo novo postavljeno načelo vriedja ravnopravnost medju jednom i drugom kraljevinom; što ponizuje pučanstvo Hrvatske i Slavonije, nepriznavajuć jednakomu broju ravan interes, ravnu volju, ravnu sposobnost i ravnopravo, koristno nastojati oko javnih poslova, naročito oko poslovah skupnih, koji se ravnim načinom tiču svakoga pojedinoga stanovnika Hrvatske i Slavonije, kao i stanovnika Ugarske;

s razloga, što se preko svega toga ovakovim načelom izrazuje neosnovana sumnja, kao da narod Hrvatske i Slavonije nema i nevodi iskrene brige za obstanak, napredak i svaku korist države i zato da nije dostojan uživati ravnom mjerom ona ista prava, koja su zajamčena ustavom žiteljstvu svih zemalja krune sv. Stjepana;

s razloga, što sabor dalm.-hrv.-slav., zastupajući od matere zemlje odkinute djelove nebi smio i nebi mudro učinio, da napusti prava, koja su ti djelovi već stekli;

s razloga, što su odkinuti djelovi Hrvatske i Slavonije, navlastito pako pripojiti se imajući djelovi bivše Krajine i sdružit se imajuća Dalmacija po §§. 32., 33. i 2. čl. I.: 1868. stekli pravo biti zastupani na skupnom saboru i u zajedničkoj delegaciji po broju pučanstva, te danom spojitbe, dotično sdruženja uživati sva ona ustavna prava, koja se osnivaju na temeljnih državnih zakonih, kako to ustanovljuje §. 69. čl. I.: 1868. istom mjerom, kao i narodi kraljevine Ugarske;

s razloga, što su sva ta prava predloženom zakonskom osnovom napuštena;

s razloga, što se protivi sviesti vlastitoga dostojanstva i pravo shvaćenim interesom ove kraljevine, da izršbu već stečena prava kupuju žrtvom drugih, isto tako svetih i važnih prava,

očitujem, da ću ja i da će moji jednomišljenici glasovati proti zakonskoj osnovi. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Rubido.

Radoslav Rubido-Zichy: Visoki sabore! Držim si za dužnost, da u toli važnom predmetu, kao što je na dnevnom redu stojeći, svoje stanovište jasno i točno označim.

Veleštovani gosp. predgovornik stavio se je u svojoj izjavi na pravno stanovište dotičnih §§. nagodbenoga zakona, te je u obrazloženju te izjave opetovano naglašivao, da nam ni spojitbi Krajine za volju nevalja napustiti ma i najneznatnije stečeno pravo. Neka mi bude dozvoljeno tomu nasuprot jur na početku svog govora naglasiti i da je cjelokupnost naše domovine od davna bila ona najsvetija deviza, koju je svaki hrvatski sabor tečajem vremena na svoj barjak upisao, pa da se danas ukazuje prva sgoda, kojom ta deviza u neku fazu bitnosti i realnosti stupiti može; da tuj, gdjeno se ozbiljno o spojitbi Krajine radi, dakle ni govora biti nemože o imaginarnoj nekoj stečevini, koju je gosp. predgovornik napomenuti izvolio.

Prelazim na stvar samu.

Po izvještaju kraljevinske naše deputacije predlaže ova u jezgri, da se mi donekle odreknemo prava zajamčenih nam ustanovami §. 32. i §. 33. nagodbenoga zakona, pa da na to pristanemo, da Hrvatska i Slavonija zajedno sa Krajinom u buduće mjesto pripadajućih joj kojih 55, samo 40 zastupnikâ na zajednički sabor šalje; žrtva, koju nam kraljevinska deputacija na prihvat preporučuje, iznašala bi dakle — polag broja zastupati se imajućega pučanstva — kojih 15 glasovâ na zajedničkom saboru.

Poznato je više manje svim veleštovanim članovom visoke ove kuće, da se ta žrtva samo za to od hrvatskora sabora traži, jerbo se o tome ne dvoji, da u našoj domovini nikoga nema, koji bi na neposredne t. j. izravne izbore u zajednički sabor privolio; a Magjari traže tu žrtvu svakako prije konačnoga utjelovljenja Krajine, jerbo danas vlast i moć u rukuh imadu, da to utjelovljenje eventualno i osujete.

Da li se takav postupak baš bratskim, da li plemenitim nazvati može, to ja ovdje iztraživati nemam, nu sjećam se kod te prigode i nehotice neke poznate priče, koju odgojitelji štićenikom svojim pripovjedati običavaju, za da već rano u mladjahna srca usade stalne pojmove ob onomu, što je pravo i krivo; u toj priči radi se o nekom imućnom i bogatom bratu, koji svaku nepriliku i svaku nuždu mladje i siromašnije svoje braće na to upotrebljuje, da iz neznatnog bratskog imetka svu moguću — ma i neopravdanu korist crpi.

Mene — Hrvata — tješi napram tomu izkustvo to, da nepristrani sviet sličan postupak uvjek i bezuslovno nesmiljenomu bratu u grieh upisuje, nipošto pako onim, koji iz prevelike nevolje i biede napram vlastodržcu popuštaju, te se — samo da možda još gorjem zlu izbjegnu — drže načela: „Inter duo mala minus eligendum.“

Takova slaba braća, koja se u velikoj stisci, u vrlo uzkome tjesnacu nalaze, jesmo danas mi Hrvati napram moćnim i upliva punim Magjarom.

Za nas može u tih okolnostih žalibože obstojati samo pitanje — i to će biti mjerodavno za moj glas —, da li zahtjevana žrtva u razmjerju stoji sa dobitkom, kojeg nam s druge strane spojitba Krajine pruža ili ne, i sa ovim pitanjem imademo se danas izključivo baviti, jer smo nedvojbeno sa strane Magjara tacite et implicite pred neizbježivu alternativu stavljeni, da se ili nekolicine zastupničkih mjestâ na zajedničkomu saboru, ili pako utjelovljenja vojne krajine za sada odreknemo.

Evo vam, gospodo, dva prilično velika zla, izmedju kojih nefaljeno birati valja! Ergo-minus eligendum! Nepredpostavljam bo, da bi se visokoj ovoj kući htjelo toli neoprezno raditi, pa pomenutoj alternativi zalâ neki uzaludni pasivni odpor nasuprot staviti.

Ako pomislimo, kako dugo i kako neumorno se je hrvatska naša domovina — naročito za spojitbu Krajine zauzimala, ako uvažimo, da smo danas znatno i kruto slabiji od prekodravske naše braće, koja, — reć bi — ukupnom monarkijom razpolažu, ako uvažimo, da bi mi — odkloniv zahtjevanu žrtvu — sjedinjenje Krajine za neizvjestna i možda duga vremena vlastitom krivnjom osujetiti mogli, pa s druge — i to sa praktične — strane, obstojeće veliko nerazmjerje u broju hrvatskih i ugarskih zastupnikâ na zajedničkom saboru u obzir uzmemo, te si i opet predočimo, da nas na dnevnom redu stojeća razprava toli žudjenomu i velikomu cilju domovine znatno približiti može, pod uvjet, da u nečem popuštamo, što — izuzam načelo kurialnog izbora našega zastupstva — za nas i onako od mjerodavne važnosti nije; pitam ja vas, gospodo, pitam visoku ovu kuću, da li ćemo još dalje oklievati, pa možda i ideju cjelokupnosti naše domovine u pitanje stavljati, umjesto da objeručke za onim posegnemo što rebus sic stantibus po patriotičnoj našoj dužnosti prihvatiti moramo, sjećajući se poznatoga: „Was du von der Minute aus geschlagen, bringt keine Ewigkeit zurück"!

Dâ, gospodo! Patriotična je naša dužnost, da spojitbi Krajine za volju sami sebe zatajimo, da hrvatsko-slavonski provincijal eventualno i žrtvu nekolicine svojih dosadanjih glasovâ na zajedničkomu saboru posestrimoj Krajini doprinese! Rekoh, da hrvatsko-slavonski provincijal tu žrtvu u prvom redu doprinieti ima, jer je dosele Hrvatska i Slavonija bez Krajine 34 zastupnika na zajednički sabor birala i šiljala, polag predloga kraljevinske deputacije pako imati će ista sada zajedno sa Krajinom njih 40; Hrvatska i Slavonija odrekla bi se dakle sbilja četrnaestorice svojih dosadanjih glasovâ u korist krajišnikom u toliko u koliko će ovi odsele — polag razmjerja od skoro polovice u našem saboru — uplivati na budimpeštanske izbore, t. j. na izbor od koje dvadesetorice zajedničkih zastupnikâ, — dočim će upliv provincijala kod tih izbora samo tolik biti, kolika i pomenuta tangenta krajiškoga sudjelovanja, te se tomu dosljedno — napram prošlosti — za 14 mandata smanjiti.

Tuj se dakle u istinu samo govoriti može o žrtv[i] koju provincijal vojnoj krajini doprinaša, nipošto pako [o] tobožnjem nekom prikraćivanju potonje, štono nam g[.] predgovornik predbacuje.

Kad sam netom u javnih glasilih Ugarske čita[o] razne članke — ili da se tehničkim izrazom g. kralje[v]vičkoga zastupnika poslužim — čitao: „razna črčka[r]renja" — o modalitetih predstojeće spojitbe vojne krajin[e] uzrujalo mi se spočetka srce i vriedjala me je misao, d[a] nam se nepreporna i stečena naša prava i opet samo „sub conditione" nudjaju; vriedjalo mi je naročito pravn[u] sviest, da nam se sa strane Magjarâ, koji se na mjer[u] davni svoj upliv oslanjaju, uvjek i uvjek nove žrtve na[d]miću, pa to sve i ondje, gdjeno se o jednostavnoj izpu[]nitbi bezuslovno pripadajućih pravâ i stečevinâ radi.

Nu kad sam taj prvi i nepovoljni utisak nešto pre[]gorio, pa triezno suditi i hladnokrvno razmišljati zače[o], vriedjao me je — priznajem — još sveudilj bratski — ili da bolje reknem: „nebratski" postupak naše prek[o]dravske braće, ali došô sam s druge strane do stalno[g] zaključka, da ću pod obstojećimi okolnostmi, koje n[i] sami promjeniti nemožemo, svrsi za volju glasovati z[a] veliku moralnu žrtvu, koju Magjari od nas traže.

Pa i vi, gospodo, izvolite metnuti na tezulju vašeg patriotizma vojnu krajinu s jedne strane, a kojih 15 za[]stupničkih stolica budimpeštanskoga sabora s druge stran[e;] stalno sam i unapred osvjedočen, da će po svih pravili i zasada toli fizike koli morala vojna krajina biti znatn[o] pretežnija.

Komu se hoće ideju utjelovljenja Krajine na kock[u] metati, komu se hoće eksperimentirati, neka to čini n[a] vlastiti račun, nu neka prije i dobro promisli, što pod[u]zima; neka se sjeća, da je najglavnije obilježje dobre [i] mudre politike: „težnja za mogućim, težnja za izvedivim"! Neka znade, da se svaka politika — buduć politika — i nekom političkom načelu prilagoditi ima, pa da s[e] tomu dosljedno dobar političar nikada nepenje nebu po oblake; jer nevisi upliv narodâ i stranakâ jedino o ve[]ličini i o trajanju glavnih im načelâ i ciljevâ, već po[]glavito o izvedivosti i djelotvornosti istih; dodje li sv[iet] do osvjedočenja, da koji narod ili koja stranka neizv[e]dive težnje goji, dapače i o uporabi neke — aktivne [i] pasivne — sile snuje, koju ni nema i koja ni norma[l]nim okolnostim, a ni osjećajem mirno i triezno misleć[ih] ljudi neodgovara, tada taj narod i ta stranka svoj upli[v] gube, jer im sviet nehaj i hladnoću na susret donaša.

Toliko o neizvedivih težnja u visokoj ovoj kući.

Veleštovani g. predgovornik ograničio se je u svoj[oj] izjavi na jednostavnu negaciju t. j. kao što već reko[h] na pravno stanovište dotičnih §§. nagodbenoga zakon[a]. Ja to stanovište vrlo štujem te bi ga i dokučio, da na[m] g. predgovornik pored jasnog razlaganja nije ipak duža[n] ostao odgovor na pitanje, koje se je nefaljeno sv[a]komu slušaocu namitati moralo — pitanje najvažnije

ajinteresantnije to: kakove si naime daljnje posljedice čekuje za slučaj kad no bi — dato sed non concesso — jegovo stanovište kod predstojećeg glasovanja slučajno većinu zadobilo.

Ja se sve bojim, da se g. predgovornik sam toga eventualiteta i posljedicâ mu plaši, da bi se dapače pred nimi i zgražao, kadno bi doživio, kako mu nitko na vietu lovorike nezavidja, koje si je osujećenjem spojitbe vojne krajine stekao; ja se bojim, da bi g. predgovornik mogao doći u čudnovati položaj taj, u kojem se nalazi i Goetheov čarobničić — Zauberlehrling — kadno duhovâ, koje sam objestno izazva, nikako riešiti ne mogaše, te jim doviknu: „Besen, Besen seid gewesen!“

Kao što navadno, poslužio se je gospodin predgovornik i ovaj put samo najizabranijim, dobrim i oštrim oružjem, ali mahao je danas zatvorenih očiju i po zraku, kod tako pogibeljne vježbe dogoditi bi mu se mogla lo lahko nesreća ta, da i nehotice predaleko posegne, cjelokupnost domovine sa jedne strane, a istim kobnim udarcem i vlastito oružje s druge strane — težko ozliedi oštrac potonjeg otupi.

Uslobodio bih se veleštovanu gospodu drugove od odvisne stranke i g. predgovornika napose upozoriti izkustvo to, da manji narodi obično samo tim upliv ugled svieta steći mogu, ako se uz veliku razboritost trieznost u sgodno vrieme samo sgodnimi okolnostmi velike svoje ideje okoristiti znadu, pa da u takovih godah nevalja prestrogo držati se načela o nepomičnosti avnih stanovišta sve do skrajnosti.

Čuvajmo se dakle i mi nekog političkog cincarenja, kadno velika pitanja na dnevnom redu stoje!

Naši veleštovani drugovi neka se sjete, da su tečajn dugih i dugih godina zajedno sa današnjom većinom visoke ove kuće neumornu i težku borbu vodili za ideju tu, koja se evo danas realizovanju približiti može, neka se sjete, da smo mi Hrvati slabija strana, pa da onako na lahku ruku napram mjerodavnim krugovima o ćordu hvati ne možemo, da smo danas osobito slabi, jer stranačstvom razklimani!

Bolje bi uradili ti naši vriedni i stari drugovi, da domovini i javnomu moralu našega pučanstva za volju ane nesretne i uzaludne stranačke borbe, u koju nas žibože netom na mejdan izazvaše; pa da u buduće nekmuju štampi onakovoj, o kojoj se čini, da je daleko ve u službi javne sablazni, nego li ma ikoje patriotične sanke: — bolje bi učinili, da se vrate u čvrsti svoj sri tabor, u kojem oni odprije mnoge i težke neprijateljske nasrtaje odlučno suzbiti znadoše, jer u tom taboru i njime zajedno i kolievku svih naših narodnih svetinjâ, om domorodnom hrabrošću i požrtvovnošću braniše, kju mi evo opet danas u toli silnoj mjeri trebamo, da vikoj ideji za volju sami sebe zatajiti uzmognemo!

Nitko se nije, gospodo, iznevjerio svetinjam naroda, ni većina visoke ove kuće, niti ban grof Pejacsevich, nu duboko je u obijuh osvjedočenje, da nam je danas velika trieznost srdca od prieke potrebe i da je za nas jedino ona politika probitačna i moguća, koja obstojnostim odgovara i o njih račun vodi; glavna ima dakle biti naša zadaća, da u tom jasno označenom okviru domovinu ponajprije uz napor svih silâ sa ruba materijalnoga nazadka spasimo, pa onda s vremenom i postepence sve one uzvišene ciljeve polučimo, koji grudi svakog lojalnog Hrvata nepokolebivom vjerom u bolju budućnost nadahnjuju! Držimo se — jednom rieči — triezne, a okanimo se vratolomne politike, držimo se politike one, koja ako i ne naprečac, ipak sigurno k svrsi vodi, budimo spremni na žrtve za boljak domovine — boljak u dobro i realno shvaćenomu smislu, sjećajući se sa dubokom zahvalnošću uzor-primjera Previšnjega našega kralja i vladara, koji Svoj cieli život izpunjenju pravednih i osnovanih željâ svojih naroda i izgladjenju nastalih možda protimba posvećuje! Uzdajmo se u sjajnu tu požrtvovnost i uztrajnost, pa ćemo mirnom sviesti glasovati za žrtvu, težku moralnu žrtvu, o kojoj danas ovisi bližja sudbina Krajine!

Ja usvajam sve točke izviešća i glasovati ću za predloženu po kraljev. deputaciji zakonsku osnovu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. barun Rukavina.

Barun **Gjuro Rukavina**: Ovdje se naglasilo sa protivne strane „hrvatski patriotizam“. To je meni jako drago čuti, samo bi rada, da bi narod uživao posljedice hrvatskog patriotizma, akoprem jako dvojim, jer ova gospoda imadu pred očima više ugarsku državu, nego hrvatsku osebinu i hrvatska prava. (Oduševljeno živio na strani opozicije. Gjuro Kamenar: Kao Magjari govore ovdje, a ne kao Hrvati.)

Sada prelazim na ono, što sam hotio kazati.

Mi, gospodo, narodni zastupnici, pozvani smo, da hrvatski narod zastupamo.

Mi ovdje u Zagrebu i u Pešti silne novce trošimo. To ne bi ništa bilo, da bi narod, koga imamo zastupati, od toga korist imao. Ali pitam ja, je li narodu pravo, da se toliki novci bacaju zato, da mu se samo novi tereti nameću, i da se pravo našega naroda iz Krajine oskvrnjuje na korist magjarskoga gospodstva. (Oduševljeni „živio!“ na strani opozicije.)

Jasno i glasno ja moja načela zastupam.

Mi, t. j. ja i moji istomišljenici nismo krivi, da se proti volji naroda narod zastupa.

Mi smo prosvjedovali proti takovom postupku i prosvjedujemo i sada u ime onoga naroda, kojeg mi zastupamo i obnavljamo našu izjavu, koju smo učinili, kada se je regnikolarna deputacija birala.

Kako vi ostali narod držite, to je vaša. (Jovan barun Živković: Dobro! Dobro!) To je vaša! Nego ja zavidim narod, ako je s ovime zadovoljan. Ja mu čestitam na tom dobrom želudcu, da on to sve probaviti može, što mu vi s Magjari skuhate. (Smieh.) Ne možemo ni pomoći, ako je tako sliep, da se dade zasliepiti s vašimi

riečmi, s kojimi hoćete opravdati vašu patriotičku radnju. U oči pako toga vašeg novog državopravnog pazarenja imadem narodu naglasiti, neka dobro promišlja, komu ima zahvaliti, da talijanski list „Citadino“ može predbaciti, da je tako robske pasmine, da ljubi ruke onome, koji ga bičem bije i nogama gazi! (Živo pljeskanje na galeriji.)

Predsjednik: (Zvoni.) Ja opominjem gospodu na galeriji, da se kane svakog izraza dopadnosti ili nedopadnosti. Oni imadu slušati, a ništa drugo.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Maršo.

Ivan Maršo: Visoki sabore! Gosp. zastupnik Rubido završio je svoj govor time, da će on za ovakovu osnovu zakonsku, kao što ovdje predleži, u njezinoj cielosti glasovati.

Ja sam tako slobodan, time započeti govor, da ću ja protivno glasovati i to ću razložiti zašto? Ja sam bio jedan od najboljih zagovaratelja unije, nagodbe sa ugarskom kraljevinom, i radi toga bio sam s mnogih strana progonjen. Nakon sedam godina doživio sam ja ipak to, da se je nagodba s ugarskom kraljevinom sklopila. Evo je ovdje štampane u ruci!

Ta je nagodba sankcionirana i postala je temeljnim zakonom, na kojem svi — bar većina ovog sabora — stojimo!

Ja nekažem, da je ova nagodba najsavršenija na svietu, što više, ja opazih u njoj mnogo mana, ali ustanova §§. 32. i 33. ove nagodbe, gospodo, čini mi se, da je „magna charta“ napram ovoj osnovi, i za to neću za nju glasovati, nego proti njoj.

Drugo, zašto ću proti glasovati, jest to, jer ja nedržim Krajinu, tu „krvavu haljinu“, kao što ju vi zovete, za kakovu trgovačku robu, koja se „mir nichts, dir nichts“ može prodavati, bez da se ona sasluša. (Dugotrajni: Živio! Predsjednik zvoni.)

Ja ću glasovati protivno, jer me narod ovamo pozvao kao svog zastupnika, kao i sve ostale zastupnike, da mi suglasno s krunom i suglasno s Krajinom stvaramo zakone i da jih možemo mienjati, ali ne na propast naroda, nego na korist. Ja ovdje neuvidjam nikakove koristi i za to nebi rado, da se ovaj zakon bez svake potrebe mienja.

God. 1848., ako se nevaram, početkom mjeseca junija, držao se magjarski sabor i tamo je tadanji ministar financija Ljudevit Košut izjavio glede Hrvata i Srba to, da on Hrvatske nepoznaje, da je nije našao na mapi — sigurno je imao hrdjava učitelja geografije — (Smieh.), a za gradjane grčko-iztočne vjere, kazao je: „Sa Raci ćemo ugovarati sa štranjgami“. — Ovo isto rekao je nedavno, kada je naša regnikolarna deputacija bila u Pešti, znameniti učenjak magjarski Fridrik Pesti: „kakova Hrvatska? Gdje je Hrvatska? Što zovete hrvatskom zemljom, to je nekada bila Slavonija“.

Nadalje „Pesti Hirlap“ kaže: Stvorili smo Hrvats[ku] za Hrvate, dali smo jim naše županije i nazvali jih S[la]vonijom, sada smo jim opet dali granicu, jedan ors[ag] tako isto velik, kao što je sadašnja Hrvatska i Slav[o]nija, pa što smo dobili za uzdarje? Dobili smo slovc[e] šest komada — dobro razumite, gospodo — šest koma[da] glasujućih Hrvata za zastupničku kuću i jednoga za p[o]radu Hrvata za gornju kuću. (Smieh.)

Ja, moja gospodo, ako budemo tako paktirali, on[da] neznam, da li se može k srcu uzeti, što je rekao gos[p.] vriedni zastupnik Rubido, da mi koncesije moramo p[ra]viti, jer smo slabi. Ja sam protivan mnienju ovomu, [a] se inter duo mala minus eligendum, već zato, što je [p]kazao veliki patriota magjarski Franjo Deák, da ni najmanje pravo nikomu za volju popustiti nesmije, čim se djavolu za volju popusti dlaka, popustit će i cieli čovjek. (Živio i smieh.)

Ako mi komadić po komadić prava našega, mr[vu] po mrvu napuštali budemo, onda ćemo skoro onamo do[ći], da će Hrvatske na mapi Europe zaista nestati. (Živi[o]! Živio! Glasovi: Istina je! Tako je.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Gjorgje[vić].

Dr. **Milan Gjorgjević**: Visoki sabore! Izviešće k[ra]ljevinskoga odbora, kako nam je podnieto, imade sa[mo] jedan razlog, kojim opravdava popuštanje svoje naprai zahtjevu magjarskom, da se §. 33. nagodbenog zako[na] od godine 1868. promjeni u prilog magjarske parlam[en]tarnosti i državne misli. A taj je razlog, da se radi [ve]ćeg ili manjeg broja naših zastupnika na ugarskom [sa]boru nesmije osujetiti sjedinjenje Krajine, da se nesm[ije] zemljištna cjelokupnost u pitanje dovesti. Tu se dakl[e] obšte polazi sa predpostavke, da bi Magjari mogli i [pre]kratiti utjelovljenje Krajine i da to prosto od njih[ove] dobre volje zavisi.

Ta predpostavka nije postojala samo kod kraljev[in]skoga odbora, nego je ona obuhvatila u nekoliko i [ci]tavo javno mnienje naše. S toga mislim, da neće s go[re] biti, ako baš tome pitanju na dno pogledamo, a da uzmognemo, nuždno će biti, da u vidu zadržimo onaj [ve]liki historijski proces, u kom se Krajina, odkad post[oji], kretala. Taj proces nije u svezi samo sa nutarnjim stroj[em] ove monarhije, nego takodjer i sa razvojem velikih [vanjskih] točnih dogodjaja i onim dodirom, što ga je ova mon[arhi]kija s timi dogodjaji imala. Tek sa tog stanovišta m[oći] ćemo, ako ništa više, ono svakako sigurniji položaj uzeti naprema ovom pitanju, koje nam je za danas dnevni red stavljeno. I ako sa tog stanovišta uvidi[mo], da ona predpostavka o svemogućnosti magjarskoj nes[tane] tako čvrsto, kako se to obično uzima, bar ne u o[voj] mjeri i za ovaj slučaj, kako je prije i za druge pril[ike] postojala, kad to uvidimo, onda ćemo moći lakše i m[ir]nijom dušom ustati u obranu prava svoga, od kojeg, [po] mome nemjerodavnom mnienju, nebi trebalo ni u koj[em] slučaju da odstupimo.

Poznato je, koji je bio historijski postanak i razvitak ajine u toku ratova sa Turci, zna se i to, da se teorium Krajine mienjao naprema tome, kako je navala rska bujala ili opadala. Kad je malaksao osvajački duh rski, a s druge strane, kad je ova naša monarkija zaila na razkršću izmedju agresivne i konservativne poke svoje na balkanskom poluotoku, onda se tek učvrstio lik teritoriuma krajiškog, od kojeg je hrvatsko-slavonski sljednji zaostatak, samo jedan dio.

Kad su prestali nasrtaji turski, u obšte, kad je preila opasnost za ovaj kraj Europe sa te strane, onda prestao i razlog daljem obstanku vojničke krajine.

Medjutim centralistička bečka politika nije se mogla o lahko razstati sa onom vojenom ustanovom, u kojoj svaki deveti čovjek pod puškom bio, gdje je na milii duša, i to još slavenskih duša, dolazilo preko sto jada pušaka i to takovih, koje u odsudnom trenutku ažu. I tako smo vidjeli, da se krv graničarska proivala i izvan granica, po raznim bojištima, kako je l pravi ili lažni interes ove monarhije zahtievao. Nu red svega toga onaj razlog postanka i obstanka Kraie, koji se na povjesti osnivao, nije se mogao sasvim isati i uništiti. Nemože se reći, da je to posve sluno, što je najprije erdeljska krajina ukinuta, pa zatim sko-banatska i što tek sada dolazi red na tako zvanu atsko-slavonsku. Ja ću dopustiti, da je pri tom popenom razvojačenju i politika svoju ulogu igrala, ali nešto je u prilog istoj politici i to išlo, što je ova a krajina najduže graničila s turskom carevinom, te tako ma i prividno postojao onaj historični razlog za jnji obstanak krajine naše.

Tek sada, kad se iztočni proces jače pokrenuo, i l se ova naša monarhija riešila, da aktivno stupi i vati u razvitak iztočnih dogodjaja, tek time odpao je naj prividni razlog daljnjem obstanku Krajine i baš ledom na okupaciju Bosne moglo se u ovom saboru ravom reći, kao što se i reklo, da je pitanje spojenja jine sazrielo „do trulosti“. To znamo ne samo mi, to o isto znaju i oni mjerodavni faktori u Beču, koji od ne hoće da naprave nešto, što će nalik biti na bivšu ničku krajinu. Tamo se uvadja njemački jezik, pa ako Gladstonova politika, da iztok pripada iztočnim narodi neostvari tako brzo, mi ćemo doživjeti, da se u jednutih pokrajina pokuša osnivanje nove vojničke nove, ne što bi ista bila nuždna protiv kakovih naaja turskih, već što se u doba slobode i probudjene odne sviesti pomišlja, da se ova monarhija samo u eznom oklopu može primicati bliže iztoku i da se o mačem i ognjem mogu disciplinirati „neobrazovani“ čni narodi. Tko takove namjere goji, taj naravno da a ono, što je „do trulosti“ sazrielo, povratiti graiskom životu, da bi u toliko lakše i intenzivnije mogao tupati u posjednutih pokrajina.

Kad se sa ovog stanovišta posmotri čitava stvar, onda i ovo pitanje, koje nam se s magjarske strane po tom mnienju neuputno namiće, dobiva sasma drugi vid. Preobražaj na jugu ove monarhije, koji je posljednjimi dogodjaji spremljen, mora se izvesti po vječitih zakonih, koji i u moralnom svietu vladaju. Magjari taj preobražaj zadržati nemogu. Oni su, istina, pokazali, da jim je velik upliv u državnih djelih, ali se takodjer i to pokazalo, da oni nemogu baš sve, što hoće, naime da nemogu ostati protiv koloseka sudbine, nego da mu se moraju poviti, ako neće da budu pregaženi. Tako smo vidjeli za vrieme iztočne krize, da njihovo turkoljublje, koje je htjelo, da ova monarkija u krv ogrezne protiv Slovenstva, nije smetalo krvoproliću kod Maglaja izmedju magjarskih husara i prorokovih pristalica. Naravno, ugarski ministar-predsjednik Tisza tumačio je to magjarskomu narodu na svoj način. Rekao je, da su u Bosni magjarski husari stali nekakvoj panslavenskoj zmiji na glavu. To se tamo dopalo, pa su onda i Magjari Andrašievoj okupacionoj politici takodjer svoj blagoslov dali. U samoj pak stvari što je bilo? Oni su mudro i obzirno okrenuli svoj ogrtač po vjetru dogodjaja. (Živio!)

Pa tako je nešto sličnog i u ovoj prilici. Magjari danas nemogu već više uzkratiti sjedinjenje Krajine s gradjanskom Hrvatskom i Slavonijom, bar ga nemogu uzkratiti za dugo vrieme, a da se na njima samima to uzkraćenje osvetilo nebi. Nu pored svega toga ovi predstavljaju ipak, kao da to spojenje od njihove dobre volje zavisi, predstavljaju se kao da su u tom položaju, da mogu ovoj kraljevini našoj stavljati nekakvo „conditio sine qua non“. Što oni tako čine, ni pol jada, al što jim mi vjerujemo, to je ono. (Živio!) Magjari se zaista nebi usudili ni izići na sriedu sa svojimi predlozi, s kojimi su odpočeti pregovori s našom regnikolarnom deputacijom, da su izgledati mogli, da će naši na takove predloge s mjesta te pregovore prekinuti. (Glasovi: Tako je! Tako je!) To nebi bila politička pogrieška i držim, da bi poslje toga sliedilo sjedinjenje Krajine pod mnogo povoljnijimi okolnostmi. Nu Magjari su znali, s kime imaju posla, pa nije čudo, što se kao praktični politici hoće da okoriste, koliko više uzmognu.

Drugo je pitanje, da li će Magjari time praktično u samoj stvari mnogo dobiti, što će 60 zastupnika naših na svom saboru svesti na 40 i jeda li ćemo mi opet time veoma mnogo izgubiti? To zavisi, s kog se stanovišta to pitanje uzima. Oni, koji stoje na temelju nagodbe od god. 1868. i koji smatraju §. 33. te nagodbe kao neku stečevinu, pa to je ogromna većina ovoga sabora — ti bi naravno trebali i morali teže da osjete, kad se krnji to stečeno pravo ove zemlje. Nu prema izkustvu, što smo ga u ovo naše vrieme imali od našeg zastupničtva na ugarskom saboru, u nekoliko se i ta bol ublažava i ima jih, koji baš prema tome izkustvu crno na bielo dokazuju, da je 40 zastupnika naših na ugarskom saboru bolje nego li 60. Vele, da će time manje

*

ukočen biti naš parlamentarni život kod kuće, da će se naš zemaljski sabor slobodnije kretati, pa tako, da će postati sposobniji za akciju i za samu državopravnu borbu. Ti isti ljudi govore ćak i to, da će se taj uspjeh magjarski na samih Magjarih osvetiti i da će se oni jednom kajati, što nam nedadoše svih 60 zastupnika. Nešto od svega toga može biti istina, ako meni i neide nikako u glavu, da je 40 više od 60. (Živio!) Nu već ta okolnost, što se takovo resumiranje pojaviti moglo, svjedoči, da su naši državopravni odnošaji hrdjavo uredjeni, da nereknem, tumbe okrenuti i da bi jih preurediti valjalo.

Nu kad se sa te strane, naime sa stanovišta, da se savkoliki državopravni odnošaj naš na bolje preurediti ima, kad se dakle sa tog pogleda ovo današnje pitanje na oko uzme, onda ono dobiva posve ozbiljniji vid i nije od tako malene važnosti, kao što se hoće i od kraljevinskog odbora da predstavi. Mi vidimo, da se ovdje temeljni nagodbeni zakon mienja. I to se mienja ne u cielosti svojoj, nego samo glede načina zastupničtva našeg na ugarskom saboru. Mienja se, ne po želji našoj i u tom pravcu, koji bi širio naš temelj, nego po želji magjarskoj i tako, da se postojeće pravo naše na manje svodi, da se neproširuje, nego naprotiv — steže. Što to znači? To znači jedan korak u nazadak s naše strane i to u trenutku, kad nema takovih okolnosti, koje su samo za Magjare pogodne, a za nas nepogodne, u trenutku, kad bi imalo doći sjedinjenje Krajine, kad bi dakle zemlja u cjelokupnosti pojačana mogla pomišljati na drugačiju reviziju nagodbe.

Ako je išta kadro poljuljati sav državopravni temelj, koji postoji, to je kadro ovakovo postupanje. Kad se vidi, da Magjari neće ovoj zemlji da dopuste i samu mogućnost upliva kakvog na tako zvane zajedničke poslove, neće to da dopuste i po dosadanjem nagodbenom načelu, koje nije načelo pariteta izmedju Ugarske i trojedne kraljevine; kad se dalje vidi, da imade u ovom saboru stranka, koja lomi koplja za popuštanje Magjarom u tom pogledu, — tko može onda vjerovati, da će se ostati samo na tom prvom nazadku? Tko može vjerovati u trajnost i iskrenost prijateljstva magjarskog, tko u mogućnost, da ćemo docnijim navalam magjarskim znati odoljeti, kad to neumedosmo, dok samo slovo zakona za svoju obranu imadosmo. (Glasovi: Tako je!) Tko bi se i izmirio možda vremenom sa postojećim državopravnim temeljem, izmirio u nadi, da će se taj temelj proširivati u pravcu narodne nam i državne nezavisnosti, postepeno i onoliko, koliko se bude razvijala narodna snaga naša, taj će poslje ovakova čina morati u toliko odlučnije ostati protivnik ovom sadanjem sustavu, koji sve na gore vodi i koji se neće zaustaviti, dok nam državni i narodni život nedovede do ruba propasti. (Živio!)

Što se same Krajine tiče, ova se mora pri ovakih prilikah sbilja čudnovato osjećati. Mi smo obnovili poznatu financijalnu nagodbu uz odricanje nekih prava svojih i to poglavito sbog toga, što nam se utjelovljen Krajine obećalo. Mi sada opet sbog Krajine napuštam još jedno pravo prema Magjarom, pravo, koje bi nam sgodnom času možda koristilo. Krajina sve to gled čuti, jer joj se neda do rieči doći. Nu kad bi svoj glasom progovoriti mogla, ja sam uvjeren, da bi n Krajina doviknula: „Ja netrebam te žrtve od vas!" Naše stanje i čitav položaj gradjanske Hrvatske i S vonije zaista nije tako primamljiv za Krajinu, kao što možda čini onomu, koji negleda na jezgru stvari, n samo sluša i vjeruje zvučnim riečim o ustavnom živ i ustavnoj slobodi, a ovamo nam se sve novi i novi rezi natovaruju. (Živio!) Zaista, krajiški narod neček ovdje nikoje blagodati, nego ga čeka težka borba ustavnom polju, borba, koju mu vi vašim postupkom olakšavate, nego otežčavate.

Kad bi nas kakova nevolja gonila, da tako činim kad bi se nalazili u prociepu kakovu, naše postupa bila bi slabost, ali bi se još kojekako raztumačiti mo Nu onaj jedini razlog popuštanju, koji je kraljevin odbor bez ikakva dokaza i posve nepolitično naveo, mom mnienju nestoji. Što više, ja držim, da ni c ova monarhija naša, odkad je ušla u vrtlog iztočnih godjaja, nerazpolaže više sobom sasma slobodno i da mora logici dogodjaja pokloniti. To isto važi još u ćoj mjeri za Magjare. Krajina bi možda mogla još kra vrieme neko ostati nesjedinjena, ako bi se naši prego s Ugarskom bez uspjeha prekinuli. Nu to kratko vri u životu naroda suviše malo broji naprama ovoj mo noj šteti, koja nastaje, kad narod sam sebe iznev kada se odreče svojih prava, koja nebi smio razti ako hoće da imade političke budućnosti. (Živio!)

Prema svemu ovomu, što sam ovdje rekao, ja mogao glasovati protiv izviešću kraljevinskog odb Nu ja nestojim na nagodbenom državopravnom teme Ja nesmatram ni §. 33. od g. 1868. kao stečevinu ka nego kao prejudic, jer je tamo o Krajini i Dalma a bez Krajine i Dalmacije riešavano. Osim toga im još jedan momenat, na koji se kao Srbin obazrieti ram. Srbski narod došao je u ovu monarkiju po voru, s oružjem u ruci i pod svojom zastavom. Ta narod od doba prelazka svoga ovdje nemilice krv s prolievao. Tomu narodu obečane su i neke povlastic predaka sadanjeg monarha našeg. Ta izvojevana tička prava srbska do danas su mrtvo slovo na pa Što više i sama crkvena autonomija naša pogažena još jednako najnovijim administratorstvom u srbskoj triaršiji. Jednom riečju, srbski narod, koliko ga je u ovoj monarhiji, najmanje se nalazi u uživanju sv narodnih i političkih prava. Preko njega se prešlo dnevni red i njegova rieč danas nedopire na površ Dobar dio naroda srbskog živi i u ovoj Krajini, o k se danas ovdje riešava. Ako se Krajina sbilja po gradjanskom i ustavnom životu, narod srbski doć

ožda u položaj, dobit će oduška, da reklamuje svoja vlju stečena prava. Nu bilo, kako mu drago, ja neću vojim jednim glasom, koji za sad istina nebroji mnogo, u čem da prejudiciram svomu narodu. Neka ostane voreno polje krajišnikom za državopravnu borbu. U vom pitanju dakle uzdržavam se od glasanja.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Krestić.

Nikola Krestić: Vi se nećete čuditi, gospodo, da u važnom ovom pitanju ostavljam predsjedničku stolu, na koju me je povjerenje vis ove kuće stavilo. Kada rieč uzimam u ovom pitanju, to me je na to prikao govor gospodina Mrazovića, na koji ću ja, pošto vornik nisam, u kratko odgovoriti.

Ja njega neću sliediti po svih njegovih razlozih, koje on ovdje pročitao. Tih razloga imade sijaset, a ocieti te razloge ostavljam g. izvjestitelju.

Ja ću samo govoriti ono, što sam dužan kao član gnikolarne deputacije i kao njezin predsjednik. Na to odgovoriti sliedećim:

G. zastupnik Mrazović kazao je u svom govoru, da je spojitba Krajine mogla postići bez svake žrtve. Ovi zvuci meni poznati (Smieh.), poznati su meni iz vreena oktoberske diplome, po kojoj je do g. 1867. svagda a stranka, kojoj g. Mrazović pripada, kazala: Žrtve ćemo nikakove pridonieti, pravo naše jeste jasno. Ali da tamo, uspjeh, kakav je bio od te politike, svima je ma poznat. Ta politika ostala je jalova, a ostala bi i da jalova, kada bi većinu ove vis. kuće zadobila. (Odoavanje.)

G. Mrazović kaže, da odbor kraljevinski nije nikava mandata imao ovakovu zak. osnovu vis. ovoj kući edložiti, pošto on nenalazi, da je volja Nj. Veličanstva la, da se promiene ustanove §. 32., odnosno §. 33.

Ja mislim, gospodo, da mandat zastupnika kraljeskog odbora leži u kraljevskom reskriptu. Kraljevski skript označuje granice i predmet, o kojem se viećati a. Kraljevski reskript je kazao: Vi ćete izaslati dvaestoricu. Ova dvanaestorica će s ostalom dvanaestoom ugarskoga sabora glede ustanova §. 33. viećati, entualno ovaj §. modificirati. Ovo je mandat, a ništa ugo.

Kraljevinski odbor uputio se je i viećao je s kraljeaskim odborom ugarskim i držao se strogo ovog manta, naime: kada je nuždna bila modifikacija, onda je odifikaciju ovog paragrafa preduzeo. Ali gospoda će ći: Ova modifikacija nije bila nuždna, zašto ste vi toe žrtve doprinieli?

Gospodo moja! Ja sam bio god. 1871. i 1872. u dnom taboru sa g. Mrazovićem, i onda smo mi zahtjeli od ugarske regnikolarne deputacije, da ona od nala odstupi isto tako, kao što je sada ugarska regnilarna deputacija zahtjevala, da mi od načela odstumo u nagodbi. Od kojeg načela? — Mi smo zahtjevali: imate odstupiti od načela paušalizacije te uzdržati načelo percentuacije, pa nijednomu zastupniku na ugarskom saboru, nijednomu članu ugarske regnikolarne deputacije nije bilo na pameti reći: Ovo je poniženje! A danas je izustio g. Mrazović, da je to najveće poniženje. (Živio!) A kada je izustio, molim g. Mrazovića, — njemu je taj postupak dobro poznat — da ovaj svoj izraz nekim načinom ublaži, ako bude još mogao, jer po mom mnienju to je izazivanje javnoga mnienja proti članovom regnikolarne deputacije udareno, o kojih patriotičnosti ja sam u dušu uvjeren. (Živio!)

G. Mrazović kaže, da nevidi nikakove koristi od te promjene za Ugarsku. Oprostite, gospodo, ali ja mislim, da mi nismo zvani glavu si razbijati radi ugarskoga sabora i ugarske regnikolarne deputacije. Oni valjda imadu neku korist, čim su oni to kao „conditio sine qua non" zahtjevali. Ja bi pogodio njihovu misao i moram iskreno kazati, da oni, kada su promjenu ovu zahtjevali, da su pravo imali. Ja držim, da je to velika pogrieška bila zakonarstva ugarskog od g. 1868., kada je uzelo jedno te isto načela za zastupstvo hrvatsko-slavonsko i za zastupstvo ugarsko, dočim se ugarski zastupnici biraju neposredno, a hrvatsko-slavonski iz sredine sabora po jednoj stranki, koja vlada u saboru. Tu pati svaki parlamentarizam — neglede da li je francezki ili englezki. — Kada se čitav sabor sastoji iz direktnih izbora, to dodje onamo broj sinova, koji nereprezentiraju jednu dušu i jednu misao. Ne samo ugarska vlada, nego, koliko je meni poznato i ugarska opozicija najviše su se zgražale proti tomu. Mislim, ugarska vlada nebi nikada uspjela s takovom nagodbom, da nije ona baš glede toga načela nekim načinom reusirala.

Što znači 34 kada su jedne misli — žalibože, u novije doba, nisu bili jedne misli — što znači 34 jednoga duha i jedne misli, to je izkusila većim dielom ugarska opozicija. A sada dolazi kontingent od 40. Ja mislim, da je to koncesija s naše strane, koju smo mi morali dati, uvaživši sve postojeće okolnosti, ali koncesija je i od Magjara, kada su oni popustili na 40, te odstupili donekle od svog prava. Veli se, da bi mi bili više dobili; možda bi, kada bi nam gospoda znala svoj arkanum kazati, ali ga nam oni nisu javili, a da su nam ga javili, budite uvjereni, ja nebi bio kao član regnikolarne deputacije nikada odstupio od zahtjeva. Ali to je tajna njihova. Ja sam vidio, da je Ugarska znatan faktor u austro-ugarskoj monarkiji, ja sam vidio jednomišljenost u tom, i moram iskreno kazati, da sam moju patriotičku dužnost vršio, želeći Krajinu dobiti, kada sam na ovo pristao, što vam je g. izvjestitelj pročitao.

G. zastupnik Mrazović — ja neznam, čudnovatim nekim načinom — nazivlje naše zastupnike na ugarskom dakle na zajedničkom saboru „nevoljnim orudjem".

G. zastupnik Mrazović bio je kroz osam godina naš drug i ja mislim, da on nije bio „nevoljno orudje". (Velik smieh i odobravanje.) Mogu ga uvjeriti, da niti

ja, kao niti svi moji drugovi na zajedničkom saboru nismo bili „nevoljno orudje“. (Glasovi: Tako je! Tako je! Živio!) Ako smo mi glasovali s vladom, mi nismo glasovali kao „nevoljno orudje vladino“, nego smo glasovali, pošto smo znali, da interesi naše zemlje zahtjevaju, da mi s obstojećom vladom držimo, pošto se od opozicije nije ništa nadati u tom pitanju. (Tako je! Tako je! Živio!) Mislim dakle, da je to „lapsus mentis“ g. Mrazovića, jer nije mogao sam sebe tako ocrniti. Ovoliko na rieči g. Mrazovića.

Gospodinu Gjorgjeviću u istinu govoreći nebi odgovorio, jer, gdje on stoji, tamo ja nestojim, ali moram jedan pasus njegova govora iztaknuti, kojim je možebit htio mene i ostale članove regnikolarne deputacije ljuto uvriediti, a taj je: „Znali su Magjari, s kim su posla imali, (Velik smieh.) pak su zato takovu nagodbu sklopili“. Istina je, da su znali Magjari, s kim posla imadu. Znali su i vidjeli, da smo mi bili politike uvidjavnosti, koja je jedina moguća, pak su nam dopustili 40 zastupnika. Znali su, da mi ono zahtievamo, što bi zahtievao svaki razboriti čovjek u ovoj zemlji. (Glasovi: Tako je! Tako je!)

Nemogu takodjer propustiti, da odgovorim na pasus onaj, gdje se kaže, da on nestoji na nagodbenom temelju. Ja pitam g. zastupnika Gjorgjevića, zašto se je dao birati u ovaj sabor i na kojem je temelju to stajalo? Zar to nije stajalo na nagodbenom temelju? (Folnegović i Gjorgjević: Ne!) A to je drugo! Ako nije, izvoliti ćete to razjasniti. Ja držim, da se je g. Gjorgjević samo na nagodbenom temelju izabrati mogao.

Ovoliko sam za nuždno smatrao, vis. sabore, da kao predsjednik regnikolarne deputacije i kao član u kratko napomenem. (Višekratni: „Živio!“)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Nemogu si zatajiti neko veselje, što sam čuo glas našega velevriednoga predsjednika na drugoj klupi, a ne na onoj običnoj; nešto mi se umiruje srce, kada gledam u lice našega predsjednika, jer ono njegovo zvonce nezveči tako težko, kako u rukuh velevriednoga našega predsjednika. (Žamor. — Predsjednik zvoni. — „Živio“ i veliki smieh.)

Vriedno je dakle, gospodo, ogledati se s tako riedkim junakom, koji riedko dolazi na mejdan po svom visokom položaju, te ću imati sreću doći u susret u razvitku moga samoga govora na argumente, koje je donio, da podupre zakonsku osnovu, koju mi ovdje razpravljamo.

Svi razlozi, koji su se do sada naveli, koje sam čuo iz samoga izviešća i iz ustiju g. izvjestitelja, i koji zagovaraju predležeću zakonsku osnovu, svi se svadjaju na onaj, koji je najljepše iztaknuo g. zastupnik Rubido, kada je rekô: „Od jedne strane 14 zastupnika, od druge strane Krajina“.

Vriedi li, gospodo, Krajina pregorenje 14 zastupnika? Stoji li na kocki samo broj od 14 zastupnika? Nisu li druga načela po sriedi? Hoće li ovaj vis. sabor, al prihvati zakonsku osnovu, samo pregoreti 14 zastupnika Ovo je pitanje, koje ću nastojati riešiti onako, kako n diktira osvjedočenje.

Prije svega budi mi dopušteno odmah iz početl izpovjediti, da mi nije nikako po ćudi način zastupstv ove kraljevine na zajedničkom saboru ugarskom; ja bi rekô, da je u nagodbi od godine 1868. Achileva pe način zastupstva Hrvatske na zajedničkom saboru, j vriedja individualnost ove kraljevine, koja se sačuva samo u formi, ali ne u bitnosti; u formi, u koliko sab šalje svoje zastupnike na onaj sabor, a ne u bitnosti, koliko kada dodju naši zastupnici na zajednički sabor s ostalimi zastupnici, individualnost ove kraljevine izčezav

Ja nisam zaljubljen nipošto u ono načelo, koje zavladalo u dotičnoj nagodbi, dapače smatram kao na veću pogriešku, što se individualnost hrvatske kraljevin uvriedila tim, što naši zastupnici nesačinjavaju tamo po sebnu kuriju, niti se mogu držati načela: „regnum regn non praescribit leges“ tamo, gdje je naša samostalno i individualnost, gdje su naši materijalni interesi p sriedi. (Živio!)

Nego ipak, državnik, koji je izradio otu nagodu kojeg sve to više ime uvažavam, videći, da se mi oko ove nagode borimo, kako ćemo ju sačuvati — ipak nešto spasio, te valjda pomisleći na raznu sudbinu pa lamentarnih borba dovoljnim brojem naših zastupnika n čela zajedničkom saboru nešto je ublažio posljedice p vriede naše državne individualnosti.

Jer u tom leži sbilja, gospodo, donekle korist, c bar, pošto se odustalo, kad se stvorila nagoda, u poglec zastupstva naše kraljevine na zajedničkom saboru, c državne individualnosti Hrvatske, nadju interesi njezi neko obezbiedjenje u dovoljnom broju zastupnika.

Nije dakle isto po Hrvatsku, koliko zastupnika on imade na zajedničkom saboru, a da to nije isto, evo sm imali više puta priliku osvjedočiti se, naročito u zadnjei glasovanju o novih porezih na zajedničkom saboru.

Parlamentarni život, gospodo, sve se to više žal bože atomizira u razne stranke, tako, da dobra taktik uz dovoljni broj zastupnika, može u važnom moment biti odlučujuća. Ja nebi bio — neka mi oprosti m velevriedni drug g. Mrazović — ja nebi bio mnienj da Magjari nisu uvidjeli koristi u tom, što su traži smanjivanje broja naših zastupnika. Mislim u suprot, d su oni dobro računali, da će na ovaj način donekle d skočiti onim neprilikam, koje bi im mogli činiti hrvats zastupnici, premda žalibože nisu te neprilike imali (Gl sovi: Žalibože!), kad bi veći broj njihov mogo biti odlu čujući u saboru strankama razciepkanu, gdje bi se r dilo o materijalnih naših interesih, kako se to vidje u zadnjem zasjedanju zajedničkoga sabora.

Kada bi bio veći broj naših zastupnika, bile bi se ɔoštedile ovomu narodu velike žrtve, naime novi porez, ı kojem se kaže, da neće pritiskati samo dobro stojeću lasu, nego sve klase našega naroda. Znači dakle nešto ɪroj; zato kažem, da nije bila mala stvar odreći se onoga azmjerja, na kojem je počivalo naše zastupstvo do danas.

Budi mi, gospodo, medjutim dozvoljeno još jedno ztaknuti s ovoga gledišta.

Jur sam kazao, da u izjavi, učinjenoj kad se viećalo ı kraljevom reskriptu, da ovaj sabor nema nikakova rava lišiti Krajinu prava za nju stečenih. Proti ovako osve jednostranom načelu navadjaše teorija mandata, ak bi zato molio, da bi mi se dokazalo, da se onaj ıandatar, koji je nešto stekao na korist svoga mandata emajuć izrična mandata, može toga opet odreći, na njeovu štetu, nesaslušav ga. (Živio!) Nego kraljevinski odor, tim, što je predložio, da se odrečemo razmjerja puanstva u pogledu zastupstva na zajedničkom saboru, — za Dalmaciju je isto pitanje prejudicirao, pošto nije a ovu u osnovi ono načelo spašeno, tako da budete li, ospodo, prihvatili zakonsku osnovu, to ste ju prihvatili e samo za Krajinu, nego i za Dalmaciju.

Nego izpovjedam, da u nizu argumenta, na temelju ojih neda mi se glasovati za predležeću osnovu, ovaj, ɔjega sam sada naveo, za mene imade još manju važost, a daleko veći motiv i način, kojim je kraljevina garska postupala prema kraljevini Hrvatskoj u takovom ıžnom pitanju.

Nebi bio želio, gospodo, naći u izviešću kraljevinkoga odbora one rieči, koje su me sbilja sablaznile, gdje ː kaže, da nam je Ugarska stavila kategoričke zahtjeve. vako, gospodo, govori samo gospodar slugi, a negovori ıveznik savezniku, negovori kraljevina kraljevini. Kada ebi bilo, gospodo, drugih razloga, nego ovaj, da kraljena Ugarska smije kraljevini Hrvatskoj kategoričke zajeve stavljati, to ponos naroda nebi dopustio, da se istane na taj zahtjev.

Gospodo! Bilo je načelo, pred kojim se još klanja rvatska, gdje je veliki ban hrvatski kazao: „Regnum gno non praescribit leges“. A sad nam se stavlja po garskoj kategorički zahtjev, te nam se kaže „regnum gno praescribit leges“. A koji su ti uzroci, radi kojih , kraljevina Ugarska to od nas zahtievala? Ona je kala, da valja u neki sklad dovesti protuslovje, koje se ılazi u samom nagodbenom zakonu. Rečeno je naime, ı je protuslovje, da od jedne strane kraljevina šalje oje zastupnike, a da jih šalje na temelju broja punstva, dočim su u Ugarskoj neposredno izabrani zastupci i s toga razumjeva se, da ima tamo pri izborih vrieti načelo razmjerja pučanstva. Nego su mimoišli Maari, da kod nas svoje zastupnike kraljevina šalje, kraevina ravnopravna s drugom kraljevinom i da našemu laslanstvu udariv u nagodbi za podlogu razmjerje punstva, nastojalo se ublažiti posljedice uvriede naše državopravne individualnosti, kad se dopuštalo, da se naši zastupnici, došav u zajednički sabor, nadju smješani sa zastupnici Ugarske. Kada se pak traži od Magjarâ, da se ukloni §. 33. nagode s razloga, što je Magjarom neprilićan, a to pod izlikom, da se imadu u nagodbi ukinuti tobožnja protuslovja, tada, pristajemo li na to, onda bi se moglo dogoditi, da Magjari nadju s vremenom u nagodi daleko krupnija protuslovja. I sbilja u nagodbenom zakonu stoji, koja ima biti doprinosbena kvota Hrvatske za zajedničke poslove. Mi znamo, da se ona sastoji u 55 postotaka i u nekom odlomku; a od druge strane ista nagoda ograničuje naš prinos u tu svrhu na 55% od naših utjeranih poreza, čim se niti iz daleka nepodmiruje naš tobožnji dug za skupne poslove.

Ova je kontradikcija iztaknuta bila u prvom renunciju kraljevinskog odbora ugarskog. Što bi bilo, kada bi nam sutra Magjari kazali ovako: „vi plaćate 55% za zajedničke poslove, što nipošto neodgovara doprinosbenoj kvoti, koju je u nagodi preuzela Hrvatska.

To je očevidno protuslovje, koje ćete izvoliti izravnati plaćajući više u ime doprinosbene kvote, n. pr. 70% vaših prihoda. Ako pak kažete, da sa 30% nemožete spasiti autonomiju vašu, eto vam otvoreni put usredotočenja vaših agenda u Pešti, kao što su ih usredotočili bili vaši predji prošastog vieka. Dodjite k nami, evo vam zajedničke vlasti: tim ćete izravnati kontradikciju obstojeću u nagodi. „Principiis obsta“. Ako je ovo za liečenje pojedinca dobro načelo, vjerujte, da je u politici još bolje; jer, ako se na ovom polju jedanput u najmanjoj točki popušta, težko je na toj nizbrdici ustavljati se.

Moglo bi mi se predbaciti, da su ove bojazni pretjerane, da govorim sa stranačkog gledišta, da se radi samo u škripac vladu i vladinu stranku staviti; ali žalibože ovaka šta nisam ja prvi naveo, nego, dočim je kraljevinski odbor u Pešti ovu osnovu krojio, odprto su kazali ljudi uplivni u poluslužbenih ugarskih listovih, da je žalibože na onom bielom listu Deakovu daleko više napisano, nego se je zahtjevalo, da se napiše u korist Ugarske. Pisalo se po nekomu učenjaku magjarskomu, da je Hrvatska fikcija, da kraljevine Slavonije nema, da su porušene pravice magjarske u našem nagodbenom zakonu i da valja svemu tomu metežu stati na put. Nego se našao praktički magjarski publicista, koji pretiskav sve to u svome listu, upozori učenjaka i reče mu: „Pazi na §. 70. Istina, mi smo preveć napustili Hrvatskoj, mi smo joj preveć napisali na taj bieli list, nu to se dade izbrisati malo po malo, sredstvom §. 70. nagode, uz dozvolu sabora hrvatskoga i vlade, sve malo po malo, korak za korakom. U tom, gospodo, sastoji zlo, a ne u broju od 14 zastupnika. (Živio!)

Malo se strašim, gospodo, gubitku onih prava, kojega prouzrokuje sila, nego se najviše strašim, kada čovjek sam napušta pravo, bilo privatno, bilo javno. Ja vidim, gospodo, da se je magjarski narod opametio od godine

1848. — Magjari znadu, da iduć na juriš na Hrvatsku idu na tvrdu kost, na koju bi se opet mogli slomiti, te su našli za najbolji način, mirno, zakonito malo po malo odkidati Hrvatskoj njezina stečena prava.

Ja neću, gospodo, ovdje, sav red takovih žrtava nanizati, koje smo mi do sada doprinieli, jer sam to učinio već više puta, ali žalibože, sad imamo novi dokaz u postupku kod važnoga pitanja, koje pretresujemo, kako smo na sklizkom putu i kako neznamo sačuvati one „reliquiae libertatum“, koje smo od godine 1848. do sada bar donekle spasili.

Ovdje ću još jedno opaziti, da meni vazda lebdi pred očima udes Poljske. Poljska nestala je biti kraljevinom, kada su se našle u samom saboru stranke, koje su podkopale temelj slobodi, pravu i nezavisnosti kraljevine. Nestrašim se, gospodo, nipošto, ako se juriši silom na pravo, ali, ako se ono malo po malo ruši po narodu, ako u zemlji samoj narod gubi sviest, ako napuštanje sve to više raste, tada se bojim za budućnost svoje domovine. (Živio!) — Neću zaniekati, gospodo, ovdje, nego mi budi dopušteno reći per incidens, da me je presenetio onaj odlomak izviešća, gdje se veli sliedeće (čita): „Članovi kraljevinskog odbora, smatrajuć u spojitbi Krajine najpreću nuždu i najveću stečevinu, i sami su izjavili svoju privolu na onaj uvjet i dali ju na mjerodavnom mjestu izjavljivati po najviših dostojanstvenicih zemlje, koji su patriotično složili svoj trud s njihovim trudom oko jedinstva otačbine, ter se smije bez prigovora reći, da je njihova izjavljena privola neposredno vrelo, iz koga je toli brzo potekao kraljevski odpis od 8. siečnja t. g. noseći otačbini jedinstvo, za kojim je narod toli dugo vremena uzalud uzdisao i vapio“.

Za mene je, gospodo, ovo zagonetka, kojoj će razjašnjenje dati g. izvjestitelj kao član kraljevinskog odbora. Ponoviti mi je samo to. Na temelju opisah kraljevinskog odbora — da — kad smo se sastali u Pešti, odmah smo odposlali deputaciju od trojice, gospodu: Mrazovića, Miškatovića i Vončinu, da sondira namjeru ministra-predsjednika glede pitanja spojitbe Krajine. Meni je poznato, da je poslje toga, kada su se ta tri vriedna člana vratila, te se razpravljalo ovo pitanje, u sjednici regnikolarne deputacije od 11. listopada g. Mrazović dao na znanje: da je ministar-predsjednik zadao pododboru svoju rieč, da će, što je njegovim uplivom i njegovom snagom moguće raditi, nebi li se Krajina čim prije, poslie sklapanja financijalne nagode, uz nekoje nuždne garancije, spojila sa provincijalom.

Koje su bile te „garancije“, nije bilo rečeno, nego baš ta tajna zadala je najveći strah (Žamor.), jer se nije znalo, koje bi mogle biti te garancije, — bar meni nisu bile poznate, — a vam — to je drugi posao. (Žamor.) — Ja za te garancije nisam znao. Gosp. Mrazović odmah je učinio predlog, „neka kraljevinski odbor na odporuku ugarske delegacije odgovori, da se hrvatski odbor ne- može upuštati u dogovaranje, dok nebi ugarska deputacija izhodila mandat za viećanje o Krajini“.

Poslie toga evo što se čita u izviešću (čita): „Odbornik Vojnović, pristajuć na Mrazovićev predlog, tumači ga tako, da bi se obustavilo svako daljnje razpravljanje o financijalnih odnošajih, dok se nespoji krajiška uprava, i dok ugarski odbor nedobije od svoga sabora mandat. To se dogodilo 11. listopada, a 12. listopada predlaže isti Vojnović opet (čita): „neka kraljevinski odbor obustavi daljnje razpravljanje nagodbenih dogovora s ugarskim odborom, dokle nebude spojena krajiška uprava s provincijalom, te tim bude uklonjena zaprieka, koja stoji na putu, da kraljevinski odbor ugarski povuče i Krajinu u nagodbenu razpravu.“ — Ovo se čita u samih spisih kraljevinskoga odbora. Ovoliko, gospodo, bilo je mojoj malenkosti na znanju glede naših odnošaja sa predsjednikom Tiszom. Je li se dalje tajno razpravljalo, kao što kaže g. izvjestitelj, o tom neznam, ali mi je kao članu kraljevinskoga odbora dužnost kazati, da meni tajni dogovori nisu bili poznati i da ja takovim tajnim dogovorom nikada prisustvovao nisam, dapače, ja uvidjam u takovih tajnih dogovorih veliku pogibelj, i nazrievam je u tom, da dakle članovi kraljevinskoga odbora nešto u sjednicah, a nešto izvan sjednica dogovaraju, gdje su dotični članovi regnikolarne deputacije nisu prisutni, vidim da engažiraju svoj sabor i svoj narod, što nebi imalo biti dopušteno. Jer stavimo, gospodo, kako je tu rečeno, da su sbilja članovi regnikolarne deputacije engažirali ovaj sabor za umanjivanje broja zastupnika. Istina, kaže izviešće, da sabor nije zvan, ali kada se članovi tako odličnoga tiela, kao što je regnikolarna deputacija, engažiraju svojom riečju pred drugom vladom, što će reći vlada, kada ih sabor sutra desavouira? Reći će: ili ti ljudi neznadu, što sabor misli, nepoznadu čuvstva zemlje, ili, kada se dogovara s ovimi ljudmi, red je crno na bielo staviti. Vi na neki način stavljate sabor u takav položaj, da desavouira tajne dogovore sa peštanskom vladom, ili da na svaki način pristane na takove tajne ugovore.

Ali, gospodo, ako mi imamo posla s tajnimi ugovori, dozvolite mi onda, da pitanje stavim kraljevinskomu odboru, ima li osim u izviešću naznačenih dogovora, drugih kakovih tajnih dogovora? (Izvjestitelj Miškatović: Nema.) Dobro dakle, da smo jednom na čistu.

Gospodo! Ovo je prvi put, odkada se §. 70. nagodbe tumači ne na korist, nego na veliku štetu našega naroda. Do sada u §. 70. nazrievali smo vazda kao neki ključ, kojim bi se mogla razširiti autonomija naše zemlje, ali nikada kao sredstvo, kojim se može krnjiti naša nezavisnost. U tom leži pogibelj sadašnje situacije.

Kada sam dakle malo prije kazao, da nije ovdje samo na kocki broj od 14 zastupnika, čini mi se, da sam imao pravo, jer sam dokazao, ili barem nastojao dokazati, da se tim otvoreno predaje na neki način ključ nagodbe

ruke Magjarâ. Sam je g. zastupnik i predsjednik odora Krestić kazao: „Kada ste se god. 1872. i 1873. ogovarali s Magjari i kada ste zahtievali, da se paualni sustav preinači u percentuaciju, tada nisu Magjari odigli prigovora, kako ih mi sada dižemo proti uporabi otičnoga paragrafa nagode. Gospodo! Ove prispodobe ıedju Hrvatskom i Ugarskom slične su prispodobam, oje se čine i u saboru i izvan sabora u odvisnih oranih, te su vrlo žalostne, a nebih rado upotriebio rieči, oja nije po ćudi g. predsjedniku, rekuć, da su „poniıjuće" za svakog samostalnog Hrvata, dakle za sve člaove sabora bez razlike mnienja.

Ja držim, da u nagodbi nisu zastupana sva prava aše domovine, nego samo odlomci našeg starodavnog rava i da oni, koji su sastavljali nagodbu god. 1868. ad su u nju uvrstili §. 70., počam od baruna Raucha ık do zadnjega regnikolarca, nijedan nije stavio taj §. nagodbu zato, da se tim dalje nagoda krnji, nego da tim razširi.

Sbilja sam se ogledao, kada danas dodjoh u sabor no, nebi li ovdje našao baruna Raucha; te nevidivši ı, moram priznati, da je on vrlo čedan državnik, jer a je došao ovamo, slavio bi najveći „triumpf", kad bi dio, da se borimo oko njegove nagode, da sačuvamo ımo ono, radi česa se je najviše napadalo na njega. ivio!)

Gospodo! Kaže nam se, da bez žrtve, koja se traži novom, nebismo mogli polučiti spojitbu Krajine. Ovo najveći argument. Zašto nebi polučili spojitbu Kraıe? Od koga zavisi ta Krajina? Zapovieda li s Krajiım Magjarska sama ili ministar-predsjednik Tisza?

Krajiško pitanje, gospodo, i spojitba Krajine je doelo, i nemože se odgoditi nego za posve kratko vrieme. ojitba Krajine sa materom zemljom jest volja premistivog našeg kralja, koju je on izrekao kao priznanje likih zasluga našega naroda. Ta volja, koja je bila zda odlučujuća, kada se radilo o dobru Hrvatske i ezinih krajiških vjernih sinova, ta volja imala bi i sada et biti odlučujuća, (Živio! Živio!) kada bi se Magjari otivili spojitbi s toga samo, što mi nećemo napuštati ečena nagodbena prava. Vlada naša i sabor naš i obće nienje malo uvažuju snagu svoju. Netreba ju pretjeriti, ali netreba ju niti tako malo uvaživati. Težko mi kazati, ali fakti dokazuju, da je preveć uzko obzorje, kojem se kreće naša politika hrvatska. — Mi postumo, gospodo, kao da nema monarkije i države druge go Pešta i kraljevina Ugarska. (Živio! Živio!) Ima ugih faktora i nije istina, što se kaže „da Magjarska povieda s Austrijom". Magjarska nije htjela okupacije sne, ali je morala u njoj sudjelovati. Hvala Bogu, a na sreću država i domovina naša još važnijih fakra u Austriji, nego li je Magjarska!

Gospodo! Kada bi hrvatska vlada i hrvatski sabor tao na svojem pravu pa kada bi vlada hrvatska kazala na najvišem mjestu, kako se zahtieva od nas sada, da odstupamo od onoga, što je po zakonu utanačeno od razmjerja pučanstva, od načela, na kojem počiva zakonotvorstvo kraljevine Hrvatske kod zajedničkog sabora — kako se to zahtieva sada, pošto je spojitba sama uzakonjena u nagodbi, kao za cienu onoga, što je zajamčeno u nagodbenom zakonu — je li moguće, da za obranu tako pravedne i tako jednostavne stvari, dočim se s druge strane nenavadjaju razlozi, nego se samo zapovjeda, pa da nebismo mogli naći na previšnjem mjestu, u obćem mnienju samih umjerenih elementa ugarskih, da nebismo mogli naći naslona, steći si Krajinu bez žrtve onog, što je tako izrično u samom zakonu ustanovljeno, što je bilo jur uporabljeno, a to sve radi toga, jer nećemo napuštati ono, što stoji u samom zakonu, jer se hoće majorizirati, jer se hoće zapovjedati, što nije na nikakvom pravednom temelju!

A kakva bi bila obrana zemaljske vlade, kakova bi bila obrana ovoga sabora, kada bi se na najvišem mjestu reklo ovo, da makar ovo načelo zastupstva po razmjerju pučanstva nevriedilo toliko, ipak je fundamentalni zakon zemlje, u koji se nesmije tako lasno dirati. Gledajmo kod drugih država, gdje se svaka žaca brisati iz fundamentalnog zakona i ona načela, koja se praktično gaze. Navesti ću primjer. U Italiji nitko neće kazati, da se štedi vjera, dapače je protiv ovoj otvoren rat, ali stoji u §. 1. talijanskog ustava, da je katolička religija jedina državna religija; pa je li tko traži, da se dokine taj §.? Nitko; a zašto? Zato, jer ako se počimlje jednom krnjiti fundamentalni zakon, ovaj danas jest, a sutra ga nije.

Držim dakle, da se u predležećoj zakonskoj osnovi neradi o 14 zastupnika manje ili više na ugarskom saboru, nego o okrnuću fundamentalnog zakona zemlje. Žalostno je, da namjesto uzporedjivati ga sa starodavnim hrvatskim pravom, prispodablja ga sa faktičnim stanjem drugih zemalja. Drago mi je, da mi se desi prilika, da to ovdje suzbijem. Gledajte, kaže nam se, što je u Českoj! Bore se, da bude u sveučilište utraquisam uveden. Što bi rekli Česi, što bi rekli Irci, kada bi imali našu autonomiju?

Gospodo! Ovo uzporedjivanje neznam kako bi ga zvao, ali ono nije ohrabrujuće, nego ponizujuće za ovaj narod, (Glasovi: Oho!) jer Hrvatska nije imala bjelogorske bitke, Hrvatska je bila vazda branik na medjašu države naše proti Turčinu. Hrvatska naša nije nikada podčinjena bila s bog veleizdaje proti vladajućoj kući, (Glasovi: Ne!) Hrvatska je vazda izvršila svoju dužnost, može kazati, da se ona žrtvovala za druge, da je ona g. 1848. spasila monarkiju. (Glasovi: Tako je! Živio! Živio!) — može reći, da ima za to nagodbu od g. 1868.?

Gospodo! Hotio bi nadovezati i druge primjetbe na naš položaj uzporedjeno sa našom braćom Česi, te želim našoj Hrvatskoj, da ima više muževe à la Rieger i Clam-

Martinitz, koji se bore čvrsto za načelo i nepopuštaju nigdje tudjemu nasilju. (Smieh.)

Ovdje, gospodo, mirno govorimo i slušajmo! (Glasovi: Išli su u rajhsrat.)

Česi su išli u rajhsrat, ali su pridržali pravo svoje. (Dr. Derenčin: Retentio vertatis.)

Hrvatska nije imala bjelogorske bitke. (Glasovi: Politizira sa novinami!) To je nešto drugo!

Gospodo! Nemojte zamjeriti, molim još za kratko vašu strpljivost. U predležećoj osnovi još je nešto na kocki, naime prvi članak programa nove vlade, kako ga nalazim ovdje u „Narodnih Novina" u izvodu podpuno čistome. Što čitam u njih. Čitam, da je nova vlada, kada je nastupila, kazala, da smatra nagodbu jedinim pravnim zakonitim temeljem svih ustavnih inštitucija u našoj zemlji.

Čitam još, da nova vlada drži, da su nam nagodbom zajamčena prava zemlje i da u tom leži poluga na razvoj zemlje.

Gospodo! Ove točke smatra i nezavisna opozicija, da su jedne te iste točke, oko kojih se vlada i nezavisna opozicija vrti. Nego što mi vidjamo ovdje? O kojoj nagodi, vis. sabore, izrekla je vlada, da sačinjava jedino pravo i zakoniti temelj našega ustava?

Bez dvojbe o nagodi od god. 1868. i 1873. Tu nije bilo, dapače oklanjam odmah, da je tu bila preuzdržka pameti, da je vlada obećala braniti nagodu, koju je kanila preinačiti uporabom §. 70. nagodbenoga zakona. Ja mislim, gospodo, da to nije bila bez dvojbe niti namjera, niti program vlade.

Program vlade podkapa se u prvom članku njegovom, jer, gospodo, koju garanciju imamo, da će ona biti na braniku našega prava, kad dopušta, da se nagoda zakonitim načinom krnji. Ne radi se više o istoj nagodi ako se po predležećoj osnovi ukinu §§. 32., 33. i 42. nagode od god. 1878., to će biti druga nagoda.

Ako danas, gospodo, ukinete gore navedene paragrafe, koji se tiču zastupstva na zajedničkom saboru, možete sutra privoliti vladi, da ukine još koji paragraf, a ipak vlada bi opet tvrdila, da ostaje kod svoga programa.

Ja sam tumačio program nove vlade ovako, da ona neće dopustiti, da se nasiljem okrnji nagodba i da neće dati ruku, da se „zakonitim načinom" nagoda okrnji.

Gospodo! Uz predležeću osnovu položaj i vlade i njezinih pristaša naravno se slabi, jer ako ima što, što može spasiti savez medju Hrvatskom i Ugarskom, to je jedino poštovanje zakona.

Ja neznam, koji su izgledi naše budućnosti, kada vidim, da taj savez žalibože dosada nam nije donio ništa drugo, nego upravo uništenje našeg gospodarstva. Negovorim ja to, nego vam mogu, gospodo, navesti dugi citat iz „Agramer Zeitunga", gdje ugarski zastupnik Eötvös kaže: da nikada niti 1848. godine nije bilo u Hrvatskoj veće razdraženje protiv pojmu ugarske države, kao što je sada, a to on pripisuje gospodarstvenomu žalostnom stanju u Hrvatskoj, koje je isto kano u Ugarskoj, kojemu kriva zajednička vlada, žalibože baš po naših zastupnici podouprta u tom pravcu.

Kada kaže jedan Eötvös, da je ta vlada dovela Uga sku na prosjački štap i uz Hrvatsku i da zato H vatska zazire od saveza s Ugarskom; kad promislim, d nisu samo ti razlozi, koji žalibože podkriepljuju to n pouzdanje, nego još zamašniji, naime, da nagodbeni z kon medju nami i Ugarskom nije drugo nego fikcija, koliko se krnji neprestano, a vazda na štetu ove zemlj kad sve to razmatram, nebih želio, da budem zao proro nego meni se čini, da će nezavisna narodna stranka, z stupajuć, kako zastupa obranu nagodbenog zakona, p svoj prilici biti zadnja stranka, koja će zastupati u ovo saboru poštenu uniju s Ugarskom — to će biti! (Glasov O, o! oho, oho!)

Jer bi se moglo sbilja uzporedjivati naše nastojan sa nastojanjem Don Quixotta (Mirko Hrvat: Tako je! Ž mor i smieh!), videći da se borimo za nagodbu, koja podkapa s jedne strane po magjarskoj vladi svagdje svaki put, kada joj ide u prilog; dočim s druge na vlada sama pruža ruku, da se ona zakonitim načino ključem §. 70. krnji. Zašto bi se dakle nezavisna stran borila za nagodu, temelj koje od svih strana se uzd mava i tim se prieči naravni i zakoniti razvitak u zemlj Uzalud se stavila nezavisna stranka na temelju obra nagode proti svakojakim nasrtajem. Na mjesto, da se t vlada okoristi, a ona na nju navaljuje, te se podka ona podloga, na kojoj sama stranka za dobro zem stoji. Koji će biti izlazak svemu tomu?

Biti će taj, da će same dvie skrajne stranke im prevagu, da će se zemlja dieliti medju jednom i drugo a to neće biti niti za probitak našega naroda, niti za o čuvanje položaja dolikujuća Hrvatskoj.

Po tom, gospodo, nalazim, da vlada usljed ovako osnove, u kojoj je ona bez dvojbe sudjelovala kod tičnih faktora, gubi sama ugled, jer se nedrži čvrsto on zakona nagodbenog, koji je bio kao glavni kamen n zina programa. I tako s jedne strane čuli smo od maće vlade, da — ako nam se krnji nagoda po zajedn koj vladi, gdje hrvatska vlada nema eksekutive, ona i pere ruke, za to neodgovara, jer se povrieda nje neti ako potiče od zajedničke vlade.

A od druge strane vlada sama zakonitim načina dopušta i privoljuje, — kako sam dokazao (Smie da se nagodba krnji. (Jedan glas: Zakonitim načinom) Na kojem temelju će počivati ugled vlade, kada nemo da brani nagodu prama gori, a nemože da se drži pra dolje fundamentalnoga zakona? (Smieh.)

Resumirajuć svoj govor, kazati ću, da ću glasov proti predležećoj zakonskoj osnovi, prije svega, jer p njoj odrekla bi se, gospodo, zemlja nesamo za provi cijal, nego za Krajinu, i za Dalmaciju jur stečenih pra

lasovat ću proti ovoj zak. osnovi s razloga, što nedoušta dostojanstvo zemlje, da se, kako to stoji u izviešću, ategoričkomu zahtjevu kraljevine Ugarske podvrgne niti abor niti zemlja.

Glasovati ću proti ovakovoj osnovi, što ona otvara rata okrnuću i one nagode, koja je bila g. 1868. i 1873. stanovljena i što ona za prvi put pruža magjarskoj vladi ljuč u ruke i kaže joj sredstvo, kojim se može izbrisati uno toga, što je bilo na onom bielom listu napisano.

Glasujem proti ovakovoj osnovi i radi toga, jer neislim, da bez nje nebismo mogli doći i u kratko vrieme o spojitbe Krajine, a svakako, kada bi ona i odgodila otezanje, bilo bi vriedno podnositi, da se sačuva i izići fundamentalni zakon zemlje neokrnut danas Krajini, a tra Dalmaciji.

Biti će bez dvojbe lapsus calami izvjestitelja, gdje iže, da mi stičemo ovom osnovom jedinstvo zemlje, jer ako tim načinom dodje ovamo Krajina, neka nezabovi na Dalmaciju. (Izvjestitelj J. Miškatović: Neću, neću!) r, kada stoji u izviešću „da privola na umanjivanje oja zastupnika za Krajinu“ nosi otačbini jedinstvo, za jim je narod toli dugo vremena uzalud uzdisao i vao, nekaže pravo — pošto za podpuniti to jedinstvo n, ostaje još Dalmacija i Rieka. Glede Rieke nadam , pošto vis. vlada nije bila nijedanput tako dobra, da m u svojoj mudrosti na toliko upita umirujući odgor dade, da li se sbilja prigodom spojitbe Krajine razavljalo ob odreknuću našeg prava na Rieku, da će nas rem sada utješiti, jer se bojim precedenta i nebi htio predložena žrtva nebude nam posljednja.

Neću zaboraviti na one rieči mog simpatičnog druga halovića, blizu mene stojećeg, kada u sabornici pridom razprave financijalne nagode, koja nas je stajala iko žrtvâ za spojitbu Krajine, na mojoj bojazni, da ancijalna nagoda neće biti posljedna žrtva, reče: „Bože daj gore žrtve“. (Smieh.) I sbilja, evo nova se žrtva prinaša opet u ime spojitbe Krajine, šta se opet goga bojim i želio bi umirujući odgovor glede Rieke za će umirenje i za nas želio bi znati, da li stoji, što su lusližbene novine razglasile, da će financijalni status o glede Krajine ostati do godine 1888., dakle da neće i faktičnog utielovljenja Krajine prvo nove financijalne gode. Jer kad ova dodje, onda bi se opet tražiti mogle nove žrtve. Kada bi barem znao, da je predležeća osnova zadnja žrtva za Krajinu, još bi se nekako umirio, ali ovako nemogu.

Evo me na koncu, te se gospodinu predsjedniku zahvaljujem, da me je pustio mirno do kraja govoriti, (Smieh.) pošto takove sreće neću za dugo vrieme doživjeti. (Smieh.) Sa nekoliko rieči biti ću gotov, a to sine ira et studio, pošto meni nije stalo do ničesa, a nedirajući u ničiju savjest, moja mi nedopušta biti za ovu osnovu.

Drago mi je, da me visoka glava ove zemlje čula, kad sam rekao, da se predležećom osnovom krnji naš fundamentalni zakon i da odstupljujući vlada od glavnog članka svoga programa, gubi od svoga ugleda, koga trebamo, da bude uvažen naš glas kod mjerodavnih faktora. (Živio!)

Nitko nebi se bolje veselio od mene, kada bi vis. vlada zagovarala neprestano i neustrašivo prava ove zemlje, tako, da se gorika znade, da će svaki put, kad se bude kušalo krnjiti naš fundamentalni zakon, ono mjesto, koje je danas zapremljeno po visokoj glavi zemlje, ostati prazno, jer kada bi svaki ban, koji zaposjedne bansku stolicu, kada se bude radilo o obrani postojećega zakona, znao kazati: „nadjite si drugog“, ostala bi obezbjedjena prava zemlje. Ovo je jedina odgovornost, koju bi ja želio od nosioca prava naših. Kada se nebi moglo naći nijednog bana, koji bi htio napustiti ključ taj, tada bi prava naša bila obezbjedjena na sve viekove. (Živio! Živio!)

Ja dakle, pošto vidim i pošto sam osvjedočen, da se samo ugledom vlade i ugledom zemlje mogu obezbiediti prava naše zemlje, a nazrievam u predloženoj osnovi umanjivanje onog neobhodnog ugleda, koga treba dostojanstvo zemlje za obezbiedjenje svojih prava, nemogu glasovati za nju.

Evo vam razloga, radi kojih ću biti proti predležećoj osnovi, a vaša mudrost će odlučiti onako, kako ćete naći, da je za dobrobit naše domovine. Ja sam visoki sabore, svoju dužnost učinio i svršio. (Živio! Živio! Živio!)

Predsjednik: Pošto je već kasno, razprava se prenaša na sutra. Današnju sjednicu dižem, te uričem dojduću na sutra u 10 sati prije podne s istim dnevnim redom od danas.

(Svršetak $1^3/_4$ sata poslje podne.)

*

Sto i prva saborska sjednica,

držana dne 9. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. sab. podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak generalne razprave o izviešću kraljevskoga odbora. — Odgovor predstojnika za unutarnje poslove presv. g. Jovana baruna Živkovića na interpelaciju nar. zast. Pavla Branera glede erarialnih sgrada u bjelovarskoj županiji. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju nar. zast. dra. Antuna Jordana glede u- rivanja poreza u občinah Ribnik i Ozalj. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju nar. zast. g. dra. Ante Starčevića glede pokvarena j- i pića. — Odgovor predstojnika za bogoštovje i nastavu presv. g. dra. Pavla Muhića na interpelaciju nar. zast. g. Josipa Zorića gle- petgodišnjih doplataka pučkim učiteljem. — Odgovor predstojnika za unutarnje poslove presv. g. Jovana baruna Živkovića takodjer na tu interpelaciju glede petgodišnjih doplataka. — Odgovor predstojnika odjela pravosudnoga presv. g. dra. Marijana Derenčina na in- pelaciju nar. zast. g. Josipa Šavora glede vriedjanja kršćanstva u listu „Agramer Zeitung". — Interpelacija nar. zast. g. Frana Fol- govića glede phylloxere, pojavivše se u Hrvatskoj. — Interpelacija istog gosp. glede uredjenja patronatskih odnošaja. — Interpela- nar. zast. g. dra. Ante Starčevića glede sigurnosti i koristonosnog uloženja novaca, pripadajućih zem. zakladam. — Interpelacija n- zast. g. Steve Popovića glede izgradjenja ceste u Sriemu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Neka izvoli g. bilježnik pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

C. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 70 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik prijavljuje, da su na sabor stigla sliedeća dva podneska.

644. sab. Odbor verifikacionalni podnosi svoje izviešće ob izboru narodnih zastupnika dra. Aleksandra Peičića za kotar tovarnički, Svetozara Kuševića za trgovište Vukovar i dra. Teodora grofa Pejacsevicha za kotar feričanski.

Izviešće ovo staviti će se na dnevni red.

643. sab. Narodni zastupnik grada Siska Vaso Kotur moli bolesti radi 14 dnevni dopust, koji mu se i dozvoljava.

Prešlo se je zatim na dnevni red; pročitano i uzeto u razpravu izviešće kraljevinskoga odbora odnosno zakonske osnove, tičuće se preinake nekojih ustanova zak. članku I. : 1868. i zakona od 30. studenoga 18[7]. (ugarski zakonski čl. XXX. : 1868. i XXXIV. : 187[]) kojimi se uredjuju državno-pravna pitanja medju Ug[ar]skom i kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijo[m], te poslje izjave predsjednika, da u tom predmetu spe[ci]jalne debate nebude, otvorena je generalna debata.

Nakon podulje razprave zaključi predsjednik sj[ed]nicu u $1^3/_4$ sata poslje podne i ureče buduću za su[tra] dne 9. veljače 1881. ob 10 sati prije podne sa slie[de]ćim dnevnim redom:

1. Nastavak generalne debate kraljevinskoga odbo[ra].
2. Izviešće pravosudnoga odbora o §. 2. zakon[sk]e osnove o mjestnih sudovih.

Dr. **Vuščić** v. r. — Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovo[m]u sada pročitanomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema; zapisnik se ovjerovljuje.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći novi podnes[ci].

Izviešće odbora za izpitivanje zaključnih računa o zaključnih računih autonomnoga budgeta za god. 18[7]8 i 1879. — Stavit će se na dnevni red.

Drugo izviešće istoga odbora za izpitivanje zaklj[uč]nih računa o podnešenom po kr. zem. vladi izkazu p[re]koračenja proračuna za god. 1879. — Stavit će se na dnevni red.

Daljnjih novih podnesaka nema; prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak generalne razprave o zakonskoj osnovi, tičućoj se preinake zak. članka od 30. studenoga 1873., kojim se uredjuju državopravna pitanja medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom.

Predsjednik: Rieč ima prvi u ovom predmetu zastupnik g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Govoreći ja o predlogu kraljevinskog odbora, na dnevnom redu stojećem, dospjeti ću ja nekim naravnim tečajem i razvojem misli, obzirom na predišavšu već debatu, do toga, da ću ponajprije govoriti o predlogu, kako predleži, pa ću se onda osvrtati napose na razloge, koje sam čuo u pogledu odklonjenja i odpućenja ovog predloga. A stojeći vazda u savezu sa glavnim predmetom, reflektirati ću donekle na druge u tom pogledu izražene misli, pa ću jih u savezu onako, kako su u savezu bile donešene, s glavnim predmetom ocienjivati.

Glede glavnog predmeta, glede predloga naime kraljevinskog odbora, može se tu raditi o dvojem. Može se raditi naime o tom, da se prihvati, a to je predlog kraljevinskog odbora i onih, koji ga zagovaraju, pak se može raditi i pitati, zato i razpravljati o tom, da se ovaj predlog odkloni i na toj strani stoje sva ona gospoda i svi članovi ovog vis. sabora, koji govore proti ovomu predlogu.

Ovako shvaćajuć ovo pitanje, kako po svojoj naravi predleži, bilo bi veoma jednostavno, jer bi se imalo birati — a u istinu se niti nemože birati nego izmedju dvijuh alternativa — da se naime ili primi ili da se neprimi. Ali na koliko imade u pogledu ove druge alternative razloga, zagovarajućih odklonjenje ovoga predloga, to bi ja već u obće primjetio, da se je u dotičnom stanovištu, u stanovištu one gospode, da se je uvjek neki anakronizam pokazao, u toliko, što se danas nemože pitati, kako da se imade razpravljati sa ravnim odborom sabora ugarskoga, da se nemože razpravljati o načinu, li razširenju ili suženju predležećeg predloga, nego da se, kako velim, da se može raditi i pitati jedino za to, da se ili primi, ili odbaci.

A kada bi vis. ovaj sabor predstavljao ono tielo, koje se imade upuštati u neposredno ugovaranje s drugim neposredno poznatim faktorom, onda bi mnogo toga razumio i mnogo toga shvaćao, premda po svoj prilici nebi dielio dotično mnienje, ali bi u toliko razumio, što se ono sve odnosi na utanačenje, na stvaranje čina, dočim sada stojimo pred gotovim činom.

Budući ovaj sabor neobavlja neposredno dogovaranje, već prima samo izviešće svoga odbora, komu je bio zadatak u dio pao, da dogovaranje sa ravnim odborom obavi, može se raditi, kako velim, jedino o tom, da vis. sabor, ocienjivajuć predlog svog odbora, da ga prema uvjerenju, koji će crpiti iz njegova sadržaja i razloga zanj naprvo donešenih, da ga ocieni i prema tomu da do svog zaključka dolazi.

Što se neposrednog ocienjivanja predležećeg predloga tiče, to ću ja glavni dio njegove pozitivne branitbe po naravi stvari ostaviti g. izvjestitelju, držeći, da je veliki dio ovoga zadatka i onako već obavljen samim izviešćem. Ali ću doći možda i opet do toga, da propitivam razlog po onom načinu, kojeg sam odabrao, da ću reflektirati na razloge, koji su donešeni proti ovomu predlogu. Tu iz dosada kazanog proizlazi, da se ovi razlozi mogu dieliti — bar ih ja mogu dieliti iz mog stanovišta, kojeg u debati zauzimljem — mogu dieliti na dvoje: Na razloge, što su u samoj izjavi gosp. zastupnika Mrazovića donešeni i na razloge one, koji su donešeni izvan one izjave, — kojih ja u toj izjavi našao bar nisam, — koji su donešeni po neposrednom mom predgovorniku g. zastupnika dr. Konst. Vojnoviću.

Što se onih prvih razloga tiče, to bi ja, osvrtav se na njih, bio tako slobodan, te naglasio, da poglaviti i pretežni momenat ovih razloga stoji na podlozi formalnoj, a u najmanjem dielu onih razloga, da je zastupana materijalna strana.

Formalni razlozi pretežni su, kako velim, usljed toga, što se najveći momenat u argumentaciji ove izjave polaže na to, da je §. 33. i 32. i suvisni s ovimi §§., da su postojeći zakoni. Po ovom dakle zakonu i na temelju ovih zakona, da li se imala dotična nagodba ili da li se dotični sporazumak imao bio utanačiti onako, kako to ovi §§. ustanovljuju.

Na ovo ću ja reći, da je ovo s formalnog gledišta posve istinito, pa tomu nije nitko prigovorio, ali, ako se u danih okolnostih — a to je upravo predmet, o kojem se radi — ako se u danih okolnostih pita, ima li, pak i u koliko da se ima odstupiti, odnosno promieniti ova ili ona ustanova zakona, onda se moraju razlozi za ovakav ili onakav postupak vaditi ne samo iz samog zakona t. j. iz formalnog njegovog obstojanja, — jer se onda nebi nikada dospjelo do toga, da se onaj zakon promjeni, te bi bilo tako, kao da bi se reklo: Jer ovaj zakon, ova ustanova postoji, zato mora jedino i unapred postojati, već se moraju i dotični razlozi prama daljnjim okolnostim ocieniti, viditi i ustanoviti, da li je shodno i uputno, dotičnu ustanovu promjeniti. I ako se tu dolazi do istinitog zaključka, te ako se tu dolazi do uvjerenja, da se može, dapače da je savjestno i probitačno to promjeniti, onda s formalnoga gledišta nema niti najmanje zaprieke, jer je u samom nagodbenom zakonu donešena ustanova, po kojoj je označen način, kojim da se imade donesti, eventualno promjeniti postojeća kakova ustanova. Iz gledišta dakle formalnoga, iz gledišta državopravnoga nema u tom pogledu nikakove zaprieke, pa kako rekoh, jestno ili niečno riešavanje ovog pitanja zavisi jedino od ocienjivanja onih razloga, koji se mogu donieti za jednu ili za drugu alternativu.

Ocienjivajuć dakle ja, ponajprije razloge izjave, dolazim, kada razpravljam materijalni dio ovog pitanja, dolazim do onih razloga, koji bi sa protivnog gledišta govorili proti predlogu, stojećem na materijalnoj podlozi, te koji bi pokazali, da nije shodno, da nije uputno, dapače, da je neshodno, pogubno donieti ovu promjenu.

Ti pako razlozi stoje ovdje svakako u velikoj manjini, jer se poveći dio ograničuje na to, da se s formalnoga gledišta opravda zabačenje preinake sada postojećeg zakona.

Jedan ovih razloga druge kategorije bio bi taj, koji glasi (čita):

„s razloga, što ovo novo postavljeno načelo vriedja ravnopravnost medju jednom i drugom kraljevinom; što ponizuje pučanstvo Hrvatske i Slavonije, nepriznavajuć jednakomu broju ravan interes, ravnu volju, ravnu sposobnost i ravno pravo koristno nastojati oko javnih poslova, naročito oko poslova skupnih, koji se ravnim načinom tiču svakoga pojedinoga stanovnika Hrvatske i Slavonije, kao i stanovnika Ugarske".

Zatim (čita): „s razloga, što se preko svega toga ovakovim načinom izrazuje neosnovana sumnja, kao da narod Hrvatske i Slavonije nema i nevodi iskrene brige za obstanak, napredak i svaku korist države i zato da nije dostojan uživati ravnom mjerom ona ista prava, koja su zajamčena ustavom žiteljstvu svih zemalja krune sv. Stjepana",

onda razlog posliednji, glaseći ovako (čita):

„s razloga, što se protivi sviesti vlastitoga dostojanstva i pravo shvaćenim interesom ove kraljevine, da izvršbu već stečena prava kupuje žrtvom drugih, isto tako svetih i važnih prava; očitujem, da ću ja — naime g. izvjestitelj — i da će moji jednomišljenici glasovati proti zakonskoj osnovi".

Ovaj dakle razlog i prije navedeni razlozi bili bi razlozi one vrsti, glede kojih se može donekle dopustiti, da imadu materijalnu neku podlogu, podlogu sižuću preko okvira onog lih formalnog stanovišta.

Medjutim, ako dublje zavirim u prvi razlog, koji govori o vriedjanju ravnopravnosti medju jednom i drugóm kraljevinom, to mi je ponajprije primjetiti, da je pojam ravnopravnosti svakako dvojake naravi. Stojeći na stanovištu državopravnom, upravo je ovo ona podloga, upravo je ovo onaj predmet, gdje si kraljevina Hrvatska i Slavonija s jedne strane, a kraljevina Ugarska s druge strane stoje usuprot posve ravnopravnim načinom, pak ustanove, koje su se doniele i koje se imadu donieti u tom pogledu, nemogu se utanačiti, nego na temelju podpunog sporazumljenja.

Ali se ovo glavno načelo, načelo državopravno priznaje evo ovdje, ako reflektiram na postanak danas predležećeg resultata, kojim je ovaj vis. sabor bio pozvan, da izašalje deputaciju, da ugovara i dogovara i ako reflektiram evo na debatu, gdje je upravo ovaj sabor kao glavni posve jednako pravan faktor pozvan, da predlog svoga odbora prihvati ili neprihvati; dakle u pogledu državopravnom nemogu priznati, da bi kakovo krnjenje ravnopravnosti ležalo, bud u pozivu glede izašiljanja odbora, bud u razpravljanju predloga ovog odbora, jer je podpunu neodvisnost i podpunu samostalnost sabor sačuvao u ovom i onom pogledu, ali ravnopravnost, ako se uzima ne po mjerilu državopravnom, nego po mjerilu obćenitih, naravnih materijalnih obstojnostih, te će ravnopravnost biti pojam veoma relativan, jer će uvjek zavisiti od mjerila pozitiviteta ili negativiteta, u pogledu obstojateljstva ovakovih ili onakovih, t. j. jači, veći, imućniji upliv biti će u položaju, da sve ove faktore donese na borište i da po tom mjerodavnim načinom vrši u interesu svom upliv, a faktor onaj, koji je u tom pogledu u nazadku, neće ma uz najljepšu teoriju nikada biti u stanju, da preko materijalnog nedostatka, da preko naravi materijalnih odnošaja preskoči i da iz vida pusti obstojateljstvo onakovo, kakovo postoji.

Dakle, držeći ipak, da u ovoj izjavi nemože biti govora, već samo o ravnopravnosti s gledišta državopravnog, pa držeći, da, kako razvoj, i kako predlog dielim na dvie faze, na fazu postanka i na fazu današnjeg resultata, pa držim punim pravom, da se proti postanku, t. j. proti tomu, da bje izaslan odbor, nemože staviti prigovor, da se tim krnji državna ravnopravnost, to mogu jedino nazrieti, da se mislilo u toj izjavi, da se sa samim predlogom, kako ovdje predleži, krnji ravnopravnost izmedju jedne i druge kraljevine s gledišta državopravnog.

Ali ću tu najprije primjetiti, da u tom pogledu imade, što se je napose jučer čulo, veoma raznolikih mnienja, dapače jedan veoma mjerodavan član s one strane, koja je ovu izjavu dala, izvolio je jučer naglasiti, i kao neki postulat naznačiti, da u obće prema položaju kraljevine kao takove nema smisla zastupanje po brojki, stojeći u razmjeru pučanstva s ove i pučanstva s one strane.

Ja ću dopustiti, da je ovakav nazor opravdan, ali nemogu dopustiti, da bi bilo opravdano u isti mah braniti ovakovo stanovište, pak u isti mah tamo, gdje se strogo sačuva individualnost i obilježje individualnosti ovih kraljevina, gdje se to kroz sve faze i crte ovoga predloga sačuva, u isti mah plaidirati proti ovomu predlogu s toga, jer se tu radi o brojki većoj ili manjoj, kada se u obće govori s one strane proti brojki i proti razmjerju brojevnom.

Razlog onaj drugi o neosnovanoj onoj sumnji, kao da narod hrvatski i slavonski nevodi iskrenu brigu za obstanak, ja bi rekao, da je taj razlog veoma podredjene naravi, jer niti je razlog državopravni, niti je sam po sebi razlog tolikog domaha, da bi se iz njega mogla opravdati onakova izjava, već je razlog, — da mi se dopusti, da se kaže — razlog uvriedjenog afekta — što bi se kazalo, — ein Schmollargument, t. j. jer se drži, da se o nami krivo sudi, kadno nam se podmiće, da m

nemamo iskrene brige za to itd., da mi zato nemožemo pristati na taj predlog.

Ja bi rekao: ovaj razlog toli je maljušan, toli neznatan prema veličini, prema uzvišenosti ovdje razpravljanog pitanja, da je sbilja nekako došao medju druge razloge, bi rekao, nekim slučajem, jer nije moguće, da bi se ovakovu razlogu moglo priznati neko dostojno mjesto u ovakovu pitanju, koje se imade u zadnjem svom posljedku svršiti utielovljenjem bivše Krajine i u uzpostavljenju cielokupne matere zemlje.

Posljednji razlog, koji veli, da se „protivi svjesti vlastitoga dostojanstva i pravo shvaćenim interesom ove kraljevine, da izvršbu već stečena prava kupuje žrtvom drugih isto tako svetih i važnih prava", — posljednji ovaj razlog ulaže nekako, pa ocienjuje uzpored s jedne strane svrhu i probitak, koji se ovakovim predlogom postučiti namjerava, s onim dielom predloga, kojim se jedna čest postojeće ustanove promjenjuje, pak veli: Po postojećoj ustanovi ide nas to pravo, napuštajuć ovo pravo, napustili bi sveta prava javna, a nije dostojno, da to činimo, makar da time stečemo stečevinu ovu ili onu.

Ako se ovako polazi i ovako postupa, te uzporedjujuć probitak s jedne strane i probitak s druge strane, i uzporedjujuć prava ona, koja se imadu steći, i prava ona, koja se tu promienjuju, jer načelo se napose nenapušta; ako se ovo uzporedjuje, ja bi rekao, da je opet razlika izmedju jedne i druge alternative. Razlika je izmedju jednog i drugog predmeta tako golema, tako na daleko razilazeća se, da mogu možda i tomu pripisati ono, što nije u izjavi neposredno pokazano, niti napomenuto, koja pogubna posljedica da će nastati, ako se prihvati predlog, kako ovdje predleži. Držim, velim, ovako s toga, jer težko bi se dalo naći argumenta, kojimi bi se dali opravdati ovi nazori i one izjave, da promjena, pak u ovoj promjeni ležeće žrtve, da su u istinu ravne onomu, što se imade tu steći, i da u istinu time nastoje gubitak za narod, za njegovo pravo i za pravni njegov život.

Ovo su, velim, po prilici razlozi materijalni, koje sam našao u izjavi, a glede formalnih razloga, ja sam se evo već izjavio, a možda ću još imati prilike tečajem ovoga govora osvrnuti se na ovu ili onu točku.

A sada mi je preći na razloge, ležeće izvan ove izjave, koje sam čuo od velecienjenog g. predgovornika dr. Koste Vojnovića.

Tu moram u obće stoga, da donekle opravdam i svoje stanovište, koje ću zauzeti i koje zauzimljem, navesti, da se je u ovoj debati već dosada navelo s manje strane ono, što se strogo i neposredno odnosi na sav predmet, nu da se uvadjalo u debatu mnogo toga, što možda samo posredno, a možebit niti posredno niti neposredno na predmet nespada, ali ja ću uzeti, da spada, jer mi je na neke primjetbe osvrtati se i odgovoriti.

Ponajprije nalazim izmedju razloga g. dra. Koste Vojnovića ovaj, koga nenalazim u zakonskom predlogu, nego u izviešću, jer mu se na žao daje da se tamo kaže, da se tamo govori, kako je bio postavljen s one strane kategorični zahtjev.

Ja bi mislio, da je g. dr. Kosta Vojnović dosjeg ove rieči „kategorički zahtjev" svakako prestrogo tumačio, jer bila bi upravo protimba u svem, — ja bi rekao — protimba s onim našim današnjim stanovištem i razpravom, koja evo ovdje teče. Kada bi se moglo i smjelo tumačiti, kada bi se moglo i smjelo dopustiti samo najmanje sa strane g. dra. Vojnovića, kada bi se smjelo to dopustiti, da bi mogao, budi koji zahtjev donešen budi s koje strane u tom pogledu, makar se u izviešću i nazivao „kategorički zahtjev", da bi mogao prejudicirati pravu, i državnomu pravu ovih kraljevina, po kojem državnom pravu kao posve ravnopravan faktor imade propisanim tamo načinom uticati u razpravljanje i dogovaranje i posve neodvisno donieti svoj zaključak. Rieč dakle „kategorički zahtjev", dolazeća u izviešću, ta rieč nemože se drugačije tumačiti, — ako mi je već u tom predusresti gosp. izvjestitelja, pak upuštati se u illustriranje ove rieči — nemože se drugačije tumačiti, nego onako, kako se rieč „kategorički", kao jedna kategorija judicija tumačiti mora, gdjeno imade alternativa kategorice, hipotetice i disjunctive, t. j. da se tvrdi, da nešto ovako stoji, da imade onog veza izmedju dotičnog subjekta i predikata u razliki od kategorije, gdjeno se štogod tvrdi hipotetički, ili disjunctivo prelazi iz praemisse, da nešto postoji ili ovako, ili onako.

Ovaj dakle izraz „kategorički" nije niti iz daleka onakova dosega, kao što je izvolio navesti i shvatiti g. dr. Kosta Vojnović, i zato bi svakako mislio, da u samom tom izrazu nema većeg argumenta, niti veće argumentalne sile, nego ona, koja bi ležala u naglasku, kojim se štogod čita, pak će mi tu na um pasti ona anekdota o otcu, koji je dobio list od svog sina, gdje mu piše za novce, pa se jako razlutio, veleći: Evo, kako mi piše: „Dragi otče, šalji mi novce!" (oštrije izgovoreno), a ne da bi pisao: „Dragi otče, šalji mi novce" (blažije izgovoreno). Tako mi se čini, ako se naglasak meće na rieč „kategorički", pa ako se to uzvisi po vlastitom shvaćanju exclusiviteta, te se zamienjuje pojmom apodicticiteta, onda bi se moglo doći do onog, što je izvolio tumačiti gospodin dr. Kosta Vojnović. Ali ovo nije argumenat dialektični, već je, neka mi oprosti g. dr. Kosta Vojnović, argument samo njegov. Veli gosp. dr. Kosta Vojnović, da je §. 70. nagodbe vazda bio smatran ključem za širenje, a nikako ne ključem za suženje nagodbe, dotično prava njom zajamčenih.

Ja bi rekao, da je ovakov nazor i ovakovo mnienje neopravdano, nedirajuć sada ni malo u pitanje, što se ovom promjenom postizava i je li se tim napušta korist veća nego li se dobiva; ali velim, da samo po sebi tumačenje i nazori g. dr. Koste Vojnovića o §. 70. nikako neproizlaze iz samog ovog §., jer taj §. 70. obćenito i

objektivno ustanovljuje način, kojim mogu donieti kakove promjene u ustanovah dotičnoga nagodbenoga zakona, pa bi ja rekao, da je §. 70. od veoma velike važnosti, jer nam zajamčuje ono, da se nikada nemože u tom pogledu jednostrano i bez privoljenja sabora i bez privoljenja ovih kraljevina što god promieniti ili preinačiti, a nepravedno bi bilo, kada bi se s ove strane naglasilo i tvrdilo, da je §. 70. jedino samo u to ime donešen, da se preko njega može vazda nastojati oko razširenja postojećeg prava, jer se tu zaboravlja na to, da je nagodba ova državopravni ugovor izmedju dvaju naroda, koji glede njega stoje na posve jednakom stanovištu. §. 70. nije donešen samo za nas, nego je donešen i za kraljevinu Ugarsku, pa neproizlazi od nikuda, zašto, kada bi ga mi ovako tumačili, zašto se s one strane nebi smio tumačiti ovako. Ja bi dakle kazao: Ovakova argumentacija naliči dvoreznomu nožu i kako god sama po sebi nepostoji, to bi se ja nje svakako veoma čuvao, najpače pako zato, jer ne samo, što nije opravdana, nego jer upravo i danas dobivamo novu garanciju načinom, kojim se obavlja ocienjivanje predležeće osnove, novu garanciju zato, da je §. 70. ona točka, preko koje se nemože, niti nesmije ništa promjeniti u nagodbi, dakle niti na naš uštrb, već u obće, da se svaka promjena i svako preinačenje ima udesiti prema §. 70.

Veli g. dr. Kosta Vojnović: kako se može zahtievati od nas ova ciena za naše pravo? Ja bi rekao, da je ovo stanovište nekako preuzko, jer se najposlje, — ovo pitanje nesmije shvatiti ovako, jer se tuj nije postupalo tako, da bi se bila stavila na jednu ruku Krajina, zahtjevajuć uzpored uzvratnu cienu, te se mora dopustiti, da, ako se u državnom životu, u državnom organizmu uvadja promjena onako velika i zamašna, kao što će svakako biti ova promjena, kojom se namjerava ostvariti utielovljenje Krajine s pripojenjem materi zemlji i razširenjem ustava kraljevine Hrvatske, da su dotični faktori vlastni ili da su pozvani razmisliti i razmišljati o uplivu, kojim će ovakova promjena djelovati na postojeće obstojateljstvo; pak se mora dopustiti, nedirajuć u pitanje materialnog prava, s formalnog gledišta, da je svakako kraljevina Ugarska vlastna, ako već scieni, da njezini interesi zahtievaju ovakovu promjenu, to zahtievati s druge strane na nami je ocienjivati i s naše strane staviti si pitanje, kako stojimo mi i naši interesi napram komu.

Moramo se pitati, ima li u tom predlogu nešto takova, što bi tako bitno, što bi tako pogubno djelovalo na naš obstanak, na naš razvoj, na našu budućnost, da nikako nemožemo preko toga uvjeta preći, pak se nikako nemožemo složiti, prihvaćajuć osnovu kraljevinskoga odbora, a ako se pitanje ovako razpravlja — a ovo se pitanje mora ovako razpravljati, — onda će odgovor na nj — ja bi rekao — biti veoma jednostavan, jer neposredna posljedica ovoga zakona biti će djelotvorni koraci ostvarenja one opravdane, starodavne, vazda naglašene i nada sve u srcu usadjene želje naroda, da se Krajina jednom utielovi.

Ja se neću ovdje upuštati u razmatranje pitanja, niti neću sliediti niz argumentacije one gospode, koja drže, da, kada se ovo nebi prihvatilo, da bi se „ad infinitum tempus“ odgodila spojitba.

Ja bi rekao, to je izreka onakova, koja možda predaleko ide, jer u obstojateljstvih materijalnog svieta težko je govoriti, osobito, kako stvari danas stoje; težko je govoriti o vječnih vremenih, ali je svakako to istina, a to je neposredni posljedak od pogubnijeg svakako upliva, da bi odklonjenje ovoga predloga ono za sobom povuklo, da se izmedju kraljevine Ugarske, i izmedju kraljevine Hrvatske nije postigao sporazumak glede zastupanja ove kraljevine na saboru zajedničkom poslje utielovljenja Krajine, a kada i abstrahiram, od svih razmatranja veleiteta, od svih razmatranja mogućnosti po naravskoj neposrednoj potrebi, nastao bi neposredni posljedak, da bi se već po tom samom otegotilo i zavlačilo pitanje o utielovljenju.

Glede toga ja bi rekao, kada bi se pitanje stavilo a ovako se najposlje i stavlja, onda je sigurno skrajna odgovornost na onom, koji odbijajuć ovakav predlog, u istinu bi djelovao na to, da se riešavanje životnog to pitanja s nova na dulje vrieme izvrgne moru neizvjestnosti i da se s nova izvrgne uplivu mogućih konjuktura pitanje, koje nam danas gotovo na stolu leži i koje se može s našim privoljenjem evo već danas definitivno riešiti. (Glasovi: Tako je!)

Ja bi mislio, bez da bi komu htio krivo učiniti, da mi se neće zamjeriti s one strane, ovakova se politika može tjerati na sigurnosti i bi rekao sa nimbusom neko patriotizma jedino onda, ako je čovjek siguran, da je minoritetu (Glasovi: Pravo! Pravo!) jer govoreći liepo ovih i onih čuvstvih i zanosno navadjajuć razloge sva kojake, koji su pristupni svakomu, koji misliti znade, neizvrgavajuć opet samo pitanje pogibelji, ja bi reka da je ovo donekle odviše jeftino, ali ću držati i to ka duboko svoje uvjerenje, da gospoda s one strane koj su se sakupila oko izjave, te govore proti prihvatu ovog predloga, a tuj sam odviš duboko o njihovu patriotizm uvjeren, da, kada bi mogla i slutiti samo, da će se pr hvatom one izjave ovo pitanje zategnuti, ja bi rekao, d bi bili oni prvi, koji bi od svoje izjave odstupili. (Gla sovi: Tako je! Tako je!)

Veli g. dr. Kosta Vojnović, da se na kocku stavl prihvatom ove osnove prva točka programa sadašn vlade, jer je sadašnja vlada na čelu svoga programa i takla stanovište nagodbe. Ja ostavljajuć obširnije ocienj vanje ovoga razloga samoj vladi, primjetiti ću ipak t da iz gledišta, — da tako kažem, upravo samo logičn — da ovaj argument nestoji nimalo, jer napustiti n godbu, znači odstupiti od nagodbe, znači gaziti po njoj, neznači u smislu nagodbe promieniti dotičnu nagodb

ı jednoj točki. (Glasovi: Tako je! Tako je! Dr. Vojnović: J gore. — Miškatović: U bolje.) A po tom ja bi rekao, la je iz gledišta upravo same logike skroz nepravedna ɪna osvada g. dra. conte Vojnovića, gdjeno veli, da ni-:ada nebi bio mislio, da će sama vlada dati prva svoju uku, da se nagodba krnji.

Ja ću na pojedine točke g. dra. Koste Vojnovića evo ečajem svoga govora još osvrtati se, ali osvrtati ću se ako, da ću dotični dio svoga govora dovesti u vez i u loticaj sa samim ocienjivanjem stranačkog položaja u ıašoj domovini, t. j. položaja političkih stranaka, pa ću tu ıonajprije kazati, da, kakogod visoko cienim veleučenog '. dra. contu Vojnovića i kako moram priznati, da je on ı svojih govorih uvjek i vazda skroz objektivan, a po-lavita zasluga njegova govora da stoji u njegovoj oso-ıitoj finoći i ugladjenosti, da mi je upravo težko ustati ıroti njemu i navadjati razloge, a držim ipak, da će mi . dr. conte Vojnović u toliko oprostiti, što će priznati, — ja mislim, da će priznati, — da ću i tu nastojati biti ıo mogućnosti objektivan. (Dr. Vojnović: Dobro, dobro!) 'onajprije moram kazati, da se je g. dr. conte Vojnović ıožda — neka mi oprosti — prenaglio, kada je izvolio :aznačiti stanovište svoje stranke napram stranki većine, ao neku, ja bi rekao, tvrdjavu. (Dr. Vojnović! Nije ıko!) — Upravo se je time služio — molim — ja imam abilježeno, (čita iz bilježaka) „umjesto da se složimo kao vrdjave, a ne da sami crnimo, a opet da sami krnjimo agodbu".

Ja bi rekao, da je g. dr. Kosta Vojnović tu hotio :reći misao onu, da je ova stranka u požrtvovnom za-ıjenju sama sebe uzela na se onu veliku zadaću, da rema faktorom mjerodavnim nekako obavlja ulogu onog, oji mnogo zahtieva u ime toga, da može bar štogod obiti, pak da bude neki supediment za stranku vlada-ıću, da može ova naime pokazati, evo, kako smo mi mjereni. Daj nam ovo, jer vidiš, što mi zahtievamo, i to istom ova stranka zahtieva.

Ja bi rekao, to je svakako jako požrtvovno zata-ənje samog sebe, nu opet sama po sebi zadaća je ova eoma nezahvalna uzeti na se ulogu, biti vazda, da se 'ivialno izrazim, neki baubau, ta stranka, koja stoji iz-ıedju stranke jednog i drugog krila u sredi, ovakova tranka, kao što je nedavno jedan čovjek, komu će si-urno svatko priznati, da je veliki državnik, izjavio, vakova stranka neradi nikada u prilog sebi niti žalibože prilog onim svojim umjerenim susjedom, nego neho-ce uvjek radi u prilog radikalnomu elementu. (Kamenar: 'ipošto!) Jest!

Po tom dakle zadatak ove stranke bio bi, po samom jezinom priznanju, posredujući, da bude nekom polugom rukuh naših, a stojeći ovako medju strankami, ne samo a ovim trvenjem sebe sama razdrobljuje i raztrošuje, ego jer upravo djeluje u pravcu, bi rekao, protivnom, ı ovakovoj stranci nemogu lasno priznati raison d' être. Prije bi priznao stranci radikalnoj, jer priznajem, da imade u stanovitih točka neku stavku, upravo izveden pozitivni program, pozitivni u toliko, što označuje, izra-zuje one točke, u kojih se diametralno razlikuje od stranke većine, od stranke protivne klupe. Neka mi se oprosti, ali kako velim, stvar je svakako važna, a ne-mogu mimoići, da se malo neosvrnem „sine ira et studio" na način i na postanak stranke one, koja danas stoji u sredini izmedju većine i izmedju ljevice. (Glasovi: Čujmo!) Ja bi rekao, stranka ova do jučer stojeća s nami na istoj podlozi, a stojeća danas, kako i mi na temelju na-godbe, nema niti danas u bitnosti različna programa, ali ga pretendira imati u toliko, jer tamo, gdje mi velimo i želimo, da bude ovo, jer je crveno, ona će reći, istina, ovo je crveno, ali mi velimo ovo, jer je još crvenije, ili, da konkretno govorim, tamo, gdje mi kažemo: mi zago-varamo ovo i ovo, jer smo uvjereni, da tako moramo postupati prema patriotičkoj svojoj dužnosti, jer ovo od-govara dobrobiti naroda, ona će stranka kazati: I mi velimo ovo, jer mi smo za dobro naroda, jer držimo, da ovo bolje odgovara potrebam naroda.

Ova je stranka proizašla usljed danas već neobsto-jećeg povoda, koji nije mogao djelovati na tako daleko, da bi već odtuda nastala bila različitost programa, a kako je ta stranka upravo nastala time, što se je samo odciepila, odružila od nas, to ona danas za se vindicira, da je u njoj matica bivše prije zajedničke narodne stranke patriotizma.

Ja bi rekao, da mi se to donekle čini, neka mi se oprosti, možda nije parlamentarna, ali mi pada na um, kako je nekoč bio neki u Kölnu, koji se je zvao: Jean Marija Farina, te je producirao onaj glasoviti Kölner-wasser, a danas ih imade više, istoga imena Jean Marija Ferina, te svaki njih veli: Ja sam pravi taj Jean Marija Farina, a ovi drugi nisu. Tako i ova stranka veli: „Mi smo oni rodoljubi, mi smo oni eksklusivni patriote, a evo ovi odstupljuju, zanemaruju, odtudjuju; prvobitna dakle stranka nije tamo, nego je danas ovdje, gdje smo mi".

Ja bi rekao, ovo da nije opravdano, ali o tom naj-poslje meni nepristoji neposredan sud; meni pripada samo pravo u tom pogledu donieti razloge, a o tom neka sudi nepristrano onaj glavni sudac, koji ima najposlje suditi i ocienjivati postupak i držanje svakog pojedinog člana naroda i člana sabora, neka o tom sudi narod.

Ja, s moje strane, vazda i u svakoj prilici rado pre-uzimam odgovornost za sve ono, što sam budi u ovom budi u onom pogledu uradio.

Tu mi je privezati, a možda bi se ovo donekle ti-calo dra. conte Vojnovića i one stranke, iz koje je ona izjava proizašla, da dr. Vojnović nije sretno citirao udes Poljske, ali ću prije toga primjetiti na to, gdje je g. dr. conte Vojnović izvolio kazati, da je Poljska istom onda stala propadati, kad se u saboru našla stranka, koja je napustila pravo, da ako je gosp. dr. conte Vojnović tim

smjerao na ovu stranku, da ima u tom toliko osvada i tako neopravdana osvada, da mu na to nemogu ništa odgovoriti, nego se pozvati na ono, što sam neposredno evo prije toga kazao.

Ja ću sjetiti gosp. dra. conte Vojnovića, da imade stranka u saboru, pred kojom strankom g. dr. Vojnović i njegovi jednomišljenici isto tako malo milosti nadju, kao što i ova stranka, pa kada se tu predbacuje, da se tu napuštaju prava, da su, kako se veli, ako pravo citiram, prodane mješine itd. (Dr. Vojnović: Nisu ovo moje fraze!)

Predsjednik (zvoni): Molim!

Dr. **Lavoslav Šram**: Ja citiram frazu, koja nije vaša. (Dr. conte Vojnović: Drago mi je!)

Predsjednik (zvoni): Polemike nedopuštam. Molim, izvolite nastaviti.

Dr. **Lavoslav Šram**: Da, to je tako, ali ću sjetiti g. dra. conte Vojnovića, da svi napadaji, koji su napereni i proti stranci većine, da su napereni i proti g. dru. conte Vojnoviću i njegovoj stranci.

Istina je to, da stranka, koja nema prava postojati, da stranka, koja postoji danas samo za to, da bude odaljena od stranke, kojoj je do jučer pripadala, da ovakova stranka množi strančarstvo i da nosi strančarstvo od ovuda u narod i da tim umnaža onu pogibelj, koju možemo razabrati upravo u povjesti udesa Poljske. (Živio! Glasovi: Tako je! Tako je!)

Upravo zato mislim, da ovaj primjer g. dra. conte Vojnovića u tom pogledu nije bio sretno citiran.

Veli g. dr. conte Vojnović — a ovo dakako govorim sve stojeći na tom djelu svoga govora, gdje ocjenjujem stranku, kojoj on pripada — veli, da mi u obće nemarimo u tom pogledu donieti kakovih žrtva, jer stojeći nepomično i nepopuštajuć makar kakovim razlogom i makar kakovoj uvidjavnosti, da bi mi bili najposlje ipak reusirali, jer bi bili našli podporu u svih prijaznih elementih monarhije.

Ponajprije moram kazati, da ja ovaj argument sa gledišta državopravnog nerazumijem, jer nepoznajem u tom pogledu druge faktore, nego faktore one, koji su pozvani, da to razpravljaju, naime sabor ovaj i sabor ugarski, a elementi u drugih djelovih monarhije, mogu nam biti možda simpatični ili antipatični, nu, stojeći na temelju našeg državnog prava nedade se povrieda ovog pojmiti forma, u kojoj bi ovi elementi mogli djelotvorno uticati na ovakova pitanja, jer bi ovo predpostavljalo onakav preustroj monarhije, koji je upravo diametralno protivan našemu državnomu pravu, pored kojeg bi g. dr. conte Vojnović možda kasno došao do rieči, da i on izjavljuje svoje mnienje.

Ja dakle ovakav argumenat, ovakav način postupka, ako ga je imao pred očima g. dr. conte Vojnović, ako se nije možda nehotice predaleko izrazio, ja ovakav postupak izrično perhorresciram.

Veli g. dr. conte Vojnović, da je narod nezadovolja najpače radi zlosretna gospodarenja zajedničke vlade koju žalibože — to su rieči g. dr. conte Vojnovića — i naši zastupnici podupiru. Ja nebi bio prešao na ov polje, jer moram držati, da mi se sbilja čini, da pitanj ovo i ona, koja su šnjime u suvislosti, niti posredn nespadaju na predležeće pitanje, nu kada je g. dr. cont Vojnović sa svog stranačkog gledišta izvolio naglasi ovu točku, to ću i ja osvrtati se na nju, pa ću kazat Osvada, koju je izvolio g. dr. conte Vojnović na ovo mjestu izraziti proti zastupnikom našim na zajedničko saboru, svakako je veoma nepravedna, jer za imati smis predpostavlja ono, što se nikada nesmje predpostavlja o zastupnicih, da videći zlo, videći upravo pogubne p sljedice, uvjereni budući o onom, proti čemu glasuj da će ipak glasovati proti tomu jedino za to, da u sva cienu podupiru postojeću vladu.

Ja se neću dalje upuštati u samo ono pitanje, kom se tuj radi, o najnovijih porezih, ali ću primjet to g. dru. conti Vojnoviću, ostavljajuć razvoj samog p tanja kao simo nespadajućeg, da prva je obćenita isti ono, da svaki javni teret i svaki javni porez tišti, da tom pogledu dakle, obćenito uzamši, da nema izmed njih razlike, ali da imade velik dio državnih ekonom koji drže i smatraju, da, ako se imade birati izmed izravnih i neizravnih poreza, da valja birati porez ne ravan, pa ću sjetiti g. dra. conte Vojnovića na izja jednog sigurno velikog čovjeka, kneza Bismarka, koju u tom pogledu dao u saboru njemačkom, kadno je i glasio, da uvjeren buduć o probitku toga, da će nas jati sniziti izravni porez, a povisiti neizravni porez. Da ovo samo po sebi, ako se odtuda uzme argumenat ocrniti položaj naših zastupnika na zajedničkom sabo nesmije se zaboraviti, da je ovakav argumenat kako god već sam po sebi a priori neopravdan, da je ova argumenat opravdan samo u toliko, u koliko je ono isti da je izravni porez gori od neizravnoga, ali u tom gledu nisam čuo niti želim čuti argumentaciju od g. conte Vojnovića.

Veli g. dr. conte Vojnović u ime svoje stranke, će nezavisna stranka biti zadnja u ovom saboru, k će poštenu uniju zastupati. Ove rieči, ja bi rekao, j nekako zagonetne, bar ja jih nemogu pravo razabr Misli li gosp. dr. conte Vojnović, da će njegova stra biti zadnja po kronologiji, po vremenu, da će na preživjeti sve druge stranke, e onda je to opet st mnienja i stvar vlastite nade, ali me opet sieća na primjer, koji sam prije naveo o tom Jeanu Marina rina, jer mislim, da tu ona stranka opet neosnova nepravo sebi vindicira i sebi prisvaja onaj do najv stepena potencirani eksklusivni patriotizam, koji će poslje sve druge elemente u sebi absorbirati. To je, velim, stvar mnienja, a najposlje stvar budućnosti.

Veli g. dr. conte Vojnović, da vlada — i tu mo

opet osvrtati se na napadaje g. predgovornika, naperene na vladu — veli, da vlada i sama doprinosi tomu, da se nagodba krnji, a da neodgovara niti neće odgovarati za povrede, dolazeće od zajedničke vlade.

Ja bi rekao, da je ovaj argument bio donešen valjda samo s toga, da nekim načinom inplicite jošte i danas opravda razlog, po kojem ova stranka sebe za nuždnu i svoj obstanak opravdanim smatra, jer me ono sieća na sve ono, što je predhodilo neposredno „scissiji" izmedju ove stranke i njezina izstupa iz sredine ove stranke.

Toliko bilo bi po prilici, što sam imao kazati, a nadose nevideći g. doktora ovdje, (Glasovi: Ovdje je! Evo ga!) mislim svakako, da mi je već prekinuti s ovim dielom svoga govora, kojeg sam namienio ocienjivanju izjave, razlogom g. dru. conte Vojnoviću i razlogom obćenitim, koje je izvolio navesti sa gledišta svoga stranačkoga, pa imadem nekoliko samo reći, buduć sam stao upravo da ocienjujem stranački položaj u obće, moram nekoliko rieči, da izjavim stranci trećoj, stranci, kako ona veli, „stranci prava", ili kako se takodjer sama izvolila nazvati „iskrenoj opoziciji".

Ja ću tu posve kratak biti i nastojati ću, ako ikako bude moguće, biti skroz i skroz objektivnim, pa ću navesti, da mi se čini, da je, ako li se o programu stranke, koja promatra i ocienjuje svekoliko obstojateljstvo narodnog života, ako se, velim od ovakove stranke i njezina programa zahtieva, da joj bude program u tom pogledu razširen, obuhvaćajuć takodjer sva obstojateljstva i sve žice narodnog života, ja bi rekao, da je već u tom pogledu program „stranke prava" svakako preuesan i preuzak, jer ova stranka i njezin program, na koliko ga ja shvaćam, neide preko pitanja državopravnog, t. j. stranka prava želi u prvom redu uzpostavljenje starog prava hrvatskog, a o svem drugom, ja bi rekao, da si pridržala istom onda govoriti, istom onda donieti misli na vidjelo, na svjetlo, kada će ovaj položaj biti ustanačen, i kada će hrvatsko pravo po njezinu shvaćanju biti uzpostavljeno.

Kako velim, već po tom je ovakav program skroz nedostatan, jer kako imade u životu naroda toliko pitanja, toliko žica, djelujućih na obstanak, na razvoj, na blagostanje naroda, mora političar, mora stranka da bude glede svakog onog pitanja na čistu i njezin program da imade bar načela, po kojih se znade, dodje li se do kojeg pitanja, koje li će stanovište glede njega zauzeti. Tuj je pitanje o upravi, tu je pitanje o sudstvu, o narodnom gospodarstvu, o financijalnom dielu države itd. Ali ću odmah — da se koriguje — primjetiti, da istina, što se financijalnog diela, što se narodno-gospodarstvenog diela tiče, da stranka prava imade jednu točku u svom programu i ta točka išla bi tamo, da narod nastojeći oko toga, da mu se uzpostavi njegovo zakonito stanje, da narod u svih pitanjih odlučuje neposredno sam sa svojim kraljem. Na to dopustiti će mi cienjena stranka, da to nije program, bar nije program materijalna sadržaja, nego ovo je program lih formalnog sadržaja, koji se odnosi na „modus procedendi", t. j. kada bi se došlo u položaj, po kojem bi se moglo postupati i razpolagati, onda će narod razpolagati u sporazumljenju sa svojim kraljem i nekim drugim.

Ali narod, koji od svih stranaka izčekuje program, narod, koji od svih stranaka očekuje u javnom životu postepeni razvoj, koji će u svih pitanjih biti blagotvoran za narodni život, ja bi rekao, da bi taj narod bio odviš čedan, ako će se kod pitanja ovako zamašnih tim zadovoljiti, kada mu se odgovori na pitanje: kako mislite u ovom ili onom pogledu, kada mu se odgovori: to ćemo mi odlučiti onda i onda. (Folnegović: Narod!)

Da, da, narod! — U tom leži svakako, ja bi rekao, golemi nedostatak, koji bi se već, ja bi rekao, prije toga pokazao i već davno bio osvetio, da nije ovaj program i u obće stanovište stranke prava onako nekako u sretnom položaju, da se može pozadovoljiti sa pukom negativnošću, sa pukim negavitetom, jer govoreći, da se stoji na temelju historičkog prava i govoreći, da se ište prije svega kao conditio praecedens, i conditio antecedens i conditio sine qua non podpuno uzpostavljenje historičkih prava, ovakova stranka dolazi u formalno sretni položaj, da će imati jako dugo i dugo vremena misliti o daljnjih crta svoga programa, jer će jako kasno — ako se u obće ta rieč upotriebiti smije — biti postavljena u nuždu, da preko ove točke skroz negativne dalje misli o konkretnom kakovom pitanju. (Folnegović: Tko zna?)

Meni se čini, neka mi se oprosti, da nebudem nepravedan, govoreći o strankah, kada sam se uslobodio poslužiti primjerom prema stranci jednoj, neka mi se oprosti, ako se poslužim primjerom prama drugoj, meni se čini stranka prava da je nekako nalična kupu vitezova, stanujućih u nekoj visoko i visoko ležećoj citadelli, koji tamo sjedeći nerade drugo, nego da iz visoke one citadelle gledaju u onu izpod njih ležeću dubljinu dan na dan svakog jutra i svake večeri, bude li nadošla hora, gdje će se zvati oni vitezovi, da dodju i da preuzmu neposredno udjelotvorenje onog, što si oni predpostavljaju, da mora nadoći, jer su to tako našli u onoj citadelli dobro sačuvanih spisih ili tradicija itd. Ali velim, da narod, živući u nizini izpod one citadelle, imajuć svakdanjih svojih potreboća i nemogav stajati na onoj jednoj točki, narod da se nemože oteti potrebi i zahtjevom života, kako se razvija i proti onomu, koji ustaje proti moćnom njihovom razvoju, a svakako proti onom, koji skrštenih ruku na strani gleda, kako će se ono razvijati i razmrsiti, čekajuć dok će red doći na njega; a pozivajuć se stranka ova na pravo historičko, koje bi se imalo uzpostaviti, po kojem nebi bilo neposrednog razpravljanja i doticaja nego izmedju krune i sabora, ja bi rekao, da je upravo iz gledišta historijskog ova stranka pustila iz vida razvoj, kako se pokazuje u

*

samoj historiji, jer je pustila iz vida onaj faktum, da su kraljevine ove poslie toga, što su bile u položaju onom, za koji plaidira stranka prava, da su sklopile savez sa posestrimom kraljevinom Ugarskom, da su ove kraljevine živile u tom savezu kroz viekove, da su tim svakako stvoreni odnošaji perenirajući kroz stoljeća, koji imadu za sebe isto toliko historičkog prava, jer je najposlje bila podloga njihova slobodna volja naroda, sklopivšeg ovaj savez s posestrimom kraljevinom Ugarskom.

Ja bi dakle kazao, da kako je god program ove stranke, stežući se samo na državopravnu stranu, po tom preuzak, da je i u tom pogledu neopravdan, jer pozivajuć se na historičko svoje opravdanje, pušta iz vida ona historička fakta, koja mi ignorirati nesmjemo, ako nećemo doći u položaj onog, koji je tradirao povjest Francezke, pak je kazao, da je poslie Ljudevita XVI. došao na prestolje Ljudevit XVIII., jer je Ljudevit XVII. umro kao diete, pak je sve prešao, što u sredi leži.

Videći, da sam već možda i odviše dugo rabio dobrohotnost i uztrpljivost vis. kuće, ja ću se zadovoljiti time, da ću kazati, da svakako glasujem za predlog zakona, kako leži na stolu vis. kuće. (Živio!)

Predsjednik: Visoki sabore! Buduć je danas dan interpelacija i dnevni red interpelacija počima u 12 sati, zato se obustavlja dnevni red o razpravi izviešća kraljevinskog odbora, pa se prelazi na interpelacije.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelacije.

Jovan barun **Živković**: Molim malo odmora.

(Glasovi: Odmor! Odmor!)

Predsjednik (zvoni): Dakle odmor na 10 časova.

(Poslje odmora.)

Predsjednik (zvoni): Rieč ima presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela, da odgovori na interpelacije.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Ja ću moliti za uztrpljenje. Neki odgovori bili bi već prijašnjih sjednica dani, ali su bili podulji, te se nije moglo onda radi kratkoće vremena odgovoriti, a to je ponajprije pitanje g. zastupnika Brantnera poradi erarialnih sgrada, koje su prodane u bjelovarskoj županiji, koje glasi. (Čita dotičnu interpelaciju zastupnika g. Brantnera.)

Ovo pitanje, koliko, je kratko, toliko je i zamašno, jer predmnieva nešto, čega biti nesmije, što niti nebiva. Kako znamo, previšnjega je odpisa namjera, da občine dobe te sgrade i to badava. Nijedna občina nije kupila ovih sgrada, što su jih išle po previšnjem odpisu, i to su u tom pogledu dobile občine prvo sve erarialne sgrade, škole ujedno sa vrtovi i pčelinjaci, akoprem su imale i svojih školskih sgrada, koje su bile u njihovoj vlasti, i takovih su dobile 23. Preko toga dobile su 19 sgrada bezplatno i to za ine svoje svrhe občinske: urede i škole, u koliko je to od potrebe bilo. Osim toga, istina, i kupovale su se t. j. one sgrade, koje jim nisu išle po previšnjem daru, koje je Njeg. Veličanstvo izdati blagoizvoljelo. Kao takove kupilo se je 13 sgrada za pol cien[e,] 7 za cielu cienu, 2 za župničke stanove uz podpun[u] cienu. Da imate pojam o toj cieni, valja znati, da j[e] ciela ciena bila takova, da je n. pr. sgrada sa vrtom [i] baštom, najmanje od $1^1/_2$ jutra, prodana za 400 for., [a] to nije niti krov plaćen. To je ciela ciena, a polovic[a] — možete misliti, kako to izgleda. — Svaka je občin[a] sretna, da može doći preko poklona do takove cien[e.] Znade se i to, da je erar najprije sebe podmirio, ond[a] dodjemo mi, koji imademo tamo naše urede, a što j[e] preostalo, to se podielilo načinom, kako ga je previšn[ji] odpis ustanovio. Nu preko svega toga, gospodo, to v[e] dokazuje, da ovdje nije bilo pazara, kako se ovdje pit[a,] jer se našlo još 12 občina, koje su tražile, da jim s[e] još preko toga 19 sgrada ili pokloni ili onim načino[m] dade, a vlada se obratila na zajedničku vladu, te [tu] molbu podkriepila, nu u tom pogledu nije stigao još n[i-] kakov odgovor. Kako se može uvjeriti gosp. interpelan[t,] vlada je tu svoju dužnost učinila i u svako vrieme n[a-] stojala, da dobe občine spomenute sgrade ili bezplatn[o] ili uz onu veoma povoljnu cienu, te mislim, da će se interpelant zadovoljiti s ovim odgovorom.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Pavao Brantner: Visoki sabore! Ja se nemo[gu] nikako s ovim odgovorom zadovoljiti, tim manje, što [je] sam presv. g. predstojnik sada priznao, da su se prodava[le] erarialne sgrade, koje se nebi imale prodati. Koliko [je] razpoloživih sgrada u bjelovarskoj županiji; rečeno je [da] su sgrade, što za pol što izpod pol ciene uzete, a [...] sgrada da je sasvim poklonjeno, dakle sam je presv. [g.] predstojnik priznao, da su se te sgrade i prodavale, [a] po jasnom slovu kraljevskog reskripta imale su se občin[am] naročito bezplatno davati, a ne š njimi trgovati.

Prema tomu ja se nikako s ovim odgovorom viso[ke] vlade nemogu zadovoljiti.

Predsjednik: Visoki sabore! Prima li vis. kuća [na] znanje ovaj odgovor vlade?

(Glasovi: Prima! Neprima!)

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovor vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Ovaj je odgovor vlade primljen.

Jovan barun **Živković**: Druga interpelacija je [g.] zastupnika dra. Jordana, koja se tiče utjerivanja por[eza] u občinah Ribnik i Ozalj i koja glasi. — — Je li ov[dje] g. dr. Jordan? (Glasovi: Nema ga. Bio je ovdje.) Zn[am] je, da će vlada odgovoriti; vlada nemože jamčiti — (Zastupnik gosp. dr. Jordan dodje u sabornicu. Glaso[vi:] Evo ga!)

Interpelacija glasi ovako (čita dotičnu interpelaci[ju).]

Što se tiče prvoga pitanja, to je g. interpelant u[z] obzir na administrativno ustrojstvo u Ugarskoj, gdje [...] nezavisi od nadzornika i financijalnoga ravnateljstva, n[...]

gdje su imenovani pojedini odbori, koji kod nas nepostoje. Zemaljska vlada in illo tempore zapodjenula je pitanje, kako da se glede toga stvore neki organi i kod nas, nu medjutim nastupila je preinaka u vladi našoj, kako je poznato vis. saboru, te će se ovo pitanje o preustrojstvu toga uzeti u ruke, kada se spoji Krajina. (Glasovi: Oho! Oho!) Onda ćemo najbolje vidjeti, na koliko nam u toj velevažnoj grani uprave valja preinake preduzeti.

S toga je ovo pitanje za sada palo, dok nebude Krajina spojena, te će se onda to pitanje uzeti u ruke.

Što se tiče 2. pitanja, očitovati mi je, da se je občina Ozalj radi toga doista putem financijalnog ravnateljstva, a ne putem zemaljske vlade, obratila na financijalno ministarstvo, no uspjeh vladi nije poznat, nu občina Ribnik nije se glede toga niti posredno niti neposredno obratila na dotično ministarstvo, tako, da vlada o tom glede obćine Ribnik ništa nezna. Medjutim vlada će svakako poprimiti mjere, da se ta ovrha odstrani do sgodnijih vremena. Osim toga mogu, gospodo, kazati i to, da se zemaljska vlada obratila na zajedničku vladu i preporučila neke stege kod toga postupka, pa ako se to preinači, prestati će mnogi povodi tužbam; samo treba, da se to vladi svaki put prijavi.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Dr. **Antun Jordan**: S kratkim ovim odgovorom vis. vlade glede prve strane sasvim sam nezadovoljan, dočim bi se glede druge strane moje interpelacije mogao zadovoljiti, u koliko mi se naime dade nade, da će vlada poprimiti mjere proti tomu. S prvim dakle dielom odgovora nisam zadovoljan s toga, što je zakon, po kojem su porezne ovrhe podvrgnute nadzorom dotičnih odbora, u Ugarskoj već prije 4 godine stvoren, a kod nas sve do danas nije se glede toga jošte ništa učinilo.

Medjutim tješimo se tim, da vis. vlada nije zaboravila svoje dužnosti i da će ona sada čim prije nastojati, da se takov zakon i kod nas uvede.

Glede drugog pitanja zadovoljan sam s odgovorom vis. vlade, pošto je ovdje vis. vlada javno obrekla, da će učiniti sve, što se u tom pogledu učiniti dade.

Predsjednik: G. interpelant zadovoljava se s jednom stranom odgovora, a s drugom ne.

Prima li vis. kuća ovaj odgovor visoke vlade na znanje?

(Prima se.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Treća interpelacija, upravljena na preuzv. g. bana po gospodinu dru. Starčeviću, glasi ovako. (Čita interpelaciju.)

Na ovo odgovoriti je vladi prije svega, da u tom pogledu, što se jela tiče, nije s nikakove strane nikakova tegoba prijavljena vladi, niti se itko nikada na vladu obratio, što se jela tiče, da se ovdje, ondje propisana mjera neobdržaje. Medjutim na ovo pitanje spadaju dva predmeta, koja su neobhodno za živež potrebna, a to je kruh i meso. Glede kruha po zakonu obrtničkom izrično je naredjeno, da se nesamo kakvoća peciva, nego i kolikoća nadzire, dočim je svaki pekar dužan izložiti cienik, i to se strogo nadzire. Što se tiče važnijeg predmeta — mesa, vlada je prije ove interpelacije izdala naredbu glede mesa i to god. 1867., koja se onda strogo nadzire. Posve drugo je pitanje glede pića. Tu dolazi, gospodo, s više strana prijava, da nam se narod kvari i truje nezdravom i patvorenom rakijom. Vlada je namjerna, jer je prikupljala podatke ne samo glede patvorena pića, nego i glede trošenja nezdrava pića, izdati naredbu, možebit i ovog mjeseca, a najduže budućeg mjeseca, koja će tomu doskočiti.

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade.

Dr. **Antun Starčević**: Ja se tim odgovorom nemogu nikako zadovoljiti zato, što sam ja u razlaganju svoje interpelacije naveo jedan slučaj, koji je javan.

Što se jela tiče, ja ovdje neću izlagati, da se kvari i mlieko, da se kvare i kobasice, da je danas težko naći i jedno jelo i piće, koje se nekvari ili nepatvori.

Vriedna vlada kaže, da za to nezna, akoprem ona obično za kojekakove stvari izpituje i svako drugo makar kako neznatno stanje zna. Što se tiče te naredbe, ja neznam, kako može vriedna vlada to govoriti, i pozivat se na nju, kada u vašem, u karnu obstojećem zakoniku imade se uredba za takove slučajeve, dakle ima se baš po vašem govoru zakon, koji, istina, nije podpun, ali kada bi se obdržavao, mogao bi zadovoljiti potrebam javnim, dok se što god boljega nenačini. Na koliko se sjećam, do g. 1852. ili 1853. nije bilo ni u Francezkoj zakona glede tih stvari, i to, bez dvojbe, jer kemija i s njom odnosno patvorenje nebijahu na današnjem stupnju savršenstva.

Ja nerazumijem, kako može vlada u tako važnoj stvari naredbu izdati, a ne zakon.

Ja se zato nezadovoljavam s ovim odgovorim.

Predsjednik: Gosp. interpelant nezadovoljava se s odgovorom vis. vlade.

Prima li vis. kuća na znanje ovaj odgovor visoke vlade.

(Prima se.)

Odgovor vladin primljen je na znanje.

Rieč ima g. zastupnik — —

Jovan barun **Živković**: Moliti ću ja.

Predsjednik: Izvolite.

Jovan barun **Živković**: Nisam htio odgovoriti, ali se pokazala nužda, da odgovorim.

G. interpelant i sam smatra, da su razlozi sastavni dio same interpelacije. Ja nisam vidio razloga o mlieku, o kojem govori, zato nisam mogao odgovoriti, s toga

mi dopustite, da na ovu drugu interpelaciju drugčije odgovorim.

Pita g. dr. Starčević (čita interpelaciju dra. Starčevića o izbornom pravu činovnika na Rieci).

Svaka interpelacija, koja pita „s razloga toga i toga“, jest u svojoj cielosti sastavni dio tako, da se razlozi od pitanja odjeliti nemogu. U tih razlozih pala je opetovano rieč „zagrebačka uprava i njezin načelnik“. Dopustit ćete mi, da je uprava zemaljska i njezin načelnik ban, na koliko se nas mislilo, dočim je „zagrebačka uprava“ magistrat, a njezin načelnik Mrazović. Dočim „zagrebačku upravu“ zastupa njezin načelnik, a ovdje je zastupana zemaljska vlada, odgovorna Njegovu Veličanstvu, nesmatram se pozvanim, na ovakovu interpelaciju odgovoriti. (Živio! na desnici i središtu.) I pošto je zemaljska vlada odgovorna opet Njegovu Veličanstvu samo u okviru i na temelju postojećega nagodbenoga zakona, to ona smatra u okviru toga nagodbenoga zakona, da nije obvezana na ovu interpelaciju, stavljenu mimo toga zakona, išto odgovoriti. (Živio! u središtu i na desnici.)

Predsjednik: Zadovoljava li se gospodin interpelant s ovim odgovorom vis. vlade? (Velik i dugotrajni smieh svuda.) Prima li vis. kuća — —

Dr. **Antun Starčević**: Molim — ovdje je nesporazumljenje, koje u obće netrpim, a ovomu ću na put stati, u koliko bude stalo do mene.

Vriedni zastupnik vlade nemože dokučiti, kako to da ja zovem bana sada „načelnikom uprave“, sada vlade.

Ja ću se upustiti njemu za volju na praktičnost, pa ću to ponašanje jednom za uvjek razbistriti.

Neki siromašni Englez dobio sina, koji bijaše jako nakazan. I tako iz otčinske ljubavi on mu dade na krstu ime Aleksander, Cezar, Napoleon. Kad je ovaj nesretnik odrasao, pokazalo se, da nakazno tielo odgovara grdobi duha i srca. I tako svi, koji su š njim posla imali, zvali su ga onimi, ili bar onim jednim krstnim imenom. I da ja budem š njim posla imao, ja bi ga bio zvao „gospodine Cezare!“ i ne bi mu bio rekao: Slušaj ti, grdobo ili nakazo, ili blezgo!

Ali da bude onaj kržljavac zahtjevao, da ja njega držim i štujem kao Cezara ili kojega drugoga njegova imenjaka — —

(Vika i nemir u središtu i desnici. Glasovi: Uvrieda za vladu! — Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Ja opominjem gosp. govornika, neka umjerenije govori; ako ima razloga, neka jih navede, ako jih nema, ja mu nedam rieč.

Dr. **Antun Starčević**: Ako mi nedate rieči, ja sam zadovoljan.

Predsjednik: Molim, možete govoriti, ali samo o predmetu.

Dr. **Antun Starčević**: Isto tako, kada se ovdje kod nas govori o banu kao nekadašnjem namjestniku kralja i tako rekuć kralju u svih poslovih, na koje kralj nedotiče ili bijaše zapriečen, tada ja današnjega muža, koga osobno nemože nitko više štovati, nego ja, nedržim u tom pogledu za bana, prem ga obično tim imenom zovem. (Nemir velik u dvorani. Glasovi: Oho! Oho! To je uvrieda!)

Dr. **Antun Starčević**: Jest, gospodo!

(Glasovi: Nema rieč! Čujmo! Čujmo! Predsjednik zvoni.)

Dr. **Antun Starčević**: Ja hoću, da ukinem nesporazumljenje, — hoćete li dopustiti — do prejasne dinastije Habsburgâ u Hrvatskoj, osim bana, nije se znalo za kralja. Sva vlast bijaše u bana . . .

(Glasovi: To nespada ovamo! Na stvar! Na stvar! Neka ide u Stenjevac prodikovati!)

Dr. **Antun Starčević**: To je onaj ban — —

(Veliki nemir u kući. Glasovi: Nespada na stvar! Nema rieči! — Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Ja pitam vis. kuću, želi li rieči uzeti ovomu gospodinu?

(Glasovi: Da, da!)

Dr. **Antun Starčević**: Na čast vam neka bude!

Gjuro Kamenar: A zašto mu uzimate rieč. Ona gospoda, koja žele, da mu se uzme, neka ustanu i neka uzroke navedu, zašto mu uzimaju rieč. To je sramota!

Fran Folnegović: To je nasilje! To je korupcija! Dajte račun! Je li se glasovalo o tom? Ja zahtjevam, da se glasuje. (Živio! na ljevici, u dvorani i pljeskanje na galeriji.)

Fran Folnegović: Ustajte gospodo; gospodo, koji ste za to, da mu se uzme rieč. (Govornik izadje iz zastupničke stolice u dvoranu, dovikujuć:) Evo nas, nebojimo se!

Predsjednik (zvoni): Ja opominjem galerije na red, najviše onu s desna, koji će odjel galerije biti odmah izpražnjen, čim se ondje najmanji glas pojavi. Tu imaju galerije slušati, a nikakova znaka budi dopadnosti, budi nedopadnosti izraživati.

(Glasovi: Neka govori! Uzeta mu je rieč.)

Stjepan Josipović: Što će nam tu pripoviedati o Kulinu banu?

(Glasovi: Nema rieči! Nema rieči! — Nekoji ustaju sa sjedala.)

Barun **Gjuro Rukavina**: Izdajice! (Nemir u dvorani i velika vika.)

Predsjednik: (zvoni.) Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Radoslav Rubido-Zichy: Molim za rieč!

Fran Folnegović: Je li se glasovalo o predlogu? (Vika i nemir. Predsjednik zvoni.)

Radoslav Rubido-Zichy: Molim za rieč na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Rubido-Zichy na osobnu primjetbu.

Radoslav Rubido-Zichy: Presvietli gosp. barun Rukavina izvolio je kazati onim, koji su se ustali, rieč „izdajice“. Ja bi gospodina baruna umolio prije svega, da umiri svoje uzrujane živce, pak neka objekt ovomu izrazu izvan krova ovog parlamenta traži. Ujedno predlažem, da mu izvoli visoka kuća ukor putem g. predsjednika podieliti dati.

(Nemir i buka u dvorani.)

Barun **Gjuro Rukavina**: Ja sam rekao, da su oni izdajice, koji neće pravoga hrvatskog bana. (Živio i smieh u dvorani.)

Nikola Krestić: Molim za rieč!

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Krestić.

Nikola Krestić: Ja želim o poslovniku govoriti. Po našem poslovniku, kao što znate, može predsjedničtvo kuću svagda i u svako vrieme pitati, da li se ima oduzeti rieč kojemu zastupniku, koji prekoračuje granice one, koje su po poslovniku dozvoljene. Ovo je, gospodo, pitanje stavilo predsjedničtvo na visoku kuću i kuća ima na to odgovoriti. Ovo nije nikakovo nasilje. Tko odgovara za to? Većina odgovara.

Ja mislim, da može odgovarati, jerbo se je g. zastupnik Starčević, moj štovani prijatelj, upustio u razpravu državopravnu, koja ni najmanje nestoji u savezu sa samim predmetom.

Visoka vlada je kazala: Ja ne smatram na ovu interpelaciju za nuždno odgovoriti, pošto ova interpelacija nije upravljena na onog, na kojeg bi se po zakonu upraviti imala, nego na „načelnika uprave zagrebačke“.

Fran Folnegović: Molim, izvolite čitati interpelaciju.

Nikola Krestić: S toga mislim, da će ova vis. kuća sasvim u redu raditi, ako se ona izjavi, da li ima g. dr. Starčević dalje govoriti ili ne.

Fran Folnegović: Pozivom na poslovnik — neka se pročita interpelacija, pak će te viditi, da je upravljena na bana. Nedokučujem, kako se može ovakovimi doskočicami rieči uzimati.

Jovan barun **Živković**: Ovdje, gospodo, prije svega treba objektivnosti, a ne uzrujanosti.

Vlada neće niti koraka od onog odstupiti, što je rekla. Vlada je rekla o čem se zahtieva, da vis. kuća odluči. Rekla je, da je obrazloženje jedna cjelina sa interpelacijom, koje se odlučiti nemože, jer je sastavni dio interpelacije. Dakle nekrivite, gosp. Folnegoviću, s toga vladu, jer je za nju mjerodavno samo ono, zašto se pita te nije voljna „einštekovati“ onoga što je u obrazloženju, jer je to sve skupa jedna cjelina.

Kada se vladi kaže: „zagrebačka uprava i njezin načelnik“, to vlada jednostavno kaže, da ona nesmatra, da je ona uprava zemaljska, a zagrebačka da je uprava magistrat i njezin načelnik Mrazović. To i sam gospodin Starčević znade, čiju ja osobu inače štujem, što on dobro znade, i dopustit će mi kao jurista, da je položaj vlade, koga ona zauzimlje na temelju nagodbe, koju on „spisom“ zove i da on može samo tu vladu pitati, koja je vlada trojedne kraljevine, i vlada Njegova Veličanstva. S toga vlada kaže, da u interesu dostojanstva zemlje i prava zemlje, vlada to pravo ima čuvati.

Fran Folnegović: Pozivom na poslovnik, dozvolite, da kažem, što ja mislim. Ja sam jedanput stavio interpelaciju sa obrazloženjem, koje je napisano u interpelaciji. I na tom temelju stavio sam pitanje. Čitao se zapisnik saborski te je u njem bilo pitanje, a ne obrazloženje. Ako je obrazloženje sastavni dio interpelacije, izvolite i to u zapisnik uvrstiti. Ja sam htio, da se ona interpelacija s obrazloženjem uvrsti, pa se reklo: Mi nismo dužni u zapisnik ništa drugo uvrstiti, nego interpelaciju, i to će se zem. vladi saobćiti. Za nju mora biti mjerodavno ako hoće biti iskrena, samo ono, što je njoj predano pisano crno na bielom, te biste vi čisto dobro razumjeli, što se pita, te se nebi trebalo doskočicami služiti: Ja u obće neodgovaram na ovu i ovu interpelaciju“. (Žamor u kući.)

Radoslav Rubido-Zichy: Buduć da je g. barun Rukavina izpravio rieč, to ja svoj predlog za podieljenje ukora natrag povlačim.

Predsjednik: Stvar je riešena. Idemo dalje.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić:** Imam odgovoriti na interpelaciju zastupnika g. Zorića, koja glasi. (Čita dotičnu interpelaciju.) Na ovu interpelaciju čast mi je odgovoriti u kratko ovo:

U §. 109. škol. zakona od god. 1874. izrečeno je, da su pučki učitelji javni činovnici. Prema tomu §-u kaže nadalje §. 113., da pučke učitelje na trojni predlog imenuje kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu. Odavle sliedi to, da dozvoljivanje 5-godišnjih doplataka spada svakako u kompetenciju zem. vlade, i ona je uvjerena, da su tim interesi pučkih učitelja bolje osigurani, nego da je obćinam na volju ostavljeno dozvoliti, kako im se hoće, 5-godišnji doplatak.

Kada se je približivao rok, kada bi se imali prvi 5-godišnji doplatci dozvoliti, onda je zem. vlada izdala naredbu i na županijska školska nadzorničtva i na političke oblasti prve molbe, t. j. na županije, podžupanije i gradove. U toj naredbi pozvala je ove oblasti, da joj za doznačivanje 5-godišnjih doplataka podnesu o učiteljih, koji za to mole, izkaze i propisan je takodjer obrazac, gdje stoji ime, prezime itd. i mnienje o uspješnom službovanju i političkom ponašanju s predlogom o dozvoli 5-godišnjega doplatka, i to od obćinskog škol. odbora, nadzorničtva, županije, podžupanije i poglavarstva.

Vlada je toga uvjerenja, da je ona ne samo u svom pravu, nego da je i obvezana bditi nad tim, da se nenamjesti nitko za učitelja, koji nema potrebita za to svojstva i koji nije neporočan, moralnog, družtvenog, državnojavnog, ili recite, političkog ponašanja.

Ako obćine nose tolike žrtve, da plaćaju svoje učitelje, one mogu i zahtievati od učitelja, da oni vrše točno i savjestno svoju dužnost, i da se nekim načinom za one velike žrtve obćinam oduže; vlada pita za družtveno ili političko ponašanje. I to nepita samo zem. vlada kraljevina Hrvatske i Slavonije, nego to pitaju sve vlade svega kolikoga naobraženoga svieta, neizuzam ni vlade republike današnje Francezke i Amerike i sve republikanske vlade, ma kojeg god mu drago predjela svieta.

Da je vlada tom naredbom hotjela djelovati na buduće izbore, to ja moram odlučno niekati. Vlada, kada je izdala ovu naredbu 24. rujna prošle godine, nije ni iz daleka mislila na izbore, koji će se obavljati istom u rujnu god. 1881., a vlada je mislila, da joj to netreba napose iztaknuti i napomenuti, jer je ona uvjerena, da će svi učitelji već po svom odnošaju tako biti razpoloženi, da nestupe nikada u oprieku s vladom i da prigodom onog glasovanja budu se izjavili za vladu, koja se brine ne samo za njihov materijalni probitak, nego se brini i za materijalni i duševni probitak zemlje. (Glasovi u središtu: Tako je!)

Sam je gosp. interpelant iztaknuo u svom govoru, kojim je obrazlagao svoju interpelaciju, da učitelji i onako nemaju niti vremena, da se bave politikom. Nije zadaća učiteljâ, da se bave politikom, budi u školi, budi izvan škole, a najmanje u školi.

Žalibože bilo je primjera, kada se je inscenirala gdjegod demonštracija, da su ju učitelji prenašali u školu (Glasovi: Kostić!), nevelim medju mladež, nego djecu od 7—8 godina, koja nisu znala još 10 zapovjedi božjih. Takovim zloporabam mora vlada uvjek stati na put i sve vlade ovoga svieta, neizuzam niti vladu republike u Francezkoj, koja dapače skida one „maire", koji su činovnici dotične obćine.

Što sam ovdje izjavio glede učiteljstva u obće, to moram izjaviti na onu zadnju točku, „da su predstojničtva dobila nalog, da izvještuju o političkom držanju političkih organa", — to je sasvim naravna stvar, da je vladi stalo do toga, da zna, kakovo je mnienje u obće u narodu, a imenito, kakovo mnienje vlada u njezinih organih, jer kako će vlada vršiti svoju dužnost u zemlji i napram narodu, ako nepoznaje one organe, preko kojih će svoju dužnost vršiti? (Glasovi: Tako je! Tako je!) Kako se može ona pouzdati u one, koji su u svemu protivni njezinim namjeram i njezinim intencijam.

Onaj, koji je protivan intencijam vlade, onaj nemože obavljati službu, u koju je postavljen, i nemože vršiti dužnosti svoje, jer će jih vršiti uvjek sasvim naopako.

U obće, ako se svrnem okom na položaj naše zemlje, to moram priznati, da izim stranke vladine i izim opozicije imade dosta aspiracija, tendencija, teorija, koje se šire nesamo medju odraslimi, nego i medju mladežju, koje teorije, aspiracije i tendencije nisu tako bezazlene, kao što se obično misli. I u onih predjelih Evrope, gdje zato nije bilo upravo nikakova povoda, jer si svatko može služiti hljeb svakdašnji, širi se užasnim načinom i socializam i komunizam, i što je još gorje — nihilizam koji podkapa temelj ne samo države, nego i družtvenog i obiteljskog odnošaja.

Zato mislim, da je vlada opravdana, ako izdaje naredbu na političke oblasti, na predstojnike obćina, da dozna ne samo mnienje pučanstva, koje može ona, ako je potrebno, uputiti o boljem, nego da joj je osobito do toga stalo, da znade mnienje političkih svojih organa svojih činovnika.

Toliko sam imao odgovoriti na interpelaciju ovu, molim g. interpelanta, da se zadovolji, i vis. sabor, da na znanje primi ovaj moj odgovor.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Josip Zorić: Visoki sabore! Ja sam svoju interpelaciju na vis. vladu stavio najboljom namjerom glede poredka, napredka i kulturnog razvitka u našoj zemlji. S onim, što je rekao presv. gosp. predstojnik u početku, ja sam u tom posve sporazuman. Ja nezamjeravam vla[di] glede naredbe od 24. rujna, da si ona vindicira dozn[a]čivanje kvinkvenala, samo mi je spočitnuti glede pasus[a] o političkom držanju pučkih učitelja.

Rekao sam, da je to velika pogibelj, jer se tim u pučkom učiteljstvu širi upravo demoralizacija. Ja zna[m] za vrieme u prijašnje doba, da su pučki učitelji upra[v] u protivnom smislu agitirali. Ja sam rekao, da puč[ki] učitelji po svom zvanju i vrlo kratko odmjerenom vr[ie]menu, koje jim nedopušta, da se posvete obiteljskim [po]slovom, da oni nemaju vremena za politiku; ja zna[m] dobro, da se nijedan učitelj nemieša u politiku. Ja m[i]slim, da je isto tako nepravedno, da učitelj, vršeći svo[ju] dužnost, bude vezan na neku stalnu „Marschrutu", j[er] kad je primio službu, nije prisegao za to, da bude uvj[ek] imao ono mnienje, koje mu se nalaže, jer može i [on] imati svoje subjektivno mnienje.

Ja sam iztaknuo, što bi se moglo dogoditi, tu p[o]sljedicu naime, da političko držanje, koje je u neko vrie[me] bilo moralno, može biti u drugo vrieme nemoralno, (Živi[o]) pa što mu se danas dokine, može doći vrieme, da će m[u] se dati. Ako ima tako pogibeljnih individua u pučk[om] učiteljstvu, koji bi težili za socializmom, komunizmo[m], i Bog zna, za kako strašnimi načeli, vlada ima do[sta] organa, preko kojih može doznati, kako se vladaju, i [a] li oni kakova pogibeljna načela razvijaju.

Čim vlada dozna za nehajstvo, protućudoredje [i] pogibeljna načela, ona neće čekati 5 godina, dok do[đe] vrieme doznaki kvinkvenala, već će tomu znati odm[ah] stati na put.

Gospodo moja! Ja govorim ovdje bez ikakove st[ra]načke farbe. Ja mislim, da bi svaki član ove vis. kr[u]ge morao ustati za to. Hrvatska domovina naša nema [in]teligencije u obilju; hrvatski tako rekuć cviet intelig[encije]

ije je lih u činovničtvu i učiteljstvu. Dajte činovničtvu učiteljstvu stalnu Marschrutu, da nebude imalo svoga ıbjektivnoga mnienja u granicah zakona, tada je ustavni obodni život u Hrvatskoj prestao. (Živio!) To je moje odpuno mnienje.

Ja nisam zato, da bude pučki učitelj i činovnik deıagog ili agitator, ali gdje se pita za mnienje njegovo, islim, da nebi bio grieh, da ga otvoreno kaže.

S toga razloga nemogu se zadovoljiti s odgovorom ade.

Jovan barun **Živković:** Ova interpelacija ima dva ela. Jedan diel spada na odjel za bogoštovje i nastavu, drugi na odjel nutarnji, jer govori o političkoj stegi, agitacijah i političkih naputcih, i kako smo sada čuli nekoj „Marschruti", koju dobivaju učitelji i ostali čiovnici od zemaljske vlade.

Na ovo mogu uz prihvat svega onoga, što je moj iedni kolega izustio, u ime vlade samo u kratko odvoriti, ta takovi naputci nepostoje, da takove „Marschte" nisu izdane, niti su se nakanile izdati, jer naša maljska vlada, smatrajuć činovnika i svakog javnog užbenika, da je u prvom redu pozvan, da vrši zvanje oje, drži, da nije nužda za takove „Marschrute", te se da, da će svaki činovnik, a tako i učitelj, znati, što u je dužnost, da podupire postojeći red u zemlji po ojoj dužnosti bez ikakova naputka. Tako smatra vlada oj položaj, da leži u činovničtvu dužan obzir prama udi i onako se ravnati, kako vlada želi i bez ikakovih putaka.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor vis vlade znanje? (Prima se.) Odgovor vis. vlade primljen je znanje.

Rieč ima presv. gospodin predstojnik odjela za prasudje, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Marijan Derenčin:** Biti će mi čast odgovoriti na ıerpelaciju narodnoga zastupnika g. Šavora, koja glasi ıko. (Čita interpelaciju.)

Visoki sabore! Iz ove interpelacije razabrati će visoki ɔor, da veleštovani g. interpelant drži, da se u članku ıspomenutom broju „Agramer Zeitunga" vriedja relizno čuvstvo pučanstva, širi indiferentizam religiozni i ja vjera; zato, jer on drži, da u tom članku ima taih nazora, pita on vladu, je li voljna stati na put ovim izgredom periodične štampe?

Ja sam pročitao članak ili bolje rekuć razpravicu, ojoj je rieč, te sam se uvjerio, da u njoj nema misli, ıa nazora, koji bi opravdao interpelaciju g. zastupa Šavora. I jer sam o tom uvjeren, držim, da vlada može spočitati državnim organom, što nisu postupali i te razpravice proti uredniku „Agramer Zeitunga".

S druge strane uvjerena je vlada, da organi države, rjuć, kakove nazore goji zemaljska vlada o odnošajih eligioznih, da državni organi znajući, da je zemaljska la odlučno voljna štititi religiozne istine i pribaviti štovanje svim vjeroizpovjestim zemlje, da bi državni organi velju odlučno bili postupali, kada bi se zbilja dogodilo ono, što g. zastupnik nazrieva u tom članku. (Živio!) Ovaj članak nije ništa drugo nego znanstvenohistorička razprava o kršćanskoj ikonografiji, dočim o njem veli g. zastupnik Šavor, da pobija veliku istinu kršćanstva, naročito istinu o božanstvu Isusovu.

Ovo moram odlučno poreći. U uvodu toga članka kaže se samo mimogred, da je božanstvo Isusa u kršćanstvu tek u drugom vieku obćenito priznato. Cieli smjer toga članka pokazuje, da pisac, odličan književnik, poznat i izvan domovine, da pisac stoji na temelju te istine kršćanstva, da on priznaje božanstvo Isusa.

Sam g. interpelant izvolio je prekjučer kazati, da svekolike istine kršćanstva nisu se u početku kršćanstva obćenito priznavale, već da su si težkom mukom prokrčile put. Zato se čudim, što on radi slične izjave objedjuje pisca, da pobija istinu kršćanske vjere.

Gospodinu interpelantu dalo se je na žao, što se u tom članku razlaže medju ostalim, kako su se u razno doba slikali Isus, Bog otac i Duh sveti.

Gospodo! To su historičke reminiscencije, koje sigurno nije g. piscu diktirala mržnja prama kršćanstvu.

Istina, da su u prvih viekovih, u prvo vrieme kršćanstva, slike, koje su predstavljale božanstva, bile nespretne. To stoji u savezu s kulturnimi odnošaji onih vremena. Nu baš pisac razpravice uzvišenim, poetičkim zanosom govori o slikah Michelangela Bonerottia, koji je religioznim svojim duhom nadahnuo divnom ljepotom religiozne svoje slike.

Gospodo! Vlada misli, da, gdje se znanstvena iztraživanja razvijaju trieznim i mudrim pravcem, da joj nije tim iztraživanjem stati na put, niti redarstvenimi, kaznenimi odsudami, pa to ni onda, kada se ta iztraživanja dotiču vjerskoga područja.

Neka bude uvjeren g. interpelant, da će vladini organi strogo postupati proti onim, koji budu ruglu izlagali ma koju priznanu vjeroizpovjest, nego neka nezahtjeva od vlade, da ona zakrči put znanstvenim iztraživanjem.

U ostalom je zemaljskoj vladi vrlo ugodno, što je gosp. interpelant, jedan od najodličnijih članova opozicije, stavio tu interpelaciju; drago joj je zato, što je tom prigodom izjavio bojazan, da bi izgredi periodične štampe mogli jako zlo i nepovoljno djelovati na vjerozakonski i državni red u zemlji. I pošto poznajem g. interpelanta, ja sam uvjeren, da će on ovu teoriju razvijati i u krugu svojih političkih jednomišljenika, ter da će on, sjetiv se nauke božanskog učitelja: „Dajte Bogu, što je božje, a caru, što je carevo", — nastojati, da organi njegove stranke istom opreznošću, istom pravednošću, istom lojalnošću budu razpravljali politička, kao što i vjerozakonska pitanja. (Burno odobravanje.)

Ovim će se savjetom g. interpelant kao iskren prijatelj slobodne štampe za tu slobodu jako zaslužnim učiniti, te ovim omogučiti, da hrvatsko zakonarstvo nepožali, što je slobodu štampe uzakonilo. Ovim savjetom omogućit će se i to, da će se ljudi, koji o slobodi štampe nesude podpuno tako, kako on sudi, odreći misli, da treba u domaćih zakonih o štampi koješta u stezajućem i represivnom pravcu promieniti i preinačiti. (Živio!)

Ja opet ponavljam, da je vlada voljna štititi sve vjeroizpovjesti proti napadajem i proti tomu, da se one u političkih časopisih neizlažu ruglu, da se nevriedjaju čuvstva vjerozakonska, nu da ona u tom članku, u tom konkretnom slučaju nenazrieva takovo nastojanje, nego da tu razpravicu smatra znanstveno-historičkom, koja nije mogla biti predmetom sudbene razprave.

Molim gospodina interpelanta, da se s ovim odgovorom zadovolji.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovim odgovorom vis. vlade?

Josip Šavor: Meni je bilo vrlo težko i jako nepovoljno, kada sam na vis. vladu stavio svoju interpelaciju. Da mi je bilo težko, svjedoči to, što sam sa svojom interpelacijom oklievao; misleći: Biti će to već i misleći, da će se koji drugi otmeniji član saborski naći, te će vis. vladu, znajuć za onaj čin, upitati i umoliti, neka nepropusti svojih koraka učiniti, da se slični članci nikada više nebi štampali.

Videći ipak, da to učinjeno nije, držao sam si za dužnost, ne samo kao zastupnik naroda, već više kao kršćanin, da ovdje umolim vis. glavu naše vlade, da za buduće bar preprieči, da takovi članci nikada više u javnost nebi dospjeli.

Sada, gdje vis. vlada, preko presvietlog g. predstojnika pravosudja izjavljuje, da ona u ovom članku ništa takova sablaznjiva niti nemoralna nenalazi, čim bi se povriedilo čuvstvo vjersko kršćanina, ja dopuštam, da ti nazori mogu razni biti, ali da su ti članci sablaznjivi, ja se mogu pozvati i na to, da je to ne samo po meni opaženo, već da su to opazili i mnogi drugi i u teologiji i u drugih znanosti mnogo vještiji nego li sam ja. Ja u onih riečih, koje su u dotičnom članku navedene, nazrievam ne samo sablazan nego upravo zločinstvo počinjeno, jer po onih riečih, koje su ondje navedene, naperene su proti istomu božanstvu, kao i proti najvećemu temelju kršćanstva, koji temelj, ako se poruši, niti traga više kršćanstvu biti neće.

Ja se dakle s onim odgovorom, što sam ga čuo iz ustiju presvietlog gospodina zastupnika vladina, nemogu nipošto umiriti niti zadovoljili i to iz ovih razloga:

1. Presvietli g. predstojnik kaže, da je ono učena i znanstvena razprava. Ja toga nenalazim, jer upravo taj prilog, koji je bio priložen „Agramerici", imao je tu svrhu, da u vrieme božićnih blagdana, kada ljudi imadu vremena, da jih zabavlja, a ne da jih pouči.

2. Nemogu se zadovoljiti s odgovorom zato, jer cieli stil i slog ovoga članka tako je sastavljen, da se nemože smatrati kao znanstvena ili učena kakova razprava, nego upravo zato, da otrovni neki indiferentizam usadi u srce onomu, koji ga čita. Nadalje nemogu se zadovoljiti s odgovorom ovim zato, što znam i vidim, da je članak ovaj upravo u onih novinah izašao, koje se novine obćenito drže, da su u tiesnom i blizom odnošaju s vladom, te se je zato bojati, da nebi obćinstvo imalo temelja pomisliti, da je s onakovim sablaznjivim pisa[...] njem takodjer i vis. vlada sporazumna.

Nemogu se zadovoljiti s ovim odgovorom i zato jer je poznato, da je pisac ovoga članka čovjek, koji u vladinoj službi živi. Napokon nemogu se s ovim odgovorom zadovoljiti zato, jer je članak izašao baš sada [...] ovo vrieme, gdje znamo, kakova struja sistematički ruj[...] proti kršćanstvu, te se je bojati, da ovaj članak nije na[...] pisan iz drugoga smjera, nego upravo zato, da se onoj struji ponešto zadovolji t. j. da se ovakovo obće mnienj[...] zavadja, a tim je više tomu mnienju temelja, jer znademo, da je i urednik ovoga lista „Agramer Zeitunga" iz krila onoga, jer niti je on kršćanin, niti kršćansk[...] vjeru izpovieda.

Nadalje znam, te se i zato nemogu zadovoljiti s odgovorom ovim, da se ova „Agramer Zeitung", ova v[...] stara griešnica, hrvatskim novcem podupire, (Živio! Živio[...] a nikada još nije se pokazala pravom prijateljicom H[...]vatske i pravom prijateljicom i štitnicom kršćanske vjer[...]

Što je presvietli g. zastupnik vlade izvolio spom[...]nuti, da ja neka gledam na temelju ljubavi kršćansk[...] da medju mojimi jednomišljenici trieznost i snosljivo[...] širim, to se ja cienim preslabim i premlohavim, da bude[...] ikada mogao propoviedati o takovih načelih, prvo zat[...] jer nije moje zvanje, da se politikom bavim (Smieh.), [...] drugo, da budem moje mnienje, misli i uvjerenje drugi[...] nametnuo. U koliko ja poznajem jednomišljenike mo[...] u kojih družtvu jesam, mogu kazati, da su oni od me[...] učeniji i bistriji, a i znanstveno boljeg izobraženja.

Nisam ja te interpelacije učinio zato, jer sam čl[...] opozicije, niti sam ju učinio zato, da možebiti — što nepristoji u nijednom družtvu — zanovjetujem, pon[...]manje vis. vladi, kojoj sam dužan pokornost i štovanje izkazati; ja sam učinio tu interpelaciju iz najboljeg uv[...]renja, da se za buduće vrieme ukloni takova sablazan, koja je ovim člankom iztaknuta.

Iz ovih dakle razloga neka mi dozvoli vis. vla[...] kazati, da se s njezinim odgovorom nemogu zadovoljiti t[...]manje, budué je s druge strane presvietli g. zastup[...] vlade Muhić jako liepo kazao, da ima u granicah [...]vatske naše domovine ljudi, koji na temelju prosvje[...] otrovna i pogibeljna načela šire. (Živio!) Kada se da[...] već takova načela kod nas šire, — a ja neznam, da je spomenuti članak u „Agramer Zeitungu" što drugo, n[...] li takov otrov — to se ja nipošto nemogu zadovo[...]

s ovim odgovorom vis. vlade i molim vis. kuću, da ga neprimi na znanje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Interpelacija g. Šavora bila je svratila pozornost obćinstva na taj članak, koje možebiti prije nije imao. Nego sam ja priobćio taj članak prijateljem, od kojih nedvojim, da su dobri katolici. (Jedan glas: Vjere neimadu!) — — Molim vi nepoznate njih prijatelja, vi mislite, da ste samo vi dobri katolici.

Ja sam taj članak priobćio prijateljem, o kojih znadem, da su dobri katolici, pak oni u tom članku nisu našli ono, što je našao g. interpelant.

G. interpelant neka bude uvjeren, da vlada na ovu njegovu interpelaciju nije lahke duše odgovorila; ona se je uvjerila, da svaki, koji onaj članak nepristrano čita, da će ga smatrati samo kao tekst, kao razlaganje crkvenog slikarstva. (Gjuro Kamenar: Ni to se nema kod nas širiti!)

Ja neznam, je li ga gosp. Kamenar pročitao — — (Smieh. — Dr. Vojnović: Valjalo bi preuzvišenog g. kardinala upitati o sadržaju spomenutog članka.)

Predsjednik (zvoni): O tom ima samo vlada odgovoriti, drugi ne. (Živio! Živio!)

Dr. **Marijan Derenčin**: U toj razpravi nema govora o crkvi, nego u toliko, u koliko se slikarstvo odnosi na crkvu i dogmu.

Ja mislim, da se glede slikarstva nema pitati crkvena oblast — — —

(Gjuro Kamenar: Svakako, jer su najveći slikari bili jezuiti. — Velik smieh.)

Ja preporučujem vis. saboru, da izvoli ovaj odgovor vlade primiti na znanje.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor vis. vlade na znanje?

(Glasovi: Prima. Neprima. Velik žamor i sve to jači glasovi: Prima. — Neprima. — Jedan glas: Ali ta surovost! Gjuro Kamenar: Kod vas je najveća surovost! Glasovi: Neka se glasuje!)

Predsjednik (zvoni): Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj odgovor vis. vlade primi na znanje, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Velika većina, dvie trećine su odgovor vlade uzet je na znanje.

Rieč ima zastupnik g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Da nije danas zadnji dan zasjedanja, u kojem se može interpelirati, ja bi bio ovu interpelaciju odgodio. Danas ću ju stegnuti u obrazloženju više nego možda dopušta važnost same stvari.

Kada se je phylloxera pojavila u Hrvatskoj, poznato je, da su se svi gospodari hrvatski, koji ju poznadu, užasno prestrašili. Zna se naime, koliko je ona milijuna štete u Francezkoj počinila; zna se, kako težko i mučno je proti njoj stupiti, gdje se ona već jednom razširila. Zna se nadalje, da je Hrvatska tako nesretna, te tako rekuć samo iz vinstva smaže novac, jer osim vina malo što drugoga redovito izvaža izvan svojih granica (Glasovi: Čujmo! Čujmo!); no nije samo Hrvatska, nego i čitava prosvjećena Europa daje izvanrednu važnost ugušenju phylloxere, te se u ovom po najvažnijem pitanju ekonomičkom stvorila konvencija medju svimi velevlastmi osim Rusije i Englezke, stvorila se konvencija, koja ima zadaću braniti se proti razprostranjenju ovoga zla i izmjenice podupirati se, kako da se ono zlo, gdje jurve postoji, što uspješnije tamani.

14. kolovoza prošle godine pojavila se phylloxera u Hrvatskoj, 28. kolovoza konštatirala se u Štajerskoj i to sa strane Hrvatske, 29. kolovoza konštatirao ju je profesor Rössler, a 5 dana kašnje bila je već u Brežcah četa vještaka i mariborska gospodarska škola. Privezlo se odmah sumpornog ugljika, koji se rabi za uništenje phylloxere. I odmah radilo se tako, da je 14 dana kašnje izviestila vlada štajerska ministarstvo za poljodjelstvo u Beču, da je sve učinila, što se učiniti može za utamanjenje phylloxere. Imenice da je 47 jutara vinograda desinficirala, i ujedno sa vinogradi i phylloxeru uništila. To je bilo 14 dana kašnje u Štajerskoj, iza kako se phylloxera konštatirala i u Hrvatskoj.

Što se učinilo glede toga u Hrvatskoj? U naših bureau-ih, neznam, o tom zna vlada. Na licu mjesta vidjelo se samo to, da su se postavile u ukuženih vinogradih neke crvene zastavice, ali te crvene zastavice niti su phylloxeru niti tate zaplašile, jer su, kako smo čuli, većom stranom pokradjene. (Smieh.)

Gospodo! Vrieme jesensko bilo je, kako znate, toplo, ono je silno doprinielo k razprostranjenju phylloxere; danas neće se moći učiniti ono sa 20.000 for., što se je moglo onda učiniti sa 2000 for., sa 3000 for., a za mjesec dana valjda neće biti dosta niti 100.000 for., za isti onaj uspjeh polučiti.

Medjutim ovo pitanje neinteresira mene sama s te strane: zašto se nije učinilo, što bi se moralo učiniti, nego ja bi rado znao, kakovo stanovište zauzimlje vlada napram zajedničkoj vladi u tom predmetu o kojem se radi. Ti su predmeti po postojećem nagodbenom zakonu skupne naravi, tim više, što mi imamo zajedničko ministarstvo sa Ugarskom za poljodjelstvo i trgovinu. Nije se pitalo Hrvatsku, koga će poslati Hrvati na kongres u Berno, nego se to učinilo preko poslanika austrijske vlade baruna g. Otenfelsa. Medjutim magjarska vlada ovo pitanje vrlo pomno študira i mnogo je već učinila bar teoretički, da se u buduće pripravi na sve moguće eventualitete. Da li se kod hrvatske vlade smatra ovaj posao zajedničkim, neznam, samo to znam, da se u Hrvatskoj u onih predjelih za uništenje phylloxere nije s nikoje strane ništa činilo, te se jako bojim, da će Hrvatska, oslanjajuć se možda na to, da je to skupni posao,

*

te u autonomnomu dielokrugu neradeć, pasti medju dva stolca i da će to k našoj nesreći mnogo doprinieti.

U Italiji, gospodo, niti traga nema phylloxeri i već je tamošnja vlada velike priprave učinila, da se pobrine za eventualitete, ako phylloxera i tamo prodre, čim će ga nadomjestiti; ona je u tom sjajne pokuse učinila i velike troškove imala i sigurno će joj se rentirati. Tamo se amerikanska loza silo razširuje, jer njezin trs phylloxeri odoljeva. Nije mi poznato, da li se na to kod nas pomišlja, da bi mi za 10 godina mogli ostati bez domaćeg trsja i tim pasti na prosjački štap!

Za tamanjenje phylloxere jedino se sredstvo rabi, koje je poznato u Europi, a to je sumporni ugljik. Sumporni taj ugljik prave dvie tvornice u Austro-Ugarskoj. Traži se ga veoma mnogo, tako, da imadu te tvornice za 2—3 godine dosta radnje.

Je li do sada za nas kakov ugovor sklopljen s kojom tvornicom poradi sumpornog ugljika, nije mi poznato. Ako se do sada nije nikakav ugovor sklopio, to nećemo niti za godinu dana dobiti nuždnog materiala, koji je potreban jur danas, pa ćemo i time indirektno sami razprostranjivati phylloxeru.

To su razlozi, koji su me potakli, da visoku vladu pitam ovako (čita):

„Što je učinila vis. kr. zemaljska vlada, da se zaprieči daljnje širenje trsnog ušenca, koji se pojavio u Hrvatskoj, i kakovo stanovište zauzima hrvatska vlada u ovoj stvari napram zajedničkoj vladi?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Jovan barun **Živković:** Na ovu interpelaciju odgovoriti će vlada u budućoj sjednici.

Predsjednik: Rieč ima isti zastupnik g. Folnegović, da stavi drugu interpelaciju.

Fran Folnegović: 5. studenoga 1875. god. stavio je grof Kulmer, zastupnik virjanski, predlog u ovoj vis. kući, kojim se vis. vlada pozivlje, da gleda što prije definitivno urediti patronatske odnošaje u Hrvatskoj; 7. novembra, 2 dana kašnje, došao je taj predmet na dnevni red i premda je ovo načelo u svom izpravku usvojio presv. gosp. Kušević, predložio je, neka se vlada nepozivlje, da već u budućoj sjednici to pitanje donese, nego neka vlada ovo pitanje što pomnije gleda proučiti i što prije riešiti. I tomu predlogu nesamo da se nije vlada protivila, već je bio i po čitavom saboru jednoglasno prihvaćen.

Od 7. studenoga do danas prošlo je već 5 godina, teče evo već i šesta godina i ono je pitanje postalo da nas usljed nastale katastrofe potresne tim zanimivije i važnije, jer ako nebudu ovi odnošaji čim prije definitivno i povoljno riešeni, mi ćemo doživjeti kojekakovih parnica i razprava.

Rado bih zato znati i nemojte se čuditi, ako upitam zemaljsku vladu, što je ona tečajem pet godina učinila i u koliko se od ono doba pomaklo ovo pitanje k zrielosti i kada ćemo doživjeti, da će ovaj predmet u zakonskoj osnovi staviti pred ovaj sabor.

Moja interpelacija glasi ovako (čita):

„Što je učinila kr. zemaljska vlada glede konačnog uredjenja patronatskih odnošaja od 7. studenoga 1875 ovamo, t. j. od dana, kad je usvojila predlog, prihvaćen glede toga u 17. sjednici sabora od g. 1875.?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostavit svietlomu banu.

Rieč ima zastupnik gosp. dr. Starčević, da stavi interpelaciju.

Dr. Antun Starčević: Visoki sabore! Jesenas kad nam vredna vlada Njegova apoštolskoga Veličanstva izkazala iznos i stanje javnih zaklada, koje ona upravlja ja sam smerao za razpravljanja pokazati, da za one glavnice, prem na papiru, iznašaju blizu 3,000.000 for., težko bi tko razuman hteo dati makar samo 1,500.000 for. da za one glavnice, osobito na koliko su u javnih papirih Austrie-Magjarie, nema sigurnosti; da te glavnice premalo nose po razmerju današnjega novčanoga stanja u našoj domovini; i da bi te glavnice, pretvorene u novac pa pozajmljene našim domaćim posednikom, i više nosile i veću sigurnost imale.

Ja sam smerao sve one nazore protegnuti i na one naše javne zaklade, koje vlada neupravlja, nego je dužna njih nadzirati, to će reći za njihov koristan obstanak skrbiti.

Ali taj izkaz o javnih zaklada bijaše na dnevnom redu uprav onaj dan, kad no pod težkim udarcem potresa nemogosmo, bar ja nemogoh, kako valja taj znameniti predmet razpravljati.

Dakle nazore, koje onda nemogoh, želim u sledećoj interpelaciji prikazati. Razlika u obliku nemenja stvar nemogu ni sada, kako ni onda nemogoh, ništa predložiti nego ću samo kazati moje mnenje, koje sledit ili zabaci stoji samo od vlade i od njezine većine.

Kako stoji sa sigurnošću tih novaca u javnih papirih Austrie-Magjarie?

Zna se da prvo poglavje evangjelja dualizma bijaše stupanj bankrota, t. j. da je javnim verovnikom Austrie Magjarie odtrgnuto od kamata pogodjenih, javnom verom zajamčenih i do onda plaćenih.

Na taj glas uzburkaše se i vlade onih verovnika izvanjskih, pa, za umiriti ih, bivši ministar izvanjskih posala Austrie-Magjarie, Beust, pisa njezinim zastupnikom u Parizu i u Londonu.

Iz njegova dopisa od 9. lipnja 1868. na grofa Aponija u London, vadim ovo: da je javan dug Austrie Magjarie iznašao pet miliarda; da godišnje kamate toga duga pitaju 128 miliona; da je Ungaria primila i zajamčila samo trećinu tih kamata; da Austria-Magjaria bez novih dugova, nemože plaćati tu silu kamata; da je Austria-Magjaria odlučila izuzev slučaj rata, nikakov

dugove učiniti; da se Austria-Magjaria, na ustavno dualistički preuredjena, naskoro bude preporodit i ojačit, pa da će uvesti ravnovjesje medju prihodom i medju razhodom, kao što uredit novčanu vrednotu; i dok se to obavi, da će ona svojim javnim verovnikom opet plaćati podpune kamate, koje im samo za vrieme mora podkresivati. To su rieči Beustove.

Tom prigodom oteta su javnim verovnikom kakova 22 miliona for. godišnjih kamata, ter obe pole dualističke monarkije, ciela Austria-Magjaria, imadiaše u ono me plaćati na godinu samo oko 106 miliona forinti.

Znamo, da od onoga Beustova pisma do danas, zuzev proti Krivošiam i na šetnji u Bosnu, Austria-Magjaria nije ratovala; da su daće u Austriji-Magjariji, napram onda, više nego podvostručene; da narodi Austrie-Magjarie ne samo nisu ništa prištedili, nego da su potrošili i kakovu polovicu bivše gospodarstvene glavnice; supor svemu tomu znamo, da nije uvedeno ravnovjesje medju prihodom i medju razhodom Austrie-Magjarie, ni redjena njezina novčana vrednota, nego da ona danas na plaćati preko 230 miliona for. u ime godišnjih kamata za javne dugove.

Od ovog iznosa pada na tri naša dronjka, na Hrvatsku, na Ungariu i Erdelj, oko 114 miliona for., i to reko 103 miliona for. za uslovljene kamate, a ostalo u uzdržavanje železnih cesta. I ovo je uzdržavanje javan ug i stoji dok se one ceste nebudu mogle same uzdržavati, a tomu nije prilike.

Dakle, sama ova tri dronjka danas imaju javan dug nogo veći nego li bijaše poslie onoga stupnja bankrota, v onakov dug Austrie-Magjarie. A i oni ostali dronjci epo su napredovali u dugu.

Dakle, kad ovi narodi, u ono vrieme gdje su neizjerno bolje stajali nego danas stoje, nisu mogli plaćati ne razmjerno neznatne kamate, — a znamo da su im ne pretežko padale: — neka svatko po svojemu razumu aključi, kako dugo, odkuda li će ovi narodi ovako uprošćeni obnašati današnju strahotu javnih kamata i drugih vnih dugova.

Hodimo još dalje, pa motrimo takodjer druge objnosti.

Što drže, poimence, sami Magjari od domaćih javnih pira? To se najbolje vidi prigodom njihovih javnih jmova. Oni nedavaju na te zajmove više nego li prosjakom ele milostinje.

Ja znam, da je Ungaria osiromašena skoro kako i Hrvatska, i zato da množtvo puka nemože u tih zajmovih ioničtvovati. Al ona družba Magjara i Pomagjarenika ja u Ungariji drži vlast u šakama, pak ju globeć narode ih zemalja rabi samo na svoju korist, ta družba stoji mora stajati u novčanu pogledu tako, da bi mogla bar lovinu javnih dugova na se primiti.

Dakle Magjari, nemareć ni za svoje javne papire, a beć o nekakovoj magjarskoj državnoj idei, pokazuju i činom da ti papiri nemaju ni sigurnosti ni vriednosti; i sami Magjari do te državne magjarske idee drže manje neg itko razuman; da Magjari gledaju od jednih slaboumnih dobiti novaca samo za natrpati svoje osebne torbe; da Magjari nastoje druge slaboumne namamiti neka žrtvuju sebe i svoje pokolenje, zauzev se za tu odsudjenu i metafizičku državnu ideu magjarsku.

U stvari tako je i kod Austrijanaca.

Pa, kad se oni jedni i drugi ugiblju svojim javnim papirom, što da radimo mi, koji poznamo i nameru i stanje Austrijanaca i Magjara?

Nemarimo o tom dugu razmišljati, jer smo već dobili jasnu opomenu. Nekoje godine, tako zvani magjarski ministar financia zasnovao je nov stupanj bankrota time, što je htio produljiti, to će reći obustaviti, izplaćivanje razteretnica.

Onim je korakom i za slepce pokazano pienezno stanje Ungarie; i do koji čas izvršenje namere magjarske.

Jer, istina, ona je osnova obustavljena; ali potreba koja ju rodila, nije prestala, nego svaki dan to većma raste, i bude se i mora se u svoj svojoj strahoti pokazati.

K ovomu nacrtu još pridajem, da nam nevalja pustiti s uma domaće ni izvansko stanje Austrie-Magjarie. Ja nemogu ta stanja obširno opisivati, nego velim u kratko:

Austria-Magjaria je kriva vrednim domaćim, i svim izvanjskim narodom, ona je bez vlastite snage, bez prijatelja i bez saveznika; ona se pokazala i priznana je glavnom pačkom slobode i napredka naroda; ona je u oglavniku svojih naravskih neprijateljica, Rusie i Prajzke, zapletena na sve kraje; ona u tom stanju čeka dan svoje ovrhe. — To budi dosta o sigurnosti naših glavnica u tih papirih.

A ti papiri nenose ni 5% kamata od nominalna iznosa; njihov tečaj nemenja postotke njihove; vrednost tih papira menja se, raste ili pada samo po onoga tko na njih spekulira.

Znam, da vlada nije ovlašćena spekulirati, i tvrdim da nespekulira timi papiri, koji padaju u tečaju i nemogu nego napredovat na toj stazi; ako li bi i rasli, naše zaklade odtuda nebi korist imale.

Ako se dakle glavnice koje leže u tih papirih, unovče, pa ulože kod naših domaćih posednika, one mogu nositi više. A time bi bilo našim posednikom pomoženo.

Nu kako stoji sa sigurnošću tih glavnica, kada dojdu k našim posjednikom?

Ja nemogu reći, da one onda u obće budu imale nuždnu, podpunu sigurnost, nego velim, da ju budu imali veću nego li ju mogu imati u tih papirih.

Uz današnje obstojnosti naše domovine nebi moglo biti prave sigurnosti ni onda, kad vladu nebi vodili razlozi s kojih ona drugda pozajmljuje bez dovoljna zaloga.

A jer su nekretnine kod nas preveć obterećene; jer verovnici, često i od potrebe, za podmiriti se, moraju te zaloge prodavati; jer je, na taj način, preveć prodavatelja,

a premalo kupaca; i jer nekretnine premalo nose glavno poradi daća, koje su na njih; naravska je stvar, da zalog gubi vriednost i ondje gdje ju je znatnu imao onda, kada ga je vlada za jamstvo izplate i sigurnosti dovoljnim uzeti mogla i morala.

Nu sigurnost bude svakako većja nego je u tih papirih, jer bez dvojbe još ima nekretnina, koje trebaju novca i nisu prezadužene; jer vlada ima paziti komu i na što pozamljuje; i jer svaki komad zemlje kod nas ima nekakovu, i može u drugih obstojnosti imati još većju vriednost, dakle i sigurnost.

Ovo moje osvjedočenje pokazao sam i činom u svakoj prigodi; s njega sam glasovao za predlog vlade, odnosno proti njemu, kao što je ona za novce javnih zaklada kupovala nekretnine, ili je javne nekretnine prodavala.

Kod ovoga osvjedočenja, ostajem, ter vlada može biti sigurna za moj glas, ako iz rečenih novaca dade razmjeran zajam na komad zemlje na kojemu makar nema ništa osim jednoga rastućega trna; ili ako onimi novci kupi onakovu zemlju i na njoj rastući trn; a protivno, ona nema glas moj, ako išto dade na javnu obveznicu Austrie-Magjarie.

I ta bo zemlja, i taj trn, po mojem osvjedočenju, imaju više vrednosti, više sigurnosti, nego javna vera Austrie-Magjarie, i njezina platežna snaga, naprama njezinu stanju i današnjim dugovom njezinim.

Kako rekoh, ovi moji nazori valjaju ne samo za javne zaklade koje vlada upravlja, nego i za one, koje drugi upravljaju, a ona mora nadzirati.

Amo spadaju, n. pr. glavnice, što su ih obćine morale uložiti u tako zvani narodni zajam, na koliko dotične papire već nisu razprodale; glavnice crkvâ, naukâ, znanosti, rečju sve glavnice, koje nisu vlastničtvo pojedinaca, te služe odredjenim svrham.

Ako i ova koja glavnica propadne ili se umanji, narodu je nanešena šteta, i za nju je dužna odgovarati vlada.

Gospodo iz svega postupanja vlade i njezine većine ja sam osvjedočen, da se ta skupnost nesmatra odgovornom našemu narodu. Možda ima pravo, a možda se ljuto vara.

Bilo što mu drago, ja sam po mogućnosti izpunio moje presveto državnstvo sledećom interpelaciom:

Je li visoka vlada osvedočena, da novci naših narodnih zaklada, uloženi u javnih papiri Austrie-Magjarie, nemaju sigurnosti; da premalo nose; i da budu više nosili i sigurnije stojali uzajmljeni našim posednikom, dala odnosne javne papire unovčiti, pa njihove iznose namestiti kod naših posednika.

Predsjednik: Ova interpelacija stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima zast. Popović, da stavi interpelaciju.

Stevo Popović: Visoki sabore! Pošto je vrieme jako odmaklo, nebih rado više uztrpljenje ove vis. kuće duž rabiti, te na dugo obrazlagati ovu svoju interpelaciju Pokušati ću to učiniti samo sa 2—3 rieči.

Moja interpelacija tiče se ceste, koja vodi iz Osiek preko Vukovara; to je linija, koja sieče Sriem od zapad na istok, koja je osobito važna kao glavna promicate ljica cielog prometa i saobćaja ondje.

Visoki ovaj sabor svake godine imao je priliku čut da se zastupnici onih krajeva zauzimlju, da se bar na glavnije pruge cestovne mrieže, koje su davna pobilježen izvedu za Sriem i ostale zemlje. Kazalo se je, da će bi za pet godina cieli sistem komunikacioni gotov, nu od t doba minule su pako već 3 godine, a mi na žalost v dimo u Sriemu samo jedan jedini dio te pruge do dan izgradjen.

Neću rabiti uztrpljivosti ove vis. kuće, da kažen kako je malo, što traži Sriem, jer se traži samo nek liko kilometara, već ću preći na samu interpelaciju. (Vel žamor i nemir u dvorani.)

Moliti ću vis. kuću za nekoliko trenutaka, da n sasluša, što ja govorim, a poslje neka sluša druge.

Naša zemaljska vlada vodila je brigu, da se jed dio cestovne mrieže ondje izgradi, za što joj hvala. Kr jiška uprava, koja je ondje imala jednu liniju za se, o je prošle godine sagradila od Mitrovice pak prieko n koliko sela krajiških u istoj liniji malom divergencijo vrlo liepu cestu. Krajiška uprava, da skrati liniju, p sjekla je pravcem prieko zemljišta privatnih, i način je tu vrlo liepu kamenitu cestu.

Pošto bi se izgradjenjem započete ceste mnogo ol lišalo, mogla bi se ovom izgradjenom cestom započ svezati, a tomu nebi trebalo dvie do tri milje; s toga sa slobodan upitati zem. vladu sliedeće (čita):

1. Je li vis. kr. zem. vladi poznato, da je po k jiškoj vladi izgradjena cesta od Mitrovice do kukujevačk kotara za promet i saobraćaj neupotrebljiva, ma da e tehnički izvrstna, s toga što nema sveze sa dosada p stojećim putem

2. Ako je poznato, misli li vis. kr. zem. vlada š ovoga proljeća preduzeti potrebne mjere, da se ta sv a uzpostavi, cesta izgradi, te tako što pre omogući, ne sa o upotreba i spomenute izgradjene ceste, nego promet i obraćaj u obće na toj najglavnijoj pruzi Srema?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u pisnik i dostaviti svietlomu banu.

Interpelacijâ za danas više nema. U budućoj borskoj sjednici nastavit će se današnji dnevni red, ako bude vremena, stavit će se na dnevni red izvie verifikacionalnoga odbora o verifikaciji grofa Sigmu Palfija i grofa Teodora Pejacsevicha.

Tim današnju sjednicu dižem, a buduću uričem sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 2 sata poslje podne.)

Sto i druga saborska sjednica,

obdržavana dne 10. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak generalne razprave o izviešću kraljevinskoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Neka izoli g. bilježnik pročitati zapisnik poslednje sjednice.

Bilj. dr. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

I. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slaonije, državne u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu ne 9. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga odpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 65 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. an Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: ovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao luhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez rimjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na sabor stigla dva podneska:

1. Odbor za izpitivanje zaključnih računa izviešćuje zaključnih računih autonomnoga budgeta za g. 1878. 1879. Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

2. Odbor za izpitivanje zaključnih računa izvješćuje podnešenom po kr. zem. vladi izkazu prekoračenja roračuna za godinu 1879. Stavit će se takodjer na nevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak debate o zakonskoj snovi, tičućoj se preinake nekojih ustanova u zakonkom članku I. od god. 1868. i zakonu od 30. studeoga 1873., kojimi se uredjuju državopravna pitanja nedju Ugarskom i kraljevinama Dalmacijom, Hrvatskom Slavonijom.

Predsjednik podieli rieč zastupniku dru. Lavoslavu ramu, koji je govorio za zakonsku osnovu.

Predsjednik javlja, da je 12 sati, te da je vrieme interpelacija, s toga se prekida debata, te se prelazi na nterpelacije.

Predsjednik podieli rieč predstojniku nutarnjih poslova, da odgovori na interpelaciju zastupnika Pavla Brantnera, stavljenu u 73. dne 16. lipnja 1880. držanoj sab. sjednici o kupovanju erarialnih zgrada u bjelovarskoj županiji.

Na pitanje predsjednikovo, jeda li se interpelant zadovoljuje s odgovorom vladinim; interpelant nezadovoljava se s odgovorom vladinim, sabor prima odgovor vladin većinom glasova na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku za unutarnje poslove, da odgovori na interpelaciju stavljenu u 99. dne 5. veljače 1881. državnoj saborskoj sjednici zastupnika dra. Ant. Jordana o financijalnih odborih i ob obustavi poreznih ovrhâ u ozaljskoj obćini.

Interpelant se nezadovoljuje prvim dielom odgovora, a drugim je zadovoljan, a sabor prima većinom glasova odgovor vladin u 1. i 2. dielu na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku za unutarnje poslove, da odgovori na interpelaciju stavljenu zastupnikom dr. Ante Starčevićem u 90. dne 6. studenoga 1880. držanoj saborskoj sjednici o zdravstvenosti jela i pila. Interpelant se na pitanje predsjednikovo, jeli se zadovoljuje odgovorom vladinim, nezadovoljuje, a sabor prima odgovor na znanje.

Kod interpelacije dra. Ante Starčevića, stavljene u 98. dne 3. veljače 1881. držanoj saborskoj sjednici o izboru činovnika na Rieci, izjavljuje se po dobivenoj rieči od saborskoga predsjednika predstojnik nutarnjih poslova, da nemože odgovoriti radi formalnosti na tu interpelaciju. Interpelant se o tom htjede izjaviti, nu sabor mu većinom glasova oduze rieč radi napadaja na vladu, te uze odgovor vladin na znanje.

Predsjednik podieli rieč predstojniku za bogoštovje i nastavu, da odgori na interpelaciju stavljenu zastupnikom Josipom Zorićem u 98. dne 3. veljače 1881. državnoj saborskoj sjednici o učiteljskih kvinkvenalih i

okružnici razposlatoj na činovnička predstojničtva. Na pitanje saborskoga predsjednika je da li se interpelant zadovoljuje s odgovorom vladinim, izjavljuje se, da se nemože zadovoljiti s odgovorom vladinim, a sabor prima na znanje odgovor vladin većinom glasova.

Predsjednik podieli rieč predstojniku pravosudja, da odgovori na interpelaciju stavljenu zastupnikom Josipom Šavorom u 99. dne 5. veljače 1881. držanoj saborskoj sjednici o vriedjanju religioznoga čuvstva dnevnikom vladinim takozvanim „Agramer Zeitung". Na pitanje predsjednika jeda li se interpelant zadovoljuje s odgovorom vladinim, interpelant se s odgovorom vladinim nezadovoljuje, sabor ga pako prima većinom glasova na znanje.

Predsjednik podieli rieč zastupniku Franu Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Što je visoka kr. zemaljska vlada učinila, da se zaprieči daljnje širenje trsnog ušenca, koji se je pojavio u Hrvatskoj i

2. kakovo stanovište zauzimlje hrvatska vlada prama zajedničkoj vladi ugarskoj.

Predsjednik podieli rieč zastupniku Franu Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Što je visoka kr. zemaljska vlada učinila, glede konačnoga uredjenja patronatskih odnošaja od 7. studenoga 1875. ovamo, to jest od dana, kada je usvojila predlog prihvaćen glede ovoga predmeta u 17. sjednici sabora od god. 1875.

Predsjednik podieli rieč zastupniku dru. Anti Starčeviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Je li visoka vlada osvjedočena, da novci naših narodnih zaklada uloženi u javnih papirih Austrie-Madjarie nemaju sigurnosti; da premalo nose, i da budu više nositi i sigurnije stojati pozajmljeni našim posjednikom, dala odnosne javne papire unovčiti, pa njihove iznose namjestiti kod naših posjednika?

Predsjednik podieli rieč zastupniku Stevanu Popoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Je li vis. kr. zem. vladi poznato, da je po krajiškoj vladi izgradjena cesta od Mitrovice do kukujevačkog hatara za promet i saobraćaj neupotrebljiva, ma da je tehnički izvrstna, s toga što nema sveze sa dosada postojećim putem.

2. Ako je poznato, misli li vis. kr. zem. vlada još ovoga proljeća preduzeti potrebne mjere, da se ta sveza uzpostavi, cesta izgradi, te tako što prije omogući, ne samo upotreba i spomenute izgradjene ceste, nego i promet i saobraćaj u obće na toj najglavnijoj pruzi Sriema?

Sve ove interpelacije dostaviti će se svietlomu banu,

Predsjednik zaključi sjednicu u 2 sata poslje podne, te ureče buduću za sutra 10. veljače 1881. sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak debate ob izviešću kraljevinskoga odbora.

2. Izvještaj odbora pravosudnoga o §. 2. osnove zakona o mjestnih sudovih.

2. Verifikacija saborskih članova.

Dr. **Vuščić** v. r. **Pavao Brautner** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj zapisnik!

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite!

Gjuro Kamenar: Ja sudim, da nije odgovorila vlada dru. Starčeviću glede Rieke, a tu se kaže, da je odgovorila i da je vis. sabor primio odgovor na znanje.

Predsjednik: Nije tako, nego se kaže „radi formalnosti nije vlada odgovorila".

Pošto druge primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Visoki sabore! Za danas nema nikakovih novih podnesaka, s toga se prelazi odmah na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak generalne debate ob osnov[i] zakona, po kraljevinskom odboru predloženoj.

Ja molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto.

(Izvjestitelj g. Josip Miškatović zauzme mjesto.)

Rieč ima prvi zastupnik g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Visoki sabore! Substrat nazočn[e] razprave, koja se evo već dva dana razvijala, je sasvim jednostavan.

Paragrafi 33., 36., 42. nagode, zak. čl. I.: 1868. usta[novili] su tada za sada načelo, po kojem se ima broj zastupnika Hrvatske povećati u ugarskom parlamentu, [u] gornjoj kući i u delegaciji. Po statističkih podatcih ima[o] bi prema onomu načelu broj naših zastupnika na zajedničkom saboru, kada bude Krajina administrativno [i] ustavno spojena, iznositi 54. — Ugarska kraljevinska deputacija ponudila je samo 40, a većina članova naše sl[.] kraljevinske deputacije je tu ponudu prihvatila.

Meni je taj broj od 40 zastupnika i premalen [i] prevelik.

Kazati ću kašnje objektivno, čim više bude moguć[e] hladnom krvi razloge, što mi je onaj broj i premalen i prevelik.

Prije svega imam nekoja obračunati s govornikom, koji je prekjučer prvi zagovarao.

Nježnim glasom prizivajuć odtudjivše se sinove u majčino krilo on je navlastito najmladju opoziciju, t. j. dissidende dozivao pameti, opominjao jih neka se okan[e] vratolomne politike, i neka svoje srce otvore razlogom trieznosti.

Donekle ima pravo, da je ono pametan politik, koj[i] više netraži, nego li mu se nudja. A to je po nauki on[e] diplomatske škole, koje je glavni i prvi, a možda i jedini axiom, koje je alpha i omega sve političke mudrost[i] izražen u onom narodnom: „uzmi, popo, što ti se daje".

Znamo, da je vazda bilo takovih politika; znamo, da je takova politika udobna, jer nestoji mnogo glavo[...]

oolje, a da je ona i zahvalna, jer uz nju stoji blago, sreća vlasti.

Ali znamo i to, da je vazda bilo i ljudi, mučenika, koji su voljeli borbu nego li užitak. Znamo, da je ona-kovoj politiki vazda bilo protivnika, koji su nazirali zlo u onom, što su prvi držali srećom, te koji su si glavu razbijali, kako bi od zla došli na dobro, a od dobra na ita boljega.

Ovakova, da kažem, opozicija, je naravna po razli-čitoj naravi ljudi; a ona je i koristna i nuždna.

Po različitosti duševnih darova, po različitom raz-mjerju izobraženosti sasma je naravno, da više članova družtva ima više različitih nazora, mnienja, koja se medju se takme i bore. A ta borba, kako je naravno, nije niti na štetu javnomu životu, razvoju ljudskoga uma, nego na korist, jer potiče impuls od stagnacije na dalju borbu, dakle i na dalji rad.

U tom naravnom principu nalazi svaka opozicija svoje naravno opravdanje. A veće pravo na eksistenciju, er i više izgleda na uspjeh ima upravo ona opozicija, koja stojeći na realnoj podlogi od prvih realnih stubâ teži tek na druge, nego li ona opozicija, koja od tla hoće odmah da poleti nebu pod oblake.

Time hoću reći velecienjenomu i veleumnomu mo-jemu neposrednomu predgovorniku, da umjerena opozi-cija ima pravo na eksistenciju po istoj naravi ljudi i po naravi razvoja ljudskih odnošaja.

Time hoću reći, da neposreni moj predgovornik krivo čini, kada tvrdi, da pravo na eksistenciju imaju jedino ekstremi, a središte da je propalo zrno medj mlin-skimi kotači.

Da se vratim na prvoga prekjučerašnjega govornika. Trieznost srca! trieznost razbora! Koji da nam psy-holog o tom sudi?

Slušali ste, gospodo, prekjučer neku priču. Čuli smo jučer jednu anekdotu. S vašom dozvolom, gospodo, želim kazati jednu pripovjedku. Vrlo izobražen jedan čovjek došao na njeku fiksnu ideju. Zatvoriše ga u ludnicu, ali mu dadoše komad vrta, da se bavi botanikom, koju bio zaljubio. Njeko vrieme kasnije došao iz strana njeki učenjak, pa razvidi ustroj onoga ludnice-zavoda. Razgle-dajući prostorije, dodje i u vrt, nadje upitnoga ludjaka u njegovom vrtiću, vidi biljke po sustavu znanosti znan-stveno poredane, pa se upusti š njime u razgovor. Raz-govor bijaše učen i znanstven, te se onaj strani učenjak osvjedoči, da razgovora s izvanredno izobraženim i znan-stvenim čovjekom. Onaj stranac napokon htjeo znati, s kim govori; pomislio je, nije li u družtvu kojega profe-sora, učenjaka iz vana, ili liečnika ili inoga izobraženoga činovnika ludnice, pa zapita: „Molim, ako smijem pitati: tko ste vi ovdje?“ „Ja sam ludjak“ — odgovori onaj. Strani učenjak nastavi: „Oprostite mi indiskreciju; ali vi ste govorili toli učeno i znanstveno, da mi je oprav-dana želja znati, s kim sam imao čast razgovarati“. Ludjak opetova: „„Ovo je ludnica; ja sam u njoj ludjak““. U to vrieme išao mimo jedan podvornik zavoda, i ovaj potvrdi onomu stranomu učenjaku, da se nalazi u družtvu jednoga ludjaka. Na to se obrati stranac opet na ludjaka, pa mu kaza, da se po pametnom i znanstvenom nje-govom razgovoru čudi, kako je on kao ludjak došao u ludnicu? „„Kako? — odvrati ludjak — ta to je sasvim naravno. Mnienje mojih protivnika ima za sada većinu glasova za se, pa me oni proglasiše ludjakom. Kada budu moji nazori zadobili većinu, zatvoriti će u ludnicu moji pristaše manjinu““.

Toliko gospodinu o njegovoj trieznosti.

Nu neka se tješe gospoda disidenti. Ako g. nar. za-stupnik iz Zagorja nije njim servirao sladak čist med; na prekodravsku braću izlio je najgorčiju žuč. Nije ple-menito — reče — ali bi bilo njim, moćnim, upliva punim Magjarom moguće, da spojenje Krajine odgode „von der Minute in die Ewigkeit“. Nije na meni, nego na preko-dravskoj braći zadaća, da se zahvale govorniku na pro-ročanstvenom komplimentu vjekovite svevlasti. Ali njim je i dužnost, da se opravdaju od tužbe neplemenitosti. Nebudu li k nebu uzdahli, neka jih čuva od njihovih prijatelja! Ja ću o njih danas možda govoriti. Možda ću se i najti jošte s g. narod. zastupnikom iz Zagorja. Prije ipak imam, da se š njime poravnam jošte o jednoj vrlo znamenitoj stavki njegovoga govora.

Neznam, da li sam ga dobro razumio. Drago mi je, da je sada ovdje, pa mi bude izvolio potvrditi ili izpra-viti. Ja sam naime razumio, da je on opomenuo razkolnike, neka se ugledaju u uzorni primjer prejasnoga kralja. Da li je tako? (Rubido Zichy: Jest, kralja.) I prije tri četiri tjedna, dovršujuć razpravu o svojem predlogu glede pre-višnjega reskripta, predbacio je jedan štovani član sl. saborske većine opoziciji, da ni najradostniji čin vladara nemože u ovoj kući proći bez disonancije.

Jest, disonancija jedna, a ta je bila tek ta, što se u parlamentarnoj razpravi spominje osoba vladareva.

Kaže englezko pravilo, pravilo englezkoga parla-mentarizma: the king do not can thing wrong. Kralj nemože krivo ni misliti. Lojalnost, homagijalna smier-nost nema biti privileg tek jedne parlamentarne stranke. (Živio!) S toga se nikada u razpravu nema uvlačiti ne-povriediva osoba vladareva, nego se diskutirati može jedino o predlozih, činih pogriešivoga i za to odgovor-noga kojega savjetnika krune, resp. njezine vlade.

Neka bude time jedanput za vazda dosta rečeno, da se u buduće nebi sloboda diskusije smetala, stezala neumjestnimi ukori, neumjestnimi opomenami. Ako je istina, što je glasoviti švedski kancelar Oxenstierna rekao, da se često vlada malom mudrosti; a to onda je otvo-rena kritika ne samo koristna, nego upravo i neobhodno nuždna.

Dolazim na stvar.

Nema tomu više od četiri mjeseca, što su presvietla usta visoke vlade, u ovoj dvorani, svečano urbi et orbi terrarum, kao program javila, da ona stoji na nagodi, kao definitivnoj podlogi. Čudnovato! kao da u životu naroda može biti stanke! kao da bi kolievka djetešca mogla biti za sav život dosta prostrana postelja i odraslomu mužu! (Živio!) Čudnovato u istinu, kao da u svietu ima išta definitivna, nego li što je definitivum jedino — prirodni zakon vjekovite promjene!

„Alles, was entsteht,
Ist werth, dass es zu Grunde geht".

I zaista! Već četiri mjeseca iza oglašenoga onoga programa, još prije nego li se jeka veleljepne izjave u sabornici do kraja razlegla, preporuča ista vis. vlada, eventualnu promjenu §. 33. nagode, zak. čl. I.:1868., a kraljevska deputacija preporuča pače promjenu ne samo §. 33. nego i §§. 32., 36., 40. i 42.

Nisam bio protivan unapried i nisam protivan niti danas tomu, da se promieni ustanova §. 33. i s ovom promjenom podjedno da se promieni načelo §. 32., od kojega je §. 33. jedino konsekvencija. Ali ta promjena imala bi se po smiernom mojem mnienju poduzeti u sasma drugom pravcu, nego li kako to predloženi elaborat preporuča. Promjena morati će se svakako prije ili kasnije učiniti. Potrebe života stvaraju i raztvaraju forme. Sila okolnostih biti će jača od ljudske volje.

Dovoljno je, da se konstatira to, da su obje stranke, kako hrvatska tako i ugarska vlada, da i obje kr. deputacije pripoznale, da načelo §. 32. nagodbe neodgovara interesom nijedne stranke, dakle da se rodoljubi naroda jednoga i drugoga imaju podvrći dužnosti, da razmišljaju, koje li da se drugo načelo postavi na mjesto načela §. 32.

Gledajmo, analizirajmo naše današnje stanje, učinimo diagnozu bolesti, pa ćemo naći uzroke, iz kojih je to stanje proizišlo.

Presv. gospodin, jedan član vis. ove kuće, rekao je prije četiri godine poznatu onu kriljatu rieč, da bismo već tada bili likvidirati imali, a da ćemo za pet, šest godina dospjeti na rub, ako ne već gotovo u ždrielo bankrota. Isti gospodin ima, čujem, mnogo neprijatelja. Ja ga zato nežalim. Ja nespadam medju njegove neprijatelje; ali ga nežalim, jer znam onu staru istinu: da ima mnogo neprijatelja, tko ima mnogo časti i slave. Naglasio sam mnogobrojnost njegovih neprijatelja jedino u svrhu, da naglasim, da ga nijedan glede pomenute njegove izjave nije u laž utjerao, dementirao.

Dà, gospodo, bez parafraze kažem: Zlo nam ide, vrlo zlo. Državna dobra založena, trgovina na umoru, industrija satrta tudjom konkurencijom. Koliko se i stegnulo u isto doba mira gospodarstvo; ipak rastu novi deficiti na stare. Vjeresija skupa. Dà, zlo stoji posestrima Ugarska; a još gorje nego zlo stoji njezina drugarica Hrvatska. Tomu leže uzroci dielom doduše izvan Ugarske; ali ponajviše uzrokâ leži u Ugarskoj samoj i u pomenutom §. 32. nagode. Zašto u ovom?

Isti Magjar Szomszédváry konstatira, da od ogromni[h] onih milijuna, kojih dug nas zajedno tišti, nije ništa z[a] korist Hrvatske investirano, nego mnogi upravo na štet[u] njezinu. A to je moglo samo po tom biti, što je po § 32. nagode zastupnikâ Hrvatske premalo u ugarskom sa[-] boru, da bi oni mogli odlučivati u pitanjih, kojim bi s[e] moglo podizati materijalno blagostanje njihove domovine. To se pored sve žilave borbe hrvatske vlade i hrvatski[h] zastupnika n. pr. vidilo u pitanju željeznice Osiek—Sisak i Osiek—Brod i regulacije Kupe, koja bi regulacija, ne znatna investicija, stajala jedva milijun forinta. Premal[o] je dakle u tom pogledu zastupnika Hrvatske na ugarsko[m] saboru. S druge pako strane, njih je i odveć. Dovolja[n] bi bio n. pr. broj §. 41. nagode, da dotični zastupnic[i] svoj politički narod, kakovim nas §. 59. priznaje, ondj[e] predstavljaju kao pripadnika krune sv. Stjepana.

Nezajamčuje indi onaj naš položaj naše interese neodgovara našoj političkoj individualnosti. Ali on smet[a] ustavnomu životu i ustavnoj savršenosti iste ugarske kr[a-] ljevine. Ne jedanput moramo podnositi predbacivanje, d[a] gdjekoga Magjarom sbog osebujnih njihovih nutrnji[h] odnošaja nemiloga ministra drži većina zastupničke kuć[e] jedino pomoćju hrvatskih glasova. Nebi li bilo pravičnij[e] i mudrije, da ugarskomu parlamentu nebude toga kamen[a] smutnje, koji jedan narod proti drugomu razdražuje? [I] obratno. Griehe pojedinoga ugarskoga ministra mogao [bi] hrvatski narod pripisati na račun mržnji cieloga uga[r-] skoga naroda. Mogao bi uzeti, da Magjari nedrže trajni[m] naš državo-pravni savez, nego da Hrvatsku poput kol[i-] nije hoće da strižu, dok na njoj vuna raste, a da z[a] našu nevolju nemare, jer u nami gledaju svoje neprij[a-] telje, pa si misle, da će se težko podignuti do junačk[e] odvažnosti, komu od gladi mišice onemognu.

Ovdje bih htjeo s vami, gospodo, dulje vremena p[o-] stajati. To je ona točka, u koju želim, da se dubok[o] umisle svi ozbiljni rodoljubi. Tuj je onaj Szomszédvárye[v] „Geldpunkt", koga je g. Zagorski preveo na „pitanje no[v-] čano", prem bi po mojem mnienju bolje duhu original[a] odgovaralo. da ga je označio pitanjem eksistencije, p[i-] tanjem prirodjenoga nagona, uzdržati vlastiti svoj živo[t].

Nije nova, nije moja, niti Szomszédváryeva rie[č], nego je stara jur prije sto godina pisana istina, da [je] samo ona država jaka, koje gradjani nisu robovi ni pr[o-] sjaci, samo ona država, gdje nitko nije tako bogat, d[a] bi drugoga kupiti mogao, niti nitko tako ubog, da bi s[e] drugomu prodati morao. Glavni preduvjet snage drža[ve] je dakle materijalno blagostanje. (Živio!) A tko bi s[e] htjeo i bi znao brinuti za razvitak našega blagostan[ja] bolje, nego li mi sami? A da možemo, što znamo i h[o-] ćemo, za to nam treba primjerne slobode.

U klasičnom svojem djelu, o duhu zakona, pisao [je] Montesquieu: Les pays ne sont pas cultivés en raison [de]

leur fertilité mais en raison de leur liberté. Ovu je stavku u monumentalnoj svojoj knjigi o samoupravi Englezke, preveo Dr. Rud. Gneist ovako: der Ertrag des Erdreichs hängt nicht sowohl ab von der Fruchtbarkeit des Bodens als von der Freiheit seiner Bewohner, pa govoreći o anciênne regimen Francezke, pridodao: Hier lag der letzte Grund der Verarmung des Landes, der zuletzt unüberwindlichen Finanznoth. Nicht die Paar Demagogen; es war der Bauer, das Volk vielmehr, das Jahrhunderte hindurch gedrückt, sich im Stillen von seinem Grame, seinem Neide und seiner Eifersucht genährt hatte, das durch die rauhe Behandlung des Schicksals hartherzig, fähig geworden war jedes Leid zu tragen aber auch Andern jedes Leid tragen zu lassen. Ili po hrvatski da reknem: boj se onoga, koji je vikao od gladi živiti.

Žalostnih ima prispodoba povjestnica.

Tužnu danas Irsku opisao je lord Plunkett jošte g. 1799. kao malen otok s pučanstvom od 4—5 milijuna ljudi, kojeg otoka sreća i blagostanje nadkriljuje svaku drugu zemlju ovoga svieta. A što je postalo kašnje od one rajske zemlje? Dvadeset milijuna funti sterlinga po računu O'Connella, ili 2,200.000 funti po izkazih englezkoga parlamenta, dakle minimum od 22 milijuna forinti mita, visoke časti, mastne službe, izvele su onu tako nazvanu finalnu uniju Irske s Englezkom dne 26. svibnja 1800. Od tada, od 1. siečnja 1801. upravljala je sudbinom Irske Englezka kroz ovo osamdeset godina. Pa što je postalo — opetujem pitanje — od onoga rajskoga otoka lorda Plunketta? Kano da nam odgovor na to pitanje pohrvatio gosp. Zagorski. Bujne brežuljke, plodne poljane, veselo zelenilo livada i šuma sve je satrla, pogazila i poharala bogumrzka sila tudjinca. A posliedice? Užasom je gledamo. Javna nasilja, paleži, umorstva. Onaj njemački pjesnik, koji je po prekjučerašnjem navodu znao razliku od Minute i Ewigkeit, završio je jednu svoju tragediju riečmi: prokletstvo je zla djela, da se iz njega redom radjaju druga zla.

Genialni Szomszédváry spominje financijâ ministra, da bi njegove pogrieške jednom mogao imati skupo plaćati ugarski državnik. Akò se on boji, da ugarski ministar financija nije mudar državnik; a ja bih želio, da se Ugarskoj najde državnik, koji bi za vremena znao izpraviti pogriešne institucije, za da se nebi razjazivao savez, od kojega sam ja s većinom domovini, izgledao duševnu i materijalnu sreću. Da se najde, želim, državnik, koji bi za rana učvršćivao nasipe proti poplavam, koje će danas sutra po svoj prilici navaliti od crnoga mora ovamo u brieg natrag putem Dunava i Save. U tom pogledu su nam zajednički interesi, jer nam je zajednička kako pogibelj za obstanak, tako i zadaća obranbe.

Dovršujem. Razmišljam, nebi li se imao izpričati? Iza kako sam mj. lipnja pr. g. imao čast govoriti za obranu financijalne nagodbe, zapitao me je njetko, iz ove dvorane u jednom peštanskom journalu: Was haben Macaulay, Hegel mit dem ungarisch-kroatischen Ausgleiche zu thun? I danas sam citirao duhove Axela Oxenstîerne, Goethe-a, J. J. Rouseaua, Montesquieua i pozvao se — sit venia verbo — na autoritet Szomszédvárva, pa mogao bih odvratiti pitanje: nemaju li istine, pravila mudrih ljudi nikakva posla s ugarsko-hrvatskimi odnošaji?

Resumiram. Prihvaćam savjet govornika, koji je prekjučer prvi u prilog nazočnoga predloga govorio: Inter duo mala minus eligendum. Ako već bi imalo ostati kod pogriešna načela: onda će nam kod odluka biti više upliva, kada bismo na vagu mogli metnuti 54 glasa a ne samo 40.

Nisam za to, da se slabi upliv Hrvatske u ugarskom parlamentu. Nisam za to, da se Krajina, to okrvavljeno, krvavo pastorče sudbine u ustavni život opremi maćuhinskim mirazom okrnjena razmjerja ustavnih prava kakova drugi države pripadnici uživaju. Glasovati ću dakle proti predloženoj osnovi. (Povladjivanje.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja sam s više strana, vis. sabore, razumio, da zahtjev ugarske regnikolarne deputacije, dotično Ugarske, da se §§. 32. i 33. nagodbenog zakona stave izvan krieposti, jest nebratski, da je ponizujući za naš narod.

Ja držim, vis. sabore, da je jedna i druga ova tvrdnja netemeljita, jer u politici, vis. sabore, nema govora o bratskom i nebratskom, već imade jedino govora o koristi. Dakle, kada je regnikolarna deputacija ugarska tražila, da se §§. 32. i 33. nagodbenog zakona stave izvan krieposti, nije „nebratski" postupala, nego je ona branila svoju korist, pa makar ta korist i prividna bila.

Ja držim, vis. sabore, da zahtjev ugarske regnikolarne deputacije neponizuje naš narod, jer držim, da bi ovaj zahtjev samo onda „ponizio" naš narod, kada bi se stavio kao zapovjed na ovaj sabor, kada bi se reklo: Primite ili neprimite, — tada bi taj zahtjev neopravdan bio.

Ja, vis. sabore, moram iskreno priznati, da je ovaj zahtjev ugarske regnikolarne deputacije, ako nije s našega, a to je bar s ugarskoga stanovišta opravdan, naročito, kada se uzme način, kojim se zastupstvo Hrvatske i Slavonije na ugarski sabor izabire. Isto tako, vis. sabore, držim, da je i onaj navod netemeljit i neopravdan, gdje se kaže, da bi vis sabor ovaj, kada bi primio ovaj predlog Ugarske, a sada kraljevinskog odbora, da bi žrtvovao pravo svoje, — ja to držim za neopravdano. Žrtva može se samo onda doprinieti, kada se koja korist napusti, ja pako, vis. sabore, pošto držim, da neće nikakova nesreća biti za ovu zemlju, ako bude zastupana sa 40 zastupnika, i da nebi nikakova korist nit blagodat bila, kada bi zastupana bila sa 54 zastupnika, jer ja držim, da zastupnici na ugarskom saboru neimadu onu zadaću, koja jim je od predgovornikâ naznačena, t. j.

praviti ugarskomu saboru neprilike, već da je zadaća brinuti se za što veće dobro skupne države.

Istina je, vis. sabore, da Ugarska nemože za sva vremena osujetiti spojenje Krajine s materom zemljom, ali je istina i to, da Ugarska može na manje više godina ovo spojenje odvući i odkloniti, a pitanje je i ja vjerujem gospodi s protivne strane, da njim nije stalo do toga, da se vojna krajina čim prije s materom zemljom spoji. . . .

(Glasovi: Oho! Oho! — Predsjednik [zvoni]: Molim, da se govorniku u rieč neupada. — Govornik nastavlja):

. . . . dapače mogao bi se naći koji, koji nebi želio to spojenje iz razloga kojekakovih, dok narod, koji u Krajini obitava, neizumre, nu njega nikada nestati neće.

Ja mislim pako, da onim, koji su se oko programa vis. vlade sakupili, t. j., koji imadu program, da treba upravu zemlje preustrojiti, ovo pako preustrojstvo zemlje nemože se prije spojenja Krajine dati, nemože biti svejedno, da se to spojenje Krajine odvlači, pak makar samo na 2—3 godine.

Ovdje je bilo, vis. sabore, kazano, da Ugarska nije više tako jaka, da bi mogla svojim uplivom spojenje Krajine s materom zemljom odvlačiti. Ja sam pako, vis. sabore, uvjeren, da Ugarska ima i danas takova upliva, da se proti njezinoj volji ništa izvesti nemože. Nije meni dokazati slabost Ugarske, što je okupacija Bosne proti njezinoj tvrdoj volji izvedena. Istina je, vis. sabore, da je okupacija Bosne izvedena proti volji ugarskih političara, koji tjeraju onakovu politiku, kakovu i naša čestita braća od opozicije propoviedaju, ali nije izvedena proti volji svih trieznih političara ugarskih, koji žele okupacijom Bosne utjerati klin u zdravo meso naroda srbskoga.

Visoki sabore! Ja držim za vrlo naivnog onog političara, koji misli, da može ideal svoj o zastupanju Hrvatske i Slavonije na ugarskom saboru kroz nuncija u život dovesti i spojiti sa parlamentarizmom. Isto tako držim naivnog onog, koji misli, da je §. 70. nagodbenog zakona za to metnut u nagodbu, samo zato, da se može nagodba na korist Hrvatske, nikada pako na korist drugoga saveznika preinačiti.

Ja ga držim za vrlo naivna, kada on izriče, da je nagodbeni zakon — kakono se kaže — „nolli me tangere", koji se nemože nikada promieniti, nego samo onda, kada se narodu hrvatskomu to na njegovu korist vidi.

Ja, vis. sabore, i većina vis. sabora nije glasovala za nagodbu financijalnu s toga razloga, što je mislila, da će usljed toga dobiti Krajinu, i što je držala, da imade odtuda korist izčekivati; pa isto tako i sada većina ovoga sabora neće glasovati za predlog kraljevinskoga odbora, radi toga, što joj je dužnost, neka protuslovja izjednačiti, već će glasovati s toga razloga za osnovu, što drži, da je koristno za zemlju ovo spojenje Krajine, jer tim će moći zemlja ne samo svoju kulturu bolje razvijati, nego će moći i jače braniti svoju autonomiju, ako bi se kad[a] koja nevolja na nju podigla. (Živio! Živio!)

Drago mi je, vis. sabore, što je jedan od predgovor[nika] naveo nam primjer Poljske, samo mi je to žao što taj primjer nije povjesti sasma shodno razvio. Poljska vis. sabore, nije propala s toga, što bi se tobož u njezin[om] saboru našla stranka, koja je pravo svoje zemlje izdala nego je Poljska propala sa žalostnom politikom, naročit[o] s politikom nesnosljivosti intolerancije religiozne prot[i] svojim sugradjanom Rusom, pak je ta žalostna politik[a] utisnula hetmanu mač u ruke, da u prvom redu zad[a] ranu Poljskoj.

Ja sam uvjeren, da u ovom vis. saboru nema [u] nijednoj stranci nijednoga člana, koji bi bio priprava[n] pravo zemlje svoje izdavati, ali vidim na žalost, da [u] ovoj zemlji, u kojoj nikada nije bilo intolerancije reli[] gije, da se ista danas pojavila, pak se bojim, da će t[a] politika, utemeljena na intoleranciji religije, naš naro[d] dovesti, ako ne u propast, a to na rub propasti; n[u] nadam se, da će bistar i vedar duh naroda i ovu ne[] man naroda utamaniti i svladati, ali se bojim, da će g[a] dovesti na rub propasti.

Držim, vis. sabore, da se primjer, što ga je nepo[] sredni predgovornik, moj drug, naveo glede Irske, ovdj[e] nemože navesti a kamo li aplicirati.

Ja držim, da Hrvatska nije učinila unije s Ugar[] skom pod onimi okolnostmi, pod kojimi je Englezka [s] Irskom. Unija s Englezkom izvedena je s neizmjerni[m] mićenjem.

Ja mislim i držim, da i predgovornik sam, koji [je] uvjek zagovarao i glasovao za uniju s Ugarskom, neć[e] dopustiti tu ljagu da nosi, da je on mićenjem došao d[o] unije s Ugarskom.

(Glasovi: Bravo! Bravo! Živio! Živio!)

Po tom, vis. sabore, kao što sam rekao, ja ću gla[] sovati, — ne iz nikakovih drugih obzira, nego jedino i[z] obzira koristi za ovu zemlju, — za predlog kraljevin[] skoga odbora. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Šavor.

Josip Šavor: Visoki sabore! Kao što su Hrvati o[] vajkada s največom pozornošću pratili razvoj pitanj[a] krajiškog, i nikad ga s vida smetnuli nisu, tako su p[o] svetili tomu pitanju dvostruku pažnju sad u novije dob[a] jedno što su uvježbali, da se to pitanje podobro primič[e] svomu koncu, i drugo da vide, kako će se napokon po[s] tot discrimina fati teda negda riešiti toli spram prevlas[] nim požudam magjarskim, koli i spram ustanovam v[eć] od prije zakonom uglavljenim.

U to ime bje odaslan odavle u Ugarsku kraljevins[ki] odbor, koji nam je posljedak svoga tamo djelovan[ja] podnio u predležećem izvještaju.

Pravedno se je mogla nadati Hrvatska, da će t[o] odlično odaslanstvo, sastavljeno iz sve samih Hrvata, ka[o] će raditi uz ognjište, gdje toli plemeniti žar domoljubl[ja]

plamti, i gdje se toli pohvalnom gorljivosti sveudilj bojak bije za narodna i državna prava, da će, velim, povjereni si ovaj velevažni posao ovršiti onako, kako bi to činili Magjari na njegovom mjestu, i da će ga ovršiti onako, kako će tim što bolje poslužiti koristi i dostojanstvu ove kraljevine, te tako će imena svoja, ovjenčana slavom i narodnim priznanjem, moći ljepše uvrstiti u listove domaće poviesti za buduća vremena.

Medjutim se nade naše izjaloviše, očekivanja se nezpuniše, razočaranje je ovdje, i gorki žalac boli duboko utisnut ostade u srdcu naroda.

Da je ovo pitanje o spojitbi Krajine iznebuha i nenadano osvanulo, da se čestimice na tom polju već od prije nebi bilo radilo, kad pače o tom jasan zakon obstojao nebi, ele tad ni pol krivice, ni poniženja za Hrvate nebi bilo.

Ali svega toga dovoljno imade u najnovijoj prošlosti!

Kad je ono prije desetak godina, premilostivi kralj naš. potaknut prirodjenim si velikodušjem, i često opeovanimi molbami svojih vjernih Hrvata odlučio, da se veukupna Krajina razvojačiti ima, tko je tada žurnije brže priskočio, nego Magjari, da pritegnu k sebi, što n bje negda nezakonito oduzeto? I Scudiera malo je talo truda i znoja, da tamo u ugarskoj krajini stvar nako uredi, kako se je očekivati dalo, da se po zahtjeih ustavnosti urediti ima. Pak sbilja se je to sve tamo redilo u prilično kratko vrieme, bez svakih dosadnih ogovaranja, bez ikakvih uvjetovanja, pogadjanja, i nazanja, sve uz načelo, da se pravu povrati, i bje u okvir stava došlo, na temelju ustava ustroji.

I premda je to svim dobro znano, da bi se slični osao utjelovljenja u našoj Krajini mnogo udobnije razaviti uzmogao, jer je i general Mollinary već prije mu podobro put prokrčio bio, i jer su mnogi zakoni bili se tamo isti, koji i u nas ovdje, u gradjanskoj Hrtskoj, ipak da sviet znade, da se tuj s Hrvatskom sla imade, nije se smjelo sve onako liepo i gladko izsti, nego je trebalo pokušati, čim bi se Hrvatska i ed samom sobom i pred svietom poništiti imala.

Zar nije već to bila golema krivica i anomalija, što je iza dovršena razvojačenja s tom spojitbom tako go pod raznimi jalovimi izlikami oklievalo; koliko pak kamo veća ta nepravda postaje sada, gdje se opet pripča na uvjet zakon i pravo težko vriedjajući?

U svakoj ustavnoj državi svetost je zakona nepoiediva, i dok, što zakonom obstoji, vršiti se i štovati ia. Zakon pako o broju zastupnika hrvatskih na zajedničkom saboru nakon spojitbe Krajine obstoji, morao se dakle savjestno izpuniti toli od strane Magjara, kao od strane Hrvata, jer su ga obe strane g. 1868. dragovoljnim ugovorom uglavile.

Nisam onaj, koji bi ljudske zakone držao za nepromjenljive. Jer što ljudska ruka sagradi, to i razvaliti može. Ali svačemu se hoće svoj razlog. Deder indi da vidimo razloge, s kojih upravo ova ustanova u §. 33. utanačena imala bi se mienjati?

Ovako kaže se: to želi ugarska vlada, pak zašto da joj se protivimo? Bože dragi! Da se ovakovoj želji odazivlju Magjari, imalo bi smisla, i bilo bi za nje pohvalno. Jer višu svoju vlast štovati, dužnost je, i želje njezine izpuniti, lojalno je. Ali kako da u taj račun dolaze Hrvati? Zar nemaju Hrvati svoje domaće vlade? Zar nemaju svetije i preče dužnosti spram nje, nego spram vlade Ugarske? Naša se pako vlada do sad nikad još javno o tom nije očitovala; bar sabor o tom ništa dosad nije doznao, a i zemlja nikakve o tom enuncijacije njezine čula nije. Pače, hrvatska vlada, svagda je zakon taj netaknut držala, niti ga je 1873. za promjenu predlagala, niti se protivila, kad je po njem broj zastupnika birao se do sad u bivšoj brigadi bjelovarskoj. Koji dakle razlog vodi Hrvate, da s poniženjem svoje narodne časti i preko svoje vlade idu, da se taj zakon krnji i tim prevlast ugarske vlade nad sobom dopušćaju.

Ova želja, ili bolje, zahtjev Magjara, da se ta ustanova mienja, tako je sve u čudo natjerao, čim se o njem pročulo, da su iste ovdašnje jedne službene novine tomu začudjenju javni izraz dale u jednom svojem broju. Nu uzprkos tomu, što te novine ni povladiti ni braniti nisu mogle, pronašle su za dobro, da taj zaista parodokson preporuče Hrvatom, pače apelirati začeše na patriotičku njihovu dužnost, da to učine. Kao da patriotička dužnost nalaže komu krnjiti zakon, ako je taj gdjekomu nepoćudan, i šarati tamo, gdje bi na podlozi zakona s najčvršćom dosljednosti uztrajati, upravo ta patriotička dužnost, nalagala.

Nu pitajmo, zašto i s kojeg li razloga poželjela je ugarska vlada, da se ta ustanova zakona mienja? Vele neki, da zato: da Hrvati neodlučuju sudbine magjarskih stranaka svojim brojem. Ali pitam: što spada na Hrvate stranački život Magjara; tko ih je pozvao, da njihovi miritelji budu? Pak i čemu da pomažu tamo jednoj ili drugoj stranci, kad se znade, da im nijedna prijateljna ni prijazna nije. Zar neimadu Hrvati i kod kuće slične rane liečiti, neimadu li sgode, da doma izglade, što je hrapavo i izravnaju, što je krivo, te da uznastoje pokazati svietu, kako umiju radeći u slozi bez svake disonancije štititi, braniti i čuvati narodna si i politička prava? Zvanje i sveta dužnost hrvatskih zastupnika tamo u Ugarskoj jeste svakom sgodom u obranu uzimati interese svoje domovine, i svimi silami uznastojati, da se tamo ništa nečini, čim bi se razvitak i napredak hrvatskoga naroda ma u čemu priečio.

Još jedno se iztiče kao razlog u javnih glasilih, i to: da je to protuslovje, što Hrvati biraju svoje zastupnike za ugarski sabor iz sredine sabora, a ne neposredno iz sredine puka. Dakle, kad nebiraju jednako, neka nebudu ni jednakim načinom prema broju pučanstva tamo zastupani. Ali ja tu tvrdnju držim više za doskočicu,

plod neke rafinirane glave, nego za valjan razlog. Ta je doskočica na vlas slična onoj od g. 1880., kojom su nam krajiške provente uzkratili. Tada navadjahu, da to zato čine, jer su u računu pogriešili, jer je pometnjom bilo učinjeno, što su te dohodke kroz nekoliko godina Hrvati pobirali. Ovdje je indi pometnja, ondje protuslovje, medjutim, po mom mnienju niti je jedno ni drugo, već izrazita i očito tim dokazana težnja, za kojom sveudilj idu, da zagospoduju Hrvatskom, i da svoju prevlast na ovu kraljevinu protegnu; što se to već i iz toga vidi, jer svaki pametan opaža, da neće 50 zastupnika prema onim magjarskim od 410 nikakova čudesa činiti, kao što neće ni ovih 40 obrečenih. Pa kako bi i po čem Hrvati mogli biti pogibeljniji Magjarom u g. 1881. kad im se to opasnim nije pričinilo g. 1868., kad su na broj, prama razmjerju pučanstva birati se imajući, pristali. Misle li možebit Magjari, da će Hrvati tamo dolaziti opet poput onih za doba Zrinjskoga, da odlučuju bitke i izbore, ili onih od g. 1848. oružjem u ruci?

Zaludne bojazni! Jer niti ima danas u Hrvatskoj Zrinjskih, ni onih oduševljenika god. 1848.; a i granica nestoji danas pod puškom i sabljom.

Zaista, da Hrvatom nestoji do očuvanja prava, do štovanja zakona i časti narodne, pak suviše do one krasne evangjeoske opomene: ako jaki oboružani čuva kuću, sva su na miru, koja posjeduje; ako pak jači od njega nadodje, oduzet će mu oružje, u koje se je pouzdao, i sav će mu plien podieliti!

Gospodo! Čini mi se, kao da su božanstvena usta izustila upravo za Hrvate ovu opomenu, potičuć ih na opreznost. Kad, velim, do sveg toga nebi Hrvatom najviše stalo, za cielo ih nebi boljela glava, da dobe veći ili manji broj zastupniha za zajednički sabor; jer se znade iz domaće i tudje povjesti, da često i malena šačica vriednika postojanih, odvažnih, sviestnih i o svoje pravo uprtih više će izvojštiti, nego ciele čete slabića, uviek spremnih na popušćanje i uzmicanje. Tko još danas s ponosom i uznositim čuvstvom u grudih nesjeća se imena dičnoga nam Metela Ožegovića, koji skoro sam, skoro jedin poput pećine usried uzburkanog mora umio je svojom postojanošću i svojim čistim rodoljubljem odoljeti najgrdnijim navalam i nasrtajem protivnika. Kazat će ovdje netko: druga tada bijahu vremena i druge okolnosti! Da, bijahu u mnogom druga, ali u mnogom puno slična današnjim. Predmet je borbe bio isti, koji i danas, borioci isti, napadaji i nasrtaji isti, povriedjivanja prava ista, al što danas nije isto, to je ona oduševljenost za stvar narodnu, postojanost u branjenju njezinom, to bijaše, što nam izpuni najsjajnije listove naše povjestnice, a česa danas badava u nas tražimo. Mogli bi pako Hrvati danas tim više obilovati na ovih prekrasnih kriepostih, čim pomnije prouče, na koliko su se oko nas i u samoj Ugarskoj stvari u mnogom vele promienile. Onda nebijaše u saboru ugarskom čuti rieči ni kojeg Srbina, ni Rumunja, ni Slovaka — onda još bijaše Srbija vazaln[a], Bosna i Hercegovina turska, granica njemačka, Bugarsk[a] tudja — a danas da omjerimo položaj, neće li nam [i] grudi ponosnim čuvstvom napuniti, da su se Hrva[ti] s ovimi bližnjimi narodi dobrano upoznali; i ne sam[o] upoznali, nego i prebrojili, nego i medjusobnu silu i snag[u] valjano proučili. Trebalo bi zato, da Magjari drugči[je] računaju s nami, da jedared uvježbaju: koja im i koli[ka] korist od saveznika i susjeda nezadovoljna, kojega n[e] prestaju viek vriedjati, prezirati, narodna mu i politič[ka] prava krnjiti?

Visoki sabore! Ako me do sad ništa nije bolje up[u]tilo, da naša nagodba služi više Magjarom na kori[st] nego nam, i da im ona daje više oružja ze otimat na[ša] naša prava, nego daje sredstva nam za odbijat ih o[d] nas, to bi me sad ovaj najnoviji postupak njihov spra[m] nam najživlje uvjeriti mogao.

Kad god bi Hrvati dovikivali Magjarom: ovo [ili] ono sapinje nas u slobodi našoj, ovo ili ono čini na[m] se nepravedno, ovo ili ono imalo bi se izpraviti, to i[m] se tad uviek odgovaralo: to ne može biti, to se proti[vi] nagodbi, toga u zakonu nema. A sad, kad Hrvati traž[e], neka se vrši ta nagodba i na osnovu zakona neka [se] bira broj zastupnika prema broju pučanstva u Kraji[ni], evo svi jednim glasom podvikuju, toga nemože biti, to[ga] mi nedopuštamo; pak nam pri tom još priete, da na[m] preko toga uvjeta ni Krajine nedadu.

Siromašna ti Hrvatsko! Uboga i jadna ti Krajin[o]! Prave ste i zbilja lopte u rukuh vaših saveznika. Ovi [se] s vama poigravaju, kako i gdje im se svidi. Igračke s[te] samo zato privezane drugim, da im služite za podlogu[,] štafetu, na kojoj oni premoć svoju uzdižu. Ele, nije to[m] dugo, a to nam se nudjala Krajina, ali uz uvjet, da po[d]pišemo financijalnu nagodbu. Podpisasmo! Ali Kraji[ne] nedobismo. I sad nam se nudja Krajina, ali opet [uz] cienu, da brišemo do 6 paragrafa iz nagodbe. Ako s[e] s nova pristanemo na to, ja kriv, da nam se još s[a]motnija ciena nametne, kad će se jednom o konačn[om] spojenju Krajine s nami raditi. Jer znati moramo, da ov[o], što se sad čini, tek je polovični posao, a znam [iz] izkustva, da polovični poslovi nikad puno nevriede. Š[to] pak još tada bude, kad se govor povede o Rieci i D[al]maciji. Nije li to žalostno? Nije li to postupak slič[an] onomu, kojim su negda naši predji težkimi tovari zla[ta] i blaga odkupljivali svoje zarobljenike iz turskog s[u]žanjstva. Ako je to žalostno već po našu Hrvatsku gr[a]djansku, kud je i kamo to žalostnije za Krajinu, ko[ja] se kao kakva roba na tržište dovaža?

Ovako mora bivati tužna krajina sveudiljnom [iz]nimkom u svemu. Iznimka bijaše, kad se često sa[ma] boriti imala proti čoporom turskim; iznimkom, kad je [na] vojničku uredjena; iznimka u vrieme, kad se čulo: [Mit] Ausnahme der Militär-Gränze; iznimka, kad je razvo[j]čena, iznimka, sad kod spojitbe; iznimka bez kraja i kon[ca].

Ljudi, odvjetnici Magjara, govore i pišu javno: sitna e i to neznatna stvarčica, taj broj zastupnika, sitna je neznatna žrtva, koja se zato zahtieva, svakako vriedna, la se prinese za Krajinu. Dakako da je vriedna i još eće žrtve, vriedna iste krvi, jer je krv od krvi naše. Ako se komu vidi sitna ta ucienjena žrtva, nije sitna ast naroda, koja se tim gubi; nije sitno pravo, koje se im krnji, niti su sitne one posliedice, koje izviru iz tog a budućnost vrlo opasne i pogibeljne.

Pak, gospodo! kad se ovako govori, morao bi pomisliti čovjek: Ti Magjari ipak moraju biti ljudi jako eledušni, i švalerski narod, jer nikad ništa netraže od Irvata, što bi bilo veliko i znatno; nego štogod i kadod što uztraže, sve su to same sitnice i ništice. Sitnica ijaše, kad nam se branilo pravopisno pisati naša imena; itnica, kad nam se iz knjige brisalo sve, što bijaše naodno i hrvatsko; sitnica, kad nam se priečilo govoriti rvatski u javnih skupštinah; sitnica, kad nam se zakoom naložilo znanje magjarskoga jezika za 6 godina; itnica, kad nam se htjela ugrabiti Slavonija; sitnica, ad se nije znalo za Hrvatsku; sitnica, kad nam se na pol tela Rieka, a posvema Medjumurje; sitnica je bila Daidova škola; sitnica i sad još poraba magjarskog jezika mnogih ovdašnjih uredih. Sve se to u raznih sgodah, razna vremena nazivalo sitnicami. A ipak, ako se sve e sitnice i još druge ovim slične razmotre potanje, okom d strasti i predsude, prostim i bez sitnozora, naći će se, a su se te sitnice i zbilja po sebi važne i znatne, pače riedne, da se je radi njih trg sv. Marka krvlju poprkao, i driemajući on lav na groblju sv. Jurja podigao.

Ima i takovih zagovornika, koji brane Magjare, vrdeć: Ama ljudi božji, što spominjate ovdje čast i poštenje narodno; tuj se neradi o kakvoj časti ili poštenju, ego o političkih pitanjih, a znate dobro, da po načelih ad svietom zavladalih sila ide pred pravom, da u potici poštenja nema; tuj sve odlučuje korist, te se sve rocienjuje po postignutom uspjehu. Gospodo! Kad slušam takove rieči, tad se duhom prenašam na kapitol imski, te mi se čini, kao da mi odanle odzvanja u uho on ilovit glas: „Salus Reipublicae suprema lex esto“, kojim e često rimsko gradjanstvo poticalo na ratoborne podvate; i gledam odanle bezbrojne legije razliegat se preko ranica carstva na sve strane, da robe i pale, sjeku i ružje si ljudskom krvi maste, sve za to i u to ime, da e očuva ta „salus Reipublice“. Svi se neka narodi zaužnje, svi pod jaram rimske sile neka vrat skuče, svi eka cvile i plaču, samo da se gospodstvo rimsko uzese i premoć njihova da se razgrani po svem svietu. Medjutim mogahu to činiti Rimljani, koji neznajuć piomih osjećaja sve podčinjavahu svojim strastim težećim a svjetskom slavom, i sve podvrgavajuć nezasitnomu oristoljublju nisu mnogi marili, da li svi narodi svieta rpe i pate, samo da oni u sjaju i razkošju živu. No itam, po čem su to mogli činiti Rimljani? po tom, jer bijahu pogani. Mi pak pogani nismo, s toga se mi po njihovih načelih povoditi nemamo.

Mi kršćani, poznajemo mnogo uzvišenija i blaža načela, jedina vrstna domaknut pravu sreću čovječanstvu, i uvesti pravi stalni red u družtvo ljudsko. A ta nas načela kršćanska uče, da nesmijemo vriedjati tudja prava, nikomu krivice činiti, dapače ni svoje koristi tražiti sa štetom drugoga.

S užasom gledamo naokolo, kako se to novovieko poganstvo sve bolje razmahuje svietom, i kako po svih strana u svih razredih ljudskih sve to više sliedbenika dobiva. Odtud potiče ono nepresahlo vrelo trvenja, nezadovoljstva, komešanja medju narodi; tim se zatornim zlom upropašćuje sreća i svaka dobrobit medju ljudmi. Odreći se tog pogubnog poganstva i povratiti se na čistinu kršćanskih nauka jedini je put doprieti do pravog reda i prave sreće.

Pak i bilo tako: da se dopusti, neka si svaki traži sreću kako i gdje može; neka si svaki nabavlja koristi najobilnijom mjerom, to ipak nikako dopustiti nemogu, da bi se s ikakvimi na svietu načeli pravednosti uskladiti dalo, da se čovjek nebi smio otimati krivici, niti se braniti proti napadačem, nu pače, da ruku pomoćnicu ima pružati onomu, koji mu o glavi radi. S toga, ako i pojmim s neke strane postupak Magjara spram nam Hrvatom, to podnipošto razumjeti nemogu, kako se u vrstih ovih mnogo nalazi takvih, koji se svagda i u svakoj sgodi onako popustljivimi čine spram zahtjevom Magjara, i što ovi samo zažele, odmah onako susretljivo prihvaćaju, nikad neimajući srdca i odvažnosti, da im u brk kažu: prste k sebi, vi ste već i onako predaleko mahnuli srpom u našu žetvu. Tuj mislim, da takvo savezničko prijateljstvo prekoračuje sve dopušćene i pravedne granice.

Čuje se s neke strane još i taj prigovor: glad i nezasitnost tih Hrvata jest zbilja bezprimjerna, čim im se više daje, za višim posižu; njihove aspiracije protežu se ćak u one krajeve, gdje se nenalazi ništa do zgoljnih utopija, i gdje ničesa nema, nego puka varava fata morgana. I za podkriepit tu svoju tvrdnju još pridodavaju: da n. p. Beč dade Čehom, Galičanom, ili našoj najbližoj braći Slovencem ono, što imaju Hrvati, ele koliko bi se sretnimi scienili.

Nu, čudne mi u tom logike! što polje mog susjeda nevalja, nesmije ni moje dobro biti; što je kuća mog prijatelja trošna, nesmije ni moja biti sigurna. Netraže Hrvati užitak svojih prava zato, što ih drugi nemaju, nego zato, što su njihova, i što na nje pravo imadu. Svak traži svoje, svak narod želi svojim životom živjeti. Da Beč nedaje svojim narodom obsežnijih sloboština, tomu se nečudim, jer se od najdrevnijih vremena znade, da je Beč svagda bio težnja absolutističkih, uviek želeć sve niti narodnog i državnog života pribrati u svoje ruke. Ali da to čine Magjari: oni Magjari, koji se toliko ponose svojim slobodoumljem, koji sciene, da su prvi pregaoci

slobode u Europi, da ti ugnjetavaju tudja prava, te prieče užitak njihov i onim, kojim se obvezaše najsvečanijim načinom, „zakonom“, to za cielo baca na nje nepovoljnu sjenu.

Kad se je tuj Beč, odnosno, ona druga pola naše monarkije spomenula, neka se još i to pripomene, da bi si odanle vrlo koristan nauk uzeti mogli Magjari. I ondje se našlo mogućnika, koji su proganjali sve druge narodnosti osim njemačke, koji su prem Slavene k zidu pritiskali; koji su u svojoj oholiji klicali: „wir könen warten“; koji su na svaki mogući način vriedjali tudja prava; pak sad što vidimo? Koji su utiskivali, utišnjeni su; koji mišljahu, da će biti do vieka, odoše bez traga; koji su grabili tudja prava, boje se sad za svoja; koji su se nadimali nad drugimi, spali su do sramotne uloge prostih agitatora, bunitelja seljačke neuke svjetine. Tako se u njih izpunilo ono „via iniquitatis via perditionis est“. Jednaki uzroci radjaju iste posljedke.

Medjutim u svoj toj boli, koju mi u ovaj par osjeća duša, preostaje mi ona sladka utjeha, koja me kriepi, da negubim nade nad sudbinom moje domovine; koja pače čini, da si ljepšu sliku slikam za budućnost milog mi naroda; a ta mi utjeha sastoji u tom; da kad će kršni naši krajišnici prieko praga ove sabornice negda dobrom srećom ovamo stupiti, svojom vrlinom, junačkom svojom postojanošću izpraviti i izpuniti ono, što se danas ovdje nepodpuno i nedovršeno ostavlja.

Ja glasujem proti osnovi kraljevinskoga odbora. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima presvietli gospodin vladika Živković.

Teofan Živković: Visoki sabore! Ako ja uzimam rieč u ovom pitanju, činim to zato samo, što po svome u Krajini i zavičaju i položaju, ja mučati nesmijem ondje, gdje je o Krajini rieč. (Živio!) A bit ću vrlo kratak i strpljenju visokoga sabora najmanje dosadan, jer meni nije stalo do toga, da govorim, nego do toga samo, da nešto kažem.

Reflektirati ću najprvo kao član regnikolarne deputacije na one rieči i tvrdnje, koje su pale ovdje sa strane predlogu deputacije protivne.

Reklo se je, da imaginarnoj koristi stvar naroda žrtvovati, nije probitačno. Nisam dobro razumio, na čijoj strani predpostavljena je ta imaginarna korist. Ali korist imaginarna može biti i na našoj, kakogod i na magjarskoj strani. Je li dakle korist Magjara, koju će oni ovim činom postići, imaginarna, neznam, ali je za mene i veličina našega gubitka zaisto imaginarna prema cieli, radi koje ga ja pregorievam. A pregorievam ga zato, da se što skorije svi vidimo na jednom ognjištu, ako ćemo se tresti, da se svi skupa tresemo, ako li nam dodje hora zapjevati, da pjevamo ovdje svi skupa! (Živahno odobravanje na desnici.)

Reklo se ovdje, Krajina nije prosta roba, da s njome može razpolagati, kako tko hoće, bez njenoga znanja. Mandatar nemože napuštati prava svoga mandata, prava Krajine žrtvuje se u korist gospodstva tudjeg, i tako dalje. Slušajuć to, mislio bi čovjek, da je ovdje govor o ukidanju kakvoga prava Krajine kao takove. A nije tako Krajina kao takva na ovome saboru nikakva specijalnog zastupstva i nema. I da budemo mi na zajedničkom saboru imali i 50 do 60 glasova, mogućnost je, da u to družtvo od strane Krajišnika nebude ovdje izabran n jedan. Tvrditi dakle, da je tu pravo Krajine na zajedničkom saboru okrnjeno, znači bez svakoga temelja dražit javno u Krajini mnienje protivu čina regnikolarne deputacije. (Burno Živio!)

Reklo se je ovdje, da se je regnikolarna deputacija pokloniv se kategoričnomu zahtjevanju magjarske strane ogriešila o onu hrvatskoga bana rieč: regnum regno non praescribit leges, dakle i ono naše pravo, koje proiztič odtuda. Ja doduše nisam pravnik, ni po svojih študijah ni po svome pozivu. Ali ipak imadem za pravo i nauk prava nešto malo interesa, te bi me zato vrlo prijatn obvezao dotični veleštovani govornik, kad bi me obavjestio, u koju vrst od izvora prava spadaju jednostavn izreke banova hrvatskih, koji ni u privatnih pravni odnošajih nemaju ni one važnosti, kakovih imadu curijalne decizije, a u medjunarodnih baš nikakve. (Nemir, uzrujanost.) Ali neka bi mu i dopustio ja taj nečuven kuriosum, da su jednostavne izreke hrvatskih banov izvori prava našega, ja mislim, da ovdje, gdje su dvij regnikolarne deputacije pogodbenim načinom uglavi predlog, i gdje se taj predlog dvjema legislativama pod nosi, i te legislative mogu ga primiti ili odbiti po svom uvidjenju, da tu o tome, quod regnum regno praescrip serit legem, ni spomena biti nemože.

Naglasilo se je ovdje naše strogo pravo, koje daj zakon. To je istina, zakon nam daje pravo to. Al n imamo pravo isto tako i na Dalmaciju, pa kako neki o nas misle, i na dalje još. Ali da će i djeca naše djec to naše pravo izvedeno vidjeti, ja zdravo sumnjam. zašto? Za to, gospodo, što u mnogih prilikah javnoga, u svih prilikah medjunarodnoga života jus non est fa cultas, sed est potestas. (Nemir.) A gdje je naša potesta u ovom našem malom narodu i njegovom na tolike strank razbijenom taboru valjda? Jer u našem žepu, i u naše piesnici za cielo nije. Pa gdje toga nije, tu valja patrio tično narodna politika da priskoči, koja računajuć sa da nim okolnostima pobire od svakoga momenta sadašnjos koristi što više može, a što nemože, to stavlja na drug srećnija vremena.

Reklo se je ovdje dalje, da je za dobiti granicu svak i najmanja žrtva bila nenuždna. Danas da je već politič konstelacija takva, a sutra biti će još bolja, da mi granicu dobiti moramo. Moguće je, visoki sabore, da je tak ali može da bude moguće što i tomu protivno. Ta po tična konstelacija nije bila svagda jednaka. Prije nek

30 godina bila je ona sasvim drugačija. Pa što nam je od one ostalo? Ništa drugo, do onaj krasni monument na trgu Jelačićevu, što, da se poslužim biblijskimi riečma, oči ima, a nevidi, uši ima, a nečuje. (Gibanje.) Da bogme, da iza ove današnje može doći sutra i drugčija politička konštelacija, i da nam ona granicu donese zacielo, jer će ju donesti morati. To je moguće, ali je i protivno moguće, da nam ta nova konštelacija, ako bi došla, malo zherena na stranu, kako mi nebi željeli, nesamo nedonese granice, nego nam i onu autonomiju odnese, koju danas imamo na ovom i tako okrnjenom komadu zemlje, koga je jučer jedan vriedni član sabora dronjkom nazvati izvolio. Ele na račun onoga, što sutra nije izvjestno, da odbacujemo ono, što nam je danas izvjestno?

Ima jedna poslovica: što sam imao, to je davno prošlo, što ću imati, to je vrlo daleko, a što bih imao, toga nemam. Vrlo bi mi žao bilo, kad bih ja smisao te poslovice vidio u najnovijem periodu našega naroda izražen.

Reklo se takodjer, da negubimo iz očiju onih uzroka, zbog kojih je Poljska propala, da nebi onda i mi propali isto tako kao i Poljska što je. I navedoše se ovdje i uzroci.

Ja nisam razpoložen, da ovdje kod ovog pitanja mislim na Poljsku i na njezinu propast. A kad bih bio razpoložen, te bih uzroke propasti Poljske ovdje htjeo predočiti vam, ja bih vam iznio onaj njenoj propasti najpoglavitiji uzrok. Ja bih vam na ono mjesto tamo prikovao u crnom okviru ono poljsko i u rukama manjine vrlo nesrećno rabljeno „njepozvolam“, u tome bi bilo više pouke i veći memento za nas u obće, i na pose, baš za našu opoziciju, nego je toga bilo u onomadnjem dugom razglagolstvu najriečitijega govornika vašega tabora. (Odobravanje.)

Danas se radi oko toga, da nam uzkrsne najvažnije jedno historičko pravo naše, kojega je mirno uživanje malom pauzom od punih 300 godina dana prekinuto bilo jest, i na grobu iz koga će ono uzkrsnuti, pečat je pukao već.

Sad izlazi pred nas to pitanje: je li nama sa utjelovljenjem Krajine zbilja, ili nije, ako je zbilja, računajmo sa danim okolnostima, i prionimo, da se naša zbiljna ciel što prije postigne. (Živio!)

Ako li nam nije zbilja, budimo i u nezbilji našoj ozbiljni, pa nemojmo se zaklanjati tu čas za ove, čas za one razloge, nego recimo otvoreno, nećemo Krajine, netreba nam ona, ona nam je opasna i tako dalje.

Ali je krajnje vrieme, da mi graničari znamo na čemu smo i da znamo, kako ćemo predusretiti one apostole, što po Krajini šestare, a sa barjakom integriteta zemaljskog i ustavne slobode, ako je to barjak čistog patriotizma, da mu se poklonimo, ali da ga nosiocem iz šaka izbijemo, a to smo kadri, ako je to barjak svakakvih drugih računa, a ne čiste politike narodne.

Meni je sa utjelovljenjem Krajine puno zbilja, i zato ja prihvaćam predlog regnikolarne deputacije. (Živio i pljeskanje.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Lehpamer. (Glasovi: Odmor! Odmor!)

Dakle odmor na 10 časova.

(Poslje odmora).

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Neka izvoli g. govornik uzeti rieč.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Ja ću se držati načela onog neposrednog predgovornika, presvietlog gosp. vladike, pa i ja velim, da neću da govorim, nego da kažem i to da kažem svoje uvjerenje, da se je naime ova zakonska osnova rodila pod pritiskom ugarske vlade i ugarskog zakonodavstva s jedne strane, a s druge strane popuštanjem hrvatske vlade i hrvatskog zastupstva. To osvjedočenje crpio sam iz izviešća, što ga je dotični odbor predložio; to osvjedočenje crpio sam naročito iz govora i razloga one gospode, koja su zagovarala nazočan predlog.

Istina je i to, i ja sam se začudio, kako je jedan od velevriednih predgovornika rekao, i ja sam se tomu začudio, kako je izviešće, ili da bolje rečem, kako je nastojao sastavitelj baš ovo vrielo, iz kojega je potekao nazočan predlog, nazočnu zakonsku osnovu nekako prikriti ili da blažije rečem, kako je on nastojao to vrielo izpričati, iz kojega je potekla ova zakonska osnova, pripisujuć nekim bezimenićem krivnju, da su dali povod, da na odlučujućem mjestu misle, da je Hrvatskoj svejedno, bila ona zastupana na skupnom saboru s ovolikim ili onolikim brojem zastupnika. Nu meni je primjetiti na to, da je sbilja smiona takova izprika, naime izprika takova, gdje se nekoj gospodi članovom podmiće krivnja nekakova, da su oni tobož sa svojimi izjavami na mjerodavnom mjestu dali povoda misliti o tom. U ostalom pritisak s ugarske strane baš u pitanju spojitbe Krajine nije ništa nova, jerbo ga historija zadnjih deset godina pokazuje svagdje, gdjegod se kakovo pitanje o Krajini potaknulo. Za dokaz tomu mogao bih navesti mnogo činjenica, tako n. pr. dignuće g. Trnskoga sa njegova mjesta u Bjelovaru u vrieme, kada se spojila varaždinska krajina, a tomu njegovu dignuću bio je razlog, što je rekao, da nema te vlasti, kojom bi mogao izhoditi, da budu izabrani sve sami onakovi zastupnici, kakove si je želila ugarska vlada; nadalje mogu vam navesti i tu činjenicu, da su za spojitbe ove Krajine umirovljeni zvaničnici, koji bi imali pasti na teret državi, pali na teret autonomnomu budgetu; nadalje činjenicu, da je na mjesto matere zemlje postala vlastnicom polovine krajiških šuma ugarska država, isto tako što se tiče podavanja drva svećenstvu u bjelovarskoj županiji, tu je pokazao presv. gosp. predstojnik nutarnjeg odjela, da to pitanje nije još riešeno, a zašto? Zato, jer ugarska vlada neće da dade niti jednog poljena, nego što veli? Veli:

Dobile su obćine polovicu šuma kod segregacije, dakle neka one tu dužnost vrše.

Ovako je glede šuma.

Predsjednik (zvoni): Ja molim, da se neudaljite od stvari. To bi mogao biti predmet interpelaciji, a nespada ovamo.

Josip Lehpamer (nastavlja): Ja hoću da kažem, da se je ova zakonska osnova rodila pod pritiskom, pa da to dokažem, moram se staviti na svoje stanovište. (Živio! Glasovi: Čujmo! Čujmo!) Ja govorim o predmetu. Mi smo imali priliku čuti iz odgovora presv. g. predstojnika nutarnjih poslova na interpelaciju g. zastupnika Brantnera glede sgrada, u Krajini ležećih, vi ste svi čuli iz ustiju gosp. predstojnika, što je on izvolio reći glede vlastničtva tih sgrada. Presv. g. izvolio je ovako govoriti, da je ta stvar sada podnešena ministarstvu ugarskom i da će ministar ugarski — tako se nada — valjda povoljno riešiti ovo pitanje. Dakle evo, gospodo, što se radi o izvedbi jasnoga slova, vidite dakle, da se nečini prema jasnoj ustanovi Njeg. Veličanstva, nego da naše obćine glede tih sgrada, na koje imadu pravo, istom preponizne molbe imadu slati i da te molbe ugarsko ministarstvo riešava. Ovu stvar neizticem ja sam, bila je ona ponovno iztaknuta ovdje i po g. zastupniku Brantneru, a i županijska skupština poduprla je tu prestavku.

Ja pozivljem pogledom na ovaj pritisak Ugarske onu gospodu, koja uz spojitbu Krajine pripajaju ovakove uvjete, o kojih drže, da su tako bezazleni, da se mogu prihvatiti, neka promisle, je li taj postupak ugarske vlade lojalan prema intencijam Nj. Veličanstva i prema s najvišega mjesta priznatim zaslugam Krajine.

Nu najčudnovatije kod svega toga čini mi se to, da, dočim ugarska vlada i zakonodavstvo trajno vrše pritisak, hrvatska vlada i zastupstvo trajno popuštaju. Naravna logika toga bila bi ta, da će ugarska vlada s našom vladom i zastupstvom biti napokon podpuno zadovoljna. Ali iz riečih nekoje gospode govornika, kao što i iz izviešća kraljevinskog odbora moglo se je naslućivati, da oni nisu s nami zadovoljni uzprkos ovomu trajnomu popuštanju s naše strane. Oni se diljem na nas tuže, da jim premalo povjerenja izkazujemo. A ja bi tu imao sjetiti samo na prirodni zakon, po kojem postoji pravilo: Tko hoće žeti povjerenje, mora ga i sijati. (Živio!) Oni pako medjutim diljem i diljem goje prema nam nepovjerenje, a da je opravdano, dokazuje i ovaj predlog kraljevinskoga odbora.

Buduć se dakle i ovaj predlog rodio pod bratskim pritiskom ugarske vlade i odbora, onda je vrieme, da se misli o tom, kada ćemo jednom prestati popuštati. Neodvisnoj narodnoj stranci doviknulo se je sa strane vladine stranke, neka se popravi, jer ima pravo, ali neka se onda već jednom prestane popuštati ili ako se nije s popuštanjem prestalo, neka se bar ovdje nepopušta i neka se ovaj predlog neprihvati.

Buduć se nadalje u ovom predlogu mora nazrieva razlog nepovjerenja, pak bi se moralo to nepovjeren još više razširiti, da se taj predlog prihvati, to ću ja interesu toga povjerenja glasovati proti osnovi. (Živio

Ja u interesu povjerenja medju nami i Krajino umoljavam preuzv. g. bana, da izvoli očitovati, kako dr da se onaj predlog može složiti s onom točkom vladin programa, u kojoj kaže, da će djelovati, da se nagod učvrsti i da će ju štititi proti svakoj povriedi? A sa mi je osvrnuti u kratko na onu gg. govornike, koja drž da se njihovi nazori imadu smatrati tako savršenimi, c jim se nemože prigovoriti.

G. zastupnik Rubido-Zichy rekao, je, da su težn neodvisne narodne stranke neizvedive, nu ja nerazumije zašto bi bilo ono neizvedivo, što je već u zakonu ust novljeno. G. zastupnik Rubido-Zichy kazao je nadal g. Mrazoviću, da je ostao dužan odgovor na to, kako će biti posljedice, ako se ovaj predlog zabaci. Ali al uzakonjeno pravo odvisi od posljedica, onda nasta vrieme faustrechta i ja nevidim povrede morala, ako kaže: Dosta smo popuštali, više nećemo popuštati.

G. Rubido-Zichy pozivao je nadalje stranku, koj sam ja članom, neka se vrati u stari logor i neka okani vratolomne politike. Nu ja mislim, da popušt znači natrag ići, (Gjuro Kamenar: To znači vrat lomit i da je onaj, koji to čini, u većoj pogibelji, da si vr slomi.

Čudim se tvrdnji presv. gosp. vladike Živkovića, je jus potestas, jer to je onda faustrecht. (Žamor desnici i u središtu.) Istina je, da se konštelacije mienja ali nam recite, kada će doći konštelacija, gdje neće popuštati. Tim, što stranka, kojoj imam čast i ja prip dati, kaže, da je već dosta popuštanja, tim se ne upropastiti narod.

Pitalo se je: Hoćete li Krajinu? Hoćemo, ali osl njajuć se na pravo. (Živio!)

Napomenulo se je i to, da interes Ugarske zahtie da popustimo, nu nije se kazalo, u čem da sastoji t interes, jer kada bi taj interes bio takov, da bi i nešto od njega dobili, onda se nebi ja protivio, da popusti.

G. zastupnik dr. Šram kazao je, da je politika, k kovu tjera neodvisna narodna stranka, neumjestna, i c se može zagovarati sa nimbusom patriotizma samo ond ako je čovjek siguran, da se nalazi u minoritetu. Ali kakovu se onda nimbusu nalazi većina? (Josip Mišk tović: Nepopularnosti!) Na to moram reći: Odi! Ja kada nisam išao za popularnošću. (Živio!)

G. zastupnik Krestić kazao je, da je politika jalo bez žrtva. Nu vi ste bar učinili dosta žrtva, pak z vam nije jalova? (Živio!) G. zastupnik Mrazović kaz je, da odbor nije bio ni vlastan utanačiti ovakove pr mjene, kakovu predlaže, a g. Krestić je to poricao, ga nije o protivnom uvjerio. G. Mrazović bio je kaza

a nema smisla, da Ugarska može smatrati velikom ko-
šću, ako bude naših zastupnika na ugarskom saboru
nanje, jerbo je povjest najnovijeg vremena dokazala, da
a se hrvatski zastupnici uvjek tako konservativno vladali,
a su dobili od skrajnje ljevice neopravdani prigovor,
a su nevoljno orudje vlade. Ovo je on citirao iz srca
garske skrajnje ljevice, a g. Krestić je tu izreku izvrnuo
pripomenuo, da je to lapsus mentis. Ja neću, ali bih
nogao reći, da je to lapsus memoriae, (Živio!) te bi
vako mogao odvratiti gospodinu predsjedniku na onu
ežku osvadu, ali neću. (Živio i smieh.)

Izjavljam dakle, da ću glasovati proti ovoj zakon-
koj osnovi. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik gosp. Krestić na
sobne primjetbe.

Nikola Krestić: Polag poslovnika nebi govorio, jer
a znam, da me nije izazvao g. Lehpamer, da na osobnu
rimjetbu progovorim, a ta se tiče rieči „lapsus mentis".
Čini se, da nerazumije g. Lehpamer te rieči, jer ovaj
izraz neznači neku patologiju, nego znači, da je nešto
zaboravljeno, kao što znači „lapsus calami", da je nešto u
peru ostalo, a nije napisano.

U tom mislim, da je stvar jasna, a ja nisam vrie-
djao nikoga, dakle niti g. Mrazovića, a niti g. kanonika
Lehpamera.

Josip Lehpamer: Buduć da sam obvezan, gospodinu,
što me izpričava, to molim, da se moja izprika razumi
tako, kao što sam ja njegovu razumio, tako, da sam i ja
njega hotio izpričati. (Žamor i smieh.)

Predsjednik: Pošto je danas već kasno, to se raz-
prava prekida i odgadja na sutrašnju sjednicu.

Današnju sjednicu dižem te uričem sliedeću za sutra
u 10 sati prije podne s istim dnevnim redom, koji je
bio opredieljen za danas.

(Svršetak u $1^3/_4$ sata poslje podne.)

*

Sto i treća saborska sjednica,

držana dne 11. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. sab. podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak generalne razprave o izviešću kraljevi skoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

CII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 10. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice bude sa neznatnim izpravkom ovjerovljen.

Podnesak na ovaj visoki sabor stigao nije nijedan. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak debate o zakonskoj osnovi tičuće se preinake nekojih ustanova u zakonskom članku I. od god. 1868. i zakonu od 30. studenoga 1873. kojim se uredjuju državopravna pitanja medju Ugarskom i kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom.

Predsjednik zaključi sjednicu u 1 i $^3/_4$ sati poslje podne, te ureče buduću za 11. veljače 1881. u 10 sati prije podne, sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak debate ob izviešću kraljevinskog odbora.
2. Izvještaj odbora pravosudnoga o §. 2. osnove zakona o mjestnih sudovih.
3. Verifikacija nekoje gg. saborskih članova.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovako sastavljeni zapisnik.

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema; zapisnik se ovjerovljuje.

Visoki sabore! Jedan novi podnesak stigao je n ovaj sabor na današnju sjednicu.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Kr. zemaljsk vlada, odjel za nutarnje poslove, podnosi osnovu zakon o mjerah, potrebitih proti phylloxeri“.

Predsjednik: Visoki sabore! Ova bi osnova p stanju svoje naravi imala ići na odbor za narodno gosp darstvo, nu ovoga odbora mi nemamo, nego jedan dru slični tomu odboru, a to je agrarni odbor.

Ako je s voljom vis. kuće, odputit će se ta osno odboru agrarnomu; ako ne, onda će se birati odbor hoc. (Glasovi: Agrarnomu odboru.)

Onda će se dakle odputiti ova osnova na odb agrarni.

Daljnjih novih podnesaka nema. Prelazi se na dnev red; na dnevnom je redu nastavak generalne razpra ob osnovi kraljevinskoga odbora.

Prije svega moram gospodu na galerijah opomenu, da se uzdrže svakog izraza dopadnosti ili nedopadnos, da mirno slušaju i da nesmućuju razprave saborske, j bi inače morao poprimiti mjere one, da bi se odm poslje prve takove izjave s galerija, galerije izprazni.

Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Ja kao običn, biti ću i ovaj put kratak, te ću moliti vis. sabor za u trpljivost, ako se neizrazim onako, kako bi hotio, pos onako sjajnih govornika, koje sam čuo. Ja ću se ona prosto izraziti, kako znam, te ću svoje mnienje ovon vis. saboru, kako uvjek, tako i sada otvoreno kazati.

Gospodo moja! Jučerašnji govornik priobćio na, da je on svoje izbornike prije izbora zamolio, da ne raju njega, ako imadu pametnijeg i poštenijeg.

Visoka kuća hoće dokučiti obuhvaćanje toga; ja o sebi nebi mogao kazati, niti se ufam to kazati.

Sada prelazim na ono, što sam htio mimogred kaati, na onaj predmet, što predleži pred nami.

Naravno, ja smatram i za dužnost moju kao član egnikolarne deputacije u kratko i istinito izjaviti, da a mene nikada nije bilo tako lahko glasovati i prepoučiti vis. saboru za prihvat ono, što kraljevinski odbor alibože ne povoljno cielomu vis. saboru predlaže, kao to sada.

Ja, gospodo, neću opetovati ono, što je već jučer ilo rečeno, nego mislim, da cieli narod, ne samo integencija, nego u obće narod i pučanstvo nije od danas i sutra, već od vajkada želio u program zemlje staviti pojenje Krajine i svatko želi, da cjelokupnost naše zemlje ude istinita.

Ja sam čuo, gospodo moja, od jedne strane jučer, a je regnikolarna deputacija samo pod pritiskom ugarske lade i takodjer pritiskom ugarskog sabora bila, kada : privoljela na broj od 40 zastupnika.

Ja neznam, gospodo, ja ću kašnje doći na ono, što : jedan vriedni zastupnik izvolio tako rekuć priobćiti – i meni to nije poznato — da se je tu radilo „hinter en Coulissen", niti neznam, što tamo biva, — a narodu : na to odgovoriti, nego meni se čini, da u onom pravcu, ada se govori o onih faktorih, koji su pozvani na teelju zakona, nagoditi se, da oni nisu pod pritiskom nit ajmanjim, pa da o tom nit govora nemože biti, jer, gopodo moja, dobro, ja bi još razumio, kada bi regnikoırna deputacija ono samovoljno preporučila, misleći, da e to kao u sv. pismo mora vjerovati i da se to mora reporučiti, dobro — ja bi to razumio, da bi se moglo azati, da ovo 11 ili 12 zastupnika da bi moglo biti od nekakovim pritiskom, ali, gospodo moja, nije to tako. i dobro znate iz zapisnika, i sigurno ste čitali zapisike i novine, pa dobro dakle znate, da naši saveznici isu nam ponudili to, nego 36 zastupnika, misleći, sada ıoram u sklad dovesti ono, što je jedan zastupnik rekao – hinter den Coulissen — da će se hrvatski narod ili ıbor hrvatski sa spojitbom Krajine zadovoljiti, ako 2—3 ıstupnika na zajedničkom saboru dobe.

Za mene nije mjerodavno nikada, što tko u svom :vobitnom razgovoru govori, pa bio to bud zastupnik, ıd ministar ili ban. Za mene to nije mjerodavno, nego za mene mjerodavno samo to, što faktori, koji su po-ani nešto odlučiti, što oni priobće i predlože svomu ıkonodavnomu tielu.

Ja mislim, da je meni za rukom pošlo dokazati, da ı niti najmanjega pritiska nije bilo.

Ja sam čuo, gospodo, od druge strane: Ali Magja-ım, ako njim nije na štetu u svoju kuću dobiti 40 za-upnika, onda jim nije na štetu niti 54. To bi se dalo drugačije kazati. Ako mi sa 40 zastupnika na zajedčkom saboru nemožemo ništa odlučiti, onda sigurno ećemo moći ni sa 54. Ako se mi na zajedničkom saoru tako ponašali i ako tako postupali nebudemo, da mi kao jedan čovjek i muž radimo, naravno tim laglje će nas pobjediti tamo i tim manje imati će uspjeha rad hrvatskih zastupnika.

Ja, gospodo moja, neću sada reflektirati na sve ono, što sam čuo, nego dužnost mi je, da se sa nekoliko rieči, osobito na one, koje su pale na regnikolarnu deputaciju, te ju stavile pod sumnju, svratim. Ja ću gledati, da tu sumnju odbacim, u koliko je moguće.

Ja sam već rekao, da pod nikakovim pritiskom zajedničke vlade nije stajala regnikolarna deputacija i što se mene tiče osobito ja niti nepoznajem rieči „pritisak". Ja nikada nisam tražio u ljevice populariteta, ja, kada svoje mnienje izrečem, ako je dobro prihvatite ga, ako nije, a vi ga zabacite, tu dakle nije ni govora o kakovu pritisku na mene niti od zajedničke vlade, niti od naše vlade domaće. Ja, gospodo, nemogu pojmiti, da bi koja vlada kod nas u opoziciji stojala sa zakonodavnim tielom. Naša vlada, ako i nije parlamentarna, ipak, makar koja bila, nikada nemože što činiti, ako nema večinu u ovoj vis. kući i u narodu. To je bez dvojbe i to smo vidjeli već višeputa, dakle niti od naše vlade nije mogao biti nikakav pritisak.

Bilo je rečeno jučer od jednog cienjenog predgovornika, da on negovori radi populariteta u ljevici — bože sačuvaj — ali ipak ja znam — možda ga je stališ njegov doveo, da svoje ovce dopelja odmah na pašu. Meni se čini, da to niti u najmanjem savezu nestoji s onim predmetom, što danas na dnevnom redu stoji. Ako to stoji, da pritiska nemože biti, onda naravno o rieči „faustrecht" nemože biti govora. Mi znamo iz povjesti, da su ta vremena „faustrechta" prošla, kao i vremena Torquemadina ili Petra Arbueza itd., i da nikada više o njih nemože biti govora.

Sada, gospodo moja, oprostite, ako prelazim na ono, što sam od druge strane čuo, — ja vidim, da cienjenoga toga zastupnika nije ovdje — indi ću ja kašnje biti tako slobodan njemu odgovoriti.

Nego, gospodo, jedan moj kolega izvolio je jučer navesti liepu jednu anekdotu, i ta anekdota jako liepa biva, te će mi oprostiti, ako se i ja u ovaj vrt stenjevački malo prošećem. Naravno, ja takav argument kao on nemogu navesti, jer ja neznam niti englezki niti francezki. Istina, da ja nešto od onog jezika znam, što nebi morao znati kao patriota, a to jezika magjarskoga, i vrlo žalim, što žalibože zločesto znam naš domaći jezik, pa tako nemogu njemu navesti onih glasovitih učenjaka kao Montesquieau-a, Plunketa itd. — ja o ovih ljudih neznam ništa (Smieh.), nu ja ću ipak pokušati svratiti se na nje kao prosti poljodjelac — a neznadu niti moji kolegi poljodjelci ništa o tih ljudih, oni samo znadu, kada imadu platiti porez, da nedobe eksekuciju. Ja znam prilično dobro žeti, sijati i orati — to budi samo mimogred rečeno, — ali ipak nemogu prešutiti, da sam ja konac te anekdote drugačije mislio da će izaći. Gosp.

predgovornik izvraća. On je rekao, da svaki čovjek, koji je došao u taj vrt, da je ludjaka držao učenjakom i tako naobraženim čovjekom, da se je svatko začudio, kako bi on mogao biti lud. Ja sam mislio, da će tim potvrditi cienjeni g. predgovornik, da onaj trpi samo na fiksnoj ideji, da dotičnik samo fiksnu ideju ima; onda sam mislio — ja bar neznam, kako je on mislio — da nije sretnu aplikaciju učinio — ja bi drugu aplikaciju mogao izvesti. Neka mi oprosti lojalna opozicija, da je onaj jako pametan i jako učen ludjak trpio na fiksnoj ideji. I oni su opozicija na svaki način, jer mora tako biti, pa ako su i uvjereni o dobru, oni su justamente u opoziciji, — to se neda tajiti. Ja sam, gospodo, iskren čovjek, oprostite, i uvjeren sam, da bi vi to sigurno mnogo bolje branili, nego mi danas branimo (Smieh.) i ja sam uvjeren — ja vam iskreno kažem — ako neprimi to današnja većina, — naravno to nemože biti, jer tu odgovornost nebi mogla većina na se uzeti, da to vam prepusti, da bi vi, kad bi bili u većini, sigurno to bolje branili. (Smieh.) Vi ste uvjek pitali za posljedice. Za mene te posljedice nisu baš strašne. Ja znam iz izkustva, što sam se do sada kretao u parlamentarnom svietu, ja već posljedice te imam pred sobom: ako sabor hrvatski nije u stanju o tom odlučiti, da se naravno sabor mora razpustiti. Ja želim, da cienjena lojalna opozicija dodje u većinu i uvjeren sam, da bi vi onda „mit Pauken und Trompeten“ uzeli ono, što mi sada uzimljemo. (Smieh. Glasovi: Tako je kod današnje vlade! Živio!)

Ja neću dugo rabiti uztrpljivosti vis. kuće, nu svakako uzeti ću nekoliko riečih, da odgovorim na ono, što je naveo naš bivši član regnikolarne deputacije, što se naime Poljske tiče, i na nekoje druge stvari. Smatram si za dužnost, da mu nekoliko odgovorim.

On je bio prvi, koji je počeo govoriti o nekakovih krabuljnih plesovih, štono se govori, da su to nekakove maskarade, koje nisu doprle u javnost. — Ja sam već rekao, da mi nije poznata tu nikakova tajnost i da nikada nisam bio prijatelj tajnosti, a nadam se, da neću niti nikada biti.

On je počeo čitati iz zapisnika prijašnje regnikolarne deputacije. Ako je već tako, dobro, da je priobćio nekoliko rieči iz njih i nadam se, da će mi oprostiti, ako se ja baš nanj pozivam. On će se dobro sjećati, kada je bio govor o financijalnoj nagodbi, rekao je: „To je sve istina i liepo, ali gdje je naša Krajina? Da mi imamo Krajinu, što bi bilo meni onih 20—30.000 for.? Dajte nam samo Krajinu!“ A sada vidi, da je Krajina već tu (Dr. Vojnović: Nije još!) — — ali će skoro biti (Smieh.) — vi ćete vidjeti, da će biti (Dr. Vojnović: Neka dodje! Predsjednik zvoni.) — — on je izvolio to kazati — ja moram iskreno izpovjedati — ako ćete vi dobiti Krajinu i ako ćete vi izhoditi ono, da mi možemo viećati o Krajini, ja ću priznati, da je vaša politika pametna. — Sada, moja gospodo, meni se čini, da naša politika nije pametna, jer vriedni g. zastupnik neće da pristane danas na onu politiku.

Gospodo moja! Pala je tu osbiljna neka rieč, i vi ćete meni oprostiti, ako od svoje strane na nju isto tako osbiljno odgovorim, kako je osbiljno pala. Meni je žao, da je ona pala baš iz ustiju ovakova muža, kojeg muža sam ja sliedio u podpunu uvjerenju 10 godina — jer baš to svjedočanstvo dati će mi dotični moj kolega, da sam ja onda kao pristaša narodne stranke stupio u kolo cienjene stranke, vjerno i iskreno sliedio sve ono, što je od muževa, koji su na čelu one stranke stajali, bilo rečeno. Nego žalibože g. cienjeni moj prijašnji vodja izvolio je kazati: s razloga, što ovo novo postavljeno načelo vriedja i „ponizuje“ pučanstvo ovih kraljevina itd. — ja, gospodo, moram priznati, da u mojoj naravi leži — valjda nije dobro, da leži, ali ja nemogu zato, — da se ja nikada nisam ponizio niti u privatnom životu, a još manje u životu javnom, pa ako i dopuštam, da se itko može poniziti, to mislim, gospodo, ako regnikolarna deputacija kao ravnapravan faktor prama drugoj regnikolarnoj deputaciji ne kao „sic volo“, nego kao predlog stavlja pred sabor, da većina sabora to primi ili ne primi, ja mislim, da to nije „poniženje“. Molim, ja tu rieč odbijam od sebe, pa ako već govorim o tom, baš nam je povjest najnovija dokazala, da je jako težko definirati tu rieč: „narod se ponizuje“.

Gospodo! Mi smo imali god. 1848., pak znamo, da je tada pred Vilagošem kapitulirao Györgyei sa 40.000 momaka, te se predao Rusiji, pa je bilo ljudi, koji su takodjer rekli, da je to „poniženje“; bilo je ljudi, koji su se na mjestu ubili, jer da toga „poniženja“ neće preživjeti, ali nitko nije rekao, bolje žrtvovati 40.000 ljudi, nego poprimiti ono, premda su znali, što jih čeka njima nije palo na um, da je to poniženje magjarskog naroda.

Nego, moja gospodo, ja pitam iskreno i otvoreno moga gospodina kolegu, koji je na čelu bio ovoj izjavi što je izašla 27. rujna 1871. i koji je bio na čelu stranci tako rekuć većini, koja nije priznala nagodbu, koja je se protivila, da se je kroz nekoliko vremena promjenio te je pristao na onu nagodbu, i branio ju, te se revidirala u saboru, a nikomu nije na pamet došlo kazati, da je to za narod „poniženje“ — (Glasovi: Dobro! Dobro!) — to je naravno, čovjek s onimi faktori mora računati koji obstoje, tu je dakle o rieči „poniženje“ jako težko govoriti, jer mi se vidi, da se drugačije govori od opozicije, kada je u većini i sasvim drugačije, kada nije vis opozicija.

Ja mislim, u koliko je bilo moguće, da sam stvar izcrpio. Samo još nešto, oprostite, da kažem.

Gospodo moja! Bio je tu naveden i primjer poljske kraljevine, koje sada više nije. Bilo je rečeno, zašto je propala Poljska, ali k onoj strani, od koje je to rečeno,

dodajem ja još jedno i mislim, da je bio najveći uzrok, da je Poljska propala, — nesloga. (Glasovi: Tako je!)

Gospodo! Ja neću kazati, da su ove naše razlike medju nami tako velike, da će kroz to Hrvatska propasti, ali ipak, gospodo, oprostite mi, nije dobro, nije mudro, niti politički, osobito, ako gledamo našu žurnalistiku, koja se proglašuje kao neka velevlast, ako pogledamo taj ton u žurnalistici kod nas, koji se već duže vremena opaža, moramo priznati, da to nevodi k sporazumljenju, niti da to nevodi k blagodati našega naroda, najmanje pako k slozi našega legislativnoga tiela.

Možebit, da je to, naravno, od mene samo fantazija, nego ja se ipak jako bojim, da ovakovim oružjem nećemo pobjediti, — možda će pobjediti jedna stranka napram drugoj — ali kao narod napram drugomu narodu nećemo pobjediti. I buduć, da ja, kao što sam rekao, vidim, da je predležeći predlog koristan za našu domovinu, da je nuždan, da je to želja naroda našega već od vajkada, s toga preporučam za prihvat vis. saboru predležeću zakonsku osnovu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Svi moji predgovornici služili su se pričami. Neka mi bude dozvoljeno, da, ne u sredi moga govora, nego odmah na početku navedem jednu priču.

Prije 30 godina bio je starac Hrvat, koji je mnogo uplivao na moj razvoj i odgoj, pak mi je pripoviedao priču o smožnu kralju, koji je imao veliko kraljevstvo i u njeg je bilo dobro svojstvo, svomu narodu dobro učiniti. Ali nije mu se dopustilo, da može u narod sam proviriti, jer su oko njega bili sami laskavci, licumjerci i lakrdijaši, koji su predstavljali cieli sviet lakrdijom i šalom. Ali je bio čovjek, komu su bila duševna i naravna dobra od boga dana. Osmieli se i kaže jedanput lakrdijašu dvorskomu — kojeg bi vi danas kazalištnim direktorom nazvali — predstavi nam jedanput nešto ozbiljna. Taj čovjek i sbilja u kazalištu predstavio jednom prigodom. Kada je bio gotov time, pozove ga kralj, te mu reče: Ja sam zahtievao, da predstaviš ozbiljnu stvar, a ti si mi predstavio lakrdiju. Na što on odgovori: Vaše Veličanstvo! Ako je štogod ozbiljna, to je najozbiljnija ta predstava, kako laskavci i licumjerci obuzimlju kralja, kako narod propada, kako je gol i bos, kako ga dave, kako mu nedadu do kralja doći. Ako nije to ozbiljno, onda nije ništa drugo. To predstavlja vaše kraljevstvo.

To vam je priča, moja gospodo, i velim, da u ovoj vis. kući nije nam do šale, kada mi ovdje razpravljamo. Narod nas je ovamo poslao kao svoje izaslanike, da mu u korist radimo, a kako vidim, ova razprava više ide na šalu, nego na ozbiljnost.

Visoki sabore! Ova razprava predležeće osnove, čini se meni, kao narodnomu zastupniku, koji ljubim svoj dom više nego sama sebe, od veće važnosti, nego ona prije nekoliko mjeseci glede financijalne nagodbe. To vam kažem — zašto — jer je ova nagodba političke naravi, a ona je financijalna, koja mora doći svake 10. godine na razpravu. Ako vi prihvatite ovo, kako predleži, vi ste si podkopali temelj svomu ustavu tako žestoko, da nećete tako brzo doći do onog, na čem sada stojite polag Rauchove nagodbe.

Moja gospodo! Mi znamo i prije smo čuli od cienjenoga gosp. zastupnika Mihalovića, da mi nismo htjeli Rauchovu nagodbu i evo, ni ovaj sada hip ja se š njom nezadovoljavam. Ja bi bio najsretniji, da nije nijednoga, koji bi se š njom zadovoljio. Svaki narod mora hrliti napred, a ne natražke, jer će si, kako gosp. Lehpamer kaže, slomiti vrat.

Mi znamo, moja gospodo, kakovu smo borbu vodili iza Rauchove nagodbe, da nedodje Rauch do večine, jer smo znali, na što Rauch smiera. Sve smo moguće, baš ja sam sve moguće učinio: ja sam svoje zdravlje i svoj imetak u pogibelj stavio; meni je Rauch najveće službe obećavao, i imetka i sve. Ja bi bio mogao postati podžupan, ali sam ostao neozledjen, čist i bistar, kao što me majka rodila za narod, da mu branim pravicu, da mi nitko neprigovara, ti si to i to zanemario radi svoje podmitljivosti. Moja gospodo! Koliko smo trpili; ciele obitelji upropašćene su u borbi političkoj, kada se je ona Rauchova nagodba sklapala, dapače mnoge su i smrću propale. Ja mislim, da mi nije treba, da navadjam sve ono, što je tada bivalo. Mi smo kazali, i sada malo prije kazao je g. zastupnik Mihalović: Niste htjeli nagodbe, ipak ste pristali na nju.

Moja gospodo! Pristali smo god. 1873. na nju, ali uzmite, da li smo činili pravo? Nismo, moja gospodo, što smo mi na onakovu nagodbu i reviziju stupili, najbolje ćete uvidjeti iz današnje razprave, koja ovdje predleži. Kolikogod se onda popuštalo, toliko se sada zahtieva, da se popusti. Da nismo to učinili, kako bi bilo onda? Bila bi narodna stranka u većini, ciela, odlična, a mi bi bili još više dobili. Ja sam osvjedočen, narod svoja prava mora zadobiti prije ili poslje, osobito narod hrvatski, koji ih nikad zaigrao nije; njegova puška nikada zatajila nije, osobito, kada je trebalo braniti prestolje, kralja i pravicu svoga doma.

Moja gospodo! Kada se je financijalna nagodba prije nekoliko mjeseci sklapala, ja nemogu ono izreći, što je gospodin Mirko Hrvat izrekao: da je on radi toga za onu nagodbu glasovao, jer je uvidio, da je koristna. Gospodo! Mene je 2—3 tjedna groznica od nagodbe hrvala i nisam htio glasovati za nju. Kada je vriedni starina kazao: vriedno je žrtve, da dobijemo granicu, ja sam rodjen u granici i živio sam u granici pa znam, da se nemože dobiti zemlja, kako bi htjeli. Mi smo činili žrtve i to velike. Ako Magjari, ako vi hoćete svoju zemlju uredjivati, nesmjete svoje oči zatisnuti, što biva u istoj, vi nesmjete oči zatisnuti, što biva s onim,

kamo mi spadamo, sa Stjepanovom krunom; vi nesmjete ni carevinu izpustiti. Magjari su izposlovali za sebe, da plaćaju 30%, a Niemci 70%. Da li su imali Magjari pravo, što su izposlovali? Nama je drago, da su izposlovali i to nam koristi i mnogo koristi. Bilo ovdje govora sa više strana, da Magjari upravo jače nego Niemci cielim carstvom upravljaju, a čim mi upravljamo? U kakovom razmjerju stojimo mi prama Magjarom, a u kakovu Magjari prama Niemcem? Oni plaćaju 30% za skupne poslove, a mi 55%, Vi to najbolje znate, a mogao bi to najbolje potvrditi i historik gosp. Kukuljević, a ja se nadam, da će vas on pobiti, da smo mi pol forinte plaćali, kad je Magjar forintu plaćao, a danas dajemo mi njim za skupne poslove 55%, a 45% nama ostaje, mjesto da nam 70 ostaje, a njima 30.

Moja gospodo! Kada se nagodba financijalna sklapala, ja nisam htio govoriti, jerbo kako sam kazao, glasovao sam za nju u nadi, da će nam granica pripojena biti.

Drugo, što ću govoriti, kako vam je težko braniti, pa makar vi Castelare, Gambette i Cicerone doveli ovamo (Velik smieh.) vi nemožete i nećete uputiti hrvatskoga naroda, da je to za nj koristno. Nijedan od vas nije tako jak i veleuman, koji bi bio kadar obraniti ovaj pakt, što ste ga na stol visoke kuće stavili.

Ja sam primio onu nagodbu, kako sam kazao s početka, mučke, jer nisam mogao govoriti proti njoj, nego sam za nju glasovao, ali težkim srcem iz razloga onih, koje sam vam kazao.

Kazalo se, kada je regnikolarna deputacija išla onu financijalnu nagodbu sklapat, da ćemo mi upravu financijalnu dobiti u svoje ruke. Vidite, moja gospodo, mi svega toga nismo dobili, nego danas, kada se veli, neka granica dodje ovamo, da ova prazna sjedala zauzme, (S desne: Ne za to!) traže se opet nove žrtve. Moja gospodo, vi ste ovdje mnogo pripoviedali i srdili se na svoga izvjestitelja, koji je mnogo patio medju vami, što je onakovo izviešće sastavio, ali hvala bogu, da je ovako pripoviedao, da i tajna neka nagodba sa Magjari vlada. Moja gospodo, kad ste vi financijalnu nagodbu sklapali, onda nam niste to odkrili, nego ste rekli: Ovo primite, pak je granica sigurna! Njegovo Veličanstvo je reklo: Primite financijalnu nagodbu, onda ćete dobiti granicu, a sada se opet veli: Primite ovo, pa će biti vaša granica! (Smieh.) Ja se bojim i posve pouzdano se bojim, i imam razloga zato, jer vis. vlada nije htjela pred dva dana odgovoriti na interpelaciju gosp. zastupnika kraljevičkog glede Rieke. Bojim se, da li niste „verpfändovali", kao što Švaba veli, Rieku, možebiti prije, nego dodje granica. (Smieh.) To su vam šale, igrati se sa dostojanstvom naroda.

Ja, moja gospodo, nebi mogao ovog primiti niti za to, da sam i sporazuman s vama glede 40 zastupnika, er je onaj §. 2. tako pogibeljan, moja gospodo, da, ako vi primite ovu osnovu, vi ćete posljedice viditi, što ste primili. Vi ste se odrekli Dalmacije, za nju nećete smjeti niti jedne rieči kazati.

Moja gospodo! Ako vi primite ovo, vi ste učinili, da mi gorje stojimo, nego da smo magjarske županije. U magjarskih županija zastupa 32.000 duša jedan zastupnik, a kod nas blizu 50.000 duša jedan zastupnik a kada Dalmacija dodje, možda će 60—70.000 duša imat jednoga zastupnika. Vi velite: što biramo iz kompaktnog sabora zastupnike, da je to razlog — to nije razlog. Ja ću biti iskren, a ovo je mjesto za to, da budemo ne samo iskreni nego očiti.

Magjari se boje Hrvata ako jih dodje 60—70, kako bi moralo biti danas sutra sa Dalmacijom. Oni znadu kada 60—70 ljudi čilih, umnih i poštenih onamo iz našega naroda dodje, da je to stranka liepa u saboru, ako prem ima tamo 400 i toliko Magjara. Oni znadu, kada bi mi Hrvati u toliku broju onamo došli, okoražili oživjeli bi one siromašne Slovake, koji se sada niti pisnuti neufaju, osobito pod vladom Tiszinom; da bi s Srbi i Rumunji podigli, da bi mi za koju godinu, kako se ide naprvo, upravljali s Hrvatskom i Ugarskom. (Živio i smieh.) Toga se Magjari boje, a da nam to nepodj za rukom, oni su ovako postupali i učinili. Veli g. Mihalović, da to nije poniženje. Ovo je veće poniženje nego li vi mislite, ovo je neopisivo poniženje za naš narod. Ja volim odreći se toga položaja, pa da idemo kao županije tamo, jer ćemo imati više zastupnika (Glasovi Oho!), da se postupice ide, jer ćemo mi narod zastupa ondje u podpunu broju, a ovako imamo samo 40 zastupnika.

Moja gospodo! Ja sam imao priliku već ovdje kazati, da u prvom i najvećem redu Rauchove nagodbe upravo je ovaj paragraf bio, radi česa se narodna stranka najviše lecala primiti ovu nagodbu, jer je iznikla on veličanstvena slika naše kraljevine. Mi moramo pošilja naše zastupnike u tolikom broju, kao i oni. A kako sada, ja sam proti tomu zastupanju, a to tim više, jer vidim, da, kojigod Hrvat u Magjarsku prodje, odvažno izgubije tamo ljubežljivošću Magjara, svi ju izgubijem, i on prestane biti ono, što je bio prije nekoliko trenutaka (Smieh.) — on obećaje pred narodom ovo i ono, čim ga izaberete, u magjarskom saboru s Tiszom liep glasuje, kakogod Tisza zaigra. I ja sam proti toliko broju i cieli je narod hrvatski proti tomu broju. Ja bio za to, da bi 3 zastupnika bilo dosta tamo za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju i da jim dadete, ne 5 f dnevnice, nego plaću, da mogu živjeti kao izaslani jedne kraljevine, i da zastupaju zemlju, kao što neko naš vriedni Ožegović, ja sam za to, ali za ovakovo poniženje nisam nikada. Ja se nadam, da niti vi nećete to učiniti, niti toga primiti podnipošto, naime ovaj predlog kraljevinske deputacije, pa da ćete ovo uzakoniti u svom zakonodavnom tielu.

Vi kažete: Što će onda sliediti? Sliediti će zakon emeljni, mi vam nismo predložili nikakova predloga roti zakonu.

Mi imamo zakon i treba se ga držati, kao što se a drže Magjari. Nema naroda u Austriji, koji tako štuje akon, kao što magjarski narod. Magjari štuju zakon i rane svoju domovinu dično i odvažno, vi to bolje znate, oji ste tamo u saboru i ja bi se ponosio, kada bi mi ili takovi branioci naših prava i naše zemlje u ovom akonu. (Živio!)

Moja gospodo! Nama se predbacuje: Vi, kada nećete lasovati s nama, nećete Krajine. Moja gospodo! To je no, što sam ja rekao izprva, da je šala.

Mi smo ovaj hip svi danas s vama u vaših klupa amo vi glasujte proti ovomu! (Velik smieh.) Neprihvate ovoga i mi prestajemo biti opozicija! Mi stojimo na akonu, mi nismo opozicija, nego vi, koje bi ja morao oš nekim drugim imenom nazvati (Glasovi: Kojim?), jer dustajete od temeljnoga zakona. Mi ćemo prestati biti pozicija, čim nam vi nedadete povoda, da oponiramo. i moramo ustati za pravo naše, da oponiramo, a vi iste morali ne sa žalošću, nego s veseljem to gledati, a je još toliko elemenata nepokvarenih u zemlji, koji edadu oskvrnuti zakona. (Nemir u kući.)

Predsjednik (zvoni): Molim, da neuplićete tako vriedljivih izraza u svoj govor, jer nije slobodno ovdje koga vriedjati.

Gjuro Kamenar: Moja gospodo! Krajina, ta krvava aljina, neočekuje od nas, da tolike žrtve za nju doprisimo. Trebalo bi Krajinu ovamo pozvati prije nego li stanoviti broj zastupnika u magjarskom saboru, dočim am je to već i zakonom opredieljeno. Zašto ju niste vamo pozvali, pa kada bi ona s vami ovdje glasovala bi se pokorio, nego vi ju ostavljate u njezinoj sudni; to, gospodo, nije roblje, to su najveći heroici, koji kroz stoljeća svoja junačka prsa nosili napred, dočim je ostala Evropa prosvjetljivala. Morali su doći nožem svoga prava. Ja se siećam, kada je današnji vel. žun Fodrocy o Krajini tolikim zanosom govorio, mi smo islili, eto je tu, a niti je danas nema. Vi mislite, da sutra sliediti, ako podkapate temeljni zakon izpod gu. Krajina nezavisi o Magjarih; Nj. Veličanstvo je liko puta kazalo: Das hängt von meiner Gnade, nicht n Gnade der Magjaren ab. Ja velim, da Nj. Veličanstvo samo, da hoće, nego da je izrično već prihvatilo voriti Krajini vrata k nam i dati joj ustavnost, a zato e potrebno, da mi takove žrtve doprinesemo, koje, ne ko g. Mihalović veli, malo, nego strahovito poniženje edpostavljaju.

Moja gospodo! Ovdje se razvilo radi naših stranaka kovo pitanje, osobito od prvoga govornika g. Šrama, mi nemamo obstanka, da nemamo temelja, da smo bez svakog temelja.

Ja sam već malo prije kazao i neću dugo opetovati, mi prestajemo biti opozicija, čim vi glasujete proti ovoj zak. osnovi i mi stupamo u vaš klub opet od onog časa natrag. (Velik smieh.) Pa ako budete vi opet htjeli popustit, mi ćemo i opet ustat, da nekvarite i nečinite zlo svojoj domovini.

To je svrha opozicije i svakog svjestnog čovjeka, kada vidi, da zlo nastaje, mora gledati, da zlo zabrani.

Moja gospodo! G. Šram, komu se ja jako čudim, kazao mi je jednoć, da ja nisam strukovnjak, kada sam govorio $1/2$ sata proti ovršnom zakonu. Ja bi mu mogao kazati, kako može kazati, da ovaj predstojeći zakon nagodbeni, koga je regnikolarna deputacija saboru predložila, da nam koristi u gospodarstvenom smislu. To je on odgovorio g. dr. Vojnoviću Ja ću mu odgovoriti, da sve, što biva, biva od gospodarstva, niti bi vi sami mogli ovamo doći, da nije gospodarstva. Sav obrt, trgovina i gospodarstvo — sve nas tu uzdržaje. Da nije toga, nebi trebalo niti parlamenta, sve nam ovisi od gospodarstva, osobito od materializma u politiki. Amerika, Francezka, Njemačka i Englezka vode najveće ratove radi materijalne politike i trgovine i radi drugih stvarih, koje zasiecaju u materijalni probitak same države i naroda, a mi da se neosvrćemo na nju, koji smo tako rekuć na rubu propasti, mi, koji nemamo za što da si soli kupimo, pak da ovom prigodom narodu odklanjamo onu jedinu priliku, koju ste vi dali Magjarom u ruke, gdje može za sebe govoriti. Mi znamo, koliko puta se je ovdje podignula rieč o financijalnom našem stanju, a vi ste rekli: To nespada na ovaj sabor, nego tamo na zajednički sabor. Tu ova vlada nemože pomoći, to samo zajednička vlada može. Jednom riečju: Mi smo Rauchovom nagodbom prodali naš imetak, našu krv Magjarom, a što smo si pridržali? Pridržali smo si, da možemo iz sredine naše poslati nekoliko vjernih naših sinova, da i oni tamo sudjeluju glede naše krvi i našega novca. Mi dakle polag ovog temeljnog zakona, kako vi velite, nemamo sloge za napred poći, a još će teže poći to za rukom ako ga preinačimo; vi imate od milosti Magjara tražiti, jer su oni u većini — 400 jih je tamo. Kako će oni razpolagati s našim materijalnim stanjem? Upravo protivno onomu, što je g. Šram rekao. (Dr. Šram: Nisam ja to kazao!) Mi imamo jedino to, da su naši zastupnici tamo. Ako možete, povečajte broj, da čim veći budu upliv imali na razvitak naše trgovine i komunikacije, a ne da se odričete još onog malog prava, kojeg ste dosada imali na magjarskom saboru, jer ako se ovog malog prava odrečete, nećete narodu ništa postići.

Moja gospodo! Ja bi mogao navesti, da Magjari, kako je jedan od moje strane predgovornika jako dobro kazao, okanili su se mačem u ruci husarski udarati na Hrvate, jer, ako su kod pluga i ako su gladni, znadu braniti nasrtaje i nadje se uvjek toliko čestitih muževa koji će znati stati na put, kada se naše pravice prikur

tavaju tako, da ćete se najedanput naći u takovu položaju, da ćete pitati: gdje smo i kamo smo dospjeli?

Vi ćete se izgovarati, a i ja s vami: Takove su bile okolnosti, mi smo morali popuštati. Ali to izgovaranje neće narodu pomoći. On će malo po malo sve svoje pravice iz vidika zakonika izbrisane viditi i najedanput će se u torbaku magjarskom naći. Zato ja nebi mogao nikada dozvoliti, da se samo ma jedan zastupnik umanji na ugarskom saboru, jer se upravo ondje odlučuje glede krvi i imetka našeg. A što imam ja — uzmete mi moju djecu, uzmete mi imetak — što mi naraste, uzmete mi za porez, koji već 10 godina, ne samo kod mene, nego u cielom narodu harači, jer što mi naraste, odnesu financije i daće, pak što meni za moje trulo staro tielo preostaje? A ja nesmijem niti rieči proti tomu progovoriti. Vi znate, kako biva sada u ovoj zemlji. U toploj sobi u Zagrebu veli se obćinam: Ti imaš u siečnju toliko, u veljači itd toliko poreza utjerati — samo se diktira — i čim to nepošalješ, evo ti ovrhovoditelja.

Ja bi vam mogao kazati od mene, da su kod mene proti zakonu prodali za porez zadnju kravu, a kada sam jim rekao: Nemojte! rekli su mi: Mi moramo prodati. I čim sam došao u Zagreb, da se pritužim, odmah su ovrhovoditelja poslali, da još dalje guli. Ja sam učinio, moja gospodo, sve, što sam mogao, da utjeram, a tako i druge obćine, ali nitko nepita: odkuda narodu, koji nema od jesenas što da u lonac stavi, jer ga je 3 put tuča i oluja uništila. To nitko nepita, premda su, kako je kazao g. biskup Živković, 3 vlade kod nas: dvie su zemaljske i jedna, koja je veća od zemaljske, a to je Davidova vlada, jer je David, financijalni ravnatelj, veći ban, nego ban Pejacsevich, jer je onaj, koji ima novce u rukuh veći ban, a ovaj drugi nemože ništa pomoći. To vam je istina, jer, kada se dodje, pa se moli: Pomozi mi, da nedodjem ovrhovoditeljem u ruke, badava se to moli; mora se ići Davidu. A čiji je David? Magjarski činovnik. Vi ste položili temelj hrvatskih obćina takodjer Magjarom u ruke, jer je svaki obćinski načelnik pod disciplinarnom iztragom dotičnoga Magjara ovdje u Zagrebu.

Uzroke popustljivosti neću navadjati, to je već dosta navedeno. Čim se više popušta, tim se više zahtieva. To vam je obično.

Ja g. Mihaloviću podpuno pravo dajem, koji veli da nema bana na svietu, koji će ovo ili ono ugovoriti, ako nema uza se većine. Toliko se prigovaralo banu Rauchu, ali da on nije imao ljudi uza se, nebi bio mogao ništa zla učiniti. Prigovaralo se i Mažuraniću, i on nebi bio mogao ništa učiniti, da nije imao uza se ljudi. Isto tako i ban Pejachevich neće moći ništa zla učiniti, ako ga nepodupire njegova vjerna većina. Ja podpuno pravo dajem g. Mihaloviću i sudim, da nemora narod hrvatski za ljubav bilo komu drago na ovom svietu, nikada odstupiti od temelja zakona onog, što mu pripada, nego mu ima kazati: Bane, hodi napred, mi idemo s tobom samo ako budeš učinio, što je koristno, pak će ban ako bude imao odvažnosti i povjerenja kod krune, učiniti. Ja znam, da kada je pod Mažuranićem od ministarstva što ovamo došlo, da se ovdje proizvede, našla se je ve[...] ćina, koja je rekla: mi nećemo, a on je izposlovao za [...] dana preinaku toga. Mi nismo, gospodo moja, revoltanti — mi nismo nikada bili to; mi nismo izdajice, mi sm[o] tako vjerni Hrvati i kralju, i sigurno prijatelju Magjaru, ali vjerujte, moja gospodo, da smo mi, koji danas bra[...] nimo temelj zakona, veći prijatelji Magjarom, nego seb[e], jer ako g. vladika Živković kaže: što imate od g. 1848 nego onaj spomenik, koji ondje dolje spava, ja vas upo[...] zorujem, da nemojte mnogo kričati oko onog spomenika da neprobudite Jelačića bana. (Velik smieh i odobravanje) Vi izazivate g. 1848. Kamo ćete dospjeti?

Ova neodvisna stranka, veli se, ona je danas Rau[...] chova stranka. A što ste vi, moja gospodo? Mi branim[o] Rauchov zakon, mi, koji smo se tako opirali ovomu, [...] sada stojimo na onom, gdje je stajao Rauch i njego[va] stranka. Da, mi branimo Rauchovu nagodbu. A što [...] činite? Komu se možete vi pribrojiti? Ja nebi rado [...] koga vriedjati, nije nas mnogo. Ja mislim, da se [...] kako je jako dobro kazao g. zastupnik Šavor, više b[...] nete za magjarske, nego li za hrvatske interese, i vi[...] za magjarski, nego li za hrvatski narod.

Moja gospodo! Ja ću odgovoriti g. izvjestitelju [...] nekoje opazke, na koje nije nitko odgovorio.

G. izvjestitelj kaže, kako je radostan, da iza fina[n-] cijalne nagodbe, o kojoj je izvješćivao, opet može sa[...] o spojenju Krajine izvješćivati i govoriti.

Moja gospodo! Ja nevidim Krajišnika ovdje. Ja [mi-] slim, da će gosp. izvjestitelj Miškatović još dva tri pu[t] ovdje sjediti prije nego li dodje odluka, da će Krajišni[ci] ovdje sjediti. Zato ja u tom nikakove radosti nema[m]. (Živio i smieh.)

Kazalo se, da neimadu Magjari povjerenja u n[as]. Vjerujem, da od onog čovjeka nitko povjerenja nemo[že] imati, od kojeg svi vi znate, što je hotio gospoda[...] sijati, da i istu sol, kako je rekao špan. Ali kada čovj[ek] s narodom posluje, drugačije se razgovara.

Nije istina, da smo mi slabi, a Magjari jači. Oni [...] prije propasti nego mi. Mi nemožemo propasti. Ako [...] narod i od gladi živi, kao što je kazao g. dr. Jordan, [...] narod neće nikada propasti, jer je samosvjestan.

G. izvjestitelj je kazao, da se nikada spojitba K[ra-] jine nemože dobiti bez žrtve. Ako taj narod nije do[...] žrtvovao na ovom svietu, onda neznam, koji je više. [...] je sve žrtvovao, moja gospodo! Mnoge obitelji, koje [...] tamo imale svoj posjed, morale su pobjeći pred Tur[...] drugi su se naselili tamo. Sve je žrtvovao krajiški nar[od] i nema što više žrtvovati.

Da li smo mi vlastni radi Krajine popuštati od [te-] meljnoga zakona? Ja mislim, da toga prava nema[...] mi, niti ga je imala regnikolarna deputacija. Ono [...]

jedanput steče, nesmije se pustiti. Ja mogu svakomu ti stotinjaču i činiti mu dobročinstvo, ali približiti se smijem, da se nepriliepi mene i da mu što otmem, r bi me pograbilo sudište, dočim mi je slobodno dobro niti, ako sam kadar.

Rekao je g. izvjestitelj, da taj §. 33. nitko nesmatra agoslovom. No to sam već i ja prije kazao, da se ako zastupa. Ja bi volio da 3 idu tamo, pa da imadu avo kao njih 60; ja u tom nesmatram blagoslov, ali aj paragraf je tisuć puta veći blagoslov, nego li predžena osnova, jer nam zajamčuje ipak ono, da možemo slati naše zastupnike polag duša, koliko nas imade, očim ova normira 40 zastupnika i nikada više. I mobit, kada će Dalmacija doći, preći će na 30 ili 25, ije nego li ćete ju dobiti.

G. izvjestitelj kaže, da se isti ciljevi mogu postići sa 40 kao što sa 54 zastupnika. Te logike dakako nisam učio kao on, ali nemogu pojmiti, gdje se broje glavi sa „da" ili „ne", da bi 40 isto toliko bilo koliko . Toga nitko na svietu nemože dopustiti. I sada ćete asovati, pa da bi vi i sada tako računali, da je 54 dnako 40, toga ja nemogu pojmiti. (Živio i smieh.)

G. Rubido je užasno govorio (Smieh.), jer nas je edstavio kao ubogare, koji moramo biti pokorni Maarom u svem, štogod oni zažele, jer mi smo siromasi slabiji, a oni jači i bogatiji, pa mi moramo popustiti. oja gospodo, on je govorio za to, dapače je užasno kao jučer, da je Faustrecht, da je tlačenje slobodno i sada jači može slabijeg tlačiti. Istina, da mi Hrvati amo 2 milijuna vojske i toliko miljarda novca, mi bi ogli čudesa učiniti, isto tako i Magjari, ali vidjeli smo, najveći narodi nemogu sve ono postići, što bi rado. i vidimo Niemca Bismarka, strahovitog čovjeka, koji bi nogo toga učinio, ali nesmije u ovako prosvjećenom eku, kakav je danas.

Ja mislim, kako je jako dobro netko primjetio, da j plemeniti narod magjarski niti neželi toga učiniti, taj se je magjarski narod zagovarao u svih podžunijah i reprezentacijami, umoljavalo se u Beču po detacijah, da se dade ustav magjarskomu narodu, jer mi no ga uživali, a oni nisu. Poslje 1861. godine nijedna panija naša nije zatajila svoga čuvstva za braću. Oni adu, da, kada ih mi nebi branili, da bi bili još i nas Turci. Mi smo jih branili i štitili svojim mišicami načevi više, nego oni nas, pak oni nam nemogu krivo initi. Ali mi moramo stupiti i braniti pravo pa reći: ate, do ovdje, ali dalje neide, pa oni nebudu išli vjeite, i neće ići dalje. Ali, ako vi dopuštate, zašto oni bi uzeli? Svatko rado prima, zašto nebi primio, ako se dade? Ali, ako vi nedate i branite svoje pravo, će se okaniti nasrtaja na naše pravo, stečeno i sankciorano.

Sam g. Rubido kaže, da je to pretežka žrtva, koja od nas zahtieva. Ja sam čuo od regnikolarne deputacije pojedinih članova, da nisu Magjari mogli navesti nijednoga razloga, da se to uzkrati, nego mi tako hoćemo imati.

Ja, moja gospodo, ja bi toga mnogo rado imao (Smieh.), ali treba se mučiti, dok se do poštene kabanice dodje, a ne samo reći: Ja hoću imati! Za to, što Magjar hoće imati, zar smo mi dužni popustiti.

To se neda opravdati i nema nikakova razloga, da se Magjar ima potužiti na naše držanje, da ga hoćemo Turčinu ili Niemcu prodati. Mi mržnju magjarskoga naroda svaljujemo na se zato, jer smo lojalniji nego sami Magjari.

Na ovo sam već odgovorio, što je g. Rubido rekao: Ako mi neglasujemo za ovaj predlog, da nećemo granice dobiti. To nije u nama, da mi toga nebi želili i da mi nećemo toga učiniti; dapače mi svoju sreću i sve ulažemo, da dodjemo zajedno i da zajedno svoje branimo, jer ćemo bolje moći braniti, nego pojedini sami. Kaže se, da gosp. Mrazović nije naglasio, što bi sliedilo, da nije to. Sliediti će ovaj zakon, koji već postoji. Gosp. Mrazović i njegovi drugovi nisu trebali drugog predloga staviti, kada neglasuju za ovu zak. osnovu, nego vele: Zakona se držite, temeljnoga zakona; neodstupljujte od onoga, što je jednom izvojšteno. Uslied ove nagodbe, kada se je bjelovarska županija pripojila, dobili smo za 2 regimente 7 zastupnika, a vi sada za 9 regimenta 6 zastupnika. Što će vam graničari kazati i vi kažete: ide netko za popularitetom. Neradi se tuj o popularitetu, jer smo mi tako slabi, da neznamo, tko će sutra živjeti. Nego pravo, shodnost, potreba — to je, što je dužan svaki narodni zastupnik braniti.

Ja, kao narodni zastupnik, moram jako oprezan biti glede onog, što radim za narod, i da li sam vlastan učiniti ono, što na njegovu sreću ili štetu služi. Dakle Mrazović, ako nije ništa predložio, netreba predlagati, jer se zakona imamo držati, koji postoji.

To nemogu premučati g. Šramu, koji je sigurno pol sata onu rieč kao pedagog ili filozof „kategorični" razpravljao. Magjari nam dokazuju, da kategorički s nami postupaju. Oni su rekli „kategorički", pa dok mogu tako raditi, oni će uvjek tako. Što bi dakle izpričavao g. izvjestitelja, da je tako napisao? On je istinu napisao, to netreba nam razlagati. Ja se čudim g. Šramu, koji je tako uman, da je hotio ublažiti to, ta vidimo svaki dan, kako se kategorički radi. G. Šram je kazao, da §. 70. nestoji samo za Hrvate nego i za Magjare, jer ga i oni mogu na svoju korist uporabiti. (Glas: To je Krestić kazao!) Ako nije, onda odgovaram onomu, koji je to kazao.

§. 70. dozvoljava promjenu, ako jedna i druga stranka na to pristane. Magjari imadu pravo, ako imadu štogod odkinuti ili za se na bolje okrenuti. Ja mislim, da je ovo medjunarodni ugovor, a zašto se ugovori prave? Oni se prave medju narodi, medju susjednimi narodi zato,

da svaki do stanovite granice može ići. Prije se u člancih ustanovi, pa se reče: Vidiš u ovom pogledu imaš to zahtievati, u ovom dotle ti, a u onom donle ja. To vam je utemeljeno Rauchovom nagodbom. Ovaj se zakon mora čuvati kao svetost, ako se neće doći do toga, da se ona štatua probudi, i da dodje do treska i do boja, jer, ako ja otimljem i prisvajam si čije pravo, koje me neide, on će me opomenuti 2—3 puta i reći: Ti si prekoračio granicu, a ja mjesto da odustanem, sve dalje sižem, što može drugo doći nego do razdora.

Ova nagoda — veli se — može se promieniti zakonitim putem, a kako da baš onaj §., ta ovo je temelj na kojem ustav postoji, na kojem vi sa Magjari obćite. Kako možete to promieniti, osim, ako ga hoćete preinačiti na bolje, a ne na gorje?

Nijedan Hrvat, mislim, da ne će pristati na to, da se ova ustanova preinači. To je zakon, koji nam daje neko pravo. Ako vi od ovog odustajete, ja, moja gospodo, neznam izreći posljedice tomu, jer možebit — što se je kazalo, — dodjemo mi do većine u prvom saboru, pa da budemo mi ono, što ste vi sada. Ali to je žalostno, jer ako bude svaka većina sve malo po malo popuštala, tako, da ona, koja za nami dodje i borbu nastavi, mora sve natrag izvojštiti. Dobro je ban Mažuranić kazao: Dajte mi drugi zakon, a ja ću drugačije raditi, ali dok stojim na ovom zakonu, moram se kretati na ovom zakonu. (Glas: Zašto je to rekao Mažuranić?)

Moja gospodo! Ovdje je o vladi bilo govora. Ja sam već kazao, da nijedan ban, nijedna vlada nemože u zemlji prouzrokovati zla, samo onda, ako je samovolja i ako je sabor uništen. A ako je sabor, može samo uz sankciju samoga sabora.

Zato mi nije mnogo govoriti o vladi. Da sam ja na bana Pejacsevicha mjestu, ja bi volio otići s banske stolice, nego li vam ovakova što na razpravu dati, i kada bi vidio, da imam takovu većinu u saboru, koja tako čini, ja nebi htio vladati š njom, budite uvjereni — ja ne!

G. Šram je kazao g. dru. Vojnoviću, da mi stojimo na nezahvalnom stanovištu.

Ja vam rado prepuštam od moje strane sve službe od bana počamši, samo jedno nebi prepustio, da zauzmete ove stolice, inače bi vas rado namjestio u službe sa najsjajnijom plaćom, samo ne na stolice, gdje se radi o pravu naroda. Ja vam nisam jalan, da ste vi u službi. Mi imamo vlastite sinove, meni je svejedno, bio Živković 30 godina, ili Derenčin ili Muhić u svojoj službi ili bio sada još Rauch za bana, samo da se korist i probitak naroda razvija i narodna pravica brani i narodu na korist služi.

Naša stranka, niti jedan od nas nije tomu protivan. To je istina, da je to nezahvalno. Ništa se drugo netraži, nego da se brani i da se stoji na braniku pučkom, na straži, makar bilo to i nezahvalno.

Mi smo tu, da stojimo vazda na braniku, makar i na nezahvalnom.

Ja, moja gospodo, valjda ćete vidjeti, da ću glasovati proti ovomu. Ja vas molim, gospodo, nemojte toga prihvatiti, i sada vas jako liepo molim (Smieh.), nemojte toga prihvatiti, jer budete vidjeli, da će iz ove vaše šale biti škripanje zubmi.

Zato glasujem proti ovoj osnovi i preporučam visokoj kući, da i ona glasuje proti njoj.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! „Nije nam do šale, budimo ozbiljni" — to su možda jedine dvie rieči, koje me nukaju, da se osvrnem prije svega na neposrednoga g. predgovornika. I zaista, nije nam do šale — budimo ozbiljni.

Ja mogu s radošću konstatirati, da je naš parlamentarni život pokazao za ova dva dana liep napredak, jer se ova toli važna razprava tako triezno i objektivno vodi. Možda jedini g. predgovornik, g. Kamenar, učini je tu ne najsretniju iznimku, da njegov govor nemožemo uzeti ozbiljnim, ali denique fiat, i hrvatski sabor mora imati svoga Csanady-a, kako ga imadu i drugi sabori. Možda ću se osvrnuti na koje od njegovih apostrofiranja, ali da neuzmem ozbiljno onu nedostojnu apostrofaciju njegovu, da hvališuć sebe i svoju stranku, pita drugu: A što ste vi? Je li dostojno u parlamentu takovo ponašanje i sumnjičanje prema stranci — neću reći — većine, ali stranci onoj, koja brani ovaj predlog? Zaisto velim, da jim je nuždna ozbiljnost u ovoj stvari, gdje jim se eto podmeće — svašta, i gdje se po gotovo sumnja, da nečine iz uvjerenja, što ovdje predlažu i brane. V[illegible] ćega prigovora nemože biti za čovjeka svjestna, koji že[illegible] za dobro i korist zemlje i naroda raditi, nego kada m[illegible] se i samo uvjerenje njegovo u sumnju dovodi.

Ja bih to bio prešao ovdje izticati, ali evo žalibož, kako naša neodvisna stranka i kroz svoje organe [illegible] mnienje širi. Dopustite, gospodo, da vam iz jučerašnje[illegible] „Obzora" samo nešto pročitam, da vidite, kako se k[illegible] nas parlamentarna borba vodi. Veli se ovdje, govore[illegible] o izjavi narodne stranke, u kratko, ali jako važno i z[illegible]mašno ovako (čita):

„Njeni razlozi tako su jasni, tako pravedni i [illegible] samom pravu osnovani, da ih savjestan čovjek nemo[illegible] pobijati."

Dakle vi, i svi oni, koji su se usudili pobijati o[illegible] razloge, niste savjestni. Neka mi dopusti vriedni pis[illegible] toga članka, da se i ja medju ove „nesavjestne" učislit[illegible]. Da vidimo, kako stoje ti razlozi? Vlada, akoprem je [illegible] prilici već poznato stanovište, koje je u toj stvari zauze[illegible] još prigodom razprave u Budimpešti, — nalazi ip[illegible] ovdje očitovati se i bar toliko napomenuti, da ovo, pre[illegible] je preuzv. ban u razpravi sudjelovao, nije vladina osno[illegible] ili vladin predlog o kojem se radi, već da je to predl[illegible]

:aslanih obajuh odbora, za koji i ona stoji, dakle je užna to svoje stanovište točno i jasno obrazložiti, dužna ona to ovdje tim većma, jer je nekim načinom već va put bila izazvana i zato oprostite, gospodo, ako ismo odmah u toj stvari uzeli rieč.

Vlada je želila, da vidi najprije, kakovo je razpoloženje duhova u ovoj stvari u obće i pošto ja držim, ospodo, i kako vidim. da se svi govornici, koji pobijaju redlog kr. odbora, osim nekolicine stranke prava po :javi baruna Rukavine, slažu u onoj izjavi, koju je prvi ovornik gosp. Mrazović pročitao, ili reći ću, što čitao, o pak na pamet izustio, — dopustite dakle, da pošto u toj izjavi svi razlozi ogledaju, koji su motivirani še manje, da priedjem odmah na stvar, da vidimo, kako oji i na čem se osniva to njihovo mnienje i je li pravdano ili nije.

Ja se, gospodo, u razlaganju mome neću upuštati u olemizovanje, jer to nije zadatak vlade, ali dopustiti ete to, da izpravim izkrivljeno i izopačeno stanje stvari vdje i ondje, koje je porodilo krive premise, iz kojih onda dade zaključiti ono, što gospoda ovdje izvode i ane i moram reći, da je u tom pogledu izjava majorski sastavljena.

Idemo sada na same razloge, pa ćete vidjeti — ja velim gosp. Kamenaru, jer on kaže, „da ga nitko na ietu uputiti nemože“, nego govorim za narod, za vas isaoni sviet, komu je stalo do toga, da sa razlozi vojuje, ako je moguće svoga bližnjega s razlozi o boljem uputi.

Tri su, gospodo, prva razloga, o kojih se nemože ći, da su razlozi, nego to je uvod ili tako rekuć povod, lje se pozivlje na zakon, koji to i to razpolaže; o čem ıkle nemože biti nikakove prepirke. Nu već četvrti zlog je, koji nešto razlogu nalići, ali odmah moram ći, da nije najsretniji. Veli se u njem (čita): „s razga, što Njeg. ces. i kr. Veličanstvo ovim previšnjim lpisom pozivajuć sabor na izbor odbora, koji će ugooriti broj zastupnika hrvatskih na skupnom saboru garsko-hrvatskom, nije očitovalo nijednim načinom prešnju svoju volju, da kraljevinski odbor ima i mora odupiti od ustanove §. 33. čl. I. od god. 1868., dočim dalo samo znati saboru, da ono neće uzkratiti svoje evišnje sankcije, ako ostali na to pozvani faktori u om slučaju odstupe od broja zastupnika na skupnom boru ugarsko-hrvatskom, kako bi sliedio iz računa po 33. čl. I. : 1868., t. j. po razmjerju pučanstva“, velim, ı je jako nesretan ovaj razlog, jer kruna nit je to ogla učiniti, niti je bila pozvana, da to učini, dati ıjme nalog ili naputak deputacijam, da to i to učine. vo razlaganje g. Mrazovića dopušta nam a contrario voditi onaj zaključak, dakle da je kruna to rekla, onda se gosp. Mrazović pokorio, a jer nije rekla, netreba u se pokoriti. Kruna poziva oba naroda, da se dogovore, i zato nemože propisivati narodom, kako da se pogode, ona jim daje samo pravac dogovoru, i poziva jih na uvidjavnost njihovu i patriotizam, kao i na cielj, koja se polučiti ima, oduševljena bo ravnom ljubavi za oba diela veli: imajte obzira na okolnosti i učinite mogućim, da vašu bratsku slogu mogu najvišom mojom voljom sankcionirati“. Nedaje se dakle tu, a niti se je imao dati nikakov naputak. U ovom se dakle razlogu nešto navadja, što nikako nema mjesta; a da je previšnjem odpisu sbilja učinjeno, sigurno bi bio prvi g. Mrazović, koji bi vladi kazao: Kako si mogla, vlado, to podpisati — jer vlada je odgovorna za svoje kontrasigniranje — i kako si mogla dopustiti, da se vežu deputaciji unapried ruke, da tako biti mora.

Idimo dalje na drugi razlog. Veli se (čita): „s razloga, što odstup od stroge uporabe §. 33. čl. I. : 1868. u ovom slučaju nedonosi nuždno sa sobom odstup od načela u §. 32. istoga zak. članka za sva vremena i za svaki slučaj utvrdjenoga, po kojem Hrvatska i Slavonija na skupnom saboru ima biti zastupana po onom istom razmjerju svojega pučanstva, po kojem je prvobitno broj njezinih zastupnika bio ustanovljen na 29, a kasnijim zakonom od 8. studenoga 1873. §. 1. na 34“. I ovaj je razlog na vrlo slabih nogu. A zašto? Zato, jer mu logika neide u pomoć, a gdje logike nema, tu nije moguće s razlozi vojevati. Da vidimo, ima li logike. Veli se: „nedonosi nuždno sa sobom“. Istina je, mi smo mogli, ne ja, nego ona gospoda, regnikolarci, utanačiti bez obzira na §. 33. pak kazati: Broj zastupnika ustanovljuje se na 40 glasova. Što bi bila konsekvencija? Tko bi taj §. 33. čitao, vidio bi, da se tu navadja: „po razmjerju pučanstva“, morao bi se dakle odmah pitati, ako ima mozga u glavi: je li odgovara nova ustanova naime onih 40 zastupnika tomu načelu „razmjerja pučanstva“ ili ne. Ako odgovara, onda dobro, ali ako neodgovara — kao što ovdje u istinu odgovarala nebi — onda bi se pitalo, kako mogu biti dva paragrafa glede zastupstva na ugarskom saboru, jedan i drugi u protuslovju?

Može li zakon dopustiti, da postoji u njem protuslovje — da kaže ovdje 40 zastupnika, što neodgovara ključu §-a. 33., jer tko znade brojiti, viditi će, da tu fali 14 glasova. Svakako dakle ovo novo utanačenje od 40 zastupnika izključuje pravnu mogućnost obstanka §. 33. i zato, ako se je na to išlo, da se od propisanoga razmjerja odustane i da se dade manji broj, onda u istinu nije mogao ostati §. 33-ći, velim, ako se na to išlo, a vidimo, da se je na to sbilja išlo, da se broj naš umanji, da nebude odgovarao §. 33. nagodbe, da se mimo toga §. mora utanačiti broj, kojem na putu stoji ustanova predidućeg paragrafa.

Ta se dakle ustanova kasirati mora; to zahtieva zdrav razum za sve one, koji š njime računati hoće i koji — kako rekoh — dopuštaju, da se broj smanji. Na to pitanje „umaljenja“ broja naših zastupnika na ugarskom saboru doći ću kašnje, naime: treba li ga smanjiti i možemo li to dopustiti.

Idemo na treći razlog, sve od razloga do razloga. Treći razlog veli (čita): „s razloga, što je kraljevinski odbor preko svojega mandata za buduće odstupio od temeljnog načela u §. 32. čl. I.:1868. utvrdjenoga i na njegovo mjesto postavio drugo načelo, načelo razmjerja izmedju broja zastupnika kraljevine Ugarske i predloženom zakonskom osnovom opredieljenoga broja zastupnika hrvatsko-slavonskih“.

Kao ljubitelji istine da vidimo, kako stoji s ovim razlogom. Na ovo odgovara najkraće, najjasnije i najbolje sam previšnji kraljevski odpis, koji nam pokazuje, da ne stoji ono, što se ovdje navodi. Veli se naime ovdje (čita): „Pozivajuć oba odbora, da eventualno odstupajuć od one ustanove §. 33. zak. čl. I. : 1868., prema kojoj se ustanovi broj zastupnika na državnom saboru po razmjerju pučanstva ima pomnožati itd. Dakle, neleži li ovdje ovlast mandata, onog mandata, kojeg je kruna dati mogla i kojim je odriešila ruke i nepropisala nijednoj deputaciji ništa, nego ako se kojoj bude svidjalo, da može odstupiti od one ustanove, koja propisuje, da se broj pučanstva može uzeti mjerilom, dakle u tom odriešenju ruku jednog i drugog odbora leži za deputacije ovlast, „mandat“, kojeg jako nesretno poriču ona gospoda, kada ga u ovom „razlogu“ pobijaju.

Ovo su tobožnji „razlozi“, a sada dolazimo na čuvstva. Kaže se naime nadalje (čita): „s razloga, što ovo novo postavljeno načelo vriedja ravnopravnost medju jednom i drugom kraljevinom; što ponizuje pučanstvo Hrvatske i Slavonije, nepriznavajuć jednakomu broju ravan interes, ravnu volju, ravnu sposobnost i ravno pravo koristno nastojati oko javnih poslova, naročito oko poslova skupnih, koji se ravnim načinom tiču svakoga pojedinoga stanovnika Hrvatske i Slavonije, kao i stanovnika Ugarske“.

Poslje odmah drugi razlog, tomu jednak (čita): „s razloga, što se preko svega toga ovakovim načelom izrazuje neosnovana sumnja, kao da narod Hrvatske i Slavonije nema i nevodi iskrene brige za obstanak, napredak i svaku korist države i zato da nije dostojan uživati ravnom mjerom ona ista prava, koja su zajamčena ustavom žiteljstvu svih zemalja krune sv. Stjepana.

Ja bih ovo možda i razumio, gospodo, kada bi to kazao i napisao onaj, koji nije bio u kraljevinskom odboru i komu bi bile razprave odbora sasvim nepoznate. I za onog bi razumio, koji niti novine nije čitao, u obće koji se tom stvarju niti najmanje nije zanimao, te nezna, o čem se radilo i kako su Magjari došli do toga, da zahtjevaju manji broj hrvatskih zastupnika.

Ali g. Mrazović, koji je pomno pratio korak za korakom sve, što je u Pešti bivalo, njemu nije nepoznata bila stvar, i on bi najmanje bio ovlašten, te razloge ovdje navesti. A zašto? Dopustite mi, gospodo, da mi ovdje u našem hrvatskom saboru uzmemo obzir i na one, koji nisu ovdje medju nami, koji nesude o stvari sasvim po hrvatskom običaju, t. j. samo onako, kako nam godi, nego koji bi objektivno stvari u oči pogledali, nebuduć niti Magjar niti Hrvat; uzmite kako se stvar razvila. Ugri su kazali našoj braći: Mi bi vam dali taj broj, ali evo vidite, vi nebirate neposredno, vi dolazite iz vašega sabora kompaktno, vi ste kadri, ako vam se hoće, pak bilo to makar iz samoga prkosa — što se u ostalom nemože sa razlogom očekivati — u svaki čas izazvati krizu naše vlade i osujetiti izvjestan pravac saborskoga rada, jer to ćete nam dopustiti, ako dodju tih 54 hrvatska zastupnika iz Hrvatske i Slavonije i Krajine, iz neposrednoga izbora, da tu nikako nebi moglo biti medju njimi onoga jedinstva i one sloge, kao kad oni svi dodju iz većine jednoga sabora složni kao jedan čovjek. Ta mi bi znali kao stranke kortešovati. Naša bi već briga bila, da i mi od tih 54 dobijemo koga na svoju stranu i tako bi došlo kod neposrednih izbora nekoliko možda na skrajnu ljevicu, nekoliko u središte, a nekoliko i k vladinoj partaji, dočim vi sada vaše zastupnike po nazorih većine sabora možete komandirati ovamo. Nije dakle svejedno 54 zastupnika iz sabora ili 54 zastupnika iz izbornih kotara. Ono prvo je kompaktna masa, ovo drugo nije i zato vaš broj nije našemu istomu broju ravan nego je dapače mnogo veći i jači“.

Tako govore Magjari, braneć naravno stabilitet svojih odnošaja, za koje se boje, da jih mi nebudemo mog[...] prilikom poremetiti i u pogibelj staviti. Ovo umovanje gospodo, nemože se kazati, da je neosnovano ili da ne stoji i svaki pametan čovjek reče: Meni je milije i više mi vriedi kompaktnih 10, nego li nekompaktnih 20 glasova; i zato sada dolazim na onu tvrdnju, kojoj se tvrdnji ili argumentaciji vi čudite, kako da je bolje i više 40 nego li 54 glasa. Tomu se već po onom, što sam do sad kazao, nimalo nije čuditi. Što je bilo, kad smo se mi nagadjali i dogovarali in illo tempore, 1868 o načinu zastupanja na ugarskom saboru? Mi smo radi neznanja magjarskoga jezika s početka na to išli, da naše zastupnike sveli na što manji broj, da bude zastupstvo kolektivno, te da bude od 4—6 govornika pa makar i samo dvojica, ali sa izvjestnim brojem glasova.

Reklo nam se tada, da to neodgovara sustavu reprezentativnomu, a da bi to dopustivo bilo, mi bi možda svi objeručke privoljeli i primili onda, da smo mjesto 29 glasova ili 34 usljed spojenja bjelovarske županije dobieli kući samo 20 glasova sa 2 zastupnika u Pešti, pa bi kazali: Evala! Zašto, zato, jer tih 20 bili bi u ovoj formi kroz dva predstavnika svakako više, nego 34, a zašto? Jer praksa pokazuje, radilo se, kako mu drago, da je od 34 riedko kada 20 njih na okupu, često se dogadja, da jih je samo 5—6, dakle više bi bilo tih 20 glasova kolektivno zastupanih nego ona [...] sa strane; a drugo pak zato, jer 20 mogu na usta jednoga čovjeka govoriti. Nemojmo se dakle u silu bog[...] tomu htjeti oglušivati, da nije svejedno, kako zastupni[...]

›namo, t. j. na ugarski sabor dolaze, da li indirektnim li direktnim izborom, kako ga na primjer preporuča g. Kamenar, komu će svaki Magjar za to vrlo zahvalan biti, ali razborit Hrvat nikada.

To su vam, gospodo, oni razlozi, koje su navodili sa druge strane, da naši na manji broj privole.

Istina da Magjari niti ovako nisu od one pogibelji li bojazni izbavljeni, o kojoj sam malo prije govorio, u onda bi bili još u većoj, ako bi jim se podpuni broj od 54 iz sabora šiljao. Zato jim se nemože zamjeriti, da u u obrani svoga saborskoga rada i svoje vlade gledali u pogibelj barem ublažiti.

To su Magjari tim lakše mogli tražiti, jer su imali kustva, da hrvatski zastupnici na ug. saboru sačinjaaju uvjek svoj poseban klub — a ja velim, da to nije obro — nepridruživši se ni kojoj njihovoj stranci tako, a s njimi ni vlada, a niti ikoja stranka nije mogla sa igurnošću računati. Oni su radili uvjek od slučaja do lučaja po svom uvidjenju i uvjerenju, što je zahtievala orist naroda. Tako vam je bilo sa ugarske strane uvjek ojazan, da imadu pred sobom kompaktnu stranku, za oju neznadu, mogu li na nju računati ili ne. Dakle, ko su oni, t. j. Magjari imali kakovu bojazan glede oga, gospodo, i da su ovako zahtievali, bila je tomu zrok samo njihova samoobrana, a ne napadaj na našu tranku ili sumnjičenje ili poniženje naše itd. kako se u razlozih izjave posve neopravdano navodi.

Ja sam malo prije i to rekao, da Magjari nisu ni roz ovo pogibelji i neprilici izbjegli. Zašto? Jer su i vih 40 zastupnika dosta da izvedu ono, čega se oni in ventum boje. Za svaku protivnu stranku su 40 zastupika toliko, koliko 80 njihovih, što će vam se takodjer aradoxno i smiešno činiti, ali tako je. Pošto mi komaktno dolazimo tamo jedne misli, jedne duše, jedne volje, leži veća mogućnost i vjerojatnost, da ćemo se složno ržati, jer dolazimo iz većine sabora našega. Ako nas dakle odje svih 40 na okup; mi, gdjegod se bacimo, bilo vladi, bilo k središtu, bilo k skrajnjoj ljevici, tamo nas 80; jer po tom, kamogod se bacimo, jedna stranka bi 40 naših glasova, a druga njojzi protivna dobiva glasova, što kod takova glasovanja pravi razliku od glasova. To vam je posve jasan račun.

Dakle ugarska vlada i ugarski sabor nije se niti na vaj način izbavio neprilika, kojih se boji, t. j. glede abiliteta njihova parlamenta i stabiliteta njihove vlade, što mora svaka država gledati, da to koliko moguće ostigne, ali ju je bar ublažiti pokušala. I naši su razujeli i uvidjeli tu bojazan, pa su ublažili svoje zahtjeve. o zna g. Mrazović vrlo dobro i zna svatko, koji je none čitao, da je to učinjeno zato, jer se naš broj nepriaje ravan njihovu broju, jer je broj s naše strane uvjek ći, nego li s njihove strane, jer je naš broj kompaktan jednodušan, a takav treba i da bude.

Ako su hrvatski zastupnici u najnovije doba od ovog pravila, od ovog zadatka učinili iznimku, dogodilo se to samo zato, jer se žalibože prije toga dogodilo razciepkanje u stranci, koje razciepkanje da je predhodilo izboru u Peštu, za cielo ti izbori nebi bili tako izpali, kako jesu. Ovdje, dakle, gospodo moja, morate biti toliko pravedni, da nenazrievate, da se je s protivne strane išlo na poniženje naše, da se sumnjičimo, da nam do interesa neleži, dapače velim, da Ugri drže, ako čitamo njihove novine, da ovaj broj naš ima daleko više glasova, nego njihov, jer dolazi kompaktan. Tko hoće da aritmetiku uzme u ruke, nesmije samo brojku imati pred očima, nego intensivnost glasova i način, kako se glasuje i mogućnost kortešovanja.

Dakle, gospodo moja, uz sve to, kada se ovako tvrdi, kako pomenuti razlozi izjave g. Mrazovića navode, onda se pravo stanje stvari izopačuje.

Toliko sam bio slobodan navesti za razsvietliti ona dva razloga, da gospoda vide, da se tu neradi samo o nedužnoj brojci, nego o bojazni Magjara, koji su uvidjeli, ako bi ovako dalje išlo, da nemogu podnieti nesgode s naše strane, pak i glede toga — ako hoćemo da budemo pravedni, — moramo priznati, da oni nisu išli dirati u nagodu iz vlastite inicijative, t. j. prije nego je nadošlo vrieme, da nam se naša zemlja teritorijem i brojem pučanstva poveća. Sada stoprv stavili su oni našemu zahtjevu utjelovljenja Krajine svoj protuzahtjev glede §. 33.; dočim smo mi već više puta vlastitom inicijativom, a i s uspjehom tražili razširenje nagode bud u ovom il u onom pravcu.

Daljnji je razlog, gdje se veli (čita): „s razloga, što sabor dalm.-hrv.-slav. zastupajući od matere zemlje odkinute dielove nebi smio i nebi mudro učinio, da napusti prava, koja su ti dielovi već stekli“.

Ja se ovdje moram čuditi i gosp. Mrazoviću i gosp. dru. Vojnoviću, da oni ovdje upliću Dalmaciju, kao da ona kroz ovo nešto gubi. Ja molim tu, gospodo, malko za posluh.

Što vam kaže, gospodo moja, predlog regnikolarne deputacije? (čita): „Za slučaj, kada se Dalmacija spoji etc.“ Je li ovdje Dalmaciji za slučaj njezina pridruženja u ičem prejudicirano, je li ona zašto vezana? To se može tvrditi, ali nikada ničim dokazati. (Dr. Vojnović: Jest!)

Idemo dalje. Ja ću vam reći, gospodo, da ovdje, ako hoćete, da prosudite, da je ovo sbilja liberalna ustanova za Dalmaciju, nego li je ona starija u nagodi. Dopustite, da vam pokažem nagodbu, koja postoji. §. 33. doduše rekao je (čita): „Ako se pučanstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije budi sjedinjenjem uprave Krajine, bud sdruženjem Dalmacije etc.“ I to je ono, na što se poziva g. dr. Vojnović, to je ono, na što, mislim, drži gosp. Mrazović, to je baš ono u našoj nagodbi, neću reći najnespretnije, nego u istinu mrtvo slovo, za što sama nagodba pokazuje, da ova ustanova nestoji. Ja neznam,

tko je bio rekao, da su Magjari bili oni, koji su zahtievali, da to dodje u nutra, ja se spominjem, da smo to učinili mi. Evo, kako govori §. 65. nagodbe i kada će doći do toga, Magjari će gledati i podupirati naše težnje glede sdruženja Dalmacije. Ali što se kaže ovdje? Kaže se: nu svakako imati će se Dalmacija ob uvjetih inkorporacije saslušati.

Odkuda vi to znate, pitam gosp. dr. Vojnovića, da bi se Dalmacija prigodom inkorporacije ovim načinom sporazumnom očitovala, koji smo mi njoj način ovdje u §. 33. skuhali? Odkuda on znade, da nebi ona posve drugi način zahtjevala, o kojem se sada ništa nezna, a tomu neće prigovoriti niti on, niti g. Mrazović, da Dalmacija nebi imala na to pravo po §. 65., koji kaže, da će biti ona „o uvjetih inkorporacije saslušana". Ako se kaže, da će biti saslušana, možete li reći ovako, kako je bilo u §. 33. i za Dalmaciju ustanovljeno? Ja mislim da nemožete.

Eto vidite, gospodo, mi smo nešto učinili onda, što najboljeg smisla nije imalo. To je bilo, da smo željeli, da dodje Dalmacija, a bilo je uredno i to kazati: Pod uvjetom — ti ćeš se dogovoriti s nami. To smo mogli kazati, i više ništa. Ovo je dalje bio glede Dalmacije pleonazam, a tu je nespretnost deputacija izpravila, pa što je kazala? Kazala je, da se bez obzira na onaj §., što Hrvatskoj daje 40 zastupnika, Dalmacija neveže na to načelo, nego se kaže, da će ona „dogovoriti i uglaviti potrebito zastupstvo".

Tko će dakle propisivati Dalmaciji, da ona tu pogodbu, ako dodje do toga, neudesi onako, kako se njoj svidi, i što mi budemo u stanju potvrditi. Dakle nemojte, gospodo, u razloge silom upletati ono, što tamo nikako nespada. Ja sam posljednji, koji bi želio u tom pravcu ruke vezati Dalmaciji, o kojoj tako rado govori g. dr. Vojnović. Pak to, što ja velim, da su Dalmaciji posve odriešene ruke, to će svaki, tko je razuman, neću reći, da bude jurista, nego svatko, koji zna čitati, onaj smisao tako tumačiti, da je Dalmacija posve slobodna i nevezanih ruku.

Nu priedjimo preko toga. Uzmimo, gospodo moja, da bi Dalmacija bila primorana suo tempore privoljeti takodjer na takov način, kakov smo mi uglavili, pak, kada bi to, kao što ja nevjerujem, jedini uvjet bio, da ona u naše krilo dodje, kada inače nebi bilo nikakove druge potežkoće niti od strane Austrije, niti Ugarske, niti inih financijalnih prepora, to jest, da ju nebi morali možda financijalnom žrtvom predobiti, jednom riečju, da samo od toga jedinoga uvjeta zavisi naše sdruženje, pitam ja gosp. veleštovanog druga, nebi li on bio prvi, koji bi rekao: Gospodo! Evo vam Dalmacije. Uzmite ju, nije skupa, samo da bude naša. (Veliko odobravanje i smieh.) Ja, koji poznam g. Vojnovića, nemogu ga drugčije ni shvatiti, i osvjedočen sam, da bi on to prvi rekao; a ako nebi rekao, onda bi morao posumnjati o njegovom rodoljublju kao i svakoga Hrvata, koji bi se usudio protivno kazati, gdje se radi o razširenju domovine. Nego može umiren biti veleštovani g. dr. Vojnović i g. Mrazović, dodje li se jednom do toga, biti će tu [...] drugih uvjeta. (Dr. Vojnović: Vidimo žalibože!)

Prešao sam Dalmaciju, a nisam prešao razloge glede Krajine. Ja se moram čuditi gospodi, koja toliko govori o „ujedinjenju naroda", a ovamo sve govore o Krajini kao nekom seperatnom krajiškom tielu i narodu. O tom vam je, gospodo, preosvješteni g. vladika karlovački jako dobro rekao: „Nesmatrajte Krajinu drugim narodom Krajina je jedno tielo s vama, jedan narod, jedna domovina. Nesmatrajte ju kao Krajinu,. krajišnici su ve[...] prestali biti krajišnici, samo nisu još u području našem". Sam vam je dakle vladika kazao: Nemate tu Krajine kao takove, mi smo jedan narod i hoćemo, da zajedn[o] dielimo i dobro i zlo, bud da pjevamo ili plaćemo, sam[o] da smo zajedno. On nam reče i to; da se može dogo[...]diti, da svih 40 zastupnika bude tako izabrano, da ne bude nijedan iz onih predjela i budu svi iz drugih kra[...]jeva domovine, no ja se nadam, da se braća naša iz ovi[h] predjela neimadu bojati, da će jim se u ikojem pravc[u] i pogledu bud i najmanja krivica učiniti. (Odobravanje.) On je kao krajišnik mogao tako reći, ali mi nesmjem[o] toga primiti, da bi tako postupali. Dakle negovorit[e], gospodo, da se Krajini što uzteže, van, ako ste pravedn[i] govorite, što istini odgovara. Prema broju pučanstva na[...]šega i krajiškoga područja mi gubimo dvie trećine. [...] oni jednu trećinu od onih 14 zastupnika, koje napuštam[o]. Neću to reći, što g. zastupnik Rubido kaže, da je c[...] gubitak samo naš; nu naše su dvie trećine, a njihov[a] je jedna trećina po razmjeru pučanstva našega i njihov[a]. Dakle budimo pravedni, da mi više od sebe dajemo, vi[še] gubimo, nego Krajina. Nu mi to smatramo jednim nar[o]dom, mi to smatramo jednom zemljom i uzimamo [...] pogodbu in sua totalitate (prema cielomu uspjehu), [...] obzir, koja nam stvara preduvjet k spojenju i tomu p[...] otvara.

Pitam dakle, gospodo, je li vriedno, da radi ov[e] malenkosti, radi broja od nekoliko zastupnika — nap[u]stimo taj preduvjet k spojenju naše Krajine, kad bi ov[...] zabacili? (Odobravanje.)

Toliko sam rekao, da nemate pravo tu plesti Da[l]maciju, koja je posve slobodne ruke i ja sam uvjere[n], da bi ju rado suo tempore primili pod timi uvjeti, p[o] kojimi Krajinu dobivamo, a na koliko i žrtve činim[o], žrtve biti mora u svakoj borbi, samo je pitanje, jesu te žrtve vriedne onog uspjeha, i one višje cieli, koja [se] polučiti ima, ili nisu.

Daljnji je razlog (čita): „s razloga, što su sva prava predložena zakonskom osnovom napuštena i s ra[z]loga, što se protivi svjesti vlastitoga dostojanstva i pra[vo] shvaćenim interesom ove kraljevine etc."

Ovo je, gospodo moja, nazor, a ne razlog, jer moram toliko reći, da mi se čudno vidi, kada naši državnici, naši juriste ondje, gdje se narod s narodom dogovara i pogadja, upleću „dostojanstvo", kao da bi se ovdje radilo o budi kakovoj podredjenosti naše zemlje i naroda, a ne o slobodnoj pogodbi dvajuh u tome posve ravnopravnih faktora. Je li se može ovdje sa razlogom kazati: To nije dostojno! Viditi, o čemu se radi, biti slobodan u odluci svojoj, pa ipak govoriti, kako razlog veli, da se tim „sviest vlastitoga dostojanstva vriedja". To nema svoga mjesta, a još manje ono, gdje se veli — a i to je nazor, a ne razlog — da „neodgovara pravo shvaćenim interesom ove kraljevine", tu je baš ono pitanje, na koje nije odgovorio ni g. dr. Vojnović, niti g. predlagatelj, što su to pravo shvaćeni interesi? Ta baš ona stranka, koja tu nagodbu zagovara, ona je u pravo shvaćenom interesu zemlje i naroda uzela tako, da se tu neradi o nekoliko zastupnika, nego o svrhi, koju je imala pred očima, onoj uzvišenoj svrsi, na koju nas upućuje i sam vladar ovimi riečmi: „Pouzdanom nadom očekujem, da će te nadahnuti idejom za polučenjem sdruženja itd.", jer znade vladar, kako nam je do toga stalo, a jer je ovo preduvjet spojenju tomu, da se utanači zastupstvo u zajedničkom saboru.

Dakle svrhu toga preduvjeta trebalo je imati pred očima. Lahko je reći „neodgovara interesom zemlje", ali ako budemo iskreni, to ćemo vidjeti, da zaista odgovara, jer neizpuni li se taj uvjet, onda možemo čekati, kao što smo i do sada čekali, i može se dogoditi, da se spojenje Krajine odgodi „ad calendas graecas". Govorila je gospoda: To se nemože odgoditi, ali molim vas, kojim načinom možete vi prisiliti, da se to nemora odgoditi? Je li dakle opravdano vaše — neću reći ocrnjivanje — nego napadanje na onu dvanaestoricu, koju ste ili koju smo poslali u Peštu, da učine za to spojenje što jim je moguće. Da smo poslali gosp. dr. Vojnovića i njemu ravne drugove onamo, ja bi se možebit za kratko vrieme kao poznati Sparrmeister zadovoljio, jer bi se ta gospoda brzo doma vratila, te bi manje potrošili, nu ta bi korist bila vrlo jalova; vi biste kazali: mi od svojih načela nepopuštamo, a Magjari od svojih, pak s bogom. (Kamenar se glasno smije.) Vi biste rekli: oni su zahtievali od nas, da od načela odstupimo, a mi nismo htjeli od načela odstupiti, te kada je načelno pitanje palo, povratili smo se kući. A što je ova deputacija učinila? Ona je takodjer došla tamo, da brani načelo zakona i iztaknula ga je, kao što biste učinili i vi, a kada je vidjela, da Magjari nešto dalje idu, bio je na njoj red, da kaže, što misli. Ona je kazala svoju, i kada je vidjela, kako stvar stoji i da se došlo do izvrgnuća dogovora, došla je do toga uvjerenja, da se drugačije pogoditi neda, nego na ovakav način. Ja to, gospodo, tim više moram vjerovati, jer nisam nijednog od gospode protivno čuo govoriti, t. j. protivno onomu, da je uvjerenje to bilo, da se je moglo više polučiti, pa da su samo naša gospoda bila popustljiva, nepitajuć mnogo za to, je li se moglo više polučiti ili ne.

Vidim dapače i to od gosp. Mrazovića, da je pored tolikih svakojakih razloga baš taj najglavniji razlog vrlo mudro prešutio, koji bi da obstoji, sigurno ovako glasio: „s razloga toga, što smo vidjeli, da je bilo moguće više polučiti, dapače i samo načelo §. 33. izbaviti, što je sve samo neopravdanom popustljivošću većine članova našega kralj. odbora propalo". (Živio! povladjivanje.)

Ali toga razloga nema u nutri, jer je i on bio uvjeren, da se dalje nije moglo doći. Sada pitam vas, gospodo, sasvim iskreno, što je za nas bolje: Je li onakova deputacija, koja bi došla re infecta kući i neznajući nam ništa, ni to bar kazati, na što bi Magjari in ultima analisi pristali, ako bi se od načela §. 33. odustalo? ili je za stvar bolja deputacija ova, koja je došla sa ovim uspjehom, te nam veli: Evo, sabore, ovako stoji stvar i ovo nam je maksimum uspjeha našega dogovora, sudi! i sada je na vami gospodo, da uzmete na vagu, da vidite gdje leži pravo shvaćeni interes zemlje: da li ondje, da se zabaci, ili ovdje, da se primi? u vlasti nam je primiti jedno ili drugo, ali smo sada barem u stanju i položaju odlučiti se, do kojega stadia po nazorih opozicije zaista nebi bili došli. (Odobravanje.)

Reklo se, gospodo: Doći će nam Krajina. Moja gospodo! U 16. vieku, prvoj polovici, stvoren je generalitet varaždinski. 350 godina protekoše i dobili smo evo te dvie regimente, 12 godina figurira u našoj nagodbi ono, što je kruna u odpisu svom na prvom mjestu rekla, naime (čita): „Kraljevska je naša volja, da se zak. člankom I. uvjetovano utjelovljenje — „bedingte Einverleibung" — izvede". To je bilo 1868. godine, pa se ipak još nije to utjelovljenje do sada izvelo, prem da je od onda eto već 12 godina.

Moja gospodo! Ako se preduvjet ovaj spojenju, kojim se ima utanačiti zastupstvo u parlamentu ugarskom, odbije, gospodo, tko nam jamči, dokle to može trajati, kada je evo ut figura docet, 12 godina obstojalo tako? Hoćemo li izazvati neizvjestnost — radi česa? Radi toga, da odbijemo, što nismo dobili toliko i toliko zastupnika?

Moja gospodo! Magjari se nemogu oteti onoj bojazni, o kojoj sam malo prijo govorio. Oni nam vele: Gospodo, ako tražimo manji broj, to nije, da vam prkosimo, nego mi moramo svoju kožu čuvati. Mi vas priznajemo kao politički narod, koji ima svoj teritorij, ali da nam vi, koji ste samo 12-ti dio države, svaki čas možete rušiti i vladu i sabor i sustav njegov, oprostite braćo, to ipak dopustiti nemožemo, zato vam velimo, to je nepravično".

Pak mi sada radi ovoga da se idemo oglušivati tomu pozivu, znajuć vrlo dobro, da smo mi nekoliko godina prije inicijativu poprimili i preinačili nagodbu

na bolje, što neka gospoda nepriznaju, ali ću doći ja na to, kada budem o onih „sitnica“ g. Šavora govorio.

Ja ostavljam i vam, gospodo, i svakomu objektivno mislećemu, misaonomu Hrvatu, da slobodno uzme na rešeto ovo, što sam kazao, pa neka odgovori, da li stoji il nestoji ono, što sam kazao. (Povladjivanje.)

Sada ću, da se osvrnem — ne da polemiziram — nego da izpravljam — pojedine govornike, na koliko nije izcrpljeno ovim, što sam rekao o njihovoj izjavi.

Sa 3 strane govorilo se, — g. dr. Vojnović u svom govoru rekao je (čita): „Naši zastupnici spasili su Tiszino ministarstvo i time naprtili su narodu nove terete i nove poreze“. To isto u drugoj formi opetovao je i gosp. dr. Jordan. Mi znamo, da su toga radi ona četrnajstorica udostojena bila u organu opozicije te časti, da su s velikimi slovi bili naštampani, dočim su ona sedmorica, koji su protivno glasovali, sasvim čednimi i maljušnimi slovi bili naštampani. Ja ću kazati, da je „Obzor“ i nehotice pravo imao, kad jih je s velikimi slovi naštampao, jer je sbilja zasluga njihova, kada su tako postupali. Ovo nebi spadalo strogo na taj predmet, ali su ga tri govornika potakla, a gdje se radi o tom, da se rešeta postupanje naših zastupnika na ugarskom saboru, netreba, da bude narod sliep, nego mu ostavite, neka i on sudi o stvarih, da vidi, koliko je istine i tko je na pravom, a tko je na krivom putu? Nikomu nije, gospodo, do povišenja teretah u zemlji.

Nitko nije medju nami, koji nebi priznao, da smo došli „do Rubikona“, preko kojega se nemože dalje poći, a da se nebi išlo u sunovrat.

Ali da priedjem na postupak naše braće na ugarskom saboru. Mi dobro znamo, da, kada se razpravlja proračun, onda je i vrieme i mjesto, da se rešeta narodno gospodarstvo i financijalna politika države. Tako je, gospodo, po svuda, tako i u Ugarskoj. Ondje i onda je vrieme i mjesto, gdje se možebitne osnove i nazori razvijaju i nove misli i ideje stvaraju i programi stavljaju, da se vidi, kako koja stranka o financijalnom položaju zemlje sudi i misli, i da je u ono vrieme, gospodo, stupio tko, neću reći vriedni i svakako uvaženi onaj član kuće ugarske, koji sada stupa s nekim programom, te kazao u Ugarskoj tečajem financijalne razprave: Vlado, nevalja ti financijalna politika, ne samo nevalja, nego evo kako držim da moramo postupati i kojom stazom poći, da se na bolje okrene, i država od moguće financijalne krize sačuva; ter da je ondje razložio svoj novi financijalni program ili novu financijalnu politiku, nebi se tomu niti kuća, a možda niti sama vlada oglušila; a najmanje da bi hrvatski zastupnici htieli na put stati takovoj pametnoj financijalnoj politici u saboru. Nu toga svega nije bilo.

Vi znate jako dobro, da se prigodom onih trijuh poreza nije radilo o inauguriranju kakove nove financijalne politike, nego samo o tome, što i svi vrabci znadu, da se sruši vlada. (Sa više strana: Tako je.) Kada se je dakle radilo o tom, da se sruši vlada, onda ćete mi dopustiti, gospodo, da su naši hrvatski zastupnici dužni bili promisliti, je li to u interesu Hrvatske ili ne. Oni nisu lutke, da samo ovako ili onako glasuju nego su odgovorni svojoj savjesti i narodu za korake koje tamo preduzimlju. Može ih vlada sto puta pozivat bud na ovo, bud na ono, nu oni se moraju pitati, je l to u interesu naroda ili ne.

Je li bilo dakle u interesu naroda, da se Tiszin vlada sruši? Odlučno velim, da ne. Već su naši zastupnici ondje, bivši prije kod financijalne nagodbe vidjel kako stojimo s Tiszinom vladom glede Krajine; vidjel su, da je in specie on za to, i da će održati svoju rieč kada se nagodba svrši, da će poprimiti mjere, da se spo jenje izvede. Oni i jesu poprimili te korake, samo ako s mi neoglušimo, a što se ono kaže svaki čas: Ban ode Peštu radi toga i toga, vidite da se je radilo o tom priugotavljalo. Ergo, to znamo, kako sa Tiszom stojimo a znademo li, gospodo moja, kako bi stajali sa budućo vladom, koja bi bila došla? Jesu li se ona gospoda se morica, koja su tako muževno glasovala sa „ne“, u mis da su time dobro učinili, — a ja mislim, da su kriv imali, — jesu li oni, kada su išli rušit Tiszinu vlad jer držim, da jim je to bila namjera, neka se ruši vlad pošto je za tim išla ciela ona stranka, koja je sa „ne glasovala, — jesu li oni stupili u dogovor sa pra sumtivnim Tiszinim nasljednikom, jesu li razmislili, kal će naša vlada stajati, došao Sennyey ili Szell, ostao s danji ministar financijah, ili ga zamienio g. Szell. Dr li oni, da bi min. Szell bio bolji? Jeste li imali, ne reći dogovora, nego bar razgovora sa timi novimi m ževi. Kako misle glede Krajine, kako glede ovog i onog Niste, od svega toga nije bilo ništa, nego simpliciter gl sovaste bez obzira na posljedice. Dakle, jeste li postupa vi mudro, koji ste i nehotice išli pomagati rušiti vla bez ikakovih dogovora sa onom, koja bi nadoći mog a koji je dogovor običajan i potreban u svakom par mentarnom životu? (Odobravanje.)

Vi ste tako glasovali, jer ste držali, da je to narod teret, premda, gospodo moja, to nije Bog zna kak teret. Seljak netreba niti kave niti cukora, a na pivu je udaren veći porez, neće nas boljeti, jer taj porez bra naše proizvode t. j. naše vino, do čega nam je mno više stalo (Odobravanje.), a to pokazujemo i mi sami n bolje time, da smo tu potrošarinu na pivo u našem Z grebu tako jako povisili. Dakle nije to tako velika „ran koju oni tobož zemlji zadadoše, koji su za tu potrošari glasovali.

Ona četrnajstorica, koja tako debelimi slovi figu raju u „Obzoru“, evo jih danas u „Slobodi“, i slažu oba organa naše opozicije u tom pogledu. Dobro, spodo! Nas je desio udes, kako znate, žalostan, pre kojemu se svatko pokloniti mora. Tu biedu i nevo

adava je ignorirati, koju vidimo. Ban, koji svake nedjelje nade čitave procesije oko svoje sobe, gdje se prosi: Daj ane ovo, daj ono, koji svaki dan rukom pipa nevolju rada Zagreba i činio je, bez da je pitao nas i vas, što god mogao, da se toj nevolji doskoči. (Višekratno vio!) Dogovorom s ugarskom vladom izposlovao je ban, a se stvori zakon, po kojem ćemo dobiti milijun forinti, - neka kaže tko, da je to malo ili ništa, ali mi ćemo ak dobiti milijun forinti, i to uz vrlo povoljne uvjete; a ćemo dobiti i za naše kućevlastnike u Zagrebu polakcu glede poreza — to je sve sa ugarskom vladom već a polak gotovo, ja velim — u polak gotovo, jer kada no mi vidjeli, kada je t. j. svietli ban donio osnovu, djeli smo, da nisu polakšice onakove, kakove smo želi, što je učinio ban? Iz nova je išao gore i izhodio ugih, daleko lakših uvjeta za nas, da lakše možemo o novaca doći i lakše graditi kuće. Sve ovo izhodio je, vši sam kao ban u proračunskom odboru. (Višekratno oduševljeni živio!!!) I to je ugarski sabor prihvatio čer ili prekjučer. To je dakle već u ruki.

Da ste vi, gospodo, polučili većinu, što hvala Bogu, a niste, ova stvar bila bi takodjer osujećena i ova bi var, kao flagrantna potreba grada Zagreba, zastala na ol puta. Je li bilo savjestno, stavljati to sve na kocku? neznate, što bi onda bilo, kada bi druga vlada nastula? Je li bi onda bio povoljniji položaj zemlje naše, a bi se ove stvari kao i krajiško pitanje — ovoga nam li prešno potrebitoga zajma — u najboljem slučaju još a koje i to poduže vrieme odgodilo, to je sigurno. Nemojte akle biti nepravedni naprama onima, koji su upravo zaužili, da su jim imena u „Obzoru“ s debelimi slovi naampana, jer oni nisu doveli te okolnosti, da se je njiovom krivnjom porodila kriza. Da su oni glasovali sa ne“, onda bi većina bila na strani protivnoj sa 7 glaova, jer 14 = 28 bacili bi osnovu sa 7 glasova. Dakle jim kao patriota, veoma hvalim, da nisu zemlju doveli u tu krizu.

Tako vidimo, gospodo, da su oni bili uprav ono, o g. Lehpamer veli o sebi, da nije t. j. politici i diplomate, jer mora kao svakomu tako i njima priznati, da svaki od njih postupao onako, kako je po svojoj saesti, znanju i uvjerenju mislio, da će koristiti zemlji. osim toga učinili su oni i materijalno dobro po naš rod, jer su oni bivši ondje na ognjištu gdje se razavlja, vidjeli, da, ako ovaj porez padne, da bi mogao oći doskora koji teži drugi, direktni porez, o kojem nemožemo niti pomisliti, da se povisiti može.

Sada ću doći još na jednu malenkost, koja je u litičkom životu od velike važnosti, a to je ta, da prije, go kakav korak učiniš, budeš glede svih posljedica čistu. Istina, gosp. Lehpamer nedrži mnogo do „posedica“, ali neka ima na pameti one rieči: „Quidquid is, prudenter ages, et respice finem“. Što onda ako bi bacivši osnovu ipak prevarili u računu?

Jesu li gospoda imali u žepu, da će time u istinu baciti i vladu? Je li jim je Tisza rekao, da će u tom slučaju odstupiti? Što bi bilo, pošto ni to nije izključeno, da nije odstupio, da je ostao sa svojom vladom, jednom riečju, da nebi odstupio? Svaki, koji ruši, ima za to razloga, a recimo, da bi i naši imali razloga, koji su išli rušit, a prevare li se u računu, pa Tisza ostane, te vidi, s kim ima posla, kako g. dr. Gjorgjević veli, da se on na Hrvate niti u odlučnom času osloniti nemože, to, gospodo moja, držite li vi, da se nebi mogla njegova volja za izvedenje ove stvari na protivno okrenuti, pa da nam nebi mogao kazati: Meni do toga nije stalo, te da neprione za te naše stvari onako, kao što je prionuo, pak da nam nedade iliti nezagovara onih polakšica, koje nam je obećao, jednom rieči kada bi mi izgubili parnicu, to bi svakako onog ozlovoljili, koji bi ipak ostao ministar-predsjednik kao što i prije. To bi tek nepametno bilo!

Vidite dakle, kako je nepravedno podmetati onoj gospodi, koja su glasovala sa „da“, da nisu imali koristi Hrvatske pred očima, kao što jesu. A da jesu, reći ću još nešto. Ja govorim o faktumu, o zakonu, o kojem je rečeno, da je pošao za rukom — čitat ćete ga doskora, ne onako, kako je bio u „Agramerici“, jer nije bio podpun ondje, pak ćete se uvjeriti, da su Magjari u današnjih okolnostih prema nam nesamo kako je bilo moguće, nego očevidno daleko bolje postupali, nego sa svojim omiljelim Segedinom. Daleko smo jeftiniji novac dobili, nego li Segedin.

Ondje se novac dobije za 50 god. po 6 postot., kod nas nikako više nego 4 post., a platit će se amortizacijom na 15, 20 i 30 god. Tko u 30 god. amortizira, taj plaća samo 5¼, pak je gotov. A onaj plaća 6 postotka, pak je gotov kroz 50 godina. Vidite dakle razliku — tako će glasiti osnova.

Ja sam se usudio to kazati, jer mi je to poznato, da vidite razliku izmedju naše osnove, koju je ban izposlovao, i onoga zakona glede Segedina, kako smo mi obterećeni i kako su oni u Segedinu. To sve nespada strogo ovamo, no ja samo u kratko navodim, da se vidi i prosudit uzmogne cio postupak naše gospode u Pešti i to kako u saboru tako i u kralj. odboru.

Od svega toga nebi bilo ništa, da se je ovako postupalo, kako je opozicija htjela. Onda bi ona rekla vladi: Vlado, zašto nam nisi to sve kazala, pak mi nebi tako postupali? A jeste li se vi, gospodo, informirali kod vlade, da saznate kako stoji stvar?

Niste, vi ste prosto išli glasovat bez izpitivanja posliedica.

Ovoliko sam imao reći, gospodo moja, o tom ozloglašenom glasovanju, a s toga gledišta smatrajuć tu stvar, držim, da je posve opravdano, da su gg. ona ostala s malјušnimi slovi naštampana u „Obzoru“ prama svojoj zaslugi. (Burno povladjivanje.)

*

Moja gospodo! Ovdje se s jedne strane nam reklo i od g. dra. Vojnovića i od gosp. Lehpamera već toliko puta: dokle ćemo uzmicati; da mi uzmičemo i popuštamo neprestano, te da ćemo tim uzmicanjem strmoglaviti.

Ja bi rekao, da ova gospoda nisu računala sa dogodjaji, kada se usudjuju takova šta tvrditi. Ja mislim, da mi nismo nikad uzmicali, da smo išli — istina, lagano — ali uvjek za jedan korak napried. Da vidimo:

Mi smo stvorili nagodbu 1868. godine, kakova je nagodba, to znate. Došla je prva revizija te nagodbe — (to je prva sitnica gosp. Šavora), da smo preinačili i financijalni i politički naš položaj.

Financijalni, gospodo, u toliko, da od to doba imamo samo tu „sitnicu" od milijuna forinti više. Onda smo imali 2 milijuna i 200.000 forinti. (G. Beruta upade u rieč: a medjutim povećani porezi?)

Taj bi porez i danas ostao povećan, a mi pored prve nagodbe i opet nebi više imali, nego samo 2,200.000 for. (Živo odobravanje).

Dakle to stoji, da smo mi god. 1873. polučili svojom inicijativom, na koju nas nisu silili ni prisilili Magjari, preinaku takovu, koja nam danas daje faktično milijun i 200.000 for. više, nego bi davala, da je ostao paušal, koji je bio utanačen; i to vam je bio dobar korak napried, do koga se nije tako lahko došlo; no to je naravno „sitnica", to osobito onim nije „ništa", kojim do nagodbe niti stalo nije i kojim je nagoda „spis", na što ću malo kasnije doći.

Ta gospoda najbolje znadu u proračunskom odboru tražiti: Daj vlado za ovo, daj za ono, a odkuda? Tada se je vlada potrudila sa svojom strankom, da povisi prihod zemlje za milijun dviesto hiljada forinti, što nebi imala po prijašnjoj nagodbi, a do čega smo došli političkom uvidjavnosti Magjara, koji su uvidjeli, da je pravično, što tražimo, a to je bilo pravo, gdje smo mi jurišali na zajedničke financije i taj nam je korak pošao za rukom.

A ta „sitnica" nije uzmak, nego korist i napredak, a što da kažem, gospodo, o političkoj strani nagodbe? Gosp. Lehpamer kaže, da nije politik. Ja bi mu savjetovao, neka pročita dobro §. 5. revidirane nagodbe. Ako Hrvatska bude znala očuvati ondje obilježen državopravni položaj i odnošaj naprama Ugarskoj, a nebude li to shvatila, tomu neće biti zakon kriv. I to je, gospodo, velik korak napried, koga nije priznao in illo tempore, jako štovani naš g. Makanec, ali tu leži ono, što Hrvatska ima. To je uspjeh, gospodo, prve revidirane nagodbe.

Idemo dalje. Druga revizija nije revizija, nego financijalna pogodba; ona nam je doniela ono, što je bilo takodjer 12 godina na papiru, ali ne izvedeno. Plus valet favor in judice, quam lex in codice. To je istina, o čem se svatko, koji sa sudom ima posla, uvjeriti može. Mi smo imali naše fondove u zakonu, ali jih nismo imali kod kuće. Toj drugoj deputaciji našoj pošlo je za rukom, da ona izvede uredjenje toga pitanja. I mi imamo od nekoliko dana faktično naše zaklade kod nas, kod kuće. I ta je druga „sitnica" g. Šavora valjda ipak nešto. To nije korak nazad, već korak napried; dakle nestoji, da uvjek „uzmičemo". (Odobravanje.)

Nije istina, što se kaže, da smo uzmakli glede proventa, ti nam izbjeći neće, ti su naši, kada se budemo dogovarali financijalno sa Ugarskom glede toga pitanja t. j. glede financija Krajine, onda, bili oni sada u našem žepu ili u njihovu, svakako će doći u račun, jer tu cifre govore, a gdje se sa ciframi računa, tu se ništa zabašuriti neće. To je ono jedno, što smo mi tobože napustili.

Još su neka pitanja prigodom te pogodbe uredjena koja su bila neriešena, naime glede upliva vlade ko[d] sastavljanja našeg preliminara u Budimpešti, o čem j[e] naš sabor uvjek pitao vladu, kako da nema upliva n[a] zajednički proračun glede onoga, što se nje tiče? §. 28 nije toga izključio, ali nije niti propisao i mi toga o[d] strane vlade badava tražismo, pak i to je pošlo za ru[kom] našoj deputaciji prigodom financijalne pogodbe, d[a] je sada i glede toga uglavljeno, da će, ako i nema [u] zakonu novom, jer se razumije u §. 28., da ban i h[r]vatski ministar neće biti mimoidjeni kod utanačivanj[a] zajedničkoga proračuna i za nas opredieljenoga preli[mi]minara, da se u tome glede Hrvatske ima sporazumit[i] da se sazna, kako, na kojoj će podlozi taj preliminar bi[ti] ustanovljen.

Dakle, gospodo moja, uredjenje naših odnošaja p[o]lučeno je, fondovi su preuzeti, pa zar su i to (okren[uv]se prema gospodi Šavoru i Lehpameru) „sitnice"?

Zar to nije ništa? Zar smo u tome „uzmakli"? G[o]spodo, budite pravedni i istiniti, jer i to zapovjeda vje[ra] kršćanska.

Tko dakle uzmiče? Možete li nam kod takova ma[log] polaganog napredovanja uzviknuti po gosp. Lehpamer[u]: Stante braćo već jednom! Kuda ćete? (Živo odobravanj[e])

Gospodo, ono, što ste vi „faustrechtom" nazva[li], nemojte misliti, da je to izum moga brata vladike, ne[go] je izreka svih državoslovaca i pravoslovaca, t. j., da [u] medjunarodnom odnošaju nije jus „facultas" nego [e] „potestas", da nije to isto „htjeti" i „moći"; jer da [i] onoliko vriediš i važeš, koliko možeš. Badava je tu [i] Štajerskom, Kranjskom, Koruškom itd. pozivati, ka[d] nemožemo niti Dalmacije dobiti: „vana sine viribus ir[a]". Nije prazna fraza ono, što je moj brat rekao. Eno va[m], gospodo, netreba nit mene, nit njega — pogledajte o[ko] sebe, kako se stvaraju države, što ima služiti podlogo[m].

Što bi Srbima koristilo da misle na Dušanovo c[ar]stvo? Što su dobili? Ono, što su okolnosti dopust[ile], onoliko, koliko se je držalo, da jim se prema njiho[voj] snagi i današnjemu položaju učiniti ima. To će biti m[je]rilo i pravilo i za nas. Mi možemo u buduće zau[z]

položaj samo onaj, koji bude konvenirao austro-ugarskoj državi i onim konštelacijam, koje budu možda nadošle, ma budu li te potrebe izazvane, da se Hrvatska poveća Dalmacijom, ili možebit, kako neka stranka sanja, Kranjkom, Istrom, Štajerskom, Koruškom itd. ona će to i polučiti, ali zato ipak budite uvjereni, da ćete vi biti u sasvim nedužni, kao što i g. barun Rukavina, koji je rekao, da je nedužan glede svega, što biva u Hrvatskoj zemlji. (Folnegović: Glede izvršbe nagodbenog zakona, vi ste rekli, da Hrvatsku neće izbaviti nitko van okolnosti europejske.)

Jeste rekao sam i velim, da će njezin budući položaj zavisiti ne od vaših protesta, nego od državne i ako hoćete evropejske konstelacije i da vaše postupanje k tomu baš ništa doprinieti neće.

Ja dakle velim i tvrdim onu istinu, da mi sada kod ocjenjivanja ove nagodbe, kada se ona uzme in „sua totalitate" — a samo tako može se uzeti — po cielom svom uspjehu gledeć na vremena i na sve okolnosti, u kojih se nalazimo i koje na to mjerodavno uplivaju, moramo uviditi i priznati, da niti ovim korakom neidemo „natrag", nego upravo napried. Uz onu neznatnu žrtvu, postavljenu za spojenje Krajine, mi ćemo omogučiti, da se spojimo, jer je evo „preduvjet", pospješujemo dakle sjedinjenje naroda, a to je u istinu znatno napredovanje u našoj narodno-političkoj borbi. (Odobravanje.)

Da to stoji, navest ću vam ovdje jedan mali primjer. Kada je car Vilim pruski onu veliku bitku velikom žrtvom dobio, gdje je palo više tisuća hrabrih vojnika, daleko više nego 6 zastupnika, što je telegrafirao svojoj carici? „Ovo sam dobio", istina ovoliko je palo t. j. toliki je gubitak, ali i toliki korak napried; te je usljed toga svoj radostni telegram završio: „Gott helfe weiter!" I ja kažem prema ovom našem uspjehu i gubitku: „Gott helfe weiter!" (Živo povladjivanje.) Neka bi se ovakovimi žrtvami postigla Dalmacija, Koruška, Štajerska itd. (Burno odobravanje.)

Moja gospodo! Moram se samo, da nezaboravim, obazrieti na ono, što je g. dr. Vojnović predbacio nekim našim muževom, da su se prigodom utanačivanja zadnje financijalne pogodbe išli kod Magjara resp. kod Tisze engažirati za Krajinu, što — ako je istina, — da nisu trebali učiniti, jer da je to povod i uzrok ovakovoj nagodbi. Ja hoću — da budem pravedan prema g. Mrazoviću, pravedniji nego li je on sam prama sebi — te reći, da se je on sa drugovi išao — kako se kaže — „engažovati". Kaže se: engažovali su se, da će to i to učiniti.

Prvo moram gosp. Šavoru kazati, da nestoji, što je rekao, da se kod financijalne nagodbe prije godinu dana Hrvatom reklo i obreklo: „Dobit ćete Krajinu, ako na to i na to privolite". Kako već prije rekoh, treba kazati istinu, kada se o faktumu govori. Tako to glede Krajine nije istinito, jer mi smo mogli neprivoljeti, pak mirna Bosna, pak bi bili oni ostali kod svoje i nijednoga nebi zaboljela glava, — dakle, da se vratim na ono engažovanje njih trojice (ja mislim gg. Mrazovića, Miškatovića i Vončinu), — a za tu tajnu pita i g. Kamenar „kakva je to tajna?" To je, gospodo, javna tajna. Ovdje moram da g Mrazoviću dozovem u pamet, da se nije morao odvjetnički latiti onoga: „si fecisti, nega", treba otvoreno reći: jesmo mi pokušali, a jesmo li pravo učinili?

Moja gospodo! Svaki narod ima svojih prvaka, a tako i hrvatski narod. I g. Mrazović dobro zna, da je on bio — ne da mu laskam — prvak, te znaju oni, o kojih je govor i rieč, da su bili prvaci i kao takovi pozvani, da probijaju led, a ne primjerice g. Kamenar, i da vide kod takovih prigoda, što može hrvatski narod polučiti i kojim načinom.

Ja mislim, da su na to oni ljudi pozvani, koji su zaslužni, koji su povjerenje naroda stekli i koji znadu, da će jim se kod kuće vjerovati i po potrebi i za njimi poći t. j. koji znadu, da netko za njimi stoji, pa tko to znade, da ima takav položaj, on svojoj savjesti i dužnosti odgovara, ako nepropusti prilike, gdje misli što saznati i polučiti za svoj narod.

Ako su dakle naši tada prvaci, pred očima imajuć pitanje o spojitbi Krajine, koje je predmetom svake razprave naše, pokucali na vrata: kako stojimo u tom pitanju, — kako znadem, da su to i pitali, je li to crimen laesae. Ako se sa druge strane kazalo: „o tome nemože sada biti rieč, jer mi imamo samo onu financijalnu nagodu, koja se po zakonu svakih 10 godina imade revidirati, dakle o pitanju Krajine kasnije, to jest „o tom po tom" u svoje vrieme, nu ako hoćete, ja (t. j. Tisza) neću biti protivan, ali samo trebam neke garancije".

Gospodo! Ako se je dakle sa Tiszine strane glede eventualnoga spojenja Krajine primjetilo, da bi on rado znao, može li se nadati kakovim garancijam radi zastupstva, — valjda su se mogli naši ljudi kao prvaci stranke i njezini povjerenici upustiti u takav dogovor i necincariti za jednu veliku ideju, da se nebudemo mogli pogoditi, zato i rekoše: „Samo nemojte odgadjati, dajte, da se to jednom već izvede". Gospodo moja! Kako drugi narodi kod takovih prigoda postupaju? Isto tako. Pak tko diže na njih ruku?

Onaj, koji ima druge ljude pred očima, koji isto tako rade. G. dr. Vojnović poziva se danas i to nam za primjer na česke muževe na Clam Martinitza, na Riegera itd. — koliko puta su baš ovi hodočastili u Beč na dogovor k Hohenwartu i to punim pravom kao prvaci svoga naroda, da utru put, makar to i žrtve stajalo, pak ma i nebilo to u podpunom smislu fundamentalnih artikula, pak je li se itko našao, koji bi im radi toga predbacivao, kojim povodom i kako su se smjeli dogovarati i engažirati?

Da su to učinili, pravo su imali i tako će raditi uvjek svjestni rodoljubi i prvaci svoga naroda. Da vam kažem što takova i iz novije ugar. historije. Kada je pala Ugarska pod absolutističke stege, — što trajaše nekoliko godina — našlo se je patriota magjarskih, koji su mislili, da će ipak moći probiti led kod Njeg. Veličanstva, te su se tako složili dostojanstvenici, prvaci naroda i uglednici oni, kojim nije stalo do nikakove žrtve za dobro svoga naroda i što je bilo? Sam kardinal Scitowsky stavio se na čelo deputaciji, koja je išla u Beč moliti cara i kralja, da jim dostoji uzpostaviti ustav ili bar dati doći do takova državopravnoga položaja, koji bi koliko toliko odgovarao historičkomu položaju ugarskomu, i daleko su manje zahtievali, nego li su kašnje polučili, pa je li itko tim hodočastnikom kazao: Tko vas je ovlastio na to? A da su šta polučili i kući donieli, zar bi jih tko za to anatemisao? Primili bi, pak bi dalje radili. Gospodo! Ovako se obično radi u svietu, pa zato nezamjeram niti g. Mrazoviću, da je to činio, samo se čudim tomu, da se on sam toga više ne sjeća.

Ovo nije bilo polemizovanje, no samo razbistrenje položaja našeg.

Sada dopustite, — a već je i vrieme odskočilo — (Sa više strana „čujmo, čujmo".) da odgovorim znatiželjnosti g. dra. Vojnovića radi Rieke.

Ta je prešla u njegov govor prekjučer i čudi se, da vlada neodgovara ništa. Pita g. dr. Vojnović opetovano vladu: Je li bilo govora u dotičnom ministarskom vieću i o Rieci? Rado bi znati, da li i što se je o njoj sborilo i možda odlučilo? Ja sam uvjeren, da su g. dru. Vojnoviću, kao i meni, poznati odnošaji, kako se obavljaju izmedju jedne i druge države. On zna, što je to „crvena knjiga", a što „plava" itd. Ondje se ubilježi svaki postupak jedne prama drugoj državi u njihovih odnošajih, a to dodje kad i kad na tapet i u parlamentu, te se tu višja politika rešeta i prosudjuje: je li vlada postupala kako treba da je postupala, ili nije?

Mi, gospodo, neimajuć takovoga položaja, nemožemo niti pokazati kakove niti „crvene" niti „plave" knjige, mi imamo samo dopisivanja s ugarskom vladom glede naših administrativnih stvarih i naše nagodbe i gledamo, da se sad ovo sad ono vrši kako valja i kako zakon zapovieda; a to su stvari, koje vi putem interpelacije možete uvjek saznati, a mi ćemo vam predložiti i spise, da se uvjerite, kako se postupalo, pa sudite, jesmo li činili pravo. To vam je naš djelokrug. A što se tiče rada ministarstva, ili ministarskoga vieća, to se po svih parlamentih svieta prosudjuje po rezultatu dotične sjednice, t. j. koji rezultat u svojoj formi izadje iz vieća pred forum parlamenta.

Ako se u ovakovu vieću govorilo bog zna što, nema nikoga niti u englezkom parlamentu, koji bi pitao ministra: A molim o čem ste još razgovarali i da li ste još i ob ovom i onom razgovarali? (Smieh. Glasovi: Tako je! Tako je!) Reče se: Ovo je rezultat, a volja je vaš — primiti ga ili neprimiti. A sada pita g. znatiželjni nevideći tu ništa o Rieci, što je bilo govora o Rieci Što se vas to tiče? Vi znate zakon, da se riečki odno šaji sporazumno medju Hrvatskom i Ugarskom utanači imadu. Ako dodje o tom rieč, imati ćete vremena tad o tom govoriti, u ostalom moram reći, da neznam, je bilo govora. Ako je bilo, onda je palo, kad nije došl ni u kojoj formi na tapet, a onda nije bio to predme diskusije ni u kraljevinskom odboru, dakle nespada ovam

Samo ću to reći g. dru. Vojnoviću, da na ovakov znatiželjnost nije nitko ovlašten u nijednom parlament

Gospodo moja! Drugo je pitanje stavljeno: Kak vlada može u sklad dovesti, da ona sama ide rušit krnjiti nagodbu, te su rieči upotriebljene za to, da kr to njezin ugled pada. To je prvi rekao g. dr. Vojnovi a na tom vrancu jaše i gosp. Šavor i gosp. Lehpame (Velik smieh.)

Moja gospodo! Ja se nečudim vama, koji odbija od sebe, da niste politici, ali se moram čuditi g. dr Vojnoviću, da on ide tu pojmove miešati. Ja mislim, nije ovlašten niti on, niti itko reći, da se „krnji" nagodb Što je rekao svietli ban? Rekao je, da će gledati, da nagodba vrši prema gore i dolje. Može li eksekuti drugo što reći, nego da će vršiti nagodbeni zakon, ka postoji? Krnji li se nagodba, ako se sa nadležne stra potiče §. 70., za koji smo sami htjeli, da dodje u nj koji govori, da se može i nadopuniti i preinačiti spor zumljenjem obiju faktora. Može li se s razlogom ju stičkim govoriti o krnjenju zakona, ako se lati jedna druga stranka toga §.? — Ta sami govorite na sva u i pišete, da treba nagodbu razširiti, dalje ići. Pak a se Magjari toga istoga §. late, to nije crimen laesae, a traži jedna ili druga stranka, da se što zakonitim put promieni. A i ja velim, vlada kriva i ban kriv, ako zakon nebude štovao, samo ga vi štujte! Vi kažete, se ovim odnošaji na bolje neustanovljuju. Čudnovato, ste vi najedanput postali branitelji nagode, a oprost mi, niti najsretnije niti najspretnije; jer ju i danas zivljete „Rauchovom nagodbom", a nenazivate ju teme nim zakonom. (Dr. Vojnović: Nisam ja to rekao.) — ste rekli „odlomci prava", što vam je još bolje moj b rekao „dronjci", a vi biste dužni bili reći kao juris da nisu to odlomci, jer: dokazaste li to? Nu vi im običaj tvrditi, a ne dokazati. (Dr. Vojnović: Samo dopustite!) Znate li, što je odlomak? Odlomak je o što nema nikakove savršenosti ni podpunosti u sebi. pitam g. dra. Vojnovića, kao i sve, koji su š njim jedn mnienja, što je ostalo in suspenso? Naš nagodbeni kon riešio je prema Ugarskoj odnošaje definitivno, rie je teritorijalne i državopravne odnošaje naše zemlje, rie je djelokrug naše vlade, našeg zakonarstva pre njima definitivno i utanačio sve — jednom riečju, c naše javno pravo današnje ogleda se u tom zakonu.

ostalo in suspenso? To je, gospodo, cielost, a nisu odomci, i ta cielost samo Rieku ostavlja in suspenso i Dalmaciju, a drugi su svi odnošaji utanačeni prema Ugarskoj. Odmah dalje kaže g. dr. Vojnović u govoru svome: Taj naš fundamentalni zakon" itd. Ako je dakle kao što jeste fundamentalni zakon, onda ga vi štujte i smatrajte e „odlomkom pravâ" nego u svome obliku i obsegu odpunim, kad se u tom zakonu ogleda danas javno pravo rvatske. Dakle to nemože biti „odlomak" u onom smislu, ego je cjelina, osobito onda ne, ako smatramo, da je rvatska matica, koja prikuplja k sebi raztrgana uda, a kada nam se hoće „matice", onda je matica, a kada am se neće, onda nije matica. (Dugotrajno živio.)

Moja gospodo! Rečeno je bilo ovdje, kako daleko agjari idu, pak se pozivalo na Pešty-a, kako on sudi našoj zemlji, i da on nepoznaje Hrvatske. Ta imamo mi stranku (pokazuje na skrajnju ljevicu), koja nepoaje Hrvatsku. Evo je ovdje, koja takodjer nepoznaje anašnje Hrvatske. Reći ćete: Nije istina! Ja mislim, da organ vaše stranke „Sloboda", a u njoj se današnja rvatska nazivlje „banovinom" od osam županija. A što ešty kaže? To isto: Ovo su županije. „Banovina", to je o mome mnienju samo jurisdikcionalni pojam onoga bsega dokle banska vlast dopire; a taj jurisdikcionalni oseg proteže se danas na osam županija, sutra može asti na sedam, preko sutra na šest itd. To je, gospodo d „stranke prava", po vašem nazivu i pravom pojmu današnja kako velite „banovina", nu posve je drugi pom „kraljevina Hrvatska", to je pojam territorialni, terriorialnoga obilježja, koje za vas nepostoji; jer vi daašnje Hrvatske kraljevine nepriznajete.

Vaša hrvatska kraljevina, to je ona Hrvatska, koja og zna kada postati ima sa Kranjskom, Koruškom, Štarskom, Bosnom, Hercegovinom i što ti ja znam. — Ovaovih dakle nazora imade eto i u vas, koji današnju rvatsku nepoznadu, pak vi se čudite i udarate na Pey-a, koji je rekao nešto sličnoga, akoprem on mnogo iže stoji nedavnoj historičkoj istini, nego li ova gospoda, oja „banovinu" prave iz Hrvatske, za koju sam zakon aže, da je naša kraljevina politički narod, koji imade oj teritorij; i to ignoruje ona stranka, koja želi da bavi teritorij Hrvatske!

Ja, gospodo, nebi govorio ovo ovdje, jer ona stranka lbija sve od sebe tako rekuć, ona je ovdje pasivna, ona ava. Nje se sve to ništa netiče. Ja joj tomu nebi ni igovorio, kada ona nebi kod toga političkoga spavanja glasno snivala, kada ona nebi nama tim njezinim sajarijama žalibože zavodila našu mladež, budućnost našu. ladi čovjek ide za poletom, dade se lahko zanieti te laća takovih ideja, koje ne samo da nisu izvedive, go kao puke sanjarije ništa realnoga u sebi nemaju. n živi u njima, pak kada se otrese školskoga praha i javni život stupi, onda vidi, da je u svietu sve druačije, nego što je on mislio, onda se sam pita, što da radi, te pomišlja, da mora prije svega sama sebe držati „amor incipit ab ego" onda počima drugačije t. j. realno suditi i zdrava načela prihvaćati, da postane čovjekom i gradjaninom, koji je moguć i koristan zemlji i državi.

To mi je žao, da moram reći, da vi tu niste po riečima g. bar. Rukavine „nekrivi" i „nedužni", dapače, da ste za takovo odgojivanje naše mladeži doista jako krivi, jer ona usisa u se taj duh, koji nemože niti Hrvatskoj niti nikomu koristiti.

Još sam nešto zaboravio reći, o tom naime: da je naša politika „jalova".

Ja sam to kazao, a mislim i dokazao dosta jasno, da nije jalova, ali je bila jalova od god. 1860. do god. 1867. i to u istinu jalova.

G. dr. Šram htio je biti pravedan prama vam, pak je kazao govoreći gosp. dr. Vojnoviću: „Ja sam uvjeren, da kada biste vi znali, da bi došli do većine, da nebi na kocku stavili ono, o čem se radi, već biste sami, prvi odstupili od toga".

Gosp. dr. Šram možebiti pravo ima prema političkom veteranu gosp. Mrazoviću, ali nema pravo i prema gosp. dr. Vojnoviću, za kojega sam ja podpuno uvjeren, da bi on ostao kod svoga mnienja i kad bi znao, da će do većine doći. Zašto? Neka mi oprosti, nu on je u borbi našeg narodnog političkog života još „novak". Gospodine: vi niste onu školu prošli, koju su prošli oni borioci, koje ste vi htjeli ovdje napasti! (Dr. Vojnović: Sličnu u Dalmaciji!) Postupali smo mi gospodine tako kroz punih deset godina dana! (Dr. Vojnović: I mi tamo!) Vjerujem. Ali ako ste imali tamo istoga izkustva kao i mi ovdje, onda nemate pravo tako ovdje govoriti, jer težko onomu politiku i narodu, koji se svojom sobstvenom štetom i izkustvom nekoristi i boljem nenauči! (Povladjivanje obće. — Dr. Vojnović: To je pitanje!) Ja molim, da izvedem! To se netiče toliko vas, nego li nas! Ja velim, da smo mi bivši u toj školi, takodjer kušali glavom probiti zid, pak znamo, do čega je došlo. Da smo to činili onda, imalo je to i nekoga smisla, t. j. bilo je više manje opravdano experimentirati, kada je Austro-Ugarska bila tako reći u preporodjenju svome; kada je dakle svaki narod gledao, da što više postigne, onda je i Hrvatska bez velike opasnosti mogla experimentirati i onda smo žalibože i mi tako postupali. Nu nismo bili dosta zreli politici. Naše balanciranje nije hasnilo niti jednoj, niti drugoj stranki. — Nit Austriji, nit Ugarskoj. — Našom politikom ostali smo na cjedilu, i svršila se je borba bez nas; pak dok smo mi tako bez obzira na okolnosti tjerali svoje i na svoju ruku, razpuštan je bivao sabor za saborom. Sjećam se gosp. Josipovića rieči, gdje je kazao: „Poreza nedamo, jer ga nismo votirali u saboru", i kad smo takovu predstavku podnieli, na tu se je odgovorilo „s bogom, takova sabora netreba". Da smo se mi onda htjeli polag okolnostih vremena vladati; da smo bili malko zreliji politici, i da smo imali izkustva pred

očima, kao što ga imamo danas, drugačije bi radili i zaista prva je nagodba mogla u ono vrieme izpasti najbolja, a ta je ostala jalova ovakovim postupanjem. (Odobravanje.) Eto vidite, kako se to slaže?! Barun Rauch, na kojega je tolika vika bila, premda nije bio po svom naobraženju onaj čovjek, da je mogao sve shvatiti, ali je ipak imao toliko duha, svjesti i praktične mudrosti, da je gordički čvor presjekao, i stvorio svojim saborom i razborom takovu nagodbu, koju svi danas tako prigrljujemo i čuvamo. Da nije on tako učinio, zaista bi kašnje još gorje izpasti moglo.

I tako vidite, gospodo, ne samo, da nam je politika kada smo išli s glavom kroz duvar, bila uvjek jalova, nego bojim se, da će nam i današnji dan, ako tako postupali budemo, uvjek jalova ostati, i da nebi polučili onoga, do čega se doći nadamo. (Odobravanje.)

To je razlog, što je nas veterane u našoj narodnoj borbi dovelo do onoga puta, koji je, istina, lagan, postepen, ali sjegurno napredan.

Znajuć to sve, nismo se mogli latiti onoga pravca, kojega ste vi preporučivali u financijalnoj pogodbi „kud puklo, da puklo“. Ovo „kud pukne, da pukne“ ili aut aut znadu gospoda kamo vodi, pak neće da repetiraju, a znati će valjda i Dalmacija. Ja vidim tamo zrele politike, i nevjerujem, ća će oni mak na konac tjerati, kud puklo, da puklo! (Dr. Vojnović: Vazda su istim putem išli!)

Glede „budućnosti“, za koju pita g. dr. Vojnović, to od toga mnogo zavisi, kako se shvaća ovaj zakon. Ja velim, gospodo, da se u tom zakonu u današnjih okolnostih zaista ogleda ono, što je za Hrvatsku u današnjih okolnostih postići bilo moguće. Nemislim samo ono, što predleži, nego cielu nagodbu, kakva je. Nu, gospodo! Dok vi branite nagodbu, o njoj evo ovako pišete (čita iz „Obzora“): „Nije ovo prvi uzmak, odkako su u novije doba barun Rauch i njegov sabor privezali Hrvatsku na Ugarsku“ itd. Kakav je to „fundamentalni zakon“, kojega krstite, da je privezao Hrvatsku na Ugarsku. Evo, kako štuje baruna Raucha i njegovu nagodbu! Zar tako govori Francez ili Englez o svojem ustavu?! Ako vi stojite na temeljnom zakonu, kako velite, da stojite, kako ga možete krstiti „Rauchovom nagodbom“, kako ga možete svakom prigodom ruglu izvrgavati?! Na kojem pravu sjedimo mi ovdje, glasujemo i stvaramo zakone sada ove, sada one?! (Dr. Vojnović: To su listovi!) Tako vi postupate. A kako postupa stranka prava? Što ona veli? Ona ima sasvim novu terminologiju i za ovaj zakon. Prije ga je zvala „spisom“, koji za nju nepostoji, a u najnovije doba ga zove „pripisom“. (Posmjeh.) Ako ste ustavni, morate držati nešto i do sabora, a ovaj je zakon izraz saborske većine, dakle izraz naroda, koji je zastupan u saboru. Tko nepriznaje ova[j] zakon, taj nepriznaje stožerno načelo ustavnoga prava koje u zemlji vlada. Akoprem stojite ovdje na temelj[u] nagodbe „baruna Raucha“, zovete ju ipak privezačem na Ugarsku; a za vama dobrano stoji naroda u zemlji i to samih pravoslovaca profesora i jurista, koji ju krst[e] takvim imenom. Kada vi tako širite taj pojam ob ovom temeljnom zakonu u narodu, a s druge ju strane strank[a] prava, koja ima takodjer dobrano korjena u zemlji, zov[e] po njezinoj terminologiji spisom i pripisom, koja u osta[]lom niti pojma nema, što je to „pripis“, jer za „pripis“ nebi nam ni trebalo sabora, nego je dosta ein Federzug da ga nestane, pak da nema pripisa t. j. nagodbe, — onda vi pitate sabor i vladu za budućnost! Žalostno j[e] u istinu kod takova postupanja, kod širenja takovih po[j]mova u zemlji!

Gledajte da ovaj nagodbeni zakon, ovo stožerno prav[o] zemlje predje u krv naroda, da ga narod dobro upozn[a] i kao svoje ustavno pravo obljubi; činite ovo, što većin[a] ove kuće, kao većina naroda čini, onda ćete polučiti on[o] što i Englez, da mu nitko nesmije niti za dlaku dirnu[ti] u njegov ustav. (Burno Živio!)

To sam vam imao odgovoriti. (Dugotrajno živio[,] čestitanje govorniku.)

Dr. **Franjo Vrbanić**: Po poslovniku molim rieč[!]

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Presvietli je gospodin po ob[i]čaju natuknuo profesore. Rekao je, da i profesori ši[re] krivu nauku o nagodbi, nazivajuć ju prikrpinom. Ja [se] svečano ogradjujem proti tomu, te ja nedopuštam, pr[e]svietli gospodine, nikako, da sumnjičanje profesora izala[zi] pred ovu kuću. Neka presvietli g. izvoli navesti pass[us] makar gdje i na kojem mjestu, da je koji od profeso[ra] krstio nagodbu „Rauchovom nagodbom“ ili prikrpino[m].

Presv. g. **Jovan** barun **Živković**: Ja gospodi to[ga] rekao nisam, nego sam rekao: Kada se ovakovi pojmo[vi] u narodu šire, da je to „Rauchova nagodba“, da su „odlomci prava“ i da su u toj stranci sami profeso[ri], koji tako misle. (Dugotrajno i oduševljeno živio!)

Predsjednik: Daljnja se razprava za danas prekid[a].

Ja bi molio vis. sabore, da se sutra u ½10 sati g[g.] članovi sakupe, jer će biti sjednica u ½10 sati s isti[m] dnevnim redom, koji je za današnju sjednicu bio opr[e]dieljen.

(Svršetak u 2 sata poslje podne.)

Sto i četvrta saborska sjednica,

bdržavana dne 12. veljače 1881. u $9^1|_2$ sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa Vuščića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak generalne razprave o izviešću kraljevinskoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. ilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

III. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Za·ebu dne 11. veljače 1881. pod predsjedanjem I. sabor;oga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića u prisutnosti 65 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. ın Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Joın barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao uhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez ·imjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saobćuje sliedeći na visoki sabor stigli ›dnesak:

Kr. zem. vlada dostavlja na ustavno pretresivanje ıcrt osnove zakona o provizornih odredbah uvjetovanih ıedjunarodnim i zajedničkim zakonskim člankom I. god. ·80. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih ıjera proti trsnomu ušencu.

Ide odboru agrarnomu.

Prelazi se na dnevni red:

Na dnevnom redu je nastavak debate ob izvještaju ıaljevinskoga odbora.

U 2 sata poslje podne zaključi predsjednik sjednicu ıriče buduću za sutra 12. veljače 1881. u $^1/_2$10 sati ıije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak debate ob izviešću kraljevinskog odbora.
2. Izvještaj odbora pravosudnoga o §. 2. osnove ›kona o mjestnih sudovih.
3. Verifikacija Šišmana grofa Palfya, Theodora grofa Pejacsevicha, Vjekoslava pl. Tükörya, Alex. dr. Peičića i Svetozara Kuševića.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu sada pročitanom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Danas je prispio jedan novi podnesak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita): „Šumari i gospodari Antun Crnković i drugovi mole, da se ukine gospodarsko učilište u Križevcih i ustroji šumarska akademija na zagrebačkom sveučilištu".

Predsjednik: Ova se molba ustupa peticionalnomu odboru.

Buduć daljnjih podnesaka drugih nema, to se odmah prelazi na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak razprave o izviešću kraljevinskog odbora.

Rieč ima prvi zastupnik g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Kroz sve govore one gospode, koja su govorila za zakonsku osnovu predloženu po kraljevinskom odboru, provlači se kao crvena nit jedna misao, na kojoj ta gospoda i, kako se čini, većina ove visoke kuće temelje razloge, da ju opravdaju. Ta crvena nit jest s jedne strane načelo koristi i shodnosti, načelo utiliteta i oportuniteta, a s druge strane zahtjev i potreba politike. Neka mi bude s toga dopušteno, visoki sabore, ponajprije osvrnuti se na ova dva glavna i temeljna prigovora, a onda ću biti tako slobodan preći na prigovore pojedinih govornika, koji govoriše za osnovu.

Meni je vrlo žao, što nemogu razloge osnovane na načelu oportuniteta i utiliteta, te na principu politike

priznati za valjane i dobre upravo zato, jer dolaze od poštovane većine narodne stranke. Ja ću, visoki sabore, pokušati dokazati svoju tvrdnju, a zato je od potrebe da se ogledamo malo natrag, ali ne na dobu od godine 1861. do 1867., kad je naša politika po nazoru predstojnika unutarnjega odjela g. Živkovića bila jalova, već na dobu počam od godine 1868. ovamo.

Kad se je god. 1868. sklapala nagoda s kraljevinom Ugarskom, mislilo se je s nekih strana i to punim pravom, da Hrvatska, stupajuć u svezu s kraljevinom Ugarskom kao samostalna kraljevina i podpuno ravnopravni faktor, doprinosi odviše mnogo žrtva obzirom na sačuvanje svoje individualnosti i samostalnosti. Bilo je, gospodo, muževa u ono doba, koji su to dosta jasno i glasno naglašivali. Spominjem samo primjerice pododbor tadanjega kralj. odbora, komu je bio dušom i izvjestiteljem sadanji predstojnik unutarnjega odjela barun Živković. Već taj pododbor, ili bolje njegov izvjestitelj naglasio je odrješito, da bi Hrvatska bila spremna priznati samo neke predmete zajedničkimi, ako joj se podpuno zajamče i osiguraju uvjeti njezina obstanka, sastojeći u političkoj samostalnosti i cielokupnosti. A kao garanciju za osiguranje historičke političke individualnosti trojedne kraljevine i za pravednu zaštitu njezinih interesa proti nadglašivanju ugarskoga sabora smatrali su tadanji državnici a napose gosp. izvjestitelj tadanjega pododbora, da bi se neki poslovi imali paritetno t. j. putem delegacija . . . (Živković maše glavom da tomu nije tako.) Govornik: Jest, uprav je tako, izvolite pogledati u spise o razpravi kraljevinskoga odbora. Nu uz sve to nastojanje zabacili su tadanji vlastodržci nazore muževa, kao što su bili napose u ono doba Živković, grof Janković, dr. Brlić i drugi, te su prihvatili za podlogu nagodbenoga rada osnovu, koju je zasnovao Žuvić, muž istina uman, ali žalibože slaboga hrvatskoga srca i hrvatskoga osiećaja.

Na ovu se je nagodu izprvice navaljivalo svom silom i svom žestinom, a medju prvimi bio je u saboru sadanji predstojnik barun Živković, a izvan sabora i onda kad je ona zakonom postala, vodili su kolo stupovi štovane većine ove kuće, poštovani sadanji zastupnici Vončina i Miškatović. Napokon prestao je i taj odpor za volju mira i sloge, za volju nutarnjega razvitka domovine, te je narodna stranka uzela u saboru kolo voditi mjesto stranke unionističke. Suvišno bi bilo nabrajati cieli stadij toga razvoja, nu naglasiti moram, da se je sada mislilo, da na čelu zakonarstva stoji stranka, koja je popravila nagodu od god. 1868., stranka, koja će htjeti i znati bditi nad tim, da se ta nagoda neokrnjeno čuva, jer je ona minimum eksistencije hrvatske kraljevine kao posebne individualnosti u savezu zemalja ugarske krune. Nu izkustvo je žalibože dokazalo, da se je uza svu stražu narodne stranke ta nagoda malo po malo počela krnjiti, izkustvo je dokazalo, da razne povrede nagodbenoga zakona uza sve obećanje još nisu dokinute; spominjem nuzgredice razne povrede nagod glede jezika, koje danas traju onako kao i prije pol go dine; — izkustvo napokon po predloženom izviešću kra ljevinskoga odbora dokazuje, da se pod egidom narodn stranke, i pod okriljem hrvatske vlade, u formi zakon skoj, u formi legalnoj, počimlje na gore mienjati on ista nagodba, na koju je narodna stranka najprije to silno navaljivala, a zatim držala kao minimum existencij Ovim najnovijim postupkom proviruje malo po malo, d §. 70. nagode, koji su mnogi rodoljubi držali najsvjetl jom točkom njezinom, krivnjom našom može postati p gibeljnim nožem, kojim ćemo si sami život skončati, b demo li uztrajali na putu, kojim je pošla većina o visoke kuće; ovim postupkom dovodi se narod do tog da on, da se kako tako uzčuva, svom snagom mo ustati na obranu one nagode, koju je zasnovao spom nuti Žuvić, da se mora štititi proti povriedam svo prava, koje dolaze od sgora, jer se nastoje mienjati o ustanove nagode, kojih se niti sabor Rauchov nije us dio ustanoviti onako, kako jih predlaže sadanji kralj vinski odbor.

Upitamo li se pako, zašto se ovaj put traži pr mjena nagode in pejus, zašto kraljevinski odbor odstu ljuje od načela zakonom priznanog, zašto se ustanovlju broj zastupnika u ugarskom saboru onako samo bez ik kovoga principa — dobivamo za odgovor: zato, da d bijemo Krajinu. Dakle za ono, što kraljevini Hrvatsk po pravu pripada, za ono, na što se je kraljevina Ug ska svečano obvezala, za ono, u što je ona svoju pošte rieč uložila, zato se od nas traži, da žrtvujemo od pra koje su nam Magjari priznali, kojeg su nam oni ozna kao direktivu kod predstojećega faktičnoga sjedinje Krajine. Možebiti će, gospodo, koji od vas taj postup smatrati vitežkim, plemenitim i mudrim, nu ja to mogu, a nemože ga plemenitim smatrati ni g. zastupn Rubido, kako je u svom govoru sam spomenuo.

Čudnovato je sbilja to pitanje sjedinjenja Kraji Danas nam kraljevinski odbor veli, da je za kraljevi Hrvatsku i Slavoniju važnije i mnogo koristnije, da Krajina spoji s materom zemljom, nego li da pošalje koliko zastupnika više na sabor ugarski.

Snaga Hrvatske i Slavonije počiva u zemljišt cjelovitosti, političkom i ustavnom jedinstvu naroda sjedinjenom kulturnom životu, a ne u većem ili manj broju zastupnika na ugarskom saboru, ter je bio od uvjeren, da bi ga i davni pradjedovi, koji su uzalud dinstvo zemlje tražili, i kasni potomci, koji će obi plodove jedinstva uživati, sa sažaljenjem prikoravali, se je samo jedan časak kolebao, koju će stranu u ov izboru izabrati.

Ova tvrdnja ovako izrečena jest tvrdnja naravi solutne, te nema sumnje, da bi ona, po nazoru kr odbora kao istina nepobitna, bila imala vazda vo sve one, koji u nju vjeruju, te da bi im ona mor

iti mjerilom za prosudjivanje njihovog rada. Nu za iene je ova tvrdnja kraljevinskoga odbora samo vriedosti relativne. Da se pako dokaže, koji imadu pravo, a li oni, koji ju drže istinom naravi absolutne, ili ja, oji ju smatram tvrdnjom relativnom, trebalo bi ogledati za nekimi autoriteti državnoga prava, i to tim više, r je i naš nagodbeni odnošaj, a imenito sjedinjenje Krane, državopravno pitanje specifične naravi, o kojem se običnih knjiga držav. prava malo govori. Pozivati se edjutim na vanjske auktoritete bilo bi težko i neuputno, r oni nepoznavaju točno naših posebnih odnošaja; neeostaje s toga nego pozvati se na naše domaće državke, kojih hvala bogu imademo nesamo dosta nego imeto i takovih, koji su se intenzivno bavili pitanjem o edinjenju Krajine.

Kad se je na temelju previšnjega ručnoga pisma od lovoza g. 1869., nesjećam se pravo dana, radilo o podmom sjedinjenju jednoga diela Krajine, a o razvojanju i s tim spojenom pripremom za sjedinjenje drugoga ela, tada se jošte ni u teoriji ni u praksi nisu poznali nazori napisani u predloženom izvieśću kraljevinskoga lbora, možebit zato, jer se onda nije radilo o popuštanju ti jedne piknje nagodbenoga zakona, a danas se radi tom, da se prevrne jedno od ovih načela, koje nam je barem sjenu pariteta napram Ugarskoj. Državnici vatski, jer onda još nisu poznavali istine, koju nam nas propovieda kraljevinski odbor, perhorescirali su da svaki korak sjedinjenju,. jer su držali, kao absotni zahtjev prava i pravice, da Krajina sudjeluje glavom d riešavanja pitanja državopravnih. Neuka tadanjih ših državnika zrcalila se je u sliedećih točka:

„Krajina je cjelokupni dio trojedne kraljevine. Kao elokupni dio trojedne kraljevine ima ona pravo sudjevati u nagodbi državo-pravnih odnošaja kraljevine najam drugim kraljevinam, — u državo-pravni odnošaj, lavljen bez zastupnika Krajine, nemože se ona pravno ovati". Ovimi riečmi napisana je ta nauka u broju 42. atočnika" od god. 1870. Na temelju ovih načela osnone su sve daljnje izjave naših državnika bilo u saboru o izvan sabora. Tako je, da počmem s izjavami saborimi, u sjednici saborskoj od 23. rujna 1870. poštovani stupnik Vončina predao podnesak, u kojem je izjavio: a se državo-pravna pitanja, tičuća se jednako teritorija ko provincijalnog kao i krajiškoga kraljevine Dalmae, Hrvatske i Slavonije, pravovaljano riešiti nemogu. toga nepriznaje on nikakovih pravnih posljedica zaučkom tadanjega spravišća" — tako je naime g. nčina tada nazivao sabor Hrvatske.

Pokraj ove izjave mnogo je u tom pogledu odlučnija ga jedna izjava. Kad je naime vlada odgovorila u orskoj sjednici od 2. svibnja 1870. na interpelaciju lanjega presvietloga gosp. baruna Živkovića, koji je la još bio velemožni (Smieh.), stavljenu u pogledu Krajine u saborskoj sjednici od 29. rujna 1869., tada je sadanji presvietli gospodin Živković odgovorio vladi ovako:

„Ako je iskra ustavne ćuti u nas, možemo li dopustiti, da se pitanje odnošaja Krajine napram nam i napram Ugarskoj rieši bez nje a o njoj? Jesmo li mi, gospodo, kompetentni, ako bi se stvar našemu saboru podnesla, o čem ne ima sumnje da neće, izreći, da se ti odnošaji Krajine imadu udesiti, bez da je ona u našoj sredini. Ako toga savjestno učiniti nebi htjeli niti smjeli — jer ako ustav vlada, nemožemo osuditi ravnu polovicu našega naroda na ćutanje, kad se radi o njezinom životnom pitanju". — Gospodo, pitam ja vas, kojim načinom treba ovo pitanje u ruke uzeti?"

Nadalje reče g. Živković, da bi se sabor imao prije svega ograditi proti svakomu oktroju, koji bi se Krajini u pogledu udešenja njezinih odnošaja udario napram nam, Ugarskoj i Austriji, te zaključi riečmi: „Neka vidi Krajina, da nismo mi koji joj namećemo što ona neće, i što bi ona s nami zajedno drugčije udesiti htjela".

Pokraj ovih saborskih izjava još su se naši državnici ovim pitanjem bavili i u literaturi i to napose u novinarstvu. Neka mi visoki sabor dozvoli neke od tih izjava ovdje spomenuti. Tako se piše u jednom članku „Zatočnika" od 18. siečnja 1870.: „Radi se o tom, da se Krajinom ništa neodluči bez njezina sporazumka i njezine privole. Sporazumak ma u kojem smislu izveden, može biti samo na štetu Krajine i cieloga naroda, ako ono što biva o Krajini, biva bez njezina znanja i priznanja".

U drugom jednom članku veli se: „Sve su stvari drugotne naravi napram glavnom zahtjevu Krajine, da ona svojim savjetom i svojom voljom sudjeluje pri odluci o sudbini, koja joj ima skrojiti možebiti za vjekove budućnost". Na koncu ovoga članka pozivlje pisac u ime ustavne slobode, u ime narodnjega ponosa Krajinu neka ide deputacijom pred cara.

U trećem članku „Andrassy i Krajina" u br. 38. „Zatočnika" od g. 1870. spominje se rieč po rieč ovo: „Krajina je kano i cielokupni dio trojedne kraljevine kr. reskripti i obvezana i ovlaštena sudjelovati pri riešenju državopravnih odnošaja svoje otačbine. Tko njoj oduzima ovo pozitivno pravo, logičnom dosljednosti oduzima joj biljeg cielokupnosti s trojednom kraljevinom, drugimi riečmi, oduzima Hrvatskoj i Ugarskoj pravo tražiti utjelovljenje Krajine".

Neka mi visoki sabor oprosti ovakovo navadjanje, nu stvar je obzirom na nauku naših državnika vrlo zanimiva, ja ću biti slobodan samo još jedno navesti: U članku „Krajina i novi pokret" u broju 80. „Zatočnika" od god. 1870. veli se rieč po rieč: „Pogodba o Krajini, a bez nje jest atentat na pravo dostojanstvo Krajine i na princip ustavnosti".

Ovako piše, visoki sabore, „Zatočnik", komu je bio urednikom poštovani naš izvjestitelj Miškatović, svi ti članci

podpisani su slovom M., pak sudeć po osobito vrstnom peru i liepom slogu, kojim su ti članci pisani, čini mi se, da ne griešim, ako velim, da ih je pisao cienjeni član ove kuće g. Miškatović. (Smieh.)

Da pako pokažem, kako se je narodna stranka opirala sjedinjenju Krajine, biti ću tako slobodan, spomenuti samo još izjavu sadanjega presv. g. dr. Derenčina, izjavljenu u saborskoj sjednici od 4 rujna 1873. U svom jednom govoru veli dr. Derenčin: „Narodna stranka mislila je, da bi značilo baš mučiti narod trgnuv ga nemilice iz uredjenih odnošaja, kojim se lagano pripravlja njegovo pridruženje k nami, baciti ga u metež, u korupciju, koja kod nas vlada — narodna stranka mislila je, da nije jošte vrieme lišiti narodne borioce takovoga asila, te je s ovih i s drugih razloga držala, da joj nije siliti na posvemašnje ukinuće granice." (Smieh.)

Iz ovih izjava vidi se jasno, da su oni isti državnici i oni isti muževi, koji danas spomenutu tvrdnju kraljevinskoga odbora absolutnom istinom drže, prije odbijali sjedinjenje Krajine, da su pače svom snagom radili proti tomu sjedinjenju, akoprem se je ono kanilo izvesti, a djelomice se je izvelo bez ikakve povrede nagodbenoga zakona, — danas pako ti isti državnici zagovaraju, da se Krajina sjedini, a za to sjedinjenje, da se plati kao ciena promjena nagode in pejus, a s tom promjenom, da se žrtvuju po gradjanski i krajiški dio Hrvatske već stečena prava, i to bez sudjelovanja Krajine. Kraj ovakovih protuslovnih izjava naših državnika, ja spomenute izreke u izvještaju kraljevinskoga odbora, nemogu priznati absolutno valjanom. Moguće je, da će mi se povodom ovim, kao što se već jedanput dogodilo, s druge strane prigovoriti pozivom na kneza Bismarka. Nu ako je u obće dopušteno malene stvari prispodabljati s velikimi, to mi je već unapred na taj prigovor pripomenuti, da je Bismark, nastojeć za svojimi idejami, rabio vrlo različita, a kadkada i diabolička sredstva, ali da je uviek štitio i zagovarao prava Njemačke, dočim su naši državnici u izboru sredstva možebiti ravni Bismarku, ali za postignuti jedno pravo, rado se oni odriču drugoga tako, da za svakim plus dolazi jedan minus, koji znade biti veći od onoga viška. (Živio!)

Veli se u izviešću kraljevinskoga odbora, da je mnogo važnije i koristnije, da se Krajina spoji, nego da se pošalje nekoliko zastupnika više na skupni sabor. Ovu tvrdnju naprosto izrečenu samu po sebi i ja prihvaćam; ali ja i opet velim, da dajem samo važnost relativnu, ali ne absolutnu, ja ovu tvrdnju u tom smislu prihvaćam, osobito od onda, od kako je dvanaest-godišnje izkustvo pokazalo, kako su hrvatski zastupnici na skupnom saboru branili prava i probitke domovine. Nu pristajuć ja u načelu i uz ovu tvrdnju, nemogu priznati, da je važnije i koristnije spojenje Krajine od čuvanja stečenih već prava Hrvatske, dapače protivno, ja držim, da je manje šteta i po nas i po Krajinu, da još za koj vrieme ostane kako jest, nego li da dopustimo, da s učini prvi zakoniti pokus, kako da se Hrvatska za on što joj i onako pripada odrekne na godinu stečenih prav samo zato, jer je to volja Magjara. Ja se, gospodo, tog vrlo bojim, jer ako jedanput dopustimo ovakovo kidanj naših prava, tada smo stvorili vrlo pogibeljan preceden koji će nas pomalo dovesti do toga, da ćemo za svak pravo naše domovine morati popustiti od koje ustanov nagode, dok napokon od nje nepreostaje ništa nego okostnica, dok od Hrvatske kraljevine nepostanu županij kraljevine Ugarske. Istina je, gospodo, da način zastuj stva kraljevine Hrvatske, ustanovljen nagodom od godir 1868., neodgovara njezinomu individualitetu, istina je, g spodo, kako reče g. 1868. kod nagodbene razprave s danji predstojnik unutarnjega odjela, da bi se naša ind vidualnost mogla sačuvati samo onda, kad bi se pokuša kolektivno zastupstvo na ugarskom saboru, da se pozi kad naša domovina dodje do glasovanja, da neglasu kao što sve županije Ugarske, da se vidi, da je ona toj državnoj zajednici osobina, nu istina je s druge stra i to, da je u načinu zastupstva izrečenom u §. 32. n gode pridržana barem sjena pariteta naše domovine s kr ljevinom Ugarskom, jer je Hrvatska u skupnom sabo zastupana barem u istom omjeru s Ugarskom, i po isto načelu kao i Ugarska. A sada vam predlaže kraljevin odbor, da se i te sjene pariteta našega odrečemo, te bez obzira na ikakovo načelo preuzmemo paušalni izr od 40 zastupnika, da iz zajednice s kraljevinom Ugarsk načinimo podpuno državno jedinstvo. Da je tomu ta to dokazuju sliedeći brojevi. U Ugarskoj i Erdelju dol na temelju popisa žiteljstva od god. 1869. jedan zast nik na ugarskom saboru na 33.526 st. Po nagodi od 1868. dobila je Hrvatska i Slavonija 29 zastupnika zajedničkom saboru, te se je računalo, da jedan zastup dolazi na 33.110 st., kod revizije nagode god. 1873. bili su razvojačeni dielovi Krajine 5 zastupnika, a ra nalo se, da jedan zastupnik dolazi na 33.043 st. Uzme li sada ukupni broj od 34 zastupnika, i broj stanovn po popisu od g. 1869., tada dolazi u našoj domovini dan zastupnik na 33.594 st. Dakle je omjer skoro po jednak kao što i u Ugarskoj, te je barem u tom pogl sačuvana neka jednakost, koje po paušalnom iznosu 40 zastupnika posve nestaje, jer uzev u račun i stan ničtvo Krajine dolazi na tom temelju jedan zastup istom na 45.955 st. Kako se vidi iz ovih podataka, u predloženoj zakonskoj osnovi izčezava i ona sjena riteta, koja sada postoji.

Kraj ovakovih protuslovnih izjava naših državn kraj ovolike oprieke u njihovoj nauci, neka mi se opr da ja opomene njihove o utilitetu i oportunitetu nem prihvatiti; te da se nemogu ugledati u auktoritet n državnika, jer njihov nauk nije postojan i čvrst, u toga nemogu prihvatiti ni razloga osnovanih na na

oristi i shodnosti, koje naglasuje štovana većina ove isoke kuće. (Živio! Živio!)

Nu veli se, da razlozi i načela politike zahtievaju, a se prihvati predlog kraljevinskoga odbora. Meni se ıedjutim, gospodo, to nečini. Ja neznam, kako gospoda hvaćaju pojam politike. Po mojem sudu nije u nazočom slučaju, pogledom na državno pravo, politika drugo, ego umjetnost, koja nam pokazuje, kako da se prema ostojećim odnošajem opredieli prava mjera i prikladan blik za unapredjivanje prava i koristi naroda. Dakle astoji prava politika samo u promjeni shodnih sredstva a postignuti pravo, a ne u promjeni prava samoga, koje ıora uvjek ostati netaknuto i biti cilj, za kojim valja olaziti. Tim su putem pošli i českí rodoljubi Clam-Iartinitz, Rieger i drugi, na koje se je izvolio pozvati resv. gosp. Živković, kad su unišli u rajhsrat. Oni stina dodjoše unutra, jer jim se to sredstvo činilo vajanom politikom, ali prigodom svoga dolazka podnesoše osebnu ogradu, u kojoj izjaviše, da ostaju kod onih rava, koja su zahtievali prije svoga dolazka, dok su oš bili u pasivnoj opoziciji. Kod nas se pako postupa rugačije, jer se drži, da se postupa politično, ako se i onačni cilj politike, t. j. samo pravo mienja. Evo prinjera. Bio je jedanput g. 1871. jedan kandidat za saorsko zastupstvo, koji je svojim izbornikom predložio liedeći program: Caeteris exmissis, veli taj kandidat u vom programu ovo:

„Kao čovjek pozitivan, priznajem ja državopravni avez kraljevine naše s kraljevinom Ugarskom na temelju akonskoga članka I. : 1868., pače držim, da je savez a kraljevinom Ugarskom obzirom na postojeću državnu ormu skupne monarkije jedino moguć. — Isto tako prinajem, da je zak. čl. I. od g. 1868. za temelj služeće lavno načelo: načelo federativno, te da po tom izmedju raljevine naše i kraljevine Ugarske savez jednakopravıih zemalja (foedies) obstojati ima.

Ali kada sve to priznajem: držim i to, da članak . od g. 1868. sadržaje u sebi i takovih ustanova, koje sa rije rečenim glavnim načelom u protuslovju stoje, koje loseg istoga illuzornim čine, pa ga paralizuju.

S toga držim, da se ote ustanove rečenoga zakona utem zakonitim preinačiti imadu, ako se želi, da sklopjeni vez izmedju nas i Ugarske bude koristan, povoljan trajan.

Ja ću dakle svagda biti za to, da se nagodbeni akon u sliedećih točka preinači, naime: U prvoj točki bećaje kandidat, da će svagda nastojati, da ban bude menovan jedino po kruni bez protupodpisa ugarskoga ninistra-predsjednika, a zatim u sliedećih točka izmedju staloga veli, da će biti zato, da se račun zastupstva od razpravljanja poslova zajedničkih sa kraljevinom Jgarskom takav uvede, koji će nam s jedne strane jamtvo pružati, da će, u koliko se ti poslovi posebno nas iču, a ipak su skupni, s uvaženjem koristi naše zemlje riešeni biti, a s druge opet strane omogućiti, da sabor naš saborisati te ozbiljnije i veće zakonarske toli vam nuždne radnje poduzeti može; — da se raztrgana uda naše domovine u jedno tielo ujedine, dakle da se utjelovi naša vojna krajina, a Dalmacija da se s nami sdruži, Rieka pako, dokinuv sadanje njezino privremeno stanje, da se Hrvatskoj opet utjelovi“. Ovaj program nije, vis. sabore, podpisao nitko drugi, nego naš veleštovani saborski predsjednik g. Nikola Krestić. Ja, gospodo, dopuštam, da pojedinac može od svojih nazora i svojih načela odstupiti; da tečajem vremena može dobiti druge nazore i pojmove, te da može i od svoga programa odustati. Pa zato nemogu to zamjeriti niti našemu veleštovanomu predsjedniku, ali nemogu dopustiti, da to može učiniti ciela stranka, koja uz sve to hoće, da je uviek istom strankom.

Ali što se je dogodilo. Narodna stranka izdala je godine 1871. tako zvani rujanski manifest, u kojem se doslovce ovo veli:

Sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, pred četiri godine izabran, sklopio je u ime trojedne kraljevine, a bez sudjelovanja većega diela našega naroda, s kraljevinom Ugarskom tako zvanu nagodbu, po kojoj se kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija u najglavnijih i najživotnijih poslovih državnih odlučujućemu uplivu i bezprimjernoj volji sabora ugarskoga i vlade ugarske podvrgava. — Odmah poslje te, već u svom korienu čudno bolujuće i natrule nagode, nagode u mnogih točka već sada povriedjene, a glede teritorijalnog, obsega osobito radi Dalmacije neizpunjene, stvorio pomenuti sabor sliedeće zakone.

Poslje toga spominje se u tom manifestu, da bi bila zadaća sabora zahtjevati, da zastupnici iz ciele Krajine u saboru učestvuju, a napokon se zaključuje manifest riečmi:

„Od naše strane primite svečanu izjavu, da nema sile, koja bi nas odvratila od cilja, za kojim vi težite itd.“

A kako radi narodna stranka danas s onom nagodom, koju je ona nazvala čudno bolujućom i u korienu natrulom, to nisu moje rieči, već su rieči narodne stranke, jer ja za svoju osobu toga nebi htio ni mogao reći? Ona od te nagode popušta, ona ustanove te nagode na gore mienja. Prispodobimo li s tim manifestom sadanje stanovište narodne stranke, koja je nagodu predloženu po Rauchu nazvala trulom i čudno bolujućom, pitam velecienjenoga zastupnika Šrama, je li to onaj nepokvareni eau de Cologne od Maria Farine, ima li narodna stranka prava sebi prisvajati ovu svoju prvobitnost?

Ja držim, da narodna stranka toga prava nema, da ona nema prava na obstanak kao narodna stranka, jer je napustila posve svoj prvobitni program. Nu, gospodo, što smo mi učinili. Mi nismo za svoj temelj prihvatili ni rujanski manifest, već smo se zadovoljili čednijim zadatkom, mi smo prihvatili kao temelj našega rada

posve jednostavno izradak hrvatskoga kraljevinskoga odbora od god. 1873., koji u sebi nema ništa tako strašnoga, koji nije, kao što mnogi misle, buntovnički, jer pod njim nije podpisan nitko drugi nego sadanji predstojnik nutarnjega odjela, presv. g. barun Živković kao izvjestitelj, i tajni savjetnik Njeg. c. kr. apost. Veličanstva, Ivan Mažuranić, kao predsjednik. Mi smo, gospodo, pridignuli jednostavno barjak, koji ste vi napustili, te si prisvajamo barem to, da ako i nismo eau de Cologne od Maria Farine, da smo čista i bistra voda, koja teče lagano i mirno, držeć da ćemo jedanput ipak doći do onoga cilja, koji si je prvobitno bila postavila narodna stranka. (Živio! Živio!)

Sada budi mi, visoki sabore, dozvoljeno, da se osvrnem na nekoje izjave one gospode, koja su branila predlog kraljevinskoga odbora. Prvi govornik poštovane većine bio je g. zastupnik Rubido. U svom govoru iztaknuo je on povodom izjave g. Mrazovića, da je cjelokupnost bila svagda najsvetijom devizom svih hrvatskih sabora, te da se to nemože smatrati imaginarnom stvari. To je istina, ali g. Mrazović nije rekao, da je cjelokupnost naša stvar imaginarna, već da je korist, koju tobože Magjari imadu od naše popustljivosti, stvar imaginarna. Gospodin zastupnik reče nadalje, da narod naš ovim popuštanjem pregoriti mora težku moralnu žrtvu. Ja priznajem, da je žrtva zbilja težka, ali nemogu nipošto dopustiti, da narod može i smije doprinieti žrtve moralne; jer doprinašajuć narod takove žrtve, može malo po malo pasti u protivni extrem, u nemarnost. A takove žrtve, koja je kadra narod do toga dovesti, ja nikada, a doista ni g. Rubido nemože za narod dopustiti. Gosp. zastupnik Rubido govorio je o razvraćenosti štampe, koja da je nastala uslied strančarenja. Tko me, gospodo, pozna, taj će znati, da ja osudjujem u štampi svaku razvraćenost i svako napadanje na pojedine osobe. Ja bi, gospodo, iz svega srca žalio, da se ikad više u narodu povrate onakova vremena, kakova su bila pod banovanjem baruna Raucha, nedao bog da se ikad više pojavi onakav spis, kakav je bio brošura „Gradjanom i seljakom“, pred kojim bi se pisac, ako se još gdje živ nalazi, morao sam pred sobom stidom postiditi i rumenilom porumeniti. Nu, gospodo, uzmite metlu u ruke, pak najprije pometite pred svojimi vrati. Svrnite okom na vašu štampu, pogledajte najnovije brojeve vašega organa „Ustava“, pogledajte razne časopise, koji uživaju osobito okrilje vaše i visokih krugova, pa zvale se novine osiečka „Drau“, „Agramer Zeitung“, „Pester Lloyd“ ili „Neue Freie Presse“. (Smieh.)

Veleštovani gospodin predsjednik Krestić spomenuo je, da je kraljevinski odbor bio vlastan napustiti načelo, izrečeno u §. 32. nagode, te da je dobio taj mandat u previšnjem kr. reskriptu od 8. siečnja t. g. Ja, gospodo, kao jednostavni državljanin, nisam vlastan intencije svietle krune drugčije tumačiti nego onako, kako su one izjavljene u izjavi, koju javno izdaje Njegovo Veličanstvo za mene nemože biti mjerodavno drugo nego ono, što se nalazi u previšnjem odpisu. Pak što veli taj previšnji odpis, koji je jedino u toj stvari mjerodavan? U njem se poziva sabor, da izabere kraljevinski odbor, koji će ustanoviti broj hrvatskih zastupnika na skupnom saboru eventualno odstupajuć od ustanove §. 33. prije navedenoga zak. članka. Po svih načelih zdrave logike, na koju se pozivlje i gosp. predstojnik Živković, nemogu ja po svojem shvaćanju nipošto dopustiti, da je tim kraljevinski odbor dobio mandat odstupiti od načela, jer to načelo nije izrečeno u §. 33., od kojeg se eventualno može odstupiti, već u §. 32. Što veli taj §. 32.? U njem se kaže: „Na tom zajedničkom saboru biti će kraljevine Hrvatska i Slavonija po razmjeru broja njihovoga pučanstva zastupane“. — Ovaj je dakle paragraf temelj i podloga zastupanju, a §. 33. samo je aplikacija ovoga načela, on je onaj prius, na kojem se osnivaju ove ustanove u pogledu razmjera zastupstva, koje su samo posljedicom načela, izrečenoga u §. 32. Na temelju toga načela ustanovljuje se onda u §. 33.: „Ako se pučanstvo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije umnoži — tada će se broj zastupnika povisiti upravo u istom razmjeru, u kom se njihovo pučanstvo umnožalo bude“. Da je Njeg. Veličanstvo imalo namjeru, da mienja princip zastupanja kraljevine Hrvatske na skupnom saboru, glasio bi bio previšnji odpis: Eventualno odstupajuć od ustanove §. 42., jer ovaj paragraf ustanovljuje načelo. Kad je pak Njeg. Veličanstvo dopustilo, da se promieni §. 33., pitam se, što se je time kanilo postići? To, da se može uzeti drugi omjer zastupanja, t. j. da mjesto jednoga zastupnika na 33 hiljade i nekoliko stanovnika, može se u račun uzeti jedan zastupnik na veći broj stanovnika, a ne da se bez ikakova načela samo onako paušalno uzme broj 40.

Presv. gospodin predsjednik spomenuo je, da je sadanji način zastupanja Hrvatske na skupnom saboru ubitačan po Magjare. Nu, gospodo, volenti non fiat injuria. Ugarska je g. 1868. i 1873. na taj omjer pristala. Magjari, kao dobri politici, mogli su već onda predviditi iste bojazni, koje jim se danas pojavljuju, pak zašto se onda nisu tomu opirali, zašto su nam onda obećali Krajinu uz taj način zastupstva. Ja neznam s toga, kako dolaze oni do toga, da sada najedanput zahtjevaju, neka se promieni načelo §. 32., po kojem je i Ugarska zastupana na ugarskom saboru.

Gospodin predsjednik sabora reče, da smo mi godine 1873. zahtievali, da se Magjari odreknu nam prilog načela u pogledu financijalne nagode, a oni da su to učinili. Ja, gospodo, to priznati mogu, jer načelo percentuacije nije nastalo istom god. 1873., ono postoji već u nagodi od g. 1868. u §. 16. i 17. Već ovdje se veli, da nam pripada za autonomne poslove 45%, a za zajedničke da plaćamo 55%, samo je to načelo bilo ograničeno u toliko, što se je reklo, da tih 45% nema pr

oraćiti svote od 2,200.000 for., a godine pako 1873. okinuta je samo ta granica. Ako je princip percentuaje ustanovljen istom g. 1873., odkuda onda, i zašto na spomena u nagodi od g. 1868. o postotku 45 i 55?

Velecienjeni gospodin zastupnik dr. Šram izvolio je aglasiti u svom govoru, osnovanu na načelih spekulavnih, da stranci ovakovoj, kao što je naša, nemože priıati raison d'être, da ta stranka nema pozitivnog proama, takovo pravo na obstanak priznaje gospodin zaupnik prije stranci radikalnoj, koja da ima i pozitivno anovište. Ovu tvrdnju g. dra. Šrama netreba mi niıalo pobijati, kad sam gosp. zastupnik u tom pogledu bom u opreku dolazi i sam sebe pobija. Kad je naime ospodin zastupnik malo kasnije govorio o stranci prava, če joj izrično, da ona nema u sebi ništa pozitivna, da na posve negativnom stanovištu. Nu ili je ono prvo tinito ili ono drugo, obje tvrdnje nemogu obstojati.

Uz ovu tvrdnju navezao je gosp. Šram, da ovakove ranke, kao što je naša, nerade u prilog sebi, već u ilog radikalnim elementom. Meni se medjutim čini, da osp. zastupnik nema pravo; neka se spomene samo na od. 1868. i kasnije. I onda su obstojale u zemlji tri ranke, pak da nije bilo srednje stranke, stranke nadne, u koju je onda spadao i dr. Šram, bilo bi jih ista vrlo mnogo prešlo stranci radikalnoj, nemoguć se ožiti s nazori stranke unionističke. Veliki dio naroda, mu nisu bile po ćudi ideje vladajuće stranke, složio se bio strankom skrajnom, da nije bilo stranke srede, o koju se upravo razbio prelaz iz jedne skrajnosti drugu. To neka izvoli gosp. zastupnik na um uzeti, će se osvjedočiti, da je stranka neodvisna upravo zaekom širenju stranke radikalne. Na govor zastupnika irka Hrvata osvrnuti ću se samo pogledom na jednu čku, a to je ona, u kojoj je naglasio, da nijedan zan nije absolutan, već da se svaki može mienjati. Ova je rdnja istinita, ali je istinito i to, da svaki zakon naaje usljed životnih odnošaja, koji su upravo povodom postanku i promjeni zakona. Prema ovomu pravilu čini mi se, da su već sada nastale okolnosti, koje bi oizvele potrebu, da se zakon mienja; najprije bi trelo Krajinu sjediniti, te vidjeti, kako će uplivati na odšaje zastupstvo po načelu §. 32.; dok pako toga nema, otle ja sa svoje strane u okolnostih i odnošajih života nalazim nikakove potrebe promjeni zakona. Presvietli spodin vladika Živković reče u svom govoru: Tko iz ajine sluša, što se ovdje govori u ovoj stvari, taj bi kao, da se Krajini prava krše, dočim se za Krajinu ovdje ava nespecializiraju. Ja, gospodo, takodjer priznajem, spomenuo sam već i prije, da se tu neradi samo o avih Krajine, ali se tu radi o pravih hrvatske kraljene, kojoj spada i Krajina. Nadalje je presvietli vladika vković naglasio, da ovako govoriti, kao što naša stranka, ači i zavoditi i dražiti javno mnienje. Ako to stoji, da pitam gospodina vladiku, gdje je on kao uplivan muž bio god. 1870. kad se je u Krajini agitiralo i radilo proti sjedinjenju s materom zemljom, kad su se spremale i slale predstavke na kralja proti sjedinjenju. Ja neznam je li gospodin vladika te težnje podupiro, ali to znam, da on Krajišnike od toga nije odvrnuo, da nije na put stajao tim težnjam. (Glasovi: Onda ga još nije bilo u Krajini.) Prigovara se s neke strane, da presvietli gospodin vladika onda još nije bio u Krajini; priznajem to, ali je on govorio kao graničar rodjen u Krajini, a kao takav imao je valjda po svom zvanju upliva na narod. Napokon spomenu presv. gosp. vladika konstelaciju našu od god. 1848. te reče: Što imamo mi od te konstelacije prije 30 godina, ništa drugo nego oči koje nevide i uši koje nečuju. Nu ja mu velim, da narod hrvatski ako i nema od toga ništa drugo, a ono ima u spomeniku Jelačića bana živu uspomenu, da je god. 1848. mišicom svojom obranio prestolje habsburžke dinastije, ima uspomenu na one vriedne muževe, koji su u ono doba radili o duševnom razvoju i napredku naroda, kojih će imena ponosom historija bilježiti, dočim će se imena nekih dostojanstvenika jedva u kalendarih spominjati. (Živio!)

Gosp. zastupnik Mihalović naglasio je u svom govoru, da smo mi opozicija à tout prix, da bismo mi, kad bi do većine došli, prihvatili sve, što sadanja većina radi. Da mi nismo opozicija pošto po to, dokazuje okolnost ona, što je temeljem našemu radu izradak kraljevinskoga odbora od god. 1873., a što se tiče one druge okolnosti, to pokušajte gospodo sami, dodjite k nama, ništa vam na putu nestoji, pak ćete vidjeti, hoćemo li to učiniti. (Živio!)

Sada mi se je osvrnuti na jučerašnji govor presvietloga gosp. baruna Živkovića, kojemu priznati moram, da mu je s gledišta formalnoga zbilja uspio. U tom svom govoru opravdao je gosp. barun predlog kraljevinskoga odbora tim, što je tvrdio, da mi tim predlogom nedobivamo 40 već 80 zastupnika, te da je 40 jednako 80. Istina, i ja priznajem da je 40 isto što i 80; ali je onda istina i ono što ću ja reći. Po nagodbi postojećoj morali bi kad se Krajina spoji imati na ugarskom saboru 54 zastupnika, pa ako je 40 jednako 80, tada bi nam po računu g. Živkovića pripadalo ne 54 već 108. Dakle ostaje isti smier.

Ali gospodin barun tvrdi, da Magjari prigovaraju našoj kompaktnosti, jer kamo se baci naših 40 zastupnika, da oni vriede 80. Dobro, ali onda valja i ovo na um uzeti. U ugarskom saboru postoje četiri kluba, klub vladine stranke, klub sjedinjene opozicije, klub skrajnje ljevice i klub hrvatski. (Živković maše glavom, da nije tako.) — Ja znam, da tomu nije tako, da hrvatski zastupnici donekle spadaju u klub vladine stranke, nu g. barun Živković naglasio je jučer naročito da Magjarom nije po ćudi, što naši zastupnici sačinjavaju poseban klub. Na stvari je svejedno, uzmimo dakle da postoje četiri

kluba, klub vladine stranke računajuć po posljednjem glasovanju broji 208 zastupnika, kamo se god ovaj klub baci broji on po načelih gosp. Živkovića ne 208 već 416 glasova; a to vriedi i za svaki drugi klub. Može se dakle uzeti da ugarski sabor broji ne 413 članova već 826.

Ovo je, gospodo, sofizam isto tako, kao što i tvrdnja gosp. Živkovića, da je 40 jednako 80. Nu to je valjda bio samo lapsus linguae.

Gospodin predstojnik unutarnjega odjela naglasio je u svom govoru, da je preinaka nagodbenog zakona predložena po kraljevinskom odboru liberalnija obzirom na Dalmaciju od nagode g. 1868. Po §. 65. nagode ima se Dalmacija saslušati o uvjetih sjedinjenja; prema ovomu zahtjevu reče gospodin predstojnik, da je u §. 33. stilizacija nespretna, jer da se može po toj stilizaciji Dalmacija i nesaslušati o broju zastupnika, koji bi se u tom slučaju imali slati na sabor skupni. Ta nespretna stilizacija §. 33. sada da je izpravljena. Ja medjutim o toj stvari sudim posve protivno. Po toj nespretnoj stilizaciji §. 33. u savezu s §. 65. moglo se je zaključivati, da će Dalmacija biti saslušana o uvjetih inkorporacije ne samo prama Hrvatskoj i Slavoniji nego i prema Ugarskoj. Nu tu povoljnu argumentaciju posve osujećuje §. 4. osnove, koji glasi: Za slučaj kada se Dalmacija opet spoji s Hrvatskom i Slavonijom, to će se načinom u §. 70. zak. čl. I. (XXX.): 1868. propisanim uglaviti potrebita pogodba glede zastupstva tih zemalja na skupnom ugarskom saboru medju ugarskim i hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim saborom". Usljed ove stilizacije sliedi, gospodo, posve jasno, da će se Dalmacija o uvjetih spojenja moći saslušati samo u koliko se to spojenje bude ticalo Hrvatske, a pogledom na odnošaj napram Ugarskoj, da i za nju vriedi ista nagoda kao i za nas, glede broja zastupnika pako ugovarati će se kao što i sada za Krajinu, za Dalmaciju bez nje, jer se u tom §. 4. osnove veli, da će se na temelju §. 70. taj broj zastupnika ustanoviti sporazumkom medju našim i ugarskim saborom. Po nespretnoj stilizaciji §. 33. mogla se je mimoići ova po Dalmaciju nepovoljna argumentacija, koja će se sada samim zakonom sankcionirati. Nije dakle istina, da je osnova, predložena po odboru, liberalnija od §. 33. nagode, nu to je bio valjda lapsus linguae kod gospodina Živkovića.

Tečajem svoga govora osvrnuo se je barun Živković na razpravu o potrošarini u ugarskom saboru, te predbaciv onoj sedmorici hrvatskih zastupnika naše stranke, koji su glasovali proti zakonskoj osnovi, da su glasovali samo zato, da sruše Tiszu; za drugo da se nisu i onako brinuli, jer se nisu stavili u dogovor s barunom Senyeyem za slučaj onaj, kad bi on bio nasljednikom gosp. Tisze. Ja, gospodo, neznam, što su i kako su radili ovi zastupnici na saboru ugarskom, ja neznam, jesu li nisu li oni s kim ugovarali, ali to znam, da su glasovali po svom unutarnjem uvjerenju i osvjedočenju, da su znali, zašto su glasovali, te nisu radili kao oni zastupnici, koji su istina glasovali za povišenje poreza, ali kad ih čovje[k] upita, koliko ćete po tom novom zakonu plaćati porez od piva, kave, sladora, tada neznadu nikakova odgovor dati. Tom prilikom pitao je presvietli gosp. predstojnik je li bilo umjestno i savjestno glasovanjem proti potro[] šarini na kocku stavljati Krajinu i zajam od milijun[] forinti za potresom postradale? Ja ovo pitanje i ovu bo[] jazan nemogu nipošto dieliti, pak sudim, da je i ko[d] gospodina baruna Živkovića bio samo lapsus linguae. J[] vrlo dvojim, da bi se glasovanjem proti potrošarini stavi[] na kocku spojitba Krajine i zajam za postradale, a dv[] jim to prvo zato, jer su zastupnici od štovane veći[] prvobitno bili zaključili, kako to vaš organ tvrdi, da tih porezih neće nikako glasovati, te su se istom posl[] predomislili, a drugo dvojim zato, jer po svih pojmovi[] državnoga i upravnoga prava svi državljani imadu pra[] tražiti, da jim država pripomogne u njihovoj biedi i n[] volji. Država je u svom vlastitom interesu dužna pruž[] nevoljnikom svoju pomoćnicu ruku, taj zadatak leži [] naravi države, te nemože stajati u samovolji pojedino[] ministra. Ja se, gospodo, to nebi usudio nikada uztvrdi[] jer bi tada država prestala biti državom pravnom, o[] bi postala državom samosilja i samovolje, ona bi posta[] državom, u kojoj, kako je i gosp. zast. Rubido per cu[] dens priznao, vlada Faustrecht, t. j. pravo jačega. Nu[] gospodo, to dopustiti nemogu, ja još držim, da živimo [] državi pravnoj, te da pomoć nevoljnika neodvisi o sam[] volji pojedine vlade. Ja priznajem, da se je kod eve[n]tualne promjene vlade, dozvola zajma mogla za dva tjedna otegnuti, dok se novi ministri upute o stanju stv[ari] nu da se je ona mogla osujetiti, to nedopuštam. (Giba[nje] na vladinih stolica.) Jest, gospodo, ja nemogu dopust[iti] da spas i probitak Hrvatske i ciele države ovisi jedi[no] o gospodinu ministru Tiszi.

Gospodin barun Živković vrlo se je razljutio, [što] je zastupnik Vojnović spomenuo, da nagodba nije dru[go] nego odlomak našega javnoga prava, jer da se u n[] jedinoj ugleda sve naše javno pravo, pak da se ona [] lomkom razviti nemože. Ja sudim, da je presv. gospo[din] barun Živković učio povjest prava, te da će poznava[ti] izvore našemu javnomu pravu. Ja se neću obazirati ništa drugo nego na nagodu. U uvodu te nagode gov[ori] se, da je Hrvatska pravno spadala kruni ugarskoj, da[kle] se posredno nagoda time pozivlje na „pacta convent[a"] Kolomana, a pokraj toga spominje se ovdje još i pragm[a]tička sankcija. Da, gospodo, da nije ovih dvajuh izvora [na]šega javnoga prava, nebi bilo niti nagode; oni su tem[elj] i podloga na kojoj nagoda počiva; tko nieče ove izv[ore] našega prava, taj nieče i samu nagodu. Ja dakle tvrd[im] neobaziruć se na ništa drugo, da su račun javnim prav[a] pacta conventa, pragmatička sankcija i nagodba. Ovo [] troje sačinjava naše javno pravo, a svako napose samo dio toga prava, dakle odlomak. Srčba g. Živkov[ića] posve je dakle netemeljita i neosnovana.

Još se ljuti gospodin predstojnik unutarnjega odjela, a se nagoda nazivlje Rauchovom nagodom. Ja držim, a se je gospodin barun Živković bavio rimskim pravom, će stoga znati, da su se kod Rimljana zakoni naziali po imenu onoga, koji jih je predložio, zato se goori o rimskom pravu n. pr. o lex Cornelia, o senatus onsultum Maccedoniarum, o edictum Carboniarum itd. Nije dakle ništa nova, te je po običaju Rimljana ostalo navadom, da se u znanstvenih razprava i goorih, ali ne u službenih spisih, zakoni i danas nazivlju o onomu, od koga su prvobitno proiztekli. Nema dakle iti u ovom slučaju povoda srčbi, ako se nagoda nazivlje o barunu Rauchu, od koga je prvobitno proiztekla.

Visoki sabore! Ja bih ovim mogao dovršiti, nu budi i dozvoljeno, povodom običajnoga appointiranja sveulištnih profesora od strane g. baruna Živkovića, jošte ešto spomenuti. Ja sam, visoki sabore, danas kao što i vjek govorio ne kao profesor već kao narodni zastupnik temelju zakona sankcioniranoga po Njeg. Veličanstvu, oji zakon izrikom veli: „Nijedan član sabora nije niomu osim saboru samome odgovoran za mnienja izjavena pri razpravi kojega predmeta ili pri glasovanju o ojem predmetu u saboru, ter se radi toga nemože na oji način progoniti ili kazniti.

Ja sam, visoki sabore, na tom temelju govorio po om dubokom osvjedočenju i uvjerenju, te bi zaslužio odpuno preziranje cieloga naroda i gosp. baruna Živkoća kao kavalira, kad bih radio i govorio drugačije go onako kako mi nalaže i govori moja savjest. I u ugih parlamentih i u saboru ugarskom, u rajhsratu, u boru njemačkom imade zastupnika, koji su profesori, koji spadaju k opoziciji, ali, koliko se spominjem, nije kada niti jednoj vladi palo na pamet takovo nepredno zadirkivanje u njihov položaj izvan parlamenta. Ako sokoj vladi nije po ćudi držanje profesora na saboru, ja liepo molim presv. gosp. baruna Živkovića, kao vog doglavnika vlade, neka predloži saboru zakonsku novu, po kojoj se profesori neće moći u sabor birati o zastupnici naroda.

Ja, gospodo, zaključujem uz vruću želju, dao Bog, ja nebudem imao pravo, dao Bog da ovo vaše popuinje od prava Hrvatske bude posljednje. Ja ću glasoti proti predloženoj osnovi. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Popović.

Stevo Popović: Visoki sabore! Govornici umjerene ozicije nisu uspjeli dokazati, da se predlogom kraljeskoga odbora vriedja čast i interes zemlje. Po tom se bi ni obazirao na njihovo razlaganje, kad nebi mnogi griešni nazor mogo iz sabornice prieči u narod. S toga ću te pogriešne nazore da izpravim. Gosp. dr. Vrbanić očeo je svoj govor riečmi: „Crvena nit, koja se proći kao osnova kroz sve razloge, koji se navode za to, se izradak kraljevinskoga odbora prihvati, jest načelo ortuniteta, načelo politike", a on (dr. Vrbanić) neće toga načela da prihvati za to, što na njem stoji narodna stranka, saborska većina. Po tom gosp. dr. Vrbanić nije proti načelu oportuniteta, načelu politike ove kao takove, nego on neće da usvoji ta načela samo za to, što na njem stoji narodna stranka. Iz te izpoviesti g. predgovornika ja izvodim, da njemu nije sbilja s ovom stvari, koja je u pitanju, nego da je njemu stalo do nečega drugoga.

Spominjući svoj barjak, pod kojim on vojuje proti predloženoj osnovi, veli gosp. dr. Vrbanić, da je to barjak kraljevinskoga odbora od god. 1873. Naime, na tome je barjaku izpisan izradak kr. odbora od te godine. Ali od god. 1873. pa do danas proteklo je osam godina dana, i ja pitam članove štovane umjerene opozicije: gdje je za to vrieme bio taj barjak? Je li ležao na tavanu štovanoga vodje te opozicije gosp. Mrazovića? Ja pitam, zašto je taj barjak na novo razvijen tek prije nekoliko mjeseci? (Odobravaju na desnici.)

Narodni zast. g. Kamenar govorio je o svem i svačem, samo nije dokazao, da ovu osnovu netreba primiti. Veleštovani pak narodni zastupnik, prečastni g. kanonik Lehpamer, izvolio je u prvoj polovini svoga dugog govora izlagati fakta, kojimi se posvjedočava pritisak Magjara na našu zemlju (Lehpamer: U Krajini!) Jest, u onom dielu razvojačene Krajine, koji je već utjelovljen materi zemlji. On je kazivao, kako je to konstantan, sistematski pritisak (Lehpamer: Jest!). Ja vjerujem, jer se pritisak Magjara osjeća na cielu zemlju i u svakom pravcu. Ali ja bih rekao, da taj pritisak nije jučerašnji, već da kao sistematski pritisak ima i svoju historiju. I ta je historija toliko stara, koliko je stara historija naše najnovije državne zajednice s Ugarskom. Velečastni gosp. kanonik izjavio je sam u svom govoru od prekjučer, da je on već devet godina član ovoga sabora. I pošto se taj pritisak Magjara sistematski razvijao i to već toliko godina dana, meni pada u oči: kako da je nar. zastupniku, g. kanoniku Lehpameru, trebalo punih devet godina dana vremena, dok se odlučio, da naprama tomu magjarskomu pritisku čini represalije na svome rodjenom tielu. Mjesto da se je izpriečio na put tomu pritisku, on se izpriečuje na put spojenju Krajine. (Dobro!) Ja takove represalije nerazumijem.

Prelazeć na govor narodnoga zastupnika g. Šavora, primietiti mi je, da nema tomu tek nekoliko dana, kako je velečastni g. Šavor ovdje u saboru, dakle pred licem zemlje izjavio, da se nebavi politikom, može primiti mandat na politički sabor zemaljski. Ali to je stvar savjesti g. zastupnika i njegovih birača. No kad sam prekjučer slušao dugi govor g. zastupnika Šavora, ja se više nisam čudio ovoj njegovoj izjavi. Iz prekjučeranjeg njegovog govora ja sam se uvjerio, da se g. zastupnik Šavor zaista nebavi politikom. On je naime, hotjev narodu sa svoga mjesta pokazati izvor razvojačenju Krajine, rekao: „Da je Krajinu razvojačila urodjena velikodušnost Nj. Veli-

čanstva na molbu vjernih mu Hrvata." No tko, gg., traži izvor jednomu aktu od takova političkoga značaja i zamašaja, kao što je akt razvojačenja Krajine, u „velikodušnosti vladara na molbu viernih mu Hrvata", tko izvor takovu aktu traži u svezi tako poetičnoj, mjesto da ga potraži u svezi političkih državnih interesa — taj se zaista nebavi politikom. Ali onda nema ni prava — ja nekažem materialnoga, to kao član sabora ima — ali nema prava u moralnom smislu ni da ulaže svoj glas ondje, gdje se riešavaju pitanja političke vriednosti i značaja. Tko hoće da pokaže izvor, iz koga je poteklo razvojačenje Krajine, taj mora pomisliti, da se jedna politična institucija, koja je postojala skoro tri vieka, neće mienjati po spontanom razpoložaju mjerodavnih krugova, nego da to mora biti proizvod dubokog državnoga računa i promjerenog interesa. Kad bi ja htio potražiti izvor razvojačenju Krajine, tražio bi ga u obćoj političkoj konstelaciji Evrope, kako se ona pojavila i kristalizirati počela usljed pruske pobjede na Kraljevgracu, u političkoj konstelaciji Evrope, koja je nastupila po propasti dosadanjeg njemačkog saveza; usljed toga, što je na tome mjestu ponikla nova evropska velesila, današnja njemačka carevina. Tražio bi ga u onoj političkoj konštelaciji Europe, koja je mogla ovlastiti njemačkog kancelara Bismarka, da je mogao reći: da se težište ove monarhije mora premjestiti bliže iztoku, dakle koja je osnovu ciele dotadanje austrijske politike obrnula u sasvim protivnom pravcu sa zapada na iztok.

Rekao je g. nar. zastupnik Šavor: „Da Magjari drže Krajinu kao igračku u svojih ruku." Ako g. zastupnik sbilja ima to uvjerenje — i ako to njega vriedja, što se Magjari igraju s Krajinom, ja pitam onda g. Šavora: Zar nebi bilo patriotično iztrgnuti tu igračku iz ruku Magjara sad, kad je sgoda, te ju kao svetinju kakvu prigrliti na svoje grudi (Odobravanje.); — ili je valjda patriotičnije, ostaviti ju da i dalje bude igračka u magjarskih ruku?

Ja nisam nikada smatrao sebe pozvanim, da branim Magjare, a neosjećam u sebi ni sada volje za to, niti ću je ikada osjećati. Ali ipak mislim, da jim netreba tovariti na ledja i one griehe, kojih nemaju. I tako oni imaju i odviše prave krivice, a mi i suviše osnovanih uzroka, da se žalimo na njih, nego da bi valjalo i nove tražiti, kojih nema. A gosp. Šavor ipak je učinio i to, rekav u svome govoru, da su Magjari krivi, što se za Hrvatsku doskora nije znalo. Ako ičemu, gospodo moja, tomu Magjari zaista nisu krivi, što se za Hrvatsku do skora nije znalo — ako se nije znalo.

Ako se za ovakovu Hrvatsku, kakva je sada, nije znalo, onda se nije znalo ni za onakvu Ugarsku, kakva je sada. Ovako neosnovanimi gravaminami samo se slabi efekt opravdanih tegoba, a tih na žalost i suviše ima.

Na kapitol nemogu sljedovati g. zastupnika Šavora. Ja mislim, da on toga neće od mene ni zahtjevati, jer nije moja zadaća, da ja spasavam Rim. Ako g. zastup niku to podje za rukom, historija će mu priznati zasluga izbavitelja!

Moram priznati, visoki sabore, da se nisam nadao da će predležeća zakonska osnova naići na tako žestoki odpor članova štovane neodvisne narodne stranke, tako zvane umjerene opozicije. Nisam se tomu nadao s toga što tomu odporu nenalazim izvora u političkoj prošlosti članova one stranke. A motivi, koji su u toku debat kao osnov i oslon tomu odporu navadjani, nemaju z mene one ubjedjavajuće sile, koja bi me mogla uvjerit da je njima ipak sbilja sa tim odporom. Ti motivi viš su teoretične, formalne, nego praktične, materijalne na ravi. Možda bih ja mogao naići i na druge, prave po bude ovomu odporu, kad bi se upustio na polje iztraž vanja istih. I tražeći jih, čini mi se, da bi se sreo n tome putu sa narodnim zastupnikom gosp. Mirkom H vatom, koji je u svome govoru dosta jasno pokazao r izvor tim motivima. Ja se ograničujem na to, da kažem da za mene cio ovaj odpor štovane umjerene opozicij neznači drugo, nego da ta gospoda neće spojenja Krajin Oni istina neprestano vele, da hoće, ali pored svega nj hova uvjeravanja glede toga, oni ipak u samoj stva spojenja neće, jer ga neće pod uslovima, koji su ozn čeni u elaboratu naše regnikolarne deputacije, a bez to u današnjih okolnostih vidimo da drugčije neide.

Štovana umjerena opozicija obšančila se načelin §§. 32., 33. i ostalih — amo spadajućih — nagodben zakona od god. 1868. Iz toga se šanca ona opire ov zakonskoj osnovi. Ali, gospodo moja, ja u tom postup opozicije vidim ne samo nedosljednost, nego ja tu vid — neka mi se oprosti — reakciju proti narodnoj težn. Iz Ugarske se neprestano zahtjevalo, da se političkom dielu našeg nagodbenog zakona prizna s naše strane n čelo perpetualiteta, načelo vječitosti; tražilo se, da p znamo silu neizmjenjivosti toga zakona za sve viekov.

Naša opozicija, stojeći na stanovištu prirodnog z kona, koji razvitku svake pa i državne individualno postavlja kao uslov ne načelo stabilnosti, nego baš protiv načelo izmjenjivosti bitnih mu za to uslova, ne nikad mogla priznati i pristati na taj zahtjev Magja. Jer kad bi priznali mi nagodbenomu zemljištu perpet alan, vjekoviti stabilitet, osudili bi svoju državnu i n rodnu individualnost na stagnaciju, a to je na sm. Svaka opozicija u našoj zemlji baš je u tome gledišti imala razlog svome biću. I u toj spomenutoj težnji s gala se i narodna stranka s opozicionalnim gledištem ako se možda dielila od nje u pitanju na način i vrieme. Danas, gospodo, ja vidim iz izjave, koju je vo štovane opozicije, g. narodni zastupnik Mrazović, sabo podnio, da ta stranka brani načelo vječitoti, neizm njivosti našega nagodbenoga zakona; stoje dakle na g dištu Magjara. Eto u tome je ovaj odpor naše umjere opozicije reakcija proti narodnoj težnji.

Nego sam ja iz te izjave, podnešene ovomu visokomu saboru u ime ciele stranke, i iz dugih govora članovah njenih vidio jošte nešto. Vidio sam, da je stranka složna jednodušna u onome, što neće, naime u tome: da neće spojenje Krajine. Ali te jednodušnosti nevidim i u onome, što hoće. Jer dočim se g. Mrazović svojom izjavom i u ime stranke zatiče za princip perpetualiteta, stabiliteta osnovnog načela nagodbenog zakona, dotle se odlični član iste stranke narodni zastupnik g. dr. Jordan izjavljuje za načelo izmjenjivosti. On je izrikom rekao, da je za izmjenu §§. 32., 33. i ostalih amo spadajućih, koje je izbrajao. U samoj stranci dakle nevlada homogenost, jednodušnost glede načela, koja bi ta stranka htjela da oživotvori. Ja pak sa svoje strane radujem se, što je došla prilika, da se to načelo vječitosti u našem nagodbenom zakonu poljulja. Iz precedencije, koja se u tom pogledu stvara, moći će naša zemlja u sgodnoj prilici crpiti koristi. Ja to smatram velikom dobiti.

I ja nisam ravnodušan prema žrtvi, koja se kao ekvivalent za spojenje Krajine ovom osnovom od nas zahtjeva. Ali, gospodo, netreba zažmiriti pred tom činjenicom, da je druga ugovarajuća stranka, naime država ugarska, onaj faktor, koji za sada drži Krajinu u svojoj ruci. Pa da štovana umjerena opozicija pokaže put i način, kojim se može za sigurno doći do utjelovljenja Krajine, bez ikakvih uslova, ja bih prvi pristao uza nju. Ali nas ona samo mami frazom i predpostavkom na svoje stanovište. Ona kaže: Ako ne sad, ako ne danas i sutra, Krajina će se morati, ma i malo kasnije, spojiti, jer je to izrečena volja Njeg. Veličanstva.

I ja, štovana kućo, spadam u one, koji drže, da u parlamentarnu diskusiju netreba uvlačiti osvećenu osobu vladaoca. Ali kad je već rieč o tome, da će se, po volji Njeg. Veličanstva morati spojiti Krajina i ako mi sad odbacimo ovaj elaborat regnikolarne deputacije, ja moram reći, da je to samo gola tvrdnja bez dokaza, i samo predpostavka. Opozicija nam nekazuje rok tomu kasnimu vremenu; na predpostavkah ja mislim da nijedan ozbiljan politik nezasniva političke akcije u ime zemlje.

Da se vidi, koliko su neosnovane samovoljne predpostavke te vrsti, ja sam slobodan obratiti štovanoj opoziciji pažnju na reskripte, kojima su otvarani naši sabori. Izvolite se sjetiti reskripta, kojim je otvoren baš ovaj sabor naš, u kome nasuprot predjašnjim nema spomena o spojenju Krajine. Ili ako vam je po volji, sjetite se reskripta českomu saboru od 11. septembra 1871. god. — ako se nevaram. Sjetite se toga reskripta i njegova sadržaja, a onda izvolite pogledati danas na stanje česke kraljevine. Nezaboravite pak, da je od toga doba proteklo već deset godina!

Kad sam već spomenuo Česku, bilo bi na mjestu, da se obazrem i na jedan stavak iz onomadašnjega govora veleučenoga profesora, narodnog zastupnika g. dra. Koste conte Vojnovića, kojim se, glorificirajuć lojanost svoga naroda dotakao Česke i bratskog nam naroda českog. Ali ću ja ostaviti g. izvjestitelju, da on na to obširnije reflektuje, a ja se ograničavam samo na to, da izjavim svoje duboko sažaljenje, što je u našem saboru o českoj nam braći mogla pasti onaka rieč.

Ponavljam, da je ovdje jezgra pitanja: hoćemo li Krajinu ili ne? Ako ju sbilja hoćemo, u današnjih okolnostih nemožemo drugčije, nego ju primiti ovako, kako nam se daje; nećemo li je — onda je druga stvar. Hoćemo li ju — prihvatimo predležeću zak. osnovu; nećemo li je — odbacimo ju. Ali ja mislim, da i u ovom drugom slučaju nije stvar svršena. Jer Krajinu ostaviti samoj sebi, tako reći u zraku, neće valjda nitko htjeti. Nismo valjda bez ikakve cieli toliko težili i radili za spojenjem, da bi nam sad moglo biti ravnodušno, šta će s Krajinom dalje biti. I kad je Magjari nedadu bez ovih uslova, a mi je s timi uslovi neprimamo, onda je po mome mnienju logično, da radi bezuslovnog spojenja Krajine odpočnemo borbu s Ugarskom. No tada je pitanje: Kakav bi bio kraj toj borbi, kakav uspjeh? Pa mi moramo pobiediti — reći ćete vi — jer je pravo na našoj strani. To je moguće. Ali netreba gubiti iz vida ni protivnu mogućnost. Tko stupa u borbu, mora biti spremam i na to, da može u borbi podleći. I za takav slučaj, tko nam jamči da ćemo dobiti više od onoga, što nam sada pruža ova zakonska osnova? Tko nam jamči, da ćemo i toliko dobiti? A iza žrtva u borbi i ovoliko je — malo! Tko, gospodo, poznavajući snagu našu, ima uvjerenja, da bi se borbom postiglo više, neka ulazi u borbu. Ja, koji nešto malo znam historiju naše borbe za reviziju nagodbe, nemam toga uvjerenja. Ja, prema razrovanomu stanju naše zemlje, nemam onoga pouzdanja u snagu njenu, a da bi smjeo nekom sigurnošću na uspjeh savjetovati narodu, da u borbu stupa. U obće ja prema izkustvu naših dana nemam danas vjere u neodoljivu moć prava u pitanjih političke naravi. Isto tako nevjerujem ni da se države stvaraju deklamacijami po saborih; ta i oružjem u ruci, vidimo, da to ide vrlo težko. Ali tko vjeruje u neodoljivu moć prava u politici, tomu obraćam pogled na dogadjaje od svjetsko-historičke važnosti, koji se sbiše pred našima očima.

Zar nije Rusija po ratnom pravu stekla sv. Stefanski ugovor, pa tu stečevinu ipak morala prenieti na žrtvu za jedan ekvivalent, i to negativne vriednosti; za ekvivalent, da neupadne u drugi rat sa koaliranom Europom? Zar nije Srbija na osnovu ratnoga prava stekla Pirot i okolinu mu, a morala je to svoje krvlju stečeno pravo žrtvovati — i opet za ekvivalent negativne naravi? I kad pogledamo Crnugoru, zar nevidimo, da je ona ratnim pravom stečeno, medjunarodnim ugovorom osviešteno i autoritetom Europe zajamčeno svoje pravo na zemljište Plave i Gusinja morala žrtvovati za mnogo manji ekvivalent, za Ulcinj? Jeste, jer su to okolnosti sa sobom doniele i jer politika u praksi nije uvjek izljev

*

pravnih načela ni paragrafiranog prava, nego sistem kompromisa interesa. U našem pitanju stoji ekvivalent prema žrtvi u mnogo povoljnijem odnošaju i o tome valja voditi račun.

Ja nemogu zažmiriti, gospodo, pred faktičnim stanjem naše zemlje, ni pred zahtjevi njenoga interesa. Bar ja smatram, da bitni interes naše zemlje zahtjeva što veće koncentrovanje snage njene za obranu od eventualne napasti kakve na prava, koja već ima i za reklamovanje onih, koja su još zaplienjena. Spojenjem Krajine izvesti će se to koncentrovanje zemaljske snage u velikoj mjeri. Pa kad Krajina bude ovdje zajedno s nami vodila brigu oko unapredjenja zemaljskih interesa i pribiranja naših prava, onda ćemo, gospodo, u sgodnoj prilici moći povratiti i ona prava, koja su nam za sad još uzkraćena. Onda će se i duh i slovo i onoga §. 32. i 33. nagodb. zakona od 1868. moći u život i kriepost povratiti, ako je u njem zaista toliki bitni interes naše zemlje, kao što se sad sa strane opozicije tvrdi, da jest.

Neznam, gospodo, koliko će Krajina rado ili nerado pridružiti se k nama. Ja neznam dobro, što misli tamošnji narod prema ovomu pitanju. Što se mene tiče — to je moje individualno mnienje — ja bi većma volio, da se Krajina i nije razvojačila, nego samo, da joj se njezin predjašnji krajiški sustav prema duhu vremena i potrebi naroda popravio. Ali kad je već razvojačena, kad se neda povratiti ono, što je minulo, onda ja u interesu ove zemlje, kojoj sam sin, u interesu cielokupnog naroda njenog, i kao Srbin (Žamor na galeriji.), i u interesu naroda srbskoga, koliko ga je u ovih zemalja, moram željeti, da se spojenje Krajine što prije izvede. Kao Srbin želim to u nadi, da će spojenjem Krajine nestati uzroka onim tegobam, koje narod srbski kao takav u ovoj zemlji tište od vremena revidirane nagode. Prevari li me ta nada, ostaje mi utjeha, da će narod srbski, našav se vaskoliki ovdje na okupu, znati i umjeti, a i lakše moći zaštititi i unaprediti svoje specijalne opravdane interese, kojih bude imao. (Žamor.)

U to ime, s obzirom na sve, što sam naveo, prihvaćam predležeću osnovu, te ću za nju glasovati. Sretan ću pak biti, ako nastupi trenutak, kad će se u ovoj sabornici rieč: „Krajina" spominjati kao historička reminiscencija.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Visoki sabore! Nije moj običaj u svakoj razpravi rieč poprimiti, jer znam vrlo dobro, da ja vješt parlamentarni govornik nisam, ali predmet, o kojem se već nekoliko dana razpravlja, tako je važan, da odoljeti nemogu, da u kratko o njem svoje mnienje neizrečem.

Pokraj svega toga mislio sam danas prije sjednice, kada sam doznao, da su se stranke o tom sporazumile, da radi prekratkog vremena od svake stranke samo još jedan govornik progovori, mislio sam i ja od rieči odustati, jer gdje se radi o prištednji vremena, tu sam j[a] svakako, tim više, što mi nije stalo do govora, nego d[o] stvari, o kojoj se razpravlja. Pošto pako vidim, da go[-] spoda s druge strane nisu ostala kod toga sporazumk[a] te da redom, kako su zabilježena, prihvaćaju rieč, t[o] molim vis. kuću, da me nekoliko časova uztrpljivo sl[u-] šati izvoli.

Ja negovorim nikada obširno, nego u kratko i t[o] tako, da me svatko razumjeti može. Neću ja izviešć[e] kraljevinskoga odbora i predlog, koji na stolu vis. kuć[e] leži, obširno razglabati i pobijati iz pravnoga gledišt[a,] jer je poznato, da ja pravnik nisam, a nije baš niti po[-] trebno, jer je već više govornika od stranke, kojoj i [ja] pripadam, temeljito dokazalo, da ovaj najnoviji uzm[ak] sa hrvatske strane od nagodbenog zakona niti je potrebi[t,] niti opravdan, niti dostojan kraljevine Hrvatske.

Ja ću se dakle samo na to stegnuti, da koju reče[m] prostodušno i jednostavno sa praktičnog gledišta ka[o] gradjanin, kao sin ove zemlje, koji na temelju nago[d-] benog zakona stoji, te koji svoju hrvatsku domovinu lju[bi] sa svim žarom duše svoje, te bi pripravan bio, ako [bi] uztrebalo za obranu njezina temeljnog prava i za nj[e-] zinu čast i svoj život uložiti i žrtvovati. (Živio!) Toli[ko] za označenje moga stanovišta, a sada prelazim na stv[ar.]

Kraljevinski odbor u svom izviešću u 2. i 3. alin[eji] razlaže nam vrlo liepo, kako je lahak posao imao [kod] svih razprava sa kraljevinskim odborom ugarskim, imaj[ući] pred sobom točku 32., 33., jer je u njih postavljeno n[a-] čelo nagodbe od god. 1868., kako je lahak posao im[ao] u tih razprava, naročito pako imajuć izkustvo od g[od.] 1873., kada se prigodom onom utjelovljenja varaždins[ke] Krajine, t. j. gjurgjevačke i križevačke, praktična pora[ba] činila od onih opazaka.

Čitajuć ove dvie alineje, srce mi zaigralo i već sa[m] mislio, u kraljevinskom odboru hrvatskom svatko će bi[ti] niti junački svoje stanovište i oni neće popustiti pod ži[vu] glavu od onih postavljenih ustanova zakona, na ko[jih] oni stoje. Ali umah iza toga zapušta kraljevinski od[bor] svoje hrvatsko stanovište pa stupa na stanovište ugarsk[o;] odmah iza 2. alineje poučava nas, kako je ono velik b[roj] zastupnika, koji Hrvatsku po onih točkah načelnih, [o] točkah 32. i 33. nagodbe, na zajednički sabor posl[a-] ima; kako je taj velik broj, kako je kompaktan b[roj] zastupnika naših braći Magjarom neprilićan; kako [dr-] žavnici ugarski nikako na to privoljeti nemogu, i [da] stojeći na magjarskom stanovištu uvidjaju svakako, [da] Hrvatom drugo nepreostaje, nego magjarskoj braći [po-] pustiti. (Josip Miškatović: Nije tako bilo.) Ja mor[am] reći, kada sam to čitao u izviešću kraljevinskog odb[ora,] da sam se začudio. Ja nisam državnik, niti politik ve[li-] ali Bog mi je dao zdrav razum, kojim mogu prili[čno] shvatiti svaku stvar, pak mislim, da bi kraljevinski od[bor] hrvatski svojim dostojanstvom, uglednošću gospodi [Ma-] gjarom jednostavno, kada su oni u svojih razprava [a]

htievali da se napusti načelo, u točkah 32. i 33. nagodbenog zakona izraženo, mogao jednostavno ovako odgovoriti:

Mi nemožemo napustiti točke 32. i 33. nagodbenoga zakona pod živu glavu, jer bi došli u oprieku sa narodnim zastupstvom i sa cielim narodom našim. To mi nesmijemo učiniti, jer je Hrvatska malena zemlja. koja treba složnoga rada svih svojih sinova, nego, ako su vam nepriličné ove dvie točke nagodbenog zakona, ali vam i mi iskreno javiti moramo, da ima nekoliko točaka u nagodbenom zakonu, koje su i nam nepriličné jako nepovoljne. Izvolite nam dati, da si i mi izpravljamo, pak ćemo mi onda to zagovarati kod našega sabora, te ćemo mi izabrati isti kraljevinski odbor ili možda drugi, s tom zadaćom, da pregleda, revidira cieli nagodbeni zakon, pa ćemo ukinuti sve, što vam i nam smeta. Živio! Živio!)

Kada bi naši dostojanstvenici i državnici, koji su u političkoj borbi osjedili, takovim odgovorom došli na hrvatski sabor, mi bi jih na našim ramenih dizali s oduševljenja, a tako i cieli narod. (Josip Miškatović: Ali Krajine nebi imali!) Ali pošto oni toga učinili nisu, onda neka nam nezamjere, da mi njim ovdje prigovaramo i da jih pobijamo.

Ali nije to jedina točka, na koju su se državnici hrvatski i članovi kraljevinskoga odbora postavili na stanovište magjarsko; oni na tom stanovištu stoje i prosudjujuć previšnji reskript od 8. siečnja 1880. godine; oni tumače i čitaju u njem ono isto, što čitaju magjarski državnici, a što ja i moji politički jednomišljenici, pa i prvi pravnici i drugi oštroumni ljudi nipošto u njem čitati nemožemo.

Previšnji reskript od 8. siečnja izrazuje pred svim drugim odlučnu volju, da se hrvatsko-slavonska vojna krajina materi zemlji utjeloviti ima i poziva ovaj vis. sabor, neka izašalje od svoje strane jedan odbor od 12 lica, koji će sa sličnim odborom ugarskog državnog sabora eventualno razpravljati pitanje o zastupanju vojne krajine na zajedničkom saboru, kada jednoč utjelovljenje sliedilo bude, te tom prilikom dopušta, da se eventualno od točke 33. nagodbenog zakona odustati može.

Ovdje mi se nehotice pitanje namiće, što će reći eventualno?" „Eventualno" reći će po mom poniznom mnienju: „ako bude od potrebe", da se odustati može i ako se obe deputacije u tom slože; ali ako nebude od potrebe, da se odustati netreba, te da ono u svojoj kriepostí ostaje. (Glasovi: Tako je!)

Tako ja shvaćam stvar, tako svaća svaki jednostavan i bistar razum, kao što je moj. (Josip Miškatović: ja shvaćam!)

Ja moram reći, da shvaćam vrlo dobro, ako magjarski državnici previšnji reskript onako tumače, pa ako oni, videći, da jim je tolik broj hrvatskih zastupnika na zajedničkom saboru nepriličan, to pobijaju; ali kako to mogu pobijati hrvatski državnici, hrvatski dostojanstvenici, to ja nikako pojmiti nemogu.

Ja sam, čitajuć izviešće kraljevinskog odbora, zalud listao i iskao u zapisniku, ne bi li našao razpravu, gdje su se žestoko opirali naši zahtjevu magjarske braće, ali žalibože ja toga nemogu naći, nego sam našao protivno u zapisniku od 24. siečnja, gdje oni à priori predlažu kraljevinskomu ugarskomu odboru, da će oni napustiti načela, utemeljena u točkah 32. i 33. nagodbenog zakona.

Bez ikakove dakle borbe oni su jednostavno ustupili gospodi ono, što su ona želila. Oni su odstupili, ali mi — neodvisna narodna stranka — od toga nikada ne ćemo odstupiti, niti će odstupiti cieli naš narod, koji svoja prava nezapušta. Krajiški pako zastupnici, kada jedanput ovdje zauzmu svoja mjesta, oni će znati svoj glas podići za svoje naravno pravo, pak će oni znati to u svoje vrieme braniti, kada ovdje mjesta zauzeli budu.

Sada mi budi samo dopušteno u kratko se osvrnuti na dva poštovana govornika, koja su tečajem ove razprave pobijala neodvisnu narodnu stranku i njezine govornike.

G. zastupnik Rubido s nekim uznosom, pobijajuć g. zastupnika Mrazovića i njegovu izjavu u ime neodvisne narodne stranke, govorio je s nekim zanosom, i toga zanosa bila bi plemenita stvar vriedna, da je g. Rubido svoj glas podigao za obranu prava svoje domovine, onda bi mu se duboko poklonio, ali on nam je trubio na napuštanje narodnih prava. Taj zanos pako nema mjesta.

Upravo g. Rubido i njegovi plemeniti politički prijatelji mogli su u svako doba, kada su u doticaj dolazili sa magjarskimi državnici, s prekodravskom našom braćom, u korist svoje domovine vrlo često svoj glas podignuti, ali žalibože oni to učinili nisu. Kada oni to nečine, onda mi moramo činiti, koji smo možda manje na to pozvani.

Gosp. Rubido pozvao je nas u svom razlaganju na slogu. Evo nas svagda pripravne, čim g. Rubido stupi na branik otačbine svoje, evo nas š njim u jednom kolu, gdje ćemo rado š njimi ostati. Nije dakle naša krivnja, ako se sloga narušila.

Presvietli g. biskup Živković u pobijanju opozicionalnih govornika, i braneći izviešće kraljevinskoga odbora, rekao je medju ostalim, da bi mogla nastati onakova konštelacija, da bi Krajinu i ono malo što imamo, izgubili.

Ja mislim, ako mi komad po komad, točku po točku od naše autonomije dobrovoljno napuštamo, onda ćemo ju izgubiti bez ikakove pogibeljne konštelacije, ali tko svoja autonomna prava junački brani, taj ih nemože izgubiti u nikakovoj konštelaciji, a osobito mi se čini, da su upravo velmože i dostojanstvenici zemaljski u prvom redu pozvani odlučno braniti prava svoje domovine. (Živio!)

A sada nemogu pregorjeti, da se neosvrnem s nekoliko rieči i na onaj govor, koga je veleštovani gosp. predstojnik nutarnjeg odjela držao. Pobijajuć opoziciju, upustio se on dapače u polemiku s organom neodvisne narodne stranke. — Ja mislim, da polemika u ovu vis. kuću nespada; ona ima široko polje izvan vis. kuće i služi se svojim pravom u podpunoj mjeri. Ali, kada je već presvietli gosp. predstojnik na to polje stupio, onda neka oprosti, da ga i mi tamo sliedimo.

On je medju ostalim u zaštitu uzeo onih 14 hrvatskih zastupnika, članova ugarskoga sabora, koji su prošloga mjeseca na zajedničkom saboru glasovali za povišenje potrošarine.

Ja moram priznati, da je on izvrstno branio svoje jednomišljenike, branio je tako, kako se samo šepava i nevaljala stvar braniti može. (Glasovi: Oho! Oho!)

Ali presvietli g. predstojnik nikog, pa niti sliepca uvjerio nije, da je onih 14 zastupnika hrvatskih na zajedničkom saboru, glasujuć za povišenje poreza, kakovo plemenito djelo počinilo (Glasovi: Oho! Oho! Dakle neplemenito? Dr. Marko Lončarić: Samo Crnadak je plemenit!), jer su glasovali za povišenje poreza, koga više podnositi ne možemo. (Žamor. Predsjednik zvoni.) Nego ja moram reći, tu obranu i zaštitu nalazim kao sasvim naravnu stvar, da presvietli g. predstojnik uzimlje u zaštitu svojih 18 privrženika, koji će biti pripravni u svako doba njega podupirati. Ruka ruku pere, a obadvie lice. (Dr. Marko Lončarić: Medice, cura te ipsum!)

Nego ovom prilikom budi mi dopušteno samo na jedan prigovor, na jednu potvoru svratiti se, koja se je presvietlomu gospodinu predstojniku možda samo izmakla na ovih 7 hrvatskih zastupnika, koji su na zajedničkom saboru u Pešti proti povišenju poreza glasovali, medju kojimi sam i ja imao čast biti. Takovu potvoru na sebi nemogu ostaviti, nego — neka mi oprosti — da ju suzbijem. — Rekao je presvietli g. predstojnik, da je ona sedmorica samo za to glasovala proti, da sruši današnju vladavinu u Pešti i da podupre opoziciju.

Ja odbijam tu potvoru u ime svoje i u ime svih mojih prijatelja, koji su u Pešti bili. Nismo mi glasovali za to, da srušimo vladavinu, niti smo glasovali za to, da podupremo opoziciju ili koju drugu stranku na zajedničkom saboru, nego smo glasovali po svom najboljem uvjerenju, da narod hrvatski novih tereta više podnositi nemože. (Glasovi: Tako je! Tako je! Čujmo! Nemir u dvorani.)

To je bio naš jedini motiv, da smo tako glasovali. Pa kako smo mi glasovali, tako je glasovalo i dokazivalo i 200 drugih magjarskih zastupnika, onih istih, koji znadu vrlo dobro, da su svi oni miljuni, koje je država u ovo 10—12 godina duga napravila, većom stranom investirani u magjarsku zemlju, pa će jim i koristi nositi; oni znadu vrlo dobro, da je magjarski narod mnogo jači i snažniji, te su dokazivali, da je porez, već tako velik, da većega snositi nemogu. Ako su magjarsk državnici to dokazivali, onda valjda i svaki Hrvat uvidja da nit nam nema nikakove odtud koristi, nego da s narodu time navaljuje teret, koga snositi nemože.

Ja mislim, vis. sabore, da sam dosta jasno razložio s kojih razloga nemogu glasovati za predloženu osnov kraljevinskog odbora i za to sam proti njoj. (Živio Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Štovana gospodo i dru govi! Najprije vam moram kazati, da neću biti dug, je mislim, da nam je svima dosta u ovoj razpravi; drug opet, neću vas u neizvjestnosti držati, da si nebi ko glavu razbijao, kakvo ću ja zauzeti stanovište prem ovom. Ja ću za ovu osnovu zakonsku glasovati i nj zagovarati.

Moram vam iskreno reći, da sada, što sam peti pu članom sabora, nisam nikada tako iz osvjedočenja m gao za jednu zakonsku osnovu glasovati, nego sada ovu. Moj govor neide tamo, da ja koga osvjedočim tom, da li ja pravo imam, što ću glasovati za nju i da li oni pravo imadu, koji će proti njoj glasovati. To meni svejedno. Niti ću ovdje upotrebiti razloge bog zn kakove i za ovu i proti ovoj osnovi iz gledišta pravno iz gledišta historičkog, iz gledišta dogmatičkog, iz gl dišta gospodarstvenog, iz gledišta ratobornog. (Veli smieh.) Ja ću, moja gospodo, po domaći vam pokaza zašto ću ja glasovati za ovu zakonsku osnovu.

Ja si ovu zakonsku osnovu, moja gospodo, i o razpravu predstavljam ovako:

Bila je jedna djevojka već prilično stara, na ko su imali tri pik. (Grohotan smieh.) Nu, gospodo mo, tri su rodjena brata bila, i sva su tri bila zaljubljen u nju, i jedan je drugoga htel prevarit. Idu oni haje prosit ovu djevojku. Skrbnik ove djevojke, jer nem ona otca, a djevojka je za udaju zrela bila, reče: N mam ništa proti tomu, hoću, pripravan sam, ali o djevojku dajem pod ovim uvjetom. Jedan kaže, ja ta neću, kako hoćeš? Ja hoću sve blago š njom. Neda, kako hoćeš ti? (Naprama drugomu bratu.) Ja hoću, sve blago donese prije, nego se budemo vjenčali. može biti tako. Kako hoćeš ti? (Naprama trećem bratu.) Ja sam u nju zaljubljen, ja ju bez blaga uzi ljem. Ovomu i ja spadam.

Ove žrtve, koje su za neke jako velike, nisu za me ništa. Ja bi još veće žrtve bio kadar učiniti samo da jednoč dodje do onoga, što su naši pradjedovi i djed toliko vjekova želili. Ja ne bi mogao nikada odgovorn na se uzeti, da bi mogao ja proti ovoj zakonskoj osn glasovati! Pazite dobro, da se nam nebi onako dogodi kao što se je onom seljaku dogodilo, koji je u mlin peljao žita. Slučaj je hotio, da mlinar žgance jede. bar dan kume! Bog daj, Bog, dobro došli, ne bi li sa nom malo jeli? Hvala, neću — jer si je mislio, da

:a žganci nešto boljega doći. On čeka, čeka, nema ništa. ?ita mlinara: Što ste mi ono rekli, recite mi još jedan)ut! Ja sam pojel, nema više ništa. (Veliki i dugotrajni mieh.) Tako bi se moglo i nama, moja gospodo, dogodit.

Indi, kako sam rekao, moja gospodo, ovdje je hora e li hoćemo, da se spoji Krajina ili nećemo. Moramo e odlučiti, je li smo pripravni na te žrtve ili ne. Ja vu stvar opet smatram onako, kao što obični ugovor, čovjek se uvjek mora sjetiti posljedice, kada se pogadja kada će hoće štogod postići, jer nemože biti vuk sit i oza ciela.

Indi, kako sam rekao, ja sam iz moga gledišta doazao, zašto ću glasovati za ovu zakonsku osnovu.

Sada neka mi bude dopušteno, nekoj gospodi nešto okazati. Prijatelj moj stari Jurica Kamenar, on se poojal, da nebi to Jelačića bana na trgu probudilo, neka ude umiren, ja mislim, da ga nebude nitko probudil, eka bude uvjeren, da ga tko probudi, pa da Jelačić idi takovu vojsku, kao što je moj prijatelj Jurica Kaıenar, g. dr. Vojnović, dr. Vrbanić, Šavor itd., natrag i išao pa bi rekao: S takovom vojskom nemože se alje. (Grohotan smieh.)

Moja gospodo! Lako se je šepuriti, 48. godine bilo as je 158 na broju, da idemo kao dobrovoljci, a kad bilo vrieme, da idemo, bilo nas je samo 18. Evo jedoci g. Mirko Hrvat i veliki župan Fodrocy. Lahko jezikom voditi rat, ali puščani prah! — U ostalom, moja ospodo, ja kažem svakomu, ja sam s banom Jelačićem ojeval, i da mogu izbrisati iz povjesti hrvatske sve, ja i bio prvi, koji bi izbrisal sve ono iz 48. godine, jer dokazano to, da smo uvjek vojevali i podpomagali e, samo ne slobodu. (Na desnici: Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

(Glasovi: Glasujmo! Odmor! Odmor!)

Dakle odmor na 10 minuta.

(Poslje odmora):

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja sam dao prednost gosp. zaupniku Zoriću; ako ga tu nije, s vašom dozvolom ja m pripravan govoriti.

Predsjednik: Vi ste se prvi za govor ubilježili, a eni nije poznato, da ste vi kakovu zamjenu učinili.

Fran Folnegović: Onda neka mi se nezamjeri, ako dovoljujuć tomu, nebudem možda ugodio, kao što bi btio po zvanju svom kao član opozicije, koji mora svoj vor svakako nekim duhovitijim pravcem udešavati.

Stranka, kojoj mi je čast pripadati, učestvovala je ovoj dugoj debati, u kojoj sam evo dvadeset i treći vornik, posve kratkom izjavom štovanoga mi druga lr. Rukavine. Ma premda se ona drži pasivno napram edlogu, koji je na dnevnom redu, ipak je našlo više najodličnijih protivnika naših razloga, počastiti ju što aćimi, što duljimi izjavami. Povrh toga sama debata razširila se je i obuhvatila čitavi postojeći državni sustav. Pak pošto su o tom organizmu sve stranke tom sgodom toliko govorile, stranku prava s manjom ili većom nježnosti spomenule, pravedno je, a možda i koristno, da se s naše strane digne bar jedan govornik, koji vas moli, da ga saslušate, i po zaslugi, ako vas volja, ocienite.

Molim vas umah na početku, da rieč moju, koja će biti sve to više rastućom odlučnošću naperena protiv sustavu, koga vi zastupate, ako tom sgodom spomenem ime ovoga ili onoga čestitoga zastupnika, nesmatrate, naperenom proti nijednoj osobi bud zastupničkoj i vladinoj, neželim bo nikoga vriedjati niti poniziti, ako mi se i čini nuždnim za ilustrirati sustav, spomenuti ime ovoga ili nosioca toga sustava, koji se je u ovoj debati govorom iztaknuo.

Reći ću umah s početka, da mi se govor moga štovanoga prijatelja zastupnika Rubide-Zichya čini najiskrenija, najnaravnija i najsretnija, jer najpopularnija obrana sustava, s kojim se ja nemogu nikako izmiriti. Pak upravo taj govornik nije opazio, da ga je jučer g. Živković u svom govoru, koga držim najpametnijim u ovoj debati, premda dakako svi pametno govorimo, posvema desavouirao i to baš u onih točka, kojim je g. Rubido aplaudiruo! (Barun Živković: „Ne baš posvema".)

Čudnovato, a ipak istina. Pročitajte, gospodo, onaj veoma zanimivi govor, ako se ga dobro nesjećate, pa ćete sigurno opaziti, da iz cieloga njega proviruje duh legičnosti, često i gorčine, duh nezadovoljstva sa vlastitim položajem.

Njemu nije nagoda paladij ustavnosti i zametak sreći u Hrvatskoj. Njemu nisu Magjari veledušni prijatelji i saveznici, van nesmiljena, ipsissima verba! braća, koja slabiju braću gnječe, drzoviti ljudi, koji su se okoristili nebratski našom slaboćom, i još nas na usta najuvaženijega lista magjarskoga bezprimjernom perfidijom vriedjaju; za njega je „žrtva" glasovati za ovaj predlog, koji po njegovu nazoru doista steže pravo naše. On je tek zabrinut za cjelokupnost i materialno blagostanje zemlje i za ovo dvoje promaknuti — on stoji i glasuje za predlog, temeljen na sustavu, kojim su temeljni atributi neodvisnosti i slobode hrvatskoj kraljevini oduzeti.

A gosp. Živković? Njemu je nagoda temelj svemu dobru, kojim je Hrvatska onako obilno obasuta, i koje će ju još obsipati. On vapi: Ljudi božji, ovo vam budi „Magna charta" vaša, kako je i za mene? On nas uvjerava, da Magjari nemogu biti, neću reći velikodušniji, ali pravedniji prama Hrvatskoj, nego li jesu. Njemu je predležeći predlog i po sadržaju svom, a ne samo po neposrednih izgledanih daljnjih posljedica njegovih, dokaz pravednosti i mudrosti magjarske.

Zar nevidite, kako su ova dva druga jako daleko jedan od drugoga? Ja sam g. Rubidi mnogo bliži nego on g. Živkoviću. (Veselost.) — Njih dva stoje na velikom polju, ogradjenom visokim plotom, nagodbom zvanim.

Jedan je na jednom, a drugi na drugom kraju polja. Ja sam tik onoga plota kraj gosp. Rubide, mi se čujemo i razumijemo, a g. Rubido g. Živkovića kako vidite nemože ni razumjeti, i samo si zato nemožemo pružiti ruke, jer nas onaj visoki plot, Magna charta, dieli, a on nema srca, prekoračiti do mene, a ja nemam duše iskati prelaz do njega. No mi smo velim blizo, ter se nemožemo razumjeti. On je mene zvao svojim govorom k sebi; ajde da pokušam ja njega pozvati do mene.

Samo onaj savez može uroditi srećom za jednoga i drugoga saveznika, kojim je jednako zajamčen duševni i materijalni razvitak po obe strane, i koji ako dodje do obnove ili revizije, zajamčuje jednako mogućnost jednoj i drugoj strani štititi interese svoje Ovo drugo je manja ili veća nesreća, manje ili veće zlo za jednu i drugu stranu; — jer u svem drugom leži zametak svadji, koja je obično to krvavija, čim su si saveznici bliži bili. Gosp. Rubido je vrlo jasno priznao, da kod ovoga predloga, o kom se vieća, nije odlučilo načelo pravno postulata koristnoga saveza, nego volja silovitoga brata.

U ovom predmetu bi se dali interesi i jedne i druge stranke u sklad dovesti, samo ako bi „siloviti brat“ pošteno mislio sa „trpećim bratom“; g. dr. Jordan je jurve vrlo sgodno naglasio i kako? to jest, da se način zastupanja promieni. Nu „siloviti brat“ neće. Sad, kad nije, „siloviti brat“ ovdje hotio pravo, gdje se interesi jednoga i drugoga brata dadu u sklad dovesti, što će raditi onaj siloviti brat, kad se bude radilo o preinaci nagode u onih točka, gdje će si ti interesi diametralno protiviti? Zar nevidi moj prijatelj Rubido u takvom odnošaju mjesto saveza dvajuh interesenta, zametak krvavoj borbi dvajuh ljutih neprijatelja? Kad dodje do revizije ovakovih odnošaja, što će dobroćudnomu g. Rubidi kod nagadjanja onda pomoći! Ja mislim, da ništa nebude pomoglo, nego preskočiti onaj visoki plot, koji je tako tanak, a tako suvišno visok, da će se i onako možda i prije toga — tu mi budi dozvoljeno g. Živkoviću dati pravo — ne toliko našim drmanjem, nego zato, jer je pretanak, a previsok, pod svojom težinom kod prvoga vjetra srušiti.

Gospodin Rubido je bliže do nas, sudeć ga naime po njegovom veoma liepom govoru, a u istinu veliki bi malheur bio, ako ga je g. Živković jučer prekrstio, nego li i do gospode Krestića i Hrvata. Oni su takodjer tvrdili, da Magjari imadu pravo glede naših zastupnika ovo ograničenje predložiti, pošto mi nećemo pristati na direktne izbore. Oni dakle neznaju takodjer ništa o „silovitom bratu“, koji tišti slabijega. Moram priznati, da ta gospoda imadu donekle i pravo, ali samo onda, ako priznadu, da kraljevine hrvatske više nema, nego da smo magjarska županija. Neka ona gospoda to izvole dodati, neka izvole k tomu izjaviti, da je to tako uslied nagode, kojoj su oni moćni branitelji, — i neka kažu cielu istinu narodu, ta ni za to jih narod nebude možda kamenovao! Pošto dakle ni ta gospoda neznadu ništa „o silovitom bratu“, a nas dva, g. Rubido i ja, znamo, evo na dlanu: da sam ja bliže g. Rubidi, nego li on onoj veleštovanoj gospodi. Ad vocem ta kraljevina Hrvatska. Gosp. Živković izvolio je nas, naime stranku prava, iznenaditi riečmi, da mi nepriznajemo kraljevine Hrvatske. Premda bi se logički moglo dokazati, da taj komplimenat zapada njegove drugove gg. Krestića i Hrvata, kako sam ovaj čas dokazao, a ja, kako sam miroljubiv i popustljiv osobito prema Njeg. presvietlosti, i to ću mu dopustiti pak velim: da ako mi nepriznajemo kraljevine Hrvatske onda ju on sigurno priznaje i brani! (Smieh i pljesak na ljevici.)

No da se vratim k najsimpatičnijemu mi govorniku štovanomu prijatelju Rubidi. Neka nezamjeri, što ga ne zovem cielim imenom Rubido-Zichy. — Ovako je krać a sam duh govora, priča o „silovitom bratu“, sjeća m više na Rubidu nego Zichya.

G. Rubido stoji dalje i od gosp. Mihalovića, neg li od mene, premda su kao intimni prijatelji onaj zna meniti govor možda skupa komponirali. (Obći smieh Gosp. Mihalović nezna takodjer u svojem govoru ništ o „silovitom bratu“ koji pritišće — a to je od prilik isto što i ponizuje — slabijega brata. On nevidi naim poniženja u tom, ako se ovaj predlog primi. Zato i gla suje za nj i veli, da tu nemože biti govora o poniženj kad se dva faktora u čem dobrovoljno slože. Ja pa mislim, a jamačno i g. Rubido s menom, jer našem mišljenju glede ovoga predmeta služi bazom priča „silovitom bratu“, da kao onaj pitomi brat na zahtje silovitoga ide sam k silovitomu bratu, otvori vrata nj gove tamnice, udje unutra, zaključa se i baci ključ kr prozor napolje, da je on tako liepo reštanac njegov, kao su ga po svih redarstvenih propisih c. kr. žandari onam zatjerali, samo s tom razlikom, da se je on sam ti činom ponizio, a nije ponižen bio. Što je veće poniženj neka sudi razum i moral g. Mihalovića.

Pošto sam veleštovanoga gospodina moga prijatel tako iztrgnuo iz naručja i g. Mihalovića, ajde da ga de nitivno razkrstim s g. Živkovićem. G. Rubido nije, ka rekoh, sa „silovitim bratom“ nimalo zadovoljan, on onomu savezu s njim lojalno pokorava, poglavito za jer na njegovu temelju želi unapriediti materijalnu d brobit zemlje. Sretnim slučajem, možda na pouku samo g. Rubide, pala je jučer iz ustiu g. dra. Jorda ovdje rieč: Irska. G. Rubidi kao inteligentnu čovje poznato je stanje Irske. Narod je ondje nevoljom dotjer u sdvojnost i prieti gotovom bunom. Nepratim pom govore Iraca u englezkom parlamentu. Nisam zato mjetio, da je koji irski puntar ondje zavapio: Irska na to pala, da će za tri četiri godine sigurno bankroti a već sada bi mogla likvidirati. Siguran sam medjut da toga o Irskoj nije izustio nijedan državnik engle vlade. Mi pak Hrvati, iza kako smo se deset godina nagodbenom sustavu materialno razvijali, doživjesmo,

ıam ne kakav stekliš, nego najodrešitiji branitelj toga ;ustava, sam g. Živković, za koju godinu naviešta sigu-'an bankrot! — Zar duhovitoj glavi prijatelja Rubide ;bilja treba daljnjega komentara! (Veliko odobravanje ; lieva.) Sad jesu li Irce spravili u ono nevoljno stanje)odmićeni nagadjači, a Hrvatsku nepodmićeni, koje su)itanje izticali ovdje gg. Jordan i Hrvat, to je za one ıarode sve jedno, to je tek karakteristično za same na-;adjače. Naši bo, koji nisu bili podmićeni, bili su po-;teni nagadjači, a irski podmićenici bili su — praktični ıagadjači! (Veselost na galeriji i u sabornici.)

Sad kad g. Rubido vidi, kamo nas vodi nagodbeni ;ustav, kojega je onako sjajno ilustrirao kompetentni g. Živković, nesumnjam nimalo, da su se njega kao i mene norale kosnuti one rieči g. Živkovića, koje je emfatično)petovao: Nagodu neka Hrvati smatraju svojom „mag-ıom chartom". Ja mu posve odrešito velim, da nagodu ıesmatram hrvatskom magnom chartom, nego hrvatskim 'ilagošem! (Živio sa skrajnje ljevice!)

Pošto sam tako svoga veleštovanoga druga iztrgnuo 'ukam najopasnijih naših protivnika gg. Živkovića, Mi-ıalovića, Krestića i Hrvata, pošto sam i to sve na te-ıelju razloga, koji počivaju na duhu njegova govora, lokazao, da se iz saveza sa „silovitim bratom" upravo ıomu nije nadati, čemu jedino za volju gosp. Rubido agovara ovaj savez, pitam si prijatelja, od kojega druga ıjegovoga, koji je u ovoj debati učestvovao, bi mu se ežko dieliti bilo? Možda od zastupnika g. Steve Popo-ića? (Smieh.) Tu mi je sjetiti g. Rubidu, da je štovani ıj gospodin, tako reći, još jučer sjedio ovdje medju nama a skrajnjoj ljevici, pak je nekakvom magičnom silom reko noći frknuo ćak tamo na skrajnju desnicu i da se ri tom nije nikomu, pače — čudnom srećom — ni njemu ikakav malheur pripetio! (Grohotan smieh.)

Il možda od presvietloga g. vladike Živkovića, koji : ovdje izticao brutalna načela Bismarkova: Macht ist ıecht? Samo što jih je kušao zagrnuti pod starinsku rieč: ıs non est facultas sed potestas! Neka reče do kraja, :st: „Macht ist Recht", ali koja macht? Bar ona, kakovu ıisli g. vladika, sudeć ga po tendenciji njegova govora? . Rubido, kojega duša na idealnost naginje, biti će i ı s menom proti vladiki, koji velim: jest, moć ide red pravom, ali samo jedna moć: moć ideje! Neka se osp. vladika sjeti Crnegore. Koliko krat je sila turska ritisla one klisure od gora i grudi crnogorskih! Zar ıislite vi, da oni silni čopori turskih gavrana nebi bili ıdri razkljuvati ono vrletno sokolovo gniezdo, da nije krvi slomljenih fizičkih crnogorskih sokolova nikla ova moć, moć ideje, koja je daleke neinteresirane vlade narode prinukala zapoviediti onim čoporom gavrana, ėka sokola iz pandža puste? Kad bi crnogorski knjaz io praktični politik vaše sorte, pak iza prvoga kreševa ėkao: Sinci, na sto turadi dolazi samo jedan Crnogorac, ı nikakovo junačtvo nekoristi, a preosvešteni vladika Teofan nam poručuje: u životu jus non est facultas sed potestas, predajmo se za koji lonac leće, — što misli g. Rubido, gdje bi danas bila Crnagora? (Živio na ljevici.)

Evo razloga, s kojih se nadam, da će se moj štovani prijatelj morati razkrstiti sa svojimi drugovi, ako neće da sam nedodje u protuslovje sa onimi idejami, kojimi je njegov vrlo liepi govor zadahnut bio. Ili ga može još što vezati uz vladajuću stranku i njezin sustav? Ja se sbilja domišljam još nećemu i to vrlo važnomu, a to jest: Neograničeno povjerenje prama svietlomu banu.

Nu, neka bude uvjeren štovani moj prijatelj, da se svi ti osjećaji mogu dieliti i iz redova naše stranke. Neka zna, da nisu nikada tajili zastupnici s ove strane kuće, kako oni visoko štuju čist karakter, odlično ime i plemenite intencije svietloga bana. Svietli ban nemože pako jamačno i nezahtieva od narodnoga zastupnika više. Ali zar odatle sliedi, da mi moramo podupirati i onaj sustav, na temelju kojega je udešen njegov rad, ako smo u duši uvjereni, da kraj najplemenitije volje on nije i nebude nego nesrećom raditi za Hrvatsku?

Posve blizu Nj. preuzvišenosti vidim sjediti muževe, koji su prije nekoliko godina ime Pejacsevichevo uz imena baruna Raucha i grofa Erdödya u svom glasilu „Zatočniku" nazivali izdajicami naroda, a sada ga preporoditeljem naroda proglašuju i nitko jim nije dosta iskreni štovatelj Nj. preuzvišenosti? (Senzacija u saboru.) — Što misli moj štovani prijatelj, koje mu družtvo daje više jamstva, da se oni njegovi plemeniti osjećaji nepovriede?

Budi mi napokon dozvoljeno, prije nego se sa mojim veleštovanim prijateljem Rubidom, kao novim političkim drugom, definitivno nezagrlim, razpršiti još neka težka sumnjičenja, kojimi se stranka prava s dobro proračunanom namjerom obsipava.

Prvo: lojalnost. I sam g. Rubido spominje tu rieč u svom liepom govoru, a imao je priliku čuti, kako se u hrvatskoj sabornici u raznih sgoda kazalo ovdje na nas prsti i vapilo: „Hvala ti gospode, što me nisi stvorio onako nelojalnim državljaninom, kakovi su ovi ovdje".

Ja ću mu reći, kako ova stranka lojalnost shvaća. Ona usvaja doslovce njezinu oznaku, kako ju je pokojni umni državnik hrvatski Maksimilijan Prica u svojoj poznatoj saborskoj izjavi nacrtao. Evo toga nacrta:

„Lojalnost je prava kriepost gradjanska, pravi ure muža, ako jednakom ljubavlju i odanošću grli i čuva sve ono, što je posvećeno ustavom i zakonom, što je kadro zajamčiti pravilni i neprekidni tečaj i razvitak državnoga i narodnoga života. Lojalnost, ako s ovoga pravca šene na lievo ili desno, ter kojim god pravcem slegne preko skladne mjere, izvrže se pogibelji, ter joj se može raztočiti moralna jezgra, a ona izvrći se do služkinje bezzakone samovolje budi odozgo budi odozdo. Lojalnost dakle takova prestaje biti lojalnost, dakle podpora prestolja itd."

Ovako mi shvaćamo lojalnost. I velimo našemu vladaru: Neodvisna kraljevina hrvatska, koju nije nikada nijedan narod podjarmio, ako ju i jest okrvario i izranio, i koja se svojih bitnih državnih atributa nikada nije pravno odrekla, biti će najvjerniji i najsretniji narod tvoje monarkije. Naprotiv gg. nagodbenici, napustiv najbitnije atribute državne neodvisnosti za volju materijalnoga blagostanja, a stečeno blagostanje okrstiv bankrotom, jesu li lojalni prema narodu svomu? a tko je tako lojalan prema dolje — što može vriediti i značiti njegova lojalnost prema gore? (Živio!)

Prigodom ovakovih izlieva lojalnosti sa strane naših protivnika zazivlje se često ime Njegova Veličanstva. Budi mi dozvoljeno, takvu gospodu sjetiti, da kao što jedna od deset zapovjedi božjih nalaže: neizusti ime Gospodinovo zahman, da tako ima biti i zapovjed državljaninu: neizusti ime svoga kralja zahman. (Živio! s lieva.)

God. 1848., kadno su strieljali Bathyanya, a na vješala sudili Andrassya, zazivali su pri tom plemenitom djelu takodjer ime Njegova Veličanstva, a ja sam siguran, da Njegovo Veličanstvo nevidi razloga biti zahvalnim onim, koji su ondje njegovo ime zazivali! (Senzacija: Tako je! Živo odobravanje.)

Drugo je osvada: Mi kvarimo i zavodimo mladež. Gosp. Živković, baciv tu pretežku osvadu na nas, nije nam ju onako obrazložio, kako to znamenitost ove osvade iziskuje. Kad bi mi stalo bilo samo do revancha, ja bi g. šefu kazao, da on kvari mladež, nastojeći iz nje stvoriti hrpu kruhoboraca. (Uzrujanost s desna.) Ali tom odmazdom nije odbijena osvada od nas, i za to budi dozvoljeno o tom nešto više spomenuti. Dvie političke struje uplivaju kod nas na učeći se naraštaj. Ona stranke prava i vladina. Kad se je godine 1869. počela hrvatska mladost, razštrkana po raznih austrijskih sveučilištih, gibati, stvarajuć akademička literarna družtva i nastojeć ova razna družtva dovesti u bratski savez, pojavio se je prvi krat u poruki družtva Danice hrvatske u Gracu na ostalu braću, duh čistoga hrvatskoga patriotizma onako od prilike kako su to g. Živkoviću dobro poznata družtva mladenaca srbskih u svom smieru radila. To je bio prvi zametak onomu zlu, koje njegova presvietlost stranki prava u grieh upisuje. Na to je današnje glasilo stranke prava hrvatskoj omladini naviestilo, kakovu si stranka mladež želi. I ovo su bitne točke one poruke glede nauke: „Opominjemo vas svesrdno nezanašajte se sliepo na nikoga, nego sudite, razmišljavajte, imajte vlastito osvjedočenje“. Glede morala: O kom znate da ljubi ili iskreno traži istinu, kažite mu vaš nazor, i razložite mu ga“. Rodoljublje: „Velik je vaš narod, kojega dok se držite i vi ste veliki i jaki, i imate ga za se. Nevjerujte da je narod hrvatski u duhu, u težnji razciepan, kao što su ga oni razciepali vladami i ukazi. On je jedan i složan u onom pogledu, i samo nezna kako bi tu jedinost pokazao. Ali on će jedinost svih svojih grana pokazati, makar n… grobu svojih neprijatelja i izdajica“. — Tolerancija… Nebojte se onih ni za one koji se dobro uče i dobr… ponašaju, pa makar vam danas bili najžešći protivnic… Oni bo će progledati i k vama pristupiti itd.“

Nu što je u toj poruki tako strašna, opasna? Nek… nam izvoli g. Živković čitati načela onih družtva ml… denačkih, s kojimi on nedvojbeno simpatizira, na koj… niti kojih začetnike nikad nekaže. Pak premda je o… Srbin, a na hrvatskoj vladi — mi se nikad nismo pr… drznuli kazivati prstom na njega zato, jer je g. 1865. … hrvatskoj sabornici emfatično i prietećim tonom srbsk… sriemsku vojvodinu dakako naprema hrvatskoj kraljevi… iz grobnice ili fantazije dizao.

U čem je hrvatska mladost danas gorja, nego li … bila prije postanka stranke prava? Zar smionost g. Ži… kovića već tako daleko ide, da on, hrvatski činovni… proglašuje kvarenjem mladeži ako se u njoj razvija osjeć… prema hrvatskoj domovini! (Živo odobravanje.)

Gospodin Rubido valjda takodjer nesmatra zločino… t. j. trovanje mladeži, ako se hrvatskoga naroda sin… ulieva u dušu ljubav prema Hrvatskoj i ponos narod… pak mislim, da sam tim razpršio i ona sumnjičenja, usli… kojih mu se družtvo naše pričinjalo možda zazornim. Sa… kad ga dakle ima smatrati podpuno našim …

Zastupnik **Rubido-Zichy**: O ne, ne. (Obći smieh.)

Zast. **Folnegović**: Ja se, kako vidite, moram r… dati … ajde da mu ja dopričam onu, vrlo zanimivu prič… koja je bila dušom cieloga govora njegova, a koju … nije do kraja izpričao, jer ju valjda do kraja nije čit… ili ju je možda poodavno čitao pak zaboravio. Vried… ju je cielu znati. Evo je:

Bila dakle tri brata. Jedan silovit, energičan, am… tiozan odlučnošću, povoljnimi odnošaji, ženitbom, došo… do velike moći. Drugi nije bio silovit, poduzetan, a ne… bio ambitiozan, on je bio zadovoljan s onim što je ima… ali je svoje pomno čuvao i odriešito branio. Treći n… pokon bio je mehkušac, koji se nije znao nikamo ok… nuti. I ovoga slabića je onaj siloviti prvi brat šišao, g… je mogao i znao. Ali ta tri brata su imala živa otca. … nije bio njihov gospodar, jer su braća bila odrasla, … on je bio više nego gospodar, on je bio njihov — otac.

Pak što je taj otac o svojih sinovih mislio? Pr… mu je uztrajnošću i srećom svojom imponirao. Veso… ga, jer mu rastućom moći diže ime porodice. Drug… je radi pravdoljublja i krieposti od srca volio, i va… ga proti prvomu branio, ako bi došlo do okršaja m… njima. A onaj treći slabić, kad bi se došao tužit ot… kako ga „siloviti brat“ nemilo šiša, dobio bi za odgov… sinko, za drugo ni nisi, kad se daš; a bolje da te … šiša nego tko drugi, koji nespada u našu familiju. (O… veselost.)

Tim sam s mojim vrlim prijateljem gosp. Rubid… svršio, te ću ga iznenaditi na svršetku jamačno vese…

ınj viesti, da će u našem družtvu naći još jednoga vrlo dličnoga člana većine, veleštovanoga g. zastupnika dra. rama. (Silni smieh.)

Ja sam sretan, te mogu izjaviti, da sam ovaj put sa osljednjim govorom ovoga vrlo umnoga zastupnika bio ınredno zadovoljan, ter da mi se samo jedno u njem əmili. (Čujmo!) Nemili mi se, što nas pita za detaljni rogram. On je umni poznavalac političkih stranaka u ıropskih parlamentih. On zna vrlo dobro, da državno-avne političke stranke, nalazeće se i u većini, a kamo one u manjini, nisu nigdje snabdjevene programi, koji u svih detaljih državnog organizma vezali elemente nih stranaka. To je gotovo nemogućnost zahtievati.

Takova programa nema nijedna stranka u našoj onarkiji — pače stranka, kojoj upravo on pripada, nema kakova programa (Smieh.), jer stojati na davno naıšćenu programu narodne većine, a ujedno uz bana, koji izrično pri nastupu svom spomenuo, da stoji nad stranımi, doista neznači imati ikakav politički program. (Tako !) Zašto dakle g. dr. Šram od nas zahtieva „detaljni ogram“? Da ga podpiše, ako mu se svidi? (Grohotan nieh.) — Ili da ima prilike na njem razvijati kritičnu strinu svoga duha ovdje, ako mu se nesvidi? Toj likoj pogibelji za nas nam je veoma lahko izbjeći. Ja ım naime ovlašten staviti g. dru. Šramu u ime stranke ava sliedeću doista zanj sjajnu ponudu: Mi ćemo zadno sa g. Šramom graditi program. Prvu točku napiti ćemo mi, i ta glasi: Neodvisnost kraljevine Hrvatske od ustavnom vladom habsburžke dinastije. Sve drugo stavljamo g. Šramu, da on po miloj volji izpuni uz jeni uvjet, da nedodje u protuslovje s našom prvom čkom. (Silni smieh.)

Sada pak da se liepo zahvalim g. dru. Šramu, što našu stranku prispodobio citadeli na visokom strmom iegu, kojoj prispodobi se on kao zastupnik citadele aničke najlaglje i domislio. (Veselost.) On je tu prispobu uzeo i nama iz usta, i zato se to sigurnije nadam, će biti doskoro naš. Jest, gospodo, mi stojimo nepoično u toj staroj tvrdoj gradini državnoga prava hrıtskoga, koju nam djedovi ostaviše trudno ju gradeć, a udnije braneći, i mi ćemo u njoj ostati, dokle godj ıs bude živih.

Nije nam liepo u toj gradini, to vi dobro znate, jer e s nami u njoj nekoč boravili, a nam će biti svaki ın valjda i gore. Mi to dobro znamo. Ali što činiti? ır vas sliediti? Vam je bilo u našoj gradini tiesno, vi e postali nestrpljivi i opasali ste junačku čordu, pak ste nački provalili na to pusto polje oportuniteta, pak evo i prvom pojavu neprijatelja čarkajući tek nešto za ılu, dali ste se zarobiti i sad s težkimi nagodbenimi egvami na ruci dolazite pod našu „citadellu“ i zovete ıs, da sadjemo do vas i dovikujete nam, da ono na ıših rukuh nisu težke negve, nego biserne narukvice! Burno odobravanje s lieva.)

Kad si situaciju Hrvatske predočim u takovoj slici, a ona je u istinu takova, možete si misliti, gospodo, kako me zazeblo pri srcu, kad sam slušao izvjestitelja, kako poziva sabor u slogu, da se sav okupi oko ove revizije. Premda mislim, da taj poziv nije išao posadu iz citadelle, nego gospodu, koja bježe iz robstva, a nemaju prave volje k nama u citadellu. U slogi da se primi jednodušno pakt, koga jedan Rubido proglašuje moralnom žrtvom, zahtievanom od „silovitog brata“? Pakt, koji je bezprimjernom uvriedom službene magjarske štampe omrljan. Neka g. Živković dobro čita i nauči, kako gosp. Falk u „Pester Lloydu“, iztičuć, da kraljevine Hrvatske nema, medju redci s većim razlogom „Gott helfe weiter“, nego li je on to mogao za Hrvatsku ovdje klicati (Živio! na ljevici.); pakt, kojega postanak i sadržaj nas očito podučava, da je §. 70. stavljen u nagodu samo zato, da se jači kompaciscent š njim jednostrano može okoristiti, pače i ondje, gdje o kolisiji interesa govora nema, gospodo, i najljući Magjar će biti zadovoljan, ako se za takav pakt ovdje samo jedan glas većine smogne; a g. bivši urednik „Zatočnika“ zove nas, neka se svi oko njega složimo!

Doista neće mi se moći ni čednosti i patriotizmu prigovoriti, ako okrenem list, pak na drugoj strani za volju sloge napišem: Ajte vi k nama, gosp. Miškatoviću s drugovi! Ja nesumnjam, da će narod to mnogo radostnije pozdraviti, nego li po vama predloženi. Pak akoprem da se mnogoj gospodi ovdje nemili istina svetoga pisma: „Glas naroda, glas sina božjega“, to bi gospoda ipak morala dopustiti, da bi glas naroda imao biti bar i glasom narodnoga zastupnika!

On će nam sigurno predočiti, koja osobita sreća čeka Hrvatsku, da se cieli sabor oko njegova predloga sakupi. A ja ću mu reći posve prostodušno, što ja mislim, da bi bilo iz Hrvatske, da tako on, nekoč junački topdjija sa svojom družbom k nama u citadellu prebjegne.

Nastala bi promjena u vladi. Mjesto presvietloga g. baruna Živkovića došao bi simo proricat bankrote i spašavat državnu ideju Magjarorsaga recimo kakav gosp. Bundahazy. Učiteljem bi prema njihovoj potištenosti kvinkvenale dopitivao recimo kakav gosp. Csigahazy. Agramericu, tu staru dobru prijateljicu Hrvatske, bi inspirirao kakav Nemethazy. Sabor bi se s vremenom sastao. Posada citadelle u toj borbi bila bi decimirana, ali silnimi bjegunci pojačana; mjesto g. Miškatovića, koji bi gruvao iz citadella, izvješćivao bi o regnikolarnoj deputaciji i slogu preporučivao revno g. Šlesingerhazy. (Silni smieh.) To sve, dakako, nebi bilo ugodno pojedinoj gospodi, ali ruku na srce, gospodo, zar bi uslied toga narod moralno i materijalno propadao dublje, nego li će propadati uz vas i nadalje. (Veliko odobravanje s lieva.)

Da su saboru iza godine 1861. ostali vjerni načelom adrese sabora 1861., da su otvoreno, lojalno i uztrajno svietloj kruni poručivali: Veličanstvo, neodvisna kralje-

vina Hrvatska, uz neodvisnu kraljevinu Ugarsku, neodvisnu kraljevinu Česku i neodvisnu kraljevinu Galiciju, jedini su čvrsti i trajni bedem i svojoj sreći i svojoj slavi i moći; zar nebi Hrvatska drugim licem gledala narodom Europe i dinastiji u oči nego li danas? Danas, kad ju osiromašenu i potištenu ostali narodi još i mrze, smatrajući ju glavnom podržavateljicom državnoga sustava u monarkiji, koji je sve narode njezine oglobio, ogorčio i koji iz prostranih zemalja monarkije tjera svake godine na tisuće izseljenika, koji je zameo med narodi svaki trag zajedinstva interesa tako, da njih sdvojne i ogorčene nikakav drugi obzir zajedno nespaja, nego ljubav i štovanje prema skupnomu vladaru. (Burno odobravanje s lieva, senzacija u cieloj kući.)

Još ima nešto, što tu crnu sliku još tužnijom prikazuje i u čem ja nalazim najveću pogibelj za Hrvatsku, a to je, jer je vladana strankami, kojih prve glave nevjeruju u preporod i trajni obstanak ovoga naroda. Jao si ga bolestniku, komu liečnik sigurnu smrt naviešta, a ipak taj liečnik neustupa mjesto nikojemu drugomu, ni onomu, koji je uvjeren, da je pomoć moguća, ako će zdravlje i sporo napredovati. To je ona strahota, pred kojom jedinom se ja kao hrvatski politik zgražam. (Gibanje med zastupnici.)

Završujuć, nadam se, gospodo, da ću barem u tom pogoditi misao svih nas, ako zaželim, da providnost božja i narod naš, glas i rad svakoga nas što prije po zasluga nagradi. (Gromki živio i pljesak na galeriji i u sabornici.)

Stevan Popović: Pozivljuć se na poslovnik, molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Popović.

Stevan Popović: Gosp. narodni zastupnik Franjo Folnegović, moj vrli prijatelj, nekoliko je rieči bacio na promjenu moga položaja u ovom saboru.

Ja, vis. sabore, nisam nikada polagao toliku važnost na svoju osobu, da će se sviet ravnat po tom, gdje ja budem stajao. Medjutim, što se tiče promjene položaja u ovoj sabornici, to je stvar moja i mojih birača.

Gosp. narodni zastupnik Folnegović medjutim ne treba zaboraviti, kada sam ja tamo stajao, nije postojala ondje stranka prava . . . . . . (Velik nemir u dvorani i na galerijah.)

Predsjednik: Sjednicu zaključujem. Buduća sjednica biti će u ponedjeljak u ½10 sati prije podne s istim dnevnim redom, koji je za danas opredieljen.

(Svršetak u 2 sata poslje podne.)

Sto i peta saborska sjednica,

obdržavana dne 14. veljače 1881. u $9^1|_2$ sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak generalne razprave o izviešću kraljevinskoga odbora.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Neka izoli g. bilježnik pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

IV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slaonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu ne 12. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga odpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 65 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. an Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: ɔvan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao uhić.

Predsjednik priobćuje sliedeći na sabor stigli podesak:

Br. 652/sab. Ant. Milan Crnković i drugovi predlažu ɪinuće križevačkoga zavoda, a osnovanje visoke škole ı šumarstvo i gospodarstvo na hrv. sveučilištu.

Dostaviti će se odboru peticionalnomu.

Prešlo se je zatim na dnevni red: nastavak genelne debate ob izvještaju kraljevinskoga odbora i pošto ista do 2 sata poslje podne potrajala, zaključi predednik sjednicu i ureče buduću za ponedjeljak dne 14. ljače 1881. u $9^1/_2$ sati prije podne sa sliedećim dnevnim dom:

1. Nastavak debate ob izviešću kraljevinskoga odɔra.
2. Izviešće odbora pravosudnoga o §. 2. osnove zaɔna o mjestnih sudovih.
3. Verifikacija Šišmana grofa Palfya, Teodora grofa ɜjacsevicha, Vjekoslava pl. Tükörya, Aleksandra dra. ɜičića i Svetozara Kuševića.

Dr. Vuščić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Izviešće saborskoga agrarnoga odbora o provizornih odredba glede mjera proti phylloxeri. — Tiskat će se i u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Zatim molba, poduprta po jednom narodnom zastupniku, kojom žitelji obćine Badljevine, Sirača i još neka sela mole, da se u Badljevini otvori poštarski ured. — Ide peticionalnomu odboru.

Daljnjih podnesa nema. Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak generalne debate ob izviešću kraljevinskoga odbora.

Rieč ima zastupnik g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Predmet razprave je broj zastupnika na ug. saboru, kad se Krajina spoji, ali je spojenje Krajine glavna stvar naših debata.

Da bacimo jedan pogled na ovu glavnu stvar. Govori se o žrtvi, da vidimo dobitak.

Krajina oko 300 godina prolievala krv za monarkiju, a i za mater zemlju. Ona je rieke od krvi za nas prosula. Ona je grdne terete za nas podnosila.

Bilo je vremenâ, da je Krajina po sedam batalijuna od istoga prostora davala, iz kakova su druge zemlje jedva po jedan davale.

Poslje mnogi ratova ukazivala se Krajina pusta u narodu.

A nazadci u materijalnom i duhovnom razvitku bili su užasni. I dan danas pokazuje statistika tragove toga nazadovanja.

Jadna Krajina zaslužila je dakle, da se za nju svojski zauzmemo, pa ma nas stalo i osjetlivije kakove

žrtve. A i želja, najvruća želja matere zemlje uvjetuje najtoplije zauzimanje za spojenje Krajine.

Na svakom državnom saboru od 150 godina ovamo tražila je mati zemlja to spojenje.

U saboru ovom od 1861. i 1865. naglasivala se ta želja kao najveći interes ove zemlje.

U svakoj regnikolarnoj deputaciji stavljeno je spojenje Krajine kao krajnja potreba naših kraljevina.

God. 1880. stavljala je regnikolarna deputacija spojenje Krajine kao preduvjet svakoga dogovora.

Krajina je bila 1848. godine faktično sa materom zemljom spojena.

Svi smo bili uzhićeni: snaga nam se činila ustostručena.

Godine 1861. i 1865. bila Krajina na ovom saboru spojena.

Tko je to vidio i poznao, siećati će se, kakav je to uzvišavajući prizor bio.

No to su bili samo momenti: možemo si predstaviti, kakav bi bio uznos, kakva snaga, kakov ugled naše zemlje i u zemlji samoj i kod drugih sufaktora našega javnoga i državnoga života.

Kažu, da Krajina ima dobru upravu, i da riešenje spojenja može počekati.

Krajina ima valjanu upravu, to je istina, ali je to zasluga onoga izvrstnoga muža, koji stoji na čelu te uprave, a pravi je prijatelj zemlji, pravi dobrotvor naroda Krajine.

No i nauka i život traže, da se uvjeti uprave ne naslanjaju na pojedine muževe, nego utvrde ustanovama, stave u ruke samoga naroda.

Vrieme je krajnje, da se pripusti Krajina ustavnomu životu, da joj se otvore blagodati ustavnosti.

Romanija, mnogo mladja država od naše, obuzima cieo narod svoj ustavnim blagodatima.

Srbija pribavila je za svoj narod ustavni život.

Kneževina bugarska živi na ustavno, a tako isto istočna Rumelija, premda su kao države, tako reći tek jučer postale.

I novo pribavljenje strane uvela je Srbija u hram ustavnosti.

Što više i tatarska Dobrudja postavljena je na ustavno zemljište.

A naša Krajina, ta naša krvava haljina, čeka jošt jednako, da joj se otvore dveri ustavne dvorane i neki izrično kažu, i baš u toj ustavnoj dvorani, neka je neuvodimo jošter, neka je pustimo, da jošter neko vrieme počeka.

Pa koliko je dugo čekati? To nitko nezna; to u našoj ruci nestoji. To se može jošte na godine, to se može na desetolieća razvući.

Tko može, smije i hoće tu odgovornost na svoju dušu i savjest da uzme, taj može glasati proti predlogu regnikolarne deputacije; ja niti mogu, niti smijem, ni hoću.

Proti predlogu regnikolarne deputacije izjavila se stranka prava izjavom baruna Rukavine.

No nije joj bilo dosta, da položaj svoj proti sam osnovi zakona obilježi: g. barun napao je kratkim a žestine punim govorom na većinu.

On reče, da mi trošimo novce, da samo nove po reze dozvoljavamo;

da čestita našim biračem na želudcu, ako nam t odobravaju;

da smo izdajice.

Jest, mi smo votirali za porez na kavu, šećer i piv ali smo votirali za to, da zaklonimo narod naš od t reta novog a ne, da mu taj nametnemo.

Neodvisna stranka votirala je na drž. ugarskom s boru potriebe za god. 1881. I ona je dakle preuzela o vezanost pružiti vladi sredstva za pokriće istoga.

Vlada je u svojoj osnovi predložila porez na kav šećer i pivo.

Ovaj porez neće plaćati narod, nego mi, koji n možemo da živimo bez tih stvari.

Teret će pasti dakle ne na narod, nego na nas i vas. A mi volimo nositi taj teret sami, nego da ga n onaj naš siromašni narod.

Vi nećete taj teret da preuzmete na sebe, vo vaša; samo nemojte govoriti, da se brinete za nar kad hoćete, da zaklonite sebe.

Mi ovdje trošimo novce, ali ih trošite i vi. Me nama je samo ta razlika, što mi radimo, što se muči i što ipak po koju korist za zemlju i narod nabavljan a vi skrštenim rukama sjedite, ništa skoro i negovor ništa neradite i ništa neprivriedjujete.

Dopustite, da vam kažem, što smo mi privriedili.

Poznato vam je, da je bilo vrieme, kad je Sla nija bila tres comitatus Hungariae; kad Košut nije k ljevine Hrvatske na karti zemalja ni vidio.

Mi smo radom stalnim, žrtvama velikima, napor ogromnim izradili, da ima kraljevine Slavonije, da „tres Comitatus“ Slavonije županije kraljevine Hrvatsk Slavonije i Dalmacije, da se oblik kraljevine blista svake karte, na kojoj su države evropske oličene.

Mi smo malo po malo pribavili mjesto stare ge ralne kongregacije kraljevinske pravi sabor kraljev Slavonije, Hrvatske i Dalmacije.

Mi smo se s uprave magjarskog consiliuma u dimu oslobodili, a dobili samoupravu u tri struke držav života posve samostalnu.

Mi smo osjegurali zemlji za unutarnju upravu ze najprije 2,200.000 for., a g. 1873. preko 3,009.000 tako, da smo za posliednjih 7 godina nabavili zemlji 8,000.000 for., koji su u korist zemlje i naroda u triebljeni.

Mi smo donieli u zemlju naše vjerozakonske i nau-
:ovne zaklade, a tim smo jim obstanak osigurali, korist
;a zemlju ujamčili.

Mi ćemo, ako Bog da, prisajediniti Krajinu sa ma-
erom zemljom, i sad baš hoćemo, da izvedemo čin, ko-
im će se otvoriti vrata, na koja će Krajina moći doći
: nama, s nama spojiti se.

A vi, šta ste vi izradili? Ništa! Vi ste protestirali.
'i ste samo negirali!

Jest, vi negirate sve, vi nepriznajete ništa; ali svaki
in, svaku korist s mirnom dušom akceptirate i pri-
rljavate.

Mi smo nabavili za zemlju izborni zakon . . . vi ga
ıepriznajete, a dajete se birati.

Mi smo ustanovili ovaj sabor; vi ga nepriznajete,
li sjedite u njemu i potežete dnevnice.

Mi smo nabavili ustrojstvo zemaljske uprave: vi to
ıepriznajete, ali vidimo na mnogo i mnogo mjesta, u
ınogim i mnogim uredima vas.

Vi nepriznajete nagodu sa Ugarskom; ali potežete sve
oristi iz nje.

Neću da kažem, da vi radite nepravo; možda imate
temelja i razloga: ali neka g. barun Rukavina nespo-
ıinje nikakva želudca, jer daje povoda zapitati, kakav
eludac ima u vas.

Govorite slobodno o Machtpolitiki, o Machtsferi: ali
espominjajte Magenpolitike i Magensfere, jer to će biti
aš porod, a može biti i vaša deviza.

Nu da bacimo malo pogled na vašu politiku.

Izviestno je već iz ovoga, što je do ovdje rečeno, da
ȝ principalno geslo vaše politike: negacija.

Vi ste napisali na vašu zastavu „Istorično pravo i
išta drugo".

Vaše političko pravo jest političko pravo, rodjeno u
I., XII. i XIII. vieku.

Vaše zemljište jest dakle zemljište tih viekova.

Sve što je život sliedećih stoljeća u poviestnicu uveo,
› za vas nepostoji, a to je negacija svega, što se u
asnije viekove životom države i naroda učinilo.

Samo to zemljište pogibeljno je vašoj rodjenoj politici.

Ti viekovi nisu nikog drugog priznavali, nego je
vaki držao, da cio sviet njega radi postoji.

U istih viekovih vladao je duh intolerancije soci-
ılne, političke i vjerozakonske.

Značaj tih viekova bio je rat proti svemu i svakomu.

Pa kad vidim, što vi radite, kako u životu i u po-
tici postupate, nalazim u istinu, da ste sa zemljištem i
uh i značaj onoga vremena poprimili.

Vi nepriznajete osobnosti, prava, zasluge onih po-
tičkih osebina, s kojimi držite, da su s nama jedne krvi,
da valja da budemo jedni.

U samoj našoj zemlji nepriznajete osebnosti narodne
rbalja, negirate jim pravo na osebnost u ovom pogledu.

I samu crkvenu osebnost nepriznajete jim, i samu
vjerozakonsku toleranciju nepokazujete.

Ukazujem samo jednim potezom na ono što je iz
vaše stranke pisano o pasmini Srbalja, o imenu Srb; što
se svaki dan pisalo, i piše u vaših političkih listovih, što
vaši pojedinci na zemljištu školskom govore i rade, i
vaši agenti pjevaju po cieloj zemlji Slavo-Srbom štrik za
vrat, i napadaju na najzaslužnije gradjane srbskog imena
i pravoslavne crkve načinom, koji sigurnosti ličnoj i
javnoj najgore odgovara.

U Magjarskoj priznato je ime srbsko, u državnom
saboru, i u zemaljskoj upravi, i u socialnom odnošaju;
vi napadate na njega svuda i na svaki način, Srbina
nepoznajete, a Vlah vam je crn pred očima.

Duh je dakle vaše politike dvojaki rat proti svemu
i svakomu izvan zemlje, rat proti svemu i svakomu u
zemlji.

I po tom je značaj vaše politike puni čisti šovinizam.

A takova je politika absolutno bez plodova; da,
nema nikakova izgleda na uspjeh. Vaše su sile kratke
naprema silam, proti kojima rat hoćete da vodite.

Naša je politika pravde, ona neće rata nego spora-
zumka, ona stoji na zemljištu vieka XIX., ona stoji pod
zaštitom duha novoga vremena, značaj njen jeste načelo
narodnosti, koje najsilnije države, najprosvietljeniji na-
rodi usvojiše.

Naša je politika dovela one prizore, kojima se je
naša zemlja iz srdca radovala.

Dovela je jedan jezik u ove naše kraljevine.

Ona je dovela divan i dičan prizor, kad je srbski
patriarh hrvatskoga bana, diku našu, bana Jelačića na
bansku stolicu uveo.

Ona je donela zaključak ovoga sabora od 1867., kad
su priznati Hrvati i Srblji za jednake i ravnopravne, koji
je Zagreb naš pozdravio razsvietljenjem.

Politika naša ustanovila je jugoslavjansku akademiju
duhom i patriotizmom velikoga našega mecenata biskupa
Štrossmayera.

I sama naša universa, onaj jasni luč za buduću
prosvjetu našu kako u ovih naših kraljevina, tako i u
jugoslavenskih pokrajina.

Ako ima koja politika budućnosti za nas, ako nam
koja može pružiti uvjete za koristan i sjajan uspjeh, to
je ona politika, koju sam u kratko nacrtao ovim riečma.

Proti vašoj politici pojaviše se evo baš u ovaj čas
glasovi sa svih strana ove kuće.

Sad znate, što znače upravo rieči g. zastup. Gjorgje-
vića, baš sa vaše vlastite stranke.

On pristaje s vama i neće glasovati za osnovu pred-
ložena zakona, ali i zato što bi Srblji Krajine došli
ovamo na novu, veliku ustavnu borbu.

Ja se borbe nebojim.

Borba je život; a krajiški Srblji bili su junaci na

bojnom martovom polju; biti će junaci i na bojištu ustavnom.

Sa ovih sjedišta čuli ste opomenu g. zastup. Mirka Hrvata; sad ju možete čisto razumieti.

Oni barjaci, koje je presv. vladika Živković napomenuo, jesu barjaci vaši, koje proti braći u Krajini već razviste.

G. zastupnik Popović pružio vam je ogledalo vaše politike.

Ovo je malo rieči, ali je snažan lik duha, koji vašoj politici nasuprot ustaje . . . izviestno proti vašim napadajima, ali izviestno u korist domovine na koncu vašega konca.

Imate li volju ići tim putem i dalje . . . to morate uzeti i svu odgovornost naprema domovini, naprema svietu slavjanskom!

A g. barun Rukavina neka dopusti, da oni ljudi nemogu biti izdajice, koji su krv za dobro ove domovine prolievali, koji su očevidno zemlji više privriedili nego oni, medju kojima i on sam stoji

I neodvisna stranka izjavila se proti predloženoj osnovi.

Ja priznajem opravdanim postojanje te stranke.

Ova se pojavljuje kao prava parlamentarna opozicija.

Bila je u većini, učinila je sve ono, što smo mi učinili.

Ako dobije većinu, raditi će tako isto.

A kao opozicija može se dizati i u same zviezde na političkom nebu.

Samo u ovom pitanju nemogu da shvatim njeno postupanje. Ta ona je bila dušom i srdcem za to, da se samo Krajina spoji sa materom zemljom.

God. 1880. stavljala je to spojenje kao preduvjet dogovora regn. deputacije.

Stavljala je na kocku naše zemaljske zaklade, krajiške dohodke, sve koristi financijalne nagode, da i sam red i mir u zemlji.

A sad neće Krajinu zato što bi 14 zastupnika na ugarskom saboru žrtvovala!

Zato moram uzeti, da je ova izjava čisto stranački manevar te stranke, jer imam puno osviedočenje, da bi tako isto činila i glasovala, kao mi sada, jer sam podpuno uvjeren, da bi ju patriotizam na to vodio.

A sada ću pristupiti k pojedinim govornicima, kojima bih što prigovoriti imao.

Gosp. zastupnik dr. Vojnović stavio je ovo pitanje: Pitam kralj. odbor, da li ima i ovaj put tajnih dogovora, koji bi dalje angažirali Hrvatsku u ime spojenja Krajine.

Ja sam bio u oba kraljevinska odbora, i u onom od god. 1880. i u ovom, što sad izviešće podnosi.

Niti je onda bilo kakvoga tajnoga dogovora, kao što je samomu g. dru. Vojnoviću poznato.

Niti ima g. dr. Vojnović i najmanjega razloga posumnjati o tom, da li ima tajnih dogovora sada. Barem ni najmanjega povoda nije naveo.

Kad tko nema povoda, da što posumnja, i kada t i sam izjavljuje, onda je ovakovo pitanje fina diplomatsk forma insinuacije, koja se u običnom životu zove denun ciacija.

Gosp. zast. Maršo izjavljuje, da Krajina nije roba s kojom se bez nje može razpolagati.

I ja držim da nije.

Ali se ovdje nije njome ni razpolagalo.

Mi smo samo po mandatu ovoga sabora uklonili on prečagu, koja nije davala otvoriti vrata ovoga sabor Krajini, sinovom ove domovine u zastupstvo domovin

G. Maršo zastupao je god. 1861. svezu sriemske žu panije sa ugarskom kraljevinom po ususu starom, p kom su bile županije slavonske tres comitatus Hungaria A sad neće da dopusti spojenje Krajine sa materom zem ljom, koju spojitbu zakoni ugarski i naši priznavaju i traž

Gosp. zast. dr. Vrbanić donosi do znanja izjave, p kojih bi većina od tih odstupila.

Ali od svih tih izjava odstupila je i ona strank kojoj je on pristupio. Nije dakle srećan u tom napada na većinu, jer svi udarci njegovi spadaju na stranku nj govu i samoga njega.

Osim toga okrivljuje i naročito sebe samoga.

On je ostavio stranku u kojoj je bio do prije n koliko mjeseci i prešo prieko plota, koji ga je od o dielio.

On je odstupio od manifesta 3. rujna 1871.

On je odstupio od nagode od 1873., u koliko je i njegova sadanja stranka to učinila.

On je priznao sve što nama predbacuje, kad je pristupio k stranki neodvisnoj, koja je s nama zajedno s učinila, čega radi nas sada krivi.

G. zast. Folnegović izjavljuje sam, da bliže stoji k zastupniku Rubido-Zichy, nego k zast. barunu Rukavi.

On je već jedared preskočio plot, koji ga je od dru strane dielio. Od stranke državnopravne prešo je sreć u stranku prava.

Po mjestu, koje danas u toj novoj stranci zauzim, daje nam povoda nadati se, da ćemo ga skoro u naš sredini do njegovog prisnoga prijatelja zast. Rubido-Zichy-a viditi, a to će biti njemu zasluga za domovinu, a ne zamierka.

On je napao žestoko na pojedine zastupnike a ovoj strani.

Njegova je besjeda bila prekrasna vesela igra.

No ova spada upravo na kazalište, a ne na sabor. (Folnegović: Ta šta je nego kazalište? Žamor.)

G. zast. Folnegović umjetnik po toj njegovoj be sjedi, tako kao što je umjetnik Makart po njegovoj ve likoj slici „Lov Diane".

No tko bi tražio objektivne viernosti u pogledu na lik prave Diane i njenih nimfa, tako bi isto bludio, ko

naj, koji traži viernost u slici g. zast. Folnegovića sa kovima onih članova naše stranke, koje je on u svojoj esjedi slikao. I jedna i druga slika jest slika fantazije.

G. zast. Folnegović akceptirao je citadelu, koju je ıst. dr. Šram napomenuo.

Ali citadela g. dr. Šrama jest citadela bez oznake ieka, kojemu spada.

A zast. Folnegović označuje, da je njegova citadela I., XII. i XIII. vieka.

Citadele pak onih vremena nisu bile zaštitnice naoda, nego su često bile Raub-Burgen. Očekujemo od g. ıst. Folnegovića, da nam dielom pokaže šta smijemo o oj citadeli XIII. vieka držati.

G. zast. kanoniku Lehpameru, koga ja sa svoje rane vrlo poštujem, imam samo u zastupstvu presv. ladike Živkovića, koga danas medju nama nema, malu dnu primjetbu učiniti.

Vladika je kazao, jus es potestas, a velečastni g. kaonik preveo je ovo potestas u Faustrecht.

Jus potestas to je isto što potestas u izrazima Regia otestas, ecclesiastica potestas i potestas onoga auctorita, koji priznaje velečastni g. kanonik najvišim u cielom ietu kršćanskom.

Hoće li on viditi Faustrecht i u ovim naslovima otestas?

Glasovat ću za predloženu osnovu, u najtvrdjem jerenju, da služi na najveću korist naroda. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Zorić.

Josip Zorić: Visoki sabore! Predmet zak. osnove, ono leži na stolu vis. kuće, kako je jednostavan i jasan, ogao se i kraće i objektivnije razpraviti, nego li se u inu razpravlja.

Neradi se o drugom, nego o preinaci §. 32. i 33. godbenoga zakona po želji Magjara u korist Ugarske, cienu spojitbe Krajine. Razlozi, što su se iz politike ortuniteta i shodnosti crpiti mogli, već su do dna izpljeni, a i protivnici ove osnove rekli su sve, što se sa pravnog stanovišta proti ovoj istoj osnovi navesti oglo.

I ja bih preko svega ovoga mirne sviesti proći ogao, rekav, da ću glasovati proti predloženoj osnovi, se izjavami presvietlog g. vladike Živkovića i presv. predstojnika odjela za unutarnje poslove nebih osjećao inukanim, da sa stanovišta ove stranke, kojoj čast imam pripadati, te koja je tečajem ove debate toliko puta a nepravedno napadnuta, koju progovorim.

Presvietli g. vladika Teofan Živković rekao je, da bilo griešno imaginarnoj koristi za volju žrtvovati lnu korist, kao što je spojitba Krajine, te čekati na voljne konstelacije, koje bi nam i bez žrtva dovele Kraju u naručaj; takove konstelacije mogle bi doduše doći, mogle bi i nedoći, pak šta ima Hrvatska od konstelije g. 1848? — Ništa, do li mrtva spomenika Jelaa bana, koji ima oći, ali nevidi, imade uši a nečuje".

Ja, prolazeći često kraj toga spomenika, motrio sam ga, — da li je ono istina, što se ó njem toli često toli porugljivo kaže, a vidio sam, da u njega ima bistro, pronicavo oko, prodiruće u dušu i srce svakomu Hrvatu, opominjuć ga: „Vigilantibus jura".

U malenu njegovu napisu na mramornoj ploči, sastojećem u sbrojbi od četiri malena broja „1848.", gledam ja u živoj slici naslikanu burnu prošlost mukotrpnog hrvatskog naroda, koj je u sto i sto nesgoda, u najkritičnijih odnošajih znao odolievati sili i nasilju svojih protivnika, znao braniti i obraniti svoju individualnu osebinu — slobodnog naroda; pak ova uztrajna žilavost u borbi za narodni obstanak da je mi jamstvo i za budućnost, da narod, bude li svjestan u obrani svojih prava, nijednoj sili neće podleći.

Ali sam ujedno motreć taj spomenik opazio, da imade Hrvata, koji zatvorenih očiju prolaze kraj toga spomenika, koji imadu oči a nevide, imadu uši a nečuju, — naravno za ovakove jest i ostat će ovaj spomenik mrtav — bez upliva i utiska. (Dugotrajno živio!)

Pak i ono čislo godina, što je prohujilo preko toga spomenika, ostavilo je u našem narodu, u našoj domovini blagoslovnih učinaka. Od ono doba duševnog prosnutka, stao je naš narod živjeti životom naroda kulturna i napredna, stao si stvarati zavode i inštitucije, koje ga dovode u kolo inih prosvjetljenih i izobraženih naroda. Za ovo doba stvorio si je narod požrtvovnošću svojih najplemenitijih sinova akademiju, s koje se proslavio na daleko i široko u kulturnom svietu.

U to doba zasnovalo se sveučilište i ini koristni zavodi. Pak i ovaj kulturni napredak kaže nam, da narod, komu je u istinu do razvitka i napredka, imade u sebi dovoljne životne snage, za bolju i sretniju budućnost. — Toliko sam imao reći na onu presmjelu primjetbu vladike Teofana Živkovića. (Živio!)

A sada da predjem na stvar. Jedna od najosjetljivijih rana na živom tielu naše domovine bijaše njezina razciepkanost, nastala nuždom onih vremena, kad je našemu narodu mačem u ruci bilo braniti svoju kuću i ognjište, zapad i zapadnu kulturu od provale turskoga barbarstva. Razciepkanost ova podržana nepravdom vremena, ostavila je na našem narodu žalostnih posljedica, koje i danas osjećamo. Ali narod hrvatski, spreman na borbu do skrajnosti za svoj život i obstanak, nikada nije napustio svoje pravo, nikada nije prestao zahtievati, da mu se odkinuti udovi njegova tiela sastave u jednu cielinu. Sabori svih vremena tako domaći kao što i zajednički, živim su tomu svjedokom, a zavjernice svih kraljeva onamo od Ferdinanda, Matije, Maksimilijana pa do danas svjedoče, da se to pravo Hrvatskoj nikada nije poricalo, da se je ono priznavalo jasno i glasno, samo što se je njegovo realizovanje odgadjalo na neizvjestna vremena.

Reći će se: Eto stotine godina tražite i želite Krajinu, stotine godina ona vam se obećaje — pa ipak sve do danas niste želje doželjeli! Danas, gdje vam se Krajina nudi — vi je radi sićušnih razloga odbijate. Priznajem, cielokupnost Hrvatske obricala se, al se nije izvodila — to je nepravda; al tko pozna onodobne odnošaje, gdje se je uzduž granice turske stvorio bedem od živih prsiju hrvatskoga naroda, tudjer se je težko moglo odlučiti, da se taj bedem digne, dočim je bujica turskoga varvarstva sve jače navaljivala da poplavi i mutnom svojom kaljužinom zamulji ne samo Hrvatsku, već i cieli zapad i njegovu kulturu, tko se sjeća ustanka Rakocyeva, Tekelijeva u Ugarskoj, gdje je sva snaga monarkije bila engažovana na obranu njezinih interesa, tko se sjeća krvavoga kola u tridesetgodišnjem, a kašnje u sedamgodišnjem ratu, gdje je monarkija svojom silom i snagom glavnu ulogu imala odigrati, tko se sjeća francezkoga prevrata i iza njega nastalih Napoleonskih ratova, što se je uzastopce izmienjivalo, taj će lahko dokučiti, da se je bilo monarkiji težko odlučiti da dokine instituciju, koja joj je bez velika napora i troška davala na razpolaganje stotinu tisuća hrabre, dobro uzvježbane, neustrašive vojske.

Nu danas prestale su sve te okolnosti — danas već sjaj je polumjeseca za uvjeke potamnio, te s njegove sile i snage nikoga neće više zaboljeti glava; danas, gdje je već za obćuvanje i za obranu državnih interesa providjeno drugim zakonom — postala je Krajina gotov nesmisao; pak se je i s toga već prije nekoliko godina razoružala. — Danas, pošto je već nepravda iznimnog stanja onog diela hrvatskog naroda, koji je nekoč Krajinu sačinjavao, tako oštro iztaknuta, da ju svi izobraženi narodi osudjuju; danas kad već financijalni i politički razlozi silno zahtievaju da se ono dokine; danas kad je već spojitba Krajine postala malne gotovim činom — danas ide Hrvatska u susret onom sretnom trenutku davna željenomu, težko očekivanomu, da vidi sinove razciepkane domovine sjedinjene u jednoj sabornici — da viećaju i razpravljaju o dobrobiti i blagostanju ukupne domovine.

Pak u to doba stala je Hrvatska u svom saboru izrazitije tražiti svoje pravo, te je i bila tako sretna, da je već godine 1861. i 1865. vidila krajišničke zastupnike u svom saboru. Pak bilo je nade da će se cjelokupnost Hrvatske konačno ostvariti — i da će ona mirnomu kulturnomu napredku i razvitku moći posvećivati svoje sile. — A bilo bi se možebiti i to postiglo, da nebudu nadošle i druge okolnosti; okolnosti, koje su potisnule Hrvatsku opet u nazadak.

Bijaše to nesretna katastrofa sadovska 1866., gdje je na razvalinah razbijene austrijske vojske u monarkiji niknuo nov sustav — dualizam.

Ugarska došla do svoga prava — zadobila svoje odgovorno ministarstvo, te je stala pomišljati i o cjelovitosti krune svetoga Stjepana; kamo su oni računali Hrvatsku. — Kakovo je bilo javno mnienje u Hrvatskoj znalo se dobro u Ugarskoj, koliko je ovdje imala pr stаša državna ideja ugarska — nije bilo tamo tajno — pak stoga nastojalo se stvoriti u Hrvatskoj vladu koja će raditi u prilog težnjam Ugarske, te koja će n svoj način djelovati onamo, da sastavi sabor popustljivi i skloniji Magjarom, nego li su bili dojakošnji. — Po ovimi auspicijami provedoše se izbori pod konac 186 godine i stvori sabor, koji bijaše sve drugo više nego izraz čiste i nepomućene narodne volje!

Sabor ovaj imao je sklopiti nagodbu s Ugarskom — Sabor ovaj napustiv bitne interese svoje zemlje, izručiv — vojsku — financije — promet, obrt i trg vinu zajedničkoj vladi i zajedničkomu saboru — ima je ipak jošte toliko patriotičkog osjećaja, da spasi svoj domovini barem sjenu individualne osobine hrvats kao slobodnog naroda. — On je tu osebinu izrazio u početku nagodbe — u teritorijalnoj cjelokupnosti — gdje se izrično spominju svi dielovi spadajući na te torij hrvatske kraljevine, i gdje se Ugarska kao pošte saveznik obvezuje, da će nastojati kako da Hrvatska š prije dodje do svoje cjelokupnosti, — pak imajući H vatska, a valjda i Ugarska na umu skoru spojitbu Kr jine, utanačila je i točno opredielila način zastupan pomnožane Hrvatske po razmjeru pučanstva, koji ima b istovjetan razmjeru u Ugarskoj §. 32., §. 33.

Hrvatski sabor iztaknuo je svoju individualnu o binu u izključivoj porabi hrvatskoga jezika u svih poslov u svih uredih tako domaćih kao i zajedničkih, kao št u tom, da se u svih službah u Hrvatskoj imadu u trebljavati i namještati kao činovnici samo dom sinovi. — Hrvatski sabor gledao je i u tom obćuv individualitet Hrvatske, što je svaku ingerenciju zaj ničke vlade izključio u poslovih autonomnih, upra bogoštovja i sudstva u ovoj kraljevini. Nagodba stekla je od krune previšnju sankciju.

Javno mnienje u Hrvatskoj odsudilo je ovu nagod kao neodgovarajuću željam i interesom zemlje, te stala izticati želja za njezinom revizijom. — Uporno ozbiljnoj borbi narodne stranke pošlo je za rukom, prodr svojimi kandidati za sabore godine 1871. i 1872. U boru zauze odlučujuću rieč narodna stranka, a vl nikla iz njezine sredine uze u ruke kormilo zemlje. Revizija nagodbe bijaše devizom narodne stranke — vizija se izvela, ali nije ni iz daleka odgovorila oč vanju naroda. Ostalo pri starom, izim što se je pauša svota za uzdržavanje autonomnih potrebština zemlje p tvorila u percentualnu. — Narod razočaran, stao u č pitati, kako li se to poniela narodna stranka, pak ovo i ono stao prigovarati. — Ja bih joj dao pravo je tako uradila, te ju radi slabog uspjeha nebih pozi na odgovornost; a samnom će se složiti svi oni, ko su onodobni odnošaji u zemlji u živoj uspomeni. U vr

zborne borbe povukoše se svi slojevi i razredi pu;anstva u Hrvatskoj, u izbornoj ovoj borbi vlada i vlalajuća stranka sredstvom korumpirane štampe, sredstvom lenuncijacija raztrovala je sav socijalni život u zemlji. – Najčestitiji značajevi izlagahu se ruglu i sramoti podnećuć jim najcrnija djela, na koja nikad ni pomislili ıisu; brat je stajao proti bratu, sin proti otcu, davni ›rijatelji medju sobom u najžešćoj, najstrastnijoj poliičkoj borbi. — U narodu rušio se ugled i auktoritet, te e doveo do toga, da nikomu više vjerovao nije, da ıikoga više štovati nije mogao. — Dosta je toga — reklo e — zemlja treba mirna razvitka i napredka, njoj se madu posvećivati sve sile njezinih sinova, da se digne razvija; — prihvatimo nagodu. — Ja velim, pravo se e reklo — ja taj korak neosudjujem. — Nu kad je i ıarodna stranka prihvatila nagodbu, preuzela je na sebe lvojaku dužnost: prvo, da stojeć na zakonitu temelju ıagodbe, nedade ju krnjiti, te da nastoji sve koristi to joj nagodba pruža na korist zemlje izcrpiti, a drugo a na polju zakonarstva unapredjuje materialni i moalni razvitak i napredak naroda! Da li je tomu očeki'anju odgovorila narodna vlada i narodna stranka? Nije! ı u tom je njezin grieh. — Griešila je stranka, osobito ıjezino zastupstvo na ugarskom saboru — griešila je 'lada, jer se namah u početku, kad se je nagodba vriejala, nije znala ili nije imala snage tomu se oduırieti!

Presvietli gospodin predstojnik odjela za nutarnje ›oslove u svom govoru rekao je, da je najjalovija i najıesretnija politika Hrvatske bila od godine 1861. do 867. — Naravno, to su njegovi nazori, a ja neznam to bi Hrvatska onih godina mogla učiniti. — Zvala se carevinsko vieće — nije htjela ići — jeda li je poriešila? — Zvala se u ugarski sabor — nije htjela ići, ꝛr je prije htjela biti na čistu o svom državopravnom dnošaju spram Ugarske, te ukloniti sve one uzroke, koji u bili povodom razmirici i zadjevicam medju Ugarskom Hrvatskom. Htjelo se označiti čisto i bistro stanovište, to ga imala zauzeti Hrvatska i kod kuće i izvana; te i stvorila članak 42., koji se svakako ima smatrati ꞏečevinom — ako se i nespomene, da se upravo u to doba dario temelj kulturnomu napredku i životu u zemlji — kademijom i sveučilištem!

Od godine 1867. pa do danas Hrvatska napreduje – polagano doduše ali sigurno — kaže gospodin Živović.

Revizijom nagodbe od 1873. učinjena je mutatio in ıelius, pošto smo onda za svoje potrebštine dobivali ,200.000 for. — dočim danas uslied percentualnog suıava dobivamo za milion skoro više. — Istina, al to ije zasluga Magjara, već zasluga onog načela percenıacije, iztaknute u prvobitnoj nagodi, koja je odgovarala noj gore spomenutoj paušalnoj svoti. Ali presv. gosp. ivković znade, da se je od ono doba porezna snaga našarafila, kamo jačom nategom — da su se porezi podvostručili — te je naravno i prihod za autonomne potrebštine naše zemlje veći. — Ovaj veći prihod nije ničija zasluga van naroda samoga, koji krvavimi žuljevi podmiruje svoje terete, ako već pod njimi i uzdiše.

Smatra li presv. g. napredkom ono zapostavljanje domaćih sinova u javnih služba zajedničkog djelokruga; što se u ovo doba dosta često opaža — proti jasnim ustanovam nagodbenoga zakona?

Smatra li presv. gospodin napredkom ono netaktično, a u sebi bezuspješno zadirkivanje u čuvstvo i osjećaje Hrvatske uvadjanjem magjarskoga jezika kod brzojavâ, poštâ, željeznicâ i kod domobranstva, te financijâ proti jasnim ustanovam nagodbenoga zakona?

Smatra li presv. gosp. i to napredkom, što su naše autonomne obćine postale podčinjenimi organi ministra financija, komu su i odgovorne, te koji jih po svojoj volji upravo na muke udara?

Da, al istom sklopljena financijalna nagodba — napredak je i stečevina za Hrvatsku. — Ja nisam financijalni kapacitet, da bih o toj nagodbi pravedan sud izreći mogao; al ja se pozivljem na kapacitet i auktoritet komu se i presv. g. Živković klanja — auktoritet što ga čitava ova kuća priznaje; a to je sud i ocjena gospodina zastupnika pakračkoga Bartolovića, koji je prigodom razprave o toj nagodi rekao ovo: „Prihvat ove nagodbe svakako je spojen sa žrtvami; ali žrtve ove nisu na strani ugarskoj, već izključivo na strani hrvatskoj“. Pak što presv. gosp. Živković nije tada pobijao zastupnika pakračkoga, stoji izvan sumnje, da je njegova tvrdnja istinita.

Da i ova zakonska osnova, štono leži na stolu visoke kuće — korak je na bolje, jer nam dovodi u krilo Krajinu.

Što se tom zakonskom osnovom hoće? Preinaka §. 32. i 33. nagodbenoga zakona u korist Ugarske, po kojoj Hrvatska se ima zadovoljiti sa 40 zastupnika na zajedničkom saboru u mjesto 54.

Kad se ta preinaka traži, ja sam se namah pitao, koji su razlozi potaknuli Ugarsku, da tu neopravdanu žrtvu od svoga saveznika traži, pak nenašav nijednog valjanog razloga, koji bi takav postupak opravdao, držim da to nije nego zadjevica, kakovih već u obilju bijaše — kojom nema drugog temelja, do nepovjerenja prema Hrvatskoj, kojemu opeta nismo mi krivi; a to me upravo svjetuje, da proti osnovi glasujem.

Boji li se Ugarska za svoju državnu ideju, da će ju 54 hrvatskih zastupnika naproti 413 ugarskih zastupnika oboriti ili oslabiti?! Obsjena! Ugarska stoji čvrsto na braniku svojih prava i interesa — te da hrvatska imade i 300 zastupnika, nebi odoljela složnomu uporu ugarskih zastupnika, koji su u takovih pitanjih jedno srdce i jedna duša.

*

Boji li se Ugarska, da će pomnožani broj hrvatskih zastupnika ojačati nezadovoljne elemente ugarskih frakcija na zajedničkom saboru, te time praviti neprilike ugarskoj vladi? Nemislim. Hrvatski zastupnici dokazali su dojakošnjim svojim djelovanjem, da su oni vrlo konzervativan elemenat na ugarskom saboru, — pak držim, da nije zadaća hrvatskih zastupnika, praviti neprilika ma ikomu; da nije njihova zadaća, pod svaku cienu podupirati svaku vladu. Njihova je zadaća braniti ondje interese svoje zemlje — pak se koristiti onimi elementi, koji su našim interesom, našim željam skloniji, a i pravedniji, — pak bila to vladina stranka — bila opozicija.

Imade li se ovdje obzir na štednju, kako su neke novine spomenule — ja neznam — al kad bi taj razlog stajao, to bih se ja š njimi najprije sprijateljio; nu pod uvjet, da Ugarska u tom pogledu prva počme štediti kod sebe, da kod sebe reducira broj zastupnika, pak onda neka to uporavi i na nas.

Zašto dakle da se odstupa od zakonom zajamčena broja zastupnika? Vi nam odgovarate, zato da dobijemo Krajinu!

Pitam ja sada, što je Krajina? Jeda li dar, koji se na uzdarje daje? Ne, Krajina je pravo osnovano na positivnom i naravnom pravu — nikad nezapušteno — nikad nepobijeno. — Je da li je Krajina milost, mislim opet da nije; pak ako se je ovdje ondje govorilo, a govorili su oni, koji bijahu na izvoru, te kojim se nesmije reći da negovore istinu, da je Krajina milost kraljeva, kojom on razpolaže — ako je to, to ja neznam, kako Magjari dolaze do toga — da oni kraljevoj milosti uvjete stavljaju.

Ali slabi smo — a Magjari su jaki, a slabiji se jačemu mora uklanjati, mora popuštati. — Hrvatska je slaba, to se govori neprestance već sedmi dan u ovoj sabornici; i Magjari mogu biti sa svojimi prijatelji podpunoma zadovoljni.

Hrvatska je slaba. Čudnovato — čitajuć hrvatsku poviest, nigdje nisam naišao na tako pregnantno izraženu slaboću našega naroda. — Bijaše li Hrvatska slaba kad je vjekove stražu stražila na vratih zapada — bedemom svojih prsiju zaustavljajuć bujicu turskog barbarstva — da neprodiru dalje. — Bijaše li Hrvatska slaba, kad je za trideset godišnjega rata stotine hiljada svojih najboljih sinova bacila na bojno razbojište, gdje se je koplje lomilo i mejdan dielio u interese države i dinastije. Bijaše li Hrvatska slaba i za posljednje okupacije Bosne, kadno je osim svih ostalih žrtva državi stavila na razpolaganje 24.000 predprežara itd. — Hrvatska jest doduše jaka kad žrtve doprinosi, a kad pravo traži tada nam se dovikuje: slabi ste.

Pade mi na um jedan saborski govornik od godine 1865., koji no reče: hrvatskomu se narodu dovikuje kad valja žrtve doprinositi, kad valja mejdan dieliti, na strašivu mjestu postojati: gdje si junak Kraljeviću Marko; a kad valja plien dieliti — pravo dobiti; tako ga se gledje izpod ledja — pa mu se porugljivo dobacuje, „odkuda si neznana delijo".

Hrvatska ostati će slaba — al ostat će slaba svojom krivnjom — napuštajuć korak po korak svoje stanovište puštajuć si odmicati izpod nogû zakoniti temelj — a narod, koji nema srdca i odvažnosti u okviru zakona braniti svoje pravo, nema ni prava na budućnost.

Magjari su jaki — istina, al nisu svemožni, a znaju da to nisu, oni će u zajednici s nami raditi o razvitku materialnom boljku naroda. — Magjari su jaki, ali su ustavan narod, pak će si predomisliti prije, no da bezob zirce vriedjaju ustavna načela — da si nepribave ži tiranstva, što im baš nebi godilo. — Magjari su jaki — ako se pred njim uvjek uzmiče — a mi smo se već u tom prilično izvježbali.

Pak što je stalo do 14 ili 15 zastupnika hrvatskih više ili manje na ugarskom saboru?

Visoki sabore! Hrvatska je na žrtvenik zajednic Ugarske doprinjela više, nego li bi doprinjeti smjela — Ona je zajedničkoj vladi i saboru predala živo i krv svoju — ona mu je predala novac i imetak ruke — ona mu je predala u djelokrug sve, ali sv uvjete materialnog razvitka i napredka — kao što j trgovina — promet — obrt — komunikacije — riek — željeznice — a sada dolaze i krajiški fondovi — pa vi o svih ovih životnih pitanjih nemate mjesta — gdj bi razpravljali — do li zajedničkoga sabora — a želit li vi u tih poslovih sačuvati svoj upliv — želite onam djelovati, da se oni riešavaju barem donekle obzirom n hrvatske interese — to mi onda — jer smo i onak slabi kako kažete — nesmijemo napustiti, žrtvovati 1 glasova, koji bi u riešavanju tih pitanja mogli ima odlučujući glas. — Razumije se sobom, da takovi zastu nici morali bi biti na okupu i sviestni svoje uzvišen zadaće, gdje se radi o koristi i interesu Hrvatske, čeg žalibože dosele nebijaše.

Kazao je presv. g. Živković, da 40 hrvatskih za stupnika na Ugarskom saboru vriedi koliko i 80. I op kažem, da se nisam nikada u matematici odlikovao — ta njegova zasada nikako mi neće u glavu — pak n znam, bi li i on privolio, da se naših 20 opozicijaln glasova, koji će biti proti prihvatu ove osnove — ko sbrojitbe uzme pod 40.

Svratit mi se na g. Mihalovića, zastupnika osječkog koji reće, da nije poniženje, ako Hrvatska pristane p volji Magjara na preinaku §§. 32. i 33., kao što neb jaše poniženje za Görgeya, kad je kapitulirao kod Vil goša. Razlika je ovdje na dlanu: Görgey stajaše pr pobjediteljem, koji mu je vojsku smrviti i uništiti mog — a on je pametno mislio, da je bolje sačuvati 40.00 hrabrih i čilih ugarskih sinova na korist domovine bolja vremena, nego da ih neizbježivoj, a ujedno bezk ristnoj smrti žrtvuje. Hrvatska spram Ugarske stoji posve drugom odnošaju; tudjer stoji brat prema brat,

avezn̈ik prema savezniku, koje veže jedan te isti ugovor, najući previšnjom sankcijom spram obojici jednaku vanost; ako li se dakle na jednog saveznika, recimo na Irvatsku, čini pritisak, da od zakonom stečenoga prava opusti, to ja mislim, da bi ovaj postupak naličio onomu, o moji prijatelji zovu poniženjem.

A sad na posljedku, da se obratim na g. zastupnika regradskoga, Rubida, koji nas je opominjao i zaklinjao a se okanimo strančarenja koje ničemu dobromu neodi, te da nestavljamo zaprieke spojitbi Krajine — koja am je evo na domaku; pak da mu kažem: Misli li emeniti g. zastupnik Rubido, da nam nije do cjelokuposti stalo, ako li on to misli, to ga moram uvjeriti, da vara; meni i svakomu mojih prijatelja prirasla je srdcu elokupnost domovine, pak da nam u srdce zaviri, on vidio u njem gorućimi pismeni ubilježenu Krajinu! isli li pl. g. Rubido, da mi nebismo spremni bili i na tve, da se poluči ova davna želja naših pradjedova, ojitba Krajine naime: ako li to misli i opet se vara. - Narod, koji je u povjesti naučan žrtvam i priegoru — reman je i ovdje na priegor i samozataju. — Ali kad ta žrtva zahtieva bez dovoljna razloga — kad se ta tva zahtieva na račun slabijega prema jačemu, na ko ponizujući način za Hrvatsku, kao što se je to pozalo u ovom saboru — gdje no je najodličniji član bora, njegov predsjednik, jasno izrekao, da Magjari adu pravo to zahtievati — pak kad mu član vlade, esv. g. Jovan Živković, sekundira, dovikujuć nam: dà avo je popustiti — jer nemate sile ni snage, da se mu odupriete, a vana est sine viribus ira, kad se je u oj sabornici pravo onako tumačilo, kao da se onaj mo nanj osloniti može, koji imade moć i silu u ruci - to ja onda nakon svega toga, što sam u toj saborci čuo i vidio, na taj uzmak, na to poniženje, dosliedno predloženu zakonsku osnovu privoliti nemogu. — Tko vas, gospodo, jamči, da je to posliednja žrtva, koja od nas zahtieva. — Reklo se je, prihvatite financijalnu godbu, Krajina je vaša. — Financijalna nagodba prihaćena je mal ne jednoglasno — Krajine nema. Kaže danas, napustite §§. 32. i 33. nagodbe i dobit ćete Kraju, tko jamči, neće li se u kratko vrieme na ovaj ili aj način zahtievati, napustite od svoga prava ovo ili o; pak će te reći, Krajina i toga je vriedna, pak koji rekao *a* i *b*, taj mora reči i *c*, pak nije li temeljita jazan — da bi s vremenom mogli proći cieli alfabet puštanja od α do ω. (Živio!)

Napokon što kaže pl. g. zastupnik Rubido, da imade našem narodu rana, koje vještom i obzirnom rukom ati valja — i to mu pravo dajem — da na našem rodu ima rana, s kojih on propada; — socijalni su u nas nošaji poremećeni, gospodarstvo u nazadku, zadružnim konom zadružni odnošaji razklimani — zadruge lišene vnog oslona i zaštite, a što će odatle sliediti — letariat i prosjačtvo, u nekoč najbogatijih predjelih naše domovine. — U ćudoredni se život našega naroda osobito u Slavoniji zarodio crv, koji ga raztače i dovodi na rub propasti — koji imade svoj život zahvaliti onomu zakonu, stvorenomu na ugarskom saboru, koji našim mladićem krati ženitbu, dok nisu zadovoljili vojničkoj dužnosti. — Ovo sve daje povoda svakom rodoljubu ozbiljnom promatranju — kako da se tomu zlu doskoči, — i mi, znajući dobru volju u svietloga bana, na tom ćemo ga putu svestrano i s oduševljenjem podupirati — i znam da nema sviestna Hrvata, koji se u to kolo narodnog preporoda nebi uhvatio.

Ali napuštanjem političkih prava neda se to postići, jedno i drugo mora da ide uzporedo, podupirajući se — jer napustiv jedno za volju drugomu — mogli bismo doći u taj položaj, da nepomogav onomu zašto smo žrtvu doprinieli — izgubili smo jedno i drugo.

Izjavljujem, da ću glasovati proti predloženoj zakonskoj osnovi. (Burno odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja sam se prijavio za rieč, da i ja sa svoga gledišta označim, kako se meni prikazuje predmet ove dugotrajne debate naše, dakle, da i ja izjavim svoje nazore o naravi predloga, koji je na stolu ove vis. kuće već toliko dana, i koji je u tolikoj mjeri pozornost ne samo ovog vis. sabora. nego i svekolikog pučanstva na se svratio. Moram iskreno priznati, da sam iznenadjen ovom debatom, jer sam mislio, da ćemo pitanje, o kome se radi, riešiti hitro i bez velike protivštine. Kada se pročulo pod konac prošle godine, da su uvjeti za konačno sjedinjenje Krajine materi zemlji već utanačeni, poveselio sam se vrlo, nadajuć se i videći, da će jedna od najvrućih želja nesamo djedova i pradjedova, nego i naših vlastitih biti u istinu oživotvorena.

Pročulo se doduše, da se stavlja s mjerodavne strane nekakav uvjet. Kada sam saznao u čemu sastoji taj uvjet, moram priznati, da moje veselje nije bilo pomućeno u bitnosti, jer sam odmah nastojao, da pravnu narav toga uvjeta proučim, te sam i sbilja našao u tom utjehu, što sam se uvjerio, da je taj uvjet takav, da se može nanj pristati, bez uštrba naših prava, bez žrtve bitnoga kojega interesa.

Ja sam, vis. sabore, već 6 godina imao čast biti članom ovoga visoka tiela, ali u političkih stvarih nisam uzeo rieč, ne radi toga, što o politici nebi imao suda ili što se njom nebi bavio. Ja sam bio zadovoljan, da moji štovani drugovi, kojim je sabor povjerio politička pitanja na proučanje, stvar obrazlažu, sud sam si lako stvarao, pa sam s toga držao, da nije potrebno govoriti.

Nu, pošto se debata sada tako razmahala, da po mojem smjernom mnienju nestoji u nikakvom razmjeru sa pitanjem, koje je na dnevnom redu, — neka bude i meni dopušteno zamoliti makar samo i na kratko vrieme za pozornost vis. kuće. Molim to tim više, što ću

se držati po svom običaju stvari, kao što činim svaki put, kada mi je strukovno kakovo mnienje zastupati u ovoj vis. kući.

Ja mislim, da je najsigurniji put i za umirenje vlastito i za umirenje naroda, ako se stvari pogleda u oči, ako se nastoji proniknuti u njezinu narav i shvatiti ju, kakova jeste, a ne može biti iz predsude, ili jednostranosti stranačke ili iz bojazni, koje ovdje nikako nerazumijem, utvarati si strah, plašiti samoga sebe ili plašiti one, koji nisu kadri svesti fraze na pravu mjeru. (Bravo! Bravo!)

O čem se ovdje radi? Ovdje se radi o promjeni §. 33.; odnosno 32. nagodbe. Reklo se je: U ovom paragrafu je paladium svih naših prava. Ovo je stečeno pravo sada za svagda, kako je izvolio gosp. dr. Jordan iztaknuti, ovo je najveće pravo hrvatsko; ako ovo pravo napustimo, nagodba neće ništa više vriediti, nemamo nagodbe, nema više kraljevine Hrvatske. Ovakova hiperbolička prećerivanja nepomažu stvari sasvim ništa, ali su joj kadra škoditi. Kakovo je pravo sadržano u §. 32. i 33.? Da li je tu uredjen kakav zajednički posao? Da li se tamo ustanovljuje koje autonomno pravo trojedne kraljevine? Da li se tamo govori o financijah, o sudstvu, o nastavi? Ne, nego se govori o pravu zastupstva na zajedničkom saboru.

Ja moram priznati, da ovoga prava nebrojim medju temeljna nagodbena prava; tko u §. 33. nazrieva temelj nagode, onaj drži, da je krov temelj kuće. Ovo pravo nije temeljno načelo nagodbe, nego je posljedica konsekvencije sliedeća iz temeljnih načela nagodbe. Medju takova spada prije svega §. 32., koji naredjuje, da kraljevina Ugarska, sjedinjena s Erdeljem i kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija sačinjavaju jednu te istu državnu zajednicu, tako napram ostalim pod vladom Njegova Veličanstva stojećim zemljam, kao što i naprama inim državam.

Zatim §. 3., koji kaže, da iz gori spomenute državne zajednice sliedi, da glede svih onih predmeta, koji su svimkolikim kraljevinam krune ugarske i ostalim zemljam Njegova Veličanstva zajednički . . . treba, da bude kraljevinam Ugarskoj i Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji jedno te isto zakonito zastupstvo, i što se izvršbe tiče, zajednička vlada. To su u istinu temeljna načela. Nadalje spadaju ovamo ustanove §. sliedećih do desetoga, po kojih kraljevine Ugarska s Erdeljem s jedne strane, a kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija s druge strane imadu osim zajedničkih posala prama drugoj poli carevine (Cislajtaniji), još i svoje posebne zajedničke poslove, nekim načinom poslove domaće. I za ove zajedničke poslove priznato je zajedničko zakonarstvo i zajednička vlada. Po §. 31. pripada pravo zakonarsko glede zajedničkih posala jedne i druge vrsti zajedničkomu saboru svih kraljevina ugarske krune.

Što sliedi odatle? Ako su to temeljna načela, a tog nisam čuo dosada pobijati s nijedne strane, to nem dvojbe, da odatle sliedi, da mi, pošto smo u državno zajednici, koja je glede zajedničkih posala jedinstven država, moramo biti zastupani na zajedničkom saboru. To je posljedica jedinstva državnoga i posliedica načel ustavnoga.

Nu, o načinu, kako da budemo zastupani na zajed ničkom saboru, o tom se može govoriti i biti raznog mnienja. Pak zar se nije već mnogo govorilo, da im više načina? Bez dvojbe, ako je tomu tako, onda se ne može u §. 32. i 33. raditi o bitnom kakovom pravu jer bitno pravo nemože se na više načina ustanoviti opredieliti, nego samo na jedan način.

Meni je jasno, da §. 32. i 33. nije nikakov postul pariteta, nikakov znak ili sjenka posebne državne ind vidualnosti, već je jednostavno posliedica državnoga j dinstva. To moram osobito naglasiti prama momu št vanomu drugu g. dru. Vrbaniću, koji je izvolio reći, je u §§. 32. i 33. sadržana barem sjenka pariteta. navedenih razloga sliedi, da ove ustanove nisu niti sjen pariteta, već su posliedica uniteta, jer kad nema nikak razlike medju nami i Magjari, onda to nije paritas ne unitas. Ako je pako tomu tako, nemogu razumjeti, k kova bi to izvanredna pogibelj bila za državnu indi dualnost trojedne kraljevine, ako se u tom zastupan nedokine zastupstvo, nego recimo drugačije kakovo pr vilo postavi, nego što je do sada valjalo.

Govorilo se o stečenom pravu §. 33. Tu sam si mislio, Bog zna kakovo se stečeno pravo tu razumie Nije to bilo dosta dobro označeno s onih strana, s ko se je najviše naglasivalo. Nego je u tečaju debate ozn čeno dakako sasvim krivo, ali ipak dovoljno jasno. V štovani g. zastupnik Šavor reče: Nenapuštajmo pra što je u §. 33. sadržano, jer je to po božjem i nar skom pravu stečeno pravo. Ako je tomu tako, onda može dopustiti, da je pravo sadržano u §. 33. prirodje pravo trojedne kraljevine, prirodjeno pravo Krajine i D macije. Ako je tomu tako, onda naravski nebi se smj mienjati nikada ništa, ne samo bez Krajine, već niti on kada bi Krajina ovamo došla, dapače niti onda, kada Dalmacija ovamo došla, jer se prirodjena prava nem nikada promieniti niti napustiti, jer tko napušta sv prirodjena prava, napušta i svoju individualnost, te gr proti svomu biću. Iz toga pako sliedi, da je naša goda vječna i nepromienjiva, da nemogu nikada nas takove okolnosti, da bi kraljevina Hrvatska mogla stati samostalnom. Ja sam uvjeren, da oni, koji su tako zauzeli za §. 33., nisu mislili, da se iz njiho tvrdnja mogu izvoditi takove konsekvencije, ali su ipak sasvim logične i dokazuju, kako se prećerivan nepomaže stvari, već joj se proti najboljoj volji n naškoditi.

Rečeno je dakle, da se u §. 33. naša individulnost pašava. Ja sam bio tako slobodan, moje razloge proti ɔmu navesti, i držim, da u to nitko više nevjeruje.

Naša individualnost državna, izražena i sadržana je §. 34., koji glasi: „Kraljevina Hrvatska, Slavonija i ɔalmacija biraju svoje zastupnike na zajednički sabor : sredine vlastitoga sabora“.

Ovo je ustanova, u kojoj se sbilja odsieva državna ıdividualnost Hrvatske, koja uz svu zajednicu s Ugarkom nije prestala biti posebnim državopravnim bićem. ɔvdje se to pokazuje, a ne u §§. 32. i 33. Magjari su ıhko pristali na ove §§., jer ovdje nisu vidjeli ništa rugo, nego posljedicu načela gori spomenutih, ali su ɔže pristali na §. 34., jer on sadržaje koncesiju, učinjenu osebno našoj državnoj individualnosti. Za to sam ja vjeren, da se našao tko od Hrvata, koji bi bio Magjaɔm rekao: Mi smo pripravni odstupiti od §. 34. ostaite nam §. 32. i 33. nepromjenjen — uvjeren sam, da i bili Magjari drage volje na to pristali. (Glasovi: Tako :! Tako je!) Ali veli se: Mi nemožemo pristati, mi nenjemo pristati na promjenu toga §., jer, ako ga napu:imo, prestaje sve; mi smo tu pod pritiskom, to je za as nedostojno, to nas ponizuje itd.

Ja mislim, vis. sabore, da ovi razlozi nisu temeljiti, li ja se neću mnogo njimi baviti, jer su sbilja dovoljno provrgnuti već sa više strana.

Ja ću se jošte malko povratiti na §§. 32. i 33., da idimo, o kakovu se pravu tamo radi i kakova prava ɔmo žrtvovati, ako pristanemo, da se promiene, dali ćemo apustiti koje autonomno pravo i priznati možda kakov ovi zajednički posao, da li ćemo sbilja pogoršati naš ržavopravni odnošaj prama Ugarskoj. Ja iskreno izpoedam, da nije ni jedno ni drugo što se hoće tamo ama umaljit. Ja nemogu te žrtve nikako drugačije načiti, nego da se time parlamentarni upliv steže a zajedničkom saboru. Sada nastaje samo pitanje: da li i sbilja pogoršavamo naš položaj na zajedničkom saɔru, da li sbilja umanjujemo naš parlamentarni upliv, :o prihvatimo predlog, kako ga predlaže kralj. odbor? ı moram iskreno priznati, da ne. A zašto? Jer će pojedice tomu biti 1. da će teritorij Hrvatske narasti :oro još jedanput tolikim, koliko je sada kada se Kraıa spoji, druga posljedica, hrvatsko pučanstvo narasti : za dvie trećine pram današnjemu broju, koje će stavna prava uživati; 3. mi ćemo ipak povrh svega ga imati 6 zastupnika više u saboru, nego što imamo da.

Dobro je označio ovaj odnošaj moj cienjeni prijatelj Rubido-Zichy, kada je rekao, da se mora na tezulju stati ono, što se traži i što dobivamo, pa kada se to na zulju stavi, vidi se, da nema nikakova razmjera izedju onog, što dajemo i izmedju onog, što dobivamo. ekla se je i to: Dopuštamo, da je više vriedno, što nam nudja, nego li, što bismo imali dati, ali zašto bi i to dali, kada je i onako Krajina naša, ona nas ide po našem pravu i voljom Njegova Veličanstva i to nam nemože nitko uzeti, čemu da prinosimo žrtve, jer koristi, koje nam se nudjaju, možemo i onako imati.

Ja nisam sporazuman s ovim umovanjem za to, jer sam uvjeren, da su ne samo mnoga privatna prava već često i državna prava, koja su bila sasvim osnovana i jasna, nastradala samo zato, jer ovlaštenik nije u pravom momentu znao upotriebi sgode, da interese svoje očuva, jer je n. p. odbio prilično koristnu nagodu i upustio se u parnicu. Ja neću reći, da mi Krajine nebi dobili, ali nemogu ništa reći, kada bi ju dobili. Krajina je u administrativnom obziru odieljena od matere zemlje, ona je dakle, da se poslužimo privatno-pravnim izrazom, u posjedu drugoga. Ako se mi s tim posjednikom nemožemo nagoditi s dobra, da ju dobijemo, onda moramo ili parnicu tjerati ili silu upotriebiti, da posjednika izćeramo van.

Ja mislim, da niti jedno niti drugo nije u interesu Hrvatske. Ja mislim, da je interesom Hrvatske posluženo najbolje, ako ovim srednjim putem udarimo i doprinesemo žrtvu, koja se od nas traži.

Kaže se: Od braće Magjara nije liepo, što oni od nas žrtve traže, kakav razlog za to navadjaju? Kakove interese imadu, da od nas to traže? Njihova je korist imaginarna, a razlozi netemeljiti. Moram priznati, da nisam držao za svoju zadaću, da si glavu tarem o vriednosti i interesu, kojeg će oni odtuda imati. Ja ću dapače dopustiti i to, da nestoje na čvrstih nogu, te bi im se moglo koješta prigovoriti, osobito s gledišta bratske sloge i ljubavi, a možda i državnoga zajedinstva, ali ja nemogu nikako samo radi toga biti proti zahtjevom Magjara, jer svoj zahtjev slabo motiviraju ili, jer ono nema za njih koristi, što traže, nemogu radi toga, jer mi nije izpitivati ove stvari, već moram na umu imati ono pravo, koje bi se imalo žrtvovati, te razmatrati korist i štetu, koja za nas odatle nastaje, ako prihvatimo ili zabacimo predlog.

Mi možemo doduše jednostavno reći braći Magjarom: Vaši razlozi nisu temeljiti: Koristi nema za vas nikakove ili vam je samo umišljena, s toga ćemo mi ostati kod staroga. Ja sam uvjeren, da se Magjari neće radi toga na nas niti najmanje srditi, njim će biti pravo, i oni će ostati kod staroga, te će reći: Neka Krajina i nadalje ostane administrativno odjeljena, mi smo zajedničke poslove prilično uredili, a za vaše autonomne netrebamo se mi skrbiti.

Mnogo se govorilo o tom, da je 60 odnosno 54 više nego 40, te se je to s više strana velikom ozbiljnosti i dokazivalo. — Neka mi bude dopušteno staru reminiscenciju spomenuti. Dokazivanje ovo sjeća me na starog orguljaša, koji se inače školnikom zvao, koji je inštinktivno naslučivao, kada se gradila nova škola, da se time njegova pozicija počela drmati. On, da se osigura za

službu i u novoj školi, išao bi okolo uplivnijih mješčana i pripoviedao, da bi mogao službu i u novoj školi vršiti, a za dokaz svoje sposobnosti navodio je, da znade čitati i pisati i vrlo dobro računa, te ovo posljednje podkrjepi time da 40 i 40 čini 90 Netreba mnogo oštroumlja, da se dokaže, da je 60 više nego 40, ali ja niečem, da se ovakovimi jednostavnimi formulami državo-pravni problemi mogu valjano i mudro riešiti.

Reklo se je nadalje: Ako budemo imali 54 zastupnika na zajedničkom saboru, oni se mogu spojiti sa zastupnici iz Banata i gornje Ugarske i Bog zna s kojimi jošte zastupnici, te mogu doći do odlučna upliva u Pešti i korist neslučenu za nas pribaviti. Ja moram iskreno kazati, da nebi nikada želio, da se hrvatski zastupnici puštaju u intrigue kakove u Pešti. (Bravo! Bravo!) Gospoda, koja misle, da bi se ovakovim načinom mogle velike koristi pribaviti, dolaze u veliko protuslovlje sa svojimi vlastitimi izjavami. U ovoj debati je rečeno s velikim patosom: Ugledajte se u Magjare, kako su oni mudri, patriotični, kako se strogo drže svojih prava, kako su uviek složni, kada se radi o njihovih interesih prama nama ili prama drugomu komu, s druge strane dopušta se mogućnost, da bi ti izvrstni rodoljubi, oštroumni političi, i prevejani državnici dopustili, da jih 54 Hrvata nadmudre i poluče nešto koristi, koje bi stajale u protuslovju sa interesi Ugarske.

Ja držim, da je nemoguće ne samo onda, kada bi mi imali 54 zastupnika nego i onda, kad bi jih imali 60 ili dapače i 100, jer njih na drugoj strani ima 411. Kada se radi o interesu Ugarske proti ikomu izvan granice Ugarske, onda su Magjari složni uz sve svoje prepirke domaće. Zadaća našeg zastupstva dakle nije intriguirati u Pešti, nego je zadaća njegova sudjelovati kod stvaranja zajedničkih zakona i glasovati tamo, i tu imadu oni raditi na korist domovine i paziti na to, kada se razpravljaju zakoni, da se na temeljite razlikosti odnošaja i osebujnosti Hrvatske uzme u obzir, ne, što se materijalnih ustanova tiče, jer te moraju biti jednake za Magjare i Hrvate, ali može se dogoditi, da je štogod formalne naravi, kao n. pr. kod zakona ob utjerivanju poreza, pak jih treba upozoriti na razlike, koje u administrativnom pogledu medju Hrvatskom i Ugarskom postoje, na one štetne posljedice, koje bi nastati mogle, ako se ovakove stvari zanemare. To pako, gospodo, nepolučuje se samo glasovanjem, nego upućivanjem, upozorivanjem, razlaganjem itd. Ja sam uvjeren, kada se 40 zastupnika nadje, koji će na ovakov način djelovati sdušno, da će isto tako moći Magjare uputiti, kao što 60, zato se gotovo može reći, da je 40 jednako 60, makar se i činilo paradoksno. (Smieh.)

Ja moram u ostalom priznati, da se nije toliko s materijalne strane prigovaralo predlogu kraljevinskoga odbora, nego koliko sa strane formalne. Tako su imenito ponajvažniji razlozi u očitovanju opozicije, koje je pročitao u početku ove debate gospodin zastupnik Mrazović ustmeno razložio, skroz naravi formalne. Da vidimo, d li su sbilja oni razlozi temeljiti? Dali oni razlozi nukaj koga, da mora glasovati proti ovoj osnovi. Rekoh ve prije, da su ti razlozi više formalne, nego li materijaln naravi A zašto? Zato, jer se prvi razlog iztiče, d kraljevinski odbor nije dobio mandata, da §. 33. promien odnosno da ga promieni tako, kako to predlaže kralje vinski odbor. Tu se čudnovatim načinom pozivlje na pre višnji reskript, i tvrdi, da kraljevinski odbor nije dobi mandata previšnjim reskriptom, jer se kaže u previšnjer reskriptu samo: „da se eventualno može odstupiti od na čela §. 33."

Ja moram iskreno priznati, da ja kao pravnik nera zumijem ovakovo umovanje. Kako bi ja mogao doći d toga, da tražim mandat za kraljevinski odbor u reskript upravljenu na sabor, jer što je reskript? Juridični predlo vlade u vrlo svečanoj formi, pa je naravno, da predlo vladin nemože biti zakonom, ako ne možebiti u onoj r publici, kojoj na čelu stoji Grossherzog.

Previšnji reskript, juristički shvaćen, nije ništa drug nego predlog vlade Njegova Veličanstva, upravljen n sabor u vrlo svečanoj formi. Meni je drago, da je o svečana forma odabrana, jer se time bolje iztiče, markir ovaj vrlo važni dogodjaj u poviesti Hrvatskoj, dogodj kojoj će se oživotvorenje mnogoviekih želja Hrvats oko njezine cjelokupnosti ne samo znamenito promaknu već će se u istinu izvesti. Nu ta svečana forma nemi nja ništa na pravnoj naravi predloga. Ja si nemogu p misliti ustavne države, gdje bi odbori zakonodavno tiela dobivali mandat, t. j. naloge ili ovlaštenja od vla ako nemožemo biti u republici sa velikim vojvodom čelu.

Kraljevinski odbor nije dakle dobio naloga previšnj reskriptom, već ga je dobio od sabora, i to time, što je sabor izabrao u svrhu, koja je u previšnjem reskrip označena, dobio je dakle ovlaštenje eksmisijom iz sabo

Iz naravi ustavne monarkije sliedi, da saborski o bori samo od sabora dobivaju naloge i ovlaštenja. pravnoj naravi nemienja se ništa, da li sabor izaša koji odbor iz svoje vlastite inicijative, ili pako na pr log vlade. Nu u ovom posljednjem slučaju mnogo osnovanija nada, da će se prije polučiti svrha, u ko se odbor izašilje, jer se u tom manifestira sporazum medju legislativom i eksekutivom.

Nadalje prigovara se predlogu, da u previšnjem skriptu nije sadržana zapovjed, da se §. 33. promjeni nije barem sadržana zapovjed, da se tako promieni, se razvijaju svakojaka tumačenja rieči „eventualno". N bolji tumač reskripta je vlada, jer ga je ona sastav Ona najbolje znade, zašto je ona izreka uvrštena u ona već je izjavila, da ga shvaća upravo onako, kak kraljevinski odbor.

Najbolje je sa strane opozicije dosada označio narav ᵎ rieči „eventualno" vrlo štovani zastupnik g. Crnadak. ᵐn drži doduše, da je odstup od §. 32. odnosno 33. nepravdan, nepotreban, nedostojan, ali ipak dobro tumači ɜskript, veleć, da ono eventualno znači: može se proıieniti (§. 33.), ako bude trebalo, ako nebude, da se emora promieniti.

To je prava oznaka Sada se radi samo o tom, da je treba promieniti ili ne §. 33.? Ja mislim, da je ·eba, ali ne radi toga, što Magjari to žele, nego, jer ɜlimo mi, da se izpuni ono, što za tim stoji.

Nu uzmimo, da saborski odbor nema mandata. Zar ıože to biti razlog za sabor, da neprihvati, što mu njeɔv odbor predlaže, ako je to koristno?

Zar nebi mogao naknadno odobriti korake svoga ɪbora. Zar nemože nadoknaditi mandata takovim naıadnim odobrenjem?

Na sva ova pitanja moguć je samo jestan odgovor.

U pravu javnom moraju se analogno rabiti isti izızi, kao i u privatnom pravu, kada se radi o sličnih ɪnošajih. Pak kako u privatnom pravu poslovodstvo ɜz naloga (Negotiorum gestio) nije nikakav razlog, da ɔspodar naknadno neodobri, što je učinio poslovodja ɜz naloga, tako to nemože drugačije biti niti u javnom ·avu.

Nu ja držim, da to nije moguće, da saborski odbor ıde bez ikakvoga naloga, bez ikakvoga ovlaštenja, jer m sabor odbor bira, daje mu već tim manje ili više ʋlaštenje (mandat). Možda će se reći, odbor je doduše ːsmisijom dobio mandat sasvim obćenit i neopredieljen, i nije dobio ovlaštenja, da §. 33. onako promjeni, kako kraljevinski odbor predlaže. Na to moram izjaviti, da borski odbor nebi bio nikakav mandatar, kad bi mu o sabor naložio, da §. 33. upravo onako promieni, kako sada predlaže. U takovu slučaju nebi odbor radio šta samostalno, kako mandatar radi, već bi radio sabor ːm, a kraljevinski odbor bio bi samo viestnik (nuntius) ılje saborske, te bi vršio zadaću, koja bi se isto tako ıbro mogla obaviti pismenom porukom. Iz svega toga]ko sliedi, da je ovaj razlog proti predlogu kraljevinᵎoga odbora uvršten u očitovanje onako samo pour honeur du drapeau.

Drugi razlog, koji navodi opozicija proti predlogu,]st, da sabor nije imao mandata, te stoga nije bio ovlašten]pustiti prava, stečena takodjer za Krajinu. Sabor je]mao doduše, veli se, neki virtualni mandat, da steče]avo za Krajinu i Dalmaciju, medju ostalimi i prava, ᵎdržana u §§. 32. i 33., ali nema mandata, da ta prava]pusti, jer nijedan mandatar nesmije napustiti prava ᵎojega mandata. Uvjek, kada se govori o mandatu, mora ᵎ imati na umu ne samo srodnost ovakovih izraza, već kodjer i njihova razlika glede javnoga i privatnoga]ava.

Ja sam uvjeren, da je hrvatski sabor imao ne tek virtualni kakav mandat, već pravi aktualni mandat, t. j. podpuno ovlaštenje državopravno. Hrvatski sabor sklapao je nagodu kao ustavni zakonodavni organ kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. On nije trebao nikakova mandata, jer je po svom ustavnom položaju ovlašteni organ, da zakonito zastupa interese svih dielova naše domovine, da za njih steče prava i preuzimlje dužnosti. Nije to bilo pravo virtualno, kao što je pravo virtualno za Bosnu i Hercegovinu ili još dalje tamo, nego je to pravo aktualno njegovo kao sabora kraljevine Hrvatske.

Zato se čudim, kako se je moglo reći, da mandatar nemože napustiti stečena prava mandantova, da može raditi samo na korist njegovu, a ne na štetu. To je kriv nazor za privatno i za javno pravo.

Kao što u privatnom pravi mandatar, dok radi pošteno, bona fide, t. j. u smislu mandata, obvezuje svoga mandanta, makar i nije korist nego šteta nastala iz njegovih djela, tako se mora priznati ista konsekvencija još više u javnom pravu. S toga, kada ustavni državni organ preuzme dužnosti obvezne, moradu se priznati, makar i nisu po ćudi ovomu ili onomu, dapače moraju se snositi makar su i štetne, dok se zakonitim putem nepromiene.

Stanovište dakle ono, da je hrvatski sabor bio doduše ovlašten prava steći i za Krajinu i Dalmaciju, ali da nije ovlašten ništa od tih stečenih prava žrtvovati, jest sa gledišta državopravnoga sasvim krivo. Ja obično, vis. sabore, ono, što u školi naučim, uporavljam u praktičnom životu i držim, da nije dobro, da se vani sve zaboravi, što se u školi nauči. Svakomu će biti poznato, koji se bavi državnim pravom, da je moderna država vlast jedinstvena i nerazdieljiva, te se uslied toga i proteže ne samo na sve one državljane, koji su posredno ili neposredno sudjelovali kod stvaranja zakona, nego se proteže i na one, koji nisu pomagali, kao što i na one, koji su protivnoga mnienja bili. Državna vlast proteže se na teritorij, koji faktično ima država u rukuh i na osobe, koje su na tom teritoriju. Proteže se na moguće umnožanje i razširenje teritorija, proteže se iz istog načela jedinstvenosti i nerazdieljivosti državne vlasti i na umnoženje i svaki prirast pučanstva.

Pučanstvo, došavši u državnu vlast, nemože reći, mene nevežu zakoni, koji su bez mene stvoreni, već može samo zakonitim načinom nastojati oko toga, da se zakoni neshodni, štetni, promiene, poprave.

Samo onda, kada samostalni medjunarodno-pravni individualiteti dolaze u doticaj, odvisi od njihove sporazumne volje, kako će urediti svoje odnošaje i teritorialne i osobne, pak će za državnu zajednicu ono valjati, što je ustanovljeno pogodbom. U takovih okolnostih nastaju unije, savezi sa različitimi imeni i pravi, nu ja mislim, da u Hrvatskoj neće nitko htjeti staviti Krajinu našu u takav medjunarodni položaj prema trojednoj kraljevini.

Zar je Krajina posebni medjunarodni individualitet? Za sigurno nije. Krajina je od vajkada sastavni dio Hrvatske. To je uvjek priznavano, a priznava se i danas. Ona je danas isto tako sastavni dio Hrvatske, kao što bijaše i prije, dok nebijaše jošte administrativno odieljena od matere zemlje. Radi toga, što sabor u ime Hrvatske odlučuje, to valja i za Krajinu. Ona je za sada samo faktično odieljena, te se upravlja njom napose, ali upravlja u ime hrvatskog kralja. I radi toga nemože nikako sa stanovišta državopravnoga biti govora o tom, da je potrebna privola Krajine za zakonitost ili obvezanost ikojeg koraka ili zakona, koji stvori hrvatski sabor. (Živio!)

Ovakovo argumentiranje može se lako izvrći proti našim interesom, može se lahko naći ljudi, koji će tražiti za Krajinu posebni sabor, recimo u Ogulinu. To su dapače već i tražili neprijatelji Hrvatske promišljeno, a mnogi prijatelji Hrvatske podupirahu ih u tom nepromišljeno. Ja sam uvjeren i osvjedočen, da bi ovakove teorije, kada bi se oživotvorile, ljuću ranu naniele državopravnomu položaju kraljevine Hrvatske, nego li sve turske navale.

Buduć dakle da se Krajina nemože smatrati samostalnim, medjunarodnim subjektom, to ona niti nemože državopravnoga mandata dati, jer su krajišnici pojedini državljani kraljevine Hrvatske, koji stanuju na teritoriju, ove kraljevine, a pojedini državljani nemogu ovakova mandata podieliti, makar jih se još toliko sakupi i složi u takovoj nakani.

Krajišnici mogli bi sudjelovati kod davanja kakova državopravnoga mandata samo u hrvatskom saboru, nu ni onda nebi hrvatski sabor bio njihov mandatar, već bi sve korake preduzimao i zakone stvarao kao pravo zakonodavno tielo kraljevine Hrvatske, kao što to i sada čini. Bilo bi nas više ovdje, ali državopravna vlast bila bi ista.

Tu će mi se valjda prigovoriti: Zašto niste dakle pozvali Krajinu ovamo u hrvatski sabor, da ona ovdje sudjeluje i da kaže svoje jade i da pristane ili nepristane na predlog, o kome se sada radi?

Ja moram na to odgovoriti, da ovo nije pitanje pravne naravi, nego je pitanje shodnosti, oportuniteta. Dopuštam, da ima razloga, s kojih bi se to moglo zagovarati, naime bratska sloga i da bez braće svoje ništa neodlučimo. Ali sam uvjeren takodjer, da imade isto tako i razloga, koji proti tomu vojuju.

Ja se neću u iztraživanje tih razloga upuštati, ali primjerice spomenuti ću jedan, a taj jest, što bi se i time opet oživotvorenje spojitbe za koji mjesec odgodilo i proti našoj najboljoj volji.

Ona gospoda, koja traže, da Krajina mora privoljeti na valjanost akta, koje sabor stvara ovdje, moraju dopustiti, da državna vlast i obvezanost zakona valja samo za one individue, koji su neposredno ili posredno kod takovih akta sudjelovali ili su se barem mučeć toj vlast[i] podvrgli i pristali na zakone.

Ako to dopuštaju, onda će se i nehotice naći u družtvu jednog starog državoslovca, u družtvu Rousseau-a. Svaka država nastaje pogodbom i svaki državljanin imad[e] toliko dužnosti, koliko jih je preuzeo naročito ili barem muče. Imade doduše i tu državni organ, volja većine, tako zvana „volonté générale".

Nu ta volja nije mjerodavna i obvezatna za sv[e] slučaje, jer imade još jedna volja sviju (volonté des tous) na koju se oslanjaju manjine, pobijajuć valjanost akta [i] zakona stvorenih većinom.

Ako se to dopusti, moram iskreno kazati, da me j[e] jako strah za Hrvatsku, jer se ovom teorijom izvrgav[a] neslućenim pogibeljim, od ove bo teorije do anarhi[je] nema nego samo korak.

Moj veleštovani drug g. dr. Vrbanić izvolio je [u] svom govoru takodjer iztaknuti, da bi mu jako drag[o] bilo, da je najprije ovamo Krajina pozvana, pa da ond[a] činimo zakone; jer najprije nastaju odnošaji, a onda [ih] tek valja urediti zakonom.

Ovo je u istinu sasvim korektno, osobito, kada [se] govori o privatnom pravu.

I sbilja se pravo tako razvilo, da su se obično o[d]nošaji prije stvorili, nego li je postavljeno pravilo, koji[m] se uredjuju, ali ipak nije kod razvoja izključena sva[ka] spekulacija, te se često postavljaju pravila za odnoša[je], koji bi tek mogli nastati, a osobito za odnošaje, za ko[je] se znade, da će nastati.

S toga je i on želio, da Krajina najprije na sab[or] dodje, pa da se onda tekar razpravlja o §. 33.

Gosp. dr. Vrbanić nije se, barem koliko sam ja č[uo] rieči njegove, dovoljno jasno izrazio, s toga neznam, [da] li on prisutnost krajiških zastupnika u našem sabo[ru] traži kao uvjet valjanosti promjene nagode, ili ju pa[k] traži samo iz razloga shodnosti. Ako sam ga pravo [ra]zumio, zahtieva on to radi oportuniteta.

Ja to imenito naslućujem iz toga, što je izvolio [ci]tirati izjave nekih štovanih članova ove visoke ku[će], koje su oni g. 1868. i 1869. obzirom na sjedinjenje K[ra]jine učinili, pak im je predbacio, da su sasvim odluč[no] izjavili, da se nesmije bez Krajine za Krajinu ništa učini[ti]. Meni je žao, da nije izvolio označiti točnije svoje sta[no]vište, da li naime odobrava te nazore ili ne. Jer ako [ih] odobrava, onda se nalazi na stanovištu krivom, kao [što] su se nalazila dotična gospoda god. 1868. i 1869., a[ko] ih pako neodobrava, onda ne samo da nema u promj[eni] nazora ništa prikorna, već je ona hvale vriedna.

Što su spomenuta gospoda g. 1868. i 1869. tvrd[ila], da se o Krajini bez Krajine nemože odlučivati, a da[nas] tvrde, da se može, to nije ništa drugo nego znak, [da] su se dotična gospoda o boljem uvjerila. Moguće je, [da] su se god. 1868. i 1869. nalazili u bludnji, pak su s[e] danas osvjedočili i uvjerili, da nije tada bilo osnov[a]

tanovište njihovo, te su se stavili na stanovište, koje nogu braniti pred svakim tribunalom Europe. Ako je ako, onda je promjena nazora u istinu hvale vriedna, er mutare consilium in melius nije samo pravo, nego i lužnost svakog misaonog čovjeka.

Ja mislim, visoki sabore, da će ovo nekoliko rieči, oje sam rekao o mandatu, dovoljno biti, i da je dosta asno razloženo, da hrvatski sabor nije trebao mandata a promjenu nagode, i kad bi iz razloga shodnosti zatupnici iz Krajine došli na sabor, da time vlast njegova ebi bila ništa veća.

Nu kroz govore štovane opozicije provlači se kao rvena nit neka bojazan, koja se na nekih strana poencira do straha, da, ako mi napustimo ovo temeljno ravo trojedne kraljevine, da ćemo tim napustom izguiti sigurno uporište, da će svake sigurnosti pod nogama estati i da će nastati neki pogibeljni precedens, te neemo ništa znati, gdje bi sustali, a žrtvujuć za svako naše ravo po koju ustanovu nagode, doći ćemo napokon do oga, da nećemo nikakve nagode više imati.

Ja moram iskreno priznati, da nerazumijem te bozni, ni toga straha.

Jer uzmimo, da se sbilja dogadja, da mi za svaki ažni interes, kao što je ovaj, napustimo, ili bolje rekuć romienimo ovu ili onu ustanovu nagodbe, to nebi bila ikakva nesreća za Hrvatsku, jer bi mi imali naša prava, akar bi ustanove nagodbe drugačije glasile, interesi rvatske ipak nebi bili time oštećeni.

Nemogu nikako razumjeti, kako se može nepromjenivost nagodbe tako akcentuirati po onoj stranci, koja je ama u svoj program uvrstila točku, priznavajuć valjanost agodbe, da će nastojati o tom, da se nagoda zakonitim utem promjeni i prema interesom naroda našega razširi.

Ova je ustanova tako razumljiva i naravna, da bi programu opozicije nešto manjkalo, kada je nebi bilo njem. Svaka stranka može za tim ići, da se zakoni, li oni dvostrani, medjunarodno ugovoreni, ili zakoni doaći, zakonitim putem promjene.

Ja nerazumijem, kako se može u zakonitosti naievati kakova zapricka promjeni nagode. Reklo se je etovano s raznih strana, promjena bi bila protuzakota, jer je to pitanje zakonom pravovaljano riešeno. o se je navodilo kao najjači argument proti promjeni 33. ne samo u saboru već i izvan sabora i to već ije nego bude izaslan kraljevinski odbor. Nerazumijem ga za to, jer znadem, da u nikakvih okolnostih nemože ti protuzakonito, ako se zakon po faktorih za to nadžnih, t. j. zakonitim putem promieni. Nema ništa navnijega, ništa zakonitijega, nego li je to. Nema na ietu zakona, u koji bi se mogla takova ustanova postaviti, a se nikada neće niti nesmije promieniti. To bi bila tanova takova, kao da se osoba ili čovjek odriče slobdne volje.

Ako koja zakonodavna vlast to sbilja ustanovi zakonom, te se takova ustanova održi, to je samo dokaz, da dotični narod nema nikakve snage, da promjeni zakon prema svojim potrebam ili pako da ga nekakva vrhunaravna vlast neodoljivom silom odvraća i od same misli, da se zakon popravi na bolje.

Ja se sbilja bojim, kada bi danas sutra došlo na tapet pitanje, da se ova ili ona ustanova nagode promieni i to prema našim željam, da bismo tada naišli na još veće potežkoće, nego li do sada, bojim se zato, jer je našom debatom, imenito govori opozicije, sagradjena kula, iz koje bi se Magjari vrlo lahko proti nama braniti mogli, veleć: Nagodba se nesmije mienjati, za motiviranje netreba jim ništa drugo, nego otvoriti saborski dnevnik, pak citirati govore i rieči, ovdje izrečene, da je mienjati nagodu nepravedno, protuzakonito, nedostojno i poniženje. (Glasovi: Ali ne na gorje!) Molim, ja sam slušao vas uztrpljivo, molim da i vi mene slušate!

Dodano je „in pejus". Ja niti toga nedopuštam, jer kada pozvani na to faktori nagodu zakonitim načinom mienjaju, to nije protuzakonito, ako to biva in pejus, ali može biti nemudro. Kada se govori „o melius i pejus", mora se imati pred očima, da su to stvari relativne, te obično jedna strana drži ono za pejus, što druga drži za melius, s toga se nagoda po tom jednostranom stanovištu sbilja nebi nikada mogla promieniti. Nije hrvatski sabor zvan, da jednostrano sudi, da li predložena promjena „pejus" ili „melius", već imade tu jednaku važnu rieč i druga ugovarajuća stranka, te se nagoda može postići samo medjusobnim popuštanjem i uvažavanjem pravednih zahtjeva.

Reklo se doduše: Nagodba je već mienjana, ali je mienjana, jer smo to mi zahtievali.

Kazalo se: Mi smo imali do sada ključ za promjenu nagodbe, i zato nam nikakva pogibelj prietila nije. Nu sada su se Magjari dočepali ključa, §-om 70. ustanovljenim, te sada nastaje pogibelj, da će oni tako dugo tražiti promjenu nagode, dok napokon ništa od nje više nepreostane.

Moram iskreno priznati, da mi se to vrlo čudnovato vidi. To je najoštrije iztaknuo moj vriedni kolega g. dr. conte Vojnović. Nu to shvaćanje sjeća me živahno na poznatu anekdotu o pruskom rekrutu, koji bi bio jako zadovoljan sa službom svojom, kada bi bila tako uredjena, da se smije pucati samo onamo, a ne takodjer ovamo. (Smieh.)

Nu kao što se ova lahko razumljiva, ali ipak vrlo naivna želja rekruta nije mogla izpuniti, isto tako sam uvjeren, da je shvaćanje §. 70. nagode od strane moga štovanoga druga jednostrano i neopravdano.

Gdje je u §. 70. kazano, da je tamo ključ samo za nas sadržan? Zar nije tamo rečeno, da se nagodba može istimi faktori i istim putem i načinom, kojim je nastala, mienjati? Nagoda je, premda zakon, ipak dvostrani ugovor, te već iz njezine naravi kao takove sliedi, da se

nesmije jednostrano tumačiti, niti se može jednostrano mienjati. Paragraf 70. nesadržaje s toga samo jedan ključ već dva, od kojih jedan čuva Hrvatska, a drugi Magjarska, te se samo sporazumno izmedju obaju ovih faktora može koja ustanova nagode promieniti. Pak upravo u tom stoji veliko jamstvo proti jednostranomu shvaćanju i mienjanju.

Bez našeg ključa nema sile na svietu, koja bi mogla nagodbu promieniti.

Može nastati anarhija, nasilje, može pače jači tlačiti slabijega, ali nagodba ostati će netaknuta, dok mi na promjenu neprivolimo. (Višekratni Živio!)

Kaže se: Lahko bi to bilo, kada bi mi znali ključ tako čvrsto čuvati, kako to umiju Magjari, nu mi toga nerazumijemo — Magjari znadu to mnogo bolje (Dr. Vojnović: To je istina!)

Molim, ja nisam upadao u rieči ničije i molim, da se ni meni neupada. (Glasovi: Čujmo, Čujmo!)

Ja moram reći, da i ovog nerazumijem sasvim. Do sada je nagoda već mienjana imenito 1873. i mienjana ne samo na naše zahtievanje, već i na našu očitu korist. Magjari su dali svoj ključ, napustiv paušalni sustav, te su time znatne svote pripale našemu autonomnom budgetu. S naše strane bijaše to dakle promjena nagode in melius, nu sa jednostranoga stanovišta magjarskoga bijaše bez dvojbe promjena in pejus.

S magjarske strane se je sbilja prigovaralo koješta toj promjeni, ali do sada nisam niti čuo niti igdje čitao, da ono popuštanje bijaše za Magjare sramotno, da su se oni time ponizili, ili da su se odrekli ključa, koji im §. 70. zajamčuje.

Sada traže Magjari, da mi pristanemo na jednu ustanovu, za koju drže, da je u njihovu interesu. Ako se mi sklonemo na volju onih koristi, koje leže u sjedinjenju Krajine, te dopustimo, da se jedna ustanova nagodbe promieni, zar smo mi tim stvarno prejudicirali ključu? Zar se time obvezujemo ključ svaki put dati, kad Magjari to od nas uztraže? Tko nas sili, da mi to svaki put učinimo?

Magjari nas sigurno nemogu prisiliti na to, nemogu zato, jer to odvisi od naše slobodne volje i naše uvidjavnosti, a u tih stvarih se silom nemože ništa polučiti; nemogu zato, što je ključ §. 70. idealni i moralni, kojega nam nikakva sila nemože izvinuti iz ruku. Do nas stoji, da ga damo ili jednostavno uzkratimo, kako je već u interesu naše domovine.

Na to će se možda reći, da će se kod nas uviek naći takovih muževa, koji će svaki put tvrditi, da je u našem interesu dati ključ Magjarom t. j. pristati na promjenu nagode. Ako je tomu tako onda dopuštamo, da nismo kadri stvar prosuditi niti proučiti njezin domašaj, te s toga u sliepom strahu, bojeći se, da nebi nastala šteta za domovinu, perhorresciramo svaku nagodbu.

Ja moram očito priznati, da nenazrievam u tom nikakve osobite muževnosti, već neku malodušnost, neko nepouzdanje u sama sebe. Neka se drugo koje pitanje potakne, pak ćemo se izjaviti proti tomu, da se ključ izruči, neka se n. pr. stavi pitanje: Mi ćemo Krajinu spojiti ako pristanete na to, da se promieni §. 34. nagode i uvedu izbori neposredni. Ja bih u takovu slučaju uzkratio svoju privolu, da se §. 34. nagode mienja; jer držim, da bi se takovom promjenom državnoj individualnosti kraljevine Hrvatske u istinu šteta naniela, s toga ja nebi dao ključa (Glasovi: Tako je! Tako je! — Miškatović: Kamenar bi ga dao!) Ali o tom se neradi.

Vrlo mnogo se je govorilo o „pritisku"; osobito mo[j] vrlo poštovani prijatelj g. Lehpamer izvolio je „pritisak" opetovano naglasiti. Ja ću u ostalom prečastnomu gospodinu Lehpameru u tom obziru za svoju osobu učiniti malu koncesiju, nu na to ću se svrnuti kašnje. Reklo se je: mi stojimo pod uplivom pritiska, ter nemamo slobodne volje ni odluke, s toga je bolje, da se sasvim uzprkosimo jednostavno, nego da popustimo pritisku.

Ja moram reći, da ja ovdje, ako bi i htio, nevidim pritiska. Da vidimo, tko je potaknuo pitanje o sjedinjenju, da li Magjari? Za cielo ne, već je inicijativa prihvaćena s naše strane. S naše strane se je to pitanje poticalo opetovano i opetovano, ter reklo: Dajte nam već jedanput Krajinu; nema razloga njezinu obstanku. Učinite nam ljubav. Mi ćemo u bratskoj slozi i nadalje s vami raditi i dapače još u većoj slozi, nego li do sada.

Preuzvišeni g. ban, kao tumač želja Hrvatske, izvolio je iztaknuti u svojem programu, da će svim svojim uplivom uznastojati oko toga, da se sjedinjenje Krajine što prije izvede. Prema tomu je Njegova preuzvišenost sbilja preduzela sve one korake, koji bijahu potrebiti, da ovo pitanje sasvim sazori. Mjerodavni krugovi su takodjer sporazumni, nu traže od nas malu koncesiju velećí: Spojenjem Krajine nastati će broj vaših zastupnika za dvie petine, recimo za 21. Po ustanovi §. 33. moramo mi te zastupnike pustiti u sabor, a kroz to dobivate i položaj daleko bolji, dočim mi dolazimo u znatno gori. Da ste vi htjeli god. 1868. pristati na to, da se u nagodu neuvrsti ustanova §. 34., da si vi neosiguraste prava birati vaše zastupnike iz sredine hrvatskoga sabora, već da se oni biraju neposredno po kotarih, došlo bi nam 54 na zajednički sabor, ne tako složnih, kao što sada biva, već raznih mnienja prema stranačkomu stanovištu, te bi se i u Ugarskoj upliv takovih razlika u tom pokazivao, što bi se na stranke dielili. Ali sada stvari stoje sasvim drugačije.

Vi birate iz većine sabora ljude jednoga mnienja, jedne misli, te šaljete ovamo falangu jedinstvenu, koja složna u sebi, vrši veći upliv, nego razmjerni dio zastupnika ugarskih (Glasovi: Tako je!), jer se oni razcjepkaju, a vi stojite kao jedan. Radi toga, ako želite, da se promieni ustanova §. 33., pak će se sjedinjenje ostvoriti.

Ja dakle nevidim tu pritiska. Ako mi nećemo, da e pravilo §. 33. promieni, neće nas za cielo nitko na to liti; ostati će stvar „in statu quo“.

Ali se prigovaralo: Neka bi bilo makar i s ovim priskom, samo da je drugačije riešena stvar, nego li to redlaže kraljevinski odbor.

Moj vrlo cienjeni prijatelj g. Mrazović natuknuo je – obrazlažuć očitovanje svojih jednomišljenika, da se ebi smjelo napustiti načelo §. 33., nego da bi se u smislu revišnjega reskripta kod aplikacije imao manji ili veći roj pučanstva uzeti mjerilom.

Ja moram priznati, da očitovanje g. Mrazovića nisam ravo razumio, dokle ga nije vrlo jasno protumačio poštoani moj drug, g. dr. Vrbanić. On je izvolio reći, da onim eventualno odstupiti“ nije rečeno, da se može odstupiti l principa §. 32., koji u tom sastoji, da se zastupnici raju na zajednički sabor po razmjeru pučanstva, već a držeć se ovoga principa, mogu ipak kraljevinski odori nagodu tako sklopiti, da hrvatski zastupnici nezaupaju u buduće jednaki broj pučanstva kao i zastupnici agjarski, već eventualno mnogo veći. Dočim sada zaupa svaki zastupnik oko 33.000 duša, moglo bi se bilo urediti, da hrvatski zastupnici, kada Krajina bude sjenjena, zastupaju oko 45.000 stanovnika. Tim bi bio incip spašen i moglo bi se na nagodbu lakše pristati.

Ja moram priznati, da ja tu nevidim spašena prinpa; ja vidim tu samo spašene rieči, spašena slova zaona. (Glasovi: Tako je!) Princip neznači to, da naši stupnici zajedničkoga sabora stoje prema našem punstvu u stanovitom omjeru, već znači, da naši i ugarski oje u istom omjeru prama pučanstvu odnosnomu.

Čim mi uzmemo drugi omjer za hrvatske zastupke, nego li valja za ugarske, napustili smo princip, i makar smo spasili rieči paragrafa. Ja moram iskreno iznati, da ove dobiti nebi znao drugačije ocieniti, nego poznatom Mefistovom receptu: Im Ganzen haltet euch Worte, denn eben wo Begriffe fehlen, da stellt ein ort zur rechten Zeit sich ein.

Da je komu palo na pamet u kraljevinskom odboru, da je rekao: Mi ćemo pristati na to, da mjesto 54 mo 40 zastupnika zastupa kraljevinu Hrvatsku na zajedničkom saboru, ali dajte da razmjer učinimo, t. j. stavimo broj zastupnika naših u omjer sa brojem pučanstva, a to ćemo izvesti, ako broj pučanstva podieho brojem zastupnika. Ja bi se usudio uztvrditi, da agjari nebi bili imali ništa proti spašenju principa na aj način, već bi bili pristali na to drage volje, jer bi m načinom upravo ono postigli, što kane postići predgom kraljevinskoga odbora. Ako je pako tomu tako, da moram priznati, da medju menom i mojim drugom sp. dr. Vrbanićem nema nikakve razlike, te bi čovjek rao i nehotice uzkliknuti sa Beranger-om: „Porquoi nt de bruit pour une omelette!“

Obećao sam, govoreć o pritisku, da ću prečast gosp. kanoniku Lehpameru glede svoje osobe malu koncesiju učiniti. Ja naime za sebe priznajem, da stojim pod pritiskom. Ja se nestidim toga pritiska, niti se bojim štetnih posljedica.

Ali pritisak taj nisu zahtjevi i želje magjarske, već je vruća želja naših pradjedova, djedova i otaca, vruća želja naša i svekolikoga naroda, da se što prije oživotvori makar i relativna cjelokupnost domovine naše, a to će biti s administrativnim spojenjem Krajine. (Živio!)

Nego bojazan, o kojoj sam toliko čuo govoriti u ovom saboru, ipak je porodila i u meni jednu bojazan.

Ja nisam doduše stari parlamentarac, ali ipak sam već učinio dosta izkustva, kojim ću upravo svoju bojazan motivirati. Doživio sam u dosta kratkom vremenu dva slučaja, gdje se je stvar, relativno dosta neznatna, gledala kroz povećajuće staklo, te se je ozbiljno tvrdilo svaki put, da se tu radi o bitnih tako rekuć o životnih interesih Hrvatske, s toga se najvećim zanosom govorilo: Nesmije se popustiti ni za dlaku, jer bi se time napustili interesi Hrvatske, napustila Hrvatska! Ovo se može razumjeti samo onda, ako se uzme kao prećerivanje, da li hotomično ili nehotomično, to je glede same stvari i prave istine svejedno. Dopuštam, da se je prećerivalo s mnoge strane nehotice, ali imam razloga vjerovati, da se je i hotice prećerivalo.

Nu upravo to prećerivanje pobudjuje u meni bojazan. Kao što se naime može pretjerivati stvar, relativno dosta neznatna, i dati joj važnost, koja u nikakovu razmjeru nestoji s njezinom naravi, tako bi se i obratno moglo dogoditi, da se na tapet stavi kakovo u istinu važno pitanje, koje duboko zasieca u živac naroda, i da mu se, dakako nehotice, dadne premalena važnost, te tako rekuć nepažnjom žrtvuje bitni kakov interes naroda. Prećerivanje je jednako moguće na jednu i na drugu stranu, a uviek je pogibeljno, jer se čovjek u svakom slučaju sve više udaljuje od stvari, gubi s vida njezinu vriednost, te je uz najbolju volju nemože pravo ocieniti.

Proti toj pogibelji oboružati ćemo se najbolje, ako mirnom dušom prionemo uz neumorni rad na polju materijalnoga i duševnoga blagostanja naroda, te uznastojimo podići njegovu materijalnu i intelektualnu snagu. Čim bo veće uspjehe polučimo na ovom polju, tim će manja biti pogibelj ona, jer će naše shvaćanje, naš sud biti tim izpravniji, a odluke tim slobodnije.

Do ovih ciljeva nevodi pako tvrdokorno prepiranje o načelih umišljenih, nevode prepirke o tom, da li je bolje ovako ili onako, nego trudno razmatranje stvari, ter ozbiljno nastojanje proniknuti u pravu njezinu narav. Da pako čim prije prestane jedan od vrlo važnih razloga dosadanjim neuspjehom, da za uviek nestane kamena smutnje, koji nas je u mirnu radu i napredku toliko smućivao, koji je skoro svake godine davao povoda de-

batam saborskim, a tako rekuć svaki dan tegobam, izražavanim toli u raznih žurnalih, koli u mnogobrojnih prijateljskih i inih patriotičnih sastancih; da se nikada više u hrvatskom saboru nemora povesti debata o sjedinjenju Krajine sa materom zemljom. U to ime prihvaćam i pored žrtve, koju prinosimo, s veseljem predlog kraljevinskoga odbora. (Višekratni: Živio!)

Nikola Krestić: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Krestić.

Nikola Krestić: Visoki sabore! Mi smo danas bili svjedoci jednoga prizora u ovoj vis. kući, koga moram nazvati žalostnim prizgrom.

Kada je gosp. zastupnik dr. Subotić govorio, pa kada je reflektirao na govor gosp. zastupnika Folnegovića, te od prilike kazao, da bi on želio ili da bi mislio, da bi ovaj govor više spadao na kazalište, nego li u ovu vis. kuću, u ovo zakonodavno tielo, onda je g. zastupnik Folnegović upao u rieč, pak kazao: „Pa što je ova vis. kuća nego kazalište?“ (Smieh.)

Visoki sabore! Ovo je uvrieda ovog zakonodavnog tiela. Ja sam uvjeren, da g. zastupnik Folnegović nije ozbiljno mislio, kada je ove rieči izustio i da nije mislio vriedjati ovo zakonodavno tielo. On kao patriota, kao čovjek, kojega je mnogo hiljada gradjana poslalo ovamo, da ovdje kao narodni zastupnik nastoji njihove interese zastupati, nije mogao te rieči razborom izustiti.

I kada on nebi opozvao tih rieči, ja bi po §. 41. poslovnika, koji kaže: „U slučajevih osobito težke povriede može se predložiti, da se govorniku podieli ukor“, predložio, da se gosp. Folnegoviću podieli ukor, jer znam, da je to najveći crimen u svih parlamentih, koji se može dogoditi, kada se tko usudi parlament vriedjati.

Ja držim, da gosp. Folnegović nije to hotice izustio, nego u strasti i želim, da se on glede toga pozove, da se izjavi.

Fran Folnegović: Ja sam osobito zahvalan g. saborskomu predsjedniku, koji premda nesjedi na predsjedničkoj stolici, ipak je zabrinut za dekorum ove visoke kuće, te mi tim daje priliku izustiti ono, što nisam mogao izraziti onim dovikom, koji je malo prije od moje strane pao.

Presvietli g. dr. Subotić izvolio je moj govor popratiti veoma laskavimi opazkami, te je napokon mene prispodobio umjetniku, pak da nebude sumnje, da on mene samo s najplemenitijim umjetnikom prispodablja, kazao je odmah, da je i on sam umjetnik, hotio je dakle kazati, da smo i mi drugi u svojoj struci umjetnici. Ja sam uvjeren, da u tom nije on niti na sebe niti na mene htio baciti ikakve poruge. Ako je on s toga hotio izvesti, da umjetnički duh dolikuje na kazalištu, on tim nije htio niti mene, niti sebe poniziti, niti nijedan umjetnički produkt, makar gdje bio. Govor dakle g. dra. Subotića nije bio uvriedljiv ni za koju osobu, niti za bilo koje mu drago javno mjesto. Pak kao što nisam nikada smatrao, da je uvriedljiva prispodoba vis. sabora n. pr. sa pčel linjakom, sa pčelinjom košnicom, u koju pčele donos med; ako bi se ovo častno tielo prispodobilo tvornici kojoj se grade zakoni, tako nevidim ništa uvriedljiv ako se sabor prispodobi pozornici, naravno u onom u višenom smislu, kako je to g. dr. Subotić mislio, ka je sebe i mene izvolio umjetnici krstiti. A ni ja nisa mogao što drugo misliti onim danom, nego i sam gos Subotić, jer bi inače ne samo ovo visoko tielo nego sebe samoga morao uvriediti.

Nikola Krestić: Buduć je zastupnik g. Folnegov opozvao i izjavio, da nije htio nikoga vriedjati, to odustajem od naumljenoga predloga.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Poslje dugotraj i svestrane debate o predmetu na dnevnom redu stoj ćem, niti je potrebno, a baš ni shodno, obširno govor i razglabati, s toga ću ja moj govor, koliko je moguć na kratko skučiti, te samo o zadatku i uspjehu regn kolarne deputacije prosboriti, pak samo na nekoje p mjetbe pojedinih govornika osvrnuti se.

Kada je visoki sabor stvarao zaključak o izaslanst regnikolarne deputacije, znao je težnju i namjeru prev njega reskripta, — a oni, koji su izbor u deputaciju sebe primili, bili su upućeni, kakav jim zadatak predsto — osim toga, ja sam uvjeren, da ni jedne žive duše ovom visokom tielu i izvan njega nema, koja unapri nije znala, o čem se radi, i da o tom nitko ni posumn nije, da će §. 33. nagodbe sa svimi inimi, koji s nj u savezu stoje, biti podvržen reviziji, po tomu promje dočim je o tomu i javno mnienje i sva skoro štam predhodno razbirala. Meni su po tom neponjatna raz ganja i tvrdnje od protivne strane, kojima se nast dokazati, da regnikolarna deputacija za reviziju i p mjenu naznačenih točaka nije imala ni mandata, ni p voda, ni potrebe.

Mi, izaslanici vaši, shvatili smo svoj zadatak ona kako smo ga vam predložili, stupili smo u dogovor, kao što rečeno bi, pod pritiskom kakvim, nego kao i slanici zakonodavnog tiela i ravnopravni faktor s jednak faktorom, u prijateljski dogovor, te smo medjusobno zabirali, što je pogledom na jedne pravedno, a na dr u ovih okolnostih koristno, te smo dokončali i odluč da princip u §. 32. izražen neodgovara posvema ustr stvu skupnog zakonavstva i zato smo popustili od nj i to obzirom na korist, koja nam od popuštanja toga pr stoji, t. j. čim skoriju spojitbu Krajine. U toj patrio noj namjeri mislili smo, da nam treba popuštati, za se današnjem očekivanju zemlje i naroda odazovemo, da ono čim prije polučimo, bez čega obastati nemože a to je cjelokupnost zemlje i naroda, držeći, da je sa u jedinstvu moć i snaga. To je u kratko smjer i usp našeg djelovanja, a na vama je, gospodo, primiti ili baciti osnovu zakona, ali podjedno i primiti i poduzeti

e odgovornost za odlaganje spojitbe Krajine sa materom emljom.

Pri tom neka bude uvjeren onaj govornik, koji reče: da su znali Ugri s kim imadu posla", da su to doista nali, pak za to su s nami kao vašimi izaslanici i sebi ıvnim faktorom ugovarali i dogovarali se, — a da toga biedjenja imali nisu, ili da je izaslanstvo bilo po ćefu)ga govornika, možete biti uvjereni, da niti bi bilo dovora ni sporazumka, a sigurno niti spojenja Krajine ıožda još za koji decenium.

Sad da se osvrćem na pojedine tvrdnje protivne tranke, koje redom izbrajat niti bi shodno, niti probično bilo, jer su prilično i svestrano pobijene, meni neka : slobodno samo primietiti, da mi se čudnovatim čini, da ıdna te ista družina postoji s vrlo različitimi nazori, a a je tomu tako, imamo u tom dokaza, jer u častnoj opociji čusmo tvrdnje, da temeljni zakon, nagoda od 1868. 1873., za jedne nije nego nekakvi odlomak prava, za ruge da je to zakon noli me tangere, za treće neodgoarajuća ustanova, za četvrte samo neki prelazni most, a ı pete da je to charta magna, — kako dakle ta braća a tih različitih nazorih i temeljih svoj rad udešavaju, ıeni nije ponjatno, a još mi je manje shvatljivo, kako tom partijom može tako zvana „stranka prava" simıtizirati i na kojem se temelju te dvie stranke podpoıažu? Te po tome držim, da se i na nagodbu i većinu ıbora samo za to napada, da se opozicija može tjerati i a se tim za buduće izbore novi temelj stvori.

Ja neponjam dva govornika od protivne stranke, od ojih jedan reče, da se tvrdi, da je naše zastupstvo na garskom saboru „nevoljno orudje", a kad to govornik ıvno reče, sigurno tu tvrdnju i dieli, pak ipak pomnoınje toga „nevoljnog orudja" želi, — a drugi govornik protivnog logora sa krajnje ljevice govoraše o potrebnoj ednji, a izgleda da i on na većinu navaljuje, što ova 1 54 zastupnika popušta. — Taj isti zastupnik za podiepu svoje tvrdnje navadjaše porugljive izreke lista Citadina", ja pako držim, da to ni jedan sviestan paiota nebi u ovom saboru smio činiti.

Onom govorniku s protivne stranke, koji reče da je)og hrvatske „charte magne" mučenik i da Krajina nije)ba, odgovoriti mi je, da je ni ja zato nesmatram, nego ržim, da je Krajina miraz, koji nam nije u ni jednu enu preskup, a za ovu ovdje ugovorenu najmanje.

Jedan od govornika reče, da je bio zadatak naših ıstupnika na skupnom saboru činiti neprilike i žalibože ı to nisu činili, — ja s moje strane zadatak i zakonoıvnog tiela i njegovih članova inače shvaćam, a tim)ravdavam posljednji postupak naših zastupnika pri voziranju o konsum-porezu, o kom je podpuno razjasjenje po gosp. predstojniku unutarnjih poslova ovdje eć dano. Samo mi je ovim povodom drugu toga zagoornika neprilika spomenuti na njegovu tvrdnju, da su ı i njegovi drugovi zaniekanjem poreza počinili djelo plemenito, da je taj drug i njegova družina zaboravila, da je onda, kad je budget za god. 1881. votirala, obvezala se, za te potrebe pružiti i pokriće, i da je ostala dužna dokazati, kako bi se manjak inače naknadio, i da li bi iza promjene vlade svakog manjka nestalo, i da li nebi od tuda drugi teži tereti nastali, — no ta družina možda nije situaciju proučavala, pak samo s gledišta financijalnog olakšicu tražila, mi smo se pako i na političke okolnosti osvrtali, i zemlju i narod pak i moguće posljedice pred očima imali.

Pade u ovoj visokoj sabornici već više puta izreka slavljenog bana Bakaća „regnum regno non praescribit leges". Neka mi je dozvoljeno zagovorniku te historične izreke primietiti, da ja sumnjam, da bi on sam vremena tadašnje dobe za našu domovinu želio, te da je i on uvjeren, da je naš današnji položaj i napredniji i shodniji, pri tom imamo mi i danas bana, koji ako i nema povoda hrustiti se i prietiti, ima upliva, znanja, volje, odvažnosti i ljubavi spram svoje domovine i naroda svoga, kojom je u kratko doba svoga banovanja učinio više, nego mnogi bivši uzor banova, i koji će položajem svojim zemlji i narodu izvojevati, ako Bog da i sreća junačka, ono stanovište, na kom se može izvjestna i sretna budućnost polučiti, samo toga bana treba da svi sjedinjenimi silami u namjeri njegovoj složno i jednodušno podkriepimo, za da i vremenom sami krivnju sebi predbacivati neuzmoramo. (Živio! Živio!)

Bi nadalje rečeno, da mi možemo na spojitbu Krajine čekati. To mi se poslje razprave o financijalnoj nagodbi čini vrlo smiešnim; jer tamo bi tvrdjeno, da smo pripravni svaku cienu pregorjeti, da se Krajina čim prije spoji, a sada zapinjemo ne o kakvom važnom načelu, nego jedino sbog broja zastupnika na skupnom saboru, o kom se i s protivne strane tvrdi, da je sasvim irelevantan. O tvrdnji neke gospode, da je potestas jedno te isto sa Faustrecht, neću obširno razlagati, nego ću samo primjetiti, da se meni potestas i jus fortioris identičnim nečini.

Govornik jedan s ljevice spočitnu našemu vriednomu predsjedniku, da g. 1871. uglavljeni program posvema nedrži. Ako je tomu tako, to je dokaz da politika sa posvemašnjimi faktori i okolnosti računa, ali u ovom slučaju smio bi taj isti gospodin najmanje predbacivati, koji za svoje programe netreba godina, nego jih u jednoj te istoj sjeditbi, kao i stranke proizvoljno mienja, ut figura docet. (Živio!)

Jedan od protivnika nazva nagodbu mjesto charta magna, Vilagošem, a ja bi mu na to mogao primietiti, — da je jedan iz družine, izvadjajući po njemu udešeni, veličanstveni program, izišav iz njihove tvrdjice, u koju nas dozivlje taj naš drug s krajnje ljevice, doživio ono, što ja niti njemu, niti ikomu, a najmanje zemlji i narodu želim, jer to je gore od Vilagoša. (Žamor.)

Istomu gospodinu prohtjelo se je i te šale, da je našem jednom drugu spočitnuo, da je preko noći frknuo

s lieva na desno; on tomu baš tako dalekog povoda imao nije, jer da je u svoju tvrdjicu zavirio, bio bi mnogo bliže više drugova vidio, koji su još brže od njega odfrknuli i njegovu zastavu ostavili, za koju ovaj naš drug tvrdi, da je prije drugo, a sada da drugo znači, t. j. dok je on jošt pod njom stajao.

Tužite se, gospodo, da se u štampi i časopisih navaljuje na stranke; i ja dielim vaše mnienje, da je to neprijatno i ubojito oružje, s toga kanimo se toga s obje strane, ako neželimo, da nam se ono sluči, što je ovdje o Poljskoj tvrdjeno.

Visoki sabore! Na članovih je sabora prosuditi rad kraljevinskoga odbora, primiti ili zabaciti, ali i na istih je vjerovati, da smo mi svjestno i sdušno vršili patriotički svoj rad, i to u interesu zemlje i naroda, te s tog preporučujem i ja za prijetak osnovu zakona. (Živio n desnici. — Glasovi: Glasujmo! Glasujmo!)

Predsjednik: Kako ćemo glasovati, kada još ni referent govorio? Ima još trojica za rieč ubilježena (Gl sovi: Čujmo!) i to gg. Vončina, Zindel i referent; sad bi imao rieč g. Vončina. (Glasovi: Nema ga! — Or dvojica su se rieči odrekla!) Ako se odriču rieči, onc — — (Glasovi: Sutra! Sutra!)

Današnja sjednica svršit će se dakle, a za sut uričem sjednicu u ½10 sati prije podne s današnji dnevnim redom.

(Svršetak u 2 sata poslje podne.)

Sto i šesta saborska sjednica,

držana dne 15. veljače 1881. u $9^1|_2$ sati prije podne pod predsjedničtvom I. sab. podpredsjednika dr. Josipa Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Nastavak i svršetak generalne razprave o izviešću kraljevinskoga odbora. — Nastavak generalne razprave o izviešću kraljevinskoga odbora. — Razprava generalna i specijalna o izviešću pravosudbnoga sab. odbora o §. 2. zakona o mjestnih sudovih.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. lježnika, da pročita zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

V. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i avonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu ne 14. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga dpredsjednika dra. Josipa Vuščića u prisutnosti 63 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. ban dislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan run Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice bude pročitan i ovjevljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigla ova a podneska:

1. Br. 563/sab. Saborski agrarni odbor podnosi izšće ob osnovi zakona o provizornih odredbah uvjetonih medjunarodnim i zajedničkim zakonskim članikom 1880. inartikuliranom konvencijom tičućom se potrebitih era proti trsnomu ušencu. Ima se tiskati i staviti će na dnevni red.

2. Br. 654|sab. Molba žitelja sela: Badljevina, Sirač, ljanovac, Kip, Sriedjani rimski i Omanovac za otvonje kr. poštarskoga ureda u Badljevini. Ustupa se petionalnomu odboru.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak generalne debate ob iešću kraljevinskoga odbora.

Pošto se je debata otegnula, a nedovršila, s toga je dsjednik zaključio sjednicu u 2 sata poslje podne, te eče buduću za sutra 15. veljače 1881. u $9^1/_2$ sati prije dne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak debate o izviešću kraljevinskog odbora.

2. Izviešće odbora pravosudnoga o §. 2. osnove zakona o mjestnih sudovih.

3. Verifikacija Šišmana grofa Palfy-a, Teodora grofa Pejacsevicha, Vjekoslava pl. Tüköry-a, dra. Aleksandra Peičića i Svetozara Kuševića.

Dr. **Vuščić** v. r. **Pavao Brantner** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu sada pročitanomu zapisniku.

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Visoki sabore! Za danas nema nikakova novoga podneska. S toga se odmah prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak razprave ob osnovi regnikolarnoga odbora.

Za rieč je prvi upisan zastupnik g. Zindl, pa po redu ide rieč najprije njemu.

Ante Zindl: Visoki sabore! Predmet, o kojem se već više dana razpravljalo, jest sbilja po svom dubokom zamašaju svestrano razpravljen u toliko, da sbilja čovjek nema više argumenta, koja bi navesti mogao za ili proti ovomu predmetu.

I ja bi sbilja mogao na glasovanje prieći bez svake rieči, nu to učiniti nemogu s toga, jer su od strane štovane opozicije na ovu stranu, kojoj imam ja čast biti članom, takove osvade nanešene, da nemogu mukom mimoići, da neprogovorim nekoliko rieči i da se neogradim proti tomu.

Ja ću nastojati, da sa svojimi misli budem što kraći. Naročito gg. Kamenar, Rukavina i Gjorgjević bili su tako dobri, pak su nas krstili svakojako, samo ne patrioti.

Gosp. Kamenar, razvijajuć svoj program, govorio je kroz prozor; on je svoju stranku uzeo u obranu i sama sebe u zviezde kovao, navodeći naime, kako su mu

se nudila dostojanstva i časti, dapače mogao bi bio i do blaga doći, ali svega toga nije htio radi toga, što je on patriota i što se nije htio iznevjeriti načelom. Što je on o časti i poštenju govorio, gospodo, ja mislim, ako bi svi takovih nazora bili, da nebi primili časti niti dostojanstva, to nebi imali niti dostojanstvenika niti patriota. (Kamenar: Poštenim načinom!)

Gosp. Kamenar, uzimajuć u obranu svoju stranku, veli: Mi smo ljudi, mi stojimo postojano kao klisurine, mi domovinu branimo, a što ste vi? Na to neću da odgovorim. To prepuštam gospodinu Kamenaru, koji nas kameni. Samo toliko mi je odgovoriti, da su oni, na koje se on nabacuje, ako ne veći, a to sigurno nisu manji patrioti od njega, pa da ćemo glasovati za predloženu osnovu zato, da se jednom već izpuni davna težnja i želja naroda našega, što g. Kamenar sa svojimi drugovi neželi. Ja mislim, da je onaj bolji patriota i veći rodoljub, koji želi, da se ono već jednom izpuni, što cieli narod želi.

Ja znam, da g. Kamenar misli: I ja želim, da se Krajina spoji, ali neka se nevriedja temeljni zakon nagodbe, ustanove §§. 32. i 33. On želi, da bude podpun broj zastupnika tamo od 54 glasa, koji će interese hrvatskoga naroda moći u podpunoj mjeri zastupati. Dapače veli i to, da bi bolje bilo, da se Hrvatska preustroji u magjarske županije, nego da se za dlaku odstupi od tih paragrafa, a nadalje navodi: Što se mene tiče — kaže g. Kamenar — ja bi najvolio, da budu makar samo 3 zastupnika tamo, a sjećam se njegovih rieči, koje je izjavio prije nekoliko godina, dapače koje je svake godine izrekao: Što vas treba u Ugarskoj? Što ćete izposlovati s vaših 36 glasova, — budite uvjereni, da su Magjari složni kao klisurina (Kamenar: Bolje nego vi!), — ja mislim, da smo i mi složni, jer tražimo cjelovitost zemlje. (Kamenar: O strašno!)

Veli g. Kamenar, da je temeljni zakon nagodbe povriedjen. Medjutim, ja se nečudim tomu, što je to g. Kamenar rekao, ali se čudim, što je to rekao jedan od naših izvrstnih govornika i pravnika, g. dr. Vojnović, koji je takodjer najprije potaknuo to, da je povriedjen temeljni zakon nagodbe tim, što je nekim načinom „popuštano“.

Ja mislim, da tu nije povriedjen temeljni zakon niti najmanje, jer je tu naglašeno, da svi faktori, koji su taj zakon sklapali, mogu ga i promieniti, dakle nema tu nikakove povriede zakona, ako se na to po Njeg. Veličanstvu pozivlje, — ja mislim, da to nije povrieda zakona. Povrieda zakona bila bi samo onda, kada mi nebi prihvatili 45 zastupnika, a zakon bi se ipak oživotvorio i Magjari bi nam rekli: Mi vam nepuštamo, da šaljete 55, nego 35, 40 itd. zastupnika. Ali ovako ovo nije nikakova povrieda zakona.

Nadalje veli g. dr. Vojnović: Taj predmet je dozrio, a Krajina se spojiti mora, pak radje pričekajmo malo. Nu ja mislim, neka se Krajina čim prije spoji, jer ipak što izgubiti mogli. Tim se nazorom slaže i g. Le pamer, pak dodaje svojoj tvrdnji to: Kako su Magja silovito postupali, kako su samovoljno postupali pr Krajini, da su naime harali njihove šume, po svojoj vo željeznice gradili (Žamor.) — molim liepo, ja sam ta razumio, da se može s Krajinom pričekati, jer su Magj samovoljno postupali, harali šume i željeznice po svo volji gradili itd. (Žamor.) Ja mislim, da baš ovaj arg menat vojuje zato, da nastojimo, da se što prije na stane tomu, i da otvorimo krajišnikom vrata, da se samovolji na put stane. Ja sam uvjeren, da će krajišn koji su se hrabro borili na bojnom polju, da će se i tako hrabro boriti i na političkom polju, da nikada n odstupiti, da nebrane svoja prava i dopustiti, da s vojničkom krajinom, tom krvavom haljinom, ma hinski postupa. (Žamor.)

G. barun Rukavina tako je žestoko navalio na n stranu, da dovikuje sa sažaljenjem narodu hrvatskoi koji ima takove zastupnike, pak mu želi i dobar želu da to sve može prokuhati, a g. Gjorgjević veli nada Znali su Magjari, s kim imadu posla, pa su prema to svoje zahtjeve udesili. To stoji, da su znali Magj s kim imadu posla, da imadu posla s ljudmi na p tičkom polju izkusnimi (Smieh na galerijah.), kojin stalo do toga, da dodje do cjelovitosti svoga naroda.

Ja sam uvjeren, kada bi bili u taj odbor izab članovi, kao što je n. pr. g. barun Rukavina i Gjorgje da mi sigurno nebi nikada došli do kakova sporaz ljenja (Dr. Lončarić: Niti do sjednice.), niti nikada Krajine, jer mi se čini, da ta gospoda sasma d težnje goje.

Ja mislim, gospodo, da sam time opravdao, što glasovati za osnovu, kako predleži; samo se još želim kratko osvrnuti na nekoje rieči štovanoga g. Folnegovića

G. Folnegović — žao mi je, što nije ovdje — glasio je, kako su se članci pisali u „Zatočniku“ n reni proti ovomu i onomu i da su te članke pisali ljudi, koji danas stoje s vladom, a onda proti i ljudem, koji danas sjede na stolici vlade.

Ja mislim, da ti ljudi nisu to zaslužili, koji se 20 godina za narodna prava bore, oko kojih se je hrvatski narod kupio i njihov rad pozorno pratio; m tim g. Folnegović najbolje će znati, na koga je niš kada je ovo izustio. On takodjer veli: Ako nastane k ako zasjedne drugi stolicu vlade, — što ja znam, „Hazi“, — da tim nebi bilo ništa izgubljeno. Ja dopuš da tim nebi bilo ništa izgubljeno, ali ja tvrdim i to ako bi se sjeo g. Folnegović na te stolice i njegovi govi, da baš ni oni nebi Bog zna kakova čudesa t i Bog zna kakove blagodati izveli. Ja mislim, da oni došli do isto takova uvjerenja i da bi isto to nili, kao što brane danas oni ljudi, koji danas sjed takovih stolica.

Meni se upravo tako čini cieli taj postupak, kao da ı se on i mnogi njegovi drugovi dogovarali s Tiszom i agjarskom vladom, pa da joj žele neprilika i da se ilja želi, da se Krajina nikada nespoji.

Ja mislim, gospodo, da netreba ovdje, da se osvrćem ı sve točke, jer je u tom pogledu sa mnogo strana osta oprovrgnuto; samo neka mi bude dozvoljeno još dnom vratiti se na g. dra. Vojnovića, koji je govoreći svem i svačem, naglasio i to, da se je visoka vlada iz-evjerila svomu programu, da se je iznevjerila u tom, o je pustila ustanovu §. 33. — Ja mislim, gospodo, ı ova osnova nije predložena po vladi, nego po regni-larnoj deputaciji, koja je iz našega sabora izaslana, ı sporazumak tamo poluči.

Ja znam dapače i vi svi znate iz javnih glasila, da ı Magjari hotjeli privoljeti samo na 36 glasova, a znade i to, da je preuzvišeni g. ban samo kao posredatelj od magjarske vlade bio, pa da se ipak broj zastupnika l 36 na 45 povisio.

Ja mislim dakle, da je neopravdana izjava, da se vlada iznevjerila svomu programu. Ja sam dapače vjeren, da, kada bi drugi sjedio na stolici vis. vlade, ı bi možda ona gospoda, koja su danas proti ovomu edlogu, objeručke prihvatila ovaj predlog, makar i manje ojeve postigla, nego li smo mi danas.

Ja sam dapače i o tom uvjeren, kada bi regniko-rna deputacija došla bez svakoga predloga, bez kakova spješnog rada, da bi izjavila: Mi nismo hotjeli da od-upimo, mi smo taj §. držali kao najveću svetinju, pak akar se i raztočili u podžupanije magjarske, ja bi bio vi, koji bi pristao k onim, koji bi proti tomu bili.

Ja podnipošto nesmatram za pritisak, ako za taj edlog glasujemo onako kako je ovdje predložen. Ja m vazda i vazda ću glasovati po svom najdubljem vjerenju i osvjedočenju, a nikada nije na mene bilo itiska, osim ako me je jedna ili druga strana uvjerila boljem.

Ja dakle pristajem uz to, da se ova zakonska nova prihvati u cielosti, kao što predleži, samo to lim, da bi se krajišnici što prije ovamo pozvali, a za-šujem sa g. Folnegovićem: Neka Bog nagradi svakoga njegovo glasovanje.

Ja glasujem za osnovu, kao što ovdje predleži.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Molim za rieč.

Predsjednik: Na osobne primjetbe?

Dr. **Milan Gjorgjević**: Jeste, na osobne primjetbe.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Gjorgjević ı osobne primjetbe.

Dr. **Milan Gjorgjević**: Visoki sabore! Moja rieč, ju sam umetnuo u moj prvašnji govor: „Da su Ma-ari znali s kim imadu posla“, dala je povoda, te se s više strana na nju osvrnulo, pa tako i sam vele-aženi g. Krestić kaže, da sam ja hotio tim ljuto da riedim naše regnikolarce.

Ja neznam, da se ove rieči možda kakovom uvriedom nazvati mogu, kako se tumače, nu mislim, da sam ja najpozvaniji, da tumačin te svoje rieči. Može se tumačiti i tako, da bude uvrieda.

Ja mogu misliti i to, da su Magjari znali, da su naši regnikolarci dobri ljudi, koji uvjek rado pristaju uz ono i prihvaćaju ono, što jim se predlaže. (Smieh. Žamor. Glasovi: To je ono isto! To je još gore!)

Ja mislim, da tim, kada se reče, da su „dobri ljudi“, nije uvrieda za nikoga; jednom riečju, ja nikada nisam nikoga osvadio niti sam hotio koga vriedjati.

Na ono, što je g. Zindl kazao, da ima ljudi, koji neku osobitu težnju imadu, ja neću kazati — (Žamor. Glasovi: To nije osobna stvar!)

Predsjednik (zvoni): Rieč ima zastupnik g. Vončina.

Božo Topalović: Ja molim rieč o poslovniku.

Predsjednik: Izvolite!

Božo Topalović: Alineja 4., paragrafa 42. poslovnika tako je jasna, da netreba komentara. Ona glasi (čita): „Tko pozvan po predsjedniku, da govori, nije u sabor-nici, izgubio je pravo govoriti o predležećem predmetu“.

Ja sam dobro čuo, da je g. Vončina u jučerašnjoj sjednici po vis. predsjedničtvu bio pozvan, da govori, nu nije ga u sabornici bilo i po tom je on u tom predmetu izgubio pravo rieči.

Ja siećam vis. predsjedničtvo na precedens, koji se slučio u ovoj vis. kući u subotu g. Folnegoviću, koga slučajno nije bilo u sabornici, nego je bio u predsjed-ničkoj sobi, pak je bio ustupio rieč g. Zoriću, da on u jučerašnjoj sjednici govori, pa vis. predsjedničtvo nije dopustilo, da može g. Zorić govoriti, jer da je prije njega upisan g. Folnegović. Dosljedno tomu, pošto g. Vončine nije bilo u sjednici, kada je bio pozvan da govori, to ja na temelju poslovnika siećam vis. predsjedničtvo na §. 42. istoga poslovnika.

Medjutim meni će biti drago, da čujem g. Vončinu.

Ivan Vončina: Visoki sabore! Nestoji predpostava, da sam se ja jučer dao upisati medju govornike; slučilo se je doduše, da ću govoriti u ovoj razpravi i ja neznam, kako se je to dogodilo, da me je visoko predsjedničtvo pozvalo poslje dva sata poslje podne, kad me u ovoj kući nije više bilo; ali znam, da se je iza poziva moga imena sjednica saborska zaključila i da sam se ja danas stopram dao upisati.

Ja nisam želio govoriti, da branim ovu zakonsku osnovu, koju su vješto i sretno zagovarali toliki moji prijatelji, jer bi značilo vodu prenašati iz Kupe u Savu, kad bih i ja danas stupio u borbu za stvar, koja se sama po sebi svakomu preporuča. A nije mi niti namjera ma koga odvratiti od odpora proti ovoj zakonskoj osnovi, jer vi, gospodo, koji ste proti njoj, nemožete i nesmijete više pristati uz nas, nećete li, da se sve ono mirisavo cvieće, koje se je iz organa vašega sipalo na nas, prosuje i na vaše poštovane glave.

*

Ja ću se odazvati gg. narodnim zastupnikom virjanskomu i senjskomu, a mimogred samo osvrnuti ću se na nekoje stvari, koje sa zakonskom ovom osnovom stoje u tiesnu savezu.

Uz tolike državoslovne autoritete, na koje se je pozivala protivna stranka tečajem dugotrajne ove razprave, iznesla su ova dva gospodina i „Zatočnika“ pred sud ove kuće; jedan da dokaže nedosljednost i prevrtljivost politike naše, drugi u plemenitoj nakani, da dokaže, kakovim se je prije 12 godina oružjem služila narodna stranka proti današnjim svojim političkim protivnikom.

Ja prihvaćam tu osvadu s jedne i druge strane, prihvaćam i odgovornost za sve, što se je pisalo u tom listu, jer je taj list moje čedo, koje se je prije 12 godina rodilo pod zaštitom vojničko-absolutističnih zakona, kadno u gradjanskoj Hrvatskoj bijaše osim stranke prava izvan zakona stavljena svaka druga politička stranka. Bijaše to vrieme državopravne borbe, koju smo vodili otvorenim vizirom, napori i žrtvami, o kojih ta dva gospodina neimadu ni pojma, a vodismo ju, dok se neuvjerismo, da sviet preko ideala naših ide naravnim svojim putem i da stojimo naprama gotovim činjenicam, stvorenim doduše bez nas, ali da moramo računati s njimi, nećemo li da u najveću opasnost stavimo najsvetije interese zemlje.

U toj žalostnoj borbi, koja se je s početka skoro svakomu činila da će biti jalova, u toj ljutoj borbi, zaoštrenoj ponajviše usljed aliancije tadašnje vladajuće stranke sa strankom prava, nije bilo moguće, nego da se iz našega tabora navale protivnika odbijaju jednakim oružjem, kakovim se je navaljivalo na nas.

„Neodvisna“ gospoda, a medju nje broji se od neko doba i g. zastupnik virjanski, neimadu razloga „Zatočniku“ i vlastniku ili uredniku njegovu išta spočitavati; što je najkrupnijega u njemu bilo, poteklo je većim dielom iz njihova pera, naročito pako ono, što je g. zastupnik virjanski onomad izvolio u sabornici čitati. Da vidite, koliko nesmotreno je s te strane i „Zatočnika“ uplitati u ovu razpravu, kazati ću vam samo za primjer, da je jedan od tih članaka pod naslovom „Andrassy i vojnička krajina“ pisao vrlo ugledan i obće poštovan muž, koji ako i nije u saboru, ali je u jednom taboru s gosp. zastupnikom virjanskim, a vlastnik „Zatočnika“ morao je radi toga članka nehotice da se na nekoliko nedjelja nastani u Petrinji i tamo da proučava sustav krajiških kazniona i razmišlja o potrebitosti njihova preustrojstva.

Nije dakle umjestno govoriti sada iza davno već svršene borbe o „Zatočniku“, o sadržaju i formi njegovih članaka. Mi smo u toj borbi došli do osvjedočenja, da naš narod onakovih družtvenih i javnih odnošaja nemože dulje podnieti; mi se ugledasmo u sudbinu naroda, koji naprama zahtjevom vremena i okolnostim kao „noli me tangere“ ističe starodavna svoja prava; mi smo uvidjeli, da nam javni tereti neće biti manji, a prihodi zemaljski da neće biti veći, niti će nam uprava, sudstvo i škol[stvo] biti bolje, u obće: da nam neće biti obilnijih i p[o]voljnijih uvjeta državnoga i narodnjega života čekaju[ć] dok se monarkija austro-ugarska uredi onako kako [m]i to želimo ili kako bi to bilo u skladu sa sredovječni[m] pravi naše zemlje, koja su prava alfa i omega politi[ke] stranke prava.

Mi se dakle odvažismo odreći se svojih sanjarija [i] stupiti na polje realne politike putem revidirane nagodb[e,] koja je u ustavnom razvoju svomu prikladna utvrd[iti] nam autonomiju i pripomoći nam do cjelovitosti zemlj[e.] U tom okretu politike naše bio je i pokojni moj prijat[elj] Makso Prica, kojega liepe i mudre rieči s lojalnosti p[o]štovani zastupnik senjski dobro je čitao, ali zlo uporabi[o.] Pokojni Prica sjedio je 11 godina kašnje, nego je g[o]vorio one besjede, s nami zajedno za zelenim stolom kr[a]ljevinskoga odbora: njegova lojalnost prama kralju i d[o]movini ponukala ga je, da prigodom revizije nagod[be] zahtjevom svojim stavlja uže medjaše, nego smo ih sta[v]ljali nekoliko nas, i da mu bijaše sudjeno doživjeti usp[jeh] dogovora kralj. odbora, taj vrlo odličan i uvažen m[už] bio bi sretan i zadovoljan i sa onimi čednimi rezult[ati,] koje smo revizijom nagodbe polučili.

Ja donekle razumijem poštovanoga gosp. zastupni[ka] virjanskoga, što prispodabljajuć „Zatočnikove“ članke [sa] sadašnjom politikom našom, nevidi stroge dosljednosti [i] što se čudi, da danas o spojitbi Krajine govorimo sasv[im] drugačije, nego smo pisali god. 1870.

Kao učitelju pravnih znanosti pristojalo bi mu [do]nekle tako govoriti, jer kao takovu mu je dužnost, sva[ko] načelo, koje mu se svidja, izvadjati do najskrajnjih k[on]sekvencija i neobzirući se na posljedice, koje odatle mo[gu] nastati. Ali u politici nesmije se dalje, nego što se sigur[no] može postići i ako ima u političkom onako kao i u zna[n]stvenom životu absolutno istinitih prava, takovo je do[bro] pravilo englezkoga pisca Hartpole Lecky-a: Da ne[ma] ništa gorega, u posljedicah svojih ništa pogubnije[ga,] nego u politici prevlada filozofičkoga, u filozofiji prevla[da] političkoga duha.

I čovjeku znanosti može se dogoditi, da se danas [za]nese za kojim načelom, koje će sutra ili u kašnje vrie[me] zabaciti; to nije drugčije moguće, ta svi smo ljudi, ko[jim] je narav o čelo pritisnula pečat pogriešivosti, ali mu [je] dala i slobodnu volju, da pogrieške svoje izpravlja. [Ta] slobodna volja ponukala je bez dvojbe i gosp. zastupn[ika] virjanskoga, da po boljem osvjedočenju svomu zab[aci] načela stranke prava, koja je njegda razvijao do skr[aj]nih granica dopustivosti i da s nami zajedno stupi [na] jedno te isto državopravno stanovište; a slobodna [nje]gova volja u suglasju s osvjedočenjem njegovim po[tak]kati će ga, nadam se, i za korak dalje, pak ćemo ga pozdraviti u redovih narodne stranke, proti kojoj j[oš] grieši, spočitujuć joj, što danas drugčije radi, nego j[e] posve drugih okolnostih radila prije desetak godina.

Što sam dosele rekao, g. zastupniku virjanskomu o „Zatočniku“ i o svem, što se nanj odnosi, budi rečeno i g. zastupniku senjskomu. Ovomu napose, koji je na početku govora svoga naglasio, da je bolestan, odvraćam prije svega, da na račun njegove bolesti blažije sudim oštrinu njegovih rieči; ali šta ću ja kazati o stranci prava, ob odnošajih njezinih naprama hrvatskoj mladeži, o kojih bijaše ovdje takodjer razgovora, to se neka uzme kao izliev najiskrenijih osjećaja čovjeka, hvala bogu podpuno zdrava.

Meni nije bio poznat koran te stranke, iz kojega nam je onomad čitao gospodin zastupnik senjski, ali znano mi je već odavna, da si je ta stranka stavila zadaćom, povući na političko polje mladež i neuku čejad, koja tomu životu niti po znanju, niti po izkustvu nije dorasla. Stranka prava neće, da se mladež hrvatska razvija naravnim svojim putem, neće da pod vodstvom i nadzorom učitelja u idealih svojih žive sretan život, dok mu ga nestanu ogorčivati brige i nevolje, štono ih muževno doba nosi u svojem krilu; ona za svoje ciljeve netraži zrelih izkusnih ljudi; ona hoće, da svoju snagu utemelji u srdcu mladeži, i prema tomu cilju svako joj sredstvo dobro. Ima li čovjeka u ovom narodu, od najvećega dobrotvora mladeži počamši, kojega ta stranka, nije li njezin pristaša, nebi u očima mladeži žigosala najnedostojnijimi imeni? Kakva je to domovina, koju kažete da nada sve ljubite, ako u njoj osim vas, šake ljudi, nema poštena čovjeka, koji vlastitoj koristi za ljubav nebi prodao svoje obitelje, svoga zavičaja, svoje domovine? Da vi sami imate djece, vi biste ju, ako ima u vas ikoliko zdravih pedagogijskih načela, bez dvojbe čuvali, da u mladosti nezalaze nikad na sklizko političko polje, na kojem mogu posrnuti i najdarovitiji, najumniji i najizkusniji ljudi, a kad biste vi tako radili glede vlastite svoje djece, imajte toliko srdca i pustite tudju djecu u miru.

Gosp. zastupnik senjski divi se Crnojgori i iztiče ju za primjer, kako malen narod, poduprt simpatijami velikih sila, može odoljeti orijaškomu turskomu carstvu.

I ja joj se divim; divim se moralu, slozi i disciplini njezina pučanstva i finomu političkomu taktu, kojim si je ta državica stekla simpatije ne samo susjedne joj monarhije austro-ugarske nego i čitavoga izobraženoga svieta; i ja sam osvjedočen, da bi Crnagora davno prestala biti što jest, kad bi stranka prava, kakovu mi u Hrvatskoj imamo, i ondje uzela trovati družtven život, podkapati red i disciplinu, zavadjati mladež na preziranje učitelja i starijih ljudi i izazivati proti njoj mržnju vanjskoga svieta. Pobjedom Crnegore na bojnom polju radovao se je izobražen sviet jednako, kako je žalio i njezine gubitke. A što se je dogodilo, kadno se šaka muževa stranke prava oružja latila apelirajuć na junačtvo Hrvata? Nije monarkiji austro-ugarskoj trebalo pokrenuti niti jednoga njemačkoga ili magjarskoga kapurala; postreljala su ih vlastita njihova braća, a nije se u vanjskom svietu našla ni živa duša, koja bi ih bila požalila.

Nije dakle umjestno, tražiti analogije izmedju Hrvatske i Crnegore; život i budućnost Hrvatske nevisi o junačtvu, nego o složnu, umnu i uspiešnu radu njezinih sinovâ, o njihovom sdušnom vršenju prava i dužnosti, izvirućih iz postojećega ustava.

Time se za sada opraštam od stranke prava; a razjasniti ću jošte samo jedan razlog poštovanoga druga g. Mrazovića, da je naime poniženje našega naroda, ako pristanemo u preinaku one ustanove nagodbenoga zakona, po kojoj bi se broj zastupnika hrvatskih na ugarskom saboru iza spojene vojne krajine imao povisiti prema broju prirasla pučanstva.

Kad je nar. stranka g. 1870. preko nekojih svojih ljudi stupila u doticaj s državnici ugarskimi i stala se dogovarati, kako bi nastali bolji odnošaji medju Hrvatskom i Ugarskom, bio sam i ja tu. Dapače ja ću priznat, da sam u tom najveći griešnik, jer sam ja bio prvi, koji sam se dogovarao s tadašnjim ministrom-predsjednikom grofom Andrassyem, nemajući dakako od nikoje strane nikakova mandata. Već u prvom sastanku, kad mu priobćih želje i nastojanja narodne stranke, naglasio sam takodjer spojitbu Krajine. Grof Andrassy mi tada reče: Mi ćemo vam ići na ruku i izhoditi spojitbu Krajine, ali vi ćete odustati od načina, kojim birate zastupnike na zajednički ugarski sabor, jer nije pravo, da dočim mi u Ugarskoj biramo svoje zastupnike u kotarih, vi ih po jednakom razmjerju birate iz sabora; trebati će dakle, da kad se Krajina spoji, i vaši zastupnici dolaze na ugarski sabor putem izravnih izbora. Ja mu na to s mjesta odvratih, — opet naglasujem, nemajući nikakova mandata — da će se po mom mnienju težko naći u Hrvatskoj ozbiljan političar, koji bi pristao na ovakav izborni način, i kad se vratih kući i priobćih političkim prijateljem svojim svoj dogovor s tadašnjim ministrom-predsjednikom, jedan bijaše i složan glas, da sam se u pogledu izravnih izbora za zajednički sabor izjavio onako, kako će odobriti svaki pametan čovjek.

A ipak, gospodo, na protivnoj strani, s gledišta ravnopravnosti posve je pravedan zahtjev od strane ugarske, da mi u njihov sabor biramo onako, kako i oni biraju, i oni bi mogli kazati, kako to kaže gosp. M. Mrazović: To je za nas poniženje, što vi birate u saboru, a mi po kotarih, ali na takovu originalnu misao nisu došli u Ugarskoj.

Ovako se je i kašnje, kad god se je kod državnika ugarskih poticalo ovo pitanje budi od strane vlade, budi od strane zastupnika hrvatskih izticao način izbora za zajednički sabor kao najveća zaprieka spojitbi Krajine, dok se napokon prije 2 ili 3 godine nerodi misao, da bi se ta zaprieka mogla ukloniti, ako se obe kraljevine u prijateljskom dogovoru slože, da se broj zastupnika za zajednički sabor umanji. Ja nisam onda bio u Pešti, kad

je prvi put ta misao priobćena nekojim hrvatskim zastupnikom, od kojih dvojica sjede na vašoj strani, ali znam, da je jedan od vaših drugova s mjesta odgovorio, a svi ostali i g. Mrazović ili izrično povladjivali ili neprotuslovili: Ta za volju božju! To nebi smjelo biti zaprekom spojitbi Krajine; mi ćemo se lahko pogoditi za broj zastupnika, samo dajte, da se Krajina jedared sjedini s materom zemljom. Ovako se je u svakoj prilici i medju nami i u obćenju s državnici ugarskimi govorilo kroz ovo dvie ili tri godine, i svatko je znao i bio je spreman, da će trebati preinačiti ustanovu nagodbenoga zakona o broju zastupnika naših za zajedničkom saboru i nije se nitko našao, a niti sam gosp. Mrazović, koji bi se tomu bio opirao ili bi koji rekao, da radi toga vriedi zametnuti inat budi s kim u kući ili izvan kuće, dok sadašnjemu banu nepodje za rukom, pokrenuti spojitbu Krajine vidivim već uspjehom. Sada kad se to pitanje već miče, kad se već rukom može dosegnuti oživotvorenje stoljetnih želja i nastojanja narodnih o spojitbi Krajine, sada g. Mrazović tvrdi, da nalazi poniženje naroda u tom, ako sabor pristane na ono, što je on, što smo mi svi kroz ovo dvie ili tri godine označivali kao posve neznatnu koncesiju, o kojoj nije vriedno prepirati se; sada vi, gospodo, hoćete, da nalazite u toj koncesiji poniženje naroda, napuštanje najsvetijih prava, izdajstvo naroda i zemlje, i bog bi sve znao kakovo zlo.

Ja moram izpovjediti, da vas poznam, ali vas nerazumijem. Razumijem jedino g. zastupnika djakovačkoga, u kojemu je tvrda vjera, da je on u prvom redu pozvan, braniti prava i sloboštine ove zemlje proti nam, koji ih podkapamo i rušimo.

Ja mu od srca želim, da ga ta vjera njegova spasi, ali bih ujedno želio, da u ime Hrvatske neizazivlje i nenavještava nikakve borbe. Mi smo imali borbe, kad g. zastupnika djakovačkoga nije jošte bilo u Hrvatskoj i vidjeli smo, kako ima u oči borbe sila ratobornih junaka, kojih čovječje oko više nevidi, čim kucne čas, da iz stadija pustih fraza treba prelaziti na opasno polje požrtvovne akcije.

Nam, koji se rodismo u ovoj zemlji, koji smo o nju privezani najnježnijimi vezi srdca i duše, koji ćemo u njoj živjeti i umrieti, a nikad je ostaviti nećemo ili se tlo pod nogama našima treslo ili se nad glavom našom rušili svodovi nebeski, nam nije do borbe. Mi odlučno odbijamo insinuaciju gosp. zastupnika djakovačkoga, da je narod hrvatski ili zastupstvo njegovo pozvano biti na nepriliku ikojemu drugomu narodu, ikojoj državnoj sili; a još odlučnije odbijamo njegovu insinuaciju, da nam se je ogledati za nekakvim savezom ili političkom podporom izvan granica države ugarske.

Naša zadaća jest i biti će u bratskoj slozi i u dobru sporazumku s ugarskom braćom tražiti i uzdržati interese naše u skladu s interesi skupne nam države, kako to činismo i kod stvaranja zakonske osnove, koja se sada nalazi na stolu ove kuće.

O toj osnovi kažem na posljedku ovo:

Komu je do života naroda hrvatskoga više nego li do mrtva slova, glasovati će za ovu zakonsku osnovu; kojim je više do mrtva slova, nego li do života, glasovati će proti njoj.

Ja hoću život i bolju budućnost našega naroda zato glasujem za zakonsku osnovu.

(Burno odobravanje na desnici i u središtu.)

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim, g. predsjedniče, rie[č] na osobne primjetbe (Glasovi: Ne! Ne! Čujmo! Čujmo!) Molim, ja imam pravo govoriti na osobne primjetbe (Glasovi: Čujmo! Neka govori! Ne! Ne!)

Predsjednik (zvoni): Kada je u kojem govor[u] uvriede, onda ima dotičnik dakako pravo govoriti, ali j[a] u tom govoru nisam opazio uvriede. (Glasovi: Neka go[-] vori! Čujmo!)

Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović, da govori n[a] osobne primjetbe. (Žamor.)

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim, kada me apostrofi[ra] narodni zastupnik g. Vončina, kada on čini prispodob[u] medju sinovi ove zemlje i čini razliku medju sino[vi] hrvatskimi u Dalmaciji i razliku medju sinovi Hrvatsl[ke] u Posavini, (Žamor. Glasovi: Nije tako!) kada taj gos[p.] zastupnik Vončina usudjuje se predbaciti, kao da n[i] ništa nismo žrtvovali za Hrvatsku (Živio! Živio!), ta[da] g. zastupnik Vončina zaboravlja na to, pa kada govo[ri] i pozivlje se za obranu Hrvatske, tada on ima mučati, šutiti, a ne predbacivati . . . (Veliki žamor u dvora[ni.] Na galerijah: Živio! Predsjednik zvoni. Glasovi: Na re[d!] Na red!)

Molim ja govorim na svoju obranu. (Glasovi: Na red!)

Predsjednik (zvoni): Izvolite se izraziti! (Glaso[vi:] Na red! Čujmo! Čujmo!)

Dr. **Kosta Vojnović**: Ovomu istomu zastupnik[u,] koji to nekim ponosom iztiče, imam kazati, da je d[o-] zvolom dotične vlade u užasnom onom danu zaklon[io] svoju obitelj onamo zastupnik naroda u Hrvatskoj, k[oji] je pet godina ovdje u javnoj službi i da je dozvol[om] vlade imao za to pravo i da to nije nikakova sram[ota] za nj, ali imam kazati istomu g. zastupniku Vonči[ni,] čisto i bistro, da taj zastupnik nikada ne bježi pred M[a-] gjari. (Burno odobravanje. Glasovi: Glasujmo! Glasujm[o!])

Ja sam svršio, vis. sabore!

Predsjednik: Sada bi imao rieč g. zastupnik Gj[ur-] gjević, nu budić, da se je rieči odrekao i da ga ne[ma] u sjednici, to ima rieč gosp. zastupnik, župan turopolj[ski] Josipović. (Glasovi: Dosta je! Dosta je! Čujmo! Čujm[o!] Predsjednik zvoni. Nemir.)

Stjepan Josipović: Ja, vis. sabore, slušam i ček[am] već sedam dana, pa vas molim, da vi mene slušate [ba-] četvrt ure. (Smieh.) Gospodo moja i vis. sabore! Ja [se] prihvaćam rieč možda u obranu zakonske osnove, k[oja]

nam ovdje predleži, jer je ona dosta obranjena i opravdana po toliko vještih govornicih, a neuzimljem niti rieči s toga, da napadaje, koji su s protivne strane proti toj osnovi izušteni bili, da jih možda oprovrgnem, jer su oni već temeljito i dovoljno oprovrgnuti; ali si, gospodo moja, držim za dužnost, da na kratko barem nacrtam neke motive, koji će mene voditi, da ću ja za ovakovu osnovu, kakovu je kraljevinski odbor predložio, glasovati.

Gospodo moja! Pala su ovdje tvrdjenja nesamo iz protivničke stranke nego i iz stranke ove, kojoj ja sreću pripadati imam i s kojom ću ja za ovakovu osnovu glasovati; pali su navodi takovi, s kojimi se ja nipošto složiti nemogu.

Medju timi navodi jest glavno, gospodo moja, onaj, gdje se kaže i naglasuje o žrtvah, koje mi kroz to, što ovu osnovu prihvaćamo, magjarskomu narodu donesti moramo.

Ja, gospodo moja, opetovano odbijam, da bi mi i najmanju žrtvu kroz to činili; i nesamo da ja tu nikakove žrtve nevidim, kada bi mi ovu osnovu primili, nego vidim, da je odbor kraljevinski mudro i državnički postupao, kada je on sa jednakim regnikolarnim odborom u Pešti ovu osnovu utanačio.

Gospodo moja! Mi nemoramo zaboraviti, da imamo mi dvie dužnosti: Mi imamo dužnost interese naše kraljevine Hrvatske i Slavonije zastupati i braniti, a treba da kao državljani takodjer državne interese štujemo; jer, gospodo moja, mi nesmjemo zaboraviti, da smo mi sa kraljevinom Ugarskom skupa, s kojom mi zajednički jednu državu sačinjavamo; da smo mi sklopili š njome nagodbeni zakon, onaj nagodbeni zakon, gospodo moja, koga se svi nepomično u ovoj vis. kući — pa i isti učeni profesor dr. Vojnović — nekim nervositetom držimo; onog nagodbenog zakona, koji nam garantira onu autonomiju, koju da bi imali prijatelji g. dra. Vojnovića — Česi — bili bi sretni i presretni, ali, gospodo, badava se oni bore u Austriji, u Cislajtaniji, za ovu autonomiju, od koje da bi deseti dio g. dr. Vojnović u svoju otačbinu Dalmaciju donio, oni bi ga tamo za Mesiasa proglasili. (Smieh.)

Gospodo moja! Ako bi mi državu sada u nepriliku stavljali, ako mi nezastupamo interese države, tada mi izpostavljamo pogibelji upravo ovu nagodbu, na kojem temelju mi svi stojimo, jer, gospodo moja, ako prestane država Ugarska, onda prestane i ciela nagodba, a kakovu ćemo onda imati samostalnost, u to se neću upuštati, to prepuštam g. barunu Rukavini, neka on razpravlja o tom. (Veliki smieh.) A je li bi nas u Cislajtaniju htjeli uzeti s našom nagodbom i sa svimi povlasticami i pravi, koje nam ista daje? Ja bar nemislim, da bi nas preuzeli; s toga, gospodo, ja kažem, da je kraljevinski odbor mudro i državnički postupao, jer je u interesu našem zastupao i interese države.

Ja, gospodo moja, moram još samo jedno napomenuti. Čuo sam ovdje, da se kroz ovu ustanovu regnikolarne deputacije naš zakoniti temelj krnji, i da se nam Bog zna što, osobito regnikolarnoj deputaciji da se predbacuje, da zakon krnji i da smo mi kroz ovu ustanovu nekakav ključ i Bog zna što u Peštu bacili.

Ja to nedopuštam, jer bi se zakon samo onda krnjio, kada bi se bez privole svih faktora kojim načinom ovaj zakon preinačio i proglasio; pa, ako bi se krnjio taj zakon, što ja nedopuštam, je li bi mi prvi bili, koji bi ga počeli krnjiti, ako se već uzme, da se promieni, krnji zakon? Ne, gospodo, jer je taj zakon već prije okrnjen, i to onda, kada se financijalna nagodba izpravljala, onda, kada se naš paušalni sistem izpravljao. (Odobravanje na desnici.)

Ali će kazati g. dr. Vojnović, koji misli, da on taj ključ u žepu nosi: „To je istina; ali, onda je to bilo za našu korist, a sada nije". — Bene, i to dopuštam, ali pitam g. dr. Vojnovića i štovanu opoziciju, kada je to tada moralo biti na štetu Ugarske, je li komu u saboru peštanskom na pamet došlo, da je kazao: Ti si okrnjio naš zakon; ti si nekakav ključ bacio u Zagreb i Bog zna što. (Živio!)

Gospodo! Moramo biti pravedni; što je jednomu drago, mora biti i drugomu milo, osobito, ako hoćemo, da u slogi i jedinstvu živimo.

Gospodo moja! Kako sam u uvodu moga govora rekao, neću da navadjam protudokaze i da pobijam predgovornike, jer je to već dosta s drugih strana razloženo, nego jednostavno kažem, da ja prihvaćam ovaj predlog kraljevinskog odbora i da od kraja do konca pristajem uzanj. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto nije nitko više za govor prijavljen, ide rieč još zastupnika vlade, presvietlog g. predstojnika nutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Iza govora g. dra. Spevca i danas g. Vončine, vlada može biti vrlo kratka, a naročito s toga, što nije sa strane poštovane opozicije ma baš niti jedan razlog naveden, koji bi pokušao pobiti ono, što je proti izjavi g. Mrazovića navedeno bilo.

Glavni govornik te stranke ili opozicije, bijaše gosp. dr. Vrbanić. Ako se sjećate, gospodo, a još nam je u živoj pameti, kako je on počeo? Počeo je da rešeta stvari političke teftere naše, a je li uzeo, da pobija razloge vlade, kako sam to učinio ja izjavom g. Mrazovića, koju sam točku po točku oprovrgnuti potrudio se.

Je li se g. dr. Vrbanić dao na repliku, kao što bi mu to zadaća biti imala, da dokaže, da oni imadu pravo, a ne mi. Ne, gospodo moja, toga on nije učinio, niti on, niti g. Zorić. Ako vlada, in specie moja malenkost, od g. dr. Vrbanića i dr. Vojnovića, kao od pravnika i politika, više zahtieva, to se od njih sa nedokazanimi tvrdnjami tako lahko neda odpraviti, to njima samo na čast može služiti, jer što vlada od njih očekuje, naime da

ono, što tvrde, potvrde i dokažu. Nije nikada vladi palo na um pobijati njihovo ili ičije uvjerenje, ali dopustit će gospoda, da vlada ima pravo zahtievati od njih, da to svoje uvjerenje obrazlože. Nije nikada vlada posegla za „pravom govora“, nije tu pitanje o „imunitetu“, i neznam kojim povodom i kojim je pravom to spotaknuo g. dr. Vrbanić vladi. Nu ja znam i to, da čovjek od uvjerenja nemože ovdje pobijati ono, što exempli gratia kao profesor na katedri zastupa, jer nemože imati dvojako uvjerenje, u jednoj te istoj stvari. Teorija je za juristu jedna te ista, dakle ovdje kao i izvan sabornice. Ali ono uvjerenje gospodo, žao mi je, da moram reći, da nije opravdano. Vlada je rekla, i to bi željela, da svaki jurista, koji hoće, da se takovim drži, da si to uzme na um: rekla je, da ovaj nagodbeni zakon nije odlomak nekakav, nedokazan po dru. Vojnoviću, a neopravdan po dru. Vrbaniću, koji nije imao sreće, da je uzeo braniti tu temu dra. Vojnovića, koja se neda opravdati, t. j. da su ovo samo neki odlomci prava. Vlada je rekla: U ovom se ogleda razvitak državnoga i javnoga prava Hrvatske tja od Kolomana i pragmatičke sankcije do današnjeg dana. Za svakog juristu to je jasno, da nam je ovaj zakon u istinu izvor svih naših pravnih inštitucija, danas postojećih u zemlji.

Da sam ja, kao što nisam, profesor na našem sveučilištu, ja bih se trudio to utuviti našoj mladeži u glavu, kadagod bi joj historiju našeg javnog prava tumačio, te bi joj nastojao uliti i ukriepiti pravnu sviest. Hoćemo li, gospodo, u zemlji imati uredjeno stanje, to moramo širiti pravnu sviest, a ne bezpravje, kako se to žalibože čini s one strane.

Moja gospodo! Rešetajuć ona stranka političke teftere naše, uzima na rešetanje ponajprije gosp. presidenta našega Krestića.

Svakomu je na prvi mah to jasno, da bi daleko pristojnije i uputnije bilo, da g. Krestić mladomu poborcu daje pouke, po izkustvu i znanju svom, ne pako obratno. Medjutim da vidimo.

G. Krestić, kako je poznato, do g. 71. ili 68. bijaše drugoga mnienja u pogledu uredjenja naših odnošaja, koji je onda svoje mnienje onako branio, kako je držao, da bi budućnosti naše zemlje bolje odgovaralo.

Ali gosp. Krestić je čovjek od reda, čovjek od zakona, što svaki, koji dobrobit naše zemlje pred očima ima, biti mora, koji se poziva lih samo na zakon.

G. Krestić, imajuć zakon pred očima, rekao je, gospodo: Ovo nam je sve, što danas imamo, ovo nam je zakon, koji, kako vidite, podpuno neodgovara našim potrebam, idemo, da ga u koliko to bude moguće popravimo. Ali što je preduvjet svega toga? Najglavniji je taj: da se stavimo na temelj toga zakona.

I onaj rešetani program g. Krestića imao je načelo to: „reviziju“ zakona, ali se lojalno staviti na temelj toga zakona.

A što to znači: Staviti se na temelj zakona? Ne znači, kako su nam gospoda od opozicije uviek ostala razjašnjenje dužna, neznači to, ako misle, da primaju samo 1, 2, 3 pararafa. G. Krestić prihvatio je lojalno cieli zakon, stavio se na nj, pak je kazao: Taj zakon ćemo ići prema potrebi da ga revidiramo. I u istinu, stavivš se na taj temelj, izhodio je gosp. Krestić sa svojim drugovi reviziju u dva glavna pravca, a to ste čuli ob širno razglabanje u onih sjednica, kada se radilo o reviziji, koja se je malo uvažavala ovdje i od jednog go vornika, ako se nevaram, koji je kazao, da je taj popra vak onako ležao u zakonu.

Istina, samo što bi glede popravka financija mora čekati najmanje do izminuća onih 10 godina, da Ma gjari dobre volje na naše razloge nisu pristali, da nis bili onako politički uvidjavni, da se prije izmaka od 1 godina zakon revidira.

To je od programa g. Krestića prvi uspješni korak izhodjenje revizije u tom pravcu.

Drugi uspješni korak njegovu programu bijaše taj Kada je nedavno došlo do uredjenja naših financijalni odnošaja, kako nebi došlo bilo po politici g. dra. Vrb nića niti danas, i kad smo fondove dobili u naše ruk a treći najglavniji korak g. Krestića sa njegovimi dr govi, jest, da eto izvadja od česti cielokupnost zemlj utirući put, bez kojeg spojenje nebi uzsljedilo.

To su sve malenkosti, koje g. Krestić izvadja svog programa.

Sada se okrenimo na onu stranu. Pitam ja gosp dina prigovaratelja Vrbanića, a što je on od svog pr grama izveo? (Odobravanje. — Dr. Vrbanić: Ja nisa prigovorio!)

Dobro dakle, ako niste prigovorili, pitam ja, kad se g. dr. Vrbanić ustručava uzeti taj prigovor na se, š su dakle oni izveli od svoga programa, koji su u bor sa g. Vojnovićem? Ništa.

Što bi izveli, da se latimo vaše politike? Ništa.

Je li dovoljno to, biračem sve i svaku obricati, a izvedenju neka se drugi stara? (Odobravanje.) O to neka prosudi svaki, koja je politika zemlji odgovara bolje: da li ova, koja, ako ne u svem, ali malo po ma napreduje, ili ona, koja ostaje jalova?

G. dr. Vrbanić prigovori meni „lapsus linguae“ dva puta.

Da vidimo, što je taj lapsus linguae. Reče me radi Dalmacije, da je ona napuštena. Ja vas neću muč čitanjem paragrafa, ali toliko moram reći, da g. dr. V banić nije pročitao §. 65., koji jasno kaže, da se ima Dalmacija o uvjetih svoga spojenja saslušati.

Taj §. nije promienjen, ovime dakle ostaje netakr za sva vremena. I tu bi rekao sa moje strane nije laps linguae, nego lapsus mentis sa one strane, koja meni prigovara.

Još ću reći g. Vrbaniću, da obstoji §. 69. nagodb. akona, koji usvaja i sva naša zajednička ustavna prava, akle na koji se i on pozivlje, da u istinu ovaj zakon e samo po svom sadržaju nego i pozivom na §. 1. sva rava naše domovine obuhvaća izvan Dalmacije, što je stalo neriešeno.

Prelazim sada na g. Folnegovića.

On je predbacio g. Rubidi, da je Rubido od mene isvim udaljen i od strane, koja se zauzima za ovaj edlog, i da je mnogo bliže njemu. Drugačije niti neože biti. G. Rubido, kao mlad borioc, naravno mora da ije svega pita svoje srce, što mu veli ljubav prama omovini i nije voljan nijedno pravo svoje zemlje napuiti, onda dolazi zdrav razum, koji je u politici mjeroivan, onda se pita: kamo da se okrene.

Ja pozdravljam takova borioca s največim oduševenjem, koji već u početku svoga javnoga života i rada samo sa politikom „čuvstva“ nego i sa razumom raına, te ga pita za savjet što da radi. Danas je on bliže osp. Folnegoviću, ali unapred svaki korak će ga dalje dvoditi.

Kako jednom već rekoh, blago onomu politiku, koji štetom zemlje koristi, a težko narodu, koji se svojim ikustvom i štetom nebi okoristio! To valja i za g. Folegovića i za g. dra. Vrbanića, koji rešetajuć naše teftere, i našeg izkustva i naše politike za se ništa crpiti neće.

Još je jedno, što vas molim, da me saslušate. Kroz ili 6 godina nisam o tom govorio, ali sam izazvan i po gosp. Folnegoviću, gdje me je apostrofirao kao rbina“.

Neka vam bude jasno. Ja sam čovjek iskren, otvoren. ldio sam prije, nego sam imao čast i sreću sudbinom ovo mjesto doći. Više godina — ima tomu 20 godina - radio sam na ovom mjestu 7 godina i pozivam zemlju avu, pitam svakoga vas, da mi kaže, kada sam ja rao, ili prije ili sada, „srbsku“ politiku? Moja politika a je politika trojedne kraljevine, kao što ju je sam rkovac iztaknuo, ili politika po zakonu obilježene kraljvine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske ili ako hoćete, polka Hrvatske. (Živio! Živio!)

Što se tiče apostrofiranja kao Srbina, neznam — žao je, da g. Folnegovića ovdje nema — ako je mislio ne označiti „vjeru“, onda mi je jako žao, ne sebe, nego ega radi, da je to spomenuo, jer ga smatram umnim i slobodoumnim čovjekom. Ako pak misli u narodnostnom smislu, onda neka mi dopusti, da mu rečem, da baš vlim, da me je izazvao, jer sam već prije čuo nekoliko rči od prijatelja dra. Gjorgjevića, koje su mi u tome pgledu bile nejasne, što mislim kao Srbin i zašto držim, d svaki patriota ove zemlje i Srbin tako treba da misli.

Moja gospodo! Mi ovdje kao Srbi netražimo nikakve političke individualnosti.

Naša politička individualnost ove zemlje ona je, kao ju obilježuje zakon i to §. 59. To je i za nas Srbe kao i za Hrvate svetinja. Ovo nam je svim uzajamna domovina, a što razboriti Srbin tražiti može i smije, jedino je to: Ostavite mu na miru njegovo istorijsko ime i crkvenu školsku autonomiju — kako ju mu — nevelim privilegija, nego postojeći zakoni garantuju i ništa drugo. (Živio! Živio!) To je sve, što tražimo.

Što ste natuknuli, gospodo, o omladini, moram reći, da ja prema mladeži imam najbolje čuvstvo ljubavi kako prema hrvatskoj, tako i prema srbskoj i mogu konštatovati sa radošću, da vidim ovdje i ondje okret na bolje. Za ovaj okret na bolje govori ne samo organ one stranke, u koju ja u ostalom po svom mišljenju nikada spadao nisam, ali kako velim, okret na bolje; što se pako tiče „tolerancije“, za to, što sam ja na ovom mjestu, velim, da to nije dosta, nego kažem: Nemojmo se samo tolerirati, nego učimo se i medjusobno štovati i ljubiti, jer samo medjusobno štovanje radja ljubav i privrženost prama miloj nam domovini.

Samo u tom leži nam bolja budućnost, samo tako će nam biti ujedinjenje naroda prava sreća!

Toliko sam imao reći. (Burno Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Hvala Bogu, vis. sabore, da je poslje ovako duge razprave, koja se 8 dana povlači, došla već jednoč posljednja rieč na izvjestitelja.

Uzimajuć rieč, vis. sabore, ja se neću preko dalekih brda i dolina vijati za onom gospodom, koja su pred menom govorila, i neću iztraživati, što je koji od predgovornika prije 10 ili pače 15 godina govorio ili pisao, nije mi dakle glavna briga, je li kada g. zastupnik virjanski i zastupnik senjski mienjao svoje misli, je li se iznevjerio svojoj prošlosti, tim manje, što držim, da ni jedan ni drugi prošlosti i nemaju, nego ću se stegnuti lih na to, da zakonsku osnovu, o kojoj razpravljamo, uzmem u zaštitu proti navalam, koje su s različitih strana proti njoj podignute.

Ovo bi bila vrlo lahka zadaća, visoki sabore, kada mi ju nebi težkom činilo snebivanje, da prokušani rodoljubi, da izkusni ljudi na političkom polju mogu od ovako važne stvari igrati neku, rekao bi, igru.

Drugi prosvjetljeni i patriotični narodi, da postignu cjelovitost zemlje, da zadobiju jedinstvo naroda, žrtvuju miljarde novca, i prolievaju rieke krvi. Mi netrebamo izdati ni jednoga krajcara, mi netrebamo proliti kaplje krvi, od nas se neište ni vlas jedna s glave. Pred ovom periodom pozivajuć narod na birališće, naviestismo mu u izbornom programu težku borbu za zemljištnu cjelovitost; ovoga uzvišenoga muža, koji stoji danas na čelu i vladi i zemlji, za to najvećom i občenitom radosti pozdravismo, što je glasno zadao rieč, da će jedinstvom naroda izpuniti želju davnih vjekova, te smo samo zato zebli u srcu, hoće li mu poći za rukom, što obriče.

Poslje svega ovoga, gdje nam treba samo ruku pružiti za Krajinom, mjesto da ju pružimo i Krajinu zagrlimo,

mi evo pružamo šake jedan proti drugomu i dižemo toljage jedan na drugoga, pa nemoram li onda, gospodo, misliti, da se izkusni rodoljubi i politici igraju igre sa cjelovitosti zemlje?

Dà, ali naši zastupnici na skupnom saboru; ali načelo o zajedničkom zastupstvu! No vaš program, što ste u najnovije doba izdali, odsudjuje to isto načelo; što odsudjujete, ljudi odlučni, obećajete promjeniti; ljudi ozbiljni, uvjereni ste, da promjeniti možete. Ugarska vam dvostruko pritiče u pomoć; ona prva izvraća načelo; ona prva navodi dokaze, zašto načelo nevalja i daje nam Krajinu, da uz njezinu pripomoć još lašnje promienite, što se promieniti i bez nje nedade.

Sad na jedan put to odsudjeno načelo vam je dragocjeni, fundamentalni zakon, te volite možda osujetiti, svakako odgoditi spojitbu Krajine, cjelovitost zemlje, podvostručenu snagu narodnu, nego žrtvovati ono odsudjeno načelo!

Ja, gospodo, na sve ovo moram si protrti oči, jer mi se čini, kanda za prijateljem Jordanom vidim švedskoga kancelara Oxenstierna, i kanda čujem, gdje mu šapče, da nezna niti je kada rekao, da li se sviet upravlja s malo pameti, ali slušajuć našu razpravu, uvidja jasno, da se stvar hrvatska s malo pameti ravna.

A da se stvar hrvatska ravna s malo pameti, svjedoči izjava zastupnika Mrazovića. Na nju se najprije obraćam, jer držim, da je potekla iz najvišega areopaga stranke. Štogod se može razloga navesti proti zakonskoj osnovi, sabrano je i složeno u izjavi. Pa ona stranka, koja u program stavlja želju za promjenom zakona, u izjavi kao prvi razlog proti zakonskoj osnovi navodi postojeći zakon. Na drugom mjestu uvjerava, da kraljevinski odbor i sabor nemaju mandata za ono, što zakonska osnova predlaže. Ja se neupuštam u metafizično razlaganje o naravi mandata. O tom je dobro razlagao i nekoliko valjanih migova dao moj prijatelj zastupnik dr. Spevec. No koji je mandat previšnjim odpisom namienjen kraljevinskomu odboru i saboru, bit će ustanovljeno bilo u vieću medju svietlom krunom i njezinimi savjetnici. Od njih su u našem krilu dva svietla lica, preuzvišena gospoda ban i ministar hrvatski. Za kraljevski reskript, za čistoću njegovih namjera oni su svojim podpisom odgovorni kruni i saboru Jesu li vam oni rekli, da je kraljevinski odbor prekoračio mandat, i da će ga prekoračiti sabor, ako primi odborov predlog? Izvolite ih upitati!

Ni drugi razlozi, koji se navadjaju u izjavi, nisu više osnovani, na primjer onaj o ravnopravnosti medju Hrvatskom i Ugarskom. Kanda bi po postojećem zakonu postojala ravnopravnost medju dviema kraljevinama, od kojih jedna u skupnom saboru ima preko četiri sto, druga petdeset zastupnika. Najviše se može pitati ima li po zakonu ravnopravnost medju birači u kraljevini Ugarskoj i birači u kraljevini Hrvatskoj. Neuzimajuć u obzir, da na drugom temelju osnovani izborni red u kraljevini Ugarskoj sasvim druge i u mnogo većem množtvu birač poziva na biralište, nego na drugčijem temelju osnovan izborni red u Hrvatskoj, ravnopravnost medju bira uzpostavlja jedini izborni red s obćim glasovanjem. Jes li u nas ravnopravni poštovani birači Ivanićgrada s onin izbornimi kotari, gdje birača ima na više stotina.

No hoćete li ravnopravnost, možete ju odmah imat Ugarska vam ju nudja, te će mjesto ove zakonske osnov objeručke prihvatiti ravnopravan broj zastupnika, ako pristanete na ravnopravan način izbora. Odlučite se, vam ugarski sabor podieli zemlju na izborne kotare, vam ugarski ministar razpisuje i ravna izbore, pa će mjesto 40 pošiljati na skupni sabor 50 zastupnika.

Izuzamši velikodušnoga u načelih tvrdoga zastupnil Kamenara, koji je pripravan na daleko veće žrtve, ne se Ugarska ikada usudjuje sanjati, te bi radje privoli da se Hrvatska raztoči u ugarske županije, nego li p hvatio ovu zakonsku osnovu, ja sam uvjeren, da nijed član ovoga sabora neće na onu jedino istinitu ravnopra nost pristati.

Nemogu li razlozi izjave sklonuti, da zabacimo konsku osnovu, možda su jači razlozi djakovačkoga stupnika, koji veli: Mudra je Ugarska i postupa oprezı Jednoč je poduzela juriš na poziciju Hrvatske, pa se lj prevarila i osakatila. Zato mjesto jurišem privlači se kavom mudrosti poziciji Hrvatske, odkidajuć malo malo jednu ustanovu za drugom i njezina temelj zakona

Što kani i namjerava Ugarska, visoki sabore, to pokazuje iz programa njezinih stranaka. Na ugarsk saboru vidim ja tri stranke s različitimi programi; n programu ni jedne stranke nema to, da se ugovor Hrvatskom ima mienjati na njezinu štetu. kako d stranke hrvatskoga sabora izjavljuju, da se nagodb zakon ima mienjati na uštrb stečenih prava Ugarske.

Dà, reći će djakovački zastupnik: no zar niste či neki dan u peštanskom listu članak, koji jasno onu mjeru odkriva? Čitali smo onaj članak u peštans listovih, dan na dan bez prestanka članke, koji dvos ugovor najvećim prokletstvom za Hrvatsku proglašuj na smrt odsudjuju?

Dopustimo medjutim djakovačkomu zastupni ugarska vlada, ugarski sabor i ugarski narod dan i samo jednu paklenu osnovu snuju, da podruju zakon izvrnu poziciju, koju ugovor Hrvatskoj zajamčuje. H li se Hrvatska jače i uspješnije na svojoj poziciji bra s ono četrnaest zastupnika, ili zemljištnom cjelovit ujedinjenim narodom, sabranom u jedno narodnom snag

Ali čemu da poklonimo tih četrnaest zastupnika, stavlja djakovački zastupnik; radi spojitbe Krajine nuždno; krajiško je pitanje dozrelo kano zrela jab i kano zrela jabuka mora nam po sebi i sama od Krajina u krilo pasti; njezin gospodar nije Tisza.

Ovako sam ja, gospodo, prije pol godine od prilike, reporučujuć na ovom mjestu obnovu financijalne nagodbe, ovorio o Krajini, kada je djakovački zastupnik svjetovao abor, neka neprihvati predlog kraljevinskoga odbora, eka s financijalnom nagodbom i krajiškimi proventi neušta iz ruke jedine tvrdjave, iz koje se može braniti pojitba Krajine proti samovolji i zaprekam ministra-redsjednika Tisze. Prije pol godine Tisza je po mnienju jakovačkoga zastupnika bio neograničen gospodar Krajine, je njom tako odlučivao, da joj može dozvoliti ili zapriečiti spojitbu i doskočit mu se je moglo iz Vojnovićeve tvrdjave, iz neprimljene financijalne nagodbe i iz epredanih krajiških proventa; danas pako poslje pol odine, onaj isti Tisza, po mnienju onoga istoga djakoačkoga zastupnika, nije ništa naprama Krajini, nije njoj ospodar, nemože joj zapriečiti spojitbe.

Niti onda nisam ja, gospodo, mislio, niti sada mislim, a je Tisza gospodar Krajine; no kao onda, tako i sada islim, da je Tisza i svaki ministar-predsjednik, zvao se ako mu drago, s ugarskim saborom gospodar o tom, oliko zastupnika ima biti na ugarskom saboru, pa dok o tom broju ne sporazumiju Ugarska i Hrvatska, dotle ajiški zastupnici neće sjediti niti na skupnom, niti na rvatskom saboru.

No zastupnik djakovački prigovara nam suglasno s razovićevom izjavom, da neustupamo samo četrnaest stupnika, nego žrtvujemo samo načelo zadobiveno i svećeno stečenim zakonom o razmjernom broju zastupnika, te ovako prejudicium stvaramo za Krajinu i almaciju.

Za Krajinu, pošto se sada za vazda u njezino ime tanovljuje broj zastupnika, niti će se ikad više za nju tanovljivati, u ovoj zakonskoj osnovi nemože se govoii o prejudiciju. O Dalmaciji pako valjalo bi reći, što Rimu, da svi putevi vode do njezine spojitbe. Ipak glavite alternative samo su ove dvie moguće: Ili će rvatska zadobiti Dalmaciju uzprkos Ugarskoj, ili s podrom Ugarske. U onom prvom slučaju vjerojatno neće s boliti glava ugovaranjem, koliko hrvatskih zastupnika bude na ugarskom saboru.

U drugom slučaju, koji mi se čini vjerojatniji, čini se zato vjerojatniji, što znam, da uz one krugove čke, u koje se običajemo kad što maglovito nadati, ko dva vieka nedobismo Krajine, a dobismo ju uz moć Ugarske, te bi tako moglo biti i s Dalmacijom; — drugom slučaju vjerujem ja ono, što i gospodin predsjnik nutarnjega odjela, da bi i djakovački i svaki drugi rvatski zastupnik za Dalmaciju rado poklonio opet kojega stupnika.

Sravnjujuć ovako razlog s razlogom, i samu mi je žo, da medju nama nema grofa Clama Martinica i dra. Riegera, od kojih bi prvi s hladnim državničkim razborom, drugi vatrenom rječitosti svjetovao saboru, neka primi zakonsku osnovu. A zašto ja velim o njih, da bi ovako svjetovali saboru? Zato, što sam kao i vi čitao u njihovu organu članak, u kojem se u velike hvali velika državnička mudrost ministra-predsjednika Tisze, kako će spojitbom Krajine zadovoljiti želju Hrvatske i tim učvrstiti državnu misao i veliku političku poziciju Ugarske. Pače, ja idem i dalje: U našem kolu Clam-Martinic i dr. Rieger bili bi glasovali i za onu zlosretnu potrošarinu na ugarskom saboru. Čudno vam se čini? I njim se je čudno vidilo, dok nebijaše na vladi grof Taaffe-a, dok sami nisu bili u carevinskom vieću. Koliko put su onda govorili, da se porezi ustavovjerne stranke nemogu podnositi, da će Niemci Českoj samu krv izpiti. No od kada se iz carevinskog vieća dogovaraju s grofom Taaffeom, ne o hrvatskoj autonomiji za Česku, već o dvojici trojici čeških profesora na pražkom sveučilištu, o kojem češkom činovniku po uredih, tako im je dragocjen taj grof Taaffe, da će za njegov obstanak glasovati, za reformu, to će reći za veći iznos zemljarine. Tu žrtvu veću, nego potrošarina namiće Hrvatskoj, prinose grof Clam i dr. Rieger grofu Taaffe-u, koji otvoreno govori: Ja sam tuj, da čuvam i uzdržim prosinački ustav, onaj dakle ustav, koji za uviek pokapa cjelovitost i politička prava kraljevine Češke.

No djakovački zastupnik nedopušta ni sravnjivati Hrvatske s Českom; Hrvatska nije doživila bjelogorskoga poraza; u njoj nije bilo veleizdajničkih pokreta; ona je dapače godine 1848. svu svoju snagu pokrenula, silnu svoju krv prolila za jedinstvo, za spas monarkije. Tako razlaže djakovački zastupnik.

Svi pravedni državnici, svi iskreni rodoljubi odbijaju teoriju, da bi bjelogorski porazi za sobom povlačili poraz narodnih prava. No i bez toga je Hrvatska godine 1848. svoju snagu pokretala, svoju krv prolievala ne toliko za monarkiju, koliko za svoj obstanak, za svoja politička prava. Zato nam je drag i svet onaj spomenik bana Jelačića. Bez njega mi danas nebi na širokom temelju političke autonomije razpravljali o spojitbi Krajine; na njegove oči mi gledamo, na njegova uha mi slušamo, na njegova usta mi govorimo. Uprav zato, što se borasmo za našu domovinu, nemamo prava očekivati nekakve otajne, nevidljive nagrade, nego imamo pravo i vlast razvijati zaslužene stečevine i tražiti cjelovitost zemlje. No zar nije u isto doba Česka još veću snagu pokrenula i još više krvi prolila za obstanak monarkije? Pa ipak bjelogorska bitka i ova prolivena krv nemogu Českoj povratiti autonomije, koju ima Hrvatska. Ono malo čemu se grof Clam i dr. Rieger nadaju od sporazuma s Taaffeom, kakvom ih politikom nadahnjuje? Zar politikom vašom? Zar pustom vikom na Tiszu i Ugarsku? Obratno, gospodo, oni se uklanjaju svakoj sienki, kojom bi mogli uvriediti ili na sumnje dovesti Ugarsku, da je nebi uvredom ili sumnjom podigli na Taaffe-a i tim na posljednje uporište čeških nada. Pa bi oni pritekli vam u pomoć proti Ugarskoj, da zadobijete Krajinu, koja vam se nudi, a vi ju bez razloga odbijate! Pravo je rekao moj prija-

*

telj dr. Spevec: Kao što je vaša politika, tako je i vaša nada naivna.

Mjesto da se razpravlja o zakonskoj osnovi, zametnula se je obširna prepirka o tom, tko nosi ljepšu i čišću zastavu. Slušajuć ju, ja trnem od straha, nebi li se na ovoj zemlji izpunila grozna rieč djakovačkoga zastupnika, nije li sudbina Poljske na pragu Hrvatske. Pred svojim razsapom ona je imala stranke, koje od samih zastava nisu vidile domovine. Tu je izvor trganju Poljske. Razplakano nevoljom naroda, posla mu nebo u grofu Wielopolskom državnika, koji mu govoraše: Ruski car i ruski narod hoće da se s tobom nagode, primi autonomiju, koju ti nude.

No tada se saletiše na njega odasvud neodvisni, pričajuć narodu, kako Europa jedva čeka čas, da mu na oružju donese slobodu; odonud opet stranka prava, da će samo ona Poljska ugovarati, koja bude široka od istočnoga do crnoga mora, u posjedu svih svojih nezatarivih prava. Tko govori kano grof Wielopolski, izdajica je, kao i on. I svi poviknuše, da je grof Wielopolski izdajica.

Vi znadete, gospodo, sudbina, što je od onda stigla Poljsku. Ona je strašnija nego ona vilagoška, koju spominje zastupnik senjski. Za vilagoškom sudbinom i po njoj sliedilo je uskrsnuće Ugarske, kao za Jelačićevim spomenikom uskrsnuće Hrvatske. Tko vas smije proricati uskrsnuće Poljske? No, koji se nabacuju Vilagošem, neka nezaborave, da za njihovom strankom stoji Rakovica, jadan i žalostan pokus, uz koji je u ludo poginulo nekoliko fantastičnih, no plemenitih ljudi, i propalo mnogo nevinih porodica, no koji Hrvatskoj nije donio ni slave za prošlost, nit naslova za budućnost.

S onim, što jaskanski zastupnik veli, da će Miškatović biti još mnogo put izvjestitelj, dok se izvede spojitba Krajine, ide u jednu kategoriju pitanje zastupnika djakovačkoga, da li postoji još koji potajni ugovor o Krajini? Tajni tobož ugovori o Krajini bili su tako tajni, da je o njih sva štampa razpravljala. Ugovora tajnih nije nikad bilo, nema ih ni sada. Ili dapače, varam se, istom ih sada ima, pa da se nebojim griešiti proti diskreciji, rekao bi vam, da je tajno ugovoreno o krajiškom fondu, o pokriću krajiške uprave, sve sami takvi tajni ugovori, koji ugovoriocem zavriedjuju spomenike.

Hoću li ja pako ikad više biti izvjestitelj; hoću li ikad više obnašati narodni mandat, ja neznam. Sgode nisu takve, da bi duboko osjećajući patriot želio stupiti u ovu sabornicu, gdje je obzir stranke veći, nego sreća domovine. No to znadem sigurno, da će se cjelovitost zemlje izvesti, da će se Krajina spojiti, pa kad bih isto toliko bio uvjeren, da sam išto ovomu cilju pripomogao, onda bi tim i glasovanjem za ovu zakonsku osnovu toliko privriedio domovini, da bi mi se oprostili i najveći griesi, koje bih proti njoj sakrivio. Zato ću za osnovu glasovati.

Vi pako, koji bajate o tom, kakve bi triumfe slavi barun Rauch, da dodje u ovaj sabor, što ćete istom go voriti poslje nekoliko godina, koje ćete triumfe prisva jati banu, koji je izveo spojitbu Krajine?

No doneseć vam Krajinu, nenosi vam on samu rados nego težke brige i zadaće, kojim je dorasao sabor u veliku i trieznu stranku, sporazumnu i složnu s patri tičnom vladom. Njihovu složnu naporu može poći rukom, da Krajinu ne samo spoje, nego i moralno uj dine u jednu narodnu cjelinu.

U taj par i dr. Gjorgjević medju vaše zastave za sadjuje svoju posebnu i pokazuje ju već unapried svoji krajišnikom, neka odmah započnu rad proti Hrvato za privilegija ondje, gdje slobodouman ustav podjelju svim bez razlike jednaka prava, jednaku slobodu. I tko će zahtjevati od dra. Gjorgjevića, da bude veći p triot, bolji državnik od hrvatskih zastupnika? Al ova radeć, nekrivimo poslje nikoga, bude li Ugarska ne sam u snagi, nego i nuždi, da upravlja zemljom, koja se nez upravljati sama.

Ja ponavljam, gospodo, da ću glasovati za zakons osnovu. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Visoki sabore! Buduć je izvjestit već i drugi govor svršio, to se razprava ob ovoj osn izjavljuje svršenom, te se prelazi na glasovanje.

Prispjela su dva predloga: Jedan od gosp. zastu nika Gjurgjevića, poduprt po desetorici saborskih člano a drugi od g. zastupnika dra. Jordana, poduprt po naestorici saborskih članova. Oba predloga zahtjevaju g sovanje poimence. Usljed toga glasovat će se poimen

Imena će čitati bilježnik g. Steković, a glasove bilježiti gospoda bilježnici Brantner i dr. Lončarić.

Pošto se glasovanje ima obaviti o cielosti osno s toga nalazim za potrebno, da gosp. izvjestitelj pro osnovu od početka do kraja, jer će ovo biti i treće tanje dotične osnove.

Izvj. **Josip Miškatović** čita dotičnu osnovu. (Vidi zapisnik 106. sab. sjednice.)

Predsjednik: Visoki sabore! Sada će se glaso poimence, kako je već prije prijavljeno.

Ona gospoda, koja su za to, da se ova osnova pri kako ju je predložio kraljevinski odbor, neka se, k budu pozvana po bilježniku, izjave sa „da", a ona spoda, koja su za to, da se osnova neprimi, neka izvole izraziti sa „ne". Prema tomu će se sada glasov Prima li vis. sabor ovaj način glasovanja?

(Glasovi: Prima, prima!)

Bilj. **Jovan Steković** (čita imena saborskih član te sliedi poimenično glasovanje sa „da" i „ne").

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik: Resultat glasovanja postignut je slied Glasovalo je ukupno 70 članova: sa „da" 47, „ne" 17, a nije glasovalo 6 članova.

Kada se ovih 6 pridoda k onim 17, to su 23, koji eprimaju ove osnove, dočim je sa 47 glasova osnova rimljena u svojoj cielosti te će se predložiti na preišnju sankciju.

Sjednica se odgadja na 5 časova, te će se nastaviti, ›r se imadu još u današnjoj sjednici uzeti nekoji predıeti. Sad je dakle odmor.

(Poslje odmora.)

(Saborski predsjednik g. Nikola Krestić zauze predjednička mjesto. te bude sa „Živio“ pozdravljen.)

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Sjednica se astavlja. Na dnevnom je redu izviešće pravosudnog saorskog odbora o §. 2. zakona o mjestnih sudovih

Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Ivjest. dr. **Antun Jordan** (zauzev izvjestiteljsko ıjesto, čita izviešće dotičnoga odbora. — Vidi zapisnik 06. sab sjednice).

Predsjednik: Visoki sabore! Po dužnosti mojoj redsjedničkoj imam napomenuti sliedeće:

U svih parlamentih svieta nigdje nije dozvoljeno. a se jedan te isti predmet, koga je legislativa zabacila, e samo u sliedećoj nego i u čitavoj sjeditbi podnese; nekih država par excelenc, kao što je Englezka, neıože se za vrieme čitave legislatorne periode donieti na ol kuće.

Kako ja mislim, §. 2. je vis. kuća u sjednici svojoj, ržanoj dne 3. veljače ove godine, zabacila. Sada dolazi dbor, pak kaže: Ja preporučam ovaj §. 2. onako, kako a je vis. kuća zabacila, za prihvat.

Ovo po mojem mnienju, gospodo, parlamentarno nije opušteno.

Ako izvoli vis. kuća ovdje iznimku učiniti, može ju činiti, ali ja, kao predsjednik, dužan sam visokoj kući voje mnienje izjaviti.

Što se mene tiče, ja bih bio za to, da se s mjesta vaj §. 2. odputi natrag.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Imam čast izjaviti u ime vlade, ı ona povlači natrag §. 2. ove zakonske osnove, pri-žavajuć si, da će tečajem ove saborske periode, pred-žiti zakonsku osnovu, koja će riešiti pitanje, potaknuto §. 2., prema duhu i smjeru trgovačkog zakona.

Predsjednik: Pošto po §. 47. poslovnika vlada ıože svoj predlog u cielosti ili djelomice prije dovršene ›ecijalne debate povući natrag, to mislim, da je ovo vo mjerodavno.

Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Za taj slučaj, ko bi vis. vlada povukla natrag koji predlog, vlastan svaki član sabora po §. 48. poslovnika usvojiti predlog, oga je vlada natrag povukla. Nu obzirom na to, što vlada izjavila, da će još tečajem ovoga zasiedanja, ovo mom sudu velevažno pitanje na razpravu podnieti; s toga tvrdo se nadajuć, da će obzirom na interese trgovine, koji zahtjevaju preinaku zakona o mjestnih sudovih, da će što prije, još za ovoga zasiedanja predložiti obećanu preinaku, to ja usvojen već taj predlog nepredlažem sada, nego odstupam od njega.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja mislim, vis. kuća, da je ovaj predlog sada već prestao biti predlogom vladinim, nego da je još predlog odbora. Kada ga odbor ovdje donaša i tumači, ima još uvjek pravo izvjestitelj odbora izjaviti, da li ostaje kod predloga ili ne? (Glasovi: Aaa?) Molim liepo, ja tim nezahtjevam, da se sada to pitanje rieši; meni nije do šale u ovoj stvari. — Ako je gosp. izvjestitelj sporazuman time i ako on u ime odbora povuče predlog natrag, nema više toj stvari predmeta, ali svakako mora se to i od strane odbora izvjestitelj izjaviti. (Žamor.)

Predsjednik (prama govorniku): Molim, izvolite saboru govoriti, a ne pojedinim osobam.

Fran Folnegović: Ja nemam krivo, — — možda me gospoda nerazumiju — — osnovu zakona, dok ju nije odbor pretresao, imade vlada pravo natrag povući; ali ako se osnova u formi predloga saboru predlaže, može vlada svoj predlog i onda natrag povući, ali se zato nemora čitava razprava razvrći.

Ja mislim, da to već i čast odbora zahtjeva.

Medjutim, ako je odbor sporazuman s ovom izjavom vis. vlade i ako je sbilja nakanila vis. vlada, da ovaj zaista velevažan predmet — kako je gosp. dr. Vrbanić spomenuo — u formi zakonske osnove stavi još u vrieme ovog saborskog zasiedanja na razpravu, ja nemam ništa proti tomu, ako se ova osnova skine s dnevnoga reda, akoprem bi jako želio, da se ovaj velevažni i toli težko izgledani paragraf od trgovačkog stališa nebi skidao s dnevnoga reda.

Predsjednik: Ja moram zastupniku g. Folnegoviću odgovoriti, da njegovo mnienje nije u poslovniku utemeljeno, jer ako čita §. 37. poslovnika, to će viditi, da se tamo kaže (čita): „Vlada može svoje predloge povući natrag u cielom ili dielomice prije dovršene specijalne debate“.

Poslje dovršene specijalne debate može vlada svoj predlog povući natrag samo u cielom.

Poslje trećega čitanja nemože više vlada povući svoga predloga natrag niti u cielom niti dielomice.

Dakle poslje dovršene specijalne debate nemože vlada uzeti svoga predloga natrag, kada bi ovo mnienje stajalo, onda nebi imao razloga §. 47. niti nikakova temelja.

S toga, moja gospodo, ja mislim, da je sasvim korektno, ako se uzme, da odbor neusvaja ništa niti nepredlaže nego svoje mnienje.

Ja mislim, vis. sabore, da je sasvim korektno, ako se ova izjava vis. vlade uzme do znanja, po kojoj ovo predsjedničtvo izjavljuje, da, pošto §. 2. neeksistira, da

§. 3. dolazi mjesto 2., a §. 4. mjesto 3. U ostalom — rieč ima g. zastupnik Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Izviešće odbora postaje bezpredmetnim, ako nema predloga vladina. Vlada je povukla svoj predlog o §. 2. natrag; dakle nema više ni predloga odbora. S toga po mom mnienju nemože više ni razgovora biti o predlogu odborovu, a najmanje pako g. izvjestitelja, dapače on nema niti pravo izjaviti se u ime odbora, da li odustaje ili neodustaje, jer sada više predloga odborova nema, pošto je temelj tomu predlogu vlada opozvala.

Što se tiče same stvari, ja sam bio uvjek za to, da se trgovačkomu i obrtničkomu stališu pogodnosti dadu, koje bi bile u interesu njegovu. Ja mislim, da nije niti trgovačkomu, niti obrtničkomu stališu nikakova šteta nanešena, ako vis. vlada svoj predlog o promjeni zakona glede mjestnih sudova natrag povuče, pa možda sretnim kojim načinom isti predlog, i to na veću korist obrtničkomu i trgovačkomu stališu zak. osnovu podnese.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj, da on izvoli svoje mnienje izjaviti.

Izvj. dr. **Antun Jordan:** Vis. sabore! Ja sam riedko u sretnom položaju, da bi se mogao složiti s mnienjem g. predgovornika. Ovdje moram priznati, da ima podpuno pravo, ali žalibože krivo g. Folnegović, jer je sasvim jasan §. 47. poslovnika.

Ovdje dakle nije više na odboru pravo, da bi odbor što prisvojio, što nebi htjela vlada sama mienjati. Ovaj §. 2. imade velike raznoličnosti, a pojavili su se mnogi nazori i mnoga mnienja, te će trebati više vremena, dok se najshodnije predloži.

S toga razloga pristajem, dakako podupiruć želju dotičnih članova ovoga sabora, da vis. vlada u interesu spomenutih dvajuh stališa, u interesu prometa čim prije podnese ovakove ustanove, po kojih misli, da će biti zaštićeni interesi trgovački.

S toga ja sa svoje strane pristajem uz izjavu vlade.

Predsjednik: U ovom dakle štadiju — ako je s voljom vis. kuće — imade se smatrati specijalna debata zakonske osnove, kojom se preinačuje, odnosno nadopunjuje osnova zakona o mjestnih sudovih, dovršenom, t se samo sada još treće čitanje preduzeti ima. S toga od pada nužda, da se obzir uzme na amendemet gosp. zastupnika Crnadka, kojeg je podnio ovoj vis. kući.

Usljed toga sastoji se ova osnova zakona iz §. 1 §. 3. sada §. 2, §. 4. sada §. 3. i u naslovu se im izpustiti „§. 24., kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju ustanove zakona o mjestnih sudovih." — Je l time sporazumna vis. kuća?

(Glasovi: Prima se! Prima se!)

Za danas, vis. sabore, ja mislim, da će biti dosta

Na dnevni red buduće sjednice stavit će se izviešć odbora verifikacionalnog ob izboru zastupnika Tüköry-a izviešće odbora verifikacionalnog od izborih narodnih zastupnika gg. dra. Peičića, Svetozara Kuševića i Teodor grofa Pejacsevicha, zatim izviešće odbora agrarnoga.

Za danas će biti dakle dosta.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sut u $^1/_2$10 sati prije podne, na koncu koje biti će treće čitanje ove zakonske osnove.

(Svršetak u 1 sat poslje podne.)

Sto i sedma saborska sjednica,

držana dne 16. veljače 1881. u 9½ sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Razprava generalna i specijalna o izviešću agrarnoga odbora i ob osnovi zakona proti trsnomu ušencu. — Razprava o izviešću verifikacionalnoga odbora. — Odgovor predstojnika za unutarnje poslove, presv. g. Jovana baruna Živkovića, na interpelaciju nar. zast. g. Steve Popovića glede uzpostave ceste u Sriemu od Kukojevaca do medje krajiške. — Odgovor istog gosp. na interpelaciju nar. zast. g. Frana Folnegovića glede phylloxere. — Odgovor istog g. na interpelaciju nar. zast. gosp. dra. Ante Starčevića glede sigurnog i koristonosnog uloženja zemaljskih zaklada. — Interpelacija nar. zast. gosp. dra Koste Vojnovića glede Rieke i hrvatskih činovnika na Rieci. — Interpelacija nar. zastupnika g. vel. župana Stjepana Josipovića glede uvrštenja občinske velikogoričke ceste u mrežu kotarskih cesta. — Interpelacija nar. zast. g. Vase Gjurgjevića glede razpisanja natječaja za učiteljicu u občini daljskoj.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. ilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

VI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i lavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zarebu dne 15. veljače 1881. pod predsjedanjem I. saborzoga podpredsjednika dr. Josipa Vuščića u prisutnosti 72 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: Preuzvišeni g. m Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jom barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao uhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez imjetbe ovjerovljuje.

Podnesak na ovaj visoki sabor stigao nije nikakav.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je naavak debate ob izvještaju kraljevinskoga odbora, čim e ista dovršena, prešlo se na glasovanje i to po predgu dra. Jordana i drugova i g. V. Gjorgjevića i drugova imenično.

Predsjednik pita: „Prima li visoka kuća zakonsku snovu tičuću se preinake nekojih ustanova u zakonskom . I. : 1868. i zakonu od 30. studenoga 1873. (ugar. k. čl. XXX. : 1868. i XXXIV. : 1873.), kojimi se ureuju državo-pravna pitanja medju Ugarskom i kraljenom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom.

Ona gospoda, koja su za tu zakonsku osnovu neka vole glasovati sa „da“, a koja su proti sa „ne“.

Glasovalo je 70 gg. saborskih članova i to sa „da“ 7, sa „ne“ 17, a 6 ne glasovahu; time je dakle primljena osnova, koja će se podastrieti Njeg. c. i kr. apošt. Veličanstvu previšnje sankcije radi, te koja glasi:

Zakon

tičući se preinake nekojih ustanova u zak. čl. I. : 1868. i zakonu od 30. studenoga 1873. (ugarski zakonski čl. XXX. : 1868. i XXXIV. : 1873.), kojimi se uredjuju državno-pravna pitanja medju Ugarskom i kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom.

Pošto je uslied skore administrativne spojitbe hrvatsko-slavonske vojne krajine s Hrvatskom i Slavonijom nastala potreba, da se po ustanovi §. 33. zakonskoga čl. I. (XXX.) : 1868. s nova opredieli broj zastupnika, koje hrv.-slav.-dalmatinski sabor ima izašiljati na skupni ugarski sabor, to je ob ovom medju ugarskim saborom s jedne i saborom hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim s druge strane na način u §. 70. zak. čl. I. (XXX.) : 1868. odredjeni, sklopljena obostranim sporazumom pogodba.

Pogodba ova, kad ju Njegovo carsko i apoštolsko kralj. Veličanstvo odobri, potvrdi i sankcionira, uvrstit će se kano temeljni Ugarske i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije zakon medju zakonske članke, kako sliedi:

§. 1. Paragrafi 32., 33., 36., 40. i 42. zakonskog čl. I. (XXX.) : 1868.; zatim §. 1. zakona od 30. studenoga (zak. čl. XXXIV.) 1873. stavljaju se, kad ovaj zakon stupi u život, izvan krieposti, a mjesto njih valjaju sliedeće ustanove.

§. 2. Broj zastupnika, što se od strane Hrvatske i Slavonije imaju pošiljati na skupni ugarski sabor, ustanovljuje se za budućnost, i to od onog časa, kada poslje izvedene administrativne spojitbe vojne krajine sa spomenutimi kraljevinami i njezino pučanstvo bude jur faktično sudjelovalo na ustavnom životu, da bude bez obzira na razmjer pučanstva ustanovljen u stalnoj brojki

od četrdeset, ne razumjevajuć ovdje grad Rieku i njezin kotar iz razloga spomenuta u §. 66. zak. čl. I. (XXX.) : 1868. Ako se kašnjim kojim zakonom broj članova ugarske zastupničke kuće promjeni, onda će se i ovako ustanovljena brojka hrvatsko-slavonskih zastupnika u ugarskoj zastupničkoj kući u ovom razmjeru promjeniti, u kojem novim zakonom ustanoviti se imajući broj sveukupnih članova ugarske zastupničke kuće, stoji naprama sadanjemu ukupnomu broju članova te kuće.

§. 3. Od spomenuta u §. 2. roka počamši izašiljati će Hrvatska i Slavonija po svom saboru u gornju kuću zajedničkoga sabora ugarskoga tri člana.

§. 4. Za slučaj, kada se Dalmacija opet spoji sa Hrvatskom i Slavonijom, to će se načinom u §. 70. zak. čl. I. (XXX.) : 1868. propisanim, uglaviti potrebita pogodba glede zastupstva tih zemalja na skupnom ugarskom saboru medju ugarskim i hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim saborom.

§. 5. Sve ovim zakonom izrično neukinute, dotično nepromienjene ustanove zak. čl. I. (XXX.) : 1868. i zakona od 30. studenoga zak. čl. XXXIV. : 1873. i zakona od 27. studenoga LIV. : 1880. ostaju netaknute,

Predsjedničtvo zauzimlje g. Nikola Krestić, te se preduze u pretres §. 2. preinake osnove zakona o mjestnih sudovih.

Vlada povlači predlog svoj glede preinačenja §. 2. osnove zakona o preinačenju mjestnih sudova, te će po tom §. 2. biti, koji bijaše §. 3., a §. 3. koji bijaše §. 4.

Time bude sjednica zaključena u 1 sat po podne, te predsjednik ureče buduću za sutra 16. veljače u ½10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj verifikacionalnoga odbora.
2. Izvještaj agrarnoga odbora ob osnovi zakona glede trsnoga ušenca.
3. Treće čitanje osnove zakona, kojim se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 87. sbornika od g. 1876.).

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Prije nego stavim pitanje, molim g. bilježnika, neka izvoli prebrojiti prisutne članove ove vis. kuće.

(Bilježnik gosp. Steković broji prisutne članove saborske, te konštatira, da je dovoljan broj prisutnih saborskih članova.)

Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! U zapisniku stoji da je od 70 glasova glasovalo proti osnovi 17, a 6 da nije glasovalo. To je istina, ali po §. 55. našega poslovnika nepoznaju se takovi, koji „nebi glasovali“. Ja mislim, da bi u smislu poslovnika korektnije bilo, da se reče: 23 bilo je proti osnovi, jer se po §. 55. našeg poslovnika imadu oni glasovi pribrojiti protivnim gla sovom.

Predsjednik: Molim liepo, u protokolu mora s uvjek istina kazati, a to se je učinilo. Sa „da“ glaso valo je 47, sa „ne“ 17, a ovoliko i onoliko nije glaso valo. Sada, ako želi vis. kuća, može se to dodati, da s ovi glasovi u smislu poslovnika pribrajaju onim, koji s bili „proti“, premda se to samo po sebi razumieva.

Medjutim, kako rekoh, ako želi vis. kuća. (Glasov Netreba! Suvišno!)

Dragutin Mihalović: U našem je poslovniku kazan da tko prisutan neće da glasuje, pribraja se glasovon koji su proti predlogu, — ovako se dakle ti glaso imadu smatrati kao protivni, pa su se tako i smatra. Ja mislim, — — (Glasovi: Dosta! Dosta! Suvišno je

Predsjednik (zvoni): Dakle, usvaja li visoka ku prigovor g. dra. Vrbanića? (Glasovi: Ne! Ne!)

Drugih prigovora nema. Pošto drugih prigovo nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj visoki sabor nije stigao danas nikakov podnesak.

Prelazi se odmah na dnevni red. Na dnevnom redu osnova zakona, kojom se preinačuje, odnosno n dopunje zakon od 3. listopada 1876. o mjestnih sudov i postupku pred njimi.

Ja molim g. bilježnika Brantnera, da izvoli ovu z konsku osnovu pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita dotičnu zak. osnov. — Vidi zapisnik 107. sab. sjednice).

Predsjednik: Stupa se glasovanju. Pitanje gla ovako: Prihvaća li vis. sabor u cielosti ovako, kako je sada pročitana osnova zakona, kojom se preinačuju, o nosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona o mjestnih sudovih i postupku pred njimi.

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvo ustati.

(Većina ustade.)

Primljeno je.

Na dnevnom je redu izviešće agrarnoga odbora.

Molim g izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (zauzev izvjestiteljs mjesto, čita dotično izviešće agrarnoga odbora. — Vi zapisnik 107. sab. sjednice).

Usljed onih navedenih razloga nije bilo agrarnom odboru drugoga posla, nego prihvatiti zakonsku osno i predložiti ju vis. saboru, da ju izvoli onako prim kako je ovdje predložena. Sadržaj pako iste glasi ova (čita. Vidi zapisnik 107. sab. sjednice).

Ovoj osnovi nemam ništa dodati, nego ju samo p poručujem vis. saboru, da ju prihvati.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona spoda, koja rieč žele, neka se izvole prijaviti kod g. ljeţnika Brantnera.

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije za rieč prijavio, uzima se, da je va zakonska osnova načelno prihvaćena i uzeta za pod-gu specijalne debate.

Molim g. izvjestitelja, neka izvoli §. po §. čitati.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita naslov): „Nacrt snove zakona o provizornih odredba, uvjetovanih me-junarodnim i zajedničkim zak. člankom I. godine 1880. artikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera roti trsnomu ušencu".

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor ovaj naslov?

(Prihvaća.)

Ovaj je naslov prihvaćen.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita): „§. 1. Nalaže se adi, da proti trsnomu ušencu upotriebi sve mjere, koje ukazuju potrebitimi obzirom na zajedničkim zakon-im člankom I. god. 1880. inartikuliranu medjunarodnu nvenciju i na mnienje enquete strukovnjaka, ustrojene di toga po zemaljskoj vladi.

Na temelju dovoljna izkustva, stečena uporabom tih jera, ima zemaljska vlada predložiti saboru detailiranu novu zakona o tamanjenju i ograničavanju phylloxere".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. prvi ovako, ko je pročitan?

(Prima se.)

§. prvi je primljen.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita): „§. 2. Da uzmogne ada medjutimno izpunjavati obveze, izviruće iz spome-nte medjunarodne konvencije i preduzimati oprezne jere, koje su u rečenoj konvenciji točno opisane, na-djuje se što sliedi:

1. Nadzor nad točnim provadjanjem mjera proti ši-nju trsnoga ušenca, izdanih od vlade, povjerava se kr. džupanijam i gradskim poglavarstvom".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu točku prvu, drugoga?

(Prima se.)

Točka prva §. drugoga je primljena.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita točku 2.): „2. U učajevih prekršaja medjunarodne konvencije, dotično adinih mjera, napomenutih u §. 1. odlučuje u prvoj olbi u podžupanijah kr. podžupanijska oblast, a u gra-vih s jurisdikcijom i trgovištih s uredjenim magistra-tu gradsko, odnosno trgovištno poglavarstvo. U drugoj posliednjoj molbi odlučuje kr. zemaljska vlada".

Predsjednik: Prima li visoki sabor točku drugu oga §.?

(Prima se.)

Točka druga §. drugoga je primljena.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita točku 3.): „3. U slu-čajevih takovih prekršaja iznosi novčana kazna do 100 fr., ponovnih slučajevih može se ista i do 200 for. povisiti. slučaju neutjerivosti novčane kazne ima se upotriebiti tvor; zato se pri ustanovljivanju novčane kazne ima ujedno naznačiti trajanje zatvora, koji bi se mjesto nov-čane kazne upotriebiti mogao.

Kod te promjene nesmije se za novčanu kaznu, ne-prelazeću iznos od 2 for., ustanoviti kazna zatvora dulja od 12 ura.

Preko dva do deset forinti ima se zatvor od jednoga dana, a preko toga za svakih deset forinti po jedan dan zatvora ustanoviti".

Predsjednik: Prima li vis. sabor točku treću ovoga §.?

(Prima se.)

Treća točka je primljena, a po tom primljen je §. drugi.

Izvj. **Dragutin Stražimir** (čita): „§. 3. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu."

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. treći?

(Prima se.)

§. treći je primljen.

Na dnevnom je redu izviešće odbora za verifikaciju i to o banskoj pozivnici Sigmunda grofa Palfya i gosp. Tüköry-a za izborni kotar daruvarski.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević**: (Zauzev izvjestiteljsko mjesto.) Visoki sabore! Odbor verifikacionalni uzeo je u pretres bansku pozivnicu Sigmunda grofa Palfya, pa pošto se je uvjerio, da ima on sva ona svojstva, koja su za-konom propisana, predlaže verifikacionalni odbor, da izvoli vis. sabor usljed banske pozivnice Sigmunda grofa Palfya kao saborskoga člana verificirati.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog ve-rifikacionalnoga odbora?

(Prima se.)

Ovaj predlog verifikacionalnoga odbora je primljen.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabor izvolio je na-dalje uputiti na verifikacionalni odbor izborni zapisnik gosp. Vjekoslava Tükörya za izborni kotar daruvarski, i odbor verifikacionalni pretresao je kako izborni zapisnik njegov, tako i prosvjed, koji je proti tomu izboru od nekoliko izbornika na ovaj vis. sabor stigao.

Iz izbornog zapisnika proizlazi, da je g. Vjekoslav Tüköry izabran znamenitom većinom glasova i to sa ve-ćinom od 190 i nekoliko glasova, dočim je protivni kan-didat imao samo 23 glasa. U prosvjedu, koji je proti ovomu izboru na ovaj vis. sabor stigao, tuže se izbor-nici, da nisu izborne listine bile izložene, da nisu bile rectificirane; tuže se nadalje, da je pri ovom izboru upo-trebljivana sila, mito; tuže se, da sam izborni čin nije uredno i zakonito tekao i napokon iztiču u svojoj tužbi i to, da izabrani zastupnik g. Tüköry nema onih svojstva, koja propisuje zakon za mandat zastupnika saborskog. Odbor, pretresav ovu pritužbu, odredio je prvo:

Da vis. sabor ovaj izvoli odrediti iztragu proti ovomu izboru po dvojici saborskih članova, koji bi imali da izvide i da konštatiraju prvo: Da li izabrani narodni za-

stupnik gosp. Vjekoslav Tüköry imade sva ona svojstva, koja zakon iziskuje za mandat narodnoga zastupnika; drugo, da ta izvidna komisija izvidi sve činjenice i okolnosti, koje se navode u toj tužbi proti tomu izboru.

Meni je dakle čast izvjestiti, da odbor verifikacionalni predlaže iztragu proti tomu izboru po dvojici saborskih članova.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o tom predmetu? (Glasovi: Prima se! Neprima!)

Rieč ima presv. g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Meni je u kratko, vis. sabore, razložiti, da mi se čini, da ovaj predlog nestoji, što se tiče onog, na koliko nebi imao g. Tüköry pravo biti ondje izabran, jer §. 8. obćinskog zakona litera b) veli, da se obćinsko pravo ima steći zavičajnošću, a osim toga izabran je delegatom druge mjestne obćine, s toga stanovišta dakle njemu prigovora nemože biti.

Što se tiče ostalih prigovora, kako je taj izbor obavljen, to bi se usudio upozoriti vis. kuću, da, ako nećemo nametnuti izvanrednih troškova našemu budgetu, da se tako na lahku ruku neupuštajmo na takove iztrage, osim ondje, gdje su iste strogo opravdane. Ja neću reći, a nije se ni ovdje reklo, da je Petra ili Pavla g. Tüköry podmitio, nego se jednostavno generaliter kaže: To je ovako i tako se postupalo. U ustavnom životu svaki zastupnik radi onako, kako zna i može, bilo to riečju ili nagovaranjem. Ako kažemo, da to sve nije slobodno, onda bi morali mnogoga odsuditi, a nebi li se našlo i kod svakog drugog zastupnika takovih prigovora, jer znamo, da je svatko radio i korteširao, kako je što bolje znao?

S razloga, što kod nas nepostoji ona ustanova, da, tko traži iztragu, neka položi novaca, kojimi će se troškovi podmiriti, te bi tako zapao trošak i one, koji su možda i nedužno podpisali taj protest, ja bi mislio, pošto je i onako već na koncu naša legislativa, da se predje preko toga predloga glede iztrage i da se tim više odobri izbor, pošto, kad bi i dotični glasovi odpali, to bi ipak još uvjek bio dotičnik ogromnom većinom za narodnog zastupnika izabran.

Dr. **Antun Jordan**: Visoki sabore — —

Predsjednik: (Prama zastupniku g. dru. Jordanu.) Izvolite rieč?

Dr. **Antun Jordan**: Molim.

Predsjednik: Ako želite rieč, izvolite se prijaviti.

Dr. **Antun Jordan**: Ja sam vidio, da su i drugi —

Predsjednik: Predsjedničtvo daje rieč. (Glasovi: Tako je! Tako je!) Rieč ima zastupnik g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Ja nisam bio dovoljno informiran o predmetu, koji stoji na dnevnom redu. Mnogo je više o tom informiran presvietli član visoke kuće, koji je prije mene govorio. Gospodo! Vrlo je težko govoriti o osobnih pitanjih, jer je govornik uvjek u pogibelji, zagledajuć se u osobu, da će napustiti iz vida načelo, osobito u takovih pitanjih, za koja ima biti mjerodavn strogo načelno pravilo, zakonom ustanovljeno.

Čuo sam, što do sada nisam znao, da je jedan pri govor, koji bi mogao biti vrlo važan, da se je naime ovoj stvari prigovorilo, da dotični gospodin nije obćina

Pošto se je presvietli g. predgovornik pozvao na § 8. obćinskoga reda i to na dotični zakonski članak, t ću se i ja osvrnuti na spomenuti §. — Ja ću prizna taj §. zak. članka, koji je medjutim novim zakonom zavičajnih odnošajih promienjen; on znade obćinare, za vičajnike, pripadnike i stanovnike, pa i nastanjene i sta nare, dakle predpostaviv to, dotični gospodin može bi ne samo obćinar, nego i odbornik obćinski. O tom mis presvietli gosp. predgovornik, što može biti obćinar o bornikom, da može biti zastupnikom narodnim u hrva skom saboru. To nestoji, gospodo! Može biti i obćinar posjednik po 3. alinei §. 2. zak. članka od god. 187 — ako se nevaram, — može biti odbornik obćinski, al ima nekoliko ralih posjeda, može biti obćinski pripadn i bez toga uvjeta, ali ovdje nije mjerodavan ovaj za članak XVI. od god. 1870., nego je mjerodavan §. zak. izborne novele od 6. srpnja 1875., a što ta kaže Narodnim zastupnikom može biti izabran onaj, koji ima aktivno pravo izbora, ako je sin, rodjen u ovoj dom vini, a ako je pripadnik, dakle obćini pripada obćina zavičajnik. Ako to stoji, — valjda je odbor imao ra loga, — ako to stoji, onda je samo ovaj razlog dov ljan, da se bez ikakve iztrage taj izbor neprizna valj nim. Ovdje nam je jedino mjerodavan §. 6. zak. čl. 6. srpnja 1875., a taj kaže, da može biti izabran sar onaj, koji je pripadnik koje obćine u Hrvatskoj.

Što se tiče drugih stavaka tužbe — mita — ja n znam za sve neurednosti kod izbora formalnih, to bi moglo dokazati iztragom. Ako je od potrebe iztrag, onda mi nemožemo u pogledu na interes i ugled samo sabora žaliti ono nekoliko forinti ili grošića, koje bi iztraga stajala, a neka se skrbi za to iniciativom viso vlade, da dodje u dotičnu izbornu novelu, o kojoj se sa radi, ustanova, kako da se osigura zemlja od troška, ki se prouzrokuje takovimi protesti i pritužbami. Tu in više načina, koji su spomenuti u saboru, a jedan je tak način, koji je i u ugarskom parlamentu naći i drugdje, primjer što se tiče izbora u Englezkoj — ako ovi nisu pol žili jamčevine za trošak dotične koje pritužbe, nisu im iztrage zaiskati, ali po našoj praksi, ako je od potrel da bi se iztraga povela na onu pritužbu, ima zem uzeti na se taj teret, pošto nemamo ustanove, koja dotičnikom propisivala, da namire dotične troškove.

Medjutim, ako to stoji, da dotičnik, koji je izab nim proglašen, nije pripadnik u našoj zemlji — g. izv stitelj informirati će me o tom — onda nit netreba trage, onda se taj izbor sam po sebi već po ovih pod cih, koji predleže, ako predleže, mora ništetnim proglas

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom pred-
netu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nije prijavio za rieč, rieč ima gosp.
zvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević:** Visoki sabore! Meni je samo
pravdati verifikacionalni odbor, zašto je odredio iztragu
olag svega toga, što je po prvoj alineji dobio pripadnost
astupnik Tüköry.

Verifikacionalni odbor, nepoznavajuć odnošaja, na-
edenih u prosvjedu, uzeo je pritužbu u pretres te za-
ljučio, da se odredi iztraga. Kada se već jednom ta iz-
raga povede, onda neka se ujedno izvidi i to, da li
nade taj zastupnik ona svojstva, koja se iziskuju za
nandat narodnog zastupnika. Kada bi bilo samo to, da
e traži pripadnost, onda verifikacionalni odbor nebi bio
redložio iztrage, nego bi bio predložio odmah, da se
ti neverificira. Ali ovdje su u pritužbi neke činjenice
avedene, na temelju kojih je odbor držao, da se izvide,
ato je predložio iztragu. Medjutim ja nisam čuo, da je
pomenuto, da je naknadno stigla izprava, koja dokazuje,
a je g. Tüköry zaista primljen u savez obćina i stekao
i pripadnost i zavičajnost. Meni kao referentu nije po-
nato, ali moram kazati, da sam vidio dopis kr. podžu-
anije, kojim se potvrdjuje, da je g. Tüköry pripadnik,
verifikacionalni je odbor radi same pritužbe odredio
ztragu.

Da li vis. sabor drži prema tim činjenicam, što je
. Tüköry izabran sa 195 glasova napram 23, da nije
užno, da se ono, što je u pritužbi navedeno, iztraži i
vidi, to ja kao referent moram ostaviti vis. saboru, da
dluči o tom. Ako tko misli, da su činjenice, iztaknute
prosvjedu, više ili manje važne, ili da je iztraga na
vom mjestu više ili manje, neka uvidi dotične spise, —
) je svakomu slobodno, — ja drugačije nemogu refe-
rati, nego onako, kako sam kazao, a vis. sabor, neka
voli odlučiti, da li je za iztragu ili ne.

Predsjednik: Sada će se glasovati. U ovom kon-
retnom slučaju ima se riešiti ovo pitanje: Da li je vis.
abor voljan prihvatiti predlog odbora, naime, da se iza-
lje iztražna komisija? Ob ovom ima se po parlamen-
rnih ustanova glasovati ustajanjem, odnosno sje-
enjem.

Ako bi ovaj predlog odbora pao, onda se ima gla-
ovati o valjanosti izbora po zadnjoj alineji §. 8. i ovdje
e ima glasovati balotagom.

Je li vis. sabor sporazuman time? (Glasovi: Jest!
est!)

Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora
rimi, da se naime glede izbora kotara daruvarskoga
ašalje jedna iztražna komisija, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao. Sada se prelazi na drugo
itanje.

Smatra li vis. ovaj sabor izbor gosp. Vjekoslava
Tükörya, koji je obavljen u kotaru daruvarskom, valjanim
ili ne?

Ona gospoda, kaja su za to, da je taj izbor valjan,
imadu napisati na cedulji „da“; ona pako gospoda, koja
su za to, da nije valjan, imadu napisati na cedulji „ne“.

Za skrutatore imenujem četiri člana i to: gg. Po-
povića, Berutu, Sladovića i Poha, a g. bilježnik Steković
se umoljava, da izvoli čitati imena.

(Skrutatori se sastali oko stola; bilježnik g. Ste-
ković prozivlje imena saborskih članova abecednim redom;
zastupnici nose cedulje u urnu.)

(P o s l j e g l a s o v a n j a.)

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Rezultat
skrutinija je sliedeći:

Glasovala su 53 člana; sa „da“ 37, sa „ne“ 16.
Izbor g. zastupnika kotara daruvarskoga, Vjekoslava pl.
Tükörya, smatra se valjanim.

Na dnevnom je redu izviešće verifikacionalnoga od-
bora ob izboru narodnih zastupnika dra. Aleksandra Peičića
za kotar tovarnički, Svetozara Kuševića za kotar vuko-
varski i Teodora grofa Pejacsevicha za kotar feričanski.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvješćuje glede svakog
posebice.

Izvj. **Vaso Gjurgjević:** Visoki sabore! Verifikacio-
nalni odbor predlaže izbore ovih narodnih zastupnika
onim redom, kojim su redom vjerodajnice istih stigle na
vis. sabor i kojim su redom u odboru verifikacionalnom
pretresivane. S toga je uzeo na prvo mjesto izbor za-
stupnika g. dra. Peičića za kotar tovarnički i na prvom
je redu predlog odbora verifikacionalnoga taj, da izvoli
vis. sabor zaključiti i ovdje iztragu po dvojici saborskih
članova, koji bi imali da izvide činjenice one, koje se
navode u pritužbi, naročito pako da izvide, na kojem su
temelju izdane svjedočbe obćinskih poglavarstva, kojimi
se potvrdjuje, da su si dotičnici, koji su u pritužbi na-
vedeni, stekli pripadnost i zavičajnost dotične obćine.

Meni je čast o tom predlogu sliedeće izviestiti:

U kotaru tovarničkom izabran je 25. srpnja 1875.
g. dr. Aleksander Peičić sa 206 glasova proti 148, koje
je dobio protivni kandidat i tako je dakle dr. Peičić
izabran većinom od 58 glasova. U pritužbi, koja je proti
ovomu izboru stigla, navode se u glavnih crta sliedeće
okolnosti i činjenice:

1. Izborna deputacija nije obavila nova popisa bi-
rača. U ovom se verifikacionalni odbor složio, da ova
činjenica nema zakonita temelja i podloge svoje, jer po
našem izbornom redu, kada se koji naknadni izbor od-
redjuje, nema se nov popis birača preduzeti, nego ima
samo izborna deputacija dotičnu izbornu listinu izpraviti.
Pošto je izborna deputacija u istinu to učinila, to odbor
kaže, da ova činjenica, koja je u pritužbi navedena,
odpada.

*

Nadalje se u pritužbi kaže, da nije jednak porezni census izbornika, nego se kaže, da su mnogi izbornici kotara tovarničkoga po izbornoj deputaciji brisani s toga, što nemadu zavičajnosti i pripadnosti obćinske, a u pritužbi se tvrdi i dokazuje, da imadu.

I ovo je, vis. sabore, glavna i odlučna činjenica.

Ako stoji, što se u pritužbi navodi, onda bi izbor bio valjan, ako nestoji, onda bi bio nevaljan. Zašto? zato, što takovih, kojim pripada pripadnost, imade većina, koji bi odlučili za dr. Peičića.

Ja sam tako slobodan, objektivno izvjestiti, kako je teklo kod izborne deputacije i kako kod razprave o tom izboru u odboru verifikacionalnom.

Tu moram, vis. sabore, najprvo sjetiti vis. kuću na ono, što je bilo, kada smo prvi put izbor tovarnički verificirali, što je bilo tada rečeno, pak ću sjetiti, kako se tada postupalo.

Kada smo prvi put odbacili izbor tovarnički, reklo se ovo: Pripadnik, zavičajnik obćine, koji neizkaže zakonitim putem i načinom pripadnost i zavičajnost u ovoj domovini taj nema pravo izbora, taj ga nemože ni vršiti.

Ja doduše nisam nikada dielio to mnienje, kako je poznato vis. saboru, ali napokon to je bio zaključak sabora te je bio medjutim drugi izbor odredjen i obavljen.

Sada je okrenuto koplje. Prvi put prigovaralo se mnogim, koji su u listini, a netreba da su u listini, jer nisu pripadnici, te nisu dokazali, da su zakonitim putem stekli pripadnost i zavičajnost obćine, s toga je nemadu; jer su glasovali za Peičića, izbor nevalja.

Sada, što je radila izborna deputacija usljed toga? Izložila je listinu izbornika, primila je prigovore i reklamacije, a najviše bilo je takovih prigovora: reklamacija, da dotičnikom nepripada pravo izbora, jer nisu stekli obćinske pripadnosti i zavičajnosti.

Izborna deputacija uvažila je takove prigovore i rekla je: Pošto nisu ovi i ovi zavičajnici i pripadnici, brišu se, a dotični su prigovaratelji ili reklamanti uložili utok na središnji, centralni izborni odbor, a odbor centralni obično je većom stranom potvrdio odluke izborne deputacije.

Sada dolaze pritužitelji ovdje, pak kažu: To nije imala pravo izborna deputacija, pak ni središnji odbor da odluči, jer evo svjedočba obćinskih, koje dokazuju, da smo u savez obćinski primljeni. U odboru, u kojem smo to pretresivali, bilo je jedno mnienje, koji kaže: Istina, u toj svjedočbi obćinska poglavarstva neiztiču ono, što je upravo bitni momenat za stiliziranje pripadnosti, naime zaključak dotične obćine, kojim je zaključkom tko primljen u savez obćine, ali ipak, kada je već obćina izdala takovu svjedočbu, da je tko primljen u njezin savez, nemožemo mi preko toga svjedočanstva tako proći; moralo bi se izviditi, u čem je ta stvar i kako je moglo izdavati takove svjedočbe obćinsko poglavarstvo, ako nema temelja?

Usljed toga riešila je većina, da se imade odredit iztraga u tom pravcu.

Ja sam opet u tom nesretnom položaju, da sam bi u odboru proti tomu te po tom nebi trebalo, da izvješ ćujem, a gospoda članovi verifikacionalnog odbora zna će najbolje, zašto da ja izvješćujem. Ja mislim, iman toliko prava, da kažem svoje mnienje i držim, da ako b to stojalo, što se kaže po većini odbora verifikacionalnoga da preko tih svjedočba nemožemo preći, to nebi bil opravdana iztraga, jer svjedočba ima zakonitu moć, koj treba da ima svaka svjedočba obćinskog poglavarstva ali protivno po mom shvaćanju čemu su te svjedočb koje dokazuju protivno onoj odluci i glavnu činjenic da je dotičnik i onako stekao pripadnost obćinsku; drži ja, da te svjedočbe nemadu nikakove dokazne moći i d je prema tomu sasvim pravo radila dotična centraln izborna deputacija, što je kazala: Pošto nije to doka nemožemo ga uvrstiti u listinu.

Po mom mnienju nebi bila opravdana iztraga p saboru povedena radi toga, da se izvide te činjenice, j se dade to i drugim putem izviditi. Tko uzimlje na u razpravu prvu, kako je tekla o tom izboru, taj mo kazati, da je prema zaključku ovog vis. eksekutiva d sljedno radila izborna deputacija, kada se je držala on istog načela, kojeg se je držao prvi put i ovaj vis. sabo pak se kazalo: Tko mi nedokaže glasno i jasno, da zakonitim putem primljen u savez obćine, toga valja i brisati, pak makar i utok uložio. To je moje stanoviš bilo u odboru, pak sam kazao, da držim sasvim suvišno iztragu po saborskom iztražnom povjerenstvu, nu, ka rekoh, većina je to zaključila.

Ob onom, što se govori o porezu, mogao bi dodu izvjestiti vis. saboru, kako je bilo; ako bude nuždno g voriti ću o tom.

Nu ja držim, da to nije potrebno, jer kada bi s to stajalo, što se u pritužbi navodi, da dodju u listi koji porez plaćaju, tim nebi bilo relativne one većine 58 glasova. Nu držim, da o tom netreba govoriti, da bi oni odlučili, koji donašaju ovakove svjedočbe, pa sa se zato samo na to ograničio i reasumirao gornje, po se nije prema načelu i stanovištu postupalo, koje je v sabor prvi put prema izbornoj deputaciji zauzeo. Pre tomu načelu držim i kažem, da se danas nije dobro dilo, jer se nisu svjedočbe uvažile, koje dokazuju, da se dotičnici u obćinski savez primili.

Prema tomu ja izvješćujuć, što odbor navodi, i c što sam ja mislio, ostavljam vis. saboru, da odluči ovoj stvari.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom pr metu?

(Ustaje zastupnik g. Maršo).

Rieč ima zastupnik g. Maršo.

Ivan Maršo: Visoki sabore! Mnogi su mi pred cili, da govorim bedasto —

Predsjednik: Molim liepo!

Ivan Maršo: Moj je običaj, da sam uvjek kratak i a nikada nedugočasim, te bar nestojim toliko novaca, ao oni, koji dugo govore. (Smieh.) I danas ću biti kra-ık. Meni se čini vukovarski izbor u svojoj prećeranosti ao neka morska kača (Seeschlange) i čini mi se, da ımo ju danas utući. (Smieh.)

Kada su ono prije dvie godine i više u ovom vis. ıboru vriedni zastupnik g. Kranjčić i g. veliki župan eizner bili odaslani kao povjerenstvo, da izvide nepo-ɔbštine i nezakonitosti, koje su ondje počinjene, onda na temelju povjerenstva zapisnika ukinut bio izbor a. Peičića u Vukovaru kao nezakonit, t. j. on nije ve-ficiran. Onda, gospodo moja, kod novoga izbora poči-ene su još veće nepodobštine i nezakonitosti, nego prije.

Da je tomu tako, hoću da navedem jedan argument, ɔji će možda osvjedočiti g. izvjestitelja o tih nepodob-ina, a taj argument je taj, što sam g. Peičić nije sma-ao svoj izbor zakonitim, jer da ga je smatrao, bio bi od julija mjeseca god. 1879. do 16. siečnja 1881. bar ɔkazao u ovom saboru.

Ja ću dakle na svaki način proti verifikaciji toga bora glasovati.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Upravo ovako, ko sada, bivalo je onda, kada je vis. sabor zaključio, se izašalje onamo iztražno povjerenstvo. Upravo ovim dom počelo se onda, kako i danas. Prvi je uzeo rieč oj kolega zastupnik g. Maršo, drugi ja, naravno on da otivno, a ja da za verifikaciju glasujem.

Gospodo moja! Ja sam mogao još razumiti onda, emda i ja nisam bio uvjeren o tom, da ta ciela stvar je ništa drugo, nego neka veksacija, nego ipak sam ogao biti uvjeren o tom, kada je vis. sabor zaključio, izašalje iztragu, da bi se bar mi mogli uvjeriti, kako gleda tamo u onom sretnom predjelu.

Nu vis. sabor izvolio je onda tumačiti nekoje para-afe izbornoga reda, s kojim tumačenjem se ja nikako sam mogao sporazumjeti, i to s onim tumačenjem, koje izvolio sada moj vriedni kolega i sadašnji referent do-inieti, da je izborna deputacija upravo ovako postupala, ko je sabor onda izvolio tumačiti izborni red.

Ja, moja gospodo, kada vidim, da sada isti oni, koji se onda protivili tomu, da oni, koji su glasovali za ndidata dra. Peičića, da neimadu prava zavičajnosti, da sada oni bili izpušteni, da sada oni isti dokazuju, da adu pravo, oprostite, ovakov postupak u jednom sa-ru niti je u redu, niti je dostojanstven.

Ja, indi sa moje strane, ne mogu tomu ništa dodati, mislim, da je suvišno poslje onoga, što smo doživjeli; mo da obranim g. dra. Peičića, koji nije došao u ovu bornicu, ja mislim, da je baš to ono, što ja štujem u ega, da on, dok se ovako stvar shvaća i tumači, ne-dodje pred ovaj sabor, gdje treba najprije, da se dokaže, je li bio izbor u redu ili nije.

O drugih nazorih ja neću sada govoriti. Indi mislim, da je on pravo učinio, da dotle, dok sabor odluči o nje-govoj verifikaciji, da nije došao ovamo.

Ja ću dakle glasovati, da se verificira.

Predsjednik: Želi li još tko o tom predmetu go-voriti?

(Ustaje zastupnik g. Lehpamer.)

Rieč ima zastupnik g. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Ja kao Hrvat i kao narodni zastupnik, i kao svećenik javno očitujem, da veoma žalim ono trvenje u onih izbornih kotarih, o kojih se izboru danas ovdje razpravlja i iz kojih su potekle ove činjenice, koje se ovdje navadjaju, ali ja sam ujedno kao član verifikacionalnoga odbora smatrao za koristno svoje mnienje ili razloge spomenuti, koji su me sklonuli, da sam glasovao za iztragu, kako je naime g. izvjestitelj izvolio u svom izviešću napomenuti.

Ja nemogu dieliti onoga nazora, što ga je izvolio gosp. predgovornik kazati, da su naime oni isti prosvje-ditelji, kao i prije kod prvog izbora. Ja bar neznam to, i nisam sravnjivao prosvjed ovaj sa prijašnjim; ovo je g. izvjestitelju bolje poznato, i on nas može uvjeriti, da li to stoji ili ne. Ali, pošto ja razloga imam vjerovati, da se osvjedoči o valjanosti obćinskih svjedočba s razloga toga, što se u tih svjedočba one formalnosti neiztiču, naime u kojoj su odborskoj sjednici dotičnici primljeni kao ob-ćinski pripadnici, ili nisu, što je meni do istine, da naime ovakovi citati nisu mogli doći u svjedočbe radi jednostav-noga toga čina, što su dotični zapisnici obćinski — tako se govori, tako se piše — nestali iz ureda obćinskih — čijom krivnjom, to ja neznam. Dakle zahtievati, da obćinski ured na svoju odgovornost izdaje svjedočbe u kojih se spominje, da je ovaj i onaj bio pod kriminalnom iztragom, da je već toliko i toliko godina kao pripadnik obćine sva prava izvršivao u obćini, a sada dvojiti o njem, da li je sbilja on pripadnik i je li se obćina usu-dila ovakove krivotvorene svjedočbe izdati i saboru jih predložiti, sve to kada sam razmislio, sklonulo je to bar mene kao člana verifikacionalnoga odbora, da sam dao onakav glas, kako da se iztraga povede, jer ja bi bar želio, da se onakovi prigovori s temelja bar za buduć-nost unište. Ako se bude konstatiralo, da li je dotično obćinsko poglavarstvo službeno neistinu govorilo ili je protivno, to će se ovom prilikom i viditi, da li je istina što se piše i govori, da su dotični zapisnici obćinski i drugi spisi nestali. Ovako jedino mogao bi doći naš sa-bor do uvjerenja, koliko je moći držati do ovakovih pri-govora koje stranke, ako jih po nesreći i opet dodje. Tada bi i svaki od članova saborskih bio na čistu, ko-liko se može držati do ovakovih prigovora.

Ovo je razlog, zašto sam ja onda u odboru glasovao

i evo ovo je razlog, zašto i danas glasujem za predlog odbora.

Ja molim, vis. sabor, neka izvoli ovu okolnost uvažiti i izjaviti, da onaj red, koji tamo vlada, nevalja, a to se može učiniti, ako se odredi iztraga, da se vidi napokon, da li se ima takovim svjedočbam vjerovati ili ne, i da li stoji, da su spisi obćinskom nekom krivnjom nestali.

Ja ću dakle s ovih razloga glasovati za iztragu.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kranjčić.

Gjuro Kranjčić: Visoki sabore! Kao bivši član iztražnog povjerenstva, koje je prvi izbor u Vukovaru iztraživalo, moram neke navode g. izvjestitelja izpraviti. Kod prve naime iztrage, kod izbora u Vukovaru, na koliko mi je poznato, nije se ni najmanje radilo o zavičajnih pravih pojedinih izbornika, već su svi prigovori bili napereni jedino proti poreznoj dužnosti dotičnih izbornika, da naime oni izbornici, kojim je pravo glasovanja podieljeno, po svojoj poreznoj dužnosti nisu imali pravo glasovati, i sbilja se uvidjelo, da je više izbornika u više obćina bilo, osobito u šidskoj, u izbornoj listini, koji nisu toliko poreza plaćali, koliko se zahtieva, da kao izbornici svoje pravo uživaju.

Toliko glede samoga prepora glede zavičajnog prava, u koliko se radilo glede izbora vukovarskog.

Što se tiče sada onih glede zavičajnog prava podieljenih svjedočba u kotaru vukovarskom, koje je nadležna oblast izdala, i kojim se s druge strane prigovara, da nemogu imati valjanosti s toga, što nije u njih naveden broj i dan, kada su isti primljeni u obćinski savez, to mi je upozoriti na zakon o zavičajnih odnošajih u našoj kraljevini, po kojem nikada netreba navoditi, kada i kojim je načinom tko u savez obćine primljen, već se jednostavno navadja, da se N. N. u obćinu prima, pa da sva prava kao takav u dotičnoj obćini uživa.

Po tom dakle mi u ovih odnošajih nemožemo kao sabor zahtievati, da se napose kaže, kada i kojim načinom je tko u zavičajnost i savez obćine primljen. Obćine su izdale svjedočbe, što bi ovdje predložene, a mi moramo dosljedno vjerovati, da su istinite, čim su po obćinah izdane, s toga mislim, da za to netreba iztrage povadjati, nego jednostavno taj izbor nevaljanim proglasiti, buduć smo čuli iz ustiju samoga izvjestitelja, da bi i upravo takovi odlučili, koji protupravno imadu svjedočbe obćinske, da su zavičajnici dotične obćine.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ja se sasvim slažem s onim, što je najposlje kazao moj neposredni predgovornik, — što mislim, da sam već i sam iztaknuo — on veli: Ili verificirajte ili neverificirajte, ili dajte svjedočbi obćinskoj valjanost, ili ne, izvolite dakle odlučiti o njezinoj valjanosti ili nevaljanosti. Za iztragu nisam bio u odboru, pa nisam ni ovdje, ali moram štovanomu g. predgovorniku Lehpameru kazati, da mi je milo, što je govorio ob ovoj stvari, a ujedno, da mi je žao, što g. Lehpamer, uzimajuć rieč u ovoj stvari, mogao ju je uzeti odavde i braniti ono, što je u odboru branio, i nebi bio u neugodnom položaju, da pobijam, što g. Lehpamer kao član verifikacionalnog odbora brani. (Glasovi: Tako je! Tako je!)

G. Lehpamer kaže, da je ovo samo formalne naravi svjedočba, a g. Kranjčić dodaje i kaže to, da ne treba da bude za obćinsku svjedočbu zaključak obćinski i izvodi odatle, da se tim svjedočbam imade dati vjera i dokazna moć.

Ja mislim, da, kada se ondje, gdje predsjeda veliki župan, nije mogla dati vjera takovoj svjedočbi, onda dopustite, da i ja mirnom dušom kažem, da joj nećem vjere. Ja nisam htio da iztaknem kao u odboru, zašto još nebi mogao pokloniti vjeru takovim svjedočbam, zato, što su te svjedočbe obćinskog poglavarstva očevidno izdane stranačkim, pristranim putem, jer je poglavarstvo u struji jedne stranke, pa se tako moglo dogoditi, da je u svjedočbi rečeno ono, što se nije smjelo reći. Izmedju ostaloga rečeno je ovo: N. pr. Petar i Pavao primljeni su u savez obćine te i te godine, a kad tamo, oni su se tu rodili te godine. Kako dakle može obćinsko poglavarstvo izdavati svjedočbe, da je tko primljen, za koga samo zna, da je tu rodjen.

S toga se vidi, da je ta svjedočba izdana od lj[...] onima, koji po nju dodju, da ju trebaju. Načelnik je izdao takovu svjedočbu. Usljed toga nije središnji odbor vjerovao toj svjedočbi, a bogami neću niti ja.

Kaže g. Lehpamer, da nema zapisnika. Istina je, jesu li nestali, ili ne — ja bih rekao, da jih nikada nije niti bilo. Tražite u svih obćinah i naći ćete može biti u Zagrebu i Osieku traga zaključkom takovim, gdje se poprime zaključci obćinski, ali u seoskih obćina tražite, pak nećete naći; ako ga nadjete, ja ću platiti za svaki takav zaključak dukat.

Ja moram kazati. da to nestoji, da samo za to svjedočbe valjanost neimadu, jer nema zapisnika. Moram znati i meni je vjerovati, da ima, da je zapisnik ipak, onda se u svjedočbi naročito navelo i kazalo je poglavarstvo: Ovaj je primljen u savez obćinski pod brojem tim i tim toga zaključka obćinskog Kada su dakle za ovog naći, našli bi i za onog drugog, kada bi imali, ali neimadu. Tuj netko nije primljen u savez obćine — kada to kažem, onda nemožemo kazati: na temelju svjedočbe ovaj izbor nije valjan.

Nego još jedno mi je prigovoriti na ono, da u ovom izboru tovarničkom g. Lehpamer nije bio on, kada smo glasovali. Nekim načinom imam pravo ovo, da istinu kažem. Pri tom riešavanju bilo nas je troje od petorice članova. Dvojica su bila za iztragu, a ja sam bio proti, dakle sam bio u manjini.

Ali, gospodo moja, iz svega toga, što sam čuo, dostite, da reasumiram ovo: Ili verificirajte ili neverificirajte, ali iztraga nema ovdje mjesta i ja ostavljam vis. saboru, da odluči, kako misli i kako najbolje znade.

Predsjednik: Visoki sabore! I u ovom konkretnom slučaju ima se postupati kao i u prijašnjem. Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se izašalje iztražna komisija?

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora primi, da se naime izašalje iztražna komisija, neka izvole ustati.

(Ustade manjina.)

Sada se ima glasovati o valjanosti izbora i pitanje glasi ovako:

Smatra li vis. ovaj sabor izbor g. dra. Aleksandra Peičića za zastupnika u kotaru tovarničkom valjanim ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se smatra valjanim, neka izvole napisati „da"; ona pako gospoda, koja su za to, da se nesmatra valjanim, neka izvole napisati „ne", a glasuje se balutagom. Za skrutatore molim onu istu gospodu, ako se jim hoće, koja su i prije bila.

(Saborski bilježnik g. Steković čita imena; gg. zastupnici nose cedulje u urnu.)

(Poslje glasovanja).

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Rezultat skrutinija je sliedeći: Glasovalo je 59 članova; sa „da" [illegible], sa „ne" 24, a jedna cedulja ostala je prazna.

Izbor dakle g. dr. Peičića za kotar tovarnički smatra se verificiranim. (Smieh i Živio!)

Na dnevnom je redu izviešće verifikacionalnoga odbora glede izbora g. zastupnika Svetozara Kuševića.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! To isto, što sam govorio ob izboru u kotaru tovarničkom, vriedi podobito i kod izbora trgovišta Vukovar. I ovdje predložio je odbor verifikacionalni, da se iztraga odredi po dvojici saborskih članova, koji bi imali poglavito taj zadatak, da izvide, na kojem je temelju občinsko poglavarstvo u Vukovaru izdalo svjedočbu, glasom koje je dotičnik, koji se navodi u pritužbi, u savez občine primljen.

Ja sam i proti ovomu predlogu bio protivan, a razlozi, s kojih je odbor to zaključio, isti su, kao i kod izbora tovarničkog kotara, da se naime izvide u pritužbi navedene okolnosti i činjenice, pošto ove glavne okolnosti o zavičajnosti, pripadnosti občine odlučuju. To dakle da se izvidi — kazalo se — jer je to eminentno pitanje — na kojem su se temelju izdavale takove svjedočbe.

Ja sam bio protivan tomu s razloga, pošto to nije u zakonu navedeno i jer nije rečeno, na kojem su temelju primljeni — svjedočba to nedokazuje — ergo imale su pravo središnje deputacije, kada nisu dale svjedočbam vjere. Kada smo mi godine 1878. izbor oborili u Vukovaru, onda smo ga oborili poglavito za to, jer se prigovaralo, da nekoji nisu imali zakonita prava izbora, jer nije dokazano, da su u savez občine primljeni, pa istom prilikom smo ovo načelo ustanovili, a to je: Mi priznajemo pripadnost svim, koji su se prije 1848. god. kod nas u Hrvatskoj naselili. Poslje je izašla Jelačićeva naredba, patent od god. 1859., kojom se uredio občinski red, a od poslje zak. osnova kako da se izkaže dotičnik i na kojem je temelju primljen u savez občine.

Što je radilo občinsko poglavarslvo u Vukovaru? Kada smo mi god. 1878. kazali: Ovi nesmiju izborno pravo vršiti, jer nisu ničim dokazali, da imadu pravo zakonito, onda su oni došli, pa su u reklamacionalne knjige sve one uveli, koje su htjeli, što se vidi iz ovih spisa (kaže spise). Bilo je tu dakako prigovora i reklamacija kakovih 190 u jedan dan, pak su onda dvojica k občinam došla, pa su rekli: dajte svjedočbe, uvidite u reklamacionalnu knjigu. — A njih ima 70, broj, koji je ovdje odlučan, jer je g. Kušević izabran većinom od 68 glasova.

Radi se dakle o tom, da li te svjedočbe imadu dokaznu moć ili ne? To se iziskuje, kako rekoh, uvedenjem u reklamacionalnu knjigu, ali da je tu zapisnik one občinske sjednice, ali zaključak občinski tamo se nespominje, jer nema govora o tom kod uvedenja u knjigu reklamacionalnu. Izborna deputacija nije uvažila tih svjedočba, niti središnji odbor, s toga odpada to, da, ako se tih 70 odbije, da se izbor u trgovištu Vukovaru sa većinom od 68 glasova valjanim smatra.

Ja sam zastupao u odboru verifikacionalnom, da se verificira ili ne, a iztraga ovdje nema mjesta, jer se o tom neda iztraživati, je li svjedočba valjana ili ne, pošto su isti samo putem poglavarstva uvedeni u knjige.

Ja nemam više da govorim. Što sam kazao kod izbora tovarničkog, to valja i sada, a vis. sabor neka izvoli odlučiti.

Ja više nemam ništa govoriti.

Predsjednik: Želi li još tko o tom predmetu govoriti?

Ako nitko neželi govoriti, onda se ima — —

Gjuro Kamenar: Visoko predsjedničtvo! —

Predsjednik (rukom pokazuje na zastupnika gosp. Maršo-a):

Rieč ima zastupnik g. Maršo.

Ivan Maršo: Ono, što sam rekao za tovarnički izborni kotar, to valja i za vukovarski; samo mi je nešto g. izvjestitelju prigovoriti, da se naime njegove argumentacije sveudilj samo oko zavičajnosti i pripadnosti kreću, ali ima tu i drugih nezakonitosti i to silnih, koje su se počinile prigodom toga izbora i radi kojih bi možebiti takodjer trebalo iztragu odrediti.

Za ilustraciju ovih nezakonitosti, o kojih govorim, navesti ću vis. saboru samo jedan slučaj: Evo ovdje porezne knjižice, koja dokazuje, da jedan vriedni zemljodjelac u Vukovaru, naš gradjanin Ivan Pfeifer, nikada

poreza dužan neostaje, te je zaista uredan i plaća poreza 215 for. i nekoliko krajcara. Taj vam, gospodo, imade po ovih izvidcih te porezne knjižice preko 50 jutara zemlje. Taj čovjek rodjen je po ovom evo krstnom listu (pokazuje krstni list) 1834. god. u Zemunu, dakle držim, da je sin trojedne kraljevine. U Zemunu obitavao je 35 „sage“ — trideset i pet godina (Smieh.) i taj vam čovjek, koji je bio toliko puta i občinski zastupnik, nema sada prava izbora, niti prava zavičajnosti. Ja vas molim, gospodo, i zaklinjem gosp. izvjestitelja, premda kako ste većinu već verificirali, meinetwegen verificirajte i gosp. Kuševića, ali se bojim velikih prigovora na uštrb izborne deputacije, ako mi neodredimo iztrage, zato molim, da bi se prije duboko predomislili, nego li o tom glasujemo.

Predsjednik: Ja molim g. govornika, neka tu neupliće Bog zna kako plašljivih izraza (Smieh i žamor.) — ovo nije bilo umjestno.

Mihajlo Rogulić: Visoki sabore! Ja nebi govorio, ali izazvan, moram reći, koji vrlo dobro poznajem onog čovjeka u Vukovaru, da on nije sin rodjen u Hrvatskoj, nego u Bački i da on izborno pravo nikada nije reklamirao sebi, nego su to reklamirali drugi, pak su donieli svjedočbu od občine, da je u občinskoj svezi, a mi smo se svi uvjerili, da nije bio nigdje primljen, zato nije mogao glasovati. Da je on sam došao reklamirati, možda bi bio taj prigovor umjestan, ali jer je znao, da nije primljen nigdje u občinsku svezu, zato nit nije došao.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Odnošaji, koji u doljnjoj Hrvatskoj vladaju (Dragutin Mihalović: Slavoniji.), vrlo su zamršeni i žalostni. Žalostni su, gospodo, to odnošaji, gdje jedno občinsko poglavarstvo izdaje na najveći uštrb izbora svjedočbu, da pripada tko občini, ljudem, Bog zna kakovim.

To je najveće zlo, koje može biti za jednu občinu. Ja bi mogao pripoviedati o takovih slučajevih, gdje se radilo, da se plati 300 for. — —

Predsjednik: Molim liepo, govorite o stvari.

Gjuro Kamenar: Ja velim, da su to žalostni odnošaji, tim više žalostni, dočim se čovjek, koji plaća 215 for. poreza neuvrštuje u listinu, a dozvoljava se, da bude narodnim zastupnikom čovjek izabran, koji niti rodjen nije u Hrvatskoj, niti plaća porez u ovoj zemlji.

Predsjednik: Ja znam, koga vi tim šibate, ali molim liepo, sabor neprima prigovora proti svojim zaključkom, (Velik žamor. Predsjednik zvoni.) Ako se usudite o tom dalje govoriti, ja ću predložiti vis. saboru, da vam se ukor diktira.

Gjuro Kamenar: Molim liepo, ja nisam proti saboru ništa govorio, ali valjda mi je slobodno reći, da g. Tüköry — —

Predsjednik (zvoni): Molim liepo! O gospodinu Tüköryu nemate sada ništa govoriti, nego ob izboru vukovarskom.

Gjuro Kamenar: Ja ću kazati, da je narodna rieč rieč božja. Kada si narod zastupnika izabere, mi ga mo[illegible]ramo primiti i štovati, ali taj, gospodo moja, mora bi[illegible] sbilja po narodu izabran.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, izvolite govoriti o izboru vukovarskom.

Gjuro Kamenar: Da, da — ja govorim o vuko[illegible]varskom izboru, jer onolike svjedočbe nisu zabadava pr[illegible]spjele ovamo od naroda, koji imade pravo, da se ovdj[illegible] pred saborom, kao pred najvećim forumom, prituži i d[illegible] sabor o tom sudi, je li to pravo il nepravo, da ona[illegible] koji u narodu živi, koji plaća porez, nema pravo, d[illegible] glasuje za narodnog zastupnika i da se nepripusti k i[illegible]boru. Ovdje, moja gospodo, kod jednog i kod drugog i[illegible]bora vidimo, da se nezakonito postupalo, a kod ovo[illegible] posliednjeg osobito. Ako se to može dogoditi u vuko[illegible]varskoj občini, da nemože občina poznati svojih občinar[illegible] kako može tek biti u gradskih občina, koje su više n[illegible]pučene? Da je izborna deputacija protuzakonito radila, tom se je valjda sam odbor uvjerio iz dotičnih spis[illegible] koji predlaže, da se iztraga povede, a valjda je pra[illegible] imao, što je to predložio, jer se je o protuzakonito[illegible] uvjerio. Ja mislim, visoki sabore, da taj odbor, ka[illegible] smo mu dali proučavati ona pisma, kada nam predlaž[illegible] da se ima iztraga povesti, posve pravo ima i da [illegible] imamo samo njegov predlog prihvatiti, osim ako nećem[illegible] da nam se sve one svjedočbe čitaju, jer bi mene treba[illegible] uputiti, da sve ono nije istina, što odbor preporuča, [illegible] ja glasujem protivno. Ja nemogu pojmiti, da se sa[illegible] proti odborovu predlogu govori, dočim je odbor već [illegible] godine tu stvar proučavao i sada eto predlaže, da [illegible] ondje iztraga povede, pak se i ima iztraga povesti.

Žalostno je to, da mi nemamo u izbornoj nov[illegible] ustanove, da oni, koji tuže, ako se pronadje, da su kriv[illegible] da moradu oni troškove platiti, žalostno je to, gospo[illegible] moja, jer nije šala 2 i 3 puta narod na biralište vu[illegible]. Moglo bi se naći kod svakoga izbora zadjevica, mog[illegible] bi se naći i u svakom kotaru i u svakoj občini tako[illegible] ljudi, koji nisu kojim načinom zadovoljni — —

Predsjednik: Molim liepo, izvolite samo o predme[illegible] govoriti.

Gjuro Kamenar: Ali gdje se od ove strane pra[illegible] krši, gdje se nedopušta ljudem glas te se izpuštaj[illegible] brišu njihova imena iz listina, ondje mi moramo s[illegible] kako takav strašni postupak odsuditi i takav izbor [illegible]kinuti.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo —

Gjuro Kamenar: — ja govorim o izborih, mol[illegible] da me neuznemirujete. (Smieh.)

Predsjednik (zvoni): Ali molim liepo —

Gjuro Kamenar: Ja vršim svoju zastupničku d[illegible]nost, te govorim ovdje kao narodni zastupnik. Ja vel[illegible] da znam, što se tu radilo prije u Rauchovo doba, da[illegible] je u nekojoj občini po 20 najodličnijih ljudi iz list[illegible]

risalo, pak su reklamirali i samo težkom mukom došli o svog prava, jer su bili odvažni, te se nisu dali uplatiti, pošto su i 200 i 300 for. poreza na godinu plaćali. a tako moramo biti i mi odvažni, da mi svoje pravo itimo, koje nam daje ustav zemlje, da se bar narodnim astupnikom nebude reklo . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, ovo bi spadalo generalnu debatu o izborih. Izvolite govoriti o vukoarskom izboru. Vi ćete valjda biti zato, da se primi edlog odbora, dakle izvolite o tom govoriti.

Gjuro Kamenar: Ja kažem, kako je bivalo kod izora u mnogih drugih kotarih (Smieh.), da se naime ukraćivalo ljudem pravo glasovanja, koji su imali glas, očim se je davao glas takovim, koji nisu imali pravo lasa. Zato bi preporučio vis. kući, da sve ove spise ide pročitati (Smieh.), jer onda ću se možda i ja uvjeri iz spisâ o protivnom, a ovako preporučujem iztragu ija glasujem za iztragu, ako se svi spisi nebudu čitali. mieh i žamor.)

Predsjednik: Dakle molim vas, vi ste za predlog bora? Ovaj drugi vaš predlog niti je stavljen u formi slovnika, a niti ga može — oprostite — uvažiti nijen sabor ovoga svieta. (Smieh.)

Pošto se nije nitko više prijavio za rieč, rieč bi iao g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Samo u obranu moga odbora moram kazati na ono, što mu je g. predvornik predbacio, da je evo tek poslje nekog vremena nio predlog vis. saboru, da tomu nije tako. Ova je erodajnica stigla 5. lipnja 1880., pa i prosvjed, koji bilo treba pregledati i sve spise proučiti. (Kamenar: ja sam to kazao!) A mogao se je svaki član sabora tih spisa uvjeriti, je li od potrebe iztraga i da li je ujestna pritužba ili nije.

Toliko sam imao reći u obranu samoga odbora, a ja nemogu drugo, nego preporučiti vis. saboru, da po sojoj uvidjavnosti u tom predmetu odluči.

Predsjednik: Ovdje se ima sada glasovati, koji od oa dva slučaja vis. sabor prihvaća

Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se izašalje iztražna komisija u Vukovar?

Ona gospoda, koja su za to, da se taj predlog odbora primi, neka izvole ustati. — Molim na mjesta, da s može točno razabrati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je zabačen. Sada se ima glasovati o valjanosti samog izbora.

Smatra li vis. sabor ovaj izbor g. Svetozara Kuševa za zastupnika u kotaru vukovarskom valjanim ili n? Ona gospoda, koja smatraju ovaj izbor valjanim, nka izvole na cedulju napisati „da", a ona gospoda, ka smatraju izbor ovaj nevaljanim, neka izvole napisi na cedulju „ne".

Pošto će to biti možda mnogo posla za prijašnje skrutatore, to bi ja druge imenovao.

(Prijašnja gg. skrutatori sabraše se oko urne. Glasovi: Već smo tu!)

Hvala liepa!

(Bilježnik g. Steković čita imena saborskih članova alfabetičkim redom, a gg. zastupnici nose cedulje u urnu.)

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik (zvoni): Molim na mjesta. Rezultat skrutinija jest sliedeći: Glasovalo je 59 gospode članova; sa „da" 36, sa „ne" 21, 2 cedulje su ostale prazne. Izbor dakle g. zastupnika Kuševića za Vukovar smatra se verificiranim.

Sada bi na g. zastupnika Kuševića imao staviti pitanje, pošto je isti na dva mjesta izabran, za koje mjesto želi mandat pridržati?

Svetozar Kušević: Za Vukovar.

Predsjednik: Dakle izbor za kotar Kutjevo imao bi se s nova preduzeti; to će se vis. zemaljskoj vladi do znanja staviti i ona umoliti, da nov izbor preduzme.

Na dnevnom su redu interpelacije. (Glasovi: Još jedna vjerodajnica?)

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Još jedna vjerodajnica ima se izvesti i to za kotar ferićanski, u kojem je kotaru izabran sa svimi glasovi, prisutnimi na biralištu, g. dr. grof Teodor Pejacsevich, dakle sa svimi glasovi od 152 — jednoglasno, i pošto si je on već kao doktor stekao svojstvo, da može biti izabran narodnim zastupnikom, a proti tomu izboru nije stigla nikakova pritužba, nego je dapače, kako rekoh, jednoglasno izabran, s toga predlaže odbor, da vis. sabor izvoli g. dra. grofa Teodora Pejacsevicha verificirati za člana sabora.

Predsjednik: Smatra li visoki sabor izbor g. dra. grofa Teodora Pejacsevicha valjanim ili ne?

Ima se glasovati balotažom.

(Glasovi: Nema prigovora: Netreba balotažom glasovati!)

Moja gospodo! §. 8. poslovnika glasi ovako (čita): „O valjanosti izbora ili pravu glasa virilnoga glasuje se balotažom". Ako je vis. sabor sporazuman . .

(Jedan glas: Mi smo tako glasovali i o izboru grofa Palfya!)

Molim liepo, ono je bio virilni glas. (Žamor.)

Stavlja se dakle pitanje: Smatra li vis. sabor izbor g. dra Teodora grofa Pejacsevicha valjanim ili ne?

(Glasovi sa svih strana sabornice: Smatra! Smatra!)

Izbor dakle g. dra. Teodora grofa Pejacsevicha za kotar feričanski smatra se verificiranim.

Na dnevnom su redu interpelacije.

Rieč ima presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela, da odgovori na interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Ja imadem u kratko odgovoriti na nekoje interpelacije, i to prvo

gosp. zastupniku Popoviću, koji pita, što misli vlada glede uzpostave ceste u Sriemu od Kukujevaca do medje krajiške?

Na to mi je u kratko odgovoriti, da je već odbor proračunski svotu od 300.000 for. na razpoloženje stavio saboru za radnje izvanredne. U toj svoti nalazi se i onaj potez sa 26.000 for., za koji su već i shodne mjere poprimljene, da se već ove zime kamen lomi, a vlada će učiniti, na koliko se bude dalo učiniti, da se od ove izvanredne svote, namienjene u te svrhe, niti jedan novčić neuzkrati.

Predsjednik (prema zastupniku g. Popoviću): Izvolite se izjaviti, da li se zadovoljavate s ovim odgovorom vis. vlade?

Stevo Popović: Ja se s odgovorom vis. vlade na moju interpelaciju sasvim zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li visoka kuća na znanje ovaj odgovor vis. vlade?

(Prima se.)

Odgovor vlade uzet je na znanje.

Jovan barun **Živković**: I na drugu interpelaciju odgovoriti mi je u kratko — nu meni se čini, da g. interpelanta Folnegovića nema ovdje — nu ja sam prisiljen na tu interpelaciju danas odgovoriti, pošto vlada kašnje neće imati više prilike, da na nju odgovori.

Pita naime gosp. interpelant: Što je vlada učinila dosele glede phylloxere i kakovo stanovište zauzimlje ona u tom pitanju prema ugarskoj vladi?

Što se tiče ovog drugog pitanja, o tom je već sabor odlučio, dočim je malo prije primio zakonsku osnovu, iz koje je uvidio, da vlada ovdje zauzimlje stanovište autonomno; akoprem je konvencija medjunarodne naravi, ipak se svaka u njoj autonomna zemlja ima starati za se, te je dužna pobrinuti se, kako da tomu zlu doskoči. I prema toj osnovi vlada će odmah poprimiti shodne mjere, koje joj taj zakon nalaže.

Što se pako prvog pitanja tiče, što je u tom pogledu vlada učinila, biti će visokoj kući u pameti, da je vlada već na pitanje g. Josipovića obširno razložila stanje phylloxere u našoj zemlji, pa se je iz onog obrazloženja uvidilo, da je u toj stvari poslala iztragu u 5 podžupanija, te se konštatovala phylloxera u zagrebačkoj podžupaniji, u brdovačkoj obćini. Osim toga je vlada za to doba poslala svoje ljude u nekoje štajerske vinograde, gdje ima phylloxere, da se nauče, kako se postupa kod uništenja tog trsnog ušenca, te je dosada poznat sumporni ugljik kao najprikladnije za to sredstvo. Vlada je zahtjevala, ako se nevaram, 5000 for. u tu svrhu i ona se odmah obratila na jednu fabriku, koja postoji u Galiciji, gdje se proizvadja sumporni ugljik, te je mjeseca rujna dobila odgovor, da nema dovoljno zalihe, jer da se treba za ugljik mjesec dana prije javiti, tko hoće imati ugljika, pošto se ga za 17.000 for. mjesečno producira, a sav se razpača.

Vlada je — ako phylloxera interesira vis. kuću, molim, da izvolite čitati, što je vlada učinila.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo. (Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

Jovan barun **Živković**: Vlada je, gospodo mo[...], kada je dobila odgovor od spomenute tvornice, uvidi[...], da se nemože u listopadu ili studenu započeti onaj pos[...] glede uništavanja phylloxere, jer onda već list uvjek [...] žuti ili odpada, pak se nezna, je li od bolesti ili od [...]ravi. Njegovo je vrieme tek u proljeću, kada se list [...]javi i onda će ona odmah poprimiti mjere, da se u brdovačkoj obćini taj ušenac iztriebi pa i ondje, gdje [...] možda taj ušenac još u našoj zemlji nalazi.

Ako bude onih 5000 for. premalo, tražiti će vla[da] još većih sredstva, na koliko joj budu od potrebe.

Ja mislim, kada bi bio ovdje g. interpelant, da [...] se mogao zadovoljiti s ovim odgovorom, jer vidi, da [ne]prestano vlada radi koliko može i da će još više ra[diti], kada dotična zak. osnova zakonom postane, koju je [...] kuća prihvatila.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor [...] predstojnika nutarnjeg odjela na interpelaciju g. zast[u]pnika Folnegovića na znanje?

(Uzima se na znanje.)

Ovaj je odgovor uzet na znanje.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Još mi [je u] kratko odgovoriti na interpelaciju g. dr. Starčevića, [koji] pita, da li se je vlada osvjedočila, da novci naših [na]rodnih zaklada, ležećih u papirih, nemaju sigurnosti [...] li je voljna primiti na se brigu, da što više nose?

Visoki sabore! Ovdje je izkaz, kako stojimo. [I]zvolite, da ga u kratko ovdje razjasnim vis. kući.

Mi imamo u razteretnicah 1 milijun 900.000 i [ne]koliko forinti, u javnih državnih papirih 790.000, d[a] ukupno 2 milijuna 700.000 forinti. Imademo kod pr[ivat]nika posudjeno 2 milijuna 200.000, svega skupa 4 mili[juna] 900.000. Onda imamo od vjerozakonske zaklade u [raz]teretnicah 137.000, imamo od naukovne 39.000, [...] imamo ukupno u privatnika preko 2 milijuna 20.[...] K tomu dolazi, što smo dobili iz Ugarske, 1 mi[lijun] 500.000 i nekoliko forinti u obveznicah, milijun 539[...] u javnih papirih.

Moja gospodo! Što se tiče toga, jesu li ti p[apiri] sigurni ili ne, mi znamo, da se svatko jagmi za r[azte]retnice naše i da su u najboljem glasu i da je s[...] zavod sretan, da jih dobije, jer za nje jamči zemlja [...] ne samo da su uknjiženi, da jamči zemlja, i to su j[...] papiri, koji skočiti mogu, dočim drugi padati znadu. [Ze]maljska je vlada te papire nabavila onda, kada su [sta]jali 80 i nekoliko forinti.

Mi ne samo da nismo ništa izgubili, nego smo [...] pače dobili. Ovdje daklem negubimo ništa, niti ćem[o] gubiti. Jedino imamo gubitka kod privatnih posjed[nika], gdje ovdje ondje gubimo kamate, a nešto i od [...]

tla. Neki dan je bio kupljen posjed za 1 for. seljački. lpili smo Novigrad, jer nismo znali kud ni kamo, samo osiguramo interese. Jednom riečju, okolnosti nevale u zemlji dokazuju to, da nije najsigurnije sve uloži kod posjednika. Ja dopuštam g. interpelantu, da nije bro sve u papire uložiti. Vlada neće više ništa ulaati, ali misli, da je dobro imati nešto i u javnih paih, jer se njih u svako doba može lišiti, kada treba vaca lombardira papire i dobije; nu baš sada nije ieme, da jih proda.

Vlada se je izključivo odlučila, da daje posjednim i bez ove interpelacije, i odlučila od dužeg vremena kupovati papire, nego ih ulaže kod pojedinaca. Što pako tiče hipotekarne banke, to vlada nije pored sve lje vis. sabora glede toga na čistu. Dodje li se do trojstva te banke, onda će se doći do toga pitanja i mbiniranja, da li bi bilo bolje uložiti u tu banku i reći se od svrhe da dajemo posjednikom.

Jednom riečju, dok država obstoji, dotle su vlade učene na papirno ulaganje novaca, i na kupovanje pirâ, i dokle postoje zakoni za oblasti i zemaljske ade, dotle nemože biti rieči, da javni papiri nepružaju voljne sigurnosti. Kako rekoh, mi nismo ništa izgubili, i ćemo izgubiti išta, kako stvari stoje. Ako se dogodi, li bože, ono nesrećno pitanje, što ga je g. interpelant veo, koji stoji s tako zvanim „bankrotom", tako stoji kuće- i zemljo-vlastnici, kojima su uknjižena zemljišta. je takodjer pitanje, na koje ću gospodinu odgovoriti, nema sigurnosti, koju traži, absolutno nigdje ni u em, a relativno ima.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant s ovim govorom?

Dr. **Ante Starčević**: Tu bi se htiela ciela razprava. zabirem iz odgovora vladina, da će ona u buduće dati novce privatnim posjednikom, ja sam time posve dovoljan, jer kada dodje ona katastrofa, koju ja neim, onda je moje osvjedočenje, da je bolje, neka narod aruje na samomu sebi, nego na koje kakovih tudjincih. iedna je vlada protivnoga mnienja, s toga se razloga, jeg sam naveo, nemogu zadovoljiti.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor dstojnika unutarnjeg odjela presv. gosp. Živkovića na erpelaciju g. dr. Starčevića?

(Prima se.)

Uzeto je na znanje.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović**: Visoki sabore! Riečko pitanje, e nije nikakvo pitanje za Hrvatsku, u koliko je ka cielokupni dio naše kraljevine, primiče se nekome tičnome riešenju, kojemu i visoka vlada i ovaj sabor a stati odlučno i složno na put. Ono malo niti, koje vežu Rieku s materom zemljom, ili su prekinute, oslabljene, a to nešto po nastojanju magjarske vlade, što riečkoga magistrata. U te niti spadao je negda sudbeni naš stol, kojega je sabor po nenaknadivoj pogrieški ukinuo u Rieci, a spadaju još županija i hrvatska gimnazija. Poznato je, da nam je magistrat riečki pokušao oteti gimnazijsku sgradu, a kao da nije toga dosta, nedavno lišio je hrvatske činovnike njihova občinskog izbornog prava, tako, da veliki župan riečki, koji kao dostojanstvenik ima pravo sjediti u ovome saboru, nema izbornog prava, gdje je na čelu svoga ureda. Uzalud je nekolicina riečkih občinara podigla utok proti neposrednoj odluci, koja bje po drugoj molbi potvrdjena. A što se činilo od strane magjarske vlade? Unatoč naredbi od 14. rujna 1871., podpisanoj po ministru-predsjedniku Andrassyu i po ministru za pravosudje Bitto-u, naredbi supodpisanoj po tadašnjemu banu, a sada hrvatskome ministru Kolomanu Bedekoviću, kojom se nadležnost riečkog kr. sudišta utanačila dotle, dok se zakonodavni i upravni odnošaji grada i kotara riečkoga konačno neurede i po kojoj svi zakoni, običaji i naredbe, postojeći tada u Rieci i njezinom kotaru imali su ostati i nadalje u krieposti, — magjarska vlada, nesaslušav ni Hrvatsku ni Rieku, narine ovoj svoj novi kazneni zakon tako, da se sam riečki magistrat proti takovu postupanju morao ograditi.

Ali i ovo kao da je bilo malo. Prigodom razpravljanja hrvatske i magjarske vlade o utielovljenju Krajine, poluslužbeni listovi jedne i druge zemlje donieli su neoprovrgnutu viest, da se od strane magjarske zahtievalo, da se Hrvatska odreče svoga prava na Rieku i tim da uplati cienu za Krajinu.

Sad pako, kad je podnešena bila na razpravu pred naš i magjarski sabor zakonska osnova o smanjenju broja zastupnika Hrvatske, ojačane Krajinom, u kojoj osnovi izrično se kaže, da takovo smanjenje nezasieca u broj zastupnika, koje bi imala Rieka poslati na naš sabor po §. 66. nagodbe, — riečki magistrat nazrio je u toj nevinoj citaciji nagodbenoga zakona izreku, vriedjajuću državno pravo Rieke, te se obratio peticijom na ugarski sabor, kojega prosi, da se dotični navod briše iz osnove, ili da u zapisniku očituje, da tim pripadnost Rieke kao posebno tielo Ugarske nije dovedeno u sumnju. Dapače kaže peticija, da je sudbina Rieke nerazdieljiva sa udesom zajedničke otačbine (Ugarske) i da ona neće nigda drugu zajednicu priznati. Peticija je podpisana po načelniku Ciottiu i po tajniku Breliću.

Nadajmo se, gospodo, da će Rieka doći do osvjedočenja, da nitko neće joj bolje sloboštine uzčuvati od matere zemlje Hrvatske, da Magjarska, uzprkos milijuna, koje je uložila u Rieku, nije podigla njezino blagostanje, jer je prepriečila onu željezničku prugu Zemun-Rieka, koja je jedino mogla stvoriti i Rieci i cieloj Hrvatskoj vrielo bogatstva; da će se napokon Rieka uvjeriti, da što je Bog i narav sjedinila, neće za dugo biti razstavljeno.

*

Što je prema svemu tomu učinila kr. zemaljska vlada? U pitanju gimnazijske sgrade obećala je, da će nastojati sačuvati naša prava, u pitanju nezakonitog protegnuća magjarskog kaznenog zakonika na grad Rieku još nije odgovorila na davni upit dr. Starčevića, u pitanju lišenja hrvatskih činovnika na Rieci njihovog izbornog prava, odklonila je odgovor na upit istoga zastupnika, jer da nije bio na zemaljsku vladu upravljen.

A što se pak tiče dogovora zametnutih medju jednom i drugom vladom glede odreknuća Rieke, na opetovani moj upit g. predstojnik za unutarnje poslove je odgovorio: „Ono, što se razpravlja u ministarskom vieću, nesmije doći na javu: dosta je znati za rezultat. Ili se u ministarskom vieću ugarskom razpravljalo riečko pitanje ili ne: ako je, tada je palo, ako nije, prestaje svako govorenje“.

Ovaki odgovor nalikuje onomu sibilinskomu: „Ibis redibis non perieris in bello“. Samo je pitanje, kako se ima to izraziti, ili „ibis redibis non — perieris in bello“ ili „ibis redibis — non perieris in bello!“ Svi oni čini, koji se umnažaju, i kojim nema od naše stranke uztuka, malo po malo stvaraju novi nasilni položaj, novu „zwangslage“ — koja, kad je jednoč nastala, tadar se kaže, da je neizbježiva, i da Hrvatska mora poći izpod novih kaudinskih vješala.

Pošto se radi o cjelokupnosti zemlje, moji politički prijatelji nisu htjeli učiniti od riečkoga pitanja stranačko pitanje, te su se obratili prvo tri mjeseca na štovani klub većine ovoga vis. sabora, da bi se dogovorno sa svimi strankami kuće našao način, kako obezbiediti glede Rieke i njezinog kotara cjelokupnost Hrvatske.

Pošto poziv nije našao nikakvoga odziva, neće nitko zamjeriti stranki, kojoj pripadam, ako se u pitanju tako životnom za Hrvatsku, obraćam na vis. kralj. zemaljsku vladu sa sliedećim upitom (čita):

1. „Kani li vis. kr. zemaljska vlada uložiti sav onaj zakoniti upliv, koji ju ide po nagodi, da se napadnuti integritet kraljevine Hrvatske glede Rieke i njezinog kotara podpuno sačuva?

2. Kani li vis. kr. zemaljska vlada u tu svrhu obezbiediti izborno pravo hrvatskih činovnika na Rieci?“ (Živio! Živio!)

Predsjednik: Ova interpelacija stavit će se u zapisnik i dostavit svietlomu banu.

Rieč ima g. Josipović, da stavi interpelaciju.

Stjepan Josipović: Visoki sabore! Mene je zastupstvo političke obćine veliko-goričke umolilo, da se ja kod vis. vlade upitam, što i kako su uspjeh, koji dosada još nije poznat, imale molbenice toga zastupstva, koje je to zastupstvo na vis. vladu dalo u tu svrhu, da se stanovita pruga ceste, t. j. velika pruga ceste, koja vodi od goričkog kolodvora kroz Malu Bunu, Kravarsko do Pokupskog, t. j. ona cesta, koja spaja okolicu kupsku t. j. Pokupsko sa prugom železničkom, dotično sa gradom Zagrebom u najkraćem pravcu uvrsti u mrežu kotarskih cesta?

Ja sam, gospodo moja, s toga tako slobodan i podnašam evo ovdje interpelaciju na vis. vladu; ja ću ovu interpelaciju s obrazloženjem pročitati, jer je u tom obrazloženju već sve motivirano.

Interpelacija glasi ovako (čita):

1. „Je li voljna vis. kr. zemaljska vlada zadovoljiti pravednim molbam političke obćine veliko-goričke, da se obćinska cesta, vodeća od veliko-goričkog kolodvora kroz Malu Bunu, Kravarsko i Hruševac do Pokupskog, uvrsti u mrežu kotarskih cesta?

2. Ako nije voljna, ili nije u stanju to učiniti, neka izvoli razloge navesti.“

Visoki sabore! — —

Predsjednik: Molim liepo, vi ste sada pročitali interperlaciju, a dalje nemate o tom rieči.

Stjepan Josipović: Dakle ne?

Predsjednik: Ne. — Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati preuzvišenomu banu.

Rieč ima zastupnik g. Gjurgjević, da stavi interpelaciju.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! U podžupaniji osječkoj ima domena srbske metropole, patrijaršije, koja sama za se bez filialkâ broji oko 6000 stanovnika; naravno, da su tu Srbi grčko-iztočne vjere u znatnoj većini, dočim su ostali stanovnici vjere rimokatoličke. Obe vjeroizpovjesti imale su prije svaka za se posebnu školu, a odkako je uveden školski zakon od 14. listopada 187?, stopiše se ove vjeroizpovjesti glede svoje škole opet u jednu i to u komunalnu pučku školu. Godine 1879. nastala je potreba, da se namjesti četvrta učiteljska sila; odbor školski zaključio je, da se namjesti učiteljica jedna, koja bi u jednom razredu podučavala, a ujedno žensku mladež u ručnom radu podučavala.

Ovaj zaključak odbora školskog bude odobren i uvažen i usljed toga bude po kr. županijskom škol. nadzorničtvu razpisan natječaj za obćinu daljsku, ali u tom natječaju školsko nadzorničtvo ograničuje se samo na kandidatice vjere rimo-katoličke. Odbor školski, dobiv ... stavi trajnu kandidaturu, zahtievao je, da se razpiše natječaj bez toga ograničenja, veleći, da imade ovdje vjeroizpovjesti druge, koja je u većini, pa da je pravedno, ako se neće izljučiti od natjecanja kandidatkinje grčko-iztočne vjeroizpovjesti, da se razpiše natječaj tako, da mogu kompetovati kandidatice jedne i druge vjere. Ali na ovaj prigovor nije se uzeo obzir, nego se je imenovala jedna učiteljica izmedju kandidatica, koje su kod prvog natječaja kompetovale.

Školski odbor u Dalju nije zahtievao ništa drugo, nego da se razpiše natječaj bez ikakova ograničenja, i imao je posve pravo, jer je mislio, da će se tako razpolje otvoriti kandidaticam, pak da će si onda moći između ovih izabrati najbolju, s toga drži, da postupak

školskoga županijskoga nadzorničtva nije bio korektan, jer je time povredjeno pravo većine žiteljstva one obćine.

O tom postupku slobodan sam da zapitam sliedeće vis. vladu (čita):

„1. Zna li vis. kr. zemaljska vlada, da je školsko nadzorničtvo županije osječke razpisalo natječaj za učiteljicu u obćini daljskoj, u kojoj su Srbi sljedbenici grčkoztočne vjere u većini, ograničiv natječaj taj samo na kandidatkinje vjere katoličke?

2. Drži li vis. kralj. zemaljska vlada postupak taj opravdanim i zakonitim? Ako nedrži

3. je li voljna želji i zahtjevu školskog odbora daljskog zadovoljiti, ter novi natječaj za učiteljicu razpisati dati bez ograničenja, tako, da uzmognu kompetovati kandidatkinje kako vjere rimokatoličke, tako i vjere grčkoztočne?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Ovim bi, vis. sabore, dnevni red za danas bio izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti treće čitanje osnove zakona o provisornih odredbah, uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zakonskim člankom I. godine 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnomu ušencu.

Ako je s voljom vis. kuće, stavit će se ovo na dnevni red sutra. (Glasovi: Dobro! Dobro!)

Današnju sjednicu zaključujem, a sliedeću uričem za sutra u 11 sati prije podne.

(Svršetak u 1 sat poslje podne.)

Sto i osma saborska sjednica,

održana dne 17. veljače 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Treće čitanje osnove zakona o primiti se imajućih mjerah proti trsnomu ušencu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika da izvoli zapisnik zadnje sjednice pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

CVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 16. veljače 1881. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 59 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban grof Ladislav Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i pošto stavljena primjetba na isti, po narodnom zastupniku dru. Franu Vrbaniću, nije usvojena, odobren.

Predsjednik javlja, da na sabor nikakov podnesak stigao nije.

Prošlo se zatim na dnevni red.

Pročitana je treći put osnova zakona, kojom se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 87 Sbornika od god. 1876.) koja glasi:

Z a k o n

od . . . . . kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi (br. 87 Sbornika od godine 1876.)

§. 1.

Mjestnoga sudca, zamjenika mu i prisežnika mjestnoga suda bira občinsko zastupstvo po propisu §. 6. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi na tri godine.

§. 2.

Vjerovnik može radi novčane tražbine, za koju je mjestni sud nadležan, dozvoliti ovrhu (§. 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi) samo onda zamoliti neposredno redoviti dužnikov sud (kr. kotarski, gradsko delegovani kotarski sud) da mu po ustanovah 22. glave privremenoga grad. parben postupnika od 16. rujna 1852. (br. 190 drž. z. l. od g 1852.) i zakona od 17. prosinca 1876. o preinaci nekojih ustanova spomenutoga gradj. parb. postupnika, tičućih s postupka kod ovršne dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane dražbe (br. 1 Sbornika g. 1877.) dozvoli ovrhu, ako se svjedočbom nadležnoga mjestnog suda izkaže, da se ovrha na pokretnine, dozvoljena u smislu odnosnih ustanova zakona o mjestnih sudovih i postupku pred njimi, nije provesti mogla radi pomanjkanja dužnikovih pokretnina, ili da pored provedene ovrhe njegova tražbina ne bje podpunoma namirena.

§. 3.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

To bje glasovanjem usvojeno.

Uzeta je u razpravu po tom osnova zakona o provizornih odredbah uvjetovanih medjunarodnim i zajedničkim zakonskim člankom I. godine 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnom ušencu; — ter je otvorena i svršena generalna i specijalna debata, te glasi:

O s n o v a z a k o n a

o provizornih odredbah, uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zakonskim člankom I. godine 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnomu ušencu.

§. 1. Nalaže se vladi, da proti trsnomu ušencu upotrebi sve mjere, koje se ukazuju potrebitimi obzirom na zajedničkim zakonskim člankom I. god. 1880. inartikuliranu medjunarodnu konvenciju i na mnienje enquete strukovnjaka ustrojene radi toga po zemaljskoj vladi. Na temelju dovoljna izkustva stečena uporabom tih mje

ima zemaljska vlada predložiti saboru detailiranu osnovu zakona o tamanjenju i ograničavanju phylloxere.

§. 2. Da uzmogne vlada medjutimno izpunjivati obveze izviruće iz spomenute medjunarodne konvencije i preduzimati oprezne mjere, koje su u rečenoj konvenciji točno opisane, naredjuje se što sliedi:

1. Nadzor nad točnim provadjanjem mjera proti širenju trsnoga ušenca izdanih od vlade, povjerava se kr. podžupanijam i gradskim poglavarstvom.

2. U slučajevih prekršaja medjunarodne konvencije dotično vladinih mjera, napomenutih u §. 1., odlučuje u prvoj molbi u podžupanijah kr. podžupanijska oblast, a u gradovih s jurisdikcijom i trgovištih s uredjenim magistratom gradsko, odnosno trgovištno poglavarstvo. U drugoj i posljednjoj molbi odlučuje kr. zemaljska vlada.

3. U slučajevih takovih prekršaja iznosi novčana kazna do 100 for. — u ponovnih slučajevih može se ista i do 200 for. povisiti. U slučaju neutjerivosti novčane kazne ima se upotrebiti zatvor; za to se pri ustanovljivanju novčane kazne ima ujedno naznačiti trajanje zatvora, koji bi se mjesto novčane kazne upotrebiti mogao.

Kod te promjene nesmije se za novčanu kaznu neprelazeću iznos od 2 for., ustanoviti kazna zatvora dulja od 12 ura.

Preko dva do deset forinti ima se zatvor od jednoga dana, a preko toga za svakih deset forinti po jedan dan zatvora ustanoviti.

§. 3. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu".

Nakon toga razpravljalo se izviešće odbora verifikacionalnoga i na temelju banske pozivnice proglašen je Sigmund grof Palffy verificiranim.

Predlog verifikacionalnoga odbora, da se u pogledu izbora narodnoga zastupnika Vjekoslava Tükörya iztraga izašalje, nije primljen, nego je na pitanje predsjednika: „Smatra li visoki sabor, izbor narodnoga zastupnika kotara daruvarskoga, Vjekoslava pl. Tükörya valjanim ili ne?" glasovano ceduljami, te je od 53 glasujuća člana saborska 37 glasovalo sa „da", a 16 sa „ne" i tim izbor narodnoga zastupnika valjanim proglašen.

Isto tako pao je predlog verifikacionalnoga odbora, da se izašalje iztraga ob izboru nar. zastupnika kotara kovarničkoga dr. Alexandra Peičića, i ceduljami glasovalo je 59 članova saborskih na pitanje predsjednika, smatra li se izbor valjanim ili ne, sa „da" 34, a sa „ne" 24 člana, a jedan sa praznom ceduljom, te je rečeni zastupnik verificiranim proglašen. Dalje odklonjen je predlog odbora, da se izašalje iztraga ob izboru narodnoga zastupnika Svetozara Kuševića u trgovištu Vukovaru i na pitanje predsjednika: „Smatra li se izbor valjanim ili ne?" glasovalo je od 59 članova sa „da" 36, a sa „ne" 21 član sabora; dočim su dvie cedulje prazne predane, te je zastupnik Svetozar Kušević verificiranim proglašen, i s razloga, jer je u kotaru kutjevačkom izabran, izjavljuje na pitanje predsjednika, da zadržaje mandat vukovarski, a onaj kotara kutjevačkoga odklanja, što se uzima do znanja, te će se vlada pozvati, da u istom kotaru nov izbor odredi.

Konačno je još ovjerovljen jednoglasno izabrani narodni zastupnik dr. Teodor grof Pejacsevich za kotar feričanački.

Predstojnik nutarnjega odjela barun Jovan Živković odgovara na interpelaciju narodnog zastupnika Stevana Popovića stavljenu dne 9. veljače t. g. u 101. sjednici u pogledu graditi se imajuće ceste Vukovar-Kukujevci.

Interpelant i sabor zadovoljava se odgovorom vlade.

Odgovara i na interpelaciju nar. zastupnika Frana Folnegovića stavljenu dne 9. veljače t. g. u 101. sjednici u pogledu zapriečenja širenja trsnoga ušenca, koji se je pojavio u Hrvatskoj.

Interpelant nije prisutan, sabor uzima odgovor na znanje.

Zatim odgovara još na interpelaciju nar. zastupnika dra. Antuna Starčevića stavljenu dne 9. veljače 1881. u 101. sjednici u predmetu plodonosnog uloženja zaklada, koje se nalaze u javnih papirih.

Interpelant se odgovorom vlade nezadovoljava, a sabor ga uzima na znanje.

Narodni zastupnik trgovišta Djakovo, dr. Kosta Vojnović, stavlja sliedeću interpelaciju:

„Kani li visoka kr. zemaljska vlada uložiti sav onaj zakoniti upliv, koji ju ide po nagodi, da se napadnuti integritet kraljevine Hrvatske glede Rieke i njezinog kotara podpuno sačuva?

Kani li visoka kralj. zemaljska vlada u tu svrhu obezbjediti izborno pravo hrvatskih činovnika na Rieci?"

Uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti vladi.

Župan turopoljski Stjepan Josipović stavlja sliedeću interpelaciju:

1. „Je li vis. kr. zemaljska vlada drži, da politička obćina vel. gorička nije u stanju sa godišnjom odkupninom javne radnje od 2.200 for. 66.000 kur. metara ceste, sa 103 poveća mosta i do 200 propusta, u onakovom redu uzdržati, da ceste i mostovi odgovaraju potrebam redovitog prometa.

2. Je li vis. kr. zemaljska vlada drži za pravedno da pol. obćina vel. gorička za 1700 kurent metara kotarske ceste i na njoj nalazeća se dva mala mosta godimice 4.440 for. odkupnine javne radnje plaća?

3. Da li vis. kr. zemaljska vlada drži za nuždno, da se pomenuta cesta u mrežu kotarskih cesta uvrsti, t. j. da se okolica Kupe i dosadanje vojne krajine, najkraćim pravcem, prugom južne željeznice spoji, te tamošnjem žiteljstvu jedina prilika pruži svoje proizvode unovčiti?

4. Ako da, je li voljna vis. kr. zem. vlada pravednim molbam polit. obćine vel. goričke zadovoljiti, te pomenutu cestu u mrežu kotar. cesta uvrstiti. Ako nije voljna ili nije u stanju to učiniti — neka izvoli razloge navesti.

Uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti vladi.

Narodni zastupnik Vaso Gjurgjević stavlja sliedeću interpelaciju:

1. Zna li vis. kr. zem. vlada, da je školsko nadzorničtvo županije osiečke razpisalo natječaj za učiteljicu u obćini daljskoj, u kojoj su Srbi sliedbenici vjere grčko-iztočne u većini, ograničiv taj natječaj samo na kandidatkinje vjere rimokatoličke?

2. Drži li vis. kr. zem. vlada postupak taj opravdanim i zakonitim? Ako ne drži

3. je li voljna visoka kr. zemaljska vlada želji i zahtjevu školskog odbora daljskog zadovoljiti, te novi natječaj za učiteljicu razpisati dati, bez ograničenja tako, da uzmognu kompetovati kandidatkinje kako vjere rimokatoličke, tako i vjere grčko-iztočne?

Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti vladi.

Predsjednik zaključi sjednicu u 1 sat poslje podne i ureče buduću za sutra dne 17. veljače u 11 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Treće čitanje zakonske osnove o provizornih odredbah, uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zakonskim člankom I. godine 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnomu ušencu.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira. Na ovaj vis. sabor nije za danas stigao nikakov podnesak.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu treće čitanje zakonske osnove o phylloxeri.

Ja molim g. bilježnika Stekovića, da izvoli ovu zakonsku osnovu pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita zakonsku osnovu o phylloxeri. — Vidi zapisnik 108. sab. sjednice).

Predsjednik: Ima se glasovati. Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor osnovu zakona o phylloxeri u cielosti od rieči do rieči, onako, kako je pročitano.

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati!

(Većina ustaje.)

Ova je zakonska osnova primljena, te će se previšnje sankcije radi podnesti.

Ovime bi za danas . . . . .

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim rieč po poslovniku!

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Za prošlog zasjedanja mjeseca listopada izabran je odbor, koji bi imao preduzeti izradak izbornoga reda.

Ja sam tako slobodan, upitati vis. predsjedničtvo: Je li se je taj odbor konštituirao, i je li taj odbor radi.

Zatim sam slobodan upitati, je li istina, što ja ne vjerujem, da će taj odbor, kada se sabor razidje, raditi. Nevjerujem zato, jer po §. 25. poslovnika članovi sabora mogu razpravam odbora prisustvovati.

Kada bi taj odbor radio sada, jer nema sabora, time bi se oduzela prilika i mogućnost saborskim članovom, da kod razprava takovog važnog predmeta, ka[o] što je revizija izbornoga reda, prisustvuju.

Ja sam slobodan umoliti presv. gospodina predsjed[nika], da izvoli na umirenje naše odgovoriti.

Predsjednik: Ja moram prije svega g. zast. Vrbaniću odgovoriti, da mi se nevidi korektno, kada kaže, d[a] on o poslovniku govori, onda ovo pitanje stavlja.

Ja molim g. dra. Vrbanića, da kaže ustanovu poslovnika, po kojem bi mogao sada ovo pitanje staviti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se nedržim dužnim, na ov[o] stavljeno pitanje odgovoriti. Nego kada vis. predsjedničtvo to shodnim drži, to se pozivljem na ustanovu § 25. poslovnika, po kojoj saborski članovi mogu sjedn[i]cam odborskim sudjelovati. Kada bi odbor radio kad nije sabora, time se nebi mogle ustanove poslovnika iz[]vršiti, jer bi se oduzela prilika saborskim članovom uče[]stvovati kod razprava odborskih.

U ostalom ja mislim, da se i bez poslovnika inte[r]pelacije na vis. predsjedničtvo mogu vazda stavljati, je[r] oni dani, srieda i subota, valjaju samo za interpelacij[e] na vis. vladu.

Predsjednik: §. 35. poslovnika naročito ustanovlju[je] red, kako se ima sa pojedinimi predmeti u saboru po[]stupati. Tu se kaže: najprvo se zapisnik pročita, pak s[e] onda predje na druge predmete i na dnevni red. Posl[je] dnevnoga reda nemože biti nikakove interpelacije ni n[a] predsjedničtvo ni na vladu više; kao što je sada spec[i]jalnom ustanovom odredjeno, da se interpelacije imad[u] na vladu stavljati poslje 12 sati na ustanovljene dan[e]. U ostalom, ja moram gosp. zast. Vrbaniću kazati, da j[e] ovomu predsjedničtvu poznato, da se je ovaj odbor kon[]štituirao, i da je počeo svoju radnju, i mislim, da će s[e] time umiriti. Sada, hoće li on tu radnju sada nastavi[ti] ili onda, kada sabor bude držao sjednice, ako ova vi[s.] kuća zaključi, da se imadu sjednice odgoditi, to ja n[e] znam, nije mi poznato. Samo mi je to poznato, da se odbor konštituirao, i da je počeo djelovati. Sigur[no] odbor zna ustanove poslovnika, kada može raditi.

Daklem, ja mislim, da će se g. dr. Vrbanić zadovolji[ti].

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja sam zadovoljan u nad[i] da će se ustanove poslovnika držati.

Predsjednik: Molim liepo! Ako budi ovo predsje[d]ničtvo, budi itko drugi povriedi poslovnik, imati će pr[i]liku g. Vrbanić opet po poslovniku u svoje vrieme, kad poslovnik zahtieva, saniranje ove povriede zahtievati.

Vis. sabore! Ovime je za danas dnevni red izcrplje[n].

Koliko je ovomu predsjedničtvu poznato, nema r[] kakvoga više prešnoga predmeta, koji bi se u pretr[]

uzeo; a, visoki sabore, zajednički sabor nastavlja takodjer svoje sjednice, i nužda je, da naši zastupnici na zajednički sabor idu; to ovo predsjedničtvo mnije, da bi se u današnjoj sjednici ovo zasjedanje odgodilo, pak predsjedničtvo ovlastilo, da po potrebi sabor sazove i sjednicu ureče. Ako je s voljom vis. kuće, to će se sjednice na neizvjestno vrieme odgoditi, a predsjedničtvo ovlastiti, da, ako bude od potrebe, opet sjednicu ureče.

Je li se zadovoljava vis. kuća?

(Zadovoljava se.)

Dakle ovo je primljeno. Nužda nastaje, da se zapisnik stante sessione sastavi.

Ja odgadjam daklem sjednicu na 15 časova.

(Nakon 15 časova.)

Predsjednik (zvoni): Zapisnik je svršen. Molim g. bilježnika, neka ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita zapisnik ove saborske sjednice):

Zapisnik

CVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 17. veljače 1881. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice bje pročitan i bez primjetbe ovjerovljen. Podnesak na ovaj visoki sabor stigao nije nijedan. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje osnove zakona o poprimiti se imajućih mjera proti trsnomu ušencu, koji glasi:

Zakon

od . . . . o provizornih odredbah, uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zakonskim člankom I. g. 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnomu ušencu.

§. 1.

Nalaže se vladi, da proti trsnomu ušencu upotrebi sve mjere, koje se ukazuju potrebitimi obzirom na zajedničkim zakonskim člankom I. god. 1880. inartikuliranu medjunarodnu konvenciju i na mnienje enquete strukovnjaka ustrojene radi toga po zemaljskoj vladi.

Na temelju dovoljna izkustva, stečenom uporabom tih mjera, ima zemaljska vlada predložiti saboru detailiranu osnovu zakona o tamanjenju i ograničavanju phylloxere.

§. 2.

Da uzmogne vlada medjutimno izpunjavati obveze, izviruće iz spomenute medjunarodne konvencije i preduzimati oprezne mjere, koje su u rečenoj konvenciji točno opisane, naredjuje se što sliedi:

1. Nadzor nad točnim provadjanjem mjera proti širenju trsnoga ušenca izdanih od vlade, povjerava se kr. podžupanijam i gradskim poglavarstvom.

2. U slučajevih prekršaja medjunarodne konvencije, dotično vladinih mjera, napomenutih u §. 1., odlučuje u prvoj molbi u podžupanijah kr. podžupanijska oblast, a u gradovih s jurisdikcijom i trgovištih s uredjenim magistratom gradsko, odnosno trgovištno poglavarstvo.

U drugoj i posljednjoj molbi odlučuje kr. zemaljska vlada.

3. U slučajevih takovih prekršaja iznosi novčana kazna do 100 for., u ponovnih slučajevih može se ista i do 200 for. povisiti. U slučaju neutjerivosti novčane kazne ima se upotriebiti zatvor; za to se pri ustanovljivanju novčane kazne ima ujedno naznačiti trajanje zatvora, koji bi se mjesto novčane kazne upotriebiti mogao.

Kod te promjene nesmije se za novčanu kaznu neprelazeću iznos od 2 for. ustanoviti kazna zatvora dulja od 12 ura.

Preko dva do deset forinti ima se zatvor od jednoga dana, a prieko toga za svakih deset forinti po jedan dan zatvora ustanoviti.

§. 3.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik pita:

Prima li visoki sabor u cielosti od rieči do rieči osnovu zakona o provizornih odredbah, uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zakonskim člankom I. god. 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnomu ušencu, kako je sada treći put pročitana?

Sabor usvoji tu osnovu, te će se previšnje sankcije radi Njegovu c. kr. apoštolskomu Veličanstvu podastrieti.

Zastupnik Vrbanić pita predsjedničtvo, da li se je odbor, koji imade novelu ob izbornom zakonu podnieti, konstituirao, i da li će svoj rad nastaviti iza odgodjenih sjednica.

Predsjednik odgovara, da se je odbor konstituirao, jučer posao svoj započeo i nastavit će ga i da je ovaj odbor bez povriede 25. §. poslovnika saborskoga, usljed kojega je slobodno članovom sabora odborskim sjednicam prisustvovati, na to ovlašten.

Izcrpivši tako dnevni red današnje sjednice, misli predsjednik, pošto su svi važniji predmeti po visokom ovom saboru riešeni i pošto zajednički ugarsko-hrvatski sabor zasjeda, te je potreba, da budu naši zastupnici tamo prisutni, da se saborske sjednice na neko vrieme odgode, te da se predsjednik ovlasti, da po potrebi opet sjednicu sazove.

Sabor prihvati predlog predsjednikov, koji zaključi današnju sjednicu, o kojoj će se zapisnik stante sessione sastaviti, a buduća će se ureći po potrebi, te daje odmor

od $^1/_4$ sata, da se zapisnik sastavi; iza četvrt sata bude ovaj zapisnik pročitan, odobren i podpisan.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ja bi imao, vis. sabore, samo jednu primjetbu ovdje. Gosp. Vrbanić pita, da li se je odbor, koji imade novelu o izbornom redu razpravljati, konstituirao, i da li će svoj rad nastaviti. Iza odgodjene sjednice, predsjednik odgovara, da se je odbor konstituirao, i jučer svoj rad započeo, i nastaviti će ga, bez da bude poslovnik povriedjen. Ja molim, da bi se ovdje u zapisnik stavilo, što sam ja kazao: Predsjednik odgovara bez povriede ipak ustanove §. 35., jer ovdje, kako sam već rekao i spomenuo, ja nebi trebao niti odgovarati; jer nije u vrieme stavljeno to pitanje. Zato molim, da se u tom obziru zapisnik izpravi, inače će to posljedicu imati, da će se svaki put to pitanje staviti. To nisu p[itanja] tanja o poslovniku, i zato ja ne odgovaram. Ja sam [i] odgovorio „ex superabundante“.

Ja molim vis. sabor, da izvoli ovo prihvatiti.

(Prima se.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (izpravlja dotično mjes[to] zapisnika i čita. — Vidi zapisnik 108. sab. sjednice).

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovo[m] ovako sada sastavljenom zapisniku?

(Nitko ne prigovara.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore i štovana gospodo! Ja današnju sjedni[cu] dižem, a buduću, kako sam rekao, ureći ću po mogu[ć]nosti. Sada vam želim sretan put.

(Mnogokratno i oduševljeno: Živio predsjednik!)

(Svršetak u 12 sati prije podne.)

Sto i deveta saborska sjednica,

održana dne 20. lipnja 1881. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o prešnosti predloga nar. zast. g. Frana Folnegovića za izbor odbora ad hoc u svrhu izpitivanja predstavke glede grada Rieke. — Razprava o prešnosti predloga nar. zast. g. dra. Ante Starčevića glede neobdržavanja županijske skupštine na Rieci. — Podnešenje zakonske osnove o sklopiti se imajućem zajmu za pokriće troškova potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkava i župnih stanova.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. — Zapisik 108. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske Slavonije, držane u Zagrebu dne 17. veljače 1881., bio stante sessione verificiran, s toga nije potrebno i ıpada nužda, da se sada verificira.

Visoki sabore! Molim liepo — (svi članovi sabora staju sa svojih stolica), — dne 10. svibnja ove godine avio je prejasni vladajući dom, a na čelu mu Njeg. eličanstvo car i kralj naš Franjo Josip, zatim uzvišena u supruga, cesarica i kraljica Jelisava, veliku obiteljsku etčanost: vjenčanje naime Njegove Visosti nadvojvode priestolonasljednika Rudolfa sa Njezinom Visosti beljskom princesom Štefanijom.

Vaskoliki naš narod vjernošću, prirodjenom mu od aotaca svojih, nasliedjenim čuvstvom dielio je veselje oje sa ostalimi narodi prostrane naše monarhije, te ızrieva u toj bračnoj svezi najljepšu garanciju svoje ıpe i bolje budućnosti.

Pošto za ovo vrieme saborskih sjednica nije bilo, a kratku ruku nisu se mogle sazvati, to je ovo preddničtvo držalo za nuždno, da sazove konferenciju sabor. nova, koji su bili u blizini, a zadaća bila je te konencije to, da izabere dva odbora i da jedan odbor šalje u Beč, da prisustvuje od strane naših kraljeına aktu vjenčanja, a drugi odbor, koji je u Budapeštu oposlat, imao je da čestitku ovog sabora poslje vjenıja Njih. Visostim izjavi.

Dne 22. travnja o. g. sastala se ta konferencija, te odazvala pozivu ovoga predsjedničtva, i iz sredine oje izabrala je ova dva odbora.

Prije svega molila je Nj. uzoritost g. stožernika Jesipa Mihalovića, da se stavi na čelo jedne i druge dputacije, te da jih predvodi pred Njihove Visosti.

Ova konferencija saborska izabrala je iz svoje sredine sliedeću gospodu članove i to, kako sam rekao, na čelu uzoritog gospodina kardinala, a zatim u deputaciju u Beč presvietlog g. biskupa Posilovića, presvietlog g. vladiku Teofana Živkovića, presv. g. velikog župana Aleksandra Fodrocya, nadalje presv. grofa Rudolfa Erdödy-a, presv. grofa Draškovića, baruna Zmajića, Svetozara Kuševića, dra. Josipa pl. Vuščića, Franju pl. Türka i Josipa Berutu.

A za deputaciju u Peštu gospodu članove ovoga sabora: biskupa Pavlešića, Stjepana grofa Erdödya, vel. župana Utješenovića, Petra Horvata, Ivana Kukuljevića, Ivana Vončinu, dra. Lavoslava Šrama, kanonika Vučetića, presv. Ljudevita baruna Ožegovića, Josipa Stekovića, dra. Marka Lončarića, Vinka Seitza, Matiju Sladovića i Franju Reizera.

Deputacija za Beč pošla je odmah početkom svibnja o. g. u Beč, te je tamo 8. svibnja o. g. u $\frac{1}{2}$11 sati prije podne u velikoj galeriji schönbrunskoj u carskoj dvorani u svečanu audienciju od Nj. Visostih prejasnoga nasljednika Rudolfa i zaručnice mu Štefanije primljena bila.

Pošto je voditelj deputacije od strane naših kraljevina izjavio najsrdačniju svoju čestitku, izjavila je Nj. ces. i kr. Visost, prejasni gosp. priestolonasljednik u ime svoje, kao i u ime svoje zaručnice, prejasne gospodje princese Štefanije, zahvalu i umolio je, da se zahvala ova priobći saboru ovih kraljevina.

Druga deputacija odputila se u Peštu, te je imala 19. svibnja u 11 sati prije podne u kraljevskoj dvorani svečanu svoju audienciju pred Njih. Visosti priestolonasljednikom Rudolfom i princesom suprugom Štefanijom.

Pošto je Njeg. uzoritost izjavila čestitku kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, izjavila je Njeg. Visost

zahvalu na toj časti i ujedno izvoljela je izjaviti i radost, da se je deputacija u tako velikom broju sakupila, i negledeć na tako daleki put pohitila onamo. Ujedno umolila je Njeg. Visost, da se ta Njegova zahvala spomene u saboru kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz uvjerenje Njegove najveće blagohotnosti.

Ovom sgodom moram jošte pripomenuti, da je u kraljevskoj dvorani u Budimu Njegova Visost priestolonasljednik hrvatskim jezikom govorila, (Višekratni: Živio!) kad je našu deputaciju primila.

Ja sam ovo za nuždno smatrao prijaviti i izviestiti vis. ovomu saboru s molbom, da izvoli ovo do blagohotnog znanja uzeti. (Višekratni: Živio!)

Visoki sabore! Odkada sjednica nije bilo, položio je g. Janko grof Vojkfy svoj mandat kao hrvatsko-slavonski zastupnik na ugarsko-hrvatskom saboru. Ja ovo vis. saboru do znanja stavljam.

(Prima se do znanja.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kralj. zem. vlada, odjel za pravosudje, priobćuje, da je Njeg. ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo dostojalo previšnjom odlukom od 6. travnja t. g. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu, kojim se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi.

Uzima se homagijalno na znanje.

Kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi nacrt zakona o zakladi za promicanje gospodarskih svrha kraljev. Hrvatske i Slavonije. Ide odboru za proračun.

Kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 7. travnja 1881. osnovi zakona o provizornih odredbah uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zak. člankom I. god. 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom se potrebitih mjera proti trsnomu ušencu, premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Uzima se homagijalno na znanje.

Kralj. zem. vlada. odjel za unutarnje poslove, priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo dostojalo previšnjom odlukom od 25. ožujka t. g. primljenoj po hrvatsko-slavonskom saboru osnovi zakona, tičućoj se preinake nekojih ustanova u zakonskom članku I. god. 1868. i zakonu od 30. studenoga 1873., kojim se uredjuju državo-pravna pitanja medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Uzima se homagijalno na znanje.

Kralj. zem. vlada, odjel za pravosudje. dostavlja previšnjom potvrdom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru donešenih skupnih zakona, i to: zakonski članak 57., 58., 59., 60., 61., 62. i 63. od god. 1880. Stavit će se na dnevni red.

Predstavka gradskoga zastupstva slob. i kralj. grad. Bakra, kojom moli. da se pozove zemaljska vlada, d nema pristati na nikakovu promjenu sadanjeg faktično stanja na Rieci, dok se zakonodavnim putem shodn neurede.

Ustupit bi se imalo prema poslovniku peticionalnon odboru, nu ovomu podnosi nar. zastupnik g. Fran Fo negović protupredlog, poduprt dovoljnim brojem članova da se to ima predati ne peticionalnomu, nego posebnom odboru, koji glasi (čita dotični predlog): „Visoki sabo zaključuje još u današnjoj sjednici izabrati odbor a hoc od 7 lica, koji će, izpitav predstavke glede grad Rieke na sabor, istomu, i to svakako za ove sjedit podnieti predlog. Molimo. prešnost predlogu ovom priznati“.

Molim, tu se imade najprije prešnost toga predlog priznati Po našem poslovniku ima se najprije viećati prešnosti predloga, pa ako bude sa 2 trećine prešno proglašena, onda se ima dotični predlog tiskati i pora dieliti medju članove i staviti po mogućnosti odmah n dnevni red.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim rieč.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. dr. Vrbani da stavi primjetbe o poslovniku.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Praksa je bila, kada je vi saboru predsjedničtvo stavljalo predloge glede peticija, d je bilo dosta, ako je jedan član sabora ustao i reka Ja predlažem ovo i ono i vis. je predsjedničtvo dalo tom odmah glasovati.

Ja držim, da po dosadanjoj praksi netreba to predloga štampati i porazdieliti, nego da se na svršet sjednice glasuje o njegovoj prešnosti. pa ako bude is primljena, da se taj predlog stavi na dnevni red.

Predsjednik: Ja imam na ovu opazku g. dra. V banića primjetiti to, da tu treba činiti razliku i da c absolutno pravo nema niti po poslovniku niti po prak Sabor poznaje odbor, i to u poslovniku po §. 22. te stativno su naznačeni odbori. kojim se podnesci, k dodju na sabor, predati imadu.

Predsjedničtvo nedrži se za infalibilno; ono in odbor naznačiti, te, ako vis. sabor misli, da je predsje ničtvo falilo i da nije onomu odboru dotične stvari pr dalo, koji je tekstativno naveden, dopušteno je svakon članu sabora prigovoriti tomu i kazati: Po mojem mnien nespada to na ovaj odbor, nego na onaj, i sabor on odluči, osobito ako predsjedničtvo misli, da ovo in pravo. Nego §. 23. poslovnika kaže (čita): „Saboru st pravo izabrati za pojedine predmete posebne odbore hoc“ — a to znači, da sabor nije vezan na ove odbor nego može poseban odbor imenovati, a takov poseb odbor zahtieva, da bude u slici predloga učinjen i da kaže, iz koliko se isti osoba sastojati ima, i takav predlog, kao i svi predlozi, u propisanoj formi p dati ima.

Ja mislim, vis. sabore, da proti ovomu tumačenju, oje je sasvim jasno, nemože ovdje biti prigovora i da e sam gospodin dr. Vrbanić uviditi korektnost ovoga ostupka, tako da se danas može samo o prešnosti predga govoriti.

Je li se prima ovo? (Prima se. — Sa strane opozije glas: Kod nas ne!) Ako bude prešnost primljena i ko bude odbor izabran, razumije se samo po sebi, da e ovo predsjedničtvo samo predložiti, da se sve ove edstavke, koje bi se imale po poslovniku predati peicionalnomu odboru, predadu odboru ad hoc, koji bi bio ime izabran.

Jesu li gospoda s tim sporazumna?

(Jest! Jest!)

Predstavka zastupstva obćine dugoselske, kojom se odupire predstavka obćine Trsat u riečkih poslovih. Ide lboru peticionalnomu, eventualno odboru ad hoc.

Fran Folnegović: Ja molim, dok se neizabere odr, da se te predstavke nebi upućivale peticionalnomu lboru.

Predsjednik: Ja sam već kazao, ako se izabere pobni odbor, da će se sve te predstavke predati istomu, a za sada ide na peticionalni odbor, eventualno odboru d hoc".

Predstavka gradskoga zastupstva u Senju od 12. ibnja 1881., kojom usvaja predstavku upravne obćine batske i grada Bakra u predmetu riečkog pitanja. Ide ticionalnomu odboru, eventualno odboru „ad hoc".

Zastupstvo slob. i kralj. grada Zagreba podastire edstavku glede grada Rieke. Ide peticionalnomu odboru, entualno odboru „ad hoc".

Zastupstvo slob. i kralj. grada Križevca podastire edstavku glede grada Rieke. Ide odboru peticionalnomu, entualno odboru „ad hoc".

Predstavka skupštine podžupanije sisačke, obdržavane Sisku dne 17. svibnja 1881., na br. 4718, glede neenjanja položaja grada Rieke naredbenim putem mimo konodavstva. Ide odboru peticionalnomu, eventualno odru „ad hoc".

Zastupstvo grada Siska moli, da se vis. sabor što kepčije zauzme za pravo Hrvatske na grad Rieku, te a se nastalo riečko pitanje rieši onako, kako zahtieva svjest pravo i čast hrvatskoga naroda. Ide peticionalnmu odboru, eventualno odboru „ad hoc".

Ovdje mi je čast javiti, da je došla iz redovite sjedne u Ivanić tvrdji takodjer predstavka tamošnjega gadskoga zastupstva, ali nema ni podpisa ni pečata. Ovo s po mom mnienju, vis. sabore, nemože primiti.

Predstavka zastupstva upravne obćine Trsat na Sušu u pogledu naumljena selenja hrvatske gimnazije i pdžupanije riečke iz Rieke. — Ide odboru peticionalnmu, eventualno odboru ad hoc.

Predstavka zastupnikâ podžupanije delničke na glavnu skupštinu županije riečke, da bude stvoren zaključak na obranu časti i prava ovih kraljevina na Rieci. Ide odboru peticionalnomu, eventualno odboru „ad hoc".

Dr. **Antun Starčević**: Tu ima protupredlog, koga sam predao g. bilježniku Brantneru.

Predsjednik: Molim, ako se predlaže, da ide odboru . . .

Dr. **Antun Starčević**: Molim, neka se pročita moj predlog.

Predsjednik: Molim liepo, podnesak imamo pročitati, onda dodje vaš protupredlog.

Predstavka zastupnikâ podžupanije riečke na glavnu skupštinu županije riečke, da bude stvoren zaključak na obranu časti i prava ovih kraljevina na Rieci.

Ova predstavka ide istomu odboru.

Osim toga, vis. sabore, stiglo je još nekoliko peticija u poslu Rieke, koje pako ovo predsjedničtvo nije moglo niti primiti, niti jih prijaviti, a to zato ne, jer nisu od članova ove vis. kuće poduprte, kao što su ostale poduprte, n. pr. po zastupniku Zoriću, dočim dakle ove nisu poduprte po nikomu, s toga jih razloga ovo predsjedničtvo nije moglo niti primiti, niti prijaviti.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio.

Predsjednik: Molim liepo, izvolite.

Gjuro Kamenar: Pojedine osobe, vis. sabore, i obćine podnašale su dosada predstavke, koje nisu bile poduprte po kojem saborskom članu, ali su zato bile ipak izručivane peticionalnomu odboru.

Ako se i ovdje zahtieva, da se podupre po kojem saborskom članu, to će se sigurno i učiniti.

Predsjednik: Molim liepo, to se naknadno nepodupire, neka izvoli g. Kamenar to kašnje učiniti.

Gjuro Kamenar: To ću i učiniti.

Predsjednik: Samo moram kazati, da se u §. 29. poslovnika kaže (čita): „Pritužbe i prošnje, upravljene na sabor, imaju biti poduprte najmanje po jednom članu sabora, inače se neće uvažiti, niti saboru prijaviti".

Buduć je praksa bila, da smo mi uvjek predstavke municipija primali, a pod municipiji nerazumievaju se niti upravne obćine niti podredjene, već samo gradovi, podžupanije, odnosno županije, buduć smo mi uveli i poprimili tu stanovitu praksu, to sam ja — toj praksi vjeran — takove predstavke prijavio, a od upravnih obćina prijavio sam predstavke samo one, koje su poduprte od kojeg saborskog člana.

Ja mislim, da se proti tomu momu postupku nemože s nijedne strane prigovoriti.

Vis. sabore! Ja molim pročitati — ovdje imamo dva predloga: najprije predlog g. Brantnera, (Glasovi: Folnegovića!) poduprt po dovoljnom broju članova, kojeg molim prije svega pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita): „Vis. sabor zaključuje, još u današnjoj sjednici izabrati odbor ad hoc od 7 lica, koji će izpitati predstavke glede Rieke i još za ove sje-

ditbe staviti konkretan predlog. Molimo, da se ovaj predlog prešnim proglasi".

Predsjednik: Ovaj je predlog g. Folnegovića, a ne Brantnera, kao što sam prije rekao. Molim dakle gosp. Folnegovića, neka obrazloži prešnost ovoga predloga, pak će se o njem viećati i glasovati.

Fran Folnegović: Visoka kućo! Sjeditba je naša već obzirom na nestašicu materijala, na koliko je poznato, vrlo kratka. Da negubimo vremena, da štedimo novac, već je ovo razlog za prešnost ovoga predloga. Ja držim, da je suvišno jednu rieč progovoriti u tom obziru; niti je treba tu razmišljanja, niti kakova študija, da se zadovolji predloženomu našemu zahtjevu; tu se netraži ništa drugo, nego da se izabere odbor, a ja držim, da bi se imao odmah izabrati i to za pol sata.

Držim, da je suvišno svaku daljnju rieč u tom obziru trošiti.

Predsjednik: Rieč ima zastupnik g. Rogulić.

Mihajlo Rogulić: Slavni sabore! Ja nemam ništa proti tomu predlogu, nego mislim, da se nebi taj odbor izabrao danas, već u prvoj budućoj sjednici. (Smieh.)

Predsjednik: Molim liepo, o tom govori poslovnik. Želi li još tko o tom govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Ako nitko više neželi govoriti, imalo bi se glasovati. Smatra li vis. sabor prešnim predlog g. zastupnika Folnegovića, koji glasi ovako. (Bilježnik gosp. Brantner čita još jednom dotični predlog g. zast. Folnegovića.)

Smatra li dakle vis. sabor razpravu o tom predlogu prešnom ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se razprava o tom predlogu smatra prešnom, neka se izvole dignuti.

(Ustaje većina.)

Gjuro Kamenar: Molim, tamo je predlog za pismeno glasovanje.

Predsjednik: Možda neće biti nuždno pismeno glasovanje. — Većina je.

Ovaj predlog smatra se priešnim, s toga će se štampati i porazdieliti medju gospodu članove, te čim prije doći na dnevni red.

Fran Folnegović: Predlog glasi, da će se još danas izabrati odbor.

Predsjednik: Molim liepo, to nije moguće. Ja sam dao samo o prešnosti glasovati.

Dr. **Lavoslav Šram**: Ovaj predlog doći će sutra na dnevni red.

Predsjednik: Odkuda znade g. dr. Šram, da će doći sutra na dnevni red? (Smieh.)

Predlog ovaj smatra se prešnim i stavit će se na dnevni red.

Čast mi je javiti vis. saboru, da je gosp. zastupnik Folnegović stavio sliedeći predlog. (Glasovi: dr. Starčević!) Dakle predlog gosp. dr. Starčevića, molim, da se pročita.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita): „Povodom tim, da je za 18. t. m. na Rieku sazvana županijska skupština odgodjena na 23. lipnja i prenešena u Delnice, čime je težko povriedjen zakon, dapače i pitanje o pripadnosti Rieke u dvojbu stavljeno, neka se kr. zemaljska vlada pozove, da županijske skupštine daje obdržavati u sjedištih županija, kako to zakon propisuje. Ovaj se predlog imade prešnim proglasiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Starčević da obrazloži prešnost. Samo ću moliti o prešnosti.

Dr. **Antun Starčević**: Ja sudim, gospodo, da nij vriedno mnogo govoriti o tom, buduć da ovaj predlog stoji u savezu sa predstavkami, o kojih je bila malo prije rieč.

Taj predmet jako zanima narod, koji smatra, da j tim postupkom povriedjeno pravo riečkoga pitanja.

Ja sudim, da je od časti nas svakoga i da svatko može punim pravom očekivati, da se što prije uznemiren narod umiri, i u tu svrhu da učinimo, što učiniti možemo, a to je, neka vrše oblasti zakon, po kojem se skupštine županijske držati imadu u onih mjestih, u kojih se imadu po zakonu držati.

Ja u ostalom držim, da mi netreba za prešnost ovoga predloga više govoriti, jer ćemo se i onako za koje vrieme razići.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

Ako nitko neželi govoriti, stupa se na glasovanje. Nu prije moram primjetiti vis. ovoj kući, da zahtjeva dovoljan broj članova, da se o prešnosti ovoga predloga poimence glasuje.

Jovan barun **Živković**: Vlada nema ništa proti tomu predlogu; ona će i sama glasovati za prešnost.

Predsjednik: Smatra li visoki sabor ovaj predlog prešnim?

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog smatra prešnim, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Ovaj se predlog smatra prešnim, s toga će se isti štampati, porazdieliti i staviti odmah na dnevni red.

Rieč ima presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Čast mi je na stol vis. kuće staviti osnovu zakona, kojom se ovlašćuje vlada sklopiti zajam od 160.000 for. za pokrić troškova za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada.

Molim, da bi se s tim predlogom postupalo po propisu.

Predsjednik: Ovaj predlog visoke vlade ide odboru proračunskomu.

Tim bi za danas bio dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice smjela bi se staviti ova dva predloga i to predlog g. zastupnika Folnegovića i g. zastupnika dr. Starčevića.

Današnju sjednicu . . .

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim vis. predsjedničtvo.

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Franjo Vrbanić**: U ovom visokom saboru bila je lada odgovorila na moju interpelaciju glede porabe majarskog jezika kod domobranstva. Taj odgovor na onu oju interpelaciju nije visoki sabor primio na znanje, toga molim — buduć je već od onog vremena godina ına prošla — da bi se ta stvar stavila na dnevni red.

Predsjednik: To ću ja viditi, što ću učiniti.

Visoki sabore! Ovim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen.

Današnju sjednicu dižem i buduću uričem u četvrtak.

Molim odbor, izaslan za reviziju izborne novele, neka odmah izvole preduzeti svoje djelo, da se može što prije podnieti izviešće na razpravu.

(Svršetak u 11¾ sata prije podne.)

Sto deseta saborska sjednica,

održana dne 23. lipnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o predlogu nar. zast. Folnegović drugova u pogledu predstavka glede grada Rieke. — Razprava o predlogu nar. zast. g. dra. Ante Starčevića glede obdržavanja rieč žup. skupštine. — Interpelacija g. dra. Ante Starčevića glede radnica u papirnici na Sušaku. — Interpelacija gosp. Josipa Berute gle prava na Žumberak. — Odgovor presv. g. predstojnika unutarnjeg odjela Jovana baruna Živkovića na interpelaciju nar. zast. Stjepana sipovića, stavljenu dne 16. veljače 1881. glede cesta. — Odgovor istog g. na interpelaciju g. dra. Ante Starčevića stavljenu dne 6. s denoga 1880. glede nasilnog ućerivanja štibre od brodovlastnika i kapetana samih. — Odgovor istog g. na interpelaciju g. Josipa Ber glede Žumberka. — Nastavak i svršetak razprave o predlogu g. dra. Ante Starčevića.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

CIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 20. lipnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 47 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice stante sessione pročitan i odobren.

Predsjednik javlja, da je 22. travnja sazvao konferenciju, da se izaberu deputacije, koje će prigodom vjenčanja Njihovih Visostih izraziti homagijalnu čestitku u ime sabora ovih kraljevina, nadalje podnosi izviešće o tom homagijalnom poklonstvu, koje izviešće saslušano je stojeć te primljeno s oduševljenjem na znanje.

Predsjednik javlja, da je grof Vojkfy Janko položio mandat na zajedničkom saboru u Pešti.

Prima se na znanje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

Br. 663/sab. Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo dostojalo previšnjom odlukom od 6. travnja t. g. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu, kojim se preinačuju, odnosno nadopunjuju ustanove §§. 6. i 61. zakona od 3. listopada 1876. o mjestnih s dovih i postupku pred njimi. Uzima se homagijalno znanje.

Br. 662/sab. Kralj. zemalj. vlada, odjel za unutarn poslove, dostavlja ustavnoga pretresivanja radi nacrt z kona o zakladi za promicanje gospodarskih svrha k ljevina Hrvatske i Slavonije.

Ustupa se odboru za proračun.

Br. 661/sab. Kralj. zemaljska vlada, odjel za unutarn poslove, priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštols Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od travnja 1881. osnovi zakona o provizornih odredba uvjetovanih medjunarodnom i zajedničkim zak. člank I. od g. 1880. inartikuliranom konvencijom, tičućom potrebitih mjera proti trsnomu ušencu, premilostivo p dieliti previšnju sankciju.

Uzima se homagijalno na znanje.

Br. 660/sab. Kralj. zemaljska vlada, odjel za unutar poslove, priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštols Veličanstvo dostojalo previšnjom odlukom od 25. ožu t. g. primljenoj po hrvatsko-slavonskom saboru osn zakona, tičućega se preinake nekojih ustanova, u konskom članku I. od g. 1868. i zakonu od 30. stu noga 1873., kojim se uredjuju državno-pravna pita medju Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonij i Dalmacijom, premilostivo podieliti previšnju sankci

Uzima se homagijalno na znanje.

Broj. 659/sab. Kr. zemaljska vlada, odjel za pravosu dostavlja previšnjom potvrdom providjene hrvatske vornike na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru

ıešenih skupnih zakona, i to: zakonski članak 57., 58., ›9., 60., 61., 62. i 63. od godine 1880.

Stavit će se na dnevni red.

Br. 678/sab. Predstavka gradskoga zastupstva slob. kr. grada Bakra, kojom moli, da se pozove zemaljska 'lada, da nema pristati na nikakovu promienu sadanjeg aktičnog stanja na Rieci, dok se zakonodavnim putem hodna neurede.

Ustupit bi se imalo prema poslovniku peticionalıomu odboru, pošto pako podnosi zastupnik Fran Folıegović predlog, poduprt dovoljnim brojem zastupnika, oji glasi:

Predlog.

Visoki sabor zaključuje još u današnjoj sjednici izarati odbor „ad hoc“ od sedam lica, koji će, izpitav redstavke stigle glede grada Rieke na sabor, istomu, i) svakako za ove sjeditbe podnieti predlog:

Molimo prešnost predlogu ovomu priznati.

Budne li taj predlog primljen, ustupit će se odoru „ad hoc“.

Br. 693/sab. Predstavka zastupstva obćine dugoɜlske, kojom se podupire predstavka obćine Trsat u ečkih poslovih.

Ustupa se odboru peticionalnomu, eventualno odboru ɪd hoc“.

Br. 692/sab. Predstavka gradskoga zastupstva u Senju l 12. svibnja 1881., kojom usvaja predstavke upravne ›ćine trsatske i grada Bakra u predmetu riečkog pitanja. stupa se peticionalnomu, eventualno odboru „ad hoc“.

Br. 691/sab. Zastupstvo slob. i kr. glavnoga grada ıgreba podastire predstavku glede grada Rieke. Ustupa : peticionalnomu, eventualno odboru „ad hoc“.

Br. 696/sab. Zastupstvo slob. i kralj. grada Križevca ›dastire predstavku glede grada Rieke. Ustupa se petionalnomu, eventualno odboru „ad hoc“.

Br. 701/sab. Predstavka zastupstva slob. i kralj. grada lırlovca od 8. lipnja 1881. br. 1580 za obranu i očuvnje prava kraljevine Hrvatske na grad Rieku. Ustupa ; peticionalnomu, odnosno odboru „ad hoc“.

Br. 707/sab. Predstavka skupštine podžupanije sišćke, obdržavane u Sisku dne 17. svibnja 1881. na br. 418, glede nemienjanja položaja grada Rieke naredbenim ꞁtem mimo zakonodavstva. Ustupa se peticionalnomu, cnosno odboru „ad hoc“.

Br. 705/sab. Zastupstvo grada Siska moli, da se visɑi sabor što kriepčije zauzme za prava Hrvatske na gɪd Rieku, te da se nastalo riečko pitanje rieši onako, kɪo zahtjeva povjest, pravo i čast hrvatskoga naroda. tupa se peticionalnomu, odnosno odboru „ad hoc“.

Br. 710/sab. Predstavka zastupstva upravne obćine Isat na Sušaku u pogledu naumljena selenja hrvatske gınazije i podžupanije riečke iz Rieke. Ustupa se petionalnomu, odnosno odboru „ad hoc“.

Br. 712/sab. Predstavka zastupnika podžupanije delničke na glavnu skupštinu županije riečke, da bude stvoren zaključak na obranu časti i prava ovih kraljevina na Rieci. Ustupa se peticionalnomu, odnosno odboru „ad hoc“.

Br 711/sab. Predstavka zastupnika podžupanije riečke na glavnu skupštinu županije riečke, da bude stvoren zaključak na obranu časti i prava ovih kraljevina na Rieci. Ustupa se peticionalnomu, odnosno odboru „ad hoc“.

Nadalje javlja predsjednik, da imade i više podnesaka u tom smislu, nu nisu mogli biti uvaženi, što nisu bili poduprti nikojim članom saborskim.

Na dnevni red dolazi predlog zastupnika Frana Folnegovića, koji glasi: Visoki sabor zaključuje još u današnjoj sjednici izabrati odbor „ad hoc“ od sedam lica, koji će, izpitav predstavke, stigle glede grada Rieke na sabor, istomu, i to svakako za ove sjeditbe, podnieti predlog. Molimo prešnost predlogu ovomu priznati.

Predsjednik podieli rieč narod. zastupniku Franu Folnegoviću, da obrazloži prešnost predloga.

Predsjednik pita: Jeda li vis. kuća priznaje prešnost ovoga predloga.

Pošto je sabor ogromnom većinom priznao prešnost ovomu predlogu, odustalo se je od poimeničnoga glasovanja, koje je zamolio Folnegović i drugovi.

Predsjednik javlja, da nar. zastupnik dr. A. Starčević podnosi predlog, koji glasi:

Predlog.

Buduć se po zakonu županijske skupštine imaju držati u sjedištih dotičnih županija;

buduć je župan riečki bio sazvao skupštinu one županije na 18. lipnja t. g. u grad Rieku, pa ju je opozvao i na Delnice sazvao;

buduć je time i zakon povriedjen i čast oblasti u javnom mnienju trpila, pače i samo pitanje o pripadnosti teritorijalnoj grada Rieke faktičnim načinom u dvojbu stavljeno: to se vlada pozivlje, da, držeć se zakona, županijske skupštine daje u sjedištih županija obdržavati. Molimo ovomu predlogu priznati prešnost.

Pošto je dr. A. Starčević obrazložio prešnost svomu predlogu, te pošto je na predsjednikovo pitanje: „Jeda li visoki sabor priznaje prešnost ovomu predlogu: sabor jednoglasno priznao prešnost predloga dra. Ante Starčevića, odustalo se je od poimeničnog glasovanja, koje je zatražio narodni zastupnik Fran Folnegović sa drugovi.

Ova će se obadva predloga zastupnika Frana Folnegovića i dra. Ante Starčevića tiskati i staviti u svoje vrieme na dnevni red.

Po tom podieli rieč predsjednik predstojniku za unutarnje poslove, koji podnosi osnovu zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova potrebitih za potresom oštećene zemaljske sgrade, ter crkve i župne stanove.

Stavit će se na dnevni red.

Iza toga zaključi predsjednik sjednicu u 11¾ sata i ureče buduću za 23. lipnja 1881. u 10 sati u jutro.

Krestić v. r. **Brantner** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira. Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Zastupstvo trgovišta Mrkopalj podnaša predstavku glede utjelovljenja Rieke kraljevini Ugarskoj.

Molba zastupstva upravne obćine Hreljin - Krasica glede riešenja provizorija riečkog.

Predstavka zastupstva obćine kr. povelj. trgovišta u Vrbovskom za da se uzčuva svako krnjenje hrvatskoga prava na Rieci.

Predstavka zastupstva upravne obćine Novi, kojom prosvjeduje proti neposrednom utjelovljenju Rieke i njenog kotara kraljevini Ugarskoj i s tim skopčanoga odstranjenja hrvatske oblasti i gimnazije na Rieci, te ukinuće naslova riečke županije.

Zastupstvo obćine Velika pokorno podnaša molbu glede odnošaja Rieke.

Zastupstvo slob. i kr. povelj. trgovišta Jastrebarsko podupire predstavku zastupstva Trsat od 28. travnja 1881. glede Rieke.

Zastupstvo upravne obćine u Orahovici, podžupanije djakovačke, saobćuje u svoj pokornosti zaključak držane sjednice u pogledu grada Rieke.

Zastupstvo upravne obćine Semeljce moli. da se usljed zaključka od 20. svibnja 1881. neizpuni spomenica riečkoga gradskoga zastupstva u pogledu proglašenja Rieke svojinom Ugarske.

Molba zastupstva obćine topolovačke za uredjenje pitanja o pripadnosti grada Rieke i protest proti zaključku riečkoga gradskoga zastupstva od 13. travnja t. g.

Zastupstvo upravne obćine Brod kod Kupe, županije riečke, podastire svoju sniženu predstavku glede konačnoga uredjenja zamršenog pitanja grada Rieke, te pripojenje istoga hrvatskoj materi zemlji.

Predstavka obćine slob. i kr. povelj. trgovišta Samobor, da blagoizvoli poduzeti sve što je potrebito, da se obrani i uzčuva svako krnjenje hrvatskoga prava na Rieci.

Zastupstvo slob. i kralj. grada Varaždina podnaša predstavku u pogledu utjelovljenja grada Rieke kraljevini Ugarskoj.

Sve ove molbe i predstavke idu odboru peticionalnomu, eventualno odboru ad hoc izabranomu.

Molba žitelja obćine dugoselske kao bivših predprežara u Bosni, da jim se neizplaćena zaslužbina za predprege naknadno izplati Ide odboru peticionalnomu.

Skupština županije riečke od 19. ožujka 1881. poc nosi predstavku u svrhu, da visoki sabor zaključak stv riti blagoizvoli, da se u svih kraljevina isti porez zakon uvede, kakov je sada u Magjarskoj, t. j. da s uprava poreza županijam predade. Ide odboru petici nalnomu.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim liepo, da se ovo pred posebnomu odboru, koji je za te financijalne stvari izabra

Predsjednik: Koliko je meni poznato, odbor t nije stalan. Ako visoki sabor hoće, može takav odb imenovati, ali ovaj odbor nije stalan, te se ovo mo dati peticionalnomu odboru.

(Glasovi: Peticionalnomu odboru!)

Ide daklem peticionalnomu odboru.

Dr. Samuel Špitzer, nadrabin i vjeroučitelj na l srednjih učilištih u Osieku, moli, da se mjesto izraelit koga vjeroučitelja na gimnaziji i realci u Osieku sist mizira. Ide odboru peticionalnomu.

Zastupstvo slob. i kralj. grada u Varaždinu pod stire svoju predstavku za dozvolu troška za podignu škole za Novoselo i Šandorovec u iznosu od godišnj 350 for. iz zemaljskih sredstva. Ide odboru peticionalnom.

Kr. dvorski savjetnik i veliki župan u Varaždir, Ognjoslav Utješenović, podnaša izviešće o javnih radı god. 1851.—1856., zatim godine 1875.—1880. Ide c boru za komunikacije.

Sava Stojšić, zastupnik kotara irižkoga, polaže sv mandat.

Uzima se do znanja.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je re predlog gosp. zastupnika Folnegovića i drugova, k glasi ovako. (Naprama sab. bilježniku.) Izvolite čitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični predlog, k glasi): „Visoki sabor zaključuje još u današnjoj sjedr izabrati odbor ad hoc od sedam lica, koji će, izpi predstavke, stigle glede grada Rieke na sabor, istomu to svakako za ove sjeditbe, podnieti predlog. Moli prešnost predlogu ovomu pripoznati".

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnego da obrazloži svoj predlog.

Fran Folnegović: Gospodo! Pokret ovaj u rieč stvari, koji se raznio cielom zemljom, nije našao s povod neposredno kod nas niti kod koje naše politi stranke. On je provociran od strane protivnika hrv skoga prava glede Rieke. Iz Rieke se podigle prve pı stavke, zaputile prve deputacije u Budapeštu, koje zahtjevale, da se ovaj hrvatsko pravo duboko vriedjaj provizorijum izmieni definitivumom, koji bi pravu hrv skomu zadnji udarac glede Rieke zadao. Iz Rieke čelo se je zahtjevati, da se ono nešto malo oblas škola hrvatskih, koje su tamo, i ono malo prava uživ koje svaki tudjinac uživati mora, iz Rieke imadu prije preseliti. Te okolnosti, a da nespominjem dr razne prigovore, razjarujuće ćud i pravnu sviest nar

lovoljne su uzroku, da se i sa protivne strane počelo o om pitanju razmišljati i raditi. Medjutim, to nije bilo sve. Pitanje o sjedinjenju Krajine povlači se, kako znate, ıa dugo u našem javnom životu. Poslje nekoliko vremena govorilo se je, da smo mi u tom pitanju posve ıa čistu i reklo se: „Ništa drugo nije zaprieka, nego o, svietla kruna označiti će dobu kada i koji čas će se Krajina sjediniti, zaprieka tu nema“. Medjutim, kada smo bili posve u tome na čistu i kada se je sa kompetentne strane uvjeravalo, da je svietla kruna posve pripravna, i da će drage volje riešiti odmah to pitanje, ıašle su se opet nove zaprieke sjedinjenju. Ta okolnost lala je razloga opravdanoj sumnji, nebi li se htjelo ovo pitanje sjedinjenja Krajine u neki savez svesti sa pitanjem državo-pravnim same Rieke. Premda se kušalo sa ıeke strane oprovrgnuti ovaj nazor i ovu sumnju, sa lruge strane se toliko toga doživilo opet protivna gledišta, da se naša sumnja sve to jače opravdanom prikazuje. Dosta budi da spomenem, gospodo, na odgovor li bolje reći neodgovor vladin, koji je usliedio u ovoj vis. kući na interpelaciju gospode zastupnika dra. Vojnovića i dra. Starčevića, koji su riečko pitanje u obliku interpelacije pred ovu kuću iznieli bili. K tomu dolazi oš jedan novi moment.

Već prije više godina pala je od strane zastupnika naroda u ovoj vis. kući rieč, pa imade temeljite sumnje, a je sama nagodba, u koliko spominje riečko pitanje, zatvoreno. Od onda minulo je tomu devet godina. kada e prvi put taj glas u hrvatskoj sabornici digao, pak do anas od nijedne strane nije dementiran. Već da nije išta drugo, nego ovakova strašna osvada, namitalo bi am dužnost, razbistriti sa svoje strane pitanje, da li namo, kako imamo i na kojem temelju uzakonjeni proizorijum na Rieci.

Sve te okolnosti, gospodo, sigurno opravdavaju okret u hrvatskom narodu; pokret, kojeg ćete imati rilike razbistriti i omjeriti u predstavkah, koje su visokomu saboru stigle, i u predstavkah, koje bi visokomu aboru bile stigle, kada se nebi sa vladine strane stalo zaprieka, — je li zakonito ili ne, neću pitati, jer i morao prije pitati, je li patriotično ili ne. I tako je, ospodo, ovaj pokret dosegao i obzirom na važnost same vari, kao što i na napetost naroda, onu važnost, da o mojem mnienju i mojih političkih prijatelja nebi bilo putno razpravu ovog pitanja povjeriti odboru peticionalnomu, nego da bi bilo uputno prenieti razpravu na oseban odbor ad hoc, koji bi imao sastavljen biti tako, a bi u njega mogle sve stranke odaslati svoje muževe, oji će nastojati i kušati boljim uspjehom, boljom nadom a uspjeh kako intencije stranačke tako i pravo i korist rvatske u sklad dovesti. Ovo su od prilike razlozi, kojih sam sa svojimi političkimi prijatelji bio tako obodan ovaj predlog donesti, i ove razloge preporučam a uvaženje visokoj kući, kako prigodom glasovanja o samom predlogu, tako prigodom izbora članova odnosnoga odbora.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Visoki sabor u prošloj sjednici zaključio je samo toliko u ovoj stvari, da se imade smatrati prešnom, te je danas vrieme, da se odluči o tome, ima li se ova stvar odboru peticionalnomu predati ili ne.

Vlada drži prema ovoj okolnosti, da je sbilja u cieloj zemlji nastala neka uzrujanost — da li opravdana ili ne, to ćemo kasnije vidjeti, — da u tome i bez obzira na ovaj predlog odmah pred lice visokog sabora, zemlje i naroda stupi i razjasni, kako se stvar ima. „Bis dat, qui cito dat“, to valja i u politici. Ako je stalo vis. saboru i zemlji do razjasnjenja, netreba ni časa počasiti; dapače držim, da i nije bilo ovog predloga, da bi bila prva dužnost vlade, da kaže narodu o toj stvari: „Čuj narode, ti si pozvan da sudiš, evo ti da znaš kako stvar stoji“.

Ovdje se veli: Upućuje se pitanje to na odbor; dakle vlada je pozvana, da kaže, u čem se sastoji to pitanje.

Pitanje to, gospodo moja, po svih predstavka, koje su podnešene što saboru, što zem. vladi, vrti se oko toga:

1. Da se premjesti hrvatska gimnazija iz Rieke drugamo;

2. da se premjesti ured županijski iz Rieke drugamo;

3. da se promjeni ime županije riečke;

4. i najglavnije, kako da se u obće uredi riečko pitanje.

Više manje, sve se oko toga vrti, drugih pitanja nema.

Što se 1. tiče, to s nadležne strane ovdje odgovorna vlada izjavljuje, da s nikoje strane nije bila zem. vlada pozvana na to, da riečku hrvatsku gimnaziju drugamo premjesti, i nije s nikoje strane pozvana, da ju dokine. Jest govor o kući, u kojoj je gimnazija smještena, ali to je stvar, koja se riešiti neće niti predstavkami, niti molbami, nego nadležnim putem, da se zna, čija je sgrada. Ako nije naša, i ako nemamo prava u njoj biti, mi možemo u drugoj biti. To je pitanje, koje će se, kako rekoh, nadležnim putem riešiti.

Daklem vidite, na koliko je bila uzrujanost, neću reći lažna, u tom pitanju posve neosnovana. Obstanak hrvatske riečke gimnazije zavisi jedino i izključivo od vlade i nas. (Odobravanje.) Bude li se njezina potreba poznavala i bude li zemlja za obstanak njezin skrbila, ona će obstojati. (Odobravanje u dvorani i „živio“.)

Drugo je, gospodo moja, premještenje županijskoga ureda iz Rieke drugamo. I glede toga nije zem. vlada do dan danas pozvana bila, da taj ured drugamo premjesti, i da je bila pozvana, učinila bi ono, na što ju zakon ovlašćuje i upućuje. To isto stoji i o promjeni imena, kojim se ona od vajkada do dan danas nazivlje

riečka županija. Svi, gospodo, govori i sve pisarije o tom, posve su neosnovane, jer nikakvoga traga nema, da se to ima učiniti.

Najposlje je, kako da se rieši pitanje o Rieci u obće, kojemu je dala povoda, da kažem, ona zlosretna predstavka osnovana na zaključku municipija riečkoga, koji je to pitanje svakako u nevrieme potaknuo. Ovdje je vladi otvoreno izpovjediti i kazati, da ne samo da ona nije s nadležne strane u tom pogledu na ikakov korak pozvana, nego da je za nju u tom pitanju jedino i izključivo mjerodavan zakon i tu §. 66. nagodbe, kojeg će se vlada po savjesti, dokle pitanje nebude riešeno, strogo držati. U ostalom, ako ste čitali izjavu jednog od znamenitih zastupnika Ugarske, koji je rekao, da je ovlašten od ug. ministra-predsjednika očitovati, da se to pitanje čim prije „zakonitim putem“ riešiti ima, to što je rekao, istina nespada na našu vladu, nu vlada neće sa svoje strane na nijedan drugi način privoliti, nego koji joj zakon propisuje. (Odobravanje.) S toga izvolite se uvjeriti iz ovoga kratkog obrazloženja, da je sva ova halabuka bezpredmetna.

Ali, pošto je želja, da se ove predstavke povjere bilo peticijonalnomu odboru, bilo odboru ad hoc, to vlada misli, da se nebi odustalo od poslovnika, po kojem bi se ovo imalo predati peticionalnomu odboru, nu ona nije protivna, da se povjeri odboru ad hoc.

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore!

(Nemir na galerijah.)

Predsjednik (zvoni): Molim galerije, neka se mirno vladaju. Za uzdržavati dostojanstvo ove kuće, hoću ja, ako čujem ikakav glas budi odobravanja, budi neodobravanja, smjesta dati galerije izprazniti. (Odobravanje na desnici i „Živio“.)

Rieč ima narodni zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! U razloge, koje je tu gosp. predlagatelj izvolio navesti, u ovaj par ja držim, da je suvišno upuštati se i držim, da će o tih razlozih biti vremena poslje govoriti.

Nu, pošto se priznati mora, da riečko pitanje vrije ne samo u našoj zemlji, nego i na Rieci, dapače i u Ugarskoj postalo je živim, s toga izjavljujem, da ova strana visoke kuće, gdje i ja imadem čast sjediti, nikakvog razloga nema, da se uklanja zreloj i trieznoj razpravi toga pitanja. Ja se usudjujem u ime stranke ove, kojoj ja pripadam, izjaviti, da ona pristaje na predlog gosp. senjskog zastupnika, da se izabere odbor od sedam lica, koji će u ovom pitanju triezno razmišljati i zaključiti ono, što stoji u interesu naše zemlje, i što odgovara njezinom pravu

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. dr. Kosta Vojnović.

Dr. **Kosta Vojnović:** Gospodo! Samo sa nekoliko rieči da iztaknem stanovište svojih političkih prijatelja glede ovog pitanja i glede predloga g. zast. Folnegovića koji smo svi skupa od jedne i druge opozicije podpisali

Presvietli g. predstojnik kaže, da: „quis cito dat bis dat“; nego žalibože, niti nam se daje što „cito“, nit je dokazano, da bi nam se u ovo kratko vrieme išta dalo, jer se ovo riečko pitanje vuče od mjeseca do mjeseca, jer su sliedile interpelacije za interpelacijami, je je došla iz onog zelenog stola zagonetka glede ovog pitanja. A čini mi se, da u ovu sustavnu zagonetku spad takodjer i današnji odgovor presvietlog g. prestojnika On kaže, da se nešto daje, a što nam se daje? Izvolit razabrati iz njegovog odgovora današnjeg, što nam o kaže napokon? Kaže nam: to je „halabuka bezpred metna“. Evo vam mudrosti, koja je došla od onog ze lenog stola glede ovog pitanja, za koje se zanima va narod i zauzimlje, da je „halabuka bezpredmetna“ pita nje o integritetu našega zemljišta!

Presv. gosp. predstojnik, što vam je kazao? Kaza vam je: Nitko nije pozvan, a niti hrvatska vlada, d išta o tom razpravlja, niti glede pitanja gimnazije riečk niti glede pitanja imena županije riečke, niti glede p tanja riečkoga. Istina, gospodo, osvjedočujem se, da s sve to manja pitanja hrvatskoj vladi (Živio na ljevici! koja u tako zamašnom pitanju, kao što je riečko pitanj nikada nije takve istine rekla, kao danas. „De nobis sin nobis“ to je istina prava, jer se nepita hrvatska vlad nego magjarska vlada. Obraća se narod na ovu vlad baš zato, jer se u tom tako važnom pitanju ignoru naša vlada, kao da se netiče naše zemlje. Što nam kaže, kada se dolazi na pojedina pitanja? „Nismo p zvani bili glede riečke gimnazije, tu se radi samo o kući Ako bi se, kako se pogovara, početkom školske g dine našla zatvorena ta kuća, pak ako bi se kakvi p pravci poduzeli u toj kući, pak ako riečki magistrat star na put g. ravnatelju i profesorom, pak ako vlada ne bila ništa predvidjela, jer ovo kako znate, „halabul bezpredmetna“, kako je kazao presvietli gospodin, šta se dogoditi za školske godine 1881.? Ostati će zatvore ova riečka gimnazija, pak ćete biti pozvani, da votira dotičnu svotu za uzdržavanje riečke gimnazije i za upla dotičnog najma.

Evo, vidite, kako se nevino in simpliciter riešava ova važno pitanje o kući, koja je donekle u našem posjed donekle, jer gdje je preporan sam posjed, nema kuć

Što se tiče pitanja imena riečke županije, na nije odgovorila naša vlada danas, nego prije malo dan eloquentnim činom time, što je premjestila držanje ž panijske skupštine iz Rieke u Delnice. Medjutim, da ne bilo halabuke na Rieci, neće se držati skupština na Rie čime je dato zadovoljstvo, neću reći riečkomu pučanstv nego riečkoj kliki, koja je povela to pitanje. To je v liko zadovoljstvo dato i dati će se po hrvatskoj vla glede drugoga pitanja.

Što se tiče trećega pitanja, riešenja pitanja riečkoga i pripadnosti Rieke materi zemlji, što nam, gospodo, kaže presv. g. predstojnik? Kaže nam to, da je mjerodavan zakon od godine 1868. Taj zakon od god. 1868. u čem se on sastoji? Jur je nastala neka sumnja, ja sam čuo govoriti danas po g. zast. Folnegoviću, da se kaže, da je baš glede toga pitanja dotični zakon patvoren. Ja bi želio glede ovoga tako škakljivoga pitanja neko razjašnjenje od g. predstojnika, da znamo, pošto se ono osniva na temeljnom zakonu od god. 1868., je li sbilja istina, da je patvoren, kako se čuje. Ja mislim, gospodo, kada se radi o takvom pitanju, glede kojeg nema razlike stranaka, glede kojega vapi sva zemlja, glede kojeg ta zemlja nalazi odpor u oduševljenju svomu, u pravu svomu i dostojanstvu svomu kod hrvatske vlade, koja je stala na put glede toga občinam; kada se, gospodo, radi o takvom pitanju, mi bismo imali pravo od g. predstojnika adlatusa banova zahtievati, da ozbiljno razpravi ta pitanja u hrvatskom saboru.

Predsjednik: Molim liepo, ja nemogu dopustiti gosp. govorniku, da on takovim tonom vriedja vladu!

Dr. **Kosta Vojnović**: Molim, glede tona nije ništa rečeno u poslovniku . . . .

Predsjednik (zvoni): Rečeno je tako, što ja nemogu dopustiti . . . .

Dr. **Kosta Vojnović**: Ako se radi o tonu, tada ćemo i pozvati kojeg „Musikmeistera", koji će nam propisivati, kako se ima svirati muzika po „tonu". Kada se radi o tako važnom pitanju, to ozbiljniji odgovor imamo pravo zahtievati od vlade naše. (Oduševljevi Živio! Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Ako je stvar ozbiljna, gospodo, prije svega molim i za ozbiljno pretresivanje. Ja molim, neka se izostavi svaka trunka, koja obilježuje više strast, nego li razloge, jer oni, koji nemadu razloga, utiču se u strast. Ja se ne služim niti strašću niti s vikom nego s razlozi, a tko me misli oprovrgnuti, neka me oprovrgne s razlozi, neka me pobije.

To ja molim ne u interesu svom, nego da se prestane jedanput narod zavadjati, gdje razdraživanju nema mjesta.

Ja sam rekao prije svega, da je neosnovana svaka bojazan i vika glede premješćenja hrvatske riečke gimnazije iz Rieke. Nije li to dovoljno razjasnjenje saboru? Neka mi se dokaže to, da je bojazan osnovana. Misli li predgovornik (dr. Vojnović) ili koji drugi, da može biti premješćenje gimnazije iz Rieke bez dozvole i pitanja hrvatske vlade? Tako isto, misli li tko, da mogu bez njezine privole biti promjene glede županije riečke i da može nešto biti „de nobis sine nobis", toga ja sažaljujem kao i svaki misaoni Hrvat. Ako dodje glede toga s koje strane poziv na vladu, ona će znati, što joj zakon i njezina savjest nalaže. Nije li to dovoljno, kada se kaže: Braćo, narode, neosnovana je tvoja bojazan, neboj se strasti, ti vidiš fantome i vjetrenjače, nije vriedno bojati se, nema opasnosti. To je zaista ozbiljno rečeno, jer se vlada nešali, kada tako govori.

Rekao sam i to, riečka županija zove se danas i zvati će se dotle, dok vlada s vami skupa to nepreinači.

Može li biti jasnijeg i ozbiljnijeg odgovora nego li je taj? Kada dodjemo do predloga gosp. dra. Starčevića, onda ćemo drugo progovoriti o riečkom pitanju, a bog sačuvaj, da bi to bilo istina, akoprem velim, da mi je žao to čuti od doktora prava, što mu se je ovdje povladjivalo, da će „de nobis sine nobis" bez hrvatske vlade to pitanje biti riešeno. To je smjelo reći od misaona Hrvata, a kamo li još od jednoga juriste, da se riečko pitanje može riešiti bez znanja vlade i bez znanja hrvatskoga sabora i bez njegova zakonitoga upliva. (Glasovi: „Tako je, tako je".) Ja to negiram što on veli, akoprem se na to sa jedne strane smije i viče „živio". Ako ima jezgre istine u tome, evo, ja sam ovdje na megdanu. Medjutim, nisam rad dalje duljiti, samo zaista moram u interesu onoga načina tako reći, koji osvadjuje moju osobu i da se nepravi titranje i ruglo sa dostojanstvom zemlje, ogradit se proti takovom podmetanju. Ako se može, neka se ustane proti tomu na obranu sa razlozi, a ne strašću.

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik gosp. dr. Vrbanić!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja nisam, gospodo, naumio bio govoriti o predmetu, da nije presv. gosp. predstojnik, provocirajućim tonom na našu stranku, izazvao nas na megdan. Evo, presvietli gospodine, ja vam se prvi ponudjam! Vi ste izvolili reći, da je neosnovana tvrdnja i buka o onih točkah, o kojih je ovdje govoreno. Izvolite uztvrditi, da nemože biti niti o premještenju riečke gimnazije, niti o drugoj okolnosti, tičućoj se riečkog pitanja, nikakva odluka bez vlade i bez sabora. Ja bi, vis. sabore, na ovo mučao, da nije presvietli gosp. izvolio reći, da on sažaljuje svakog, koji bi to samo mogao pomisliti, te da se čudi imenito dru. prava, da on što takova može pomisliti. Kada nebi bilo praecedencija nikakvih, ja bi bio zato, i u svakoj ustavnoj državi tako bi moralo biti. Ali, pošto ja znam, da je riečko pitanje onako, kako je do sada riešeno, riešeno bez uticanja hrvatskoga sabora i bez uticanja vlade, i da ovo što se u §. 66. nagodbe govori, nikada riešeno nije uz sudjelovanje hrvatskoga sabora i uz sudjelovanje hrvatske vlade, nego da je prikrpana ova točka na originalu nagodbe, tada svaki misaoni čovjek bez ikakvog sažaljenja ima pravo dvojiti o tom, da li se mogu riešiti pitanja, koja se tiču Rieke bez sudjelovanja vlade. Ja ću pokušati ovo, što sam rekao, nekojimi argumenti dokazati. Svaki zakon, po svih pravilih ustavne države, stvara se sudjelovanjem krune i sudjelovanjem zastupstva. Nikada nije kruna u

novije doba zakon, kojim se nije slagala, potvrdila, nego ga je vratila saboru na ustavno pretresivanje natrag, izjavivši želju svoju, kako da se zakon promieni. Svietla kruna ostala je kod toga običaja i uvjek je tako postupala. Godine 1868. uglavljena je nagodba medju Hrvatskom i Ugarskom. U §. 66. te nagodbe uglavio je kraljevinski odbor u točki prvoj ovako. (Čita prvobitnu točku spomenutoga §.)

To će znati presvietli gosp. bolje od mene, jer je on imao sreću sudjelovati u onom kraljevinskom odboru. Sabor hrvatski primio je tu točku glede Rieke upravo ovako, kako glasi, jer specijalne razprave nije bilo, već je na predlog tadašnjega zastupnika Žuvića „per acclamationem“ nagodba primljena, i ova nagodba s ovim tekstom na sankciju kruni odišla, i kruna je sankcionirala ovako stiliziranu nagodbu; a mjesto ovoga čita se u nagodbi ovo. (Čita sadanju točku §.)

Sve ovo prilieplјeno je, bez da je ikada hrvatski sabor na ovo pristao, na ono, što je hrvatski sabor zaključio i na što je kraljevinski odbor pristao. Dakle, bez sudjelovanja hrvatskoga sabora promienjena je najbitnija ustanova, promienjen je temeljni zakon naš, na kojeg se pozivlju Magjari, da jim pripada Rieka. Kraj ovakovih obstojnosti sudim, da imam podpuno pravo dvojiti o tom, je li moguće, da se riečko pitanje bez sudjelovanja vlade rieši?

Ja bi mogao još dalje dokazivati, nego neću, jer mislim, da je već to jedan razlog, s kojeg bi, da ničesa drugoga nema, visoka vlada imala želiti, da to pitanje dodje pred poseban odbor.

Iz svega ovoga, gospodo, ja zaključujem, da presvietli gosp. Živković nije imao nikakvog razloga žaliti onog g. predgovornika i sve nas, koji smo u uvjerenju, da bi moglo biti govora o tom pitanju bez uticaja vlade i da se ovdje neradi o zavadjanju naroda, nego o tom, da se utvrdi naše pravo. A najpreča će zadaća odbora biti, konštatirati ovu točku, da se znade, što je zakon, jer današnji §. 66. točka I. nagodbe, što se tiče Rieke, nije zakon i nemože biti zakon, jer Hrvatska nije na ovo pristala nikada, i kraljevinski odbori nikada toga uglavili nisu.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Danas sam osobito sretan, da moram, izazvan, i na ovo na kratko odgovoriti; jer nestoji na dnevnom redu. Opet g. predgovornik nema pravo, jer nije govorio govornik o tome što sam rekao. Ako je krivotvoreno — kako to g. predgovornik veli — onda toliko hoće vladi reći, da je sudjelovanjem vlade i sabora krivotvoreno, ali govor conte Vojnovića išao je tamo, da se može učiniti i uglaviti što bez sudjelovanja vlade i hrvatskog sabora. To pak nemože biti. Ako se s ove ili s one strane tvrdi krivotvorenje, to samo potvrdjuje, da je sudjelovanjem krivotvoreno, nu o tom nije danas rieči, niti ću ja o tom danas govoriti, jer nisam danas na to pozvan. Samo mogu, na koliko se g. predgovornik na mene pozivlje, kao ondašnji referent manjine, tako zvane reći, da je bila rieč o tom u prvoj sjednici sabora, kada je nagodba prihvaćena. Čini mi se, ako se nevaram, da je onaj tekst, koji je g. Žuvić predložio visokomu saboru, tako glasio kako i danas glasi. Ako možda nije tako ugovoreno bilo, toga neznam, godine su prošle. Zapisnik moj neka se čita kako glasi, koji sam svojom rukom sam vodio, to nije tajna. Sjećam se, pa je pročitan ovdje tekst onaj, kako je sankcioniran. G. Brlić bio je prvi, koji je rekao: Tako nije bilo. Da je bilo tako, dokaz je tomu, što je sabor primio onako kako je glasilo, a drugi sabor, koji je revidirao nagodbu u političkom i financijalnom dielu god. 1873:, i taj je prešao preko toga. Kakov to zamašaj i domašaj pravni može imati, i kakvu konsekvenciju, žao mi je, da je danas potaknuo, jer nestoji na dnevnom redu.

U toliko na to pitanje, da to nedokazuje, da se može pravno bez znanja i sudjelovanja hrvatskoga sabora i vlade naše o Rieki nešto odlučiti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom predlogu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko za rieč javio nije, glasovati će se.

Fran Folnegović: Ja mislim da bi ja kao predlagatelj još imao rieč.

Predsjednik: Možete!

Fran Folnegović: Ja se neću upuštati u veću razpravu, nego za odbiti ono, što bi se moglo može biti na mene prenieti, naime rieči presv. gosp. Živkovića, da su čudni ljudi, koji su povladjivali rieči gosp. dr. Vojnovića, kada je rekao, da se o Rieci mimo hrvatske vlade i sabora može što dogoditi, moram očitovati, da sam ja onaj, koji se tomu jako čudim, da bi se moglo dogoditi ovako, kako mi ovdje mislimo.

Visoka kuća čula je interpelaciju g. dr. Starčevića stavljenu na vladu, je li njezinim znanjem uveden kazneni zakon ugarski na Rieci, i je li smatra to zakonitim. Visoka vlada do danas nije odgovorila. Sada ili smatra ona taj čin zakonitim, zašto nam nije to kazala, ili nesmatra zakonitim, valjda se je to mimo njezina znanja dogodilo, što je onda učinila. Ako je, gospodo, kraj ovakvih primjera samo jedan, prestaje biti smiešan onaj, koji goji sumnju u ovom pitanju, a počimlje biti smiešan onaj, koji ju negoji.

Još je veća strahota, koja se danas u ovoj sabornici raznaša, strahota, koju je nar. zastupnik g. dr. Vrbanić dokazao. On je govorio podpunim osvjedočenjem da je temeljni zakon, koji vi smatrate, a najpače g. Živković magnam chartam hrvatskom, da je onaj zakon hrvatski, koji se imao bez ikakve promiene Njeg. Veličanstvu u najčistijoj formi podnieti, da je krpan, da je falsificiran. Na tu strahotu, kojoj u nijednom zakonu

lavnom tielu primjera nema, neodgovara zastupnik vlade, la nije istina, nego ju indirekte potvrdjuje.

Ako ovakove okolnosti nemogu pozornost uzbuditi, ko se ovakova okolnost praznom vikom i halabukom matra, onda držim, da je najveća i najpraznija vika, da se ko u hrvatskom saboru hrvatskim zastupnikom daje zvati.

(Odobravanje i „živio“ na ljevici.)

Predsjednik: Sada će se glasovati.

Ja molim g. bilježnika, da izvoli pročitati predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični predlog, koji lasi kako gore).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se vaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog je primljen. Visoki sabore! Ja mislim da bi izbor odmah sada mogao obaviti, pošto je i onako var prešnom izjavljena. Ako je daklem s voljom vi-ke kuće, odmah će se obaviti izbor.

(Glasovi: Odmah! Odmah!)

Ja molim gosp. bilježnika Stekovića, neka izvoli iena čitati. Za skrutatore imenujem gg. baruna Ožego-ića, dra. Andrijevića, Topalovića i Bunjika.

Molim neka svaki napiše na cedulji sedam lica, koja li u ovaj odbor imati.

(Nakon dovršena glasovanja ceduljami i obavljena rutinija.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinija jest slie-ći: Glasovalo je 67 saborskih članova, od ovih dobio g. Mirko Hrvat 66, dr. Subotić 66, Miškatović Josip , dr. Starčević 64, Mrazović 63, Vončina 63, dr. Spe-ic 56. Ova gospoda imadu se smatrati članovi odbora „d hoc“ izabranog. Ja molim ovu gospodu, da odmah aj predmet u pretres uzmu.

Na dnevnom je redu predlog g. dra. Starčevića, koji si ovako (čita): „Buduć se po zakonu županijske skup-ne imaju držati u sjedištih dotičnih županija, buduć župan riečki bio sazvao skupštinu one županije na lipnja t. g. u grad Rieku, pa ju je opozvao i na lnice sazvao, buduć je time i zakon povriedjen, i čast astih u javnom mnienju trpila, pače i samo pitanje o padnosti teritorijalnoj grada Rieke faktičnim načinom lvojbu stavljeno, to se vlada pozivlje, da držeć se ona, županijske skupštine daje u sjedištih županija lržavati. Molimo ovomu predlogu priznati prešnost.

Rieč ima g. dr. Starčević, da obrazloži ovaj predlog.

Dr. **Antun Starčević**: Ovaj predlog vrti se u stvari istoga predmeta, što ga razpravom netom dovršenom ismo. Zato, uz nazore, koji se ovom razpravom raz-, i uz razloženje, na koje se zaključak oslanja, ja im, da je i težko i suvišno išto bitna ovomu razpra-nju pridati, nego reći, možda i morati je stvar raz-iti. Ja ću to učiniti što je moguće u kratko.

Da bude se dogodilo, da su javne oblasti zakon po-le ili da ga nisu izvršile kakovim slučajem, kojih je mnogo, pa im se nemogu javne oblasti, kako ni drugi ljudi oteti, moji drugovi u tom predlogu, i ja, kako do-sadanjim našim držanjem pokazasmo, bili bi i ovaj put uzeli obzir na ljude, i na stvari, pa bili bi ih korili i žalili; nu ovaj predlog nebi bili predali.

Ali u predmetu, o kojem govorim, težko da bi makar i najpravoslavniji muhamedanac mogao opaziti slučaj, kako ni razboritiji muž nemože naći ni najmanji zagovor, ni bilo kakovo opravdanje za postupak oblasti. Evo stanja stvari.

Ja sudim, da se to skovano riečko pitanje nemože riešiti nikakovimi, ničijimi predstavkami.

S toga, da budem mogao, ja bi bio zabranio sve predstavke te struke, i s naše, i s riečke, i s magjarske strane. One bo samo razjaruju ljude i narode, a neko-riste nikomu. Ali, dok je poglavarstvo riečke občine predalo peštanskoj sabornici predstavku, kojom prosi, da se onaj grad i njegov kotar posve odciepe od Hrvatske, pa posve utope u Ungariju, i da se hrvatske oblasti iz onoga grada uklone, onaj čas nastalo je po hrvatske občine sveto državnstvo, da brane prava Hrvatske i da dotična sela i mjesta odpravljaju predstavke u tom smjeru.

Peštanska zastupnička sabornica, i vlada peštanska odobriše u stvari onu predstavku občine riečke; a naša visoka vlada zabrani našim selskim občinam da podna-šaju dotične predstavke.

Time razjarenost moradijaše napredovati, nas može napadati svatko, a mi se nesmijemo braniti. Dok se ne-radi o odlučnu razpravljanju, o riešenju kojega javnoga pitanja, dotle zahtjev, bio po sadržaju i imenu makar kakav, u istinu nije drugo nego prošnja, a pravo prositi, u blaženoj Turskoj dopušteno je pojedincem, a što kod nas nije slobodno ni braniti svoje pravo.

Znam, da občine selske, gradske, podžupanijske i županijske, po pripisih moraju različne posle obnašati; ali u pogledu prava na prošnje ja nevidim medju ovimi občinami nikakovu razliku, i zato nedokučujem, kako je vlada selskim občinama ono pravo uzkratila, a županijskim i gradskim priznala.

Dok je tako riečka predstavka po mogućnosti usli-šana, naša visoka vlada povriedila je pravo naših selskih občina na predstavke. U tom stanju ogorčenosti, zastup-nici županijske skupštine riečke zahtievaše, da se sazove županijska skupština, koja da svoje kaže u riečkom pitanju.

Ta skupština bude pozvana na Rieku, pa opozvana na Delnice. U našoj zadnjoj sjednici čuli smo prosvjed onih županijskih zastupnika proti tomu postupku oblasti.

U tečaju okolnosti, što ih napomenuh, leži težina uznemirenju i razjarenosti, koje zavladaše u narodu. Jer, ako se županijske skupštine drže u mjestih, u kojih su sudišta njihovih oblasti, službenici onih oblasti nemoraju putovati, dakle ni trošiti; u onih mjestih redovito većih zastupnici kadšto imaju i drugih posala, koje uz put

obave, dakle manje troše: takovim postupanjem zadovoljava se zakonom uma i gospodarstva.

Da se ti zakoni pogaze u stanovitih okolnostih, da se skupština županijska drži izvan sjedišta županije, taj postupak nebi mario narod uznemiriti, i doista nebi imao preveliku znamenitost.

Ali u postupku naših oblasti, o kojemu govorim, u sazvanju skupštine na Rieku, pa u nje opozvanju i premještenju na Delnice, u tom šaranju u okolnostih, koje napomenuh, javno mnienje nalazi više nego prostu običnu povredu zakona i prava.

Duševnost naroda nalazi u tom postupku naših oblasti očit dokaz, da je naša visoka vlada vjerna svojoj slavnoj navadi, i tom prigodom Rieku i njezin kotar, bar činom, dakle koliko od nje stoji, odpustila Magjarom, pa samo zato da nemože u onom po nas tudjem, u magjarskom gradu držati hrvatske skupštine.

Ja sam drugom prigodom razložio po obstojećem pripisu, što ga visoka vlada smatra zakonom, i po naravi prieporne stvari, Hrvati i Magjari imaju jednaka prava na Rieku, i da se javno stanje one okolice ima držat ili mienjat samo sporazumno po upravah ili kako se enfemistično govori po vladah, zagrebačkoj i peštanskoj.

Ovu istinu priznaje i visoka vlada, pa ju je i vriedni gosp. predstojnik odjela nutarnjega za prvašnje razprave razvijao i dokazivao. Taj pravni odnošaj na Rieki ostaje, dok to izmišljeno riečko pitanje nebude konačno riešeno.

A dok je tako, visoka će vlada sama sebe tužit i obsudit, pa će samo ovršitelja trebovat i čekat, ako za opravdanje svojega postupanja, koje razpravljamo, kaže: da ona za rečenu predstavku riečku za vremena nije znala, ili da ju nije mogla ustanoviti; ili da nije kriva premještanju županijske skupštine s Rieke na Delnice; ili da ni zato nije znala; ili da onu skupštinu nije mogla držati na Rieki iz razloga, koji su u samoj visokoj vladi ili u njezinoj drugarici peštanskoj.

Svakom tom izjavom visoka vlada očito priznaje, da je ona hotice pogazila ili dala pogaziti svoj zakon; da se nije služila svojim pravom na korist našega naroda; da je propustila izvršiti svoju dužnost naprama našoj domovini, da nema moći ni ugleda ni u onih stvarih, u kojih joj ga njezin zakon daje; da nemari za prava ni za probitke naroda, koji ju uzdržava, da joj ne stoji ni do časti našega naroda ni do njezine vlastite. Što da narod drži do javnih oblasti, koje tako sjajno dokazuju, da neznadu danas, što budu sutra htjeli ili moći po svojih zakonih; da su prosta igračka svojih ili tudjih stvari; da neizvršuju zakone, nego kojekakove česti nečiste sebičnosti stranjske ili svoje; da neštite narod, što bi morale već za plaću, koju od njega beru, nego da ga vriedjaju, sramote, izdavaju.

A kamo vodi stanje zemlje, u kojoj narod ima i mora imati tako nedostojne nazore o zakonih i o javnih oblastih? Kako dugo, s kojim li uspjehom mogu javne posle obavljati službenici bez ugleda, bez štovanja od strane puka? Kakov upliv mogu imati u narodu zakoni, pa da su i najbolji?

Sudim, da se svi, koji smo ovdje, slažemo u pre[illegible] neugodnom odgovoru, koji nam na ta pitanja povjest [illegible] narav stvari pružaju.

Zato, da bi mi bili tielo, za koje se mnogi izmedj[u] nas drže, i na račun kojega nadnevnice marljivo pobi[ra]remo, da bi mi bili zastupnici naroda, da bi kod na[s] bilo zakona i javnih oblasti, ovaj predlog morao bi gla[]siti, i na koliko stoji od mene, glasio bi tako: da s[e] vriedna vlada Njegova apoštolskoga Veličanstva pod o[b] tužbu stavi.

Nu jer u našoj domovini, pod imenom zakona i jav[]nih oblasti, od dna do vrha nema ništa osim obsjene[,] jer ljudi koji oskvrnjuju ime oblasti, uz redke iznimk[e,] ono što smatraju zakonom rade po svojih pohotnosti[h] redovito na štetu i sramotu naroda; jer moji drugovi [i] ja nemožemo tomu postupanju na put stati, ni stan[je] naše domovine na bolje okrenuti: mi smo se morali z[a]dovoljiti predlogom ovakovim kakov je, i sudimo, da sm[o] njime postignuli sve, što se danas postignuti može, a t[o] je: da smo dali svečan dokaz, da smo u tom predme[tu] za naš narod i za njegova prava, a proti vriednoj vla[di] Njegova apoštolskoga Veličanstva.

A osvjedočen, da ni ovaj predlog ni zaključak [] zakon u današnjih obstojnostih nemože imati dob[ar] željan uspjeh ili posljedak, ja očitujem, da mi je sv[e] jedno, da li taj predlog jednoglasno primite, ili ga jedn[o]glasno zabacite.

Predsjednik: Sada bi imao rieč gosp. predstoj[nik] odjela za unutarnje poslove, no buduć je dan interp[e]lacija i 12 je sati već, to dajem rieč g. dr. Starčević[u] da stavi interpelaciju.

Dr. **Antun Starčević**: U papirnici na Sušaku ra[di] mnogo ženskih one okolice. Medju njimi često se pok[a]zuje nagla smrt, o čemu se govorilo i u mjestu i u n[o]vinah. Javne oblasti neuzeše obzir na te glase ni na uzro[k] iz kojega oni potiču, one bar neumiriše javno mnienje [u] tom pogledu.

Kako obično biva u takovih nesgoda, i tu se svaš[ta] govori; a što kažu očevidci iz okolice, i ja nemam ra[z]loga nevjerovati, ovo je u kratko:

Nagla smrt pokazuje se osobito kod onih žensk[ih,] koje pobiru i čehaju cunju; te radnice postaju u pr[o]storih razmjerno tjesnih, u kojih nema vetrenja, [po]sljedno ni zraka zdrava, koliko ga treba, cunje su [ne]oprane i kažu, da u nekojih mora biti vrsta otrova [i] druge sastavine, koja je zdravlju škodljiva; prvih 20 da[na] ovoga mjeseca umrle su 22 izmedju tih radnica: za [] ura poslie smrti truplo pocrni i počme razpadati se.

Ti navodi, ako su makar u manjoj mjeri istin[iti,] zaslužuju osobitu pozornost, i mene su primorali [na] sliedeću interpelaciju:

Zna li visoka vlada, da se medju, radnicama papira na Sušaku, osobito medju onim koje se bave prebiranjem i čehanjem cunja, kad što pokazuje nagla smrt, poimence da su ih 22 naglo umrle prvih 20 dana mjeseca lipnja o. g.

Zna li visoka vlada, da ljudi one okolice taj pomor pripisuju neuredjenim prostorijam, u kojih one radnice posluju, i vrsti otrovi, koja da se u nekojih cunjah nalazi;

ako vis. vlada to zna, što je učinila za odkloniti ovu nesreću od one okolice;

ako li zna, čime visoka vlada smjera opravdati tu nemarnost u tako znamenitu predmetu?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. narodni zastupnik Beruta, da stavi interpelaciju.

Josip Beruta: Visoki sabore! Povodom kolajućih, to u javnih glasilih, to u obćinstvu uznemirujućih viesti glede Žumberka, čast mi je u moje i mojih jednomišljenika ime staviti na vis. vladu sliedeću interpelaciju:

Da li i s koje strane čini se sa znanjem vis. kralj. vlade pravo Hrvatske na Žumberak prepornim? Kad i kojim povodom stavljeno je, te vladi dojavljeno pitanje obožnje priepornosti tog prava?

U slučaju, da je istinito, što se prvom točkom pita, kakovo je stanovište u tom zauzela vis. kr. vlada pogledom na zak. članak I. : 1868. sabora kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Josip Beruta: Pošto je ova saborska perioda na izmaku, a sami bi želili ubavješćeni biti, i to sa kompetentne strane, i pošto bi napokon moglo biti od podpore koristi, to ja, ako i nemogu zahtievati, ipak molim vis. kr. zem. vladu i ufam se, da će ona, ako ne još danas, to prvog budućeg dana, opredieljena za interpelacije, odgovoriti na ovu interpelaciju.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, da odgovori na interpelaciju.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Prije nego na ovo pitanje predjem, čast mi je na dvie druge interpelacije odgovoriti, i to na prvu g. narodnog zastupnika Josipovića, župana turopoljskog, u pogledu jedne ceste glavne njegovoga kotara, koja je danas obćinska, a nekada je bila kotarska, te on želi da postane opet kotarska, dotično zemaljska i da se uzdržaje o trošku zemaljskog budgeta, te pita: „Je li vlada voljna zadovoljiti molbi političke obćine veliko-goričke, da se obćinska cesta od veliko-goričkog kolodvora kroz malu Bunu, Kravarsko i Kruševac do Pokupskog uvrsti u mrežu kotarskih cesta?“

Visoki sabore! Ja se ovdje prije svega moram od strane vlade pozvati na onaj visokoj kući poznati zaključak glede mreže svih cesta zemlje naše. Onda se je vis. sabor uvjerio o tom, da prama sredstvom, s kojimi zem. vlada razpolaže, ona mreža za onda bar veća mogla biti nije. U drugoj alineji uvjerila se je visoka kuća i o tom, da se nije moglo ograničiti na to, što bi bilo najpravednije, da se svakoj županiji, svakoj podžupaniji, velim dapače svakomu mjestu toliko cesta dade, koliko doprinosi, nego da se mreža dela, uzme se obzir in prima alinea na najnuždnije ceste u zemlji, zemaljske tako zvane, koje oblasti spajaju, zatim na manje nuždne, onda pako na najmanje nuždne. Tu je bio neki sistem, i gledalo se je izvesti tako, da se svim pravednim zahtievom zadovoljava. Prema tomu ustanovio je sabor zajedno sa vladom onu mrežu, koje se i danas zemaljska vlada strogo drži. Kada se je ovdje i ondje pojavila želja i potreba, da se cesta primi kao kotarska cesta, što je vlada učinila? Učinila je to i danas će učiniti, da kaže dotičnomu županu ili podžupanu, neka razvidi, ako je moguće, da se kakva druga cesta, koja je dobra, exkamerira, pak pusti obćini, ili ako je koja cesta manje važna, da se izpusti, te druga na novo gradi. To će vlada učiniti, ali mora tražiti uvjek neku zamjenu, da se može proizvesti u okviru sredstva, koja sabor vladi daje. Ovdje, gospodo moja, napomenuti mi je veleštovanom gosp. interpelantu to, da podžupanija sisačka plaća odkupa za naše zemaljske kotarske ceste 24.000 for., nu zato dobiva ona 39.000 for. godišnjih, daklem 15.000 for. više nego li vlada, a većeg razmjerja prema našim sredstvom nemože niti biti. Nu ovdje je ta neugodna stvar, da moram od strane vlade istinu priznati, da ova obćina in specie, o kojoj je govor, više plaća nego li dobiva, a ima mnogo takovih cesta, kojima se okolo obćine 18 sela spaja, i sve ove na svoje troškove uzdržava, a najmanje ima kotarskih cesta. To je takav neugodan udes, kojeg vlada podpuno priznaje, i pitala je za to podžupane, je li moguće kakvu drugu cestu exkamerirati, pak je dobila odgovor obrazloženi, da to nije moguće. To je vlada dužna bila učiniti, da vidi, je li moguće pomoći. Mi smo pripravni, poznavajuć potrebu te ceste, pokušati na ini način pomoći. Ako nije kod vas takve ceste za exkamerirati, to ćemo drugu cestu, koja je gotova, exkamerirati, pak ćemo vam za onaj novac dati pomoć, da možete ovu cestu, kojoj vlada potrebu priznaje, u red staviti.

Ja mislim, gospodo, da će se s ovim makar i generalnim odgovorom g. interpelant zadovoljiti, pošto je namjera vlade pomoći.

Stjepan Josipović: Visoki sabore! Istina, da bi volio bio, da sam čuo, odgovor onakav, koji bi potrebštini i želji naše okolice više odgovarao. Nu iz odgovora visoke vlade vidim, da ona priznaje potrebštinu ove ceste i da se ova cesta inkamerira kao kotarska cesta, ali je ona izjavila, da za sada nije to moguće, nego da će ona, uvidiv potrebštinu, gledati da kakvimi sredstvi nama u pomoć priteče, i da će, ako nebude inkamerirana ova cesta, dati dovoljnu podporu obćini, da se može bolje po-

praviti cestu. Ja se daklem za sada odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li visoki sabor na znanje odgovor presv. gosp. predstojnika unutarnjeg odjela na interpelaciju nar. zastupnika g. Josipovića, župana turopoljskog.

(Uzima se na znanje.)

Odgovor je primljen na znanje.

Jovan barun **Živković**: Druga je interpelacija g. dra. Starčevića glede nasilnog ućerivanja štibre od brodovlastnika i pomorskih kapetana u hrvatskom primorju. Poznato će biti visokom saboru već iz više slučajeva ovdje naprvo donešenih, koji sastoje u tom, da zemaljska vlada nije propustila nikada, niti će propustiti u buduće, ma bilo u kojem slučaju pojedinom, gdje se protuzakonitost pojavi, poprimiti shodne mjere, da se protuzakonitost odstrani. Na ovako generalno stavljeno pitanje, koje je gosp. interpelant stavio, nebi niti on sam u stanju bio odgovor dati, da bi ovdje sjedio. Medjutim je ipak vlada potražila, da dozna, što je u stvari, jer se tu kaže, da se nasilno ućeruje štibra od brodovlastnika i pomorskih kapetana, pak nam je sa nadležne strane dojavljeno to, da se od brodovlastnika, pomorskih kapetana i ostalih primoraca hrvatskih samo zakoniti porez ućeruje, i to tek onda, kada odmjera pravomoćnom postane. Da li se ućerala ili se pokušala ućerati štibra od takovih, koji ništa neimadu to nije poznato vladi, i takav slučaj dužan je dokazati g. interpelant. Neka nam gosp. interpelant koji takav slučaj dojavi, i vlada će učiniti što traži, a u ovakovom slučaju nije dužna izvjestan odgovor dati, jer nezna slučaja nijednog da je nasilje učinjeno. U ostalom je za nas u tom pogledu zakon zajednički mjerodavan i ban je učinio i učiniti će ono što mu zakon nalaže i dopušta.

Predsjednik: Molim g. interpelanta, neka se izvoli izjaviti, da li se s odgovorom ovim zadovoljava?

Dr. **Ante Starčević**: Ja mogu vjerovati, da je visoka vlada učinila korake, koje je učiniti mogla, i obstojeći zakon dopušta, i u tom pogledu ja bi se posve zadovoljio. Ali, gospodo, kuća, koja je prazna i nenosi nikakvog prihoda, ta je redovito prosta od kućarine. Daklem oni brodovi, koji posla imadu, toli morski kapetani, koji služe, sasvim je u redu, da plaćaju štibru. Ali biva tako rekuć obćenito u Primorju, da se za brodove, koji leže i umiruju u luki, razpisuje i od njih ućeruje štibra, kao da idu u Indiju, Ameriku. Isto tako u Primorju šeću mnogi kapetani kod kuće, pak ipak štibru moraju plaćati, kao da su na putu. U tom pogledu ja se nemogu zadovoljiti s odgovorom vlade.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor presv. g. predstojnika odjela unutarnjeg na interpelaciju g. dra. Starčevića?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Odgovor vlade primljen je na znanje. Prelazi se opet na nastavak dnevnoga reda. (Glasovi: Još — Još!)

Jovan barun **Živković**: Molim još imam na jednu interpelaciju odgovoriti!

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, da odgovori još na jednu interpelaciju.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Pošto ovo pitanje zanima cieli narod, nalazim po dopuštenju Njegove preuzvišenosti za shodno, da na interpelaciju odmah odgovorim.

Kao što pitanje riečko zauzimlje cieli narod, tako ga isto zauzimlje i pitanje, što je danas s Krajinom i pitanje o Žumberku, spojeno s Krajinom.

Prije svega moram ovdje reći, da su sva pitanja, tičuća se utjelovljenja Krajine po zato pozvanih faktorih dogovorno ugovorena i riešena, izuzev pitanje jedino o Žumberku. Što se tiče toga pitanja, koje je ovdje potaknuto, naći će gosp. interpelant nanj odgovor u postojećem zakonu zajedničkom, austrijskom i ugarskom od 10. veljače god. 1872., gdje je to priuzdržano austrijskoj vladi, kada se bude radilo o uredjenju odnošaja krajiških da se imadu u obzir uzeti „zahtjevi kranjski na Žumberak", i tako je riešeno, da što bude učinjeno s tim kotarom, da se ima podnieti obim legislativam jedne i druge državne polovine na odobrenje. To dakle nije ništa novoga nego je onda uglavljeno zakonom. Naravska je stvar, da je to pitanje potaknuto, kada se je radilo o Krajini, ne s druge strane, nego li sa strane austrijske vlade. S toga je za danas na interpelaciju toliko odgovoriti u kratko da pitanje o Žumberku i Marindolu nije riešeno, niti je o njegovom provizoriju što odlučeno, već se nalazi u razpravi, koja je u tečaju. Nadati se je, da će se čim prije dokončati, i da neće biti zaprieke, da se sve odredbe glede Krajine izpune i izvedu.

Predsjednik: Neka se izvoli g. interpelant izjaviti je li s ovim odgovorom zadovoljan ili ne?

Josip Beruta: Ja se nemogu zadovoljiti s odgovorom u koliko se presv. gosp. predstojnik unutarnjeg odjela na neki zakon pozivlje. Taj zakon meni nije poznat, nego mi je samo poznat zak. članak 1., gdje se govori o cielovitosti zemlje, kojim takodjer i Žumberak pripada Hrvatskoj. Razabirajuć medjutim iz vladina odgovora, da će se o ovoj stvari još govoriti, zadovoljavam se za sada njezinim odgovorom.

Predsjednik: Uzima li vis. kuća na znanje ovaj odgovor?

(Uzima se na znanje.)

Odgovor vlade uzet je na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Rieč ima presv. gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove, pošto je obrazložio svoj predlog g. dr. Starčević.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Prelazeć na stvar, na predlog veleštovanog g. dra. Starčevića, prije svega moram se čuditi, da on od vlade hrvatske dan današnji zahtieva ono, što nije dano čovjeku mrtvom ili kako da kažem, čovjeku smrtnom, da znati može ono, što on od današnje hrvatske vlade zahtieva, ni više ni manje, da mi znamo, što tko misli. Vlada zna samo ono, što dobije iz izražaja misli, ali same misli nemože znati, jer kako Njemac kaže: „Die Gedanken sind zollfrei“, pak polak tih misli kaže, zašto vlada nije to učinila.

Dr. **Antun Starčević**: Ja nisam tako rekao!

Jovan barun **Živković**: Stenograf će pokazati, da ste na to ciljali, a viditi ćemo, da li imamo pravo. Vlada je bila zatečena, kako sam ga već pokrstio, zlosretnim zaključkom municipija riečkog i onim neuputnim korakom, pa ipak, gospodo, moram kazati, da je municipij riečki u svojemu pravu bio, kada je to učinio, t. j., da je imao pravo peticiju stvoriti, kakvu je stvorio.

Veli g. dr. Starčević ovo: „Što je bilo slobodno municipiju grada Rieke i što je odobravao Tisza u Pešti, to hrvatska vlada zabranjuje našim občinam i municipijam“. Slobodno je municipiju onomu po ustavnom pravu i zakonu poslužiti se predstavkom; je li ta osnovana ili ne, druga je stvar, a ja velim, da nije osnovana i nije bila umjestna u današnje vrieme; da je u pravu, to stoji. Što čini hrvatska vlada? Zabranjuje občinam, a municipijam dopušta prosto, jer se od vlade nemože zahtievati, da ona u vrieme, neću reći uzrujano, ali takovo, gdje jedan prama drugomu, mi prama Riečanom, oni prama nama da tako postupaju — obzirno — da se neogrieše o zakon, neda zavlačiti u javnomu mnienju takov pravac, koji je opasan u toliko, da bi bez povoda zaveo narod u stranputicu. Občine, kako je dobro spomenuo g. dr. Starčević, neimadu prava predstavke praviti. Uzmite zakon u ruke, pak ćete viditi, da je tako, ako za vas zakon obstoji, ako li ne, onda nemamo razgovora. §. 26. zakona jasno obilježuje djelokrug občine. Nu, kakav je naravski? Evo, da ga u tri redka pročitam (čita): „§. 2. U djelokrug naravski spada uprava občinske imovine i sve ono, što se neposredno tiče interesa dotične občine“. To je njezin autonomni djelokrug. Kakav ima daljnji djelokrug? Ima taj da bira zastupnike u skupštinu podžupanijsku i u glavnu skupštinu županijsku. Što veli zakon o toj skupštini? Izvolite čitati čl. 17. lit. b; mi se moramo paragrafâ držati, drugo nemamo do li zakona — koji kaže. (Čita.)

Dakle ono starodavno municipalno pravo preneseno je zakonom na glavnu skupštinu županijsku. Ta već sama narav stvari, gospodo, dokazuje — da ono pravo, koje ima županijska skupština, nemože imati jedna občina. Da li to pravo spada na upravni djelokrug? To još manje. Taj je obilježen, da se u onom okviru vrši, koji predpostavljena vlast i zakon dopuštaju. Nespada daklem na naravni, a nespada na upravni. Kada nespada, što drugo preostaje vladi, nego kazati, na tebe nespada ventilirati pitanje takove naravi, nego ako je koje, neka se potakne u skupštini glavnoj, gdje je na svome mjestu.

Da su glavne skupštine potakle to pitanje i gradska municipija, kao što jesu, nebi se od vlade saznalo, da je ikoji korak učinila, da se stane na put mnienju ovog ili onog gradskog zastupstva, ili ove ili one županije. Toga nije bilo nikada, ja ću vam dokazati još jasnije.

Daklem, na koliko je zemaljska vlada stala na put glede toga občinam, koje nisu na to po zakonu pozvane, to je morala po zakonu učiniti, jer joj nemože sa njezinog gledišta, ako ne sa gledišta g. dra. Starčevića, biti svejedno, da se na takov način uzvitlava u zemlji stvar, koja nespada na občine, te da se po tom stvara praecedens danas u ovom, sutra u onom pitanju.

Počmu li, gospodo moja, upravne občine takova pitanja zavitljavati, koja nespadaju na nju, te ignorirati oblasti, koje nad njimi stoje, i koje imadu zabraniti svako kršenje djelokruga, nastao bi u zemlji za kratko vrieme kaos i anarkija. Od ove vlade toga, gospodo, nemojte očekivati!

Što se tiče pako ovoga pitanja ovdje predložena, tu imamo razlikovati dvoje. Prije svega, da se razumjemo sa stanovišta našeg. Podpunim pravom kaže g. dr. Starčević, da bi on, kada bi druge okolnosti bile, i pravi ustav bio, vladu stavio pod obtužbu. Ja mu kažem, da bi to jedini opravdani korak bio — ovo ne. Ako drži g. dr. Starčević, ili itko s njime, da je vlada povriedila zakon, to imamo zakon glede odgovornosti vlade, neka se njega lati, pak će viditi, da je u svom pravu bila. Ako je pako tomu tako, onda velim, da nepodpada kritici visokog sabora ono, što zemaljska vlada čini u okviru postojećega zakona kao vrhovna eksekutiva naprama podredjenim oblastim. Svakako daklem, ako drži, da je pogriešila, da ju na odgovornost potegne.

Sada da vidimo, je li pogriešila, i je li povriedjen zakon. Praemissa pako, da je povriedjen zakon, nestoji. Ja velim, da zakon povriedjen nije, a g. dr. Starčević nije rekao, koji je zakon povriedjen. Danas imamo mi zak. čl. 17. od god. 1870. i zakon od god. 1874. o uredjenju političke uprave u občinah. Ovaj potonji kaže u §. 3.:

„Naša se zemlja dieli na osam županija, na ovu i ovu i riečku županiju, koja imade svoje mjesto i sjedište na Rieci“. Tako glasi, to je istina. Glede skupština kaže taj zakon u §. 17.: Sazivanje skupština i držanje skupština ravna se po onih propisih, kako glede toga ustanovljuje čl. 17. od god. 1870. Kako glasi taj članak, koji je ovdje mjerodavan? Glasi ovako (čita): „Predsjednik će pismenom pozivnicom u skupštinu pozvati sve skupštinare, priobćiv njima vrieme i mjesto držanja skupštine.“ Što to znači vrieme kada, i mjesto gdje? To će reći, može biti običajno mjesto, mjesto sjedišta

županije, ako je moguće, ako nije moguće, nemora biti to, bez da je zakon povriedjen. Svakako mora biti označeno mjesto, jer izrično stoji, imade se vrieme i mjesto naznačiti, gdje će biti. Ako to stoji, da mora biti na Rieci, onda nebi trebalo kazati mjesto gdje. Nije daklem niti zakon, niti duh zakona povriedjen; jer može okolnost takova nastati, da se skupština u ovom mjestu držati nemože, a ona mora biti, to je onda predsjednik iste, veliki župan, ovlašten po zakonu, bez pitati vladu, sazvati ju i u drugom mjestu, ali svakako u obsegu svoga teritorija.

Akoprem vlada ovdje nije povriedila zakon, ipak će ona učiniti to, da će u kratko, za umiriti javno mnienje, obrazložiti stvar, kako se je dogodila, i kaže, predpostavivši samo ono neugodno po vladu čućenje, da nema pravo gosp. dr. Starčević, kada se na vladu baca pak kaže: „ti si kriva". Ja mu kažem: „qui est causa causae, est etiam causa causati". Da je ovaj zaključak municipija riečkog stvoren, kako je stvoren, tomu je doprinesla nešto jedna i druga stranka. Uzmite, što piše „Sloboda" s jedne strane, a što s druge strane „Bilancija", pak krivite vladu, da ona, gdje je već medju jednim i drugim došlo do bitke, mora intervenirati, da dodje red.

Moja gospodo! Nedavno dogodio se mali izgred na Rieci, o kojem poslje neznam, je li istina ili ne, da je naš jedan podanik i državljanin Hrvat, bivši na Rieci, bio malko prolupan i bačen skoro u more, da ga nisu izbavili.

(Gjuro Kamenar: Jako liepo — liepi red!)

Molim, ja samo kažem, kakove su konsekvencije ovakovog medjusobnog razdraživanja. Ako se razdražuje, nemojte bacati na vladu, da je ona kriva, da nije učinila ovo i ono, što se zakonom upotrebiti imalo. Gospodo! Kada se je ovakova uzrujanost pojavila, kojoj vlada nije davala mnogo važnosti, onda je veliki župan prijavio vladi: „Zahtjeva se držanje velike skupštine u svrhu riečkoga pitanja, i hoće li se držati, a ako se bude držala, ja predlažem, da se drži u Delnicah, jer su takovi uzrujani duhovi na Rieci, da neznam, neće li biti izgreda, excessa, držanje skupštine savjetujem u Delnicah, a to je osnovano na zakonu". Što je svietli ban na to odgovorio?

Odgovorio ovo, nesmatrajuć, da se mora onoga, što se na sokaku govori, odmah plašiti: „Imate zakon, držite se njega, na Rieci je sjedište županije, i nema razloga nedržati ondje skupštinu". Kada je to dobio veliki župan, zakazao je veliku skupštinu na Rieci dne 18. lipnja t. g. Kada je zakazao, nije prošlo nekoliko vremena, nama je veliki župan kao politička glava svoje županije sasvime savjestno izviestio, pak kazao: „Evo, neka visoka vlada izvoli uviditi, kakvo je javno mnienje na Rieci. Da nebude njegova krivnja, priobćio nama, kako „Bilancija" skupštinare smatra — to je protivne stranke list, kao što je list na Sušaku. — Oni su ondje u „Bilanciji" kazali, da je to provokacija proti najopravdanijim našim težnjam i željam, da se to trpiti neće, da naše strpljenje ima granice. Ovo je mislio veliki župan, da se mora javiti vladi, da je prietnja. Uz to je još jedan drugi list iz Ugarske tako pisao. To sve nije pobudilo svietloga bana nikakovu odredbu drugu učiniti. Onda je iza toga došlo do peštanske vlade, do ministra unutarnjih poslova kao vrhovne glave grada Rieke, da on neka od zastupstva riečkog odbije svaku odgovornost za mogući izgred i zahtievaše kr. komisara, inače da će se razpustiti. Kada je on to čuo, koji je odgovoran „in ultima alinea", obratio se je na svietloga bana i kazao: „rebus hic stantibus" — ja vidim, da ovdje može biti nereda, ja molim, neka bi se ta skupština, pošto zakon dopušta, držala u Delnicah, kako je mislio s prvine i sam veliki župan. Da se taj nered nedogodi, koji bi može biti išao komu u prilog, vlada mora misliti na to. Što je učinio svietli ban? On je i sada ostao kod toga pak je kazao: „Ja sam naredio, da se drži na Rieci, jer smatram, da bi to premještenje urodilo tim plodom, da bi se novim agitacijam otvorio put, koje bi rado izbjegnuti, i koje nisam ja provocirao, nego sam riečki municipij. U ostalom, ako može biti misli ministar, da su konflikti neizbježivi, neka to izvoli javiti. Na to je ministar sam na svoju odgovornost javio, da su ti konflikti neizbježivi, da on u interesu javnoga mira i reda moli svietloga bana, da se premjesti obdržavanje skupštine. I sada je svietli ban učinio to, kada mu kaže onaj, koji jamči za red i mir, da on neće moći doskočiti izgredom, da su neizbježivi, jer nemože te odgovornosti primiti na se, ako bude krvavih glava, kada sam ministar priznaje, da to predstoji, te je na temelju zakona dopustio, da se prenese skupština, i da se nedrži na Rieci, i onda ju je prenio sam veliki župan u Delnice. To je stanje stvari iz kojeg izvolite uviditi držanje vlade u ovoj stvari, koja se je kretala u okviru zakona i na temelju zakona. Uslied toga je, gospodo moja, veliki župan učinio taj korak, te je odredio skupštinu u Delnice na 23. o. mj. To je vlada javila ministru i ujedno kazala: „S moje strane smatram to, da ja nedopuštam, da je to budi kakav praecedens za buduće držanje skupština na Rieci, u obće, da to može biti ikakovim praecedensom služiti za buduće ravnanje oblastim glede držanja skupština".

To vam je stanje stvari. Iz ovoga vidite, da je tako reći, ovaj predlog g. dra. Starčevića ne na zakonu osnovan, bar ne na postojećem, i da je bezpredmetan, jer je vlada sve učinila, što si je dužnom smatrala učiniti. S toga molim, da se ovaj predlog odbaci.

Predsjednik: Čast mi je javiti, visoki sabore, da je gosp. zastupnik Miškatović, poduprt po desetorici drugova, načinio protupredlog, koji glasi ovako:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični protupredlog, koji glasi): „Pošto zakon dopušta, da se županijske skupštine mogu sazvati i izvan sjedišta županije, te kad

je posljednja skupština riečke županije sazvana u Delnice, time zakon nije povriedjen;

pošto je posljednja skupština riečke županije sazvana u Delnice načinom iznimnim, jedino s nuždnih razloga administrativnih, te ovakovim sazovom čast oblasti nemože trpiti, niti se u sumnju dovesti pitanje o teritorijalnoj pripadnosti grada Rieke;

pošto predlog kraljevičkoga zastupnika poziva vladu na odredbu, na koju sabor nemajuć oslona u zakonu, vlade jednostavnim zaključkom nemože pozvati;

zato sabor preko njegova predloga prelazi na dnevni red".

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Miškatović, da obrazloži svoj protupredlog.

Josip Miškatović: Za obrazloženje, visoki sabore, ovoga moga predloga, učinio mi je veliku polakšicu presvietli gosp. predstojnik unutarnjeg odjela, i još veću g. predlagatelj zastupnik kraljevički, koji je zaključio svoj govor ovimi riečmi: „Gospodo, ili vi moj predlog primili jednoglasno, ili ga odbili jednoglasno, meni je svejedno".

Gospodo! Ja mislim, da svaki narodni zastupnik stavlja samo onda predlog, i onakov predlog, kada misli, da je nuždan, i da će postići s njime korist narodu.

Ako ovo svaki ozbiljni patriotički zastupnik učiniti mora, onda nijednomu narodnomu zastupniku nemože biti svejedno, ako mu nije svejedno dobro domovine, što mu nemože biti svejedno, da li mu se predlog jednoglasno primi ili jednoglasno zabaci. Pošto je pako gosp. kraljevički zastupnik izjavio, da mu je svejedno, da li mu se predlog jednoglasno primi ili zabaci, time je izjavio, ili da mu predlog nesmiera na korist naše zemlje, i da mu je svejedna, indiferentna korist naše zemlje.

Iz razlaganja presvietlog gosp. predstojnika odjela unutarnjeg mogao se je uvjeriti ovaj vis. sabor, da nestoji onaj glavni temelj cielog predloga g. kraljevičkog zastupnika, jer iz onoga razlaganja vidi se jasno, da pozavši veliki župan županijsku skupštinu u Delnice, učinio je posve prema duhu dotičnoga zakona, daklem, da zakon povriedio nije. Ako zakon nije povriedio, sazvavši skupštinu u Delnice, onda odpada razlog glavni i temeljni predlogu g. kraljevičkoga zastupnika. Kada pako oblast koja učini nešto, što odgovara zakonu, onda se nemože reći, da one oblasti čast i poštenje trpi u ičijem izboritom javnom mnienju, jer ono, što se čini prema zakonu, upravo odgovara tomu, da se mora oblast počitovati i častiti. Jedini razlog, koji bi mogao visoki sabor navesti, da primi predlog gosp. zastupnika kraljevičkoga, mogao bi i onda biti, kada bi se u odredbi velikoga župana riečke županije nalazilo sbilja ono, što se tvrdi u predlogu, da je tim sazovom glavne skupštine županijske u Delnice povriedjen teritorijum ili teritorijalna pripadnost grada Rieke.

Iz ovoga razlaganja, što smo čuli od presv. gosp., vidjeti je jasno, da nikakovi obziri državopravne naravi, nikakovi razlozi pravni niti historički, nego lih osnovani u nuždi administracije, jesu ovu odredbu rukovodili i proizveli. Odtuda samo po sebi sliedi, po mom mnienju, visoki sabore, da o sumnji kakovoj o teritorijalnoj pripadnosti grada Rieke u savezu s ovom odredbom, nemože biti govora. O tomu, što je pravo državopravno glede Rieke, poslje današnjega viećanja o predlogu gosp. zastupnika Folnegovića, biti će shodnije na drugom mjestu govoriti. Ondje će se moći postići naravski način, ili bar učiniti, što je u korist naše zemlje, pak shodniji način, nego povodom predloga g. kraljevičkoga zastupnika. Najviše pako pobudjuje mene protiva predlogu g. kraljevičkog zastupnika, njegov petit, njegov poziv, koji kaže, da vlada, držeći se zakona, imade pozivati skupštinu županijsku u središtu županije. Ovo je poziv, ovo je zahtiev, koji se neosniva na zakonu.

Kako je vidjeti bilo iz razlaganja presv. gosp. predstojnika unutarnjeg odjela, ovakav bi zahtiev samo onda mogao biti od strane sabora, kada bi visoki sabor donio novi zakon, koji bi propisivao naročito, da se županijske skupštine samo i izključivo sazivati imadu u središtu županije. Dok ovoga zakona nema, dotle se visoki sabor nemože odazvati ovomu zahtjevu, koji veli, da vlada, držeći se postojećeg zakona, imade sazvati skupštinu u središtu županije. Hoće li biti nužda ovako zakon promieniti, i ovakov zakon donieti, visiti će o rasudnosti i volji visokog sabora; za sada se ovomu pozivu nemože odazvati.

Ja mislim, visoki sabore, da sam sa ovo nekoliko rieči dovoljno razložio svoj protupredlog, te ga preporučam, da ga izvolite primiti.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Hrvatski narod u svom zakonodavnom tielu naučan je zakone stvarati takove, kakvi su njemu najshodniji. Od vajkada se znade, da smo mi Hrvati sada od Tatara, sada od Turaka, sada od Švaba i Magjara bili napadnuti! Kada je ovaj zakon od god. 1874. bio stvoren, i onda su bili Turci na granici, i onda se je bilo bojati svaki dan provali tih Turaka. Onda je ta iznimka uzeta, da žup. skupštinu, ako se nemože u središtu obdržavati, može veliki župan ovdje i ondje sazvati. Vidili smo prošle godine, da je bio skoro uništen grad Zagreb. Da je još nekoliko časova potrajao potres, nebi sjedili ovdje niti predsjednik saborski niti ban niti veliki župan, nego u Varaždinu, Križevcih ili Karlovcu. Visoki sabore! Niti Talijani, niti Magjari niti Turci nisu Rieku zauzeli, niti nije potres uništio sgradu županijsku, da bi se skupština drugdi obdržavala, nego zato, što je nekoliko fakina talijanskih tamo nered učinilo, da mi Hrvati radi toga nemožemo tamo skupštinu držati, niti da vlada hrvatska, koja ima toliko moći i sile u rukama nemože držati skupštinu na

Rieci. To, gospodo, nije razlog, i to mi nesmijemo dopustiti, da se takova šta dogadja.

Ja sjedim već evo 6. godinu ovdje, pak sam čuo tolike interpelacije ovdje, da dodju Riečani ovamo u našu sredinu, ali njih nema, a vlada ništa nečini proti njimi, da dodju ovamo. To isto može i grad Zagreb učiniti, to mogu i sriemski zastupnici učiniti, i to može svaki pojedini grad učiniti. Što će sliediti iz našega zakona i reda, kada svaki pojedini može sve delati? Zašto na Rieci red nedovede veliki župan. Ako se sluči, da bi izgrednici mogli izlupati dotične skupštinare, imade se obratiti na gradsko poglavarstvo i red ustanoviti. Zar mi nebi bili toliko puta izlupani od ovoga i onoga u Zagrebu, da nema reda. To vam se može dogoditi u Zagrebu, da mi saboraši budemo izlupani. (Veliki smieh u sabornici i na galerijah.)

Mislite li, da je cieli grad zadovoljan s ovim i s onim zastupnikom. Ali red mora biti u svakomu gradu ustavne zemlje, a osobito na Rieci, gdje je guverner, veliki župan, gdje su oblasti kraljevske i bog zna koje oblasti, pak da se tim nemože red učiniti i zaštita dati skupštinarom, to je žalostno, mi smo, gospodo, u istinu u anarkiji, i zato ja nemogu od ovog predloga odstupiti. Čudim se g. predgovorniku, koga nisam niti razumio, jer nema jake rieči kao što ja. On se nezadovoljava onim predlogom, kojega smo mi supodpisali, nu i mi nemožemo pristati na ono, što je on predložio, jer moramo dostojanstvo domovine naše braniti i samoga grada Rieke, u kojem nema toliko reda, da se može skupština sazvati, da mi u vlastitom gradu nesmijemo skupštinu držati. To nesmije vlada dopustiti, jer će time svoju pravu slabost pokazati. Mi znamo dobro, kako je veliki kotarski sudac Bunjevac sa nekoliko serežana red na Rieci učinio. Pošaljite vi mene na Rieku sa nekoliko šerežana, pak ćete viditi, da ću ja red napraviti. (Povladjivanje i živio na galerijah.)

Predsjednik (zvoni): Desna galerija ima se izprazniti. — Neka se odmah izprazni.

(Desna galerija seli se. — Napram govorniku):

Molim, izvolite prestati, dok se galerija izprazni.

(Kada se galerija izselila, nastavlja govornik.)

Gjuro Kamenar: Neka se kod mene u mojoj obćini nered učini, sve će se pripisati onoj oblasti obćinskoj, koja bi sjegurno znala i red učiniti. Ali da bi se batinalo, tuklo, proganjalo, česa niti u Turskoj nema, van se može u Afganistanu dogoditi, a u našoj zemlji to nesmije bivati.

Zar su Riečani veći rodoljubi nego li mi? Zar su Hrvati tako proigrali svoje rodoljublje? Što rade Italijani u Istriji? Izdajstvo rade u zemlji i dinastiji. Hrvati toga neće činiti, nego će se braniti, i to će dotjerati do toga, da će tamo do šaka doći. I ja ću se braniti prije nego me ubije; može me jedan put udariti; ali više neće, a tako će se i naš Primorac braniti. Do toga nesmije visoka vlada pustiti doći. Ona mora tamo red uzpostaviti, koja na čelu zemlje stoji.

Glede Rieke i reda tamo dosta mislim da sam go-vorio. Ja predlazim na obćine.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, o obćinah ovdj nema govora.

Govornik: Svi su govorili o obćinah, i presviet gospodin, pak ću i ja.

Predsjednik: Vi imate o predlogu govoriti, u koje nema o seoskih obćina govora. Molim o tom samo go-voriti.

Govornik: Upravo su obćine, kojima je tu zabra-nila vlada.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, izvolite se drža reda! Oprostite, ja vam nemogu dopustiti. Gosp. pred-lagatelj govorio je o predmetu, vlada je na to odgovo-rila, i druga gospoda imadu o predmetu govoriti, a pred-met je taj, da li se imade na Rieci ili u Delnicah žu skupština obdržavati. O tom je rieč, a ne o obćinah.

Govornik: Ovo je u savezu.

Predsjednik: Tu nema nikakva saveza.

Govornik: Ja ću biti posve kratak. Molim, da n visoka kuća sasluša!

Predsjednik (zvoni): Molim liepo!

(Glasovi: Neka govori.)

Govornik: Nema nijednoga zakona, gdje se zabr-njuje predstavke obćinam. Nijednoga zakona nema.

Predsjednik (zvoni): Ja vam to nemogu dopusti Vi ste obilno govorili.

Govornik: Molim, neka mi bude dozvoljeno dan o tom govoriti!

Predsjednik: Ja vam danas nemogu dopustiti. Izv-lite predlog načiniti, pa će se viećati o tom. Ja vam ne danas dopustiti i to po vlasti, koju meni zakon da, dok ja sjedim ovdje.

Govornik: Ja molim vis. kuću, da mi ona dopus.

Predsjednik: Ja bi gosp. Kamenaru mogao s priv-lom kuće dopustiti, kada bi on deset rieči samo o to kazao, ali šta, on će o tom govoriti dvie ure.

Želi li tko govoriti o predmetu?

Govornik: Ja bi molio visoku kuću, da mi dozvi govoriti.

Predsjednik (zvoni):

Govornik: Ja dakle ovaj predlog podupirem i m-lim vis. kuću da ga primi. Ako će se čast zemlje uz-žati, nemojte se ustrašiti od nekoliko fakina riečkih, ne gledajte čast uzdržati u zemlji.

Predsjednik: Rieč ima nar. zastupnik g. Maršo.

Ivan Maršo: Ja sam u prvi mah pročitao pred g. kraljevičkoga zastupnika; nu vidivši i čitavši što zak kaže, nemogu biti za njegov predlog, jer zaista župa podpada ta moć, da po potrebi sazove skupštinu ma i izvan sjedišta. Ali iz razlaganja presv. g. predstojn odjela unutarnjeg na žalost sam morao čuti, da na Ri zaista vladaju izvanredne neke okolnosti, sbog kojih bilo jako ubitačno tamo držati županijsku skupštinu,

ɔi moglo biti krvavih glava. I ja kažem, da mi stoje na razpolaganje serežani, ili u obće da mi je na razpolaganje vlast, ja bi onda, da sam riečki župan, išao na Rieku oružanom rukom, pak bi tamo fakine raztjerao. Ali pošto su tamo žalostne izvanredne okolnosti, koje nadmašuju najgori „Bandenthum", koji se trpiti nemože; što više, da se prieči oblasti, koja je tamo, obdržavanje zakonite skupštine urekla, to bi ponizno zamolio visoku vladu našu, neka se ona svojim načinom pobrine kod ministarstva ugarskog, da se tim izvanrednim okolnostim na kraj stane, bilo imenovanjem kraljevskog komisara i što bi bolje bilo proglašenjem Standrecht-a na Rieki. (Smieh.)

Predsjednik: Izvolite izjaviti, za koji ste predlog, jer su ovdje dva predloga.

Ivan Maršo: Ja sam kazao, da nisam za predlog g. zastupnika kraljevičkoga.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Ja po mojem tvrstom uvjerenju nebi bio progovorio, da nisam upravo danas od mnogih obćina mojega izbornoga kotara zamoljen, da izjavim od njihove strane sažaljenje naprama onomu, kako se postupa glede Rieke od strane grada Rieke i od strane Ugarske. Nu, što se samoga predloga tiče, moram iskreno izjaviti, da mi se čini, da je ovaj predlog poslje izjave visoke vlade i poslje učina, pošto znam, da je već danas skupština u Delnice sazvana, sasvime suvišan. Ja moram iskreno kazati, da nesmatram ni najmanje, da je u postupanju budi velikog župana budi visoke vlade zakon povriedjen, jer smo čuli iz protitana ovdje zakona, da negovori ni najmanje o tom, u koje se mjesto imadu skupštine sazvati i držati. Jer, kao što po starodavnom ustavnom običaju i po zakonu imade kruna pravo opredieljivati mjesto, gdje se sabor drži, tako mogu, ja bar iz izkustva kažem, pošto sam toliko godina predstojnikom županije bio, — i imade veliki župan ili predstojnik koje županije to pravo, u onom mjestu sazvati skupštinu, u kojemu se njemu shodno vidi, osobito u onih okolnostih, gdje se to zahtieva po njegovoj uvidjavnosti. Jer stavimo, gospodo, da se je na Rieci porodila kuga, kao što je doista za sada neka politička kuga nastala, bi li mogao sazvati u tom mjestu skupštinu? Ja mislim, ako bi stokrat sazvao, nebi nitko došao. Predvidjeti je bilo, gospodo, da poslje one uzrujanosti, koja tobože tamo vlada na Rieci, mnogi možebiti skupštinari, koji su mirne naravi, koji nisu odvažni, kao što mnogi od nas, i kao što bi i ja bio, nebi bili došli u skupštinu, i možebiti se i nebi mogla držati.

Što se mojeg osobnog uvjerenja tiče, moram iskreno kazati, da sam ja na čelu one skupštine, i ja bi ostao pri tomu, pak bi sazvao na Rieki skupštinu. Ali, držeći se svog prava, nebi bio uznemirivao vladu, i pitao, što ona misli o tom, i nebi dao povoda, da stavim koga u nepriliku, nego bi potrebite mjere poprimio, pak bi vidio ako su shodne, da se može skupština držati, ako ne, morao bi ju odkazati. Tu daklem, gospodo, pozivati vladu na odgovornost, i kazati vladi, da je ona protuzakonito postupala, neuvidjam, da je to potrebno, i ja na to nemogu nikada pristati.

Od strane vlade izjavljeno je sada jasno i glasno, da se ona i nadalje hoće propisa toga držati, da u dotičnom opredieljenom mjestu skupština i nadalje držana bude. Izjavila je dapače, lih što se Rieke tiče, da će se na Rieci i nadalje skupština držati.

Gospodo moja! Ja nevidim, zašto bi mi upravo danas morali tako prkosni biti, da mi zahtievamo od vlade glede nečesa, što leži u dužnosti dotičnog velikog župana. Iz toga mislim, gospodo moja, da je ovaj predlog za danas suvišan, i da mi preko njega možemo preći.

Što se ostalog tiče, ja se rado slažem sa g. dr. Starčevićem, da je ogorčenost velika, da bi se obćinam pravo peticije moglo dati, da se mora sažaljivati, da se je jednim dala povlast, da mogu peticionirati, a drugim nije. Kako velim, ja mislim, da se može preko ovog predmeta preći.

Predsjednik: Daklem, vi ste, presvietli gospodine, za protupredlog g. Miškatovića?

Ivan Kukuljević: Jesam!

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Fran Folnegović: Molim ja za rieč!

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Nešto je ugodna na mene djelovalo u izjavi vlade, a to je, što se presv. g. barun Živković ovdje na široko izpričavao, koliko je borbe stajalo, i kako se je dugo borila županija, da se riečka skupština na Rieci obdržavala nije. A što me je iznenadilo u toj izjavi? Iznenadilo me je to, kada nam presvietli gosp. pripovieda, kako se je imao boriti sa Tiszom. Kako dolazi Tisza do takove internacionalne diplomatičke korespondencije? Neznam i žao mi je, što već sada nije dotične spise predložila, kada nemamo žute niti plave knjige. Da nam predloži, što je odgovorio na ono svietli ban, kada mu je ministar Tisza izvolio odkazati, da nejamči za mir i red na Rieci, bude li se ondje držala županijska skupština, u koju dolaze mirni i triezni ljudi, da obavljaju ništa drugo, nego svoje najsvetije državnstvo. Ja bi rado znati, zašto imamo u Austriji tolike posade? Zar su posade za to, da paradiraju, defiliraju pred generali? Zar se može biti ministar Tisza nemože osloniti na te posade, pak se nije htio pačati? Zar nema prave harmonije, koja bi morala postojati izmedju jedne i druge oblasti vojne i civilne? Ili, zar su posade u Austriji za to, da se neštite oblasti administrativne u vršenju njihovih dužnosti i prava?

Na ta pitanja nismo dobili razjasnjenja, a ja to želim, a zašto želim, ne zato, što se skupština tamo nedrži, — može biti je bolje za gg. članove one skupštine — nego zato želim, što se stvara praecedens, premda se

svaki dan sve to poučniji za nas praecedensi sbivaju. Vi ćete doživiti sličan praecedens koncem oktobra. Vama će se odkazati sgrada, gdje je riečka gimnazija radi izvedenja popravaka. Sgrada neće biti popravljena i vi ćete tražiti drugi stan, nećete ga dobiti, naći ćete kakvu luknju, oni će vam kazati, ako budete prebivali tamo, mi vas van bacimo, a vi ćete ono isto kao što i sada logično kazati: „pametniji popušta", preselimo gimnaziju. A kakve posljedice bude to imalo? To je veoma poučno i za Magjare i za nas, kako mi danas u normalnih okolnostih uživamo blagodati našeg saveznika, kako zaštićuju naše oblasti. Poučan budi za nas ovaj postupak, jer bi moglo doći vrieme, da se nadje oblasti u Hrvatskoj, za koje bi se moralo od strane Magjara tražiti zaštitu, tim više, jer nas one globe, a Hrvati na Rieci im koriste, znatiželjan sam, šta bi g. ministar Tisza rekao našemu banu, kada bi mu naš ban poručio, da nemože magjarske činovnike u Hrvatskoj štititi u vršenju njihovih prava i dužnosti. Ja zato podupirem predlog g. dra. Starčevića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko više neželi govoriti, rieč pripada gosp. Miškatoviću i gosp. dru. Starčeviću.

Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Jedan od gospode predgovornika, koji je bio za predlog g. kraljevičkog zastupnika, izvolio je obreći, da kada bi se njemu dalo nekoliko šerežana, te on sašao na Rieku, to bi se Riečani razbjegli kao god. 1848., kada je neki Bunjevac šerežanima došao na Rieku. Meni je žao, da se je spomenulo u ovom saboru ime Bunjevac, koji je takav red i mir na Rieci učinio, da posljedice toga reda i danas vidimo, a to je najogorčeniji gnjev proti Hrvatskoj, i da je upravo ono umirenje g. Bunjevca na Rieci jedan od najžešćih poticaja mržnje na Hrvatsku, da kroz punih 20 godina od god. 1861. Riečani nisu htjeli čuti o Hrvatskoj.

Gospodo! Vi se sjećate, da je god. 1861., kada Magjari nisu bili gospodari na Rieci. Hrvatska slavila zastavu jednu, i to ne na Rieci, nego u riečkoj županiji, čini mi se na grobničkom polju, i vraćajuć se na Rieku, dogodio se je vrlo neugodan eksces, u ono doba, kada nije bio današnji načelnik g. Ciota, niti Tisza ministar-predsjednik, kada nije drugi imao vojničku oblast na Rieci, nego naš zemljak, čuveni vojnik, za koga mnogi misle, da je dobar hrvatski patriota, g. barun Maroičić. Premda je on imao vojske na Rieci, ipak nije mogao prepriečiti eksces na Rieci, i to takav eksces, koji bi mogao poroditi najneugodnijimi posljedicami. To dokazuje najnoviji eksces u Marsilji, koji francezka oblast nije mogla prepriečiti, jer se nemože svakomu čovjeku vojnik postaviti. Da se je takov eksces dogodio na Rieci, napalo bi se sa strane g. kraljevičkog zastupnika na vladu, zašto nije to predvidila, zašto je dopustila, da se potuku naši čestiti i mirni Primorci, koji su došli vršiti dužnost svoju na Rieku. Ako se sa ovog gledišta uzm ova stvar, onda se bar mora to priznati vladi, da nit je povriedila svoju dužnost, koju joj dobra uprava i raz boritost nalaže, niti je zakon povriedila. Veli g. zastupnik senjski, kako se usudjuje ministar-predsjednik reći, ja t nejamčim za red.

Oprostite gospodo! Vi uvjek mjerite dvojom mjerom Ja se sjećam u Zagrebu slučaja, kada se pročulo, da ć financ. direktor izmieniti grb sa magjarskim — što je uči nio načelnik zagrebački? On je ovako poručio gospodin financ. direktoru: „Ako to financ. direktor učini, i izlož grb na financijalnoj sgradi napisan magjarski, ja mu ne jamčim, da se neće eksces dogoditi". Vi ste svi kazali da je to odvažan i patriotičan čin. Ali ako se takov či učini drugdje, gdje se misli, da je pravo, jer nemožem držati, da svaki drži pravo, što mi držimo, ako drug učini, onda vi velite, da to nije patriotičan čin, nego s čudite, kako se usudio reći, da nejamči za mir. Ako j to dopušteno u zakonu, i ako je to djelovalo u Zagreb i od ono doba intervencijom svietloga bana sbilja nij na financ. zgradi izložen grb napisan magjarskim, neg se je morao financ. direktor odreći te namjere, ja s bar, neću reći, da odobravam, što je bilo na Rieci, a se neću čuditi, da je on rekao, da nemože jamčiti, d se ekces dogoditi neće.

Kako je došao ministar-predsjednik do ovakove i tervencije, pita g. zastupnik senjski. Ovo je u istinu p tanje, koje nije bez znamenovanja. Ali ja se nečudin da je on došao do te intervencije, jer je on minista predsjednik, meni se čini, ne samo u Pešti, na Rieci, neg mi se čini, da je ministar-predsjednik i u Zagrebu, o on imade neke najglavnije obzire i dužnosti isto tak smatrati i ravnati u Pešti, kao na Rieci, kao u Zagreb Faktično danas neupravlja na Rieci nitko drugi, neg načelnik grada Rieke, guverner riečki i ministar-pre sjednik ugarski, u toliko, ministar-predsjednik u in hrvatske vlade, u koliko je istinito, da u odnošajih Riel bilo naprama Hrvatskoj, bilo naprama Ugarskoj, nikak ugovoreni zakon nepostoji, već ima na Rieci vrhov upravljanje ovih posala ministar-predsjednik sve dot dokle god se medju Hrvatskom i Ugarskom zakono neopredieli, tko imade vlast nutarnje uprave u gra Rieci.

Pošto daklem, čini mi se, od gospode predgovornik koji su govorili za predlog g. kraljevičkog zastupnik do sada nije ništa navedeno, što bi me odvratiti mog od prijašnjih nazora, to ja moram ostati samo kod m predloga, i molim visoku kuću, da ga primi.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Starčev

Dr. **Antun Starčević**: Medju moje slaboće nespa nadmudrivanje ni prepiranje. osobito o stvarih, koje r koriste nikomu, nego se njimi vrieme u vjetar gubi.

Razpravljati o nekakvoj razliki medju predstavka

a medju peticijami, nakon ovoga isto malo prije u tom ogledu kazah, smatram za prostu logomaniju.

Vriedni predstojnik unutarnjega odjela, u ostalom moj štovani prijatelj, razjunakao se i smiono zove na megdan. Ali ovaj put poslužio se, kako se kaže, prte-im oružjem.

Za opravdati postupak, kojime je vlada zabranila, a selske obćine nepodnašaju predstavke, vriedni pred-ojnik dao se u paragrafe.

Pa jer nenadje nijedan paragraf, koji bi selskim ob-nam davao pravo na predstavke, on slavodobitno kaže, a vlada onom zabranom nije povriedila nikakovo pravo.

Veselim se, da on s istim razlogom nije dokaza ni ključio, da ni obćine, ni galerija, ni mi nesmimo, da imamo pravo ni jesti ni spavati. Jer doista nema pa-grafa, koji bi nam to pravo davao. (Smieh.)

Po svemu svietu, izuzev vriednu vladu Njeg. apo-olskoga Veličanstva i njezine liepe drugove, stoji načelo, a je dopušteno sve što nije zakonom zabranjeno. Dakle, ok on iz svoje sbirke nepokaže paragrafa, koji selskim očinam zabranjuje predstavke odpravljati, dotle prosto m budi svetkovati svoje slavodobitje; ali neka se ne-di, da meni, da nikomu izvan svojega kruga nije raz-žio, kamo li opravdao onaj postupak visoke vlade.

Vriedni predstojnik unutarnjega odjela obširno raz-ži, zašto je skupština s Rieke premještena na Delnice. n kaza, i taj nazor pokazuje se u svoj razpravi, da je t učinjeno za volju sigurnosti, mira i reda, jer da bi Riečani bili kakovu smutnju učinili, kakov izgred izveli oti članovom skupštine kao Hrvatom.

U tom je pogledu istina: da od Riečana u svoj Hrvatskoj nema boljega ni mirnijega pučanstva; da oni su Hrvati, Italijani, Magjari, ni Niemci, nego samo Riečani (Smieh.); da su bez svake narodnosti i bez svake politike, da su zauzeti samo za se i svoju obćinu; da akog, makar i Marokanca, veselo primaju i liepo gle-du, ako kod njih troši i zaslužbe im daje; jednom ečju, da oni naliče talijanskim republikancem srednjega vka.

Što se tiče njihovih smutnja g. 1860.—1., kojim sam i bio svjedokom, znam, jer je već davno došlo u jav-ost, da ih nisu Riečani snovali ni izvadjali, nego da je bio posao zagrebačkoga namjestničtva, hrvatske kan-celarije i njihovih zaštitnika.

Za riečko pučanstvo nezna se u javnih poslih, nego, ko i drugdje u ovih krajevih, sve rade i davaju raditi koliko ljudi, koji dobro živu, bez da išto dobra rade. I današnje burkanje na Rieki dolazi iz vana, i moći e pogoditi odkuda. Za stati na put njemu i svakomu ričkomu izgredu, netreba oružane sile ni drugoga ni-kova sredstva, van za svaku smutnju učiniti zazbilja govornim poglavarstvo riečko. Da se to učini, jer ne-man drugih, ja bi mojom glavom jamčio za podpun i red na Rieki. A bez toga sve je uzalud. Nu bilo tomu kako hoće, vriedni predstojnik odjelni kaza, da su dvie vlade, zagrebačka i peštanska, s tom skupštinom posla imale, i da nisu mogle izhoditi mir i red u gradu, sigurnost skupštinarom, ako se na Rieki sastanu.

Kad je tomu tako, zašto naš narod strada, gdje što umire od gladi, i daje milione forinta za uzdržavati hrpe ljudi, kojih je zvanje i oni ga u svih drugih država sveto izvršavaju, zvanje, da uzdržaje mir, red, sigurnost državljana?

U kakovu je stanju narod hrvatski, gospodo? U ta-kovu, po izjavi i same vlade, da odlični, mirni državljani nemogu se u poslu svojega zvanja sastati, da nemogu u sigurnosti razpravljati ni one javne posle, koje im za-kon dopitava; da im javne oblasti nemogu sigurnost pribaviti, dakle da u Hrvatskoj nimalo nema sigurnosti, onoga uvjeta, koji je temelj i svrha svakoga družtvena života. Za takvo stanje ima se samo jedno ime i to je anarhija, bezglavje, bezzakonje.

Takovo stanje pokazuje se samo u oči propasti di-nastija i sustava; kazivalo se, da slično stanje bijaše u napuljskih zemljah nekoje vrieme prije onoga dana, kad no ondašnja dinastija ostade bez prestolja.

Ali ono nisu govorili ni priznavali prijatelji, pouz-danici krune; a nami to pripovieda na sva usta doglav-nik, prijatelj krune i dinastije.

Ja mu za tu izjavu izrazujem moje iskreno priznanje. Ta izjava mora dobroj stvari pokoristiti. Ona bude na-rodu za nauk služiti. On će si ju razsudit i zapamtit, pa kada mu se sgoda pokaže, on će ju rabit proti svojim tlačiteljem, koje samo za zatlačenje plaća.

Nemam ništa više kazati.

Predsjednik: Daklem stupa se na glasovanje. Po §. 51. poslovnika glasuje se najprije o predlogu odborova izvjestitelja, a ako je bio predlog neposredno po pred-lagatelju uzet u saborsku razpravu, o neposrednom pred-logu predlagatelja. Ako predlog odborova izvjestitelja, odnosno neposrednoga predlagatelja, padne, redom ob onom predlogu i izpravku, koji je najbliži predlogu od-borova izvjestitelja, odnosno neposrednoga predlagatelja. Po pravilu daklem, imalo bi se ovdje glasovati o pred-logu g. dra. Starčevića. Nu predlog g. Miškatovića i dru-gova je prelaz na dnevni red, i to motiviran prelaz na dnevni red.

Po svih parlamentarnih pravilih i po ususu kod nas u saboru uvedenom, dolazi najprije na glasovanje predlog motivirani za dnevni red, što je sasvim naravski, jer na primjer, kada bi se glasovalo o predlogu g. dr. Starče-vića, i kada bi pao, bio bi ovaj predlog suvišan. Dočim je ovaj predlog g. Miškatovića ipak sbilja bližji predlogu g. dra. Starčevića, to dolazi on prije svega na red. Pošto je pako deset članova zahtievalo, da se poimence glasuje, to se tomu zadovoljiti mora.

Ja molim bilježnika g. Stekovića imena čitati, a gg. Lončarića i Brantnera, da izvole glasove brojiti.

Najprije se glasuje o predlogu g. Miškatovića, koji glasi ovako (čita. — Vidi zapisnik 110. saborske sjednice).

Ona gospoda, koja su za predlog g. Miškatovića i drugova glasuju sa „da", a ona gospoda, koja su proti tomu predlogu, glasuju sa „ne".

(Nakon obavljena glasovanja, kod kojega su za predlog gosp. zast. Miškatovića glasovali gg. Bartolović Ivan, Bedeković Koloman, Bunjik Vatroslav, Drašković Teodor grof, Derenčin Marijan dr., Gjurgjević Vaso, Horvat Petar, Hrvat Mirko, Inkey Ferdo barun, Josipović Stjepan, Kotur Vaso, Kranjčić Gjuro, Kukuljević Ivan, Kušević Svetozar, Lončarić Marko dr., Mihalović Dragutin, Miškatović Josip, Muhić Pavao dr., Ottenfels Šišman barun, Ožegović Ljudevit barun, Pejacsevich Teodor grof, Pejacsevich Ladislav grof, ban, Pogledić Dragutin, Poh Antun, Rogulić Mihajlo, Sermage Rikard grof, Sladović Matija, Seitz Vinko, Šram Lavoslav dr., Štengel Gjuro, Steković Jovo, Subotić Jovan dr., Tüköry, Vrančin, Vuščić Josip dr., Vojkfy Janko grof, Vučetić Stjepan dr., Vončina Ivan, Zmajić Bartol barun, Zindl Ante, Živković Jovan barun; proti predlogu gg.: Beruta Josip, Brantner Pavao, Crnadak Gjuro, Dungjerović Ivan, Folnegović Fran, Gjorgjević Milan, Jordan Antun dr., Kamenar Gjuro, Lehpamer Josip, Marjanović Luka dr., Mrazović Matija, Petrović Ivan, Reizer Franjo, Rukavina Gjuro barun, Starčević Ante dr., Šavor, Türk Franj Topalović Božo, Valušnig Andro, Vidrić Lovro dr., Vo nović Kosta dr., Vrbanić Franjo dr., Zorić Josip, a gl sovao nije g. zast. Maršo.)

Predsjednik (zvoni): Glasovalo je 64 gosp. članov i to sa „da" 41, a sa „ne" 23 člana, dočim jedan ni glasovao, i imade se pribrajati onimi, koji proti glasuj daklem su 24 proti glasovala. Time je predlog g. zastu nika Miškatovića za prelaz na dnevni red primljen.

Visoki sabore! Ovime je za danas dnevni red i crpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se stavit

1. Izviešće odbora za izpitivanje zaključnih raču autonomnoga budgeta za god. 1878. i 1879.

2. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih zaključn računa o prekoračenju proračuna za god. 1879.

3. Izviešće agrarnoga odbora na mnienje Alber Štrige: Kako bi se dalo provesti obćenito gospodarstv

Ako je sporazumna visoka kuća, ovi bi se predm stavili na dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Ja današnju sjednicu dižem, a uričem buduću subotu dne 25. lipnja t. g. u 10 sati prije podne.

Molim odbor „ad hoc", da se konštituira, a odb za izbornu novelu neka nastavi svoj rad.

(Svršetak u $1\frac{1}{2}$ sata poslje podne.)

Sto jedanaesta saborska sjednica,

držana dne 25. lipnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. sab. podpredsjednika dr. Josipa pl. Vuščića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Razprava o izviešću odbora za izpitivanje zaključnih računa o zaključnih računih autonomnoga budgeta za god. 1878. i 1879. — Razprava o izviešću odbora za razsudbu zem. zaključnih računa o izkazu prekoračenja proračuna za god. 1879. — Razprava o izviešću agrarnog odbora o mnienju Alberta Štrige glede podignuća obćenitog gospodarstva u Hrvatskoj. — Interpelacija nar. zast. g. Pavla Brantnera glede zemljarinskoga zakona g. 1875. — Interpelacija istog gospodina glede odmjerenja vojničke oprostne takse.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. ilježnika, da pročita zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

X. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i avonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu ie 23. lipnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 67 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni g. ban idislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan run Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice bude pročitan i ovjevljen.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Br. 680/sab. Zastupstvo trgovišta Mrkopalj podnaša edstavku glede utjelovljenja Rieke kraljevini Ugarskoj.

Br. 682/sab. Molba zastupstva upravne obćine Hreljin-asica glede riešenja provizorija riečkog.

Br. 685/sab. Predstavka zastupstva obćine kr. povel. tovišta u Vrbovskom za da se uzčuva svako krnjenje vatskoga prava na Rieci.

Br. 687/sab. Predstavka zastupstva upravne obćine vi, kojom prosvjeduje proti neposrednom utjelovljenju eke i njenog kotara kraljevini Ugarskoj i s tim skopnoga odstranjenja hrvatske oblasti i gimnazije na Rieci, ukinuće naslova riečke županije.

Br. 689/sab. Zastupstvo obćine Velika pokorno podnša molbu glede odnošaja Rieke.

Br. 694/sab. Zastupstvo slob. i kr. povel. trgovišta Jstrebarsko podupire predstavku zastupstva Trsat od 2 travnja 1881. glede Rieke.

Br. 695/sab. Zastupstvo upravne obćine u Orahovici, podžupanije djakovačke, saobćuje u svoj pokornosti zaključak držane sjednice u pogledu grada Rieke.

Br. 697/sab. Zastupstvo upravne obćine Semeljce moli, da se usljed zaključka od 20. svibnja 1881. neizpuni spomenica riečkoga gradskoga zastupstva u pogledu proglašenje Rieke svojinom Ugarske.

Br. 702/sab. Molba zastupstva obćine topolovačke za uredjenje pitanja o pripadnosti grada Rieke i protest proti zaključku riečkoga gradskoga zastupstva od 13. travnja t. g.

Br. 706/sab. Zastupstvo upravne obćine Brod kod Kupe, županije riečke, podastire svoju sniženu predstavku glede konačnog uredjenja zamršenog pitanja grada Rieke, te pripojenja istoga Hrvatskoj, materi zemlji.

Br. 721/sab. Predstavka obćine slob. i kr. povel. trgovišta Samobor, da blagoizvoli poduzeti sve, što je potrebito, da se obrani i uzčuva svako krnjenje hrvatskoga prava na Rieci.

Br. 716/sab. Zastupstvo slob. i kr. grada Varaždina podnaša predstavku u pogledu utjelovljenja grada Rieke kraljevini Ugarskoj.

Sve ove predstavke dostavljaju se odboru peticionalnomu, eventualno odboru ad hoc izabranomu.

Br. 704/sab. Molba žitelja obćine dugoselske kao bivših predprežara u Bosni, da jim se neizplaćena zaslužbina za predprege naknadno izplati. Ide odboru peticionalnomu.

Br. 708/sab. Skupština županije riečke od 19. ožujka 1881. podnosi predstavku u svrhu, da visoki sabor zaključak stvoriti blagoizvoli, da se u svih kraljevinah isti porezni zakon uvede, kakov je sada u Magjarskoj, t. j.

*

da se uprava poreza županijam predade. — Ide odboru peticionalnomu.

Br. 722/sab. Dr. Samuel Spitzer, nadrabin i vjeroučitelj na kr. srednjih učilištih u Osieku, moli, da se mjesto izraelitičkoga vjeroučitelja na gimnaziji i realci u Osieku sistemizira. — Ide odboru peticionalnomu.

Br. 684/sab. Zastupstvo slob. i kr. grada u Varaždinu podastire svoju prepokornu predstavku za dozvolu troška za podignuće škole za Novoselo i Šandorovec u iznosu od 7100 for. i dotaciju učitelja od godišnjih 350 for. iz zemaljskih sredstva. — Ide odboru peticionalnomu.

Br. 719/sab. Kr. dvorski savjetnik i veliki župan u Varaždinu, Ognjoslav Utješenović, podnaša izviešće o javnih radnja god. 1851.—1856., zatim godine 1865.—1880. — Ide odboru za komunikacije.

Br. 723/sab. Sava Stojšić, zastupnik kotara irižkoga, polaže svoj mandat

Prima se do znanja.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je predlog gosp. Folnegovića i drugova, koji glasi:

P r e d l o g.

Visoki sabor zaključuje još u današnjoj sjednici izabrati odbor ad hoc od sedam lica, koji će, izpitav predstavke, stigle glede grada Rieke na sabor, istomu, i to svakako za ove sjeditbe, podnieti predlog.

Molimo prešnost predlogu ovomu pripoznati.

Pošto bje predlog pročitan i obrazložen po gosp. predlagatelju prešlo se na glasovanje.

Predsjednik imenova u skrutinij gg. baruna Ožegovića, dr. Andrijevića, Topalovića i Bunjika.

Rezultat skrutinija jest sliedeći: glasovalo je 67 saborskih članova, od ovih dobio je g. Hrvat Mirko 67, dr. Subotić 66, Miškatović Josip 64, dr. Starčević 64, Mrazović 63, Vončina 63, dr. Spevec 56. Ova gospoda imadu se smatrati članovi odbora „ad hoc“ izabranoga; ujedno umoli predsjedničtvo istu gospodu, da svoje djelovanje čim prije započmu. — Dalje je na dnevnom redu predlog dra. Ante Starčevića, koji glasi:

P r e d l o g.

Buduć se po zakonu županijske skupštine imaju držati u sjedištih dotičnih županija; buduć je župan riečki bio sazvao skupštinu one županije na 18. lipnja t. g. u grad Rieku, pa ju je opozvao i na Delnice sazvao; buduć je time i zakon povriedjen i čast oblastih u javnu mnienju trpila; pače i samo pitanje o pripadnosti teritorijalnoj grada Rieke faktičnim načinom u dvojbu stavljeno, to se vlada pozivlje, da, držeć se zakona, županijske skupštine daje u sjedištih županija obdržavati.

Molimo ovomu predlogu priznati prešnost.

Pošto nastade vrieme za interpelacije, to bje debata prekinuta i stavlja g. dr. Starčević na vis. kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju:

„Zna li visoka vlada, da se medju radnicami papi[rnice] na Sušaku, osobito medju onimi, koje se bave pr[e]biranjem i čehanjem cunje, kadšto pokazuje nagla sm[rt] poimenice da su ,jih 22 naglo umrle prvih 20 dana mj[e]seca lipnja o. g.

Zna li vis. vlada, da ljudi one okolice taj pom[or] pripisuju neuredjenim prostorijam, u kojih one radni[ce] posluju i vrsti otrovi, koja da se nalazi u nekojih cunj[a]; ako vis. vlada to zna, što je učinila za odkloniti o[vu] nesreću od one okolice? Ako li nezna, čime vis. vla[da] smjera opravdati tu nemarnost u tako znamenitu pre[d]metu?“ Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i pr[e]dati svietlomu banu.

Zatim stavlja zastupnik Beruta sliedeću interpelacij[u]:

„Da li i s koje strane čini se sa znanjem kr. vla[de] pravo Hrvatske na Žumberak prieporním?

Kada i kojim povodom stavljeno je, te vladi doja[v]ljeno pitanje tobožnje prieporností toga prava?

U slučaju, da je istinito, što se prvom točkom pi[ta], kakovo je stanovište u tom zauzela kr. zem. vlada [o]gledom na zak. članak I. od g. 1868. sabora kraljevi[na] Hrvatske, Slavonije i Dalmacije?“ Interpelacija ova sta[vit] će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Predstojnik nutarnjega odjela gosp. barun Živko[vić] odgovara na interpelaciju g. Stjepana Josipovića, stavlje[nu] u 107. dne 16. veljače 1881. držanoj saborskoj sjedn[ici] u predmetu izradjenja ceste, vodeće iz kolodvora veli[ko]goričkoga u Pokupsko. Interpelant se sa odgovorom [za]dovoljava, isto tako prima sabor odgovor vlade do znan[ja].

Dalje odgovara gosp. predstojnik barun Živković [na] interpelaciju g. zastupnika dr. Starčevića, stavljenu u [...] dne 6. studenoga 1880. držanoj saborskoj sjednici u pr[ed]metu bezzakonja, što se čini kod nasilnoga utjeriva[nja] poreza od vlastnikâ brodova, pomorskih kapetana i osta[lih] pomoraca.

Interpelant se samo djelomice sa odgovorom zado[vo]ljava, a sabor prima odgovor vlade na znanje. — N[a]pokon odgovara g. predstojnik bar. Živković na inter[pe]laciju zastupnika Berute, stavljenu u današnjoj sjedn[ici].

Interpelant se sa odgovorom privremeno zadovolja[va], a sabor prima odgovor vlade na znanje.

Zatim bude nastavljena debata o predlogu zastupn[ika] dr. Starčevića i drugova.

Poslje govora gosp. predstojnika unutarnjega odj[ela] Jovana baruna Živkovića stavlja zastupnik Miškatović [i] drugovi sliedeći:

P r o t u p r e d l o g.

Pošto zakon dopušta, da se županijske skupšt[ine] mogu sazvati i izvan sjedišta županije, te kada je posl[jed]nja skupština riečke županije sazvana u Delnice, t[o] zakon nije povriedjen;

pošto je posljednja skupština riečke županije saz[va]na u Delnice načinom iznimnim, jedino s nuždnih razl[oga]

administrativnih, te ovakovim sazovom čast oblasti nemože trpiti, niti se u sumnju dovesti pitanje o teritorijalnoj pripadnosti grada Rieke;

pošto predlog kraljevičkoga zastupnika poziva vladu na odredbu, na koju sabor, neimajuć oslona u zakonu, vladu jednostavnim zaključkom nemože pozvati:

Za to sabor preko njegova predloga prelazi na dnevni red.

Iza dovršene debate prešlo se je na poimenično glasovanje, te bje protupredlog zastupnika Miškatovića, pošto je 41 saborski član glasovao sa d a, 23 sa n e, a jedan nije glasovao, koji se po saborskom poslovniku pribraja glasovom sa n e, prihvaćen.

Time je dnevni red današnje sjednice izcrpljen, a za dnevni red buduće sjednice stavlja vis. predsjedničtvo:

1. Izviešće odbora za izpitivanje zaključnih računa o zaključnih računih autonom. budgeta za godinu 1878. i 1879.

2. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih zaključnih računa o prekoračenju proračuna za god. 1879.

3. Izviešće agrarnoga odbora na mnienje Alberta Strige, kako bi se dalo provesti obćenito gospodarstvo.

Predsjednik zaključi sjednicu u 1 i pol sata poslje podne, te ureče sliedeću za subotu 25. lipnja t. g. u 10 sati prije podne.

Dr. **Vuščić** v. r. **Vinko Seitz** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik zadnje sjednice pročitati.

Vinko Seitz (čita zapisnik posljednje sab. sjednice).

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovomu sada proglašenomu zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljuje.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći novi podnesci:

Proračunski odbor izvješćuje ob osnovi zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, iz crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom njeg. ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva?

Ovaj izvještaj će se tiskati, porazdieliti i u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Kralj. vladni odjel za unutarnje poslove br. 9499 moljava priobćiti izjavu sabora glede dielenja kupovnine nišle od prodaje sgrade „Novigrad“ u Kraljevici, ca-nskoga vrta u Jasenovcu i gradu Cirkvenici.

Ide odboru za proračun.

Kralj. vladni odjel za unutarnje poslove priobćuje glede uredjenja savskih prekopa kod Topolovca, Preščice i Suvoje.

Ide odboru za proračun.

Kr. slob. grad Koprivnica upravlja predstavku na visoki sabor, da se grad Rieka svojinom Ugarske neproglasi i da se hrvatska gimnazija i vlast podžupanije riečke od onuda neuklanja.

Ide odboru „ad hoc“.

Žitelji trgovišta Daruvar mole, da se ukinu regalna prava u trgu Daruvaru i okolici.

Ide odboru za peticije.

Josip Benak i Josip Rožanić, pristavi pomoćnih obstojavših kr. županijskih sudb. stolova, a sad oficijali kr. sudbenih stolova, mole, da jim se naslov „pristavi pomoćnih ureda“ priuzdržati dozvoli, te od 1. srpnja t. g. uz njihovu dosadanju plaću kao činovnikom X. dnevnog razreda godišnji doplatak od 100 for. podieli i stanarina sa 50 for. godišnje povisiti blagoizvoli.

Ide odboru za peticije.

Daljnjih novih podnesaka nema, s toga se prelazi na dnevni red.

Na prvom mjestu dnevnoga reda jest izviešće odbora za izpitivanje zaključnih računa o zaključnih računih autonomnoga budgeta za g. 1878. i 1879., priobćenih 21. srpnja 1879. br. 235, te 13. rujna 1880. br. 521. Molim gosp. izvjestitelja, da zauzme mjesto izvjestitelja. (Dr. Lovro Vidrić zauze mjesto izvjestiteljsko.)

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 111. sab. sjednice).

Predsjednik (zvoni): Visoki sabore! Proračunski odbor, kako je predočio rezultat računa od g. 1878. i 1879., on je prema tomu rezultatu stavio šest predloga.

Na ove račune prispio je jošte jedan predlog ili protupredlog g. dra. Vrbanića, poduprt po desetorici članova, koji se u istinu neprotivi nijednom zaključku odbora, ali dopunjuje nekim načinom one predloge. Neka izvoli g. bilježnik pročitati, onda će kuća odlučiti, je li će se smatrati kao protupredlog ili ne, već kao poseban predlog, koji se ima razpravljati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita dotični protupredlog, koji glasi): „Visoki sabor neka izvoli povodom razprave o zaključnih računih autonomnoga budgeta za god. 1878. i 1879. prihvatiti sliedeći zaključak: Pozivlje se kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, da još u ovoj sjeditbi sabora podnese točan izkaz predujmova, što ih je u Zagrebu izlazeći njemački list „Agramer Zeitung“ primio iz autonomnoga budgeta, te da predloži način, kako će se taj dug što prije povratiti.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Ja smatram, da je ovaj predlog sasvime posebne naravi, i da se imade s njime postupati onako, kako poslovnik naláže. Pitanje o „Agramer Zeitung-u“, ako se hoće, može se u svako doba na dnevni red staviti po poslovniku, a ovo pitanje u savezu nestoji s predmetom, koji je izvolio g. izvjestitelj pročitati.

S toga držim, da se ovo nesmatra kao protupredlog, nego, ako se želi, neka se stavi na dnevni red, pak će vlada učiniti i kazati, što se želi, i kako se misli, a onda

će visoka kuća odlučiti, što misli i kako misli glede onih novaca, koji su „in illo tempore“ potrošeni. Nikako daklem nevidim, da je u savezu sa ovim predmetom, koji je na dnevnom redu.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovu izjavu visoke vlade?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim rieč!

Predsjednik: Izvolite.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja sam u proračunskom odboru u svoje vrieme sličan predlog podnio, pak mi je rečeno bilo od strane vlade, da nespada na proračunski odbor, nego na odbor za izpitivanje zaključnih računa. Pošto nisam u odboru za izpitivanje zaključnih računa, to sam sada ovaj predlog podnio, držeći, da je u savezu s ovim predmetom. Ako nebi sada moj predlog predmetom razprave bio, i zaključni računi bili gotovi, onda su nam vrata glede ovoga zatvoreni, jer su zaključni računi svršeni i nebi se tada moglo vraćati. Zato držim, da se ovo, jer se tiče resultata prijašnjih godina lih na naslov 13. kao dodatak uzme u razpravu, kao što smo do sada vidili; jer sam ja imao čast u svakom saboru predložiti ovakav poseban predlog na ovaj predmet, koji je bio u razpravu primljen.

Jovan barun **Živković**: Kada bi to stajalo, što g. predgovornik kaže, onda on danas nebi imao pravo govoriti o toj stvari, jer se to netiče zaključnih računa samo dvijuh godina. Šest ili sedam godina davali su se ti predujmovi i kao takovi unašali, te o tom može biti rieč, ali neka bude onim načinom, koji zakon propisuje. To ni najmanje samoj stvari nesmeta, ako se davalo kao predujmovi, da se neće moći inače u pretres uzeti. Ako hoće vis. kuća, uzeti će se u pretres, te nestoji ono nikako, da kada budu zaključni ovi računi riešeni, da će time biti riešeni i predujmovi, davani „Agramer Zeitung-u“. Ako hoće, visoki sabor, riešeni će biti, ako neće, neće. Svaki od vas ima pravo staviti predlog ovakov, koji će se na dnevni red staviti i svojim putem riešiti. Nemogu daklem nikako pristati na to, da se to sada s ovim predmetom spoji.

Gjuro Kamenar: Ja sam imao prilike upozoriti vis. kuću na više manjkavosti, koje su žalibože u našem zakonodavnom tielu ovdje bivale i prelazilo se je preko njih.

Ja sam u početku, kada sam došao kao narodni zastupnik, predlagao toga više, da bi se odbor sastavio, koji bi stalnu neku očevidnost držao o računih zemaljskih, o naših pravah, da se nebi ovako zanemarivalo, pak se je kazalo, da to nije u navadi, da se neradi tako. Tako su mnoge pogrieške nastale, a falsifikati učinjeni, kako smo onomad čuli. Pred nekoliko godina učinjena je znamenita pogrieška glede računa zajedničkih, koji se medju nami i Magjari računaju, jer se nije pazilo, i kazali ste, da nije vrieme. Opet se od vlade kaže, da nije vrieme. Vazda je vrieme! Sada se je digao jedan član sabora, koji upozoruje na ove predujmove, ko[ji] više od 40.000 for. iznašaju, i da se to danas u pretre[s] uzme, a kaže se, neka se ovime počeka.

Ako se vladi sankcioniraju računi sada, reći će s[e] kasnije, da su zaključni računi svršeni, i onda je bil[o] vrieme govoriti, i tako se čine uvjek pogrieške. Zato, d[a] nečinimo više pogrieške, i da nam se nepredbacuje, d[a] nismo ništa radili, primam ja ovaj predlog.

Predsjednik: Visoki sabore! Iz izjave visoke vlad[e] proizlazi to, da se ovaj predmet povlači od sedam godin[a] da nije izključivo od 76. i 79. godine. Zato držim, d[a] i nestoji upravo ovaj predlog u tiesnom savezu, da bi s[e] imao ovim putem riešiti u formi protupredloga, nego [u] formi predloga, koji se ima na proračunski odbor odpu[ti]titi. Ako je vis. kuća time sporazumna, ide na prora[]čunski odbor za razpravu.

(Prima se.)

Odpućuje se daklem ovaj protupredlog odboru pr[o]računskom.

Sada idemo na razpravu predloga, koji je stavi[o] proračunski odbor.

Jedan će se predlog za drugim čitati, i glede sva[]kog će se posebna razprava povesti i posebno izjaviti.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita I. predlog, koji glasi): „Sabor odobrava računske zaključke o potrebi o pokrić[u] autonomnoga budgeta za god. 1878. i 1879.“

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog ovaj?

(Prima se.)

Prvi predlog je primljen.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita II. predlog odboro[v], koji glasi): „Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da o[d]redi shodna, da računarski ured troškove obskrbne, ko[ji] se imadu naknaditi, u evidenciji vodio bude.“

Predsjednik: Prima li visoka kuća predlog ov[aj] odborov?

(Prima se.)

Drugi predlog je primljen.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita III. predlog odboro[v], koji glasi): „Pozivlje se vis. kr. zem. vlada, da izbjegn[e] obzirom na prevodni ured trošku tumača magjarskog jezika“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog ovaj?

(Prima se.)

Treći odborov predlog je primljen.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita IV. predlog odboro[v], koji glasi): „Pozivlje se vis. kr. zem. vlada, da osuj[eti] po mogućnosti prekoračenje u stavci 5. nasl. 4. i 5. p[o]glavja V., umanjiv troškove za raznovrstne tiskanice“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog ovaj?

(Prima se.)

Predlog četvrti odborov je primljen.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita V. predlog odboro[v], koji glasi): „Pozivlje se visoka kr. zemaljska vlada, [da]

ouštedi na preliminarnih plaćah sudbenoga osoblja, u koliko je to na uštrb pravosudja".

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Prima li vis. kuća predlog ovaj odborov?

(Prima se.)

Ovaj predlog jest primljen.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita konačni VI. predlog odborov, koji glasi): „Zaključni račun autonomnoga budgeta ima se u buduće u pogledu sadržaja i oblika sastavljati poput državnoga zaključnoga računa, te naročito nadopuniti s izkazi o blagajničkom rukovanju, o aktivah i pasivah, te o zemaljskoj imovini, naročito o vriednosti našastara".

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Primljen je i ovaj predlog, i time je onda izpitavanje zaključnih računa od god. 1878. i 1879. riešeno.

Sada dolazi na dnevni red izviešće odbora za razudbu zemaljskih zaključnih računa ob izkazu prekoračenja proračuna za god. 1879. podnešenu dne 13. rujna 1880. br. 520.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita izviešće. — Vidi zapisnik 111. sab. sjednice).

Visoki sabore! Na ovo izviešće uslobodjujem se za razjašnjenje dvie tri rieči izreći.

Kada je vis. sabor tražio od vis. vlade, da podnese izkaz o prekoračenjih, odazvala se je visoka vlada tomu, te je podastrla izkaz 13. rujna 1880., koji je upućen bio na odbor proračunski. Odbor je proračunski taj podnesak ustupio odboru za pregledavanje zaključnih računa, te pošto je odbor izviešće podnio o zaključnih računih za god. 1879. i netom vis. sabor predlog ovaj odborov prihvatio, tada je meritorno izkaz o prekoračenju riešen. Nego u odpisu visoka kr. zem. vlada stavlja se na stanovište, da je njoj težko tražiti za proračun nepredvidljih već potrošaka zakonodavnim putem privolu. Ovaj nazor odbor usvojiti nije mogao iz razloga u izviešću navedenog.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Kada nitko neželi govoriti, stupiti će se na glasovanje. Prvi predmet glasovanja jest izjava odborova, da je predmet o prekoračenju kod izpitivanja računa riešen.

Prima li vis. kuća ovu izjavu odborovu koja glasi:

Odbor podnio je izviešće visokom saboru o zaključnih računih za godinu 1879. U zaključnih računih izkazana su prekoračenja i prištednje, te je izkaz visoka kr. zemalj. vlada sastavila po tih zaključnih računih. Pošto je odbor zaključne račune za god. 1879. visokom saboru na odobrenje predložio, to je time stvarno riešio izkaz o prekoračenjih.

No odbor naišao je u podnesku kr. zem. vlade od 9. rujna 1880. broj 19.772 na nazore, koje nemože usvojiti.

Zaključkom od 14. siečnja 1879. pozvao je visoki sabor visoku kr. zemalj. vladu, da od eventualnih prekoračivanja proračunom odobrenih svota za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora, obrazloživ potrebu toga prekoračenja, potraži odobrenje sabora, a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, da se ima pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.

Podnesav visoka kr. zemaljska vlada gornji izkaz, izrazuje nazor, da nije podniela tog izkaza prije s toga, što se prekoračenja u pojedinih naslovih prije svršetka upravne godine konštatirati nemogahu, navlastito što se prekoračenje cjelokupnoga pokrića samo računskim zaključkom uglaviti može.

S ovim se nazorom odbor složiti nemože. Stoji bo vis. kr. zemaljskoj vladi uz bok računarski ured, koji je u svako doba u stanju izjaviti, da li je proračunom dozvoljeni potrošak jur izcrpljen ili ne i to tim više, što se zakonom nedopušta virement, t. j. prenašanje iz jednog poglavja i naslova u drugi.

Potrebu pako, da se bez dozvole zakonodavnih faktora potrošci nečine, koji nisu proračunom dozvoljeni, uvidjaju sve ustavne države te postoji u istih odredba, da se za potrošak, koji nije u proračun uvršten, posebna dozvola putem zakona izhoditi ima.

Pod ove vrsti potroška nerazumieva odbor ona pomanja prekoračenja, koja se u pojedinih rubrikah kojega naslova iz raznih razloga dogoditi mogu, ali razumieva pod istim one veće potroške, kojimi se nenalazi pokriće u odobrenom proračunu, te koji nastaju time, da prirastu potrebe, koje se kod sastavljanja i razpravljanja proračuna nisu predvidjeti dale, nu kojih troškovi se bez uštrba za javnu službu na dojduću godinu odgoditi nemogu, nego već tečajem godine, za koju je proračun odobren, podmiriti moraju.

Nemože odbor dieliti niti toga nazora kr. zemalj. vlade, da se sve dotle, dok se obračun o dohodcih kraljevinah Hrvatske i Slavonije nesastavi, nemože znati, da li je efektivni manjak ili višak prema proračunu uzsliedio ili ne. Obračun bo ovaj, koji se tek mnogo kasnije, a svakako iza minuća dotične upravne godine sastavlja, za koju proračun valja, i za koju se zaključni račun predložiti imade, nestoji kod nas baš u nikakovom savezu sa dotičnim proračunom i zaključnim računom.

Potrošku stanovite godine imade kod nas mjerilom služiti proračun, toli u dielu potrebe, koli u dielu pokrića, a gore spomenuti obračun služi nam zato, da vidimo, koliko je manje ili više iz državne blagajne izručeno na pokriće autonomne potrebštine ovih kraljevina, t. j. koliko i šta imadu ove kraljevine iz državne blagajne za stanovitu upravnu godinu tražiti ili koliko joj nadoknaditi; tražbina može služiti za pokriće potroška u bližjem sastaviti se imajućem proračunu, ili koji se inače izvanredno dozvoli, a evetualna naknada ili dug valjati će da nadje pokriće u bližjem proračunu.

S toga ovaj odbor nije u stanju visokomu saboru da predloži, da od svog zahtjeva, po kojem kr. zemaljska vlada za prekoračenja proračuna putem zakona dozvolu izhoditi ima, odustane; a to tim manje, što se kod nas i onako sabor češće u godini sastaje, te je vladi prilika dana, da za potrebe, koje tečajem upravne godine nastanu, još iste godine ili barem dojduće godine, nu svakako prije, nego što rok za predloženje zaključnog računa nastane, uz shodno obrazloženje putem zakona izhodi dozvolu odnosna pokrića, koje će se slučajevi tim redje sbivati, ako kr. zemalj. vlada već prigodom sastavljanja proračuna do sada u upravi crpljeno izkustvo shodno uporabi, te i ona predvidjavnost dielom pokaže, koja je u svakom gospodarstvu toli nuždna, a koja je do sada, kako to u pojedinih naslovih i u pojedinih rubrika od godine do godine opetujuća se prekoračenja svjedoče, podosta manjkala.

(Prima se.)

Izjava ova odborova jest primljena.

Predmet je ovaj riešen.

Drugi predmet jest zaključak odborov, kojeg nadovezuje odbor proračunski. Neka ga izvoli izvjestitelj pročitati.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić** (čita dotični zaključak, koji glasi): „Pozivlje se vis. kr. zem. vlada, da za sve u proračunu nepredvidjene, te tečajem proračunske periode nastale potrebe u bližnjoj saborskoj sjeditbi, te svakako prije roka nego se zaključni račun predložiti ima, izhodi pokriće od zakonodavnih faktora posebnim zakonom“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj zaključak odborov.

(Prima se.)

Zaključak odborov jest primljen. Dalje dolazi na dnevni red izviešće odbora za poslove agrarne o mnienju Alberta Štrige, kako bi se dalo započeti, provesti i postići u kraljevini Hrvatskoj obćenito gospodarstvo, a kako napose obćenito vinogradarstvo i vinarstvo.

Buduć da gosp. izvjestitelja ovdje nema, najme g. Dragutina Stražimira, neka g. biljužnik pročita izviešće.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (počme čitati dotično izviešće. — Glasovi: Predlog samo!).

Predsjednik: Vis. sabore! Ja držim ipak da bi shodno bilo, da se pročita ovo izviešće, da se sabor ubaviesti o stvari.

(Glasovi: Netreba. — Netreba! — Predlog, kako glasi.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: Predlog glasi (čita taj predlog): „Da se predlog A. Štrige, koji je skroz gospodarske naravi, uputi na uredovanje kralj. zemaljskoj vladi, da ona, saslušav u njem obrazloženo mnienje zemaljskog kulturnog vieća i gospodarskog družtva, prema tomu shodna odredi“.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog ovaj?

(Prima se.)

Predlog je ovaj primljen, i time su svi predmeti današnjeg dnevnog reda riešeni izim interpelacija, za koje je vrieme u 12 satih. Ja medjutim odgadjam sjednicu do 12 sati.

(Kada je bilo 12 sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Z danas su prijavljene dvie interpelacije.

Rieč ima gosp. zastupnik Brantner, da stavi interpelaciju.

Pavao Brantner: Visoki sabore! Težnja naše brać saveznika ide vavjek onamo, da gdje god mogu stavljaj nam zaprieke na materijalnom polju, da smo mi, mjest materijalno napredovali, prisiljeni materijalno nazadovat Neka se izvoli obazrieti na željeznice, koje idu u ovor i onom pravcu, koji nemože osigurati budućnost naš domovine. One koje su udarile pravim putem, jesu ki njave, nisu izvedene, kao što to Sisak—Zemun, dočim on po kojih bi Hrvatska napredovati mogla moramo čeka do sudnjega dana.

Kada se traži od države, da se reguliraju rieke, ko paju kanali, kaže se, neka čekamo dok sredstva bud onda će se pomoći. Bjelovarska županija, gdje se šum sasiekla i prodala za 700 do 200.000 for., ta se velik županija tieši time, neka čeka, dok bude viška u blagaj državnoj, i onda će joj se pomoći, našto će ona čeka morati do čuvidina petka. Najviše što zatire našu zemlj jest zakon od god. 1875., koji radi o zemljarini. Sa zakon od godine 1875. ide zatim, da vas narod sudj luje kod izvadjanja njegova; s toga su zavedena o ćinska, kotarska, okružna zemljarinska povjerenstva, oni izreknu svoj sud, da se nekaže, da se radi „de nobis Žalibože, naopako se dogadja; na mjesto, da se saku ljaju okružna kotarska povjerenstva, da svoj sud izrekn osobito što se tiče klasifikacije zemljišta, protivno se rac s toga moram kazati, da se radi od nas, bez nas. Žup nija križevačka prinuždena je bila radi toga obratiti predstavkom na bana, u kojoj je predstavki sve svo tegobe žali bože iztakla. Stvar uredjenja zemljarin nije samo stvar županije bjelovarske, nego čitave zemlj s toga ja smatram, da će vis. sabor u interesu naro usvojiti sve tegobe i potežkoće, koje je županija kriz vačka navela i molbom se na bana obratila i uvjer sam, da će preuzvišeni ban sve moguće učiniti, da taj zakon točno i valjano izvede. Glasa se i pripovjed a i u novinah se je moglo čitati, da ćemo mi izvadj njem zakona o zemljarini, osobito hrvatska zemlja, os bitim načinom obterećena biti. Čitalo se je najme, je zemljarina na našoj strani puno veća nego na pr tivnoj. Poznato je vis. saboru, da narod popriečno, jedne rali 1 for. zemljarine plaća, dočim će se od s $3\frac{1}{2}$ for. plaćati. Bude li se pako to obistinilo, to će n narod morat vas svoj imetak na bubanj staviti, i pri ljen će biti, svoje kućište i kuću svoju ostaviti te tu pragove od nemila do nedraga iskati, a tudjinac sjesti na prag njegov. S toga, povodom pravedne mol

riževačke županije, prinuždeu sam staviti sliedeću interelaciju (čita):

„Jeda li je Vaša preuzvišenost blagoizvoljela uvažiti redstavku križevačke podžupanije, da izvoli izhoditi u . ug. financijalnoga ministarstva, da prema slovu i ıhu zakona o zemljarini od god. 1875. i sam narod ıdjeluje kod izvadjanja istoga zakona, odnosno, da kot. ıtastralna povjerenstva pretresu rad kr. povjerenika za ocjenu?

Ako nije — zašto ne?

Jeda li je istina, da je razmjerje glede čistoga dodka izmedju Ugarske i Hrvatske veoma nejednako, će kraljevina Hrvatska razmjerno više poreza plaćati, go li Ugarska? Što kani Vaša preuzvišenost u tom gledu učiniti?“

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zanik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima isti gosp. zastupnik Brantner, da stavi ugu interpelaciju.

Pavao Brantner: Teretnijeg zakonskog članka nema, go je 27. od g. 1880. o vojničkoj oprostnoj taksi. Tean je, jer naš narod već nemože smoći porez, teretan jer odveć razžalošćuje one roditelje, kojim se lazari djaju, teretan je u tom pogledu, jer djeluje u natrag, se imade porez plaćati za god. 1879., teretan je u n pogledu, što je kasno proglašen i kasno se izvodi, o, da će pojedinac za dvie godine plaćati morati, tean je za nas, na mjesto da budi u narodu želju, da množi, on protivno radi, jer ga moralno sili na aborte, pometnuća poroda, što će osobito strašno djelovati nih stranah, gdje narod naginje na tu nesretnu navadu ogumrzku opačinu. Kako je taj zakon sam po sebi etan, ako se pravedno izvede, bio bi snosljiv. Dvie su ne, koje taj zakon ima. Jedna je mana, što se taj on ni najmanje neosvrće na kukavce, koji su kljasti zari, i trebaju tudje pomoći. Naš narod imade stid, prosi kruh, te voli gladovati, nego prosjačiti, i voli dati, nego od drugoga pomoć iskati.

Imao sam prilike s mnogim načelnikom divaniti, pak čuo, da je na jednom mjestu takav lazar izpušten vojničke oprostne takse, dočim ju na drugom mjestu a. Samo se po sebi razumieva, da lazari trebaju uje pomoći. To su oni nesretnici, koji bi trebali tudje oći tražiti, tudje pragove pohadjati i milostinju iskati, ih je stid, roditelji njihovi nedopuštaju jim od kuće kuće prositi. S toga mislim, da je velika nepravda, se na tu sirotčad neosvrće.

Druga je mana u tomu, što se u izvadjanju zakona ravi razlika medju zadružnimi i nezadružnimi kui, a u tom je velika razlika, gdje je u kući nezanoj samo jedna obitelj, i ondje u kući zadružnoj, su dvie do tri obitelji, koja je u tom pogledu da i više obterećena. Zakon se neosvrće na to, a to asvim naravski, jer u Ugarskoj nema više zadruga dočim ih kod nas ima. Imade strana, kako mi je prijatelj Zindl pripovjedao, gdje sada još 200 zadruga imade. Velika se daklem nepravda i krivica čini u tom pogledu kući zadružnoj, koja u povećanom smislu tu oprostnu taksu plaća.

Gledom dakle s sjedne strane, što se lazari, koji tudju pomoć uživaju, toj taksi podvrgavaju; a s druge strane, što se nepravi razlika izmedju zadružnih i nezadružnih kuća, slobodan sam s razloga toga staviti na preuzv. g. bana sliedeću interpelaciju (čita):

„Jeda li je Vašoj preuzvišenosti poznato, da kr. financijalna nadzorničtva kod odmjerivanja vojničke takse oprostne neosvrću se ni na lazare iliti nesposobnjake za rad, nit prave razliku izmedju kuća zadružnih i nezadružnih?

Je da li je Vaša preuzvišenost voljna u tom pogledu na kompetentnom mjestu shodne korake učiniti, da se toj nepravdi na put stane?“

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Visoki sabore! Ovim su riešeni svi predmeti na današnji dnevni red spadajući. Na dnevni red buduće sjednice stavlja se:

1. Izviešće saborskog odbora o predstavki zagreb. kaptola glede osušenja posavskih nizina.
2. Proglašenje zajedničkih zakona.

Prema tomu dižem današnju sjednicu i uričem buduću u ponedjeljak u 11 sati prije podne.

Josip Lehpamer: Molim za rieč na temelju poslovnika.

Predsjednik: Izvolite.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Premda nije običaj, da se zakonodavno tielo obazire na izviešća novinska o saborskom djelovanju, ipak čast i dostojanstvo ove kuće, naša lojalnost i podanička vjernost i ljubav prema milostivom vladaru i prejasnoj vladarskoj kući zahtieva, da se neprodje mukom preko telegrama jednog peštanskog lista, koji je ovdje iz Zagreba poslan u „Pester Lloyd“ i koji glasi: „Zufolge der masslosen an Majastätsbeleidigung streifenden Auslassungen der Universitäts-Professoren Vojnovics und Vrbanics in der Fiumaner Debatte der Landtagssitzung, soll Banus Graf Pejacsevich es den Herren nahe gelegt haben, ob sie ihre Stellung als Jugendbildner mit solchem Auftreten vereinbar halten“.

Visoki sabore! Kada se članu ove visoke kuće, ma bilo komu, podmiće misao, a kamo li zločinstvo veleizdaje i uvriede Njeg. Veličanstva, tada ja držim, vis. sabore, da je svaki od nas duboko uzdrman i povriedjen u svojoj vjernosti i lojalnosti prama Njeg. Veličanstvu. Pak budući je tomu tako, i ja bar sa svoje strane imadem osjećanje za čast i slavu ovog visokog tiela, to se usudjujem vis. predsjedničtvo zaprositi i vis. kuću za strpljivost zaprositi, da se iz samog zapisnika stenografičkog, koji se na temelju §. 34. poslovnika voditi imade ob

onom što se govori, konštatuje, što su ona gospoda govorila.

Ja daklem molim visoko predsjedničtvo, neka bi konštatirali jošte sada, ako je ikako moguće, gospoda saborski bilježnici i naš gosp. brzopisac, što su ona gospoda članovi ove vis. kuće govorili onda, kada se je razpravljalo o riečkom pitanju, pak da bi gospoda bilježnici, pošto su se uvjerili o tekstu govora njihova, podnesli izviešće predsjedničtvu visokog ovog sabora, da se uzmogne na put stati takovim drzovitostim, koje dovode u sumnju predsjedničtvo i ovu visoku kuću. Ja sam duboko uvjeren, da bi onaj predsjednik, kada bi se može biti dogodila uvrieda Veličanstva, dao ukor takovom članu kuće, onaj predsjednik, sjećam vas, gospodo, koji je g. dra. Vojnovića opomenuo radi tobožnjeg tona. Ako je predsjednik tako strog, kada je opomenuo radi tona govora, tada sam uvjeren, da bi taj predsjednik drugačije ukorio govornika, kada bi najmanja sjenka uvriede Njeg. Veličanstva i u mislih njegovih iztaknuta, a kamo li izrečena bila. Vi se sjećate, da nije našao za shodno drugog govornika niti opomenuti, a bio bi ga jamačno isto tako ukorio, kada bi išto izrazio, i kada bi došlo do toga, da se vriedja naša lojalnost, vjernost i odanost sinovska naprama Njeg. Veličanstvu; s toga bi molio, poslje, kada bude konštatiran tekst njihovih rie[illegible] da se visoko predsjedničtvo zauzme za čast svoju, ov[illegible] visokog tiela, te da službenim načinom izhodi, da [illegible] dementiraju ovakove klevete i bezobzirne potvore naš[illegible] predsjedničtva i našeg sabora. Meni je žao, da nije p[illegible] uzvišenoga bana ovdje, ja bi se ga usudio najsmjern[illegible] prositi, da nam kaže, da li stoji, što se ovdje govo[illegible]. Ja si to medjutim pridržajem učiniti poslje u slici int[illegible]pelacije za razjašnjenje, da li je sbilja tako rekao, ka[illegible] u pomenutom telegramu stoji.

Ja molim vis. predsjedničtvo, da ovu moju izja[illegible] uvažiti i shodna odrediti izvoli, da se prema tomu [illegible] čast visoke ove kuće i visokog predsjedničtva i preu[illegible] g. bana shodna dementacija učini.

Predsjednik: Visoki sabore! Dnevni je red za dan[illegible] izcrpljen. Takove izvanredne izjave nemogu se na dne[illegible] red staviti, tim manje, što novinski članci nisu predm[illegible]tom razprave saborske. Ovdje nema razprave. Ona [illegible]spoda, koja nalaze sablazan u tom predmetu, imadu [illegible]koniti put, ali ovdje nema mjesta današnjoj razpr[illegible] niti u ovoj formi, u kojoj je ovdje predložen. S toga [illegible] kako sam rekao, zaključujem sjednicu, a buduću uri[illegible] za ponedjeljak u 11 sati prije podne.

(Svršetak u ¼1 sat poslje podne.)

Sto dvanaesta saborska sjednica,

održana dne 27. lipnja 1881. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dr. Josipa pl. Vušćića.

Sdržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Izjava preuzv. gosp. bana glede §. 66. nagodbe. — Razprava o izviešću sab. odbora o predstavki zagrebačkoga kaptola glede osušenja posavskih nizina. — Čitanje zajedničkih zakona. — Razprava o prešnosti predloga g. Frana Folnegovića povodom izgreda na Rieci.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

CXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 25. lipnja 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dr. Josipa pl. Vušćića u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći predmeti.

1. Proračunski odbor izvještava ob osnovi zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, poglavitih za popravak potresom oštećenih zem. sgrada ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom njegova ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva.

Ovaj izvještaj će se tiskati, porazdieliti i u svoje vrieme staviti na dnevni red.

2. Kralj. vladni odjel za unutarnje poslove br. 9499 priobćuje, ... [illegible] objavljava priobćiti izjavu sabora glede dieljenja kupovnine, unišle od prodaje sgrade „Novigrad“ u Kraljevici, ...skoga vrta u Jasenovcu i gradu Cirkvenici.

Ide odboru za proračun.

3. Kralj. vladni odjel za unutarnje poslove priobćuje ... glede uredjenja savskih priekopa kod Topolovca, ...ošćice i Suvoje.

Ide odboru za proračun.

4. Kr. i slob. grad Koprivnica upravlja predstavku na visoki sabor, da se grad Rieka svojinom Ugarske neproglasi i da se hrvatska gimnazija i vlast podžupanije riečke od onuda neuklanja.

Ide odboru „ad hoc“.

5. Žitelji trgovišta Daruvar mole, da se ukinu regalna prava u trgu Daruvaru i okolici.

Ide odboru za peticije.

6. Josip Benak i Josip Rožanić, pristavi pomoćnih obstojalih kr. županijskih sudb. stolova, a sad oficijali kr. sudbenih stolova, mole, da jim se naslov „pristavi pomoćnih ureda“ priuzdržati dozvoli, te od 1. srpnja t. g. uz njihovu dosadanju plaću kao činovnikom X. dnev. razreda godišnji doplatak od 100 for. podieli i stanarina sa 50 for. godišnjih povisiti blagoizvoli.

Ide odboru za peticije.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj odbora za izpitivanje zaključnih računa o zaključnih računih autonomnoga budgeta za god. 1878. i 1879. priobćenih 21. srpnja g. 1879. br. 235, te 13. rujna 1880. br. 521.

Na ovaj izvještaj podnaša zastupnik Franjo Vrbanić protupredlog, podupr̄t po desetorici saborskih članova, koji glasi: Visoki sabor neka izvoli povodom razprave o zaključnih računih autonomnoga budgeta za g. 1878. i 1879. prihvatiti sliedeći zaključak: „Pozivlje se kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, da još u ovoj sjeditbi sabora podnese točan izkaz onih predujmova, što jih je u Zagrebu izlazeći njemački list „Agramer Zeitung“ primio iz autonomnoga budgeta, te da predloži način, kako će se taj dug što prije povratiti“.

Predstojnik unutarnjeg odjela Jovan barun Živković razlaže, da ovaj protupredlog nestoji u savezu sa zaključnimi računi od god. 1878. i 1879., te predlaže, da

*

se sada neuzme u pretres, već da ide svojim putem na pretresivanje.

Kod glasovanja bude ovaj predlog predstojnika unutarnjega odjela prihvaćen, te se protupredlog zastupnika Vrbanića odpućuje na proračunski odbor, da o njem izvještaj podnese. — Predsjednik pita nadalje: „Prima li visoki sabor izvještaj odbora za izpitivanje zaključnih računa o zaključnih računih autonomnoga budgeta za g. 1878. i 1879.“ — Sabor usvoji ovaj izvještaj koji glasi:

Godina 1878.

A. Potreba.

POGLAVJE I.

Sabor.

Od preliminiranih . . . . 50.000 for. — nč.
potrošeno je . . . . 46.322 „ 98 „
te je prištednja od . . . . 3.677 „ 02 „
opravdano kratkim saborisanjem.

POGLAVJE II.

Ban i njegov bureau.

Proti na ovo poglavje preliminiranoj svoti od . . . . 38.172 for. — nč.
potrošeno je za . . . . 3.282 „ 26 „
više, koji je potrošak opravdan obrazloženji vladinimi.

POGLAVJE III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Preliminirano bijaše na ovaj naslov . 84.797 for. — nč.
a potrošeno . . . . 80.161 „ 78 „
Prištednja od . . . . 4.635 „ 22 „
polučena je poglavito time, što je na pod stavkom 6. preliminirane uredske, pisarničke i putne troškove potrošeno za . . . . 5.721 „ 72 „
manje, pa su time i inimi prištednjami ovoga naslova pokrita prekoračenja pojedinih stavaka.

Opravdane jesu i prištednje i prekoračenja.

Naslov 2.

Gradjevni odsjek.

Proračunom odobrena je svota od . 20.710 for. — nč.
a potrošeno jeste . . . . 21.848 „ 22 „
Prekoračenje za . . . . 1.138 „ 22 „
opravdano je time, što bje kod gradjevnog odsjeka upotriebljeno više osoblja, nego bje preliminirano.

Naslov 3.

Računarski ured.

Naprama proračunu od . . . . . 41.281 for. — nč.
potrošeno je . . . . 42.275 „ 56 „
indi više . . . . 994 „ 56 „
pa je taj potrošak opravdan time, što je uslied mobilizacije na mjesto nekojih perovodnih činovnika upotrebljeno ino osoblje uz dnevnice.

Naslov 4.

Statistički ured.

Od preliminiranih . . . . 5.000 for. —
potrošeno jeste . . . . 4.988 „ 04
te je prištednja od . . . . 11 „ 96
opravdana.

Naslov 5.

Zemaljski arkiv.

Odobreni proračunom iznos . . . 3.384 for. —
prekoračeno bijaše za . . . . 4 „ 33
koje prekoračenje bi opravdano.

Naslov 6.

Zemaljska blagajna.

Od preliminirane svote od . . . . 367.945 for. —
potrošeno bijaše . . . . 365.467 „ 85
te po tome polučena prištednja . . 2.477 „ 15
Pod st. 1., 3., 4., 7., 8., 12. i 13. ukupno bijaše potrošeno manje za 19.861 „ 84
dočim pod st. 2., 5., 6., 9. i 11. više za 16.192 „ 69
te pokazuje ukupni posliedak povoljniji uspjeh za gore iztaknutu svotu od . . . . 2.477 „ 15
Prekoračenja i prištednje pojedinih stavaka jesu opravda[ne].

Naslov 8.

Zdravstvo.

Proračunom odobrena svota od . . 100.560 for. —
prekoračena bijaše za . . . . . . 21.420 „ 43
akoprem je na st. 1. i 4. prištedjeno 4.477 „ 64
i to s toga, što su obskrbni i bolnički troškovi, te zavodi čovječnosti, naime nahodište i porodište, gluhoniemi zavodi i ludnice prekoračile opravdano proračun za . . 25.898 „ 07
te po tome prouzročile gornji veći potrošak od . . . . 21.420 „ 43

Naslov 9.

Oružničtvo.

Od preliminirane svote od . . . . 246.171 for. —
prištedjeno jeste . . . . 15.392 „ 9½
zato što su zapovjedničtvu oružničtva mjesečnu zara[u]nanju podvržene dotacije samo faktičnoj potrebi [o]značene.

Naslov 10.

Zemaljske i županijske sgrade.

Proračunom odobrena svota od . . 15.800 for. —
prekoračena jeste za . . . . . . 1.144 „ 89
poglavito s toga, što su uvedene vodovodne cievi u [ze]maljske sgrade u gradu Zagrebu.

Naslov 11.

Gesto- i vodogradjevine.

Proračunom odobrena svota od . . 370.732 for. —
prekoračena jeste opravdano za . . 1.599 „ 81

Naslov 12.

Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji.

Naprama proračunom odobrenoj svoti	156.560 for.	—	nč.
potrošeno jeste	153.709 „	56	„
ndi za	2.850 „	44	„
manje. — Pod stavkom: 1., 2., 7. i 9. ovoga naslova potrošeno je preko proračuna	23.759 „	60	„
više, dočim prištednja kod stav.: 4., 5., 6., 8., 10., 11. i 22. iznaša	26.610 „	04	„

Opravdane jesu i prištednje i prekoračenja.

Naslov 13.

Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Prema proračunom odobrenoj svoti	9.150 for.	—	nč.
polučena jeste opravdana prištednja	1.789 „	22½	„

Naslov 14.

Mirovine.

Proračunom odobrena svota od	176.105 for.	—	nč.
prekoračena jeste za	5.393 „	90½	„
toga što odpravnine i posudni četvrti te ostale doznake iznašaju	13.149 „	93½	„
dočim je u proračun uvršteno samo	7.756 „	03	„
ndi za gornji iznos od	5.393 „	90½	„
manje. — Posljedak poglavja III. jeste po tome sliedeći: Kod naslova 1., 4., 6., 7., 9., 12. i 13. polučene prištednje iznašaju	27.642 „	35	„
nasuprot prekoračuju proračun naslovi: 2., 3., 5., 8., 10., 11. i 14. za	31.696 „	14½	„
e po tome potrošeno više za	4.053 „	79½	„

POGLAVJE IV.

Bogoštovje i nastava.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Prema proračunom odobrenoj svoti	34.819 for.	—	nč.
polučena jeste opravdana prištednja	2.861 „	27	„

Naslov 2.

Zemalj. prinos u svrhe bogoštovne.

Proračunom odobrena svota iznaša	101.713 for.	—	nč.
dočim je potrošeno samo	48.557 „	91½	„
prištednja od	52.155 „	08½	„

opravdana jeste.

Naslov 3.

Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Od proračunom odobrene svote	88.728 for.	—	nč.
potrošeno je samo	82.538 „	60	„
je opravdana prištednja od	6.189 „	40	„

poglavito s toga nastala, što nisu bila popunjena sva sistemizirana profesorska mjesta.

Naslov 4.

Srednja učilišta.

Od proračunom odobrene svote od	159.040 for.	—	nč.
potrošeno jeste	148.655 „	01	„
te po tome polučena prištednja od	10.384 „	99	„

poglavito s toga, što nisu sva sistemizirana učiteljska mjesta popunjena bila.

Naslov 5.

Pučke škole.

Od proračunom odobrene svote	33.534 for.	—	nč.
prištedjeno jeste	1.960 „	89	„

te je ova prištednja opravdana.

Naslov 6.

Štipendiji i obće obrazovne svrhe.

Naprama proračunom odobrenoj svoti	38.873 for.	—	nč.
polučena jeste opravdana prištednja	8.422 „	97	„

Naslov 7.

Mirovine.

Proračunom odobreni iznos od	24.064 for.	—	nč.
prekoračile su opravdano mirovinu za	305 „	95	„
Posljedak obračuna ovog poglavja jeste: Naslovi 1., 2., 3., 4., 5. i 6. pokazuju prištednju od	81.974 „	60½	„
dočim je u naslovu 7. potrošeno više	305 „	85	„
te iznaša prištednja	81.668 „	75½	„

POGLAVJE V.

Odjel za pravosudje.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Prema proračunom odobrenoj svoti od	27.822 for.	—	nč.
potrošeno jest više za	4.440 „	72	„

potrošak veći poglavito je nastao većim troškom na Sbornik i uredske i pisarničke troškove, nego li bje u tu svrhu proračunano.

Naslov 2.

Kr. stol sedmorice.

Proračunom odobrena svota od	51.877 for.	—	nč.
opravdano jeste prekoračena za	2.361 „	17	„

Naslov 3.

Kr. banski stol.

Od proračunom odobrene svote od	113.188 for.	—	nč.
polučena jeste opravdana prištednja	194 „	49	„

Naslov 4.

Sudbeni stolovi.

Proračunom odobrena svota od	402.749 for.	—	nč.
prekoračena jeste za	27.482 „	91	„

poglavito s toga, što je na stavku 5. i 9., naime na pisarničke i uredske, putne, ter troškove za izvršbu kaznene slobode znatno više potrošeno, nego bje u tu svrhu preliminirano, ter s toga, što je pod stavkom 17. potrošeno na osnutak gruntovnih uložaka 27.992 for.

96 novč., dočim je u tu svrhu jedino 15.000 for. u proračun stavljeno.

Opravdava se potonji veći izdatak time, što je radnje kr. zem. vlada u većem obsegu zametnula, nego bje preliminirano, pa se jednom započeti posao bez štete po zem. erar obustaviti mogao nije.

Naslov 5.

Kr. kotarski sudovi.

Proračunom odobrena svota od . . 291.211 for. — nč.
prekoračena jeste za . . . . . . 22.813 „ 82 „
poglavito s toga, što je pod st. 5. na pisarničke, uredske i putne troškove znatno više potrošeno, nego bje u to ime u proračun stavljeno.

Naslov 6.

Kaznione.

Proračunom odobrena svota . . . . 117.833 for. — nč.
prekoračena jeste za . . . . 15.484 „ 48 „
poglavito s toga, što su tekar ove godine povraćeni troškovi za ovozemne kaznenike u Ilovi i Rači za g. 1877.

Naslov 7.

Zem. i županijske sgrade.

Od proračunom odobrene svote od . 51.640 for. — nč.
potrošeno je opravdano manje za . 6.618 „ 17 „

Naslov 8.

Mirovine.

Proračunom odobreni iznos od . . 74.809 for. — nč.
opravdano je prekoračen za . . . 1.212 „ 55½ „
Posliedak poglavja V. jeste: Kod naslova 1., 2., 4., 5., 6. i 8. potrošeno jest preko proračuna . . . 73.795 „ 36½ „
a uštedjeno kod naslova 3. i 7. . 6.812 „ 66 „
te se pokazuje veći potrošak od . . 66.982 „ 70½ „
Posljedak svih pet poglavjah jeste:
Kod pogl. I. i IV. polučen je povoljniji uspjeh za . . . . 85.345 „ 77½ „
a kod poglavja II., III. i V. nepovoljnije za . . . . 74.324 „ 76 „
indi u cielom povoljnije za . . . . 11.021 „ 1½ „

B. Pokriće.

I. Odjel za poslove unutarnje.

Preko proračunom odobrene svote od 32.492 for. — nč.
unišlo jeste više za . . . . 307 „ 22 „

II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Napram proračunom odobrenoj svoti od . . . . 99.043 for. — nč.
unišlo je manje . . . . 12.254 „ 5½ „
ponajviše s toga, što je bio dohodak od nepokretnina znatno manji, nego bje preliminiran.

III. Odjel za pravosudje.

Preko proračunom odobrene svote . 13.699 for. — nč.
unišlo je više . . . . 10.892 „ 02 „

IV. 45% izravnih i neizravnih poreza i drugih dohodaka kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Od proračunom odobrene svote od 3,167.000 for. — nč
unišlo je samo . . . . 3,031.121 „ 48½ „
indi manje . . . . 135.878 „ 51½ „
Ovaj manjak nastao je time, što je godine 1877. preko preliminirane svote iz državne blagajne izvadjeno više za . . . . 340.560 „ 38½ „

V. Svota iz unišlih 63% poreznih zaostataka do godine 1867.

Na ovu stavku unišlo je . . . . . 208.816 for. — nč
dočim nebje u proračunu ništa postavljeno.

Posliedak pokrića.

Unišlo je kod I., III. i V. stavke preko proračuna . . . . 220.015 for. 24 nč
kod st. II. i IV. pako manje za . . 148.132 „ 57 „
Povoljniji jeste indi posljedak za . 71.822 „ 67 „

Godina 1879.

A. Potreba.

POGLAVJE I.

Sabor.

Preko proračunom odobrene svote od 40.000 for. — nč.
potrošeno jeste više . . . . 41.526 „ 40 „
Ovo prekoračenje opravdano je duljim saborisanjem.

POGLAVJE II.

Ban i njegov bureau.

Na prema proračunom odobrenoj svoti od . . . . 38.302 for. — nč.
potrošeno je više za . . . . 4.351 „ 79 „
koj potrošak opravdan je službenimi putovanji.

POGLAVJE III.

Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Od proračunom odobrene svote . . 81.735 for. — nč.
potrošeno je opravdano manje za . 2.740 „ 33 „

Naslov 2.

Gradjevni odsjek.

Naprama proračunom odobrenoj svoti 20.806 for. — nč.
potrošeno je opravdano manje za . 156 „ 65 „

Naslov 3.

Računarski ured.

Od proračunom odobrene svote . . 41.880 for. — nč.
pриštedjeno je opravdano . . . . . 97 „ 83 „

Naslov 4.

Statistički ured.

Preko proračunom odobrene svote od 4.500 for. — nč.
potrošeno jeste opravdano više . . 957 „ 50 „

Naslov 5.

Zemaljski arkiv.

Na proračunom odobrenoj svoti . 3.352 for. — nč.
uštedjeno jeste opravdano . . . 71 „ 60 „

Naslov 6.

Zemaljska blagajna.

Od proračunom odobrene svote . 12.433 for. — nč.
potrošeno je više za . . . . . . 710 „ 85 „
koji potrošak jeste opravdan glede podvorničkog pomoćnika u stavci 2.; nu glede dnevničara opažuje odbor, da je proračunom za god. 1881. neumjestnom upotrebljivanju dnevničara kod kr. zem. blagajne predusretnuto.

Naslov 7.

Kr. pol. oblasti I. molbe.

Na proračunom odobrenom iznosu od 362.800 for. — nč.
prištedjeno je opravdano . . . . 4.315 „ 50 „

Naslov 8.

Zdravstvo.

Preko proračunom odobrenoj svoti od 119.060 for. — nč.
potrošeno jeste više za . . . . 7.274 „ 41 ½ „
Ovaj veći potrošak opravdan je time, što su mnoge tražbine stranih bolnica za godinu 1878. tek ove godine na oznaku stigle, ter što su za ludnicu u Stenjevcu nabaljene stvari, za koje nebje ništa preliminirano.

Naslov 9

Oružničtvo.

Napram proračunom odobrenoj svoti od . . . . 224.430 for. — nč.
potrošeno jeste opravdano manje . 4.674 „ 83 „

Naslov 10.

Zemalj. i županijske sgrade.

Od proračunom odobrene svote od . 21.400 for. — nč.
prištedjeno jeste . . . . 22 „ 90 „

Naslov 11.

Cesto- i vodogradjevine.

Od proračunom odobrene svote od . 324.543 for. — nč.
potrošeno jeste opravdano manje za 7.999 „ 37 „

Naslov 12.

Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarstvenim svrham zatim zemaljski štipendiji.

Od proračunom odobrene svote od . 150.410 for. — nč.
prištedjeno jeste opravdano . . . 9.927 „ 44 „
poglavito s toga, što je pod st. 12. izdano za ratare u Slavoniji u mjesto preliminiranih . . . . 10.000 „ — „
dlino . . . . 821 „ 64 „

Naslov 13.

Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Proračunom odobrena svota od . 35.704 for. — nč.
prekoračena jeste za svotu od . . 36.317 „ 80 „
s toga, što je marvinska pošast golemi trošak prouzročila.

Naslov 14.

Mirovine.

Od proračunom odobrene svote od . 178.408 for. — nč.
potrošeno je opravdano manje za . 2.436 „ 35 ½ „
Posliedak poglavja III. jeste po tome:
Kod naslova 1., 2., 3., 5., 7., 9., 10., 11., 12. i 14. povoljniji jeste posljedak za . . . . 32.442 „ 70 ½ „
dočim kod nasl. 4., 6., 8. i 13. nepovoljniji za . . . . 45.817 „ 56 ½ „
u cielom indi nepovoljniji za . . 12.817 „ 76 „

POGLAVJE IV.

Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Od proračunom odobrene svote od . 34.373 for. — nč.
prištedjeno jeste opravdano . . . 8.327 „ 02 „

Naslov 2.

Zem. prinos u svrhe bogoštovne.

Proračunom odobrena svota od . 89.409 for. — „
prekoračena jeste opravdano za . 29.473 „ 73 ½ „

Naslov 3.

Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Od proračunom odobrene svote od . 85.261 for. — nč.
prištedjeno jeste opravdano . . . 3.195 „ 44 „

Naslov 4.

Srednja učilišta.

Od proračunom odobrene svote od . 157.143 for. — nč.
prištedjeno jeste opravdano . . . 7.946 „ 44 „

Naslov 5.

Primaljsko učilište.

Preko preliminirane svote od . . 4.780 for. — nč.
potrošeno jeste opravdano više . 1.071 „ 79 „

Naslov 6.

Uprava pučkih škola i preparandije.

Od proračunom odobrene svote od . 34.575 for. — nč.
nije potrošeno opravdano . . . . 1.189 „ 37 ½ „

Naslov 8.

Mirovine.

Od proračunom odobrene svote od . 21.457 for. — nč.
prištedjeno jeste . . . . 91 „ 47 ½ „
Posliedak poglavja IV. jest: Kod naslova 1., 3., 4., 6., 7. i 8. polučena je prištednja od . . . . 15.046 „ 59 „
dočim je kod nasl. 2. i 5. potrošeno više . . . . 30.545 „ 53 „
te po tom u cielom više potrošeno . 15.498 „ 94 „

POGLAVJE V.

Odjel za pravosudje.

Naslov 1.

Središnja uprava.

Proračunom odobrena svota od . . 27.858 for. — nč.
prekoračena jeste za . . . . . . 2.008 „ 83 „
poglavito s toga, što je na Sbornik trošeno više nego bje u proračun stavljeno.

Naslov 2.

Kr. stol sedmorice.

Od proračunom odobrene svote od . 51.982 for. — nč.
prištedjeno je . . . . 349 „ 73 „

Naslov 3.

Kr. banski stol.

Od proračunom odobrene svote . . 113.918 for. — nč.
prištedjeno je . . . . 2.629 „ 65 „

Naslov 4.

Kr. sudbeni stolovi.

Proračunom odobreni iznos od . 416.713 for. — nč.
prekoračen je opravdano za . . . 19.009 „ 52 „

Naslov 5.

Kr. kotarski sudovi.

Od proračunom odobrenog iznosa od 289.451 for. — nč.
prištedjeno je opravdano . . . . 311 „ 70 „

Naslov 6.

Kaznione.

Proračunom odobreni iznos od . 115.319 for. — nč.
prekoračen je za . . . . 13.002 „ 09 1/2 „
ponajviše s toga, što su troškovi za kaznjenike u Ilovi i granici za g. 1878. tekar ove godine namireni.

Naslov 7.

Zem. i županijske sgrade.

Odobreni proračunom iznos od . 40.712 for. — nč.
prekoračen je za . . . . 14.491 „ 32 „
poglavito s toga, što su gradjevine u Zagrebu i Lepoglavi više stajale nego bje predvidjeno.

Naslov 8.

Mirovine.

Preko proračunom odobrenoj svoti od 73.000 for. — nč.
izdano je više . . . . 4.755 „ 50 2/2 „
Posljedak poglavja V. jeste po tom sliedeći: Kod naslova 1., 4., 6., 7. i 8. potrošeno je više za . . . 53.267 „ 27 „
nasuprot kod nasl. 2., 3. i 5. manje za 3.291 „ 08 „
indi u cielom više za . . . . . 49.976 „ 19 „
Posliedak potreba kod svih pet poglavja je nepovoljniji za . . . 123.171 „ 08 „

B. Pokriće.

I. Odjel za unutarnje poslove.

Preko proračunom odobrene svote od 33.817 for. — nč.
unišlo je . . . . 11.981 „ 01 „

II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Preko proračunom odobrene svote od 89.946 for. — nč.
unišlo je više . . . . 25.010 „ 75 „

III. Odjel za pravosudje.

Naprama proračunom odobrenoj svoti od . . . . 25.880 for. — nč.
unišlo je više za . . . . 4.116 „ 83 „

IV. Tangenta izravnih i neizravnih poreza i drugih javnih dohodaka kralj. Hrvatske i Slavonije.

Naprama proračunom odobrenoj svoti od . . . . 3,056.498 for. — nč.
unišlo je . . . . 3,071,949 „ 30 1/2 „
indi više za . . . . 15.451 „ 30 1/2 „

V. Prihod iz aktivnih tražbina autonomnoga budgeta.

Po proračunu . . . . 43.602 for. — nč.

VI. Iz unišlih 63% porezovnih zaostataka do g. 1867.

Po proračunu . . . . 20.944 for. — nč.
Posliedak pokrića pokazuje u cielom povoljniji uspjeh za . . . . . 56.559 „ 89 1/2 „

Sa sliedećimi predlozi.

I. „Sabor odobrava računske zaključke o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za godine 1878. i 1879.“

II. „Pozivlje se vis. kralj. zem. vlada, da odredi shodna, da računarski ured troškove obskrbne, koji se imadu nadoknaditi, u evidenciji vodio bude.“

III. Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da izbjegne obzirom na prevodni ured trošku tumača magjarskoga jezika.“

IV. „Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da osujeti po mogućnosti prekoračenja u stavci 5., nasl. 4. i 5. poglavja V., umanjiv troškove za raznovrstne tiskanice.“

V. „Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da nešte na preliminiranih plaćah sudbenoga osoblja, u koliko to na uštrb pravosudja.“

VI. „Zaključni račun autonomnoga budgeta ima u buduće u pogledu sadržaja i oblika sastavljati po državnoga zaključnoga računa, te naročito nadopun s izkazi o blagajničkom rukovanju, o aktivah i pasiva te o zemaljskoj imovini naročito o vriednosti našastara

Sliedi izvještaj odbora za razsudbu zemaljskih zaključnih računa ob izkazu prekoračenja proračuna za godinu 1879. podnešenomu dne 13. rujna 1880. br. 52

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor izjavu odbora, kako ju je sada izvjestitelj pročitao?“

Sabor prihvati izjavu odbora, koja glasi:

Odbor podnio je izviešće visokomu saboru o zaključnih računih za godinu 1879. U zaključnih računih izkazana su prekoračenja i prištednje, te je izkaz visoka zemaljska vlada sastavila po tih zaključnih računih. Pošto je odbor zaključne račune za god. 1879. visokomu saboru na odobrenje predložio, to je time stvarno riešio i izkaz o prekoračenjih.

No odbor naišao je u podnesku kr. zemalj. vlade od 9. rujna 1880. br. 19.772 na nazore, koje nemože usvojiti.

Zaključkom od 14. siečnja 1879. pozvao je visoki sabor visoku kr. zemaljsku vladu, da kod eventualnih prekoračivanja proračunom odobrenih svota za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora, obrazloživ potrebu toga prekoračenja, potraži odobrenje sabora, i u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, da se ima pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.

Podnesav visoka kr. zemaljska vlada gornji izkaz, izrazuje nazor, da nije podniela tog izkaza prije s toga, što se prekoračenja u pojedinih naslovih prije svršetka upravne godine konštatirati nemogahu, navlastito što se prekoračenje cjelokupnoga pokrića samo računskim zaključkom uglaviti može.

S ovim se nazorom odbor složiti nemože. Stoji bo vis. kr. zemaljskoj vladi uz bok računarski ured, koji je u svako doba u stanju izjaviti, da li je proračunom dozvoljeni potrošak jur izcrpljen ili ne i to tim više, što se zakonom nedopušta virement, t. j. prenašanje iz jednoga poglavja i naslova u drugi.

Potrebu pako, da se bez dozvole zakonodavnih faktora potrošci nečine, koji nisu proračunom dozvoljeni, uvidjaju sve ustavne države, te postoji u istih odredba, da se za potrošak, koji nije u proračun uvršten, posebna dozvola putem zakona izhoditi ima.

Pod ove vrsti potroška nerazumjeva odbor ona pojanja prekoračenja, koja se u pojedinih rubrika kojega naslova iz raznih razloga dogoditi mogu, ali razumieva pod istim one veće potroške, kojimi se nenalazi pokriće u odobrenom proračunu, te koji nastaju time, da prirastu potrebe, koje se kod sastavljanja i razpravljanja proračuna nisu predvidjeti dale, nu kojih troškovi se bez štrba za javnu službu na dojduću godinu odgoditi nemogu, nego već tečajem godine, za koju je proračun odobren, podmiriti moraju.

Nemože odbor dieliti niti toga nazora kr. zemaljske vlade, da se sve dotle, dok se obračun o dohodcih kraljevina Hrvatske i Slavonije nesastavi, nemože znati, da li je efektivni manjak ili višak prema proračunu uzsliedio ili ne. Obračun bo ovaj, koji se tek mnogo kasnije, a svakako iza minuća dotične upravne godine sastavlja, za koju proračun valja, i za koju se zaključni račun predložiti imade, nestoji kod nas baš u nikakvom svezu sa dotičnim proračunom i zaključnim računom.

Potrošku stanovite godine imade kod nas mjerilom služiti proračun toli u dielu potrebe, koli u dielu pokrića, a gore spomenuti obračun služi nam zato, da vidimo, koliko je manje ili više iz državne blagajne izručeno na pokriće autonomne potrebštine ovih kraljevina, t. j. koliko i šta imadu ove kraljevine iz državne blagajne za stanovitu upravnu godinu tražiti ili koliko joj nadoknaditi; tražbina može služiti za pokriće potroška u bližjem sastaviti se imajućem proračunu, ili koji se inače izvanredno dozvoli, a eventualna naklada ili dug valjati će da nadje pokriće u bližnjem proračunu.

S toga ovaj odbor nije u stanju visokomu saboru da predloži, da od svog zahtjeva, po kojem kr. zemaljska vlada za prekoračenja proračuna putem zakona dozvolu izhoditi ima, odustane; a to tim manje, što se kod nas i onako sabor češće u godini sastaje, te je vladi prilika dana, da za potrebe, koje tečajem upravne godine nastanu, još iste godine ili barem dojduće godine, nu svakako prije, nego što rok za predloženje zaključnog računa nastane, uz shodno obrazloženje putem zakona izhodi dozvolu odnosna pokrića, koji će se slučajevi tim redje sbivati, ako kr. zemaljska vlada već prigodom sastavljanja proračuna do sada u upravi crpljeno izkustvo shodno uporabi, te i ona predvidjavnost dielom pokaže, koja je u svakom gospodarstvu toli nuždna, a koja je do sada, kako to u pojedinih naslovih i u pojedinih rubrikah od godine do godine opetujuća se prekoračenja svjedoče, podosta manjkala.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor zaključak odbora za razsudbu zemaljskih računa, koji glasi:

„Pozivlje se vis. kr. zem. vlada, da za sve proračunom nepredvidjene, te tečajem proračunske periode nastale potrebe u bližnjoj saborskoj sjeditbi, te svakako prije roka, nego se zaključni račun predložiti ima, izhodi pokriće od zakonodavnih faktora posebnim zakonom“.

Sabor usvoji ovaj zaključak odbora.

Napokon uze se u pretres izvještaj odbora za poslove agrarne o mnienju Alberta Štrige: Kako bi se dalo započeti, provesti i postići u kraljevini Hrvatskoj obćenito gospodarstvo, a kako napose obćenito vinogradarstvo i vinarstvo.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog agrarnoga odbora, koji glasi: „Da se predlog A. Štrige, koji je skroz gospodarske naravi, uputi na uredovanje kralj. zemaljskoj vladi, da ona, saslušav o njem obrazloženo mnienje zemaljskog kulturnog vieća i gospodarskog družtva, prema tomu shodna odredi?“

Sabor prihvati ovaj predlog agrarnoga odbora, te se predlog A. Štrige upućuje kralj. zemaljskoj vladi na uredovanje u svrhu shodne odredbe.

U dvanaest sati podieli predsjednik rieč zastupniku Pavlu Brantneru, da stavi sliedeću interpelaciju na svietloga bana:

„Je da li je Vaša preuzvišenost blagoizvoljela uvažiti predstavku križevačke podžupanije, da izvoli izhoditi u kr. ug. financijalnoga ministarstva, da prema slovu i duhu zakona o zemljarini od god. 1875. i sam narod sudjeluje kod izvadjanja istoga zakona, odnosno, da kot. katastral. povjerenstva pretresu rad kr. povjerenika za procjenu?

Ako nije, zašto ne?

Je da li je istina, da je razmjerje glede čistoga dohodka izmedju Ugarske i Hrvatske veoma nejednako, da će kraljevina Hrvatska razmjerno više poreza plaćati, nego li Ugarska? Što kani Vaša preuzvišenost u tom pogledu učiniti?"

Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Napokon podieli predsjednik rieč zastupniku Pavlu Brantneru, da stavi još jednu interpelaciju na svietloga bana, koja glasi:

„Je da li je Vašoj preuzvišenosti poznato, da kr. financ. nadzorničtva kod odmjerivanja vojničke takse oprostne neosvrću se ni na lazare iliti nesposobnjake za rad, niti prave razliku izmedju kuća zadružnih i nezadružnih?

Jeda li je Vaša preuzvišenost voljna u tom pogledu na kompetentnom mjestu shodne korake učiniti, da se toj nepravdi na put stane."

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u ¼1 sat po podne, uričuć buduću za ponedjeljak 27. lipnja u 11 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj saborskoga odbora o predstavki zagreb. kaptola glede osušenja posavskih nizina.
2. Proglašenje zajedničkih zakona.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom sada pročitanom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se odobrava. Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći novi podnesci:

Odbor za izradbu osnove zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podnosi nacrt zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Stavit će se u četvrtak dne 30. lipnja t. god. na dnevni red.

Preuzvišeni gosp. ban priobćuje, da će se na uspomenu blagopokojnoga cesara i kralja Ferdinanda obslužavati svečane zadušnice u četvrtak dne 30. lipnja t. g. u 9 sati prije podne u župnoj crkvi sv. Marije na kaptolu, te umoljava, da bi p. n. gg. saborski članovi tim zadušnicam prisustvovali.

Umoljavaju se svi p. n. gg. saborski članovi, da zadušnicam na dan 30. lipnja t. g. prisustvovati izvole.

Poglavarstvo slob. i kr. grada Požege podnosi predstavku u pogledu utjelovljenja grada Rieke.

Ustupa se odboru „ad hoc".

Branko Popadić, suspendirani obćinski načelnik u gornjem Miholjcu, prijavljuje svoje tegobe, što je od službe obćinskoga načelnika suspendiran.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

Zastupnik Fran Folnegović, poduprt dovoljnim brojer zastupnika, podnosi predlog, koji glasi: Povodom iz greda, koji se na Rieci proti Hrvatom opetovano doga djaju na pogibelj osobe i imetka njihova, pozivlje se k zemaljska vlada, da za zaštitu osobe i imetka na Rie živućih Hrvata preduzme shodne zaštitne mjere. Molim predlogu ovomu priznati prešnost.

Odlučiti će se još danas o prešnosti predloga, ond o njemu samom, da ide na odbor.

Preuzvišeni gosp. ban podnosi izjavu br. 1621, koj razjašnjuje okolnosti. Ja molim gosp. bilježnika, da i voli ovaj podnesak pročitati, onda će se viditi, što buc s njime.

Bilj. **Jovan Steković** (čita dotičnu izjavu preuz gosp. bana, koja glasi):

Visoki sabore! U saborskoj sjednici od 23. lipn t. g. prigodom pretresa predloga narod. zastupnika Folnegovića za izbor odbora „ad hoc", koji će, izpit sve predstavke obćina, prispjele saboru glede grac Rieke, istomu još za tekuće sjeditbe podnieti predlog pale su od strane nekojih članova sabora rieči o „k votvorenju" §. 66. nagodbenoga zakona i to:

a) Sam gospodin predlagatelj reče: Da su jur prijašnjih saborih bile izušćene rieči, da je ista nagod u članku, koji govori o „Rieci", patvorena i da u s bornici izušćena ta strašna osvada u saboru još op vrgnuta nije;

b) gosp dr. conte Vojnović pozva se takodjer svome govoru na te rieči i sumnje predlagatelja, da upitna ustanova nagodbe „falsificirana", ter pita vlac da li je ta sumnja o „falsifikaciji" nagodbe osnovana, napokon

c) narod. zastupnik gosp. dr. Vrbanić, reče izričn „Da je §. 66. nagodbe patvoren, jer da je sadašnji tel toga paragrafa sliedio kasnije priljepljenjem na prvaš bez sudjelovanja hrvatskog sabora, te da s toga taj p ragraf iliti ta ustanova nagodbe glede Rieke za Hrvats pravno nepostoji i da nije zakon."

Tim povodom nalazi kr. zemaljska vlada na teme dotičnih izvornih saborskih spisa kao previšnjih odpi sjedničkih zapisnika i razprava saborskih ovim očitov

da je tvrdnja o krivotvorenju §. 66. zak. članka XXX.: 1868. sasvim neosnovana, što obrazlaže i kazuje kako sliedi:

U saborskoj sjednici, držanoj dne 12. rujna 18(predloženo je izviešće hrvatsko-slavonske regnikola deputacije, izaslane da uredi državno-pravne odnoš ovih kraljevina prema Ugarskoj. Izviešću priloženi zapisnici svih zajedničkih sjednica, kao i osnova nag kako bje ugovorena medju deputacijami. — §. 66. osn nagode, predložene po odboru, glasi:

U smislu prediducih paragrafa priznaje se, da na eritorijalni obseg kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije spada:

1. Savkoliki prostor, koj za sada, skupa sa gradom Bakrom i njegovim kotarom riečkoj županiji pripada izuzamši grad Rieku i njegov kotar, glede kojih medju oba kraljevinska odbora nagodba uspjela nije, itd. itd.

Osnovi nagode dodana je izjava hrv.-slav. odbora, koja doslovce glasi:

Podjedno bi prijavljeno, da se kraljevinski odbor glede grada Rieke i njegova kotara zato nisu složiti mogli, jer jih poslanstvo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije za cieloviti dio zemljištnoga obsega istih kraljevina drži, dočim poslanstvo ugarskoga sabora tvrdi, da neposredno pripadaju zemljištu kraljevine Ugarske; a da su se radi toga oba poslanstva u tom pogledu tako sporazumila, da se, buduć svatko njih ostaje kod nazora u tom predmetu izraženih — svaki pokušaj predlaganja nagodbene kakove u tom obziru osnove mimoići te riešenje toga pitanja neposredno (dakle izključenjem dogovaranja putem regnikolarnih deputacija) dotičnim saborom pridržati imade. (Vidi str. 82. do 96. sab. dnevnika.)

U saborskoj sjednici od 21. rujna 1868. predloženo je saboru izviešće odbora izaslanoga, da vieća o predlogu riečkih zastupnika, koji izjaviše, da pošto se grad Rieka s kotarom ima smatrati odieljenim i neposredno s Ugarskom spojenim tielom, oni nesmatraju, da zaključci hrv. sabora obvezuju Rieku i njezin kotar, i zato, da iz sabora izstupljuju.

U istom se izviešću veli, da je odboru bilo predmetom viećanje o koracih učinit se imajućih, da nebude cielokupnost trojedne kraljevine gubitkom Rieke i njezinoga kotara okrnjena povodom tim, što se kraljevinski odbori u tom obziru nagodili nisu.

Odbor predlaže, neka se sabor obrati na Njegovo Veličanstvo s molbom, da neoborivomu pravu naših kraljevina na Rieku pribavi zakonito priznanje. Elaborat odbora bje u saboru pročitan, ter zaključeno, da će se prije svega uzeti u pretres operat kraljevinske deputacije o državo-pravnoj nagodi, zatim pako elaborat odbora glede Rieke, koji se ima tiskati i medju članove razdieliti.

U istoj sjednici započela je generalna debata o nagodbenom operatu. U sjednicah 21. i 23. rujna 1868. nastavljena je spomenuta generalna debata, jer u sjednici od 24. rujna 1868. bje na predlog zastupnika Žuvića zaključeno: „da se operat nagodbeni o državopravnom pitanju izmedju kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane, a kraljevine Ugarske s druge strane u cielosti, bez svake daljnje razprave primi“.

Predsjednik izjavi na temelju toga zaključka: „da je prestala svaka daljnja razprava i očitova, da je spomenuti operat primljen po čitavom saboru, izuzamši četiri osobe, koje su ostale sjedeć“.

Prihvatom nagode nije dakle sabor držao, da je riešeno pitanje riečko, ter je s toga prema zaključku stvorenu u sjednici od 21. rujna 1868., uzev u sjednici od 25. rujna 1868. u pretres elaborat odbora o riečkom pitanju, ter na predlog izviestitelja Fodroczy-a zaključio, da se prihvati predlog odbora, izaslana u riečkom pitanju, po kojem Rieka i njezin kotar spada na ove kraljevine i u smislu kojega ima se Njeg. Veličanstvo zamoliti, da ovomu pravu naših kraljevina pribavi zakonito priznanje. Predlog taj bje jednodušno primljen, ter zaključeno, da se preponizna predstavka glede prava na Rieku spoji s predstavkom, kojom će sabor predložiti osnovu državopravne nagode na sankciju. U sjednici od 26. rujna 1868. pročitana bje i primljena spomenuta predstavka i ujedno zaključeno, da se ista ima predati Njegovu Veličanstvu po deputaciji sabora.

U sjednici od 28. rujna 1868. izabran je odbor, koji će kralju podnieti gore spomenutu preponiznu predstavku.

U toj sjednici zaključeno je odgoditi sjednice sabora.

Sabor sastao se je opet 16. studenoga 1868. ter je u toj prvoj sjednici nove sjeditbe pročitan kraljevski reskript od 8. studenoga 1868., kojim je kruna odgovorila na predstavku, kojom bje nagodba podnešena na sankciju i podjedno zamoljeno riešenje pitanja riečkoga prama hrvatskim zahtjevom.

U tom reskriptu veli kralj, da je s iskrenim veseljem saznao, da su sabori kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije utanačili državo-pravnu nagodu i žali, što nije pošlo za rukom sporazumljenje glede Rieke. Nu nastavlja Njegovo Veličanstvo: „Buduć Nam je veoma do toga stalo, da se jedina ta preporna točka na umirenje obiju stranaka ukloni, to držimo za osobitu vladalačku dužnost, pokušati izmedju njih put prijateljske nagode.

Drugimi riečmi Njegovo je Veličanstvo izjavilo previšnju volju; da posreduje izmedju stranaka nesložnih u pitanju riečkom, apelirajući neposredno na oba sabora, kojim predloži: neka oba sabora neposredno, to jest mimo regnikolarnih deputacija na temelju diplome slavne uspomene kraljice Marije Therezije i čl. IV. god. 1807., koji se na njih osniva, priznadu: „da trgovački grad Rieka sa pripadajućim si kotarom sačinjava posebno ka kruni ugarskoj spadajuće tielo (separatum sacre regni coronae adnexum corpus).

Sjedine li se oba sabora u temeljnoj toj misli, onda, nastavlja kruna, neka pristane i na to, da izašalju regnikolarne deputacije, koje će sudjelovanjem riečkih zastupnika medjusobnim prijateljskim sporazumkom utanačiti sve, što bi u tom pogledu iziskivali tako pravedni obziri dotičnika, kako i interesi ovih zemalja ugarske krune, ter u tom smislu malko dalje dodaje:

„Razlikost mnienja, koja glede Rieke postoje izmedju Ugarske i Hrvatske, nemože se odnositi na ine, nego li

na one predmete, za koje je kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji sa više spomenutom državo - pravnom nagodom ujamčeno posebno autonomno zakonarstvo i sobstvena domaća vlada.

Kruna se pouzdano nada (očekuje za stalno), da će obe legislative prihvatiti taj njezin predlog, ter u tom očekivanju izjavlja: da je podjedno podielilo previšnju sankciju nagodbenomu zakonu.

Hrvatski sabor prihvatio je predlog reskripta u sjednici od 17. studenoga 1868. i u sjednici od 18. studenoga 1868. i ovaj prihvat preponizno javio kruni. To isto učiniše i obe kuće ugarskoga sabora, koje su prije prihvata posredujućega kraljevskoga predloga bile jednodušno zaključile, da primaju doduše državno-pravnu nagodu, nu pod uvjetom, da Hrvatska prizna izključivo pravo Ugarske na Rieku.

Iz ovoga razlaganja sliedi, da je nagodbeni zakon stekao previšnju sankciju u svih svojih ustanova osim one u §. 66. koja se tiče Rieke i njezinoga kotara i koja nemože se ni smatrati dispozitivnom zakonskom ustanovom. već konstatiranjem neuspjeha dogovora, koje konstatiranje kruna želi, da se zamieni prihvatom predloga sadržana u reskriptu, kojega smo sadržaj razložili. Drugimi riečmi:

Reskript, ako se po obih legislacijah prihvati, mora se smatrati integrirajućim dielom nagode, koja se ima popuniti u smislu prihvaćenoga kraljevskoga predloga.

Dogovori regnikolarnih deputacija glede pitanja državo-pravnih, postojavših izmedju Ugarske i Hrvatske, tekli su uzporedo s pitanjem teritorijalne pripadnosti Rieke k jednoj ili drugoj od ugovarajućih zemalja, ter dočim su prvi riešeni sporazumkom obiju stranaka, nebje polučen sporazumak u pitanju riečkom, što je Njegovo Veličanstvo potaknulo, da obim saborom učini posredujući predlog, ter u stalnoj nadi, da će taj predlog biti primljen, podieljuje sankciju nagodi.

Predlog bje po obih saborih primljen, ter u oči suglasja svih faktora pozvanih, da pitanje riečko rieše, prikazuje se posve pravilnom sankcijom zakona o nagodi takovom redakcijom ustanove §. 66., tičuće se Rieke, koja odgovara prihvaćenom po ugovarajućih strankah previšnjemu predlogu.

Drugi dan, iza kako je gornji previšnji reskript i u njem sadržan i posredujući predlog krune po saboru prihvaćen bio, u sjednici od 18. studenoga, proglašena bje po kralju sankcionirana nagoda, koje §. 66. u podpunom suglasju sa predlogom reskripta onako glasi kako i dan danas obstoji.

U oči svega toga nemože ovdje sa razlogom govora biti o kakvom krivotvorenju §. 66. nagode, t. j. o takovu postanku sadanjega sadržaja toga paragrafa, koji bi se bez znanja i privole bilo krune ili sabora dogodio bio; jerbo je kruna sankcioniranu nagodu sa ovako stiliziranim paragrafom 66. poslala našemu saboru istodobno sa gore navedenim reskriptom, koji istu štilizaciju toga pa ragrafa saboru na prihvat predlaže, ter samo u nadi stalnom očekivanju, da će taj posredujući predlog krun po saboru prihvaćen biti, podjedno nagodu sankcionira dakle je kruni pri podieljenju sankcije nagodi svakak poznata bila ova u predpostavi prihvata reskripta uvršten prama prvobitnoj nova štilizacija §. 66. nagode, a tak isto poznata i saboru, koji je dan prije proglašene na gode gore navedeni kr. reskript prihvatio, a zatim poslj tako proglašene nagode u sjednici od 19. studenoga 186 zaključio i odpravio na Njegovo Veličanstvo prepokorn „zahvalnicu" za odobrenje proglašene nagode.

Ovako stoji pitanje o postanku sadanje redakcije § 66. nagode, koja se po autentično razloženom i dokaz nom stanju stvari niti prama svietloj kruni, a niti pram saboru, dakle naprama nijednom od zakonodavnih fak tora „krivotvorenom smatrati nemože".

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Glasovi, koji s se o §. 66. nagodbenoga zakona već od više godin manje više jasno ili nejasno, sa većom ili manjom uvj ravanošću raznosili, a, gospodo, oni glasovi, što je ne dan u sjednici saborskoj jedan od naših drugova podiga kao obtužbu, da je zakon nagodbeni, temeljni zakon ov kraljevine, ništetan, jer je u jednoj od bitnih točka iz pačen, izvraćen, oni glasovi bili bi podobni i vrstni v liko uznemirenje duhova u našoj zemlji pobuditi, zat je upravo hvalevriedno od kr. zem. vlade, da je tak brzo pohitila da narodu možebiti u nekih dielovih z vedenom, jasnu i objektivnu istinu predloži. Naravsk stvar, visoki sabore, da medju onimi glasovi, koji su u sabornici podigli, i medju ovim razjašnjenjem visok vlade, u narodu može biti želja, da na neki način viso sabor, neću reći, konačni sud izreče, nego da on izja što misli. Na to bi bilo po mom mnienju, o tako važno predmetu, kao što je ovaj, nemoguće, da bi već dana sabor ipak o tom koju rieč rekao. Predmet je odviš važan, a strasti su možebiti odviše uzbunjene, te je p treba, da o tom sabor prije razmisli, i onda svoju k načnu rieč izrekne. Zato bi ja predložio, da se ova i java visoke vlade posebnom odboru predade; a pošt je pitanje u najužjem savezu sa pitanjem potaknutim predstavkah i peticijah obćina i municipija o riečko pitanju i pošto je u to ime odbor ad hoc već izabra ja se usudjujem vis. saboru predložiti, da i ovu izja visoke vlade izvoli predati ovom istom odboru, koji j glede pitanja riečkog izabran, i on će shodan predlo učiniti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Ja sam hotio ovaj isti predlo učiniti, koji je učinio g. Miškatović.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? — Ako nitk neželi, glasovati će se o predlogu g. Miškatovića.

(Nitko se nejavlja.)

Prima li vis. kuća predlog gosp. Miškatovića, da se vo razjašnjenje visoke vlade uputi na odbor u pitanju ečkom izaslani.

(Prima se.)

Predlog je primljen, i ovo razjašnjenje ide odboru aslanom u pitanju riečkom, odboru ad hoc.

Po mnienju predsjedničtva ovog ide takodjer onaj alo prije pročitani predlog g. Folnegovića ovomu odoru „ad hoc" u riečkom pitanju izaslanom. Pitanje pako prešnosti ovoga predloga staviti će se još danas na ievni red.

Fran Folnegović: Ja bi se usudio visokom prededničtvu primjetiti, da ovo nije predlog takav, koji bi po svojoj naravi imao onomu odboru uputiti, nego da predlog takav, koji se može mimo onog odbora riešiti, vis. sabor o njem zaključiti. I nedavno se je riešio kav sličan predlog mimo odbora, tada je moj štovani ug g. dr. Starčević predložio, da se vlada pozove, da dovolji zakonu glede sjedišta za obdržavanje županijih skupština. Držeći daklem, da neće biti od potrebe utiti ovaj predlog odboru, molim, da mi se dozvoli egovu prešnost obrazložiti.

Predsjednik: Ovaj je predlog stavljen u podpunoj fmi poslovnika, a poslovnik propisuje, da se svaki kav predlog ima uputiti odboru obstojećem ili na novo ibranom. Buduć, da je ovaj predlog naravi takove, da odnosi na ono, u čemu je već izaslan odbor, s toga o predsjedničtvo misli, da se ovaj predlog uputi onom riečkom pitanju izaslanom odboru.

Prima li vis. kuća to?

(Prima se.)

Ide dakle odboru u riečkom pitanju izaslanom.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće saborskog odbora o pdstavki zagrebačkoga kaptola glede osušenja posavskih nina.

Molim g. izvjestitelja da zauzme mjesto.

(Ante Zindl zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izv. **Ante Zindl** (čita dotično izviešće, koje glasi):

„U sedmoj sjednici sabora kraljevina Dalmacije, Hvatske i Slavonije, držanoj 8. kolovoza 1879. jest na oaj saborski odbor odpućena predstavka prvostolnoga kotola zagrebačkoga, u pogledu sustavnog sušenja poskih nizina.

Obzirom na važnost dotičnog predmeta preporuča oaj odbor, da visoki sabor sliedeće zaključiti izvoli:

„Sabor uvjeren, da kralj. zemalj. vlada kod odredjinja gradnja savskih nasipa, bila je vodjena ne manje dnosti kao i dobrom namjerom zaštititi život i imetak pgibelji izvrženih žitelja, ali isto tako iz poznatih mu činjenica upućen, da upitne radnje, ma da su i bile oslone na postojeći u krieposti zakon od 30. pros. 1873. nadkriljujuć radnu snagu posavskoga žiteljstva nisu dose očekivanju u svemu odgovoriti mogle, pozivlje kr. zemaljsku vladu, da, dok nenastupe žudjene okolnosti i vrieme, da se ne samo reguliranje Save, nego i njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu poduzeti uzmogne, upitne radnje, u koliko su u dobro promišljenom smjeru zasnovane, nastavi i dovrši, o shodnih priprema za promjenu zakona od 30. pros. 1873., kojega nedostatci jesu i ovom sgodom opaženi, misli te prema tomu za njegovu preinaku osnovu saboru na razpravu već u budućem prvom saborskom zasjedanju podnese.

Osim što Sava kao i Drava sačinjava državnu i zemaljsku rieku, imajući još od čuvanja i dizanja porezne snage dotičnoga žiteljstva toli država koli zemlja svoju korist, nastoji izdašnom podporom, to iz državnih to iz zemaljskih sredstva, radnoj snagi naroda u pomoć priteći".

Visoki sabore! O predmetu ovom bijaše mnogo godina u ovoj visokoj kući govoreno, te tako je visokomu saboru, tako je i našoj cieloj zemlji poznato, u kakvoj tugi i nevolji naš narod u Posavini i Podravini žive, kako najme živući duž Save i Drave od silnih poplava često stradava. Godimice poplavi Sava i Drava, kako znamo, mnoge četvorne milje, te ih pretvori u jezero, i time naravski silni usjevi, mnoge livade i pašnjaci propadu, tako onaj kukavni narod nije u stanju da iz inače plodonosne zemlje pravu korist crpiti može. Meni je dapače, visoki sabore, i to poznato, da je u občini svetogjuračkoj i čerkovačkoj, u podžupaniji osiečkoj, Drava kakovih 500 rali od občinskih pašnjaka progutala. Ti ljudi moraju danas kod obližnjih svojih vlastelina uzimati pašnjake u zakup, da si tako svoje blago prieko ljeta prehraniti uzmognu. Sve bi to onaj narod pregorjeti mogao, da mu se nečini grozna nepravda time, što se kojih 8, 10 godina propisuje i ućeruje porez za pašnjake, koje već neimadu. Takovih primjera, visoki sabore, imade u našoj domovini i više, te bi se ja osudio ovom sgodom zamoliti vis. vladu, da bi povjerenstveno dala izviditi te pašnjake i uznastojati, da se onaj porez, koji je uplaćen već kroz ovih 8, 10 godina, povrati i propisano odpiše.

Poznato je, gospodo, i to, da Sava i Drava izlievom svojim zapuste silne kaljuže, močvare, kojih kužno izparivanje škodi ne samo zdravlju ljudi, nego i životinje, pak se sbilja često pojavljuju, udomljuju silne bolesti, naročito opasne groznice. Netreba dokazivati, da se često struga promieni, i da brodarenje, a kroz to ravno i trgovina zapinje, a da je promet i trgovina jedno od najvećih blagodati zemlje, netreba spominjati. Poznato je po statističkih podatcih, da se je narod u Posavini živući, posljednjih godina za 7% umanjio. To je žalostna činjenica, i zato je dužnost vis. vlade i vis. sabora, da ozbiljno o tom razmišlja, kako bi se tomu zlu doskočilo. S toga je i ovaj saborski odbor, uvaživši sve to, prihvatio predlog, koji je ovdje pročitan, i koji ništa novoga nije, nego predlog g. zast. Berute, kojeg je stavio prigodom razprave na odgovor vis. vlade na interpelaciju gosp. Folnegovića, samo jedinom promjenom, da se u našem

predlogu promjenila izreka, gdje se kaže u predlogu g. Berute, da se pozivlje vlada, da podnese zakonsku osnovu što prije, što je odbor promjenio, i izrekao tamo, da se kaže: „već kod prvog budućeg zastupanja“.

Mislim, da nije potrebno ovdje dalje o tom govoriti, nego molim vis. kuću, da ovaj predlog onako kako je predložen, prihvatiti izvoli.

Predsjednik: U istom predmetu stavio je na stol visoke kuće g. zastup. Vučetić protupredlog.

Molim, da se pročita!

Izvj. **Ante Zindl** (čita dotični predlog koji glasi): „Budući molba zagrebačkoga kaptola radi čišćenja Črnca netiče se stvari o savskih nasipa, u pogledu kojih je sabor od god. 1879. u 42. sjednici opunovlastio vladu, i nadalje radnje u Savi mimo zakona od 30. prosinca god. 1873. preduzeti: to mole podpisani, da se predlog odbora istomu povrati s tim nalogom, da svoj noviji predlog na čišćenje Črnca stegne“.

Predsjednik: Rieč ima g. protupredlagatelj, da obrazloži svoj protupredlog.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Kroz ovo nekoliko godina, i to kroz 10 godina mnogo je nesreća našu domovinu snašlo: jedno povodnje i druge elementarne nesgode, phylloxera, pošast, kuga itd., a uz to je bilo i nešto stalna, što je tištilo narod, osobito onaj, koji oko Save stanuje. Pojedini ljudi i korporacije došle su k vis. vladi i molile, da bi ona odredila, da se predradnje preduzmu, da su nasipi slabi i pogibeljni i da se pogibelj dan za danom povećava.

Visoka vlada imala je pred sobom dva puta, da pomogne moliteljem: jedan je bio zakonit usljed zakona od god. 1873. od 30. prosinca, a drugi je imala vlada za se usus prijašnjih godina, u sljedstvu kojeg, ako je bila potreba za radnje na Savi, bilo je pozvano više podžupanija te su one te radnje pokušale izvršiti.

Visoka vlada za onda — neznam s kojih razloga — nije izabrala niti jedan, niti drugi put, nego je naredila putem odredbe, da lih oni, koji su uz Savu, koji su postradali i svaki dan postradavaju, da su samo oni prisiljen i i primorani te nasipe graditi. Po tom dakako silni je teret nastao za nje, jer po 300.000 kubičnih metara navalilo se na, tako rekuć, nekolicinu posjednika. Onda su se oni obratili na vis. vladu i onda sam bio ja primoran na vis. vladu u saboru staviti interpelaciju, u kojoj sam razlagao, da nije zakonito niti probitačno, nu obratno ubitačno, te radnje, koje nisu sistematične, koje nisu od velike koristi, da bi se tamo silnim troškom ovršile.

Na to je bio na predlog gosp. zastupnika Vončine odbor od sedam lica izabran, koji bi pregledao stvar. Što je bilo kašnje? Mjesto, da je sabor ono, što su ova sedmorica učinila, poprimio, stavio je jedan gospodin svoj predlog, po kojem se je dao indemnitet vis. vladi, koji ovako glasi: Buduć da nema sredstva, opunovlašćuje se vlada nadalje, da ona onim putem i onimi sredstvi, koja je prije imala i nadalje obavi ove radnje sa[...] skih nasipa.

To već tri godine traje, gospodo moja! I što [...] dismo? Da je ta naredba od godine do godine slabij[...] tako rekuć, da nije više moguće podnositi.

Ove godine bio sam sâm kod konkurencialne razpra[...] i onaj obseg, koji se ima 200 metara kopati, mora [...] sada 500.000 metara, a to je pol miljuna metara, kopa[...]

To je gubitak, kojeg nije moći podnositi. Pa kak[...] tomu pomoći? Vlada je dobila indemnitet — istina — [...] taj indemnitet nesmije prolongirati na neizvjestno vriem[...] jer do onda mogu biti uništeni oni, koji su prisiljeni [...] radnje obavljati, te radnje prekomjerne, ali ipak puča[...] stvo je naučno poslušati i uvjek je te radnje obavlja[...] u onom smjeru i u onoj mjeri, u kojoj je vis. vlada z[...] poviedala.

To mogu shvatiti, da dotle, dok vis. vlada nebu[...] našla vremena i sgode, da promieni zakon od 30. pr[...] sinca god. 1873., ili dok nebude namakla druga sredstv[...] da može osloboditi one, za koje je teret prekomjera[...] kazati ćemo: „Inclinate capita vestra“, pak nadalje radi[...]

Ali ovaj odbor komunikacionalni drugčije je shvat[...] stvar.

Kaptol nije molio radi savskih nasipa, nego kapt[...] je samo to molio, videć, da sporo idu radnje oko sa[...] skih nasipa, videć s druge strane, da neće biti sko[...] osušene njive i livade, videć, da će sve zemlje i liva[...] kroz Črnac biti uništene i opustošene, to je molio viso[...] vladu, da bi u pomoć pritekla ne toliko materialno, k[...] liko moralno.

God. 1876. vis. je vlada — ako se nevaram — 2[...] decembra — pozvala sve interesente, koji su zaista[...] došli u Nart. Visoka vlada pozvala je ne samo sesvetsk[...] dugoselske nego i brežke do Gradiške, i oni su do[...] tamo, stvar se je razlagala i oni su to pojmili jedn[...] dušno, a zašto, jer nam livade propadaju, a nemamo [...] kakova dohodka.

Na nesreću bio tamo vladin izaslanik Augustin. [...] je kazao njima, da tako neide, nego da se ciela mre[...] lonjsko-poljska mora urediti. Kako su oni to čuli, k[...] grom svi su otišli, netreba čišćenja, netreba ništa [...] tako, da se do danas — već evo 3 godine — nije ni[...] uradilo.

Sada komunikacionalni odbor — što radi? Ja nezna[...] je li iz prijašnjih godina sada tekar referira, nezna[...] kako se to dogodilo, ali čujem, da on sada predlog či[...] i opunovlašćuje vis. kuću — na što? Na ono, što m[...] kaptol: ne na čišćenje Črnca, nego na uredjenje savsk[...] nasipa.

Ja mislim, vis. sabore, da će to jako težko biti [...] one, koji bi rado, da se stvar uredi. Ako se to zaba[...] to bi se ad calendas graecas čekati imalo, dok se sv[...] ta stvar, i reći će se, da je bezpredmetna stvar, jer [...] imade riešiti pitanje ob uredjenju savskih nasipa.

S toga molim, da se ovaj predmet ovomu odboru rati tim nalogom, da se stegne lih na čišćenje Črnca, ne na savske nasipe.

To je moje mnienje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Fran Folnegović: Molim rieč!

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja podupirem predlog prečastnog dra. Vučetića s razloga, jer želim, da ide natrag na dbor, ali mislim, da odbor nebi imao stegnuti svoj rad na pojedini samo potok, na čišćenje Črnca. Držim, da ebi mogao odbor stegnuti mandat svoj, gospodo, s toga zloga, što predstavka prvostolnog kaptola zagrebačkoga, oja služi povodom samo pitanja o regulaciji Save, u voj alineji naglasuje i ztiče potrebu tog reguliranja. aklem, mi nesmijemo ovu stvar tako posve jednostrano vatiti. Mi, gospodo, o tom pitanju imamo predlog podsti. Predlog, kako je ovdje podnešen, izradjen je, ako nevaram, prije dvie godine, i mislim, da je g. pokojni altić izviešće podpisao. Ja neznam, gdje je stvar zapela, k u ovoj formi danas podnešena. Odbor ju nije mario u oj formi podnesti, nego u ovoj, pak na novo predlog nieti. Imade razloga svaki dan više, da se u pitanju posavih nizina nešto sustavna poduzeti imade. U tom pogdu, ako nebi imao odbor zadaću, da čini bog zna kakove osnove na tanko razpredene, ali bi mogao načiniti nkretan predlog, u kojem stavlja sabor zahtjev na du, da ovo pitanje čim prije i što temeljitije u pretres eti izvoli. U to ime ja želim, da se ovo izviešće odni natrag na odbor komunikacionalni.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zorić.

Josip Zorić: Pitanje ovo o savskih nasipih i osušiju savskih nizina, kako se često ponavlja, znak je, je to pitanje za cielu zemlju važno, i da danas stoji dnevnom redu, i stati će tako dugo, dok se povoljno rieši. Pak, jer se sbilja često ponavlja, znano je, da ne učinjeno ništa.

Gospodo moja! Nama je svima poznato, da je Hrska jedino ograničena na poljodjelstvo, i da sve svoje rebe iz poljodjelstva podmiruje, pak s toga se mora stojati, da zemlja bude što produktivnija. Najblagoslovnija bila bi Posavina, ali naravski, da tomu treba da i žrtava, pak se s toga često predlagalo sad ovo ito Save regulirati, sad ono. Ali osim toga imade i igih stvari, koje mnoge zaprieke prave, a to su prici. Medju timi takodjer taj Črnac protiče kroz tri občine, z sesvetsku, dugoselsku i brežku. Ako je kišovito eme, uništuje sva polja tamo i livade, gdje mnogi podari neimadu posve nikakove koristi. Znam vlastelinâ, i bi na hiljade centi imali siena tamo, pak nisu imali akove koristi tamo. Kaptol zagrebački imao je to na u, jer on ima svoj posjed tu, te nastoji, kako bi se savske ine i Črnac naime uredile. Zato bi podupirao predlog kanonika Vučetića, da se taj predmet odboru povjeri, da ga svestrano izvidi i pronadje, što bude koristno i nuždno u interesu zemlje, i da takav predlog stavi. Ja podupirem daklem predlog g. kanonika Vučetića.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima g. protupredlagatelj, da po drugi put govori o tom.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Ja sam svoj predlog tako učinio, da se ima samo i lih predlog odbora na čišćenje Črnca protegnuti; za to nisam mogao i nemogu primiti predlog komunikacionalnog odbora, jer on uzimlje tu stvar, kao da to spada na čišćenje i na gradnje nasipa, — da se to na to proteže.

Ja kažem, da to nije nikakav smisao, jer, kako kaže g. Folnegović, da je kaptol zagrebački molio, da se u pogledu Save nešto odredi. To je bilo i ja to vjerujem, da se nebi samo Črnec ili Dugoselo, Sesvete uredilo, nego da bi najbolje bilo, da se ciela Posavina uredi, da se te nevolje rieši kaptol i tom prigodom, kada je molio sabor, da bi se od strane vlade odredilo, da se urede savski nasipi, onda je kao petit specialni stavio, da vis. vlada odredi, da se Črnac uredi kroz one tri občine, kroz koje teče.

Godine 1877. — 23. decembra — zemaljska je vlada sbilja odredila i na lice mjesta konferenciju sazvala. Pošto g. Folnegović misli, da bi dobro bilo, da se čišćenje Črnca sa savskimi nasipi spoji, ja toga nemogu shvatiti. Ako sada kaptol moli, da se čisti Črnac, Čazma i Lonja, a može dopustiti sabor, da to biva kroz interesente, ovdje ja nevidim razloga, zašto bi se umješala ta stvar sa savskimi nasipi.

Zato molim još jedanput vis. sabor, neka bi izvolio moj predlog primiti, t. j. da se uputi odboru natrag, tim nalogom, da na molbu kaptola učini predlog, u tom smislu predlog, da li se ima preduzeti čišćenje ili ne, jer ako ćemo mi na savske nasipe čekati, to bi tim stvar zamršenija bila, a ovo je stvar jednostavna, pa bi se moglo od strane sabora preporučiti vladi, da bi to uvažila. A ako je bilo jedanput nesporazumljenje medju interesenti, da nebi dala priliku, da bude i drugi put i to nije razlog, da se zato stvar nerieši.

Zato bi molio, da vis. sabor odredi, da se ta stvar odputi odboru natrag.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Ante Zindl**: Visoki sabore! Ja moram ostati pri predlogu ovom, kako ga je odbor predložio, s toga razloga ponajviše, što se g. Vučetić poziva ovdje, i veli, da je ovdje zakon povriedjen, da se nemože čekati, dok se zakon promieni, i na temelju drugog zakona, da se posao obavi. Ja mislim, da baš zato, što se nemože čekati, dok se zakon promieni, dužnost je vis. vlade, da nastoji svim nevoljam doskočiti, jer sam uvjeren, kada bi se čekalo tim poslom, da bi se navalilo na vis. vladu, pak većim pravom predbacivati moglo, zašto nisi radila, da se tomu zlu na put stane. Ja mislim, da mi možemo

prepustiti, da vlada radi na temelju onog zakona, koji postoji od 30. prosinca 1873. godine, tim više, da nam onaj narod još većma nepostrada. Ako bi se sa svih krajeva tako došlo, te zahtievalo, da država i zemlja te poslove obavlja, to ja mislim, da bi se vas naš narod mogao pobuniti. Uzmite naš narod u Posavini. Koliko su posla nedavno zadali oni kanali, koji su 70.000 for. stajali? Pojedini su interesenti i vlastelinstva 6000 for. doprinieli u tu svrhu. Sada, prošle godine, provedena je konkurencijalna razprava glede nasipa kod svetog Gjurgja. Taj posao iznosi može biti 4, 5, do 6000 for., a prije dvie godine nasip kod Miholjca, koji je stajao 6000 for. To je silan teret, koji narod podnašati mora, s toga preporučam vis. saboru još jednom, da ovaj predlog prihvati, da ovi poslovi nezapnu, nego da se nastave, i da se narod obrani od nesreće i povodnje.

Predsjednik: Debata se zaključuje. Sada se stupa na glasovanje. Glasovati će se prvi krat o protupredlogu g. Vučetića. Ja bi molio g. izvjestitelja, da pročita protupredlog.

Izvj. **Ante Zindl** (čita protupredlog taj, koji je gore priobćen).

Predsjednik: Molim, neka se sada pročita predlog odbora.

Izvj. **Ante Zindl** (čita predlog odbora, koji je gore priobćen).

Predsjednik: Sada će se glasovanje preduzeti. Glasovati će se za protupredlog g. Vučetića. — Ona gospoda, koja su za to, da se protupredlog g. Vučetića primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Protupredlog gosp. Vučetića jest primljen, i tako se dalje glasovati neće.

Dalje je na dnevnom redu čitanje zajedničkih zakona. Molim g. bilježnika, da izvoli čitati.

Bilj. **Jovan Steković** čita zajedničke zakone, i to: zak. čl. LVII. god. 1880. o državnom proračunu za god. 1881.; zak. čl. LVIII. god. 1880. o gradjenju stalne sabornice; zak. čl. LIX. god. 1880. o privremenoj preinaci §. 6. zakonskoga članka XXVII. g. 1880. slovećega o vojničkoj oprostnoj taksi; zak. čl. LX. god. 1880. o preinaci točke 10. §. 4. zak. čl. XXIV. god. 1875.; zak. čl. LXI. god. 1880. o preinaci nekojih ustanova zakonskoga čl. XX. g. 1875. slovećega o porezu na vožnju po željeznicah i parobrodih; zak. čl. LXII. god. 1880. u predmetu dozvole novačkoga i doknadno-pričuvnoga kontingenta, imajućega se staviti god. 1881. napokon zak. čl. LXIII. g. 1880. o mostarini, što se ima plaćati za osobu prelazeću preko budimpeštanskoga željezničkoga mosta.

Predsjednik: Čitanje zajedničkih zakona je dovršeno. Sada dolazi na dnevni red današnji predlog g. zastupnika Folnegovića o pitanju prešnosti njegove.

Fran Folnegović: Molim da se pročita predlog, da se zna, zašto je prešnost i o čem se radi.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita dotični predlog, koji gore priobćen).

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazl prešnost predloga.

Fran Folnegović: Za obrazložiti i opravdati pr nost predloga, dozvolite mi, da nekoliko redaka iz pism pročitam, koje mi je stiglo malo poslje iz Rieke od koliko gradjana i kućevlastnika riečkih, koji se zo Hrvati.

U pismu tom kaže se: „Dne 25. t. mj. prigod izbora zastupnika za ugarski sabor priredila je ovdaš klika veliku gungulu. Riečki fakini, razlupav uz vi „propali Hrvati“ prozore hrvatske čitaonice, dodjoše p Barčićev stan, gdje opet prirediše gungulu, vičuć „prop Barčić, propali Hrvati!“ Riečko redarstvo, ne sa da im nije ništa učinilo, nego se još smijalo. Na č izgrednika stajahu djaci magjarske realke na Rieci. Po vara se, da će se opetovati slične gungule. Život i i tak riečkih Hrvata jest u pogibelji.“ Dosti mi je bilo motiviranje predloga pročitati samo ovo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Jedna želja ra drugu. Da visoka vlada nije izjavila ovdje onomad, nemože reda učiniti, nebi se bilo ono dogodilo na Ri

Visoki sabore! Ja sam kazao odmah, da je najv pogrieška to, što je vlada učinila.

Kada ja kao načelnik obćine jedne nebi mogao r načiniti, što će sliediti? Vlada, koja je na svom mje mene bi digla, koji nemogu red učiniti. Vlada, koja može u jednom gradu red učiniti, ta je vlada nemoć

Dotični fakini su kuražu dobili i napadaju naj ličnije gradjane. Vi ste čuli, da oni nemogu bez re vera po gradu ići. To je sve usljed izjave vladine, nemože reda učiniti. Ja sam ponudio i ponudjam drugi put, da ću red učiniti sa nekoliko ljudi. (Smi Vlada, koja ima na razpolaganje vojsku. Mislim, da svi, koji doprinašamo državi imetkom i životom, može biti toliko zaštićeni, da možemo u miru živiti. Ja misl da ako je što prešna, da je ovaj predlog prešan. N se vlada odlučno izjavi ovdje danas, pak će pres nered u gradu Rieki, gdje su u pogibelji naša braća vati. Ja molim visoku vladu, da okrene svoj govo dokaže, da može red učiniti.

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp. predstoj unutarnjeg odjela.

Jovan barun **Živković**: Poradi svega toga, što s čuo, vlada nemože biti za prešnost. Vladi, koja im svoje organe, koji joj dojavljaju, u čem se nalazi st i koja imade svog velikog župana ondje, nije ništa znato, da su se kakvi izgredi na Rieci dogodili. Pr dok nema sa svoje strane izviešće, nenalazi se ona budjenom ikakve korake na ovakove glasove učiniti.

e jedno. Drugo, što se tiče naše braće Hrvata na Rieci ko im se je štogod dogodilo, treba da znadu, da je jihova nadležna oblast tamo druga, a ne veliki župan. Može biti se nepravo vidi, ali je tako oblast, kojoj se imo tuži, da je nesigurnost glede osobe i imetka, jest prvom redu municipij riečki, u drugom redu guverner, u trećem redu ministarstvo u Budimpešti. To treba da nate. Kada to zahtievate od vlade, to ju blamirate, da e moljakati, jer zapovjedati nemože. To treba da rekne, ko se je što dogodilo, veliki župan, a ne onaj, koji je odpisan na onom listu. Ako bi takvo izviešće banu ošlo, onda će on posredovati, a ne zapovjedati, a posredovati onda, ako je istina što se kaže, jer zapovjedati nemože, dok god se po mjerodavnih faktorih nerieši glede Rieke.

To će se, o čemu je govor, učiniti odmah, kada se dozna, što se je dogodilo. U ostalom imamo ovdje našeg presvietlog župana, koji je organ vladin, koji se nije ašao pobudjenim fakta pravog dojaviti vladi. Ja znam išto, što sam čuo, ali ne službeno, da se je nekakav mali izgred dogodio na Rieci, da je jedan od naših ljudi ostavljen tjelesno, i da su ga htjeli baciti u more. Ja lje od toga službeno neznam, i zato nije mogla vlada kakve korake učiniti; a ako se što sbilo, doći će i ako vladi svojim putem. S toga ja mislim, da je ovo što administrativne naravi stvar, koja nespada na sabor, koja po sebi nemože biti prešna stvar, a po tomu niti prešan predlog, jer naša eksekutiva nemože ništa načiniti, zato se neka polag poslovnika uputi na odbor ili neka se stavi u svoje vrieme na dnevni red, ali se neka prešnim nikako nesmatra.

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Što se pripovieda u pismu, što ga je sada pročitao g. senjski zastupnik, što se pripovjeda u tom pismu, da se je dogodilo na Rieci, dogodilo se je nedavno u Zagrebu. Gospodo! Lupali su se prozori upravo od one vrsti pučanstva zagrebačkoga, koja vrst sada stupa pred sabor pismom radi ekcesa na Rieci, i nije se nitko našao u ovom saboru ni u gradu Zagrebu stanujući, da bi pozivao vladu, da ona skrbi, neka se zauzme za sigurnost imetka i osobe. Dapače moglo bi se posumnjati, ja nesumnjam, al moglo bi se posumnjati, da se u onom dielu političkih ljudi, od kojih proizlazi vapaj sada: „Dajte zaštitu“, da je rado slušao eksces, koji se je u Zagrebu dogodio. Dogodio se je eksces u Zagrebu pred kućom onog čovjeka one osobe u Zagrebu, koja je prvi načelnik sigurnosti grada Zagreba, ali nitko nije pozvao vladu, da št sigurnost osobe i imetka. Ja se slažem s tim predlogom, da se imade vlada naša pobrinuti za sigurnost osobe i imetka onih naših ljudi, koji su stanovnici grada Rieke. Samo ja bi mislio, gospodo, da od naše vlade što iskati smijemo, koliko ona u tom poslu učiniti može, te da mi nju pozvati na korake nesmijemo, o kojih znamo unapred, da po postojećem zakonu i faktičnih okolnostih ona učiniti nemože. Ona učiniti može to, da dočuvši, da su se izgredi dogodili na Rieci, ili ako prije izviešća nedobije, da se popita, je li istina, pak ako se obistini, da se je tako dogodilo, ne da ona pravi red na Rieci i štiti sigurnost osobe i imetka, nego da svojim načinom nastoji, da sigurnost osobe i imetka naših na Rieci bude zaštićena. Toliko možemo po duši, po svojoj dužnosti i po postojećem zakonu u istinu pozivati našu visoku vladu. I ja bi to predložio, da se ovako učini i nebi znao nikakva razloga, zašto bi se zemaljska vlada ovakovom pozivu makar kojim načinom, makar s kojih obzira imala protiviti, da učini svojim putem i načinom onoliko, koliko može, da se na Rieci sigurnost imetka i osobe brani.

Ja sam uvjeren, da će se oni faktori, na koje se ona u tom poslu obratiti imade, sigurno odazvati njezinoj želji, i da neće niti najmanje za zlo uzeti, ako ona takav korak, svojim načinom dopušteni po zakonu, i učini. To je moje mnienje.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. veliki župan Reizner.

Ljudevit Reizner: Visoki sabore! Iza kako sam otišao iz Rieke, dogodio se je taj izgred. Meni o tom nije službeno ništa poznato, jer nisam do sada dobio ubaviesti od podžupanije, valjda s razloga toga, što se je izgred dogodio u gradu Rieci, gdje podžupanija nema nikakova upliva i nikakova uredovanja. Ja sam ipak osvjedočen, vis. sabore, da je prijava istinita, a osvjedočen sam s razloga, jer dobro znadem, da se od dulje već vremena sistematički na Rieci radi o tom, da se riečko pitanje učini akutnim i da se bivstvovanje Hrvata na Rieci dovede ad absurdum.

Namjeravalo se silom prepriečiti tamo pozvanu županijsku skupštinu, a, vis. sabore, ta bi bila silom prepriečena, pak mi učinili, štogod učinili.

Ja sam osvjedočen, da smo mi došli tamo, da bi bili silom prepriečeni, ja sam osvjedočen, da smo došli na skupštinu, prepriečeni bi bili, i to silom prepriečeni.

A ovaj izgred dokazuje, da je naše bivstvovanje nemoguće tamo. Radi se sada i nastoji manjimi izgredi isto polučiti, t. j. dokazati, da je nemoguće, da je absurdno i da mi nemožemo biti tamo u stranom elementu.

S toga, vis. sabore, ja sam držao, da izvjestim o tom vis. vladu, a slažem se s predlogom g. zastupnika Miškatovića, jer zaista vis. vlada što može učiniti tamo? Rieka je faktično u stranih ruku.

(Mirko Hrvat: Sada je govor o prešnosti.)

Ako pomoći treba, ja ju nemogu dati i nemogu odgovarati za sigurnost osobe i imetka na Rieci gdje nerazpolažem ja sa organi sigurnosti, već moram tražiti pomoć u one oblasti, koja tamo gospoduje, i koja, kako ova prijava kaže, tamo izgred neprepriečuje. (Mirko Hrvat: Dakle vi to vjerujete?)

Ja vjerujem, da se dogodio izgred, da je bila policija polag i da nije preprieċila, ja to vjerujem, s toga sam za predlog gosp. zastupnika Miškatovića. (Živio!)

Mirko Hrvat: Tako veliki župan govori. Jako liepo!

Ivan Kukuljević: Ja mislim, da vis. sabor može uvažavati rieči gosp. predstojnika unutarnjeg odjela, da vlada glede Rieke nemože posrednu kakovu naredbu učiniti polag obstojećeg zakona; ali ja mislim, gospodo moja, da hrvatska vlada, kada čuje, da se onakove stvari sbivaju, koje je jedan zastupnik narodni priobćio javno u saboru, i koje je potvrdila dapače glava čitave županije, da je onda visoka naša vlada hrvatska prisiljena i po zakonu takodjer zvana, da ona gleda sva sredstva upotriebiti, da se takovi izgredi preprieče. Ja neću pozornom učiniti visoku kuću, što bi u takovom slučaju naša braća saveznici u ugarskom saboru učinili. Budite uvjereni, da bi onda jednodušno svi zastupnici graknuli i ustali za branjenje svoga prava, dostojanstva, a osobito svojih sugradjana.

Ja bar smatram Rieku po zakonu, po historiji, po starom zakonu i po historičkom, ako ne i po novom, gradom hrvatskim. Da se tamo, kao što smo do sada čuli, uvjek i uvjek umjetno proizvadja nekakva simpatija i antipatija, tomu netreba dokaza. Ja mislim, gospodo moja, dakle, da će vis. vlada doista znati sredstva upotriebiti ne samo posredovanjem kod dotičnog poglavarstva riečkog nego i kod vis. ministarstva zajedničkog. Pak ako time nebi doskočila, može se ona obratiti, po svojem znanju takodjer na istu krunu, jer će i kruna doista priskočiti tomu, da se slobodni gradjani u jednom gradu onako neproganjaju, kao što je to doista i bivalo prije i kao što i sada biva, i kao što će to bivati, ako se svojski, energički ne poprime sredstva proti tomu, proti onoj fakinadi riečkoj. Malimi sredstvi može se zaista doskočiti, kako ja iz izkustva znadem, stoga pristajem posve uz predlog g. Folnegovića.

Fran Folnegović: Molim za rieč o prešnosti samoj.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da o samoj prešnosti po drugi put govori.

Fran Folnegović: Ja držim, da je svaka rieč suvišna, i to prema onomu, što sam iz privatna pisma naveo, i presv. gosp. veliki župan riečki indirekte dosta jasno i izvjestno potvrdio, dapače mnogo oštrije motivirao predlog prešnosti, nego ja. Na rieči g. Miškatovića u koliko je izvolio sravniti riečki izgred sa izgredom u Zagrebu, mislim, da Hrvatska nije na to spala, da potraži razliku ovdje izmedju jednim i drugim izgredom, izgredom onim gdje su ga improvizirale same oblasti i izgredom koji je potekao od nekoliko nedužne djece.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje predloga prešnosti g. Folnegovića.

Buduć, da se dvie trećine glasova zahtjeva, s toga molim g. biljежnika, da pobroji gospodu članove, da se zna, je li dvie trećine.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (sbraja prisutne sab. članove, i priobćuje resultat predsjedniku).

Predsjednik: Stupat će se na glasovanje. Pitanje se stavlja: Priznaje li vis. sabor prešnost ovdje pročitana predloga g. Folnegovića?

Ona gospoda, koja su zato, da se prizna prešnost neka izvole ustati.

(Glasovi: 26 glasova, nije prešnost. — Jest prešnost — Nije.)

Gjuro Crnadak: U svakom slučaju, visoki sabore kada je glasovanje dvojbeno, običaj je parlamentarni, da se kontra proba izvede.

Predsjednik: Ovdje nije dvojbeno. Prebrojeni su članovi kuće kojih ima 50 . . . Od 50 jesu 33 dvie trećine. Glasovalo ih je za prešnost predloga 26 ili, kako je kasnije ustao gosp. Kamenar 27, te se nemože nikako uzeti, da bi bilo dvojbeno glasovanje.

Gjuro Kamenar: Ja sam se prvi ustao.

Gjuro Crnadak: I u ugarskom parlamentu dogadja se više puta, da se kod dvojbene većine kontra-proba drži. Ako nije dovoljna broja, zaključite sjednicu.

Fran Folnegović: Zašto se bojite?

Gjuro Crnadak: Neka mi bude dopušteno predlog učiniti, da se poimence glasuje.

Predsjednik: Drugo glasovanje nemože više mjesta imati.

Gjuro Kamenar: I ja molim, da se poimence glasuje.

Predsjednik: Ja nedopuštam glasovanja više.

Gjuro Crnadak: Zašto se na ovu kuću ta presija čini?

Jovan barun Živković: Ja molim, visoki sabore, u ime dostojanstva naše kuće, budimo kod našega viećanja od početka do kraja onako, kako nam se pristoji. Ako molim za rieč, neću nikada granice prekoračiti, koje mi poslovnik naláže. Ovo nestoji, da se kontra-proba ima preduzimati. (Mirko Hrvat: Svršeno je! Glasovi: Nije svršeno.)

Ako se radi o dvie trećine, to se mora pobrojiti i viditi, jesu li dvie trećine. Ovdje je bilo pobrojeno i obnadjeno, da jesu dvie trećine, od kojih je manjina glasovala za predlog. To je po slovu i duhu zakona učinjeno, i kontra probe nema nikakve.

Dr. **Ante Starčević**: Tko jamči za to. To je druga, ako nevjerujete, zato neka se glasuje još jednom. (Mirko Hrvat: Nemože biti više glasovanja.)

Predsjednik: Glasovanje je sasvime redovito preduzeto. Pobrojeni su svi članovi kuće, pobrojeni su opet vano svi glasujući, i pokazala se je manjina za prešnost i time je prešnost predloga pala, stvar je riešena, i dnevni red je današnje sjednice izcrpljen.

Dnevni red buduće sjednice biti će sliedeći:

1. Izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom o[...]

ih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stoećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apoštol. Veličanstva.

2. Izviešće odbora za izradbu osnove zakona ob bornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske Slavonije.

Današnju sjednicu dižem, a buduću sjednicu pogledom na poslovnik, da se za takove zakonske osnove imade od tri dana rok opriedieliti za razpravu, opredieljujem buduću sjednicu na četvrtak 30. o. mj. Nu buduć će se u 9 sati u jutro, kako je malo prije proglašeno, zadušnice obdržavati za Njeg. Veličanstvo pokojnog cesara i kralja Ferdinanda, s toga ju uričem u 11 sati.

(Svršetak u 1 sat poslje podne.)

*

Sto i trinaesta saborska sjednica,

održana dne 30. lipnja 1881. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Glavna razprava o zakonskoj osnovi o zajmu, ko se ima sklopiti za pokriće troškova potrebitih za popravak potresom oštenih zem. sgrada, ter crkva i župnih dvorova. — Interpelaci nar. zastupnika g. Petra Horvata glede vojničko oprostnih taksa. — Odgovor presv. g. predstojnika odjela za unutarnje poslove na ov interpelaciju, kao i ovoj sličnu g. nar. zast. Pavla Brantnera. — Interpelacija nar. zast. g. Josipa Zorića glede nedoznake dospielih kvi kvenala pučkim učiteljem. — Odgovor presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na ovu interpelaciju. — Interpelacija na zast. g. Josipa Lehpamera glede potvorenja dvajuh članova sabora sbog uvriede Njeg. Veličanstva. — Početak i svršetak specijalne d bate o zakonskoj osnovi o zajmu za popravak potresom oštećenih javnih zem. sgrada.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Pavao Brantner** (čita):

Zapisnik

CXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 27. lipnja 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich i odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci.

I. 743|sab. Odbor za izradbu osnove zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, podnosi nacrt zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Stavit će se u četvrtak dne 30. lipnja t. g. na dnevni red.

II. 733|sab. Preuzvišeni gospodin ban priobćuje, da će se na uspomenu blagopokojnoga cesara i kralja Ferdinanda obslužavati svečane zadušnice u četvrtak dne 30. lipnja t. g. u 9. uri prije podne u župnoj crkvi sv. Marije na kaptolu, te umoljava da bi p. n. gg. saborski članovi tim zadušnicam prisustvovali.

Umoljavaju se svi saborski članovi da zadušnicam na dan 30. lipnja t. g. prisustvovati izvole.

III. 742|sab. Poglavarstvo slobodnoga i kralj. grad Požege podnosi predstavku u pogledu utjelovljenja grad Rieke.

Ustupa se odboru „ad hoc“.

IV. 741|sab. Branko Popadić, suspend. obćinski na čelnik u gornjem Miholjcu, prijavljuje svoje tegobe, š je od službe obćinskoga načelnika suspendiran.

Ustupa se odboru peticionalnomu.

V. Zastupnik Fran Folnegović, poduprt dovoljni brojem zastupnika, podnosi predlog, koji glasi: „Povodo izgreda, koji se na Rieci proti Hrvatom opetovano d gadjaju na pogibelj osobe i imetka njihova, pozivlje kr. zemaljska vlada, da za zaštitu osobe i imetka n Rieci živućih Hrvata preduzme shodne zaštitne mjer. Molimo predlogu ovomu priznati prešnost“.

Nadalje javlja predsjednik, da preuzvišeni gosp. b. podnosi izjavu br. 1621, koja glasi:

Visoki sabore! U saborskoj sjednici od 23. lipn t. g. prigodom pretresa predloga narod. zastupnika go Folnegovića za izbor odbora „ad hoc“, koji će, izpit sve predstavke obćina, prispjele saboru glede grada Riek istomu još za tekuće sjeditbe podnieti predlog — p su od strane nekojih članova sabora rieči o „krivotv renju“ §. 66. nagodbenoga zakona i to:

a) Sam gospodin predlagatelj reče: da su jur u p jašnjih saborih bile izušćene rieči, da je ista nagod u članku, koji govori o „Rieci“, patvorena i da u bornici izušćena ta strašna osvada, u saboru još op vrgnuta nije;

b) gosp. dr. conte Vojnović pozva se takodje u svome govoru na te rieči i sumnje predlagatelja,

e upitna ustanova nagodbe „falsificirana“, ter pita vladu, a li je ta sumnja o „falsifikaciji“ nagodbe osnovana, a apokon

c) narod. zastupnik gosp. dr. Vrbanić, reče izrično: Da je §. 66. nagodbe patvoren, jer da je sadašnji tekst oga paragrafa sliedio kasnije priljepljenjem na prvašnji ez sudjelovanja hrvatskog sabora, te da s toga taj paagraf iliti ta ustanova nagodbe glede Rieke za Hrvatsku ravno nepostoji i da nije zakon“.

Tim povodom nalazi kralj. zemaljska vlada na teelju dotičnih izvornih saborskih spisa, kao previšnjih dpisa, sjedničkih zapisnika i razprava saborskih ovim čitovati,

da je tvrdnja o krivotvorenju §. 66. zak. članka I., XX. : 1868. sasvim neosnovana, što obrazlaže i dokaaje kako sliedi:

U saborskoj sjednici, držanoj dne 12. rujna 1868. redloženo je izviešće hrvatsko-slavonske regnikolarne eputacije, izaslane da uredi državno-pravne odnošaje vih kraljevina prema Ugarskoj. Izviešću priloženi su apisnici svih zajedničkih sjednica, kao i osnova nagode, ako bje ugovorena medju deputacijami. — §. 66. osnove agode predložene po odboru glasi:

U smislu prediducih paragrafa priznaje se, da na ritorijalni obseg kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slaonije spada:

1. Savkoliki prostor, koji za sada skupa sa gradom akrom i njegovim kotarom riečkoj županiji pripada uzamši grad Rieku i njegov kotar, glede kojih medju ba kraljevinska odbora nagodba uspjela nije, itd. itd.

Osnovi nagode dodana je izjava hrv.-slav. odbora, oja doslovce glasi:

Podjedno bi prijavljeno, da se kraljevinski odbor ede grada Rieke i njegovoga kotara zato nisu složiti ogli, jer jih poslanstvo kraljevina Dalmacije, Hrvatske Slavonije za cieloviti dio zemljištnoga obsega istih kraevina drži, dočim poslanstvo ugarskoga sabora tvrdi, neposredno pripadaju zemljištu kraljevine Ugarske; da su se radi toga oba poslanstva u tom pogledu ko sporazumila, da se, buduć svatko njih ostaje kod nara u tom predmetu izraženih — svaki pokušaj predganja nagodbene kakove u tom obziru osnove mimoići, r riešenje toga pitanja neposredno (dakle izključenjem ogovaranja putem regnikolarnih deputacija) dotičnim borom pridržati imade. (Vidi str. 82. do 96. saborskog evnika.)

U saborskoj sjednici od 21. rujna 1868. predloženo saboru izviešće odbora izaslanoga, da vieća o predlogu ečkih zastupnika, koji izjaviše, da pošto se grad Rieka kotarom ima smatrati odieljenim i neposredno s Ugarom spojenim tielom, oni nesmatraju, da zaključci hrvatskoga sabora obvezuju Rieku i njezin kotar, i zato, iz sabora izstupljuju.

U istom se izviešću veli, da je u odboru bilo predmetom viećanje o koracih učinit se imajućih, da nebude cielokupnost trojedne kraljevine gubitkom Rieke i njezinoga kotara okrnjena povodom tim, što se kraljevinski odbori u tom obziru nagodili nisu.

Odbor predlaže, neka se sabor obrati na Njegovo Veličanstvo s molbom, da neoborivomu pravu naših kraljevina na Rieku pribavi zakonito priznanje. Elaborat odbora bje u saboru pročitan, ter zaključeno, da će se prije svega uzeti u pretres operat kraljevinske deputacije o državo-pravnoj nagodi, zatim pako elaborat odbora grada Rieke, koji se ima tiskati i medju članove razdieliti.

U istoj sjednici započela je generalna debata o nagodbenom operatu. U sjednicah 22. i 23. rujna 1868. nastavljena je spomenuta generalna debata, jer u sjednici od 24. rujna 1868. bje na predlog zastupnika Žuvića zaključeno: „Da se operat nagodbeni o državopravnom pitanju izmedju kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane, a kraljevine Ugarske s druge strane u cielosti, bez svake daljnje razprave primi“.

Predsjednik izjavi na temelju toga zaključka: „Da je prestala svaka daljnja razprava i očitova, da je spomenuti operat primljen po čitavom saboru, izuzamši četiri osobe, koje su ostale sjedeć“.

Prihvatom nagode nije dakle sabor držao, da je riešeno pitanje riečko, ter je s toga prema zaključku, stvorenu u sjednici od 21. rujna 1868., uzev u sjednici od 25. rujna 1868. u pretres elaborat odbora o riečkom pitanju, ter na predlog izvjestitelja Fodroczy-a zaključio, da se prihvati predlog odbora, izaslana u riečkom pitanju, po kojem Rieka i njezin kotar spada na ove kraljevine i u smislu kojega ima se Njeg. Veličanstvo zamoliti, da ovomu pravu naših kraljevina pribavi zakonito priznanje. Predlog taj bje jednodušno primljen, te zaključeno, da se preponizna predstavka glede prava na Rieku spoji s predstavkom, kojom će sabor predložiti osnovu državo-pravne nagode na sankciju. U sjednici od 26. rujna 1868. pročitana bje i primljena spomenuta predstavka i ujedno zaključeno, da se ista ima predati Njegovu Veličanstvu po deputaciji sabora.

U sjednici od 28. rujna 1868. izabran je odbor, koji će kralju podnieti gore spomenutu preponiznu predstavku.

U toj sjednici zaključeno je odgoditi sjednice sabora.

Sabor sastao se je opet 16. studenoga 1868., ter je u toj prvoj sjednici nove sjeditbe pročitan kraljevski reskript od 8. studenoga 1868., kojim je kruna odgovorila na predstavku, kojom bje nagodba podnešena na sankciju i podjedno zamoljeno riešenje pitanja riečkoga prama hrvatskim zahtjevom.

U tom reskriptu veli kralj, da je s iskrenim veseljem saznao, da su sabori kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije utanačili državno-pravnu nagodu i žali, što nije pošlo za rukom sporazumljenje

glede Rieke. Nu, nastavlja Njegovo Veličanstvo: „Buduć Nam je veoma do toga stalo, da se jedina ta preporna točka na umirenje obiju stranaka ukloni, to držimo za osobitu vladalačku dužnost, pokušati izmedju njih put prijateljske nagode".

Drugimi riečmi, Njegovo je Veličanstvo izjavilo previšnju volju, da posreduje izmedju stranaka nesložnih u pitanju riečkom, apelirajući neposredno na oba sabora, kojim predloži: Neka oba sabora neposredno, to jest mimo regnikolarnih deputacija na temelju diplome slavne uspomene kraljice Marije Terezije i čl. IV god. 1807., koji se na njih osniva, priznadu: „Da trgovački grad Rieka sa pripadajućim si kotarom sačinjava posebno ka kruni ugarskoj spadajuće tielo (separatum sacre regni coronae adnexum corpus).

Sjedine li se oba sabora u temeljnoj toj misli, onda, nastavlja kruna, neka pristane i na to, da izašalju regnikolarne deputacije, koje će sudjelovanjem riečkih zastupnika medjusobnim prijateljskim sporazumkom utanačiti sve, što bi u tom pogledu iziskivali tako pravedni obziri dotičnika, kako i interesi ovih zemalja ugarske krune, ter u tom smislu malko dalje dodaje:

„Razlikost mnienja, koja glede Rieke postoje izmedju Ugarske i Hrvatske, nemože se odnositi na ine, nego li na one predmete, za koje je kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji sa više spomenutom državo-pravnom nagodom ujamčeno posebno autonomno zakonarstvo i sobstvena domaća vlada.

Kruna se pouzdano nada (očekuje za stalno), da će obe legislative prihvatiti taj njezin predlog, ter u tom očekivanju izjavlja: Da je podjedno podielilo previšnju sankciju nagodbenomu zakonu.

Hrvatski sabor prihvalio je predlog reškripta u sjednici od 17. studenoga 1868. i u sjednici od 18. studenoga 1868. i ovaj prihvat preponizno javio kruni. To isto učiniše i obje kuće ugarskoga sabora, koje su prije prihvata posredujućega kraljevskoga predloga bile jednodušno zaključile, da primaju doduše državo-pravnu nagodu, nu pod uvjetom, da Hrvatska prizna izključivo pravo Ugarske na Rieku.

Iz ovoga razlaganja sliedi, da je nagodbeni zakon stekao previšnju sankciju u svih svojih ustanova osim one u §. 66., koja se tiče Rieke i njezinoga kotara i koja nemože se ni smatrati dispozitivnom zakonskom ustanovom, već konstatiranjem neuspjeha dogovora, koje konstatiranje kruna želi, da se zamieni prihvatom predloga sadržana u reskriptu, kojega smo sadržaj razložili. Drugimi riečmi:

Reskript, ako se po obih legislacijah prihvati, mora se smatrati integrirajućim dielom nagode, koja se ima popuniti u smislu prihvaćenoga kraljevskoga predloga.

Dogovori regnikolarnih deputacija glede pitanja državo-pravnih, postojavših izmedju Ugarske i Hrvatske, tekli su uzporedo s pitanjem teritorijalne pripadnosti Rieke k jednoj i drugoj od ugovarajućih zemalja, te dočim su prvi riešeni sporazumkom obiju stranaka, nebj[e] polučen sporazumak u pitanju riečkom, što je Njegov[o] Veličanstvo potaknulo, da obim saborom učini posredu[-] jući predlog, ter u stalnoj nadi, da će taj predlog bi[ti] primljen, podieljuje sankciju nagodi.

Predlog bje po obih saborih primljen, ter u o[d] suglasja svih faktora pozvanih, da pitanje riečko rieš[eno] prikazuje se posve pravilnom sankcijom zakona o nago[di] takovom redakcijom ustanove §. 66., tičuće se Riek[e] koja odgovara prihvaćenom po ugovarajućih stranka[h] previšnjemu predlogu.

Drugi dan, iza kako je gornji previšnji reskript u njem sadržan i posredujući predlog krune po sabo[ru] prihvaćen bio, u sjednici od 18. studenoga, proglašena b[i] po kralju sankcionirana nagoda, koje §. 66. u podpuno[m] suglasju sa predlogom reškripta onako glasi kako i da[-] danas obstoji.

U oči svega toga nemože ovdje sa razlogom govo[r] biti o kakvom krivotvorenju §. 66. nagode, t. j. o t[a-] kovu postanku sadanjega sadržaja toga paragrafa, k[o] bi se bez znanja i privole bilo krune ili sabora dogod[io] bio; jerbo je kruna sankcioniranu nagodu sa ovako st[i-] lizovanim paragrafom 66. poslala našemu saboru ist[o-] dobno sa gore navedenim reskriptom, koji istu štilizaci[ju] toga paragrafa saboru na prihvat predlaže, ter samo [u] nadi i stalnom očekivanju, da će taj posredujući predl[og] krune po saboru prihvaćen biti, podjedno nagodu san[k-] cionira; dakle je kruni pri podieljenju sankcije nago[de] svakako poznata bila ova u predpostavi prihvata r[e-] skripta uvrštena prama prvobitnoj nova štilizacija §. 6[6.] nagode, a tako isto poznata i saboru, koji je dan pri[je] proglašene nagode gore navedeni kr. reskript prihvati[o,] a zatim poslje tako proglašene nagode u sjednici [od] 19. studenoga 1868. zaključio i odpravio na Njegov[o] Veličanstvo prepokornu „zahvalnicu" za odobrenje pr[o-] glašene nagode.

Ovako stoji pitanje o postanku sadanje redakci[je] §. 66. nagode, koja se po autentično razloženom i d[o-] kazanom stanju stvari niti prama svietloj kruni, a n[i] prama saboru, dakle naprama nijednom od zakonodavn[ih] faktora „krivotvorenom smatrati nemože".

Predsjednik podieli rieč zastupniku Jos. Miškatović[u] da stavi predlog, da se izjava preuzvišenoga gosp. ba[na] ustupi odboru „ad hoc".

Na pitanje predsjednika, jeda li visoki sabor prim[a] predlog zastupnika Josipa Miškatovića? Prima se.

Predsjednik javlja, pošto se predlogu zastupni[ka] Frana Folnegovića i drugova moli prešnost, to će viso[ki] sabor još za današnje sjednice iza dnevnoga reda odl[u-] čiti o prešnosti upitnoga predloga. Predlog se ustu[pa] odboru „ad hoc" jur obstojećemu; što je vis. sabor primi[o.]

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izvještaj saborskoga odbora

predstavki zagrebačkoga kaptola glede osušenja posavskih nizina.

Predsjednik zamoli izvjestitelja da zauzme svoje mjesto.

Izvjestitelj čita izviešće, koje glasi:

„U sedmoj sjednici sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj 8. kolovoza 1879., jest na ovaj saborski odbor odpućena predstavka prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, u pogledu sustavnog sušenja posavskih nizina.

Obzirom na važnost dotičnog predmeta preporuča ovaj odbor, da visoki sabor sliedeće zaključiti izvoli:

„Sabor uvjeren, da kralj. zemalj. vlada kod odredjivanja gradnja savskih nasipa, bila je vodjena ne manje dužnosti kao i dobrom namjerom zaštititi život i imetak pogibelji izvrženih žitelja, ali isto tako iz poznatih mu činjenica upućen, da upitne radnje, ma da su i bile oslonjene na postojeći u krieposti zakon od 30. prosinca 1873., nadkriljujuć radnu snagu posavskoga žiteljstva, nisu dorasle očekivanju u svemu odgovoriti mogle, pozivlje kr. zemaljsku vladu, da, dok nenastupe žudjene okolnosti i vrieme, da se ne samo reguliranje Save, nego i njezinih pritoka u velikom i sustavnom mjerilu poduzeti uzmogne, upitne radnje, u koliko su u dobro promišljenom mjeru zasnovane, nastavi i dovrši, o shodnih priprema za promjenu zakona od 30. prosinca 1873., kojega nedostatci jesu i ovom sgodom opaženi, misli, te prema tomu za njegovu preinaku osnovu saboru na razpravu već u budućem prvom saborskom zasjedanju podnese.

Osim što Sava kao i Drava sačinjava državnu i zemaljsku rieku, imajući još od čuvanja i dizanja porezne snage dotičnoga žiteljstva toli država koli zemlja svoju korist, nastoji izdašnom podporom, to iz državnih to iz zemaljskih sredstva radnoj snagi naroda u pomoć priteći“.

Predsjednik javlja, da zastupnik dr. Stjepan Vučetić podnosi u toj stvari protupredlog poduprt dovoljnim brojem zastupničkih drugova, koji glasi:

„Budući molba zagrebačkoga kaptola radi čišćenja Črnca netiče se stvari o savskih nasipa, u pogledu kojih je sabor od god. 1879. u 42. sjednici opunovlastio vladu i nadalje radnje na Savi mimo zakona od 30. prosinca god. 1873. preduzeti: to mole podpisani, da se predlog odbora istomu povrati s tim nalogom, da svoj noviji predlog lih na čišćenje Črnca stegne“.

Predsjednik pozove zastupnika dra. Stjepana Vučetića da obrazloži svoj protupredlog.

Pošto je ob upitnom predmetu govorio zastupnik Fran Folnegović i Josip Zorić, podieli rieč predsjednik neposrednom predlagatelju, da i drugi put progovori o svom protupredlogu.

Predsjednik daje rieč posliednju izvjestitelju.

Iza dovršene debate javlja predsjednik, da će se glasovati, i to najprije o protupredlogu g. dra. Stjepana Vučetića, a iza toga o predlogu odborovom.

Predsjednik stavlja pitanje: Prima li vis. kuća protupredlog zastupnika dra. Stjepana Vučetića?

Prima se većinom glasova; po tom pada predlog odborov.

Na dnevnom je redu proglašenje zajedničkih zakona i to:

zak. članka LVII. god. 1880. o državnom proračunu za godinu 1881.

zak. član. LVIII. god. 1880. o gradjenju stalne sabornice;

zak. član. LIX. god. 1880. o privremenoj preinaci §. 6. zakonskoga članka XXVII. g. 1880. slovećega o vojničkoj oprostnoj taksi;

zakon. član. LX. god. 1880. o preinaci točke 10. §. 4. zakonskoga članka XXIV. god. 1875.

zakon. član. LXI. god. 1880. o preinaci nekojih ustanova zakonskoga članka XX. g. 1875. slovećega o porezu na vožnju po željeznicah i po parobrodih;

zakon. član. LXII. god. 1880. u predmetu dozvole novačkoga i doknadno-pričuvnoga kontingenta, imajućega se staviti godine 1881. napokon,

zakon. član. LXIII. god. 1880. o mostarini, što se ima plaćati za robu, prelazeću preko budimpeštanskoga željezničkoga mosta.

Iza dnevnoga reda javlja predsjednik, da se imade još odlučiti o prešnosti predloga zastupnika Frana Folnegovića i drugova. S toga poziva predsjednik predlagatelja, da obrazloži prešnost svomu predlogu.

Iza obrazloženja predlagatelja i govora zastupnika Gjure Kamenara, koji podupire prešnost, i predstojnika nutarnjih poslova, koji se protivi prešnosti, zastupnika Josipa Miškatovića, koji govori proti i izjave velikoga župana Ljudevita pl. Raiznera, te iza zastupnika Ivana pl. Kukuljevića, koji plaidira za prešnost, podieli predsjednik zadnju rieč predlagatelju.

Predsjednik stavlja iza zadnje rieči predlagatelja pitanje: Priznaje li visoka kuća prešnost predlogu zastupnika Frana Folnegovića? Prešnost je pala.

U 1 sat poslje podne zaključi predsjednik sjednicu te ureče buduću u četvrtak 30. lipnja 1881. u 11 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Izviešće saborskoga odbora za zemalj. proračun ob osnovi zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apoštol. Veličanstva.

II. Izviešće odbora za izradbu osnove zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Krestić v. r. **Pavao Brantner** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru donešenih skupnih zak. članaka i to: zak. članak 66. od g. 1880., te zak. čl. 1., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 14., 16., 22., 23., 24., 26. i 27. od god. 1881.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Zastupnik Mirko Hrvat i drugovi predlažu osnovu zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu te mole, da se jošte ove sjeditbe ista osnova u pretres uzme.

Ide odboru za proračun.

Josip Pažur i drugovi, žitelji iz Budinšćine, podnose molbu u pogledu milostiva nastojanja, da se plaćanje vojno-oprostnih taksa snizi na manje plaćanje takovih po okolnostih našeg imetka.

Ide odboru za peticije.

Obćina sesvetska podastire predstavku za obranu prava Hrvatske na Rieku.

Ide odboru ad hoc za izpitanje representacija glede riečkog pitanja.

Obćina Popovec-Moravče moli, da se brani pravo Hrvatske na Rieku.

Ide odboru ad hoc.

Osim ovih, nije nikakav drugi podnesak prispio. Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva.

Ja molim g. izvjestitelja, da zauzme svoje mjesto.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (zauze izvjestiteljsko mjesto. Čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 113. sab. sjednice).

Zlosretni talasi, što ih je razmahao potres od 9. studenoga pr. god. progutali su mnogo hiljada, i progutati će još više, dok se sve u isto stanje postavi, u kojem je sve bilo prije tog zlosretnog potresa.

Meni je čast, visoki sabore, da izviestim evo u ime odbora za zemaljski proračun, o zakonu o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova potrebitih za popravak zemaljskih sgrada, koje su oštećene tim potresom. Meni je čast da izviestim, ali moram i sam kazati, da mi je neugodna dužnost ovaj put, jer izvješćujuć ovakov zajam svaki na prvi čas uviditi mora, da se time ništa koristonosna u zemlju neuvadja; jer se ništa novog nestvara, niti se ništa u zemlji investira, i po tom ovaj zajam da će biti samo teretan, i tištiti će zemlju i cieli naš narod. Ali napokon, visoki sabore, to svi znamo takodjer dobro, da je faktum tu, da je potres bio, koji j oštetio sve, a naročito zemaljske sgrade, koje se popra viti moraju. Taj faktum stoji. Nastaje pitanje, od kud sredstva smoći. Jedino mi upiremo oči na naš autonomn budget; ili kao što je poznato, autonomni budget odre djuje tako rekuć za izvjestne, stanovite opredieljene p trebe, koje su tako rekuć zakonom ponajviše ustanov ljene, i zato budget nemože smoći ovime znatnije svo koje se ištu za popravak svih zemaljskih sgrada, koje s potresom oštećene.

Kada to stoji, nepreostaje, vis. sabore, nego da s mora zajam sklopiti. Kada se zajam sklopiti mora, p tanje nastaje, kako da se taj zajam pod što povoljnijin uvjeti sklopi. Po ovoj sada pročitanoj osnovi predla se zajam od 160.000 for. Ta svota imala bi se pute amortizacije odplatiti, po zakonskoj osnovi koju visok vlada predlaže u najmanje 40 polugodištnih obrocih, d čim po predlogu odbora u najviše 40 polugodištnih obroci Ovu promjenu, visoki sabore, čast mi je u ime odbo time obrazložiti, što je odbor držao i drži, da je o teret, koji jako zemlju tišti, a takvog tereta, koji zeml tišti, a ništa koristonosna u zemlji nenosi, mislio odbor, da se mora čim prije riešiti, s jedne strane; s druge strane mislio je odbor, da se nebi autonom budget suviše preobteretio, da nebi bilo na uštrb mnogi potrebam u zemaljskom budgetu odredjenim tim odp ćivanjem, da je dovoljno vrieme od 40 polugodišn obroka, a nadati se je da će dati bog, da ćemo se š prije oprostiti toga tereta, što svaki od nas najtopl želi. Napomenuti mi je, vis. sabore i to, da je u ov svoti poslje obrazloženja visoke vlade sadržana već svo od 46.000 for., koju je zem. vlada već unapred uzela zemaljskog proračuna, jer je morala odmah iza potre one najnuždnije popravke učiniti, bez kojih bi se ko sgrada sasvime srušila. Od ostatka u iznosu od 114.0 for. razvršteno je ovako za potrebite popravke sgra U obsegu samog grada Zagreba iznosi svota za poprav sgrada 60 i nekoliko hiljada forinti. Na crkve i žup dvorove izvan Zagreba odpada ukupna svota od 50.0 for.; za zemaljsku ludnicu u Stenjevcu 3000 for.; za maljsku kaznionu u Lepoglavi 30.000 for.; na žup dvorove pod kr. patronatom stojeće 10.000 for. Ova su razvrštene te svote, za pokriće troškova, koji su p trebiti da se poprave sgrade u Zagrebu i izvan Zagreb.

Ja od moje strane mogu kazati to, da sam se kada je potres bio, unapred preplašio, da će mnogo ve potreba biti, nego što jest, ali hvala bogu nije, i ti preporučam, da se ovaj predlog odborov primi. (Živi

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona g spoda, koja žele rieč uzeti u generalnoj debati, neka izvole prijaviti kod g. bilj. Seitza.

Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Franjo Vrbanić: Vis. sabore! Čast mi je izjavit u ime svoje i stranke kojoj mi je čast pripadati, da o

:akonsku osnovu u cielosti prihvaćam ovako, kako ju je odbor predložio, ali nemogu prepustiti, da ovom sgodom neizjavim, kako bi ja i stranka kojoj pripadam bili živo elili, da je visoka vlada ovu zakonsku osnovu razširila razgranila u toliko, da je zahtievala sklopljenje većeg ajma, i to iz okolnosti sliedećih. Prije svega po sudu ašem bilo je i jest neobhodno nuždno, da se neke sgrade dmah bezodvlačno posagrade i poprave. Tako je sgrada emičkog laboratorija tako nuždna, da se niti časa neože počasiti sa gradjenjem ove sgrade. Ja sam uvjeren, a je vis. vladi poznato, kako je redarstvena zagrebačka blast radi pogibeljnosti samog kemičkog laboratorija zaranila otvorenje prozora, te su tako u ovoj silnoj spani i žegi prinuždeni dotični profesori i slušatelji kod atvorenih obloka čitav dan raditi. Kemički je laboraorij samo za četiri osobe, dočim ih danas imade 17. adalje radi nedostatka prostorija nemože profesor sve ušatelje zapamtiti, koji bi morali slušati kemiju, usljed ega biva, da svršeni slušatelji trieniuma, nemogu absotorija nikakvog dobiti, a ako ga dobiju, moraju ga biti, bez da su slušali propisani predmet o kemiji. jesto, u kojem se nalazi kemički laboratorij, tako je epovoljno situirano, da dotični profesor nemože jamčiti, a će se svi aparati, koji su bili velikimi troškovi naavljeni, moći sačuvati na onom mjestu na kojem se naze. Nadalje radi vlažnosti prostorija preparati hrdjaju i ropadaju. Što je najglavnije, jest to, da se radi pomanjknja prostora mora otrov držati na takvom mjestu, koje svakomu pristupno, i nemože se jamčiti za nesreću, oja bi se dogodila. To su razlozi, koji opravdavaju želju ranke moje, a mislim i vis. sabora, da se bez odvlake istupi gradnji tog kemičkog laboratorija tim više, jer kako je poznato, gradsko poglavarstvo u Zagrebu pobnilo u tu svrhu potrebno zemljište.

Druga je potreba razmaknuće sveučilištne knjižnice. rostorije su tako stegnute, da se na dan po 20 slušatja odpraviti mora iz knjižnice, a većina ih nema uvjeta, im se mogu knjige posuditi. Usljed toga biva, da emogu knjige kući nositi, van moraju vrieme tratiti, kda nemaju mjesta u čitaonici. Pak su i same prostore knjižnice tako uzke, da se nemogu knjige smjestiti kje su u knjižnici. Ja znam, da je to pitanje u uzkom svezu sa premještenjem gimnazije, odnosno premještenjem seučilišta. Neznam, u kojem štadiju stoji stvar, nego mi je poznato, da se od god. 1868. već stvar vuče.

Ovo su razlozi bili, iz kojih je moja stranka želila, da bi visoka vlada zahtievala veći zajam, s toga nestoji naša želja na putu, da se prihvati osnova u tvrdoj nadi, da će vis. vlada kod prvog proračuna ovu našu želju u obzir uzeti.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Čast mi je izjaviti g. predgovorniku to, da je zemaljska vlada uvjerena o tom, da treba graditi sgradu novu za kemički laboratorij, i ona će iz svih sila nastojati, da se ta sgrada čim prije sagradi. Ali ona nije mogla troškove za gradjenje kemičkog laboratorija uvrstiti u ovaj zakon, koji naročito glasi o zajmu, koji se imade sklopiti za pokriće troškova potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkvah i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva. Ovi troškovi za kemički laboratorij spadaju na sasvim drugu vrst. Što se tiče knjižnice, vlada je zemaljska uvjerena, da prostorije knjižnice sveučilištne nisu dovoljne niti za smještenje knjiga, a kamo li za čitanje tolikih slušatelja. To će se pitanje riešiti, kada se premjesti sgrada sveučilištna drugamo, a ova sgrada, koja sada služi gimnaziji i sveučilištu, kada se ostavi samoj gimnaziji zagrebačkoj. Gosp. predgovorniku poznate su okolnosti, u kojih se nalazimo. Poznato je, da se gradi nova tvornica, onda će se odlučiti, što će se učiniti sa ovom sgradom, u kojoj je sada tvornica duhana, hoće li se tamo sveučilište premjestiti ili drugamo. Buduć da su se započele radnje kod fabrike duhana, nada se zemaljska vlada, da će to pitanje biti što skorije riešeno. Toliko sam imao progovoriti na primjetbe gosp. predgovornika.

Predsjednik: Želi li još tko progovoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi, rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Gosp. zastupnik dr. Vrbanić odmah u napred kaže, da on i njegova stranka prihvaćaju ovu zakonsku osnovu. Kada prihvaća g. dr. Vrbanić i njegova stranka ovu zakonsku osnovu, onda moram iskreno kazati, neka mi oprosti, da neznam povoda, zašto iznaša ovdje ono, o čem je i sam uvjeren, da nespada ovamo. Ako misli to u ime stranke svoje iznieti, neka bude uvjeren, da i odbor proračunski i stranka kojoj ja pripadam, uvjek toplo zagovara sve ono, što i g. dr. Vrbanić preporuča. (Glasovi: Tako je.) Dakle, ja mislim, da nije niti gosp. dr. Vrbanić pomisliti mogao, da ima jednoga u ovom saboru, koji bi se protivio tomu, što želi g. dr. Vrbanić, samo držim, da danas nije tomu ni mjesta, ni vremena, jer bi i sam dr. Vrbanić, da je mjesto i vremena, predložio bio, da se razširi zajam, a to nije moguće, jer vidi i sam, da je ovaj zajam uzet iz naslova za pokriće troškova potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada. Ovdje dakle sada još drugi naslov neide i zato ga i nije g. dr. Vrbanić predložio.

Pošto dakle nije nitko protivan ovomu zakonu i pošto i ja u svoje ime mogu kazati i pogoditi misao stranke kojoj pripadam, to ja najtoplije preporučam visokomu saboru, i što gosp. dr. Vrbanić moli, to i ja molim, da izvoli vis. sabor ovaj zakon prihvatiti.

Predsjednik: Ja moram u obće kazati, da nije parlamentarno u ovoj sabornici govoriti od stranke i u ime stranke. Ovo predsjedničtvo nepozna nikakve stranke.

Ono pozna članove saborske, većinu i manjinu. Premda se dakle g. dr. Vrbanić izjavio u ime neke stranke, to ju ja nepoznam. Stavljam pitanje na visoki sabor: Prihvaća li vis. sabor zakonsku osnovu o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apoštolskog Veličanstva u načelu, te uzimlje li takovu za podlogu specijalne debate? Ona gospoda, koja su zato, da se prihvati, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

To je ova zakonska osnova u načelu prihvaćena, i uzeta je za podlogu specijalne debate. Prelazi se na specijalnu debatu. Ja molim gosp. izvjestitelja, da izvoli paragraf po paragraf čitati.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov zakonske osnove, koji glasi): Zakon od . . . . o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva.

Predsjednik: Molim liepo! Čast mi je javiti, da je glede naslova g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu podnio sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izpravak, koji glasi): „kao i crkva i župnih dvorova stojećih pod pokroviteljstvom vjerozakonske zaklade“.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Crkve i župni dvorovi ležeći u području bivše Krajine gjurgjevačko-križevačke stoje pod pokroviteljstvom Njeg. Veličanstva. Kao što stoje crkve i župni dvorovi pod tim pokroviteljstvom još u cieloj neutielovljenoj Krajini, imade takodjer takovih mnogo, kako se može razabrati iz izkaza oštećenih crkva i župnih dvorova, koje stoje pod pokroviteljstvom zaklade vjerozakonske, imenito u predjelih: belovarskom, zlatarskom, krapinsko-topličkom, varaždinskom, i većim dielom koprivničkom, a samo crkve i župni dvorovi u županiji belovarskoj stoje pod patronatom Njeg. Veličanstva. Meni se čini, da je ovaj naslov preuzak, i da bi se imalo dodati ono, što sam ja napomenuo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu? Ako neželi, onda će se glasovati najprije o naslovu kako je predložen po odboru. Ako ovo padne, onda će se glasovati o ovom naslovu sa izpravkom g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu.

Ona gospoda, koja su zato, da se naslov ove zakonske osnove primi onako, kako je odbor predložio, neka izvole ustati.

(Manjina).

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj naslov primi sa izpravkom g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, neka izvole ustati.

(Ustaje većina).

Ovaj je izpravak primljen, te će naslov ovako glasiti: „Zakon od . . . . . o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apoštol. Veličanstva, kao i crkva i župnih dvorova stojećih pod pokroviteljstvom vjerozakonske zaklade.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 1. dotične zakonske osnove. — Vidi zapisnik 113. sab. sjednice.)

Predsjednik: Ovdje je, visoki sabore, predložio takodjer g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu jedan izpravak, ali buduć je već 12 sati, a dan je za interpelacije, to će se izpravak poslje pročitati, a sada ima rieč g. zastupnik Petar Horvat, da stavi interpelaciju.

Petar Horvat: Visoki sabore! Prije nekoliko dana stavio je na preuzvišenoga g. bana veleštovani g. narodni zast. Brantner interpelaciju u pogledu vojničko-oprostne takse. Ja nisam imao sreću istoj sjednici prisustvovati, jer sam bio odsutan, ali u koliko poznam odlične umne sile g. interpelanta, uvjeren sam, da je svoju interpelaciju mnogo bolje prama stanju stvari razjasnio, nego li ću ja i prema tomu bi mogao mirno čekati na odgovor vladin, koji bi po svoj prilici za koji dan sliedio, da me nije ponukala druga okolnost, najme ona, što sam opazio, kad sam pročitao interpelaciju velešt. g. zastupnika, i uvjerio sam se, da sam petit njegove interpelacije nije tako preciziran, kao što ga ja želim. Ova okolnost, kao i ona, da do dan danas nije sliedio odgovor na tu interpelaciju, ponukala me, da stavim i ja u istom predmetu interpelaciju sliedeću na preuzvišenog g. bana.

„Da li je poznato preuzvišenosti Vašoj, da je u providbi zak. članka XXVII. ug. sabora 1880. na sve obvezanike seljačkoga razreda udarena bez razlike vojnička oprostna taksa od 6 for., koja se ima tečajem ove godine za tri godine utjerati, dočim bi se isti obvezanici po zakonu mogli samo podvrći taksi od tri forinta, za služinčad kod poljskoga gospodarstva propisanoj.

Da li je poznato preuzvišenosti Vašoj, da je ista taksa odmjerena i onim osobam, koje su gluhe, nieme, hrome, ter za tečenje nesposobne, i kao takove po samom zakonu od plaćanja vojničko-oprostne takse oproštene.

Da li je poznato preuzvišenosti Vašoj, da je u §. 14 istoga zakona za riešavanje priziva, uloženih proti odmjeri vojničko-oprostne takse, opredieljen upravni odbor dotične jurisdikcije kao druga instancija, dakle organ takav, kojega u upravnom organizmu naše zemlje nema, koja je prema tomu lišena jedne ter glavne jer neodvisne instancije u prije opisanih poslovih u živac narod duboko zasjecajućih.

Ako su ove okolnosti preuzvišenosti Vašoj, kao št[o] nedvojim, poznate, da li je preuzvišenost Vaša sklon[a] glede prve i druge točke kod vis. kr. ministarstva posr[e]dovati, da se članovom seljačkih obitelji, koji se imad[u]

i po dosadanjoj praksi financ. uprave smatrati kao služinčad, odmjeri najniža vrsta takse od 3 for., da se nadalje osobam za tečenje nesposobnim ureda radi odpiše odmjerena jim protuzakonito vojnička taksa, ter da se prema tomu do konačnoga riešenja prije opisanih pitanja u višjem mjestu svako usilno utjerivanje razpisanih oprostnih taksa obustavi?

U nenadanom slučaju pako, ako se smaljenje, odnosno odpisanje vojničkih taksa osobnim posredovanjem preuzvišenosti Vaše postići nebi dalo, da li je preuzvišenost Vaša sklona izhoditi, da se dotičnim obvezanikom, u koliko se poradi novosti predmeta, neukosti, ter siromaštva svoga nisu služili pravom priziva na višje oblasti — novi rok od 30 dana dozvoli u istu svrhu, a onim, koji se od plaćanja taksa oprostiti nebi mogli, da jim se odplaćivanja istih taksa, koje su se evo nagomilale za tri godine — dozvoli obročno odplaćivanje kroz tečaj triju godina?

Da li je sklona preuzvišenost Vaša kod zajedničke vlade posredovati, da se iztaknuti manjak §. 14. spomenutoga zakona nadopuni, ter mjesto upravnih odbora, kojim je zakon pridielio riešavanje priziva, ter kojih u naših jurisdikcija nema, stvori organ takav, koji će biti ovlašten prizive, uložene proti razpisu oprostne takse, riešavati neodvisno od financ. oblasti?

Neka mi dozvoljeno bude, vis. sabore, da ovu interpelaciju u kratko razložim.

Koliko god sam si, gospodo, dao truda, uvjeriti se o zakonitosti odmjere te takse, toliko sam došao do uvjerenja, da se obvezanici seljački nipošto neimadu povući pod ustanove §. 4. dotičnog zakona, nego da se moraju povući u ustanovu točke I. §. 10. zakona, koji opredjeljuje za služinčad 3 for. u ime takove takse. Ja sam se, gospodo, neimajuć dakako u obsegu tumačenja financ. zakona velike prakse, nastojao uvjeriti od ljudi, koji su u takovih stvarih više mjerodavni, te sam došao do istog razsudjenja, da se naime seljački obvezanici nemogu povući pod ustanovu §. 4., nego pod ustanovu točke I. §. 10., koja opredieljuje za nje 3 for., jer nije mogla biti nikako svrha zakonodavca, da podvrgne obvezanike seljačke većoj oprostnoj taksi, nego li ostale stališe, jer je seljački stališ više obterećen, nego ikoji razred pučanstva, koji uživa mnogo veće dohodke. Poznato će vam biti, gospodo, da su u Cislajtaniji vojničke takse, premda su glavna načela ovoga zakona jednaka, mnogo manje, jer je tamo najniži razred takse samo 1 for. na godinu, o čem se je mogao svaki osvjedočiti, koji je čitao ovih dana bečke novine, dočim kod nas iznosi 3 for., dočim se mora uzeti, da je u Cislajtaniji veča prilika zaslužbi, i da su mnogo povoljnije novčane okolnosti, nego li kod nas. Ali, gospodo, do kakovih je anomalija takovo tumačenje zakona dovelo, to će vas o tom uputiti ova okolnost, da u mnogih slučajevih nadmašuju te takse daleko državni porez. Neradi se sada tu, gospodo moja, o tom, da bi Petar ili Pavao platio 5, 4 ili 3 for., nego se radi o tom načinu, kakovoj taksi u obće imao bi podpasti seljački stališ. To načelno pitanje nemogu po momu uvjerenju riešiti financ. oblasti, nego samo vis. ministarstvo, te bi i naši zastupnici mogli o tom rieč povesti na ugarskom saboru. Sada pako nema druge, nego prositi preuzvišenog g. bana, da u tom obziru posreduje i da nastoji izhoditi načelno riešenje ovoga pitanja. Istina je, gospodo, da je u samom zakonu put, kako se ima tražiti liek proti takovoj neumjestnoj, nezakonitoj i nepravednoj odmjeri vojničke takse. Tamo je rečeno, da se imadu popisi izvrći 8 dana kod obćinskog ureda, i da ima svaki, koji se misli obterećen, priziv uložiti. To je istina. Ali tko pozna neukost siromašnog našeg puka, neće se čuditi, kada se on neposluži tim sredstvom priziva, jer koga da traži, da mu sastavi priziv, kada nema niti krajcare, da si zalogaj kruha kupi, pak još nije niti uvjeren, da je sastavljen priziv, kako valja. U tome neće biti tako dugo pomoći, dok se tomu posredovanjem preuzvišenog gosp. bana na put nestane.

Nadalje je, gospodo, velik manjak u samomu zakonu. §. 14. istog zakona odredjuje, da prizive ima riešavati u drugoj inštanciji upravni odbor. U našem ustavnom životu, vis. sabore, nema toga upravnog odbora, i kazano mi je sa mjerodavne strane, da je u takovom slučaju u našoj zemlji mjesto upravnog odbora zem. financ. ravnateljstvo. Čast i poštenje zem. financ. ravnateljstvu, ali pitanje je, da li je ovo tako neodvisno, kako se želi u interesu same stvari, da samostalno i pravedno riešava takvu stvar. Ja sam uvjeren, da će financ. ravnateljstvo u riedkih slučajevih desavouirati svog poreznog nadzornika, koji svaki čas od financ. ravnateljstva dobiva naloge, kako da povisi porez i stražom ga ućera. Ako financ. ravnateljstvo potvrdi takovu odluku, onda nema više lieka u odmjeri pristojbe. Ako to može tako biti, to sam uvjeren, gospodo, da će sto i sto žitelja proplakati sa nepravednog riešenja i nepravednog tumačenja zakona. Prema tomu ja mislim, da je i onaj dio samog petita, gdje mislim, da preuzvišenost Vaša posreduje, da se u svoje vrieme i svojim načinom upravni odbor, koji i drugdje postoji, i kod nas uvede, koji bi neodvisno od financijalne oblasti bio ovlašten takove prizive riešavati.

Već sam prije iztaknuo, gospodo, kako je težko očekivati od našega naroda, da se on sredstvom priziva posluži, i premda obterećen, kako se neće da služi tom blagodati. Prema tomu mislim, da je opravdan onaj put moje interpelacije, upravljene na preuzv. g. bana, ako se nebi dalo u obće riešenje pitanja postići, da se izhodi, da se tim strankam otvori novi rok od 30 dana, u kojem roku mogli bi sve prizive uložiti, u koliko se dotični obvezanici u plaćanju tih taksa nebi mogli oprostiti.

Ja mislim, da je i onaj petit opravdan, da im se dozvoli, da za tri godine dužnosti zadovolje. Ja mislim, da je taj petit obrazložen u naših okolnostih, koje su visokomu saboru i visokoj vladi dobro poznate, da je naša

zemlja povodom nesgoda elementarnih, povodom nerodice i raznih nesreća tako obterećena, da se nedade očekivati, da bi obvezanici bili u stanju ove godine upitnu taksu platiti na jedan put za tri godine, što se od njih zahtieva. Državni pako erar, ako podieli tu blagodat, mislim, da neće ništa izgubiti, jer je u zakonu ustanovljeno, da oni, koji u vrieme neplate dotičnu taksu, da oni imadu 6% zateznih kamata platiti. Državni erar, koji dade takvu blagodat dotičnim obvezanikom, negubi ništa, dapače dobiva u toliko, u koliko neuništuje poreznu snagu poreznika.

Ja mislim, da sam ovime, što sam razložio, dovoljno razjasnio stanje stvari. Nepreostaje mi ino, nego da isti predmet preuzvišenomu gosp. banu najtoplije preporučim, i da umolim, da obzirom na prešnost same stvari i važnost same stvari, te obzirom na kratki obstanak saborskog zasjedanja blagoizvoli na ovu interpelaciju tečajem ovog zasjedanja odgovor dati.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati Njeg. preuzvišenosti banu.

Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Vlada podpuno uvidja ove nepodobnosti, o kojih je ovdje poveo rieč g. interpelant. Ako ne sa svih strana, to ima od jedne podžupanije već prijavu, da se sbilja tako postupa, da se od zadruge uzimlje mnogo veća taksa, ali kako podžupanija misli, krivo je tomu tumačenje zakona. Ovo nije prvi put, vis. sabore, da mi imamo pred očima zakon zajednički, koji slučajno nije uzeo obzir na naše posebne okolnosti. Ovaj zakon nepozna zadruga. Ja neću nikoga da krivim s toga, zašto je ovaj zakon ovako postao, kako je postao, a najmanje hoću da krivim ugarsko zakonarstvo, da ga je ono donielo, jer sam uvjeren, da je povedena rieč u svoje vrieme i na svojem mjestu o zadrugah, da bi bila došla ustanova takova u nutra, koja bi ovim manama doskočila. S toga mi je ovdje na sva ona pitanja odgovoriti:

1. Da će se vlada postarati, da ona sazna pravo stanje stvari, da se sbilja tako radi, i da zadruga toliko takse plaća, i da će, kada sazna što je na stvari, poprimiti mjere, i na koliko to moguće bude putem administrativnim, da se tumačenjem zakona svede pristojba na onu mjeru, kako je dopustiva.

2. Uvidja vlada i sama, da kod nas prizivni organ manjka, kao što je to u §. 14. odredjeno, dočim u Ugarskoj takov postoji. Taj organ zastupa kod nas financ. ravnateljstvo. Pravedno g. interpelant kaže, da mu se nesvidi uputnim, da taj organ sam riešava; a bilo bi dakako pravedno, da su u tom organu ljudi, koji imadu obzir na pučanstvo i njegove okolnosti, i koji uplivaju na interese njihove, što se nemože reći, ako to samo financ. ravnateljstvo riešava. Na umirenje g. interpelanta mogu kazati, da se je vlada na upit jedne podžupanije, tko da riešava naime takove utoke, obratila na financ. ministarstvo, pak je predložila drugi organ za riešavanje takovih utoka. To je organ takov, za kojeg misli, da će odgovarati interesom uprave i puka. I u tom je pogledu učinila vlada, što g. interpelant želi. Što se tiče roka to moram reći, da se i kasnije roka primaju utoci i riešavaju, i vlada će gledati, da se, koliko moguće bude podieli narodu vremena, da lakše odplati malo po malo a ne na jedanput.

Ja mislim, da je ova interpelacija istovjetna sa onom g. zastupnika Brantnera, i molim, da bi oba gosp. interpelanta ovaj odgovor na znanje primila, jer će vlada sv[e] učiniti, da se udovolji potrebam naroda prema okolnostim zadružnim.

Predsjednik: Ja molim g. interpelanta, neka se izvoli izjaviti?

Petar Horvat: Ja bi se podpunoma mogao zado[voljiti] s odgovorom presv. g. predstojnika, da nije n[i] jednu samo okolnost izvolio zaboraviti, koja je izbjegl[a] njegovoj pozornosti, a to je glede obustave usilnog uće[rivanja] takse. Moj je petit takodjer i taj, da se obusta[vi] prisilno ućerivanje takse, dok se to pitanje rieši.

Jovan barun **Živković**: Vlada će i tuj posredovat[i].

Petar Horvat: Ja se zadovoljavam.

Pavao Brantner: I ja se takodjer zadovoljavam.

Predsjednik: Ja mislim, da se isto tako i viso[ki] sabor zadovoljava i prima na znanje ovaj odgovor.

(Prima se.)

Rieč ima g. zastupnik Zorić, da stavi interpelacij[u].

Josip Zorić: Vis. sabore! Težnje i želje za refo[r]mami u pučkom školstvu, iztaknute u školskih sastanci[h] i javnih glasilih, našle su živa izraza u školskom zako[nu] od god. 1874.; kojemu se opet već danas s više stra[na] prigovara, da neodgovara svojoj svrsi, a u mnogih točk[ah] da je odviše kompliciran i neizvediv; ja, neupuštajuć s[e] u ocjenu samoga zakona, pri tomu ovdje ni mjesta [ni] vremena nema, ali spomenut mi je samo, da se je ov[im] zakonom htjelo i namjeravalo pučkomu učiteljstvu u s[o]cijalnom životu dati onaj položaj, koji ono zaslužuje, [da] mu se je htjelo poboljšati i osjegurati eksistenciju za s[a]dašnjost i budućnost. Koji poznaje težku zadaću pučko[g] učitelja, koji pojmi trud i napor te požrtvovanje, što [g]on svomu zvanju doprinosi, taj će priznati, da škols[ki] zakon u pogledu berivâ učiteljskih pruža učiteljstvu on[o] što pravednost ište i zahtjeva. Pak akoprem bi se kl[a]sifikaciji školâ, ostavljenoj dobroj volji obćinskih odbo[ra] imalo koješta prigovarati, jer niti je pravedno, niti je [u] interesu škole, da učitelji u istih obstojnostih, uz is[tu] jednaku klasifikaciju i jednaki trud i napor imadu ta[ko] različita beriva; dočim jedan stojeći u četvrtom plaćevno[m] razredu dobiva godišnjih 350 for., drugi, komu je odb[or] više sklon bio, ili ga je za sebe znao predobiti, da n[a] je škola uvrštena u pvvi razred, vuče plaću od 700 fo[r.], nerazmjerje ovo, često neopravdano — nedjeluje najbo[lje] na samo učiteljstvo — Mnoge podžupanije i školski o[dbori]

ori, računajuć sa financijalnim stanjem naših obćinâ, ijahu u tom opreznije, te su onakovu plaću votirale, akovu će obćina bez potežkoćâ namirivati moći, te uvrtila škole u treći razred sa plaćom od 500 for.; imajući a umu da će se i onako beriva učiteljska svake pete odine množiti uslied zakonom zajamčenih kvinkvenala. 'ak upravo ovu ustanovu školskoga zakona o kvinkvealih smatram ja posvema opravdanom. Kod svake ine lužbe imade se izgled na promaknuće ili na višu plaću i na nuzgredna beriva; dočim je učitelj, pa ma sav voj viek službovao, vezan li na svoje učiteljsko mjesto, kom nema izgleda za promaknuće ili nuzgredne zaslužbe; a pravednost zahtieva da učitelj, vršeć svoju dužnost, ostepeno dobiva nadoplatak, da mu bude podticalom daljnjem radu i nagrada njegovu trudnu i požrtvovnu oslu.

Od kako je školski zakon u život stupio, proteklo : već propisano vrieme za prve kvinkvenale, te su ovi eć početkom listopada minule godine imali u život stuiti. Obćinska zastupstva, znajuća za taj zakon, stavila u jur u proračun kvinkvenalnu svotu za učitelje, te bi ı ovi već uživali, da bijaše jedino do volje obćinskoga astupstva. Ali u oči tih kvinkvenalâ izdala je visoka emaljska vlada odiel za bogoštovje i nastavu naredbu d 24. rujna 1880., kojom si ona vindicira pravo na donačivanje kvinkvenala; a samo doznačivanje kvinkvenala vjetuje, osim uvjetâ u samom zakonu iztaknutih, i poičko držanje dotičnog učitelja. Naredba ova probuila je i u učiteljstvu i u obćinstvu neugodnu senzaciju, r su joj se podmetali kojekakovi motivi, a to me je rinukalo, da sam u minuloj saborskoj sjeditbi interpelirao soku zemaljsku vladu, medju ostalimi i zato: Koji su razlozi potaknuli, da ona doznačivanja kvinkvenala ni osvisnim o političkom držanju pučkih učiteljâ; pak m u svom obrazloženju rekao, da bi bilo nepravedno, ipače po ugled učiteljski i njegovo zvanje pogibeljno, mu plaća i beriva vise o političkom držanju, kojeože biti i korektno i lojalno, a ipak prigodom izbora bude u oprieci sa zahtjevi vlade, jer ja smatram izbor obodnim činom slobodnog gradjanina i državljana; gdje svaki u okviru zakonom utanačenih ustanovâ vlastan ipače dužan svoje mnienje očitovati. Izuzmu li se od ga učitelji, budu li oni vezani obzirom na svoju materijalnu ače zakonom zajamčenu korist, glasovati proti svomu jerenju, što će sliediti? To će u narodu u obćini ibiti na ugledu i značaju, da će doći često i protiv svoje lje u oprieku sa svojimi obćinari i odbornici; da će se initi i pred sobom i pred svim narodom smiešnimi; asujuć danas ovako; jer današnja vlada tako želi, a asujuć za pet godina — baš protivno od onoga, a i o će se smatrati korektno, jer će tadanja vlada ovako htjevati.

Nu predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu odvarajuć na moju interpelaciju, na umirenje izvolio je reći ovo: da visoka vlada, ako se i nada, da učitelji prigodom izbora neće biti u oprieci s vladom, a to ipak vlada da nije ni iz daleka mislila na buduće saborske izbore, koji bi se tek mjeseca rujna godine 1881. obaviti imali; dakle cielu godinu kašnje, kako je gore spomenuta naredba izdana bila. S ovim odgovorom, s kojim se nisam doduše ja — iz razlogâ u replici navedenih zadovoljiti mogao — zadovoljilo bi se bilo učiteljstvu i obćinstvu, da je vlada, davši si podastrieti sve molbe i predloge nadležnih faktorâ za kvinkvenale, ujedno jih riešila te doznačila kvinkvenale svim onim učiteljem, kojim nebijaše protimbe i prigovora; a da takovih imade, koji revnim službovanjem, uspješnim djelovanjem, uzornim ponašanjem zaslužuju svaku hvalu i priznanje, biti će uvjerena, samo visoka vlada, pak ni ovim sve do danas jošte nisu doznačeni kvinkvenali. O što to zapinje, pita se medjusobno, a neznajuć si prava i temeljita odgovora, zavadja se možebiti krivimi nazori, koji su kadri silno uzdrmati, toli nuždnim povjerenjem i u učiteljstvu i u obćinstvu.

Govori se, obćine su preobterećene preogromnim troškom, a pretežniji dio toga troška prolazi na uzdržavanje školâ i na beriva učiteljska, pak s toga valja da se i ovdje štedi, a beriva učiteljska da se onako urede, kako će ih obćine laglje podmirivati moći, a naravno povede li se rieč o reduciranju plaća učiteljskih, morati će nedvojbeno u kombinaciju doći i kvinkvenali. Naravno to je pogovor samo; al ja sam ga čuo iz ustiju onih, koji imadu i ugleda i upliva, te koji su i voljni onamo djelovati, da se u tom smjeru štogodj učini.

Iskreno kažem, da ja u takova pogovaranja, da bi se odstraniti mogla, nevjerujem, jedno što su beriva učiteljska i njihovi kvinkvenali zajamčeni zakonom, koji nevisi više o volji same vlade, koji se jednostrano, dok se drugim zakonom nezamjeni, promjeniti nesmije; a da bi vlada išla na to da se plaće i beriva učiteljska smanje, nemogu dopustiti uza izjave vladine: da se ona za učitelje brine, i da su njihovi interesi bolje zaštićeni u vladinih nego li u obćinskih rukû; a nemogu dopustiti ni toga, da bi se ikada moglo naći zastupstvo, koje nebi onu njegu onu brigu posvećivalo učiteljstvu, koju oni zaslužuju, koje nebi bilo voljno uzeti u zaštitu i obranu eksistenciju i materijalne interese naših školâ, ovih sjemeništa našeg materijalnog i moralnog blagostanja i napredka.

Pogovara se nadalje, da vlada čeka s doznačivanjem kvinkvenala buduće izbore; da tim jače i uspješnije na njihovo držanje i glasovanje uplivati može. Ovo mnienje moglo bi imati za sebe više vjerojatnosti; tomu nadzoru pridružuje se obćinstvo u veliko, akoprem, po duši govoreć, ja ni tomu nemogu vjere pokloniti, jer bi mi se činilo nepravedno i bezobzirno i nečovječno od vlade da ona tako dugo s doznačivanjem zakonitih beriva oklieva; da se potrebom učiteljâ okoristi za izborne agitacije u

svoju svrhu. Takova šta ja o današnjoj vladi nemogu misliti tim većma, pošto se je načelnik njezin preuzvišeni g. ban javno izrazio, da stoji nad strankami, pa da mu s toga u strančarske svrhe netreba neopravdane agitacije.

Ali pošto jedno i drugo nepostoji, po mom barem uvjerenju ne, a kvinkvenali pučkim učiteljem, akoprem su svi predhodni koraci učinjeni, nisu ipak ni danas doznačeni, to za umiriti sviet i učiteljstvo, stavljam na visoku zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

a) Koji su uzroci, da se kvinkvenali pučkim učiteljem zakonom zajamčeni, jošte do danas, akoprem je već devet mjeseci od njihova zakonita roka proteklo, nisu doznačili?

b) Imade li jih pako; bi li nam visoka vleda voljna naznačiti jih, i time svoje oklievanje opravdati?

c) Nema li jih pako, da li je visoka zemaljska vlada voljna što skorije zakonu zadovoljiti i doznačiti učiteljem i opravdane kvinkvenale.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati Njeg. preuzvišenosti banu. Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Čast mi je odmah odgovoriti na ovu interpelaciju. Kada je g. narodni zastupnik Zorić stavio interpelaciju u prošlom zasjedanju glede one naredbe, koju je vlada izdala, ako se nevaram 24. rujna prošle godine, u pogledu načina, kako se imadu doznačivati kvinkvenali učiteljem, ja sam odgovorio ono, što mogu i danas gosp. zastupniku odgovoriti.

Zemaljska vlada doznačuje kvinkvenale učiteljem po propisu zakona, ali kvinkvenali ti nepripadaju učiteljem ipso jure, nego pripadaju na temelju neprekidnog i uspješnog vršenja njihove dužnosti. Zato vlada zahtieva od dotičnog faktora, da podeese izviešće točno o djelovanju učitelja. Gdje su ta izviešća vladi stigla, tu je vlada dozvolila kvinkvenale; mnogi učitelji u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji uživaju kvinkvenale od više mjeseci. Tu se dakle vlada nije načelno protivila izplaćivanju kvinkvenala, niti je ona imala pred očima buduće izbore. Jer ako g. interpelant tvrdi, da se raznose glasovi da vlada oklieva doznačivanjem kvinkvenala u oči izbora, da presiju čini možebiti na učitelje, to bi ona mogla odgovoriti g. interpelantu, da joj se čini, kao da g. interpelant čini presiju pogledom na buduće izbore (Glasovi: Tako je! Tako je!), jer upravo sada nekoliko tjedana prije izbora stavlja takovu interpelaciju, da nisu doznačeni kvinkvenali svim učiteljem, koji su zato molili, tomu ima više uzroka. Ja ću ih navesti. Nekoje su občine a uz njih žup. školski nadzornici predložili učiteljem doplatak, kojim nepripada, jer nisu definitivno imenovani. Drugi su predložili učiteljem za dozvoljenje kvinkvenala, kojim sada još nepripada kvinkvenal. Učiteljem, koji su definitivno imenovani koncem god. 1878. timi nepripada jošte kvinkvenal, jer se kvinkvenal računa pet godina poslje definitivnog imenovanja i usljed neprekidna i uspješna vršenja službe. Mnogi su odpušteni, pak im je reče[no], da nemogu moliti dozvoljenje kvinkvenala prije vreme[na] od 5 godina, računajuć od dana, kada su imenovani u[či]teljima. Nekojim nisu dozvoljeni kvinkvenali, jer su sti[gla] nepovoljna izviešća. Jedni nisu vršili svoju dužnost, [t]i su opomenjeni, dobili su ukor, a proti nekimi povede[na] je disciplinarna iztraga. Ja mislim, da se takovim učitelj[em] nemože dozvoliti kvinkvenal, jer nisu uspiešno rad[ili]. Nekim nije dozvoljen kvinkvenal, jer se je kazalo, [da] im služba nema uspjeha, da im djeca ništa neznadu, [da] nisu vrstni dužnosti svojoj. To su uzroci, zašto nisu učitelji dobili te kvinkvenale, doplatke. Može biti im[a] takovih učitelja, koji su predloženi po dotičnih nadz[or]nicih, da im se doznači kvinkvenal, nu ta izviešća n[isu] ovamo stigla, jer se je dogodilo više puti, da je [...] urgirao, zašto mu se nedozvoli kvinkvenal, a vlada je uvjerila, da izviešće o njem i predlog nije jošte ova[mo] stigao. Da bi vlada bila proti tomu dozvoljivanju kv[in]kvenala, to nebi bila već tolikim učiteljem kvinkven[ale] dozvolila.

Što g. interpelant veli, da su plaće učiteljske ner[az]mjerno razdieljene, to i zem. vlada priznaje. Ona prizna[je], da bi ona klasifikacija sasvime druga morala biti, n[ego] što je sada. Zakonom su ustanovljene četiri klase, [a] koju se klasu ima koja škola uvrstiti, odredjuje se pu[tem] administrativnim. Mnoge su občine, neznam kojim [po]vodom i prieko svojih sila dozvoljivale kvinkvena[le] doznačivale plaće učiteljem, pak se sada kaju i mole [sa] sve strane, da se te plaće umale. Težko je plaću um[aliti] onima, kojima je već doznačena na predlog dotič[nog] občinskog i političkog organa. Za buduće može se izvesti, može se reći, škola, koja je uvrštena u 1. raz[red] uvrštuje se u 2., 3. razred, pak će učitelj, koji dodje [u] tu školu prema razredu i plaću dobivati, jer je ist[o], da mnoge občine nisu shvatile domašaj svojih odluka, [te] su na molbu dotičnog možebiti učitelja ili na samu [pre]poruku prijatelja njegova obteretile občinu preko mj[ere] i sada vide, da nemogu plaćati, i da moraju skapati [pod] teretom tim. Mnoge občine takodjer su rekle, mi ne[pre]poručamo ovog i ovog učitelja za dozvoljenje kvinkven[ala], jer nemožemo plaćati. Time je odgovoreno, da se za[kon] nemože promieniti administrativnim putem, nego o[nim] putem, kojim je nastao, i naloženo je dotičnim občin[am], da imadu kvinkvenale plaćati. To mi je bilo odgov[oriti] g. interpelantu. Iz ovog odgovora uviditi će on, i uvj[eriti] će se, da vlada nema u tom nikakvog primišljaja, [da] ona dozvoli kvinkvenale, gdje se podnašaju u redu [iz]viešća, a gdje nisu u redu, dopustiti će gosp. interpe[lant], da rečem, da bi vlada pogriešila proti svojoj dužn[osti], kada bi ona doznačivala kvinkvenale onim učitel[jem], kojim nepripadaju, a k tomu bi obteretila občine. V[lada] mora jednakom mjerom mjeriti, interese učitelja k[ao] interese občina štititi, jer nisu občine radi učitelja, [nego] su učitelji radi pučanstva. (Živio). Ako učitelji vrše s[voju]

džnost, sigurno će i same občine napeti sve svoje sile, zadovolje svojim potrebam, a gdje su učitelji u pravdi sukobu sa občinom, obćinskim načelnikom, župnikom, svojimi sudrugovi, ondje dakako izgube sve svoje poerenje u občini. (Glasovi: Tako je! Tako je!) Ja molim ka vis. sabor primi ovaj moj odgovor na znanje.

Predsjednik: Ja molim g. interpelanta, neka se izjavi li se zadovoljava s ovim odgovorom, ili ne?

Josip Zorić: Visoki sabore! Meni je veoma žao, što i presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu dmiće misli, koje ja nemam. Ja nezahtievam od vis. ade, da ona daje kvinkvenale učiteljem onim, koji nisu edloženi, koji nisu kvalificirani za takove kvinkvenale, ako je obćinski školski odbor rekao, taj je sposoban vrši dužnost svoju, uspješno djeluje, naravski da je užda, da se takovomu doznači kvinkvenal. Presvietli izvolio je reći takodjer i to, da ja kao da kanim preu činiti ovom interpelacijom. Ja sam rekao, da se to govara, da vlada zato oklieva timi kvinkvenali; a ko nás nemože prepriečiti onoga, što se vani govori. sam rekao, da nevjerujem u tu presiju, ali bio izbor nebio izbor, što je pravo i zakon zahtieva, izvršiti mora. Ako su učiteljem zakonom zajamčeni kvinenali, i predlozi učinjeni, da im se dadu, nemože im zanjekati pravo na taj kvinkvenal. Ja znam da imade silja učitelja tako čestitih i vriednih, da im za cielo govora nema, i dobili su pohvalu od vis. oblasti, i znanje, pak ovim se učiteljem nije dozvolio kvinkvenal, oprem su propisano vrieme služili u obćini, i to me taklo, da sam stavio interpelaciju. Pošto zbilja imade nogo učitelja takovih, koji nisu dobili kvinkvenale u žpaniji zagrebačkoj, akoprem su zaslužili, to se ja neogu zadovoljiti sa odgovorom presv. gosp. predstojnika ela za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor odgovor ovaj na nanje ili ne?

(Glasovi: Uzimlje! — Uzimlje!) Ono gospoda, koja zato, da se ovaj odgovor uzme na znanje, neka izvole ati!

(Ustaje većina).

Ovaj odgovor uzet je na znanje.

Rieč ima g. nar. zastupnik Lehpamer, da stavi inpelaciju.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Prije nego li mi ble čast pročitati interpelaciju svoju, neka mi bude dvoljeno zaprositi vis. sabor za strpljivost, da nekoliko ri izreknem o povodu i svrhi interpelacije moje. Povod erpelacije moje jest dvojak. 1. potvora, koja se u javnih silih raznosi ne samo kod nas, nego i u stranom etu, da su se dva člana ove vis. kuće donekle učinili ima uvriede Njeg. Veličanstva; 2. što se ona potvora ih novinah u neki savez dovodi sa visokom osobom g. preuzvišenosti g. bana. Svrha pako mojoj interpeiji jest ta, neka se konštatuje neistinitost one potvore ondje, i neka se konštatuje netemeljitost one sumnje, kao da je Njeg. preuzvišenost g. ban možebiti u savezu s dotičnim dopisnikom, i da je on izrekao pomenutim članovom sabora opomenu ili ukor radi one potvore usljed tobože učinjene krivnje uvriede Njeg. Veličanstva. Ja žalim, da nije uslišena moja prošnja, koju sam ja u jednoj od prvih sjednica na vis. predsjedničtvo upravio, prošnja najme ta, neka bi se iz zapisnika stenografičkog konstatovala neistinitost one potvore, a drugo, neka se viest pomenutog magjarskog lista onda službeno dementira. Meni je žao, da se nije ta prošnja uvažila, jer kada bi se bila uvažila, i to konštatovano, odpala bi potreba ovoj interpelaciji. Ja se ogradjujem proti toj predmnjevi, kao da je to učinjeno samo zato, što se ta potvora netiče većine ove kuće, nego što se tiče dvojice članova neodvisne stranke. (Smieh.) Nego, neka mi bude dozvoljeno što se samo tih potvora tiče nešto navesti za dokaz kako je neistinito, najme, da ova dvojica gospode, koja su govorila, jamačno kao profesori sveučilištni veoma dobro znadu domašaj uvriede Njeg. Veličanstva, i da su za onaj slučaj dok sjede ovdje pod zaštitom zakona o imunitetu, a resi ih takodjer jedna riedka kriepost, po kojoj govore o vlasti Njeg. Veličanstva i ljubavi te viernosti prema Njeg. Veličanstvu drugčije nego teorija modernoga liberalizma, koja izvodi, da monarh nedobiva svoje vlasti od boga, već od ozdol. O ovakovih članovih nemože se suponirati, da bi se učinili najmanjimi krivci uvriede Njeg. Veličanstva. Nu za još temeljitiji dokaz, vis. sabore, služi mi ta okolnost, što su ova dva gospodina govorila za predsjedanja presv. gosp. sab. predsjednika, koji je nepristran i toliko strog, da je jednoga od pomenute gospode profesora, kad je replicirao na govor gosp. predstojnika nutarnjeg odjela, jedino radi tona njegova govora ozbiljno opomenuo, on nebi bio ni najmanje mučao, da je opazio u govoru i najmanju sjenu o uvriedi Njeg. Veličanstva.

Što se tiče onog drugog diela potvore, najme gdje se u savez donosi osoba preuzvišenoga g. bana, ja to držim za puku i prostu klevetu, jer je nama svima poznato, da je preuzv. g. ban u ovoj sjednici bio prisutan, i da nije protivno govorio budi jednom budi drugom od gospode govornika ma nijednom riečju. Nu moguće je, vis. sabore, da što nije preuzv. gosp. ban javno ovdje u saboru učinio, da je on, ja neznam kojim načinom, privatno ovu gospodu opomenuo u smislu, možete razumjeti kojem. Meni se ovo čini nevjerojatno, nepojmljivo, dapače sam duboko uvjeren, da Njeg. preuzvišenost veoma dobro znade zakon o imunitetu članova ovoga sabora, i da se Njeg. preuzvišenost sieća svečane izjave ovdje pred visokim saborom, da će on kao ban stajati nad strankami. Ali raznose se glasovi, govori se tako, i ja sam imao priliku čuti, da je preuzv. g. ban donekle ipak na članove nezavisne, tako zvane narodne stranke, da je donekle kivan, a naročito na gospodu profesore, koji kao

narodni zastupnici govore u saboru. (Smieh. Glasovi: To nespada ovamo! — Čujmo!) Ja, gospodo, niti ovoga nemogu vjerovati, jer sam osvjedočen, da je preuzv. g. ban sam jako dobro uvjeren, kako za njegovog banovanja nesmije doći do toga i nemože doći do toga, da se bude reklo, da je ikoji strahovan ili progonjen za njegovog banovanja, a naročito kano narodni zastupnik. Sabor najme ovaj, kada bi se ovakova šta dogodilo, kako i svaki drugi sabor, nebi bio ništa drugo, nego puka mašina samovolje jačega, i to onaj čas, čim bi se dopustilo, da se ograniči ona sloboda, koju treba da svaki narod imade, da pravu istinu i pravicu po svojoj svjesti i uvjerenju brani. Ovo sam imao reći u tu svrhu, da se razumije povod i svrha moje interpelacije, koja glasi ovako:

U ovih riečih tvrdi se dvoje:

A) da su dva člana ovoga sabora u razpravi o Rieci učinili se donekle krivci uvrede Njeg. Veličanstva.

B) stoga, da je preuzvišeni g. ban iste narodne zastupnike živo upozorio, kako da se njihovo zvanje kano profesora sa takovim držanjem njihovim neslaže.

Budući da se ona potvora radi podaničke viernosti Njeg. Veličanstvu dužne, ravnodušno trpiti nemože;

budući da prošnju moju, u sjednici od 25. o. mj. podnešenu: „neka bi se neistinitost ove potvore iz stenografičkoga zapisnika po saborskom predsjedničtvu dala konštatovati“ — niti predsjedničtvo, niti sabor, kano tobože stvar suvišnu, uvažiti obnašao nije;

budući da je time i saborsko predsjedničtvo i sabor sav javno priznao: da u govorih dra. Vojnovića i dra. Vrbanića nikakove uvrede Njeg. Veličanstva nema;

budući da se ipak s onom potvorom u savez dovodi nekakav ukor ili opomena, koju da je preuzvišeni gosp. ban spomenutim zastupnikom uslied i radi ovih govora njihovih osbiljno dao;

budući da se nadalje raznose glasovi: kano da je preuzv. g. ban na članove „nezavisne narodne stranke“ u obće, a na sveučilištne profesore, koji kano narodni zastupnici ovoj stranci pripadaju, naročito i napose veoma kivan.

Budući pako da bi preuzvišeni gospodin ban, kada bi sve ovo istina bila, kako onom opomenom proti ustanovam zakona ob imunitetu članova ovoga sabora radio, tako ovom kivnosti svojom sam sebi protuslovio, pošto je u svečanoj izjavi svojoj pred ovim saborom očitovao: Da će kano ban stajati „nad strankami“, to je meni čast:

I. na preuzvišenoga gospodina bana upraviti ovu interpelaciju:

1. premda niti predsjedničtvo, niti sabor nije konstatovao upitne krivnje, dapače nije se htio upustiti u konstatovanje kakove nekorektnosti u govorih dra. Vojnovića i dra. Vrbanića: drži li ipak unatoč tomu preuzvišenost Vaša, i s kojih razloga, da su ovi zastupnici prigodom gori navedene razprave Njeg. Veličanstvo uvriedili?

2. budući da preuzvišenost Vaša, premda u sabor prisutna, proti izjavam istih zastupnika niti jedne rie javno progovorila nije: je li istina to, da je preuzvišenos Vaša iste zastupnike u smislu gori navedene brzojavk privatno opomenula?

3. Ako jest: kako može preuzvišenost Vaša ot postupak svoj naprama postojećemu zakonu ob imunitet saborskih članova opravdati?

II. Budući da je ona brzojavka uzbudila pozorno i stranoga svieta, a koliko se ista u savez dovodi s preuzvišenosti Vašom, posve je podobna biti povodo obćemu uznemirenju kod nas, kano naime da preuzv šenost Vaša kani progoniti sve i svakoga, koji bi spada ili prianjao „neodvisnoj narodnoj stranci“: to bi shodr bilo, da se takovu uznemirenju što prije na put stan pak je s toga meni čast preuzvišenost Vašu smierno z prositi: neka bi na ovu interpelaciju što prije odgovor blagoizvolila.

Predsjednik: Visoki sabore! Kada je ova interp lacija stigla u zapisnik, mene nije bilo ovdje. Ja sam naše sab. pisarne dobio samo to, da će gosp. Lehpam interpelirati, što su se u novina potvorila dva člana s borska radi uvriede Njeg. Veličanstva. Ja dakle nisa znao smisao te interpelacije do sada. Sada pako, ka sam ju čuo, moram vis. sabor upozoriti, da je ova int pelacija najveći abusus. Na što se može odnositi int pelacija? Na čine vladine, koji se čini moraju subsumir pod zakon, jer ako se vidi, da čini nisu po zakonu i nisu ustavu shodni, onda može svaki pojedini član int pelirati za te čine. Ovdje pako toga nema, i ja v molim, kažite mi je li itko u Evropi to za interpelac smatra! (Glasovi: Tako je! Tako je!) Ja daklem, gospod nesmatram ovo za interpelaciju i molim vis. sabor, ne se pridruži meni u interesu ove kuće, i ja neću uvrs ovo u zapisnik.

Preuzv. g. ban **Ladislav** grof **Pejacsevich**: Visc sabore! Ono, što sam ja privatno kazao gosp. dr. co Vojnoviću, mislim, da nespada ni na g. interpelanta i na vis. sabor; a što „Pester Loyd“ piše, za to ja nec govaram“ (mnogokratno Živio).

Predsjednik: Ja mislim, da je vis. sabor u to složan, da se ova interpelacija nesmatra interpelacijo, i da se nestavlja u zapisnik.

(Prima se.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu §. zakonske osnove o zajmu, koji je pročitan.

Čast mi je javiti, da je na §. 1. podnio g. predstoj odjela za bogoštovje i nastavu sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izprav koji glasi): da se naime mjesto 160.000 sklopi zajam iznosu od 200.000 for.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za goštovje i nastavu da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Ja sam ovaj

ravak stavio zato, jer se je pokazala potreba veće svote, a se izvedu popravci na oštećenih zem. sgradah, župnih vorova i crkva. Kada je zemaljska vlada 10. svibnja o. g. odniela ovu zakonsku osnovu radi previšnjeg predtečnog dobrenja, ona se je nadala, da će ondje navedena svota vim potrebam zadovoljiti. Nu iz izviešća županija, odosno podžupanija, koja su stigla do polovice prošlog mjeeca, uvjerila se je zemaljska vlada, da se onim potrebam iti iz daleka zadovoljiti nemože. Za popravak crkva i ipnih dvorova uvrštena je svota od 10.000 for., a pozalo se je iz izkaza, sastavljenog kod gradjevnog odsjeka, a ta svota iznosi okolo 53.000 for. U samoj županiji elovarskoj iznosi ta šteta 13.000 for. S toga se uslobo-ujem ja ovaj izpravak podnesti, da se ovim zajmom obije svota, koja će pokriti sve one potrebe. Ja sam islio, da je bolje, da se sada povisi svota od 160.000 for. a 200.000 for., nego da se kašnje traži naknadni kredit; preporučam vis. saboru ovaj moj izpravak na prihvat.

Predsjednik: Želi li tko govoriti o ovom predmetu? ko nitko neželi, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja u oči ovog obrazloženja predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu nemogu ugo nego preporučiti vis. saboru, neka izvoli ovaj izavak primiti.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu bora. Ako ovaj padne, onda će se glasovati o predlogu bora sa izpravkom g. predstojnika odjela za bogoštovje nastavu.

Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora imi, neka izvole ustati.

(Nitko neustaje).

Predlog odbora je pao. Ona gospoda koja su zato, da se §. 1. sa izpravkom g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina).

Dakle §. 1. primljen je sa izpravkom g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu.

Molim dalje.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 2. dotične zak. osnove. — Vidi zapisnik 113. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 2. ovako kako je pročitan.

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 3. dotične zakonske osnove, koji glasi): §. 3. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik: Prima li se §. 3. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Specijalna debata ove zakonske osnove svršena je.

Visoki sabore! Ja mislim, da će za danas dosta biti. Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti:

1. Treće čitanje osnove zakona o zajmu. 2. Izviešće odbora za izbornu novelu.

Ako je s voljom visoke kuće, ovo će biti dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Današnju sjednicu zaključujem, a uričem buduću za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1/2 2 sata poslje podne).

Sto četrnaesta saborska sjednica,

održavana dne 1. srpnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Treće čitanje zakona o zajmu, koji se ima sklopi za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zem. sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvo Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva, kao i crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom vjerozakonske zaklade. — Početak svršetak generalne debate o osnovi zakona oh izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, neka izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

CXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 30. lipnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saobćuje, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

Br. 755/sab. I. Kr. zem. vlada, odjel za pravosudje, dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru donešenih skupnih zak. članaka, i to: zakonski članak 66. od g. 1880., te zakonski članak 1., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 14., 16., 22., 23., 24., 26. i 27. od god. 1881.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

II. Zastupnik Mirko Hrvat i drugovi predlažu osnovu zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu, te mole, da se jošte ove sjeditbe ista osnova u pretres uzme.

Ide odboru za proračun.

Br. 726/sab. III. Josip Pažur i drugovi, žitelji iz Budinšćine, podnose molbu u pogledu milostiva nastojanja, da se plaćanje vojno-oprostnih taksa snizi na manje plaćanje takovih, po okolnostih našeg imetka.

Ide odboru za peticije.

IV. Obćina sesvetska podastire predstavku za obran prava Hrvatske na Rieku.

Ide odboru ad hoc za izpitanje representacija gle riečkog pitanja.

V. Obćina Popovec-Moravče moli, da se brani pra Hrvatske na Rieku.

Ide odboru „ad hoc".

Prelazi se na dnevni red.

Br. 738/sab. Na dnevnom redu je izvještaj sab skoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, pot bitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgra ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstv Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva.

Iza pročitana izvještaja, započe generalna debata osnovi zakona o zajmu.

Nakon završene generalne debate pita predsjedni „prima li vis. sabor osnovu zakona o zajmu, koji se i sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak tresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i žup dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i apošt. Veličanstva — u načelu te za podlogu specija debate"?

Ona gospoda, koja su za tu osnovu zakona, n izvole ustati.

Sabor jednodušno prihvati ovu osnovu te se pre na specijalnu debatu.

K naslovu:

„Z a k o n

od . . . . o zajmu, koji se ima sklopiti na kriće troškova. potrebitih za popravak potresom oštеće zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stoj

od pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva" — podnosi predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu zpravak, koji glasi: „kao i crkva i župnih dvorova stoećih pod pokroviteljstvom vjerozakonske zaklade".

Predsjednik pita: prima li visoki sabor naslov onako, ako ga je odbor predložio?

Sabor neusvoji redakcije odborove, te predsjednik pet pita: prima li visoki sabor naslov osnove zakona zajmu sa izpravkom, kako ga je predstojnik za bogoštovje i nastavu predložio?

Sabor prihvati naslov zakona kako je izpravljen redstojnikom za bogoštovje i nastavu, te naslov glasi:

„Zakon

d . . . . o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod okroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva, kao crkva i župnih dvorova stojećih pod pokroviteljstvom jerozakonske zaklade.

U 12 sati bude prekinuta specijalna debata, pošto vrieme za interpelacije, te predsjednik podieli rieč zatupniku Petru Horvatu, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Da li je poznato preuzvišenosti Vašoj, da je u rovidbi zak. članka XXVII. ug. sabora 1880. na sve bvezanike seljačkoga razreda udarena bez razlike vojička oprostna taksa od 5 for., koja se ima tečajem ove odine za tri godine utjerati, dočim bi se isti obvezanici o zakonu mogli samo podvrći taksi od tri forinta, za lužinčad kod poljskoga gospodarstva propisanoj.

Da li je poznato preuzvišenosti Vašoj, da je ista aksa odmjerena i onim osobam, koje su gluhe, nieme, rome, ter za tečenje nesposobne, i kao takove po samom akonu od plaćanja vojničko-oprostne takse oproštene?

Da li je poznato preuzvišenosti Vašoj, da je u §. 14. stoga zakona za riešavanje priziva, uloženih proti odnjeri vojničko-oprostne takse opredieljen upravni odbor otične jurisdikcije kao druga instancija, dakle organ akav, kojega u upravnom organizmu naše zemlje nema, oja je prema tomu lišena jedne ter glavne, jer neodisne instancije u prije opisanih poslovih u živac naroda uboko zasjecajućih.

Ako su ove okolnosti preuzvišenosti Vašoj, kao što edvojim, poznate, da li je preuzvišenost Vaša sklona lede prve i druge točke kod vis. kr. ministarstva posreovati, da se članovom seljačkih obitelji, koji se imadu po dosadanjoj praksi financ. uprave smatrati kao slunčad, odmjeri najnižja vrsta takse od 3 for., da se naalje osobam za tečenje nesposobnim ureda radi odpiše dmjerena jim protuzakonito vojnička taksa, ter da se rema tomu do konačnoga riešenja prije opisanih pitanja višjem mjestu svako usilno utjerivanje razpisanih prostnih taksa obustavi?

U nenadanom slučaju pako, ako se smaljenje, odnosno odpisanje vojničkih taksa osobnim posredovanjem preuzvišenosti Vaše postići nebi dalo, da li je preuzvišenost Vaša sklona izhoditi, da se dotičnim obvezanikom, u koliko se poradi novosti predmeta, neukosti, ter siromaštva svoga nisu služili pravom priziva na višje oblasti — novi rok od 30 dana dozvoli u istu svrhu, a onim, koji se od plaćanja taksa oprostiti nebi mogli, da jim se odplaćivanja istih taksa, koje su se evo nagomilale za tri godine — dozvoli obročno odplaćivanje kroz tečaj triju godina?

Da li je sklona preuzvišenost Vaša kod zajedničke vlade posredovati, da se iztaknuti manjak §. 14. spomenutoga zakona nadopuni, ter mjesto upravnih odbora, kojim je zakon pridielio riešavanje priziva, ter kojih u naših jurisdikcija nema, stvori organ takav, koji će biti ovlašten prizive uložene proti razpisu oprostne takse riešavati neodvisno od financ. oblasti?

Predstojnik nutarnjega odjela s mjesta odgovara na ovu interpelaciju.

Na pitanje predsjednikovo: zadovoljava li se interpelant s odgovorom vlade? izjavi interpelant, da se zadovoljava, a sabor prima odgovor vladin na znanje.

Zastupnik naroda Pavao Brantner izjavlja, da se takodjer zadovoljava s odgovorom vlade u predmetu kojem je isti u CXI. dne 25. lipnja 1881. držanoj saborskoj sjednici stavio interpelaciju.

Sabor prima to na znanje.

Predsjednik podieli rieč nar. zastupniku Josipu Zoriću, da stavi sliedeću interpelaciju.

Br. 751/sab. „Koji su uzroci, da se kvinkvenali pučkim učiteljem zakonom zajamčeni, jošte do danas, akoprem je već devet mjeseci od njihova zakonita roka proteklo, nisu doznačili?

Imade li jih i bi li jih vis. zem. vlada bila voljna navesti, i time svoje oklievanje opravdati?

Nema li jih pako, da li je visoka vlada voljna što skorije zakonu udovoljiti i doznačiti učiteljem što prije tražene i opravdane kvinkvenale?

Predstojnik za bogoštovje i nastavu s mjesta odgovara na ovu interpelaciju.

Interpelant se s odgovorom ne zadovoljava, a sabor prima odgovor vladin na znanje.

Br. 757/sab. Predsjednik podieli napokon rieč zast. Lehpameru da stavi interpelaciju u predmetu potvorenja dvaju članova sabora sbog uvriede Veličanstva.

Iza kako je interpelant pročitao svoju interpelaciju izjavi predsjednik, da ovo nije interpelacija, budući se samo glede čina i propusta vlade interpelirati može, s toga se interpelacija u zapisnik staviti nemože.

Sabor odobri ovu izjavu predsjednikovu, te se interpelacija odklanja.

Zatim bude nastavljena specijalna debata ob osnovi zakona o zajmu.

K paragrafu prvom podnosi predstojnik za bogoštovje

i nastavu sliedeći izpravak: „da se naime mjesto 160.000, sklopi zajam u iznosu od 200.000 for." — ter si pridržaje da taj izpravak potanko obrazloži.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 1. onako, kako ga je odbor proračunski predložio?

Sabor neprihvati ovaj §. po štilizaciji odborovoj.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 1. s izpravkom predstojnika za bogoštovje i nastavu?

Sabor prihvati §. 1. sa izpravkom predstojnika za bogoštovje i nastavu te glasi:

§. 1.

Ban ovlašćuje se, da za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada sklopi zajam do najvišega glavničkoga iznosa od dvie sto hiljada forinti (200.000 for.) a. vr.

§. 2. prihvaćen po predlogu odbora koji glasi:

§. 2.

Uzajmljena glavnica imade se iz dohodaka, opredieljenih za pokriće troškova unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije odplatiti u najviše četrdeset polugodišnjih obroka računajuć najviše 5% u ime kamata.

§. 3. prihvaćen po predlogu odbora koji glasi:

§. 3.

„Provedba ovoga zakona povjerava se banu".

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu u ½2 sata po podne i uriče za sutra 1. srpnja u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

a) treće čitanje osnove zakona o zajmu;

b) izvještaj odbora za izbornu novelu.

Nikola Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun o proračunu „Nar. Novina" za god. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881.

Stavit će se na dnevni red.

Izviešće istoga odbora o predlogu nar. zast. dr. Fr. Vrbanića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu" iz autonomnoga budgeta.

Stavit će se na dnevni red.

Izviešće istoga odbora glede nacrta o zakladi za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Izviešće istoga odbora u pogledu potražene privole za prodaju nekih državnih nekretnina, ležećih u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Izviešće istoga odbora glede uredjenja savskih prekopa kod Topolovca, Preloščice i Suvoja.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Izviešće istoga odbora ob osnovi zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Predstavka zastupstva upravne občine Bribir, kojom se prosvjeduje proti neposrednom utjelovljenju Rieke kotara kraljevini Ugarskoj, kao i tomu sliedeće izseljenje hrvatske gimnazije i hrvatske oblasti iz Rieke, kao i ukinuća naslova riečke županije.

Dostaviti će se odboru „ad hoc" za izpitivanje predstavka glede riečkoga pitanja.

Predstavka občine Klanjec, da se riečko pitanje rieši po pravu i zakonu u interesu Hrvatske.

Ide rečenom odboru „ad hoc" za izpitivanje peticija glede Rieke.

Skupština kr. podžupanije požežke podnosi predstavku u pogledu zaštite prava Hrvatske na grad Rieku.

Ustupa se odboru „ad hoc" za izpitivanje predstavaka glede Rieke.

Narodni zast. dr. Jovan Subotić i drugovi podnose sliedeći predlog: „da se §. 6. poslovnika saborskog kao posljednja alineja doda ovo: „Nemože se uzeti u obzir ni na one pritužbe na sabor upravljene, kojima neprileži izkaz, da je u pokriće troškova za iztragu potrebnih, svota od 300 for. kod kr. zem. vlade kralj. Dalm., Hrv. i Slav. u polog stavljena".

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Izim ovih podnesaka nije nikakov drugi stigao na ovaj vis. sabor.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje zakonske osnove o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada ter crkva, i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva, kao i crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom vjerozakonske zaklade.

Ja molim gosp. bilježnika Stekovića neka izvoli ovu zakonsku osnovu pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita dotičnu zakonsku osnovu koja glasi):

„Zakon

od . . . . o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva kao i crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom vjerozakonske zaklade.

§. 1.

Ban ovlašćuje se, da za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, sklopi zajam do najvišega glavničkoga iznosa od dvie stotine hiljada forinti a. vr.

§. 2.

Uzajmljena glavnica imade se iz dohodaka, opredie-enih za pokriće troškova unutarnje samouprave kralje-na Hrvatske i Slavonije, odplatiti u najviše četrdeset ɔlugodišnjih obroka, računajuć najviše 5% u ime kamata.

§. 3.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu".

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ɾako: Prihvaća li vis. ovaj sabor ovu zakonsku osnovu da pročitanu u cielosti, od rieči do rieči, onako, kako pročitana. Ona gospoda, koja su zato, da se prihvaća ka izvole ustati.

(Ustaje večina.)

Ova zakonska osnova primljena je, pak će se pod-eti na previšnju sankciju.

Na dnevnom je redu zakonska osnova o izbornom du. Molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: (Zauze izvjestiteljsko mjesto čita izviešće, zajedno sa zakonom. — Vidi zapisnik 91. b. sjednice.)

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona go-oda, koja žele govoriti u generalnoj debati, neka se ɾole prijaviti g. bilježniku Seitzu sa točnom naznakom, le li za ili proti govoriti.

Rieč ima nar. zastupnik g. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Visoki sabore! Mislim, da mi će biti prigovora s nijedne strane, kada reknem, da je orni zakon temeljni kamen, na kojem stoji čitava sgrada tava. Na tom temelju počiva političko pravo ili bez-avnost državnika, veća ili manja vlast njihova, da za-odavstvom uplivaju, upliv imadu na svoju sudbinu.

U formalnom pogledu pako propisi izbornoga reda amčuju ili stezaju mogućnost narodu, da kao dionik uvereniteta, neodvisan od upliva vlade, eksekutive, kod ora očituje slobodnu svoju volju.

Za osnovu ovako važna zakona treba duga, duboka, strana studija, promišljanja.

Nije prirodjeno mehkoj mojoj ćudi, da diram u ičiju nosviest. Neću da u dvojbu dovodim izvanrednu sposob-st i izobraženost članova sl. odbora ad hoc i vis. sa-a. Čedan čovjek, nerado iztičem svoje subjektivne na-e. Volim se u dokazivanju zakloniti za thezami pri-nih uma velikana.

Sam Plato u uvodu svoje razprave o republiki spo-nuo je i usvojio rieči Hesioda; da je istina doduše zu, ali da su pred nju postavili znoj velika truda ne-rli bogovi.

A stari rimski klasik propisuje: „nonum prematur annum omne poëma." U devetu neka se godinu pili, adjuje svaka pjesma. Pa napokon što je ljudstvu stalo izgladjenosti, savršenosti koje pjesme! Nerazmjerno ili pače sve stalo je ustavnu narodu do pravičnosti, janosti ustavnoga ustroja, a prije svega do valjanosti izbornoga reda, o kojem visi sretna ili zla budućnost, pače i život naroda.

Po ovom, što sam rekao, držim ja, što se moje osobe tiče, ja držim upravo nemogućim, da bi većina ove vis. kuće, kamo li čitavo zastupstvo, kraj inih zvaničnih poslova, bilo u ovom kratkom roku od par sati ili par dana moglo proučiti ili prosuditi svekolike ustanove na-zočne osnove, da bi jim moglo bilo najti naravni razlog u zakonih logike i družtvenih odnošajih, te predvidjati zamašaj konsekvencija.

Neka mi se neuzme na zlu stranu!

Isti slavni odbor ad hoc nije shvatio, nije promislio, ili barem nije u svojem izviešću iztaknuo najznamenitije načelo, koje nam se osnovom u danajski dar donosi, nudja.

Na ovu me odsudu ovlašćuje isto odborovo izviešće. Jer dočim o nuzgrednih promjena izbornih kotara i o tumačenju načela računanja censusa obširno razlaže, pa stalne listine i riešavanje reklamacija po vrhovnom su-dištu kao izvanredne neke glavne novote iztiče, o pred-loženoj najradikalnijoj promjeni izbornoga reda mramor-kome šuti. „Glavnimi novotami — kaže izviešće — smatra odbor a) stalne listine, b) riešavanje reklamacija u drugoj i posljednjoj molbi po kr. sudb. stolu sedmorice. Ovo su doduše novote za Hrvatsku. Ja proti njim od svoje strane nebih imao prigovora u načelu sa znanstvenoga gledišta, a one su se drugdje i u praksi opravdale.

U državi uzornoga parlamentarizma, u Englezkoj uredjene su registracije stalnih listina od reformne akte god. 1832., a u Ugarskoj zak. čl. XXXIII. 1874. Isto tako idu reklamacije proti izbornim listinam u posljednjoj molbi ondje na putujuće sudove (circui courts of ju-stitiary), a u Ugarskoj na kr. kuriju (§§. 50., 51.). — Nu ovo su novote bezazlene naravi, ili, kako rekoh, pače od praktične vriednosti, s kojimi bismo se sprijateljiti mogli. Ali u drugom, gg., u posve drugom grmu zec leži, onaj plašljivi zec, koji se pred božjim suncem tako dugo sa-krivao u takonazvanih tajnih konferencijah.

Još glavnija od glavnih onih u izviešću iztaknutih novota je novota ta, da nazočna osnova vladi opet daje upliv na izbore, i to još veći upliv, nego li je imala po zak. čl. III. 1870. (§§. 2., 4., 18.) proti kojemu je uplivu g. Mirko Hrvat s drugovi mj. siečnja god. 1875. tražio i po previšnjoj sankciji od 6. srpnja 1875. našao reme-dijum u svojoj liberalnoj izbornoj noveli.

Uztvrdio sam i tvrdim, da predložena eto osnova vladi daje više upliva, nego li je imala po istom zak. čl. III. 1870. Dokazati ću.

Liberalna novela od godine 1875., začeta po gosp. Mirku Hrvatu, očito recipirana iz ugarskoga zak. čl. XXXIII.: 1874., priznala je narodu, što je njegovo, dala je u njegove ruke sav izborni pokret.

Po njezinih §§. 4., 5. (§§. 17., 20. ugarsk. zak. čl. XXXIII.: 1874.) izabiru municipalne skupštine svoj sre-dišnji odbor i za svaki izborni kotar izbornu deputaciju.

Po §. 11. (§. 30. ugarsk. z. čl. XXXIII. : 1874.) izborne deputacije sastavljaju popis birača i izbornika, po §. 13. rukovode izbor izbornika, po §. 16. riešavaju u prvoj molbi reklamacije. Po istom ovom §. 16. (§. 48. ug. zak. čl. XXXIII. : 1874.) riešavaju središnji odbori u drugoj molbi reklamacije i po §. 17. (§. 57. ug. z. čl. XXXIII. : 1874.) odredjuje dane za izbor narodnih zastupnika.

I zak. čl. III. : 1870. poznao je središnji odbor i izborne deputacije (§§. 3., 4.), skoro isti djelokrug izbornih deputacija (§§. 5., 12., 13., 15.), a po §. 18. odredjivali su takodjer središnji odbori dane za izbor zastupnika.

Jedine, priznajem, bitne razlike izmedju starijega i novijega zakona jesu te, što po prijašnjem je (§. 2.) glava municipija imenovala, a nije skupština birala središnji odbor, te što po §. 4. starijega zakona je imenovani središnji odbor imenovao, a nije skupština birala izborne deputacije, pa treća razlika, što je po prijašnjem riešavala reklamacije u drugoj molbi vlada (§. 15.), a ne središnji odbor.

Kako pako stoji u predležećoj ovoj novoj osnovi?

Sve niti izbornoga postupka leže u rukuh upravnih organa.

Obćinska poglavarstva pod neposrednim nadzorom podžupanijskoga izaslanika (§. 9. i 10.) sastavljaju listine. Podžupanijski izaslanik s dvojicom obćinskih zastupnika riešava reklamacije (§. 13., 20.) i rukovodi izbor izbornika (§. 15.) i ravna izborom narodnoga zastupnika (§. 41.). Vlada (ne središnji odbor, kojega nema) odredjuje dane za izbor narodnih zastupnika (§. 38.).

Slična ovim načela vidio sam u izbornih redovih od godine 1861. za austrijske provincije.

I ovdje sastavlja listinu birača obćinski načelnik pod nadzorom predstojnika političke oblasti (§. 25. izb. reda za d. Austriju). Izaslanik političke oblasti kao izborni povjerenik zajedno s obćinskim načelnikom rukovodi izbor izbornika (§. 29. i 30.). Izborno povjerenstvo sastoji se u gradovih i trgovištih od načelnika ili njegovog zamjenika i dvih obćinskih zastupnika i četiri prisjednika, koje izborni povjerenik imenuje (§. 35. al. 3., 4.), a u ladanjskih izbornih kotarih od izbornoga povjerenika i četiri prisjednika, koje si izbornici izaberu. Po §. 29. riešava reklamacije kod samoga čina izbora izborno povjerenstvo; utoku proti njegovim riešitbam nema mjesta. Dani izbora narodnih zastupnika odredjuju se naredbom namjestničtva (§. 18.).

Po onom, što sam naveo, vidi se, da je izborni postupnik, kakov nam predležeća osnova preporuča, najbliže u rodu izbornim redovom austrijskih provincija od god. 1861. Ova srodnost nelaska sl. odboru ad hoc, a mene boli, jer ona znači nazadak ne samo za korak, dva, nego za čitava dva decenija do god. 1861. natrag, ili pače za tri decenija tja u reakcionarno Bachovo doba natražke.

Ali reći će vis. vlada, kako je već i rekla, da on nemože odgovarati, ako kroz dulje vremena ili i kro cielu saborsku periodu nebude zastupnika iz kojega ko tara, da nemože, reče, odgovarati, kada vlada nebi ima više upliva na izbore, nego danas.

Na ovu njezinu brigu ima jednostavan odgovor. D neposegnem po formulare u druge, tudje zemlje; nel se pohrvate, poprime ustanove §§. 90.—106. susjedno ugarsk. zak. čl. XXXIII. : 1874., pa će biti jamstva to, da bude liberalni izborni red od god. 1875. svagd proveden.

Na koncu, kada mi se razstaviti s omiljelim mi dj tetom g. Mirka Hrvata, neka mi bude dopuštena još jedna opazka.

Vi, gospodo, znate onu staro-grčku bajku o Saturn koji je svoju djecu proždirao.

Mi neživimo više u ono surovo, divlje pogans doba; mi se nalazimo srećom u blagom vieku kršćans kulture. Ipak doživismo eto ovih dana nemio prizor, je jedan župljanin djakovačke dieceze kumovao osno kojom bi se šestgodišnje njegovo čedo imalo pokopa

Evo nas, gospodo, na raskršću.

Koji su za što veći upliv vlade kod izbora, (zn će zašto!) glasovati će za nj, kojim pako sloboda naro stoji nad svimi inimi interesi, motivi i obziri, glasov će proti uplivu vlade.

One prve nazvati ću po etymologičkoj dosliedn strankom vladinom, ove druge narodnom strankom.

Budući da ja u pomenutom načelu predloženoga iz noga reda gledam pogibelj za ustavnu slobodu izborn te pošto je ono kao crvena nit prepleteno kroz c osnovu, pa se pojedinimi izpravci nebi otrebiti da s toga neprihvaćam osnove za podlogu specijalne deba (Živio! na ljevici.)

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Šavor.

Josip Šavor: Visoki sabore! Ja nisam onaj zlov nik, koji bi sve kudio, što biva, a nisam niti onaj h litelj, koji bi poprieko sve hvalio, što se god čini; n ipak moram kazati, da je narod radostno pozdravio zakona, koja na obće dobro i na korist naroda smjera a to je zakon o mjestnih sudovih i zakon o izborn redu od god. 1875. Sjećam se dobro, koliki su se l lospjevi sipali na izborni red od god. 1875., i to ne sa u javnih glasilih, nego u obće u narodu, i poveselic je narod, da mu je politička sloboda na čvrstom tem osnovana, na kojem će sagraditi buduću sreću. Zat nemogu dosta načuditi, kako je sada u najnovije vri postalo, da se ovomu zakonu, prije toliko hvaljenom liko sada prigovara, kako dapače nužda i potreba staje, da se taj zakon mienjati mora, i to mienjati kojoj najbitnijoj ustanovi, nego u temelju svojemu. kako, gospodo, da nijedno djelo čovječje nije bez m tako nije niti ovaj zakon takodjer bez nedostataka. li u njem mane i nedostataka, valja ih odkloniti, a

elika razlika u tom, da li se mane i nedostatci odstrajuju, ili se dira u sam temelj zakona. Povod razpravi izbornom redu dali su sriemski izbori, i ondje kod ne razprave pronašlo se je, da je zakon o izbornom edu nedostatan u tom najviše, što nije prije već preddio i predusreo samovolji dotičnih povjerenstva, koja povjerenstva prisiljena bila obaviti u vrieme izborni osao, kao što bi se sbilja obaviti imalo. U to ime bio takodjer izaslan odbor, koji bi nedostatkom ovim preusreo, i koji bi sredstva pronašao, kako da povjerenstva borna budu prisiljena zakonom, da ona u svoje vrieme bor, koji je njihovom rukovodjenju povjeren, obave i vrše. O tom bi imao bio viećati jedino samo odbor. ada se je on i nadalje pustio u razpravu i mienjanje elog ovog izbornog reda i zakona, onda je prekoračio datak svoj, i učinio je mienjanje ovoga zakona ne in melius", nego in „pejus".

Sabor u pravoj ustavnoj zemlji treba da bude podın, neprepriečeni izliev volje naroda. Sabor treba da ude živo ogledalo mišljenja narodnjeg, i zastupnici, koji šalju u sabor, zovu se narodni zastupnici. U tom dakle emože se zapriečiti narodu, da on po volji komu hoće, ovjerenje svoje izkazati može, i da po volji i želji bira nog, kojeg traži. Ovdje vlada, ako je pravim ustavnim uhom nadahnuta, nikada nesmije na poprište izborne orbe stupiti. Nikada si vlada nesmije prisvajati vlasti, a ona ili neposredno u izbor sam utiče, ili da gleda bor po svojoj volji izvršiti, kao što na pr. najnoviji rizor imamo u južnoj Ugarskoj. Jedino kod izbornog na ima vlada zvanje, da nadgleda i nadzire izborni n i to u toliko, u koliko je od potrebe, da se ustavni vaj čin u redu i po zakonu izvrši. Nu ako ovu za etresanje mana predloženu osnovu prosudimo i razmoimo, što ćemo u njoj naći i viditi? Ondje ćemo opaziti viditi, da vlada gleda vas posao izborni u svoje ruke ribaviti, da gleda, da vas svoj upliv u izboru vrši, i da to postigne, uklonila su se povjerenstva podžupanijska, oja su prostom i slobodnom voljom naroda izabrana, na mjesto ovih povjerenstva ustanovljeno je, da izborni n imadu obavljati podžupanije; premda već logika svaog čovjeka uči, da se onaj posao, što ga narod obavlja, ože najbolje po njegovih posebnih izabranih organih bavljati. Nadalje pita se, zašto i s kojega uzroka imadu ustanove prijašnje mienjati? Je li može biti zato, što misli i ufa, da će ovi vladini ili podžupanijski povjenici, koji imadu listine sastavljati i reklamacije riešaati i isti čin izborni obavljati bolje na čin izborni paiti, i da je veća garancija za zakoniti postupak kod čina vog, nego li bi bila kod neodvisnih samostalnih ljudi, oje bi si narod sam izabrao. Ja iz izkustva govorim, ak mogu ovdje napomenuti jedan vrlo žalostni čin, koji e je prije nekoliko godina sbio, gdje je izborni čin bio bilja pod rukovanjem i nadzorom činovnika obavljen, a ak je čin ovaj bio tako pogriešno, manjkavo i sablaznjivo obavljen, da se dotični činovnik, kada se samo toga sjeti, pred sobom i svietom stiditi ima, koji je postupak sbilja veliki uštrb činovnikom nanio i upliv mu iztisnuo, te mu najmanje na čast služi.

Ja nalazim takodjer i protuslovje u toj osnovi, jer se u njoj dopušta gradovom, da oni po svojih odborih izborni čin obavljaju, dočim se to vanjskim obćinam nedopušta. Ja pristajem na to, da je sbilja u gradovih po veći broj inteligencije, da ima tu ljudi naobraženih, znanjem bogatih, koji bi vješti bili čin ovaj i sbilja obaviti kako valja; nu ja nemogu podnipošto dopustiti, da u našoj trojednoj kraljevini po kotarih nebi se moglo toliko inteligentnih, razboritih, solidnih ljudi naći, koji bi na korist i slavu naroda taj čin obavili. Ja dopuštam, kada bi činovnici podžupanijski obavljali izborni čin i provadjali, koji su sbilja prokušani i solidni ljudi i naobraženi i samosviestni, kako se to predmnieva od podžupanijskih tajnika, da bi bio izborni čin u redu obavljen; ali u pomanjkanju ovakovih činovnika, moraju se upotriebiti ljudi mladji, ljudi neizkusni, nevješti, koji mogu službu u narodu svom vršiti, ali ovakav čin nemogu obaviti na pohvalu i korist. To ja njekati moram, i nikako dopustiti nemogu. Ovdje bi se za primjer mogli navesti već prije spomenuti izbori sriemski, ali bi se kazalo, da zato, što činovničtvo nije uplivalo na izbore, da su zato tako nevaljano obavljeni, i evo već toliko vremena kotari sriemski ovdje zastupani nisu. Ja nemislim, da su oni izbori zato nevaljani bili, što na nje nije činovničtvo uplivalo, nego radi toga, što je ondje manjkalo ćuvstvo pravednosti, ćuvstvo rodoljublja, a najvišji je uzrok nepoznanje i zanemarenje zakona bio. Nadalje, gospodo moja, štetno je po svaku sgradu, da se ona po više puta u temelju drma, jer može sama sgrada pasti, tako štetno, da se u u ovaj temeljni zakon u našem ustavnom životu bez potrebe i prieke nužde dira. Ja držim, da je zakon o izbornom redu temeljni zakon našeg političkog života i za to nisam, da bi se od njega odstupiti imalo, nego bi trebalo njegove nedostatke popraviti i sredstvo pronaći, kako će povjerenstva dužnosti svojoj zadovoljavati. Više puta čulo se je u ovom saboru prigovarati proti kojem zakonu, kao o onom o odkupu robote, o uredjenju obćina, onda svagda se je odgovorilo: gospodo, nemojmo dirati u taj zakon, zakon je premlad, prekratko vrieme obstoji u životu, da se pravi sud o njem izreći može. Gospodo! Ako nije dopušteno, da se drugi zakoni ovako mienjaju, nevidim uzroka i razloga, zašto je upravo na ovomu zakonu red sada da se mienja, koji je temeljni zakon naš, koga je narod zadovoljno primio i koji se je u praksi pokazao, da je dobar, osim nekojih ustanova, koje se samo mogu promieniti. U to prihvaćam predlog g. dra. Jordana i molim, da se ovaj zakon neprimi, nego da se obstojeći promieni jedino u onih točka, koje se odnose na vršenje dužnostih kod izbora.

Predsjednik: Ovdje nepredleži nikakav drugi predlog, nego predlog odbora, proti tomu može gosp. govornik glasovati i neprimiti ga za podlogu specialne debate. Nema dakle ovdje niti kakvog predloga dra. Jordana, a niti g. Šavora.

Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Meni je ovdje od strane vlade u kratko očitovati, da vlada prima ovu osnovu za podlogu specijalne debate. Poznato je visokomu saboru, da je vlada drugu osnovu podniela na razpravljanje vis. saboru.

Poznato je, kakvu je sudbinu imala ta osnova. Poznato je i to, kako je osnova došla odboru ad hoc, i u kojem vremenu. Zato se moram čuditi jednom i drugom gosp. predgovorniku, da se oni ovdje nalaze opravdanimi predbacivati odboru, da se je išao upuštati u ono, što mu je sam sabor naložio, te da pretrese cieli izborni zakon, da vidi, ima li mane, te da prema tomu podnese shodan predlog, kako bi se ti izbori udesiti i preinačiti imali. Sada, kada je odbor po nalogu, tako rekuć po intenciji sabora uzeo u ruke ovaj posao, i podnio operat kao cielost pred sabor, sada se predbacuje, kako se je mogao upuštati u to itd. Jednom riečju, predbacivanje ovo odbijam ja, jer nije na svome mjestu. Gosp. prvi predgovornik, koji se rado bavi državo- i pravoslovjem, on je ostao dužan nama i ovu drugu istinu kazati, da se ne samo naroda kao takovog izbori tiču, nego i vlade u ustavnom životu. Moram mu se čuditi više nego neposrednom g. govorniku radi toga, što kaže, da se vlade taj posao netiče ništa, i nju bi trebalo od svega izključiti. Gdje god vlada ima upliv, to je po njegovom uvjerenju zlo. Ja bi rado, da mi citira, gdje je učio nauku, da može u političkom životu biti bez sudjelovanja i pažnje vlade. Na čemu se osniva odgovornost vlade zemaljske, pitam njega i svakog onog, koji vladi uzkraćuje pravo i dužnost da nadzire, kako se vrši političko pravo po državljanu. U koga se ima narod uteći, van u vladu, koja je u prvoj alineji s njezinimi organi odgovorna da vrši svaki državljavin ona politička prava, koja mu zakon daje, i da do uživanja toga prava dodje. Ona je i išla za tim, da se ono zlo odstrani, da nisu mogli gdje koji izbornici vršiti svoga prava, koje im pristoji. Vlada si nije nikakvog drugog upliva uzela u ruke kod izbora, i to je g. predgovornik ostao dužan dokazati. Vlada si nije uzela drugog upliva u ruke, nego onog, kojeg u prvom redu vrše gradske oblasti t. j. gradska poglavarstva. Nije vlada uzela u ruke taj čin, koji bi mogao izkvariti pravu volju onog, koji je pozvan da svoju rieč dade, nego ona vodi samo organe občinske, da svakog upute o svojemu pravu i da stanu na put tomu, da se može po volji uzkratiti komu vršenje prava, i to sve pod nadzorom njezinim. Taj nadzor u gradovih nije od potrebe, jer ondje upravlja gradski načelnik, koji je vladi odgovoran, da se zakon vrši. Drugog upliva vlada nema, nego da nadzire, da sbilja vršiti uzmogne svaki on[o] pravo, koje ga ide. Nema dakle većeg upliva, nego g[a] imaju u najliberalnijih država samo organi administra[-] tivni. To je stvar administrativna, da se popis izvadj[a] točno; da se zna, tko je unešen u listine, da se znad[u] točni podatci itd. To je stvar administrativna i u svih liberalnih država. Gdje strasti i stranke zavladaju, tu s[e] nepita, što je pravo, van gleda jedan drugoga iztisnuti a tu vlada mora nadzirati, da svaki svoje pravo slobodn[o] vrši. Uzgredno neka rečeno bude, da je još prećeran[a] autonomija občina, i to neide na korist, nego na zato[r] občina. Nemojte misliti, gospodo, da je u toj autonomij[i] sloboda neograničena nikoga i ničije pravo nepriznavati Vlada treba da to odstrani i svaku mogućnost, da mog[u] stranke ili strasti zavladati.

Uzmite ukupni izborni čin, pa ako vidite, da j[e] vlada stranački postupala, pozovete ju na odgovornost, [a] dok se od nje zahtieva odgovornost, mora joj se tako[-] djer dopustiti, da može doskočiti neredu, koji bi ovdje [i] ondje zavladao. K tomu je garancija bezpristranosti sada da će u svekolikom izbornom činu riešavati vrhovni sud a vlada će vršiti svoju dužnost, da nadzira strogo, d[a] svaki dodje do svojega prava. Toliko sam imao u kratk[o] odgovoriti na ona neopravdana načela, da se misli, d[a] vladu treba od svega izključiti, pak prepustiti narodu.

Vladi bi dakako tada najlakši posao bio, da se ne mieša, ali ju onda izvolite riešiti svake odgovornost[i]. Dok je pako ona odgovorna, mora i ona nadzirati, t[o] ćete joj dopustiti. U ostalom si pridržaje vlada pravo o[d] svoje strane učiniti izpravke, gdje ih ona za nuždne misl[i].

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik g. Mirk[o] Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Ja nebi progovorio bi[o] da nisam neobičnim načinom po g. zastupniku Jordan[u] izazvan. S toga držim, nekoliko rieči samo navesti, št[o] se tiče moje osobe, a glede zakona držim, da je tak[o] jasno sastavljen, da mu ista gospoda, koja su protivn[o] govorila, nemogu neko dobro svojstvo poreći.

Ja bi se, visoki sabore, gosp. Jordanu zahvalio n[a] očinstvu, koje pripisuje meni glede zakona od g. 1875 kada nebi očinstvo porekao, te pripisao očinstvo ugar[-] skom saboru, kojeg mogu uvjeriti, da ga nikada do da[-] nas nisam čitao. Izborni zakon od g. 1870. dao je va[s] izborni posao u ruke vladi. Ovo postupanje zakona pro[-] izvelo je reakciju, koja se zrcali u zakonu od 6. srpnj[a] 1875. i koji je došao sasvime u drugu skrajnost. Skraj[-] nosti, vis. sabore, u ničem dobre nisu, pak se je pokazal[o] da je i ova skrajnost zakona od 6. srpnja 1875. zli[m] plodom urodila, a to se je najviše s ove strane nava[-] djalo prigodom verifikacije sriemskih izbora. Ja sam s[e] uvjerio, da skrajnost zakona od god. 1870. i skrajnos[t] zakona od god. 1875. cilju svojem nevode, već sam s[e] uvjerio, kao što svagdje, da korist i pravda leži u sredin[i] s toga drage volje pristajem na sredinu, koja daje vlad[i]

to vladi pripada, a narodu, što narodu pripada. Gosp. astupnik Jordan prigovorio mi je, da sam ja moje čedo d god. 1875. pojeo. Ja, vis. sabore, nejedem moje diete, li kada bi ga jeo, volio bi ga danas pojesti, dokle jošte ije u stanju veliko zlo počiniti, i bolje je, da ga danas ojedem, nego za nekoliko godina, kada je toliko zlo ponilo. Ja vidim da zakon, koji se danas pretresiva, daje obodu izbornu, te će tom slobodom čedo moje čilo i Iravo postati, pak s toga, pošto će ovim zakonom, koji pretresuje, čedo moje, slobodan izbor, zdravo i čilo isti, glasovati ću ja za ovaj zakon.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti u ovom predmetu?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim ja!

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja se neću upuati u potanju razpravu ove zakonske osnove o izbornom du, nego ću se samo osvrnuti na ono, što je stranka, ojoj imam ja čast pripadati, izjavila onda, kada se je rao odbor, koji je imao zadaću sastaviti izborni red. o stanovište jest ono, da mi nedržimo nipošto uputnim, se stvara i preinačuje novi kakav izborni red dotle ok se neizvede sjedinjenje Krajine. Visoki sabor i vlada da su prihvatili reviziju nagodbe mjeseca siečnja o. g., ihvatili su promjenu odnosne ustanove nagodb. zakona god. 1868. u tvrdoj vjeri, da će se Krajina sjediniti koji dan. Prošlo je pol godine, Krajine nema. Vladini gani zadali su svoju poštenu rieč, da će u budućem boru sjediti Krajina. Koliko je ta rieč vladinih organa iedna, odvisi odtuda, tko je ovlastio, inspirirao dotične gane na takav izum. Ali, ako to stoji, tada, gospodo, n manje nalazim razloga, da mi danas, kada stojimo pragu sjedinjenja Krajine, stvaramo izborni red, da omienjujemo zakon, koji se je pokazao za vladinu stranku li prijazan i povoljan, da je vladina stranka u velikoj ćini na temelju izbornog tog reda došla ovamo.

Ja s toga, visoki sabore, držeći se, da mi po izjavi s. vlade i po očekivanju samog vis. sabora, stojimo na agu sjedinjenja Krajine, držim, da je neuputno i neujestno sada u oči sjedinjenja stvarati tako važni zakon, o što je zakon o izbornom redu, te da ćemo mi vani zakon o izbornom redu moći stvoriti za čitavu mlju onda, kada braća krajišnici ovamo dodju. Ako oji vaše uvjerenje, da do toga vremena nije daleko, mislim da do toga vremena možemo počekati. Ovo je avni razlog, zašto ja i stranka, kojoj imam čast pridati, nećemo da se u obće upuštamo u nikakvo novo varanje izbornoga reda. Nego, jer smo uvjereni, da u om izbornom novom zakonu imade ustanova takovih, je se neslažu sa slobodnim čedom g. Mirka Hrvata, ćemo, da koliko toliko po mogućnosti stanemo na put akovom predlogu. Akoprem nećemo prihvatiti za podu specijalne debate ovaj zakon, to ćemo u slučaju, ako kuća primi ovaj zakon, naše izpravke ipak podnieti. da da se svrnem samo na jedan prigovor presv. gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove. On je pitao g. dra. Jordana, gdje je učio tu teoriju, da se izbori vlade netiču, već samog sabora. Ja bi mogao palicu izvrnuti, pak pitati presv. g.: gdje je on učio. Ja držim, da po teoriji gosp. Jordana vlada je izliev većine sabora, i da većina sabora ustavnu vladu stvara. Ako je tomu tako, tada vlada nema upliva u izbore, ako hoće da iz većine dodje do vlade. Ako pako po teoriji presv. gosp. ima vlada stvarati ustavnu vladu i većinu, onda je drugo. Ali ja opet pitam presv. gosp., onako kao što on pita g. Jordana, gdje je on tu teoriju učio. Ako navede za svoj razlog kakov kapacitet, navesti će ga doista i gosp. dr. Jordan. To sam imao reći samo mimogredce, a izjavljujem se, da neću glasovati za ovaj zakon.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Meni je još u pameti, što sam rekao. Ja sam se ogradio proti tomu, da vlada uzima upliv, da si stvara većinu. Vlada neće da si stvara većinu, nego vrši i vršiti će svoju dužnost, da pazi, da svaki onaj, koga pravo ide, da ga u istinu i vrši, i ništa više.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, to ima rieč g. izvjestitelj.

Dr. **Ante Starčević**: Molim, ja imam rieč!

Predsjednik: Ja vam sada nemogu dati rieč, nego samo privolom kuće.

Je li dozvoljuje vis. kuća, da može govoriti?

(Dozvoljuje se.)

Izvolite govoriti.

Dr. **Antun Starčević**: Ja ću biti kratak.

Da bi se radilo o trajnu, ili bar o sustavnu izbornu zakonu, bilo bi vriedno, i ja bi smatrao držanstvom, da osnovu pretresom kako pita znamenitost predmeta.

A kod osnove, koja nam je predložena, ja nehotice moram biti kratak, ter ću nacrtati samo jedno načelo.

U toj osnovi pridržano je načelo prekopolovične većine. To je, bez dvojbe, učinjeno samo zato, jer u tom pogledu nema drugoga, ni takova, a kamo li gorjega načela.

Što je načelo prekopolovične većine? Ono samo bude nam najjasnije odgovoriti. Uzmimo da 100 izbornika izabire jednoga zastupnika. Tu je prekopolovična većina 51 glas; to će reći: 51 izbornik budu imati zastupnika, a njih 49 nemogu proti tom ništa.

To se na prvi pogled čini naravska stvar, i posve u redu. Ali protegnimo takav izbor na cielu zemlju, na sve izbornike i zastupnike. Što govorim o izbornicih, razumieva se samo o onih, koji glasuju, izabiru.

Dakle recimo da 100.000 izbornika glasuje za izabrati 100 zastupnika; smatrajmo cielu zemlju jednim izborničtvom; sve izbornike jednim tielom, tako da svaki izbornik izabire svu stotinu zastupnika.

Tu je prekopolovična većina 50.001 glas, to će reći: 50.001 izbornik budu imati celu stotinu izbornika, a 49.999 izbornika nemogu dobiti ni da bi jednoga zastupnika. Kakova je to pravica, gospodo? (Smieh.)

Ja razumim to smejanje, i da se ta gospoda nebi smejala ovomu razlaganju, ja bi se morao toj gospodi smejati i čuditi.

Sada razdelimo onih 100.000 izbornika na 100 izborničtva, tako da svako izborničtvo izabere po jednoga zastupnika.

Tu na svako izborničtvo dolazi 1000 izbornika, prekopolovična je većina kod svakog izbora 501 glas; to će reći: 50.100 izbornika budu imati svih 100 zastupnika, a 49.900 izbornika nemože imati ni jednoga zastupnika.

Pokazav, kako je u obih skrajnostih, da vidimo kako je ako se uzme sredina. Razdielimo ono 100.000 izbornika na 50 izborničtva, tako da svako izborničtvo izabire po dva zastupnika.

Tu na svako izborničtvo dolazi 2000 izbornika; dakle prekopolovična je većina 1001 glas; to će reći: 50.050 izbornika budu izabrati svih 100 zastupnika, a 49.950 izbornika nemogu izabrati ni jednoga zastupnika.

Tko hoće, može izborničtva razdelivati kako mu drago, i uvjek bude naći da neznatna većina, po tom načelu, posve tare znatnu manjinu, kojoj do jednakosti sa većinom može samo koji desetak glasova manjkati. Nemože se reći, da upravo ovako, matematično, kako pokazah u primerih, ide ili da mora ići kod svih izbora. Nu sudim da je dosta pokazati, da tako može ići, pa kod gradjenja zakona treba da se i na mogućnosti obzir uzme. A u stvari bez dvojbe biva kako pokazah u ovih primjerih.

Evo tomu najsjajnijega dokaza: Dok su savezne države amerikanske, kao pojedina izborničtva, izabirale zastupnike u skupni sabor, bijaše slučaja u pojedinih onih država, da uz po prilici 500.000 izbornika razlika medju strankami bijaše samo od 2500 glasova, pa da je ona stranka, koja je imala taj neznatni broj izabrala sve zastupnike njih 34, 35, a ona kojoj je manjkala ona neznatna razlika, u supor svemu nastojanju da nije mogla izabrati ni jednoga zastupnika. To načelo prekopolovične većine oslanja se na drugo, koje njemu je pravi brat, hoću da rečem na načelo, koje scieni, da su u svakoj zemlji, kod svakog izbora samo dve stranke, stranka vladina i protu-vladina stranka, kojih jedna drži vlast u šaka, druga želi vlast u svoje šake dobiti. (Smieh.)

Bez dvojbe, imaju se te obe stranke; ali ima se svagde još i treća stranka, redovito veća od onih obijuh ako se slože. To je stranka onih, koji niti su posve za vladu, niti posve proti vladi.

Ovakovih je doista svagde najviše. K tomu setimo se da u svakoj stranki različni članovi o pojedinih pitanjih imaju različne nazore i da je jednim članovom prešnije riešenje ovoga, drugim onoga pitanja; da je ovim preveć korenit postupak onaj koji se drugim čin preblag, da skoro svaki član misli i želi pojedina pitanja riešiti drugim načinom, u drugoj meri; setimo se, velim tih nedvojbenih istina, pa moramo priznati, da je u svako i u najsložnijoj stranki zbilja više stranaka.

Što rekoh o strankah, valja posve i o kandidatih nemalo svaki član stranke misli, da bi njegov kandida bolje, veštije, uspešnije neko ikoji drugi zastupao njeg i njegovu stranku, i ako gdje nevladaju ti nazori, t doista iz kojih drugih razloga izbornici probiru kandidate

U tom stanju stvarî, što biva kod izbora? Kak svi znamo, biva to: da su one mnoge stranke prisiljen ili složiti se u dve stranke, ili kod izbora neudioničtvo vati; a oni izbornici moraju se skupiti oko jednoga iz medju dvajuh kandidata proti svojoj volji, ili moraj neizabirati nikoga.

To prisiljeno složenje u dve stranke i oko dvaj kandidata, nemože biti iskreno ni stalno, nego je sam prividno i za čas. Protimba, drugda očito neprijateljstv medju strankami i medju kandidati ostaje.

Glavno od tuda dolazi, da su prije izbora žestok občinjanja u narodu, i da stranka, koje kandidat izić izabran, svoju protivnicu smatra nadvladanom, pa n prama njoj kao dotičnica postupa.

Eto izvora smutnja, nesloge, neprijateljstva u n rodu i medju istimi, u ostalom prijatelji.

Tko može reći, da je iskreno, da je slobodno gl sovao izbornik, koji je primoran drugoj stranki, drugom kandidatu svoj glas dao? Vko može reći da ovakov ka didat dostojno zastupa politička načela onoga izbornik

Bio izborni zakon kakav komu drago, uvjek bu izbornika, koji poradi ove ili one temeljite zapreke n mogu na izbor doći. Dakle da ove propustimo. Ali gd vlada načelo prekopolovične većine, mnogi izbornik ne glasovati zato, jer zna da svojim glasom ništa nemo učiniti; mnogi neće glasovati za to, jer mu se neće ž tvovati svoje osvjedočenje, bilo ono kakovo hoće, napok mnogi neće glasovati zato, jer nemože ostaviti svoje pa priprtiti drugoga kandidata. Da bi se kod svakoga bora sbrojili svi izbornici, koji poradi naznačenih razlo neglasuju, pa da im se pridadu oni izbornici, koji glasu kako pokazah, primorani: ja sudim, za ne reći osvjedoč sam, da bi svakomu pala u oči velika istina, i ta j da uz načelo prekopolovične većine zastupnici su izabr zbilja manjinom glasova. A kod razprava, u saboru, r šava se pitanje kroz kontradiktorne, protuslovne od vore. Dakle, dok se zastupnici razdele na dve stra a to biva nemalo uvek, očito je, matematična je isti da javne posle naroda rešava, da zakone gradi upra manjina naroda, manjina izbornika.

Sudim, da sam ovimi nekolikimi opazkami pokaz da je to načelo nepravedno naprama strankama i napra kandidatom, i da se po njemu nikako nemože imati pra

skreno, slobodno zastupstvo, nego samo obsena zastupstva; da je ono u istinu načelo manjine.

Sablazan toga načela pokazuje se ne samo kod izbora za zakonotvorna tiela ili za sabore, nego i kod izbora n. pr. školskih, obćinskih, financijalnih, jednom riečju kod svih izbora, kojim je svrha zastupanje.

Ono škodi svim strankam, bile one aristokratične ili demokratične, liberalne ili natražnjačke; ono je jednako škodljivo, da li je broj izbornika veći ili manji, pravo na izbor obćenito ili stegnuto.

Zato je ovo načelo odsudjeno, prokleto, i u svih država u kojih se radi o pravom zastupstvu, to je načelo i već zabačeno posve kao n. pr. u Danskoj, ili je zabačeno po mogućnosti kao n. pr. u Englezkoj.

Englezi bo, kojim se nemože prigovoriti lahkoumje i žestina u zakonotvorstvu, u izbornom zakonu od god. 1867. zabaciše to načelo kod svih izbora, kod kojih izbornočko tielo izabire tri ili više zastupnika. Do skrajnosti štujuć povlastice, Englezi nemogaše stanovita mesta, koja izabiru po jednoga ili po dva zastupnika, stopiti u veća izborničtva.

A gde izborničko tielo izabire po jednoga ili po dva zastupnika, tu nije moguće ukloniti se načelu prekopolovične većine; bar ja ne poznam način, kojime bi se tu moglo njemu na put stati. Vaša osnova, koja pojedinom zastupniku odredjuje pojedino izborničtvo, posve sklada s načelom prekopolovične većine.

A ja želim, i da mogu, načinio bi izborni zakon, po kojem bi se imalo pravo, iskreno, slobodno zastupstvo naroda, po kojem bi ne samo takodjer znatne manjine bile zastupane, nego bi svaka stranka bila zastupana po razmjerju svoje brojne snage.

Jest, gospodo, po mojem osvjedočenju, i kako u mnogih zemljah biva, u primjeru što ga napomenuh, ako od 100.000 glasujućih izbornika, stranka bila koja, ima 1000 glasova, ona mora imati jednoga zastupnika, pa dile proti njoj druge stranke što i kako im drago. Ima li koja stranka 90.000 glasova, ona mora imati 90 zastupnika itd.

Tko nevidi veliku razliku medju takovim pravednim, i medju vašim izbornim zakonom?

Ja sam probrao iz vaše osnove samo to načelo prekopolovične većine, za razložiti, zašto sam proti toj osnovi.

Ja ću glasovati proti tom predlogu već poradi onoga načela, jer dok ono stoji, nitko i nikako nemože ni prilan, a kamo li dobar izborni zakon načiniti.

Pače, dok to načelo stoji, da mi date diktaturu u tom zakonu, ja ju nebi primio, hoću da rečem: da mi povjerite neka ja kako sam hoću, sve članke toga zakona složim, uz ono načelo ja nebi htio to učiniti, budući sam osvjedočen, da bi uzaludu bila i moja radnja i vaše povjerenje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Josip Zorić: Molim ja za rieč!

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Zorić.

Josip Zorić: Visoki sabore! Ja izjavljam unapred, da ću glasovati zato, da neprihvaćam ovu osnovu za podlogu specijalne debate. Razloge ću tomu navesti što se kraće dalo bude.

Od god. 1865. pak do god. 1881., za vrieme od 16 godina, ovo je četvrti izborni red, što ga sabor hrvatski razpravlja, a pošto stoji spojitba Krajine na domaku, to će se opet morati do skora izborni red razpravljati za Krajinu. Gdje se ovako u brzo vrieme zakoni mienjaju, mislim, da nije povoljan sud za zemlju. Kod nas se u obće zakoni brzo stvaraju, a kasnije se prigovara, da su prenaglo stvoreni, želja je opet i težnja da se zamieni čim drugim, kao n. pr. zadružni zakon, školski zakon, pak evo ovdje sada izborni red. Akoprem smatram, kao što je jedan član rekao, da od svih zakona od god. 1865. najveća je stečevina izborni red od g. 1875., to ja stoga dakle razloga što je u izgledu, da će Krajina doći u sabor, i za nju će se morati izborni red stvarati, nemogu uzeti sada ovu izbornu novelu za podlogu specijalne debate. Drugo, što me nuka, da za izbornu novelu ovu nemogu glasovati, jesu načela, koja su u ovoj izbornoj noveli ustanovljena. Ja se sjećam kako je god. 1865. bio sastavljen u hrvatskom saboru izborni zakon, po kojem se mislilo buduće izbore rukovoditi. Medjutim su nadospjele okolnosti, koje su osujetile ovu namjeru, te se je sabor od god. 1868. sastao mimo izbornog zakona od g. 1865., na temelju oktroiranog zakona. Ovaj oktroirani zakon dao je svu vlast i moć u izborih zemaljskoj vladi. Kada se je sab. god. 1868. sabrao, bijaše mu briga prva, da provizorni zakon ukine i stvori definitivni zakon, koji bi imao pravo valjati i koji je zakon takodjer sankcioniran. Medjutim u ovom izbornom zakonu od godine 1870. iztaknuta su ista načela, koja su iztaknuta bila u provizornom izbornom zakonu, najme upliv na izbore i upliv na izborno poslovanje povjerava se vladi. U tadašnje vrieme bijaše vriedan zastupnik jedan od štovane manjine one dobe, koji je proti tomu zakonu ustao, i kazao, da ga srce boli, da se ovim zakonom slobodna volja krnji, i narodu nedaje upliv, koji bi se imao davati, i da po tom, pošto vlada ima preveć veliki upliv, ništa drugo nije, nego rovanje ustava i zakona. Ja smatram da je ustav velika blagodat naroda onda, ako se na čvrstoj polugi oslanja, ako je izborni red slobodan, liberalan, na temelju pravednosti osnovan. Medjutim ovaj vriedni zastupnik nije uspjeo svojimi izpravci, zakon se je prihvatio za podlogu specijalne debate i bi prihvaćen. Izkustvo je učilo, da je onaj g. zastupnik imao posve pravo, jer izbori, koji su se na temelju toga zakona obavili, obavili su se pod pritiskom i silom, gdje su izborne deputacije, imenovane po vladi, delale najveće nasile, i bilo je tako rekuć izopačeno, falsificano mnienje naroda. To je dalo povoda god. 1875., kada se je sabor sastao, da se taj izborni red imao renovirati i novi se izborni red

*

sastavio. koji je bio zacielo napredak. U tom izbornom redu daje se pravo narodu, da on sam o sebi u svojoj sudbini riešava, i cieli izborni čin i izabrano zastupstvo bijaše izliev narodne volje. Medjutim u minulom zasjedanju pojavili su se prigovori, da taj zakon ide odviše do skrajnosti, i da prieči da nisu izbori sriemski obavljeni i da su dva kotara tamo, koja su cielu godinu ostala bez zastupnika. Ja tu nepolažem krivnju u sam zakon, jer bi se takovom izgredu izbornom dalo predusriesti i zapriečiti samovolja drugim načinom, a da se u cieli zakon izborni od god. 1875. diralo nebi. Gospodo moja! Ovaj izborni zakon, što nam stoji, mislim da se približio ne ovom zakonu od g. 1875., već onom izbornom redu od god. 1870., proti kojem je nekoč toliko govorio tadanji sriemski zastupnik, koji sada sjedi kod vladine stolice. Sastav izbornih listina, koji prvi korak svakog izbora sačinjava, popis izbornika, povjerava se obćinskom poglavarstvu i podžupanijskim oblastim. Reklamacije isto tako riešava obćinsko poglavarstvo, a sam izborni čin rukovodi opet podžupanijski povjerenik i obćinsko poglavarstvo. Medjutim ja ne prigovaram obćinskom poglavarstvu, ali se može sbiti, da mogu ovi isti ljudi pritisak činiti i izvadjati samovolju, koju su činile izborne deputacije, imenovane po vis. vladi. Ja znam vrlo dobro, a siećati će se i tadašnji g. zastupnik sriemski, koji sada sjedi na vladinoj stolici, onih kobnih vremena, kako su predsjednici takovih izbornih deputacija, činovnici, ljudi vladini, koji su imali zakon čuvati i štititi i bditi nad vršenjem zakona, zatvarali izbornike i zlostavljali, te su samovlastno na stotine izbornika birali, bez da su se prigovori riešavali, koji ako su i došli kašnje u sabor, bili su zabaćeni. Gospodo! U ovom izbornom redu, koji se sada razpravlja, kaže se, da će reklamacije riešavati u 2. i 3. molbi stol sedmorice, ali u §. 27. kaže se, da će se izbor provesti, ako one i nebudu riešene do dana izbora, i da to neupliva u izbor zastupnika. Ako bude kakovom pometnjom izbrisano 30 do 40 izbornika, a stol sedmorice neriešì do tog vremena reklamacije, a zastupnici budu izabrati, da li će taj izbor anulirati tko, ja neznam. Ja s toga, nazrievajuć u izbornom zakonu od god. 1875. najveće jamstvo slobodne volje za izbor zastupnika, jesam zato da se on pridrži, a ovaj da se odkloni. Najveći uz ostale razloge meni je zato taj, što će se u budućoj sjeditbi novi izborni red imati za Krajinu sastaviti, za koju ste obrekli da će ovdje sjediti.

To su razlozi, radi kojih nemogu pristati uz ovu zakonsku osnovu, i radi kojih ću proti njoj glasovati.

Gjuro Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. zastup. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Što je ustav, što je sloboda, koju narod uživa i ustavom se smatra i nazivlje? U čem obstoji ta sloboda i taj ustav? Moja gospodo i visoki sabore! U slobodnom zakonu, u slobodnom kretanju naroda, u slobodnom izvršivanju osobito izbora. Onaj narod, koji slobodno bira u zakonodavno tielo, koji uživa ustav, nazivlje se slobodnim i ustavnim, dočim onaj, koji toga neuživa, nenazivlje se slobodan niti ustavan. Ja, visoki sabore, vidim u ovom zakonu najpogubnija za naš narod. Ovim se zakonom plete štrik našemu narodu oko vrata, koji će ga u tminu baciti. To, visoki sabore, neuvidja pojedini, ali ja uvidjam, koji u narodu živim, koji znam što je narod, što su vlasti podžupanijske, obćinska poglavarstva i kako se izbori obavljaju. To vas sigurno nijedan nezna koliko ja, koji sam se bavio tolikimi izbori, a i danas sam obćinski načelnik. (Smieh.) Ja za najveći temelj ustavne slobode držim izborni zakon. Kakva je sloboda, takav je i izborni zakon. Hrvatski narod, visoki sabore, imao je, kako je malo prije jedan govornik kazao, skoro za svako zasjedanje mienjanje izbornog zakona.

Pak što su nam donieli neslobodni izborni zakoni? Donieli su nam ovo stanje, u kojem danas stojimo, ovo napeto stanje. I sama vis. stolica vladina kaže iz ustiu bana, ako ne današnjega ali predšastog: dajte mi drugi zakon, da se slobodno krećem, budete vidjeli, da ću inače raditi. Najveći temeljni zakon, vis. sabore, jest izborni zakon, jer kakav izborni zakon budete imali, takov ćete budući sabor imati.

A kakov je ovo izborni red, koji je na razpravu predložen? Tko sastavlja izborne listine? Sastavlja obćinsko poglavarstvo pod nadzorom podžupanijskoga izaslanika. U najnovije vrieme premieštali su se podžupani, jer se mislilo, da neće provesti izbore, kako se želi. — Što se kaže u ovom zakonu, koji se želi da ga primemo za podlogu specijalne debate? Da će biti kod izbora podžupanijski izaslanik; tako će se naći koji čovječac koji će raditi, kako mu se zapovjeda. Što može učiniti obćinski načelnik, kada dodje podžupanijski izaslanik.

Ja štujem sve načelnike hrvatske, ali ga sigurno neznam, koji bi jače i tvrdje stajao na svom mjestu, nego Kamenar. (Velik smieh i živio na ljevici.) Što mogu ja u mojoj obćini učiniti, kada dodje podžupanijski izaslanik. Zar da se u borbu š njime stavim, a on možda dekret ima kod sebe u žepu, pak me suspendira. (Smieh veliki.) Imali su već činovnici takovih dekreta proti Kamenaru, i suspendirali su me za vrieme izbora. Nemojmo si, gospodo, iluzije praviti. Dosta vladi da reče: ja želim da ovaj bude izabran, dosta je da samo namigne, pak je onaj izabran, koga želi. Dotični činovnik nastojati će, da to izvede. Ako se prihvati podpuno zakonska osnova kako ovdje predleži, i onaj §. 27, koji je naveden, onda moja gospodo, možete uvjereni biti, da nećete sigurno niti jednog onog zastupnika, kojeg narod želi, imati u ovoj vis. kući. Nećete imati nego onog, koji je komandiran. (Glasovi: Oho! — Oho!) To ja iz mog uvjerenja govorim, a vi ćete poslje kazati, da sam imao pravo. Ali će biti badava poslje govoriti. Ja zato kažem

meljni je zakon izborni red, a ništa nas nesili, da mi ətemo štrik svomu narodu oko vrata.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo držati se parlaentarnih izraza. Kakav je to izraz.

Gjuro Kamenar: Štrik plesti, to nije rečeno neparmentarno. Da ćemo sapeti biti zakonom ovim, o tom : će nitko podvojiti za dva tri mjeseca. Visoki sabore! əni je žao, da uvjek i navjek u sukob dolazim s predɔjnikom odjela za unutarnje poslove. On si je protuɔvio i sam sebe pobijao malo prije, kada je pobijao a. Jordana i dra. Vrbanića. On kaže, da občine nisu služile slobodu i neznadu upravljati same sebe, zato će .i podžupanijski činovnik, koji će ih učiti vršiti dužnost ieliti im zapoviedi. Visoki sabore! Ja nedielim mnienje predstojnika i kažem, da ništa drugo neželim, nego bude zakon i volja slobodna, i čim veći upliv da se rodu dade. Ja znam, visoki sabore, da zakone izvadja .rod. Mi smo napravili tolike zakone, koji, kada izidju, znadu se izvadjati. To stoji, da ima pogriešaka ne u konu, nego u izvadjanju samog zakona. Ako se nadje jednom kotaru čovječac, koji prkosi zakonu i koji je šao fintu, da nema ustanove u zakonu, koja će njemu kraj doći. Žalostno je, da se u slobodnoj zemlji može dogoditi, i koji zlorabi zakon, tomu se može na put ıti. Zloporabam moći je stati na put sa nekoliko reıka, i vis. bi sabor po svojem uplivu stao ipak na put kovim izbornim deputacijam. (Govornik zamuča podulje.)

Predsjednik: Molim, izvolite nastaviti.

Gjuro Kamenar: Morao bi se odpočiniti. (Smieh.)

Predsjednik: Molim liepo, izvolite nastaviti. Ja mam nikakove pause. Izvolite, molim, g. Kamenar. 'o nekako izgleda kao inštrukcija nekakova, što se u glezkom parlamentu veli, kao instrukcija. Ako želite de, dati ću vam donesti.

Gjuro Kamenar: Ja sam odlučio još neku valjanu ar navesti.

Predsjednik: Izvolite!

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Još imam samo o lovanju ovog zakona kazati. Kada se stvara ovakov kon, vis. sabore. (Sluga nosi govorniku vode.)

Neću ja vode niti vina. Kada se stvara ovakav zan važan, koji može jedan narod za sto godina natrag citi, valjalo bi, kako je jedan predgovornik dobro kazao, mljivo raditi i sve stranke zvati na sudjelovanje kod aranja takvog zakona. Dapače ne samo stranke, nego jedine umnike, koji su izvan ove kuće, i sve muževe, ji ljube slobodu i razume se u stvaranje zakona, valja zvati, da stvore slobodan i valjan zakon. Što se čini, ɔja gospodo i vis. sabore, sa uredjenjem ovoga zakona? ljučuju se sve ostale stranke u ovoj sabornici. Radilo moja gospodo, potajno, da nije niti jedan prisustvo- do skrajnje dobe, kada je već bila stvorena ova zanska osnova. Većina ovog sabora ili da ju nazovem dina stranka, ona je osvjedočena može biti o dobrobiti ove zakonske osnove — zaključila je, da će jednoglasno ovo prihvatiti; to nedokazuje niti najmanje, da bi narod mogao veseljem dočekati ovu zakonsku osnovu. Niti najmanje nedokazuje, da se mi imademo što dobra nadati, i da ćete vi dobiti u ovoj sabornici što si želite, odziva naime od samog naroda. Zato, vis. sabore, ja nemogu glasovati za ovaj zakon, nu pridržajem si pravo, ako bi ovo vis. sabor primio, što dvojim, da će primiti, (Smieh.) van zabaciti, pak na odbor uputiti, da one razloge, koji su danas ovdje izušteni, uvaži; ako bi ipak prihvatio, ja si pridržajem pravo, da s izpravci, u koliko se budu dalo, pojedine ustanove ublažim.

Predsjednik! Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

Josip Lehpamer: Ja bi želio govoriti, ali molim sutra, pošto je vrieme primaklo.

Predsjednik: Molim liepo, ja nemogu zadovoljiti želji. Izvolite sada govoriti.

Josip Lehpamer: Ja ću po mom uvjerenju glasovati, da se ova zakonska osnova prihvatiti nemože za podlogu specijalne debate. Glavni razlog tomu, kojeg imadem, neka vam služi moje izkustvo, što sam ga crpio putem ovamo na sabor putujuć preko nekog sela, koje leži u području Ugarske. Vidio sam tu zastavu, gdje su napisani kandidati velikimi pismeni. Neznajuć si toga protumačiti, naišao sam kod prve postaje na dobra prijatelja, koji mi je protumačio način, kako biva izbor. Svaki kandidat naime pošalje svoju zastavu po svih selih svoga kotara i ne samo to, nego si svaki kandidat bandu iz bližnje Štajerske naruči, i daje svaki dan dnevnice 3 for., slobodan stan i dobije podvoz. Nadalje šalju od sela do sela naputnice, koju svaki dobije, koji želi glasovati, za goštenje u krčmi, za jesti i piti. Tako radi i vladina i protivna stranka, a to velik novac košta, kako mi rekoše 12, 15, do 20.000 for. Pak napokon kako izpade takav izbor? Tako, da nebude onaj izabran, koji znade i voljan je narod zastupati, nego onaj, koji je dao više jesti i piti, koji je strahovao i zasliepio izbornike pijankami. Ne samo to, nego imamo jedan slučaj, da je občinski bilježnik kuma imao u tom selu, te je taj kum došao bilježniku, pak mu rekao, što bi učinio ovimi naputnicama, našto mu žicom odgovorio: Uzmi ih, pij, jedi, veseli se, pleši, a kad dodje do glasovanja, ti gledaj, gdje je većina, pak timi i glasuj, ako to neučiniš, neće ti moj upliv pomoći, dobiti ćeš po ledjih. Ovakovi prizori, bojim se ja, da se mogu prenesti u našu domovinu.

Strahovanjem, podmićivanjem, pijančevanjem može se volja naroda izopačiti.

Ja držim, da izbori, koji su obavljeni ovakovimi sredstvi, nemogu biti izliev prave volje naroda. Pošto ja nenalazim u ovoj zakonskoj osnovi nikakove ustanove, koja bi ovakove ili ovim slične nepodobštine strogo zabranila, te na odgovornost dotične pozvala, i takove izbore, kada bi se dokazalo, nevaljanimi proglasila, i pošto

se bojim, da bi se ta neman, ta nepodobština, preko Drave ovamo preniela, a pošto dakle nema takve ustanove, koja bi takovu demoralizaciju priečila, i strogo zabranila, što bi ja želio, jest jedan razlog, zašto nemogu glasovati za podlogu specijalne debate. Drugi je razlog, što sam se nadao, da će slobodoumna gospoda, koja su preuzela mandat po vis saboru, da novi zakon stvore, imati na pameti razmjerje, koje postoji izmedju cenzusa izbornika u gradskih obćina i selski obćina U gradskih obćina najme može svaki izbornik biti, dočim u seoskih obćina dodje na 50 njih jedan izbornik. Čast i poštenje svim gradjanom, ali, gospodo moja, ja sam bar držao, da će se ova nerazmjernost, koja postoji, ako ne posve izravnati, da medju gradovi i selima nema razlike, da će se bar staviti onaj broj na veću pravicu, kako bi se jamačno to zahtievalo, ako se hoće, da se pokrene jedan korak napred.

Ja nemogu glasovati za ovu osnovu i zato, što mi nije jasno, kako će izaslanici podžupanijski izvesti ono, što zakon od njih izčekuje i što vlada od njih punim pravom zahtieva i očekuje. Pošto u podžupanijah imade više izbornih kotara, gdje će se sastavljati listine, i imati nešto riešavati, ja nerazumijem, kako će se ta gospoda moći razdieliti, ako se uzme, da osoblje sastoji iz podžupana, njegovog tajnika i perovodje, u tolike izborne kotare. Kako će se tu moći dospjeti svagdje sa sastavljanjem listina i riešavanjem reklamacija. Ja dakle nemogu u sklad dovesti, da bi mogli činovnici, koji bi bili vrstni taj čin nadzirati, dospjeti. Uzmimo da ih imade toliko, ja molim tada, tko će napokon odgovarati za poslove, koji u uredu leže neriešeni, jer on nemože u uredu riešavati poslove, pak tamo po selih izborne listine sastavljati i riešavati dotične utoke. Ovo su razlozi, koji su mene sklonuli na to, da ja neću glasovati za podlogu specijalne debate.

Imam još jedno primjetiti na ono, što je izvolio presvietli gosp. naročito iztaknuti, da su u dosadanjih izbornih deputacija bile zastupane više manje stranke i strasti. Ako je tomu tako, ja bi rado znati, da li se od dotičnog činovnika, koji je izaslan da obavlja izbor, može predmnievati, da će on biti bez ikakve strasti, i da nemože pripadati nikakvoj stranki, niti ovoj niti onoj. Da li je moguće, gospodo, činovnike lišiti njegovog ćuvstva, ja neznam. Nu ovdje se veli, odgovoran je zato vladi. Odgovoran je istina, i morati će se proti svojem uvjerenju i proti strasti, koju je izvolio presv. g. iztaknuti, i stranci za koju po svojem uvjerenju prianja, zatajiti. Ali, gospodo, pitanje je napokon, ako budu izabrani pristaše samo one stranke, koja je uzmimo vis. vladi po ćudi, koga ćete imati u sabornici, koji će pozvati vladu na odgovornost radi pristranosti, izgreda i nepoštenja, što su se kod izborâ zbila. Vi se sjećate, bio je ovdje sabor u jedno vrieme, gdje su se kako je prije iztaknuto, silne nepodobštine počinile; i tada je činovnik bio odgovoran vladi, i tada su bili zastupnici u saboru, pak prosim vas, je li itko tada pozvao vladu na odgovornost radi toga, što je izbor tako i tako obavljen. Strah me je dakle, ako se bude ovako demoralizirao narod i slobodna volja izbora, da će se doći do toga, da nebude takovih ljudi u saboru, koji će vladu na odgovornost pozvati. Ovo su razlozi, s kojih ja neću glasovati za ovu zakonsku osnovu.

Predsjednik : Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Sjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja ću malo okrenuti, pak ću se osvrnuti na pojedine govornike onim redom, kako su izvolili govoriti. Ja danas opet opažam ono, što sam više puta opazio i izjavio, da se kada se imade stvarno razpravljati, obćenite tvrdnje navode, a ništa ne dokazuje. Tako se reklo medju ostalim da je ova osnova zakona tako reakcionarna kao što zakon izborni od god. 1870., gdje je vlada sama riešavala reklamacije u posljednoj inštanciji, što je dovoljno spomenuti, da se vidi, kako je onaj navod neizmjerno prećeran. Gosp. Zorić imenito izvolio je kazati, da je od god. 1868. do 1870. načinjen svojevoljno izborni red, gdje je vlada svu vlast u svojih rukuh imala. Neka izvoli na to kazati kakav je uspjeh imao taj izborni red. Je li to god. 1870., 1871. i 1872. pomoglo vladi, što je uzela u svoje ruke vlast? Ništa nije pomoglo, jer je opozicija u svih kotarih prodrla. Kada bi vlada zbilja za tim išla, da u svojih rukuh koncentrira rukovodjenje izbora, ovo je primjer, da nije najshodnije to sredstvo da se može kod izbora uspjeti.

Navodi se jedan razlog proti ovoj osnovi, a to je zašto se to sada, danas taj zakon stvara, zašto se ne čeka dok se Krajina spoji pak onda da se i za Krajinu načini takav izborni zakon; moram kazati, da je ovo razlog shodnosti, i da ne može stajati. Odbor je izaslan, da donese zakon o izbornom redu, a time je prestalo pitanje za nj, da se sada ili kašnje ima taj zakon donieti, i on je morao cielu osnovu zakona donieti. On je to drage volje učinio, jer je imao prilike, da neke stvari izpravi, što je potrebito bilo za izpraviti što se je do sada pokazalo za neshodno i nepravo. On je drage volje protegnuo radnju svoju na cielu osnovu zakona. G. dr. Jordan izvolio je reći, da su nuzgredne stvari obširno razpravljene, dočim glavne, da su sasvim mukom mimoidjene. Ja moram kazati, da je ovo već preč. g. Lephamer izvolio natuknuti, govoreći o cezusu. Da nije g. kanonik ovo iztaknuo, ja bi bio u pamet dozvao svakako g. Jordanu, da držim u izbornom redu jednu od najbitnijih ustanova census, jer od toga odvisi izborno pravo državljana pojedinih. Sve su druge manje bitne stvari, osim ovoga, to je u izviešću baš obširno razloženo, a to držim, da je bilo sasvime opravdano. Dalje je izvolio reći, da stalne izborne listine nisu novota, jer pošto

eć odavna u Americi, Englezkoj i u Francezkoj. Ja noram kazati, da za Ameriku i Francezku nisam izvjetitelj odbora za ovu zakonsku osnovu, već za Hrvatsku. Nije dakako drugdi novota, što se mog subjektivnog nanja tiče, jer je to u Francezkoj već 28 godina uvedeno, a vrieme monarkije još; ali držim, da je kod nas novota, er kod nas stalne listine nisu postojale, a po tom e se ovaj izborni red diametralno upravo razlikovati d onoga, koji je do sada obstojao. Dr. Jordan izvolio e kazati, da nebi zlo bilo, kada bi te stalne listine uveene bile, samo da se pridrže odbori središnji i depuacije izborne kao u magjarskom izbornom redu. Ovo ako oprovrgava opet g. Lephamer, koji je izvolio pripovjeati malo prije o barjacih, bandah, naputnicah, koje se aju izbornicima vrhu stanovite svote, koju si daju izplatiti ko su pripravni glasovati za dotičnog kandidata. Dopustite, a to biva s jedne i druge strane, to jedna i druga rana, jer si ja nemogu drugačije pomisliti, daje savjete kove izbornicima, neka piju i plešu, samo neka glasuju većinom. To su takovi pojavi, koji vojuju proti g. dru. ordanu. Dakle i ti odbori nisu kadri zloporabe odstrati. U ostalom ja mogu slutiti, što bi mi g. dr. prigorio, da odbori neimadu time posla. Meni je poznato, a u izbornom redu magjarskom jest točno naznačeno, o je zabranjeno, ali poradi svega toga biva ovo. Odbori kovode izbore, ipak se dogadjaju ovakove stvari. Ja m nerazumijem, kako je g. Lephamer, mogao navesti o jedini razlog proti našoj osnovi te barjake i glasbe, je kod izbora sudjeluju. Što se onog plašljivog zeca e, nemogu mukom mimoići, jer se zbilja taj zec lovio koliko dana prije, nego mu se u trag doći moglo. svim neopravdano vi se tužite sada, da je odbor u jnoj sjednici priredio izborni red ovaj. Ja mislim da te mi dopustiti, da odbor može, kako on sam zna i oće, ono prirediti, što će podastrieti kao svoj predlog u boru. Odbor nije dobio niti od vlade niti od sabora redlog kakav, i za to nije mogao nitko zahtievati javne ednice, dok nije bio stvoren u odboru temelj razpravi. ostalom se nesmije zaboraviti, da se je u zadnjoj sjedci posljednje sjeditbe interpeliralo, je li istina, da će bor držati sjednice za saborskih praznika i to je bio avni uzrok da se nisu mogle ranije sazvati javne sjede. Medjutim iz svih tih razprava nije izašao plašljiv c, već ozbiljna zvier, jer bi drugač jači na njega nalio. Neda se ova osnova tako lahko sa nekoliko fraza brisati, nego sa razlozi, a to opet kažem, da to nisam nijedne strane čuo. G. župnik Šavor izvolio je reći: mu promienjivati izborni red, ta on je sasvime dobar, mo što su jedno dva odbora tamo osujetili izbore, koji bori nisu imali ćuvstva pravna, rodoljubiva. Uzmemo da je to samo razlog, to bi se već radi toga morao praviti izborni zakon, jer zakon nesmije odvisiti od ije pravne uvidjavnosti. Subjektivni nazori o tomu što pravo, što je krivo, nemogu važiti, nego dok zakon postoji, štovati ga svatko mora; jer ako to nije, onda nije više zakon. Što se tiče ovako pojedinih opazaka, obratiti mi se je na izjavu veleštovanog zastupnika g. dra. Starčevića. On je uzeo točku one nadpolovične većine i prigovarao joj je. Meni je poznato, da su se najveći učenjaci uzalud mučili, da pronadju pravedniji način zastupanja, medju ostalimi i Rousseau, koji je dapače morao priznati, da mora većina odlučiti, i do sada nije pronadjeno sredstvo, kako bi se tomu pomoglo. Gosp. Zorić naveo je §. 27. kao razlog, zašto neprima osnovu za podlogu specijalne debate, jer veli, da se tamo kaže, da se izbor može obaviti i prije nego je izbornik izabran, koga je izbor stol sedmorice proglasio ništetnim. Ja mislim, da gosp. Zorić nije pravo shvatio ovog paragrafa. Oni, koji znadu proti čemu se reklamira, znadu vrlo dobro izvanredno riedki slučaj, da bi se proti izbornikom reklamacija podniela, jer se redovito pozivlje onih 50 birača, pak oni biraju jednog; nu ipak bi se moglo dogoditi, da se reklamacije podnesu. i da takove reklamacije idu do stola sedmorice, koji izbor proglasi ništetnim. To će biti tako riedki slučaj, da bi sbilja bilo radi takovog izbora neopravdano držati otvorene listine sve dotle, dok se novi izbor obavi i novi postupak reklamacionalni od prve do posljednje molbe obavi. To je tako neznatno, da bi zbilja bilo sasvime neopravdano. Radi toga odbor je mislio, da se mogu listine izborne zaključiti, da se izbor samog narodnog zastupnika može preduzeti. To je samo iz teoretičke opreznosti metnuto unutra, ali u praksi nemože neprilike imati, imenito n emože biti izhodište za agitacije, da se više njih izbriše i prije odredi izbor narodnog zastupnika, nego izbor izbornika.

Pošto sam tako na neke opazke razne gospode predgovornika u kratko odgovorio, koji nisu zato da se primi ova osnova za podlogu specijalne debate, to neće biti s gorjega, ako u kratko još jedanput iztaknem one prednosti, koje imade ova onova. Ja držim, a u tom obziru je i odbor sa mnom istoga mnienja, da je već kod cenzusa znameniti napredak učinjen, jer je odstranio ustanove, koje nisu u skladu stajale, nego u medjusobnom protuslovju, i koje nisu bile logično opravdane. Te ustanove odnose se imenito na odmjerenje cenzusa, koji se za posjednike nekretnina znamenito ublažuje. Nadalje su u ovoj osnovi stalne listine uvedene, što je velika razlika od obnovnih listina. Obnovne se listine moraju za svaku izbornu periodu s nova stvoriti, tako se sav prijašnji rad mora uništiti; državljanin mora svake tri godine donositi krstne listove, porezne knjižice i druga potrebita dokazala. Odatle nastaje veliki posao za organe, kojimi je te izborne listine rukovoditi, nehotice te bludnje postaju neizbježive, a hotične nedaju se više puta zapriečiti. Stalne listine pako ustanovljuju se jedan krat za uvjek, a poslje se prama pomienjenim okolnostim revidiraju i popunjuju. Sastavljanje listina jest veliki posao, dočim

je daljnji posao posve neznatan; a svejedno je, tko te listine sastavlja, samo ako su one korektne, ako su svi oni državljani popisani, koji imadu izborno pravo i ako se unutri ne nalaze oni, koji neimadu izborno pravo. Negledeć na to, držim, da način onaj, koji je odbor predložio, imade sve uvjete garancije za slobodu i liberalnost. Dapače ja sam imao prilike čuti od osoba, koje su kompetentne u tom, da je to vrlo liberalna ustanova, što se upravo tiče sastavljanja listina. Uzeo se je obzir na Ugarsku, a sasvime se je prešutilo, što drugdje biva, u Talijanskoj, Francezkoj, Belgiji, Norvežkoj, koje države imadu vrlo slobodoumi ustav, posvuda u svih država imade vlast administrativna daleko veće pravo uplivati na sastavljanje listina nego li ovdje.

U Talijanskoj uzme administrativna vlast listine k sebi i izpravi ih prema zakonu, onda tek nastanu reklamacije. Što biva kod nas? Kod nas imadu listine načiniti gradska poglavarstva bez ikakva utjecaja vlade, i nitko ih nenadgleda. Oni sami popisati imadu po porezih i ostalih podatcih. Kod obćina imadu to pravo takodjer obćinska poglavarstva, samo da tu dodje jedan izaslanik od podžupanije, da nadzire, da ide popis u redu, da ih poduči, i da im, ako im je što nejasno, razjasni, pak si može te listine svaki i prepisati, i svaki imade dosta vremena za reklamaciju. Mislim, da se ne može više učiniti sa ovog gledišta. Medjutim ne leži težnja u pravu popisa i sastavljanju listina, nego leži u reklamacijah. A tko su reklamacionalni odbori u gradovih? Jesu gradski načelnik ili njegov zamjenik i dva odbornika, koja bira zastupstvo većinom glasova. Gdje ovdje upliva vlada? Zar vlada imenuje zastupnike gradske? Zar ona bira one zastupnike, koje bira obćinsko zastupstvo? Zar može vlada ovdje zapoviedati? Ona može savjetovati, ali nemože i nedopušteno joj je po zakonu prisiliti zastupnike jer su samostalni ljudi, da biraju upravo one, koje b vlada želila. Oni mogu izabrati ljude svoga povjerenja Odbor reklamacionalni imade listine izpraviti prema pri govorom. A da će biti reklamacije pravedno riešene leži garancija u tom, što će to u zadnjoj inštanciji riešavati najvišje sudište, stol sedmorice. Ja neznam sredstvo, koje bi bilo sigurnije za točno i nepristrano ustanovljenje prava pojedinih državljana, nego je vrhovno sudište. Ja držim, da bi to bilo jako žalostno, osobito u naših odnošajih, da su središnji odbori veće jamstvo, nego li vrhovno sudište. Držim da bi to bilo veliki „testimonium paupertatis“ za naše odnošaje.

Ja se nadam, da to ne će nitko uztvrditi. Oni odboru daju malo jamstva, da će sve tako bezpristrano i pravedno riešiti. Vidi se kako znadu biti pristrani iz naših razprava dugotrajnih, koje su vrlo poučne. Mislim dakle, da se i ovo može smatrati kao očevidni napredak na bolje. Napokon što se tiče obavljanja izbora može li vlada tu uticati, može li presiju činiti? Ne može, jer se u gradskih izbornih kotarih bira odbor, koji sastoji iz načelnika ili njegova zamjenika kao predsjednika i dvajuh članova gradskog zastupstva, koje gradsko zastupstvo izabere većinom glasova, a u obćinah odbori, koji sastoje od izaslanika podžupanije kao predsjednika i dvajuh članova obćinskoga zastupstva, koje obćinsko zastupstvo izabere većinom glasova, a ovi su sasvime neodvisni od uticaja vlade. U ostalom najveće jamstvo, da se izbori valjano obave, jesu listine, koje može svaki kod svog načelnika pogledati, i koje se po onoj dvojici nadgledaju, da budu redovito sastavljene. Vlada pako ima samo nadzor, da se zakon vrši, jer se nemože pomisliti u uredjenoj državi, da bi se ovakov akt imao tako obaviti, da državna vlast imade biti sa svime indiferentna. To nije moguće, prvo: radi parlamentarne vlade u ustavnoj državi a drugo radi toga: jer se u svakoj državi ustavno povjerava provedba zakona vladi, koja je prije svega pozvana, da mora bditi na red, život i imetak državljana. Zato, vis. sabore, pošto se nije s nijedne strane ništa materijalno prigovaralo proti ovoj zakonskoj osnovi, to zaključujem svoje kratko izviešće s molbom, da vis. sabor izvoli ovu zakonsku osnovu uzeti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje Pitanje glasi ovako: Prihvaća li visoki sabor i uzima li za podlogu specijalne debate ovu zakonsku osnovu o izbornom redu (Zahtjev desetorice sab. članova stavlja se na stol predsjednika, da se poimence glasuje.) Molim liepo! Buduć da desetorica gospode sab. članova zahtieva, da es poimence glasuje, tomu se zahtjevu zadovoljiti ima.

Ona gospoda, koja su zato, da se ova zakonska osnova za podlogu specijalne debate primi, glasovati će sa „da“; ona gospoda, koja zato nisu, sa „ne“. Molim gospodina bilježnika Stekovića, da izvoli čitati imena, i gospodu bilježnike Lončarića i Seitza, da izvole bilježiti glasove.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita abecednim redom gg. saborske članove, koji glasovahu, i to:) sa „da“ Bartolović Ivan, Bunjik Vatroslav, Drašković Teodor grof, Derenčin Marijan dr., Erdödy Stjepan grof, Gjurgjević Vaso, Horvat Petar, Hrvat Mirko, Josipović Stjepan, Kranjčić Gjuro, Kukuljević Ivan, Kušević Svetozar, Lončarić Marko dr., Mihalović Dragutin, Miškatović Josip, Muhić Pavao dr., Magenheim Ivo, Ottenfels Šišman barun, Ožegović Ljudevit barun, Pejačević Teodor grof, ban, Pejačević Ladislav grof, Peičić Aleksander dr., Pogledić Dragutin, Popović Stevo, Poh Antun, Reizner Ljudevit, Rogulić Mihailo, Rubido Zichy Radoslav, Sermage Rikard grof, Sladović Matija, Seitz Vinko, Spevec Stjepan dr., Šram Lavoslav dr., Štengel Gjuro, Steković Jovan, Subotić Jovan dr., Tanhoffer Milan, Vrančić Ivo, Vuščić Josip dr., Vučetić Stjepan dr., Vončina Ivan, Zindl Anton, Živković Jovan barun.

Sa „ne:“ Brantner Pavao, Crnadak Gjuro, Dugjerović Ivan, Folnegović Fran, Gjorgjević Milan, c

ordan Antun dr., Kamenar Gjuro, Marjanović Luka dr., .eizer Franjo, Rukavina Gjuro barun, Starčević Ante dr., avor, Türk Franjo, Valušnig Andro, Vidrić Lovro dr., rbanić Franjo dr., Zorić Josip.

(Ostali saborski članovi bijahu odsutni).

Predsjednik (zvoni): Glasovalo je 60 gospode sa- orskih članova. Od ovih glasovalo je sa „da" 42, a sa ıe" 18, i time se zakonska osnova o izbornom redu zima za podlogu specijalne debate. Danas će biti, vis. ıbore, dovoljno. Ja bi na dnevni red buduće sjednice avio:

1. Specijalnu debatu ob osnovi zakona o izbornom edu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

2. Razpravu izviešća saborskoga odbora za zemaljski proračun o proračunu „Nar. Novina" za g. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za g. 1881.

3. Razprava izviešća saborskoga odbora za zemaljski proračun o predlogu nar. zast. dra. Franje Vrbanića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu" iz autonomnoga budgeta.

Ako je s voljom visoke kuće, ovo bi bili predmeti dnevnoga reda buduće sab. sjednice?

(Prima se.)

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za sutra 2. srpnja u 9½ sati prije podne.

(Svršetak u 2¼ sati poslje podne.)

Sto petnaesta saborska sjednica,

održana dne 2. srpnja 1881. u $^{1}|_{2}$10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Specijalna debata o zakonu ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. biljежnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

CXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 1. srpnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich i odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje sliedeće na sabor stigle podneske:

Br. 753/sab. Izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun o proračunu „Nar. Novina“ za g. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za g. 1881.

Staviti će se na dnevni red.

Br. 754/sab. Izviešće istoga odbora o predlogu nar. zastupnika dra. Franje Vrbanića i drug. glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu“ iz autonomnoga budgeta.

Staviti će se na dnevni red.

Br. 759/sab. Izviešće istoga odbora glede nacrta o zakladi za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Br. 760/sab. Izviešće istoga odbora u pogledu potražene privole za prodaju nekih državnih nekretnina, ležećih u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Br. 761/sab. Izviešće istoga odbora glede uredjenja savskih prekopa kod Topolovca, Preloščice i Suvoja.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Br. 762/sab. Izviešće istoga odbora ob osnovi zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Br. 763/sab Predstavka zastupstva upravne občine Bribir, kojom prosvjeduje proti neposrednom utjelovljenju Rieke i kotara kraljevini Ugarskoj, kao i tomu sliedeći izselenje hrvatske gimnazije i hrvatske oblasti iz Rieke kao i ukinuća naslova riečke županije.

Dostaviti će se odboru „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka glede riečkoga pitanja.

Br. 756/sab. Predstavka občine Klanjec, da se riečko pitanje rieši po pravu i zakonu u interesu Hrvatske.

Ide rečenom odboru „ad hoc“ za izpitivanje peticija glede Rieke.

Br. 757/sab. Skupština kr. podžupanije požeške podnosi predstavku u pogledu zaštite prava Hrvatske na grad Rieku.

Ustupa se odboru „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka glede Rieke.

Br. 764/sab. Nar. zastupnik dr. Jovan Subotić i drugovi podnose sliedeći predlog: „Da se §. 6. poslovnika saborskog kao posliednja alineja doda ovo:

„Nemože se uzeti u obzir ni na one pritužbe na sabor upravljene, kojima neprileži izkaz, da je u pokriće troškova za iztragu potrebna svota od 300 for. kod kr. zemaljske vlade kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u polog stavljena“.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Prešlo se je na dnevni red i čitan je treći put

„zakon

od . . . . o zajmu, koji se ima sklopiti za pokriće troškova, potrebitih za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, ter crkva i župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljstvom Njeg. ces. i kr. apošt. Veličanstva

ao i crkva u župnih dvorova, stojećih pod pokroviteljtvom vjerozakonske zaklade.

§. 1.

Ban ovlašćuje se, da za pokriće troškova, potrebitih a popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, sklopi ajam do najvišega glavničkoga iznosa od dvie stotine iljade forinti a. vr.

§. 2.

Uzajmljena glavnica imade se iz dohodaka, opredie-jenih za pokriće troškova unutarnje samouprave kralje-ina Hrvatske i Slavonije, odplatiti u najviše četrdeset olugodišnjih obroka računajuć najviše 5% u ime kamata.

§. 3.

„Provedba ovoga zakona povjerava se banu".
– te glasovanjem usvojen.

Zatim pročitana je osnova zakona ob izbornom redu a sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i tvorena generalna debata, i pošto je podulje potrajala i aključena; na pitanje predsjednika: prima li vis. sabor snovu od izbornom redu za sabor kraljevina Hrvatske, lavonije i Dalmacije u načelu i uzima li istu podlogom pecialne debate, glasovano je poimenice te od 60 glasu-ućih glasovalo sa „da" 42, sa „ne" 18 i tim osnova po dboru predložena primljena.

Predsjednik nakon toga zaključi sjednicu u $2^1/_4$ sata oslie podne i ureče buduću za sutra 2. srpnja u $9^1/_2$ sata rije podne sa sliedećim dnevnim redom.

1. Specialna debata ob osnovi zakona o izbornom redu a sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

2. Razprava izviešća saborskoga odbora za zemaljski roračun o proračunu „Nar. Novina" za god. 1880. i 881. i zemaljske tiskare za god. 1881.

3 Razprava izviešća saborskoga odbora za zemaljski roračun o predlogu narod. zastupnika dr. Frana Vrba-ića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih Agramer Zeitungu" iz autonomnoga budgeta.

Krestić v. r. **Jovan Steković** v. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom vako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira. Na ovaj vis. abor nije stigao za danas nikakov podnesak. Prelazi se a dnevni red. Na dnevnom redu jest specijalna debata zakonu ob izbornom redu za sabor kraljev. Dalmacije, Irvatske i Slavonije

Ona gospoda, koja imadu kakve izpravke podnieti, eka izvole ovom predsjedničtvu podnieti.

Pošto mnogo izpravaka dolazi, dajem četvrt sata dmor, da se izpravci dadu.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja molim vis. predsjedničtvo, zpravci se po poslovniku imadu podnašati prije, nego je zprava o dotičnom paragrafu započela.

Predsjednik: Molim liepo g. zastupnika, valjda je bolje, da se upravi prije predadu.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Nije bolje, osim ako vis. predsjedničtvo dopusti i kasnije izpravke podnašati.

Predsjednik: Ja mislim, da je mnogo bolje za onu gospodu, jer će inače biti debata vrlo zamršena.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ako dopustite i poslje donašati izpravke . . . .

Predsjednik: Ja ću dopustiti i poslje.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Onda dobro, ako će se dopustiti i poslje.

(Sveudilj se nose na stol predsjednika izpravci, a nakon što su podneseni):

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja. Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti i čitati paragraf po paragraf.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: (Zauze izvjestiteljsko mjesto, te čita naslov koji glasi):

„Zakon od . . . ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije".

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov?

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita I. izborni kotari. §. 1. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: prima li se ovaj paragraf.

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita §. 2. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. ovom saboru, da je vis. vlada naredila, da odsječni savjetnik g. Sieber takodjer ovdje ovoj razpravi prisustvuje. Zatim mi je čast javiti, da je k §. 2. podniela zemalj. vlada sliedeći izpravak ili predlog — to je sada svejedno.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita dotični izpravak ili predlog, alineju 15. §. 2. koji glasi:) „sa biralištem u Kraljevici, na koji spadaju upravne obćine Kraljevica, Hreljin, Krasica, Grobnik i Trsat".

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Fran Folnegović: Pozivom na poslovnik molim za rieč!

Predsjednik: Izvolite!

Fran Folnegović: prije nego li se dade rieč presv. g. predstojniku odjela za unutarnje poslove da obrazloži izpravak, neka izvoli vis. sabor ovaj izpravak smatrati predlogom, koji se ima štampati i medju članove porazdieliti, da se možemo razabrati, jer je ovo sbilja ogromni elaborat, koji alterira čitavu prvobitnu osnovu o razdieljenju izbornih kotara. Gospodo! Ovo je tako važna stvar, da nemožemo napriečac raditi, i tako su kolosalne promjene, da se prije moramo informirati. Neka se zato štampa i medju članove porazdieli, a mi možemo medjutim drugi §. razpravljati.

Predsjednik: Moram primjetiti samo to, da prigo-

vor ovaj g. zast. Folnegovića nije utemeljen u poslovniku. Ja sam dao čitati čitav §., a vis. je vladi dozvoljeno na svaku pojedinu alineju paragrafa izpravak načiniti, pak bio on poznat ili ne. Vis. vlada, kao što ste čuli, ovdje ima mnogo navedeno, što je sa svime i ovdje navedeno, pak nije bilo niti potrebno navadjati n. p. alineja 1., 2., 3. i 4. možda i 20. ostala je ciela, pak je samo na nekoliko alineja doniela vis. vlada izpravke. Dakle, ja mislim, da ovo nestoji nego za olahkotiti posao, ja ću moliti, da onda, kada dodje dotična alineja u pretres, da kaže vis. vlada, da ima svoj izpravak.

Jovan barun **Živković**: Ja molim, da na ovo nekoliko riečih kažem.

Predsjednik: Izvolite.

Jovan barun **Živković**: Za ubavjest vis. sabora čast mi je ovdje navesti, da se ovaj izpravak tiče samo 19. točaka, i to od 19. do uključivo 27., od 36. do 37., onda 44., 50., 58., 60., 67., 68., 70. i 71. sve ostalo ostalo je netaknuto. Da bude cielina, zato je vlada cieli §. dala čitati, tako da bude laglje viditi kako izgleda cieli §. te će ona i zato kod svakog paragrafa opazke učiniti. To je jedno. Drugo, da nije predlog ovo, dolazi od tuda, što se kod svake od ovih točaka razjasnjuje samo sadanje stanje stvari, jer se navadjaju obćine koje su „in illo tempore“ bile, a sada ih po novom upravnom ustrojstvu više nema, a gdje ih ima, to imadu drugi naslov, a imade ih i takovih, koje su pridjeljene drugim. Da se taj kaos nesankcionira za buduće, vlada je te obćine predložila onako kako danas postoje, pak je kazala: ova i ova obćina odpada, te se pridjeljuju onom i onom kotaru. Ovo nisu predlozi nego izpravci razjasnjujuć današnje stanje. Samo kod dvih alineja i to kod 26. i 70. promienjena su izbornička mjesta prema boljem položaju onoga kotara. Kod alineje 26. izpravlja vlada da se prenese biralište iz Topolovca u Popovaču, a kod 70. da se prenese biralište iz Tovarnika u Sotin. Drugih preinaka nema. U ostalom ako vis. kuća zaključi, da se štampa, dobiti će kod svake točke podpunu ubavjest.

Mirko Hrvat: To je izpravak.

Fran Folnegović: Molim pozivom na poslovnik.

Predsjednik: Tri put se nemože govoriti o jednoj te istoj stvari.

Fran Folnegović: Molim za razjašnjenje same stvari. Ja opet tvrdim, da ovo nije izpravak nego predlog. Ako mi u jednoj točki promienu učinimo, to se predpostavlja da ju moramo u drugoj učiniti. Ako iz jednog birališta izključimo jednu obćinu, moramo znati, kamo ćemo ju metnuti, jer sve u uzkom savezu stoji, a tu se zahtieva razmišljanja. Opazio sam, da se u jednom paragrafu radi o promjeni izbornog kotara, koji je bio pred nosom, a sada će biti odaljen tri ure. Dalje čudim se, da vlada nije izpravke odboru podniela, koji bi, ako su vriedni uvaženja, i sam odbor bio siegurno uvažio. Zašto sada iznenadjivate sabor ovimi kolosalnimi preinakami ovog zakona. Zato ja ostajem kod toga, i molim vis. sabor, ako ozbiljno i savjestno stvar shvaća, da ovo dade štampati i medju članove razdjeliti.

Predsjednik: Ja molim g. Folnegovića, da ovo nije u poslovniku utemeljeno, jerbo ovaj ustanovljuje, da se predlog, koji se učini obzirom na predmet, o kojem se ovdje razpravlja, imade odmah razpravljati. Ako je s voljom vis. kuće, nemam proti tomu ništa, da se i čitav ovaj §. 2. sa predlogom onim natrag odboru povrati. Je li s voljom vis. kuće? (Glasovi: Ne! — Ne! — Da! — Da!)

Dr. **Antun Jordan**: Molim za rieč!

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Antun Jordan**: Meni je, vis. sabore, milo čuti iz ustiju presvietloga gospodina, da se ne protivi tomu, da bi se ovaj §. sa svimi alinejami i onimi izpravci vis. vlade povratio natrag odboru, respektive, da bi se dalo članovom ove vis. kuće vremena, da o tom razmisle. Jučer smo čuli iz ustiju velecienjenog g. izvjestitelja, da smo mi neki grm obilazili. . . .

Predsjednik: Molim liepo izvolite o stvari govoriti; to sve ne spada ovamo!

Dr. **Antun Jordan**: Molim liepo, to je u savezu.

Predsjednik: Vi se imate držati ovoga predloga ili izpravka!

Dr. **Antun Jordan**: Uznemireno mi je srce i uplašen sam time, da iz ovog grma neće doći zec.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, ja nemogu pustiti o tom govoriti, već ako želite govoriti, govorite o predmetu.

Dr. **Antun Jordan**: Ja sam dakle za predlog gosp. Folnegovića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja mislim, da sa svime krivo ima onaj, koji tvrdi, da je ovo predlog, jer se u istinu ništa novoga nepredlaže, nego se samo razjašnjuju alineje, koje je odbor pridržao kao nuždne. Ovo je u istinu izpravak. U ostalom ja držim, što se mene tiče, pošto je stvar zamršena, da nebi bilo neopravdano, ako bi se ovo povratilo odboru, da on svoje mnienje o tom u budućoj sjednici izreče.

Predsjednik: Budimo pravedni, gospodo. Vi kažete da je vlada iznenadila sabor svojim izpravkom, a ovdje ima više izpravka ostale gosp. sab. članova, pak bi se moglo reći, da su i oni iznenadili vladu svojimi izpravci. Ja držim, da je ovo u redu. Vlada je podniela lakšeg pregleda radi ove izpravke na sve alineje cielog paragrafa, onda neka vis. vlada kod svake alineje izvoli kazati: ja imam ovdje izpravak. (Glasovi: Tako je! — Tako je.)

Dr. **Ante Starčević**: Ja ovo smatram za izpravak, ali bi želio, pošto mi nismo bili u tom odboru, niti znamo što odbor smiera na to preinačenje po vladi, da se toliko vrieme dade, da to proučimo, da se uzmognu dati izpravci

Predsjednik: Neka se izvoli vis. sabor izjaviti! U tanje to se nesmije upuštati, je li izpravak ili predlog, r izpravak i predlog istu posljedicu u ovom konkretnom učaju imadu. Ona gospoda, koja su zato, da se ovi iz-avci, kada dodje na njih red, naprave po vis. vladi, ka izvole ustati?

Neki saborski članovi ustaju, a neki sjede. — (Glavi: Većina! — Manjina!)

Predsjednik: (Naprama sab. bilježniku.) Molim iz-lite brojiti?

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (sbraja ustale sab. člave i kaže predsjedniku):

33 su ustala.

Predsjednik: Izvolite sada pobrojiti one, koji su proti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (sbraja sjedeće sab. člave i kaže predsjedniku) 20 je proti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim, da se konštatuje, ko-o imade svih članova.

Predsjednik: Svakako ih je 20 i 33.

Sada će se čitati od alineje do alineje i stavljati će izpravci.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 1. — di zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 2. — li zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 3., alineju 3. — li zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 4. — li zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 5. — li zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 6. — li zapisnik 115. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 7. — li zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 8. — li zapisnis 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 9. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita alineju 10., §. 2. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 11. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 12. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova alineja?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita alineju 13. §. 2. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 14. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Piima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 15. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovu alineju podnieli su g. dr. Ante Starčević i g. predstojnik nutarnjeg odjela izpravke. (Naprama saborskom bilježniku): Izvolite ih pročitati?

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak dr. Ante Starčevića, koji glasi): „Mjesto sa biralištem u Kraljevici, neka se stavi sa biralištem u Krasici“. (Čita izpravak g. predstojnika unutarnjeg odjela, koji glasi):

„sa biralištem u Kraljevici, na koji spadaju upravne općine Kraljevica, Hreljin, Krasica, Grobnik i Trsat“.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Starčević, da obrazloži svoj predlog.

Dr. **Ante Starčević**: Ja opažujem samo ovo, da izbornik občine grobničke treba prevaliti tri pošte, za doći u Kraljevicu, a izbornici občine Trsata, Kostrene i Drage trebaju dvie pošte, uzimajuć svaku poštu za jednu milju. Pošto je u ovih občina neizmjerna većina izbornika, mislio sam ja, da će sl. odbor sam na to doći, a on je metnuo birališe na kraj izbornog kotara, jer nije poznao mjestne okolnosti niti odnošaje medju izbornici. Do daljnjeg dokaza nemogu vjerovati, da vis. vlada tu bez svake potrebe i koristi zadaje puku više neprilike nego je nuždno. Zato ja sudim, da se bude jednoglasno na to pristalo, da se po mogućnosti u sredini izbornog kotara to birališe postavi, a to je Krasica. To velim, gospodo, i za obrazloćenje izpravka u br. 16. o izboru vinodolskom, gdje je takodjer birališe na kraj stavljeno, i puku bi se neizmjerne neprilike zadale osobito sada, kada se po ovom vašem izbornom redu budu listine revidirale i reklama-

cije obavljati, a taj puk imade zaista potrebu vremena, nego da ovako bez koristi tri pošte za ovo obavljati prevaljivati mora.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odjela, da obrazloži svoj izpravak.

Jovan barun **Živković**: Na ovo mi je odgovoriti, da s nijedne strane nije bilo prigovora proti biralištu u Kraljevici, te s toga niti odbor niti vlada nisu imali povoda da diraju u birališće. Nadalje nema poglavarstva u mjestu, o kojem je govor. Treba da je red pri izboru, a tko će ga dati, kada u sjedištu mjesta nema poglavarstva občinskog. To će biti razlog, da vlada niti odbor nisu dirali u birališće ono, koje je označeno u točki 15.

Predsjednik: Rieč ima zast. g. Mirko Hrvat:

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja bi mislio, da bi se mogli spojiti i jedan i drugi izpravak, pak bi se moglo kazati: „sa biralištem u Krasici, na koje spadaju upravne občine: Kraljevica, Hreljin, Krasica, Grobnik i Trsat, da se Draga i Kostrena izpuste.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja se mnienju g. Hrvata posve pridružujem i držim, da se ova dva izpravka dadu spojiti. Na prigovor g. predstojnika mi je samo to primjetiti, da na biralištu samom nemora biti obć. poglavarstvo, i da se nepazi na to. U neposrednoj blizini grada Zagreba jest birališće u Sesvetah, dočim je selsko poglavarstvo pol milje od Sesveta daleko.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti.

(Ustaje vladin izaslanik odsječnik savjetnik g. Sieber).

Rieč ima g. Sieber.

Ignjat Sieber: Pošto je ovdje čitano: Kostrena i Draga, to molim da se pročita na alineju 15. vladin izpravak.

Predsjednik: Ovdje je samo pitanje, da li ima biti birališće u Kraljevici. U izpravku se veli: na koji spadaju upravne občine Kraljevica, Hreljin, Krasica, Grobnik i Trsat, dočim se na izvornom tekstu veli: „na koje spadaju občine Kraljevica, Hreljin, Krasica, Grobnik, Trsat, Draga i Kostrena; Draga i Kostrena podpadši pod Trsat prestale su biti upravnimi občinami, te se samo o tom ima viećati, da li ima biti birališće u Kraljevici ili u Krasici.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Odbor je sbilja vodjen bio tom težnjom, da birališta dodju po mogućnosti u sredinu kotara. Pošto mi je poznat bio prigovor gosp. izpravitelja, nastojao sam uputiti se o tom, te sam došao do uvjerenja, da je Krasica daleko više u sredini kotara nego Kraljevica. Ako je tomu tako, onda je jedino prigovor, kojeg je g. predstojnik unutarnjih posala izvolio navesti, smetao, da nije tamo občinsko poglavarstvo. I ta zaprieka nije ozbiljna, jer imamo birališta, gdje nije občinsko poglavarstvo. S toga mislim, da odbor nebi imao ništa proti tomu, da Krasica mjesto Kraljevica bude birališće. Ja u ostalom moram zastupati ono, što odbor predlaže. Što se tiče izpravka vis. vlade, neide se za ničim drugim, nego samo za imenom, koje bi se imalo promieniti, jer time nije na obsegu kotara ništa promienjeno, dočim su Draga i Kostrena podpale pod Trsat.

Predsjednik: Dakle, vis. sabore, ja mislim, da se samo odluči vis. sabor u pogledu birališta, da li u Kraljevici ili u Krasici, dočim su Draga i Kostrena podpal[i] Trsatu.

Najprije će se glasovati o tom, ima li se u aline[ji] 15. ostaviti birališće, kao što odbor predlaže, ili u Krasici, kao što g. dr. Starčević predlaže.

Ona gospoda, koja su zato, da se birališće u Kraljevici ostavi, neka izvole ustati.

(Neustaje nitko.)

Ona gospoda, koja su zato, da se birališće u Krasici ostavi, neka izvole ustati?

(Prima se.)

Alineja 15. je svršena. Idemo na alineju 16.

Izvj. dr. **Stjepan Spevce** (čita §. 2., alineja 16. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Molim liepo, čast mi je javiti, da j[e] ovdje jedan izpravak vis. vlade, koji ovako glasi, a for[malne] je opet naravi: „sa biralištem" u Novom, na ko[je] spadaju upravne občine Bribir, Grižane, Belgrad, Cirkve[nica], Novi i Selce. Ja mislim, da je ovo korektno, sam[o] se pita, prihvaća li vis. sabor.

Sada su drugi izpravci. To je jedan g. dra. Star[]čevića. Neka ga izvoli g. bilježnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izprava[k] koji glasi): umjesto „sa biralištem u Novom", neka s[e] stavi „sa biralištem u Cirkvenici".

Predsjednik: Isto tako gosp. dr. Marjanović žel[i]

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični) izprava[k] koji glasi: umjesto „sa biralištem u Novom", neka s[e] uvrsti „sa biralištem u Cirkvenici".

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. dr. Starčevi[ć] da obrazloži svoj predlog.

Dr. **Ante Starčević**: Isti razlog, koji me je primo[]rao, da dadem onaj izpravak, primorao me je, da dade[m] i ovaj izpravak, samo što tako neizmjerna daljina ni[je] u ovom kotaru, kao u onom, da se naime izbornikom olahkoti, da ne gube dva do tri dana, nego da što pri[je] obave posao, na koji su pozvani. Drugi razlog ja neiman[]

Predsjednik: Ovdje gosp. Marjanović to isto hoć[e] Ako želi, ima rieč.

Dr. **Luka Marjanović**: Visoki sabore! Možda se sie[ća] vis. sabor, kako je prije dvie godine občina vinodols[ka] molila, da se birališće iz Novog premjesti u Cirkvenic[u] Nema dvojbe, tko pozna Vinodol, da je Cirkvenica p[o] prilici središće čitavog Vinodola. Ja se pozivljem gle[de] toga na peticije, koje su opetovano dolazile, pak na izja[vu] presv. gosp. predstojnika, koji je naglasio, da je odbo[r]

atim išao, da zadovolji želji izbornika. Zato i ja podıašam ovaj izpravak, da se njihovoj želji zadovolji.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje nar. zast. g. Ivan Vončina.)

Rieč ima nar. zast. g. Ivan Vončina.

Ivan Vončina: Meni je čast biti zastupnikom onog otara malom iznimkom od 20 godina, pak će mi doputiti jedan i drugi govornik, da sve odnošaje bolje ponam, nego oba gospodina. Kazati ovdje, što je središte otara, nemoguće je onomu, koji pozna topografiju onog zbornog kotara, jer taj sliku ima poduljasta poluokruga, omu na periferiji stoje poredana mjesta onako, kako je ačinjavajuć izbornu upravnu občinu sada naznačeno u očki 16. §. 2. U takovoj periferiji naznačiti koje sreište, nije moguće, dapače nije povedena rieč, koje je ıjesto središte. Ovaj kotar, kao što rekoh. saštoji iz ıjestah poredanih u periferiji, kotar je okrugao. Od krajnje točke jedne do druge može se najviše uzeti tri ata pješke. Središte može se ustanoviti samo onda, ako e uzme obzir, gdje je oko koje točke stanovničtva najiše, i oko koje točke najviše gravitira. Mjesto Novi i usjedne občini Bribir i Selce zatim Grižane, te repreentiraju dvie trećine čitavog pučanstva. Sve ovo graviıra na mjesto Novi, gdje je birali̇̃šte do sada bilo. Peicije proti biralištu potiču od občina Cirkvenica i Selce, li od večine pučanstva ne. Tu odgovornost uzimam na e naprama svojim mandatarom, dočim vi nemate odovornosti. Ono neželi i neće da bude u biralištu proıjene. S toga predlažem. da se zabace ovi izpravci, i rihyati redakcija.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec:** Kao što sam se uvjerio od izpravka prvog, da je mjesto predloženo u sredini, ıko se nisam mogao kod drugog uvjeriti, da zahtieva ravednost to, jer se nemože uztvrditi od Cirkvenice, da centrum. A iz razloga navedena po mnogoštovanom redgovorniku sliedi, da sbilja na onoj strani gdje je ovi, daleko više izbornika ima, nego na ovoj strani gdje Cirkvenica. S toga niti ja nemogu na drugi predlog ristati, nego na predlog odborov.

Predsjednik: Dakle alineja 16. glasi ovako: sa biılištem u Novom, na koji spadaju občine Bribir, Griane, Cirkvenica, Selce i Novi. Ona gospoda, koja su ato, da se alineja 16. ovako primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Primljeno. Odpada nužda glasovati o amendementu g. dra. Starčevića i dr. Marjanovića.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 17. — idi zapisnik 115. sab. sab. sjednice.)

Predsjednik: Izpravak vladin ovako glasi: „sa biılištem u Delnicah, na koji spadaju upravne občine rbovsko, Ravnagora, Delnice, Lokve, Mrkopalj, Fužine Skrad".

Je li sporazuman vis. sabor sa ovim izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2, alineju 18. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je takodjer jedan mali izpravak od strane vis. vlade, koji glasi: da se pred rieč „občine" umetne rieč „upravne", te bi po tom glasila alineja 28. ovako sa biralištem u Čabru, na koje spadaju upravne občine Brod, Gerovo, Čabar i Prezid.

Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 19. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je, moja gospodo, izpravak vladin, koji glasi: „sa biralištem u Netretiću, na koje spadaju upravne občine Severin, Bosiljevo i Novigrad izuzam porezne občine Zadoborje".

Rieč ima vladin povjerenik g. Sieber.

Ignjat Sieber: Visoki sabore! Odkako je stvoren zakon od god. 1875. onda je na severinski izborni kotar dotično sada netretički spadalo Bosiljevo, Severin i Novigrad. Iza toga arondiranjem občina god. 1876.—1877. občina je Mahično izpuštena, a občina Zadoborje pridieljena občini Novigrad. Kada sada upravne občine u cielosti sačinjavaju izborni kotar, bio bi kotar izborni za jednu poreznu občinu veći nego do sada. Pošto izborni kotar netretićki bez porezne občine Zadoborje imade do 20.000 duša, a izborni kotar banjanski, komu je upravna občina Mahično spadala, ima mnogo manje, s toga je sa svime u redu, da se ova občina iz novigradske izluči i banjanskoj pridruži, kamo je do sada spadala sa upravnom občinom Mahično.

Zato vlada predlaže, da se izluči porezna občina Zadoborje, koja će se izbornom kotaru banjanskom pridružiti

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Rieč ima nar. zast. g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Visoki sabore! Kada bi ja znao, koje načelo vodilo je vis. vladu kod arondiranja ovih izbornih kotara, ja možebiti nebi prigovorio; ali mi se vidi iz izpravka vis. vlade, da je prvobitno na umu imala princip upravnih občina. Ako to stoji, mislim, da bi se zakonodavno tielo imalo strogo držati jedino principa upravnih občina.

Ako nećemo taj princip, treba drugi koji princip, ili uzeti za temelj upravne občine, pak ih po volji umaliti, i jednu občinu neznam na koliko komada podieliti i po volji komade pridieliti sada ovomu sada onomu kotaru. Ja u obće nevidim nikakva načela, osim načela onog, da si želi vlada izborne kotare stvoriti kako misli da će njoj biti u prilog (Glasovi: Oho! Oho! — Nemir.) Ja u obće nevidim principa nikakvog, s toga sam za stilizaciju kao što ju je odbor predložio, naime, da se

sve občine porezne, koje su u jednoj občini poreznoj, neodciepljuju, i ja sam proti izpravku.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Meni je vrlo žao, da moram proti svomu prijatelju govoriti, i da ću mirnom dušom glasovati za izpravak vladin. Ovo nije ništa drugo, nego točno razjašnjenje od vlade. Občina Mahično sačinjavala je prije jednu občinu, a sada kako postoji narod tamo da bi se imalo onako birati, kako je sada sastavljen narod, to bi birao u trih izbornih kotarih. Da se tomu preprieči, bila je dužna vlada izpravak dati; i ja imadem izpravak radi Mahična. Upravo glede toga vis. vlada bila je u nuždi, da to uredi, da narod neostane bez biranja. Zato ovdje nema nikakvih drugih novostih niti nikakva značenja, nego jedino točno razjašnjenje, da se zna u zakonu tko kamo i komu biralištu pripada. Što je drugo naveo g. predgovornik, on ima pravo, to je istina (Veliki smieh.), da je bilo sada nepotrebno stvarati takva šta, dok se nebi bilo uredilo.

Predsjednik (zvoni): Molim, to je spadalo u generalnu debatu. Vi ste dovoljno govorili.

Gjuro Kamenar: Ja sam s toga za ovaj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Sada će valjda g. predgovornik vjerovati, pošto je gosp. Kamenar kazao, i to je karakteristično.

Vlada je sasvima vična podmitavanju s one strane, i nju nije iznenadilo, kada joj se reklo, da bez glave radi. Na to budi rečeno, da vlada nije stvarala novi izborni red, niti je mogla preduzeti arondiranje svojih izbornih kotara. A da je to učinila, onda bi valjda znala, da gleda koliko je moguće, da upravne občine in totalitate dodju. Pak niti onda, ako bi pravda zahtievala i pravičnost, nebi upravna svaka občina cielovita došla u kotar, nego prama potrebi, ni onda nebi se glava odsjekla načelu, ako bi bilo u interesu pučanstva, da mu se olakša i omogući vršiti pravo. Drugo nemam ništa kazati za razjašnjenje, nego ovo.

Predsjednik; Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja bi g. dru. Vrbaniću odgovorio samo to, da odbor nije radio bez načela. Načelo je sadržano u posljednjoj alineji. Zato odbor nije rekao „upravne občine“, nego ih je uzeo onako, kako su postojale na dan 6. srpnja 1875. god. Izpravci vladini zatim idu, da ona imena, koja nepostoje danas, izostanu, ili oni dielovi, koji su prama zaokruženju kotarâ god. 1875. skupa bili, da sbilja u onih kotarih ostanu. Neradi se tu o sastavljanju kotara ovim izpravkom, nego se samo kaže, koji dielovi spadaju od bivše občine kamo je dotična občina prije spadala. S toga mislim, da bi se ovo moglo prihvatiti.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da 19. alineja onako ostane kako ju je odbor predložio, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Manjina je. Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su zato, da alineja 19. onako glasi, kako je predložena po vladi i to sa biralištem u Netretiću, na koje spadaju upravne občine Severin, Bosiljevo i Novigrad izuzam porezne občine Zadoborje, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Primljeno. — Alineja 20.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 20. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je glede ove alineje podniela vis. vlada takodjer izpravak, koji glasi: sa biralištem na Baniji, na koje spadaju upravne občine Banija, Draganić i Riečica, zatim porezna občina Mahično iz upravne občine Ozalj, porezna občina Kupčina Doljnja iz upravne občine Pisarovina, i porezna občina Zadoborje iz upravne občine Novigrad. Onda je podnio ovoj alineji takodjer g. Kamenar izpravak.

Gjuro Kamenar: Ja ga povlačim, jer je bolje razjasnjeno od vis. vlade.

Predsjednik: Molim liepo! Prima li se dakle vladin izpravak?

(Prima se.)

Dakle alineja 20. je primljena s izpravkom vis. vlade.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 21. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: I ovdje je vis. vlada podniela izpravak koji glasi ovako: „sa biralištem u Ozlju, na koje spadaju upravne občine Krašić, Vivodina, Ribnik i Ozalj izuzam porezne občine Mahično“.

Prima li vis. sabor ovu alineju ovako, kako je po vladi izpravljena?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 22. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravak vladin glasi ovako: sa biralištem u Jastrebarskom, na koje spadaju upravne občine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina izuzam poreznu občinu Kupčina Doljnja.

Ovdje je podnio na ovu alineju g. Kamenar izpravak.

Gjuro Kamenar: Ja povlačim svoj izpravak, jer se to isto kaže, samo bi molio, da se kaže, mjesto „upravna občina Jastrebarsko“, trgovište jastrebarsko, jer nije upravna občina, nego trgovište.

Predsjednik: Dakle vi u toliko od vašeg izpravka odustajete, da se reče mjesto „upravna občina Jastrebarsko“, trgovište.

Gjuro Kamenar: „Jastrebarsko“.

Ignjat Sieber: Što se izpravka tiče g. gast. Kamenara, da se mjesto „upravne občine“ stavi „trgovište“

o bi ja molio, da se pridrži i upravna općina, pak da e kaže „upravna občina Jastrebarsko“.

Predsjednik: Je li sporazumna vis. kuća?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 23. — 'idi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravak vladin glasi ovako: „Sa bialištem u Kalinovici, na koje spadaju upravne občine 'odvrh i Rakovpotok, zatim porezne občine Zadvorsko, olibrieg, Grončari i Desprim, iz upravne občine Odra“.

Onda je jedan izpravak g. Reizera, koji želi, da se iralište prenese u Samobor.

Rieč ima najprije zastupnik vladin.

Ignjat Sieber: Izborni kotar ovaj sastojao je do ıda iz tri občine Podvrh, Rakovpotok i Stupnik. Pošto Stupnik prestao biti upravnom občinom, to su u ovoj ineji naznačene porezne občine one, koje su prije sanjavale upravnu občinu Stupnik, te je kotar ostao neomienjen, koji je do sada bio.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Reizer.

Franjo Reizer: Vis. sabore! Kada sam izpravak odnio vis. saboru, onda sam na to pomislio, da se izborno edište ovo iskati mora, kamo je najspretnije izbornikom oći. Kalinovica, gospodo, niti najmanje spretna nije, da može tamo doći i birati, i to iz razloga sliedećih:

1. Kalinovica nije u sredini kotara; 2. Kalinovica ıa dvie do tri kuće; jako je nespretno osobito u zimsko oba i nema čaša vode. Ja, gospodo, komu su okolnosti oznate, kažem, da nije Kalinovica pravo mjesto, gdje izbori mogu držati. Kada bi se uzelo žestilo u ruke, šlo bi se drugo birałište. Ja sam vidio, da vlada gleda to, gdje je poglavarstvo — to ima u Samoboru poglarstvo, i onda mislim, da sam najbolje učinio, kada m Samobor kao takovo mjesto označio. Nadalje može tko prigovoriti, da nije Samobor sredina. A opet žem, da uzme šestilo u ruke, moguće da nije. Ali o se pomisli, da je od medje žumberačke do Samobora do četiri sata hoda, kolik put mora učiniti svaki izrnik do Kalinovice redom iz onih mjesta, koja tamo ıdaju. Ako se u tom obziru uzme, onda je Samobor dište, te nemogu drugo nego predložiti, da se i naje pridrži, kako je kroz dva tri izbora bilo. Prepoam s toga vis. saboru moj izpravak na prihvat.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar. Ja bi molio vis. kuću, da bi priıtila ovaj izpravak, jer nemogu razumjeti, kako se Kalinovicu došlo, da se tamo izbori obavljaju. Tamo na zaista, gdje bi čovjek glavu sklonuo, kad bi došao. mislim, kada se občine stvaraju, sudovi, podžupanije, ži se mjesto, da se narod može sakupiti. Ne samo to, nije mjesto pristupno, isto je odaljeno, i nema se od gdje sakupiti, nego je i proti tomu, da nemože, la kiša dodje, zakloniti ni sebe ni kola. Ja bi preučio vis. kući, da prihvati Samobor iz ovih razloga. Iz Rakovpotoka i Stupnika oni se voze, dočim ona sirotinja, koja dolazi od medje žumberačke, dolazi pješice, tri sata daleko i nema prilike da se vozi, jer nema ciela županija jednog konja, a nisu mjesta pristupna kao Stupnik. Ja mislim, da ćete ugoditi samo cielom kotaru, ako mjesto Samobor za biralište uzmete, koje preporučam.

Dragutin Pogledić: Meni se vidi Kalinovica neuputna za biralište, jer nema niti jedne kuće kod neugodnog vremena za pristanište niti konjem niti ljudem. Neka se to biralište kamo drugamo stavi, samo ne u Kalinovicu, jer ona nije zato.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Vlada se nikako iz načela nemože izraziti za Samobor. Ovaj je kotar arondiran, pak Samobor ne spada u njega. Što se tiče arondiranja, to vlada ne bi bila protivna, da se to biralište stavi u Sv. Nedjelju. Ako hoćete, mi ćemo ga staviti u Sv. Nedjelju.

Dragutin Pogledić: Ja sam zadovoljan time.

Josip Lephamer: Vis. sabore! Ja vladu nerazumijem, pošto imade takodjer birališta, koja nespadaju u kotar dotični, kao n. p. Djakovo, koje nespada u izborni kotar. Napokon, moja gospodo, koji znate, kada se putuje, da moraju izbornici prieko Samobora preći, s toga mislim, da bi najshodnije mjesto bilo Samobor, i ja podupirem predlog g. Reizera.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Ako nitko, ima rieč g. izvjestitelj. Samo mi je čast javiti, da je vis. vlada stavila mjesto Kalinovice Sv. Nedjelju.

Fran Folnegović: Ja mislim, da može g. Reizer svoj izpravak natrag povući.

Franjo Reizer: Ja sam mislio na Svetu Nedjelju i bio sam tako predložio. Nisam pako to učinio zato, pošto se vlada izjavila, da mora biti poglavarstvo u mjestu biranja, dočim ga u Sv. Nedjelji nema; ako želi vis. vlada, da bude biralište u Sv. Nedjelji, ja nemam ništa proti tomu.

Predsjednik: Dakle vi povlačite natrag svoj izpravak.

Franjo Reizer: Jest.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Suvišno je izjaviti se o predlogu g. Reizera, jer ga je natrag povukao. Što se tiče izpravka vis. vlade, to odgovara glavnoj intenciji, koju je odbor mislio, koji nebi ništa proti tomu imao, to i ja sa svoje strane na to pristajem.

Predsjednik: Imalo bi se dakle sada glasovati. Izpravak glasi ovako: „Sa biralištem u Sv. Nedjelji, na koje spadaju upravne občine Podvrh i Rakovpotok, zatim porezne občine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne občine Odra. Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineja 24. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: I ovdje je vis. vlada podniela takodjer izpravak, koji glasi: „Sa biralištem u Vel. Gorici na

koje spadaju upravne obćine Velika Gorica, Odra izuzam porezne obćine Zadvorsko. Golibrieg, Grončari i Desprim, zatim upravne obćine Orle, izuzam porezne obćine Oborovo, Novaki oborovački i Prešno.

G. vladin povjerenik ima rieč.

(Glasovi: Prima se! — Netreba govoriti.)

Ignjat Sieber: Iz odranske obćine izlučene su ove obćine. koje spadaju sada svetoj Nedjelji.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 25. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je vis. vlada podniela izpravak, koji glasi: „Sa birališem u Selih, na koje spadaju upravne obćine Sela, Pokupsko i Martinskaves, izuzam porezne obćine Dubrovčak lievi".

Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 26. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je vlada podniela izpravak ovako: Sa biralištem u Popovači, na koje spadaju upravne obćine Topolovac, Kutina i Moslavina, izuzam porezne obćine Grabovpotok, Potok, Udina Velika, Vidunjak Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišće katoličko i Kruškovica".

Rieč ima g. vladin povjerenik.

Ignjat Sieber: Izborni kotar ostaje nepromienjen, koji je i bio, samo što se ovdje mjesto obćine Popovača, koja je utjelovljena sada obćini moslavinskoj, nabrajaju druge obćine, sačinjavajuće izborni kotar. Biralište je bilo prije u Sisku, a sada je premješteno u Popovaču kao središte izbornog kotara.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Rieč ima nar. zast. g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Na ovu alineju podnosim i ja jedan izpravak, naime, da se biralište prenese iz Topolovca u Popovaču kao u središte kotara. Pošto je visoka vlada taj isti izpravak podniela, to moj izpravak postaje bezpredmetan, i ja ga povlačim natrag.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: I ja u ime odbora pristajem na to, jer nema dvojbe, da je Popovača više u sredini, nego Topolovac.

Predsjednik: Prima li se ovo?

(Prima se.)

Izvolite dalje.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 27. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje vlada izpravlja, pak kaže: „Sa biralištem u Sesvetah na koje spadaju upravne obćine Stenjevec, Sesvete i Dugoselo, izuzam por. obć. Okunšćak Rugvica i Hrašćica".

Onda mi je čast javiti, da je ovdje i zastupnik g. Zorić podnio jedan izpravak, koji glasi ovako: Sa biralištem u Sesvetah, na koje spadaju obćine Stenjevac, Sesvete i Dugoselo u današnjem svom obsegu".

Rieč ima g. povjerenik vlade.

Ignjat Sieber: Kod arondiranja obćina zapuštene su obćine Okunšćak i Hrašćica i porezna obćina Rugvica utjelovljene upravnoj obćini dugoselskoj. Kada bi po današnjem svom obstanku Dugoselo, Sesvete i Stenjevac sačinjavati imali izborni kotar u Sesvetah, to bi izborni kotar bio za 1.500 do 2000 duša veći, nego do sada, a za toliko kotar križki manji; i za to je izlučena ona porezna obćina koja je prije spadala u izborni kotar križki, i pridieliti će se tomu kotaru, te će ostati onako izborni kotari kako su god. 1875. postojali.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zorić, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Želi li se izbornim redom postići to, da se narodu olahkoti, omogući ustavno sudjelovanje kod izbora, to se mora nastojati, da se izborni kotari onako arondiraju, da bude laglje narodu doći na biralište. Komu je poznat izborni kotar u Sesvetah, vidi će, da su od Sesveta možebiti deset časova odaljene one obćine, koje su izlučene, što sada sačinjavaju jednu cielinu, pak sada ova sela Rugvica, Okunšćaki i Hrašćica imadu 4 do 5 sati daleko ići kroz obćinu dugoselsku, dok dodju kroz Križ na svoje biralište. Narod apatičan postaje, i ne će ići na biralište, a svrha je, da narod udioničtvuje kod izbora. Stoga sam stavio svoj izpravak, da se obćina dugoselska uzme, kao što danas postoji.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Molim ja za rieč.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar

Gjuro Kamenar: Ja bi preporučio vis. kući, da iznimku načini ovdje, da se dugoselska obćina uzme kao što sada iz onih razloga, koje je g. predgovornik naveo. Ljudi koji iz Sesveta idu u Popovaču i u Križ imaju cieli dan putovati dok dodju kroz Kloštar Ivanić do Križa.

Zato molim, da tu iznimku učinite, jer ćete narodu koristiti, da svoju ustavnu slobodu vrši i da si izabere svog zastupnika.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja moram iskreno priznati, da one obćine iz onoga kotara, koji zastupa g. Zorić, akoprem su njegovi prijatelji, a moji neprijatelji, politički protivnici, stoje zbilja u neposrednom biralištu Sesvete. Medjutim, kada bi g. zastupnik Zorić s vis. vladom stupio u sporazumljenje, moglo bi se pomoći njegovom izpravku, mogao bi se odkloniti veliki prigovor, što ga sa strane visoke vlade čuti imamo, t. j. da se to žiteljstvo izbornog kotara daleko nepovisi, a drugo ne smanji. Tomu bi se dalo pomoći, ako bi vis. vlada htjela i sklona bila „in suspenso" ostaviti razpravu o tom, da se vidi, ima li obćina, koje su posve blizu Križu, pak da dodiele Križu, a one koje su bliže Sesvetam, da se dodiele Sesvetam,

Γako bi bilo jednim i drugim pomoženo. Ja zato nemogu ›dobriti posve predlog g. Zorića, ali bi bio zato, da se ·azprava do izvidjenja in suspenso ostavi.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za ınutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Ovo bi izazvalo potrebu ›retresivanja kotara sasvime i iz temelja. Da se sve učini ›nako, kako je potreba za pučanstvo, mislim da može ›nda biti, kada se cielokupnost izvede, kada budemo mali povoda iz temelja preinačivati izborni red, i prema omu zaokruživati kotare, kako bude odgovaralo potrebi. Ζato se vlada za sada neće upuštati u taj ogromni po- ao. Medjutim budi ovo rečeno, da baš ovo arondiranje, :oje je predloženo prije nekoliko godina, ništa novog nije.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Odbor se nije upuštao u .rondiranje nikakvo. To je jasno rečeno u njegovom iz- ·iešću i predlogu, s toga nemože pristati na izpravak g. ast. Zorića, jer to znači upravo drugačije arondirati ko- are, jedan izborni kotar oduzimati, pak dodieljivati dru- omu. S toga razloga nemogu na izpravak pristati, nego ›reporučam predlog odbora.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu ›dbora, onda o predlogu vlade; pak ako bi taj pao, onda e se glasovati o izpravku g. Zorića.

Predlog dakle odbora glasi ovako: „Sa biralištem u ›esvetah, na koje spadaju obćine Stenjevec, Sesvete i)ugoselo". Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Ovaj je predlog odbora pao.

Vladin predlog glasi ovako: „Sa biralištem u Sesvetah, a koje spadaju upravne obćine Stenjevec, Sesvete i Du- oselo izuzam porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hrašćica.

Ona gospoda, koja su zato, da se alineja ova 27. vako primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Primljeno. Odpada nužda glasovati o amendementu osp. Zorića.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 28. — 'idi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje mi je čast javiti, da nema ni- akva predloga niti amendementa, nego samo vis. vlada ıoli, da se kaže: „Upravne obćine", mjesto samo „ob- ine". Je li se prima?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 29. — 'idi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Vlada predlaže ovo: „Sa biralištem u v. Ivanu-Zelina, na koje spadaju upravne obćine Popo- ec, Moravče, Sv. Ivan-Zelina i Bedenica, zatim porezne bćine Kraljevec Doljnji i Hrašćina iz upravne obćine ›udinšćina".

Prima li se po amendementu vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 30. — Vidi zapisnik 115. saborske sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 31. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 32. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je ovoj alineji vlada podniela ovako izpravak: „Sa biralištem u Varaždinskih Toplica, na koje spadaju upravne obćine Varaždinske Toplice i Novimarof, zatim porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretince, Kućan Gornji, Črešnjevo i Šandorovec iz upravne obćine Biškupec".

Prima li se ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 33. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je takodjer vlada podniela izpravak, koji glasi: „Sa biralištem u Vinici, na koje spadaju upravne obćine Vinica, Petrijanec, Maruševci i Biškupec, izuzam porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretince, Kućan Gornji, Črešnjevo i Šandorovec".

Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineje 34. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je vladin amendement ovakov: „Sa biralištem u Ivancu, na koje spadaju upravne obćine Ivanec i Bednja".

Je li se prima ovaj izpravak vladin?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 35. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje vlada ovako izpravlja: „Sa biralištem u Zlataru, na koje spadaju upravne obćine Zlatar, Bistrica i Budinšćina, izuzam porezne obćine Kraljevec Doljnji i Hrašćina".

Prima li vis. sabor ovu alineju polag ovog izpravka?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 36. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je i ovdje jedan amendement od strane vlade, koji glasi: „Sa biralištem u sv. Križu, na koje spadaju upravne obćine sv. Križ, izuzam por. obćine Šemnica Doljnja i Velikaves, upravna obćina Krapinske Toplice izuzam porezne obćine Mihovljan i Veternica".

Prima li se ova alineja po ovom izpravku?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 37. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Opet je amendement vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Krapini, na koje spada upravna občina Gjurmanec, zatim porezne občine Mihovljan i Veternica iz upravne občine Mače i por. občine Šemnica Doljnja i Velikaves iz upravne občine sv. Križ“.

Je li se prima?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 38. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je amendement vladin, da se pred rieč „občine“ umetne rieč „upravne“, te bi alineja 38. glasila: „Sa biralištem u Klanjcu, na koje spadaju upravne občine Veliko Trgovište, Kraljevec, Klanjec i Sela“.

Prima li se ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 39. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je izpravak od vlade, koji ovako glasi: „Sa biralištem u Pregradi, na koje spadaju upravne občine Pregrada, Desinić i Hum, zatim porezna občina Čret iz upravne občine Krapinske Toplice“.

Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 40. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje vlada izpravlja na toliko, da se mjesto „občina“ stavi „upravna občina“.

Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 41. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: I ovdje vlada izpravlja, da se mjesto „občine“ stavi „upravne občine“.

Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 42. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje vlada izpravlja tako: „Sa biralištem u Velikom Ravnu, na koje spadaju upravne občine sv. Petar kod Orehovca, Raven, Srdovce i Vrbovec“.

Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 43. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje vlada izpravlja, te kaže: „Sa biralištem u Rasinji, na koje spadaju upravne občine Sokolovec i Kuzminec, izuzam porezne občine Otok veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec“, a gosp. zast. Šavor, da se mjesto bиралište „Rasinja“ neka uvrsti „Kuzminec“.

Rieč ima g. zastupnik Šavor.

Josip Šavor: Ja sam moj izpravak, da bиралište bude u „Kuzmincu“, a ne u „Rasinji“ stavio iz sliedećih razloga: 1. Što Kuzminec leži upravo u središtu onih občina, koje imadu birati. 2. Rasinja nema sgodnog mjesta gdje bi se svečanosti čina izbornoga doskočiti moglo, je se izbor ondje osim jedne proste krčme nigdje drugdje obaviti nemože. Jedino, što bi se moglo prigovoriti, jes to, da je Kuzminec odaljen od Sokolovca. Ali ako s uzme obzir na broj pučanstva, to Sokolovac ima mal broj izbornika naprama drugoj strani, gdje je pretežn veći broj duša. Nadalje kako iz izpravka ili predlog vis. vlade razabirem, da su izključene neke občine, št nerazumijem, zašto je to učinjeno, buduć da je u Otok i u Imbrievcih najkraći i najlaglji pristup u Kuzminec Ja bi zato bio, da se za bиралište Kuzminec uzme, pošt je tu središte.

Predsjednik: Rieč ima g. vladin povjerenik.

Ignjat Sieber: Ja sam proti izpravku g. Šavor jer nije na mjestu, jer je Rasinja baš u sredini, a sad ciela občina Sokolovac bude izabirala. Ja sam zato, d se primi predlog odbora.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Što veleštovani g. za stupnik Šavor navadja, zaslužuje sbilja Kuzminec pre nost, i nemam proti izpravku ništa.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog o bora sa amendementom vlade, neka izvole ustati.

(Ustaje većina).

Primljeno.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 44. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje vlada ovako izpravlja: „Sa b ralištem u Križu, na koje spadaju upravne občine Bre i Križ, zatim porezne občine Oborovo, Novaki obor vački i Prečno iz upravne občine Orle, porezne obći Okunšćak, Rugvica i Hrašćica iz upravne občine Marti skaves, napokon por. občine Grabrovpotok, Potok, L dina Velika, Vidovnjak, Jelenska Gornja, Okoli, Stružo Selišće katoličko i Hruškovica iz upr. občine Moslavina.

Rieč ima g. povjerenik vlade.

(Glasovi: Prima se!)

Prima se.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Pozivom na poslovnik, moli, neka se najprije glasuje o predlogu odborovu, onda izpravku vis. vlade.

Predsjednik: Molim liepo g. zastupnika Vrbani, ja se sigurno držim poslovnika, i mislim, da je dovolj, ako se kaže: po predlogu odborovom sa amendement vis. vlade. Dakle, prima li se ova alineja 44. sa am dementom vis. vlade.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 45. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovo sa izpravkom vlade, da se reče mjesto „obćine" „upravne obćine".

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 46. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se s izpravkom „upravne obćine" mjesto „obćine".

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 47. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

(Predsjedničko mjesto zauzimlje drugi podpredsjednik Petar Horvat.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu alineju po predlogu odbora sa izpravkom vis. vlade, da se mjesto „obćine", stavi „upravne obćine?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 48. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovo sa izpravkom visoke vlade, da se mjesto obćine" stavi „upravne obćine?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 49. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se sa izpravkom vlade mjesto „obćine", „upravne obćine?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 50. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade, da se stavi mjesto „obćine", „upravne obćine".

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 51. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje je vlada podniela sliedeći izpravak: „Sa biralištem u Peterancu, na koje spada upravna obćina Peteranec, zatim porezne obćine Otok Veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec iz upravne obćine Kuzminec".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 52. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravak vlade glasi: „sa biralištem u Kloštru, na koje spadaju upravne obćine Gjurgjevac i Pitomača.

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 53. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 54. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu je izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Suhompolju, na koje spadaju upravne obćine Spišić-Bukovica, Lukač, Suhopolje i Voćin, izuzam por. obćine Bokari, Drenovac, Gjurišić, Meljani Gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 55. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor sa dodatkom „upravne?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2, alineju 56. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu je izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Slatini, na koje spadaju upravne obćine Slatina i Gornji Mihovljan, zatim porezne obćine Bokari, Čeralija, Drenovac, Gjurišić, Meljani Gornji, Pusina, Rijanci, Sekulinci i Smude iz upravne obćine Voćin".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 57. — Vidi zapisnik 115. sab. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor sa dodatkom „upravne".

(Glasovi: To se razumije.)

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevce** (čita §. 2., alineja 58. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima izpravak vladin sliedeći: „Sa biralištem u Valpovu, na koje spadaju upravne obćine trgovište Valpovo, vanjska obćina Valpovo i Bizovac".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 59. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Dalju, na koje spadaju upravne obćine Sarvaš i Dalj, zatim porezne obćine Retfalu iz upravne obćine Petrijevci, kao i porezna obćina Laslovo iz upravne obćine Čepin".

Prima li se sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 60. — — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor sa dodatkom „upravne?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 61. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Vuki, na koje spadaju upravne obćine Vuka

i Petrijevci, izuzam poreznu obćinu Retfalu, zatim upravna obćina Čepin izuzam porezne obćine Laslovo".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 62. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor sa dodatkom vis. vlade, da se pred rieč „obćine" umetne rieč „upravne?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 63. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se sa dodatkom „upravne?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 64. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor sa dodatkom „upravne?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 65. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se sa dodatkom „upravne?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 66. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu imade izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Brestovcu, na koje spadaju upravne obćine Cernik, Brestovac i Velika izuzam porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Daljanovci, Podgorje i Vetovo".

Zatim ima izpravak g. zastupnika Svetozara Kuševića, koji glasi: „Da se biralište za obćinu Cernik, Velika i Brestovac u mjesto birališta u Brestovcu naznači mjesto Vilićselo".

Rieč ima gastupnik vladin.

Ignjat Sieber: Ovi izborni kotari Brestovac i Kutjevo razdieljeni su tako, da je jedan veći dio pripao obćini Velika, a manji dio obćini Bektež. Da se razmjerje ovog kotara uzdrži kako je do sada bio, morale su se te obćine izlučiti iz obćine Velika i pridieliti izbornom kotaru Kutjevo, dotično obćini bektežkoj.

Što se izbornog kotara birališta tiče, to je po obstojećem zakonu bilo birališle u Požegi, zato se moralo birališle prenieti u sam kotar i da se koliko moguće preinači središte, zato je birališle u Brestovac premješteno.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević:

Svetozar Kušević: Obzirom na mjesto samo, i na obćinu kako je smještena, gdje bi se izbor zastupnika obaviti imao, slobodan sam predložiti vis. saboru, da bi se za birališle mjesto Brestovca, selo Vilić odredilo, Brestovac je od Vilićsela samo četvrt sata odaljen, i mjesto Vilić ima shodnije mjesto za izbor nego Brestovac, gdje nema skoro nikakve kuće, da bi se izbor preduzeti imao. S toga sam tako slobodan predložiti, da se mjesto Brestovca Vilićselo odredi.

Ignjat Sieber: Vlada nema ništa proti tomu, da se mjesto Brestovca Vilićselo uzme, jer je jedno drugom blizu.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

(Nitko se nejavlja.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja proti tomu ništa nemam, nego ostajem kod predloga odborova, jer mi nije poznato Vilićselo kao ovo.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora, onda će se glasovati o izpravku gosp. Kuševića, budući je vis. vlada na njega pristala.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su za predlog vladin sa izpravkom g. Kuševića, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog vladin sa izpravkom gospodina Kuševića je prihvaćen.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 67. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Kutjevu, na koje spadaju upravne obćine Begtež i Pleternica, zatim porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo iz upravne obćine Velika".

Prima li vis. sabor predlog odbora sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineja 68. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu je izpravak vladin, koji glasi „Sa biralištem u Boboti, na koje spadaju upravne obćine Bobota, Trpinja, Gaboš i Nuštar izuzam porezne obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 69. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovo sa dodatkom „upravno?"

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 70. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima izpravak vladin, koji glasi „Sa biralištem u Sotinu, na koje spadaju upravne obćin Sotin, Tovarnik i porezne obćine Jankovci, Petrovc Bogdanovci i Marinci iz upravne obćine Nuštar".

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 71. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu je izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Erdeviku, na koje spadaju upravne obćine Erdevik, Šid, Kukujevci i Čalma“.

Prima li se sa izpravkom ovim?

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 72. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Iloku, na koje spadaju upravne obćine Čerević, Beočin, Kamenica i Ilok“.

Prima li vis. kuća sa izpravkom vlade.

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 73. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu je izpravak vladin sliedeći: „Sa biralištem u Irigu, na koje spadaju upravne obćine Irig i Jazag, zatim porezne obćine Grgurevci i Šuljani iz upravne obćine Vel. Radinci“.

Prima li vis. sabor sa izpravkom vlade?

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju 74. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu je izpravak vladin, koji glasi: „Sa biralištem u Dobrincih, na koje spadaju upravne obćine Brestač, Dobrinci, Indjija i Vel. Radinci, izuzam por. obćine Gregurevci i Šuljani“, zatim je izpravak gosp. zast. Popovića, koji glasi: „Alineja 75. §. 2. izbornoga reda da ostane po starom“.

Rieč ima gosp. zastupnik Popović, da obrazloži svoj izpravak.

Stevo Popović: Ja sam podnio izpravak, visoki sabore, da ostane onako, kako je u starom izbornom redu bilo, da ostane izborno mjesto u trgovištu Rumi. Molim vas, kazati ću zašto. Istina je sbilja, da je središte u obćini Dobrinci, bilo bi pravo središte u mjestu Kraljevci, koje pripada političkoj obćini Dobrinci, medjutim ja sam za to, da bude u Rumi sbog toga, što je već običaj, da se u svih prilikah, a tako i za izbor takov dan odredjuje, da ima stanovničtvo najviše vremena doći, kao u nedjelju i svetak, pak pošto je Ruma trgovište, jedno mjesto, gdje se stanovničtvo sakuplja, to bi birači tamo nedjeljom i svetkom svaki put došli. To bi bio cieli shodan razlog, da ostane kako je bilo.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja sam proti izpravku zato, jer pravednost nezahtieva, da bude Ruma mjesto Dobrinci. Ja sam se uvjerio gledeć na mapu, da su Dobrinci u sredini, i nema mjesta, koje bi tako odgovaralo sredini kao što Dobrinci. S toga preporučam, da biralište ostane po predlogu odbora.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora sa izpravkom vis. vlade?

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju I. broja 75. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora? (Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., alineju II. broja 75. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje su dva izpravka. Izpravak vladin, koji glasi: „Da se iza alineje 75. stave pred rieči „grad Rieka“ br. 76. i 77., a zatim se u drugom redku ove stavke poslie rieči „izbora“ ima izostaviti slovo „i“ i mjesto toga metnuti rieči „to jest“.

Rieč ima gosp. dr. Vrbanić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Moj je izpravak na prvi mah neznatan, jer se neradi o drugom, nego da se mjesto slova „i“ stave rieči „to jest“, ali je razlika medju jednim i drugim načelna. Po stilizaciji odborovoj imao bi grad Rieka pravo odrediti ne samo, da li će skupa birati dva zastupnika, ili će se u dva izborna kotara razdieliti. Ja mislim, gospodo, da nikomu od nas na um nepada to, da si grad Rieka, dok se pitanje riečko nerieši, stvara izborni red. Da se dakle sumnja svaka odstrani, mislim, da je podpuno opravdano, da se kod načina izbora razumievati ima samo to, da gradu Rieki pripada to pravo, da odredi, da li će u obadva izborna kotara birati, ili u jednom. Zato sam dakle podnio ovaj izpravak, da se svaka sumnja odstrani.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja nebi ništa proti tomu imao, da se metne broj 76. Ovdje svaki izborni kotar pod jednim brojem dolazi, dakle nebi imao proti tomu ništa. Što se tiče onog „i“, to je odbor ostavio sasvime po dosadanjoj stilizaciji, kao u zakonu od god. 1875. S toga ja iz onih razloga, koje je veleštovani gosp. predgovornik naveo, nebi uvidjao potrebu, da se ovaj „i“ pretvori u „to jest“, nu nebi proti tomu ništa imao, kada bi se jednostavno popravila stilizacija. Ali se to drugač shvaća, naime da grad Rieka nemože način izbora opredieliti sebi, nego da bira skupa ili razdieljeno u dva izborna kotara. Meni se čini, da odborova stilizacija bolje odgovara sadanjemu stanju, s toga preporučam, da se prihvati predlog odbora sa dodatkom vis. vlade.

Predsjednik: Dakle, glasovati će se najprije o predlogu odborovu sa izpravkom vis. vlade, a iza toga, ako bi predlog taj sa izpravkom vlade pao, o izpravku gosp. zastupnika Vrbanića.

Ona gospoda, koja su za predlog odborov sa izpravkom vis. vlade, da dodju brojevi 76. i 77., neka izvole ustati.

(Ustaje većina).

Većina je. Predlog odbora sa izpravkom vlade primljen je i izpravak gosp. dra. Vrbanića je po tom pao.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 2., broja 75. alineju III. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Visoki sabore! Ovo je postalo suvišno i anakronizam usljed današnjeg glasovanja, s toga ureda radi moram predložiti, da se ova alineja izpusti.

Predsjednik: Ovdje su tri izpravka, i to vladin, koja predlaže, da se ciela ova alineja izpusti; gosp. Svetozara Kuševića, koji to isto predlaže, i napokon gosp. Lehpamera, koji predlaže sliedeće: „U ovom §. napomenute obćine razumjevaju se u onom zaokruženju, kako sada postoje".

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Što se tiče mog izpravka, nisam znao što kani vis. vlada izpraviti, pak sam zato držao, da bi shodno bilo, ovaj izpravak staviti. Pošto je pako vis. vlada učinila takov predlog, to je suvišan moj izpravak i ja ga povlačim natrag.

Svetozar Kušević: Ja se slažem sa svime sa predlogom gosp. izvjestitelja, da se ova alineja izostavi, i pristajem na predlog taj.

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na to, da se ova alineja izpusti?

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita br. II. izborno pravo, §. 3., alineja 1. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovdje su na ovu alineju izpravci gg. Gjure Kranjčića i dra. Franje Vrbanića. Izpravak gosp. Kranjčića glasi ovako: „Pravo izbora ima svatko, tko uživa zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24 godine navršio, ter imade koje od svojstvah naznačenih u §. 5. i 6. ovoga zakona"; a gosp. dra. Vrbanića glasi ovako: Uvodna stavka §. 3. imala bi se izostaviti sve do riečî „ako je", a mjesto toga neka se metne: „Pravo izbora ima svatko, tko je u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji rodjen ili u savez koje obćine kao zavičajni pripadnik primljen".

Rieč ima gosp. Kranjčić.

Gjuro Kranjčić: Visoki sabore! Alineja 1. i 2. §. 3., kako ju je odbor predložio, glasi ovako: „Pravo izbora nemogu vršiti: 1. osobe, koje stoje pod skrbničtvom ili pod stečajem, dok ovaj traje".

Kod nas je o zavičajnih odnošajih do 30. travnja 1880. bilo više drugih zakona, te imade mnogo izbornika, koji su po starih zakonih zavičajno pravo stekli; pak bi se ova stilizacija krivo mogla tumačiti, da oni, koji su po drugom zakonu stekli pravo zavičajnosti, nemadu pravo izborno. Zato sam predložio svojim izpravkom, da se jednostavno izpusti ono, da pravo izborno ima, koji ima zavičajno pravo po zakonu od 30. travnja 1880., i da se reče, da to pravo ima svatko, tko uživa zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, stekao sad to pravo kojim mu drago do sada zakonom. S toga preporučam vis. saboru, da izvoli ovaj izpravak primiti, jer se s ovim izpravkom ništa drugo nekaže, nego ono, da imadu pravo ne samo oni, koji su stekli zavičajno pravo po zakonu od god. 1880., nego i ostali, koji su to pravo po drugom zakonu stekli.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Vrbanić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Izpravak moj, kako sam ga stilizirao, posve je na zakonu, imenito na §. 66. nagodb. zakona od god. 1868., koji govori o cielokupnosti Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Žalibože do danas nije pošlo za rukom cielokupnost izvesti, akoprem se govori, da je na pragu predstojeće utjelovljenje Krajine, ali je to daleko. Ja mislim, da ništa nesmeta, da mi onoj našoj braći, koja po zakonu u načelu s nami sačinjavaju jednu jedinost, pravo glasa damo. Prije, gospodo, imali su Dalmatinci i Krajišnici pravo sjediti ovdje u saboru. Ja, gospodo, neznam, zašto da mi onim, koji nemadu zavičajnoga prava po zakonih onih, koji vladaju u gradjanskom dielu Hrvatske, da mi onoj braći našoj, ako ovdje redovito stanuju i izpunjavaju uvjete §. 5. i §. 6., nedamo pravo izbora, ako su stekli zavičajno pravo budi u Dalmaciji, budi u Krajini. Visoki sabore! Obzirom dakle na ovu okolnost, što je cielokupnost Hrvatske, Slavonije i Dalmacije zajamčena zakonom nagodbenim od god. 1868., paragrafom 66., što mi sve one, koji obitavaju budi u Krajini budi u Dalmaciji, ako su stekli zavičajno pravo, smatrati moramo kao sinove ove zemlje, ove kraljevine, ja mislim, i preporučam, da se primi moja stilizacija i njima dade izborno pravo, ako su navršili 24. godinu i izpunili ostale uvjete §§. 5. i 6.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ovaj predlog jedan i drugi tako su tiho pročitani, da nisam tako rekuć niti pravo razumio. Molio bi, da se još jedan put pročitaju.

Dr. **Stjepan Spevec** (čita izpravke gosp. Kranjčića i gosp. dra. Vrbanića, koji su u zapisniku ove sjednice uvršteni).

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Oba ova izpravka čini mi se, da su posve nepotrebna i netemeljita, naročito izpravak gosp. Kranjčića. Gosp. Kranjčić predlaže nešto suvišna, jer isti kaže, što se i ovdje kaže, da naime svaki onaj izborno pravo ima, koji je po zakonu stekao zavičajno pravo. Kada se bude prosudjivalo, je li ovaj stekao zavičajno pravo ili ne, prosudjivati će se po postojećem zakonu, koji je kod nas jedino onaj od 30. travnja 1880., jer kako se kaže po zakonu, onda će se prosudjivati po zakonu.

U ostalom mislim, da je zakon od 30. travnja 1880. tako razširio postignuće zavičajnoga prava, da se svaki unutar toga zakona razumieva zavičajnikom, koji je pravo zavičajno po drugom kojem zakonu već stekao. Suvišan je dakle u tom pogledu izpravak ovaj. Što se tiče izpravka g. dra. Vrbanića, nemože se primiti s toga:

1. jer onaj, koji je zavičajno pravo u kojoj obćini stekao po zakonu od 30. travnja 1880., smatra se zavičajnikom. 2. Samo ta okolnost nedaje pravo izborno, ako je u Dalmaciji ili u Krajini, a nema druga svojstva. S toga sam ja za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Na oba ova izpravka odgovoriti ću vrlo kratko. Pravo zavičajno može se samo po onom zakonu prosudjivati, koji obstoji. Glede izpravka g. dr. Vrbanića mislim, da je i sam g. dr. Vrbanić o nepravilnosti i pravnoj nemogućnosti predloga uvjeren i vlada ne smatra za nuždno, da se potanje u ovo upušta.

Predsjednik: Rieč imade g. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Ja, vis. sabore, podupirem i izpravak g. Kranjčića i dra. Vrbanića, i to onaj prvi izpravavak s razloga ponajviše toga, jer što smeta izraz onaj gdje se kaže: Koji je polag zakona ovoga stekao zavičajnost, a ne, koji bi ga uživao. U ostalom g. Mirko Hrvat rekao je, da je izpravak g. dr. Vrbanića suvišan, jer se razumije, da samo rodjeni u Dalmaciji nebi smjeo izvršivati izborno pravo, ako ne bi imao drugih uvjeta u §§. 5. i 6. navedenih. Ali bi mogao imati nekretnina ovdje, od kojih plaća dotičnu svotu, nu nebi imao prava zavičajna kao Dalmatinac. S toga sam zato, da se to zavičajno pravo ne samo na Hrvatsku i Slavoniju proteže, nego da bi se kazalo: „Svaki koji je rodjen u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji ima to pravo".

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Zagovarajuć predlog g. Vrbanića, ja samo naglašujem, da su u prijašnjem izbornom kotaru imali i stanovnici iz Krajine i Dalmatinci pravo doći u ovaj sabor, dočim ovim zakonom sada prestaje to. Sada ako nema zavičajnog prava bilo Dalmatinac bilo Krajišnik nemože biti izabran.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Peičić.

Dr. **Aleksander Peičić**: Ja nisam u stanju glasovati ni za koji izpravak, koji je izlišan i koji se već postojećem zakonu protivi. Za izlišnog smatram izpravak gosp. zast. Kranjčića iz onih razloga, koje su gg. predstojnik unutarnjeg odjela i nar. zast. Mirko Hrvat ovdje naveli. Predlog ili izpravak g. dra. Vrbanića smatram pako, da se protivi positivnom kod nas postojećem zakonu od 30. travnja 1880. po kojem se jedino može prosudjivati, tko je kod nas državljanin, i tko kod nas imade pravo državljansko izvršavati. Ono pako, što g. dr. Vrbanić predlaže, htjelo bi biti neki fundamentalni zakon, po kojem se dodieljuju i prisvajaju prava državljanstva, a koji sa zakonom već kod nas postojećim i sa zajedničkim, koji nije samo za užju našu domovinu, u očitoj oprieci stoji. Nadalje taj predlog g. Vrbanića nekojim našim sugradjanom i državljanom oduzimlje pravo, koje oni uživaju, koje mi nesmijemo s izbornim redom oduzimati. Ja mislim, da mi protivno nitko neće uztvrditi ako kažem, da može vrlo lahko biti, koji je rodjen u Hrvatskoj ili Slavoniji, da nije slučajno primljen u koju obćinu, ipak državno pravo kod nas ima, koje može vršiti i u pogledu izbornoga prava, koje svakako spada medju državna prava. Ja dakle nemogu glasovati niti za jedan niti za drugi izpravak, nego ostajem pri redakciji odborovoj.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Ako zavirite u nagodbeni temeljni zakon, naći ćete, da kraljevini Hrvatskoj pripada kao sastavni dio njezin Krajina i Dalmacija. Ovo načelo, koje se u samoj nagodbi priznaje, i koje je praktično takodjer prokušano za vrieme prijašnjeg izbora, kada smo imali prilike u hrvatskom saboru viditi članove, koji su obćinari i pripadnici same Dalmacije, a ne Hrvatske zavičajnici, danas držite vi, da je to nemoguće.

Moguće, da imate pravo, da to držite, da je nemoguće. Ja to samo konstatiram, kako mi u pogledu cielokupnosti Hrvatske sjajno napredujemo. Što se tiče prigovora toga, kao da izpravak g. dra. Vrbanića nema mjesta ni glede Krajišnika, to bar glede njih mislim, da je zakonodavno tielo priznalo načelo državljanstva ugarskoga. Što se tiče Dalmacije, to ja ne mogu nikada na to pristati niti dopustiti dok živem, da oni Hrvati, koji su u Dalmaciji rodjeni, i koji uživaju pravo kao Dalmatinci, da ne bi uživali pravo državljansko kao Hrvati ona prava, koja im dozvoljuju vršenje nekih političkih dužnosti u najvećem tielu Hrvatske, u saboru hrvatskom. Ja smatram, da je izpravak g. dra. Vrbanića opravdan, i za to ću zanj glasovati.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja se moram izjaviti proti oba izpravka i to proti izpravku g. Kranjčića, što se s njime ništa ne zahtieva nego popravak stilizacije. Odbor je mislio, da je vrlo dobro, kada se u dvojbenih pitanjih pozove na zakon, koji je u najnovije doba u životu, i koji je prilično pomno izradjen.

Što se tiče izpravka g. dra. Vrbanića, to sam proti tomu izpravku radi toga, jer ono što on kao razlog navodi zašto je taj izpravak učinio, ono u izpravku nije niti sadržano. Meni se čini, da je to obzirom na Krajinu i Dalmaciju rečeno, da bi ovi makar i nebili zavičajnici, mogli biti članovi sabora. To nije rečeno, nego to, da svaki onaj, koji je u Hrvatskoj rodjen, a nema zavičajnoga prava, može izborno pravo vršiti. Zar i oni u Dalmaciji, koji su u Hrvatskoj rodjeni, a neimadu prava zavičajna, mogu to pravo vršiti? Zar nemože biti u Beču, u Pešti ili gdje drugdje. Izpravak g. dra. Vrbanića doduše stoji u skladu sa dosadašnjom ustanovom; al upravo ta dosadanja ustanova nije dobro uredjena i nejasna je radi toga, što se rodjenom u stanovitoj zemlji priznaje vršenje političkoga prava, bez obzira na to, gdje je sada. Ako je g. dr. Vrbanić htio takva šta glede Dalmacije i glede Krajine predložiti, onda je morao svakako drugačije predložiti. Ja sam uvjeren, da ovaj način, koji on predlaže, da se izpravi onaj §., nevodi svrhi onoj, koju je on pred očima imao, kada je ovaj izpravak stavio. Ja mislim, da je to dovoljno bilo za razjasnjenje stanovišta odborova,

s toga preporučam visokomu saboru, da predlog odbora primi.

Predsjednik: Vis. sabore! Prelazi se na glasovanje. Prije nego će se glasovati, pročitati ću predlog odbora, a poslje oba izpravka. Predlog odbora glasi ovako: „§. 3. Pravo izbora ima svaki, koji je polag ustanova zakona od 30. travnja 1880. ob uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji stekao zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24 godine navršio, ter koji made koje od svojstva naznačenih u §§. 5. i 6. ovoga zakona“.

Izpravak g. Kranjčića glasi ovako: „Pravo izbora ima svatko, tko uživa zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24 godine navršio, te imade koje od svojstava naznačenih u §§. 5. i 6. ovoga zakona“.

Napokon izpravak gosp. dr. Vrbanića glasi ovako: „Uvodna stavka §. 3. imala bi se izostaviti sve do rieči „ako je“, a mjesto toga neka se metne: „pravo izbora ima svatko, tko je u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji rodjen, ili u savez koje obćine kao zavičajni pripadnik primljen“.

Najprije će se dakle glasovati o predlogu odbora. Ako bi predlog odbora pao, glasovati će se po izpravku g. Kranjčića, ako bi pako i ovaj napokon pao, glasovati će se o izpravku g. dr. Vrbanića.

Ona gospoda, koja prihvaćaju alineju prvu §. 3. po predlogu odbora, neka izvole ustaji.

(Ustaje većina.)

Većina je prihvatila alineju 1. §. 3. po predlogu odbora.

Sliedi alineja 2. i 3.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 3., alineje 2. i 3. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Nema izpravka, prima li vis. sabor ovo po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita § 3., alineju 4. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Tu ima više izpravaka. Vladin izpravak, koji glasi: „2. osobe osudjene radi zločina, ili radi drugoga, po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti“; izpravak g. Folnegovića, koji glasi: „2. osobe osudjene na temelju kaznenog zakona za čin počinjen s koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti“; napokon izpravak g. dra. Peičića, koji glasi: „2. osobe odsudjene radi kažnjiva djela, počinjena s koristoljublja“.

Rieč ima g. zastupnik vladin.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Po četvrtoj alineji §. 3. nisu izključeni od izbornog prava svi oni, koji su odsudjeni radi zločinstva u obće, nego samo one osobe, koje su odsudjene radi zločinstva, kako veli taj §., izvirućeg iz koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti. Gospodo! Naš kazneni zakon postojeći nepozna te razdiobe zločinstva u takova zločinstva, koja su počinjena iz koristoljublja i u takova, koja su počinjena proti ćudorednosti. Naš kazneni zakon nezna tu razliku. Pa zaista nebi znao za zločinstva uvrštena u našem kaznenom zakonu, koja nisu povriedila ćudorednost. Ja znam, gospodo, da svako neuredno djelo nije povriedilo kazneni zakon. Da bi kakovo nećudoredno djelo bilo kažnjeno, nije mi o tom poznato. Naš zakon kazneni donekle je usvojio to kod prestupaka i prekršaja, ali kod zločinstva nikada. Ova razdioba, gospodo, spada na teoriju, koja se je teorija danas preživila. Novija znanstvena iztraživanja izniela su na vidjelo, da nije moguće dieliti kažnjiva djela prema motivom, iz kojih su potekla. Motivi kažnjiva djela tako su različiti, da nemogu služiti razdiobi kažnjivih djela. Ovo mi se čini jasno. Ako je tomu tako, onda treba imati pred očima, da ova redakcija mogla bi dati povoda raznom tumačenju. Rekao sam dakle, da ne poznam po kaznenom našem zakonu zločinstva, koje nebi povriedila ćudorednost, dočim redakcija dopušta ovo, da bi se i to moglo dogoditi. Nego veli se, i to je razlog s kojega je uvrštena ova ustanova u ovaj paragraf, veli se naime, mi želimo izključiti od toga paragrafa tako zvana politička zločinstva, t. j., mi nećemo da politički zločinci, koji su odsudjeni radi političkog zločinstva, da budu lišeni izbornoga prava. Ovo je uviek bio razlog, s kojega su se u izborne redove uvrštivale takove ustanove, kao što ova, s kojom se sada bavimo. Nu, gospodo moja, je li se može tvrditi, da se politička zločinstva ne mogu iz koristoljublja počiniti. Ja držim bez pristrano, da su velika politička zločinstva počinjena i[z] koristoljublja. Zato opet nepostizava redakcija odborov[a] ono, što namjerava. Ja držim, da je onaj, koji je plaće[n] od neprijateljske države, da navali na svoju vlastitu, d[a] joj dio jedan odkine i prisvoji ga neprijateljskoj državi počinio političko zločinstvo, ali ga je ipak počinio iz koristoljublja. Historija sbilja pokazuje, da imade sbilja takovih političkih zločinaca. Meni se čini, da ovim izrazom nije izključeno ono, što je sbilja odbor mislio i izključiti. U obće do danas nemože se tvrditi, da su politički zločinci svi dostojni i vriedni, da su članovi legislative. Vi nećete kazati nikada, da onaj može biti članom legislative, koji je pred javnim mnienjem ponižen. Držim da i medju političkimi kažnjenici imade djela takov[a] kojima bi se dotični ponizio i izgubio povjerenje, be[z] kojega nemože se nadati, da će postići, polučiti djel[o] u saboru. Gospodo! Vi ćete mi priznati, u ustavn[oj] državi, gdje je osoba Njeg. Veličanstva sveta i dostojan[stvena], da na nju stavi zločinac ruku, ne će uztvrditi, d[a] je ovaj politički zločinac ipak vriedan, da sjedi u parl[a]mentu. Teorija ona, da politički zločinci mogu biti z[a]stupnici, nevalja. Ova je teorija postala iz ono absolutn[oga] doba, koja je pod političkimi zločini razumievala on[o], što se danas nerazumieva. U obće držim, da se pitanj[e], da li se kojim kažnjivim djelom gubi izborno prav[o],

nemože riešiti u zakonu o izbornom redu, nego u kaznenom zakonu, jer gubitak političkih prava jest cielokupni dio kaznenoga prava; a u obće kazan nemože nitko izreći, nego onaj sud, koji je dotična zločinca odsudio. Zato sbilja vidim u svih izobraženih modernih država, da se ovo pitanje neriešava u zakonu o izbornom redu, nego u zakonu kaznenom. Vi ćete prigovoriti, gospodo, da imamo kazneni zakon, koji je iz dobe absolutizma, i da se nesmije obazirati na zakon taj. Ja držim protivno, da nemože zakon specijalni derogirati generalni. Ja držim, da austrijski kazneni zakon ipak nije tako strašilo u političkom pogledu, da se nebi načela, koja on sadržaje, mogla pridržati i u izbornom redu; načelo, da onaj, koji je odsudjen radi zločinstva kojega u obće, gubi politička prava. Ja držim, da je ovo načelo opravdano, pak bi želio, da se to načelo pridrži u našem izbornom redu. Ako je istina, da gdje gdje austrijski kazneni zakon u pogledu definicije političkih zločina ide dalje nego moderni kazneni zakonici, to će se ipak prema ustavnim načelom uvjek ublažiti strogo shvaćeni politički zločin u kaznenomu zakonu, kao što izkustvo uči. Ja držim, da se najčešći politički zločin počini kroz štampu, a za štampu je porota, te budite uvjereni, da porota neće nikoga odsuditi radi političkog zločina.

Predlažem u ime vlade, neka se iza riečih „radi zločina“ metne zarez, koma, pošto se time razumije, da je lišen izbornoga prava.

Predsjednik: Rieč imade gosp. dr. Peičić, da obrazloži izpravak.

Dr. **Aleksander Peičić**: Visoki sabore! Nuzgredni izpravak, kojeg sam slobodan predložiti i kojeg molim, da ga primi vis. kuća, sastoji u tom, da se oni, koji su radi nečeg drugog, nego radi prekršaja počinjena i vodećeg proti javnoj ćudorednosti odsudjeni, da se ti nelišavaju njihovog izbornog prava. Gospodo! Vama će više manje poznato biti, kakve bagatele i male stvari današnji naš kod nas postojeći zakon subsumira pod ona kažnjiva djela, koja idu proti javnoj ćudorednosti. Koji to zna, reći će, da bi zaista strogo i posve neopravdano bilo, da se onaj, koji je radi bagatelnog kojeg čina kažnjen, rieši prava izbornog. Tim manje mogu razumieti, zašto je odborska redakcija ovu strogost prihvatila, kada je s druge strane pri zločinih uzela one, koji su prosti, a političke izključila, ovaj nazor ja sa svoje strane odobravam. Glede stilizacije po meni predložene, rukovodio je mene isti razlog, koji je malo prije naveo presv. g. predstojnik odjela pravosudnog, naime taj, da bi se po ovoj stilizaciji moglo reći, da izborni red u ovoj točki sbilja hoće, da iztiče zločinstva, koja bi proti javnoj ćudorednosti počinjena bila. I ja držim po mnienju g. dra. Derenčina sa svime, da nema nijednoga zločina, koji nebi proti javnoj ćudorednosti išao, smatram tu stilizaciju za izlišnu. Ja sam dakle, dok se naš kazneni zakon nepromieni, na svaki način za to, da se izbornog prava iz ovog razloga samo liši onaj koji je radi prosta zločina kažnjen ili prekršaja proizt ća iz koristoljublja. Preporučam tu stilizaciju, jer držim, da se po njoj jasno i izrazito kaže, što je svrha zakonu i što on smiera.

Predsjednik: Rieč imade g. Folnegović, da obrazloži izpravak.

Fran Folnegović: Usljed izpravka, kojeg je vis. vlada stavila, nadam se, da ću naći podpore za moj izpravak, može biti u samomu odboru, ili u g. izvjestitelja odborova. Ono, česa sam se ja bojao, vis. je vlada upravo poželila. Ja sam se bojao, a ta bojazan nije neopravdana, pošto sam doživio kojekakvih čudesa, da bi se možda ili u pisarni saborskoj ili u Beču ili u Budapešti, ili gdje drugdje na jedan put našla kod ove druge točke iza rieči „zločina“ koma, črknja. Onog što želi g. predstojnik ovdje doduše nema, ali bi se moglo naći. Kada bude ta črknja tu, onda su politički zločini izključeni. Pošto nije u intenciji samog odbora, da izključi te zločince, pošto je sam presv. g. predstojnik odjela pravosudnoga osvjedočen i ja sam osvjedočen, da nije čisto za razumiti, mislio sam, da je najbolje, da se ova rieč „zločina“ izpusti, te da se kaže: Osobe odsudjene na temelju kaznenog zakona za čin, počinjen s koristoljubja ili proti javnoj ćudorednosti, neka budu izključene. Tako sam ja mislio za izbjeći pogibelji, da bi se možda gdje črknja našla. Presv. je gosp. za motivaciju predloga naveo, da može i politički zločin biti iz koristoljublja. Ako se to dogodi, pada takov zločinac pod ovaj zakon, samo se neka to po sudu konštatuje, pak će biti odsudjen i izključen od prava izbornog, što je posve u redu. Rečeno je bilo, da radi najčešćih političkih zločina, koji se dogadjaju štampom, imamo porotu. Ali porota je danas, a bog zna, hoće li sutra biti, onda se nebi mogli na porotu pozvati, da se pokuša od koje strane provaliti u naša ustavna prava. Da se s druge strane nadje oprieka tomu, zato mislim, i nadam se, da će se g. izvjestitelj složiti sa mnom, da bude ovakova štilizacija o formalnom pogledu za sigurnost.

Dr. **Marijan Derenčin:** Ako nitko neželi govoriti, ja bi molio. Kada se u kaznenom pravu, gospodo, o zločinstvih govori iz koristoljublja počinjenih, to se obično predpostavlja i politički zločin, i neiztražuje se u konkretnom slučaju, da li je motiv, iz kojega je zločin počinjen, plemenit ili neplemenit bio. Zato nebi stajalo ono, što kaže g. predgovornik, da kada bi tko politički zločin počinio, da bi zato imao biti odsudjen. Ne. Politički zločini izuzeti su iz toga paragrafa. Političko zločinstvo počinjeno s kojeg mu razloga nemože lišiti dotičnoga izbornoga prava. Što se razumieva pod zločini, što su počinjeni iz koristoljubja, to je svakomu poznato. Ovamo padaju kradje, prevare itd. Ali imade zločina, gospodo, koji se nemogu subsumirati pod ovo obilježje, ali ipak po mom mnienju lišavaju dotičnoga onih svojstva, koja pristoje članu parlamenta. Na primjer palež, nije zločinstvo

*

iz koristoljublja počinjeno, ali držim, da većina u saboru nebi rado sjedila uz palikuću, tim manje, što se ovo zločinstvo u našoj domovini prilično širi. Ovo se nepočini iz koristoljublja, nego iz osvete, koja prouzročuje mnogo štete. Ja držim ipak, da palikuća nebi mogao biti članom ove kuće. To isto veli se i od umorstva, koje se neda subsumirati u kategoriju onih zločina, koji se iz koristoljublja čine. jer su motivi umorstva jako plemeniti, i često se nemože prosuditi, da li se sbilja dotični lišava svojstva, koja se zahtievaju za zastupnika. Iz ovih razloga držim, da je svakako umjestno i opravdano, da zločinci bez obzira na narav zločinstva, budu lišeni toga političkoga prava.

Polag modernih i najmodernijih zakonâ nemože biti zastupnikom onaj, koji je odsudjen radi veleizdaje, isto tako i onaj, koji je odsudjen radi uvriede Veličanstva. Vi mislite, da to može biti kod nas, ali ja nisam mnienja toga, niti nemogu biti.

Predsjednik: Rieč imade gosp. predstojnik odjela unutarnjega.

Jovan barun **Živković**: Ja samo u kratko odbijam onu insinuaciju g. Folnegovića, koji kaže, da bi se nešto dogoditi moglo, što bi moglo izkriviti pravu volju vis. ovog sabora, te se nemože saboru, koji neće, niti jedna črknja u zakonu njegovom narinuti.

Predsjednik: Rieč imade g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Ja ću glasovati za predlog odbora. Ja dopuštam g. predstojniku odjela pravosudnog, da bi čudnovato bilo i užasno, ili kakov izraz se izvoli upotriebiti, da bi u saboru sjedio član, koji je počinio veleizdaju. To će mi priznati presv. gosp., da ovakov čovjek neće doći u priliku, da sjedi u saboru, jer će se po svoj prilici takov član odpraviti na drugi sviet, ako neuspije; ali ako uspije, onda će taj čovjek zajedno s presv. gospodinom sjediti u parlamentu. (Smieh.) To su oni veliki zločinci politički, koji zaista nezaslužuju, da sjede u parlamentu. Manje političke zločine štampom počinjene, žestoćom može biti prouzrokovane, ovakove zločine nijedan narod nije smatrao infamnimi, da čovjeka koga izključe prava onoga, koje se u ovom saboru vrši. Dapače, meni se čini, da ovakovi ljudi u mnogom obziru uživaju neko osobito počitovanje. Zato bi ja mislio, da je predlog presv. gosp. u ovom obziru suvišan. A moram i ja to reći, što je kazao presv. gospodin predstojnik unutarnjeg odjela na izraz gosp. Folnegovića, zastupnika senjskog, da se nemože saboru, koji neće, niti jednu črknju u zakonu njegovom narinuti. Saboru pako, koji si dopusti ne samo črknju nego i cielu stranu, može se to učiniti, i ne dela mu se nepravica, ali onomu saboru, koji neće toga, tomu se nemože niti jedna koma, črknja, narinuti. Ja ću glasovati za predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Kada čovjek sluša ovako važnu razpravu, mora ga groza popadati. (Smieh.) Groza, ja kažem, na sva ona razlaganja toliko izpravaka, koji se davaju na odborovu redakciju. Mi smo čuli vis. vladu iz ustiju g. predstojnika, što je govorila. Ja odobravam donekle, što je predgovornik govorio, zato mislim, vis. sabore, da se ovako važna ustanova na odbor odputi s ovimi izpravci, neka se posavjetuje sa vladom, i donese ustanovu, za koju možemo glasovati. Ja nemogu glasovati sada niti za nijedan izpravak, niti za ovu ustanovu, nego molim, da se neka odputi na odbor, da on sporazumno s vis. vladom donese ustanove onakove, na koje može vis. kuća mirnom dušom pristati, i koje može prihvatit.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj. (Nitko se nejavlja.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja moram priznati, da nisam ništa novoga čuo. Sve što je ovdje rečeno, već je u odborskih sastancih rečeno bilo i mene nije ništa iznenadilo. S toga sam ja proti tomu, da se odboru natrag odputi, jer nema tomu potrebe. To bi bilo opravdano samo onda, kada bi bilo što novoga rečeno, na što odbor nije mislio. Toliko momu neposrednomu predgovorniku. Prelazim na druge izpravke.

Što se tiče izpravka vis. vlade, koji je podnio predstojnik pravosudnog odjela, to mi je opaziti prije svega, da odbor nije držao za potrebno, upustiti se potanko u razglabanje teorija kazneno-pravnih, i u dielenje kažnjivih čina po stanovitih kategorija, već da se drži u tom pogledu dosadanjih ustanova, koje su bile u dosadanjem izbornom redu usljed nepromienjena kaznena zakona. S toga je odbor predložio saboru ono, što sasvime odgovara dosadanjim ustanovam, i što se do sada nije pokazalo neprilično niti manjkavo, jer nije poznat slučaj nijedan, da bi tko izabran bio, da nebi imao pravo. Izborni red nije u ničem promienjen, u praksi, koja u tom sastoji, da onaj, koji je odsudjen radi zločinstva i kažnjen, nema prava izbornog, izim da moli Njeg. Veličanstvo, da ga pomiluje, da mu odpusti posljedice kazni, koje su posljedice u kaznenom zakonu normirane. Odbor nije imao namjeru ovdje derogirati onomu zakonu, jer bi se moralo ustanova više donieti, nego ih je bilo u ikojem izbornom redu, nego se je odbor ograničio na ono, kako je do sada bilo, jedino što je dodao to proti javnoj ćudorednosti, što u dosadanjih izbornih redovih nije bilo, ali je odbor držao, da je taj dodatak sa svime opravdan. Rekao je presv. g., da su time svi zločini izrečeni, jer nema zločina, od kojeg bi se reklo, da je u suglasju sa javnom ćudorednošću. Dakle odbor nije se htio upustiti u novo normiranje kažnjivih čina, imenito radi toga ne, jer se i onako radi o novom kaznenom zakonu već nekoliko godina. Nije izključena mogućnost, da će se kod kaznenog zakona obazrieti i na posljedice kazni, medju koje spada i gubitak političkih prava, te će se te posljedice kaznene prema najnovijem stanovištu teorije ustanoviti. Kako će to biti, da li će se reći unapred, da gubi za nekoliko godina pravo to, ili će sudac o tom izreći; čin

mi se, da će shodnije moći razpravljati u kaznenom zakonu, nego novom specijalnom zakonu, koji radi o izbornom pravu. S toga razloga nemogu pristati na izpravak vis. vlade, već predlažem, da vis. sabor prihvati predlog odborov.

Što se tiče izpravka gosp. zast. Folnegovića, to mu ja glede mogućnosti „kome“ neću ništa odgovoriti, jer su mu dobro na to odgovorili presv. gosp. predstojnik unuarnjeg odjela i gosp. Miškatović; nego što se tiče materijalnog sadržaja, to mu potvrdjujem, da se slaže sadržaj naterijalni njegovog izpravka sa predlogom odbora; ali a ipak držim, da je više tehnički izraženo ono, što odbor)redlaže, te radi toga nisam za izpravak g. Folnegovića. što se tiče izpravka g. Peičića, on predlaže, ako se nevaram, da se izpuste ove rieči: „proti javnoj ćudorednosti“, te da se reče: „osobe odsudjene radi kažnjiva ljela počinjena s koristoljublja“. Ova stilizacija čini mi e da nije ništa drugo, nego ono, što je u izbornom redu d god. 1875. Nu buduć da prestupci i prekršaji počinjeni roti javnoj ćudorednosti mogu biti takovi, da nijedan lan ovog vis. sabora nebi želio, da takov u saboru sjedi,) mi se čini, da je ovaj dodatak opravdan. Dakako, da nade u kaznenom zakonu u dotičnom poglavju, gdje se ovori o prekršajih i prestupah proti javnoj ćudorednosti ıalenkostih nekoliko, koje se ovako označuju. Meni se ini, da radi tih malenkostih nebi bilo opravdano, sva stala kažnjiva djela, koja pokazuju jako nizku ćud i izvareno srdce i mišljenje, izpustiti, pak takovu mogućnost staviti, da dodju u ovaj vis. sabor takovi ljudi. Moram i) iztaknuti, da do sada ove ustanove nije bilo u izborom redu, a ipak se nije do sada takova nepodobština ogodila, i ja se nadam, ako vis. sabor ovaj dodatak privati, da nebi izključio iz sabora onoga, koji svojim raom i družtvenim položajem zaslužuje, da u sabor dodje. ı s toga preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Vis. sabore! Prelazi se na glasovanje. ajprije će se glasovati o predlogu odbora. Ako bi predlog lbora pao, glasovati će se o istom sa izpravkom vlade. ko bi oba predloga pala, onda će se glasovati o izpravku gosp. Folnegovića. Napokon, ako i ovaj padne, glasovati će se o izpravku g. dra. Peičića.

Ona gospoda, koja prihvaćaju predlog odbora, kako je bio pročitan, neka izvole ustati.

Meni se čini, da je manjina.

(Glasovi: Neka se broji!)

Molim onu gospodu, koja su zato glasovala, da ostanu sjedeć, a onu, koja su proti tomu, neka izvole ustati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (sbraja sjedeće te priobćuje predsjedniku): 25.

Predsjednik: Dakle većina je prihvatila predlog odbora.

Visoki sabore! Pošto je vrieme promaklo, sjednicu dižem, i u ponedeljak u $^{1}/_{2}10$ sati prije podne nastaviti će se specijalna debata ovoga zakona; zatim će se preduzeti razprava izviešća saborskog odbora za zemaljski proračun o proračunu „Narodnih Novina“ za god. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881., i razprava izviešća saborskog odbora za zemaljski proračun o predlogu nar. zastupnika dra. Franje Vrbanića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitung-u“ iz autonomnoga budgeta. Možda bi vis. sabor želio, da se drži sjednica sutra? — (Veliki nemir i vika.)

Molim gospodu, neka izvole svoja mjesta zauzeti.

Visoki sabore! Ja mislim, da po poslovniku imade predsjedničtvo pravo ureći sjednicu, i kada predsjedničtvo ureče za sutra sjednicu, da nijedan član ovoga sabora nema prava prigovarati. S toga, ako vis. predsjedničtvo kaže, da se sjednica drži sutra, držati će se sutra.

Rubido-Zichy Radoslav: Ja bi se usudio moliti, da se sutra neuriče sjednica, jer je blagdan.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Predsjedničtvo je već ureklo sjednicu za ponedjeljak u $^{1}/_{2}10$ sati, i time je stvar riešena.

Predsjednik: Dižem sjednicu, a buduću uričem za ponedjeljak u $^{1}/_{2}10$ sati prije podne sa rečenim dnevnim redom.

(Svršetak u $^{3}/_{4}1$ sati poslje podne.)

Sto šestnaesta saborska sjednica,

održana dne 4. srpnja 1881. u 1/2 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Specijalna debata ob osnovi zakona o izbornom redu

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita):

Zapisnik

CXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 2. srpnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich i odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje, da na sabor nije stigao nijedan podnesak.

Prešlo se je na dnevni red; na dnevnom redu je specijalna debata o zakonu ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Naslov:

Zakon

od .... ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije — primljen po predlogu odbora.

I. Izborni kotari.

§. 1. primljen po predlogu odbora te glasi:

§. 1.

„Kraljevine Hrvatska i Slavonija diele se na sedamdeset i sedam izbornih kotara, od kojih svaki bira jednoga zastupnika".

§. 2. od alineje 1. do uključivo 14. primljeno po predlogu odbora te glasi:

§. 2.

Izborni kotari jesu sliedeći:

1. sa biralištem u Zagrebu, na koje spada gornj grad Zagreb, počamši od mosta kaptolskoga s desne stran Jelačićeva trga i Ilice i na briegovih ležeća sela;

2. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada doljnj grad Zagreb sa svojimi sastojinami s lieve strane Jelačićeva trga i Ilice do črnomerskoga mosta;

3. sa biralištem u Zagrebu, na koje spada Lašk ulica, Nova Ves, Pod Zidom, Kaptol i Potok s lieve strane

4. sa biralištem u Osieku, na koje spada Osiek gorn varoš;

5. sa biralištem u Osieku, na koje spada Osiek doljn varoš, tvrdjava i novi varoš;

6. sa biralištem u Varaždinu, na koje spada dio grad Varaždina, ležeći iztočno od duge, dućanske i gospodsk ulice, zatim glavnoga i banskoga trga s Ledinami i Va raždin-bregom;

7. sa biralištem u Varaždinu, na koje spada osta dio grada Varaždina s Novim selom;

8. sa biralištem u Bakru, na koje spada grad Baka Sv. Kuzman, Vitoševo i Škrljevo;

9. sa biralištem u Karlovcu, na koje spada gra Karlovac;

10. sa biralištem u Križevcih, na koje spada gra Križevac;

11. sa biralištem u Senju, na koje spada grad Sen

12. sa biralištem u Koprivnici, na koje spada Kopri nica sa predgradjem Bregi;

13. sa biralištem u Belovaru, na koje spada gra Belovar;

14. sa biralištem u Požegi, na koje spada grad P žega; — na alineju 15. §. 2. podnosi predstojnik un tarnjeg odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: sa bir lištem u Kraljevici, na koje spadaju upravne obćine Kr ljevica, Hreljin, Krasica, Grobnik i Trsat; a narodni z stupnik dr. Ante Starčević pako na §. 2. br. 15. mjest „sa biralištem u Kraljevici" neka se metne: „sa bir lištem u Krasici"; pošto je predstojnik kr. zem. vla očitovao, da nema što prigovoriti, ako bi se izprav

zastupnika dra. Ante Starčevića primio, bude kod glasovanja alineja 15. primljena po izpravku narod. zastupnika dra. Ante Starčevića te glasi:

„15. sa biralištem u Krasici, na koje spadaju upravne občine Krasica, Hreljin-Krasica, Grobnik i Trsat";

Na alineju 16. istoga §. podnosi predstojnik „unutarnjeg odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: sa biralištem u Novom, na koje spadaju upravne občine Bribir, Grižane-Belgrad, Cirkvenica, Novi i Selce" — a narodni zastupnik dr. Ante Starčević pako na §. 2., alineja 16. mjesto „sa biralištem u Novom" neka se stavi „sa biralištem u Cirkvenici", a narodni zastupnik dr. Marjanović pako u mjesto: „sa biralištem u Novom" neka se uvrsti: „sa biralištem u Cirkvenici".

Kod glasovanja padnu oba izpravka i to dra. Starčevića i dra. Marjanovića i bude primljena alineja 16. po izpravku kr. zem. vlade te glasi:

16. sa biralištem u Novom, na koje spadaju upravne občine Bribir, Grižane-Belgrad, Cirkvenica, Novi i Selce.

Na alineju 17. §. 2. podnosi predstojnik unut. odjela sliedeći izpravak: 17. sa biralištem u Delnicah, na koje spadaju upravne občine Vrbovsko, Ravnagora, Delnice, Lokve, Mrkopalj, Fužine i Skrad"; — kod glasovanja primi sabor izpravak predstojnika unut. odjela kr. zem. vlade te glasi alineja 17.:

17. sa biralištem u Delnicah, na koje spadaju upravne občine Vrbovsko, Ravnagora, Delnice, Lokve, Mrkopalj, Fužine i Skrad.

Alineja 18. §. 2. primljena po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „občine" umetne rieč „upravne", te po tom glasi:

18. sa biralištem u Čabru, na koje spadaju upravne občine Brod, Gerovo, Čabar i Prezid.

Na alineju 19. §. 2. podnosi predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 19. sa biralištem u Netretiću, na koje spadaju upravne občine Severin, Bosiljevo i Novigrad, izuzam porezne občine Zadoborje — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade te po tom glasi alineja 19.: „sa biralištem u Netretiću, na koje spadaju upravne občine Severin, Bosiljevo i Novigrad izuzam porezne občine Zadoborje".

Na alineju 20. §. 2. podnosi predstojnik unutarnjeg odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 20. sa biralištem na Baniji, na koje spadaju upravne občine Banija, Draganić i Riečica, zatim porezna občina Mahično iz upravne občine Ozalj, porezna občina Kupčina doljnja iz upravne občine Pisarovina i porezna občina Zadoborje iz upravne občine Novigrad — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade te glasi:

20. sa biralištem na Baniji, na koje spadaju upravne občine Banija, Draganić i Riečica, zatim porezna občina Mahično iz upravne obć. Ozalj, porezna občina Kupčina doljnja iz upravne obć. Pisarovina i porezna obć. Zadoborje iz upravne občine Novigrad.

Na alineju 21. §. 2. podnosi predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 21. sa biralištem u Ozlju, na koje spadaju upravne obć. Krašić, Vivodina, Ribnik i Ozalj izuzam porezne občine Mahično; — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade te po tom alineja 21. glasi:

21. sa biralištem u Ozlju, na koje spadaju upravne občine Krašić, Vivodina, Ribnik i Ozalj izuzam porezne občine Mahično.

Na alineju 22. §. 2. podnosi predstojnik unutarnjeg odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 22. sa biralištem u Jastrebarskom, na koje spadaju upravne občine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina izuzam poreznu občinu Kupčina doljnja — kod glasovanja bude primljen izpravak kr. zem. vlade te alineja 22. glasi:

22. sa biralištem u Jastrebarskom, na koje spadaju upravne občine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina izuzam poreznu občinu Kupčina doljnja.

Na alineju 23. §. 2. podnosi predstojnik unutarnjeg odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak:

23. sa biralištem u Kalinovici, na koje spadaju upravne občine Podvrh i Rakovpotok, zatim porezne občine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne občine Odra; — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade ujedno sa naknadnim dodatkom iste kr. zem. vlade, da se u mjesto „birališke u Kalinovici" naznači mjesto „Sv. Nedjelja" te po tom glasi 23. alineja:

23. sa biralištem u Sv. Nedjelji, na koje spadaju upravne občine Podvrh i Rakovpotok, zatim por. občine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne občine Odra.

K alineji 24. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 24. sa biralištem u Vel. Gorici, na koje spadaju upravne občine Velika Gorica, Odra, izuzam porezne obć. Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim, zatim upravna občina Orle izuzam porezne občine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade, te glasi 24. alineja:

24. sa biralištem u Velikoj Gorici, na koji spadaju upravne občine Velika Gorica, Odra, izuzam porezne občine Zadvorsko, Golibreg, Grončari i Desprim, zatim upravna občina Orle, izuzam porezne občine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno".

K alineji 25. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: „25. sa biralištem u Selih, na koje spadaju upravne občine Sela, Pokupsko i Martinskaves, izuzam porezne občine Dubrovčak lievi" — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade te glasi 25. alineja.

„25. sa biralištem u Selih, na koje spadaju upravne občine Sela, Pokupsko i Martinskaves izuzam porezne občine Dubrovčak lievi".

Na alineju 26. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: „26. sa biralištem u Popovači, na koje spadaju upravne obćine Topolovac, Kutina i Moslavina, izuzam porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina velika, Vidunjak, Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišće katoličko i Hruškovica“ — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade te alineja 26. glasi:

„26. sa biralištem u Popovači, na koje spadaju upravne obćine Topolovac, Kutina i Moslavina, izuzam porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina velika, Vidunjak, Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišće katoličko i Kruškovica“.

K alineji 27. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: „27. sa biralištem u Sesvetah, na koje spadaju upravne obćine Stenjevec, Sesvete i Dugoselo, izuzam porezne obć. Okunšćak, Rugvica i Hrušćica“ — a zastupnik Zorić pako izpravak sliedećeg sadržaja:

Na alineju 22. §. 2. podnosi predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 23. sa biralištem u Jastrebarskom, na koje spadaju upravne obćine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina izuzam poreznu obćinu Kupčina doljnja“ — kod glasovanja bude primljen izpravak kr. zem. vlade te alineja 22. glasi:

22. sa biralištem u Jastrebarskom, na koji spadaju upravne obćine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina, izuzam por. obćinu Kupčina doljnja.

Na alineju 23. §. 2. podnosi predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak:

„23. sa biralištem u Kalinovici, na koje spadaju upravne obćine Podvrh i Rakovpotok, zatim por. obćine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne obćine Odra; kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade ujedno sa naknadnim dodatkom iste kr. zem. vlade, da se u mjesto „birališțe u Kalinovici“ naznači mjesto „Sv. Nedjelja“ te po tom glasi 23. alineja:

„23. sa biralištem u Sv. Nedjelji, na koje spadaju upravne obćine Podvrh i Rakovpotok, zatim por. obćina Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne obćine Odra.

K alineji 24. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak: 24. sa biralištem u Vel. Gorici, na koje spadaju upravne obćine Vel. Gorica, Odra, izuzam porezne obćine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim, zatim upravna obćina Orle, izuzam por. obćine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno“ — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade, te glasi 24. alineja „sa biralištem u Sesvetah, na koje spadaju obćine Stenjevec, Sesvete i Dugoselo u današnjem svom obsegu“; kod glasovanja pade izpravak zastupnika Zorića, te bude primljen izpravak kr. zem. vlade, te po tom glasi alineja 27.: „27. sa biralištem u Sesvetah, na koje spadaju upravne obćine Stenjevec, Sesvete i Dugoselo, izuzam porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hruščica.

Alineja 28. §. 2. primljena po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćine“ umetne „upravne“ te po tom glasi 28. alineja: 28. sa biralištem u Doljnoj Bistri, na koje spadaju upravne obćine Stubica gornja, Stubica doljnja, Bistra i Brdovac.

Na alineju 29. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela sliedeći izpravak: 29. sa biralištem u Sv. Ivanu-Zelina na koje spadaju upravne obćine Popovec, Moravče, Sv. Ivan-Zelina i Bedenica, zatim porezne obćine Kraljevec doljnji i Hrašćina iz upravne obćine Budinšćina — kod glasovanja primio je sabor izpravak vlade te 29. alineja glasi:

„29. sa biralištem u Sv. Ivanu-Zelina, na koje spadaju upravne obćine Popovec, Moravče, Sv. Ivan-Zelina i Bedenica, zatim porez. obćine Kraljevec doljnji i Hrašćina iz upravne obćine Budinšćina.

Alineje 30. i 31. §. 2. primljene po predlogu odbora te glasi:

30. sa biralištem u Samoboru, na koje spada obćina trgovišta Samobor;

31. sa biralištem u Sisku, na koje spada grad Sisak

Na alineju 32. §. 2. predlaže predstojnik zem. vlade sliedeći izpravak: §. 32. sa biralištem u Varaždinskih Toplicah, na koje spadaju upravne obćine Varaždinske Toplice i Novimarof, zatim porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kučan gornji, Črešnjevo i Šandorovec iz upravne obćine Biškupec“; — kod glasovanja primio je sabor izpravak kr. zem. vlade, te glasi 32. alineja:

32. sa biralištem u Varaždinskih Toplica, na koje spadaju upravne obćine Varaždinske Toplice i Novimarof, zatim porez. obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kučan gornji, Črešnjevo i Šandorovec iz uprav. obć. Biškupec

K alineji 33. §. 2. predlaže predstojnik vlade sliedeći izpravak: „33. Sa biralištem u Vinici, na koje spadaju upravne obćine Vinica, Petrijanec, Maruševec i Biškupec, izuzam porez. obćine Biškupec, Sv. Ilija Beretinec, Kučan gornji, Črešnjevo i Šandorovec“, kod glasovanja primljen je izpravak vlade te alineja 33. glasi:

„33. sa biralištem u Vinici, na koje spadaju upravne obćine Vinica, Petrijanec, Maruševec i Biškupec, izuzam porez. obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kučan gornji, Črešnjevo i Šandorovec“.

Na alineju 34. §. 2. predlaže predstojnik vlade sliedeći izpravak: 34. sa biralištem u Ivancu, na koje spadaju upravne obćine Ivanec i Bednja; — kod glasovanja primio je sabor izpravak vlade te 34. alineja glasi:

34. sa biralištem u Ivancu, na koje spadaju upravne obćine Ivanec i Bednja.

Na alineju 35. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći izpravak: 35. sa biralištem u Zlataru, na koje spadaju upravne obćine Zlatar, Bistrica i Budinšćina, izuzam po

rezne obćine Kraljevec Dolnji i Hrašćina — kod glasovanja primi sabor izpravak vlade, te glasi 35. alineja: „35. sa biralištem u Zlataru, na koje spadaju upravne obćine Zlatar, Bistrica i Budinšćina, izuzam por. obćine Kraljevec Dolnji i Hrašćina".

K alineji 36. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći izpravak: „36. sa biralištem u Sv. Križu, na koje spadaju upravne obćine sv. Križ, izuzam por. obćine Šemnica Dolnja i Velikaves, upravna obćina Krapinske Toplice, izuzam poreznu obćinu Čret, i upravna obćina Mače, izuzam porezne obćine Mihovljan i Veternica" — kod glasovanja primljen je izpravak kr. zem. vlade te alineja 36. glasi:

„36. sa biralištem u Sv. Križu, na koje spadaju upravne obćine Sv. Križ, izuzam porezne obćine Šemnica Dolnja i Velikaves, upravna obćina Krapinske Toplice, izuzam por. obćinu Čret, i upravna obćina Mače, izuzam por. obćine Mihovljan i Veternica".

K alineji 37. §. 2. stavi predstojnik vlade izpravak, koji glasi: „37. sa biralištem u Krapini, na koje spada upravna obćina Gjurmanec zatim por. obćine Mihovljan i Veternica iz upravne obćine Mače i porezne obćine Šemnica Dolnja i Velikaves iz upravne obćine Sv. Križ"; — kod glasovanja prihvati sabor izpravak kr. zem. vlade te glasi 37. alineja:

„37. sa biralištem u Krapini, na koje spada upravna obćina Gjurmanec, zatim porezne obćine Mihovljan i Veternica iz upravne obćine Mače i por. obć. Šemnica Dolnja i Velikaves iz upravne obćine Sv. Križ".

Alineja 38. primljena po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćine" umetne rieč „upravne", te alineja 38. glasi:

„38. sa biralištem u Klanjcu, na koji spadaju upravne obćine Veliko Trgovište, Kraljevec, Klanjec i Sela".

Na alineju 39. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći izpravak: „39. sa biralištem u Pregradi, na koje spadaju upravne obćine Pregrada, Desinić i Hum, zatim porezna obćina Čret; iz upravne obćine Krapinske Toplice": kod glasovanja prihvati sabor izpravak vlade, te glasi 39. alineja:

„39. sa biralištem u Pregradi, na koje spadaju upravne obćine Pregrada, Desinić i Hum, zatim porezna obćina Čret iz upravne obćine Krapinske Toplice".

Alineja 40. i 41. primljene po predlogu odborovu i dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćine" umetne „upravne" te po tom glasi alineja 40. i 41.:

„40. sa biralištem u Krapini, na koje spada upravna obćina trgovišta Krapina";

41. sa biralištem u Ludbregu, na koje spadaju upravne obćine Ludbreg i Jalžabet.

K alineji 42. stavi predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade izpravak, koji glasi: „42. sa biralištem u Velikom Ravnu, na koje spadaju upravne obćine Sv. Petar kod Orehovca, Raven, Sudovec i Vrbovec", kod glasovanja prihvaćen je izpravak vlade te glasi 42. alineja:

„42. sa biralištem u Velikom Ravnu, na koje spadaju upravne obćine Sv. Petar kod Orehovca, Raven, Sudovec i Vrbovec".

K alineji 43. §. 2. predlaže predstojnik unut. odjela kr. zem. vlade izpravak, koji glasi:

„43. sa biralištem u Rasinji, na koje spadaju upravne obćine Sokolovec i Kuzminec, izuzam poreze obćine Otok Veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec"; — a zastupnik Josip Šavor pako izpravak sliedećeg sadržaja: mjesto birališta „Rasinja" neka se uvrsti „Kuzminec" — kod glasovanja zabaci sabor izpravak zastupnika Šavora, te primi izpravak vlade, te po tom glasi alineja 43.:

„43. sa biralištem u Rasinji, na koje spadaju upravne obćine Sokolovec i Kuzminec, izuzam por. obćine Otok Veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec"

Na alineju 44. §. 2. predlaže predstojnik vlade izpravak koji glasi: „44. sa biralištem u Križu, na koje spadaju upravne obćine Bregi i Križ, zatim por. obćine Oborovo, Novaki Oborovački i Prečno iz upravne obćine Orle, porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hrušćica iz upravne obćine Dugoselo; porezna obćina Dubrovčak Lievi iz upravne obćine Martinskaves, napokon porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina Velika, Vidovnjak, Jelenska Gornja, Okoli, Stružec, Selišće Katoličko i Hruškovica iz upr. obćine Moslavina" — kod glasovanja prihvatio je sabor izpravak vlade, te alineja 44. glasi:

„44. sa biralištem u Križu, na koje spadaju upravne obćine Bregi i Križ, zatim porezne obćine Oborovo, Novaki Oborovački i Prečno iz upr. obćine Orle, porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hrušćica iz upravne obćine Dugoselo, porezna obćina Dubrovčak Lievi iz upravne obćine Martinskaves, napokon porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina Velika, Vidovnjak, Jelenska Gornja, Okoli, Stružec, Selišće Katoličko i Hruškovica iz upravne obćine Moslavina".

Alineja 45., 46., 47., 48., 49. i 50. §. 2. primljena je po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se u svakoj alineji pred rieč „obćine" umetne „upravne", te po tom glasi:

„45. sa biralištem u Garešnici, na koje spadaju upravne obćine Vukovje, Garešnica, Hercegovac i Berek;

46. sa biralištem u Čazmi, na koje spadaju upravne obćine Kloštar-Ivanić. Čazma, Ivanska i Dubrava;

47. sa biralištem u Vel. Grdjevcu, na koje spadaju upravne obćine Grubišno Polje, Veliki Grdjevac, Rača i Severin;

48. sa biralištem u Sv. Ivanu-Žabno, na koje spadaju upravne obćine Vojakovec, Sv. Ivan-Žabno i Farkaševac;

49. sa biralištem u Trojstvu, na koje spadaju upravne obćine Kapela, Trojstvo i Gudovec;

50. sa biralištem u Virju, na koje spadaju upravne obćine Novigrad i Virje".

Na alineju 51. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći

izpravak: „51. sa biralištem u Peterancu, na koje spada upravna obćina Peteranec, zatim porezne obćine Otok Veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec iz upravne obćine Kuzminec“ — kod glasovanja primi sabor izpravak vlade, te po tom glasi 51 alineja:

„51. sa biralištem u Peterancu, na koje spada upravna obćina Peteranec, zatim porezne obćine Otok Veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec iz upravne obćine Kuzminec“.

Na alineju 52. §. 2. stavi predstojnik vlade izpravak, koji glasi: „62. sa biralištem u Kloštru, na koji spadaju upravne obćine Gjurgjevec i Pitomača“; kod glasovanja prihvaćen bi izpravak vlade, te po tom glasi 52. alineja:

„52. sa biralištem u Kloštru, na koje spadaju upravne obćine Gjurgjevec i Pitomača“.

Alineja 53. §. 2. primljena po predlogu odborovu i glasi: „53. sa biralištem u tvrdji Ivanić, na koje spada grad Ivanić“.

K alineji 54. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći izpravak: „54. sa biralištem u Suhompolju, na koje spadaju upravne obćine Špišić-Bukovica, Lukač, Suhopolje i Vočin, izuzam porezne obćine Bokani, Čemlija, Drenovac, Gjurišić, Meljani Gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude“; — kod glasovanja prihvati sabor taj izpravak vlade, te glasi alineja 54.:

„54. sa biralištem u Suhompolju, na koje spadaju upravne obćine Špišić-Bukovica, Lukač, Suhopolje i Vočin, izuzam por. obć. Bokani, Čemlija, Drenovac, Gjurišić, Meljani Gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude“.

Alineja 55. §. 2. primljena po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćine“ umetne rieč „upravne“, te po tom glasi 55. alineja:

„55. sa biralištem u Virovitici, na koje spada upravna obćina trgovišta Virovitica“.

K alineji 56. §. 2. stavi predstojnik kr. zem. vlade izpravak sliedeći: „56. sa biralištem u Slatini, na koje spadaju upravne obćine Slatina i Gornji Miholjac, zatim porezne obćine Bokani, Čemlija, Drenovac, Gjurišić, Meljani Gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude iz upravne obćine Vočin, — kod glasovanja primljen je ovaj izpravak vlade, te 56. alineja glasi:

„56. sa biralištem u Slatini, na koje spadaju upravne obćine Slatina i Gornji Miholjac, zatim porezne obćine Bokani, Čemlija, Drenovac, Gjurišić, Meljani Gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude iz upravne obćine Vočin“;

Alineja 57. §. 2. primljena po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćine“ umetne rieč „upravne“, te po tom glasi 57. alineja:

„57. sa biralištem u Dol. Miholjcu, na koji spadaju upravne obćine Dolnji Miholjac, Šljivoševci i Moslavina“.

K alineji 58. stavi predstojnik vlade izpravak sliedeći: „58. sa biralištem u Valpovu, na koje spadaju upravne obćine trgovište Valpovo, vanjska obćina Valpovo i Bizovac“ — kod glasovanja primi sabor izpravak vlade, te glasi 58. alineja:

„58. sa biralištem u Valpovu, na koje spadaju upravne obćine trgovišta Valpovo, vanjska obćina Valpovo i Bizovac“.

K alineji 59. predlaže predstojnik vlade izpravak, koji glasi: „59. sa biralištem u Dalju, na koje spadaju upravne obćine Sarvaš i Dalj, zatim por. obćina Retfalu iz upravne obćine Petrijevci, kao i porezna obćina Laslovo iz upravne obćine Čepin“ — glasovanjem primljen je ovaj izpravak vlade, te glasi alineja 59.:

„59. sa biralištem u Dalju, na koje spadaju upravne obćine Sarvaš i Dalj, zatim porezna obćina Retfalu iz upravne obćine Petrijevci, kao i porezna obćina Laslovo iz upravne obćine Čepin“.

Alineja 60. §. 2. primljena po predlogu odborovu sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćine“ umetne rieč „upravne“, te po tom glasi ova alineja:

„60. sa biralištem u Našicah, na koje spadaju upravne obćine Našice, Feričanci i Orahovica.“

Na alineju 61. §. 2. predlaže predstojnik vlade izpravak sljedeći: „61. sa biralištem u Vuki, na koje spadaju upravne obćine Vuka i Petrijevci, izuzam porezne obćine Retfalu, zatim upravna obćina Čepin, izuzam porezne obćine Laslovo“, koji je po predlogu vlade glasovanjem primljen i alineja 61. glasi:

„61. sa biralištem u Vuki, na koje spadaju upravne obćine Vuka i Petrijevci, izuzam por. obćine Retfalu, zatim upravna obćina Čepin izuzam porezne obćine Laslovo“.

Alineja 62., 63., 64. i 65. §. 2. primljena po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se u svakoj alineji pred rieč „obćine“ umetne rieč „upravne“, te po tom 62., 63., 64. i 65. alineja glasi:

„62. sa biralištem u Djakovu, na koje spadaju upravne obćine vanjska djakovačka, Semeljci, Levanskavaroš i Drnje“;

„63. sa biralištem u Djakovu, na koje spada upravna obćina trgovišta Djakovo“;

„64. sa biralištem u Daruvaru, na koje spadaju upravne obćine trg. Daruvar, vanjska daruvarska, Bastaja i Uljanik“:

„65. sa biralištem u Pakracu, na koje spadaju upravne obćine trg. Pakrac, vanjska pakračka i Buč.“

Na alineju 66. §. 2. predlaže predstojnik vlade sliedeći izpravak: „66. sa biralištem u Brestovcu, na koje spadaju upravne obćine Cernik, Brestovac i Velika, izuzam porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Daljanovci, Podgorje i Vetovo“ — a narod. zastupnik Svetozar Kušević pako izpravak sliedećega sadržaja: „da se biralište za obćinu Cernik, Velika i Brestovac u mjesto birališta u Brestovcu naznači mjesto Vilićselo“.

Glasovanjem primljen je izpravak ovaj narod. zastupnika Svetozara Kuševića, te po tom glasi 66. alineja:

„66. sa biralištem u Vilićselu, na koje spadaju

upravne obćine Cernik, Brestovac i Velika, izuzam porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo".

Na alineju 67. §. 2. predlaže predstojnik vlade sliedeći izpravak: „67. sa biralištem u Kutjevu, na koje spadaju upravne obćine Begtež i Pleternica, zatim porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo iz upravne obćine Velika" — glasovanjem primljen je ovaj izpravak vlade, te 67. alineja glasi:

„67. sa biralištem u Kutjevu, na koje spadaju upravne obćine Begtež i Pleternica, zatim porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo iz upravne obćine Velika";

Na alineju 68. predlaže predstojnik vlade izpravak, koji glasi: „68. sa biralištem u Boboti, na koje spadaju upravne obćine Bobota, Trpinja, Gaboš i Nuštar izuzam porezne obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci" — te se glasovanjem ovaj izpravak vlade po saboru prima i po tom ima glasiti 68. alineja:

„68. sa biralištem u Boboti, na koje spadaju upravne obćine Bobota, Trpinja, Gaboš i Nuštar izuzam porezne obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci".

Alineja 63. §. 2. primljena je po predlogu odbora sa dodatkom kr. zem. vlade, da se pred rieč „obćina" umetne rieč „upravna", te po tom 69. alineja glasi:

„69. sa biralištem u Vukovaru, na koje spada upravna obćina trgovišta Vukovar".

K alineji 70. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći izpravak: „70. sa biralištem u Sotinu, na koje spadaju upravne obćine Sotin, Tovarnik i por. obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci iz upravne obćine Nuštar" — glasovanjem bude ovaj izpravak vladin primljen, te ima glasiti alineja 70.:

„70. sa biralištem u Sotinu, na koje spadaju upravne obćine Sotin, Tovarnik i por. obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci iz upravne obćine Nuštar".

K alineji 71. §. 2. stavi predstojnik vlade sliedeći izpravak: „71. sa biralištem u Erdeviku, na koje spadaju upravne obćine Erdevik, Šid, Kukujevci i Čalma" — glasovanjem prima se izpravak vladin, te ima glasiti alineja 71.:

„71. sa biralištem u Erdeviku, na koje spadaju upravne obćine Erdevik, Šid, Kukujevci i Čalma".

K alineji 72 §. 2. stavi predstojnik kr. zem. vlade izpravak sliedeći: „72. sa biralištem u Iloku, na koje spadaju upravne obćine Čerević, Beočin, Kamenica i Ilok"; — glasovanjem prima se ovaj izpravak vlade, te glasi 72. alineja:

„72. sa biralištem u Iloku, na koje spadaju upravne obćine Čerević, Beočin, Kamenica i Ilok".

K alineji 73. §. 2. stavi predstojnik vlade izpravak sliedeći: „73. sa biralištem u Irigu, na koje spadaju upravne obćine Irig i Jazak, zatim porezne obćine Grgurevci i Šeljani iz upravne obćine Vel. Radinci" — glasovanjem primljen je ovaj izpravak vlade, te glasi 73. alineja.

„73. sa biralištem u Irigu, na koje spadaju upravne obćine Irig i Jazak, zatim porezne obćine Grgurevci i Šuljani iz upravne obćine Vel. Radinci".

K alineji 74. stavi predstojnik vlade izpravak sliedeći: „74. sa biralištem u Dobrincih, na koje spadaju upravne obćine Brestač, Dobrinci, Indjija, i Vel. Radinci, izuzam por. obćine Gregurevci i Šuljani" — glasovanjem primljen je ovaj izpravak vlade, te glasi 74. alineja:

„74. sa biralištem u Dobrincih, na koje spadaju upravne obćine Brestač, Dobrinci, Indjija i Vel. Radinci, izuzam por. obćine Gregurevci i Šuljani".

Na alineju 75. §. 2. predlaže nar. zastupnik Stevan Popović sliedeći izpravak: „alineja 75. §. 2. izbornoga reda, da ostane po starom"; kod glasovanja primljen je predlog odbora, te alineja 75. glasi:

„75. sa biralištem u Rumi, na koje spada trgovištna obćina Ruma".

Na posliednju alineju „Grad Rieka" predlaže predstojnik vlade izpravak, po kojem da se iza alineje 75. stave pred rieči „Grad Rieka" brojevi 76. i 77.", a narod. zastupnik dr. Franjo Vrbanić pako izpravak sliedećega sadržaja:

„iza točke 75. imade se staviti pred rieči „Grad Rieka" br. 76. — a zatim se u drugom redku ove stavke poslije rieči „izbora" ima izostaviti slovo „i" i mjesto toga metnuti rieč „to jest".

Kod glasovanja primljen je izpravak vlade, te po tom glasi ista alineja:

„76. i 77. Grad Rieka s kotarom bira i u napredak dva zastupnika; način izbora i da li će birati skupa ili razdieljeno na dva kotara, odredjuje grad sam".

Na posljednju alineju §. 2. predlaže predstojnik vlade i narod. zastupnik Svetozar Kušević izpravak, da se ciela ova alineja izpusti, a narod. zastupnik Josip Lehpamer pako izpravak sliedeći: „u ovom §. napomenute obćine razumjevaju se u onom zaokruženju, kako sada postoje". Prije glasovanja odustali nar. zastupnici Svetozar Kušević i Josip Lehpamer od stavljenih izpravaka, te sabor prima izpravak kr. zem. vlade, da se ciela ova posliednja alineja izostavi.

Na uvodnu stavku §. 3. predlaže zastupnik Gjuro Kranjčić sliedeći izpravak: „Pravo izbora ima svatko, tko uživa zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24 godine navršio, ter imade koje od svojstva naznačenih u §§. 5. i 6. ovoga zakona"; a nar. zastupnik dr. Franjo Vrbanić pako izpravak, glaseći: „Uvodna stavka §. 3. imala bi se izostaviti sve do rieči „ako je", a mjesto toga neka se metne: „Pravo izbora ima svatko, tko je u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji rodjen ili u savez, koje obćine kao zavičajni pripadnik primljen". Kod glasovanja primljen je predlog odbora, te po tom glasi uvodna stavka §. 3.

§. 3.

„Pravo izbora ima svaki, koji je polag ustanova za-

*

kona od 30. travnja 1880. ob uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji stekao zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24. godinu navršio, ter koji imade koje od svojstva, naznačenih u §§. 5. i 6. ovoga zakona".

Alineja I. §. 3. primljena po predlogu odbora te glasi: „Pravo izbora ne mogu vršiti:

1. osobe, koje stoje pod skrbničtvom ili pod stečajem dok ovaj traje";

na alineju 2. §. 3. predlaže predstojnik pravosudnog odjela kr. zem. vlade sliedeći izpravak:

2. „osobe, osudjene radi zločina, ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti";

a narod. zastupnik Fran Folnegović izpravak, koji glasi:

2. točka §. 3. neka glasi ovako:

„2. osobe odsudjene na temelju kaznenog zakona za čin počinjen s koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti";

a nar. zastupnik dr. Alexa Peičić izpravak:

„2. osobe odsudjene radi kažnjiva diela, počinjena s koristoljublja".

Kod glasovanja primio je sabor alineju 2. po predlogu odbora te glasi:

„2. osobe, odsudjene radi zločina ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljublja ili proti javnoj ćudorednosti".

Iza toga zaključi predsjednik u $1^3/_4$ sata poslje podne sjednicu, te ureče buduću u ponedeljak 4. srpnja u $9^1/_2$ sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. nastavak specijalne debate ob osnovi zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dal., Hrv. i Slavonije:
2. Razprava izvješća saborskog odbora za zemaljski proračun o proračunu „Narod. Novina" za god. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881.
3. Razprava izvješća saborskog odbora za zemaljski proračun o predlogu nar. zastupnika dr. Franje Vrbanića i drugova, glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu" iz autonomnoga budgeta.

Krestić s. r. **Vinko Seitz** s. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se ne javlja.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira. Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak. „Preuzv. gospodin ban priobćuje naredbu, izdatu na ravnateljstvo pomoćnih ureda kr. zem. vlade i na računarski ured kr. zem. vlade u pogledu zaračunanja troškova za uzdržavanje banskih predstavničkih prostorija, te moli, da se ista naredba priobći odboru za razsudba zemaljskih računa, koji će pregledati zaključne račune autonomnoga budgeta."

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Osim ovih podnesaka nije nikakov drugi stigao na ovaj vis. sabor. Čast mi je javiti, da je odbor za hodočašće u Rim upravio molbenicu na ovo vis. predsjedničtvo, u kojem moli, da bi pozvalo članove sabora, da bi sutra u 9 sati prije podne izvolili prisustvovati svečanoj misi, koja će se na proslavu sv. apoštola Ćirila i Metoda u crkvi sv. Marije obdržavati.

Ja pozivam gospodu članove saborske k ovoj misi.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja molim da bi vis. predsjedničtvo moj i mojih sudrugova predlog proglasilo.

Predsjednik: Vaš predlog ne mogu smatrati predlogom, jer pravo to, saborsku sjednicu ureći, pripada predsjedničtvu i ovo pravo ne može biti predmetom debate. Ja znam, da je 15 članova javilo predsjedničtvu, da bi željeli, da ne bude sutra sjednice, ali će u ostalom predsjedničtvo raditi onako, kako drži za shodno, i kako je volja većine.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim rieč na temelju poslovnika.

Predsjednik: Izvolite dakle po poslovniku.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Predlog po poslovniku ako je po dovoljnom broju članova podpisan, ima vis. predsjedničtvo saboru priobćiti, a ovaj vrhu toga zaključuje.

Predsjednik: §. 33. poslovnika sab. glasi ovako: Na koncu svake sjednice predsjednik redovito navješćuje dan i uru buduće sjednice". Ovo je pravo predsjedničtva i ne može biti predmetom diskusije saborske.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja molim, da se po poslovniku s mojim predlogom postupa.

Predsjednik: Molim liepo! ovo je čudan zahtiev g. dr. Vrbanića. Kada bi on donio nešto u formi predloga, što na kompetenciju sabora ne spada, pitam gosp. Vrbanića, može li on zahtievati, da predsjedničtvo takov predlog proglasi.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim! . . .

Predsjednik: Dok ja imam čast i sreću sjediti na ovoj stolici, ne ću toga dopustiti.

Gjuro Kamenar: Ja bi molio!

Predsjednik: Ja ne mogu dopustiti. Ja vam rieč oduzimljem.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore, neka se pročita predlog, jer ne znamo sadržaja toga predloga.

Predsjednik: Niti ne treba da se zna, dosta da ja znam.

Gjuro Kamenar: To je absolutizam, samovolja predsjedničtva.

Fran Folnegović: Molim rieč o poslovniku.

Predsjednik: Izvolite, ali samo o poslovniku.

Fran Folnegović: O poslovniku. Ja opažam, gospodo već dulje, da ovo predsjedničtvo nekako čudnovato shvaća i smatra svoje zvanje i čast. Ono se stavlja kao skrbničtvo, ako ex primo dekreto kaže da nije predlog, a 1(zastupika smatra da jest. O tom ima vis. sabor odlučiti a ne sam predsjednik, jer bi inače pali pod skrbničtvo

svoga člana, koji nije zvan na to, niti je dobio to pravo, da bude skrbnikom svog kolege.

Predsjednik: Ovo je pravedno. Ima nešto za sebe, ili u istinu neima ništa za sebe, jer kada bi jedan dva ili više članova predložilo što za tako zvani „Postbüchel“, onda valjda nećete od mene zahtievati, da ću kazati: ovdje je stavila desetorica predlog takav.

Fran Folnegović: Zar zbilja misli g. predsjednik, da se može naći 10 zastupnika, koji će što za „Postbüchel“ ovdje predložiti. Ja sam proti ovomu. (Živo odobravanje na ljevici, pleskanje na galeriji i „Živio“.)

Predsjednik (zvoni: Ako galerija koja još jedanput bilo zadovoljstvo ili nezadovoljstvo izkazala bude, odmah ću izprazniti galeriju po pravu pripadajućem mi. Ovo je pravo takodjer moje i ovo pravo iz ruku nedam. Vika i nemir u sabornici.)

Mato Mrazović: Saborski članovi nesmiju dakle ništa niti viditi niti čuti. (Vika i nemir sveudilj.)

Fran Folnegović: Ovo je upravo škandal.

Rubido-Zichy Radoslav: Izvolite ukoriti gospodu ovdje, koja viču i škandale prave.

Predsjednik: Dosta žalostno, da se dostojanstvo ovog vis. sabora tako nogami gazi.

Svetozar Kušević: Ja mislim, da ne spada nikomu od nas pravo navaljivati na predsjedničtvo. Kuda ćemo, gospodo, takvim postupanjem doći? Predsjednik ima pravo odrediti dnevni red i na pertrakciju staviti pojedine predmete. Nemojmo dakle praviti dalje nered.

Gjuro Crnadak: Molim ja!

Predsjednik: Želite o poslovniku?

Gjuro Crnadak: Da!

Predsjednik: Izvolite!

Gjuro Crnadak: Na temelju poslovnika nitko u ovoj vis. kući nije u dvojbu stavio pravo predsjednika. Ali ja mislim, da bi vis. predsjedničtvo ipak uvažiti moglo ovaj predlog, kog je desetorica zastupnika podpisala, i koji za predlog drži. U tom slučaju, kao što je ovaj, bila bi stvar predsjedničtva na vis. sabor apelirati pak reći: „ovdje je jedan predlog podpisan po desetorici članova sab., neka vis. kuća o tom odluči. O tom se radi, i to je ono, što onu desetoricu upravo vriedja. Zato molim, neka vis. predsjedničtvo predlog proglasi, a vis. kuća neka odluči.

Predsjednik: Molim liepo, ja ga nikako ne mogu proglasiti, jer ovaj predmet nije u razpravi, nije predan u zapisnik, predan je meni. Izvolite učiniti što želite, a od prava pripadajućeg mi po dužnosti svojoj nemogu odstupiti.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu specijalna razprava zakona o izbornom redu i to: §. 4.

(Opozicija izlazi van iz sab. dvorane).

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** Ima nas dosta.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 4. zakona o izbornom redu. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 4. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 5. zakona o izbornom redu. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da su §. 5. podnešena dva izpravka, i to: izpravak gosp. zast. Rogulića i Marjanovića. (Naprama bilježnikom.) Molim da izvolite pročitati!

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** Izpravak g. Mije Rogulića glasi ovako (čita): u §. 5. u posljednjoj alineji, posljedna linea, da ima rieč „obćih“ izostati, i na mjesto takove, da se ima uvrstiti rieč „javnih“; isto tako §. 5. stavka e) u posljednoj liniji, da imade rieč „obćih“ izostati, i na mjesto takove, da se ima uvrstiti rieč „javnih“.

Izpravak g. dr. Marjanovića glasi ovako: „da se poslije riečî „priznatim vjeroizpovjestim“ umetne kao i takodjer redovnikom i presbiterom svih u zemlji priznatih redova, zatim poslije rieči „učiteljem“, da se smatra i „podučiteljem“, a poslije pučkih, da se reče i konfesionalnih“.

Predsjednik: Ja mislim, vis. sabore, da bi se dala prije rieč g. zast. Marjanoviću, jer on mnogo više ovdje želi, nego gospodin Rogulić.

(Glasovi: Slobodno! Slobodno!)

Rieč ima gosp. zast. dr. Marjanović.

Dr. **Luka Marjanović:** Visoki sabore! Ja sam bio tako slobodan tri izpravka na §. 5., alineju e) podnieti. Prvi izpravak tiče se svećenstva. Ova izreka „svećenik“ ovdje je po mojem osvjedočenju obćenito uzeta, jer imamo u zemlji dvojako svećenstvo, svećenstvo svetovno, sekularno i svećenstvo manastirsko regularno, od kojih su jedni presbiteri. Što se tiče tendencije čitavog paragrafa, to je po mom mnienju to, da se inteligenciji aktivno izborno pravo podieli. U inteligenciju pako spada svećenstvo, koje je teologične nauke po propisu svršilo. Regularni svećenici, koji su ujedno presbiteri, doista su svi teologične nauke svršili i izjednačeni su svakom paroku i kapelanu. Sasvime je u redu, da se i tim redovnikom presbiterom izborno pravo dade, tim više, što se regularno svećenstvo pripravlja i za drugo zvanje učiteljsko. Imade ih, koji su učitelji, koji se dadu izpitati na parokijalnom izpitu. Dapače su sa katoličkimi manastiri u Slavoniji spojene parokije tako, da je predstojnik manastira upravitelj župe, oni pako redovnici, koji su š njimi zajedno presbiteri, oni su kao njegovi kapelani. Kada kapelani svetovni imadu pravo izborno aktivno, zašto ga nebi imali redovnici presbiteri. Suvišno bi bilo meni ovdje dodavati, da ne mislim samo svećenstvo katoličke crkve već i grčko-iztočne crkve. Mi imamo ovdje baš u Zagrebu jednog člana manastira, koji imade izborno pravo, premda je članom manastira. Dalje sam izpravak podnio glede učitelja. Ovdje se samo kaže: „učiteljem gradjanskih i obćih pučkih učiona“, akoprem

zakon od god 1874. ne pozna razliku izmedju učitelja i podučitelja, jer se jedni od drugih razlikuju u tom, što su podučitelji sa manjom plaćom, a drugačije imadu sva svojstva i istu inteligenciju kao i učitelji. Polag ove štilizacije mogla bi nastati dvojba, te bi se podučitelji mogli izključiti. Kada je već zakonska osnova liberalna, zašto bi žalac nesloge i neprijateljstva medju učitelje bacali.

Dalje sam izpravio da se to pravo aktivno izborno dade i konfesionalnim školam. §. 4. zakona školskog priznaje konfesionalne škole, a kada ih priznaje, zašto se nebi izborno aktivno pravo podielilo učiteljem tih škola, koji imadu sve propisane uvjete, kao ostali učitelji pučkih škola, i isto naobraženje kao ovi moraju imati. Zašto se ne bi izrično u zakonu spomenuli, da ne nastane dvojba, koja se je pojavila prigodom zadnjih izbora sriemskih. Molim dakle, vis. sabor, neka izvoli uvažiti moje izpravke.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Rogulić.

Mihajlo Rogulić: Moj izpravak sadržan je u izpravku mog g. predgovornika, samo bi to molio, da se upotriebi rieč „vjeroizpoviesti".

(Glasovi: To je svejedno.)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se ne javlja.)

Pošto nitko ne želi rieč, ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Što se prije svega tiče izpravka gosp. Marjanovića, i to prvog diela, odnosećeg se na svećenike, mislim, da se izpravak u cielosti ne bi mogao prihvatiti, jer svećenici redovnici, to nisu ljudi samosvojni, jer su na obedienciju vezani, niti u tom obziru ne imadu dovoljno samostalnosti, da bi im se moglo dopustiti vršenje političkih prava. Ako pako imade takovih, koji su župnici, i obavljaju župne poslove, ja mislim, da im pravo to pripada po ovom istom tumačenju zakona, jer zakon ne čini nikakve razlike izmedju svećenstva redovničkoga. S toga, meni se čini, da bi već po ovoj ustanovi mogli se pripustiti, da vrše izborno pravo, jer bi bilo u obće glede redovnog svećenstva neopravdano.

Što se tiče podučitelja, istina, da školski zakon ne poznaje razliku medju podučitelji i učitelji; ali je ta razlika, što podučitelji ne imadu stalnog mjesta, i pripravljaju se nekim načinom, da postanu učitelji.

Što se tiče same inteligencije, držim, da su isto tako razvijeni kao što učitelji, i ja sa svoje strane ne bi imao ništa proti tomu, da se reče „i podučiteljem". U ostalom kada bi se ovaj zakon školski tumačio, onda bi se „eo ipso" razumievalo tako, da ne bi bilo potrebno metnuti to unutra, jer tko je učitelj, riešava školski zakon.

Što se tiče trećeg diela izpravka, u kojem se slaže g. Rogulić sa g. Marjanovićem, čini mi se, da je bila već o tom prepirka u saboru, da li imadu učitelji konfesionalnih škola to pravo ili ne. Sabor je takodjer rekao, da ne imadu. Medjutim ja niti proti ovomu ne bi ništa imao, jer ništa drugo nije, nego provedenje do sada onog načela, da ucitelji pučkih učiona imadu izborno pravo. Držim da je ugled javnih pučkih učiona sasvime opravdan i time stegnuto pravo na one osobe, koje zaslužuju da ga vrše. Ja sa svoje strane ne bi proti izpravkom imao ništa, ali u ostalom molim, pošto zastupam predlog odbora, da se ovaj primi.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Najprije će se glasovati o predlogu odbora sa izpravkom g. Rogulića, pošto je bližji. Ako bi napokon ovaj pao, glasovati će se o predlogu odbora sa izpravci g. dra. Marjanovića.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, da §. 5 odnosno točka e) glasi onako, kako je pročitana, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Sada se ima glasovati za predlog odbora sa izpravkom g. Rogulića

Ona gospoda, koja su za predlog odbora sa izpravkom g. Rogulića, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Alinea ova glasiti će onako, kako je izpravljena po g. Roguliću. Odpada nužda glasovati o izpravcih g. Marjanovića.

Sliedi §. 6.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 6. zakona o izbornom redu. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti vis. saboru, da su k ovomu §. podnešena 4 izpravka. Mislim, da će biti nuždno stavku po stavku razpravljati, pak onda glasovati. Dakle §. 6. prva alineja glasi ovako (čita): „U svih ostalih izbornih kotarih vrši se izborno pravo neposredno i posredno.

Prima li ovo vis. sabor?

(Prima se.)

Druga alineja glasi ovako (čita): „Neposredno bi raju narodnoga zastupnika".

Prima li se ovo?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja bi se usudio primjetiti da se u prvoj alineji ove točke a) mjesto „u zemlji stavi „u kraljev. Hrvatskoj i Slavoniji", jer je to pogriešno

Predsjednik: Izvolite dakle popraviti.

(Izvjestitelj izpravlja to.)

Ovoj točki a) podnio je izpravak g. dr. Vidrić, koj glasi ovako: „da se mjesto 50 for. metne 25 for., mjesto 30 for. 15 for"

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vidrić, da ob razloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! U predidućem riešili smo pitanje, komu da pripada izborno pravo

;radovih, dočim riešavamo u §. 6. pitanje, tko da neka ›ira na ladanju.

U jednom i drugom §. prihvaćamo sistem censusa. Moje individualno mnienje protivno je toj sistemi, jer zključuje znameniti dio pučanstva od izbornog prava. Kada bi država taj sistem dosliedno provela, ter nezatjevala od izključenih od izbora nikakvih dužnosti, tada i se donekle sistem taj mogao opravdanim proglasiti, er bi odpao prigovor nepravde. No dok država na jednoj trani traži, da svaki državljan vrši sve dužnosti prama ijoj bez ikakve iznimke, tada je pogotovo nepravda neati, jednomu i to velikom dielu pučanstva svijuh pravâ, menito pako uzkratiti mu pravo sudjelovanja kod izbora akonodavnog tiela.

No medju ovim načelom ter onim, koje predležećom snovom prihvaćamo, leži razlika od dva vieka, pa već najući unapried, da nebi izpravak u tom pravcu stavljen ašao naklonosti vis. kuće, prihvaćam sistem censusa.

No kad taj sistem prihvaćam, tada stojim s Vami ajedno pred problemom, kako da po tom načelu podiemo izborno pravo. Prihvaćamo li čisto načelo censusa, ıda bira li forinta, pa moramo porazdjeliti pravo glasoanja po razmjeru posjeda forintača. Po ovom načelu ebi imao prava izbornog onaj, koj je potrošio sav svoj netak, posvetiv se znanosti, pa bi priznali, da kapital žeći u znanju ništa nevriedi.

Ovoj nepravdi doskočila je osnova predležeća, poieliv izborno pravo inteligenciji bez obzira na census.

Osim toga uvažila je osnova inteligenciju, spojenu materialnim kapitalom te combinando postavila za ıanju inteligenciju manji census. Tako imademo za obrtike, trgovce etc. u §. 5. census od 15 f., a za istu vrst žavljanina na ladanju po 30 f. Tuj sam prinuždjen piti: s kojeg razloga je podieljen manji census obrtnikom gradu od onih na ladanju živućih? Po razlici obrta ovo učinilo nije, jer jedno ova razlika faktično nepooji, a zakon sam je iztaknuo nije. Po razlici možda će inteligencije u obrtnika i trgovca u gradovih sa imi na ladanju? Ne, jer stanoviti obrt zahtieva jedıkog usposobljenja, pa tjerao se na ladanju ili u graovih. Možda je opravdana iznimka lagljim životom na danju? Ne, nasuprot teže je obrtniku na ladanju nego gradovih, jer u potonjih imade mnogo više prilike eći si zaslužbe nego na ladanju. Mogao bi biti jošte jlan razlog, naime veća konkurencija u gradovih nego ladanju. No konkurencija ravna se po nuždi, pa se tajem vremena po potrebi sama sobom regulira.

Neimade dakle nikakvog razloga zato, da se stavlja trgovce i obrtnike na ladanju u §. 6. lit. c.) veći census od onih u gradovih, pa scienim, da je moj izpravak, da se census i za nje udari na 15 f. opravdan.

No opravdan je, vis. sabore i izpravak glede posjedka nekretnina, izpravak naime, da podjelimo neposredno pravo izbora plaćajućim poreza 25 f., umjesto 50 for., odnosno u nekojih kotarih 15 f. namjesto 30 f, kako osnova predlaže.

U ovom §., vis. sabore, podieljujemo pravo izborno seljakom, dakle puku, pa jer je naša zemlja katexohen agrikulturna, tiče se ovaj §. gromade naroda, obuhvaća preko $^4/_5$ pučanstva ove zemlje.

Kako smo, gospodo, naumili ovom osnovom pozvati narod da sudjeluje kod izbora?

Osnova razlikuje: a) plaćajuće poreza preko 50 f., b) plaćajuće poreza najmanje 5 f. Prvi imadu pravo birati zastupnika neposredno, drugi posredno, t. j. njih 50 bira tek jednog izbornika.

Ova ustanova, vis. sabore, jeste neliberalna, nepravedna i po zemlju ovu pogibeljna.

Neliberalna je ustanova zato, jer izključuje preko $^3/_4$ naroda od izbornog prava.

Za izpravnost brojevnog razmjerja, vis. sabore, jamčiti nemogu, jer žaliboże odbor, pretresavajući ovu temeljnu po ustav ove zemlje osnovu, nije imao nikakvog statističkog materijala, barem nam ništa o tome nekaže, dapače po izpoviedi gosp. izvjestitelja, trudio se je odbor ovom osnovom tek dva dana, dočim bi važnost iste, ter svladati se imajući materijal zahtievao svestrano proučenje trajuće mjesece, ne dane. Isto tako, nije ni vis. vlada učinila svoje dužnosti, da se pobrini za nuždni materijal, što više ona nam je kazala, da se ona za ovu osnovu niti brinula nije, da nije nimalo na odbor uplivala. Za ovo nehajstvo, ja vis. vladi zahvalan nisam, jer ona imade kao eksekutivni organ brigu voditi, da izpita u zemlji postojeće odnošaje, ona imade u prvom redu nositi brigu, da se postojeći faktični odnošaji uzakone, jer inače vladati mora u zemlji bezpravje, a ovo prouzrokuje nerede i nezadovoljstvo. Odbijam pako već ovdje mogući prigovor vis. vlade, da se ona zato nije brinula, da se njoj nekaže, da je vršila upliv na odbor. Netražim ja njezinog upliva na zakonodavno tielo, što više, meni bi bilo kad i kad veoma drago, kad bi se ona toga upliva kanila, nego ja tražim od nje, da ona kao jedino na to pozvani organ preda odboru materijal, iz kojega može crpiti odbor sve podatke nuždne za da može odnosnu zakonsku osnovu udesiti prama postojećim odnošajem.

Neimajući indi pred sobom tog materijala, osnovano je moje brojevno razmjerje po odnošajih, kako u zemlji postoje, te svakomu od nas poznati jesu.

Rekoh, dakle, da izključujemo ovom osnovom preko $^3/_4$ pučanstva od izbornog prava na korist manje nego $^1/_4$.

Izključili smo sve radnike, sve obrtnike, koji neplaćaju 15 fr. poreza.

Izključili sve posjednike nepokretnina, koji neplaćaju 5 fr.

Onim, koji plaćaju 5 for., a ne 50, dajemo pravo tekar u skupini od 50 njih zajedno. Stavimo, da imade posjednika plaćajućih 49 for. 99 novč. 50. Ovih 50 bira

tekar jednog izbornika, akoprem plaćaju poreza 2499 f. 50 nč. Dakle posjednici plaćajući 2499 for. 50 novčića imadu toliko prava, koliko posjednik plaćajući 50 for.

Protegnite sada ovo razmjerje na čitavi izborni kotar, pa stavimo, da imade u tom kotaru 100 posjednika plaćajućih preko 5 for. a ne 50 for. Uzmimo razmjerje, sredinu naime, da 1000 plaća svaki 25 for. poreza ili ukupno svih 1000 plaća poreza 25.000 fr. Ovih 1000 posjednika bira 20 izbornika. Uzmite sada da imade u tom kotaru 20 njih, koji plaćaju preko 50 for., u prosjeku svaki 75 for., indi ukupno plaća njih 20 posjednika 1500 for., pa ipak bira njih plaćajućih poreza 25.000 for. sa 20 glasova, a ovih 20 plaćajućih 1500 fr. bira takodjer sa 20 glasova. Gdje je razlog ovoj groznoj nepravdi neliberalnosti? Zar ste pošli iz stare: Da su veći posjednici pametniji od manjih? Zar vriedi i u izbornom redu Homerova, da je čovjek, postavši siromak, pol pameti izgubio? Ili zar ste uvrstili posjednike plaćajuće 50 for. poreza u vrst inteligencije, pa ste zato, što više poreza plaća, eo ipso išli mu davati jošte k tomu posjed stanovite vrsti i obsežnosti znanja?

Da vam protuslovja vaših brojeva jošte s jedne strane ilustriram.

Zadruga nerazdieljena plaćala je do sada preko 50 for. poreza. U zadnjih 10 godina podielilo se u nas sila zadruga. Uzmite sada, da razišavši se članovi zadruge u pet diela neplaćaju nijedan 50 for. poreza, kako će ti sada birati? Njih, gospodo, 5 bira tekar $^{1}/_{10}$ izbornika, dočim su prije ukupno imali jedan glas. A stavite mogući slučaj, da su u jednoj obćini, n. pr. Sela kod Siska same zadruge i to 300 njih, koje plaćaju svaka preko 50 for.; dočim obćina Martinskaves, imajuća prije 10 godina 300 zadruga, takodjer svaka preko 50 for. poreza plaćajuća, neimade danas nijedne zadruge više, jer su se podielili.

Od podieljenih zadruga stavimo neplaća nijedan dio sam za se 50 for., nego uzmimo prosječno, da je nastalo iz svake zadruge pet posjednika, indi ukupno od 300 zadruga 1500 posjednika, od kojih plaća doduše svaki 5 for., koliko glasova daje sada obćina Martinskaves, a koliko Sela?

Potonja bira sa 300 glasova, a prije sa 30, dočim su prije nekoliko godina birale posvema sa jednakimi brojevi, dočim nema obćina Martinskaves sada mnogo više poreza, nego obćina Sela, jer kad se porez razpisuje, uzima se obzir na postojeće samostalne posjede, pa dočim stanovite vrsti poreza zadruga samo jedanput plaća, moraju sada razdieljeni članovi svaki za sebe isto toliko plaćati, koliko je plaćala prije zadruga.

Tuj, gospodo, neimadete izgovora, da je višja inteligencija uzrokom, da ste dali pravo glasa posjednikom od 50 f., jer kako vidite, taj posjednik nije bio pametniji, inteligentniji, dok je bio u zadruzi, nasuprot morate priznati, da je od nužde veća inteligencija za samostalno gospodarstvo, nego za ono u skupnosti, gdje nedostašic silâ jednoga doskoče sile drugoga.

Po tom pitam vas, gospodo, gdje leži toliko puta naglašeni liberalizam ove zakonske osnove? Jest, gospodo liberalna je ovo osnova u izključivanju posjednika negi bivog kapitala na korist posjednika gibivog kapitala. Sav liberalizam koncentriran je u tome, da bira zastupstvo ove zemlje gibivi kapital, a posjednici nepokretnina, koji kako rekoh, per eminentiam predstavljaju pučanstvo ove zemlje, da moraju trpjeti, kako se odlučuje o njih bez njih.

Bilo je glasova, kad je nastupila sadašnja vlada da budu uvaženi bolje konservativni življi ove zemlje Ja sam se nadao, da bude za naš mali posjed u istini nastupilo povoljnije vrieme; jer veliki posjed, on i onako u velikoj mjeri pošilja svoje zastupnike na sabor. No žalibože niti od strane vis. vlade, niti od strane većin ovog tiela nevidim znakova tih, nasuprot opažujem težnju, da se sjedini gibivi kapital sa veleposjedom na štetu jedinog u istinu konservativnog življa, naime seljaka

Rekoh, gospodo, da je ova ustanova i nepravedna pa sam nekoje razloge nepravednosti bio iztaknuo, je što je neliberalno, je i nepravedno i vice versa.

Po čem, pitam vas, ste dali obrtniku i trgovcu manj census nego posjedniku nepokretnina? Kao razlog nava djate, da je na strani obrtnika i trgovca veće inteligen cije, pa da se uz porez jošte i duševni kapital u obzi uzimlje. No, ja vas pitam, gospodo, zar si možete pomi sliti seljaka, koj može voditi svoje gospodarstvo bez d je učio orati, kopati, sijati, rezati, orudje pripravljat blagom ravnati? Pa zar je on sve to mogao naučiti razmjerno kraćem vremenu, nego čižmar čižmariju? P sravnite znanje seljaka sa znanjem kolara, pa recite, ko treba obsežnijeg znanja prvi ili drugi?

K tomu danas, gospodo, moraju djeca seljačka školu. Navršiv propisane tečaje, većina njih ostanu doma te se uče gospodariti, a manji dio njih ide u zanat.

No znanje u školi dobiveno jednako je u jednog drugog.

Sve državne institucije danas su tako uredjene, d mora i seljak imati znanja o koječem, ako neće, da pro padne. Pogledajte našu financijalnu upravu i naše finan cijalne zakone, pa kažite, možete se osloniti na to, d vam ti organi nepropišu dužnosti, koje po zakonu nosi dužni niste, a da vam od propisane dužnosti neutjeruj više, nego bje propisano?

Po čemu dakle opravdavamo manji census u seljaka

Uvažite napokon, gospodo, korist, koju mali posje zemlji daje, uvažite, gospodo, da je seljačtvo jedini pra temelj, na kom počiva sva budućnost zemlje; tada mo rate pocrveniti, ako budete glasovali, da se tomu življ krate politička prava.

Idimo medjutim i dalje. Ja velim, da je po zemlj ovu štetno, ako nepodielimo seljačtvu većeg izbornog prav

Može se bo dogoditi, da bude izabran u kojem god kotaru zastupnik, ali da nijedan izbornik posjeda manjeg za nj glasovao nije.

Uzmimo, gospodo, primjera radi kotar samoborski. U tom kotaru ima izbornika manjeg posjeda 20, a obrtnika, trgovaca, župnika i učitelja i t. d. 25.

Neka dodju koristi u oprieku, pa neka se bira zastupnik, gdje postave kandidata posjednici proti neposjednikom. Potonji će imati većinu, akoprem nemade njih po broju u čitavom kotaru sa obitelji zajedno preko 100, dočim broji narod na 30.000 duša!

Tuj, gospodo, vidite, kuda možemo dospjeti. A zašto? zato, jer je kapital većom stranom u tudjih rukuh, a kako vam maćuha sa pastorkom postupa, to vam je i odviš znano. U ime slobode prave, u ime prava, ja vas, gospodo, molim, da prihvatite moj izpravak.

No, gospodo, pogibelj leži vam i drugdje!

Uz ovaj izborni zakon može vam ministar-predsjednik dobiti većinu u saboru hrvatskom uz potrošak glavnice od 300.000 for.

Kako to? Evo, gospodo, ovako, i to načinom sasvim legalnim.

Uzmimo, gospodo, 50 ladanjskih izbornih kotara. U svakom kotaru imade vlada i onako po nekoliko glasova. Što njoj do većine manjka, ona će vam nadomjestiti ovako: postaviti će vam obrtnike ili trgovce po njih 20—30, koliko već trebalo bude u svakom kotaru. Ovi trgovci ili obrtnici tražiti će po ovom zakonu, da se uvrste u stalne liste, jer će pridonieti dokaz, da plaćaju 15 for. poreza. Stavimo, da treba prosječno ministar-predsjednik u svakom izbornom kotaru 30 ovakovih glasova. Što će ga stojati ti glasovi? Vrlo malo. Poreza od 15 for. neće plaćati, jer kad budu financijalni organi ove ljude plienili, neće naći ništa, što bi mogli zaplieniti.

Nego dobiti će ti ljudi na ruke paušalnu svotu od 100 for. uz obećanje, da bude za njih i drugčije skrbeno. Računajte sada 20 × 30 × 50, pa imadete svotnik, kog treba ministar-predsjednik da potroši, zato da dobije svoje kreature u 50 seoskih kotara. Uz potrošak od 300.000 for. dobiti će vam, gospodo, vlada većinu na saboru, pa ako uvažite, da bira sabor 40 zastupnika na ugarski sabor, tada ćete razumjeti, da neće žaliti nijedan ministar u Ugarskoj tog potroška, pošto, kako čujemo, biva potrošak u Ugarskoj na jedan jedini izbor preko 50.000 for. Ako sada uvažite, da imade ovaj izborni red valjati i za granicu, jer se tako glasa, pa ako uvažite, da u granici nemade virilista osim većih političkih činovnika, tada morate s menom skupa žaliti, i priredjujete i krajini grobnicu njezine političke slobode.

No odgovoriti će mi tko, da je moglo to bivati i po sadašnjem izbornom redu, jer da je census isti. Istina, i proti takovom političkom nedjelu imadosmo u dosadašnjem izbornom redu korektiv u izbornih deputacija ter središnjih odborih.

Mogao bi tko nadalje prigovoriti, da što takova nije niti pomisliti moguće. Na to ja odvraćam sa filosofom: „nil mirari". Uvjeren sam pako, da će s menom, ako bi se što takova zbilo, dići tužaljku nad nevjerom i izdajstvom, tako inspiratorove osnove sljedeći na vladinoj stolici, kao sva ona za nju glasujuća gospoda. No ja ću jih žaliti, jer neće imati izgovora, da toga znali niti predvidjali nisu, a osim toga nema prava vikati nad izdajstvom onaj, koji je otvorio vrata trojanskomu konju.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Ja držim, da oni, koji misle, da je cenzus uveden u izbornom redu samo zato, da se izreče načelo ovo: Jer ti plaćaš toliko poreza, zato imaš izborno pravo, da oni, koji stoje na tom stanovištu, kao i gosp. predgovornik, da imadu posve krivo. Današnji zagovornici cenzusa u izbornom zakonu, a ima ih u Europi jako mnogo, nestoje nipošto na tom fiškalnom stanovištu. Za današnje zagovornike cenzusa nije cenzus svrha, već sredstvo. Danas je priznato u obće, da se za vršenje izbornoga prava zahtieva od onoga, koji ga vrši, sposobnost vršenja, t. j., da razumije zašto glasuje, za kojega glasuje, dakle neka duševna sposobnost, da shvati zadaću, koju mu izborni zakon namienjuje. Ova sposobnost može se na dvojaki način dokazati, ili svjedočbom o izobraženju, to su obično školske svjedočbe, jer drugih nemamo, ili stanovitim cenzusom, po kojem se zaključuje, da imade taj čovjek stanoviti imetak, i da ga je stekao nekim umnim poštenim djelovanjem. Iznimka može biti, ali se u obće može kazati, da cenzus predpostavlja čovjeka, da stoji na stanovitom stepenu izobraženosti, koja ga usposobljuje shvatiti zadaću i pravo koje vrši. Ako ovako, gospodo, shvaćamo cenzus, onda moramo takodjer i priznati, da cenzus u raznih zemljah mora biti različan prema kulturnom stepenu naroda, i prema drugim okolnostim. Cenzus nemože biti nigdje jednak, nego se ravna po ovih momentih. U jednoj zemlji biti će jako nizak cenzus, da se može zaključiti na izobraženost stanovnika; u drugoj zemlji biti će potreban puno veći cenzus, da se može zaključak stvoriti Cenzus u izbornom redu nije drugo, nego questio facti, i nemože se riešiti, nego na temelju podataka. Gospodin predgovornik, koji predbacuje vladi, da je lahkoumno postupala, i odboru, da je u dva dana riešio zadaću, za koju drugi narodi godine i godine trebaju, gosp. sam, koji kaže, da odbor niti vlada nisu razpolagali dovoljnimi podatci, nije niti u dva dana nego u nekoliko minuta riešio cenzus i srušio ga na polovicu bez podataka. Meni se čini, da je to posao jako preuzetan. Zato vlada niti odbor nisu u to dirali, nego su donieli cenzus i to na takav način, da se nije bojati, da će

učiniti tko izpravak cenzusu. Pitanje, kakov da bude cenzus u Hrvatskoj i Slavoniji iziskuje ozbiljnih študija, koje se pitanje niti vlada niti odbor nisu usudili sada riešiti. Svi izpravci i sve preinake postojećeg izbornog reda, koje smo primili, naravi su samo formalne, nipošto materijalne. Mi smo htjeli u izbornom redu izpraviti ono, što se je pokazalo nevaljanim, pak smo podnieli cieli novi izborni red, jer nismo mogli dopustiti nikako, da bude izborni red raztrešen u 4, 5 zakona, nego smo donieli novi zakon, u kojem smo primili sve ustanove starog izbornog reda, u koje nismo dirali. Ako dakle cenzus ima tu zadaću, da nas ovlašćuje na zaključak stanovite izobraženosti od strane izbornika, to trebamo podataka, na kojima ćemo temelj cenzusa ustanoviti. Da je istina, da se kod svakog izbornika mora zahtievati, da shvati što radi, i za kojeg glasuje, priznaju to oni, koji zahtievaju „sufrage universelle". Meni se čini, da je argumentacija gosp. predgovornika išla na to, da oni, koji plaćaju stanoviti cenzus, morali bi biti pripušteni, da vrše pravo izborno, i da je nepravedno, da oni, koji plaćaju 1 for. poreza ili manje, glasuju, nego oni, koji plaćaju puno više. Neradi se o tom, koliko koji plaća, nego se radi o tom, da zbilja imade inteligencije medju izbornici toliko, da vrše pravo izbora bez obzira je li manje ili više nego drugi plaćaju. Dirati u cenzus jest jako delikatna stvar, i jako pogibeljna bez sigurnih i obćih podataka. Vi ste, gospodo, u zakonu gradskom podielili pravo izborno ženam. Time je nešto novoga stvoreno u zemlji. Nitko nije znao, niti je predvidio, niti pomislio, od kolikog je to dosega. Nitko nije znao, da će obstojati u Zagrebu 800 i više žena, koje imadu pravo izbora. To nije nitko znao. A koliko bi izbornika bilo po cenzusu, koji predlaže gosp. predgovornik, to neznam, a dotle dok neznam iz broja izbornika zaključiti, da li imade u našoj zemlji toliko inteligencije, dotle nikada neću na to pristati, da se cenzus drugačije ustanovi, nego na temelju sigurnih podataka, i trebati će kod nas za to jako mnogo vremena.

Cenzus trebaju i najliberalniji zakonodavci, koji se skoro spajaju i slažu sa zagovornici „sufrage universelle". Cenzus je predložio u talijanskom parlamentu najslobodniji i najumniji ministar Zanardelli, koji zahtieva takodjer za izborno pravo stanoviti cenzus ili svjedočbu bar četvrte normalne škole.

Ja držim dakle, da je bolje pridržati cenzus, koji je, da tako kažem, posvećen 4 do 5 puti provedenimi izbori. Našemu se cenzusu može prigovarati. Prigovaralo se je i englezkom izbornom zakonu tako dugo, dok se je postepeno preinačio. Ali s druge strane moram kazati, da se nemože prigovarati našemu zakonarstvu u pogledu onih ustanova, koje podieljuje našoj tako zvanoj inteligenciji podpuno izborno pravo. U tom je pogledu naše zakonarstvo jako liberalno. Ja bi rekao, da još predaleko ide u tom pogledu. Možete mirni biti, da postoji naš izborni red, koji bez obzira na cenzus podieljuje izborno pravo.

Ovoliko sam imao kazati gosp. predgovorniku, te zaključujem time, da mi se čini, da je izborni zakon takav zakon, koji se nesmije na jedan put preinačiti, prekrojiti, nego samo postepeno prema potrebam. Naše je zakonarstvo išlo od pravca toga, i ja nisam voljan odvratiti se od tog pravca, nego sam voljan, da se naše zakonarstvo u izbornom pravu revidira postepeno, polagano, kako se je do sada razvijao. Nemojmo ga odvratiti od izbornoga reda Jelačića bana. Onaj izborni red, kako je i bio površan, poslužio je temeljem svih naših izbornih redova. Pak treba ono promieniti, što se pokaže neshodno i težko provedljivo. Nebude li se odalječivalo naše zakonarstvo od ovog postepenog razvoja u izbornih poslovih uvjeren sam, da ćemo malo po malo doći do one točke gdje ćemo moći kazati, da naš izborni red odgovara pravim potrebam i nuždam zemlje.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Da je tko drug ustao proti gosp. predlagatelju Vidriću, konzervativac, ja bi odobravao sve ono, što je g. predstojnik pravosudj[a] govorio; ali liberalac, kakav je gosp. Derenčin, pak tak[o] konzervativno govori, to može iznenaditi . . .

Dr. **Marijan Derenčin**: Neznam, što vi razumjevat[e] pod liberalizmom!

Gjuro Kamenar: Tko je liberalac u jednom, misli[m], da mora biti i u drugom liberalac. Visoki sabore! Nama j[e] predlagao baš g. predstojnik takove liberalne zakone, d[a] sam ja, koji sam skroz konzervativac, ustao proti ovi[m] liberalnim zakonom i vazda ću se ustati proti prelibera[l]nim zakonom, za koje naš narod nije dorasao. Prigovar[a] se, gospodo, da mi moramo napred ići, da nesmijem[o] nazad ostati. Ako je tomu tako, gospodo, onda idimo svemu unapred zakoni, ne samo onimi, koji tvore narod[u] teret na ledjih, koji ga pritišću, i da narod ostane u tmi[ni] i postane prosjak, da se nemože dići i razvijati se.

Ja priznajem, visoki sabore, da je cenzus najveć[a] najteža i najzamršenija ustanova u izbornom zakon[u]. Ovo ja kao konzervativac držim za najveću ustanov[u]. Ali, kada ste vi uveli, vis. sabore, liberalni zakon, ka[d] ste vi dopustili, da se naš seljak raztrga i dieli kako [mu] je volja, to nemože nijedna vlast u zemlji protustati dio[bi] nego mu mora dozvoliti kako obćinsko poglavarstvo, ta[ko] županija i vlada, moramo pokoračiti napried, jer [su] riedke obćine, visoki sabore, i riedka su mjesta, gd[je] nebi bile zadruge raztrgane. Da se zadruge postoje[će] netrgaju dalje, neda se na put stati, jer zakon veli, č[im] jedan zamoli diobu, raztrga se zadruga i neima pomo[ći]. Upravo onda, kada se je radilo o noveli, ustao sam proti g. predstojniku odjela za pravosudje, te sam rek[ao], da nemože biti koristno i nemože biti bolje, da se di[eli] zadruga, čim jedan zamoli, a on je zagovarao taj zak[on]. (Dr. Derenčin: Nikada!) Ja sam bio protivan, jer s[e]

vidio, da je to narodu grob. Ja sam za cenzus, kada bi mi stajali kako prije 48. godine.

Danas vam stoji to nepobitno, što je g. predlagatelj Vidrić govorio. Zadruga, koja 50 for. poreza plaća, vrši pravo izbora, a ona zadruga, koja to neplaća, nema prava izbornog. Koliko ima takovih zadruga, koje plaćaju 50 for.? Zadruga, koja je plaćala i 200 for., raztrgana je sada na 3, 4, 5, 6 i 10 komada, te neplaća 50 for. nego manje, te nema glasa. Ja, gospodo, moram biti liberalac, akoprem sam skroz konzervativac, moram podupirati predlog i nesmijem se miešati, kao što i predstojnik, u cenzus, a smijem dirati u onakov zamršeni zakon, kako ste ga stvorili, glede kojega u zemlji biva sve ono, kako sam vam prorokovao. Zašto nebi dali narodu veće pravo, kada mu ništa nedajemo, nego teret na njega navaljujemo i zakone, koje nije kadar podnašati. Toga se netreba plašiti narodu pravo dati.

Gosp. predgovornik kazao je, to se sudi prama izobraženosti. Gdje je danas takva zadruga, koja 50 for. na godinu plaća, i da daje svoj glas? To se kaže, da je izobraženost, gdje obćina 10 ili 20 glasova ima. Kada se je zadružni zakon stvarao, kazalo se je, da se dioba nemože priečiti, jer izobražen čovjek teži za samostalnošću. Onda se kazalo, da je naobraženost tamo kod dioba, jer se teži za samostalnošću, a danas kaže gosp. predstojnik pravosudja, da je izobraženost u zadrugah. Ja zato nemogu sliediti njegove težnje, jer sam sebe pobija prijašnjom tvrdnjom. Kaže nadalje, da za cenzus treba študije. Valjda visoka vlada znade, da imade na hiljadu dioba kod svake gruntovnice, da se nemože riešavati, jer nema toliko mjernika, i valjda znade, da je već ciela zemlja razdieljena. Zato je potreba, da se dade narodu veća sloboda, da mu se dade pravo izbora, što više, da postane po naporu vlade kulturan, naobražen i liberalan. Nemogu sve nabrojiti one tvrdnje gosp. predstojnika. On je kazao, da se nemože u obzir jednako uzeti ona obćina, koja imade više glasova, i ona, koja imade manje, nego se mora tako uzeti, da je valjda ona, koja ima više glasova, izobraženija. Kazao sam, da to nestoji, da je više inteligencije ondje, gdje je manje glasova, nego ondje, gdje ih je više. Kaže presv. gosp. predstojnik, da se nesmije dirati u izborni zakon odmah, i da preinačenje njegovo mora postepeno ići.

Visoki sabore! Ta ovaj je zakon izborni posve preinačen, osim cenzusa, koji je pridržan. Ja nemogu pojmiti gosp. predstojnika, valjda nije čitao ovog zakona (smieh veliki) ili ga možda neshvaća. I ja se slažem s nme, da moramo u tome postepeno ići, jer iz jednoga ekstrema u drugi skakati i bržim korakom ići bez študija i izkustva, najveća je pogrieška svakoga zakonodavnoga tiela, a najnesrećniji je narod, koji ima takovo zakonodavno tielo, koje skače iz konservatizma u liberalizam, koje vidi, da tako neide, a vratiti se nemože. Ja toga postepenoga neuvidjam ovdje, već uvidjam, da ste neizmjeran skok učinili. Ne samo da niste postepeno radili, nego ste sva načela preinačili prema prijašnjem izbornom redu. Ja mislim, da ono, što je gosp. Vidrić ovdje govorio, nije niti jedan kadar pobiti. Zato ja sve ono, što je govorio, usvajam, i kažem, da stoji ono, što je rekao. Ja znam, kako se izbori vode; tko plaća jedan novčić manje, nedodje u listinu. Ona zadruga, koja plaća 49 for. 30 ili 20, baca se u koš. Koliko je takovih, koji plaćaju 5 for. izravnoga poreza, jer je uzet izravni porez za cenzus. Pravedno bi bilo, da se sve ubraja, što god se poreza plaća. Koliko je takovih koji neplaćaju 5 for., a koliko zadruga opet, koje neplaćaju 50 for. To je velika ogromna svota, i nestoji u nikakvom razmjerju. O tome je svaki osvjedočen, zato ja pristajem na izpravak i molim vis. sabor, da ga prihvati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Ustaje gosp. dr. Šram.)

Rieč ima gosp. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Ja sam za govora gosp. Vidrića došao u sabornicu, i to odmah s početka, a želeći se napose osvrtati na njegov izpravak i njegove razloge, koje sam čuo od njega, biti ću u stanju jedino osvrtati se samo na onaj dio njegovih razloga, a to bi možda manji dio bio, kojeg sam čuo.

Držim svakako, da se izjavim napose glede ovih razloga, jer su ti sami po sebi tako zamršene naravi i pogledom na formu, u kojoj su stavljeni, ja bi rekao, da nebi bilo upravo probitačno proći preko njih mukom. Da me nebude ovo prinukalo, ja bi bio pozvan kod glasovanja dati izraz svomu mnienju, pak neprimiti izpravak gosp. dra. Vidrića; jer najposlje, kada se pita za svotu od 25 for. ili 50 for. i kada se tu glasuje, a nepita za načelo samog paragrafa, lasno se je orientirati i prihvatiti budi ovu budi onu svotu. Nu svakako velim, ne toliko predmet ovaj, razlika naime izmedju 25 i 50 for., nego razlozi, koji su naprvo donešeni, uzištu svakako, da se na njih osvrtam. Ali podjedno moram kazati, da će mi to težko donekle biti, jer imade razloga takovih, koji nestoje, ja bi rekao, u savezu s predmetom. Razloga onakovih, koji nisu u podpunoj jasnoći postavljeni, i onakovih, razloga, koji nikako nemogu stajati već sami po sebi. Pitanje o cenzusu kao takovo, jest pitanje načelno. Stojeći i sam predlagatelj Vidrić na podlogi cenzusa, neima tu načelne razlike izmedju njegovog izpravka i predloga odborova. Pak ću ponajprije pitati gosp. dra. Vidrića, kada je on izvolio tolikim zamahom naglasiti onu skrajnu nuždu, onu neodoljivu potrebu, da moramo prihvatiti izpravak njegov i onu svotu cenzusa, pak nam tu slikovao kojekakve pogibelji, i kojekakov izgled, kako bi mogao izbor biti; ja ću pitati gosp. veleštovanog predlagatelja, kako on svoje držanje dovadja u sklad time, da je bar onaj dio članova vis. ove kuće, kojemu sam gosp. Vidrić pripada, da je kod generalne debate u obće odbio osnovu ovu, te ju nije htio prihvatiti za podlogu specijalne de-

bate. Držim ipak ovu osnovu u pogledu samoga cenzusa mnogo liberalnijom, nego je bio dosadanji zakon, ako se hoćemo u tom pogledu služiti občimi izvori liberalizma i konservatizma, jer kako znate, do sada je bio ključ zemljarine od 50 for., a gosp. Vidriću bilo bi prije tri dana jošte svejedno, da bi bila ostala zemljarina od 50 for. kao ključ cenzusu, i nebi bio vidio svih tih pogibelji. Ali kada se razpravlja ova osnova, onda mu ključ od 50 for. nije po volji i predlaže ključ, koji obuhvaća sve vrsti poreza osim zemljarine, koji će svakako veći okrug izbornika obuhvatiti i omogućiti izbornikom, da dodju lakše do prava. Kako dodje do toga, da danas zabacuje osnovu, pak plaidira za onaj cenzus, proti kom je onda bio, kada je, glasujuć načelno proti ovoj osnovi, glasovao podjedno za cenzus od 50 for. zemljarine.

Veli gosp. dr. Vidrić, pak se tu služi izrazi o nekoj struji, o nekom izgledu, da će nastati neka konzervativna struja, i on da se te struje boji. Ja bi rekao, gospodo, kod ovakvih pitanja u obće, kao pitanja javnoga prava, kod pitanja javnoga života, gdje je danas javan život družtveni i svi dotični odnošaji već tako na daleko razgranjeni, ja bi rekao, da su danas oni izrazi o liberalizmu, konzervatizmu i t. d. možda nedostatni. Ako se hoće mimoići tumačenje i razpravljanje jezgre stvari, ja bi rekao, da su ovakovi izrazi svakako nedostatni, jer je tu treba govoriti o stvari. Može tko god biti jako liberalnih ideja, što je u ostalom pojam abstraktni, pak može glasovati za stvar s onimi, gdje će stajati u jednom logoru, u onom, kojemu sviet kaže, da je odveć konzervativan i t. d. To se mjeri po dotičnom stanovištu, a takovo stanovište nemjeri se po šablonih, po izrazih obćenitih, po frazah, koje čovjek baca u sviet, pak time nezadovoljava i sebe i obćinstvo. To nije dovoljno, kada se o ovom predmetu razpravlja, koji zaslužuje, da mu se udje u dno, i da se ne poslužujemo s frazami onakovimi, koje na kraju nikakve jezgre neimadu. (Glasovi: Tako je! — Tako je!) Veli gosp. Vidrić i ozbiljno tvrdi, da si može predsjednik, ja neznam koji predsjednik, sa 300.000 for. u ruci, sasvim legalnim načinom predobiti sve izbore, i da može imati većinu u saboru. Ja bi na to rekao, i svaki nas, koji u zrelijoj dobi stojimo, sjećati ćemo se na to, pak ćemo i danas dopustiti onu istinu, da u životu realnom, kako se razvija, da u realnom svietu imade mnogo i veoma mnogo aberacijah od idealâ, što si ih utvara, predstavlja mladjahni čovjek, stupajuć u život, tako isto svaki čovjek, mora prije ili poslje doprinešene žrtve, one ideale žrtvovati, te prihvatiti posljedak izkustva, kojeg je crpio živući u realnom svietu. Nikada nebi želio, gospodo, da to bude tako daleko pošlo, da se samo kod razpravljanja ovakovog zakona tvrdi, da će moći makar kakvom svotom dobiti većinu izbornika, a po tom i većinu sabora. Ja bi rekao, da se ovaj najgnjusniji materijalizam, pak makar se i pošteno radilo i izvelo, neda opravdati. S toga držim i podpunoma sam uvjeren, da nije niti sam gosp. Vidrić pomislio, niti je mogao izustiti ovo, što bi se imalo zaključiti po njegovih riečih, jer sam uvjeren o njemu, da nije navod njegov po načelih logike opravdan. Uzmimo, gospodo, to su rieči gosp. dra. Vidrića, da bi tko išao, pak ponamještao obrtnike, koji bi plaćali 15 for., po kotarih. Ovi će biti uvršćeni u stalne listine, a poreza neće plaćati, i biti će im glasovi pokupovani. Ovo je argumentacija tako netemeljita i nedokazujuća ništa, kao što i ona argumentacija gosp. Vidrića gdje kaže: Uzmite u jednom kotaru imade 1000 izbornika, koji plaćaju 5 for., a ima ih 10, koji plaćaju 50 for., sada će ovih 1000 biti bez svakog glasa, pak će biti nadglasovani. Ja ću mu reći, da se ovo dade paralelizirati sa drugim. Ali u ovakovih predmetih, kako je rekao veoma dobro gosp. predstojnik odjela za pravosudje, nesmije se govoriti nego na temelju stalnih podataka i nesmije se govoriti, oprostite, onako samo u vjetar.

Veli gosp. dr. Vidrić: Vi ćete mi na to kazati: Tako je prije bilo, a ja ću na to reći, onda smo imali naš korektiv, jer su odbori naši bili. Što će to reći? Čiji su odbori bili? Odbori, kako su bili prije postavljeni, bili su ničiji, i odbori, kako su sada, neće biti čiji, jer ako budu čiji, to neće biti pravedni. Ja bi rekao, kada bi mi bili zauzeti za prošle odbore, kojimi se vindicira svojstvo, da su naši ili njihovi bili, ja bi protestirao u ime časti onih odbora, da su bili ičiji odbori. Odbori neka budu nezavisni. A danas, gospodo, gdje imate najveću garanciju, što no može biti u državi organiziranoj na pravu, u najvećoj inštituciji, imate judikat vrhovnoga sudišta: danas gdje imate toliku na sve strane razgranjenu javnost, gdje imate slobodu štampe, gdje imate sve poluge javnoga života, danas bojati se toga, pak nekako žalovati za nekakov korektiv, koji je prije bio, a danas ga nema, ja bi rekao, neda se nikako opravdati. Ja ću najposlje svršiti i u kratko reći, da se sve ono, što je gosp. dr. Vidrić stvarnoga naveo, dade upotrebiti proti svakom cenzusu. Jer ako se veli: Cenzus od 50 for. neka se zamieni cenzusom od 25 for., uvjerio bi se svaki od gospode, da bi bilo ljudi, koji nebi 25 for. plaćali nego 24 for. 99 novč., pak će isto tako biti krivo. Ovo navodi do onog, da bi se dalo disputirati o tom, da u samom cenzusu leži nepravda. To bi bila načelna primjetba, koju čuo nisam, te koja načelna primjetba, kao što je izvolio naglasiti gosp. predstojnik pravosudja, koja načelna primjetba nebrani se nigdje danas, pak se svagdje priznaje tamo, gdje se abstrahira od osobnih svojstva, gdje moraju biti uvjeti neki, i nema onog obćenitog „suffrage universelle“. Neznam, možda sam još što hotio kazati, nu da neduljim, ja glasujem za osnovu proti izpravku gosp. dra. Vidrića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Žao mi je samo da nisam mogao u vrlo oštroj dialektici gosp. predgovornika

koja mu je običajna, stvoriti logičan zaključak na premise njegove. Ja u vrlo umnom i vrlo dialektičnom govoru velecienjenoga g. dra. Šrama nisam našao jezgru pravu, pak se zato neću osvrtati na njegov govor, nego na govor presvietlog g. predstojnika pravosudja. Ja moram reći, kada bi mi tko predložio njegov govor, kao što Niemac kaže: „An und für sich“, ja bi podpisao i pristao. Ali čim ja govor njegov apliciram na današnje odnošaje, nemogu strogo zaključiti, da valja. On je vrlo dobro primjetio, da se pravo imade razvijati postepeno, da svaka preinaka prava treba točnu podlogu, te podloge nije bilo za promienu cenzusa. Isto tako je i gosp. Šram rekao, da na temelju stalnih podataka valja izvesti tako zamršeno pitanje. Jest, gospodo, ja sasvim to odobravam i velim, kada niste imali nikakove stalne podloge, niste marili predlagati novi izborni red, a jer ste ga predložili ovako kako sada predleži, predložili ste ga samo zato, jer niste imali nikakve podloge, nego ste si može biti načinili kriegsplan na zelenom stolu.

Gosp. dr. Šram predbacuje g. Vidriću, da je ipak vrlo zamašna reforma i promjena s ovim izbornim redom učinjena. Ali gdje ste vi imali podatke, gdje ste imali materijal na temelju kojeg ste promjene učinili. Vi ih niste imali, pak ste najedan put bez podataka pristali, da se cenzus preinači u ovom saboru. Pak ako su se mogle učiniti promjene bez podataka, zašto se konsekventno tomu bez podataka neda pravo izbora onim, koji po ovoj zak. osnovi neće imati. Vi ćete mi reći: Mi nismo htieli mienjati cenzusa onog u starom zakonu.

Ja bi, gospodo, i to dopustio, i na to pristao, da nije od god. 1875. sasvime drugo zemljište postalo. God. 1875. nisu još bile zadruge u tolikom obsegu razdieljene kao danas, gdje imamo proletariat. Biti će i ovaj imućan, koji će u ime poreza kadar biti platiti i 25 for. Po ovih predloženih ustanova o cenzusu, lišiti će se veliki dio naroda prava izbora. Ja znam, da ćete mi prigovoriti, da svaki, koji plaća 5 for., da će imati pravo izbora, ali je velika razlika u tome, birati u masi ili birati neposredno. Ja, da se danas porodi pitanje, kao što je potaknuto, o „sufrage universelle“, neću danas dopustiti. Ja sam danas i biti ću uvjek za cenzus, ali takav, koji će dati priliku i zgodu žiteljstvu, da sudjeluje kod izbora. Čim mi pako ovakov cenzus imamo, time smo hrvatsko seljačtvo lišili njegova prava, tako da nema ništa. To su razlozi s kojih podupirem predlog gosp. dra. Vidrića.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Vis. sabore! Nema dvojbe, da je ovo vrlo važna ustanova zakona. Neka mi bude dopušteno, da se osvrnem na razloge g. dra. Vidrića, a prije toga samo sa nekoliko rieči na g. dra. neposrednog govornika, koji nešto predbacuje g. dru. Šramu, da mu nemože odgovoriti, pošto da mu govor nema jezgre. Nu upravo gosp. dr. Šram jako umno u formi korektnoj poželio je, što u govoru gosp. dra. Vidrića nije našao nikakove jezgre, nikakovih stvarnih razloga, nego same fraze, i zato je ono, što je rekao gosp. dr. Šram bilo dialektično rečeno. Sada prelazim na gosp. dra. Vidrića. On je slobodu više puta naglasio. Kada bi htio biti tako maliciozan, ja bi rekao, zašto gosp. dr. Vidrić sada na jedanput stvara slobodu. Ja mu dopuštam, ja znam, da u svakom parlamentu i vlada i saborska većina moraju biti pripravni opravdane i više neopravdane primati prigovore od strane manjine. Prelazim preko toga, i odgovoriti ću na ona pitanja stavljena. Pitanje je prvo, zašto se je za gradove ustanovio cenzus od 15 for., a za sela 50 for. Tomu su razlozi: 1. što su u gradovih sami virilisti, te odatle nastaje potreba, da se ustanovi šta manji cenzus, 2. što u gradovih ima više inteligencije, nego li na selih, kojoj valja pribaviti upravo lakši ulaz na biralište, a to je načelo, koje su svi zakoni primili, pak i naš zakon, 3. je razlog, da se za vrieme od 12 godina od god. 1873. sve do danas, nije pokazala potreba, da je taj cenzus budi previsoko budi prenizko uzet. Što je vlada učinila? Kazala je, da nije vrieme da se dira u cenzus, pošto stoji spojitba Krajine pred vrati, gdje se manji porez plaća nego li kod nas; i da će se cenzus onda izjednačiti prama svim predjelom zemlje. Gosp. dr. Vidrić dobro zna, da su odboru više manje bile ruke vezane. Njemu je bilo obzir uzeti na one najflagrantnije mane cielog zakona, koje su izazvale potrebu provedenja nekojih ustanova. Medjutim prigovora nije bilo s nikoje strane Odbor je jako pravo radio, kada nije išao dirati u to lahkoumnim načinom, a to tim manje, jer ovaj cenzus ublažuje §. 7., a nije u nutri ono, što je označeno, kao što u drugih izborih većih, da onaj, koji neplaća poreza, nevrši prava izbornoga, jer ako zavisi pravo vršenja izbora od plaćanja poreza, pravo je da se u nutra metne, da u istinu porez plaća. Toga nema u nutri, da se šikanira, da se izkaže, je li poreza toliko upravo plaća, koliko mu je baš propisano. U tome baš leži, gospodo, takodjer, da ovaj cenzus može biti podpuno povoljan, jer ako se uzme, da se nemože izključiti onaj prava izbornog, koji jednu godinu neplati porez. Tek ako i tri godine nije platio niti krajcare, uvršten je u listinu. Ublažen je dakle cenzus jedno po §. 7., a drugo po onom, da se faktično porez, kako je propisan, neplaća. Cenzus nije velik prama našim okolnostim, no doći će vrieme i tomu, da će se cenzus ustanoviti onako, kako bude najbolje našim okolnostim odgovarao. Više nemam prigovarati, van molim visoki sabor neka primi predlog odborov.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko za rieč prijavio nije, rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Proti iz-

pravku, koji je podnio gosp. dr. Vidrić, naveo je odbor u izvješću razloge svoje, koji nisu ničim oprovrgnuti, s toga držim suvišno te razloge s nova navadjati, nego ću se osvrnuti na neke izjave gospode, koja zagovarahu izpravak, imenito na izjavu mog štovanog druga gosp. dr. Vrbanića, koji je izvolio reći, da bi sve ono podpisao, što je izjavio presv. g. predstojnik pravosudja, kada se nebi radilo o našem izbornom redu. Time on, koliko ga shvaćam, drži opravdano i osnovano, ali jer se neslaže onim što on želi kod našeg izbornog reda, zato nebi podpisao „an und für sich" u konkretnom slučaju. To mi se čudno čini, jer ako priznaje za temeljito i opravdano, to bi morao podpisati „an und für sich" u konkretnom i u svakom slučaju.

Nadalje izvolio je g. dr. Vrbanić kazati, da se mora obzir uzeti na razliku, koja je od god. 1875. nastala. On je izvolio iztaknuti, da su medjutim mnoge zadruge razdielene, i kuće koje su prije mogle neposredno pravo izbora vršiti, da su sada razkomadane i glasove su izgubile. Nu proti tomu čast mi je sietiti g. predgovornika samo na jednu drugu okolnost, da je od g. 1875. znatno porez i povišen, ali će biti mnogo i takovih slučajeva, gdje je usljed razdieljene zadruge postalo više izbornika iz jednoga. Dopustimo da imade takovih siromašnih krajeva, gdje je zadruga n. p. na četiri diela podieljena i da svi skupa neplaćaju 20 for. odnosno: svaki od njih 5 for., nu svakako bi to bio izvanredni slučaj i tako riedki, da se to nemože navesti za argumentaciju proti osnovi.

Moj štovani drug g. dr. Vrbanić izvolio je reći: „da za preinačivanje niste imali podloge, i buduć da ste bez podatka radili, nije ovo drugo, nego Kriegsplan zaključen na zelenom stolu". Ja moram u ime odbora odlučno odbiti ovaj izraz, jer ovo nije Kriegsplan nikakav, nego nastojanje, da se odnošaji na bolje izvedu. On će sigurno kao profesor dobro znati za mane i nedostatke dosadašnjeg izbornog reda, abstrahirajuć središtne odbore, koli u cenzusu toli u pravu reklamiranja. Tužba je bilo glede toga dosta u saboru i razprava. Nadalje izvolio je reći, da je ipak odbor predložio nešto bez podataka. Na temelju kakvih podataka? Moram priznati, da ovaj prigovor nije sa svime jasan. Odbor nije samostalno nikakove novotarije preduzeo u cenzusu, nego se je odazvao tužbam, koje su se do sada pojavile usljed nejednakog cenzusa, jer se je u jednom kraju računao u cenzus sav izravni porez, a drugdje samo tecivarina ili zemljarina. Ovakov metež nije bio nipošto u intenciji zakonodavca, pak je odbor odstranio ono, što je bio razlog smutnji u ovom obziru, te se je odazvao opravdanim željam i učinio ono što je stalo u intenciji zakonodavca. Sve je to rečeno u izvješću, i za ovo nije bilo potrebno podataka nikakovih tražiti, jer je ovo čisto provedenje zakona, da se cenzus ravna po izravnom porezu. Što se tiče izpravka napose, koji je podnio g. dr. Vidrić, da se aime mjesto 50 for. 25 stavi, a mjesto 30 for. 15 for., to je već dovoljno razloženo i razlozi su navedeni, koji se proti tomu mogu navesti. Glavni je razlog taj, jer kao što odbor nije imao podataka, da se upusti u potanje razmatranje cenzusa, tako isto podataka nije imao niti g. dr. Vidrić, da predloži ovdje, što bi se moglo podpunim umirenjem kao popravak zakona smatrati. Nu jedno je, što nemogu mukom mimoići u govoru g. dr. Vidrića, a to je onaj navod, da će se sa 300.000 for. moći u Hrvatskoj većina postići. Ja dopuštam, da je on nehotice ovu krivicu hrvatskomu narodu nanio, ali svakako je to krivica i nepravda, jer mi znamo iz nedavne prošlosti, a može se navesti i na izkustvo pozvati, gdje makinacije ovakove, makar se i više od 300.000 for. potrošilo, nisu vodile svrhi. Svakomu će biti god. 1871. na pameti, pak su poznati rezultati, koji su takvom makinacijom postignuti. Ako se uzme, da je na temelju izbornog reda g. 1871. vlada imala po volji sastavljene središtne odbore, od njezine je volje odvisilo, da dopusti izbor, ona je riešavala reklamacije, pak ipak nije mogla postići željenog rezultata, to držim, da će po novom zakonu, gdje vlada nepostavlja odbore, gdje vlada nema upliva na riešenje reklamacija, još manje moguće biti. Zato, vis. sabore, neduljeć dalje ovu stvar, preporučam predlog odbora, da se bar izpravak prihvati.

Predsjednik: Sada će se glasovati, i to najprije o predlogu odborovu, a ako ovaj padne, o predlogu odbora sa izpravkom g. dr. Vidrića.

Pošto dovoljan broj članova zahtieva, da se ob ovom predlogu poimence glasuje, to će se poimence glasovati. (Glasovi: Ne! Ne!)

Molim liepo! Ovo je zahtiev pravedan po poslovniku, mora mu se zadovoljiti.

Molim gosp. bilježnika Stekovića, neka izvoli imena čitati.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, glasovat će sa „da", a ona, koja su proti njemu, sa „ne".

Bilj. **Jovan Steković** (čita abecednim redom imena gg. sab. članova, od kojih glasovaše sa „da"):

Bartolić Ivan, Bunjik Vatroslav, Derenčin Marijan, dr., Horvat, Hrvat Mirko, Kotur Vaso, Kranjčić Gjuro, Kukuljević Ivan, Kušević Svetozar, Lončarić Marko, dr. Mihalović Dragutin, dr. Muhić Pavao, Ožegović Ljudevit barun, Peičić Aleksander, Pejacsevich Teodor grof, Pogledić Dragutin, Popović Stevo, Poch Antun, Reizner Franjo, Rogulić Mihailo, Rubido-Zichy Radoslav, Sladović Mate, Seitz Vinko, dr. Spevec Stjepan, Stenge Gjuro, dr. Šram Lavoslav, Steković Jovan, dr. Subotić Jovan, Vrančić Ivo, dr. Vuščić Josip, dr. Vučetić Stjepan, Vončina Ivan, Zmajić Bartol barun, Živković Jovan barun.

Sa „ne":

Brandtner Pavao, Crnadak Gjuro, Kamenar Gjuro, Lehpamer Josip, dr. Marjanović Luka, Mrazović Mato, Reizer Franjo, Rukavina Gjuro barun, Špišić Vojko, dr.

Starčević Ante, Šavor, Valušnig Andro, dr. Vidrić Lovro, dr. Vrbanić Franjo i Zorić Josip.

Predsjednik: Glasovalo je 34 sa „da" i 17 sa „ne". Time je primljena redakcija §. 6. slovo a) po predlogu odbora.

Sliedi slovo b).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 6. zakonske osnove o izbornom redu točku b). — Vidi zapisnik 116. saborske sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da su na ovu točku b) podnešena tri izpravka. i to: po gg. Roguliću, Marjanoviću i Kamenaru.

(Naprama bilježniku): Imajte dobrotu pročitati te izpravke.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak Rogulića, koji glasi): „u §. 6. točke b) predzadnjoj alineji ima rieč „obćih" izostati i na mjesto takove, da se ima uvrstiti rieč „javnih".

(Glasovi: To odpada! Stilizirano je već tako).

Predsjednik (naprama gosp. Roguliću): Dakle vi odustajete od tog izpravka?

Mihajlo Rogulić: Ja neodustajem. To je već primljeno prije.

Predsjednik: Je li vis. kuća sporazumna?

(Prima se.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (hoće da čita izpravak gosp. dra. Marjanovića).

Dr. **Luka Marjanović**: I ja odustajem od tog izpravka, koji je u savezu s prvim, koji nije bio primljen.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak gosp. Kamenara na točku b), koji glasi): da se poslje rieči „obćinski načelnici i bilježnici" umetne i „blagajnici".

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar, da obrazloži svoj izpravak.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Godine 1875. nije poznavao hrvatski narod u obćini blagajnika. Kada je bio poslednji izbor, proizašla su pitanja, što ćemo sa blagajnici, pak se je dao obćinskim blagajnikom neposredan glas, i uvrštivali su se u listine. To su inteligentni ljudi, koji vrše zakon, koji imetak obćinski rado čuvaju i upravljaju. Zato sam se ustao ja, i molim, da se ovdje neizpuste iz §. 6. blagajnici, koji su vršili neposredno pravo izborno, i da se moj izpravak primi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mihalović.

Dragutin Mihalović: Ja od moje strane nemogu se pridružiti ovomu iz toga razloga, jer u svakoj obćini nije blagajnik, a obćinski zakon nepozna druge činovnike, nego načelnika i bilježnika. Dokle zakon u tom pogledu nebude promienjen, dotle, mislim, da nije to nužđno.

(Glasovi: Tako je! — Tako je!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Lehpamer.

Josip Lehpamer: Ja nenalazim, da je ovo razlog, što je izvolio navesti gosp. Mihalović. Ako blagajnika za činovnika zakon nepozna, on faktično obstoji i priznaje se. Ako nemadu sve obćine blagajnika, ni to nije razlog, jer ga mnoge obćine imadu. Zato molim, da se izpravak primi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Meni je izjaviti u ime odbora, da se je ventiliralo u odboru ovo pitanje, te je odbor upravo s onih razloga, koje je naveo gosp. Mihalović, ostao kod stilizacije. Zato sam ja proti izpravku i za predlog odbora.

Predsjednik: Glasuje se najprije o predlogu odbora. Ako li ovaj padne, glasovati će se o predlogu odbora sa izpravkom gosp. Kamenara.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora jest primljen.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita točku c) §. 6. izbornog reda. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: K ovoj točki podnio je gosp. dr. Vidrić sliedeći izpravak: „da se metne mjesto 30 for., 15 for."

Rieč ima gosp. Vidrić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Ja sam prije, govoreći na točku a) ovoga paragrafa razlagao, kako je velik cenzus i da se neka snizi iz 50 for. na 25 for., a iz 30 for. na 15 for. Na te se je razloge navraćao gosp. Šram i presv. gosp. Živković, i na nje se više nevraćam, nego na onaj važni razlog gosp. Živkovića, naime, gdje on veli, da smo mi dali onima, koji plaćaju 50 for., posredan izbor, dočim u gradovih nismo, onda ja pitam, kako je taj cenzus od 30 for. i na čemu opravdan. Ja s toga razloga molim, da se obrtnikom, trgovcem i brodovlastnikom cenzus snizi od 30 for. na 15 for.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela unutarnjeg.

Jovan barun Živković: Gosp. predgovorniku moram predbaciti inkonsekvenciju. Da je kazao pod litera a), da se to odnosi, onda bi ga razumio. Kada zahtieva 15 for. na ladanju za virilni glas, onda bi imao zahtievati za onoga, koji je posredan, najviše 1 for., a ne 5 for. Njih 50 biraju jednoga po 5 for., to je 250 for. Uzmimo prosjek od 50, da svaki 25 for. daje, to iznaša 1250 for. za jedan glas. Kakvo bi bilo razmjerje, da je prieko 25 ili hiljada. Gdje je tu pravda? Kada bi htjeli biti pravedni, onda bi izpravili nikakav cenzus, a ne ovdje 50 for., a ondje 15 for. Ovdje je razmjerje sadržano, koje je obstojalo. Kakva je to konsekvencija? Kada je manji porez, mora se držati jednog načela ili posrednog ili neposrednog, ako hoće neposrednog, onda mora biti veći cenzus. Čudnovato kako gospoda pod plaštem slobode govore prije nego prouče, da mogu u ime slobode govoriti. Nisu proučili cielu stvar.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Sloboda, i podmičivanje, da ima drugi razlog, nego što govori, ja ne pojmim. Ja bar, vis. sabore, što god govorim, iz duše i srca govorim. Ja ne mam nikakvih „Hintergedanken“ kao što vi. Ja vam kažem, kada je g. dr. Vidrić predložio 25 i 15 for., da je on nakanio i kod svakog paragrafa izpravak dati, i to je dosljedno. Ako nisu došli izpravci, doći će već, i ja imam već nekakav sličan i to se ne može kazati, da nismo dosljedni. Sam presv. gosp. tako se je tukao kako nikada sabljom. On je kazao da 1200 i toliko for. poreza jednog čovjeka biraju. Tomu baš mi hoćemo doskočiti, neka bude uvjeren vis. sabor, kada kažem, za najvišji cenzus i ja sam (Smieh.), kada bi bila naša zemlja takova kakva je bila. Ali vi ste stvorili drugi razred, vi ste ga preokrenuli, posve ste mu drugo lice dali. Nema vam tu više zadruga. Cielo selo vam ne ima onog imetka, što ga je jedna kuća imala u Posavini. Sada se Posavac dopelja u Zagreb na jednom kljusetu, dočim se je prije znao dopeljati na četiri zelenka. Kroz ovih 20 godina učinjen je u našoj zemlji sam prevrat. Učinite pravičnost!

Presvietli gosp. je sam sebe sabljom posiekao, kada je rekao: ako je učinjen izpravak ovdje, da mora biti i ondje, a to smo mi učinili, jer prijašnji izpravak sliedi ovaj izpravak. Zato bi ja mislio, vis. sabore, ne mojmo jedan prama drugomu stajati kao što jedni Turci drugi Hrvati. Mi smo svi narodni zastupnici, pak skrojimo narodu takove zakone, koji odgovaraju današnjem stanju naroda. To je moja želja, i ništa drugo, i zato moram glasovati za ovaj izpravak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se ne javlja.)

Želi li gosp. izvjestitelj govoriti?

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ne!

Predsjednik: Točka c) §. 6. glasi ovako po predlogu odbora:

„c) obrtnici, trgovci i brodovlastnici, gospodarski, šumarski i novčanih zavoda činovnici, koji plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza. Gosp. zastupnik Vidrić zahtieva, da se umetne mjesto „30 for.“ „15 for.“

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je prihvaćen.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita alineju §. 6., točku aa). — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova ustanova?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita posljednju alineju §. 6., točku bb). — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova ustanova?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 7. odnosne osnove zakona. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ova ustanova?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 8. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, vis. sabore, da je na ovaj §. podnio g. zast. Vrbanić sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izpravak, koji glasi):

„U mjesto prve i druge stavke odborove redakcije neka se stavi: Nitko nije vlastan zastupnika birati na više mjesta. Svatko vrši pravo izbora po pravilu u onom izbornom kotaru, u kojem ima svoje redovito obitavalište.

Bude li pako komu kao posjedniku nekretnina, trgovina, obrta ili inoga podhvata pripadalo pravo izbora i u drugom kojem izbornom kotaru, ili u više izbornih kotara, to se isti ima uvrstiti u listinu izbornika onoga kotara, koji si on po svojoj volji odabere“.

Predsjednik: Ovo, vis. sabore, skoro bi rekao, da je više nego izpravak. Meni se čini kao predlog. U ostalom neka vis. sabor odluči, da li smatra ovo kao izpravak ili ne.

Gjuro Kamenar: Molim.

Predsjednik: Izvolite, drago će mi biti.

Gjuro Kamenar: Visoko je predsjedničtvo u početku debate o ovom zakonu kazalo, da će se svi predlozi, koji se na ovaj zakon odnose, razpravljati. Kada je bila razprava o vladinom izpravku . . .

Predsjednik: Molim liepo! Ja moram kazati, da ja toga nisam rekao. Moram priznati, da je velika razlika i u parlamentih svieta granice su postavljene medju izpravkom i predlogom. Zato sam rekao po mom mnienju, da je ovo predlog. U ostalom ne imam proti tomu ništa, da se smatra kao izpravak.

(Glasovi: Neka se glasuje!)

Josip Lephamer: Molim rieč!

Predsjednik: Što izvolite, o poslovniku? Molim liepo, za orientiranje. Ako je izpravak, uzeti će se u pretres, ako je predlog vratiti će se natrag, jer ne ima podpisane desetorice. Ja sam molim vis. kuću, neka za izpravak ovo uzme.

(Prima se.)

Rieč ima gosp. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja sam vrlo zahvalan vis. kući, da se je odlučila, da nije ovo posebni predlog, već izpravak.

Visoki sabore! Izpravak, kojeg sam imao čast predložiti, nije samo formalne naravi, nego donekle dira u načelo alineje prve ovog paragrafa, koja glasi: „Pravo izbora može svatko vršiti samo u onom izbornom kotaru u kojem redovito stanuje“. Da zavisi vršenje prava izbora od redovitog stanovanja, ja ne bi bio za ovu ustanovu s razloga toga, jer se može dogoditi, da usljed ove ustanove bude mnogo gradjana, koji ne će moći vršiti izborno pravo, jer ako bi tko stanovao redovito u Zagrebu, a ne bi imao u Zagrebu po uvjetih §§. 5. i 6. pravo doć

u listinu grada Zagreba, makar bi taj isti plaćao porez u Jaski, ali u Jaski ne bi imao zahtievati, da dodje u listinu, radi toga što redovito stanuje. Usljed toga nebi bio uvršten u listinu jaskansku, a ne bi bio u onu grada Zagreba. Tamo nebi mogao doći na izbor jer ne stanuje redovito. Usljed toga moglo bi se dogoditi, da takav čovjek posve izpadne. Ja sudim, da usljed ovog razlaganja može nastati slučaj taj, a čim nastupi slučaj taj, valja ga ustanovom jasnom posve odkloniti. Nadalje, gospodo, vidi se, iz ove ustanove, §. 8., gdje je rečeno, da se ondje ima pravo izbora, gdje se redovito stanuje. Imade ljudi, o kojih se može reći, da na 3, 4 mjesta redovito stanuju. Nastane dvojba, gdje će on birati narodnog zastupnika. Ja ću primjerice navesti našeg veecienjenog zastupnika Jordana, koji redovito stanuje ako hoće u Karlovcu, a ako hoće u Ozlju Usljed toga može nastati prepirka. S toga ja mislim, da bi se i to izrazilo jasnije. Jasan pako izraz postizava se mojim izpravkom, kojeg sam imao čast podnesti. U izbornom redu od g. 1870. posve je izrečena misao ovog mog izpravka, gdje se kaže, da nitko nije vlastan birati na više mjesta. Mislim, da je to stanovište posve u redu, samo bi ja učinio iznimku, i to kod alineje 2. §. 8., gdje se kaže: „nu tko obitava izvan obsega kraljevina Hrvatske i Slavonije kao javni službenik, te uz svojstva §. 3. o. z. posjeduje u obsegu istih kraljevina nekretnina, i plaća najmanje 50 for. izravnoga poreza, imade se uvrstiti u listine one obćine, u kojoj plaća najviše poreza, ter može izborno pravo vršiti u izbornom kotaru, na koj dotična obćina spada". Ja, visoki sabore, mogu iskreno reći, da mi se čini, da se ova alineja predloga odborova neslaže s postojećimi zakoni, imenito nije u suglasju s onom točkom . 3., koja iziskuje od dotičnoga svojstva, da ima zavičajno pravo, a pravo zavičajno ima tamo, gdje stanuje, ne, gdje su njegove nekretnine. Daljnje načelo jest to, da svaki u obsegu krune ugarske, po našem zakonu, da ima samo u jednoj obćini pravo zavičajno, a pravo to javni službenik ima ondje, gdje je namješten, gdje služuje. To je posve nemoguće, da onaj, koji stanuje izvan obsega, da ima zavičajno pravo u obsegu Hrvatske i Slavonije, ako on ondje nestanuje. Ja držim, da je ovo prieka. Neka mi dopušteno bude učiniti jednu opazku: Naš preuzvišeni ministar stanuje redovito u Pešti, imade posjed ovdje, a ima zavičajno pravo u Pešti, jer svaki službenik ima tamo zavičajno pravo, gdje stanuje, S toga razloga ja držim, da je ustanova ova, kako je ovdje stilizirana sa svime u oprieci sama sobom, i dotičnim zakonom od god. 1880.

Nadalje imade izpravak ustanovu jednu dalnju. Može se najme odgoditi, da netko imade pravo izborno u više kotara. Molim liepo, on plaća porez ovdje, ondje i ima zavičajnost — sada pitam ja, gospodo, u kojem izbornom kotaru će se dotični uvrstiti? Kazat će se, tamo gdje redovito stanuje. Ali može nastati dvojba, gdje redovito stanuje, može nastati, da on nigdje redovito nestanuje. Ja držim, da je u tom pogledu ustanova ugarskog zakona mnogo bolja, i onaj je princip sasvime pravedan, da svaki može birati samo u jednom kotaru. Ali, ako jedan imade u više izbornih kotarah pravo birati, mislim, da je sasvime pravedno, da mu se prepusti, neka odluči u kojem će izbornom kotaru birati. Na to smjera moj izpravak, i to nije novotarija nikakva, već je na zakonu osnovano. Ako se, gospodo, u nas često puta pokazuje želja, da se povadjamo za zakonom, koji vriedi za kraljevinu Ugarsku u užjem smislu, ja neznam, zašto da se mi konsekventni nepokažemo kod onih zakona, koji su mnogo liberalniji, i mnogo bolji, nego kod nas i da se nepovadjamo samo onda, ako mislimo, da nisu za nas sasvime povoljni. Iz ovih razloga preporučam ja moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zastup. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ovo je tako važno, da bar ovdje nebudete našli kakvu kvačicu, da se hoće to ili ono postići. Ja u mojoj obćini imadem više vlastelina, ali nijedan, osim dvojice nestanuje tamo, nego drugdje. Poznate su nam osobe, koje su odbornici u Zagrebu i kod nas, kao n. p. g. Vancaš, g. Purebl, koji ima kuću ondje, i ja ga moram uvrstiti u listinu, i taj će dvaput birati, a g. Vancaš dolazi svaki čas van; Purebl isto tako. Zato je ovaj izpravak, vis. sabore, jako dobar, a ne samo jako dobar, nego potreban u jednom zakonu, koji mora biti jasan, jer se kaže, da pravo izbora može svatko vršiti samo u onom izbornom kotaru, u kojem redovito stanuje. Isto tako i biskup Smičiklas ima tamo imanje. Pokojni biskup, neznam kako će drugi, živio je sad ovdje sad ondje. Zato bi molio vis. sabore, da nedodje jedan u toliko listina. Koji će se brinuti, doći će ovako u tri listine, a koji se ne će brinuti, ne će doći u nijednu. Da se pako tomu doskoči, prihvaćam ja ovaj izpravak i preporučam ga vis. kući.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Želi li g. izvjestitelj govoriti?

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Želim! — Visoki sabore! Na izpravak g. dr Vrbanića izjaviti mi je sliedeće u savezu su izjavom neposrednog g. predgovornika. Ja ne uvidjam potrebu, zašto bi se negativno izreklo nješto pak onda pozitivno. Predložena osnova kaže, da se pravo izborno može vršiti u onom izbornom kotaru, gdje koji redovito stanuje. To kaže i izpravak, samo negativno, nitko najme nesmije vršiti itd. Ja držim, da je ovo sa gledišta zakonodavne tehnike posve korektno. Gdje je taj redoviti domicilium, to se naravno pita, gdje redovito stanuje. Nepredpolaže se tu, da mora uvjek stanovati. Što se tiče toga mjesta, mislim, po svih nazorih, da se mora ondje, gdje je domicilium i vršenje prava javnih političkih odrediti.

Drugi dio izpravka čini mi se, da je potekao iz pometnje. Kaže najme gosp. Vrbanić; moglo bi nastati to,

da tko u redovitom prebivalištu neplaća porez, a i tamo neplaća, moglo bi nastati dvojbe i tužbe, Ali toga po ovom zakonu nemože biti, jer se kaže, tko plaća porez od nekretnina. Ja mislim s gledišta toga, da je svakako jasnija ustanova odborska, nego ovaj izpravak, s toga predlažem, da se izpravak neprimi, već da se primi predlog odborov.

Predsjednik: Sada će se glasovati.

Ona gospoda članovi, koja su zato, da se §. 8. prihvati onako, kako je po odboru predložen i kako je pročitan, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina — §. 8. primljen je po redakciji odborsko[j].

Visoki sabore! Sada je već $^3/_4$ na 2 sata, i mal[o] je vremena, što nam je jošte saborisati, da se daln[j]a sjednica drži, to ja predlažem, vis. sabore, da se ov[a] sjednica odgodi na danas poslje podne u 5 sati.

(Prima se.)

Sjednica se ova odgadja na 5 sati poslje podne.

(Svršetak u $1^3/_4$ sata poslje podne.)

Nastavak sto šestnaeste saborske sjednice.

obdržavane dne 4. srpnja 1881. u 5 sati poslje podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikol[e] Krestića.

Sadržaj: Nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o izbornom redu.

Predsjednik: Sjednica se nastavlja. Molim g. izvjestitelja, da nastavi izvješćivati. §. 8. jest riešen, sada se nastavlja §. 9.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita br. III. §. 9. zak. osnove o izbornom redu. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovaj §. podnešen je izpravak po g. zast. Zoriću.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj izpravak, koji glasi): „Alineja prva neka se briše, a mjesto nje umetne ovo“ : „U roku od 10 dana, počam od 1. siečnja 1882. imadu izborne deputacije, izabrane od podžupanijskih skupština, odnosno u gradskih zastupstvih popisati osobe, koje u smislu prediducih ustanova ovoga zakona imadu pravo bud posredno, bud neposredno birati zastupnika u sabor“.

Predsjednik: Rieč ima g. Zorić, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Visoki sabore!

Iz svega što sam dosele čuo, bud u generalnoj bud u specijalnoj debati iz ustijuh vladinih i odborova izvjestitelja, došao sam još jače do podpunoga uvjerenja, da je predležeća zakonska osnova ob izbornom redu neumjestna i neopravdana, jer kad se je govorilo o zaokruživanju kotara, koje bi interesu naroda bolje odgovaralo, reklo se, u novo zaokruživanje nesmije se dirati, jer kad bude i Krajina na saboru, kad se bude za nju stvarao izborni red, bit će sgode da se o takovu zaokruživanju ozbiljno razpravlja; kad se je govorilo o censusu, rek[lo] se, da je i vlada nanj pomišljala, al da sada nije uputn[o] unj dirati, pošto će se i onako kad bude Krajina u sabor[u] morati glede censusa promjene izvesti itd. Pošto se dak[le] obzirom na predstojeću spojitbu Krajine odklanjaju nužd[ne] i opravdane promjene glede njekih bitnih točaka izborno[g] zakona, to ja nerazumijem, koja je nužda i preša, [d]a se taj izborni zakon upravo forcira u oči spojitbe Krajin[e] dočim se u njem nijednom rieči Krajina ne spominje! N[o] pošto je ipak većina saborska taj zakon prihvatila [z]a podlogu specijalne debate, to sam se osjećao u svie[sti] prinukan staviti izpravke na one ustanove izbornoga z[a]kona, koje mi se nesvidjaju i koje bi mogle štetne b[iti] po ustavni život i ustavno kretanje u našoj zemlji, [a] takav izpravak je ovaj što je malo prije pročitan.

Moj izpravak ima dva diela:

U prvom dielu predlaže se, da novi izborni r[ed] stupa u život početkom godine 1882.

U drugom dielu traži se, da izborne poslove oba[v]ljaju izborne deputacije, birane u podžupanijskih sku[p]štinah, ja ću nastojati jedan i drugi diel svoga izprav[ka] opravdati.

Najbolja točka novoga izbornoga reda jest sust[av] stalnih izbornih listina; jer pošto one stoje permanent[no] u očevidu, daju sgodu svakomu izborniku da brani pra[vo] svoje, pak ako se ga i izpustilo iz izborne listine ostaje mu mogućnost — tražiti — zahtievati i izvojš[titi] si izborno pravo, da bude stavljen u izbornu listinu.

Pošto se nadalje takove listine sastavljaju u doba kad se saborski izbori neobavljaju; dakle u vrieme, kad su strasti utaložene — kad je strančarska borba umuknula, a u takovo doba uviek je najsgodnije za reklamacionalne poslove. Pak da i jedna ova svjetlija točka izbornoga zakona nebude iluzorna i bez smisla, stavio sam svoj izpravak, uslied koga ovaj zakon stupa u život tek početkom buduće godine, dakle iza obavljenih izbora, koji nam sada predstoje. — Budu li se već ovi prvi izbori po ovom zakonu obavljali, onda sustav stalnih listina nevriedi ništa, jer niti će biti dovoljna vremena da se uzmognu listine onako izpraviti, da jim nebude prigovora — a drugo, bojim se, da i strasti i strančarska borba nebude utaložena, kakono to branitelji ovoga zakona ističu. — Po takovu dakle prvi diel moga izpravka bio bi opravdan.

Drugi diel moga izpravka smjera onamo; da se izborni poslovi povjere samomu narodu, kakono to traži izborni zakon od god. 1875., dočim ovim novim izbornim redom veći i glavniji diel izbornih poslovâ koncentriran je u rukuh političkih oblasti.

Sabor od godine 1868. bijaše se sastao na temelju oktrojiranoga izbornoga reda, koj no sve nîti izbornih poslova povjerava vladinim rukam; na temelju ovoga oktroja, pod pritiskom bezobzirnog nasilja i bezzakonja sastao se sabor, koj no bijaše sve drugo više nego li izraz čiste i nepomućene narodne volje. Sabor ovaj uzeo je pod konac svoje periode u razpravu po vladi predloženu zakonsku osnovu ob izbornom redu, koja nebijaše ništa drugo nego sankcioniranje prije postojaloga oktroja. — Malena, ali prilično odvažna tadanja opozicija digla je glas proti ovoj osnovi, nehtijuć ju primiti za podlogu specijalne debate; jedan od članova ove opozicije, g. Jovan Živković, tadanji zastupnik sriemski — ustav proti ovoj osnovi u 6. saborskoj sjednici od 16. srpnja rekao je medju ostalimi doslovce i ovo:

„A ja velim, da je ovim zakonom načelo slobodnoga kretanja u zemlji povriedjeno.

Što me najviše peče, jest, da mi, kad ovakov zakon tvaramo, koji ima opredieliti uticaj krune i vlade s jedne i naroda s druge strane u zakonodavstvu, koje ima zemlji zakone krojiti, onda mislim, da je tu na mjestu pokazati i kruni i vladi povjerenje prema onomu faktoru, kojega uzima uza se, da mu bude u zakonodavstvu suaktorom; a ova je osnova tako skrojena, da ne samo da se povjerenje negoji, nego se nasuprot radi. I to ću ondje, gdje bude istina tužno, ali ipak dokazati morati. Kad se ovo u obzir uzme, onda, gospodo, dopustite, da ja za ovakovu osnovu glasovati nemogu".

Nadalje spominje isti govornik, da smo 1865. učinili korak napred, a danas činimo dva koraka natrag.

Da sam bio tada u saboru, ja bih štovanomu zastupniku sriemskomu od srca doviknuo „Živio", jer je njegov govor bio podpunoma opravdan izkustvom iz prošlosti, a njegov govor opravdalo je i kašnje izkustvo, što smo ga mi doživili. Vlada Rauhova, da dobije u sabor većinu skloniju intencijam svojim i intencijam ugarskim, upotrebila je sva moguća sredstva, da korumpira narodnu volju, koja se je u izborih imala očitovati. Izborne deputacije, što ih je vlada imenovala, te u kojih su glavnu ulogu preuzeli vladini organi, sastavljale su izborne listine po svojoj volji, uvrštujuć u nje samo pouzdane ljude — a izpuštajuć svojevoljno sve one, koji jim nebijahu po ćudi, reklamacije riešavale su te deputacije, kako jim se svidjelo; neki su dobili rješitbu tek u dan izbora i to nepovoljnu, a njekojim nije se ta rješitba nikad ni dostavila — tko ima, tko li nema izborno pravo, nije se znalo — dapače samovolja ova išla je tako daleko, da su se izbori i bez glasovanja obavljali; primjerice da spomenem kotar dugoselski, gdje je predsjednik izborne deputacije i kandidat bio jedna te ista osoba. Pijana rulja seljakâ, da li izbornikâ da li samo gledalacâ — bog si ga znao – zaviknula živio naš zastupnik Keresturi; a ovaj, bivši kotarski sudac i predsjednik izborne deputacije — doviknu svomu pisaru — pišite zapisnik i vjerodajnicu za mene — jer je sav narod za mene. On bijaše izabran, pa akoprem se je znalo za sve te nepodobštine, vlada ga ipak nije nikad radi toga na odgovornost pozvala — a sabor ga je verificirao bez prigovora.

Izbori što su se obavljali 1871. god. — obavljali su se isto tako pod pritiskom surove sile — zatvaralo se — batinalo se — najčestitiji muževi povlačili se na obtuženičke klupe — pa ipak, akoprem su izborne deputacije sačinjavali vladini ljudi — vlada nije ih nijednoga na odgovor pozvala, a i nije imala srdca — jer su njezini organi u njezinu interesu po njezinoj volji radili. — Pa kad je sada narod pobjedio i dobio većinu — bijaše mu najsvetija dužnost, da slična bezakonja za sva buduća vremena zaprieči, bijaše mu briga da izborne poslove — kao posve narodni posao, uzme vladi iz ruke — pak ga preda onomu u ruke, na koga spada, naime samomu narodu, a to je on učinio izbornim redom od god. 1875. Pak čudnovato, isti onaj sabor, koj je sabran na temelju ovoga izbornoga reda — kaže da mu je preliberalan, te ga mienja, otimljuć onu slobodu naroda, koju mu je sabor od 1875. god. izvojštio — nevjerojatno — ali ipak istinito!

Ja neznam, kakova je danas mnenja presvietli g. Jovan Živković, razlika je kod njega samo u tom, što je onda sjedio na zastupničkoj klupi, dočim je danas na vladinoj stolici.

Presvietli g. odgovorit će mi po svoj prilici: Tadanja opozicija bijaše opravdana — današnja nije — druge su okolnosti bile onda, a druge su danas — drugo je zahtievao izborni zakon od 1870., a drugo ovaj od 1881. god.

Sve je to donekle istina, akoprem ja neopažam bitne razlike izmedju onda i danas.

Izbori bijahu tada u vladinih rukuh, a ovaj joj izborni zakon daje prilike, da jih i danas primi u ruke.

Onda se je našlo odvažnih činovnika i ljudi — koji su svoj položaj — službu — eksistenciju žrtvovali svome uvjerenju; a bilo je i takovih, koji su postali puko orudje u vladinih rukuh, bič svoga naroda.

I danas biti će ljudi čvrstih i odvažnih, značajnih i neustrašivih, ali biti će jih, koji će iz sto obzira zatajiti sebe — sviest svoju — uvjerenje svoje, — pak k čemu sve ovo?

Gospodin izvjestitelj rekao je: Što je vladi koristio sav njezin upliv i pritisak, jer je narod i narodna stvar ipak pobjedila.

Stara li se dakle taj zakon, da se u njem prokuša značaj i vrlina hrvatskoga naroda, stvara li se taj zakon, da se narod vježba u borbi?!

Narod i narodna je sviest pobiedila, pobiedit će i sada; ali ja se takovim pobjedam neveselim, koje su nikle iz borbe, koja je sav socijalni život u zemlji raztrovala — digla sina na otca — brata na brata, prijatelja na prijatelja, iz borbe, koja je podrovala auktoritet toli nuždan našoj zemlji u interesu moralnoga razvitka i napredka, — tko takovu borbu izazivlje, koj joj povod daje — neprijatelj je svoga naroda i domovine.

Napokon, visoki sabore, mi živimo u dobi iznenadjenja, gdje se i najnevjerojatniji čini strielomičnom brzinom pred nami ukazuju, i mi možemo kojeg dana biti iznenadjeni, gdje ćemo se zabrinuti pitati — kako da se iz tog zalazišta izbavimo. Uzmimo primjerice mogući slučaj o kojem je već govora bilo u novinstvu.

Svietli ban, koj se svojski zauzima za Krajinu — nedobiva Krajine ili je dobiva pod uvjeti, na koje on kao Hrvat pristati nemože — ili stavimo, traži se nješto od njega, na što njegova ustavna sviest pristati nemože — i on daje ostavku — odstupa. Magjari tražit će čovjeka, koj je voljan njihovim težnjam i zahtjevom zadovoljiti, jer su naši saveznici ustavan narod — oni će htjeti, da se njhove intencije provadjaju u Hrvatskoj ustavnim putem; takav ban radit će, da dobije u sabor većinu, koja će mu se bezuvjetno pokoravati; u tu svrhu treba mu sredstva — a vi mu ga ovim izbornim redom sami dajete u ruke — dakako, kašnje će se na to žaliti, ali će biti prekasno; a koji vas mogao bi mirne svie-ti podnieti prikor pred savješću svojom i pred narodom, da je djelu zatora svoje domovine pripomogao!

Veli nam se: slabi smo i maleni — ali to nas upravo podticati mora, da budemo na svoje pravo ljubomorni — da budemo oprezni, i da zakonitim ustavnim orudjem, što ga imademo u ruci, branimo i čuvamo svoja prava.

Ja vas s toga, gospodo moja, molim, da prihvatite moj izpravak; jer on je u oba svoja diela podpunoma opravdan.

Jošte mi je samo odvrnuti onomu prigovoru, kako je pogibeljno dati oružanu asistenciju izbornim deputacijam, izabranim u županijskih skupštinah; da izborne narodne deputacije, koliko je meni poznato, nisu ni tražile niti netraže oružane intervencije; dočim vladine izborne deputacije služile su se tom intervencijom, te pod bajoneti obavljale izbore — ali ne u interesu slobodnoga izbora.

Jošte jednom preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Ja bi mogao, vis. sabore, veleštovanom g. predgovorniku onu običnu istinu odvratiti, koju je natuknuo pozvavši se na moju osobu, da je sasvime drugo govoriti sa stolice opozicije, a drugo sa vladine. Ja velim, da sam bio dosljedan i onda i sada da sam dosljedan. Ja sam vojevao i danas vojujem, da vlada uzme upliv u svoje ruke. Ja sam se u generalnoj debati i u odboru ogradio, da vlada, tamo smjera. Vlada nezahtieva drugo, nego da bude nadzirala, da se popis točno vodi po obćinah uz nadzor izaslanika, da vidi, da se popis onako vodi, kako nitko na nikakov način uzkraćen biti nemože svoga prava. Što se tiče onoga upliva, kog je vlada prije imala, tog je dala sa svime iz svojih ruku. Ostajem kod toga, da ona načela, koja sam onda pobijao, i danas pobijam. Netreba vladi dati upliv, da ona može odlučiti, tko dolazi u sabor, ali toliko upliva mora imati, glede posla administrativnoga, toliko, da nitko nebude izključen iz prava, koje ga ide. Prelazim na izpravak sam.

Dopustiti ćete, da je ovdje najglavniji korak napred učinjen time, što se sastavljaju stalne listine. Što želi g ni više ni manje, da ovaj zakon nestupi u kriepost za buduće izbore, t. j. treba da opet prodjemo sve napadaje i one nepodobštine, koje smo doživili, i koje su pobudile sabor, da se dade na ovaj težki posao. Da se izbori po starom načinu obave, tek za buduće da vriedi ovo, to nevalja, jer nebi to bilo korak napred, nego natrag. Ovim izpravkom hoće g. ne da izpravlja, nego da osujeti, te će svaki uviditi, kamo on smjera. Zato kažem, da se ovakakav izpravak nemože primiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Vidrić.

Dr. Lovro Vidrić: Ja, zagovarajuć ovaj izpravak osvrćem se u prvom na onu točku izpravka, da imade ovaj zakon stupiti u kriepost 1. siečnja 1882. Ovaj izpravak, vis. sabore, opravdan je s tehničkih razloga, jer ako uzmete u obzir rokove, koji su propisani ovdje za sastavljanje izbornih listina, za dovršenje reklamacija pak onda za izbor samog narodnog zastupnika, koji se imade obaviti na temelju postojećeg zakona, u budućem mjesecu, ili u mjesecu rujnu, tada se mora priznati, da je taj rok doista prekratak. Ako ovu ustanovu uzmete, što će vam sliediti, vis. sabore? Sliediti će metež a iz tog meteža sliediti će kojekakvi prigovori, i imati ćete budući sabor sa sijaset prigovora. Usljed kratkoga roka, neć

se polučiti ona svrha, koja se kani polučiti, nego će se usljed toga upravo protivno polučiti.

Ja nemogu potvrditi presvj. g. predstojniku odjela za unutar. poslove, da smo imali zadnja dva zasjedanja neprilika sa saborskimi izbori na temelju starog izbornog reda. Jedan jedincati kotar, i to sriemski, zadavao je neprilika, ali nije tomu zakon kriv. Ja sam već jedanput rekao, da tim neprilikam bijaše vrlo lahko doskočiti, samo da je bilo energije od strane vis. vlade. S toga, što su oni uzradili, nemože se bacati sumnja, pak govoriti, da sam zakon nevalja. Držim, da je to neopravdano. Meni nitko dokazao nije, da su deputacije u Sriemu vršile dužnost onu, koju su po zakonu vršiti dužne bile.

Toliko, vis. sabore, glede izpravka prvoga. Što se tiče izpravka u drugom pravcu, naime, umješavanje političkih oblasti u izbore, ja bi presvj. g. predstojnika unutarnjeg odjela pitao, što znače ove rieči §. 10.: pod neposrednim nadzorom podžupanijskog izaslanika. Što ima on tu posla? U čem sastoji njegov posao? Zar će se on ravnati kod izbora po instrukciji, koju će mu vis. vlada izdati? Kako će ona dovesti u sklad tu inštrukciju sa zakonom? Stavite, taj nadzor vrši politički izaslanik tako, da veli: „uvrstite mi u listinu ovoga i onoga", a gosp. onaj, koji listinu sastavlja, gledati će zakon, pak će kazati, da neima pravo, i da ga ne može uvrstiti, onda će stante sede imati dotični izaslanik dekret u ruci, kojim će dignuti načelnika i javiti će vis. vladi „telegrafički izvješćujem, da sam to i to učinio, kada nije htio obć. načelnik listine sastaviti, ja sam ih sastavio". To je poslovanje političkog izaslanika, drugačije ga ja nemogu shvatiti, zato ja glasujem za izpravak g. Zorića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Svaki Hrvat, kada navrši stanovitu dobu, ženi se i dobiva djecu, i to se zovu sinovi kraljevine Hrvatske. Ti sinovi obično nemogu dalje, nego u službu. Moja gospodo! Kada je korumpcija u našoj domovini zavladala, kada nijedan sin u našoj domovini nije bio siguran, kada je naš sin, koji je vršio službu ili veliku ili malu, bio tako ogrdjen pred narodom, tako ponižen, da mu nitko vjerovao nije, i povjerenje nikakvo nije imao. Tako se daleko onom korumpcijom radi izbora došlo. Tomu se htielo ovim zakonom, koji je sabor god. 1875. stvorio, na put stati, da se nebacaju samovoljno ljudi, koji su već 20, 30 godina služili, radi toga, što nisu htjeli za ovog ili onog glasovati, na prosjački štap. Imamo, gospodo, i danas još težkog vremena siromaštva od one dobe. Radi toga moram nastojati, da se tomu na put stane, da dodje narod do prava svoga, da pravo svoje po volji izvršava. A tomu je svemu doskočilo onim izbornim redom, u koliko je moguće.

Zar se je bojao ban Mažuranić, da će mu doći većina takova, kojom neće moći vladati. On se nije bojao, niti se ima bojati pravedna vlada. Većina se dobije kroz ljubav naroda, i ban se takov nema bojati, da ga narod neće podupirati. Svi Hrvati će stajati uz svog dobrog bana, koji za narod radi. Netreba se njemu bojati, da će mu narod hrvatski poslati takovu većinu, koja će ga rušiti. Njemu nije do toga stalo, da ban sjedi ovaj ili onaj, nego do toga, da sjedi muž pošten, koji brani narodna prava.

Kamo se smjera, vis. sabore, ovom osnovom? Ja, moja gospodo, što je gosp. predgovornik rekao, nemogu vjerovati, da se tu traži samo zato posredovanje političke vlasti, da bude onako, kako se hoće. Drugo nemože biti. Ja sam već kazao u generalnoj debati, da nema nitko vlasti na svietu, nego narod sam, a kruna mora vršiti. Kruna je sveta osoba jedna, a druga je sveta osoba narod. Kako je kralj Veličanstvo, tako je i narod Veličanstvo. Ta dva faktora imadu uzajamno raditi. Narod slobodan i ustavan kakav je hrvatski, koji ljubi svoju slobodu, hoće mirno da vrši izborno pravo, i da mu se izborno pravo vršiti dade mirno. Ovim zakonom, koji je do sada bio, vršili su ljudi mirno to pravo. Dobivali su povjerenstva od županijskih skupština izabrana, i odbore, koji su obavljali izbore mirno bez buke i bajoneta. Bilo prosto doći na izbor pijanu ili trieznu, nikada mu se nije prigovaralo. Tako treba narodu dopustiti slobodno, da si izabere zastupnika, kako je njemu volja i u koga ima povjerenje.

Ja mislim, da nije malenkost, kada narod, njih 30, 40.000 duša u jednog čovjeka svoje povjerenje stavi, da im brani ovdje u ovom zakonodavnom tielu čast i pravo. Mi vidimo, gospodo, kako važni zakoni dolaze na razpravu. Mi vidimo, pod kakvimi smo mi okolnostmi u ovoj sabornici, i kazalo se je ovdje, da smo slabi, maleni, da se imamo pokoravati uvjek zakonu. Nemojte, da sami verige pravimo narodnim zastupnikom, da mi u nje sami nemamo povjerenje, da mi nebi znali deputacije izabrati, i da mi u skupštinu, koja ih je izabrala nemamo povjerenje. Ja mislim, da mi nemožemo odsuditi narod, da nema toliko samosvjesti, da nebi izabrati mogao deputacije.

Što se tiče godine, kada zakon ovaj ima u kriepost stupiti; to je važno. Ja se nebi protivio ovim listinam, ovim radom za buduće, ali sada odmah, da zakon stupi u život, protivim se tomu, jer sam čuo, da su već obćinska poglavarstva dobila naloge, da već sada, usljed ovoga zakona listine sastavljaju, a još zakon nije niti kroz sabor pošao, niti je sankcioniran. Kako se dakle mogu sada već nalogi izdavati? To može biti samo u neuredjenoj zemlji. Ako je savjestan načelnik, nebude se pokoravao takovim naredbam u ovom važnom činu, nego se bude držao onoga zakona, koga u ruci ima. Zato je podpunoma pravo, i važna je ona ustanova u izpravku, da ovaj zakon neka stupi u kriepost g. 1882. 1. siečnja, a da se predstojeći izbori vrše po dosadanjem zakonu. Narod će se onda moći sprijateljiti tim zakonom,

jer će imati dobu kroz tri godine proučiti listine, i moći će viditi, što je istina ili ne. Ja zato podupirem ovaj izpravak, i molim vis. kuću, da toliko povjerenja u narod imati izvoli, pak da ostavi kao i do sada izborne deputacije, i da u neizvjestnost političke oblasti nedovede, jer sam kazao, da je podžupane počela premještati vlada radi izbora, a toga bude još i više.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Moj prijatelj dr. Vidrić želio bi, da se ovom zakonu stavi valjanost god. 1882., i ovoj svojoj želji i predlogu navadja taj razlog, da su svakako rokovi u ovom zakonu za izbore budućeg sabora prekratko opredieljeni. Ja mislim, da se on u tom vara, a ovo bi bio dosta važan razlog, kada bi stojao; jer nema nijednoga zakona, vis. sabore, do kojega se dana imade budući sabor izabrati. Budući sabor može se izabrati, i izabrati će se u ono vrieme, kako rokovi ovoga zakona propisuju, bilo to u mjesecu kolovozu ili rujnu ili listopadu. Jednom riečju, kako zakon rokove opredieli, onako će se držati, i pošto se rokovi budu obdržali i izbor bude gotov, biti će i sabor sazvan. Razlog dakle njegov glavni za ovu želju i predlog nebi stajao.

Ja sam njega čuo kazati, da je ovaj zakon potekao radi toga, što su se u sada još trajućem saboru radi verifikacije neprilike dogodile, pak on danas veli, što sam čuo u ono doba, kada smo imali nepriliku na vratih, što sam čuo privatno od više zastupnika: samo malko energije od strane vlade, pak te neprilike prestaju. A što se razumieva pod timi riečmi „više energije od strane vlade?" Ja mislim postupci, koji u zakonu nisu propisani, koji su protuzakoniti. Onaj gosp., koji želi, da se kod izbora strogo zakona drži i slobodouman je čovjek, onaj gosp. želio bi nekakvu energiju od strane vlade, želio bi, da čini vlada ono, proti čemu on govori, da se naime vladi nikakov upliv nesmije dopustiti. Ako su pako ovi slučajevi kakve neprilike imali u sada trajućem saboru — bili vrlo redki — to moja gospodo, kada su se samo jedanput ovakovi slučajevi dopustili, nije sigurno, da se ne će u drugih kotarih dogoditi — kakov bi onda odtuda nastao metež. Ja se bojim, metež veći nego onaj, kojeg se boji moj prijatelj Vidrić, da bi se mogao u kratko vrieme dogoditi.

U ovom paragrafu propisuju se, kako mi se čini, stalne listine. Ovih stalnih listina boje se i gosp. Zorić i moj prijatelj Vidrić, da se taj komisar, povjerenik vladin, koji će nadzirati sastavljanja listina, da će s nekakvim dekretom doći u žepu, gdje se budu listine sastavljale, i načelnika i bilježnika obćinskog, jednom riečju, cielu obćinu raztepsti. Mislim, da je ovaj strah prijatelja Vidrića neki fantom. Zašto? Zato mislim, što će ove listine — dopuštam prvi put, kada se budu sastavljale, da bi mogle biti kojekakve neprilike, ali ovaj se zakon nestara za buduće izbore, nego mi se čini da se stara za sve buduće izbore — što će ove listine, kako rekoh, sastavljati i popravljati svake godine, mislim u mjesecu siečnju ili veljači. Izbori će biti poslje tri godine ili bog zna kada, jer moguće, da će se rokovi saborovanja i produžiti. Koji razlog, koji interes i načelnik i poglavarstvo obćinsko i onaj nadzornik, koji se od strane županije šalje, da nadzire sastavljanje listina, koji razlog imade za falsificiranje listina. Tko može u siečnju 1882. znati, kako će onaj od upisanih birača poslje tri godine glasovati za ovoga ili onoga kandidata? Koji razlog bi imao jednog birača izpustiti iz listine, a drugog protuzakonito staviti u listinu, pošto nijedan čovjek niti ni jedna stranka ne može znati, kako će tko poslje tri godine glasovati. Upravo, ovo je najveća, kako bi rekao, garancija, da se kod sastavljanja listina, i u obće kod izbora ne može dogoditi korumpcija, niti se može dogoditi silovanje, pošto u doba, kada su birači bili popisani i listine bile sastavljene, nitko niti sanjati niti slutiti nemogaše, kako će tko glasovati, i pošto niti onaj sam, koji je u listinu došao, nezna, tko će biti kandidat, niti kako će glasovati. Ja upravo u tome najveću garanciju nalazim proti zlu onom, koje se odsudjuje, proti korumpciji izbornoj.

Molim vas, gospodo, tko je do sada sastavljao izborne listine? Ja mislim, da nisu toga delali niti odbori niti izborne deputacije, jer oni toga posla nisu mogli obavljati. Mislim, da ih je sastavljao onaj, koji imade izkustva o svih ljudih, sposobnih ili nesposobnih za izbor, a to je opet bilo obćinsko poglavarstvo, a obćinsko poglavarstvo, kada je predalo listine sastavljene izbornoj deputaciji, rekla je ova, ako je što god trebalo bilo, da se upiše ili izpusti. Ali same sastavljati listine, izborne deputacije nisu mogle, jer nisu imale popisa birača, koji se nalazi a rukuh poglavarstva. To će i od sada biti, a onaj nadzornik, onaj povjerenik od strane podžupanije, on će samo u toliko dolaziti, da vidi, jesu li te listine dobro sastavljene, jer moguće, da će obćinsko poglavarstvo biti sastavljeno od ljudi, koji niti zakon dobro nerazume, i koji pisati jedva znadu. Tko će imati sastavljati te listine, ovo je poglavarstvo, pak neka napiše kojeg mu volja ili izpusti kojeg mu volja, nije ta ustanova u listini, koja će za izbor valjati, konačna, vam poslje reklamacije, i neka napiše i izpuste, koga mu drago, ova listina još nevalja, dok nedodje posljednja odluka na reklamaciju svakog koji se smatra u pravu svome povriedjen. Kada dodje dakle posljednja odluka, onda je valjana listina. Sad, kakovo može biti tu nasilje? Sada, zašto bi se išlo razpustiti dekretom obćinsko poglavarstvo od strane podžupanijskog nadzornika, ja neznam. Zato možda, što je sastavilo listine, proti kojima je reklamacija, ili da se upiše tko unutra ili da se izbriše. Ja toga svega straha od toga dekreta ne vidim, niti pogibelji, koja prieti sinovom hrvatske, koji službu trebaju. Ja

svega toga nevidim, zato sam za ovaj paragraf onako, kako ga je odbor predložio.

Predsjednik: Rieč ima g. Lephamer.

Josip Lehpamer: Ja sam ustao, da izjavim, da ću glasovati za ovaj izpravak iz razloga onih, što mi se čine najshodniji, i to zato, da se koli obćinska poglavarstva, toli podžupanije neobterećuju nepotrebitimi poslovi i suvišnimi troškovi, gdje se vas ovaj posao obaviti može nikakvim troškom i posve jednostavno. Ja sam, u koliko mi je vrieme dopustilo dosada, pregledao dane one, koji su ovim zakonom, kako postoji, odredjeni koli za popis listina, toli za reklamacije i za pošiljanje reklamacija, kako i samog izbora. Ja bi bio ovaj račun želio čuti od gosp. izviestitelja ili povjerenika vis. vlade, da bi ga mogao kontrolirati, ili sam ja možda pogriešku načinio, ili sam točno računao. Po §. 9. rok se ustanovljuje za popis na 10 dana, a rok za reklamacije po §. 12. na 8 dana, a način ustanovljuju §§. 15., 16. i 17., pak je i tu rok do 8 dana, po §. 20. naročito ustanovljen je rok od 5 dana, sve skupa dakle ovo iznosi 81 dan. Izaslanik podžupanijski, koji ovaj nadzor obavlja, treba vremena. Po §. 22. rok je od 5 dana, po §. 25. rok je od 8 dana, po §. 27. rok je od 8 dana, po §. 39. rok je od 10 dana, po §. 40. rok od jednoga dana, a to čini 32 dana.

Dakle svakako jedno i drugo, poglavarstvo naime i podžupanija, trebaju svaki posebice mjesec dana, i to kako su stegnuti rokovi diljem skoro neprekidno. Ako je tomu tako, a mislim, da se nevaram, da jest, neka vis. sabor izvoli uvažiti, da u podžupaniji zagrebačkoj, koliko sam mogao razabrati, imade 4 izborna kotara, tako u drugih po 3 izborna kotara, to će dosljedno biti, da će dotični izaslanici podžupanije imati uredovati odmah u roku od 10 dana, nakon proglašenja zakona, u tih 10 dana treba da budu i podžupan i tajnik i perovodja na putu, a tko će upravljati podžupanijom, to ja neznam, valjda se neće ostaviti pisaru. Ja neznam. Obćinska pako poglavarstva natovarena su tolikimi teretnimi poslovi, kao što su sva gospoda ovdje uvjerena, da nezamude gotovo ni nekoliko časova, onda ne znam, kako će si poslove obaviti. Poznato je, da su obćinski načelnik i poglavarstvo odgovorni u prvoj alineji zastupstvu za autonomne poslove obćinske. U tom dakle vremenu, uzmimo cieli jedan mjesec, neće smjeti nitko od obćinara doći u obćinsko poglavarstvo, da svoje potrebe uredi. Obćinski je načelnik dotičnog poglavarstva većom stranom mjestni sudac, dakle će se morati i sudbenost u tih poslovih obustaviti. Obćinsko poglavarstvo, dotično načelnik podvržen je naročito podžupaniji, te će morati prestati obćinske poslove obavljati, a naloge vršiti. Poznato je, da je obćinsko poglavarstvo, dotično načelnik, podvržen c. k okružnom popunitbenom zapovjedničtvu u poslovih novačenja, evidencije itd. Poznato je, da je obćinsko poglavarstvo, dotično obćinski načelnik, odgovoran za popisivanje i rukovodjenje glede poreza. Ja sada neznam, kako će ovi uredi, koji imadu pravo zahtievati od obćinskog poglavarstva uredovanje, kako će moći urediti djelovanje naprama obćinskim poglavarstvom radi toga, što će biti prisiljeni na ove poslove. Ja mislim, da su razlozi dovoljni, da je upravo neumjestno i neshodno, da se uz sve ove terete, koje imadu obćinska poglavarstva, dotično obćinski načelnici, neprieče ovakovimi tereti, koji nisu potrebni.

Ako se ovdje naglasuju one nepodobštine, koje su se dogadjale po prijašnjem zakonu, po deputacijah prijašnjih itd., to ja neuvidjam nužde, gledeć na onu okolnost, da će se naskoro Krajina materi zemlji pridružiti, i drugčije se kotari zaokružiti, da se ovaj zakon sada stvara. Ja opet naglasujem, da se je taj posao mogao obaviti po deputacijah jednim izpravkom poput novelle, polag koje bi se dotični član deputacije, koji je kriv, da se izbor po zakonu obavio nije, imao globom kazniti, koja bi globa polak učinjene već odredbe ovoj ili onoj zakladi pripadati imala. Ja mislim, da ako kod takovih ljudi, koji i neimadu srca, da obave poslove za korist obćine, nije to sramota, to nije sramota ni sa strane zakonodavnog tiela, ako se naprama takovim osobam ogradi prostom kazni, što je kazan globe. Ja mislim, da bi se ovom jedinom ustanovom dalo doskočiti, vis. sabore, nepodobštinam, koje se ovdje naglasuju, i nije bila nužda stvarati ovaj aparat, proti komu su navedeni toliki razlozi, da se nepotrebno obćinska poglavarstva dotično načelnici i podžupanijske oblasti obterećuju s poslovi ovakovimi, koji se dadu posve jednostavno preko deputacija izvesti. Ovo su razlozi, koji su sklonuli mene, da ću glasovati za izpravak g. Zorića.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije prijavio za rieč, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Moram izjaviti, da gospoda protivnici ove osnove dosta velikom taktičnom vještinom proti njoj vojuju, i stavljaju s jedne strane najveće nepouzdanje u obćinska poglavarstva i podžupanijske oblasti, koje bi kadre bile počiniti sve, samo ne ono, što je u interesu domovine. Ovo je, moram konštatirati, vrlo žalostno, ako drže obćinska poglavarstva i podžupanijske oblasti za takav izgred proti počitovanju zakona. (Gjuro Kamenar: To nije rekao! — Predsjednik: Zvoni.) Ako su činovnici i oblasti podžupanijske takovi, ja mislim, da narod nije kao takovi činovnici.

Ja u ostalom odlučno odbijam to od činovnika. Može se dogoditi, da je pojedina osoba brutalna, koja ne osjeća pravu dužnost u štovanju zakona; u cielosti nemože se reći o činovničtvu. S druge strane, opet se dolazi s najvećom brigom za obćinska poglavarstva, što će učiniti sada, kada je porez, mjestni sud, komandant vojničke oružane sile, a k tomu dolazi sabor i napréuje ih novimi poslovi neshodnimi, nespretnimi i nepotrebnimi. Ja mislim, da je ovdje svakako protuslovje, jer ili jedno ili drugo nestoji. Što se brige tiče, da će biti obćinsko

poglavarstvo obterećeno, moram priznati iskreno, da to nije, jer ovim zakonom nenamiće se više dužnosti, nego je bilo dosada. I do sada su obćinska poglavarstva imala predradnje sve obavljati, jer deputacije, putujuć od mjesta do mjesta, nisu imale niti vremena, da sravnaju tko ima pravo izborno, a tko ne. Obćinska su poglavarstva sve predradnje načinila, što je isto i sada, samo da se sada ima to za 8 dana učiniti. Izbor izbornika rukovodi i sada odbor, sastojeći od obćinskoga načelnika i dvaju obćinskih zastupnika, koje obćinsko zastupstvo izabere. Je li ovdje poglavarstvo prepriečeno, da poslove svoje redovito vodi? Kao što je dakle ona prva strana neopravdana, tako je i ova. U toj taktici, u kojoj vojuju, nisu rieči bitne. Gosp. Kamenaru moram izjaviti, da se nesjeća nigdje u ovoj osnovi ustanove, koja bi odredjivala onima, koji na izbor idu, biele rukavice, biele ovratnike, kapute itd., a isto tako, koja bi zabranjivala, da dodje pijan. On neka bude miran, a neka dodje, kako hoće i kako znade na biralište. Ovdje se nepriznaje u tom pogledu ništa, to se ostavlja i u napried njegovoj individualnoj slobodi, kojom će se, kako se ja nadam, služiti, kako dolikuje časti njegovoj i slobodi. G. Kamenar je postavio definiciju o veličanstvu, suverenitetu, te je to raztvorio u dva faktora. U svakoj državi jesu medjunarodni odnošaji, a takovi medjunarodni odnošaji moraju postati posrednici izmedju ta dva faktora, a ako je to potrebno u medjunarodnih odnošajih, mislim, time je potrebitije u jednoj državi, gdje takvi odnošaji nepostoje, nego bi se imali uvesti po nazoru g. Kamenara. To je samo uzgredice rečeno, a glavna je stvar, da se vratim na izpravak gosp. Zorića. On imade dvie ustanove bitne. Po prvoj ustanovi imao bi zakon ovaj stupiti 1. siečnja 1882. Glede ove točke moram kazati, da nikako nespada u ovaj §., nego u onaj, koji govori o tom, kada ima taj zakon u kriepost stupiti. Očevidna težnja toga jest, da se ovi izbori obave po starom zakonu, a da se obave po novom, drži se to za neskladno, neshodno itd. U ostalom, kako rekoh, ob ovoj točki se je moglo kašnje govoriti. Sada prelazim na drugi dio izpravka, koji se odnosi na organe, koji bi imali sastavljati listine te. Tu hoće g. izpravitelj preduzeti način onaj, koji je bio u zakonu od god. 1875. Ovo je bezpredmetno i glede poglavarstva i deputacija izbornih, koje imadu taj posao obaviti. Ovaj dio izpravka potiče iz bojazni, da će, ako se osnova prihvati, kako ju odbor predlaže, nastati kaos, odkuda će najveća pogibelj slobodi nastati.

Ja moram iskreno kazati, što se ove bojazni tiče, da onaj narod, koji misli zaštiti slobodu, neprestano radi i trudi se oko zaštite slobode. Ja mislim, da se onaj narod nalazi na krivom putu, kada misli slobodu zaštititi tako, da borbe ne bi bilo potrebno. Ja kažem opetovano, ako narod u slučaju potrebe nije pripravan u borbu stupiti, pak bio zakon kakov mu drago, on će slobode svoje biti lišen. U ostalom, tko sravnjuje ovu osnovu sa izbornim redom od god. 1870., tomu moram kazati, da ili neuzimlje sasvim ozbiljno, što tvrdi, da iste pogibelji stoje u zakonu, koje su bile u zakonu od god. 1870., da vlada, naime po ovoj osnovi toliko upliva dobiva, koliko po onoj, ili nije točno sravnio izborni zakon od god. 1870. sa ovom osnovom, koju imam čast ovdje braniti.

Kakav je upliv imala vlada po izbornom redu od g. 1870.? Od njezine volje zavisili su središtni odbori i izborne deputacije. Ona je obavljala popis i riešavala reklamacije u posljednjoj molbi. Kada čovjek to sravna ustanovami, koje su ovdje, onda očevidno to sliedi, što sam prije bio slobodan potvrditi. Odbor mislio je, da najbolje odgovara sastavljanju listina, ako se te listine sastave uz sudjelovanje eksekutive, i da ih neprestano popunjuju autonomni organi gradski, i obćinski uz revno i živahno podupiranje svakog pojedinca. S jedne strane nalaže se da oblasti imadu nastojati o tom, da listine budu izpravljene; a s druge strane, daje se i poglavarstvu i zastupstvu i svakomu put obilni, i toliko obilnih sredstava prava, da može uticati u sastavljanje listina, da sbilja nebi znao, kakav bi se veći upliv dao. U nijednom izbornom redu zapada, ako se izuzme englezki, gdje se inače sastavljaju listine, niti u francezkom niti u talijanskom nema pojedinac prava tolikog upliva uticati, koliko kod nas. Da je tomu tako, onda ja mislim, da je bojazan neopravdana, a isto tako i težnja ona, da se organi ovakovi i nadalje bave sastavljanjem listina; jer, ili zemvlada mora dobiti više vlasti, da može organe pozvati na odgovornost, ili imadu okolnosti ostati kao do sada. Ako prvo učinite, onda je po svoj prilici pogibeljnijega nešto odredjeno, nego u sadanjoj osnovi zakonskoj, a ako drugo ostavite, onda nismo učinili nemogućim kaos i nered, jer što se je dogodilo u jednom ili dva kotara, to će se i buduće dogoditi u više kotara. Ja si nemogu pomisliti red u državi, ako se sa svime samostalno stvore organi koji neodvise od eksekutive, koje niti sabor nemože naćerati na to, da zakon vrše, da red bude uveden.

Gosp. Zorić, izvolio je jednu strahotu iz prisilnih starih vremena napomenuti. Kazao je, da si je jedan kotarski sudac dao vjerodajnicu napisati pred ruljom pijanih izbornika. Ja neznam je li taj sudac bio predsjednik deputacije. (Kamenar: Jest!) To se po ovoj osnovi ne može dogoditi. Tomu kotarskomu sudcu ne će biti tako lahko napisati si vjerodajnicu. Uz sve ove razloge, koje sam naveo, stoji još jedan, a taj najveći razlog garancije jest, da imade dosta vremena za one, koji se imadu braniti zato, da priziv podnesu proti riešenju reklamacionalnoga odbora na vrhovno sudište, od kojeg se, kako sam rekao, može očekivati, da će objektivno riešiti stvar. Ovim putem imamo temeljite nade, da ćemo doći do uredjenja odnošaja u izbornom pravu. Ako ovim putem nepodjemo, onda dvojim, da ćemo doći kojim drugim.

Kaže se, da u skrajnost padamo. Ovo nije skrajnost i upravo je tu neima, skrajnost je bila u izbornom red

od god 1870., gdje je vlada upliv vas u rukuh imala, i druga skrajnost u izbornom redu g. 1875., gdje vlada nikakov upliv nije imala. Sada je nami udariti srednji put, da se vladi ostavi toliko upliva, da se može na odgovornost pozvati, ako zakon neprovede, kako ga provesti ima.

Pošto prva alineja izpravka nespada nikako ovamo, a druga se protivi u obće cielom provedenju osnove, koju čast imam braniti, s toga sam proti jednoj i drugoj alineji izpravka, i molim vis. sabor, da izvoli prihvatiti redakciju odborsku.

Predsjednik: Sada se ima o §. 9. glasovati. Glasovati će se najprije o predlogu odborovu, onda, ako li ovaj padne, o izpravku g. Zorića.

Ona gospoda, koja su za to, da se alineja prva § 9. onako primi, kako je redigirana po odboru, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora alineje prve §. 9. prima se.

Primaju li se alineje 2., 3. i 4. §. 9. onako, kako je odbor predložio?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 10. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je izjaviti, da je ovomu paragrafu podnio g. predstojnik odjela unutarnjeg sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izpravak, koji glasi):

„Neka se iza riečî „zak. članka XVI. : 1870. još doda ovo: „i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871., uzakonjenom zak. čl. od 30. prosinca 1873.“

Predsjednik: Sada je ovom paragrafu takodjer podnio g. zast. Zorić izpravak, koji glasi:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita taj izpravak, koji glasi):

„Da popisni posao obavi obćinsko poglavarstvo uz dva izabrana obćinska viećnika“.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Vis. sabore! Ovo je samo nadopunjenje. Na koliko imamo obćine uredjene prema tomu obć. redu i prema obć. redu za obćine razvojačene Krajine, da se znade, da se i prema ovom redu imade popis obaviti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Zorić, da obrazloži svoj predlog.

Josip Zorić: Popis birača prvi je čin u izbornom aktu. Ja smatram, da je to čin narodni, koji sam narod najviše interesira, pak s toga bi bilo uputno i pravedno, da ovdje narod sam sudjeluje, da imade kod tog prvog čina, akta, svoj upliv. Ovdje mu se taj upliv nedaje, jer popis obavljaju obćinska poglavarstva pod neposrednim nadzorom podžupanijskoga izaslanika.

Ja mislim, da su reprezentanti naroda obćinska zastupstva, koje narod iz svoje sredine bira. Ja mislim, da je posve pravedno i umjestno, da ovi pouzdanici naroda, koje narod izabire, da prvom činu izbornom prisustvuju. Ovdje mi je baš drago, da sam dao izpravak za ovaj §, s toga, jer imam prilično nešto odgovoriti g. izvjestitelju. On je podmećao meni i cieloj stranki, da se nabacivamo bog zna kojekakvimi potvorami na činovničtvo i poglavarstvo. Neka bude uvjeren, i ja to odriešito odbijam od sebe. I ja štujem i cienim obćinsko poglavarstvo. Znam dielovanje njegovo i poznam težke njegove dužnosti. Odgovorno je svim mogućim oblastim, počam od svojih predpostavljenih političkih oblasti do ministarstva domobranstva i financija. Upravo s tim izpravkom htio sam nesretna položaja riešiti činovničtvo naše.

G. izvjestitelj znati će, da je u prijašnjih ljutih borbah bilo činovnika, koji su žrtvovali svoj položaj ili existenciju. Zašto, da mi stavljamo u pogibelj činovničtvo, koje može zaslužno djelovati za narod. Ja s toga toplo preporučam ovaj moj izpravak, da kod tog prvog čina, kod popisa, učestvuje takodjer i zastupstvo obćinsko bar dvimi izabranimi zastupnici.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se ne javlja.)

Kada nitko neželi više govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore; Na ovo nemam gotovo ništa prigovoriti.

Ja mislim, da su ovdje sasvime suvišni dvojica zastupnika, jer su i onako u reklamacionalni odbor uzeti. On sastavlja listine definitivno, a ne obćinska poglavarstva, koja ništa drugo neimadu, nego samo prvi posao obaviti. S toga držim, da je ovdje suvišna svaka kontrola i neumjestna.

Što se tiče izpravka presv. gosp. nemam ništa protivna reći, jer to samo popunjuje stilizaciju.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Glasovati će se najprije o redakciji odborovoj. Padne li ova, glasovati će se o izpravku dotično nadopunjenju ovoga §. po vis. vladi. Ako se ovo neprimi, glasovati će se o izpravku gosp. Zorića.

Prima li vis. kuća §. 10. ovako, kako ga je odbor predložio bez izpravka.

(Neprima se.)

Prima li vis. kuća ovaj §. 10. ovako, kako je dopunjen po vis. vladi. Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

§. 10. primljen je sa izpravkom vis. vlade. Glasovanje o izpravku g. Zorića odpada.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 11. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Na §. 11. nema nikakva izpravka. Prima li vis. kuća §. 11. onako, kako ga je odbor predložio?

(Prima se.)

Dr. **Lovro Vidrić**: Pošto smo prije podne četiri i pol sata sjedili, a evo sada poslje podne 2 sata sjedimo, nuždno bi bilo sjednicu zaključiti, jer nije moći izdurati.

Mirko Hrvat: Kako vi možete to zahtievati od nas. Idite na polje, ako vam nije po volji, mi ćemo sjediti dva tri dana.

Rubido-Zichy Radoslav: Dnevnice vučete; sram vas bilo, kada nećete, da radite.

(Glasovi: Oho! — Oho! Ruglo je tri godine u saboru sjediti ovako. Nemir u kući.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo! G. izvjestitelj neka nastavi.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 12. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 12.?

(Prima se).

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 13. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. ovaj uz stilizaciju vlade, stavljenu kod §. 10.?

(Prima se.)

Izvj. dr **Stjepan Spevec** (čita §. 14. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 14. ovako, kako je pročitan po predlogu odboru?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 15. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §. 15. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 16. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je k ovomu §-u podnio g. zast. Kamenar sliedeći izpravak: „da se rieč „petdeset“ ovako promieni: „Svaka skupina od 10 birača.

Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja se nadam boljem uspjehu ovoga izpravka, nego su ga imali prijašnji. Ja sam bio dosljedan izpravku g. dr. Vidrića. Da čim sam vidio, da je on propao izpravkom, učinio sam ja ovaj, za kojega se bar nadam, da ga g. izvjestitelj, makar imao toliko rutine i vještine nije kadar pobiti, jer nije kadar dokazati argumenti, niti dokaza doprinieti, da ga pobije.

Kaže se, da svaki onaj, koji plaća 5 fr., imade pravo posrednog izbora, a onaj, koji plaća 50 fr. imade pravo neposrednog izbora.

Visoki sabore! Da bi mi, stvarajuć izborni zakon, hotjeli, neću reći pravedni biti, nego, držati se tih, koji porez plaćaju, tada bi morali sakupljati one birače ili izbornike, koji plaćaju 50 for. Ako njih dvojica plaćaju 50 fr., tada bi dopustiti morali, da jednog izmedju sebe izaberu. Ako njih trojica, četvorica i t. d. To je dosljedan put, jer smo uzeli za cenzus porez. Ja ne stavljam takov izpravak u ovoj vis. kući, jer bi propao uz današnje okolnosti, zato stavljam ovakov izpravak s kojim sam siguran, da ću, ne pobjediti, nego uslišan biti. Kada se kaže 5 fr., to je 5 puta 10 = 50, to nitko pobiti ne može. Ako jedan, koji plaća 50 fr., a jedan koji plaća najmanje 5 fr., naravno je, da niti jednog nema, koji ne plaća, 10, 15, 20, 30, 40. Ako uzmete 49 i 99 nvč., pak nema pravo, da jednog bira, to je velika nepravda. Može dakle vis. sabor podpunim mirom prihvatiti moj izpravak, koji predlažem 10, jer njih desetorica plaća 50 fr. i onda je pravedno da se onoj desetorici dopusti, da si bira jednoga izbirača. Neću da duljim, nego mislim da će vis. sabor uviditi pravednost mog izpravka, i da će ga prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Zagovarajući ovaj izpravak, mogu se donekle pozvati na razloge, koje sam prije kod §. 6. naveo. Ja medjutim uz sve one razloge usudjujem se dozvolom vis. kuće naglasiti jošte političku važnost ovoga izpravka.

Gosp. predgovornik smjera razširiti izborno pravo u našem narodu.

Rekoh, da je seljačtvo pozvato na to, pak da zemlja ova representira dobru $^4/_5$ seljačtva. Rečeno je danas, da pitanje slobode i konservatizma, da su to pojavi subjektivni, pak da može koji biti liberalac pak zagovarati konservativna načela, i konservativac da može zagovarati liberalna načela. Ja, visoki sabore držim, da je to takvo protuslovlje. Ja ću reći, da je pitanje konservativno.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo g. govornika ovakove stvari, ovakova razprava, spadaju u generalnu debatu. Neka se izvoli držati §. 16. pak neka izvoli o njem govoriti. Ja, oprostite mi gospodine, toga dopustiti ne mogu, jer sam odgovoran za vodjenje razprave. Oprostite mi, to nije parlamentarno, da sada u specijalnoj debati počmete obća načela o konservatizmu i o liberalizmu navadjati. Molim, izvolite se držati paragrafa.

Dr. **Lovro Vidrić**: Molim, g. predsjedniče! Ja govorim i navadjam razloge za ovaj izpravak, da treba razširiti pravo izbora u seljačtvu, ali ne prekoračujem granice parlamentarne pristojnosti. Izvolite slušati;

Predsjednik (zvoni): Ali ja vas liepo molim, da se držite §. ja ću vas slušati.

Dr. **Lovro Vidrić**: Pitanje ovo leži u faktorih družtvenih, pak ako jedan ili drugi družtveni sloj prednost dobije, u onom momentu nastaje borba za vlastitu eksistenciju. U tom leži pitanje slobode i konservatizma. Ja vis. kućo, upozorujem vas na odnošaje u Njemačkoj, ko

su se zbilja u Njemačkoj porodili sa pitanjem o socializmu kao izraz veće slobode. Što su učinili tamo. Bismark je u duhu svoga sina išao medju puk i radio je proti socializmu i apelirao, da se sačuva sviet na jedino konservativnom načelu, na kojem svoju svrhu razviti može. Ja sam, vis. sabore, kada je bila na stolu vis. kuće zakonska osnova, bio za to, da se kamati umanje . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, gospodine, izvolite u interesu dostojanstva ove kuće govoriti o predmetu. To je već ono, što se veli, todtrederei.

Dr. **Lovro Vidrić**: Kada je bila osnova o ovršnom postupku na stolu ove kuće, i tamo sam branio nepokretni posjed, i žalibože imao protivštine u velecienjenog g. dra. Šrama, i ovdje sam se stavio na načelo, da branimo konservatizam. Ja neznam u istinu, u čem sastoji konservatizam velecienjenog g. Šrama? Ja, ovaj izpravak zagovarajuć, molim, da se primi ovaj izpravak.

Predsjednik: Želi li govoriti g. izvjestitelj?

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Sasvime u kratko, imam navesti jedan argumenat proti izpravku, a to je, da se bitno s njime mnienja ovo stanovište, koje je odbor zauzeo po svomu izviešću; jer ako se izpravak primi, to bi trebalo znamenito cenzus obaliti. Odbor nije držao za shodno, da se to promieni, s toga nemogu zagovarati izpravak.

Predsjednik: Sada će se glasovati.

Ovdje zahtieva desetorica saborskih članova, da se poimence glasuje. Ja molim g. bilježnika Stekovića, da čita imena, a g. Lončarića, da broji glasove.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, glasovati će sa „da“, a ona, koja su proti sa „ne“.

Bilj. **Jovan Steković** (čita abecednim redom gosp. saborske članove, od kojih glasovaše sa „da“):

Bartolović Ivan, dr. Derenčin Marijan, grof Erdödy Stjepan, Horvath Petar, Hrvat Mirko, Kranjčić Gjuro, Kušević Svetozar, dr. Lončarić Marko, Mihalović Dragutin, Miškatović Josip, dr. Muhić Pavao, barun Ožegović Ljudevit, grof Pejachevich Teodor, dr. Peičić Aleksander, Pogledić Dragutin, Popović Stevo, Poh Antun, Reizner Ljudevit, Rogulić Mihailo, Rubido-Zichy Radoslav, Slavović Mate, Seitz Vinko, dr. Šram Lavoslav, Štengel Gjuro, Steković Jovan, dr. Subotić Jovan, Vrančić Ivo, dr. Vuščić Josip, dr. Vučetić Stjepan, Vončina Ivan, barun Smajić Bartol, Zindel Ante, barun Živković Jovan;

sa „ne“:

Brandtner Pavao, Folnegović Fran, dr. Gjorgjević Milan, Kamenar Gjuro, Lephamer Josip, dr. Marjanović Luka, barun Rukavina Gjuro, dr. Starčević Antun, Šavor, Valušnig Andro, dr. Vidrić Lovro, dr. Vrbanić Franjo, Jorić Josip.

Predsjednik: Glasovali su 32 sa „da“ a 13 sa „ne“, dakle je §. 16. po predlogu odbora primljen.

Molim §. 17.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 17. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je k ovomu paragrafu g. zast. Kamenar podnio izpravak.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Pošto je isti izpravak moj pao kod §. 16. neima smisla ovdje.

Predsjednik: Dobro.

Prima li vis. sabor §. 17. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 18. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 18. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 19. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 20. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 20. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 21. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 21.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 22. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je ovdje isti izpravak vladin kao što u §. 10. što je primljeno.

Prima li dakle vis. sabor §. 22. sa citatom visoke vlade primljenim u §. 10.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 23. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 24. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je k ovomu §-u podnio g. Vidrić izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izpravak, koji glasi):

„Kraljevski stol sedmorice riešava prizive u plenarnoj sjednici“.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Riešavanje reklamacija po kr. stolu sedmorice imade razlog svoj u tome, šta se želi postići kod riešavanja toga pitanja čim veća objektivnost, te tomu dosljedno odstraniti moguću nepravdu. Ja, vis. kućo, držim, da je čeznuće za objektivnošću čeznuće za idealom, ja držim, na svietu suda nema, koji bi stao na put kebjtiviotetu samom. Bečko vrhovno

*

sudište naglašeno je kao jedno najbolje u Evropi sudište, i po pravu tako biva, jer čovjek, čitajuć riešitbe vrhovnog sudišta u istinu imade se čemu čuditi. Kod tog vrhovnog sudišta riešava se sborno, te je literatura riešitbe sborne usvojila i metnula sve riešitbe vrhovnog sudišta pod nož kritike. Što čitamo u toj kritici? Ja spominjem ovdje glasovitoga učenjaka Randu, koji pretresajuć riešitbe vrhovnog sudišta kaže, da nije vrhovno sudište u jednakih slučajevih sudilo jednako, da je ono što si je za čas za načelo postavilo, da je drugi put opet oprovrgnulo. Taj dakle, što se zove objektivitet, nepostoji, jer razna vremena razni ljudi, neprekidna znanost, imadu toliki upliv na sudca, da on jedan te isti slučaj, kojeg je jučer pod ovu ustanovu stavio, danas pod drugu stavlja. Ja ću samo jedan slučaj napomenuti. Postoji pravna uredba, da imade cessus iste prigovore naprama cesionaru kao cedentu. Stoji nadalje pravilo, da kada je tko platio jedan put tražbinu, imade prigovor proti cesionaru, kao što god proti cedentu. Nu ako je tražbina bila utužena, tada ti svojim prigovorom nemožeš uspieti, ako nisi odmah tu tražbinu brisao, jer je on bona fide na gruntovni unos stekao pravo zaloga.

Predsjednik: Sada vidite, kako se tu o predmetu govori. Molim liepo, što ovdje ima cessus posla.

Dr. **Lovro Vidrić**: Ja ću dokazati glede objektiviteta!

Predsjednik: Ja neznam. O duhu osnove bilo je vremena u generalnoj debati, sada govorite o tekstuaciji ovog paragrafa.

Dr. **Lovro Vidrić**: I tu je mjesto govoriti o objektivitetu. — Sada je riešilo vrhovno sudište, da je sbilja onaj, koji je platio već jedno, a nije tražbinu brisao, morao drugi put platiti, te se išlo do osvjedočenja, pak su riešitbu vrhovnog sudišta protivno riešili. Sada vidite, kako se jedan te isti slučaj riešava sa svime drugačije. Sada da se svrnem na §. ovaj osnove zakona, gdje se veli, da prizive riešava stol sedmorice u senatu od tri lica, dočim ja svojim izpravkom zahtievam, da te prizive riešava stol sedmorice u podpunoj sjednici. Po organičkom štatutu, postojećem za kr. stol sedmorice riešavaju se svi predmeti osim onih jednako glasećih, u senatu od 6 lica, a ima li pako dvie jednako glaseće odluke ukinuti, onda u podpunom broju od 7 lica. Sada vas pitam, što imade veću važnost, da li pitanje, kako se imade sabor sastaviti, ili pitanje, da li postoji pravo tražbina od 10 for.? Što je veći zbor, koji stanovito pitanje riešava, tim veći autoritet ima njegova riešitba. Zato bi bolje bilo, da stol sedmorice riešava i ovdje prizive, jer plenum sjednice će se odaljećiti, i prigovori proti pristranosti riešitbe, koje riešava sedam izkušanih u pravu ostarjelih ljudi. Zato vas molim, gospodo, da ovaj izpravak u interesu objektiviteta prihvatiti izvolite.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Ako je s dopuštenjem vis. sabora, ja stavljam na drugu aline ju ovog paragrafa izpravak, da se najme dometne iza rieči: „predsjednik", njegov zakoniti zamjenik, jer kako je poznato jest kod stola sedmorice osim predsjednika i podpredsjednik.

Što se tiče izpravka ovog, nemogu drugo, nego primjetiti, da se ovim ide na to, da se ovaj zakon osujeti, ili da se dovede ad absurdum. Ovdje se uzelo toliko lica prama našim okolnostim, znajuć, da do danas imamo sedam lica, a imati ćemo ih 10, kada Krajinu spojimo. Uzmite, kako u praksi biva sa reklamacijama. Tih na stotina dolazi. Sada, da se u plenumu riešava svaka pojedina reklamacija, uzmite, koliko se može riešiti, a za ono vrieme dokle se reklamacije budu riešavale, morati će cielu radnju obustaviti. Uzmite, da je taj posao obavljao prije nejurista, kod vlade jedan referent, koji nije neodvisan toliko koliko sada. Uzmite, kako će se sada to riešavati, pod nadzorom vrhovnih sudaca. Zar, gospodo, nije dosta, ovakov skok učiniti, i dati ovakov posao u ruke vrhovnomu sudištu, da ono učini, što se zahtieva, a garancija je veća nego do sada. Svakako je to velik korak napred, a praksa će izkazati, hoće li biti potrebno da se taj broj povisi na broj veći. Dosada je to obavljao jedan, a najviše dva referenta, a sada se to daje vrhovnom sudu, kojega riešitbe nisu takove, da kritiki javnoga mnienja nepodpadaju. Mislim, da će vrhovni sud u tom uredovanju postupati kao u svakom drugom, jer zna, na kojem temelju sudi. Neću duljiti, već završujem time, da nemogu prihvatiti ovaj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja vam nisam u razpravi ovoj dosadjivao, niti u generalnoj niti u specijalnoj, premda ste imali prilike čuti, kada se je radilo o odboru, komu se povjerio ovaj zakon, moje nazore o pravom izboru, i kako si ga ja predstavljam. Ja sam u prijašnjem saboru sa nekoliko rieči nacrtao, koliko mi je žao, da smo mi Hrvati sami sebe ponizili tako duboko, da smo sebi nametnuli izborni red u ovih sadašnjih odnošajih odvisnih od Magjara, koji niti s daleka onu sienku liberalizma nesadržaje, koji sadržaje ugarski izborni red. Ja sam tom prilikom donekle upozorio na pogibelji, koje odatle Hrvatom priete, i koje sve to više opažam. Neću ovdje uvadjati generalnu debatu, neću ovdje crtati, u koliko je postalo to zlo, neću prigovarati u koliko je lošiji ovaj zakon nego prijašnji. Ja ću biti objektivan, pak ću iskreno reći da je ova inštitucija napredak prema prijašnjem. Mi smo se u tom napredku sustavili na pol puta, akoprem smo imali priliku od susjeda posuditi. Mi nismo posudili od susjeda, kako je stvari dolikovalo, nego smo čestimice to može biti opravdali zato, da se ovo čim prije kompromitira.

Ugarski izborni red poznaje takodjer senat, ali ta sastoji iz 5 članova, dočim smo ga mi na 3 člana stegli. Ja nepojmim, zašto izborno pravo hrvatsko nebi bilo

kao što ugarsko? Ja nedržim, da su naši vrhovni sudci više nepogrešivi, čišći, objektivniji, nego su magjarski sudci. Nevidim razloga, zašto nebi mi kao oni oprezni bili. Ja se priključujem nazoru g. Vidrića, koji kaže, da se ovakovim predlogom dovadja u pogibelj autoritet suda. Nemojmo si iluzije praviti, kod nas imade povoda za temeljito i netemeljito napadanje oblasti. To je velika nesreća.

Ja držim, da bi u interesu ugleda vrhovnog sudišta bilo, da se razprave reklamacionalne riešavaju u plenumu, podpunom senatu. Presvjetli gosp. predstojnik nutarnjega odjela prigovorio je, da nebi vrhovno sudište dospielo riešavati reklamacije. Ovaj prigovor donekle je pobio izvjestitelj ove zakonske osnove, kada je g. zastupniku Lehpameru odgovarao na njegovu primjetbu, kako političke oblasti nebudu dospiele obavljanjem svojih dužnosti, jer su im se naprtile sve predradnje. Tim više stajati će taj razlog ovdje, jer ste vi sada predali sve predradnje oblastim političkim, političkim organom, za koje vi nesumnjate, da će riešavati te predhodne radnje savjestno i točno. Zar mislite, da je više reklamacija u Hrvatskoj nego Ugarskoj, gdje je cenzus obaljen, i gdje sve neposredno bira. Kada tamo dospieva sve reklamacije riešavati senat od 5 članova, mislim da će to moći još lakše kod nas. Zato s ovih razloga podupirem izpravak g. dr. Vidrića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Želim ja!

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja ću samo na izjave ove to primjetiti, da nema toliko sudaca naše najviše sudište, da bi se moglo obaviti u podpunom senatu, jer je broj sudaca tako malen, i vrlo bi tegotno bilo, da se riešava u plenumu sjednice. Da je odbor našao drugi expediens, ja nebi prigovarao broju lica pak neka i 3 lica, već radi upliva vrhovnog sudišta, koje je čisto kao zlato.

Ovdje se kaže, da senatu predsjeda predsjednik vrhovnog sudišta. Ja sudim, da bi bilo po samu stvar mnogo bolje, da se je odredilo, da se taj senat bira svake godine i to unapred za čitavu godinu. Tim bi nestala svaka sumnja, koja bi se neopravdano mogla poroditi. To pako vrhovno sudište zahtievalo bi, da se predsjednik vrhovnog sudišta sasvime stavi izvan igre i da se jednostavnim skrutinijem iz glavne sjednice i to ne od slučaja do slučaja, nego svake godine mjeseca siečnja napred imenuje takav senat. Dočim u odborskoj osnovi takvog načina za imenovanje tog senata nema, s toga nipošto nemogu glasovati za odborov predlog, dočim bi se sprijateljio sa senatom od tri lica.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Meni se čini, da izpravak g. dra. Vidrića svakako odviše zahtieva, kada on predlaže, da bi se reklo, da u plenumu riešava stol sedmorice. Ja nemislim doduše, da će biti tih reklamacija tako mnogo, kako se je izjavio presv. gosp. predstojnik unutarnjeg odjela. Ja mislim, da ih neće biti toliko, ali ipak nije izključena mogućnost, da u kratkom roku od 8 dana toga malo više navali, te nebi bilo opravdano, da stol sedmorice mora sve te prigovore u plenumu sjednice rješiti.

Da je g. izpravitelj kakovim srednjim putem udario, neznam, da li nebi možda mene na svoju stranu dobio. Da je predložio ono, što je izrekao g. Folnegović, to bi bilo za mene vrlo zamamljivo, to bi za svoju osobu na to pristao bio, i to s razloga, jer bi bilo može biti moguće, kada bi bilo lica, sastaviti dva senata, a dva su dosta i sasvime dovoljna, da se ti poslovi obave Pošto u tom obziru nije izpravak podnešen, za mene nepreostaje drugo, nego da branim predlog odbora. I ovo sastavljanje senata, kao što je g. dr. Vrbanić izvolio iztaknuti, nema važnosti. Lahko je od 50 članova kao što u Ugarskoj izabrati senat, koji će reklamacije riešavati, što se kod nas nemože učiniti. Ovo je razlog, s kojega odbor nije ustanovu onu unutra uvrstio, koju je g. dr. Vrbanić naveo. Da je laglje u Magjarskoj toliko senata sastaviti, nego li kod nas, to je očevidno gledeć na to, koliko tamošnje sudište članova ima. Tamo ih je do 50, može se tamo 10 i više senata lahko sastaviti prema nuždi. U ostalom ja mislim, da zbilja razlozi, koje je g. predstojnik unutarnjeg odjela iztaknuo, zaslužuju uvaženja, i da mogu služiti na umirenje, jer pošto su se do sada reklamacije riešavale po organih takovih, koji su sasvime odvisni, ili nisu inače svojim shvaćanjem prava i svojom pravdoljubivošću, da tako reknem, davali jamstva nikakva. Ipak nisu u velikom nastajale nepravde, a tim manje mislim da će nastupiti, ako vrhovno sudište, pak makar u senatu od 3 člana, bude riešavalo reklamacije.

Što se tiče izpravka, kojeg je presvj. gosp. predstojnik unutarnjeg odjela podnio, ako se nevaram, gdje se kaže, da se dometne iza rieči predsjednik, njegov zakoniti zamjenik. Kako je meni poznato, tako zvanog podpredsjednika nema kod stola sedmorice, u ostalom, ja nebi imao ništa proti izpravku, da bi se to uvrstilo.

Predsjednik: Rieč ima presvietli gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove. (Glasovi: Netreba! Netreba!).

Dakle ne. Glasovati će se najprije o predlogu odborovu, onda o predlogu odborovom sa izpravkom gosp. predstojnika odjela unutarnjeg, a ako obadva padnu, glasovati će se o predlogu odbora sa izpravkom gosp. dra. Vidrića. Ona gospoda, koja su zato, da se predložena po odboru tekstuacija §. 24. bez svakog izpravka primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao. Ona gospoda, koja su zato, da se tekstuacija §. 24. primi po predlogu odbora sa

izpravkom presv. gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina, §. 24. primljen je po predlogu odbora sa izpravkom presvietlog gospodina predstojnika odjela unutarnjeg.

Sada molim još §§. 25. i 26.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 26. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 25. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 26. — Vidi zapisnik 116. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 26.?

(Prima se.)

Vis. sabore! Ja mislim, da će biti za danas dosta. Na dnevni red buduće sjednice staviti će se ponajprije isti predmet, koji je danas bio, onda, ako ovaj bude gotov, razprava izvješća saborskog odbora za zemaljski proračun o proračunu „Narodnih Novina" za god. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881. i zatim razprava izvješća saborskog odbora za zemaljski proračun o predlogu nar. zastupnika dra. Franje Vrbanića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu" iz autonomnog budgeta.

Ja dižem današnju sjednicu, a uričem buduću blagdana radi na prekosutra u ½10 sati prije podne.

(Svršetak u 8 sati na večer.)

Sto sedamnaesta saborska sjednica,

održana dne 6. srpnja 1881. u ½10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak specijalne razprave o zakonskoj osnovi ob izbornom redu. — Interpelacija nar. zast. g. Bartovića i baruna Zmajića o riečkoj gimnazijalnoj sgradi. — Interpelacija nar. zast. gosp. dra. Franje Vrbanića glede ovršne prodaje nepokretnostih po financ. eraru. — Interpelacija nar. zast. gosp. Frana Folnegovića u pogledu phylloxere. — Nastavak specijalne debate o zakonskoj osnovi ob izbornom redu.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita zapisnik posljednje sab. sjednice):

Zapisnik

CXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 4. srpnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 51 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice pročitao se je i odobrio bez primjetbe.

Predsjednik javlja, da je na ovaj sabor, stigao, slieteći podnesak: „preuzvišeni gosp. ban priobćuje naredbu izdatu na ravnateljstvo pomoćnih ureda kr. zem. vlade i na računarski ured kr. zem. vlade u pogledu zaračunanja troškova za uzdržavanje banskih predstavničkih prostorija, te moli, da se ista naredba priobći odboru za razsudbu zemaljskih računa, koji će pregledati zaključne račune autonomnoga budgeta“. Ide odboru za razsudbu zemaljskih računa.

Predsjednik priobćuje molbu izvršujućega odbora za hodočašće u Rim, za proslavu sv. slavenskih apoštola Ćirila i Metoda, da bi izvolio vis. sabor prisustvovati svetčanoj misi u 9 sati u crkvi sv. Marije na proslavu sv. apoštola Ćirila i Metoda, s toga pozivlje p. n. gg. saborske zastupnike, da se izvole odazvati pozivu upitnoga odbora.

Prelazi se na dnevni red; na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi izbornoga reda i to:

§. 4.

koji se prima po predlogu odborovu te glasi:

§. 4.

„Izborno pravo vrši se posredno i neposredno. Oni, koji vrše izborno pravo posredno, zovu se birači, a oni koji ga vrše neposredno, zovu se izbornici.

§. 5.

Alineji slovo e) §. 5. prinešena su dva izpravka, zastupnika Mije Rogulića i dr. Luke Marjanovića, kod glasovanja primljen je izpravak zastupnika Mije Rogulića, koji glasi: u §. 5. u posljednoj alineji, posljednja linea, da ima rieč „obćih“ izostati, i na mjesto takove, da se ima uvrstiti rieč „javnih“; isto tako:

u §. 6., stavka b) u posljednjoj liniji, da imade rieč „obćih“ izostati, i na mjesto takove, da se ima uvrstiti rieč „javnih“;

po tom pade predlog odborov i izpravak dra. Luke Marjanovića, te glasi:

§. 5.

U 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 30 , 31., 40., 53., 55., 63., 69. i 75. izbornom kotaru vrši se izborno pravo samo neposredno, pa takovo pripada:

a) mjestnim gradjanom, koji su takovimi imenovani godine predhodeće po popisu izbornika, dotično godišnjoj reviziji izbornih listina;

b) vlastnikom nekretnina, ležećih u ovih kraljevina ako plaćaju najmanje 15 for. izravnoga poreza;

c) obrtnikom, trgovcem, brodovlastnikom i činovnikom družtva, koji plaćaju najmanje 15 for. izravnoga poreza;

d) javnim članovom obrtničke ili trgovačke tvrdke, u koliko na svakoga pojedinoga odpada najmanje 15 for. izravnoga poreza;

e) svećenikom svih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji priznatih vjeroizpovjesti, službujućim, razpoloživim i umirovljenim kraljevskim zemaljskim, gradskim i občinskim činovnikom, umirovljenim vojničkim častnikom, odvjetnikom, doktorom bud kojega fakulteta, pravim članovom jugoslavenske akademije, magistrom ranarstva, ljekarom, diplomiranim mjernikom, pomorskim kapetanom, ter učiteljem gradjanskih i javnih pučkih učiona".

§. 6.

Stavka 1., koja glasi:

„U svih ostalih izbornih kotarih vrši se izborno pravo neposredno i posredno" prima se po predlogu odborovu.

Stavka 2., koja glasi:

„Neposredno biraju narodnoga zastupnika" prima se po predlogu odborovu.

Kod stavke treće prinese narod. zastupnik dr. Lovro Vidrić izpravak: da se u mjesto „50 for." metne „25 for.", u mjesto „30 for." „15 for."

Pošto se je kod ove stavke iza podulje debate zahtjevalo desetoricom gg. saborskih članova, da se poimence glasuje, to stavi predsjednik pitanje: „Jeda li visoki sabor prima §. 6., alineja treća, kako ju odbor predlaže?"

Redakcija odborova primljena sa 33 glasa proti 17., te stavka treća glasi:

a) Svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju ili kao gospodari kućne zadruge posjeduju nekretnine, ležeće u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, ter plaćaju najmanje 50 for. izravnoga poreza.

U 15., 16., 17., 18. i 19. izbornom kotaru, zatim u občinah Ozalj i Ribnik 21. izbornoga kotara biraju neposredno narod. zastupnika, koji uz gornje uvjete posjeduju nekretnina, ležećih u ovdje naznačenih izbornih kotarih i občinah, te plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza".

Kod stavke 4. imade tri izpravka, i to: zastupnika Mije Rogulića, dr. Luke Marjanovića i Jurja Kamenara, koji predlaže, da i občinski blagajnici imadu pravo glasa.

Prema štilizaciji §. 5., slovo e) primljen je izpravak Mije Rogulića, dočim je zastupnik dr. Luka Marjanović svoj povukao, a zastupnika Jurja Kamenara glasovanjem pao. — Nadalje kod alineje 5. donosi zastupnik dr. Lovro Vidrić, da se umetne mjesto 30 for. „15 for." — Kod glasovanja primljena redakcija odbora, isto tako primljena alineja 6. i 7. te po tom §. 6. glasi ovako:

§. 6.

U svih ostalih izbornih kotarih vrši se izborno pravo neposredno i posredno.

Neposredno biraju narodnoga zastupnika:

a) Svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju il[i] kao gospodari kućne zadruge posjeduju nekretnine, ležeć[e] u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, te plaćaju najmanj[e] 50 for. izravnoga poreza.

U 15., 16., 17, 18. i 19. izbornom kotaru, zatim u občinah Ozalj i Ribnik 21. izbornoga kotara biraju ne[-]posredno narodnoga zastupnika, koji uz gornje uvjet[e] posjeduju nekretnina, ležećih u ovdje naznačenih izborni[h] kotarih i občinah, te plaćaju najmanje 30 for. izravnog[a] poreza;

b) svećenici svih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavo[-]niji priznatih vjeroizpovjesti, službujući, razpoloživi i umi[-]rovljeni kraljevski i zemaljski činovnici, umirovljeni voj[-]nički častnici, zatim občinski načelnici i bilježnici, odvjet[-]nici, doktori bud kojega fakulteta, magistri ranarstva[,] ljekari, diplomirani mjernici, pomorski kapetani, ter uči[-]telji gradjanskih i javnih pučkih učiona;

c) obrtnici, trgovci i brodovlastnici, gospodarski, šu[-]marski i novčanih zavoda činovnici, koji plaćaju naj[-]manje 30 for. izravnoga poreza.

Posredno biraju narodnoga zastupnika:

aa) svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju[,] budi kao gospodari kućne zadruge, posjeduju u dotičnom izbornom kotaru nekretnina ili plaćaju najmanje 5 for[.] izravnoga poreza;

bb) obrtnici, trgovci, šumarski, gospodarski ter nov[-]čanih zavoda činovnici, koji plaćaju najmanje 5 for. iz[-]ravnoga poreza.

§. 7.

Primljen po predlogu odborovu, pa glasi:

§. 7.

U svotu izravnoga poreza naznačenu u §§. 5. i 6 imadu se uračunati sve vrsti izravnoga poreza.

§. 8.

Ovomu §-u. donosi zastupnik dr. Franjo Vrbanić iz[-]pravak, koji glasi:

„U mjesto prve i druge stavke odborove redakcij[e] neka se stavi „nitko nije vlastan zastupnika birati n[a] više mjesta.

Svatko vrši pravo izbora po pravilu u onom iz[-]bornom kotaru, u kojem ima svoje redovito obitalište.

Bude li pako komu kao posjedniku nekretnina, tr[-]govine, obrta ili inoga podhvata pripadalo pravo izbor[a] i u drugom kojem izbornom kotaru, ili u više izborni[h] kotara, to se isti ima uvrstiti u listinu izbornika onog[a] kotara, koji si on po svojoj volji odabere".

Glasovanjem prima se §. 8. po redakciji, a izprava[k] zast. dra. Franje Vrbanića pade, po tom glasi §. 8.:

§. 8.

Pravo izbora može svatko vršiti samo u onom izbornom kotaru u kojem redovito stanuje.

Nu tko obitava izvan obsega kraljevina Hrvatske i Slavonije kao javni službenik, te uz svojstva §. 3. o. z. posjeduje u obsegu istih kraljevina nekretnina, i plaća najmanje 50 for. izravnoga poreza, imade se uvrstiti u listine one obćine, u kojoj plaća najviše poreza, ter može izborno pravo vršiti u izbornom kotaru, na koji dotična obćina spada.

Predsjednik prekinu sjednicu u $1^3/_4$ sata poslje podne, a ureče nastavak poslje podne u 5 sati.

Nastavak.

III. listine birača i izbornika.

§. 9.

K ovomu §. donosi zastupnik Josip Zorić izpravak, koji imade dvie česti, te glasi:

Alineja prva neka se briše, a mjesto nje umetne ovo: „U roku od 10 dana, počev od 1. siečnja 1882., imadu izborne deputacije izabrane od podžupanijskih skupština, odnosno u gradskih zastupstvih popisati osobe, koje u smislu prediducih ustanova ovoga zakona imadu pravo bud posredno, bud neposredno birati zastupnika u sabor“.

Ostale alineje istoga §. ostaju nepromienjene.

Glasovanjem prihvaćen §. 9. po odborovoj redakciji, a izpravak u obadvie česti zastupnika Josipa Zorića pao, te §. glasi:

§. 9.

U roku od deset dana nakon proglašenja nazočnoga zakona u sborniku zakona i naredaba imaju gradska i ostala obćinska poglavarstva popisati osobe, koje u smislu prediducih ustanova ovoga zakona imadu pravo bud posredno bud neposredno birati zastupnika u sabor.

U obćinah, u kojih se izborno pravo vrši posredno i neposredno, imadu se napose listine birača sastaviti, a napose listine izbornika.

U obćinah, kojih područje spada na dva ili više izbornih kotara, imaju se za svaki izborni kotar sastaviti posebne listine birača i izbornika za ona mjesta, koja pripadaju dotičnomu izbornomu kotaru.

U gradovih, koji biraju više od jednoga zastupnika, imade se popis obaviti za svaki izborni kotar napose.

§. 10.

K ovomu §. donosi izpravak g. predstojnik unutarnjih posala, koji glasi:

Neka se iza riečî „zak. članku XVI. : 1870.“ još doda ovo: „i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. čl. od 30. prosinca 1873.“; a narodni zastupnik Josip Zorić, koji želi, da popisni posao obavi obćinsko poglavarstvo uz dva izabrana obćinska viećnika.

Glasovanjem prihvaćen predlog odborov uz izpravak kr. zemaljske vlade, a izpravak zast. Josipa Zorića pade; po tom ovaj §. glasi:

§. 10.

U obćinah, uredjenih prama zak. članku XVI. : 1870. i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. čl. od 30. prosinca 1873. obavljaju taj popis obćinska poglavarstva pod neposrednim nadzorom podžupanijskoga izaslanika.

§. 11.

Primljen po predlogu odborovu te glasi:

§. 11.

Po izmaku roka navedena u §. 9. imadu se listine birača i izbornika na svačiji uvid izložiti kroz osam dana u obćinskom uredu i pribiti na obćinski ured; osim toga ima se u svakom mjestu obćine javno izložiti listina birača i izbornika iz dotičnoga mjesta.

Uzeti si prepis od izloženih listina svakomu je slobodno

Čim su listine izložene, imade se to obnarodovati oglasi, priljepljenimi na običnih mjestih, ter valja u oglasu izrično navesti dan od kojega i do kojega su listine izložene, i da je uz osamdnevno izloženje otvoren rok za prigovore proti listinam izbornika i birača“.

IV. Reklamacije proti listinam izbornika i birača i izbor izbornika.

§. 12.

Primljen po predlogu odborovu te glasi:

§. 12.

Tkogod drži, da je protuzakonito izpušten iz listina birača ili izbornika, može u roku od osam dana, računajući od dana, kojega budu listine izložene, i to po mogućnosti uz doprinošenje eventualno potrebitih dokaza zahtjevati, da se u odnosnu listinu unese.

U istom roku može svaki upisani birač ili izbornik i to po mogućnosti uz doprinešenje eventualno potrebitih dokazala zahtievati, da se iz dotičnih listina briše birač ili izbornik u nje nepravilno unešen, ili da se upiše, tko je iz dotičnih listina izpušten.

Reklamacije imadu se podnieti pismeno ili prijaviti ustmeno obćinskomu poglavarstvu, koje je dužno u slučaju potrebe ureda radi pribaviti potrebita dokazala.

O ustmenih reklamacija ima se spisati zapisnik. O svih reklamacija vodi obćinsko poglavarstvo točan popis.

§. 13.

Prima se po predlogu odbora uz izpravak vlade stavljen u §. 10., te §. 13. glasi:

§. 13.

Reklamacije riešavaju:

a) u gradovih odbori, koji sastoje od načelnika ili njegova zamjenika kao predsjednika i dvajuh članova gradskoga zastupstva, koje gradsko zastupstvo izabere većinom glasova;

b) u občinah, uredjenih prema zak. članku XVI.: 1870. i prema redu za občine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. članku od 30. prosinca 1873. odbori, koji sastoje od izaslanika podžupanije kao predsjednika i dvajuh članova občinskoga zastupstva, koje občinsko zastupstvo izabere većinom glasova.

Glede obavljanja pisarničkih poslova imadu predsjednici ovih odbora odrediti što treba.

§. 14.

Prima se po predlogu odborovu te glasi:

§. 14.

Reklamacije proti listinam birača riešava u predstojećem §. 13. sl. b) rečeni odbor u roku od tri dana, bez svakoga daljega priziva, te odredjuje na temelju izpravljenih listina birača u daljnjem roku od tri dana izbor izbornika.

Dan i mjesto izbora ima se tri dana prije izbora u svih mjestih dotične občine proglasiti.

§. 15.

Prima se po predlogu odborovu te glasi:

§. 15.

Izbor izbornika rukovodi odbor sastojeći od občinskoga načelnika i dvajuh občinskih zastupnika, koje občinsko zastupstvo izabere većinom glasova. — Biranje izbornika biva ustmeno i javno. Izbor ovaj valja na tri godine. Izbor prvih izbornika valjati će do konca godine 1884. (§. 36.)

§. 16.

Ovomu §. donosi izpravak zastupnik Juraj Kamenar koji glasi: da se rieč „petdeset" ovako promjeni: „Svaka skupina od 10 birača".

Glasovanjem poimeničnim, koje dovoljnim brojem zatraženo, sliedeći je resultat:

Za odborovu redakciju „31", a za izpravak „13", po tom je §. 16. primljen po predlogu odborovu, a izpravak zastupnika Juraja Kamenara pao, dakle §. 16. glasi:

§. 16.

Svaka skupina od petdeset birača bira izmedju popisanih birača dotične občine jednoga izbornika, koji sa neposrednimi izbornici bira narodnoga zastupnika.

§. 17.

Prima se po predlogu odborovu pošto je zastupnik Juraj Kamenar potegao svoj izpravak na alineju 3. i glasi ovako:

§. 17.

Birači svake pojedine političke občine, i ako je ova razdieljena na više izbornih kotara, svakoga takova diela, biraju izbornike pravilno u mjestu sjedišta dotičnoga občinskoga poglavarstva.

No za pojedina mjesta ili za pojedine gromade mjesta, koja imaju preko 200 popisanih birača, te su preko 10 kilometara odaljena od sjedišta poglavarstva, ima odbor (§. 15.) odrediti izbor izbornika na dotičnom mjestu.

Došavše k izboru birače poziva predsjednik izbornoga odbora onim redom, kojim su u listinu upisani sve do 50.

Svakih 50 birača sačinjava jednu skupinu. Skupine imadu se tako sastavljati, da budu u svaku pribrani birači jednoga mjesta, zatim iz najbližjih susjednih mjesta.

Ako je u skupini od 50 birača prisutno barem njih petorica, biraju jednoga izbornika. Zatim poziva predsjednik istim načinom opet sljedeće skupine od petdeset do petdeset i prisutni od ovih, ako ih ima najmanje petorica za svaku skupinu, biraju po jednoga izbornika.

Ako bi za posljednju skupinu preostao manji broj od petdeset birača, pak su prisutna barem trojica, ovi biraju jednoga izbornika.

Za izbornika izabran je onaj, za koga je absolutna većina glasovala, i ako nebi nitko absolutne većine dobio, ponavljaju izbor prisutni od petdestorice prije glasujućih birača izmedju one dvojice, koji su kod prvog biranja najviše glasova dobili.

Započeto glasovanje nesmije se prekinuti.

§. 18.

Prima se po predlogu odborovu te glasi:

§. 18.

Imena izabranih izbornika ima odbor (§. 15.) po dovršenom izboru na biralištu proglasiti, zatim izložiti načinom propisanim u §. 11. i proglasiti trodnevni rok za prigovore proti izabranim izbornikom, a ujedno posljedak izbora uz prilog listine birača i izbornoga zapisnika priobćiti odboru za riešenje reklamacija (§. 13. b).

§. 19.

Prima se po predlogu odborovu te glasi:

§. 19.

Prigovori proti izabranim izbornikom, odnosno proti izbornom činu, imaju se podnieti občinskomu poglavarstvu po propisu §. 12. u roku od tri dana.

§. 20.

Prima se po predlogu odborovu pa glasi:

§. 20.

Reklamacionalni odbor ima svekolike prigovore tako proti neposrednim kao i proti biranim izbornikom riešiti

u roku od pet dana, računajuć od dana podnešene reklamacije, ter odluke svoje, čim postanu pravomoćne, u izbornih listina provesti.

§. 21.

Prima se po predlogu odbora i prema istomu glasi:

§. 21.

Riešitbe imadu se obrazložiti, ter neodvlačno u pismenom odpravku dostaviti dotičnim strankam.

§. 22.

Prima se po predlogu odborovu uz izpravak kr. zemaljske vlade stavljen u §. 10. i glasi:

§. 22.

Proti riešitbam odbora može dotičnik prizvati kr. stol sedmorice. U prizivu mogu se navesti i doprinieti nova dokazala.

Priziv valja uložiti pismeno ili ustmeno u roku od pet dana, računajuć od dana dostave odborske riešitbe.

U gradovih ulaže se priziv kod gradskoga poglavarstva, u obćinah, uredjenih prema članku XVI. : 1870. i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. čl. od 30. prosinca 1873. kod podžupanije.

O ustmenih prizivnih prijavah ima se spisati zapisnik.

O svih prizivnih prijava vodi se točan popis.

§. 23.

Prima se po predlogu odbora i glasi:

§. 23.

Gradska poglavarstva i podžupanije imadu neodvlačno predložiti prizive uz odborsku odluku i nuždne priloge neposredno kr. stolu sedmorice.

§. 24.

Ovomu §-u. pridonese predstojnik kr. zem. vlade izpravak, da se dometne iza rieči: „predsjednik — njegov zakoniti zamjenik"; a nar. zastupnik dr. Lovro Vidrić izpravak, koji glasi: „kr. stol sedmorice riešava prizive u plenarnoj sjednici".

Glasovanjem primljena je redakcija odborova uz izpravak zastupnika kr. zem. vlade, izpravak dr. Lovre Vidrića pao, te prema tomu glasi §. 24. ovako:

§. 24.

Kr. stol sedmorice riešava prizive u senatu od tri člana. — Senatu predsjeda predsjednik ili zakoniti mu zamjenik.

Kao članovi senata mogu se prizvati i viećnici banskoga stola.

§. 25.

Prima se po predlogu odbora, te glasi:

§. 25.

Senat odlučuje s izključenjem svakoga daljega izvida u tajnoj sjednici absolutnom većinom glasova. Svikoliki prizivi imadu se riešiti u roku od osam dana.

§. 26.

Prima se po predlogu odborovu i prema tomu glasi:

§. 26.

Riešitbe imadu se obrazložiti i u pismenom odpravku bezodvlačno dostaviti oblasti, koja je priziv podniela. — O riešitbah stola sedmorice imadu se bezodvlačno pismeno obaviestiti prizivatelji.

U osam satih zaključi predsjednik sjednicu te ureče buduću na dan 6. srpnja 1881. u ½10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom, i to:

a) Nastavak specijalne debate o osnovi zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

b) Razprava izviešća saborskog odbora za zemaljski proračun o proračunu „Narodnih Novina" za g. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881.

c) Razprava izviešća saborskog odbora za zemaljski proračun o predlogu narod. zastupnika dra. Franje Vrbanića i drugova glede izkaza i povratka predujmova danih „Agramer Zeitungu" iz autonomnog budgeta.

Krestić v. r. **Brantner** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom sada pročitanom zapisniku?

Jovan barun **Živković**: Imam ja!

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Vis. sabore! Pošto je moj izpravak na §. 24. glede zamjenika predsjednika stola sedmorice prihvaćen, to mi se čini, ako sam dobro čuo, da nije dobro u zapisniku stavljeno, jer se tu tako stavilo, kao da je primljena redakcija odborova. To nestoji, jer je rečeno: „predsjednik, ili zakoniti mu zamjenik", i tako je bilo prihvaćeno po vis. saboru.

Predsjednik: Usvaja li vis. sabor ovaj prigovor presv. g. predstojnika odjela za unutarnje poslove?

(Usvaja.)

Ovaj se prigovor usvaja, te se ima zapisnik izpraviti.

Predsjednik: Visoki sabore! Danas i ja imam prigovor proti ovom zapisniku. Ovdje najme stoji to, da sam ja u ½2 sata zaključio sjednicu, pak nastavak naredio na 5 sati. Meni se čini, da ovu rieč „zaključio" nisam rekao, jer zaključiti znači toliko, da se nemože nastaviti više sjednica, nego se ima nova otvoriti. S toga mislim, da bi se moglo reći: obustavio razpravu, te nastavak iste u 5 sati poslje podne odredio.

Usvaja li vis. kuća ovaj izpravak?

(Usvaja se.)

Ja molim neka se zapisnik polag toga izpravi.

Ima li još kakva prigovora proti ovom ovako izpravljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se sada verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci.

Peticionalni odbor podnosi IX. svoj izvještaj o molbah na sabor prispielih i istomu odboru na razpravu ustupljenih.

Stavit će se na dnevni red.

Zastupstvo obćine Gerovo podnaša predstavku glede hrvatskoga grada Rieke.

Ide odboru ad hoc.

Odbor „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stiglih na sabor glede grada Rieke, podnaša svoj izvještaj.

Stavit će se na dnevni red.

Pučka skupština držana u Bjelovaru podnosi predstavku glede grada Rieke.

Ide odboru „ad hoc“.

Visoki sabore! Jučer su gospoda članovi iznenadjeni bili nekakvom pometnjom, koja se slučila. Sjednica najme, koju sam ja bio urekao u prekojučerašnjoj sjednici za danas u ½10 sati, ta sjednica bila je u plakatih, pometnjom nekom već jučer pribitih, oglašena, da će se kao jučer držati u ½10 sati.

To je moglo povoda dati mnogim članovom sabora, da su sbilja iznenadjeni bili, i potrudili se ovamo doći. Ovo predsjedničtvo držalo je za dužnost iztragu povesti glede toga i došlo je do rezultata, da je ta pometnja krivnjom poslužnika ove vis. kuće učinjena. S toga molim za opravdanje i nadam se, da tečajem ovog zasjedanja neće više takove pometnje biti.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o izbornom redu.

Molim g. izvjestitelja mjesto zauzeti i dalje §. 27. nastaviti.

(Mjesto predsjedničko zauze prvi podpredsjednik.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 27. zak. osnove o izbornom redu. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je g. zast. Vidrić sliedeći izpravak.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita taj izpravak, koji glasi): „Stavka“: No izbor ovaj neprieči, niti da se konačno ustanove izborne listine, niti da se preduzme u to vrieme padši izbor narodnoga zastupnika“, neka izostane.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Vidrić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić**: Gospodine predsjedniče! Prije nego idem obrazlagati izpravak, molim za rieč na osobne stvari.

U prijašnjoj sjednici izuštene su javno u ovoj vis. kući tako, da čitav sabor čuti nije mogao, nego nas ovdje na ovoj strani nekolicina, rieči: da mi ovu razpravu duljimo dnevnica radi. Kada bi g. Rubido-Zichy bio sam koji to tvrdi . . .

Predsjednik: Ja bi molio g. zastupnika, neka govori o izpravku, jer ja inače nemogu dopustiti.

Dr. **Lovro Vidrić**: Ja sam molio za rieč prije svega, na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Ja nemogu dopustiti nego stvar.

Dr. **Lovro Vidrić**: Kada bi g. Rubido-Zichy sam to tvrdio, mi bi ovu uvriedu izravnali, kako se pristoji osobi njegovoj. Nu osim njega članovi većine tvrde takova šta. Ja imadem čast proti tomu u ime svoje i drugova očitovati, da kada se jedna stranka proti političkim protivnikom služi ovakovimi sredstvi, onda prestaje svaka politička diskusija.

Rubido-Zichy Radoslav: Molim na osobne primjetbe.

Predsjednik: Izvolite.

Rubido-Zichy Radoslav: Buduć da je gosp. predgovornik mene, moju osobu naglasiti izvolio, moram prije svega kazati, da gosp. predgovornik nije istinu izustio, kada kaže, da sam ja tvrdio, da sva opozicija samo dnevnica radi produljuje razpravu o izbornom zakonu, nego sam to izustio, da se neka osvrne g. govornik opozicije na to, da se tim „todtredereiom“, što se njemački veli, njemu dnevnice badava izplaćuju. Toliko sam imao kazati g. Vidriću. Ako li se pako osobno uvriedjenim nalazi, to sam pripravan njemu osobnu zadovoljštinu dati.

Predsjednik: Predsjedničtvo predlaže vis. kući, da se prelazi preko ovoga predmeta na dnevni red, i gosp. zast. Vidrić neka govori o izpravku.

(Prima se.)

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! U §. 27., u alineji izpravljenoj, sadržana je ustanova, da neprieči biranje nar. zastupnika okolnost ova, ako budu usljed reklamacija neki izbornici brisani iz listine. Moj izpravak nasuprot ide za tim, da se listine nezaključuju sve dotle, dok sa svime nije vas materijal za izbor priredjen i dovršen.

Kada, vis. kućo, nebi ovaj izborni red imao slučajno temelja za izbore budućeg sabora, tada može biti ja ovaj izpravak niti stavio nebi. Ali kad se za tim ide, da na temelju ovoga zakona biramo narodne zastupnike, tada je, vis. sabore, ovdje mogućnost dana, da izključimo velik dio seljačkog svieta, jer se na njega ustanova ova proteže kod izbora i time može vas izbor alteriran biti. S toga preporučam moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Ja sam bio izpravak isti učinio, ali dočim je gosp. Vidrić takodjer izpravak dao, povukao sam ga natrag, nego ću ga zagovarati.

Ovom ustanovom, ako i ima u ovom zakonu izbornom što dobra, uništuje se sve ono dobro njegovo, i ovom ustanovom čini se toliko pogibelji za sam izbor, da se samovolji prepuštaju izborne deputacije ili oni, koji sa-

tavljaju, i oni, koji proizvadjaju sam čin, jer se kaže: No izbor ovaj neprieči, niti da se konačno ustanove zborne listine, niti da se preduzme u to vrieme padši zbor narodnoga zastupnika". Ako se izpusti 30 do 40 udi u jednom izbornom kotaru, to će se uputiti neka eklamiraju i priziv učine, medjutim može se izbor proesti bez da se čeka, dok te reklamacije riešene budu)va je, tako važna ustanova, pogibeljna svojom važnošću, a će moći izborne deputacije i izbore, koji provadjaju, vaki izbor po samovolji svojoj obaviti. Zato sam ja za zpravak ovaj, da se ova alineja izpusti. Kako smo neretni u ovoj debati i u razpravi ovog zakona, od ove trane kada smo preporučali najvažnije ustanove, koje i se morale dodati, preinačiti ili izpustiti, nije se obairala većina ove kuće na nijedan naš izpravak, ja bi nolio visoku kuću, da bar ovaj izpravak uvažiti izvoli, r je ova alineja ovdje nepotrebna i iluzorna, a od veke je važnosti, da će činiti cieli izborni čin nezakonitim, r će zavisiti od samovolje. Za to ga preporučam, da se rihvati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Josip Lehpamer: Molim ja!

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Ja podupirem izpravak, i to s zloga pravednosti; jer, pošto je u §. 47. ustanovljena stanova, koja će se valjda primiti, da se nadpolovičnom ećinom glasova obavlja i svrši izbor, onda je i pradno, da se narodni zastupnik nebira prije, dok se neave sve predradnje. Zato držim, da nije pravedno, kada jednomu, koji imade pravo izborno, nedade prilika, glasuje. Ovo je razlog, s kojeg glasujem za izpravak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko više neželi govoriti, rieč ima gospodin vjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Čini mi , da ovaj izpravak počiva na nekoj maloj pometnji. Naivno, da je riešitba stola sedmorice takova, da kada ieši o pravu izbora, priznavajuć ga ili nepriznavajuć, da j to definitivno riešeno. Kada sve riešitbe uzasljed dodju u reklamacionalni odbor, i onda se definitivno listine ključe, i nemogu se mienjati. Ovo stanovište bilo bi da jednostavno, kada nebi bio pridržan sustav posredg izbora, najme, da birači biraju izbornika. Moguće j najme, da će biti reklamacije podignute proti izborku, koji je izabran po desetorici, pak da tu reklamau stol sedmorice nadje opravdanom, da se dogodi nekva pogrieška u izboru, tako da se može izbor prositi ništetnim. Ako se proglasi ništetnim, naravna je sliedica ta, da se ona skupina, koja je izbor proglasa ništetnim, mora sastati, da bira novog izbornika, i oti ovom izboru može se opet ponoviti cieli postupak rklamacionalni, najprije na odbor reklamacionalni, zatim oti riešenju na stol sedmorice. Odbor držao je za nuždno, da se metne u zakon ustanova takova, koja s jedne strane dopušta ovakav naknadni izbor, jer kada bi se reklo, da se listine definitivno zaključuju, onda bi, čim od stola sedmorice riešitba dodje, skupina birača bila lišena izbornoga prava, nebi niti poslje sudjelovala kod izbora. Odbor držao je, da nebi bilo opravdano, čekati zaključkom listina radi takova pojedina slučaja možda još mjesec dana. To će mi svatko dopustiti, kome je poznata izborna borba i reklamacionalni postupak, da se proti biranju izbornika izvanredno riedko podižu reklamacije. Dapače imade članova ove vis. kuće, koji su od početka ustavnog života ovdje, pak oni su držali, da je to dapače nemoguće. Teoretički je moguće, i radi te teoretične mogućnosti uzeo je odbor naročito u svoju osnovu; ali, jer je to tako malena vjerojatnost, da će se izbor proglasiti ništetnim, držao je, da nebi bilo opravdano čekati zaključkom listina i izborom zastupnika.

Prečastni g. Lehpamer izvolio je reći, da se nijedan državljanin nesmije riešiti svog izbornog prava. Ovdje nije tako; ali s druge strane nemože se zahtievati to, da se izbor nemože obaviti bez nijednog državljanina, koji nema izborno pravo. Radi toga, vis. sabore, ja preporučam predlog odbora bez preinake.

Predsjednik: Sada se stupa na glasovanje.

Najprije će se glasovati o predlogu odbora, zatim o izpravku.

Na 1., 2. i 3. alineju §. 27. predloga odborova nema izpravka.

Prima li vis. kuća ove alineje po predlogu odbora? (Prima se.)

Na alineju 4., jest izpravak; ali se najprije ima glasovati o predlogu odbora bez izpravka.

Prima li vis. sabor alineju 4. §. 27. po predlogu odbora bez izpravka.

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Alineja 4. §. 27. primljena je po predlogu odbora.

Sada ostaje jošte alineja 5., na koju nema izpravka.

Prima li vis. kuća i 5. alineju §. 27. po predlogu odbora.

(Prima se.)

§. 27. jest u cielosti primljen.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 28. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema na ovaj §.

Prima li visoka kuća ovaj §. po predlogu odbora? (Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 29. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu odbora — izpravka nema?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 30. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema, prima li se §. 30. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 31. — Vidi zapisnik 115. sab. sjednice).

Predsjednik: Proti ovomu §. i to proti zadnjoj alineji podnio je gosp. zast. Kamenar sliedeći izpravak.

Bilježnik **Pavao Brandtner** (čita taj izpravak, koji glasi): „da se stavka alineje sedme, slovo c) posvema izpusti".

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar, da obrazloži svoj izpravak.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ova alineja ne samo da je suvišna, nego je pogibeljna. Suvišna je zato, jer u stavki 4. sl. a) i b) jesu članovi dovoljno označeni, koji da se brišu iz listina. Ovakova ustanova, kojom se daje poglavarstvu pravo, da po volji briše iz listina koga hoće, ja mislim, da se nesmije niti nemože dopustiti.

Visoki sabore! Mi znamo, kako su se listine sastavljale prije dosadanjeg zakona. Uvrštivali su se ljudi u listine, koji nisu spadali u nutra, a oni, koji spadaju u nutra brisali su se. Onaj, koji se uvrsti u prvu listinu, nema brige i dolazi na izbor ili imao pravo ili ne; dočim onaj, koji nije uvršten, najodličniji čovjek, ima neprilike, mora reklamirati, prizive stavljati, moljakati, dok se u listinu stavi.

Visoki sabore! Ovaj izborni zakon sastavio se je i prihvatiti će se za ovaj izbor, što je, kako je već ovdje kazano, suvišno bilo, jer mi imademo bolji zakon, na kojem temelju bi se izbori obaviti mogli za budući sabor.

Kazalo se, da će se skoro granica s nami spojiti, tada opet morati će se sastavljati izborni zakon, jer će biti občine i kotari posve inače zaokruženi, ima mnogo manje poreza, i cenzus će se radi nje drugi stavljati. Jednom riečju, ovaj izborni zakon, što se u toliko slavi da su stalne listine, neće biti stalan, osim ako mislite, da će se Krajina za kojih 50 godina s nami spojiti. Ako je pako ova ustanova za sva buduća vremena, onda je jako pogibelja, jer što kaže? Ona kaže: „c) onih u listinah upisanih izbornika, o kojih se poglavarstvo uvjeri, da su u listine krivo bili unešeni, makar da i nije bilo prigovora proti njihovom upisu". Po ovoj ustanovi stavlja u listinu i briše poglavarstvo koga hoće, jer mu zakon to dopušta bez odgovornosti. Dogoditi će se, da netko nebude reklamirao niti će trebati, jer zna da je u listini; dodje na izbor, i kažu mu, da nema prava, jer nije u listini uvršten, zašto on nije nikada znao, da je izabran, jer ga je poglavarstvo samovoljno izbrisalo. Zato mislim, da je ova ustanova suvišna i jako pogibeljna i nepotrebna, jer je ovdje već dovoljno označeno, koji se imadu brisati, s toga preporučam moj izpravak.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Ustaje dr. Vidrić.)

Rieč ima g. zast. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ja dopuštam da se može dogoditi koji slučaj, u kojem bi se ovaj ili onaj iz listine brisati imao, no nastaje pitanje, kako da se predusretne tomu, da se kod tog brisanja neotvori samo volji širom vrata. Tu bi morala neka procedura, nek postupak biti, da poglavarstvo nebriše samo po svojo volji. Dočim toga ovdje nema, to ja podupirem izpravak

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Vis. sabore! Da nebi bil §. 32. ja bi onda pristao na ovaj izpravak, da nebi bil prava nikakva proti ovakovom nasilju poglavarstva. Al §. 32. jasno kaže, da se oba ta izkaza imadu oglasit a proti tomu se može reklamirati. S toga razloga, ja neb mogao biti za izpravak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Dočim nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitel

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! I ovaj j izpravak potekao iz pometnje. Što se kaže o alineji c toga §-a? Tamo govori, da će se oni brisati iz listina, kojih se poglavarstvo uvjerilo, da su u listine krivo une šeni bili. Tamo se negovori, da se iz listina definitivn briše. Poglavarstvo imade sastavljene ovako listine p §. 32. oglasiti i pozvati one, koji imadu kakva prigo vora proti listini, da mogu reklamirati sve do stola sed morice. Da občinsko poglavarstvo ili gradsko pometnjor koga metne u listinu, što nije nemoguće, to može svak koji opazi to, prigovoriti, i ne samo on o čijemu s pravu radi, nego svaki drugi može prigovoriti, da je be razloga iz listine definitivno izpušten, i s toga da se imad u listinu uvrstiti. Što se tiče one izjave g. dra. Vidrića da onaj, koji je definitivno unešen, ima stečeno prav „jus acquisitum", u koje se nesmije dirati, uzimljem slobodu opaziti na to, da revizija listina upravo sasto u tomu, da se listine neprestano drže u pravom suglasj sa faktičnim stanjem. Tu nema stečena prava, koje l se moglo vršiti, ako uvjeti odpadaju, jer je izborno prav javno pravo, a o javnom pravu nemože biti govora z stečeno pravo pojedinog individuuma. Zato dakle, jer sa uvjeren, da se tu neizvrgava nikakvoj pogibelji, i da izpravak g. Kamenara iz pometnje nastao, predlažem, d vis. sabor. izvoli prihvatiti predlog odbora.

Predsjednik: Sliedi glasovanje. Ovaj §. 31. nem izpravka do 7. alineje pod točkom c), s toga ponajpri pitam, prima li se ovaj §. po predlogu odbora sa svin alinejami do 7. pod c)?

(Prima se.)

Prima li vis. sabor zadnju alineju pod c) ovak kako ju je odbor predložio bez izpravka?

(Prima se.)

Ovaj §. 31. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 32. — Vidi z pisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema za ovaj §. Prima li se

(Prima se.)

Ovaj §. 32. primljen je po predlogu odbora.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 33. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 33.? izpravaka nema.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 34. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §., dočim nema izpravka?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 35. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 35., dočim nema izpravka?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 36. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li se §. 36?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 37. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li se §. 37?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 38. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §., dočim izpravka nema?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 39. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovaj §. 39. podnio je g. zastupnik Lehpamer sliedeći izpravak.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita taj izpravak, koji glasi): „Ovaj §. neka počme ovako: mjesto i dan izbora narodnog zastupnika, pak i sat kada izbor počimlje i kada se zaključuje, imade podžupanijska oblast najmanje 10 dana itd. kako je u predlogu odborovom.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Glavna strana mog izpravka temelji se na ustanovi §. 49., gdje se naročito propisuje, što sve treba da sadržaje zapisnik izbornog čina. Tamo se nabraja mjesto, vrieme i sat kada počimlje i kada se zaključuje izbor. Pošto je tamo tako, to je opravdano, da se prama tomu ovdje u zakon stavi, da nebude na volju dotičniku ostavljeno, da može po volji početi. Pošto nije tu označeno točno prema §. 49., mislio sam, da je upravo potrebno, da se to naznači, čega se ima držati; ne samo dakle dan, nego i mjesto, sat, kada počimlje, a kada se zaključuje, jer će drugačije biti otvoreno polje samovoljam. S toga ja mislim, da je opravdan moj izpravak, jer je točnije, nego onako, kako je izvolio gosp. izviestitelj pročitati. Ja preporučam vis. kući ovaj moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja nebi ustao, da g. izvjestitelj nebi našao, da na netemeljitosti naš izpravak stoji.

Mi znamo, vis. sabore, iz prijašnjeg izbora, da se je upućivao narod, hajde tamo, i on je zbilja išao, a nije bilo izbora, tako da je bila pometnja. Mi znamo, visoki sabore, da je ovdje bio razgovor o Rieci, kamo se podžupanijska skupština sazvala, pak se tamo nije mogla držati, van na drugom mjestu, jer je vlada i g. izvjestitelj kazao, da to je već u samom zakonu označeno, jer ono mjesto može izgoriti ili ga može potres srušiti. (Smieh.) Da nebude predsjednik po volji radio i izbor držao kako ga je i kada volja, zato je ova ustanova potrebna, da se mjesto dan i sat kaže, kada izbor počimlje, i kada se svršuje, da nebi izgovora, niti sumnje, niti svadje kod izbora bilo. Mi znamo, što se kod izbora dogadja, da imadu izbornici neprilike sa izbornimi deputacijami itd. Svakako je potrebno, da se točno ovdje označi sve, što se mora znati, zato preporučam ovaj izpravak ne iz pometnje, nego iz osvjedočenja da je važan.

Predsjednik: Rieč ima g. Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović:** Visoki sabore! Ja sam samo opazio, da je g. izvjestitelj ovaj §. sa svime drugačije čitao, nego je ovdje. Sada neznam, da li se može biti tiskarska pogrieška uvukla, ili da je odbor drugačije zaključio, nego li je štampano. To neznam, ali se svakako slažem s tekstuacijom onako, kako je pročitana.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec:** Visoki sabore! Ovdje imadem ja izvornik. Kod štampanja dogodila se je pometnja, da su rieči one izpale. Ovo što su gospoda opazila, izostalo je jednostavno štamparskom pogrieškom. Što se tiče izpravka g. Lehpamera, to držim, da je potekao iz okolnosti, što mjesto biranja nije opredieljeno. U §. 2. je već mjesto biranja opredieljeno, te je bilo suvišno dalje ga opredjeljivati, a da to mjesto, kako je g. Kamenar rekao, propade ili ga potres sruši, onda se imade izbor pod vedrim nebom držati. Nadam se, da naša domovina neće biti tako nesretna, da bi ciela mjesta propadala. U ostalom proti izpravku nemam ništa, ali ipak uz uvjet, da se iza rieči „podžupanija“ uvrsti „odnosno gradsko poglavarstvo“. Dakle u ime odbora izpravljam proti očekivanju g. Kamenara.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi ponajprije ovako:

„Prima li vis. kuća §. 39. po predlogu odbora“.

Ona gospoda, koja su zato, da se §. 39. bez izpravka po predlogu odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Prima li vis. kuća §. 39. sa izpravkom gosp. zast. Lehpamera i dodatkom g. izvjestitelja odbora?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

§. 39. primljen je po izpravku g. zast. Lehpamera sa dodatkom g. izvjestitelja odbora.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 40. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je g. zast. Folnegović sliedeći izpravak.

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita taj izpravak, koji glasi): „čim je dan izbora" u mjesto „čim je izbor".

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Fran Folnegović: To je samo stilizacija izpravljena, da se reče mjesto: „čim je izbor narodnih zastupnika proglašen", „čim je dan proglašen".

(Glasovi: Dobro je! — Netreba obrazloženja.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Ja prihvaćam ovaj izpravak.

Predsjednik: Prima li vis. kuća §. 40. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li se izpravak g. Folnegovića?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 41. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovaj §. prispjela su tri izpravka i to: Izpravak vis. vlade, da se primi i ovdje onaj dodatak, koji je prije primljen već u §. 3., onda je izpravak g. dr. Peičića i Šavora, te glase:

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita izpravke dr. Peičića i Šavora).

Izpravak g. dra. Peičića glasi:

„Izborom narodnoga zastupnika ravna odbor, koji se ima ustrojiti za svaki pojedini kotar".

Članovi odbora mogu biti samo izbornici, vješti čitanju i pisanju.

Predsjednik odbora jest u grad. izbor. kotarih izaslanik grad. poglavarstva; u županijskih izbor. kotarih, sastojećih se iz obćina, uredjenih prama čl. XVI.: 1870. i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zakonskim člankom od 30. prosinca 1873. — izaslanik podžupanije one, u obsegu koje je biralište.

U gradovih i onih upravnih obćinah, koje same za sebe sačinjavaju izborni kotar, odbor se sastoji iz dva člana uz predsjednika.

U ostalih izbornih kotarih, sastojećih se iz upravnih obćina, podredjenih podžupanijskoj oblasti, odbor se sastoji uz predsjednika iz onoliko članova, koliko imade upravnih obćina, koje spadaju na dotični izborni kotar.

Odbornike biraju zastupstva onih gradskih dotično upravnih obćina, koje u svojoj cielosti spadaju u dotični izborni kotar.

Ako bi gradska, dotično obćinska zastupstva propustila izabrati odbornike, imenuje predsjednik odbora propisani broj članova izmedju prisutnih izbornika, vještih čitanju i pisanju.

Predsjednik imenuje izmedju prisutnih čitanju i pisanju vještih izbornika zamjenike onim izabranim odbornikom, kojih nebi bilo na biralištu u vrieme, kada se izbor ima započeti". — A izpravak g. Šavora:

„Iza riečî zak. čl. XVI.: 1870. neka se doda: „i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom članku XV. od 30. prosinca 1873."

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Moj izpravak nije ništa novoga, jer je to već primljeno u §. 3.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Peičić, da obrazloži svoj izpravak.

Aleksander Peičić: Visoki sabore! Uvod moga izpravka ostao je od rieči isti kao što štilizacija §. 41. samo su u drugom dielu predložene promjene. Ustanova §. 41., vis. sabore, ide na to, da se pri samom izbornom činu red uzdrži, red takav, kojim se zajamčuje prava sloboda izbora. Ja držim, da svrha ta sa redakcijom odbora postignuta nije iz razloga sliedećih: Predlaže se prije svega u redakciji odborovoj kao način, kojim će se doći do onih članova, koji će uz predsjednika ravnati izborom, t. j. žrieb. Ja, vis. sabore, ovo sredstvo žriebanja smatram prvo za nepraktično, a drugo, u nekojih slučajevih za neizvedivo. Prvo nego počme izbor, ima se konštatirati, tko zna čitati i pisati i kako zna čitati i pisati. To je vrlo različito i vrlo široko. Ja držim da nije dovoljno, da dotični, koji hoće u obzir doći, zna naprosto samo čitati i pisati. No pošto je ovdje kontrola vrlo važna, da zna čitati i pisati, tko će to konštatirati u buni i onom metežu, koji se običaje dogadjati prije začeta izbora. To se neće moći obaviti ako tko zna površno samo čitati i pisati, ili možda samo ime svoje podpisati, takov će biti izabran i doći će u odbor takav. Neće nužda biti napominjati posljedice, koje bi se odtuda poroditi mogle.

Uzimljem slobodu upozoriti vis. kuću, da će žriebanje ovo sliediti neposredno pred izborom, gdje je donekle veća strast, gdje ima nemira, gdje ima gungule, gdje ima meteža. Metnimo slučaj taj, vis. sabore, da se sastanu dvie stranke, gdje jedna drugoj nepropušta ništa, to će uvjek u takovu slučaju manjina osujetiti žriebanje. Obzirom na one kotare, a tih ima dosti, gdje je 5, 6 do 700 izbornika, pitam vis. sabor, koliko će nuždno biti vremena za konštatirati, koji izbornik zna čitati i pisati. Može biti i cielo vrieme neće biti dovoljno za ustanovljenje izbornoga čina, koji će biti tako rekuć i nemoguć.

Naprotiv drugog mog predloga jezgra leži u tom da se uz predsjednika, koji ravna red, imadu podvrći dva odbornika, koji su izabrani u gradovih od poglavarstva a u seoskih obćinah od svakog pojedinog poglavarstva koje je u području obćine. Izbor takav po svojoj naravi neće se obaviti pred samim izbornim činom, nego biti će dužnost i zadaća poglavarstva izbor taj obaviti ili jedan ili dva dana prije izbora; ali na svaki način prije izbora, tako da predsjednik izborne deputacije može reći

občinsko je poglavarstvo ovog i ovog izabralo. Pri izboru tomu na svaki način moći će poglavarstvo mirno razsuditi sve momente i znati koga će izabrati.

Napokon polažem, vis. sabore, važnost na ustanovu tu, da od svake upravne obćine bude po jedan zastupnik, a to zato, jer vam je poznato, da se vrlo često dogadja, da mjesto onoga, koji je u listinu unešen, glasuje njegov sin ili rodjak, a ne onaj, koji je u listinu unešen. Kontrolirati može samo onaj, komu su u istinu sve osobe u listini navedene lično poznate. Tomu ćemo doskočiti, ako iz svake upravne obćine jednog odbornika damo, koji će tu kontrolu voditi. I stoga preporučam ja vis. saboru svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Šavor.

Josip Šavor: Visoki sabore! Ovo obćenito zanimanje, i ona obćenita pozornost, kojom se pretresa predležeća osnova, dolazi odatle, kolika se važnost u ovu osnovu polaže. To je pravo, u redu, i to se svagdje po eminentu ustavnom pravu tako radi, da se tomu poslu najveća pozornost obraća, tim više, da se svakoj mogućoj pogibelji ukloni i izbjegne, tako da se ta pogibelj budi preprieči, budi prikrati.

Svi razlozi, koji se do sada na obranu zakonske osnove navadjaju, nisu me uputiti mogli, da bi po naš politički život probitačno i shodno bilo, da se ova osnova napriečac primi i usvoji. Ja mislim, da nebi bilo pravedno, niti po slobodan izbor probitačno, kada puk i narod, imajuć pravo birati, to svoje pravo nebi vršiti mogao. Ja držim, da je posao izborni izključivo posao naroda. Ako to stoji, onda bi bilo potrebno, da i predsjednici i odbornici u reklamacijah, u izvršivanju izbornog čina budu po narodu izabirani, a podnipošto da budu podžupanijski činovnici, jer samo takvi moći će pravo narod zastupati, i onda će se moći sabor zvati, da je skup i sbor i narodnih zastupnika. Ja mislim, da nijednoga ovdje nema, koji bi misao onu o našem narodu gojio, pak bi si pomislio, da narod naš nema sposobnosti, da nije niti vrstan, i da on posao izbora narodnoga zastupnika ovršiti nemože. Ako zakon dopušta narodu našemu, da si on po svojoj domisli i želji sam načelnika, bilježnika i blagajnika izabere, pak ako mu dopušta, da upliva u riešavanje školskih poslova, koji su mnogo zamašniji nego ovi, to ja nebi mogao misliti niti predmnievati, kako je narod naš izpravno u tom obziru tupoglav, da on nebi mogao izbore svoje vršiti onako, kako mu duša i savjest kaže. Ovdje, gospodo, nikakvo umovanje i dokazivanje nepomaže, ovo bi se ljepše činom, izkustvom i praksom dokazati moglo. Evo ovih dana bila je paralelka u sabornici povučena izmedju onih izbora, koji se pod zaštitom zakona bez upliva podžupanijskih činovnika obavljaju, i onih izbora, koji su potlačenjem zakona i podkupljivanjem javnih činovnika obavljani, pak se pokazao posljedak taj, da su oni izbori, koji su se pod zaštitom zakona bez upliva i zaštite činovnika obavili, na obće zadovoljstvo izvršeni bili, dočim je protivno bilo kod onih izbora, koji su se sudjelovanjem javnih činovnika i pod uplivom vršili. Ja, gospodo, kada bi vlada činovnike imala prave i plemenite i u postavljanju njihovom onako sretna bila, da bi same Aristide i Catone izabirala i nebi ti ljudi bili stranom slavohlepni, da bi bili od karaktera, i ja se nebi protivio ničemu, da upliva vlada po svojih organih i činovnicih svojih. Pak nadalje, visoki sabore, mislim, da po vladu i upliv njezin nebi bilo od najmanjeg probitka, da ona kao stranka na popriště izborne borbe dodje. Ja si vladu predstavljam kao vlast, koja treba da se predoči narodu čista, pravedna, nepristrana, da se na nju niti sjena niti sumnja pristranosti baciti nemože. Ako pako to stoji, onda neznam kako bi onoj pogibelji mogla izbjeći vis. vlada, jer ako budu sudjelovanjem njezinih organa izbori nepovoljno izpali, onda eo ipso nemože izbjeći prigovoru ovom. Ako pako budu povoljno izpali, to onda neće izbjeći prigovoru pristranosti, kojim gubi autoritet vlada. Pak ja nerazumijem i neznam si razloga podieliti, zašto i s kojih uzroka teži vis. vlada, da ona kod izborâ toliko upliva; jer, ako je vlada sporazumna sa narodom, onda eo ipso budu izbori izpali onako, kako će biti njezina težnja. Vis. sabore! Koliko vas ovdje vidim, ponajviše ih je onih, koji su prije tri godine slobodnom voljom naroda izabrani, slobodnom voljom naroda, bez uticaja i uplivanja vlade. Zar vam je ugled manji, ili se stidite, da ste mandat iz ruku naroda primili? Zar mislite, da bi vam ugled veći bio, veće dostojanstvo i veći ponos, kada bi sudjelovanjem vis. vlade izabrani bili? Zato nemogu nikako iz tih razloga pristati na to, da bi bilo sbilja konkretno i pravedno, da se ovaj §. 41. primi onako, kako je sastavljen; zato sam se usudio na ovaj §. izpravak staviti, komu je smisao taj, da je predsjednik izborne deputacije onaj, koga izabere obćinsko zastupstvo one obćine, u obsegu koje je biralište.

Što se pako tiče izpravka g. Peičića, to ja na njega pristajem.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Ja bi bio za izpravak g. zastupnika Peičića u njegovoj cielosti, kada bi bio §. 2. primljen onako kako ga je odbor predložio. Nu, pošto je ovaj §. promienjen tako, da se na nekih biralištih nespominje nijedna podpuna politička obćina, nego komadi od raznih političkih obćina, s toga bi mislio, da se primi izpravak g. Peičića tom razlikom, da se u alineji 4. alineji izpuste rieči: „u svojoj cielosti“.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Na ovaj §. podnešena su dva izpravka, i to: izpravak g. dr. Peičića, koji cieli §. preinačuje, ako ne po sadržaju, to po formi‘ i izpravak g. Šavora, koji se odnosi samo na predsjep-

nika, a u ostalom želi i sam g. izpravitelj, da bi se izpravak g. Peičića prihvatio.

Ja ću biti tako slobodan, pak ću se najprvo osvrnuti na izpravak onaj, odnoseći se na predsjednika. Odbor mislio je, da se izbor narodnog zastupnika nesmije sasvime u neizvjestnosti ostaviti, premda je težio za tim, da se izbor taj što nepristranije obavi. Dokaz tomu jest, što je odredjeno, da se žriebom obavi izbor dvojice odbornika, koji uz predsjednika imadu figurirati. Glede predsjednika mislio je odbor, da je u interesu provedenja zakona, da se predsjedničtvo povjeri osobi upravi vještoj, jer predsjedničtvo mora vršiti policajnu vlast u svakoj stvari, paziti na red, bditi, da se zakon točno vrši, može pozvati i oružanu silu u pomoć. Odbor radi ove velike vlasti, koju predsjednik ima, držao je, da je uputno vlast povjeriti osobi, koja već po svojem zanimanju imade rutine i vještine, da se tom vlašću neposluži na štetu izbornika, reda i zakona. Mislio je odbor, da je bezpristranost izbora dovoljno zajamčena time, ako većina odbora bude sastavljena iz samih čitanju i pisanju vještih izbornika, i držao je za najshodnije žriebanje. Poznato je odboru, i prigovaralo se je mnogo proti tomu, da je vrlo težko to provesti, i tako predlog odbora nije naišao na obćenito susretanje. Što se tiče navoda g. izpravitelja, da predsjednika bira obćinsko zastupstvo one obćine, gdje se izbor obaviti ima, nisam se uvjerio o protivnom. I ja se slažem podpunoma sa g. izpraviteljem, da je izbor narodnoga zastupnika pravi narodni čin; ali to se nesmije uzeti tako, da to ništa neinteresira upravne oblasti, jer su one odgovorne za provadjanje zakona. Ako se dade prilika upravnim oblastim, da rukovode, da samo bdiju, držim da nenastaje nikakve pogibelji. Svakako je sigurnije, ako poglavarstvo ili podžupanija izabire neko zastupstvo, jer se napokon može lahko dogoditi, da zastupstvo izabere osobu, koja nije kadra odgovarati najčednijim zahtjevom, koji se stavljaju na predsjednika. Radi toga nebi mogao prihvatiti izpravak g. Šavora.

Što se tiče izpravka g. Peičića, to sam bio slobodan prije opaziti, da on cieli §. u cielosti obuhvaća i predlaže druge ustanove glede odbornika, koji imadu sa predsjednikom rukovoditi izbor.

Ja moram iskreno kazati, da nemam sa svoje strane proti tomu ništa, i držim, da niti odbor nebi imao proti ovomu ništa, kada bi mu bilo prije predloženo, jer je to jedini način, kojim se bezpristrano izbor obaviti može, ako svaka upravna obćina kroz jednog zastupnika u odboru zastupana bude. Samo moram onomu prigovoriti, što je već g. zastupnik Mirko Hrvat iztaknuo, da najme u ovom izpravku, ako bi hotio primljen biti, moraju biti izpuštene rieči: „u svojoj cielosti", jer istina, imade kotara izbornih takovih, gdje upravna obćina nebira u svojoj cielosti. Posljedica toga, kada bi se ovakov predlog prihvatio, bila bi, da nebi bilo odbornika, koji bi rukovodili izbor. Meni je samomu poznato nekoliko takovih kotara.

U ostalom red sam zahtieva, da se u slučaju ako jedno poglavarstvo nebi izabralo, jedno pravilo postavi, kako će ipak doći na kraj i omogućiti izbor, da se nebi osujetio. S toga bi u cielosti ovaj izpravak prihvatio, ali samo uz izpuštenje riečih: „u svojoj cielosti".

Dr. **Aleksander Peičić**: Vis. sabore: Ja molim samo za jednu rieč. Pošto sam se uvjerio na dva mjesta, da ima takovih obćina, s toga pristajem na to, da se te rieči izpuste.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Ovdje su tri izpravka. Prvi je vis. vlade, koja ništa nemienja, već dodaje samo ono što je već primljeno drugi je g. Peičića, a treći g. Šavora.

Glasovati će se najprije o predlogu odbora sa dodatkom vis. vlade. Padne li ovaj, onda će se glasovati o predlogu odbora sa izpravkom gosp. Šavora, jer ova manje mienja, a padne li napokon i ovaj, glasovati će se o izpravku g. dra. Peičića sa dodatkom vis. vlade.

Prima li vis. sabor §. 41. po predlogu odbora sa dodatkom vis. vlade? Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Predlog odbora je pao.

Prima li vis. sabor predlog odbora sa izpravkom g. Šavora? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Izpravak g. Šavora nije primljen.

Prima li vis. sabor §. 41. po izpravku g. dr. Peičića sa dodatkom vis. vlade? Ona gospoda, koja su zato, da se §. 41. po izpravku gosp. dr. Peičića sa dodatkom vis. vlade primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

§. 41. primljen je po izpravku gosp. dr. Peičića sa dodatkom vis. vlade.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 42. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Nema izpravka.

Prima li se §. 42. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 43. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema.

Prima li se §. 43. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 44. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema.

Prima li se §. 44. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Molim! Danas je dan za interpelacije, a već je [illegible] sati, to će se preći sada na interpelacije, a kasnije n[illegible] staviti §. 45.

(Zvoni.) Rieč ima nar. zast. g. barun Zmajić, da stavi interpelaciju.

Bartol barun **Zmajić**: Visoki sabore! Sa pouzdana vriela znadem, da će se dne 15. listopada o. g. otvoriti na Rieci trgovačka akademija, i to u istih onih prostorija, u kojih je sada gimnazija naša. U tu svrhu hoće gradsko poglavarstvo riečko ponoviti shodne korake, da se izposluje od vlade hrvatske, da spomenutu sgradu preda gradskomu poglavarstvu, nu odvrati ga gubernij riečki imenito dotični povjerenik, dokazav njima, da su se dotična vlada hrvatska i ugarska već sporazumile, kako će i kojim načinom tu sgradu, gdje se sada nahodi riečka gimnazija, odstupiti. Je li to istina ili ne, to mi nije poznato. Nu pošto od onog vremena, od kada je taj dotični g. povjerenik to dokazao, da će to sporazumljenje sliediti, na Rieci nijedan se ne brini za sgradu ili za mjesto, u kojem bi se ta akademija otvoriti imala, i ništa se ne čuje, a znade se ipak, da je odlučeno 15. listopada otvoriti ju. S toga bi sliedilo, da će se otvoriti u prostorijah onih, u kojih je sada riečka gimnazija. S druge strane pako visoka vlada naša nije nikakve korake načinila, i ništa se neznade, ako bi to bila istina, da se pobrine za jednu drugu sgradu i to na Rieci. S toga iskreno kažem, ja sam si smatrao za dužnost, možda samo u mojem interesu, jer sam stanovnik grada Rieke, u ime 70 i više obiteljih grada Rieke, koje su povjerile onomu vrlomu sboru gimnazijalnomu svoju djecu, da stavim sliedeću interpelaciju (čita):

S razloga, što će se na Rieci na 15. listopada t. g. otvoriti trgovačka akademija, i to u istih onih prostorija, u kojih se sada nalazi hrvatska gimnazija;

s razloga, što se pogovara, da su u pogledu odstupljenja rečene sgrade u tu svrhu sporazumne obje vlade, ugarska naime i hrvatska;

s razloga, što bi, ako li je tomu u istinu tako, valjalo za vremena pobrinuti se za drugu prikladnu sgradu; čast mi je upitati Vašu preuzvišenost, da li su spomenuti glasovi istiniti, a ako jesu — je li se visoka vlada pobrinula za druge prostorije, i što je u to ime jur polučeno?

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima g. zast. Vrbanić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Važnost zemljištnog posjeda za sadašnjost i budućnost svakog naroda, poznata je svim članovom ove visoke kuće kojih se tiče. Zna se takodjer, gospodo, kakav položaj danas zemljištni posjed zauzimlje naprama novčanom kapitalu, koji polag današnjeg gospodarstvenog razvoja, čini se, da će prevladati zemljištni posjed. Ono gospodarstvo novčanog kapitala nad kapitalom zemljištnim, to je signatura temporis danas. To je ono, što danas države prosvjetljene valjanom i dobrom upravnom politikom nastoje odstraniti, a i Hrvatska bi morala, ako neće, da zemljištni posjed dodje u štadij, u kojem je prije g. 1848. bio, i ako neće, da se redje pojavljuju žalostni slučaji kao što danas. Ja neću, gospodo, razlagati, jer nije mjesto, kako usljed konkretnog i strogog izršivanja pravila i ustanova gradjanskoga prava i obzirom na odnošaje medju zakupodavcem i zakupoprimcem, medju vjerovnikom i dužnikom, zemljištni posjednik do toga dodje, da ga upravo u ime novčanog kapitala mogu potjerati sa njegovog zemljišta, i da ga mogu učiniti proletarcem. Ja neću niti to spominjati, kako u prosvjetljenih država ozbiljno misle o tom, kako da se ove ustanove gradjanskog prava zamiene upravnom politikom, koja upravna politika nemože propustiti, da se u interesu novčanog kapitala, zemljištni kapital, odnosno zemljištni posjed, izključuje ne samo od ustavnog prava, nego od uprave same, jer je, gospodo, valjanoj upravi dobro poznata važnost, koju zemljištni posjed ima, pak usljed toga valjana uprava nastoji svakom državljaninu pribaviti one uvjete za razvoj gospodarstva, koje si pribaviti nemože, te nastoji ta uprava u prosvjetljenih država odstraniti sve ono, što u pogibelj može staviti zemljištni posjed. Hoće li se, gospodo, naša uprava povesti za timi modernimi, to neznam, ali to znam, ako uprava naša podje tim putem, to će uzalud korak dotle biti, dok se uprava financijalna bude držala gorjeg stanovišta od onog, kojeg se drži novčani kapital. Ja rekoh, da će sve dielovanje naše uprave naprama zemljištnom posjedu bez uspjeha biti dotle, dok bude financijalna uprava gorja od novčanog kapitala. Na ovu tvrdnju ovlaštuju me najnoviji pojavi, koji se dogadjaju u našoj domovini. Čovjek, koji je tako nesretan, da nemože namiriti državni porez, taj izgubije svoj nekretni imetak. Financijalni ga erar uzme pod ovrhu, zaplieni, i to dobro dodje pod bubanj. Uz koju se cienu ovršno ta dobra prodaju, poznato je dobro. Neka mi bude dozvoljeno, da navedem neke primjere. Gospodarska podružnica pakračka razpravljala je nedavno u sjednici o tih žalostnih dogodjajih, te se je tom prilikom konštatiralo, da je u toj podžupaniji sesija zemlje, koja je bila procienjena na 34.000 for., radi dužnog poreza od 733 for. došla na bubanj, i prošla za 1 for. (Senzacija u dvorani.), nadalje, da se je druga jedna sesija, koja je bila procienjena na 4110 for., prodala ovršno sbog dužnog poreza od 762 for. za 1 for. itd. Takovih primjera mogao bi nabrojiti desetak, iz kojih se vidi, da financijalni erar upravo tare naše ljude i posjed, i da njihovom imovinom razpolaže gorje, nego najgorji lihvar. Kada se seljaku imovina proda za 1 for., on gubi posjed, koji njemu nije samo 4000 for. vriedan, nego više, jer ima uzdržavati svoju obitelj, a financ. ga erar steče za 1 for., postane vlastnikom i procera čitavu obitelj njegovu. Taj siromak ostaje još uvjek dužan, jer je samo 1 for. za porez plaćeno, te nemože imati ni nepokretnog niti pokretnog ništa, jer čim si što privriedi. eto ti lihvara financ. erara, i taj siromak, koji je proćeran iz zemljišta svoga i kućišta, ne može do ničesa doći, već postane pravi proletarac.

*

Ovo je pojav tako žalostan u našoj domovini, tim više, jer ga ne izvode lihvari obični, nego ga izvodi vlast državna, njoj ima biti stalo do toga, ne da si ga za časak za 1 for. pribavi, nego da stvori takov posjed, koji će moći trajnim načinom plaćati državi, što njoj pripada. Ovako država 1 for. dobije, drugo nikada ništa. Ova, gospodo, stvar, mogla bi po svojoj naravi spadati drugamo, ali upravna politika, o kojoj sam govorio, tjera naš seljački stališ iz nepokretnog posjeda i stvara proletarijat, koji nije na teret financ eraru, nego nama. To su, gospodo, okolnosti, koje ovu stvar u uzki savez s nutarnjom upravom dovode. Mi ćemo, ako se bude tako nadalje postupalo, mjesto zdravih posjednika, mjesto seljačkog stališa dobiti proletarce, iz kojih se radjaju sva druga zla. Vi ćete dobiti mjesto valjanog stališa, lopove i nevaljalce. Danas se sve države proti socijalizmu ogradjuju, a kod nas ga financ. erar stvara. (Živio na ljevici.) Neka nas, gospodo, bog občuva od te moderne struje u našoj domovini, koju struju sačinjaju proletarci, kao najbolje orudje za prevratne socijalističke ideje. Koga ćemo tada poslati proti tim? Nikoga, gospodo, jer smo seljački stališ mi uništili usljed ovakog nevaljalog i lihvarskog postupka od strane financ. erara. To nije sve, financ. erar kada kupi dobro za 1 fr. ili više, onda proda. Prije svega je pitanje, je li ga proda za kakov dobitak. Meni su poznati slučajevi, gdje je imao gubitak. On bi bio profitirao, da je seljaka ostavio na zemljištu, mjesto što ga je prodao drugomu. Imade slučajeva, da je neka zadruga u Vugrovcu bila dužna 199 for. poreza, nemogav poreza podmiriti, došle su joj nepokretnosti pod bubanj, erar financ. kupio je te nekretnine, koje su bile procienjene na 5800 for., za 566 for. Financ. erar dao se je zatim intabulirati i zadruga je bila proćerana i ostala bez kućišta, financ. erar je vlastnikom bio. Na to predložio je porezni nadzornik, da bi se neke čestice te zadružne imovine prodale za 200 for., to se nije prihvatilo, nego što se je dogodilo? Dogodilo se je to, da su se te nekretnine, premda su za 566 for. kupljene, prodale jednomu financ. tajniku za 230 for. i taj je kupo-prodajni ugovor potvrdjen u Zagrebu 3. lipnja 1881. i podpisan je pod njim financ. ravnatelj, nosi broj 20. Dakle, gospodo moja, da je financ. erar, neću reći mudro, kako zahtieva prava racionalna politika, nego čovječno postupao, on bi bio zadrugi posjed ostavio, i bio bi dobio, a ovako je izgubio, jer je za 566 for. kupio, a prodao za 230 for. Ovo su, gospodo, takovi pojavi, koji će nas dovesti tamo, da će danas ili sutra narod propasti, ako se svimi mogućimi silami sa svih strana vis. vlade na put nestane. Još je jedna okolnost. Kada financ. erar kupi ovakov posjed, ja držim bar u mojoj slaboj pameti, da ta nekretnina postane imovina državna. To je imovina zajedničkog erara.

Taj zajednički erar, koji posjeduje imovinu, nebi ju smio niti prodati bez privole našega sabora po ustanovah nagodbenog zakona. Nego kako vidim, ta se privola našeg sabora nikada netraži. Izviše, ja bi u toj privoli našeg sabora našao, akoprem slabi, ali ipak nekakov ključ, kojim bi mi ovakove štetne posliedice zapriečili. Mi sa naše strane nikada nebi dozvolili prodaju zemljišta. Ali kako rekoh, ne samo da nastaju okolnosti žalostne po seljaka, nego i po nas sve, jer svi jedan s drugim stojimo u savezu sa seljakom, a nedaje se od nikud ljeka. Usljed svih tih okolnostih ja sam tako slobodan, na vis. vladu staviti sliedeću interpelaciju:

„Je li vis. vladi poznato, da kr. financ. erar za nekoliko forinti, a često puta za jednu jedincatu forintu kupuje od poreznoga dužnika nepokretnine, koje su rad poreznih zaostataka na ovršnih dražba došle pod bubanj; te da kraj svega toga poreznomu dužniku i u buduće na teret upisuje onaj isti porezni zaostatak, radi kojega mu je financ. erar oduzeo svu imovinu?

Ako je ova okolnost poznata vis. vladi, što je ona učinila s gledišta narodno-gospodarske politike, da se ovakovomu postupku financijalnih organa na put stane?

Je li poznato vis. vladi, da kr. financ. erar ovim načinom kupljene nekretnine, koje postadoše vlastničtvom kr. zajedničkoga erara, opet dalje prodaje i to na temelju jednostavne privole kr. financ. ravnateljstva? Ako jest, smatra li ovakovu prodaju vis. vlada suglasnom s onom ustanovom §. 8. z. čl. I.: 1868., po kojoj se bez privole hrvatskoga sabora nebi smjele prodati one nekretnine zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga erara, koje leže u obsegu kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Ako ju smatra, čim vis. vlada taj nazor opravdava, ako pak nesmatra, što je ona nakana učiniti, da se u svakomu slučaju spomenutoj ustanovi §. 8. zadovolji?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Mjeseca siečnja o. g. ja sam bi tako slobodan upraviti na vis. vladu interpelaciju gled phylloxere. U veljači je odgovorila vis. vlada na moj interpelaciju, i ovim se je odgovorom umirila vis. kuć Na ovaj odgovor vis. vlade ovdje reflektirati možebi nije uputno, nije umjestno, jer bi ja onda to imao prav činiti, ali sam bio odsutan, pošto nisam znao, da će n se tada odgovoriti. Medjutim dosta budi spomenuti t da me pouzdani ljudi uvjeravaju, kako je phylloxera o prošle jeseni do sada u onom predjelu Hrvatske, gd se je pojavila, deseterostručni obseg zauzela, i dosta n je spomenuti to, da osim nekog pokušaja po neko Sodiću, ništa od strane vlade za utamanjenje phylloxe dosada učinjeno nije. Komentara ovomu nestavljam, g spodo, nego ću samo jednostavno pročitati moju inte pelaciju, koja ovako glasi:

„U koliko se je phylloxera vastatrix razširila Hrvatskoj od prošle jeseni?

Što je vis. vlada medjutim, naročito ovoga proljeća za njezino ugušenje pokušala?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Više nema nijedne interpelacije, prelazi se na dnevni red i to na nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o izbornom redu i to §. 45.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 45. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

(Mjesto predsjedničko zauze opet predsjednik sabora.)

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na §. 45. podnio g. zast. Marjanović sliedeći izpravak.

Bilj. Pav. **Brantner** (čita izpravak, glaseći): mjesto „izborne deputacije" neka se uvrsti „izbornog odbora".

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. dr. Marjanović. (Glasovi: Netreba! — Prima se.)

Prima li dakle vis. sabor §. 45. po predlogu odbora sa izpravkom g. dr. Marjanovića?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 46. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je ovomu §-u podnio g. zastupnik Marjanović sliedeći izpravak.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita taj izpravak koji glasi): „poslije rieči „ustmena", neka se metne: „;" pak neka se stavi: „Žene glasuju po svojih punomoćnicih".

Predsjednik: Zatim je izpravak g. zast. Folnegovića.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita taj izpravak, koji glasi): 1. alineja da glasi: „izbornici imadu k izboru doći osobno, a prosto im je glasovati ustmeno ili tajno t. j. glasovnicami".

Predsjednik: I konačno izpravak g. dr. Vrbanića.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita dotični izpravak, koji glasi): „u §. 46. neka se na kraju sliedeća stavka doda: Nu slobodno je glasovati svakomu izborniku, koji još nije glasovao, sve dotle, dok neizmine ura, odredjena za zaključak izbornoga čina".

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Marjanović, da obrazloži izpravak.

Dr. **Luka Marjanović**: Vis. sabore! Ja ću biti kratak. Mene ovlašćuje naš zakon na ovaj izpravak, zakon najme o ustrojstvu gradskih občina. Mnogi ljudi, učeniji nego ja, bavili su se pitanjem o izbornom pravu žena, ne samo aktivnom, nego pasivnom, kao n. p. Stuart Millnu; moje individualno mnienje glede toga, vis. sabore, jest ovo: Ako se cenzus uzimlje izhodištem izbornoga prava za temelj i sredstvo, kako je presv. g. predstojnik pravosudja izvolio izjaviti, to doista znamo svi, da imade u svakoj zemlji i u našoj samostalnih žena, trgovačkih udova, posjednica trgovina, koje plaćaju porez svejedno kao mužkarci, nema razloga pravog u ovom pogledu, da nebi žene bile izjednačene u tom pogledu. Zašto one nebi imale politička prava, te zašto nebi one, koje teret državni nose, imale izborno aktivno pravo, i zašto im se nebi dalo po svojih punomoćnicih glasovati. Napose, da spomenem nešto što moje mnienje bolje pobudjuje. Uzmimo ženu udovicu, vis. sabore, koliko je ona materijalno neodvisna, koliko naobražena, ona je udova sirota, dajte joj aktivno pravo izborno, pak ćete vidjeti, koliko će više pomoći u mužkarca naći, kada zna da mu udova može glas dati, koga on treba, kako će podporu naći, kad izborno pravo vrši. (Dr. Marijan Derenčin: Zašto ne pasivno!) Mene je pobudio na ovaj izpravak zakon o ustrojstvu gradskih občina, koji, govoreći o aktivnom pravu, govori takodjer o žena, dočim u ovoj osnovi zakonskoj se nigdje niti nespominju, nego se samo govori obćenito o mužkarcih. S toga sam mislio na temelju zakona ovaj izpravak podnieti, te sam obćenito kazao, da one glasuju po svojih punomoćnicih. Ja zaključujem, vis. sabore, time, da, ako ostane stilizacija bez moga izpravka, onda će svaki tumačitelj zakona biti ovlašten reći, da žene isto tako glasuju kao i mužkarci. Ja mislim, da najbolji zagovaratelj prava nebi ženam dopustio, pak niti ja, inače to pravo vršiti, nego po punomoćnicih, i zato sam taj izpravak podnio, koji vis. saboru preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Fran Folnegović: Izpravak moj ide tamo, da se dozvoli tajno glasovanje. Što bi ja znao, dva su prigovora proti tajnom glasovanju, a to su: 1. Da je jako često moguća zloporaba prigodom tajnog glasovanja; 2. da se tim načinom manifestira neiskrenost, i gubi se odvažnost reći, što se misli. Prvi prigovor, kojeg sam spomenuo, odpada, ako se sjetimo, da je kod izbora za obćinsko vieće dozvoljeno glasovati ceduljami, i da se zloporabe ovdje neopažaju. Drugi prigovor odpada tim više, što se znade veoma dobro, da dok imade onih, koji moć u ruci drže, i tu moć hoće upotriebiti za svoje posebne svrhe, dotle da će biti uvjek ljudi, koji će iz raznih obzira, osobito u siromašnijem razredu, da nepropadnu oni i obitelj, zaželiti tajno glasovanje. Ja držim, da je opravdano opredieliti tajno glasovanje. Tajno glasovanje biti će velika zaprieka onim groznim korupcijam, koje su se prigodom izborâ često u Hrvatskoj prokušavale, bojim se, da će se opet prokušavati, jer se ovaj zakon negradi nego za vladu, koja nije štedila novaca niti obećanja za da prodre sa svojimi s višeg načela nečistimi svrhami. Nije tomu davno, što se je javno pogovaralo i sam je jedan gosp. kazao, mene je jedan izbor koštao u dva izborna kotara 11.800 fr. gotova novca. Nije tomu davno, što sam ja kao mjestni sudac dobio u ruke mjenicu izdatu na 100, kojom obtužuje vlastelin jednog seljaka, da mu neka plati 100 fr., koju je mjenicu podpisao seljak zato, jer su mu dali 100 fr. obećanjem da neće mjenicu protestirati, ako bude za njih glasovao; on je glasovao, oni mjenicu nisu protestirali, a sada ju utužuju. Bude li tajno glasovanje dozvoljeno, biti će užasnih ovakovih pojava manje. Važnost tajnog glasovanja pripoznata je u svih naprednih država i zemalja, gdje

se liberalizam nesmatra fantonom i fikcijom, nego gdje se liberalizam smatra onako kakav je, pak će prije ili poslje pobjediti uzprkos javnom glasovanju. Toliko mi je spomenuti, da vlada voli ustmeno glasovanje i protežira ga; ali se pita, kako to, da su vlade, koje tako strašno zagovaraju ustmeno glasovanje, od tako kratka života? Na to je jednostavni odgovor taj, što nemaju trajne podloge, i nemogu dugo obstojati. Sve, što nemisli iskreno, kako govori, nemože dugo vjeru uživati, tako ni vlade, koje imajuć na ustih, govore, iztiču, kako ljube podpunu slobodu izbornu, a s druge strane stavljajuć izborom sve moguće zaprieke u samom zakonu, prije ili poslje morati će nastradati, te od vlastite trulosti propasti i razpasti se. Nije tomu davno da se je razplinula jedna vlada u Hrvatskoj, koja je velikim entuzijazmom na čelo naroda postavljena bila. Ovo su motivi, s kojih je opravdan moj izpravak. Već mi je gosp. izvjestitelj unapried javio, kako mu je jako žao, da odsudjuje moj izpravak, jer da po sudu i znanju njegovom nema nijedne države na svietu, gdje bi bilo tajno glasovanje. Gosp. izvjestitelj će mi dopustiti, da medju nami postoji neko nesporazumljenje. Svagdje, gdje je tajno glasovanje, mora biti i javno kao što u gradskom redu, gdje se glasuje sa glasovnicami, nu može se, i slobodno je i ustmeno glasovati; to se može i na temelju mog izpravka učiniti, samo će biti daljnja posljedica, ako bi vis. sabor mene blagoizvolio iznenaditi i prihvatiti moj izpravak, da će se onda morati eventualne mjere učiniti, kako će se to glasovanje tajno provesti. S toga preporučujem moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. dr. Vrbanić da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Visoki sabore! Ja, obrazlagajući svoj izpravak, mislim reflektirati na ostale izpravke. Alineja 3. §. 45. čini mi se posve nejasna, i na temelju ove stilizacije može nastati različiti postupak u načinu biranja. U 3. alineji §. 46. imadu se imena čitati abecednim redom, koji ondje dade svoj glas, i to se još jednom čita prije nego se izbor zaključi; ali po štilizaciji ovog §. nemože kod drugog čitanja glasovati za narodnog zastupnika. Tomu dolazi ona okolnost, da se neprejudicira vrieme, kada se ima čitati, nego se daje na volju predsjedniku deputacije, koji može odmah iza prvog čitanja preduzeti i drugo. Istina, kaže se: „prije nego se zaključi“, ali taj prije može biti i pet sati prije, a ne 5 minuta. U ostalom, gospodo, ovo sam izpravio obzirom na okolnost onu, što birači naši dolaze na birališt̄e ne onako kao zagrebački, nego putuju 2, 3, 4 i više ura, dok dodju na birališt̄e. Na putu im se može dogoditi nezgoda, da neće moći doći onaj prvi put, kada se budu čitala imena. Držim, da se ovakvom stilizacijom otegoćuje izborno pravo državljana naših, što nebi smielo biti. Ja dopuštam, da se čita, ali ako tko slučajno ili nesgodom zakasni i dodje na izbor, a nije bio prisutan kada se je čitalo, ja neznam, zašto se nebi tomu čovjeku dozvolilo, da svoj glas dade. Uzmimo, gospodo, prvi put se čita u 8 sati; dodje čovjek, koji je imao posla u 10 sati, nu drugo je čitanje u dva sata, taj čovjek ne samo da je izgubio čitavo prije podne, nego mora toliko vremena čekati i trošiti.

Ja, gospodo, nevidim u ovoj stilizaciji opravdana razloga, a mogli bi se naći ljudi, koji bi to protumačili, da se je time htielo ograničiti izborno pravo, i predati opet samovolji predsjednika. Ja mislim, da moj izpravak samo razjasnjuje stilizaciju, da je slobodno svakomu izborniku glas dati sve dotle, dok neizmine ura. Nedaje se mojim izpravkom našim izbornikom nešta više nego što je prije bilo, nego mogućnost, da uz prištednju vremena i troška mogu glasovati, s toga ga ja što toplije preporučam.

Što se tiče ostalih izpravaka, to mi se je osvrnuti na izpravak g. Marjanovića, da se žene pripuste izboru po punomoćnicih. Ovdje nije to pitanje, da li žene imadu pravo ili ne, bar za mene nije. Zato nije, jer je to već vis. sabor riešio, a sabor proti svojim zaključkom neprima prigovora. U ovoj zakonskoj osnovi nije razlike medju mužkimi i ženskimi, jer gdje se veli: „vlastnik“, to može jednako i žena kao muž biti. Gdje to stoji, da javnu tvrdku može samo mužkarac imati? Imade ih gdje su i žene. Kaže se nadalje: „obrtnici, trgovci“, što je pako generalan izraz, koji se mora razlikovati. Ako nije odbor htio dati pravo ženam, onda se moralo ovdje jasno reći. Kada pako niste to učinili, onda ja zaključujem, da ste time htieli izborno pravo ženam dati, te bi onda izpravak g. Marjanovića suvišan bio, nu ovaj je potreban, da nenastane hiatus u zakonu, i ja ga podupirem, ne zato da žene dobiju pravo, jer ga već imaju nego konsekvencije radi. Što se tiče izpravka g. Folnegovića, ja znam da ima prigovora i za ustmeno i pismeno glasovanje. Promišljajuć prigovore, vidim, da su prigovori proti ustmenom glasovanju mnogo težji, i da pismeno tajno glasovanje sve to veću važnost dobiva, pak sam s toga i za izpravak g. Folnegovića.

Predsjednik: Rieč ima predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Pitanje o javnosti i tajnosti votuma, nije još konačno riešeno niti u znanosti niti u legislaciji evropejskoj. Ima razloga, kao što je g. predgovornik rekao, za tajnost, a ima ih i takovih, koji govore proti tajnosti.

Ja moram poreći, što je uztvrdio veleštovani gosp. zast. Folnegović, da su svi čisti liberalci, svi oni, kojima nije liberalizam fraza, pristaše, zagovaratelji tajnog glasovanja. Ja ću prvog liberalca Evrope danas navesti, i t. Stuarta Milla, koji je zagovornik javnosti glasovanja. Njemu neće g. zast. Folnegović poreći čistoću liberalnosti, i sbilja on piše ne samo za Engleze, nego za cie svíet.

On navadja kao razlog za tajnost glasovanja to, d

u ustavnoj državi bez odgovornosti onoga, što netko radi u javnom životu, nemože se pomisliti na pravi razvoj ustava. Ustavni život može se samo onda izvoditi, ako svaki u javnom životu odgovara za svoja djela, a tajnost glasovanja izključuje odgovornost. Zato drže Stuartom Millom jako odlični zakonodavci i teoretici, da se javno glasovanje predpostavi tajnom glasovanju. Nadalje u prilog javnosti navadja i to, da je tajnost nemoralna, dapače povod nemoralnosti, te imade ljudi, koji znajuć, da će tajno glasovati, grade se javno kao pristaše ove ili one ideje, te oni ljudi tajno poriču ono, što su javno kazali. Ovo je jako nemoralno, a nemoralnost nesmije nikada, osobito liberalni zakonodavac, štititi.

Rekao je g. zast. Folnegović, da su vlade zaljubljene u tajno glasovanje, jer ono zajamčuje neku kontrolu. Ja ću mu dokazati iz najbliže povjesti, i navesti vladu, po kojoj se sigurno jako poveo g. Folnegović, jer je ona uvela tajno glasovanje, i to je austrijska vlada u Českoj. Kada je austrijska vlada u Českoj izbore proglasila, utekla se je u tajno glasovanje, misleći, da će pod štitom tajnoga glasovanja razbiti onu protivnu stranku, ali nije uspjela. Dapače česki birači, koji su u Austriji najinteligentniji, pokazali su, da je istinita rieč Stuarta Milla, da je nemoralno tajno glasovanje; jer akoprem je zakon dopustio glasovanje tajno, to su svi svoje cedulje izborne vlastitim imenom podpisali. Ovo navadjam za razlog, da tajno glasovanje nije takovo sredstvo, kojim bi se obezbiedio slobodan izbor.

Ja sam samo proti tom izpravku htio govoriti prepuštajuć ostalo g. izvjestitelju.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Gjuro Kamenar: Molim ja.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja ne bi trebao govoriti o izpravku g. Marjanovića glede žena, dočim je to pitanje zaista riešeno u ovoj vis. kući, kada smo stvorili zakon o gradskih obćina, nego da samo iztaknem važnost tog izbora, navesti ću samo moju obćinu. Skoro svi vlastelini predali su svojim suprugam imanja. Uzme li se, gospodo, da nemamo u onoj okolici nijednog vlastelina, nego same seljake, jer žene ne imadu glasa, a vlastelini ga ne imadu, jer su predali ženam imanja. Imade, vis. sabore, u našoj obćini imanja od hiljadu jutara, koja plaćaju 6 do 700 for. poreza, pak neimadu nikakva upliva na izbor dotičnog zastupnika, što je jako ubitačno.

Vis. sabore! Ja mislim, da jedna udova može mnogo razboritija biti, nego njezin suprug, pak da može kroz svog punomoćnika glas dati kojemu da zastupa dobro obćine, a to nije u nikakvom pogledu iluzorno, da bi se moglo podsmiehivati g. Marjanoviću. Pak dočim sam ja opazio, kada je g. Marjanović govorio, nekakvo negodovanje, osobito od gospodina . . .

Predsjednik (zvoni): Molim liepo stvar ova spada na predsjedničtvo. Pojedini član nemože si kritiku glede ponašanja drugog člana arogirati. Ja ću paziti na dostojanstvo ove kuće. Molim, izvolite se o ovom pitanju izjaviti, pripada li gospodjam pravo izbora ili ne.

Gjuro Kamenar: Ja sam smatrao za dužnost, učiniti one opazke, da iztaknem važnost toga, da se ženam pravo izbora dopusti. Uzmite, koliko žena u Zagrebu ima, koje imadu samostalne trgovine, kavane, birtije, koje su kadre to uzdržati i porez plaćati. Mislim, da se njima mora dopustiti, da uplivaju na izbore gradske i saborske, i da imaju interes u ovoj zemlji.

Što se tiče tajnog glasovanja, vis. sabore, i tu sam opazio negodovanje, i radi toga sam se ustao. Bolje razložit nego gosp. sam, nisam u stanju, nego samo ovo vam kažem: Ja za moju osobu i svaki Hrvat, koji je odlučan, ne će se bojati javnog glasovanja, te sile nema na svietu, koja bi ga mogla korumpirati. Taj će svaki glasovati po svom osvjedočenju. Ali, vis. sabore, kada se stvara ovakav izborni red od nas, od zastupnika, koji smo od vlastitog naroda poslani ovamo, kada mu izborni red stvaramo, ja mislim, da tu nema nikakva razmišljanja, i da mi možemo dopustiti tajno glasovanje. Netrebate se toga bojati. Mi se moramo bojati svašta, nesamo od osobe današnjega bana, nego mogu i druge okolnosti nastupiti, da će se, što sam već kazao u prošloj sjednici, naši sinovi proganjati u službi. Onih, koji su bez službe, koji su odlučni, ne treba se bojati, ali mi moramo za naše sinove skrbiti, da ne budu proganjani, i da nepostanu opet prosjaci, da svoj glas dadu po svojoj volji, da tajno glasuju. Ja ovo zagovaram od sve duše upravo zato, jer izborni red, ja mislim, ima sadržavati sve ustanove, da bude izbor dobre volje i bez straha, da onaj, koji hoće glasovati, glasuje i tajno. Glede izpravka gosp. Vrbanića netreba govoriti, jer je jasno, da se ovaj izpravak može i mora primiti. Zato podupirem i njega.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio nije, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore? Ja si uzimljem najprije slobodu upozoriti gosp. Kamenara na veliku nedosljednost, u kojoj se nalazi. On uvjek iztiče svoju konservativnost, da je on najkonservativniji u cielom saboru, ipak na brzu ruku i bez priprave podupire najradikalniju ustanovu. Ja razumijem, da bi on volio imati kao načelnik vlasteline nego seljake (Smieh.), ali moram kazati, da odgovara stanju prava, da su seljaci u nutra, a da nisu vlastelini.

Visoki sabore! Ja moram, makar se izvrgao prigovoru negalantnosti, sasvime odlučno ustati proti izpravku mog vrlo štovanog druga, inače kolege dra. Marjanovića. Moram se izjaviti, da mi se malo čudnovato čini taktika, kada se putem interpretacije hoće doći do vršenja političkih prava po ženami. Istina je, da se je Stuart Mill borio za to, i izazvao vrlo burnu debatu u parlamentu, ali će se moj štovani drug dr. Marjanović siećati vrlo dobro onih prigovora, koje je iz štovanja prama krasnom

spolu, o kojem se radi, nebi htio ponavljati. Gosp. dr. Marjanović veli, da se putem interpretacije na temelju toga, što se je sve izreklo i na temelju toga što je već sabor dozvolio izborno pravo ženam u gradskom redu nečini razliku izmedju ženskog i mužkog spola. Ja nedržim gradski red za izvor kodifikacije ne samo u ovom nego i u drugom. Pak makar da je to samo putem interpretacije došlo, onda bi se još više morao čuditi, kada bi se došlo do toga, da ne ima razlike medju mužkim i ženskim spolom, pak da je zakonodavac htio da se pod mužkim spolom imadu razumievati i žene. Samo ondje, gdje se neradi o takvih odnošajih, gdje su žene izključene može služiti „quis" i za žene, a to je velim samo u onih odnošajih, gdje nema nikakva razloga dvojiti o podpunoj volji zakonodavca. Kada se pako radi o vršenju političkih prava „kat eksohen" kao što je to „jus suffrage", izborno pravo, onda se nemože na temelju nikakove interpretacije, do sada recipirane medju pravnici, dozvoliti pravo izborno ženam.

Izvolio se je g. dr. Vrbanić pozvati na vlastničtvo, pak kaže, gdje se veli vlastnik, da to može žena jednako kao muž biti. Kada bi se radilo o privatnom pravu, dopuštam, da bi to bilo moguće uzeti, ali kada se radi o javnom pravu, da bi se mogao vlastnik za vlastnicu uzeti, to ne, i zakonodavac bi, kada nebi to točno razstavio, slabo svoju zadaću razumio. Vlastnik je mužkoga spola, i kada se govori o privatnom pravu netreba reći i vlastnica, jer se to razumi, pošto su žene za vlastničtvo isto tako sposobne, kao i mužkarci. Ali kada se govori o vršenju političkih prava, to je jako nuždno razstaviti, tim više, što nam do sada nije palo na pamet, da žene biraju, pak i zakon od g. 1848. nije se u tom pogledu ništa do danas promienio. Da nisu žene tu uvršćene, to je sasvim opravdano, jer su do danas žene kod nas iz eminentno političkih prava izključene, sada je li više ili manje, ja se u to neću upuštati, ali sam proti interpretaciji, kojom se hoće ženam to pravo podieliti. Kada bi Stuart Mill to čuo, svakako bi se, neću reći okrenuo u grobu, ali nasmiešio.

Što se tiče izpravka g. Folnegovića, ja ne bi o njem ništa govorio, pošto je g. presvietli o njem rekao, da me nije izazvao. Ja priznajem, da sam u privatnom razgovoru kazao, da sam proti tomu, jer bi bila nezgrapnost. Meni se je opetovano dogodilo, da se na moje privatne razgovore u saboru pozivlje.

Ja nezamjeravam g. Folnegoviću, jer ja ono, što kažem u privatnom razgovoru, kažem i javno, da bi se velika nesgrapnost time počinila, kada bi se u jednom zakonu uz javno dopustilo još i tajno glasovanje. Što se tiče prednosti jednoga proti drugom, to se je izrazio vrlo dobro o tom g. predstojnik pravosudnoga odjela. Nemogu niti ja da neizjavim, da ja tajno glasovanje nedržim za nikakvo jamstvo slobode, jer mi je poznato iz povjesti, da su narodi, dok je bilo javno glasovanje, „viva vox", napredovali u domaćih gradjanskih i političkih kriepostih, ali odkada su uveli tajno glasovanje, počela je aritmetičkom progressiom propadati svaka kriepost družtvena i politička.

Što se tiče izpravka g. Vrbanića, da oni izbornici, pošto se je već i drugi put pročitala izborna listina, mogu ako dodju, još glasovati, moram kazati, da ovaj izpravak potiče iz predmnjeve, da je svaki uzet kao zloban, zločest, dok protivno nije dokazano. Ako se to u privatnom životu može izticati, to mi se čini, da za zakonodavca nebi bilo pravo, da on to svojom aksiomom postavi.

Izvolio je g. dr. Vrbanić reći, da se otegoćuje izborno pravo time, da imade izbornika, koji po četiri sata na biralište idu, pak kada na prvo čitanje prekasno dodju, moraju čekati do drugog čitanja više sati, što im velike neprilike zadaje. Meni se čini, da je najveća neprilika u tom pogledu u gradovih, gdje imade mnogo izbornika, jer moraju doći svi u početku, a ako u početku zakasne, moraju gledati da dodju u svršetku, pak sam vidio, da se oni, koji dodju kasnije, pošto je već listina pročitana, nisu silili, da čekaju na drugo čitanje. Za veće jamstvo čitaju se, prije nego se zaključi abecednim redom, svi oni, koji nisu bili kod prvog čitanja prisutni, pak je svakomu prilika dana, da se javi, i da glasuje, i za veću sigurnost čita se sve prije nego li se izborni akt zaključi. S toga držim, da je suvišan ovaj izpravak g. Vrbanića, kao i ostali izpravci, te preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Visoki sabore! Po mom mnienju po pravilih našega poslovnika ima se glasovati najprije o predlogu odbora i to onako, kako je tekstiran, a o alinejah ima se samo onda glasovati, kada na više alineja jednog paragrafa dodju amendementi. Ovdje su amendementi samo na jednu alineju. Samo na prvu alineju odnosi se amendement predložen po g. Folnegoviću i amendement predložen po g. dru. Marjanoviću. Amendement g. dr. Vrbanića jest poseban amendement, te se o njem posebno glasovati mora. Moguće je da se prihvati ovaj §. 46. onako kako je po odboru predložen, zato ćemo najprije glasovati o §. 46. in totalitate.

Fran Folnegović: Molim, da se poimence glasuje.

Predsjednik: Ja se ne protivim tomu, glasovati će se poimence, i to o čitavom paragrafu. Ona gospoda koja su zato, da se ovaj §. 46. primi onako, kako je po odboru predložen, glasovati će sa „da"; a ona, koja su proti tomu sa „ne". Ako padne ovaj paragraf in totalitate, onda će se glasovati o alineji prvoj s amendementom g. dra. Marjanovića i o amendementu g. Folnegovića a ako li padne predlog odbora, onda odpada to glasovanje, te će glasovati posebice o dodatku g. dra. Vrbanića.

Mirko Hrvat: Ja mislim, da bi se najprije glasovalo o §. 46. sa izključenjem svih izpravaka.

Predsjednik: Ja mislim, moja gospodo, da se može glasovati ob ovom dodatku, jer se time ništa nemienja. Sada će se, molim, poimence glasovati o §. 46. onako, kako je po odboru predložen, zatim će se, ako li ovaj prodre, glasovati o dodatku predloženom po gosp. dru. Vrbaniću.

(Glasovi: Čujmo!)

Bilj. **Jovan Steković** (čita abecednim redom imena nar. zastupnika, od kojih glasovaše)

sa „da“:

Bartolović Ivan, Bunjik Vatroslav, dr. Derenčin Marijan, Gjurgjević Vaso, grof Erdödy Stjepan, Hrvat Mirko, Josipović Stjepan, Kotur Vaso, Kranjčić Gjuro, Kušević Svetozar, dr. Lončarić Marko, Mihalović Josip, Miškatović Josip, dr. Mubić Pavao, barun Ottenfels Šišman, barun Ožegović Ljudevit, ban Pejacsevich Ladislav grof, grof Pejacsevich Teodor dr., Popović Stevo, Poh Antun, Reizner Ljudevit, Rubido-Zichy Radoslav, Sladović Matija, Seitz Vinko, dr. Spevec Stjepan, dr. Šram Lavoslav, Stengel Gjuro, Steković Jovan, dr. Subotić Jovan, Vrančić Ivo, dr. Vučetić Stjepan, Vončina Ivan, barun Zmajić Bartol, Zindl Ante, barun Živković Jovan;

sa „ne“:

Brandtner Pavao, Crnadak Gjuro, Dungjerović Ivan, Folnegović Fran, dr. Jordan Antun, Kamenar Gjuro, Lehpamer Josip, dr. Marjanović Luka, Reizer Franjo, barun Rukavina Gjuro, Šavor Josip, Türk Franjo, Valušnig Andro, Vidrić Lovro, dr. Vrbanić Franjo, Zorić Josip.

Predsjednik: Visoki sabore! 36 ih je glasovalo sa „da“, a 16 sa „ne“, i time je §. 46. primljen. Sada nastaje pitanje, prihvaća li vis. sabor dodatak g. dra. Vrbanića, koji glasi: „Nu slobodno je glasovati svakomu izborniku, koji još nije glasovao, sve dotle, dok neizmine ura, odredjena za zaključak izbornoga čina“.

Ona gospoda, koja su zato, da se taj dodatak primi, neka izvole ustati. (Ustaje manjina.)

Predloženi dodatak je pao. — Molim §. 47.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 47. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Ovomu je §-u. stavio g. Kamenar slijedeći izpravak: da se u drugoj alineji izpusti rieč „glasujućih“, a da se usvoji rieč „prisutnih“.

Rieč ima g. nar. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Ja mislim, da je ovdje samo stilizacija pogriešna. Ako nije stilizacija pogriešna, onda je pogrieška važna, ako bi se dozvolilo glasujućim, a prisutnim ne. Ja nemogu razumieti, kako može tko glasovati, ako prisutan nije (Smieh). Ja sam s toga, da se stavi kako je bilo do sada na svih zakonih, da se kaže: „prisutnih izbornika“. Zato molim, da se ovaj izpravak radi važnosti same stvari uvrsti u zakon, da se briše rieč: „glasujućih“, pak metne rieč: „prisutnih“.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja dopuštam g. Kamenaru, da nije moguće da tko glasuje, a nije prisutan, akoprem može i prisutan biti pak neglasovati, što se dogadja, ako vidi da je u manjini. Ako je došao na biralište da glasuje, on prisutan glasujući, i zato držim da je suvišan ovaj izpravak, i predlažem predlog odbora.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati!

(Ustaje većina.)

§. 47. primljen je po predlogu odbora.

Visoki sabore! Ja sada prekidam sjednicu, ona će se nastaviti poslje podne u 5 sati.

(Svršetak u 1/2 2 sata poslje podne.)

Nastavak sto sedamnaeste saborske sjednice,

obdržavane dne 6. srpnja 1881. u 5 sati poslje podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Nastavak i svršetak specijalne debate o zakonu ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. — Početak i svršetak razprave o izviešću sab. odbora za zemaljski proračun o proračunu „Narodnih Novina" za god. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881. — Početak i svršetak razprave o izviešću sab. odbora za zemaljski proračun, o predlogu nar. zast. dra. Franje Vrbanića o predujmovih danih listu: „Agramer Zeitung".

Predsjednik (zvoni): Sjednica se nastavlja. Ja molim gosp. izvjestitelja, da izvoli čitati §. 48.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 48. zakonske osnove ob izbornom redu po predlogu odborovu. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je ovomu paragrafu podnio g. zast. Kamenar izpravak.

Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. **Pavao Brandtner** (hoće da čita. Glasovi: To je već izpravljeno).

Predsjednik: Daklem je ovo bezpredmetno.

Prima li vis. sabor ovaj §. 48. ovako, kako je predložen po odboru?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 49. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: I ovomu je paragrafu podnio gosp. Kamenar izpravak, kojega molim pročitati.

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita izpravak, koji glasi): „da se u četvrtoj liniji izpusti rieč „glasujućih" pa uvrsti „prisutnih".

(Glasovi: To je već riešeno.)

Gjuro Kamenar: Ja bi preporučio ovo, akoprem nije primljeno u §. 47. Ja neodustajem od mog mnienja i izpravka, nego molim svakako, da se to primi, jer inače nebudu mnogi razumili ovu ustanovu. Ako se neće izpustit „glasujućih", neka se reče bar „prisutnih glasova".

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja sam naveo razlog kod §. 47., s kojega nisam mogao biti za ovaj izpravak. Razlog je glavni taj, što će onda biti, kada ih više dodje na biralište, pak jedan dio neće da glasuje, da li se većinom smatra većina absolutna prisutnih ili glasujućih. Odbor je tomu na kraj došao, pak je ustanovio, da se gleda na većinu onih, koji glasuju. Drugi se nemože nitko uzeti, nego onaj, koji glasuje, jer onaj, koji je došao na izbor, neka glasuje. S toga nebi mogao prihvatiti izpravak g. Kamenara.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se §. 49. primi onako, kako je predložen po odboru, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Primljeno.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 50. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 50. ovako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 51. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 51.?

(Prima se.)

Čast mi je javiti ovoj vis. kući, da je gosp. zast. dr. Vrbanić, poduprt po dovoljnom broju članova, podnio sliedeći predlog.

Bilj. **Pavao Brantner** (čita taj predlog, koji glasi)

VII. Zaštita slobode izbora.

§. 52.

Tko izborne listine izkrivi tim, što u nje unosi osobe kojim organ, pozvan da popiše birače ili izbornike, nije priznao pravo izbora, ili što u nje neunosi osoba, kojim je odbor izborno pravo priznao, kriv je prekršaja, te se ima kazniti zatvorom od jednoga do tri mjeseca dana.

Ako je pako krivac bio članom organa, koji je obavljao popis, ima se dotičnik kazniti strogim zatvorom od tri do šest mjeseci.

§. 53.

Javni, državni, zemaljski, gradski i obćinski činovnici, koji na zahtjev popisujućega organa posvjedoče neistinite okolnosti, da liše izbornoga prava osobu, kojoj to pravo pripada, ili da ga priskrbe onoj, kojoj to pravo nepristoji, nadalje osobe, koje su zvane sastavljati izborne listine, ako izkrive, zataje ili unište uredovne izprave, koje se tiču izbornoga prava pojedinih, krivi su prekršaja, te se imadu kazniti strogim zatvorom od dva do četiri mjeseca i novčanom globom do 500 for. a. v.

§. 54.

Tko silom, prietnjom sili ili himbom zaprieči birače ili izbornike u slobodnom vršenju izbornoga prava, kriv je prekršaja povriede izbornoga prava i kazni se zatvorom od jednoga do tri mjeseca i novčanom globom do 100 for.

§. 55.

Tko biraču ili izborniku dade ili obeća novac, ili na koju korist, pogodnost ili užitak, da u obće neglasuje, ili da glasuje ili neglasuje za stanovitoga kandidata, kazni se strogim zatvorom od dva do četiri mjeseca i novčanom globom do 500 for. a. vr.

Ista se kazan uporavljuje i na birače ili izbornike, koji, da dadu ili uzkrate glas, ili da u obće neglasuju, primu novac, korist, pogodnost ili užitak, ili prihvate takova obećanja, ili rodjaci, koji njihovim znanjem primiše novac, korist, pogodnost ili prihvatiše obećanje takovo.

§. 56.

Javni činovnik zemaljski, gradski ili obćinski, te podžup. izaslanik, koji djelom spadajući u njegov uredovni djelokrug, ili obećanjem takova djela nastoji sklonuti izbornika ili birača, da neglasuje u obće, ili da glasuje ili neglasuje za stanovitoga kandidata, kriv je prekršaja i kazni se zatvorom od jednoga do tri mjeseca dana.

§. 57.

Član izbornoga odbora kriv je prekršaja i kazni se strogim zatvorom od šest mjeseci, ako ustmeno dani glas zabilježi proti očitovanoj volji glasujuće osobe, glasove krivo sbroji, izborne listine unište, odnese ili na koji drugi način glasovanje ili njegov posljedak izkrivi, ili izborni čin osujeti.

§. 58.

Tko, nebudući član odbora izbornoga, koji rukovodi izbor, izborne listine uništi ili odnese, kazni se radi prekršaja strogim zatvorom od jednoga do tri mjeseca.

§. 59.

Tko pod tudjim imenom glasuje ili prijavi, da će glasovati, tko u jednom te istom izbornom kotaru glasuje iza kako je u drugom kojem već glasovao, kazni se radi prekršaja zatvorom od 14 do jednoga mjeseca dana i novčanom globom do 100 for.

§. 60.

Progon radi prekršaja navedenih u §§. 52.—59. pripada kaznenim sudom.

§. 61.

U slučaju §§. 57. i 58. može se povesti kazneni postupak samo onda, ako je prijava za izbora učinjena izbornomu odboru, ili najkašnije osam dana poslje proglašena izbora političkoj oblasti ili sudu.

U slučajevih §§. 54., 55., 56. i 61. izključen je pako kazneni progon, ako prijava nije podnešena sudu trideset dana poslje dana, kojega je kažnjivo djelo počinjeno.

§ 62.

Radi kažnjivih djela, navedenih u §§. 52. do uključivo 59. ima se uz kazan slobode suditi na obustavu političkih prava, a na gubitak službe samo onda, ako je krivac obnašao javnu službu kad je počinio kaznjivo djelo".

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Sve države više manje idu za tim, da obezbiede slobodu izbora od svakog upliva, došao on ma s koje strane. Sve više manje idu za tim, da se izjava pojedinog državljanina, kada vrši svoje državničko pravo i državničku dužnost, da se ta njegova izjava obezbiedi od svakog nasilja, došlog s koje strane. U tome, gospodo, ja mislim jamstvo za pravu slobodu izbora. Donekle su sve moderne države stavile ovakove slične ustanove u svojih zakonih na posebnoj strani. Ja se neću daleko u razloge potrebe i ovlaštenosti ovakova zakona upuštati, jer kao što je meni, tako je i svima nama stalo do toga, da izbori budu izgledom nepokvarene podpune narodne slobode. To pako samo onda može biti, ako se upliv, makar došao s koje strane, posve odstrani, i ako se svakomu omogući, da on svoj glas dade kako njegova savjest dopušta.

Ovo, što sam imao čast predložiti, nije ništa novoga, jer je vis. vlada u osnovi kaznenoga zakona to stavila, ja sam to učinio obzirom na kazneni zakon. Kazne normirane u predlogu, jesu mnogo blažje, nego li kazne one, što ih je normirala osnova vladina zakona. Ja se, vis. sabore, nadam, da će slavna većina ove vis. kuće ovaj naš predlog primiti tim više, jer je pitanje, kada će osnova novog kaznenog zakona u kriepost stupiti, još jako daleko. Prošle su već dvie godine dana, što je vis. vlada predložila na prev. sankciju ovaj važni zakon, pa još ni danas nije niti korak dalje dospio. Ja sam podpunoma uvjeren, da će mnogo i mnogo godina proći, dok se novi zakon privede u život. Dotle mislim, da mi hrvatske državljane nesmijemo ostaviti lišene prava

*

slobode izbora, koju si slobodu nemogu pomisliti dotle, dok se zakon neustanovi za one, koji budu nastojali budi silom budi himbom, izkriviti pravu volju naroda. U to ime ja i moji drugovi predlažemo ovo, moleć, da se uvrsti u izborni red.

Predsjednik: Mi smo čuli, vis. sabore, razloge i ja moram istinito priznati, da su važni razlozi, ali je samo pitanje, što kaže naš poslovnik, §. 29. alineja 2. poslovnika kaže: „Predlozi se imaju predati na ruke predsjednika sabora prije započete sab. sjednice; ako se pak odnose na koji na dnevnom redu stojeći predlog kao protupredlog, svakako prije, nego započme saborsko viećanje o protivnom predlogu". Sada ima vis. kuća po mom mnienju prije odlučiti, prima li se to kao protupredlog. Ako se neprimi kao protupredlog, onda svakako kao predlog, o kojem ova kuća ima neko riešenje donieti. Samo je pitanje, želi li se to danas u razpravu uzeti.

(Glasovi: Nemože!)

Neka vis. kuća izvoli to riešiti.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim rieč pozivom na poslovnik.

Predsjednik: Izvolite!

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se čudim, da je presv. g. predsjednik ovu primjetbu sada primjetio, da ju nije stavio prije razprave. Sada je već razprava počela time, što sam ja kao predlagatelj dobio rieč, da opravdam predlog. Time, što se je dopustilo da opravdam predlog, time se je već pristalo u razpravu samoga predloga, te o tome mislim da nemože biti govora više. Što se pako tiče toga, da je ovo protupredlog, to ja kažem presv. g. predsjedniku, da nije protupredlog. Jer, ako se pojam protupredloga ovako uzko shvaća, onda nije moguće donesti nikakov poseban umetak u kakvu zakonsku osnovu, jer nijedan umetak nije u oprieci prema stanovitoj ustanovi kojeg zakona, odnosno zakonske osnove. Ako idem protupredlog tumačiti onako, kao što nije, sudim da je ovo protupredlog proti hiatusu, proti ničemu, proti onomu, česa nema u osnovi. Mi smo mislili, da tu prazninu, koja se imade izpuniti, izpuniti možemo time, ako se uzme predlog u razpravu, a ovakovo tumačenje g. predsjednika je preveć uzko.

Predsjednik: Moja je dužnost bila upozoriti visoku kuću na ovu ustanovu. Ja, što se mene tiče, nemam ništa proti tomu, nu nemogu smatrati ovo za protupredlog proti hiatusu, jer hiatusa ima strašno mnogo svagda na svietu, onda bi se po mnienju g. predlagatelja proti svimi imali protupredlozi donesti. Ja moram iskreno reći, da je ovo poseban predlog, predlog važan, koji u svih država svieta može sačinjavati dio izbornoga reda, nego može kao poseban zakon postojati. Ako visoka kuća odluči, da se ovo odmah u razpravu uzme, ja nemam ništa proti tomu.

(Glasovi: Odmah!)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Ja moram odlučno izjaviti, da ovo nije izpravak, što niti sam gosp predlagatelj nije htio tvrditi. Nije niti protupredlog, je predlog činiti proti ničemu, pak reći, da je protupredlog čini mi se, da je nelogično. Odbor, premda sam znade da su ustanove o tako zvanih izbornih deliktih važn ustanove, i upravo radi te važnosti, i pošto u dosadanjem izbornom redu nije bila ustanova takova, pak obzirom n to, što je u osnovi kaznenoga zakona prilično normiranc nije se htio upustiti u razpravu izbornih delikta. Odbo nepredlaže ništa, a ako nepredlaže ništa, nemože bi protupredlog, nego predlog, kojim se predlaže ono, što j odbor propustio predložiti, što odbor nije predložio. Ni izpravak nemože biti, jer se neizpravlja ovaj zakon, ne izpravljaju se pojedine ustanove njegove, nego podpu zakon jedan, samostalni, koji iziskuje takodjer jako mnog rada. I kada bi odbor bio potaknuo, te u tom obziru ust nove predložio, ja se jako bojim, da bi se s one strane, koje se predlog čini, navaljivalo još žešće na odbor, kak je u kratko vrieme tako zamašnu ustanovu saboru podni

Pošto je ovo predlog samostalan, predlog, koji predmetom samostalne razprave i samostalnog zakon moram izjaviti u ime odbora, da ja nikako nebi moga ovo prihvatiti, da se o tom danas razpravlja, jer odbo premda je imao razgovora o deliktih, ipak nije u to pogledu nikakav zaključak stvorio, niti ikakov predl učinio. S toga mislim, vis. sabore, da bi se ovim pre logom imalo postupati po poslovniku.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se ne javlja.)

Ona gospoda, koja su zato, da se ovo u smis §. 29., druga lineja poslovnika sab., nesmatra kao prot predlog, koji bi se imao s mjesta u razpravu uzeti, ne izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina ih je toga mnienja, s toga će se ovaj predl kao poseban predlog u razpravu uzeti i na dnevni r staviti.

Molim dalje.

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita br. VII. §. 52. Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 52. ovako, kako pročitan?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 53. — Vidi z pisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 53.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 54. — Vidi z pisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 55. — Vidi z pisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 55.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Stjepan Spevec** (čita §. 56. — Vidi zapisnik 117. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 56.?

(Prima se.)

Time je specijalna debata zakonske osnove o izbornom redu svršena.

Visoki sabore! Možda bi bilo s voljom visoke kuće, da sjednicu zaključim.

(Glasovi: Dalje dnevni red!)

Na dnevnom je redu izviešće proračunskoga odbora o proračunu lista „Narodnih Novinah" za g. 1880. i 1881. te o proračunu zem. tiskare za g. 1881., zatim izviešće proračunskoga odbora glede predujmova danih iz autonomnoga budgeta listu „Agramer Zeitung". Ja molim g. izviestitelja, da izvoli mjesto nauzeti. Onda molim gosp. bilježnika, da izvoli čitati.

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita izviešće proračunskoga odbora o proračunu lista „Narodnih Novinah" za g. 1880. i 1881. te proračun zem. tiskare „Narodnih Novina"):

1. proračun „Nar. Novina" za god. 1880., i to pokriće pod st. 1., 2., 3., 4. i 5. sa ukupnom svotom od . . . . . . 32.280 for.

a potreba pod st. 1. do uklj. 16. u ukupnom iznosu sa . . . . 31.190 „

2. proračun „Nar. Novina" za g. 1881., i to pokriće pod st 1., 2., 3., 4. i 5. u ukupnom iznosu . . . . 32.280 „

a potreba pod st. 1. do uključivo 16. u ukupnom iznosu sa . . . . 32.150 „

3. proračun tiskare „Nar. Novina" za g. 1881. i to pokriće pod st. 1. do uključivo 10. ukupnom iznosu sa . . . . . 26.180 „

a potreba pod st. 1. do uključivo 9. sa 22.978 „

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto od gospode nitko neželi govoriti, ima li tko kakva prigovora?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nema prigovora, onda će se glasovati, najprije o predlogu 1., 2. i 3., a o predlogu 4. posebice.

Ona gospoda, koja su zato, da se predlog 1., 2. i 3. onako prihvate, kako je odbor predložio, neka izvole ustati!

(Ustaje većina.)

Predlozi su ovi odbora primljeni.

Sada dolazi 4. predlog.

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita 4. predlog, glaseći):

4. Poziva se kr. zemaljska vlada, da što prije podnese saboru osnovu štatuta „o zemaljskoj tiskari" i „Narodnih Novina".

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Ustaje većina.)

I ovaj je predlog odbora primljen.

Na dnevnom redu je sada jošte: izviešće sab. odbora za zem. proračun o predlogu g. dra. Vrbanića i drugova glede predujmova danih iz autonomnoga budgeta listu „Agramer Zeitung". Molim gosp. bilježnika, neka izvoli pročitati.

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita dotično izviešće):

„Poziva se kr. zemaljska vlada, da prigodom onom, kada zaključne račune autonomnoga budgeta za g. 1880. predlagala bude, u kojih se i onako aktiva i pasiva ovoga budgeta prema zaključku saborskom od 25. lipnja 1881. izkazati imadu, predujmove dane „Agramer Zeitung" u posebnom izkazu specificira", te predloži način, kako da se ti predujmovi povrate".

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Dr. **Franjo Vrbanić:** Molim ja!

Predsjednik: Rieč ima g. nar. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Visoki sabore! Kada sam ja u proračunskom odboru prodložio sličan predlog, bio sam upućen na zaključne račune, i kada se je razpravljalo o zaključnih računih u saboru, ja sam prema želji proračunskoga odbora onda svoj predlog stavio, reklo se je, da nespada to kod zaključnih računa, nego na proračun, a sada se na zaključne račune upućuje, to je u čitavom postupku neki „circulus vitiosus", i nema dosljednosti. U ostalom, bilo kako mu drago, ja sam zadovoljan makar s tim, da se stvori zaključak, da se pozove vlada, da prigodom onom, kada zaključne račune autonomnoga budgeta za g. 1880. predlagala bude, predujmove dane „Agramer Zeitung-u" u posebnom izkazu specificira, i onda ću imati prilike govoriti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora koji glasi: „Poziva se kr. zemaljska vlada, da prigodom onom, kada zaključne račune autonomnoga budgeta za god. 1881. predlagala bude, u kojih se i onako aktiva i pasiva ovoga budgeta prema zaključku saborskom od 25. lipnja 1881. izkazati imadu, predujmove dane „Agramer Zeitung-u" posebnim izkazom specificira, te predloži način, kako da se ti predujmovi povrate".

Prima li vis. sabor ovo?

(Prima se.)

Time je, vis. sabore, za danas stavljeni dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti po mom mnienju:

1. Treće čitanje zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

2. Izviešće proračunskoga odbora o nacrtu osnove zakona o zakladi za promicanje gospodarskih svrha u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

3. Izviešće proračungskog odbora u pogledu potraženja privole o prodaji pokretnina, ležećih u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

4. Izviešće proračunskoga odbora glede uredjenja savskih prokopa kod Topolovca, Prelošćice i Suvoje.

5. Izviešće proračunskoga odbora ob osnovi zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta.

6. Predlog g. dra. Jovana Subotića i drugova glede dopunjenja §. 6. poslovnika saborskoga.

Je li sporazumna visoka kuća, da se ovi predmeti stave na dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Dakle buduća sjednica sastojati će iz ovih predmeta.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem za sutra u pol deset sati prije podne.

(Svršetak u $6^1/_4$ sati poslje podne.)

Sto osamnaesta saborska sjednica,

držana dne 7. srpnja 1881. u $^{1}|_{2}$10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. sab. podpredsjednika gosp. dra. Josipa pl. Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje sab. sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Treće čitanje zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. — Početak i svršetak razprave o izviešću proračunskoga odbora ob osnovi zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije. — Početak i svršetak razprave o izviešću proračun. odbora u pogledu privole na prodaju nekretnina, ležećih u Hrvatskoj i Slavoniji. — Početak i svršetak razprave o izviešću proračunskog odbora o uredjenju savskih prokopa kod Topolovca, Prelošćice i Suvoje. — Početak i svršetak razprave o izviešću proračunskoga odbora o gradjenju novoga kazališta u Zagrebu. — Početak i svršetak razprave o predlogu gosp. dra. Subotića i drugova o nadopunitbi §. 6. poslovnika. — Početak i svršetak razprave o prešnosti predloga g. dra. Vidrića i drugova o hipotekarnoj banki.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. biljежnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

CXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 6. srpnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni ban Ladislav grof Pejacsevich i odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice

Predstojnik unutarnjeg odjela barun Živković prigovara zapisniku i to §. 24. alineji drugoj, da je naime iza rieči „predstojnik“ izpušteno „ili zakoniti zamjenik“.

Sabor prigovoru dade mjesta, te se ima zapisnik u tom smislu izpraviti.

Isto tako predsjednik želi, da se izpravi u zapisniku onaj pasus, gdjeno se spominje, da je predpoldašnja sjednica zaključena, ovako:

„Predsjednik prekine sjednicu u $1^{3}|_{4}$ sata po podne uričuć nastavak iste po podne u 6 sati“.

Sabor izjavi, da i ovomu prigovora imade, te se zapisnik u tom smislu izpraviti imade.

Iza kako je zapisnik izpravljen, bude i ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Peticionalni odbor podnosi IX. svoj izvještaj o molbah na sabor prispjelih i istomu odboru na razpravu ustupljenih.

Stavit će se na dnevni red.

2. Zastupstvo obćine Gerovo podnaša predstavku glede hrvatskoga grada Rieke. Ide odboru ad hoc.

3. Odbor „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stiglih na sabor glede grada Rieke, podnaša svoj izvještaj.

Stavit će se na dnevni red.

4. Pučka skupština držana u Bjelovaru podnosi predstavku glede grada Rieke.

Ide odboru ad hoc.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu osnova zakona ob izbornoj noveli i to §. 27.

K tomu §., alineji 4. podnosi dr. Vidrić sliedeći izpravak: Stavka: „No izbor ovaj ne prieči, niti da se konačno ustanove izborne listine, niti da se preduzme u to vrieme padši izbor narodnoga zastupnika — neka izostane.

Predsjednik pita, prima li vis. sabor §. 27. alineju 1., 2., 3., kako ju odbor predlaže?

Većina usvoji alineju 1., 2., 3. po redakciji odbora.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor alineju 4. §. 27. onako, kako ju odbor predlaže?“

Sabor usvoji alineju 4. §. 27. po redakciji odborovoj; izpravak dra. Vidrića odpada.

Alineja 5. §. 27. primljena po predlogu odbora te §. 27. glasi:

§. 27.

Na temelju riešitba kr. stola sedmorice ima reklamacionalni odbor izpraviti i konačno ustanoviti listinu neposrednih i izabranih izbornika.

Ako bude izbor biranoga izbornika proglašen neva-

ljanim, ima dotična skupina birača u roku od 8 dana naknadnim izborom izabrati novoga izbornika.

Glede ovoga izbora valjaju propisi §. 15.—22.

No izbor ovaj ne prieči, niti da se konačno ustanove izborne listine, niti da se preduzme u to vrieme padši izbor narodnoga zastupnika.

Čim ovakov izbor postane pravomoćnim, uvršćuje ga reklamacionalni odbor naknadno u izbornu listinu".

§. 28., 29. i 30. primljeni po predlogu odbora te glase:

§. 28.

Izvornike listina neposrednih i biranih izbornika, podpisane po reklamacionalnom odboru, imadu čuvati načelnici obćina, a ovjerovljene prepise istih imadu gradska poglavarstva kr. vladnom odjelu za unutarnje poslove dostaviti, ostale pako obćinska poglavarstva podžupaniji.

§. 29.

Na temelju konačno ustanovljenih listina imadu podžupanije sastaviti listine izbornika za svaki pojedini izborni kotar svoga područja, ter ih u ovjerovljenom prepisu podnieti kr. vladnomu odjelu za unutarnje poslove.

Ako pako koja obćina ili dio obćine spada u izborni kotar druge podžupanije, imaju se izborne listine ove obćine do diela njezinoga priobćiti dotičnoj podžupaniji.

§. 30.

Ovako sastavljene listine jesu stalne i mogu se promieniti samo putem revizije, koja se svake godine obaviti ima, zatim naknadnim izborom (§. 33.) i napokon novim izborom izbornika, koji se svake treće godine preduzeti ima. (§§. 31.—36.)

Naslov V. primljen po predlogu odbora te glasi:

V. Revizija izbornih listina i novi izbor izbornika.

K §. 31. podnosi narodni zastupnik Juraj Kamenar alineji 7. izpravak: „da se stavka alineje sedme, slovo c) posvema izpusti".

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor 1., 2., 3., 4., 5. i 6. alineju §. 31. kako ju odbor predlaže"?

Sabor prihvati alineju 1., 2., 3., 4., 5. i 6. §. 31. po redakciji odbora.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor alineju 7. §. 31. kako ju odbor predlaže?"

Sabor usvoji alineju 7. §. 31. po predlogu odbora, te prema tomu izpravak zastupnika Juraja Kamenara odpada i u cielosti §. 31. glasi:

§. 31.

„Od 1. do 30. siečnja svake godine imadu gradska i ostala obćinska poglavarstva, potonja pod neposrednim nadzorom podžupanijskoga izaslanika pregledati listine izbornika ter sastaviti:

1. Izkaz onih osoba, koje su medjutim polučile svojstva, koja zakon propisuje, da mogu neposredno vršiti aktivno izborno pravo.

Ako izborno pravo visi o dobi koje osobe, imade se uvrstiti u izkaz i one osobe, koje će zakonom propisanu dobu polučiti do 1. srpnja dotične godine.

2. Izkaz osoba, koje se iz listina izbornika imadu brisati, naročito:

a) umrvših izbornika;

b) onih izbornika, koji su izgubili svojstva propisana zakonom za vršenje aktivnoga izbornoga prava;

c) onih u listina upisanih izbornika, o kojih se poglavarstvo uvjeri, da su u listine krivo bili unešeni, makar da i nije bilo prigovora proti njihovu upisu." §§. 32. 33., 34., 35. i 36. zatim naslov VI. i §. 37. i 38. prihvaćeni su po predlogu odbora te glase:

§. 32.

„Oba ta izkaza imadu se najdulje do 31. siečnja uz stalne listine izložiti, i to oglasiti prema propisom §. 11

§. 33.

Ako bude uslied revizije početkom druge ili treće godine izborne periode birani izbornik iz listine brisan, ima se njegovo mjesto popuniti naknadnim izborom po propisu (§§. 15.—22. i 27.).

§. 34.

S reklamacijami proti revizionalnim izkazom valja postupati kako propisuju §§. 12., 13., 19.—27.

§. 35.

Na temelju ovako izloženih revizionalnih listina i odnosnih riešitba reklamacionalnih odbora i kr. stola sedmorice imadu se originalne stalne listine izpraviti, te od tako izpravljenih listina podnieti ovjerovljeni prepis vladnomu odjelu za unut. poslove, dotično podžupaniji kako to propisuju §§. 27. i 28.

§. 36.

Svake treće godine imadu se uz reviziju izborni listina (§§. 30. i 31.) iznova sastaviti listine birača (§. 15.) i na temelju ovih po propisu ovoga zakona obaviti novi izbor izbonika.

Čim ovi izbori postanu pravomoćni, imaju se uvrstiti u listine izbornika, a prijašnji birani izbornici, kojim je trogodišnji mandat minuo, imadu se brisati.

VI. Izbor narodnih zastupnika.

§. 37.

Izbor narodnih zastupnika ima se obaviti na temelju stalnih temeljnih listina, koje su početkom dotične godine konačno ustanovljene.

Padne li izbor na mjesec siečanj, onda se obavlja po listinah prošle godine.

§. 38.

Vlada odredjuje dane za izbor narodnih zastupnika u pojedinih izbornih kotarih nu tako, da se izbori mogu obaviti najmanje deset dana prije otvorenja sabora.

K §-u 39. podnosi zastupnik Jos Lehpamer sliedeći izpravak: Ovaj §. neka počme ovako: mjesto i dan izbora narodnog zastupnika pak i sat kada izbor počimlje i kada se zaključuje, imade podžupanijska oblast najmanje deset dana itd." — kako je u predlogu odborovu, a izvjestitelj odbora izjavlja, da se iza rieči podžupanija uvrsti: odnosno gradsko poglavarstvo.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 39. onako, kako je prvobitno odborom redigiran? Sabor neprihvati taj §. po prvobitnoj redakciji.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 39. onako kako ga izpravlja zastup. Jos. Lehpamer sa dodatkom izvjestitelja odbora?

Sabor usvoji §. 39. sa izpravkom zast. Lehpamera i dodatkom izvjestitelja odborova, te po takovom §. 39. glasi:

Mjesto i dan izbora narodnoga zastupnika pak i sat kada izbor počme i kada se svršava imade podžupanijska oblast odnosno gradsko poglavarstvo najmanje deset dana unapried obnarodovati u službenih novina i oglasi pribijenimi na obćinskih kuća i u svih mjestih dotičnoga izbornoga kotara.

K §. 40. podnosi zastupnik Fran Folnegović sliedeći izpravak: čim je dan izbora „u mjesto čim je izbor".

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 40. onako kako ga odbor predlaže?

Sabor neusvoji taj §. po redakciji odborovoj.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 40. kako ga zastupnik Folnegović izpravlja?

Sabor prihvati §. 40. sa izpravkom Folnegovićevim, te glasi:

§. 40.

Čim je dan izbora narodnoga zastupnika proglašen, imadu se listine izbornika cieloga izbornoga kotara (§. 39.) izložiti na svačiji uvid u obćinskom uredu, nalazećem se u biralištu dotičnoga izbornoga kotara i dovoljuje se strankam uvid u izvorne listine, nalazeće se od obćinskih načelnika.

U isto doba imaju gradska poglavarstva i podžupanije iz listina izbornika cieloga izbornoga kotara sastaviti abecedni imenik izbornika i predati ga dan prije izbora zajedno sa izbornimi listinami predsjedniku izbornoga odbora (§. 41.).

K §. 41. podnosi zastupnik dr. Aleksa Peičić sliedeći izpravak: „izborom narodnoga zastupnika ravna odbor, koji se ima ustrojiti za svaki pojedini kotar".

Članovi odbora mogu biti samo izbornici, vješti čitanju i pisanju.

Predsjednik odbora jest u grad. izbor. kotarih izaslanik grad. poglavarstva, u županijskih izbor. kotarih sastojećih se iz obćina, uredjenih prama čl. XVI. : 1870. i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zakonskim čl. od 30. prosinca 1873. — izaslanik podžupanije one, u obsegu koje je biralište.

U gradovih i onih upravnih obćina, koje same za sebe sačinjavaju izborni kotar, odbor se sastoji iz dva člana uz predsjednika.

U ostalih izbornih kotarih, sastojećih se iz upravnih obćina, podredjenih podžupanijskoj oblasti, odbor se sastoji uz predsjednika iz onoliko članova, koliko imade upravnih obćina, koje spadaju na dotični izborni kotar.

Odbornike biraju zastupstva onih gradskih dotično upravnih obćina, koje spadaju u dotični izborni kotar.

Ako bi gradska, dotično obćinska zastupstva propustila izabrati odbornike, imenuje predsjednik odbora propisani broj članova izmedju prisutnih izbornika, vještih čitanju i pisanju.

Predsjednik imenuje izmedju prisutnih čitanju i pisanju vještih izbornika zamjenika onim izabranim odbornikom, kojih nebi bilo na biralištu u vrieme, kada se izbor ima započeti".

A zastupnik Šavor Jos. želi, da se §. 41. ovako izpravi: iza riečî zak. čl. XVI. : 1870. neka se doda: „i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. čl. od 30. prosinca 1873.".

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 41. kako ga odbor predlaže?

Sabor neprihvati redakcije odborove.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 41. s izpravkom nar. zastupnika Josipa Šavora?

Sabor neprihvaća §. 41. s izpravkom Šavora.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor §. 41. kako ga odbor predlaže s izpravkom zast. dra. Peičića?

Sabor prihvati §. 41. kako ga dr. Peičić izpravlja, te prema tomu glasi:

§. 41.

Izborom narodnoga zastupnika ravna odbor, koji se ima ustrojiti za svaki pojedini izborni kotar.

Članovi odbora mogu biti samo izbornici vješti čitanju i pisanju.

Predsjednik odbora jest u gradskih izbornih kotarih izaslanik gradskog poglavarstva, u županijskih izbornih kotarih, sastojećih se iz obćina, uredjenih prema zak. članku XVI. : 1880. i prema redu za obćine razvojačene Krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. članku od 30. prosinca 1873. — izaslanik podžupanije one, u obsegu koje je birałište.

U gradovih i onih upravnih obćina, koje same za sebe sačinjavaju izborni kotar, odbor se sastoji iz dva člana uz predsjednika.

U ostalih izbornih kotarih, sastojećih se iz upravnih obćina, podredjenih podžupanijskoj oblasti, odbor se sastoji uz predsjednika iz onoliko članova, koliko imade upravnih obćina, koje spadaju na dotični izborni kotar.

Odbornike biraju zastupstva onih gradskih dotično upravnih obćina, koje spadaju u dotični izborni kotar.

Ako bi gradska dotično obćinska zastupstva propustila izabrati odbornike, imenuje predsjednik odbora pro-

pisani broj članova izmedju prisutnih izbornika, vještih čitanju i pisanju.

Predsjednik imenuje izmedju prisutnih čitanju i pisanju vještih izbornika zamjenike onim izabranim odbornikom, kojih nebi bilo na biralištu u vrieme, kada se izbor ima započeti".

§§. 42., 43. i 44. prihvaćeni po predlogu odbora te prema tomu glase:

§. 42.

Predsjednici odbora dužni su uzdržavati kod izbornoga čina redoviti postupak, te im pripada pravo i dužnost uzdržavati mir i red. Zabranjeno je k izbornomu činu oružje sobom ponieti.

§. 43.

Gradjanske oblasti i zapovjednici oružane sile držani su zadovoljiti bez oklievanja pozivu predsjednika odbora kad ih on u svrhu uzdržavanja mira i poredka zatraži za pomoć.

§. 44.

Bude li u slučajevih izvanrednih za uzdržavanje mira i poredka u pomoć pozvana oružana sila (§. 43.) dužan je predsjednik odbora pismenim oglasom, koji se na više mjesta i na vratih birališta pribiti imade, oglasiti, pa prije započeta izbora prisutnim izbornikom ustmeno izjaviti, da je oružana sila samo zato pozvana, da se uzdrži mir i red, i da se svakomu zajamči pravo slobodnoga glasovanja.

U 12 satih prekine predsjednik specijalnu debatu, pošto je vrieme za interpelacije, te podieli rieč zastupniku barunu Zmajiću da stavi sliedeću interpelaciju:

S razloga, što će se na Rieci na 15. listopada t. g. otvoriti trgovačka akademija, i to u istih onih prostorijah, u kojih se sada nalazi hrvatska gimnazija;

s razloga, što se pogovara, da su u pogledu odstupljenja rečene sgrade u tu svrhu sporazumne obje vlade, ugarska naime i hrvatska;

s razloga, što bi, ako li je tomu u istinu tako, valjalo za vremena pobrinuti se za drugu prikladnu sgradu; čast mi je upitati Vašu preuzvišenost, da li su spomenuti glasovi istiniti, a ako jesu — je li se visoka vlada pobrinula za druge prostorije, i što je u to ime jur polučeno?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Predsjednik podieli rieč zastupniku dru. Franju Vrbaniću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Je li visokoj vladi poznato, da kr. financijalni erar za nekoliko forinti, a često puta i za jednu jedincatu forintu kupuje od poreznoga dužnika nepokretnine, koje su radi poreznih zaostataka na ovršnih dražba došle pod bubanj; te da kraj svega toga poreznomu dužniku i u buduće na teret upisuje onaj isti porezni zaostatak radi kojega mu je financijalni erar oduzeo svu imovinu?

Ako je ova okolnost poznata visokoj vladi, što je ona učinila s gledišta narodno-gospodarske politike, da s[e] ovakovomu postupku financijalnih organa na put stane[?]

Je li poznato visokoj vladi, da kr. financ. era[r] ovim načinom kupljene nekretnine, koje postadoše vlas[t]ničtvom kr. zajedničkoga erara, opet dalje prodaje i t[o] na temelju jednostavne privole kr. financ. ravnateljstva[?] Ako jest, smatra li ovakovu prodaju visoka vlada su[]glasnom s onom ustanovom §. 8. zak. čl. I. : 1868., p[o] kojoj se bez privole hrvatskoga sabora nebi smjele pro[]davati one nekretnine zajedničkoga hrvatsko-ugarskog[a] erara, koje leže u obsegu kraljevina Hrvatske i Slavonij[e]

Ako ju smatra, čim visoka vlada taj nazor oprav[]dava, ako pako nesmatra, što je ona nakana učiniti, d[a] se u svakomu slučaju spomenutoj ustanovi §. 8. zadovolji[?]

Napokon podieli predsjednik rieč zastupniku Fran[u] Folnegoviću da stavi sliedeću interpelaciju:

U koliko se je phylloxera vastatrix razširila po H[r]vatskoj od prošle jeseni?

Što je visoka vlada medjutim, naročito ovoga pro[]ljeća za njezino ugušenje pokušala?

Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Iza svršenih interpelacija, nastavljena bude spec[i]jalna debata ob izbornom zakonu.

K §. 45. alineji 3. podnosi zastupnik dr. Luka Ma[r]janović sliedeći izpravak: Mjesto „izborne deputacije" neka se uvrsti „izbornog odbora".

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor §. 45. ka[ko] ga odbor predlaže? Sabor neprihvati §. 45. po odboro[vu] predlogu.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor §. 45. kako [g.] dr. Marjanović izpravlja?

Sabor prihvaća §. 45. s izpravkom zastupnika dr. Luke Marjanovića, te glasi:

§. 45.

Kandidatom za narodnoga zastupnika smatra [se] onaj, koga pred izbornim odborom kao takova označi [u] gradovih i trgovištih imajućih uredjene magistrate 10, u županijskih izbornih kotarih 5 izbornika.

Ovi kandidati smiju u izbornoj skupštini govorit[i], ali samo prije započeta glasovanja.

Kandidati nesmiju biti članovi izbornog odbora ono[g] izbornoga kotara, u kojem kandidiraju.

K §. 46. alineja 1. podnosi zastupnik dr. Lu[ka] Marjanović sliedeći izpravak: poslje rieči „ustmeno" ne[ka] se metne: „;" pak neka se stavi: „žene glasuju po svoj[ih] punomoćnicih".

Zastupnik Fran Folnegović stavlja sliedeći izprava[k] 1. alineja da glasi: „izbornici imadu k izboru do[ći] osobno, a prosto jim glasovati ustmeno ili tajno t. [j.] glasovnicami";

a zastupnik dr. Franjo Vrbanić sliedeći izprava[k:] u §. 46. neka se na kraju sliedeća stavka dod[a:] „Nu slobodno je glasovati svakomu izborniku, koji j[e]

nije glasovao sve dotle, dok ne izmine ura, odredjena za zaključak izbornoga čina".

Predsjednik javlja, da će se na zahtjev desetorice saborskih članova poimence glasovati, te gospoda, koja su za to, da se §. 46., koji glasi:

„Izbornici imadu k izboru doći osobno i tamo glasovati ustmeno.

Kod biranja narodnoga zastupnika imadu se izbornici pozivati iz listine abecednim redom.

Da uzmognu glas svoj dati izbornici, koji pri prvom čitanju izborne listine i prozivanju izbornika ne bijahu prisutni, moraju se prije, nego se zaključi izbor, imena njihova jošte jedanput abecednim redom pozvati"; — ovako primi, kako ga predlaže odbor, neka glasuje sa „da", a koja su proti tomu, neka glasuju sa „ne".

Glasovala su 52 saborska člana, od ovih je 36 glasovalo sa „da", a 16 glasovalo sa „ne", te je time §. 46. većinom glasova prihvaćen te glasi:

§. 46.

Izbornici imadu k izboru doći osobno i tamo glasovati ustmeno.

Kod biranja narodnoga zastupnika imadu se izbornici pozivati iz listine abecednim redom.

Da uzmognu glas svoj dati izbornici, koji pri prvom čitanju izborne listine i pozivanju izbornika ne bijahu prisutni, moraju se prije nego se zaključi izbor, imena njihova jošte jedanput abecednim redom prozvati.

Time odpadaju izpravci Folnegovićev i dra. Luke Marjanovića.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor izpravak respektive dodatak zastupnika dra. Vrbanića?

Većina usvaja taj dodatak.

K §. 47. stavlja Juraj Kamenar izpravak: da se u drugoj liniji izpusti rieč „glasujućih", a da se uvrsti rieč: „prisutnih".

Ovaj izpravak bude kod glasovanja većinom glasova odklonjen te po tome odpada, a prema predlogu odbora ima §. 47. glasiti:

§. 47.

Izabranim narodnim zastupnikom smatra se onaj, za koga je glasovala nadpolovična većina glasujućih izbornika. Ako nije nitko dobio absolutne većine, opetuje se opet izbor izmedju one dvojice kandidata, koji su kod prvoga glasovanja dobili najviše glasova.

U $1/2$2 sata prekida predsjednik sjednicu te isti ureče nastavak sjednice za danas poslje podne u 5 sati.

U 5 sati poslje podne bude sjednica nastavljena.

Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o osnovi zakona o izbornom redu.

§. 48. bude primljen po predlogu odbora, te glasi, izpraviv pogriešku tiska „odbornici" u „izbornici", kako sliedi:

§. 48.

Izborni odbor, imenito predsjednik istog, imade se briniti, da predane glasove točno bilježi bilježnik, koga imenuje predsjednik odbora.

Bilježnika imadu kontrolirati članovi odbora, a osim njih i oni odbornici, koje će kandidirajući izbornici za kontrolu odrediti. — U tu svrhu mogu naime kandidirajući izbornici u interesu svoga kandidata dvojicu odbornika imenovati.

K §. 49. podnosi zastupnik Juraj Kamenar sliedeći izpravak: da se u četvrtoj liniji izpusti rieč „glasujućih" pa uvrsti „prisutnih".

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor §. 49. ovako, kako ga odbor predlaže?

Sabor usvoji ovaj paragraf po predlogu odborovu te isti §. glasi:

§. 49.

O svakom izboru ima se sačiniti izborni zapisnik u dva primjerka, te ima u sebi sadržavati mjesto i dan izbora, vrieme kada je izbor počeo i kada je svršen, broj glasujućih izbornika, ime izabrana zastupnika i broj glasova, s kojimi je izabran.

Zapisnik taj podpisuju svi članovi izbornoga odbora. Jedan primjerak toga zapisnika ima se odmah dostaviti izabranomu zastupniku, da mu bude vjerodajnicom na saboru, a drugi primjerak gradskomu poglavarstvu dotično podžupaniji, te izpravak zast. Kamenara odpada.

§. 50. i 51. primljen po predlogu odbora te glasi:

§. 50.

Gradsko poglavarstvo dotično podžupanija prijaviti će bezodvlačno banu imena izabranih u njihovu području nar. zastupnika, priloživ tomu svomu izviešću dostavljene si izborne zapisnike. Ostala na izbore odnoseća se pisma sahranit će se u podžupanijskom odnosno gradskom arkivu dotičnoga izbornoga kotara.

§. 51.

Izbornikom i kandidatom slobodno je biti na biralištu, dok se izbor ne proglasi, nu tako, da tim ne bude preprečen pristup izbornikom k glasovanju.

Zastupnik dr. Fran Vrbanić stavlja iza §. 51. sliedeći protupredlog:

VII. Zaštita slobode izbora.

§. 52.

Tko izborne listine izkrivi tim, što u nje unosi osobe, kojim organ, pozvan da popiše birače ili izbornike, nije priznao pravo izbora, ili što u nje ne unosi osoba, kojim je odbor izborno pravo priznao, kriv je prekršaja, te se ima kazniti zatvorom od jednoga do tri mjeseca dana. Ako je pako krivac bio članom organa, koji je obavljao popis, ima se dotičnik kazniti strogim zatvorom od tri do šest mjeseci.

§. 53.

Javni, državni, zemaljski, gradski i obćinski činovnici, koji na zahtjev popisujućega organa posvjedoče neistinite okolnosti, da liše izbornoga prava osobu, kojoj to pravo pripada, ili da ga priskrbe onoj, kojoj to pravo ne pristoji, nadalje osobe, koje su zvane sastavljati izborne listine, ako izkrive, zataje ili unište uredovne izprave, koje se tiču izbornoga prava pojedinih, krivi su prekršaja, te se imadu kazniti strogim zatvorom od dva do četiri mjeseca i novčanom globom do 500 fr. a. v.

§. 54.

Tko silom, prietnjom sile ili himbom zaprieči birače ili izbornike u slobodnom vršenju izbornoga prava, kriv je prekršaja povrjede izbornoga prava i kazni se zatvorom od jednoga do tri mjeseca i novčanom globom do 100 for. a. v.

§. 55.

Tko biraču ili izborniku dade ili obeća novac, ili ma koju korist, pogodnost ili užitak, da u obće ne glasuje, ili da glasuje ili ne glasuje za stanovitoga kandidata, kazni se strogim zatvorom od dva do četiri mjeseca i novčanom globom do 500 for. a. v.

Ista se kazan uporavljuje i na birače ili izbornike, koji, da dadu ili uzkrate glas, ili da u obće ne glasuju, primu novac, korist, pogodnost ili užitak, ili prihvate takova obećanja, ili rodjaci koji njihovim znanjem primiše novac, korist, pogodnost ili prihvatiše obećanje takovo.

§. 56.

Javni činovnik zemaljski, gradski ili obćinski te podžup. izaslanik, koji djelom spadajući u njegov uredovni djelokrug, ili obećanjem takova djela, nastoji sklonuti izbornika ili birača, da ne glasuje u obće, ili da glasuje ili ne glasuje za stanovitoga kandidata, kriv je prekršaja i kazni se zatvorom od jednoga do tri mjeseca dana.

§. 57.

Član izbornoga odbora kriv je prekršaja i kazni se strogim zatvorom od šest mjeseci, ako ustmeno dani glas zabilježi proti očitovanoj volji glasujuće osobe, glasove krivo sbroji, izborne listine uništi, odnese ili na ma koji drugi način glasovanje ili njegov posljedak izkrivi, ili izborni čin osujeti.

§. 58.

Tko nebudući član odbora izbornoga, koji rukovodi izbor, izborne listine uništi ili odnese, kazni se radi prekršaja strogim zatvorom od jednoga do tri mjeseca.

§. 59.

Tko pod tudjim imenom glasuje ili prijavi, da će glasovati, tko u jednom te istom izbornom kotaru glasuje iza kako je u drugom kojem već glasovao, kazni se radi prekršaja zatvorom od 14 do jednoga mjeseca dana i novčanom globom do 100 for.

§. 60.

Progon radi prekršaja navedenih u §§. 52.—59. pripada kaznenim sudovom.

§. 61.

U slučaju §§. 57. i 58. može se povesti kazneni postupak samo onda, ako je prijava za izbora učinjena izbornomu odboru, ili najkasnije osam dana poslje proglašena izbora političkoj oblasti ili sudu.

U slučajevih §§. 54., 55., 56. i 61. izključen je pako kazneni progon, ako prijava nije podnešena sudu trideset dana poslje dana, kojega je kaznjivo djelo počinjeno.

§. 62.

Radi kaznjivih djela navedenih u §§. 52. do uključivo 59. ima se uz kazan slobode suditi na obustavu političkih prava, a na gubitak službe samo onda, ako je krivac obnašao javnu službu, kad je počinio kaznjivo djelo.

Predsjednik pozivlje glasovanju veleć:

Ona gospoda, koja smatraju, da ovaj protupredlog spada k cielosti izbornoga zakona, pa da se s njim po poslovniku ne postupa poput inih posebnih predloga, neka izvole ustati.

Većina glasovanjem ne smatra ovaj protupredlog kao k cielosti izbornoga zakona spadajući, već da se s njim ima postupati po poslovniku.

Naslov VII. „Obćenite ustanove“ te §§. 52. do 56. primljeni po predlogu odbora, te glasi:

§. 52.

Sve oblasti i uredi dužni su u pomoć biti obćinskim poglavarstvom, reklamacionalnim odborom i kr. stolu sedmorice pružanjem dokazala, koja su nuždna, da se listine birača i izbornika što točnije sastave i izprave i da se temeljito rieše reklamacije.

§. 53.

Svi podnesci, izvadci, svjedočbe i ma kakve izprave, koje se odnose na izborne listine, prosti su od biljegovine i inih pristojba.

§. 54.

Zakon ovaj stupa u kriepost danom proglašenja u sborniku zakona i naredaba za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.

§. 55.

Zak. članak III. : 1870. ob izbornom redu, zatim zakon od 6. srpnja 1875. o preinaci i popuni toga zak. članka, kao i §. 29. kraljevinskog odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz razvojačenih krajiških dielova iz vojne na gradjansku upravu, uzakonjena zak. člankom od 30. prosinca 1873. stavljaju se izvan kriepost i.

§. 56.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik izjavi, da je tim specijalna debata o izbornom zakonu dodvršena te se prelazi na razpravu izvještaja saborskoga odbora za zemaljski proračun o proračunu „Narodnih Novina“ za g. 1880. i 1881. i zemaljske tiskare za god. 1881.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predloge odbora, da se 1., 2. i 3. točka, koje glase i to:

1. proračun „Nar. Novina“ za god. 1880. i to pokriće pod st. 1., 2., 3., 4. i 5. sa ukupnom svotom od	32.280 for.
a potreba pod st. 1. do uključ. 16. u ukupnom iznosu sa	31.190 „
2. proračun „Nar. Novina“ za godinu 1880. i to pokriće pod st. 1., 2., 3., 4. i 5. u ukupnom iznosu	32.280 „
a potreba pod st. 1. do uključ. 16. u ukupnom iznosu sa	32.150 „
3. proračun tiskare „Nar. Novina“ za godine 1881. i to pokriće pod st. 1. do uključ. 10. u ukupnom iznosu sa	26.180 „
a potreba pod st. 1. do uključ. 9. sa .	22.978 „

odobrava.

Predsjednik pita: Prima li vis sabor predlog odbora pod toč. 4., koji glasi:

4. Poziva se kr. zemaljska vlada, da što prije podnese saboru osnovu štatuta o „zemaljskoj tiskari“ i „Narodnih Novina“.

Sabor prihvaća taj predlog, te se poziva kr. zem. vlada, da što prije podnese saboru osnovu štatuta o zem. tiskari i „Narodnih Novina“.

Napokon sliedi izvieštaj saborskoga odbora za zem. proračun o predlogu nar. zastupnika dra. Franje Vrbanića.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog odbora, koji glasi:

„Poziva se kr. zem. vlada, da prigodom onom, kada zaključne račune autonomnoga budgeta za god. 1880. predlagala bude, u kojih se i onako aktiva i passiva ovoga budgeta prema zaključku saborskom od 25. lipnja 1881. izkazati imadu, predujmove dane „Agramer Zeitung-u“ posebnim izkazom specificira, te predloži način, kako da se ti predujmovi povrate“.

Sabor prihvati ovaj predlog, te se pozivlje kr. zem. vlada, da prigodom onom, kada zaključne račune autonomnog budgeta za god. 1880. predlagala bude, u kojih se i onako aktiva i passiva ovoga budgeta prema zaključku saborskom od 25. lipnja 1881. izkazati imadu, predujmove dane „Agramer Zeitung-u“ posebnim izkazom specificira, te predloži način, kako da se ti predujmovi povrate.

Na to predsjednik zaključi današnju sjednicu, uričuć buduću za sutra 7. srpnja 1881. u ½10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Treće čitanje zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.
2. Izvieštaj proračunskoga odbora o nacrtu osnove zakona o zakladi za promicanje gospodarskih svrha u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.
3. Izvieštaj proračunskoga odbora u pogledu potražene privole za prodaju nekretnina, ležećih u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.
4. Izvieštaj proračunskoga odbora glede uredjenja savskih prokopa kod Topolovca, Preloščice i Suvoje.
5. Izvieštaj proračunskog odbora ob osnovi zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta.
6. Predlog g. dra. Jovana Subotića i drugova glede dopunjenja §. 6. poslovnika saborskoga.

Dr. **Vuščić** v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja).

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Na vis. sabor stigao je jedan jedini novi podnesak, i to je predlog g. zastupnika dra. Vidrića poduprt po 10 članova, koji glasi ovako: „Pozivlje se vis. kr. zemaljska vlada, da u prvom zasjedanju podnese osnovu zakona ob ustrojstvu kr. zem. hypothekarnog zavoda i molimo za prešnost ovoga predloga“.

Ovaj predlog će se tiskati i staviti na dnevni red. Pitanje o prešnosti staviti će se na dnevni red uz današnji dnevni red.

Dalnjeg novog podneska nema nikakva, s toga se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Molim gosp. bilježnika Stekovića, da obavi treće čitanje ovoga zakona onako kako je primljen u specijalnoj debati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita po treći put zakon ob izbornom redu onako, kako je primljen u specijalnoj debati).

Zakon

ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

I.

Izborni kotari.

§. 1.

Kraljevine Hrvatska i Slavonija diele se na sedamdeset i sedam izbornih kotara, od kojih svaki bira jednoga zastupnika

§. 2.

Izborni kotari jesu sliedeći:

1. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada gornji grad Zagreb, počamši od mosta kaptolskoga s desne strane Jelačićeva trga i Ilice i na briegovih ležeća sela;
2. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada doljnji grad Zagreb sa svojimi sastojinami s lieve strane Jelačićeva trga i Ilice do črnomerskoga mosta;
3. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada Laška

ulica, Nova Ves, Pod Zidom, Kaptol i Potok s lieve strane;

4. sa biralištem u Osieku, na koji spada Osiek gornja varoš;

5. sa biralištem u Osieku, na koji spada Osiek doljnja varoš, tvrdjava i nova varoš;

6. sa biralištem u Varaždinu, na koji spada dio grada Varaždina, ležeći iztočno od duge, dućanske i gospodske ulice, zatim glavnoga i banskoga trga s Ledinami i Varaždin-bregom;

7. sa biralištem u Varaždinu, na koji spada ostali dio grada Varaždina s Novim selom;

8. sa biralištem u Bakru, na koji spada grad Bakar, Sv. Kuzman, Vitoševo i Škrljevo;

9. sa biralištem u Karlovcu, na koji spada grad Karlovac;

10. sa biralištem u Križevcih, na koji spada grad Križevci;

11. sa biralištem u Senju, na koji spada grad Senj;

12. sa biralištem u Koprivnici, na koji spada grad Koprivnica sa predgradjem Bregi;

13. sa biralištem u Bjelovaru, na koji spada grad Bjelovar;

14. sa biralištem u Požegi, na koji spada grad Požega;

„15. sa biralištem u Krasici, na koji spadaju upravne općine Kraljevica, Hreljin-Krasica, Grobnik i Trsat";

16. sa biralištem u Novom, na koji spadaju upravne obćine Bribir, Grižane-Belgrad, Cirkvenica, Novi i Selce;

17. sa biralištem u Delnicah, na koji spadaju upravne obćine Vrbovsko, Ravnagora, Delnice, Lokve, Mrkopalj, Fužine i Skrad;

18. sa biralištem u Čabru, na koji spadaju upravne obćine Brod, Gerovo, Čabar i Prezid;

19. sa biralištem u Netretiću, na koji spadaju upravne obćine Severin, Bosiljevo i Novigrad izuzam porezne obćine Zadoborje;

20. sa biralištem na Baniji, na koji spadaju upravne obćine Banija, Draganić i Riečica, zatim porezna obćina Mahično iz upravne obć. Ozalj, porezna obćina Kupčina doljnja iz upravne obć Pisarovina i porezna obć. Zadoborje iz upravne obćine Novigrad;

21. sa biralištem u Ozlju, na koji spadaju upravne obćine Krašić, Vivodina, Ribnik i Ozalj izuzam porezne obćine Mahično;

22. sa biralištem u Jastrebarskom, na koji spadaju upravne obćine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina izuzam poreznu obćinu Kupčina doljnja;

23. sa biralištem u Sv. Nedjelji, na koji spadaju upravne obćine Podvrh i Rakovpotok, zatim porezne obćine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne obćine Odra.

24. sa biralištem u Velikoj Gorici, na koji spadaju upravne obćine Velika Gorica, Odra izuzam porezne obćine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim, zatim upravna obćina Orle, izuzam porezne obćine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno;

25. sa biralištem u Selih, na koji spadaju upravne obćine Sela, Pokupsko i Martinskaves izuzam porezne obćine Dubravčak lievi;

26. sa biralištem u Popovači, na koji spadaju upravne obćine Topolovec, Kutina i Moslavina izuzam porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina velika, Vidanjak, Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišče katoličko i Hruškovica;

27. sa biralištem u Sesvetah, na koji spadaju upravne obćine Stenjevec, Sesvete i Dugoselo izuzam porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hrušćica;

28. sa biralištem u doljnjoj Bistri, na koji spadaju upravne obćine Stubica gornja, Stubica doljnja, Bistra i Brdovac;

29. sa biralištem u Sv. Ivanu-Zelina, na koji spadaju upravne obćine Popovec-Moravče, Sv. Ivan-Zelina i Bedenica, zatim porezne obćine Kraljevec dolnji i Hrašćina iz upravne obćine Budinšćina;

30. sa biralištem u Samoboru, na koji spada obćina trgovišta Samobor;

31. sa biralištem u Sisku, na koji spada grad Sisak;

32. sa biralištem u Varaždinskih Toplicah, na koji spadaju upravne obćine Varaždinske Toplice i Novimarof, zatim porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kućan gornji, Črešnjevo i Šandorovec iz upravne obćine Biškupec;

33. sa biralištem u Vinici, na koji spadaju upravne obćine Vinica, Petrijanec, Maruševec i Biškupec izuzam porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kućan gornji, Črešnjevo i Šandorovec;

34. sa biralištem u Ivancu, na koji spadaju upravne obćine Ivanec i Bednja;

35. sa biralištem u Zlataru, na koji spadaju upravne obćine Zlatar, Bistrica i Budinšćina izuzam porezne obćine Kraljevec dolnji i Hrašćina;

36. sa biralištem u Sv. Križu, na koji spadaju upravne obćine Sv. Križ izuzam porezne obćine Šemnica doljnja i Velikaves, upravna obćina Krapinske Toplice izuzam poreznu obćinu Čret i upravna obćina Mače izuzam porezne obćine Miholjac i Veternica;

37. sa biralištem u Krapini, na koji spada upravna obćina Gjurmanec, zatim porezne obćine Mihovljan Veternica iz upravne obćine Mače i porezne obćine Šemnica doljnja i Velikaves, iz upravne obćine Sv. Križ

38. sa biralištem u Klanjcu, na koji spadaju upravne obćine Veliko Trgovište, Kraljevec, Klanjec i Sela;

39. sa biralištem u Pregradi, na koji spadaju upravne obćine Pregrada, Desinić i Hum, zatim porezna obćina Čret iz upravne obćine Krapinske Toplice;

40. sa biralištem u Krapini, na koji spada upravna občina trgovišta Krapine:

41. sa bisalištem u Ludbregu, na koji spadaju upravne občine Ludbreg i Jalžabet;

42. sa biralištem u Velikom Ravnu, na koji spadaju upravne občine Sv. Petar kod Orehovca, Raven, Sudovec i Vrbovec;

43. sa biralištem u Rasinji, na koji spadaju upravne občine Sokolovec i Kuzminec izuzam porezne občine Otok veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec.

44. sa biralištem u Križu, na koji spadaju upravne občine Bregi i Križ, zatim porezne občine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno iz upravne občine Orle porezne občine Okunšćak, Rugvica i Hrušćica iz upravne občine Dugoselo, zatim porezna občina Dubravčak lievi iz upravne občine Martinskaves, napokon porezne občine Grabrovpotok, Potok, Ludina velika, Vidrnjak, Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišće katoličko i Hruškovica iz upravne občine Moslavina;

45. sa biralištnm u Garešnici, na koji spadaju upravne občine Vukovje, Garešnica, Hercegovac i Berek;

46. sa biralištem u Čazmi, na koji spadaju upravne občine Kloštar Ivanić, Čazma, Ivanska i Dubrava;

47. sa biralištem u Velikom Grdjevcu, na koji spadaju upravne občine Grubišnopolje, Veliki Grdjevac, Rača i Severin:

48. sa biralištem u Sv. Ivanu-Žabno, na koji spadaju upravne občine Vojakovec, Sv. Ivan Žabno i Farkaševec:

49. sa biralištem u Trojstvu, na koji spadaju upravne občine Kapela, Trojstvo i Gudovac;

50. sa biralištem u Virju, na koji spadaju upravne občine Novigrad i Virje;

51. sa biralištem u Peteranca, na koji spada upravna občina Peteranec, zatim porezne občine Otok veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec iz upravne občine Kuzminec;

52. sa biralištem u Kloštru, na koji spadaju upravne občine Gjurgjevac i Pitomača;

53. sa biralištem u Tvrdji Ivaniću, na koji spada grad Ivanić;

54. sa biralištem u Suhompolju, na koji spadaju upravne občine Špišić-Bukovica, Lukač, Suhopolje i Voćin, izuzam porezne občine Bokani, Ćeralija, Drenovac, Gjurišić, Meljani gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude;

55. sa biralištem u Virovitici, na koji spada upravna občina trgovišta Virovicice.

56. sa biralištem u Slatini, na koji spadaju upravne občine Slatina i Gornji Miholjac, zatim porezne občine Bokani, Ćeralja, Drenovac, Gjurišić, Meljani gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude iz upravne občine Voćin;

57. sa biralištem u Doljnjem Miholjcu, na koji spadaju upravne občine Doljnji Miholjac, Šljivoševci i Moslavina;

58. sa biralištem u Valpovu, na koji spadaju upravne občine trgovište Valpovo, vanjska občina Valpovo i Bizovac;

59. sa biralištem u Dalju, na koji spadaju upravne občine Sarvaš i Dalj, zatim porezna občina Retfala iz upravne občine Petrijevci, kao i porezna občina Laslovo iz upravne občine Čepin;

60. sa biralištem u Našicah, na koji spadajn upravne občine Našice, Feričance i Orahovica;

61. sa biralištem u Vuki, na koji spadaju upravne občine Vuka i Petrijevci, izuzam poreznu občinu Retfalu, zatim upravna občina Čepin izuzam porezne občine Laslovo.

62. sa biralištem u Djakovu, na koji spadaju upravne občine vanjska djakovačka, Semeljce, Levanjska varoš i Drenje;

63. sa biralištem u Djakovu, na koji spada upravna občina trgovišta Djakova;

64. sa biralištem u Daruvaru, na koji spadaju upravne občine trga Daruvara, vanjska daruvarska, Bastaji i Uljanik:

65. sa biralištem u Pakracu, na koji spadaju upravne občine trga Pakraca, vanjska pakračka i Buč;

66. sa biralištem u Vilić-selu, na koji spadaju upravne občine Cernik, Brestovac i Velika izuzam porezne občine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo;

67. sa biralištem u Kutjevu na koji spadaju upravne občine Begtež i Pleternica, zatim porezne občine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo iz upravne občine Velika;

68. sa biralištem u Boboti na koji spadaju upravne občine Bobota, Trpinja, Gaboš i Nuštar izuzam porezne občine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci;

69. sa biralištem u Vukovaru na koji spada upravna občina trgovišta Vukovara;

70. sa biralištem u Sotinu, na koji spadaju upravne občine Sotin, Tovarnik i porezne občine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci iz upravne občine Nuštar;

71. sa birališlem u Erdeviku, na koji spadaju upravne občine Erdevik, Šid, Kukujevci i Čalma;

72. sa biralištem u Iloku, na koji spadaju upravne občine Čerević, Beočin, Kamenica i Ilok;

73. sa biralištem u Irigu, na koji spadaju upravne občine Irig i Jazak, zatim porezne občine Gregurevci i Šuljani iz upravne okčine Veliki Radinci;

74. sa biralištem u Dobrincih, na koji spadaju upravne občine Brestač, Dobrinci, Indjija i Veliki Radinci, izuzam porezne občine Grgurevci i Šuljani;

75. sa biralištem u Rumi, na koji spada trgovištna občina Ruma;

76. i 77. Grad Rieka s kotarom bira i u napredak dva zastupnka; način izbora, i da li će birati skupa ili razdieljen na dva kotara, odredjuje grad sam.

II.

Izborno pravo.

§. 3.

Pravo izbora ima svaki, koji je polag ustanova zakona od 30. travnja 1880. ob uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji stekao zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24 godine navršio, ter koji imade koje od svojstva naznačenih u §§. 5. i 6. ovoga zakona.

Pravo izbora nemogu vršiti:

1. osobe, koje stoje pod skrbničtvom ili pod stečajem, dok ovaj traje;

2. osobe, odsudjene radi zločina ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljubja ili proti javnoj ćudorednosti.

§. 4.

Izborno pravo vrši se posredno i neposredno.

Oni, koji vrše izborno pravo posredno, zovu se birači, a oni, koji ga vrše neposredno, zovu se izbornici.

§. 5.

U 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 30., 31., 40., 53., 55., 63., 69. i 75. izbornom kotaru vrši se izborno pravo samo neposredno, pa takovo pripada:

a) mjestnim gradjanom, koji su takovimi imenovani godine predhodeće po popisu izbornika, dotično godišnjoj reviziji izbornih listina;

b) vlastnikom nekretnina, ležećih u ovih kraljevina ako plaćaju najmanje 15 for. izravnoga poreza;

c) obrtnikom, trgovcem, brodovlastnikom i činovnikom tečevnih družtva, koji plaćaju najmanje 15 for. izravnoga poreza;

d) javnim članovom obrtničke ili trgovačke tvrdke, u koliko na svakoga pojedinoga odpada najmanje 15 for. izravnoga poreza;

e) svećenikom svih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji priznatih vjeroizpovjesti, službujućim, razpoloživim i umirovljenim kraljevskim, zemaljskim, gradskim i obćinskim činovnikom, umirovljenim vojničkim častnikom, odvjetnikom, doktorom bud kojega fakulteta, pravim članovom jugoslavenske akademije, magistrom ranarstva, ljekarom, diplomiranim mjernikom, pomorskim kapetanom, ter učiteljem gradjanskih i javnih pučkih učiona.

§. 6.

U svih ostalih izbornih kotarih vrši se izborno pravo neposredno i posredno.

Neposredno biraju narodnoga zastupnika:

a) Svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju ili kao gospodari kućne zadruge posjeduju nekretnine, ležeće u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, te plaćaju najmanje 50 for. izravnoga poreza.

U 15., 16., 17., 18. i 19. izbornom kotaru, zatim u obćinah Ozalj i Ribnik 21. izbornoga kotara biraju neposredno narodnoga zastupnika, koji uz gornje uvjete posjeduju nekretnina, ležećih u ovdje naznačenih izbornih kotarih i obćinah, te plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza;

b) svećenici svih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji priznatih vjeroizpovjesti, službujući, razpoloživi i umirovljeni kraljevski i zemaljski činovnici, umirovljeni vojnički častnici, zatim obćinski načelnici i bilježnici, odvjetnici, doktori bud kojega fakulteta, magistri ranarstva, ljekari, diplomirani mjernici, pomorski kapetani, ter učitelji gradjanskih i javnih pučkih učiona;

c) obrtnici i brodovlastnici, gospodarski, šumarski i novčanih zavoda činovnici, koji plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza.

Posredno biraju narodnoga zastupnika:

aa) svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju, budi kao gospodari kućne zadruge, posjeduju u dotičnom izbornom kotaru nekretnina ili plaćaju najmanje 5 for. izravnoga poreza;

bb) obrtnici, trgovci, šumarski, gospodarski ter novčanih zavoda činovnici, koji plaćaju najmanje 5 for. izravnoga poreza.

§. 7.

U svotu izravnoga poreza naznačenu u §§. 5. i 6. imadu se uračunati sve vrsti izravnoga poreza.

§. 8.

Pravo izbora može svatko vršiti samo u onom izbornom kotaru, u kojem redovito stanuje.

Nu tko obitava izvan obsega kraljevina Hrvatske i Slavonije kao javni službenik, te uz svojstva §. 3. o. z. posjeduje u obsegu ištih kraljevina nekretnina, i plaća najmanje 50 for. izravnoga poreza, imade se uvrstiti u listine one obćine, u kojoj plaća najviše poreza, ter može izborno pravo vršiti u izbornom kotaru, na koji dotična obćina spada.

III.

Listine birača i izbornika.

§. 9.

U roku od deset dana nakon proglašenja nazočnoga zakona u sborniku zakona i naredaba imaju gradska i ostala obćinska poglavarstva popisati osobe, koje u smislu prediducih ustanova ovoga zakona imadu pravo bud posredno bud neposredno birati zastupnika u sabor.

U obćinah, u kojih se izborno pravo vrši posredno i neposredno, imadu se napose listine birača sastaviti, a a napose listine izbornika.

U obćinah, kojih područje spada na dva ili više izbornih kotara, imaju se za svaki izborni kotar sastaviti posebne liste birača i izbornika za ona mjesta, koja pripadaju dotičnomu izbornomu kotaru.

U gradovih, koji biraju više od jednoga zastupnika, imade se popis obaviti za svaki izborni kotar napose.

§. 10.

U obćinah, uredjenih prema zak. članku XVI.: 1870., i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 1871., uzakonjenom zak. člankom od 30. prosinca 1873., obavljaju taj popis obćinska poglavarstva pod neposrednim nadzorom podžupanijskoga izaslanika.

§. 11.

Po izmaku roka navedena u §. 9. imadu se listine birača i izbornika na svačiji uvid izložiti kroz osam dana u obćinskom uredu i pribiti na obćinski ured; osim toga ima se u svakom mjestu obćine javno izložiti listina birača i izbornika iz dotičnoga mjesta.

Uzeti si prepis od izloženih listina svakomu je slobodno.

Čim su listine izložene, imade se to obnarodovati oglasi, pribijenimi na običnih mjestih, ter valja u oglasu izrično navesti dan od kojega i do kojega su listine izložene, i da je uz osamdnevno izloženje otvoren rok za prigovore proti listinam izbornika i birača.

IV.

Reklamacija proti listinam izbornika i birača i izbornika.

§. 12.

Tkogod drži, da je protuzakonito izpušten iz listina birača ili izbornika, može u roku od osam dana, računajući od dana, kojega budu listine izložene, i to po mogućnosti uz doprinešenje eventualno potrebitih dokazala zahtievati, da se u odnosnu listinu unese.

U istom roku može svaki upisani birač ili izbornik, i to po mogućnosti uz doprinešenje eventualno potrebitih dokazala, zahtievati, da se iz dotičnih listina briše birač ili izbornik u nje nepravilno unešen, ili da se upiše, tko je iz dotičnih listina izpušten.

Reklamacije imadu se podnieti pismeno ili prijaviti ustmeno obćinskomu poglavarstvu, koje je dužno u slučaju potrebe ureda radi pribaviti potrebita dokazala.

O ustmenih reklamacijah ima se spisati zapisnik.

§. 13.

Reklamacije riešavaju:

a) u gradovih odbori, koji sastoje od načelnika ili njegovoga zamjenika kao predsjednika i dvajuh članova gradskoga zastupstva, koje gradsko zastupstvo izabere većinom glasova;

b) u obćinah, uredjenih prema zak. čl. XVI.: 1870., i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 1871., uzakonjenom zak. čl. od 30. pros. 1873., odbori, koji sastoje od izaslanika podžupanije kao predsjednika i dvajuh članova obćinskoga zastupstva, koje obćinsko zastupstvo izabere većinom glasova.

Glede obavljanja pisarničkih poslova imadu predsjednici ovih odbora odrediti što treba.

§. 14.

Reklamacije proti listinam birača riešava u predstojećem §. 13. sl. b) rečeni odbor u roku od tri dana, bez svakoga daljega priziva, te odredjuje na temelju izpravljenih listina birača u daljnjem roku od tri dana izbor izbornikâ.

Dan i mjesto izbora ima se tri dana prije izbora u svih mjestih dotične obćine proglasiti.

§. 15.

Izbor izbornika rukovodi odbor sastojeći od obćinskoga načelnika i dvajuh obćinskih zastupnika, koje obćinsko zastupstvo izabere većinom glasova.

Biranje izbornika biva ustmeno i javno.

Izbor ovaj valja na tri godine. Izbor prvih izbornika valjati će ipak do konca godine 1884. (§. 36.)

§. 16.

Svaka skupina od petdeset birača bira izmedju popisanih birača dotične obćine jednoga izbornika, koji sa neposrednimi izbornici bira narodnoga zastupnika.

§. 17.

Birači svake pojedine političke obćine i ako je ova razdieljena na više izbornih kotara, svakoga takova diela, biraju izbornike pravilno u mjestu sjedišta dotičnoga obćinskoga poglavarstva. No za pojedina mjesta ili za pojedine gromade mjesta, koja imaju preko 200 popisanih birača, te su preko 10 kilometara odaljena od sjedišta poglavarstva, ima odbor (§. 15.) odrediti izbor izbornika u dotičnom mjestu.

Došavše k izboru birače poziva predsjednik izbornoga odbora onim redom, kojim su u listinu upisani sve do 50.

Svakih 50 birača sačinjava jednu skupinu. Skupine imadu se tako sastavljati, da budu u svaku pribrani birači jednoga mjesta, zatim iz najbližih susjednih mjesta.

Ako je u skupini od 50 birača prisutno barem njih petorica, biraju jednoga izbornika. Zatim proziva predsjednik istim načinom opet sliedeće skupine od petdeset do petdeset i prisutni od ovih, ako ih ima najmanje petorica za svaku skupinu, biraju po jednoga izbornika.

Ako bi za posljednju skupinu preostao manji broj od petdeset birača, pak su prisutna barem trojica, ovi biraju jednoga izbornika.

Za izbornika izabran je onaj, za koga je absolutna većina glasovala, i ako ne bi nitko absolutne većine dobio, ponavljaju izbor prisutni od petdesetorice prije glasujućih birača izmedju one dvojice, koji su kod prvog biranja najviše glasova dobili.

Započeto glasovanje ne smije se prekinuti.

§. 18.

Imena izabranih izbornika ima odbor (§. 15.) po dovršenom izboru na biralištu proglasiti, zatim izložiti načinom propisanim u §. 11. i proglasiti trodnevni rok za prigovore proti izabranim izbornikom, a ujedno posljedak izbora uz prilog listine birača i izbornoga zapisnika priobćiti odboru za riešavanje reklamacija (§. 13. b).

§. 19.

Prigovori proti izabranim izbornikom, odnosno proti izbornom činu, imaju se podnieti obćinskomu poglavarstvu po propisu §. 12. u roku od tri dana.

§. 20.

Reklamacionalni odbor ima svekolike prigovore tako proti neposrednim kao i proti biranim izbornikom riešiti u roku od pet dana, računajuć od dana podnešene reklamacije, ter odluke svoje, čim postanu pravomoćne, u izbornih listina provesti.

§. 21.

Riešitbe imadu se obrazložiti, ter neodvlačno u pismenom odpravku dostaviti dotičnim strankam.

§. 22.

Proti riešitbam odbora može dotičnik prizvati na kr. stol sedmorice. U prizivu mogu se navesti i doprinieti nova dokazala.

Priziv valja uložiti pismeno ili ustmeno u roku od pet dana, računajuć od dana dostave odborske riešitbe.

U gradovih ulaže se priziv kod gradskoga poglavarstva, u obćinah. uredjenih prema z. čl. XVI. : 1870., i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 1871., uzakonjenom zak. čl. od 30. pros. 1873., kod podžupanije.

O ustmenih prizivnih prijava ima se spisati zapisnik.

O svih prijava vodi se točan popis.

§. 23.

Gradska poglavarstva i podžupanije imadu neodvlačno predložiti prizive uz odborsku odluku i nuždne priloge neposredno kr. stolu sedmorice.

§. 24.

Kr. stol sedmorice riešava prizive u senatu od tri člana.

Senatu predsjeda predsjednik ili zakoniti mu zamjenik.

Kao članovi senata mogu se prizvati i viećnici banskoga stola.

§. 25.

Senat odlučuje s izključenjem svakoga daljega izvida u tajnoj sjednici absolutnom većinom glasova.

Svikoliki prizivi imadu se riešiti u roku od osam dana.

§. 26.

Riešitbe imadu se obrazložiti, i u pismenom odpravku bezodvlačno dostaviti oblasti, koja je priziv podniela.

O riešitbah stola sedmorice imadu se bezodvlačno pismeno obaviestiti prizivatelji.

§. 27.

Na temelju riešitba kr. stola sedmorice ima reklamacionalni odbor izpraviti i konačno ustanoviti listinu neposrednih i izabranih izbornika.

Ako bude izbor biranoga izbornika proglašen nevaljanim, ima dotična skupina birača u roku od 8 dana naknadnim izborom izabrati novoga izbornika.

Glede ovoga izbora valjaju propisi §. 15.—22.

No izbor ovaj ne prieči, niti da se konačno ustanove izborne listine niti da se preduzme u to vrieme padši izbor narodnoga zastupnika.

Čim ovakov izbor postane pravomoćnim, uvršćuje ga reklamacijonalni odbor naknadno u izbornu listinu.

§. 28.

Izvornike listina neposrednih i biranih izbornika, podpisane po reklamacijonalnom odboru, imadu čuvati načelnici obćina, a ovjerovljene prepise istih imadu gradska poglavarstva podnieti kr. vladnomu odjelu za unutarnje poslove, ostala pako obćinska poglavarstva podžupaniji.

§. 29.

Na temelju konačno ustanovljenih listina imadu podžupanije sastaviti listine izbornika za svaki pojedini izborni kotar svoga područja, ter ih u ovjerovljenom prepisu podnieti kr. vladnomu odjelu za unutarnje poslove.

Ako pako koja obćina ili dio obćine spada u izborni kotar druge podžupanije, imaju se izborne listine ove obćine ili diela njezinoga priobćiti dotičnoj podžupaniji.

§. 30.

Ovako sastavljene listine jesu stalne i mogu se promieniti samo putem revizije, koja se svake godine obaviti ima, zatim naknadnim izborom (§. 33.) i napokon novim izborom izbornika, koji se svake treće godine preduzeti ima (§§. 31.—36.).

V.

Revizija izbornih listina i novi izbor izbornika.

§. 31.

Od 1. do 30. siečnja svake godine imadu gradska i ostala obćinska poglavarstva, potonja pod neposrednim nadzorom podžupanijskoga izaslanika, pregledati listine izbornika ter sastaviti:

1. Izkaz onih osoba, koje su medjutim polučile svojstva, koja zakon propisuje, da mogu neposredno vršiti aktivno izborno pravo.

Ako izborno pravo visi o dobi koje osobe, imadu se uvrstiti u izkaz i one osobe, koje će zakonom propisanu dobu polučiti do 1. srpnja dotične godine.

2. Izkaz osoba, koje se iz listina izbornika imadu brisati, naročito:

a) umrvših izbornika;

b) onih izbornika, koji su izgubili svojstva, propisana zakonom za vršenje aktivnoga izbornoga prava.

c) onih u listinah upisanih izbornika, o kojih se poglavarstvo uvjeri, da su u listine krivo unešeni bili, makar da i nije bilo prigovora proti njihovu upisu.

§. 32.

Oba ta izkaza imadu se najdulje do 31. siečnja uz stalne listine izložiti, i to oglasiti prema propisom §. 11.

§. 33.

Ako bude uslied revizije početkom druge ili treće godine izborne periode birani izbornik iz listine brisan,

ima se njegovo mjesto popuniti naknadnim izborom po propisu (§§. 15.—22. i 27.).

§. 34.

S reklamacijami proti revizionalnim izkazom valja postupati kako propisuju §§. 12., 13., 19. do 27.

§. 35.

Na temelju ovako izloženih revizionalnih listina i odnosnih riešitba reklamacionalnih odbora i kralj. stola sedmorice imadu se originalne stalne listine izpraviti, ter od tako izpravljenih listina podnieti ovjerovljeni prepisi vladnomu odjelu za unutarnje poslove dotično podžupaniji, kako to propisuju §§. 27. i 28.

§. 36.

Svake treće godine imadu se uz reviziju izbornih listina (§§. 30. i 31.) iznova sastaviti listine birača (§. 15.) i na temelju ovih po propisu ovoga zakona obaviti novi izbor izbornika.

Čim ovi izbori postanu pravomoćni, imaju se uvrstiti u listine izbornika, a prijašnji birani izbornici, kojim je trogodišnji mandat utrnuo, imadu se brisati.

VI.

Izbor narodnih zastupnika.

§. 37.

Izbor narodnih zastupnika ima se obaviti na temelju stalnih listina, koje su početkom dotične godine konačno ustanovljene.

Padne li izbor na mjesec siečanj, onda se obavlja po listinah prošle godine.

§. 38.

Vlada odredjuje dane za izbor narodnih zastupnika u pojedinih izbornih kotarih nu tako, da se izbori mogu obaviti najmanje deset dana prije otvorenja sabora.

§. 39.

Mjesto i dan izbora narodnoga zastupnika, pak i sat kada izbor počimlje i kada se svršava, imade podžupanijska oblast odnosno gradsko poglavarstvo najmanje deset dana unapried obnarodovati u službenih novina i oglasi pribijenimi na obćinskih kuća i u svih mjestih dotičnoga izbornoga kotara.

§. 40

Čim je dan izbora narodnih zastupnika proglašen, imadu se listine izbornika cieloga izbornoga kotara (§. 29.) izložiti na svačiji uvid u obćinskom uredu, nalazećem se u biralištu dotičnoga izbornoga kotara i dozvoljuje se strankam uvid u izvorne listine, nalazeće se kod obćinskih načelnika.

U isto doba imaju gradska poglavarstva i podžupanije iz listina izbornika cieloga izbornoga kotara sastaviti abecedni imenik izbornika i predati ga dan prije izbora zajedno s izbornimi listinami predsjedniku izbornoga odbora (§. 41.).

§. 41.

Izborom narodnoga zastupnika ravna odbor, koji se ima ustrojiti za svaki pojedini izborni kotar.

Članovi odbora mogu biti samo izbornici, vješti čitanju i pisanju.

Predsjednik odbora jest u gradskih izbornih kotarih izaslanik gradskog poglavarstva, — u županijskih izbornih kotarih, sastojećih se iz obćina, uredjenih prema članku XVI. : 1870. i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. člankom od 30. prosinca 1873., izaslanik podžupanije one, u obsegu koje je biralište.

U gradovih i onih upravnih obćina, koje same za sebe sačinjavaju izborni kotar, odbor se sastoji iz dva člana uz predsjednika.

U ostalih izbornih kotarih, sastojećih se iz upravnih obćina, podredjenih podžupanijskoj oblasti, odbor se sastoji uz predsjednika iz onoliko članova, koliko imade upravnih obćina, koje spadaju na dotični izborni kotar.

Odbornike biraju zastupstva onih gradskih dotično upravnih obćina, koje spadaju u dotični izborni kotar.

Ako bi gradska dotično obćinska zastupstva propustila izabrati odbornike, imenuje predsjednik odbora propisani broj članova izmedju prisutnih izbornika, vještih čitanju i pisanju.

Predsjednik imenuje izmedju prisutnih čitanju i pisanju vještih izbornika zamjenike onim izabranim odbornikom, kojih nebi bilo na biralištu u vrieme, kada se izbor ima započeti.

§. 42.

Predsjednici odbora dužni su uzdržavati kod izbornoga čina redoviti postupak, te im pripada pravo i dužnost uzdržavati mir i red. Zabranjeno je k izbornomu činu oružje sobom ponieti.

§. 43.

Gradjanske oblasti i zapovjednici oružane sile držani su zadovoljiti bez oklievanja pozivu predsjednika odbora, kad ih on u svrhu uzdržavanja mira i poredka zatraži za pomoć.

§. 44.

Bude li u slučajevih izvanrednih za uzdržavanje mira i poredka u pomoć pozvana oružana sila (§. 43.), dužan je predsjednik odbora pismenim oglasom, koji se na više mjestah i na vratih birališta pribiti imade, oglasi, pa prije započeta izbora prisutnim izbornikom ustmeno izjaviti, da je oružana sila samo zato pozvana, da se uzdrži mir i red. i da se svakomu zajamči pravo slobodnoga glasovanja.

§. 45.

Kandidatom za narodnoga zastupnika smatra se onaj, koga pred izbornim odborom kao takova označi u gradovih i trgovištih imajućih uredjene magistrate 10, a u županijskih izbornih kotarih 5 izbornika.

Ovi kandidati smiju u izbornoj skupštini govoriti, ali samo prije započeta glasovanja.

Kandidati ne smiju biti članovi izbornoga odbora onoga izbornoga kotara, u kojem kandidiraju.

§. 46.

Izbornici imadu k izboru doći osobno i tamo glasovati ustmeno.

Kod biranja narodnoga zastupnika imadu se izbornici pozivati iz listine abecednim redom.

Da uzmognu glas svoj dati izbornici, koji pri prvom čitanju izborne listine i prozivanju izbornika nebijahu prisutni, moraju se prije, nego se zaključi izbor, imena njihova jošte jedanput abecednim redom prozvati.

§. 47.

Izabranim narodnim zastupnikom smatra se onaj, za koga je glasovala nadpolovična većina glasujućih izbornika. Ako nije nitko dobio absolutne većine, opetuje se izbor izmedju one dvojice kandidata, koji su kod prvoga glasovanja dobili najviše glasova.

§. 48.

Izborni odbor, imenito predsjednik istoga, imade se brinuti, da predane glasove točno bilježi bilježnik, koga imenuje predsjednik odbora. Bilježnika imadu kontrolirati članovi odbora, a osim njih i oni odbornici, koje će kandidirajući izbornici za kontrolu odrediti. U tu svrhu mogu naime kandidirajući izbornici u interesu svoga kandidata dvojicu odbornika imenovati.

§. 49.

O svakom izboru ima se sačiniti izborni zapisnik u dva primjerka, te ima u sebi sadržavati mjesto i dan izbora, vrieme, kada je izbor počeo i kada je svršen, broj glasovavših izbornika, ime izabrana zastupnika i broj glasova, s kojim je izabran.

Zapisnik taj podpisuju svi članovi izbornoga odbora. Jedan primjerak toga zapisnika ima se odmah dostaviti izabranomu zastupniku, da mu bude vjerodajnicom na saboru, a drugi primjerak gradskomu poglavarstvu dotično podžupaniji.

§. 50.

Gradsko poglavarstvo dotično podžupanija prijaviti će bezodvlačno banu imena izabranih u njihovu području narodnih zastupnika, priloživ tomu izviešću dostavljene si izborne zapisnike.

Ostala na izbore odnoseća se pisma sahranit će se u podžupanijskom odnosno gradskom arkivu dotičnoga izbornoga kotara.

§. 51.

Izbornikom i kandidatom slobodno je biti na biralištu, dok se izbor ne proglasi, no tako, da tim ne bude prepriečen pristup izbornikom k glasovanju.

VII.

Obćenite ustanove.

§. 52.

Sve oblasti i uredi dužni su u pomoć biti obćinskim poglavarstvom, reklamacionalnim odborom i kr. stolu sedmorice pružanjem dokazala, koja su nuždna, da se listine birača i izbornika što točnije sastave i izprave, i da se temeljito rieše reklamacije.

§. 53.

Svi podnesci, izvadci, svjedočbe i ma kakove izprave koje se odnose na izborne listine, prosti su od biljegovine i inih pristojba.

§. 54.

Zakon ovaj stupa u kriepost danom proglašenja u sborniku zakona i naredaba za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.

§ 55.

Zakonski članak III.: 1870. o izbornom redu, zatim zakon od 6. srpnja 1875. o preinaci i popuni toga zakonskoga članka, kao i §. 29. kraljevskoga odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz razvojačenih krajiških dielova iz vojne na gradjansku upravu, uzakonjena zakonskim člankom od 30. prosinca 1873., stavljaju se izvan krieposti.

§. 56.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor u cielosti ovaj zakon o izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije onako, kako je u specijalnoj debati primljen i sada pročitan?

(Prima se.)

Ovaj zakon je u cielosti primljen i predložiti će se na previšnju sankciju.

Dalje na dnevni red dolazi izviešće saborskog odbora za zemaljski proračun o osnovi zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Izvj. Vaso Gjurgjević zauze izvjestiteljsko mjesto.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita izviešće sab. odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto ovo izviešće sadržava osnovu zakona i predmet takov, koji sadržava u sebi stvaranje zakona, to će se voditi generalna i specijalna debata. Sada se otvara generalna debata.

Ona gospoda, koja žele rieč uzeti u generalnoj debati, neka se izvole prijaviti kod g. bilježnika Stekovića sa izjavom, da li će govoriti za osnovu ili proti osnovi.

Sada ima rieč prije svega g. izvjestitelj, da razloži izviešće.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ovomu što sam pročitao, nemam više ništa da dodam, nego ovo: Kao što je odbor s radošću pozdravio ovakovu osnovu zakona, koju je predložila vis. vlada, tako držim, da će ju vis. sabor pozdraviti.

Zakon ovaj ide za tim, da se promakne narodno gospodarstvo u našoj zemlji, a proti tomu mislim nema sigurno nitko ništa. S toga ga preporučam vis. saboru, i želim, da bog dao, da bi taj zakon većim plodom urodio.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Riedko je zaista u ovoj vis. kući, da se rieč povadja za gospodarstvo i dobro samog naroda. Akoprem se na prvi pogled misli ovime bog zna što dobra narodu učiniti, a s druge se strane okrnjuje narodu, ipak pozdravljam ja ovu osnovu, jer i ovako će se usriedotočiti svi novci, unišli radi prekršaja poljskog redarstva i lovskoga zakona. Nego ja bi vis. vladi preporučio, što sam imao prilike i interpelirati glede lovskoga zakona, da je taj zakon poguban po našu zemlju, i molio sam vis. vladu, da bi imala dobrotu ovo u razmatranje uzeti, i podatke prikupiti, koliko danas koristi i štete taj zakon donosi. Zato ovom prilikom preporučam vis. vladi, da u obzir uzme i dobro promotri gospodarstveno stanje u našoj zemlji. U ostalom odobravam ovu zakonsku osnovu, jer će ipak nešto pružiti našoj zemlji.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Kada ntko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

(Glasovi: Ništa! — Ništa!)

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ja neobičajem dugo govoriti. Ja bi drage volje prihvatio, kada bi g. predgovornik podnio zakon, koji bi bolji bio. Ja ovo držim da je najbolje, pošto nisam ništa boljeg čuo. Ako gosp. predgovornik zna, da se velika šteta čini narodu, zašto nije predložio što boljeg. Pošto u samoj stvari nije predložio ništa, to mi nije nuždno dalje govoriti i molim, da vis. sabor primi ovo.

Predsjednik: Generalna je debata zaključena, i stupiti će se na glasovanje, naime o tom, prima li vis. kuća ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Osnova je primljena za podlogu specijalne debate. Stupa se sada na specijalnu debatu.

Izvj. **Vas Gjurgjević** (čita naslov zakonske osnove — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se naslov, kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 1. zak. osnove. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 1. kako je pročitan? Izpravka nema.

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 2. zak. osnove. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li se §. 2. kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 3. zak. osnove. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li se ovaj §. 3. kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 4. zak. osnove. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovaj §. prispio je izpravak sliedeći:

Bilj. **Pavao Brantner** (čita taj izpravak, koji glasi): „neka se pripiše kao druga alineja ovo: Zemaljsko kulturno vieće imati će kr. zemaljskoj vladi činiti svake godine predlog, kako da se prihod zaklade upotrebljuje.

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Fran Folnegović: Kada se je, gospodo, u hrvatskom saboru radio zakon o ustrojstvu kulturnog vieća, ja sam ustao proti tomu zakonu, i dokazivao, kako će biti jalov uspieh od ovog zakona za nas. Medjutim nisam mislio, da ću tako hitro doživiti obistinjenje moje tvrdnje i nisam mislio, da ću morati i u hrvatskom saboru braniti i širiti kompentenciju ovog kulturnog vieća. Ali, kada se to sa strane onih učini, koji su tu instituciju u zemlji uveli, da se tomu vieću dade neki djelokrug, to ja sada činim, ja držim, da na to vieće spada gledati i predlagati, kako da se upotriebi stanoviti prinos iz zaklade, koja je namienjena u kulturne svrhe. Ovo je razlog mojemu izpravku, i držim, da je posve opravdano, da se kulturno vieće, dokle postoji, sasluša, kako da se sa prihodi ovimi imade, koji su prihodi kulturnim svrham namienjeni. Ako te zadaće kulturno vieće nema, onda je posve suvišna, posve nepotrebna ta inštitucija.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Ja ovo smatram za posve suvišno, jer se po sebi razumije, da vlada o svih svojih činih i namjerah i koracih koje u gospodarstvu preduzimlje svakako popitati mora mnienje kulturnog svojeg vieća. Naravna je dakle stvar, da će i glede uporabe onog novca, koji bude razpoloživ, upitati za mnienje informativno kulturnog vieća, kako se misli novac upotriebiti sada i u buduće, jednom riečju sve, što se kani u tu svrhu učiniti. Ona ne će ništa učiniti bez pitanja i popitanja toga kulturnoga vieća.

Ovo je tako rekuć unutarnje uredjenje vlade, i zato je stvoren taj organ, da se pita. S toga smatram, vis. sabore, da je ovaj izpravak suvišan, to je naravska stvar.

Predsjednik: Rieč ima g. Mihalović.

Dragutin Mihalović: Visoki sabore! Meni se čini u svakom pravcu, ako se ima nešto udesiti i raditi, da se uvjek imaju predradnje svršiti i graditi, tako mislim da je bilo i onda, kada je taj zakon o kulturnom vieću postao. Oni su ovdje, i ako bude nuždno, oni će se pozvati i saslušati. Ja imam čast biti kulturnim viećnikom zemaljskim. Mi smo bili pozvani jedanput, ali svi predlozi koje smo činili, nisu se mogli uvažiti, jer se zna, da sredstva nemamo, i vis. je vlada kazala, nismo kadri, jer nije sredstva. Kada budemo imali novaca, zemaljska će vlada sigurno sliediti i činiti ono, što joj kulturno vieće kaže. S toga razloga mislim, da je sasvim suvišno ono, što g. predlagatelj predlaže.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Kulturno vieće je savjetujući glas vis. vlade. Ja moram ustati proti ovom predlogu, jer se vis. vladi nemože diktirati i ruke vezati, da ovo ili ono radi. Ona ima upravu u svojih rukuh, a kulturno vieće savjetuje, gospodarska družtva savjetuju, a vlada će činiti što je najnuždnije, zato nebi mogao prihvatiti ovaj izpravak; neka ostane, kako jest, a vis. će vlada nastojati onako, kako će moći. Kulturno je vieće, kako je g. predgovornik rekao, savjetovalo ovo i ono, nu vis. vlada nije mogla izvesti. Kulturno je vieće činilo svoje, i ima na srdcu pobrinuti se i reći vladi: ovo vlado imaš činiti, ako hoćeš da budeš sposobna za unapred vladati. Ona izvadja, a kulturno vieće savjetuje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto nitko neželi rieč uzeti, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Nadovezujem onomu, što je rekao g. predgovornik, samo to, da se sa gledišta tehničkog nemože primiti ovaj izpravak, jer je ovo ustanova, koja nespada strogo u zakon, jest administrativne naravi. I sam g. predlagatelj kaže, da spada u djelokrug kulturnog vieća, a kada tamo spada, onda je suvišno ovdje, i iz tehničkog gledišta nemogu primiti ovakav izpravak.

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto je ovaj izpravak samo jedan dodatak, namienjen tekstu predloga odborova, s toga će se posebno glasovati za predlog odbora, onda posebno za izpravak.

Prima li vis. kuća predlog odbora, koji glasi: §. 4. Kamate zakladne glavnice imadu služiti svrsi označenoj u §. 1.

(Prima se.)

Sada će se glasovati o tom: Prima li visoka kuća izpravak ili dodatak gosp. zast. Folnegovića.

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Izpravak nije primljen. Molim dalje.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 5. zakonske osnove. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li se §. 5.

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 6. zakonske osnove — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 6., kako je pročitan

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 7. — Vidi zapisni 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se §. 7. kako je pročitan

(Prima se.)

Time je, vis. sabore, u specijalnoj debati primljen ciela ova zak. osnova.

Dalje na dnevni red dolazi: „izviešće saborskog od bora za zemaljski proračun u pogledu potražene privol za prodaju nekih državnih nekretnina, ležećih u područj kraljevina Hrvatske i Slavonije".

Molim gosp. izvjestitelja, da pročita izviešće.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dotično izviešće).

„Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, da u pogled manipulacije s kupovninom iz prodaje entiteta državni hrvatsko-slavonsko-dalmatinskih dobara izjavu dade uga skoj zajedničkoj vladi, da pristaje na prvi modalitet p zajedničkoj vladi u tom pogledu predloženi, polag kojeg bi se predbježno i sve dotle, dok nadležna zakonoda stva pitanje o razdieljenju i porabi novčanih iz proda u području Hrvatske i Slavonije ležećih državnih posjed u buduće ulazećih svota na način, opisan u §. 70. za članku XXX. odnosno zak. članku I. od god. 1868. o lučno nerieše, mogao privremenim pravilom onaj nač prihvatiti, da počam od 1. siečnja god. 1880., na ov vrstnih kupovninah dobivenimi prijetci predbježno ka zakladom neporazdieljeno rukuje zajednička vlada; i d se iz čistoga kamatnoga dohodka obrati u smislu posto jećih nagodbenih zakona na zajedničke troškove ugarsk države 55%, a za pokriće vlastitih potreboća unutarn uprave Hrvatske i Slavonije izdade 45%.

Ujedno se poziva kr. zemaljska vlada, da nasto da se to pitanje zakonodavnim putem što skorije rieši

Visoki sabore! Ovome što sam pročitao, nema ništa kazati, nego s ovih razloga, koji su navedeni, molir da se prihvati predlog odbora. Na koliko pako bu trebalo razjašnjenja tomu, ja ću svoje mnienje u zaklju nom govoru reći

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Ustaje g. nar. zast. Fran Folnegović.)

Rieč ima g. Folnegović.

Fran Folnegović: Ja sam u proračunskom odbor predlog stavio, koji nije prihvaćen, i zato ću glasova proti izviešću odbora proračunskoga. Ako bi i prist načelno uz ovo, to se nebi mogao složiti sa nazori onim da ona kupovnina, koja unidje iz ovog dobra, može odi izvan granica zemlje, i da bi mogao drugi upravljati njom, osim autonomna vlada hrvatska.

Pošto ovomu nazoru mojemu nije uvaženja u pro-
itanom izviešću, zato sam proti njemu. Zato imadem
nnogo razloga, a poglaviti je taj, ako se sjetim, kako
e zajednička magjarska vlada upravljala hrvatskimi za-
ladami, te ima opravdana razloga bojati se, da će se
u buduće tako upravljati. Ne radi se ovdje o iznosu,
ego se radi o principu, a princip je ovdje, o kojem
reba najviše odlučiti, i koji valja imati pred očima.
)anas će se prodati za 5 do 600.000, a sutra će doći
eća prodaja na red. Mi ćemo do duše dobiti 45% od
rihoda, ali ustanoviti koliko taj prihod iznaša, zavisiti
e o faktoru, koji nije odgovoran Hrvatskoj, nego onomu
ijestu, gdje je ta odgovornost prema Hrvatskoj iluzorna.
'ravičnost ište, da kapital, koji unidje od hrvatskog
obra, u Hrvatskoj upravi stoji, i da s njim upravlja
rv. zem. vlada i bilo bi za Ugarsku veće jamstvo, kada
i mi upravljali tim novcem, nego li bi bilo za nas,
ada bi upravljala Ugarska. S ovih razloga sam ja proti
redlogu stavljenom po proračunskom odboru.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Kada čo-
jek o sebi govori, to nije čednost da se govori, da mi
eću garanciju možemo pružiti nego li Ugarska. Ovdje
garancija ta, da nam se izruči, što nas po zakonu
le. U ostalom se ovim predlogom nimalo ne prejudicira
udućnost, pošto će i naše zakonodavno tielo imati rieč
dlučnu o tom, kako da se prihod upotrebljuje. Tim više,
ospodo, možemo mi na ovo pristati, jer dok se mi ovako
epiremo, stvar propada, a svaki čas, koji se zakasni,
odi samoj stvari.

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! G. predlagatelj,
njski zastupnik, pozvao se je proti predlogu odbora za
oj izpravak na izkustvo prošlih vremena, da kada pro-
ajna glavnica od prodaje primljena po ovom predlogu
odje pod upravu skupne vlade i postane zakladom, da će
m zakladom biti upravo tako lošo, kako je bivalo našimi
kladami u prijašnja vremena, pak da će od tuda na-
ati šteta za Hrvatsku, da ćemo dobivati 45% ali
g zna, kamo će proći glavnica, od koje se tih 45%
obiva. Ja mislim, gospodo, da ako i dopustimo, da se je
šimi glavnicami u prošlosti zlo upravljalo, te da je
ne oštećena zemlja, ako to dopustimo, zato se ne trebamo
jati da tako u buduće mora biti. Zašto? Zato, što do
da upravu naših glavnica u prošlosti nije nitko kon-
olirao, ne imajuć u hrvatskoj prošlosti sabora, koji bi
iao svoje zastupstvo na ugarskom saboru kao što danas,
ti imajuć načina upravljanja kao što je to danas, kada
u svako doba može pitati, kako se upravlja s glav-
cami.

Ja mislim, ako gosp. zast. senjski bude buduće go-
ne u ovom saboru, da će moći sa svojimi drugovi u
ako doba pitati, koliko je tih glavnica, kako se s njimi
ravlja, i koliko donašaju kamata. Toga se više u bu-
uće nije moći bojati, jer upravo u današnje doba puno
smo sigurniji, nego li smo u prošlosti bili. Nego, ako bi
i bilo to, gospodo, da bi se moglo kod uprave kamata
dogadjati abusus, zloporaba, onda ja mislim, da se mora
nastojati, da ne bude zloporaba, ali zloporabe radi ne može
se proti postojećemu zakonu ništa zaključiti. Postojeći
zakon izrično veli, s kojim dobrom vlada upravljati ima.
Čini mi se, da nije opravdano, što veli gosp. zastupnik
senjski, da zato, što leži dobro u Hrvatskoj, da to dobro
ostane u zemlji, i da s tim dobrom upravlja zem. vlada.
To ne stoji. Stojalo bi posve dobro onako, kada bi rekao:
Po zakonu upravljati ima s tim dobrom skupna vlada, a
zato što leži u našoj zemlji, bilo bi podpuno opravdano
od naše vlade, zahtievati od ugarske vlade, od koje ne
može zahtievati upravu zaklada, da te zaklade budu
koristonosno uložene, ali da upravlja s njimi skupna vlada
preko svojih organa. Ja sam s ovih razloga, da bi vis.
vlada mogla u tom pravcu raditi, za predlog odbora, a
proti predlogu zastupnika senjskog.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti.

(Nitko se ne javlja.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Većom stra-
nom je ono, što je g. senjski zastupnik govorio, u ovom
izviešću pobilježeno. Iz ovog izviešća vidi se, da je odbor
predložio tri zaključka i to: 1. da visoka vlada privoli
u prodaju državnih nekretnina. Proti ovom predlogu se
nije nikakav glas podigao. Ali ovu prodaju predlaže od-
bor samo onda, ako bude sa kupovinom onako opredieljeno,
da se iz čistoga kamatnoga dohodka obrati u smislu po-
stojećih nagodbenih zakona, na zajedničke troškove ugar-
ske države 55%, i za pokriće vlastitih potreboća 45%.

Ovo je osnovano na jasnom slovu postojećeg na-
godbenog zakona. Ja nisam ni najmanje iznenadjen, što
je g. senjski zastupnik zauzeo stanovište protivno ovom,
jer on ne stoji na zakonu nagodbenom. Ja mislim, da
nijedan u našoj zemlji, ni zastupnik ni patriota, koji stoji
na stanovištu nagodbenoga zakona, ne može drugačije reći
nego onako, kako je u zakonu osnovano. Daljnji je pred-
log taj, da se dotični ugovor od prodaje nekretninah
imade odobriti po zajedničkoj vladi, sporazumno s našom
zemaljskom vladom. Ona privola u prodaju nekretnina
u koju će sabor danas privoliti, važna je u ovom predlogu
odbora. Glede ovog predloga mislim, da će biti svakako
sporazumni i vis. vlada i vis. sabor. Bojazan g. senjskog
zastupnika, da se s ovim zaključkom stvara praejudicium
za kasnije mnogo važnije objekte, izčezava gledom na ono
što je odbor predložio, stoga molim, da vis. sabor izvoli
prihvatiti predlog odbora.

Predsjednik: Odborov predlog sastoji se iz tri točke,
te se ne može ovdje o svimi na jedanput glasovati, nego
će se glasovati za svaku točku posebice. Pošto su se po-
digli glasovi za prodaju i proti prodaji, drži ovo pred-
sjedničtvo, da bi se prvi krat imalo glasovati o tom, je
li se dozvoljava prodaja, ili ne, onda bi se imalo gla-

vati za svaku točku predloga. Ako vis. kuća pristaje, onda ću staviti ponajprije pitanje na glasovanje, je li pristaje vis. kuća na prodaju.

(Nitko se ne javlja.)

Ona gospoda, koja su zato, da se prodaja izvede, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina. Prodaja je u obće dozvoljena.

Sada se prelazi na 1. točku. Molim ju pročitati.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita 1. točku predloga. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovu točku ne ima nikakva izpravka. Prima li vis. kuća ovu točku po odborovu predlogu? (Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita 2. točku odborova predloga. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovu drugu točku prispio je po g. Brandtneru sliedeći izpravak iza zaključka drugoga, slovo „*i*" neka se umetne:

„3. Kupovnine, dobivene iz nekretnina ležećih u bjelovarskoj županiji, neka se koristonosno upotriebiti".

Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj izpravak.

Pavao Brandtner: Visoki sabore! Ja moram ponajprije, prije nego preporučim izpravak, iztaknuti stanovište svoje, da mi je čast zastupati narod bivši krajiški, pak se ne mogu načuditi, kako na jedan put skupna vlada dolazi do toga, da iz onih dobara, koja su namienjena krajiškom narodu, da ta zajednička vlada nekakvu korist od tih dobara imade potegnuti. S toga ne mogu na ino, nego da u ime čitave Krajine reknem svoj prosvjed proti tomu, oslanjajuć se naime na obećanje svietle krune, koja je rekla, da će krajiški narod nagraditi. Moram saći na svoj predlog, kojeg sam stavio na početku zasjedanja, da se krajiškom narodu imadu sve sgrade, koje treba, bezplatno dati. Predlog je taj pao, a narod županije bjelovarske razcvilio se je, jer se u istinu carska rieč nije izpunila. Tim predlogom, da se naime obratimo na svietlu krunu, mislio sam, da će narod prije do tog dobra doći, ali je proti tomu predlogu povod predlog gosp. Berute, koji je on stavio bio, prihvaćen ogromnom većinom, naime, da se pozove zemaljska vlada, da se one zgrade, koje obćine trebaju, bezplatno odpuste obćinam, a kupovnina od preostalih zgrada unišla, da se imade upotriebiti na korist krajiškog puka i naroda. Pošto sbilja predstoji, kao što nas je vlada uvjerila, da će se Krajina sjediniti, to bi bilo dobro, da se ova kupovnina što će se dobiti, koristonosno uloži, pak kada bude Krajina ovdje zastupana, onda neka sabor odluči, na koje će se svrhe i kako upotriebiti kupovnina, i s toga preporučam izpravak.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! O predmetu, koji se ovdje izpravkom hoće da poluči, nije jedan put u vis. kući bila rieč, naime, kako se postupati ima sa ovimi sgradami i u bjelovarskoj županiji i u Krajini, koje su razpoložive. Gosp. interpelantu dobro je poznato, da je o tom već odlučeno, i da govora biti ne može. Preko svega toga zna g. tadašnji interpelant, da se vlada opetovano zauzela, da dobije za ovu i onu obćinu još koju sgradicu, koju treba za školu i za obćinski ured.

Ovo nije ni put niti način, ako se misli što polučiti od ovih sgrada, koje će danas sutra u Krajini biti razpoložive, da se reče: ja dižem glas u ime ciele Krajine. Ako dopustim, da se u oči izbora može kroz pozor što reći, ali ne dopuštam govorniku, da može reći: Ja u ime ciele Krajine prosvjed ulažem. Ako tako, tko ga je ovlastio, da u ime ciele Krajine govori, kao da nema nikoga osim njega, i koji je to pravo od ciele Krajine dobio. On može kazati, ja polažem svoj prosvjed, ako se misli sprijateljiti s ustavnim načinom, kako to vlada u zemlji našoj. Moram se čuditi da se u današnje vrieme utiče u ove formule i mislim, da se preko ovoga može prieći tim više, što se naravno o tih sgradah znati mora, a kada se to sazna, znati će vis. sabor, kako će se s njimi razpoložiti i to onim putem, po kojem najveća moć dolazi a to je najvišjom voljom Njegova Veličanstva.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Da ima g. predlagatelj još slobodu govoriti, ja se ne bi ustao, nego kada se to kaže zastupniku, da kroz prozor govori i u oči izbora, to moram ustati, jer sam i ja podpisao taj predlog.

Predsjednik: To nije predlog nego izpravak.

Gjuro Kamenar: Dakle izpravak, kojega ja podupirem.

Visoki sabore! Ovdje su ljudi, koji su već znali stavljati predloge vladi, upozorivali vladu, da neka pazi, da se te sgrade ne prodaju, da su za ovo i ono potrebite, a visoka je vlada obećavala. Dotične županijske skupštine tolike su predstavke podnašale, i obćine su i same molile, i sve je učinjeno i upozoreno u ovoj vis. kući na sve puteve, koji su zakonom dopušteni, da se ova ili ona sgrada dotičnoj obćini dade. Danas, kada je zastupnik iz bjelovarske županije digao za to glas svoj, nije govorio preko prozora, već u oči i u ime naroda saboru, je komu će narod vjerovati, nego riečmi Njeg. Veličanstva koji mu je obećao, a obećanje nije se izvelo, kako je narodu potrebno. On diže svoj glas, a ako ga diže, ne može se ukoriti, da kroz prozor govori. nego govori uslied narodne potrebe i narodnog srca. Zato preporučam ovaj izpravak, i odbijam užasni onaj napadaj presvietlog gospodina na g. Brandtnera.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. Folnegović.

Fran Folnegović: Gosp. predlagatelj hoće samo to postići, što je već jedan put visoki sabor u svojem zaključku poprimio. Upravo usljed njegova predloga stvoren je zaključak na rieči gosp zastupnika Berute u ovom vis. saboru, da se od onih javnih sgrada zemaljskih u bjelovarskoj krajini, koje nisu potrebite obćinam za njezine svrhe, kupovnina upotrebi u obćinsku korist, i ovaj je zaključak po vis. kući primljen. Ako je taj zaključak primljen, onda je izpravak g. Brandtnera samo posljedica zaključka onog. Sada ja nepojmim, kojim pravom se sada presv. gosp. ruši na posljedak onog, što je vis. kuća primila? Ja se nemogu dosta načuditi, kako se to može činiti, i kako može vis. vlada formulom nazvati ono, što se temelji na zaključku čitavog sabora.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja o samoj stvari neću ništa govoriti, već samo ovo, da bi vratio taj izpravak odmah natrag, jer nespada na ovu točku. Izpravak govori o razpravljenom §-u. točke 1., i tamo bi imao mjesta, a u ovoj drugoj točki nemože imati mjesta, i zato netreba o njem niti razpravljati.

Predsjednik: Ovaj izpravak sadržaje dodatak. S toga će se glasovati prvi krat za predlog odbora, t. j. o točki 2. kako ju je odbor predložio.

Prima li vis. kuća predlog odbora u 2. točki, kako ju je odbor predložio?

Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen.

Drugo pitanje se stavlja: Prima li se ovaj dodatak, koga je putem izpravka stavio g. Brantner.

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

Ovaj izpravak je pao.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita točku 3., koja glasi):

„3. Dotični kupoprodajni ugovori imadu se odobriti o zajedničkoj vladi sporazumno sa kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladom“.

Predsjednik: Prima li se točka 3. ovako, kako je bila pročitana?

(Prima se.)

I tako su svi predlozi odbora, u ovom izviešću sadržani, primljeni.

Prelazi se dalje na dnevni red.

Na dnevnom je redu izviešće saborskog odbora za zemaljski proračun o uredjenju savskih prekopa kod Topolovca, Prelošćice i Suvoja.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dotično izviešće. — vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Visoki sabore! Prema ovom, što je ovdje napisano i pročitano, nemam mnogo da govorim. Jedino samo to spomenuti mi je, da odbor ovaj nije mislio, da može usvojiti predlog zem. vlade, koji glasi, da ovaj vis. sabor izvoli zaključiti, da se preporuča zastupnikom na državnom zajedničkom saboru, da oni ovu stvar tamo zastupaju. Odbor je držao, da nemože to ovaj sabor zaključiti, nego da se prepusti zem. vladi, da ona u svoje vrieme dotične zastupnike upozori na taj predmet. Odbor je zaključio, da se vlada zato pozove, a svakako da bude uvrštena svota novčana.

Prama spisom, koji su u odboru bili, proizlazi, da je zaista kod Prelošćice najveća pogibelj. Zato je odbor predložio, da vlada nastoji, da se u državnom proračunu za god. 1882. novčana podpora uvrsti, i ovaj predlog odbora ja preporučam.

Predsjednik: Rieč ima zast. gosp. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Ja se slažem sa predlogom ovim, gdje se vlada pozivlje, da nastoji oko toga, da u državnom proračunu za god. 1882. svakako bude uvrštena svota novčana, koja će dovoljna biti da se utvrdi savska obala kod Prelošćice. Što se pako drugog predloga tiče, gdje odbor misli, da se prepusti vis. vladi, da ona upozori zastupnike na zajedničkom saboru, da povedu rieč na tom saboru o toj stvari, to ja držim, vis sabore, uputu tu u smislu naših ustavnih inštitucija za suvišnu, na toliko, na koliko zastupnik, primivši mandat na zajedničkom saboru, nema primati upute budi na ovom budi na zajedničkom saboru od zemaljske vlade. To je pogibeljno zato, što se nameće misao, da vlada ima uplivati na zastupnike zajedničkog sabora, koji znadu svoju dužnost. Zato sam ja proti ovom zaključku odbora.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. dr. Vučetić.

Stjepan Vučetić: Visoki sabore! Ovo je predmet upravo onaj isti, koji je na savskih nasipih. Osobito je pako u posljednje vrieme kroz vis. vladu naredjeno uredjenje prokopa, navlastito pako kod Nartskih Novaka, Okućana i Rugvice, i premještenje sela od obale savske.

Izašavša na lice mjesta komisija sa inžinirom županijskim predložila je tri puta, na kojih bi se to postići moglo. Prvi put, da bi se zaista Nartski Novaki od obale prenesli. Drugi put, da bi se prokop učinio, te da bi se kroz taj prokop navala i sila vode premjestila, i voda drugi pravac dobila. Treći put, da bi se fašinami utvrdila obala. Što se prvog tiče, premještenja naime, to nebi nikakva korist bila, jer bi se danas selo premjestilo, a za dvie tri godine stajalo bi opet ondje, gdje sada stoji.

Da bi se utvrdila obala sa fašinami, koštalo bi mnogo, do kojih 100.000 for. Da bi se prokop učinio, zadovoljila bi svota od 17.000 for., ali se to nebi moglo učiniti za ona tri mjesta za Nartske Novake, Okućane i Rugvicu, jer je to absolutno nemoguće. Kako je vis. vlada u tome odlučila i što je na te predloge učinila, neznam. Nego upravo moram kazati sada, kada se radi o ovoj stvari ovdje, kada se radi o tome, da se prokop učini, da po dosadašnjem izkustvu, što sam čuo, jer me je interesiralo, Sava, od ovo 10, 15 godina deset puta više navaljuje

kvara i štete čini, nego što je to prije činila, a to zato, što kažu oni, koji su na to pazili i osvjedočili se, jer je prije trebalo tri do četiri dana dok je Sava narasla, a vidili su kod Siska, da to sada u 30 sati biva. Uzrok tomu mora biti dubljina, jer zašto to tako sada biva, a prije nije bivalo? Opet je i to izjavljeno od izkusnih ljudi, da se na jednoj strani radi, da se preprieči ta navala, i ta štetonosna sila, a s druge strane, da se kroz nemar upravi Savi veća sila daje i dopušta. U čem leži to, gospodo! Prije nije bilo toliko nasipa koliko sada, nije bilo toliko jakih kao sada, pak ipak toliko štete nije učinila Sava, koliko sada. Što je bilo prije naredjeno od vlade? To, da se je uvjek čistila Sava, bagirala, i to zato, jer su panjevi, prošće, pjesak, što je bilo nanešeno, prisilili. Savi sada simo sada tamo bacati krevet, kako su se panjevi, drvlje i prošće na jednom mjestu svalili, svoj tok mienjati, te se je došlo s mašinom i očistilo tako, da je voda u stari krevet došla. Zato mislim, da bi se sada, dok se taj ogroman posao sistematično dovrši, bar ono činilo, što se je prije činilo, da se naime Sava čisti, da voda može lakše teći i dalje proći. Ako se bude eksperimentiralo, to možemo čekaki više godina, dok se Sava sistematički uredi, a obćinstvo će biti strašnim nesgodam izpostavljeno. Zato predlažem, da se upozori vis. vlada, da bi mogla već sada neznatnimi sredstvi pregledati, kako bi se voda bagiranjem očistila, kroz to bi za cielu zemlju korist bila, i što ja vis. vladi preporučam.

Predsjednik: Pošto više nitko neželi govoriti, rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Proti predlogu odbora nije se nitko izjavio, nemoram ga s toga braniti. Samo g. zast. dru. Vidriću kazati moram to, da on u obće neka negovori to, da je to, ako vlada upozori zastupnike, strašna posljedica. Ja to neuvidjam. Ako vlada upozori zastupnike, nesliedi iz toga, da moraju činiti što ona kaže. Vlada je dužna upozoriti zastupnike, ako drži, da je to u korist zemlje. Hoće li naši zastupnici hrvatski tamo činiti tako, to je njihova stvar. Da ih vlada upozori, to je svakako manje zlo, nego kada bi danas sabor zaključio, da oni tako rade. Ako bi se toga mandata sab. držali, onda bi nastalo upravo ono, što gosp. dr. Vidrić veli, nebi li ga se pako držali, onda bi desavouirali zaključak saborski. Mislim, da je najbolje, da se upozore zastupnici naši na zajedničkom saboru, a dalje je njihova stvar.

Što se tiče g. dra. Vučetića, koji kaže, da bi bilo dobro, da se Sava čisti, to moram iskreno kazati, da nisam tako jako versiran u tih poslovih, nego mislim, da bi to on imao u vlastitom predlogu iznieti, i iskati, da se to čišćenje odredi. Ovo što je on govorio proti predlogu odbora, nestoji u savezu s današnjim predmetom. Zato nemogu drugačije, nego preporučiti predlog odbora.

Predsjednik: Sada će se stupiti na glasovanje.

Molim g. izvjestitelja, da sada zaključak odbora čita.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita zaključak odbora, koji glasi):

„Poziva se kr. zemaljska vlada, neka nastoji oko toga, da u državnom proračunu za god. 1882. svakako bude uvrštena svota novčana, koja će dovoljna biti, da se utvrdi savska obala kod Prelošćice".

Predsjednik: Prima li vis. kuća zaključak ovaj predložen po odboru?

(Prima se.)

Izviešće je ovo riešeno.

Stupa se dalje na dnevni red.

Na dnevnom je redu sada izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o gradjenju novoga zem. kazališta.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Pošto se ovdje radi o stvaranju zakona, biti će generalna, a onda specijalna debata.

Ona gospoda, koja žele rieč uzeti u generalnoj debati, neka se izvole prijaviti.

Rieč ima prije svega g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Odbor u pretresivanju ovog predmeta imao je dvoje na umu.

1. Je li potreba kakva za gradnju novog kazališta.
2. Ako je, kako će se ti troškovi nabaviti za gradnju, da ta gradnja neće stojati ništa zemaljski budget.

Odbor, vidivši sbilja da je prieka potreba, da se nova kazalištna sgrada načini, i da ta gradnja neće zemaljski budget niti novčića stajati, nije mogao drugo, nego predložiti vis. saboru ovaj zakon onako, kako je sada pročitan na prihvat.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavlja.)

Pošto se nitko nejavlja, to će se glasovati.

Prima li vis. kuća zakonsku osnovu o ustrojstvu novog kazališta onako, kako ju je odbor predložio za podlogu specijalne debate?

(Prima se.)

Osnova je ova primljena, za podlogu specijalne debate.

Stupa se na specijalnu debatu.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov zakonske osnove, koji glasi): „Zakon o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu".

Predsjednik: Prima li vis. kuća naslov ovaj?

(Prima se).

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 1. zak. osnove po predlogu odbora, koji glasi): „§. 1. U Zagrebu se ima graditi novo kazalište".

Predsjednik: Na ovaj §. podnešen je po g. Folnegoviću jedan izpravak. Molim ga pročitati.

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita dotični izpravak, koj

glasi): „Iza §. 1. neka se umetne ovo kao §. 2.: Kazalište ovo nosi naslov: „Hrvatsko kazalište".

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Fran Folnegović: Gospodo moja! Moj je izpravak jako jasan i očit, jer svako kazalište mora imati ime, a ovo se neka zove „hrvatsko kazalište", jer stoji u glavnom gradu Hrvatske, i jer će hrvatski narod za njega prinose sabirati.

Predsjednik: Rieč ima zast. g Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Kada sam ja osnovu zakona, koja se sada pretresiva, podnio, rekoše mi neki prijatelji, nebi li bilo bolje, da smo krstili kazalište novo, koje se ima graditi, hrvatskim kazalištem. Ja sam bio onda uvjeren, kao što sam i sada, da je to suvišno, jer držim, da kazalište zemaljsko, koje će se u Zagrebu podići na trošak naroda, nemože drugo biti, nego hrvatsko kazalište. Nu ja u ostalom nevidim nikakve štete, ako se to kazalište sbilja nazove hrvatsko kazalište, dapače mi neka gospoda rekoše, da će odtuda korist proizaći, da će se mnogo više darovatelja naći za ovo kazalište. S toga od moje strane nemogu imati proti izpravku ništa, premda moram priznati, da je ovaj postupak nepravilan, jer ovo nije izpravak, nego je novi predloženi dodatak.

Nu kada je ovo već g. predsjednik proglasio izpravkom, moram ga i ja priznati, akoprem nije izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Nemam ništa drugo reći, nego samo izjaviti, da i ja podupirem izpravak g. Folnegovića.

Moram istinito izjaviti, da čitajuć tu zakonsku osnovu, začudio sam se, da je riečica: „hrvatsko kazalište" izpuštena. Visoki sabore! To kazalište ima se graditi u Zagrebu u sried hrvatske zemlje, u hrvatskoj priestolnici, zato nisam mogao dokučiti i pojmiti, zašto se ta rieč izpustila. To je ono, što me je prinukalo, da i ja rieč prihvatim i poprimim izpravak g. zast. Folnegovića, jer držim, da je vrlo nuždno i potrebno, da se i ta riečica doda. S toga držim, da nije to suvišno, i podupirem izpravak g. zast. Folnegovića.

Predsjednik: Ako neželi nitko govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Poznato je, vis. sabore, da su Magjari šoviniste, pak nisu nazvali svoje kazalište magjarsko nego narodno kazalište, akoprem bi mi imali više razloga nazvati ga narodnim kazalištem nego li Magjari, jer imamo drugi narodni obseg, i što se zakona tiče primamo taj šovinizam. U ostalom se ja neprotivim tomu. Neka bude.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Pitanje glasi: Prima li vis. kuća izpravak g. Folnegovića, koji ovako glasi:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak taj, koji glasi): Iza 1. paragrafa neka se umetne ovo kao §. 2. Kazalište ovo nosi naslov: „Hrvatsko kazalište".

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se primi ovaj izpravak, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina. Ovaj izpravak je primljen.

Prema tomu je daljnji §. sliedeći 3.

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 2. sada 3. osnove zakona. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Izpravka nema. Prima li se ovaj §. kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 3. sada 4. zakonske osnove. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj §.?

(Prima se.)

Tako je ciela osnova svršena.

Dalje na dnevni red dolazi: predlog nar. zast. g. dra. Jovana Subotića i drugova.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični predlog, koji glasi):

Da se §. 6. poslovnika saborskog kao posljedna alineja doda ovo: „Nemože se uzeti obzir ni na one pritužbe na sabor upravljene, kojima neprileži izkaz, da je u pokriće troškova za iztragu potrebnih svota od 300 for. kod kr. zemaljske vlade kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u polog stavljena".

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj dr. Subotić, da obrazloži svoj predlog.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Ja ću vrlo kratak biti. Kazati mogu, zašto sam ovaj predlog podnio pred vis. kuću. Zato, jer se ovdje sudi, da najveći dio kuće ovo želi, i jer su izbori pred vrati. S toga preporučam ovaj predlog.

Predsjednik: Ovomu predlogu podnio je nar. zast. g. Folnegović izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita izpravak koji glasi): prije alineje u predlogu stavljene, neka se umetne ovo:

„Nu sabor stavlja rok za podnesak pritužba na četrnaest dana od dana izbora računajuć".

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović da obrazloži svoj izpravak.

Fran Folnegović: Pošto nemogu u cielom poslovniku naći §. 6. te ako se nadoveže ovaj izpravak, moram misliti, da se §-u. 5. nadovezuje. Taj §. 5. glasi ovako u zadnjoj alineji: „Pritužbe moraju biti obrazložene i podnašaju se pismeno. Na pritužbe, podnešene iza obavljene i u saboru proglašene verifikacije, nemože se uzeti obzir", a po tom bi imalo doći ono, što g. dr. Subotić i drugovi predlažu. Medjutim, ja moram iskreno kazati, da sam načelno proti ovom predlogu, kojeg je gosp. dr. Subotić stavio, jer ga smatram suvišnim. To je posao komisije dotične, da traži predujam, a ako ga nezahtjeva, sama je kriva. Pošto je uvjek do sada bio običaj, da se je

dotičnoj komisiji, koja je izašla na komisiju stranke, davao predujam. Čini mi se da je neumjestan zahtjev, da se baš 300 for. predujma daje, jer uzmimo, da se ima voditi iztraga u kotaru sesvetskom, nebi li bilo to smiešno, da onaj seljak, koji se pritužio mora 300 for. predujmiti, što nebi niti 10 for. koštalo. Ja sam proti tomu, da se primi izpravak. Medjutim, ako se primi, onda držim, da morate primiti prije svega ono, što vam ja predlažem, jer se daje strankam mogućnost, da se u stanovitom roku mogu pritužiti na sabor. Time će se odkloniti iz ovog poslovnika jedan ogromni nedostatak. Upozorujem vas na slučaj, koji se je dogodio u saboru nedavno. Danas je bio izabran jedan saborski zastupnik, sutra u jutro dodje u sabor, preda svoju vjerodajnicu u 11 sati, saborski ju verifikacionalni odbor verificirao, a u 12 sati publicirao, da je ovjerovljen. U jedan sat poslje podne došao je protest da izbor nevalja, jer ga nisu mogli prije podnesti, onda se kazalo na pritužbu, da se na nju iza obavljene i u saboru proglašene verifikacije nemože uzeti obzir. U Magjarskoj je rok od 30 dana stavljen na pritužbe, a mi nismo nikakav praeclusivni rok stavili. Ja zahtjevam, da se od dana obavljena izbora 14 dana nitko definitivno ovjeroviti nemože, a u to vrieme se može protest donesti, jer inače stvar nema smisla. S toga želim, da vis. sabor primi ovaj izpravak.

Predsjednik: Je li želi još tko govoriti?

Izvj. **Vaso Gjurgjević**: Ja moram izjaviti, da se u načelu slažem sa g. Folnegovićem. Ja sam imao prilike kao izvjestitelj verifikacionalnoga odbora više puta izkusiti, da je ovdje vjerodajnica bila odobrena, a dotična je pritužba kasno stigla. To je jedno. Drugo je, da bi bilo pravo iluzorno, kada se nebi dalo stanovito vrieme za pritužiti se, za koje vrieme se nebi moglo verificirati. S toga sam ja svakako za izpravak g. Folnegovića pak i za predlog g. dra. Subotića.

Predsjednik: Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja sam proti izpravku g. Folnegovića s toga, što ovaj nije onako donešen kako bi morao biti donešen, jer kaže §. 74. poslovnika: „Za promjenu ustanova ovoga poslovnika treba da bude dotični predlog na sabor podnešen poduprt od 20 sab. članova, a za saborski zaključak o takvu predlogu od potrebe su dvie trećine prisutnih članova“. S toga razloga držim, da se niti u razpravu ovo donieti nije moglo. Nadalje sam proti ovom izpravku s toga razloga, što bi se ovime, kada bi se primilo, osujetilo konstituiranje sabora, jer bi po tom morao sabor 14 dana čekati na pritužbe, i nebi mogao verificirati svoje članove, pak kada se bude tako dugo čekalo, može se u slučaju potrebe osujetiti konštituiranje sabora. S tih razloga nemogu ja pristati na ovaj izpravak. Što se tiče predloga g. dra. Subotića, s toga razloga moram pristati uz njega, što je i sam g. Folnegović priznao, da se imadu prije svega komisiji troškovi predujmiti, i imadu se uvjek prije od dotične stranke tražiti, nego li se na iztragu podje.

Pošto je daklem i sam g. Folnegović priznao, da je pravedno, da dotična stranka predujam dade, nemogu niti ja biti proti ovom predlogu. S toga glasujem za predlog g. dra. Subotića, a nemogu glasovati za izpravak g. Folnegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Ja sam za izpravak g. Folnegovića.

Razlog onaj, kojeg je naveo velecienjeni g. predgovornik proti njemu, nestoji, razlog naime taj, da bi se osujetilo konštituiranje sabora, kada bi se ovaj izpravak primio. Nestoji s toga, jer se sabor nesazivlje odmah poslje izbora, već više dana kasnije. Stavimo i taj slučaj, kojeg nije lahko pomisliti, da će se sabor iza obavljena izbora za dva ili tri dana sazvati, to je posve pravo, da se proti nezakonitomu izboru u stanovitom roku pritužiti može, i upravo dostojanstvo vis. sabora zahtjeva, da se ovaj izpravak primi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! Ja se nebi rado sada upustiti, niti želim, da se sabor upusti u to, da li je to izpravak ili predlog. Moguće, da je istina, što veli g. predgovornik Mirko Hrvat, da nije izpravak, nu on je sam jedan čas prije dopustio vriednost izpravka ovomu predlogu.

Mirko Hrvat: Nisam to nikada priznao.

Josip Miškatović: Što se tiče same stvari, ja mislim da niti onaj strah gospodina Mirka Hrvata, da bi se moglo, kada bi se izpravak gospod. Folnegovića primio, prepriečiti konštituiranje sabora, nije opravdan, a niti je opravdan onaj strah gospodina Folnegovića, da bi pritužitelji mogli zakasniti svojom pritužbom. Zašto? Zato, što zakon kaže o izbornom redu, da se sabor imade sastati 10 dana poslje posljednjeg izbora. Ako se sabor 10 dana poslje posljednjeg izbora ima sastati, onda svaki pritužitelj izbornog kotara, koji imade pritužbu proti izboru, imade ovih 10 dana vremena, da svoju pritužbu pošalje. Ako imade ovih 10 dana vremena za svoju pritužbu, onda imade još 8 dana najmanje do toga vremena, dok se verifikacija obavi, ili recimo 5 dana imade vremena, dok sabor uzme ovjerovljivati svoje članove, jer to nikada nebiva, da sabor odmah prvi ili drugi dan ovjerovljiva članove, van prodje i 4 i 5 dana, dok sabor predje na posao verifikacije, i upravo će se dobiti toliko vremena, koliko g. Folnegović predlaže, te zato nebi bilo nuždno primiti izpravak g. Folnegovića. Ali nema razloga bojazni g. Mirka Hrvata, i ja sam zato, da se primi, da bude još točnije ograničeno, tim više, što bi se bojazan g. Folnegovića mogla obistiniti u onom slučaju, gdje bivaju izbori tečajem sabora, a taj slučaj netraži, da mora proći 10 dana poslje izbora, i tu bi se u istinu mogla dogoditi nepravda u

izbornom kotaru. Radi ovih izbora, tečajem sabora, ja sam zato, da se primi predlog g. Folnegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. barun Rukavina.

Gjuro barun **Rukavina**: Ja sam proti predlogu g. dra. Subotića, jer sam uvjeren, da si ga je vlada naručila, jer se je bojala. Mi znamo, da povjerenici vladini neidu čisto polag zakona kod izbora. Oni su pristrani i svakojako sredstvo upotrebljavaju, da pospieše izbore u prilog vlade, a ova si je ovaj prilog naručila, jer se boji, da bude preveć pritužba proti istoj vladi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj, da govori po drugi put, ako nitko neće govoriti.

(Nitko se drugi nejavlja.)

Dr. **Jovan Subotić**: Ja sam, gospodo, sve kazao i izcrpio potrebe, i nemam kazati ništa. Naručio ovaj predlog nije nitko, niti bi ja bio, koji bi si ga dao naručiti.

Predsjednik: Stupa se sada na glasovanje.

Pošto se radi o preinaki poslovnika, može promiena sliediti, ako bude dvie trećine članova prisutnih glasovalo. Ja molim pobrojiti, da znamo koliko iznosi dvie trećine glasova.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (sbraja prisutne članove i priobćuje resultat predsjedniku).

Predsjednik: Svih je skupa prisutnih članova 52, dvie su trećine dakle 35. Ona gospoda, koja su zato, da se primi predlog g. zast. dr. Subotića, koji ovako glasi: „Nemože se uzeti obzir ni na one pritužbe na sabor upravljene, kojima neprileži izkaz, da je u pokriće troškova za iztragu potrebnih svota od 300 for. kod kr. zemaljske vlade kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u polog stavljena“, — na koji nar. zast. Fran Folnegović stavlja sliedeći izpravak: prije alineje u predlogu stavljene, neka se umetne ova: „Nu sabor stavlja rok za podnesak pritužba na četrnaest dana od dana izbora računajuć“, neka izvole ustati.

(Ustaje većina potrebna.)

Glasovalo ih je 35 za ovaj predlog, te je primljen. Što se tiče izpravka gosp. Folnegovića, to nije izpravak, nego predlog, koji nije u formi predloga stavljen, zato ovo predsjedničtvo nemože dopustiti, da se o njem glasuje.

Fran Folnegović: Pozivom na poslovnik, molim rieč, gospodine predsjedniče. Vi ste sami dozvolili diskusiju ob ovoj stvari.

Predsjednik: Zato, jer ste me zaveli u himbu, da je izpravak.

Fran Folnegović: Tu je samo, da se jedna izreka §-u pripiše.

Predsjednik: Ali se ovomu §-u . . .

Fran Folnegović: Ako to nije izpravak, onda nije ništa izpravak.

Predsjednik: Ako želi visoka kuća glasovati, neka glasuje. (Glasovi: Neka se glasuje.)

Pitanje dakle glasi: Prima li se ovaj izpravak gosp. Folnegovića.

Ovdje se takodjer kao kod prijašnjeg zahtieva većina od dvie trećine prisutnih članova.

(Glasovi: Kako glasi izpravak?)

Predsjednik: Prima li vis. kuća izpravak g. Folnegovića, koji ovako glasi:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izpravak, koji glasi): Prije alineje u predlogu stavljene, neka se umetne ovo: „Nu sabor stavlja rok za podnesak pritužba za četrnaest dana od dana izbora računajuć“.

Predsjednik: To onda nestoji u nikakvom savezu.

Svetozar Kušević: Dočim je predlog g. Folnegovića neizpravan, držim, da sabor o njemu nebi mogao glasovati, nego bi uputnije bilo isti svestrano folmulirati i na novo vis. saboru za pretresivanje predložiti.

(Glasovi: Neka se glasuje! Neka se glasuje!)

Predsjednik: Ja stavljam na visoku kuću pitanje: Prima li izpravak g. Folnegovića. Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjine.)

Molim pobrojiti.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (sbraja i priobćuje rezultat).

Predsjednik: 24 su glasovali za izpravak, i time je taj izpravak pao.

Ivan Vončina: Ja bi molio, da bi se uvažio predlog g. Kuševića, jer je sbilja velika praznina u zastupstvu našem ovdje.

Predsjednik: Glasovanje se je obavilo, i takvi prigovori neimadu mjesta, jer sabor neprima prigovora proti svojim zaključkom.

Sada dolazi razprava o prešnosti predloga zast. dra. Vidrića i drugova. Molim pročitati predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični predlog. — Vidi zapisnik 118. sab. sjednice).

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži prešnost predloga.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Agrarni odnošaji u našoj zemlji pokazuju nam crnu sliku. Tomu su razlog, i to jedan najznamenitiji, nestašica hypotekarnog kredita, a s druge strane, na koliko bi taj kredit postojao, njegova skupoća kamata.

U nas od fondova i nekih zaklada jesu 6% kamati dočim svaki drugi novci nadmašuju 6% kamata, i dosižu preko 14 i 20%. Ako uvažimo, vis. sabore, da nepokretnine kod nas prosječno nenose nego 2% čistoga dohodka, tada mora posjednik nepokretnina ostaviti svoje domovište. Za doskočiti toj nestašici, prisiljena su kod nas gospoda od velikog posjeda tražiti sebi novaca izvan ove kraljevine. Nu taj novac, akoprem nešto po kamatnoj mjeri jeftiniji, dobivaju računajuć s troškom za 7 do 8% kamata. Manji pako posjed, nema kuda kamo da se uteče, jer mu nedadu izvan zemlje kredita. Dano-

mice vidimo u našoj zemlji, kako zemljištni posjed sve to više na bubanj dolazi, te je upravo dužna i ekseku-tiva i zakonodavno tielo nastojati, da se stane na put tomu, na koliko to leži u njihovih rukuh.

Ja sa svojimi drugovi, predloživši ovo, držim, da bi se to dalo postići zakonom, koji mi želimo da se uz-krisi, najme, da se stvori zavod zemaljski, da se umjetnim načinom stvori kapital. Zato držim, da je predlogu ovomu prešnost opravdana, i molim ju prihvatiti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Što se mene tiče, od strane vlade, to mi je svejedno, primila se prešnost predloga ili ne. Ja ga smatram suvišnim, i to zato, da se na njega in merito predje, šteta bi bila za vrieme, jer vlada ne-može zauzeti ono stanovište, koje se je zauzelo ovdje. Vlada je pripravna, pak i danas ako se ad meritum predje, nazore svoje kazati. Vlada je na tome radila, kako se to izvede, što će kazati kada se bude o samoj stvari razpravljalo, i ona će se odmah o tome izraziti, čim se prešnost uzme.

Predsjednik: Meritorna se razprava nemože danas voditi.

Gjuro Kamenar: O prešnosti ovog predloga neće nitko dvojiti, jer smo na domaku, da se razidjemo.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Ovaj je predmet takov, da za njega treba dvie tre-ćine glasova, da se primi.

Prima li vis. kuća predlog g. dra. Vidrića prešnim? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustaje potrebita većina.)

Prešnost predloga je primljena. I tako je danas dnevni red izcrpljen.

Jovan barun **Živković**: Ja molim, vis. sabore, ja sam pod tim uvjetom bio za prešnost, da se danas odmah razpravlja.

(Glasovi: Po poslovniku nemože!)

Predsjednik: Ako vis. vlada želi. (Glasovi: Ne! ne sutra! sutra!)

Jovan barun **Živković**: Onda mi je žao, kada se je predsjedatelju dozvolilo da „in merito“ proti poslov-niku govori, a vladi, koja dvije godine o tom radi, da se uzkraćuje rieč.

Predsjednik: Ja sam rekao, ako vis. kuća želi može odmah govoriti. Onda rieč ima gosp. predstojnik odjela unutarnjeg, da govori „in merito“.

(Glasovi: Ne! Ne! — Mora doći na dnevni red.)

Dr. **Lovro Vidrić**: Neka se po poslovniku na dnevni red stavi, a ja sam obrazložio samo prešnost.

(Glasovi: Dobro!)

Predsjednik: Današnji je dnevni red izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice biti će:

1. Treće čitanje zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kralj. Hrvatske i Sla-vonije.

2. Treće čitanje zakona o gradjenju novoga zemalj-skoga kazališta.

3. Razprava ob izviešću odbora „ad hoc“ na izpi-tivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke.

Time zaključujem današnju sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(Svršetak u $1\frac{1}{2}$ sata poslje podne.)

Sto devetnaesta saborska sjednica,

održavana dne 8. srpnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

adržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Treće čitanje osnove zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. — Treće čitanje osnove zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu. — Početak razprave ob izviešću odbora „ad hoc" za izpitivanje predstavaka stigavših na sabor glede grada Rieke.

Predsjednik (zvoni): Sjednica se otvara. Molim g. biljежnika, da izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

CXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 7. srpnja 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: svietli ban Ladislav grof Pejacsevich i odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik prijavljuje, da je narodni zastupnik dr. Lovro Vidrić i drugovi podnio predlog, kojim se pozivlje vis. kr. zemaljska vlada, da u prvom budućem saborskom zasjedanju podnese osnovu zakona ob ustrojstvu kr. zemaljskog hypotekarnog zavoda i moli za prešnost ovoga predloga.

Predlog ovaj tiskati će se, razdieliti i staviti na dnevni red, a o prešnosti njegovoj odlučiti će sabor na koncu izcrpljena današnjega dnevnoga reda.

Prešlo se je na dnevni red i čitan je treći put

zakon

od .... ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

I.

Izborni kotari.

§. 1.

Kraljevine Hrvatska i Slavonija diele se na sedamdeset i sedam izbornih kotara, od kojih svaki bira jednoga zastupnika.

§. 2.

Izborni kotari jesu sliedeći:

1. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada gornji grad Zagreb, počamši od mosta kaptolskoga s desne strane Jelačićeva trga i Ilice i na briegovih ležeća sela;

2. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada doljnji grad Zagreb sa svojimi sastojinami s lieve strane Jelačićeva trga i Ilice do črnomerskoga mosta;

3. sa biralištem u Zagrebu, na koji spada Laška ulica, Nova Ves, Pod Zidom, Kaptol i Potok s lieve strane;

4. sa biralištem u Osieku, na koji spada Osiek gornja varoš;

5. sa biralištem u Osieku, na koji spada Osiek doljnja varoš, tvrdjava i nova varoš;

6. sa biralištem u Varaždinu, na koji spada dio grada Varaždina, ležeći iztočno od duge, dućanske i gospodske ulice, zatim glavnoga i banskoga trga s Ledinami i Varaždin-bregom;

7. sa biralištem u Varaždinu, na koji spada ostali dio grada Varaždina s Novim selom;

8. sa biralištem u Bakru, na koji spada grad Bakar, Sv. Kuzman, Vitoševo i Škrljevo;

9. sa biralištem u Karlovcu, na koji spada grad Karlovac;

10. sa biralištem u Križevcih, na koji spada grad Križevci;

11. sa biralištem u Senju, na koji spada grad Senj;

12. sa biralištem u Koprivnici, na koji spada grad Koprivnica sa predgradjem Bregi;

13. sa biralištem u Bjelovaru, na koji spada grad Bjelovar;

14. sa biralištem u Požegi, na koji spada grad Požega;

15. sa biralištem u Krasici, na koji spadaju upravne obćine Kraljevica, Hreljin-Krasica, Grobnik i Trsat";

16. sa biralištem u Novom, na koji spadaju upravne obćine Bribir, Grižane-Belgrad, Cirkvenica, Novi i Selce;

17. sa biralištem u Delnicah, na koji spadaju upravne obćine Vrbovsko, Ravnagora, Delnice, Lokve, Mrkopalj, Fužine i Skrad;

18. sa biralištem u Čabru, na koji spadaju upravne obćine Brod, Gerovo, Čabar i Prezid;

19. sa biralištem u Netretiću, na koji spadaju upravne obćine Severin, Bosiljevo i Novigrad izuzam porezne obćine Zadoborje;

20. sa biralištem na Baniji, na koji spadaju upravne obćine Banija, Draganić i Riečica, zatim porezna obćina Mahično iz upravne obć. Ozalj, porezna obćina Kupčina doljnja iz upravne obć Pisarovina i porezna obć. Zadoborje iz upravne obćine Novigrad;

21. sa biralištem u Ozlju, na koji spadaju upravne obćine Krašić, Vivodina, Ribnik i Ozalj izuzam porezne obćine Mahično;

22. sa biralištem u Jastrebarskom, na koji spadaju upravne obćine Jastrebarsko, Cvetković, Petrovina, Sv. Ana, Plešivica, Klinčaselo i Pisarovina izuzam poreznu obćinu Kupčina doljnja;

23. sa biralištem u Sv. Nedjelji, na koji spadaju upravne obćine Podvrh i Rakovpotok, zatim porezne obćine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim iz upravne obćine Odra.

24. sa biralištem u Velikoj Gorici, na koji spadaju upravne obćine Velika Gorica, Odra izuzam porezne obćine Zadvorsko, Golibrieg, Grončari i Desprim, zatim upravna obćina Orle, izuzam porezne obćine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno;

25. sa biralištem u Selih, na koji spadaju upravne obćine Sela, Pokupsko i Martinskaves izuzam porezne obćine Dubravčak lievi;

26. sa biralištem u Popovači, na koji spadaju upravne obćine Topolovec, Kutina i Moslavina izuzam porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina velika, Vidanjak, Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišće katoličko i Hruškovica;

27. sa biralištem u Sesvetah, na koji spadaju upravne obćine Stenjevec, Sesvete i Dugoselo izuzam porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hrušćica;

28. sa biralištem u doljnjoj Bistri, na koji spadaju upravne obćine Stubica gornja, Stubica doljnja, Bistra i Brdovac;

29. sa biralištem u Sv. Ivanu-Zelina, na koji spadaju upravne obćine Popovec-Moravče, Sv. Ivan-Zelina i Bedenica, zatim porezne obćine Kraljevec dolnji i Hrašćina iz upravne obćine Budinšćina;

30. sa biralištem u Samoboru, na koji spada obćina trgovišta Samobor;

31. sa biralištem u Sisku, na koji spada grad Sisak;

32. sa biralištem u Varaždinskih Toplicah, na koji spadaju upravne obćine Varaždinske Toplice i Novimarof, zatim porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kućan gornji, Črešnjevo i Šandorovec iz upravne obćine Biškupec;

33. sa biralištem u Vinici, na koji spadaju upravne obćine Vinica, Petrijanec, Maruševec i Biškupec izuzam porezne obćine Biškupec, Sv. Ilija, Beretinec, Kućan gornji, Črešnjevo i Šandorovec;

34. sa biralištem u Ivancu, na koji spadaju upravne obćine Ivanec i Bednja;

35. sa biralištem u Zlataru, na koji spadaju upravne obćine Zlatar, Bistrica i Budinšćina izuzam porezne obćine Kraljevec dolnji i Hrašćina;

36. sa biralištem u Sv. Križu, na koji spadaju upravne obćine Sv. Križ izuzam porezne obćine Šemnica doljnja i Velikaves, upravna obćina Krapinske Toplice izuzam poreznu obćinu Čret i upravna obćina Mače izuzam porezne obćine Miholjac i Veternica;

37. sa biralištem u Krapini, na koji spada upravna obćina Gjurmanec, zatim porezne obćine Mihovljan i Veternica iz upravne obćine Mače i porezne obćine Šemnica doljnja i Velikaves, iz upravne obćine Sv. Križ;

38. sa biralištem u Klanjcu, na koji spadaju upravne obćine Veliko Trgovište, Kraljevec, Klanjec i Sela;

39. sa biralištem u Pregradi, na koji spadaju upravne obćine Pregrada, Desinić i Hum, zatim porezna obćina Čret iz upravne obćine Krapinske Toplice;

40. sa biralištem u Krapini, na koji spada upravna obćina trgovišta Krapine:

41. sa bisalištem u Ludbregu, na koji spadaju upravne obćine Ludbreg i Jalžabet;

42. sa biralištem u Velikom Ravnu, na koji spadaju upravne obćine Sv. Petar kod Orehovca, Raven, Sudovec i Vrbovec;

43. sa biralištem u Rasinji, na koji spadaju upravne obćine Sokolovec i Kuzminec izuzam porezne obćine Otok veliki, Imbrievci, Zablatje i Ivanec.

44. sa biralištem u Križu, na koji spadaju upravne obćine Bregi i Križ, zatim porezne obćine Oborovo, Novaki oborovački i Prečno iz upravne obćine Orle porezne obćine Okunšćak, Rugvica i Hrušćica iz upravne obćine Dugoselo, zatim porezna obćina Dubravčak lievi iz upravne obćine Martinskaves, napokon porezne obćine Grabrovpotok, Potok, Ludina velika, Vidrnjak, Jelenska gornja, Okoli, Stružec, Selišće katoličko i Hruškovica izupravne obćine Moslavina;

45. sa biralištem u Garešnici, na koji spadaju upravne obćine Vukovje, Garešnica, Hercegovac i Berek;

46. sa biralištem u Čazmi, na koji spadaju upravne obćine Kloštar Ivanić, Čazma, Ivanska i Dubrava;

47. sa biralištem u Velikom Grdjevcu, na koji spadaju upravne obćine Grubišnopolje, Veliki Grdjevac, Rača i Severin:

48. sa biralištem u Sv. Ivanu-Žabno, na koji sp ꝺ aju upravne občine Vojakovec, Sv. Ivan Žabno i Farašević :

49. sa biralištem u Trojstvu, na koji spadaju upravne ɔćine Kapela, Trojstvo i Gudovac ;

50. sa biralištem u Virju, na koji spadaju upravne ɔćine Novigrad i Virje ;

51. sa biralištem u Peteranca, na koji spada upravna ɔćina Peteranec, zatim porezne obćine Otok veliki, Imievci, Zablatje i Ivanec iz upravne obćine Kuzminec ;

52. sa biralištem u Kloštru, na koji spadaju upravne ɔćine Gjurgjevac i Pitomača ;

53. sa biralištem u Tvrdji Ivaniću, na koji spada ad Ivanić ;

54. sa biralištem u Suhompolju, na koji spadaju pravne obćine Špišić-Bukovica, Lukač, Suhopolje i Voćin, uzam porezne obćine Bokani, Čeralija, Drenovac, Gjušić, Meljani gornji, Pušina, Rijenci, Sekulinci i Smude ;

55. sa biralištem u Virovitici, na koji spada upravna ɔćina trgovišta Virovicice.

56. sa biralištem u Slatini, na koji spadaju upravne ɔćine Slatina i Gornji Miholjac, zatim porezne obćine okani. Čeralja, Drenovac. Gjurišić, Meljani gornji, Puna, Rijenci, Sekulinci i Smude iz upravne obćine Voćin ;

57. sa biralištem u Doljnjem Miholjcu, na koji spaaju upravne obćine Doljnji Miholjac, Šljivoševci i Moavina ;

58. sa biralištem u Valpovu, na koji spadaju upravne ɔćine trgovište Valpovo, vanjska obćina Valpovo i zovac ;

59. sa biralištem u Dalju, na koji spadaju upravne ɔćine Sarvaš i Dalj, zatim porezna obćina Retfala iz oravne obćine Petrijevci, kao i porezna obćina Laslovo i upravne obćine Čepin ;

60. sa biralištem u Našicah, na koji spadajn upravne ɔćine Našice, Feričance i Orahovica ;

61. sa biralištem u Vuki, na koji spadaju upravne ɔćine Vuka i Petrijevci, izuzam poreznu obćinu Retfalu, ɔtim upravna obćina Čepin izuzam porezne obćine ıslovo.

62. sa biralištem u Djakovu, na koji spadaju upravne ɔćine vanjska djakovačka, Semeljce, Levanjska varoš i ɔrenje ;

63. sa biralištem u Djakovu, na koji spada upravna ɔćina trgovišta Djakova ;

64. sa biralištem u Daruvaru, na koji spadaju upravne ɔćine trga Daruvara, vanjska daruvarska, Bastaji i ljanik :

65. sa biralištem u Pakracu, na koji spadaju upravne ɔćine trga Pakraca, vanjska pakračka i Buč ;

66. sa biralištem u Vilić-selu, na koji spadaju pravne obćine Cernik, Brestovac i Velika izuzam porezne ɔćine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci, Podgorje i Vetovo;

67. sa biralištem u Kutjevu na koji spadaju upravne obćine Begtež i Pleternica, zatim porezne obćine Češljakovac, Kaptol, Doljanovci. Podgorje i Vetovo iz upravne obćine Velika ;

68. sa biralištem u Boboti na koji spadaju upravne obćine Bobota, Trpinja, Gaboš i Nuštar izuzam porezne obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci ;

69. sa biralištem u Vukovaru na koji spada upravna obćina trgovišta Vukovara ;

70. sa biralištem u Sotinu, na koji spadaju upravne obćine Sotin, Tovarnik i porezne obćine Jankovci, Petrovci, Bogdanovci i Marinci iz upravne obćine Nuštar ;

71. sa biralištem u Erdeviku, na koji spadaju upravne obćine Erdevik, Šid, Kukujevci i Čalma ;

72. sa biralištem u Iloku, na koji spadaju upravne obćine Čerević, Beočin, Kamenica i Ilok ;

73. sa biralištem u Irigu, na koji spadaju upravne obćine Irig i Jazak, zatim porezne obćine Gregurevci i Šuljani iz upravne okćine Veliki Radinci ;

74. sa biralištem u Dobrincih, na koji spadaju upravne obćine Brestač, Dobrinci, Indjija i Veliki Radinci, izuzam porezne obćine Grgurevci i Šuljani ;

75. sa biralištem u Rumi, na koji spada trgovištna obćina Ruma ;

76. i 77. Grad Rieka s kotarom bira i u napredak dva zastupnka ; način izbora, i da li će birati skupa ili razdieljen na dva kotara, odredjuje grad sam.

II.

Izborno pravo.

§. 3.

Pravo izbora ima svaki, koji je polag ustanova zakona od 30. travnja 1880. ob uredjenju zavičajnih odnošaja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji stekao zavičajno pravo u kojoj obćini ovih kraljevina, ako je 24 godine navršio, ter koji imade koje od svojstva naznačenih u §§. 5. i 6. ovoga zakona.

Pravo izbora nemogu vršiti :

1. osobe, koje stoje pod skrbničtvom ili pod stečajem, dok ovaj traje ;

2. osobe, odsudjene radi zločina ili radi drugoga po kaznenom zakonu kažnjiva čina, počinjena s koristoljubja ili proti javnoj ćudorednosti.

§. 4.

Izborno pravo vrši se posredno i neposredno.

Oni, koji vrše izborno pravo posredno, zovu se birači, a oni, koji ga vrše neposredno, zovu se izbornici.

§. 5.

U 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 30., 31., 40., 53., 55., 63., 69. i 75. izbornom kotaru vrši se izborno pravo samo neposredno, pa takovo pripada :

a) mjestnim gradjanom, koji su takovimi imenovani godine predhodeće po popisu izbornika, dotično godišnjoj reviziji izbornih listina ;

b) vlastnikom nekretnina, ležećih u ovih kraljevina ako plaćaju najmanje 15 for. izravnoga poreza;

c) obrtnikom, trgovcem, brodovlastnikom i činovnikom tečevnih družtva, koji plaćaju najmanje 15 for. izravnoga poreza;

d) javnim članovom obrtničke ili trgovačke tvrdke, u koliko na svakoga pojedinoga odpada najmanje 15 for. izravnoga poreza;

e) svećenikóm svih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji priznatih vjeroizpovjesti, službujućim, razpoloživim i umirovljenim kraljevskim, zemaljskim, gradskim i obćinskim činovnikom, umirovljenim vojničkim častnikom, odvjetnikom, doktorom bud kojega fakulteta, pravim članovom jugoslavenske akademije, magistrom ranarstva, ljekarom, diplomiranim mjernikom, pomorskim kapetanom, ter učiteljem gradjanskih i javnih pučkih učiona.

§. 6.

U svih ostalih izbornih kotarih vrši se izborno pravo neposredno i posredno.

Neposredno biraju narodnoga zastupnika:

a) Svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju ili kao gospodari kućne zadruge posjeduju nekretnine, ležeće u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, te plaćaju najmanje 50 for. izravnoga poreza.

U 15., 16., 17., 18. i 19. izbornom kotaru, zatim u obćinah Ozalj i Ribnik 21. izbornoga kotara biraju neposredno narodnoga zastupnika, koji uz gornje uvjete posjeduju nekretnina, ležećih u ovdje naznačenih izbornih kotarih i obćinah, te plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza;

b) svećenici svih u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji priznatih vjeroizpovjesti, službujući, razpoloživi i umirovljeni kraljevski i zemaljski činovnici, umirovljeni vojnički častnici, zatim obćinski načelnici i bilježnici, odvjetnici, doktori bud kojega fakulteta, magistri ranarstva ljekari, diplomirani mjernici, pomorski kapetani, ter učitelji gradjanskih i javnih pučkih učiona;

c) obrtnici i brodovlastnici, gospodarski, šumarski i novčanih zavoda činovnici, koji plaćaju najmanje 30 for. izravnoga poreza.

Posredno biraju narodnoga zastupnika:

aa) svi, koji budi sami, budi sa svojom obitelju, budi kao gospodari kućne zadruge, posjeduju u dotičnom izbornom kotaru nekretnina ili plaćaju najmanje 5 for. izravnoga poreza;

bb) obrtnici, trgovci, šumarski, gospodarski ter novčanih zavoda činovnici, koji plaćaju najmanje 5 for. izravnoga poreza.

§. 7.

U svotu izravnoga poreza naznačenu u §§. 5. i 6. imadu se uračunati sve vrsti izravnoga poreza.

§. 8.

Pravo izbora može svatko vršiti samo u onom izbornom kotaru, u kojem redovito stanuje.

Nu tko obitava izvan obsega kraljevina Hrvatske [i] Slavonije kao javni službenik, te uz svojstva §. 3. o. [z.] posjeduje u obsegu istih kraljevina nekretnina, i plać[a] najmanje 50 for. izravnoga poreza, imade se uvrstiti [u] listine one obćine, u kojoj plaća najviše poreza, ter mož[e] izborno pravo vršiti u izbornom kotaru, na koji dotičn[a] obćina spada.

III.

Listine birača i izbornika.

§. 9.

U roku od deset dana nakon proglašenja nazočnog[a] zakona u sborniku zakona i naredaba imaju gradska [i] ostala obćinska poglavarstva popisati osobe, koje u smis[lu] prediducih ustanova ovoga zakona imadu pravo bud p[o]sredno bud neposredno birati zastupnika u sabor.

U obćinah, u kojih se izborno pravo vrši posredn[o] i neposredno, imadu se napose listine birača sastaviti, a napose listine izbornika.

U obćinah, kojih područje spada na dva ili više i[z]bornih kotara, imaju se za svaki izborni kotar sastav[iti] posebne liste birača i izbornika za ona mjesta, koja pr[i]padaju dotičnomu izbornomu kotaru.

U gradovih, koji biraju više od jednoga zastupnik[a] imade se popis obaviti za svaki izborni kotar napose.

§. 10.

U obćinah, uredjenih prema zak. članku XVI.: 187[0] i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lip[nja] 1871., uzakonjenom zak. člankom od 30. prosinca 187[?] obavljaju taj popis obćinska poglavarstva pod neposre[d]nim nadzorom podžupanijskoga izaslanika.

§. 11.

Po izmaku roka navedena u §. 9. imadu se listi[ne] birača i izbornika na svačiji uvid izložiti kroz osa[m] dana u obćinskom uredu i pribiti na obćinski ured; osi[m] toga ima se u svakom mjestu obćine javno izložiti listi[ne] birača i izbornika iz dotičnoga mjesta.

Uzeti si prepis od izloženih listina svakomu [je] slobodno.

Čim su listine izložene, imade se to obnarodova[ti] oglasi, pribijenimi na običnih mjestih, ter valja u ogla[su] izrično navesti dan od kojega i do kojega su listine i[z]ložene, i da je uz osamdnevno izloženje otvoren rok [za] prigovore proti listinam izbornika i birača.

IV.

Reklamacija proti listinam izbornika i b[i]rača i izbornika.

§. 12.

Tkogod drži, da je protuzakonito izpušten iz listi[ne] birača ili izbornika, može u roku od osam dana, r[a]čunajući od dana, kojega budu listine izložene, i to [po] mogućnosti uz doprinešenje eventualno potrebitih dok[a]zala zahtievati, da se u odnosnu listinu unese.

U istom roku može svaki upisani birač ili izbornik, to po mogućnosti uz doprinešenje eventualno potrebitih okazala, zahtievati, da se iz dotičnih listina briše birač i izbornik u nje nepravilno unešen, ili da se upiše, tko iz dotičnih listina izpušten.

Reklamacije imadu se podnieti pismeno ili prijaviti stmeno obćinskomu poglavarstvu, koje je dužno u slu-aju potrebe ureda radi pribaviti potrebita dokazala.

O ustmenih reklamacijah ima se spisati zapisnik.

§. 13.

Reklamacije riešavaju:

a) u gradovih odbori, koji sastoje od načelnika ili jegovoga zamjenika kao predsjednika i dvajuh članova radskoga zastupstva, koje gradsko zastupstvo izabere ećinom glasova;

b) u obćinah, uredjenih prema zak. čl. XVI.: 1870., prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 871., uzakonjenom zak. čl. od 30. pros. 1873., odbori, oji sastoje od izaslanika podžupanije kao predsjednika dvajuh članova obćinskoga zastupstva, koje obćinsko stupstvo izabere većinom glasova.

Glede obavljanja pisarničkih poslova imadu pred-ednici ovih odbora odrediti što treba.

§. 14.

Reklamacije proti listinam birača riešava u predsto-ćem §. 13. sl. b) rečeni odbor u roku od tri dana, bez akoga daljega priziva, te odredjuje na temelju izprav-nih listina birača u daljnjem roku od tri dana izbor bornikâ.

Dan i mjesto izbora ima se tri dana prije izbora u ih mjestih dotične obćine proglasiti.

§. 15.

Izbor izbornika rukovodi odbor sastojeći od obćin-oga načelnika i dvajuh obćinskih zastupnika, koje ob-nsko zastupstvo izabere većinom glasova.

Biranje izbornika biva ustmeno i javno.

Izbor ovaj valja na tri godine. Izbor prvih izbor-ka valjati će ipak do konca godine 1884. (§. 36.)

§. 16.

Svaka skupina od petdeset birača bira izmedju pisanih birača dotične obćine jednoga izbornika, koji neposrednimi izbornici bira narodnoga zastupnika.

§. 17.

Birači svake pojedine političke obćine i ako je ova zdieljena na više izbornih kotara, svakoga takova diela, raju izbornike pravilno u mjestu sjedišta dotičnoga oćinskoga poglavarstva. No za pojedina mjesta ili za ojedine gromade mjesta, koja imaju preko 200 popi-nih birača, te su preko 10 kilometara odaljena od edišta poglavarstva, ima odbor (§. 15.) odrediti izbor bornika u dotičnom mjestu.

Došavše k izboru birače poziva predsjednik izbornoga dbora onim redom, kojim su u listinu upisani sve do 50.

Svakih 50 birača sačinjava jednu skupinu. Skupine imadu se tako sastavljati, da budu u svaku pribrani bi-rači jednoga mjesta, zatim iz najbližih susjednih mjesta.

Ako je u skupini od 50 birača prisutno barem njih petorica, biraju jednoga izbornika. Zatim proziva pred-sjednik istim načinom opet sliedeće skupine od petdeset do petdeset i prisutni od ovih, ako ih ima najmanje peto-rica za svaku skupinu, biraju po jednoga izbornika.

Ako bi za posljednju skupinu preostao manji broj od petdeset birača, pak su prisutna barem trojica, ovi biraju jednoga izbornika.

Za izbornika izabran je onaj, za koga je absolutna većina glasovala, i ako ne bi nitko absolutne većine dobio, ponavljaju izbor prisutni od petdesetorice prije glasujućih birača izmedju one dvojice, koji su kod prvog biranja najviše glasova dobili.

Započeto glasovanje ne smije se prekinuti.

§. 18.

Imena izabranih izbornika ima odbor (§. 15.) po dovršenom izboru na biralištu proglasiti. zatim izložiti načinom propisanim u §. 11. i proglasiti trodnevni rok za prigovore proti izabranim izbornikom, a ujedno po-sljedak izbora uz prilog listine birača i izbornoga zapis-nika priobćiti odboru za riešavanje reklamacija (§. 13. b).

§. 19.

Prigovori proti izabranim izbornikom, odnosno proti izbornom činu, imaju se podnieti obćinskomu poglavarstvu po propisu §. 12. u roku od tri dana.

§. 20.

Reklamacionalni odbor ima svekolike prigovore tako proti neposrednim kao i proti biranim izbornikom rie-šiti u roku od pet dana, računajuć od dana podnešene reklamacije, ter odluke svoje, čim postanu pravomoćne, u izbornih listina provesti.

§. 21.

Riešitbe imadu se obrazložiti, ter neodvlačno u pis-menom odpravku dostaviti dotičnim strankam.

§. 22.

Proti riešitbam odbora može dotičnik prizvati na kr. stol sedmorice. U prizivu mogu se navesti i doprinieti nova dokazala.

Priziv valja uložiti pismeno ili ustmeno u roku od pet dana, računajuć od dana dostave odborske riešitbe.

U gradovih ulaže se priziv kod gradskoga pogla-varstva, u obćinah. uredjenih prema z. čl. XVI.: 1870., i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 1871., uzakonjenom zak. čl. od 30. pros. 1873., kod pod-županije.

O ustmenih prizivnih prijava ima se spisati zapisnik.

O svih prijava vodi se točan popis.

§. 23.

Gradska poglavarstva i podžupanije imadu neodvlačno

*

predložiti prizive uz odborsku odluku i nuždne priloge neposredno kr. stolu sedmorice.

§. 24.

Kr. stol sedmorice riešava prizive u senatu od tri člana.

Senatu predsjeda predsjednik ili zakoniti mu zamjenik.

Kao članovi senata mogu se prizvati i viećnici banskoga stola.

§. 25.

Senat odlučuje s izključenjem svakoga daljega izvida u tajnoj sjednici absolutnom većinom glasova.

Svikoliki prizivi imadu se riešiti u roku od osam dana.

§. 26.

Riešitbe imadu se obrazložiti, i u pismenom odpravku bezodvlačno dostaviti oblasti, koja je priziv podniela.

O riešitbah stola sedmorice imadu se bezodvlačno pismeno obaviestiti prizivatelji.

§. 27.

Na temelju riešitba kr. stola sedmorice ima reklamacionalni odbor izpraviti i konačno ustanoviti listinu neposrednih i izabranih izbornika.

Ako bude izbor biranoga izbornika proglašen nevaljanim, ima dotična skupina birača u roku od 8 dana naknadnim izborom izabrati novoga izbornika.

Glede ovoga izbora valjaju propisi §. 15.—22.

No izbor ovaj ne prieči, niti da se konačno ustanove izborne listine niti da se preduzme u to vrieme padši izbor narodnoga zastupnika.

Čim ovakov izbor postane pravomoćnim, uvršćuje ga reklamacijonalni odbor naknadno u izbornu listinu.

§. 28.

Izvornike listina neposrednih i biranih izbornika, podpisane po reklamacijonalnom odboru, imadu čuvati načelnici obćina, a ovjerovljene prepise istih imadu gradska poglavarstva podnieti kr. vladnomu odjelu za unutarnje poslove, ostala pako obćinska poglavarstva podžupaniji.

§. 29.

Na temelju konačno ustanovljenih listina imadu podžupanije sastaviti listine izbornika za svaki pojedini izborni kotar svoga područja, ter ih u ovjerovljenom prepisu podnieti kr. vladnomu odjelu za unutarnje poslove.

Ako pako koja obćina ili dio obćine spada u izborni kotar druge podžupanije, imaju se izborne listine ove obćine ili diela njezinoga priobćiti dotičnoj podžupaniji.

§. 30.

Ovako sastavljene listine jesu stalne i mogu se promieniti samo putem revizije, koja se svake godine obaviti ima, zatim naknadnim izborom (§. 33.) i napokon novim izborom izbornika, koji se svake treće godine preduzeti ima (§§. 31.—36.).

V.

Revizija izbornih listina i novi izbor izbornika.

§. 31.

Od 1. do 30. siečnja svake godine imadu gradsk[a] i ostala obćinska poglavarstva, potonja pod neposredni[m] nadzorom podžupanijskoga izaslanika, pregledati listin[e] izbornika ter sastaviti:

1. Izkaz onih osoba, koje su medjutim polučil[e] svojstva, koja zakon propisuje, da mogu neposredno vršit[i] aktivno izborno pravo.

Ako izborno pravo visi o dobi koje osobe, imad[u] se uvrstiti u izkaz i one osobe, koje će zakonom pro[pisanu] pisanu dobu polučiti do 1. srpnja dotične godine.

2. Izkaz osoba, koje se iz listina izbornika imad[u] brisati, naročito:

a) umrvših izbornika;

b) onih izbornika, koji su izgubili svojstva, propi[sana] sana zakonom za vršenje aktivnoga izbornoga prava.

c) onih u listinah upisanih izbornika, o kojih s[e] poglavarstvo uvjeri, da su u listine krivo unešeni bil[i] makar da i nije bilo prigovora proti njihovu upisu.

§. 32.

Oba ta izkaza imadu se najdulje do 31. siečnja u[z] stalne listine izložiti, i to oglasiti prema propisom §. 11

§. 33.

Ako bude uslied revizije početkom druge ili treć[e] godine izborne periode birani izbornik iz listine brisan[,] ima se njegovo mjesto popuniti naknadnim izborom p[o] propisu (§§. 15.—22. i 27.).

§. 34.

S reklamacijami proti revizionalnim izkazom valj[a] postupati kako propisuju §§. 12., 13., 19. do 27.

§. 35.

Na temelju ovako izloženih revizionalnih listina [i] odnosnih riešitba reklamacionalnih odbora i kralj. stol[a] sedmorice imadu se originalne stalne listine izpraviti, te od tako izpravljenih listina podnieti ovjerovljeni prepis[e] vladnomu odjelu za unutarnje poslove dotično podžupa[niji], kako to propisuju §§. 27. i 28.

§. 36.

Svake treće godine imadu se uz reviziju izborni[h] listina (§§. 30. i 31.) iznova sastaviti listine birača (§. 15[)] i na temelju ovih po propisu ovoga zakona obaviti no[vi] izbor izbornika.

Čim ovi izbori postanu pravomoćni, imaju se uv[r]stiti u listine izbornika, a prijašnji birani izbornici, kojin je trogodišnji mandat utrnuo, imadu se brisati.

VI.

Izbor narodnih zastupnika.

§. 37.

Izbor narodnih zastupnika ima se obaviti na temelj[u] stalnih listina, koje su početkom dotične godine konačn[o] ustanovljene.

Padne li izbor na mjesec siečanj, onda se obavlja po listinah prošle godine.

§. 38.

Vlada odredjuje dane za izbor narodnih zastupnika u pojedinih izbornih kotarih nu tako, da se izbori mogu obaviti najmanje deset dana prije otvorenja sabora.

§. 39.

Mjesto i dan izbora narodnoga zastupnika, pak i sat kada izbor počimlje i kada se svršava, imade podžupanijska oblast odnosno gradsko poglavarstvo najmanje deset dana unapried obnarodovati u službenih novina i oglasi pribijenimi na obćinskih kuća i u svih mjestih dotičnoga izbornoga kotara.

§. 40

Čim je dan izbora narodnih zastupnika proglašen, imadu se listine izbornika cieloga izbornoga kotara (§. 29.) izložiti na svačiji uvid u obćinskom uredu, nalazećem se u biralištu dotičnoga izbornoga kotara i dozvoljuje se strankam uvid u izvorne listine, nalazeće se kod obćinskih načelnika.

U isto doba imaju gradska poglavarstva i podžupanije iz listina izbornika cieloga izbornoga kotara sastaviti abecedni imenik izbornika i predati ga dan prije izbora zajedno s izbornimi listinami predsjedniku izbornoga odbora (§. 41.).

§. 41.

Izborom narodnoga zastupnika ravna odbor, koji se ima ustrojiti za svaki pojedini izborni kotar.

Članovi odbora mogu biti samo izbornici, vješti čitanju i pisanju.

Predsjednik odbora jest u gradskih izbornih kotarih izaslanik gradskog poglavarstva, — u županijskih izbornih kotarih, sastojećih se iz obćina, uredjenih prema članku XVI. : 1870. i prema redu za obćine razvojačene krajine od 8. lipnja 1871. uzakonjenom zak. člankom od 30. prosinca 1873., izaslanik podžupanije one, u obsegu koje je biralište.

U gradovih i onih upravnih obćina, koje same za sebe sačinjavaju izborni kotar, odbor se sastoji iz dva člana uz predsjednika.

U ostalih izbornih kotarih, sastojećih se iz upravnih obćina, podredjenih podžupanijskoj oblasti, odbor se sastoji uz predsjednika iz onoliko članova, koliko imade upravnih obćina, koje spadaju na dotični izborni kotar.

Odbornike biraju zastupstva onih gradskih dotično upravnih obćina, koje spadaju u dotični izborni kotar.

Ako bi gradska dotično obćinska zastupstva propustila izabrati odbornike, imenuje predsjednik odbora propisani broj članova izmedju prisutnih izbornika, vještih čitanju i pisanju.

Predsjednik imenuje izmedju prisutnih čitanju i pisanju vještih izbornika zamjenike onim izabranim odbornikom, kojih nebi bilo na biralištu u vrieme, kada se izbor ima započeti.

§. 42.

Predsjednici odbora dužni su uzdržavati kod izbornoga čina redoviti postupak, te im pripada pravo i dužnost uzdržavati mir i red. Zabranjeno je k izbornomu činu oružje sobom ponieti.

§. 43.

Gradjanske oblasti i zapovjednici oružane sile držani su zadovoljiti bez oklievanja pozivu predsjednika odbora, kad ih on u svrhu uzdržavanja mira i poredka zatraži za pomoć.

§. 44.

Bude li u slučajevih izvanrednih za uzdržavanje mira i poredka u pomoć pozvana oružana sila (§. 43.), dužan je predsjednik odbora pismenim oglasom, koji se na više mjestah i na vratih birališta pribiti imade, oglasi, pa prije započeta izbora prisutnim izbornikom ustmeno izjaviti, da je oružana sila samo zato pozvana, da se uzdrži mir i red, i da se svakomu zajamči pravo slobodnoga glasovanja.

§. 45.

Kandidatom za narodnoga zastupnika smatra se onaj, koga pred izbornim odborom kao takova označi u gradovih i trgovištih imajućih uredjene magistrate 10, a u županijskih izbornih kotarih 5 izbornika.

Ovi kandidati smiju u izbornoj skupštini govoriti, ali samo prije započeta glasovanja.

Kandidati ne smiju biti članovi izbornoga odbora onoga izbornoga kotara, u kojem kandidiraju.

§. 46.

Izbornici imadu k izboru doći osobno i tamo glasovati ustmeno.

Kod biranja narodnoga zastupnika imadu se izbornici pozivati iz listine abecednim redom.

Da uzmognu glas svoj dati izbornici, koji pri prvom čitanju izborne listine i prozivanju izbornika nebijahu prisutni, moraju se prije, nego se zaključi izbor, imena njihova jošte jedanput abecednim redom prozvati.

§. 47.

Izabranim narodnim zastupnikom smatra se onaj, za koga je glasovala nadpolovična većina glasujućih izbornika. Ako nije nitko dobio absolutne većine, opetuje se izbor izmedju one dvojice kandidata, koji su kod prvoga glasovanja dobili najviše glasova.

§. 48.

Izborni odbor, imenito predsjednik istoga, imade se brinuti, da predane glasove točno bilježi bilježnik, koga imenuje predsjednik odbora. Bilježnika imadu kontrolirati članovi odbora, a osim njih i oni odbornici, koje će kandidirajući izbornici za kontrolu odrediti. U tu svrhu mogu naime kandidirajući izbornici u interesu svoga kandidata dvojicu odbornika imenovati.

§. 49.

O svakom izboru ima se sačiniti izborni zapisnik u dva primjerka, te ima u sebi sadržavati mjesto i dan

izbora, vrieme, kada je izbor počeo i kada je svršen, broj glasovavših izbornika, ime izabrana zastupnika i broj glasova, s kojim je izabran.

Zapisnik taj podpisuju svi članovi izbornoga odbora. Jedan primjerak toga zapisnika ima se odmah dostaviti izabranomu zastupniku, da mu bude vjerodajnicom na saboru, a drugi primjerak gradskomu poglavarstvu dotično podžupaniji.

§. 50.

Gradsko poglavarstvo dotično podžupanija prijaviti će bezodvlačno banu imena izabranih u njihovu području narodnih zastupnika, priloživ tomu izviešću dostavljene si izborne zapisnike.

Ostala na izbore odnoseća se pisma sahranit će se u podžupanijskom odnosno gradskom arkivu dotičnoga izbornoga kotara.

§. 51.

Izbornikom i kandidatom slobodno je biti na biralištu, dok se izbor ne proglasi, no tako, da tim ne bude prepriečen pristup izbornikom k glasovanju.

VII.

Obćenite ustanove.

§. 52.

Sve oblasti i uredi dužni su u pomoć biti obćinskim poglavarstvom, reklamacionalnim odborom i kr. stolu sedmorice pružanjem dokazala, koja su nuždna, da se listine birača i izbornika što točnije sastave i izprave, i da se temeljito rieše reklamacije.

§. 53.

Svi podnesci, izvadci, svjedočbe i ma kakove izprave koje se odnose na izborne listine, prosti su od biljegovine i inih pristojba.

§. 54.

Zakon ovaj stupa u kriepost danom proglašenja u sborniku zakona i naredaba za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.

§. 55.

Zakonski članak III.: 1870. o izbornom redu, zatim zakon od 6. srpnja 1875. o preinaci i popuni toga zakonskoga članka, kao i §. 29. kraljevskoga odpisa od 8. lipnja 1871. o ustanovah za prelaz razvojačenih krajiških dielova iz vojne na gradjansku upravu, uzakonjena zakonskim člankom od 30. prosinca 1873., stavljaju se izvan krieposti.

§. 56.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Tako kao što je pročitan bje glasovanjem primljen, te će se predložiti na previšnju sankciju.

Uzeto je u razpravu izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije otvorena generalna debata, primljena osnova podlogom specijalne debate i primljen glasovanjem naslov glasi:

Zakon

o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije.

§. 1. primljen po predlogu odbora glasi:

§. 1.

Za promicanje pojedinih grana gospodarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji ustrojava se zaklada pod imenom: „Zaklada za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije“.

§. 2. primljen po predlogu odbora glasi:

§. 2.

U tu zakladu prenosi se sva gotovina dosadanje zaklade za zemaljsku gojitbu, kao temeljna glavnica.

§. 3. primljen po predlogu odbora glasi:

§. 3.

Osim toga sve novčane globa, ubrane upravnim putem na temelju pravomoćnih presuda za prekršaje šumskoga zakona, zakona o lovu, o poljskom redarstvu i u obće zakona i naredaba, postojećih na zaštitu i promicanje gospodarstva u zemlji, a isto tako i novčani iznosi, što unidju od prodanih stvari, zaplienjenih na temelju ovih zakona, teku u tu zakladu i pribijaju se njezinoj glavnici.

Na §. 4. podnosi nar. zastupnik Fran Folnegović sliedeći izpravak; neka se pripiše kao druga alineja ovo: „Zemaljsk-kulturno vieće imati će kr. zemaljskoj vladi činiti svake godine predlog, kako da se prihod zaklade upotrebljuje“.

Glasovanjem primljen je §. 4. po predlogu odbora i glasi:

§. 4.

Kamate zakladne glavnice imadu služiti svrsi, označenoj u §. 1., dočim je izpravak odklonjen.

§. 5. primljen po predlogu odbora glasi:

§. 5.

Ovom zakladom upravlja kr. dalm.-hrv.-slav. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove.

§. 6. primljen po predlogu odbora glasi:

§. 6.

Ustanove zak. članka XVIII. god. 1870. o lovu i zakona od 14. siečnja 1873. o poljskom redarstvu u koliko se glede upotrebljenja novčanih globa i novčanih iznosa za prodane zaplienjene stvari ovomu zakonu protive ukidaju se.

Posliednja alineja §. 28. zak. članka XVIII. od god. 1870. u pogledu nagrade prijavitelja ostaje netaknutom.

§. 7. primljen po predlogu odbora glasi:

§. 7.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

I tim bi razprava osnove svršena.

Razpravljano je zatim izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun u pogledu potražene privole u prodaju nekih državnih nekretnina, ležećih u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Glasovalo se je, a na pitanje predsjednika: pristaje li sabor na prodaju tih nekretnina? bje prodaja primljena kao i zaključak 1. po predlogu odbora, koji glasi:

„1. Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, da u pogledu manipulacije sa kupovninom iz prodaje entiteta državnih hrvatsko-slavonsko-dalmatinskih dobara izjavu dade ugarskoj zajedničkoj vladi, da pristaje na prvi modalitet po zajedničkoj vladi u tom pogledu predloženi, polag kojega bi se predbježno i sve dotle, dok nadležna zakonodavstva pitanje o razdieljenju i porabi novčanih iz prodaje u području Hrvatske i Slavonije ležećih državnih posjeda u buduće ulazećih svota na način, opisan u §-u 70. zak. članku XXX. odnosno zak. članku I. od god. 1868. odlučno nerieše, mogao privremenim pravilom onaj način prihvatiti, da počam od 1. siečnja god. 1880., na ovovrstnih kupovninah dobivenimi prijetci predbježno kao zakladom neporazdieljeno rukuje zajednička vlada; i da se iz čistoga kamatnoga dohodka obrati u smislu postojećih nagodbenih zakona na zajedničke troškove ugarske države 55%, a za pokriće vlastitih potreboća unutarnje uprave Hrvatske i Slavonije izdade 45%.

Ujedno se poziva kr. zemaljska vlada, da nastoji: da se to pitanje zakonodavnim putem što skorije rieši“.

Na 2. odborski zaključak podnosi narodni zastupnik Pavao Brantner sliedeći izpravak:

Iza zaključka drugoga slovo „i“ neka se umetne:

3. Kupovnina dobivena iz nekretnina, ležećih u belovarskoj županiji, neka se koristonosno uloži do časa, kad će se Krajina ujediniti, tad će svietla kruna sa hrvatskim saborom odlučiti, na koju svrhu imade se ukupna kupovnina nekretnina ciele Krajine upotriebiti.

Glasovanjem primljen je zaključak 2. po predlogu odbora i glasi:

„2. Sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podieljuje privolu svoju u prodaju državnih, u području istih kraljevina ležećih nekretnina, i to:

a) Novoga grada u Kraljevici;

b) carinarskog vrta u Jasenovcu;

c) grada u Cirkvenici;

d) erarskog zemljišta izvanjskoga u Velikoj Pisanici, obćini severinskoj, čest. top. br. 1693 sa 712□ hvatih i čest. top. br. 1692 sa 1190□ hvati;

e) stan častnika u Šemovcu, obćine Virje, sa pripadajućom bašćom i zemljištem;

f) stan častnika od uprave u Vukovju, zajedno sa pripadajućom bašćom;

g) stan častnika od uprave u Farkaševcu zajedno sa bašćom od 1 rali 489□ hvati;

h) magazina za monduru u Sokolovcu zajedno sa vježbalištem i strieljanom čest. broj 544 sa 2 jutra 1023□ hv., čest. br. 655 sa 1103□ hv., čest. br. 655 sa 118□ hv. i

i) suše za gradju u Kloštru Ivaniću“, — a podnešeni izpravak je odklonjen.

Zaključak 3. odbora primljen je i glasi:

„3. Dotični kupoprodajni ugovori imadu se odobriti po zajedničkoj vladi sporazumno sa kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskom vladom“.

Uzeto je nadalje u pretres izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun o uredjenju savskih prekopa kod Topolovca, Prelošćice i Suvoje, te je glasovanjem zaključak odbora primljen i glasi:

„Poziva se kr. zemaljska vlada, neka nastoji oko toga, da u državnom proračunu za god. 1882. svakako bude uvrštena svota novčana, koja će dovoljna biti, da se utvrdi savska obala kod Prelošćice“.

Prešlo se na razpravu izviešća saborskoga odbora za zemaljski proračun ob osnovi zakona o gradjenju novoga zem. kazališta, te bje osnova primljena podlogom specijalne debate u istoj glasovanjem primljen naslov:

Zakon o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu.

§. 1. po predlogu odbora glasi:

§. 1.

„U Zagrebu ima se graditi novo zem. kazalište“.

Nar. zast. Fran Folnegović podnosi sliedeći izpravak:

„Iza §. 1. neka se umetne ovo kao „§. 2.“: Kazalište ovo nosi naslov: „Hrvatsko kazalište“.

Na pitanje predsjednika: prima li se ovaj izpravak kao „§. 2.“ glasovanjem je primljen.

§. 2. sada §. 3. primljen po predlogu odbora i glasi:

§. 3.

Gradjevni trošak ima se namiriti:

a) postojećom zemaljskom kazalištnom zakladom;

b) dobrovoljnimi prinosi;

c) zajmom, koji je ban ovlašten sklopiti do onolikoga iznosa, koliki će se moći uz amortizaciju odplatiti trajnim prihodom nove kazalištne sgrade.

§. 3. sada §. 4. primljen po predlogu odbora i glasi:

§. 4.

„Provedba ovoga zakona povjerava se banu“, i tim razprava ove osnove dovršena.

Poslje toga razpravljan je predlog nar. zastupnika dra. Jovana Subotića i drugova, koji glasi: „Da se §. 6. poslovnika saborskog kao posljednja alineja doda ovo:

„Nemože se uzeti obzir ni na one pritužbe na sabor upravljene, kojima neprileži izkaz, da je u pokriće troškova za iztragu potrebnih svota od 300 for. kod kr. zemaljske vlade kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u polog stavljena — na koji narodni zastupnik Fran Folnegović stavlja sliedeći izpravak: prije alineje u predlogu stavljene, neka se umetne ova: „Nu sabor

stavlja rok za podnesak pritužbah na četrnaest dana od dana izbora računajuć“.

Glasovalo je za predlog, i to od 52 prisutna 35 članova, a za izpravak 14 članova i tim bje taj predlog primljen, i pošto je tim dnevni red izcrpljen, razpravljano je o prešnosti podnešenoga predloga zastupnika dra. Lovre Vidrića i drugova, te je istomu glasovanjem na pitanje predsjednika: smatra li sabor predlog nar. zastupnika dra. Vidrića prešnim, ova prešnost priznana.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u $1^1/_2$ sata poslie podne i ureče buduću za sutra 8. srpnja ob 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. treće čitanje zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije;
2. treće čitanje zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta;
3. razprava ob izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka stigavših na sabor glede grada Rieke.

Krestić s. r. **Jovan Steković** s. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor nije za danas nikakov podnesak stigao, s toga se prelazi odmah na dnevni red.

Na dnevnom je redu: treće čitanje osnove zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije. Molim gosp. bilježnika, neka ga izvoli pročitati!

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita dotični zakon, koji glasi):

§. 1. Za promicanje pojedinih grana gospodarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji ustrojava se zaklada pod imenom „Zaklada za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije“.

§. 2. U tu zakladu prenosi se sva gotovina dosadanje zaklade za zemaljsku gojitbu, kao temeljna glavnica.

§. 3. Osim toga sve novčane globe, ubrane upravnim putem na temelju pravomoćnih presuda za prekršaje šumskoga zakona, zakona o lovu, o poljskom redarstvu i u obće zakona i naredaba, postojećih na zaštitu i promicanje gospodarstva u zemlji, a isto tako i novčani iznosi, što unidju od prodanih stvari, zaplienjenih na temelju ovih zakona, teku u tu zakladu i pribijaju se njezinoj glavnici.

§. 4. Kamate zakladne glavnice imadu služiti svrsi, označenoj u §. 1.

§. 5. Ovom zakladom upravlja kr. dalm.-hrv.-slav. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove.

§. 6. Ustanove zakon. članka XVIII. god. 1870. o lovu i zakona od 14. siečnja 1873. o poljskom redarstvu, u koliko se glede upotrebljenja novčanih globa i novčanih iznosa za prodane zaplienjene stvari ovomu zakonu protive, ukidaju se.

Posliednja alineja §. 28. zakonskoga članka XVIII. god. 1870. u pogledu nagrade prijaviteljâ ostaje netaknutom.

§. 7. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje.

Pitanje glasi ovako:

Prima li vis. sabor zakonsku osnovu o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije u cielosti od rieči do rieči onako, kako je pročitana?

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Prima se.)

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu.

Ja molim g. bilježnika, da izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita dotičnu zakonsku osnovu, koja glasi):

§. 1. U Zagrebu ima se graditi novo zem. kazalište.

§. 2. Kazalište ovo nosi naslov: „Hrvatsko kazalište“.

§. 3. Gradjevni trošak ima se namiriti:

a) postojećom zemaljskom kazalištnom zakladom;

b) dobrovoljnimi prinosi;

c) zajmom, koji je ban ovlašten sklopiti do onolikoga iznosa, koliki će se moći uz amortizaciju odplatiti trajnim prihodom nove kazalištne sgrade.

§. 4. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu o gradjenju novog zemaljskog kazališta u Zagrebu u cielosti, od rieči do rieči onako, kako je pročitana?

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

(Prima se.)

Oba ova zakona podnieti će se Nj. Veličanstvu na previšnju sankciju.

Dalje je na dnevnom redu razprava ob izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke.

Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Ako je težko g. izvjestitelju izviešće čitati, ja ću moliti g. bilj. Stekovića.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja ću sam! (Čita dotično izviešće. — Vidi zapisnik 119. sab. sjednice).

Ako misli sabor, da bi se imao pročitati zapisnik sjednica odborskih? (Glasovi: Netreba! — Nespada ovamo!)

Pošto sam, vis. sabore, pročitao ovo izviešće, budi mi dozvoljeno, da ga popratim sa nekoliko rieči.

Reknem li ja, vis. sabore, da su prilikom ove razprave uprte oči ciele zemlje na ovaj vis. sabor, to neće biti ona obična fraza, koja se u ovakvih prilika upo-

triebljuje. Ako nebi bile oči ciele zemlje uprte na ovu razpravu današnju ovog sabora, ja bi morao smatrati samo humbugom sve predstavke, koje su poslane vis. kući, a inače je posve naravski, da ciela zemlja očekuje zaključak, što je sabor u ovomu pitanju odlučio, jer se neradi, gospodo, samo o predstavkah municipalnih i obćinskih, neradi se samo o pravu hrvatskom na grad Rieku i njegov kotar, neradi se niti o tom, da se ovo pravo uzčuva, nego se još o višem radi. Gospodo! U ovom predmetu radi se o tom, da li imade pouzdanika kod svietle krune, koji se usudjuju pouzdanje krune nagraditi prevarom i obmanom, koji se usudjuju u zakon stvoren medju krunom i saborom podmetnuti protivne svoje misli, i time nesigurno učiniti zakonito stanje zemlje. Pak ako je to moguće pomisliti, da se dogadja prama Hrvatskoj, nitko nemože poricati, da se nebi dogodilo naprama cieloj monarkiji. Time bi postao nesiguran temelj svakoj zakonitosti, svakoj sigurnosti, koju zakon podieljuje državi. Pak pošto je ovaj sabor ćudnimi i neobičnimi okolnostmi došao na tu zadaću, i dospio u tu sgodu, da o svemu tomu, je li to moguće, izrekne svoj pravorok, da izrekne svoju odsudu Svaki član ovog sabora po mom mnienju, i po svojoj savjesti i po svomu poštenju, i po svemu, što mu je sveto, dužan je i obvezan da u stvari toli važnoj iztražuje i govori samo golu istinu, bez obzira na to, što će mu itko, bilo u ovoj sabornici, bilo izvan sabornice u cieloj zemlji reći. Dapače, gospodo, kraj važnosti tog predmeta, bez obzira upravo na to, imade istinu golu, cielu tražiti, priznati i govoriti, makar ova istina bila gorka, makar bila upravo protivna interesom domovine. (Živio i odobravanje na desnici i u centrumu.)

Kako je odbor, kog ste izvolili izaslati ovu istinu tražio, kako je htio stvari u samo dno doprieti i doseći, meni se čini, da ovo izviešće potanko i na široko razlaže, izviešće, komu se može možebiti prigovoriti, da izvadja iz svih okolnosti i svih fakta, što je pronašao, krive kalkule; ali mu se nemože poreći, da je vjerno i točno tražio sve okolnosti i fakta, da je svakom podielio sve potanke okolnosti, na kojih se o stvari ovoj sud izreći može. A da nije bilo lahko u ovom predmetu do istine doći, sliedi odtuda, i uviditi ćete odmah, što su iz odbora proizašla tri predloga: predlog člana odbora poštovanog zastupnika kraljevičkog, drugi predlog poštovanog člana odbora zastupnika zagrebačkog i treći predlog samog odbora, predlog naime proizišavši iz zaključka odborova većinom glasova.

U kratko neka mi bude dopušteno označiti ove predloge.

Predsjednik: Molim liepo! Parlamentarno nije, da se označuje kakav predlog, o kojem sabor nema nikakva izviešća.

Neka se pritrpi g. izvjestitelj, on će imati povoda o tom govoriti onda, kada dodje na stol vis. kuće.

Pošto na stolu vis. kuće već leži jedan takav predlog, on će, po mojem mnienju, imati mjesta i povoda o tom predlogu govoriti.

(Glasovi: Neka se pročita).

Predsjednik: Pročitati se ima prije započete razprave.

(Glasovi: Započela je razprava).

Molim liepo. Kada referent kaže svoju, onda započme razprava i kaže se: Razprava je glavna počela.

Izvj. **Josip Miškatović**: Može biti ima predsjednik ovog sabora i pravo. Na volju sabora leži, zapisnike odborske štampati i podieliti, u kojima se nalaze sva tri predloga. Ako misli vis. sabor, da su sva tri predloga već sada svetinja i vlastničtvo kuće, onda ja mislim, da bi se moglo govoriti o svih trih predlozih. Ako nemisli medjutim tako, to se može dogoditi i poslje.

(Glasovi: Neka se govori o svih predlozih.)

Predsjednik: Dakle, pošto je volja čitave kuće, izvolite govoriti.

(Dragutin Pogledić: Tu su se malo blamirali.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Predlozi poštovanog g. zast. kraljevičkog i zagrebačkog polaze jedan i drugi sa ovog stanovišta. Pošto je odbor konštatirao, da je u izvorniku one listine, na kojoj se nagodbeni zakon podpisom Njegovog Veličanstva providjen nalazi, ustanova §. 66. napisana drugom rukom, drugom tintom, na drugom papiru, da već zato ova ustanova §. 66. nemože biti podpisana po Njeg. Veličanstvu, dakle da niti nije zakon. Ja mislim, da nemože biti podpis dokaz, da je podmetnuto proti volji, bez znanja Njeg. Veličanstva, zato da nije zakon, i zato da se moraju predlozi izvoditi takovi, koji odgovaraju ovomu mnienju. Naročito neka mi bude dopušteno spomenuti, da je poštovani zastupnik kraljevički u odboru, koji je o toj stvari razpravljao, uvidivši priljepljeni onaj papir, izvolio odmah izjaviti: Meni je, gospodo, ovo dosta, ja se dalje upuštati netrebam, i molim samo, da se to konštatuje, pak neka sudi svaki i neka vjeruje o tom, što ga je volja. Poštovani g. zast. kraljevički zahtjeva, da se o tom mora pustiti vjerovati svakomu, što ga je volja, a ipak stavlja predloge na ovu vjeru, neupuštajuć se u to, je li ta vjera osnovana, stavlja predloge takove, koji već sud izriču o samom zakonu, negirajuć ga, i najveće i najvažnije posliedice proizvadja iz predloga njegovog, kada bi postao zaključkom ovoga sabora. Meni se čini, da ovaj postupak nije opravdan, kao što nebi bio opravdan postupak onoga suda, pred kojim bi ležala prijava, da je poštovani zast. kraljevički, on možda neide obično u lov, ali ipak bi mogao ići u lov — pak da je u lovu poštovani zastupnik kraljevički ubio svog kolegu drugog lovca, pak bi ga upitali: je li istina gospodine dr. Starčeviću, da ste vi ubili drugog lovca? On da bi rekao: jesam ga ubio; pak da bi sud rekao:

Ta mi je izreka dosta, ja dalje nepitam, jesi li ga hotice ili slučajno ubio, meni je dosti tvoja izpovjest,

drugi neka vjeruju, što ih je volja, ja ću tebe odsuditi kao ubojicu. Upravo mi se čini ovako ovo njegovo: Meni dalje nije iztraživati, kako je priljepljeni papir došao u zakonsku osnovu, ja samo velim, to zakon nije. I gosp. Mrazović slaže se u tom, pošto je priljepljen papir, da to nije moguće, da je Njegovo Veličanstvo takovu zakonsku osnovu podpisalo, i proglasuje, da to zakon nije. Veli, da je to neobični postupak, da Njegovo Veličanstvo podpisuje priljepljenu ustanovu zakonsku, da je neobični postupak, da sankcionira zakon jedan Njeg. Veličanstvo dan prije, nego je u saboru primljen.

Moja gospodo! Neobičnosti u ono doba ja se nebi čudio, jer ja se dobro sjećam, koji nisam baš jako star, da se u ono doba mnogo neobičnosti dogadjalo u saboru hrvatskom. Neobičan je postupak onaj, da koji sabor dvie protivne predstavke pošalje Njegovom Veličanstvu; a ja se dobro sjećam, da je sabor jedan malo prije toga ipak baš po nastojanju i dokazivanju štov. zast. zagrebačkog poslao dvie adrese Njegovom Veličanstvu i Njeg. je Veličanstvo posve neobičnim načinom izvolilo primiti obe adrese. Neobično je, gospodo, i to, da Nj. Veličanstvo dade izborni red, koji nije uglavljen medju krunom i saborom, pak ipak, vis. sabore, uzprkos toj nesreći, bio je sabor god. 1867., 1868. na temelju takovog neobičnog izbornog reda izabran. Štovani g. zastupnik zagrebački izvolio je upravo u ono doba i onaj izborni red i sabor i sve što sabor stvori proglašivati nezakonitim, nevaljanim, a danas ipak, uzprkos svim tim neobičnostim, priznaje on, da i onaj izborni red, napokon kakov mu drago bio, valjanost ima, i sve, što se je stvorilo na temelju takovog neobičnog izbornog reda, da je danas valjani zakon. Nije dakle sve ono po sebi nezakonito, što je neobično. Meni se čini puno neobičnije, gospodo, i ja tomu neznam primjera, puno mi se neobičnije čini, da bi ikoji savjetnik krune, komu je kruna podielila pouzdanje, u ovo doba javnosti, u ovo doba, gdje sabori u svašta uviditi i ugledati mogu, da bi se ti pouzdanici usudili, neznajuć Nj. Veličanstvo zato, falsificirati tekstove ustanove, koja je njegovim podpisom sankcionirana Tim više mi se čini to neobično i nemoguće, što bi taj falsifikator, koji bi podmetnuo bez znanja i bez privole Nj. Veličanstvu nekakvu ustanovu, o kojoj ništa nezna i koju nije htio imati, u ovom slučaju reskirao, da se odkrije njegov falsifikat i djelo dodje na vidjelo, što bi za nj najneugodnije posliedice imalo. Ako sravnite kralj. reskript od 8. studenoga sa §. 66. naći ćete istovjetnu ustanovu, da §. 66. posve odgovara predlogu Njegova Veličanstva. Da bi taj falsifikator išao falsificirati i podmitati nešto, što se posve sudara s predlozima Njegovog Veličanstva, bilo bi najčudnovatije i najneobičnije na ovom svietu, da je bez privole Njegova Veličanstva išao podmitati nešto ustanovi zakona, što se sudara s voljom Njegova Veličanstva, dapače istim onim predlogom Njeg. Veličanstva. Što je, vis. sabore, falsum? U ovoj stvari falsum bi bio, ako bi netko podmetnuo u zakonu, pošto je sabor primio, drugo nešto nego je sabor primio, pak podnio Njeg. Veličanstvu za potvrdu ili koji bi, pošto je Njeg. Veličanstvo sankcioniralo i potvrdilo zaključke sabora, poslje podpisa umetnuo opet nešto u zakonsku osnovu ili u dogovor medju saborom i krunom, drugo nešto bez znanja Njegova Veličanstva nego je bilo ugovoreno medju saborom i krunom. Ovo bi bilo u ova dva slučaja falsum. Je li se to nalazi u stvari, o kojoj imade visoki sabor razpravljati. Ja mislim, visoki sabore, koji prouči sve spise nepristrano dobrom voljom, sa pravim uvjerenjem, da imade samo istinu tražiti, koji to sve prouči, taj neće naći, da je podmetnuto u zakonsku ustanovu §. 66. nešto drugo nego je Njegovo Veličanstvo želilo, nego je sabor hrvatski primio u svojoj sjednici, čini mi se, 16. ili 17. studenoga 1868. god. Nemože se dakle podnipošto uzeti, da je tu falsificirana volja Njeg. Veličanstva i sabora, koji su se obadva složili u tom, da se ovo dvoje kao zakon učini kako reskript na sabor od 8. studenoga veli da se: 1. grad Rieka i njegov kotar kao corpus sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus, 2. pošto ovo priznadu, da se imade glede autonomnih posala u kojih Hrvatska i onako imade zakonarstvo i upravu; da se imadu novi dogovori medju kraljevinskimi odbori započeti i ustanoviti, da se podnese na novo potvrdi Njeg. Veličanstva.

Predlog g. zastupnika zagrebačkog ide na to, da je svietla kruna potvrdila nagodbeni zakon s ustanovom §. 66., predloženom od kraljevinskoga odbora, koji veli, da nagodba glede grada Rieke uspjela nije i da je ono, što je danas priljepljeno, došlo u nagodbeni zakon bez znanja i volje Njeg. Veličanstva. Ja držim i podpuno sam uvjeren, da je ovo velika bludnja od mog prijatelja zagrebačkog zastupnika. Njegovo Veličanstvo ove ustanove nije moglo sankcionirati, već zato nije moglo sankcionirati: 1. što samo polemizira proti toj ustanovi i predlaže protivan drugi predlog; 2. zato ne, jer na tu ustanovu nije pristao ugarski sabor i nije podnio te ustanove, dapače niti cielu nagodbu radi ove ustanove na sankciju. Ako li pako jedan ili drugi sabor u ovom zakonu, koji se tiče jedne i druge zemlje, nebude složan u svih ustanova, onda svietloj kruni Njeg. Veličanstva nemože niti jedan niti drugi sabor predlog jedan i drugi sabora na sankciju podnieti, jer to nemože biti zakon, dok nisu u svih ustanova obadva sabora složna. Meni se dakle čudno čini, kada g. zastupnik zagrebački predlaže, da se danas imade moliti Njeg. Veličanstvo, da se povrati državo-pravna nagodba sa §. 66. onako, kako ga je prvobitno sabor na sankciju podnio po predlogu kralj. odbora. Nemoguće je zato prihvatiti taj predlog, što to nikada zakon nije bio. Drugi dio predloga gosp. zastupnika zagrebačkog ide na to, da se na temelju reskripta od 8. studenoga zamoli Njeg. Veličanstvo, neka

pozove na novo kraljevinske odbore glede onih drugih posala, da ugovaraju za grad Rieku. Meni se to u toliko čini protuslovlje, što gosp. Mrazović, pozivajuć se na reskript, prihvaća samo jednu stranu njegovu, a drugu neprihvaća. Priznaje reskript u onome, što se tiče dogovaranja na novo regnikolarnih deputacija u pogledu autonomnih posala na Rieki; nepriznaje prvi dio reskripta od 8. studena, koji govori, da je Rieka „separatum regni coronae Hungariae adnexum corpus". Priznati pako jedno, i odtuda izvoditi za se konsekvencije, a drugo nepriznavati, što kruna i drugi faktor za se konsekventno izvadjaju, meni se čini, da je to za sabor nemoguće.

U ostalom, gospodo, kada bi §. 66. bio i škodljiv našoj zemlji, ja mislim, kakav je sada, da po svih okolnostih, kada se pomisli, kako je postao, njega sabor ovaj nebi mogao proglasiti nezakonitim, još manje dopustiti, da se proglasuje nezakonitim od ovoga sabora, kada sabor može crpiti uvjerenje, da je § 66. u istinu koristan domovini. Neka izvoli prosuditi vis. sabor, da su se do ovog §. 66. prepirali Austro-Ugarska i Hrvatska, čiji je grad Rieka. Nikada Ugarska nije htjela priznati, da Hrvatska imade makar kakvoga posla tražiti u gradu Rieki. Istina, i ćete reći, zato je Hrvatska uvjek branila svoje. Ja mislim, da to nije jedno te isto, kada samo Hrvati svoje brane, nego da je puno više, puno koristnije, kada Ugarska, i kada kralj onaj starodavni prizor u kojem nijedna strana nije htiela niti najmanju koncesiju učiniti, kada Ugarska i kralj priznaju u jednom zakonu, da se Hrvatskoj neodriču autonomni poslovi na grad Rieku, dakle da se niti neobazire pravo teritorijalno na grad Rieku.

U §. 66 to stoji prvi put. U tom §-u. kruna je priznala to pravo, i priznala je Ugarska to pravo, da Hrvatska imade tražiti upliv zakoniti i vlast u autonomnih poslovih u gradu Rieki. Imade li pako Hrvatska u autonomnih poslovih u gradu Rieki pravo, ja mislim, da onda imade Hrvatska i pravo teritorijalno na grad Rieku. Nu što je onim dodatkom: „separatum regni coronae Hungariae adnexum corpus" priznala? Priznala je, da grad Rieka spada u skupnih poslovih pod krunu ugarsku. Ja držim i tvrdim, da kruna ugarska po samom zahtievu ugarskoga sabora i Ugarske obuzimlje i Ugarsku i Hrvatsku, daklem Rieka po §. 66. nespada samo Ugarskoj nego i Hrvatskoj. A što se kaže: „u autonomnih poslovih" time je upravo pridržano hrvatsko pravo na autonomne poslove i na grad Rieku. U skupnih poslovih i onako po nagodbenom zakonu i Hrvatska imade svoje zakonodavstvo u skupnom saboru i eksekutivi u skupnoj vladi, u autonomnih pako poslovih imade otvoren put, da sebi prisvoji podpuno pravo na autonomne poslove u gradu Rieki. Kako će biti? Hoće li se u tom pogoditi? To je drugo pitanje, ali pravo u §. 66. prviput priznato i po Ugarskoj i po kruni imade. Ja zato mislim, gospodo, da pravo imadu magjarski listovi, koje ja doduše čitati neznam, niti sam ih čitao, ali mi kažu ljudi, koji su čitali, da posve pravo imadu magjarski listovi, svih stranaka i skrajne opozicije i liberalne ili vladine stranke, kada vapiju i boga mole, očekuju i žele od hrvatskog sabora, da proglasi falsumom ovu nagodbu, jer bi bilo u istinu samo u interesu Ugarske, a nebi bilo u interesu Hrvatske. Zašto? Ja držim, gospodo, da danas proglasi hrvatski sabor, da je nagodba „falsum", dakle da nije zakon, da §. 66. nije zakon, da nije zakon niti ciela državo-pravna nagodba, jer se ovi paragrafi jedan od drugoga dieliti nemogu, pristali bi na to kruna i ugarski sabor, i nebi drugo ništa ostalo, nego započeti nove dogovore za novu državo-pravnu nagodbu i za §. 66. Ja vas molim, gospodo, dobro promislite, je li sgodnije, je li više izgleda u današnje doba doći do povoljne državo-pravne nagodbe, nego li je bilo god. 1868. Ovom prilikom, kada to pitam, neka mi bude dozvoljeno samo nekoliko rieči reći o sebi. Godine 1867. i 1868. kada se je stvarala nagodba medju Ugarskom i Austrijom, bio sam i ja sa mojim prijateljem u onom taboru u Hrvatskoj, koji je bio najljući, najžešći protivnik dualističkog sistema, nagodbe medju Austrijom i Ugarskom, što ja danas to nisam, pak moram slušati od svojih nekadašnjih prijatelja a sadašnjih protivnika, da sam postao najnevjerniji sam svojim načelom. Moja su načela bila uvjek pak i danas, da ja u političkom životu neradim sebi i svojim željam, svojim načelom, da se zanj nemučim, nego da radim, koliko mi snage dopuštaju, za korist zemlje. (Glas: Po malo toga!)

Godine 1867. i god. 1868. ako ne svi, ali ono ipak razumni ljudi, mogli su o dualističkom sistemu, o njegovom utvrdjenju sumnjati. Mogli su misliti, da se taj sistem ili neće ugovoriti ili da se neće održati. Mogli su misliti, da se niti Ugarska podpuno nepouzdaje u svietlu krunu, a niti svietla kruna u Ugarsku. Mogli su misliti podpunim razlogom, da austrijska vojska, što je proti Ugarskoj rat vodila, koja želi svoje jedinstvo, u dualističkom sistemu morala je smatrati največeg svog protivnika; da je dakle sve proti dualističkom sistemu, mogao je svaki razumni čovjek i to misliti, da su svi narodi monarkije protivni, izvan Ugarske i Njemačke, dualističkom sistemu. Mogao je nadalje svaki razuman čovjek i to misliti, da medju Austrijom i medju drugom vlasti u Europi, kako su okolnosti stajale, naročito medju sjevernom Njemačkom i Rusijom s jedne strane, a s druge strane sa reakcijom mora doći do sukoba i rata, kako su svi sistemi austrijske monarkije padali usljed ratova nesretnih, da se može dogoditi, da će monarkija usljed rata poražena, prisiljena biti na promjenu sistema. Ako je mogao svaki razuman čovjek misliti, nije mogao, nego je i morao, mogao sam i ja ovu nadu i ovu vjeru gojiti i čekati, jer sam bio protivnik tomu sistemu, i čekati velim dotle, dok se nepokaže, hoće li se on uzdržati, ili će se srušiti. Gospodo! Danas su okolnosti posve drugačije. Danas

nema naroda u monarkiji, koji bi povoljniju politiku tjerao za svietlu krunu, nego li Magjari. Danas nema naroda u monarkiji, koji bi bio vrstniji i snažniji politiku, koju svietla kruna želi, izvoditi, nego li je narod magjarski. Danas nema u monarkiji naroda, koji je bio odaniji monarkiji i svietloj kruni, nego li je magjarski. Danas nema niti naroda, koji bi očitu opoziciju protiva dualističkom sistemu radio. Danas niti silna Francezka, niti Njemačka, niti ikoja država u Europi neće da navaljuje na našu monarkiju, da se ruši njezin sistem, već dapače sve one vlasti imadu interese, da čuvaju monarkiju. Kako bi mogla doći u današnje doba Hrvatska, da proti ovim svim okolnostim i ovim svim faktom sama na pleća uzme teret državopravne opozicije; da sa Ugarskom i sa monarkijom vodi prepirku državopravnu; da danas ide ugovarati nagodbu, gdje je mnogo težje od Ugarske postići one koncesije, nego je moguće bilo postići god. 1868. Tko to, gospodo, vjeruje, da je to moguće? Ja se nečudim napokon, da se može i želiti, neka bude ovaj §. 66. i ciela nagodba „falsum“, neka bude nužda, da se nagodba na novo ugovara. Ja te vjere, gospodo, nemam, i zato sve kada bi bilo moguće vjerovati, da je ovdje izkrivljena volja Njeg. Veličanstva, da ovo nije zakon, ja bi se pako ustručavao priznati, da nije zakon, da valja novi zakon stvarati, jer bi se bojao, da bi bilo u današnje doba stvarati novi zakon puno težje. i puno manje koristno, nego je bilo god. 1868.

Pošto sam sa ovo malo rieči gledao razložiti sve predloge, koji leže pred vis. kućom, ja završujem, i molim, da se predlog odbora primi. A bude li nužda, da ću morati još jedan put o tom govoriti, ja ću si onda uzeti slobodu govoriti. (Živio i povladjivanje na desnici.)

Predsjednik: Čast mi je javiti ovomu vis. saboru, da je gosp. Mrazović, poduprt dovoljnim brojem članova, podnio sliedeći protupredlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični protupredlog):

„Vis. sabor neka zaključi: 1. Umoliti Njegovo ces. i kr. Veličanstvo, da zakonski članak o nagodbi državopravnoj medju kraljevinom Ugarskom sjedinjenom sa Erdeljem s jedne strane, a s druge strane medju kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom, kako je u sjednici od 24. rujna 1868. po saboru prihvaćen, te predstavkom od 26. rujna 1868. za previšnju potvrdu podnešen i po Njegovu Veličanstvu na 8. studenoga 1868. potvrdjen, u prvobitnoj čistoći i sa prvobitnim sadržajem premilostivo na novo izdati izvoli.

2. Umoliti Njegovo ces. i kr. Veličanstvo posebnom adresom, da naprama previšnjem odpisu od 8. studenoga 1868. br. 292, blagoizvoli pozvati sabor ugarski i hrvatski, da razpravu ob odnošaju grada i kotara Rieke naprama kraljevini Hrvatskoj uz sudjelovanje zastupnikâ grada Rieke pospješe i konačno rieše“.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mrazović, da obrazloži svoj protupredlog.

Matija Mrazović: Visoki sabore! Ja se ovdje neću obazirati na razvijanje političkog našeg života, niti ću se obazirati na mjere, koje su se u tom životu izvadjale koli sa postojećimi ljudmi, toli sa strankami, nego ću se držati naprosto ovog predmeta, koji je danas na dnevnom redu, i kod ovog razmatranja nastojati ću posve kratak biti. Puštajuć svojim drugovom, da obširno o toj stvari progovore, kazati ću samo, da sam istom onom ozbiljnošću, kojom gosp. referent, neka bude uvjeren, istom onom ozbiljnošću i sa zrelim promatranjem važnosti ovog predmeta postupao, kada sam ovaj predlog učinio. Jedina razlika u motivih medju menom i gosp. neposrednim govornikom biti će ta, što nije izvolio medju ostale važne momente u obzir uzeti korist ove zemlje, a ja sam i korist ove zemlje, kao jedan od najvećih motiva, za svoj motiv uzeo. U razlaganje historičkog razvitka, o postanku ovog zakona, neću se upuštati, već ću samo u kratko reći to, što je konštatirano, i što se nemože pobiti onimi psihologičnimi razlozi, može li naime tko kakvo zlo počiniti, i zašto ga je počinio, kojimi je želio gosp. predgovornik dokazati nemogućnost falsuma. Neobazirajuć se na te psihologične razloge, koje ja za vrlo slabe držim, ja ću ovdje više diplomatički, ne možda diplomatički u smislu diplomatike, nego u smislu diplomatikera, koj naime istim okom gledaju na izprave, na njihov sadržaj, na njihov način postanka, te nastojati izvoditi i dokazati uputiti sebe i drugoga, je li koji dokumenat pravi il krivi. Ja ću s ovih obzira i izvadjanja njima uztvrdit svoje uvjerenje, koje se iz svih spisa može lahko dokazati, da nema pametara, da bi kruna ikada koji zakon prije sankcionirala, nego je on u saboru donešen, jer je to neprirodno, jer je to za upliv krune pogibeljno, jer se ja radi te pogibelji nebi niti usudio takova šta braniti. U ovom pako slučaju dokazano je, da u onoj formi kako je sada u službenom izdanju, sabor hrvatski §. 66 nije nikada votirao, nikada nije razpravljao, nikada o njem glasovao i nikada ga nije prihvatio. Ovo nepobitno saborski spisi dokazuju i zato ja držim, zvalo se to falsum ili se zvalo nefalsum, da se volja sabora hrvatskoga i volja krune glede sadržaja §. 66. kako sada u službenom izdanju zakona naprvo dolazi, da se nikada nije sjedinila načinom i zakonom propisanim i obično uvedenim. Pošto je pako to nepobitna istina, to držim, da je naprama onomu, što god je odbor predložio, i koji se upire na autentičnost §. 66., moj predlog logičniji, koji smjera na to, da se Njeg. Veličanstvo umoli preponiznom predstavkom ili adresom, da u onoj čistoći §. 66., kako je u saboru votiran, prihvaćen i kruni predložen, i kako ga je kruna bezdvojbeno takodjer sankcionirala, u onoj formi na novo izdade, i time da se ona neugodna kolizija, koja je uslied nečije, neznam čije krivnje neiztražene, nastala, ukloni. Gosp. predgovornik plaši nas, ak

se ovo po saboru prihvati, da §. 66. nije zakonom nikada postao, da će se onda „eo ipso" i nagodba čitava uništiti. Ja držim, da je ovo odviše dokazano, da ova posljedica, ova konsekvencija nesliedi iz praemisse, i da je ova konsekvencija mnogo obsežnija, nego što je njezina praemissa. Ako se dokaže, da je §. 66. krivotvoren, da je falsificiran, da je umetnut, ili kojim god neobičnim, nezakonitim načinom proti volji faktora obstojećih unišao u izpravak, koji sadržaje zakon po Njeg. Veličanstvu potvrdjen, onda ja mislim, da je samo ono mjesto, ono što je umetnuto, ono što je nepovlašteno upisato, nevaljano, a vas ostali sadržaj izpravka ostaje u svojoj krieposti. Radi toga, kako sam već prije kazao, neupuštajuć se u razglabanje ostalih momenta po gospodinu predgovorniku navedenih, preporučujuć ih svojim drugovom, preporučam svoj predlog. (Živio na strani opozicije.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se jave kod g. bilježnika Seitza naznakom, hoće ili za ili proti govoriti.

Rieč ima nar. zast. g. dr. Starčević.

Dr. **Ante Starčević**: Gospodo, ja mogu biti, i biti ću u ovoj razpravi nada sve nepristran i hladan, jedno jer vašu nagodbu ni u cielosti ni u pojedinkostih nesmatram zakonom, i drugo, jer od nijednoga trijuh predloga, ni od drugoga bilo kakova, neočekivam uspjeh koji bi bio narodu koristan.

Nekolike opazke, koje ću izustiti, služe samo da po mogućnosti obranim čast naroda, čast mojih prijatelja u politiki, i moju osebnu čast.

Zato, u ovom pogledu, opetujem što sam nekoji dan kazao: meni je svejedno, da li sva tri ta predloga zabacite, ili ih sva tri primite, ili štogod nova zaključite.

A biti ću i kratak, ne samo jer to želim, nego i zato, jer me isto izviešće oslobadja razglabanja i obširna dokazivanja. Za odkloniti svako nesporazumljenje, ja vas prosim, gospodo, kojim vas srce rači, da uzhtejete sa mnom čitati sliedeće stavke izviešća:

Na strani 2. seč 3., koja ovako glasi:

„U 11. saborskoj sjednici od 12. rujna 1868. podnaša kraljevinski odbor kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije izvještaj o posledku svoga ugovaranja s istovjetnim odborom ugarskim, a u tom izviešću kralj. odbor sljedeće predlaže:

„Priloživ time sve spise o djelovanju svome, i nagodbenu osnovu za uredjenje državno-pravnih odnošaja trojedne kraljevine naprama kraljevini Ugarskoj, moli odbor ovaj, da vis. sabor istu odobriti i primiti blagoizvoli, i buduć da se glede važne točke, naime glede grada Rieke i kotara riečkoga nije moglo postići sporazumljenje, kako se to u zadnjem zapisniku zajedničkih sjednica obširnije navodi, s toga predlaže i moli pokorno odbor ovaj, da prije svega vis. sabor u tom pitanju potrebite korake učiniti blagoizvoli".

Dakle, gospodo, ovde imamo, da je kraljevinski odbor hrvatski svojem saboru predložio osnovu o nagodbi onakovu, kakovu je on utanačio sa sličnim odborom kraljevine Ugarije. Tu imamo takodjer dokaz, da se oni odbori u pogledu grada i kotara Rieke nisu pogodili.

Sada, gospodo, čitajmo na strani 3., seči 4. izviešća ovo što sliedi:

„Pošto je na to u 18. saborskoj sjednici od 24. rujna državopravna nagodba po predlogu kraljevinskog odbora u svoj cielosti primljena" — — itd.

Dakle imamo dokaz nedvojben, da je ona nagodbena osnova, kako ju je hrvatska regnikolarna deputacija s ugarskom regnikolarnom deputacijom uslovila i svojemu saboru predložila, u istinu posve od sabora primljena.

Sada, gospodo, kojoj vas se rači, pročitajte samnom sliedeću stavku, na strani 6., seči 1. izviešća, stavku u kojoj kralj ovako piše saboru:

„— — pronašli smo podjedno udeliti posebnom listinom previšnju našu potvrdu državopravnoj nagodbi, koju nam viernosti vaše u pomenutu upravo svrhu predložiše s gorenavedenom preponiznom predstavkom od 26. rujna tekuće godine".

Dakle, gospodo, imamo i treći učin, i taj je: da je kruna potvrdila onu nagodbenu ustanovu, koju je hrvatski kraljevinski odbor sa svojim ugarskim drugom ugovorio i svojemu saboru predložio, pa ju je ovaj u svoj cielosti primio.

U razpravi, koja je na dnevnom redu, pita se samo ovo: kako je glasio članak 66. one nagodbe, što su ju hrvatski i ugarski kraljevinski odbori ugovorili, što ju je hrvatski sabor prihvatio, i što ju je kralj potvrdio?

Na to pitanje odgovara nam izviešće na strani 4., seči 5. ovako:

„§. 66. U mislu prediducih paragrafa priznaje se da na teritorialni obseg kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije spada:

1. Savkoliki prostor, koji sada sa gradom Bakrom i njegovim kotarom riečkoj županiji pripada, izuzamši grad Rieku i njegov kotar, glede kojih medju oba kraljevinska odbora nagodba uspjela nije".

Dakle, gospodo, tu imamo članak 66. nagodbe, kakov je ugovoren, po hrvatskom saboru prihvaćen, i po kralju potvrdjen. Nepita se ovdje, da li je taj članak načinjen pametno ili ludo, da li je on koristan ili škodljiv, temeljit ili bez temelja: ovakov kakov je, on je vaš zakon.

Nakon ovih utvrdjenih obstojnosti, ja neznam što bi se više o tom moglo govoriti. Dakle meni ne ostaje drugo, van ponoviti ono što sam u odboru više puta kazao, a to je:

Pokažite mi, gospodo, da je vaše nagodbe članak 66. kako glasi u službenu izdanju, ikada bio medju kraljevinskimi odbori, hrvatskim i ugarskim ugovoren ili hrvatskomu saboru predložen, ili da ga je hrvatski sabor

sabor razpravljao, ili prihvatio, ili kruni za potvrdjenje odpravio, ili da ga je kruna potvrdila.

Ako to dokažete, vi imate pravo; nedokažete li, sve vam je vaše naprezanje uzaludu.

Što je, dakle, ona krpa na čl. 66. ugovorene nagodbe, što li na njoj onaj članak kako glasi u službenu izdanju? Ja neznam što bi drugo moglo biti van krpa, o kojoj neka svatko sudi kako mu njegov razum donese. Obstojnost je jedna za sve, a o njoj mogu različni nazori biti.

Ja sudim da ovdje, danas, nespada na nas iztraživati: tko je, kako je, zašto je, kada li je onu krpu priliepio, da li je to učinjeno prije ili poslje sankcije nagodbe, sudim da mi to nebi mogli doznati.

Pa kad bi i doznali celu povest toga posla, mi nebi ni malo napredovali u stvari, nego bi stajali kako i sada stojimo, to će reći: i onda bi se imalo nešto, što niti je medjunarodno ugovoreno, niti je po dotičnu zakonotvornu telu primljeno, niti je po kruni potvrdjeno.

A takovu stvar, zvao ju kako ju tko hoće, ja nemogu smatrati zakonom u obće, ni zakonom vašim, ni delom vaše nagodbe, koja u ostalom, neka bude kakova hoće.

Nakon ovih opazka jasno je, zašto sam i proti predlogu g. Mrazovića. Taj je predlog, u stvari, istovetan s predlogom većine odbora. Jer Reka je proglašena posebnim telom ugarske krune, pa je odredjeno, da se taj čudni prepor ima riešiti po saborskih odborih hrvatskih, ugarskih i zastupstva rečkoga, to je, velim, oboje nastalo samo na temelju falsifikata, na temelju krpe članka 66. vaše nagodbe.

Dok se taj članak priznaje falsifikatom, kao što biva u predlogu g. Mrazovića, ja neznam tko, kako li se može oslanjati na taj falsifikat, kako li može zahtevati, da se izvede upravo ono što falsifikat odredjuje.

Što se tiče drugoga dela toga predloga, t. j. da nam kruna izda vašu nagodbu u svoj njezinoj celosti prvobitnoj, ja sam i proti njemu, i to jer mi ta nagodba nije zakon, i jer je to novo izdanje nagodbe suvišno; buduć znamo kakova je ta nagodba ugovorena, po saboru primljena i po kruni potvrdjena.

Ako li tko, po mojemu sudu, bez razloga dvoji i želi znati, što je napisano pod onom krpom čl. 66., netreba se drugo nego kroz veštaka dati onu krpu skinuti, pa se pod njom bude, mora naći članak 66. nagodbe kako netom pročitasmo.

Dok stvari tako stoje, ja nemogu dokučiti, kako u izvešću stoje pitanja i kao sumnje: da li je sabor mogao prositi, da li je kruna mogla potvrditi članak 66. nagodbe, kako je ugovoren i po saboru primljen.

Kad je dokazano, da je sabor prosio krunu neka potvrdi onaj ugovoreni članak 66., kad je dokazano, da je kruna tu prošnju posve uslišila: čemu ona pitanja o mogućnosti prošnje i potvrde?

A protivno, ni prošnja sabora, ni potvrda krune nije dokazana za članak 66. kakov stoji na ovoj krpi. Dakle branitelji toga članka krpe bolje bi radili kad bi, kao što moraju, dokazali, da je sabor prosio i da je od krune dobio potvrdu te krpljačine, na mesto što se napinju govoriti o mogućnosti, koja je obstojnošću utvrdjena.

Dosada je stajalo logičko načelo: „ab esse ad posse valet conclusio“, t. j. štogod obstoji, moguće je. U izvešću je utvrdjeno, da je sabor prosio krunu, i da je kruna potvrdila ugovoreni čl. 66.; pak itako, u izvešću se pita: da li je sabor mogao ono prositi, i da li je kruna mogla onaj članak kako je ugovoren potvrditi.

Ja neverujem, da će prijatelji tih pitanja srušiti ono logičko načelo, pa makar im se i ja pridružio, što neću.

O bojazni koja nekoje tare, kao da bi cela nagodba propala ako se članak 66. kakav je na krpi, proglasi falsifikatom, evo mojega mnenja:

Jer nagodbu nesmatram zakonom, taj strah nemože na me pasti. Nu nemarite se bojati ni vi, prijatelji te nagodbe i krpljačine njezina članka 66.

U obće, ako se iz spisa ukloni što unj nespada, ja sudim da time spis nepada nego da ostaje u svojoj čistoći, pa bila ona kakova mu drago.

Mora da je pometnja u zaključivanju kod onih koji kažu: ako je falsifikat pa se kao takav zabaci članak 66. nagodbe, to valja o svoj nagodbi. Iz one premise ja nemogu ovaj zaključak izraditi.

Jer, ugovorenu, po saboru prihvaćenu, po kruni potvrdjenu nagodu vašu imate.

Onaj zaključak valja samo u pogledu obdržavanja, odnosno pogaženja zakona ili ugovora. Tu stoji ono načelo: „qui offenderit in uno, factus est omnium reus“, t. j. tko pogazi jednu ugovorenu točku, pogazio je sav ugovor, jer je pogazio javnu veru, zadanu reč, svetost pogodbe.

A kada se iz medjunarodna ugovora ukloni ono, što je u nj ovim ili onim načinom došlo, umetnuto, a ugovoreno, a potvrdjeno nije: ja nedokučujem po kojoj bi znanosti onaj uslovljeni ugovor tim očišćenjem morao ili samo mogao propasti.

Dakle nebojte se za vašu nagodbu, pa makar da bi bila i koristnija po naš narod nego li je po mojemu sudu, i po osvedočenju naroda našega, i po posledicah svojih.

Kako stoji u zapisniku k ovom izvešću, ja sam bio u svih trih sednicah u kojih su razpravljani predmeti što ih je sabor poverio ovom odboru. Nakon što je razpravljanje dovršeno, mene u sjednicah nije trebalo, zato nepribivah onoj u kojoj su zapisnik i izvešće podpisani.

Nu nemogu pristati na ono, što čitam u zapisniku na strani 2. u seči 1.:

„Pošto je na to odbor — — — itd. konstatirao, da je izvorna listina o državnopravnoj nagodbi s izvornim podpisom Njegova Veličanstva saboru prispjela zapečaćena“ — — itd.

U sednicah, u kojih sam ja bio, to nije konstatirano, bar ne od moje strane. U rečenih sednicah jednoj bijaše presvetli gosp. Rajzner, kao svedok, buduć godine 1868. bijaše saborskim biljежnikom.

Upitan, da li zna je li spis nagodbe bio zapečaćen, kada je predan saboru za čitanje, presvetli gospodin odgovori, da on to nezna; nego da je sedio do bivšega saborskoga biležnika gosp. Hervojića; da je ovaj čitao taj spis; pa, kada je došao do krpe, o kojoj je govor, da ju je pokazao bivšem predsedniku sabora, gosp. Vakanoviću, i da mu je ovaj kazao: „samo čitaj dalje“. To je sve, što ja znam o konstatiranju krpe, a time, za me, nije konstatirano, da je spis saboru zapečaćen predan.

Ali to pitanje, po mojemu sudu, nema ni najmanju znamenitost. Zato ne samo mogu vam dopustit, da je spis zapečaćen došao pred sabor, nego evo što vam sve dopuštam: uzmimo, da sam onda ja bio saborski biljежnik, da sam ja onaj spis zapečaćen primio, pa da sam ga mojom rukom razpečatio.

Što bi od tud sledilo? Ništa drugo, nego da sam spis zapečaćen primio, i da sam ga razpečatio. Ali, da li on nije bio razpečaćen pa zapečaćen prije nego li je u moje ruke došao? to je drugo pitanje. Na to pitanje odgovoriti nemogu, a nagadjati neću.

Dakle dosta: ja neznam da li je spis bio otvoren prije nego li je saboru predložen; a znam ovo: da je na rečenu spisu, osim Njegova Veličanstva kralja i pokojnoga podkancelara ili dvorskoga savetnika, podpisan takodjer general, bivši kancelar.

Sada, dok mi tko nedokaže protivno, a toga se nebojim, ja sam uveren, da u našoj domovini, da u Austriji, da u Europi, da na celu svetu nema ni desetnika, koji bi se usudio budi stražmeštru za podpis predložiti ovakovu krpljačinu, kakova je ova, o kojoj govorimo. Je li tu krpljačinu jedan general podmetnuo svojemu vladaru?

Isto tako, dok mi tko nedokaže protivno, ja verujem, da svaka, i najzadnja kruna ima toliko osobna ponosa, da do svoje časti drži bar ona sama toliko, da bi onakovu krpljačinu odbila, da ju nebi podpisala, kad bi joj ju makar tko predložio.

Bila kruna kakova mu drago, dok se krunom broji, ona zaslužuje i pita komad prilična papira, na kojemu da se podpiše.

Dakle, tko može verovati, da savetnici, da pouzdanici te krune nju tako preziru, da do nje tako malo drže, da joj podmeću takove stvari za podpis?

Tko može verovati, da ni sama ta kruna ništa nedrži do svojega dostojanstva, nego da se prezire i sama, kako ju preziru i njezini doglavnici.

Gospodo, to nije malenkost, kako se nekojim na prvi mah čini. To nije spis kakov god, odpravljen na koga god, o stvarih kakovih god.

Taj je spis odpravila kruna telu, koje bar ona javno smatra zastupstvom naroda, taj je spis, kako kažete i vi i kruna, temeljan zakon.

Dakle, da je kruna tu krpljačinu, tomu telu, kao zakon odpravila, to neka veruje tko može i hoće; a ja do dalnjih dokaza i ubaviesti, to nemogu, neću verovati, pa makar nikada nevidio lice božje. (Obćenit smieh.)

Ako se uzme, da je krpa ovako ili onako prilepljena poslie podpisa krune, čast bi krune bila bar na toliko zaklonjena i obranjena, na koliko je istina, da ni kruna nije sveznajuća i svemoguća, ter da nemože u danih okolnostih odgovarati za spise nakon što odu iz njezinih ruku.

Ako li se prizna, kao što većina želi, da je kruna tu krpljačinu sbilja podpisala: onda ja neznam kako, po sudu te gospode, stoji sa čašću krune, neznam tko, kako li može sličnim strahotam na put stati.

Za stalno, kruna i svatko drugi, može kriv, neistinit sadržaj, spisan pravilno na čistu papiru, mnogo lakše, nego li da podpiše ovako sablaznu, ovako očitu krpljačinu.

Dakle vi, gospodo, koji tu krpljačinu na račun krune pripisujete, koji tu krpljačinu zakonom smatrate, promislite kamo to vodi; promislite, o kojem zakonu vašem i te krune nemože se kazati isto, što svi nepristrani muži kažu i moraju kazati o toj krpljačini. — Promislite kamo vode takovi nazori o zakonih i o kruni.

To, što rekoh s mojega stajališta i od moje strane, sasvim je dosta o tom predmetu.

Još nekoliko reči o provizoriju na Reki. Ja sam u odboru zahtevao, da nam visoka vlada predloži spise, po kojih je uvedeno današnje stanje u onom gradu i u njegovom kotaru.

Vlada nam je pokazala samo zapisnik, kojim je sabor bivšoj vladi dao dopuštenje, da sporazumno s ugarskom vladom uvede na Reki provizorij. Za čudo, toga zapisnika nema u saborskom dnevniku. —

Na to sam zahtevao, neka nam vlada pokaže uredbu, koja je sklopljena na temelju one punomoći medju njom i medju peštanskom vladom u pogledu Reke i njezina kotara.

Vlada nam je odgovorila, da nam nemože ni to pokazati, i da nije ni dužna više nego kazati nam posledak svojega pogadjanja s peštanskom vladom.

Tada sam zahtevao, neka nam predloži bar taj posledak, kad nam nemože, što bi po mojem sudu imala, sav postupak predložiti.

Ona mi odvrati: da nam nemože ni taj posledak predložiti, nego samo da nam izjavljuje: da je hrvatska vlada pridržala na Reki samo sedište rečke županije i hrvatsku gimnaziju, a da je sve ostalo odpustila peštanskoj vladi.

Taj odgovor visoke vlade, bar za me, posve je suvišan. Znam bo i bez njega, da je vlada bar činom Reku

i njezin kotar posve dala Magjarom u šake, znam takodjer, i sama vlada izpoveda, da ona na Reki nema nikakav upliv, nikakovu vlast.

Neznam kako drugi sude; nu ja nedokučujem kako bi to bilo, da se smatra ugovorenim provizoriem današnje stanje na Reki, koje u istinu nije drugo, nego podpuno odpuštenje Reke; nerazumim kako bi se moglo reći, da se je punomoćnik držao punomoći, kad je svojega ovlastitelja i njegovo pravo prosto žrtvovao, za nereći štogod gorjega.

A na izjavu visoke vlade, da je ona na Reki pridržala hrvatsku gimnaziju i sedište županije ili podžupanije rečke, setih se pripovedke o Nemici, koja je iskala, da joj suseda pozajmi novaca, pa joj obrekla, da će, u ime kamata njezino meso u svojem zelju variti. (Obćenit smieh.)

Dakle, po toj izjavi visoke vlade, Hrvatska se ne samo posve odrekla Reke i njezina kotara, nego mi u tom, na taj način tudjem, magjarskom gradu, držimo naš zavod i našu oblast, i time svake godine namićemo tudjincem, Rečanom, kakovu stotinu tisuća forinta, osim drugih pogodnosti, koje im pružamo.

Smatrali drugi to stanje Reke naprama Hrvatskoj kako im drago, ja nemogu nego smatrati ga sramotom i prokletstvom po narod hrvatski, nemogu nego sažaljivati narod ovaj, ako ga nesreća, a ne njegova krivnja drži pod takovom vladom.

Ja sam, gospodo, dovršio zaključujuć kako započeh: meni je sve jedno, učinili vi s timi predlozi što vam drago.

Predsjednik: Ja imam samo prijaviti gosp. govorniku, da ovdje nisu tri predloga, nego samo dva, i to: predlog odbora i protupredlog gosp. Mrazovića. Ja sam se već prije opirao proti tomu, da se na zapisnike takav obzir uzimlje, kao što je gosp. izvjestitelj to učinio i zastupnik gosp. dr. Starčević. S toga rieč dajem gosp. izvjestitelju, da vam glede zapisnika nekojih odgovori.

Izvj. **Josip Miškatović:** Štovani gosp. predgovornik izvolio je kazati, da se nije u odboru konstatiralo o tom ništa, da je bio onaj spis, u kojem se nagodba potvrdjuje, čitan, da nije došao zapečaćen na ovaj sabor. To će biti odtuda, da gosp. predgovornik toga nezna, jer je on bio zadovoljan sa prvim konštatiranjem, onim naime konstatiranjem, da je prilielpljen §. 66. u nagodbu, pak je odmah izjavio: dalje, gospodo, mene tu neima. Pošto ga dakle po njegovoj izjavi dalje nije bilo, to nije mogao čuti, da je i ono drugo konstatirano, da je spis došao potvrdjen zapečaćen u ovaj sabor. A da se to konstatiralo, ja ovako tvrdim. Presvietli gosp. predstojnik unutarnjeg odjela izjavio je odboru, — ja mislim, da odbor nikakva razloga nije imao, da nevjeruje presvjetlom gospodinu, — da je njega uvjerio ban, koji je onda čitao listinu, da ju je on sam primio iz predsjedničkih ruku, rezao, odpečaćivao i čitao. (Dr. Ante Starčević: „Credo in Deum".) Izvolite vjerovati ili ne, odbor je vjerovao i time je to konštatirano.

(Žamor i nemir u sabornici.)

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, svršena je stvar. Rieč ima zast. gosp. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Kad sam ja u jednoj od pri jašnjih sjednica u ovoj visokoj kući izjavio, da mi s čini, da §. 66. nagode, kako se nalazi tiskan u služ benih izdanjih zakona, niti je u toj formi i u tom sa držaju sankcijoniran po svietloj kruni, niti primljen p hrvatskom saboru, razlegla se je tolika buka, da j svatko morao podvojiti o istinitosti mojih navoda. P kad su kojekakovi plaćenici, kojim niti je štogod stal do istine, niti do morala i vjere, te koji bi u isto dob za dobar novac služili i bogu i vragu, raztrubili širo svieta, da sam u dokazivanju svoje tvrdnje tako se da leko zaboravio, te uvriedio istu krunu, tada, gospodo prem timi potvorami i lažmi duboko uvriedjen u svo čuvstvu, željno sam izčekivao čas, da pred čitavim na rodom dokažem, da je tvrdnja moja bila temeljita, te d sam ju izrekao u dužnom štovanju prema svietloj kru samo zato, da obranim visoko dostojanstvo krune, da zaštitu uzmem pravo i čast naroda, koga imadem ča ovdje zastupati. Ja ću, vis. sabore, razpravljajuć predlo odbora ad hoc, danas pokušati dokazati, da je bilo jak temeljita povoda mojoj tvrdnji, koja se u ostalom ni porodila u mojoj duši, već kojoj nalazimo od godi 1868. više puta traga i u saborskih sjednica i u javni glasilih, a napose u onom listu, koji je izlazio pod o govornim uredničtvom gosp izvjestitelja Miškatovića. J ću, visoki sabore, to učiniti bez obzira na laži i potvo kojekakovih lažitorba i novinarskih reportera, koji nis dostojni, da jim noga gazi svetu zemlju hrvatske dom vine, ja ću, visoki sabore, to učiniti u jedinoj svakog muža dostojnoj nakani, da udjem u trag istini, koja na mora kao zviezda predhodnica biti glavnim provodilce našega rada.

Visoka vlada izradila je poseban memorandum, u njem nastojala dokazati netemeljitost nazora onih, ko dvoje o istinitosti §. 66. nagode, kako se nalazi štampa u službenih zakonskih sbirka. Ja sam ovaj memorandun za koji su u ostalom novinarski reporteri prije znali c ove visoke kuće, pomnjivo čitao i prispodabljao ga s fak navedenimi u saborskom dnevniku od g. 1868., iz kojeg je i visoka vlada povadila svoja dokazala. Kod toga pos na žao mi se je dalo, da visoka vlada prije svega nije tom memorandumu navela sva fakta, koja su kadra ra jasniti postanak §. 66. nagode, a zatim, da nije rieči pr višnjega odpisa svagdje citirala onako, kako sama važno predmeta zahtieva, već da se je mjesto toga upustila navode i tumačenja, koja po mojem sudu neodgovara niti slovu niti duhu previšnjega odpisa od 8. studenog 1868. A to mi se tim više na žao dalo, jer niti meni, niti ikomu palo na pamet, budi kojega člar

današnje vlade dovesti u savez sa zagonetnim postankom kod §. 66. nagode.

Ja ću, visoki sabore, uzev u ruku saborski dnevnik, nastojati ovu tvrdnju dokazati, nu prije nego li to učinim, neka mi bude dozvoljeno konstatirati najglavniju okolnost, oko koje se vrti cielo pitanje §. 66., te koju je vis. vlada posve premučala, a to je okolnost ona, da se na sankcioniranom nagodbenom zakonu nalazi preko prvobitnoga §. 66. priliepljena krpa od drugoga papira nego li je onaj, na kojem je napisan ostali dio nagode, te da je na tom priliepljenom papiru §. 66. nagode napisan posve drugom tintom i drugom rukom od ostaloga teksta nagode, i to u onoj stilizaciji, kako ju nalazimo naštampanu u službenoj sbirki zakona, dočim se pod tim priliepljenim papirom nalazi napisan onaj tekst, kako ga je prihvatio hrvatski sabor i uglavile regnikolarne deputacije g. 1868.

Ovaj faktum ne može tajiti nitko, jer je uglavljen u odborskoj sjednici, i jer su ga vidjeli toliki saborski članovi, jer je konštatiran u zapisniku odbora, jer ga naročito priznaje izviešće odbora. Kad je to neoborivi faktum, pita se, koji je tekst zakona valjan, da li onaj, koji se nalazi na priljepljenom papiru ili onaj, koji je izpod njega?

Ja, gospodo, neobazirajuć se na nikakove druge okolnosti, iz toga jedinoga fakta zaključiti moram, da tekst §. 66. na priliepljenom papiru ne može imati valjanosti, jer je glavno pravilo diplomatike, da nijedan originalni zakon ne smije imati niti rasura niti korektura, a kamo li takovih krpica. Pa kao što, gospodo, po propisih gradjanskoga postupnika svaka radirana, korigirana ili zakrpana isprava postaje sumnjivim dokazalom, kao što trgovačka knjiga po propisih trgovačkoga prava postaje obzirom na dokaz sumnjivom te može izgubiti moć dokaza, ako je korigirana, radirana ili zakrpana, tim više vriedi to kod tako fundamentalnih zakona, kao što je nagoda, koja obzirom na jedinu tu krpicu postaje dokumentom sumnjivim glede §. 66. Da nema, gospodo, ničesa drugoga nego to, a sudim, da sam po sudu svih nepristranih jurista ovoga svieta imao dovoljna razloga posumnjati o autentičnosti §. 66. nagode. Nu k tomu dolaze za mene još dvie okolnosti, koje su isto tako odlučne ako i ne odlučnije od gornje krpice, a to je da svietla kruna nije sankcionirala za Hrvatsku tekst nagode, kako glasi na toj krpici, a drugo, da hrvatski sabor toga teksta nije prihvatio. To je, gospodo, tako duboko moje uvjerenje, da bi me glede prve okolnosti mogla o protivnom uvjeriti jedino izjava svietle krune, da je ona to doista učinila, dočim glede druge okolnosti držim, da je protudokaz nemoguć.

Rekoh, da je moje duboko uvjerenje, da svietla kruna nije sankcionirala onaj tekst §. 66., kako je napisan na krpici, već onaj, koji se nalazi pod krpicom. U tom me potvrdjuje ponajprije okolnost, što si ne mogu pomisliti, da bi se našao čovjek, koji bi pokazivao tolikoga neuvaženja prema časti i dostojanstvu krune, koji bi se usudio na previšnju sankciju podnieti zakon zakrpan, takav postupak odavao bi slabo uvažavanje krune, koja nikada niti je dopustila, niti će dopustiti takove korake, koji bi mogli u dvojbu staviti čistoću njezine nakane i izjave. Ja, gospodo, takav postupak sa strane onih muževa, koji su u blizini svietle krune, držim nemogućim, i to tim više, jer znam pogledom na poznatu veliku saviestnost i točnost, i pogledom na toliko puta dokazanu ustavnu ćut svietle krune, kolikom strogosti se pazi na to, da se na podpis kruni davaju takovi čistopisi, kojim prigovora nema.

Pa ako se to u obće čini, koliko više se pazi na to kod onih spisa, koji stvaraju temeljno pravo naroda, te koji nisu od danas do sutra. Ali će se reći i reklo se je u odboru, ako nije kruna sankiconirala §. 66. onako kako glasi na krpici, kako se je moglo to dogoditi? Zakoni se pečate u kabinetskoj pisarni, i tako zapečaćeni idu na adressata, a nagodbeni zakon razpečaćen je u prisustvu sabora. Dakle bi jedino bilo moguće, ako kruna krpice nije sankcionirala, da je krpica priliepljena u kabinetskoj pisarni; to pako pomisliti bila bi potvora za one muževe, koji su tu namješteni; dakle bi jedino mogao sv. duh to učiniti.'

Ja, gospodo, odrješito perhoresciram misao, da se je to moglo dogoditi u kabinetskoj pisarni, ja ne samo da se ne usudjujem to pomisliti, već držim to upravo nemogućim. Kad bi stajala tvrdnja visoke vlade, izjavljena u odboru, i nazor nekih članova odbora, da se tako važni spisi, kao što su zakoni, pečate u kabinetskoj pisarni, i da se šalju neposredno adressatu, ja bih sam morao misliti, da se je usudio netko od obstojale dvorske kancelarije kralju na potvrdu podnieti zakrpan zakon, te da svietla kruna u svom velедušju nije izjavila svog opravdanog gnjeva, već da je kralj u svojoj velikoj milosti, takovu lahkoumnost i nemarnost svojih podložnika veledušno mukom mimoišao. Nu meni je, gospodo, poznato prvo to, da previšnji reskripti i sankcionirani zakoni ne idu uviek neposredno iz kabinetske pisarne na adressata, već onim istim putem, kojim su do krune došli; a drugo znam, da se samo oni pečati. koji se neposredno nalaze pod imenom kralja, udaraju ili u prisustvu same krune, ili u kabinetskoj pisarni, dočim se vanjski pečati udaraju prema naravi njihovoj i svojstvu njihovom različito. Meni je imenito poznato, da za vanjske pečate postoji takozvani sigillum volans, koji sastoji u tom, da se samo jedna polovina pečata pričvrsti na spis, a druga ostavi tako priredjenom, da se po svakom i naknadno odnosni spis zapečatiti može, jednostavno tako, da se ona druga polovica smoči i pritisne na spis. Spis, providjen takovim pečatom, putuje otvoren, i istom prije nego li se uruči adressatu, definitivno se zapečati.

Ja neznam, je li na našoj nagodi bio takav pečat, ali jer takovi pečati obstoje, nije li moguće, da je upravo ovdje bio pečat takove vrsti, pa ako jest, zar nije mo-

guće, da se je na putu gdjegod odnosna krpica priliepila? To je, gospodo, ključ, koji bi nam mogao otvoriti tajnu, kako je ta krpica došla u zakon. Meni u ostalom nije iztraživati, tko je počinitelj, za mene je dosta, da je konstatiran objektivni učin, da krpica postoji; tko je to učinio, to izpitivati zvani su drugi faktori i druge vlasti.

Reći će se možebiti s nadležne strane, da tomu nije tako; nu neka mi se oprosti ako već sada unapried na takove prigovore izjavim, da mene o protivnom nitko drugi uvjeriti ne može, nego li izjava svietle krune.

Drugo je, gospodo, što me podržava u čvrstom uvjerenju, da svietla kruna nije sankcionirala §. 66. onako, kako je štampan u sbirki zakona, jest okolnost, što je toliko spominjani previšnji reskript od 8. studenoga 1868., datiran isti onaj dan, kad i sankcionirana nagoda. Ja ne mogu i ne smijem pomisliti, da bi kruna unapred već, u nadi, da će se primiti previšnji vjerni odpis, isti dan, dapače isti čas potvrdila zakon, koji je tobože po izjavi visoke vlade primljen istom 17. studenoga.

Ja razloge tomu netrebam spominjati, jer svakomu leže na dlanu; nu dato sed non concesso, da je tomu tako, pitam vas, gospodo, je li moguće, da se nadje netko, tko bi kruni na sankciju predložio zakrpan zakon, koji kruna sankcionira istom u nadi, da će sabor primiti drugi previšnji odpis od istoga dana, nebi li baš ta nada krune tražila, da prepišu na čisto cielu nagodu, a ne da radi te nade na §. 66. metnu krpu; to bi se doista bilo učinilo, a kratkoća vremena nebi mogla ništa smetati, jer je i previšnji reskript i nagoda dobila sankciju 8. studenoga, a hrvatski sabor, u kojem su se ta oba akta čitati imala, sastao se je istom 16. studenoga; a ekspedicija pako odnosnih izprava iz Beča ili Pešte može se obaviti za 12 sati.

Napokon me u mojem tvrdom uvjerenju podkriepljuju same rieči svietle krune, koja u uvodu sankcionirane nagode izrikom veli, da je obnašla potvrditi zakonski članak, „kojega Nam vjernosti vaše s preponiznom adresom od 26. rujna 1868. predložiše“. Zakonski pako članak predložen s tom adresom, nije glasio onako, kako je napisan na krpici, već kako je napisan izvorno izpod krpice. Svietla kruna doista nebi bila navela onih uvodnih riečih, da je sankcionirala tekst nagode onakov, kako glasi sada u sborniku zakona; već bi upravo protivno bila naročito spomenula ovu okolnost, o protivnom me neće osvjedočiti nitko drugi, nego li opet izjava svietle krune.

Ovo su, visoki sabore, razlozi, koji moju vjeru, da je svietla kruna sankcionirala §. 66. onako, kako je uglavljen medju oba kraljevinska odbora i primljen po saboru, a ne onako, kako je napisan na krpici, tako tvrdom čine, da me o protivnom nitko ne može uvjeriti.

U ovoj vjeri ne nalazim se ja sam, u nju vjeruje doista i mnogo drugih, pak zato držim, da bi bilo najuputnije, obratiti se preponiznom adresom na svietlu krunu, te ju umoliti, da u tom pogledu razprši svaku sumnju. Ovo bi bilo tim potrebitije, jer bi se takovom izjavom ne samo stvar na čistac izvela, nego u jestnom slučaju samo iznova dokazala velika milost svietle krune i blago srce našega vladara, koji milostivo oprašta ovakovomu neopisivomu činu, koji ću ja radi štednje nazvati nemarnost i nehajstvo.

Drugo je, gospodo, što sam uztvrdio, da hrvatski sabor nije prihvatio §. 66. nagode onako, kako glasi u sborniku zakona. S ovim pitanjem bavi se i visoka vlada u svom memorandumu, te dokazuje protivno. Neka mi, visoki sabore, bude dopušteno osvrnuti se na ovu okolnost.

Odbor i vlada, dokazivajuć protivno, pozivlju se na previšnji reskript od 8. studenoga god. 1868.

Da se ova okolnost razjasni, prvo je pitanje, koje si staviti moramo: kako je došlo do toga previšnjega reskripta? Odbor u svom izviešću, govoreći historički o postanku toga kraljevskoga reskripta, veli na str. 3. ovo (čita):

„Kraljevinski dakle odbor svojim predlogom u izviešću izloženim razstavlja državopravnu nagodbu od riečkoga pitanja“.

„Sabor je uvidjao, da državopravna nagodba, imajuć ustanoviti stalan teritorij kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, u kojega će obsegu valjanost zadobiti, nemože dotle biti podpuna i okončana, dok se neriešı teritorijalna pripadnost grada Rieke itd., itd. . . .“

Neka mi bude, gospodo, dopušteno, da ovdje izjavim na temelju fakta, da tomu nije tako, da hrvatski sabor od onog časa, kada je izviešće po kraljevinskom odboru u hrvatskom saboru podnešeno, nije pitanje riečko tako uzko spojio sa pitanjem nagodbe, već da je, da se jedno od drugoga odieli, upravo hotice separirao pitanje riečko od državopravne nagodbe.

Ja se tu, gospodo, pozivljem na rieči presvietloga gospodina sadanjega odjelnoga predstojnika, tada zastupnika Živkovića, koji je u svom govoru, na strani 152. dnevnika, izrekao ovu okolnost, te se je jako ljutio zašto sabor separira jedno pitanje od drugoga i zašto sabor riečko pitanje ne dovede u uzki savez sa pitanjem nagodbenim.

Presvietli gospodin kaže (čita):

„Drugo što imam opaziti jest to, što vidim, na moju tugu, da smo mi pitanje riečko odlučili od ovoga nagodbenoga zakona“.

A zatim opet veli (čita):

„Gospodo, nagodba stavljena je na stol visoke kuće da se potvrdi, a zatim extra riečko pitanje. Oprostite, ako se bojim, da ta stvar tim načinom dobro izpasti neće“

Da je doista tomu tako, t. j. da je sabor separirao ili odielio jedno pitanje od drugoga, pak da nije to pitanje smatrao integriranim dielom nagode, dokazuje još i okolnost ona, što dotični riečki odbor nije izabran, kako se misli u uzkom savezu sa nagodbom, nego posve sepa-

rirano od nagodbe, povodom najme onim, kada su riečki zastupnici podnieli svoj protest; i povodom toga protesta izabran je dotični riečki odbor.

Kad je ovaj odbor saboru podnio svoje izviešće, dogodilo se je, da je u isto vrieme podnešeno saboru i izviešće kraljevinskoga odbora. Pak, premda se je s neke strane želilo, da se oba izviešća zajedno u pretres uzmu, to se ipak na tu misao nije pristalo, već je rečeno, kada se nagoda razpravi, onda će se razpravljati izviešće riečkoga odbora. Da jedno pitanje s drugim nije bilo u uzkom savezu, dokazuje još i okolnost ona, što je istom onda, kad je bilo primljeno izviešće riečkoga odbora, dakle onda, kad je nagodba bila već primljena, predloženo, da se u adresi, kojom se na sankciju podnaša nagodba, spomene i pitanje riečko. Da je bilo jedno s drugim u uzkom savezu, takav postupak nebi mogao sabor odobriti, niti bi se specijalno moglo predložiti, da se jedno s drugim istom u adresi spomene.

Ja sudim dakle, gospodo, da je iz spisa saborskih moći uvidjeti, da pitanje riečko sa pitanjem nagodbe nije stavljeno u onakav uzki savez, kao što odbor tvrdi i da je usljed toga nagodba dobiti mogla previšnju sankciju, bez da se je u njoj riešilo pitanje riečko, jer je sabor i sbilja ovako zaključio.

Veli se nadalje u izviešću, da sabor hrvatski nije mislio, niti nije mogao misliti u svojoj adresi od 26. rujna moliti Nj. Veličanstvo. da izvoli podieliti sankciju §-u. 66. onako, kako glasi u operatu kraljevinskog odbora. Ja, gospodo, neznam, kojim tekom misli može odbor doći do ovakova zaključka. Ako je sabor u sjednici, prije nego li je primio adresu, zaključio, da je pravo Hrvatske na Rieku neoborivo, neznam, gospodo, kako bi sabor mogao zahtievati previšnju sankciju u onom smislu, kako se nalazi na krpici §. 66. Sabor hrvatski naglasio je upravo zato neoborivo pravo Hrvatske na Rieku; on je u adresi zahtievao, da kruna to neoborivo pravo prizna, jer je pitanje riečko u razpravah kraljevinskoga odbora ostalo neriešeno, sabor hrvatski je želio, da se poslje sankcionirane nagode pitanje riečko iznova u pretres uzme i u tom smislu rieši. Kad je pako sabor naglasio neoborivo pravo Hrvatske na Rieku, nije mogao zahtievati sankciju onakovomu §. 66., kako se nalazi na krpici.

Veli se nadalje u izviešću: Na to dodje telegram od ugarskoga sabora na predsjedničtvo našega sabora, gdje se veli (čita):

„Mnienje poslanstva (regnikolarnoga) s uzhićenjem je jednodušno primljeno; ujedno je vlada upućena, da grada, Rieke i kotara riečkoga ugarskoj zemlji povratno utielovljenje pribavi, koje kad se izvede, imade se u današnjoj sjednici zastupničke kuće prihvaćena nagodba najvišemu odobrenju podastrieti i umah u život uvesti“.

Iz ovoga brzojava zaključuje odbor, da nije bilo sporazumljenja medju ugarskim saborom i medju hrvatskim saborom glede pitanja riečkoga u ovom smislu, kako je to pitanje uglavljeno po kraljevinskih odborih, te da Njeg. Veličanstvo nije moglo udieliti sankcije onakovomu §. 66. kako se nalazi izpod krpice. Kada nebi bilo u saborskom dnevniku ništa drugo, nego ovaj telegram, ja bi možebiti odobrio izviešće odbora u ovoj točki, ali osim toga brzojava nalazi se u saborskom dnevniku i izjava predsjednika saborskoga, koji taj telegram posve drugčije tumači, nego ga tumači sadašnji naš odbor. Kada je pročitan taj telegram, tada je naime u saborskoj sjednici rekao predsjednik (čita):

„Kako visoka kuća iz ovoga telegrama može uviditi, bio je u onom hipu položaj kraljevine Hrvatske u pitanju riečkom jako nepovoljan . . . Od onoga vremena su se stvari čisto drugačije promienile i možemo sa zadovoljstvom konstatirati, da je nazor ovoga sabora zadobio takodjer u ugarskom saboru potvrdu, jer je sabor ugarski od toga svoga zaključka, kojega je jednoglasno i doljnja gornja kuća donesla, odstupio, i kako nam još doduše nije službeno, nego iz novina poznato, pristupio tamo, da se riečko pitanje opet stavi u pretres“.

Dakle je ugarski sabor odstupio! Što to znači? Znači to, da je sabor ugarski pristao ne na neoborivo pravo na Rieku, nego na to, da se separirano od nagodbe riečko pitanje uzme u pretres. (Jedan glas: A reskript?) Reskript je istom prvi put čitan u budućoj sjednici i sliedeći dan razpravljan. Sada, gospodo, obraća se odbor na previšnji kr. reskript i vis. vlada citira taj reskript, a za dokaz tomu odbor i vlada zaključuju, da je i nagodba i riečko pitanje medjusobno bilo u uzkom savezu, te i po tom prihvaćeno i riešeno.

Odbor veli u svom izviešću, da je previšnji reskript rekao, da kruna odabire srednji put, savjetujuć hrvatskomu saboru, neka pristane na to, da se u nagodbeni zakon grad Rieka i kotar uvrsti s pradavnom formulom diplome Marija-Terezijanske „separatum sacrae regni coronae adnexum corpus“.

Ja bi liepo molio gosp. izvjestitelja i vis. vladu, neka mi navedu rieči u previšnjem reskriptu, gdje se kaže, neka se u nagodbeni zakon uvrsti ta formula. Ja sam čitao previšnji reskript, ali toga poziva svietle krune tamo nisam našao Nego, što sam našao? Našao sam to, neka se na temelju tih ideja, koje govore o separatum corpus dogovori vode. Posve je pako drugačije: voditi dogovore na temelju onakove motivacije i želje previšnje krune, a posve je drugo reći, da kruna kaže, neka se u nagodbeni zakon to uvrsti. Toga u previšnjem reskriptu nema.

Vlada u svom memorandumu spominje, da je Njeg. Veličanstvo „drugimi riečmi“ izjavilo previšnju volju za to. Nu zašto vlada nije to mjesto rieč po rieč citirala, da je to učinila, tada bi se moglo iz rieči previšnjega reskripta viditi, da je sbilja Njeg. Veličanstvo reklo, da se ta ustanova uvrstiti ima u zakon nagodbeni.

Nadalje kaže vlada u svom izviešću, da je kruna predložila (čita): „neka oba sabora neposredno, t. j. mimo regnikolarnih deputacija, na temelju diplome slavne uspomene Marije Terezije i čl. IV. od god. 1807., koji se na njoj osniva, priznadu. „da trgovački grad Rieka sa pripadajućim si kotarom sačinjava separatum sacrae regni coronae adnexum corpus".

Nu toga svietla kruna neveli, već izražuje želju, da sabor sve historičke razprave „s vida bi pustiti" htio, te „sjediniv se" u toj misli, da je Rieka separatum corpus, „na to bi pristati htio", da se izašalje kraljevinski odbor. To je pako posve nešto drugo, nego li što kaže vlada. Previšnji reskript samo motivira tim svoj zahtjev, da se izašalje odbor. Visoka vlada tvrdi nadalje u svom izviešću, da je u navedenom previšnjem reskriptu, predložila kruna saboru na prihvat istu stilizaciju §. 66., kako se nalazi u službenom tiskanom izdanju nagodbenoga zakona. Ja bih molio visoku vladu, neka mi izvoli pokazati, gdje je kruna u svom reskriptu stilizirala ovim načinom §. 66. Ja sam čitao previšnji reskript, ali te stilizacije §. 66. tamo nema. Ja nerazumijem, zašto visoka vlada, tumačeć previšnji reskript, necitira dotične rieči, kojimi je kruna tobože stilizaciju toga §. predložila saboru.

U izviešću vlade i u izviešću odbora tvrdi se, da je previšnji reskript izjavio, da svietla kruna sankcionira nagodbu pod uvjetom, da se primi previšnji ovaj reskript od 8. studenoga. Dakle, ako se neprimi reskript, da onda neće kruna sankcionirati nagodbe.

Ja, gospodo, ovoga saveza medju previšnjim reskriptom i nagodom, nipošto nemogu razumjeti. Ja nenalazim u previšnjem reskriptu nijedne točke, iz koje bi sliedilo, da je svietla kruna voljna sankcionirati nagodbu samo onda, ako hrvatski sabor primi ovaj kraljevski reskript, a nenalazim toga uvjeta ni s razloga toga, jer kruna kaže (čita):

„Ali sve dotle, dok to sretne uzbude", (t. j. dok se rieši pitanje riečko) „može se oživotvoriti i u kriepost staviti toliko puta spomenuta državopravna nagoda — a zatim zaključuje previšnji odpis „pronašli smo podjedno udieliti posebnom listinom previšnju potvrdu Našu državopravnoj nagodi".

Svietla kruna veli dakle „podjedno dajem sankciju, to će reći: Evo, ja vam šaljem ovaj reskript u nadi, da ćete ga primi i izaslati kraljevinski odbor, dok pako vi to sve obavite, dok kraljevinski odbori dovrše svoj posao o riečkom pitanju, dotle ništa nesmeta, da se neoživotvori državopravna nagoda i da nedobije previšnje sankcije; a zašto ne? Jer je bilo, kako se veli, u istom previšnjem odpisu prešnih poslova, koje je valjalo riešiti; imale su se naime sastati delegacije i na ugarskom saboru razpraviti mnogi važni predmeti. Da se pako sve to nezaprieči, svietla je kruna dala sankciju nagodbi bez ikakove primjetbe i ikakova uvjeta, da se prihvati ili neprihvati previšnji odpis od 8. studenoga.

Gospodo! Za podkriepu ovoga što sam kazao, neka mi bude slobodno navesti, da je i sam presvietli gosp. Živković istu ovu misao izjavio za ono doba u 23. saborskoj sjednici. On naime reče tada, kad se je u saboru razpravljalo o tom previšnjem odpisu, sliedeće (čita):

„Priznati moram, da stvar nesmjera da postane zakonom, da dakle nemora ići na odbor, nego da se može iznimice u saboru umah u pretres uzeti. Ali s druge strane vidim iz odpisa i to, da on nestoji na putu sankciji nagodbe; dakle ja nevidim te prešnosti vremena, kao odpis neprieči, i od njega nimalo neovisi sankcija nagodbe".

Dakle g. tadanji zastupnik Živković, koji još nije bio tada zastupnikom vlade, konstatira to iz rieči reskripta on, koji je sudjelovao u čitavoj razpravi nagodbenoj. Taj isti gospodin tadašnji zastupnik Živković razabrao je odmah, da prihvat ili neprihvat previšnjega odpisa nesmeta sankciji nagodbe, te da nagodba nije sankcionirana pod uvjetom, da se reskript primi. (Dr. Derenčin: Toga nije rekao!)

Sada, gospodo, pita se: Je li hrvatski sabor prihvatio kraljevski reskript u smislu tom, da postane sadržaj toga previšnjega reskripta zakonom. Ja odlučno tvrdim, da nije. Hrvatski sabor previšnjega reskripta nije primio u tom smislu, da sadržaj njegov postane zakonom.

Prvo je pitanje, gospodo, kako se stvara zakon? Ja znam, da za ono vrieme nije bilo točno označenih ustanova, kako se stvaraju zakoni; nu po poslovniku tadašnjem zahtievalo se, da se svaki predmet, ako se radi o tom, da se o njem stvori zakon, mora uputiti na saborski odsjek. Nu ovaj previšnji odpis nije upućen na posebni saborski odsjek, nije se dakle moglo ni raditi o tom, da se stvori zakon formalni. Nu, gospodo, kada toga nebi bilo, to običaj, kako su se u prijašnje doba stvarali zakoni, jasno govori zato, da o spomenutom kraljevinskom odpisu nije u saboru bilo nakane stvoriti poseban zakon. Izvolite uzeti u ruke koju god knjigu o državnom pravu hrvatskom i ugarskom, pak ćete naći, kako se je uviek postupalo, kad se je stvarao zakon. Svaka propozicija kraljevska čitana je najprije na saboru, zatim je predana na razpravu odboru i onda se je na temelju predloga odborova o tom predmetu u obće stvorio zaključak. Taj se je zaključak onda priobćio kući velikaša i istom tada se formulirao i kada je bio zaključak o kraljevskoj propoziciji formuliran, podnešen je opet saboru na potvrdu, te je istom onda, tako formuliran, predložen na previšnju sankciju.

U nazočnom pako slučaju o kakovoj formulaciji nije bilo ni govora. Nije dakle moguće pomisliti, da je proti pravu i običaju i proti poslovniku sabor imao nakanu prihvatom reskripta stvoriti zakon.

Gospodo, sad mi se vratiti na sam postupak, kojim je sabor postupao kod razprave samog tog reskripta. Kad je sabor razpravljao o tom previšnjem odpisu, onda je

tadašnji veliki župan, ako se ne varam g. Miroslav Kraljević, predložio (čita):

„Da se ova vis. propozicija u tom smislu primi, da se opredieli broj, koji će se poslati na dogovaranje, i ujedno, da se lica izaberu za ovo dogovaranje“.

Nakon ovoga predloga počela se razprava o samom sadržaju toga reskripta. Prije, medjutim nego razložim u razpravu, neka mi bude slobodno staviti pitanje: Tko je vlastan tumačiti pravovaljano sadržaj previšnjega reskripta?

Neka mi oprosti vis. vlada, ako kažem, da danas njezino tumačenje previšnjega reskripta nema veće vjerojatnosti, od tumačenja moga ili svakoga drugoga narodnoga zastupnika

Pravovaljano tumačenje previšnjega odpisa od 8. studenoga 1868. moglo je poteći samo od svietle krune ili njezinoga organa; taj pako organ bila je vlada Nj. Veličanstva, koja je i tada bila u saboru zastupana. Istina je doduše, da tadanja vlada nije bila odgovorna saboru, nju je zastupao tadanji dvorski savjetnik Zlatarović; istina je nadalje i to, da pod previšnjim reškriptom nije bio podpisan ovaj dvorski savjetnik, već tadanji kancelar i podkancelar. Nu ako i jest to sve istina, to pak nepobitno stoji, da je spomenuti dvorski savjetnik bio organ dvorske kancelarije, te da kao takav niti je mogao niti smio zastupati druge misli nego one, koje je gojila tadanja vlada, t. j. tadanja kancelarija i njezin kancelar. Usljed ove ovisnosti morao je postojati uzki savez medju bečkom kancelarijom i zagrebačkom vladom, pak usljed toga držim, da se tadanji dvorski savjetnik nebi bio usudio drugačije tumačiti previšnji reskript, nego onako, kako je mislio, da je u intenciji onih, koje on zastupa; je li pako bilo u tu svrhu potrebno kakovih ništrukcija, toga ja neznam.

Nadalje, gospodo, ako bi se još komu moglo dopustiti pravovaljano tumačenje spomenutoga previšnjega odpisa, to se je ono moglo priznati tadanjim saborskim zastupnikom, koji su za onda sjedili u saboru, koji su gledali vlastitim očima, što se sbiva u pitanju riečkom, koji su to pitanje riešavali i bili upućeni o cieloj stvari.

Pak doista govorili su o tom pitanju ne samo vlada nego i tadanji zastupnici. Tako izmedju ostalih presvietli g. Jovan Živković izrično kaže (čita): „Priznati moram, da je istina, što je naveo g. Stojanović, da stvar ne smiera da postane zakonom“.

Neka mi oprosti presvietli gospodin, ako kažem, da je u ovoj točki mogao tada g. Živković mnogo nepristranije razpravljati i o njoj mnogo više znati i suditi, nego li danas nakon 12 godina; s toga mi neće zamjeriti, ako njegovoj argumentaciji tadašnjoj dajem veću važnost, nego li današnjoj.

Nadalje, gospodo, što govori zastupnik vlade, tadašnji dvorski savjetnik Zlatarović? (Predsjedničko mjesto zauzimlje saborski prvi podpredsjednik g. dr. Josip Vuščić.) On veli (čita):

„Kad bi se radilo o tom, da se ima prihvatiti zakonska osnova, ja bi držao, da bi se dali prigovori, bojazni i razlozi gg. predgovornika opravdati. Ali ovdje se ne radi, da vis. kuća prihvati zakonsku osnovu, nego se samo radi o tom, da vis. kuća pristane uz propoziciju kraljevsku. Mi znamo, da za stvaranje zakona treba, da oba zakonodavna faktora što ustanove. Ovdje nam govori samo jedan faktor, t. j. kruna, te nam stavlja propoziciju, koju je obrazložila svojim mnienjem i svojimi razlozi. Što je svrha, što je jezgra te propozicije? Svrha i jezgra te propozicije nije drugo. van da se riečko pitanje, koje je preporno, što se tajiti neda, putem daljnjega dogovaranja i prijateljske nagode k svrsi dovede“.

Tako tumači tadanji organ vlade tu previšnju kraljevsku propoziciju.

Nadalje veli tadanja vlada (čita):

„Ovdje se ne radi o nikakvom zakonskom članku, koji bi imao obvezanosti, buduć je samo po jednom zakonodavnom faktoru izdana ta propozicija kraljevska“.

Gospodo! Tumačenje tadanje vlade bilo je dakle sasvim drugo, nego li je sadašnje tumačenje, i ja, gospodo, premda g. Zlatarovića ne držim članom odgovorne vlade, jer nije bila vlada odgovorna, ja ovim riečim njegovim moram ipak vjerovati tim više, jer je odgovornost, koju je on imao prama dvorskom kancelaru za njega bila mnogo teža, nego li odgovornost napram saboru. Riedko se naime dogadja, da sabor na odgovornost poteže vladu, dočim bi to bio sigurno učinio kancelar, i pozvao na odgovornost svoga dvorskoga savjetnika, kada bi bio drugačije tumačio previšnji reskript, nego li je bila intencija krune i onih, koji su taj reskript supodpisali. (Živio na ljevici i na galerijah.)

Gospodo! Ja idem još dalje. Ne samo vlada, ne samo opozicija, nego i tadašnja većina sasvim su drugačije shvaćali previšnji reskript.

Ja se ovdje pozivljem na sadašnjeg ministra, preuzvišenog g. Bedekovića, kojega privatni značaj, akoprem je drugih političkih nazora od mene i ja i svatko drugi štovati mora. On je bio u ono vrieme najuvaženiji član tadašnje saborske većine, pa kako je on shvaćao tada taj reskript? Nikako drugačije, nego ga je shvaćala tadanja vlada, nego ga je shvaćao presvietli g. sadašnji barun Živković. (Barun Živković: Ja ne!)

Što veli sadašnji preuzvišeni g. ministar, tadašnji veliki župan Bedeković? Evo na strani 250. dnevnika njegovih rieči. On veli (čita):

„Ovo je samo predlog Njeg. Veličanstva, koje hoće da to primimo. Stvar je nagodbena čisto druga, a ovo će se tekar onda konačno riešiti, kada bude jednom i drugom saboru na odobrenje predloženo“.

Ja bi, gospodo, mogao još dalje spominjati rieči drugih zastupnika, koji su tada shvaćali sadržaj ovoga

previšnjega reskripta kao kraljevsku propoziciju u tom smislu, da se imade riečko pitanje posebno riešavati i nagodba o tom pitanju zamjenito polučiti, a ne da se na temelju ove previšnje propozicije odmah stvori zakon.

Ja se danas ne usudjujem drugačije tumačiti taj previšnji odpis, nego li su ga tumačili tadašnji faktori, koji su u ono doba na to ovlašteni bili, jer inače što bi morao ja misliti i o tadašnjoj vladi, i o tadašnjoj opoziciji i većini, kad bi dopustio, da je ona u saboru drugo govorila, a iza ledja opet drugo radila. Što bih, gospodo, morao suditi o vladi i o saboru, kad bih dopustio, da su i vlada i zastupnici u saboru govorili, da se ne smjera prihvatom reskripta stvoriti zakon, a u duši da su uvjereni bili, da će se ipak stvoriti zakon? Odgovor na to pitanje prepuštam vama.

Ja toga ne mogu misliti, niti hoću to predmnievati, jer takav sabor bi se osramotio, pa s toga moram tvrditi i tvrdim odlučno, da po izjavi svih tadašnjih govornika i po izjavi vis. vlade, niti je bila niti je mogla biti intencija na temelju ovoga previšnjega reskripta stvoriti zakon, nego izabrati kraljevinsku deputaciju, koja će se, sjediniv se u motivaciji reskripta, dogovarati s regnikolarnom deputacijom ugarskom i deputacijom riečkom. a onda, kad podje nagodba za rukom, predložiti saboru formalni predlog, koji bi mogao postati zakonom.

Pozivlje se vis. vlada, a pozivlje se i odbor na to, da je sabor primio reskript i prihvatom reskripta, da je pristao na taj zakon.

Ja, gospodo, ne vidim toga. Ja vidim, da je sabor glasovao o predlogu tadašnjega velikoga župana g. Miroslava Kraljevića, a predsjednik saborski, da je to izjavio zaključkom ovako (čita):

„Prima li vis. kuća predlog g. zastupnika daruvarskog g. vel. župana Kraljevića, da se uslied propozicije 4 člana ove kuće izabrati imadu za odbor u pitanju riečkom?“ Glasovi: Prima.

Predsjednik veli: „Visoka kuća primila je predlog taj, da se ova propozicija kraljevska primi, i da se četiri člana ove kuće imadu izabrati za odbor u pitanju riečkom“.

Dakle je bio primljen predlog zastupnika Kraljevića. Na to ustade tadašnji veliki župan Mirko Bogović, te reče (čita):

„Predsjedničtvo moralo je pitati: pristaje li kuća na predlog g. predgovornika ili predložitelja g. Kraljevića, da se taj kr. reskript primi, jer se o tom nije glasovalo, a ipak se glasovati mora“.

Na to je rekao predsjednik (čita): „Da kuća ne prima reskripta, tako ne bi primila ni predloga, da se izaberu 4 člana“.

Dakle, sve je bilo složno u tom, da je primljen predlog Kraljevića, da se naime prima reskript u tom smislu, da se izabere kraljevinski odbor, da se pako zadovolji većoj točnosti Bogovićevoj, pitao je predsjednik iznova (čita): „Prima li dakle visoki sabor visoki reskript? Ustaje većina.

Visoki je dakle sabor istina primio ovaj zaključak nu u istom smislu kao i predlog Kraljevićev, a ne onom kako ga shvaća današnja vlada i odbor ad ho jer sabor nije mogao sama sebe desavouirati i zaključi nešto proti svomu prijašnjemu zaključku, jer sabor n prima prigovora proti svojim zaključkom. Vidi se dakl odatle, da sabor nije na temelju reskripta primio zakon nego samo previšnju propoziciju, a u tom je smislu ope sabor primio i predlog Bogovićev.

Navodi se nadalje kao dokaz, da je sabor hrvatsk tada kanio stvoriti zakon, što je on taj svoj zaključa priobćio kruni posebnom predstavkom. Ja, gospodo, velim da je sabor to morao učiniti, ne zato, jer je prihvaton reskripta stvoren zakon, već zato, ja zaključujem posv protivno od onoga, što zaključuje odatle odbor i visok vlada, jer je hrvatski sabor kanio Njeg. Veličanstv učiniti prijavu o prihvatu reskripta u tom smislu, da j on pripravan izabrati kraljevinski odbor. Da je sabo primio previšnji reskript kao zakon, tada bi doista — kako i zahtieva po hrvatsko-ugarskom državnom prav — sabor bio i formulirao dotični zaključak i tako for mulirani zaključak podnio u adresi na previšnju sankciju Ali hrvatski sabor nije toga zaključka formulirao kao št bi trebalo, a kad ga nije formulirao, tada ne može bit ni govora o zakonu; sabor je samo priobćio kruni, d je pripravan birati kraljevinski odbor.

Sabor je tu prijavu posebnom adresom učinio zat jer to zahtieva ne samo dostojanstvo sabora, nego i čas i dostojanstvo krune. Hrvatski je dakle sabor mislio sam birati kraljevinsku deputaciju, a prijava toga izbora bil je intencija odnosne adrese, a ne prijava, da je stvore odnosni zakon; jer, kao što rekoh, hrvatski sabor bio b u tom slučaju formulirao dotični zaključak.

Veli se, gospodo, da je sliedeći dan čitava nagodb čitana s §. 66. kako se nalazi na krpici, te da nitko nij prigovorio §-u. 66. Ja to dopuštam, te se iz spisa sabor skih može konstatirati, da sbilja nije nitko prigovorio ali, gospodo, svi znamo, kako se danas čitaju zakoni, znamo, kako su čitani zakoni i onda. Poznato je, da s čita samo uvod zakona i zaključak, t. j. — početak svršetak — a drugo ne. Mi čitamo u saboru toliko put zakone, i vidjeli smo, da su se pojedini paragrafi ko čitanja izpuštali, samo da bude čitanje čim brže gotovo a kod takova čitanja znamo, da nitko niti ne pazi. Tak smo jučer imali treće čitanje zakonske osnove ob izbor nom redu, koja je jako važna, pak ipak je bilo kod tog čitanja jedva petorica zastupnika. (Glasovi: Zašto nist bili?)

Predsjednik (zvoni): Molim, izvolite nastaviti.

Dr. **Franjo Vrbanić** (nastavlja): Nije li se mogl dogoditi i onda, da se je ili prečuo ovaj §. 66., ili d se nije više ni čitao? Ja sam, gospodo, uvjeren, čim j

hrvatski sabor primio prvi dan previšnji kraljevski reskript na temelju razprave u onom smislu ne da se zakon stvori, nego u intenciji, da se na temelju previšnje propozicije izabere odbor kraljevinski, ja sam uvjeren, da bi se medju tadašnjimi zastupnici sigurno našao barem jedan muž, koji bi bio tomu prigovorio u saboru, da se nebi bio nitko našao, koji bi njegove opravdane prigovore pobijao tim manje, jer bi se moglo tadašnoj vladi kao tumačiteljici intencije previšnjega reskripta poviknuti isto onako, kao što su u saboru dalmatinskomu poviknuli svomu predsjedniku: „Dolje nedostojni!" Nu to se nije dogodilo.

Ja sam, visoki sabore, na temelju ovih fakta i na temelju ovih podataka podpuno i tvrdo uvjeren, da niti je svietla kruna sankcionirala §. 66. onako kako se nalazi naštampan u službenom izdanju zakona, niti mogu igdje naći, da je hrvatski sabor prihvatio ovu osnovu zakona.

Ovo su razlozi, gospodo, s kojih ja na predlog odbora ad hoc nipošto nemogu pristati. Veli se, istina, u izviešću odbora, da je neobična forma, kojom se je §. 66. stvorio. Ja, gospodo, znam i uvjeren sam, da je kod svakoga stvaranja zakon forma isto toliko važna, kao što i sam zakon i da samo obdržavanjem formalnosti svaki narod može sačuvati svoje pravo, te da se upravo s neobdržavanja formalnosti može danas sutra to pravo dokinuti. Pa kada se ta pogrieška formalnosti, koja se za valjanost zakona zahtieva, i po odboru priznaje, to se već zato nipošto nemogu skloniti, da pristanem na predlog odbora.

Veli gosp. izvjestitelj, da se nije mogla nagodba na previšnju sankciju podnesti s onakovim §. 66. kako je prihvaćen po saboru, jer se kruni nije mogao na sankciju podnieti taj §. 66. s razloga toga, što nije bio odnosni §. suglasan s §. 66. primljenim u saboru ugarskom. Ja vidim medjutim, gospodo, iz priobćenja g. predsjednika tadašnjeg sabora, da je bio ugarski sabor odustao od svoga prvobitnoga zahtjeva. Nu da to i nije učinio, to moram uztvrditi, da, ako Njegovo Veličanstvo nije moglo podieliti sankcije nagodbi s razloga toga, jer nije bila štilizacija našega §. 66. suglasna sa štilizacijom §. 66. ugarskoga, da to isto tako, s istoga razloga nebi Njeg. Veličanstvo bilo moglo podieliti sankcije niti nagodbenom zakonu, stvorenu na ugarskom saboru (Glasovi s lievice: Vrlo dobro! Živio!), jer nije bio suglasan zaključak našega §. 66. sa zaključkom ugarskoga sabora, jer smo mi uvjek tvrdili neoborivo pravo Hrvatske na Rieku, jer smo mi zahtievali to neoborivo pravo.

To, gospodo, nemogu biti razlozi, s kojih izviešće drži, da bi bilo bez smisla, da se je na sankciju podnio §. 66., kao što ga je prihvatio sabor hrvatski i kako se nalazi pod krpicom.

Da je u ostalom to uza svu tvrdnju odbora bilo moguće, znam od tuda, što je članak 42. godine 1861. dobio previšnju sankciju, akoprem ga sabor ugarski nije primio, a jer ga ugarski sabor nije primio, bila je posljedica ta, da taj članak 42. nije nikada bio proveden, kada dakle nije ništa smetalo Nj. Veličanstvu da potvrdi čl. 42. od god 1861. nebi ga smetalo ni danas, da potvrdi štilizaciju §. 66. onako, kao što ju je zaključio hrvatski sabor. Nu kada Ugarska ne bi bila pristala na našu štilizaciju §. 66., sistirala bi se izvršitba njegova, kao što se je sistirala i kod članka 42.

G. izvjestitelj izvolio je jošte reći, da, ako se priznaje neautentičnost, falsifikat §. 66., da se ruši time čitava nagodba.

Ja, gospodo, toga nemogu dopustiti niti priznati s istih razloga, s kojih to nije priznao niti g. dr. Starčević, niti g. Mrazović. Neka mi bude još samo dopušteno na jedan prigovor uzvratiti g. dru. Starčeviću, koji je rekao, kako se možemo mi u predlogu pozivati na falsifikat?

Ja sudim, da g. dr. Starčević nije možda shvatio ono, na čem se osniva predlog g. Mrazovića i drugova, jer predlog taj ide i nadovezuje se na onu točku kada je sabor hrvatski primio predlog Kraljevićev, da se izabere regnikolarna deputacija. To je faktum i na taj faktum hoće da se nadoveže dotični predlog gosp. Mrazovića; na temelju toga fakta neka se razpravlja dalje, nu na temelju toga fakta, da je prihvaćen reskript u smislu tom, da se imadu izabrati kraljevski odbori, želimo da se pitanje riečko dalje razvija.

Ja sam, visoki sabore, svoje stanovište razložio, te mi je i opet na kraju reći, da me kod čitavog razlaganja ništa drugo vodilo nije, nego nastojanje za istinom. (Burno: Živio na ljevici i na galerijah.)

Predsjednik: Rieč ima g. grof Sermage.

Rikard grof **Sermage**: Meni se čini, da je riečko pitanje, koje se tiče cielokupnosti naše domovine, vrlo važno, zato ja mislim, da svaki ozbiljni čovjek svoje zrelo mnienje u tom predmetu imati mora. A ja mislim takodjer, da će u potrebi toj opravdan biti svaki govor.

Drugo je to, je li bi svaki od nas iskreno i to htio kazati, što on u ovom momentu misli. Ja dvojim, da bi najzadahnutiji patriot htio kazati, što bi bilo, i kako bi se na korist Hrvatske sada riešilo pitanje, ako bi se odmah sada riešiti imalo, gdje je sunce i vjetar proti nama, da se tako izrazim, i to u slučaju, da se isti §. 66. priliepljen nebi bio pronašao?!

Ja za moju osobu nikakove zaprieke nevidim moj položaj izjaviti.

Istina, bio bi veoma sretan, ako bi sada Hrvati na Rieci toliko izkustva i upliva imali, koliko ga sada neimadu, najme, koliko bi ga želili imati, i to već iz obzira na državnu sigurnost; jer ja mislim, da svakoj vladi na kormilu države moći je dati naputak, čuvati Slavljane i Hrvate u Trstu, Rieki i Spljetu radi talijanskoga susjedstva. Žalibože mi vidimo, da to nije poradi okolnostih i čina od nas neodvisnih.

Mi vidimo, da svi elementi, koji sačinjavaju grad Rieku, sada su udruženi proti Hrvatom. Mi vidimo takodjer, da molbe, predstavke, interpelacije na vladu nikakove koristi neimadu, niti imati mogu, jer se djelokrug naše vlade neproteže na Rieku i to naše sadašnje vlade, koja nije istu nagodbu s tako zvanim provizorijumom stvorila, nego kao baštinu primila.

Vidimo takodjer, da u načelu nikada Hrvati nisu mogli pod gorjimi uvjeti ovu borbu radi Rieke podignuti, nego upravo sada. Ja se nebi čudio, kada bi saznao, da upravo naši protivnici priznavaju naš slabi položaj, ovo upotriebe. Iz toga uzroka meni se čini shodno sada opreznim biti. Meni se čini shodno, bditi i čuvati ono malo što imamo. Ja takodjer mislim, da bi bila nezahvalna radnja, upuštati se u razpravu ovakvog neobičnog načina, u kojem je došao godine 1868. isti reskript od 8. studena, ja mislim, u kojem je došao reskript pred sabor. Ja se dakle moram slagati sa predlogom odbora, premda ga u načelu u svemu nebi mogao prihvatiti, nego u smieru, da se mi u tu borbu sada neupuštamo. Zato je za mene najglavnija četvrta točka, i to ona, koja kaže: „sabor preporučuje kr. zem. vladi, neka shodnim putem nastoji pribaviti siegurnost osobe i imetka na teritoriju grada Rieke s kotarom, dok se načinom naznačenim u §. 66., zak. čl. I., neurede odnošaji toga grada naprama kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji" Tako ja mislim, da se isti §. 66. makar i nebi naša prilieplјen. Moram osobno kazati, da zaprieke nikakov nevidim, da mi sada rečemo ovo našoj vladi, koja mož lahko sporazumljenjem sa ugarskom vladom to nam obraniti i sačuvati što imamo, očekivajuć sretnija vremena i ugodnije okolnosti za izpunjenje naših želja gradu Rieki. (Živio na desnici i u centrumu.)

Predsjednik: Rieč ima presv. gosp predstojni odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Imajuć pr ruci više podataka za umirenje vis. sabora, ako bi m se dozvolilo da sutra mogu početi.

(Glasovi: — Dobro! Dobro! — Sutra.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu

(Glasovi: Sutra! — Sutra!)

Tako današnju sjednicu zaključujem, i uričem budući za sutra u ½10 sati prije podne sa istim dnevnim redom.

(Svršetak u 1¾ sata poslje podne.)

Sto dvadeseta saborska sjednica,

održana dne 9. srpnja 1881. u 1/2 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Nastavak i svršetak debate ob izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke. — Interpelacija nar. zast. g. Zindla glede nanešene štete po Dravi obćinam sv. gjuragjskoj i crnkovačkoj. — Interpelacija istog zast. glede odštete obćini podgajačkoj za dravski prokop. — Interpelacija nar. zast. gosp. Folnegovića glede predstavke grada Senja radi potrošarine na kavu, slador i pivo. — Interpelacija nar. zast. Pavla Brantnera glede šumarskog učilišta. — Odgovor vladin na interpelaciju nar. zast g. Bartula baruna Zmajića glede riečke gimnazijalne zgrade.

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, neka izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Vinko Seitz** (čita zapisnik posljednje saborske sjednice).

Zapisnik

CXIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. srpnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 62 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich, te odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Podnesak na ovaj sabor nije stigao nikakav.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je:

1. 759|sab. Treće čitanje osnove zakona o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije, koja glasi:

§. 1. Za promicanje pojedinih grana gospodarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji ustrojava se zaklada pod imenom: „Zaklada za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije“.

§. 2. U tu zakladu prenosi se sva gotovina dosadanje zaklade za zemaljsku gojitbu, kao temeljna glavnica.

§. 3. Osim toga sve novčane globe, ubrane upravnim putem na temelju pravomoćnih presuda za prekršaje šumskoga zakona, zakona o lovu, o poljskom redarstvu i u obće zakona i naredaba, postojećih na zaštitu i promicanje gospodarstva u zemlji, a isto tako i novčani iznosi, što unidju od prodanih stvarî, zaplienjenih na temelju ovih zakona, teku u tu zakladu i pribijaju se njezinoj glavnici.

§. 4. Kamate zakladne glavnice imadu služiti svrsi, označenoj u §. 1.

§. 5. Ovom zakladom upravlja kr. dalm.-hrv.-slav. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove.

§. 6. Ustanove zakonskoga članka XVIII. g. 1870. o lovu i zakona od 14. siečnja 1873. o poljskom redarstvu, u koliko se glede upotrebljenja novčanih globa i novčanih iznosa za prodane zaplienjene stvari ovomu zakonu protive, ukidaju se.

Posliednja alineja §. 28. zak. čl. XVIII. od g. 1870. u pogledu nagrade prijavitelja ostaje netaknutom.

§. 7. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Na to stavi predsjednik pitanje: prima li visoki sabor osnovu zakona ob utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije onako, kako je sada od rieči do rieči treći put pročitana?

Sabor prihvati ovu osnovu, koja glasi:

Zakon
o utemeljenju zaklade za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije.

§. 1.

Za promicanje pojedinih grana gospodarstva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji ustrojava se zaklada pod imenom „Zaklada za promicanje gospodarskih svrha kraljevina Hrvatske i Slavonije“.

§. 2.

U tu zakladu prenosi se sva gotovina dosadanje zaklade za zemaljsku gojitbu, kao temeljna glavnica.

§. 3.

Osim toga sve novčane globe, ubrane upravnim putem na temelju pravomoćnih predsuda za prekršaje šumskoga zakona, zakona o lovu, o poljskom redarstvu i u obće zakona i naredaba, postojećih na zaštitu i promicanje gospodarstva u zemlji, a isto tako i novčani iznosi, što unidju od prodanih stvarî, zaplienjenih na temelju ovih zakona, teku u tu zakladu i pribijaju se njezinoj glavnici.

§. 4.

Kamate zakladne glavnice imadu služiti svrsi, označenoj u §. 1.

§. 5.

Ovom zakladom upravlja kr. dalm.-hrv.-slav. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove.

§. 6.

Ustanove zakon. članka XVIII. god. 1870. o lovu i zakona od 14. siečnja 1873. o poljskom redarstvu, u koliko se glede upotrebljenja novčanih globa i novčanih iznosa za predane zaplienjene stvari ovomu zakonu protive, ukidaju se.

Posliednja alineja §. 28. zakonskoga članka XVIII. g. 1870. u pogledu nagrade prijavitelja ostaje netaknutom.

§. 7.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

2. 762 sab. Treće čitanje osnove zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu, koja glasi:

§. 1. U Zagrebu ima se graditi novo zem. kazalište.

§. 2. Kazalište ovo nosi naslov: „Hrvatsko kazalište“.

§. 3. Gradjevni trošak ima se namiriti:

a) postojećom zemaljskom kazalištnom zakladom;

b) dobrovoljnimi prinosi;

c) zajmom, koji je ban ovlašten sklopiti do onolikoga iznosa, koliki će se moći uz amortizaciju odplatiti trajnim prihodom nove kazalištne sgrade.

§. 4. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Na to stavi predsjednik pitanje: prima li vis. sabor osnovu zakona o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu onako, kako je sada od rieči do rieči treći put pročitana.

Sabor prihvati ovu osnovu, koja glasi:

Zakon

o gradjenju novoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu.

§. 1.

U Zagrebu ima se graditi novo zemaljsko kazalište.

§. 2.

Kazalište ovo nosi naslov: „Hrvatsko kazalište“.

§. 3.

Gradjevni trošak ima se namiriti:

a) postojećom zemaljskom kazalištnom zakladom;

c) zajmom, koji je ban ovlašten sklopiti do onolikog iznosa, koliki će se moći uz amortizaciju odplatiti trajnim prihodom nove kazalištne sgrade.

§. 4.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Oba ova zakona podnieti će se Njegovu Veličanstvu na previšnju sankciju.

Dalje je na dnevnom redu razprava ob izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke.

Pročitav izvjestitelj g. Miškatović izviešće odborovo i poprativ ga sa nekoliko rieči, javi predsjednik sabora da je g. Mrazović i drug. stavio protupredlog, koji glasi:

„Vis. sabor neka zaključi: 1. Umoliti Njegovo ces. i kr. Veličanstvo, da zakonski članak o nagodbi državopravnoj medju kraljevinom Ugarskom sjedinjenom sa Erdeljem s jedne strane, a s druge strane medju kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom, kako je u sjednici od 24. rujna 1868. po saboru prihvaćena, te predstavkom od 26. rujna 1868. na previšnju potvrdu podnešen i po Njegovu Veličanstvu na 8. studenoga 1868 potvrdjen, u prvobitnoj čistoći i sa prvobitnim sadržajem premilostivo na novo izdati izvoli.

2. Umoliti Njeg. ces. i kr. Veličanstvo posebnom adressom, da naprama previšnjemu odpisu od 8. studenoga 1868. br. 292. blagoizvoli pozvati sabor ugarski i hrvatski, da razpravu ob odnošaju grada i kotara Rieke naprama kraljevini Hrvatskoj uz sudjelovanje zastupnika grada Rieke pospješe i konačno rieše“.

Pošto je g. predlagatelj obrazložio svoj protupredlog izjavi predsjednik debatu otvorenom.

U $1^3/_4$ sata po podne, prekinuv debatu, zaključi predsjednik sjednicu, te ureče buduću saborsku sjednicu za 9. srpnja t. g. u $9^1/_2$ sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom.

Nastavak debate o izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke.

Krestić v. r. **Vinko Seitz** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

(Nitko se nejavlja.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak: Saborski odbor za razsudbu zemaljskih računa podnosi izviešće o pregledanju zaključnih računa zemaljskih zaklada za godinu 1879.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak debate ob izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke.

Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković**: Visoki sabore! Kadno je prije nekoliko dana pala rieč u ovoj sabornici: „§. 66. nagodb. zakona patvoren je, to je zločin, to nije zakon, i taj §. pravno neveže hrvatsku kraljevinu naprama kraljevini Ugarskoj", i kada je ova rieč — neću da pitam, da li smjelo ili promišljeno izuštena. — izazvala odmah onu dalju izreku drugoga člana sabora: „da je škandal, da je zaista sramota biti zastupnikom Hrvatske na saboru, gdje se takova što dogadja", što je naravnijega, nego li da zemaljska vlada svojom najsvetijom dužnošću smatra, izpitati ovu stvar i stupiti pred lice sabora sa svojim očitovanjem. Ona je to učinila, i u tom svojem očitovanju zauzela svoje stanovište. Ona bi se mogla u kratko na to svoje do sada još neoprovrgnuto očitovanje sasvime prosto pozvati, i od daljnje rieči odustati. Nu znajuć vrlo dobro, gospodo, da je ovo pitanje, kako je vrlo dobro iztaknuo gosp. referent Miškatović, od tolike važnosti, ne toliko radi toga, da li je §. 66. nagodb. zakona pravovaljan ili ne, nego više toga radi, što se je uzvitlalo javno mnienje u cieloj našoj domovini, koje je potreslo vjeru u sam nagodbeni zakon, i što je premašilo sve predstavke, koje saboru predleže, jer se ove kreću oko i na temelju §. 66., koje se danas u pitanje stavlja.

Prema takovom zamašaju toga pitanja smatra i vlada dužnošću svojom, da ovdje o toj stvari još koju progovori.

Položaj njezin, gospodo, u toj stvari vrlo je delikatan. Mnogo je delikatniji, nego li je vaš, mnogo je delikatniji, nego one gospode sa ove strane (gledajuć na ljevicu), jer se ovdje ma i samo posredno radi o onom, o čem u ustavnom životu nebi smjelo biti rieči, t. j., o samoj svjetloj kruni. Stavlja se bo ovdje u pitanje onaj čin, koji se tiče što posredno. što neposredno same svietle krune, t. j. čin sankcije nagodbenoga zakona. Prije nego na to predjem, gospodo, nemogu, pošto se je sa više strana čula rieč, „čudnovati način", „čudnovati postupak", „čudnovata izjava" „čudnovato ponašanje većine" itd., da i ja sa svoje strane izreknem: čudnovati položaj štovane opozicije, da se ona postavlja za odvjetnika svietloj kruni, da ona sebe iztiče kao braniteljicu čistoće, neoskvrnjenosti, dapače svetosti krune, pak to čini time, da sam čin sankcije u pitanje dovodi!

Ja mislim, gospoda moja, da bi se moglo vama odgovoriti na to: milije bi nam bilo, da nam izkažete malko manje laskanja, a malko više vjere vašimi djeli; a sada prelazim na samu stvar.

Žao mi je, da nije istina ono, što se trubi izvan sabornice, naime: da su ovdje svi veliki župani tako isto i velikaši, žao mi je, da nisu, jer želio bi, da su svi tu na megdanu, gdje se radi o tom, da se u toli važnoj stvari izpravi javno mnienje; da se uvjere i kažu ono, što jest, jest, a ono što nije, nije; a ja nemogu nikomu, niti najsmielijoj opoziciji dopustiti, da će veliki župani na kocku staviti svoje poštenje, da zataje svoje uvjerenje, gdje se o ovakoj stvari radi.

Reklo se je, gospodo, sa protivne strane, da se nalazi na nagodbenom zakonu „krpica", „krpa", „krpetina" itd., a ja velim komadić papira. Mi, gospodo, u Sriemu i Slavoniji nezovemo papir krpom i krpicom, nego krpu krpom, a papir papirom, jer, ako se iz krpe stvara papir, to se nikada nestvara iz papira niti krpa, niti krpetina, niti krpica. (Glasovi: Tako je! — Tako je!) Reklo se, konštatovano je to, da je priliepljen komadić papira na §. 66. nagodb. zakona, koji je drugačije, drugom tintom, drugom rukom, drugim perom pisan. To je rekao veleštovani g. dr. Starčević, i to je — kako on reče — za njega dosta. On je bar u toliko iskren, što mu ja rado priznajem, da kaže: „vjerujte, gospodo, što vas je volja; ja vas nekrivim, ako vi imate drugo uvjerenje nego ja". Na to dopustite mi, da ja uztvrdim ovo: Čin taj priliepljenja drugoga papira na zakon i izpisanja §. 66. na njem, taj čin sam po sebi niti je falsifikat, niti nefalsikat, samo u tome golom činu neleži niti jedno niti drugo. Što je falsifikat? Falsifikat može biti samo ono: ili da je volja vladareva u pogledu sadržaja i uvrštenja §. 66. nagodbe izkrivljena, ili da se je ono, što se je dogodilo, bez njegova znanja i privole dogodilo, ili s druge strane, da je to znanje i ta volja prama drugom zakonodavnom faktoru izkrivljena, zabašurena, da je sabor prevaren, dakle mimo jednog ili drugog faktora nešto dogodilo, ili da su napokon oba faktora prevarena. Drugačije izvoditi stvar, pravno nije moguće. Već iz toga vidite, da ne leži u samom priliepljenju papira, kako vi zovete, krpe, krivotvorenje, nego, da li se je uvrštenje te ustanove takovim načinom dogodilo, koji način izključuje znanje i privolenje krune i sabora.

Idemo, gospodo moja, na razvitak same stvari. Najprije se obratimo prama svietloj kruni. Poznato je, da je ovdje u saboru prihvaćena nagodba „en bloc" bez specijalne debate, u koju je §. 66. uvršten bio onako, kako svi znate, „da nagodba glede Rieke uspjela nije". Ta je nagodba tako prepisana otišla dvorskoj kancelariji. Ondje je prepisana doslovce — naravski, tako je i biti moralo — onako, kako je sabor zaključio. To je bilo 26. rujna 1868. Nu što se je medjutim dogodilo? Dogodilo se je to, da je 28. rujna brzojavnim putem javio nam sabor ugarski: „Da samo pod tim uvjetom prima nagodbu, ako se prije Rieka grad sa kotarom Ugarskoj utjelovi; da će samo tada nagodbu podnieti na previšnju sankciju, inače ne". Ovo je faktum. U tom stanju stvari razišla su se oba sabora; a što se je prije toga zbilo? Hrvatski je sabor, gospodo, odlučio pitanje riečko od nagodbe. Zahtievao je, — na što niste htjeli reflektirati — izrično u svojoj predstavki iza zaključene nagodbe posredovanje krune. Molio je krunu „da Hrvatskoj pribavi na Rieku sa kotarom zakonito priznanje". Prije toga već je kazano u saboru:

Ova stvar nije medju nami uspjela, da se pogodimo s Ugarskom, a pošto je to po regnikolarnim deputacijama

samim obim saborom prepušteno, prepuštamo mi Tebi, svietla kruno, a i molimo Te, učini, da nam se ovo priznanje prava na Rieku pribavi". Moja gospodo, to je dobio kralj s naše strane, a s druge strane dobio je kralj ubaviest, da ugarski sabor nepodnosi nagodbu na sankciju, dok se to pravo Ugrom neprizna.

Rebus sic stantibus, što je kralj učinio? Učinio je ono, što smo ga mi sami molili. Poprimio je posredovanje u svoje vladarske ruke i tu molim gosp. Mrazovića, koji se na to poziva, kako se redovitim načinom u ustavnoj državi zakoni donašaju, neka pazi dobro, da li će naći koju glede toga izključivo propisanu formu, da naime svaki zakon mora ići najprije na predhodnu sankciju, odatle po vladi na sabor, pak onda na potvrdu. Neka mi izvoli dokazati, da je onaj način, koji je u ovom konkretnom slučaju kruna poprimila, nepravilan, ako t. j. u izvanrednih okolnostih, gdje se radi o tom, da se dva naroda sporazume i pogode, sam kralj uzme u ruke čin posredovanja ondje, gdje je to jedan faktor, naime hrvatski sabor sam izazvao. Što je na to vladar kazao? Na to kazao je ove rieči: „Buduć Nam je do toga stalo etc. (Čita:) Vladalačkom zadaćom držim pokušati izmedju vas pomirenje. Daklem što će to reći? Je li izključena pravno ovakova forma, da kralj sam predloži i rekne: „ja ovako želim, da se rieši, te nas pozivlje, da se sjedinimo u toj temeljnoj misli, da grad Rieka sačinjava posebno tielo kruni svetog Stjepana pripadajuće. Pak što dalje kaže: „te sjediniv se u tome — onda izašaljite deputaciju, koja će imati riešiti ono pitanje, koje stoji izpod niveaua zajedničkih poslova, koji i onako pripadaju zajedničkomu saboru, na što je u nagodbi jur privoljeno. Tko, gospodo moja, ovaj prev. odpis uzme u ruke, ne da iz njega kuje sofističke proturazloge, nego koji hoće, da u njemu traži pravog smisla i smjera, on će naći, da ovaj odpis ima dva diela, jedan dio, gdje kralj to posredovanje prima i zahtjeva da se prizna, da je grad Rieka sa kotarom separatum corpus coronae regni Hungariae i o tome nema diskusije; i onda drugi dio, gdje kaže: „pošaljite deputaciju, da se dogovori o tom i o tom, t. j. o onom, što bi bio autonomni položaj grada Rieke prama Ugarskoj i Hrvatskoj. Da je to jedini pravilni smisao, vidi se iz posve jasnoga u tome obrazloženja kr. odpisa, gdje se veli, da samo u tome pogledu može biti razlikosti mnienja, naime samo glede onoga, što sam vam dao kao autonomno i u tome gledajte i radite, da se pogodite", a ono što je preko autonomije i onako spada na državnu zajednicu.

Pitam ja dakle, kojom logikom može g. dr. Vrbanić oba pitanja u jedno staviti, te kazati jedno i drugo se imalo dati deputaciji? Da jedno i drugo razpravlja, i da jedno i drugo utanačuje medju obimi faktori? Ako to stoji, onda je previšnji odpis pravi nesmisao, jer onda posredovanje krune, koje poglavito u tome leži, da se predlog kralja bezuslovno prihvati, nebi imalo nikakovoga smisla; gospodo, za svakoga, koji hrvatski čitati i pisati zna, evo samo ove dvie rieči neka jih prosudi: „te sjediniv se u tome etc."

A što to znači: „sjediniv se?" Znači: „iza kako ste se u tom pitanju i predlogu: da je grad Rieka sa kotarom seperatum corpus coronae Regni Hungariae sjedinili i nagodili. Tu autoritet vladarov stupa i kaže: „ako se sjedinite, pak to priznate". Ako ne, onda naravno nema nagodbe u tom pitanju t. j. ako se neprizna, da grad Rieka sa kotarom sačinjava posebno kruni ugarskoj pripadajuće tielo.

Ovaj odpis, gospodo, došao je i ugarskom saboru jednim te istim sadržajem, samo što je na ugarski sabor upravljeni na kraju prama stanju stvari drugačije štilizovan. Njihov je datiran 7. studenoga 1868. iz Buda-Pešte, a naš 8. studenoga iz Beča.

Glede Ugarske, gospodo, razložiti ću Vam cielu stvar da vidite, kako je tekla, jer ugarski sabor nagodbu još donle nije na sankciju podneo bio, pošto je htjeo, da bude prije glede Rieke na čistu.

Zato je u pomenutom kr. odpisu rečeno: da iza kako prihvate predlog krune glede Rieke i u ostalom izašalju deputaciju, — nagodbu na sankciju čim prije podnesu. To je proglašeno u 308. sjednici ugarskoga sabora; dočim našemu saboru nije se tako reći moglo, jer smo mi našu nagodu jur prije na prev. sankciju bili podnieli; stoga nami kr. odpis ovako veli:

„Vodjeni tim osvjedočenjem, i očekivajući za stalno, da ćete učinjeni po Nami predlog glede grada Rieke njegove luke i kotara prihvatiti isto tako kao i sabor kraljevine Naše Ugarske, pronašli smo podjedno udjeliti posebnom listinom previšnju Našu potvrdu državopravnoj nagodi, koju su nam podnieli 26. rujna tek. godine". Što se je uslied toga dogodilo? Izvolite poslušati. Mi smo uzeli kr. odpis 17. studenoga u razpravu t. j. odmah drugi dan. Oni su tako isto postupali samo naravno tom razlikom, da njihova nagoda ne bijaše podnešena, naša pako bijaše već gore. Oni izaslaše odbor, koji je ovu istu formulu uvrstio u §. 66., koja se i danas u zakonu nalazi. Taj je odbor iznieo izviešće saboru, i to je izviešće bilo u 312. sjednici jednoglasno bez debate primljeno, dočim kod nas toga dana prihvatismo mi kr. odpis ne bez debate, nego usljed podužе razprave. Iza toga bude odmah ugarski nagodbeni zakon dne 17. studenoga po kralju potvrdjen, a dne 19. studenoga u ugarskom saboru proglašen, jer se je sigurno čekao izhod razprave o kralj. odpisu na hrvatskom saboru, koji je dne 17. studenoga već poznat bio; onda proglašenje nagode sa prema kr. odpisu udešenom stilizacijom §. 66., koja je u našem saboru dana 18. studenoga sljedila, dakle dan prije nego u ugarskom saboru. Dakle razlika je samo ta gospodo, da je ondje bilo vremena odboru onu stilizaciju uvrstiti u nagodbu, dočim se kod nas sve vrtilo oko kr. odpisa. Sada dopustite da predjem, jer se o tom radi

je li ovim načinom krivotvorena misao i volja vladara, i je li to odgovaralo previšnjoj intenciji? Veli se, da nije odgovaralo s toga, jer nije bilo formulacije pomenutoga naime predloga u kr. odpisu. Ja, gospodo, dopuštam vama i sam, premda sam član vlade, dopuštam naime to, da ovo nije baš uzor štilizacije u prev. odpisu, niti smatram, da se ne bi možda u istoj stvari i drugačije stilizirati dalo, bar na onom mjestu, koje je najslabije, i koje se od naše opozicije iztaklo, a to je ono, koje u dotičnom predlogu krune glasi.

Tu se je svakako mogao veće jasnoće radi §. 66. točno štilizovati, t. j. formulirati, što bi onda doslovno odgovaralo drugi dan publiciranoj nagodi §. 66. To je isto, a stvar bi bila posve jasna. Ali, gospodo moja, ako i toga nije, to vi vidite iz cieloga postupka, da se ovo, što je učinjeno, t. j. izpravljeno uvrštenje §. 66. nagode, nije u istinu dogodilo, a niti moglo dogoditi bez znanja i privole kralja, što ja ovdje jasno i otvoreno tvrdim. Na to me pak ovlašťuje postupak onaj, da je istodobno ta ista stilizacija donešena i u ugarskom saboru i pročitana, i 17. kada smo mi pretresivali i prihvatili previšnji odpis, onda sankcioniran po kralju §. 66. Daklem oto, da kralj „nije znao“, kako glasi taj §., velika je smjelost i pomisliti, a kamo li takova šta još uztvrditi. Ako je to istina, — a vidi se da je zbilja tako — onda je li moguće pomisliti, da ovdje kralj nije znao, što je rekao, t. j. da je potvrdio našu nagodu, kako je podnešena, t. j. bez obzira na ovu kasniju formulaciju §. 66., te da se je to dogodilo načinom takovim, koji kralju nije poznat, ili koji je protivan previšnjoj njegovoj volji. Ja mislim, da su one izvanredne okolnosti, koje su onda bile, zahtievale i izvanredni brz način, i tu vam je razjašnjenje opet u odpisu, gdje sam kralj kaže, da se time požurimo, jer za koji dan treba izaslati u delegacije.

Ovo su bile u istinu izvanredne okolnosti, kada je sabor ugarski u sjednici 308. dobio od takovoga zamašaja odpis, koji nije bio jednak njegovomu predlogu, jer nije polučio, što je zahtievao, pak evo odmah u 312. sjednici riešio ga, dakle već u trećoj sjednici.

U prvoj ga je dao odboru na pretres, a u trećoj ga je već riešio, a u 318., dakle u šestoj sjednici, publicirana je nagodba.

Gospodo moja! Gdje se medjunarodni ugovori takovom hitrinom i brzoćom razpravljaju, jesu li to redovite okolnosti? Pošto je trebalo, da se po ustavu ugarskom sastanu delegacije, da votiraju zajednički budget, naravna je stvar, da se vladar na nas pozivom obraća, da se prihvatom predloga požurimo, jer da nas državni poslovi čekaju. Tko ne će da zažmiri, naći će razloga ovoj hitrini u samome odpisu.

Ja dopuštam to, gospodo, da, što se samoga načina tiče, kako je to izvedeno, može biti prigovora, no ne i glede forme — kako se tvrdilo — jer mi se čini baš da je najuzvišenija forma, gdje sam kralj predlog stavlja; glede toga ne može biti prigovora, nego da se nije bar pozvalo u odpisu na ovu novu stilizaciju §. 66., koja je istodobno na sabor došla. Ali iz ovoga izvoditi, pak učiniti onaj skok, da je time prev. volja vladareva izkrivljena, to se, kako kažem, jako smjelo može uztvrditi, ali nikako dokazati.

To je jedno, a drugo, gospodo moja, izvolite vi i pravnu moć, „die Machtsphäre“ jednoga sabora nad drugim u obzir uzeti, našto se naša opozicija niti ne obazire.

Sabor je naš ovu nagodbu, iza kako je prihvatio odpis bez prigovora, drugi dan publikovanu primio.

Nenadje se nitko, da bi radi ove forme, za koju vi sada zapodjevate, prigovarao. Nagodba bi bez ikakvog prigovora proglašena. Dapače sutra dan bi Nj. Veličanstvu za tu nagodbu zahvalnica votirana i odpravljena. Iza toga je u zakonu od g. 1873. §. 2. opet taj isti §. 66. iztaknut i u nečem preinačen, a niti onda nisu oni faktori, koji su išli pretresivati nagodbu „ex asse“, uzevši ju u pretres, pravovaljanost toga paragrafa stavili u dvojbu. I evo najnoviji zakon, od 1881., koji govori o pošiljanju naših zastupnika na ugarski sabor, veli, da §. 66. glede grada Rieke i kotara ostaje netaknut iz onih razloga, koji su u nagodbi navedeni.

Dakle je i tada zakonitost toga §. u podpunoj formi priznata. A je li to zakon, kao što jest, kojim pravom, gospodo, može se sada tomu prigovarati? Kako je u tome postupao pokojni sabor, neka povjest o njem sudi. Možete napokon suditi i da li je to bilo od njega patriotično ili ne — ja držim, da je time povratio zemlji zakoniti red i mir i da mu je to bio povod onakovom postupanju, sve to dopuštam; ali, da možete i pravno njegov korak kritiki podvrgavati, tu moć vam poričem. Jer kuda bi došli s pravnim stanjem u zemlji, ako bi drugi sabor kritiki naše čine podvrgavati htio time, da nemaju pravne moći zaključci oni, koje smo mi primili. Kamo ćemo doći, ako se bude jedan sabor nad drugim upuštao u pretresivanje, zašto je ovo on primio, ili dapače kako dr. Vrbanić veli, što je on kod toga „mislio“. Ja velim, da se tu ne pita, što je tko mislio, nego, što je misliti morao prama sadržaju ovog previšnjeg odpisa.

Iz ovoga proizlazi nam posve jasno, da ovdje o kakovom falsifikatu iliti krivotvorenju §. 66. nagodbe naprama svietloj kruni govora biti ne može.

A kako stojimo sa saborom, je li on prihvatom odpisa znao o čemu se radi?

Iz svega, što sam do sada kazao, gospodo, svaki mora uviditi, da je i sabor, je li je htio ili nehtio znati, mogao i znati morao, o čem se radi, i sada ću da dodjem na moju malenkost, jer se neka gospoda i na moje tadašnje govore u saboru pozivaju.

Ja sam rekao otvoreno, jasno i glasno, da je time, kada se ovaj odpis primi, riečko pitanje riešeno. Ako se pozivlje g. dr. Vrbanić na moje rieči, odgovaram mu, da nisam sebi nedosljedan niti danas.

Onda — kad je kr. odpis bio u saboru pročitan — radilo se je samo o tom, da li je prev. odpis prešan. Da se njegova prešnost dokaže, uzeo je g. dr. Šuhaj poslovnik u ruke, pak je kazao, da se usljed njega, 1. ako se nesmiera stvarati zakon, i 2. u izvanrednih okolnostih može odmah prev. odpis u pretres uzeti, te nadalje još dodao to: „Svakako je pitanje glede Rieke tako prešno, da ga možemo i moramo odmah u pretres uzeti“. Ja sam iza njega ustao i kazao: „Ako se i dopusti, da se ne smiera na stvaranje zakona, ipak držimo, da je to važna stvar, da nam se dade bar 24 sata oduhe, da svaki sebe razabere, i da je to malko težki zadatak, da se ovako važna stvar odmah naprečac in merito rieši; a zatim sam onda kazao: „Dajte nam bar malko vremena, što vas tim više molimo, jer nalazim, da ovo pitanje riešava samu stvar i da ima dva djela. Toliko sam vidio iz samoga odpisa, ako je i bilo vrlo malo vremena, jer kralj hoće, da se pitanje glede Rieke rieši tako, da spada kruni svetog Stjepana kao separatum corpus, i onda dalje hoće, da se izašalje deputacija. Ja sam to tako shvatio i kazao, a tako je shvatio i moj sudrug dr. Stojanović.

Daklem moram opetovati: ne pita se tu, kako je onda Petar ili Pavo govorio i kako su neki članovi tadašnje većine sabora prev. odpis tumačili, to sve pada prema jasnom slovu, a još više prema duhu prev. odpisa, koji, kako mi se vidi, jedino u onoj točki nije sasvim podpun, gdje se razlikuje od onog, što je u ugarskom saboru rečeno.

Daklem gospodo! Iza ovakove razprave u saboru, gdje se je pro et contra ventiliralo, ne može biti govora o tom, da hrvatski sabor toga nije znao, jer iza kako je prešnost pitanja kao takovog pala, onda je tek došao predlog neka se odpis prihvati u svojoj cielosti, što je president i u svojem zaključku izjavio.

Sada ja, gospodo moja, svim onim, koji se na to pozivlju i osnivaju, da je g. Robert Zlatarović i druga gospoda rekla u svojih govorih, da se tu ne radi o ničem drugom, nego samo da se deputacija izašalje, koja će to razpravljati, odgovaram, da je time baš sam sabor činom pokazao, da je znao o čemu se radi, jer kada je bio prihvaćen odpis, što je učinio? Odmah je drugi dan poslao adresu kralju, i kazao, da je odpis prihvaćen i time smatrao stvar svršenom.

Kazao je bo u drugoj adresi i to, da šalje deputaciju od 4 člana glede onih ostalih pitanja, a u ovom prvom niti je izaslana deputacija, da što u pretres uzme, niti je koji god od saborskih članova zapodjeo to pitanje niti u onoj sjednici, a niti kasnije; a zašto? jer je znao, da je prihvatom kr. odpisa i predlog krune prihvaćen, dakle riešen.

Nu da ni svietla kruna nije mogla na to misliti prema saboru našemu, da se o tom predlogu razpravlja „putem deputacija“ dokazuje već i ta okolnost, da je i ugarski sabor isto tako shvatio taj odpis, kako sam ga onda i ja otvoreno tumačio, t. j. kada je taj odpis primio, da je bez dogovaranja sa hrvatskim saborom stvar riešio, jer što je učinio? Odmah je u prvoj sjednici izabran odbor, i bez da je pitao hrvatski sabor, stavio odmah tu formulu i poslao na sankciju.

Bi li bio mogao to učiniti, da je inače mislio, to jest, da bi se imala glede toga deputacija izaslati i o tom dogovarati?

Sada daklem vidite, gospodo, da je ugarski sabor shvatio tako, da smo mi shvatili tako, da je kruna shvatila tako, pa ipak se još vi usudjujete uztvrditi drugačije, te po g. dr. Vrbaniću mješati pitanje prvo sa drugim. Što se tiče pitanja autonomije grada Rieke, o tom može biti rieč, no ob onom drugom ne može više biti rieči. Vi tu oba pitanja samo sofizmi hoćete da u jedno stopite, i onom saboru hrvatskomu, kojega razboritost hvalite, ujedno mu i takovi nesmisao podmetnete, da se o savršenom činu tek dogovori imadu zametnuti.

Gospodo! Ova naša razprava nema ostati tajnom, njoj će suditi i drugi pravnici osim nas, pak će se viditi, tko je bio bolji tumač po zdravoj logiki, da li ja, ili g. dr. Vrbanić, koji protivno tvrdi.

Koje tumačenje više logike za se ima, rado prepuštam svemu svietu, da sudi, da li naime ono, koje u kr. odpisu traži i nalazi smisla, ili ono, koje iz njega tomu protivno izvodi.

Nu veli se na to: a zašto bar sabor, ako je tako mislio da zakon stvara, nije sam ili s vladom išao formulirati iz kr. odpisa §. 66. nagodbe.

Na to vam je, gospodo, odgovoriti: da naš sabor tada još nije bio vičan na sve ustavne forme, a nije još niti imao kao Ugarska svoje odgovorne vlade, jer naša je vlada onda bila dvorska kancelarija u Beču kao najvišja instancija, koja nije imala u saboru takovog položaja, jer je zakon ob uredjenju kao i ob odgovornosti naše zemaljske vlade tek kasnije stvoren, t. j. iza nagodbe. Nije dakle bilo pravno moguće onda upotriebiti onu formu, koju vi danas tražite i zahtievate, jer nije bilo onog faktora, kojega su Ugri imali, da se je moglo onako točno postupati. Ali pomanjkanje faktora toga, ne dopušta sumnju o tom, da je ono izkrivljeno, što je kruna kazala i sabor primio na onaj način, kako je primio.

Ako tu dakle, gospodo moja, ne može biti govora nit naprama saboru, da je njegova volja izkrivljena, ne može biti niti o kakovom falsifikatu rieči.

Ja mislim, da bi time mogao moj govor i završiti, da mi nije na nekoja u govoru g. dr. Vrbanića reflektovati. Ako i dopuštam, da je mogao tko posumnjati kao g. dr. Vrbanić o autenticitetu ovog paragrafa, dok nije bio ubavješćen; ali se čudim, da g. dr. Vrbanić ovako govori iza kako je čitao vladinu izjavu, u kojoj je mogao naći dosta i podpuna razjašnjenja; ne samo on, nego svatko, tko ju pomno čita, i čita namjerom, da nadje što je u njoj istine; ipak pošto je rešetao cieli dnevnik, koji

meni pri ruci stoji, nadao sam se ja, da će kazati, kada e govorio: Ja vidim, da sam se o stanju stvari prevario, i opozivljem ono, što sam uztvrdio, da je to falsifikat. Nu sam toga nije učinio, dapače je rekao na koncu, da je podpuno uvjeren, da niti je kruna onako sankcionirala, a niti je sabor tako prihvatio, i pored svega toga ostao je kod toga, da je to falsifikat. Neka mi dakle dopusti g. dr. Vrbanić, da se iza ovoga razlaganja mojega malko osvrnem na taj njego govor.

Iztraživanje onoga, kako je došao komadić papira na nagodbu, to je, gospodo, ovdje, po mom sudu, sasvime irelevantno. Nepita se, tko je to napisao i kako je taj papir tamo došao, nego se pita, je li uvrštenje toga §-a načinom budi kakovim, došlo u zakon proti volji vladara i proti njegovom znanju? A to, gospodo, ne samo da nije dokazano, dapače baš tomu protivno Ovaj daklem zahtiev gosp. dra. Vrbanića, kako je pomenuti papir prilicpljen, za mene je pravno sasvime suvišan. Je li se to dogodilo u dvorskoj kancelariji ili ovdje ili ondje, to je svejedno, dosta da je ono, što je na njem napisano, istina.

Reče gosp. dr. Vrbanić, da se je moglo to bar na novom tabaku prepisati: Moja gospodo, ako je falsifikat, onda prepis tomu falsifikatu nebi ništa pomogao, jer bi taj prepis pokazao, da neodgovara §. 66. onako, kao što ga je hrvatski sabor prvobitno prihvatio. To bi samo ljepše i ugodnije bilo za oko, jer nema priliepljenog papira, nu opozicija bi onda još većma graknula na falsificiranje, te bi još većma udarala nego na ovaj način. (Odobravanje.)

Veli g. dr. Vrbanić dalje: „Kruna sama kaže, da sankcionira nagodbu podnešenu“ i na to se pozivlje i veleštovani g. Mrazović. Gospodo, ako ovo nije sofizam, onda ništa na svietu nije. Što kaže kr. odpis? Istina, veli se u njem: „Pronašao sam podjedno podjeliti potvrdu nagodbi, podnešenoj mi 26. rujna“. Sada iz ovih rieči hoće gg. Mrazović i Vrbanić, da je sankcionirana sbilja ona nagodba, koja je podnešena 26. rujna, razumjevajuć amo §. 66. u prvobitnoj osnovi.

Moja gospodo, to bi stojalo, i stajati moglo samo onda, kada bi sve ostalo iz odpisa izbrisali, što ondje stoji, gdje se kaže: „Ja vidim, da se samo radi toga niste sporazumili“, „meni je žao“, „ja nemogu odbiti vaše posredovanje“, ja to i to zahtievam, ako to učinite, onda u tom očekivanju podjedno sankcioniram podnešenu Nam nagodbu“ itd. Mi nismo u dva puta podnašali nagodbu, nego samo jedan put, dakle se je morao kralj pozvati na onaj datum od 26. rujna, kojega je podnešena bila nagodba, nu vidi se iz predloga kraljeva, kako je želio sakcionirati §. 66., ter kako ga je u očekivanju prihvata predloga i sankcionirao. Daklem u obće iz samoga poziva na onaj datum zaključivati, da je kralj staru nagodbu, t. j. prvobitnu stilizaciju §. 66. podpisao, neka mi oprosti gosp. Mrazović, da ja toga nevjerujem, a i mislim, da i on sam to nevjeruje.

Traži veleštovani g. dr. Vrbanić smjelo dalje izjavu svietle krune, da sama kaže, kako je to bilo. Ja mislim, gospodo, da gdje se radi o tako važnom činu, o tako ozbiljnoj stvari, da prije nego idemo stavljati takova što u dvojbu, ako se to, gospodo, tiče čina same krune, treba da od početka do kraja sve iztražimo i izpitamo sami, je li ima dovoljna razloga, je li ima gdje rationem sufficientem, da je sbilja onako, kako se kaže, to je dužnost naša, prije nego bi išli na missimam rationem, pitati samoga kralja: je li to istina? Sam zakon, što no ga g. dr. Vrbanić predaje, zakon gradjanski, veli, kako se tumače zakoni, ugovori, izprave itd. da se negleda samo na rieči nego i na smisao, i duh zakona: zašto je što navedeno? jer ništa nije u zakonu ili ugovoru bez svoga uzroka i razloga. Svaki, koji to izpituje, treba da traži razlog i uzrok. Ako g. dr. Vrbanić zaista uzme sve razloge tražiti, koji stoje u kralj. odpisu, može li se oteti uvjerenju, da zbilja kruna nije toga znala i da nije toga htjela? te da je i preko toga još od potrebe pitati komu? ja mislim, gospodo, da je to jako smjeli zahtiev, zato ga smatram sa svoje strane posve neumjestnim, i suvišnim, jer je za mene, gospodo, jasno to, da uvrštenje toga §. nije moglo biti bez znanja i privole krune.

Veli g. dr. Vrbanić, a na to polaže neku važnost g. Mrazović, neka mi pokaže vlada, da je u nagodbenom zakonu uvrštena formula i u odpisu.

Ja sam to priznao, da je to jedina mana odpisa, da nema u njem one formulacije; ali sam mu tražio smisao, te u tome, što te formalnosti nema, nenalazim krivotvorenu želju i namjeru vladara u onome pravcu, u kojem se to nalazi u §. 66. Iz toga izvoditi, da je to falsifikat, jer nema one forme, koja kod nas radi pomanjkanja faktora, koji bi ju predločit imao, nije mogla biti, i koju sabor pokojni niti nije htjeo znati, jer je mislio, da kada prihvati odpis, da je stvar riešena, tako je bar on smatrao, i vrhu česa nama sud nepripada, da je on tako postupao, iz toga, gospodo, izvoditi onakove zaključke, da taj §. nevalja, to ne stoji; jer mi nismo ovlašteni taj i takovi prihvat prijašnjega sabora obezkriepiti i iz toga čina izvoditi ono, što u njem neleži, t. j. „krivotvorenje“.

Ja mislim, da sam ovdje, koliko mi je moguće bilo, izcrpio stvar, da se može svaki uvjeriti, da niti je prama svietloj kruni, a niti prama saboru počinjeno kakovo krivotvorenje, ter kad to nestoji, pada i tvrdnja o falsifikatu. A ništa više niti manje nije ni vlada rekla u svojoj izjavi. Pak pošto to u izjavi rečeno, sasvime odgovara predlogu odbora, to vlada takodjer prihvaća predlog odbora. (Oduševljeno: „Živio“.)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Ustaje g. dr. Vidrić.)

Rieč ima nar. zast. g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić:** Visoki sabore! Kada sam ja pročitao izjavu vis. vlade, ter izviešće saborskog odbora, pak onda čujem jučer i danas razpravu u ovoj vis. kući, ja se divim tim podneskom, izjavi vis. vlade i izviešću odborskom, kao i razpravi ovog pitanja.

Što je predmet diskusije? Pita se, da li je §. 66. nagodbe autentičan ili ne. Visoka vlada i odbor stoje na temelju, da je taj §. autentičan, tvrdeći njegovu istinitost, dočim sa druge strane pobijala se istinitost te tvrdnje. Ja se, vis. sabore, proglašujem po mom individualnom mnienju za inkompetentna, da o tom svoj sud izrečem, da li je autentičan ili ne. Stavimo, kao što se očekiva, da će vis. kuća izreći: jest taj autentičan i stavimo vis. kućo — većine se ustavne države mienjaju — stavimo, da dodje iza nas sabor, koji je mnienja našeg, što ćemo imati? Imati ćemo mnienje ovog sabora naprama mnienju drugog sabora.

Stavimo medjutim, slučajno, da vis. kuća u većini prizna, da je to patvoreno, da je falsifikat, što bi sliedilo odtuda? Sliedilo bi odtuda, kada bi ovaj vis. sabor ovoj izpravi autentičnost prorekao, da je ta izprava sbilja falsifikat, trebao bi na ovo odgovor kompascitenta drugog, ugarski sabor. Što će onda biti, stavimo, da se stavi sabor ugarski u svojoj većini na sasvime protivno stanovište, pak da kaže, izprava je autentična? Tu imamo na jednoj strani sabor ugarski, a na drugoj naš sabor. Čime će se izravnati ovo protuslovlje? Apelacijom na svietlu krunu, koja imade podporu jednoga tiela, da je krivotvorena. Kako će ona sada i kojim putem, kojim načinom postupati. Tu, gospodo, niti naš sabor, niti ugarski sabor nije kompetentan svoj sud izreći, da li je izprava istinita ili ne. Tu mora biti treći, a taj treći organ mora biti birat izmedju našeg i ugarskog sabora, koji bi imao, uzevši sve okolnosti u pretres, koje su postojale, sa temelja toga svoj sud, svoj pravorok izreći. To njegovo izreknuće, dalo bi uvjerenje o tome, kakova je ova izprava. Vis. vlada. kada je ona čula rieči u ovoj vis. kući, da je izprava patvorena, stavila se je na stanovište, da tomu tako nije, da je izprava istinita, i na to stanovište postavila se i većina odbora, pak oni unatoč tomu, što sam rekao, da kompetentni nisu, unatoč tomu tvrde istinitost izprave. Tu bi bio sasvime umjestno postupao, čim se ovo pitanji porodilo, pak čim se je dokazalo, da je sbilja preko §. 66., preko onoga izvora, priliepljena krpa, ili kako g. presvietli predstojnik veli, komadić papira, tu kad baš positivna mogućnost nije tu, da je nešto izkrivljeno, kada nebi to pitanje u ovoj vis. kući niti donio, pak bi od strane vlade svečano proti tomu protestirao, i vis. bi kuću inkompetentnom proglasio, o tom suditi. Ja nazrievam u tom postupku veliku pogibelj. Većina će danas izreći: taj §. 66. jest istinit, kako ovdje postoji. Pitanje riečko ono još dan danas riešeno nije, ono se ima tekar riešiti medju nami, i medju kraljevinom Ugarskom, i kada se bude išlo na pretresivanje toga pitanja, tada će, gospodo, kraljevina Ugarska podpunim pravom kazati: to je pitanje u §. 66. već riešeno. Ali za obraniti protivno stanovište, pozivati ćemo se na sabor god. 1868., da ovaj sabor nije toga mnienja bio. Oni će nama odgovoriti: ali je sabor od g. 1881. sankcionirao to, ako i nije sankcionirao.

Gosp. izviestitelj, polemizirajuć sa g.. kraljevičkim zastupnikom, razlaže „bona“ i „mala fides“. U ljudskih činih odlučuje krivnja, ili da se služim njegovom slikom, glede života onoga lovca jest svejedno, je li ga g. dr. Starčević ubio „bona“ ili „mala fide“. Ovo narušenje prava našega na Rieku svejedno je, došlo ono „bona“ ili „mala fide“. (Živio i povladjivanje.)

Gosp. predstojnik unutarnjeg odjela veli: „Nije tako, onaj sabor je mogao misliti, da on nešto sankcionira, što vi velite, da nije učinio; ja sám sam onda to znao, pak sam kazao, da je time riečko pitanje riešeno. Gospodo! Manjina nije, a g. presvietli onda je manjini spadao, te nije tumač odnosnog sab. zaključka. Većina je, koja zaključke tumači. Pak kako je ondašnja većina to tumačila? Većina je onda kazala: „Mi neriešavamo riečko pitanje“. Zastupnik vlade isto se je tako ustao i rekao: Riečko pitanje se neriešava, riečko pitanje nije na dnevnom redu, to će tekar doći.

Presv. gospodin veli, da nije moguće niti pomisliti, da je svietla kruna nešto drugo potvrdila, podpisala, nego ovaj zakon, kako sada glasi, i pozivlje se na previšnji reškript. Sada ja pitam. Previšnji reškript veli: Mi itd. podieljujemo sankciju ovoj nagodbi, a u onom dielu, u kojem se niste nagodili, u tom dielu predlažemo Vam ovaj način. Sada ako sliedite sve posljedice, kao što su nanizane u govoru presv. gosp. predgovornika, tada mora biti naravska konsekvencija ta, da je svietla kruna već onda podpisala nagodbu priliepkom tim, jer stoji, da po drugi put nagodba nije išla na sankciju, a to se pako protivi glasu samog reskripta, jer taj veli: „i predlažemo Vam način“; to nemože anticipando primiti nagodbu prije nego znade, da li će sabor pristati na to, ili ne, što je po svih zakonih logike nemoguće pomisliti. A pošto s druge strane nepostoji ovdje tvrdnja, da je iza toga, kada je kralj. reškript primljen bio, da je iza toga nagodba istim putem podastrta svietloj kruni, da ju još jedanput podpiše, to nevidim jasnog razloga, da je autenticitet te izprave podpuno dokazan. Naprama tomu moglo bi se kazati: Kako to, da glasujete za protupredlog. Gospodo, mi nismo kompetentni o tom suditi, ali kada je već ovo pitanje u saboru zapodjenuto, mi naprama predlogu, što ga je većina predložila, markiramo svoje stanovište. Ja ću s toga razloga glasovati proti predlogu odbora, a za protupredlog g. Mrazovića.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. dr. Vučetić.

Dr. **Stjepan Vučetić**: Visoki sabore! Upravo moram kazati, da mi je težko govoriti poslje govora presv. g. baruna Živkovića, koji na istom stanovištu stoji kao i ja. Nu ipak ću ja pokušati sa svoje strane nazore moje u

toj stvari razviti, i stegnuti svoje razmatranje na dvoje: 1. da li je zaista §. 66. nagodbe od god. 1868. falsificiran, a 2. je li je sada na vrieme, da se riešenje riečkog pitanja naglašuje, ište i oživotvara.

Što se prvog pitanja tiče, je li to falsifikat, moram unapred izjaviti, da ja nevidim tu falsificiranja, samo je jedna stvar neobična u formi — istina, ali ako čovjek promotri genesis ovoga paragrafa, onda kažem ja bar sa svoje strane, da nemogu naći falsifikata. Kako je bila stvar? Regnikolarne deputacije hrvatska i ugarska ugovarale su nagodbu, te su predložile tekst ovomu saboru, a u ovom tekstu je bio §. 66. Kako iz izviešća kralj. odbora vidimo, izjavio je kralj. odbor, da on sa ugarskim kraljevinskim odborom radi Rieke nikakve ustanove stvoriti nije mogao, i taj negativni rezultat bio je onda u nagodbi podastrt Njeg. Veličanstvu za potvrdu. Tom prilikom onda, što se je dogodilo? Hrvatski sabor molio je u svojoj predstavci na Njeg. Veličanstvo, da bi Njeg. Veličanstvo u očinskoj milosti, koju je pokazalo prama kraljevini Hrvatskoj uviek, da bi izposlovalo, da bi posredovalo, da se pravo Hrvatske za Rieku zaista obistini. Njeg. Veličanstvo odgovorilo je hrvatskomu saboru, da ono u interesu ovih kraljevina misli, da bi ono savjetovalo hrvatskom saboru, da on u smislu diplome Marije Terezije, glede toga, što se skupnih stvarih tiče, odluči, da je Rieka separatum regni coronae Hungariae adnexum corpus; a što se autonomnih stvari tiče, predlaže, neka bi tri faktora kod toga riešenja sudjelovala, t. j. hrvatski i ugarski faktor i grad Rieka kroz svoje izaslanike. Hrvatski je sabor taj reskript jednoglasno primio. Tadašnji sab. bilježnik, a sadašnji veliki župan g. Reizner sastavio je onda zapisnik od 19. studena, te bude u drugoj točki ovoga predloga velikoga župana gosp. Mirka Bogovića jednoglasno zaključeno, Njeg. Veličanstvu do previšnjega znanja staviti zapisnik 23. saborske sjednice, u kojoj je sabor kraljevina ovih primio previšnji kralj. reskript od 8. studena, stigavši u pogledu kraljevske propozicije glede riečkog pitanja. Dakle onaj sabor, koji je reskript dobio, odmah je taj reskript na znanje uzeo i jednostavno ga primio, te ujedno Njeg. Veličanstvu izjavio u istoj sjednici ovo:

„Sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije primio je u 23. svojoj sjednici previšnju kraljevsku propoziciju iztaknutu u previšnjem reskriptu od 8. ovoga mjeseca, te je uslied toga zaključio ujedno, da hoće iz svoje sredine izabrati kralj. odbor, sastojeći se iz 4 lica, koji će sa sličnim odborom kraljevine Ugarske i zastupnicima grada Rieke itd.“ Dakle hrvatski sabor uzeo je na znanje reskript, primio reskript i javio Nj. Veličanstvu, da će u onom obsegu i u onom smjeru, u kojem ga je primio u sledstvu toga izabrati 4 člana, koja će imati tu stvar razpravljati. Sada, gospodo moja, pitam ja, da li se sudara ovaj §. 66. sa propozicijom kraljevskom od 8. studena 1868.? Ja kažem, ne samo da nije različan, nego se sa svime sudara tako, da su tekst §. 66. i propozicija kraljevska jedno te isto. Taj reskript kraljevski primio je sabor u ovom smislu, kako je to Nj. Veličanstvo saboru predložilo. U sliedstvu toga sabor je izabrao i odmah izaslao izaslanike, i ovi izaslanici su počeli naskoro dielovati. Tu nema govora, da nebi znao hrvatski sabor što je napisano, i što je učinio. Tu nema govora, da svi faktori nisu znali, što je u ovom paragrafu sadržano Samo jedno, gospodo moja, u čemu se s vami slažem, jest to, da nitko nezna, kako je ta, kako g. dr. Starčević kaže, krpica tu unišla, i tko je nju umetnuo. Ja kažem, da odgovorna vlada nije znala, nego je valjda kancelarija, koja je znala o negativnom rezultatu dogovorâ i znala, to će Njegovu Veličanstvu odgovoriti, pitala tadašnjega bana ili predsjednika saborskog, je li hrvatski sabor tako disponiran, da bi primio kraljevsku propoziciju u reskriptu, a valjda je i kancelariji odgovoreno, da je disponiran hrvatski sabor, i da će propoziciju primiti, te je valjda ona, da si prištedi vremena, napisala na samu krpicu ustanovu tu (Smieh!) Sada pitam ja, je li to falsifikat? Je li to najmanji samo pojam o falsifikatu? Po mom osvjedočenju nije niti najmanje. Nego je po mom osvjedočenju to samo „Schönheitsfehler“. Liepše bi bilo, da to nije uvršteno, ali to nealterira vriednost izprave. To je moje osvjedočenje. Ali svakako, gospodo moja, znao je za to hrvatski sabor, koji je usljed toga poslao 4 lica da urede stvar, kojoj je deputaciji bio predsjednikom sadašnji svietli ban, i koja je započela tu radnju. Ovim istim sadržajem primljen je §. 66. i u ugarskom saboru isto tako i istim tekstom kao i u hrvatskom saboru. Godine 1873. bila je revizija nagodbe, kojoj je i sam gosp. Mrazović sudjelovao, pak nije našao, ili nije htio naći krpice. Pitam ja dakle, gdje je tu samo jota falsifikacije? Nije niti najmanje sumnje o ničem, nego samo o tom, kako je ta krpica nastala; ali kakvim načinom nemože se kazati, da je ono, što je na krpici, falsifikat. O tome nema sumnje, i to je izrekao sabor naš i sabor ugarski kao drugi faktor. Jednom riečju, nema ga, koji bi protivno tomu dokazao.

Preći mi je na drugu stranu.

Uzeli mi to kao falsifikat ili ne, nije sada na vrieme, da pospiešivamo to riečko pitanje. Ja mislim da nije, jer kada se dva nagadjaju, ne iz dobre volje, nego silom, biti će rezultat nevaljan, kada je jedan u zločestoj dispoziciji.

Što su učinili Riečani? Obratili su se predstavkom na ugarski sabor i molili su: 1. da se definitivno rieši to pitanje, 2. da se hrvatski zavodi, hrvatske oblasti iz Rieke izćeraju. To je dakako uzburkalo cielu Hrvatsku. Da je to uzrujanost prouzrokovalo, to je istina. Ali baš zato držim, da li je baš vrieme sada, da se riešenje pospiešava i to definitivno? Ja velim, da nije. Ja se siećam baš onom zgodom, kada je preuzvišeni ban kao predsjednik one četvorice bio, koji su bili izaslani da Riekom

paktiraju onom prilikom, da je Rieka tako zlo disponirana bila, da nije htiela niti odgovoriti, da je niekala pravo Hrvatske na Rieku, nije htjela pripoznati hrvatske oblasti na Rieki u administrativnih poslovih. Jednom riečju, sve je niekala, tako, da se je odbor hrvatski potužio, da Rieka proti previšnjem reskriptu radi i dieluje. Pitam ja, je li sada dispozicija takova, da se ta stvar kraju privede, kada je g. dr. Starčević izjavio, što Riečani sada znadu, da oni nisu niti Magjari, niti Hrvati, nit Njemci, da bi oni postali Marokanci, samo ako imadu interes; kada se je g. Kamenar deklarirao za stražmeštra, koji bi sa nekoliko serežana Riečane u red ućerao; kada g. Maršo traži za grad Rieku statutarium. Je li to dispozicija za sabor? Ja mislim, da nije.

Što se toga tiče, moram kazati, da odbora „ad hoc“ mnienje prihvaćam. Da nije vrieme riešiti tu stvar sada, hoću se samo osvrnuti na propozicije, koje u zapisniku nalazim, na propoziciju predloženu po gosp. dr. Starčeviću, koji kada hoće, zna se i našaliti, i to kadkada krupno. On veli, neka se naloži vladi, da izćera zavode i oblasti tudje iz Rieke, i neka ih nadomjesti našimi hrvatskimi. To je predložio onda, kada misli, da bi to drugi morao provesti, onda, kada misli, da bi to preuzvišeni ban mogao provesti. Ja pitam njega, bi li on to učinio što predlaže, kada bi sjedio na banskoj stolici?

Gospodinu Mrazoviću moram samo to kazati, da je on to, što znade danas o krpici, znao prije 12 godina. To je god. 1873. znao, kada je ban Mažuranić banovao, pak zašto do sada to nije iztaknuo nikada? Nije želio da se taj falsifikat konstatira, i još jedan put na potvrdu Njeg. Veličanstvu pošalje. To su za mene dostatni razlozi, da predlog odbora „ad hoc“ prihvatim, za kojeg ću glasovati.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. barun Rukavina.

Gjuro barun **Rukavina**: Kada se od stranke prava izvadja i naglasuje, da nemamo pravu hrvatsku vladu, onda se trsi jupiterskom indignacijom od naše taktične vlade dokazivati, kako se može samo sumnjati u uzvišenu čistinu i hrvatsku temeljitost naše vlade. A sada vidimo na kojem temelju ta vlada stoji sve više, da vlada, što je u Zagrebu, stoji na temelju zakrpanog spisa. Kako se to dogodilo, to su se prepirali o tom već od godine 1867.

G. vladin predstojnik kaže, da se nesmije sumnjati na onaj sabor, niti se nesmije sumnjati na sadašnji sabor. A je li sabor ovaj izraz volje naroda u svojoj većini?

Predsjednik: Molim liepo g. baruna, da nestavlja u sumnju dostojanstvo sabora!

Gjuro barun **Rukavina**: To može narod suditi.

Predsjednik: (Zvoni.) Molim liepo. Vi niste vlastni u dvojbu stavljati dostojanstvo sabora i njegovu kompetenciju. Molim liepo, to ja nemogu dopustiti. Vi sjedite u saboru, izabrani ste u sabor, vi morate pripoznati i autoritet sabora. Izvolite sada nastaviti!

Gjuro barun **Rukavina**: Čekajte, ja ću vam još jedan autoritet prizvati, a to je samovolja Magjara, koja nad vami stoji.

Predsjednik: (Zvoni.) Molim liepo, ja ću predložiti ovoj vis. kući, da vam rieč uzme, jer nemogu dopustiti, da autoritet ovoga sabora nogami gazite! Izvolite nastaviti!

Gjuro barun **Rukavina**: Ako se o važnih državnih poslovih i struka, radi, to vlada sama priznaje, da od zajedničke vlade magjarske odvisi. Da je to povoljno stanje za narod, ja nisam toga mnienja.

Predsjednik: Izvolite nastaviti!

Gjuro barun **Rukavina**: Predlog neodvisne narodne stranke glasi onamo, da bi priznali nagodbu u obće, što mi od stranke prava nepriznajemo i da se obratimo na krunu. To bi imalo iste posljedice, kao što i vaš zakon, er što se kruni pošalje, pretresa se to medju savjetnici krune, koji su pioniri Bismarcka i Magjarorsaga, ali ne hrvatski savjetnici.

Odbor većine u prvoj svojoj točki odobrava, da se a prikrpina izpričava po vladi. U drugoj svojoj točki odobrava, da je vlada opravdala tu prikrpinu. U trećoj odobrava vladanje na Rieci, današnje stanje. U četvrtoj preporuča vladi, nastojati shodnim putem za sigurnost osobe i imetka, a čije osobe, to se nekaže. Medjutim ova vlada nije mogla sigurnost dati skupštinarom naše županije riečke, neznam, kako će u buduće sigurnost pružiti drugim ostalim.

Ovdje se trsi dokazati, da nema falsifikata glede Rieke. Gospodo! Sve što se od protivne strane radi i kaže, da Rieka nepripada Hrvatskoj, jest falsifikat kako jasno geografija dokazuje. (Smieh u dvorani, na desnici.)

Fran Folnegović: Nesmijte se, velika je to istina.

Predsjednik: (Zvoni.) Molim liepo!

Gjuro barun **Rukavina**: To je velika istina, to je mene od unionista odlučilo, od onda, kada se počelo gospodstvo Magjara nad Hrvati uvadjati, i kada sam vidio, da nemadu druge namjere s Hrvatima, nego li svoje gospodstvo nad njima širiti — a proti tomu sam ja.

Kazao je pitomi izvjestitelj i častni gospodin, da većina, vladina stranka, radi samo za narod, a ne iz osobne koristi. — To je pitanje.

Ja sam dakle za ono, što je izvolio gosp. dr. Starčević navesti.

Ja se njemu pridružujem, a kako ćete si vi to tiesto zmjesiti sa vašim gospodarom, to je meni svejedno. Nazvali ga čistim ili nečistim i to mi je svejedno. A što se tiče priegovora veleštovanoga moga predidućega govornika, gdje je pitao g. Starčevića, kako bi on to izveo, to je g. Starčević zato rekao, jer stanovište hrvatskoga prava zastupa, i polag kojeg ima odlučivati u Hrvatskoj zemlji hrvatski narod i hrvatski kralj, a nitko drugi. Tako je! Izrekao sam. (Živio na ljevici i galeriji.)

Predsjednik: Ako nitko drugi neželi govoriti, ja ću rieč dati gosp. izvjestitelju.

Fran Folnegović: Molim ja rieč!

Predsjednik: Rieč ima gosp. Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Ja se neću upuštati u dokazivanja, je li predmet, koji je na dnevnom redu: pitanje o §. 66. nagodbe, falsum ili ne.

O tom se u ovoj visokoj kući govorilo dosta, i ja bi reko i previše za uzčuvati dostojanstvo i čast ovoga naroda, kojega zastupamo. Ali ako rieč uzimljem u ovoj vrlo neugodnoj situaciji, u kojoj se nalazim uslied ove debate, činim to za odazvati se onim predgovornikom, koji misle, da vrše svoju patriotičku dužnost, ako zagovaraju svaki javni čin, koji je proti Hrvatskoj naperen, ma kako on bio po Hrvatsku ponizujući, ma kako on bio za Hrvatsku zlokoban, ma kako bio sramotan. Sam gosp. izvjestitelj, braneći zakonitost i korektnost ovog, po mom dubokom uvjerenju, falsuma, izvolio je, neznam pravo, da li ovdje ili u odborskih sjednica, spomenuti iskreno: ta mi jedan drugoga i onako uputiti nećemo, jedna stranka stoji naprama drugoj kao dva advokata, koji svaki stanovište svoje stranke brani. Naravska je pako stvar, i moja ujedno utjeha, da nijedan ni drugi advokat nebude drugomu sud izricao, suditi će nad jednim i nad drugim advokatom kompetentan sudac, a taj je, uz vlastitu savjest, bog i narod. Tu bi se usudio gospodina izvjestitelja spomenuti, povodom prispodobe ove s advokati, na možda ne posve trivialnu, ali sigurno istinitu pričicu. Pokojni odvjetnik Vrbančić pripoviedao mi je jednom, kako je zastupao kod sudišta svoju neku stranku. Kada je on svoju izjavu u sudbeni protokol izdiktirao, morao je medjutim njegov protivnik kolega nekamo otići, te zamoli Vrbančića: „Dragi brate, i onako je ta stvar moga klienta desperatna, ja moram otići, deder ti mjesto mene odmah izdiktiraj odgovor na svoje dokazivanje". Vrbančić iz kolegialnosti to učini i — izgubi parnicu. Nikada se nisam toliko srdio, reče mi, nego li kada sam dobio odsudu, koja se temeljila na razlozih, koje sam ja napisao od šale sam proti sebi. Zašto ja tu pričicu pripoviedam? — Ona je u savezu sa riečmi gosp. izvjestitelja.

U Hrvatskoj su bile dvie političke stranke, koje imaju svoje advokate, stranka unionistička i takozvana narodna, tobož antiunionistička.

Kad je god. 1868. unionistička stranka prevladala Hrvatsku, bio je najglasovitiji advokat proti ovoj stranci gosp. Josip Miškatović, zastupnik križki.

Predsjednik: Molim liepo, nije dozvoljeno u saboru menovati koga, da se čini predmetom primjetaba kojekakvih. Oprostite mi, ja toga dopustiti nemogu.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja molim visoko ovo predsjedničtvo, pošto on baš o meni govori, da izvoli govoriti, što ga je volja. (Glasovi: čujmo! čujmo!)

Fran Folnegović: Kako je on odriešito branio svoju stranku, kako bezobzirno udarao na unionističku, znamo svi. Gosp. izvjestitelj spomenuo je sam, da je on u duši ostao isti, da je hrvatski patriot kao što je onda bio.

Ja bih ga uvriedio, kad mu nebi toga vjerovao.

Medjutim on nije danas advokat narodne stranke, danas je on advokat unionističke stranke, makar se ona zvala tobož narodna stranka, jer danas stoji na programu, komu je temelj položila unionistička stranka u Hrvatskoj i to na njezinom programu bez ikakve primjetbe u podpunoj formi. Hoće li on plaidirati danas većom srećom za svoga protivnika, nego je prije plaidirao za svoje jednomišljenike, za narodnu stranku, povjest će suditi, a bog bi dao, da nebi sudila nepovoljno za njega, kao što će sigurno nepovoljno za hrvatski narod.

Ajdemo, gospodo, i dalje. Čini unionističke stranke, koji su bili tako užasno žigosani po političkih protivnicih, bili su manje više zlokobni za nas, ma bilo je činâ donekle i razložitih i opravdanih. Nu i ove i one, jednom rieči sve, što su takozvani magjaroni radili, bilo je za onda po narodnoj stranci žigosano kao izdaja, ili barem dokaz nerodoljublja njihova. Sad dozovimo si, gospodo, u pamet ono, što su oni u saboru zaključivali, pak ruku na dušu, ima li, i ako ima, izvolite navesti jedan jediti zaključak sabora Rauchovoga, koji bi se mogao nazvati tako crnom točkom u saborskom djelovanju hrvatskoga naroda, kakova je crna točka sadašnja razprava o fatalnom §. 66. nagodbe, crna zato, jer se je uspjehu razprave lahko domisliti.

I čudne li sudbine: on, koji je tako reći ex professo žigosao gotovom izdajom sve, što je došlo iz logora unionističkoga, a sve ono niti je tako fatalno niti sramotno po nas, kao zahtievano po vas priznanje zakonitosti ovoj „krpici" — on tu krpicu i njezinu pravu valjanost za danas ovdje brani!

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja ju nebranim.

Fran Folnegović: Težka je borba u ovoj stvari u saboru. Vi ste svi mogli opaziti svetčani ton presvietloga gosp. predstojnika unutarnjeg odjela, kojim je uveo diskusiu. Mogli ste opaziti, da je upravo nešto neobičnom svetčanosti, da nerečem prietnje, protivnim si političkim strankam doviknuo: manje laskajte ugledu Njeg. Veličanstva, a više za njega skrbite.

Zar se ovdje radi o ugledu Njeg. Veličanstva? Tko to tvrdi? Ovdje se radi samo i lih o ugledu naroda hrvatskoga.

Nitko od nas nije tvrdio ovdje, da je Njeg. Veličanstvo podpisalo krpu. A samo onaj, koji to tvrdi, on ruži ugled Njeg. Veličanstva. (Oduševljeni živio na ljevici.)

Onaj vladar, kojega je opreznost u podpisivanju daleko i obćenito poznata, nije mogao podpisati kao temeljni zakon narodu onu nagodu, za koju velite, da je u redu, ter ju niti danas nenastojite popraviti, što mi u ostalom niti žao nije. Svaki, kojemu je svejedno ovo vjerovati ili nevjerovati, koji je ovakovom strahotom, kakovoj u ustavnomu životu naroda primjera nema, za-

*

dovoljan, tobože samo zato, da se nebude krnjio ugled Njeg. Veličanstva, svakomu tomu dovikujem, da on time upravo ruši ugled Njeg. Veličanstva kod naroda, koji sjegurno zaslužuje ugled Njeg. Veličanstva, da se temeljni zakoni njegovi i bez obsjenjivanja stvaraju i u pristojnoj ter istinitoj slici izdavaju. Ja držim zato, da Njeg. Veličanstvo mora smatrati uvredom svojega veličanstvenog ugleda, ako se čast i dostojanstvo kojega njegovih naroda nogami gazi i ponizuje, kao što će se gaziti i poniziti s ovakovimi zaključci, kakve nam ovdje predlažete.

Ljuto se zamjerava s vladine strane izreci ovdje izušćenoj, da je kraj ovakovih pojava gotovo sramotno zvati se zastupnikom naroda u Hrvatskoj. Ja sam onaj „griešnik“, koji je to izustio, pak sada dodajem, da sam dobro promislio važnost onih rieči. A jesam li imao razloga ovako govoriti, sudite sami iz sliedećih činjenica:

Godine 1868., kada je bio hrvatskom saboru previšnji reskript o riečkih stvarih na prihvat predložen, nastojali su muževi, koji nisu bili sliepi sliedbenici vladajuće struje, imenice tadanja gg. zastupnici Jovan Živković, dr. Stojanović i dr. Brlić, sabor sklonuti, neka se u ovoj važnoj stvari neprenagljuje sa zaključkom, ter su i bojazan svoju temeljito obrazlagali. Ja bi rekao na onoj istoj stolici ili bar na onom istom mjestu, gdje danas sjedi gosp. barun Živković, sjedio je onda Robert pl. Zlatarović, i za umiriti hrvatski sabor, ter sklonuti ga, neka prihvati sadržaj reskripta, izjavio je Zlatarović onim istim autoritetom, kojim danas gosp. barun Živković govori, s onog mjesta u ime vlade: Sabor može mirne duše prihvatiti odmah sadržaj kraljevskoga reskripta o riečkom pitanju, pošto se neradi o tom, da se zakon gradi, nego da se jednostavna kraljevska propozicija prihvati, za da se tim omogući uspjeh daljnjem ugovaranju glede Rieke. Danas, gospodo, sa one iste stolice govori onim istim autoritetom u ime vlade onoga istoga vladara, u onoj istoj stvari, član vlade zastupstvu istoga onoga naroda: Prihvatom one propozicije kraljevske imao se je graditi zakon glede Rieke, taj novi zakon došao je na krpicu i zato ona krpica nije falsifikat! Kada se dakle zastupstvu naroda s jednog te istog mjesta u tako kratko vrieme u ime vlade ovakove dvie kontradiktorne izjave smjelo u lice bacaju, nije li to najužasnija situacija za zastupnika, koji ima iskru, nevelim otačbeničkoga, nego samo ljudskoga ponosa. Svemu zlu, gospodo, koje nas tare, krivi smo si sami. Svemu zlu, pod kojim Hrvatska propada, krive su njezine vlade. Pak sada u ovoj užasnoj situaciji, u kojoj se svaki čas izazivlje autoritet krune, nije kruna, nije posvećeni vladar krivac, nego su krivi oni zlokobni ljudi, koji za dokazati se tobož zaslužnimi za Njeg. Veličanstvo i za steći časti i vlasti, nisu se žacali počiniti najružniji atentat na državno pravo jednoga naroda, kakova jošte povjest ljudska zabilježila nije. To da je malenkost, gospodo? Niti onaj sabor, kojega se sadanji gosp. izvjestitelj kao ondašnji publicista nije mogao dosta nažigosati sa nepatriotičnosti i potištenosti, niti onaj sabor nebi nikada bio prihvatio u zakonu passus onaj, kojega danas na krpi napisana, a nikada prihvaćena, vi zakonom proglašujete. Zar bi inače govorio bio Robert Zlatarović onomu saboru u vladino ime: „neradi se tu o stvaranju zakona“, nego, jer je znao, da se ni onaj pitomi sabor nebi inače usudio prihvatiti kraljevske propozicije. Ona vlada se je poslužila evo očevidno s onom fintom, da zavede sabor i hrvatski narod, onaj sabor dao se je sbilja i zavesti vladi, a vi hoćete svojim ovim predlogom onu prevaru danas jednostavno bez ikakove primjetbe ili ograde u ime prevarena naroda sankcionirati. (Silna uzrujanost u saboru i na galerijah.)

Predsjednik (zvoni): Izvolite se moderirati s vašimi izrazi. Ovakove izraze možete govoriti u kavani, a ne u saboru. Molim liepo.

Fran Folnegović: Presvietli gospodine predsjedniče ja primam vašu opomenu sa štovanjem, koje zaslužuje ali ćete mi dopustiti, vi, koji poznajete bolje od mene javni život naroda evropejskih, da nije valjda nikada bilo pred ma kojim saborom ovako fatalne stvari na dnevnom redu, za koju se parlamentarni izrazi mogu vrlo težko naći.

Predsjednik: Ja mislim, da ću vam poslužiti, kada prekinem vaš govor, pošto je sada vrieme za interpelacije a za njimi nastavit ćete svoj govor.

Interpelacije počimlju.

Rieč ima nar. zast. g. Zindl, da stavi interpelaciju.

(Predsjedničko mjesto zauze prvi sab. podpredsjednik dr. Josip pl. Vuščić.)

Ante Zindl: Visoki sabore! Dokazano je i svestrano poznato, kako rieka Drava svojim neuredjenim tokom navaljuje sad na jednu sad na drugu stranu obale, kako n[illegible] stotine rali zemlje podrovava i na sve krajeve raznaša — Tako je u posliednje vrieme navalila rieka Drava n[illegible] posjed vlastelinstva dardanskog, te je i tu više stotin[illegible] rali zemlje odronila i progutala. Nu dotično vlastelinstvo da se oslobodi još većega zla i štete, već je od nekolik[illegible] godina oko toga nastojalo, da se izvodi dravski proko[illegible] na desnoj strani obale, i to kroz posjed žiteljstva pod[illegible]gajačkog, te je zbilja i visoka država na to pristala. N[illegible] pošto je pomenuto vlastelinstvo obreklo u tu svrhu po[illegible]trebno zemljište, s toga je nastalo dogovaranje izmedj[illegible] vlastelinstva dardanskog i žiteljstva podgajačkog u svrh[illegible] promjene zemalja. I za da se takova što sigurnije izves[illegible] uzmogne, pozvano je, po želji vlastelinstva dardansko[illegible] zastupstvo i žiteljstvo pomenute obćine, te je pod predsj[illegible]danjem samog velevriednog vrhovnog župana osiečkog [illegible] tu svrhu povedena razprava. Tom sgodom je u nače[illegible] promjena prihvaćena s jedne i s druge strane, te je u to[illegible] smislu zapisnički zaključak stvoren i svestrano podpisa[illegible] Iza kako je taj zaključak stvoren i prihvaćen, uputi[illegible] se povjerenstvo na lice mjesta i označilo pravac, koji[illegible]

›i se imao taj prokop izvesti. I za kratko vrieme je taj ›osao preduzet i već u godini 1879. izveden, premda ıije promjena izvedena, niti je u tu svrhu upotrebljeno ;emljište ma s koje strane procienjeno i odštećeno. Ne ;amo što nije ta zemlja procienjena i odkupljena, već ti judi kroz dvie godine za kakovih 67 rali zemlje u zanan porez plaćati moraju. — Uz to je, gospodo, taj pro:op u velikoj dolini izveden, te je posjed toga naroda ada velikoj poplavi izvržen. I već u prošloj godini je :roz taj nesretni kanal kakovih 700 rali zemlje poplavjeno.

Ja, gospodo, neću ovdje na daleko i široko iztraživati la li je na temelju postojećeg zakona takov postupak ›pravdan, — to prepuštam sudu ove visoke kuće. Nu ipak nislim, da se u ustavnoj i naprednoj državi takova šta ıebi dogoditi smjelo, — i s toga stavljam na visoku kr. em. vladu sliedeće pitanje:

1. Je li vis. kr. zem. vladi poznato, da je kroz pojed obćine podgajačke u podžupaniji osiečkoj izveden lravski prokop, da je naime zemlja u tu svrhu bez svake ›dštete oduzeta?

2. Ako jest, kani li visoka kr. zem. vlada posredovati, a se dotičnim posjednikom oduzete zemlje što prije odtete ili načelno prihvaćena promjena zemlje sa vlastenstvom dardanskim provede, i za te zemlje nepravedni orez povrati, a propisani briše.

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zaisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima g. Zindl, da stavi drugu interpelaciju.

Ante Zindl: Visoki sabore! Prije nekoliko dana mao sam čast u ovoj vis. kući naglasiti, kako je rieka ›rava od obćinskog pašnjaka sv. gjuragjskog i črnkoačkog kakovih 4 do 5 stotina rali zemlje odronila i rogutala. To je, gospodo, veliki udarac po onaj narod, im većma, što su mu sesionalne zemlje na male čestice a daleko i široko porazbacane, te je tako racionalno bradjivanje i gospodarenje i uz najizvrstnije gospodartveno znanje onemogućeno. Ti ljudi nisu u stanju, da : takovih razciepkanih zemalja pravu korist crpe i užiaju, polovina i više zemalja leži na ugaru, za koje naod u zaman porez plaćati mora. Tu, gospodo, o sijanju epe, krumpira ili druge kakove okopavine, o sijanju jeteline ili druge kakove krme nema niti razgovora. Uz › su, gospodo, tamošnje zemlje podkisu i poplavi u toko izvržene, da tu ni najobiljnije gnojenje ne pomaže.

Dakle ti ljudi nisu u stanju niti toliko hrane pro:vadjati, koliko im je za svakdanji život od potrebe; s ›ga se taj narod ponajglavnije s odgojivanjem marve aviti mora. I vjerujte, gospodo, ako i ono malo marve, to no u narodu još ima, ponestane, tada neće u stanju iti posjednici niti najmanje svojoj poreznoj dužnosti zaovoljiti. Morati će se izseliti.

U ostalom, gospodo, sudbini, koja svojim naravnim ekom izvire, koja naime uslied providnosti božje nastaje, nemože se nitko oteti; i tako bi, gospodo, onaj kukavan narod kako tako pregorio onaj zanj znameniti zemljištni gubitak, — ali nikako pregorjeti i preboljeti ne može groznu nepravdu, koja mu se nanaša time, što se već kakovih 10, 15 i više godina nepravedno propisuje i nesmiljeno utjeruje porez na zemlju, dotično na pašnjak, kojeg više ne uživaju i koji više ne postoji.

Visoki sabore! Pošto su sve tužbe i jadikovke u tom pogledu ostale glas vapijućega u pustinji, s toga sam si smatrao za dužnost, da tu nevolju i nepravdu u ovoj vis. kući na javu iznesem, te se nadam, da će naša vis. kr. zem. vlada, kojoj dobrobit naše domovine u obće na srcu leži, nastojati, da se takovoj nepravdi na put stane, da se naime nepravedno uplaćeni porez povrati, a za tekuću godinu propisani briše. To su, vis. sabore, razlozi, koji me ponukaše, da na vis. kr. zem. vladu stavim sliedeće pitanje:

1. Je li vis. kr. zem. vladi poznato, da je rieka Drava od pašnjaka obćine sv. gjuragjske i černkovačke više stotina rali zemlje odronila i progutala, — i da žiteljstvo tih obćina već 10 do 15 godina porez plaća za zemlju, koju više ne posjeduje?

2. Ako nije poznato, kani li vis. kr. zem. vlada po svojih vještacih povjerenstveno izviditi i konstatirati dati, kolika površina je taktično odplavljena, — i tada kod mjerodavnog mjesta tamo djelovati, da se nepravedno uplaćeni porez povrati, dotično porezna dužnost na još postojeći pašnjak za buduće godine u račun uzme, a za tekuću godinu propisani porez briše?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima nar. zastupnik g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Fran Folnegović: Visoki sabore! Kada se je razpravljalo u magjarskom saboru o provedbi zakonskog članka, kojim se uvadja porez u Hrvatskoj i Ugarskoj na slador, kavu i na pivo, ustao je proti tomu zakonu jedan od najumnijih državnika ne samo magjarskih nego i austrijskih, barun Sennyey — ja to zato kažem, jer kada bi ja to izrekao, kazali bi, da su to fraze — ustao je, kako rekoh, i kazao o tom porezu, da je veksatorne naravi, i već radi toga da bi se morao odstraniti. Ja ne znam, u kakvoj su situaciji gospoda u Ugarskoj u tome pogledu, nego dobivam iz Hrvatske glasove takove, da si čovjek za temeljitu tvrdnju baruna Sennyeya nemože povoljnije željeti. U gradu Senju zahtievala se je po provedbenoj naredbi najprije nagodba izmedju gradskog poglavarstva i ravnateljstva financija. Ta nagodba nije pošla za rukom, i to ne uslied krivnje žiteljstva grada ili interesenta senjskih nego uslied krivnje oblasti. U čitavoj Magjarskoj i u samom Zagrebu uzeli su, koliko se popriečno potroši na godinu, pak su sračunali, koliko odpada na svaku godinu, te se je prema tomu u Zagrebu sporazumak polučio, kao što se je, kako čitam, taj sporazumak

u cieloj Magjarskoj prilično polučio. U Senju nisu mogli nikako pristati na manje, nego su nudili, i to čini diferenciju od kakovih blizu hiljade forinti. Ali nije to samo bilo, nego se povrh toga zahtjeva od senjskog gradjanstva, da trgovci plaćaju porez za vas trgovački promet, koji ne samo da ide u okolicu senjsku i pograničnu krajinu, nego i koji ide u Baćku i kvarnerske otoke, i izdala se je odluka, da ima grad Senj za godinu 1881. u ime toga poreza financ. ravnateljstvu 6617 for. platiti i kazano je u odgovoru gradskom poglavarstvu, da imade odmah ostatak za mjesece travanj i svibanj položiti, a ostalo da imade svaki mjesec obročno u carinsku kasu poslati. Gradska je kasa u Senju siromašna. Ona nema nikada više od 1400 for., pak bi morala na jedan put vas taj novac, koji se od nje zahtieva, smoći. Ne samo to, nego su oni, gradsko poglavarstvo, trgovačka komora i zastupstvo, remonstrirali i obratili se na ministarstvo financija i na svietloga bana dokazivajuć, da će sitna trgovina, i onako loša, na ništa spasti i grad Senj, koji od trgovine živi, upropastiti, pak do dan danas nema odgovora. Oni su kazali: Evo vam, gospodo, ocarinarite svu našu robu, kada dodje u Senj, i odmjeriti nam polag toga porez, koji na nas spada, pak ćemo mi platiti, a vi nas onda nemate za to dalje bantovati, kada mi robu izvan grada pošaljemo. Je li može biti poštenija, koristnija, pravednija ponuda od ove? Je li može biti ponude bolje i posve izvedive, nego li je ova, kada je tamo carinara, entrepot i toliko financ. organa, da će imati polovicu glasova kod budućih izbora. (Smieh.) Zašto se bar taj opravdani zahtjev gradjanstva uvažiti nemože. Medjutim oni su danas konfiscirali prihod kod gradske daće, a rezultal tomu biti će taj, da neće imati tko kod gradskog poglavarstva služit, kada ono nije kadro činovnike i učitelje plaćati. Dapače je jedan od trgovaca senjskih, kada je dobio odluku, da ima 2600 for. plaćati, obustavio od onog dana trgovanje sa kolonijalnom robom i ostavio trgovinu. Kada bi čovjek bio zloban, morao bi misliti, da se sistematički gleda ubiti svaka trgovina, koja nije na Rieci. Držim, da je moja interpelacija i zato opravdana na svietloga bana, jer je dužna vlada brinuti se za municipij, kada mu se ovako sav prihod oduzimlje, da bar nekako eksistira.

Interpelacija glasi ovako (čita):

„Je li preuzvišenost Vaša za obranu zakonitosti i municipalne autonomije preduzela kakove mjere povodom predstavke grada Senja, podastrte preuzvišenosti Vašoj uslied nepravedno odmjerenog za stanovničtvo senjsko poreza na kavu, slador i pivo, ter povodom tim, što je municipiju senjskom za taj porez po financijalnih organih zaplienjen gradski prihod, uslied čega sama uprava gradska zapeti mora?

Ako jest: kakovim uspjehom?“

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima nadalje g. zast. Brandtner, da stavi inte[r]pelaciju.

Pavao Brandtner: Visoki sabore! Sličnu interp[e]laciju stavio je već štovani zastupnik Ljudevit Ožegovi[ć], ali sa drugoga gledišta, gledišta naime, kada se je im[e]novao financijalnim ravnateljem u Zagrebu g. David, [d]a s ovim imenovanjem će Magjari već gledati, da bude š[to] više magjarskik činovnika. I moja interpelacija ide z[a] tim, da se zaprieči to, jer su Magjari, ili bolje rek[u] ugarsko magjarsko financijalno ministarstvo, jer je izda[lo] naredbu, da se nesmiju iz drugog učilišta namještati šu[]mari nego iz šumarskog učilišta u Šemnici.

Interpelacija glasi ovako (čita):

„S razloga, što se na kr. šumarsko učilište u Kr[i]ževcih puno troši;

s razloga, što roditelji i sa svoje strane mnogo tro[še] na svoju djecu, koja se posvećuju šumarskoj struci;

s razloga, što naša mladež nemože nigdje nalaz[iti] kod kr. šumarskih ureda na zemljištu hrvatskom obst[o]jećih svoga namještenja, što je kr. ug. financijalno m[i]nistarstvo izdalo naredbu, po kojoj se na kr. drž. š[u]marskih uredih imadu namještati samo oni mladići, k[oji] su izvršili šumarski tečaj na kr. državnom šumarsko[m] učilištu u Šemnici;

s razloga, što je kr. financ. ravnateljstvo g. 187[.] razpisalo natječaj za dva mjesta šumarska kod kr. š[u]marskoga ureda u Bjelovaru i Fužini, što su doma[ći] sinovi za ta mjesta molili, a vraćene su jim molben[e] s riešenjem: „da do popunjenja zamoljenih mjesta doš[lo] nije“;

s razloga, što je malo za tim isto kr. financ. ra[v]nateljstvo dva vježbenike, korenita Magjara, bez natj[e]čaja imenovalo na kr. šumarskom uredu u Bjelovaru [i] Fužini;

s razloga, što će po takovu postupanju naše kr. š[u]marsko učilište u Križevcih izlišno biti;

s razloga, što će Krajina doskora biti utjelovljen[a] materi zemlji, to će po gornjem postupanju šumarstvo opeta doći u magjarske ruke, te ćemo imati preko pol[o]vice za šumare gole Magjare;

s razloga, što se takav postupak protivi jasnom slovu §. 46. nagoobenoga zakona, koji veli: „da će sr[e]dišnja vlada one svoje organe, koji će u obsegu kr[a]ljevina ovih uredovati obzirom na potrebitu strukovn[u] vještinu, u koliko to samo moguće bude, imenovati i[z] medju domaćih sinova kraljevina Dalmacije, Hrvatske [i] Slavonije“;

s razloga, kako će ti činovnici iz Šemnice adov[o]ljiti §. 57. iste nagode, kojim se ustanovljuje, „da [je] službeni jezih hrvatski“ — a oni ni jedne rieči hrvats[ki] neznadu.

Napokon

s razloga, da se ta protuzakonitost i nepravda uklon[i] te u buduće domaći sinovi u šumarskoj službi u kraljevi[nah]

Hrvatskoj namještaju, stavljam na preuzv. g. bana sliedeću interpelaciju:

Je li preuzvišenosti Vašoj poznato, da je kr. ugar. ministarstvo financija izdalo naredbu, uslied koje se samo oni, koji su svršili šumarske nauke u Šemnici, smiju namjestiti u Hrvatskoj kod kr. šumarskih ureda, koji padaju pod isto ministarstvo, te je prema tomu imenovalo bez natječaja dva korenita Magjara šumari?

Ako li je to preuzvišenosti Vašoj poznato, čim opravdava taj postupak kr. ug. ministarstva financija, da se domaći sinovi, svršivši nauke na drugih šumarskih zavodih, nenamještaju u vlastitoj zemlji? U protivnom slučaju, nije li to Vašoj preuzvišenosti poznato, kako je moglo kr. ug. ministarstvo financija proti javnomu slovu nagode §. 45., 46., 57. takovu naredbu izdati, te tako bezobzirno postupati?

Što kani Vaša preuzvišenost u tom obziru učiniti?"

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Interpelacije su sve za danas izcrpljene.

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: U sjednici držanoj dne 6. o. mj. stavio je gosp. barun Zmajić sliedeću interpelaciju:

„S razloga, što će se na Rieci na 15. listopada t. g. otvoriti trgovačka akademija, i to u istih onih prostorijah, u kojih se sada nalazi hrvatska gimnazija;

s razloga, što se pogovara, da su u pogledu odstupljenja rečene sgrade u tu svrhu sporazumne obje vlade, ugarska naime i hrvatska;

s razloga, što bi, ako li je tomu u istinu tako, valjalo za vremena pobrinuti se za drugu prikladnu sgradu; čast mi je upitati Vašu preuzvišenost, da li su spomenuti glasovi istiniti, a ako jesu, je li se visoka vlada pobrinula za druge prostorije, i što je u to ime ir polučeno?

Kada je zemaljskoj vladi bilo dojavljeno, da se u onih prostorijah sgrade, gdje se nalazi sada hrvatska gimnazija, namjerava otvoriti trgovačka akademija već 15. oktobra t. g., stavila se je zemaljska vlada u dogovaranje sa g. ministrom-predsjednikom ugarskim, da se riši to pitanje. Bio uspjeh tih dogovaranja, koji mu drago, zemaljska vlada osigurati će u svakom slučaju ostanak hrvatskoj gimnaziji u gradu Rieci. (Živio!)

Predsjednik: Zadovoljava li se gosp. interpelant tim odgovorom vis. vlade?

Bartol barun **Zmajić**: Zadovoljavam se podpunoma.

Prima li visoka kuća ovaj odgovor visoke vlade na znanje?

(Prima se.)

Dnevni je red za interpelacije izcrpljen, i time se nalazi opet na nastavak debate na dnevnom redu stojeće.

Rieč ima nar. zastupnik g. Folnegović, da nastavi svoj prekinuti govor.

Fran Folnegović (nastavlja govor): Presviet zastupnik vlade požalio je da danas nema u sabornici svih župana i svih velikaša, pa da svi skupa u njegovoj nazočnosti pozakone akt, č in ovaj, komu ja opet velim, nema primjera u parlamentarnom životu ikojega naroda.

Ja držim, da ovaj zahtjev g. baruna nije opravdan, pače, ja bi rekao, da je gotovo bezdušan. Stvari vlade, gospodo, nebi tim posve ništa više koristilo, da li jednoglasno čitav i podpun sabor zaključi, da je ovaj postupak zakonit ili da se to zaključi s jednim glasom većine, zaključak bo imao bi jednaku obvezatnu moć. A kad je tako, nije li bezdušno željeti ili zahtievati, da cielokupno zastupstvo ter svi velikaši ovdje glasuju za akt, kojim bi i narod svoj i sami sebe ovako duboko ponizili, do kojeg poniženja, presvietlom zastupniku vlade nije valjda toliko ležeće.

Ako se čovjek malko zamisli u onu eru od g. 1868. pak si u pamet vrgne današnju debatu, morao bio mu gotovo razum sustati. Kada je naime kraljevska propozicija glede Rieke u hrvatskom saboru bila pročitana, ter, opetujem, uslied vladine izjave, da se nesmiera stvoriti zakon, bila prihvaćena, bio je onaj prihvat na znanje svietloj kruni stavljen, a zatim je bio izabran odbor kraljevinski za riečke stvari.

Taj odbor počeo je diskusiju na temelju te propozicije kraljevske s ugarskim odborom odnosno s deputacijom riečkom. Ti dogovori nisu našli žudjena uspjeha. Naš odbor je o tom podnio propisano izviešće hrvatskomu saboru. Hrvatski je sabor o izviešću kraljevinskog odbora razpravljao, ter napokon usvojio zaključak predložen po zastupniku Šimi Filipoviću, kojim se ovlaštuje vlada, pošto sporazumak glede Rieke nije bio uglavljen, da ima pravo administrativnim putem uvesti odnosne naredbe i propise glede uprave na Rieci zajedno sa magjarskom vladom, „ali bez povrede prirodnog i historičkog prava Hrvatske na Rieku". Kada bi sabor bio inartikulirao zaključak, da je Rieka „separatum sacrae regni coronae adnexum corpus" — što se u onom zaključku dakako ni nespominje, što bi bio mislio usvojiv Filipovićev predlog? No Hrvatska se nije nikad zakonito odrekla Rieke, hrvatski sabor nije nikad hotio uzakoniti toliko put nudjeni mu pasus, da je Rieka separatum sacrae coronae adnexum corpus, na to nije izrično privolio nikoji sabor, pak ni onaj od g. 1868. ovaj već ni za to ne, jer bi iza toga prihvat Filipovićeva predloga bio sljeparija najprostije i najnedostojnije vrsti.

Na ovo vas sjetih zato, da i s te strane vidit u kakovu užasnu situaciju dovodite narod priznanjem zakonitosti onoj fatalnoj krpici.

Prije nego završim, osvrnuti ću se još na govor jednog člana ove visoke kuće, taj je jučer mene bar, veoma ugodno iznenadio s jednom svojom izrekom. Mislim na rieči presvietlog g. grofa Sermagea.

Riedko se, gospodo, čuje, ja se pače i nesjećam, da su se u hrvatskoj sabornici iz ustiju jednog velikaša čule rieči: „dužnost naša, pače i dužnost monarhije neka bude čuvati prava Hrvatom i u Istri i u Dalmaciji i na Rieci". Mislim, da sam ovako dobro shvatio jučerašnju besjedu presvietloga gospodina.

Veseli me, što vidim da ovakovo uvjerenje počimlje prodirati i u krugove hrvatske aristokracije, koja je dosele žaliboże vrlo malo smisla za ovu veliku istinu pokazivala.

Ako gosp. grof nije one svoje rieči tek na lahku ruku izustio, što se kraj njegove zbiljnosti neda pomisliti, onda mi neka dozvoli jednako ozbiljno na to izjaviti sliedeće:

Ako nije dosada hrvatski živalj našao u Austro-Ungariji ni onoliko zaštite, koliku pita sam zdravo shvaćeni interes monarkije, pače ako se razvitku ovoga življa sustavno zaprieke stavljaju, krive su tomu manje više sve dosadanje vlade. A sve te vlade bile su podržavane i podupirane nad narodi po našoj aristokraciji, po drugovih presvietloga gospodina govornika. Dok se inteligencija hrvatska trudi prokrčiti put knjizi hrvatskoj u daljnji koji ogranak hrvatskoga naroda, gleda se to silnim nepovjerenjem, a često to vlade i zapriečuju. Kada se otačbenici hrvatski potrude narodu predočiti prieku potrebu i nedvojbeno pravo na njegovo ujedinjenje, to se žigoše kao neki panslavizam. Svim tim predsudam mogli bi jedino hrvatski velikaši brzo i uspješno na put stati. Do danas oni ne samo toga nečine nego oni te predsude sami podržavaju nad nami. Pače same one rieči presv. gospodina, prem da su tako jasne i opravdane, da ih je izustio u saboru koji od nas nearistokrata, bile bi, recimo „Pester Lloydu" dokaz panslavističke, ugarskoj neprijateljske struje u Hrvatskoj. Ja se pače i za samoga g. grofa bojim, da će radi onih svojih rieči kod svojih peštanskih prijatelja zlo proći.

Presvietli gospodin grof pokazao je izvan sabornice puno volje za predočiti narodu kukavštinu njegove sadanje situacije, naslikav mu vjerno nevolje materijalne pod kojimi propada. Mnogo to vriedi, ako ovako otvara oči narodu čovjek, koga pri tom nemože povriediti žalac sumnjičenja, a kojega slikanje se ipak temelji na skupo plaćenom izkustvu. Ali zašto on sveudilj sustaje na pol puta? Zašto nedovodi svoje parlamentarno djelovanje u sklad sa svojimi liberalnimi enuncijami? Zašto pače podupire sa svojimi drugovi tako žilavo onaj sustav nad Hrvatskom, kojega pogubnost nam sam živo i drastično slikati umije? Ovomu našemu rapidnomu propadanju neće, nemogu pomoći nikakova paliativna sredstva, kojimi se jedino kod nas kadšto pokusi grade. Ja se nadam, da i g. grof dolazi do toga uvjerenja, i zato me obradovala njegova rieč, premda izušćena za obranu zle stvari. Nadam se da dolazi vrieme kada će i velikaši hrvatski uviditi spas svoj i naroda svoga u političkoj maximi: Ugrin u Ugarskoj svoj, a Hrvat u Hrvatskoj svoj i te onda dobri uzdani prijatelji!

Da to vrieme nije jur danas nastalo, možda glavni uzrok, što si hrvatska sviest nije protrla put dvorane naših velikaša, što se u njih nije osjećala p treba raditi za životne interese naroda.

Stjepan Josipović: Molim dnevni red.

Fran Folnegović: Je li i gospodin Josipović pre sjednik.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo! Ako o predsje niku želite čuti, ja ću vam kazati. U nijednom sabo svieta nesmi si jedan član sabora arrogirati kritiku vrh pojedinog člana sabora. Vi to možete pisati u uvodn člancih, u feuilletonih; ali ovako u sabornici govoriti, ne, to je nešto neobična. Ja vas liepo molim da prest nete govoriti. Izvolite govoriti o predmetu.

Fran Folnegović: Mislio sam, da je visoko pre sjedničtvo bar s ovim dielom mojega govora najzad voljnije (Predsjednik: Baš nisam), jer je takovim tono zadahnut, da neizražava ništa drugo nego li želju, liepe rieči izušćene jučer ovdje po ozbiljnu čovjeku r ostanu tek časovite fraze. Time sam, gospodo, svršio.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kotur.

Vaso Kotur: Pošto su dosada sve obstojeće po tičke stranke u ovom vis. saboru u dosta obsežnoj mj govorile i naznačile svoje stanovište i svoje nazore, sam ja uvjeren, da nitko od vas nije znati željan, što o njih sudim, ali pošto ja nemam sreću niti čast nijedr postojećoj stranci pripadati, a imadem obzira jedino r pram mojim izbornikom, koji su mene odlikovali svoj povjerenjem, to si smatram za dužnost prema mojim računa, a ne napram vam, kojim bi dodijavao, nego ka rekoh, samo obzirom napram biračem mojim moje s novište u kratko precizirati, a to je to, da ću ja glas vati sa riečju „da" za predlog odbora, a to bi dovolj bilo i nebi trebalo, da se dignem i poveden rieč, pošto je moguće, da ja prije, nego li dodjem do to položaja, da izgovorim riečcu „da", umrem, te bi ta ostavio u dvojbi svoje birače, što ja o tom predm mislim, pošto se u ovoj vis. kući od novijega vreme nastoji osobito, da se apostrofira patriotizam pojedir članova ovoga sabora, pak da se potvaraju članovi o vis. kuće s nepatriotizma, s toga, gospodo, ja sam smatrao za dužnost poprimiti rieč, pa ću i razlog nave zašto ću ja glasovati, jer bi moguće bilo, da ja pr umrem i da ovdje negovorim o razlogu.

Razlog, zašto ću glasovati za predlog odbora, e suvišan! Razlog jest taj, što sam ja uvjeren, da to n falsifikat, i ja sam imao priliku sebe dobro uvjeriti, a to nije falsifikat. Ja ću glasovati za predlog odbora, a svakomu stoji prosto imati protivno mnienje. Nijed član, nijedna stranka nema prava dvojiti i posumnjat moj patriotizam, zato ću glasovati za predlog odbo. (Živio na desnici i u središtu.)

Govorilo se je u sabornici o ljudskom ponosu, govorilo se o programu unionističke stranke, koji program sada izvadja narodna stranka. Ovo su naravne posliedice javnoga života, to su posliedice naravne.

Ja sam baštinik moga otca, pak se dičim, da sam kao i ona narodna stranka baštinik nagodbenoga zakona od godine 1868.

Mi smo se borili kao ljudi, mi smo imali povoda, er smo mislili, da su neke ustanove dobre, a vam prosto stoji boriti se proti ovoj nagodbi, koja postoji; stoji prosto hrvatskomu narodu posve novu stranku stvoriti, ali, gospodo, ljudi, koji su na političkom polju radili, ljudi, koji su radili dobro i zlo, i isti ljudi, koji su bili žigosani skupa sa mnom od g. dra. Starčevića od stranke prava, koja je jedina dosljedna sebi ostala, sti ti ljudi neimadu prava protiviti se onomu, što su ni branili kroz sedam godina, što je ban Mažuranić bio.

Ja, gospodo moja, pošto sbilja mislim, da ću do utra ili večeras, dok bude glasovanje, umrieti, to, da nadu moji izbornici, izjavljujem, da ću glasovati sa da" i time ja prestajem.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč prijavio ije, rieč ima protupredlagatelj g. Mrazović.

Matija Mrazović: Vis. sabore! Ja sam bio tako sretan, a su me nekoja gospoda predgovornici apostrofirali različitom prilikom i različitim povodom. Nisam imao sreću, a bi bio branjen po gosp. predsjedniku, kao što su ruga gospoda članovi sretni bili. U ostalom ja neću sada flektirati na te apostrofacije, naročito na onu g. Miškatoća, koja se odnosi na dvie adrese i na oktroirani izorni red, jer držim, da prispodoba medju današnjim tanjem, koje stoji na dnevnom redu, u koliko tu dolazi pitanje kruna, i medju dogodjaji od prošlih godina, ıda su se dvie adrese primile po Njeg. Veličanstvu, i da je Njeg. Veličanstvo u punomoći svojoj i punovlasti dobro pronašlo oktroirati izborni red, čini mi se, ovi učajevi ni najmanje ne mogu se uzporediti, jer je ondje ilja od vlasti i punovlasti zavisilo primiti ili neprimiti dnu ili drugu adresu i za prelazno doba stvoriti ili stvoriti, oktroirati izborni red. A niti u načinu postupka prispodoba nije moguća, jer je vladalac otvoreno zao: „Ja primam i ovu drugu adresu", i rekao je: a držim za nuždno, da se ustanova u zakon uvede", oprem sabor nije votirao. U današnjem pako slučaju, oja gospodo, pita se, je li s voljom Njeg. Veličanstva ovu izpravu, koja se nagodba zove, §. 66. došao ako, kako ga čitamo unutri? Ovo je velika razlika.

Drugi gospodin, prečastni Vučetić, imao je dobrotu postrofirati, da sam ja znao 12 godina za falsifikat, i što nisam to izneo. Ja neznam, odkuda zna g. Vučetić, iko godina ja baš znam? Ja znam, koliko i svatko dgi, koji je slušao i zna čitati, jer će svaki naći u evniku od g. 1868., gdje je prvi g. dr. Brlić nazvao falsifikatom, i mogo je svaki onaj čuti, koji je slučajno bio u sabornici. Ja ću kazati prečastnomu gospodinu, da sbilja nisam znao za taj falsifikat sve do par godina, jer nisam imao prilike ovu izpravu vidjeti u originalu kao što u odboru sada i jednom prilikom, takodjer prilikom, koja nespada ovamo. Gdje sam bio, zašto ja onda nisam napomenuo, to su razlozi, koje će sva stranka, kojoj sam ja pripadao, isto tako dobro znati kao što i ja, jer je već u stranci o tom falsifikatu povedena rieč bila i zaključeno, da se to pitanje nema zaoštriti iz razlogâ, koje sam ja imao čast u sadašnjem odboru navesti. Razlog je bio naprosto taj, što se je držalo, da netreba ovog pitanja zaoštriti u nevrieme. Ali je danas, moja gospodo, hotili mi to ili ne hotili, zaoštreno to pitanje od druguda proti volji našoj. Nezavisi od nas, i proti volji našoj zaoštreno je od strane samog grada Rieke; zaoštreno je od vlade ugarske; zaoštreno je o činih onih, o kojih se je ovdje razpravljalo u ono doba. — U ostalom ovo budi samo mimogred rečeno, odnosi se na moj položaj u ovom pitanju, a ne na samu stvar. O samoj stvari govoreć, moram priznati, da nisam nikada bio tako duboko uvjeren, da je §. 66. onim sadržajem, koji se nalazi na priliepljenoj krpi, falsifikat, nikada nisam tako duboko o tom bio uvjeren, kao što me je danas uvjerio g. presvietli predstojnik Živković.

Kako se sjeća vis. sabor, presvietli g. naveo je naročito i vrieme i mjesto, kada je ovaj §. formuliran, čini mi se 16. ili 17. studenoga u ugarskom saboru. Dakle znade se, tko ga je formulirao i gdje je formuliran. Pošto je pako ovdje dokazano, da je Njegovo Veličanstvo nagodbenu izpravu potvrdilo i svojim previšnjim podpisom uresilo već 8. studenoga, dakle prije, nego je ona krpa došla u izpravu, to je bezdvojbeno, da je bez privole Njeg. Veličanstva krpa došla na izpravu. Ali negledeć na to, presvietli će gospodin priznati, a dokazano je saborskimi spisi, da sabor hrvatski nikada nije imao priliku od teksta §. 66. onako, kako se nalazi, razpravljati, nikada povoda i prilike o njemu zaključak praviti.

Ako je dakle to sve dokazano, to je ovaj tekst, uvršten u izpravu, bilo to krpica ili krpetina, na svaki način falsifikat, jer nesadržaje, i to zakonitim načinom izraženu volju zakonodavnog tiela hrvatskog.

Pošto dakle nije moguće, da je Njeg. Veličanstvo poslije podpisa dopustilo, da se ova krpica priljepi; pošto je očevidno iz samih spisa saborskih, da hrvatski sabor nikada nije na ovu formulu pristao, kojom je §. 66. formuliran, to je bezdvojbeno, da je §. 66. u ovom kontekstu, kako se nalazi u službenom izdanju, neredovito došao u zbirku zakona, da nesadržaje ujedinjenu volju narodnog zastupstva i krune, da je dakle falsum.

Ovo bi se moglo kazat: jest pogrieška u formi, kao što su rekla nekoja gospoda, da je to neobična forma samo, i da zato još nije falsum, već da sadržaj odgovara sjedinjenoj volji krune i zastupstva. Ja kažem, da ne-

odgovara volji Njegovog Veličanstva, jer je volja Njegovog Veličanstva naprama saboru hrvatskomu u previšnjem reskriptu od 8. studenoga izražena.

Medju ostalimi bitnimi stvarmi, koje se bitno razlikuju od konteksta današnjeg §. 66., kaže se u tom previšnjem reskriptu: „predaje se i poziva sabor hrvatski" i veli se, „da će pozvati sabor ugarski", da ovi sabori, uz sudjelovanje zastupstva, imadu riečko ovo pitanje riešavati. Po sadašnjem sadržaju §. 66. govori se drugim načinom, koji je za pravo Hrvatske upravo poguban. Govori se naime u §. 66., da se ima ovo pitanje razpravljati u odborih, medju odborom ugarskim i hrvatskim i grada Rieke.

Moja gospodo! Vi ćete mi dozvoliti, da je ovo bar velika i bitna razlika medju kraljevskim reskriptom i tekstom sadašnjeg zakona, jer se je ovdje grad Rieka u paralelu i paritet stavila saborom, što u previšnjem reskriptu nije bilo mišljeno niti izrečeno.

Ja dakle i po samom sadržaju velim, da volja Njeg. Veličanstva i volja sabora hrvatskoga nesadržaje u kontekstu zakona §. 66. onako, kako ga čitamo u zbirki zakona i naredaba.

Ja držim, da je ovim kratkim razlaganjem ono stanovište moje, koje sam zauzeo u svojem predlogu, posve opravdano, jer ja prvom točkom svoga predloga tražim, da se Njeg. Velič. umoli, da u prvobitnom svojem tekstu i sadržaju, kojim je bio predložen §. 66. nagodbenog zakona, da se u onoj čistoći opet izda. To je opravdano ne samo razlozi, koje sam do sada imao već čast navesti, nego je takodjer opravdano i tim obzirom na budućnost, gdje će danas sutra, na svaki način prije ili poslije, kada se dodje u trag krpi, pak kada se to sravni sa zapisnici saborskimi, znanost na svaki način ili prije ili poslije uztvrditi, da je ovo falsifikat, te je nedostojno da se ovakova stvar u historiji konštatira.

Drugi dio mog predloga ide tamo, da se stavimo na stanovište, koje je sabor hrvatski imao uslied reskripta od 8. studenoga 1868., gdje Njeg. Velič. pozivlje nas i ugarski sabor, da pitanje riečko riešimo, pošto je ono neuspjelom nagodbom neriešeno ostalo.

Ja mislim, da je sada, nakon što je grad Rieka i što je ugarska vlada ovo pitanje tako zaoštrila, da je eksistencija ne samo oblasti hrvatskih na Rieci i zavoda prekarna, nego takodjer za to, što je sjegurnost osoba, koje iz županije dolaze na Rieku, u pogibelji, da je ovo pitanje tako goruće, da se s nekojih razloga, pak makar proti našoj volji, makar u nevrieme, mimoići ne može, van se ovo riešenje pospješiti mora.

Ovo su razlozi, koji su me vodili, da stavim svoj predlog, kojega preporučam.

Predsjednik: Rieč ima presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan barun Živković: Visoki sabore! Samo još nekoliko rieči g. Mrazoviću na opazku, da je on tek sa[...] t. j. iza moga govora uvjeren, da je §. 66. falsifika[...]

Meni se čini, da je njegovo uvjerenje na jako slab[...] noguh. Neimajuć i nenavodeći nikakovih dokaza, ve[...] nam g. Mrazović sasvim jednostavno: da je došao d[...] uvjerenja. E bene: „Vjera tvoja spaset tja". Ako ima[...] vjeru, neka vam bude; samo da vam kažem, nisa[...] prije hotio, da se bavim i s vašim predlogom, van sa[...] hotio samo da konštatujem pravo stanje stvari. Ali ka[...] me izazvaste, velim vam: da nijedna „lojalna" opozicij[...] t. j. opozicija, koja ide tobož za srećom naroda, ko[...] trubi, da imade samo korist naroda pred očima, ko[...] iztiče mane vlade i onih faktora, koji rukovode jav[...] stanje u zemlji, takova opozicija nema prava zahtjeva[...] ono, što je bezsmisao, i što bi kad bi to i sabor p[...] hvatio, moglo, kako veli g. Folnegović, poniziti jed[...] zakonodavno tielo. Sam zahtjev predloga g. Mrazovi[...] je pravi bezsmisao i to baš ono što u prvoj točki svo[...] predloga traži.

Zato dopustite mi, gospodo, nekoliko rieči. Inter[...] santan je vrlo taj predlog. Ovdje se kaže, neka se p[...] zove, ni više ni manje, Njegovo Veličanstvo, danas [...] srpnja 1881., da nam pošalje nagodbu „u svojoj prv[...] bitnoj čistoći".

To se zahtjeva od krune onda, kada je već pre[...] ložen i po Njegovom Veličanstvu sankcioniran zakon k[...] nas i u Ugarskoj, gdje je čista kako valja nagodba, [...] koja tako isto glasi kao i naša. (Gjuro Kamenar: N[...] znam kako glasi.)

Ja sam gospodo čitao, i još ću jedan put, da va[...] pokažem. (Glasovi: Netreba! Netreba!)

Molim liepo! U 312. sjednici prihvaćena je n[...] godba stilizacijom ovom, a u 318. sjednici publicira[...] je nagodba po kralju potvrdjena. I ako držimo, da [...] ono zakon, ko što jest, zahtjevati od istog posvećen[...] kralja, da proti zakonu onomu ovdje nešto drugo pošalj[...] nešto o čem se pravo niti nezna, da je u onom prv[...] bitnom obliku po kruni prihvaćeno i odobreno, dapa[...] glede čega kruna u svom prev. odpisu sasvim dru[...] traži i predlaže: Nije li to, gospodo, bezsmisao, ne[...] odgovore na to ljudi, koji nisu u saboru (Glasov[...] „Tako je! Tako je!")

Još je nešto, što se ovdje veli: „onako kako [...] potvrdjena 8. studenoga". Je li naveo g. Mrazović i nj[...] govi pristaše samo i jedan razlog za to, da je sbilja [...] kralj podpisao onako, kako je to podnešeno bilo.

Dapače kako sam već rekao i dokazao, daleko ka[...] nije iza 26. rujna, kad je nagodba kruni odpravlje[...] bila, došavši kr. reskript pokazuje, da se sankcija naš[...] prvobitno stilizovanog §. 66. nagodbe nikako nije dog[...] diti mogla, dočim nas kralj u svom odpisu pozivlje, [...] učinimo u tom pogledu i prihvatimo nešto drugo, ter b[...] sub hac conditione podieljuje sankciju nagodbi, u nad[...] očekivanju, da će se prihvatiti ono, što preporuča, doči[...]

g. Mrazović sa svojim predlogom hoće da znade, da je kralj odobrio baš onako, kako je sabor podnio bio.

Dakle, gospodo moja, ovim se podmeće kruni ono, što nije mogla učiniti, a da sama sebi neprotuslovi; onda vi zahtjevate od nje što pravno nije moguće. Pitam dakle, kada bi mi to po većini prihvatili, kamo bi došli? Učinili bi ovo zakonodavno tielo smiešnim, jer je zaista zahtjev taj više nego naivan.

Opozicija lojalna nebi imala pravo takova što zahtjevati, čime bi se, ako bi prihvatili, učinili smiešnimi. Treba da zahtjeva ono, što ima smisla, da se sabor nekompromitira, a kompromitirao bi se, kada bi se prihvatio predlog g. Mrazovića.

Rečeno je ovdje „o poniženju sabora, i da bi duboko pali". Ja se na te fraze osvraćati neću. Ja sam se trudio s razlozi dokazati, da nam krivice nema niti od jedne niti od druge strane. To je za naše umirenje dosta, a što se veli: „duboko smo pali", na to vam odgovaram, da je prijašnji „nagodbeni" sabor učinio, što je u onih okolnostih učiniti mogao; ja sam takodjer, premda i onda „unionista", vojevao kako se je dalo, gospoda sadašnje „neodvisne" narodne stranke napustiše onda borbu, te odoše iz sabora; a gdje je bila stranka prava, koja takodjer sada svemu prigovara?

Gdje ste vi bili onda s vašom strankom jedni i drugi da doprinesete što vašim radom i trudom. Vi nemate pravo dizati viku radi onoga sabora te reći: „duboko smo pali" i napadati sabor, koji je postupao, kako je njegovo uvjerenje bilo, da može u tu svrhu polučiti, da se dodje do pravnoga stanja i da se jednom izpostavi mir i red u zemlji, van bi mu morali reći: „Hvala ti da si to postigao", a i kralju, da je to učinio. Čine onog sabora kritiki podvrgavati nemate pravo vi, a najmanje oni, koji su mu u ono doba ledja okrenuli.

Dakle budimo svagda na okupu! Pak budemo li radili kako se pristoji, imati ćemo manje prilike pozivati se na to, da smo duboko pali. A najdublje ćemo pasti onda, ako budemo tako postupali, kao što vi želite. (Živo odobravanje većine.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Visoki sabore! Ako je visokom saboru ove razprave već dosta (Glasovi: Čujmo! Čujmo!) meni će biti najdraže, da me liši dužnosti. (Čujmo! Čujmo!) Poslije svega ovog, vis. sabore, što sam u jučerašnjoj i današnjoj sjednici čuo, nisam se samo o tom uvjerio, da je predlog većine odborske posve opravdan, nego sam se uvjerio i o tom, da od svih članova sabora g. Folnegović znade izabrati najlaglju i najzahvalniju rolu svaki put, kada je vis. saboru razpravljati o najvažnijih i najbitnijih, u sudbinu naroda zasiecajućih predmetih; uvjek g. Folnegović izjavi najprije: O toj stvari neću vam dugo razlagati, ona je već dosta jasna, nego ja ću vam se staviti na onaj tripod, pak suditi ovu i onu stranku svojim visokim glasom, koja godine i godine razpravlja.

Dakle uloga dakako najlaglja, uloga, koja nezahtjeva mnogo niti razmatranja, niti dokazivanja, nego velikih rieči, a za njimi nestoji nikakav čin, niti nikakova odgovornost. Osobito se običaje gosp. Folnegović svojim običnim zadrkivanjem zapodjenuti upravo u mene u svakoj sjednici i u svakoj ovakovoj prilici.

Ja sam tim, ne, gospodo, uvriedjen, nego upravo ponosit.

Pošto je on mene izazvao u ovoj sjednici, meni je ovo izreći: Da nikada nisam bio advokat niti ove niti one stranke; ja, koliko mi Bog dao sila, osjećam, da sam bio advokat one stvari, o kojoj sam sudio, da je koristna i potrebna zemlji i narodu; niti sam ja dakle danas advokat politike, koja se je g. 1868. vodila, niti sam advokat politike one, koju sam ja sa svojimi prijatelji vodio. Ja sam u svako doba i uvjek advokat one stvari i onog interesa zemlje, o kojem sam osvjedočen i o kojem mislim, da će biti u istinu koristan i prudan za zemlju. Ali nemogu biti radi toga, gospodo, što meni g. Folnegović usvaja neku dosljednost, nemogu biti advokat neistine, ja nemogu kazati, da nije istina ono, što ja iz akta g. 1868. uvidjam, da je istinito; ja samo konštatiram, što se dogodilo, a neopravdavam ono, što se i kako se dogodilo. Kada me tko pita: Je li istina, da se ovako dogodilo? — reći ću punim uvjerenjem, da jest; a ako me tko pita, je li bilo dobro, je li bilo pravo, da se tako dogodilo, gospodo, onda će biti moj sud možda drugačiji, ali zato neće postati ono neistinito, što je onda istinito bilo. (Glasovi: Tako je! Tako je!)

Ovako je radila stranka, kojoj pripada g. Folnegović upravo g. 1868., ona nije izpitivala, što je dobro i koristno za zemlju, nego je naprosto sudila u ono doba, kada je narodna stranka poduzela borbu 1867. i 1868. godine, je li bila borba opravdana ili neopravdana, o tom se nije sudilo. Stranka ona je mislila, da je pravo i mjesto da je poduprla to ona stranka, kojoj g. Folnegović pripada, onda se je jako sa svojimi članovi ona stranka proti narodnoj stranki borila, te je u ono doba ta stranka isto tako radila, kao što i danas radi, te je pogoršavala i pomogla g. 1867. do pobjede, dakle je i pomogla preustrojiti politiku, koja se vodila, nu hoće li netko govoriti za ili proti faktumu, i posljedice primiti mora, a odgovara za fakt i posljedice samo onaj, koji je pripomogao tomu, da nastanu.

Ovoliko sam imao reći, i zato, gospodo, kada se govori tu o dostojanstvu naroda i poniženju s punimi i velikimi riečmi, ja mislim, da su ovo bajke i pripovjesti za djecu, a nisu dokazi za ono, što treba, da ikoji sabor, da ikoja stranka radi, što nebi bilo za domovinu koristno. (Živio!) A kao što g. Folnegović neimade pravo ujedno se izticati kao branitelj i kao neki zaštitnik dostojanstva svoga naroda, tako mi se čini, da neimade

*

niti najmanje pravo, da se zauzimlje, kako veli, za dostojanstvo svietle krune. Meni se čini, da je ovo još manje opravdano, da se g. dr. Vrbanić i njegov prijatelj politički trse čuvati i braniti dostojanstvo one krune, koja 6 vjekova daje careve Evropi, koja je znala u sreći i nesreći uvjek svoju kuću štititi, za nju patnje, pobjede i poraze pretrpljivati, — oprostite, gospodo, — meni se čini, da je ovo bar nedopušteno, da je ovo presmjelo. (Živio! Živio u središtu.) Je li ovim dogodjajem, je li ovim predmetom, koji je u razpravi, povriedjeno dostojanstvo svietle krune? Mislite li vi, koji hvalite njezino sveznanje i njezinu revnost, da sve sazna, mislite li vi, da svietla kruna ništa nezna o razpravi toj? Hoće li svietla kruna čekati, da joj vi dostojanstvo branite?! (Živio! Živio! u dvorani.) Nezna li si ona sama svoju čast i svoje dostojanstvo braniti? (Glasovi: Vrlo dobro! Bravisimo! Živio!) Oprostite mi, gospodo, da se svietloj kruni podastire na podpis jedna listina sa priljepljenim papirom, je li više dostojanstveno, kada vi o kruni suponirate, da je danas podpisala jedan zakon, stvoren na ugarskom saboru, a u isti čas, isti dan za Hrvatsku drugi i da bi se podpis taj morao drugačije donieti? Što vi mislite o svietloj kruni, da ona tako malo čita i da se ona tako malo brine za spise ugarskoga sabora, i za spise hrvatskoga sabora, da ona neće opaziti, što podpisuje za jedan, a što za drugi sabor, nego da će ona u jednom najvažnijem aktu u monarkiji podpisati zakon, koji imade biti istovjetan za Ugarsku i Hrvatsku, u jedan isti dan drugačije za hrvatski, a drugačije za ugarski sabor, a vi biste onda dostojanstvo ove krune branili? Oprostite mi, ono su bajke (Živio), koje vi svojoj djeci pripovjedajte, ali u saboru onakovih bajka pripovjedati nemojte! (Živio! odobravanje na desnici i središtu.)

Visoki sabore! Ovo neporiče niti g. zastupnik Mrazović, niti g. dr. Vrbanić, da je svietla kruna u reskriptu od 8. studenoga predložila hrvatskomu saboru, da primi najprije, da je Rieka separatum corpus, pa ako to primiš, onda pošalji regnikolarnu deputaciju, koja će razpravljati o poslovih autonomije. Nenieče g. Mrazović, niti g. dr. Vrbanić, niti nitko nije niekao, koji je pročitao akt, da je sabor ovaj reskript primio i u njem ovaj predlog. Dakle ove dvie stvari bez sumnje medju nam jesu zajednički dane, jednom voljom i suglasjem medju saborom i krunom, da sabor onu propoziciju kraljevsku prizna: „separatum sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus" — — i da se imadu za autonomne poslove poslati regnikolarne deputacije.

Ja, gospodo, neznam, kakovi su bili propisi o stvaranju zakona prije 48. godine, dok se nije stvorila odgovorna vlada. Čuo sam, — neznam pravo, ali čuo sam, da je na ugarskom saboru, kada je zakon bio primljen, da je onda onaj zakon posebni komisar, tako zvanu kodifikaciju redigirao i s ovakovom redakcijom išao je zakon u corpus juris.

Kod nas izvolio je navesti g. dr. Vrbanić član 42., navadjajuć ga kao dokaz proti tomu, da se kru može zajedničkom zakonu protiviti bez ugarskog sabo nu ono nije bio zajednički zakon, kod nas je za član 42., gospodo, samim reskriptom dojavljeno, da je sa cioniran, dakle posve pravim načinom za postaja zakona medju jednim i drugim faktorom.

Ta je već sigurno u svih slučajevih bila form da je ono zakon, o čem se sjedini jedan i drugi fak Ono je zakon, ja mislim, ne samo medju sabori i krun nego ono je zakon i medju čovjekom i čovjekom, k se jedan čovjek s drugim pogadja: ovako ćemo uči Ja držim, da je ono medju nami stalan i siguran zak

Misli štovana opozicija, da za ovaj zakon, ov postali propozicijom krune i prihvatom saborâ, to n dosta, da mora biti zanj drugčiji postupak, t. j. da m sabor formu propozicije gotovo štilizirati, pretresiva onda podnieti na sankciju? A što bi odtud sliedi Sliedilo bi to, da bi štovana opozicija morala uči predlog ovaj, neka sabor formulaciju zakonske ustan kakova je predložena u reskriptu od 8. studenoga i saboru prihvaćena, neka ju stvori i neka ju pošalje sankciju, pak je stvar riešena. Ali njoj je stalo do pro dure formalne, ne pako, kao što je posve dobro razlo presvietli g. predstojnik nutarnjeg odjela, do toga, da nemože suponirati kruni, da ona za zakon Hrvats prizna, što nije moguće priznati za zakon, jer nije m guće za Hrvatsku priznati kao zakon nešto, a dr sasvim priznati kao zakon za sabor ugarski.

Ovo su možda, gospodo, za vas nedovoljni, a mene su dovoljni razlozi, da ja ostajem pri predlo koji je odbor predložio.

Ja znadem, ja vidim i osjećam, da taj predlog n biti popularan. Ja velim pako i sjećam osobito moga jatelja Mrazovića, da smo mi doživjeli puno stvari, k su bile popularne, a koje nisu bile na čast našoj zem

Godine 1861. doživio sam ja, da su onim zast nikom, koji su u saboru zaključili, da skupnih posl medju Hrvatskom i Austrijom nema, da su njim u grebu bakljade i iluminacije pravili. a da se nije usu ili da se težko usudio tada moj prijatelj Mrazović, se tomu protivio, budi mu na čast rečeno, da se je te usudio na ulicu izaći. Znadem i to, da je iste godin Zagrebu bila najpopularnija ideja unije. Danas, gosp tko tu uniju zagovara?

Znadem, da je godine 1867. bilo nepopularno, da itko smio glasovati za to, da hrvatski sabor šalje s poslanike na krunitbu u Budimpeštu itd. itd. itd.

Tako je i danas s popularnošću, te se uz naj posliedice misle i pogrieške počiniti, samo da se po larnosti zadovolji. Ja toga učiniti nemogu. Ja volim nepopularniji čovjek biti, nego pripomoći, da se po opet pokajati mora, što se je pripomoglo učiniti ono, nije koristno našoj zemlji.

Ja i opet preporučam predlog odbora. (Živio na desnici i u središtu.)

Predsjednik: Sada će se glasovati.

Glasovati će se o čitavom predlogu, o točki 1., 2., 3. i 4. pošto nema nikakova izpravka.

Dr. **Lovro Vidrić**: Molim. — Ja imam izpravak na 4. točku.

Predsjednik: Ovdje nema generalne niti specijalne debate, nego samo jedna debata, koja je svršena. Ja nikakva izpravka sada neprimam.

Molim gosp. bilj. da izvoli čitati čitav predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita predlog odbora. — Vidi zapisnik 120. sab. sjednice).

Predsjednik: Visoki sabore! Sada ste čuli predlog. Glasovati će se poimence, pošto propisani broj članova želi, da se poimence glasuje.

Ona gospoda, koja su zato, da se predlog ovaj primi, glasovati će sa „da", a ona gospoda, koja su proti predlogu odbora, glasovati će sa „ne".

Ako bi ovaj predlog pao, onda će doći do glasovanja protupredlog g. zastupnika Mrazovića.

Molim g. bilj. Stekovića, da izvoli imena čitati, a gospodu bilježnike, da izvole glasovanje bilježiti.

Bilj. **Jovan Steković** (čita poimence saborske članove, od kojih glasovaše)

sa da:

Antolek-Orešek Drag., dr. Andrijević Stanko, Bartolović Ivan, Bedeković Koloman, Bunjik Vatroslav, dr. Derenčin Marijan, grof Erdödy Stjepan, Gjurgjević Vaso, Horvath Petar, Hrvat Mirko, Josipović Stjepan, Kotur Vaso, Kranjčić Gjuro, Kušević Svetozar, dr. Lončarić Marko, Mihalović Dragutin, Miškatović Josip, dr. Muhić Pavao, Magenheim Ivo, barun Ottenfels Šišman, barun Ožegović Ljud., Pavlešić Janko, dr. Peičić Aleksander, grof Pejacsevich Lad., grof Pejacsevich Teodor, Pogledić Dragutin, Popović Stevo, Poh Antun, Reizner Ljudevit, Rogulić Mihajlo, Rubido-Zichy Radoslav, grof Sermage Rikard, Sladović Matija, Seitz Vinko, dr. Spevec Stjepan, dr. Šram Lavoslav, Štengel Gjuro, Steković Jovan, dr. Subotić Jovan, Tanhofer Milan, Tüköry Vjekoslav, Vrančić Ivo, dr. Vuščić Josip, dr. Vučetić Stjepan, Vončina Ivan, barun Zmajić Bartol, Zindl Ante, barun Živković Jovan.

sa ne:

Brandtner Pavao, Crnadak Gjuro, Folnegović Fran, dr. Gjorgjević Milan, dr. Jordan Antun, Kamenar Gjuro, Lehpamer Josip, dr. Marjanović Luka, Mrazović Matija, Reizner Franjo, barun Rukavina Gjuro, dr. Starčević Ante, Šavor Josip, Türk Franjo, Topalović Božo, Valušnig Andro, dr. Vidrić Lovro, dr. Vrbanić Fran, Zorić Josip.

Predsjednik: Visoki sabore! Glasovalo je: 48 sa „da", a 19 sa „ne". Time je primljen predlog odbora, i odpada nužda glasovati o protupredlogu g. zastupnika Mrazovića.

Za danas je, vis. sabore, dnevni red izcrpljen.

Na dnevni red buduće sjednice imalo bi se staviti:

1. Predlog dr. Vidrića i drugova radi predloženja osnove zakona ob ustrojstvu zemaljskog hypotekarnog zavoda.

2. IX. izviešće peticijonalnoga odbora o molbah nanj upravljenih.

3. Izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o pregledanju računskih zaključaka zemalj. zaklade za god. 1879.

4. Proglašenje zajedničkih zakonskih članaka.

Ako je s voljom visoke kuće, staviti će se ovo na dnevni red.

Ovo će biti dnevni red buduće sjednice.

Današnju sjednicu zaključujem, a buduću uričem u ponedjeljak u 10 sati prije podne.

(Svršetak u 1¾ sata poslje podne.)

Sto dvadeset i prva saborska sjednica,

održana dne 11. srpnja 1881. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom I. saborskoga podpredsjednika dr. Josipa pl. Vuščića.

Sadržaj: Čitanje i ovjerovljenje zapisnika posljednje saborske sjednice. — Priobćenje podnesaka. — Početak i svršetak razprave o predlogu dra. Vidrića i drugova radi predloženja osnove zakona ob ustrojstvu zemaljskoga hypotekarnoga zavoda. — Početak i svršetak razpra o IX. izviešću peticionalnoga odbora. — Početak i svršetak razprave ob izviešću odbora za razsudbu zemaljskih računa o pregledan računskih zaključaka zemaljskih zaklada, stojećih pod upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, kao i onih, stojećih p upravom kr. vladnoga odjela za unutarnje poslove.

Predsjednik (zvoni): Zapisnik je svršen. Molim g. bilježnika, neka ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Pavao Brandtner** (čita):

Zapisnik

CXX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 9. srpnja 1881. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 68 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich i odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Zapisnik posljednje sjednice pročitan je i odobren bez primjetbe.

Predsjednik javlja, da je na visoki sabor stigao jedan podnesak.

Br. 784/sab. Saborski odbor za razsudbu zemaljskih računa podnosi izviešće o pregledanju zaključnih računa zemaljskih zaklada za godinu 1879.

Stavit će se na dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak debate ob izviešću odbora „ad hoc“ za izpitivanje predstavaka, stigavših na sabor glede grada Rieke.

Predsjednik podieli rieč predstojniku za unutarnje poslove, koji je govorio za predlog odbora, isto tako je govorio „za“ g. zastupnik dr. Stjepan Vučetić, a „proti“ gg. dr. Lovro Vidrić, barun Gjuro Rukavina i Fran Folnegović.

Predsjednik javlja, pošto je dvanaest sati, da su na dnevnom redu interpelacije, te daje rieč zastupniku Zindlu da stavi sliedeću interpelaciju:

Br. 787/sab. „1. Je li je vis. kr. zem. vladi poznato, da je rieka Drava od pašnjaka obćine sv. gjuradjske i černkovačke više stotina rali zemlje odronila i progutal — i da žiteljstvo tih obćina već 10 do 15 godina por plaća za zemlju, koju više neposjeduje?

2. Ako nije poznato, kani li vis. kr. zem. vlada p svojih vještacih povjerenstveno izviditi i konstatirati da kolika površina je faktično odplavljena, — i tada kc mjerodavnog mjesta tamo djelovati, da se nepravedn uplaćeni porez povrati, dotično porezna dužnost na je postojeći pašnjak za buduće godine u račun uzme, a z tekuću godinu propisani porez briše?“

Ova će se interpelacija dostaviti preuzv. g. banu.

Predsjednik daje rieč istomu zastupniku, da sta drugu interpelaciju, koja glasi:

Br. 788/sab. „1. Je li vis. kr. zem. vladi poznat da je kroz posjed obćine podgajačke, u podžupani osiečkoj, izveden dravski prokop, da je naime zemlja tu svrhu bez svake odštete oduzeta?

2. Ako jest, kani li vis. kr. zem. vlada posredovat da se dotičnim posjednikom oduzete zemlje što prije o štete ili načelno prihvaćena promjena zemljâ sa vlast linstvom dardanskim provede, i za te zemlje jur uplaćen porez povrati, a za t. g. propisani briše?“

Ova će se interpelacija dostaviti svietlomu banu.

Predsjednik daje rieč zastupniku Franu Folnegović da stavi sliedeću interpelaciju:

Br. 789/sab. „Je li preuzvišenost Vaša za obranu za konitosti i municipalne autonomije preduzela kakove mjer povodom predstavke grada Senja, podarstrte preuzviš nosti Vašoj uslied nepravedno odmjerenog za stano ničtvo senjsko poreza na kavu, slador i pivo, ter p vodom tim, što je municipiju senjskom za taj porez p financijalnih organih zaplienjen gradski prihod, uslie čega sama uprava gradska zapeti mora?

Ako jest: kakovim uspjehom?"

Interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Predsjednik podieli nadalje rieč zastupniku Pavlu Brandtneru, da stavi interpelaciju, koja glasi:

Br. 790/sab. „S razloga, što se na kr. šumarsko učilište u Križevcih puno troši?

s razloga, što roditelji i sa svoje strane mnogo troše na svoju djecu, koja se posvećuju šumarskoj struci;

s razloga, što naša mladež nemože nigdje nalaziti kod kr. šumarskih ureda na zemljištu hrvatskom obstojećih svoga namještenja, što je kr. ug. financijalno ministarstvo izdalo naredbu, po kojoj se na kr. drž. šumarskih uredih imadu namještati samo oni mladići, koji su svršili šumarski tečaj na kr. državnom šumarskom učilištu u Šemnici;

s razloga, što je kr. financ. ravnateljstvo g. 1878. razpisalo natječaj za dva mjesta šumarska kod kr. šumarskoga ureda u Bjelovaru i Fužini, što su domaći sinovi za ta mjesta molili, a vraćene su jim molbenice riešenjem: „da do popunjenja zamoljenih mjesta došlo nije";

s razloga, što je malo za tim isto kr. financ. ravnateljstvo dva vježbenika, korenita Magjara, bez natječaja imenovalo na kr. šumarskom uredu u Bjelovaru i Fužini;

s razloga, što će po takovu postupanju naše kr. šumarsko učilište u Križevcih izlišno biti;

s razloga, što će Krajina doskora biti utjelovljena materi zemlji, to će po gornjem postupanju šumarstvo i ...eta doći u magjarske ruke, te ćemo imati preko ...vice za šumare gole Magjare;

s razloga, što se takav postupak protivi jasnomu ...ovu §. 46. nagodbenoga zakona, koji veli: „da će srešnja vlada one svoje organe, koji će u obsegu kraljevina ovih uredovati, obzirom na potrebitu strukovnu ...eštinu, u koliko to samo moguće bude, imenovati izmedju domaćih sinova kraljevina Dalmacije, Hrvatske Slavonije";

s razloga, kako će ti činovnici iz Šemnice udovoljiti §. 57. iste nagode, kojim se ustanovljuje, „da je službeni jezik hrvatski" — a oni ni jedne rieči hrvatski ...znadu.

Napokon

s razloga, da se ta protuzakonitost i nepravda ...doni, te u buduće domaći sinovi u šumarskoj službi u kraljevini Hrvatskoj namještaju, stavljam na preuzv. g. bana sliedeću interpelaciju:

Je li preuzvišenosti Vašoj poznato, da je kr. ugar. ministarstvo financija izdalo naredbu, uslied koje se samo oni, koji su svršili šumarske nauke u Šemnici, ...iju namjestiti u Hrvatskoj kod kr. šumarskih ureda, koji spadaju pod isto ministarstvo, te je prema tomu imenovalo bez natječaja dva korenita Magjara šumari?

Ako li je to preuzvišenosti Vašoj poznato, čim opravdava taj postupak kr. ug. ministarstva financija, da se domaći sinovi, svršivši nauke na drugih šumarskih zavodih, nenamještaju u vlastitoj zemlji? U protivnom slučaju, nije li to Vašoj preuzvišenosti poznato, kako je moglo kr. ug. ministarstvo financija proti javnomu slovu nagode §. 45., 46., 57. takovu naredbu izdati, te tako bezobzirno postupati?

Što kani Vaša preuzvišenost u tom obziru učiniti?"

I ova će se interpelacija dostaviti svietlomu banu.

Predsjednik daje rieč predstojniku za nastavu i bogoštovje, da odgovori na stavljenu u CXVII. sjednici dne 6. srpnja 1881. zastupnikom barunom Bartolom Zmajićem interpelaciju o premještenju riečke gimnazije iz Rieke.

Odgovor vladin primio je interpelant i visoki sabor s odobrenjem na znanje.

Predsjednik javlja, da je dnevni red za interpelacije izcrpljen, s toga se prelazi na debatu, izviešće odbora „ad hoc", te podaje rieč zastupniku Franu Folnegoviću, da nastavi svoj govor.

Pošto je još govorio „za" zastupnik Vaso Kotur, te pošto se nije nitko više javio za rieč, podieli rieč zastupniku Mati Mrazoviću, kao predlagatelju protupredloga, da rekne svoju zadnju.

Iza zadnje rieči zastupnika Mate Mrazovića i vlade podieli posljednju rieč izvjestitelju.

Pošto je izvjestitelj dovršio svoj govor, dolazi se do glasovanja.

Predsjednik javlja, da su desetorica gospode zastupnika zamolili poimenično glasovanje, to će se s toga poimence glasovati.

Predsjednik stavlja pitanje, koje glasi: Ona gospoda, koja su za predlog odborov, neka reknu „da", a gospoda, koja su proti: „ne".

Predsjednik javlja, da je glasovalo za odborov predlog 48, proti 19, po tom je predlog odborov primljen, a protupredlog zastupnika Mate Mrazovića pao.

Iza toga zaključi predsjednik sjednicu u $1\frac{3}{4}$ sata poslie podne, a ureče buduću u ponedjeljak dne 11. srpnja 1881. u 10 sati prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

1. Predlog dra. Vidrića i drugova radi predloženja osnove zakona ob ustrojstvu zemaljskog hypotekarnog zavoda.
2. IX. izviešće peticionalnog odbora o molbah nanj upravljenih.
3. Izviešće odbora za razsudbu zem. računa o pregledanju računskih zaključaka zem. zaklada za g. 1879.
4. Proglašenje zajedničkih zakonskih članaka.

Dr. **Josip Vuščić** v. r. **Pavao Brandtner** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe na ovaj sada pročitani zapisnik?

(Nitko se nejavlja.)

Primjetbe nema, zapisnik se ovjerovljava.

Na ovaj sabor stigao je sliedeći novi podnesak:

Preuzvišeni g. ban Ladislav grof Pejacsevich priobćuje, da će sutra dne 12. srpnja u 10 sati prije podne sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije na izmaku njegova trogodišnjega zakonarskoga perioda u ime Njegova cesarsko i kraljevsko apoštolskoga Veličanstva svečanim načinom zaključiti. Ova prijava će se na koncu današnjeg dnevnog reda pročitati u cielosti.

Pošto daljnjih novih podnesaka nema, to se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu na prvom mjestu predlog odbora o predlogu g. dra. Vidrića i drugova radi predloženja osnove zakona ob ustrojstvu zemaljskoga hypotekarnoga zavoda. — (Vidi zapisnik 121. sab. sjednice.)

Rieč ima predlagatelj gosp. dr. Vidrić, da obrazloži svoj predlog.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Svaki dan donaša službeni list oglase ob ovršnih dražba nepokretnina na 8 stupca ili prosiečno oglaša po 40 dražbâ na dan.

Povedete li razgovor sa ljudmi iz ladanja, čuti ćete jadikovke, kako propada seljački sviet, kako tjerajuć seljačtvo iz njegovog posjeda, stvaramo seoski proletariat.

Pitajte, gospodo, naše veleposjednike, kako stoje oni sa posjedom, pa ćete ćuti istu žalostnicu. Propadaju nam nekoč u domovini slavne obitelji, na njihovo mjesto stupaju špekulanti, koji, opustošiv posjed, lišiv ga šuma, ostavljaju zapušćene zemlje te se odselivaju, odkud su došli.

Gdje su uzroci tim pojavom? Imade njih više. U prvom redu je porez. Po sadašnjem bo porezovnom sustavu porez nadmašuje quotu odgovarajuću čistom dohodku te dira u glavnicu samu.

Drugi razlog tomu jest nestašica hipotekarnog kredita, ter na koliko postoji preveliki kamatnjak.

Tko danas pozajmljuje novce posjednikom nepokretnina? Imademo u prvom redu vis. kr. zemaljsku vladu kao upraviteljicu zemaljskih zaklada. No iznos svijuh zaklada, kad bi bio sav na nepokretninah uložen, što nije, nije velik, te se mogu iz tih zaklada podieljivati tek zajmovi manjim posjednikom u iznosu od 500 do 1000 for. Veće zajmove iz tih zaklada podieljivati moguće nije, jer godišnji povratci uplaćenih anuiteta neznatni su. Osim kr. zem. vlade podieljuju zajmove na nepokretnine upravitelji crkvenog imetka, ali ovo vrelo brzo usahne, jer nerazpolažu crkve sa velikim novčanim kapitalom.

Gdjegdje davaju zajmove na nepokretnine i štedionice. Nu pošto ove nisu ništa drugo nego depositne banke, imajuće smier, da čim veću dividendu razdiele, nemogu se one zadovoljiti malenimi kamati, pa jer posjed velike kamate plaćati nemože, a kad neplaća točno, utjerivanje zaostatka vrlo sporim biva, te često puta zavodi gube i kamate preko 3 godine stare, a i troškove narasle; to mora imati posjednik nepokretnine velike protekcije, ak hoće, da mu zajam privatni zavodi podiele.

Privatne osobe neulažu glavnice na nepokretnin Voli naime privatnik uložiti novce ili u štedionice ili papire državne, akoprem bere od tuda manje kamate, to zato, jer neimade nikakve neprilike kod pobiranja ka mata niti kod utjerivanja glavnice same. Nemože p tome posjednik dobiti kod nas glavnice na nepokretnin pa makar on i velike kamate nudio. Posliedice tomu jes za malog posjednika oni zloglasni lihvarski poslovi p zemlji, gdje se za 5 for. zajma polugodišnjeg daje vedr vina u ime kamata, a vedro drugo u ime glavnice.

No i ono malo kapitala, što se ulaže koristonosn na nepokretnine, ukamaćuje se uz prevelike kamat Zemlja traži 6% kamata za glavnice pod njezinom upravor stojećih zaklada, a privatni glavničari traže i više: p 7½, 8%, 9, 10 i više po sto.

Nepokretnine u nas pako nenose više nego 2—3% a često puta niti toliko ne.

Sada je vrlo lahko izračunati, kada mora doći duž nikovo dobro na bubanj. Prve se godine otimlje te n kako namiruje kamate lišiv se nareda (fundus instructus Ali razprodav nared, lišio je posjednik sebe sredstva z obdjelavanje posjeda, te izčekiva u zdvojnosti dan pr silne dražbe.

Kako, gospodo, doskočiti tomu?

Ovo pitanje nezanima samo nas; ovo pitanje zadaval je i zadaje puno brige zakonodavstvom srednje Europ

Kovni bo novac koncentrirao se u zapadnoj Euro pa se uzajmljuje državam istim oskudjevajućim uz ve like kamate. Vlastnik bo novaca diktira cienu vjerovnik Ovomu zlu moglo bi se doskočiti jedino onda, kada b se u državah takovih nagomilao kovni novac, koji b stupio u konkurenciju sa inostranim. No te nade nem žemo gojiti, jer to malo kovnog novca, što ga držav producira, mora putovati iz zemlje na izplaćivanje godiš njih kupona državnog duga. Kako si indi pomoći?

Donekle doskočeno je tomu zlu ustrojenjem hipc tekarnih kreditnih zavoda. Ovi zavodi kao teciva družtv traže svoje koristi te nadju iste u razlici kamata uz koj primaju ter davaju zajmove.

Pa jer takove vrsti zavoda mogu uspješno djeloval samo onda, ako godišnji promet bude velik, pa jer ta kova družtva obično neimadu velike osnovne glavnice, t su družtva ovakova počela izdavati u mjesto gotovog novc zajmoprimcem vlastite zadužnice — založnice (Pfand briefe). Ove založnice dodju zatim putem burze u teča pa dobivadu tečaj uz nominalnu vriednost ili izpod ist Na tečaj sam upliva mjera kamata, ter povjerenje, koj uživa odnosni zavod u publici.

No jer daje takov zavod svojim vjerovnikom — po sjednikom založnica — manje kamata, nego on od svoji dužnika bere, pošto mora namiriti iz diferencije troškov uprave i dividendu posjednikom dionica, pa jer je nova

skup, te može glavničar istog ukamatiti uz velike kamate nakupovav državne papire: to su družtva ovakova prisiljena izdavati založnice uz kamatnjak barem toliki, koliki postoji za državne papire, a tomu dosliedno nemogu davati novaca na hipoteku uz malene kamate.

No ti zavodi barem toliko dobra imadu, da može veći posjednik u slučaju nužde ipak zadobiti poveći zajam. Za maleni posjed zavodi ovi nisu, jer izpod 5000 for. nedavaju zajmova. Težko je ali dobiti novaca i od takove vrsti zavoda. Troškovi s postignućem zajma skopčani tako su ogromni, da poskupe novac za nekoliko postotaka.

Moraju bo molitelji plaćati agentu do 5%, moraju namiriti sav ostali trošak, platiti biljege, ter uknjižbenu pristojbu, koji troškovi ukupno iznašaju kod velikih zajmova do 10% pozajmljene glavnice, a kod manjih i više.

Toj nevolji moglo bi se doskočiti sa zavodom, koji netraži koristi, zavodom, koji biva pristupnim i malomu i velikomu posjedu, zavodom, koji bezplatno posreduje medju vjerovnikom i dužnikom.

Jest, ali gdje je takav zavod i tko će ga stvoriti?

Ustrojiti može jedino zemlja, i to tako: Temeljem statuta po saboru stvorena ustroji kr. zem. vlada i sabor takav zavod.

Zajmove ovaj zavod neće davati u gotovini, nego u založnica. Taj zavod imati će toliko založnica u cirkulaciji, koliko uknjiženih obveznica u blagajni.

Kamati založnica udareni budu na 5%, a obveznice glasiti će isto tako na 5%. Zavod netreba veće kamate od svojih dužnika, nego plaća on svojim vjerovnikom.

Sada dolazimo, vis. sabore, do odlučnog pitanja; što hasne dužniku založnice zavoda, kad nisu gotov novac, tko jamči, da će ih moći prodati?

Ovo pitanje odlučuje o predmetu, pa ako imademo izgleda, da ćemo papire dotjerati na al pari ili na 95%, tada nećemo duljiti časa, da ustrojimo zavod takov. Meni se čini, da bismo mogli postići curs al pari ili neznatno izpod pari sliedećim načinom:

Kod uložka gotovine prije svega pita glavničar za sigurnost glavnice. S toga bi se imali pobrinuti, da založnica čim veću garanciju pružala bude. U prvom redu leži garancija u obveznicah uknjiženih na nepokretninah, u drugom jamčila bi zemlja za iznos založnica čitavim svojim imetkom.

Naši fondovi representiraju nam glavnicu do 5 milij. i više, imademo nepokretnina u priličnoj vriednosti, dakle dovoljnog fonda, koji bi osiguravao založnice.

Sigurnosti po tome imali bi za založnice dovoljne

No tko će te papire kupiti? U prvom početku u njima težko bi bilo naći kupca, jer bursa po svoj prilici nebi usvojila tog papira.

No tako se govorilo i kod izdavanja razteretnica, ter govori se sada i kod odkupnih papira, pa ipak je kurs sada, ako sam pravo ubavieśćen, blizu al pari, uzprem nepružaju razteretnice tolike sigurnosti, koliko, specijalnom hypotekom i osim toga imetkom zemaljskim osigurane založnice.

No jer bi zemlja ovim inštitutom namjeravala sanirati bolestne odnošaje hypotekarnog kredita; imali bi osobitu brigu, da ti papiri čim veći kurs zadobe.

Zakonom bi iste privilegirala, da se u prometu uvaže, zakonom bi se pobrinula zato, da imetak, stojeći pod upravom javnih oblasti, imetak malodobnih itd., u iste uložen bude.

Sudovi bi se imali naredbom pozvati, da primaju jamčevinu u ovih papirih itd.

No osim toga imalo bi se kod ustrojstva paziti na organizaciju, koja pruža jamstvo, da zavod točno svoje dužnosti i svoja prava vršio bude. Ustrojstvo ovo imao bi sabor ujedno sa vis. vladom preduzeti. Nadzor, kontrolu i odlučivanje u nekojih važnih poslovih vršila bi kr. zemaljska vlada.

Troškovi upravni ovog zavoda bili bi maleni, pa bi se imali namirivati iz budgeta.

Založnice imale bi se žrebom odplaćivati, a da se to uzmogne postići, morali bi dužnici amortizacijom glavnice odplaćivati.

Prigovara proti ovakovom zavodu podići će se mnogo, a svi ti prigovori izviru iz načela: da se država u ovakove poslove pačati neimade. Žaliboże, da je manchesterska škola ovu krivu nauku po svoj Europi razširila, pa dosada protivno načelo uspjehom potiskivala.

No kriva nauka može dugo vremena obuzimati duhove, ali čim dalje ona služi temeljem družtvenih odnošaja, tim većeg zla ona radja. Ali život ljudski nepodnaša trajno odnošaja na krivoj nauci osnovanih, pa prije ili kašnje ruše ljudi, što su predji krivo sagradili. Zakonodavac pako, uvidiv jednoć, da narod pod odnošaji na krivoj nauci osnovanimi propada, dužan je pospješiti proces, da izlieči družtvo od bolesti. Moj predlog pako smiera na to, da lieči bolestne odnošaje vjeresijske glede nepokretnog posjeda. Moj predlog nije potekao iz taktičnih razloga opozicije, nasuprot nam ide za stvar, pa bi mi bilo drago, da je potekao od štovane većine. No kad su se pronesli glasovi, da kani zemlja podpomagati, da se stvori hipotekarni zavod na dionice, tada sam držao za nuždno izaći s ovim predlogom, jer sam uvjeren, da akcionarno družtvo neće i nemože donieti vjeresije hipotekarne malim posjednikom. Iz svih tih razloga molim, da vis. kuća moj predlog prihvati.

Predsjednik: Otvara se debata o predlogu.

Ona gospoda, koja izvole rieč uzeti, neka se izvole prijaviti sa naznakom, da li će govoriti za predlog ili proti predlogu.

Rieč ima nar. zast. g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Visoki sabore! Svaki od članova ove visoke kuće, navlastito oni, koji na selu živu, poznadu veoma nevoljno stanje našeg manjeg i većeg posjeda. Tereti občinski, a osobito porezi uzvili su se do

takovog vrška, da osobito onaj posjed, koji je razmjerno zadužen više već sada, a kamo li za koju godinu, ako bude ovako uztrajalo, nestati će, nebude ga. Tomu dolazi kod našeg manjeg posjeda dosta velik teret, kojeg mu je donio žalibože na ovom saboru stvoreni dosta loši zakon od odkupljenja javnih težaka. Tomu dolazi i onaj teret najnovijeg zakona, koji govori o porezu novom za one, koji su oprošteni od vojnika. Tomu dolazi, gospodo moja, osobito u onoj okolici u kojoj ja živim, ta nesreća, da se elementarne nesgode svake godine ponavljaju, kao što upravo sada u Zagorju, koje se još nije odnemoglo od onih ljutih nevolja, što su ga lanjske godine postigle, i koje su ga ljetos opet i opet iz nova postići morale, i ima okolica, koje su hametom potučene tako, da je siromašni puk opet na prosjačku palicu stavljen. Dolazi još k tomu, gospodo moja, kao što je vrlo dobro g. predgovornik ovdje razjasnio, ta nevolja, da se novac samo za skupe kamate dobivati može, i da je ponapose naš puk i naš seljak posve predan lihvarstvu, koje mu ono malo otimlje, što mu od obćinskog tereta preostaje.

Ima predjela, gospodo moja, u našoj zemlji, što nebi onaj vjerovao, koji se nije svojima očima osvjedočio, gdje je siromašnom našem seljaku ne samo posljednja krava, nego i ista posljednja odjeća i dapače poljsko orudje oteto u ime poreza. Ako to tako napredovalo bude, gospodo, mi moramo doći ne samo do proletariata, nego do podpuna pauperizma, a naša zemaljska vlada biti će uvjerena takodjer, da ovakova nesreća vodi tamo, da se i u političkom pogledu mogu najveće nesreće dogadjati i posljedice za sobom povući.

Kada ovo sve, gospodo, razmislimo, moramo doista doći na tu misao, o čem ovaj predlog govori, da se jedan put nekakvo sredstvo potraži, koje će posjedom našim pripomoći.

Ja sam uvjeren, da je zemaljska vlada već mislila na to, pošto se je više puta o tom i javno izjavila; ali žalibože moram i to konštatirati, da je do sada sve pri ljepih riečih ostalo, i da se, bar po našem znanju, jošte ništa koristna i shodna učinilo nije. Ja mislim, da kroz ovakov zavod, kao što se ovdje predlaže, mi jedino našem posjedu u nevolji njegovoj i materijalnom stanju doskočiti možemo. Ja s toga neću duljiti svoj govor, budući sam uvjeren, da je svaki član ovog sabora uvidio veliku potrebu takovog zavoda, nego punim svojim uvjerenjem ovaj predlog podupirem.

Predsjednik: Rieč ima g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Predlog, kako ga je g. zastupnik dr. Vidrić učinio i prije obrazložio, jedan je od najprečih potreba našega naroda, i po mom mnienju g. je predlagatelj svoj predlog tako potanko tako liepo i obširno obrazložio, da mi se čini, da bi bilo suvišno svaku riečcu dalje u prilog njemu progovoriti.

Potreba utemeljenja ovakovog novčanog zavoda osiećalo je i osieća zastupstvo ovo već odavna. Ja sjedim u ovom vis. saboru već evo treću periodu, pak se v[...] dobro sjećam, da se nije nijedna saborska perioda s[...] šila, da nebi zastupstvo svoj glas podiglo, da se viso[...] vlada svojim načinom pobrine, da ona toli potreban [...] vod za jeftinu hypotekarnu vjeresiju podigne. Žalibo[...] do ovog časa nije se stvorilo i oživotvorilo. Pred godi[...] dana, ako se nevaram, predstavila je u tom pogled[...] zagrebačka trgovačka komora, te je razložila vis. vla[...] od koje potrebe i preke nužde bilo bi podignuće sličn[...] zavoda u zemlji. U prvi mah se je zemaljska vlada o[...] zvala tomu pozivu i pozvala je trgovačko-obrtničku [...] moru, neka bi od svoje strane pozvala enquetu vješta[...] koji da izrade mnienje, kako bi se sličan zavod najbo[...] i najshodnije obzirom na naše okolnosti u našoj zem[...] podignuti mogao. Trgovačka komora zagrebačka v[...] se je rado odazvala tomu pozivu, držala je sjednice, [...] govarala se je i izradila jako liepi memorandum, s[...] menicu, kako misli, da bi se taj zavod podignuti mog[...] i podastrla ga je vis. vladi; ali stvar počiva negdje [...] miru, od onog se časa nezna dalje ništa o sudbini [...] tičnog memoranduma.

Ja mislim, visoki sabore, da tu nikakve potežko[...] nema, jer znam vrlo dobro, da slični zavodi postoje [...] mnogih zemljah na temelju garancije zemlje i njezin[...] zaklada, i da ti zavodi živu i djeluju blagotvorno, jer [...] poznato, da se nemože bez jeftinog novca razviti [...] trgovina, niti obrtnost, niti gospodarstvo, i da to s[...] propasti mora, jer je to sredstvo života i snage.

Ja dakle mislim, visoki sabore, da nije ništa dru[...] potrebno, nego samo da vis. vlada dobrom i odlučn[...] voljom stvar u ruke primi, i taj će se zavod dati [...] našoj zemlji stvoriti bez ikakve potežkoće. Zato prep[...] ručam predlog g. dra. Vidrića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela [...] unutarnje poslove.

Jovan barun **Živković:** Visoki sabore! Ako se [...] vladi preporuča, ona se rado uviek odazove želji i pozi[...] visokog sabora; ali kada vis. sabor jednim korakom da[...] predje, te ide preporučivati vladi više, nego na nju spa[...] i način izvedenja, onda dopustite, gospodo, da i vla[...] koju o tom načinu prosbori, da kaže, želi li taj na[...] primiti ili ne. Sve, što je prep. predlagatelj govori[...] dokazivao, jest samo to, što znamo svi i što vlada z[...] da bi po nas jako dobro djelovati mogao na solidn[...] temelju osnovani hypothekarni zavod u zemlji, i to vla[...] sa svime podpisuje; ali je on u izvedenju ove ideje, k[...] u ovom predlogu leži, naime da zemlja ostvari hypot[...] karni zavod, razlaganje posve nama dužan ostao. [...] koliko to ja njemu nezamjeravam, posve zamjerav[...] drugom predgovorniku, kao vještaku, koji bi morao [...] razložiti i predložiti, kako misli, da bi moguće bilo [...] zavod ostvariti, jer te rieči: „bilo bi jako liepo, krasn[...] nikakav dokaz za mene nevještaka nisu.

Nama treba dokazati mogućnost tu, da sbilja zemlja takov zavod osnovati može. Meni kao nevještaku dopustite, da vam dokažem, da nije to moguće, i velim, da vlada nesmatra za moguće i shodno pristupiti k ustrojenju ovakva zavoda, kako se ovdje predlaže, dočim je s druge strane pripravna i nastojati će, dapače svako nastojanje, došlo ono s koje mu drago strane, da se hoće ustanoviti na zdravom, solidnom temelju takav zavod u zemlji, sa svom svojom snagom podupirati.

Zašto smatra ovo za nemoguće?

Kamatnjak, gospodine predlagatelju, nevisi od toga, hoće li biti upravna regia skuplja ili jeftinija, nego visi od novčane snage zavoda, njegova upliva i njegove konkurencije. Nevisi niti od auktoriteta vlade, to dokazuje, da one države, koje neimadu garancije u svojih financijah, tako zlo stoje na tržištu.

Poradi svega auktoriteta naša vlada nepruža nikakvu garanciju ovakvomu ili onakvomu kamatnjaku za otvoriti se imajući zavod. Založnice njihovih kamatnjaka nevise od toga, što će vlada naložiti, da se papirni novac u nje uloži. To ni najmanje. Vlada će to učiniti, ako se ustroji takov zavod privatni, kojega ona opet pogibeljnim smatra.

Nevisi od toga, što se ovdje ondje koji groš, forint uloži u zavod, nego visi od toga, što taj fond nemože biti od milijuna ili dva milijuna forinti, nego treba i 20 milijuna za promet. Tko će garantirati, da auktoritetom vlade 15 milijuna for. potrebitih založnica odu u svjetski promet?

Gdje je ta hrvatska vlada, koja je to moguća? Nitko drugi, nego ogromna i uplivna financijalna snaga, koja je kadra osjegurati založnicami burzovni tečaj i osjegurati dobra u Hrvatskoj i Slavoniji na kamate, da ti ja stojim dobar, koliko doneseš, ja ih primam, i to je kamatnjak njihov osjeguran, što zemaljska vlada nije kadra učiniti.

Dakle niti visi kamatnjak od zem. vlade, ako nema garancije u financijalnom svjetu, a još manje visi od toga, da založnice moraju biti kupovane po nikom garantovane uz veliku cienu; jer nije svejedno, ako založnice od 98 poslje 14 dana na 75 padnu.

Ako bi zem. vlada, nemajući financijalne snage i nemajuć garanciju od takove snage, uzela na svoj risiko, da prodaje založnice od 15 do 20 milijuna for., gdje je ta vlada, koja bi to učinila? Niti naša, niti ugarska, a ne možda niti sama austrijska.

Osim toga, gospodo, da znate stanje stvari.

Već je rečeno u saboru, i bilo je u financijalnom odboru o tom govora, da zem. vlada samo jednu jedinstu zakladu imade, do kakovih 70.000 for., koja nema prave svrhe, koja bi se kao novac na tu svrhu upotriebila, dočim sve ostale zaklade imadu svoju svrhu. Dakle govoriti o 2 i pol milijuna nije opravdano, nije dopušteno, er vlada nije ovlaštena te zaklade svojoj svrhi otudjiti. Dakle bi ona morala tražiti posve drugi novac. Tražiti bi morala bar milijun forinti, jer nema banke za takav veliki podhvat, koja bi se mogla manjim novcem ustanoviti. Zemaljska vlada morala bi tražiti nešto. Je li ona u stanju danas financijalnu garanciju izvesti? Tko će dati vladi? Da mi uknjižimo ovaj naš budget, toga prava nemamo, jer nama nedaje zemlja za davanje zajma, nego za našu upravu i investicije. To bi svaki sabor ovakovu vladu, koja bi se usudila, da tako radi, odsudio, jer je to jedino sredstvo za uzdržavanje naše zemlje. Taj budget, koji je za najnuždnije potrebe u zemlji opredieljen, nesmije se u pitanje staviti, da se na njegova ledja metne kakav zavod, koji više manje podpada krizi, da može biti nešto i gubitka, nemože služiti garancijom ustrojiti se imajućeg zavoda.

Što dakle da služi? Naše zaklade? Još manje, jer mi nemamo pravo ikakav teret, koji neleži u štatutu, na nje nametati. Hoćemo li dobiti novaca, da prodamo naše dobro Kutjevo, koje se prodaje već toliko godina, pak nemamo kupca? I tu smo se dali patriotizmom zanieti, pak je vidjeti, kako za nas u svietu nevriedi ništa. Tamo se traži prava vriednost, i kakva korist biti može, pak to mu vriedi, a ne, kako si mi uobrazujemo. Žalibože, da smo se prevarili. Dočim je to dobro bilo procienjeno na 3 i pol milijuna forinti, a danas se kaže da nevriedi, neću da kažem koliko, jer je takva razlika izmedju onoga, što smo mi i naši ljudi mislili i procienili, od onog što danas vriedi, da nije vriedno niti spominjati. Kada tako stojimo, našto bi dali milijun for. osigurati? Na našu dobru poštenu rieč? Danas se nešto drugo zahtieva glede novaca!

Ja zaista molim i apelujem na sve vještake u toj stvari; vlada je tog podpunog uvjerenja, da ovakav zavod osnovati nebi mogla već radi toga, što vladi nebi bila poznata manipulacija takovim zavodom, akoprem je gosp. Kamenar jednom rekao, što će znati vrlo dobro neposredni govornik, da su nespretne vlade zato, da manipulaciju vode.

Što se nadalje veli, da je novac danas vrlo jeftin, a da vlada daje svoje novce uz 6%, i da je to danas jako skup novac, moram kazati, da taj novac naša vlada danas jeftinije dati nemože. Može bili će primorana biti danas sjutra sniziti na 5%, ali je sada njezina potreba tolika, da bez skrajne nužde nemisli nižje ići, tim manje, jer danas novaca nema prama tolikom zahtjevu, jer se toliko traži, da vladi nije od sile nižje.

Dakle, gospodo moja, vlada, koja ima svoje zaklade i koja ih daje na zajam na amortizaciju uz 6% kamata, kaže vam, da nije u stanju, niti može osnovati takov zavod. Odbijajući ovaj predlog, medjutim će, slože li se naša vlastela, a i uplivni ljudi i svi faktori u toj misli, da taj zavod osnuju, koji neće biti u nikakvoj pogibelji, jer je inače sve u zalud, mora propasti, najkriepče podupirati svako njihovo nastojanje, da se takav samostalan

*

i neodvisan zavod od nekoliko milijuna u Hrvatskoj na solidnom temelju ustroji.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mihalović.

Dragutin Mihalović; Jako malo preostaje za mene na ono, što je presv. gosp. izvolio kazati, nova govoriti.

Vlada i sama priznaje nuždu toga zavoda, ali ga nije u stanju ustrojiti. Ja sam, vis. sabore, takodjer bio toga mnienja, osobito kada nisam čuo ono, što sam čuo.

Ja moram iskreno kazati, da bi se radovao, ako bi nam gosp. predlagatelj obširno i potanko razložio, kako on misli taj zavod ustrojiti.

Gospodo! Jako je težko nadopuniti ovakav predlog odmah, nego moram na ono reflektirati, što je gosp. predlagatelj izvolio u početku svoga govora kazati, što se tiče naime poreza i propasti našega naroda, i kazati, gospodo moja, da je gosp. predlagatelj izvolio zaboraviti na još jedan faktor, a to je neštedljivost.

Gospodo moja, to je badava, ako svaki od nas uviek više izdaje nego dobiva, mi moramo propasti.

To je najglavniji uzrok, gospodo moja, da i veliki, i srednji i mali posjed propada, jer ako ja hoću živiti sa 4000 onako kao onaj, koji imade 40.000 for., naravno, da moram propasti.

Mi vidimo, da sve države štede, osobito imamo primjer u Francezkoj, gdje je najveća štedljivost. Istina je, da nema tamo onakovih poreza, kao što kod nas. Gosp. će mi predlagatelj prigovoriti, da je jako težko štediti tamo, gdje nema. Ja to dopuštam tim više, jer sam čitao jedan put, i sám sam se uvjerio, da jako dobro odgovara našim odnošajem, gdje je jedan od naših muževa pisao, gdje je izvolio kazati, da je jako težko živiti u jednoj državi, gdje je svaki na sviet dužan rodjen. To je istina; ali ako svaki u onoj sferi u svojoj obitelji pazi na to, da on više neizdaje, više netroši, nego što njemu bog da i što on sam sebi kroz svoje znanje i marljivost priskrbi, onda budite uvjereni, da će se ovi naši odnošaji, ako ne na jedan put, ali polagano na bolje okrenuti. Ali još je jedan drugi faktor, a to je „Vorurtheil", kako bi se reklo, predsuda.

Gospodo moja, budimo iskreni! Kod posjeda, u obće kod seljaka, svaki seljak misli biti samo sretan, ako uči nauke, da bude advokat, profesor, drugi opet da bude veliki gospodar, koji nije učio ništa, ali da bude jedan obrtnik, toga se svaki boji kao vatre. Pogledajmo druge države, gdje onaj, komu bog nedade toliko pameti, da si može što god priskrbiti; bar imade toliko tehničke sposobnosti, da može u svako mjesto stupiti i tako si nešto priskrbiti.

Dobro je izvolio kazati presv. gosp. predstojnik gosp. predlagatelju na što mu se osniva njegov predlog, jer, oprostite, on nije razložio potanko, na čem bi se osnivao ovaj zemaljski zavod. Istina je, da ovo nekoliko forinti, što imamo od naših fondova, koji imadu opredieljenu svrhu, nesmije niti sabor, niti jedna vlada pristati na to, da budu izloženi gubitku. To su poznate stvari, i n te nebi trebalo dalje reflektirati.

Gospodo moja! Čujem, da je naš posjed zadužen c 40 milijuna forinti, sada ako ga hoćemo konvertirati, tr bali bi zato neizmjerno veliku svotu, i ovih založnik pustili bi na trgovište toliko, koliko se baš faktično treb to je naravska stvar, da će ovakvo poduzeće, koje ne imati u sebi sile, imati malen kurs, da neće nitko kup vati, i što je pomoženo, da dobijemo ovakov zajam.

Indi, gospodo moja, samo jedan bio bi način. Mora iskreno kazati, da nisam sasvime uvjeren i nije mo osvjedočenje, gdje je gosp. predlagatelj izvolio tumačiti kazati, da zemlja nesmije nipošto sklapati zajam. mislim, da svaki dan imamo pred očima, gdje se sklap zajam. Istina je, presvietli gosp. izvolio je dodati, da to samo za investicije zemlje. Oprostite, ja mislim, je to najveća investicija što ju možemo imati u naš zemlji, ako smo mi kadri ovakva nešto stvoriti. Ja sa uvjeren, a budić gosp. predlagatelj sam nije potanl označio način, da će vis. vlada pozdraviti svakog ono koji će joj pružiti nacrt ideje, kakvim bi se načinom dalo osnovati.

Ja sam čuo od jednog gosp. predgovornika, da ovak zavod obstoji, ali nije rekao, gdje i kakvim je načino osnovan, (Crnadak: U Českoj jest jedan zemaljski zavod Iz tih razloga, vis. sabore, premda sam uvjeren, i sval godine čujem u sabornici, da je nuždan ovakov zavo ipak nebi mogao danas primiti takav predlog, da bi v na temelju toga predloga imperativno naša vlada bi dužna bez da študira, tu stvar predložiti saboru. Ja ufam i nadam se, da će vis. vlada sama uzeti prilil govoriti o stvari s gospodinom predlagateljem i drugo i s vještaci, i da će najskorije predložiti saboru ili predl ili osnovu zakona.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Folnegović.

Fran Folnegović: Gospodo! Prije 10 godina, kad su županijske oblasti prijašnje ukinute usljed novijeg z kona o ustrojstvu županija, i kada se je imetak poj dinih županija imao koncentrirati, zemaljska vlada u tala je županije, što se misli tim imetkom i kako bi imalo njihovim imetkom disponirati. Medju inimi žup nijami, kazala je županija zagrebačka, neka se sa kap talom od naših zaklada ovako i onako razpolaže; kapit neka bi se gledao ulagati medju manje posjednike i obr nike, da bi se pomoglo podići ratarstvo i obrt. Ovaj za ključak županije zagrebačke stvoren je u ovoj istoj so usljed moga predloga i jednoglasno prihvaćen i visok vladi do znanja stavljen. Od ono doba prošlo je 10 g dina. Od ono doba u svakoj godini u hrvatskom sabo opetovano se je zahtievalo, neka bi se počelo sa stra hrvatske vlade jedan put u tom smislu raditi nešto, nikada nisu iz vladine stolice pale rieči: „nemožemo r diti, nećemo ovog zahtieva respektirati, nego se je sam odgadjala stvar. Nije čudo, da se predlaže svaki čas

drugoj formi, jer se misli, kada neide na jedan način, da će ići na drugi način. Pokušalo se je sada na ovaj način, pak se kaže kao uvjek, da na ovaj način neide. Ja sam se veselio ovoj debati zato, jer sam mislio, kada se je radilo o prešnosti ovoga predloga, da će se reći sa strane vlade: „Mi imademo nešto boljega in petto, mi ćemo odkloniti ovaj predlog". Ja sam se veselio, da ću čuti obrazloženje od vlade i projekt, kako da se može ovo oživotvoriti. Ja sam čuo od strane vlade pobijati predlog gosp. dra. Vidrića, ali je njezino obrazloženje vrlo mršavo. Oni prigovori ili bolje reći one zaprieke našemu razvitku, koje je izvolio iztaknuti gosp. Vidrić nisu jedine po mnienju gosp. Mihalovića, nego ih ima više, i on je najpače dvie iztaknuo. Jedna je zaprieka našemu narodu, kaže, slaba štedljivost. Istina, gospodo, to je bila zaprieka naša i već prestaje biti, jer mi već nemamo čime štediti. Velika većina ovoga naroda, komu se kani i smiera pomoći ovakvim predlogom, nema već čime štediti. Lahko je reći onomu koji 4000 for. ima na godinu, nemoj sve potrošiti, nego gledaj nešto na stran metnuti; ali tko nema za potrošiti niti 10 for. na godinu, što će on na stran metnuti? Zar može on štediti?

Gospodo! Veli se takodjer, naša je mana ta, što kod nas vrlo malo ljudi u obrt ide. Istina je to, i žalibože velika istina. Ali zašto tako malo? Zato, jer današnji hrvatski obrtnici u današnjem sustavu državnom, u zajednici u kojoj postojimo sa Ugarskom i cislajtanskom vladom, gdje oni sa tolikim velikim kapitalom svako poduzeće tjerati mogu, nisu kadri napredovati i moraju pasti. Kada se vide takvi nesretnici, neda se drugima na takva poduzeća, pak se drže sjegurnog groša, koji je dobar makar i bio neznatan, te idu u školnike, diurniste itd. jer je ipak to sigurno. To nije čudo, niti se može zanjeriti, i nemože nitko tomu pomoći, dok god bude ovaj nesretni državni sustav, pak da se mi svi izpojedamo, nemožemo mi odvratiti nesreću i pogibelj. A što žalim, gospodo moja? Žalim to, da imamo priliku sve to više konštatirati zla i nevolje, koje nas usljed današnjeg državnog sustava taru, da mi moramo propadati, da se nikada sa strane onih, koji nas na sabor taj pozivaju nepredlažu mjere, u koliko i kako bi se mogla ublažiti ova nevolja, ova nesreća, da se neznadu oni, koji pozivaju taj sabor kroz vladajuće okolnosti okoristiti, da se nemože našim poduzećem, našoj industriji i našem obrtu u pomoć priteći, da nemogu oni zavodi, koji prosperiraju, prvst korjen uloviti, da se neznamo novcem okoristiti. To nisu, gospodo, prazne rieči. To je živa istina. A koje su zaprieke tomu? Neuredjene gruntovnice, neuredjeni zadružni odnošaji, neuredjeni porezni odnošaji. Kada bi se tomu jedan put na kraj stalo, a to budi poglavita zadaća sabora i vlade, onda bi češće oglase dobivali, gdje jedan agent nudja 5 do 6 milijuna for. na dispoziciju uz $4\frac{1}{2}\%$ kamata na posjede u Hrvatskoj. Kod neuredjenih odnošaja biti će svaki zajam kojeg budemo činili, deseterostruko skuplji, i to tako dugo, dok se od strane vlade sbilja nepokrene ozbiljna volja, da se zemaljskom kreditu i ratarstvu kani ozbiljno pomoći. Do sada se ta volja nigdje nije izrazila, i zato podupirem ovaj predlog.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. gosp. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Predlog gosp. dra. Vidrića svakako je velevažan i od velikog zamašaja, pak zato moram prije svega žaliti dvoje. 1. Moram žaliti u prvom redu ono, da je taj predlog došao u ovoj formi, koja nikako nemože da zadovolji i postulatu samog predmeta, a nemože zadovoljiti nikomu koji bi rado, šta je posve naravski, razpravljajuć ovakov predmet, i hoteć se upuštati prosudjivanje budi samog detaila, budi kakvog, da reknem, stvarnog sadržaja, izim ako se hoće uzeti za stvarni sadržaj ono, što je ovdje izraženo, samo onako obćenitom zasadom, po kojoj se time zaključuje stvar, te se drži i smatra, da je time učinjena i doprinešena velika pomoć ili bar prikazana ozbiljna volja doprinesti za veliku pomoć za poboljšanje stvarih našega naroda, a drugo neka se sve ostavi vladi, koja sve za nas imade urediti, raditi i misliti, ja bi rekao, da ovako podnašati predloge, može biti uz najbolju volju, koju ja sa zahvalnošću priznajem gosp. dru. Vidriću kao predlagatelju, ovako podnieti predlog te se ograničiti na tako skroz jednostavno stanovište, ja bi rekao, da je ovo u toliko neumjestno, jer je ovakav postupak prikladan, u pogledu ovom, ja bi rekao, zavadjati dotične pojmove, mjesto bistriti ih, što bi svakako od potrebe bilo. Ja sam rekao, da je ovaj predlog jednostavan, a da ovaj svoj naziv opravdam, pokazati ću samo prstom na to, da se ovdje, govoreć o jadnom stanju naših materijalnih odnošaja, koji su zaostali i zaostaju, svuda u tom pogledu misli, da će sva fantazija ležati u tom, ako se samo jednim faktorom, narodnim bogatstvom, faktorom onim, koji se bavi ratarstvom, ako se njemu donese pripomoć, te se, pošto ja vidim da u današnje vrieme kod ovog silnog upliva i znamenitog upliva, da tako reknem, svietskog novčanog trga, koji se upliv pokazuje na sve poslovne slojeve, i u svakom pogledu, nemože prosuditi pogledom na sve uplive, na jedan samo faktor. Ja bi rekao, da je u tom pogledu ovakovo shvaćanje skroz preuzko, pretiesno i odviše ograničeno. U obće, ja bi rekao, da gosp. predlagatelj tu polazi iz stanovišta onakvog, koje već a priori i samo po sebi nemože da je opravdano, da je osnovano; a to je stanovište ono, da bi se mi za se mogli nekako izključiti, izolirati bez obzira na novčane obzire svietskog novčanog trgovišta.

Druga neposredna posljedica leži u tom, što nam se, kada se nehotice mora pitati, od kuda namaknuti sredstva zavodu, jednostavno odgovora, da su zemaljske zaklade, pak se neka upotrebe za sigurnost, a na temelju te sigurnosti neka se izdadu založnice. Na ovo bi se usudio primjetiti jednostavno gosp. predlagatelju to,

da imetak, odnosno novac, ležeći u zemaljskih zaklada, da je i onako bezizninmo investiran u zemlji. Dotični novac je već ondje, te služi na investicionalne svrhe i može služiti. Htjeti danas razpolagati ovim novcem u ove svrhe, znači svakako, da bar jedan dio investicija bi se morao iz sadašnjeg predmeta potegnuti, te oduzimati onim, koji imadu te glavnice, za da se može upotrebiti kao vjeresijski fond za one založnice, i reći će mi gosp. predlagatelj, da je suvišno, da će već založnice, već kao takove imati svoj kurs, da u obće netreba gotova novca, ja bi rekao, da velika iluzija u tom leži i veliko nepoznavanje odnošaja, jer se neda pomisliti uz sve moguće najbolje i najpogodnije chance, da bi se mogao utemeljiti ovakav zavod bez svake glavnice, nego one jeftine glavnice, koja leži u vjeresiji na onih zadužbeničkih novcih, koji se nebi smieli od današnjeg držatelja uzeti. U obće, ja bi rekao, tu se vraćam na primjetbu, koju sam si početka govora iztaknuo, da žalim, da se ovako velevažan predmet istom na domaku, na svršetku sabora, pred kuću donaša, jer je to veoma težko, donekle možda sa strane predlagatelja možda i nećedno navaljivati velikimi razlozi na ideju ovakva podhvata, pak bi od tuda i ta posljedica nastala, što bi se reklo, da se je ovo pitanje odviše jednostavno razpravljalo.

Kako god, vis. sabore, cienim nazore gosp. predgovornika Mihalovića i dielim ono mnienje, što je on izjavio u pogledu ovog predloga, to bi rekao, da je odviše jednostavno izrekao, kada je kazao, i to temeljnu istinu, da su naši materijalni odnošaji loši, a da poglaviti razlog tomu leži u neštedljivosti.

Priznajem, da se može mnogo toga govoriti u pogledu štedljivosti, ali se svakako mora dopustiti, da štednja sama po sebi, da je samo nekako da reknem posredujući način, koji kadkada i u stanovitih odnošajih dapače niti nedjeluje koristno na narodno gospodarstvo, jer se tu nesmiju prispodobiti odnošaji privatni sa odnošaji naroda, i sa gospodarstvenimi odnošaji naroda, jer je priznati, da bi u skrajnoj štednji patile investicije, pak mnogo toga što se producira, samo zato, jer oni koji imadu trošiti i mogu trošiti, ostali bi, pak bi ovako neumjestna i prevelika štednja pogubno djelovala i na odnošaje narodnog bogatstva. To mi je bilo napomenuti s toga, da se u obće ovakvo pitanje nesmije onako jednostrano razpravljati i riešavati. Napose mi se čini, da polazeći gosp. dr. Vidrić takodjer donekle iz ovakvog jednostranog stanovišta, pak tvrdeći, da su materijalni odnošaji kod nas slabi, kada je htio ovakovim načinom i mislio, da će se ovakovim načinom na jedan put okrenuti sve na bolje, meni se čini, da je nehotice išao u položaj, koji je sličan onomu, glede kojeg sam čitao jednu anekdotu, da su njih četvorica bili sasvim bez novaca i jedan je predložio: znate što, hoćemo sjesti i igrati, a što dobijemo podieliti ćemo, i priređiti si ovu i onu zabavu. To sam naveo zato, da pokažem, da je samo po sebi dovoljno, pozadovoljivati se idejom ovakovom, metnu na novčano tržište založnica bez svakog obzira na upliv koji će na nje imati obćeniti novčani odnošaji narodno prometa, pak držati, da će već time, što se izdaje no neki znak novčani, da će već time u istinu biti bogatstv veće, jer je istina, koju će dakako znati gosp. dr. Vidr tako kako i ja, da u samom novcu niti leži bogatstv niti leži kriterijum bogatstva narodnjeg, da novac nij drugo nego sredstvo, da onomu, koji će živiti i koji s nalazi u nepovoljnih odnošajih, neće koristiti ni vas nova koji mu se dade, ako neće po tom doći u položaj, d će biti u stanju plaćati kamate i donašati glavnicu, a t se predpolaže i od ovakvog zavoda, jer se nemože pomi sliti, da bi ovakav zavod, makar kako postupao, moga davati badava novac. Razlozi tomu leže u obćenitih od nošajih našeg gospodarstva, leže u tom, da se mi manj nego drugi bogatiji narodi možemo oteti uplivu veliki trgovačkih faktora, kojimi se tako rekuć nemože oteti ciel Europa; da nemožemo stajati bez da primamo posljedic one silne konkurencije, a svemu tomu da bi mogli odo ljivati istom onda, kada bi počeli na raznih strana i svakom pogledu dielovati glede toga, da se materijaln dižemo, a to, kako sam prije napomenuo, neleži u veće štednji, nego donekle i u većoj radinosti, leži u umnož i razmjernom razpačavanju proizvadjanja i razpačavanj proizvoda; leži u spekulativnom duhu, leži i u drugom faktoru, koji leži izvan naše snage, na priliku, u slabo napučenosti našeg naroda, u jeftinoj radnji, koju nem žemo imati onda, kada je baš od najveće potrebe itd To su samo onakvi odnošaji, koji se moraju uzporedi i temeljito u obzir uzeti, pak onda stupiti, da se u pogled ovakvog pitanja donese kakva zakonska osnova. Pred lagati pako ovako ovaj predlog o hypotekarnom zavodu koji liepo zvuči, o kojem bi se dalo pričati, da ako se prihvati ova ideja, da će se svi naši materijalni odnošaj na jedan put pretvoriti, a ako se neprihvati, da će se pokazati neko nehajstvo za ovom težnjom, nuka me na to, da glasujem proti predlogu gosp. dra. Vidrića.

Predsjednik: Rieč ima narodni zastupnik gosp. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Visokoj vladi b imao dovoljan biti onaj predlog, kojeg je županija zagrebačka, dotično županijska skupština doniela, jer vladi koja ima paziti na narodno ratarstvo i njezine potrebe dovoljno je, ako jedno tielo javno izreče ovu davnu potrebu. Vlada je zakonom novim povukla zaklade županijske u svoju upravu, a ništa nečini na ono, što je županijska skupština zaključila prije 10 godina. Ja sam bio onaj, koji sam prije 6 godina sa mojimi drugovi donio ovakav sličan predlog, kojeg je danas gosp. dr. Vidrić donio, da se ustroji hypotekarna banka. Visoka je vlada dobila taj predlog, a visoki je sabor prihvatio predlog jednoglasno i izabrao odbor od 7 lica, nu žalibože taj odbor nije radio, jer ga je vlada zavlačila, da nije još

te zaklade uredila, da ona študira, i tako je prešlo to vrieme, da nije niti odbor niti vlada ništa izradila. Ja sam u početku ovog zasjedanja upit na vis. vladu učinio, što je glede te hypotekarne banke, da li još študira, i što je na tom. Visoka je vlada na to odgovorila, a ja nisam bio s odgovorom zadovoljan i prestao sam predloge praviti, tim, kako vidim, nekoriste. Nu, da se je vis. vlada ovako izrazila odprto i jasno kao što danas, da nekani i da nije kadra, može biti, da bi se našlo u ovoj sabornici muževa, koji bi inicijativu poprimili, kako da se ustroji ova hypotekarna banka. Raduje me, da nijedan član u ovoj kući nije, koji neuvidja potrebu takve hypotekarne banke. Svi uvidjamo potrebu, da je nuždna takva hypotekarna banka, ali protivnici udarili su proti predlogu, a naročito g. neposredni predgovornik, koji je nešto dokazivao, što upravo, kada se pročita, ništa nije, i njegove rieči upravo ništa neznače.

Vis. sabore! Ovim predlogom danas nerazpravlja se hypotekarna banka, nego se vis. vlada pozivlje, da ona uznastoji, da hypotekarnu banku uvede, da študira o tom, kako da se ustroji. Ona ima kulturno vieće, trgovačku komoru, te može izpitati sve potrebe zemlje, te predlog staviti saboru, i na dnevni red staviti takvo pitanje. Neradi se ovdje o hypotekarnoj banki, da mi razpravljamo zakon, kako će se ona ustrojiti, nego se radi o tom, da sabor prisili vladu ili joj preporuči, da to u svoje ruke ozbiljno primi i na tomu misli, da nešto za narod učini. Ja sam već prije nekoliko dana rekao, da sve ono, što našemu narodu koristi, da se kaže, da je nemoguće, da smo preslabi, bogci siromaci, da nemamo ništa, kako smo vidili malo prije; dočim se kaže, kada je što delati, što je proti njegovoj koristi, da smo bogati jako, i da sve možemo činiti. Zašto vlada, kada se grade u magjarskom saboru financ. zakoni, nepozove saborske članove, da dodju u sjednice u Magjarsku, i upozori na zakone, koji se tamo rade, i koji će nas ubiti? Toga vlada nečini, a i zastupnici naši tamo ništa nečine, i mi dobivamo takove zakone, koji nas upravo ubijaju. Danas se neradi o hypotekarnoj banki i o zakonu kako g. Šram kaže. Danas se radi o tome, da privatimo predlog ovaj, da vladu pozovemo, da nešto učini, da neprodje toliko godina opet, da se ništa nečini, da nekaže, da ima nešto študirati. Gosp. Mihalović kaže, o čem sam ja imao priliku govoriti ovdje, da mi sinove naše pošaljemo u škole, i da nijedan nemisli na obrt. Na to je odgovorio g. Folnegović jako dobro. Ja vam kažem samo jedno. Izvolite pogledati naše urede, pak ćete naći, kakvi su vam podnesci. To su vam ti glavni, čizmari, šostari, koji su ostavili obrt, a to zato, jer nemadu kruha. Ono stoji, što je g. Folnegović kazao. Mi smo si izradili zakone žalibože takove, da se nemožemo razvijati onako, kako bi se morali razvijati, jer smo predali našu krvavu muku i naše novce drugomu, da on gospodari, da on gospodari tako, da mi zaostajemo financijalno i u svakom pogledu, da se tako gladnimi lahko upravljati može, kako je Magjarom i neprijateljem volja.

Visoki sabore! Na ono, što je gospodin predstojnik kazao, imam njemu odgovoriti. Ja mislim, bez da ga uvriediti želim, i ikoga na svietu, da dokle on bude tamo sjedio, nećemo dobiti toga zavoda. Dok g. Živković bude sjedio na onoj stolici.

Predsjednik (zvoni): Molim osobnosti na stran pustiti. Ja nedam ovdje nikoga napadati. To nije dobro i nepristojno je.

Gjuro Kamenar: Što se tiče Kutjeva, to nije sabor propisao, kako se ima procieniti, već je dao vladi zakon u ruke, da ga proda, i njezina je dužnost, da ga čim bolje proda, pak zašto ga nije prodala?

(Vaso Kotur: Kada ga nemože prodati. Vi ste predsjednik valjda ovdje. Smieh.)

Ja mislim, visoki sabore, ja sam imao jednom priliku kazati, da mi imamo novaca. Ono, što nije g. dr. Vidrić kazao, ja ću vam kazati, naznačiti svotu, koja bi se upotrebila za ovakov zavod. Mi znamo iz interpelacije gosp. Zindla, kada je pitao zem. vladu jedan put, što je s onimi novci, koji su obćinski, iznašaju do 100.000 i uloženi su u štedionicu. Ti novci bi došli u sigurne ruke, kada bi u hypotekarnu banku došli. Tako se timi novci podupire zavod, od kojega narod dobiva po 5%, i kada novac traži iz koga zavoda, zahtieva se od njega, i do 20 i 30 for. po sto. Da li nije to gubitak narodnji, kada on obćinski novac daje za 5%, a mora, kada ga treba, za taj svoj novac toliko plaćati? Tomu se hoće doskočiti; da vis. vlada te sve novce u svoje ruke primi, pak da jednom tu hypotekarnu banku ustroji.

Znam dobro, da imamo duga do 60 milijuna. Nezahtieva se, da mi to sve odkupimo, nego je dovoljno, da se narodu dobra neprodaju. Ako je danas 60 miljuna duga u zemlji na samom posjedu, može biti za 5 godina 120 miljuna. Tomu se hoće pomoći, i to se mora prepriečiti, da se narod oporavi, a da nepropade, jer onaj, koji je n. pr. 100 for. dužan, pak za nekoliko godina neplati kamate, jer ima mnogobrojnu obitelj i izvržen je svakojakim elementom, mora propasti. To može prepriečiti i vis. vlada i sabor, da jedan put stupe na ono polje, koje je narodu koristno.

Mislim, vis. sabore, da je doba, da se hypotekarni zavod ustroji, jer sam zato već prije 6 godina ustao bio. Što mi se kaže u ovom vis. saboru, da ja najveće zlo delam narodu, da ga pred svietom tako nemoćna predstavljam i da to nije istina.

Da sam zločest, poguban prorok, rekao bi, da će biti za 4, 6 godina još gorje, i da će naš narod biti ubogiji. Nijednoga nema, koji bi tomu protuslovio, jer narod sve to više propada i nemoćniji postaje. Tomu se svemu mora na put stati ne samo glede poreza, koji našu zemlju tako tišti, da ga više smagati nemože, nego

da mu na ruku idemo, da može dug odplaćivati i jeftini novac dobiti.

Zato prihvaćam ovaj predlog iz nikakve namjere opozicionalne, nego za pomoći narodu i preporučam ga vis. saboru, te molim vis. vladu, da ga ostvari, jer je ona jedina na to pozvata, koja ima sva sredstva u rukuh. Kako može druge zakone iz Njemačke i Francuzke prepisivati, tako neka izvoli i taj zakon prepisati, koji nam koristi.

Visoki sabore! Vi ste čuli, koliko je poreza g. Kukuljević ovdje naveo. Pogledajuć zakon o odkupu javnih radnja, proti kojemu sam ja bio i sabor ga prihvatio, kako je taj zakon tegotan.

Neka vlada položi račun i predloži, koliko duga ima glede odkupa javnih radnja, pak ćete viditi, kolik je taj dug, koji se neće moći ućerati. Činovnici obćinski, koji su tamo već dvie do tri godine bez plaće, nemogu ništa ućerati, jer nema ništa, što bi se ućeralo.

Da narod nepropadne, preporučam ovaj predlog, i vis. je vlada dužna, da ga prihvati, ne da se opire ovakvom predlogu.

Predsjednik: Pošto nitko više za govoriti predbilježen nije, rieč ima g. predlagatelj.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Prigovoreno je formi, u kojoj je donešen moj predlog. Ja sam namjeravao čitav štatut predložiti u slici predloga, ali kada bi taj štatut predložio, ja sam uvjeren, da bi presv. g. predstojnik unutarnjeg odjela podpunim pravom odgovorio: „Gospodine! Ovo je stvar vrlo znamenita, netiče se zakonodavatelja, već se tiče eksekutive, imajte dobrotu dopustiti i nama, da tu stvar zrelo promislimo". Kada bi presv. gosp. predstojnik unutarnjeg odjela to govorio, uvjeren sam, da bi gosp. Šram ustao i toj formi podpunim pravom prigovorio.

Da se ipak o toj stvari jedan put zametne rieč, nepreostaje drugo, nego podnieti predlog, kako danas glasi. Forma sama tomu predlogu, to nije moj izum. Ja sam u diariumu saborskom gledao, kako se donašaju predlozi, pak sam našao takav predlog, te sam ovaj način izabrao, kako se donašaju predlozi. Toliko glede forme.

Nisam ja, vis. sabore, spominjajući nevolje i nestašicu kredita, mislio izcrpiti sve zlo, koje naš narod tišti. Ja sam samo primjerice naveo, jer kada bi sve htjeo navesti, što tišti, ja bi komunikacije bio naveo, pak bi bio logičnim načinom izveo, da propada naš posjed radi toga, što nema prilike svoje proizvode izvesti. Svrha momu predlogu jest jedina ta, dokazati nestašicu hypotekarnog kredita i njegovu skupoću, i po tom učiniti predlog, kako da se tomu doskoči.

Prigovor, što je u samoj stvari stavljen, potekao je i od vis. vladine stolice, i taj prigovor veli, da nije moguće, da naša zemlja takav zavod stvori, pak nije u dokazivanju toga, da to moguće nije, naveo presv. gosp. razloge, s kojih nije moguće, nego je rekao, da nij e moguće, jer predlagatelj nije način označio, kako bi se moglo dogoditi.

Visoki sabore! Kada su u Njemačkoj i Austri[ji] gdje je takodjer znameniti taj faktor, posjed, bio po[d] uplivom kapitala i bio oštećen na korist glavničara, išli s[u] stvarati zakone ovakve, te im se je isto tako prigovaralo, ali uzprkos tomu postoji u Njemačkoj tako zvana hyp[o]tekarna banka kao i u kraljevini Českoj. Ti zavod[i] kakve sam ja svojim predlogom pred očima imao, naiš[li] su na prigovore ove vrsti, koje smo danas čuli, pak u[z]prkos svemu tomu ustrojen je taj zavod i izdavao je za[]ložnice sa 5%, a danas njegove založnice stoje u kurs[u] na 100%, te se je pomislilo sniziti kamatnjak na 4%. Kada je taj zavod ustrojen, već u početku svomu ima[le] su njegove založnice poveliki kurs i počeli su drugi za[]vodi tomu zavodu sve protivno djelovati, što je sasvim naravski, jer su u njem vidili konkurenta. Kada se sta[lo] u Českoj misliti na to, kako bi se kamatnjak od 5% snizio, dobili su od svih zavoda mnienje, da nije uputn[o] u to pitanje dirati. Kada su vidili u Nizozemskoj i doljnjoj Austriji, da bi mogao i njima takav zavod ko[]ristiti, sazvali su kongres u Beču, pak su zaključili, d[a] se taj zavod ustroji za doljnju Austriju, i to zato, jer s[u] uvidili korist njegovu.

U markgrofiji Moravskoj postoji sličan zavod, a sad se radi, da bude u kraljevini Galiciji, i stoji već tri go[]dine u razpravi.

Ali, vis. kućo! Kada bi ono stajalo, što je rečen[o] od strane vlade, to bi priznavao, kada nebi izkustvo pro[]tivno govorilo, i mi bi ovakvim zakonom stvorili inštitu[t] koji bi posredovao medju velikim kamatnjakom.

Bilo je rečeno od strane veleštovanog govornika g. dra. Šrama, da je to preuzko, preograničeno, pak je [u] razloženju toga g. dr. Šram pošao na naše čitave odno[]šaje, da bi se odnošaji ovi svi sabrali i da bi onda bil[o] pravo lice predloga, koji bi pravu sliku imao. Ali, gospodo meni nije bila svrha ovim predlogom ići do toga, što [u] našoj zemlji slabo stoji, i kako rekoh, izlanuo sam s[e] samo na jednu bolestnu granu, na pomanjkanje kredita. Na njegovu doskočicu od one četvorice, koji nisu imali novaca, koji su sjedili skupa, pak su rekli, da će igrati da dodju do novaca, odgovoriti mi je, da smo medju onom četvoricom on i ja, pak smo stvorili zaključak, da ćemo igrati, nego je bila nevolja, da nismo imali novaca to sam ja, da taj drugi nema povoda koriti me, potaknu[o] nešto drugoga i ovo predložio.

U bitnosti, vis. kućo, ja mislim, da sam opravda[o] svoj predlog, pak molim, da ga vis. kuća primi.

Predsjednik: Pošto je debata zaključena, stupiti ć[e] se na glasovanje.

Jovan barun **Živković**: Vis. sabore! Pošto se nitko nije javio, da progovori, neka mi bude dopušteno, da reflektiram na ono, što je gosp. predgovornik rekao. On je rekao, da je zato svoj predlog stavio, da se jednom

rieč o tomu povede. Ja bi rekao, da je on išao jednim korakom dalje, ne samo da se povede rieč, nego da se osujeti i ono, što je vlada u tom pogledu učiniti nakanila. Nalazi u onih riečih pogibelj, da je vlada počela postupati, kako se nesvidi g. predlagatelju, da bi bilo pametno i savjestno, te ide na to, da bude to osujećeno, što želi g. Kamenar, gdje veli, da dok sam ja ovdje, neće biti hypotekarne banke. Neradi se o tom, da u buduće bude jeftin novac, jer to bi napokon vlada izhodila, t. j. da oni, koji bi u buduće tražili novac, da ga dobiju uz jeftinu cienu. a to nebi u današnje vrieme bila nikakva pomoć.

Kada se je već počelo govoriti, koliko smo dužni, a vam kažem i odgovorim na pitanje g. Folnegovića, to vlada misli.

Vlada, pobijajuć predlog g. dra. Vidrića, nije kazala, to ona kani. Mi smo dužni do 60 miljuna. Svake godine ovisuje se dug popriečno na dva i pol miljuna, a to ini prema vriednosti u našoj zemlji posjeda onog, koji je obterećen i vriedi 281 miljun, a to čini 20% obterećena kapitala, što nije tako nepovoljno, kao što u zornih zemljah. Poradi svega toga, da je kod nas manje obterećenje, nepodnosi ipak 30% naš vlastelin, a zašto? Zato, jer je kamatnjak velik, i jedan posjednik, koji ima polovicu obterećena posjeda, mora propasti, jer nema preko toga, da živiti može. Dakle iz ovog vidite, gospodo, a nepomaže nama stvoriti takav zavod od 1 miljuna for., koji bi nam u buduće mogao dati jeftin novac, nego bi nam pomogao agrarni zavod, koji bi prije osjegurao, da se u zemlji konvertiraju strašni dugovi. Valja dakle ponajprije ove dugove konvertirati. Izim toga svakom prilikom zahtjeva se od vlade sad ovo sad ono. Pita se sušenje Lonjskog polja, a g. Mihalović reguliranje Vuke, koja bi mogla koristiti mnogo, da se regulira, a štetovati, ako se neregulira. U svakoj podžupaniji ima nekoliko potreba, koje bi se imale urediti. Sve se očekuje od vlade, a vlada nema, to znate najbolje. Za takov zavod, regulirarije voda i ostale potreboće u zemlji hoće se milijuni, a ne kapitalčić, koji vlada ima, jer bi konvertiranje dugova već nekoliko miljuna trebalo. To takav zavod mora biti, koji može to učiniti, i kojemu se ima osjegurati mogućnost prodati založnice na tržištu, a to da bude od vlade moguće, moraju biti na okupu sve sile novčane, s kojimi ona razpolaže. Kaže g. dr. Vidrić o češkoj banki, koja razpolaže garancijom. A gdje je ta garancija u našoj zemlji? Ja sam kazao, da je Kutjevo jedini fond za nas, ostali fondovi nisu za to. Naša zemlja nije Česka, nema te garancije. Za takav zavod trebali bi na miljune, a vlada bi trebala za to pomoći. Kada bude došlo do toga, da se takav zavod ustroji, ona će prokrčiti put i zahtjevati će od vas, da votirate, što bude treba, pak će izhoditi putem zakona, putem odjela pravosudje, opet od vas način i sredstva, da se mogu ... koristonosno ulagati. Sve, što na to ide, da se nešto u zemlji stvori, zahtjeva se od vlade. Kamo sreće, da mi imamo, kao što je drugdje, svakojake podhvate. Pitam g. dra. Vidrića i svih vas, jesmo li mi krivi, da nema u zemlji nikakvog poduzeća? Zašto se nestave vlastela na čelo, te se neslože i priteku vladi u pomoć, a vlada bi im zahvalnošću u susret došla. Ako se nemože led probiti, a sumnjam, da bi se mogao kao što u Austriji i u Ugarskoj; jer nije patriotično stanje kod nas najbolje, to vlada pokušava probiti led, pak kaže, da je pogibeljan put. Na koliko je to patriotično, sumnjičiti vladu, pitajte sami sebe. Vlada je već jedan put pokušala tu stvar, jer je prije godinu dvie dana htjela, da se filiala ustroji u našoj zemlji, jer filiala imade tu zadaću, da novac dolazi onamo, odkuda polazi, pak smo mislili, kako će daleko veću korist donieti, kada investicije svakojake provedemo u zemlji. Sada se je u istinu naišla jedna misao, koja bi bila jako blagotvorna, da se izvede, a ja bi jako bio zahvalan g. dru. Vidriću i svakomu, ako bi išao na ruku, da se ova misao jako blagotvorna izvede, da si naime u našoj zemlji možemo stvoriti uplivan veliki zavod, za kojim bi ležala novčana sila, koja je kadra osjegurati novčani sviet uz garanciju vlade i uz garanciju boljih sila u zemlji, da se ustroji tako zvani „Creditverein". Kada se dakle vladi govori, da neće to raditi, neka se bar nesumnjiči i nepita, zašto se to do sada učinilo nije, kada znate svi okolnosti naše zemlje, jesmo li imali bolje okolnosti za stvaranje zakona prije ili poslje kraha. Nema ovo godinu dvie dana, odkako se opazilo, da treba jeftiniji novac. Sada tomu vrieme nije. Nemojmo prešiti nego podupirati vladu, koja će i sama podupirati svakog onog, koji se na nju obrati, da takva što stvori, i budimo u tom složni. Ovaj predlog, kako je ovdje predložen, nemogu primiti, kako sam rekao, radi pomanjkanja novčane snage, koju danas nemamo, a koju trebamo, da se ovakva šta stvori, da se svim potrebam zemlje udovolji.

Na koliko poradi najbolje svoje volje nemogu primiti predlog, vlada neće napustiti misao, da se zbilja ono stvori, što g. predlagatelj želi.

Dr. **Lovro Vidrić**: Molim rieč na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Nemate više nego drugi govor, što ste već izgovorili.

(Glasovi: Neka govori! Neka govori! Ali glasno, da se čuje!)

Izvolite!

Dr. **Lovro Vidrić**: Presvietli gospodin kazao je: „Nemojte vladu sumnjičiti". Ja sam kazao, da se bojim, da će uzsliediti od strane visoke vlade zavod, koji će biti štetan. Zašto? Zato, jer će priečiti uzkrsnuće zavoda, kojeg ja predlažem, a kojeg će kašnje ili prije stvoriti morati. Ja sam proti riečim, da se sumnjiči od moje strane.

Predsjednik: Prelazi se na glasovanje. Predlog glasi ovako (čita: — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati.

(Ustaje manjina.)

(Naprama g. bilježniku.) Izvolite pobrojiti.

Manjina.

(Glasovi: Protuproba! Protuproba!)

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog neprimi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Većina! Sa „ne“ glasovala su 34, a sa „da“ 24, i time je predlog g. dra. Vidrića pao.

Dalje na dnevni red dolazi IX. izviešće peticionalnog odbora o molbah podnešenih.

Molim g. izvjestitelja mjesto zauzeti!

Izvj. **Stevo Popović** (zauze izvjestiteljsko mjesto).

(Čita IX. izviešće peticionalnog odbora br. 602. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora ovako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 611. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj predlog ovako, kako je pročitan?

Jovan Steković: Visoki sabore! Kada je povišen bio Belovar na slobodan i kralj. grad, to sam ja bio slobodan, te sam u istom smjeru lanjske godine zagovarao tu molbu, a da je ona pravedna, dokazom je tomu ovaj zaključak podžupanijske skupštine, koja se zato obraća na sabor i moli, jer poglavarstvo ima iz svojih sredstva sagradjenu novu zgradu od 30.000 for. i sve je potreboće gimnazijalne nabavilo.

Oprostite mi, gospodo! Osiek, Varaždin, Zagreb, Karlovac imadu gimnazije, a belovarska županija u svojoj sredini nema srednje škole. U Belovaru se uvjek može živiti za pol ciene nego drugdje, i ima toliki broj djece, da niti senjska, niti riečka, niti varaždinska gimnazija toliko neimadu, koliko bi imala gimnazija belovarska. Pošto to živo želim, osim Belovara i belovarske županije, ja se uslobodjujem vis. vladu zamoliti, da se u svoje vrieme osvrne na ovu živu želju, da uspije.

Izvj. **Stevo Popović**: S toga je razloga i odbor obratio ovu molbu preporukom na vladu.

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 625. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 633. s predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 636. s predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovu točku podnio je g. Kamenar sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita dotični izpravak, koji glasi:)

„Vis. kr. zem. vladi na uredovanje s preporukom, da obćinski ured iz mjesta Begteža u mjesto Kutjevo, kao središte dotične obćine, premjesti“.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kamenar, da obrazloži ovaj izpravak.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Danas smo či[...] iz ustiju vlade, što samo Kutjevo vriedi, a da nebu[...] još manje vriedilo, i da se povisi vriednost, to se im[...] premjestiti obćinski ured iz Begteža u Kutjevo. Ja sa[...] zato stavio dodatak taj, da ga vis. sabor prihvati, da [...] naime preporuči vis. vladi, da ona zaista premjesti iz sela Begteža ured obćinski, i da smjesti u trgovište Ku[...]tjevo, gdje će se ured usriedotočiti, i bolje svoje pr[...] izvode prodati moći. Ja zato preporučam ovaj izprav[ak] i to iz nikakvog drugog obzira, nego da se ono zema[lj]sko dobro vriednijim učini, i molim da ga visoki sabor prihvati.

Predsjednik: Rieč ima nar. zast. g. Kušević.

Svetozar Kušević: Visoki sabore! Ja, u ovoj o[ko]lici živući, u onom kotaru boraveći, znam, da je [...] davna želja mjesta Kutjeva, koje ima veliku zemalj[sku] zgradu za smještenje obćinskog ureda. Meni je s t[...] dužnost ovaj izpravak poduprieti i moliti zemaljsku vla[du], da sbilja ovaj obćinski ured iz Begteža u Kutjevo p[re]mjesti.

Izvj. **Stevo Popović**: Visoki sabore! Da se pr[imi] ovaj izpravak, značilo bi, da se sabor upušta i mješa [u] administraciju. Po zakonu o uredjenju obćina imade vla[da] odrediti, gdje se imadu smjestiti obćinski uredi.

Ako to stoji, da je nuždno, da se premjesti, to [će] i sama vlada učiniti, i nije nuždno, da se ovaj [iz]pravak primi.

Predsjednik: Glasovati će se najprije o predl[ogu] odbora bez izpravka Ako predlog odbora padne, gla[so]vati će se ob ovoj točki sa izpravkom g. Kamenara.

Prima li vis. sabor predlog odbora, koji glasi: „V[is.] kr. zem. vladi na uredovanje“.

Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka [iz]vole ustati!

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 654. sa predlog[om]. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 684. sa predlog[om]. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog ovaj? (Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 704. sa predlogom – Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Na ovu je točku podnio nar. zast. g. Zorić izpravak, koji ovako glasi:

Bilj. **Pavao Brandtner** (čita): „Vis. kr. zem. vladi s preporukom, da se na mjerodavnu mjestu zauzme, kako bi se pravednoj ovoj molbi zadovoljilo".

Predsjednik: Rieč ima g. Zorić, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Zorić: Visoki sabore! Imade slučajeva, gdje u izvanrednih okolnostih država od svojih državljana, osim običnih dužnosti, u interesu države traži i izvanrednih žrtva, na koje inače nebi bili obvezani. Da se državljani takovu pozivu odazovu, treba da imadu podpuno povjerenje u onoga, koji te žrtve traži, jer će se inače svimi mogućimi sredstvi tomu opirati. Kad se je ono prije tri godine zaključilo zaposjesti Bosnu, tražilo se od jednoga diela državljana i to od Hrvata, izvanrednih žrtva, bez kojih nije se okupacija ni pomisliti mogla, a to bijahu predprege, koje je Hrvatska u okruglom broju do 20.000 dala državi na razpolaganje. Občina dugoselska bijaše ovdje u veliko angažovana — jer je ona, sama i to samo jedan diel njezin stavio rek bih preko noći 300 predprega; što čini 300 jakih za rad sposobnih ljudi, 600 konja i 300 kola, neobhodno nuždnih za gospodarstvo, od kojega izključivo ovo žiteljstvo živi. Uzme li se na um, da je taj narod tek obavio posao na savskih nasipih, na koje je stavio na tisuće ručnih težaka i foringa; uzme li se na um, da je to palo u doba najjačega poljskoga rada; to će te si stvoriti sliku žrtve što se od ovoga pučanstva zahtieva, gdje je skoro svaka kuća sa 4 konja a dvoje kola i sa dva čovjeka imala služiti državnim interesom. Narod se je ipak tomu odazvao, on je bez svake izprike pošao od kuće na poziv vlade i njezinih organa. Pošao je, jer je imao u vladu povjerenje, jer je vjerovao da će vlada i štititi njegove interese. Bez ovoga toli nuždnoga povjerenja bilo bi dizanje predprega zadinjalo o nebrojene zaprieke. — Reklo se je predpregarom, da jim vlada garantira blago, kola i konje, ako ih izgubiju da će jim se naplatiti; reklo jim se da svaki dan dobivaju plaće 2 for., što bijaše dosta nepravedno, jer su predprežari raznih poduzetnika dobivali dnevice do 5 i 6 for.; nu ova se zaslužba od 2 for. kašnje u Bosni našim povisila na 4 for. Bijaše jošte jedna nevolja za naše predprežare, jer su mislili, da će oni samo do granice bosanske ići, pak s toga niti si uzeli sobom dovoljno odiela ni hrane.

Kako su naši predprežari prošli u Bosnu, poznato je, blago neviklo toliku naporu, podleglo je i poginulo velikim dielom, a mnogi se nakon mjesec dana, šest tjedana morali goloruki bez svega vratiti kući. Prva jim briga bijaše da se pobrinu za svoju odštetu, te se prijaviše kod občinskog glavarstva, koje je sve učinilo, što je učiniti moglo u prilog ovim nesretnikom; sastavilo s njimi zapisnike procjenbene itd. — te svoje operate poslalo vladi, gdje su se likvidirali i predložili za izplatu. Tražbina dugoselskih predprežara prema izkazu občinskoga poglavarstva iznosila je 19.000, a likvidiralo jim se i izplatilo do 12.000. Ostala je dakle dobra trećina jošte za namiriti.

Što se je dakle odštetilo?

Odštetili su se i izplatili poginuli konji i istrošena kola, narod je ovu odštetu sa zahvalnošću primio; ali zaostala je neka mala svotica od jedno tisuće forinti, koja se nekim žiteljem uzkratila, kao Kupešiću u Hrebincu, N. u Otoku itd., dočim se ſe ostalim u posve analognom slučaju do krajcare izplatila. Ovi izgubiše konje — kola su jim ostala — a kamo će oni iz sredine Bosne s koli bez konjâ — na ledjih nemogaše jih odnieti kući, a isto tako nije jih mogao na tržište odnieti, da jih proda — on jih je morao ondje ostaviti — koja su nadalje za vojnu opremu služila; pa ovoj nekolicini ipak se uzkratila ova toli opravdana odšteta, što je u dotičnicih neugodna čuvstva probudilo, jer su stali sumnjičiti, da ili se za njih nije onako svojski zauzimalo, ili da su drugi bili pod nečijom osobitom protekcijom; pak kad jih se je na stotine odštetilo, mogla se je i morala se je i ovoj nekolicini odšteta doznačiti.

No drugo je sa zaslužbom predprežarâ na kojoj imadu žitelji občine dugoselske do 6000 fr, opravdane tražbine. Ovi na povratku iz Bosne prijaviše se kod svoje občine, izkazaše točno neizplaćene dane, a občina, sastaviv š njimi zapisnik, podastrla ga je visokoj vladi. Nu ovu tražbinu nije se pronašlo za shodno likvidirati — ona se je odbila s razloga, što nije nikakovimi dokazali podkriepljena.

Zahtjevalo se neka se pismenim certifikatom izkažu što imadu dobiti; nemogu li toga doprinieti; neka izkažu vrieme kada su počeli predprežariti, neka naznače etapnu eskadronu, kojoj su pridieljeni bili i njezina zapovjednika; neka navedu kad su od ove k drugoj i kojoj eskadroni dodieljeni, kako su dugo kod nje predprežarili itd. Tko ima na umu kako je intendantura u početku uredjena bila, tko pozna neukost našega seljaka, taj će u prvi mah reći, da se tudjer traže takovi dokazi, za koje se unapred znade, da jih seljak doprinieti nemože; a da su to sami prokušani i ovejani ljudi bili, nebi jih mogli pridonieti; a to molitelji i sami u svojoj peticiji ističu, al nemogu doprinieti traženih dokazala, oni nudjaju i oni dadoše u zapisnik — da su pripravni prisegom potvrditi ono što izjavljuju; pak pošto se u istinu nedvojbeno drži, da se drugih dokaza doprinieti nemože, moralo bi se bilo i s ovim zadovoljiti.

Da je tomu tako, ja ću u kratko razložiti.

Dugoselske predprežare dopratio je občinski načelnik do Siska i tudjer jih predao sisačkom podžupanu — gdje su bili pridieljeni raznim vojnim sborovom, pak

pošto su oni ostali kao stado bez pastira, razmetalo jih se po volji sada ovamo sada onamo Niti se je tko brinio da redovito svoju obskrbu dobivaju, s toga koji je smjeliji, odvažniji bio, došao je do većega, dočim su drugi i sami i sa svojim blagom morali gladovati.

Kad se prošlo preko granice te nastalo nepogodno vrieme, a hrdjavi putevi, zaostajahu pojedini predprežari, jer jim je blago odnemoglo te nemoglo dalje, taj predprežar ostavio je svoju eskadronu, kojoj nije ni za ime znao, pak se pridružio drugoj, koja je zatim nadošla, koje takodjer poznao nije, pak tako je gdjekoji predprežar izmienio eskadrona toliko, da ga na muke stavite, nebi znao odgovoriti. — Pak kad je takav predprežar došao k novoj eskadroni, tražeć plaću za prošle dane zaslužbe, naravno da je dobio nije, jer se je upućivao na onoga koga poznao nije.

Bijaše takovih slučajeva, kad se je izplaćivalo predprege, da se je davalo stotinjače, pedesetače predprežaru, da jih izmieni — pak kad toga seljak nije mogao izmieniti, ostao je bez plaće.

Bijaše slučajeva, da je predprežar n. pr. u Sarajevu dobio plaćenu zaslužbu, pak se ga odpravilo kući, gdje je o svom trošku sve od Sarajeva pa do Dugoga sela imao uzdržavati i blago i sebe; naravno da mu je tomu jedva dostala sva zaslužba, što ju je u Sarajevu primio.

Nekojim predprežarom, vraćajućim se iz Sarajeva u Travnik, reklo se: u Travniku se najavite kod tamošnje etapne eskadrone i biti ćete naplaćeni, al došav onamo i tražeć svoju zaslužbu, odvratilo jim se, da jih tamo u listi eskadronskih predprežara nema ubilježenih, neka se strpe, i kod svoje obćine biti ćete namireni. Došav kući i najaviv se kod obćine, naravno da nemogahu dobiti plaće, jer obćina nije imala za ovu svrhu razpoloživa novca.

Pitao sam te preprežare, jeda li imadu kakve cedulje — knjižice ili certifikate na koje su dizali plaću. Pokazaše mi nekakve cedulje jur nečitljive, gdje su olovkom nekakovi brojevi bili ubilježeni, u koje nit sam se ja razumio, a još manje mogli su se razumjeti seljaci — gdjekoji su imali certifikate, na kojih su bili ubilježeni dani kad su plaćeni i svota kojom su namireni, al to sve ide do točke kad su posliednji put plaćeni — neki u Travniku, a neki opet u Sarajevu.

Iz svega je indi vidjeti, da predprežari onih i onakovih dokazala nemogu doprinieti, kakova se od njih zahtievaju, a u tom slučaju nebi preostalo drugo, nu po obćinskih organih zapriseći dotičnike na njihovu izjavu — pak jim izplatiti traženu zaslužbu, jer to zahtieva pravednost. jer to zahtieva povjerenje, što ga je narod imao i pokazao prema vladi i državi, kad se je njezinu pozivu odazvao.

Kad mi je posljednji put visoka vlada na moju interpelaciju u tom predmetu odgovorila: da izplata ove zaslužbe nevisi od nje već od ministra rata, koji je taj predlog odbio, jer nije bio dokaz podkriepljen, ja se nisam tim odgovorom zadovoljio; ne možebiti s toga kao da bi ja u rieči visoke vlade posumnjao; već što sam mislio, da visoka vlada u interesu svoga ugleda, u interesu narodnjega povjerenja stavljenoga u nju, imade sva zakonita sredstva upotrebiti, da predprežarom njihovu zakonitu zaslužbu izvojšti.

Ako je i koji predjel naše domovine doprinjeo žrtva u obćem interesu države i domovine, to ga je u preobilnoj mjeri doprineo narod posavački, osobito obćine dugoselske. Da spomenem kobnu dobu god. 1848., gdje procienjena šteta obćine dugoselske nadmašuje svotu od 20.000 for., koja se ovomu narodu nikada namirila nije dočim su drugi predjeli dobili stranom cielu, stranom djelomičnu odštetu. Uzmite na oko taj narod godimice na Savskih nasipih u interesu doduše svojem, al i u interesu ciele zemlje; gdje žrtvuje na tisuće i tisuće ručnih i voznih težakâ.

Uzmite ga napokon za bosanske okupacije — on se voljno odazivlje pozivu vlade, ostavlja ženu, kuću i ognjište i ide u daleku nepoznatu mu zemlju, gdje se sa svakim zlom i gladom i vremenom boriti mora — zaslužba mu je prilično nepravedno odmjerena, al ni tomu neprigovara samo kad bi ju dobio.

On se gdjekoji nakon 6, 8, 12 tjedanâ, a gdjekoj tek izza pol godine vraća kući. Liepi konji, nekoč ponos njegov, gol su oglodan kostur, ni tat jih ukrasti nebi htio u najboljoj prilici; kola su mu razklimana — a čovjek na kolima nije onomu čilomu veselomu Posavcu nalik, crni dronjci vise mu iz zagorjela tiela, nečistoća i nered opaža mu se na licu i tielu, došav kući nepozna ga ni žena ni djeca ni ukućani, dok jim se neodaje. Pitaj ga što je zaslužio? On nezna kazati. Konji bili mu vriedni medju braćom 300 for. — danas nebi ni ciganin dao za njih 50 for. — a on ipak za ovo nedobiva odštete; što si zaslužio — reći će ti, to sam i potrošio; ali imadem jošte 20, 15, 10 itd. danâ zasluženih, a neizplaćenih; hoće li mu se i ova zaslužba odbiti; ne, bila bi grjehota pred Bogom i svietom, da mu se takova nepravda počini. Bilo pi pogibeljno uzkratit mu ovu zaslužbu, jer će time utonuti u srdcu njegovu i posljedna iskra povjerenja prema gore — ljubav se ljubavlju, a povjerenje se povjerenjem nagradjuje. Pak kad bi se i ta molba gore odbila, visoka zemaljska vlada morati će naći i namaknuti sredstva da jih naplati.

Ja s toga njihovu molbu što toplije preporučam i molim visoku kuću, da moj izpravak prihvati.

(Predsjedničku stolicu zauze predsjednik sabora gosp. Nikola Krestić.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

(Glasovi: Prima se!)

Izvj. **Stevo Popović**: Visoki sabore! Makar se primilo, ja ću govoriti.

Peticionalni odbor, imajući pred sobom intenciju, da se ovo preporuči vis. vladi na uredovanje, mislio je, vis.

sabore, da je ovo prema praksi, po kojoj se postupa u svih parlamentih, dovoljno, i mislim, da će se svaki član sabora s ovime sa svime zadovoljiti. Ja nebi želio upotriebiti strpljenje vis. vlade, koja je čula toliko puta ovo, pak se sada po mom mišljenju nije išlo na to, da se pomože, nego da se kortešuje.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo! Ja gosp. izvjestitelju nepriznajem pravo, da on može komu takova šta reći.

(Glasovi: Živio predsjednik.)

Izvj. **Stevo Popović**: Trgovište Ruma imalo je takodjer 6000 for. dobiti, a ja, znajući kako treba stvar potaknuti, zamolio sam vis. zem. vladu, te je trgovište dobilo 6000 for. Pak odbor suponira, da će i ovdje vis. vlada tako učiniti, pak je mislio, da je dosta, kada se reče: s preporukom vladi na uredovanje. S toga razloga sam ja proti izpravku, i molim, da vis. sabor ovaj predlog odbora primi.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Ustaje većina.)

Predlog odbora je primljen, odpada s toga nužda glasovati o izpravku g. Zorića.

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 708. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj.

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 746. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 741. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 729. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 228. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li se predlog ovaj?

(Prima se.)

Izvj. **Stevo Popović** (čita br. 722. sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj?

(Prima se.)

Time je, vis. sabore, izviešće peticijonalnoga odbora svršeno.

Na dnevnom je redu izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaključnih računih zem. zaklada, stojećih pod upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, kao i onih, stojećih pod upravom kr. vladnoga odjela za unutarnje poslove za g. 1879.

Molim g. izviestitelja, neka izvoli pročitati.

Izvj. **Stevo Popović** (čita to izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa sa predlogom. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog ovaj odbora?

(Prima se)

Ovaj predlog odbora je primljen.

Visoki sabore! Obzirom na to, što bi se imao zapisnik ove sjednice stante sessione sastaviti, to ja sjednicu odgadjam na danas u 5 sati poslje podne.

(Svršetak u $1^1/_2$ sata poslje podne.)

Nastavak sto dvadeset i prve saborske sjednice,

obdržavane dne 11. srpnja 1881. u 5 sati poslje podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje zajedničkih zakona. — Reasumiranje saborskog djelovanja u ovoj saborskoj periodi po gosp. predsjedniku. — Priobćenje dopisa svietloga bana o razpustu sabora.

Predsjednik: Sjednica se nastavlja.

Na dnevnom je redu čitanje i publikacija zajedničkih zakona ugarsko-hrvatskih. Ja molim g. bilježnika Stekovića, da to čitanje preduzme.

Bilj. **Jovan Steković** (čita:) 1. zak. čl. LXVI. od g. 1880. o unutarnjem uredjenju i poslovnom redu državnoga računarskoga dvora i o njegovom djelokrugu, odnosno za prigledbu državnih dugova;

2. zakon. čl. I. od g. 1881. o dogradjenju željeznice dolinom Bosne od Zenice do Sarajeva;

3. zak. čl. IV. od g. 1881. o oporezovanju potrošbe sladora, kave i piva;

4. zak. čl. V. od g. 1881. o uzakonjenju ugovora, sklopljenoga dne 19. srpnja 1880. s Belgijom u predmetu uzajamnoga osiguranja prava ubožtva;

5. zak. čl. VI. od g. 1881. o svotah, što jih zemlje krune ugarske imadu naknadno platiti u svrhu pokrića troškova zajedn. poslova u g. 1880.;

6. zak. čl. VII. od g. 1881. o pomnožanju bakrenoga sitnoga novca;

7. zak. čl. VIII. od g. 1881. o stegi odstupa dozvoljenoga glede čistine cekina od 20 i 10 franaka, dotično 8 i 7 forinta;

8. zak. čl. IX. od g. 1881. o zajmovih i porezovnih pogodnostih, što no će se u gradu Zagrebu i njegovoj okolici potresom oštećenim posjednikom kuća dati;

9. zak. čl. X. od g. 1881. o pokriću manjka, što no se pokazuje u državnom proračunu za g. 1881.;

10. zak. čl. XI. od g. 1881. o preinaci §. 1. zak. čl. VIII. od god. 1880.;

12. zak. čl. XIII. od g. 1881., tičućega se statistike o prometu robe;

12. zak. čl. XIV. od g. 1881. u poslu davanja zajma na ručni zalog;

13. zak. čl. XVI. od g. 1881., tičućega se sa Španjoskom dne 3. lipnja 1880. sklopljenoga trgovačkoga i brodarskoga ugovora;

14. zak. čl. XXII. od g. 1881. o doknadnoj vjeresiji potrebnoj proračunu ministarstva za zemaljsku obranu od g. 1881.;

15. zak. XXIII. od g. 1881. o dozvoljenju naknadne vjeresije potrebitu ministarstvu za javnu radnju i komunikaciju;

16. zak. čl. XXIV. od g. 1881. o preinačenju §. 3 zak. čl. XXXVIII. od g. 1880.;

17. zak. čl. XXVI. od g 1881. o preinaci nekojih ustanova zakonâ i propisâ glasećih o biljegah i pristojbah;

18. zak. član. XXVII. od god. 1881. o biljegovini kartâ.

Predsjednik: Publikacija zajedničkih zakona svršena je, i time je izcrpljen današnji dnevni red, a svršene su uslied volje Njeg. ces. kr. apošt. Veličanstva, po kojoj se ima sabor sutrašnjim danom zaključiti i sve razprave ovoga sabora, koji je sazvan bio dne 28. rujna 1878.

Dozvolite mi, gospodo, da vam predočim kratak jedan pregled djelovanja ovoga sabora do 12. srpnja 1881.

Tečajem ove periode izgubio je ovaj visoki sabor smrću 9 svojih članova, i to: 3 virilca, a 6 narodnih zastupnika. Ti su: patriarh Prokop Ivačković, biskup Smičiklas, grof Ivan Erdödy, a zastupnici: Mojsija Baltić Antun Jakić, Ignjat Katkić, Matija Mesić, grof Adolf Pejacsevich i Petar Zabrdac.

(Glasovi: Slava! Slava!)

Sabor ovih kraljevina držao je u ovoj saborskoj periodi, kao što je uvjetovano državopravnim našim položajem, prekidno zasjedanja. U tri godine zasjedao je sabor kroz 262 dana.

Zasjedanja trajala su, i to:

1. u god. 1878. od 28. rujna do 17. listopada kroz 20 dana, a bile su 22 sjednice;

2. u god. 1878. od 28. prosinca do 19. siečnja 1879. kroz 23 dana, a bilo je 14 sjednica;

3. u god. 1879. od 14. lipnja do 20. rujna kroz 90 dana; a bilo je 26 sjednice;

4. u god. 1879. od 14. prosinca do 22. prosinca kroz 9 dana, a bilo je 6 sjednica;

5. u god. 1880. od 5. lipnja do 26. lipnja kroz 22 dana, a bilo je 14 sjednica;

6. u god. 1880. od 1. rujna do 11. studenoga kroz 72 dana, a bile su 22 sjednice;

7. u god. 1881. od 16. siečnja do 17. veljače kroz 33 dana, a bilo je 14 sjednica;

8. u god. 1881. od 20. lipnja do 12. srpnja kroz 23 dana, a bilo je 14 sjednica.

Tečajem ove periode slučila su se dva radostna po čitavu našu skupnu monarkiju, neposredno po našu monarkiju, slučaja, svečani pir Njih. Veličanstva kralja i kraljice, koji se je obdržavao 24. travnja 1879., i vjenčanje Nj. c. i k. Visosti kraljevića Rudolfa s princesom Stefanijom, koje se je obdržavalo 10. svibnja ove godine Kod tih svečanih čina bila je naša domovina po zastupstvu njezinom zastupana, te je aktu ovom svečanom i diplomatičkom prisustvovala.

Tečajem ove periode bila je takodjer promjena u vladi, te je previšnjim reskriptom od 21. veljače 1880. godine Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo premilostivo imenovati blagoizvolilo preuzvišenoga gospodina grofa Ladislava Pejacsevicha banom kraljevina naših, koji se je patriotičkom revnošću ovog zvanja latio, te ga i sada obavlja.

U ovoj zakonskoj periodi proizišao je dovoljan broj zakona, ali dozvolite mi, da vam najprije dva zakona navedem, koji su po mom bar mnienju od velike važnosti po našu domovinu, a to je zakon o inartikulaciji ugovorene medju Hrvatskom, Slavonijom, Dalmacijom i Ugarskom financijalne nagodbe, zatim zakon, tičući se preinake nekih ustanova zakonskog članka I. od god. 1868. i zakon od 30. studenoga 1873., kojim se uredjuje državopravno pitanje medju kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom, Dalmacijom i Ugarskom. Ovim prvim zakonom, visoki sabore, postignuta je financijalna nagodba, koja je u mnogom obziru mnogo bolja, nego je bila bivša, a ovim drugim zakonom osjegurala se je spojitba Krajine, koja će, kako se ufati može, naskoro biti razriešena.

Ova dva zakona tako su važna po našu domovinu, da oni budućnosti naše zemlje svakako garanciju mnogo bolju i skoriju davaju.

Izim ovih zakona stvoreni su još sliedeći zakoni: Zakon, kojim se sudbenomu stolu u Belovaru daje realna i sudbena nadležnost glede nekretnina razvojačene Krajine; zakon o službenoj kategoriji činovnikâ u zavodu za umobolne; zakon o proračunu potrebština za g. 1880.; zakon o proračunu potrebština unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1881.; zakon o provadjanju odredaba uvjetovanih zakonskim člankom I., tičućih se potrebitih mjera proti trsnom ušencu; zakon o zajmu, koji se ima sklopiti za popravak potresom oštećenih zemaljskih sgrada, crkvah i župnih dvorova, koje stoje pod pokroviteljstvom Njeg. Veličanstva; zakon o preinaci zak. čl. III. g. 1870. o izbornom redu; zakon o zakladi za promicanje gospodarstvenih svrha u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji; zakon o gradnji novog zemaljskog kazališta u Zagrebu; zakon o trgovištih i občinah u Hrvatskoj i Slavoniji i zakon o izpravku odvjetničkoga reda povukla je vis. vlada natrag.

Ovi svi zakoni, vis. sabore, su po sebi važni, a kao što sam već napomenuo, ona dva zakona, ako se uzporede s ovimi, mnogo su važnija, pače hoću kazati, da od g. 1870. tako važni nisu bili, kao što su ova dva zakona stvorena u ovom saboru.

Napomenuti mi je još, vis. sabore, da su s financijalnim zakonom spašeni fondovi oni i u zemlju našu dovedeni.

Riešio je zatim vis. sabor razne važne predmete, kao proračun za godine 1879., 1880. i 1881. i proračun zemaljskih zaklada za godine 1877., 1878. i 1879., zatim zaključnih računa za godine 1877., 1878. i 1879., kao i proračun cesto- i vodogradjevina za godinu 1879.

U tom trogodištu unišlo je u uručbeni zapisnik 800 brojeva, od kojih je upućeno na peticionalni odbor 99, koje je odbor riešio, ostali komadi dodieljeni su bili na razne saborske odbore.

Riešeni su skoro svi na ovaj sabor stigli predmeti, osim onih na proračunski odbor stiglih cesto- i vodogradjevinah za god. 1880., računski izkaz o odkupnini, kao i po vis. zemaljskoj vladi predloženi rad oko prigledbe ratarstva.

Interpelacija je stavljeno bilo na vis. vladu 112, a odgovorila je vis. vlada na 84.

Ovo je, vis. sabore, u kratko pregled i kretanje i djelovanje ovog legislatornog rada.

Sada mi dozvolite, gospodo, da u ime moje, u ime mojih kolega gg. podpredsjednika, zatim u ime bilježnikâ vama na vašoj dobrostivosti srdačno i iskreno se zahvalim, i budite uvjereni, gospodo, da ako smo zvanje naše nešto strožije vršili, da nas je samo težnja na to vodila, da dostojanstvo ove kuće kao legislatornog tjela spasimo. Ako je koji od gospode u stranačkoj svojoj žici po predsjedničtvu uvriedjen, molim vas, gospodo, da to nepripisujete bog zna kakovoj volji našoj, nego jedino volji onoj, da se nediskreditira parlamentarizam u zemlji našoj. To je bilo ono, što nas je vodilo u našoj strogosti. Sada mi nepreostaje drugo, nego da vam želim sretan put vašim kućam, i da uzkliknem: Živio naš kralj!

(Gromki trokratni „Živio“!)

Bartul barun **Zmajić**: Vis. predsjedničtvo! Ako sam ja ustao na noge, ako ja molim rieč, budite uvjereni, slavna gospodo, da ja to nečinim iz onog običaja, da se na razstanku poštovane ove kuće dade odaziv govoru predsjednika. Ja nisam zato ustao, budi mi dopušćeno, prijatelju, da ja i to kažem, da ja to nečinim iz onog prijateljstva, s kojim sam ja privezan presvietlom gospodinu, nego ja to činim, jer se ufam i nedvojim, da ću biti tumačem sve bez razlike stranaka gospode, ako presvietlom gospodinu našem predsjedniku javno ovdje izrazim zahvalnost na njegovom obziru skroz pravednom, objektivnom i punom takta načinu, kojim je on rukovodio naše sjednice, ako prijatelji i gospodo izrazom vašim izvolite sudjelovati sa mnom i uzkliknuti iz svega srca: Neka bog poživi mnoga ljeta našeg predsjednika!

(Gromki i višekratni „Živio“!)

Molim, gospodo, kada sam bio tako sretan, da sam shvatio vašu namjeru, da ću možda i time vašu misao shvatiti, kada kažem, neka se i ovim muževom, koji su djelovali u ovoj periodi, gospodi vriednim našim podpredsjednikom, i cielom bureau izrazi svestrana zahvala i neka bog njih poživi! (Oduševljeno: Živio!)

Predsjednik: Vis. sabore! U današnjoj sjednici ima se sastaviti zapisnik i autenticirati. Molim gospodo, dajem odmor od 10 minuta, dok se taj zapisnik sastavi.

(Poslje odmora, kada je bio zapisnik sastavljen.)

Predsjednik (zvoni): Protokol je sastavljen. Molim gospodo, da izvolite na mjesta. (Naprama bilj. dru. Marku Lončariću.) Izvolite ga pročitati!

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

CXXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. srpnja 1881. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika dra. Josipa pl. Vuščića u prisutnosti 60 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj sabor stigli sliedeći podnesci:

Br. 793/sab. Preuzvišeni gospodin ban Ladislav grof Pejacsevich priobćuje, da će sutra dne 12. srpnja u 10 satih prije podne sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije na izmaku njegova trogodišnjega zakonarskoga perioda u ime Njegova cesarsko i kraljevsko apoštolskoga Veličanstva svetčanim načinom zaključiti.

Ovo saobćenje će se na koncu današnje sjednice u cielosti pročitati. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je predlog dra. Vidrića i drugova radi predloženja osnove zakona ob ustrojstvu zemaljskoga hypotekarnoga zavoda.

Poklem su zastupnici Folnegović, Crnadak i Kamenar govorili „za“, a zastupnici dr. Šram, Mihalović i vlada „proti“ — podieli predsjednik posliednju rieč neposrednom predlagatelju dru. Vidriću.

Iza rieči posliednje glasovalo se je.

Na pitanje predsjednika, jeda li prima visoki sabor predlog dra. Vidrića? — Sa „ne“ glasovalo je 34, sa „da“ 24 i tim je predlog dra. Vidrića pao.

Predsjedničku stolicu zauzimlje g. Nikola Krestić.

Br. 774/sab. Na dnevnom redu jeste IX. izviešće peticionalnoga odbora sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o podieljenih mu po istom vis. saboru na razpravljanje podnescih.

Br. 602. prima se po predlogu i glasi:

Hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo u Zagrebu moli za milostivo doznačenje primjerene godišnje podpore iz zemaljskih sredstva, opredieljenih vis. kr. zem. vladi za obće unapredjivanje gospodarstva u zemlji.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje, eventualno na uvaženje prema razpoloživim sredstvom.

Br. 611. prihvaćen po predlogu odbora, koji glasi:

Kr. podžupanija belovarska dd. 30. listopada 1880. br. 11.837 — podastire skupštinski zaključak, kojim preporučuje predstavku zastupstva grada Belovara radi povišenja sadašnjega gimnazija na višji gimnazij.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 625. prima se po predlogu odbora i glasi:

Poglavarstvo obćine Sela podžupanije krapinsko-topličke ponizno moli, da bi se cesta od Miljane do Kiselice kroz Brezno g. 1881. zidala.

Br. 633. prima se po predlogu i glasi:

Molba Franje grofa Erdödy-a, kao naimenovanoga skrbnika sestre si gdje. Marije barunice Fingerling, vlastnice dobara Novi-Dvori i pokroviteljice više župa, po svom zastupniku A. Jakčinu u Zagrebu i t. d. — da pravo o patronatu župa u pretres uzme i da konačno rieši.

Vis. kr. zem. vladi s preporukom, da što skorije izvoli preduzeti potrebne mjere, da se pitanje patronata u župah konačno zakonom uredi.

Br. 636. Na ovu točku predloži nar. zast. Gjuro Kamenar sliedeći izpravak: vis. kr. zem. vladi na uredovanje s preporukom da obćinski ured iz mjesta Begteža u mjesto Kutjevo, kao središte dotične obćine, premjesti.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor predlog odbora na br. 636?

Većina prihvati otaj predlog, te izpravak Kamenara odpada, a prvanji glasi: „Molba mjesta Kutjeva obćine begtežke, podžup. požežke, kojom pokorno mole za premještenje obć. ureda iz Begteža u Kutjevo iz nutra navedenih razloga“.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 652. prima se po predlogu i glasi:

Ant. Mil. Crnković i drugovi izučeni šumari, predlažu ukinuće križevačkog zavoda, a osnovanje visoke škole za šumarstvo i gospodarstvo na hrvatskom sveučilištu.

Vis. kr. zem. vladi na razsudjenje i eventualno u svoje vrieme na sbodan predlog.

Br. 654. prima se po predlogu odbora i glasi:

Molba učiteljâ sela Badljevina, Sirač, Miljanovac, Kip, Sriedjani rimski i Omanovac za otvorenje kr. poštarskog ureda u Badljevini.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 684. prima se po predlogu i glasi:

Zastupstvo slob. i kr. grada Varaždina od 9. srpnja 1880. §. 169. podastire svoju prepokornu predstavku za dozvolu troška za podignuće škole za Novoselo i Šandorovce u iznosu od 7100 for. i za dotaciju učitelja od god. 350 for. iz zemaljskih sredstva.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Kbr. 704. podnaša zastupnik Zorić izpravak, koji glasi:

Vis. kr. zem. vladi s preporukom, da se na mjerodavnu mjestu zauzme, kako bi se pravednoj ovoj molbi zadovoljilo.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor predlog peticionalnoga odbora na broj 704?"

Većina prihvaća predlog odborov te izpravak Zorićev odpada, a prvanji glasi: „Preponizna molba žitelja obćine dugoselske kao bivših predprežara u Bosni, da im se neizplaćena zaslužba za predprege naknadno izplati.

Vis. kr. zem. vladi s preporukom na uredovanje.

Br. 708. prima se po predlogu odbora i glasi:

„Skupština županije riečke od 19. ožujka 1881. br. 966. podnosi predstavku redovite žup. skupštine držane dne 19. ožujka t. g. članak VI. u svrhu, da visoki sabor zaključak stvoriti izvoli, da se u svih kraljevinah isti porezni zakon uvede, kakov je sada u Ugarskoj t. j. da se uprava poreza županijam predade.

Vis. kr. zem. vladi s preporukom na uredovanje.

Br. 746. prima se po predlogu i glasi:

Josip Pazur i drugovi, žitelji iz Budinšćine, mole za milostivo nastojanje, da se plaćanje vojno-oprostnih taksa snizi na manje plaćanje takovih, po okolnostih našeg imetka.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 741. prima se po predlogu i glasi:

„Branko Popadić, suspendirani obćinski načelnik u Dr. Miholjcu, prepokorno prijavljuje svoje tegobe što je od službe obć. načelnika dignut, suspendiran.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 729. prima se po predlogu i glasi:

„Molba J. Benaka i J. Rožanića, pristava pomoćnih ureda obstojavših kr. žup. stolova, a sad oficijala kr. sudb. stolova, da im se naslov: „pristava pomoćnih ureda" pridržati dozvoli, te da im se 1. srpnja t. g. uz njihovu dosadanju plaću kao činovnikom X. dnevnog razreda godišnji doplatak od 100 for. podieliti i stanarina od 50 for. godišnjih povisiti izvoli.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 728. prima se po predlogu i glasi:

Molba žitelja trgovišta Daruvar radi ukinuća regalnog prava u trgu Daruvaru i okolici njezinoj na temelju unutri izloženih razloga.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje.

Br. 722. prima se po predlogu i glasi:

„Dr. Sam. Spitzer, nadrabin i vjeroučitelj na kr. sred. učilištih u Osieku, moli, da se mjesto izraelitskog vjeroučitelja na gimnaziji i realci u Osieku sistemizira.

Vis. kr. zem. vladi na uredovanje, eventualno na uvaženje".

Br. 784/sab. Nadalje sljedi na dnevni red izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa o zaključnih računih zemaljskih zaklada, stojećih pod upravom kr. vladnoga odiela za bogoštovje i nastavu, kao i onih, stojećih pod upravom kr. vladnoga odiela za unutarnje poslove za godinu 1879.

Predsjednik pita: prima li visoki sabor predlog odbora koji glasi:

1. zaključni računi zemaljskih zaklada za g. 1879. i to:

I. pod upravom kr. vladnoga odiela za bogoštovje i nastavu stojeće:

a) zaklade narodnih učiona i

b) zaklade štipendijalne Marije Terezije,

II. pod upravom kr. vladnoga odiela za unutarnje poslove stojeće:

a) zaklade regnikolarne,

b) „ komercijalne,

c) „ sirotinske,

d) „ osiečkog sirotišta,

e) „ za stradajuće,

f) „ za dobrotvorne svrhe,

g) „ jamničke kiselice,

h) „ kazalištne,

i) „ zemaljske gojitbe; odobravaju se.

Sabor prihvati ovaj predlog.

Predsjednik pita: prima li vis. sabor predlog odbora, koji glasi:

2. Poziva se kr. zem. vlada, neka nastoji oko toga, da se temeljni imetak zaklada neumanjuje, te u tu svrhu aktivni zaostatci svom snagom utjeruju, razpoložive gotovine u pravo vrieme koristonosno ulažu, i tako, ako već povišenje temeljnog imetka nebi moguće bilo, tečajem godina nastali gubitak uglavničenjem stanovitog diela tekućih dohodaka nadoknadi".

Sabor prihvati ovaj predlog.

U 1/2 2 sata prekine predsjednik sjednicu te uriče nastavak iste za danas po podne u 5 sati.

Br. 755/sak. Sjednica bude u 5 sati poslje podne nastavljena pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića na dnevnom redu je proglašenje zajedničkih zakona ugarsko-hrvatskih:

1. zak. čl. LXVI. od god. 1880. o unutarnjem uredjenju i poslovnom redu državnoga računarskoga dvora i o njegovom djelokrugu, odnosno na prigledbu državnih dugova;

3. zak. čl. I. od g. 1881. o dogradjenju željeznice dolinom Bosne od Zenice do Sarajeva;

3. zak. čl. IV. od g. 1881. o porezovanju potrošbe sladora, kave i piva;

4. zak. čl. V. od g. 1881. o uzakonjenju ugovora sklopljenoga dne 19. srpnja 1880. s Belgijom u predmetu uzajamnoga osiguranja prava ubožtva;

5. zak. čl. VI. od g. 1881. o svotah, što jih zemlje krune ugarske imadu naknadno platiti u svrhu pokrića troškova zajedničkih poslova u god. 1880.;

6. zak. čl. VII. od g. 1881. o pomnožanju bakrenoga sitnoga novca;

7. zak. čl. VIII. od g. 1881. o stegi odstupa dozvoljenoga glede čistine cekina od 20 i 10 franaka, dotično 8 i 7 forinta;

8. zak. čl. IX. od g. 1881. o zajmovih i poreznih pogodnostih, što no će se u gradu Zagrebu i njegovoj okolici potresom oštećenim posjednikom kuća dati;

9. zak. čl. X. od g. 1881. o pokriću manjka štono se pokazuje u državnom proračunu za god. 1881.

10. zak. čl. XI. od god. 1881. o preinaci §. 1. zakonskoga članka VIII. od g. 1880.

11. zak. čl. XIII. od g. 1881. tičućega se statistike o prometu robe.

12. zak. čl. XIV. od god. 1881. u poslu davanja zajma na ručni zalog;

13. zak. čl. XVI. od g. 1881. tičućega se sa Španjolskom dne 3. lipnja 1880. sklopljenoga trgovačkoga i brodarstvenoga ugovora;

14. zak. čl. XXII. od g. 1881. od doknadnoj vjeresiji potrebnoj proračunu ministarstva za zemaljsku obranu od g. 1881.

15. zak. čl. XXIII. od g. 1881. o dozvoljenju naknadne vjeresije potrebite ministarstvu za javnu radnju i komunikaciju;

16. zak. čl. XXIV. od g. 1881. o preinačenju §. 3. zak. članka XXXVIII. od g. 1880.;

17. zak. čl. XXVI. od god. 1881. o preinaci nekojih ustanova zakona i propisa glasećih o biljegah i pristojbah;

18. zak. čl. XXVII. od god. 1881. o biljegovini o kartah.

Po proglašenju zajedničkih zakona predsjednik izjavlja, da je ovim izcrpljen dnevni red za današnju sjednicu ustanovljen, te budući, da je previšnja volja Njeg. ces. i kraljevsko apoštolskoga Veličanstva Franje Josipa I., da se sutrašnjim danom zaključi saborsko zasjedanje, koje je na 28. rujna 1878. započeto, s toga drži predsjednik, da će saborskim članovom ugoditi, ako trogodišnji rad ovoga sabora, kojino je od 28. rujna 1878. do 12. srpnja t. g. trajao, reasumira.

Predsjednik iza toga u ime svoje i u ime podpredsjednikâ i bilježnikâ izražuje saborskim članovom duboku zahvalnost, te zajedno priznanje na uspješnom, uztrajnom i marnom radu za vrieme ovoga trogodišnjega saborskoga djelovanja.

Spominje nadalje predsjednik, ako jeste u svojem dielovanju bio strog, ali to je samo bila svrha ta, da se dostojanstvo parlamentarnoga dielovanja uzdrži, željeć napokon sretan put saborskim članovom, uvjeren da će pogoditi svih saborskih članova misô, ako na ime sabora uzklikne lojalnim ćuvstvom zadahnuti „Živio" Njegovu Veličanstvu kralju Franji Josipu Prvomu i previšnjoj dinastiji.

Sabor ustajuć sa sjedala svojih sa uzklikom jednodušnim „Živio kralj!" odaziva se pozivu predsjednikovu.

Predsjednik na to dade odmor od 10 časa, da se zapisnik stante sessione sastaviti može.

Iza odmora dade predsjednik pročitati dopis svietloga bana sliedećega sadržaja:

Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je premilostivo ovlastiti me previšnjim kraljevskim reskriptom od 7. lipnja t. g da sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na izmaku njegovoga trogodišnjega zakonarskoga perioda dne 12. srpnja t. g. u Njegovo previšnje ime zaključim.

To mi je čast priobćiti slavnomu predsjedničtvu sabora s uljudnom molbom, da o tom visoki sabor obavjestiti izvoli s tim dodatkom, da sam nakanio zaključenje sabora obaviti na rečeni dan o 10. uri pred podne uz obdržavanje postojećega običaja svetčanim načinom.

Čin ovaj završiti će se službom božjom u crkvi sv. Marka.

Nakon toga bude ovaj zapisnik pročitan i ovjerovljen te sjednica zaključena ob 6 sati poslje podne.

Uriče se buduća sjednica za sutra dne 12. srpnja 1881. u ½10 sati prije podne za svetčani zaključak trogodišnjega saborskoga zasjedanja.

Krestić v. r. **Dr. Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku?

Bartol barun **Zmaić**: Zahvala se ima u zapisnik staviti.

Predsjednik: To će doći u diarium.

Ima li još kakvog prigovora?

(Nitko se nejavlja).

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Molim gosp. bilježnika, neka izvoli pročitati dopis Njeg. preuzvišenosti bana na naše predsjedničtvo sabora.

Bilj. **Pavao Brandtner** : (Čita taj dopis o razpustu sabora. — Vidi zapisnik 121. sab. sjednice.)

Predsjednik : Visoki sabore ! Obzirom na ovaj dopis zaključujem sadašnju sjednicu, a buduću svečanu uričem u 1/2 10 sati prije podne i molim gospodu članove, da izvole u svečanoj odjeći u sabornicu doći.

(Oduševljeni i višekratni Živio.)

(Svršetak u 6 sati poslije podne.)

*

Svetčana zaključna sto dvadeset i druga saborska sjednica,

održavana dne 12. srpnja 1881. u $^{1}|_{2}$10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje previšnjeg kr. odpisa od 7. lipnja 1881. upravljena na Njeg. Preuzvišenost svietloga bana, kojim se ovlašćuje previš. kr. odpis, na vis. sabor, pročitati i sabor zaključiti. — Čitanje prev. kr. odpisa od 7. lipnja 1881. po Njeg. preuzvišenosti svietlomu banu, upravljena na visoki sabor.

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se otvara.

Visoki sabore! Jedini predmet dnevnoga reda današnje svečane sjednice jest previšnji kraljevski odpis od 7. lipnja t. g., kojim se Njegova preuzvišenost svietli ban ovlašćuje, da u ime Njeg. Veličanstva zaključi danas sabor, i kojeg će nam po previšnjem nalogu Njeg. ces. i kr. apoštolskog Veličanstva Njeg. preuzvišenost svietli ban pročitati.

Previšnji pako kraljevski odpis, upravljen na Njeg. preuzvišenost svietloga bana, kojim se Njeg. preuzvišenost na to ovlašćuje, glasi ovako:

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita prev. kralj. odpis od 7. lipnja 1881., upravljen na Njeg. preuzvišenost svietloga bana.)

MI FRANJO JOSIP PRVI,

po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Česki itd. i apoštolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske Slavonije i Dalmacije.

Vjerni, Nam iskreno mili!

Pošto se je u smislu §. 1. zakonskoga članka II. 1870. približio konac trogodišnjega zakonskoga perioda sabora kraljevina Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sazvana kraljevskim odpisom Našim od 12. rujna 1878. dostavljamo Vam kraljevski naš, na pomenuti sabor upravljeni odpis u pogledu zaključenja i razpusta istoga, ovlašćujući Vas podjedno, da — pročitavši taj Naš kraljevski odpis u istom saboru dne 12. srpnja t. g., izjavite u Naše ime hvaljeni sabor zaključenim i razpuštenim.

Nalažemo Vam podjedno, da za sliedeći sabor u smislu zakona razpišete nove izbore i da Nam o danu, kojega bi se novoizabrani sabor istih kraljevina imao sastati, shodan predlog pravodobno podnesete.

Dano u Schönbrunnu dne sedmoga lipnja godine hiljadu osamsto osamdeset i prve.

Franjo Josip v. r.

Koloman Bedeković v. r.

Ladislav grof Pejacsevich v. r.

Uslobodjujem se s toga vis. saboru predložiti, da mi po starodavnom običaju deputaciju izaberemo, koja će se odputiti k Njeg. preuzvišenosti svietlomu banu i dopratiti ga u sabor. Ako je vis. kuća s ovim predlogom sporazumna, to ću ja s dozvolom vis. kuće članove te deputacije predložiti.

(Glasovi: Sporazumni. — Slobodno!)

S dozvolom visoke kuće imenujem ja u tu deputaciju sliedeću gospodu: biskupa Janka Pavlešića, baruna Bartula Zmajića, umir. vel. župana Svetozara Kuševića, grofa Stjepana Erdödy-a, grofa Janka Vojky-a, Radoslava Rubidu-Zichy-a, Jovana Štekovića, Franju Folnegovića, kanonika Lehpamera, Fr. M. Türka i V. Seitza.

Dakle molim ovu gospodu, da se odpute Njeg. preuzvišenosti svietlomu banu i da ga doprate u sabornicu, a dotle odgadjam sjednicu.

(Nakon nekoliko časova dodje Njegova preuzišenost svietli ban, praćen deputacijom u sabornicu, gdje ga ostali članovi sabora dočekaše uzklikom oduševljenim i višekratnim: „Živio ban“, odputi se na prestolje, razpečati prev. kralj. odpis, pročita stojeći i odkrite glave naslov previšnjeg kralj. odpisa, zatim se pokrije i pročita sjedeći sadržaj prev. odpisa):

MI FRANJO JOSIP PRVI,

po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Česki itd. i apoštolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni, vjerni Naši!

Kad Smo kraljevskim odpisom Našim od 12. rujna 1878. sazvali sabor kraljevina Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na ustavno razpravljanje zemaljskih posala za dan 28. istoga mjeseca, očekivasmo od sudjelovanja Vjernosti Vaših izgradjenje i učvršćenje javnoga stanja ovih kraljevina Naših, kao i daljnji razvoj vremenu shodna napredka u zemlji.

Od onoga vremena preustrojene su gradske občine, i stvoreno je revnim i hvalevriednim sudjelovanjem Vjernosti Vaših u upravnoj i pravosudnoj struci više inih, duhu vremena odgovarajućih zakona, nada sve pako, postignuto je sporazumljenje medju kraljevinom Našom Ugarskom i Našimi kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom o financijalnoj nagodbi, kojom riešeno je podjedno i pitanje glede Hrvatskoj i Slavoniji pripadajućega diela vjerozakonske i naukovne zaklade, ter napokon po namjeri Našoj, izraženoj u Našem kraljevskom odpisu od 8. siečnja 1881., ugovorene su zajedničkim sporazumkom rečenih kraljevina Naših preinake nekojih ustanova zakona od 8. studenoga 1868. i od 30. studenoga 1873., kojimi je utrt put sjedinjenju hrvatsko-slavonske Krajine s materom zemljom.

Ovimi, zakonom uredjenimi odnošaji bilo Nam je prema Našim otčinskim nakanam moguće, pomoćju Vjernosti Vaših približiti se žudjenoj svrsi, i s jedne strane unapriediti vremenu shodan napredak u zemlji, s druge pako strane, otvorenjem puta do toli željno očekivanoga sjedinjenja obih pola zemlje, stvoriti uvjete za usavršenje javnoga stanja milih Nam kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Za odnosno, duhom umjerenosti i treznim razmatranjem okolnostih nadahnuto sudjelovanje Vaše nalazimo se prinukanimi, izjaviti Vam Naše kraljevsko priznanje.

Pošto se je pako medjutim približio konac trogodišnjega legislatornoga perioda, izjavljujemo sjednice sabora kraljevina Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije zaključenimi, a sabor sâm razpuštenim.

Koji u ostalom ostajemo Vam cesarskom i kraljevskom Našom milosti prijazni i blagonakloni.

Dano u Schönbrunnu dne sedmoga lipnja godine hiljadu osamsto osamdeset i prve.

Franjo Josip v. r.

Koloman Bedeković v. r.

Ladislav grof Pejacsevich v. r.

(Sabor slušao je stojeći prev. kraljevsko pismo i popratio ga više puta sa oduševljenim „Živio kralj“, te nakon toga)

Predsjednik: Visoki sabore! Po običaju izvoliti će vis. sabor pod vodstvom Njeg. preuzvišenosti svietloga bana uputiti na svečani „Te Deum“ u crkvi sv. Marka.

(Pod vodstvom Njeg. preuzvišenosti svietloga bana putiše se zatim članovi saborski u crkvu sv. Marka, gdje se nakon svršena Tedeuma Njegova preuzvišenost svietli ban uputi u svoje dvore, a saborski članovi u sabornicu.)

Predsjednik: Ja molim, neka se gospoda izvole pritrpiti, dok bude zapisnik gotov.

(Nakon što je zapisnik sastavljen bio.)

Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati, a gospodu članove sabora, da izvole slušati.

Bilj. **Jov. Steković** (čita):

Zapisnik

CXXII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 12. srpnja 1881. pod predsjedanjem predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 66 saborskih članova.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: odjelni predstojnici: Jovan barun Živković, dr. Marijan Derenčin i dr. Pavao Muhić.

Sjednica otvorena u $9\frac{1}{2}$ satih prije podne, te pročitan kraljevski reskript upravljen na preuzvišenoga bana glaseći:

MI FRANJO JOSIP PRVI,

po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Češki i t. d. i apoštolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Vjerni, Nam iskreno mili!

Pošto se je u smislu §. 2. zakonskoga članka II. 1870. približio konac trogodišnjega zakonskoga perioda sabora kraljevina Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sazvana kraljevskim odpisom Našim od 12. rujna 1878. dostavljamo Vam kraljevski Naš, na pomenuti sabor upravljeni odpis u pogledu zaključenja i razpusta istoga, ovlašćujući Vas podjedno, da — pročitavši taj Naš kraljevski odpis u istom saboru dne 12. srpnja t. god. izjavite u Naše ime hvaljeni sabor zaključenim i razpuštenim.

Nalažemo Vam podjedno, da za sliedeći sabor u smislu zakona razpišete nove izbore i da Nam o danu, kojega bi se novoizabrani sabor istih kraljevina imao sastati, shodan predlog pravodobno podnesete.

Dano u Schönbrunnu dne sedmoga lipnja godine hiljadu osamsto osamdeset i prve.

Franjo Josip v. r.

Koloman Bedeković v. r.

Ladislav grof Pejacsevich v. r.

Uzima se homagijalno na znanje.

Predsjednik s dozvolom visokoga sabora imenuje sliedeću gospodu članove:

Biskup Pavlešić Janko; Stefan Erdödy grof; Janko Vojkfy grof; Bartol Zmajić barun; Svetozar Kušević; Radosl. Rubido-Zichy; Josip Lehpamer; Franjo Türk; Jovan Steković; Fran Folnegović i Vinko Seitz, — koji

svietloga bana po starodavnom običaju dopratiše u saborsku dvoranu, koji pročita sliedeći previšnji reskript, kojim se sabor zaključuje, uz oduševljeno klicanje „Živio kralj!"

MI FRANJO JOSIP PRVI,
po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Češki itd. i apoštolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni, vjerni Naši!

Kad Smo kraljevskim odpisom Našim od 12. rujna 1878. sazvali sabor kraljevina Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na ustavno razpravljanje zemaljskih posalah za dan 28. istoga mjeseca, očekivasmo od sudjelovanja Vjernostih Vaših izgradjenje i učvršćenje javnoga stanja ovih kraljevinah Naših, kao i daljnji razvoj vremenu shodna napredka u zemlji.

Od onoga vremena preustrojene su gradske obćine, i stvoreno je revnim i hvalevriednim sudjelovanjem Vjernostih Vaših u upravnoj i pravosudnoj struci više inih, duhu vremena odgovarajućih zakona, nada sve pako, postignuto je sporazumljenje medju kraljevinom Našom Ugarskom i Našimi kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom o financijalnoj nagodbi, kojom riešeno je podjedno pitanje glede Hrvatskoj i Slavoniji pripadajućega diela vjerozakonske i naukovne zaklade, ter napokon po namjeri Našoj, izraženoj u Našem kraljevskom odpisu od 8. siečnja 1881., ugovorene su zajedničkim sporazumkom rečenih kraljevina Naših preinake nekojih ustanova zakona od 8. studenoga 1868. i od 30. studenoga 1873., kojimi je utrt put sjedinjenju hrvatsko-slavonske Krajine s materom zemljom.

Ovimi, zakonom uredjenimi odnošaji bilo Nam je prema Našim otčinskim nakanam moguće, pomoćju Vjernostih Vaših približiti se žudjenoj svrsi i s jedne strane unaprediti vremenu shodan napredak u zemlji, s druge pako strane, otvorenjem puta do toli željno očekivanog sjedinjenja obih polah zemlje, stvoriti uvjete za usavršen[illegible] javnoga stanja milih Nam kraljevina Hrvatske i Slavonij[illegible]

Za odnosno, duhom umjerenosti i treznim razmatr[illegible]njem okolnostih nadahnuto sudjelovanje Vaše nalazim se prinukanimi, izjaviti Vam Naše kraljevsko priznanj[illegible]

Pošto se je pako medjutim približio konac trogodi[illegible]njega legislatornoga perioda, izjavljujemo sjednice sabo[illegible] kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije z[illegible]ključenimi, a sabor sâm razpuštenim.

Koji u ostalom ostajemo Vam cesarskom i kralje[illegible]skom Našom milosti prijazni i blagonakloni.

Dano u Schönbrunnu dne sedmoga lipnja godi[illegible] hiljadu osamsto osamdeset i prve.

Franjo Josip v. r.

Koloman Bedeković v. r.

Ladislav grof Pejacsevich v. r.

Nakon toga zapute se članovi u crkvu sv. Mar[illegible] na svetčani „Te deum".

Povrativ se u sabornicu, bude zapisnik pročitan, b[illegible] primjetbe ovjerovljen i podpisan.

Krestić v. r. Dr. **Marko Lončarić** v. r.,
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ja mislim, da od gospode ne[illegible] nitko nikakvog prigovora proti ovom zapisniku.

(Glasovi: Nema. — Nema.)

Ja ću ga verificirati. Visoki sabore! Ako je s v[illegible]ljom gospode, možemo se oprostiti od Njeg. preuzviš[illegible]nosti svietloga bana.

(Glasovi: Dakako! — Da! — Da.)

Ja vam želim srdačno srećan put!

(Višekratno i oduševljeno: „Živio predsjednik!" N[illegible] to se uputiše gospoda članovi sabora Njeg. preuzvišenos[illegible] svietlomu banu.)

(Svršetak u ½11 satih prije podne.)